עד כ״ה עזרך אלקיך

כה עוד יהי בעזרך

תנוב בשיבה בתוך עדתך

ימלא ד׳ כל משאלותיך :

ליום מלאת כ״ה שנים מאז נקרא

שמואל לשרת את פני ד׳ לפ״ק

מנחת אוהבך כנפשו הק׳ אברהם

חלק שביעי
יהושע שופטים שמואל

מקראות גדולות
עם
ל"ב פירושים

אלה המה: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם באור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פירוש רבינו סעדיה גאון, פי' רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, באור על יהושע ישעיה ודה"י מהגאון מווילנא זצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בדפוס הרבני מוה' יואל לעבענזאהן נ"י

וואַרשא

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם לפ"ק



אהרן



משה

МИКРАЕТЪ ГЕДАЛЕТЪ
т. е. Св. Писаніе съ Комментаріями Часть 7
ВАРШАВА въ Типографіи И. Лебензона
1862.

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы по напечатаніи представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.

Вильно, 18 Марта 1860 года.

Ценсоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ

А. МУХИНЪ

סדר הנביאים האשמורת התיכונה שלום התורה במעמד

התורה ומורים מהם תורה משיבי נפשות

וכל אחד ואחד דבר אמת בפיו ובעיניו :

ויהי

צירי אמונה עומדים במגדל מעל לעם כחקת התורה

א אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן

י״ד דסמי׳ א וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן

ויהי אחרי מות ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויהי אחרי מות אברהם ויברך . ויהי אחרי מות משה עבד יי׳ . ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל . ויהי אחרי מות שאול . וסימ׳ בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא . ונמסר גם בסדר חיי :

רשי

(א) ויהי אחרי מות משה . מחובר על סדר התורה המסויימת בפטירת משה וזה

רדק

(א) ויהי אחרי מות משה עבד ה׳ . מנהג הלשון לכתוב במקומו וי״ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואלה בני לבעון ואיה וענה ותשב תמר ברדס ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשה לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא . ומלת ויהי תמצא בהתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע . ויהי איש אחד מן הרמתים . ויהי בשלשים שנה . ויהי בימי שפוט השופטים . ויהי בימי אחשורוש . וכן ווין אחרי׳ בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי״ו הזאת ה״א כה״ה רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת ויהי פירשתיה בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה״א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר היו״ד כמשפט׳ להסתיר אותיות אהו״י וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו תחלה המלה עוד והסכו בה התנועו׳ ונקדו שו״א ה״א יהיה והחי״ת יחיה תחת אות הנוספ׳ בחיר״ק האות הנוספת ביהי יחיה תחת הה״א והחי״ת : אחרי . לשון רבים בשקל אשרי אלא שמלת אשרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אחר הדברים האלה וזולתו ורבוי מלת אשרי לפי שענינו טובות רבות כי לא יאושר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים . גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל צורת האדם

רלבג

א ויהי אחרי מות משה . תולדות אהרן ויהי וגו׳ מגלה לא קדושין לא תמורה ט״ז . ראוי שנקדים כי הגעת הנבואה לנביא במה שתיישר בו העם אם אל טוב נפשיי אם אל טוב גופיי הוא לתועלת העם ההוא ומצד ההשגחה אל העם ההוא תגיע לנביא זאת הנבואה ואולם הנבואה שתגיע לנביא לענייניו בעצמו הנה הוא מצד ההשגחה עליו וזה כלו מבואר למי שעיין בזה בטבעיו׳ ובדברינו בשני מספר מלחמות ה׳ ובביאורינו לספר איוב ולזה אמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו׳ . רצה בזה שהם בלתי צריכים למנחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידי׳ כי השם ית׳ להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקראת נחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד ה׳ אלהי הרוחות וגו׳ אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם אז ביהושע להיות לנביא לישראל אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצרכו ישראל לנביאות יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד ה׳ אז

ביאור הגר״א

א (א) משרת משה . פי׳ שזכה לכך בשביל שהיה משרת משה . וקאמר משרת ולא תלמיד מפני שגדולה שמושה יותר מלמודה : לאמר . כל לאמר שבמקרא הוא התחלת המאמר פי׳ עד לאמר הודיע הכתוב שדבר ה׳ עם יהושע וממלת

מצודת דוד

א (א) ויהי באה הוי״ו להוסיף ולחב׳ למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה

מצודת ציון

א [א] בן נון . בחיר״ק כמו בן בסגו״ל ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות תקל הקריאה בחיר״ק מבסגו״ל

רדק

האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ואחרי יאמרו על גוף האדם וממנו נשאלים לשאר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן ואחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם אחוריכם אחור כמו שנאמר אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי לפני בא יום ה׳ אחרי ואחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו רוצה לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שנפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד ה׳. מי ששם כל כחו וכוונתו וכל השגחותיו בשם יתברך ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל יתברך הוא יקרא עבד ה׳ כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם קל הקריאה בחירק ולא כן בסגול: משרת משה. והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה זכהו הקב״ה לעבור הירדן עם ישראל: לאמר. לפי שנשתמשו במלת אמור עם הלמ״ד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האל״ף עם הלמד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמו׳ לכם עם ה׳ וגו׳ ויהי באמור יהושע בהכנת האל״ף וסי׳ לאמר לאמר לישראל שהקב״ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו׳: (ב) קום עבור. קום ענין זרוז וכן קום משחהו. קומו ועברו. קום התהלך: להם וגו׳. לבני ישראל כמו יביאו את תרומת ה׳. ותראהו את הילד: (ג) כל מקום אשר תדרוך וגו׳. כיון שתעברו את הירדן כל מקום אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומר אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואח״כ זכר קצת הגבולים. ובדרש כל מקום אשר תדרוך וגו׳ לרבות חוצה לארץ: (ד) מהמדבר. הו׳ מדבר סין שהוא גבול נגב: והלבנון הזה. הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אע״פ שהוא מעבר הירדן לפי שהיה נראה משם להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידועה כמו זה סיני. זה ענינו. לויתן זה: כל ארץ החתים. כי באותה הפאה היה יושב החתי: מבוא השמש הים הגדול. הוא מערב ארץ ישראל כמו שאמר בתורה עד

רשי

וזה מחובר לה: (ב) משה עבדי מת. ואילו היה קיים בו הייתי חפץ ורבותינו דרשוהו על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה. בא יהושע ושאל אמר לו הקב״ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר לא וטורדן במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרך. תדרך כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מן המדבר והלבנון אם כן למה נאמר אשר תדרך אף חוצה לארץ משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם: (ד) מן הלבנון והמדבר. הוא מדבר קדש מדבר צין שעל ידי אדום שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ שנאמר והנה אנחנו בקדש וגומר. ומניין שהיה בדרומית מזרחית שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום: ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רחבה מדרום לצפון: כל ארץ החתים בכלל הזה: ועד הים הגדול מבא השמש. לארכה מן המזרח למערב: (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל רק

יהושע א

מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ ב מֹשֶׁה עַבְדִּי
מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה
אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג כָּל־
מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ
לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה׃
ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־
הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ
הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא
הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם׃ ה לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר
הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא
אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ׃ ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי
אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת

ב׳ דסמי׳ מבחוריו. ו׳ דסמי׳ ו׳ דסמי׳. ט׳ ר״פ סורייתא כל המקום ב׳. ה׳ ד׳ מ״ל ר ומ׳ חסר ד׳ ט׳ ר״פ בספר׳ חורית׳ בפנין ב׳ פתח ויאמר דוד

מְשַׁמְשָׁנֵיהּ דְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מִית וּכְעַן
קוּם עִיבַּר יַת יַרְדְּנָא הָדֵין
אַתְּ וְכָל עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא
דַאֲנָא יָהֵיב לְהוֹן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ג כָּל אַתְרָא
דְתִדְרַךְ פַּרְסַת רַגְלְכוֹן
בֵּיהּ לְכוֹן יְהַבְתֵּהּ כְּמָא
דְמַלֵּילִית עִם מֹשֶׁה׃
ד מִמַּדְבְּרָא וּלְבְנוֹנָא הָדֵין
וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא
דִפְרָת כָּל אֲרַע חִתָּאֵי וְעַד
יַמָּא רַבָּא מַעֲלָנֵי שִׁמְשָׁא
יְהֵא תְחוּמְכוֹן׃ ה לָא
יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמָךְ כָּל
יוֹמֵי חַיָּיךְ כְּמָא דַהֲוָא
מֵימְרִי בְּסַעֲדֵיהּ דְמֹשֶׁה
כֵּן אֱהֵוֵי עִמָּךְ לָא אֶשְׁבְּקִינָךְ
וְלָא אַרְחֲקִינָךְ׃ ו תְּקִיף
וְאִילַם אֲרֵי אַתְּ תַּחְסֵין יַת עַמָּא הָדֵין יַת אַרְעָא דְקַיֵּימִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן

משה ג׳ ר״פ בקריאה וסי׳ משה עבדי מת ועתה קום עבר. משה עבד יי׳ ובני ישראל הכום: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: תדרך ה׳ וחס׳ וסי׳ כל המקום אשר תדרך דמשנה תורה. וחברו כל מקום דיהושע. ואתה על במותימו תדרך. ואתה אתה תדרך זית ולא. על שחל ופתן תדרך. ונמסר גם בסדר עקב: והלבנון ה׳ ד׳ מלאים וא׳ חסר וסי׳ נמסר בסדר אלה הדברים: ממנו ו׳ סבירין ממנה וסי׳ נמסר ס״ד צו:
תולדות אהרן משה עבדי מת. קדושין לח אדר״נ יב:

רלבג

או דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת ללומדו ולזה אמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה ממה שיורה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז״ל: (ב) משה עבדי מת. ראוי שיובן מזה כי עבור ישר׳ את הירדן הזה לא הסכים השם ית׳ שיהיה בחיי משה כי הוא ית׳ גזר עליו שלא יעבור את הירדן לסבה המבאר׳ בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחברה לזה סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגוים ההם אומות למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה׳ ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא והנה אפשר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שהיון משה מתחלת הענין בגאלתם מארץ מצרים וזה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות בכללן כליון חרוץ לעולם מעלתו ותוקף הנפלאות הנעשות על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופליט ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת ההצלחה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על ידי יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעכל באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שיבוא עד שהספיד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העונש השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה

ביאור הגר״א

ומעלה לאמר התחלה מאמר שאחריו: (ד) מהמדבר. זה מדבר צין שהוא בדרומו של א״י דהיינו דרומית מזרחית: והלבנון. זה מזרחו של א״י לצד דרום ושם היו עומדים לכן אמר הזה: ועד הנהר כו׳. הוא לפון של א״י: כל ארץ החתים. הוא מזרחו של א״י לצד לפון: עד הים הגדול. הוא מערב של א״י כמצא כלל כאן כל א״י: הים הגדול מבוא השמש. אמר שני סימנים לפי שבא״י ים כמה ימים אמר ים הגדול שגדול מכל הימים שבא״י: מבוא השמש. שהוא במערבו של א״י: (ה) לא ארפך ולא אעזבך. הבטיח לו שני דברים. לא ארפך. שבמחה שינלח את המלחמה. ולא אעזבך. אחר המלחמה. ועד שינחיל א״י כמ״ש כי אתה תביא וגו׳ ואתה תנחיל: (ו) חזק ואמץ. חזק בגוף ואמץ בלב דהיינו שיאמץ את לבו

מצודת ציון

מהסגו״ל: [ב] קום. הוא ענין זרוז כמו קום לך למסע (דברים י׳): (ג) תדרוך. מלשון דרך ושניהם הליכה ופסיעה: (ד) והלבנון. כן שם היער ואולי גדלו בו אילני לבונה: מבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): (ו) ואמץ. אף הוא ענין חוזק כמו מאמץ

מצודת דוד

משה ואמר שאח״ז אמר ה׳ אל יהושע וכו׳: (ב) משה עבדי מת. ר״ל אילו היה עדיין חי לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור: ועתה. הואיל והוא מת קום עבור וכו׳: (ג) בו. מוסב על תחלת המקרא אל כל מקום: (ד) מבוא השמש. שהוא ברוח מבוא השמש: (ה) לא יתיצב. ר״ל לא יתגבר להיות נצב הקומה: לא ארפך. לא אתן לך רפיון ממני: (ו) חזק ואמץ

רש"י

ק חזק ואמץ מאד . בתורה כמו שהוא או' לשמור ולעשות ככל התורה :
. תצליח : (ח) ספר התורה הזה . ספר משנה תורה היה לפניו : והגית בו.
נות בו כל הגיון שבתורה בלב כד"א והגיון לבי לפניך . לכך יהגה אימה :
לוא צויתיך חזק ואמץ . במלחמה כמ"ש אל תערוץ ואל תחת והיכן צוהו
משה שנא' ויצו את יהושע
וגו' : (י) ויצו יהושע .
שתמו ימי בכי אבל
: (יא) הכינו לכם צדה .
הצריך לדרך וכלי
למלחמה אמר להם לתקן
אתה אומר במאכל
הרי היו מסתפקים
בכליהם עד ט"ז בניסן
ויםבות המן ממחרת
) : בעוד שלשת ימים .
שלשת ימים בעוד
שתהיו

רד"ק

עד היום האחרון ומה שאמר הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישראל שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת : (ז) אל תסור ממנו . שב אל משה ופירושו מדרכו הטוב' או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר התורה והמסרה סבירין ממנה : תשכיל . פירוש תצליח וכן ת"י בדיל דתצלח וכן תרגם אנקלוס למען תשכיל בדיל דתצלח :
(ח) לא ימוש . נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כך ילמוד החכמות : ופי' והגית בו יומם ולילה . אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך ה' ופי' יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו : תצליח את דרכך . חסר יו"ד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שבשמרו מצות ה' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך : ואז תשכיל . זה תרגם יונתן תכשט לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכפול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה :
(ט) הלא צויתיך . מלת זרוז וכן הלא שמעת בתי הלא שלחתיך והדומים להם : כי עמך ה' אלהיך . כמו ואל משה אמר עלה אל ה' ואת יפתח ואת שמואל : (יא) הכינו לכם צדה . פי' מיני מאכלים זולתי הלחם כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד מנוחרת הפסח ולפי מה שאמרו חז"ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו הם גם כן כי בז' באדר שמת משה לקטו מן שהסתפקו בו עד ט"ז בניסן : בעוד שלשת ימים . כתרגומו בסוף תלתא יומין :
(יג) זכור . מקור :
(יד) נשיכם טפכם . חסר וי"ו

לָהֶם׃ ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ
מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין
וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר
תֵּלֵךְ׃ ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן
תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־
אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל׃
ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ
וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃
י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי
הָעָם לֵאמֹר׃ יא עִבְרוּ ׀ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה
וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם
צֵידָה כִּי בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן
לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ יב וְלָרֽאוּבֵנִי וְלַגָּדִי
וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר׃ יג זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה
אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת׃ יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם

ג' מת . וכתו ג' סבירין ממנה
ט' ר"פ בספר'
ג' חס'. ד'
ו' דסמיכי
ב' נתתי
י"ד דסמי' בסי'
ל' ר"פ . ל' דסמיכי קוריי' וטפכם

לְהוֹן׃ ז לְחוֹד תְּקִיף וְעַלֵּם לַחֲדָא לְמִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכָל אוֹרַיְתָא דְּפַקְּדָךְ מֹשֶׁה עַבְדִּי לָא תִסְטֵי מִינַהּ לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא בְּדִיל דְּתַצְלַח בְּכָל אֲתַר דְּתְהָךְ׃ ח לָא יַעְדֵּי סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין מִפּוּמָךְ וּתְהֵי הָגֵי בֵּיהּ יֵימָם וְלֵילְיָא בְּדִיל דְּתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכָל דִּכְתִיב בֵּיהּ אֲרֵי בְּכֵן תַּצְלַח יַת דַּרְכָּךְ וּבְכֵן תַּכְשַׁט׃ ט הֲלָא פַּקֵּידְתָּךְ תְּקַף וְעַלֵּם לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּבַר אֲרֵי בְּסַעְדָּךְ מֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ בְּכָל אֲתַר דִּתְהָךְ׃ י וּפַקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ יַת סָרְכֵי עַמָּא לְמֵימַר׃ יא עִבָרוּ בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא וּפַקִּידוּ יַת עַמָּא לְמֵימַר אַתְקִינוּ לְכוֹן זְוָדִין אֲרֵי בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין אַתּוּן עָבְרִין יַת יַרְדְּנָא הָדֵין לְמֵיעַל לְמֵירַת יַת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְכוֹן לְמֵירְתַהּ׃ יב וּלְשִׁבְטָא רְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא גָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימָר׃ יג הֲווֹ דְּכִירִין יַת פִּתְגָמָא דְּפַקִּיד יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ לְמֵימָר יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵנִיחַ לְכוֹן וִיהַב לְכוֹן יַת אַרְעָא הָדָא׃ יד נְשֵׁיכוֹן

רלב"ג

גם כי כתאנף ה' בגללכם
כזהירו השם ית' לבלתי
מדרכי התורה ימין
ל ר"ל שלא יוסיף לדבריה'
יגרע מהן והנה נראה כי
ה לימין הוא כשיוסיף על
ים והנטיה לשמאל כשיגרע
ריה והזהירו גם כן שלא
ל מהעיון בה כי התלמוד
לידי מעשה בחלק המעשיי
ה ולזה אין ראוי שיקצר
ם מלעיין בדברי' המעשיים
ה ויחשב כי די לו שיעשה
ות המעשיות ההם כי העיון
רי תורה בזה יתיישר
ות אל המעשה עם שזה
ידהו על סוד זאת המצוה
לית המכוון בה ואולם
ן בחלק העיוני מהתורה
ויישיר למעשה הוא ממה
ן ספק בו שאין ראוי שיקצר
ים בו כי הוא השלם
יים להיישיר המעיין בו
השלימות האנושי כמו
ארנו בביאורנו לדברי תורה.
שהולך בדרכי התורה ומעיין
לפי מה שאפשר הוא מושגח
ו ית' ויצליח דרכיו בכל עת.
ו שלא יירא מהלחם בגוים
ה ואם היו חזקים מאד אבל
ה לבו בטוח בה' אשר יעדו
ר יגאל אותם:(י) ויצו יהושע
שוטרי וגו'. אחשוב שזה
נין היה אחר שלח יהושע
רגלים והעד על זה שכבר
אכלו המרגלים ג' ימים ובאו לפי פשטי הכתובי'

דרכך ג' הס' בקריאה וסי' הודיעני נא את דרכך ואדעך למען . כי אז תצליח את דרכך . העבר עיני מראות שוא בדרכך . ונמסר גם בסדר כי תשא : ואז ד' וסי' ואז יקרב לעשתו . ואז ירצו את עונם . ואז חיל מלך בבל צרים . ואז תשכיל . ונמסר גם בסדר בא :

תולדות אהרן רק חזק . קדושין לח ברכות לב סנהדרין מט עקידה שער טו : לא ימוש . ברכות לה סנהדרין לט ע"ב יט מנחות נט: והגית (ברכות ג פקה טו סנהדרין כ):עברו בקרב המחנה וגו'. קדושין לח:

ביאור הגר"א

ו שלא ירך : (ז) רק חזק ואמץ . חזק בגוף בעשה ואמץ בלב שהוא בכנפש בל"ת :
ור . הוא ל"ת : לעשות . הוא עשה : ימין . שלא תוסיף על עשה : ושמאל .
ו תגרע מל"ת : למען תשכיל . ע"י שתשמור את המצות יהיה לך שכל ועצה
לחמה כמ"ש ויהי דויד לכל דרכיו משכיל : (ח) לא ימוש וגו' . הן ג' דברים
ך ובלבבך לעשותו כי והגית הוא בלב כמ"ש והגיון לבי כי הלימוד יביאך למעשה
תורה מביאה לידי זריזות וזהירות מביא לידי זריזות והם תורה ל"ת ועשה
וזהו למען תשמור לעשות : תצליח את דרכך . בעבור התורה : ואז תשכיל . בעבור
המצות ופי' תשכיל איך להצליח : (ט) חזק . בתורה . ואמץ בדרך ארץ וד"א הוא ביראת
שמים : אל תערוץ . במלחמה : ואל תחת . קודם המלחמה שלא יבא בלבך פחד המלחמה
כי עמך ה' אלהיך ע"כ לא תחת : בכל אשר תלך . ע"כ לא תערוץ : (י) ויצו יהושע
וגו' . לאמר . כנ"ל מה צוה להשוטרים עברו וגו' . ולאמר שבפסוק י"א הוא התחלת
מאמר השוטרים : (יא) כי בעוד שלשת ימים . פירש"י בתוך אבל משה . אבל קשה
לפי'

מצודת דוד

ן . בהנהגת העם כראוי : (ז) רק וגו' . כי לולא זאת לא תועיל כלום בהנהגת
ם כראוי : למען בעבור שמירת התורה תשכיל : (ח) הזה . האמור במקרא
פניו אשר צוך משה : למען תשמור . כי כשימוש מפיך פן תשכח מה : כי אז .
תשמור לעשות וגו' אז תצליח : (ט) צויתיך . אני מצוה לך חזק במלחמה מול
האויב

מצודת ציון

מאמץ כח (משלי כ"ד) : (ז) תשכיל . ענינו הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א י"ח) כי המצליח נראה להבריות שעשה מעשיו בהשכל : (ח) ימוש . יסור כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נ"ט) : והגית . פעם תשמש לדבור כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) ופעם תשמש למחשבה כמו והגות לבי (שם מ"ט) : (ט) הלוא . המלה היא תורה לזרז ולחזק כמו הלוא שלחתיך (שופטים ו') : תערוץ ותחת . שתיהם ענין פחד כמו לא תערוץ מפניהם (דברים ז') וכו' ואל תחת (שם א') : (י) שוטרי . הם

יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים
לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם
אוֹתָם׃ טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לַאֲחֵיכֶם
כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם
לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ
אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃
טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל
אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר
תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ׃ יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ
אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
מֹשֶׁה׃ יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ
וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־
תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ׃
ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ־בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים
שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר
לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ

ל' · ד'בליש' וחסר · ה' דסמי'. ל' · ה' דמטעי' דסבירי' לכס. · ל' · י"ד בסיפר' · מ"ו ר"פ · ל' · ל' · ט' ר"פ בסיפ' · ד' · ל' · כ' ועד הגלגל · כ'מלעיל בתרי ליס' וגלל · ל'

טַפְלֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן יִתְּבוּן
בְּאַרְעָא דִיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה
בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וְאַתּוּן
תְּעִיבְרוּן מְזָרְזִין קֳדָם
אֲחוּכוֹן כֹּל גִּבָּרֵי חֵילָא
וְתִסְעֲדוּן יַתְהוֹן׃ טו עַד
דִינִיחַ יְיָ לַאֲחוּכוֹן כְּוָתְכוֹן
וְיֵירְתוּן אַף אִינוּן יַת אַרְעָא
דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְהוֹן
וּתְתוּבוּן לַאֲרַע יְרוּתַתְכוֹן
וְתֵירְתוּן יָתַהּ דִיהַב לְכוֹן
מֹשֶׁה עַבְדָא דַיְיָ בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מָדְנַח שִׁמְשָׁא׃
טז וַאֲתִיבוּ יַת יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר
כֹּל דְפַקֶּדְתָּנָא נַעְבֵּד וּלְכָל
אֲתַר דְתִשְׁלְחִנָנָא נֵהָךְ׃
יז כְּכֹל דְקַבֵּלְנָא מִן מֹשֶׁה
כֵּן נְקַבֵּל מִנָךְ לְחוֹד יְהֵי
מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּסַעֲדָךְ
כְּמָא דַהֲוָא בְּסַעֲדֵיהּ דְמֹשֶׁה׃
יח כָּל גְּבַר דִיסָרֵב עַל
מֵימְרָךְ וְלָא יְקַבֵּל יַת
פִּתְגָמָךְ לְכֹל דְתַפְקְדִנֵּיהּ
יִתְקְטֵל לְחוֹד תְּקַף וְעַלַּם׃
א וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן
מִן שִׁטִּין תְּרֵין גּוּבְרִין
מְאַלְלִין בְּרָז לְמֵימַר אֱזִילוּ חֲזוֹ יַת אַרְעָא וְיַת יְרִיחוֹ

חמשים ד' חס' בליש' בקריא' וסי' וחמשי' עלו בני ישראל מארץ מצרים. ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי. חמשים תעברו לפני. וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים. ונמסר גם-בם' בשלח: כל איש אשר ימרה. כל ט' ראשי פסוקים בספ' וסי' כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם. כל איש אשר ימרה את פיך. כל יושבי ההר מן הלבנון. כל ממלכת עוג. כל ערי אהרן הכהנים. כל ערים עשר ומגרשיהן. כל ערי הלוים בתוך. כל ערי הגרשני. כל הערים לבני מררי: ולא ישמע ד' וסי' בם' וארא:

תולדות אהרן כל איש וגו'. סנהדרין מט: רק חזק וגו'. עקידה שער טו:

רשי

שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו: (יד) כל גבורי החיל. שבכם יעברו ה (טו) מזרח השמש. עבר מזרחי של ירדן: (יח) ימרה. יקניט את דבריך: ב (א) יהושע וגו'. על כרחי אני צ"ל שבתוך ימי אבל משה שלחם שהרי לסוף שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים שמת משה כשאתה מונה ל"ג מיום שעלו מן הירדן לחדש הראשון וע"כ מש המרגלים לא עברו את ה עד יום החמישי שנ' וי שלשת ימים עד שבו ה בו בלילה ויעברו וי יהושע בן נון וישכם בבוקר ויסעו מהשיטי יום ד' וילינו שם יעברו נמצא שלא ע יום ה': חרש. כ ת"י אמר להם עשו כחרשים כדי שלא דבריהם מפניכם ד"א חרש הטעינו עצמיכם כדי שתהיו נראין כק וראו את הארץ ואת י והלא יריחו בכלל ולמה יצאת אלא קשה כנגד כולם לפי יושבת על הספר. כו ויפקדו מעבדי דוד עשר איש ועשהאל עשהאל בכלל היה ולמ אלא שהיה קשה כנגד כיוצא בו והמלך שלמה נשים נכריות רבות ואת פרעה והלא בת פרעה היתה ולמה יצאת אלא מחבבה כנגד כולם חטא שהחטיאה אותו מכולן כך שנויה בספ אשה

רדק

וי"ו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: חמושים. כמו חלוצים: (יז) רק יהיה ה' אלהיך עמך. כלומר שתלך בדרך משה שיהיה ה' עמך כאשר היה עם משה: (יח) רק חזק ואמץ. דרשו רבותינו ז"ל יומת יכול אפי' לדבר עבירה ת"ל רק אכין ורקין מיעוטין הן: ב (א) שנים אנשים. פי' אנשים טובים ולא כאותן שהלכו בשליחות משה: חרש לאמר. הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם. כמו ויתחרשו כל הלילה ות"י ברז למימר ר"ל בסתר שלחם כי לא רצה שידעו כל ישראל כדי שלא יפחדו בשלחו מרגלים והוא לא שלחם אלא לפי שידע שיצליחו בשליחותם וירחיבו לב ישראל בבשורות טובות. ובדרש חרש כמו חרס הטעינם קדרות כדי שיראו קדרים ולא ירגישו בהם מהם אמרו כלי נגרות היה בידם כד"א מעשה חרש אבן ומהם פי' כמשמעו ופשוטו אמר להם יהושע עשו עצמכם כחרשים ועמדו על רזיהם: את הארץ וגו'. הארץ בכלל ואת יריחו בפרט

רלבג

הכתובים כי ביום הד' ולמחרת היום הרביעי השכים יהושע וכל ישראל ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו. ויתכן עוד כי ביום ההוא בעינן שצוה יהושע שוטרי העם היום שלא המרגלים. והנה לא היה היום ההוא ממנין שלשת ימים שזכר כי הוא אמר בעוד שלשת ימים ר"ל אחר היום ההוא. והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא נשלמו אלו השלשת ימים והנה בעצם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה ונחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לנסיעתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימצאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה באמרו ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים. וכן מ"ש ומושב בני ישראל וגו' שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום: (יא) בעוד שלשת ימים וגו'. הרצון בו זולת היום שהוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו' להורות כי הרצון בזה אחר ש שלשה ימים והנה נתאחר הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל עוצם המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה צוה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיק התנאי שהתנה להם משה בתתו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ו שיעבור על מצותו יומת כי כן יעדה התורה בהעובר על דברי הנביא וכ"ש יהושע שהיה מלך ונביא: (יח) והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להת ככל

ביאור הגר"א

לפי' דא"כ לא מוכח מבו' מת משה כיון שאין אנו י כמה ימים היה זה בתוך משה. ונראה שבאותו שתמו ימי אבל משה דהיי ו' בניסן באותו יום שלח מ ובאותו היום באו אצל ושלחה אותם תחלת ליל וישבו בהר יום ז' ויום ח' ט' הרי שלשת ימים וב הלילה הלכו ליהושע ו יהושע בבוקר ביום ט' וילינו שם טרם יעברו ליל י' וביום י' עברו את היר ב (א) חרש. פי' שלחם בשתיקה כמו רוח קדים חרשית שלא יכשלו כבראשו

ותלפנו

מצודת ציון

הם הממונים להשמיע להעם דברי המושל ולהכריח על קיומם כמו שופטים ושוטרים (שם ט"ז): (יא) צדה. מזון כמו לחם צידם (לקמן ט'): בעוד. תרגומו בסוף: (יד) חמושים. מזויינים כמו וחמושים עלו (שמות י"ג): (יח) ימרה. מל' מרי ומרד כמו סורר ומורה (דברים כ"א): ב (א) מרגלים. ענין חיפוש כמו לחקר ולהפך ולרגל (דה"א י"ט): חרש

מצודת דוד

האויב ואל תירא: כי עמך ה' גו'. ולא אמר כי עמך אף שהיה כמדבר ודוג וישלח כו' ואת שמואל (ש"א י"ב) והמדבר היה שמואל: (יא) ולוו וכו'. אף נאמר קודם. שילוח המרגלים מ"מ ע"כ הלווי היה אח"ז כי ביום שהלכו המרג לנו ביריחו ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם וביום שאחריו לנו הירדן וממחרת עברו הירדן: הכינו. עם כי עדיין אכלו את המן מ"מ היה ב מפרי האדמה ממה שהביאו להם תגרי עובדי כוכבים ואת זה לוה להכין: (יג) זכור. עליכם לזכור: מניח. נותן לכם מקום מנוחה בתת לכם הארץ הזאת שב הזה: (טו) עד אשר יניח. עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם: וירשתם. ר"ל אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל וקיימו התנאי: מזרח השמש. בצ המזרחי: (יז) רק וכו'. ר"ל לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו' אבל לא בזולת זה: (יח) רק חזק. לענש המורדים ולא למחול על כבודך: ב (א) מרג חרש. מחפשים מחשבות הבריות אם נמס לבבם: לאמר. ר"ל וכה אמר:

ותלפנו

...נה. פירגם יונתן פונדקיתא מוכרת מיני מזונות: (ג) לחפור. ...מו משם חפר אוכל: (ד) ותצפנו. יש מקראות מדברים על הרבים לפי שמיהרה בהטמנתם ובמקו' דבר כאילו הוי' יחידי ומדרש אגדת תנחומ' ...ם וכלב היו ופנחס עמד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך. ד"א כל אחד ואחד בפני ודוגמתו תלינו שמן ישמח לב ולא אמר לב: (ו) בפשתי העץ. בגבעוליהן: (ז) על ...ות. מקום מעבר . שהיו סבורים שחזרו ...הם אל ערבות מואב מספיק ביניהם: סגרו. השוערים: ולא

כפרט לפי שהיתה עיר גדולה: זונה. כמשמעה או מוכרת מזון כמו שת"י פונדקיתא והוא בשקל טובה והאמת דעת יונתן זונה ממש כי כן דרכו במקומות לתרג' זונה פונדקית וכן שתים נשים זונות פונדקן ואף על פי שתרג' מקלתן נפקת ברא ודעתו לפי שהזונה כפונדקיתא שמפקרת עצמה לכל: וישכבו שמה. להודיע כי לא היו שם אלא לילה אחד ובאותו לילה יצאו משם: (ב) ויאמר. בפתח כמ"ס כמו תשבר ותשכב ותעצר המגפ' והדומים להם: (ג) לחפור. כמו לתור כי התר מחפש דבר: (ד) ותקח האשה. כבר לקחה אותם וצפנת' טרם הכנס שלוחי המלך לביתה כשהרגיש' שנודע הדבר למלך: ותצפנו. כל אחד לבדו כדי שלא יכירו מקומם אם יעלו לגג. ובדרש אלו שני המרגלים היו כלב ופינחס ועמד לפניהם פינחס ולא הכירוהו ולא ראוהו לפי שהיה מלאך ואמר ותצפנו על כלב לבדו: (ה) ויהי השער לסגור. עומד לסגור שחשך היום: (ו) והיא העלתם הגגה ותטמנם. כבר אמר למעלה ותצפנו ועתה אמר ותטמנם להודיע איך טמנה אותם: בפשתי העץ. ר"ל שהיו עדין הפשתים בגבעוליהם והעלתם הגגה ליבשם והטמינה אותם בתוכם ופשתי העץ כמו עצי שטים וכן שני תולעת תולעת שני: הערוכות. הפשתים לשון נקבות האחת פשתה והרבים פשתים כמו מן חטה חטים והיו ערוכות לה על הגג ליבשן: (ז) והאנשים רדפו אחריהם. לפי מחשבתם: על. כמו עד וכן וירכתו על צידון וכן יהגנו על מות כמו עד מות כי הוא שתי מלות: המעברות. בשוא הבית מגיזרה מעבר בצרי ואם לא נמלא המעברות נתפ:ו בקמץ הבית מגזרת מעבר בקמץ: סגרו. המרגלים

א ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב
וישכבו שמה: ב ויאמר למלך יריחו י"ח ס"פ. ל'. י"ט יחידאין
לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה
מבני ישראל לחפר את הארץ:
ג וישלח מלך יריחו אל רחב לאמר
הוציאי האנשים הבאים אליך ל' בטע' מלע'
אשר באו לביתך כי לחפר את כל ג' וחס'. י"ד
הארץ באו: ד ותקח האשה את שני ד'
האנשים ותצפנו ותאמר כן באו ל'
אלי האנשים ולא ידעתי מאין ס'
המה: ה ויהי השער לסגור בחשך ג' מלעיל בלי'
והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו ח'
האנשים רדפו מהר אחריהם
כי תשיגום: ו והיא העלתם הגגה ל'. ל' ומלעיל ב' בטלות.
ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה ל'. ב'
על הגג: ז והאנשים רדפו אחריהם ח' ר"פ
דרך הירדן על המעברות והשער ל' דסמי'
סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים ב'. י"ח דמכתי'

ואזלו ועלו לבית אתתא פונדקיתא ושמה רחב ושכיבו תמן: ב ואתאמר למלכא דיריחו למימר הא גובריא אתו הכא בליליא מבני ישראל לאללא ית ארעא: ג ושלח מלכא דיריחו לות רחב למימר אפיקי גבריא דאתו לותיך דעלו לביתיך ארי לאללא ית כל ארעא אתו: ד ודברת אתתא ית תרין גבריא ואטמרתנון ואמרת בקושטא אתו לותי גבריא ולא ידעית אי מנן אנון: ה והות עדן למיחד תרעא בקבלא וגבריא נפקו לא ידעית לאן אזלו גבריא רדפו בפריע בתריהון ארי תדבקונון: ו והיא אסקתנון לאגרא ואטמרתנון בטעוני כתנא דסדירין לה על אגרא: ז וגבריא רדפו בתריהון אורח ירדנא עד מגזתא ותרעא אחדו בתר דנפקו רדפיא בתריהון:

לחפר ג' וחסר וסי' הנה אנשים באו הנה הלילה: כי לחפר את כל הארץ באו. לחפר פרות ולעטלפים: שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימן נמסר בסדר שופטים: יצאו ח'קמצין בקריאה וסי' ויהי השער לסגור בחושך. ויאמר שאול אל ה'. ויאמר אם לשלום יצאו תפשום חיים ב' בפסוק. שמעו זאת בית יעקב הנקראים. וידרכו את לשונם קשתם: מהאש יצאו והאש תאכלם. באמר להם עם ה' אלה ומארצו: והאנשים ח' ר"פ וסי' בלשון ארמי רעיא דסליקו למשלח לרדופיא מבין לנחשא מיתיא

תולדות אהרן העלתם הגגה. ברכות מג סבת כו:

רלבג

...דברי התורה כי אם יגוס ...על דבריה לא ישמעו ...ולא אם היה זה לפי שעה ...כות והם מחויבים לחזוק ...ה. או ירצה באמרו חזק ...מאוד שיתחזק ויתאמץ ...נהגת העם בחריצות ולא ...הנהגתם כי העם לא יתכן ...זולת רועה כמ"ש משה ...תהיה עדת ה' כצאן ...אין להם רועה: (א) וראוי ...ן בהתר ספק מה יקרה ...הכוונה שכוה יהושע ...י העם ושלחו המרגלים ...צנין אלו המרגלים והנה ...שתהיה תשובתם בבאם ...ימנעו מלבוא בארץ לרשת ...ה כי כבר יעד להם ...ע כי בעוד שלשת ימים ...רו את הירדן לבא לרשת הארץ ואם אמרנו שכבר ...המרגלים קודם זה הנה ...ה גם כן למה לא סמך ...ע על דברי הש"י ...טיחו שלא יתיצב איש ...ין כל ימי חיין ולמה ...כים לשלוח מרגלים עם שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר לישראל על דבר המרגלים אשר שלח משה ואנחנו אומרים בהתר זה הספק ששלוח המרגלים הוא על התר שני ...ים. הדרך הא' לחקור אם יתכן שישתדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאילו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא ...רב החזק הוא הרפה ומה הערים הבמחנים אם במבצרים והנה פרי זה הרגל הוא אם בהמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו ...רגלים. ואולם מדרך הב' הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי הש"י אחר שעשה לו אות שהוא יעזור ...ו והנה הגיע מדרגתו בכחו בש"י עד שכבר שלח החיל הבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר הש"י ועכ"ז לחזק ...על דבר המלחמה לוהו הש"י שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה. ...היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר"ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישראל עליהם וכי נמוגו כל יושבי ...רץ מפניהם. ואחר שהתיישב לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בפנים רבים המכוון ממנה לפי מה שאראה הוא ...ענין אל תחרוש על רעך תורשי און שהוא מענין מחשבה הרלון בזה שכבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר"ל שיחקרו אם נפלה אימת ...ישראל עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יתחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שכבר באו שם בלילה ...לילה בעצמה ולא משם אחר שנתפרס' להם על פי רחב מחשבת הארץ ושכבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם וזאת היתה ג"כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן ...ה' בידינו את כל הארץ וגו' ולו היתה כונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה ההוא

ביאור הגר"א

(ו) ותצפנו. כמו ותצפנהו והוא מן אותיות השמנתיו נוספות כמו בנו בעור אבל לחכמים יש דרש כמו שדרשו שם בנו בעור שהיה בנו בנביאות מחמת יתור הוי"ו כן דרשו:

מצודת דוד

(ד) ותצפנו. כל אחד במקום מיוחד כי יותר נוח להטמין אחד אחד: האנשים. אשר האלו עליהם: ולא ידעתי. בעת בואם: (ה) ויהי השער. ר"ל בעת זמן סגירת שער העיר כאשר חשך היום: כי תשיגום. היות זה מקרוב יצאו: (ו) ותטמנם. הוסיפה להטמינם במקום יותר נסתר: בפשתי העץ. בפשתים שהם גדלין בתוך העץ, והם הקנים של פשתן: הערוכות. בכדי שלא ירגישו שיש מי טמון שם: (ז) אחריהם. כן חשבו הרודפים לפי דעתם: סגרו. לפי שרצו לבקשם עוד בעיר לזה סגרו שומרי

מצודת ציון

פרס. ענינו מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): זונה. מוכרת מזון: (ג) הנה. להעיר הזאת: לחפור. לרגל ולחפש כמו יחפרו בעמק (איוב ל"ט) ע"ש שהמחפש דבר מה בקרקע חופר בה: (ד) ותצפנו. הסתירה אותו כמו יצפנו לישרים (משלי ב'): כן. ענינו אמת כמו כן דברת (שמות י'): מאין. מאיזה מקום: (ה) אנה. לאיזה מקום: (ו) הערוכות. מלשון עריכה וסדור: (ז) על. ענינו כמו עד וכן וירכתו על צידון בראשית

השער

רדק

סמרגלים או אנשי הבית והוא הנכון כי הם לא ירדו מהגג מפחדם להם והם שכבו להם : אחרי וגו'. אינו תוספת ביאור אלא אם היה אומר אחרי אשר יצאו ידמה אחר זמן והם לא אחרו לסגור השער מפחדם להם ואם היה אומר כאשר יצאו ולא אמר אחרי ידמה כי תכף כצאתם מן השער סגרו ואם היו עושין כן היו מרגישים הרודפים כי המרגלים נחבאים שם אלא כשהרחיקו האנשים מהשער עד שלא ירגישו בסגירת השער סגרוהו וזה טעם אחרי כאשר: (ח) והמה טרם ישכבון. טרם שישכבו : עלתה עליהם . כמו אליהם כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו. ודברתי על הנביאים כמו אל הנביאים . ורבים כהם כמו שכתבנו בספר מכלל : (יא) ונשמע וימס לבבנו ולא קמה . כי האדם המפחד כאילו נפלה רוחו כדרך אל יפול לב אדם עליו ויונתן תרגם ולא קמה ולא אשתארת : (יב) כי עשיתי עמכם חסד . החסד הוא הטובה שיעשה אדם עם אחר שאין לו גמול עליו והיא עשתה עמהם חסד בהחבאת' אותם כי הם לא גמלוה טובה עד הנה לפיכך אמרה להם ועשית' גם אתם עם בית אבי חסד ולא אמר' עמי כי בהחיותם אותה הוא אמת וחוב' עליהם כי הוא החייתה אותם ובהחיות' בית אביה היא חסד לפי' אמרו לה הם גם כן ועשינו עמך חסד ואמת להחיותה וחסד להחיות בית אביה : אות אמת . האות שתתנו לי שתקיימו אותו ואל תכזבו בו : (יד) נפשנו תחתיכם למות . אנו נמסו' עצמינו תחתיכם למות למי שירצה להמית אתכם : תגידו. הראשון בוי"ו כנגדה וכנגד בית אביה כי אי אפש' שלא היה שם עמה מבית אביה כי לא היתה יושבת יחידה או אפשר שאמרו כנגד בית אביה ואעפ"י שלא היו שם כמו שאמרו גם כן נפשנו תחתיכם למות והשני תגידי ביו"ד כנגד' והסימ' דודי ומה היה דבר זה שאמרו לה שלא תגיד לא אמרו על דבר ביאת' שם בביתה שלא תגיד אותה שתגלה אותם בצאתם מביתה שהרי כסתה עליהם לשלוחי המלך אבל לאחר זמן כשבאו ישראל על העיר אי אפשר שלא נגלה הדבר כיון שאספה בית אביה לביתה אלא

תרגום

ח וְאִנּוּן עַד לָא שְׁכִיבוּ וְהִיא סְלֵיקַת לְוָתְהוֹן לְאִגָּרָא: ט וַאֲמַרַת לְגֻבְרַיָּא יְדַעְנָא אֲרֵי יְהַב יְיָ לְכוֹן יַת אַרְעָא וַאֲרֵי נְפַלַת אֵימַתְכוֹן עֲלָנָא וַאֲרֵי אִתְבַּרוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן: י אֲרֵי שְׁמַעְנָא יַת דְּיַבֵּשׁ יְיָ יַת מֵי יַמָּא דְסוּף מִן קֳדָמֵיכוֹן בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם וְדִי עֲבַדְתּוּן לִתְרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְסִיחוֹן וּלְעוֹג דִּי גַּמַּרְתּוּן יָתְהוֹן: יא וּשְׁמַעְנָא וְאִתְמְסִי לִבָּנָא וְלָא אִשְׁתְּאַרַת עוֹד רוּחָא בֶּאֱנָשׁ מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע: יב וּכְעַן קַיִּמוּ כְעַן לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי עֲבַדִית עִמְּכוֹן טֵיבוּ וְתַעְבְּדוּן אַף אַתּוּן עִם בֵּית אַבָּא טֵיבוּ וְתִתְּנוּן לִי אָת דִּקְשׁוֹט: יג וְתֵיחוּן יַת אַבָּא וְיַת אִמָּא וְיַת אַחַי וְיַת אַחְתַי וְיַת כָּל דִּילְהוֹן וּתְשֵׁיזְבוּן יַת נַפְשָׁתָנָא מִמּוֹתָא: יד וַאֲמַרוּ לַהּ גֻּבְרַיָּא נַפְשָׁנָא מְסִירָן חֲלַף נַפְשָׁתֵיכוֹן לִמְמָת אִם לָא תְחַוּוֹן יַת פִּתְגָּמָנָא דֵין וִיהֵי כַּד יִתֵּן יְיָ לָנָא יַת אַרְעָא וְנַעְבֵּד עִמָּךְ טֵיבוּ

מקרא

אַחֲרֵיהֶם׃ ח וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג׃ ט וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם׃ י כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם׃ יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת׃ יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת׃ יג וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחוֹתַי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃ יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת־יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃

(מסורה בגליון: י' ר"פ. ב' ועוק — ל' — ד' וחס' — ג' ומ"ל — ל' — ל' — ג' דחס' — כ' דסמי' — ג' — ל' י"ג חסר' בלי' — אחיותי קרי וה' בליש' — תגייגא תגידי וסימן דודי)

בהימנותא ופירוש' נמסר בסדר ויגש : הוא אלהים ד' וסי' ונשמע וימס לבבנו . וה' אלהים אמת . דעו כי ה' הוא אלהים . ויאמר ה' אלהי אבותינו . והחיתם ג' חסרים יו"ד בלישנא חיות וסי' ויאמרו החיתנו נמצא חן . והחיתם את אבי ואת אמי . לו החיתם אתם . ונמסר גם בסדר ויגש : אחותי ה' חסר יו"ד בליש' בקריאה וסי' והחיתם את אבי ואת אמי . בצדקתך אחותך . ואחותיהם צרויה ואביגיל

תולדות אהרן כי שמענו . סוטה לד וכמים קטו : וימס לבבנו . סוטה לד : ולא קמה . זבמים קטו : אות אמת . זוהר ויחי :

רשי

(יא) ולא קמה עוד רוח באיש. אפי' לשכב עם אשה אמרו אין לך כל שר שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים כל ארבעים שנה: (יב) אות אמת. שתעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שתכירו ותחיוני : (טו) ותורידם בחבל בעד החלון : באותו חבל וחלון היו בו עולין אליה אמרה רב עולם באלו חטאתי תמחול

רלבג

הבוא הוכרחו לצאת מהם הוא מבואר שהכוונה ... היתה לרגל מחשבותם כדי שיתחזק בזה לב המלחמה ואולי יתחזק בו אנשי המלחמ' כי זה המו... הוא הודעה מה יתבאר ... שזה מסודר להיות כן שביארנו בשני מספר מל... כ' ובביאורינו לספר איוב ... תמלא בהרבה מן הם ... שסביב בעת אשר יוכלו ... להם שישיגם פחדם מה ... אמר להם יהושע שירגלו ... אנשי הארץ בכללות ... מחשבת אנשי יריחו וזהו ... שהזהירם לראות את הארץ ויריחו ר"ל שיראו מחשב... באיזה אופן שיתכן להם בו והנה ספר שסופר זה ל... יריחו והסתירה אותם בחכמתה למלט את ... ונפש בית אביה . והנה ... אחר זה בזכרנו תועלותיה היה מאופן החכמה בדברי... (ז) ותצפנו. ר"ל שצפנה כל ... מהם במקום מיוחד שאם ... האחד ינצל הב' והיה התנצלות בזה לפי שהבר ... שהיה חשך בעת שיצאו ... אפשר שיצא הא' ונשאר ה... והיא לא ידעה: (ח) והיא על... עליהם . ר"ל אצלם כמו וע... מטה מנשה ויבואו האנשים הנשים: (יא) כי ה' אלהיכם ה... אלהים . ולזה הוא שליט ... כל אשר יחפוץ וינצח מי שב... במערכתו שלא יגובא בהלח... עם ישראל או שינצח' : (יד) א... לא תגידו . הנה התנו בזה ל... שהב' שאלה מהם שיתנו ל... אות אמת להחיות כל ב... אביה והשביעה אותם על ... הם' והנה אם היתה מגד... דבריהם

ביאור הגר"א

דרשו ג"כ שלאחד הלפינה מיתור הוי"ו : (יב) עמכם חסד וגו'. כי מה שתעשו עמי הוא אמת ועם בית אבי הוא חסד. וזהו מה שאחז"ל המאכיל לחבירו עדשים מאכילו פסומים כי מה שאדם עושה טובה לזולתו בחנם הוא חסד ושלום טובה הוא הנקרא אמת כי אמת הדבר שמחוייב לשלם אבל מהראוי לעשות חסד כמו שעשה עמו ע"כ יאכילנו פסומים לכן אמרה והחייתם את בית אבי זהו חסד אבל מה שתחיו את נפשי זהו אמת וזש"ה תתן אמת ליעקב חסד לאברהם כי הבטחה החדשה שהיתה לאברהם הוא הנקרא חסד אבל ליעקב הוא אמת שמאמת הבטחתו שהבטיח לאברהם (יד) ועשינו עמך וגו'. מה שנחיה אביך זהו חסד וזמה שנחיה אותך הוא אמת כי

מצודת ציון

(בראשית מ"ט) : המעברות. מקום מעבר הירדן : (ח) עליהם ענינו כמו אליהם באל"ף : (ט) אימתכם. מלשון אימה ופחד : נמגו. נמסו . (י) הוביש. מלשון יבש : החרמתם . ענין

מצודת דוד

השער את השער שלא יצאו מעתה : (ח) והמה. המרגלים : (ט) וכי נפלה וכו'. ולא נעצר כח להלחם בכם : (יא) ולא קמה וכו'. ר"ל כל איש רוחו נמוכה ושפלה : הוא אלהים . א"כ היכולת בידו על כולם : (יב) ועתה. הואיל והדבר ברור : הכד. היות כי עדיין לא עשיתם לי טובה מאומה : ועשיתם וכו'. לזה גם אתם עשו חסד עם בית אבי מבלי הקדמת טובה מהם : אות אמת. סימן אמיתי למען ידעו כל ישראל לבל יחלהו בנו יד : (יד) נפשנו וכו'. אם מי ירצה לבלוח בכם יד נמסור עצמנו למיתה בכדי להציל אתכם : את דברנו זה. את האות שאתה מבקש ונתנה

מול לו : (טו) עד שוב הרודפים . ראתה ברוח הקדש שישובו לסוף שלשת
ים: (יז) נקיים אנחנו. הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה: (יח) את
ות . לשון קו וחבל : (יט) דמו בראשו. עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא
ום מיתתו : דמו בראשנו . עון הריגתו תהא עלינו :
ויעברו

מה אמרו לה שלא תגיד דבר האות שהיה להם עמה שאם תגיד יעשו גם כן האחרים שהיה להם בית בחומה להנצל והם יטעו בדבר זה : (טו) ותורידם בחבל . כדי שלא ירגישו השכנים אם יצאו דרך שער ביתה אם תפתח אות' בעוד לילה אחרי אשר סגרו אותו ולפיכך הורידה אותם בחבל דרך החלון וזה היה כשהלכה לדבר עמהם או אחר שישנו מעט : ובחומה היא יושבת . אף על פי שהיה לה בית בחומה היה אפשר שהיה עיקר ישיבתה בתוך העיר לפיכך אמ' ובחומה היא יושבת : (טז) ונחבתם שמה . חסר אל"ף נחבא או שרשו חבה בה"א כי נמצאו בשורש הזה בה"א : שלשת ימים . ארז"ל מגיד שראתה רוח הקדש על רחב שישובו לסוף שלשת ימים שאילו לא שרתה עליה רוח הקדש מאין היא יודעת שעתידין לחזור לסוף שלשת ימים ועל דרך הפשט כי מדרך הסברה אמרה זה כי מיריחו עד הירדן יום אחד או יותר מעט וחשבה כי בין הליכתן ושובם וחפירתם וחפוש בכל הדרך יהיו שלשת ימים : שוב. בחולם:(יז) נקיים אנחנו. פי' בתנאי זה : הנה אנחנו באים : כלו' הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה ונקים אנחנו חסר יו"ד הרבים מהמכתב והיו"ד הכתוב למ"ד הפעל ונדגש' כמו יו"ד ענייה והם בשקל נחתי' שעפים : משבועתך הזה . פי' מדבר שבועתך זה ואף על פי שלא ספר הכתוב שנשבעו לה כיון שאמרה להם השבעו נא לי נראה שנשבעו לה כשאמרו לה נפשנו תחתיכם למות או השבעו נא לי בה' היא השבועה שהשביעה אותם והם קבלו השבועה כי אמרו לה נפשנו תחתיכם למות והדבר הזה היא קבלת שבועה : השבעתנו . בקמץ התי"ו ומשפטו בחירק ויש אומרים כי מפני ההפסק נתחלפה התנועה ואחר שירדו אמרו לה זה ושנו התנאי ונתנו לה אות : (יח) את תקות חוט השני . פי' קו שזור ועשוי מחוטי שני וי"ת תירא דחוט זהוריתא ותרגום ששה לפיו סביב תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פי'

טו וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃
טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם׃
יז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃
יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה׃
יט וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ׃
כ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃
כא וַתֹּאמֶר כְּדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ

ל' וחד תורדם לבתר · ב' בתוך טעמי · י"ג. ג' · ל' וחס' א' · ב' חס' אשוב אלין · ג' חס' בליש' ב' וחס' · ג' · ל' · ל'. ל' · ק' · ל'. י"ס · י"ב בטע' פזר' · י"ו. י"ד. ג' חס' בליש' · ב' וחבליס · ג' חס' ובעינן · ג' וחס' . ג' · ב'

וקשוט : טו וְשַׁלְשַׁלְתִּנּוּן בְּאַטוּנָא מִן חֲרַכָּא אֲרֵי בֵיתַהּ בְּכוֹתֶל שׁוּרָא וּבְשׁוּרָא הִיא יָתְבָה : טז וַאֲמַרַת לְהוֹן לְטוּרָא אֱזִילוּ דִּלְמָא יַעַרְעוּן בְּכוֹן רָדְפַיָּא וְתִתַּמְּרוּן תַּמָּן תְּלָתָא יוֹמִין עַד דִּיתוּבוּן רָדְפַיָּא וּבָתַר כֵּן תְּהָכוּן לְאוֹרַחַתְכוֹן : יז וַאֲמַרוּ לַהּ גֻּבְרַיָּא זַכָּאִין אֲנַחְנָא מִמּוֹמָתִיךְ הָדָא דְּקַיֵּמְתְּ עֲלָנָא : יח הָא אֲנַחְנָא עָלִין בְּאַרְעָא יַת תּוֹרָא דְּחוּט זְהוֹרִיתָא הָדֵין תִּקְטְרִי בְּחַרְכָּא דְּשַׁלְשַׁלְתָּנָא בֵיהּ וְיַת אֲבוּךְ וְיַת אִמֵּךְ וְיַת אֲחָיְכִי וְיַת כָּל בֵּית אֲבוּךְ תַּכְנְשִׁין לְוָתִיךְ לְבֵיתָא : יט וִיהֵי כָּל דְּיִפּוֹק בַּר מִדָּשֵׁי בֵיתִיךְ לְבָרָא חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וַאֲנַחְנָא זַכָּאִין וְכָל דִּי יְהֵי עִמָּךְ בְּבֵיתָא חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ בְּרֵישָׁנָא אִם יַד אֱנָשׁ תְּהֵי בֵיהּ : כ וְאִם תְּחַוִּין יַת פִּתְגָמָנָא דֵין וּנְהֵי זַכָּאִין מִמּוֹמָתִיךְ דְּקַיֵּמְתְּ עֲלָנָא : כא וַאֲמַרַת כְּפִתְגָמֵיכוֹן כֵּן הוּא וְשַׁלְּחַתִּנּוּן וַאֲזָלוּ וּקְטַרַת יַת תּוֹרָא דִּזְהוֹרִיתָא

רלבג

ריהם זה היה אפשר שיתערבו בית אביה רבים מבני יריחו ריהם שבועת' שלא להמית מהם כי לא יתברר להם זה מהם הוא מבית אביה שכבר היה אפשר שימלטו באופן כל יושבי יריחו יתערבו עם כל יושבי הארץ לטו כלם בסבת זה :) ויאמרו אליה האנשים יים אנחנו משבועתך . ר"ל נו רוצים להיות נקיים מזאת בועה שלא תהיה לנו למכשול ם אנחנו צריכין לסדר הענין ופן שנוכל להשמר בו מהכשל . והנה אנחנו נותנים לך ת אמת יוכר בו הבית הזה לתו והוא שתקשר בחלון את ות וגו' . והנה אין שבועתינו מלט ממות בית אביך אם לא אי זה שיהיה מהם חוץ בית הזה שאם נקש' בזה ופן הנה ומחויב שנמלט כל בי יריחו או כל יושבי הארץ ר שלא יתברר לנו מי הם משפחתך וזה דבר לא נוכל סכים עליו כי הוא סית' ה שבועה התורה עליו שלא יה כל נשמה מאלו הגוים מקומות הקרובים ולא רחוקים אשר לא יסכימו יות לנו למס ולזה אנחנו ארים שאין אנחנו נקשרים חיות כי אם הנמצאים בזה ית : (כ) ואם תגידי את רינו זה . באופן שימלטו ר יושבי העיר בזה הבית תודיעי להם שכבר נשבענו חיות הנמצאים בו לא קרנו שבועתינו להחיותם :
והנה

וקראו לשלשת אחותיהם . ויבאו אליו כל אחיו וכל אחותיו . ההרה י"ג וסי' נמסר בסדר דברים ובס' שופטים סוף סימן א' . שמה ו' בספרא ו' וסי' ושמה רחב וישכבו שמה . ונחבתם שמה שלשת ימים אל תיגע שמה את כל העם . ויעלו מן העם שמה . לנוס שמה רוצח אשר . וחברו לנוס שמה אל עיר . והיה י"ג בטעם פזר בקריאה וסי' והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה . והיה בהניח ה' אלהיך לך . והיה בשמעו את דברי האלה . והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך . והיה כנות כפות רגלי הכהנים . ונקרבתם בבקר לשבטיכם . ויאמר ה' אל גדעון עוד . ואנ"י הצעי"ר המאס"ף נרא"ה לי שזה אינו מן המנין כי הוא בזקף כי לא נמנה אלא י"ג במסורת בטעם פזר ואח"כ ברוב ספרים ישנים ג"כ בדקתי והוא בפזר ויש גמגום ובמסר' אחרת לא נמנה זה מן מנין הפזרים . והיה כאשר יחלם הרעב . והיה כי תרבו ופריתם . והיה אם למוד ילמדו . ויאמר אליהם ירמיהו . וחמשה ועשרים

תולדות אהרן בקיר החומה . ערכין לב (ברכות ס סנהדרין כח) : את תקות . מגלה יד :

קות חוט השני שהוא כנגד אדום ואמרו הזה שראו אותו בני' טרם שירדו ומה שאמרו תקשרי בחלון בעת כבוש העיר ויש פותרין תקות כמו ויבלו באפס תקוה
ון קו וחבל : הורדתנו. בא התי"ו בצרי במקום חירק כי יבאו זה במקום זה כמו יספיל ויספל : (יט) דמו בראשו . הוא נתחייב בדמו שלא שמר עצמו : (כא) ותשלחם.
בדבור

ביאור הגר"א

ו) כי ביתה בקיר החומה וגו' . פי' שהיו לה ב' בתים א' בתוך חלל החומה ואחד וק אל החומה לפיכך כשהורידה את האנשים הורידה מן החלון שבבית אשר בתוך ל החומה והיא היתה יושבת עם בני משפחתה בשעת נפילת חומת העיר בבית דבוק לחומה ולכן כשנפלה החומה נשאר ביתה קיים וז"א כי ביתה בקיר החומה פי' בית הדבוק לחומה שם עיקר דירתה ובחומה היא יושבת לפעמים וכשהורידה האנשים בעד החלון היתה שם : (טז) שלשת ימים . דהיינו היום שרודפין ויום שחוזרין ובליל ג' תלכו הרי שלשת ימים :

מצודת דוד

נה לך כ"א תגיד לגלות האות הרבה יעשוהו להציל עצמם : חסד ואמת . היות תה עשית עמנו חסד אבל לפית לתשלום גמול אבל אנו נעשה עמך חסד של אמת בלי תקות תשלום גמול : (טו) בעד החלון . כי שערי העיר סגרו : בקיר החומה . כי החלון אל מחוץ לחומה : (טז) פן יפגעו . כשתלכו עתה לדרככם פן יפגשו בכם הרודפים בשובם : שמה . בההר : (יז) נקיים . ר"ל רוצים אנחנו להיות נקיים מעון טול שבועה ולזה נפרש הדבר היטב : (יח) אנחנו באים . ר"ל בעת נבוא בארץ : הזה . אשר הורדתנו בו : תקשרי . להיות לאות וסימן : בו . מוסב על החלון ור"ל ירך בו : (יט) דמו בראשו. ר"ל עון מיתתו על עצמו כי פשע בנפשו : ואנחנו נקים. כי לא היה מהאפשר לשומרו מן המיתה : (כ) זה . הסימן והאות הזה : (כא) כן ה"א

מצודת ציון

ענין מיתה והריגה : (טו) בקיר . בכותל . (טז) יפגעו . ענין פגישה : ונחבתם . מלשון מחבואה ור"ל תסתרו במקום מחבואה : (יח) תקות . מלשון קו וחבל וכן נטה קו (ישעיה מ"ד): השני . ר"ל צבוע בצבע אדומה כמו ותולעת שני (שמות כ"ה) : תאספי . ענין

רד"ק

בדבור כלומר אמרה להם לכו לשלום : ותקשר . לא קשרה אותו עתה אחר שילכו אלא ספר הכתוב כי כן עשתה כמו שצוו אותה שקשרה התקוה בחלון בעת כבוש העיר : (כג) וישובו . שבו אל הדרך כי כבר היו נחבאים בהר מפני הרודפים ובסוף ג' ימים יצאו מן המחבוא ושבו להם אל הדרך ללכת לדרכ' : (כד) ויאמרו אל יהושע כי נתן ה' . זהו סוף דבריהם מה שספרו לו כי אלת כי הוא טעם אל הקוד' : (ב) מקצה שלשת ימים . הנה ראינו בתורה כי בשנת הארבעים בחדש שבט הוכיח משה רבינו ע"ה את ישראל ובו בחדש מת או בתחלת אדר שהרי בניסן עברו ישראל את הירדן עם יהושע והכ' מת משה ועברו ימי אבלו טרם נסעם מהשטים . ואמרו רז"ל כי בשבעה באדר מת משה וראו זה מן הפסוקים אחר הקבלה כיצד חשוב אחרי ז' ימים באדר שלשים יום וימי אבל משה תמצא שנשלמו השלשים יום בשבע' בניסן ושלשה ימים שהזהירם טרם עברם את הירדן להכין צידה נמצא סוף אותן שלשת ימים הוא עשר' בניסן ובו ביום עלו מן הירדן כמו שכתוב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ולא נוכל לאמר כי לא שלמו ימי האבל עד עברם את הירדן שהרי בעודם בשטים בערבות מואב שלמו ימי האבל כמו שכתוב בערבות מואב שלשים יום אבל לולי הקבלה יוכל לומר האומר כי בשבט מת משה או באדר קודם שבעה בו וכן מצינו בדברי רז"ל כי יש מהם שאמרו בז' בשבט מת משה אף על פי שסוגית התלמוד היא כי בשבעה באדר מת משה וגר' כי הקבלה נכונה כן היא כי לא יתכן לפרש שהיו שם ימים בטלי' אחרי מות משה אלא היו ימי אבלו ואחר עבור ימי אבלו צוה הקב"ה את יהושע לעבור את הירדן והנה יהי' פי' אחרי מות משה אח' עבור ימי אבלו והוא שלשים יום כי אין רוח הקדש שור' על אבל ועל עצב כמו שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן וגו' ואמר ביעקב אביהו ותחי רוח יעקב ותרגם אונקלוס ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון כי כל ימי התאבלו על יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש והנה ביום שלשים שהיא ז' בניסן אמר הקב"ה ליהושע קום עבור ובו ביום צוה יהושע לעבור בקרב המחנה ולומר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והוא עשר' בניסן שעברו את הירדן כמו שכתוב ויהיה פי' מקצה שלשת ימים ביום שעברו שהוא סוף ג' ימים למה שצוה הכינו לכם צידה אבל המרגלים שלחם יהושע תוך ימי אבל ושבו אל יהושע בשמנה בניסן והשכים יהושע בבקר ונסעו מהשטים בתשעה בניסן וילינו שם על שפת הירדן ובו ביום אמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ר"ל בעשרה בניסן יעשה ה' עמכם נפלאות. תוספ"ת

רש"י

(כג) ויעברו . את הירדן : (ג) והלכתם אחריו . שתנה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשה היה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה לה[ם] הדרך והארון נוסע אחר ב' דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה : והכהנים הלוים . לפי שיצאו כולם מלוי (אבי) אבי עמרם נקראו לוים כמו שפיר[שו] רבותינו בכ"ר במ"ס מקומו[ת] (ביבמות פ"ו עמוד ב' . ובכורו[ת] ג' . ובחולין כ"ד . ותמיד כ"[ז] א' בכ"ד מקומות) נקרו[א] הכהנים לוים וזה טעמו ג דבר

ותקשר את־תקות השני בחלון :

כב וילכו ויבאו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד־שבו הרדפים ויבקשו הרדפים בכל־הדרך ולא מצאו : כג וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו אל־יהושע בן־נון ויספרו־לו את כל־המצאות אותם : כד ויאמרו אל־יהושע כי־נתן יהוה בידנו את־כל־הארץ וגם־נמגו כל־ישבי הארץ מפנינו :

ג א וישכם יהושע בבקר ויסעו מהשטים ויבאו עד־הירדן הוא וכל־בני ישראל וילנו שם טרם יעברו : ב ויהי מקצה שלשת ימים ויעברו השטרים בקרב המחנה : ג ויצוו את־העם לאמר כראתכם את ארון ברית־יהוה אלהיכם והכהנים הלוים נשאים אתו ואתם תסעו ממקומכם והלכתם

י"ג · ד' · ל' · ל' · י"ד דסמי' · ד' וחס' · ח' · ל' · י' . ל' וחס' · ה' דסמי' · ד' . ל' חס' · ג' · ל'

תרגום

בחרכא : כב ואזלו ועלו לטורא ויתבו תמן תלתא יומין עד דתבו רדפיא ובעו רדפיא בכל ארחא ולא אשכחו : כג ותבו תרין גברין ונחיתו מן טורא ועברו ואתו לות יהושע בר נון ואשתעיאו ליה ית כל דערעא יתהון : כד ואמרו ליהושע ארי מסר יי בידנא ית כל ארעא ואף אתברו כל יתבי ארעא מן קדמנא : א ואקדים יהושע בצפרא ונטלו משטין ואתו עד ירדנא הוא וכל בני ישראל ובתו תמן קדם די יעברון : ב והוה מסוף תלתא יומין ועברו סרכיא בגו משריתא : ג ופקדו ית עמא למימר במחזיכון ית ארון קימא דיי אלהכון וכהניא לואי נטלין יתיה ואתון תטלון מאתריכון

אלף . וחית כאשר הייתם קללה בגוים . וחד וליהונתן בן שאול . שני האנשים ד' דסמיכי בקריאת וסי' נמסר בסדר שפטים . נמגו ד' והס' וסי' נמסר בסדר בשלח . וכל בני ז' וסי' נמסר בסדר כי תשא :

רלב"ג

(כג) והנה שבו שני האנשים ביום הג' לשלוחם שהוא היו[ם] השני מהשלשה ימים שזכ[ר] יהושע במה שאמר בעוד שלש[ת] ימים אתם עוברים את הירד[ן] והנה ביום השלישי מאלו השלש[ה] ימים השכים יהושע בבק[ר] להזדרז על זאת המלאכה [כי היא] המלאכה לה' ובאו עד הירד[ן] הוא וכל ישראל ולנו שם טר[ם] יעברו את הירדן והנה ל[א] עברו את הירדן בלילה ההו[א] אחר עבור השלשה ימים שזכ[ר] יהושע לסבות הא' כי הש[ם] רצה שיתפרסם זה המופ[ת] לישראל כדי שתהיה אמונת[ם] יתברך וביהושע נביאו יות[ר] חזקה ולזה חייב להמתין עבו[ר] הירדן עד בקר יום הד' והשני הוא שהש"י רצה שיהי[ה] המופת הזה כדי להפיל אימ[ה] ופחד על כל מלכי האמור[י] והכנעני ולזה היה ראוי שיהי[ה] בעת שיראו האנשים זה המופ[ת] וזה ביום . והשלישי הוא שרצ[ה] הש"י שיתקדשו העם כדי שיהי[ו] ראויים יותר אל שיעשה ז[ה] המופת בעבורם . עם ש[הם] יביאם לדקדק יותר בענין א[ל] הנפלאות כי זה ממה שיוסיר' להשיג מה שהיה בהם מהפלא והזרות ולזה הוכר[ח] לומר שלנו שם טרם יעבורו כי יחשב לפי שיעד יהושע להם שכאשר ישלמו ג' ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו את הירדן בתחלת הלילה שאחרי[ו] ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבאר יות[ר] לדורות הבאים אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעינ' צוה יהושע לשנים עשר איש שירימו להם אבן אחת לאיש על שכמו למען יהיו האבנים האלה לזכרון לבנ[י] ישראל על דבר זה המופת : (ג) והנה צוו השוטרים את העם במצות יהושע שילכ[ו] אחר ארון ברית ה' שישאוהו הכהנים הלוים והנה הוצרכו לזאת הצוואה כי בימ[י] משה היה מנהגם ונסעם על פי ה' אשר תנוע' עמוד הענן יומם ועמוד הא[ש] לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהי[ו] המנהיגים אותם הכהנים הלוים נושאי ארון ברית ה' על פי הנביא וכדי שיר[או] כלם

כתב הרב רבי יהודה ז"ל בענין לדקדק שאומרין בשבת במנחה יש אומרים לכך אנו אומרים שלשה פסוקים של צדוק כדין לפי שנפטר משה רבינו עליו השלום במנחה בשבת ואינו כך ויש להוכיח מפרקא קמא דקדושין ע"י חשבון מכה אכלו של משה שהיו שלשים יום ובעשור לחודש אמר כי נסעו ללכת על יריחו ויריחו נלכדה בשבת וכאשר נשלך החשבון למפרע נמצא שלא מת בשבת : (ג) ויצוו את העם לאמר כראותכם וגו' . ואתם תסעו ממקומכם וגו' והלכתם אחריו אמרו רז"ל ת"ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ויום היה ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנאמר הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן ופרש"י ז"ל נשתנה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך שנאמר ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום וגו' . ובענן יומם והארון אחר שני דגלים שנאמר ונסע אוהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וגומר ועכשיו הארון נוסע תחלה שנאמר הנה ארון

מצודת ציון

ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): (כג) המוצאות. מה שקרה להם: מתמול

מצודת דוד

הוא . ר"ל זהו הדרך הנכון : ותשלחם . לפי שהלכו אל ההר בעלותם אמר ותשלחם : ותקשור . בעת שבאו ישראל בארץ : (כד) כי נתן . במקרא שלפני נאמר שספרו המוצאות את תם וכאשר תמו לספר אמרו הנה תכלית הדבר הוא דע כי נתן ה' וכו' : ג (א) שם . אל הירדן : (ג) שלשת ימים . וכמ"ש בעוד שלשת ימים כו' (לעיל א') : (ג) ארון ברית ה' . הארון שבו הלוחות שכרת ה' ברית עם .

אַחֲרָיו׃ ד אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָו (וביניו ק' ב' כתיב כן.) כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה אַל־תִּקְרְבוּ (ג' דגש) אֵלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר־תֵּדְעוּ אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃

ה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם הִתְקַדָּשׁוּ (ג') כִּי מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלָאוֹת׃

ו וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ לִפְנֵי (ב') הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ לִפְנֵי הָעָם׃

ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל (ג' ב' קמץ וא' פתח ק"כט) גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ ח וְאַתָּה תְּצַוֶּה (ב' ר"פ את בני ישראל) אֶת־הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי (ג' חס') אֲרוֹן־הַבְּרִית לֵאמֹר כְּבֹאֲכֶם עַד־קְצֵה מֵי הַיַּרְדֵּן בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמֹדוּ׃

ט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֹּשׁוּ (ג') הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי (ד' דסמי') יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

י וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ בְּזֹאת תֵּדְעוּן (ה') כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם (ב' לא הוריש) אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַחִוִּי (כתומפ"ס סי')

וּתְהָכוּן בַּתְרוֹהִי׃ ד בְּרַם רָחִיק יְהֵי בֵּינֵיכוֹן וּבֵינוֹהִי כִּתְרֵין אַלְפִין אַמִּין בִּמְשַׁחְתָּא לָא תִקְרְבוּן לְוָתֵיהּ בְּדִיל דְּתִידְעוּן יַת אוֹרְחָא דִּי תְהָכוּן בַּהּ אֲרֵי לָא עֲבַרְתּוּן בְּאוֹרְחָא מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ ה וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא אִזְדַּמְּנוּ אֲרֵי מְחָר יַעֲבֵד יְיָ בֵּינֵיכוֹן פְּרִישָׁן׃ ו וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכַהֲנַיָּא לְמֵימָר טוֹלוּ יַת אֲרוֹן קְיָמָא וְעִבַרוּ קֳדָם עַמָּא וּנְטַלוּ יַת אֲרוֹנָא דִּקְיָמָא וַאֲזַלוּ קֳדָם עַמָּא׃ ז וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ יוֹמָא הָדֵין אֲשָׁרֵי לְרַבָּיוּתָךְ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל דְּיִדְעוּן אֲרֵי כְּמָא דַּהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעְדֵּיהּ דְּמֹשֶׁה כֵּן יְהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ׃ ח וְאַתְּ תְּפַקֵּד יַת כַּהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִּקְיָמָא לְמֵימָר כְּמִמְטֵיכוֹן עַד קְצַת מֵי יַרְדְּנָא בְּיַרְדְּנָא תְּקוּמוּן׃ ט וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְקְרִיבוּ הַלְכָא וּשְׁמָעוּ יַת פִּתְגָּמַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ י וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ בְּדָא תִּדְעוּן אֲרֵי אֱלָהּ קַיָּם אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינֵיכוֹן וְתָרָכָא יְתָרֵךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יַת כְּנַעֲנָאֵי וְיַת חִתָּאֵי וְיַת חִוָּאֵי וְיַת פְּרִזָּאֵי וְיַת

התקדשו ג' קמצין וסי' ויאמר יהושע אל העם התקדשו. כי כל הכהנים הנמצאים. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו. אחל ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' נמסר בסדר דברים: ידעון ד' וסי' ויאמר ה' אל יהושע היום הזה אחל. כל תפלה כל תחנה דמלכים ודבתריה. שפתי צדיק ידעון רצון: ואתה תצוה ב' ראשי פסו' את בני ישראל. את הכהנים נשאי. גשו ג' והם' וסי' ויאמר יהושע אל בני ישראל

רשי

...זכר מ"ר: (ד) אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: וביניו. כמו ובינו דומה לו ישמח ישראל בעושיו. ד"א ב' ארונות היו של שכינה ושל יוסף מהלכין יחד: כאלפים אמה. כדי שתהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת כך נדרש במדרש תנחומא לפי שידע שעתידין להיות נדים לפני יריחו בשבת: למען אשר תדעו. מוסב על והלכתם אחריו: כי לא עברתם בדרך. לא הלכתם בענין זה עד הנה: (ה) ויאמר יהושע. ביום השלישי יום ל' של אבל היה ראשון לג' הימים: התקדשו. הזמנו: כי מחר. בעברכם את הירדן: נפלאות. ת"י פרישן: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחרת: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו הלוים והיום הכהנים: (ח) כבאכם עד קצה מי הירדן. כשתכנסו לשפתו: בירדן תעמדו. עד אשר יעברו כל העם אל העבר השני: (ט) גשו הנה. כנס את כולם בין שני בדי ארון זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (י) בזאת תדעון. במה שאתם רואים הכלכם מזומנין כאן: הברית

רדק

ארון הברית וגו' עובר לפניכם בירדן כלומר מקדים לפניכם ליכנס בתוך הירדן ומה שאמר ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נוסע לפניהם ארונו של משה היה שהיו בו שברי לוחות ולשון עובר מלשון ויעבור את הכושי לישנא דאקדומי הוא ע"כ: והכהנים הלוים. עד עתה הלוים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהנים להקדישו יותר מפני הנס שנעש' לפניו עתה ואמרו רז"ל בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנאמר ויצב צדוק ואביתר הכהן את ארון אלהים ירושלם וכל זה להגדלת קדושתו ועוד מצינו במקום אחר בבנין הבית שהעלוהו הכהנים מעיר דוד והביאוהו לבית קדשי הקדשים ואפשר כי לפי שהניחוהו במקומו היה שם לעולם לא מנו אלא שלש מקומות ובכלל שהחזירוהו למקומו הוא ועד עתה היה הארון נוסע אחר שני דגלים ועתה נסע תחלה: (ד) ובינו. ובינו כתיב וביניו קרי והכל אחד כי ימצא בלשון יחיד ובלשון רבים ויש בו דרש כי שני ארונות היו של יוסף ושל שכינה והיו מהלכין יחד: כאלפים אמה במדה. הכ"ף כ"ף השיעור כמו כ"ף כשש מאות איש כעשרים איש כאיפה שעורים ויתכן שהוא כ"ף האמתות לפי שאמר במדה וכמו זה הכ"ף כ"ף הדמיון כהיו' תמלאון אותו השבעה לי כיום ורוחב המחנ' היה אז שני' עשר מיל כנגד מחנה ישראל כמו שפירשו רז"ל ואמר להם יהושע שמשעה שיכנסו לירדן יתרחקו מן הארון אלפים אמה והטעם שצוה שילכו רחוקים מן הארון הכתוב אומר הטעם למען תדעו את הדרך ויש בזה דרש כי מה שצוה להם רחוק יהיה ביניכם וביני כאלפים אמה במדה על תחום לפני יריחו צוה להם ואמר להם יהושע עתידין אתם לעשות שם ביריחו את השבת אל תרחיקו מן הארון יותר מאלפים אמה לכל רוח ולמה כדי שיהיו רשאין לבא להתפלל לפני הארון בשבת ומ"ש במדה בפתח הבי"ת שמגיד על הידיעה ר"ל במדה הידועה אלא במלאכת המשכן: תדעו את הדרך. כדי שלא תכנסו בערבוביא ותראו מרחוק הארון ותלכו דרך ישרה הלכם אחרי הארון: כי לא עברתם בדרך. בדרך הזה כלומר שיבקעו לפניכם המים: (ה) התקדשו. תהיו מזומנים לעבור הכינו כליכם וכל צרכיכם: מחר. בעברכם את הירדן. יעשה ה' בקרבכם נפלאות. והנפלאות בקיעת מי הירדן ועמוד המים נד אחד והאיך ידע יהושע זה עדיין לא אמר לו השם יתברך ביום הזה אחל גדלך עד למחר ביום עברם אלא כשאמר לו ביום שלשים של אבל משה קום עבור אמר לו כי עוד שלשה ימים תעברו את הירדן ואמר לו הנפלאות שיעשה עמהם בעברם והוא שאמר להם יהושע כי בעוד שלש' ימים אתם עוברים ואף על פי שלא זכר זה הכתוב שאמר לו קום עבור והירדן היה מלא על כל גדותיו אז הבין יהושע כי לא יתכן עברם את הירדן אלא בנפלאות שיעשה עמהם: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום שעברו והוא בעשו' לחדש: (ז) כי כאשר הייתי עם משה. כי כמו שבקעתי הים לפני משה כן אבקע הירדן לפניך ובזה ידעו כי כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך: (ח) עד קצה מי הירדן. עד קצה העבר השני שיצאו ממנו ושם עמדו נושאי הארון עד שעברו כל העם ומהמקום ההוא שניצבות מצב רגלי הכהנים הקימו שתים עשרה אבנים והעבירום עמם ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע במקום מצב רגלי הכהנים וכל זה קודם שעברו נושאי הארון מתוך הירדן: (ט) גשו הנה. הקריבם והקהילם לפני הארון במקו' שהיה שם יהושע והשמיע' את דברי ה': (י) בזאת תדעון. טעמו לפניו שהארון יעבור לפניהם ויכרתו מי הירדן ובאות הגדול הזה ידעון

רלבג

...לם היה ראו שירחקו ממנו ...זה צוו אותם שירחקו ממנו אלפים אמה: (ו) והנה זכר אחר זה שהגיד לוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבם אחר הלילה ההוא ולהכהנים צוה שנשאו ארון הברית ויעברו לפני העם: (ז) וזכר שהגיד אמר השם יתברך ליהושע כי יחל גדל אותו בעיני כל ישראל עד שהתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו וזה:

תולדות אהרן אחל גדלך. תענית כ ע"א כה:

מצודת דוד

עם ישראל בעת אשר נתנס: ואתם. ואז אתם תסעו: (ד) וביניו. ובין הארון: אלפים. אלפים מצומצמים שנאמר במדה והכ"ף באה לאמיתת הדבר וכן מכרה כיום (בראשית כ"ה): למען וכו'. מוסב למקרא שלפניו לומר לכו אחר הארון למען תדעון הדרך כי לא עברתם בה מעולם: (ה) כי מחר וכו' נפלאות. ולזה הצרכו להיות אז קדושים וטהורים מטומאה: (ז) אשר ידעון. על ידי הנפלאות אשר אעשה על ידו: (ח) עד קצה. בקצהו המערבי: בירדן תעמודו, ולא תלכו מיד אל החרבה: (י) בזאת. בהפלא שהולך ומפרש:

מצודת ציון

(ד) מתמול. כמו מאתמול: שלשום. יום השלישי שלפני היום הזה: (ז) אחל. מלשון התחלה: (י) והורש. יוריש

רד"ק

ידעון כי האל יתברך בקרבם ויוריש הגוים מלפניהם ובדרש כי טעמו למ"ש גשו הנה הכניסם כלם בין שני בדי הארון וזה א' מן המקומות שהחזיק המועט את המרובה. ואמר להם בזאת תדעון בזאת הפליאה שאתם רואים שכולכם מצומצמין בין בדי הארון וזה הדרש רחוק כי אילו היה זה הפלא היה נזכר בכתוב: (יא) הנה ארון הברית אדון כל הארץ. חסר וארון שזכר עומד במקום שנים ופירושו ארון אדון כל הארץ או חסר ברית שהרי זכר הברית ופירוש ברית אדון כל הארץ ויש מי שפירש כי על הארון הוא אומר אדון כל הארץ לפי ששכן שם הכבוד וכן נקרא שם כי שם ה' צבאות עליו וכן קראו שם הארון ה' כשהיו אומרין בנוסעו קומה ה' ושובה ה' בנוחו וכן אמר עלה אלהים בתרועה אמר על הארון ואמר אדון כל הארץ כי ע"י הארון הראה שהאל יתברך שהוא אדון כל הארץ והפך הטבעים כרצונו כי המים טבען להיות נגרים ועמדו נד אחד: (יב) ועתה קחו לכם. ולא אמר להם מה יעשו אלא הכין אותם טרם שיעברו ואחר שעברו בעת אמר להם שירימו איש אבנו: (יג) ויעמדו נד אחד. פי' שלא יתפשטו הנה והנה בהכרתם ולא ישטפו אותם המקומות אבל יעמדו נד אחד כמו שירדו המים כן יעמדו אלה על אלה ולא יתפשטו ולא יצאו מגדות הירדן: (יד) הארון הברית. הברית חסר ופי' הארון ארון הברית: (טו) על כל גדותיו. על כל שפתיו מסה ומפה כל ימי קציר כלומר אף על פי שהיו ימי קציר היה מלא על כל גדותיו ובניסן עברו בעשור לחדש שהם ימי קציר או פירושו כי כן מנהגו להיות מלא ימי הקציר ואמר והירדן היה מלא כמשפטו להיות מלא כל ימי קציר כי בהחל ימי החום ותפשו' השלג אשר בהרים וימלאו הנהרות וכן בדברי הימים כשעברו בני גד לדוד לעזרו הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון והוא מלא על כל גדותיו: (טז) הרחק מאד מאדם העיר. העיר הקרובה שם במקום שעברו היה שמה אדם ומה שאמר הרחק מאד להודיע

תרגום

גְרְגְשָׁאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וִיבוּסָאֵי׃ יא הָא אֲרוֹן קְיָמָא דְרִבּוֹן כָּל אַרְעָא עָבַר קֳדָמֵיכוֹן בְּיַרְדְנָא׃ יב וּכְעַן דַבָּרוּ לְכוֹן תְּרֵי עֲסַר גַּבְרִין מִשִּׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא׃ יג וִיהֵי כְּמְנָח פַּרְסַת רַגְלֵי כָּהֲנַיָא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ רִבּוֹן כָּל אַרְעָא בְּמֵי יַרְדְנָא מֵי יַרְדְנָא יִפְסְקוּן מַיָא דְנַחְתִין מִלְעֵילָא וִיקוּמוּן רוּקְבָא חַד׃ יד וַהֲוָה כַּד נְטַלוּ עַמָא מִקִרְוֵיהוֹן לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְנָא וְכָהֲנַיָא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא קֳדָם עַמָא׃ טו וּכְמֵימְטֵי נָטְלֵי אֲרוֹנָא עַד יַרְדְנָא וְרַגְלֵי כָהֲנַיָא נָטְלֵי אֲרוֹנָא טְבִילָא בִּקְצַת מַיָא וְיַרְדְנָא מְלֵי עַל כָּל כֵּפּוֹהִי כָּל יוֹמֵי חֲצָדָא׃ טז וְקָמוּ מַיָא דְנַחְתִין מִלְעֵילָא קָמוּ רוּקְבָא חַד רְחִיקִין לַחֲדָא מֵאָדָם קַרְתָּא דִבְסְטַר צָרְתָן וּדְנַחְתִין לְיַמָא דְמֵישְׁרָא לְיַמָא דְמִלְחָא שְׁלִימוּ פְּסָקוּ וְעַמָא עֲבָרוּ לָקֳבֵיל יְרִיחוֹ׃ יז וְקָמוּ כָהֲנַיָא נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַרְדְנָא מְתַקְנַיָא וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרִין בְּיַבֶּשְׁתָּא עַד דִשְׁלִימוּ כָּל עַמָא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְנָא׃

יהושע ג

וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַיְבוּסִי׃ יא הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן׃ יב וְעַתָּה קְחוּ לָכֶם שְׁנֵי עָשָׂר אִישׁ מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ יג וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמָעְלָה וְיַעַמְדוּ נֵד אֶחָד׃ יד וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָעָם מֵאָהֳלֵיהֶם לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית לִפְנֵי הָעָם׃ טו וּכְבוֹא נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד־הַיַּרְדֵּן וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ בִּקְצֵה הַמָּיִם וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו כֹּל יְמֵי קָצִיר׃ טז וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמַעְלָה קָמוּ נֵד־אֶחָד הַרְחֵק מְאֹד בְאָדָם הָעִיר אֲשֶׁר מִצַּד צָרְתָן וְהַיֹּרְדִים עַל יָם הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח תַּמּוּ נִכְרָתוּ וְהָעָם עָבְרוּ נֶגֶד יְרִיחוֹ׃ יז וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן בְּרִית־יְהוָה בֶּחָרָבָה בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן הָכֵן וְכָל־יִשְׂרָאֵל עֹבְרִים בֶּחָרָבָה עַד אֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן׃

ו' דסמי' · י"ב בטעם · פור. ב' עליהם · ק' · ב' · ל'. ב' הארון · ג' · ג' · מאדם ק' · ב'. י"ד בלים · ל' · ל' בענין. ל"ה במלעות · ד' ומ"ל

גשו. ויאמר שאול גשו. ויען יחזקיהו ויאמר: וכבוא ג' ב' חס' וא' מלא והוא דין וסי' נמסר בסדר תצא: והירדים על ים כל לשון ירידה אל ב"מ י"ד על וסי' במסרה רבתא: לעבור ד' מלאים בקריאה

תולדות אהרן ארון הברית. סוטה לג עקרים מב כה: והיה כנוח. סוטה שם ובאים קיט: וכבוא נשאי הארון. סוטה לד: ויעמדו המים. סוטה לד (סוטה כא): תמו נכרתו. שבת לה: ויעמדו הכהנים. ברכות נד:

רש"י

(יא) הברית אדון כל הארץ. ברית של הקב"ה שהוא אדון כל הארץ. אל תתמה על הה"א של הברית שהרבה מקראות מדברי' כך כמו המסגרות המכ"י העמק הפגרים: עובר לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן: (יב) קחו לכם שני עשר איש. הכינו אותם להיות נכונים למה שאצוה אותם כשתעברו את הירד': (יג) המים היורדים מלמעלה למטה כדרך כל הנהרות המושכים: ויעמדו נד אחד. כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא מתקבצים ונגדשין ועולים למעלה כיפין ע"ג כיפין: נד. כמו נונם כנד. נד קציר לשון גובה וכן חברם מנאם (טו) גדותיו. לשון שפה גבוה כל ימי קציר. שימי ניסן ימי קציר הם: (טז) הרחק מאד. ממקום שעמדו שם נפסקו: מאדם העיר... שמה: והיורדים. אותם שהיו יורדים משם ולמטה תחלה תמו נכרתו. עברו כדרך הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו (יז) ויעמדו הכהנים. אצל שפת הירדן: בתוך הירדן. וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך היה העם עוברים בחרבה: הכן. מכוונים ונצבים זה כנגד זה שנים

רלב"ג

וזה אמנם יהיה בזה האות שהישירו הש"י איך יעשה זה המופת: (יד) והוא שכב... הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם זמן והו... שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע ההוא יכרתון מי הירדן וזה אמנם והיה כשיכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחויב שישו... מה שאחר המקום ההוא מהירדן חרבה כי המים אשר בו ירדו ולא יגרע להם דבר מ... המים היורדים מלמעלה ולזה... לזה שיעמדו רגלי הכהנים בירדן עד עבור כל העם והודיעם שתכף שיסירו הכהנים רגליהם משם ישובו מי הירדן למקומן ולפי שזה הזמ' הוא בלתי מוגבל כי אפשר שיהיה זמן עבור העם הירדן ארוך אם יעברו במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן הענין בזמן הגע' רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגדיל ענין הפלא הזה ומסיר הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחד שיהושע היה יודע זמן הכר' הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך הנה אולי יהיו... זה ספק מעט בענין זה המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר ממ... שזכר תעמד המים היורדים נד אחד שזה בלתי אפשר בזולת מופת כמו שנבאר כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת: (טו) והנה ספר שכן היה הענ... ר"ל

מצודת ציון

יורים מענין גרושין. כמו ויורש משם (שם א'): (יג) נד. תל וקבוץ אחת וכן נצבו כמו נד נוזלים (שמות ט"ו): (טו) גדותיו. הם שפתי הנהר סביב המים כמו והלך על כל גדותיו (ישעיה ח): (טז) תמו. מלשון תם

מצודת דוד

(יא) אדון וכו'. ר"ל של אדון וכו': (יב) קחו לכם. להיות הם במקום הולכם לעמוד קרוב לארון ויראו הם כי כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים (יג) והיה כנוח. מוסב למעלה לומר שהמה יראו כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מי' יכרתון המים היורדים עתה מלמעלה וילכו להם: ויעמדו. המים אשר יבואו לאח"ז אל מקום הכריתה יעמדו שם נד אחד: (טו) בקצה המים. בעבר המזרחי: והירד' מלא. בא להגדיל הנס ולומר אף שמי הירדן מרובים הם שאפילו בכל ימי קציר שדרך מי הנהרות להתמעט היה הוא מלא על כל שפתיו: (טז) ויעמדו. מוסב למעלה לומר הנה עם כל רבוי המים עמדו היורדים מלמעלה אחר הכריתה וקמו נד אחד: הרחק מאוד. הנד ההוא היה רחוק מאוד מהעיר ששמה אדם העומדת בצ' צרתן: והיורדים. המים שירדו קודם הכריתה ללך ים הערבה והוא ים המלח: תמו נכרתו. המים ההם תמו ממקומם ונכרתו והלכו להם ונשאר המקום חרב ויובש: (יז) ויעמדו. לא יצאו מיד מן הירדן רק עמדו בעבר המערבי עד עברו כולם וכאשר לוה: הכן. ר"ל עמדו מוכן ומחוקן דרך קבע עד עברו כולם: מתוך

רשי

...נים עשר אנשים. הם שנזכרו' למעלה להיות נכונים: (ג) והעברתם
...עמכם. כמלות משה לבנות להם מזבח בהר עבל ולכתוב עליהם את
...התורה וגו ביום בהו אל הר עבל ובנו בהם את המזבח והעלו עולות
...ים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל: (ה) עברו לפני
...וגו'. הכנסו עתה בירדן
...עד לפני הכהנים:
...והיו האבנים האלה.
...לזכרון זה: (ט) ושתים
...אבנים. אחרות הקים
יהושע

הַיַּרְדֵּן׃ ד א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָל־הַגּוֹי
לַעֲבוֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן * וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ב קְחוּ לָכֶם מִן־
הָעָם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ־אֶחָד
אִישׁ־אֶחָד מִשָּׁבֶט׃ ג וְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר
שְׂאוּ־לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב
רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם
וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר־תָּלִינוּ
בוֹ הַלָּיְלָה׃ ד וַיִּקְרָא
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־שְׁנֵים הֶעָשָׂר אִישׁ אֲשֶׁר
הֵכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־
אֶחָד מִשָּׁבֶט׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ
עִבְרוּ לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֶל־תּוֹךְ הַיַּרְדֵּן וְהָרִימוּ לָכֶם אִישׁ
אֶבֶן אַחַת עַל־שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל׃ ו לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת
בְּקִרְבְּכֶם כִּי־יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר
לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם׃
ז וַאֲמַרְתֶּם לָהֶם אֲשֶׁר נִכְרְתוּ מֵימֵי
הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ מֵי הַיַּרְדֵּן וְהָיוּ
הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לְזִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עַד־עוֹלָם׃ ח וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂאוּ שְׁתֵּי־
עֶשְׂרֵה אֲבָנִים מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבִרוּם עִמָּם אֶל־
הַמָּלוֹן וַיַּנִּחוּם שָׁם׃ ט וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן
תַּחַת מַצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן

פיסק' במלעו' פסוק
ה' ר"פ
ב'
ל' ומ"ל
ב'
ב'
ל'
ל' בענין ומ"ל
כ"ב דסמי'
תניין חסר ישאלון ואפ"ס כי אם ראיתם את מצרים
ב' כרצו. ו'
ל'
ח' ב' חס'
מ"כ. ל'
ג' דסמי'
ל' וחסר יו"ד
ה' חס' בליש'

א וַהֲוָה כַּד שְׁלִימוּ כָל עַמָּא
לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא
וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
לְמֵימָר׃ ב דַּבָּרוּ לְכוֹן מִן
עַמָּא תְּרֵי עֲסַר גַּבְרִין גַּבְרָא
חַד גַּבְרָא חַד מִשִּׁבְטָא׃
ג וּפַקֵּידוּ יַתְהוֹן לְמֵימָר טוּלוּ
לְכוֹן מִכָּא מִגּוֹ יַרְדְּנָא מֵאֲתַר
מֵיקַם רַגְלֵי כָהֲנַיָּא מְתַקְּנַיָּא
תַּרְתֵּי עַסְרֵי אַבְנַיָּא
וּתְעַבְּרִינוּן יַתְהוֹן עִמְּכוֹן
וְתַחֲתוּן יַתְהוֹן בְּבֵית מְבָתָא
דִּתְבִיתוּן בֵּיהּ בְּלֵילְיָא׃
ד וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לִתְרֵי עֲשַׂר
גַּבְרָא דְּאַתְקִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
גַּבְרָא חָד גַּבְרָא חָד
מִשִּׁבְטָא׃ ה וַאֲמַר לְהוֹן
יְהוֹשֻׁעַ עֲבָרוּ קֳדָם אֲרוֹנָא
דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן לְגוֹ יַרְדְּנָא
וַאֲרִימוּ לְכוֹן גְּבַר אַבְנָא
חֲדָא עַל כִּתְפֵּיהּ לְמִנְיַן
שִׁבְטַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ו בְּדִיל דִּתְהֵי דָא אָת
בֵּינֵיכוֹן אֲרֵי יִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן
מְחַר לְמֵימַר מָה אַבְנַיָּא
הָאִלֵּין לְכוֹן׃ ז וְתֵימְרוּן
לְהוֹן דִּי פְסַקוּ מֵי יַרְדְּנָא מִן
קֳדָם אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ
בְּמֶעְבְּרֵיהּ בְּיַרְדְּנָא פְּסַקוּ מֵי
יַרְדְּנָא וִיהֶוְיָן אַבְנַיָּא הָאִלֵּין
לְדָכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד
עָלְמָא׃ ח וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ
וּנְטַלוּ תַּרְתָּא עַשְׂרֵי אַבְנַיָּא
מִגּוֹ יַרְדְּנָא כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ
עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמִנְיַן שִׁבְטַיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַעְבְּרוּנוּן
עִמְּהוֹן לְבֵית מְבָתָא
וְאַצְנְעוּנוּן תַּמָּן׃ ט וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי אַבְנַיָּא אֲקִים יְהוֹשֻׁעַ
בְּגוֹ יַרְדְּנָא בַּאֲתַר מֵיקַם רַגְלֵי כָהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא

רדק

להודיע כי לא נתפשטו המים היורדים אלא קמו זה על זה נד אחד רחוקים מן העיר כמו שהיו מתחילה: והירדים. פירוש והמים היורדים אשר מתחת מקום הכריתה ירדו אל הים כמנהג הנחלים וקודם שעברו תמו אותם המים התחתונים כי הלכו כולם לים והעם עברו ביבשה ברווח כי לא היו מים אלא למעלה מהם שקמו נד אחד ומה שכתוב באדם וקרי מאדם הכתוב אומר כי לולי שקמו המים נד אחד והיו מתפשטין היו נכנסים באדם העיר ושוטפין העיר אף על פי שהיתה רחוקה כל כך היו המים רבים אבל עתה שקמו נד אחד רחקו מאדם העיר מאד כמו שהיה הירדן רחוק מהעיר: (יז) בתוך הירדן הכן. מקור ר"ל מוכנים ומתוקנים כתרגומו מתקנין וכן ממצב רגלי הכהנים הכין ממקום שיהיו מוכנים ומתוקנים בו: (א) ויאמר ה' אל יהושע. וכבר אמר קודם ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה וכן ויקרא יהושע דבק עם ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן לאחר שיאמר יהושע לבני ישראל קחו לכם וצוו אותם: (ה) עברו לפני ארון ה'. נראה כי יהושע עבר באחרונה את הירדן והעביר כל העם לפניו כדי שיהיו בטוחים יותר כשנשאר אחריהם שהמים יעמדו נד אחד עד שיעבור הוא וכיון שעברו כלם קרא לאותם שני' עשר איש שהכין שהיו עמו ואמר להם שיעברו לפני הארון שהיה בתוך הירדן כי העבר הא' אשר יצאו ממנו ואמר להם שירימו איש אבנו על שכמו ויעבירום עמם: (ז) בעברו בירדן. במקצת ספרים העי"ן בגעיא נקרא בקמץ רחב והוא מן החלופים: (ט) הקים יהושע. אף על פי שלא ראינו שצוהו האל על אלה האבנים אחר שעשה ידענו כי במצות האל יתברך עשה: תחת מצב. מקום מצב לא תחת רגליהם שהרי לא זזו משם עד שנעשה כל

רלבג

...שכהנים נושאי הארון עד
...ן ורגלי הכהנים נטבלו
...ה המים תכף עמדו המים
...דים מלמעלה קמו נד אחד
...ק מאד מן העיר שמה
...אשר מלד לרתן והיורדים
...ים הערבה תמו נכרתו
...סק ירידת המים מלמעלה
...ם עמדו נגד ירחו:
...ולפרסם זה המופת צוה
...איש אשר הכין מבני
...אל איש אחד איש אחד
...ט שירימו לכם איש אבן
...על שכמו למען יהיה זה
...בקרבם להזכירם ענין זה
...ת: (ט) וזכר עוד ששתים
...ה אבנים הקים יהושע
...' הירדן תחת מצב רגלי
...נים ויתפרסם להם שאלל
מקומם

...עד אשר תמו כל הגוי.
...נא כל הגוי. ויהי כאשר
...ל העם. לעבור בך בליעל.
...ו בני ישראל ג' דסמיכי
...יאת וסי' והיו לאחד מבני
...ו בני ישראל לנשים. איש
...אחת על שכמו למספר:
...ו כן בני ישראל כאשר צות
...ע: סימן קדמ' כי ישאלון
...ם. תנינא אשר ישאלון
...ם. קדמ' מחר לאמור:
...נא מחר את אבותם לאמר.
...' מה האבנים האלה לכם.
...א מה האבנים האלה. קדמא
...ם עשר איש לשבט. תנינא
...ם עשר אנשים: לזכרון ה'
...חס' וסי' נמסר בזכריה סימן
... ויעברום ה' חס' בלישנא
...' ויקחם ויעברם: יעברום
... אל המלון. מעברים עם
... ויקרא ישי אל אבינדב
...רחו. והוא ירה החצי
...נברו. ואבנר בן נר שר צבא
...' לשאול לקח. וכל עם
...ח ויעברו את המלך כתיב:
...ברו את המלך ואת ביתו.
... גבי נרין דכוו' במ"ג מ"ל
... והעברי עליהם סביב.
...ר־המלך לעבדיו תבירוני.

תולדות אהרן שאו לכם. סוטה לד: והעברתם אותם. סוטה לו: הרימו לכם. סוטה לד (סוטה כח): למען תהיה. סוטה לד: הקים יהושע. סוטה לה:

מצודת דוד

(ג) מתוך הירדן. לוה להם לחזור אל קלה הירדן אחר שילאו ממנו: ממלב. ממקום שהכהנים נלבים מוכן ומתוקן כי נשאו רגליהם ילקחו האבנים אשר יפה: (ד) אשר הכין. לעמוד קרוב לארון לראות אשר מיד כנוח רגלי הכהנים יכרתו המים כמ"ש למעלה: (ה) אל תוך הירדן. כי כבר יצאו ממנו כאמור: ...ות. סימן לזכרון: מחר. ר"ל לאחר זמן: (ט) ושתים וכו'. אלו היו אחרים: עד היום הזה. ר"ל עד עולם כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו אומר עד היום הזה והוא

מצודת ציון

...ם והסלמה: ד (ה) והרימו. והגביה: (ט) תחת. במקום: חלופי

רדק

כל מה שהיה להם לעשות כמו שכתוב עד תם כל הדבר : (י) עד תם כל הדבר הקמת האבנים בירדן והעברת האבני' האחרות אל המלון : אשר צוה ה' את יהושע . כמו שכתיב למעלה : ככל אשר צוה משה את יהושע . כמו שכתוב בתורה והיה ביום אשר תעברו את הירדן : וימהרו . הקמת האבנים והעברתם ואחר כן עברו : (יא) ויהי כאשר תם כל העם וגו'. לפני העם פי' הארון והכהנים שהיו לפני העם קודם שתמו לעבור עברו אחרי עבור העם. או פי' כאשר תם כל העם לעבור התחילו על שפת הירדן עד שעבר הארון והלך לפני העם והלכו אחריו. או יהיה פי' לפני העם לעיני העם. ורז"ל פירשו בענין אחר כל זה הענין ופירשו עד קצה מי הירדן תעמדו בקצה אשר נכנסו ממנו ושם עמדו הכהנים והארון עד שעבר העם ופרשו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה אשר בצדם והיא בשפה אשר נכנסו ממנה וחזרו לאחוריהם אל החרבה וזה שאמר ויעלו מן הירדן שעלו מן הירדן אל השפ' כדי שיחזרו המים למקומם קודם שיעבור הארון כדי להרא' להם נס את' נמצאו ארון והכהני' מצד אחד וישראל מצד אחר והירדן מלא ביניהם נשא ארון את נושאיו ועבר הנ' ויעבור ארון ה' לפני העם ואני תמה מזה הדרש מה הצריכם לזה לאלה הפסוקים כי כבר פירשנו אותם כלם לדעתנו ואפילו יהיה כדבריהם פי' קצה מי הירדן בשפה אשר נכנסו ממנה כאשר תם כל העם לעבור עבר הארון אחריהם ביבשה וכאשר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה מצד השני שבו המים למקומם והנה ראו שהארון מצד זה וישראל מצד זה ומה צריך לשאת ארון את נושאיו ולעבור ואם היה גם כזה לא היה הכתוב מפרש שהארון נשא את נושאיו למעלה מן המים ואפילו למי שמפרש דבריהם כמשמעו שמפרש עד קצה מי הירדן הקצה שיצאו ממנו כמו שאנו מפרשים ומפרש ארון מצד זה וישראל מצד זה כי כלם היו מהשפה אשר יצאו ממנה אלא פי' מצד זה שהארון היה על שפת הירדן וישראל היו לפניו רחוקים והנה כמצד אחר אם כן הארון שהיה אחרי העם איך אמר ויעבור לפני העם אלא נשא ארון את נושאיו ועבר לפני העם אף על פי כן מי הצריכם לזה כנס והיה קשה הוא לפרש שהמתינו אותו ישראל עד שעבר לפניהם כמו שפירשנו או פירוש לפני העם לעיני העם כמו שפירשנו והם שאמרו ידעו מה שאמרו כי דעתם רחבה מדעתנו : (יג) כארבעים אלף. הכ"ף כ"ף שיעור : (יד) גדל ה'. שבקע הירדן לפניו כמו שבקע הים לפני משה : (טו) ויאמר ה' אל יהושע וגו' צוה את הכהנים. וכבר אמר כי כבר א[מר] למעלה ויעבר ארון ה' ועתה ספר היאך עבר כי הקב"ה אמר ליהושע קודם זה שיצוה את הכהנים שיעלו מן הירדן : (יז) ויהי בעלו' הכהנים. בכ"ת כ[תיב] וקרי בכ"ף והענין אחד : וישבו מי הירדן כתמול שלשום על כל גדותיו : בא להודיע כי בשוב המים למקומם גם כן לא באו כאחד כי היו שוטפים בירד[ן] וכו' [ו]לאט[ם]

יהושע ד

הברית ויהיו שם עד היום הזה :

י והכהנים נשאי הארון עמדים בתוך

הירדן עד־תם כל־הדבר אשר־צוה

יהוה את־יהושע לדבר אל־העם ככל

אשר־צוה משה את־יהושע וימהרו

העם ויעברו : יא ויהי כאשר־תם כל־

העם לעבור ויעבר ארון־יהוה

והכהנים לפני העם : יב ויעברו בני־

ראובן ובני־גד וחצי שבט המנשה

חמשים לפני בני ישראל כאשר

דבר אליהם משה : יג כארבעים אלף

חלוצי הצבא עברו לפני יהוה

למלחמה אל ערבות יריחו :

יד ביום ההוא גדל יהוה את־יהושע

בעיני כל־ישראל ויראו אתו כאשר

יראו את־משה כל־ימי חייו :

טו ויאמר יהוה אל־יהושע

לאמר : טז צוה את־הכהנים נשאי ארון

העדות ויעלו מן־הירדן : יז ויצו יהושע

את־הכהנים לאמר עלו מן־הירדן :

יח ויהי בעלות הכהנים נשאי ארון

ברית־יהוה מתוך הירדן נתקו

כפות רגלי הכהנים אל החרבה

וישבו מי־הירדן למקומם וילכו

כתמול־שלשום על־כל־גדותיו :

(מסורה: ב' ואהרן ובניו . ב'. ב' בטע' . ר"פ . ד' מ"ל. כ"ו . ד' חס' בליש' . ל' . ב' המן . קלט . ד' חס' . נ'. י"ב . ג' רפין . בעלות ק' . ל' . ג' בספ' . ג' בספר' . ד')

תרגום

דקימא והוו תמן עד יומא

הדין : י וכהניא נטלי ארונא

קימין בגו ירדנא עד דשלים

כל פתגמא דפקיד יי ית

יהושע למללא עם עמא

ככל דפקד משה ית יהושע

ואוחיאו עמא ועברו :

יא והוה כד שלים כל עמא

למעבר ועבר ארונא דיי

וכהניא קדם עמא :

יב ועברו בני ראובן ובני

גד ופלגות שבטא דמנשה

מזרזין קדם בני ישראל

כמא דמליל עמהון משה :

יג כארבעין אלפין מזרזי

חילא עברו קדם עמא דיי

לקרבא למשרי יריחו :

יד ביומא ההוא רבי יי ית

יהושע בעיני כל ישראל

ודחילו מניה כמא דהוו

דחלין מן משה כל יומי

חיוהי : טו ואמר יי ליהושע

למימר : טז פקד ית כהניא

נטלי ארונא דסהדותא

ויסקון מן ירדנא : יז ופקד

יהושע ית כהניא למימר

סקו מן ירדנא : יח והוה כד

בעו למסק כהניא נטלי

ארון קימא דיי מגו ירדנא

אתנגידא פרסת רגלי

כהניא ונחא על יבשתא

ותבו מי ירדנא לאתריהון

ואזלו : כמא דמלי ומדקדמוהי על כל כפוהי :

רשי

יהושע בתוך הירדן : (י) עד תום כל הדבר . כמו ששנינו במסכת [סוטה] עודם בירדן אמר להם יהושע דעו למה אתם עוברים את הירדן על [מנת] שתורישו את כל יושבי הארץ כו' : (יא) ויהי כאשר תם כל העם לעבור וי[עבור] ארון וגו'. לא כדרך שעברו האחרים אלא כמו שמפורש למטה בענין נתקו [כפות] רגלי הכהנים לאחוריהם [אל] החרבה על השפה שנכנסו [ממנה] שהיו עומדים אצלה ו[חזרו] המים לאחוריהם לילך כ[מנהגם] שלשום נמצא ארון וכו[הנים] מצד זה וכל ישראל מצד [אחר] נשא הארון את נושאיו וע[בר] לפני העם . לעיני הע[ם] : (טז) צוה את הכהנים . [לא] פירש הכתוב את ה[מה] למעלה היאך עבר ארו[ן] והכהנים לפני העם וגו' ויעלו מן הירדן . ויעברו [לא] כתיב כאן אלא ויעלו ל[פי] שעל השפה שהיו עו[מדים] אצלה עלו ואי אפשר [לומר] שהיו עומדין אצל שפת ה[ירדן] שבמערב שהרי נאמר ל[מטה] נטבלו רגלי הכהנים ב[קצה] המים ושם נאמר ויע[מדו] הכהנים וכל ישראל עוברי[ם] : (יח) נתקו כפות [רגלי] הכהנים . מן המים [אל] החרבה שאצלם וישבו ה[מים] למקומם נמצא ארון מצד [זה] וישראל מצד זה נשא ארון [את] נושאיו ועבר ועל דבר זה [נענש] ע[וזא] זה כשאחז בארון. נושאיו עלמו

רלבג

מקומם ויעמדו מי הירדן [נד] אחד : (יא) והנה זכר ש[...] מהרו העם לעבור יותר מה[...] הנהוג ויהמה שכבר עשו [זה] כדי שיתבאר להם מד[...] יהושע בענין זה המופת כי [...] היה מגבל זמן עמידת הירדן עד הזמן שהיה [...] שיעברו בו העם לפי [...] הנהוג הי' ראוי כשמהרו לע[בור] שיפארו מי הירדן כך זמן אחר עברם והנה ספר ש[...] עבור העם עבר ארון ה' ל[פני] העם ותכף שבו מי ה[ירדן] למקומם וזה גם כן היה במ[...] הש"י כדי שיתפרסם ליש[...] עולם זה המופת ר"ל ש[...] צוה הש"י את יהושע ש[...] הכהנים נושאי הארון ש[...] מהירדן תכף עבור העם והנה

מסורה

יעבירוני עד אשר אבא אל יהודה ; ויעברו ב' וחס' וסי' וימהרו העם ויעברו . עלה הפרץ לפניהם . וא' יגעשו עם ויעברו ; חמשים ד' וחס' וסים' נמסר לעיל בסיפרא בסימן א' ובסדר בשלח ; צוה ג' בקריא' וסי' צוה את הכהנים נשאי ארון . צוה ויכרתו לי ארזים מלבנון. צוה ישועות יעקב ; ארון העדות י"ב דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסדר כי תשא . ויעלו ג' רפין בקריאה וסי' צוה את הכהנים נשאי . יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט . והשמיעו עליה בקולם . גדותיו ד' וסי' וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו והירדן מלא . ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו . אלה הם אשר

(הגהות)

תולדות אהרן כאשר תם . סוטה לה : נתקו כפות . סוטה לה :

מצודת ציון

(יג) חלוצי . מזוין כמו חלוצים תעברו (דברים ג) : ערבות. ענינו כמו מדבר : (יח) נתקו. נעתקו

מצודת דוד

והוא היה גדול בדברי הנביאים : (י) לדבר אל העם . ארז"ל שהשם צוה לו לד[בר] אל העם לאמר דעו שאתם עוברים את הירדן בחרבה על מנת לגרש כל יושבי ה[ארץ] והדבר ההוא בעלמו צוה לו משה : וימהרו . בעבור כבוד הארון שעמד עד עברם : (יא) ויעבור ארון ה' . אחר שלוה יהושע להכהנים לעלות מן הירדן כמ"ש למ[טה] אז עבר הארון ללכת לפני העם : (יג) לפני ה'. ר"ל בשליחותו של מקום : למען

יאתם חוץ מגדות הירדן אלא ירדו התחתונים עם קצת העליונים וכן מעט מעט עד אשר שבו כתמול שלשום ללכת על כל גדותיו: (יט) ויחנו בגלגל. והוא
לון אשר צוה ה' להניח שם האבנים ושם הקימם יהושע וכו ביום שעברו באו בגלגל שנאמר במלון אשר תלינו בו הלילה ואמרו רז"ל כי יותר מששים מיל הוא
רך שהלכו באותו היום מן הירדן ועד הגלגל וע"ינם הלכו הדרך ההיא אנשים ונשים וטף יותר מששים מיל באותו היום: (כא) אשר ישאלון בניכם. הנולדים
טנים ואשר יולדו: (כג) אשר הוביש ה' את מי הירדן מפניכם. דברי יהושע לבני ישראל ליוצאים ממצרים ולילודים במדבר אשר הוביש
מפניכו אנחנו שיצאנו ממצרים:
יראתם. לגזרת פעל כי יראתם לגזרת פעל והוא עבר במקום עתיד כמו תראו ורבים כמוהו: (א) עד עברנו. עד עברם קרי והם דברי הכותב: (ב) בעת ההיא. בעוד שהיו בגלגל צוה לו האל למול כדי שיעשו פסח כי בי' לחד' עברו ובג' ימים היה להם להיות נכונ'ים לעשית הפסח ולהזות ולטבול כי טמאי מתי' היו בהם ושיהיו נמולים כלם כדי שיקריבו הפסח בי"ד וארז"ל כי בי' לחדש ביום בואם הזו כלם הזאה ראשונה שהיא הזאת ג' ובערב הפסח עשו הזאה שנייה שהיא הזאת ז' שהרי צריך בין הזאה להזאה ד' ימים ומלו באלו ד' ימים וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה ומפני מה לא מלו הילודים במדבר ארז"ל כי מ' שנים שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית כי היכי דלא ליגדרו ענני כבוד לפי' לא מלו כי רוח צפונית רפואה למכת דם וזולתה סכנה ואמר ביומא דעיבא וביומא דשית' לא מהלינן ולא מסיכרינ' פי' אין מלין ואין מקיזין שיתא היא רוח קדים כי היא סכנה למוציא דם ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשהוצרך למול אדם שימר לו רוח צפונית יש לומר הטעם כי בכל יום נושבת כמו שארז"ל ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אחד מהן ורוב הימים היא לבדה גוברת על שאר הרוחות לפי' מלין בכל יום על הרוב ורוח צפונית היא המפזרת העננים כמו שכתוב רוח עברה ותטהרם ועל רוח צפונית הוא אומר כי אין יום בהיר וטהור אלא עם רוח צפונית וכן הוא אומר מצפון זהב יאתה ועם שאר הרוחות ימצאו העננים לרוב שאינן מתפזרות מפניהם ואף על פי שרוח צפונית עמהם כמו שאמרנו היא טפילה להם אבל בהיותה גוברת היא מפזרת העננים ולפי שבמדבר לא נשבה בטלו המילה ורז"ל לא אמרו טעם למה אין נשמרים עתה מלימול ביומא דשית' אבל אמרו

כיון שהרגילו אינו מזיק וכן אמרו והאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה' ואם יאמר אדם יכול היה הקב"ה להשיב רוח צפונית ולא יתגדרו ענני כבוד ולא תבטל מצות מילה אמת הוא כי לא יבצר ממנו מזמה יתברך ויתע' והוא יתע' המצוה על המילה לשמנה ימים הוא החריש מהם ולא הזהירם למול הילודים כל אותן שנים לפי שהמצוה אינה בטלה כי אם לא היתה בזמנה יכולה להיות אחר זמן ובעבור האריך זמן המצוה לא ישנה הקב"ה מנהג העולם כי אע"פ שמשנה מיהג

...תו לא כל שכן: (כ) הקים ...שם בגלגל. הוא המלון אשר ...בו הלילה: (א) אשר ...בר הירדן ימה. לצד ...ברו בני ישראל הוא צד ...מערבי ועד עכשיו היו ...בר מזרחי: (ב) חרבות ...ים. כתרגומו אזמלין ...יפין. וכן אף תשיב צור חרבו

יט וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח
יְרִיחוֹ׃ כ וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן הֵקִים
יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל׃ כא וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם
מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה׃ כב וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר
בַּיַּבָּשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃
כג אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־מֵי
הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם עַד־עָבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־
הוֹבִישׁ מִפָּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ׃ כד לְמַעַן
דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה כִּי
חֲזָקָה הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים׃
ה א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי
אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה
אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־
עָבְרָנוּ וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד
רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃
ב בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מֹל

ס"ג / ב' וסמי' / ב' / ל' / ד' מ"ל / ו' פסו' למען למען / ל' / ו' דסמי' / עברם ק' כ"ה / ב' ובטעין

יט וְעַמָּא סְלִיקוּ מִן יַרְדְּנָא
בַּעֲשָׂרָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה
וּשְׁרוֹ בְגִלְגָּלָא בִּסְיָפֵי מַדְנַח
יְרִיחוֹ׃ כ וְיָת תַּרְתָּא עַשְׂרֵי
אַבְנַיָּא הָאִלֵּין דִּנְסִיבוּ מִן
יַרְדְּנָא אֲקֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָּלָא׃
כא וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר דְּיִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן
מְחַר יָת אֲבָהַתְהוֹן לְמֵימַר
מָה אַבְנַיָּא הָאִלֵּין׃
כב וּתְהוֹדְעוּן יָת בְּנֵיכוֹן
לְמֵימַר בְּיַבֶּשְׁתָּא עֲבַר
יִשְׂרָאֵל יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃
כג דְּיַבֵּשׁ יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָת מֵי
יַרְדְּנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן עַד
דַּעֲבַרְתּוּן כְּמָא דַּעֲבַד יְיָ
אֱלָהֲכוֹן לְיַמָּא דְסוּף דִּי יַבֵּשׁ
מִן קֳדָמָנָא עַד דַּעֲבַרְנָא׃
כד בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי
אַרְעָא יָת גְּבוּרְתָּא דַּיְיָ אֲרֵי
תַקִּיפָא הִיא בְּדִיל דְּתִדְחֲלוּן
יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן כָּל יוֹמַיָּא׃
א וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכֵי
אֱמוֹרָאֵי דִּי בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא
מַעַרְבָא וְכָל מַלְכֵי כְנַעֲנָאָה
דִּי עַל יַמָּא יָת דְּיַבֵּשׁ יְיָ יָת
מֵי יַרְדְּנָא מִן קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עַד דַּעֲבָרוּ וְאִתְמְסֵי
לִבְּהוֹן וְלָא אִשְׁתְּאַרַת בְּהוֹן
עוֹד רוּחַ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ב בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
לִיהוֹשֻׁעַ עֲבֵד לָךְ אִזְמְלִין חֲרִיפִין וְתוּב גְּזַר יָת בְּנֵי

עברו את: הוביש ד' מ"ל וסי' כי שמענו את אשר הוביש. אשר הוביש ר"פ. ויהי כשמוע כל מלכי. כל הובאיש על עם כן כתיב: למען ו' פסוק' אית בהון למען למען וסימני' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. כי מאת ה' היתה לחזק: למען דעת כל עמי הארץ. ואטמא אתם במתנותם. למען תינקו ושבעתם. למען טבח טבח. ונמסר גם בסדר וירא: וכל מלכים ו' וסי' ויהי כשמוע כל מלכי האמרי. ויראו גוים את שם ה'. ולא נעשה פסח כמהו. וכל מלכי הארץ מבקשים דד"ה. לבד

תולדות אהרן בעשור לחודש. ר"ה יג. יבמות עא קדושין לח: שתים עשרה האבנים. סוטה לה לו: ויהי כשמוע. ונמים קצו: את אשר הוביש. (סוטה כב): עוד רוח: ונמים קצו: חרבות צורים. יבמות עא (ר"ה נט):

רלבג

...(כ) והנה זכר שהעם עלו ...הירדן בעשור לחדש הראשון ...ונו בגלגל ושככר הקים יהושע ...ם י"ב האבנים אשר הרימו ...ניים עשר שבטין מבני ישראל ...זמן יהיה זה לזכרון לבני ...ישראל עד עולם וזה ממה ...יורה כי במקום המקדש שמו ...יתו כמו הענין בצנצנת המן ...ומטה אהרן שנתבאר בתורה ...הושמו לפני משכן ה' למשמרת ...והנה נקבע המשכן בגלגל זמן ...ם כמו שיבא שבכר עשו בני ...ישראל שם הפסח בארבעה ...עשר יום לחדש ולא היה ...אפשר שיעשוהו שם שלא היה ...ם המשכן: (כ) והנה יראה ...לא הושמו האבנים האלה ...לפני העדות כמו הענין בצנצנת ...המן ומטה אהרן לשתי סבות ...האחת שלא נזכר בזה המקום ...אבל זכר שככר הקימם ...יהושע בגלגל. והשנית שהוא ...יתוי שיהא הבדל עצום בין ...נוספי משה ומופת זולתו כמו ...שנזכר בסוף התורה ולזה אין ...ראוי שישתתפו אלו הדברים ...שהיו לזכרון לאלו המופתים ...במקום אחד עם שאלו האבנים ...יצטרך להם מקום גדול ולא ...יכילם המקום ההוא ועוד ...שככר יהיה הבדל עצום בין ...צנצנת המן ומטה אהרן ובין ...האבנים האלה וזה כי בצנצנת ...המן היה בו המופת מתמיד עד ...שמה שהיה נמס בחום השמש ...נשאר ויתקיים זה הזמן הארוך ...וכן היה הענין במטה אהרן ...עם השקדים שגמל ואלון הענינים גם כן מה שעשה בו המופת בעצמו ...ואולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו סבה באופן מה לזכר ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל בכללם שלש פעמים בשנה ויזכירום אלו האבנים ענין זה המופת עד עולם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקימם בגלגל כי

מצודת דוד

(כד) למען יראתם. כמו ולמען יראתם ותחסר הוי"ו וכמוהו רבים: ה (א) ולא היה וכו'. אמר בדרך הפלגה וגוזמא כאלו הלך מעמם רוח החיוני לגודל הפחד: (ב) ושוב מול וכו' שנית. אמר שנית כי גם בליל צאתם ממצרים נמולו כל ישראל יחד כן ארז"ל

מצודת ציון

נעתקו וסרו ממקומם: ה (ב) צורים. חדודים כמו צור חרבו (תלים פט):
אל

כי די להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום יראה שאלו האבנים היו תמיד במקום משותף לכל ישראל כדי שיהיו זכרון מתמיד לכולם כמו שנזכר פה והנה למדו רבותינו ז"ל ממה שנזכר פה שבשבעה באדר מת משה וידמה שהסכימו שאיתו אדר היה משלשים יום כי אז היו מקדשין החדש על פי הראיה ובו ביום שמת משה התחיל מספר השלשים יום שבכו אותו והנה היום השני מניסן היה היום השלשים ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא ובו ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום התשיעי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן וחנו בגלגל ואולם אם הי' בשנה ההיא אדר מעשרי' ותשעה יום הנה יחוייב שנא' שבששה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום מותו בן מאה ועשרים שנה אנכי היום למדנו שבכמו היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לב לכל מלכי האמורי והכנעני וכבר נתפרסם זה המופת לכולם מגד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהש"י הוביש מימי הירדן מפני בני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה צוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו : והנה ראוי שנחקור בכאן בהיתר ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר הפרישו ז"ל כי לא יתחדש במופתים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא ה' מפני מה שכתוב אין כל חדש תחת השמש ויותר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה למהר זמן פתיחת הארץ היה וביאור זה כי זה יקרה לארץ באורך הזמנים כשיעצר בבטנה איד מה עשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופת היה לעשות בזולת זמן מורגש מה שיעשוהו הטבע בזמן ארוך וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש הש"י דבר חדש אבל הנמצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה מטה ונחש יחד וכן לא יתואר בעשית דבר מה שהיה מציאתו סותר עצמו כאילו תאמר עשיית מרובע הקטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקוים ישרים שיהיו זוויותיו פחות או יותר משתי זוויות נצבות או עשיית אש קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה מטבע המים כשהיו מים בפועל ש הן מבקשים המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לש"י לעשות זה המופת בכמו זה האופן ואם אמר אומר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי חם והוא אש אמרנו לו שהמופת לא היה שהוכר החום מהאש והוא אש הלא תראה שהאנשים שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בשהסיר הש"י במופת הטבע האשיי מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שיראה מקצת דברי רבותי' ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יוזקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת סבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע . ונאמר שכבר ידמה שנאמר שאין הנחת מים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר מונע מהתנועה ואיפשר שחדש הש"י במופת באויר הסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ידחה המים למקום ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י הרבה אל מה שיחבר אל המצאת המופתים סבות מה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ואע"פ שאי אפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם יתברך לשנות הטבע מגד מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק ממנו המעט שאיפשר כי השם יתברך איננו שונה הסדור הטבעי כי הוא בראו וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הנטיה מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לב"ד לנטות מקצת דבריה אז כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו אז מדברי התורה היותר מעט שאיפשר ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל תחלה . ובכאן הותר זה הספק :

ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב :

התועלת הראשון הוא בעיון והוא שכבר תהיה הנבואה לנביא להשגחה על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יתחייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחר ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בענייני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצטרך לישר' ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה :

השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות האנושי מהמלמד ההוא' לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא העיונית או המדינית או מהעניני' התוריים ולזה תמצא שתאר יהושע בהגעת הנבואה לו בשהוא משרת משה כאילו יאמר שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה :

השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא מ... למדנו בעבור ב' דברים מזה הספו' האחד הוא שבזה המקום שה... בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה שיעבור את הירדן אחר היות משה מת תמצא שקרא אותו הש"י עבדו והוא שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף ה' בג... וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את ... לבלתי הקדישו בענין מי מריבה נאמר לך שזה לא יסתור מ"ש גם בי ה... ה' בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת ב... בשם יתברך מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ ... שבשנים על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעלל ... בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בם את ישראל הש... הם את דרך ה' והוא מבוא' שאם היה זה עושה על ידי משה היה משה ... בזה בחריצות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם ... במעט מהזמן :

הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בה... בזריזות ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם הימים הבאים היו ע... כאלה או יפרידהו המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה ... כאשר היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעשה זה בזריזות ... שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלכת הטובות ביותר ... שבפנים ואף על פי שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו האלהי' שכבר י... יהושע בזה הנה עם כל זה הזהירו שישתדל בזה בחריצות כי הבחירה הא... היא מושלת על זה כמו שביארנו בשלישי מספר מלחמות ה' ולזה אמר ל... ואמץ כי אתה תנחיל וגו' :

החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה וההמשך אחריה ... אל שילליהו דרכי האדם וישלם. בעיון שהוא סבה להצלחת ... האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגומר ... תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישראל בענין זאת הי... באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז ת... מענין השכל וידוע אותי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל ... אין צורך בו :

הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל אחד לתועלת מה איפשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשו אותו באופן ... הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלות האפשריות וזה ... בשיעשהו באופן אשר יגיע ממנו שאר התועלת וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה ... משאר התועלות השמר התועלת המכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שא... ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו ... בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודי... תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים ... לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מל... לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביה... כשיראו הגעת מה שירא' להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בנוח כפות ר... הכהנים בירדן יכרתו מימיו ושאחר עבור העם תכף יעלו הכהנים נושאי ה... מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שיוסיף העם להתקרב לעב... הש"י אשר הוא שליט בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע ... כי זה כלו ממה שיישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפר... זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיר... כל ישראל כמו שזכרנו וצוה לשנים העשר איש אשר הכין להקים שתים ע... האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ... זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגי... לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שבי... ורצה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מ... האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס ל... מפני בני ישראל כי זה כלו ממה שיעזור על נצוחם והגעת ירושת הארץ ... ישראל בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישראל כשידעו שנ... אימתם על כל הגוים ההם שהם באים להלחם עמם כמו שביארנו במה שק... והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה ... אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם :

השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד ... שיראה עצמו בדבריו כאילו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רוד... כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן בתחבולות למלט הנרדף ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו אל רחב הפונד... שתוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא ... אך לא חטאת בזה כי אילו ידעה היותם מבני ישראל היתה מגלה זה למל... ולעם כדי לתפסם וספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך בלילה ולא ידעה ... הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם ש... חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים ... הונה אליה :

השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן הנ... שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ו... תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שי...

רשי

(תהלים פ"ט) . כשהחריפות נכסף לגדדין ואינו חותך יפה. וכן כל כלי
לך. (ישעיה כ"ג) : שנית . שמלו כבר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול
פעם שנית שכל הארבעים שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח
ולא היה להם יום נוח למול כמו ששנינו ביבמות . ורבותינו
שנית זו פריעת מילה
שנתנה לאברהם אבינו :
גבעת הערלות . על שם
שנקרא שנעשה כמין
(ד) וזה הדבר . על
דבר מל אותם אמר להם
אתם לירש את הארץ
לא כך נאמר לאברהם
את בריתי תשמור וגו'
לך ולזרעך אחריך את
בריך (בראשית י"ז) :
העם היוצא . לא היה
מהם כאן שכלם מתו והם
מלים שנאמר כי מולים
(ה) לא מלו . כמו
פי שלא נשבה רוח צפונית
וכס

רדק

מנהג העולם בקצת הנסים בקריע' ים סוף והירדן ובעמיד' השמש לא יעשה
כן ברוב הנסים כי אפי' בנצוח המלחמות ועזרו לאוהביו היה עושה ע"י
סבה כמנהג העולם במלחמות כמו שצוה מלחמת יריחו הקפת העיר בשופרות
כמו שעושין הצרים על עיר להפחידם ולהבהילם וכמו שצוה במלחמת העי שים לך
אורב לעיר מאחריה כמו שהוא
מנהג העולם וכן במלחמות
אחרות ולא נוכל לומר כי שלא
ברצון הש"י נמנעו מלימול
הילודים במדבר כי לא ראינו
שהוכיחם נביא על זה שלא מלו
כל אותן שנים שהיו במדבר
ומפני זה לא עשו גם כן פסח
כי אם בשנה השנית שיצאו
ממצרים לפי שהיו ערלים ומילת
הזכרים אפי' מקצת מעכבת
מעשות הפסח שנ' המול לו כל
זכר ואז יקרב לעשותו ויש דרש
כי שבט לוי מלו במדבר וסמכו
זה לפסוק ובריתך ינצורו ויש
לפרש ג"כ כי לפי' לא מלו כל
אותן השני' לפי שנ' על פי ה'
יחנו ועל פי ה' יסעו ולא היו
יודעים יום נסעם ואם היו
מלים הילודים והיו ניסעים יום
המילה היו הנמולים בסכנה
מפני הדרך וזה הוא שאמר
כי לא מלו אותם בדרך כי
הנה ראינו מר"עה איחר זמן
מילת בנו בעבור הדרך וזהו
שאמר כי לא מלו אותם בדרך
וא"ת הנה ראינו שנענש משה
על עכוב המילה ההיא כמו
שכת' ויבקש המיתו לא נענש
אלא לפי שלא נתעכב במדין
עד מול בנו ועד חיותו כי
ביום נסעו לא נסע על פי
הדבור כי אע"פ שאמ' לו הקב"ה
לך שוב מצרים לא אמר לו שיסע בו ביום והי' לו למול את בנו ולהתעכב עד חיותו
ואח"כ ללכת מצרים במצות הבור' ועל כן הוכיחו בדרך על יד החולי ואמר לו עד
שהיה במלון שיוכל למול שם ולהתעכב שם ומפני זה עשו פסח במדבר בשנה
השנית כי מלו כלם לפי שלא היו בדרך כי לא נסעו כל אותה שנה כי עשו
המשכן שם במדבר סיני ולא אמר כי לא מלו אלא הילודים בדרך וכל זמן
שהיו במדבר סיני לא היו בדרך וזהו טעם הנכון בעיני: עשה לך. תקן והכן כמו
וימהר לעשות אותו ופי' לך לעצמך שיהיה הוא המל ואחרים עמו כי לא יתכן
שיהושע לבדו מל כל הערלים שהרי אמר לו חרבות צורי' ואילו היה הוא המל
לבדו די היה בחרב אחד ועוד בארבעה ימים היאך היה יכול יהושע לבדו למול
כל הילודים במדבר זה לא יתכן או יתכן שלא מל הוא אחד מהם אבל צוה
אותם למול ואמ' לך כי עליו מוטל כי הוא היה מנהיגם ומה שאמר וימל כמו
ויבן שלמה את הבית והדומים להם: חרבות צורים . כתרגומו אזמלון חריפין
איזמלים חדים וכן אף תשיב צור חרבו ונסמך המתואר אל התואר כמו מי
המרים בני שלשים או יהיה צורים שם זולתי תאר ויהיה פי' חרבות שיהיו להם
חדודים : ושוב מול את בני ישראל שנית . חזור פעם אחר פעם במחנה למול
ולצותם למול ובאמרו ושוב מול אינו אומר פעם ושתי' לבד אלא כמה פעמים
עד שיגמר הדבר וכן ושבתי בבית ה' שאחזור שם תמיד כל ימי חיי וכן באמרו
שנית אינו דוקא פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם עד שיגמר הדבר וכן
כסיל שונה באולתו אינו פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם כמה פעמים
וכן ועם שונים אל תתערב שחוזרין פעם אחר פעם לרשעות כמה פעמים ויש
מרז"ל שאמרו כי אמר שנית על הפריעה כי לא נתנה פריעת מילה לאברהם
אבינו ונדחו דברים אלו ואמרו כי שנית ר"ל על ציצין המעכבין את המילה
שמוהיר שיחזור עליהם שנית ויראה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה
לאברהם אבינו וכן הוא אומר בבראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו :
(ג) אל גבעת הערלות . כמו בגבעת וכן ונפל אל המים כמו במים ואחרים רבים
כמוהו ונקראת גבעת הערלות בעבור הערלות שנכרתו שם ומלת הערלות הוא
משקל אחד כי מן ערלה יאמר ערלו' כמו מן חכמה יאמר חכמות : (ד) וזה
הדבר

את־בני־ישראל שנית׃ ג ויעש־לו
יהושע חרבות צרים וימל את־בני
ישראל אל־גבעת הערלות׃ ד וזה ג'. ל'. כ"ג ו"פ
הדבר אשר־מל יהושע כל־העם
היצא ממצרים הזכרים כל | אנשי
המלחמה מתו במדבר בדרך בצאתם
ממצרים׃ ה כי־מלים היו כל־העם ג' וחסר
היצאים וכל־העם הילדים במדבר ג' במלעות פסו' ג' ב'חס' וח' מ"ל
בדרך בצאתם ממצרים לא־מלו׃
ו כי | ארבעים שנה הלכו בני־ישראל
במדבר עד־תם כל־הגוי אנשי
המלחמה היצאים ממצרים אשר
לא־שמעו בקול יהוה אשר נשבע
יהוה להם לבלתי הראותם את־ ל' ומ"ל

ישראל תנינות׃ ג ועבד
ליה יהושע אזמלין חריפין
וגזר ית בני ישראל
בגבעתא וקרא ליה גבעת
ערלתא׃ ד ודין פתגמא
די גזר יהושע כל עמא דנפק
ממצרים דכריא כל גברי
מגיחי קרבא מיתו במדברא
באורחא במפקהון
ממצרים׃ ה ארי גזירין הוו
כל עמא די נפקו וכל עמא
דאתילידו במדברא
בארחא במפקהון ממצרים
לא גזרו׃ ו ארי ארבעין
שנין הליכו בני ישראל
במדברא עד דסף כל עמא
גברי מגיחי קרבא דנפקו
ממצרים דלא קבילו
למימרא דיי דקים יי להון
בדיל דלא לאחזיותהון ית

מאנשי התרים דמלכים . וחברו דד"ה : וזה הדבר ד' ר"פ וסימ' אשר
תעשה לחם לקדש , אשר מל יהושע . אשר תעשה . וזה הדבר
אשר הרים יד , הילודים ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' וכל העם
תולדות אהרן כי מולים היו . יבמות פא כריתות ט :

רלבג

...עשה בקלות ויהיה זה
אל שלא יגיע התכלית
וכאשר אמרה שכבר יצאו
זכרה לזה מאמר יהיה
התגלגלות בו אם יתצא
ה זה כוזב בכל או בקצת
זכבר אמרה שזה היה בעת
השער לסגור החשך ויתכן
בחשך שנדמה לה שיצאו
ולא יצא כי אם אחד או
שניהם כי זה אפשר
שיקרה מפני החשך :
...עי והוא במדות הוא שכשיבוא הכרח שיהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה
האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומו' מתחלפין כדי שאם ימצא
אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסבלו כי אולי לא יצא כי אם
ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחד מהם אצל הפתח והיא לא
...ה ולזה יעזרוה דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד
מאלו האנשים במקום מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני :
...רי והוא במדות הוא שראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו
כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה
...ר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה
עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי
...ר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפיסת המרגלים אם
אל מהם זה ותשלחם בשלום ואולם בתפיסת המרגלים לא ישלם לה זה
...ר יוכלו ישראל להלחם עמהם בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרסם לה מעוז'
אלהי ישראל שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת
מה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול
בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות
ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישראל על זה טרם הפרדם
ממנה :
...ד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם
בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו האחרית עליו ולזה תמצא
...לי' איך דקדקו באלו התנאי' עם רחב באופ' שלא ישיג' בזה מה שתשיגהו עליו
האחרית אחר זה כמו שביארנו :
...ים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשים לתת
יתרון לאיש א' על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד
תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו י"ב למספר שבטי בני
...ל להכין האבנים שהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל : (ב) בעת ההיא
...ה' אל יהושע עד או יבנה יהושע . חרבות צורים הרצון בו חרבות
החדים

מצודת דוד

...ל : (ג) אל גבעת . בגבעת הערלות ונקרא שם המקום על שם המאורע :
(ד) וזה הדבר . ר"ל זה היה הסיבה אשר יהושע לבד מל את כל העם ולא מלו
...ה את זה כי איך יתכן שלא ימצא בהם מי יודע למול : כל העם . ר"ל כי כל העם היוצא ממצרים שהיו נמולים וראוים למול הלא הם מתו במדבר ואינם למול
...אותם : (ה) כי מולים היו . ר"ל כי לבד העם היוצאים היו נמולים אבל לא הילודים

מצודת ציון

(ג) אל גבעת . בגבעת וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון : ובת

הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבוֹתָם
לָתֶת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃
ד'. ו' חסר' ז וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם מָל
יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־מָלוּ
ג' בטע' ר"פ אוֹתָם בַּדָּרֶךְ׃ ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ
כָל־הַגּוֹי לְהִמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם
י"א בטע' מארין ס"ע בַמַּחֲנֶה עַד חֲיוֹתָם׃
ט וַיֹּאמֶר יְהוָה
ג' ומ"ל אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת
ה' דסמי' מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם
הַהוּא גִּלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י וַיַּחֲנוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־
דאירייתא בראשון הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
בָּעֶרֶב בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃ יא וַיֹּאכְלוּ
ג' ובענין . ג' מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת

תרגום

ארעא דקים יי לאבהתהון
למתן לנא ארעא עבדא
חלב ודבש : ז וית בניהון
דקמו בתריהון יתהון גזר
יהושע ארי ערלין הוו ארי
לא גזרו יתהון בארחא :
ח והוה כד שלימו כל עמא
למגזר ויתבו באתריהון
במשריתא עד דאתסיאו :
ט ואמר יי ליהושע יומא
דין אעדית ית חיסודי
מצראי מן קדמיכון וקרא
שמא דאתרא ההוא גלגלא
עד יומא הדין : י ושרו בני
ישראל בגלגלא ועבדו ית
פסחא בארבעת עשרא
יומא לירחא ברמשא
במישרי יריחו : יא ואכלו
מעבורא דארעא מבתר

רדק

הדבר אשר מל יהושע . וזה הדבר שבעבורו מל יהושע כי כל העם הילודים במדבר לא מלו אותם לפי' נצטווה יהושע למולם : כל אנשי המלחמה. ר"ל מבן עשרים שנה ומעלה כי אותם הם הפקודים ואותם מתו שהיו מולים וזהו שאמר כי מולים היו והטעם להודיע כי זה שלא מלו לא בעבור שנשתכחה מהם מצות מילה במצרים או התרשלו עליה כי מולים היו כל העם היוצאים ואפי' לדברי ר נל הדרש שאו' שהתרשלו במילה במצרים וסמך לפסוק גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וכן זהו שאמר בדמיך חיי פעמי' ר"ל שתי דמים דם פסח ודם מילה אעפ"כ כשאתם מלו כלם קודם שעשו הפסח וזהו שאמר כי מולים היו כל העם היוצאים והנה אותם שהיו מבן עשרים שנה ומעלה מתו במדבר ומבן עשרים שנה ומטה נשארו מולי' ולא הוצרך יהושע למול אלא הילודים במדבר שלא היו יכולי' למול בדרך כמו שפירשנו והיד' לא מלו לא מלו אותם כי הוא פעל יוצא : (ז) הקים . אשר הקים וכן לעם עליה בעביר זה עשה ה' לי והדומים להם שיחסרו שי"ן או מלת אשר וטע' הקים כי הב"ה הקים אותם תחת אביהם לירש הארץ כמו שאמר להם אתנה והם יירשוה : (ח) תחתם. במקומם כמו שבו איש תחתיו : חיותם . הרפאם כמו וימרחו על השחין ויחי : (ט) חרפת מצרים . לפי שיצאו האבות ממצרים והיו הבנים ערלים כמו המצריים והערלה חרפה כמו שנאמר כי חרפה היא לנו : גלגל . נכפלה בו הפ"א כי מן גלותי יאמרו גלל וכן דרך לשון הקדש בשמות הלקוחים מן הפעל להוסיף בו אות או לגרוע ממנו כמו נח מן ינחמנו שמואל כי מה' שאלתיו וגם להפך סדר האותיו' כמו יעבץ מן עצב : (יא) ויאכלו מעבור הארץ . מהישן אכלו מצות וקלוי כי החדש היה אסור להם עד אחר הקרבת העומר בשש' עשר בניסן ואפילו למצות. מצה אסיר מן החדש שאין מצות עשה דוחה את לא תעשה אלא אם כן היתה כתוב' בצדה ומאין היה להם ישן ממה שהיו תגרי אומות מוכרים להם ומלת מעבו' מוכיח שהוא מן הישן כי אמר כי נקר' עבור הדגן שהוא משנים שעברה ושנה הבאה נקרא תבואה : ממחרת הפסח. הוא ליל חמשה עשר בניסן וזומו כי הפסח קרב בארבעה עשר ומחרתו הוא יום חמש' עשר וכן בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל

רש״י

והם שמלו עכשיו : (ז) ואת בניהם הקים תחתם . ואת בניהם שהקים ...
הם הילודים במדבר אותם מל יהושע : וישבו תחתם באתרהון ולא נזרו ...
עד חיותם . מן המכה : (ט) גלותי . הסירותי את חרפת מצרים שהיו ...
ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד יש ששמו רעה והוא סימן של דם ...
אתו עליכם במד...
שאמר משה במדבר לנ...
מצרים לאמר ברעה...
והם אינם יודעים ...
מילה וכשמלו בימי ...
אותו הדם הוסרה אותי...
שעדיין ערב רב שעל...
היו מונים להם כך ...
משה הדרשן : גלותי . ...
כמו גל מעלי חרפה . ...
כאכן : (יא) ממחרת ...
יום הנפת העומר ...
עומר תחלה ומז' בא...
משה שפסק המן היו ...
עד עכשיו ממן שבכליה...
בשבעה באדר שנאמר...
אכלו ארבעים שנה ...
שנה חסר שלשים יו...
תחלת ירידת המן בט...
אמור מעתה בחרס ...
ישראל ממצרים טעמ...
מן

הילודים במדבר בדרך בצאתם . במקום הזה . בירושלים דד"ח . בתראה מלא : ואת בניהם ד' דסמיכי בקריאה וסי' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב . ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע . ויעשו האנשים . ואת בני המכי' לא המית . ונמסר גם בסדר ואתחנן . אתם ו' חס' בספרא וסי' אתם מל יהושע כי ערלים . עמק עכור . וישרפו אתם . ויסקלו אותם . ויצו אותם לאמר ראו אתם ארבים . והוריש ה' מלפניכם . עד חיותם י"ד בטעם מאריך וסי' נמסר בסדר תבא . לחדש בערב ד' וסי' התולדות אהרן ויעשו את הפסח . יבמות עא זבחים קיח : מעבור הארץ . ר"ה יג קידושין לו :

רלבג

החדי' והם הנעשים ...
אצוו"ר בלע"ז . ואמ...
כדי שיפיגם יהושע בזו...
מהצער שאפשר בו ...
בכמו אלי הקרבו' שיהי...
מהחדות ולזה תרג...
אומלון חריפין : ושוב ...
בני ישראל שנית . שב...
העם וזה שכבר נמולו ...
ממצרים לתכלית שינחלו או את הארץ וכאשר הטו עונותיהם ונגזר עלי...
ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זו...
ואולם שזאת המצוה מבוא בירושת הארץ הוא מבואר ממה שנאמר בתורה...
לך לך כשנצטווה אברהם בזאת המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו...
דרכי התורה בכללם לפי מה שאיפשר ואז יתכן יותר שיעשה להם ה...
ההטבה והחנינה ר"ל שירשו ארץ ז' גוים הנזכרים בתורה : (ג) גבעת ה...
נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל שנעשה שם ר"ל מפני מילת ה...
הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי שלא היו יודעים העת אשר...
בו ליסע כי על פי ה' היו חונים כמו שהתבאר בת ר' ואולי יצטרכו ליסע ...
למילה והיא הסכנה לתינוק ולזה לא מל אחד מהילודים במדבר ולזאת ...
לא עשו ישראל פסח במדבר כי אם אותו שנזכר בתורה לפי שכבר נולד...
בנים אחר שתי שנים לצאתם ממצרים ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח כמו שהתבאר בפרשת בא והנה ספר שאחר שמלו ישבו במק...
שחיתה המכה וזה כולו תמה שיורה שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו עד חיות המכה : (ט) היום גלותי . הסירותי מעליכ' חרפת מצרים ירצה לפי מה ...
בחרפת מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישראל להעתיק מהאמינו' ההם כמו שביארנו בפרשת בא ואמנם אמר זה כי עד עתה סו...
המצוה מהם לסבה שזכרנו ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח בי"ד יום לחדש ואפשר שיהא הרצון בזה ההמשך לתאית המשגל כי המצרים היו ...
בעריות כמו שאמר בת רה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו' ולפי שהמילה מכוונת להחליש כח זה האבר הוא מבואר שבענין המילה הסיר ...
חרפת מצרים ויהיו יותר' גדורי' בענין המשגל ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג...
ולכלותם לא להנחילם הארץ והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפ' ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחו...
קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן הקודמי' אשר הגיעו אלינו דבריהם : (יא) ...
מעבור הארץ . הנה אמר זה לפי שלא הותר להם החדש עד ממחרת הפס' ובזה ראיה שמה שאמר בתורה ממחרת השבת ויניפנו הכהן הרצון בו ממחר...
והוא ט"ו בניסן לא ממחרת שבת בראשי' כמו שהיו אומרים הצדוקים שאם היה הענין כן הנה לא ימלט הענין מחליקה אם שנא' שכבר קרה אז שהי' פס...
השבת או בזולת יום השבת ואם היה בזולת יום השבת הנה יצטרך לו' כי טעו יהושע וישראל בזה וזה דבר בלתי אפשר ואם היה בשבת הנה לא היה ראוי ...
אל

מצודת ציון

(ו) זבת חל' ויבה ונטיפה : (ח) תחתם . במקומם : חיותם . ענינו רפואה כמו וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח) : (ט) גלותי . מלשון גלגל וסבוב : (יא) מעבור . תרגום של דגן הוא עבורא : וקלוי

מצודת דוד

הילודים במדבר ולא ה ו הם א"כ ראוים למול: (ו) עד תום וכו'. וא"כ לא ...
מהנמולים להיות ראוי והגון למול זולתו : אשר נשבע . אשר בעבור זה ...
להם לבל"י וכו' : (ז) הקים תחתם . אשר הקים תחתם : אותם מל יהוש...
נמולו עד אז כי ערלים היו עד הזמן ההוא כי היוצאים ממצרים לא מלו בניהם בהיותם] בדרך ולא היו א"כ נמולים להיות הגון וראוי להמול זולת יהושע : ...
גלותי . עתה העברת ומעליכם מה שהיו המצרים מחרפים לאמר הלא הם ערלים כמונו וחרפה יחשב לישראל כמ"ש כי חרפה היא לנו (בראשית ל"ד) : (י) ...
אחר חצות היום קרוי ערב כי אז נוטה החמה לבית מערבי : (יא) ממחרת הפסח . ממחרת יום א' ... של

וְקָל֔וּי בְּעֶ֖צֶם הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ יב וַיִּשְׁבֹּ֨ת הַמָּ֜ן מִֽמָּחֳרָ֗ת בְּאָכְלָם֙ מֵעֲב֣וּר הָאָ֔רֶץ וְלֹא־הָ֥יָה ע֛וֹד לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל מָ֑ן וַיֹּאכְל֗וּ מִתְּבוּאַת֙ אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן בַּשָּׁנָ֖ה הַהִֽיא׃
יג וַיְהִ֗י בִּֽהְי֣וֹת
יְהוֹשֻׁעַ֮ בִּירִיחוֹ֒ וַיִּשָּׂ֤א עֵינָיו֙ וַיַּ֔רְא וְהִנֵּה־אִישׁ֙ עֹמֵ֣ד לְנֶגְדּ֔וֹ וְחַרְבּ֥וֹ שְׁלוּפָ֖ה בְּיָד֑וֹ וַיֵּ֨לֶךְ יְהוֹשֻׁ֤עַ אֵלָיו֙ וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ הֲלָ֥נוּ אַתָּ֖ה אִם־לְצָרֵֽינוּ׃
יד וַיֹּ֣אמֶר ׀ לֹ֗א כִּ֛י אֲנִ֥י שַׂר־צְבָֽא־יְהוָ֖ה עַתָּ֣ה בָ֑אתִי וַיִּפֹּל֩ יְהוֹשֻׁ֨עַ אֶל־פָּנָ֥יו אַ֙רְצָה֙ וַיִּשְׁתָּ֔חוּ וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ מָ֥ה אֲדֹנִ֖י מְדַבֵּ֥ר אֶל־עַבְדּֽוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר֩ שַׂר־צְבָ֨א יְהוָ֜ה אֶל־יְהוֹשֻׁ֗עַ שַׁל־נַֽעַלְךָ֙ מֵעַ֣ל רַגְלֶ֔ךָ כִּ֣י הַמָּק֗וֹם אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֛ה עֹמֵ֥ד עָלָ֖יו קֹ֣דֶשׁ ה֑וּא וַיַּ֥עַשׂ יְהוֹשֻׁ֖עַ כֵּֽן׃
ו א וִֽירִיחוֹ֙ סֹגֶ֣רֶת וּמְסֻגֶּ֔רֶת מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אֵ֥ין יוֹצֵ֖א וְאֵ֥ין בָּֽא׃
ב וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־יְהוֹשֻׁ֔עַ רְאֵה֙ נָתַ֣תִּי בְיָדְךָ֔ אֶת־יְרִיח֖וֹ וְאֶת־

(ל׳. ב׳ ביוס השביעי — ב׳ — כ״ה — ה׳ חס׳ את — ל׳ — ו׳ דסמי׳ — ויסתחוו ב׳ קמץ אף יסיק וכל אתנחתא וס״פ דכו׳ — ה׳ חס׳ בליש׳ — ל׳. ל׳. ל׳ — ל״ט מ״ל)

פִּסְחָא פַּטִּיר וְקָלֵי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין׃ יב וּפְסַק מַנָּא מִיּוֹמָא דְבָתְרוֹהִי בְּמֵיכַלְהוֹן מֵעִיבוּרָא דְאַרְעָא וְלָא הֲוָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מַנָּא וַאֲכַלוּ מֵעֲלָלַת אַרְעָא דִכְנַעַן בְּשַׁתָּא הַהִיא׃ יג וַהֲוָה כַּד הֲוָה יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַבְרָא קָאִים לִקְבְלֵיהּ וְחַרְבֵּיהּ שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ לְוָתֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הַלְמִסְעֲדָנָא אֲתֵיתָא אִם לְבַעֲלֵי דְבָבָנָא׃ יד וַאֲמַר לָא אֲרֵי אֲנָא מַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ כְּעַן אֲתֵיתִי וּנְפַל יְהוֹשֻׁעַ עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד וַאֲמַר לֵיהּ מָה רִבּוֹנִי מְמַלֵּל עִם עַבְדֵיהּ׃ טו וַאֲמַר מַלְאֲכָא דִשְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ שְׁרֵי סִינָךְ מֵעַל רִגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דִי אַתְּ קָאִים עֲלוֹהִי קַדִּישָׁא הוּא וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃ א וִירִיחוֹ אֲחִידָא הֲוַת בְּדָשִׁין דְּפַרְזְלָא וּמִתַּקְפָא בְּעַבְּרִין דִּנְחָשׁ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית דְּנָפֵק מִנַּהּ לְמֶעְבַּד קְרָבָא וְלֵית דְּעָלֵל בְּגַוַּהּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא׃ ב וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ חֲזֵי דִּמְסָרִית בִּידָךְ יָת יְרִיחוֹ וְיָת מַלְכַּהּ גִּבָּרֵי חֵילָא׃

גמסר בסדר בא. וישא ה׳ חס׳ את וסימן נמסר בריש סדר וירא: רגלך ה׳ חסר׳ בלישנא בקריאה וסי׳ של נעלך מעל רגלך דיהושע. והם תכו לרגליך ישא מדברותיך. ונעלך תחלץ מעל רגליך. אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך. יטבעו בבוץ רגליך. וכל כתובים דכוות׳ חסרים במ״א מלא.

תולדות אהרן ויהי בהיות. ערובין סג מגלה י נדרים כו סנהדרין מד (נדרים מ): וישתחוו לאפיו. מגלה ג י: עתה באתי. ערובינסג מגלה ג סנהדרין מד עקרים מב כח: של נעלך. עקידה שער לה: ויריחו סוגרת. נדרים נו עקידה שער ט (נדרים מ): יריחו ואת מלכה. עקידה שער טו:

רשי

[...] ולא היה עוד לבני ישראל מן. לפיכך ויאכלו מעבור הארץ אם [...] מן לא היו אוכלים מן התבואה שהמן היה נוח להם משל אומר לתינוק [...] אתה אוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חטין לכך נאמר ולא היה עוד [...] (יג) בהיות יהושע ביריחו. מכאן לעיבור׳ של עיר שהיא מן העיר שאי[...] [...]מר בתוך יריחו: הלנו [...] הלמסעדנא אתיתא: [...]תה באתי. לעזרתך [...] יכול להלחם עליה [...] להפיל החומה אבל [...] רבך באתי ולא חפץ [...] אם אין פניך הולכים [...]) שר צבא ה׳. ישראל [...]א לה׳ ומיכאל היה [...] ומיכאל שרכם: [...] ומסגרת. כתרגומו [...]דשין דפרזלא ומתקפא בעברין

רדק

ישראל: (יב) וישבת המן ממחרת. מאותו מחרת שזכר מאותו היום פסק המן כי לא היו צריכים שהרי אכלו מעבור הארץ מצות וקלוי בחמשה עשר בניסן ולדברי רז״ל שאמרו כי עד י״ו בניסן אכלו המן יהיה פי׳ ממחרת ט״ו והוא י״ו כי אע״פ שאכלו בט״ו מצות וקלוי לא היה מספיק להם מה שמצאו מעבור הארץ ואותו היום אכלו גם מהמן ולמחרת שהוא י״ו בניסן אחר שהקריבו בו העומר והותרו בחדש מצאו הרבה מן החדש לאכול וא״ש ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: (יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו. בגבול יריחו ומכאן סמכו ז״ל שעבורה של עיר דינו כעי׳ שהרי יהושע לא היה בתוך העיר ואמר בהיות יהושע ביריחו כי נסעו מהגלגל אחר שנמולו שם הערלים ועשו הפסח ובאו להם ליריחו לכבשה וחנו את פני העיר והקב״ה שלח מלאכו ליהושע כדי לחזקו לכבשה ולבשרו ונר׳ לו כדמות איש וחרבו שלופה בידו מורה על הגבורה ועל הנצחון כמו שנראה ליעקב אבינו ונאבק עמו לחזקו ולבשרו כמו שאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכן בא ליהושע זה המלאך וחרבו שלופה בידו כדמות גבור מנצח והוא שאמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה: (יד) ויאמר לא. כלומר איני כמו שאתה סבור איש בא להלחם אבל אני מלאך ה׳ וזהו שאמר שר צבא ה׳ שר צבאות מעלה ומטה כמו שנאמר על מיכאל הש׳ הגדול ולפי גדולתו וקדושתו נקדש המקום שנראה בו ליהושע לפי׳ אמר קדש הוא: עתה באתי. בעת שראיתני מה שאין כן בבשר ודם וזה להחזיק בלבו כי מלאך הוא ויש בו דרש כי בא להפחידם על בטול תורה ועל שבטלו היום שעבר תמיד של בין הערבים אמר לו יהושע על איזה מהם באת אמר לו עתה באתי כלו׳ על בטול תורה שאתם בטלים עתה מיד וילן יהושע בתוך העמק שלן בעומקה של הלכה וזה הדרש רחוק כי אין שעת המלחמה שעת ת״ת ועוד כי פסוק וילן יהושע הוא רחוק מזה הפרשה כי הוא במלחמת העי ועוד כי כותב הדרש הזה טעה בפסוק וילן כי ב׳ פסוקים הם וילן יהושע ס״ס בתוך העם והפסו׳ האחר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ויש בו דרש אחר עתה באתי עתה באתי שני פעמים אני הוא שבאתי בימי משה רבך שנא׳ הנה אנכי שולח מלאך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו שאמר להקב״ה איני חפץ אלא בך מיד ויפל יהושע אל פניו ארצה: אל פניו. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: (א) ויריחו סוגרת ומסוגרת. סוגרת אנשיה בתוכה שלא יצא אדם מן העיר ומסוגרת שלא יכנס אדם בתוכה ופירושו בסופו אין יוצא ואין בא או כפל סוגרת ומסוגרת לרב הסגירה כמו שאמר התרגום אחידא בדשין וכו׳: (ב) ויאמר ה׳ אל יהושע. ע״י המלאך הנראה לו

רלבג

[...]שבות במקרה אבל ראוי [...] אל מה שהוא בעצם [...] מחרת השבת כי הם [...]זה לפי זה הדע׳ מפני [...]׳ ההוא מחרת הפסח [...]מפני היותו ממחרת [...]לזה הוא מבואר שמ״ש [...] ממחרת השבת אין [...]שבת כראשי׳ אבל הרצון [...]זרת הפסח כי הפסח [...]שבת ר״ל היום החמשה [...](יב) וישבת המן ממחר׳. [...]נאמר בזה דעת לרבו׳ [...]ת׳ אמ׳ שלא ירד המן [...]מות משה אלא שכבר [...]מנו מה שהספיק להם [...] הזמן ועשו ממנו חלות [...]אמ׳ שכבר ירד המן עד [...]הוא ואחשוב שאשר הביא [...]לא ירד המן אח׳ שמת [...]ל זה המאמ׳ הוא היותו [...] היותו מסורה מהנבי׳ [...] אחר מותו ולפי שזה [...]נפלא א״א שיהי׳ על יד [...]ילת משה ח׳ יוב ממנו [...]יד המן אחר מותי לא [...]שהי׳ נעש׳ אמ׳ זה על [...]שע ואשר הר׳ לנו לפי [...]שרשנו מענין המופתים [...]מתמ׳ הו׳ מספר מלחמו׳ [...] שזה המופ׳ הנעש׳ על [...]זה בענין המן נשאר עד היום הזה שאכלו מן החדש הלא תרא׳ כי [...]שמן המשח׳ היה נשאר תמיד כמו שבארנו במקומו וממה שיורה על זה [...]אומר וישבת המן ולא אומ׳ ויכלה המן וזה ממה שיורה שכבר היה יורד עד [...]זה ועוד כי בתורה כשנזכר׳ ירידת המן זכר המן אכלו עד בואם אל ארץ [...] וזה ממה שיורה שכל זה הענין נעשה על יד משה וכב׳ בארנו בספר [...]׳ ה׳ איך יתכן זה: (יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו. ראוי שתדע שזה [...]היה במראה הנבוא׳ ויורה על זה מ״ש תכף ויאמר ה׳ אל יהושע כי הוא [...]הראו׳ המלאך בהקיץ והסתמש החושים על מנהגיה׳ והנה הרצון באמרו [...]בהיות יהושע ביריחו מחשבתו משוטטת שם איך יעשה לאחרית העם היושב

מצודת דוד

[...]בה שהוא זמן הקרבת העומר וק״בו העומר והדר אכלו: (יב) וישבות המן. [...] מיום מיתת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד מ״מ היו נזונים בהם [...]שבכליהם ובאכלם מעבור הארץ לא מצאו עוד: ויאכלו. התחילו לאכול: [...]ביריחו. ר״ל בגבול יריחו: הלנו. בה״א השאלה לומר אם באת לעזור לנו [...]אויב אתה לעזור להאויב: (יד) ויאמר לא. ר״ל לא באתי לעזור לאויבי ישראל כי אני שר של ישראל הקרואים לצבא ה׳ ומה שלא ראיתני עד הנה הוא בעבור כי [...] באתי ולא מאז: מה אדוני מדבר. ר״ל דבר דבריך והנני לקיימם כהעבד המקיים דברי האדון: (טו) קדש הוא. ומהראוי לעמוד עליה יחף: ו (א) סגרת ומסגרת

מצודת ציון

וקלוי. שבלים צלוים כמו אביב קלוי באש: (ויקרא ב׳): בעצם היום. ר״ל בגופו של יום כמו עד עצם היום הזה. (שם כ״ג) ור״ל לא בלילה שלפניו עם כי הלילה הולך אחר היום: (יב) וישבות. ענין בטול כמו שבת נוגש (ג) שלופה. שלופה מתערה כמו שלף ויצא מגוה (איוב כ׳): (יד) אל פניו. לפניו ר״ל לפני העומד לנגדו: (טו) של. הסר. וכן במשה של נעליך. (שמות ג׳): הקיף.

לו והוא נקרא בשם ה' השולח אותו וכן מצאנו במלאך שנראה לגדעון ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך ואמרו רז"ל כי שמי בקרבו א"ר שמעון בן לקיש
שהקב"ה משתף שמו על כל מלאך ומלאך : (ב) גבורי החיל . פי' אנשי יריחו ומלכ' ואעפ"י שהם גבורי החיל נתתים בידך : (ג) הקיף את העיר . הכה
כמו אם היה בחירק ואף על פי שהוא בצר"י וכן ותגד לבני ישראל יגיד דבר : כה תעשה ששת ימים . אין לשאול טעם להקפות הבורא למה היתה
זאת וטעם שבעה כהנים ושבעה שופרות ושבע הקפות ושבעה ימים וטעם ההקפה בתרועה להבהיל העם אשר בתוך העיר ותפול החומה תחתי' למען
כל עמי הארץ כי ה' נלחם
לוס' לא בחרב ובחנית ומספ'
השבעה' ידוע סודו אצל מביני
מדע וכן שבעה מזבחות וז'
פרים וז' אלים והשביעי הוא
הנכח' בימים ובחדשים ובשנו' :
(ד) היובלים . האילי' ובדברי
רז"ל א"ר עקיבא כשהלכתי
לערביא שמעתי שהיו קורין
לדכרא יובלא : (ה) במשוך .
בהאריך התקיעה : בשמעכם
את קול השופר . כתיב בבו"ת
וקרי בכ"ף והענין א' : ונפלה
חומת העיר תחתיה . יש
לשאול בית רחב שהיה בחומה
אם נאמר כי נפל ונצל' הוא
ובית אביה זה לא יתכן כי אם
היה נס כזה היה מספר אותו
הכתוב ועוד שאמר באו בית
האשה הזונה והוציאו משם את
האשה וגו' כי הבית היה קיים
ולא נפל אבל הנראה בעיני כי
לא נפלה כל חומת העיר אלא
מה שהיה מן החומה את פני
העיר נגד מחנה ישראל נפל
ועלו העם איש נגדו ובית רחב
היתה בחומה מצד אחר שלא
נפל ומ"ש תחתיה ר"ל שנבלעה
במקומה תחת הארץ וגו' ממנה
מעט על פני הארץ לזכרון
הנס : (ז) ויאמר אל העם .
כתיב בוי"ו ופי' יהושע והכהני'
וקרי בלא וי"ו ופי' יהושע :
(ח) ויהי כאמר . בכ"ף :
(ט) והחלוץ . פירשו בו שהם
בני ראובן ובני גד וחצי שבט
מנשה שעברו חלוצים לפני
אחיהם : תוקעי . כן כתיב
בוי"ו ופירושו אשר תקעו והקרי
הוא תוקעי ותבואר הוא :
והמאסף . אמר בו התרגום
שבטא דדן לפי שהוא היה
אחרון בדגלים כמו שנאמר
עליו מאסף לכל המחנות :
הלוך ותקוע . איננו אומר על
המאסף שהיו תוקעים אלא
כמו שאמר המתרגם והכהניא
אזלין ותקעים בשופרות :
עד

ג וְתִסְחֲרוּן יַת קַרְתָּא כָּל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אַקֵּיף יַת קַרְתָּא זִמְנָא חֲדָא כְּדֵין תַּעְבֵּיד שִׁיתָּא יוֹמִין : ד וְשִׁבְעָא כַהֲנַיָא יִסְבוּן שִׁבְעָא שׁוֹפְרַיָא דְקֶרֶן דִּכְרַיָא קֳדָם אֲרוֹנָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תִּסְחֲרוּן יַת קַרְתָּא שְׁבַע זִמְנִין וְכַהֲנַיָא יִתְקְעוּן בְּשׁוֹפְרַיָא : ה וִיהֵי בְּמִינַד בְּקֶרֶן דִּכְרַיָא בְּמִשְׁמַעְכוֹן יַת קָל שׁוֹפָרָא יְיַבְּבוּן כָּל עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וְיִפּוֹל שׁוּרָא דְקַרְתָּא וְיִתְבְּלַע תְּחוֹתַהּ וְיִסְקוּן עַמָּא גְּבַר לְקִבְלֵיהּ : ו וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן לְכַהֲנַיָא וַאֲמַר לְהוֹן טוּלוּ יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיָי וְשִׁבְעָא כַהֲנַיָא יִטְלוּן שִׁבְעָא שׁוֹפְרַיָא דְקֶרֶן דִּכְרַיָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיָי : ז וַאֲמַר לְעַמָּא עֲבָרוּ וְאַקִּיפוּ יַת קַרְתָּא וּמְזָרְזֵי חֵילָא יַעְבְּרוּן קֳדָם אֲרוֹנָא דַיָי : ח וַהֲוָה כַּד אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא וְשִׁבְעָא כַהֲנַיָא נָסְבִין שִׁבְעָא שׁוֹפְרַיָא דְקֶרֶן דִּכְרַיָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיָי עָבְרִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפְרַיָא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַיָי אָזֵיל בַּתְרֵיהוֹן : ט וּמְזָרְזֵי חֵילָא אָזְלִין קֳדָם כַּהֲנַיָא תָּקְעֵי שׁוֹפְרַיָא וְשִׁבְטָא דְבֵית דָּן אָזֵל בָּתַר אֲרוֹנָא וְכַהֲנַיָא אָזְלִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפְרַיָא : י וְיַת עַמָּא פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר לָא תְיַבְּבוּן וְלָא תַשְׁמְעוּן יַת קָלְכוֹן וְלָא יִפּוֹק

מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל : ג וְסַבֹּתֶם אֶת־הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים : ד וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת : ה וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ ׀ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ : ו וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה : ז וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה : ח וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי יְהוָה עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה הֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם : ט וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים תֹּקְעוּ הַשּׁוֹפָרוֹת וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ בַּשּׁוֹפָרוֹת : י וְאֶת־הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תָרִיעוּ וְלֹא־תַשְׁמִיעוּ אֶת־קוֹלְכֶם וְלֹא־יֵצֵא

ג' · יתיר יו"ד · ג' היובל · קרי' כשמעכם · ויאמר ק' · ג' · תקעי ק' · ג' · י"ב · ל' ומ"ל

רשי

כשעברו הירדן : (ד) כל אילים : (ה) במשוך . אחרונה בהאריך הקול : תוקעים . ... (ט) והחלוץ . בני ראובן גד היו עוברים לפנים שהיו בני גד גבורים ... בזרוע חזקה כמו שנאמר ... זרוע

רלבג

היושב בה ומפני זה ... דבר מענייני המלחמה המלאך כאילו חרבו ... בידו ולזאת הסב' ג"כ ... במראה' הנבואה הלא ... אם לצרינו כמנהג ה... וענהו כי אין הענין ... שחשב אבל הוא שר ... והשר הוא הממונה ... בישר' הוא אשר ... ויבא הש"י הנבואה לגבי' ... הש"י ואמ' לו שיחל' ... מעל רגלו כדי שירגיש ... המקום שהוא בו כי הוא ... ועניין נבואיו אלהי' ... דמיוני ואז הרגי' יהוש' ... כהשגה היא השג' נבוא' ... הנבואה שהגיע לו בזה ... וקוד' שיתחיל בזכרון ... ההוא ספר שיריחו ... סוגרת ומסוגרת מפני ... ישראל באופן שלא ... א' לצא' משם ולא ל... וכ' זה לפי שמזא' ... נצטרכו בהחרמת' לזה ... שהודיע' אותו אלוה ... יתעל' בזאת הנבואה . (... ההכי' הש"י למשות ... המופתי' עם ארון ה' ... ישראל לשמור ולמשות ... שכתוב בו והיו אלו ה... בזה האופן מהזרות כדי ... אימה על הגוים ההם ... אלו הנפלאות העצומות ... עושה הש"י לישראל ... זה המספר לשביעיו ... שהקיפו העיר ז' ימים ... ז' כהנים וז' שופרות ... והיו' הו' הקיפו ז' ... שזכרנו כמספר הו'

תולדות אהרן במשוך בקרן · ר"ה כו :

עד אשית אויביך חדום . יוצא מ' מלאים בקריאה וסי' במסרה רבתא . שופרות היובלים חד מן י' זוגין מן ד' תניינא משביא וסי' במסר במסרה רבתא דאסדרנא בר"ש הא"י חיבור"א בערך שי"ן .

בתורה כמו השמטה וז' שמטות וז' שבתו' שנים וז' ימים וז' שמתים וז' ימי הפסח וז' ימי סוכה והנה הסבים הש"י שיעשה זה המופת באמצעות זאת ה... הגדול' כדי שיתעוררו ישראל ויקיצו משנת תרדמת' ויתנו אל לבם ענין אלו הנפלאות העצומו' למען יראו את ה' עם שיש לתרועה הגדולה רושם מעט ב... המופת כי הקול החזק יניע האויר תנועה חזקה אלא שלא יתכן שיגיע מזאת התנוע' כמו זה השועל הנפלא שתפול החומ' החזק' תחתיה אם לא יחוב' לזה ... (י) והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הו' כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואעפ"י שהיה אפש' לש"י ... מזה

מצודת ציון

ו (ג) הקיף . ענין סבוב כמו הקיפו עלי יחד (תהלים פ"מ) : (ד) היובלים . האילים כן תרגומו : (ה) במשוך . בהאריך הקול : (ו) והחלוץ . הם ב"ר וב"ג וחצי שבט מנשה כולם היו מזוינים ביותר כמ"ש בהם חלוצים תעברו (דברים ג') . (ט) והמאסף דגל מחנה דן נקרא מאסף פ"ס

מצודת דוד

ומסגרת . ר"ל מעולם היתה סגורה בדלתים ובריח ועתה הוסיפו לבנ... מפני ישראל ולא הניחו מי לצאת ממנה או לבא בה שלא יודע מבואת ... (ב) גבורי החיל . ר"ל עם שהם גבורי חיל : (ג) כה תעשה . להקיף פע... ביום : (ד) יתקעו . בכל יום בעת יקיפו : (ה) את קול . ר"ל הקול הסוא ה... בתקיעה נמשכת : איש נגדו . לא יצטרכו להקיף ולעלות בה כי כל החומה תפול : (ח) ויהי כאמור . ר"ל כן עשו כאשר אמר יהושע אל העם ושבעה כו' : (ט) תקעי השו...

יום אמרי אליכם . יש מפרשים כמו עת כמו יום לעקתי בלילה ואין לריך רק פירושו כמשמעו הוא יום השביעי : (יא) ויסב ארון ה' את העיר. פירוש
יסב הארון את העיר : הקף . ארון ה' את העיר פעם אחת וזה היה ביום הראשון וראשון לימי השבוע כך קבלו רז"ל כי ביום ז' שנלכדה יריחו יום שבת
על פי שהרגו ושרפו בשבת מי שצוה על השבת צוה לחלל שבת בכבישת יריחו וכן בשאר עיירות שהיו ישראל צרים עליהן ואמרו בקבלה עד רדתה
בשבת וכמו שציה גם כן לבעלית עולות בשבת : (יג) הולך ותקוע. כתיב הולך ר"ל שכמו שהיה המאסף הולך כן היו הכהנים תוקעים וקרי
הליך שהוא מקור והפירוש אחד:

10 מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם
הריעו והריעתם : 11 ויסב ארון־יהוה
את־העיר הקף פעם אחת ויבאו
המחנה וילינו במחנה : 12 וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים
את־ארון יהוה : 13 ושבעה הכהנים
נשאים שבעה שופרות היבלים
לפני ארון יהוה הלכים הלוך ותקעו
בשופרות והחלוץ הלך לפניהם
והמאסף הלך אחרי ארון יהוה הולך
ותקוע בשופרות : 14 ויסבו את־העיר
ביום השני פעם אחת וישבו המחנה
כה עשו ששת ימים : 15 ויהי ביום
השביעי וישכמו בעלות השחר
ויסבו את־העיר כמשפט הזה שבע
פעמים רק ביום ההוא סבבו את־
העיר שבע פעמים : 16 ויהי בפעם
השביעית תקעו הכהנים בשופרות
ויאמר יהושע אל־העם הריעו כי־
נתן יהוה לכם את־העיר : 17 והיתה
העיר חרם היא וכל־אשר־בה ליהוה
רק רחב הזונה תחיה היא וכל־אשר
אתה בבית כי החבאתה את־
המלאכים אשר שלחנו : 18 ורק־אתם
שמרו מן־החרם פן־תחרימו ולקחתם
מן־החרם ושמתם את־מחנה ישראל
לחרם ועכרתם אותו : 19 וכל כסף
וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא
ליהוה אוצר יהוה יבוא : 20 וירע העם

ב' אסכחה · כ"ו · ל' חס' · חלוך ק' · ו' וכל חמש"ת דכו' במ"א נקי · ב' חס' · ב' כתי' וקרי כ' · ל' · ו' · כז מ"ל · ל' מ"ל בספו'

מפומכון פתגמא עד יומא דאימר לכון יביבו ותיבבון: יא ואסחר ארונא דיי ית קרתא אקיף זמנא חדא ועלו במשריתא ובתו במשריתא : יב ואקדם יהושע בצפרא ונטלו כהניא ית ארונא דיי : יג ושבעא כהניא נסיבו שבעא שופריא דקרן דכריא קדם ארונא דיי אזלין מיזל ותקעין בשופריא ומזרזי חילא אזלין קדמיהון ושבטא דבית דן אזיל בתר ארונא דיי וכהניא אזלין ותקעין בשופריא : יד ואסחרו ית קרתא ביומא תנינא זמנא חדא ותבו למשריתא כדין עבדו שתא יומין : טו והוה ביומא שביעאה ואקדימו כמיסק צפרא ואסחרו ית קרתא כהלכתא הדין שבע זמנין לחוד ביומא ההוא אקיפו ית קרתא שבע זמנין : טז והוה בזמנא שביעיתא תקעו כהניא בשופריא ואמר יהושע לעמא יביבו ארי יהב יי לכון ית קרתא : יז ותהי קרתא חרמא היא וכל דבה קדם יי לחוד רחב פונדקיתא תחי היא וכל דעמה בביתא ארי אטמרת ית אזגדיא די שלחנא : יח ולחוד אתון אסתמרו מן חרמא דלמא תחרמון ותסבון מן חרמא ותשוון ית משריתא דישראל לחרמא ותעכרון יתיה : יט וכל דהבא ומני נחשא וברזלא קודשא אינון קדם יי לאוצר בית מקדשא דיי יתעלון : כ ויביבו עמא ותקעו

(טו) וישכימו בעלות השחר. כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף : כמשפ' הזה שבע פעמים . כמשפט הזה שעשו בששת הימים והיו שבע פעמים עם ההקפה הראשונה הזאת של יום השביעי רק ביום ההוא עשו יותר הקפו' כי הקיפו העיר שבע פעמי' : (יז) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה. היא שלא תבנה עוד וכל אשר בה שלא יהנה אדם מכל אשר בה ונראה כי הקב"ה אמר לו כן כי יהושע לא אמר דבר כזה מלבו ואף על פי שלא זכר זה הכתוב ימלאו כמוהו רבים ורז"ל אמרו כי יהושע אמר דבר זה מרצונו ולא אמר לו הקב"ה אמר יהושע יריחו כבושה תחלה לארץ ישראל נוציאנה תרומה כאשה הזאת שמפרשת חלתה מתחלת עיסתה ועוד אמר יהושע בשבת לכדנו יריחו ושבת קדש שנאמר כי קדש היא לכם כל מה שכבשנו בה יהיה קדש שנאמר קדש לה' אוצר ה' יבא ואף עפ"י כן הקב"ה הסכים על ידו ומניין שהקב"ה הסכים על ידו שנא' חטא ישראל וגם עברו את בריתי והיה זה אחד מג' שגזרו בית דין שלמטה והסכים הקב"ה עמהם : כי החבאתה . בשני סימני נקבה כמו ישועתה עזרת' וכל כפל לחזק הענין כמו שפירש' בספר מכלל והכפל הנה לפי שהחביאה אותם יפה : (יח) שמרו מן החרם . שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו ומפני זה אמר חטא ישראל מפני שלא נתנו עיניהם שלא יקח אדם מכל העיר דבר : פן תחרימו . פירושו ולקחתם מן החרם : (יט) אוצר ה' יבא . באהל מועד שהיה שם הקדש מכלל

תולדות אהרן העיר חרם . מ"ק יו סנהדרין קיג : כשמע הפם . ברכות כד :

קדקד : (יג) והמאס'. ...ן כנוסא אחרון והוא ...את כל המתעכבים ...': (טו) ביום השביעי . ...יה : (יז) והיתה העיר ...הקדש כי היום שבת ...יאוי להיות קדש שלל ...בו : (יח) ועכרתם . לשון

רלבג

דרך התוספת הנה אין ...הש"י שיעשה התוספתי' ...ובמקומות שאפשר ...תוספת : (יז) והנה צוה ...כל אשר בעיר ולא ...מנו בדבר כדי שלא ...ישראל במה שיגיע להם ...' אחר זה וייחס:ה אל ...מנו משלל העיר ההיא ...היה זה שנה שיחשבו ...ם היתה טובה עד ...קניהם ובכסיהם מבואי' ...למי שיקנם ולזאת ...בעינה קלל מי שיבנה ...עד שיגיע הבנין בהיות ...ו חיים ולא ישאר לו ...ו כי אם לעני' בנין ...שסעולות יושבי יריחו ...ם היו יותר מגונות ...ז שאר יושבי הארץ ...ם ולזה צוה שלא ישאר ...ושם ולא מן העיר או ...לתת מורך לשאר הגוי' ...את הקללה לא היתה לפי

...ם י"א מלין כתיב ב' ...' וסי' במסרה רבתא : ...וקפין פתחין בקריאה וסי' ...נת אחת ותן שמה מלא. ...העיר ביום השני . ויאמר ...אל ה"ד. ויחלק לכל העם ...ון . ויאמר המלך גזרו ...ד הזה לשנים . והנת ...רת דזכריה . וסי' בלשון ...גלוחית מקף אבישי פלג ...נגילי . וכל חקת מדה ...ירה דכוו' חמשת סי' ...קי יהיה לביתו שנה . ...גם בסדר בשלח : ...ו' וסי' נמסר בסדר ויגש:

מצודת דוד

ז. אחר על הכהנים : הלוך ותקוע . ר"ל לא עמדו הכהנים בעת תקיעה הלכו ותקעו : (יב) ויסבו . ביום השני : (יג) הלוך ותקוע . כפל הדבר לא פסקו מלתקוע : (טו) כעלות השחר . להיות הזמן מספיק להקיף שבעה : רק וכו' . ולזה הוצרכו להשכים אז יותר מבשאר הימים : (טז) תקעו . ר"ל נמשכת וארוכה : (יז) חרם.לאבדון וכריתה : היא וכו' . ר"ל העיר עלמה ומה הדברים שאינם ראוים להביא לאוצר ה' : לה' . ר"ל לשם ה' ולכבודו : (יח) שמרו . את עלמכם וזולתכם מלקחת מה מן החרם : פן תחרימו ולקחתם פן תכריתו את ישראל במה שתקחו מן החרם כי בולם יאבדו וזהו ושמתם וכו' : (יט) וכל כסף כו' . שהם הדברים הראוים לאוצר ה' : (כ) וירע העם .

מצודת ציון

ע"ש שהלכו באחרונה והיו מאספים כל הנכשלים מהמחנות שהלכו ראשונים : (טו) השחר . הוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם יעל' השמש : כמשפט הזה . ר"ל כמנהג הזה : (יז) חרם. פעם תשמש על חרמי גבוה והקדש ופעם תשמש על כריתה ושמתון : החבאתה . הסתירה : (יח) ועכרתם . מענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אתי (בראשית לד) : (כ) וירע . מלשון תרועה ומוזר

רדק

משלל מדין הזהב שנתנו שרי האלפים והמאות: (כג) ויבואו הנערים. כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן כמו יהושע בן נון נער ואלו האנשים המרגלים היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישראל: מחוץ למחנה. ישראל הניחום מבחוץ למחנה עד שיתגיירו וישובו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך ישראל כמו שאמר ותשב בקרב ישראל עד היום הזה: (כה) החיה יהושע. שלוה לשמור לה השבועה שנשבעו לה המלאכים כמו שאמר רק רחב הזונה וגו'. ויש לפרש עוד החיה שנתן להם מחיה ממון או נחלה במה שיחיו וזהו שאמר ותשב בקרב ישראל וזהו הפי' הנכון ויש בו דרש כי יהושע לקח רחב לאשה וזהו החיה כי כיון שראו שיהושע לקח רחב לאשה נדבקו בבית אביה מגדולי ישראל ואף על פי שכתוב בשבעה אומות לא תתחתן בם אמרו כי רחב ובית אביה נכרים היו בארץ ולא היו משבעה גוים ויש מי שאומר כי כשנכנסו מרגלים ששלח יהושע ביריחו נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישראל לארץ וכל זה למי שאמר כי כתיב לא תתחתן בם בגיותן כתיב: (כו) את העיר הזאת את יריחו. תוספת ביאור ורז"ל פירשו שלא יבנו אותה ויקראו אותה בשם עיר אחרת ושלא יבנו עיר אחרת ויקראו שמה יריחו ומה שהחרים יהושע שלא תבנה עוד העיר כבר כתבנו הטעם בפסוק והיתה העיר חרם. והחכם הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל פירש הטעם להיות המופת קיים שנפלה חומת עיר יריחו תחתיה כי כל מי שיראה החומה שוקעת בארץ יתבאר לו שאין זה תכונת בנין נהרס כך אבל נשתקע במופת. ובצעירו. שימותו כל בניו מהבכור ועד הצעיר תוך הזמן הזה מהיסוד העיר עד הצבת דלתיה: (כז) שמעו. והכסר' שומע בשקל אורח

רשי

לשון מים עכורים: (כג) ויבואו הנערים המרגלים. כאן היו נערים ונעשו הנערים זריזים ובלילה הראשון היו כמלאכים ששמרו מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו שם מלאכים ולכך נקרא מלאכים נערים: (כו) בבכורו ייסדנה ובצעירו. בתחלת יסוד שיבנה ימות בנו הבכור ויקברנו וי... סיומות הצעיר נגמר ... היא

יהושע ו–ז

ויתקעו בשופרות ויהי כשמע העם
את־קול השופר ויריעו העם תרועה
גדולה ותפל החומה תחתיה ויעל
העם העירה איש נגדו וילכדו את־
העיר: כא ויחרימו את־כל־אשר בעיר
מאיש ועד־אשה מנער ועד־זקן
ועד שור ושה וחמור לפי־חרב:
כב ולשנים האנשים המרגלים את־
הארץ אמר יהושע באו בית־האשה
הזונה והוציאו משם את־האשה
ואת־כל־אשר־לה כאשר נשבעתם
לה: כג ויבאו הנערים המרגלים
ויוציאו את־רחב ואת־אביה ואת־
אמה ואת־אחיה ואת־כל־אשר־לה
ואת כל־משפחותיה הוציאו ויניחום
מחוץ למחנה ישראל: כד והעיר שרפו
באש וכל־אשר־בה רק הכסף והזהב
וכלי הנחשת והברזל נתנו אוצר בית־
יהוה: כה ואת־רחב הזונה ואת־בית
אביה ואת־כל־אשר־לה החיה
יהושע ותשב בקרב ישראל עד
היום הזה כי החביאה את־המלאכים
אשר־שלח יהושע לרגל את־יריחו:
כו וישבע יהושע בעת
ההיא לאמר ארור האיש לפני יהוה
אשר יקום ובנה את־העיר הזאת
את־יריחו בבכרו ייסדנה ובצעירו
יציב דלתיה: כז ויהי
יהוה את־יהושע ויהי שמעו בכל־
הארץ: ז א וימעלו בני־ישראל מעל
בחרם ויקח עכן בן־כרמי בן־זבדי בן־

תרגום

בשופריא והוה כד שמע
עמא ית קל שופרא ויביבו
עמא יבבא רבא ונפל
שורא דקרתא ואתבלע
תחותוהי וסליק עמא
לקרתא גבר דקבליה
וכבשו ית קרתא:
כא וגמרו ית כל דבקרתא
מגבר ועד אתתא מעולימא
ועד סבא ועד תור ואמר
וחמר לפתגם דחרב:
כב ולתרין גבריא דאלילו
ית ארעא אמר יהושע עולו
לבית אתתא פונדקיתא
ואפיקו מתמן ית אתתא
וית כל די לה כמא
דקימתון לה: כג ועלו
עולמיא מאללייא ואפיקו
ית רחב וית אבוהא וית
אמה וית אחוהא וית כל
די לה וית כל זרעיתהא
אפיקו ואשרונון מברא
למשריתא דישראל:
כד וקרתא אוקידו בנורא
וכל די בה לחוד כספא
ודהבא ומאני נחשא
וברזלא יהבו באוצר
בית מקדשא דיי: כה וית
רחב פונדקיתא וית בית
אבוהא וית כל די לה קיים
יהושע ויתיבת בגו ישראל
עד יומא הדין ארי אטמרת
ית אזגדיא דשלח יהושע
לאללא ית ארעא:
כו ואומי יהושע בעידנא
ההיא למימר ליט גברא
קדם יי דיקום ויבני ית
קרתא הדא ית יריחו
בבכוריה ישכלליניה ובזעיר
בנוהי יקים דשהא:
כז והוה מימרא דיי בסעדיה דיהושע והוה שמעיה סגי בכל ארעא: א ושקרו בני
ישראל שקר בחרמא ונסיב עכן בר כרמי בר זבדי בר זרח לשבטא דיהודה מן חרמא

רלבג

לפי הנבואה ולזה תמצ... נתקיימה בימי אחא... בימיו בנה חיאל בי... וזה אותם שילולו רק ... וכל אשר אתה בבי... נשבעו לה המרגלים. ... שכבר מעלו בני ישר... בחרם וביאר שזה הת... שכבר לקח עכן מן ... החטא חרון אף על בני... עם שמתו מהם שלשי... איש לפני יושבי הע... יספק מספק ויאמר א... בזה בחק המשפט ... לענוש על חטא עכן ... וכבר צותה התורה של... האנשים כי אם איש ... ימות וזה הספק בט... במה שזכרה התורה ... אבות על בנים ... זכרו ירמיה ויחזקאל ... יגיע עת שלא יאמ... אבות יאכלו בוסר ו... תקהינה וזה סותר למה ... התורה מזה בחק הש... ולא יתכן שנאמר ש... ההיא יהיה נוהג בשם ... לענוש הבנים על חטא ... ואחר כך ישנה מנהגו ... מבואר הביטול והביו... כן יהיה העיון בזה ... ואדע ונאמר שכבר ... הספק בשנאמר שהש... פוקד עון אבות ע... בעצם כי זה יהיה ... אפשר מזולת עול ... במקרה עונש מה לבני ... האבות כי כמו זה ... בו עול כלל והמשל ... אדם למלכות ומנשה ... לאבוד ממונו הנה יג... עונש לבניו שיהיו ... יורשו דבר מנכסי ... שיהיו עתידין לירש ... זה

תולדות אהרן ותפול ... ברכות ...
הנערים המרגלים. (בר... סנהדרין כח): וישבע יה... סנהדרין קיג שבועות לו ... ייסדנה. (סנהדרין עג): ... את יהושע. מגלה ...

העירה מ' בלישנא וסי' ויקרעו שמלותם ויעמם. וירע העם ויתקעו בשופרות. וגם אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לכי. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דר"ת. העירה והקיצה. והוציאו ו' בקריאה וסי' והוציאו את בתולי הנער אל זקני. והוציאואתו אל זקני עי' ו ואל שער. והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה. והוציאו את רחב הזונה. והוציאו אלי את חמשת. והוציאו את הנדה מן הקדש: ויוציאו י"ב בקריאות וסי' נמסר בסוף סדר אמור: ותשב י"ב וסימ' נמסר בסדר וישב: וישבע ד' וסי' נמסר בסוף סדר ויחי: שמעו מ' ח' בפרשת נדרים וד' וסי' ויהי ה' את יהושע. מארץ רחוקת מאד באו עבדיך. שמענו את שמעו רפו. כי גדול מרדכי בבית:

מצודת ציון

תרועה: (כא) לפי חרב. החדוד של החרב נקרא פה בלשון המקרא: ז (א) וימעלו. ענין חטא

מצודת דוד

וחוזר ומפרש כשמוע העם קול השופר כשהיא מאריכה בתקיעה אז הריעו: (כו) ... הארור תקרא שבועה: בבכורו ייסדנה. כאשר יניח היסוד ימות בכור בניו ... ימותו במשך זמן הבנין וכשיעמיד דלתים ימות לעיר בניו ויתמו א"כ כולם: ז (א) וימעלו וכו'

...ת הדלתות: (ב) עם בית און. אצל בית און: מקדם לבית אל. ...לבית אל: (ה) עד השברי'. עד דתברונון: (ז) ולו הואלנו. הלואי ...לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שנכבשה כבר: (ט) ומה ...שמך. המשותף בשמנו זהו מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך ...ר ועתה יאמרו תשש כחו

זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן־הַחֵרֶם וַיִּחַר־אַף יְהוָה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מִירִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אָוֶן מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עֲלוּ וְרַגְּלוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים וַיְרַגְּלוּ אֶת־הָעָי׃ ג וַיָּשֻׁבוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַל־יַעַל כָּל־הָעָם כְּאַלְפַּיִם אִישׁ אוֹ כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וְיַכּוּ אֶת־הָעָי אַל־תְּיַגַּע־שָׁמָּה אֶת־כָּל־הָעָם כִּי מְעַט הֵמָּה׃ ד וַיַּעֲלוּ מִן־הָעָם שָׁמָּה כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיָּנֻסוּ לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעָי׃ ה וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד־הַשְּׁבָרִים וַיַּכּוּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס לְבַב־הָעָם וַיְהִי לְמָיִם׃ ו וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׂמְלֹתָיו וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה עַד־הָעֶרֶב הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהָהּ ׀ אֲדֹנָי יְהוִה לָמָה הֵעֲבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הַיַּרְדֵּן לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידֵנוּ וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ ח בִּי אֲדֹנָי מָה אֹמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָפַךְ יִשְׂרָאֵל עֹרֶף לִפְנֵי אֹיְבָיו׃ ט וְיִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכֹל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנָסַבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת־שְׁמֵנוּ מִן־הָאָרֶץ וּמַה־תַּעֲשֵׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל׃

ג' דכמי' · ב' נכסי' רביס · ב' למה · ל' . ל' · ו' בכפר' · ב' דכמי' · ל' . י"א · ל' וחד לחיס · כ"ו דסמיכי · י"א · ל' וכל להעביר דכוית' · כ"ב · ה' דכמי' · ח' דסמי' · ל' · ד'

וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ גֻּבְרִין מִירִיחוֹ לְעַי דְּעִם בֵּית אָוֶן מִמַּדְנַח לְבֵית אֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר סַקוּ וְאַלִּילוּ יַת אַרְעָא וּסְלִיקוּ גֻּבְרַיָּא וְאַלִּילוּ יַת עָי׃ ג וְתָבוּ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַרוּ לֵיהּ לָא יִסַּק כָּל עַמָּא כִּתְרֵין אַלְפִין גֻּבְרָא אוֹ כִּתְלָתָא אַלְפִין גֻּבְרָא יִסְקוּן וְיִמְחוֹן יַת עָי לָא תַרְגִּישׁ לְתַמָּן יַת כָּל עַמָּא אֲרֵי זְעִירִין אִנּוּן׃ ד וּסְלִיקוּ מִן עַמָּא לְתַמָּן כִּתְלָתָא אַלְפִין גֻּבְרָא וְאַפִּיכוּ קֳדָם אֱנָשֵׁי עָי׃ ה וְקַטִּלוּ מִנְּהוֹן אֱנָשֵׁי עָי כִּתְלָתִין וְשִׁתָּא גֻּבְרָא וּרְדָפוּנוּן קֳדָם תַּרְעָא עַד דְּתַבְּרוּנוּן וּמְחוּנוּן בְּמַחֲתָנָא וְאִתְמְסֵי לִבָּא דְּעַמָּא וַהֲוָה לְמַיָּא׃ ו וּבְזַע יְהוֹשֻׁעַ לְבוּשׁוֹהִי וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ עַד רַמְשָׁא הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עַפְרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן׃ ז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים לְמָה אַעְבַּרְתָּא אַעְבָּרָא יַת עַמָּא הָדֵין יַת יַרְדְּנָא לְמִמְסַר יָתָנָא בִּידָא דֶּאֱמוֹרָאָה לְאוֹבָדוּתָנָא וּלְוַי פּוֹן דִּשְׁרֵינָא וִיתֵיבְנָא בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא׃ ח בְּבָעוּ אֲדֹנָי מָה אֵימַר בָּתַר דְּאַחֲזָרוּ יִשְׂרָאֵל קְדָלְהוֹן לְמֶהֱפַךְ קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ ט וְיִשְׁמְעוּן כְּנַעֲנָאָה וְכֹל יָתְבֵי אַרְעָא וְיִסְתַּחֲרוּן עֲלָנָא וִישֵׁיצוּן יַת שְׁמָנָא מִן אַרְעָא וּמָה תַעְבֵּד בְּדִיל שְׁמָךְ רַבָּא׃

אורח: (ב) עם בית און. סמוך לבית און וכן עם באר לחי ראי סמוך: מקדם. ממזרח לבית אל וזכרו סימנין אלו נראה כי עיר אחרת היתה ששמה עי אבל זאת היתה גדולה מהאחרת וידוע לפיכך נזכרת בכל מקום עם ה"א הידיעה ובערי בני עמון היתה עיר ששמה עי כמו שאומר בירמיה שודדה עי: (ה) כשלשים וששה איש. ארז"ל זכות אברהם אבינו עמדה להם שם שהרי היו חייבין על החרם ולא הכו מהם אנשי העי כי אם שלשים וששה איש אלא זכר להם הקב"ה זכות אברהם שבנה שם מזבח שנאמר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' וכ"ף כשלשים. כ"ף השיעור ויש מרז"ל שאמרו שהיא כ"ף הדמיון כי לא היו שלשים וששה אלא יאיר בן מנשה הכו ששקול כשלשים וששה איש והוא רובה של סנהדרין ויש דרש כי הקב"ה אמר ליהושע אתה תנחיל כשתהיה עמהם אבל כאן שלא היה עמהם נכשלו ואחר שהכתוב אומר הטעם כי בעבור העון של החרם נכשלו אין לנו לבקש טעם אחר: לפני השער עד השברים. חסר מ"ם השמוש ומשפטו מלפני השער כלומר מלפני השער שבאו שם בני ישראל להלחם אתו מקום רדפום עד השברי' ושם הכו השלשים וששה ונקרא המקום כן לפי שנשברו שם ויונתן תרגם עד דתברינון: ויכום במורד. מקום היה לבני העי שהיה משופע ויורד ובאותו מקום הכום בנוסם: (ז) למה העברת. ה"א נקודה בצרי והעי"ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי המנהג הה"א בסגול והעי"ן בשוא או בסגול ובא כמוהו כלה בהכה העלה: (ט) ומה תעשה. בצרי השי"ן שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומי' לו בספר מכלל. ופירוש ומה תעשה לשמך הגדול שיאמרו הגוים מבלתי יכול' ה' והרי שמך כאילו

שמלתיו ו' וסי' נמסר בסדר עקב: וכל יושבי ח' דסמיכי בקריאת וסי' וישמעו הכנעני וכל ישבי. זקנינו וכל יושבי ארצנו. ויעל המלך בית ה' דמלכים. ואמרת אליהם שמעו דבר ה' מלכי יהודה. ואתה פשחור. כי חמס לבנון. כי אתה שלות גוים. הרים רעשו ממנו דנחום:

רלב"ג

...הנביא אבותינו חטאו ...נחנו עונותיהם סבלנו ...' חטא היינו שרויים ...תינו אחרי הנקותינו ...נסך ממני שנגלה מעל ...אלו היינו שם ובזה ...יקרא שהשם יתברך ...ן אבות על בנים לא ...וכבר יקרא באופן אח' ...עונש מה לבנים על ...ושם וזה אמנם יהיה ...האבות והיו הבנים ...עשה אבותיהם בידיה' ...היו הם המתחילים ...תכונה הפחותה היה ...במוסרם עונש יותר ...יה שיצטרך במוסרם ...ותיהם בזאת התכונה ...כי אז שבה אליהן ...ק ולא יוסרו אלא ...עונש גדול על זה ...יא ענשם יותר גדול ...א האבות ולזאת הסב' ...ם כן שיעדה התורה ...כרו ישראל על המכות ...השם יתברך שבע על ...ם ונוסף עם זה ...שלא יכו ברשע כי ...רשעתו במספר אלא ...סורר ומורה שישפטו ...יתה בעבור כי שער' ...יהיה נבל ויהיה ...כי הש"י לא יביא ...סורין על צד העונש ...ה הענין כן היה זה ...גול בחק הש"י ר"ל ...חוטא יותר מן הראוי ...אבל יביא אותם על ...מה והשגחה ואין זה ...כוא הגונה והטבע ...אם' רצה אדם לפרש ...שיורה מה והיה סוף ...היא לטבוע בים הנה ...עליו הש"י ייסורים ...מלכת בשירה שהיא לא

...אהרן כשלשים וששה. ב"ב קכא סנהדרין מד: העברת העביר. סנהדרין מד: ולו הואלנו. סנהדרין מד: לשמך הגדול. (תענית סה):

מצודת דוד

...שלא שמרו זה"ז מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם מעלו: (ג) אל יעל. ...צורך בכולם: (ז) ולו הואלנו. הלואי והיינו רוצים מאז לשבת בעבר ...מזרחי ולא לעבור את הירדן ולא היה באה עלינו הצרה הזאת: (ח) מה ...אחר שהרגיש בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה' חזר ואמר מה אומר ...הדבר הזה הואיל וישראל הפך עורף בנוסם ואצעק מכאב לב: (ט) וישמעו. ...אחר שאויב ירדפם: ומה תעשה לשמך. לבל יחולל באמרם מבלי יכולת ה' כאבדו:

מצודת ציון

מטא ופשע: (ב) עם בית און. סמוך לבית און כמו עם באר לחי ראי (שם כ"ה): (ג) תיגע. מלשון יגיעה: (ד) לפני. מלפני: (ה) השברים. שם המקום נקרא ע"ש המאורע על כי נשברו שם: במורד. במקום הירידה מההר: (ז) אהה. ענין לשון צעקה ויללה כמו אהה אדני (מ"ב ו') : ולו. הלואי וכן לו מתנו (במדבר י"ד): הואלנו. ענין רצון כמו הואל נא ולין (שופטים י"ט): (ח) בי. ענין לשון בקשה כמו בי אדוני (בראשית מ"ד)

למה

רדק

כאילו נתמעט אצלם: (י) למה זה אתה נופל על פניך. על דרך מה תצעק אלי כלומר אינך צריך בקשה ותחנה ישמידו החרם ואסלח להם: (יא) חטא ישראל. ולא תאמר חטא בשגגה אלא וגם עברו בריתי כי ברית נכרת' בינו ובינם בהר סיני לעשותם כל אשר צויתים ואמנם וכן הוא ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם והם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וזה משה רבינו מפי הגבורה נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון והנה יהושע צוה אותם ואמר להם שלא יקחו משלל העיר דבר והנה עברו הברית שלקחו משלל העיר: וגם לקחו מן החרם. כל גם בא לרבות ופי' הנה בעבור החרם כאלו צוה הנביא והוא יהושע מצוה בלא חרם ואם עברו המצוה עברו הברית כ"ש כי בידם החרם: וגם גנבו. כי לו לקחו בפרהסיא לא הי' כל כך רע אבל כשגנבו כאילו חשבו להסתיר מהבורא: וגם כחשו. או אולי הרגיש אדם בדבר והיתה עכן או בעבור שסופו לכחש שהרי כחש עד שבקש ממנו יהושע ואמר לו בני שים נא כבוד לה': וגם שמו בכליהם. וכל זה להכחיש יותר כמו שאמר והנה טמונים. ובדרש מה הם חמשה גם מלמד שעבר על ה' חומשי תורה: (יג) קדש התקדשו. ענין זימון: אשר ילכדנו ה'. אמרו כי העבירם לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם ועוד אמרו כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החושן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה ולדעת המשפחות והגברים עשו בקלפי על פי הגורל: (יד) יקרב למשפחות. פי' לגברים ראשי משפחות: תקרב לבתי'. לראשי בתי

רשי

כחו: (י) קום לך. קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת לפני [...] ד"א עמדת לך במחנה ולא יצאת עמהם ואני אמרתי אשר יוליכו[...] יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ואנכי אהיה עמך כי הוא יכ[...] העם הזה והוא ינחיל אותם אם תלך אתה לפניהם ילכו. ואם ל[...] ילכו ד"א קום לך [...] זאת להם לא את[...] להקדי' שלל העיר: ( ) [...] יש במשפחה אחת ה[...] אבות: לגברים [...] גולגולת כל אנשי [...] לגוי'

[מקרא ותרגום]

י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
(ב' חסר קדם את העם) קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ׃
(ה' וגם בדי' וא פסו') יא חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם
וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם׃
(ג' ר"פ ולא לא לא) יב וְלֹא יֻכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי
אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם כִּי
הָיוּ לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם
אִם־לֹא תַשְׁמִידוּ הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם׃
(ט' ר"פ) יג קֻם קַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וְאָמַרְתָּ הִתְקַדְּשׁוּ
(ה') לְמָחָר כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
חֵרֶם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא תוּכַל לָקוּם
לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ עַד־הֲסִירְכֶם הַחֵרֶם
(ל') מִקִּרְבְּכֶם׃ יד וְנִקְרַבְתֶּם בַּבֹּקֶר
(י"נ בטעמ') לְשִׁבְטֵיכֶם וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־
(ל') יִלְכְּדֶנּוּ יְהוָה יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת
(ל') וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנָּה יְהוָה
תִּקְרַב לַבָּתִּים וְהַבַּיִת אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ

י וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ קוּם לָךְ לְמָה דְנַן אַתְּ רָמֵי עַל אַפָּךְ׃ יא חָטָאוּ יִשְׂרָאֵל וְאַף עֲבָרוּ עַל קְיָמִי דְפַקְדֵית יַתְהוֹן וְאַף נְסִיבוּ מִן חֶרְמָא וְאַף גְנָבוּ וְאַף כַּדִיבוּ וְאַף שַׁוִיאוּ בְּמָנֵיהוֹן׃ יב וְלָא יִכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵקָם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן קְדָלְהוֹן יַחְזְרוּן לְמֵיפַךְ קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אֲרֵי הֲווֹ לְחֶרְמָא לָא אוֹסִיף לְמֶהֱוֵי מֵימְרִי בְּסַעְדְכוֹן אִם לָא תְשֵׁיצוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן׃ יג קוּם זַמֵין יַת עַמָּא וְתֵימַר אִזְדַמְנוּ לְמָחָר אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֶרְמָא בֵּינָךְ יִשְׂרָאֵל לָא תִכּוּל לְמֵיקָם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָךְ עַד דְתַעֲדוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן׃ יד וְתִתְקָרְבוּן בְּצַפְרָא לְשִׁבְטֵיכוֹן וִיהֵי שִׁבְטָא דְיִתְאַחַד מִן קֳדָם יְיָ יִקְרַב לְזַרְעָן וְזַרְעִיתָא דְיִתְאַחַד מִן קֳדָם יְיָ תִּקְרַב לְבָתִּין וּבֵיתָא דְיִתְאַחַד מִן קֳדָם יְיָ יִתְקָרַב

יוכלו י"א בקריאה וסי' ולא יוכלו בני ישראל לקום. אמתצסולא יכלו קום. ויהונתן ואחימעץ עמדים. צפיו עורים כלם. ונלחמו אליך ולא יכלו לך. ונתתיך לעם הזה. על מי אדברה ואעידה. לכן כה אמר ה' הנני מביא רעה. זנח עגלך שומרון. נעו עורים בחוצות נגאלו בדם. מים רבים לא יוכלו לכבות: קם ט' ראשי פסו' בקריאה וסי' קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה. וחברו קים כי עליך הדבר. קם קדש חס': למחר ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר וארא:

רלבג

לא יהיה זה עונש א[...] והנינה וכן אם נס[...] בעבירות הנוך מה ו[...] זה מוכן להמשך אי[...] ושלח לו הש"י יוכ[...] ככם בהמשך אי[...] שנשקע בו הנה הו[...] כי יהיה לו העני[...] ובכאן הותר זה הספ[...] במה באמרה התירה[...] חטאתיכם ומה שא[...] יתברך פוקד עון ב[...] בנים. ואמנם מה ש[...] הספק הוא מה שמ[...] עכן שחטא ונענשו [...] רבים זולתו והוא ש[...] השיגהו עונש מהש[...] בענין ההוא וכבר ב[...] ספורים דומים לז[...] ביותר זה הספק והקבוץ המתאחד ית[...] בו זה בזולת ע"ל וזה[...] היה החיל בכללו כא[...] מושגח מהשם יתבר[...] שלימה לא יתכן שתל[...] רעה וכאשר חטא ל[...] החיל חשוב כחיל כאו[...] ההשגחה האלהית [...] שהוא כלו מתאחד [...] משולח ונעזב למקר[...] הסבה קרה שמתו א[...] וששה איש עם היו[...] חיטאים בזה ולא מ[...] לא יקרה רע מנ[...] ההשגחה האלהית [...]

[...] הוא ראוי שיבואהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים ששמו עצמם במקום סכנה מתו מהש[...] מ"מ לפי מערכתם אולם שיזהר קבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש ממנו הוא כמו אב[...] איש ההוא וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האדם יזוק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ההוא יזיק בו כלל הקבוץ ובכאן [...] הספקות ולזה תמצא שכאשר צוה השם יתב' ליהושע שיהיה העונש הראוי על חטא לא הספיק שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יחזק מה שאמ[...] העונש על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם ויחס החטא לכל ישראל כ[...] ישראל מפני שזה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתברך שיחקרו מי היה החוטא בגורל ויחס משפט הגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל [...] ומה' כל משפטו. וידמה שהיתה הטלת זה הגורל לפני ה' כמו הענין בהטלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שנזכר בזה הספר. והנה הסכמנו שיהיה על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה על פי נביא או שהיו נשאלים באורים ותומים לא היו צריכין לזה אב[...] להם האיש בעצמו שעשה זה. והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שנאמר בו כי מה' כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה [...] יקשה עם מה שהשרשנו וביארנו בספר מ"י כי בענינים אשר בקרי סדור והגבלה ואולם בזה המקום לא יהיה זה הספק רושם כי כבר היתה הטלתו ע"י [...]

תולדות אהרן קום לך. תענית יד מגלה כב סנהדרין יא מד (תענית סה): חטא ישראל. סנהדרין מג עקידה שער מו (ברכות יה): עברו את בריתי. סנהדרין מד: לקחו מן החרם. סנהדרין מד:

מצודת ציון

מ"ו): (יא) בריתי. ענינו בכ"מ דבר המתקיים וגם שבועה היא דבר המתקיים וחרם כשבועה: סמו. נתנו: (יג) קדש. הזמן כמו קדשו מלחמה (יואל ד'): נבלה

מצודת דוד

(י) למה זה וכו'. ר"ל אין צורך בתפלה כ"א לבער עובר החרם: [...] ישראל. אף שהאיש אחד חטא מ"מ על שלא שמרו זא"ז מעלה עליהם הכ[...] כולם חטאו: וגם עברו את בריתי. בא להגדיל מעשה הנבלה ההיא לומר הלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקה והמה אף כי לא חטאו ועברו בריתי שעברו [...] שהיא כשבועה: וגם לקחו. ר"ל אף העובר אחת משאר מצות ה' ענש יענש והמה גם לקחו מחרמי גבוה חלק ה': וגם גנבו. אלו לקחו לעין כל היו ע[...] כבוד המקום לכבוד ב"ו אבל המה גנבו להשמר מבני אדם ומה' לא יראו: וגם כחשו. הן לא יבוזו לגנב אם ישוב ויחס ומודה בה ומחזירה אבל המה [...] וגם שמו בכליהם. ר"ל לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב אבל המה גם שמו בכליהם להיות שמור לאוצר לא להוציא לשבור רעבון נפש וא"כ מע[...] היא כפולה ומוכפלת: (יב) כי היו לחרם. ר"ל היו מסייעים לעובר החרם במה שהעלימו עין ולא שמרו זא"ז: החרם. העובר החרם: (יג) התקדשו. [...] הארון לדעת בשל מי הרעה הזאת: (יד) ונקרבתם. מול הארון: לשבטיכם. כל שבט לבד: ילכדנו ה'. להיות נלכד לפני הארון לבל יוכלו לזוז ממקומו [...]

רש"י

ל : (טו) (תוס') ישרף באש . האהל והמטלטלין : אתו ואת כל אשר לו .
ה המפורש למטה אותו והבהמה בסקילה והזקף שהוא על באש מוכיח שהוא
ך מאותו שכן מצינו מקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דרך מבוא
ש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף
ראוי לישרף כמו שמפרש
ה : אותו ואת כל אשר לו .
כאמור למטה וזה מקרא
ודומה לו כל מכה יבוסי
נאמר לא פי' מה יהיה
בדברי הימים פי' והיה
ש אף כאן לא פי' מה
: כאותו וכל אשר לו ולמטה
: (טז) ויקרב את ישראל .
כתקן מקום שהשבטים
ביום ומסר לו הקדוש ב"ה
השבט שחטא אבנו כהה
ה אבנו של יהודה :
ויקרב את משפחת יהודה .
ל אחד קרב ראשי המשפחו'
אחד מכל המשפחה
ילו גורל על מי יפול ואח"כ
כל בתי אבות של אותה
פחה ובא אדם א' מכל בית
לגורל ואח"כ באו כל אנשי
ה הבית : (יט) שים נא
ד . התחיל להוציא לעז על
רל אמר לו בגורל אתה בא
אתה ואלעזר הכהן גדולי
ר אתם הטל הגורל על
כם ויפול על האחד אמר
שים נא כבוד בבקשה ממך
תוציא לעז על הגורלות
עתידה הארץ ליחלק :
ויען עכן . ראה בני יהודה
ספים למלחמה אמר מוטב
מית אני לבדי ואל יהרגו
ה אלפים מישראל : וכזאת
את עשיתי . גם בחרמים
ריס בימי משה שנאמר
זרמתי את עריהם :
) וארא בשלל . התבוננתי
ה שכתוב בת"ה (דברים כ')
שלל וגו' : אדרת שנער .
גומו איצטלא (דמילתא)
לי שכל מלך שלא קנה לו
טרין בארץ ישראל לא נתקרר'
תו במלכותו שנאמר ואתן לך
ארץ

יהושע ז

יְהֹוָ֖ה יִקְרַ֥ב לַגְּבָרִֽים׃ טו וְהָיָה֙ הַנִּלְכָּ֣ד
בַּחֵ֔רֶם יִשָּׂרֵ֣ף בָּאֵ֔שׁ אֹת֖וֹ וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־ל֑וֹ כִּ֤י עָבַר֙ אֶת־בְּרִ֣ית יְהֹוָ֔ה וְכִֽי־ ג'
עָשָׂ֥ה נְבָלָ֖ה בְּיִשְׂרָאֵֽל׃
טז וַיַּשְׁכֵּ֤ם יְהוֹשֻׁ֙עַ֙ בַּבֹּ֔קֶר וַיַּקְרֵ֥ב אֶת־
יִשְׂרָאֵ֖ל לִשְׁבָטָ֑יו וַיִּלָּכֵ֖ד שֵׁ֥בֶט יְהוּדָֽה׃ ב'
יז וַיַּקְרֵב֙ אֶת־מִשְׁפַּ֣חַת יְהוּדָ֔ה וַיִּלְכֹּ֕ד
אֵ֖ת מִשְׁפַּ֣חַת הַזַּרְחִ֑י וַיַּקְרֵ֞ב אֶת־
מִשְׁפַּ֤חַת הַזַּרְחִי֙ לַגְּבָרִ֔ים וַיִּלָּכֵ֖ד זַבְדִּֽי׃ כל ק"י כן במ"א לגברים
יח וַיַּקְרֵ֥ב אֶת־בֵּית֖וֹ לַגְּבָרִ֑ים וַיִּלָּכֵ֗ד ויספר : הלוים
עָכָ֞ן בֶּן־כַּרְמִ֧י בֶן־זַבְדִּ֛י בֶּן־זֶ֖רַח לְמַטֵּ֥ה
יְהוּדָֽה׃ יט וַיֹּ֨אמֶר יְהוֹשֻׁ֜עַ אֶל־עָכָ֗ן בְּנִי֙
שִֽׂים־נָ֣א כָב֗וֹד לַיהֹוָ֛ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל
וְתֶן־ל֣וֹ תוֹדָ֑ה וְהַגֶּד־נָ֥א לִי֙ מֶ֣ה עָשִׂ֔יתָ
אַל־תְּכַחֵ֖ד מִמֶּֽנִּי׃ כ וַיַּ֧עַן עָכָ֛ן אֶת־
יְהוֹשֻׁ֖עַ וַיֹּאמַ֑ר אָמְנָ֗ה אָנֹכִ֤י חָטָ֙אתִי֙ כ"א פתחין ב' וגם אמנה
לַיהֹוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְכָזֹ֥את וְכָזֹ֖את ב'
עָשִֽׂיתִי׃ כא וָאֵרֶא֩ בַשָּׁלָ֨ל אַדֶּ֜רֶת שִׁנְעָ֨ר יתיר ה"א
אַחַ֣ת טוֹבָ֗ה וּמָאתַ֨יִם שְׁקָלִ֥ים כֶּ֙סֶף֙
וּלְשׁ֨וֹן זָהָ֜ב אֶחָ֨ד חֲמִשִּׁ֤ים שְׁקָלִים֙ ה'
מִשְׁקָל֔וֹ וָאֶחְמְדֵ֖ם וָאֶקָּחֵ֑ם וְהִנָּ֨ם ג'. ג'
טְמוּנִ֥ים בָּאָ֛רֶץ בְּת֥וֹךְ הָאָהֳלִ֖י וְהַכֶּ֥סֶף ג'. ג'
תַּחְתֶּֽיהָ׃ כב וַיִּשְׁלַ֤ח יְהוֹשֻׁ֙עַ֙ מַלְאָכִ֔ים

תרגום

לְגַבְרַיָא׃ טו וִיהֵי דְיִתְאַחַד
בְּחֶרְמָא יִתּוֹקַד בְּנוּרָא
יָתֵיהּ וְכָל דִילֵיהּ אֲרֵי עֲבַר
עַל קְיָמָא דַייָ וַאֲרֵי עֲבַד
דְלָא כָשַׁר בְּיִשְׂרָאֵל׃
טז וְאַקְדֵם יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא
וְקָרֵיב יַת יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטוֹהִי
וְאִתְאַחַד שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה׃ יז וְקָרֵיב יַת זַרְעִיַת
יְהוּדָה וְאַחַד יַת זַרְעִיַת
זֶרַח וְקָרֵיב יַת זַרְעִיַת זֶרַח
לְגַבְרַיָא וְאִתְאַחַד זַבְדִי׃
יח וְקָרֵיב יַת בֵּיתֵיהּ לְגַבְרַיָא
וְאִתְאַחַד עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר
זַבְדִי בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה׃ יט וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ
לְעָכָן בְּרִי שַׁוִי כְעַן יְקָרָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
וְהַב קֳדָמוֹהִי הוֹדָאָה וְחַוֵי
כְעַן לִי מָה עֲבַדְתָּא לָא
תְּכַסֵי מִינִי׃ כ וַאֲתֵיב עָכָן
יַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא
אֲנָא חָבֵית קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וּכְדֵין וּכְדֵין
עֲבָדִית׃ כא וַחֲזֵית בְּבִזְתָא
אִצְטְלֵי בַבְלֵי חַד שַׁפִּיר
וּמָאתָן סַלְעִין דִכְסַף וְלִישְׁנָא
דְדַהֲבָא חָד חַמְשִׁין סַלְעִין
מַתְקְלֵיהּ וְרַגְגְתִּנוּן
וּנְסַבְתִּנוּן וְהָא אִנוּן טְמִירִין
בְּאַרְעָא בְּגוֹ מַשְׁכְּנִי וְכַסְפָּא תְּחוֹתָא׃ כב וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אִזְגַדִין וּרְהַטוּ לְמַשְׁכְּנָא

ולשון ד' בקריאה וסי' ולשון זהב אחד חמשים שקלים. ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. ולשון תהפוכות. ולשון חכמים מרפא . וללמדם ספר ולשון כשדים :

תולדות אהרן עשה נבלה . סנהדרין מד : וילכד עכן . (סנהדרין כג) : עכן. סנהדרין מד : ותן לו תודה . סנהדרין מג : ויען עכן . סנהדרין מג עקידה שער מו : וכזאת וכזאת . סנהדרין מג : וארא בשלל . סנהדרין מד עקידה שער מו :

רד"ק

בתי המשפחה : יקרב לגברי'. לאנשי הבית : (טו) ישרף באש אותו ואת כל אשר לו . לפי שעבר בחרם יחרם כל רכושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו אצל העונש ואם בניהם היו גדולים הם בני עונש לפי שראו ושתקו ועברו בחרם ואשה לא היתה לו ואם היתה לו לא ידעה דבר כי העלים ממנה שהרי הטמין אות' תחת הקרקע ומה שאמר ישרף באש כמו שנשרפה העיר שהיתה חרם כן ישרף העובר על החרם וכל אשר לו שהוא חרם : (יז) ויקרב את משפחת יהודה. הקריב שבט יהודה לראשי משפחות וזכר משפחה במקום שבט וקלר למשפחות הכל לקצר כי כן דרך המקרא : וילכד את משפחת הזרחי . זה לבדו וילכד מן הקל בענין זה ושאר וילכד מן נפעל ופי' וילכד הארון לבדו : לגברים לאנשי ראשי בתי המשפחה : וילכד זבדי . שהיה ראש בית אב ויקרב אנשי הבית וילכד עכן : (יט) בני שים נא כבוד לה'. בקש ממנו שיתודה על עונו לשני דברים האחד לכפרת עונו שתהא מיתתו כפרתו בהודאת עונו ומכאן למדנו שכל המומתין מתודין ולמדו כי כופר עונו מדכתיב יעכרך ה' ביום הזה ביום הזה נעכר ולא לעולם הבא והשני כדי שיודו בני ישראל בגורל או בקליט' הארון ויאמרו כי אמת הוא וכן אמרו רז"ל שאמ' עכן יהושע בגורל אתה בא עלי את' ואלעז' הכהן שני גדולי הדור אם אני מפיל עליכם על אחד מכם הוא נופל אמר לו יהושע לעכן בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות כי עתידה ארץ ישראל ליחלק בגורל : (כ) וכזא' וכזאת עשיתי . פירושו לפניו וארא בשלל ורז"ל דרשו כי מעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא' כזאת וכזאת עשיתי והתודה עתה על שלשתן ויש אומר' בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג וחרמו של מדין . בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם . ובמדין שנתנו הזהב קדש לה' . בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזנו לנו אי אפשר שלא הקדישו מן השלל לה' ואמרו מפני מה לא נענש בימי משה על שעבר בימי משה מהם אמרו שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן פירוש לא ענש בגלוי שנאמר הנסתרות לה' אלהינו ומהם אמרו כי לא ענש על הנסתרות לעולם שנאמר עד עולם ועכשיו שענש על הנסתרות בגלוי לפי שלא היו נסתרות שהרי היו יודעים בו בניו ובנותיו : אדרת שנער. בגד חשוב שנעשה בבבל הנקרא שנער ובבראשית רבה אדרת שנער. רבי חנינא בר רבי יצחק אומר פרסרא

רלבג

כמו שזכרנו ועם כל זה
ה ראוי שנשתדל בהיתרו מצד
ר הגורלות : (טו) והנה
תה מאות השם ית' שהנלכד
רם ישרף באש כי הוא ברור אצל השם ויתברך שלא יפול הגורל כי אם על
ואת ועם כל זה מצינו שהתחכם יהושע אל שיודה עכן זה קודם ששפטו אותו
ה במשפט ואי אפשר שנאמר שהכיר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו בדין
מפני שלא היו שם עדים רק שתהיה שם הודאת פיו וזה לשתי סבות הא' שמה
הגיע ידיעתי בזה האופן מהשם ית' הוא תמה שלא אפשר שיפול בענינו ספק
ולא

מצודת דוד

קרב למשפחות . אחר יזוזו ממקומם יקרבו שוב למשפחות : לבתים . כי המשפחה
חולק עוד לבתי אבות : לגברים . לאנשים יחידים : (טו) הנלכד בחרם . הנלכד
לפני הארון בעבור שמעל בחרם : (יז) משפחת יהודה . גם השבט נקרא משפחה :
גברים . איש איש ראש לבית אב : וילכד זבדי . הוא היה הראש לבית האב : (יח) לגברים . לאנשים יחידים : (יט) כבוד לה' . כי כאשר יראו שבדין נלכדת
היה כבוד לה' : ותן לו תודה . תן הודאה שאמת הדבר שמעלת בחרם : מה עשית . ר"ל מה הם הדברים אשר לקחת מן החרם : (כ) וכזאת עשיתי . אמרז"ל
אמר עשיתי עוד וכדומה זה במלחמת הכנעני ובמלחמת מדין כי גם במלחמ' הכנעני נאמר והחרמתי את עריהם (במדבר כ"א) ובמדין ג"כ נתנו הזהב קדש לה' :
(כא) וכנס . האדרת ולשון הזהב : תחתיה . תחת האדרת : וירגלו

מצודת ציון

(טו) נבלה . דבר מגונה כמו נבלה ידבר (ישעיה ל"ב) : (יט) תודה . הודאה : תכחד . ענינו העלמה כמו ולא כחדו (איוב ט"ו) : (כ) אמנה . באמת : (כא) אדרת . טלית חשובה והוא מלשון אדיר : שנער . עשוי בשנער והוא בבל : ולשון : ר"ל

רד"ק

סרסרא בגלאה ועוד בדברי רבותינו ז"ל רב אמר איצטילא דמילתא ושמואל אמר כרבלא דצריפאה: האהלי. בשתי ידיעות כמו והאליו הערכך והדומים לי. תחתיה. תחת האדרת: (כב) וירוצו האהלה. טעם וירוצו לשמחה שנגלה עין החרם על מי היה וישראל נקיים ורבי' שלמה כתב טעם וירוצו שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם כדי להכחיש הגורל: טמונה. האדרת: לשון זוהב. ר"ל שבט זהב שדומה ללשון: (כג) ויציקום לפני ה'. ויעמידום לפני ה' כדי שיראו אותם כל ישראל וידעו כי החרם. ויזהרו מן החמדה ומן החרם ורז"ל אמרו ויציקום בא יהושע והכטן בקרקע לפני המקום אמר רבונו של עולם על אלו תפול רוצה של סנהדרי': (כד) את עכן בן זרח. סמך אותו לאבי אביו לקצר כי זרח היה ראש משפחה: ויעלו אותם עמק עכור. היה לו לומר ויורידו אבל נראה כי היה הר בין המחנה ובין העמק ואמר יעלו כנגד ההר ועל דרך הזה וירד הסלע: (כה) וירגמו. ואח"כ אמר וישרפו ואח"כ ויסקלו וכתב אדני אבי ז"ל כי דינם היה בשריפה כמו שכתוב ישרף באש אותו ואת כל אשר לו ופי' וירגמו אותו כשהיו מוליכין אותו לשרפה היו רוגמין ומשליכין עליו אבנים מרוב כעסם עליו וכשהיו בעמק עכור שרפו אותו ואת כל אשר לו ואחר כן ויסקלו אותו באבנים כסוס באבנים והם שרופים ואחר כן הקימו עליו גל אבנים גדול להיות לאות. ורז"ל פירשו וירגמו אותו אבן הוא לבדו וישרפו אותם באש בממונו הכתוב מדבר שכך נאמר לו מפי הגבורה הגלגל בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו אם כן מה תלמוד לומר וירגמו אותו לפי שנשבת גנב והוציא מיריחו והטמין באהלו ונסקל על חלול שבת ונשרף על שמעל בחרם ומנין שבשבת נלכדה יריחו שנאמר ויהי ביום השביעי וקבלו רז"ל שביעי לימי השבוע כמו שכתבנו: (ב) כאשר עשית ליריחו ולמלכ'. כי הכל הרגו לפי חרב: תבזו לכם

רש"י

ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים. והיה למלך בבל סלטרין ביריחו ש... בא לכאן לובש אותם: (כב) וירצו האהלה. שלא יקדימו שבט יהודה ... משם להכחיש את הגורל: (כג) ויצקם. ואתיכון ורבותינו אמרו בא ... לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו רובן של סנהדרין ... (כד) ואת בניו וגו' וכל ... לראות ברדויו ויוסרו מ... כמוהו: ואת שורו ואת ... לאבדם כמה שנאמר ו... הגלגל ישרף אותו וכו... לו: (כה) וירגמו אותו ... שחלל את השבת. ... אותם. האהל והמטלטלין ... ויסקלו אותם. השור והב... (ב) תבוזו לכם. ואל ק... השלל

ח' וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה וְהִנֵּה טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ
וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃ כג וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל
וַיְבִאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל־בְּנֵי
ל' חסר דחסר יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְהוָה׃ כד וַיִּקַּח
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף
ד' וכל אוריי' דכו' במ"ר וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־
בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־
ל'. ל' חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ וְאֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־כָּל־
ו' חס' בספר אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם
כ"ד עֵמֶק עָכוֹר׃ כה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה
ל'.ל'.ו' דסמ' עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ
ו' חס' בספר אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים׃
כו וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד
ב' בטעמ' הַיּוֹם הַזֶּה וַיָּשָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ עַל־
כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק
עָכוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא
ב' קמץ מדבריהם וְאַל־תֵּחָת קַח עִמְּךָ אֵת כָּל־עַם
הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה הָעָי רְאֵה ׀ נָתַתִּי
ו' בְיָדְךָ אֶת־מֶלֶךְ הָעַי וְאֶת־עַמּוֹ וְאֶת־
ס' עִירוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ׃ ב וְעָשִׂיתָ לָעַי
וּלְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִירִיחוֹ
וּלְמַלְכָּהּ רַק־שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבֹזּוּ

תרגום

והא טמירין במשכניה וכספא תחותא: כג ונסיבונון מגו משכנא ואיתיאונון לות יהושע ולות כל בני ישראל ואתיכונון קדם יי: כד ודבר יהושע ית עכן בר זרח וית כספא וית אצטלא וית לישנא דדהבא ודבר ית בנוהי וית בנתיה וית תוריה וית חמריה וית עניה וית משכניה וית כל דיליה וכל ישראל עמיה ואסיקו יתהון למישר עכור: כה ואמר יהושע מה עכרתנא יעכרנך יי ביומא הדין ורגמו יתיה כל ישראל באבניא ואוקידו יתהון בנורא בתר דרגימו יתהון באבניא: כו ואקימו עלוהי דגור אבנין רב עד יומא הדין ותב יי מתקוף רוגזיה על כן קרא שמא דאתרא ההוא מישר עכור עד יומא הדין: א ואמר יי ליהושע לא תדחל ולא תתבר דבר עמך ית כל עמא עבדי קרבא וקום סק לעי חזי דמסרית בידך ית מלכא דעי וית עמיה וית קרתיה וית ארעיה: ב ותעביד לעי ולמלכה כמא דעבדת ליריחו ולמלכה לחוד עדאה ובעירה תבזון לכון אתקן לך כמנא לקרתא

רלב"ג

ולא מחלוקת והשנית ... לבודאת פיו מבא בזה ... כלל כמו שהושרש בס' ... ולזה ידמה שהבר היה ... באופן שגבהו רבותינו ... רוצה לומר שהבר היו ... ומשפחתו מוציאין ... בגורל כשהיו אומרים ... ויפילו הגורל על שני ... צדיקים הנה יפול בלי ... על אחד מהם עם היותו ... חוטא בזה ולסלק זה ... והמחלוקת שהיה ... שיתחדש מזה בתחכם ... להשתדל שיספר עכן זה ... הודה זה הענין ספר ... שלח יהושע מלאכים ... האהלה ויורה מה שזכר: שלחם שם במרוצה כי ... היה ירא שימהרו ... משפחתו להוציא משם ... לכסות קלון עכן: (כג) ו... לפני ה'. פירשו בו ויענ... מענין מצוקי ארץ ואפשר ... שיהיה מענין יציקה ... בזה שלשון הזהב היה ... תוך האדרת והכסף ... תחתיה והיו בו מאתים ... וכשהבאו זה אל יהושע ... הנה פשט איתם שם ... שיראה למען שהיו שם ... הדברי' שהודה עכן. (כד) ... את עכן. הנה יספק ... למה נענשו בניו ובנותיו ... לא חטאו בזה וידמה ... בשנאמר שהבר היו ק... והיו בזה במכסת קינו ... הסם שיאבדו או שנאמר ...

האהל' ח' וסי' נמסר בספר שופטים סי' ד': ביום הזה ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר נח: ואת עמו ז' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח: ואת ארצו ה' דסמיכי בקריאה וסי'

תולדות אהרן ויציקם. סנהדרין מד: ואת האדרת. סנהדרין מד: וכל ישראל עמו. סנהדרין מד. מה: עכרתנו. סנהדרין מג מד: וישרפו אותם. סנהדרין מד: לעי ולמלכה. סנהדרין מד:

הוכאו שם בניו ובנותיו להמיתם אבל לראית המשפט כדי שיוסרו שכמו זה הפועל המגונה לא יעשו וממה שיורה על זה שהבר אמר אחר זה: (כה) וי... אותו בני ישראל אבן. ויקימו עליו גל אבנים גדול להורות שלא מת שם אדם זולתו ומ"ש וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים שב אל הבעלי חיים שהם ... וחמורו וצאנו וספר שנשרפו באש אחר שסקלו אותם באבנים ולא כלל יחד סקילת הבעלי חיים עם סקילת עכן שהוא מבואר שלא יוכללו יחד בזה ה... האדם והבעלי חיים: (א) והנה זכר שאחר זה שבה ההשגחה האלהית על ישראל וצוה השם יתברך שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העי לפי שהבר היה ל... להחרימם

מצודת ציון

ר"ל ארוכה ומשוכה כלשון: (כג) ויציקם. מלשון יציקה ושפיכה: (כה) וירגמו. ענין הזרק השלכת אבנים: (כו) גל. תל גבוה:

מצודת דוד

(כב) וירוצו. לבל יקחום קרובי עכן לכסות על קלונו: (כג) ויצקם. ר"ל פזרם לפני ה' למען יראו הכל אמתת הדבר: (כד) עמו. הלכו עם יהושע: ויעלו. ע... הלכו לעמק אמר ויעלו כי טרם בואם להעמק עלו דרך הר אל העמק הנקרא עמק עכור ע"ש המאורע: (כה) מה עכרתנו. ר"ל מה מאוד עכרתנו ... יעכרך ה': וישרפו אותם. האדרת והלשון והאוהל וכו': ויסקלו אותם. בניו ובנותיו ושורו וכו' (ויתכן לפי שבניו ובנותיו ידעו מזה כמ"ש רז"ל (סנהדרין ... ולא גלו הדבר לכן נסקול גם הם אולם רז"ל לא אמרו כן): (כו) עליו. על קברו: עד היום הזה. ר"ל עד ע לם עומד הוא בגדלו: על כן וכו' עד ... הזה. ר"ל עדיין שמו עליו: ח (א) אל תירא. לפי שכבר נפלו בזה המקום היה ירא לגשת עוד לזה אמר לו אל תירא: כל עם. לוה לעשות כל ה... והתחבולות

עוד : (ו) התיקנו אותם . לשון תיק שנוציאם מתיק העיר דיספורי"ר בלעז
אותרו לשון נתיקה כמו התיקם כצאן לטבחה : (ז) והורשתם .
מן : (ט) מים לעי . שהעי מקדם לבית אל ובית אל מים לעי : וילן
בתוך העם . להיות נכון בהשכמת הבקר : (י) ויעל . הוא. כמו שאמר לו

לכם : כלומר זאת לא תהיה חרם כמו יריחו אבל תבזו אותה לכם לכל
צרכיכם שלא יבא ממנ' אוצר ה' : (ו) התיקנו . פרשו נתק ר"ל עד שננתק אותם
מן העיר ברדפם אחרינו : (ז) ואתם תקומו מהאורב . שם כמו והמארב
וכמוהו שם כזה המשקל מלרע ואת כיותר החרמנו . ויטעהו שורק :

לָכֶ֑ם שִׂים־לְךָ֥ אֹרֵ֛ב לָעִ֖יר מֵאַחֲרֶֽיהָ׃
ג וַיָּ֧קָם יְהוֹשֻׁ֛עַ וְכָל־עַ֥ם הַמִּלְחָמָ֖ה
לַעֲל֣וֹת הָעָ֑י וַיִּבְחַ֣ר יְ֠הוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁ֨ים
אֶ֜לֶף אִ֨ישׁ גִּבּוֹרֵ֤י הַחַ֙יִל֙ וַיִּשְׁלָחֵ֖ם
לָֽיְלָה׃ ד וַיְצַ֨ו אֹתָ֜ם לֵאמֹ֗ר רְ֠אוּ אַתֶּ֨ם
אֹֽרְבִ֤ים לָעִיר֙ מֵאַחֲרֵ֣י הָעִ֔יר אַל־
תַּרְחִ֥יקוּ מִן־הָעִ֖יר מְאֹ֑ד וִהְיִיתֶ֥ם
כֻּלְּכֶ֖ם נְכֹנִֽים׃ ה וַאֲנִ֗י וְכָל־הָעָם֙ אֲשֶׁ֣ר
אִתִּ֔י נִקְרַ֖ב אֶל־הָעִ֑יר וְהָיָ֞ה כִּֽי־יֵצְא֤וּ
לִקְרָאתֵ֙נוּ֙ כַּאֲשֶׁ֣ר בָּרִאשֹׁנָ֔ה וְנַ֖סְנוּ
לִפְנֵיהֶֽם׃ ו וְיָצְא֣וּ אַחֲרֵ֗ינוּ עַ֣ד הַתִּיקֵ֤נוּ
אוֹתָם֙ מִן־הָעִ֔יר כִּ֣י יֹֽאמְר֔וּ נָסִ֣ים לְפָנֵ֔ינוּ
כַּאֲשֶׁ֖ר בָּרִאשֹׁנָ֑ה וְנַ֖סְנוּ לִפְנֵיהֶֽם׃
ז וְאַתֶּ֗ם תָּקֻ֙מוּ֙ מֵֽהָא֣וֹרֵ֔ב וְהֽוֹרַשְׁתֶּ֖ם אֶת־
הָעִ֑יר וּנְתָנָ֛הּ יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם בְּיֶדְכֶֽם׃
ח וְהָיָ֞ה כְּתָפְשְׂכֶ֣ם אֶת־הָעִ֗יר תַּצִּ֤יתוּ
אֶת־הָעִיר֙ בָּאֵ֔שׁ כִּדְבַ֥ר יְהוָ֖ה תַּעֲשׂ֑וּ
רְא֖וּ צִוִּ֥יתִי אֶתְכֶֽם׃ ט וַיִּשְׁלָחֵ֣ם יְהוֹשֻׁ֗עַ
וַיֵּֽלְכוּ֙ אֶל־הַמַּאְרָ֔ב וַיֵּשְׁב֗וּ בֵּ֧ין בֵּֽית־
אֵ֛ל וּבֵ֥ין הָעַ֖י מִיָּ֣ם לָעָ֑י וַיָּ֧לֶן יְהוֹשֻׁ֛עַ
בַּלַּ֥יְלָה הַה֖וּא בְּת֥וֹךְ הָעָֽם׃
י וַיַּשְׁכֵּ֤ם יְהוֹשֻׁ֙עַ֙ בַּבֹּ֔קֶר
וַיִּפְקֹ֖ד אֶת־הָעָ֑ם וַיַּ֨עַל ה֜וּא וְזִקְנֵ֧י
יִשְׂרָאֵ֛ל לִפְנֵ֥י הָעָ֖ם הָעָֽי׃ יא וְכָל־הָעָ֨ם
הַמִּלְחָמָ֜ה אֲשֶׁ֣ר אִתּ֗וֹ עָלוּ֙ וַֽיִּגְּשׁ֔וּ
וַיָּבֹ֖אוּ נֶ֣גֶד הָעִ֑יר וַֽיַּחֲנוּ֙ מִצְּפ֣וֹן לָעַ֔י
וְהַגַּ֥י בֵּינָ֖יו וּבֵין־הָעָֽי׃ יב וַיִּקַּ֕ח כַּחֲמֵ֥שֶׁת
אֲלָפִ֖ים אִ֑ישׁ וַיָּ֨שֶׂם אוֹתָ֜ם אֹרֵ֗ב בֵּ֧ין
בֵּֽית־אֵ֛ל וּבֵ֥ין הָעַ֖י מִיָּ֥ם לָעִֽיר׃ יג וַיָּשִׂ֨ימוּ
הָעָ֜ם אֶת־כָּל־הַֽמַּחֲנֶ֗ה אֲשֶׁ֤ר מִצְּפוֹן֙
לָעִ֔יר וְאֶת־עֲקֵב֖וֹ מִיָּ֣ם לָעִ֑יר וַיֵּ֧לֶךְ
יְהוֹשֻׁ֛עַ בַּלַּ֥יְלָה הַה֖וּא בְּת֥וֹךְ הָעֵֽמֶק׃

ה' / ו' חסר בספ' / כ"א] במלפות כסו' / ט"ו / י"ד חס' / ז' רפין . ל' / י"ד חס' / ב' דין חס' וא' מ"ל. ל' ומ"ל ג' / ד' / ניו קרי וג' חס' בליש' / כן כתיב וקרי מכח מס"ה / ג'

מֵאֲחוֹרָאָה : ג וְקָם יְהוֹשֻׁעַ
וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא
לְמִסַּק לְעָי וּבְחַר יְהוֹשֻׁעַ
תְּלָתִין אַלְפִין גִּבְרָא גִּבָּרֵי
חֵילָא וְשַׁלְחִינוּן בְּלֵילְיָא :
ד וּפַקֵּיד יַתְהוֹן לְמֵימַר חֲזוֹ
דְּאַתּוּן כָּמְנִין לְקַרְתָּא
מֵאֲחוֹרֵי קַרְתָּא לָא
תַרְחִיקוּן מִן קַרְתָּא
לַחֲדָא וּתְהוֹן כּוּלְכוֹן
מְתַקְּנִין : ח וַאֲנָא וְכָל
עַמָּא דְעִמִּי נִתְקָרֵב לְקַרְתָּא
וִיהֵי אֲרֵי יִפְקוּן לִקְדָמוּתָנָא
כִּדְבְקַדְמֵיתָא וְנֵפּוֹק
קֳדָמֵיהוֹן : ו וְיִפְקוּן בַּתְרָנָא
עַד דְנִגּוֹד יַתְהוֹן מִן קַרְתָּא
אֲרֵי יֵימְרוּן תְּבִירִין קֳדָמָנָא
כִּדְבְקַדְמֵיתָא וְנֵפּוֹק
קֳדָמֵיהוֹן : ז וְאַתּוּן תְּקוּמוּן
מִכְּמָנָא וּתְתָרְכוּן יַת
קַרְתָּא וְיִמְסְרִנַהּ יְיָ אֱלָהֲכוֹן
בִּידְכוֹן : ח וִיהֵי כְּמֵיחַדְכוֹן
יַת קַרְתָּא תַּדְלְקוּן יַת
קַרְתָּא בְּנוּרָא כְּפִתְגָמָא
דַיְיָ תַּעְבְּדוּן חֲזוֹ דְפַקֵּדִית
יַתְכוֹן : ט וְשַׁלְחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ
וַאֲזַלוּ לִכְמָנָא וִיתִבוּ בֵּין
בֵּית אֵל וּבֵין עָי מִמַּעְרַב
לְעָי וּבָת יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא
הַהוּא בְּגוֹ עַמָּא : י וְאַקְדִּים
יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּמְנָא יַת
עַמָּא וּסְלִיק הוּא וְסָבֵי
יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַמָּא לְעָי :
יא וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא
דְעִמֵּיהּ סְלִיקוּ וְאִתְקָרָבוּ
וַאֲתוֹ לָקֳבֵל קַרְתָּא וּשְׁרוֹ
מִצִּפּוּנָא לְעָי וְחֵילְתָא
בֵּינוֹהִי וּבֵין עָי : יב וּדְבַר
כַּחֲמִשָּׁא אַלְפִין גַּבְרָא וְשַׁוִּי
יַתְהוֹן כְּמָנָא בֵּין בֵּית אֵל
וּבֵין עָי מִמַּעְרַב לְעָי :
יג וְשַׁוִּיאוּ עַמָּא יַת כָּל מַשְׁרִיתָא דְמִצִּפּוּנָא לְקַרְתָּא וְיַת כְּמָנֵיהּ מִמַּעְרַב
לְקַרְתָּא וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהִיא בְּגוֹ מֵישְׁרָא :

והורשתם את העיר . את יושבי
העיר תגרשום ותכלום :
(ח) כתפשכם . מקור בכ"ף :
כדבר ה' תעשו . שהרי אמר
לו כאשר עשית ליריחו ויריחו
שרפו באש : ראו צויתי אתכם .
כלומר שתהיו זריזים : (ט) וילן
יהושע בלילה ההוא בתוך
העם . באמצע המחנה לן
בלילה ההוא כדי לזרוז כלם
להשכי' בבקר ולערוך המלחמ':
(י) ויפקד . השגיח בהם ונתן
עינו עליהם איך הם מוכנים
למלחמ': (יא)וכל העם המלחמ'
חסר הנסמך ומשפט העם עם
המלחמה כמו הארון הברית :
(יב) ויקח כחמשת אלפים איש .
שיהיו גם כן אורב אולי שם
את' סמוך לעי יותר מן
הראשונים : (יג) וישימו . האורב
והמחנה שמו עצמם . ויקרבו
לעיר יותר ממה שהיו וכן אומר
במלחמת בן הדד על שומרון
ויאמר שימו וישימו על העיר :
ואת עקבו . כתרגומו וית כמניה
כלומר מארבו מן ויעקבני כי
המארב הוא ערמ' : וילך
יהושע בלילה . ההוא בתוך
העמק . כלומר הלך הוא ואחרי'
עמו בתוך העמק שהמחנה שם
לראות שומרי המחנה אם הם
ערים

נמסר בסוף סדר חקת התורה :
וכל עם ז' דסמיכי בקריא' וסי'
ויקם יהושע . ויעל יהושע :
ויבא יהושע וכל עם המלחמה .
ויאמר המלך הגלגלה . ותרא
והנה המלך עמד על העמוד
כמשפט דמלכים , וחברו דד"ה.
שרי יהודה ושרי ירושלם . וסי'
בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא
וסרים מלכא וחמא גברא : תקמו
ב' וחס' וסי' ואתם תקמו
מהאורב והורשתם ונפלו ולא
תקמו : וישלחם ד' וסי' וישלחם
יהושע וילכו . ויקם יהושע וכל
עם . וישלחם לבנוגה . ויקח
אסא את כל : סימן קדמ' וילך
יהושע בלילה ההוא בתוך העם .
תנינא וילך יהושע בלילה הוא
בתוך העמק ואפ"ס אל עם עמקי :

תולדות אהרן בתוך העמק .
ערובין סג מגלה
ג סנהדרין מד :

מצורת ציון

ח (ב) אורב. יושב במסתור המארב
(ה) ונסנו . מלשון ניסה ובריחה ::
(ו) התיקנו . ענין העתקה והסרה :
(ז) והורשתם . ענין גרושין :
(ח) תציתו . תבעירו כמו וילת אש
בציון (איכה ד'): (ט) מים . ממערב:
(י) ויפקוד . ענין השגחה: (יא) והגי . והעמק . (יג) וישימו . ענין הזמנה למלחמה כמו
שימו אל העיר (מ"א כ') : עקבו . תרגמו מארבו והוא מלשון ויעקבני זה פעמים (בראשית
כז)

רלבג

... ואם הוא עובר לפניהם
... ואם לאו אין עוברין :
... ויקח כחמשת אלפים איש.
... אחר אורב אחד קרוב
... מחבירו : (יג) וישימו
... שימה זו לשון הזמנה
... להזמה להלחם כמו
... בן הדד במלכים שימו
... העיר וישימו : ואת עקבו.
... מארבו . כמו ויעקבני :
... יהושע בלילה ההוא בתוך
... אמרו רבותינו שלן
... בעומק'

... בזה. האופן בזולת
... מופת אחר כי הם
... לצאת מהעיר לרדוף
... כי ישראל לפי שבפעם
... נסו לנוס וכנה הש"י
... עשה מופת ללא צורך :
... וילך יהושע בלילה הה.א
... העמק . אחשוב זה
... כתו והשתדלתו לא היתה
... ההוא כי אם בהישרת
... בדבר המלחמה הזאת
... שיבטח לבם יותר ולא
... כנס על מה שהיו נגפים
... וזה עלה יהושע וזקני
... לפני העם ולזה היה
יהושע

מצודת דוד

... גולות האלו להטעות העובדי
... ם ומזלות למען יחשבו שכל
... ה הוא בעבור רוב העם
... גולות ולא יד ה' עשתה
... וע"ז יאספו כולם יחד
... גם המה עם רב ולהמתיק
... ותחבולות ברב יועצים ובזה
... טובה לישראל כי את כולם
... אחד מבלי יצטרכו ללכת
... לעיר להכות, גם :
... מאחריה . לא מן העבר
... תבואו אליה : (ד) נכונים.
... מהר בעת המערך :
... ונסנו . בכדי להטעותם :
... ילאו . ואז ילאו לרדוף
... : עד התיקנו . ר"ל
... ה תועיל עד אשר נעתק
... מן העיר לרדוף אחרינו
... אמרו שבאמת בעבור הפחד
... . הם כאשר במלחמה
... ונה : ונסנו . והוסיף לכים
... להרחיקם מן העיר :
... האורב . מהמקום שתהיו
... ס : את העיר. את הנשארים
... : (ח) כדבר ה' . שלוה
... ה במ"ש למעלה ועשית לה
עשית ליריחו : ראו צויתי . ר"ל הזהרו ואל תמרו פי : (י) ויפקוד . השגיח בהם
מה מוכנים למלחמה : (יב) וישם אותם אורב . שם עוד אורב אחד יותר
אל העיר : (יג) וישימו העם . העם עצמם הזמינו למלחמה את המחנה וכו' וגם הזמינו את עקבו והוא האורב : בתוך העמק . להתקרב אל העיר : למועד

רדק

ערים או ישנים פן יצאו אנשי העי ויתאו עליהם והכים: (יד) למועד. כתרגומו לזמנא דמתקן ליה כלומ' שהכין המלך ואמר בשעה פלונית נכיה מוכנים כלנו לצאת למלחמה: לפני הערבה. לפני המישור אשר היה את פני העיר: (טו) וינגעו. הראו עצמם נגועים ונסים לפניהם וגם הם היו נגועים כי אי אפשר שהיו נסים לפניהם שלא היו נגועים נהם ואלו לא היו נגועים אלא מראים עצמם נגועים לכך היה אומר ויתנגעו מבנין התפעל כי כן המשפט: דרך המדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר בין סמוך לעיר בין רחוק מן העיר לפי' אמר ורעו כבשים כדברם כעד' בתוך הדברו והוא מתרגם וינהגו ודבר לפי שהרועה נוהג שם המקנה: (טז) ויזעקו. נתקבצו לרדוף אחריהם ולפי שהקבוץ ואסיפת העם הוא על ידי זעקה לפי' נאמר בזה הלשון: אשר בעיר. כן כתיב וקרי בעי והכתוב מורה שנזעקו כל הנשארים בעיר לרדוף אחריהם והקרי מורה אשר בעי וגבולה וכן כתיב ולא נשאר איש בעי ובבית אל: (יח) בכידן. כתרגומו ברומחא: (כ) ידים. מקום כמו רועית על ידיהם או כח כתרגומו חילא אל הרודף. ישראל שהיו נסים אל המדבר נהפך אל אנשי העי שהיו רודפים אותם. בשדה. המדבר השדה כולל מקום זרע

רשי

בעומקה של הלכה: (יד) למוע'. לזמן היום שנועדו יחד מאתמול כאו[...]
כלא שהיו מנחשים ומעוננים: (טו) וינגעו לשון נגע ואתברו. הראו[...]
כאלו הם נגפים לפניהם: (יח) נטה בכידון. הוא היה סימן לא[...]
לצאת מן המארב בראותו הכידון נטוי על העיר. כידון שפיד"ו בלע"ז: (כ) ד[...]
כה: והעם הנס הנ[...]
ישראל שנסו אל המדו[...]
שאמר למעלה נהפך [...]
אל הרודף: (כב) ואל[...]
מן העיר. האורב שהכי[...]
העיר

תרגום

יד וַהֲוָה כַּד חֲזָא מַלְכָּא דְעַי וְאוֹחִיאוּ וְאַקְדִּימוּ וּנְפַקוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לְקֳדָמוּת יִשְׂרָאֵל לַאֲגָחָא קְרָבָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לְזִמְנָא דִמְתַקַּן לֵיהּ לְקֳדָם מֵישְׁרָא וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי כְמָנָא לְהוֹן מֵאֲחוֹרֵי קַרְתָּא: טו וְאִתְּבָרוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל קֳדָמֵיהוֹן וְאַפָּכוּ לְאוֹרַח מַדְבְּרָא: טז וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל עַמָּא דִי בְקַרְתָּא בְּעַי לְמִרְדַּף בַּתְרֵיהוֹן וּרְדַפוּ בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְנְגִידוּ מִן קַרְתָּא: יז וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ בְּעַי וּבֵית אֵל דְלָא נְפַקוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁבַקוּ יַת קַרְתָּא כַּד פְּתִיחָא וּרְדַפוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל: יח וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵים בְּרוּמְחָא דִי בִידָךְ עַל עַי אֲרֵי בִידָךְ אֶמְסְרִינָהּ וַאֲרֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּרוּמְחָא דְבִידֵיהּ עַל קַרְתָּא: יט וּכְמָנָא קָם בִּפְרִיעַ מֵאַתְרֵיהּ וּרְהָטוּ כַּד אֲרִים יְדֵיהּ וְעָלוּ לְקַרְתָּא וְכַבְשׁוּהָא וְאוֹחִיאוּ וְאַדְלִיקוּ יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא: כ וְאִתְפְּנִיאוּ אֱנָשֵׁי עַי לַאֲחוֹרֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָּא וְלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמֵעֲרַק לְכָא וּלְכָא וְעַמָּא דְאַפֵּיךְ לְמַדְבְּרָא אִתְהֲדַר עַל רָדְפָא: כא וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ אֲרֵי כְבַשׁ כְּמָנָא יַת קַרְתָּא וַאֲרֵי סְלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא וְתָבוּ וּמְחוֹ יַת אֱנָשֵׁי עָי: כב וְאִלֵּין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא לְקֳדָמוּתְהוֹן וַהֲווֹ לְיִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעָא אִלֵּין מִכָּא וְאִלֵּין מִכָּא וּמְחוֹ יַתְהוֹן עַד אִשְׁתָּאַר לְהוֹן שְׁאָר וּמְשֵׁיזֵיב: כג וְיַת מַלְכָּא דְעַי אֲחָדוּ כַּד חַי וְקָרִיבוּ יָתֵיהּ לְוָת יְהוֹשֻׁ[עַ]

יהושע ח

יד וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ ד' נגע' בספ'
וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־
יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ ו'
לַמּוֹעֵד לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע ו' דגש
כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר׃ טו וַיִּנָּגְעוּ ל'
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ
דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר׃ טז וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר ל'
בָּעִיר לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי בעי קרי
יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר׃ יז וְלֹא־נִשְׁאַר ל'. ד' דסמי'
אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ ג' בטעמ' וד' סבירין ובבית
אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר וק' ובית
פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל׃
יח וַיֹּאמֶר יְהֹוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ
אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ
בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר׃
יט וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ ג' מ"ל בליש' ל'
כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ ה'
וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ׃
כ וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה י"א. כ"ה
בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס ג'
הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף׃ כא וִיהוֹשֻׁעַ ב' מ"ל
וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֵב אֶת־ ל"ה במלעו'
הָעִיר וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ ל'
אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי׃ כב וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר ה' כסו' דמיין
לִקְרָאתָם וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ אֵלֶּה ה'
מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי
הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט׃ כג וְאֶת־
מֶלֶךְ הָעַי תָּפְשׂוּ חָי וַיַּקְרִבוּ אֹתוֹ אֶל־ ב' חס' בנבי' חסרון
יְהוֹשֻׁעַ׃

מסורה

הוא וכל עמו ד' וסי' ויפנו ויעלו. ויצא סיחון לקראתינו. ונפן ונעל דרך הבשן. כראות מלך העי: לא נשאר ד' דסמיכי בקריאה וסי' לא נשאר איש בעי ובית אל: וישלח יהוא בכל ישראל. ויעלו ביהודה ויבקעות דד"ה. ואני נשארתי לבדי: והאורב ג' מלאים בלישנא וסי' והאורב קם מהרה. ואתם תקומו מהאורב. ויצלנו מכף אויב דעזרא: וילכדוה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה. והאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע מלכיש עגלונה: ויעל יהושע מעגלונה. וילכדה כקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמאה ובתראה ונמסר גם בסדר מטות: השמימה י"א בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: בתוך ה' וסי' נמסר בסדר לך לך: ויקריבו י' חס' בלישנ' וסי' נמסר בסדר ויקרא:

רלבג

[...]ע והזקנים במקום[...]
[...]ן חכר עם זה[...]
[...]ה בעיל' לפי מה ג[...]
[...]ר לן יהושע בלילה[...]
[...] בעמק כי העמ[...]
[...]ום היותר שפל[...]
[...]ר מסוכן שבמקומו[...]
[...]חמה והנה לקח[...]
[...]לשים. אלף שבחר[...]
[...]ים איש היה או[...]
[...]ל ובין העי מיס[...]
[...] הם היו במקום[...]
[...]ים יהושע עד שיתק[...]
[...]ו כשיטה יהושע ל[...]
[...]ון והוא הרומח ל[...]
[...] והיו הנשארים [...]
[...] באופן שנתקבלו[...]
[...] הכיא ויבואו אל[...]
[...]דה: (יד) והנה זכ[...]
[...] אנשי העיר [...]
[...]ל למלחמה למוע[...]
[...]בה אמר למועד [...]
[...]מו בעת שהיום[...]
[...]אתם בפעם הראשונ[...]
[...] כי זה ממה שיח[...]
[...] ישבו העי ויחשבו[...]
[...]ו או ינלחו עמה[...]
[...] הערבה כי במקום[...]
[...]מה שאחשוב היו מ[...]
[...]ס הראשונה או[...]
[...] הערבה כי מ[...]
[...]א יתכן שלא היו[...]
[...]ת האורב. אשר [...]
[...]ר וזאת התחבולה [...]
[...]ס בקלות כי ב[...]
עשן

מצודת ציון

כ"ו) שהוא ענין פרמה: (יד) למועד. לזמן כמו למועד אשוב אליך (שם י"ח): (יח) בכידון. ברומח: (כ) ידים. מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): (כב) בתוך. באמצע כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה): שריד. שיור ושארית כמו שרידי חרב (ירמיה ל"א): ופליט. גם הוא ענין

מצודת דוד

(יד) למועד. לזמן שילאו במלחמה הראשונה: (טו) וינגעו. הראו עצמם היו מנוגעים ר"ל מוכים ונחלשים: (טז) ויזעקו. נתקבצו מזעקת המאסף: (יח) בכידון. לעשות סימן להאורב לבא אל העיר: (כ) אל הרודף. הם אנשי שהיו מתחלה רודפים לישראל: (כב) ואלה. אנשי האורב ויכו

כד וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת־כָּל־
יֹשְׁבֵי הָעַי בַּשָּׂדֶה בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר
רְדָפוּם בּוֹ וַיִּפְּלוּ כֻלָּם לְפִי־חֶרֶב עַד־
תֻּמָּם
וַיָּשֻׁבוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הָעַי וַיַּכּוּ
אֹתָהּ לְפִי־חָרֶב׃ כה וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים
בַּיּוֹם הַהוּא מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה שְׁנֵים
עָשָׂר אָלֶף כֹּל אַנְשֵׁי הָעָי׃ כו וִיהוֹשֻׁעַ
לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ אֲשֶׁר נָטָה בַּכִּידוֹן עַד
אֲשֶׁר הֶחֱרִים אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָי׃ כז רַק
הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעִיר הַהִיא בָּזְזוּ
לָהֶם יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ׃ כח וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָי
וַיְשִׂימֶהָ תֵּל־עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ כט וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל־הָעֵץ
עַד־עֵת הָעָרֶב וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה
יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־הָעֵץ
וַיַּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר
וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃

פיסק׳ באמצע׳ פסו׳ · ג׳ חס׳ בספר׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ שממה חס׳ · ד׳ · ג׳ · ד׳ מ״ל וכל כתו׳ דכות׳ · במ״ק חסר

כד וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִשְׂרָאֵל
לְקַטָּלָא יָת כָּל יָתְבֵי עַי
בְּחַקְלָא בְּמַדְבְּרָא דִּי
רְדָפוּנוּן בֵּיהּ וְאִתְקְטָלוּ
כּוּלְהוֹן לְפִתְגַם דְּחָרֶב עַד
דִּשְׁלִימוּ וְתָבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל
לְעַי וּמְחוֹ יָתַהּ לְפִתְגַם
דְּחָרֶב׃ כה וַהֲווֹ כָּל
דְּאִתְקְטָלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא
מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא תְּרֵי עֲשַׂר
אַלְפִין כֹּל אֱנָשֵׁי עָי׃
כו וִיהוֹשֻׁעַ לָא אֲתֵיב יְדֵיהּ
דַּאֲרִים בְּרוּמְחָא עַד דְּגַמַּר
יָת כָּל יָתְבֵי עָי׃ כז לְחוֹד
בְּעִירָא וַעֲדֵי קַרְתָּא הַהִיא
בְּזוֹ לְהוֹן יִשְׂרָאֵל כְּפִתְגָמָא
דַּיְיָ דְּפַקֵּיד יָת יְהוֹשֻׁעַ׃
כח וְאוֹקִיד יְהוֹשֻׁעַ יָת עָי
וְשַׁוְיַהּ תֵּל חָרִיב לְעָלַם
לְצָדוּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃
כט וְיָת מַלְכָּא דְעַי צְלַב עַל
צְלִיבָא עַד עִדָּן רַמְשָׁא
וּכְמֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ וַאֲחִיתוּ יָת נְבִלְתֵּיהּ
מִן צְלִיבָא וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּמַעֲלָנָא תְּרַע קַרְתָּא
וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְּגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ל בְּבֵן
בְּנָא יְהוֹשֻׁעַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא

רש״י

(ל) אז יבנה וגו׳. כתובה מוקדם ומאוחר עברו את הירדן עשה כן

רדק

זרע העבוד ומקום מרעה הבהמות גם כן לפיכך פי׳ במדבר אשר רדפום בו: (כט) וכבא השמש. כמו שכתוב לא תלין נבלתו על העץ ועל כל הנתלה בארץ ישראל מצות הכתוב

ואת מלך ד׳ וסי׳ ואת מלך העי תפשו חי. ואת מלך העי תלה. ואת מלך מעכה וחברו. וכבא ג׳ בקריאת וסי׳ והיה לפנות ערב ירחץ במים. וכבוא נשאי הארון. וכבא השמש צוה יהושע. מציעתא מלא. ונמסר גם בסדר תצא:

מצודת דוד

(כד) ויכו אותה. הנשים והטף: מסרה

מצודת ציון

ענין שארית כמו להשאיר לנו פליטה (עזרא ט׳): (כח) תל. מלשון תילין ודגורין להיות כן עד עולם לבלי אפשר להפנות והוא ענין גוזמא והפלגה: (כט) נבלתו. אף גוף אדם המת

רלבג

ציר עולה בשמיעה ם טפם ונשיהם לא להם כח ולא רצון והשעיר להלחם עם אופן ראוי וזה מבואר ל) והנה נתלה מלך כלינו נבלתו על העץ הזכירה התורה גם ית דין שלא לפסק והקימו עליו גל של בפתח שער העיר כדי ם זה לשאר מלכי יראו מהלחם עם ישראל:
תועלות הנמשכות מזה בספור הם י״ד:
הראשון הוא במדות והוא מה שזכר מענין ומזה המקום למדנו ואחר עשיית מזה שקיימה תכף שימלא שיוכל לקיימה ולזה תכף שנאו ישראל ספר שיחנו בו עד מכתם כוו בעשיית חולם אחר עבור אבל גבר׳ להם כי תוך שלשה זמן לעבר הירדן כמו מה שקדם ומזה המקו׳

ימי שלא מל בשמיני לאיזה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו שימתין עליה אחרי מצאו מקום לעשייתה: הב׳ הוא במדות והוא שראוי כשיבואהו הענין שעולה מצערת הנה ראוי שיעשה אותה באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מצער ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבות צורים וימול בהם בני . הג׳ הוא במצות והוא כשימשך מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שהבר נמנעו מלימול במדבר בסבת לכתם במדבר ארבעים ל פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו ולזה לא היו יודעים מתי יבא להם הצווי ליסע כי בהעלות הענן יצטרכו ללכת כי על פי ה׳ יסעו ולזה יתכן שאם היו ולי יבא להם הצווי ליסע קודם חיות מכת המילה ותהיה בזה סכנה לתינוק ולמולים ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שהבר ישבו בני ישראל תחתם עד הד׳ והוא בענין תועלת המצו׳ הוא ללמדנו שיש למצות המילה רושם בהתמד׳ ההשגחה בישראל עד שהיו נכנסים לירושת הארץ ולזה זכר שהקדי׳ מצות קודם שישתדלו בענין המלחמה ולזה גם כן אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר הארכנו המאמר איך יגיע זה מזאת המצוה כביאורנו לדברי התור׳: הה׳ הוא במצות והוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה בהכנסת העומר שהוא מאחרת השבת שלא רצה בו אשית כמו שהיו אומ׳ הצדוקים: הו׳ הוא בעיון והוא שהשם ית׳ לא יעשה מופ׳ ללא צורך ולזה אמר שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן: א בעיון והוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שיצטרך אליה והוא כשישי׳ מחשבתו שם ולזה זכר שהבר היה. יהושע ביריחו כשהגיע לו הנבואה ההיא בר שוטט׳ מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין ביריחו: הח׳ והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגות הדמיוניות יקרה במקצת דברים המגיעים הנבואה שיהיו לפי הדמיונות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה מבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בעניני הנבואות ולזה זכר בזה כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לו או אשר כנגדו: הט׳ הוא להיישיר ישראל בשיאמינו בשם ית׳ ויראו ממנו כי זה יע אותם אל הצלחתם הנפשיו׳ עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלות׳ בה עתה: הי׳ הוא במדות והוא שאין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך שולם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הסבה בזה כי החבאתה את המלאכים אשר שלח יהושע ן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועת׳ לה כי לא היה להם רשות על זה מישראל ולא היו ראשי העם שיקשרו שבועת׳ וכן סיפר בסו׳ הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החי׳ יהושע ותשב בקרב ישראל כי החביא׳ המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה השכים יהושע שיעשה זה על ידי המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה: הי״א הוא והוא שהוא ראוי לכלל כלל מתאחד למנוע קצת האנשים לקצת מחטוא לשם יתברך כי כבר ינזקו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל דה היה קצף ולזאת הסבה לותה התורה הוכח תוכיח את עמיתך: הי״ב הוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בכחו מה שאיפשר שתפול בו טענה עשה בצדק ואע״פ שצוה בזה מפי הגבורה אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה ההיא באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה השם׳ רב קיים מה שהאתבו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שהבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לסלק מעליו הטענה והמחלוקת ואף על פי שכבר היה לו להשלים מצות השם יתבר׳ בזולת הודאת פיו כי לא היה יכולת לאח׳ מבני ישראל לתרו׳ את פי הנביא כמו שאמרו אליו כל איש אשר ימרה את פיך זאת הסבה צוה יהושע גם כן למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו מה שהוד׳ ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הציקום ופזרום לפני ה׳ כדי הם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברים שהוד׳ עכן: הי״ג והוא במדות והוא שראוי לכל משתדל בעשיית פועל מה שלא והמלאכת השבו׳ המביאות התכלית אשר יכוין ומלהשבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי כל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל הנראים למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לצאת עליהם למלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית מקום הוא שהיו בו ר״ל מפני היותם בעמק עם שכבר חזק להם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם ה וחזק להם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה כי הם ראו אותם כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל הם וכזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין החרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות טפם ונשיהם קוניהם ושבר זה להם דלתי השתדלות בענין מלחמת׳ שיתנהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כלם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו נס גדול לירא הנשארים: הי״ד והוא בדעות הוא שהשם יתברך לא ישנה טבע המציאות ומנהגו לעשות מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה

הכתיב: (ל) אז יבנה. אז כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה כי כן כתיב בספ' תורת משה והיה ביום אשר תעברו את הירדן והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח וגו' ואז הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל וכן אמרו רבותינו ז"ל בו ביום עברו את הירדן להר גריזים ולהר עיבל והביאו את האבנים ושדום בשיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה ובנו מזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו את האבנים ולנו ואמרו אין הבמה נתרת אלא על ידי נביא שנאמר אז יבנה יהושע ומלת יבנה עתיד במקום עבר ויבא זה עם קשר מלת אז במקומות כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה אז תבאנה אז יקהל שלמ': (לב) את משנה תורת משה. מן ושנתם לבניך אף על פי שאינו משרשו ופירושו לשון התורה ופירושה על דרך כלל וכתב רבינו סעדיה ז"ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות ובאזהרות ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק כדרך דרך כלל ונחלקו רבותינו ז"ל מהם אמרו על גבי האבנים כתובה ואחר כך שדו אות' בשיד ומהם אמרו מתחלה שדו את האבנים וכתבו התורה על גבי השיד ואמרו כי בשבעים לשון כתבו אותם דברי התורה כמו שנאמר בתורה באר היטב כדי שיבינו אותם כל עם ולשון שיראו אותם: (לג) חציו. ו' שבטים עלו להר גריזים שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין וששה להר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי והכהנים והלוים והארון עומדים למטה הכהנים מקיפים את הארון והלוים מקיפים את הכהנים וישראל מזה ומזה הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה שנאמר לברך את העם ישראל בראשונה וכך הוא מפורש בתורה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל והיה אם שמוע תשמע ואחר כן והיה אם לא תשמע ופתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין בסדר. הזה ברכות וקללות כך סדרו רבותינו זכרם לברכה והקשו ואמרו איך אנו אומרים כי הלוים היו למטה והלא לוי למעלה שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים ופירושו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה: והחציו. כמו האהלי הערבך והדומים להם שבאו בשתי ידיעות ורבותינו ז"ל דרשו בו כי בא הה"א למעט כי מעטים היו במספר החצי של הר עיבל מהחצי של הר גריזים ואף על פי שלוי למטה מפני שהיה יוסף עמהם שנאמר בהם ואנכי עם רב וגו' ומה שאמר אל מול הר גריזים אל מול הר עיבל שלא עמדו על ההר אלא בשיפוע ההר ובהר גריזים ובהר עיבל יש מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת אצל אלוני מורה ונאמר להלן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם וזהו הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ר' אליעזר אומ' לא זה הוא הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים הלא המה בעבר הירדן לירדן דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני והלא חיכה אלא ארץ חוי היושב בערבה והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל לא ראו את הגלגל וכירוש' לדברי רבי אליעזר מהו הר גריזים והר עיבל ב' גבשושיות עשו לאחד קראו הר גריזים ולאחד קראו הר עיבל: (לד) ואחר הברכה

ל' דסמי' ל אָ֣ז יִבְנֶ֤ה יְהוֹשֻׁ֙עַ֙ מִזְבֵּ֔חַ לַיהוָ֖ה אֱלֹהֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֑ל בְּהַ֖ר עֵיבָֽל׃ לא כַּאֲשֶׁ֨ר צִוָּ֜ה מֹשֶׁ֣ה
י"ד בספר' עֶֽבֶד־יְהוָ֗ה אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֮ל כַּכָּתוּב֮
ג' דסמי' בְּסֵ֨פֶר֙ תּוֹרַ֣ת מֹשֶׁ֔ה מִזְבַּח֙ אֲבָנִ֣ים
ו' שְׁלֵמ֔וֹת אֲשֶׁ֛ר לֹא־הֵנִ֥יף עֲלֵיהֶ֖ן בַּרְזֶ֑ל
וַיַּעֲל֨וּ עָלָ֤יו עֹלוֹת֙ לַֽיהוָ֔ה וַֽיִּזְבְּח֖וּ
שְׁלָמִֽים׃ לב וַיִּכְתָּב־שָׁ֖ם עַל־הָאֲבָנִ֑ים
ד' אֵ֗ת מִשְׁנֵה֙ תּוֹרַ֣ת מֹשֶׁ֔ה אֲשֶׁ֣ר כָּתַ֔ב
לִפְנֵ֖י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ לג וְכָל־יִשְׂרָאֵ֗ל
ב' וּזְקֵנָ֞יו וְשֹׁטְרִ֣ים ׀ וְשֹׁפְטָ֡יו עֹמְדִ֣ים
י"ג דסמי' מִזֶּ֣ה ׀ וּמִזֶּ֣ה ׀ לָאָר֡וֹן נֶגֶד֩ הַכֹּהֲנִ֨ים
ג' הַלְוִיִּ֜ם נֹשְׂאֵ֣י ׀ אֲר֣וֹן בְּרִית־יְהוָ֗ה כַּגֵּר֙
כָּֽאֶזְרָ֔ח חֶצְיוֹ֙ אֶל־מ֣וּל הַר־גְּרִזִ֔ים
ל' וְהַֽחֶצְי֖וֹ אֶל־מ֣וּל הַר־עֵיבָ֑ל כַּאֲשֶׁ֨ר
ט'. ג' צִוָּ֜ה מֹשֶׁ֣ה עֶֽבֶד־יְהוָ֗ה לְבָרֵ֛ךְ אֶת־הָעָ֥ם
י"ד חס' יִשְׂרָאֵ֖ל בָּרִאשֹׁנָֽה׃ לד וְאַֽחֲרֵי־כֵן֙ קָרָ֔א
ל' בתו' ובנבי' אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֣י הַתּוֹרָ֔ה הַבְּרָכָ֖ה
וְהַקְּלָלָ֑ה כְּכָל־הַכָּת֖וּב בְּסֵ֥פֶר הַתּוֹרָֽה׃

דְעֵיבָל: לא כְּמָא דְפַקֵד מֹשֶׁה עַבְדָא דַיָי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפַר אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה מַדְבַּח אַבְנִין שַׁלְמִין דְלָא אִתְּרַם עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא וְאַסִיקוּ עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנַכִיסוּ נִיכְסַת קוּדְשִׁין: לב וּכְתַב תַמָן עַל אַבְנַיָא יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה דִכְתַב קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לג וְכָל יִשְׂרָאֵל וְסָבוֹהִי וְסַרְכוֹהִי וְדַיָנוֹהִי קַיְמִין מִכָּא וּמִכָּא לַאֲרוֹנָא קֳדָם כַּהֲנַיָא לֵוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא דַיָי כְּגִיוֹרָא כְּיַצִיבָא פַּלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל טוּרָא דִגְרִיזִין וּפַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵיל טוּרָא דְעֵיבָל כְּמָא דְפַקֵד מֹשֶׁה עַבְדָא דַיָי לְבָרָכָא יָת עַמָא יִשְׂרָאֵל בְּקַדְמֵיתָא: לד וּבָתַר כֵּן קְרָא יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא בִּרְכָן וּלְוָטִין כְּכָל דִכְתִיב

בספר תורת משה ג' דסמיכי בקריאה וסי' כאשר צוה משה עבד ה' דיהושע. וחזקתם מאד לשמר ולעשות את. ואת בני המכים לא המית דמלכים: עליהן ז' בקריאה וסי' ותנו בהן אש ושימו עליהן. וכתבת עליהן כל דברי. כאשר צוה משה עבד ה' דיהושע. ורגמו עליהן אבן. המתנבאות מלבהן. אשר קוניהן יהרגון. ותלכנה שתיהן עד באנה בית לחם. וכל ואת שתי הכליות וכל תכלית דכו': משנה ד' קמצין וסי' והיה כשבתו על כסא: ויכתב שם על האבנים את. ו'הרג זכרי גבור ד"ה. ושלמתי ראשנה משנה עונם דירמיה: הכהנים הלוים י"ג וסי' נמסר בסדר שפטים: לברך ט' וסי' נמסר בסדר בלק:

תולדות אהרן אז יבנה. שבת נו סנהדרין לט (מגלה עב): ושוטרים ושופטיו. סוטה לב: נגד הכהנים. (סוטה כח): והחציו. סוטה לו:

כן: (לב) ויכתב [...] האבנים. כן הנה [...] האמורים למעלה לאח[...] זה קפלו השיד מעליהם [...] הגלגל: (לג) לברך [...] ישראל בראשונ'. [...] ברכו' לקללו' ברוך הא[...] לא

רלבג

תמלא כי מפני[...] אפשר החרמת יוש[...] בקלות בכמו אלו כ[...] מכל. מה שקרה [...] בראשונה שהיו ישרא[...] לשניהם הנה לא השכו[...] ויתברך שיעשה זה בדרך[...] (ל) אז יבנה יהוש[...] לה'. עד והארץ [...] ממלחמה. זכר ש[...] יהושע מזבח לה' אלה[...] בהר עיבל: (לא) כא[...] משה וגו'. אבנים שלו[...] לא הניף עליהן ברז[...] שלותה התורה וזה ממ[...] שמה שאמר בתורה וא[...] אבנים תעשה לו היא ו[...] רשות עם שהבר בא[...] בבניית המזבח בהר עי[...] שכתב שם על אבני[...] פתשגן תורת משה א[...] לפני בני ישראל וה[...] נתבאר בתורה שהבר ש[...] בשיד כדי שיכתבו [...] מבואר ואחשוב שמה ש[...] הוא זאת הברכה והקל[...] קראו בזה המקום ככת[...] משה וזהו מ"ש שכ[...] שם את כל דברי[...] הברכה והקללה וזה לא[...] שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם אי אפשר אלא ש[...] ודה שכתב[...] התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה וה[...] אם היה בגודל מזבח בית שני לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז"ל כי [...] זה בכתיבה בינונית. והנה זה הוא הנראה בעיני ר"ל שמה שנכתב [...] התורה ואי אפשר שנאמר שיהיה משנה תורת משה רמז לעשר' הדב[...] שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שהבר כתו[...] לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התו[...] עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שהבר כתב שם רמזים [...] מתרי"ג מצות כמו הענין באזהרות אשר נהגו לקראם בחג השבועות [...] רמזים קצרים מתרי"ג מצות וזה רחוק בעיני שהבר זוכר בתורה וכו[...] האבנים

מצודת ציון

האמת נקרא גבלה: (לב) משנה. מלשון שנים: (לג) כאזרח. הוא ישראל גמור מלידה: מול. נגד: ובשפלה

מצודת דוד

(לב) משנה תורת משה. ספר אלה הדברים קרוי משנה ת[...] בו נאמר שנית מה שנאמר בארבעת הספרים שלפניה: (לג) נגד הכהנים [...] הכהנים בני לוי אשר עמדו עם הארון באמצע ואמרו הברכה והקללה: חציו. ששה שבטים: לברך וכו' בראשונה. בתחילה פתחו ואמרו ברוך האיש א[...] יעשה פסל וכו' ואחר זה אמרו ארור האיש וכו' וכן כל הארורים: (לד) קרא. יהושע היה הקורא כמ"ש במקרא שלאחריו: את כל דברי התורה. וחוזר ומפרש[...] הברכה.

ט' ר"פ בס"ר

ה לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה
אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ
בְּקִרְבָּם׃
ט א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף
הַיָּם הַגָּדוֹל אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
ב וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ
וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד׃
ג וְיֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ ד וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵמָּה
בְּעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים
בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים
וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים׃ ה וּנְעָלוֹת בָּלוֹת
וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת
עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה
נִקֻּדִים׃ ו וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ
וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ ז וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי בְּקִרְבִּי
אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָת־לְךָ בְרִית׃

(תמכפו"ס סי' תכ"ו קרחי · ג' וחס"ם אך את הוחב וגו' וסימ' דסנה למלכיה · ב' להרגו · ג' מ"ל בליש' · ל' · ל' · ד' בליש' · ל' · ויאמר ק' · י"ח · ל' מ"ל דספ' · ב' ותרין וי"ו)

בְּסִפְרָא דְאוֹרָיְתָא׃ לה לָא הֲוָה פִּתְגָמָא מִכֹּל דִי פַקֵיד מֹשֶׁה דְלָא קְרָא יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּנְשַׁיָא וְטַפְלָא וְגִיוֹרַיָא דְאָזְלִין בֵּינֵיהוֹן׃ א וַהֲוָה כַּד שְׁמַעוּ כָּל מַלְכַיָא דִי בְּעִבְרָא דְיַרְדְנָא בְּטוּרָא וּבְשְׁפֵלְתָא וּבְכָל סְפַר יַמָא רַבָּא דִילְקֳבֵיל לִיבְנָן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי פְּרִיזָאֵי חִוָאֵי וִיבוּסָאֵי׃ ב וְאִתְכַּנַשׁוּ כַּחֲדָא לְאַגָחָא קְרָבָא עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל סִיעָא חֲדָא׃ ג וְיָתְבֵי גִבְעוֹן שְׁמַעוּ יָת דִי עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ ד וַעֲבָדוּ אַף אִינוּן בְּחוּכְמָא וְאִזְדָרָדוּ וּנְסִיבוּ שַׂקִין בָּלָן לַחֲמָרֵיהוֹן וְזִיקִין דַחֲמַר בָּלָן וּמְבַזְעִין וּמְצָרְרִין׃ ה וּמְסָנַן בָּלָן וּמְרַקְעִין בְּרַגְלֵיהוֹן וּכְסוּתָא בָלְיָא עֲלֵיהוֹן וְכָל לְחֵם זְוָדֵיהוֹן יָבֵשׁ הֲוָה כְּסַנִין׃ ו וַאֲזַלוּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָלָא וַאֲמַרוּ לֵיהּ וּלְאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתֵינָא וּכְעַן גְזָרוּ לָנָא קְיָם׃ ז וַאֲמַרוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְחִוָאָה דִלְמָא בֵּינָנָא אַתּוּן יָתְבוּן וְאֵיכְדֵין

לחמוריהם ג' מ"ל בלישנ' וסי' ויקחו שקים בלים . וגם תבן וגם מספא ; ואת חמוריהם יקח . ושלמות ד' מ"ל וסי' ושלמות בלות . ובשלמות הרבה מאד . והמה מביאים איש מנחתו . וחברו דד"ה ; בקרבי י"א בקריאה וסי' וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים. אולי בקרבי אתה יושב . אף רוחי בקרבי אשחרך . לנביאים נשבר לבי בקרבי ; חם לבי בקרבי בהגיגי . ורוח נכון חדש בקרבי . ברוב שרעפי בקרבי . לבי יחל בקרבי . ולבי חלל בקרבי . נהפך לבי בקרבי כי מרה מריתי . סלה כל אבירי אדני

תולדות אהרן מארץ רחוקה . גטין מו :

רשי

...ססל ומסכ' : (ד) ויעשו גם המה בערמה . כמו שעשו בני יעקב בערמה ...אני שכם שהיה חוי ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמור בענין : ...עשו עצמם כהולכים בשליחות לשון וציר בגוים שולח . וכל תיבה שתחלת ...י"ו כשהיא מתפעלת בל' מתפעל או נתפעל באה טי"ת בתיבה וחולקת ...ות שרשי התיבה כמו ...ק מגזרת צדק שאומר ...וק גשמיה יצטבע ...בע : שקים בלים . ...ראים כבאים מארץ ... : ומצוררים . לשון ...ל' ארמי צירא דחוטי ...קי : (ה) נקודי' . ארשי"ץ ...ל' מוקד וכן תרגמו ...ען : (ז) אולי בקרבי ...ב . שמא מיושבי הארץ אתם

רלבג

...את כל דברי התורה ...אר היטב וזה מורה ...שנכתב בתורה היה ...באופן שלם . והנה ...ו שם כמו שצוה משה ...ברכה והקללה לא נפל ...ה שנזכר מזה בפרשת ... : (א) עוד זכר כי ...שמעו כל המלכי' אשר ...ירדן מה שעשה יהושע ...לירחו ולעי התחכמו ...לה בזה להתחבר יחד ...

...ר עם זה שיושבי ...שו גם המה בערמה ...צנה שלא יגיעם נזק ...י ישראל וזה אמרו גם ...י הראשונים עשו מה ...קחת על זה עצה שלא ...ו ישראל ואלו לקחו ...ר' והערימו בזה האופן ... ויצטירו . הוא מענין ...ן לשולחיו והטעם שהם ...נמם כאילו הם שלוחים ...מרחק : (ה) נקודים . ...את היבש שמתפרר מלד ...ירורין דקים : (ו) מארץ ...באנו . יתכן שנתפרסם ...ה שלותה התורה לישר' ...יו כל נשמה מהערים ...ת אלוה' אם לא ישימו להשלים עמהם וכבר שלח אליהם יהושע בכללות ...אלו המקומות הקרובים וקרא להם לשלום ולא השלימו ולזה היה מחויב ...יה מהם כל נשמה כמו שנזכר בפרשת שופטים ואמנם אמר לו שכבר שלח

רדק

הברכה והקללה . הוא שאמרו ברוך האיש ארור האיש או פי' והיה אם שמוע תשמע והיה אם לא תשמע : (לה) לא היה דבר . נראה מהפסוק כי אחר שקראו הלוים הברכה והקללה פתח יהושע וקרא באזניהם כל המצות מצות עשה ומצות לא תעשה : והגר ההולך בקרבם . כמו שכת"ב בתורה בפרשת הקהל וגרך אשר בשעריך : ואמר ההולך שהיו מתגיירין מן האומות בכל תשעיהם מפני הנפלאות אשר היו שומעים ורואים : (ב) פה אחד . בהסכמ' אחת ועצה אחת ועל הדרך הזה ת"י סיעא חדא ולא פירש הקבוץ הזה עד שספר מעשה יושבי גבעון כי בעבורם התקבצו כמו שמספר למטה : (ד) גם המה . דרשו בו לרבות על בני יעקב שבאו להם בערמה כמו שאומר בערמה וידברו והם היו החוי ויש לפרש גם לרבות על בני יריחו ועי כי הם עשו עם בני ישראל להשמר מהם כמו שאמר ויריחו סוגרת ומסוגרת או להלחם עמהם כמו עי והם עשו גם הם כן אבל בערמה באו אליהם להשלים עמהם . ויש לפרש עוד גם לרבות על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי כי הם חשבו כי בערמה הכו ישראל יריחו ועי שפלחו להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם ואחר כך הכום והם באו להם בערמה אף על פי שהם בעצמם ידעו כי סופם לגלות להם ערמתם חשבו אחרי שיכרתו לנו ברית לא יעברו על בריתם אף על פי שיתגלה להם הערמה אחר כן : ויצטירו . עשו עצמם צירים ומלאכים באים מארץ רחוקה ומן התימה שתירגם אותו יונתן כמו בדלת אזדודו מן צדה שתרגמו זוודי' : (ה) נקודים . י"ת כסנין ודברי רבותינו ז"ל פת הנאה בכסנין והוא פת עושים אותו כעניינשין וכוססין אותו בבית המשתה ועוד מפרשים אותו מענין נקוד וטלוא כלומר מעופש היה והלח' המעופש הוא נקודים כי יש בלחם המעופש אדום וירוק ושחור נקודים נקודים : (ז) ויאמרו . כן כתיב וקרי ויאמר והכתיב על הפרט והקרי על הכלל כמו שאמר איש ישראל : אל החוי . מבני חוי היו גבעון והערים הסמוכות להם שהיו בזאת העצה . ונדרש מה הוא החוי וכי חוים היו אלא שעשו מעשה חויא פי' נחש כל מר שרמו את ישראל כמו הנחש שרמה את חוה : אולי בקרבי אתה יושב . שאם היו יודעין שהם מארץ כנען היו אסורים לכרות להם ברית ש.אמר לא תכרת להם ברית ולא תחנם והברית הוא שיהיו בחיים

מצודת דוד

...והקללה ככל הכתוב בתורה והם פרשת והיה אם שמוע תשמעו וכו' והיה ...תשמע וכו' האמורות בסדר כי תבא והדומים להם : (לה) לא היה דבר . ...כה והקללה : אשר לוה . ר"ל האמור בתורה : ט (א) כשמוע . אשר ...ת העי ברוב עם ובתחבולה : (ב) ויתקבצו . להיות גם הם עם רב וועלים ...התחכם במלחמה עמהם : (ג) לירחו ולעי . ר"ל שהמה שני דברים הפכים כי ירי.זו כבשו בנס והעי בתחבולות וברוב עם ולזה הבינו הדבר שבערמה עשו ...ם כאמור למעלה : (ד) ויעשו גם המה בערמה . כמו שעשו ישראל : ויצטירו . עשו עצמם כשלוחים באים מארץ מרחק כי שם ציר הונח על השלוח ...וכמ"ש ותשלחי ציריך עד מרחוק (ישעיה נ"ז) : בלים . להטעות את ישראל לחשוב שמרוב מרחק הדרך בלו : ומצוררים . מקושרים סביבות הבקיעים : ...טולאות . כי בעת התייבשן המנעלים יתחלפו בכמה גוונים : נקודים . כי בהתייבשן הלחם יתעפש ובו נקודים לבנים וירוקים ושחורים : (ו) מארץ רחוקה . ...לא מארץ כנען אשר הוזהרתם בלא תחיה כל נשמה ולזה כרתו לנו ברית להחיותינו : (ז) בקרבי .

מצודת ציון

ט (א) ובשפלה . בעמק : חוף . שפת : (ו) פה אחד . ר"ל בעצה אחת : (ד) ויצטירו . עשו עצמם כשלוחים כמו ציר אמונים (משלי י"ג) : בלים . מורקנים : ונאדות הם כלי היין : ומבוקעים . מל' בקיעה : ומצוררים . מקושרים כמו צרור כספו (בראשית מ"ב) : (ה) ונעלות . מנעלים ברגליהם : ומטולאות . ענין חלוף הגוונים כמו במות טלואות (יחזקאל י"ו) : ציום

בשלום עמם ולא יהיו עבדים להם ומקבלים מצותם וזה אסר' התורה ואף על פי שכולם אם היו משלימים היו מקבלים אותם כמו שכתוב לא היתה
השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון וגו' מכלל שאם השלימו היו מקבלים אותם כן הוא אבל בתנאי שיכריתו ע"ג מארצם ושיקבלו עליה
מצות שהוזכר בהם אדם הראשון כמו שאמר הכתוב פן יחטיאו אותך לי משמע כל זמן שהם בחטא ואינם מקיימים שבע מצות שחייבים בהם בני נ
להניחם לשבת בארץ אבל מצוה להחרימם ושלא לחיות מהם נשמה ואם היו משלימים ועוקרים ע"ג ומקבלי' שבע מצות לריך עוד שיהיו למס ויהיו עובדים
ונכנשים תחת ידיהם כמו שהוא אומר יהיו לך למס ועבדוך וכן אמר בשלמה מלך ישראל כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה אם כן מה בין שאר אומות לשבעה עממים יש ביניהם זה הדבר כי שאר האומות אם היו עושין מלחמה ולא רצו להשלים היו הורגים כל זכר בהם והנשים והטף היו בוזזים להם ומחיים אותם לעבדים אבל בשבע אומות אם לא רצו להשלים היה מצוה שלא לחיות מהם כל נשמה שנאמר רק מהעמים לא תחיה כל נשמה ולכל האומות קוראים להם שלום תחלה שנ' וקראת אליה לשלום ואפי' שבע אומות בכלל חוץ מעמון ומואב שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם' א"כ אחר שהשלימו יושבי גבעון למה היו הורגים אותם בני ישראל לולי השבועה לפי שהטעו אותם וכרתו להם ברית בטעות והיה בדין להרגם אם לא היה בדבר חלול השם מפני השבועה כי אף על פי שהיתה השבועה בטעות אם לא יקיימוה היה בדבר חלול השם כי רבים ישמעו השבועה ולא ישמעו הטעות ובעת השבועה לא הזכירו תנאי בשבועה ולפי שהטעו אותם הקשו בעבודתם ולא הניחום שיהיו למס עובד בלבד אלא שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה. ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי נדר או שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבעונים שלא הכום בעבור שנשבעו להם והחולקים עליהם אמרו כי בזה־ הגבעונים לא חלה השבועה עליהם כלל שהרי מוטעים היו ומה שלא הרגום מפני קידוש השם שיאמרו העולם כמה חמורה עליהם שבועת ה' כי אפילו נעשית בטעות לא יעברו עליה והפסוקי' מוכיחים כדברי מי שאמר כי מפני שנעשית השבועה ברבים אין לו היתר שהרי אמרו הנשיאים ולא יהיה עלינו קצף על השבועה ואם לא היה בדבר אלא מפני קדוש השם מה ה
בזה ואמרו רבותי' ז"ל כי שלשה כתבים שלח יהושע בכניסתן לארץ שלח להם מי שרוצה להשלים יבא וישלים וחזר ושלח להם מי שרוצה לעשות מלחמ
מלחמה וחזר ושלח להם מי שרוצה לפנות יפנה מי שהאמין בהקב"ה וחרד לדבריו הלך לו לאפריקי ואמר בדרש כי הכנעני הוא שפנה מפני זה זכה לשכר
ישראל ארץ כנען על שמו וזכה לארץ טובה שהיא אפריקי ויש אומרים כי הפריזי פנה לפניהם והלך לו אם כן למה הוצרכו יושבי גבעון לערים וקבלו שם
שיהושע שלח בכלל לכלם ויושבי גבעון חשבו שלא גם כן שלח לידיעו ולעי להשלים והנה הכה אותם אולי לא יקיים הבטחתו ליושבי הארץ הזאת וכמרמה ק
להם להשלים בדי שלא ישמרו מהם לפיכך עשו גם המה בערמה ואמרו כי מארץ רחוקה הם כדי שיכרתו להם ברית: (ח) ויאמרו אל יהושע וגו'.
רחוקה מאד. כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמורי וגו'. זכרו מצרים וסיחון ועוג ולא זכרו הירדן לפי שה
מצרים וסיחון ועוג מימים קדמונים ודבר הירדן היה מזמן קרוב כלומר הראו ליהושע שלא שמעו דבר הירדן כל כך היא רחוקה ארצם: (יא) זקינינו. ככה
המסך בין הקו"ף והנו"ן שלא כמנהג ובדרש א"ר יוחנן זקינינו כתיב זקני אשמאי היו: (יב) הצטידנו אותו. לשון ספוק מזון מן צדה לדרך וסי' לקחנו אותו
להצטיד בו בדרך: (יד) ויקחו. יש מפרשים אותו כמו למדו מן לקח טוב כלומר למדו והבינו

ח ויאמרו אל יהושע עבדיך אנחנו
ה' ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין
תבאו: ט ויאמרו אליו מארץ רחוקה
מאד באו עבדיך לשם יהוה אלהיך
ט' ה' מנהון בפרשת נדרים כי שמענו שמעו ואת כל אשר
עשה במצרים: י ואת כל אשר עשה
לשני מלכי האמרי אשר בעבר
הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג
מלך הבשן אשר בעשתרות: יא ויאמרו
מ"ל. ה' אלינו זקינינו וכל ישבי ארצנו
לאמר קחו בידכם צידה לדרך ולכו
כ' לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם
אנחנו ועתה כרתו לנו ברית: יב זה
ל' לחמנו חם הצטידנו אתו מבתינו
ביום צאתנו ללכת אליכם ועתה הנה
ל' יבש והיה נקדים:
יג ואלה נאדות היין אשר
ל' מלאנו חדשים והנה התבקעו ואלה
ל'. ד' שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך
מאד: יד ויקחו האנשים מצידם ואת
ג' קו"ז פי יהוה לא שאלו: טו ויעש להם יהושע
ל' וחד ולחיותם שלום ויכרת להם ברית לחיותם

גגזר לכון קים: ח ואמרו ליהושע עבדך אנחנא נאמר להון יהושע מן אתון ומנן אתיתון: ט ואמרו ליה מארע רחיקא לחדא אתו עבדך לשמא דיי אלהך ארי שמענא ית שמע גבורתיה וית כל דעבד במצרים: י וית כל דעבד לתרין מלכי אמוראי די בעברא דירדנא לסיחון מלכא דחשבון ולעוג מלכא דמתנן דבעשתרות: יא ואמרו לנא סבנא וכל יתבי ארענא למימר סבו בידכון זודין לאורחא ואזילו לקדמותהון ותימרון להון עבדיכון אנחנא וכען גזורו לנא קים: יב דין לחמנא כד חמים אזדודנא יתיה מבתנא ביום מפקנא למיתי לותכון וכען הא יבש והוה כסנין: יג ואלין זיקין דחמר די מלינא כד חדתין והא אתבזעו ואלין תותבנא ומסננא בליאו מסגי אורחא לחדא: יד וקבילו גבריא לפתגמיהון ואולפן מן קדם יי לא תבעו: טו ועבד להון יהושע שלם וגזר להון קים לקימותהון

בקרבי, ומאין ח' בקריאה וסי' ויאמר אליהם יהושע. ויבא ישעיה הנביא דמלכים, וחברו דישעיה, ויאמר אליו הגידה נא לנו דיונה, וישא את עיניו וירא את האיש הארח. שמעו ט' קמצין ח' מנהון בפרשת נדרים וד' סי' נמסר לעיל בספרא בסי' ו'; זת ג' ר"פ בטעמ' מונח לפני לגרמית וסי' זה יתנו כל העבר על הפקודים. זה לחמנו חם הצטידנו אתו. זה רע בכל אשר נעשה. אנ"ך, ונמסר גם בריש סדר כי תשא: שאלו ג' קמצין וסי' ויקחו האנשים מצידם. ההולכים לרדת מצרים. נדרשתי

רשי

אתם: (יב) הצטידנו
צדה כשהוצאנוהו
לדרך: (יד) ויקחו
מצידם. קבלו דבריה
בפיהם לשון ואשר ל
א

רלבג

שלח יהושע לקרוא ל
מקומות הגוים האלה
מחוייב להם לקרוא
כל עיר ועיר קודו
להלחם כמו שנזכר
וכבר זכר במקומות ש
יהושע ככל אשר צוה
משה ולזה יתחייב שנו
שלח זה יהושע לאלו
קוד'שיסכים להלחם ע
שכתבו רבותינו ז"ל ולז
כשאמרו שהם באו מאו
ועשו עצמם עבדים
והיה מחוייב לפי
התורה שיקבלום נב
להם למס ועבדום:
להם יהושע שלום ויכ
ברית לחיותם ונשב
לחיותם ונשבעו להם
העדה והנה היתה ס
ישראל ונפלם בזה הט
שאלו את פי ה' ל
אבלם יהושע שהיה
ולאלעזר הכהן שהיו אצ
ותומים כמו שאמרה
ולפני אלעזר הכהן
ושאל לו במשפט האור
זאת השבועה אף ע"פ
בטעות לא הסכים
עליה כי והיה בזה ח
אבל הע"ג ויחשדו ס
ה' בישראל והנה
החיוס באופן הראוי ל
משלימין עמהם תח
התורה

מצודת ציון

צידה. מזונות: נקודים. מנומר בחברבורות כמו נקודים וברודים (בראשית ל"א): (יב) הצטידנו. מלשון

מצודת דוד

בקרב הארץ הניתן לי והוא ארץ כנען: (ח) עבדיך אנחנו. אין לנו עסק עם כל העם הזה כי הלא לא לכולם נהיה עבדים כ"א לך
כאומר ואדוני הלא ישכיל לדעת שאין אנו מארץ כנען: מי אתם. מאיזה עם: ומאין. מאיזה מדינה: (ט) רחוקה מאוד. ולא יהיה א"כ ניכר לך לא העם ולא ה
לשם ה'. בעבור פרסום שם ה': (יא) עבדיכם אנחנו. להעלות את המס: כרתו לנו ברית. להחיותינו: (יב) זה לחמנו. אשר תראו בידינו הנה בהיותו ע
לקחנו אותו לידה לדרך; הנה יבש. בעבור זמן הרב מגודל מרחק הדרך: (יג) חדשים. בעת מלואם היו חדשים: (יד) ויקחו. ר"ל לקחו מופת

...רם אמרם והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך אלא שהבר
...ידו ענין עבדות הזה וזה שהבר היה אפשר לפי משפטי התורה אלו היו
...זים שיעשו מס מס לישראל ויפטרו מעבדות אחר אלא שיעמדו בניהם
...ים כעבדים אבל אם העמיסו עליהם שיעבדום בגופם באלו העבודו' הכבדו'
שיהיו חוטבי עצים
...אבי מים לכל העדה וזה
...אפשר עם קיום תנאיהם
...כם עשו עלמם עבדים
...ראל ועם כל זה רצו
...חות להם לכבוד השם שלא
...ך מהם חקם הראוי להם
...י בואם עמהם בברית כי
...רמו אותם באמרם שהיו
...ן רחוקה והם מפני זה
...י משועבדים להם לעשות
...ך להם אחר זולתי מה
...כרתו בו מצד שבועתם להם.
...י שהשבוע' והברית היה
...ותם ושיהיו הם עבדים
...ראל הנה כבר קיימו תנאם
...הם בזה האופן . והנה
...יף יהושע על עבודתם
...סכימו עליו הנשיאים שיהיו
...בי עצים ושואבי מים לבית
...לוה היו חוטבי עצים ושואבי
...ם לכל העדה ולמזבח ה' :
אדוני

1. וַיִּשָּׁבְעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה׃ טז וַיְהִי
מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־
כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־קְרֹבִים
הֵם אֵלָיו וּבְקִרְבּוֹ הֵם יֹשְׁבִים׃ יז וַיִּסְעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵיהֶם
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גִּבְעוֹן
וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים׃
יח וְלֹא הִכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ
לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּלֹּנוּ כָל־הָעֵדָה עַל־
הַנְּשִׂיאִים׃ יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הַנְּשִׂיאִים
אֶל־כָּל־הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם
בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא
נוּכַל לִנְגֹּעַ בָּהֶם׃ כ זֹאת נַעֲשֶׂה
לָהֶם וְהַחֲיֵה אוֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה עָלֵינוּ
קֶצֶף עַל־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְנוּ
לָהֶם׃ כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂיאִים
יִחְיוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם
לְכָל־הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם
הַנְּשִׂיאִים׃ כב וַיִּקְרָא לָהֶם
יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר לָמָּה
רִמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוֹקִים אֲנַחְנוּ
מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם בְּקִרְבֵּנוּ יֹשְׁבִים׃
כג וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם וְלֹא־יִכָּרֵת
מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם
לְבֵית אֱלֹהָי׃ כד וַיַּעֲנוּ אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד לַעֲבָדֶיךָ
אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ לָתֵת לָכֶם אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
וּלְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפְּנֵיכֶם וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ

וְקַיִימוּ לְהוֹן רַבְרְבֵי
כְּנִשְׁתָּא׃ טז וַהֲוָה מִסּוֹף
תְּלָתָא יוֹמִין בָּתַר דִּגְזָרוּ
לְהוֹן קְיָם וּשְׁמָעוּ אֲרֵי
קְרִיבִין אִינוּן לֵיהּ וּבֵינֵיהוֹן
אִינוּן יָתְבִין׃ יז וּנְטָלוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ לְקִרְוֵיהוֹן
בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְקִרְוֵיהוֹן
גִּבְעוֹן וּכְפִירָה וּבְאֵרוֹת
וְקִרְיַת יְעָרִים׃ יח וְלָא
מְחוֹנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי
קַיִימוּ לְהוֹן רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא
בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְרַעֲמוּ כָּל
כְּנִשְׁתָּא עַל רַבְרְבַיָּא׃
יט וַאֲמַרוּ כָּל רַבְרְבַיָּא לְכָל
כְּנִשְׁתָּא אֲנַחְנָא קַיֵּימְנָא
לְהוֹן בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וּכְעַן לָא נִכּוֹל
לְאַנְזָקָא בְּהוֹן׃ כ דָא
נַעְבֵּיד לְהוֹן וּנְקַיֵּם יַתְהוֹן
וְלָא יְהֵא עֲלָנָא רֻגְזָא עַל
קְיָמָא דִּי קַיֵּימְנָא לְהוֹן׃
כא וַאֲמַרוּ לְהוֹן רַבְרְבַיָּא
יֵיחוֹן וַהֲווֹ מְלַקְּטֵי אָעִין
וּמְלָן מַיָּא לְכָל כְּנִשְׁתָּא
כְּמָא דְמַלִּילוּ לְהוֹן רַבְרְבַיָּא׃
כב קְרָא לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ וּמַלֵּיל
עִמְּהוֹן לְמֵימַר לְמָא
שַׁקַּרְתּוּן בָּנָא לְמֵימַר
רְחִיקִין אֲנַחְנָא מִנְּכוֹן לַחֲדָא
וְאַתּוּן בֵּינָנָא יָתְבִין׃ כג וּכְעַן
לִיטִין אַתּוּן וְלָא יִפְסְקוּן
מִנְּכוֹן עַבְדִין וּמְלַקְּטֵי אָעִין
וּמְלָן מַיָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דֶּאֱלָהִי׃ כד וַאֲתִיבוּ יַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַרוּ אֲרֵי תַוָּאָה
אִתְחַוָּא לְעַבְדָּךְ יַת דְּפַקֵּד יְיָ אֱלָהָךְ יַת מֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ
לְמִתַּן לְכוֹן יַת כָּל אַרְעָא וּלְשֵׁיצָאָה יַת כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וּדְחִילְנָא לַחֲדָא לְנַפְשָׁתָנָא

מצידם שהיה יבש כי אמת אמרו . ויש לפרש ויקחו כמשמעו שלקחו מצידם ואכלו ממנו בברית כדי שיבטחו בהם ויונתן תרגם וקבילו גבריא לפתגמיהון : (כ) והחיה אותם. מקור : (כא) יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה . זה מקרא קצר כי הנשיאים אמרו יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים והמקרא אחז דרך קצרה ואמר ויהיו בפתח הוו לשון עבר ויהיו כאשר דברו להם הנשיאים וזה מעיד כי כן אמר להם הנשיאים ומה שאמרו הם לכל העדה ויהושע אמר להם לבית אלהי הא כיצד כל זמן שהיו העדה במחנה עד שלא נחלקה הארץ היו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה אבל לאחר שנחלקה הארץ והיו ישראל בעירו ובנחלתו נשארו הם חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהים בגלגל ובשילה ובנוב ובגבעון ובית עולמים כמו שאמר אל המקום אשר יבחר ואמרו רבותינו ז"ל כי כיון שנתגם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים גזר עליהם שלא יבאו בקהל כלומר שלא יתחתנו ישראל בהם ותלה אסורן בזמן שבית המקדש קיים שהרי אמר לבית אלהי משמע כל זמן שהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי והוא כל זמן שבית המקדש קיים בא דוד וגזר עליהם לעולם וכן כתיב בספר עזרא ומן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים : (כד) ונעשה את הדבר הזה . בדרך שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים להם

תולדות אהרן ולא הכוס .
כתובות עה נטין
מו : ארורים אתם . (קדושין סה) :

...א שאלו . ובקרבו ג' בקריאת
...' ובקרבו הם ישבים . ובקרבו
...ים ארבו ובקרבו ישית מרמה .
...ע ג' ב' חס' וא' מלא וסי'
...סר בסדר וירא : יחיו ז' וסי'
...מרו אליהם הנשיאים יחיו .
...ים בל יחיו רפאים . יחיו
...יך נבלתי . ה' עליהם יחיו :
...ו אני נתתי להם . אבותיכם
...ה הם . מדוע רשעים יחיו :
...וקים ז' מלאים בקריאת וסי'
...וקים אנחנו מכם מאד .
...חוקים חמת מצידונים . שמעו
...וקים אשר עשיתי . אבירי לב
...חוקים מצדקה . ורחוקים יבאו
...ו בהיכל . הקרובים והרחוקים
...גלת . רחוקים איש מאחיו
...ורא . ארורים ג' בקריית וסי'
...ת ארורים אתם ולא יכרת .
...ם בני אדם ארורים הם כי
...שוני . גער' זדים ארורים .
...השמיד ד' וסי' נמסר בסדר
...א : את כל יושבי הארץ ד'
...מיכי בקריא' וסימ' ותורשת'
...ו יושבי הארץ דיהושע .
...השמיד את כל יושבי הארץ .
...י ממלא את כל יושבי הארץ .
...כלה אדנבהלה יעשה רצפניה:

מצודת דוד

...נופת ורחויה מיובש לידם והאמינו להם . או לקחו מצידם ואכלו לקיים ברית ...אהבה : (כ) זאת . ר"ל הדבר הזאת להחיות אותם בע"כ נעשה להם שלא יקצוף ...' על בטול השבועה : (כא) ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו . ר"ל הנה בעבור השבועה לא תגידו לא יחיו וכאומר אך נתבונן מה נעשה עמהם בגמול הרמאות : ...יהיו כו'. ר"ל הגמול היה שהיו חוטבי כו' כאשר גזרו הנשיאים כי כל העדה שמעו להם : (כג) ועתה . ר"ל עתה בעת המלחמה תהיו ארורים להיות עבדים לכל העדה

מצודת ציון

מלשון צידה ומזון : (יח) וילנו . מלשון תלונה ותערומות : (כא) חוטבי . ענין כריתה וחתוך וכן

מִפְּנֵיכֶם וַנַּעֲשֵׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
כה וְעַתָּה הִנְנוּ בְיָדֶךָ כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר
בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה׃ כו וַיַּעַשׂ
לָהֶם כֵּן וַיַּצֵּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וְלֹא הֲרָגוּם׃ כז וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם
הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם
לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח יְהוָה עַד־הַיּוֹם הַזֶּה
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר׃
י א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנִי־
צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם כִּי־לָכַד יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הָעַי וַיַּחֲרִימָהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ כֵּן־עָשָׂה לָעַי
וּלְמַלְכָּהּ וְכִי הִשְׁלִימוּ יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן
אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְּקִרְבָּם׃
ב וַיִּירְאוּ מְאֹד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִּבְעוֹן
כְּאַחַת עָרֵי הַמַּמְלָכָה וְכִי הִיא
גְדוֹלָה מִן־הָעַי וְכָל־אֲנָשֶׁיהָ גִּבֹּרִים׃
ג וַיִּשְׁלַח אֲדֹנִי־צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם
אֶל־הוֹהָם מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן וְאֶל־פִּרְאָם
מֶלֶךְ־יַרְמוּת וְאֶל־יָפִיעַ מֶלֶךְ־לָכִישׁ
וְאֶל־דְּבִיר מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן לֵאמֹר׃ ד עֲלוּ־
אֵלַי וְעִזְרֻנִי וְנַכֶּה אֶת־גִּבְעוֹן כִּי־
הִשְׁלִימָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיֵּאָסְפוּ וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי
הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן
מֶלֶךְ־יַרְמוּת מֶלֶךְ־לָכִישׁ מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן
הֵם וְכָל־מַחֲנֵיהֶם וַיַּחֲנוּ עַל־גִּבְעוֹן
וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ ו וַיִּשְׁלְחוּ אַנְשֵׁי גִבְעוֹן
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה
לֵאמֹר אַל־תֶּרֶף יָדֶיךָ מֵעֲבָדֶיךָ עֲלֵה
אֵלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹשִׁיעָה לָּנוּ וְעָזְרֵנוּ
כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
יֹשְׁבֵי הָהָר׃ ז וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ מִן־הַגִּלְגָּל
הוּא וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ וְכֹל
גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃
ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא
מֵהֶם כִּי בְיָדְךָ נְתַתִּים לֹא־יַעֲמֹד אִישׁ
מֵהֶם בְּפָנֶיךָ׃ ט וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ
פִּתְאֹם כָּל־הַלַּיְלָה עָלָה מִן־הַגִּלְגָּל׃

ל׳ · ד׳. ב׳. ג׳ · כ״ג · ל׳ · ב׳ · ה׳ קמץ וסימ׳ סנו״הס · ב׳ שבכתיב · ל׳. ו׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ מ״ל בספר · ל׳ וחס׳. ל׳ · י״ב · ג׳. י״א מ״ל · ב׳ לין אמחן · י׳ · יתיר יו״ד

מן קדמיכון ועבדנא ית פתגמא הדין: כה וכען הא אנחנא מסירין בידך כמא דתקין וכמא דכשר בעינך למעבד לנא עבד: כו ועבד להון כן ושזיב יתהון מיד בני ישראל ולא קטלונון: כז ומנינון יהושע ביומא ההוא לקטי אעין ומלן מיא לכנישתא ולמדבחא דיי עד יומא הדין לאתרא די יתרעי: א והוה כד שמע אדני צדק מלכא דירושלם ארי כבש יהושע ית עי וגמרה כמא דעבד ליריחו ולמלכה כן עבד לעי ולמלכה וארי אשלימו יתבי גבעון עם ישראל והוו ביניהון: ב ודחילו לחדא ארי קרתא רבתא גבעון כחדא מקרוי מלכותא וארי היא רבא מן עי וכל גברהא גברין: ג ושלח אדני צדק מלכא דירושלם לות הוהם מלכא דחברון ולות פראם מלכא דירמות ולות יפיע מלכא דלכיש ולות דביר מלכא דעגלון למימר: ד סקו לותי וסעדוני ונמחי ית יתבי גבעון ארי אשלמת עם יהושע ועם בני ישראל: ה ואתכנשו וסליקו חמשא מלכי אמוראה מלכא דירושלם מלכא דחברון מלכא דירמות מלכא דלכיש מלכא דעגלון אינון וכל משריתהון ושרו על גבעון ואגיחו קרבא עלה: ו ושלחו אנשי גבעון לות יהושע למשריתא לגלגלא למימר לא תרשל ידך מעבדך סק לותנא בפריע ופרוק לנא וסעדנא ארי אתכנשו עלנא כל מלכי אמוראה יתבי טורא: ז וסליק יהושע מן גלגלא הוא וכל עמא עבדי קרבא עמיה וכל גברי חילא: ח ואמר יי ליהושע לא תדחל מנהון ארי בידך מסרתינון לא יתעתד אנש מנהון קדמך: ט ואתא לותהון יהושע בתכיף כל ליליא סליק מן גלגלא:

רדק

להם בספר מכלל: (כה) ועתה הננו בידך. קל ובשו״א הנו״ן הראשונה: (א) אדני צדק. כל מלכי ירושלים היו נקראים בזמן ההוא מלכי צדק או אדני צדק כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם הוא ירושלם כמו שכתוב ויהי בשלם סכו ונקראו כן בעבור ירושלם שהוא מקום צדק

ולמזבח ב׳ וסי׳ ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי. ולמזבח הקטרת: יבחר ה׳ קמצין בקריאה וסי׳ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. בבוא כל ישראל לראות את פני. ולמזבח ה׳ עד היום כיהושע. המסכן תרומה עץ לא ירקב. מי זה האיש ירא. וסימ׳ שבז״הם: גברים ז׳ חס׳ וסימן וכל אנשיה גברים. קשת גברים חתים. איך נפלו גברים. אתה ידעת את אביך. והיו כגברים בוסים. עיר גברים עלה חכם. ששים גברים סביב: ויאספו י״ב בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן ויתנוס יקוסט. יבמות טט (קדושין סה):

רלבג

(א) אדוני צדק מלך יר
מצאנו שמו בתורה מלכי
ויראה שכל מלכי ירושלם
שהם מלכי צדק או אדני
כי הכל ענין אחד כמו
שם מלכי מצרים פרעה
זכר כי ה׳ מלכי האמורי
וכל מחניהם חנו על
וילחמו עליה והנה שלחו
גבעון ליהושע שיעזרם כי
לאדון שיציל עבדיו
הנלחמים עליהם ויראה
יהושע את פי ה׳ על זה
מן הגלגל הוא וכל עם המ
עמו וכל גבורי החיל והנה
השם יתברך אל יהושע
זה בשאלו את פיו על דבר
המלחמה שלא יירא מהם
האלה וממחניהם כי
יתנם והוא מיהר לבא ע
כל הלילה ויהומם ה׳ לפני
ויכם

מצודת דוד

העדה אבל לבית ה׳ תהיו ל
עבדים ולא יכרת הדבר
(כו) ויעש להם כן. כמ״ש
להיות עבדים לכל העדה
המלחמה ולבית ה׳ לעולם:
הרגום. כאשר חשבו בתח
(כז) לעדה ולמזבח וכו׳ עד
הזה. ר״ל לעדה בעת המל
ולמזבח ה׳ עד היום הזה:
המקום. במקום שיעמוד הא
שמה יעבדו אם בשילה וכו׳
בירושלים: י (א) ויהיו בקר
התחברו עצמם עם ישרא
(ב) כי עיר גדולה. ועב״ז
עצרו כח להלחם והמסו
לב אנשי המלחמה: (ד)
השלימה. והרעו לעשות
הביאו מורך בלב כל: (ו)
תרף ידיך. לעזוב אותנו ביד
(ט) כל הלילה. למען לא יר
ויבא פתאום: דרך

מצודת ציון

וכן לחטוב עצים (דברים י״ט
י (א) אדוני צדק. כן שמ
(ו) תרף מלשון רפיון: (ט) פת
ענין מהירות מבלי הרגשה מק
ויהומם

רש"י

דבר . אמר שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום . דום מלומר שירה שהוא דומם עומד ואינו מהלך שכל עת הילוכו הוא אומר שירה ול מקרא דום ל' המתנ' כמו אם כה יאמרו אלינו דומו וכן דום לה' : מק אילון . אותו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא בעון שהרי גבעון בגבול ואילון בגבול דן : הלא

רד"ק

רדק : (יב) אז ידבר יהושע . ת"י בכן שבח יהושע ויתכן כי אחר התפלה היתה השירה והשירה לא הזכיר או השירה היא וידום השמש והתפלה היא ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכן זוכר אותה בדרש זו השירה במנין עשר שירות ולשון ידבר מורה על שירה לא על תפלה כמו וידבר דוד לה' את דברי השירה . ויאמר בתפלתו לעיני ישראל שמש בגבעון דום כלומר הפלא הזה יראה היום לעיני ישראל או לעיני ישראל דבק עם ויאמר כלומר התפלה הזאת אמרה בקול לפני ישראל ופי' דום המתן כמו דמו עד הגיעו אליכם כלומר שיעמוד גלגל השמש במקומו ולא ירוץ כמשפטו : וירח בעמק אילון . ולירח אמר גם כן שיעמוד בעמק אילון ואף על פי שגבעון היה בגבול בנימן ואילון בגבול דן ידמה כי רדפו אותם והכום מגבעון עד אילון ובגבעון היה חצי היום כשהתפלל שיעמוד השמש והאל שמע בקולו כמו שאמר ויעמוד השמש בחצי השמים ועמד עד שיעור שבין עמידתו ומרוצתו היה כיום תמים והוא היום הארוך שבשנה והוא יום תקופת תמוז וכשבא השמש היו בעמק אילון והאיר הירח והיה הירח אז מן הדומה בתחלת החדש או בשלישיתו והתפלל עליו שיעמוד הירח להאיר להם עד שתכלה נקמתם באויביהם וכן היה כמו שאמר וירח

י וַיְהֻמֵּם יְהֹוָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית־חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־מַקֵּדָה׃ יא וַיְהִי בְּנֻסָם ׀ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־חוֹרֹן וַיהֹוָה הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־הַשָּׁמַיִם עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר־מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב׃

יב אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהֹוָה בְּיוֹם תֵּת יְהֹוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר ׀ לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃

ג' · י"ג פסו' עד ועד. ב' ס' מ"ל · ב' ומ' . ב' דחסר וי"ו תניין · ל' · ה'

תרגום

י וְתַבְּרִינוּן יְיָ קֳדָם יִשְׂרָאֵל וּמְחָנוּן מַחְתָּא רַבָּא בְּגִבְעוֹן וּרְדָפוּנוּן בְּאוֹרַח מַסְקָנָא דְבֵית חוֹרוֹן וּמְחָנוּן עַד עֲזֵקָה וְעַד מַקֵּדָה׃ יא וַהֲוָה בְּמִפְּכֵיהוֹן מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אִינוּן בְּמַחְתָּנָא דְבֵית חוֹרוֹן וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְרְמִיאָה עֲלֵיהוֹן אַבְנִין רַבְרְבָן מִן שְׁמַיָּא עַד דַּאֲתוֹ לַעֲזֵקָה וּמִיתוּ סַגִּיאִין דְּמִיתוּ בְּאַבְנֵי בַרְדָא מִדְּקַטִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְחַרְבָּא׃ יב בְּכֵן שַׁבַּח יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דִמְסַר יְיָ יַת אֱמוֹרָאָה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְשָׁא בְּגִבְעוֹן אוֹרִיךְ וְסִיהֲרָא

תולדות אהרן ויהי בנוסם . ברכות נד ע"ב כה : אז ידבר יהושע . עקדה שער יג : ביום תת . תענית כה ע"ב כה :

רלב"ג

ראל מכה גדולה בגבעון דרך מעלה בית חורון בנוסם מפני בני ישר' כם מן השמים והמית בני הברד יותר מאשר בני ישראל בחרב : ז ידבר יהושע לה' . מר' יש ספקות רבות עיין בהם כאחד הוא יה שהשמש עמד ובטל גם הנראות לו הנה המופת יותר נפלא לאין מהמופתים שנעשו ע"י זה כי המופתים ההם נוי טבע הנמצאות אלו וזה יותר נפלא לאין מה שישתמש בו אלו ות הנכבדות לשנות את ם משלוט על הנמצאות אלו לשנות ענין סדורם בעצמם מחסרון הסדר מה שלא יעלם ובכלל ממה שאין צריך ביאו' עיין באלו העמוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם בו' מספר מלחמות ה' ואם היה הענין כן הנה זה סותר מה שאמר' התורה שלא קם נביא עוד בישראל לכל האותו' והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע"י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת רז"ל הנה זה הספק בעינו כי כבר היה שיה לו יהושע בגדול שבמופתי' הנעשים על יד משה רבינו עליו השלום עם שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התורה זה המופת הנפל' כי אנחנו נראה מכונת התורה לפרס' ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיבוא להאמין בשם יתברך כמו שנזכר בתורה בענין המופתים לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה' ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנו' ולא הירח וזה יתבאר מהם מה שאמ' ולא אץ לבוא ר"ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירות התנועה והמאמר שזה דרכו יחייב לו התנועה בכמו המאמרים השלמים אשר יזוכר בהם בדברים מדרך מה הוא ומהם מה שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום אין נראי' אז אל המקים ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא ויחייב זה המאמר בכמו המאמרים השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו כך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדרך מה הוא כי יתחייב למי שישלול ממנו התנוע' שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה למי שעיין בסדרים ההגיוניים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמיד' מהתנוע' לא הי' לו רושם בענין המלחמ' כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי לא יעשה מופתים כי אם לצ'רך או לקנית דעו' אמיתיות ולא נזכר בכאן רושם בזה המופ' באחד מאלו הצדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות ה' כי לא יהיה על יד נביא באלו הנמצאות העליונו' ר"ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה כי המופת בזה הספו' ואם יספק עלינו מספק על מה שהפרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שיעשה המופת ע"י נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שעיה לחזקיה כשאמר מה אות כי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי בית ה' ויענהו הלך הצל י' מעלות אם ישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר את הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יחויב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמר לו כי כשיעיין היטב במאמרים שבאו בזה המקום יתחייב שלא זה המופת בשהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמר שזה יהיה נקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר יום ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההוא ונאמר כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחירה בזה המופת לחזקיה ואמר שזה האות יהיה מב' דרכים האחד בשילך הצל י' מעלות יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין מה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומר והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים השמש באופן שירסם בהם נגוהות וירוצו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקום שהוא עם שכבר יראה או נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח מערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם ולד תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה או גנים ומלד תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שהיה נכון או מלד תנועת העננים ההם שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלו' והנה בספר ישעיה אמר ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה ר"ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שנזכר אמר הנני משיב את צל המעלות ובכאן הותר זה הספק ואם ירצה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו ומי יתן וכל הטועים לא יטעו יותר מזה הטעור כי זה מגדיל לפי מחשבתו עולם השם יתברך ויכלתו ואמר שנתישב זה הנה נשוב לבאר דברי זאת הפרשה

מצודת דוד

רך מעלה . בדרך העולה לבית חורון : עד עזקה . כי ברחו דרך בה ורדפום והכום עד עזקה וכו' : (יא) הם במורד . כשהם ירדו במורד ההר : אבנים . ברד : עד עזקה . בכל הדרך אשר נסו ממורד בית חורון עד בואם לעזקה נפלו עליהם אבני הברד : רבים . מרובים במספר : (יב) לה' . בשם ה' ובשליחותו . ר. הוא הדבור האמור למעלה ועל שהפסיק בדברים אמר שוב ויאמר : שמש בגבעון דום . כי בעת ההוא עמד השמש נוכח גבעון וחשש פן ישקע בעונתו ולא יוכלו ף אחרי שסוביב באישון הלילה ולזה אמר להשמש שלא ילך מהלכו וימתין עוד נוכח גבעון במקום שהוא עומד : וירח בעמק אילון . כי אז כבר עלתה הירח ועמדה

מצודת ציון

(י) ויהומם . מלשון מהומה ובלבול : (יב) תת . מלשון נתינה : דום . המתן כמו דומו עד הגיענו

רדק

וזאת הסליאה כתובה על ספר הישר והוא ספר תורת משה והוא מה שאמר הקב"ה יתברך נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו' כמו שפירש א"א ז"ל כי שתי אותות אמר לו בפסוק הזה קריגת פני משה אשר אני עושה עמך ועמידת השמש ליהושע וירח עמד עד יקום גוי אויביו והוא מה שאמר כי נורא הוא אשר אני עושה עמך והוא מה שאמר נגד כל עמך אעשה נפלאות ונתן לו אות קרוב לכאמי' באות רחוק ובדרש שלשים ושש שעות עמדו השמש והירח כיצד המלחמה היתה בערב שבת ונתיירא יהושע שלא יחללו ישראל את השבת ופשט ידיו למעלה שיעמוד השמש ביום הששי כשיעור יום שבת והירח כשיעור ליל שבת ומוצאי שבת והם שלשים ושש שעות: (יג) עד יקום גוי אויביו. כמו מאויביו וכן השמרו לכם עלות בהר: (יד) ולא היה כיום ההוא. ואף על פי שהיה שוב השמש אחורנית לחזקיהו האות ההוא היה לאות ולמופת ונתנו השם בעבור שיאמין חזקיהו שיחיה מחליו והוא כאחד מן המופתים שנעשו על ידי משה אבל דרך תפלה שיתפלל אדם על שנוי הטבע ונעתר הבורא לאותה תפלה אם לא יהיה לתת בו אות ומופת לא היה ולא יהיה וזהו שאמר לשמוע בקול איש כי ה' נלחם לישראל: (יז) נחבאים. בסוף הבי"ת: במערה במקדה. במערה שהיתה בגבול מקדה: (יט) וזנבתם. תכריתו זנבם והוא סוף המחנה: (כ) ויבאו. וי"ו ויבואו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וענין הפסוק כן והשרידים אשר שרדו מהם באו אל ערי המבצר: (כא) מקד' בשלום. למעלה אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה הגלגלה תחלה אחרי כלות המלחמה שבו הגלגלה וכאשר אמר ליהושע כי המלכים נחבאים במערה במקדה בא לו למקדה עד קדם המחנה ובזה מה שאמר שבה ואחר שהכו אותם שבו מקדה ובזה להמית את

רשי

(יג) הלא היא כתובה. דבר זה נכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף וז[...] אפרים יהיה מלא וגו' אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע נתמלא כל ה[...] שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמ[...] (יח) גולו. גלגלו' אבנים אל פי המערה: (כא) לא חרץ לבני ישר[...] הרי זה מקרא קצר לו[...] החורץ לאיש מבני ישרא[...] לשונו. חרץ לשון דבור[...] וכן לא יחרץ כלב לשונו[...] אז תחרץ דדור. מקרא[...] קול

רלבג

הפרשה ואומר שאמר [...] היה שטרם שיסור השמש [...] על גבעון והירח מהיו[...] עמק אילון תשלם נקמ[...] אויביו אבל קצר הכתו[...] ויורה על זה מה שאמר [...] וידום השמש וירח עמ[...] יקום גוי אויביו והרצו[...] שכבר דמה השמש בגבעו[...] בעמק אילון עד שנשלמ[...] המלאכה מהנקמה וזה[...] ענין נפלא כי לא די [...] שינקמו ישראל מהקמים [...] אבל יעד עם זה שואת [...] תשלם בזמן קצר כזה ולו[...] ולא היה כיום ההוא [...] ואחריו לשמוע ה' בקו[...] כי ה' נלחם בישראל ולו[...] יכולים להשלים הנקמ[...] הזמן הקצר כי יד השם [...] לא תקצר ואמר לשמו[...] וגו' לפי שלא יעדו השם [...] שתשלם זו הנקמה בזמ[...] קצר אבל השם יתברך [...] לקולו על דרך מקים דבר[...] ועצת מלאכיו ישלים: (יג [...] ספר הישר אחשוב שהי[...] כך ואבד עם הגלות וכ[...] בו הפירושים לרבותי[...] וראוי שתדע כי השמש [...] היום ולזה נאמר שהיו[...] מאד בשקרב השמש לב[...] או יחלש אור השמ[...] שיהיה בו אור השמש יו[...] הוא בעת היותו בחצי [...] הנה זה מבואר בנפשו [...] וזה יתבאר גם כן ממה [...] וארח לצדיקים כאור נג[...] ואור עד נכון היום ר"ל [...] יוסף עד נכון היום [...] לצדיקים מתישר תמיד אל [...] השלמות והוא מבואר היות

יהושע י

וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד־יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא־הִיא כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא־אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים׃
יד וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ יְהוָה בְּקוֹל אִישׁ כִּי יְהוָה נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל׃
טו וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה׃
טז וַיָּנֻסוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיֵּחָבְאוּ בַמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה׃
יז וַיֻּגַּד לִיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר נִמְצְאוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים נֶחְבָּאִים בַּמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה׃
יח וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ גֹּלּוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל־פִּי הַמְּעָרָה וְהַפְקִידוּ עָלֶיהָ אֲנָשִׁים לְשָׁמְרָם׃
יט וְאַתֶּם אַל־תַּעֲמֹדוּ רִדְפוּ אַחֲרֵי אֹיְבֵיכֶם וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם אַל־תִּתְּנוּם לָבוֹא אֶל־עָרֵיהֶם כִּי נְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם׃
כ וַיְהִי כְּכַלּוֹת יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מַכָּה גְדוֹלָה־מְאֹד עַד־תֻּמָּם וְהַשְּׂרִידִים שָׂרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר׃
כא וַיָּשֻׁבוּ כָל־הָעָם אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ מַקֵּדָה בְּשָׁלוֹם לֹא־חָרַץ לִבְנֵי

תרגום

בְּמֵישַׁר אַיָלוֹן׃ יג וְאוֹרִיךְ שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קָם עַד דְּאִתְפְּרַע עַמָּא יִשְׂרָאֵל מִבַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן הֲלָא הִיא כְתִיבָא עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא וְקָם שִׁמְשָׁא בְּפַלְגוּת שְׁמַיָא וְלָא דְחַק לְמֵיעַל כְּיוֹם שְׁלִים׃ יד וְלָא הֲוָה כְּיוֹמָא הַהוּא קֳדָמוֹהִי וּבָתְרוֹהִי דְּאִתְקַבְּלַת קֳדָם יְיָ צְלוֹת אֱנָשׁ אֲרֵי בְּמֵימְרֵיהּ יְיָ מַגִּיחַ קְרָבָא לְיִשְׂרָאֵל׃ טו וְתָב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגְּלָא׃ טז וְאַפְכוּ חַמְשָׁא מַלְכַיָא הָאִלֵּין וְאִטְּמָרוּ בִּמְעַרְתָּא בְּמַקֵּדָה׃ יז וְאִתְחֲוָא לִיהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר אִשְׁתְּכַחוּ חַמְשָׁא מַלְכַיָא טְמִירִין בִּמְעַרְתָּא בְּמַקֵּדָה׃ יח וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ קְרִיבוּ אַבְנִין רַבְרְבִין קֳדָם פּוּמָא דִמְעַרְתָּא וּמַנּוּ עֲלַהּ גֻּבְרִין לְמַטַּרְהוֹן׃ יט וְאַתּוּן לָא תְקוּמוּן רְדוּפוּ בָּתַר בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְתִדְבְּקוּן יַתְהוֹן לָא תִשְׁבְּקוּנוּן לְמֵיעַל לְקִרְוֵיהוֹן אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ אֱלָהֲכוֹן בִּידֵיכוֹן׃ כ וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִמְחֵיהוֹן מַחֲתָא רַבְּתָא לַחֲדָא עַד דִּשְׁלִימוּ וּמְשֵׁיזְבַיָא אִשְׁתֵּיזִיבוּ מִנְּהוֹן וְעָלוּ לְקִרְוִין כְּרִיכָן׃ כא וְתָבוּ כָּל עַמָּא לְמַשְׁרִיתָא לְוַת יְהוֹשֻׁעַ לְמַקֵּדָה בִּשְׁלָם לָא הֲוָה נִזְקָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִדְחַק

מסורה

כיום י"א וסי' במסרה רבתא: כיום ההוא לפניו ולאחריו ד' פסוקים, אית בהון לפניו ולאחריו וסי' נמסר בסדר בא: הגלגלה ו' בקריאה וסי' וישלחו אנשי גבעון. וישב יהושע קדמאה ובתראה דיהודה. וישב המלך ויבא עד הירדן. ויעבר המלך הגלגלה וכמהן. ואלישע שב: גלו ב' וסי'. ויאמר יהושע גלו אבנים גדלת. גלו אלי חיום אבן גדולה:

תולדות אהרן וידם השמש. ברכות ס תענית כ עקרים מד נב: עד יקום. ע"ג כח: ויעמד השמש ע"ג עא: לשמוע ה'. שם פא מקדה ספר ג פב:

מצודת ציון

הגיעונו אליכם (ש"א י"ד): (יג) אויביו. מאויביו: אץ. ענין מהירות כמו ואץ ברגלים (משלי י"ט): לבוא. לשקוע כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): תמים. מלשון תם ושלם: (טז) ויחבאו. נסתרו והוא מלשון מחבואה: (יח) גולו. גלגלו: והפקידו. מלשון פקיד וממונה: (יט) וזנבתם. מלשון זנב ור"ל סוף המחנה כזנב הזה שהוא סוף הגוף: (כ) והשרידים שרדו. הנשארים נשארו כמו פליט ושריד (איכה ב'): (כא) חרץ. ענין תנועה כמו

מצודת דוד

ועמדה נוכח עמק אילון ואמר לה שגם היא תמתין במקומה ולא תלך ואולי חשש שאם תלך הירח מהלכה תבוא נוכח השמש במקום עמידתו ותאפ[...] השמש: (יג) וידום השמש. ר"ל כן היה שעמדו השמש וירח במקומם: עד עד אשר השלימו ישראל להתנקם מאויביו: הלא היא. הדבר ההוא הלא בהבטחה בספר הישר והיא התורה שנאמר בה על אפרים וזרעו יהי[ה מלא] הגוים (בראשית מ"ח) והוא ביום הזה שעמדו השמש והירח ליהושע הבא מזרעו ונתמלא כל העולם שמעו: ויעמוד השמש. עכשיו מפרש המקום שעמד [...] בחצי השמים. ר"ל לפי הנראה בהאופק ההוא: ולא אץ לבוא. לא היה ממהר לשקוע כדרכו מעולם למהר לבית שקיעתו ללכת בהתמדה מבלי עמידה: תמים. ר"ל נתעכב לעמוד במקום אחד כשעור יום שלם שהוא כ"ד שעות: (יד) כיום ההוא. להיות בו פלא כזה לשמוע וכו' כאשר שמע בקול יהושע ל[...] השמש והירח: כי ה'. הפלא הזה נעשה בעבור שה' נלחם לישראל ובעבורם עשה: (טו) וישב יהושע. אחר כל המעשים האמורים במקראות שלאחריו: (יח) אבנים. לבל יצאו פתאום וינוסו: (יט) וזנבתם אותם. הרגו ההולכים בסוף המחנה: (כ) עד תומם. כי הנשארים היו מעט מן המעט וכאלו תמו והשרידים שרדו. הנשארים אשר נשארו מהם באו אל ערי המבצר: (כא) לא חרץ וכו'

זמש בחצי השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת ארוך וזה מבואר
ו שעיין בחכמת התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מצד כלי המבט
טורלביו: ורביע העיגול כי אז לא תיכר לשמש ירידה באלו הכלים בכמו
ה ולזה אמר שכבר עמד השמש או בחצי השמים כי כן היה מחויב כי
אצל גבעון והיו רואים
ל גבעון ולא מהר השמש
מו שדרך היום התמים
כר השמש לרדת בו
אורך עיר גבעון היה
למערב וזאת התנועה
ר מאד לשמש אצל חצי
מיעוט שיעור ירידתו
שמצד הנטייה הנראית
בירידה לא יצא שלא
נגד גבעון אף על פי
רחבה בר כי לא מיהר
ספט ענין השמש אצל
היום. ובכאן נשלם
דברי זאת הפרשה
הספקות הנופלות בה:
ר אחר זה חריצות יהושע
זאת המלחמה למהר
אלו הגוים ושכבר הגיע
מעולם הצלחה שכלם
שלום לא הוכה אחד
לא השתדלו האויבים
אחד מהם כי נפל
עליהם וזהו אמרו על
ל לא חרץ לבני ישראל
את לשונו: (כד) וליה
לקציני אנשי המלחמה
אתו שישימו רגליהם
רי מלכים האלה למען
הנשארים מלהלחם
ולזאת הסבה תלם על
עלים והשיבום במערה
אבנים גדולות על פי
עם שזה היה מזכיר
ענין המופת שנעשה
המלחמה: (כח) עוד
כר לכד יהושע מקדה
ולכיש ועגלון וחברון
באופן שהכה יהושע
ברנע עד עזה ואת כל
ן עד גבעון בזמן קצר
באין הפסק וזהו אמרו
ואת

מצודת דוד

ים. ר"ל אפילו לאיש
איתו יחידי לא חרץ עליו
נו לדבר מאומה רע כי
חדם על כל: (כז) עד עצם
ר"ל והמה מונחים שם עד
עצם

ישראל לאיש את־לשנו: כב ויאמר
יהושע פתחו את־פי המערה והוציאו
אלי את־חמשת המלכים האלה מן־
המערה: כג ויעשו כן ויוציאו אליו את־
חמשת המלכים האלה מן־המערה
את | מלך ירושלם את־מלך חברון
את־מלך ירמות את־מלך לכיש את־
מלך עגלון: כד ויהי כהוציאם את־
המלכים האלה אל־יהושע ויקרא
יהושע אל־כל־איש ישראל ויאמר
אל־קציני אנשי המלחמה ההלכוא
אתו קרבו שימו את־רגליכם על־
צוארי המלכים האלה ויקרבו
וישימו את־רגליהם על־צואריהם:
כה ויאמר אליהם יהושע אל־תיראו
ואל־תחתו חזקו ואמצו כי ככה
יעשה יהוה לכל־איביכם אשר אתם
נלחמים אותם: כו ויכם יהושע אחרי־
כן וימיתם ויתלם על חמשה עצים
ויהיו תלוים על־העצים עד־הערב:
כז ויהי לעת | בוא השמש צוה יהושע
ויורידום מעל העצים וישלכם אל־
המערה אשר נחבאו־שם וישמו
אבנים גדלות על־פי המערה עד־
עצם היום הזה:
כח ואת־מקדה לכד יהושע ביום ההוא
ויכה לפי־חרב ואת־מלכה החרם
אותם ואת־כל־הנפש אשר־בה לא
השאיר שריד ויעש למלך מקדה
כאשר עשה למלך יריחו:
כט ויעבר יהושע וכל־ישראל
עמו ממקדה לבנה וילחם עם־לבנה:
ל ויתן יהוה גם־אותה ביד ישראל
ואת־מלכה ויכה לפי־חרב ואת־כל־
הנפש אשר־בה לא־השאיר בה

ז׳ ז׳ | י"ב מלין כתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולא קריי׳ | ג׳. ב׳ | ל׳ ל׳ | ל׳ וכ"כ. ד׳ חס׳ | ד׳ חס׳ | ל׳ | ג׳. ג׳ חס׳ י׳ בספרא | כ"ט יא דלין | ל"ב ; ומלעות פסיק | ג׳ ב׳ כן | ל׳ דסמי׳

גבר ית נפשיה: כב ואמר
יהושע פתחו ית פומא
דמערתא ואפיקו לותי ית
חמשא מלכיא האלין מן
מערתא: כג ועבדו כן
ואפיקו לותיה ית חמשא
מלכיא האלין מן מערתא
ית מלכא דירושלם ית
מלכא דחברון ית מלכא
דירמות ית מלכא דלכיש
ית מלכא דעגלון:
כד והוה כד אפיקו ית
מלכיא האלין לות יהושע
וקרא יהושע לכל אנש
ישראל ואמר לשלטוני
גברי מגיחי קרבא דאזלו
עמיה קרבו שויאו ית רגליכון
על צוארי מלכיא האלין
וקריבו ושויאו ית רגליהון
על צואריהון: כה ואמר
להון יהושע לא תדחלון
ולא תתברון תקיפו ועלימו
ארי כדין יעביד יי לכל
בעלי דבביכון דאתון
מגיחין קרבא בהון:
כו ומחנון יהושע בתר כן
וקטלינון וצלבינון על
חמשא צליבין והוו צליבין
על צליביא עד רמשא:
כז והוה לעידן מיעל שמשא
פקד יהושע ואחיתונון מעל
צליביא ורמונון למערתא
דאטמרו תמן ושויאו
אבנין רברבן על פומא
דמערתא עד כרן יומא
הדין: כח וית מקדה כבש
יהושע ביומא ההוא ומחא
לפתגם דחרב וית מלכא
גמר יתהון וית כל נפשתא
די בה לא אשאר משזיב
ועבד למלכא דמקדה כמא
דעבד למלכא דיריחו:
כט ועבר יהושע וכל ישראל
עמיה ממקדה ללבנה
ואגיח קרבא עם לבנה:

את המלכים: לאיש את לשונו. ת"י לא הוה נזקא לבני ישראל למחק גבר ית נפשיה וכן תרגם אנקלוס לא יחרץ כלב לשונו לא יחוק כלבא בליסניה אבל י"ת לשונו נפשיה. והמפרשים פירשו כי למ"ד לאיש נוספת ופירשו איש מהם לא חרץ לבני ישראל את לשונו ולמ"ד זו כלמ"ד הרגו לאבנר. והשלישי לאבשלום והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואפשר לפרש למ"ד לאיש משמשת ופי׳ לאיש מבני ישראל כלומר אין צריך לומר לבני ישראל לרבים מהם שלא חרץ איש מהגוים האלה את לשונו כי אפילו לאיש אחד מבני ישראל לא חרץ איש מהגויי׳ את לשונו: (כד) ההלכוא. האל"ף נח נוסף עם הוי"ו וכן ולא אבוא שמוע וכן כל הוא שנמקרא וה"א ההלכוא במקום אשר כמו ה"א ההקדיש שמואל והדומים לו כי לא תבוא ה"א הידיעה על העוברים: (כז) ויהי לעת בא השמש. מפני טומאת הארץ היו הנתלים נקברים אף על פי שאינם מבני ישראל כמו שאומר ולא תטמא את אדמתך כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ לפיכך צוה כן יהושע לעשות למלך העי ולחמשת המלכים האלה וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ: (כח) כאשר עשה למלך יריחו. להודיע כי לא תפשוהו חי ותלוהו אחר כן כמו שעשו למלך העי ולחמשת המלכים אלא הרגוהו בכלל ההרוגים כמו שאמר ויכהו לפי חרב

ויציאו י"ב ד׳ מנהון מלאים וסי׳ נמסר בסוף סדר אמור, ולעיל בספרא סימן ו׳: בוא י"ג מ"ל וסי׳ נמסר בישעיה סימן כ׳. וישמו ד׳ חס׳ בקריאה וסי׳ וישמו אבנים גדולות על פי המערה. את ארון ה׳ על העגלה. אל האבן הגדלה. וישמו לה ידים דמלכים, ונמסר גם בסדר מקץ: עד עצם היום הזה ג׳ וסי׳ ולחם וקלי וכרמל: ויהי לעת בא השמש דיהושע. הטה ואבתם פשעו בי דיחזקאל: ויכה ג׳ וסימ׳ ואת מקדה לכד יהושע. ויתן ה׳ גם אתה. ויתן ה׳ את לביש:

מצודת ציון

כמו או תחרץ (ש"ב ה׳): (כד) קציני. ענין שרה כמו קצין תהיה

ר יי אף יתה בידא דישראל וית מלכה ומחה לפתגם דחרב וית כל נפשתא די בה לא אשאר

שריד ויעש למלכה כאשר עשה
למלך יריחו:
לא ויעבר יהושע וכל־ישראל עמו (ל"ה נמ' סוף לא פסוק)
מלבנה לכישה ויחן עליה וילחם
בה: לב ויתן יהוה את־לכיש ביד
ישראל וילכדה ביום השני ויכה
לפי־חרב ואת־כל־הנפש אשר־בה
ככל אשר־עשה ללבנה:
לג אז עלה הרם מלך גזר לעזר את־ (ג' וחס')
לכיש ויכהו יהושע ואת־עמו עד־ (ו')
בלתי השאיר־לו שריד:
לד ויעבר יהושע וכל־ישראל עמו
מלכיש עגלנה ויחנו עליה וילחמו (ג' וחסר)
עליה: לה וילכדוה ביום ההוא ויכוה (ה' ג' מיין מ"ל)
לפי־חרב ואת כל־הנפש אשר־בה
ביום ההוא החרים ככל אשר־עשה
ללכיש: (ל') לו ויעל יהושע
וכל־ישראל עמו מעגלונה חברונה (ט')
וילחמו עליה: לז וילכדוה ויכוה
לפי־חרב ואת־מלכה ואת־כל־עריה
ואת־כל־הנפש אשר־בה לא־השאיר
שריד ככל אשר־עשה לעגלון ויחרם (כל מגילה כן במ"א ללבנה)
אותה ואת־כל־הנפש אשר־בה:
לח וישב
יהושע וכל־ישראל עמו דברה (ג' וחס')
וילחם עליה: לט וילכדה ואת־מלכה
ואת־כל־עריה ויכום לפי־חרב (י"א)
ויחרימו את־כל־נפש אשר־בה
לא השאיר שריד כאשר עשה
לחברון כן־עשה לדברה ולמלכה
וכאשר עשה ללבנה ולמלכה:
מ ויכה יהושע את־כל־הארץ ההר (י' י"ג)
והנגב והשפלה והאשדות ואת כל־
מלכיהם לא השאיר שריד ואת כל־
הנשמה החרים כאשר צוה יהוה
אלהי ישראל: מא ויכם יהושע מקדש
ברנע ועד־עזה ואת כל־ארץ גשן (ג')
ועד־גבעון: מב ואת כל־המלכים האלה
ואת־ארצם לכד יהושע פעם אחת (כ')

בה משיזיב ועבד למלכא
כמא דעבד למלכא
דיריחו: לא ועבר יהושע
וכל ישראל עמיה מלבנה
ללכיש ושרא עלה ואגיח
קרבא בה: לב ומסר יי
ית לכיש בידא דישראל
וכבשה ביומא תנינא
ומחה לפתגם דחרב וית
כל נפשתא דבה ככל
דעבד ללבנה: לג בכן
סליק הורם מלכא דגזר
למסעד ית לכיש ומחהי
יהושע וית עמיה עד דלא
אשתאר ליה משיזיב:
לד ועבר יהושע וכל ישראל
עמיה מלכיש לעגלון ושרו
עלה ואגיחו קרבא עלה:
לה וכבשוה ביומא ההוא
ומחוהא לפתגם דחרב וית
כל נפשתא דבה ביומא
ההוא גמר ככל דעבד
ללכיש: לו וסליק יהושע
וכל ישראל עמיה מעגלון
לחברון ואגיחו קרבא עלה:
לז וכבשוהא ומחוהא
לפתגם דחרב וית מלכה
וית כל קרוהא וית כל
נפשתא דבה לא אשאר
משיזיב ככל דעבד לעגלון
וגמר יתה וית כל נפשתא
דבה: לח ותב יהושע וכל
ישראל עמיה לדביר ואגיח
קרבא עלה: לט וכבשה
וית מלכה וית כל קרוהא
ומחונון לפתגם דחרב
וגמירו ית כל נפשתא די
בה לא אשאר משיזיב כמא
דעבד לחברון כן עבד
לדביר ולמלכה וכמא
דעבד ללבנה ולמלכה:
מ ומחא יהושע ית כל
ארעא טורא ודרומא
ושפלתא ומשפך מרמתא
וית כל מלכיהון לא אשאר
משיזיב וית כל נשמא גמר
כמא דפקיד יי אלהא
דישראל מא ומחנון יהושע מרקם גיאה ועד עזה
וית כל ארע גושן ועד גבעון מב וית כל מלכיא
האילין וית ארעהון כבש יהושע בזמנא חדא ארי

רד"ק

חרב ואת מלכה:(לב)ביום השני. ביום השני לחנייתם עליה: (לז) ואת מלכה. והנה היה מלך חברון מחמשת המלכים שתלו אלא ידמה שהמליכו אחר כן מלך בחברון:ואת כל עריה. ואת כל הערים ואנשי הערים אשר של גבולה הקרואו' על שמה: (לח) וישב יהושע. נראה כי כשעלה מעגלון לחברון עבר על דביר ולא נלחם עליה כי ראה להלחם בחברון ואחר שלכד חברון שב לדביר ונלחם עליה: (מ) והנגב. כתרגומו ודרומא: והאשדות. כמו אשדות הפסגה כתרגום משפך מרמתא והוא מדרון ההר או הפסגה נקרא כן לפי שהמים היורדים על ההר נשפכים מן ההר דרך מדרון: (מא) ארץ גושן. אין זה של מצרים:(מב) פעם אחת. כלומר שלא הוצרך לצור על עיר ולא האריכו ימי המלחמה אלא

וילכדוה ה' וסי' נמסר לעיל בספרא בסי' ח': חברונה ט' ח' מלאים ואחד חס' וסי' ויעל יהושע דמעגלונה ויאמר דוד אנה אעלה. ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד. ושלאחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסו' דמלכים. ויאמר לו המלך לך בשלום. ויקבצו כל ישראל אל דוד חברונה דד"ה. ושלאחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסוק. כל אלה אנשי המלחמה דד"ה. ואלה מספר ראשי החלוץ לצבא באו דד"ה: דברה ג' וחס' וסי' וישב יהושע וכל ישראל. ושל אחריו וילכדה ועלה הגבל דברה: ואת ארצם ג' בקריאה וסי' ואת כל המלכים האלה ואת ארצם. אמנם ה' החריבו דמלכים. וחברו דישעיה:

רש"י

קול תשואות כמלח[...]
(מ) והאשדות. מקום
הגבעות שופכי'. (מא) [...]
ברנע ועד עזה. מלד [...]
של ארץ ישראל הוא מן [...]
למערב ולא הספי' לכב[...]
המיצר ונשאר מעזה ע[...]
הוא שאמר למטה ואת [...]
הנשארת העותי והא[...]
וגו'

רלב"ג

ואת כל המלכים האל[...]
ארצם לכד יהושע פעם [...]
ואחר שב יהושע וכל [...]
אל המחנה הגלגל כי ש[...]
המשכן

מצודת דו[ד]

עלם וכו' ר"ל עד עו[...]
(לז) ואת מלכה. יתכן ש[...]
עליהם מלך אחר כי [...]
נאמר שיהושע המית מלך [...]
ואת כל עריה. הערים הס[...]
לה: (מב) פעם אחת [...]
שבעי לא לכד בפעם א[...]
אמר שכל אלו לכד בפעם [...]
ו שב

מצודת צי[ון]

תהיה לנו (ישעיה ג') : (מ) [...]
מקום נגוב ויבש כי מרב[...]
האדמה (בראשית מ') תרגו[...]
וכן ארץ הנגב נתתני (לקמן [...]
והשפלה. העמק: והאשדות. [...]
ההרים שהמים נשפכים ויור[...]
וכן אשדות הפסגה (דברים [...]
סופך

נפעם אחת לכדום כולם זאת אחרי זאת בלא הפסק: (ב) אשר מצפון. בשו"א ועיקרו בקמץ כי איננו סמוך ויתכן לפרשו סמוך לבית בהר ובערבה כאילו מצפון ההר כי כן דרך הלשון לסמוך על אות השמוש כמו היושבי בשמים וזולתו כמו שכתבנו בספר מכלל: נגב כנרת. לדרום כנרת וכנרות קבוץ זה וזה תרגם גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורבותינו ז"ל הפליגו בספור שבח פירותיהם והקבוץ ר"ל שהיו מקומות נחלקים וכלם היו שמנים: ובנפות האחד ממנו נפה והסמוך לנפת דור ועניינו מחוז מחוזים וכת"י פילכי: (ג) והחוי תחת חרמון. פירוש החוי שהיה יושב תחת חרמון ואמר תחת כי חרמון היה הר כמו שכתוב עד הר חרמון ופי' בארץ המצפה כי חרמון זה בארץ המצפה או פירושו כי כל המלכים נועדו בארץ המצפה להלחם עם יהושע ואפשר שזה המקום הוא המצפה שהיו מתקבצים שם ישראל תמיד ולפי שהיתה שם תשועה גדולה היו נועדים שם כי במלחמה האחרת שעשה יהושע עם חמש' המלכים אף על פי שהיתה תשועה גדולה לא היו אלא חמשת מלכים ואלו היו מלכים רבים ואפשר כי בנה שם יהושע מזבח מפני התשועה הגדולה שהיתה שם ומפני זה היו ישראל נקבצים שם בעת שהיו צריכים למלחמה או לדבר גדול וכן מצאנו ביפתח לפני ה' במצפה וכן בדבר פלגש בגבעה אל ה' המצפה וכן אמר שמואל במלחמ' פלשתים קבצו אלי כל ישראל המצפתה וכן כשהמליך שאול ויצעק שמואל את העם אל ה' המצפה נראה מכל אלה הפסוקי' כי מזבח היה שם ובית מקודש לתפלה ולקבוץ ישראל באותן הימים: (ח) צידון רבה. רבת עם ידמה שהיתה צידון אחרת קטנה ממנה: משרפות מים. ת"י חריצי ימא והם התלאות שעושין חריצין ומושכין עליהם מים מלוחים ונשרפים לשמש ונעשים מלח: (ט) את סוסיהם עקר. להודיע כי מה שאמר לו השם את סוסיהם תעקר דרך מצוה אמר לו. ויש לשאול מה טעם אמר לו מצוה זאת במלחמה זו מה שלא צוה לו במלחמה אחרת ויש לפרש כי במלחמות האחרות לא היו בהם סוסים ורכב כי אם בלכידת העיירות היו המלחמות גם חמשת המלכים על גבעון באו ללכדה ולא היו צריכין לסוסים ורכב אבל זו המלחמה היתה מערכה שערכו מלחמה עם רב להלחם עם ישראל והיו צריכים לסוסים ולרכב והיו עמהם לרוב כמה שכתוב וראית סוס

(ב) נגב כנרו'. דרום ... : ובנפות דור. פלכי ... ותרגו"ם בלע"ז: מים. ... : (ח) משרפות מים. ... יונתן חרצי ימא שעושין ... ומי הים יוצאין לתוכן ... מחום השמש ונעשים מלח

רלבג

... כמו שזכרנו: (א) עיד כאשר שמע זה יבין מלך ... שלח אל יובב מלך מדו' ... מלך שומרון ולמלכים ... אליהם להתקבץ יחד ... עם ישראל כדי שלא ... בידם אחד אחד כמו ... שאר המלכים ובאו עם ... חול אשר על שפת הים ... עם ישראל: (ו) ויעד ... ליהושע שלא יירא מהם ... כי כעת מחר יתנם ... חללים לפני ישראל. ... לעקור סוסיהם ולשרף ... מרכבותיהם שלא יקחום ישראל ... כם בענין המלחמות ... ויאמרו שכחם ועוצם ידם ... להם את החיל אבל יהיה ... בש"י ויתבאר להם כי ... מנלח הגוים האלה ולא ... (י) וזכר אחר זה שכבר ... יהושע את חצור ושרפה ... מלך הצור היתה התחלת המלחמה והכה כל העם ... לא השאיר כל נשמה ... על ערי המלכים האלה ואת כל

כִּי יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחָם
לְיִשְׂרָאֵל: מג וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה:

יא א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ יָבִין מֶלֶךְ־
חָצוֹר וַיִּשְׁלַח אֶל־יוֹבָב מֶלֶךְ מָדוֹן
וְאֶל־מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן וְאֶל־מֶלֶךְ אַכְשָׁף:
ב וְאֶל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצְּפוֹן בָּהָר
וּבָעֲרָבָה נֶגֶב כִּנְרוֹת וּבַשְּׁפֵלָה
וּבְנָפוֹת דּוֹר מִיָּם: ג הַכְּנַעֲנִי מִמִּזְרָח
וּמִיָּם וְהָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי
בָּהָר וְהַחִוִּי תַּחַת חֶרְמוֹן בְּאֶרֶץ
הַמִּצְפָּה: ד וַיֵּצְאוּ הֵם וְכָל־מַחֲנֵיהֶם
עִמָּם עַם־רָב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
הַיָּם לָרֹב וְסוּס וָרֶכֶב רַב־מְאֹד:
ה וַיִּוָּעֲדוּ כֹּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיָּבֹאוּ
וַיַּחֲנוּ יַחְדָּו אֶל־מֵי מֵרוֹם לְהִלָּחֵם עִם־
יִשְׂרָאֵל:
ו וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא
מִפְּנֵיהֶם כִּי־מָחָר כָּעֵת הַזֹּאת אָנֹכִי
נֹתֵן אֶת־כֻּלָּם חֲלָלִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר וְאֶת־מַרְכְּבֹתֵיהֶם
תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ: ז וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־עַם
הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ עֲלֵיהֶם עַל־מֵי מֵרוֹם
פִּתְאֹם וַיִּפְּלוּ בָּהֶם: ח וַיִּתְּנֵם
יְהֹוָה בְּיַד־יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם וַיִּרְדְּפוּם
עַד־צִידוֹן רַבָּה וְעַד מִשְׂרְפוֹת מַיִם
וְעַד־בִּקְעַת מִצְפֶּה מִזְרָחָה וַיַּכֻּם עַד־
בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד: ט וַיַּעַשׂ
לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ יְהֹוָה
אֶת־סוּסֵיהֶם עִקֵּר וְאֶת־מַרְכְּבֹתֵיהֶם
שָׂרַף בָּאֵשׁ:
י וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיִּלְכֹּד אֶת־

יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרֵיהּ אַגִּיחַ קְרָבָא לְיִשְׂרָאֵל: מג וְתָב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָּלָא: א וַהֲוָה כַּד שְׁמַע יָבִין מַלְכָּא דְחָצוֹר וּשְׁלַח לְוַת יוֹבָב מַלְכָּא דְמָדוֹן וּלְוַת מַלְכָּא דְשִׁמְרוֹן וּלְוַת מַלְכָּא דְאַכְשָׁף: ב וּלְוַת מַלְכַיָּא דְמִצִּפּוּנָא בְּטוּרָא וּבְמֵישְׁרָא דָרוֹם גִּינוֹסָר וּבִשְׁפֵלְתָּא וּבְפַלְכֵי דוֹר מַעַרְבָא: ג כְּנַעֲנָאֵה מִמַּדִּינְחָא וּמִמַּעַרְבָא וֶאֱמוֹרָאָה וְחִתָּאָה וּפְרִזָּאָה וִיבוּסָאָה בְּטוּרָא וְחִוָּאָה בְּשִׁפּוֹלֵי חֶרְמוֹן בַּאֲרַע מִצְפַּיָּא: ד וּנְפָקוּ אִינוּן וְכָל מַשְׁרְיָתְהוֹן עִמְּהוֹן עַם סַגִּי כְּחָלָא דְעַל כֵּיף יַמָּא לְסַגֵּי וְסוּסְוָן וּרְתִיכִין סַגִּי לַחֲדָא: ה וְאִזְדַּמְּנוּ כָּל מַלְכַיָּא הָאִלֵּין וַאֲתוֹ וּשְׁרוֹ כַּחֲדָא עַל מֵי מֵרוֹם לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל: ו וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחַל מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי מְחַר כְּעִדָּנָא הָדֵין אֲנָא מְסַר יַת כּוּלְּהוֹן קְטִילִין קֳדָם יִשְׂרָאֵל יַת סוּסְוָתְהוֹן תְּעַקַּר וְיַת רְתִיכֵיהוֹן תּוֹקֵד בְּנוּרָא: ז וַאֲתָא יְהוֹשֻׁעַ וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא עִמֵּיהּ עֲלֵיהוֹן וְאִינוּן שָׁרָן עַל מֵי מֵרוֹם בִּתְכֵּיף וּנְפַלוּ בְּהוֹן: ח וּמַסְרִינוּן יְיָ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְחוֹנוּן וּרְדָפוּנוּן עַד צִידוֹן רַבְּתָא וְעַד חָרְצֵי יַמָּא וְעַד בִּקְעַת מִצְפַּיָּא מַדִּינְחָא וּמְחוֹנוּן עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לְהוֹן מְשֵׁיזִב: ט וַעֲבַד לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ כְּמָא דַאֲמַר לֵיהּ יְיָ יַת סוּסְוָתְהוֹן עַקַּר וְיַת רְתִיכֵיהוֹן אוֹקֵיד בְּנוּרָא: י וְתָב יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא הַהִיא וּכְבַשׁ יַת

... ג' וסי' כל המלכים ... אל בני עמון. לנוד לו ... : אל מי ג' בקריא' וסי' ... אל מי המרים. ויבאו ... יחדיו אל מי מרום. אל ... שמש: תשרף באש ג' ... כי וסי' ואת בשר הפר. ... מרכבותיהם תשרף באש ... העיר הזאת תשרף. ונמסר גם בסדר תצוה:

... ות אהרן סוסיהם תעקר. ע"ג ינ:

מצודת דוד

וישב יהושע. היא ההסבה עלמה האמורה למעלה: יא (ג) תחת ... ון. תחת הר חרמון: בארץ המצפה. הר חרמון היה בארץ המצפה: (ח) משרפות מים

מצודת ציון

סופך דם (בראשית ט') תרגומו דישוד דמא: יא (ב) ובערב'. במישור: נגב כנרות. לדרום כנרות והוא שם מקום: ובנפות דור. מחוזות וגלילות של דור כמו יפה נוף (תהלים מ"ח): (ה) ויועדו. מלשון וועד ואסיפה: (ו) תעקר. תסיר העיקר כמו וכל תבואתי תשרש (איוב ל"א) ומשפטו תסיר השורש ממקומו ור"ל סיכרות הרגלים שהם העיקר והיסוד לבהמה לפניה

רד"ק

סוס ורכב עם רב ממך ולא תמלא שאמר כן במלחמות אחרות וצוה הקב"ה לאבד הסוסים והרכב שהיו הגוים נלחמים בהם ובטחו ברכבם כי רב ולא ידעו כי שקר הסוס לתשועה וישראל בלא רכב וסוס נלחום והפילום חללים כי לה' התשועה לפיכך לא רצה האל ית' שיבוזו ישראל להם הסוסים והמרכבות כדי שלא יבטחו בהם גם הם ויחשבו בלבם כי עם הסוסים יעשו המלחמות לפיכך צוה יהושע לעקר הסוסים ולשרוף המרכבות ולא צוה להמית הסוסים כי לא היה דבר שאסור בהנאה ושאר הבהמות שהיה בהם כמו רכב חמור רכב גמל לא צוה לעקור אלא שיקחום לצרכם אבל הסוסים שאינם אלא למלחמה אותם צוה לעקור כדי שלא יקחים ויבטחו בהם ולא אמר להרגם דרך השחתה כי אסור להשחית הנבראים אם לא לצורך או לאסור בהנאה והעיקור הוא לנשר פרסות הבהמה מן הארכובה ולמטה ולא תמות הבהמה בזה הדבר אלא שלא תוכל ללכת ואם תמצא מרעה במקומה תחיה: (יג) על תלם. ת"י תקפיהון כלומר שהיו עומדות בחוזקתם שלא הפילו חומותיהם בלכדם אותם ולא שרפם זולתי חצור לפי שהיתה ראש הממלכות ויפחדו הנשארים ובדרש כי משה מסר לו שישרוף חצור ועל פיו עשה יהושע ששרף חצור וכן אמרו ר' אליעזר אומר במסורה שרפה הקב"ה אמר למשה ומשה אמר ליהושע ועוד אמרו בקשו לרדוף ולא הניחם הקב"ה והיכן נתכנסו בחצור לפיכך שרפה וזה אחד משלשה מקומות שנתכנסו אומות העולם לעשו' מלחמה עם בני יעקב ולא הניחם הקב"ה: (טז) ארץ הגשן. אין זה גושן של מצרים ובדרש אומר כי היה גשן של ארץ מצרים והיא נבלעת בתוך ערי ישראל כמו שאמר ויעל לקראת אביו גשנה מלמד שהיא בעלייה כלפי ארץ ישראל ובזכות שהלך יהודה בשליחות אביו להורות לפניו זכה שהיה לחלקו ארץ גשן שהיא טובה: ואת הר ישראל ושפלתה. ה"א במקום וי"ו כה"א אהלה ופירושו הר יעקב אבינו ששכן שם והיא נקרא על שמו: (יז) מן ההר החלק. ת"י טורא פליגא כלומר שהיה נחלק חציו הנה וחציו הנה וי"מ כמו אנכי איש חלק כלומר שלא היו בה אילנות: בעל גד. כתרגומו מישר גד: (יח) ימים רבים. ולמעלה אמר לכד יהושע פעם אחת ר"ל כי כל המלכים ההם שזכר לכד בפעם אחת בלי הפסק קודם ששבו אל המחנה הגלגלה ואחר כך עשה מלחמה ימי[ם רבים] עם שאר מלכי הארץ עד שלקח הכל ויש בו דרש שנענש יהושע על שנתעצל במלחמת המלכים כמו שנאמר ימים רבים שהרי אמר לו הקב"ה כאשר הי[יתי עם] משה אהיה עמך ולמה חסרו משנותיו עשר שנים אלא אמר יהושע אם אני מנחיל הארץ במהרה לישראל ועושה להם המלחמות מיד אמות אמר לא כך עשה משה רבך כשאמרתי לו נקים נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך מיד וידבר משה אל העם החלצו ואתה עלה ב[...] הנני

תרגום

חצור וית מלכה קטל בחרבא ארי חצור מלקדמין היא ריש כל מלכותא האלין: יא ומחו ית כל נפשתא די בה לפתגם דחרב גמירא לא אשאר כל נשמא וית חצור אוקיד בנורא: יב וית כל קרוי מלכיא האלין וית כל מלכיהון כבש יהושע ומחנון לפתגם דחרב גמר יתהון כמא דפקיד משה עבדא דיי: יג להוד כל קרויא דקימין על תוקפיהון לא אוקדינון ישראל אלהין ית חצור בלחודה אוקיד יהושע: יד וכל עדי קרויא האלין ובעירא בזו להון בני ישראל להוד ית כל אנשא מחו לפתגם דחרב עד די שיציאו יתהון לא אשארו כל נשמא: טו כמא דפקיד יי ית משה עבדיה כן פקיד משה ית יהושע וכן עבד יהושע לא בטיל פתגמא מכל דפקיד יי ית משה: טז ואחסין יהושע ית כל ארעא הדא טורא וית כל דרומא וית כל ארעא דגושן וית שפלתא וית מישרא וית טורא דישראל ושפלתיה: יז מן טורא פליגא דסליק לשעיר ועד מישר גד בבקעת לבנן שפולי טורא דחרמון וית כל מלכיהון כבש ומחנון וקטלינון: יח יומין סגיאין עבד יהושע ית כל מלכיא

מקרא

חָצוֹר וְאֶת־מַלְכָּהּ הִכָּה בֶחָרֶב כִּי־
חָצוֹר לְפָנִים הִיא רֹאשׁ כָּל־
הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה׃ יא וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לְפִי־חֶרֶב הַחֲרֵם לֹא
נוֹתַר כָּל־נְשָׁמָה וְאֶת־חָצוֹר שָׂרַף
בָּאֵשׁ׃ יב וְאֶת־כָּל־עָרֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
וְאֶת־כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ וַיַּכֵּם
לְפִי־חֶרֶב הֶחֱרִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה
מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה׃ יג רַק כָּל־הֶעָרִים
הָעֹמְדוֹת עַל־תִּלָּם לֹא־שְׂרָפָם
יִשְׂרָאֵל זוּלָתִי אֶת־חָצוֹר לְבַדָּהּ שָׂרַף
יְהוֹשֻׁעַ׃ יד וְכֹל שְׁלַל הֶעָרִים הָאֵלֶּה
וְהַבְּהֵמָה בָּזְזוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק
אֶת־כָּל־הָאָדָם הִכּוּ לְפִי־חֶרֶב עַד־
הִשְׁמִדָם אוֹתָם לֹא הִשְׁאִירוּ כָּל־
נְשָׁמָה׃ טו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ כֵּן־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן
עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵסִיר דָּבָר מִכֹּל
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ טז וַיִּקַּח
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הָהָר
וְאֶת־כָּל־הַנֶּגֶב וְאֵת כָּל־אֶרֶץ הַגֹּשֶׁן
וְאֶת־הַשְּׁפֵלָה וְאֶת־הָעֲרָבָה וְאֶת־
הַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁפֵלָתֹה׃ יז מִן־הָהָר
הֶחָלָק הָעוֹלֶה שֵׂעִיר וְעַד־בַּעַל גָּד
בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן
וְאֵת כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד וַיַּכֵּם
וַיְמִיתֵם׃ יח יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ

ל' וכל מסרה תורה דכו' · ב' בכפ' · י"ד בכפר' · ב' הנסים. ל' · ג' פסו' מן פ' אתין כתהלת' · וגל · ה' חס' בליש' · ל' · ל' וכ"כ תו קרי · ג' וחס'

תולדות אהרן לזה משה . יבמות לו סנהדרין מד (פאה טו שקלים מב) :

רש"י

מלח: (יג) העומדות על תלם. שלא נהרסה חומתם כמו יריחו שנפלה [...] וכן העי שנאמר בה וישימה תל עולם שממה: זולתי את חצור לבדה. [...] שרפה משה צוה לו ומסר כן בבראשית רבה בוישלח יעקב: (יז) בע[ל גד] מישר גד: ההר החלק. טורא שעיע מחליק עד בעל גד בבקעת המזר[ח] [...] הספיק לכבוש בחייו [...] המישר על הצפון ת"כ [...] (יח) ימים רבים עשה [...] בגנותו ספר הכתוב [...] מתכוון לדחות את כבוש[...] כדי [...]

רלב"ג

כל מלכיהם כלם לכד [...] ויכה האדם אשר בהם [...] עד השמידם אותם לא [...] כל נשמה: (יח) וזכר [...] רבים עשה יהושע מלחמ[ה] [...] כל המלכים האלה וז[ה] [...] שכבר נתעצל יהושע בע[...] המלחמה ובראשונה היה [...] בזריזות ולזה אמרו רז"[ל] [...] עשה זה כדי להאריך [...] כבר ויעדו השם כי הו[א] [...] לישראל את הארץ : וזכ[ר] [...] היתה עיר אשר השלי[מה] [...] בני ישראל בלתי החו[י] [...] גבעון שהשלימו עמהם [...] כמו שזכר וזה מורה כי [...] שבעה עממים אם השל[ימו] [...] ישראל היה מחויב לה[...] והרגים אבל יקבלו על[...] להיות להם למס ועבדו[ם] [...] הוא מבואר כי מ"ש [...] שופטים כי תקרב אל עיר [...] עליה לתפשה הוא כלל [...] היה או שתהיה משבעה [...] או מזולתם ואולם ההב[דל] [...] בין שבעה עממין ובין זול[תם] [...] שאם לא ישלימו והיו [...] עממין יתחייב להם ש[...] כל [...]

וכל שלל ג' פסוקים א[...] וכל כל כל ב' במצע' [...] ר"פ וסי' וכל שלל העריכ[ם] [...] והפכתי חגיכם לאבל וכל [...] ויאמר בעז לזקנים ו[...] עדים אתם : השמדם [...] בלישנא וסי' נמסר בסדו[...] העלה ג' בקריאה וסי' [...] החלק העלה שעירה. וא[...] הארץ אשר הכה יהושע. [...] את האיש העלה הזה [...] הפלשתי . מצעית' מ[...] מלכים מלאים :

מצודת ציון

(י) לפנים. בימים הקדמונים: (יג) תלם. ר"ל תל וגובה: (יז) בעל. תרגומו מישר: תחנה

מצודת דוד

מים. חרילים שמי הים נקווים בהם והחמה שורפתן ונעשים מלח: (י) [...] וכו'. ולזה פתח בה תחלה: (יג) על תלם. ר"ל בגבהם שלא נפלו חומותי[הם] [...]

הכבוש: (טז) ואת הר ישראל. אשר ישב בו ישראל אבינו ונקרא על שמו: (יז) ההר החלק. שהיה נחלק לשנים אחת הנה ואחת הנה: העולה. אשר עולה ע[ד] [...] לבלתי

חסר משנותיך אמר דוד עליו השלום רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום : (כ) לחזק את לבם . זה היה לשתי סבות האחת שהיה זה עו"ש
כמו בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה והשנית כמו שאומר הטעם כי למען השמידם כאשר צוה ה' את משה כמו שכתוב כי אתן בידכם את כל יושבי הארץ
שאמר פן יחטיאו אותך לי : להם תחנה . כמו חנינה ורחמנות : (כא) ויכר' את הענקים. ולמעלה הוא אומר כי כלב הורישם כלב עשה במצות יהושע שנתן
ההר ועוד ירא' בספר שפטים כי אחרי מ"ת יהושע הורישום בני יהודה והאמת כי בחיי יהושע הורישו ישראל חברון והענקים אשר בהר חברון הכל

ארוך ימיו לפי שנאמר
תנחילנה אותם במדרש
א : (א) אשר הכו בני
ישראל

אֶת־כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה׃
יט לֹא־הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל־ ו' ר"פ בסכר'. ב'
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי
גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לָקְחוּ בַמִּלְחָמָה׃
כ כִּי־מֵאֵת יְהוָה ׀ הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם
לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן
הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת־לָהֶם תְּחִנָּה ב' חגג. בכפר' ל'
כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃
כא וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־ ב' רחס וזכי
הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר
מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר ב' יס' ומכ' ומג'ל
יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ׃
כב לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי ו' ר"פ נסיפ'
יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד
נִשְׁאָרוּ׃ כג וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל
כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה ג' בספ'. ב' דסמי'
מִמִּלְחָמָה׃
יב א וְאֵלֶּה ׀ מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־

הָאִלֵּין קְרָבָא : יט לָא הֲוַת קַרְתָּא דְאַשְׁלֵימַת עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן חִוָּאָה יָתְבֵי גִבְעוֹן יַת כּוּלָא נְסִיבוּ בִקְרָבָא : כ אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת לְתַקָּפָא יַת לִבְּהוֹן לְסַדָּרָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל בְּדִיל לְגַמָּרוּתְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן רַחֲמִין אֲרֵי בְּדִיל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה : כא וַאֲתָא יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְשֵׁיצֵי יַת גִּבָּרַיָּא מִן טוּרָא מִן חֶבְרוֹן מִן דְּבִיר מִן עֲנָב וּמִכָּל טוּרָא דִיהוּדָה וּמִכָּל טוּרָא דְיִשְׂרָאֵל עִם קִרְוֵיהוֹן גַּמְרִינוּן יְהוֹשֻׁעַ : כב לָא אִשְׁתָּאַר גִּבָּרַיָּא בְּאַרְעָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד אִשְׁתָּאֲרוּ : כג וּנְסִיב יְהוֹשֻׁעַ יַת כָּל אַרְעָא כְּכֹל דִּי מַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וִיהַבָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְאַחְסָנָא לְיִשְׂרָאֵל כְּפַלְגּוּתֵיהוֹן לְשִׁבְטֵיהוֹן וְאַרְעָא שָׁדוֹכַת מִלְּמֶעְבַּד קְרָבָא : א וְאִלֵּין מַלְכֵי אַרְעָא דִּמְחוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

הכריתו ומה שאמר כי כלב הורישם לפי שנתן לו יהושע חברון על פי ה' נקראת המלחמ' על שמו ועל שם שבטו שהוא שבט יהודה והם השתדלו יותר במלחמה ההיא ופי' וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון שנאמר בספר שפטים וכבר הלך אבל ספר אותו שם עם מה שכבשו אחרי מות יהושע וכן וילחמו בני יהודה בירושלם פירושו וכבר נלחמו כי מלך ירושלם הוא בחשבון ל"א מלכים שהכה יהושע ובני ישראל : הר יהודה. נקרא כן על שם סופו כי קודם שלקחו אותו לא היה נקרא כן : הר ישראל. כמו שפירשנו למעלה : (כב) רק בעזה. ומה שאמר בספר שפטים וילכד יהודה עזה ואת גבולה וגו' אחרי מות יהושע היה זה אבל בחיי יהושע הם הכריתו הענקים מן חברון ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה ובשאר ערי פלשתים עד שלכדם אחר כן יהודה : (כג) והארץ שקטה ממלחמ'. שלא התעוררו עוד הכנענים להאסף ולהלחם עם ישראל כי ראו כי נפלו לפניהם בכל המלחמות וגם ישראל עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד וכשזקן יהושע אמר לו האל יתברך שיזרז ישראל לכבוש הארץ הנשארת ואמר ליהושע שיחלק אותה בחייו והתחיל בשני השבטי' שהם יהודה ויוסף כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו ינחלו תחלה כי הם ראשי ישראל ואלה יעמדו על גבולי ארץ ישראל יהודה מדרום ויוסף מצפון והשבעה שבטים ביניהם וכיון שעלה גורל לאלו השבטים השנים וכבשו הגבולים חשבו כי כל הארץ נכבשת כי המערב

רלבג

ומה ואם יהיו מזולתם
להם הנשים והטף :
עוד זכר שכבר הכרית
הענקים וכו' והנה נזכר
שבא כי כלב בן יפונה
הענקי' מחברון ומתכואל
[...] לכד דביר וזה בלתי
למה שכאן כי הכל היה
ליהושע כי הוא היה
כמנהיג אותם בזה :
והנה נזכר אחר זה כי
נשאר הרבה עדין מן
לרשתה אלא שעכ"ז כבר
להם יהושע בנחלה
[...]ל לשבטיהם כמו שזכר
[...]ה . וזכר עם זה שהארץ
[...] ממלחמה כי לא היו
[...]ם עם ישראל ולא ישראל
ואף על פי שכבר נשאר
[...]בה מן הארץ לרשתה :
[...] התועלת המגיעים מזה
הספור הם אלו :
[...]לת הראשון במצות והוא
מה שזכר
[...] המזבח הר עיבל ומה
[...] בזה ממה שנצטוו לעשות
[...]מו שנזכר בפרשת כי תבא
[...] התועלת בזו המצוה היא
[...]ף אוכרה לישראל בענין
[...]ת התורה ולזה נכתבה שם
[...] שם הברכה למול הר
[...]ם למי שיקימה והקללה
[...] הר עיבל למי שיסור
[...] כי זוה הישרה אל שתדבק
[...]ות בהשגחה האלהית בוש'
[...] מפני זה יותר ראוים
לירושת הארץ :
[...]י והוא במדות והוא שראוי

למען ו' פסו' למען למען וסי' נמסר בסדר וירא גם לעיל בספרא סימן ד' : וירשו ד' חס' וסי' ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל . ויצא גבול בני דן . ויבואו מלך אשור מבבל . ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה : ועד ים ד' יחידאין וסי' נמסר בסדר משפטים : הישמות ג' חלוקים באתיהון וסי' נמסר בסדר מסעי : משה ג' ר"פ וסי' נמסר בריש האי סיפרא : ובני ישראל ט"ו מצעו' פסו' וסימן נמסר בסדר פנחס : העולה ג' ב' חס' וא' מלא נמסר לעיל בסימן י"א : לנחלה ט"ו בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן כי מאת ה' . מקדה שער לו :

לאדם להתישב בדברים שיעשה אותם שלא למהר בעשייתם בזולת עצה ואע"פ שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה
[...]קרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי ה' כי כבר השיגה להם החרטה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור
באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מז' עממין :
[...]ישי והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין אינה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי
שתקויים עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו לתת להם גמול מה על מרמתם :
[...]עי והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמים עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואעפ"י שכבר רמו אותו
לעזור להם כנגד ה' המלכים הקמים עליהם : החמישי הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה או השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם
[...]י הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ושתוך הזמן הקלר שהגביל יהושע נשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי ה' נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והשארות
[...]נוה שישיבו ה' המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיר כי לנחץ ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם
שמו או על פי המערה אבנים גדולות ונשארו שם אנשי' לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם
[...] שתשלם הנקמה תוך העת שהגביל יהושע : הששי והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר"ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעש'
שימהר ויחיש מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע
[...]הלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת נלח יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בענין הלא קודם מלך חצור ואחר זה
כשהתרשל

מצודת דוד

לבלתי היות להם תחנה . מן בני ישראל : כי למען השמידם . כי חיזוק לבבם [...]ן השמידם : (כא) מן חברון . אף כי כלב הוריש הענקים מחברון ייחס הדבר אל יהושע לפי שבימיו הוריש וכל נצחון המלחמה יחשב אל המושל על הצבא: (כג) כמחלקותם . כפי המחלוקת האמורה למטה : לשבטיהם . לכל

מצודת ציון

(כ) תחנה . חנינה ורחמים: (כא) הענקים . בני אדם גבהי הקומה : (כג) שקטה . נחה כמו ארץ

ישראל ויירשו את ארצם בעבר
הירדן מזרחה השמש מנחל ארנון
עד הר חרמון וכל הערבה מזרחה׃
ב סיחון מלך האמרי היושב בחשבון
משל מערוער אשר על שפת נחל
ארנון ותוך הנחל וחצי הגלעד ועד
יבק הנחל גבול בני עמון׃
ג והערבה עד ים כנרות מזרחה ועד
ים הערבה ים המלח מזרחה
דרך בית הישמות ומתימן תחת
אשדות הפסגה׃ ד וגבול עוג מלך
הבשן מיתר הרפאים היושב
בעשתרות ובאדרעי׃ ה ומשל בהר
חרמון ובסלכה ובכל הבשן עד
גבול הגשורי והמעכתי וחצי הגלעד
גבול סיחון מלך חשבון׃ ו משה
עבד יהוה ובני ישראל הכום ויתנה
משה עבד יהוה ירשה לראובני
ולגדי ולחצי שבט המנשה׃
ז ואלה מלכי הארץ אשר
הכה יהושע ובני ישראל בעבר
הירדן ימה מבעל גד בבקעת הלבנון
ועד ההר החלק העלה שעירה
ויתנה יהושע לשבטי ישראל ירשה
כמחלקתם׃ ח בהר ובשפלה ובערבה
ובאשדות ובמדבר ובנגב החתי
האמרי והכנעני הפרזי החוי
והיבוסי׃ ט מלך יריחו אחד מלך העי
אשר מצד בית אל אחד׃ י מלך
ירושלם אחד מלך חברון אחד׃
יא מלך ירמות אחד מלך לכיש אחד׃
יב מלך עגלון אחד מלך גזר אחד׃
יג מלך דבר אחד מלך גדר אחד׃
יד מלך חרמה אחד מלך ערד אחד׃
טו מלך לבנה אחד מלך עדלם אחד׃
טז מלך מקדה אחד מלך בית אל אחד׃
יז מלך תפוח אחד מלך חפר אחד׃

(מסורה: ד׳ חס׳ · ג׳. ל. ד׳. · ד׳ ר״פ · כ״כ · ג׳ ר״פ · ג׳ ר׳ · י״ד בס״פ. ט״ו מלעות בסו׳ · ג׳. ג׳ · ג׳ · תמכ׳ ו״ס · מלכי כנען ובני המן · קריס י״ל גבי קריס ולבנה על גב׳ לבנה · כול׳ חסר׳ במ״א · כ״ג פכו׳ לית בהון לא קריך ולא זעיר · כול׳ מ״ל במ״א)

תרגום

וירית׳ ית ארעהון בעברא דירדנא מדנח שמשא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון וכל מישרא מדינחא׃ ב סיחון מלכא אמוראה דיתיב בחשבון שליט מערוער דעל כיף נחלא דארנון וגו נחלא ופלגות ארע גלעד ועד יובקא דנחלא תחומא דבני עמון׃ ג ומישרא עד ים גינוסר מדינחא ועד ימא דמישרא ימא דמלחא מדינחא אורח בית ישמות ומדרומא תחות משפך מרמתא׃ ד ותחום עוג מלכא דמתנן משאר גבריא דיתיב בעשתרות ובאדרעי׃ ה ושליט בטורא דחרמון ובסלכה ובכל מתנן עד תחום גשוראה ואפקירוס ופלגות ארע דגלעד תחום סיחון מלכא דחשבון׃ ו משה עבדא דיי ובני ישראל מחונון ויהבה משה עבדא דיי ירותא לשבטא דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה׃ ז ואלין מלכי ארעא די מחא יהושע ובני ישראל בעברא דירדנא מערבא ממישר גד בבקעת לבנן ועד טורא פליגא דסליק לשעיר ויהבה יהושע לשבטא ישראל ירותא כפלגותהון׃ ח בטורא ובשפלתא ובמישרא ובמשפך מרמתא ובמדברא ובדרומא חתאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי וחואי ויבוסאי׃ ט מלכא דיריחו חד מלכא דעי דבסטר בית אל חד׃ י מלכא דירושלם חד מלכא דחברון חד׃ יא מלכא דירמות חד מלכא דלכיש חד׃ יב מלכא דעגלון חד מלכא דגזר חד׃ יג מלכא דדביר חד מלכא דגדר חד׃ יד מלכא דחרמה חד מלכא דערד חד׃ טו מלכא דלבנא חד מלכא דעדלם חד׃ טז מלכא דמקדה חד מלכא דבית אל חד׃ יז מלכא ד[...]

רדק

המערב היס הגדול גבולו והמזרח הירדן ויס כנרת לפיכך נתעכבו לכבוש שבעה שבטים עד שבאו לשילה כי לא היו מ׳ששין כיון שהיו הגבולים בידם והכנענים הנשארים היו ביניהם וכל ישראל היו להם ערים הרבה לשבת בארץ הנכבש׳ וכאשר באו לשילה אחר י״ד שנה משבאו לגלגל אמר להם יהושע שיכתבו הערים שבין יהודה ויוסף ויעשו מהם שבעה חלקים ואחר כך יטילו גורל ביניהן על פי הקלפי ועל פי ה׳ לשבעה השבטים׃ (ט) מלך יריחו אחד. כל אלה שלשים ואחד מלכים שזוכר לא היה מלך על עיר אחת לבדה אלא כל

שעירה ג׳ בקריאה וסי׳ וישב ביום ההוא עשו. יעבר נא אדני לפני עבדו. ועד ההר החלק העולה שעירה. ונמסר גם בסדר וישלח׃ ובמדבר ג׳ בקריאה וס׳ ובמדבר אשר ראיתי אשר. אשר עשיתי במצרים ובמדבר. בהר ובשפלה ובערבה. החוי והיבוסי ו׳ דסמיכי וסימ׳ ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי. כי החרם תחרימם החתי. ויהי כשמע כל מלכי האמרי. בהר ובשפלה דיהושע. ותעברו את הירדן דסוף יהושע. כל העם הנותר דמלכים. ושארא והחוי והיבוסי. ונמסר גם בסדר כי תשא׃

ביאור הגר״א

יב (ז) ואלה מלכי הארץ. הל״א מלכים. מלך יריחו. ומלך העי. וה׳ מלכים שעלו על גבעון היינו ירושלים חברון. ירמות. לכיש. עגלון הרי ז׳. ומקדה ולבנה, ודביר. שכתוב בהם את מלכה. והורם מלך גזר, הרי י״א. וההר. הנגב והשפלה. והאשדות שכתיב בהם את מלכיהם הרי פ״ו. ומלך חצור. ומדון. שמרון אכשף. הרי י״ט. ואשר מצפון בהר. ובערבה. נגב כנרות ובשפלה ובנפת דור מים הרי כ״ד. הכנעני ממזרח ומים. פי׳ הכנעני ממזרח. וכנעני מים. והאמורי. והחתי. והפריזי. והיבוסי. והחוי. הרי ל״א מלכים׃ (יג) מלך גדר. הוא אשדות מפני שהוא מקום משופע לכך שמו גדר׃ (יד) מלך חרמה. הוא ההר שכן כתיב וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה׃ מלך ערד. הוא הנגב. שכן כתיב וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב׃ (טו) עדולם. הוא שפלה שכן הושב בערי יהודה שבשפלה עדולם׃ (טז) בית אל. תפוח. חפר. אפק. לשרון. הם

רשי

ישראל. בימי משה׃ ([...] יבק הנחל. ששם גבו[ל] בני עמון ס״ף מיצר [...] עמון ומשם והלאה [...] עמון מושלים׃ (ה[...] הגלעד גבול סיחון. ש[...] מיצר ממשלת סיחון כ[...] למעלה שחצי הגלעד ה[...] וזה׃

רלבג

כשהתרשל בזה לא נכ[...] רבים כי אם י״א מלכים [...] ממלך חצור עד סוף זכר [...] ההם. ולו השתדל בזה [...] בזריזות אולי היה מכ[...] הגוים האלה אשר ה׳[...] הענין לישראל לפח ול[...] (א) ואלה מלכי הארץ [...] הספר. זכר תחלה מה [...] ע״י משה מזאת המלחמ[ה] בזה תחלה אשר הכו בני [...] והנה ראוי שיהם זה [...] עמהם כי על ידו נעש[...] זכר בסוף כי משה עבד [...] וישראל עשו זה והנה לא [...] בזה תחילה שם משה לה[...] משה אעפ״י שגדלה מעלו[...] הנה היה נצחו אלה [...] בזכות ישראל מצד בריו[...] יתעלה כרות עם א[...] כמו שנזכר בתורה. ול[...] זכר מלכי הארץ אשר [...] יהושע ובני ישראל בעבר [...] ימה ושכבר נתנה [...] לשבטי ישר׳ ירושה כמ[...] לפי האופן הנזכר [...] והנה

מצודת דו[ד]

לכל שבט ושבט חלק [...]
יב (ב) יבק הנחל. שם [...] סמוך להנחל והיה מגב[...] עמון׃ (ג) והערבה. [...] היתה ממשלת סיחון׃ ו[...] ומפאת הדרום משל תחת [...] הפסגה׃ (ד) גבול עוג [...] רלה לומר גם גבול עוג [...] (ה) גבול סיחון. [...] סיחון כי חצי הגלעד ה[...] סיחון היתה׃ (ט) מלך [...] אחד. מוסב על המקרא [...] פניו ואלה מלכי הארץ ו[...] יריחו וכו׳׃ [...]

מצודת צי[ון]

ארץ ירחה ושקטה (תהלים [...]
יב (ד) הרפאים. הענקים [...] שמרפי׳ ידי רואיהם כי [...] מהם

רש"י

…י השני של עוג : (כג) לנפת דור . לפלכי דור : (א) והארץ נשארה מאד . ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשת' שלא נכבשה : (ב) גלילות . …ש בלע"ז : (ג) מן השיחור . היא נילוס הוא נחל מצרים הוא סמוך לתחום דרומי' מערבית של א"י כמו שאמר באלה מסעי ולמדנו כאן שלא …יהושע בחייו כל מיצר …י אלא ממדבר צין הוא …החלק העולה שעירה …נילוס הוא תחום עזה למעלה מקדש ברנע עד …ועד גבול עקרון צפונה . …ני יושב על הים ומתפשט …לפון יותר מן האחרים : …י תחשב . מארץ הכנעני …לאברהם הוא : חמשת פלשתים וגו'. היא סוף המיצר עד הים הגדול …ב : העזתי והאשדודי …לוני וגו' . ששה סרנים …נה ומתחלתן קראן חמשת …ר"י אידונריקי שלהם ה' …ים חמשה כין שהעוים …נה מן הסרנים החשובי' …ים לפרש חמשת סרני …ס העזתי והאשדודי …לוני הגתי והעקרוני הם …ועוד נשאר לכבוש ארץ שאינם מן הפלשתים : …מתימן כל ארץ הכנעני . …ראשון מנה מלד הדרומי …זורח למערב וזה מונה …וחב אותו המקצוע הנותר …כמה הוא מן הדרום …מתימן כל ארץ הכנעני. …זו מערה לצידונים עד …ה עד האמורי:(ה)והארץ …וכל הלבנון מורח השמש. …מזרחי נשאר לכבוש …ע הלפון כל הלבנון מבעל …ר סוף המיצר ורוחב מן …ו למערב עד לבוא חמת …מיצר הצפוני שלבוא …במקצוע לפונית מערבית …מסעי: (ו) אנכי אורישם. …מותך : הפלה לישראל …. ויכבוש לאחר זמן כל

…ת אהרן חמשת סרני פלשתים . חולין ס :

יהושע יב–יג

יח מלך אפק אחד מלך לשרון אחד :
יט מלך מדון אחד מלך חצור אחד :
כ מלך שמרון מראון אחד מלך אכשף ל' לא קרי' א'
אחד : כא מלך תענך אחד מלך מגדו
אחד : כב מלך קדש אחד מלך־יקנעם
לכרמל אחד : כג מלך דור לנפת דור ל' בספר'
אחד מלך־גוים לגלגל אחד : כד מלך ל'
תרצה אחד כל־מלכים שלשים ואחד : ב'

יג א ויהושע זקן בא בימים חצי הספר
ויאמר יהוה אליו אתה זקנתה באת ב' חד חס' וחד מ"ל
בימים והארץ נשארה הרבה־מאד דיהושע מ"ל דשמואל חסר
לרשתה : ב זאת הארץ הנשארת כל־
גלילות הפלשתים וכל־הגשורי :
ג מן־השיחור אשר על־פני מצרים
ועד גבול עקרון צפונה לכנעני ד' . ג'
תחשב חמשת סרני פלשתים
העזתי והאשדודי האשקלני הגתי ל'
והעקרני והעוים : ד מתימן כל־ ל'
ארץ הכנעני ומערה אשר לצידנים
עד־אפקה עד גבול האמרי : ה'
ה והארץ הגבלי וכל־הלבנון מזרח ח' ר"פ . ל'
השמש מבעל גד תחת הר־חרמון
עד לבוא חמת : ו כל־ישבי ההר ט' ר"פ בספר ד
מן־הלבנון עד־משרפת מים כל־ ל' חס'
צידנים אנכי אורישם מפני בני ל'
ישראל רק הפלה לישראל בנחלה ו' חס' בליש'

תרגום

חד מלכא דחפר חד : יח מלכא דאפק חד מלכא דלשרון חד : יט מלכא דמדון חד מלכא דחצור חד : כ מלכא דשמרון מראון חד מלכא דאכשף חד : כא מלכא דתענך חד מלכא דמגדו חד : כב מלכא דקדש חד מלכא דיקנעם לכרמלא חד : כג מלכא דדור לפלכי דור חד מלכא דעממין לגלגלא חד : כד מלכא דתרצה חד כל מלכיא תלתין וחד : א ויהושע סיב על ביומין ואמר יי ליה את סבתא עלתא ביומין וארעא אשתארת סגיאה לחדא למירתא : ב דא ארעא דאשתארת כל תחומי פלשתאי וכל גשוראי : ג מן שיחור די על אפי מצרים ועד תחום עקרון צפונא על ארעא כנענאי תתמני חמשא טורני פלשתאי עזתאי ואשדודאי אשקלונאי גתאי ועקרונאי ועואי : ד מדרומא כל ארעא כנענאי ומערתא די לצידונאה עד אפק עד תחום אמוראה : ה וארעא גבלי וכל לבנן מדנח שמשא ממישר גד שפולי טורא דחרמון עד מעלנא דחמת : ו כל יתבי טורא מן לבנן עד חרצי ימא צידונאי במימרי אתרכינוז מן קדם בני ישראל לחוד פליגהא לישראל באחסנא כמא

רדק

כל עיר ועיר שזוכר היתה ראש ממלכתו והיה מושל על עיירות וכפרים אחרים : (ב) גלילות . כמו גבול או כמו מחוז וכן גליל הגוים : (ג) מן השיחור. הוא נילום נחל מצרים והוא למקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל שלא כבש יהושע כל מצר הדרומית אלא ממדבר צין הוא הר החלק העולה שעירה עד הנילום הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים . הוא גמר המצר עד הים הגדול שבמערב וסרנים ענינם שרים : חמשת סרני . והעוים שזוכר בסוף הפסוק אינו ממנינם . ובדברי רבותינו ז"ל ששה סרנים הוא מונה ומתחלה קראם חמשה אמר ר' יוחנן אידונריקי שלהם חמשה פי' אידונריקי החשובים שבהם היו חמשה והעוים אינו מן הסרנים החשובי' ועוד בדבריהם עוים מתימן באו וסמכו ענינו לפסוק הבא אחריו : מתימן . ולפי פשט הפסוק מתימן פי' מדרום כלומר מצד דרום נשארה כל ארץ הכנעני : (ה) והארץ הגבלי . חסר הנסמך ומשפטו הארץ ארץ הגבלי וכן הארון הברית

רלבג

(א) והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה ולא יתכן לו מצד זקנותו להשלים המלחמ' עם מלכים הנשארים וצוה מאת הש"י שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשוה כלה ר"ל לט' השבטים וחצי שבט מנשה כי הב' שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שנאמר בתורה ואולם נתנו ללוים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקניינם כמו

ועד גבול ד' בקריאה וסי' מן השיחור אשר על פני מצרים . ושלמה היה מושל . ויהי מושל בכל הממלכות . ממגדל סונה ועד גבול כוש : והארץ ח' ר"פ בקריאה וסי' נמסר בסדר בראשית : הפלה ו' חסר בלישנא וסי' נמסר בסדר נשא :

ביאור הגר"א

…אמורי והחתי . והפריזי . והיבוסי והחוי : (כא) מלך תענך . מגידו . …יקנעם . דור לנפת דור . . הם המלכים אשר מצפון בהר . ובערבה . …גרות ובשפלה . ובנפת דור מים : (כג) מלך גוים . ומלך תרצה . הם הכנעני מנוזרה . ומים : יג (ג) והעוים . ואיתא בגמרא חמשת סרני פלשתים וחשיב ששי ומשני עוים מתימן באו ופירשו התוספת שהעוים אינו קאי על הפלשתים אלא קאי על

מצודת דוד

…מלך יקנעם לכרמל . יקנעם שם עיר המלוכה והיתה סמוכה לעיר כרמל ואליה …וכן מלך דור וכו' וכן מלך גוים וכו' : יג (א) זקן בא בימים . זקן יאמר …י אדם המוחש הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים מקדים …בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים : הרבה מאד . ולא תוכל לכבוש הכל בחייך : (ג) לכנעני תחשב . והלא ארץ הכנעני נתתי …ל : והעוים . המה לא מפלשתים : (ו) אנכי אורישם . אחרי מותך אני אגרשם לפניהם : הפילה . הטל הגורל ביניהם על מה שכבר כבשו ועל מה שלא כבשו

מצודת ציון

מהם : (כג) לנפת דור. למחוז דור : גוים . מקום נקבצו שמה מכמה עו"ג וכן תדעל מלך גוים (בראשית י"ד) : יג (ב) גלילות . מחוזות : (ג) השיחור . שם הנהר : סרני

כאשר צויתיך: ז ועתה חלק את־
הארץ הזאת בנחלה לתשעת
השבטים וחצי השבט המנשה:
ח עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם
אשר נתן להם משה בעבר הירדן
מזרחה כאשר נתן להם משה עבד
יהוה: ט מערוער אשר על־שפת־
נחל ארנון והעיר אשר בתוך־הנחל
וכל־המישר מידבא עד־דיבון:
י וכל ערי סיחון מלך האמרי אשר
מלך בחשבון עד־גבול בני־עמון:
יא והגלעד וגבול הגשורי והמעכתי
וכל הר חרמון וכל־הבשן עד־סלכה:
יב כל־ממלכות עוג בבשן אשר־
מלך בעשתרות ובאדרעי הוא
נשאר מיתר הרפאים ויכם משה
וירשם: יג ולא הורישו בני ישראל
את־הגשורי ואת־המעכתי וישב
גשור ומעכת בקרב ישראל עד היום
הזה: יד רק לשבט הלוי לא נתן נחלה
אשי יהוה אלהי ישראל הוא נחלתו
כאשר דבר־לו: טו ויתן משה
למטה בני־ראובן למשפחתם:
טז ויהי להם הגבול מערוער אשר על־
שפת־נחל ארנון והעיר אשר בתוך־
הנחל וכל־המישר על־מידבא:
יז חשבון וכל־עריה אשר במישור
דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון:
יח ויהצה וקדמת ומפעת: יט וקריתים
ושבמה וצרת השחר בהר העמק:
כ ובית פעור ואשדות הפסגה ובית
הישמות: כא וכל ערי המישר וכל־
ממלכות סיחון מלך האמרי אשר
מלך בחשבון אשר הכה משה אתו
ואת־נשיאי מדין את־אוי ואת־רקם
ואת־צור ואת־חור ואת־רבע נסיכי
סיחון ישבי הארץ: כב ואת־בלעם
בן־בעור הקוסם הרגו בני־ישראל
בחרב אל־חלליהם: כג ויהי גבול

דפקידתך: ז וכען פליג
ית ארעא הדא באחסנא
לתשעא שבטין ופלגות
שבטא דמנשה: ח עמיה
שבטא דראובן ושבטא גד
קבילו אחסנתהון דיהב
להון משה בעברא דירדנא
מדינחא כמא דיהב להון
משה עבדא דיי:
ט מערוער דעל כיף
נחלא דארנון וקרתא די
בגו נחלא וכל מישר
מידבא עד דיבון: י וכל
קרוי סיחון מלכא
דאמוראה די מלך בחשבון
עד תחום בני עמון:
יא וארעא גלעד ותחום
גשוראה ואפיקירוס וכל
טורא דחרמון וכל מתנן
עד סלכה: יב כל מלכות
עוג במתנן די מלך
בעשתרות ובאדרעי והוא
אשתאר משאר גבריא
ומחנון משה ותרכינון:
יג ולא תריכו בני ישראל
ית גשוראה וית אפיקירוס
ויתיב גשוראה ואפיקירוס
בגו ישראל עד יומא הדין:
יד לחוד לשבטא דלוי לא
יהב אחסנא קורבניא דיי
אלהא דישראל אינון
אחסנתיה כמא דמליל ליה:
טו ויהב משה לשבטא
דבני ראובן לזרעיתהון:
טז והוה להון תחומא
מערוער די על כיף
נחלא דארנון וקרתא די
בגו נחלא וכל מישרא
עד מידבא: יז חשבון וכל
קרוהא די במישרא דיבון
ובמות בעל ובית בעל
מעון: יח ויהצה וקדמות
ומפעת: יט וקריתים ושבמה וצרת השחר
בטורא דמישרא: כ ובית פעור ומשפך מרמתא
ובית ישמות: כא וכל קרוי מישרא וכל מלכות
סיחון מלכא דאמוראה דמלך בחשבון דמחא
משה יתיה וית רברבי מדין ית אוי וית רקם וית
צור וית חור וית רבע רברבי סיחון יתבי ארעא:
כב וית בלעם בר בעור קסמא קטלו בני ישראל
בחרבא על קטיליהון: כג והוה תחום בני ראובן

רדק

הנריא: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי שבט מנשה האחד ואמר עמו ואף על פי שלא זכרו לפי שזכר החצי האחר אמר עמו כאילו זכרו: (יט) בהר העמק. כתרגומו בטורא דמישרא: (כא) נסיכי סיחון יושבי הארץ. אלה חמשת מלכי מדין היו נסיכי סיחון בעוד שהיו סיחון והאמרי יושבי הארץ קודם שלכדום ישראל היו אלה נשיאי הארץ נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם: (כב) הקוסם. להודיע כי לא נביא היה אלא קוסם ונבואתו היתה לשעה או לכבוד ישראל בא אליו מלאך ה' לדבר הנבואות ההם. ויש לשאול איך מצאו בלעם שם והלא כתיב וילך וישב למקומו אלא שחזר שם לבקש שכרו על העצה שנתן להם למואב ולמדין להוציא בנותיהם הישות ויזנו ישראל עמהם ויהיה קצף ה' בהם וזהו שאמר לכה איעצך כמו שכתוב בדבר בלעם וכשראה שנתקיימה עצתו הלך למואב ולמדי' לבקש שכרו מהם: אל חלליהם. עם חלליה' וכמוהו רבים ונתירה כתיב על חלליהם והוא גם כן כמו עם כמו ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ואחרים זולתו. ויש

ביאור הגר"א

על הפסוק שאחריו דכתיב ותימן וגו' וכאלו הי' כתוב ומתימן עוים: (ח) עמו הראובני. פי' חצי שבט מנשה נטל עם ראובן וגד הוא כמו שכתוב שני פעמים חצי שבט מנשה דהיינו לתשעת וחצי שבט המנש' וחצי שבט מנשה עמו הראובני כו' והוא נקרא מסדר שנחלק בל"ב מדות דר' יוסי הגלילי וכמו שהעוים קאי על הפסוק שלאחריו:

רש"י

כל [שבט ושבט מס...
נגורלו: (ח) עמו כ...
והגדי. עם חצי הרא...
מנשה הראובני והגדי...
נחלתם: (ט) מערוע...
על שפת וגומ'. מונה...
כל ארץ עבר הירדן...
מפרש גבול כל שבט ושב...
מסה למטה פלוני ופ...
(יב) מיתר הרפאים...
כדרלעומר והמלכים את...
כמה שנאמר ויכו את...
בעשתרות קרנים: (יט...
העמק. בטורא דמי...
וחלי...

אשי ט' כתיב יו"ד ופי'...
בסדר צו: וכל ערי י"א...
ריש ומציעא וכל וכל וס...
נמסר בסדר צו. ואת ב...
דסמיכי וסי' ואת בלעם ב...
הרגו בחרב. ואת ב...
בעור הקוסם. ואת יבלע...
מגרשה דד"ה. ונמסר גם...
מטות:

תולדות אהרן בלפס בן...
כנהורין

מצודת דוד

כבשו עדיין וכל שבט יק...
חלקו: כאשר צויתיך...
ולו את יהושע וכו' הוא...
(דברים ג'): (ז) ועתה...
ר"ל בנחלה חלק הארץ...
חלקים ומחלה כמנין ה...
הנוחלים ואחר זה הפל...
לדעת איזה חלק למי: (ח...
ר"ל לפי שעם חצי השני...
מנשה לקחו הראובני והג...
נחלתם (ועם שלא הוזכר...
החצי השני משבט מנש...
אמר עמו הופ"ל והזכי...
האחד): כאשר נתן להם...
מוסב על לקחו נחלתם...
אמז כאשר נתן להם משה...
ההיא לקחו אותה ונתרצו ב...
כדבר קיים ואין לתת לה...
בהעבר הזה: (יד) אשי...
קדשי המזבח הניתן לאחר...
מתירין על האש: לו...
(טו) למשפחותם. ר"ל...
משה להם ביחד לשהם...
יחלקו ביניהם רק הוא...
חלק לכל משפחה חלק...
(יט) בהר העמק. בההר...
בתוך העמק: (כא) יושבי...
מתושבי ארץ סיחון: (כ...
חלליהם. עם שאר החללים...
להם

מצודת ציון

סרני. ענין שררה: (ט) הנ...
מקום ישר ושוה: (יא) וי...
גרשם: (כא) נסיכי. ענין...
ומלריה...

בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל זֹאת נַחֲלַת
בְּנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶן׃ כד וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
לְמַטֵּה גָד לִבְנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
כה וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל יַעְזֵר וְכָל־עָרֵי
הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד־
עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי רַבָּה׃
כו וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד־רָמַת הַמִּצְפֶּה וּבְטֹנִים
וּמִמַּחֲנַיִם עַד־גְּבוּל לִדְבִר׃ כז וּבָעֵמֶק
בֵּית הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצָפוֹן
יֶתֶר מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
הַיַּרְדֵּן וּגְבֻל עַד־קְצֵה יָם־כִּנֶּרֶת עֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה׃ כח זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־גָד
לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם׃
כט וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לַחֲצִי
שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְהִי לַחֲצִי מַטֵּה בְנֵי־
מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ ל וַיְהִי גְבוּלָם
מִמַּחֲנַיִם כָּל־הַבָּשָׁן כָּל־מַמְלְכוּת ׀
עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְכָל־חַוֺּת יָאִיר אֲשֶׁר
בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עִיר׃ לא וַחֲצִי הַגִּלְעָד
וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלְכוּת עוֹג
בַּבָּשָׁן לִבְנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לַחֲצִי
בְנֵי־מָכִיר לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ לב אֵלֶּה
אֲשֶׁר־נִחַל מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה׃
לג וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלָה
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתָם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם׃

יד א וְאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָחֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר נִחֲלוּ אוֹתָם אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת
הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב בְּגוֹרַל
נַחֲלָתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה
לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה׃
ג כִּי־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלַת שְׁנֵי הַמַּטּוֹת
וַחֲצִי הַמַּטֶּה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְלַלְוִיִּם
לֹא־נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָם׃ ד כִּי־הָיוּ
בְנֵי־יוֹסֵף שְׁנֵי מַטּוֹת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם
וְלֹא־נָתְנוּ חֵלֶק לַלְוִיִּם בָּאָרֶץ כִּי אִם־

ס' מ"ל בגני' · ג'. ג' · ב' ויבן לו כול' חס' במ"א · ט' חס' ב'יס' · ל' ס"פ כתיב מ"ס · ג' · ל'. ג' ד' · ס' מ"ל בגני' ג"פ בספר · ל'. ג' · ד' · י"א · ד' פתחין · ב' וכל לכהנים ולוים דכוו' במ"א

יַרְדְּנָא וּתְחוּמֵיהּ דָּא אַחֲסָנַת בְּנֵי רְאוּבֵן לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן: כד וִיהַב מֹשֶׁה לְשִׁבְטָא דְגָד לִבְנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן: כה וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא יַעְזֵר וְכָל קִרְוֵי גִלְעָד וּפַלְגוּת אַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוֹעֵר דִּי עַל אַפֵּי רַבָּה: כו וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד רָמַת מִצְפַּיָּא וּבְטוֹנִים וּמִמַּחֲנַיִם עַד תְּחוּם לִדְבִיר: כז וּבְמֵישְׁרָא בֵּית הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצִפּוּנָא שְׁאָר מַלְכוּת סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן יַרְדְּנָא וּתְחוּמֵיהּ עַד סְפֵי יַם גִּינוֹסַר עִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא: כח דָּא אַחֲסָנַת בְּנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן: כט וִיהַב מֹשֶׁה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִבְנֵי מְנַשֶּׁה לְזַרְעֲיָתְהוֹן: ל וַהֲוָה תְּחוּמֵיהוֹן מִמַּחֲנַיִם כָּל מַתְנָן כָּל מַלְכְוָתֵיהּ דְּעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְכָל כַּפְרָנֵי יָאִיר דִּבְמַתְנָן שִׁתִּין קִרְוִין: לא וּפַלְגוּת אַרְעָא דְגִלְעָד וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי קִרְוַיָּא מַלְכְוָתֵיהּ דְּעוֹג בְּמַתְנָן לִבְנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְפַלְגוּת בְּנֵי מָכִיר לְזַרְעֲיָתְהוֹן: לב אִלֵּין דִּי אַחְסֵין מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירִיחוֹ מַדִּינְחָא: לג וּלְשִׁבְטָא דְלֵוִי לָא יְהַב מֹשֶׁה אַחְסָנָא מַתְּנָן דִּיהַב לְהוֹן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִנּוּן אַחְסַנְתְּהוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל לְהוֹן: א וְאִלֵּין דְּאַחְסִינוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דִכְנַעַן דְּאַחְסִינוּ יַתְהוֹן אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְרֵישֵׁי אֲבָהַת שִׁבְטַיָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ב בְּעַדְבָא אִתְפַּלְגַת לְהוֹן אַחְסַנְתְּהוֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה לְתִשְׁעַת שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא: ג אֲרֵי יְהַב מֹשֶׁה אַחְסָנַת תְּרֵין שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וּלְלֵוָאֵי לָא יְהַב אַחְסָנָא בֵּינֵיהוֹן: ד אֲרֵי הֲווֹ בְּנֵי יוֹסֵף תְּרֵין שִׁבְטִין מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וְלָא יְהָבוּ חוּלָק לְלֵוָאֵי בְּאַרְעָא אֱלָהֵן קִרְוִין לְמִתַּב

רדק

ויש בו דרש שהיו מלכי מדין עושים כשפים עם בלעם ובורחים מפני חרב ושראל ופורחין באויר כיון שראה להם פנחס את הציץ נפלו על חלליהם ועוד אמרו על חלליהם שעשו לו ארבע מיתות בית דין ועוד אמרו כי פנחס הרגו: (כג) הירדן וגבול. כתרגומו ירדנא ותחומיה כלומר הערים הסמוכות אליו: (לא) לחצי בני מכיר. כי החצי האחר והם בני גלעד ששה בתי אבות לקחו נחלתם בארץ כנען: (ד) כי היו בני יוסף. אם תאמר לשבט לוי לא נתן נחלה היאך היו תשעה מטות וחצי המטה ושני מט"ו וחצי מעבר הירדן הנה י"ב ואם לוי אינו נמנה היאך היו י"ב לפי' אמר כי היו בני יוסף שני מטות והנה הם שנים עשר מט"ו

מסורה

שבט מנשה ג' דסמיכי בקריאה וסי' ויתן משה לחצי שבט מנשה. וישלחו בני ישראל ויבאו אל בני ראובן. וחד השבט המנשה. ועתה חלק את הארץ. וב' באוריתא שבט המנשה. וסי' ממלכת עוג נתתי לראובני. שבט המנשה גלעדה: עוג בבשן ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר דברים: נחלו ד' קמצין וסי' א'לה אשר נחלו בני ישראל. כי בנות מנשה. אך שקר נחלו אבותינו. נחלו פתאים אולת. וחד ונחלו לעולם: בגורל ה' רפין וסימ' בגורל נחלתם ר"פ דיהושע. ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ. אלה הנחלות. זה הדבר אשר נעשה. לא יהיה לך משליך חבל בגורל דמיכה:

רשי

[...]חצי ארץ בני עמון. [...]ה שכבשו מארץ בני [...] ומסיחון: (כז) הירדן [...] ירדנא ותחומיה הערים [...]נחו: (כח) הערים [...]ים. הערים המוקפות [...]: וחצריהם. ערי הפרזי [...]חומה: (א) אשר נחלו [...]. אשר הנחילו אותם כי [...]י יוסף שני מטות תחת שבט

מצודת דוד

[...]לא היה יכול להציל עצמו [...]ו: (כג) וגבול. ר"ל גם [...] ירדן והם הערים הסמוכים [...] גם המה לגבול ראובן [...]: למשפחותם. הנחלק לכל [...]ה חלק לבד: (לא) לבני [...] חצי הגלעד וכו' נתן לבני [...]לא לכולם כ"א לחצי בני [...]: (לב) אלה אשר נחל. [...]השבטים אשר הנחילם משה: [...]' אלהי וכו'. ר"ל מותר אשי [...]א נחלתם: יד (א) ואלה. [...]לה הערים האמורים בסוף [...]: (ב) בגורל נחלתם. [...]חלק לפי נחלתם: (ג) כי [...]שה. יבאר מדוע חלק [...] נחלה לתשעת המטות [...]אמר עם כי משה נתן [...]המטות וחצי וללוים לא [...] נחלה כי אין לתת להם [...]לוים ה' ולא נשארו א"כ [...]ן לנחלה כ"א שמונת המטות [...]נב"ז הוכרח יהושע לחלק [...] לתשעת המטות וחצי: [...]י היו. ר"ל לפי שבני [...] נחלקו לשתי מטות והיו א"כ

מצודת ציון

[...]ומגרשיהן. עיירות פרוזות [...]חומה העומדים סביב עיר [...]: (ל) חות יאיר. תרגומו [...] יאיר: יד (א) המטות. [...]ים: (ד) ומגרשיהם. הם הבנינים

רדק

מט"ת: למקניהם ולקנינם. כתרגומו לבעיריהון ולגיתיהון ר"ל הבהמות הגסות והבהמות דקות: (ז) כאשר עם לבבי. נרא' כי כאש' היה עמהם עד שבאו אל המחנה היה מסכים עמהם בדברי' כדי שלא יהרגוהו וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו וזהו שאמר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי ובדרך הדרש לפי שהתחיל לדבר כדבריהם כשאמר ויהס כלב התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמר' והם חשבו כי מסייע היה להם ושתקו: (ח) המסיו. נכתב ביו"ד שהוא במקום למ"ד הפועל והיה משפטו המסיו בשורק הוי"ו על דרך גטיו רגלי והדומים לו ובאה היו"ד נחה והוי"ו נעה שלא כמנהג וי"ו הרבים בלשון הקדש אבל בלשון ארמי ובא כמו כן אשתיו חמרא ורבי אחי רבי משה ז"ל כתבו בשקל השפיל והוי"ו מקום למ"ד הפעל אמר כי כל אחד מאחי אשר עלו עמי המסה את לב העם: (ט) אשר דרכה רגלך בה. זו היא חברון שנאמר ויבא עד חברון ולא אמר ויבאו לפי שהמרגלים האחרים היו יראים לבא שם מפני הענקים כמו שאמר ושם אחימן וגו' כלומר אף על פי שהיו שם אלה הענקים הגדולים בא שם כלב לפי' אמר לו משה שתהיה לו חברון לנחלה ואם לא נזכר זה בספר התורה ידוע כי אמת היה אחר שאמר כלב ויהושע הודה לו וכן כתוב בשופטים ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה: (י) החיה ה' אותי כאשר דבר. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה: זה ארבעים וחמש'. כי דבר המרגלים היה בשנה השנית לצאתם ממצרים והנה נשארו להם במדבר שלשים ושמנה שנה ושבע שכבשו הנה ארבעים וחמש ומזה ראו רז"ל כי ז' שנים כבשו הארץ וז' שחלקו ראו מפסוק בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר כי ישראל לא מנו ליובלות ושמטי' אלא אחר שחלקו והפסוק אומר כי ארבע עשרה שנה אחר החרבן היה תחלת יובל כמו שאומר בראש השנה בעשור לחדש ואיזו היא שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת יובל בא ותשיב משנכנסו ישראל לארץ אי אתה מוצא ארבע עשרה שנה אחר החרבן תחלת יובל אם לא תניח י"ד שנה משנכנסו עד שמנו והם שבע שכבשו ושבע שחלקו: מאז דבר ה'. כי במלות האל אמר משה לכלב שתהיה לו לנחלה: אשר הלך ישראל במדבר. טעמו לזה מ' וחמש שנה שוכר כלומר זה הזמן הארוך מן הדבר אשר דבר ה' עד היום לפי שהלך ישראל במדבר ל"ט בעון המרגלים וי"ת דאזל עם ישראל במדברא פי' טעם אשר הלך עם משה:

רש"י

שבט לוי: (ז) כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי שהמרגלים היו בעלי... ויראה כלב לומ' להם שלא יאמר כמות' וכשבא הכחישם וזהו שנאמר שו... היתה רוח אחרת עמו שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב: ... ארבעים וחמש שנה. למדנו ששהו בכיבוש הארץ שבע שנים שהרי ש... השנית שלח משה במ... נשארו שלשים ושמנה ... במדבר

פסוקים

עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם לְמִקְנֵיהֶם
וּלְקִנְיָנָם: ה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחְלְקוּ
אֶת־הָאָרֶץ: ו וַיִּגְּשׁוּ
בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי אַתָּה
יָדַעְתָּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים עַל אֹדוֹתַי
וְעַל־אֹדוֹתֶיךָ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ:
ז בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִּשְׁלֹחַ מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה אֹתִי מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לְרַגֵּל
אֶת־הָאָרֶץ וָאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר
עִם־לְבָבִי: ח וְאַחַי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי
הִמְסִיו אֶת־לֵב הָעָם וְאָנֹכִי מִלֵּאתִי
אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי: ט וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם־לֹא הָאָרֶץ
אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָּהּ לְךָ תִהְיֶה
לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי מִלֵּאתָ
אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי: י וְעַתָּה הִנֵּה הֶחֱיָה
יְהוָה אוֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר זֶה אַרְבָּעִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה מֵאָז דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה אֶל־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־הָלַךְ יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן־
חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה:

תרגום

וּרְוָחֵיהוֹן לִבְעִירֵהוֹן וּלְגֵיתֵיהוֹן: ח כְּמָא דְפַקֵּד יְיָ יַת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַלִּיגוּ יַת אַרְעָא: ו וּקְרִיבוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְוַת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָּלָא וַאֲמַר לֵיהּ כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה קְנִזָּאָה אַתְּ יְדַעְתָּא יַת פִּתְגָּמָא דְמַלֵּל יְיָ עִם מֹשֶׁה נְבִיָּא דַיְיָ עַל עֵיסַק דִּי לִי וְעַל עֵיסַק דִּי לָךְ בְּרֶקֶם גֵּיאָה: ז בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין אֲנָא כַּד שְׁלַח מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ יָתִי מֵרֶקֶם גֵּיאָה לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וַאֲתֵיבִית יָתֵיהּ פִּתְגָּמָא כְּמָא דַהֲוָה עִם לִבִּי: ח וְאַחַי דִסְלִיקוּ עִמִּי תַּבַּרוּ יַת לִבָּא דְעַמָּא וַאֲנָא אַשְׁלֵימִית בָּתַר דַּחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהִי: ט וְקַיֵּים מֹשֶׁה בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר אִם לָא אַרְעָא דִּי דְרָכַת פַּרְסַת רַגְלָךְ בַּהּ דִּילָךְ תְּהֵי לְאַחְסָנָא וְלִבְנָךְ עַד עָלְמָא אֲרֵי אַשְׁלֵימְתָּא בָּתַר דַּחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהִי: י וּכְעַן הָא קַיֵּים יְיָ יָתִי כְּמָא דִי מַלֵּיל דְּנַן אַרְבְּעִין וְחַמֵשׁ שְׁנִין מֵעִידָן דְמַלֵּיל יְיָ יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין עִם מֹשֶׁה דַאֲזַל יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וּכְעַן הָא אֲנָא יוֹמָא דֵין בַּר תְּמָנַן וְחָמֵשׁ

מסורה

כל סיפ' מגרשיהן במ"א ה ... ג׳ ... ג׳ ... ג׳ ... ג׳ חס' בסיפ' ... ג׳ ... ג׳ ... ב׳ ובעינן ... ב׳ ... ט"ו ... ב׳ בעינן ... ג׳ וכל חס"ק דכו׳

כל סיפר' מגרשיהן במ"א מגרשיהם וסימן כי היו בני יוסף שני מטות, וכל קריאת דכוו' במ"א מגרשיהן וסימן כל הערים אשר: משה איש האלהים ו' בלישנא וסימן וזאת הברכה אשר ברך משה. ויגשו בני יהודה אל יהושע. ומשה איש האלהים בניו יקראו. ויקרא המלך יהואש.

תולדות אהרן כאשר צוה ה'. עקדה שער כד: בן ארבעים שנה. סנהדרין סט ובחים קיח ערכין יג: אנכי היום. סנהדרין סט ובחים קיט ערכין יג:

רלבג

כמו שצוה הש"י את ... בתורה: (ו) והנה זכר ... נגשו בני יהודה אל ... בגלגל כי היה המשכן ... אז ולזה היה שם יהושע ... באו לשם עם כלב לבו... נשיא היה עליהם ויור... זה כי הוא לבדו דב... יהושע ולמדנו ממאמ... ארבעים וחמש שנה מא... ה' את הדבר הזה אל... כי שבעה שנים היה ... כבוש הארץ כמו שזכרו ... ז"ל וזה כי בשנה השנית ... בני ישראל מארץ ... נמנו ישראל כמו שנזכר ב... במדבר סיני ואחר מניינ... משה המרגלים ולפי ... היות משה לפני פרע' ע... מותו היו ארבעים שנ... הא היה בן פ' בעמדו ... פרע' הנה נשארו מע... המרגלים עד יום מותו ... ויותר על זה מה ש... מהשנה השנית ולזה ... שיובן שמה שאמר ... שיעמדו מ' שנה על ... המרגלים יחס' אלא ע... ל"ט שנה ולזה הו' ... שמעת מיתת משה רבינו ... עד באמר כלב זה המאמ... ה' שנים וחלק מ... השביעית ולפי שלא נש... בכבוש עד אחר זה ו... אחר שכבש כלב את ... זכר שהארץ שקטה ממ... הנה

מצודת ציון

הבניני' הסמוכים להעיר מחוץ לחומה והאלו נגרשו ממנה: למקניהם. הם בהמות גסות: ולקני'. הם בהמות דקות: (ו) אודותי. תרגומו עסק דילי וכן על כל אודות (ירמיה ג'): (ח) המסיו. מלשון המסה: מלאתי. ענין השלמה וגמר: (ט) דרכה. צעדה והוא

מצודת דוד

א"כ תשעה וחצי לבד הלוים אבל ללוים לא נתנו נחלה לא משה ולא יהושע: ... ר"ל לבד לדור בהם ולא להיות שלהם לגמרי: (ה) כאשר צוה ה'. שלא לתת ... ללוים: ויחלקו. ביניהם חלקו ולא נתנו ממנה ללוים: (ו) ויגשו בני יה... לעזור לכלב בשאלת בקשתו: על אודותי וכו'. שנחיה ונבוא אל הארץ ולא ... במדבר: (ז) עם לבבי. כי בפיו היה בעצה אחת עם יתר המרגלים כי פחד מהם ובבואו לפני משה בחש אותם: (ח) ואחי. המרגלים כולם המסו לב ה... מלאתי. השלמתי להחזיק דבר ה': (ט) אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאלו אמר אם לא יהיה הדבר הזה אזי יהיה עונשו כך וכך וגום ולא אמר וכן ... על פניך יברכך (איוב א'): אשר דרכה רגלך בה. זה חברון שנאמר ויבא עד חברון (במדבר י"ג) וכלב לבד בא לחברון: (י) אשר הלך וכו'. במשך ... האלו

רש״י

ושבע שכבשו הרי ארבעים וחמש : (טו) האדם הגדול בענקים הוא . של אחימן ששי ותלמי ארבע הי' שמו. ד"א על שם האב וג' בניו שהן ותם ילידי הענק : והארץ שקטה ממלחמ'. מוסב לענין הראשון לאחר שבע סביבותיהם נכנעו האמוריים ולא נאספו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו בחילוק הארץ ומדרש האדם הגדול בענקים ברהם אבינו ה"א שנקרא הארץ שקטה ממלחמה שנה שנתעכבו במדבר שכבדו את הזקן בקרית שאמרו לו נשיא אלהים תוכנו : (א) אל גבול סמוך למיצר אדום: בתחום מצר דרומי של ישראל : מקצה תימן . נסק"

רד״ק

(יא) וככחי עתה . באו שני כפי"ן הדמיון זה אחר זה כמו כעם ככהן כעבד כאדניו כאילו אמר העם ככהן והכהן כעם וכן ככחי עתה ככחי אז וכחי אז ככחי עתה ככל בש"ה : (יב) ה' אותי . כמו עמי וכן ואדברה אותך והדומים להם : (יג) ויתן את חברון לכלב . פי' שדה העיר וחצריה כי העיר עצמה היתה מקלט כמו שאמר בספר ערי המקלט כי חברון ומגרשיה היו לכהנים : (טו) קרית ארבע . ארבע הוא שם הענק והוא האדם הגדול בענקים : שקטה ממלחמה . כי התעצלו בני ישראל להוריש הכנענים : (א) נגבה . בקצה תימן מדבר צין היה לצד דרום ולא כל דרום הגבול אלא מקצה דרומו : מן הלשון . לשון הים וי"ת כיפא דמיתפני לדרומא ר"ל

יהושע

יא עוֹדֶנִּי הַיּוֹם חָזָק כַּאֲשֶׁר בְּיוֹם שְׁלֹחַ ל׳
אוֹתִי מֹשֶׁה כְּכֹחִי אָז וּכְכֹחִי עָתָּה ל׳ והוא חן ח״ב רבתי
לַמִּלְחָמָה וְלָצֵאת וְלָבוֹא׃ יב וְעַתָּה ל׳ . ד׳
תְּנָה־לִּי אֶת־הָהָר הַזֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אַתָּה שָׁמַעְתָּ
בַיּוֹם הַהוּא כִּי־עֲנָקִים שָׁם וְעָרִים
גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת אוּלַי יְהוָה אוֹתִי ל׳ וכל קריי׳ גדלות ובצרות
וְהוֹרַשְׁתִּים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
יג וַיְבָרְכֵהוּ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֵּן אֶת־חֶבְרוֹן
לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה לְנַחֲלָה׃ יד עַל־כֵּן ט״ו
הָיְתָה־חֶבְרוֹן לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי
לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא
אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו וְשֵׁם י״ג ר״פ
חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע הָאָדָם
הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה ל׳ . ל׳
מִמִּלְחָמָה׃ טו א וַיְהִי
הַגּוֹרָל לְמַטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם
אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם מִדְבַּר־צִן נֶגְבָּה

תרגום

שְׁנִין׃ יא עַד כְּעַן אֲנָא יוֹמָא דֵין תַּקִּיף כִּדְבְיוֹמָא דִשְׁלַח יָתִי מֹשֶׁה כְּחֵילִי כִּבְכֵן וּכְעַן חֵילִי דִכְעַן לְאַגָּחָא קְרָבָא וּלְמִפַּק וּלְמֵיעַל׃ יב וּכְעַן הַב לִי יַת טוּרָא הָדֵין דְּמַלֵּיל יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי אַתְּ שְׁמַעְתָּא בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי גִבָּרִין תַּמָּן וְקִרְוִין רַבְרְבָן כְּרִיכָן מָאִים יְהֵא מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדִי וְאֵירְתִינוּן כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ׃ יג וּבָרְכֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ וִיהַב יַת חֶבְרוֹן לְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה לְאַחְסָנָא׃ יד עַל כֵּן הֲוַת חֶבְרוֹן לְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה קְנִזָּאָה לְאַחְסָנָא עַד יוֹמָא הָדֵין חֲלַף דְּאַשְׁלֵם בָּתַר דַּחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו וְשׁוּם חֶבְרוֹן מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְבַּע אֱנָשׁ רַב בְּגִבָּרַיָּא הוּא וְאַרְעָא שְׁדוֹכַת מִלְּמֶעְבַּד קְרָבָא׃ א וַהֲוָה עַדְבָא לְשִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה לְזַרְעִיַתְהוֹן עַל תְּחוּם אֱדוֹם מַדְבְּרָא דְצִין

יעמדו על עמדם . ויקם ישוע בן יוצדק דעזרא . תפלת למשה איש האלהים : ושמונים ו' מלאים . וסימ' נמסר בסדר בראשית : ושם י"ג ר"פ וסימ' נמסר בסדר בראשית :

רלב״ג

זה מבואר שכבר יתכן ימי הכבוש שבע שנים וכרו רבותינו ז"ל שימי ה היו ג"כ שבע שנים ודעתי לזה סמך שלם שכבר קבלו זה בקבלה :
ועלה

ביאור הגר״א

(א) ויהי הגורל למטה בני יהודה . כי יהודה נטל תחלה מפאת דרום נגד כל ישראל לכן נקרא בש"ס כל חלק הדרום ארץ יהודה שהוא היה חלק יהודה . נכלל בשבט יהודה ונקרא תמיד על שם יהודה , ומחלק יוסף ואילך נקרא היא צפון וכמ"ש יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו מצפון (יהושע אל גבול אדום . פי' שמקצוע צפונית מערבית של אדום היה נוגע בקצה של א"י ומשם היתה התחלת גבול דרום של יהודה . ורש"י פי' (בגבולין של שאדום היה בדרום כלו ומואב למעלה מאדום וא"א לומר כן לפי דעתו הי' צין למעלה מארץ אדום (כמ"ש רש"י בפ' מסעי ל"ד ג' מדבר צין כו') וכתיב בני ישראל מדבר צין היא קדש וכתיב וישלח ישראל מקדש אל מלך אדום וא"כ מדבר צין קודם לארץ אדום . ועוד הכתיב ויסעו ב"י מהר ההר וגו' לסבב את אדום ולפי פירש"י היה הר ההר אחר ארץ אדום בעבר השני כי כן כתיב (בפ' ל"ג ל"ו) ויסעו וגו' ויחנו במדבר צין היא קדש ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר . הר ההר למעלה מקדש ולפי פירש"י ז"ל שמדבר צין היא קדש למעל' מארץ אדום כ"ש הר ההר . ועוד שרש"י בעצמו מביא מדרש רז"ל לפי שנתקרבו לאדום ההר נחסר אהרן הצדיק ולפי דעתו אפי' מדבר צין היה בעבר השני וכ"ש הר כנ"ל . (עיין בביאור הגאון פ' בלק מהדורא תניינא דף מ"ח ע"ב פ' ל"ו ד"ה על גבול ארנון כו' ובפ' חוקת דף מ"ז ע"א פ"א ד"ה מדבר צין היא קדש ריך מאוד מזה) וכבר עברו גבול אדום וא"כ היאך נתקרבו לאדום בהר ההר ,
אלא עיקר הענין שאדום היה במקצוע דרומית מזרחית של א"י . זוית צפונית של אדום בדרומית של ארץ ישראל והר ההר למטה ממנה וקדש עוד למטה ממנה קצת ומדבר צין עוד למטה ממנו קצת וקדש הוא קצה גבול ארץ אדום (עיין בביאור הגאון הנ"ל שכתב שם שקדש היתה עיר בקצה מדבר צין כו' ר"ל בקצה מדבר צין שאצל אדום . לפי זה מה שכתב כאן ומדבר צין עוד למטה כו' הוא כל האורך של המדבר עד צינה ונתקרבו קצת להר ההר שם מת אהרן ונסעו משם לסבב ארץ אדום והלכו בצד דרום של ארץ אדום עד שבאו לאובות ובדרך הזה היה צלמונה ופונן . ואובות היה בסוף גבול אדום ולכן לא כתיב בפרשת חוקת רק נסיעתן מהר ההר לאובות ולא חשיב צלמונה ופונן לפי שנכללין בדרך הזה ולא כתיב רק ב' הקצוות של ארץ אדום ונסעו מאובות באלכסון קצת עד שבאו לעיי העברים שהיא נגד מדבר מואב ומואב היה כעין דלי"ת שהלך מואב נגד המזרח של ארץ אדום והלך גם בצד צפון של ארץ אדום כרצועה רחבה עד ארץ ישראל . ונסעו מעיי העברים עד נחל זרד ונחל זרד היה אצל ארץ מואב נגד גבול צפוני של ארץ אדום שהוא נגד גבול דרום של ארץ ישראל ומחמת שלא רצו מואב להניח לעבור ישראל בגבולם הוכרחו לעבור את נחל זרד ובאו לנחל ארנון אשר הוא גבול בין מואב ובין האמורי . וזה הנחל זרד נקרא והב שמשם התחלת ירושת ישראל והוא נקרא דיבון גד כי עד שם לקח גד ולכן כתיב וטרף זרוע אף קדקוד שלקח כמו זרוע כי עד ארץ מואב אשר לקח סיחון לקח כל הרוחב
עד

מצודת דוד

(יא) עודני היום חזק . לפי שבא לשאול את חברון חשש פן ישיב יהושע ר הלא זקנת ותש כחך ואיך תכבוש את חברון לזה אמר עודני חזק כמאז : ככחי כמו הכח שהיה בי אז כזה הכח בי היום הן להלחם בעצמי הן לצאת ולבוא העם להורותם תכסיסי המלחמה : (יב) ההר הזה . זה חברון : ביום ההוא . אשר הלכנו לתור את הארץ : כי ענקים שם . ומי יעצר כח להלחם בם : אולי אותי . אולי יהיה ה' עמי לכבשם ולגרשם כאשר דבר לתת לי : (יג) ויברכהו . שיצלח בהלחמו בם : את חברון . שדה העיר וחצריה אבל העיר עצמה היתה עיר ט והיא ומגרשיה היו לכהנים כמ"ש למטה : (יד) על כן . ר"ל לא באה לו בחלקו ובגורלו בתוך בני משפחתו ובאו כ"ש בעבור זה באה לחלקו חוץ ומפרש יען מלא וכו' : (טו) קרית ארבע . קרית איש שהיה שמו ארבע והוא היה אדם הגדול בענקים ור"ל גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגובה הקומה : והארץ ה ממלחמה . כאלו אמר הנה הדבר הזה עם שנכתב פה אחר כל המלחמות מ"מ נהיה הדבר בזמן המלחמה ולאח"ז שקטה הארץ ממלחמה : טו (א) למשפחותם . שחלקו למשפחותם כי יתכן שחלקו לכל משפחה ומשפחה חלק לבד ולא היו מעורבבים אלה באלה : אל גבול אדום . לנחול אצל גבול אדום שעמדה בדרומה ארץ ישראל : מדבר צין נגבה . ר"ל מדבר צין היתה מיצר הדרומי של יהודה וחוזר ומפרש מקצה תימן ור"ל לא שהיתה מדבר צין כל אורך מיצר הדרומי כ"א בקצה

מצודת ציון

והוא מלשון דרך : (יב) בצורות . חזקות והוא מל' צור : אותי . עמי אף כי הוא בחול"ם וכן ואדברה אותך (יחזקאל ב') : והורשתים . וגרשתים : (יד) יען . בעבור : (טו) קרית . מלשון קריה ועיר : טו (א) גבול . מיצר וסוף :
הלשון

רדק

ר"ל לשון סלע : (ג) אל מנגב . אל המקום שהיה מנגב למעלה עקרבים : (ד) זה יהיה לכם גבול נגב . היה לו לומר להם שהרי כל הפרשה ספור דברים הוא ויתכן פירושו כי כן יהיה הגבול להם כמו שנאמר בתורה הזה יהיה לכם גבול נגב : (ו) אבן בהן בן ראובן . אדני המקום היה שמו בוהן בן ראובן וכן תרגם יונתן בר ראובן ושם המקום אבן אולי היתה שם אבן גדולה לסימן לגבול המקום

רשי

בסוף כל המיצר : (ב) ויהי להם גבול . מיצר דרומי של יהודה : מקצה ים המלח . הוא מקצוע דרומית מזרחית של א"י כאלה מסעי : מן הלשון . של... (ג) ויצא אל מנגב למעלה עקרבים . ואינו אומר ויצא ונסב ותא... במקום שחוט של גבול בולט אל החוץ או כונס לצד פנים שאינו... מכוון וכאן הוא בולט א... ובא מנגב למעלה ע... בדרום של מעלה ע... נמצא שלמעלה עקרבים מן החוט ועבר ובא המערב : צנה . לצן וכ... שצריכה למ"ד בתחלתו לה ה"א בסופה : ועל... מה שהוא עולה מן לצד ירושלים הוא ומירושלים והלאה ה... כאן למדנו שירושלים מכל ארץ ישראל ו... אינה נזכר' במיצר זה... צפונית של יהודה הית... שאמור בענין : ועל... לקדש ברנע . החוט לדרומה של קדש ברנע קדש לפנים מן החוט חצרון . לצד המערב הו... והולך עד והיו תצאותיו... (ד) תצאות . סופו ש... אל הים הגדול שהו... מערבי לכל ארץ ישרא... גבול יהודה מחזיק ארכה של א"י ישרא...

נביאים

מִקְצֵה תֵימָן׃ ב וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל נֶגֶב
מִקְצֵה יָם הַמֶּלַח מִן־הַלָּשֹׁן הַפֹּנֶה
נֶגְבָּה׃ ג וְיָצָא אֶל־מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה
עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה וְעָלָה מִנֶּגֶב
לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעָבַר חֶצְרוֹן וְעָלָה
אַדָּרָה וְנָסַב הַקַּרְקָעָה׃ ד וְעָבַר
עַצְמוֹנָה וְיָצָא נַחַל מִצְרַיִם וְהָיָה
תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה זֶה־יִהְיֶה לָכֶם
גְּבוּל נֶגֶב׃ ה וּגְבוּל קֵדְמָה יָם הַמֶּלַח
עַד־קְצֵה הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה
מִלְּשׁוֹן הַיָּם מִקְצֵה הַיַּרְדֵּן׃ ו וְעָלָה
הַגְּבוּל בֵּית חָגְלָה וְעָבַר מִצְּפוֹן לְבֵית
הָעֲרָבָה וְעָלָה הַגְּבוּל אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־

ג' חס' · י"א נכפ' · ג'. ג' · והיו קרי · ג'

תרגום

דָרוֹמָא מִסְיָפֵי דָרוֹמָא׃
ב וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּם דָרוֹמָא
מִסְיָפֵי יַמָּא דְמִלְחָא מִן
כֵּיפָא דְמִתְפְּנֵי לְדָרוֹמָא׃
ג וְנָפֵק לְמִדָרוֹמָא לְמַסְקָנָא
דַעֲקְרַבִּין וַעֲבַר לְצִין וּסְלֵיק
מִדָרוֹמָא לְרְקַם גֵיאָה וַעֲבַר
לְחֶצְרוֹן וּסְלֵיק לַאֲדָר
וּמִסְתְּחַר לְקַרְקָעָה׃ ד וַעֲבַר
לְעַצְמוֹן וְנָפֵק לְנַחֲלָא
דְמִצְרַיִם וַהֲווֹ מַפְּקָנוֹהִי
דִתְחוּמָא לְמַעַרְבָא דֵין
יְהֵא לְכוֹן תְּחוּם דָרוֹמָא׃
ה וּתְחוּם קִידוּמָא יַמָּא דְמִלְחָא עַד סְיָפֵי יַרְדְנָא
וּתְחוּמָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִכֵּיף יַמָּא מִסְיָפֵי יַרְדְנָא׃
ו וְסָלֵק תְּחוּמָא לְבֵית חָגְלָה וַעֲבַר מִצִּפּוּנָא לְבֵית
מֵישְׁרָא וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְאֶבֶן בּוֹהַן בַּר רְאוּבֵן׃

מסורה

והית תוצאת הגבול ז' כתיבין והיה וקרינן והיו וסימ' למעלה עקרבים דוידבר, נחל מצרים דיהודה, בית און. בית חורון. בית חגלה דבנימין, צאן אבדות היו עמי. ולא יהיו עוד לשני גוים, ונמסר גם בסדר מסעי: לפאת צפונה ג' בקריאה וסימן וגבול קדמה. ויהי להם הגבול. וזת גבול הארץ דיחזקאל :

רשי (המשך)

המזרח למערב ועומד בדרום' של ארץ ישראל : (ה) וגבול קדמה . חוט המתוח למיצר מזרחי של יה דה : ים המלח . שהוא מקצוע דרומית... לארץ כאלה מסעי : עד קצה הירדן . רחבו של גבול יהודה אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום שהירדן נופל בים המלח שהירדן אף הוא במיצר מ... ארץ כנען כמו שנאמר באלה מסעי במיצר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע : וגבול לפאת צפונה . חוט מיצר המתיח... לשון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו ששם כלה רוחב גבול מיצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוט... לבית הערב' נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט : (ו) ועלה הגבול וגו' אבן בהן . כל מה שהולך עד ירושלים הוא עו...

ביאור הגר"א

עד הירדן ואצל ארץ מואב לקח רצועה קצרה עד נחל זרד . ולכן נקרא והב מלשון יהב שמשם התחלת יהיבה וכן נקרא בשירת ישראל מתנה שמשם התחלת המתנה שהיא ארץ ישראל שניתן לישראל וז"ש ממדבר שהוא עיי העברים מדבר מואב נסעו למתנה וממתנה נחליאל שהוא נחלי ארנון ובמות הוא אשר יקרא במלחמות ה' אשד הנחלים ובמסעי נקרא הרי העברים והגיא נקרא ערבות מואב ומשם בארה הוא ראש הפסגה ונשקפה כו' כי שם נטמן הבאר ומראש הפסגה היה נראה הבאר ע"פ הישימון הוא בית הישימות שכתוב בפ' מסעי ושם במכעי כתיב שני פעמים ויחנו והיינו החנייה האחת כפשוטו והב' הוא התפשטותן שנתפשט חנייתן על כל ערבות מואב . ולא נכתבו בפ' מסעי רק מ"א מסעות הגם שהיו מ"ב כידוע ונכתבה חנייה תחתיה ומסע המ"ב נכתבה ביהושע ויסעו מהשיטים (ג' א') ושם לא נכתבה חנייה רק וילינו שם טרם יעבורו : מדבר צן . היא תחת אדום אצל גבול דרום של ארץ ישראל : מקצה תימן . לפי שארץ אדום נתחלקה למשפחות בני עשו ומשפחות תימן היא הראשונה שבאדום כמ"ש אלוף תימן כו' ונטל בתחלת ארץ אדום במקצוע צפונית מערבית ולכך היה תימן נוגע בגבול דרומית ארץ ישראל ולכך נקרא דרום תימן ונקרא נגבה לפי שהחמה מהלכת שם תמיד בקיץ ובחורף ומייבשת לכן נקרא נגבה לשון יובש . וצפון נקרא ע"ש שהחמה צפונה בבואה לשם . ומזרח ששם מתחלת לזרוח ומערב שהחמה שוקעת שם ונתערב החשך עם האור ולזה נקרא ערב: (ב) מן הלשון. מפני שדרך הנהרות לקצר מפני קצותיו כלשון לכך אמר מן הלשון : הפונה נגבה . כלומר מאותו צד הלשון הפונה לדרום שם מתחיל גבו... ומשם חוסב והולך כל פאת דרום של יהודה : (ג) ויצא אל מנגב וגו' . ש... ההנהה כל מקום שנאמר ויצא פירש שהגבול היה יוצא מקו המישור לקו... קצת ובמקום שכלה השיפוע שם התחיל להלוך במישור ונמצא נתרחב הגבו... מקום שנאמר ועבר פי' שעבר הגבול באמצע העיר וכל מקום שנאמר ונסב... הגבול היה מתרחב רק כנגד אותו המקום ומסבב אותו עד שבא במישור... שהתחיל להתרחב וכל מקום שנאמר ותאר פי' שקו הגבול הולך במישור ואינו... לימין ולא לשמאל והוא מלשון במחוגה יתארהו. וכל מקום שאמר ועלה. פירש... למקום גבוה להר . וכ"מ שנאמר וירד פי' שירד קו הגבול לשפלה ולעמק : מנגב למעלה עקרבים. פי' שהגבול היה מתרחב עד שהיה הגבול בדרום לעב... עקרבים ומעלה עקרבים נכנס בערי א"י : ועבר צנה . פירש שעבר דרך אמצ... של צינה ונקראת צנה מפני שהיה שם ציני הר הברזל ולפיכך היתה נקראת מ... מדבר של עיר צין : ועלה מנגב לקדש ברנע . שקדש ברנע בדרום של א'... בהר לכך נאמר ועלה : ונסב הקרקעה . שקו הגבול היה הולך סביב הקרקע... עגול : (ד) ועבר עצמונה . באמצע העיר : ויצא נחל מצרים . שהנחל הי... ממצרים עד ארץ ישראל והוא נילוס והגבול היה מתרחב עד קצה הנחל ומש... הקו במישור עד הים הגדול : (ה) מלשון הים . פי' שגבול צפון יהודה הי... מקצה ים המלח מצפונה המתקצר כלשון : (ו) ועבר מצפון לבית הערבה. שהגבול

מצודת דוד

מקצה תימן היתה וממנה היה מתחיל מיצר הדרומי : (ב) גבול נגב . מיצר הדרומי ממזרח כלפי המערב : מקצה ים המלח . אשר עמד במזרחו של ארץ ישראל ומשם התחיל מדבר צין : מן הלשון . של הים ההוא : (ג) ויצא . הגבול ההוא יצא כלפי חוץ להתרחב יותר ובא אל המקום שהיתה מנגב למעלה עקרבים א"כ שיתה מעלה עקרבים לפנים מן הגבול וליהודה תחשב (כ"מ שנאמר ויצא ר"ל חוט המיצר יצא כלפי חוץ ונתרחב הנחלה היא וברוחב ההיא הלכה משם והלאה וכ"מ שנאמר ונסב או ותאר ר"ל חוט המיצר סיבב רק המקום ההוא ואח"ז חזר חוט המיצר לרוחב הראשון או כשכלה הפאה האחת ומסבב לפאה אחרת וכ"מ שנא' תוצאות או ר"ל שם כלה הגבול לגמרי או ר"ל שם כלה ויצא רוחב הראשון כי משם והלאה נתקצר הנחלה וכאשר יראה בצירה): ועבר צנה. משם עבר הגבול לצין כי הה"א בסופה עומדת במקום למ"ד בתחלה (כ"מ שנא' ועבר ר"ל במקום ישר ושוה וכ"מ שנא' ועלה ר"ל שעלה במעלה הר וכ"מ שנא' וירד ר"ל שירד במורד הר) : מנגב לקדש ברנע. והיתה א"כ נחלת בני יהודה : (ד) תוצאות הגבול . סוף הגבול כלה אל הים הגדול החזיק גבול יהודה כל אורך ארץ ישראל מן המזרח למערב : זה יהיה לכם זה הגבול יהיה לכל ישראל גבול הנגב מן המזרח למערב כאמור : (ה) קדמה . מדרום כלפי הצפון : ים המלח . כל אורך הים היה הגבול ורו... נחלתו : עד קצה הירדן . קצהו הדרומי הנופל בהים (אולם משם הלך בפאת הדרומי כלפי המערב ונפל בים הגדול כן אמרז"ל (בכורות נ"ה) ובז... מ"ש ויסע לוט מקדם (בראשית י"ג) כי פנה למערב לככר הירדן שכלפי... וניחא מ"ש ויבאו כו' אשר בעבר הירדן (שם נ') ור"ל בעבר הירדן שכלפי... כי לא היה צורך להם ללכת בדרך עבר הירדן המזרחי) : וגבול לפאת צפונה... המזרח כלפי המערב : מלשון הים . הפונה לצפונה והוא מקצה הירדן הפונה ל... (ו) בית חגלה . ר"ל מצפונה כמוזכר בגבולי בנימין : מצפון וכו' . א"כ בית... היה

רשי

: (ז) ועלה הגבול דבירה מעמק עכור . שהיה עמק עכור בין אבן בהן
: ולפנה פונה אל הגלגל . וכשמגיע הגבול כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא
המילר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומים אשר
ה בדרום הנחל נמצא הנחל חוץ מן החוט שלא בגבול יהודה : מנגב לנחל.
מדרון הי' בלא מים: אל
רוגל . מעין הכובסים
יונתן עין קצרא וקורא
כובס רוגל ע"ש שבועט
בגדי' כאמר ברגליו סולוס
: (ח) ועלה וגו' גי בן
. עודנו עולה מעט עד
עיטם ומשם והלאה הוא
והו שאמרו רבותינו ז"ל
בית קדשים סבור למבנייהו
עיטם שהוא גבוה
רגלים מעט : אל כתף
מנגב . כמראת ירושלים
מן החוט ואינה בגבול
: אלא בגבול בנימין
בלשונו של יהוד' :
ותאר . לשון ונסב בעוגל
ובמחוגה יתארהו וי"ת את
ויסחר : ויצא אל עיי
עפרון . החוט יוצא לצד
ן והגבול הרחיב עד עיי
עפרון : ותאר הגבול בעלה .
זה לצד המערב אלא
טה לצד צפון : (י) ונסב
ל מבעלה ימה . עכשיו
למנינו הראשון מן המזרח
רב : אל כתף הר יערים
נה . שהיה החוט בלפונה
של

המקום : (ז) אל הגלגל אשר נכח למעלה אדומים . נקרא המקום גלגל ונקרא גלילות לענין ידוע אצלם ואדומים גם כן שם מקום נקרא כך לענין ידוע אצלם . ות"י למסקנא דאדמים : אל עין רוגל. ת"י לעין קצרא וקצרא בדברי רז"ל הוא כובס הבגדים ות"י שדה כבים חקל משטח קצריא ונקרא הכובס רוגל לפי שמספסקהבגדי' ברגליו בעת שמכבסם : (ח) גי בן הנם . ת"י חילת בר הינם והיה הגיא הזה סמוך לירושלם והוא המקום אשר טמא יאשיהו מפני הגלולים שהיו בו ושם אדוני המקום מקדש בן הנום והנום . ומה שנאמר ועלה הגבול והמקום היה גי אינו אומר ועלה כנגד הגיא אלא אל המקום שהיה בו הגיא בכל אלה הגבולים הוא אומר ועלה כי ירושלם גבוה מכל הארצות: עמק רפאים . ת"י מישר גבריא והוא שנאמר עליו כמלקט שבלים בעמק רפאים והיה בנוקים ההוא מאז מקום הגבורים הענקים : (ט) ותאר הגבול . כל ותאר. ת"י ויסחור כמו ובמחוגה יתארהו שהוא ענין סבוב : מעין מי נפתוח. הוא הנקרא בדברי רז"ל עין עיטם

[Scripture]

ראובן : ז ועלה הגבול ו דברה
מעמק עכור וצפונה פנה אל־הגלגל
אשר־נכח למעלה אדמים אשר
מנגב לנחל ועבר הגבול אל־מי
עין־שמש והיו תצאתיו
אל־עין רגל : ח ועלה הגבול גי בן־
הנם אל־כתף היבוסי מנגב היא
ירושלם ועלה הגבול אל־ראש ההר
אשר על־פני גי־הנם ימה אשר בקצה
עמק־רפאים צפונה : ט ותאר הגבול
מראש ההר אל־מעין מי נפתוח ויצא
אל־ערי הר־עפרון ותאר הגבול
בעלה היא קרית יערים : י ונסב
הגבול מבעלה ימה אל־הר שעיר
ועבר אל־כתף הר־יערים מצפונה

[Margin notes: ג' חס' · ה' חד מנהון חס' · כל סיפר' חס' א' · ד' פתחין · י"ו וכל הר הכרמל דכוו']

[Targum]

ז וסלק תחומא לדביר
ממישר עכור וצפונא
מתפני לגלגלא דלקבל
מסקנא דאדמים דמדרום
לנחלא ועבר תחומא למי
עין שמש והון מפקנוהי
לעין קצרה : ח וסליק
תחומא לחילת בר הנם
דלעיבר יבוס מדרומא
היא ירושלם וסליק תחומא
לריש טורא דעל אפי חילת
הנם מערבא דבסיפי
מישר גבריא צפונא :
ט ויסחר תחומא מריש
טורא למבועי מי נפתוח
ונפק לקרוי טורא דעפרון
ויסחר תחומא לבעלה היא
קרית יערים : י ומסתחר
תחומא מבעלה לימא
לטורא דשעיר ועבר
לעיבר טור יערים מצפונא

רלבג

(ח) ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב הוא ירושלם . ידמה מזה המקום שירושלם לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להוריש' וישב היבוסי בני יהודה בירושלם יורה שירושלם היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמר לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם . וממה ר בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם ידמה כי ירושלם היתה מנחלת בני בנימין ולזה נפלה המחלוקת נתחלקה ירושלם לשבטים אם לא . ככר יפול ספק במה שנזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה

[Masorah:] ...ה ה' בקריאה וסימן נמסר בסדר ואתחנן : פנה ג' וחס' וסימן אשר לבבו פנה היום . וצפונה אל הגלגל . אשר פנה דרך הקדים . ונמסר גם בריש סדר נצבים : מעין ד' פתחין וסימ' מעין מי נפתוח . וחברו . וכל מעין מים יסתמו . מעין גנים באר :

...ות אהרן ופאר הגבול . ובסים נו :

ביאור הגר"א

...ול עבר בתוך העיר אפס לא באמצע אבל נמשך יותר לצד צפון ולכן חשב בית ובית הערבה גם בין ערי בנימין : (ז) מעמק עכור . ע"כ צריך לומר שעמק היה הולך דרך רוחב כל ארץ בנימין עד שבא קצהו לארץ יהודה דהא כשעמדו ...ו סקלו את עכן בעמק עכור ונקרא על שמו ויריחו הוא בצד צפון של ארץ ...ן וכאן הזכיר שקו הגבול יהודה הולך דרך עמק עכור אלא שצ"ל שעמק עכור עד כנגד יריחו דרך כל ארץ בנימין עד שפגע בגבול יהודה : ולפונה פונה אל ... פירש שלפון דביר כנגד גלגל : אשר נוכח למעלה אדומים . פי' שגלגל הוא מעלה אדומים : אשר מנגב לנחל . שמעל' אדומים הי' מנגב לנהל : והיו תוצאותיו ...ין רוגל . פי' מן עין שמש עד עין רוגל היה הגבול מתרחב לפאת צפון ובמקום ...השיפוע הלך שוב במישור : (ח) ועלה הגבול גי בן הנם . פי' שגי בן הנם מנגב ליבוסי שהיא ירושלים כמו שחושב בין ערי בנימין יבוס היא ...ים ונקראת ציון : ועלה הגבול אל ראש ההר . פי' שההר היה במערבה ...גי בן הנום . והא דחשיב כאן תחלה גי בן הנום ויבוסי ואח"כ ההר . ובגבול בנימין חשב תחלה ההר ואח"כ גי בן הנם ואח"כ יבוסי מפני שביהודה הושב ממזרח למערב ובגבול בנימין חשב ממערב למזרח ויבוסי הנזכר כאן ושם הוא סימן לגי בן הנום והוא עומד נגד גי בן הנום לצד צפון והוא אינו סימן לקו הגבול אלא על מקום הגי שהוא מנגב של יבוסי והוא בגבול בנימין : אשר בקצה עמק רפאים צפונה . שההר היה בצפון עמק רפאים : (ט) ותאר הגבול . שהלך שוב במישור ויצא אל ערי הר עפרון ומשם ואילך מתרחב הגבול עד הר עפרון : (י) ונסב הגבול מבעלה ימה . פי' שהיה הגבול מסבב הים כחצי עגול . והא דכתיב בבנימין מקצה קרית יערים ויצא הגבול ימה ושם הושב ממערב למזרח הרי היה הים במזרחה של קרית יערים וע"כ צריך לומר שהים היה מסבב את קרית יערים ממזרח למערבה דרך דרומה ולכן בערי יהודה חושב אותו צד שבמערבה ובערי בנימין חושב אותו צד שבמזרחה של קרית יערים : אל הר שעיר . כמו איש שעיר מפני ששם היו גדלים קנים קטנים והוא מסוכך בהם כמו שעיר בשערות שלו ולכן היה נקרא עבו איש שעיר

מצודת דוד

...לפנים מן המילר וליהודה תחשב (ואף כי בית הערבה נמנה היא בנחלת בנימין ...שנים היו בשם אחד והיה לפאת שם לווי להבדיל ביניהן ולא הוזכר במקרא ...נ"ל בכ"מ שנזכר פעמים ושלש שם מקום אחד הן בנחלת שבט אחד הן בנחלת שבטים) : (ז) מעמק עכור . כי מאבן בהן ראובן בא הגבול לעמק עכור עם שלא נזכר ומעלמו יובן : ולפונה פונה . כשבא הגבול מול הגלגל היה חוצה המילר ...ב ויולא לצד לפון אל הגלגל אשר היא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה ההיא עומדת בדרום הנחל והגבול הלך מהגלגל נכחו אל מעלה אדומים והנחל מן החוט המילר ולחוץ שלא בגבול יהודה : ועבר הגבול . ממעלה אדומים : והיו תולאותיו וכו'. בלפון עין רוגל היה סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס המילר לפנים ונתקלר הנחלה : (ח) ועלה הגבול . מעין רוגל נכנס הגבול לפנים לצד הדרום ועלה במעלה ההר לגי בן הנם אשר עמדה מלד ירושלים בדרומה ...לים עלמה היתה מנחלת בנימין אבל רלועה היתה יולאת מנחלת יהודה ובאה בירושלים) ואמר ל' ועלה כי ירושלים היתה גבוה מכל א"י זולת עין עיטם : היא ...לים. על היבוסי יאמר : ועלה הגבול אל ראש ההר . עודנו עולה עד מעין מי נפתוח והוא עין עיטם הנזכר בדרז"ל : ימה . ההר היה במערבה של גי בן ...ונקלה הלפוני של עמק רפאים נמלא העמק היה מגבול יהודה : (ט) ויצא אל ערי הר עפרון . ר"ל בעבר הלפוני והיו משל יהודה : (י) ימה . כלפי המערב :

מצודת ציון

(ד) הלשון ראש הים המשוך כלשון : (ה) לפאת . לצד ורוח : (ו) אבן בוהן. הוא שם מקום : בן ראובן . עיר אחד ששמו ראובן וכן מבין סיחון (ירמיה מ"ח) : (ז) נוכח . נגד : (ט) ותאר . ענין הקפה וסבוב כמו

מלפ נה

עיטם : (יב) הימה הגדול וגביל. וגבול יהודה למערב היה הים הגדול : וגבול. הים . כלומר הים הגדול וגבולו היה גבול יהודה לצד מערב וכת"י ותחומיה : (טו) ושם דביר. לפנים קרית ספר. אמרו רז"ל כי בלשון פרסי קוראין דביר- לספר : (יז) עתניאל בן קנז אחי כלב . אמרו רז"ל כי אחיו מאמו היה כי כלב בן יפונה היה ועתניאל בן קנז. ומה שאמר על כלב הקנזי ויחס אותו לבעל אמו ויתכן לפרש כי אחיו מאביו ומאמו היה והיה שם אביו כלב בן יפונה וקנז כי הרבה נמצאים שתי שמות לאדם אחד והנכון אצלי עוד כי קנז היה שם ראש המשפחה והתיחסו בני המשפחה אליו ובאמרו הקנזי או בן קנז הכל אחד כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו כי אפילו למשפחת האם לא מצאנו שיתיחס האדם כי אם לבית אבותיו ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערי' שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן : (יח) ויהי בבואה . באות בית השמוש ופי' כבואה לבית בעלה : ותסיתהו . הסיתה בעלה לשאול מאת אביה שדה ולא רצה הוא לשאול וכשראתה כן ותצנח מעל החמור כלומר הפילה עצמה מעל החמור שהיתה רוכבת עליו . ות"י ואתרכינת וכן תרגו' ותפל מעל הגמל : (יט) ברכה . ת"י אחסנתא ויתכן לפרש ברכה ממש שהיא תוספת טובה כלומר שיוסיף לו על מה שנתן לה כי ידמה שנתן לה ארץ נמאס ויבשה וזהו שאמרה ארץ הנגב נתתני תרגום חרבו המים נגיבו מיא ושאלה שיתן לה עוד השדה שהיו בו גלות המים להשקות ארץ הנגב שנתן לה ופי' נתתני נתת לי . ויש לפרש עוד ברכה כמו ברכה בארי וי"ת ארץ הנגב ארי לארע דרומא יהבתני . ופי' גלות מים מעיינות כמו גל נעול או פירוש בריכות מים המכונסין וי"ת בית שקיא : (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה

של הר יערים נמלא הר יערים בתוך גבול יהודה לפנים מן המ"ע : (יא) תלאות הגבול . סוף המיצר : ימה . אל ים הגדול שהוא מצר מערבי : פי ה' ליהושע . כמה שאמר הקב"ה ליהושע : (יד) וירש משם כלב . לאח יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון כמה שנאמר בספר שופט[ים] נכתבה כאן אלא מפני ה[...]
(טו) קרית ספר . [...]
אמרו אלו הלכות ש[...]
בימי אבלו של משה [...]
עתניאל בן קנז מפיל[...]
(יז) אחי כלב . מ[...]
(יח) ותצנח . ואתרכינ[ת ...]
עצמה ליפול ברגליו : (י[ט) ...]
לי ברכה . פרנסה : ארץ [...]
חרבה כמו חרבו פני [...]
ומתרגם נגיבו שייקא [...]
בית מנוגב מכל ט[...]
שאין בו אלא תורה : [...]
נתת לי כמו דברו לשלו[...]
אליו . בני ובאוני ובאו[...]
ובשלם בשל להם : ג[...]
מעינות : (כא) ויהיו [...]
מקצה למטה בני יהודה [...]
מטה יהודה הוא [...]
רבותינו לא מנה יהוש[ע ...]
עיירות

היא כְּסָלוֹן וְנָחֵית לְבֵית
שֶׁמֶשׁ וְעָבַר לְתִמְנָא׃
יא וְנָפֵיק תְּחוּמָא לְעִבַר
עֶקְרוֹן לְצִפּוּנָא וְיִסְחַר
תְּחוּמָא לְשִׁכְּרוֹן וְעָבַר
לְטוּר בַּעֲלָה וְנָפֵק לְיַבְנְאֵל
וַהֲווֹן מַפְקָנוֹהִי דִתְחוּמָא
לְיַמָּא׃ יב וּתְחוּם מַעַרְבָא
יַמָּא רַבָּא וּתְחוּמָא דֵין
תְּחוּם בְּנֵי יְהוּדָה סְחוֹר
סְחוֹר לְזַרְעֲיַתְהוֹן׃ יג וּלְכָלֵב
בַּר יְפוּנֶה יְהַב חוּלְקָא בְּגוֹ
בְּנֵי יְהוּדָה עַל מֵימְרָא דַיְיָ
לִיהוֹשֻׁעַ יַת קִרְיַת אַרְבַּע
אֲבוּהוֹן דְגִבָּרַיָא הִיא חֶבְרוֹן׃
יד וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן כָּלֵב יַת
תְּלָתָא בְּנֵי גִבָּרַיָא יַת שֵׁשַׁי
וְיַת אֲחִימָן וְיַת תַּלְמַי בְּנֵי
גִבָּרַיָא׃ טו וּסְלֵיק מִתַּמָּן
לְוַת יָתְבֵי דְבִר וְשׁוּם דְּבִר
מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְכֵי׃
טז וַאֲמַר כָּלֵב דְּמָחֵי יַת
קִרְיַת אַרְכֵי וְיִכְבְּשִׁינָהּ
וְאֶתֵּן לֵיהּ יַת עַכְסָה בְּרַתִּי
לְאִתּוּ׃ יז וְכַבְשַׁהּ עָתְנִיאֵל
בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב וִיהַב
לֵיהּ יַת עַכְסָה בְּרַתֵּיהּ
לְאִתּוּ׃ יח וַהֲוָה בְּמֵיעֲלַהּ
וְאַמְלַכְתֵּיהּ לְמִשְׁאַל מִן
אֲבוּהָא אַחְסַנְתָּא
וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא
וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מַה לִיךְ׃
יט וַאֲמַרַת הַב לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לַאֲרַע דָּרוֹמָא יְהַבְתַּנִי
וְתִתֵּן לִי אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָּא וִיהַב לַהּ יַת בֵּית
שַׁקְיָא עִילָאָה וְיַת בֵּית שַׁקְיָא תַּחְתָּאָה׃ כ דָּא
אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה לְזַרְעֲיַתְהוֹן׃ כא וַהֲוָה קִרְוַיָא
מִסְּיָפֵי לְשִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה עַל תְּחוּם אֱדוֹם בְּדָרוֹמָא

הִיא כְּסָלוֹן וְיָרַד בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְעָבַר
תִּמְנָה׃ יא וְיָצָא הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף
עֶקְרוֹן צָפוֹנָה וְתָאַר הַגְּבוּל שִׁכְּרוֹנָה
וְעָבַר הַר־הַבַּעֲלָה וְיָצָא יַבְנְאֵל וְהָיוּ
תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה׃ יב וּגְבוּל יָם
הַיָּמָּה הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה גְּבוּל בְּנֵי־
יְהוּדָה סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ יג וּלְכָלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה נָתַן חֵלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי־יְהוּדָה
אֶל־פִּי יְהוָה לִיהוֹשֻׁעַ אֶת־קִרְיַת
אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן׃
יד וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם כָּלֵב אֶת־שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי
הָעֲנָק אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־
תַּלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק׃ טו וַיַּעַל מִשָּׁם
אֶל־יֹשְׁבֵי דְּבִר וְשֵׁם־דְּבִר לְפָנִים קִרְיַת־
סֵפֶר׃ טז וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־
קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־
עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה׃ יז וַיִּלְכְּדָהּ
עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב וַיִּתֶּן־לוֹ
אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה׃ יח וַיְהִי
בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ
שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ
כָּלֵב מַה־לָּךְ׃ יט וַתֹּאמֶר תְּנָה־
לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה
לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ אֵת גֻּלֹּת
עִלִּיּוֹת וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת׃
כ זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כא וַיִּהְיוּ
הֶעָרִים מִקְצֵה לְמַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־
גְּבוּל אֱדוֹם בַּנֶּגְבָּה קַבְצְאֵל וְעֵדֶר

שלושה ד' מלאים בנבי[אים ...]
ויורש משם כלב את שלו[שה ...]
הענק . ויולדו לאבשלום [...]
שלושה . ותאו שלוש[ה ...]
דיחזקאל . וכל מגלה [...]
דכוו' מלאים : ותצנח ג[' ...]
ויהי בבאה ותסיתהו לש[אול ...]
וחברו דשפטים . ותקח יע[ל ...]
חבר את יתד האהל : [...]
חס' בקריאה וסימן ות[...]
הנה לי ברכה כי ארץ [...]
נתתני ג' בפסוק. וחברו [...]
לו תנה לי ברכה דשפטים [...]
עמדים שנים דמלכים [...]
דפסוק חסר וי"ו : תחת[...]
בקריאה וסימ' ותאמר [...]
ברכה כי ארץ הנגב [...]
דיהושע . שתני בבור תח[...]
והורדתיך את יורדי בור [...]
שמים כי עשה ה'. בן א[...]
על המון מצרים . שם [...]
וכל המונה . קראתי ש[...]
מבור :

תולדות אהרן ולכלב . [...]
טו : פבכ[...]
סס : וילכדה ע"ב א[...] . ס[...]
ו.תס תה. סס : תנה לי ברכ[ה ...]

ביאור הגר[א]

סעיר : ועבר אל כתף הר [...]
מצפונה . פי' שהגבול הי[ה ...]
בתוך הר יערים אבל לא [...]
העיר אלא משוך קצת לצד צפון : (יא) ויצא הגבול אל כתף עקרון צפונה . פירש שהיה הגבול מתרחב והולך לצד צפון של [...]

מצודת ציון

כמו ובמחוגה יתארהו (ישעיה מ"ד) : (יח) ותצנח . ענין נפילה כמו ותצנח בארץ (שופטים ד') ור"ל הפילה עצמה בכח וכאלו נפלה בארץ : (יט) ברכה . מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג) : הנגב . ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כ"א) : נתתני . נתתי לי : גלות . מעין כמו גל נעול (ש"ה ד') ונקרא כן ע"ש סבובו

מצודת דוד

מצפונה . נמצא הר יערים היא כסלון לפנים מן הגבול ומצד יהודה [...] (יא) לצפונה . והיה עקרון לפנים מן הגבול : תוצאות . סוף הגבול כלה א[...] הגדול : (יב) וגבול ים . גבול המערבי מן הצפון אל הדרום : הימה הגדול [...] הגדול היה לגבול : וגבול . ר"ל איי הים יחשבו גם הם לגבול יהודה ונחלת[ם ...] סביב למשפחותם . ר"ל המסבב נחלת כל משפחותם : (יג) אל פי ה' . ר"ל לא מעצמו נתנו יהושע לכלב כ"א על פי ה' : אבי הענק . ר"ל ארבע היה אבי הענ[ק ...] הגדול שבענקים : (יח) בבואה . בבית בעלה : ותסיתהו . הסיתה את בעלה ופתה אותו לתת לה רשות שתשאל היא שדה מאביה : ותצנח מעל החמור . הפילה עצמ[ה ...] החמור לנפול בארץ : מה לך . מה נחסר לך אשר תרצה לשאול עליו : (יט) כי ארץ הנגב נתתני . חלקת השדה אשר נתת לי מאז היא ארץ נגובה מבלי מעיני מים: ונת[תה ...] גוה אשאל אשר תתן לי חלקת שדה ובה מעין מים : את גלות . נתן לה שדה עם מעין ממעל ואם מעין מתחת : (כ) למשפחותם . הנחלק לכל משפחה לבד : (כא)

רש"י

...העומדות על הגבולים : (לב) כל ערים עשרים ותשע. ובפרטן אתה
...ולסים וח' אלא אלה היתרות נטלו בני שמעון מחבל בני יהודה ונזכרו'
...קלת שמעון באר שבע ומולד' חצר שועל ועצם ואלתול' וחרמה וצקלג
...מון הרי תשע היתרות המנויות כאן : (לו) ערים ארבע עשרה .
חמש עשרה אומר אני
...עינם א'הוא וזה פירושו
...כעין שלו הוא עין תפוח
בנחלת מנשה אל יושבי
...וח : (מז) והים הגדול
. נמין שהים שקורין
אלפי"ש

וְיָגוּר: כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה: ל׳. ל׳
כג וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן: כד זִיף וָטֶלֶם ל׳
וּבְעָלוֹת: כה וְחָצוֹר ׀ חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת ל׳. ל׳
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר: כו אֲמָם וּשְׁמַע ל׳
וּמוֹלָדָה: כז וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית
פָּלֶט: כח וַחֲצַר שׁוּעָל וּבְאֵר שֶׁבַע ד׳
וּבִזְיוֹתְיָה: כט בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעָצֶם: ל׳ ולא מפיק
ל וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה: לא וְצִקְלַג
וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה: לב וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים ל׳. ל׳
וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל־עָרִים עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן: לג בַּשְּׁפֵלָה
אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה: לד וְזָנוֹחַ ג׳ מ״ל
וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם: לה יַרְמוּת ל׳
וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַעֲזֵקָה: לו וְשַׁעֲרַיִם ל׳
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרֹתָיִם עָרִים
אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן:
לז צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל־גָּד: ל׳. ז׳ פתחין
לח וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל: לט לָכִישׁ
וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן: מ וְכַבּוֹן וְלַחְמָס ל׳
וְכִתְלִישׁ: מא וּגְדֵרוֹת בֵּית־דָּגוֹן וְנַעֲמָה ל׳. ב׳
וּמַקֵּדָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן:
מב לִבְנָה וָעֶתֶר וְעָשָׁן:
מג וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה וּנְצִיב: מד וּקְעִילָה
וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה עָרִים תֵּשַׁע ב׳ בספ׳
וְחַצְרֵיהֶן: מה עֶקְרוֹן
וּבְנֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ: מו מֵעֶקְרוֹן וָיָמָּה כֹּל ג׳ חס׳. ג׳
אֲשֶׁר־עַל־יַד אַשְׁדּוֹד וְחַצְרֵיהֶן:
מז אַשְׁדּוֹד בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ
עַזָּה בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַד־נַחַל מִצְרָיִם
וְהַיָּם הַגָּבוּל וּגְבוּל: הגדול קרי
מח וּבָהָר שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה: מט וְדַנָּה כו קרי
וְקִרְיַת־סַנָּה הִיא דְבִר: נ וַעֲנָב ל׳. כל חס׳ במ״א
וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים: נא וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה ל׳ וחס׳
עָרִים אַחַת־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן:
נב אֲרַב וְדוּמָה וְאֶשְׁעָן: נג וְיָנִים וּבֵית־ ל׳. וינום קרי
תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה: נד וְחֻמְטָה וְקִרְיַת ל׳

קַבְצְאֵל וְעֵדֶר וְיָגוּר:
כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה:
כג וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן:
כד זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת:
כה וְחָצוֹר חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר:
כו אֲמָם וּשְׁמָע וּמוֹלָדָה:
כז וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית
פָּלֶט: כח וַחֲצַר שׁוּעָל
וּבְאֵר שֶׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה:
כט בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעָצֶם:
ל וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה:
לא וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה:
לב וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעֵין
וְרִמּוֹן כָּל קִרְוַיָּא עַשְׂרִין
וּתְשַׁע וּפַצְחֵיהֶן:
לג בִּשְׁפֶלְתָּא אֶשְׁתָּאוֹל
וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה: לד וְזָנוֹחַ
וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם:
לה יַרְמוּת וַעֲדֻלָּם שׁוֹכֹה
וַעֲזֵקָה: לו וְשַׁעֲרַיִם
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרוֹתַיִם
קִרְוִין אַרְבַּע עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן:
לז צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל גָּד:
לח וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל:
לט לָכִישׁ וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן:
מ וְכַבּוֹן וְלַחְמָס וְכִתְלִישׁ:
מא וּגְדֵרוֹת בֵּין דָּגוֹן וְנַעֲמָה
וּמַקֵּדָה קִרְוִין שִׁית עַסְרֵי
וּפַצְחֵיהֶן: מב לִבְנָה וְעֶתֶר
וְעָשָׁן: מג וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה
וּנְצִיב: מד וּקְעִילָה וְאַכְזִיב
וּמָרֵאשָׁה קִרְוִין תְּשַׁע
וּפַצְחֵיהֶן: מה עֶקְרוֹן
וְכַפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא:
מו מֵעֶקְרוֹן וּמַעַרְבָא כָּל
קִרְוַיָּא דַעֲל תְּחוּם אַשְׁדּוֹד
וּפַצְחֵיהֶן: מז אַשְׁדּוֹד
כַּפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא עַזָּה
כַּפְרָנָהָא וּפַצְחָהָא עַד
נַחֲלָא דְמִצְרַיִם וְיַמָּא רַבָּה
וּתְחוּמֵיהּ: מח וּבְטוּרָא
שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׁוֹכֹה: מט וְדַנָּה וְקִרְיַת סַנָּה הִיא
דְבִיר: נ וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים: נא וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה
קִרְוִין חֲדָא עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן: נב אֲרַב וְרוּמָה וְאֶשְׁעָן:
נג וְיָנוּם וּבֵית תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה: נד וְחֻמְטָה וְקִרְיַת אַרְבַּע

רדק

יהודה פירוש כמו הסוף ויהי מקצה הערים למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ולפיכך נקדו בצרי לפי שהוא סמוך ובאמרו מקצה הוא שאמרו רז"ל לא מנה יהושע אלא הערי' העומדות על הגבולים : (לב) כל ערים עשרי' ותשע. ובפרטם תמצא ל"ח והתשע היתרים היו לבני שמעון וספרם בנחלת בני יהוד' בפרט לפי שהיו בנחלת בני יהודה כמו שאמר ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה והם כתיב אלה הערים היתרים לשמעון באר שבע וחצר שועל בלה והיא בעלה שכתיב הנה ועצם ואלתולד ובתול זהו וכסיל שכתוב הנה וחרמה וצקלג ועין רמון והנה הם עשר בזה המנין והם מנוות בנחלת בני שמעון ואין לנו נותרות אלא תשע אלא נאמר כי בלה איננו בעלה ובתול איננו כסיל אף על פי שהוא נראה כן ועוד יש ערים ספורות למט' שמעון בנחלת יהודה והם גם כן ספירות בנחלת בני שמעון והם עתר ועשן כמו שכתוב וצקלג שזכר הנה לבני יהודה ווזכר אותה גם כן לבני שמעון ואנו רואים כי מיום שישב בה דוד היתה למלכי יהודה נאמר כי לקחוה בני ישראל בעת כבוש הארץ ונפלה לחלק שמעון ואחר כך לקחה מלך גת מהם עד שישב דוד בה על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא והלאה : (לה) שכה ועזקה . ועוד זוכר למטה סוכה וכן אשנה זוכר אותה בב' מקומות נקראים בשם אחד והיה לאחד מהם שם לווי להבדיל ביניהם ולא נזכר בכתיב : (לו) ערים ארבע עשרה . ובפרטן תמצא חמש עשרה ואפשר כי הגדרה וגדרתים עיר אחת : (מז) והים הגדול וגב"ל . כתיב הגבול כלומר

אשתאול ג' מלאים וסימן בשפלה אשתאול וצרעה . ויירדו אחיו וכל בית . ותחל רוח ה' לפעמו. ומגדל ז' בקריאה וסימ' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר : צנן וחדשה ומגדל גד. ויראון ומגדל אל חרם. ומגדל עז היה בתוך העיר . יסוב כל הארץ בערבה מגבע לרמון . ומעל לשער אפרים . ועל שער ב' בו דעזרא : ויפתח ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' ויפתח ואשנה, ויפתח הגלעדי , ויפתח שפתיו עמך . הד' שום קרתא חד שום גברא חד לישן פתיחא. וימה ג' וסימ' בס' לך לך בהר יוצאים בבקעה ובהר . ובהר שמיר ויתיר , בתרא ר"פ וקדמא ס"פ :

תולדות אהרן וקינה ודימונה , גיטין ז : זיף וטלם . סוטה מח : וצקלג ומדמנה . גיטין ז : תפוח והעינם : סוטה י :

רלבג

...לק בני יה:דה רב מהם
... בני שמעון בתוך
...איך יתכן והנה היתה
...חלוקה כלה בגורל על
... כאשר נעלם ממנו
...ד שינתן בתחלה לשבט
...יותר מהראוי ואחר כך
... שלא הספיק הוכרח
לתת

מצודת דוד

...ים מקצה נחלת יהודה
...גבול אדום בדרומה של
... (כה) וחצור וכו'. ארבע
...במקרא זה חצור א' הדתה
...ות ב' חצרון היא חצור ד'
...ו חצור האמור בתחלת
... ולא זהו האמור במקרא
...צון : (לב) עשרים ותשע.
... תמצא ל"ח וזהו לפי
... מהן לא נשארו לבני
... כי בני שמעון לקחים
...הודה ונזכרות הנה בנחלת
...עון והם באר שבע ומולדה
...על ועצם ואלתולד וחרמה
... ועין ורמון : וחצריהן .
...חצריהן : (לו) והגדרה
...ם. היא עיר אחת ונקראת
...השמות : (לז) צנן וכו' .
...ו עמדו בשפלה אולם
... אחרת ולזה מנה אלו
... ואלו לעצמן וכ"כ נאמר
... ומנה אלו לבד ואלו לבד :
...גדרות בית דגון . הן ב'
... האחת גדרות והשנית בית
... (מו) מעקרון וימה וכו' .
...ן לצד המערב היה ליהודה
...ים אשר אצל מקום אשדוד
...צרי הערים ההם :
...עד נחל מצרים . שהיה
... של יהודה : והים
... . ר"ל ועד הים הגדול
... מערבו : וגבול. גם גבול
...ם האיים אשר בים אף
ההם

מצודת ציון

...נטלו : אף . עם : עליות.
...עליון : (מה) ובנותיה
... הסמוכים אליה : (מו) על
יד

רדק

כלומר כי הים היה גבולם וקרי הגדול : (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם , כתיב יוכלו כי אף בזמן העתיד לא יוכלו עד שיבא דוד וקרי יכלו כי לא יכלו אז להורישם בעת כבוש הארץ ואמרו רז״ל יכולין היו אלא שלא היו רשאים מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך והיבוסי הזה לא היה היבוסי משבעה גוים אלא אדם אחד שהיה שמו יבוס והיה מפלשתים מזרע אבימלך ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלם היה שמם יבוסי מתיחסים אל יבוס וכן ארונה היבוסי שהיה מלך המקום ההוא ומצודת המקום ההוא היא ציון שהיא בירושלם ועד דוד לא היה נכבש המקום ההוא ולדעת רז״ל לא נכבשה מפני השבועה ודוד הסיר העורים והפסחים שהיו צלמי נחשת והיה כתוב בהם דבר השבועה ואחר כך כבש המגדל ההוא ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי לישראל במחיר וזה נכתב לאחוזת עולם שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו׳ . ועוד אמרו כי השבועה היתה לי ולניני ולנכדי וכשכבשו בני יהודה את ירושלם היה נכד אבימלך חי עדיין ולא יכלו לכבוש המצודה עדיין מפני השבועה ובימי דוד לא היה עוד הנכד חי ועוד נכתב זה עוד בספר שמואל ולפי הפשט היה המבצר חזק ולא היה כח לבני יהודה להורישם אולי היתה סבה מאת ה׳ שלא תלכד המצודה ההיא עד מליך דוד מלך ישראל כדי שתקרא על שמו לפי שהיה ראש מלכות ישראל ומה שאמר עד היום הזה יהושע כתב כן כי הוא כתב ספרו לפי הקבלה ובימיו לא הורישם מירושלם ואף בימי דוד מלאמו שהיו שם : (ב) מבית אל לוזה . זה מקום היה שמו בית אל ואינו המקום שקרא יעקב אבינו בית אל כי אותו שמו

רשי

אלשי״ש בלע״ז : (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם . שמעו בשם וכושע בן קרחה אומר יכולין היו אלא שלא היו רשאין מהשם שנשבע אברהם לאבימלך , ויבוסי זה לא על שם האומה היה אלא דוד שהיה בירושלים ושמו יבוס ובני אותו מתוך מפלשתים היו : בני יהודה את ירושל הורישו את בני ... (א) ויצא הגורל לבני ... כמיזר לפומי של ... של יהושע נפל ... כמ״ש למטה ותמי ... על גבולם מצפון ... הארץ היה בין בני ... בני יוסף שנטלו ... אחריהם (ר״ל ... שמלינו בשבט ... גורלם בין בני יהודה ... יוסף : מירדן יריחו ... מזרחה. התחיל הגבול ... המדבר עולה מירחו ... המדבר עולה הגבול ... ...

תנ״ך

אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר עָרִים תֵּשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן׃ נה מָעוֹן | כַּרְמֶל
וָזִיף וְיוּטָּה׃ נו וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ׃
נז הַקַּיִן גִּבְעָה וְתִמְנָה עָרִים עֶשֶׂר
וְחַצְרֵיהֶן׃ נח חַלְחוּל בֵּית־
צוּר וּגְדוֹר׃ נט וּמַעֲרָת וּבֵית־עֲנוֹת
וְאֶלְתְּקֹן עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן׃
ס קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת
יְעָרִים וְהָרַבָּה עָרִים שְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן׃
סא בַּמִּדְבָּר בֵּית הָעֲרָבָה
מִדִּין וּסְכָכָה׃ סב וְהַנִּבְשָׁן וְעִיר־הַמֶּלַח
וְעֵין גֶּדִי עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן׃
סג וְאֶת־הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַםִ לֹא־יוכלו בְנֵי־יְהוּדָה (יכלו קרי)
לְהוֹרִישָׁם וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַםִ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
טז א וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לִבְנֵי יוֹסֵף מִיַּרְדֵּן יְרִיחוֹ
לְמֵי יְרִיחוֹ מִזְרָחָה הַמִּדְבָּר עֹלֶה
מִירִיחוֹ בָּהָר בֵּית־אֵל׃ ב וְיָצָא מִבֵּית־
אֵל לוּזָה וְעָבַר אֶל־גְּבוּל הָאַרְכִּי
עֲטָרוֹת׃ ג וְיָרַד־יָמָּה אֶל־גְּבוּל הַיַּפְלֵטִי
עַד־גְּבוּל בֵּית־חוֹרֹן תַּחְתּוֹן וְעַד־גָּזֶר
והיו תֹּצְאֹתָיו יָמָּה׃ (היו קרי) ד וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי־
יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ ה וַיְהִי גְּבוּל

תרגום

היא חברון וציער קרוין
תשע ופצחיהן : נה מעון
כרמל וזיף ויוטה :
נו ויזרעאל ויקדעם וזנוח :
נז הקין גבעה ותמנה קרוין
עסר ופצחיהן : נח חלחול
בית צור וגדור : נט ומערת
ובית ענות ואלתקן קרוין
שית ופצחיהן : ס קרית
בעל היא קרית יערים
והרבה קרוין תרתין
ופצחיהן : סא במדברא
בית מישרא מדין וסככה :
סב ונבשן וקרית מלח
ועין גדי קרוין שית
ופצחיהן : סג וית יבוסאי
יתבי ירושלם לא יכילו
בני יהודה לתרכותהון
ויתיבו יבוסאי עם בני
יהודה בירושלם עד יומא
הדין : א ונפק עדבא לבני
יוסף מירדנא דיריחו למיא
יריחו מדינחא למדברא
דסליק מיריחו בטורא
לבית אל : ב ונפק מבית
אל ללוז ועבר לתחום
ארכי לעטרות : ג ונחית
לימא לתחום יפלטים עד
תחום בית חורון ארעאה
ועד גזר ויהון מפקנוהי
לימא : ד ואחסינו בני יוסף מנשה ואפרים : ה והוה

רלבג

לתת לשבט שמעון ... יהודה הנה זה לא ... בזה האופן ואמנו ... זה הספק כי ... נחלת בני יהודה ... אחת הש״י ... יותר מן הראוי להם ... כל הערים ההם ... אך נמנו מפני ... בתוך גבוליהם ... ביאר מה שהיה ... לשבט שמעון וזה ... פה

לוזה ד׳ בקריאה ... יעקב לוזה אשר ... אל לוזה . ועבר ... לוזה ב׳ בפסוק

ביאור הגר״א

בני (א) ויצא הגורל לבני יוסף . מפני שיהודה ואפרים הם ראשי השבטים בכל מקום בין בסדר הדגלים וכן מלכים הראשונים היו מהם וכן לעתיד ב״ב יהיה משיח בן דוד ומשיח בן יוסף שנאמר ... ולכן נקרא כלל ישראל יהודה ואפרים ולכן בחלק ... נפלו גם הם תחלה : מירדן יריחו למי יריחו מזרחה פי׳ בפסק הגבול מירדן שכנגד יריחו עד מי יריחו שבמזרח יריחו : המדבר . פי׳ כשבא קו הגבול עד יריחו לא נטה ליריחו אלא הלך במישור דרך המדבר : עולה מיריחו בהר בית אל . פי׳ ועלה הגבול משם להר בית אל ויריחו נשאר בגבול בנימין : (ב) ויצא מבית אל לוזה . לא הוא שקרא יעקב בית אל ויעקב קרא לג׳ מקומות בית אל א׳ קרא בית אל לבד . ובג׳ קרא אל בית אל . ובג׳ קרא אלהים בית אל כמ״ש בב׳ ויצא ויקרא את שם המקום ההוא בית אל . ובפ׳ וישלח נאמר ויבן שם מזבח למקום אל בית אל ואח״כ כשברך ה׳ את יעקב כתיב ויקרא יעקב וגו׳ בית אל , וכן כתיב בשאול כאשר משם אותו שמואל ומלאך שם וגו׳ עולים אל ... בית אל . והר בית אל (בשפ״א) הוא ההר שקרא אותו אברהם בית אל ו... שקראו יעקב בית אל ומפני שצריך להזכיר ההר בית אל לכן יזכיר שם ... יעקב בית אל לוזה : (ג) וירד ימה . פי׳ שירד לים א׳ שהיה שם . כי ... למערב : עד גבול בית חרון התחתון . עד שבית חורון התחתון הוא בתוך ... יוסף : (ד) וינחלו בני יוסף . פי׳ עד כאן ביאר הכלל שירשו בני יוסף ... ואפרים

מצודת דוד

הם לנחלת יהודה יתשבו : (נה) וזיף . אין זה זיף האמור למעלה : (סג) היבוסי . הם האומה : לא יכלו בני יהודה להורישם . כי גם להם חלק מה בירושלים עם בני בנימין כמ״ש רז״ל רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה וכו׳ : טז (א) לבני יוסף . הם מנשה ואפרים ... נחלת יהודה : מירדן יריחו . מן הירדן שכנגד יריחו התחיל להמשיך הגבול ובא אל מזרח מי יריחו והוא גבול ... המזרח כלפי המערב : המדבר עולה מיריחו . ר״ל ממי יריחו עלה אל ... בהר בית אל ולא זהו בית אל הקרויה לוז : (ב) לוזה . ר״ל מנגב לה ... בנימין : (ג) ימה . לצד המערב : עד גבול וגו׳ . ר״ל מנגב לבית חורון ... תולדותיו . סוף הגבול בלה אל הים הגדול : (ד) וינחלו . בהרצועה ... פנים

בְּנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְּבוּל
נַחֲלָתָם מִזְרָחָה עַטְרוֹת אַדָּר עַד־בֵּית
חֹרוֹן עֶלְיוֹן׃ ו וַיָּצָא הַגְּבוּל הַיָּמָּה
הַמִּכְמְתָת מִצָּפוֹן וְנָסַב הַגְּבוּל מִזְרָחָה
תַּאֲנַת שִׁלֹה וְעָבַר אוֹתוֹ מִמִּזְרַח
יָנוֹחָה׃ ז וְיָרַד מִיָּנוֹחָה עֲטָרוֹת
וְנַעֲרָתָה וּפָגַע בִּירִיחוֹ וְיָצָא הַיַּרְדֵּן׃
ח מִתַּפּוּחַ יֵלֵךְ הַגְּבוּל יָמָּה נַחַל קָנָה
וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ט וְהֶעָרִים
הַמִּבְדָּלוֹת לִבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ נַחֲלַת
בְּנֵי־מְנַשֶּׁה כָּל־הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃
י וְלֹא הוֹרִישׁוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב
בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד׃
יז א וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה
כִּי־הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף לְמָכִיר בְּכוֹר
מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ
מִלְחָמָה וַיְהִי־לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן׃
ב וַיְהִי לִבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי־
חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי־שֶׁכֶם
וְלִבְנֵי־חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אֵלֶּה בְּנֵי

כול׳ חס׳ במ״ס מ״ל · ו׳ בספר · ב׳ · לו קרי ד׳ מ״ל · ל׳ · ב׳ · כל סיפ׳ מ״ל במ״א חס׳ ורכב ברזל · ב׳ ויט שכמו · כו״ל מ״ל במ״א · כו״ל חס׳ במ״א מ״ל

תחום בני אפרים לזרעיתהון והוה תחום אחסנתהון מדינחא עטרות אדר עד בית חורון עילאה: ו ונפק תחומא לימא למכמתת מציפונא ומסתחר תחומא ממדינחא לתאנת שלה ועבר ליה ממדנח ליונח: ז ונחית מינוח לעטרות ולנערתה ומערע ביריחו ונפק לירדנא: ח מתפוח אזיל תחומא לימא לנחלא דקנה והוון מפקנוהי לימא דא אחסנת שבטא דבני אפרים לזרעיתהון: ט וקרויא דמפרשן לבני אפרים בגו אחסנת בני מנשה כל קרויא ופצחיהן: י ולא תריכו ית כנענאי דיתיב בגזר ויתיבו כנענאי בגו בית אפרים עד יומא הדין והוו למסקי מסין פלחין: א והוה עדבא לשבטא דמנשה ארי הוא בוכרא דיוסף למכיר בוכרא דמנשה אבוהי דגלעד ארי הוא הוה גבר עביד קרבין והוה ליה ארעא גלעד ומתנן: ב והוה לבני מנשה דאשתארו לזרעיתהון לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע אילן

רשי

לצד מערב לבית אל : (ה) מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל [...]ז אדר ומשם רוחב תחומו עד בית חורון הרי רחבו : (ו) ויצא [...] הימה. ארכו היתה לצד המערב אל המכמתת. מצפון של המכמתת [...] החוט : ונסב הגבול. מתפשט רוחב התחום לצד צפון והחוט [...]בליטתו במזרחה של [...]שילה : ועבר אותו. [...] הגבול את תאנת שילה [...] החוט ממזרח של ינוח [...] בליטת הרוחב עד ויצא [...] ומשם עיר ושמה תפוח [...] שוב החוט למדת אורך [...] ימה לנחל קנה : [...] ערים המבדלות. וגם [...] מנחלת אפרים ערים [...]ם מובדלות מתחומו [...]ות בתוך נחלת בני [...] (א) למכיר בכור מנשה. [...] נטל תחלה כימי משה [...] הירדן ויהי לו הגלעד והבשן

רדק

שמו לוז והנה הוא אומר שיצא הגבול מבית אל ללוז ומגבול בנימין היה לוז כמו שאומר בנחלת בנימין ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה הוא בית אל : (ט) המבדלות. בחירק המ״ם והוא תואר או החירק מקום שורק והוא פעול מבניין הפעיל ופי׳ הערים המבדלות לפי שאמר זאת נחלת מטה בני אפרים אמר ועוד היו להם ערים בתוך נחלת מטה בני מנשה מבדלות ונכרות וידועות להם כמו שכתב ומפרש אותם בספור נחלת בני מנשה : (א) כי הוא בכור יוסף. כלומר לפי שהיה הוא בכור יוסף ומכיר היה בכורו והיה איש מלחמה זה גרם לו שבאה לו הנחלה בארץ הגלעד כי בני גד ובני ראובן שאלו אותה הארץ מפני שהיה להם מקנה רב והיא היתה ארץ מקנה אבל חצי שבט מנשה לא היה לו אלא מפני גבורתו של מכיר שלכד הארץ וזו הברכה היתה לו מפני שהיה אביו בכור יוסף והוא היה בכור גם כן ובעבורו

רמז

[ב]יאור הגר״א

[...]. ועתה מזכיר פרטם : [...]י גבול נחלתם מזרחה . [...]שבני יוסף נטלו רצועה [...] כל א״י וחלקו אותו לב׳ [...] לאפרים ולחצי שבט מנשה [...]חלקו של אפרים במזרחה [...]ל מנשה במערבה : עטרות [...] פי׳ שהיה גבול של אפרים [...]טרות אדר וזה לארכו [...] מעטרות אדר עד בית [...] עליון ובית חורון עליון [...]מנשה : (ו) ויצא הגבול [...] המכמתת מצפון . פי׳ [...]ר הגבול נגד בית חורון . [...]ן הגבול לצד מערב מצפון [...]תת ומכמתת היה למנשה : [...] הגבול מזרחה תאנת שלה . [...]חר שעבר הגבול נגד מכמתת [...]קו הגבול לצד מזרח והלך [...]מישור עד תאנת שלה ותאנת [...] היה קרוב לנגד יריחו ומשם [...] הגבול להלוך מצפון לדרום : ממזרח ינוחה. פי׳ שהלך [...]ל כן מצפון לדרום עד שעבר ינוחה והגבול היה במז״ח ינוחה וינוחה היה לאפרים : (ז) ופגע ביריחו. והלך כן במישור עד שהגיע קרוב ליריחו ומשם חזר הגבול [...] מזרח עד הירדן : (ח) מתפוח ילך הגבול ימה. פי׳ שרצועה היתה יוצאה לאפרים בנג׳ של מנשה עד הים ועכשיו מפרש אותם שמתפוח ילך הגבול של אפרים למערב [...] נחל קנה וגו׳ ותפוח היה במקצוע דרומית של מנשה : זאת נחלת מטה בני אפרים. פי׳ מה שחשב עד תפוח היא נחלת מטה בני אפרים : (ט) והערים [...]דלות. פי׳ מתפוח ואילך היו ערים שייך לאפרים בתוך חלק מנשה : יז (א) ויהי הגורל. למטה מנשה וגו׳ פי׳ שהגורל היה על שם מנשה כי הוא בכור [...] : ויהי לו הגלעד והבשן. פי׳ שבשן לקח מכיר וגלעד לקח אותו גלעד בן מכיר : (ב) הזכרים. לפי שגם בנות לצלפחד לקחו חלק בארץ ישראל לכן כתיב הזכרים

מצודת דוד

[...]ה ואפרים : (ה) למשפחותם. להנחלה הנחלקת לכל משפחותם : מזרחה. גבול [...]ב הפונה למזרח היה מעטרות אדר שעמדה בצפונו של בנימין עד בית חורון [...]ן שעמדה בנחלת אפרים ולפי שמבית חורון עליון נתארך עוד הגבול כלפי מערב [...]ם בענין א״כ גם שם היה גבול ברוחב לזה אמר מזרחה ר״ל גבול הרוחב הפונה [...]ח ולא הגבול הפונה למערב : (ו) ויצא הגבול הימה. מבית חורון עליון יצא [...]ל להתארך עוד כלפי המערב מצפון למכמתת שהיתה מנחלת מנשה : ונסב [...]ול. להרוחב כלפי הצפון למזרחה של תאנת שלה ועבר את כל אורך תאנת שלה [...]עבר סמוך לה כ״א ממזרח של ינוחה אשר עמדה למזרחה של תאנת שלה ולא [...] מנחלת אפרים לא תאנת שלה ולא ינוחה ומנחלת מנשה היו: (ז) וירד. כי שם [...] הרוחב וירד משם כלפי המזרח אל עטרות : ופגע ביריחו. הגבול פגע ביריחו [...]במי יריחו ועבר דרך בה וכלה הגבול אל הירדן. (ח) מתפוח. היא עמדה [...] הירדן בגבול מנשה אבל היתה לאפרים כמ״ש בענין וממנה היה נמשך גבול [...] המערב ובא אל נחל קנה מנגב וסופו כלה אל הים ובמקרא שלאחריו מפרש [...]ענין הגבול הזה : זאת. ר״ל הגבול האמור במקראות שלפניו סביב נחלת מטה בני אפרים הנחלק לכל משפחה ומשפחה : (ט) והערים המבדלות. ר״ל הערים של בני אפרים אשר היו מובדלות ומופרשות מגבול נחלתו המה עמדו בתוך נחלת בני מנשה בהגבול האמור במקרא שלפניו : כל הערים. אשר עמדו באורך הגבול ההיא המה וחצריהן היו של בני אפרים : (י) ולא הורישו. חוזר על בני אפרים כי גזר היה מנחלתם מן הערים אשר עמדו בהגבול ההולך מתפוח אל הים : למס עובד. ר״ל לא מס ממון כ״א מס עבודה בגוף : יז (א) כי הוא בכור. ר״ל אף שהוא הבכור והיה א״כ מהראוי לקחת גורלו ראשון מ״מ נתאחר מלקחת גורלו עד שלקח אפרים תחלה ואח״ז היה הגורל למטה מנשה וזה היה בעבור ברכת יעקב שהקדימו בכל דבר : למכיר בכור מנשה. ר״ל אבל בבני מנשה שלא היתה סיבה מה להקדים הצעיר להבכור לזה לקח הבכור תחלה : אבי הגלעד. ע״ש בנו גלעד היה נקרא. או ר״ל שר הגלעד ואמר ע״ש סופו : איש מלחמה. ובחר לשבת בעבר הירדן על הספר במקום סכנה להראות הע״ג את גבורתו ולזה היה לו הגלעד והבשן : (ב) ויהי. ר״ל ואחר זה היה הגורל לבני מנשה הנותרים לכל משפחה ומשפחה : הזכרים. לפי

שנאמר

רדק

רמז משה בברכתו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו : (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה . בספח כחי"ת ומה שספר החבלים שנפלו למנשה להודיע חלקי בנות צלפחד כי חצי שבט מנשה : הנותרים היו ששה בתי אבות אביעזר וחלק ואשריאל ושכם וחפר ושמידע ונטלו ששה חלקי' ובנות צלפחד נטלו ד' חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לדעת רבותי' ז"ל ואף על פי שיש ביניהם מחלוקת בדבר הרוב השוו בזה כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ והנה בנות צלפחד נטלו חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה גם הוא מיוצאי מצרים וחלק בכורה שהיה צלפחד בכור וחלק אחי אביהם אחר שהיה מיוצאי מצרים ומת במדבר בלא בנים והכה צלפחד בירושתו עם אחיו : (ז) מאשר המכמתת . הגבול היה יוצא מגבול אשר למכמתת שהוא שם מקום והוא הי'על פני שכם

רשי

והבשן : (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה . ששה לששה בתי אבות המנויין ל[...] וארבע לבנות צלפחד לא שהא כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטפ[...] חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי מנין היוצאים ממצרים ת[...] הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהי' גם הוא מיוצאי מצרים וה[...] ונטל שני חלקים . [...] להם חלק אחי אביו [...] במדב' בלא בנים ו[...] בחלקו כך אמרו רבותי[...] ולא הוזקק הכתוב [...] מנין חלקי הבנות א[...] שנטלו חלק בכורה [...] שא"י חלק ירושה להם [...] מאבותיהם שאילולי [...] הבכור נוטל בראוי כ[...] (ו) וארץ הגלעד . שבני [...] היתה לבני מנשה הנ[...] (ח) ארץ תפוח . [...] והחצרים ותפוח עצמ[...] היתה לבני אפרים : [...] מנשה . על מיצר מנ[...] גבולו : (ט) ערים [...] מתפוח עד נחל קנה [...] היו בתוך ערי מ[...] (י) נגבה לאפרים . [...] נטל חלקו מדרום ל[...] שבין בני יהודה לשאר [...] וצפונה למנשה . מה[...] לצד

יהושע יז

ב מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הַזְּכָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
ל׳ ג וְלִצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן
מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי
מוקמ"ו סימן אִם־בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃
ד וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי ׀
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים
לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ
ה׳ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֶל־פִּי
ז׳ יְהוָה נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן׃
ל׳ וכל בחבלי דכו׳ ה וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי־מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד
מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר
ד׳ לַיַּרְדֵּן׃ ו כִּי בְּנוֹת מְנַשֶּׁה נָחֲלוּ נַחֲלָה
בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיְתָה לִבְנֵי־
מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים׃ ז וַיְהִי גְבוּל־
ב׳ וכסיפ׳ מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר הַמִּכְמְתָת אֲשֶׁר עַל־
י"ו פסוק׳ על אל אל פְּנֵי שְׁכֶם וְהָלַךְ הַגְּבוּל אֶל־הַיָּמִין
אֶל־יֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ ח לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה
ג׳ ב׳ מ"ל וא׳ חס׳ אֶרֶץ תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ אֶל־גְּבוּל מְנַשֶּׁה
לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ ט וְיָרַד הַגְּבוּל נַחַל קָנָה
נֶגְבָּה לַנַּחַל עָרִים הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם
בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה וּגְבוּל מְנַשֶּׁה
ב׳ קנה לקים מִצְּפוֹן לַנַּחַל וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה׃
כ"א ה׳ י נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה וַיְהִי
ל׳ הַיָּם גְּבוּלוֹ וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן

תרגום

בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף דְּכוּרַיָּא לְזַרְעֲיַתְהוֹן׃ ג וְלִצְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לָא הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין אֱלָהֵן בְּנָן וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ ד וְקָרִיבָא לָקֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְלָקֳדָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְלָקֳדָם רַבְרְבַיָּא לְמֵימַר יְיָ פַּקִּיד יַת משֶׁה לְמִתַּן לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אַחָנָא וִיהַב לְהוֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן׃ ה וּנְפָלוּ עַדְבֵי מְנַשֶּׁה עַסְרָא בַּר מֵאַרְעָא דְגִלְעָד וּמַתְנַן דְּמֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא׃ ו אֲרֵי בְּנַת מְנַשֶּׁה אַחְסִינוּ אַחְסָנָא בְּגוֹ בְנוֹהִי וְאַרְעָא גִלְעָד הֲוָת לִבְנֵי מְנַשֶּׁה דְּאִשְׁתָּאֲרוּ׃ ז וַהֲוָה תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר לְמִכְמְתָת דִּי עַל אַפֵּי שְׁכֶם וַאֲזַל תְּחוּמָא לִימִינָא לְיָתְבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ ח לִמְנַשֶּׁה הֲוָת אֲרַע תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ עַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ ט וְנָחֵית תְּחוּמָא לְנַחְלָא דְקָנָה לְדָרוֹמָא לְנַחְלָא קִרְוַיָּא הָאִלֵּין לְאֶפְרַיִם בְּגוֹ קִרְוֵי מְנַשֶּׁה וּתְחוּם מְנַשֶּׁה מִצִּפּוּנָא לְנַחְלָא וַהֲוַן מַפְקָנוֹהִי לְיַמָּא׃ י דָּרוֹמָא לְאֶפְרַיִם וְצִפּוּנָא לִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה יַמָּא תְּחוּמֵיהּ וּבְאָשֵׁר מְעָרְעִין מ[...]

ביאור הגר"א

ו.זכרים: (ג)ולצלפחד בן חפר וגו'. חשב כאן להודיע שהיה צדיק בן צדיק : מחלה . חשב כסדר הכמתן : (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה . ששה מששה בנים ובנות צלפחד לקחו ד' חלק צלפחד וב' חלקים של חפר מפני שהיה צלפחד בכור . וגם ירשו את אחי אביהם שמת בלא בנים . והודיע הכתוב אף שאין הבנות בכלל בכורה אך בעבור ירושה נטלו ב' חלקים : (ז) ויהי גבול מנשה מאשר המכמתת . פי' שהיה גבול אשר מלך לפון שלו מאשר במערבה של א"י ואמר מאשר עד המכמתת שהוא ממערב עד מזרח,הוא גבול צפון של מנשה : על פני שכם . פי' שהיתה מכמתת נגד שכם ושכם בצד עליון של מכמתת . ושכם היה במזרחו של א"י שהיה בין ערי המקלט : אל יושבי עין תפוח . שרוחב הגבול היה מגיע עד תפוח : (ט) וירד הגבול נחל קנה . ודרום של מנשה היה הגבול אל נחל קנה : נגבה לנחל . פי' בדרום של הנחל היה ערים לאפרים : בתוך ערי מנשה . פי' שעד בית חורון הו[...] גבול אפרים ומן בית חורון ולמטה נקרא ערי מנשה . וגבול מנשה היה מצפון לנחל ולז"א בתוך ערי מנשה (א"כ ומ"ש למעלה סי' כ"ז א' עד תפיח אפס[...] היינו שתפוח ובית חורון סמוכין זה לזה) : (י) נגבה לאפרים . פי' שקאי על הנחל : ויהי הים גבולו . פי' מן המערב היה הים ואשר מצפון ויששכר ממזר[...] כשפגע מנשה במכמתת שם פגע ביששכר וזהו שאמר וביששכר ממזרח

ד' פסוקים אית בהו צלפחד ומשניין באת[...] נמסר בסד' פנחס ובסוף[...] אל פי ה' דסמיכי בקר[...] גלו אבנים גדולות אל פי[...] ולכלב בן יפונה נתנו [...] ותקרבנה לפני אלעזר[...] בני ישראל ללוים . לחנ[...] לא אכלתי ובשר ויין לא[...] פי : נחלו ד' קמצין ו[...] לעיל בהאי סיפרא סי[...] אשר על פני שכם י"ד[...] על אל אל וסימ' נמסר[...] וישמע יתרו : ותפו[...] מלאים וא' חס' וסימ' [...] היתה ארץ תפוח . ותפח[...] רמן גם תמר ותפ[...]

תולדות אהרן חבלי[...] נ"ב [...] (שם טו[...])

מצודת ציון

יד . על מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח) : יז (ה) חבלי . המחוזות יקראו חבלים ע"ש כי בחבל יחולק נחלה : (י) יפגעון . יכנסון : (יב) ויואל . ענין רצון כמו ולו הואלנו

מצודת דוד

שנאמר בענין שאף נקבות מבני מנשה לקחו נחלה לז"א הזכרים שבמשפ[...] (ד) אחינו . ר"ל אחי אבינו : אל פי ה'. על פי ה' במצותו : (ה) חבלי מנשה[...] בא"י עצמה לקחו עשרה מחוזות : (ו) כי בנות מנשה וכו'. ר"ל לפי שבנ[...] גם המה לקחו נחלה ובני מנשה הנותרים לקחו ארץ הגלעד לזה היה ראוי ונכון שיקחו בא"י עצמה אלו העשרה מחוזות לא פחות ולא יותר כי החשבון הזה ה[...] להם : (ז) ויהי גבול מנשה . הרוחב מצפון כלפי הדרום היה מגבול בני אשר אשר נחלו מצפון מנשה עד מכמתת שעמדה מול מקצוע דרומית מערבית של נחלת[...] לפני שכם שהיתה משל אפרים אשר עמדה במקצוע דרומית מערבית : והלך הגבול . מן המערב כלפי המזרח בצד הצפון : אל הימין . פונה היה באלכסון א[...] ובא אל יושבי עין תפוח : (ח) ארץ תפוח . המקומות אשר סביב תפוח אבל העיר תפוח עצמה עם שעמדה בגבול מנשה עכ"ז היתה לאפרים : (ט) וירד הגבו[...] בגבול אשר ירד מתפוח מדרום לנחל קנה לנחל האמור למעלה הערים האלה אשר עמדו בהגבול ההוא המה היו לאפרים עם שעמדו בתוך ערי מנשה וכמ"ש[...] תוצאותיו . סוף גבול מנשה כלה אל הים : (י) נגבה לאפרים . בהרצועה שלקחו בני יוסף לקח אפרים בדרומה ומנשה בצפונה : גבולו . של מנשה : ובאשר[...] אשר

רשי

(יא) שלשת הנפת. תלתא פלכין ושלשת הנפת הנזכרים כאן של ... עין דור היו כמו שאמור למעלה בספר זה מלך דור לנפת דור ... אחר אומר לנפת דאר מים וכאן כך הוא אומר ואת יושבי דאר ... שלשת הנפת שהיו לה: (יב) ויואל. ויאבה: (יד) וידברו בני ... שבט מנשה: עד אשר ... ברכני ה'. עד אשר ... שנתרבה מניני ממנין ... זנין שני עשרים אלף ... אות כמנין הה בגימט' ... אשון אתה מילא במנשה ... מדבר שנים ושלשים ... אתים ובפנחס שנים ... אלף ושבע מאות. ... אשר עד כה ברכה ... לאברהם כה יהיה ... קיימה בי ולפי פשוטו ... עד כה. עד אשר ... אשר אתה רואה: אם

רדק

שכם: (יד) וידברו בני יוסף. שבט בני מנשה אבל בני אפרים לא היה להם לצעוק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ אבל בני מנשה היה יותר מספרם כשנכנסו לארץ ממספר' כשיצאו ממצרים עשרים אלף וחמש מאות לפיכך צעקו לפי שאבותי' שהיו מיוצאי מצרים היו מעטים והיו הם עם רב ולא נטלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו יוצאי מצרים שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו. ומה שאמר לאלה תחלק הארץ איש לפי פקודיו להוציא את הטפלים שהיו אז פחותים מבני עשרים שלא נטלו חלק בארץ אלא לבני עשרים שנה נתחלקה ולחשבון יוצאי מצרים ולפחותים מבני עשרים לא נתחלקה אף על פי שהגיעו לכלל עשרים בשעת חילוק הארץ ומה שאומר גורל אחד וחבל אחד לפי שארץ ישראל נתחלקה לשבטים ועשו שנים עשר חלקים שוים מי שהיה עם רב בשבטו לא היה לו אלא כמו השבט האחר שהיו מעטים ומפני זה צעקו בני יוסף לפי שלא נתנו למנשה אלא כמו שבט אחר שהיה מעט ממנו ואף על פי שהיו עם רב וראיה עוד כי בני מנשה היו הצועקים ולא בני אפרים תשובתם ליהושע לא ימצא לנו ההר וגו' לאשר בבית שאן ובנותיה והוא היה למנשה ומה שנתחלקה הארץ על פי ה' ועל פי הגורל מפני החלק היפה והחלק הרע כי מי שבא לחלקו חלק היפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק רע על פי הגורל היה לו ואף על פי כן היו מעלין בכספים ומי שהיה לו חלק היפה היה מעלה בכספים למי שהיה לו חלק רע. ועל זה הסדר היתה חלוקת הארץ אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר אם זבולון עולה תחום עכו עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו והיה מכוין ברוח הקדש ע"ד ואומר אם נפתלי עולה תחום גינוס' עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן ...בט ושבט והשבט היה מחלק חלוקית לבתי אבות לפי יוצאי מצרים וזהו שאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט ומי שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרים ...חלקים רבים ואע"פ שהיו עתה מעטים ומי שהיו מעטים בצאתם ממצרים נטלו חלקים מעטים ואף על פי שהיו עתה מרובים כמו בני יוסף ואע"פ ...בני יוסף לא הועילה להם צעקתם כי לא היה יכול יהושע להוסיף להם נחלתם אלא כמו שנתנה להם על פי ה' על פי הגורל אבל יהושע נתן להם ...שיכרתו היער שהיה סמוך לחלק והוא היה ההר שהיה לאפרים ועמק ההר ההוא היה למנשה ואמר להם שהם יתפשטו בחלק אפרים ובארץ הפריזי והרפאים ...ואמר כי אין לך הר אפרים כלומר אם דחק לך הר אפרים תוסיף לך עוד אחר שתכרות יער ההר תוסיף לך עוד בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים

מקרא ותרגום

וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח׃ יא וַיְהִי לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְיִבְלְעָם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דֹאר ט׳.ד׳ כתי׳ א׳ וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי עֵין־דֹּר וּבְנוֹתֶיהָ ב׳ חס׳ וְיֹשְׁבֵי תַעְנַךְ וּבְנֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת׃ יב וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי ל׳ מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ ו׳ ד׳ מ"ל וב׳ חס׳ יג וַיְהִי כִּי חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ ג׳ קמץ אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵשׁ לֹא ג׳ בספר׳ הוֹרִישׁוֹ׃

יד וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב ב׳ קמץ. לג׳ עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃ ל׳. ל׳

וּבְיִשָּׂשכָר מִמַּדִּינְחָא׃ יא וַהֲוָה לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית שְׁאָן וְכַפְרָנָהָא וְיִבְלְעָם וְכַפְרָנָהָא וְיָת יָתְבֵי דֹאר וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי עֵין דֹר וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי תַעְנַךְ וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי מְגִדּוֹ וְכַפְרָנָהָא תְּלָתָא פִּלְכִין׃ יב וְלָא יְכִילוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְתָרָכָא יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וּשְׁרֵי כְנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא הָדָא׃ יג וַהֲוָה כַּד תְּקִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַנִּיאוּ יָת כְּנַעֲנָאֵי לְמַסְּקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרְכִינוּן׃ יד וּמַלִּילוּ בְּנֵי יוֹסֵף עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר מָא דֵין יְהַבְתְּ לִי אַחְסָנָא עַדְבָא חַד וְחוּלַק חָד וַאֲנָא עַם סַגִּי עַד לִסְגֵי בָּרְכַנִי יְיָ׃

דאר.ד׳ כתיב א׳ וסימן ויהי למנשה ביששכר קדמא דפסוק. וממטה נפתלי את עיר מקלט. בן אבינדב. נשמדו בעין דאר: ויואל ז׳ בטעמא מלעיל ה׳ חס׳ וב׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר שמות:

תולדות אהרן וידברו בני יוסף. סיעה לו ב"ב קיט:

רלבג

...אמר בתורה אחלקם ... ואפיצם בישראל כמו ... שם: (יד) והנה זכר שנחל' ... בזה יחד עד שבכר ... בגבולות אחרים כמו ... פה. וזכר אחר זה ... נתרעמו מזה ליהושע ... מדוע נתת לנו נחלה ... אחד וחבל אחד ואני ... עד אשר עד כה ... ה׳ ולכן יתכן שיתוסף ... מאד בזה האיסן עד ... תגלם הארץ שנפלה ... בנחלה והנה יתבאר ... שויים מהמספר הנזכרים ... פינחס שבכר היו יותר ממטה ראובן ושמעון ובזה נתקיים מה שאמר ... אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו. או ירצו ... אחד גירל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו במה שעתיד והשיב להם יהושע ... יאוי שיתפייסו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב ... וזה שבהר ההוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת

ביאור הגר"א

...ז: (יד) וידברו בני יוסף וגו׳. לא שהוציאו לעז על הגורל אלא אמרו ...ע עשה שלא כדין. דכתיב בפרשת פנחס (כ"ו נ"ג) לאלה תחלק הארץ כו׳ ...רבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקודיו יתן נחלתו אך בגורל ...את הארץ כו׳ עד על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט והפסוקים רבו ...קים ונראה שכוונתו שיש לתמוה על הגורל האיך סמכו עליו מתחלה והלא ...ריכים ליתן ליהודה חלק גדול ואם חזכו בתחלה חלק גדול שמא יפול חלק ...אחר. ונראה שחתכו מתחלה לז׳ חלקים שוין ואח"כ כשהפילו הגורל נטלו מן ...טים והוסיפו על המרובים ואח"כ חלקו את הנוסף למשפחות והפילו גורל ואח"כ חתכו מן המשפחה שיש בה מעט בתי אבות והוסיפו על המשפחה שיש בה הרבה וכשהוסיפו על השבט הוסיפו מן השבט הסמוך לו ולכך לא היו הגבולין במישור אלא פעם מתקצר ופעם מתרחב וזהו שכתב לאלה תחלק הארץ וכו׳אך בגורל וכו׳ פי׳ שתתן לפי המרובין ולפי המועטין וזה שאמר בפ׳ מסעי (לג נד) לרב תרבה את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהי׳ למטו׳ כו׳ פי׳ מה שאמרתי למרובי׳ תוסיף על נחלתו לא תוסיף ממקום אחר אלא אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה נחלתו פי׳ ממקום שסמוך לו תתן לו וע"ז עלתה צעקת בני יוסף אנחנו מרובים יותר צריך אתה להוסיף לנו עוד

מצודת דוד

...: יפגעון. מנשה עם אשר בצפון מנשה: ממזרח. כי נחלת יששכר היתה אצל ...ן למזרחה של מנשה: (יא) ויהי למנשה וכו׳. ערים היו לו למנשה בתוך נחלת ...ר ואשר שהיו סמוכים אליו: שלשת הנפת. בשלש מחוזות עמדו הערים האלה: (יד) נתתה לי. לכל בני יוסף למנשה ולאפרים: נחלה גורל אחד. ר"ל נפלה מועטת כאלו היא גורל אחד ומחוז אחד: עם רב. ואין די לי בהנחלה הזאת: עד כה.

מצודת ציון

הואלנו (לעיל ז׳): (יב) והורש. ענין גרושין: (יד) כה. ר"ל כמו שאתה רואה וגדלת עד

רדק

הסמוכים: (טו) ובראת והיה לך. פי' תכרות יער הפריזי והרפאים ויהיה לך ההר ההוא ליישוב ותרחיב בו נחלתך ברצון בני אפרים כי הם יתרצו בזה כי טוב להם שיהיה יישוב משיהיה יער ועוד כדי שיורישו הפרזי והוא הכנעני שזכר כי כל שבעה אומות נקראים כנענים כי כלם היו בני כנען לפיכך אמר להם ולא יהיה לך גורל אחד כלומר שתוסיף גורלך בנחלת בני אפרים והם אמרו לא ימצא לנו ההר אף על פי שנכרת היער ועוד אם תאמר שנוסיף בערי הפרזי והרפאים רכב ברזל לכנעני היושב בעמק ההר ההוא ואנחנו יראים ממנו אמר להם יהושע לאפרים ולמנשה לאפרים אמר שיעזרו לבני מנשה ויתרצו בכרתם היער לטובתם ולמנשה אמר אחר שאתה עם רב כח גדול לך ויכול אתה להוריש את הכנעני יושב העמק ואם לא תורישנו יזיק לך כי רכב ברזל לו לפיכך צריך שתתחזק עד שתורישנו: ובראת. ענין כריתה וכן וברא אותהן בחרבותם וי"ת ותתקין לך תמן אתר ויש מפרשי' ענין בחירה מענין ברו לכם איש: (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד. זה היה אחר י"ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי"ד שנים אלו היה אהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז"ל כי עשו בית של אבנים מלמטה והיריעות מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בתוך היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בתוך היריעה ועוד ראיה זה מן הכתוב שאמר ותביאהו בית ה' שילה

רשי

(טו) אם עם רב אתה. יש בך כח לכרות יערות ולספותה כ... אישרטי"ר בלע"ז ושם תבנה ערים: ובראת. לשון כריתה כמו ובר... בחרבותם אישרטרא"ש בלע"ז: אץ. דחוק: לא ימצא לנו ההר... הוא לנו כאשר אמרת: (טז) לא ימצא. לא יספיק: ורכב ברזל... אומר לעלות היער... בארץ הפריזי והר... חזק הוא אותו כנו... ברזל לו. ואל ת... קראו לפריזי ורפא... כי כולם בני כנע... (יח) כי הר יהיה... שאמרתי לך עלה לך... כי יער הוא ובראתו... הוא ואינו ראוי אלא... ויבראוהו ויפנוהו:... אתה שאתה עם רב... תוצאותיו כי תוריש א... על ידי שאתה עם רב... ברזל לו. ואין אח... השבטים כדאי לכלו... כי חזק הוא. ואתה... היכולת ותורישנו... פירשו עלה לך היער... עצמכם ביערות שלו... בכם עין הרע: (א) ו... את אוהל מועד. שע... ולא היה שם תקרה... של אבנים מלמטן... מלמעלן כך שנינו... קדשים: והארץ נכבש... משנקבע המשכן הו... נוחה ליכבש לפנ... (ב) שבעה שבטים... קבלו נחלתן ראובן... שבט מנשה בימי מ... הירדן וארץ כנען... גור...

טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי־אָץ לְךָ הַר־אֶפְרָיִם׃ טז וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ יז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־רַב אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ גּוֹרָל אֶחָד׃ יח כִּי הַר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר הוּא וּבֵרֵאתוֹ וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו כִּי־תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ כִּי חָזָק הוּא׃

יח א וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה וַיַּשְׁכִּינוּ שָׁם אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם׃ ב וַיִּוָּתְרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־חָלְקוּ אֶת־נַחֲלָתָם

טו וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם סַגִּי אַתּוּן סַקוּ לְכוֹן לְחוּרְשָׁא וּתְתַקֵּן לָךְ תַּמָּן אֲתַר בַּאֲרַע פְּרִזָּאֵי וְגִבָּרַיָּא אֲרֵי עָק לְכוֹן טוּרָא דְּהַר אֶפְרָיִם׃ טז וַאֲמַרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לָא יַסְפֵּק לָנָא טוּרָא וּרְתִיכִין דְּפַרְזְלָא בְּכָל כְּנַעֲנָאֵי דְּיָתְבִין בַּאֲרַע מֵישְׁרָא לְדִי בְּבֵית שְׁאָן וְכַפְרָנָהָא וּלְדִי בְּמֵישַׁר יִזְרְעֶאל׃ יז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לְמֵימַר עַם סַגִּי אַתּוּן וְחֵיל סַגִּי לְכוֹן לָא יְהֵי לְכוֹן עַדְבָא חַד׃ יח אֲרֵי טוּרָא יְהֵי לָךְ אֲרֵי חוּרְשָׁא הוּא וְתַתְקְנִינֵיהּ וִיהֵי לָךְ מַפְּקָנוֹהִי אֲרֵי תְתָרְכוּן יָת כְּנַעֲנָאֵי אֲרֵי רְתִיכִין דְּפַרְזְלָא לֵיהּ אֲרֵי תַקִּיפִין אִינוּן׃ א וְאִתְכַּנָּשׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁלֹה וְאַשְׁרִיאוּ תַמָּן יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאַרְעָא אִתְכְּבִישַׁת קֳדָמֵיהוֹן׃ ב וְאִשְׁתְּאָרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּלָא פַּלִּיגוּ יָת אַחְסַנְתְּהוֹן

אץ ד' וסימ' ולא אץ לבא כיום תמים. כי אץ לך הר אפרים, כל אץ אך למחסור, חזית איש אץ

תולדות אהרן אם עם רב אתה. סוטה לו ב"ב קיט:

רלבג

לשבת בו: (טו) ועוד ... שיהנו בארץ הפריזי ... הסמוכים להם ולחמ... ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו ועמו בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפריזי והרפאים ... נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל: (יז) והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח ... מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר במה שנתתי לך איננו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו: (יח) וזה כי הר יהיה לך תוכל להרחיב ... בו כי יער הוא ובראתו וזה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מהצד ההוא כי תוריש את ... מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן ליולחך מאשר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך: (א) ... אחר זה שכבר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אוהל מועד ולקחוהו מהגלגל והנה זכר שהארץ אשר נכבש' היתה לפניהם והיו רוא... וחלו...

ביאור הגר"א

יותר: (טו) עם רב אתה. פי' מדבריך שאתה אומר כי עם רב אתה משורת הדין לא יתנו לך יותר: (יח) כי הר יהיה לך. פי' שההר לא יהיה אלא לך: כי יער הוא ובראתו. מפני שיש לך חיל רב: כי תוריש את הכנעני. כי הם לא יוכלו להוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו אבל אתה שיש לך עם רב ו... תוכל להורישם ולכן לא יהיה לך גורל אחד:

יח (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל. שיוסף ויהודה חלקו קודם שבאו ... שאמר...

מצודת ציון

(טו) ובראת. ענינו כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם (יחזקאל כ"ג): אץ. ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (משלי י') ור"ל המקום צר וקטן ומהר יעברו מן הקצה אל הקצה: (טז) ימצא. ענין די הספוק כמו ומצא להם (במדבר י"א): יח (א) ויותרו. מלי'

מצודת דוד

עד אשר נתרבה כמו שאתה רואה: (טו) עלה לך היערה. ר"ל א"כ שאתה ... תוכל לעלות ביער של הפריזי והרפאים לכרות האילנות להיות לך מקום ל... היית מתי מספר לא היית יכול לעלור כח לכרות כ"כ אילני יער אבל הואיל... אתה יכול תוכל: כי אץ לך. אם דחוק וצר לך הר אפרים עם רוב גדלו ... ימצא לנו ההר. אמת הדבר שאין מספיק לנו הר אפרים: ורכב ברזל. רצה לומר ואם תשיב לומר הלא נחלתם גם העמק ועמו הלא יספיק ע"ז נשיב ... יושבי העמק חזקים ביותר ואנשי הרכב המה כברזל וא"א לכבשם: לאשר בבית שאן וכו'. מפרש לומר שהם אשר בבית שאן וכו' הניתן לנחלת מנשה: בעמק ... כי יזרעאל עצמה היתה מנחלת יששכר ולבד העמק היתה מנחלתם: (יז) עם רב אתה. ולזה יש לך כח גדול להלחם ולהרחיב את גבולך שלא יהיה לך נחלה ... הוא גורל אחד: (יח) כי הר יהיה לך. ר"ל היער אשר אמרתי העומד בהר הנה זה יהיה לך מבלי טורח רב כי יער הוא ולא ימלאו בה הרבה אנשים להלחם ... ובראתו. ואתה תכרות האילנות לשבת בה ובזה יהיה לך תוצאותיו ר"ל הגבול היוצא מההר ההוא ולהלאה: כי תוריש. כי במה שתשב בהר תוכל בקלות ... הכנעני היושב בעמק אשר בבית שאן וכו': כי רכב. אף שיש לו אנשי רכב כברזל ואף שהוא חזק כי היושב למעלה בהר מאד יחזק על היושב מתחת ...

יח (א) והארץ נכבשה. מעת השכינו את אהל מועד בשלה שהיתה בנחלת בני יוסף עוזרם ה' וכבשו הארץ מה שלא יכלו לכבוש מקודם כמ"ש למעלה: (ב) ...

רש"י

...יהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה הרי ה' שבטים : (ג) מתרפים .
...רין : (ד) לשבט . לכל שבט מן השבעה : לפי נחלתם . לשבעה
...ק ולא בשוה אלא לפי השבטים הראויין לחלק' לרב לפי רובו ולמעט
...יעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגומר :
...התחלקו אתה לשבעה
... אותה שנכבשה כבר
...ה ליכבש : יהודה יעמוד
...לו מנגב ארץ ישראל ששם
... גורל כל המיצר הדרומי:
...יוסף וגו' מצפון . לפיכך
...נכבש כבר ועוד יש הרבה
... עד המיצר מבעל גד
...א חמת שהוא אצל הר
...מיצר צפוני והו' שבטים
...אותה שבין יהודה ליוסף
... העומדת ליכבש :
...יתי . והשלכתי כמו ירה
בים

רלב"ג

...אותה לשבטים הנזכרים
...ו נחלתם בכללה תוך
...ם הנכבש ואולם השבטים
...ים לא נתבררה נחלתם
... בכללות ואף על פי
...דר מה שיגיע לנחלתם
...ץ הנכבש' ולזה אמר
...נותרו בבני ישראל אשר
...לקו את נחלתם שבעה
...ם וכו' : (ד) לזה
...יהושע שישלחו שלשה
...ם לשבט ויתהלכו בארץ
...ו אותה לפי נחלתם
...אליו כדי להשלים להם
...בכללה וזה לאות שאחר
...לקה הארץ אשר כבשו
...צ ובני ישראל הוציאו
...מועד מהגלגל ולזה אמרו
...שכבר עמד שם י"ד שנה
... שכבשו ושבע שחלקו
... ויספק מספק איך זה
...לכתוב את הארץ שבעה
...ים והנה לא היו השבטים
... והתורה צותה להרבות
...נחלתו ולהמעיט למעט
...אמרנו שהם היו יודעים
...ר כל שבט ושבט אשר
להם

...דות אהרן גורל לפני ה' . זבחים קיח (סנהדרין כג) :

יהושע יח

שִׁבְעָה שְׁבָטִים׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־אָנָה אַתֶּם
מִתְרַפִּים לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ ל'
אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם׃
ד הָבוּ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים לַשָּׁבֶט ג'
וְאֶשְׁלָחֵם וְיָקֻמוּ וְיִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ ל' . ל'
וְיִכְתְּבוּ אוֹתָהּ לְפִי נַחֲלָתָם וְיָבֹאוּ ל' . ו' רפין
אֵלָי׃ ה וְהִתְחַלְּקוּ אֹתָהּ לְשִׁבְעָה ב' חס' בכפ'
חֲלָקִים יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל־גְּבוּלוֹ מִנֶּגֶב ל' . ה' חס'
וּבֵית יוֹסֵף יַעַמְדוּ עַל־גְּבוּלָם מִצָּפוֹן׃
ו וְאַתֶּם תִּכְתְּבוּ אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה ד' בטעם ר"פ
חֲלָקִים וַהֲבֵאתֶם אֵלַי הֵנָּה וְיָרִיתִי ל' וחד יריתי
לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
ז כִּי אֵין־חֵלֶק לַלְוִיִּם בְּקִרְבְּכֶם כִּי־
כְהֻנַּת יְהוָה נַחֲלָתוֹ וְגָד וּרְאוּבֵן וַחֲצִי ל' . ל'
שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר ב'
לַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה ד' בכפו'
עֶבֶד יְהוָה׃ ח וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ ב'
וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַהֹלְכִים לִכְתֹּב אֶת־
הָאָרֶץ לֵאמֹר לְכוּ וְהִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ ל'
וְכִתְבוּ אוֹתָהּ וְשׁוּבוּ אֵלַי וּפֹה אַשְׁלִיךְ ל' . ב'
לָכֶם גּוֹרָל לִפְנֵי יְהוָה בְּשִׁלֹה׃ ט וַיֵּלְכוּ לו קרי
הָאֲנָשִׁים וַיַּעַבְרוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ
לֶעָרִים לְשִׁבְעָה חֲלָקִים עַל־סֵפֶר
וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה׃ לו קרי
י וַיַּשְׁלֵךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה
לִפְנֵי יְהוָה וַיְחַלֶּק־שָׁם יְהוֹשֻׁעַ אֶת־ ב' לכל הטעם
הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם׃ ס"א לפני . ג' בליסנ'
יא וַיַּעַל גּוֹרַל מַטֵּה בְנֵי־ ג'

תרגום

שבעא שבטין : ג ואמר
יהושע לבני ישראל עד
אימתי אתון מתרשלין
למיעל למירת ית ארעא
דיהב לכון יי אלהא
דאבהתכון : ד הבו לכון
תלתא גברין לשבטא
ואשלחינון ויקומון ויהלכון
בארעא ויכתבון יתה
לפום אחסנתהון וייתון
לותי : ה ויפלגון יתה
לשבעה חולקין דבית
יהודה יקומון על תחומיהון
מדרומא ודבית יוסף
יקומון על תחומיהון
מצפונא : ו ואתון תכתבון
ית ארעא לשבעא חולקין
ותיתון לותי הלכא וארמי
לכון עדבא הלכא קדם
יי אלהנא : ז ארי לית
חולק ללואי ביניכון אלהן
מתנן דיהב להון יי אינון
אחסנתהון וגד וראובן
ופלגות שבטא דמנשה
קבילו אחסנתהון מעברא
לירדנא מדינחא דיהב להון
משה עבדא דיי : ח וקמו
גבריא ואזלו ופקיד יהושע
ית דאזלו למכתב ית
ארעא למימר איזילו והליכו
בארעא וכתובו יתה ותובו
לותי והכא ארמי לכון
עדבין קדם יי בשלה :
ט ואזלו גבריא ועברו
בארעא וכתבוה לקרויא
לשבעא חולקין על ספרא
ואתו לות יהושע למשריתא לשלה : י ורמא
...ן יהושע עדבא בשלה קדם יי ופליג תמן יהושע ית ארעא לבני ישראל כפלוגתהון : יא וסליק עדבא שבטא דבני בנימן

רד"ק

שילה. אלמא בית הוה וכתיב ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם אלמא אהל היה הא כיצד מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה והיה שם בשילה שס"ט שנה עד שהגלו פלשתים את הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם : (ב) שבעה שבטים. כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן ובארץ כנען כבר נפל הגורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה כמו שפירש' למעלה למה קדמו הם בפסוק והארץ שקטה ממלחמת הראשון : (ה) והתחלקו אתה. פירוש והתחלקו בה פירוש בשבעה חלקים שיכתבו יהיו מתחלקים אותם שבעה שבטים בא תה הארץ : יהודה יעמוד על גבולו. כמו שנפל גורלו לדרום ארץ ישראל וכן בית יוסף יעמדו על גבולם כמו שנפל גורלם לארץ צפון של ארץ ישראל וביניהם יקחו נחלתם שבעה שבטים הנותרים בארץ הנכבשת ואשר עתידה להכבש : (ו) ואתם. אמר כנגד השלוחים לכתוב הארץ : ויריתי. והשלכתי: (ז) כי כהונת ה' נחלתו. כמו שאמר בכתוב אשי ה' ונחלתו יאכלון והם כהונת ה' : (ח) ויקומו. וכאשר קמו האנשים ללכת הזהירם ואמר להם כך וכך תעשו :
מדברה

בדבריו . וב' ואץ וסימ' ואץ ברגלים חוטא . ואץ להעשיר לא ינקה : ויבאו ו' רפין בקריאה וסי' ואתה הרם את מטך ונטה את ידך . ואני הנני מחזק את לב מצרים . קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים : על הר נשפה. בימים ההמה ילכו . ויבאו אליך במבוא עם . בתרא מלא . ונמסר גם בסדר עקב . ובישעי' ריש סי' י"ג : ואתם ד' בטעם שני גרישין וסימ' ואתם תכתבו את הארץ . ואתם קמתם על בית אבי . ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו . ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת . וסי' בלשון ארמי קטון בטוריא וכתבן בשבתא : גורל ד' פתחין בלישנא בקריאה וסי' ומגורל נחלתינו יגרע . נחלתם דשבט הלוי . ויעל גורל מטה בנימן . על גורל הצדיקים . ונמסר גם בסדר מסעי:

מצודת דוד

...חלקו היות כי לא ידעו עדיין גבולות הארץ לחלקם בגורל : שבעה ...ים . כי למנשה כבר חלקו כי משה חלק לב"ר ולב"ג ולחצי מנשה ויהושע חלק ...י יהודה ולבני אפרים ולחצי מנשה : (ג) עד אנה וכו' אשר נתן וכו' . ר"ל הן ...תי מחשביתיכם מה שאינכם שולחים לכתוב גבולות הארץ ולחלקה כי תחשבו אם כ"א יכיר חלקו פן יפרדו איש מאחיו ולא ילחם האחד בעבור חלק האחר ולז"א עד ...י יהיה לכם רפיון ידים הלא ה' הוא הנותן לכם את הארץ וא"כ אף בשלא יעזור האחד לחבירו תוכלו להם כי ה' ילחם לכם : (ד) לפי נחלתם. לפי מספר החלקים ...צרך להנחיל : (ה) לשבעה חלקים . כי עוד לשבעה ינחילו כי יהודה יעמוד לנחול גבולו מנגב א"י ובית יוסף יעמדו לנחול גבולם מצפון ממה שכבר נכבש ונשארו ...י שבעה : (ו) ואתם . ר"ל השלוחים ההולכים במקום כולכם : (ז) כי אין חלק . יבאר עוד למה שבעה חלקים ואמר כי אין חלק ללוים וגד וראובן וחצי מנשה לקחו ...' ואלא ליהודה ולבית יוסף חלק הו' ונשארו עוד שבעה : כהונת ה'. הראוי להם לקחת חלף עבודת כהונתם : (ח) האנשים. השלוחים : וילכו יהושע. ר"ל זרז אותם על זאת : (ט) לערים . לפי גודל הערים עיר גדולה מול שתי עיירות קטנות : (י) כמחלקותם. כפי החלוקה המפורשת במקראות שלפנינו : למשפחותם

מצודת ציון

מל' כותר : (ג) עד אנה. עד מתי : מתרפים. מל' רפיון : (ד) הבו. ענינו הזמנה כמו הבה נלבנה (בראשית י"א) : (ו) הנה. להמקום הזה : ויריתי. והשלכתי כמו ירה בים (שמות)

פיס : (יב) ויהי להם הגבול לפאת צפונה . ויהי מיצר גביל הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועולה אל כתף יריחו מצפון ועולה מש
פמערב אל עבר יריחו ומישך החוט בצפונה של יריחו כמצאת יריחו לפנים מן החוט בחלק בנימין : מדברה בית און. למדבר של בית און: (יג) ועבר משם
המערב : לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל . שקראה יעקב ולא זו היא בית אל שאצל העי שהרי אומר בגבול יוסף ויצא מבית אל לוזה למדנו שש
ולוז לא בחלק בנימין היתה שהרי חוט המיצר מלוז ולפנים הוא כמו שהוא אומר אל כתף לוזה נגבה . החוט הולך בדרומה של לוז כמצאת לוז מן החוט ולחוץ
בני יוסף ובית אל היתה
בנימין כמו שכתוב
בענין : (יד) ותאר הגבו
לפאת ים נגבה . בעטר
כלה אורך הצפוני מן
למערב ומשם נסב החוט
המערב של בנימין
מן הצפון לדרום חוט הה
מן ההר אשר על פ
חרון נגבה מן ההר
בדרומה של בית חורו
היה מתחיל מקצוע
צפונית של בנימין ובא לו
מצפון לדרום : והיו תו
מקצוע מערבית דרומי
אל קרית יערים של
כמצא רוחב גביל בנימי
כל רוחב הארץ שבין
לאפרים גבול דרומי
גבול צפונית של יהודה
היתה ירושלי' כמו שאמו
בענין לפיכך היה לשני
חלק בה וגבול צפו
בנימין ודרומי של
נוגעין זה בזה ושם
שילה בחלק אפרים
שנאמר ויטש משכן שילה
וימאס באהל יוסף
אפרים לא בחר ואף
היה בו חלק וכן שניהו ב
קדשים בג' מקומות
להם שכינה לישראל
ונוב ובית העולמים
לא שרתה אלא בחלק
בנימין : זאת פאת ים .
מערבי מעטרות אדר
קרית יערים : (טו)
נגבה . מצר דרומי
והוא צפוני של יהודה .
התחומין המנוין כאן
בצפונה של יהודה וכל מקום שכתוב כאן וירד כתוב
ועלה

(יב) מדברה בית און . סמוך לבית און לפיכך הכי"ת פתוחה ר"ל

והיתה ז' כתיב והיה וקרינן והיו וסי' נמסר בסדר מסעי ולעיל בהאי סיפרא סימן ט"ו : מעין ד' פתח ן וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ט"ו : אל קצה ו' דסמיכי בקריאת וסי' ובני ישראל אכלו את המן ארבעים . וירד הגבול אל קצה ההר . ועבר הגבול אל כתף בית חגלה . וירד הוא ופורה נערו . צא נא לקראת אחז אתה ושאר . הנה ה' השמיע אל קצה הארץ . ונמסר גם בסדר בשלח : ו' פסוקין אל על אל בקריאה וסימ' ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה . וירד הגבול אל קצה ההר . ויאמר האיש אל יואב . ויאמר אוריה אל דוד . פתח הצלע התיכונה אל כתף. וינוסו הנותרים אפקה. ויאמר אלי המים האלה . ונמסר גם בסדר נח : לוזה ד' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימ' י"ו : על ההר ד' וסימ' נמסר בסדר שמות : גי בגי ט' חס' א' בקריאה וסי' על גי הצבעים. הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים . וטמא את התפת . כי יום מהומה ומבוכה . גי העברים קדמת הים . והוספת היא את העוברים קדמא דפסוק . כי יג"ע גי הרים אל אצל . והוא העביר את בנו ילד ואונו גי ההרשים .

ת ולדית אהרן ועלה הגבול . וכהים כד בכורות
נה : ותאר הגבול . וכהים כד בכורות נה :

לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּנְפַק תְּחוּם עַדְבֵיהוֹן בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף : יב וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִן יַרְדְּנָא וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְעִיבַר יְרִיחוֹ מִצִּפּוּנָא וְסָלֵיק בְּטוּרָא לְיַמָּא וַהֲווֹן מַפְּקָנוֹהִי לְמַדְבַּר בֵּית אָוֶן : יג וַעֲבַר מִתַּמָּן תְּחוּמָא לְלוּז דִּלְעֵבַר דְּלוּז דָּרוֹמָא הִיא בֵּית אֵל וּנְחִית תְּחוּמָא עַטְרוֹת אַדָּר עַל טוּרָא דְּמִדָּרוֹם לְבֵית חוֹרוֹן אַרְעָאָה : יד וְתָאַר תְּחוּמָא וּמִכְתְּחַר לְרוּחַ מַעַרְבָא לְדָרוֹמָא מִן טוּרָא דִּי עַל אַפֵּי בֵּית חוֹרוֹן דָּרוֹמָא וַהֲווֹן מַפְּקָנוֹהִי עַל קִרְיַת בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים קַרְתָּא דִּבְנֵי יְהוּדָה דָּא רוּחַ מַעַרְבָא : טו וְרוּחַ דָּרוֹמָא מִסְיָפֵי קִרְיַת יְעָרִים וְנָפַק תְּחוּמָא לְיַמָּא וְנָפֵיק לְמַבּוּעֵי מֵי נֶפְתּוֹחַ : טז וּנְחִית תְּחוּמָא לִסְטַר טוּרָא דִּי עַל אַפֵּי חֵילַת בַּר הִנֹּם דִּי בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא צִפּוּנָא וּנְחִית לְחֵילַת בַּר הִנֹּם לְעִיבַר יְבוּס דָּרוֹמָא וּנְחִית לְעֵין קַצְרָא : יז וְתָאַר מִצִּפּוּן וְנָפֵק לְעֵין

גַּם בִּנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם
בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף :
ג' יב וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־
הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף יְרִיחוֹ
והיו קרי מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה וְהָיָה
תֹּצְאֹתָיו מִדְבַּרָה בֵּית אָוֶן :
ד' ב' בפסוק יג וְעָבַר מִשָּׁם הַגְּבוּל לוּזָה אֶל־כֶּתֶף
לוּזָה נֶגְבָּה הִיא בֵּית אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל
ד' עַטְרוֹת אַדָּר עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב
לְבֵית־חֹרוֹן תַּחְתּוֹן : יד וְתָאַר הַגְּבוּל
וְנָסַב לִפְאַת־יָם נֶגְבָּה מִן־הָהָר אֲשֶׁר
והיו קרי עַל־פְּנֵי בֵית־חֹרוֹן נֶגְבָּה וְהָיָה
תֹצְאֹתָיו אֶל־קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת
יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת־יָם :
טו וּפְאַת־נֶגְבָּה מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים
ד' פתחין וְיָצָא הַגְּבוּל יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי
ו' נֶפְתּוֹחַ : טז וְיָרַד הַגְּבוּל אֶל־קְצֵה הָהָר
בכל סיפ' חס' א' אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵּי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק
רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף
הַיְבוּסִי נֶגְבָּה וְיָרַד עֵין רֹגֵל : יז וְתָאַר
מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין שֶׁמֶשׁ וְיָצָא אֶל־

ביאור הגר"א

שאמרו שבע שחלקו אבל שאר השבטים בשילה וזהו שאמר והארץ נכבשה היינו רוב הארץ נכבשה כי אחר מיתת יהושע כבשו שאר הארץ : (יב) לפאת לפונה מן הירדן . שהגבול לפ:ן של בנימין מתחיל מן הירדן : אל כתף יריחו מלפ ן . פי' שהגבול הולך מלפון של יריחו ויריחו עלמה מערי של בנימין : בהר ימה . פי' על ההר היה ים ועלה הגבול על ההר להים : והיו תלאתיו מדברה בית און . פי' שנתעקם קו הגבול למדבר בית און . ובית און לאו בית אל הוא (ה"ה ר"ל לאו היינו בית אל שקרא אברהם המוזכר בגבול בני יוסף סי' ט"ז . ומפני שכאן הזכיר מבית און ללוז ולעיל פ"ב כתיב מבית אל לוזה ואפשר לטעות ולומר שבית אל של אברהם זהו בית און לכן פי' ובית און לאו בית אל הוא) מפני שבית אל הוא בדרום ובית און היא בלפון הגבול כי כאן כתיב ועבר משם הגבול לוזה היינו שהלך במישור מבית און ללוז ובגבול אפרים כתיב ויצא מבית אל (היינו זה שקרא אברהם כמ"ש סי' ט"ז פ"ב) לוזה והיינו שנתעקם הגבול מלפון לדרום ונתרחב הגבול של אפרים ולפי מה שביארנו הוא על נכון ומה שדרשו רז"ל הוא ע"ד הדרש : (א"ה והוכרחנו לומר שבית און הוא סמוך ללוז וגם מ"ש לעיל ויצא אל לוזה הוא לאו דוקא עד לוז ממש אלא עד בית און סמוך ללוז. והוא דומה פ"א עולה מיריחו בהר שהוא לאו דוקא אלא מהמדבר כמ"ש בפ"א בד"ה ומ"ש שנתעק' קו הגבול למדבר בית און ר"ל שנתעקם לפנים ונתמעט הגבול שהרי בגבול אפרים קראו וילא . אך מ"ש כאן והיו תולאותיו אינו מובן לפ' תילאותיו משמע שנתרחב הגבול כמ"ש סי' ט"ו פ"ז ד"ה והיו תולאותיו רוגל כו' . ומה שהזכיר כאן בפסוק ועלה בהר ימה זה הר בית אל שקרא המוזכר בגבול יוסף וזהו שכתב כאן ועלה ובסי' ט"ז פ"א כתיב ג"כ עולה (יג) וירד הגבול עטרות אדר על ההר . פי' שירד הגבול עד עטרות אדר עלה אל ההר והוא הר בית חורון : (יד) לפאת ים . הוא גבול מערבי : ההר . פי' שהגבול הולך מנגב של ההר לכל לד מערב עד נגבה של בנימין בעל קרית יערים : (טז) אל כתף היבוסי . פי' שגי בן הנום הוא בלד יבוסי כמו שבארנו בגבול יהודה : (יז) אל גלילות . הוא גלגל הנזכר בערי א"ה

מצודת דוד

(יא) למשפחותם . הנחלק לפי המשפחות : (יב) לפאת לפונה . מן המזרח כלפי המערב היה התחלת הגבול מן הירדן : מלפון . א"כ היתה יריחו לפנים מן הגבול ומשל בנימין היתה : בהר . היא הר בית אל המוזכר בגבול בני יוסף : ימה . לצד המערב : תולאתיו . סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס חוט המילר לפנים ונתקלר נחלתו : (יג) נגבה . א"כ לא היתה לוז מנחלת בנימין ומשל אפרים היתה : היא בית אל . כי יעקב קרא ללוז בית אל כמו שאמור בתורה ולא זו היא בית אל שעמדה אצל העי אשר היתה מנחלת בנימין : על ההר אשר מנגב לבית חרון תחתון . ולא היתה א"כ מנחלתו ומשל אפרים היתה : (יד) ותאר הגבול . הגבול מיצב בפאת המערבי מן אל הדרום : מן ההר . הגבול נמשך מן ההר וכו' העומד בלפון והלך כלפי וכלה הג ול בקרית בעל היא קרית יערים שהיא במילר הלפוני של יה (טו) ופאת נגבה . גבול הדרומי מן המערב כלפי המזרח היה מתחיל קרית יערים : ימה . אל הים ולא זהו ים הגדול העומד במערב והים ה מלפון יהודה ועם כי לא הוזכר למעלה וכ"כ ימלא בהרבה מקומות שאח ולא בשני עם שהיה גבולם זה אלל זה : (יז) וירד הגבול . כי מעין מי שהיא

רש"י

לפי שכאן הוא מונה מן המערב למזרח ושם מונה מן המזרח למערב : בגבול ימה . אל ים א' ולא ידעתי איזה ים הוא: (יט) אל לשון ים המלח . בצפוני של לשון נמצא כל הלשון בחלקו של יהודה : אל קצה הירדן . שהירדן נופל בים המלח והוא נמנה מקצוע מזרחית לפינית ליהודה והוא מונה מקצוע דרומית ... לבנימין : (כ) והירדן אתו לפאת קדמה . היה לו לבנימין מצר שהירדן הולך על פני כל גבולו למזרח : וצלע האלף והיבוסי היא ... כל אחת עיר לעצמה ... גבעת קרית חמש ערים ... זה : (א) ויצא הגורל שני לבנימין שגורל היה ראשון לשבעה ... שאמר יהושע לשלוחיו ... חלקו אותה לשבעה חלקים נטלו יהודה ויוסף כמו ... שם יהודה יעמוד על מנגב וגו' מכאן ואילך מונה

רלב"ג

... תחלק הארץ ולפי היחס היו כותבים החלקים לא יהיה רושם לירושת אחר זה כי לא יתכן לשבט ההוא כי אם אשר כתבו לו לפי ... והנכון בעיני ששבעת ... היו שוים וירה הגורל זה יהושע לפני ה' ומשם לקח כל אחד ... כהם חלקו לפי ... לו אם מעט הוסיפו ... חלק הראוי לו ואם היה ... רב מהראוי לו פחתו לו . ואחר

יהושע דכוותא חסרים אל"ף: ג' ופי' נמסר בסדר פקודי:

את אהרן והירדן יגבול . בכורות כה :

יהושע יח יט

גְּלִילוֹת אֲשֶׁר־נֹכַח מַעֲלֵה אֲדֻמִּים
וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־רְאוּבֵן׃ יח וְעָבַר
אֶל־כֶּתֶף מוּל־הָעֲרָבָה צָפוֹנָה וְיָרַד
הָעֲרָבָתָה׃ יט וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף
בֵּית־חָגְלָה צָפוֹנָה וְהָיָה תוֹצְאוֹתָיו
הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח צָפוֹנָה
אֶל־קְצֵה הַיַּרְדֵּן נֶגְבָּה זֶה גְּבוּל נֶגֶב׃
כ וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל־אֹתוֹ לִפְאַת־קֵדְמָה זֹאת
נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לִגְבוּלֹתֶיהָ סָבִיב
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
כא וְהָיוּ הֶעָרִים לְמַטֵּה בְּנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וּבֵית־חָגְלָה
וְעֵמֶק קְצִיץ׃ כב וּבֵית הָעֲרָבָה וּצְמָרַיִם
וּבֵית־אֵל׃ כג וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃
כד וּכְפַר הָעַמֹּנִי וְהָעָפְנִי וָגָבַע עָרִים
שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
כה גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת׃
כו וְהַמִּצְפֶּה וְהַכְּפִירָה וְהַמֹּצָה׃
כז וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃ כח וְצֵלַע
הָאֶלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלִַם
גִּבְעַת קִרְיַת עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
יט א וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַשֵּׁנִי לְשִׁמְעוֹן
לְמַטֵּה בְנֵי־שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי
נַחֲלָתָם בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי־יְהוּדָה׃
ב וַיְהִי לָהֶם בְּנַחֲלָתָם בְּאֵר־שֶׁבַע וְשֶׁבַע

(מסורה: ל' · יהודה ועלה אבן בהן · והיו קרי תוצאות קרי · יתיר ו' · ד' ב' חס' וב' מ"ל · ב' חד חס' · ל' · העמונה קרי · ל' · ל' חס' · ל' . ל' · ג' · כו"ל חס' במ"ה · ל' דסמי')

תרגום

שֶׁמֶשׁ וְנָפֵיק לִגְלִילָא דִי לָקֳבֵיל מַסְקָנָא דַאֲדוּמִים וְנָחֵית לְאֶבֶן בּוֹהַן בַּר רְאוּבֵן׃ יח וְעָבַר לְעִיבְרָא דְלָקֳבֵיל מֵישְׁרָא צִפּוּנָא וְנָחֵית לְעַרְבָתָה׃ יט וְעָבַר תְּחוּמָא לְעִיבַר בֵּית חָגְלָה לְצִפּוּנָא וַהֲווֹן מַפְקָנוֹהִי דִתְחוּמָא לְכֵיף יַמָּא דְמִלְחָא צִפּוּנָא לְסִיפֵּי יַרְדְּנָא דָרוֹמָא דֵין תְּחוּם דָרוֹמָא׃ כ וְיַרְדְּנָא תְּחוּמָא לֵיהּ לְרוּחַ קִידוּמָא דָא אַחְסָנַת בְּנֵי בִנְיָמִין לִתְחוּמָהָא סְחוֹר סְחוֹר לְזַרְעִיַתְהוֹן׃ כא וַהֲוָה קִרְוַיָא לְשִׁבְטָא דִבְנֵי בִנְיָמִין לְזַרְעִיַתְהוֹן יְרִיחוֹ וּבֵית חָגְלָה וּמֵישַׁר קְצִיץ׃ כב וּבֵית מֵישְׁרָא וּצְמָרַיִם וּבֵית אֵל׃ כג וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃ כד וּכְפַר הָעַמּוֹנָה וְהָעָפְנִי וְגָבַע קִרְוִין תַּרְתָּא עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃ כה גִּבְעוֹן וְרָמְתָא וּבְאֵרוֹת׃ כו וּמִצְפַּיָא וּכְפִירָה וְהַמֹּצָה׃ כז וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃ כח וְצֵלַע אֶלֶף וִיבוּסָאֵי הִיא יְרוּשְׁלֵם גִּבְעַת קְרִיַת קִרְוִין אַרְבַּע עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן דָא אַחְסָנַת בְּנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעִיַתְהוֹן׃
א וּנְפַק עַדְבָא תִנְיָנָא לְשִׁמְעוֹן לְשִׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן לְזַרְעִיַתְהוֹן וַהֲוָה אַחְסַנְתְּהוֹן בְּגוֹ אַחְסָנַת בְּנֵי יְהוּדָה׃ ב וַהֲוָה לְהוֹן בְּאַחְסַנְתְּהוֹן בְּאֵר שֶׁבַע

רד"ק

ר"ל למדבר בית און : (כח) וצלע האלף . הם שתי ערים וכן הוא אומר בארץ בנימין בצלע וכתיב וצלע אלף וכן גבעת קרית הם שתי ערים : והיבוסי היא ירושלם . ובגורל בני יהודה אמר ג"כ כי היבוסי היא ירושלם בחלק יהודה והנה אומר כי היא לבנימין כן הוא כי לכל אחד מהם היה לו חלק בה ואמרו רז"ל כי רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבלעה שנאמר חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן ויש אומרים המזבח היה בחלקו של בנימין שנ' ובין כתפיו שכן וי"א כי בין שניהם היה המזבח והנה יהודה היה עולה גי בן הנם כתף היבוסי והיה עולה אל ראש ההר אשר על פני גי בן הנם ימה אשר בקצה עמק רפאים ומראש ההר אל מעין מי נפתוח ואמרו כי הוא עין עיטם הנזכר בדברי רז"ל וחלק בנימין היה כנגדו חלק יהודה היה עולה אל ההר וחלק בנימין היה יורד אל קצה ההר אשר בגי בן הנם אשר בעמק רפאים והיה יורד אל כתף היבוסי היא ירושלם נמצא שבין שניהם היה הגבול הזה זה עולה וזה יורד : (ב) באר שבע ושבע . עיר אחת ובשתי השמות נקראת :

מצודת ציון

(שמות ט"ו) : פה . במקום הזה : (יד) ותאר . וסבב : (יז) נכח . נגד : (יט) לשון . קצה הים המשוך כלשון

ביאור הגר"א

(א"כ ואינו מובן מאי וילא . וגם שם אינו מזכיר גלגל על הגבול כ"א דביר וגלגל היה מצפון דביר כמ"ש סי' ט"ז פ"ז וכ"ל שמ"ש על הגלילות הוא לאו דוקא אלא סמוך לו היינו לדביר) : (יח) וירד הערבתה . סימן אל שדות של עיר הערבה : (יט) אל קצה הירדן נגבה . פי' לד נגב של הירדן : (כח) ערים ארבע עשרה . ובפרטן אתה מוצא י"ג מפני שלא חשיב בפרטות אלא ערים המוקפות חומה ובכללות חשיב כל הערים הגדולות אף שאינן מוקפות חומה תשמור זו : בכל גבולי א"י : יט (א) בתוך נחלת בני יהודה . והיינו שלא נטלו חלק בארץ ישראל לא שמעון . לא לוי משום קללת יעקב אפס לשמעון אמר אחלקם ביעקב דהיינו חלק בתוך שבט אחר אבל ללוי אמר ואפיצם בישראל שלא יטול חלק אפי' תוך שבט אחר אלא נפוץ על פני כל אחיו מעט מזה ומעט מזה : (ב) באר שבע ושבע ומולד'

מצודת דוד

עין עיטם היתה במקום הגבוה שבכל א"י לזה אמר וירד : אשר בעמק . ההר עמד בעמק רפאים בצפונה : אל כתף . אשר עומדת בכתף היבוסי א"כ היבוסי היא ירושלים עומדת בנחלת בנימין : (יז) ותאר מצפון . הגבול נסע מערב וסיבב את עין רוגל מצפונו והיתה א"כ משל יהודה : ויצא עין מן עין רוגל יצא לעין שמש : אל גלילות . היא גלגל האמור בגבול יהודה ובשתי השמות נקראה ומאל גלגל יצא הגבול כלפי הדרום ונתרחב נחלת : (יח) ועבר . משם עבר מעבר המקום הנקרא מול הערבה בצד הצפוני ... א"כ מנחלת בנימין : הערבתה . היא בית הערבה המוזכר בגבול יהודה ... הים מצפונו : (יט) בית חגלה צפונה . וגם היא לא היתה מנחלת בנימין (ומה שהוזכר בנחלת בנימין בית חגלה היא עיר אחרת ששמה כשמה) : לשון ים המלח וכו' . ר"ל במקום שהירדן נופל בים המלח והוא קצה הדרומי מהירדן וקצה הצפוני מהים : זה גבול נגב . ממערב כלפי המזרח : (כ) יגבול אתו . יהיה לו לגבול בפאת המזרחי : לגבולותיה . את הגבולות המגבילים סביב את הנחלק לכל בני משפחותם : (כא) למשפחותיהם . הנחלק למשפחותיהם . (כח) וצלע האלף . ה' עיירות במקרא זה צלע א' האלף ב' ירושלים ג' גבעת ד' קרית ה' :
יט (א) בתוך וכו' . היה מובלע נחלת יהודה בתוך הגבול האמור למעלה : (ב) באר שבע ושבע . היא עיר אחת ובשתי השמות נקראה :
עין

יהושע יט

ל'. נ' ועיים ומולדה : ג וחצר שועל ובלה ועצם :
ל' ד ואלתולד ובתול וחרמה :
ל' חס' ה וצקלג ובית־המרכבת וחצר סוסה :
ל'. ל' ו ובית לבאות ושרוחן ערים שלש־
ב' עשרה וחצריהן : ז עין רמון ועתר
ה' סוס קרתא ועשן ערים ארבע וחצריהן :
ח וכל־החצרים אשר סביבות הערים
כ' כתיב א' האלה עד־בעלת באר רמת נגב
זאת נחלת מטה בני־שמעון
ג' אכוינה למשפחתם : ט מחבל בני יהודה
נחלת בני שמעון כי־היה חלק בני־
יהודה רב מהם וינחלו בני־שמעון
בתוך נחלתם :
ס' כ"ב י ויעל הגורל השלישי לבני זבולן
למשפחתם ויהי גבול נחלתם עד־
ל' שריד : יא ועלה גבולם לימה ומרעלה
ל' ופגע בדבשת ופגע אל־הנחל אשר
על פני יקנעם : יב ושב משריד קדמה
ה' ל' חס' ל' חס' מזרח השמש על־גבול כסלת תבר
ויצא אל־הדברת ועלה יפיע :
ס'. ל' יג ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר
ל' רפי . ל' עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה :
ל' יד ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו
ל'. ל' תצאתיו גי יפתח־אל : טו וקטת ונהלל
ל' ס"א וירא־לה כרים ושמרון וידאלה ובית לחם ערים
שתים־עשרה וחצריהן : טז זאת
ה' מ"ל נחלת בני־זבולן למשפחתם הערים
האלה וחצריהן :
יז ליששכר יצא הגורל הרביעי לבני
ה' מ"ל יששכר למשפחתם : יח ויהי גבולם
ו'. ל'. ל' יזרעאלה והכסלות ושונם : יט וחפרים
ל'. ל'. ל'. ל' ושיאון ואנחרת : כ והרבית וקשיון

תרגום

ושבע ומולדה : ג וחצר שועל ובלה ועצם : ד ואלתולד ובתול וחרמה : ה וצקלג ובית המרכבת וחצר סוסה : ו ובית לבאות ושרוחן קרוין תלת עסרי ופצחיהן : ז עין רמון ועתר ועשן קרוין ארבע ופצחיהן : ח וכל פצחיא די בסחרנות קרויא האלין עד בעלת באר ראמת דרומא דא אחסנת שבטא דבני שמעון לזרעיתהון : ט מעדב בני יהודה אחסנת בני שמעון ארי הוה חולק בני יהודה סגי מנהון ואחסינו בני שמעון בגו אחסנתהון : י וסליק עדבא תליתאה לבני זבולן לזרעיתהון והוה תחום אחסנתהון עד שריד : יא וסליק תחומהון לימא ומרעלא ומערע בדבשת ומערע בנחלא די על אפי יקנעם : יב ותב משריד לקידומא מדנח שמשא על תחום כסלות תבור ונפיק לדברת וסליק ליפיע : יג ומתמן עבר לקדומא מדינחא גתה חפר לעתה קצין ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה : יד ומסתחר ליה תחומא מצפונא לחנתון והוון מפקנוהי לחילת יפתח אל : טו וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם קרוין תרתא עסרי ופצחיהן : טז דא אחסנת בני זבולן לזרעיתהון קרויא האלין ופצחיהן : יז ליששכר נפק עדבא רביעאה לבני יששכר לזרעיתהון : יח והוה תחומהון יזרעאל וכסלות ושונם : יט וחפרים ושיאון ואנחרת : כ והרבית

רדק

עיר אחת : (ט) רב מהם היה חלקם יותר ממה שראוי להם כי כבשו הרבה מהארץ ובני שמעון עלו עמם להלחם כמו שכתוב בספר שפטים ויאמר יהודה לשמעון אחיו וגו' : (יג) גתה חפר . הוא גת החפר אשר משם היה יונה בן אמתי הנביא במו שנאמר עליו אשר מגת החפר : המתואר . כתרגומו דמסתחר : (טו) ובית לחם . אינו בית לחם אשר ליהודה כי תמצא ערים נקראים בשם אחד בשני מקומות כמו שכתבנו וכן מצאנו בית לחם אשר ליהודה מבית לחם יהודה נראה כי אחד היה עיר

מצודת ציון

כלשון : יט (ט) מחבל . ענין מחוז : (יג) המתאר . המסבב מגלר

ביאור הגר"א

ומולדה. באר שבע ושבע הוא באר שבע ובזויתיה האמור ביהודה ט"ו כ"ח : (ג) ובלה . הוא בעלה שם כ"ט : (ד) ובתול . הוא כסיל האמור שם למ"ד : (ה) ובית המרכבות וחצר סוסה . הוא מדמנה וסנסנה האמור שם ל"א . וזהו שאמרו בגמ' גיטין דף ז' אמר רב הונא בר נתן לרב אשי מאי דכתיב קינה ודימונה ועדעדה א"ל מתוותא דא"י קא חשיב א"ל אטו אנא לא ידענא דמתוותא דא"י קא חשיב אלא ר"ה מארגיז אמר בה טעמא כל שיש לו קינה על חברו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל אלא מעתה צקלג ומדמנה וסנסנ' ה"נ כו' וע"ש . ולכא רה קשה אם ניחא לו לדורשן אף אם נאמר מתוותא דא"י קא חשיב א"כ מאי קשיא ליה אלא מעתה צקלג וכו' וכי משום דדורש הני צריך למדרש כולהו ועוד מפני מה נקט צקלג הלא יש כמה וכמה עיירות עד צקלג אלא שהענין הוא שבד"ה וכאן קורא אותן בשמות אחרים ואם אתה דורש אותן אפילו אם נאמר מתוותא דא"י קא חשיב טפי אית לך למדרש הני שנשתנה שמותן בד"ה ולהכי פריך מהני טפי מאידך כולהו : (ו) ובית לבאות ושרוחן . הוא לבאות ושלוחים האמור שם ל"ב : (ז) עין רמון . גם הם בערי יהודה הנזכרים בגבולו שם . ועיין ורמון .

(יא) לימה ומרעלה . פי' שרצועה יוצאה משריד והולכת עד ימה ומרעלה ודבשת ויקנעם ואחר שב הגבול לשריד ומשם יצא הגבול עקום. לצד ימין שנקרא היום הנעה: (יד) מצפון חנתון. פי' אח"כ הולך לצד צפון מצפון חנתון וחנתון נשאר מערי זבולון עד גי יפתח אל. והא דכתיב וירכתו על צידון וכתיב זבולן לחוף ימים ישכון ע"כ צ"ל שגבול זבולון מפסיק באמצע הגבול אשר והולך על צידון רבה ושם מתפשט קצת לרוחב כתבנית ירך וז"ש וירכתו על צידון וגי יפתח אל הוא המפסיק בין גבול אשר : (טו) וקטת ונהלל . הם הערים שבמזרח של אשר שבדרום גי יפתח אל : (יח) ויהי גבולם יזרעלה והכסלות . הערים האלה הם

מצודת דוד

ללכת ממערב כלפי המזרח בפאת הלפונה תבור וכו' : (יג) ומשם. ומן יפיע עבר כלפי הדרום ב... א"כ מנחלת זבלון : עתה קצין . ר"ל ממזרח גת החפר ... מקום : המתאר הנעה . אשר היה מסבב את הנעה ... הזה סיבב את רמון בצפונה של חנתון אשר עמדה בצפון ... והנעה היו משל זבלון : והיו תוצאותיו . סוף הגבול של ה... אשר עמדה בגבול צפוני של אשר : (טו) וקטת וכו'. ... שתים עשרה כי במקרא זה חשב ה' עיירות ושבעה מאו... היו לבני השבט שמלדו : (יח) ויהי גבולם . הגבול

רש"י

מונה והולך ז' גורלות ... מהם . מן הראוי ה... (יב) כסלות תבור . אור... שהוא ל' כסלים שלנק"... לא בגובהו ולא בשיפו... בשיפועו וסמוך לאמל... לצד אחירים ומלצד שו... שהכסלים עומדות ... ובמקים שהוא אומר ל... תבור סמוך לראשו הוא... האזנים : (יג) קדמה... גתה חפר . ממזרח לגת ה... שם עירו של יונה בן א... עתה קצין . שם הע... קצין : המתואר הנעה ... אל

מנחת שי

ועתר ב' קמצין ובס... לבנה ועתר ועשן . ... ועתר ועשן : ועשן קרתא סי' לבנה ועתר ... עין רמון ועתר . ולאי... עשן . ותכן ועשן . ... ואת מגרשיה : על גבול... נמסר בסדר חוקת : ... וסי' נמסר בסדר ד... למשפחותם ח' מלאי... יהושע וסי' קדמא ובתרא... ובתרא דמנשה . קדמא ... ובתרא דזבולן . קדמ... דיששכר . למטה ב... למשפחותם וכל כתוב... מ"ל : ועין ח' בקריא... וזנוח ועין גנים תפוח ... ועיר המלח ועין גדי . ... והנבשן וקדש ואדרעי ו... וקדש ואדרעי ועין חצו... ימינו כהה . ועין גו... נשף . ועין אלהיהם ... שבי יהודיא . ה' קו... קרתא : חדה ה' בקר... ועין גנים ועין חדת . ... כחרב חדה . קח לך חו... ולשונם חרב חדה . חו... פיות קדמאה שום ק...

מצודת דוד

(ז) עין רימון . הם ... כאחת עין והשנית ... (ח) ראמת נגב . ... והגבוה בפאת ... (ט) מחבל . מכמ... בתחלה לבני יהודה ... לבני שמעון לנחלה : ... כי הנחלה הניתן בתו... יהודה היתה מרובה ... להם ולזה נחלו ב... בתוכם : (י) עד שריד ... בסוף גבול א"י במקו... מערבית : (יא) ועלה ... משריד בפאת המער... כלפי הדרום : לימה ... ומשם למרעלה וכו' : ... משריד . ושב הגב... הלפונה והלך על גבול ... לפי הדרום במזרחו של גת הח... ח גת החפר עבר לעתה קצין ... ב את הנעה : (יד) ונסב את... עמדה בצפון רימון א"כ רימ... הגבול של הרוחב כלה אל גי ... וקטת וכו'. ר"ל עם קטת ו... ת ושבעה מאותן שזכר בהגבול ... ולם . הגבול ג...

ואבץ׃ כא ורמת ועין־גנים ועין חדה
ובית פצץ׃ כב ופגע הגבול בתבור
ושחצומה ובית שמש והיו תצאות
גבולם הירדן ערים שש־עשרה
וחצריהן׃ כג זאת נחלת מטה בני־
יששכר למשפחתם הערים
וחצריהן׃
כד ויצא הגורל החמישי למטה בני־
אשר למשפחותם׃ כה ויהי גבולם
חלקת וחלי ובטן ואכשף׃
כו ואלמלך ועמעד ומשאל ופגע
בכרמל הימה ובשיחור לבנת׃
כז ושב מזרח השמש בית דגן ופגע
בזבולן ובגי יפתח־אל צפונה בית
העמק ונעיאל ויצא אל־כבול
משמאל׃ כח ועברן ורחב וחמון וקנה
עד צידון רבה׃ כט ושב הגבול הרמה
ועד־עיר מבצר־צר ושב הגבול חסה
ויהיו תצאתיו הימה מחבל אכזיבה׃
ל ועמה ואפק ורחב ערים עשרים
ושתים וחצריהן׃ לא זאת נחלת מטה
בני־אשר למשפחתם הערים האלה
וחצריהן׃ לב לבני נפתלי
יצא הגורל הששי לבני נפתלי
למשפחתם׃ לג ויהי גבולם מחלף
מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל
עד־לקום ויהי תצאתיו הירדן׃
לד ושב הגבול ימה אזנות תבור ויצא
משם חוקקה ופגע בזבלון מנגב
ובאשר פגע מים וביהודה הירדן
מזרח השמש׃ לה וערי מבצר הצדים
צר וחמת רקת וכנרת׃ לו ואדמה
והרמה וחצור׃ לז וקדש ואדרעי ועין
חצור׃ לח ויראון ומגדל־אל חרם

וקשיון ואבץ׃ כא ורמת ועין גנים ועין חדה ובית פצץ׃ כב ומערע תחומא בתבור ושחצימה ובית שמש והוון מפקנוהי דתחומהון לירדנא קרוין שית עסרי ופצחיהן׃ כג דא אחסנת שבטא דבני יששכר לזרעיתהון קרויא ופצחיהן׃ כד ונפק עדבא חמישאה לשבטא דבני אשר לזרעיתהון׃ כה והוה תחומהון חלקת וחלי ובטן ואכשף׃ כו ואלמלך ועמעד ומשאל ומערע בכרמלא לימא ובשיחור לבנת׃ כז ותב ממדנח שמשא בית דגון ומערע בזבולן ובחילת יפתח אל לצפונא בית מישרא ונעיאל ונפיק לכבול משמאלא׃ כח ועברון ורחב וחמון וקנה עד צידון רבה׃ כט ותב תחומא לרמתא ועד קרוין כריכן קרוי תוקפא ותב תחומא לחוסה ויהון מפקנוהי לימא מעדב אכזיב׃ ל ועמה ואפק ורחוב קרוין תרתין ועשרין ופצחיהן׃ לא דא אחסנת שבטא דבני אשר לזרעיתהון קרויא האלין ופצחיהן׃ לב לבני נפתלי נפק עדבא שתיתאה לבני נפתלי לזרעיתהון׃ לג והוה תחומהון מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום והוון מפקנוהי לירדנא׃ לד ותב תחומא לימא לאזנות תבור ונפק מתמן לחקקה ומערע בזבולן מדרומא ובאשר יערע ממערבא וביהודה ירדנא מדנח שמשא׃ לה וקרוין כריכן הצדים צר וחמת רקת וכנרת׃ לו ואדמה והרמה וחצור׃ לז וקדש ואדרעי ועין חצור׃ לח ויראון ומגדל אל חרם

רשי

...לום' משם תאר הגבול ... תרגם יונתן ונפיק ... זמן מסתחר לנעה : ... צר צר. קרוין כריכן ... פא : צר. לשון צור : ... ויכס. מעדב אכזיבה ... זיב : (לה) וערי ... היו לנפתלי הצדים צר

מצודת דוד

...צאל והיא היתה סמוכה ... נשה כי עמק יזרעאל ... מנשה כמ"ש למעלה : ... ומיזרעאל הלך לכסלו' ... (כב) ובית שמש. לא זהו ... הנזכר בנחלת נפתלי ... לפון יששכר ולא זהו ... בול יהודה : גבולם. על ... ולים יאמר על הלפוני ... זומי שניהם כלו אל ... (כה) ויהי גבולם. הגבול ... ת המערב מדרום כלפי ... לקת וכו' : (כו) ופגע. ... פגע בכרמל העומדת ... (כז) ושב. הגבול שב ... כלפי המזרח בפאת ... והלך אל בית דגון : ... בגבול זבולון שהיה ... ובגי יפתח אל לפונה. ... י יפתח אל והיתה א"כ ... אשר ולמולה כלתה רוחב ... לון כמ"ש למעלה : בית ... מגי יפתח אל בא הגבול ... עמק וכו' : משמאל. ... כבול והיתה א"כ משל ... (כח) ועברון. משמאל ... א לעברון וכו': (כט) ושב ... מלדון רבה חזר הגבול ... לפי הדרום אל הרמה ... שב הגבול חסה. מעיר ... צר חזר הגבול ממזרח ... מערב אל חסה : מחבל ... כי מחוסה בא בגבול ... כזיבה ומשם כלה הגבול ... הגדול : (ל) ועומה ואפק ... ר"ל עם שלשת הערים ... אשר לא עמדו על הגבול ... ערים עשרים ושתים ... ם אלו וי"ט מאלו שעמדו ... בול והנשארים היו לבני ... אשר אללו : (לב) לבני ... למשפחותם. הנחלק לבני ... לכל משפחה ומשפחה : ... ויהי גבולם. גבולם הלך ... הדרומי ממערב כלפי ... מחלף וכו' : (לד) ושב ... ימה. חזר הגבול ממזרח ... ממערב בפאת הלפוני ובא ... תבור : מנגב. מנגב של ... והוא לפונה של נפתלי : ... ממערבה של נפתלי והוא ... של אשר : וביהודה הירדן. ... יהודה פגע בירדן ... במזרח כי גבול לפון יהודה כלה בקלה הירדן הדרומי ולנפתלי ... הירדן לנחלה א"כ פגע בגבול יהודה בסוף הירדן וה"ה שפגע בכל השבטים ... גבולם עד הירדן אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי מ"מ ... גם בו : (לה) וערי מבצר. ר"ל ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים וכו': לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי לדון : (כט) ... מזרחה של זבולון שזבולון נטל כמין ירך ונתפשט לרוחב ... לור. ומשם הולך במישור עד הים הגדול : מחבל אכזיבה ... הגדול : (לג) ויהי גבולם מחלף. הערים העומדים בגבול ... אשר עד הירדן : (לד) ושב הגבול ימה, פי' ...

רדק

(כט) עיר מבצר צר. מבצר שהיה בצור גבוה : (לד) אזנות תבור. ולמעלה בחלק זבולון אומר כסלות תבור ושני שמות היו לו

תולדות אהרן ועד עיר מבצר. מגלה ה מכות י:
מחלף. (מגילה ע) :

מצודת ציון

(כט) מבצר צור. מבצר הנקרא בצור : וירשו

ביאור הגר"א

הם כסדר הזה מגבול זבולון עד הר תבור מלמטה למעלה : (כב) ופגע הגבול בתבור. שהר תבור היה בגבול יששכר ואזנות תבור היה בגבול נפתלי וכסלות תבור היה בגבול זבולון דהיינו שהיה מתחיל מנפתלי ונכנס לזבולון דרך יששכר בעקום : ושחצימה ובית שמש. הם היו מתבור עד הירדן מלמטה למעלה: (כה) וחלקת וחלי. הם היו בגבול אשר בדרום דהיינו בדרום של גי יפתח אל. ובדרום של הגבול מן הים הגדול : (כו) בכרמל הימה. פי' בים הכרמל : ובשיחור לבנת. בנהר לבנת : (כז) ושב מזרח השמש. ואח"כ שב הגבול למזרחה של אשר והלך עד בית דגון : ופגע בזבולן. פי' שלא הלך הגבול דרום של זבולון שזה עם גבול אשר אלא מבית דגון התחיל דרום של זבולון : ובגי יפתח אל לפונה. פי' שפגע שם בלפון של גי יפתח אל ויפתח אל היה מפסיק באמלע הגבול אשר והיה לאשר ב' חלקים שבגי יפתח אל מלפון ומדרום ובחלק שבלפון היה שם אותן הערים בית העמק כו' : כבול משמאל. פי' ואח"כ הלך ללפון של אשר לכבול : (כח) ורחב וחמון. הוא רחוב הנזכר בפ' שלח לך עד רחוב לבוא חמת כי הם הלכו אז לארכו ולרחבו כי מדבר לין היא מזרחית דרומית. וחמת היא מערבית לפונית. וחמת אינו מערי ארץ ישראל ולעתיד לבוא יהיו גם הם מערי ארץ ישראל כמ"ש מדמשק עד חמת דהיינו מדמשק שהיא בלפונית מזרחית עד חמת שהיא בלפונית מערבית. והם הלכו לרגל עד רחוב שהוא סוף לפון א"י ואמר עד רחוב לבא חמת לפי שיש עוד רחוב שנית כמ"ש ואפיק ורחוב אמר כאן אותו רחוב שעל דרך חמת שהיא לפונית מערבית של ארץ ישראל : עד לידון רבה. ולידון הוא בגבול אשר שנאמר אשר

(כט) ושב הגבול הרמה. הוא ... פשט לרוחב והוא מזרחה עד מבצר ... חבל אכזיבה. מכזיב הולך עד הים ... ומדים בגבול לפון של נפתלי מגבול הים ... לד

רד"ק

לו לענין ידוע אצלי: (מד) וגבתון ובעלת. אינו בעלה הנזכר למעלה בנחלת בני יהודה כי אותו שמו בעלה בה"א וזה בעלת בתי"ו ורז"ל אמרו כי שניהם אחד והקשו הפסוקים ותרצו בתים של יהודה ושדות של דן: (מז) ויצא גבול בני דן מהם. פחות מהם שלא הספיקה להם הארץ הנכנסת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם הוא ליש הנזכר בספר שפטים ולכבוש אותה ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים והם כבשוה לאחר זמן בימי פסל מיכה ויש לפרש כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים ובני דן כל הגורל שנפל להם היה להם אלא שהם היו רבים ולא היה חלקם מספיק לבתי אבות שהיו בשבטים והלכו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו אותה והיתה הארץ טובה והלכו להם שם ולכדוה והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיה להם בימים ההם כמו שאמר מדן ועד באר שבע ובדברי רז"ל אמר רבי יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמיים ואמרו אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן שיורד מדן: (נא) וראשי האבות למטות. כמו אבות המטות כלומר ראשי בתי אבות לכל שבט ושבט ורז"ל סמכו בזה הפסוק להפקר בית דין שהיו בא"י הפקר ואמרו וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו:

תגו

רש"י

צר: (מא) צרעה ואשתאול. משל יהודה היה. ונפל גורל בני [דן] להם: (מז) ויצא גבול בני דן מהם. כאן נטלו קצת ועוד נפל להם גורל אחר רחוק מגבולם ושאר שבטי' מפסיקין בנתים: וילחמו עם לשם. [...] בימי עתניאל בן קנז ובימי דמות מיכה כמה שנאמר בספר שופטים: ליש האמורה בספר ש[ופטים]: (נא) אשר נחלו. [...] עד

יהושע יט

וּבֵית־עֲנָת וּבֵית שֶׁמֶשׁ עָרִים תְּשַׁע־
עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ לט זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶן׃ מ לְמַטֵּה בְנֵי־
דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם יָצָא הַגּוֹרָל הַשְּׁבִיעִי׃
מא וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל
וְעִיר שָׁמֶשׁ׃ מב וְשַׁעֲלַבִּין וְאַיָּלוֹן
וְיִתְלָה׃ מג וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה וְעֶקְרוֹן׃
מד וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן וּבַעֲלָת׃ מה וִיהֻד
וּבְנֵי־בְרַק וְגַת־רִמּוֹן׃ מו וּמֵי הַיַּרְקוֹן
וְהָרַקּוֹן עִם־הַגְּבוּל מוּל יָפוֹ׃ מז וַיֵּצֵא
גְבוּל־בְּנֵי־דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי־דָן
וַיִּלָּחֲמוּ עִם־לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ ׀ וַיַּכּוּ
אוֹתָהּ לְפִי־חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ
בָהּ וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן
אֲבִיהֶם׃ מח זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן׃
מט וַיְכַלּוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ
לִגְבוּלֹתֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה
לִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן בְּתוֹכָם׃ נ עַל־פִּי
יְהוָה נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל
אֶת־תִּמְנַת־סֶרַח בְּהַר אֶפְרָיִם וַיִּבְנֶה
אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃
נא אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר־נִחֲלוּ אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן ׀ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת
לְמַטּוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ בְּגוֹרָל ׀ בְּשִׁלֹה
לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַלּוּ
מֵחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ׃

ג' מ"ל · ל' · ל' · ל' וכתיב ה"א · ל'. ל' חס' · ל' דסמי' · ל' · ד' חס' · ל'. ד' סבירין בשם · ג'. ב' וחס' · דאורייתא' חס' דיהושע מ"ל · ג' · ג' · ל' חס'. ב' בספ' · ד' · ג' · ב' סלל

תרגום

ובית ענת ובית שמש
קרוין תשע עשרי ופצחיהן׃
לט דא אחסנת שבטא
דבני נפתלי לזרעיתהון
קרויא ופצחיהן׃ מ לשבטא
דבני דן לזרעיתהון נפקא
עדבא שביעאה׃ מא והוה
תחום אחסנתהון צרעה
ואשתאול וקרית שמשא׃
מב ושעלבין ואילון ויתלה׃
מג ואילון ותמנתה ועקרון׃
מד ואלתקה וגבתון
ובעלת׃ מה ויהד ובני
ברק וגת רמון׃ מו ומי
הירקון ורקון עם תחומא
די לקביל יפו׃ מז ונפק
תחום בני דן מנהון
וסליקו בני דן ואגיחו קרבא
עם לשם וכבשו יתה ומחו
יתה לפתגם דחרב ויריתו
יתה ויתיבו בה וקרו ללשם
דן כשום דן אבוהון׃ מח דא
אחסנת שבטא דבני דן
לזרעיתהון קרויא האלין
ופצחיהן׃ מט ושיציאו
לאחסנא ית ארעא
לתחומהא ויהבו בני
ישראל אחסנא ליהושע
בר נון ביניהון׃ נ על
מימרא דיי יהבו ליה ית
קרתא די שאל ית תמנת
סרח בטורא דאפרים ובנא
ית קרתא ויתיב בה׃
נא אילין אחסנתיא די
אחסין אלעזר כהנא ויהושע בר נון ורישי אבהתא
לשבטיא דבני ישראל בעדבא בשלה קדם יי בתרע
משכן זמנא ושיציאו מלפלגא ית ארעא׃

תולדות אהרן ללשם דן. בכורות נה: תמנת סרח. ב"ב קכב: אלה הנחלות. יבמות פט גטין לו:

מצודת ציון

(מז) וירשו. מלשון ירושה:
המקלט

רלבג

ביאור הגר"א

מצודת דוד

(לח) תשע עשרה. ר"ל עם ערי המבצר היה לו תשע עשרה שהם עשר ערי מבצר ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט שאצלו: (מא) צרעה ואשתאול. יתכן שאין אלו שהיו בגבול יהודה ונחלת דן היה במקצוע לפונית מערבית של יהודה: (מג) ועקרון. לא זכו שהיה בגבול יהודה: (מו) עם הגבול וכו'. ר"ל הערים ההם היו מנחלת דן עם הגבול של מול יפו: (מז) ויצא גבול בני דן מהם. ר"ל גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם ולא הספיק להם ולזה עלו לפא"ז להלחם בלשם והוא ליש האמורה בספר שופטים והיתה מחוץ לגבול א"י ולא בגבולה (ובמקצוע לפונית מזרחית היתה מול נחלת נפתלי כי אז"ל ירדן נקרא ע"ש שיורד מדן והוא לשם והירדן הלא יתחיל במקצוע לפונית מזרחית וזש"ה מדן ועד באר שבע (ש"א ג') ור"ל מקצה א"י עד קצהו כי דן היה במקצוע לפונית מזרחית ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית של נחלת שמעון היתה שלקחו במקצוע ההיא): (מח) הערים האלה. ה[...] למעלה: (מט) לנחול. להנחיל ע"י הגורל: לגבולותיה. לפי הגבולים ה[...] למעלה: (נ) על פי ה'. ששאלו באורים ותומים וע"פ נתנו לו את העיר א[...] והיא תמנת סרח: (נא) נחלו. הנחילו לישראל בגורל: וראשי האבות ל[...] ראשי בתי אבות של מטות בני ישראל: בגורל. חוזר לתחלת המקרא לו[...] הנחלות אשר נחלו בגורל: ויכלו מחלק. השלימו חלוקת הארץ בגור[...] לכם

כ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ג לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי־דָעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגֹּאֵל הַדָּם׃ ד וְנָס אֶל־אַחַת מֵהֶעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדִבֶּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר־הַהִיא אֶת־דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ־לוֹ מָקוֹם וְיָשַׁב עִמָּם׃ ה וְכִי יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא־יַסְגִּרוּ אֶת־הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בִבְלִי־דַעַת הִכָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא־שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ו וְיָשַׁב בָּעִיר הַהִיא עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם אָז יָשׁוּב הָרוֹצֵחַ וּבָא אֶל־עִירוֹ וְאֶל־בֵּיתוֹ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־נָס מִשָּׁם׃ ז וַיַּקְדִּשׁוּ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל בְּהַר נַפְתָּלִי וְאֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה׃ ח וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה נָתְנוּ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה־גָד וְאֶת־גָּלוֹן בַּבָּשָׁן מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה׃ ט אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי הַמּוּעָדָה לְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה׃

כא א וַיִּגְּשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶל־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת

ד' בנביאים | ד' | כול' מ"ל בח"ס | ד' מ"ל | ד' | ס' חד לשון פורה | י"ד ר"פ בנבי' | ד' מסרים | ד'. ט"ו דגשי' וכל חיוב דכו' במ"א | ג' חס' יו"ד בליש' | ל' | גולן קרי | ז' ר"פ בנביא' | ל' ומלא | ד'

א ומליל יי עם יהושע למימר: ב מליל עם בני ישראל למימר הבו לכון ית קרוי שיזבותא דמלילית עמכון בידא דמשה: ג למערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו בלא מדעיה ויהוין לכון לשיזבא מגאל דמא: ד ויערוק לחדא מקרויא האלין ויקום במעלנא דתרע קרתא וימלל קדם סבי קרתא ההיא ית פתגמוהי ויכנשון יתיה לקרתא לותהון ויתנון ליה אתר ויתיב עמהון: ה וארי ירדוף גאל דמא בתרוהי ולא ימסרון ית קטולא בידיה ארי בלא מדעיה קטל ית חבריה ולא שני הוא ליה מאתמלי ומדקמוהי: ו ויתיב בקרתא ההיא עד דיקום קדם כנשתא לדינא עד דימות כהנא רבא די יהי ביומיא האינון בכן יתוב קטולא ויעול לקרתיה ולביתיה לקרתא די ערק מתמן: ז וזמינו ית קדש בגלילא בטורא דבית נפתלי וית שכם בטורא דבית אפרים וית קרית ארבע היא חברון בטורא דבית יהודה: ח ומעיברא לירדנא דיריחו מדינחא יהבו ית בצר במדברא במישרא משבטא דראובן וית ראמות בגלעד משבטא דגד וית גולן במתנן משבטא דמנשה: ט אלין הואה קרויא דמזמנן לכל בני ישראל ולגיוריא די יתגיירון ביניהון למערק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו ולא ימות בידא דגאיל דמא עד דיקום קדם כנשתא: א וקריבו רישי אבהת ליואי לות אלעזר כהנא ולות יהושע בר נון ולות רישי אבהת שבטיא לבני ישראל:

רש"י

...מדו וגו' למשפט. ...מגלות יסטר ואם ...לות יחזור לעיר מקלטו ...עד מות הכהן הגדול: ...מעבר לירדן ירחו ...נתנו. בימי משה שנ' ...ר במדבר וגו': ...מועדה. ההזמנה היעודות

...מקלט ד' דסמיכי וסי' ...בסדר מסעי: רוצח ד' ...בקריאה וסי' לנוס שמה ...דאז יבדיל משה. לנוס ...רוצח מכה נפש בשגגה ...אז ישוב הרוצח. לאור ...רוצח יקטול עני ואביון. ...גם בסדר ואתחנן: עמדו ...יאת וסי' והיו לכם הערים ... וישב בעיר ההיא עד ...לפני. אלה היו ערי ...ת לכל בני ישראל ולגר ...ויעמד המלך על עמדו. ...גם בסדר מסעי: ויקדשו ...בליש' בקריאה וסי' ...כי יקדש ביתו קדש. ...את קדש בגליל בהר ...והקדשתם ליום הרגה. ...מקדשים דכו' חס': ואת ...ג' וסי' את בצר במדבר, ...לירדן ירחו מזרחה ...ושע. ואת ראמות ואת:

...ות אהרן וידבר ה'. מכות יא: דבר אל בני ...ל. מכות יא: וזקני העיר. שם:

רלב"ג

...רץ:(ב) ואחר זכר שכבר ...י מקלט מעבר לירדן ...אם המצוה בזה בתורה ...רכנו לפר' בזה המקום ...המצוה לפי שכבר ...זה בבאורינו לדברי ...תנו גם כן ללוים ערים ...מגרשיהם לבהמתם כמו ...בתורה וזה גם כן היה ...שם יתברך ובזה נשלם ...ה שאמר אחלקם ביעקב וגו'

רדק

(ב) תנו לכם את ערי. אחר שנאמר ויכלו מחלק את הארץ צוה על ערי המקלט שלא נצטוו בה על ידי משה גם כן אלא אחר ירושה וישיבה שנאמר כי יכרית ה' אלהיך וגו': (ד) ונתנו לו מקום. פירשו רז"ל שלא יהא שוכר בית כל ימי שבתו שם שנאמר ונתנו לו מקום: (ו) עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול. הרוצח היה נס אל אחת הערים ובית דין שולחין אחריו ומביאין אותו ועומד למשפט אם נתחייב מיתה הורגין אותו אם נתחייב גלות משיבין אותו שם שנאמר וישב שם עד מות הכהן הגדול והמקרא קצר וטעם עד מות הכהן הגדול פירשוהו רז"ל רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן גדול מאריך ואינו דין שיהא המקצר לפני המאריך ר' אומר הרוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה וכהן גדול מטהר וגורם לשכינה שתשרה על אדם בארץ אינו דין שיהיה זה אצל זה: (ט) ערי המועדה. שהיו נועדים שם כל מכה נפש בשגגה והוא שם בשקל מוסדה מן מוסדות הכלעות

ביאור הגר"א

כ (א) וידבר ה' אל יהושע. בגמ' למה פתח בלשון עז מפני שהיא של תורה. פי' כי לא מצינו בכל הנביאים לשון וידבר שהוא לשון קשה ועז כמ"ש דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מ"ב ל') ומשני מפני שהיא של תורה. פי' שהפרשה הזאת כבר כתובה בתורה בזה הלשון לכך פתח כאן בזה הלשון: ויל"ע

מצודת דוד

כ (ב) לכם. להנאתכם: (ג) למקלט. לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם לבל ...נו כאשר יחם לבבו: (ד) את דבריו. איך שגג בהריגה: ואספו אותו. עם שלא ...י שהאמת אתו: (ה) גואל הדם. קרוב הנרצח הרוצה לנקום נקמתו: אחריו. ...עיר מקלטו: ולא יסגירו. ר"ל אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד ...ל הדם: כי בבלי דעת. אם הרג בבלי דעת: ולא שונא. לומר שהיה מערים ...ר: (ו) למשפט. לדונו אם הוא חייב גלות וכאשר ילא חייב יחזור לעיר מקלטו ...נס עד ימות הכהן הגדול: אז. אחרי מות הכהן הגדול: (ט) עד עמדו. עד יעמוד למשפט לדונו אם הוא חייב מיתה וכאשר ילא חייב אז ביד גואל הדם להמיתו: לאת

מצודת ציון

כ (ב) המקלט. ע"ש שקולטת את הרוצחים שאין מדרך עיר אחרת להניח להרוצחים לדור בה: (ג) לנוס. ענין בריחה: בבלי דעת. בלא כוונה: מגואל. מלשון גאולה כי בהנקם נקמת הנרצח לגאולה תחשב לו: (ד) ואספו. ענין הכנסה כמו מאסף אותם (שופטים י"ט): (ה) יסגירו. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): שלשום. יום השלישי מהיום הזה: (ו) ויקדישו. ויזמינו כמו קדשו קהל (יואל ב'): בגליל. בארץ הגליל והוא שם מדינה בא"י: (ט) המועדה. מלשון ועד וקבוץ להתאסף בהן הרוצחים כמו בהר מועד (ישעיה י"ד)

יהושע כא

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם
ה' בליש' בְּשִׁלֹה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה
בְּיַד־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ עָרִים לָשָׁבֶת
כ"ל כ"כ במ"א וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתֵּנוּ׃ ג וַיִּתְּנוּ בְנֵי־
ה' דסמי' יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם מִנַּחֲלָתָם אֶל־פִּי יְהוָה
אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃
ג' חס' בנבי' ד וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן מִן־
הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה
ו' דגשים הַשִּׁמְעֹנִי וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן בַּגּוֹרָל עָרִים
שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
ג' בטע' בענין ה וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחֹת
מַטֵּה־אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה־דָן וּמֵחֲצִי מַטֵּה
ו' דגש ס מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרָל עָרִים עָשֶׂר׃
ג' חס' בנבי' ו וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת מַטֵּה־
יִשָּׂשכָר וּמִמַּטֵּה־אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
ו' דגשים וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַבָּשָׁן בַּגּוֹרָל
עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
ג' בטע' בענין ז לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן
וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן עָרִים
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃
ח וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים
צווי ביד משה י' דסמי' הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה בַּגּוֹרָל׃
ט וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְּנֵי
שִׁמְעוֹן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרָא
דד"ה יקראו אתהם אֶתְהֶן בְּשֵׁם׃ י וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן
מִמִּשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם
ראשנה קרי הָיָה הַגּוֹרָל רִאישֹׁנָה׃ יא וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־
ל' ומ"ל קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנוֹק הִיא חֶבְרוֹן
בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃
יב וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ
לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ׃
ג' יג וְלִבְנֵי ׀ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נָתְנוּ אֶת־עִיר

תרגום

ב וּמַלִילוּ עִמְהוֹן בְּשִׁלֹה בְּאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵימַר יְיָ פַּקִיד בְּיַד מֹשֶׁה לְמִתַּן לָנָא קִרְוִין לְמִתַּב וּרְוָחֵיהֶן לִבְעִירָנָא׃ ג וִיהָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵוָאֵי מֵאַחְסַנְתְּהוֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ יַת קִרְוַיָא הָאִלֵין וְיַת רְוָחֵיהֶן׃ ד וּנְפַק עַדְבָא לְזַרְעִית קְהָת וַהֲוָה לִבְנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנָא מִן לֵוָאֵי מִשִׁבְטָא דִיהוּדָה וּמִשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וּמִשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן בְּעַדְבָא קִרְוַיָא תְּלַת עַשְׂרֵי׃ ה וְלִבְנֵי קְהָת דְאִשְׁתַּאֲרוּ מִזַרְעִית שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם וּמִשִׁבְטָא דְדָן וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶׁה בְּעַדְבָא קִרְוִין עֲשַׂר׃ ו וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִזַרְעִית שִׁבְטָא דְיִשָׂשכָר וּמִשִׁבְטָא דְאָשֵׁר וּמִשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶׁה בְּמַתְנַן בְּעַדְבָא קִרְוִין תְּלַת עַשְׂרֵי׃ ז לִבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעִיַתְהוֹן מִשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּמִשִׁבְטָא דְגָד וּמִשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן קִרְוִין תַּרְתֵּי עַשְׂרֵי׃ ח וִיהָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵוָאֵי יַת קִרְוַיָא הָאִלֵין וְיַת רְוָחֵיהֶן כְּמָא דְפַקִיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה בְּעַדְבָא׃ ט וִיהָבוּ מִשִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה וּמִשִׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן יַת קִרְוַיָא הָאִלֵין דְאִתְפָּרְשָׁא בִּשְׁמָהָן׃ י וַהֲוָה לִבְנֵי אַהֲרֹן מִזַרְעִית קְהָת מִבְּנֵי לֵוָאֵי אֲרֵי לְהוֹן הֲוָה עַדְבָא בְקַדְמֵיתָא׃ יא וִיהָבוּ לְהוֹן יַת קִרְיַת אַרְבַּע אֲבוּהוֹן דְגִבָּרַיָא הִיא חֶבְרוֹן בְּטוּרָא דִיהוּדָה וְיַת רְוָחָהָא סַחְרָנָהָא׃ יב וְיַת חֲקַל קַרְתָּא וְיַת פַּצְחָהָא יְהָבוּ לְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה בְּאַחְסַנְתֵּיהּ׃ יג וְלִבְנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנָא יְהָבוּ

רדק

הבלעות: (ז) לבני מררי. בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולון ארבע וממטה גד ד' וממטה ראובן לא כתב ויש ספרים מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראותי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכא לא חשיב להו בדברי הימים חשיב להו נראה מתשובתו כי אינן כתובים בספריהם: (ט) אשר יקרא אתהן. מתחלה ספר מנין הערים ואח"כ ספר שמם ומנויים כמו שהיו קוראים אותו באותו הזמן ופי' אשר יקרא אשר יקרא הקורא כמו ויגד ליעקב והדומים לו: (י) כי להם היה הגורל ראשוני'. נכתב באל"ף וביו"ד האל"ף שרש והיו"ד למשך וכן הראשון אדם תולד באל"ף וביו"ד: (יא) אבי הענק. שם כלל לענקים ופי' אבי גדול הענקים כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים ואבי שם גדולה כמו אבי קרית יערים אבי דבר גדול דבר אליך הנביא והדומים להם

ביאור הגר"א

כא (ד) ויצא הגורל למשפחות הקהתי. כל ערי המגרש והשנוים שבכאן לאותן הכתובים בדברי הימים ומה שחסרים שם הכל כתוב על דברי הימים סימן ו' ל"ט ע"ש היטיב:

תולדות אהרן ואת שדה העיר.
נ"ב קכב מכות י:

רשי

היעודות לכך: (ה) קהת הנותרים. הם ... ובני יצהר וחברון ועזיאל ... ממשפחת מטה אפרים ... שבט בני אפרים ... אלה הערים שבכל ש... נטלו כמה שנאמר מאת ... תרבו ומאת המעט ... איש כפי נחלתו אשר ... מעריו ללוים: (ט) את ... אתהן בשם. לפי של... למעלה את שמות ה... שנתנו להם ולמטה הו... את שמותם לכך א... יקרו...

אל פי ה' בקריאה ... לעיר בהאי סיפרא ... למשפחת ג' חס' בנביא ... ויצא הגרל למשפחת ... ויהי לבני אהרן. ... הנותרים. ולבני גרשו... אורייתא דכו' חס' ... וסי' ואחר נפצו ... הכנעני: בגרל ד' דג... וממטה בנימן בגרל. ו... הנותרים. ולבני גרשון מ... ויתנו בני ישראל ללוים ... חסרים וי"ו: צווי ביד ... דסמיכי בקריאת וסימנ... בסוף סדר צו: אתהן ... ספרים נמסר אתהם ה' ... הוא אתהם בשמות ד... בכל ספרי המסרה המ... בנימין י"ז מלאים בק... ואביו קרא לו בנימין ... בנימין אחי יוסף. ואל ... לכם רחמים. וירא ... את בנימין. וישא ע... את בנימין אחיו. והנ... רואות ועיני בנימין ז... וממטה בנימין דיהושע ... בנימין בעממיך. וי... עמון את הירדן. ויהי ... ימין כתיב: ויבחר לו ... וידבר גם אבנר קדמאה ... אמר אל רחבעם המלכ... אלי חנמאל בן דודי ... שופר בגבעה. ומ... מחלקות. ונמסר ג... וישלח: סימ' מן ויו... ישראל ללוים מנחלתם ... ה' לישראל בין ר"פ ב... פסו' ואת פלוני ב"מ ... פלו' וסי' את קרית אר... חברון. את בית שמש ... גבעון. גבע. ענתות ... אלתקא. גבתון. א... רמון קדמא, תענך, גלו... דברת: ירמות. ע... משאל. עברון, חלקת ... יקנעם. קרתה. דמנה ... רמות בגלעד: חשבון ...

מצודת ציון

י"ד): כב (ד) הניח. מל' מנוחה: (ח) בנכסים. זה הלשון ידוע בדרז"ל כלול בה זהב וכסף וכלים ומקנה וכו' וכן עושר ונכסים (קהלת ה') : ובשלמות. ובבגדים ויתהפך מסמלה שלמה כמו מכבש כשב: (י) על. אצל: (יב) לנבא. כמו בלבא ובאה הלמ"ד במקום הבי"ת

מצודת דוד

כא (ב) לתת לנו וכו'. ר"ל ולזאת תנו לנו: (ג) אל פי ה'. על פי מלו... האמורות למטה: (ד) מן הלוים. שהיו מן הלוים מבני לוי: ממטה ... הגורל בא להם ממטה יהודה וכו': (ה) הנותרים. כי בני אהרן שהיו ... לקחו ממטה יהודה וכו' והנותרים מבני קהת שהם בני משה ובני יצה... ועזיאל לקחו ממטה אפרים וכו': (ו) בבשן. ר"ל החצי שלקחו נחלתם בעבר הירדן המזרחי בארץ הבשן: (ז) למשפחותם. הנחלק לשבת בהן משפחה משפחה באחד וכמו כן בכולן: (ח) בגורל. מי מהשבטים יתן למי מן הלוים: (ט) אשר יקרא. ר"ל אשר למטה בענין יפרש השמות: (י) ממשפחות. אשר היו ממשפחות ... כי להם וכו'. ראשונה. ר"ל לפי שבא להם הגורל ראשונה לזה לקחו ראשונה ולא בעבור מעלת הכהונה: (יב) באחוזתו. בחלק נחלתו: (יג) ולבני וכו' נת... כל...

מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־חֶבְרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ יד וְאֶת־יַתִּר ב׳ מ״ל. ב׳ הס׳
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ טו וְאֶת־חֹלֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־דְּבִר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ טז וְאֶת־עַיִן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־יֻטָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה׃
יז וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת־ י״ו מ״ל
גִּבְעוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גֶּבַע וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ יח אֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־עַלְמוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
אַרְבַּע׃ יט כָּל־עָרֵי בְנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים ט׳ ר״פ בספר׳
שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עָרִים וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃
כ וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת
הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי ל׳ ד״ה ויהי ערי גבולם
גוֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם׃ כא וַיִּתְּנוּ לָהֶם
אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־ כ״ח בענין ושאר׳ ואת
מִגְרָשֶׁהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ כב וְאֶת־קִבְצַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־בֵּית חוֹרֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
אַרְבַּע׃ כג וּמִמַּטֵּה־
דָן אֶת־אֶלְתְּקֵא וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ ל׳ כתיב א׳ וחד כתיב ה׳
אֶת־גִּבְּתוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ כד אֶת־
אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גַּת־רִמּוֹן כ״ח
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
כה וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה
מְנַשֶּׁה אֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־ כ״ח בענין
גַּת רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃
כו כָּל־עָרִים עֶשֶׂר וּמִגְרְשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים׃ כול׳ מ״ל במ״ב
כז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַלְוִיִּם ג׳ הס׳ בנביא׳
מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עִיר מִקְלַט
הָרֹצֵחַ אֶת־גָּלוֹן בַּבָּשָׁן וְאֶת־ גולן קרי
מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בְּעֶשְׁתְּרָה וְאֶת־ ל׳
מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃
כח וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קִשְׁיוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ ל׳
כט אֶת־יַרְמוּת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עֵין ב׳

יַת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יַת
חֶבְרוֹן וְיַת רְוָחְהָא וְיַת לִבְנָה
וְיַת רְוָחְהָא׃ יד וְיַת יַתִּר
וְיַת רְוָחְהָא וְיַת אֶשְׁתְּמֹעַ
וְיַת רְוָחְהָא׃ טו וְיַת חֹלֹן
וְיַת רְוָחְהָא וְיַת דְּבִר וְיַת
רְוָחְהָא׃ טז וְיַת עַיִן וְיַת
רְוָחְהָא וְיַת יֻטָּה וְיַת רְוָחְהָא
יַת בֵּית שֶׁמֶשׁ וְיַת רְוָחְהָא
קִרְוִין תְּשַׁע מִן תְּרֵין שִׁבְטַיָּא
הָאִלֵּין׃ יז וּמִשִּׁבְטָא
דְבִנְיָמִין יַת גִּבְעוֹן וְיַת
רְוָחְהָא יַת גֶּבַע וְיַת רְוָחְהָא׃
יח יַת עֲנָתוֹת וְיַת רְוָחְהָא
וְיַת עַלְמוֹן וְיַת רְוָחְהָא קִרְוִין
אַרְבַּע׃ יט כָּל קִרְוֵי בְּנֵי
אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא תְּלַת עַשְׂרֵי
קִרְוִין וּרְוָחֵיהֶן׃ כ וּלְזַרְעִיַת
בְּנֵי קְהָת לֵוָאֵי דְּאִשְׁתָּאֲרוּ
מִבְּנֵי קְהָת וַהֲוָאָה קִרְוֵי
עַדְבְהוֹן מִשִּׁבְטָא דִבְנֵי
אֶפְרָיִם׃ כא וִיהַבוּ לְהוֹן יַת
קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יַת
שְׁכֶם וְיַת רְוָחְהָא בְּטוּרָא
דְבֵית אֶפְרָיִם וְיַת גֶּזֶר וְיַת
רְוָחְהָא׃ כב וְיַת קִבְצַיִם וְיַת
רְוָחְהָא וְיַת בֵּית חוֹרֹן וְיַת
רְוָחְהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃
כג וּמִשִּׁבְטָא דְדָן יַת אֶלְתְּקֵא
וְיַת רְוָחְהָא יַת גִּבְּתוֹן וְיַת
רְוָחְהָא׃ כד יַת אַיָּלוֹן וְיַת
רְוָחְהָא יַת גַּת רִמּוֹן וְיַת
רְוָחְהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃
כה וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
יַת תַּעְנַךְ וְיַת רְוָחְהָא וְיַת גַּת
רִמּוֹן וְיַת רְוָחְהָא קִרְוִין
תַּרְתֵּין׃ כו כָּל קִרְוִין עֲשַׂר
וּרְוָחֵיהוֹן לְזַרְעִיַת בְּנֵי קְהָת
דְּאִשְׁתָּאֲרוּ׃ כז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן
מִזַּרְעִיַת לֵוָאֵי מִפַּלְגוּת
שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יַת קִרְיַת
שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יַת גּוֹלָן
בְּמַתְנַן וְיַת רְוָחְהָא וְיַת
בְּעֶשְׁתְּרָה וְיַת רְוָחְהָא קִרְוִין
תַּרְתֵּין׃ כח וּמִשִּׁבְטָא
דְיִשָּׂשכָר יַת קִשְׁיוֹן וְיַת
רְוָחְהָא יַת דָּבְרַת וְיַת
רְוָחְהָא׃ כט יַת יַרְמוּת וְיַת
רְוָחְהָא יַת עֵין גַּנִּים וְיַת

רדק

להם: (יח) ואת עלמון. הוא עלמת הנזכר בספר דברי הימים והוא בחורים הנזכר בספר שמואל והכל לשון אחד: (כד) את גת רמון. וכן נזכר במחלית שבט מנשה דן ומחלית מטה

כל ט׳ ר״פ בספרא וסי׳ כל מקום אשר תדרך כף רגלכם. כל איש אשר ימרה את פיך. כל יושבי ההר מן הלבנון. כל ממלכת עוג. כל ערי בני אהרן הכהנים. כל ערים עשר ומגרשיהם. כל ערי הגרשני. כל ערי הלוים בתוך. כל הערים לבני מררי. ונמסר גם לעיל בריש סיפרא בסוף סי׳ א׳:

ובני גרשון נטלו שלש עשרה ערים דהיינו מחצי מטה מנשה שבעבר הירדן וממטה יששכר וממטה נפתלי וממטה אשר ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את גולן בבשן ואת קדש בהר נפתלי. ובני מררי נטלו שתים עשרה ערים דהיינו ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולן ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את בצר במדבר לראובני ואת ראמות בגלעד לגדי: (ע״כ שם בכתנים):

רשי

זכן בשם: (יח) ואת ... ובדברי הימים ואת ... הוא בחורים שיונתן ... אותם עלמות: את מגרשיה

...אור הגר״א

...מהגר״א על השינוים ...המגרש מיהושע כ״א ...׳ סימן ו׳ ומקומם ...וא כאן אחר פסוק ...ד׳. וז״ל:
...לבני אהרן למשפחות ...פי׳ כי משפחות הקהתי ...שתי משפחות כהונה ...י להם היה הגורל. ...נה ובספר יהושע (כ״א ...ב ראשונה: (מד) ואת ...הוא עין האמור שם ...ו מנה כאן אלא שמונה ...שם (ביהושע) נמנה ...ים דהיינו את יוטה ...שיה (שם) ובבנימן לא ...ן אלא שלש ערים ושם ...) נמנה ארבע דהיינו ...ואת מגרשיה (שם יז) ...קחו י״ג ערים דהיינו ...ודה ושמעון וד׳ מבנימן ...עיר מקלט אחד דהיינו ...(מו) ולבני קהת ...כו׳ היינו שאר לוים ...קהת: ממחצית מטה ...שה בגורל ערים עשר. ...היר כאן אפרים ודן. ...יהושע. (כ״ג כ׳) נזכרו: ...ת יקמעם הוא קבצים ...שם (כ״ב): (כד) ואת ... הוא ממטה דן ולא ...ו אלא שהיה כאן ולא ...ס היה כאן שתי עיירות ... ונבתון הנזכרים (שם ...(כה) ענר ובלעם. הוא ...גת רימון האמור בספר ...(שם כ״ה): (כז) קדש. ...קשיון (שם כ״ח): ...אמות. הוא ירמות (שם ...(כט) משל. הוא מישאל ...׳): (ס) חוקק. הוא ...(שם ל״א): (סא) חמון. ...מת דאר (שם ל״ב): ...ס. הוא קרתן (שם): ...את תבור. הוא נהלל ...ל״ה) וחסר כאן שתי ...ן יקנעם וקרתה: ואלו ...ח עיר. בני אהרן נטלו ... עשרה דהיינו ממטה ...חטה עם מטה שמעון ...ה בנימן ארבעה ולקחו ...קלט אחד דהיינו חברון. ...קהת הנותרים נטלו עשר ... ממטה דן וממטה ...ש ומחצי מנשה ולקחו עיר ... אחד דהיינו שכם בהר ...רים. ובני

רדק

מטה מנשה כל אחד מהם היה לו עיר סהמס גת רמון ולחלי׃

וירשות ז' חס' י' בלישנ' בקריאה וסי' ויירש זרעך את שער אויביו . וירשות וישבו בה. ירשו את ערי הנגב . אשר הכו בני ישראל . ויירשו את שמרון . וילחמו עם לשם . ויבאו ויירשו אתה ולא דירמית. ונמסר גם לעיל סי' י"ט: וינח ז' רפין בקריאה וסי' וינח הארבה על כל ארץ . וינח ביום השביעי וחברו דמשנה תורה . וינח ה' להם מסביב ; ויאמר ליהודה נבנה . וישמחו כל יהודה . ותשקט מלכות יהושפט . ונמסר גם בסדר בא ; ולא עמד ג' נמסר בסדר ויגש: לא ז' ר"פ בסיפ' וסי' לא יתיצב איש לפניך . לא ימוש ספר התורה . לא היה דבר מכל . לא היתה עיר . לא נותר ענקים. לא נפל דבר מכל . לא עזבתם את אחיכם ;

* יש ספרים מוגה בהם וממטה ראובן את בצר וגו' ובכל הספרים המדוייקים הישנים לא נמצא ועיין בפי' הקמחי וגם במסרת עיין כי כשמונה כ"ח את לא נמצא אלו בכללן וזו ראי' גדולה ;

תרגום

רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ ל וּמִשִּׁבְטָא דְאָשֵׁר יָת מִשְׁאָל וְיָת רְוָחָהָא יָת עַבְדּוֹן וְיָת רְוָחָהָא׃ לא יָת חֶלְקַת וְיָת רְוָחָהָא וְיָת רְחוֹב וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ לב וּמִשִּׁבְטָא דְנַפְתָּלִי יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת קֶדֶשׁ בְּגָלִיל וְיָת רְוָחָהָא וְיָת חַמּוֹת דֹּאר וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּן וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין תְּלַת׃ לג כָּל קִרְוֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן תְּלַת עַסְרֵי קִרְוִין וּרְוָחֵיהֶן׃ לד וּלְזַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי לֵוָאֵי דִּי אִשְׁתָּאֲרוּ מִן שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן יָת יָקְנְעָם וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּא וְיָת רְוָחָהָא׃ לה יָת דִּמְנָה וְיָת רְוָחָהָא יָת נַהֲלָל וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ ולו וּמִשִּׁבְטָא דִרְאוּבֵן יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא וְיָת רְוָחָהָא יָת יַהְצָה וְיָת רְוָחָהָא׃ לז יָת קְדֵמוֹת וְיָת רְוָחָהָא יָת מֵיפַעַת וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ לו וּמִשִּׁבְטָא דְגָד יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת רָמוֹת בְּגִלְעָד וְיָת רְוָחָהָא וְיָת מַחֲנַיִם וְיָת רְוָחָהָא׃ לז יָת חֶשְׁבּוֹן וְיָת רְוָחָהָא יָת יַעְזֵר וְיָת רְוָחָהָא כָּל קִרְוִין אַרְבַּע׃ לח כָּל קִרְוַיָּא לִבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן דִּי אִשְׁתָּאֲרוּ מִזַּרְעֲיַת לֵוָאֵי וַהֲוָה עַדְבְהוֹן קִרְוִין תַּרְתֵּי עַסְרֵי׃ לט כָּל קִרְוֵי לֵוָאֵי בְּגוֹ אַחְסָנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְוִין אַרְבְּעִין וְתַמְנֵי וּרְוָחֵיהֶן׃ מ יֶהֶוְיָן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין קִרְוֵי קִרְוֵי וּרְוָחָהָא סַחְרָנָהָא כֵּן לְכָל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין׃ מא וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל יָת כָּל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לְמִתַּן לַאֲבָהַתְהוֹן וְאַחְסְנוּהָ וִיתִיבוּ בַהּ׃ מב וְאָנַח יְיָ לְהוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר כְּכֹל דְּקַיֵּים לַאֲבָהַתְהוֹן וְלָא קָם אֱנַשׁ מִן קֳדָמֵיהוֹן מִן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מְסַר יְיָ בִּידֵיהוֹן׃ מג לָא בְטֵיל פִּתְגָמָא מִכֹּל פִּתְגָמוֹהִי תַקִּינַיָּא דִּי מַלֵּיל יְיָ עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן אִתְקַיָּמוּ׃

מסורה

ג' · ג' בטע' קדמא וה' לא בטעין · ג'כ"כ יתיר א' · ט' ר"פ בספר' · כ"ח בטעין · ג' · ג' דסמי' · ט' ר"פ בספר' · ט' ר"פ בספר' · ג' ר"פ · ג'. ג' ומ"ג וכל כתו' דכו' · ו' חס' יו"ד בליש' · ו' · ג' · ו' ר"פ בספ' · ג'

יהושע כא

גַּנִּים]וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
ל וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־
מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ לא אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
לב וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
אֶת־עִיר ׀ מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־קֶדֶשׁ
בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־חַמֹּת דֹּאר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־קַרְתָּן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שָׁלֹשׁ׃ לג כָּל־עָרֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה
עִיר וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃
לד וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־מְרָרִי הַלְוִיִּם
הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מַטֵּה זְבוּלֻן אֶת־
יָקְנְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־קַרְתָּה וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ לה אֶת־דִּמְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־נַהֲלָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
* לו וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־עִיר
מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־רָמֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃
לז אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַעְזֵר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ כָּל־עָרִים אַרְבַּע׃
לח כָּל־הֶעָרִים לִבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים
מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי גּוֹרָלָם עָרִים
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ לט כֹּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
אֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים
וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ מ תִּהְיֶינָה הֶעָרִים
הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ
כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה׃
מא וַיִּתֵּן יְהוָה
לְיִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לָתֵת לַאֲבוֹתָם וַיִּרָשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
מב וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ
בִּפְנֵיהֶם מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם אֵת כָּל־
אֹיְבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם׃ מג לֹא־נָפַל
דָּבָר מִכֹּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא׃

רשי

מגרשיה סביבותיה . אמ[...]

רלבג

וגומר כי היו מפו[...]
השבטים: (מג)ואח"ו [...]
נפל דבר מכל הדב[...]
אשר דבר ה' אל בי[...]
הכל בא ואף על פי שה[...]
בהן עדין כמו שזכר ב[...]
הנה זה בלתי סותר מ[...]
בזה המקום כי כל ה[...]
נלחמו בהם נפלו ביד[...]
נשארו אלו בסבת על[...]
וישראל לא בסבת העד[...]
השם ית' מה[...]

מצודת ד[וד]

כל מספר הערים ה[...]
(מ) תהיינה . להלוים[...]
עיר . לכל עיר ועיר[...]
סביבותיה : (מב) וינח[...]
להם מנוחה מסביב ו[...]
בהם העו"ג : ולא ע[...]
נתקיים : (מג) לא נ[...]
לא נחסר שום ד[...]
א.[...]

כב

א אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ג לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ד וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ ה רַק שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ ו וַיְבָרְכֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם׃ ז וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה בַּבָּשָׁן וּלְחֶצְיוֹ נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם־אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם׃ ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בִּנְכָסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב־מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת וּבְבַרְזֶל וּבִשְׂלָמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד חִלְקוּ שְׁלַל־אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם׃ ט וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם אֲשֶׁר נֹאחֲזוּ־בָהּ עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ י וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־

תרגום

א בְּכֵן קְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ ב וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן נְטַרְתּוּן יַת כָּל דִּפַקֵּיד יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ וְקַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי לְכֹל דִּי פַקְּדֵית יַתְכוֹן׃ ג לָא שְׁבַקְתּוּן יַת אֲחוּכוֹן דְּנַן יוֹמִין סַגִּיאִין עַד יוֹמָא הָדֵין וּנְטַרְתּוּן יַת מַטְּרַת תַּפְקֶדְתָּא מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ד וּכְעַן אֲנִיחַ יְיָ אֱלָהֲכוֹן לַאֲחוּכוֹן כְּמָא דִי מַלֵּיל לְהוֹן וּכְעַן אִתְפְּנִיאוּ וְאִיזִילוּ לְכוֹן לְקִרְוֵיכוֹן לְאַרְעָא אַחְסָנַתְכוֹן דִּיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא׃ ה לְחוֹד אִסְתַּמָּרוּ לַחֲדָא לְמֶעְבַּד יַת תַּפְקֶדְתָּא וְיַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקֵּיד יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ לְמִרְחַם יַת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלִמְהַךְ בְּכָל אוֹרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחַלְתֵּיהּ וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן׃ ו וּבָרְכִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וְשַׁלְּחִינוּן וַאֲזַלוּ לְקִרְוֵיהוֹן׃ ז וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יְהַב מֹשֶׁה בְּמַתְנָן וּלְפַלְגְהוֹן יְהַב יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהוֹן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַעְרְבָא וְאַף אֲרֵי שַׁלְּחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ לְקִרְוֵיהוֹן וּבָרְכִינוּן׃ ח וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר בְּנִכְסִין סַגִּיאִין תּוּבוּ לְקִרְוֵיכוֹן וּבִבְעִירָא סַגִּי לַחֲדָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא וּבִנְחָשָׁא וּבְפַרְזְלָא וּבִלְבוּשִׁין סַגִּי לַחֲדָא פַּלִּיגוּ בִּזַּת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן עִם אֲחֵיכוֹן׃ ט וְתָבוּ וַאֲזַלוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה מִלְּוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵיזַל לְאַרְעָא דְגִלְעָד לְאַרְעָא אַחְסָנַתְהוֹן דְּאַחְסִינוּ בַהּ עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ י וַאֲתוֹ לִגְלִילֵי יַרְדְּנָא דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וּבְנוֹ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי

רשי

רוח : (ז) וגם כי [...]ושע . לחצי שבט [...] כאשר שלח את בני [...] : (ח) עם אחיכם . [...]ן ובני גד ויש פותרין [...]ם שנשארו לשמור את [...]נם הנשים והטף ולא [...] הירדן עם החלוצי' גם כם

רלבג

(א) ואחר זכר שכבר [...]ושע לראובני ולגדי [...]שבט מנשה והזהירם [...]מור התורה וברכם [...] לאהליהם בנכסי' [...]ומקנה רב וזהב [...]בנחשת וברזל ובשלמות [...]י חלקו שלל אויביהם [...]יהם וכן היה ראוי כי [...]כל ישראל שלל הערים [...]או להם בנחלה כמו [...]תור': (י) עוד זכר שבשוב' [...] מעבר לירדן בנו [...]רדן מזבח גדול למראה [...]שראל שעשו זה להקריב [...]נקהלו שילה לעלות [...] לצבא והיתה עצתם [...]להם תחלה פנחס בן [...]הכהן ועשרה נשיאים [...]תעת המטות ואלו [...]לדעת מה זה ועל מה [...]הירם ולהוכיחם על [...] כבר הוזהרו בתורה [...]במת ליבור זולתי משכן [...] במה ליחיד כאשרה [...]או אל המנוחה ואל [...] והנה היה משכן שילה [...] כמו שנתבאר בסוף [...] ובית עולמים היה [...]לפי זה הענין היה מרד [...] הכונה בשלא יעבד [...]יתברך כי אם במקום [...]וא להורו' על היותו [...]כמו שביארנו בביאורנו [...] התורה וזה הסך מה [...]ישראל כשנשקעו בע"ג [...]ומלא שכבר היו להם [...]ודת אלילים בכל עריהם [...]נבוא מספר נותן כי [...] עריך היו אלהיך יהודה [...]זרו ישראל לעלות עליה' [...]להוכיחם על זה ולבער [...]זקרבם כי זה מדרכי [...] כמו שנתבאר בתורה [...] הנדחת ולזאת הסבה [...]ראל לצבא על אחיהם על

רדק

(ז) ולחצי שבט המנשה . ואף על פי שזכרו כשקרא להם יהושע חזר לתת טעם איך הי' חצי שבט עם בני גד ובני ראובן : וגם כי שלחם . יש אומרים לחצי שבט מנשה ואף על פי שהיו בכלל וישלחם והנכון כי על כלם אמר אף על פי שאמר ויברכם יהושע וישלח' חזר אמר כן וגם כי שלחם ויברכם להשלים הדבר שאמר להם כאשר שלחם שאמר להם בנכסים רבים שובו ובדרש לאחר שנטלו רשות נשתהו שני ימים וחזרו ונטלו רשות פעם שנייה וזהו שאמר וגם כי שלחם יהושע וגו' : (ח) חלקו שלל אויביכם עם אחיכם . אם אמר לחצי שבט מנשה יהיה פירוש עם אחיכם בני גד ובני ראובן ואם אמר לכלם יהיה פירוש עם השבטים אשר בארץ כנען כמו

מצות ה' ג' וסי' לא עזבתם את אחיכם . ויאמר שמואל אל שאול נסכלת . מצות ה' ברה מאירת עינים . וסי' בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזוהרא : וישלחם ח' וסי' מעל יצחק ; יצחק וילכו . ויברכם יהושע . וישלחם ביהודת . ויכרת את מדויהם . וחברו דד"ה . ביד פשעם . ויכרה להם כירה : בכסף ט"ו רפין וסי' בכסף מלא . בנכסים רבים . כי קנת אקנה דשמואל . וחברו דד"ת . תנה לי מקום הגרן . והעלות עולות . תנה לי את כרמך . אשר מאן לתת לך . ולא בכסף תגאלו . בכסף ובזהב ייפהו . תרשיש סחרתך ונביאיה בכסף יקסמו . ויוציאם בכסף וזהב . מימינו בכסף שתינו . וכל הנשאר דריש עזרא . וא' חנת צרפתיך ולא בכסף . וא' יכבד

מצודת דוד

[...]ר נוס . שתעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה : (ד) הניח . נתן להם מקום [...] : פנו ולכו . פנו מכאן ולכו וכו' : (ה) רק שמרו מאד . אף אם תרחיקו [...]ן פ' : (ז) ולחצי שבט המנשה . בזה יתן טעם למה היה רק חצי שבט המנשה [...]ר וב"ג : וגם כי שלחם . ר"ל וגם זאת דבר להם כאשר שלחם והוא הדבר הנאמר במקרא שלאחריו : (ח) אליהם . לב"ר ולב"ג ולחצי שבט מנשה : עם אחיכם . הם אשר נשארו בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש : (י) אשר בארץ כנען . ר"ל בשפת עבר הירדן המערבי שהוא מארץ כנען : למראה . ר"ל להיות למראה עינים לא לעולה וזבח ; לגבה

גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה שָׁם מִזְבֵּחַ עַל־
ד' ב' פתחין וב' קמצין הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמַרְאֶה׃ יא וַיִּשְׁמְעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה־בָנוּ בְנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֶל־מוּל אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־
ג' גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֶל־עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יב וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־
ג' עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה לַעֲלוֹת
עֲלֵיהֶם לַצָּבָא׃
יג וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן
וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה
אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת־פִּינְחָס בֶּן־
ד' כ"כ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן׃ יד וַעֲשָׂרָה נְשִׂאִים עִמּוֹ
בכתו' וכתי' נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכֹל
מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית־
ל' דסמי' אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו וַיָּבֹאוּ
אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־
ג' בספר' חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד
כ"ט וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר׃ טז כֹּה אָמְרוּ כֹּל
עֲדַת יְהוָה מָה־הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר
כ"ה מיקדין מְעַלְתֶּם בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם
ג' קדמ' מ"ל תכין הס' מֵאַחֲרֵי יְהוָה בִּבְנוֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ
לִמְרָדְכֶם הַיּוֹם בַּיהוָה׃ יז הַמְעַט־
ל' לָנוּ אֶת־עֲוֺן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא־הִטַּהַרְנוּ
מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנֶּגֶף בַּעֲדַת
יְהוָה׃ יח וְאַתֶּם תָּשֻׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי
יְהוָה וְהָיָה אַתֶּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם
ו' בַּיהוָה וּמָחָר אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל
ג' ב' מנהון ר"פ יִקְצֹף׃ יט וְאַךְ אִם־טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם
עִבְרוּ לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה
ג' אֲשֶׁר שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהֵאָחֲזוּ
ג' בְּתוֹכֵנוּ וּבַיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאֹתָנוּ
ג' דין הס' אַל־תִּמְרֹדוּ בִּבְנֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ

גָּד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה תַּמָּן מַדְבְּחָא עַל יַרְדְּנָא מַדְבַּח רַב לְמֶחֱזֵי׃ יא וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר הָא בְנוֹ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יַת מַדְבְּחָא לָקֳבֵל אַרְעָא דִכְנַעַן בִּגְלִילֵי יַרְדְּנָא דִלְעֵבַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יב וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁלֹה לְמִסַּק עֲלֵיהוֹן לְחֵילָא׃ יג וּשְׁלָחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת בְּנֵי רְאוּבֵן וּלְוַת בְּנֵי גָד וּלְוַת פַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְאַרְעָא גִלְעָד יַת פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא׃ יד וְעַשְׂרָא רַבְרְבִין עִמֵּיהּ רַבָּא חַד רַבָּא חַד לְבֵית אַבָּא לְכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וּגְבַר רֵישׁ בֵּית אֲבָהַתְהוֹן אִינוּן לְאַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו וַאֲתוֹ לְוַת בְּנֵי רְאוּבֵן וּלְוַת בְּנֵי גָד וּלְוַת פַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְאַרְעָא דְגִלְעָד וּמַלִּילוּ עִמְּהוֹן לְמֵימָר׃ טז כְּדֵין אֲמַרוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דַיָי מָא שִׁקְרָא הָדֵין דִי שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרָא דֶאֱלָהָא יִשְׂרָאֵל לְמִתַּב יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיָי בְּמִבְנְכוֹן לְכוֹן מַדְבְּחָא לְמִרְדְּכוֹן יוֹמָא דֵין בְּמֵימְרָא דַיָי׃ יז הַזְעֵיר לָנָא יַת חוֹבָא דִפְעוֹר דְלָא אִדַּכֵּינָא מִנֵּיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוַת מוֹתָנָא בִּכְנִשְׁתָּא דַיָי׃ יח וְאַתּוּן תְּתוּבוּן יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיָי וִיהֵא אַתּוּן תִּמְרְדוּן יוֹמָא דֵין בְּמֵימְרָא דַיָי וּמְחַר עַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יְהֵי רוּגְזָא׃ יט וּבְרַם אִם מְסָאֲבָא אֲרַע אַחְסַנְתְּכוֹן עֲבָרוּ לְכוֹן לַאֲרַע אַחְסָנַת עַמָּא דַיָי דִי שְׁרָא תַמָּן מַשְׁכְּנָא דַיָי וְאַחְסִינוּ בֵּינָנָא וּבְמֵימְרָא דַיָי לָא תִמְרְדוּן וּבָנָא לָא תִמְרְדוּן בְּמִבְנֵיכוֹן לְכוֹן

רד"ק

כמו שאמר בנכסים רבים שובו שתחלקו עם אחיכם השבטים בבזה ומי שמפרש עם אחיכם הנכנסים אשר בניתו בארץ הגלעד לשמור הערים אין לו טעם כי נשיכם וטפכם הוא שבניתו : (יב) לעלות עליהם לצבא . כמו בלבא כמו ושבו אתו לארץ לפניכם לחרב הרגתי לפלטי ולפי שחשבו כי להעלות עליו עולה וזבח עשו אותו ולהיות להם מזבח לבדם מבלי שיבואו למזבח ה' לשילה או באשר יהיה שם ומשבאו לשילה נאסרו הבמות שכך שנינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות משהוקם המשכן נאסרו הבמ"ת באו לגלגל הותרו הבמות באו לשילה נאסרו הבמות באו לנוב וגבעון הותרו הבמות באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם היתר עוד לעולם לפיכך חשבוהו להם לעון ולמרד בה' : (יד) ואיש ראש בית אבותם . כל איש מאלה העשרה שהלכו עם פנחס כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות והמה היו הראשים לאלפי ישראל : (יט) ואך אם טמאה . פירוש אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם עברו לכם אל ארץ אחוזת ה' : ואתנו אל תמרדו . כמו ובנו אל תמרדו וכן

בזהב ובכסף : ומחר ו' בקריאה זסי' ויאמר ה' אל משה לך אל העם . ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף . ומחר אתה ובניך עמי, שב בזה גם היום ומחר אשלחך . ומחר אתן ויש אתך. ומחר אעשה כדבר המלך ונמסר גם בס' וישמע יתרו :

תולדות אהרן מזבח גדול . עקדה שער י :
המעט לנו . עקדה שער פה :

רש"י

הם נטלו חלק בבזה: (י[ב]) עליהם לצבא . לפי הבמות משהוקם המשכן (יט) אם טמאה ארץ א[חוזתכם] שלא בחר הקב"ה להש[רות] שכינתו : ואותנו אל [תמרדו] כמו ובנו אל תר[דו] א[...]

רלב"ג

על דבר פילגש בגבע[ה] בזה שישמעו הנשארי[ם] ולא יוסיפו לעשות [...] כי אולי ילמדו מזה [...] ויסתכנו כלם בזה המגונה הלא תראה [...] בן נבט התחיל במרד למריו כל מלכי ישרא[ל] אחריו ונשקעו בו גם הענין מלכי יהודה ו[...] סבת גלות ישראל ואבדן רבים מהם ולזה אחשב שאמרו שנחם [...] לבני ראובן ולבני ג[ד] שבט המנשה המעט [לנו את] עון פעור א"ר לא הטה[רנו] עד היום הזה ויהי הנ[גף] (יח) ואתם תשובו היום [...] ה' והיה אתם תמ[רדו] היום ומחר אל כל עד[ת] יקצוף והנה אמרו זה זה העון מסך לב [...] עד שכמעט לא כטה[רנו] עדין כי קלתם למ[...] ונסתכנו בחטא הסת[...] כי זה דרך המרי הנגף היה בעדת ה' חטא היחידים מלד כ[...] שהיו מתאחדים בו כ[...] יקרה עונש לכלל בע[...] היחיד כמו שביארנ[ו] בזה בעון עכן ולזה יקר[ה] היום מאחרי ה' ומחר עדת ישראל יקצוף [...] ההתאחדות שיהיה ס[...] השגחות השם יתברך [...] שבארנו במה שקדם וי[...] העונשים בכללם על [...] השבטים אם מפני אל החטא ולמדם מקלתם ולזה אמרו א[ל] תמרדו כי מרדם ב[...] מרד[...]

מצודת ציון

הב"ת וכן לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו) ומשפטו בחרב : (טו) המעל . החטא ופשע : (יח) ומחר יש מחר שהוא לאחר זמן רב וכן כי ישאלך בנך מחר (שמות י"ג): (יט) ואותנו. ענינו כמו ובנו : מבלעדי . ענינו כמו זולת וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים

מצודת דוד

(יב) לצבא . אם לא יתקנו את אשר עותו כי הם חשבו [...] לעולה וזבח : (יג) וישלחו . טרם עלו לצבא שלחו להוכיחם ב[...] ישובו : (יד) ואיש . כל אחד מעשרה הנשיאים היה הראש לבית אבותם ו[...] הראשים לכל אלפי ישראל : (טז) מה המעל . רלה לומר למה מעלתם בה' : בבנותכם . במה שבניתם : למרדכם . לעשות בזה מרידה בה' : (יז) המעט . ר"ל וכי העון מאז האם קל הוא עון פעור . העון שעבדו לפעור : לא הטהרנו . ר"ל לא נתכפר מכל וכל : בעדת ה' . אף באלו שלא חטאו היה הנגף על שלא מיחו : (י[ח]) תמרודו . ואכן הלא נקיים אנחנו מזה העון : ומחר . ר"ל לאח"ז בעת התשלומין יקצוף ה' על כולם על שלא מיחו ונהיה כולם נלקים ע"י א"כ בע"כ נר[...] למחות בידכם : (יט) ואך אם טמאה . אם בעיניכם נמאסה ארץ אחוזתכם לפי שאין המשכן שם ובעבור זה תחשבו לומר שאין השגחת המקום עליכם אמלעית השר השורר ואליו תעשו המזבח לעולה וזבח : עברו לכם . הלא זאת עשו עברו הנה והאחזו נחלה בתוכנו : ובה' אל תמרדו . כי גם בדבר זה יחש[...] בה' ; ואותנו אל תמרודו . כי הואיל ועל ידכם יבוא הקלף על[...]

אל אלהים ה׳. אל כל האלהים הוא ה׳ היודע כי לא במרד וגו׳
ליתר ב׳ פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא: אל תושיענו.
שהיה אמרו: (כג) הוא יבקש. יפרע ממנו: (כד) מדאגה
מחמת דאגת יראת דבר חרפה עשינו כמה שמפרש פן יאמרו בניכם
חרף את בנינו כשילכו
: במשכן שילה שמה
מה לכם ולה׳ והלא
תן בינינו וביניכם את
ו דאגנו ועשינו כל
שנקרא לשון יראה
כמו אני דואג את
ם דלדקיהו: (כז) כי
. שלא סילקנו עצמנו
מתירת

וכן והתחלקו אותה כמו כה: (כ) מעל מעל. הראשון סגול עבר חציו קמץ וחציו פתח והשני שם כלו פתח ושניה׳ מלמעל הראשון מפני השני: לא גוע בעונו. לא גוע לבדו וכמוהו לא אחת ולא שתים לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדן: (כב) אל אלהים. כמו מלך מלכים ואלהים הם המלאכים והוא יתברך אל אלהים ואדני האדנים ואמר שני פעמים לחזק הדבר ולהעמידו: הוא יודע. פי׳ הוא יודע הלבבות ויודע כוונתנו: וישראל הוא ידע. מכאן ואילך ידע ישראל כי כוונתינו לטובה לא במרד ולא במעל: אל תושיענו. כנגד השם ית׳: (כד) מדאגה מדבר. דאגתנו מזה הדבר מחר יאמרו בניכם לבנינו: (כח) ואמרנו. כאילו אמר ואמרו בנינו כי האבות במקום הבנים והבנים במקום האבות כמו ואותנו

מִבַּלְעֲדֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
כ הֲלוֹא׀ עָכָן בֶּן־זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם ל׳
וְעַל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קָצֶף וְהוּא ג׳ בסיפ׳
אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע בַּעֲוֺנוֹ׃ ל׳
כא וַיַּעֲנוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד
וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת־
רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ כב אֵל׀ אֱלֹהִים׀ פסיק. פסיק
יְהוָה אֵל׀ אֱלֹהִים׀ יְהוָה הוּא יֹדֵעַ פסיק. פסיק
וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע אִם־בְּמֶרֶד וְאִם־ ל״ג. י״ח
בְּמַעַל בַּיהוָה אַל־תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם
הַזֶּה׃ כג לִבְנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לָשׁוּב
מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם־לְהַעֲלוֹת עָלָיו ב׳
עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם־לַעֲשׂוֹת עָלָיו ג׳ מ״ל בסיפ׳
זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יְבַקֵּשׁ׃
כד וְאִם־לֹא מִדְּאָגָה מִדָּבָר עָשִׂינוּ אֶת־ ל׳
זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם
לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה־לָּכֶם וְלַיהוָה ב׳ ס״ס מוכן
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וּגְבוּל נָתַן־יְהוָה
בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד ב׳ סס׳
אֶת־הַיַּרְדֵּן אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָה
וְהִשְׁבִּיתוּ בְנֵיכֶם אֶת־בָּנֵינוּ לְבִלְתִּי ל׳
יְרֹא אֶת־יְהוָה׃ כו וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה־נָּא לָנוּ
לִבְנוֹת אֶת־הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא ג׳ מ״ל בספ׳
לָזָבַח׃ כז כִּי עֵד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם
וּבֵין דֹּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת יְהוָה לְפָנָיו בְּעֹלוֹתֵינוּ ג׳
וּבִזְבָחֵינוּ וּבִשְׁלָמֵינוּ וְלֹא־יֹאמְרוּ ב׳ דכמ׳
בְנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין־לָכֶם חֵלֶק
בַּיהוָה׃ כח וַנֹּאמֶר וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ
אֵלֵינוּ וְאֶל־דֹּרֹתֵינוּ מָחָר וְאָמַרְנוּ
רְאוּ אֶת־תַּבְנִית מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר־
עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזֶבַח ג׳ מ״ל בספר׳

מַדְבְּחָא בַּר מִמַּדְבְּחָא דַּיְיָ
אֱלָהָנָא׃ כ הֲלָא עָכָן בַּר
זֶרַח שְׁקַר שְׁקָר בְּחֶרְמָא
וְעַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
הֲוָה רוּגְזָא וְהוּא גַּבְרָא חַד
לָא מִית בְּחוֹבֵיהּ׃
כא וַאֲתִיבוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי
גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
וּמַלִּילוּ עִם רֵישֵׁי אַלְפַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל׃ כב אֵל אֱלֹהִים יְיָ
אֵל אֱלֹהִים יְיָ קֳדָמוֹהִי
יְדִיעַ וְיִשְׂרָאֵל בְּסוֹפָא יְדַע
אִם בְּמִרְדָּא וְאִם בְּשִׁקְרָא
שְׁקַרְנָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ לָא
תִפְרְקִנַּנָא יוֹמָא הָדֵין׃
כג לְמִבְנָא לָנָא מַדְבְּחָא
לְמֵיתַב מִבָּתַר פֻּלְחָנָא דַיְיָ
וְאִם לְאַסָּקָא עֲלוֹהִי עֲלָתָא
וּמִנְחָתָא וְאִם לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי
נִכְסַת קוּדְשִׁין יְיָ הוּא יִתְבַּע׃
כד וְאִם לָא מִיוּצְפָא מִפִּתְגַם
עֲבַדְנָא יָת דָא לְמֵימַר מְחַר
יֵימְרוּן בְּנֵיכוֹן לִבְנָנָא לְמֵימַר
לֵית לְכוֹן חוּלָק בְּמֵימְרָא
דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃
כה וּתְחוּמָא יְהַב יְיָ בֵּינָנָא
וּבֵינֵיכוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד
יָת יַרְדְּנָא לֵית לְכוֹן חוּלָק
בְּמֵימְרָא דַיְיָ וִיבַטְּלוּן בְּנֵיכוֹן
יָת בְּנָנָא בְּדִיל דְּלָא לְמִדְחַל
מִן קֳדָם יְיָ׃ כו וַאֲמַרְנָא
נַעְבֵּיד כְּעַן לָנָא לְמִבְנֵי יָת
מַדְבְּחָא לָא לַעֲלָתָא וְלָא
לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ כז אֲרֵי
סָהִיד הוּא בֵּינָנָא וּבֵינֵיכוֹן
וּבֵין דָּרָנָא בַּתְרָנָא לְמִפְלַח יָת פֻּלְחָנָא דַיְיָ קֳדָמוֹהִי
בַּעֲלָוָתָנָא וּבְדִבְחָנָא וּבְנִכְסַת קוּדְשָׁנָא וְלָא
יֵימְרוּן בְּנֵיכוֹן לִבְנָנָא מְחַר לֵית לְכוֹן חוּלָק בְּמֵימְרָא
דַיְיָ׃ כח וַאֲמַרְנָא וִיהֵי אֲרֵי יֵימְרוּן לָנָא וּלְדָרָנָא מְחַר
וְנֵימַר חֲזוֹ יָת דְּמוּת מַדְבְּחָא דַיְיָ דִי עֲבַדוּ
אֲבָהָתָנָא לָא לַעֲלָתָא וְלָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי סָהִיד

רלבג

בחטא ויהיה מרד בהם
תם פן יספו בעונם ומלד
היה מרד גם כן וזה
כרעים הם תחת הכלל
תה סנהדרי גדולה אשר
נטים היו תחתיהם ואם
מהם ימרדו בזה:
והנה היתה תשובתם כי
נו זה לא לעולה ולא
אך להיות להם לזכר כי
עם ה׳ ומהרצו יבאו
ר היה רק בינם ובין
ישראל ולזאת הסבה
שם המזבח כי עד הוא
נו כי ה׳ האלהים:
ויסר

מצודת דוד

נו הרי הוא כאלו מרדתם
בנותכם. במה שבניתם:
גוע בעונו. תחסר מלת
״ל אף שהיה רק איש אחד
דבר חלול ה׳ מ״מ לא ג״ע
ד כי הקצף היה על כולם:
ל אלהים ה׳. ר״ל ה׳ שהוא
כל אלהים והם המלאכים
ים אלהים וכפלו דבריהם
אמרם: הוא יודע. מאז
ום שלבבינו כאמן לפניו:
הוא ידע. ר״ל ובהאריך
ם ישראל ידע ויכיר כי
נחנו: אל תושיענו. השבו
כלפי מעלה ואמרו אם
המזבח היה במרד ובמעל
ל תושיענו היום הזה ולא
אפך: (כג) לבנות. ר״ל
כוונה היתה לבנות לנו מזבח
מה׳ וכו׳: ה׳ הוא יבקש.
כוונה היתה על זאת אזי
ה׳ מאתנו וישלם גמול:
אם לא. מוסב למעלה לומר
א עשינו את זאת מחמת
ופחד מדבר אחר אזי ה׳
בקש: לאמר. עתה מפרשים דבריהם ואומרים כי אמרנו פן לאח״ז יאמרו בניכם וכו׳: מה לכם וגו׳. כאלו יאמרו מה לכם לה׳ ומה לה׳ לכם ר״ל אין לכם חלק
לא ה׳ בכם: (כה) והשביתו. ובזה ימנעו את בנינו מליראה את ה׳: (כו) ונאמר. ובעבור זה אמרנו נעשה את זאת לבנות מזבח אולם לא לעולה וזבח: (כז) כי
א. כי רק להיות הוא עד בינינו שגם אנחנו נעבוד את ה׳ כי גם לנו חלק בו כי המזבח אשר בנינו דומה הוא למזבח ה׳ ולזה יחשב לעד: ולא יאמרו. ולא יוכלו
אמר כזאת: (כח) ונאמר. בהיות המזבח בנוי נאמר כאשר יאמרו בניכם כזאת אז נשיב להם ראו תבנית המזבח העומד לעד כי הלא לא נעשה עליו עולה
וזבח

ואם להעלות ח׳ פסוקין בקריאה ואם ואם וסי׳ ואם בחקתי תמאסו. ואם את משפטי תגעל ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. ואם לא יגאל. ואם מכר את השדה. ולבנות לנו מזבח לשוב מאחרי. ואם נביאים הם. ואם יחבאו בראש הכרמל. ואם אב אני איה כבודי. ואם תדרשהו ימצא לכם. ונמסר גם בסדר בחקתי: עולה ג׳ מ״ל בסיפרא וסימ׳ ויאמר נעשה. והי׳ כי יאמרו אלינו לבנות לנו מזבח. ונמסר גם בסדר נשא: עבדת ה׳ ג׳ דסמיכי וסי׳ והניף אהרן את הלוים תנופת לפני. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכון כל עבודת ח׳ אנ״ך: ונמסר גם בסדר בהעלתך:

תולדות אהרן לא גוע בעונו. עקדה שער כג:
אל אלהים. (ברכות יב ירגלה עא סקלים מג):

מצודת ציון

הכערים (בראשית י״ג):
(כה) והשביתו. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י״ד):
(כח) תבנית. צורת:
חלילה.

רד"ק

שמידו אותכם. בחולם האל"ף וכן וברא אותהן ושפטו אותהם : (א) ויאסוף יהושע. פעם אחרת כי הנה כתב למעלה ויקרא יהושע לכל ישראל ו[...]
אותם פעם אחרת והוכיחם פעם ושתים כדי שיהיו נזהרים לשמור התורה : ויתיצבו לפני האלהים. נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפ[...]
כמו שאמר ויכתוב יהושע בספר תורת אלהים נראה כי שם היה הארון שבו ספר התורה ואספם יהושע שכם ולא שילה שהיה הארון שם אולי על[...]
עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב אברהם אבינו תחלה כשנכנס לארץ כמו שכתוב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועו"ד כי שם [...]
גדול ליעקב אבינו ושיזכרו אותו וידבקו בה' לבדו ועוד כי תחלת הנחלה אשר היה ליעקב בארץ ישראל בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו אלהי הנכר אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם : (ג) וארב. כתיב בלא ה"א וקרי וארבה בה"א ושניהם שוים בדרך הדקדוק ויש בו דרש כי הכתיב הוא לשון ריב ומסה כלומר הרבה נסיונות נסיתיו ועמד בכלם : ואתן לו את יצחק. ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה ועוד שאמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה : (ה) כאשר עשיתי בקרבו. כנגף שנגפתי אותם לא היה בנגעם אחד אלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו : (ו) ותבאו הימה. כנגד אותם זקנים שעברו ים סוף וכן ותראנה עיניכם כנגד אותם זקנים שהיו

תרגום

פתגמיא בישיא עד דישיצי
יתכון מעל ארעא טבתא
הדא די יהב לכון יי
אלהכון : טז במעברכון ית
קימא דיי אלהכון דפקיד
יתכון ותהכון ותפלחון
לטעות עממיא ותסגדון
להון ויתקיף רוגזא דיי
בכון ותיבדון בפריע מעל
ארעא טבתא דיהב לכון :
א וכנש יהושע ית כל
שבטיא דישראל לשכם
וקרא לסבי ישראל
ולרישוהי ולדיינוהי
ולסרכוהי ואתעתדו קדם
יי : ב ואמר יהושע לכל
עמא כדנן אמר יי אלהא
דישראל בעבר פרת יתבו
אבהתכון מעלמא תרח
אבוהי דאברהם ואבוהי
דנחור ופלחו לטעות
עממיא : ג ודברית ית
אבוכון ית אברהם מעבר
פרת ואובלית יתיה בכל
ארעא דכנען ואסגיתי ית
בנוהי ויהבית ליה ית
יצחק : ד ויהבית ליצחק
ית יעקב וית עשו ויהבית
לעשו ית טורא דשעיר
למירת יתיה ויעקב ובנוהי
נחתו למצרים : ה ושלחית
ית משה וית אהרן ומחית
ית מצראי כמא דעבדית
ביניהון ובתר כן אפקית
יתכון : ו ואפקית ית
אבהתכון ממצרים
ואתיתון לימא ורדפו מצראי בתר אבהתכון ברתיכין ובפרשין לימא

מקרא

ל׳ . ל׳ הַדָּבָר הָרָע עַד־הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם
ב׳ את הירדן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ טז בְּעָבְרְכֶם אֶת־בְּרִית
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם׃
ב׳ כד א וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־שִׁבְטֵי
ג׳ יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
ב׳ וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו
ה׳.י"ו דסמי׳ וַיִּתְיַצְּבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ ב וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ
כל ספר׳ מ"ל אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם
וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
ג וָאֶקַּח אֶת־אֲבִיכֶם אֶת־
ד׳ ומ"ל אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ
וארבה קרי בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּ אֶת־זַרְעוֹ
וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת־יִצְחָק׃ ד וָאֶתֵּן לְיִצְחָק
ב׳ אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־
י"ד . ל׳ הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב
ד׳ בליש׳ . ה׳ דרטעי׳ ב"ה מצרים ב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם׃ ה וָאֶשְׁלַח אֶת־
מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וָאֶגֹּף אֶת־מִצְרַיִם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחַר הוֹצֵאתִי
ג׳ . כל כינוי׳ מ"ל אֶתְכֶם׃ ו וָאוֹצִיא אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ הַיָּמָּה וַיִּרְדְּפוּ
מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב

מסורה

ויצא : בעברכם ב׳ דסמיכי וסי׳ והיה בעברכם את הירדן . בעברכם את ברית ה׳ : ויתיצבו ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ובסדר וילך : ואולך ד׳ בקריאה וסי׳ ואולך אתכם קוממיות . ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר . ואולך אותו בכל ארץ כנען . ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת . ונמסר גם בסדר בחקתי : ירדו מצרים ירידה מצרים ד׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ויקומו וירדו מצרים ויעמדו . ויעקב ובניו ירדו מצרים . ההלכים לרדת מצרים . הוי הירדים מצרים לעזרת . ונמסר גם בסדר תבא : הימה ו׳ בספ׳ וסי׳ ויצא הגבול הימה . מתפוח ירד הגבול . וירד הגבול נחל קנה . ופגע בכרמל הימה . מחבל אכזיבה . ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה :

תולדות אהרן ויאסוף יהושע . (הוריות מח) : בעבר הנהר . זוהר אמר (פסחים לז) : ואקח . שם שם : ויעקב ובני׳ . פקודה ספר פט :

רש"י

מיטריס סובכים : ([...]
את זרעו . חסר [...]
מריבות ונסיונות ש[...]

רלב"ג

ימין ושמאל והנה [...]
כהיסס׳ על דברי ה[...]
שמאל הגרעון ממנ[...]
והיה נוטה מדרכי [...]
(א) ועוד זכר את"ו [...]
יהושע כל שבטי יש[...]
והביאם שם בברית ו[...]
וקבלו עליהם שבית [...]
ה׳ והנה עשה זה יהו[...]
להם אזהרה שלא יעב[...]
אחרים כי נגלה לו מ[...]
כי סיפם ללקות בזה [...]
זה להם החזקה מכ[...]
הפון הזה כי הם בפ[...]
עליהם זה לפני האו[...]
זה לא היה צריך לז[...]
שנקשרו ישראל במעמ[...]
נקשרו אלו הבאים [...]
(ב) והנה זכר להם [...]
מה שאמר שהפליא [...]
יתעלה לנו והוא כי [...]
היו כל אבותינו עו[...]
והיה מושב׳ בעבר ה[...]
לקח משם אברהם אב[...]
לארץ כנען להיות הא[...]
נבחרת כדי שיהיה [...]
שלם : (ג) והנה [...]
הוליך אותו בכל ארץ [...]
המקומות רבי׳ מהנה [...]
באה אליו הנבואה ל[...]
שלמות בארץ ההיא [...]
מוכן אל השלמית : [...]
זכר שנתן לו את י[...]
הזכיר שאר הבנים [...]
לבדו יקרא לו זר[...]
ביצחק יכר שנתן לו [...]
וא[...]

מצודת דוד

דבר הטוב כן יהיה כל דבר הרע : (טז) בעברכם. כאשר תעברו את ברית ה׳ וכו׳ :
כד (א) לזקני ישראל וכו׳. שיעמדו הם במקום כולם : לפני האלהים. לפני הארון אשר הביאו לשכם לכרות לפניו הברית וכמ"ש בסוף הענין : (ב) בעבר הנהר וכו׳. הזכיר החסדים שעשה עמהם ואמר הלא מעולם ישבו אבותיכם בעבר הנהר ומאד נשתקעו באמונות כוזבות כאנשי הארץ ה״א : תרח אבי וכו׳. ר"ל הלא תרח היה אבי אברהם ואבי נחור ושניהם האב ונחור בנו עבדו ע"ג : (ג) ואקח. בחסדי נטיתי לבו מדרך אביו ואחיו ולקח אותו מביניהם שלא יהי׳ נמשך אחר דעתם הכוזב : ואולך אותו וכו׳. על כי היא ארץ קדושה וראוי להשראת שכינה : וארבה.
ר"ל אף שהרביתי זרעו מישמעאל כמ"ש וגם את בן האמה וכו׳ כי [...] (בראשית כא) והוא הלא רק עליו שאל כמ"ש לו ישמעאל יחי׳ לפניך (שם [...] עוד נתתי לו את יצחק כאשר הבטחתיו : (ד) את יעקב ואת עשו. כי לא [...] ליעקב שהי׳ עם עשו בכרס אחד כי הוא שאב כל הזוהמא ויעקב יצא נקי [...] לעשו וכו׳. ר"ל מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מ[...] להתקיים בו כי גר יהיה זרעך וכו׳ ודור רביעי ישובו הנה (שם טו) : וי[...] להיות הם נחשבים לזרע ועליהם יאמר כי גר יהיה זרעך ובהם יתק[...] רביעי ישובו הנה : (ה) ואגוף. ע"י משה ואהרן : כאשר עשיתי. ר"ל כ[...] לכ[...]

ין בחיים: (ז) ויבא עליו את הים. על פרעה ואף על פי שלא זכרו הרי זכר מצרים או אמר עליו דרך כלל על מצרים ונדרש על כל יחיד ויחיד
ור שאם היה במצרים אחד שלא היה רוצה להכנס לים היה הגל טורדו לים: (ח) ואביאה. כתיב בה"א וקרי בלא ה"א והענין אחד: (ט) וילחם
. והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם ישראל גם יפתח אמר אם נלחם בני אלא פירושו זו המלחמה זה עשה ששלח לבלעם לקלל אתכם והראה מתוך
אילו היה יכול להלחם אתכם היה נלחם כמו שכתוב אולי אוכל נכה בו המחשבה חשבה הכתוב למעש': (יא) בעלי יריחו. והנה לא ראינו שנלחמו
בעלי יריחו בהם אבל הכתוב
אומר ויריחו סוגרת ומסוגרת
מפני בני ישראל אולי יצאו
מיריחו מגדולי העיר אל מלכי
כנען להזהירם ובין כך נלכדה
יריחו והם היו עם המלכים
שנתקבצו אחר כן להלחם עם
יהושע פה אחד ואז נאמר כי
משבעה גוים שזכר הנה נתקבצו
ליריחו לפי שהיתה עומדת על
הספר הוא מנעילה של ארץ
ישראל ונתקבצו שם להלחם
עם ישראל הנה לא ספר
הכתוב מלחמה זאת ואם היתה
למה לא ספר אותה הכתוב
וזהו דבר תימה אלא הנכון כמו
שפירשנו: (יב) שני מלכי
האמורי. פי' וגרשה שני מלכי
האמרי גם כן והם סיחון ועוג
וכן אמרו רבותינו ז"ל שתי
צרעית היו חדא דמשה וחדא
דיהושע והצרעה הוא מין זבוב
רע מטיל ארס ואמרו כי היתה
הצרעה מכה בעיניהם ומסמא
עיניהם ולא היו יכולין להלחם
ובאין ישראל והורגין אותם כמו
שאמר לא בחרבך ולא בקשתך
ותרגום צרעה ערעיתא ואמר
למה נקרא שמה ערעיתא
שעומדת לקראת אדם ומכה
בפניו כדמתרגמינן אשר קרך
דארעך: לא בחרבך. פי' אם
לא היה עזר האל והוא על
דרך כי לא בקשתי אבטח
וחרבי לא תושיעני: (יד) בתמי'.
שם לא תואר וכן אם באמת
ובתמים: והסירו את אלהים.
פי'

וּבְפָרָשִׁ֖ים יַם־סֽוּף׃ ז וַיִּצְעֲק֣וּ אֶל־יְהוָ֗ה
וַיָּ֨שֶׂם מַאֲפֵ֜ל בֵּינֵיכֶ֣ם ׀ וּבֵ֣ין הַמִּצְרִ֗ים
וַיָּבֵ֨א עָלָ֤יו אֶת־הַיָּם֙ וַיְכַסֵּ֔הוּ וַתִּרְאֶ֙ינָה֙
עֵינֵיכֶ֔ם אֵ֥ת אֲשֶׁר־עָשִׂ֖יתִי בְּמִצְרָ֑יִם
וַתֵּשְׁב֥וּ בַמִּדְבָּ֖ר יָמִ֥ים רַבִּֽים׃ ח וָאָבִ֣יאָה
אֶתְכֶ֗ם אֶל־אֶ֤רֶץ הָאֱמֹרִי֙ הַיּוֹשֵׁב֙ בְּעֵ֣בֶר
הַיַּרְדֵּ֔ן וַיִּֽלָּחֲמ֖וּ אִתְּכֶ֑ם וָאֶתֵּ֨ן אוֹתָ֤ם
בְּיֶדְכֶם֙ וַתִּֽירְשׁ֣וּ אֶת־אַרְצָ֔ם וָאַשְׁמִידֵ֖ם
מִפְּנֵיכֶֽם׃ ט וַיָּ֨קָם בָּלָ֤ק בֶּן־צִפּוֹר֙ מֶ֣לֶךְ
מוֹאָ֔ב וַיִּלָּ֖חֶם בְּיִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּשְׁלַ֗ח וַיִּקְרָ֛א
לְבִלְעָ֥ם בֶּן־בְּע֖וֹר לְקַלֵּ֥ל אֶתְכֶֽם׃
י וְלֹ֥א אָבִ֖יתִי לִשְׁמֹ֣עַ לְבִלְעָ֑ם וַיְבָ֤רֶךְ
בָּרוֹךְ֙ אֶתְכֶ֔ם וָאַצִּ֥ל אֶתְכֶ֖ם מִיָּדֽוֹ׃
יא וַתַּעַבְר֣וּ אֶת־הַיַּרְדֵּן֮ וַתָּבֹ֣אוּ אֶל־יְרִיחוֹ֒
וַיִּֽלָּחֲמ֣וּ בָ֠כֶם בַּעֲלֵֽי־יְרִיח֜וֹ הָאֱמֹרִ֣י
וְהַפְּרִזִּ֗י וְהַֽכְּנַעֲנִ֡י וְהַֽחִתִּי֙ וְהַגִּרְגָּשִׁ֔י
הַחִוִּ֖י וְהַיְבוּסִ֑י וָאֶתֵּ֥ן אוֹתָ֖ם בְּיֶדְכֶֽם׃
יב וָאֶשְׁלַ֤ח לִפְנֵיכֶם֙ אֶת־הַצִּרְעָ֔ה וַתְּגָ֤רֶשׁ
אוֹתָם֙ מִפְּנֵיכֶ֔ם שְׁנֵ֖י מַלְכֵ֣י הָאֱמֹרִ֑י לֹ֥א
בְחַרְבְּךָ֖ וְלֹ֥א בְקַשְׁתֶּֽךָ׃ יג וָאֶתֵּ֨ן לָכֶ֜ם
אֶ֣רֶץ ׀ אֲשֶׁ֧ר לֹא־יָגַ֣עְתָּ בָּ֗הּ וְעָרִים֙ אֲשֶׁ֣ר
לֹא־בְנִיתֶ֔ם וַתֵּשְׁב֖וּ בָּהֶ֑ם כְּרָמִ֤ים
וְזֵיתִים֙ אֲשֶׁ֣ר לֹא־נְטַעְתֶּ֔ם אַתֶּ֖ם אֹכְלִֽים׃
יד וְעַתָּ֞ה יְרא֧וּ אֶת־יְהוָ֛ה וְעִבְד֥וּ אֹת֖וֹ
בְּתָמִ֣ים וּבֶאֱמֶ֑ת וְהָסִ֣ירוּ אֶת־אֱלֹהִ֗ים
אֲשֶׁר֩ עָבְד֨וּ אֲבוֹתֵיכֶ֜ם בְּעֵ֤בֶר הַנָּהָר֙

ו' ג' ג' ואביא ק' ל' ג' ב' חס' וחד מ"ל ג' ב' ג' מ' פסו' לא לא ג' ל' וכל קרי' באמת ובתמים

דסוף: ז וצעיקו קדם יי
ושוי קבלא ביניכון ובין
מצראי ואיתי עלוהי ית
ימא וחפנון וחזאה עיניכון
ית די עבדית במצרים
ויתיבתון במדברא יומין
סגיאין: ח ואעלית יתכון
לארע אמוראה דיתיב
בעברא דירדנא ואגיחו
קרבא עמכון ומסרית
יתהון בידכון וירתתון ית
ארעהון ושיציתינון מן
קדמיכון: ט וקם בלק בר
צפור מלכא דמואב ואגיח
קרבא בישראל ושלח
וקרא לבלעם בר בעור
למילט יתכון: י ולא
אביתי לקבלא מן בלעם
ובריך ברכא יתכון ושיזבית
יתכון מן ידיה: יא ועברתון
ית ירדנא ואתיתון ליריחו
ואגיחו קרבא בכון יתבי
יריחו אמוראי ופרזאי
וכנענאי וחתאי וגרגשאי
חואי ויבוסאי ומסרית
יתהון בידכון: יב ושלחית
קדמיכון ית ערעיתא
ותרכית יתהון מן קדמיכון
תרין מלכי אמוראי לא
בחרבך ולא בקשתך:
יג ויהבית לכון ארעא די
לא לאיתון בה וקרוין די
לא בניתון ויתיבתון בהון
כרמין וזיתין די לא
נציבתון אתון אכלין: יד וכען דחילו מן קדם יי ופלחו קדמוהי בשלמותא
ובקושטא ואעדו ית טעותא די פלחו אבהתכון בעיבר פרת ובמצרים

...תי לו זרע: (ז) ויבא הים. על כל יחיד ...כם שאם הי' הותיד ...א ליכנס בים גל ...רודף אחריו וקולטו: ...אתו בהם בעלי יריחו והפרזי וגומר. כל ...ע"כדי כוכבים נזכרין ...שיריחו עומדת על ...והיתה נגרה ומנעולה ...ן ישראל נקבצו לתיכה ...בעה. העובדי כוכבים גנורי

רלבג

...ו ולא נמנע מלהזכיר ...י שהיה לו צורך להזכיר ...לו את הר שעיר לירושה ...ישראל מלהלחם עמם ...מו שנזכר בתורה ואולם ...מצרים לא היה אחד ...אנו התורה מלהלחם ...זכר שיעקב ובניו ירדו ...והוציאם משם הש"י ...שה ואהרן כאשר הרבה ...את מצרים ואחר זה ...ליהם ורדפו אחריהם ...ם בחיל גדול ורכב ...ים והשיגו אותם חונים ...הים עד שלא יכלו ...מהם והפליא השם ית' ...עמהם ושם ענן חשך ...בין ישראל ובין מצרים ...שטבעו המצרים בים ...שנזכר בתורה והנה עיני ...הדור ההוא ראו' בזמן ...אלו האותות והמופתים ...עשה הש"י במצרים ואחר ...בו במדבר ימים רבים ...המרגלים ואחר זה ...אותם אל ארץ האמרי ...בעבר הירדן והוא ארץ ...ועוג שני מלכי האמרי ...ו ישראל ארצם מצד העזר ...כי לא בחרבם ולא בקשתם ...זה השתדל בלק בן צפור ...ם בישראל בשקרא לבלעם ...עיר לקלל אותם ולא אבה ...לשמוע אל בלעם ויברך ...אותם והצילם השם ית' ...כמו שנזכר בתורה. ואח"ז עברתם את הירדן ובאת' אל יריחו וירשתם אותה ואחר זה נלחמו בהם בעלי יריחו והם מלכי האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי ...והיבוסי שנלחמו עם ישראל כמו שנזכר בזה הספר וזה ממה שיור' שכל אחד מהמלכי' ההם היה לו חלק מה ביריחו כמו שזכרו רז"ל: (יב) והנה שלחתי לכם ...ע' ר"ל שחדש להם נזקין הוזקו בהן זולת חרב המלחמה: (יד) ואחר שזכר כל הטובות שחנן השם יתברך את ישראל צוה אותם לירא את ה' ולעבוד אותו ולהסיר את

המצרים ה' בקריאה וסי' וה'ה כי יראו אותך המצרים ואמרו. ויראו המצרים את האשה. וירעו אותנו המצרים ויענוני. כי לא יוכלון המצרים לאכול. וישם מאפל. ונמסר גם בסדר לך לך: הצרעה ג' וסי' נמסר בסדר עקב: יראו ג' וסי' ועתה יראו את ה'. יראו את ה' קדשיו. אך

תולדות אהרן יראו את ה'. כל הפרשה עד כי את השם נעבוד עקידה שער פט:

מצודת דוד

...מה עשיתי בקרבו: (ז) וישם מאפל. כמ"ש ויהי הענן והחשך (שמות י"ד): ...וכו'. ובזה הביא עליו את הים כ"א לא היה האופל היה א"כ רואה אשר ישראל ...כים בים ביבשה ולא היה א"כ רודף אחריהם בראות הנס ההוא ו א היה א"כ ...עי במי הים אבל לפי שהלך בחושך לא ידע מכל זה ובאו אחריהם בים מבלי דעת כי ים הוא ובבואו נטבע בו: (ט) וילחם בישראל. חוזר ומפרש שהמלחמה היתה ...ה שש'ח אחר בלעם לקללם להלחם עמהם בפה: (י) לשמוע לבלעם. הספיק בידו לקלל כפי מחשבתו: ויברך. ועוד ברך אותם בברכה: מידו. מיד בלק שערך מלחמה ...יו של בלעם: (יא) בעלי יריחו. וחוזר ומפרש האמורי וכו' כי כל מלכי העו"ג ההם היו אדונים ביריחו כמ"ש רז"ל שכ"א היה לו חלק מה ביריחו לגודל חביבתה ...ם נתקבצו להלחם בישראל ונפלו בידם: (יב) את הצרעה. היא מטילה בהם ארס ולא יוכלו להלחם ובזה היא גרשה אותם וחוזר ומפרש את שני מלכי האמורי סיחון ...וג: לא בחרבך. כי בדרך הטבע לא היית יכול לעמוד כנגדם: (יג) אתם אוכלים. את פריהם: (יד) ועתה. הואיל והרבה להיטיב עמהם

מצודת ציון

(ז) מאפל. מלשון אופל וחושך: (ח) ואגיף ענין הכאה וכן ונגפו אשה הרה (שמות כ"א): (י) אביתי. ענין רצון כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (יא) בעלי יריחו. אדוני יריחו כמו אם בעליו עמו (שמות כב): (יב) הצרעה. ארז"ל שהוא מין שרץ

רדק

פי' אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו בערים אשר כבשו ובמצרים כמו שכתוב ביחזקאל: (יט) אלהים קדושים הוא. קדושים לשון תפארת כמו אלהי' וכן ישמח ישראל בעושיו אינ אלהי עושי: (כב) עדים אתם בכם. אתם בעצמכם תהיו עדים בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' וי"מ עדים אתם בכם הנשמה והגוף וכן האזינו השמי' ותשמע הארץ שמעו שמים והאזיני ארץ הנשמה מן השמים והגוף

רשי

גבורי החיל: (יט) אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל ל' רבות רבים כמו אדני הארץ אדני יוסף אם בעליו עמו אשר הלכו אלהים ל' שהשם הזה שם שררה הוא: (כב) עדים אתם בכם. ראה יהושע שעתיד ל' בימי יחזקאל ולומר נהיה כעובדי כוכבים לפיכך הכביד עליהם ע' הושב להם בימי יחזקאל וכ' על רוחכם היה י' וגומר חי אני אם לא' חזקה וגומר בכר ק' עליכם בימי יהושע ול' מה שקבלנו עלינו בו' כדי ליכנס לארץ טו' בים

ובמצרים ועבדו את יהוה: טו ואם רע
בעיניכם לעבד את יהוה בחרו לכם
ל' היום את מי תעבדון אם את אלהים
מעבר ק' אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר
הנהר ואם את אלהי האמרי אשר
ב' דסמיכין אתם ישבים בארצם ואנכי וביתי
נעבד את יהוה: טז ויען
העם ויאמר חלילה לנו מעזב את
יהוה לעבד אלהים אחרים: יז כי יהוה
ל' אלהינו הוא המעלה אתנו ואת
אבתינו מארץ מצרים מבית עבדים
ו' דסמי' ואשר עשה לעינינו את האתות
הגדלות האלה וישמרנו בכל הדרך
אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר
עברנו בקרבם: יח ויגרש יהוה
את כל העמים ואת האמרי ישב
ח' הארץ מפנינו גם אנחנו נעבד את
יהוה כי הוא אלהינו:
יט ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו
ל' לעבד את יהוה כי אלהים קדשים
ד' וחד ולא' יסא אלהי' הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם
ל' ו' מ"ל ולחטאותיכם: כ כי תעזבו
את יהוה ועבדתם אלהי נכר ושב
ג' י' והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר
היטיב לכם: כא ויאמר העם
כול' חס' אל יהושע לא כי את יהוה נעבד:
כב ויאמר יהושע אל העם עדים אתם
בכם כי אתם בחרתם לכם את
ו' פ"ל בספ' יהוה לעבד אותו ויאמרו עדים:

תרגום

ופלחו קדם יי: טו ואם ג' ר"פ בספ'
ביש בעיניכון למפלח קדם
יי בחרו לכון יומא דין
קדם מן תפלחון אם ית
טעותא די פלחו אבהתכון
דבעיברא דפרת ואם ית
טעות אמוראי די אתון
יתבין בארעהון ברם אנא
ואנש ביתי נפלח קדם יי:
טז ואתיב עמא ואמר חס
לנא מלמשבק ית פולחנא
דיי למפלח לטעות
עממיא: יז ארי יי אלהנא
הוא דאסיק יתנא וית
אבהתנא מארעא דמצרים
מבית עבדותא ודי עבד
לעיננא ית אתיא וית
רברבתא האילן ונטרנא
בכל אורחא די הליכנא
בה ובכל עממיא די עברנא
ביניהון: יח ותריך יי ית
כל עממיא וית אמוראה
יתיב ארעא מן קדמנא
אף אנחנא נפלח קדם יי
ארי הוא אלהנא: יט ואמר
יהושע לעמא לא תוכלון
למפלח קדם יי ארי אלהא
קדישא הוא אל קנא הוא
מן קדם דין דקשוט לא
ישבוק לחוביכון
ולחטאיכון: כ ארי
תשבקון ית פולחנא דיי
ותפלחון טעות עממיא ויתוב ויבאש לכון וישיצי
יתכון בתר דאוטיב לכון: כא ואמר עמא ליהושע לא
אלהן קדם יי נפלח: כב ואמר יהושע לעמא
סהדין אתון בנפשתכון ארי אתון בחרתון לכון
ית פולחנא דיי למפלח קדמוהי ואמרו סהדין:

מסורה

יראו את ה'. ואשר עשה ז' דסמיכי וסי' נמסר בסדר עקב: ואת האמרי ד' דסמיכי בקריאה וסי' וכנען ילד את צידון בכורו. וחברו דד"ה. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי. ויגרש ה' את כל העמים. ונמסר גם בסדר לך לך: קנוא ד' ב' מלאים וב' חסרים וסי' לא תוכלו לעבוד את ה'. אל קנוא ונוקם ה' דנחום. קנא קנאתי לה' וחברו. ותרויהון אלין ב' בתראי דאליהו חס': חטאותיכם ד' מלאים בלישנא בקריאה וסי' אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם. וחטאותיכם הסתירו מכם פנים. וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם. ונמסר גם בסדר אחרי מות: וכלה ו' בקריא' וסי' וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש. ושב והרע לכם. וכלה סעפיה. וכלה את מדות הבית. ונמסר

תולדות אהרן אלהים קדושים. (ברכות יג):

רלבג

אלהי הנכר מו' (טו) ולפי שידע מהכ' שלא לעבוד ע"ג עם נ' לכם אל זה נדברים י' לכם שאם רע בעיניכ' את ה' ובחרו לכו' אלהיהם אשר עבדו שהרחיקם הש"י מזה ב' ולזה לקח את אברה' והוליכו אל ארץ כנען ש' אלהי האמרי אשר הנם יתברך לשב' כשהוריש את אר' אמוריתיה' הכוזבות ומ' שהפתיתם היו סבה הארץ אותם כמו שנזכ' כי ברשע' הגוים מורישם מפניכם וזה סבה להרחיק ישראל לעבדם והודיעם גם עם זה שאם יבחרו אלהים אחרים שלא עמכם אך הוא וכיה את ה' כדי להרחיק מלבחור בע"ג. וה ההשתדלות באלו כדי עוד הדור ההוא לפני שלא לעבוד ע"ג כי ראוי שירחיקם יותר אחר ע"ג אחרי מו' ועכ"ז לא נשמרו מז' שנזכר בראש ספר ש' (טז) ויען העם וגו' העם כי חלילה להם אלהים אחרים עם הטובות והנפלאות הש"י; (יט) והנה ל' עוד מעבוד ע"ג אמר אחר שיכנסו לעבודתו תקשה להם מאד עב' לא ישא לפשעיהם א' מאחריו לעבוד ע' יכלה אותם אחר אשר הטיב להם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי ה' כי כבר נקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע"ג כמו שזכרנו שם שכבר היה יודע מטוב תכונת' בעת ההיא שהם לא יסכימו בשום פנים לעבוד זולתי הש"י ואמר להם

מצודת ציון

סרך עוף שהטילה בהם ארם: (יט) קנוא. מתנקם ליפרע: ישא. ענין כפרה ומחילה כמו נושא עון פשע

מצודת דוד

עמכם: והסירו וכו'. ר"ל הסירו מהלב מכל וכל מחשבת ע"ג: ובמצרים. כי רבים מהם עבדו במצרים ע"ג כמ"ש ואת גלולי מצרים לא עזבו (יחזקאל כ'): (טו) בחרו לכם וכו'. חבב כאשר יבחרו מי אז יציא טענות למאס אותם: ואנכי וכו'. ולא נהיה נמשכים אחריכם: (יח) גם אנחנו. כמו אתה וביתך: (יט) לא תוכלו. כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם באר היטב ולקשרם במוסרי הברית אומר דבריו להטעותם שישבו כאלו הברירה בידם לבחור מי שירצו הם ולדעת מה ישיבו: אלהים קדושים. קדוש בכל מיני קדושות ומאד קשה להיות נזהר ב' אל קנוא הוא. נוקם הוא מעוברי רצונו ולא ישא הפשעים: (כ) כי תעזבו תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות אתכם: אחרי אשר היטיב לכם. ר"ל ו' הרעה כפולה כי האדם הרגיל בטובה כפול לצערו ממי שלא ראה בטובה (כא) לא. ר"ל לא נעזוב אותו כי את ה' נעבוד כל הימים ונהיה נזהרים ב' (כב) עדים אתם בכם. אתם היו עדים בעצמיכם שבחרתם לעבוד ויאמר

רש״י

...בע כבר נכנסתם וקבלתם : (כה) וישם לו חק ומשפט בשכם. סידר
...החוקים שבתורה וקבלו עליהם : (כו) ויכתב יהושע וגומר. תרגום יונתן
...שע ית פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דה' ובמסכת מכות נחלקו
...חד אמר אלו ח' פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישראל שכתב ס״ת
...לימו וחד אמר פרשה
...י מקלט כתב בספרו
...כתובי' בספר התור' :
...אלה. תחות אלתא
...ות ההיא כמו שנאמר
...וזות חמישית ומדה
...ים וי״א זו האלה אשר
...שכתוב ויטמון
...קב תחת האלה : אשר
...ה'. כלפי שהביאו שם
...ון כמה שנאמר למעלה
...לפני האלהים :
...בן הזאת תהיה בנו
...ה'. הא אבנא הדא
...כתרין לוחי אבן קיימא
...עבדנא לסהדו ארי
...דכתיבין עלה מעין
...יא דה' דמליל עמנא
...לפותרו כמשמעו כי
...עה את הדברים אשר
...לכם בשליחותו של
...(ל) בתמנת סרח.
...ה ובמקום אחר הוא
...ותה תמנת חרס על
...עמידו תמונת החמה
...לומר זה הוא שהעמיד
...כל העובר עליה אומר
...זה שעשה דבר גדול
... וי״א תמנת חרס
...זה נקרא שמה תמנת
...שם שפירותיה מסריחין
...זמנן : להר געש.
...שרעש עליהם ההר
...לפי שלא הספידוהו
...(לא) האריכו ימים.
...ריכו שנים לא האריכו
שנעשו

רד״ק

והגיף מן הארץ : (כה) וישם לו חק ומשפט. פי' לו לעם וענינו כמו שם שם לו חק ומשפט שסדר להם דרך כלל חקי התורה ומשפטים וקבלום עליהם או פי' וישם לו חק ומשפט יהושע שם לעצמו חק ומשפט : בשכם. על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה ששם לעדים ודברי הברית שכתב בספר תורת אלהים וי״ת ויהושע כתב ית פתגמיא האילין בספרא ואצנע בספר אוריתא דה'. ובדברי רז״ל ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שמנה פסוקים שבתורה וחד אמר ערי מקלט ולא נראה לפי הפשט לא זה ולא זה והאמת הוא שת״י : (כו) תחת האלה. הדגש תמורת הנח אשר בתחת האלה אשר עם שכם. ובמדרש כי היא האלה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתוב ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ואין כן דעת המתרגם שתרגם אלה בוטימא ותרגם האלה אלתא והיא מזוזת השער כמו האיל מזוזת השער ומדה אחת לאילים שתרגם אלון אליא : אשר במקדש ה'. הבית שהיה שם הארון בשכם קראו מקדש לקדושת הארון שהיה שם לשעה : (כז) אשר דבר עמנו. ת״י הפסוק כן ואמר יהושע לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה' די מליל עמנא וגו'. ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר״ל כי מה שדברתי עמכם והברית אשר כרתי עמכ' לא מלבי כי הם אמרי ה' אשר דבר עמנו בהר סיני. ופי' כי היא שמעה על דרך ותשמע הארץ אמרי פי : (ל) בתמנת סרח. ובספר שפטים בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורבי' דרשו בו מהם אמרו סרח שמה ולמה קראה חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וי״א חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן : מלשון להר געש. רבי ברכיה ורבי סימון

תרגום

כג וּכְעַן אַעְדוֹ יַת טַעֲוַת
עַמְמַיָא דִי בֵינֵיכוֹן וְאַפְנוֹ
יַת לִבְּכוֹן לְפוּלְחָנָא דַייָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כד וַאֲמָרוּ
עַמָא לִיהוֹשֻׁעַ יַת יְיָ אֱלָהָנָא
נִפְלַח וּלְמֵימְרֵיהּ נְקַבֵּיל׃
כה וּגְזַר יְהוֹשֻׁעַ קְיָם לְעַמָא
בְּיוֹמָא הַהוּא וְשַׁוִי לֵיהּ קְיָם
וְדִין בִּשְׁכֶם׃ כו וּכְתַב
יְהוֹשֻׁעַ יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין
וְאַצְנְעִינוּן בִּסְפַר אוֹרַיְתָא
דַייָ וּנְסִיב אַבְנָא רַבְּתָא
וַאֲקִימָהּ תַּמָן תְּחוֹת אַלְתָא
דִי בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַייָ׃
כז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל עַמָא
הָא אַבְנָא הָדָא תְּהֵי לָנָא
כִּתְרֵין לוּחֵי אֶבֶן קְיָמָא
אֲרֵי יָתַהּ עֲבַדְנָא לְסַהֲדוּ
אֲרֵי פִּתְגָמַיָא דִכְתִיבִין
עֲלַהּ מֵעֵין כָּל פִּתְגָמַיָא דַייָ
דִי מַלֵיל עִמָנָא וּתְהֵי בְכוֹן
לְדִכְרָן וּלְסַהֲדוּ דִילְמָא
תְכַדְבוּן קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃
כח וְשַׁלַח יְהוֹשֻׁעַ יַת עַמָא
גְבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כט וַהֲוָה
בָּתַר פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּמִית
יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָא דַייָ
בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃
ל וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּתְחוּם
אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת סֶרַח דִי
בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם
מִצִפּוּנָא לְטוּר גָעַשׁ׃
לא וּפְלַח יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ
כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יוֹמֵי סָבַיָא דִי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְדִי יָדְעוּ יַת כָּל

ל' · ב' דסמי' · ב' חד מ״ל וחד מס' · ל' דסמי' · ל'מס' ובס״א מדוייק מ״ל. ל'. ב' דסמי' · ג' · ג'. ל' · כ״ב · ג' וסי' אתיליד ואתבאים ומית · ספטים ויעבדו העם ג'

יהושע כד

כג וְעַתָּה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּקִרְבְּכֶם וְהַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד
וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע׃ כה וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ
בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּשֶׂם לוֹ
חֹק וּמִשְׁפָּט בִּשְׁכֶם׃ כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת
אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ שָּׁם
תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְהוָה׃
כז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־
הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה־בָּנוּ
לְעֵדָה כִּי־הִיא שָׁמְעָה אֵת כָּל־אִמְרֵי
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהָיְתָה בָכֶם
לְעֵדָה פֶּן־תְּכַחֲשׁוּן בֵּאלֹהֵיכֶם׃
כח וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ׃ כט וַיְהִי אַחֲרֵי
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־
נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃
ל וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ
בְּתִמְנַת־סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרָיִם
מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ לא וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל
אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל ׀ יְמֵי
הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי
יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה

גם בסדר אחרי מות ; לעדה ג' וסי' נמסר בסדר וירא ; וישלח מ״ב וסי' נמסר בסדר נח ; ויהי אחרי הדברים האלה ג' ופי' ויגד לאברהם, אביך חולה, וימת יהושע. ונמסר גם בסדר וירא ; וכל ימי ג' וסי' הזקנים. וחברו. וכל ימי מלכי ישראל ;

תולדות אהרן ויכתוב יהושע. מכות יא : וימת יהושע. ב״ב טו : ויקברו אותו. שבת קה : בתמנת סרח. מגלה יד : וכל ימי. שבת קה :

רלב״ג

...ושע שהם עדים בהם ... בחרו לעבוד את ה' ...ם יותר במה שאחר ...וד ע״ג : (כג) ואמר ...סירו את אלהי הנכר ...רבכם וישו לבבכם אל ה' ...ראל והוא אמר להם ...ם נפתה לבם בסתר ...העבודת האלו אשר ...הארץ ויסירו מלבם ...הנפסדות בהם והם לא ...נטרכו לזה אך השיבו ...יעבדו את ה' אלהי ...ונשמעו בקולו : (כה) ויכרת יהושע ברית לעם. על זה להיותם עובדים את ה' ולהשאי' זכר לזה המעשה למען יבושו ישראל אם יסורו מאחרי ה' כתב ...את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש ה' להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה ...ביאם להביאם על ברית' את ה' : (ל) אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שנים וקברו אותו בגבול נחלתו : (לא) וזכר עוד שכבר עבדו ישראל

מצודת דוד

...עדים בעצמיכו : (כג) ועתה הסירו. הם לא הניחו
...השיבו עדים ואח״ז חזר יהושע לגמור דבריו ואמר ועתה
...ות עו״ג : (כד) ויאמרו העם. חזרו העם לגמור דבריהם שאמרו נהיה עדים בעצמיכו אשר קבלנו לעבוד ה' ולשמוע בקולו : (כה) ויכרת
...בה : וישם לו. סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה : (כו) את הדברים האלה. אשר דבר עם ישראל בשכם : בספר וכו'. ת״י ואצנעינון
...נה במקום שמונח בה התורה : במקדש ה'. היא שכם ולשעתו קראו מקדש לפי שהיה שם הארון : (כז) כי היא שמעה. ר״ל במקום הזה
...אמרי ה'. כי כל הדברים האלה בנבואה נאמרו ולא מלבו : (לא) אשר האריכו ימים. עד כלות כ״ח שנה מיום שעמד יהושע כ״כ בס״ע ;

מצודת ציון

(שם ל״ד) : (כו) האלה. הוא שם אילן מה : (כז) לעדה. לשון עד בלשון נקבה :
בחלקת
ו׳הקבר

סימון בשם ריב"ל חזרנו על המקרא ולא מצאנו מקום ששמו הר געש אלא מה הוא הר געש על ידי שנתרשלו ישראל בו ולא הספידוהו כראוי רצה [...]
להרעיש עליהם ההר ר"ל שגעש ההר ביום הקבורה: (לב) אשר העלו בני ישראל. אע"פ שכתיב ויעל משה את עצמות יוסף עמו הוא הזכיר את בני [...]
לבעלותם כמו ויבן שלמה והדומים לו. ובדרש כל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת על שם האחרון מתי אתה למד ממשה דכתיב ויעל משה את [...]
יוסף עמו ונסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם ונתלית המצוה בהם דכתיב אשר העלו בני ישראל ממצר[ים]
כשעלה משה אין כתוב כאן אלא אשר העלו: קברו בשכם. דרשו בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו בנחלה בראשונה אשר היה ליעקב אבינו בארץ ישראל ולפי דעתי בפסוק ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך רמז לו שיקבר שם בשכם וזהו שאמר לך כי כבר זכר הגבורה שנתן לו שיטלו בניו שני חלקים: ויהיו לבני יוסף לנחלה. וחשבו להם העצמות לנחלה ע"כ שנקברו בנחלתם ודרשו בו על בני יוסף שהתעסקו בקבורת העצמות בנחלתם: (לג) אשר נתן לו בהר אפרים. אמרו רבותינו ז"ל מניין היה לו לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה ומכאן סמכו לירושת הבעל ויש אומרים כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים ויתכן גם כן לפרש כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב ויהושע אבל לא על פי השם ית' כמו שנתנו להם וזהו שאמר אשר נתן לו ואילו היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו ורבותינו ז"ל אמרו כי לא יוכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא אותו צדיק קבור בקבר שאינו שלו אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאנו לשון מתנה במכר כמו ויתן לי את מערת המכפלה ואם תאמר לפירושינו קשה גם כן שהרי מתנת יחיד חוזרת ביובל אבל מתנת רבים אינה חוזרת וזאת הגבעה שבט אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה הם אמרו גם כן כי ירושת הבעל אינה חוזרת ביובל וכן הדין:

עוֹבָדָא דַיְיָ דִי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל׃ לב וְיָת גַרְמֵי יוֹסֵף דְאַסִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קְבָרוּ בִּשְׁכֶם בְּאַחְסָנַת חַקְלָא דִקְנָא יַעֲקֹב מִבְּנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בִּמְאָה חוּרְפָן וַהֲווֹ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאַחְסָנָא׃ לג וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן מִית וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בְּגִבְעֲתָא דְפִנְחָס בְּרֵיהּ דְאִתְיְהִיבַת לֵיהּ בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם׃

יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ לב וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף לְנַחֲלָה׃ לג וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם׃

ג' דסמי' · ה' רפין · ג' חס"ן · ל"ו

סכום הפסוקים של ספר יהושע שש מאות והמשים וששה וסימנו ותרן לשון אלם. וסדריו י"ד, היתה עלי יד ה' סימן, ופרקיו עשרים וארבעה, וסימנו כד הקמח לא תכלה, וחציו ומחשבון עד רמת המצפה:

במאה ה' רפין בקריאת וסי' ויקן את חלקת השדה אשר. ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים. אין חפץ למלך במהר, תנה את אשתי את מיכל. וישכר מישראל מאה אלף. ונמסר גם בסדר וישלח: קשיטה ג' וסי' נמסר בסדר וישלח:

תולדות אהרן ואת עצמות יוסף. סוטה יג: ויהיו לבני יוסף. סוטה יג: ואלעזר. ב"ב טו קיא קיב קיג. (ב"ב טו): פנחס בנו. ב"ב קיג:

רשי: שנענשו: (לב) קברו [בשכם] משכם גנבוהו לשכם ה[חזירוהו]: (לג) בגבעת פינחס מהיכן היה לו לפנחס [...] שירש אשתו:

רלבג

[...] ישראל את ה' כל י[מי] [...] וכל ימי הזקנים אשר [...] ימים אחרי יהושע וא[שר] [...] את כל מעשה ה' א[שר] [...] לישראל והם יראי [...] כי זולת' לא ידעו את [...] וזכר אחר זה כי עצמו[ת] [...] קברו במקום ההוא שי[...] לנחלה וכי אלעזר בן [...] וקברו אותו בגבע' [...] אשר נתן לו בהר [...] ויאמר אומר איך היתה [...] אם לא היתה לאלעז[ר] [...] לו כי תכף שמת או[...] וירשו פנחס לפי שרש[...] ולזה כשנקבר נקבר [...] פנחס בנו ואולם רבותינו ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירש[...] וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: הא' הוא לפרסם עוצ[ם] [...] הש"י לישראל ושכבר קיים מה שנשבע לאבותינו ולזרעם שיתן [...] הארץ ולזה זכר מה שירשו מהארץ ע"י משה וע"י יהושע והמלכים הר[...] נפלו בידם: הב' הוא במדות הוא שראוי לכל אדם שלא יקצר מ[...] שאפשר מהטוב בחייו הלא תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלים ירו[שת] [...] לישראל לא קצר לעשות מה שהיה אפשר לו מהטוב והוא חלק הא[רץ] [...] לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה נביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות למי שאינו נביא כי על פי ה' היתה כמו שזכר עם שכבר נמשך מזו[...] שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישראל מתעצלים בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישראל והנה לא יקום אחד מהשבטים [...] יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרזו לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאי[...] הוצרך אל העזר יבקש אתו מאח' השבטים או יותר ובטיחו שהוא יעזור אותו גם כן לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון [...] שנזכר בראש ספר שופטים: השלישי הוא בזכירה המגיע לשבט ושבט מהארץ להגביל מהקטט' והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקת ביניהם בע[...] הנה מה שנזכר בזה המקום מהמגיע לחלק מהם ישמרם מהקטטה: הרביעי הוא להזכיר קיום מה שייעד השם יתברך לכלב באשר מלא אחרי ה' ולא כ[...] שאר המרגלים שהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו: החמישי הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד השם יתברך בשבט שמעון ולוי במ[...] יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כי כבר היו נחלותיהם מפוזרות כמו שזכרנו: הששי הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להב[...] המקלט ולתת ללוים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם והנה קבלנו שתי המצות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלוים כלם קולטות והנה התבאר מן ה[...] המזבח היה קולט ההורג בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ש[...] הנשארות בזה המספר ואמר בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקישן זו לזו ולזה תהיינה כלם קולטות: השביעי והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו [...] אשר מעבר הירדן כי כשיראה האדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעו[...] או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי באורך הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישרא[ל] [...] ביניהם מעבוד את ה' התחכמו להמציא דבר נשאר מורה שגם הם מעם ה' ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח ה' וקראו שמו כי עד הוא [...] ה' האלהים ויהושע כאשר ראה גם כן אפשרו' סור ישראל מאחרי ה' מצד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום גם כן לפי מה שאפשר לה[...] והביאם מזה אל שיקבלו עליהם שבועת את האלהים לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה העון: השמיני הוא שלמדנו מענין של[...] והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם ללכת והוא כי גם בענינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשות[...] תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישראל ללכת על אחיהם והנה יחשב שאי[...] על אלו הדברים שהם כנגד השם יתברך מפני הסבות שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה מ[...] בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישראל בזה ביהושע שהיה [...] שהיה מהענינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהטלת העונשים ראוי שיהיה המעשה בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסד' בתורה לל[...] איך האמת בזה לנכוח ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שהגחנו בו: התשיעי הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שישת[...] נקבר בגבול משפחתו להשאיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזו[...] למדנו התועלת שהגיע מזה הכבד ליוסף כשנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היה רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתה בנחלה לא[...] וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל:

מצודת ציון

(לב) בחלקת. ענין אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג): קשיטה. מטה והוא מטבע מה: (לג) בגבעת. מלשון גבעה והר:

מצודת דוד

ואשר ידעו וכו'. ר"ל בימי הזקנים האלה עבדו את ה' אשר ידעו מע[שה] [...] בעיניהם ראו ובזה היו מיסרים את לבות ישראל להביאם שבשמים: (לב) [...] בני ישראל'. אף כי משה העלם ממצרים אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכם והביאום הם לכך נקרא על שמם: ויהיו לבני יוסף לנחלה. שדה ההיא אין לבני יוסף לנחלה ולזה קברו שם את יוסף אביהם. או יאמר שעצמות יוסף חשבו להם בני יוסף לנחלה טובה כי מאד נהנו והוטב להם במ[...] באחוזתם: (לג) אשר נתן לו. בני ישראל נתנו אותה לו במתנה עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי:

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו) :

יהי . בטעם רביע : (ג) כל מקום חסר תדרך . כל מקום כתיב בכי ה"א והמסגה
תורה סוף פרשת עקב כל המקום בה"א וא' פסוק סימן והנה המקום מקום
דבר ג"כ א'): (ד) ועד הנהר . הוא"ו בגעיא בס"ס ובדפוס ישן : (ו) חזק ואמץ
נקיל . במקרא גדולה המ"ם נקודה בפתח ונמסר עליו ב' פתח ויאמר דוד ע"כ .
בד"ה א' סוף סימן כ"ח ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ וגו' . ושם בד"ה
ב' פתחין וסימן חזק ואמץ אל תירא ואל . חזק ואמץ ועשה אל תירא ע"כ .
דברי המסורת האלה שאינן מכוונות ואוששי לטעיות בכל המקומות ואחי
ה חזק ואמץ אל תירא ואל . לא נמצא פסוק זה במקרא והוא שניק אדעתין
א חזק ואמץ אל תערץ ואל דלקמן בסמוך . אך בספרים המדוייקים הוא בקמץ
קטן מסכימים למה שכתב עליו רד"ק במכלול דף י"א קמץ בוקף וכל שכן חזק
אתה תנחיל שהוא באתנחתא . ובס"ם המדוייקים כולם שבפ' הם קמוצים חוץ
חזק ואמץ אחד שהוא בפתח וזה יכשר להיות חברו דד"ה שאינו לא באתנחתא
חסר גשבעתי לאבותם . במקצת ספרים חסר וא"ו : (ז) אל תסור ממנו . ו' סבירין
ממנו מסורת פרשת נח (פ"א) וכן צריך להגיה במסורת (שופטים י"א כ"ד)
בריש פרשת תרומה : (ח) ככל הכתוב . בקמץ חטוף לא בחולם : (יא) צדה .
ריש צידה מלא יו"ד וע"פ המסורת ראוי להיות חסר שהוא א' מן ג' חסרים וסימנם
ז"א במ"ג) : (יב) ולראובני ולגדי . הרי"ש במאריך וקריאתה בשורק והאל"ף
נחה וכמוהו רבים כמ"ש (בפ' פינחס ובסוף דברים) : המנשה . הה"א במאריך
ה כמ"ש בסי' (י"ב ו') : (יד) נשיכם טפכם ומקניכם . במסרה רבתא אות
דין פסוקא עם אלפ"א בית"א מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא
אן נסחא אחריגא דחשיב נמי טפכם נשיכם ואתם גלבים: (טו) עד אשר יניח וגו'
המה . בס"א ישן מספרד כתוב גם הם ויש ג"כ הערה מחילוף זה במקרא אחת
. האמנם ע"פ המסורת נכון להיות גם המה שבמס"ר במערכת אות הגימל נמסר
בנביאים וסי' שם וזה אינו מן המנין *) : נתן להם . יונתן תרגם יהיב לכון נראה
א לכם ואין כן בספרים שלנו וזהו א' מן ה' להם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי
מ"ג סדר בהעלתך על פסוק בשר אתן להם . ויותר נכון לומר דיונתן לא דק בלישנא
במאי דסבירין אינשי וחברו מלמד עליו בפ' עד אשר יניח דסוף (פרשת דברים) דהתם
נכון וכן עשה בפסוק זה יהיה להם מגרשי הערים (דפ' מסעי) דהוא נמי חד מן
סבירין לכם : וירשתם אותה . בספרים מדוייקים מלא וא"ו והכי מוכח ממה שנמסר
בלק) על פסוק ואותה הקייתי : (טז) כל אשר צויתנו . בנביאים עם פירוש אברבנאל
וטעות הוא : (יז) ככל אשר שמענו . העי"ן בשוא לבדו : (יח) יומת . במקצת ספרים
טעות כי הגירסא הישרה יומת הכי איתא בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (מ"ט :
רש . בסי"ן ימנית וכן כדרש במדרש רות פרש' ב' ובתנחומא מלשון חרש עצים שאמרו
ות היה בידם . ועוד דרשוהו מלשון חרש שאינו שומע שאמר כהם יהושע עשו עצמכם
פס עומדים על רויהם . וכאמן דדריש התם ובמדרש רבא ומדרש ילמדנו ריש סדר
מלשון כלי חרש שעשו עצמן קדרין והיו צווחין הרי קדירות מי שירצה יבא ויקנה
נאמר כמ"ש בעל כלי יקר ובעל לב אהרן וכדאמרינן התם בהדיא קרי ביה חרש
שבולת ויש לנו עוד ראיה שכתוב בסי"ן ימנית דבמסרה רבתא (מערכת אות הא')
תא מן תרין תרין בחד לישן (צ"ל בתרי לישנא) חשיב בהדייהו חרש דוישלח יהושע
ירדן ובקבקר חרש ונבל (ר"ה א' ט' ט"ו) דהוא נמי בסי"ן ימנית וחשוב להו נמי
פ"א בית"א מן ב' ב' מן ג' אתין עוד יש להוכיח זה מן מסרה אחרת (ערך חרש)
חרש ה' ג' מנהון מלרע וסימן מי שם פה לאדם (שמות ד' י"א) . לא תקלל חרש
ע י"ד) . כמו פתן חרש. (תהלים נ"ח ה') ותרי מלעיל וסימן חרש לאמר . (רין)
חרש ונבל . (ר"ה סב) ועיין מ"ש בצפניה (א' י"ב) על אחפש : (ו) על המעברות .
רגם עד מגיזתא איכ"כא דפרושי קא מפרש על כמו עד וכמ"ש רד"ק והוא חד
בירין עד וקריין על וסימן נמסר במסרה גדולה סדר ויחי על פסוק וירכתו על
מ"ש בנחמיה י"ב : כאשר יצאו . י' דמטעין דסבירין חסר בקריאה וסימנם במסורת
א' (יד) : (יג) אחותי . אחיותי קרי : (יד) אם לא תגידו . קדמאה תגידו תניינא
סימן דודי והוא חד מן ו' זוגין מתחלפים קדמאה בוא"ו תניינא ביו"ד וסימן
(פרשת בהעלתך) : ועשינו עמך חסד ואמת . מה שכתוב במקרא גדולה עמך
עשינו עמך חסד הכי פירושא . יהושע ועשינו עִמָּךְ חסד ואמת . שפטים ועשינו
חסד . וחד פסוק סימן ואם לא תשלים עִמָּךְ ועשתה עִמְּךָ מלחמה ועיין
בריש (פרשת שופטים) : (טז) עד שוב. בספרים מדוייקים מלא
ועיין מ"ש בריש פרשת וירא : (יט) מדלתי ביתך . אין יו"ד אחר התיו :
ביניכם וביגו . וביניו קרי . (עיין רש"י ורד"ק) : במדה . האתנח : *) ויש בו ג'
ד' . הב' הוא דגש קל . והמ"ם הוא להורות על ה' הידיעה שהל"ל
דגש הדל"ת מורה גם הוא יורה על חסרון עה"פ ששרשו מדד . ונמסר עליו ג'
יקרא י"ע ל"ה) ד"ה (כ' ג' ג' ודין) : למען אשר תדעו . מלת תדעו בפסטא לא
: שלשום . בספרים מדוייקים מלא וכן נכון עפ"י המסורת דפרשת ויגש במ"ג :
קחו לכם שני עשר איש . סימן קדמאה שני עשר תניינא דלקמן סימן ד' שנים
סים . תליתאה שנים העשר איש . קדמאה איש אחד לשבט תניינא ותליתאה איש
בט : ועתה קחו לכם וגו' איש אחד לשבט. דין כתיב לשבט בנמ"ד והוא חד מן ג'
וגין ע"פ המסורת וסימן בסדר דברים והשנים שבפרשה הסמוכה בסימן ד' כתובים
שבט במ"ם : (טו) באדם . מאדם קרי והוא חד מן ו' דכתיבין בי"ת וקרי מ"ם
חסר במ"ג מערכת אות הבי"ת . ואפשר לומר שיש בזה רמז למה שאמרו במדרש
כל נסים שנעשו לישראל בזכותו של אברהם היו וכו' קריעת הירדן בזכותו כדכתיב
עוד באדם זה אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים . שוב מצאתי כדברי במסורת
הגדול סימן תתק"א . ועיין עוד ברד"ק ולב אהרן ובענין המאמר עיין בכלי יקר
הברית הגדול ריש סדר שופטים : אשר מצד צרתן . בדפוס ישן הצד"י בפתח ונכא
תי"ו ובמכלול דף רכ"ג בשמות שהם בני ארבע אותיות כתוב כלשון הזה ובקמץ
ובפתח השלישית צָרְתָן . צָרְפַת . אבל כַּרְפַּת אַרְגָּז פתוחים ע"כ . ובספר
ס בכאור משקי הַשְּׁמוֹת . ונקודה כתוב כלשון הזה
בקמץ ובפתח וכן ממשקל זה עד צָרְפַת ובתוספת ה"א ג"כ צרפתה אשר לצידון
כן ממשקל זה צָפְנַת פענח עכ"ל . נראה מדבריו שהוא קורא אותם בקמץ רחב
על בָּשְׂמַת בת ישמעאל קמץ רחב ופתח ומשקלו אָסְנַת בת פוטיפרע
וכן במקצת ספרים הצד"י במאריך אך תי"ו צרתן ברוב הספרים היא
במסורת צרתן ב' כין סכות (מלכים א ז) ודין עיין (במלכים א סימן ד' וסימן י"ו) :
אשר תמו כל הגוי לעבר . איכא פלוגתא ביני מערבאי איכא דמסרי לעבור ד'
וסימן עד אשר תמו כל הגוי . ותניינא כל הגוי דסמיך ליה . ויהי כאשר תם כל
עבור בפרשתא דלקמן סימן ד' (י"א) . לעבור בך בליעל (נחום ב א) הכי נמסר במ"ג
ק והכא . ומסרה אחריתי בנחום לעבור ד' מלא' וסימן ויהי כאשר תמו כל הגוי .
תניינא ויהי כאשר תם כל העם לעבר . והנה גם לדוק וכל הלוים אתו וגו' (שמואל ב
ט"ו) . לא יוסיף לעבור בך בליעל . וניסחי דיקי כמסרה בתרייתא שלקי וכדידי חזי לי דלא
היא הפלוגתא דכתיבי במ"ג נחום ב' (כי) לא יוסיף (עוד) לעבר בך בליעל אע"ג דהתם
פריסית בגווני אחריני :

ד (א) וַיְהִי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן . ויאמר . פיסקא באמצעות פסוק :
(ה) על שכמו למספר שבטי בני ישראל . ס"א שבטי ישראל ומוטעה הוא
שזהו אחד מן ג' שבטי בני ישראל הסמוכים בקריאה וסימן נמסר במסורה גדולה כאן :
(ו) למען תהיה וגו' כי ישאלון בניכם מחר לאמר . בספר אחד דפוס ישן כתוב מחר את
אבותם לאמר וגירסא זו איגה אלא מן המתמיהין שזהו אחד מן החלופים שיש בין פסוק
זה ובין חבירו שבפרשה זו לקמן דין כתיב מחר לאמר וחברו מחר את אבותם לאמר דין
כתיב כי ישאלון בניכם וחברו חסר ישאלון בניכם ואפ"ם כי אשר ראיתם את מצרים . דין
כתיב מה האבנים האלה לכם וחברו מה האבנים האלה : (ז) בעברו בירדן . במקצת ספרים
העי"ן במאריך נקרא בקמץ רחב וגם רד"ק הזכיר זה החילוף : (ח) כאשר דבר. הבית בסגול :
(יד) ויראו אותו . בספרים כ"י ודפוסים ישנים היו"ד במאריך והוא חד מן ד' אם' ע"פ
המסורת וסימן במ"ג . (במערכת אות י' ועיין מ"ש שמואל א' ו' ג') : (יח) ויהי בעלות .
כתיב בבי"ת וק' בכ"ף והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ' וסימן במסרה רבתא
וריש הושע וריש דברי הימים : שלשום . בספרים מדוייקים מלא וכן ראוי על פי המסורת
דפר' ויגש במסרה גדולה (ל"א ה') : כתמול . מלא (ועי' במס"ג הנ"ל ובמ"ש שם) :
(כד) יראתם . בקמץ הריש ולית כותיה :

ה (א) עָבְרֵנוּ ויאמם . עברם ק' וכן כתב רד"ק . ובספר אחד כתיבת יד כתוב עליו
עברם ק' ופליגין עליו : (ב) עשה לך חרבות . האי"ת במאריך בספרים
כתיבת יד ודפוס ישן וכן ויעש לו יהושע חרבות צרים שבסמוך : (ה) וכל העם הילדים
עיין מה שכתוב בירמיה סימן ט"ו : (ז) אתם מל יהושע . עיין מ"ש בסימן ז' ג' :
(י) בערבות יריחו . העי"ן במאריך בספרים כ"י : (יד) ויאמר לא כי אני . בספר אחד
ישן כתיבת יד כתוב לא באלף וק' לו בוא"ו ודבר מתמיה הוא כי לא נמנה זה במסורת
עם ע"ו דכתיבין לא וקריין לו אולי טעה הסופר בהבנתם מאמר דעירובין פרק הדר (סג:)
ואיתא נמי בפ"ק דמגילה (ג':) ובסנהדרין פרק נגמר הדין (מ"ד:) א"ל על איזה מהם באת
א"ל עתה באתי : (טו) של נעלך . אין מאריך במלת של :

ו (ה) בְּשָׁמְעֲכֶם כשמעכם ק' והוא חד מן י"א מלין דכתיב בי"ת וקרי
כ"ף : (ז) ויאמרו אל העם . ויאמר קרי והוא חד מן מלין
דכתיבין ו' בסוף תיבותא ולא קריין וסימן נמסר במלכים א' י"ב במסרה גדולה :
(ח) ויהי כאמר . בכ"ף : ויהי כאמר וגו' שבעה שופרות היובלים לפני ה' . יונתן תרגם
קדם ארונא דה' וכן בשני דפוסים ישנים כתוב לפני ארון ה' גם במ"ג יש הערה מחילוף
זה בלא הכרע . ויש לי להכריע שכתוב לפני ה' מכח המסורת שבמערכת אות האל"ף במסרה
רבתא נמסר ארון ה' כ"ג וזה אינו מן המנין וכן מצאתי בספרים כתיבת יד מדויקים :
(ט) תקעו . תקעי קרי : והמאסף . הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן חברו שבסמוך: הולך .
הלוך קרי : (טו) ויהי ביום השביעי וישכימו כעלות . במקצת ספרים בעלות בבי"ת וקרי
כעלות בכ"ף וכן דעת רד"ק ובספרים אחרים כתוב בכ"ף ומסר עליו כ"ף כתיב וק' וגרסין
עיקר שלא נזכר זה במסורת עם י"א מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף : (יז) רק רחב הזונה
תחיה וגו' . כל אהה"ע דינו להנקד בחטף פתח כגון שְׁאָלוּ רַחֲצוּ מַהֲרוּ יַעֲקֹב
אַהֲרֹן ודומיהם ולפני' יש מתג וג' מבטלים יש להם
סימן כד"א פירוש „גניכה מקדמת" דגש שלאחריו . סירק שלפניו באות של שמוש .
ושלשתם נמצאו בפסוק א' רק רחב הזונה תִּחְיֶה היא וכל אשר אתה בבית כי הֶחְבְּאַתָה
את המלאכים אשר שְׁלָחְנוּ . ודין סירק שלפניו אינו נוהג בהיותו
באות של יסוד כגון נִאֲצוּ גָּאֲפוּ כִּחֲשׁוּ מִהֲרוּ אבל בהיותו באות של שימוש נוהג
ומבטל החטף פתח כגון תִּהְיֶה יִהְיֶה יִחְיֶה ויוצאים מכלל
זה וַתִּתְהַלַּךְ אם אראה ולשונם תִּתְהַלֵּךְ בארץ כי החירק באות
של שימוש ואינו מבטל החטף פתח ואספמיא מוסיפים עוד מבטל אחר כל
שיש יו"ד לאחריו כגון יְשַׁעְיָה יְדַעְיָה זְרַחְיָה שְׁמַעְיָה וכן ועוד וְאָחִיו וכן בְּרַעְיוֹן
רוח חוץ מן (להחיות) שאין הי'
מבטל החטף פתח : החבאתה . בכמה ספרים האל"ף בקמץ ובספרים בפתח ומסורת עליו
באחד מהם לית ופתח באלף . וגם רד"ק בספר מכלול דף ק"ע כתב שהוא בפתח וכתן
טעם לדבר : (יט) אוצר ה' יבוא . חד מן י"ד דסבירין יבואו וקריין יבוא ונמסר הסימן
במסרה גדולה סוף פרשת שמיני . ומה שתרגם יונתן יתעלון הוא למאי דסבירין . וסברו
מלמד עליו שתרגם קדש הוא קודשא איגון : (כ) ויהי כשמע . במקצת ספרים הכ"ף רפה
ועיין מה שכתוב בשופטים סימן ז' : (כג) ויצאו את רחב . בספרים הבאים מספרד שבר ו'
ונכון לעשות כן לפי מ"ש בד"ה סימן א' (כו) ייסדנה . הסמ"ך בדגש :

ז (א) בֶּן זבדי . הבי"ת רפה : ויחר אף ה' בבני ישראל . בס"א כ"י ישן כתוב בישראל
ויש ג"כ הערה מזה בדפוס ישן ובשאר ספרים בבני ישראל . (ג) בית און .
הוא"ו בסגול . ורגלו . הגימ"ל דגושה : וירגלו . הגימ"ל דגושה : (ז) למה . מלרע ורפה
מכלול דף רס"ו : העברת . הה"א בצירי והעין בשוא ופתח שלא כמנהג רד"ק בפי' ומכלול
דף פ"ב ושרשים ועיין מ"ש בחבקוק א : ביד האמרי להאבידנו . ג פסוק' דמטעים עיין
מ"ש בפ' דברים סימן א' : ומה תעשה . בצירי השי"ן שלא כמנהג והוא חד מן ד' קמצים
על פי המסורת והסימן במסרה גדולה פרשת תולדת וירמיה סוף סימן מ' (י) ויאמר ה'
אל יהושע קם לך. מלת קם חסר וא"ו ודרשו רבותינו בירושלמי פרק סדר תעניות קם לך
ההיא דאזכרת פירוש דמדכתיב חסר וא"ו דריש ביה קם לך כלומר זו היא שעמדה לך
הטענה שהזכרת דהיינו מה תעשה לשמך הגדול : (יא) חסר צויתי אותם . יש מחלוקת
בספרים אם הוא חסר וא"ו או מלא ובמדוייקים כ"י מספרד מלא וכן נכון ע"פ המסורת
דלעיל סימן ה' דנמסר אתם ו' חסר בסיפרא ולא נמנה זה בתוכם ומ"ש שם במ"ג בסוף
מסרה הנזכרת והוריש ה' מלפניכם טעות הוא צ"ל והוריש אתם מלפניכם (יהושע כ"ג ה):
(יב) לא אוסיף . במקצת ספרים חסר וא"ו : (כא) ואראה בשלל . ואראה ק' וכן הוא
למערבאי והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא ולא קרייא וסימן במסרה
רבתא (מערכת אות הה') ואפשר לומר שהה"א רומזת למה שאמרו"ל שמעל עכן בחמשה סרמים
ד' בימי משה וא' בימי יהושע ואמרו ג"כ שעבר על חמשה חומשי תורה שנאמר ה"פ גם
כדאיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין . ובמדרש תנחומא ואראה בשלל ראיתי מה שכתוב
בתורה ואכלת את שלל אויביך וגו' עיין כלי יקר : (כד) ואת לשון הזהב ואת בניו ואת
בנתיו . שלשת הווי"ן בגעיא בס"ס ובדפוס ישן : (כה) מה עכרתנו . עיין מ"ש בפרשת
גלבים צל מה סרי :

ח (ט) וילכו אל המארב . בקצת ס"ס האל"ף בשוא לבדו וכן (במילים י' וד"ה ב'
י"ג): (יא) והגי בינו . בינו קרי ומה שנמסר במקרא גדולה וג' חסרי'
בלישנא מקומו הראוי לו הוא על מלת והגי שהם ג' חסרי' אל"ף וסימניהון בסוף פרשת
וזאת

*) בער מאיש אני . ודרכי המסורה נעלמה ממני . וכדי להקל על המעיין אעתיק לשון המסורה הנ"ל וז"ל גם הם ד' בנביאים וסימניהון ויעשו גם הם בערמה . ויעלו בני יוסף גם הם . גם הם אתו ירדו שאלה . לא ישבו האופנים גם הם . עכ"ל : ובלתי ספק שהמסורה הנ"ל נדפסה בטעות והקדים המאוחר וכצ"ל ויעשו גם הם בערמה ע' ד'] ויעלו בית יוסף גם הם [שופטים א' כ"ב] לא ישבו האופנים גם הם [יחזקאל י' ט"ז] גם הם אתו ירדו שאולה [שם ל"א י"ז] . והא לך שהמסורת מנה הפ' דלקמן [פ"ד] בס' אחד' המגוייס גם הם ובכל ספרי תנ"ך שלנו איתא גם המה וצ"ע :

וזאת הברכה במ"ג : (יב) ויקח כחמשת אלפים איש וישם אותם · בספרים מדוייקים כתיבת יד ודפוסים ראשונים מלת אותם מלא וא"ו וכן ראוי על פי המסורת שהזכרתי למעלה בסימן ז' : בין בית אל ובין העי מים לעיר . חלוקים הספרים והמסרות במקצת ספרים כתיב לעיר וקרי לעי וכן כתב בעל כלי יקר ובמקצתם כתיב וקרי לעיר וחלוקים גם כן בפסוק ויזעקו כל העם אשר בעיר שבסמוך ובספר אחר ישן זה האחרון כתיב וקרי בעי . ויונתן תרגם הראשון ממערב לעי והאחרון בקרתא בעי דומה שהראשון כתוב וקרי לעי והאחרון כתיב בעיר וקרי בעי ותרגם הקרי והכתיב . ורד"ק כתב אשר בעיר כן כתיב וקרי בעי ועל הראשון לא כתב מאומה ובמסרה גדולה נמסר עי ב' כתיב עיר וסימנהון ויקח כחמשת אלפים . ויזעקו כל העם . מסורת אחריתי וישלחם יהושע לעי . וכל העם המלחמה לעי . ויקח כחמשת אלפים לעיר . וישימו העם את לעיר . ובחילופים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל כתוב למערבאי ב' פסוק לעיר כתיב וקרי . למדינחאי לעיר כתיב לעי ק' ע"כ . ולא איתברר מהתם הי ניהו : (טז) ויזעקו כל העם אשר בעיר בעי קרי כן כתב רד"ק ובעל כלי יקר ועיין מ"ש לעיל בסמוך : (יז) בעי ובית אל . חד מן דסבירין ובבית וסימן נמסר (פרשת וארא ומלכים ב' ב') במסרה גדולה : (כא) את אנשי העי . במקרא גדולה נכתב על זה מצאתו בספר ישן העיר עד כאן . ובכל ספרים שלפני כתיב וקרי העי ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) עד בלתי השאיר לו שריד ופליט . במקצת ספרים כ"י ודפוסים אחרונים כתוב להם וכן תרגם יונתן . ובס"א כ"י כתיב לו וק' להם . אבל בס"ם מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים כתוב לו ואין כאן קרי וכתיב כלל . וכן הוא במכיר נתיב גם בעל כלי יקר טרח לפרש מלת לו בלשון יחיד הגם דבאומרו ויכו אותם מורה הפך . (כד) ויהי ככלות ישראל וגו' עד תמם וישבו כל ישראל וגומר . במקרא גדולה יש פיסקא באמצעות פסוק ולא ראיתי כן בשאר ספרים גם החכם לונזאנו כתב במקרא שלו צריך עיון אם יש כאן פיסקא: (לה) והנשים והטף. במקצת ספרים הטי"ת בקמץ:

ט (ד) וילכו ויצטירו . ברש"י והתרגום בדל"ת וכבר תמה עליו רד"ק : (ז) ויאמרו איש ישראל . ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין וא"ו בסוף תיבותא ולא קריין' וסימן (במלכים א' י"ב) במ"ג : אכרות לך . בס"ם האל"ף במאריך ובכל הספרים כתיב ביא"ו וקרי בקמץ חטיף והוא חד מן תיבותא דיתירות וא"ו וחטפין קמצין וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הוא"ו ודין נמי הוא חד מן ב' מלאים וא"ו ואכרו וברית עולם אכרות להם (ישעיה ס"א) רק הוא בחולם : (י) בעשתרות . בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וכן במסורת כל נביאים וכתובים מלא בר מן חד ויסירו בני ישראל (שמואל א ז') : (יא) ויאמרו אלינו זקינינו . הזי"ן בגעיא בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים . ובס"א כ"י קדמון חסר דחסר וכן אמרו בב"ר פ' מ"ט אמר ר' יוחנן כל צדיקים שנאמרו בסדום צדיקם כתיב דהא איכא אלא צדיקים ניבלים פי' גרועים כפירות שלא נגמרו ונושרים ברוח כך לא היו צדיקים לגמרי ורש"י גרים נכלים בכ"ף כמו ויתנכלו ר"ל צדיקים רמאים היא דעתיה דר' יוחנן דאמר ר"י ויאמרו אלינו זקנינו וכל ישבי ארצנו זקננו כתי' זקני אשמה היינו סבי דבהתא פי' זקני בושה ע"כ . ובערוך ערך זקן זקננו כתיב זקני אשמאי שבין דקלון ובספרים ראיתי חילופים אחרים ובא' מהם כתוב לית מלא דמלא וכ"כ רד"ק במכלול דף ק"ר . ובפי' זקינינו נכתב בי' המסך בין הקו"ף והנו"ן שלא כמנהג . ובדרש א"ר יוחנן זקננו כתיב זקני אשמאי היו עכ"ל . והמדפיס לא ידע נה הר ועשה מלת זקינינו שבמדרש מלא דמלא וצריך להיות חסר דחסר : (טז) כי קרבים . חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים . (כא) יחיו ויהיו . מטעים ביה דסבירין בסוף תחת הו"ו והוא בפתח . מסורת פרשה תרומה ועיין בפירוש רד"ק : ויהיו חטבי עצים . בלא מאריך בחי"ת : כאשר דברו להם . כתוב במקרא גדולה שמלא בס"א ישן מוגה אלהם ובכל ספרים שלפני כתוב להם ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) למה רמיתם . דגש ומלעיל שאין הערא עושה מלרע : אנחנו . האי"ת בסוף לבדו : (כג) עבד וחטבי עצים . בלא מאריך בחי"ת : (כד) הגד הגד . בתי הגימלי"ן דגושות : ונעשה . בצירי שלא כמנהג : (כה) הננו בידך . קל ובסוף הנו"ן הראשונה ובמסורת ד' וסימן הננו בידך . הננו עצמך (שמואל ב' ריש סימן ה') הננו אתנו לך (ירמיה ג') הננו לפניך באשמתינו (עזרא סוף סימן ט') : (כז) חטבי . אין טעם בחי"ת רק בבי"ת : ושאבי מים . הטעם בשי"ן כחבריו דלעיל ולא בבי"ת :

י (א) ויהי כשמע . פליגי ביה ספרי החוק הוא הרפה . ועיין מ"ש (בשופטים ז') ובדוכתי אחריני : (ג) מלך ירושלם . בספרים כ"י ובדפוס ישן אין בריש מאריך וכן חבריו שבענין . וכל ירושלם שבמקרא חסר יו"ד אחר למ"ד חוץ מחמשה הכתובים במסורת ירמיה סימן כ"ו וד"ה ב' ריש סימן כ"ה ואף אותם הכתובים בלא יו"ד היו"ד נקראת אף על פי שאינה כתובה כמ"ש במכלול דף ק"י וכמ"ש ביחזקאל י"ד ובבראשית רבה פר' נ"ו אברהם קרא אותו יראה שם קרא אותו שלם . והקב"ה קרא אותו ירושלם . וכתב בעל יפה תואר שם סי' ט"ו דקע"ג דקרינן ירושלים הוא חסר יו"ד לסבה זו כמ"ש התוספת בפ"ב דתעניות (דף ט"ז . בד"ה הר) וירו במקום יראה כי הוא"ו כאל"ף ה"א בגימטריא : (ח) כי בידך נתתים . בדפוסים אחרונים כתוב בידך ונמסר עליו יתיר יו"ד ואין כן בספרים כ"י גם לא בדפוסים ראשונים : (טו) אל המחנה הגלגלה. האי"ת בחטף פתח : (כג) ויעשו כן ויוציאו אליו . ברוב הספרים מלא וא"ו ול"ע ממה שאכתוב בד"ה ב' סי' א': (כד) ויהי כהוציאם . במקצת דפוסים יש מאריך בה' אבל בספרים כ"י ודפוסים ישנים היא געיא בכ"ף : ההלכוא. חד מן מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קרי' וסימן נמסר בריש ס' (לך לך ובדניאל ג') במ"ג . (ועיין רד"ק) : (כח) ואת מלכה החרם . בלא מאריך בה"א ומלת מלכה בטעם סגול ומלת החרם בגלגל ; החרם אותם . בדפים בומבורגי קע"ח נכתב בגליון אותה וכן בתרגום שם גמיר יתה גם בספר ישן כתוב אותה . ובספרים אחרים מדוייקים כתוב אותם ותרגום שלהם יתהון וכן הוא במכיר נתיב וכן פירוש בעל כלי יקר : (לג) לעזר את לכיש . העין בשו"א לבדו בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים : (לה) החרים . בלא מאריך בה"א וכן ואת כל הנשמה החרים שבסמוך (פ' מ') :

יא (ג) ואל המלכים . הוא"ו בגעיא בספרים כ"י ודפוס ישן: נגב כנרות . בספרים כ"י מדוייקים הכ"ף במאריך והנו"ן בשו"א לבדו ורפה וכ"כ במכלול דף ר"כ כל כנרות בשוא בלא סמיכות והוא קל והכ"ף מעמדת בגעיא עכ"ל ור' אליה המדקדק כתב ובמדוייקים הנו"ן בחטף פתח ועיין ג"כ (במלכים א' טו): (יב) ואת כל ערי . הוא"ו בגעיא בס"ם : המלכים האלה . בספרים כ"י מדוייקים הלמ"ד במאריך וכן הוא לב"א: ואת כל מלכיהם . הוא"ו בגעיא בס"ם : (טו) ושפלתה . ושפלתו קרי :

יב (א) וירשו . חסר יו"ד ע"פ המסורת והיו"ד במאריך עיין מ"ש (במלכים ב' י"ו) : (ג) עד ים כנרות . עיין מ"ש לעיל סימן י"א : הישמות . יש מחלוקת בספרים ובמסורת ד' וסימנהון ויחנו על הירדן מבית (פרשת מסעי) . והערבה עד ים הכנרת . ובית פעור ואשדות סימן י"ג דסיפרא . הנני פתח את כתף מואב (יחזקאל כ"ה) . סימן אורייתא הישמת כתיב . יהושע הישמות כתיב . יחזקאל הישימות . כן מצאתי במסרה כ"י והובאה ג"כ במ"ג (פרשת מסעי) וביחזקאל סימן הנזכר ומ"ש שם ד' כתיבין כן נראה שצריך למחוק דבנסחאות כ"י אינו ואפשר לומר על צד הדוחק ד' כתיבין כן בתי"ו לבסוף והם ד' האמורים א' של תורה וג' של נביאים ודלא כאחריני דכתיבין הישימן בנו"ן ועיין מ"ש (בפרשה מסעי) : (ו) לראובני . הרי"ש במאריך וקודתה שורק והאל"ף נחה כמ"ש פעמים רבות : ולחצי שבט המנשה כל המנשה רפי : מלכי כנען ובני המן אריח ע"ג אריח ולבנה ע"ג לבנה כדאיתא בשילהי פ"ק דמגילה וכמ"ש בשירת הים ושירת האזינו ובירושלמי פ' בני העיר ר' זעירא ור' ירמיה בשם רב שירת הים ושירת דבורה נכתבים אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבים אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה דכל בניין דכן לא קאים מאי כדון למצוה או לעיכוב א"ר יוסי בר חנינא בר אחוי דרב הושעיא נהיר אנא כד הוינן קיימין קמי חניתא דרבי הושעיא רביבן עבר ר' בא בר זבדא ושאלון ליה ואמר בשם רב לעיכוב ע"כ . ועיין בהלכות סופרים שהביא בעל הלבוש (כ) מלך שמרון מראון. חד מן מ"ח מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קרייא: תענך. במקצת ספרים כתיבת יד ובדפוסים ישנים העי"ן בשוא לבדו והנו"ן בפתח וכן וכ"א ושופטים סימן א' וסימן ה' ומלכים א' ד') :

יג (א) אתה זקנתה . ב' חד מלא וחד חסר וסימן אתה זקנתה באת בימים . אתה ז לא הלכו בדרכיך (שמואל א ח) דיהושע מלא דשמואל חסר . ועי הברית הגדול סימן תתקכ"ב : (ג) אנכי אוריסם . בספרים כתיבת יד מדוייקים ובדפו ביו"ד : (ח) הראובני . עיין לעיל סימן י"ב : כאשר נתן להם משה עבד ה'. י' דמטעי חסר בקריאה . מסורת יונה סימן א' : (טו) על מידבא . חד מן ט' דסבירין עד וסימן נמסר במ"ג (פרשת ויחי) ולפיכך תרגם יונתן עד מידבא ועיין מ"ש (בנ י"ב) : (יח) ויהצה . הה"א בשוא לבדו בספרים מדוייקים . ובמקצתם היו" (כג) ויהי גבול בני ראובן וגומר למשפחותם . חד מן ח' מלאים כמ"ש (בפר וזהו בתראה דראובן : (כד) ויתן משה למטה גד וגומר למשפחתם חסר נחלת בני גד למשפחתם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דגד כמו שכתבתי נשא) : (כו) ומחשבון עד רמת . חצי הספר ובמקרא גדולה לעיל בסוף מלכי כ בגליון חצי הספר ואין שם מקומו רק כאן קודם פסוק ומחשבון . וכן כתב במקרא גד בסוף יהושע . וכן ראיתי בספרים כ"י שכתוב כאן חצי הספר בפסוקים . וסך מאות וחמשים וששה ומחציתם שלש מאות ועשרים ושמנה . וזהו ראיה גדולה שאר שני הפסוקים הנמצאים במקצת ספרים בסימן כ"א שם דבלאו הכי אין המספ (כט) ויתן משה לחצי שבט מנשה וגו' למשפחותם . מלא וכן וחצי הגלעד וגו' ל שבסמוך והם קדמאה ובתראה דמנשה; כמ"ש (בפרשת נשא) : (ל) ויהי גבולם ממח כתוב במקרא גדולה זה לשונו . ובספר ישן מצאתי ויהי כל גבולם ממחנים כל ממ לכות עוג מלך הבשן וכל אות יקיר ומוגה מבחוץ כן ככ"ל . ולא ראיתי כזה ב כָל־הַבָּשָׁן כָּל־מַמְלְכוּת . בס"א כ"י כָּל הבשן כָל ממלכות בממג א במקף ובס"א מתוג הראשון בלבד וי" ועיין מ"ש (בפרשה ראה על כל הבכור) :

יד (ב) בגורל נחלתם כאשר צוה . י' דמטעים דסבירין אשר בקריאה מסורת (ח) המסיו . היו"ד נחה והוא"ו נעה שלא כמנהג שהיה משפ הוא"ו ע"ד נטיו רגלי והדומים לו וכתב רבי יהודה שבא ע"ד לשון ארמי אִשְׁתִּ (דניאל ה') ודומיהם עיין בפירש רד"ק ובמכלול דף קס"ה ובשרשים שרש מסה הרכבה אות ה' ומ"ש (בדניאל ב') : (י) אותי כאשר דבר . בדפוס ישן ובמקצת ס מדוייקים הבי"ת בצירי ובא' מהם נמסר עליו לית וכל אתנח וסוף פסוק דכותא החלה כתב המכלול דף ע"ד וכאשר יבא דבר באתנח וסוף פ' הוא בצירי וכן כנ שסיא אחר זרקא בצירי ועתה הנה החיה ה' אותי כאשר דִבֵּר והמסורת עליו לי צירי וכל אתנח וסוף פסוק צירי כותיה : (חמש ושמנים * אמר המגיה נפלאתי המדפיסים שהדפיסו מלא ומסר ושמונים ו' מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית ע"כ . ובשופטים ד' ובמסרא רבתא נמסרו וא"ו מלאים ואין זה עמהם דא"כ פשו להו ע"כ) : (יא) ככחי אז . במקצת דפוסים כ"ף ראשונה רבתי מה שאין כן בדפוס ובספרים כ"י גם לא ראיתיה גדולה בשום נוסח מאלפא ביתא דאותיות רבתו

טו (ד) והיה תצאות . והיו ק' והוא חד מן ז' מלין בחד לישן דכתיבין ה"א בסו וקריין ו' וסימן ונסב לכם דמסעי . ועבר עצמונה דהכא . ויהי לכ ותאר הגבול . ועבר הגבול . תלתיהון בסיפרא סימן י"ח לאן אברות (ירמיה נ אתם לגוי אחד (יחזקאל ל"ו) ובמסורת הדפוס נמסר זה הסימן כאן ובפרשת מס שונות והכונה א' ובפרשה מסעי חסר אותו דירמיה ודיחזקאל ומ"ש שם ו' נ"ל ז' : בכן . בה"א לא בסי"ת וכן דלקמן סימן י"ח ע"ש : (יז) ויתן לו את עכסה בסגול : (יח) ויהי בבואה . בבי"ת : מאת אביה . בס"ם ודפוסים ישנים יש מאר (כח) ובזיותיה . חד מן מלין דסוף תיבותא יה ולא מפקי' ה' וסימן נמסר (פרשת בשלח) : (לח) ויקתאל . לעולם כל קמץ על שני שואים יקרא חטוף ודומה ל האמור בסמיך ועוד כלל אחר כשיהיו שני שואים באמצע המלה ויהיה השוא השני בג"ד כפ"ת השנית נעה ודגושה דגש קל כמו (בשבתך יכתבו) ודומיהם ונמצאו א רפים יקתאל יקדעם ואולי מפני אחה"ע נרפו מכלול דף ק"ל . וכן יקתאל דמלכי (לט) ובצקת . הבי"ת בלא מאריך ולכן קריאתו בקמץ חטוף וכן בדפוס ישן הוא בכ ממש כדרכו לעשות על החטפים קמצים : (מז) והים הגבול . הגדול קרי : (מח) בה"א ומה שכתוב במקצת ספרים ושוכו קרי הוא שלא לצורך : (נב) ארב ורומה ספרים כ"י ורומה ברי"ש לא בדל"ת: ואשען השי"ן בלא דגש : (נג) וינום . במ"ג ספרים כתיב וינים וקרי וינום ובמקצתם כתיב וקרי בוא"ו וכן בס"א כ"י למערבאי וינים כתיב וקרי: *) (נו) ויקדעם. במקצת ספרים כ"י הדל"ת בחטף קמץ כעיל על ויקתאל : (סג) לא יוכלו. יכלו קרי :

טז (ג) גזר והיו תצאתו . תיו ק' ובמקצת ספרים מלא וא"ו בתר תיו קמיי ע"פ המסורת דפרשת מסעי ראוי להיות חסר דנמסר שם כל תוצאותיו כתיב . אל גבול היפלטי שהוא פסוק זה תצאתו כתיב אל כתף בית שג י"ח (יט) תוצאותיו כתיב ואחרא תוצאתיו כתיב : גזר והיו תצאתו ימה . בס"א יתכן שבסימן כ"ד נמסר כל הימה שבסיפרא ואין זה בתוכם והוי יודע דהתם במ הימה ו' וטעות הוא וצריך להגיה ז' ולהוסיף וגבול ים והימה דלעיל בסימן ט"ו: (חורן.במלה זו יש כל החלופים השייכים בחסר ויתיר במקצת ספרים חסר דחסר ומק דמלא וי"ס מלא וא"ו קדמאה וי"ס מלא וא"ו בתראה ועיין מסרה הכתובה במ"ג בס (י) שלה . פה"א :

יז (ד) ולפני הנשיאים . בספרים כ"י מדוייקים ובקצת דפוסים ישנים מ ובדפוסים אחרונים הנשאים כתיב חסר יו"ד קדמאה ומלא יו ובמסורה סוף פרשה לך לך נמסר כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד' ו דלא כמאן לכן נ"ל להגיה כל נביאים וכתובים נשיאים כתיב מלא דמלא כמו ש בספרים המדוייקים וגם כל האחרים שבנביאים וכתובים הם מלאים דמלאים וכ חוץ מהארבעה שיצאו מן הכלל . משכתבתי זה ראיתי אח"כ במסורת כ"י שכתו כל נביאים וכתובים כתיב נשיאים : (ה) ויפלו חבלי מנשה . האי"ת בפתח והמכ לית דכותיה פתח וכל במבל דכוותיה . (יא) בית שאן ובנותיה וגו' . רבים החילופ בספרים בששה ובנותיה שבפסוק זה ועל פי המסורת כולם שבפסוק מלאים וא תענך ובנתיה שהוא חסר וכן במסורת כ"י ב' חסר בסיפרא; עקרון תענך ו במסורת כ"י ז"ל ובנתיה ה' חסר בנביאים וסי' עקרון . תענך דיהושע לעיל סימן תענך . יבלעם . דשופטים א'. ובנתיה באש תלתנה ירמיה ריש מ"ט . וכל ובתובים דכוותא בר מן ו' וסימן מגדו . דור (ד"ה א ז) בית אל . ישנה (ד"ה שוכו . תמנה . (ד"ה ב כ"ח) אלה הששה הם מלאים ושארא דכתובים חסרים וע לשון אחר בספרים מדוייקים כ"י ובנותיה ו' מלא בכתובים וסי' מגדו דור בית שוכו תמנה וכל נביאים דכותא במ"ה חסרים וסי' עקרון. תענך. דיהושע תענך. דשופטים . ובנתיה באש תלתנה . וכל אוריתא דכותיהון ונמצאו שתי מסרות אלו שוו אלא שמתחלפות בגרסתן ומסורת הדפוס דסוף פרשת חקת צריכה תיקון : ואת בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י שוא"ו בגעיא : ושבי עין דר . ברוב הספרים ובדפוס ישן כתב דאר באל"ף ולא יתכן כפי המסורת שנמסר לסימן . ד' כתיב א מהם הוא הראשון שבפסוק זה השני : תענך . בספרים כ"י מדוייקים העי"ן בש וכן

...סימן י"ב ולקמן בסי' כ"א : (טו) ויאמר אלהם יהושע . בספרים כ"י מלא יו"ד
...דולה חסר , וכן במסרה גדולה נמסר ב' מס' ביהושע וסימן ויקרא יהושע בן נון
ויאמר אלהם יהושע ע"כ . ולא ידעתי אם הוא זה או אחר דבסיפרא דאיכא
היפרה . ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים העין בסו"א לבדו : (טז) לא ימצא לנו.
המסורת עליו לית ומלעיל :

אבותיכם . במקצת ספרים מלא דמלא וכן במסורת יהושע כולם מלאים :
(ד) ויתהלכו . אין ביו"ד מאריך : ויכתבו אותה . במקצת
...א וכן נכון על פי המסורת דפרשת בלק אבל והתהלכו אתה שבסמוך חסר כי הוא
מחסרים : (ה) על גבולו מנגב . במקרא גדולה כתוב גבלו ונמסר עליו ה' חסרים
...ים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן ראוי שלא נמנה זה במסורת עם
...בליסנא וסימן נמסר במ"ג פרשת חיי שרה (פסוק י"ז) : (ח) בשלה . בה"א וכן
...שלה שבסמוך ובאגם כתבו עליהם במקצת ספרים לו ק' : (י) לבני ישראל
... . במקרא גדולה וקטנה כתוב בגליון ס"א לפני . ולא ראיתי כן בשום ספר :
...והיה . והיו קרי ועיין לעיל סימן ט"ו : מדברה . במקצת ספרים הבי"ת בקמ"ץ
...המסורת לישעיה ריש סימן ט"ז ראוי להיות בפתח וכן במכלול דף רכ"ה ובאו
...ת און . מדברה דמשק (מלכים א' י"ט) הבית בפת"ח אע"פ שאחריהן גם באו
...ם סמוכים . והמסורת דמשק שקראה עכ"ל מסכים למסורת שלנו . (וכ"ה במס"ק
י"ע ט"ו): (יד) נגבה והיה . והיו קרי כמו שאמרתי לעיל בסי' ט"ו : (יז) אבן
...א כדלעיל בסימן ט"ו ומה שכתוב עליו במ"ג יהודה ועלה אבן בהן . ה"פ פסוק
...את גורל יהודה ועלה ודין דגורל בנימן וירד : (יט) והיה . והיו קרי כמ"ש לעיל
: תצאותיו . תצאות קרי כן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים ובספרים יש חילופי'
...תי נכון ע"פ המסורת שהבאתי לעיל סימן ט"ז: (כ) יגבל אתו . הבית בחולם בכל
ובמקצת ספרי הדפוס מלא וא"ו ונכתב עליו יתיר וא"ו ובכל ספרים כ"י וגם
ישנים חסר וא"ו , ובמקצת הספרים הבית במאריך וכולם במקף וזל"ש המכלול
...נשקל **יִפְעַל** כשהוא בחולם ותסמך המלה במקף על מלה זעירא או על מלה
...ל חטף העי"ן בקמץ חטף במקום החולם כמו ומלך עז **יִמְשָׁל־בם** (ישעיה
יִקְבָּץ־און לו (תהילים מ"א) ודומיהם ונשאר החולם עם המקף
יִגְנָב־איש ובא כן מפני המאריך שנשתתף עמו וכן יבא עם המקף
...מלה אחרת זעירא ולא מלעיל כמו **יִגְבָל־אתו** ע"כ . וקשה בעיני כי
של מקרא כ"י ראיתי לב"נ **יִגְבָּל־אתו** ולב"א **יִגְבָל־אתו**
...ים על קריאת ב"א . וגם במקרא ישנה מהדפים כתב
להורות על זה החילוף וצריך לי עיון : (כד) העמוני . העמונה קרי : (כו) והמצפה.
(כח) וצלע האלף **והיבוסי היא** ירושלים . בס"א כ"י **וְהַיְבוּסִי** בשופר
הִיא־ירושלם במאריך ובמקף :

בני שמעון למשפחותם . חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דשמעון כמ"ש בפרשת
נשא : (ד) ואלתולד . ברוב הספרים מלה אחת : (ה) וצקלג . הלמ"ד בקמץ
...ספרים ומקצתן בפתח וי"ס שרלד"י במאריך : (ו) ושרוחן . בקי"ת לא בה"א והוא
...וב הספרים ויש מהן בצירי : (ח) ראמת נגב . כן כתיב בכמה ספרים כ"י ודפוסים
...ל"ף ונמסר עליו לית כתיב אל"ף והמ"ם בפתח לא בחולם וי"ס כתוב רמת בלא
(יב) הדברת . במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך וכן לקמן סימן כ"א : (יג) גתה
...א מפיק ה"א מסורת הגדול: (יד) והיו תצאתיו . בס"א כ"י כתיב והיה וקרי והיו
...וא שאין זה מן הכתובים בה"א וקרין בוא"ו . כמ"ש לעיל סימן ט"ו : יפתח אל .
...ותרין מלין ומקף ביניהון : (טו) וידאלה . בס"א כ"י ברי"ש וכן במ"ג נכתב בצדו
...אלה ברי"ש ע"כ . ובשאר הספרים בדל"ת : (טז) בני זבולן למשפחותם . זהו
...זבולן מן ח' מלאים שכתבתי בפרשת נשא: (יז) לבני יששכר למשפחתם. זהו קדמאה
מן ח' מלאים כמ"ש בפ' הנ"ל : (יט) וחפרים ושיאון . בשי"ן ימנית ועיין מ"ש
...אתקן סימן ד' : (כב) ושחצומה . ושחצימה קרי : (כג) מטה בני יששכר למשפחתם .
...ו בתראה דיששכר שלא נמנה עם המלאים בפרשת נשא : (כד) בני אשר למשפחותם .
ז' מלאים וזהו קדמאה דאשר כמ"ש בפ' הנ"ל : (כז) בית דגן , הגימ"ל בחולם
...עליו לית וחסר ובמקצת דפוסים הגימ"ל בקמץ וטעות הוא : ופגע בזבלון במקצת
מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה וכן חברו דלקמן בפרשה ופגע
...ונגב והם ע"פ המסורת ט' כתיב כן וסימן נמסר במ"ג פ' ויגש וכן מצאתים במסרה
(כט) ויהיו . והיו קרי : מחבל . במקצת ספרים החי"ת בסגול ומקצתן בצירי וכן
כתוב בגליון אחד מס"ס שכן הוא בהללי בצירי : (לג) מאלון . בדפוסים אחרונים
...פתח ובכל ספרים כ"י ודפוסים קדמונים בצירי : (לד) אזנות . במקרא גדולה
...ליו ס"א מוגה אזנו ע"כ . ואין להטות אזן להגה' זו . ובדפוס ישן האל"ף בקמץ
...ספרים בפתח : חקקה . פליגי על קו"ף קדמאה אם דגש או רפי ובמקצת ספרים
...בוא"ו שורק : ופגע בזבלון . עיין מה שכתוב לעיל על ופגע בזבלון : (מז) וירשו .
חד מן ד' חסרים על פי המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז והיו"ד במאריך :

וידבר ה' אל יהושע לאמר . בכל ספר יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נאמר
וידבר . ודבור לשון עז הוא ובמכות פ' אלו הן הגולין א"ר אחא בר חנינא
...ה נאמרה פ' רוצחים בלשון עזה מפני שהם של תורה עיין ילקוט יהושע רמז ל'
וכלי יקר : (ח) ואת גלן . גולן קרי :

(ד) **למשפחת** הקהתי . הקו"ף בשוא ברוב הספרים : (ה) ולבני קהת . הקו"ף
בסו"א : (ו) ולבני גרשון ממשפחות מטה יששכר . במ"ג חסר
עליו ג' חסר בנביא ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו ופסוק ולבני גרשון
...ת הלוים דלקמן בפרשה חסר ושם נמסר ג' חסר בנביא ובמס"ג נמסר כאן ושם ג'
...נביא ולא יתכן דאם כן הוו להו ד' : (י) ויהי לבני אהרן ממשפחות . במקצת ספרים
...א"ו וכן נכון על פי המסורת שנמסר כאן במ"ג ג' חסר בנביאים ושלשתם הם בפרשה
...וה מהם : הקהתי . במקצת ספרים הקוף בחטף קמץ : ראשנה . ראשונה ק' ונכתב
...סים האל"ף והיו"ד כמו כל הנביאים (ישעיה ל') : (יג) את חברון ואת מגרשה ואת
...את מגרשה . כתב המגיה במ"ג כולם חסרים יו"ד ובס"א ישן ומדוייק כולם חסרים
חברון לבנה ע"כ . וכן מצאתי גם אני בס"א כ"י אך ברוב הספרים כולם חסרים :
...י עדי גורלם . סימן יהושע ויהי ערי גורלם . (ד"ה א' ו') ויהי ערי גבולם :
משפחות בני קהת הנותרים . במקצת ספרים למשפחות מלא וכן נכון על פי המסורת
למעלה : (כז) את גלון . גולן קרי : (כח) את דברת . במקצת ספרים הדל"ת בלא
כדלעיל סימן י"ט : (לד) את קרתה . במקצת דפוסים ישנים ואת קרתה ובשאר
כתוב את בלא וא"ו וגם במסורת מנו זה עם כ"ח את הכתובים בענין : קודם
גד יש ספרים שכתוב בהם שני פסוקים ואלו הן : (לו) וממטה ראובן את בצר ואת
ואת יהצה ואת מגרשה : (לז) את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת (ס"א את)
מגרשה ערים ארבע : וכן ראיתי בדפוסים ישנים . ופסוקים אלו הם גם בד"ה א' ס"ג
ובס"ס ישנים כ"י פסוק ראשון כתוב באופן אחר : (לו) וממטה ראובן את עיר
הרלא את בצר במדבר ואת מגרשה את יהצה (ס"א ואת יהצה) ואת מגרשה : וכן
נכון לפרש ד' ערים אלו לפי החשבון שכתוב בפ' ערים שתים עשרה ורד"ק כתוב לעיל
לבני מררי זל"ש בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן
גד וממטה זבולן ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולן ארבע
גד ארבע וממטה ראובן לא כתב . וי"ס מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה
את יהצה ואת מגרשה את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת ואת מגרשה ערים ארבע : ולא
ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדויק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי נשאל רבינו
האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אע"פ דהכא לא חשיב להו בד"ה חשיב להו נראה מתשובתו
כי אינם כתובים בספריהם עכ"ל ועיין מה שכתוב במ"ג בגליון ומ"ש למעלה בסי' י"ג
בחשבון חצי הספר בפסוקים : ואילוף כזה מצאתי בנחמיה סימן ו' ע"ש :

כב (א) **לראובני** . הרי"ש במאריך ונקודה שלה שורק ואל"ף נחה כמ"ש בפרשת פינחס:
(ד) כאשר דבר להם . חד מן ה' להם דסבירין לכם וסימנם במסורה
בפרשת בהעלתך סימן י"א : ועתה פנו ולכו . במקצת דפוסים ישנים פנו וסעו ובשאר ספרים
ולכו וכן תרגם יונתן ואיזילו : (ו) ויברכם יהושע . הרי"ש בסו"א לבדו כמנהגנו : (ז) ולחצי
שבט המנשה . הה"א במאריך כחבריו שבענין : מעבר הירדן . בעבר קרי וכן הוא ברוב
הספרים במסרה רבתא מערכת אות הבי"ת מנו ו' מלין דכתיבין ב' וקרין מ"ם ובסיפ
כתוב וחד סילוף מ' כתיב וקרי ב' מעבר . ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן : אהליהם
ויברכם . הרי"ש בסו"א : (יד) ועשרה נשאים , חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן
מצאתי במסורת כ"י כל נביאים וכתובים נשאם כתיב בר מן ד' נשיאים כמו שנמסרו
במקרא גדולה סוף פרשת לך לך וזה א' מהם וראיתי מסרה אחרת כ"י אומרת בר מן ד'
נשיאם וגרסא ראשונה נ"ל עיקר : (כ) מעל מעל . כתב רד"ק בשרשים מעל האחרון שהוא
פתוח כולו ומלעיל הוא שם וגם הראשון הוא מלעיל מפני סמיכותו לשם שהוא מלעיל אבל
הראשון הוא חציו קמץ ומציו פתח שהוא פעל עבר ור' יהודה כתב כי הראשון מלרע ולא
מצאנוהו כן בספרים המדוייקים : (כב) אל' אלהים' יהוה אל' אלהים' יהוה הוא ידע .
פסיקתא טובא איכא הכא ודכותייהו טובא בקריא כמ"ש במזמור פ"ט וחד טעמא לכולהו
וכן בירושלמי פרק הרואה שלשתן שם אחד הן כאינש דאמר בסילייוס קיסר אגוסטוס ובב"ר
פ"א גרסינן שלשתן שם אלהים הן וכו' ובזוהר פ' אחרי מות דף ס"ה אל דא נהירו דחכמת'
ואקרי חסד אלהים דא גבורה יהוה דא שלימו דכלא רחמי ועל דא דבר ויקרא ארץ וגו'
עוד בזוהר ג' שמות אלו שלשתן יחד הם אחד והוא חיתמו של הקב"ה והם נקראים אמת .
וכן במדרש שוחר טוב מזמור נ' אל אלקים י"י אל אלקים י"י הוא ידע מה ראו בני גד
ובני ראובן להזכיר שמות הללו שני פעמים אל אלקים י"י שבהם ברא את העולם שנאמר
אל אלקים י"י דבר ויקרא ארץ . אל אלקים י"י שבהם נתנה תורה לישראל . כי אנכי י"י
אלקיך אל קנא כנגד שלש מדות שבהם נברא בחכמה בתבונה ובדעת שנאמר ה' בחכמה
יסד ארץ . כונן שמים בתבונה . בדעתו תהומות נבקעו ע"כ . ותמה אני על שני גדולי
הדור רש"י ורד"ק שהם עושים השכינה חול א"ו ופירשו אל האלהים ואדני האדנים ועיין
שערי אורה סוף ד' ל"ו בשם חמישי וסוף דף מ"א : (כה) וגבול נתן ה' בינגו . במקצת
ספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד תנייגא וחסר יו"ד קדמאה ונמסר עליו לית חסר וכן הוא
בדפוסים ישנים : (ל) וייטב בעיניהם . כתוב במכלול דף קכ"ד וייטב בעיניהם דבני גד
ובני ראובן נעדרה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב כמו ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו (שמואל
א' י"ח) ודומים רבים שם גם המכלל יופי כתב בא ביו"ד האיתן לבד ונפלה היו"ד פ"א
הפעל מהמכתב ובספרים שלנו בין בדפוסים ובין בכ"י בשני יודין : (לג) וישבו . במקצת
ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נכון על פי המסורת שנמסר (בפרשת שלח לך) וישיבו
י' ז' חסרים וג' מלאים וחשיב ואזיל לכולהו ודין הוא חד מן החסרים : (לד) ויקראו בני
ראובן ובני גד למזבח כי עד וגו' . במקצת ספרי הדפוס אחר מלת למזבח עד קרי ולא כתיב
וכן נראה מפירוש בעלי כלי יקר ולא נמצא כן בספרים כ"י וגם רש"י כתב הרי זה מן
המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד וכן
משמע מפירוש רד"ק . גם בתרגומים שלנו ליכא מלת סהיד ורד"ק כתב שתרגום יונתן וקרו
בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא וכו' ומכל מקום אף לפי דבריו אינו אלא כמפרש . וכן
כתב בעל לב אהרן המפרשים אמרו שחסר מלת עד :

כג (ג) **לכל** הגוים האלה מפניכם . כן כתיב מפניכם לא מלפניכם . וראיה לדבר ממסורת
(פרשת עקב) מלפניכם ג' וסימן והוריש ה' את כל הגוים האלה דהתם .
וה' אלהיכם הוא יהדפם : תנינא דפסיק . ידוע תדעו כי לא יוסיף וגו' לקמן בפרשה ולא נזכר
זה בתוכם , כך נ"ל להגיה מסרה זו שיש בלבול בדפוס: (יד) מכל' הדברים הטובים . במקצת
דפוסים ישנים כתיב **מִכָּל־**הדברים בקמץ ובמקף ובכל ספרים כ"י ושאר דפוסים בחולם
ובטעם גלגל ולגרמיה: (טו) והיה כאשר בא וגו' אשר דבר ה' אלהיכם אליכם . בספר
אחד כ"י כתוב עליכם וכן תרגם יונתן עליכון וגם במקצת ספרים יש הערה מחילוף זה
אולם בשאר ספרים כתוב אליכם : עד השמידו אותכם . אין דומה לו בכל המקרא רצוני
לומר לזה הפתוח הה"א כמשפט והמסורת עליו לית דכותיה וכן כתב החכם רבינו יוגס בספר
הרקמה :

כד (ג) **וארב** . וארבה קרי והוא חד מן כ"ט מלין דחסרין ה' בסוף תיבותא וקריין
וסימן במסרא רבתא . ובירושלמי דפסחים סילהי מכלתין אמר ר' אחא וארב כתיב
כמה ריבים עשיתי עמו עד שלא נתתי לו את יצחק . ד"א נעשיתי לו אורב אין חטא
מיתן ליה ואין זכה מיתן ליה עיין יפה מראה שם : (ח) ואבאה . כתוב בה"א וקרי בלא
ה"א והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה' בסוף תיבותא ולא קרייא וסימן במסרא רבתא :
(י) ואצל . ברוב הספרים חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חסרים וחד מלא ולא מסיימי וכ"כ בשופטים
ו' על פסיק ואצל אתכם מיד מצרים ועל חברו דשמואל י' והמלא הוא דשמואל : (יד) ועתה
יראו . האלף נחה ובמסורת יראו ג' וחבריו יראו את ה' קדושיו (תלים לד) אך יראו את ה'
(ש"א יב): (טו) את מי תעבדון . בחטף פתח העי"ן ובחולם הבי"ת לא כספרים משובשים שכ'
תַּעֲבְדוּן : בעבר . מעבר קרי והוא חד מן ו' מלין דכתיב' ב' וקרי' מ' וסימן במסרא
רבתא אות בית . (יז) המעלה אתנו ואת אבותינו . במקצת ספרים מלא וא"ו
אך במסורת (ירמיה סוף סימן י"ד) לא נמנה זה בכלל המלאים : את האתות . ברוב הספרים
כן כתוב חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה : הגדלות האלה . ברוב המדוייקים חסר
וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תנייגא והכי מוכח במסרא רבתא מערכת אות גימל : (יח) ישב
הארץ . אמר הצעיר רחי"ב המגיה אשתומם על המראה הנלבת לנגד עיני על האי מסראתא
דאיתא במערכת אות יו"ד וזה נסחה יושב ט"ז מלאים וכו' וא' מלא ביהושע וסי' ואת
האמרי יושב הארץ . ורכב ברזל בכל הכנעני כך אשכחנא בתרי נסחי חדא משנת ש"ט וחדא
משנת שע"ו וקשיא טובא דהרי קא מסרו חד ומני להו תרי . ואי לאו דקא מסתפינא הוה
אמינא דמוטעי ניגהו דהא האי פסוקא דרכב ברזל הישב כתיב ואילו הכא יושב קא חשיב
היושב לא קא חשיב דהא בתר דא כולהו נסחו קא מסרו היושב ב' מלא וכו' וכל יהושע
דכוותא במ"א חסר ורכב ברזל בכל הכנעני וכן בכולהו נמסר (ביהושע ט) על בקרבי אתה
יושב ל' מל' בספרים א"כ האי דואת האמרי חסר כתיב וכן בכולהו נדפס חסר . ותו
דבסימן ט"ז על היושב בגזר נמסר כל ספרא מל' במ"א חסר ורכב ברזל ואילו בסימן י"ז
על ורכב ברזל נמסר ל' חסר בס' אי הכי אתו כולהו אליביה דהאי מסרה דהיושב . אך
אשכחנא מסרא (משנת רפ"ו) יותר דוקנית דקא מסר' וא' חסר ביהושע ורכב ברזל וגלע"ד
דצ"ל ואת האמרי ישב הארץ ובהכי אתיא שפיר . פו בעינא לאודועי דאע"ג דבסימן י"ב
היושב בחשבון נדפס חסר . טעותא הוא דמדפסנא דפוסי ויניציאה ואמשטרדם וצ"ל מלא ע"כ):
(יט) אל קנוא . כתיב בחילופים ב"א אל קנא ב"נ אל קנוא נראה שהחילוף הוא בוא"ו
קנא קנאתי לרוב הטעיות שנפלו בספרים כי בכל המקראות הוא מלא וכן ראוי ע"פ
המסורת . והפלוגתות שבין ב"א ובין ב"נ אינן באותיות רק בנקודות וטעמים כמה שכתב
רבי אליה בהקדמה השלישית למסורת המסורת , וגם חילוף זה הוא בטעם בלבד . ולפי דעתי
הוא אם יש מאריך במלת אל : (כו) ויקימה . בספרים כתיבי יד מדוייקים ודפוסים
ישנים מלא יו"ד : (לא) ויעבד ישראל . סימן יהושע ויעבד ישראל (שופטים ב) ויעבדו העם
וסימן ישראל לא ידע עמי לא התבונן :

מ' מלין מן א' א' קדמ' נסיב ו"ו ואינון קריבין לה' וסי' ועבד ה' לנגוף . ודבר ה' אל משה . ואף ה' חרה בעם . ולמה ה' מביא אתנו . ויתעבר ה' בי
ה' ועתה הטיבו דרכיכם . ואין ה' ויאמר אלי עון בית . ונסה ה' עוד קרא לאמור . ונוקם ה' אל קנוא ונוקם ה'. ובא ה' ונסתם גיא הרי. ובחר ה' לכן כה אמר ה'

אלה הדברים אשר תעשו

חד מן י"א מלין קריין ת' ולא כתבן וסי' ויקרא וינחם דוד את בת שבע . הכרי ויואב אל כל הצבא ישראל . אחד אלה שמות

דברו אמת איש את רעהו

וַיְהִי

אמת ומשפט שלום

אח"ד המתקדשים והמטהרים . תהלה איך לא עזבה עיר תהלה . קומה והעמודים שמנה עשרה דירמיה . באח' לבבתיני אחתי

שפטו בשעריכם

הנה אל נורא , לבן קמחי עורה , ודעת נבחרה , בספר השופטים :
ולב עבדך תתמוך , ואת ידו תסמוך , ומורים תחשוך , ומדרך שטים :

(א) ויהי אחרי מות יהושע. מי יעלה לנו. לכבוש את הארץ אשר נשארה לכבשה : ויאמר

(א) מי יעלה לנו אל הכנעני . על מקומות שהפלנו בגורל ומ...
כבשו : (ב) יהודה יעלה . שבט יהודה יעלה תחלה לכו...
גורלו : (ג) לשמעון אחיו . לשבט שמעון : עלה אתי . ועזרני לכבו...
שנפל בגורל ויש פותרין יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שאנו
במסכת תמורה מה ש...
אחיו שמעון שמי ולשמ...
אמו...

פי' רבי' ישעיה

(א) מי יעלה וגו'. פי' שכל שבט ושבט היה עדיין הכנעני שרוי בתוכו וכל שבט היה צריך להלחם בשלו. ושאלו באורים ותומים מי ילחם תחלה בשלו : ויאמר

א וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא לְוָת כְּנַעֲנָאָה בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָּחָא קְרָבָא בֵּיהּ : ב וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה יִסַּק הָא מַסְרִית יַת יָתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיהּ : ג וַאֲמַר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחוּהִי סַק עִמִּי בְּעַדְבִי וּנְגִיחַ קְרָבָא עִם כְּנַעֲנָאָה וְאֵהַךְ אַף אֲנָא

ד' וסי' הכא רעיא שמשא ומלכא

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ
אֶל־הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ :
ב וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה נָתַתִּי
אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ : ג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי בְגוֹרָלִי
וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי גַם־

ג' וחס'
ד'

רלבג

(א) ספר שאחרי מ...
שאלו בני...
הכ' ר"ל באורים ות...
מהשבטים יעלה בתחל...
בכנעני הנשאר בארצו...
וראוי שנדע שאין ה...
שלא היו נשאלין...
ותומים בימי יהושע...
כעידה כי בימי יהו...
ושאלו במשפט האור...
הכל...

ויהי אחרי מות ד' וסי' אברהם משה . יהושע . שאול . ונמסר גם בסוף חיי ובריש יהושע . וסי' בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא : ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה . ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין . ויאמר הפלשתי אני חרפתי את ישראל . ונלחמה אתם במישור אם לא נחזק מהם :

תולדות אהרן מי יעלה . ע"ב כה : ויאמר ה' . פס :

מצודת דוד

א (א) בה' . באורים ותומים : מי יעלה לנו . עם כי כל אחד ילחם בעבור חלקו אמר לנו כי כאשר יעלה מי מהם בהכנעני ויגבר עליו יביא המורך
בלבם והתועלת לכולם : בתחלה . לקחת חלקו אשר נפל בגורלו ועדיין ל...
(ב) יהודה . שבט יהודה : הנה נתתי . ויביא הוא המורך בלב כל : (ג)
לשב...

רש"י

...ך אתו : (ד) בבזק . שם מקום : (ז) שבעים מלכים וגו' . מכאן ...גד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה גדול ...ם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כן : ויביאהו ירושלים . שהלכו ...לחם על ירושלים : (ח) שלחו באש . שלחו את בהלה : (יג) אחי ...אמו : (יד) ותסיתהו . ...לה ל' כמלך שמועצין ...שיאין לבו לדבר א' ...לנח . ואתרכינת ליפול לרגלי

רד"ק

(ה) וימצאו את אדני בזק . מלרע : (ו) וינס אדני בזק . ואמר אדני בזק מלעיל והיו"ד נוספת ר"ל אדון בזק וכן אדני צדק אדון צדק : בהנות . מן בוהן ידו ואינו ממשקלו אלא ממשקל לשון לשונות והוא האצבע הגס שבאצבעות : (ח) וילחמו בני יהודה : פי' וכבר נלחמו כי בימי יהושע לכדו ירושלם כמו שפירשתי בספר יהושע כי בכלל מלכי כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם : (י) וכן וילך יהודה אל הכנעני. פי' וכבר הלך כי בימי יהושע לכדו חברון ודביר ודבר עתניאל פירשתי בספר יהושע : (יא) ושם דביר. ובדברי רז"ל כי בלשון פרס קורין

אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרָלֶךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ שִׁמְעוֹן׃
ד וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי בְּיָדָם וַיַּכּוּם בְּבֶזֶק עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ׃ ה וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲדֹנִי בֶזֶק
בְּבֶזֶק וַיִּלָּחֲמוּ בּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי
וְאֶת־הַפְּרִזִּי׃ ו וַיָּנָס אֲדֹנִי בֶזֶק וַיִּרְדְּפוּ
אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אֹתוֹ וַיְקַצְּצוּ אֶת־
בְּהֹנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו׃ ז וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי־
בֶזֶק שִׁבְעִים ׀ מְלָכִים בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים הָיוּ מְלַקְּטִים תַּחַת
שֻׁלְחָנִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן שִׁלַּם־לִי
אֱלֹהִים וַיְבִיאֻהוּ יְרוּשָׁלַ‍ִם וַיָּמָת שָׁם׃
ח וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־יְהוּדָה
בִּירוּשָׁלַ‍ִם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּהָ לְפִי־
חָרֶב וְאֶת־הָעִיר שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ׃ ט וְאַחַר
יָרְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהִלָּחֵם בַּכְּנַעֲנִי
יוֹשֵׁב הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה׃ י וַיֵּלֶךְ
יְהוּדָה אֶל־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶבְרוֹן
וְשֵׁם־חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע וַיַּכּוּ
אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמָי׃
יא וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם אֶל־יוֹשְׁבֵי דְּבִיר וְשֵׁם־
דְּבִיר לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר׃ יב וַיֹּאמֶר
כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ
וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה׃
יג וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב
הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ
לְאִשָּׁה׃ יד וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ
לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ הַשָּׂדֶה וַתִּצְנַח

ל' ומ"ל · ל' בספ' · י"א וב' בספ' · ב' בטעם סופר יסר עבד אדני וזה · ב' את ידיהם דשמואל · ל'. ב' · ל' י"א · ו' ול' כתיב כן · ה' · ד' דגשים וכל דסמיך ללשון אש דכו' במ"א · מן זוגין דמד קמיס וחד נסית · מ"ל. ב' · ג'. מס'

תרגום

עִמָּךְ בְּעַדְבָךְ וַאֲזַל עִמֵּיהּ
שִׁמְעוֹן : ד וּסְלִיקוּ דְּבֵית
יְהוּדָה וּמְסַר יְיָ יָת כְּנַעֲנָאָה
וּפְרִיזָאָה בִּידֵיהוֹן וּמְחָנוּן
בְּבֶזֶק עַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא :
ה וְאַשְׁכָּחוּ יָת אֲדֹנִי בֶזֶק
בְּבֶזֶק וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בֵּיהּ
וּמְחוֹ יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת
פְּרִיזָאֵי : ו וַעֲרַק אֲדֹנִי בֶזֶק
וּרְדָפוּ בַּתְרוֹהִי וַאֲחַדוּ
יָתֵיהּ וְקַצִּיצוּ יָת קַרְסְלֵי
יְדוֹהִי וְרַגְלוֹהִי : ז וַאֲמַר
אֲדֹנִי בֶזֶק שַׁבְעִין מַלְכִין
קַרְסְלֵי יְדֵיהוֹן וְרַגְלֵיהוֹן
מְקַצְּצִין הֲווֹ מְלַקְּטִין לַחְמָא
תְּחוֹת פָּתוֹרִי כְּמָא דַעֲבָדִית
כֵּן שַׁלֵּים לִי יְיָ וְאַיְתוֹהִי
לִירוּשְׁלֵם וּמִית תַּמָּן :
ח וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בְּנֵי יְהוּדָה
בִּירוּשְׁלֵם וּכְבַשׁוּ יָתַהּ
וּמְחוֹהָא לְפִתְגַם דְּחָרֶב
וְיָת קַרְתָּא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא :
ט וּבָתַר כֵּן נְחָתוּ בְּנֵי
יְהוּדָה לְאַגָּחָא קְרָבָא
בִּכְנַעֲנָאֵי יָתֵיב טוּרָא
וְדָרוֹמָא וּשְׁפֶלְתָּא : י וַאֲזַלוּ
דְּבֵית יְהוּדָה לְוָת כְּנַעֲנָאֵי
דְּיָתְבִין בְּחֶבְרוֹן וְשׁוּם
חֶבְרוֹן מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְבַּע וּמְחוֹ יָת שֵׁשַׁי וְיָת
אֲחִימָן וְיָת תַּלְמָי : יא וַאֲזַלוּ מִתַּמָּן לְוָת יָתְבֵי דְבִיר
וְשׁוּם דְּבִיר מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְכֵי : יב וַאֲמַר כָּלֵב
דְּיִמְחֵי יָת קִרְיַת אַרְכֵי וְיִכְבְּשִׁנַּהּ וְאֶתֵּן לֵיהּ יָת
עַכְסָה בְּרַתִּי לְאִתּוּ : יג וּכְבַשָׁהּ עָתְנִיאֵל בַּר
קְנַז אֲחוּהִי דְּכָלֵב דִּזְעֵיר מִנֵּיהּ וִיהַב לֵיהּ יָת עַכְסָה
בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ : יד וַהֲוָה בְּמֵעֲלַהּ וְאַמְלְכַתֵּיהּ
לְמִשְׁאַל מִן אֲבוּהָא אַחְסַנְתָּא וְאִתְרְכִינַת מֵעַל

פי' רבי' ישעיה

(ז) ויאמר יהודה לשמעון אחיו . פי' מפני שנחלת שמעון היתה מבולעת בנחלת יהודה עזרו זה את זה : ע"כ

ויכום י"א בקריאה וסי' נמסר שלח לך ; שלחו ד' דגשין בקריאה וסי' וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה . גם כל הערים הנמצאות . אשר שלחו חפשים ויכבשום . וכל שללם שלחו למלך . וכל דסמיכי לאש דכוו' דגשים במ"א רפי וסי' שלחו באש מקדשך . ומטעים ביה ; יושב ד' מלאים בסיפרא וסי' ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני . ויכו את הכנעני יושב צפת . והוא יושב בחרושת הגוים . ויתן ה' אלהי ישראל את סיחון ואת כל עמו ; לשאל ו' חס' בקריאה וסימ' ותסיתהו דשפטים . וישלח תעי את יורם בנו אל המלך דשמואל . לשאל לנו מלך . ומי יסור לשאול לשלום לך . לא נתתי לחטא חכי . וינסו אל בלבבם ; ותצנח ג' בקריאה וסי' ויהי בבאה ותסיתהו לשאל דיהושע . וחברו דשפטים . ותצנח בארץ והוא נרדם . ונמסר גם ביהושע סימן ט"ו :

תולדות אהרן וימצאו . יומא כב : ושם דביר . ע"ג כד : וילכדה עתניאל . סוטה יא :

רלבג

...ה כי אחרי מות יהושע ...לשאול מי יעלה בתחלה ...לחמה הראשונה שרש ...שאר המלחמות וזה ...נלחמו ישראל במלחמה ...ה ויאמרו הנשאר מהגוי' ...סר נלם מעליהם ...להלחם בהם ואם ...ותם יפיל הענין מורך ...ם ההם וינצחום ישראל ...ולזה בחר השם שילח' ...מי שהוא ראוי יותר ...והוא שבט יהודה : ...יהודה שעלה אתו ...להלחם כאשר נשארו ...מהגוים ההם : (ו) והנה ...בהונות ידי אדני בזק ...רגליו להפיל מורך על ...מלכים שיראו מלהלחם ...עם שהכיר שהב זה ...ה' להשיב לו מדה כנגד ...מו שוכר כאשר עשיתי ...ם לי אלהים : (ז) וזכר ...וכו אחר זה בירושלם ...שם . וכבר נלחמו בני ...בירושלם קודם זה ולכדו ...והכוה לפי חרב ואת ...שלחו באש : (י) וילך יהודה ...כנעני . היושב בחברון ...כי כבר התבאר בספר ...כי כלב הוא שנלחם ...ואתם הבית עמו שם ...יהודה כי הוא היה נשיא ...ולזה יחס זאת המלחמה ...יהודה . וידמה שהכר ...זאת המלחמה אחרי ...הושע ואף על פי שנזכרה ...יהושע ואולם נזכרה שם ...שכבר נתקיים יעוד הש"י ...כי חברון נתנה לו לנחלה ...הש"י והוא נלחם בה ...בס"ף הענין אף על פי ...כנשה בימי יהושע : ...ושם דביר הנזכר בזה ...ס הוא מקום אחר זולת ...לכד יהושע לפי מה שנזכר ...יהושע אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו דבירה : (יד) והנה זכר שהסיתה עכסה את בעלה לשאל מאת אביה השדה ובשנתנו לה הוסיפה היא לשאול גלות

מצודת דוד

...שמעון : (ז) מקצצים . אשר לויתי לקצצם : היו מלקטים . משיורי המאכל ...תחת השלחן : ויביאהו ירושלים . כי משם הלכו להלחם בה : (י) וילך ...ה . הם כלב ואנשיו שהם מבני יהודה ואף שהמלחמה ההיא היתה בימי יהושע ...לספר יחד כל המלחמות שעשו בני יהודה החדשות והישנות ועם כל הנמשך : ...בבואה . לבית בעלה : ותסיתהו . היא פיתה אותו לתת לה רשות שהיא תשאול ...יה השדה : ותצנח . לכבוד אביה הפילה עצמה מעל החמור בכח כאלו נעלה בארץ

מצודת ציון

א (ה) אדוני בזק . כך שמו וכן אדוני צדק (יהושע י'): (ו) ויקצצו. ענין חתוך וכריתה כמו וקצץ פתילים (שמות ל"ט) : בהנות . אצבעות אגודל כמו בהן ידם הימנית (שם כ"ט) : (ז) מלקטים . לשון לקיטה : (ח) שלחו . על כי אש מי יבעיר האש באחד מן המקומות עשה יעשה שליחותו והולך ממקום למקום ושורף הכל לזה נקרא בלשון שלוח : (ט) והשפלה . העמק : (י) לפנים . בימים הקדמונים : (יד) ותסיתהו . מלשון הסתה ופתוי : ותצנח . ענין נעילה כמו ותצנח בארץ (לק' ד') ור"ל נפלה בכח וכאלו נעלה

רדק

קירין לספר דביר: (טו) גלות עלית וגלות תחתית. ובספר יהושע גלות עליות וגלות תחתיות עליות ותחתיות אומר על הגלות עלית ותחתית אומר על חלקת השדה שהיו בה הגלות וכן יש שנויים אחרים כי בספר יהושע תנה לי ובזה הבה לי. תקקרו סימן. ושם שדה ובזה השדה ואחד פסוק סימן ויקם שדה עפרון וגו' השדה והמערה: (טז) מעיר התמרים. ת"י מקרית יריחו לפי שהיו בה תמרים רבים נקראת כן ובא במפורש בתורה בקעת יריחו עיר התמרים: וילך וישב את העם. על הראש שבבני קני אמר והלכו בני המשפחה עמו וישבו שם עם בני יהודה במדבר יהודה והכתוב לא ספר למה עלו מעיר התמרים או אם היו יושבים שם עם הכנעני ואפשר שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו לא היה עם בני ישראל כי כן כתוב וילך לו אל ארצו ופרשת ויאמר משה לחובב ופרשת וישמע יתרו בזמן אחד היה בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתבה לחבר דבר יתרו עם דבר עמלק כי עמלק הרע לישראל בצאתם ממצרים והצר להם לפיכך שמר לו הקב"ה הדבר עד סוף כל הדורות כמו שכתוב מלחמה לה' בעמלק מדור דור ויתרו הטיב לישראל ושמח בטובתם והטיב להם בעצתו ושמר לו הקב"ה הטובה עד סוף כל הדורות כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארצם ושבו לדת ישראל ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם בני ישראל וגו'. הנה כי החסד היה שמור להם לעולם ובימי יהוא יונדב בן רכב היה אהוב ונכבד בין ישראל ובימי ירמיהו הנביא היו בית הרכבים בנ[…] ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ובית הרכבים הם מבני יתרו כמה שנאמר המה הקנים הבאים מחמ[ת] בית רכב ועתה כשלכדו בני יהודה חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרים וכשלכדו בני יהודה חברון עלו משם כי קראו להם בני יהודה לשלום בהלחמם עם הכנעני שיעלו מביניהם ולא יספו עמם כמו שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי וכן עשו ועלו משם וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה זהו הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הסברא ורז"ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לדע[ת] שת"י נתנוהו לבני קני ואמר כי מה שאמר משה רע"ה והיה הטוב ההוא אשר ייטיב השם עמנו והטבנו לך הוא דשנה של יריחו שהיה חמש מאות א[…] חמש מאות אמה והניחוה מלחלק אמרו מי שיבנה בחלקו בית המקדש יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים ש[…] שנבנה בית המקדש ואז בא בנימן ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנאמר עלו מעיר התמרים ועם ישראל נשאר יתרו כמו שאמר לו משה אל נא […] א תנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותו מעצמם שהלכו ללמוד תורה […] יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שכתוב בדברי הימים ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו' המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב: (יט) להוריש. כי לא יכלו להוריש אע"פ שהיה ה' עמם להוריש את יושבי ההר יושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם והסבה האמתית כי הניח הש"י לנסות בם את ישראל כמו שאומר אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל וי"ת ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא ארי דברזלא

רשי

לרגלי אביה: (טו) ארץ הנגב. אדם שביתו מניגב מכל טוב שאין […] תורה: גלות מים. שדה בית הבעל אחר בית שקיא דמיא: (טז) […] התמרים. היא יריחו שניתן להם דושנה של יריחו לאוכלה עד שי[…] המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי שיהא לכל[…] חלק בבית הבחירה ונת[…] יתרו ת"מ שנה והח[…] שבהם הניחוה והלכ[…] עתניאל בן קנז הו[…] במדבר יהודה אשר בנ[…] ללמוד תורה: וישב את[…] עם התלמידים היושבי[…] הוא בקש את הקב"ה […] לו תלמידים הגונים […] ויקרא יעבץ לאלהים ו[…] לו החסידים הללו: (יט[…] להוריש. תרגום יונתן […] דחבו לא יכילו לתרכא […] מישרא

מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־
לָּךְ׃ טו וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה־לִּי בְרָכָה כִּי
ב׳ וקפי׳ קמצין אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם
כו״ל חס׳. ל׳ וַיִּתֶּן־לָהּ כָּלֵב אֵת גֻּלַּת עִלִּית וְאֵת
ל׳ גֻּלַּת תַּחְתִּית׃ טז וּבְנֵי
קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים
אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר
ל׳ רפין. ל׳ בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם׃
יז וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת־שִׁמְעוֹן אָחִיו וַיַּכּוּ
ל׳ י״ד מ״ל בספר אֶת־הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת וַיַּחֲרִימוּ
אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הָעִיר חָרְמָה׃
יח וַיִּלְכֹּד יְהוּדָה אֶת־עַזָּה וְאֶת־
גְּבוּלָהּ וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ
וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ׃
ד׳. ב׳ חסר׳ יט וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וַיֹּרֶשׁ אֶת־
הָהָר כִּי לֹא לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק
כִּי־רֶכֶב בַּרְזֶל לָהֶם׃ כ וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב
אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיּוֹרֶשׁ

חֲמָרָא וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מַה
לִיךְ׃ טו וַאֲמַרַת לֵיהּ הַב
לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לַאֲרַע
דָרוֹמָא יְהַבְתָּנִי וְתִתֵּן לִי
אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָא
וִיהַב לַהּ כָּלֵב יַת בֵּית
שַׁקְיָא עִלָּאָה וְיַת בֵּית
שַׁקְיָא תַּחְתָּאָה׃ טז וּבְנֵי
שַׁלְמָאָה חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה
סְלִיקוּ מִן קַרְתָּא יְרִיחוֹ עִם
בְּנֵי יְהוּדָה מַדְבַּר יְהוּדָה
דִּי בִּדְרוֹם עֲרָד וַאֲזַלוּ
וִיתִבוּ עִם עַמָּא׃ יז וַאֲזַל
יְהוּדָה עִם שִׁמְעוֹן אֲחוּהִי
וּמְחוֹ יַת כְּנַעֲנָאָה יָתֵיב
צְפַת וְגַמַּרוּ יָתַהּ וּקְרָא יַת
שְׁמָהּ דְקַרְתָּא חָרְמָה׃
יח וּכְבַשׁ יְהוּדָה יַת עַזָּה
וְיַת תְּחוּמַהּ וְיַת אַשְׁקְלוֹן
וְיַת תְּחוּמַהּ וְיַת עֶקְרוֹן
וְיַת תְּחוּמַהּ׃ יט וַהֲוָה
מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְבֵית
יְהוּדָה וְתָרִיכוּ יַת יָתְבֵי
טוּרָא בָּתַר כֵּן דְּחָבוּ לָא
יְכִילוּ לְתָרָכָא יַת יָתְבֵי מֵישְׁרָא אֲרֵי רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לְהוֹן׃ כ וִיהַבוּ
לְכָלֵב יַת חֶבְרוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל מֹשֶׁה וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן

תולדות אהרן ובני קיני. שם סנהדרין יא קד קו: ויתנו לכלב. ב"ב קכב מכות י:

רלבג

גלות מים: (טז) וב[…] קיני חותן משה ש[…] ישראל ולזה ישבו את […] (יט) ויהי ה' את יהוד[…] את ההר. ר"ל שהכו[…] עצמו יהודה בעזר ה' […] ההר אמנם לא יכול […] את יושבי העמק כי ר[…] להם והיו יותר חזקים […] וראוי שתדע כי אם […] לו יעוד מאת הש"י […] במקום אחר בזולת ה[…] לא יאמר שלא יכול […] יושבי העמק כי אין מ[…] להושיע ברב או במע[…] שלא מצאנו יעוד השם […] שיגלה רק בגבול נחל[…] שנזכר בראש זה הספר[…] המלחמה היתה בגבול […] וראוי

מצודת ציון

נעצה בארץ: (טו) הבה. תנה כמו הבה לנו לחם (בראשית מ"ז): ברכה. מתנה ומנחה וכן קח נא את ברכתי (שם ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כ"א): נתתני. נתת לי: גלות. מעין כמו גל נעול. (ש"ה ד'): עלית. מלשון עליון: (יז) ויחרימו ענין אבדון וכליון: (יט) הוריש: מלשון גרושין: רכב ברזל. אנשי רכב חזקים כברזל: הענק

מצודת דוד

באבן: מה לך. מה נחסר לך אשר תרצה לבקש עליו: (טו) ארץ הנגב […] שדה יבשה מבלי מעיני המים: ונתתה לי. לזאת אשאל אשר תתן לי שדה […] מעין הנובע מים: גלות עלית. שדה ובה מעין ממעל ומעין מתחת: (טז) […] הוא יתרו אשר היה חותן משה: עלו מעיר התמרים. כי שמה ישבו בין ה[…] וכשבאו בני יהודה להלחם בם קראו לשלום לבני קיני ועלו משם ללכת עם בנ[…] למדבר יהודה וכו': וילך וישב. קרא כל בני המשפחה כולה בלשון יחיד וכן יאמר נא ישראל (תהלים קי"ח): את העם. עם בני יהודה: (יט) ויהי ה' וכו' את ההר. ר"ל מה שהוריש יהודה יושבי ההר לא היה בעוצם ידו כדרך הטבע כ"א יד ה' עשתה זאת: כי לא להוריש. תחסר מלת יכול ור"ל שהרי ביכלתו להוריש יושבי העמק על כי להם רכב ברזל לא עצר כח להורישם עם שישבו בעמק הנוח לכבוש יותר מן היושב בהר ואיך אם כן הוריש יושב ההר הקש[…] ויותר פלא יד ה' עשתה זאת ואת יושבי העמק הניח לנסות בם את ישראל כמ"ש למטה ואם הניח יושבי ההר וגירש יושבי העמק היו חושבים בכח ידם יוכלו לגב[…] העמק עם כי רכב ברזל להם ועל יושבי ההר הקשה יותר לא יוכלו להתגבר לזה הוריש

רש"י

(כא) ואת היבוסי יושב ירושלים. מחוז היה בירושלים ששמו יבוסי ... לא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה ... וזהו נשבע לו ולנינו ולנכדו: (כב) בית אל. שנפל בגורלם ואע"פ ... מיכה עמהם שהרי מיכה משבט אפרים נאמר כאן וה' עמם הוא שאמר ... ה' הצדקה ולכו בשת ... (כג) ויתירו. על ידי ... שלחו מאללין ויתורו ... נאמר במרגלים עצמן ... שלחו מרגלים נאמר ... ירו: (כד) את מבוא ... שהיו נכנסים לה דרך ... ולוז אחד עומד ע"פ ... ונכנסים דרך הלוז ... לוז. שגדלו בו אגוזי' ... קולדר"א בלע"ז: ... ויראם. באצבעו: ... שמה עד היום. לא ... סנחריב ולא החריב' ... (כז) ולא הוריש ... ספר הכתוב בגנותו ... לו למעול בהקב"ה שלוה והורשתם את כל יושבי הארץ

רלבג

... ראוי שתדע כי היבוסי ... ירושלם עד ימי דוד כמו ... בספר שמואל והיתה שבת ... ם הברית שכרת אברהם ... בימלך שלא ישקר לו ... ולנכדו והנה שמואל ... כתב זה הספר כמו ... רז"ל והוא אשר אמר ... יום הזה ר"ל עד ימי ... זה הספר: והנה זכר ... מה שנשאר מהגוים ... בגבול ישראל לבאר שהם ... ם למוקש כמו שנזכר בתורה

... ג' בקריאה וסי' ואת האיש ... כל משפחתו שלחו. כי ... פתח ויעננו כן כתיב. ועל ... ירחח: החתים ה' בקריאה ... המדבר והלבנון הזה עד ... הגדול. וילך האיש ארץ ... ותעלה ותצא מרכבה ... ים. וחברו דד"ה ויעלו ... ממצרים מרכבה. הנה ... עלינו מלך ישראל את ...: ויקרא שמה ג' בקריאה שטנה. רחובות ויאמר כי ... ויקרא את שמה לוז: ואת ... ט' וסי' נמסר בסדר ...: ויואל ז' ה' מלאים וב' ... וסי' נמסר בסדר שמות: ... ז' פתחין וסי' נמסר בסדר ...: ואפרים ה' וכל מנשה ... ים דכו' וסי' נמסר בסדר פנחס:

שופטים א

מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק׃ כא וְאֶת־
הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ לֹא הוֹרִישׁוּ
בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלַםִ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כב וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־
הֵם בֵּית־אֵל וַיהוָה עִמָּם׃ כג וַיָּתִירוּ בֵית־
יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים
לוּז׃ כד וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־
הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־
מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד׃
כה וַיַּרְאֵם אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־
הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־
מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ׃ כו וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ
הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז
הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כז וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה
אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־
תַּעְנַךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשֵׁב דּוֹר
וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם
וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־
בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ
הַזֹּאת׃ כח וַיְהִי כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם
אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא
הוֹרִישׁוֹ׃
כט וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי
הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ
בְּגָזֶר׃
ל זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן
וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי
בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס׃
לא אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־

כל סיפר' חס' במ"ד | ג' בנביאים | ל' | ט' מ"ל כל כתו' דכו' נמ"ס | יקוטע עמך | ל'. ג' | ה'. ל' והוא וחד ויבן העיר מסביב מן המלו' ומשמש קל. ג' | ישבי קרי | ט' עמ"ס | ס' | ל' מ"ל יוד | ה' וכל מנשה ואפרים דכו' | ל' מ"ל. ל"ד מ"ל | ט'. ל' | ל'

תרגום

ית תלתא בני גבריא: כא וית יבוסאי יתבי ירושלם לא תריכו בני בנימין ויתיבו יבוסאי עם בני בנימין בירושלם עד יומא הדין: כב וסליקו דבית יוסף אף אנון לבית אל ומימרא דיי בסעדהון: כג ושלחו מאללין דבית יוסף לבית אל ושום קרתא מלקדמין לוז: כד וחזו נטריא גברא נפיק מן קרתא ואמרו ליה אחזינא כען ית מעלנא דקרתא ונעבד עמך טיבו: כה ואחזינון ית מעלנא דקרתא ומחו ית קרתא לפתגם דחרב וית גברא וית כל זרעיתיה שזיבו: כו ואזל גברא לארעא חתאי ובנא קרתא וקרא שמה לוז הוא שמה עד יומא הדין: כז ולא תריכו דבית מנשה ית בית שאן וית כפרנהא וית תענך וית כפרנהא וית יתבי דור וית כפרנהא וית יתבי יבלעם וית כפרנהא ית יתבי מגדו וית כפרנהא ושרו כנענאה למתב בארעא הדא: כח והוה כד תקיף ישראל ושוי ית כנענאה למסקי מסין ותרכא לא תרכינון: כט ודבית אפרים לא תריך ית כנענאי דיתבין בגזר ויתיבו כנענאי ביניהון בגזר: ל דבית זבולון לא תריכו ית יתבי קיטרון וית יתבי נהלל ויתיבו כנענאי ביניהון והוו למסקי מסין: לא דבית אשר לא תריכו ית יתבי עכו וית

רדק

דברולא להון: (כא) לא הורישו בני בנימן. ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו כי ירושלם בין יהודה ובנימן ומה שאמר עד היום הזה שמואל הכותב כתב כן כי הוא כתב ספר שופטים לפי הקבלה ובימיו היה עדין היבוסי בירושלם ואף בימי דוד כמו שכתוב: (כג) ויתירו. פועל יוצא והשלוחים הם התרים וקראם שומרים שעמדו את פני העיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העיר כי לא היו רואי' את מבוא העיר אולי היו גנות ופרדסין סביבותיה: (כד) הראנו נא את מבוא העיר. בדברי רז"ל למה נקרא שמה לוז מה לוז זה שאין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר אמר רבי שמעון לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הדא הוא דכתיב ויראו השומרים וגו': ועשינו עמך. בשוא המ"ם וקמץ הכ"ף ויש ספרים שכתוב בקמץ המ"ם ושוא הכ"ף והוא שגגה וידענו זה מפי המסרה: (כה) ויראם את מבוא העיר. אמרו רז"ל באצבעו רמז להם והראה להם כדי שלא ירגיש אדם בו: (כו) ארץ החתים. איננו החתים משבע אומות: הוא שמה עד היום הזה. לפי שקרא לה שם העיר האחרת אמר כי באותו השם שקרא לה קוראים לה עד היום הזה לוז ובדרש היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה בא נבוכד' נצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה להם מוציאין אותם חוץ לחומה והם מתים: (כח) כי חזק ישראל. פועל עבר כי הוא חציו קמץ וחציו פתח:

ותככד

פי' רבי ישעיה

(יט) כי לא להוריש. פי' מקרא קצר הוא וכן צריך לומר כי לא יכלו להוריש: (כג) ויתירו בית יוסף בבית אל. פי' כמו ויתורו שהרבה כבדים תמצא ואינם ע"י אחר כמו ויליכו שהוא כמו וילוכו: ע"כ

תולדות אהרן ויראו השומרים. סוטה מו: ויראם. שם: לוז. העיר הואת אין שולט בה מלאך המות וס"ד הענין באר היטב זוהר תרומה: בית שאן. חולין ז: זבולון לא הוריש. מגלה ו:

מצודת דוד

... ם יושבי ההר והניח יושבי העמק: (כא) היבוסי. שם העו"ג: בני בנימן. ... ירושלים היתה מנחלתם ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה כן אמרו רז"ל: (כב) גם ... כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם כן נלחמו בני יוסף בגורלם: ... השומרים. כי מבני יוסף שמרו מול השער לראות אם יצא מי מן העיר לשאלו המבוא: ועשינו עמך חסד. כאשר נכבוש את העיר: (כה) שלחו, לחפשי ולא

מצודת ציון

(כ) הענק. אנשים גבהי הקומה. (כג) ויתירו. ענין חקירה וחפוש כמו ויתרו את ארץ כנען (במדבר י"ג): (כד) מבוא. מלשון ביאה: (כז) ויואל. ענין רצון וכן ויואל משה (שמות)

יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־אַחְלָב וְאֶת־
אַכְזִיב וְאֶת־חֶלְבָּה וְאֶת־אֲפִיק וְאֶת־ ל׳. ל׳. ל׳
רְחֹב׃ לב וַיֵּשֶׁב הָאָשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי ל׳
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוֹ׃
לג נַפְתָּלִי לֹא־
הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־ ט׳
יֹשְׁבֵי בֵית־עֲנָת וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב
הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֵי בֵית־
שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הָיוּ לָהֶם לָמַס׃
לד וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת־בְּנֵי־דָן הָהָרָה ל׳. י״ג
כִּי־לֹא נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק׃ לה וַיּוֹאֶל ה׳. ל׳ וחד לעמק סמי׳.
הָאֱמֹרִי לָשֶׁבֶת בְּהַר־חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן כ׳
וּבְשַׁעַלְבִים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית־יוֹסֵף נ׳.
וַיִּהְיוּ לָמַס׃ לו וּגְבוּל הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה ל׳
עַקְרַבִּים מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה׃ ל׳
ב א וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה מִן־הַגִּלְגָּל אֶל־
הַבֹּכִים וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה פיסק׳ באמצ׳ פסוק
אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם ל׳ חס׳ בספ׳
וָאֹמַר לֹא־אָפֵר בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם׃
ב וְאַתֶּם לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיוֹשְׁבֵי ג׳
הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּן וְלֹא־ ג׳ מ״ל. ב
שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלִי מַה־זֹּאת עֲשִׂיתֶם׃
ג וְגַם אָמַרְתִּי לֹא־אֲגָרֵשׁ אוֹתָם
מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצִדִּים וֵאלֹהֵיהֶם ל׳
יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ׃ ד וַיְהִי כְּדַבֵּר מַלְאַךְ
יְהוָה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הָעָם אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ מ״ו
ה וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֹּכִים
וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם לַיהוָה׃
ו וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־ כ״ב
הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ

יַתְבֵי צִידוֹן וְיַת אַחְלָב וְיַת אַכְזִיב וְיַת חֶלְבָּה וְיַת אֲפִיק וְיַת רְחוֹב׃ לב וִיתִיבוּ דְבֵית אָשֵׁר בְּגוֹ כְּנַעֲנָאֵי יַתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לָא תָרְכִינוּן׃ לג דְבֵית נַפְתָּלִי לָא תָרִיכוּ יַת יַתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וְיַת יַתְבֵי בֵית עֲנָת וִיתִיבוּ בְּגוֹ כְּנַעֲנָאֵי יַתְבֵי אַרְעָא וְיַתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הֲווֹ לְהוֹן לְמַסְקֵי מִסִּין׃ לד וּדְחַקוּ אֱמוֹרָאֵי יַת בְּנֵי דָן לְטוּרָא אֲרֵי לָא שַׁבְקוּנוּן לְמֵחַת לְמֵישְׁרָא׃ לה וּשְׁרֵי אֱמוֹרָאָה לְמִתַּב בְּטוּר חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִים וּתְקֵיפַת יַד בֵּית יוֹסֵף וַהֲווֹ לְמַסְקֵי מִסִּין׃ לו וּתְחוּם אֱמוֹרָאָה מִמַּסְקָנֵי עַקְרַבִּים מִן כֵּיפָא וּלְעֵילָא׃ א וּסְלִיק נְבִיָּא בִּשְׁלִיחוּת מִן קֳדָם יְיָ מִן גִּלְגְּלָא לַבּוֹכִים וַאֲמַר אַסֵּקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאַעֵלִית יַתְכוֹן לְאַרְעָא דִי קַיֵּימִית לַאֲבָהַתְכוֹן וַאֲמַרִית לָא אַשְׁנֵי קְיָמִי עִמְּכוֹן לְעָלַם׃ ב וְאַתּוּן לָא תִגְזְרוּן קְיָם לְיַתְבֵי אַרְעָא הָדָא אֲגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְלָא קַבֵּלְתּוּן לְמֵימְרִי מָא דָא עֲבַדְתּוּן׃ ג וְאַף אֲמַרִית לָא אֲתָרֵיךְ יַתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לְמְעִיקִין וְטַעֲוָתְהוֹן יְהוֹן לְכוֹן לְתַקְלָא׃ ד וַהֲוָה כַּד מַלֵּל נְבִיָּא דַיְיָ יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲרִימוּ עַמָּא יַת קָלְהוֹן וּבְכוֹ׃ ה וּקְרוֹ שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא בּוֹכִים וְנַכִיסוּ תַמָּן נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ׃ ו וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ יַת עַמָּא וַאֲזַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר

רדק

(לה) ותכבד יד בית יוסף. שהיו סמוכים להם כי אלון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד בית יוסף על האמורי והיו להם למס אבל לא הורישום ולפיכך היו להם לשכים ולצנינים: (לו) וגבול האמורי. גם זה לא הורישו בית יוסף מהסלע ולמעלה: (א) ויעל מלאך ה׳. ת״י וסליק נביאה בשליחות מן קדם ה׳ ואמרו רז״ל כי פנחס היה זה הנביא: מן הגלגל. שם נאמר לו נבואה הזאת שיאמר אותה לישראל בזה המקום אולי הוא קבלם שם על פי ה׳ או היו נקבצים שם על דבר אחר: אל הבוכים. נקרא המקום כן לפי שבכו שם כמו שאומר: אעלה אתכם. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: (ג) לצדים. מקרא קצר ופירושו לצנינים לצדים ות״ת למעיקים כמו ברי״ש ויש מפרשים אותו מן לוד לצודי והדגש תמורת הנח פ״ן הפעל כמו ופטירי ציצים ר״ל שיצודו וילכדו אתכם: (ו) וישלח יהושע. כבר שלח וכתב דברים אלה הנה לפי שעשו בני ישראל הרע בעיני ה׳

מצודת ציון

(שמות ב׳): (לד) וילחצו. ענין דחק כמו ותלחץ אל הקיר (במדבר כ״ב): לא נתנו. לא הניחו כמו ולא נתנו אלהים (בראשית ל״א): (לה) ותכבד. ענינו כמו ותחזק: (א) מלאך. ענין שליח: הבוכים. אחר ע״ש סופו שקראו המקום בוכים: אפר. מלשון הפרה ובטול: (ב) תתוצון. מלשון נתיצה ושבירה: (ג) לצדים. לשון צדיה ור״ל

רשי

הארץ וגו׳: (א) ויעל [...] ה׳. שהיא בסדר עולם פנחס: אל הבוכים [...] המקום: אעלה אתכם [...] היה דעתי מתחילה להם [...] ממצרים וכן עשיתי [...] להוריש את אויבי: (ג [...] אמרתי. עתה אמרתי [...] לצדים. למצודים [...] בגדודים וגייסות לשלול [...] (ו) וישלח יהושע וגו׳ [...] המעשה היה מוקדם [...] שבא לומר ויעשו הרע [...] לומר כן יהושע כשמת [...] לפניו לעבוד ה׳ שלחו [...] לנחלתו והם עבדו את [...] ימיו וכל ימי הזקנים [...] ויעשו

רלבג

בתורה: (א) ויעל מל[...] מן הגלגל אל הבוכים [...] אל המקום אשר קראו [...] אחר זה מלך הבכיה ש[...] ישראל וזה המלאך הי[...] שלא יתכן שידבר מל[...] לרבים יחד בזה הא[...] שזכרנו במקומות מה [...] לדברי התורה וכן ת[...] המלאך היה נביא וידע [...] הנביא היה פנחס כמו [...] ז״ל ואמר שעלה מן הגל[...] ששם היה כשבאה לו ה[...] הזאת: (ו) וישלח יהו[...] העם. ר״ל שכבר שלח א[...] קודם

ההרה י״ג וסי׳ נמסר [...] דברים: אעלה ח׳ וסימ׳ [...] תרגום אמר מלאכא לא[...] דארונא אריך למכסיא [...] בירושלם וסי׳ נמסר בסדר [...] ליושבי הארץ ג׳ דסמיכי ב[...] וסי׳ ואתם לא תכרתו [...] ליושבי הארץ הזאת. הנני [...] את כל. הלא את אר[...] מזבחותיהם ג׳ ב׳ מ״ל ו[...] וסי׳ כי אם כה תעשו [...] מזבחותיהם תתצו. וא[...] תכרתו ברית. בהיות ד[...] סביבות. קדמא חס[...] מזבחותיהם חטאת יהודה. [...] גם בסוף סדר ואתחנ[...]

מצודת דוד

ולא הכום עם בני העיר: (לב) וישב האשרי. ר״ל לא ישב הכנעני בקרב ישראל כגרים היושבים בתוך אדני הארץ כי אם בהפוך שהאשרי היה היושב בתוך הכנעני כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה: כי לא הורישו. הסבה היה בזה על שלא הורישם בתחלה בהיות לאל ידם ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ: (לג) יושבי בית שמש כו׳. ר״ל אבל אותן היושבים בבית שמש וכו׳ אשר לא היו מאנשי הכנעני הם לבד היו למס לנפתלי ולא הכנעני שבתוכם. או יאמר שהם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי: (לד) ההרה. דחקום להשאר בהר כי לא הניחום לרדת להעמק: (לה) ויואל האמורי. אח״ז רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה: יד בית יוסף. כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן יושבי הערים האלה ולחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם עד שנתנום עוד למס: (לו) וגבול האמורי. מוסב למעלה לומר וגם גבול האמורי וכו׳ היו למס עד שלא יוכלו להורישם: ב (א) [...] ה׳. נביא ה׳ כן תרגומו ואז״ל שפינחס היה: מן הגלגל. שמה באה לו הנ[...] אל הבוכים. שמה נקבצו ישראל: ויאמר אעלה. אמר להם במקום ה׳ הנה ה[...] לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו׳: (ב) ואתם. ובתנאי שגם אתם תשמעו [...] תכרתו ברית וכו׳: ולא שמעתם בקולי. לקיים התנאי: מה זאת עשיתם. הלא [...] גדולה היא: (ג) וגם אמרתי. ר״ל כמו שעשיתם אתם אעשה כן גם אני ו[...] עתה שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה: למוקש. כי [...] תועים אחריהם ובזה תכשלו להיות נמסר ביד האויב: (ה) בוכים. ע״ש ה[...] ויזבחו. כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה׳: (ו) וישלח וכו׳ [...] שכבר

רש"י

...ני ישראל הרע: (ז) אשר האריכו ימים וגו'. ימים האריכו שנים ...כו לפני שנתעצלו בהספדו הוא שנא' הר געש שרעש עליהם ההר ... (ט) בתמנת חרס. ע"ש שהעמידו תמונת חרס על קברו כלומר ...ל אדם שהעמיד החמה ומוטל בקבר: (טו) בכל אשר יצאו ...יתה בם לרעה. על ... ומחלון וכליון נאמר ...עולם: (טז) ויקם ה' ... תמיד מדור אל דור ...א מוכה והולך בספר הזה

רלבג

...ה ושב להזכיר זה לפני ...יך להזכיר שכבר עבדו ...את ה' כל ימי יהושע ... הזקנים אשר האריכו ...חרי יהושע אשר ראו ... מעשה הש"י במצרים ...ו ובמדבר ובימי יהושע: ... נתבאר בדבר יפתח ...הושע והזקנים לא היה ... כמו ש"ו שנה ולזה ...שויה אמרו וגם כל ...הוא נאספו אל אבותם ...בו. שכבר נאספו אל ...ר"ל הזקנים כלם אשר ...ו כל מעשה ה' כי לא ...יציאת מצרים עד זה ...י אם ס"ו שנה ורחוק ...א ימצא בישראל או מי ...ניו יותר מס"ו שנה אבל ...יק היו שם רבים בני ... שנה ויותר אבל מפני ...ין חכמים לא הועילה ...את כל מעשה ה' להציל ... מעשות הרע בעיני ה' ... הזקנים מפני שהיו ...ם את העם בהילום מזה ... היותם: (יב) וזכר כי ...נית הזקנים ההם עשו ... הרע ועבדו ע"ג: וספר

...ת אהרן בתמנת ח"ס. ב"ב קכב:

רד"ק

ה' ואמר כי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחריו לא עשו הרע שראו מעשה הנסים שעשה לישראל שהעבירם הירדן ביבשה ועמיד' השמש והירח וניצוח המלכים: (יא) ויעבדו את הבעלים. ויקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם כאדון לעובדיהם: (יג) לבעל ולעשתרות. צלמים עשויים כצורת עשתרות והם נקבות הצאן: (יד) ביד שוסים וישוסו אותם. הם שנים שרשים והענין אחד וענינם ענין בזה: (טו) בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו להלחם היתה יד ה' בם לרעה והיו נגפים לפני אויביהם ודרך הדרש כי על אבימלך ומחלון וכליון נאמר שיצאו מארץ ישראל לגור בשדה מואב ומתו שם שלשתם: ויצר להם. שרשו יצר לא כדברי רבי יהודה חיוג וכן

6 לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ ז וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־
יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשׁוּעַ
אֲשֶׁר רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ ח וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר
שָׁנִים׃ ט וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ
בְּתִמְנַת־חֶרֶס בְּהַר אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן
לְהַר־גָּעַשׁ׃ י וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא
נֶאֶסְפוּ אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר
אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־יְהוָה
וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה
לְיִשְׂרָאֵל׃

יא וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים׃
יב וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם
הַמּוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
וַיַּכְעִסוּ אֶת־יְהוָה׃ יג וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה
וַיַּעַבְדוּ לַבַּעַל וְלָעַשְׁתָּרוֹת׃ יד וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד שֹׁסִים
וַיָּשֹׁסּוּ אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם
מִסָּבִיב וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי
אוֹיְבֵיהֶם׃ טו בְּכֹל אֲשֶׁר יָצְאוּ יַד־יְהוָה
הָיְתָה־בָּם לְרָעָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם וַיֵּצֶר לָהֶם
מְאֹד׃ טז וַיָּקֶם יְהוָה שֹׁפְטִים וַיּוֹשִׁיעוּם
מִיַּד שֹׁסֵיהֶם׃ יז וְגַם אֶל־שֹׁפְטֵיהֶם לֹא
שָׁמֵעוּ כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ

תרגום

לְאַחסַנתֵיה לְמֵירַת יַת אַרעָא׃ ז וּפלַח עַמָא קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יוֹמֵי סָבַיָא דִי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ דַחֲזוֹ יַת כָּל עוֹבָדָא דַיְיָ רַבָּא דִי עֲבַד לְיִשׂרָאֵל׃ ח וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָא דַיְיָ בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃ ט וּקבַרוּ יָתֵיה בִּתחוּם אַחסַנתֵיה בְּתִמנַת חֶרֶס בְּטוּרָא דְבֵית אֶפרַיִם מִצִיפּוּנָא לְטוּר גָעַשׁ׃ י וְאַף כָּל דָרָא הַהוּא אִתכְּנִישׁוּ לְוַת אֲבָהָתוֹהִי וְקָם דָרָא אוּחֲרָנָא בַּתרֵיהוֹן דְלָא יַדְעִין לְמִדחַל מִן קֳדָם יְיָ וְאַף יַת עוֹבָדָא דִי עֲבַד לְיִשׂרָאֵל׃ יא וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשׂרָאֵל יַת דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפלַחוּ יַת בַּעֲלַיָא׃ יב וּשׁבַקוּ יַת פּוּלחָנָא דַיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהַתְהוֹן דְאַפֵּיק יַתְהוֹן מֵאַרעָא דְמִצרַיִם וּטעוֹ בָּתַר טַעֲוַת עַממַיָא מִטַעֲוַת עַממַיָא דִי בְּסַחרָנֵיהוֹן וּסגִידוּ לְהֵין וְאַרגִיזוּ קֳדָם יְיָ׃ יג וּשׁבַקוּ יַת פּוּלחָנָא דַיְיָ וּפלַחוּ לְבַעֲלָא וּלְעַשׁתְּרָתָא׃ יד וּתקֵיף רוּגזָא דַיְיָ בְּיִשׂרָאֵל וּמַסרִינוּן בְּיַד בּוֹזְזֵיהֶן וּבָזוּ יַתְהוֹן וּמַסרִינוּן בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר וְלָא יְכִילוּ עוֹד לְמֵיקַם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ טו בְּכָל אֲתַר דִי נְפַקוּ מַחָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת בְּהוֹן לְבִישָׁא כְּמָא דְמַלֵיל יְיָ וּכְמָא דְקַיֵים יְיָ לְהוֹן וַעֲקַת לְהוֹן לַחֲדָא׃ טז וַאֲקִים יְיָ נְגִידִין וּפַרקִינוּן מִיַד בָּזְזֵיהוֹן׃ יז וְאַף מִן נְגִידֵיהוֹן לָא קַבִּילוּ אֲרֵי טָעוּ בָּתַר טַעֲוַת עַממַיָא וּסגִידוּ לְהוֹן סָטוּ בִּפרִיעַ מִן אוֹרחָא

מסורה

ג' · ב' מ"ל ואת יהושע צויתי למערבאי ולמדינחאי קיבון ג' · כולהון מ"ל בספ' · ל' · ה' · י"ד. ג' מ"ל · ד' דסמי' · ב' מ"ל · ל' חסר, וג' חסר' בליסנא · ל' ומ"ל · ו' מ"ל · ו' מ"ל · ג' · ל' ומ"ל · ב' דסמיכי

וכל ימי ג' דסמיכי בקריאה וסי' ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע. וחברו ויעבדו העם את. וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה ונמסר גם בסוף יהושע: יהושוע ב' מ"ל וסי' ואת יהושוע צויתי. אשר האריכו ימים: ה' אלהי אבותם ד' דסמיכי בקריאה וסי' למען יאמינו כי נראה אליך ה'. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' דמשנה תורה. ויעזבו את ה' אלהי אבותם המוציא אותם מארץ דשפטים. בעזבם את ה' אלהי אבותם: אבותיו ג' מלאים וסי' וגם כל הדור ההוא נאספו. כל לבבו הכין לדרש. תבא עד דור אבותיו: סביבותיהם ב' מ"ל וסי' ויסעו ויהי חתת. ויעזבו את ה' אלהי אבותם דשפטים: ויצר ג' וסי' בלשון תרגום יעקב אשתבע לאמנון ופי' נמסר בריש וישלח:

מצודת ציון

לצודר נכסית: (ט) חרס. הוא סרח האמור בספר יהושע ומתהפך הוא כמו כבש כשב: (י) נאספו. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ'): (יג) לבעל ולעשתרות. שמות ע"ג: (יד) שוסים. דורכים ורומסים כמו ושסו הבתים (זכריה י"ד): וימכרם. מסרם וכאלו מכרם: (טו) ויצר. מלשון צר ודוחק: (יז) זנו. המשילם לזונה העוזבת בעל נעוריה ותאהב זולתו

מצודת דוד

...נאמר בסוף יהושע חזר וכתבו כאן לומר עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו ...גפנו ותחת תאנתו: (ז) ויעבדו העם. וגם הם הכירו בהטובה ועבדו את ה' ...י וכו' מ"מ מהרו שכחו מעשה ה' ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים כמו ...ם והולך: אשר ראו. אלו הזקנים אשר ראו וכו' ובזה היו מיישרים לב ישראל ...את ה': (י) לא ידעו. בידיעה מושכלת: וגם את המעשה. לא ידעו גם את ...ה כי נשכח מהם: (יד) מסביב. היושבים סמוכים הלוחץ יותר מן האויב הבא ממרחק והולך לו: ולא יכלו עוד לעמוד. היות באלו הדברים יספר בדרך כלל מעשיהם וגמולם כל ימי השופטים ואמר אם בתחלה היה להם תקומה מה. אולם בסוף לא יכלו לעמוד ולהתקיים: (טו) בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו למלחמה בא עליהם רעה וכרעו ונפלו: (טז) ויושיעום. בכדי להושיעם מן האויב כי הם יוכיחו את העם לשוב לה' ואם ישמעו יהיו נושעים: (יז) וגם. ר"ל אבל לא הועיל בזה כי גם אל שופטיהם לא שמעו: סרו מהר. ר"ל במהירות רב ובפעם

אחת

רדק

וכן ויאמר לו כרו לעדי אינו ועניכם ענין כרה שני שרשים והענין אחד : (יט) לא הפילו ממעלליהם . ממעללי אבותם לא הפילו דבר רע אחד אלא ככל רעתם עשו : (א) לנסות בם את ישראל . הדור הבא אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען שהיו בדרך נס ולא בגבורת ישראל אלא שהקדוש ב"ה היה נלחם בעבורם :
(ב) רק למען . רק הניחם למען ידעו דורות בני ישראל אלה הבאים אחר הדור הראשון שידעו מה היא המלחמה אם לא ישמרו דרך ה' והריכים הם שילמדו אותם דרכי המלחמ' כי אין ה' נלחם בעבורם רק הדור אשר היה לפנים לא ידעו דרכי המלחמה כי לא הצטרכו להם כי ה' נלחם להם ואיש אחד מהם ירדוף אלף ומה היו אלה הגוים אשר הניח ה' אשר לא

רשי

הזה שופט אחר שופט : (יח) וכי הקים . לשון הווה וכאשר היה מ...
שופטים והיה ה' עם השופט וגו' : כי ינחם . שהיה מתנחם להם ...
כן תרגם יונתן : מנאקתם . מפני נאקתם הצועקה לפניו מפני או...
(יט) לא הפילו . לא הניחו דבר להיות נוכחים על כל הבא ע...
(כב) השומרים הם . ה"...
פתח הוא נקוד לפי ...
שאלה ונסיון : (א) ל...
את ישראל . את דור ה...
לא ידעו את נסי מלחמ...
ולא ראו את המעש...
והמרו במקום : (ב) ...
דעת . רק לדבר ה...
הניחם למען דעת ...
דורות בני ישראל הנ...
החטא גורם כי ע...
זקוקים ללמדם מלחמ...
אשר לפנים . שהיו ...
לשרת את ה' : לא ...
למלחמות הללו וט...
ול...

תרגום

דַאֲזַלוּ אֲבָהַתְהוֹן לְקַבָּלָא פִקּוֹדַיָא דַייָ לָא עֲבַדוּ כֵן : יח וַאֲרֵי אָקִים יְיָ לְהוֹן נְגִידִין וַהֲוָה מֵימְרָא דַייָ בְּסַעֲדֵיהּ דִנְגִידָא וּפָרִיק לְהוֹן מִיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן כָּל יוֹמֵי נְגִידָא אֲרֵי מְתִיב מִמֵימְרָא דַאֲמַר יְיָ וּמְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן וּפָרִיק לְהוֹן מִן קֳדָם דַחֲקֵיהוֹן וּמְשַׁעְבְּדֵיהוֹן : יט וַהֲוָה כַד מָאִית נְגִידָא תַּיְבִין וּמְחַבְּלִין מֵאֲבָהַתְהוֹן לְמֵהַךְ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָא לְמִפְלְחֲהֶן וּלְמִסְגַד לְהֶן לָא שַׁבְקִין מֵעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא וּמֵאוֹרְחַתְהוֹן מְקַלְקְלָתָא : כ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר חֲלַף דִי עֲבָרוּ עַמָא הָדֵין עַל קְיָמִי דִי פַקֵדִית יַת אֲבָהַתְהוֹן וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרִי : כא אַף אֲנָא לָא אוֹסִיף לְתָרָכָא אֱנָשׁ מִן קֳדָמֵיהוֹן מִן עַמְמַיָא דִי שְׁבַק יְהוֹשֻׁעַ וּמִית : כב בְּדִיל לְנַסָאָה בְהוֹן יַת יִשְׂרָאֵל הֲנַטְרִין אִינוּן יַת אוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֵהַךְ בְּהוֹן כְּמָא דִי נְטַרוּ אֲבָהַתְהוֹן אִם לָא : כג וּשְׁבַק יְיָ יַת כָּל עַמְמַיָא הָאִלֵין בְּדִיל דְלָא לְתָרְכוּתְהוֹן בִּפְרִיעַ וְלָא מַסְרִינוּן בִּידָא דִיהוֹשֻׁעַ : א וְאִלֵין עַמְמַיָא דִי שְׁבַק יְיָ לְנַסָאָה בְהוֹן יַת יִשְׂרָאֵל יַת כָּל דְלָא הֲווֹ יָדְעִין יַת כָּל קְרָבֵי כְנָעַן : ב לְחוֹד בְּדִיל דְיִדְעוּן דָרַיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַלָפוּתְהוֹן קְרָבָא לְחוֹד דְמִלְקַדְמִין לָא

שופטים

אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם לִשְׁמֹעַ מִצְוֹת־
יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵן : יח וְכִי־הֵקִים יְהוָה ׀ (י"ד ר"פ בנבי')
לָהֶם שֹׁפְטִים וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט (ו')
וְהוֹשִׁיעָם מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי (ב')
הַשּׁוֹפֵט כִּי־יִנָּחֵם יְהוָה מִנַּאֲקָתָם (ב' מ"ל. ד'. ל')
מִפְּנֵי לֹחֲצֵיהֶם וְדֹחֲקֵיהֶם : יט וְהָיָה ׀ (ל' . ל')
בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יָשֻׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ (ב' מ"ל. ו' חס')
מֵאֲבוֹתָם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ
מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכָּם הַקָּשָׁה : כ וַיִּחַר־ (ל' ס"פ)
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעַן אֲשֶׁר
עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי : (ל')
כא גַּם־אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ (י"ו בליש' ור"פ ול' ר"פ בספרי)
מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־עָזַב יְהוֹשֻׁעַ
וַיָּמֹת : כב לְמַעַן נַסּוֹת בָּם אֶת־ (ו' פסו' בם בם)
יִשְׂרָאֵל הֲשֹׁמְרִים הֵם אֶת־דֶּרֶךְ יְהוָה (ל')
לָלֶכֶת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־ (ג' דסבירי' בה)
לֹא : כג וַיַּנַּח יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה (ו' דגש)
לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מַהֵר וְלֹא נְתָנָם בְּיַד
יְהוֹשֻׁעַ :
ג א וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ יְהוָה לְנַסּוֹת (ל' וכל קריאה אלה הגוים)
בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּ אֵת כָּל־מִלְחֲמוֹת כְּנָעַן : ב רַק (ל')
לְמַעַן דַּעַת דֹּרוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם (ל' וחד וללמד')
מִלְחָמָה רַק אֲשֶׁר־לְפָנִים לֹא יְדָעוּם :

מסורה

והיה ה' ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בזכריה סימן י"ד : ינחם ד' וסי' נמסר בסדר בשלח : ישיבו ז' חס' בנביאים וכתובים וסי' נמסר בסדר לך לך : גם אני ו' ר"פ דסמיכי וסי' גם אני לא אוסיף להוריש . גם אני אבחר בתעלוליה' ומגורתם אביא. גם אני נשאתי את ידי תנינא : אודך בכלי נבל . לא אחשך פי. באידכם אשחק . וכל מצעות פסוקים דכוו' גם אני במ"ח וגם : ללכת בם ו' פסוקים אית בהון בם בם וסי' למען נסות בם את ישראל . וכלה אפי וחמתי בם . בקבצי את בית ישראל. ועשיתי באפך ובקנאתך . ועשית בם נקמות גדולות . מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי. ישרים :

תולדות אהרן גם אני . עקדה שער פו : ואלה.
סס : ללמדם מלחמה . ע"ג כה :

רלבג

(יח) וספר דרך כלל ...
מנהגם בימי השופ...
שלא יתישבו לעבוד ...
אם בימי השופט וכמ...
להשחית דרכם : (כ) ...
אף השם יתברך ...
ואמר שלא יוסיף לס...
מפניהם מן הגוים ...
יהושע וימות : (כב) כ...
לנסות בם את ישראל ...
הם את דרך ה' וזה ...
סבה לגלות מום ישרא...
בלתי חזקים באמו...
יתב' ולזה לא היו ישרא...
אל שתשלם להם בי...
השמדת כל הגוים ...
(א) ואלה הגוים א...
ה' לנסות בם את י...
כל אשר לא ידעו ...
מלחמות כנען . ר"ל ...
הרגישו איך היו מלח...
כי לא בחרבם ירשו אר...
לא הושיעה למו אך ...
היה הנלחם להם ...
הרגישו בזה רק פעם ...
יתב' : (ב) למען דע...
ישראל כי עתה הם ...
ללמדם ענין המלחמ...
והיר...

מצודת ציון

זולתו : (יח) ינחם . ענין הפוך מחשבה : מנאקתם . ענין צעקה מכאב לב כמו שמעתי את נאקת (שמות ו') : לוחציהם ודוחקיהם . הוא כפל ענין במלות שונות וכא לחזק הדבר והוא כלל גדול בדברי הנביאים : (יט) לא הפילו . לא גרעו ודוגמתו לא נופל אנכי מכם . (איוב י"ב) : ממעלליהם . ממעשיהם : (כ) ויחר . ענין כעס : יען . בעבור : (כא) להוריש . לגרש : עזב . הניח : (כב) נסות . מלשון נסיון : סרכי

מצודת דוד

אחת סרו מכל וכל מן הדרך וכו' ולא באיחור מעט מעט : לשמוע . אש... לא עשו כן . כאשר עשו אבותם : (יח) וכי הקים . וכאשר היה מקים להם ... עם השופט . עם כל שופט בזמנו : והושיעם . מוסב על ה' : מנאקתם . מח... להתפלל ולשוב לה' ולא מאהבת המקום כ"א מלחץ האויב : (יט) והיה במות ... ר"ל גם התשובה ההיא לא היתה כ"א מתוכחות השופט ומיד שמת ואינו ... שבו והשחיתו דרכם מעין דרכי אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט ההוא : לא הפילו . לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה : (כא) גם אני ... גמלו אשלם כן גם אני : אשר עזב וכו' . ר"ל מדעת עזבם במקומם ומת כי לא רצה לגרש כולם בחייו וכמש"ה מעט מעט אגרשנו (שמות כ"ג) : (כב) למ... ר"ל בעבור זה בחר ה' בזה העונש ולא בזולתו כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא וז"ש השומרים וכולי : (כג) וינח . בעבור זה ... העונש והניח את העו"ג האלה האמורים למעלה : לבלתי הורישם מהר . ר"ל אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר כ"א מעט מעט ולזה לא נתנם מאז ב... ובעבור העונש ולמען נסות וכו' הניחם מכל וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה : ג (א) את כל וכו' . אלו הדורות הבאים אשר לא ידעו להשכיל הנסים הנעש... בעת נלחם בכנען ובעבור זה היתה רפויה בידם אמונת ה' ולזה הניח העו"ג האלה לנסותם בהם : (ב) רק למען דעת. ר"ל רק בעבור זה יבכילו ד... הנסים הנעשה להן מאז : ללמדם מלחמה . ר"ל הנה בהשאיר העו"ג הלא ילחמו בם ויהיה א"כ מהצורך ללמדם טכסיסי מלחמה כי רק הדור אשר היו לפ... יהושע המה לא ידעו טכסיסי מלחמה כי ה' נלחם להם אבל לאח"ז יצטרכו לדעתם כי בעבור מעשיהם יעזבם ה' אל המקרה ואז ישכילו לדעת הנסים הנע... ויאמינ...

רשי

להם : (ג) חמשת סרני פלשתים . הם העובדי כוכבים אשר הניח
(י) ותהי עליו רוח ה'. דרש רבי תנחומא נסתכל בהם שאמר הקב"ה
צרים ראה ראיתי את עני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו
י שעתידין לטעות בעגל ואף על פי כן ראיתי את עני עמי זו
יאל אמר בין זכים
ים עליו להושיעם :
את

רדק

לא נתנם ביד יהושע חמשת סרני פלשתים וגו' : (ג) ופי' חמשת סרני פלשתים. המקומות שהיו מושלים בהם חמשת סרני פלשתים הם חמש ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ושאר הערים הקטנות והכפרים והנה ראינו כי יהודה לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם ואיך אמר כי אלה הגוים הניח ה' לנסות בם את ישראל אפשר כי אחר כן לקחום הפלשתים מידם ואמר הניח ה' על אותם שלא לכדום ישראל כלל וכן אמר הניח על אשר לכדום ישראל ואחר כן הניח הגוים לקחתם מיד ישראל ופי' וכל הכנעני אותם שהיו יושבים בהר הלבנון : (ח) ביד כושן רשעתים . כך היה שמו ואפשר כי רשעתים שם מקום ובדרש מהו רשעתים על שני רשעיות שהרשיעו ארם לישראל אחת של בלעם ואחת של כושן : (י) ותהי עליו רוח ה'. ת"י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם ה' ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה כי התעורר בגבורה להלחם עם כושן והוסר כל פחד ומורך לב ממנו בסיוע הבורא עליו וכן ת"י ורוח ה' לבשה את גדעון ורוח גבורה מן קדם ה' וכן ותהי על יפתח רוח

רלבג

שנפקד מהם בסיר
שם יתברך מהם כי
לא היו צריכים לדעת
ן המלחמה כי ה'
ם : (ג) ואמר שהכר
שם יתב' שלא יתן
ע חמשת סרני פלשתי'
לכדו מהם שבט יהודה
יהושע עזה ואשקלון
נה נשאר להם העמק
ר בראש זה הספר .
שנאמר שיושבי העמק
ת אלו הערים מיד
זה מלאכו כי עם
רני פלשתים היו עזה
עקרון אשדוד גת כמו
ספר שמואל : (ח) והנה
ר עבדו בני ישראל
רשעתים מלך ארם
נה : (ט) והקים ה'
יע את עתניאל בן
בו לשם יתב' והיתה
ה' והנהיג ישראל
שונחת וגברה ידו על
עתים מלך ארם שמנה
שר שיהיה זה נבואה
חלק מה מרוח הקדש :
הנה שקטה הארץ
שנה מעט בתחלת
י לא יתכן שיהיו ימי
מ' שנה כמו שאנחנו
לבאר בע"ה בענין
(יב) ואחר מות עתניאל
נו ישראל לעשות הרע
' והכניע השם ישראל
את עגלון מלך מואב
שמנה עשרה שנה
כם עיר התמרים והיא
ירחו

ג חֲמֵשֶׁת ׀ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְכָל־הַכְּנַעֲנִי
וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְּבָנוֹן מֵהַר ל' וג' כ"כ בליש'
בַּעַל חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃ ד וַיִּהְיוּ
לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל לָדַעַת ג'
הֲיִשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר־צִוָּה ל'
אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
יָשְׁבוּ בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי כתמ"פוס סי' ב' קדמאי קרמי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ו וַיִּקְחוּ אֶת־
בְּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם
נָתְנוּ לִבְנֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם׃
ז וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָאֲשֵׁרוֹת׃ ח וַיִּחַר־אַף ב' ומ"ל כי בערת האסרו'
יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרַם נַהֲרָיִם וַיַּעַבְדוּ ד'
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם
שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ ט וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי ב'
יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֵת עָתְנִיאֵל בֶּן־ ד'
קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ׃ י וַתְּהִי עָלָיו
רוּחַ־יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא
לַמִּלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרָם וַתָּעָז יָדוֹ עַל ד' . ב' קמץ ונספר'
כּוּשַׁן רִשְׁעָתָיִם׃ יא וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ
אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז׃
יב וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְחַזֵּק יְהוָה
אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל כ"א פסו' על כל ומלה
עַל כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כיניהון

תרגום

הֲווֹ יָדְעִין׃ ג חַמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל כְּנַעֲנָאֵי וְצִידוֹנָאֵי וְחִוָּאֵי יָתְבֵי טוּרָא דְלִבְנוֹן מִטּוּר מֵישַׁר חֶרְמוֹן עַד מַעֲלָנָא דַחֲמָת׃ ד וַהֲווֹ לְנַסָּאָה בְהוֹן יַת יִשְׂרָאֵל לְמִידַע הֲיְקַבְּלוּן יַת פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ דְפַקֵּד יַת אֲבָהָתְהוֹן בִּידָא דְמשֶׁה׃ ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְתִיבוּ בְּגוֹ כְּנַעֲנָאֵי חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ ו וּנְסִיבוּ יַת בְּנָתֵיהוֹן לְהוֹן לִנְשִׁין וְיַת בְּנָתְהוֹן יְהִיבוּ לִבְנֵיהוֹן וּפְלַחוּ יַת טַעֲוָתְהוֹן׃ ז וַעֲבַדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאִתְנְשִׁיאוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן וּפְלַחוּ יַת בְּעֲלַיָּא וְלַאֲשֵׁרָתָא׃ ח וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמַסְרִינוּן בְּיַד כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִי עַל פְּרָת וּפְלַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת כּוּשַׁן חַיָּבָא תְּמַנֵי שְׁנִין׃ ט וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקִים יְיָ פָּרִיק לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּפָרְקִינוּן יַת עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב דִזְעֵיר מִנֵּיהּ׃ י וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל וּנְפַק לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְסַר יְיָ בִּידוֹהִי יַת כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִי עַל פְּרָת וּתְקֵפַת יְדֵיהּ עַל כּוּשַׁן חַיָּבָא׃ יא וּשְׁדוֹפַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין וּמִית עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז׃ יב וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף יְיָ יַת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל עַל דַעֲבָדוּ יַת דְבִישׁ קֳדָם יְיָ׃

ויעשו בניישראל את הרע עשייה את הרע ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר שופטים ; ז' פסוקים אית בהון את את את ואת וסי' נמסר בסדר אחרי מות :

מצודת ציון

ג (ג) סרני . ענין שררה :
(ו) אשרות . אילן הנעבד :
(י) ותעז . ענין חוזק : (יא) ותשקוט. ענין מניחה : אטר

מצודת דוד

מעתה בה': (ג) חמשת . מוסב על המקרא שלפני פניו לומר ואלה הע"ג ...ות וכו' : סרני פלשתים . ר"ל מקומות ממשלתם ואף שבני יהודה כבשו ...ם עזה ואשקלון ועקרון כמ"ש למעלה הנה לאח"ז חזרו הפלשתים ולקחו ...אז לא יכלו בני יהודה לגרשם : יושב הר הלבנון . ר"ל וכל הכנעני וכו' אשר ...הר הלבנון מן הר בעל וכולי עד המקום שבאים דרך בו אל חמת : (ד) ויהיו . ...באלה : הישמעו . לבלתי לכת אחרי אלהיהם : (ו) ויקחו . ר"ל אבל לא ...נסיון ולקחו בנותיהם וכולי וסוף הדבר היה שעי"ז עבדו אלהיהם : (ז) ויעשו . וכו' עד הנה אמר דרך כלל ספור מעשיהם בכל ימי השופטים ומעתה יחזור לספר דרך פרט בימי כל שופט ושופט ואמר טרם שעמד השופט הראשון עשו הרע : (ט) את עתניאל . מוסב על מושיע לומר את עתניאל הקים למושיע : (י) רוח ה'. התעוררות חכמה לשפוט ואמיץ לבב להלחם : ותעז ידו . חזקה ידו לנצחו בכל פעם : (יא) ותשקוט . עי"ז שקטה הארץ ונחה מן המלחמה עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד כ"כ בס"ע : (יב) ויחזק ה'. חלא היה וה' חזקו על ישראל בעבור מעשיהם

רדק

רוח ה׳ ושרא על יפתח רוח גבורה מן קדם ה׳: (יג) עיר התמרים. ת״י קרתא דיריחו וכבר כתבנו דעתנו בו ואמר וירשו לומר כי כשהלכדוה לא שללוה והלכו להם אלא נאחזו בה וישבו בה כאילו היתה להם ירושה: (טו) אטר יד ימינו. סגור יד ימינו שלא היה שולט בה והיה שמאליו והוא מן ואל תאטר עלי באר פיה: (טז) ולה שתי פיות. מן לפי חרב שהוא הצד החד אשר לחרב וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים: גומד ארכה. שיעור אמה וכן ת״י גרמידא: למדיו. למלבושיו: (יז) איש בריא. גבר פטים שמן וכן להבריאכם להשמינכם וכן עשרה בקר בריאים שמני׳: (יט) מן הפסילים. ממקום שהיו פסילים שם אבנים וכת״י מן מחצביא ויש לשאול מאחר שהיה בדעת אהוד להמית עגלון בענין הזה למה הלך ואחר כך שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי יודע היה אחר שיאמר לו דבר סתר לי שהיה מוציא העומדים עליו וי״ל כדי שיראה כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר כלה להקריב המנחה כדי שלא ירגישו בו שבא לדבר אחר אלא על דבר המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאדם שנזכר ואמר דבר אחד שכחתי לדבר אל המלך ועוד שאם ירגישו בו אחר המעשה היה נקל לו להמלט על נפשו ולברוח ממה שהיה אם היה עם נושאי המנחה: ויאמר הס. שתוק עד שיצאו העומדים עלי: (כ) המקרה. שם בשלם מחתה ולולי הרי״ש היה דגוש והוא מענין קר וחם כלומר עליה עשויה חלונות חלונות להכנס בהן הרוח לקרר ועומדים שם בימי הקיץ וכת״י בעליה בית קיטא: דבר אלהים לי אליך ויקם

תולדות אהרן בעליית המקרה. סנהדרין ס׳:

שופטים ג

יג וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו אֶת־בְּנֵי־עַמּוֹן וַעֲמָלֵק
וַיֵּלֶךְ וַיַּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּירְשׁוּ אֶת־
עִיר הַתְּמָרִים׃ יד וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה׃ טו וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה
וַיָּקֶם יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֵהוּד
בֶּן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ אִטֵּר יַד־
יְמִינוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה
לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב׃ טז וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד
חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר
אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ׃
יז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ
מוֹאָב וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא מְאֹד׃
יח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם נֹשְׂאֵי הַמִּנְחָה׃
יט וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת־
הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ מֵעָלָיו כָּל־
הָעֹמְדִים עָלָיו׃ כ וְאֵהוּד ׀ בָּא אֵלָיו
וְהוּא־יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־
לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים

יג וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ יָת בְּנֵי עַמּוֹן וַעֲמָלֵק וַאֲזַל וּמְחָא יָת יִשְׂרָאֵל וִירִיתוּ יָת קַרְתָּא יְרִיחוֹ׃ יד וּפְלַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב תְּמָנֵי עַסְרֵי שְׁנִין׃ טו וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקֵים יְיָ לְהוֹן פָּרִיק יָת אֵהוּד בַּר גֵּרָא בַּר שִׁבְטָא דְבִנְיָמִין גַּבְרָא גְּמִיד בִּידֵיהּ דְיַמִּינָא וְשַׁדַּרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּידֵיהּ תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב׃ טז וַעֲבַד לֵיהּ אֵהוּד חַרְבָּא וְלַהּ תְּרֵין פּוּמִין גַּרְמִידָא אַרְכַּהּ וְזָרֵיז יָתַהּ מִלְרַע לִלְבוּשׁוֹהִי עַל יַרְכֵּיהּ דְיַמִּינֵיהּ׃ יז וְקָרֵיב יָת תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב וְעֶגְלוֹן גְּבַר פְּטִים לַחֲדָא׃ יח וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי לְקָרָבָא יָת תִּקְרוּבְתָּא וְשַׁלַּח יָת עַמָּא נָטְלֵי תִּקְרוּבְתָּא׃ יט וְהוּא תָב מִן מַחְצְבַיָּא דְעִם גִּלְגְּלָא וַאֲמַר פִּתְגָּמָא דְסִתְרָא אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ מַלְכָּא וַאֲמַר סְלִיק וּנְפַקוּ מֵעִלָּוֹהִי כָּל דְקַיְמִין עִלּוֹהִי׃ כ וְאֵהוּד עָאֵל לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתֵיב בַּעֲלִיַּת בֵּית קִיטָא דִילֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר אֵהוּד פִּתְגָּמָא דַייָ לִי

שמונה ג׳ מלאים בנביאים וסי׳ את עגלון. בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר. ומעלות שמונה מעליו. וכל ד״ה דכוו׳ מלאים׃

רשי

(יג) את עיר התמרים. יריחו: (טו) אטר יד ימינו. ת״י גבר גמיד ידא[...]
וכל גמיד ל׳ ארמי הוא דבר כווץ תחתת חולי רוטרייט בלע״ז לא כי[...]
ביד ימינו. ובלשון עברי אטר אטום כמו אל תאטר עלי באר פיה א[...]
ימינו שלא היה שולט בה: (טז) גומד ארכה. אמה גדומה. ובלשו[...]
(דויתן לאנג) ובלשו[...]
גשקורטא: על ירך [...]
לפי שבשמאלו שולט [...]
בשמאלו: (יז) איש [...]
פטים: (יח) וישלח א[...]
חזר לאחוריו וליוה א[...]
ישראל אשר באו עמ[...]
את המנחה וליוה א[...]
הגלגל: (יט) והוא שב [...]
מן הפסילים. מקום [...]
שם אבנים מן ההר וכ[...]
יונתן מן מחצביא [...]
עגלון ויאמר לו: ויאמ[...]
אמר עגלון שתקו [...]
מעלי. ויונתן תרגם ה[...]
הוציא כל איש ואף ע[...]
הס לשון שתוק: (כ[...]
המקרה. בעליית קייט[...]
לאויר וצוננת: דבר ל[...]
אליך. וצריך אתה [...]
ויקם מעל הכסא. ל[...]
ויצא[...]

רלבג

ירחו כמו שנזכר בתור[...]
ירחו עיר הת[...]
(טו) וכששבו ישראל [...]
הקים להם מושיע [...]
גרא משבט בנימן ו[...]
עשה לו מלחמה וזה ש[...]
ששלחו ישראל מנחה
כדי שיתכן לו יותר ל[...]
בטח והוא היה אטר [...]
והיה זה גם כן סבה ש[...]
בלקיחתו החרב ביד [...]
(טז) ועשה החרב ב[...]
פיות כדי שתכנס בק[...]
החדות אשר בשני צדדי[...]
אותו תכף ולא היה [...]
כדי שלא יוכר ולזה
ארכה כי אם אמה ו[...]
מתחת למדיו כדי של[...]
(יח) והנה זכר שאחר

המנחה לעגלון שלא את העם נושאי המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההצלה לנושאי המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת א[...]
והנה בחר אהוד היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שכבר יתכן ההמלט בקלות יותר בשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למ[...]
עם שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו ששכח הדבר שהיה לו לדבר עמו מגד שמלא מקים לדבר אתו זה הדבר לא שכוון
על הכוונה הראשונה כי זה כלו ממה שיוסיר אל שהסמך בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברו אתו: וזכר שכבר היה עגלון שמן מאד לצורך מה ש[...]
זה שכבר סגר החלב בעד הלהב: (יט) והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראו בו ישראל היותם לו לעבדים נאמנים וא[...]
לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים ל[...]
רצה לומר שישתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דברי׳ אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר ש[...]
אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד: (כ) ואחר זה נתקרב אהוד אליו והנה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשויה לקרר ב[...]
ולו[...]

מצודת ציון

(טו) אטר. ענין סגירה כמו ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים ס״ט) ור״ל כאלו יד ימינו סגורה כי לא שלט בה: (טז) פיות. חודה של חרב נקראת פה: גמד. אמה וכן גמדים במגדלותיך (יחזקאל כ״ז) שר״ל אנשי מדה קצרה: למדיו. למלבושיו כמו מדו בד (ויקרא ו׳): ירך. צד כמו ירך המזבח (שם א׳): (יז) בריא. בעל בשר שמן וכמו עשרה בקר בריאים (מ״א ה׳): (יט) הפסילים. מקום שמחליקים שם פני האבנים כמו ויפסלו בוני שלמה (שם ה׳): הס. ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י״ג): מעליו. מאצלו: (כ) בעלית. מלשון עליה הבנויה ממעל: המקרה. מלשון קור וצינה:
ויתקעה

מצודת דוד

מעשיהם הרעים: (יג) ויאסוף וכו׳. מלבד בני עמו: (טו) בן הימיני. מבני[...]
איש אטר וכו׳. יבאר הסיבה שלא נשמר מלך מואב מחרב אהוד לפי שה[...]
ולזה חגרה בירך ימין להיות כח לו לאחזה בשמאלו ולא היה א״כ נראה ביר[...]
דבר בולט מתחת למדיו ולזה לא הרגיש בדבר כי לא חשב שהוא שמאלי[...]
וכו׳ מנחה. בכדי שלא ירגיש בדבר ויבטח בו בראות הכנעתו להביא[...]
(טז) שני פיות. להמיתו בקלות ומהר: גומד ארכה. קצרה ממדת חר[...]
חגרה מתחת למדיו מ״מ נרגש היה בליטתה אם היתה כמדת חרב: על יר[...]
[...]לה ות כוח לו לאחזה בשמאלו: (יז) איש בריא. גם זה היתה סיבת מיתתו כי על היותו שמן ובעל בשר יקשה עליו הקימה וטרוד בה ולא היה נשמר מאהוד:
להקריב. אחר שמסר כל המנחה: וישלח וכו׳. כי האחד בקל יוכל להמלט משא״כ כשהם רבים: (יט) והוא שב. עשה עצמו כשוכח דבר מה: את הגלגל. א[...]
דבר סתר. ר״ל לזה לא דברתי עמך בהיות פה נושאי המנחה: ויאמר הס. כאומר אם דבר סתר הוא בפני בני עמך שתוק ולא תדבר באזני העומדים מבני עמי[...]
בשמעם דבר המלך יצאו מעלמם: (כ) בא אליו. נתקרב אליו: בעלית המקרה. בהיות הזמן חם ישב בעליה עשויה בחלונות מרווים להק[...]

רשי

מנו רות : (כב) הנצב . הוא הברזל שהסכין תחוב לתוכו שקורין הול"ט
הוא המעמיד החרב ע"ש מערה : הלהב . הוא הסכין שקורין ברלג"ט
בלע"ז למ"א : ויסגיר החלב . שמנו שהיה שמן מאד וכסה את כל אורך
ויצא הפרשדונה. תרגם יונתן ונפק אוכליה שפיך . עשאן כשתי תיבות
ומשת לשתיקן ויצא הפרש
שפכ'. שפך שדא כתרגומו:
א אהוד המסדרונה .
גלויה אל המסדרונה
יונתן אכסדרא :
במסתח : (כד) והוא
אהוד יצא ועבדיו של
באו : מסיך רגליו .
צורכיה כם נקביס
: (כה) עד בוש . עד
כלומר זמן ארוך :
ולט . ברח אישקמלוויי"ר
: עד התמהמהם . כמו
תלך במסבי . את האבנה
חסן . בעיד שבניכו חספי'
שעירתה . יער דק ועב
ברוז"ש בלע"ז וטיב הוא
והרבה יש בסדר זרעים
חולכית דקיס קה"יין
הופך את השער אם
שער כותש : (כז) ויהי
שעבר את הירדן ובא
נארץ כנען : בהר
. שהיה בארץ כנען
הירדן המערבי וארץ
ביה' בעבר הירדן במזרחו
שלטו בישראל ועברו
ירדן ירשו את יריחו כמו
למעלה ונתנו את
ס ושליטיהם על ישראל:
רדפו

תנ"ך ותרגום

לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא׃ כא וַיִּשְׁלַח
אֵהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב ל'
מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ׃ ל'
כב וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר ל'
הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב ל'
מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה׃ כג וַיֵּצֵא ל' וחסר
אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת ל' ומ"ל
הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל׃ כד וְהוּא יָצָא ל"נ ר"פ
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא ל' וכתיב כן ל'
אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה׃ כה וַיָּחִילוּ ג' ובטעני' ל'
עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹּתֵחַ דַּלְתוֹת ג'
הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ ל'
וְהִנֵּה אֲדֹנֵיהֶם נֹפֵל אַרְצָה מֵת׃ כו וְאֵהוּד
נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם וְהוּא עָבַר אֶת־ ל'
הַפְּסִילִים וַיִּמָּלֵט הַשְּׂעִירָתָה׃ ג' מ"ל. ל'
כז וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר בְּהַר ב' מ"ל בבואו בשעריך ל'
אֶפְרָיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־

לְמַלָּלָא עִמָּךְ וְקָם מֵעַל
כּוּרְסֵיהּ׃ כא וְאוֹשִׁיט אֵהוּד
יַת יַד שְׂמָאלֵיהּ וּנְסִיב יַת
חַרְבָּא מֵעַל יַרְכָּא דְיַמִּינֵיהּ
וּקְבָעָהּ בִּמְעוֹהִי׃ כב וְעָל
אַף דִּסְתְּקָא בָּתַר שִׁנְנָא
וְטַמְטֵם שׁוּמְנָא בְּאַפֵּי
שִׁנְנָא אֲרֵי לָא־שְׁלַף חַרְבָּא
מִמְּעוֹהִי וּנְפַק אוּכְלֵיהּ
שְׁפִיךְ׃ כג וּנְפַק אֵהוּד
לְאַכְסַדְרָא וַאֲחַד דָּשֵׁי
עִלִּיתָא בְּאַפּוֹהִי וַאֲנַף׃
כד וְהוּא נְפַק וְעַבְדוֹהִי עָלוּ
וַחֲזוֹ וְהָא דָּשֵׁי עִלִּיתָא
אֲחִידָן וַאֲמַרוּ בְּרַם עָבֵיד
הוּא יַת צוֹרְכֵיהּ בְּאִדְּרוֹן
בֵּית קִיטָא׃ כה וְאוֹרִיכוּ
עַד סַגִּי וְהָא לֵיתוֹהִי פָּתַח
דָּשֵׁי עִלִּיתָא וּנְסִיבוּ יַת
מַפְתְּחָא וּפְתַחוּ וְהָא
רִבּוֹנְהוֹן טְרִיף רְמֵי עַל
אַרְעָא מִית׃ כו וְאֵהוּד
אִשְׁתְּזִיב עַד אִתְעַכְּבֵיהוֹן
וְהוּא עֲבַר יַת מַחְצְבַיָּא וְאִשְׁתְּזִיב לִשְׂעִירָתָא׃ כז וַהֲוָה בְּמֵיתוֹהִי וּתְקַע
בְּשׁוֹפְרָא בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּנְחַתוּ עִמֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן טוּרָא וְהוּא

והנה איננו ג' דסמיכי בקריא' וסי' וירא יעקב את פני לבן והנה איננו. ויחילו עד בוש. ויעבר והנה איננו. אנ"ך: הפסילים ד' מלאים בליש' בקריא' וסי' והוא שב מן הפסילים. והוא עבר את הפסילים. תרויהון דעגלון. וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי. לכל הפסילים דאמון. ושארא פסלים ביו"ד בתרא:

תולדות אהרן אך מסיך. יבמות קג:

רדק

ויקם מעל הכסא . אמרו רז"ל לפיכך זכה עגלון שתצא בתו אם למלכות ישראל והיא רות המואביה שהיתה בת עגלון : (כב) הנצב . הוא יד החרב והלהב הוא החרב ונקראת החרב להב לפי שהוא מתלהב ומתלהט כשהוא משינן וממורט וכן הוא אומר ולהב החרב וברק חנית ות"י דסתקא בתר שננא ואמר ויבא גם הנצב כלומר שנכנס גם יד החרב בבטנו ויסגור החלב שהיה איש שמן וסגר החלב בעד הלהב כלומר בפני הלהב שלא יכול לשלוף החרב מבטנו והניחו אהוד ויצא : ויצא הפרשדונה. ת"י ונפק אוכליה שפיך לדעתו המלה מורכבת מן פרש שתרגו' אוכליה ומן שדונא שהוא תרגים ושפך ושדי וי"מ הפרשדונה מקום ישיבת הפרשי' והמסדרונ' מקום ישיבת העם הבאים אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרים לשבת שם אבל אחר שאמר ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון אינו אמור על אהוד ודעת המתרגם ככונה ותרגם המסדרונה לאכסדרה: (כג)בעדו. עליו וכן ויסגיר ה' בעדו כלומר סגר דלתות העליה על עגלון כדי שלא יכנסו בני הבית שתאום בצאת אהוד ולא ירגישו בדבר עד שימלט : ונעל. הסגירה הוא סגירת הדלתות בלא מנעול וכאשר אמר ונעל אמר כי סגר במנעול כדי שיחשבו מה שחשבו ויאחרו מלרדוף אחריו וימלט בין כך : (כד) מסיך. כמו מסך בגדי כי הוא מן סיכך ר"ל סיכך רגליו והוא לשון כבוד כלומר שהיה נפנה : (כה) ויחילו עד בוש. ת"י ואוריכו עד סגי כלומר עד אשר בושו מאד ובוש הוא פעל עבר מנחי העי"ן בשקל אור ובושו משה מן המרובע בשקל כונן : ויקחו את המפתח. כי מצאו אותו מבחוץ במקום שהניח אותו אהוד כי המפתח היה נועל ופותח מבית ומחוץ : (כו) עד התמהמהם . בעוד התמהמהם : והשעירתה. שם מקום : רדפו

רלבג

יתה העליה היא בעלת
רבים כדי שישלוט בה
ויקרר האויר אשר שם
לו אהוד דבר סתר
כים. לי אליך ולזה לא
שהיה יושב עגלון וקם
הכסא : (כא) והנה בעת
קם מעל הכסא שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו
החרב בבטן עגלון והוא לא הרגיש בזה הענין כלל כי בהיותו טרוד לקום
זה אהוד עם שעשה זה בידו השמאלית והכנס בבטנו גם יד החרב אחר שנכנס החרב : (כב) והנה סגר החלב בפני הלהב ר"ל שהשומן היה סבה שלא היה
אהוד להשיב החרב אליו והנה מפני זה לא שלף אהוד החרב מבטנו ולא יצא הפרש והצואה דרך המכה או יהיה הרצון בזה שכבר הביא גם הנצב אחר הלהב
וך סגר החלב בעד הלהב מרוב השומן עד שלא נתאמת לאהוד שיהיה החרב נוגע לחלל הגוף ולזה הכניס שם גם יד הסכין עד שראה שכבר יצא הפרש
כה בזולת הוצאתו מבטנו והנה זה הפירוש יותר נכון : (כג) אחר זה יצא אהוד אל האכסדרה וסגר דלתות העליה בעדו ונעל במפתח ויתכן שהיה
זה כהוא סוגר מפנים ומבחוץ ולזה כאשר ראו עבדי עגלון דלתות העליה נעולות חשבו שעגלון נעל אותן על לב הצניעות להיותו מסכך רגליו בחדר
זה ר"ל שהיה בית הכסא בחדר המקרה והיה נפנה שם כי דרך מי שהוא נפנה לסכך רגליו בבגדו ועושה מהם כמו אהל : (כה) והנה כאשר המתינו
רב וראו שאיננו פותח דלתות העליה לקחו את המפתח ופתחו הדלתות מבחוץ וראו את אדוניהם נופל ארצה מת : (כו) ובזמן הזה שיתמהמהו על
אדוניהם נשלם ההמלטה לאהוד עד שעבר מקום פסלי האבנים או יהיה פירוש הפסילים פסילי אלהי מואב כי לא נשלמה ההצלה עד שעבר את
ילים כי עם מואב היו תמיד הולכים שם לעבוד ע"ג וכאשר עבר המקום ההוא נמלט מהם במקום שהיה שמו שעירתה שהיה לישראל : (כז) ואז תקע
ר בהר אפרים לרדוף אחרי מואב בעמד' בהלי' על מיתת אדוניהם ולכדו תחלה מעברות הירדן למואב ר"ל למה שנכנסו מעבר לירדן

מצודת דוד

עלמו : לבדו . כי העומדים עליו ילאו : דבר אלהים . ומהראוי א"כ לעמוד
חמענה וכונתו היה להטרידו בקימה לבל ירגיש : (כא) וישלח אהוד . בעוד
טרוד בהקמתו : (כב) גם הנצב . בכדי שימות מיד ולא יצעק תחבה בעומק :
ור החלב . אחז להב החרב לבל תלא מעלמה כי אהוד לא שלף החרב מבטנו
ושם פן יטפטף עליו דם וירגשו הרואים אותו כשהוא יוצא : ויצא הפרשדונה .
ה היה סיבה לחשוב שעושה לרכיו כי הריחו סרחון הצואה : (כג) דלתות העליה .
ת המקרה : (כד) והוא יצא . מן המסדרונה : אך מסיך . ר"ל אין דבר רע
עושה הוא לרכיו : (כה) עד בוש . עד אחרו זמן הראוי להתעכב בעשיית הצורך:
המפתח. אשר היה בידם לפתוח מן החוץ : (כו) עד התמהמהם . בעוד שעכבו והמתינו עד בוש : את הפסילים . אשר היה בארץ מואב ונמלט השעירתה אשר רדפו
היתה מא"י : (כז) בבואו . אל א"י : ויתקע . לעשות סימן להאסף :

מצודת ציון

(כא)ויתקעה. ענין נעילה ותחיבה וכן ויתקעם בלב אבשלום(ש"ב י"ח):(כב)הנצב. הוא יד החרב שמעמיד אותה לעשות מלאכתה : הלהב . היא ברזל החרב כי היא מבהקת כלהב כשהיא מרוטה כמו ולהב חרב (נחום ג') : שלף . ענין הוצאה כמו וחרבו שלופה (יהושע ה') : הפרשדונה . הפרש והצואה : (כג) המסדרונה . היא האכסדרה המסודרת בכסאות לישיבת אנשים : בעדו . כנגדו כמו ויסגור ה' בעדו (בראשית ז') : ונעל . ר"ל גם סגרה ב' מנעול : (כד) מסיך . הוא כנוי לעושה צרכיו כמו ויבא שאול להסך את רגליו (שמואל א' כ"ד) ע"ש שדרך היושב להפנות לסכך ולכסות רגליו מחמת צניעות : (כה) ויחילו . המתינו כמו ויחל עוד (בראשית ח) : בוש . ענין איחור כמו ויבשו עד בוש (מ"ב ח') : המפתח . שם הכלי הפותח המנעול : (כו) עד . כמו בעוד : התמהמהם . ענין עכבה כמו לולא התמהמהנו

רד"ק

(כח) רדפו אחרי. כיון ששלטו מואב בישראל ולכדו ארצם שמעבר הירדן כמו שכתוב למעלה ויירשו את עיר התמרים ועכשיו הכה אהוד [...]
אל מואב שבאו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו מעברות הירדן שלא יעברו מואב מארצם להושיע את אחיהם שהיו בארץ
כי ארץ מואב היא מעבר הירדן מזרחה סמוך לירדן או לכדו מעברות הירדן לאותם בני מואב שהיו בארץ ישראל שלא יוכלו לנוס לארצם: (כט) כל
ת"י כל אימתן ותרגם האימים אימתני כלומר גבורים שתפול אימה בלב רואיהם ואמר שמן כלומר בריאים וחזקים וכן ויהרג במשמניהם ויש לפרש
עשירים וגדולים וכדרש הנה משמני הארץ מן שמיניא די בארעא כלומר עשירים גדולים מפיק דוכסין ומעיל דוכסין: במלמד

רש"י

(כח) רדפו. להרוג [...] מואב שבעבר הירדן [...] ולכדו את מעברות הירד[ן] [...] יעברו מואב לנוס ולשו[ב] [...] ארצם: (כט) כל שמן. [...] אימתן

ההר והוא לפניהם: כח ויאמר אלהם
רדפו אחרי כי־נתן יהוה את־איביכם
את־מואב בידכם וירדו אחריו
וילכדו את־מעברות הירדן למואב
ולא־נתנו איש לעבר: כט ויכו
את־מואב בעת ההיא כעשרת
אלפים איש כל־שמן וכל־איש חיל
ולא נמלט איש: ל ותכנע מואב
ביום ההוא תחת יד ישראל ותשקט
הארץ שמונים שנה:

שמונים ו' מלאים בקריא' וסי' מציעתא דמשותלת. ותשקוט הארץ דאהוד, ויהי בשמונים שנה דאריך. ויך במחנה אשור דמלכים. ואם בגבורות שמונים שנה. בהראתו את עשר כבוד מלכותו וכל ד"ה דכוו' מלאים במ"א חס'. ויעש מהם שבעים אלף נשא סבל. ונמסר גם בסדר בראשית:

תרגום

קדמיהון: כח ואמר להון רדיפו בתרי ארי מסר יי ית בעלי דבביכון ית מואבאי בידיכון ונחתו בתרוהי ואחדו ית מגיזת עברא‍י ירדנא על מואב ולא שבקו אנש למעבר: כט וקטלו ית מואב בעדנא ההיא כעסרא אלפין גברא כל אימתן וכל גבר גבר חילא ולא אישתזיב אנש: ל ואתברו מואבאי ביומא ההוא תחות יד אנש ישראל ושדוכת ארעא דישראל

פי' רבי ישעי'

(כח) וילכדו את מעברות הירדן למואב. שהיו בני מואב מעבר מערבי של ירדן כדכתיב לעיל ויירשו את עיר התמרים וזו היא יריחו: (כט) כל איש שמן. פי' גבור. בעל שמועה כמו לריח שמניך: (ל) ותשקט הארץ שמונים שנה. פי' ששקטה הארץ ובין הכל היה שמונים שנה בין השעבוד והשקט:

רלב"ג

לירדן ובזולת המקומות [...] מואב מישראל בדרך [...] יוכלו מואב לעבו' הירדן לארצם: (כט) ואחר ז[ה] [...] כל הנמצא ממואב בארץ [...] בערים ההם והיה [...] המואבים שהכו כעשרת [...] איש: כל שמן וכל איש [...] ר"ל כל עשיר וכל גבו[ר] [...] כי עגלון קבץ שם לפי [...] היותר חזקים להיותם [...] לארץ ישראל כדי [...] הארץ שכבשום ויכבשו [...] מהארץ שנשארה לישר[אל] [...]

(ל) והנה שקטה הארץ שמונים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עד ס"ב שנה: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו:
הראשון הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד הש"י הוא מושגח ונעזר בו ואשר יסיר ממנו תסור ההשגחה האלהיות ויהיה נכון אל שיגיע
ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל מאחרי ה' היו נופלין ביד אויביהם ובשובם אליו היו ניצולים ולפי שזה התועלת הוא כולל כל סיפור זה
ספר הכתיב בזה הענין בראש הספר בכללות ר"ל כי ישראל השתבכו בע"ג והיו נופלים ביד א' יביהם וכאשר היו שבים אליו הקים ה' להם שופט והושיעם
השופט היו שבים למריים וכן בזה הדרך והנה הקדמנו לספר זה התיעלת כי הוא כמו כולל בזה הספ' ולרוב הספורי' אשר בספור הנביאים: והשני הוא
למי שישתדל בפועל. מה שיכוין בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי ה' אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויה
בש"י לנצח אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הנשארים ויתישרו בזה ישראל לנצחם ולזאת הסבה בעינה ספר שקצצו בהונות ידיו ורגליו אדני בזק כמו ש
ולזאת הסבה בעינה התחכ' אהוד בזה האופן שסגרו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והשבת עריהם שהיו ביד מואב להם: השלישי הוא שראו
שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה
ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלים ענין
והנה זה הוא מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסד בזה מאדוניהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל
השדה לא היה כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר ארץ הנגב נתתני: הרביעי הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא
כי בני קיני חתן משה זכו להתחבר עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה: החמשי הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תר
האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר
יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותי אבדן מולדתי: הששי הוא שראוי לעשות
בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ"ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונלחו אויביו בתחבולות להשיב מדה כנגד מדה וכ"ש שימוייב זה כשיהיה
חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד' המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אה
שעשה עגלון מן החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא
מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו וכודמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת
קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה
מתחת למדיו ושלח תחלה לנושאי המנחה קודם שיהרגוהו לסבות. האמת שאם אמר לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד הת
ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו אל שישאר יחידי בבית עם אהוד ולזה יצא משם ואחר שב להורות שכבר שכ
מה היה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי הוא רחוק שישכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכוונה הר
ואמנם ישכחו הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא נשמר עגלון מזה. והסבה הב' כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחביריו נושאי המנח
כי זה ממה שראוי לברור בו כי הוא תיעלת ז' בזה הספור. והסבה הג' כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם ב
עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה אל שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים
שכבר עברו הפסילים כשעש' אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבודו
המלך מרוב השומן היה קל עליו או לקחת החרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה
בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הכה בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת
החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם צאתו לא יתכן שישלם המלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר מפנים ב
בעבור הצניעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נפנה בחדר המקרה ובין כך וכך נשלם ההמלט לאהוד ובעודם מתבהלים על מיתת מלכם השתדל
ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבים אשר בארץ ישראל שלא
וגם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישראל:
ספר

מצודת ציון

התמהמהו (בראשית מ"ג) השעירתה. שם מקום: (ל) ותכנע. מלשון הכנעה במלמד

מצודת דוד

(כח) רדפו. ר"ל לכו במרוצה: כי נתן ה'. במה שהספיק בידו להמית את [...] מעברות הירדן למואב. כי ארץ מואב היא מעבר הירדן המזרחי ולכדו מקום הירדן לבלי תת לעבור לארצם את אנשי מואב אשר היו בארץ ישראל למשול בה: (כט) כל שמן. כי בא"י היו כל המובחרים שבהם: ולא נמלט. שהיו בא"י: (ל) שמונים שנה. עד כלות שמונים שנה מזמן התחלת השעבוד: ואחריו

רשי

ן: (לא) מלמד. הוא דרבן מרדע אגוויל"ן בלע"ז: (ב) בחרושת . הם עיר על שם שהיתה חזקה ושולטת: (ג) לחץ את בני ישראל בחזקה. ' תנחומא בגידופין וכן היא אומר חזקו עלי דבריכם: (ד) אשת ת. שהיתה עושה פתילות למקדש: (ה) תחת תומר. תמרים היו יריחו בין הרמה ובין בית ר אפרים. לפי תרגומו אן יש ללמוד שאין מקרא ושמעו. ואין אלו סימני ושיבתה אלא למדנו עשירה היתה ומן מות הללו היתה פרנסתה יושבת בעירה עטרות : תחת תימר. תמרים ה ביריחו וכרמים ברמה ו בבקעת בית אל שהוא שמן ועפר חיור בהר ס בטור מלכא אומר אני ין אותה ליוצרי חרש ויש ן עפר חיור שדה זרע דה הלבן: (ו) הלא צ׳ה. שה כי החרם תחרימם כך

רלבג

ספר עוד שאחר אהוד מושיע את ישראל שמגר נת והוא הכה את פלשתים מאות איש במלמד הבקר אגוליא בלע"ז ולא מנה שנים היתה התשועה אל על ידו וידמה שלא תשועה שלימה כי הכתוב שכבר הוסיפו בני ישראל ' הרע בעיני ה׳ אחר שמת ולזה היו ימי שמגר ים בעשרים שנה שלחץ ל בחוקה יבין מלך כנען ד סיסרא שר צבאו שהיו ט' מאות רכב ברזל: והיה יושב בעיר גדולה : ולזה נקראת חרשת ס ר"ל שהיא היתה נבנית וכת גוים רבים שבאו השתדלו בבנינה שתהיה מפני ישראל וקראו רבים ובעלת כלם כשלם ן בתכלית התוקף או יהיה חרושת הגוים כי לגודל ' היתה נעשית שם כל כה מהמלאכות אשר יעשו

לא וְאַחֲרָיו הָיָה שַׁמְגַּר בֶּן־
עֲנָת וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמַלְמַד הַבָּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־הוּא ל׳ ג׳
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
ד א וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֵהוּד מֵת׃ ב וַיִּמְכְּרֵם
יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ
בְּחָצוֹר וְשַׂר־צְבָאוֹ סִיסְרָא וְהוּא
יוֹשֵׁב בַּחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם׃ ג וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־ ד׳ מ"ל בספ׳
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי תְּשַׁע מֵאוֹת
רֶכֶב־בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה׃ ד׳
ד וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה ל׳ ומ"ל
אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל ג׳ ומ"ל. ל׳
בָּעֵת הַהִיא׃ ה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־
תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל ל׳
בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַמִּשְׁפָּט׃ ו וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק ע"ו דגש
בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר
אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל ג׳
לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ ׀ עִמְּךָ ל׳

תְּמָנַן שְׁנִין׃ לא וּבָתְרוֹהִי הֲוָה שַׁמְגַּר בַּר עֲנָת וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁית מְאָה גַּבְרִין בְּפַרְשׁ תּוֹרַיָא וּפְרַק אַף הוּא יַת יִשְׂרָאֵל׃
א וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאֵהוּד מִית׃ ב וּמְסַרְנוּן יְיָ בְּיַד יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן דִּי מְלַךְ בְּחָצוֹר וְרַב חֵילֵיהּ סִיסְרָא וְהוּא יָתֵיב בִּתְקוֹף כְּרַכֵּי עַמְמַיָא׃ ג וּצְעָקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ אֲרֵי תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לֵיהּ וְהוּא דְחַק יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוּקְפָּא עַסְרִין שְׁנִין׃
ד וּדְבוֹרָה אִתְּתָא נְבִיאֲתָא אִיתַּת לַפִּידוֹת הִיא דַיְנָא יַת יִשְׂרָאֵל בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ ה וְהִיא יַתְבָה בְּקִרְתָּא בְּעַטְרוֹת דְּבוֹרָה מִתְפַּרְנְסָא מִן דִּילָהּ וְלָהּ דִּקְלִין בִּירִיחוֹ פַּרְדְּסִין בְּרָמְתָא זֵיתִין עָבְדִין מְשַׁח בְּבִקְעֲתָא בֵּית שַׁקְיָא בְּבֵית אֵל עֲפַר חִוָּר בְּטוּר מַלְכָּא וְסָלְקִין לְוָתַהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדִינָא׃ ו וּשְׁלַחַת וּקְרַת לְבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם מִקֶּדֶשׁ דְּבֵית נַפְתָּלִי וַאֲמַרַת לֵיהּ הֲלָא פַּקֵּד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֱזֵיל וְתִתְנְגִיד בְּטוּרָא דְתָבוֹר וְתִדְבַּר עִמָּךְ עַסְרָא אַלְפִין

ויצעקו ז׳ וסי׳ ויבאו שטרי בני ישראל. ופרעה הקריב. ויצעקו אל ה׳, וישם [מאפל דיהושע. ויצעקו בני ישר׳ דשופטים ויצעקו אל ה׳ בצר דיוצ אם. ויצעקו אל ה׳ דיצילם. גיפן יהודה והגה להם דמלכים: למשפט ט"ו וסי׳ נמסר בסדר מסעי:

תולדות אהרן רכב ברזל. פסחים קיח: אשת לפידות. מגלה יד: תחת תומר. שם: ותקרא לברק. שם:

רדק

(לא) במלמד הבקר. הוא הכלי שבראשו כאחד תקוע מחט הנקרא דרבן שמסריס בו החורש את הבקר נקרא בן כאלו מלמד הבקר לחרישה וי"ת בפרש תוריא ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסים פרשים לפי שמפריסין בפריסין שברגליהם מלשון ובלשעוני יפריש: (א) ואהוד מת. למה זכר מיתת אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשיעה שלמה ולא עזבו מלעשות הרע בעיני ה׳ ולא שקטה הארץ בימיו כלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו׳: (ב) אשר מלך בחצור. קודם שהכה יהושע והחריבה ושרף את חצור ומלכה הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא ג"כ יבין כמו המלך הראשון ופירוש חרושת הגוים מתרגמינן יער חרשא כי היו ביער ההוא מגדלים חזקים וישבו בהם הכנענים הנשארים ות"י בחרושת הגוים בתקוף כרכי עממיא: (ד) לפידות. אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש: שפטה. פעל עבר מבנין פועל הדומה למרובע או הוא בינוני מן הקל בשקל אוכלת קש: (ה) תמר. כמו תמר ות"י הפסוק כן והיא יתבה בקרתא וגו׳ וי"ל דרך הפשט שהיה לה בית תחת תימר אחד ומה שאמר דבורה הוא יתרון הודעה כי כבר זכרה ואמר והיא ידענו כי עליה נאמר וזכר אחר כן דבורה לרוב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח נח וזולתו: ויעלו. והיו עולים אליה בני ישראל למשפט כי היא היתה שופטת את ישראל בימים ההם ונבואתה היתה לזמנה כי לא מצאנו לה נבואה לעתיד: (ו) ותשלח. אם היתה אשתו היתה פרושה

מעת

ם במתחלפין כאילו תאמר אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכות כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר ה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה בתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא וידמה שהיו מלכים רבים לפי מה שיראה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו׳ ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים: (ד) והנה היתה דבורה ה אז את ישראל ואחשב כי בעת ששבו ישראל אל ה׳ היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל ה׳ כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני ה׳ ולא תוכיחם ה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו היא שפטה את ישראל בעת ההיא: וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד קרובים בענין או יהיה פי׳ אשת לפידו׳ ע"ד אשת חיל אשת מדני׳ ויהיה לפידים ולפידות ענין א׳ והרצון בו כי כבר הגיע עוצם מדרגת׳ בנבואה עד גראה לפידו׳ במקו׳ שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במרע"ה: (ו) אם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואת׳ ולזה הוצרכה לשלח לקרא

מצודת דוד

ואחריו. בשנה שמת אהוד היה שמגר לשופט ומת בשנה ההיא: גם הוא. ר"ל היתה תשועתו גדולה כשל אהוד ומ"מ גם הוא עשה תשועה מה: ד (א) ואהוד . ר"ל מיום שמת אהוד ואף בימי שמגר עשו הרע ולזה לא היתה תשועתו : (ב) אשר מלך בחצור. כרם לכד יהושע את חצור ומ"ם ביהושע הכה בחרב על חצור הוא חוזר ולא על מלכה כי אחר שלכדו שלחו לנפשו ומלך בחרושת הגוים והוא מה נמצא בה כל מלאכת חרש ואומן: (ג) כי תשע וכו׳. ולזה לא ערבה לבם לגשת למלחמה ולעקו בתפלה לה׳: והוא לחץ וכו׳ בחזקה. דחק את ישראל בחוזק (ד) אשת לפידות. ר"ל אשת חיל זריזה במעשיה כלפיד אש וה״א ענין מליצה וכאשר יאמרו הבריות: היא שופטה. בעבור ש יתה נביאה וזריזה במעשיה באת מעלה הזאת להיות שופטת את ישראל: (ה) תחת תימר. לבל תתיחד עם האנשים הבאים אליה למשפט קבעה ישיבתה תחת אילן תמר שאין שם מקום ייחוד: ה בין הרמה וכולי. ר"ל ותמיד היתה דבורה בין הרמה וכו׳: ויעלו אליה. אל המקום ההוא: (ו) הלא צוה ה׳. באמת צוה ה׳. כי בנבואה נאמר לה ועם שלא

נזכר

מצודת ציון

(לא) במלמד הבקר. הוא המקל שבראשו תקועה כעין מחט הנקרא דרבן ובו מלמד ומורה הבקר לחרישה: ד (ג) ברזל. חזקים כברזל: (ו) מקדש נפתלי. שם מקום בנחלת נפתלי: המונו

רדק

מעת התנבאותה ושבה לה תחת התומר ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה אשר דבר ה׳ : הלא צוה. אינו תחלת הדברים אלא אמרה לו דברים אחרים קודמים לזה והכתוב אחז תכלית הדברים מה שהיה בהן מן הצורך וכן הלא שמעת בתי וכן כי נתן ה׳ בידינו את כל הארץ שאמרו שני המרגלים כמו שפירשנו וכאן גם כן המלה הואת לחזק כאדם שמתרה בחברו ומזהירו ואומר הלא אמרתי לך הזהר לך והשמר שלא תתרשל בדבר וכן הלא שלחתיך שאמ׳ לגדעון : ומשכת. תמשיך ישראל ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור כי יראים היו מחיל סיסרא לפיכך היו צריכים פתוי ודברים רכים : (ז) ומשכתי. אמר כי ראו אנטגניני סיסרא שלא יצא באותה מלחמה כי מנוצח יהיה אם יצא והקב״ה משך לבו לצאת וזה הוא שאמר ומשכתי וי״ת ואיתתיב. ותרגום והגירס על ידי חרב ותבוכון ע״י קטולין : (ט) כי ביד אשה. י״מ יעל שנמכר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה זה ואיננו נכון לענין הפסוק שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך אלא פירושו כך אם אלך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור ה׳ את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך : (י) ויעל ברגליו. העלה : (יא) נפרד. קמוץ פי׳ נפרד ממדבר יהודה שישבו שם בני קיני כשעלו מעיר התמרים : אילון בצענים. כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אצלם וי״ת מישר אגניא דומה שלקחוהו מן בצעי המים בדברי רז״ל שהם גבים מלאים מים בשדות שהם כמו אגנות מלאות מים וכן זכרוהו הם ז״ל בזה הלשון כמו שאמרו הנהו אגני דארעא מקרון : (יג) מחרושת הגוים. פירשנוהו למעלה

רשי

כך שנויה במכילתא : (י) ויעל ברגליו. עמו : (יא) אילון בצעננים. מישר אגניא מקום מישור של בצעים מרישי״ק בלע״ז. אגניא גבים כמין גומות שהמי׳ נקבצים שם אגני דארעא מי׳ (יג) מחרושת הגוים אל נחל קישון. הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת שהוא

עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי
וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ ז וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־ ט׳ כ״ב
נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא
יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ ל׳. ג״מ״ל.
בְּיָדֶךָ׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי
עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃ ט וַתֹּאמֶר הָלֹךְ ד׳ ספ׳
אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ ל׳
עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ ב׳ מ״ל בספ׳
כִּי בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃ ב׳
י וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי ד׳
קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי ב׳. ל׳. ד׳ דסבי׳ אלפי
אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ יא וְחֶבֶר
הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן ב׳ לתאוה יבקש
מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנִים ד׳ כ״כ. בצעננים קרי
אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ יב וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא
כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃
יג וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע ד׳
מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר ט׳
אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃

גברא מבני נפתלי ומבני זבולן׃ ז ואתתיב על ידך לנחלא דקישון ית סיסרא רב חילא דיבין וית רתיכוהי וית משריתיה ואמסרינה בידך׃ ח ואמר לה ברק אם תיזלין עמי ואיזיל ואם לא תיזלין עמי לא איזיל׃ ט ואמרת מיזל איזיל עמך לחוד ארי לא תהי תושבחתך על אורחא דאת אזיל ארי ביד אתתא ימסור יי ית סיסרא וקמת דבורה ואזלת עם ברק לקדש׃ י וכניש ברק ית שבטא דזבולן וית שבטא דנפתלי לקדש וסליקו עמיה עסרא אלפין גברא וסליקת עמיה דבורה׃ יא וחבר שלמאה אתפרש משלמאי מבני חובב חמוהי דמשה ופרסיה למשכניה עד מישר אגניא דעם קדש׃ יב וחויאו לסיסרא ארי סליק ברק בר אבינועם לטור תבור׃ יג וכניש סיסרא ית כל רתיכיה תשע מאה רתיכין דברזלא וית כל עמא דעמיה מתקוף כרכי עממיא לנחלא דקישון׃

המונו ג׳ מלאי׳ וסי׳ ומשכתי אליך אל נחל קישון, והמונו צחה צמא, אמר אל פרעה׃ ויזעק ד׳ בקריא׳ וסי׳ ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי. ויזעק סיסרא את כל רכבו. ויזעק אותי

תולדות אהרן אם תלכי עמי. ב״ק נב זוהר ויקרא׃ וחבר הקיני. זוהר נשא׃

רלבג

לקרא לו ... ובמקום שהיה ... קדש נפתלי או היתה ... יושבת בקדש נפתלי ... יעלו אליה בני ישראל ... הנה שהיתה בו ... יקראוהו תומר דבו... מנהגה היתה לשבת במקום ההוא. והנה ... דבורה לברק באמת ... אלהי ישראל שתעשה ... שתמשיך בהר תבור ... באופן שתביא שם עשר... איש מבני נפתלי ומבני ... וזה אמנם יהיה על צד ... והפת״י בדברים שיאמ... על צד שהבר יעד הש... בנבואה שיגלחו חיל שיש... להם לבטוח בזה בש״י ... מעזור לה׳ להושיע ... במעט והש״י יסבב שימש... אל נחל קישון סיסרא ... והמונו ויתנהו בידך. ... יאמר אומר למה של... לצוות ברק שימשיך מי... אלפים איש אל הר ... בדברי פתוי והסתה ... משכם הש״י שם כמ... סיסרא ורכבו והמונו ... קישון. נאמר לו כי ... ישתדל בעשיית המוס... אם לעת הצורך ולפ... אשר שימשכו ישרא... האופן לא היה רצו... לאדם להם רצון שי... על דרך מופת: (ח) ... היתה תשובת ברק ש... עמו דבורה במלחמה ... לאו לא ילך כי חשב כי ... תדבק יותר בהשגחה ... ישראל בנלחמים עם ... (ט) וענתה דבורה שכ... עמו באמת אבל לא

להתפאר על הדרך אשר הוא הולך בשינצח סיסרא המונו ורכבו : כי ביד אשה ימכור ה׳ את סיסרא. ר״ל ביד דבורה כי אליה נתיחס זה הנס כמו ... בדבר השירה הנזכרת אחר זה ונתנבאה עם זה שסיסרא יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור : (יא) והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מ... חובב חתן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את קדש ויורה שיעל יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנ... בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין סיסרא עם היות המלחמה בין סיסרא ובין ישראל ... חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או שיתה אהבה ביניהם לסבה אחר׳ : (יב) והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן אבינועם הר תבור ... סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי דבורה היתה אשת ברק כי אם ... כענין כן היה ראוי שיאמר כי עלתה דבורה וקולה כי היא היתה המנהגת את ישראל וזה כי הראש ראוי שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק ... יתם

מצודת ציון

(ז) המונו. הוא ענין פס רב ע״ש שקול המייתם רבה : (ט) אפס. רק : תפארתך. שבחך : ימכור. ימסור : (י) ויזעק. ענינו אסיפה הבאה בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לק׳ יח) : קוס

מצודת דוד

נוכר : לך ומשכת. משוך לבות בני ישראל לפתותם לבא עמך בהר תבור בסיסרא כי מאד פחדו מחילו הרב : (ז) ומשכתי וכו׳. ר״ל אתן בלבו ללכת קישון : (ח) אם תלכי עמי. אל המלחמה. (ט) אפס וכולי. כי הנה הפא... לשר הצבא הוא בעבור אחד משני דרכים או בהראות אומץ לבבו ללכת למלחמה מבלי פחד או בהתגבר הוא או אחד מאנשיו להמית הגדול מאנשי בני מלח... אמרה הלא סיסרא יומת ע״י אשה וכיא יעל אשת חבר הקיני כאשר יאמר בענין אם כן ידעו הכל שמיד ה׳ היתה זאת כי לא בכח תגבר אשה וא״כ אם גם תפ... למלחמה בלעדי אם כן שוב לא תהיה לך על הדרך שאתה הולך התפארות הראוי לך בהיותך שר הצבא כי לא יהיה במה לפארך : (י) ויעל. העלה להר תבו... וכו׳ עם הלוכו אחריו כמו לעם אשר ברגלי (לק׳ ח׳) : (יא) נפרד מקין. פירש את עצמו מאשר בני קין שישבו במדבר יהודה כמ״ש בתחילת הספר : מבני... על קין הוא חוזר : ויט אהלו. ועל שבא לומר שנס סיסרא אל אהל יעל אשת חבר הקיני לכך הקדים לומר שחבר נפרד מקין ונטה אהלו פה : (יב) כי עלה... ובזה

רש"י

שב שם : (יח) בשמיכה . תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האי גיכגא ... קוט"א בלע"ז : (יט) נאד החלב . שהחלב מכביד את הגוף להיות נרדם : ... עמוד פתח האהל . זרזו מלמד בדבר ויש פותרים עמוד כמו לעמיד : ... יתד האהל . קביליי"ל בלע"ז שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל לפושטו ... ארוסתא מרטיל : בלאט . ברו חרש :

ותלנח

רד"ק

למעלה : (יד) הלא ה' יצא לפניך . כתרגומו הלא מלאכא דה' נפק לאצלחא קדמך : (יז) וסיסרא נס . לא נס אל מקום שגם מחנהו כי הם נסו אל נוכח חרשת שהיא חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריה' והכים לפי חרב וסיסרא ידע שלא יוכל להמלט בנוסו כי ידביקוהו וגם למקום אחר שלא ירגישו בו וירדפו אחריו וגם למקום אחר קרוב למקום המלחמה להמלט אל אהל יעל כי שלום היה ביניהם וחשב שימלט שם ויסתירוהו עד עבור המלחמה : (יח) סורה אדני סורה אלי . שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב : בשמיכה . ת"י בגונכא ופירש רבינו האיי ז"ל גלוסקרא כנזכר בדברי רז"ל קוט"א בלע"ז ובערבי גואבי כלשון התרגום והוא כסות עב ויוצאין ממנו ציציות מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר עב ובויקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ריש לקיש חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשי"ן כתיב שמיכה כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגע בה סיסרא : (יט) ותשקהו ותכסהו . חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו כדי שירדם ולא ירגיש ומה שהשקתו חלב להכבידו כדי שיהיה נרדם : (כ) עמוד . מקור ויאמר אליה לעמוד פתח האהל :

ותלנח

רלב"ג

...תשיות לו : (יד) ולזאת ... לברק שיקום להלחם עם ... וחילו כי הש"י יצא לפניו ... בהם והנה נפלו כלם ... ברק וחילו זולת סיסרא ... להמלט נפשו באהל יעל ... כבר היה שלום ביניהם ... הראת' עצמה חפצה ... וכסתה אותו בשמיכה ... האהלה שלא יראוהו שם ... שמיכה הוא קו"טה בלע"ז ... אל מים ונתנ' לו חלב ... מו עם מה שעזר ... מו היותו עיף ויגע כדי ... להמיתו בהיותו נרדם ... לקחה יעל את יתד ... שהיה מברזל לפי מה ... : (כא) ותשם את ... בידה . הוא כלי ברזל ... בו האבנים ומסלין אותן ... היתד כנגד רקתו והכתה ... על היתד עד שנתקע ... ברקתו ונפלה בארץ ... בה והנה ם סרא היה ... וכבר היה עיף קודם ... לא הרגיש בזה הפועל :

והנה

יד וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה
הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד
בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ
אַחֲרָיו׃ טו וַיָּהָם יְהוָה אֶת־סִיסְרָא ב' את מחנה
וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה ג'
לְפִי־חֶרֶב לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד סִיסְרָא
מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃ טז וּבָרָק ג'
רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד
חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא
לְפִי־חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד׃ ב' פ"ע
יז וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל יָעֵל
אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם בֵּין יָבִין
מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי׃
יח וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר
אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא ב' מלר' ובפסו'
וַיָּסַר אֵלֶיהָ הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה׃ ס. ל' וכ"כ
יט וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־
מַיִם כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאוד ל' חסר אלף. ל' מ"ל בליש'
הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ׃ כ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־ ל'
אִישׁ יָבוֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־ ג'
פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אָיִן׃ כא וַתִּקַּח יָעֵל
אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל
וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא ל'. ו' מ"ל בנביאי'
אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד ו'

תרגום

יד וַאֲמַרַת דְּבוֹרָה לְבָרָק
קוּם אֲרֵי דֵין יוֹמָא דִמְסַר
יְיָ יַת סִיסְרָא בִּידָךְ הֲלָא
מַלְאֲכָא דַייָ נְפַק לְאַצְלָחָא
קֳדָמָךְ וּנְחַת בָּרָק מִטּוּרָא
דְתָבוֹר וַעֲסְרָא אַלְפִין
גַּבְרָא בַּתְרוֹהִי׃ טו וְתַבַּר
יְיָ יַת סִיסְרָא וְיַת כָּל
רְתִיכַיָא וְיַת כָּל מַשְׁרִיתָא
לְפִתְגַם דְחָרֶב קֳדָם בָּרָק
וּנְחַת סִיסְרָא מֵעַל רְתִיכָא
וְאַפֵּךְ בְּרַגְלוֹהִי׃ טז וּבָרָק
רְדַף בָּתַר רְתִיכָא וּבָתַר
מַשְׁרִיתָא עַד תְּקוֹף כְּרַכֵּי
עַמְמַיָא וְאִתְקְטָלָא כָּל
מַשְׁרִית סִיסְרָא לְפִתְגַם
דְחָרֶב לָא אִשְׁתָּאַר עַד חָד׃
יז וְסִיסְרָא אַפֵּךְ בְּרַגְלוֹהִי
לְמַשְׁכְּנָא דְיָעֵל אִתַּת חֶבֶר
שַׁלְמָאָה אֲרֵי שְׁלָמָא בֵּין
יָבִין מַלְכָּא דְחָצוֹר וּבֵין
בֵּית חֶבֶר שַׁלְמָאָה׃
יח וּנְפַקַת יָעֵל לִקְדָמוּת
סִיסְרָא וַאֲמַרַת לֵיהּ זוּר
רִבּוֹנִי זוּר לְוָתִי לָא תִדְחַל
וְזַר לְוָתַהּ לְמַשְׁכְּנָא
וְכַסִּיתֵיהּ בְּגוּנְכָא׃ יט וַאֲמַר
לַהּ אַשְׁקִינִי כְעַן זְעֵיר מַיָא
אֲרֵי צְחֵי אֲנָא לְמִשְׁתֵּי
וּפְתַחַת יַת נוֹדָא דְחַלְבָא
וְאַשְׁקִיתֵיהּ וְכַסִּיתֵיהּ׃
כ וַאֲמַר לַהּ קוּמִי בִּתְרַע
מַשְׁכְּנָא וִיהֵי אִם אֱנָשׁ יֵיתֵי
וְיִשְׁאֲלִנִּיךְ וְיֵימַר הָאִית כָּא גַּבְרָא וְתֵימְרִין לָא׃ כא וּנְסִיבַת יָעֵל אִתַּת חֶבֶר
יַת סִכַּת מַשְׁכְּנָא וְשַׁוִּיאַת יַת אַרְזַפְתָּא בִּידָהּ וַעֲלַת לְוָתֵיהּ בְּרָז וּנְקִישַׁת יַת

פי' רבי' ישעיה

(י) ויעל ברגליו . כמו ואת הע' אשר ברגליך : (יח) ותכסהו בשמיכה . מין מכסה הוא : (יט) נאד החלב . מפני שהחלב משכר : (כ) ויאמר אליה עמוד . פי' שם המקור הוא אמר אליה לעמוד פתח האהל ואינו ציווי שהיה לו לכתוב עמדי : (כא) יתד האהל דגוק וכמופסק יתד היו"ד בקמן :

תולדות אהרן נאד החלב . נדה נה :

מסורה

... אלי . ויזעק ויאמר בנינוה : ג' חס' וסי' ותמת דברה ... רבקה . ותאמר דברה ... ק קום . ושרי בישכר עם ... וסי' בלשון תרגום ... ין רברבניא דברק . ונמסר ... סדר וישלח : וברק ג' ... וסי' וברק רדף אחרי ... ואחרי המחנה . ותשר ... וברק בן . וברק ממרומתו ... : לא נשאר ג' פסוקים ... בהון וסי' ערוב לא נשאר ... פרעה לא נשאר בהם עד ... סיסרא לא נשאר עד ... האהלה ח' וסי' וימהר ... ויבאה יצחק האהלה . ... ושה לקראת חתנו . והיה ... משה . והיה כבא משה ... ז . וישארו שני אנשים . ... יהושע מלאכים . ותצא ... קראת סיסרא : בלט ד' יג' חס' א' וא' כתיב א' וסי' ותבא אליו בלאט דיעל מ"ל , דברו אל דוד בלט , ויכרת את כנף המעיל . ותבא בלט ותגל מרגלותיו :

מצודת דוד

...בין שרוצה להלחם ולכך עלה להתגבר בהר : (יד) קום . ר"ל אל תתעכב ... פה להתגבר בהר : כי זה היום . ר"ל הגזרה גזורה שהיום תנצחו את ... ולא תוכל עוד להתעכב בהר : הלא ה' . לא תירא לרדת לעמק כי הלא ה' ... (טו) לפי חרב . להיות נהרגים בחדוד החרב : ברגליו . לבל יכיר אותו ... בני ישראל ויתפשו אותו : (טז) עד אחד . אפילו אחד : (יז) אל אוהל . ... יוכל : כי שלום . ולזה חשב להמלט שמה : (יח) סורה . ראתה שהיה כמסתפק ... ילך לאהלה אם לנוס עוד להלן ואמרה לו סור ממקום מהלכך ובוא אלי ואל ... : (יט) נאד החלב . השקתו חלב כי מביא תרדמה : ותכסהו . כי בעת השקתו נגלה כסויו וחזרה לכסותו : (כא) יתד האהל . היתד העשוי לתקוע בארץ ... פולי האוהל : בלאט . לבל יעור משינתו : ותצנח בארץ . הכתה במקבת על היתד עד שתחב רקתו ונתחב בארץ : והוא נרדם . ר"ל על שהי' נרדם משתיית החלב

מצודת ציון

(יד) קום . הוא ענין זרוז : (טו) ויהם . מלשון מהומה : (יח) סורה . ענין נטיה מן המקום : בשמיכה . היא כסות עב ויוצאים ממנה ציציות וכת"י בגונכא וכן ויקח המכבר (מ"ב ח') ת"י גונכא : (יט) צמתי . מלשון צמאון : נאד . שם כלי מה : (כ) ושאלך . מלשון שאלת מה : פה . בהאהל הזה : (כא) יתד . מסמר : המקבת . שם כלי ובו מבין ביתד לנעצו בארץ וכן ובמקבות יצרהו (ישעיה מ"ד) : בלאט . בהסתר ובהשאי כמו ותבא בלאט ותגל מרגלתיו (רות ג') : ותתקע . נעצה ותחבה : ברקתו . הוא צד גובה הפנים וכן כפלח הרמון רקתך (ש"ה ד') ונקראת כך למיעוט הבשר שבה כמו ורקות בשר (בראשית מ"א)

בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם
וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ כב וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־
סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר
לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה
מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל
מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃
כג וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כד וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה
עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ
אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃
ה א וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃
ב בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה׃
ג שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים
אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה
אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
ד יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ

(מסורה: ג׳ · ג׳ ר״פ בס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ ר״פ בשמל לבס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳. ג · ל׳. ס׳ · ס׳, כל קרי׳ מס׳ במ״ג · ל׳ · ב׳ בנביאי׳ · ב׳ בסימן)

סִכְּתָא בְּצִדְעֵיהּ וּנְעַצַת בְּאַרְעָא וְהוּא דְמוּךְ וְאִשְׁתַּלְהֵי וּמִית׃ כב וְהָא בָרָק רָדֵף יַת סִיסְרָא וּנְפַקַת יָעֵל לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרַת לֵיהּ אִיתָא וְאַחֲזֵינָךְ יַת גַּבְרָא דְאַתְּ בָּעֵי וְעַל לְוָתַהּ וְהָא סִיסְרָא טְרִיף וּמִית וְסִכְּתָא נְעִיצָא בְּצִדְעֵיהּ׃ כג וּתְבַר יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד וַאֲזַלַת יַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזְלָא וְתָקְפָא עַל יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן עַד דִּי שֵׁיצִיאוּ יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן׃ א וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְאִתְעֲבִידָא לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימָר׃ ב כַּד מְרָדוּ בֵית יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרָיְתָא אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וּטְרָדוּנוּן מִקִּרְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעֱבַד אוֹרָיְתָא אִתְגַּבָּרוּ אִנּוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְתָרְכוּנוּן מִכָּל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן עַל פּוּרְעָנוּת תְּבַר סִיסְרָא וְכָל מַשִּׁרְיָתֵהּ וְעַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְאִתְעֲבִיד לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן תָּבוּ חַכִּימַיָּא לְמִתַּב בְּבָתֵּי כְנִשָׁתָא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּלְאַלָּפָא יַת עַמָּא פִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא בְּכֵן בָּרִיכוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ׃ ג שְׁמַעוּ מַלְכַיָּא דַאֲתוֹ עִם סִיסְרָא לִקְרָבָא אֲצִיתוּ שִׁלְטוֹנַיָּא דַהֲווֹ עִם יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן לָא בְּחֵילַתְכוֹן וְלָא בִגְבוּרַתְכוֹן אִתְגַּבַּרְתּוּן וּסְלֵיקְתּוּן עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ אֲנָא מְשַׁבְּחָא מוֹדָא וּמְבָרְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ד יְיָ אוֹרָיְתָךְ דִּיהַבְתָּא לְיִשְׂרָאֵל כַּד עָבְרִין עֲלַהּ הֲוָה שָׁלְטִין בְּהוֹן עַמְמַיָּא וְכַד תַּיְבִין לַהּ מִתְגַּבְּרִין אִנּוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יְיָ בְּיוֹם אִתְגְּלִיתָךְ לְמִתְּנַהּ לְהוֹן מִשֵּׂעִיר בְּהוֹן אִתְגְּלֵיתָא בְּהוֹפָעוֹת יְקָרָךְ עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם

רדק

ותצנח. היתד עברה רקתו ונתקעה בארץ: נרדם. פתח והוא בפעל עבר: ויעף. הענין בפתח להבדיל בינו ובין ויעף אלו שהוא ענין אחר ופי׳ ויעף וכבר עיף לפיכך נרדם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת: (א) ותשר דבורה וברק בן אבינועם. לפי שדבורה עיקר המעשה כמו ותדבר מרים ואהרן: (ב) בפרוע פרעות. בנקום נקמות. תרגום נקום נקמת איתפרע פורענותא: בהתנדב עם. כשישראל מתנדבים ומתגברים לצאת למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו ה׳ ות״י הפסוק כן כד מרדו בית ישראל באוריתא וגו׳: שמעו מלכים. מלכי הארץ וי״מ כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני ישרים הם: (ד) ה׳ בצאתך משעיר. רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פי׳ זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנאמר ויחרד כל ההר מאד כן חרדו שאר ההרים כמו הר שעיר והר פארן ואע״פ שאינו כתוב שם אלא ויחרד כל ההר וכן דעת המתרגם. והחכם רבי אברהם א״ע ז״ל פי׳ כי הוא רמז למלחמות שנלחם הקב״ה בסביר ישראל וכן וזרח משעיר למו וכן אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וכן אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ רעשה

פי׳ רבי ישעיה

ברקתו. תרגום בצדעיה: ותצנח בארץ. הגיעה היתד עד הארץ שנקבה שתי צדעיו ונעשה יחד בארץ ודומה לו ותצנח מעל החמור. שהגיעה עצמה עד הארץ: והוא נרדם ויעף וימות. פי׳ מקרא מסורס הוא. ויעף. ונרדם. וימות: ויעף כמו עיף. כמו בשב כבש:

רשי

ותצנח בארץ. ונעצת בארעא: (כב) ברקתו. בצידעיו ניל״ה טימפי״ה ותחבה ברקתו ובארץ: (ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם. פרעות על ישראל שפרעו בהם העובדי כוכבים על עזבם את ה׳ והתנדבו לשוב בתשובה מעתה ברכו את ה׳ על התשועה: (ג) אנכי. הכל שמעתי מדרש אגדה קשה הקב״ה שכר תבור שבאו למתן תורה לתת את התורה וחזרו בכשת אמר להם הקדוש ב״ה שאני פורע לכם כפליים בסיני אנכי ה׳ אלהיך יאמר אנכי אנכי. נאמר אנכי ה׳ אלהיך בכרמל הפול ה׳ הוא האלהים האלהים בימי אליהו: בצאתך משעיר. זה מ״ת שנאמר וזרח משעיר למו ענייה לכאן כך אמרה קשה היא התורה לפרוע וטובה

רלבג

(כב) והנה ברק היה רודף סיסרא כשלא מצאהו שרדף עד חרושת הגוים על דעתו כי כבר היה באחד מהמקומות ו אותו יעל כי הוא מת ונתכאה לברק כי יעל הכתה כי ראה היתד בו (כד) והסוף הענין בני ישראל בימי דבורה יבין מלך כנען ועל התשועה הש״י לישראל דבורה שרה היא וברק השירה שוכר ואין הרצון שיהיה ברק עוזר לה שירה כי היא לבדה אמרה והנה נזכר עמה כוכר או ישיר משה (ב) בפרוע פרעות. הוא השבתה וביטול והרצון עם היות ישראל ומבוטלים מהגבורה מפני סיסרא ויבין והיו מה בתבלית החולשה ראוי לברך הש״י בהתנדב ישראל לעלות עליהם עם ראותם חולשתם סיסרא וחילו כי זה היה מאד: (ג) שמעו מלכים. ר״ל מלכי האומות כדי מלהרע לישראל: אנכי

ברכו ה׳ ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ בפרוע פרעות בישר׳, לבי לחקקי ישר׳, ברכו ה׳ מלאכיו, ברכו ה׳ כל צבאיו, ברכו ה׳ כל מעשיו; האזינו ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בריש סדר האזינו:

תולדות אהרן בכתוב. פנה קיט וסר לך לך (בכתים לו); בצאתך משעיר. ווסר אמור בלק:

ר״ל כי לא עם אחר ולזה נאה לו לשיר ולומר לה׳ אלהי ישראל כי הפלא חסדו לו: (ד) ה׳ בצאתך משעיר. והלכת לפדיך משדה אדום ארץ רעשה ואמר המשל כאלו השמים והעבים נתנו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר צאת ישראל משעיר הר אדום כמו שנזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על אחר המלחמ׳ שהיו אחר זה ודכמו זה האופן מהמשל

מצודת ציון

מ״ס): ותצנח. ענין הפילה כמו ותצנח מעל החמור (לעיל א׳): נרדם. מלשון תרדמה ושינה: ויעף. ענין יגיעה: (כד) וקשה. ר״ל וחוקה: ה (א) ותשר. מל׳ שירה: (ב) בפרוע פרעות. ענין נקמה כי נקים נקמת (במדבר ל״א) תרגמו אתפרע פורענותא: (ג) האזינו. הטו אוזן לשמוע: רוזנים. ענין שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב׳): (ד) בצעדך. מל׳

מצודת דוד

הלב ועיף על כי נס ברגליו ולזה מת מיד: (כב) רודף את סיסרא. לפי דעתו לבקשו באשר הוא שם: (כד) ותלך וכו׳. ר״ל בכל פעם יותר: ה (א) ר״ל שבני ישראל יאמרוה: (ב) בפרוע פרעות. ר״ל במה שנקם הקב״ה נקמות ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה והיה להם לכבוד: בהתנדב עם. ר״ל מה שנתן ה׳ בלב העם להתנדב ללכת למלחמה עם כי ראו חולשתם וגבורת ברכו ה׳. בעבור שתי אלה ברכו ה׳: (ג) שמעו מלכים. את אשר אני דובר למען תיראו להלחם עוד בישראל: אנכי לה׳. ר״ל על אשר אנכי לה׳ ולהלקו בו לזה אנכי אשירה על התשועה הבאה לי ממנו: (ד) בצאתך משעיר. בהילכת לפני ישראל כשעברו את הר שעיר כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג משדה אדום, כפל הדבר במלות שונות והדרך השיר: ארץ רעשה. בהריך והרעים כל

הוא לדבק בה שהרי במורא ובגבורה נתנה ולכך נמסרו ישראל ביד ... על פריעתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה נוצחו כל זה יש ... מתרגומו של יונתן: נטפו. הזילו טל תחייה: (ה) הרים נזלו. כמים ... זה סיני. כבר מפורש מה נראה כי עשן כולו וקול ולפידים ואש מפני

ד רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃
ה הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
ו בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת׃
ז חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃
ח יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף׃

ל' · ל' · ל' · ב'. ב' וכפס ק · ל'. ב'. ל' ומ"ל · ב' ורפנים · ב' ובפסיק · ל' מלרע ומשמש ח"כ · י"ג. ל'. ל' וחד כארבעים אלף

אַרְעָא זָעַת אַף שְׁמַיָּא מַכּוּ אַף עֲנָנַיָּא נְגִידוּ מִטְרָא׃ ה טוּרַיָּא זָעוּ מִן קֳדָם יְיָ טוּרָא דְתָבוֹר טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְטוּרָא דְכַרְמְלָא מִתְרַגְּשִׁין דֵּין עִם דֵּין וְאָמְרִין דֵּין לְדֵין דֵּין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ וְלִי חֲזְיָא וְדֵין לְדֵין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ וְלִי חֲזְיָא אַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ עַל טוּרָא דְסִינַי דְהוּא חֲלָשׁ וּזְעֵיר מִכָּל טוּרַיָּא דֵּין סִינַי מִתְרְגִיף וּמִתְרְגִישׁ וְסָלִיק תְּנָנֵיהּ כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ו כַּד תָּבוּ בְּיוֹמֵי שַׁמְגַּר בַּר עֲנָת בְּיוֹמֵי יָעֵל פְּסַקוּ עָדֵי אוֹרְחָן דַּהֲווֹן מְהַלְכִין בִּשְׁבִילִין דְּתַקְנִין תָּבוּ לְמֶהֱוֵי אָזְלִין בְּאוֹרְחָן מְגַנְבָן׃ ז חֲרוּבָא קִרְוֵי פַּצְחַיָּא דַּהֲווֹ יָתְבִין בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אִצְטְדִיאָה וְאִטַּלְטַלוּ דַּיָּרֵיהוֹן עַד דְּאִשְׁתַּלְּחֵית אֲנָא דְבוֹרָה אִשְׁתַּלְּחֵית לְאִתְנַבָּאָה עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ח כַּד אִתְרְעִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא חֲדַתָּן דְּמִקָּרֵב אִתְעֲבִידָא דְלָא אִתְעַסְקוּ בְהוֹן אֲבָהַתְהוֹן אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וּטְרָדוּנוּן מִקִּרְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא לָא יְכִילוּ לְהוֹן עַד דְּאִתְגַּבַּרוּ וּסְלִיק עֲלֵיהוֹן סִיסְרָא סַנְאָה וּמְעִיקָא בְּאַרְבְּעִין אַלְפִין רֵישֵׁי מַשִּׁרְיָן בְּחַמְשִׁין אַלְפִין אֲחָדֵי סַיְפִין בְּשִׁתִּין אַלְפִין אֲחָדֵי רוֹמְחִין בְּשִׁבְעִין אַלְפִין אֲחָדֵי תְּרִיסִין בִּתְמָנַן אַלְפִין מְחַצְצֵי גִירַיָּא בַּר מִתְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא דַּהֲווֹ עִמֵּיהּ וּרְתִיכוֹהִי כָּל אִלֵּין אַלְפַיָּא וְכָל אִלֵּין מַשִּׁרְיָתָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקַם קֳדָם בָּרָק וְקֳדָם עַשְׂרָא אַלְפִין גַּבְרָא

תולדות אהרן חדלו פרזון. כשמים סו זוהר. בראשית :

רדק

רעשה. וכן ותגעש ותרעש הארץ הכל רמז למלחמות ופי' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום כי שם התחילו ישראל להלחם באומות כשעברו את הר שעיר ונלחמו בסיחון ועוג ויצא השם ית' לפניהם ונלחם ונכחו גברו בכל המלחמות הה' וכן שמים נטפו גם עבים נטפו מים: (ה) הרים נזלו מפני ה'. הכל משל על המלחמה ע"ד מן שמים נלחמו. ופי' זה סיני כמו שזה סיני חרד מפני אלהי ישראל כן חרדו כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד נמוגו כל יושבי כנען: (ו) בימי שמגר בן ענת. הוא היה משופטי ישראל כמו שהזכיר למעלה ואף על פי שהושיע את ישראל לא היתה התשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות. וטעם להזכיר יעל כלומר אע"פ שעל ידה באה קצת התשועה הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשובה ואוהבת ה' שבאה על ידה התשועה הזאת אע"פ כן לא היתה היא תחילת התשועה עד שקמתי אני דבורה שקמתי והייתי כאם לישראל: (ז) חדלו פרזון פרזון שם מענין ערי הפרזות ושקמתי שניהם בשי"ן פתוחה פתח גדול במקום פתח קטן: (ח) יבחר. כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערי' ולא היו יכולין לראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואע"פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר והוא סך חשבון אע"פ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם ואויביהם רודפים אותם עד השערים ויש מפרשים מגן אם יראה לשבת כלומר כשהיו ישראל עושין רצון הבורא יתע' ולא

רשי

...ה' זה מקרא קצר זה סיני ... ירע בו מפני אשר ירד ...: (ו) בימי שמגר בן ... בימי יעל. מלמד שאף ... את ישראל בימיה: ... ארחות. היו יראים ... ללכת בדרכים מפני ... והיו הולכים דרך ... בהחבא: (ז) חדלו ... פרזי הפרזי שאין להם ... חדלו מהיות יושבים בהם ... הע"ג ונאספו אל ערי ...: עד שקמתי. כמו ... וכן שלמה מדבר ...: (ח) יבחר אלהים ... לחם שערים. כשבחר ... ישראל אלהים חדשים אז ... למלחמה בשעריהם ראו ... בהתנדבם אם יראה ... מגן ורומח שצריך ... בארבעים אלף ראשי ... שהכניע הע"ג עליהם וכולם

רלבג

...של דברו הנביאים במקומות ... (ה) הרים נזלו. יתכן ... כוה על מ"ת ואמר שגם ... בהנאם כולו ונתכו ... מפני ה' וזה היה ביום ... שנתחדש התוספת מן ההר ... זה הר סיני או נזל מפני ... אלהי ישראל ובזה נשלם ... זכירת החסדים שעשה לישראל במלחמות האומות ... גם מלחמות תנופה כענין והנפלאות שחדש שם שהיו שיאמינו ישראל בו ויקבלו ...: (ו) ואחר זה שבה ... להזכיר בזאת השירה ...ן שבו היה זה הנס והתחיל' ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע ... ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר"ל שהולכי דרכים חדלו ... בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו ... היושר כדי שלא ימצאם האויב: (ז) חדלו פרזון. ר"ל שערי הפרזות חדלו ... בכן יושב מפחד אויב ולא נשארו ישראל אז כי אם בערים המוקפים ... וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה ... שעשתה בהמיתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכ' ... שלחן סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשת מהמיתת סיסרא ...ד שלא היה רופס מותג במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה ...אר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון: עד שקמתי דבורה שקמתי. אני הייתי אם ומנהגת ישראל: (ח) יבחר אלהים חדשים. פי' בו כי בעת שבחר ...אל בע"ג שהם אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ ואפשר לפרש כי הש"י בחר דברים חדשים להצלים זה הנס והוא שנזכר

פי' רבי' ישעיה

(ו) ועכשיו בימי שמגר בן ענת ובימי יעל חדלו ארחות. שמפני פחד האויבים חדלו הולכי ארחות. והוא מקרא קצר. והזכיר שמגר ויעל שהם עשו תשועה בישראל: (ז) חדלו פרזון בישראל חדלו. פי' חדלו משבת בערי הפרזים מפחד האויבים. ויש לפותרו לשון ממשלה שחדלו מהיות להם ממשלה וחדלו השני כמו חסן והדגש בלא צורך. כמו הדגש הנפינו: עד שקמתי דבורה. כמו שקמתי. כמו שלמה שאתה: (ח) יבחר אלהים חדשים. פי' כשבחר ישראל לעבוד אלהים חדשים מקרוב באו. אז באו האויבים ללחם השערים שלהם ואם היה נראה מגן ורומח מן האויבים בארבעים אלף בישראל היה מתגרה.

מצודת דוד

...מלכי האדמה: גם שמים נטפו. שרי מעלה של הע"ג אחזום חיל ורעדה ...ם החרד והזיעה נוטף ממנו: נטפו מים. להחריד ולבלבל הע"ג בקול ...ן הגשם: (ה) הרים נזלו. מגודל הרעדה נטפו זיעה: זה סיני. כמו זה הר ...י. שנאמר בו ויחרד כל ההר (שמות י"ט) כ"כ חרדו כולם מפחד ה' הנלחם ...ישראל: (ו) בימי שמגר. אבל בימי השופט שמגר ובימי יעל אשר גם היא שפטה ...י שמגר לא היתה תשועה שלימה ולא חרדו הע"ג מפחד ה' ולזה חדלו הולכי אורח מיראת הע"ג: והולכי נתיבות. ר"ל האנשים אשר הוכרחו לילך בנתיבות הולכים דרך מעוקל לבל ירגישו מי בהם: (ז) חדלו פרזון. כי פחדו לשבת בערי הפרזי ורק בישראל חדלו ולא בע"ג כי הם לא פחדו מישראל מלשבת ...י הפרזי כי ידם היה על העליונה: עד שקמתי דבורה. ר"ל כן היה עד אשר קמתי אני דבורה כי מעתה יהיה כמאז כי התשועה הבא ע"י שלימה היא ויחרדו ...ג מה' ולא יחדלו ישראל מללכת אורח ומלשבת בערי הפרזי: אם. כאם המיסרת את בנה לייסר דרכו כן הנני לישראל: (ח) יבחר אלהים חדשים. כי ...שר יבחרו ישראל אלהים חדשים אז בא מלחמה בעריו בעבור העונש ולא כשמטיב דרכו כי הלא בימי יהושע שנאמר כארבעים אלף וגו' עברו וגו' אל ערבות יריחו וכי

מצודת ציון

מלשון צעדה והליך: נטפו. מלשון טפטוף ושפיכה: עבים. עננים: (ה) נזלו. ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד): (ו) חדלו. מנעו: ארחות. נתיבות דרכים ושבילים: עקלקלות. מלשון מעוקל ומעוקם: (ז) פרזון. ערי פרזי מבלי חומה סביבה: שקמתי. מלי קימה: (ח) לחם. מל' מלחמה: שערים. עיירות כמו באחד שעריך (דברים י"ז): מגן. תרים

ולא היו הולכים אחרי אלהים אחרים וזה היה בימי יהושע לא היה צריך להם מגן או רומח בארבעים אלף בני גד ובני ראובן ואף על פי שהיו חלוצי צבא לא הצטרכו להראות מגן או רומח כי ה' היה נלחם להם ובאו עם אחיהם ושבו להם בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבורא וי"ת כד אתרעיאו וגו'. ומלת לחם הוא משונה בנקודה כי היא נקודה בסגול כחי"ת והוא שם כמו מלחמה והוא במשקל חמץ עקב חסר אלא שזה בסגול שלא כמנהג : (ט) לבי לחקקי ישראל . גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמה לבי ורצוני אליהם ואומרת אליהם ברכו השם שהכניע אויביכם לפניכם ונקראו הגדולים חוקקים שמשימין החקים בעם . ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו אומרת להם שיברכו ה' על התשועה הזאת ופי' המתנדבים בעם ללמד להם תורה ומצות : (י) צחורות . לבנות כמו וצמר צחר ר"ל הסוחרים רוכבי האתונות חשובות וטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו וזמרו לאלהים ית' וכן יושבי על מדין והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אצלם היו יראים ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שתלכו בבטחה שיחו וזמרו לש"י ואמר במסרה בג' לישני מדין וסככה יושבי על מדין להטות מדין דלים חד לשון קרתא וחד לשון ארחא וחד לשון דין וי"ת הפסוקים כן דהוו מבטלין עסקיהון וגו' : (יא) מקול מחצצים . מקול יורה החצים לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות ה' וטעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם מקול כי הפרשים ויורי החצים נותנים קול ומריעים להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר ופי' יתנו לשון למוד ושנון תרגום ושננתם לבניך ותתנינון לבניך : (יב) עורי עורי

בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט לִבִּי לְחוֹקְקֵי
יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם
בָּרְכוּ יְהוָה׃ י רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת
צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי
עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃
יא מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים
שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה
צִדְקֹת פִּרְזֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ
לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃
יב עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי

דְּעַמֵּיהּ : ט אֲמַרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה אֲנָא שְׁלִיחָא לְשַׁבָּחָא לְסַפְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּכַד הֲוַת עָקְתָא הַהִיא לָא פְּסָקוּ מִלְמִדְרַשׁ בְּאוֹרַיְתָא וּכְדוּ יָאֵי לְהוֹן דְּיָתְבִין בְּבָתֵּי כְנִשְׁתָּא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּמְאַלְּפִין יַת עַמָּא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּמְבָרְכִין וּמוֹדִין קֳדָם יְיָ : י דַּהֲווֹ מְבַטְּלִין עִסְקֵיהוֹן רְכִיבִין עַל אַתְנָן דַּחֲשִׁיקָן בְּכָל מִינֵי צִיוּרִין וּמְהַלְּכִין בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִתְחַבְּרִין לְמִתַּב עַל דִּינָא דַּהֲווֹ אָזְלִין בְּאוֹרְחַתְהוֹן וּמִשְׁתָּעִין עַל גְּבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָא לְהוֹן בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל : יא מֵאֲתַר דַּהֲווֹ אָנְסִין לְהוֹן וְנָסְבִין מַה דְּבִידֵיהוֹן בֵּית מְכוֹנַת לִסְטִין וּמְתוּבַת מוֹכְסִין עַל גּוּבִין בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָּא לַאֲתַר דַּהֲוָאָה נָפְקָן בְּנָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִמְלֵי מַיָּא דְּלָא הֲוָאָה יָכְלִין לְאַשְׁמָעָא קָל טַרְפַּת פַּרְסַת רַגְלֵיהוֹן מִן קֳדָם סַנְאָה וּמְעִיקָא תַּמָּן יוֹדוֹן עַל זַכְוָתֵיהּ דַּיְיָ וְעַל זַכְוָתֵיהּ דְּיָתֵיב קִרְוֵי פַצְחַיָּא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן נְחָתוּ מִכְּרַכֵּי תוּקְפָּא לְמִתַּב בְּקִרְוֵי פַצְחַיָּא עַמֵּיהּ דַּיְיָ : יב שַׁבָּחִי שַׁבָּחִי דְבוֹרָה שַׁבָּחִי וְאוֹדִי מַלִּילִי תוּשְׁבְּחָא קוּם בָּרָק וּשְׁבִי

על דרך ה' וסי' ותסר בגדי אלמנותה . וישרנה הפרות . רכבי אתנות צחורות . כנמר על דרך אשור . יתיצב על דרך לא טוב . וכל על הדרך דכוו' במ"ב ויט אליה אל הדרך . ואתה תשמע השמים דד"ה :

תולדות אהרן לחוקקי ישראל . זוהר ויקרא : רוכבי אתונות . ערובין נד : מקול מחצצים . זוהר בראשית : צדקת פרזונו . פסחים פז : עורי עורי . שם סו :

רשי

וכולם הממש המקום במלחמת הכוכבים ונחל קישון גרפם : שערים . ימצא בקרבך בא' שעריך עיירות : (ט) לבי . אני דבורה לחוקקי לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם לאמר ברכו את ה' ושונו (י) רוכבי אתונות צחורות . הסוחרים והשרים שרכבו מעת... אתונות לבנות החשובו... יראה ודאגת עו"ג... שיושבין על מדין לשון... שהיו יראים לעשות בפרהסיא וכן תרגם... דהוו מתחברין למיתב ... ואותן שהולכין רגלי על... שיחו וספרו את התשוע... אשר מקול המחצצים אורבים ליסטים... היושבין גדודים ב... לארוב בעברי המים ש... עתה רוכבי האתונות וה... דרך את צדקות ה' ו... הצדקות צדקות פרזונו שהשקיט את ישראל פרזון ולצאת מפוזרים שלא באסיפת עם : ... לשערים. חזרו לערי ... שברחו מהם ליאסף א... המבצר : (יא) מחצצים מנחם עורכי מלחמה קרב וחברו עם מלך אין ויצא חצץ כולו לשון גד... ד"א מקול מחצצים בין מ... כשהייתם הולכים בין ... לשאוב מים הייתם מקיל אבני' חלוקי הנחל בלע"ז שהטובר עליכם קולם והייתם יראים ירגישו בכם העו"ג אין לחוש על זאת ותש"... עליכם ליתן הודיה מחצצים . לשון אבני... בנחל כמו ויגרס ...

(יב) עורי עורי דבורה . ל' שבח כפשוטו התגברי בשירך ורבותינו אמרו שנתהללה

פי' רבי' ישעיה

מתגרה ומבריחן . ולחם שם המקיר : (ט) לבי לחוקקי ישראל . פי' לבי מדבר לחוקקי ישראל הם החכמים : המתנדבים בעם . לעבוד את השם : ברכו את ה' . על התשועה שעשה : (י) רוכבי אתונות צחורות . אותם החשובים הרוכבים על אתונות צחורות לבנות ויושבין על הדין והולכי על הדרך ממקום למקום לספ ט את ישראל שיחו וספרו נפלאות הבורא . והמ"ס של מדין בא נוסף כי דרך המ"ס להיות נוסף בשמות : ע"כ

רלבג

שכבר משך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהי... ליפול שם לפי מה שסבב הש"י אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת ... ישראל זאת המלחמה בכחם ועולם ידם כי לא היו להם כלי זין כי אם מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף ולזה הוא ... כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זיי... להנשים מועטים : (ט) לבי לחיקקי ישראל. ר"ל החכמים והסופרים המ... בעם להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי לכם לברך השם ית... התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה : (י) רוכבי אתונות וגו' . ה... הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יוכלו להשלים דרכם היושר מפני פחד אויב ויטו דרכם ללכת על דרך א... דרך שיחו כמו שאמר במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות : (יא) מקול מחצצים . וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים ש... המעיינות שהיו שואבין מהן המי' להבר להם לישראל שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך היושר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו ... ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות ה' שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג"כ צדקות פרזונו ... עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבום מפחד אויב : אז ירדו לשערים עם ה' . ר"ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי ... לשבת . או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם ה' לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד ... ג"כ היה מונעם מזה : (יב) עורי עורי דבורה . יחס לדבורה דברי השיר

מצודת דוד

(יהושע ד') וכי היה נראה באותן מ' אלף מגן ורומח כי הלא בגם כבשו א... ולא במלחמה ובמגן ורומח : (ט) לבי לחוקקי וכו' . ר"ל לא מן השפה ולח... מעומק הלב אדבר לחוקקי ישראל המתנדבים להלחם שהם יברכו לה' על מ... בלבם להתנדב: (י) רכבי . הן השרים הרוכבים על אתונות לבינות לרוב ... הן החכמים יושבי המשפט הן הסוחרים ההולכים בדרך כולכם שיחו ודבר... ה' : השרים על אשר ישארו בגדולתם והחכמים על אשר יוכלו מעתה להרחיב לבם בחכמה מבלי טרדות פחד העו"ג והסוחרים על כי ילכו מעתה בדרך ס... ארחות עקלקלות : (יא) מקול מחצצים . ר"ל תמורת מה שהיה נשמע קול מורים חצים אשר יורו בין ההולכים לשאוב מים תמור הקול הזה ישמע עתה שם קול ... צדקות ה' והם הצדקות שעשה להערי' הפרזי' שבישראל אשר היו שוממי' כי אז בהיות התשועה חזרו וירדו עם ה' לעריהם הפרזים; (יב) עורי עורי, ר"ל ... התחזק

מצודת ציון

הרים: ורומח . כידון : (ט) לחיקקי . הגדולים יקראו מחוקקים כי הם משימים החוקים : (י) אתונות . נקבות החמורים : צחורות . לבנות כמו וצמר צחר (יחזקאל כ"ז) : מדין . מלשון דין : שיחו . דברו כמו שיחו בכל נפלאותיו (ד"ה א ט"ז) : (יא) מחצצים . מלשון חצים : משאבים . מלשון שאיבת המים : יתנו . ענין דבור כי ושננתם (דברים ו') תרגומו ותתנין וכן לתנות לבת יפתח (לקמן י"א) : פרזונו . מל' פרזון : (יב) עורי . מלשון הערה והתעוררות : ושבה

ה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנה רוח הקודש : (יג) אז ירד
אדירים . ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים שריהי ישר' רדו באדירי העובדי
: ה' ירד לי בגבורים . ירדה לי את גבורי העובדי גלולים :
מני אפרים . מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ליחלש
י חרב ומחיבר מקרא
ין לשרש ה' ירד לי
א את יהושע הקים לרד
: אחריך . יקום משבט
שאול בן קיש שיגרמהו
אותו כנחלים עוממות .
זור בעממיך בחיל של
אלף רגלי שבא שאול
: מני מכיר ירדו
ס . שרים גדולים שכבשו
מורי אשר כבשו ששים
ל חבל ארגוב שכבש
(ט') ושרי ביששכר .
ביששכר הם סנהדראות
בתורה יודעי בינה
הם תמיד עם דבורה
בישראל חק ומשפט :
ישככר . יו"ד זו טפילה
גה משמשת כלום והרי
י"ד בהמות שדי וקרע
י : ויששכר כן ברק .
עם של יששכר כן הם
רק לכל אשר יצוה :
שולח ברגליו . שלחם
יחיתו ולאסוף את העם
רכי המלחמה : בפלגות
. אבל בחיליקי לבו של
רבו חקקי לב נכלי ליבא
ת ומה היא ערמומיתו
בין משפתי המלחמה
מי נוצח ויהיה עמו :
רקות עדרים . לשמע
קיל

דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק
וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם׃ ג'
יג אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים ג'
עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים׃ יד מִנִּי ב' וכסו'
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק ב' ר"פ
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי י"ו מ"ל
מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃ ב' . ו'
טו וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־
דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק ג' חס'
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת בפלגות חקקי / לפלגות חקרי
רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב׃ טז לָמָּה וסימ' נקל"ר
יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם ב'
לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים ב' עולם

שְׁבְיָךְ בַּר אֲבִינוֹעַם׃ יג בְּכֵן נְחַת חַד מִמַּשְׁרְיַת יִשְׂרָאֵל וְתַבַּר תְּקוֹף גִּבָּרֵי עַמְמַיָּא הָא לָא מִגְּבוּרָא דִּדְהוֹן הֲוָת דָּא אֱלָהֵן יְיָ תַּבַּר קֳדָם עַמֵּיהּ תְּקוֹף גִּבָּרֵי סַנְאֵיהוֹן׃ יד מִדְּבֵית אֶפְרַיִם קָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בְּקַדְמֵיתָא אַגִּיחַ קְרָבָא בִּדְבֵית עֲמָלֵק בַּתְרוֹהִי קָם מַלְכָּא שָׁאוּל מִדְּבֵית בִּנְיָמִין וְקַטַּל יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּשְׁאָר עַמְמַיָּא מִדְּבֵית מָכִיר נַחַתוּ כַּד מְרַשְׁמִין בִּקְרָבָא מִשִּׁבְטָא זְבוּלֻן כָּתְבִין בְּקוּלְמוֹס דְּסָפַר חָד׃ טו וְרַבְרְבֵי יִשָּׂשכָר מִשְׁתַּמְעִין לְמִלֵּי דְבוֹרָה וּשְׁאָר שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם בָּרָק מִשְׁתַּלְחִין בְּקִרְוֵי מֵישְׁרָא לְכָל אֲתַר דִּצְרִיךְ לְתַמָּן בְּתוּשְׁלַחְתֵּיהּ אָזְלִין בְּזַרְעִית רְאוּבֵן סַגִּיאִין נִכְלֵי לִבָּא׃ טז לְמָא תַבְתּוּן מִמַּשְׁרְיַת קְרָבָא לְמִתַּב בֵּין תְּחוּמִין בְּפָרָשַׁת אָרְחָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרְתָא דָא מִן דָא לְבָרָק אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְסִיסְרָא אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרָא לְמִידַע אֵי דָא הִיא מַשְׁרִיתָא נַצְחָא בִּקְרָבָא לְמֶהֱוֵי עִמֵּיהּ

בגבורים ד' מ"ל וסי' ה' ירד לי בגבורים . לעזרת ה' בגבורים . ואמיץ לבו בגבורים . והמה בגבורים עוזרי המלחמה: צדקות ד' ג' מ"ל וא' חסר וסי' שם יתנו צדקות ב' בפסוק תניינא חס' . ועתה התיצבו ואשפטה . עמי זכור נא מה יעץ בלק :

תולדות אהרן , מני מכיר . יבמות כד :

רדק

עורי . שניה הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל . (יג) אז ירד שריד . ירדה בהשלומו ופי' רדה והשליט הקב"ה ישראל שה א שריד באדירים בעם יבין מלך כנען ולמ"ד לאדירים במקום בי"ת כמו וישבו אתו לארץ כי איש הרגתי לפצעי וזולתם : (יד) מני אפרים . כמו מן אפרים והיו"ד נוספת וכן מני מכיר : שרשם בעמלק . שרשם היה נלחם בעמלק וזה א יהושע בן נון שהיה שרש אפרים ונשיאם ואחרי יהושע נלחם בנימן עם עמלק וה"א שאול שהיה משבט בנימן וכ"ף אחריך כנגד אפרים וכ"ף בעממיך כנגד בנימן ואמרה זה בדרך נבואה והזכירה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמות ה' ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן מזבולון ירדו אפילו הסופרים והחכמים ואין צריך לומר שאר העם . ומושכים בשבט סופר פי' החכמים והסופרים : שבט . כטע וכן ת"י בקולמוס דספרא וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה : (טו) ושרי . כמו שרים כמו וקרע לו חלוני כמו חלונים ושופי גת והדומים להם וכן שבט יששכר יצא כלו וכן ברק יצא עם דבורה : בעמק שלח ברגליו . שלא שאל בהמה לרכוב מרוב חפצו למלחמה אבל בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי וחקרי לבי עליו : (טז) ואומר לו למה ישבת בין המשפתים והם מערכות וגדרות הצאן לשמוע שריקות עדרים כלומר יושב ובוטח ולא חששת למלחמת ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרה למלחמה הזאת

רלבג

ולברק יחס שבית השבי
וטל המלחמה : (יג) אז
אז ושים השם רודה מה
ונשאר מישראל על אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כ"ש ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל ה' שם רודה ומושל לי
ה ר"ל ששם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען : (יד) והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים
ירדו לעשות המלחמה הראשונה ואמ' מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו
בתורה ויחלוש יהושע וגו' : אחריך . תביא אתה שתהיה משבט בנימן בעממיך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלק לעבר
ירדו החכמים עם דבורה למלחמה וכן הענין מזבולן : (טו) ושרי ב ששכר . והשרים שהם ביששכר ג"כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת
ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב : (טז) והנה תמה עליו למה
בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישראל על ידי האויבים והיית שוכן
במקומך

מצודת דוד

י לדבר בשיר וכפלה אמריה כדרך השיר ולרוב הזרוז: ושבה שביך. ר"ל בהתחזק
וחגבר התשוע'.(יג) ־ז כאשר יתחזק השיר ותתגבר התשוע' אז הנשאר מישראל למשול
עם הם הע"ג החזקים: ה' ירד לי. ה' יתן לי ממשלה בגבורי הע"ג וכפל הדבר
: (יד) מני אפרים . מן שבט אפרים ושרשם והוא יהושע נשיאם : בעמלק .
לחם הוא בעמלק והחלישם כמ"ש ויחלוש יהושע את עמלק (שמות י"ז) :
. כאלו תדבר לאפרים ותאמר אחר מלחמת יהושע אשר יצא ממך יצא
בא מבנימן וילחם בעמלק ברוב עם אשר יבאו עמו ממך אתה ישראל וכמ"ש
ם וכו' מאתים אלף (ש"א י"ג) : ירדו מחוקקים . השרים מבני מכיר בן
ירדו במלחמה הזאת עם סיסרא ומזבולן ירדו כולם ואף הסופרים עם שאינם מלומדי מלחמה : (טו) ושרי ביששכר . ר"ל עם כי השרים ביששכר ישבו בכ
ם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט וכמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' (דה"א י"ב) ולא נסו א"כ מעולם ללכת במלחמה ויששכר עכ"ז עשה כן כמו בי
מלחמה כמוהו: בעמק שלח ברגליו . כי למעלה נאמר שאמרה דבורה לברק לרדת מן ההר אל העמק לקראת המלחמה ושמע ברק אליה וירדו לזה אמרה גם בזו
יששכר כברק כי בעמק אשר שולח לרדת בה בדבר ה' ע"י דבורה בה ירד ברגליו של ברק ר"ל עם הליכו ואחריו ולא פחד לרדת אל העמק (ומלת שולח חוזר ע
כי דבר ה' שע"י דבורה היה לכל העם ומפני הכבוד ייחדה הדבר לברק שהיה שר הצבא): בפלגות ראובן. ר"ל אם כל השבטים האלו לא פחדו מלרדת למלחמ
בר ואם בהווה ואם בעתיד לזאת בפלגות ראובן ר"ל במה שראובן נחלק ונפרד מן המלחמה ההיא גדולים המה חקקי לב ר"ל הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות לב להבי
מה זה היה לו שנחלק מן המלחמה : (טז) למה ישבת בין המשפתים . ר"ל ואם תשיב לומר שאתה מורך לב לרדת לקר ת נשק א"כ מתחלה למה ישבת באחוזת עב
הירדן בין גבול א"י ובין גבול הע"ג הלא מקום סכנה הוא לשבת על הספר ומדוע בחרת בזה הגבול לשבת בה : לשמוע וגו' ר"ל מ:

מצודת ציון

ושבה שביך . מלשון שביה : (יג) ירד. ענין ממשלה כמו ורדה בקרב אויביך (תהלים ק"י) : שריד . שיור כמו שריד ופליט (ירמיה מ"ב) . לאדירים. כמו באדירים למ"ד במקום הבי"ת וכן ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא כו) ומשפטו בחרב : (יד) מני . מן והיו"ד נוספת : בעממיך. מלשון עם: מושכים . כי הכתיבה עשויה במשיכת הקולמס : שבט. ר"ל קולמס : (טו) ושרי . כמו ושרים : ברגליו . עם הליכו ואחריו וכן ויעל ברגליו (לעיל ד) : בפלגות . ענין חלוקה כמו נפלגה הארץ (בראשית י') : חקקי . מלשון חקיקה וענינו מחשבה : (טז) המשפתים . מלשון ספה וענינו גבול וכן ת"י תחומין וגם הוא תרגום של גבול וכן רובץ בין המשפתים (שם מ"ט) : שריקות . הונח על הקול הבאה בקבוץ השפתים וכן ושרק לו (ישעיה ה') והוא שאול

רדק

הזאת : (יז) וכן גלעד ששכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה ויש לתמוה והלא מכיר אומר שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ הגלעד לבית מכיר כמו שאמר ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה . ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנשה אמר שג' הוא היה חלקו בארץ הגלעד כמו שאמר ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חוותיהם ויש לפרש עוד כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומר לראובן למה ישבת בביתך ולא באת למלחמה גלעד עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישראל ואתה למה עשית כן ואף על פי שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן . ויש לפרש ג"כ לענין זה הפירוש שלא בדרך תמיהה כלומר גלעד הלא שכן בעבר הירדן כמוך וחלקו ונחלתו שם היא ואעפ"כ עבר ובא לעזרת ישראל ואתה למה לא עשית כן : ודן למה יגור אניות . איכו אומר על אניות הים כי לא היה חלקו על הים כי זבולן היה חלקו שם כמו שאומר זבולן לחוף ימים ישכון ואף על פי שכתוב בחלקו מול יפו אע"פ כן לא היה יפו בחלקו אלא אניות הירדן ר"ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב והכים בכסיו לעבר הירדן וכן ת"י גזו ועברו ירדנא וגו' : אשר ישב לחוף ימים . כי שם היה חלקו וגורלו כמו שנאמר בגורלו ופגע בכרמל הימה ואמר והיו תולאותיו

תרגום	מקרא	
איתדין קשר למעבד לכון דבית ראובן הלא ידעיתון דקדמוהי גלין מחשבות לבא : יז דבית גלעד בעברא דירדנא שרן ודבית דן גזו עברו ירדנא ושויאו נכסיהון בספינן דבית אשר על ספר ימא שרו קרוי עממיא דפגרו תבו ובנון ויתיבו בהון : יח דבית זבולן לקביל עממיא דגדיפו קדם יי מסרו נפשיהון לקטלא אנון ודבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא : יט אתו מלכיא דהוו עם סיסרא ואגיחו קרבא בכן אגיחו קרבא מלכי כנען בתענך הוו שרן ומטן עד מי מגדו ממון דכסף לא קבילו : כ מן שמיא אתגח עמהון קרבא מאתר דנפקין כוכביא מבכשי	לִפְלַגּ֣וֹת רְא֔וּבֵ֖ן גְּדוֹלִ֥ים חִקְרֵי־לֵֽב׃ יז גִּלְעָ֗ד בְּעֵ֤בֶר הַיַּרְדֵּן֙ שָׁכֵ֔ן וְדָ֕ן לָ֥מָּה יָג֖וּר אֳנִיּ֑וֹת אָשֵׁ֗ר יָשַׁב֙ לְח֣וֹף יַמִּ֔ים וְעַ֥ל מִפְרָצָ֖יו יִשְׁכּֽוֹן׃ יח זְבֻל֗וּן עַ֣ם חֵרֵ֥ף נַפְשׁ֛וֹ לָמ֖וּת וְנַפְתָּלִ֑י עַ֖ל מְר֥וֹמֵי שָׂדֶֽה׃ יט בָּ֤אוּ מְלָכִים֙ נִלְחָ֔מוּ אָ֚ז נִלְחֲמוּ֙ מַלְכֵ֣י כְנַ֔עַן בְּתַעְנַ֖ךְ עַל־מֵ֣י מְגִדּ֑וֹ בֶּ֥צַע כֶּ֖סֶף לֹ֥א לָקָֽחוּ׃ כ מִן־שָׁמַ֖יִם נִלְחָ֑מוּ הַכּֽוֹכָבִים֙ מִמְּסִלּוֹתָ֔ם נִלְחֲמ֖וּ עִם	ו' מ"ל · ב' · ג' ב' מ"ל וא' חס' · ב' ר"פ ימי הקכודה · ב' ירעם

גדולים הגדולים ו' מלאים בקריא' וסי' גדולים חקרי לב , כי עברו בם גם המה, כשם הגדולים אשר בארץ דד"ה , כי מרפא יניח חטאים גדולים , זבדיאל בן הגדולים . ויזבחו ביום ההוא :

תולדות אהרן חרף נפשו . מגלה ו: מן שמים נלחמו . ברכות נח פסקים קיח מ"ק טו סנהדרין צי :

הימה מחבל אכזיבה : ועל מפרציו ישכון . על מקומות הפרוצים לו בעריו ישכון שם מפחד אויבים לפיכך לא יבא למלחמה שלא יניח עריו פרוצות וי"ת קרוי עממיא וגו' : (יח) חרף נפשו למות . גלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה מרוב חפצו למלחמה ונפתלי כמו כן שם עצמו על מרומי שדה להלחם וי"ת דבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא : (יט) בתענך על מי מגדו . תענך ומגידו שני מקומות הם בחלק מנשה ומן הנראה כי רחוקים היו זה מזה כמו שאמר ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה א"כ מהו שאמר בתענך על מי מגידו ויתכן לפרש כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חילותיו כל כך רבים שהיו מגיעים עד מי מגדו וכת"י בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו : בצע כסף לא לקחו . לא היו ליקחין שום ממון מבני ישראל שהיו נופלים בידיהם אלא היו הורגים אותם : (כ) מן שמים נלחמו . כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישראל חיל סיסרא כאלו מן השמים נלחמו עם סיסרא : הכוכבים ממסילותם . על דרך שמה הנחת ה' גבוריך ודרך הדרש כי הכוכבים חממו איתם והיו לובשים שריונים ומרוב חמימות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושוטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ולפי דרך הפשט לפי שהמלחמה היתה בערבה אשר על שפת נחל קישון היו נכנסין בנחל הן לברוח הן לערוך מלחמה עם ישראל ונכשלו המרכבות כמו במצרים שאמר ויסר את אופן מרכבותיו ונפלו הפרשים בנחל וגר וטבע

רשי

קול עדרי המלחמה למי קול תכית גבורה ולמי קול ענות ח (יז) בעבר הירדן שכן . ולא בא אל המלחמה וכן דן הכנים ממונו לעזוד ולברוח : ועל מפרציו . לשמור פרצות ארצו : (יח) זבלון עם ח בזה נפשו והפקיר עצמו למית במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי הר תבור : (יט) בת מי מגדו . תרגם יונת הוו שרן ומטן על מי ראש המחנה בתענך ו מי מגידו : בצע כסף ל חנם באו לעזרת סי בקשו ממנו שכר : (כ) נלחמו . ואף הקב"ה לצבאיו שאינם רולים שו ממסלותם . ראש הכוכ וסיפו בארץ מכאן אמ של רקיע כאויר שבי לארץ שהכוכב תקוע כמין נגר בדלת מד בעביו של רקיע ומן שמעיד ממסילותם כל שומעין שעוביו של רקי שמיכ

רלבג

במקומך ולא חששת לפלגות ראובן גדולי לב על שפקדו עליהם לב לצאת משם : (י בעבר הירדן שכן . מנעך מזה הירדן כל ג"כ שיכן בעבר היר כל זה בא לעזרת ה' כמו שקדם והנני תמ למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא בא ל אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניות כמו שת"י יש לו התכללית אם לא בא לעזרת ה' כי הוא יושב על הספר ולזה לשמיר ארצו ולשכון על המקומו' הפרוצים בארצו שלא יבאו שם באו (יח) ואמנם זבולן ונפתלי ראוי שישבחו והוא כי זבולן הוא עם שחרף נ מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר"ל שמסר עצמו לסכנה . וכן נפתלי ג"כ נפתלי ומבני זבולן היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו ע שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה לעלות למלחמה מרוב בטחונם בשם ית' : (יט) באו מלכים נלחמו . ידמה שמלו ממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסר' להלחם עם ישראל וג מלכי כנען בתענך ועל מי מגדו והם המקומות שהיו חושבים לכבשם כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מ כמנהג מי שאינו תחת המלך שאם ירצה המלך להביאו למלחמתו יתן (כ) מן שמים נלחמו . אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא

מצודת ציון

שאול על כל המקנה : (יז) יגור . יאסף כמו יגורו עלי עזים (תהלים נ"ט) : אניות . באניות : לחוף . לשפת הים וכן בחוף הים (דברים א') : (יח) חרף . ענין בזיון : מרומי . מל' רם : (יט) על מי . עד מי : בצע . ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תלים ל) : (כ) ממסילותם . מל'

מצודת דוד

מה ששאלת הארץ ההיא באמרך ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה (במדבר שאלתך היה לשבת בית לשמוע שריקות העדרים והמקנה וכי לא עלתה שבע"כ תרד במלחמה בהיותך יושב על הספר : לפלגות . לזאת למה שנפר מן המלחמה ראוי לחקור עליו רבות חקרי לב להשכיל אמתת הדבר : (יז) ג

ר"ל אם נחשב שלזה לא בא ראובן למלחמה על כי נחלתו היא בעבר הירדן רחוקה ממקום המלחמה הלא גם גלעד שוכן בעבר הירדן ועכ"ז בא למלחמה כמ"ש מני מכיר וכו' והוא גלעד : ודן וכו' . ר"ל אף על דן יש להתרעם מאד כי למה יקבץ כל אשר לו לשומם בספינות ולברוח הלא נחלתו קרובה למקום המלחמה א"כ ברח ולא בא למלחמה : אשר וכו' . ר"ל עם שגם אשר לא בא הנה לא במעל עשה רק על כי נחלתו היא בחוף הים על הספר ועריו המה פרוצים ופרו חומה ולזה בע"כ שכן אלל עריו הפרוצים לבל יבאו בהם העו"ג הסמוך להספר : (יח) זבלון וכו' . ר"ל אולם זבולון עשה הטוב כי הוא עם אשר חרף ובזה נ למלחמה ולא יקרה נפשו בעיניו לחשוש פן ימות במלחמה : ונפתלי וכו' . ר"ל וגם נפתלי כמוהו לא חש למות על מרומי שדה במקום המלחמה (עם כי ס' ל למלחמה בני זבולן ובני נפתלי כמ"ש למעלה ולא לוה להביא למלחמה מיתר השבטים מ"מ התרעמה דבורה על ראובן ועל דן על שלא באו מעצמם כדרך שבו השבטים) : (יט) באו מלכים . ר"ל שבטי ישראל הנה לא באו לעזרת אחיהם ומלכי ארצות אחרות באו לעזרת סיסרא ונלחמו בעבורו : אז . בעת הלחם סיס בעבורו מלכי כנען ברב עם כי בתענך נלחמו וקצה המחנה הגיע עד מי מגדו : בצע . בחנם באו בעזרתו ולא לקחו בשכרם בצע כסף ואמרה כמתרעמ העו"ג באו בחנם בעזרת סיסרא ומדוע לא בא ראובן ודן בעזרת אחיהם : (כ) מן שמים נלחמו . ר"ל אולם גם בלחם נפל סיסרא וכאלו מן השמי עמו וכאלו הכוכבים סרו ממסלותם ומדרך מהלכם וירדו ונלחמו עם סיסרא ורז"ל אמרו שהכוכבים הרתיחו השריונות ונכנסו בנחל קישון להתקרר ושטפם מ

נר

סִיסְרָא׃ כא נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ כב אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ כג אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ כד תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃ כה מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה

ג' · ג' בעלי גוים · ג' ב' חס' ודין מ"ל · ג' חס'. ל' · ב' בפסוק · ג' · ג' · ל' וחד והקריבה עו

דִּבְרֵיהוֹן תַּמָּן אִתְגַּח קְרָבָא עִם סִיסְרָא׃ כא נַחֲלָא דְקִישׁוֹן תַּבְרִינוּן נַחֲלָא דְאִתְעֲבִידוּ בֵיהּ נִסִּין וּגְבוּרָן מִלְקַדְמִין לְיִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָא דְקִישׁוֹן תַּמָּן דוּשִׁישַׁת נַפְשִׁי קְטִילֵי גִבָּרֵיהוֹן בִּתְקוֹף׃ כב בְּכֵן אִשְׁתַּלְפָא טוּפְרֵי סוּסְוָתְהוֹן מִפְּנוּכָא דַהֲוָה מְפַנֵּיךְ קֳדָם רְתִיכֵי גִבָּרוֹהִי׃ כג לוּטוּ מֵרוֹז אֲמַר בָּרָק נְבִיָּא דַּיְי לוּטוּ וְתַבְּרוּ יַת יַתְבָהָא אֲרֵי לָא אֲתוֹ לְסַעְדָן עַמָּא דַּיְי כַּד אַגִּיחַ קְרָבָא בְּגִבָּרַיָּא׃ כד תִּתְבָּרַךְ מִבִּרְכַּת נְשַׁיָּא טָבָתָא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה כַּחֲדָא מִנְּשַׁיָּא דִמְשַׁמְּשִׁין בְּבָתֵּי מִדְרְשִׁין תִּתְבָּרַךְ׃ כה מַיָּא שְׁאַל מִנַּהּ סִיסְרָא רַשִׁיעָא חַלְבָא אַשְׁקִיתֵיהּ לְמִדַּע אִם אִית רַעְיוֹנוֹהִי עֲלוֹהִי בְּפִילֵי גִּבָּרַיָּא קְרִיבַת

תברך ג' בקריאה וסי' תברך מנשים יעל אשת חבר הקני ב' בפסוק. ואתריתם לא תברך: באהל ו' בקריא' וסי' ויאמר הנה באהל. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה' באהל בעמוד ענן. מנשים באהל תברך. ואת כל כלי הקדש אשר באהל. וחברו דד"ה. ונמסר גם בסדר חקת:

תולדות אהרן נחל קישון. פסחים קיח: אורו מרוז. מ"ק טז שבועות לו: ארור יושביה. מ"ק טז שבועות לו זוהר ואתחנן: תבורך מנשים. נזיר כג סנהדרין קה הוריות י:

רש"י

...הארץ: (כא) גרפם. טאטם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את ...הכירה: נחל קדומים. שנעשה ערב ליום על זה מימות מצרים כדאיתא ...: תדרכי נפשי. ברגלים את עוז גבורי כנען: (כב) הלמו עקבי סוס. ...טלפי סוסיהם שהיה חוס הכוכב מרתיח את הטיט והליסורן כמו שמולגין את ...ברותחין והטלפים ...מתיך שנשתלפו נהלמו ...: מדהרות דהרות ...שהיו מרקידים את ...במלחמה כמו וסוס ...א לשון הרקדת הסוס: ...ז מרוז. אמרי לה ...וה ואמרי לה גברא ...וה והיה סמוך למקום ...ולא בא: אמר מלאך ...ר ברק בשליחותו של ...יושביה. היושבים ...אות שלו בד' מאות ...שמתיה ברק למרוז: ...'. כביכול שמי שהוא ...ישראל כעוזר את ...: (כד) מנשים באהל. ...רש"י נזיר כ"ג) שנאמר ...באהל. רבקה שנאמר ...אה יצחק האהלה. ...ה שנאמר בכן וילא ...אה וגומר: מנשים ...בורך. יעל למה כן ...לו ואם לא יעל הרי ...ה בא ומאבדן כך הוא ...רבה. ד"א אף יעל ...שבת אוהלים לפיכך ...יתה נברכת אוהלים: ...ב נתנה. לדעת אם ...שיכן בין טעם מים ...לב כן תרגם יונתן: ...דירים. בספל שותין בו

רד"ק

וטבעו ולא כן היה לישראל אלא שדרכו הנחל בעוז ועברוהו בלא שום פגע ונזק וז"ש תדרכי נפשי עוז כלומר הנחל שגרפם דרכה נפשי בעוז כימן השמים נלחמו עמהם בעבורי וי"ת תדרכי נפשי עוז דושישת נפשי קטילי גבריהון בתקוף. ופי' נחל קדומים נחל שהיה שם מקדם כאילו נברא שם מקדם להנקם באויבי ה' על דרך כל פעל ה' למענהו וגו': (כב) אז הלמו. פועל עומד כאילו אומר נהלמו עקבי הסוסים מרוב מרוצתם במלחמה. וז"ש מדהרות דהרות אביריו מה שמכה הסוס בכח על הארץ בעת המרוצה ושלא בעת המרוצה שנראה כמרקד תקרא דהירה וכן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה. ואמר עקבי סוס כי בעקבים אין פרסה לפיכך אמר כי נהלמו עקבי סוס בכח מכת הסוס בארץ. וטעם אביריו על הפרשים או על הסוסים: (כג) אורו מרוז. שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קללה אותן אבל הרחוקים שלא באו לא קללה אותם: אמר מלאך ה'. כמשמעו כי נביאה היתה דבורה ועל פי הנבואה אמרה זה וי"ת אמר ברק נביא דה': (כד) תבורך. מרוז תהיה ארורה אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זריזה לעזרת ה' במקום שהיתה שם באהלה ואומר תבורך משאר נשים היושבות באהל: (כה) מים שאל חלב נתנה. להכבידו כדי שירדם במהרה עם העייפות שהיה לו והחלב ששתה שלא ירגיש בהכותה אותו וי"ת מיא שאל מינה סיסרא רשיעא וגו': בספל אדירים. בספל גדול שעותין בו גדולים ואדירים. והחכם רבי יונה פי' אדירים הרועים הגדולים כמו אדירי הצאן וי"ת בפיילי גבריא וגו'. וכן תרגם קובעת כוס התרעלה פיילי כסא דלווטיא וכן השותים במזרקי יין דשתיין בפיילי חמר ובדברי רז"ל היה מביא בפיילי של חרס חדשה ובלשון יון כוס פיילי: הקריבה חמאה. חלב חמאה וחלב שוכר עומד במקום שנים והשקתי החלב הנותר אחר החמאה כי הוא מכביד הלב וטורף הדעת ויתכן לפרש כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתו כי בנאד החל' השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד

רלבג

...ז להם זה הניצוח והוא הכוכבים ממסילותם עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שישלם בו נצוח סיסרא וחילו: (כא) נחל קישון גרפם. ידמה שכבר גברו או על דרך מופת מי נחל קישון שהיו מעטים ובשהיו עוברים בו סיסרא וחילו גברו המים והסירום כמו שתסיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובזה האופן ...ב: חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארים ועם זה הענין הנה בנחל המים הקדומים שהיו בנחל קישון: תדרכי נפשי עוז. ר"ל שלא גברו המים לישראל ...דרך שיניעום ויסירום ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישראל על ים ס"ף: (כב) אז הלמו. ...ו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהניגום גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ואפשר שיהיה ...ה כי או בנחל קישון מרוב המים שגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדהר אבל נגבו כמים רגליהם: (כג) אורו מרוז. שהיתה עיר ...וכה למקום המלחמה: אמר מלאך ה'. זאת הנבואה לדבורה שעיר מרוז תהיה ארורה ר"ל יושביה כי לא באו לעזרת ה' עם היותם קרובים: (כד) תבורך ...מנשים יעל תהיה ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שהן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שהן באהל ללמד תורה כמו ...היה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך ה' ואולם ברכת יעל אמרה דבורה על צד התפלה והברכה: (כה) והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא ...צטיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתית נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שמן ...ה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר. והנה נכפל הלשון בזה. ומה שספר תחלה כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר"ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר

מצודת דוד

...קישון גרפם. כי המלחמה היתה בשפת הנחל ובנס גברו מי הנחל ...נחל קדומים וכו'. ר"ל הנה מי הנחל אשר היה מקודם ומאז בנחל קישון ...ים היו עד אשר דרכתי אני בה בעוז מבלי נזק ועתה ע"פ הנס איך רבו ...ד אשר שטפו הע"ג: (כב) אז הלמו וכו'. ר"ל כי בראותם הנחל שוטף ...ם על הסוסים ואז הוכו ונשברו עקבי הסוס מן הדהרת ודליגת שעשו ...שיו הגבורים רוכבי הסוסים או מלת אביריו חוזר על הסוסים ור"ל מן ...שעשו סוסיו החזקים: (כג) אורו מרוז. קללו אתם את המקים מרוז: אמר וגו'. המלאך אמר לקללו ובנבואה אמרה: אורו וכו' ר"ל קללו לומר ארור ...ז על שלא באו לעזרת עם ה' עם כי היו סמוכים למקום המלחמה: לעזרת ה' בגבורים. כפלה הדבר לפרש באיזה עזרה ואמרה לעזרת עם ה' הנלחם ...יהם אנשי סיסרא: (כד) תבורך וכו'. לפי שאמרה לקלל יושבי מרוז אמרה אבל יעל תבורך מפי הנשים על כי היא עזרה לישראל: מנשים באהל. ר"ל ...ה לדקניות ולנ עות היושבות באוהל מפי הנשים האלה תבורך ותתקים הברכה עם שלא אמרה מלאך ה' כקללת מרוז: (כה) מים שאל. ר"ל הבינו חכמת ...י סיסרא בקש מים והיא נתנה לו חלב כמ"ש למעלה ותפתח את נאד החלב ותשקהו וזהו בכדי להביא עליו תרדמה: בספל אדירים. ולמען יהא לבו בטח בה

מצודת ציון

מלשון מסילה ודרך: (כא) גרפם. ענין כבוד וטאטא כי יעים (שמות ל"ח) ת"א מגרופתא ור"ל שטפם: תדרכי. מלשון דרך והלוך: נפשי. ר"ל אני בעצמי. עוז. כמו בעוז: (כב) הלמו. ענין הכאה כמו הולם פעם (ישעיה מ"א): עקבי. הוא סוף הרגל: מדהרות. כן יקרא דריסת ודליגת הסוס בכח כמו וסוס דוהר (נחום ג') וכפל המלה לרוב הדהרות: אביריו. מלשון אביר וחזק: (כג) אורו. מלשון ארור: מרוז. שם מקום: (כה) בספל. באגן והוא כלי מה וכן מלא הספל מים (לקמן ו'): אדירים. ר"ל גדולים וחשובים: חמאה. הוא

חֶמְאָה׃ כו יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה
וִימִינָהּ לְהַלְמוּת
עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה
רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה
רַקָּתוֹ׃ כז בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל
שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע
נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃
כח בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה
וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב
מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא
מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃
כט חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ
תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ
לָהּ׃ ל הֲלֹא יִמְצְאוּ
יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ
גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים
לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה
צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃

לְקָדָמוֹהִי שְׁמַן דְּגוּבְנִין׃ כו טַבְתָּא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה דְּקַיֶּמֶת מַהדִּכְתִיב בְּסֵפֶר אוֹרָיְתָא דְמשֶׁה לָא יְהֵוֵי תִקוּן זֵין דִּגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא יְתַקֵּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא אֱלָהֵן יְדָהָא לְסִכְּתָא אוֹשִׁיטַת וִימִינָא לְאַרְזַפְתָּא דְנַפָּחִין לְמִתְבַּר רַשִׁיעִין וַאֲנוּסִין מַחֲתֵיהּ לְסִיסְרָא תַּבְרַת רֵישֵׁיהּ פַּצְעַת מוֹחֵיהּ אַעְבָרַת סִכְּתָא בְּצִדְעֵיהּ׃ כז בֵּין רִגְלָהָא כְּרַע נְפַל שְׁכִיב בֵּין רִגְלָהָא כְּרַע נְפַל בַּאֲתַר דִּכְרַע תַּמָּן נְפַל בְּזִיזָא סִיסְרָא׃ כח מִן חֲרַכָּא אִסְתְּכִיאַת וּמְדִיקָא אִמֵּיהּ דְּסִיסְרָא מִבֵּינֵי אַעֲיָתָא אֲמַרַת מָא דֵין אוֹחֲרָא רְתִיכוֹהִי דְסִיסְרָא בְּרִי מִלְמֵיתֵי מָא דֵין אִתְעַכָּבוּ רְהָטַיָּא דַּהֲווֹ מַיְתָן לִי אִגְּרַת נִצְחָנִין׃ כט חַכִּימַת פְּרִיסְתְּוָתָהָא עָנְיָן לַהּ אַף הִיא בְּחוּכְמָא מְתִיבָא וְאָמְרָה לְמֵימַר לְהֶן׃ ל הֲלָא מִדְּמַשְׁכְּחִין מְפַלְגִין בִּזְתָא יַהֲבִין גְּבַר וּבֵיתֵיהּ כָּל חַד וְחַד בִּזָּא סַגִּי קֳדָם סִיסְרָא בִּזַּת צִיּוּרֵי צִבְעוֹנִין עַל צַוְּרֵיהּ נִכְסֵי עֲתִירַיָּא וּמָנֵי חֲמוּדָא קֳדָם גִּבָּרוֹהִי דְּבָזוּ׃

ל׳ . ל׳ . ל׳ . ל׳ . ל׳ קמץ וקף ט״ו . ל׳ . ב׳ מסק . ב׳ פתח גסי׳ . ו׳ . ה׳ ג׳ קמץ וב׳ נכתם . ל׳ . ג׳ קמצי׳ וב׳ פתחין . ב׳ בכסו׳

רדק

כאד החלב ותשקהו ובספל אדירים הקריבה לו חמאה לאכול: (כו) ידה ליתד תשלחנה. כמו תשלח והנו״ן והה״א נוספות כנו״ן ה״א מסדרונה פרשדונה ואף על פי שאין המנהג כן בפעלים ואדוני אבי ז״ל פי׳ תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד והלמות ידה שמאלה צריכה יתד וימינה צריכה הלמות וכנה השלוחות לידים בעבור כי הם עשו המעשה ודומה לו וכל אשר שאלו עיני. בניתה לא ישכנו רגליה. ובתבונות כפיו ינחם. ואם תאמר כי תשלחנה בודד אין צריך לכל זה כי פירוש ידה וימינה הושטו בעבור יתד והלמות. ורבי אחי ר׳ משה ז״ל פירשו בחסרון כ״ף הדמיון כמו לב שמח ויטיב גהה שפירשו כגהה וכן פי׳ ידה כידה והוא דרך שאלה בעבור שאמר תבורך מנשים יעל אמר ראויה לה הברכה יותר משאר נשים כי עשתה מעשה גבורה שלא יעשו שאר הנשים כי אין מעשה גבורה לנשים כי אם לאנשים לפיכך אמר דרך שאלה כידה ליתד תשלחנה הנשים האחרות וימינה להלמות עמלי׳ והלמות שם הכלי שמכים בו האנשים העמלים בעלי המלאכה: מחקה ראשו. הסירה ראשו מלשון מחק בדברי רז״ל אין מוחקים במקים שגודשים והמחק הוא הכלי שמעבירין על המדה שמעביר כל מה שעליה: ומחצה. מן ומחץ מכתו: וחלפה. העבירה היתד ברקתו וכת״י אעברת בצדעיה או יהיה וחלפה מן יחלוף ויסגיר שהוא לשון כריתה: (כז) בין רגליה כרע נפל. כן מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזהו שאמר באשר כרע שם נפל שדוד ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבו למעלה במילת שמיכה מכחיש זה הדרש: (כח) ותיבב. תרועה מתרגם תרועה יבבא וי״ת ואריקה לשון הבטה: האשנב. כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי: (כט) תענינה. כל אחת מן החכמות תענה אותה: אף היא. אם סיסרא: תשיב אמריה לה. היא בעצמה כמו שהחכמות משיבות לה כן היתה היא בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו: (ל) ימצאו יחלקו שלל. ימצאו שלל לרוב בארץ ישראל שינצחו אותם ויחלקו השלל ביניהם ולזה הם מאחרים לבא: רחם רחמתי׳. נערה נערות

רשי

בו מים שהמים נקראו אדירים שנאמר במים אדירים: (כו) להלמות ... סיסרא שהיה עמל ויגע: מחקה. לשון חיקוי: ומחצה. לשון מחץ: ... יוצא מצד אחר: (כח) ותיבב. לשון דבור כמו ניב שפתים ורבותינו ... לשון גניחה כתרועה דמתרגמינן יבבא. ואני אומר לשון ... כמו בבת עיני וכן חברו ... אשנב. חלון: (כט) ... שרותיה תענינה. ... שבשרותיה לכך נקוד ... פת״ח. חכמות שהוא ... נקיד חט״ף קמ״ץ כמו ... לא״ל חכמות וזה נקי... וכן חכמות נשים בנת... חכמות שבנשים: ... דגשות של נו״ן משמש... נו״ן שלישית ושתרונו ... אותה דגשות כין משמש... אותה כמו מרכבת ... אף היא תשיב אמריה. ... לעצמה מה אני מתמ... על עכוב בני: (ל) ה... יחלקו שלל. והוא ... רחמתים לראש גבר. ... נשים יפות בישראל ... מהם יש לו במטתו שת... נשים

רלבג

אשר ישתו בו הגבורים: ... ליתד תשלחנה. והנה ... המנהיגים בגוף השל... השמאלית ליתד ושל... למה שהולמים ומכין בו ... במלאכות רבות העמל... סיסרא בראשו עד ש... ופרדה המבור אשר ב... ביתד ועברה היתד ... או ברקתו: ... רגליה כרע נפל ... כי בחכמתה סבבה שנפ... לפניה: ובאשר כרע ... שדוד. ר״ל כי תכי... שדדתהו והמיתתהו ... (כח) הנה אם סיסרא ... בעד החלון ויללה ... תרועה והיתה אומרת מ... שיהיה בושש רכב סיסר... (כט) והנה החכמות ש... היו עונות אותה ו... בעצמה היתה משיבה ... ואומרת מה שאומרת החכמות הכן והוא כי סבת איחורו הוא שאם ימ... שיחלקוהו: (ל) רחם רחמתים. ולהיותם שרולים בעריות הקדימו ... שלל

באשר ט״ו בקריאה וסי׳ אל קול הנער באשר הוא שם. איננו גדול בבית הזה ממני. אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה. בין רגליה כרע נפל שכב. וילך האיש מהעיר. ויאמר לו מיכה מאין. ויקם דוד ואנשיו. ואלישע אמר אל האשה. עמדי נא בחבריך. לסריסים אשר ישמרו את שבתתי. ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר. באשר תמותי אמות. באשר דבר מלך שלטון. מה יתרון העשה באשר הוא. טוב ללכת אל בית אבל. וד׳ ובאשר וסי׳ גם אני אבחר בתעלוליהם. ומניתי אתכם לחרב. ואפרחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי:

הולדות אהרן ליתד תשלחנה. מנחות לו: כרע נפל. יבמות קג. נזיר כג. סנהדרין קה הוריות י: בעד החלון. ר״ה לג זוהר בלק (סוטה כד): חכמות שרותיה. עקרים מג מד:

מצודת ציון

הוא שומן החלב: (כו) ליתד. היא המסמר: להלמות. ענין הכאה: עמלים. מלשון עמל וטורח: מחקה ראשו. הסירה ראשו כברז״ל אין מוחקין במקים שגודשין (ב״ב פ״ח) ור״ל אין מעבירין דבר מה על המדה להסיר הגודש: ומחצה. ענין נגוע ומוכה כמו מחץ ראש (תהלים קי): וחלפה. ענין העברה מעבר לעבר כמו וחלף ביהודה (ישעיה ה׳): רקתו. הוא המקום שאצל העין: (כז) כרע. ענין נפילה על הברכים: שדוד. כנוז ונאבד כמו ואתה לא שדוד (שם ל״ג): (כח) בעד. נגד: נשקפה. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ״ו) ואמר בלשון נפעל על כי גם היא נשקפה למביטים בה: ותיבב. ענין יללה כי תרועה ת״א יבב׳ וקול התרועה היא כיללה: האשנב. הוא כעין חלון כמו בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז׳): בושש. ענין איחור כמו בושש משה (שמות ל״ב): פעמי. לשו׳ והלוך כמו וישם לדרך פעמיו (תהלים פ״ה): (כט) תענינה. כל אחת תענה ותשיב: (ל) רחם רחמתים. ר״ל עלמה ושתי עלמות וקראן בלשון בזיון ע״ש הרחם: לראש גבר. ר״ל לכל איש: רקמה. מעשה רוקם בהרבה מיני צבעים: רקמתים. ר״ל בשתי פנים בהעבר מזה ובהעבר

מצודת דוד

בה ולא ירגיש בדבר הקריבה לפניו חמאה בספל חשוב הראוי להאכיל בו וחשובים למען יחשב אשר נפשו יקרה בעיניה ולאדון יחשב לה: (כו) ידה ... אבל בקשה נפשה והושיטה ידה השמאלי לקחת יתד האוהל וימינה הושיטה ... המקבת הקרוי הלמות עמלים ע״ש שהאנשים עמלים במלאכה ומכים בו ... מלאכתן: והלמה סיסרא. הכתה ושברה את סיסרא והסירה ראשו ונגע ... בהכאה ופליעה ועם היתד חלפה רקתו מעבר אל עבר: (כז) בין רגליה ... לפניה כרע על כרעיו ומיד נפל לארץ ונשאר שוכב ולא הוסיף לקום ור״ל ... רב הומת וכפלה הדבר לחזוק וכדרך השיר: באשר כרע. במקום שכרע ... סיסרא הנאבד והכוונה כי לא היה יכול להתחזק עוד אחר הכריעה וזהו ... השיר כי באמת לא כרע ולא נפל: (כח) בעד החלון. חזרה לספר בשירתה ... סיסרא נשקפה בעד החלון לראות אם בא מרכבת בנה ובראותה כי אינ... במר נפש ומשקפת תמיד בעד האשנב ואומרת מדוע בושש רכבו לבוא מדוע אחרו וכו׳ וכפלה הדבר כדרך המיילל מכאב לב: (כט) חכמות שרותיה. החכמות אשר ... כל אחת תשיב לנחמה ואף היא כאחת מהן תשיב אמריה לעצמה: (ל) הלא ימצאו. ר״ל וזאת דברי נחמתן כי תאמרנה הלא הון רב ימצאו בישראל ושמה

(לא) כן יאבדו . דב"ר אמרה תנחומין של הכל הן לה כן יאבדו כל
ה' כאשר אבד הוא : ואוהביו כצאת השמש בגבורתו . עתיד לבא שבעתים
בעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כמספר
ו ותשע שביעיות : ותשקוט הארץ . אין זה מדברי דבורה אלא מדברי
ספר : (א) ויעשו הרע .
נאמר ויוסיפו שהיה
ת על חטא אבל בשירה
לכם כל אשר עשו
מתחילין לחטוא כך
באגדת תהלים :
מנהרות . מטמוריתא
לע"ז וגדו"ש ועל שם
בהם אור קטן במקום
ניכר קרין מנהרות
"ש בלע"ז : מערות .
בלע"ז מצדות פלוטשי"ן
גל שם שעושים ביערים
בפלת האילנות סביב
(ה) הם ומקניהם .
לרעות

כערות : לראש גבר . לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל וי"ת
ויהבין גבר וביתיה לכל חד וחד : שלל צבעים . בגדים עשויים במיני צבעונים :
רקמתים . שעשו בו מעשה הרקמה משני הפנים בשוה והרקמה היא
מעשה מחט כבגד בלירות מלבעים שינים זה מזה : לצוארי שלל . כמו
לראש השלל כלומר נתינים הבגדים בראש השלל לתתם לשר הצבא וי"ת כן ביזת ליורי לבעונין וגו' : (לא) ואוהביו . ואוהבי ה' : כצאת השמש בגבורתו . כצאת השמש בבוקר שהולך ואו"ר עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם יתברך הולכים וחזקים וי"ת ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין וגו' : (ב) המנהרות . כמו מערות ויש להם חלון למעלה שתכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות : המצדות .. מבצרים חזקים : (ג) והיה אם זרע . כאשר זרע כמו והיה אם בא אל אחת אחיו ואם יהיה היובל לבני ישראל והדומים להם : (ד) וישחיתו את יבול הארץ . התבואות שהיו בעשב קודם שיגמר בשולם וכן אלכות הכל היו כורתים ומפילים ולא היו משאירים מחיה : ושה ושור וחמור . היו נוהגים להם :
איש

לא כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה ז' מ"ל
וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ ג'
בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים ל' חס'
שָׁנָה׃ ו א וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה
בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים׃ ב וַתָּעָז יַד־ ב'
מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ
לָהֶם ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת ל'
אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־הַמְּעָרוֹת וְאֶת־
הַמְּצָדוֹת׃ ג וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל ח'. ל' מלרע
וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ
עָלָיו׃ ד וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־
יְבוּל הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־ ה' מ"ל
יַשְׁאִירוּ מִחְיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר ל' וכל קרי' חל"ף ושור ושה
וַחֲמוֹר׃ ה כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ
וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ כְדֵי־אַרְבֶּה לָרֹב ובאו קרי

לא כְּסִיסְרָא כֵּן יֵיבְדוּן כָּל סַנְאֵי עַמָּךְ יְיָ וְרַחֲמוֹהִי צַדִּיקַיָּא יְהוֹן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה וְאַרְבְּעִין וּתְלָתָא כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵּיהּ וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל מִלְמֶעְבַּד קְרָבָא אַרְבְּעִין שְׁנִין ׃
א וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּמְסַרְנוּן יְיָ בִּידָא דְמִדְיָנָאֵי שְׁבַע שְׁנִין ׃
ב וּתְקִיפַת יַד מִדְיָנָאֵי עַל יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי עֲבַדוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מַטְמוֹרְיָתָא דִּבְטוּרַיָּא וְיַת מְעָרָתָא וְיַת מְצוֹדָתָא ׃
ג וַהֲוָה כַּד זְרַע יִשְׂרָאֵל וְסַלְקִין מִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִּינְחָא וְסַלְקִין עֲלוֹהִי ׃
ד וּשְׁרוֹ עֲלֵיהוֹן וּמְחַבְּלִין יַת עֲלַלְתָּא דְאַרְעָא עַד מֵעַלָּנָא דְעַזָּה וְלָא מְשַׁאֲרִין מְזוֹן לְקִיָּמָא נְפַשׁ בְּיִשְׂרָאֵל וְאִמַּר וְתוֹר וַחֲמָר ׃
ה אֲרֵי אִנּוּן וּגְיתֵיהוֹן סַלְקִין וּמַשְׁכְּנֵיהוֹן וְאָתַן כְּמִסַּת גוֹבָא לִסְגֵי וּלְהוֹן

ותעז ב' ובסיפרא וסי' ותעז ידו על כושן רשעתים . ותעז יד מדין ;

רלבג

ריות אולי השיג כל
ן נערה אחת או שתים
ג"כ יתנו שלל בגדי
ם הנכבדים שלל בגדי
שהם מרוקמים ובגדי
ומים משני עבריהם
סיסרא לצוארי בעלי
ם אנשי החיל הבאים
(לא) והתפללה דבורה
כן יאבדו כל אויבי
שאבד סיסרא ואוהבי
עלה יהיו כצאת השמש
שאורו הולך ומתחזק
היום . והרצון באמרו
בראש תקופת תמוז
ראה אורו יותר חזק

תולדות אהרן כן יאבדו . יומא כו : כצאת השמש . שבת פח יומא כג גיטין לו ב"ב ח : אם זרע ישראל . ב"מ נט : ויחנו עליה . ב"מ נט :

מגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום . ושקטה הארץ עד שלמות ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן השקט
כה : ואילם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו : הראשון הוא להודיע כי השם יתעלה לא יעשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך
ר עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישראל בזה
ה אפשר שישלם בזולת עשיית המופת וכבר ביארנו הסיבה בזה בספר מ"ו : השני הוא להודיע כי כשיעשה הש"י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר
יה יותר מעט מהזרות במופת ההוא אבל כטבע ולזה התחכם הש"י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק שם סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק
בב עם זה שרבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו בזה סבות רבות אל שינצחים ברק ועמו . הא' היא הבהלה שהבהילום מי הנחל
ברק ועמו היו יורדים אליה' ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף להם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה שם סבה שלישית והיא שהבהר היה אור
את פני סיסרא ועמו והיה אשים שנוורים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא : השלישית היא להודיע אמתת הנבואה
זי שהיתה ע"י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור . והנה לפרסום אמתת הנבואה אז נסמכו ישראל ללכת במתי מעט ובכלי מלחמה
להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורבוי כלי המלחמה אשר להם : הרביעי הוא להודיע כי בתחבולות ראוי שיתנהג האדם להגיע
' כוונתו ולזה ספר כי יעל מבני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי היא חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשבים
נם זה שהבהר אותו ונרדם עם המופת והיה נקל לה להורגו : החמישי הוא להודיע כי היום טיבה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי להצליח בעת אשר יש
איסבב שתגיע לו ההצלחה ביתר שלם שבפנים ולא יקצר מזה הלא תראה כי ברק אע"פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד
תכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל אדוניו וישיב להרע לישראל : הששי הוא להודיע לתת תודה לש"י על מה שגמל מהטובות כי עם
ראוי הנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה בעל כל אשר גמלנו :
הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין ביעודי הנבואה ולזה נתגנו אשר לא באו לעזרת ה' בגבורים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת השם יתברך :
הוא לפרסם גנות האמת הכם והיותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הצלחת סיסרא רחם רחמתים לראש גבר וכבר פרסמה
"כ מתנהגיהם הפחותים עוד ספר ששבו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז' שנים ותקסה יד מדין מאד על
ישראל

מצודת דוד

יהם את השלל ולזה הם מאחרים לבוא : רחם וגו' . אף כ"א יקח בשלל
שתי עלמות : שלל צבעים . השלל מבגדים צבועים החשובים ביותר יהיו
סיסרא על היותו שר הצבא וחוזרת . ומפרשת שזהו השלל מבגדים צבועים
אשר יתדמו בשני עבריהם אבל צבע רקמתים שאינם מתדמים בשני
החשוב עוד יותר ויותר יחולק לכל בעלי השלל לכרוך בו הצואר לנוי . כי
גויים הם לכך ואינם ראוים לתשמיש אחר ולזה יחולק לכולם וא"כ בעבור כ"ז המה מתאחרים לבוא : (לא) כן יאבדו . אמרה דבורה הנה תנחומין של הכל היו
יאבדו כל אויביך אתה ה' כאשר נאבד סיסרא : ואוהביו . אבל אוהבי ה' יהיו כצאת השמש בבוקר שהולך ומאיר בכל פעם יותר עד שהוא בגבורתו שהוא
כן יהיו אוהבי ה' הולכים וחזקים עד אשר יהיו בגבהי המעלה : ותשקוט וכו' . אין זה מדברי השירה אלא המה דברי כותב הספר : ארבעים שנה . עד
שנה מזמן התחלת השעבוד : ו (ב) מפני מדין . להסתיר עצמן מפניהם ; (ג) והיה אם זרע . ר"ל כאשר זרע והתחיל לצמוח : (ד) יבול הארץ . צמחי
התבואות

מצודת ציון

ובעבר מזה ומזה וחלוקה זה מזה והוא כמו מעשה חושב : (ב) ותעז . מלשון עוז וחוזק :
המנהרות . ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג') והם מערות ולהם חלון יבוא
בו אור היום : המצדות . מבצרים חזקים כמו מצודת ציון (ש"ב ה') : (ג) אם . כאשר :
(ד) יבול . צמח האדמה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : מחיה . עניני צורך חיי
הבריות כמו למחיה שלחני (בראשית מ"ה) : (ה) כדי ארבה . כארבה ומלת די יורה ענין
רבוי

רש"י

לרעות את התבואה : (ח) איש נביא. זה הנביא הוא פנחס בסדר
(יא) אבי העזרי. מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה : וגדעון בנו.
חובטן והוא כוהרן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו העובדי גלולים
לנוס לך אתה ואני אחבט : בגת. בקורות בית הבד : (יב) ה' ע
החיל. שנתן לך כח
ויש

רדק

(ח) איש נביא. מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהוכיחם בא ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה שקרה : (ט) ואגרש אותם. טעמו למלת לוחציכם לא למלת מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא הניחום לעבור ויצאו לקראתם למלחמה וכן כנעני מלך ערד וכן מלכי כנען חשבו ללחמם : (יא) וישב תחת האלה. אינו ר"ל ישיבה כי אין נראים המלאכי' בישיבה כי אם בעמידה כמו ומלאך יי עומד והנה איש עומד לנגדו אלא ר"ל נתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון וכאשר לא פנה אליו נראה אליו ויאמר לו ה' עמך וכן אנכי אשב עד שובך לשון עכבה וכן אשרי יושבי ביתך והדומי' להם ועשה זה המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחילת בואו משל שהקדוש ברוך הוא נמצא להם לישראל בכל עת אם יפנו אליו ויקראוהו באמת ובדרש נתעכב שם עד שמצא לו זכות ואחר כן נראה לו אמרו יואש אביו היה חובט חטים אמר לו גדעון אבי זקן אתה הכנס לביתך ואני אהיה חובט שאם יבאו המדינים אין בך כח לנוס אמר המלאך קיימת מצות כבוד ורואי אתה שיגאלו בני על ידיך מיד וירא אליו מלאך ה' וגו' אמר לו גדעון ויש ה' עמנו וגו' אמש קראנו את ההלל והיה אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשית להם נס כך עשה לנו נס אמר הקב"ה חייך כך למדת סניגוריא על בני כדאי אתה שאדבר עמך מיד ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה בכח זכות' שלמדת סניגוריא על בני ונכון הוא זה הדרש שנתן טעם לעכוב המלאך ולמה שאמר ויפן אליו : אשר בעפרה אשר ליואש. וכן אשר בעפרת אבי העזרי לפי שיש עיר אחרת ששמה עפרה בגבול בנימן כמו שכתו' בספר יהושע והעוים והפרה ועפרה : חובט חטים. כמו דש אלא שהדישה בבהמות והחביטה במקל וכן כי תחביט זיתך חובט במקל בזית להפיל הזתי' : בגת. גת היה שם שדורכין שם ענבים באותו גת היה חובט החטים וכת"י במעצרתא : (יב) גבור החיל. קראהו כן לבשרו ולחזקו שיגבר ויגלה מדין וכן אמר לך בכחך

וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ׃ ו וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה׃ ה'
ז וַיְהִי כִּי־זָעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל אֹדוֹת מִדְיָן׃ ג' וחד ידל כבוד יעקב
ח וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים׃ ג' ב' מ"ל וח' חס' מתוכך חס'
ט וָאַצִּל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־לֹחֲצֵיכֶם וָאֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וָאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־אַרְצָם׃ ג' ב' חס' וחד מ"ל
י וָאֹמְרָה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירְאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי׃ ו' מ"ל
יא וַיָּבֹא מַלְאַךְ יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּעָפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אֲבִי הָעֶזְרִי וְגִדְעוֹן בְּנוֹ חֹבֵט חִטִּים בַּגַּת לְהָנִיס מִפְּנֵי מִדְיָן׃ ג'. ג'
יב וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל׃ ג'
יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו

וְלִגְמַלֵּיהוֹן לֵית מִנְיָן וְעָלִין בְּאַרְעָא לְחַבָּלוּתָא׃ ו וּמְאַךְ יִשְׂרָאֵל לַחֲדָא מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ׃ ז וַהֲוָה כַּד זְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ עַל עֵסַק מִדְיָנָאֵי׃ ח וּשְׁלַח יְיָ גַּבְרָא נְבִיָּא לְוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֲנָא אַסֵּקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאַפֵּקִית יַתְכוֹן מִבֵּית עַבְדוּתָא׃ ט וְשֵׁיזֵבִית יַתְכוֹן מִידָא דְּמִצְרָאֵי וּמִידָא כָּל דַּחֲקֵיכוֹן וְתָרְכִית יַתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהָבִית לְכוֹן יַת אַרְעֲהוֹן׃ י וַאֲמָרִית לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן לָא תִדְחֲלוּן יַת טַעֲוַת אֱמוֹרָאֵי דְּאַתּוּן יָתְבִין בְּאַרְעֲהוֹן וְלָא קַבֵּלְתּוּן לְמֵימְרִי׃ יא וַאֲתָא מַלְאָכָא דַּיְיָ וִיתֵב תְּחוֹת בּוּטְמָא דִּי בְּעָפְרָה דִּי לְיוֹאָשׁ אֲבוּהִי דְּעֶזְרִי וְגִדְעוֹן בְּרֵיהּ חָבֵיט חִטִּין בְּמַעֲצַרְתָּא לְעָרְקָא מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי׃ יב וְאִתְגְּלִי לֵיהּ מַלְאָכָא דַּיְיָ וַאֲמַר לֵיהּ מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדָךְ גְּבַר חֵילָא׃ יג וַאֲמַר לֵיהּ

וידל י"ב פתחין בלישנ' וסי' העשיר לא ירבה. ואם דל הוא ואין ידו. הנה אלפי הדל. מדוע אתה ככה דל. וידל ישראל מאד. ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה. דלו מאנוש נעו. אל תגזל דל. ודל מבין יחקרנו. אם דל אם עשיר וכל דסמיכין לאביון דכוו' ; העזרי ג' בקריא' וסי' ויבא מלאך ה' וישב. בעפרת אבי העזרי. ויקבר בקבר יואש אביו. ושארא עזרי ;

תולדות אהרן וידל ישראל. ב"מ נט: ה' עמך. ברכות נד סה מכות כג (ברכות יד) ;

רלבג

ל עד שהוצרכו למ
ס מנהרות וכן מע
כמו מלונות תכ
במערה. ואפשר
במנהרות אבוקי
גדול והיה זה כן כ
ההרים שבאו בו
עושין באבוקות ה
ישו בו ישראל ויקי
ירו מקניהם וקני
כדרך היתה
ת ההודעה הזאת
תם הסימן הזה לי
בר והיה אפשר
כיהם דברים רבי
מערו' להתחבא ש
ות שהם בנייני
לט שם מאויבי
בו תמיד במערות ו
היה, בלתי אפשר
חיותם בזה האופ
ו ולא יאספו תבואו
ביאר מה הבריחם
כרות והמערות
מה שהיו משחי
תבואותיהם ומ
כי צר להם מ
צעקו אל ה' ו
יעם מידם. ו
י נביאו אז לב
יעם כי עונותי
לו ביד מדין כי
ורי ה' ועבדו אלהי
י האמורי אשר ב
הטובות שחנן ה
ה שזה הנביא ה
שזכרו רז"ל בפ
שהגיד הכתוב
עמו והנה היה
ולזה אמרו כי
הו כי כבר התנבא
היה שנים רבות

מלאכי שהש"י ויבאהו בימי הגאולה אמר הנה אנכי שולח לכם
הנביא וגו' ואין לאומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא
שאמר כי היום אדוניך לוקח מאתך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנבאר שם בע"ה בספר דברי הימים ובספר מלכים : (ח)
לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה. וידמה שנאמר ביותר זה הספק שהוא לא היה מתנבא ר
רחוקים ולא היה בו כח יתיישר בו להנהיג העם ולזה ג"כ תמצא בזה המקום שהצרך למנות גדעון על סובל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פ
ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני
דורות רבי' והיא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היו
לפנים ה' עמו ולא ימצא בזרע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם : (יא) ויבא מלאך ה'. הוא הנביא
הנביא יקרא מלאך ה' כאמרו ויבא חגי מלאך ה' ולזה נראה לגדעון בהקיץ בהשתמש חושיו על מנהגם. והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר
גוהו. והנה קראו גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זבח וצלמנע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו. והנה הרחיק גדעון שהיה ה' עמו לראותו שגלות
נטש

מצודת ציון

רביי (ו) וידל. מל' דל ועני : (ז) אדות. תרגומו עסק : (ט) לוחציכם. ענין דחק : (יא) האלה. שם אילן מה : חובט. ענין דישה במקל כמו במטה יחבט קצח (ישעיה כ"ח) : בגת. מקום דריסת הענבים יקרא גת : להניס. להבריח : (יב) החיל. ענין כח :

מצודת דוד

התבואות: עד בואך עזה. מתחלת הגבול עד אשר תבוא אל עזה וכאלו יו
מול הארץ היודע המקום : (ט) כל לוחציכם. הם מלכי כנען אשר ל
בהלחמם עמכם : (י) ולא שמעתם בקולי. כאומר בעבור זה באה הרעה
(יא) אשר ליואש. האלה היתה של יואש שהיה מבני אביעזר מבני מנשה
ר'

רש"י

[…]ויש ה' עמנו . ואם יש ה' עמנו למה מצאתנו וגו' : אשר ספרו לנו […]נו . פסח היה אמר לו אמש הקריני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר […] ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו […]ם ואם רשעים היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו והיה כל […]תיו : (יד) ויפן אליו . […]ה בעצמו : בכחך זה . […] הזכות הזה שלמדת […]יא על בני כך דרש רבי […]א : (טו) הנה אלפי . […]שאני נמנה בו להיות תחת […]אלף הוא האלף הדל […]לפי מנשה : (יז) שאתה . […]ואתה ; (יט) קמח מצות . […]ו שפסח היה יום תנופת […]ר לכך נאמר והנה צליל […] שעורים מתהפך וגו' :

והמרק

מקרא

גִּדְעוֹן בִּי אֲדֹנִי וְיֵשׁ יְהוָה עִמָּנוּ וְלָמָּה ה' . ל'
מְצָאַתְנוּ כָּל־זֹאת וְאַיֵּה כָּל־נִפְלְאֹתָיו
אֲשֶׁר סִפְּרוּ־לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא
מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נְטָשָׁנוּ
יְהוָה וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְיָן׃ יד וַיִּפֶן אֵלָיו
יְהוָה וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ׃ ב'
טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֲדֹנָי בַּמָּה אוֹשִׁיעַ ה' דסמי' ס' קמץ
אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה
וְאָנֹכִי הַצָּעִיר בְּבֵית אָבִי׃ טז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו יְהוָה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִכִּיתָ אֶת־ ה' בטע'
מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד׃ יז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ ל'
וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי׃ ג'
יח אַל־נָא תָמֻשׁ מִזֶּה עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ
וְהֹצֵאתִי אֶת־מִנְחָתִי וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ ב' חס' בליש'
וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֵשֵׁב עַד שׁוּבֶךָ׃
יט וְגִדְעוֹן בָּא וַיַּעַשׂ גְּדִי־עִזִּים וְאֵיפַת־
קֶמַח מַצּוֹת הַבָּשָׂר שָׂם בַּסַּל וְהַמָּרַק ל'
שָׂם בַּפָּרוּר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל־תַּחַת י"ב מ"ל
הָאֵלָה וַיַּגַּשׁ׃ כ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ ל' . ח'
הָאֱלֹהִים קַח אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת

תרגום

גדעון בבעו רבוני ואית
שכינתא דיי בסעדנא ולמא
ערענא כל דא ואן כל
פרשותיה דאשתעיאו לנא
אבהתנא למימר הלא
ממצרים אסקנא יי וכען
רטשנא יי ומסרנא בידא
דמדינאי : יד ואתפני ליה
יי ואמר אזיל בחילך דין
ותפרוק ית ישראל מידא
דמדינאי הלא שלחתיך :
טו ואמר ליה בבעו יי במה
אפרוק ית ישראל הלא הא
זרעיתי זעירא בשבט מנשה
ואנא חלש בבית אבא :
טז ואמר ליה יי ארי יהי
מימרי בסעדך ותקטול ית
מדין כגברא חד : יז ואמר
ליה אם כען אשכחית רחמין
בעינך ותעביד לי את די
את ממליל עמי : יח לא
כען תעדי מכא עד מתאי
לותך ואפיס ית תקרובתי
ואניח קדמך ואמר אנא
אוריך עד דתתוב :
יט וגדעון אתא ועבד גדיא
בר עזי ומכילתא דקמחא
אפה פטיר בסרא שוי בסלא
ותבשילא שוי בקדרא ואפיק לותיה לתחות אילנא וקריב : כ ואמר
ליה מלאכא דיי סב ית בסרא וית פטירא

רד"ק

בכחך זה : (יד) ויפן אליו ה' . פירוש פנה אליו והלבישהו גבורה ואמ' לו לך בכחך זה פירו' בכח שהוסיף לו על דרך ותהי על יפתח רוח ה' שתרגומו רוח גבורתא מן קדם ה' ויד ה' היתה אל אליהו רוח גבורה מן קדם ה': הלא שלחתיך . המלה הזאת תבא לחזק המאמר וכן הלא שמעת נתי הלא צויתיך חזק ואמץ : (טו) בי אדוני במה אושיע . לשון ח"ל הוא כי עדיין לא ידע גדעון כי מלאך ה' הוא וכן אמר לו מתחילה בי אדוני בחיר' הנון ונקמץ זה מפני הזקף ואמר לו לשון רבי' כי כן המנהג בזו המלה כמו אדניך אדניו זולתי מדבר בעדו כדי שלא יתחלף בשם הנכבד אבל זה לבדו בא בלשון רבים ליחיד למדבר בעדו וי"ת ל' קודש ואמ' ליה בבעו ה' ולדעתו אמר גדעון זה כנגד הק"בה לא כנגד המלאךכי עדיין לא כי'יודע שהוא מלאך : אלפי . האלף שבית אבי נמנה בו הוא הדל באלפי מנשה וי"ת זרעיתי זעירא בשבט מנשה. וי"ת אלפי כמו אבי כמו אלוף שפירושו שר ואדון : (טז) כי אהיה עמך . אמר לו בשם ה' כי אהיה עמך לפיכך אמר לו גדעון אם כן שנביא אלהים אתה ובשליחותו אתה בא תעשה לי אות שאתה מדבר עמי בשם ה' והאות שעשה לו הוא האש שעלה מן הצור ומה שאמר ויאמר אליו ה' קרא המלאך בשם ה' כמו שכתוב במלאך שנראה ליהושע ויאמר ה' ליהושע : (יז) שאתה מדבר עמי . כמו שאתה בסגו' השין כמו עד שקמתי דבורה שהשין בפתח במקום הסגול ונקמצה שין שאתה להרחיב על האלף ופירושו שאתה מדבר עמי בשם ה': (יט) והמרק . המים שנתבשל בהם הבשר נקראו מרק לפי שבהם מירוק הבש' והיוצא ממנו ונמצא המרק אליו קמץ ותליו פתח במקצת ספרים המדוייקי' והוא שלא כמשפט השמות מזה המשקל . וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצי': בפרור . ידוע הוא דוד נחשת שמבשלין בו הבשר : אל תחת האלה . ת"י לתחות אלנא :

שלים

רלב"ג

[…] ה' בכף מדין : (יד) ויפן […] ה'. הוא מלאך ה' שזכר […] ע"ד ויאמר ה' לה שאמרו […]ינו שכבר היה זה על ידי […] והנה אמר דבריו כאילו […] ידבר כי הנביא ידבר […]שולחו ואפשר שיאמר אומר […]הענין היה במראה הנבואה […]שאנחנו לא הסכמנו לפרש […]צ"ד הנבואה בזה האופן […]ראשית הספור מורה שזה […]ור היה בהקיץ ולא נראה […]נשים מדרגת גדעון בנבוא' […] האופן ר"ל שהגיעה לו […]אה בהקיץ ועי"ד שאין מדרך […]א שבא לו הנבואה פעמים […] שישאל אות מהש"י שיקים […] יעודו כמו שמצאנו גדעון […] זה שאמר אם ישך מושיע […] את ישראל וגו' וזה מבואר […]: למי שידע ענין הנבואה . […]ה אמר לו הנביא לך בכחך […] ידמה כי נתחדש לגדעון […] כח נוסף על הכח שהיה […]קדם וזה כדמיון מה שאמר […]ול שיתחדש לו לב אחר […]ופן שנזכר דמיון זה בדוד […]י המשחו למלך על יד […]אל וידמה שאביו היה שר […]לף ממה שאמר גדעון הנה […]פי הדל במנשה ולזה היה […] ליואש אשר יריב לו יומת […] הבקר : (יח) אל נא תמוש […]ה עד בואי אליך . זה גם […]לעד שזה הענין היה בהקיץ כמו שהענין שנראה במלאך ה' במנוח ואשתו כמו […]נחנו עתידים לבאר שם בגזרת האל . והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות

מסורה

מצאתנו ג' בקריא' וסי' כה אמר אחיך ישראל אתה . ויאמר אליו גדעון . אל ימעט לפניך : והכית ח' מלרע וסי' נמסר בסדר שפטים : ויוצא י"ב מ"ל וסי' ויוצא אתו החוצה . ויוצא העבד כלי כסף . ויאמר שלום לכם , ויוצא יוסף אותם . ויוצא משה את העם . וגדע ן בא . ויוצא משם את כלי . פתח ה' את אוצרו . לקול תתו המון מים . והברו תנינא . ויוצא יהוידע הכהן . ויוצא ישראל מתוכם : מלאך האלהים ח' וסי' נמסר בהאי סיפרא סי' י"ג :

תולדות אהרן בכהן זה . עקדה שער לד :

פי' רבי' ישעיה

(יא) אבי העזרי . פי' משפחת אבי עזר : חובט חטים בגת. פי' בגת הכרם היה חובט מעט כי היה ירא לחבוט הכל יחד: (יד) לך בכחך זה. פי' במה שיש בידך לך ותלוים : הלא שלחתיך . פי' ואין לך לדאג כי אני שלחתיך ותלוים : (טו) הנה אלפי הדל במנשה.. פי' האלף שאני ממונה : (יט) ואיפת קמח מצות . פי' מפני שמיהר לעשות ולא הספיק להחמיץ :

מצודת דוד

[…]ל להבריח ולהטמין : (יג) בי אדני . בקש ממנו להשיבו על דבריו ואמר לו ואם […]את שיש ה' עמנו למה א"כ מצא אותנו הרעה ואיה כל נפלאותיו וכי כלו : ועתה […]שנו . ואיך א"כ תאמר שה' עמי : (יד) ה'. ר"ל מלאך ה' : בכחך זה . ר"ל בכח הזכות אשר למדת סניגוריא על ישראל תוכל להושיעם : הלא שלחתיך . ועשה […]שליחות : (טו) אלפי . האלף שבית אבי נמנה בו הוא הגרוע מכולן ואנכי הוא […]קטן שבבית אבי ומי ישמע לי ללכת אחרי : (טז) כי אהיה עמך . והכל ישמעו לך : כאיש אחד . ר"ל מהרה ובקלות : (יז) אות . איזה מופת ופלא לדעת אשר אתה מלאך […] מדבר עמי כי לא היה רגיל בנבואה וחשב פן אין זה נבואה : (יח) והנחתי לפניך . ועשה לי בה אות : (יט) בא . אל הבית : ויעש . ר"ל תקן ובשל : ויגש . הגיש

מצודת ציון

(יג) בי. ענין בקשה : מצאתנו. מצא אותנו : נטשנו. עזבנו : (יד) הלא . המלה ההיא יורה על הזרוז:(יח)תמוש.ענין הסרה כמו לא ימוש ספר התורה(יהושע א'):(יט)ואיפת. שם מדה בת ג' סאים : בסל . שם כלי מה : והמרק . הרוטב כמו ומרק פגולים (ישעי' סה) : בפרור . הוא דוד נחושת כענין יורה וכן ובשלו בפרור (במדבר י"א) : (כ) הלז . הוא כמו מי

רדק

(כג) שלום לך. המלאך אחר שעלה השמיעו הקול הזה כי ראה שהיה מפחד בדעתו כי היה מלאך: (כה) פר השור. כמו פר בן בקר וכן ת"י. תור בר תורי ויש לפרש כי פר איננו סמוך והשור בדמות תואר לו. כאילו אמר פר הגדול שהיה דומה לשור: ופר השני. י"א שני לבטן והנכון שני לפר הראשון שזכר ופירוש ז' שנים ת"י דאיתפטים שבע שנים ואפשר שהיה בן שבע שנים ובדברי רז"ל שהוקצה לע"ג שבע שנים שאמרו אמר ריש לקיש אין מוקצה לע"ג אלא מוקצה לשבע שנים שנא' ופר השני שבע שנים ומהם אמרו כי נעבד היה ואמרו שמנה דברים הותרו באותה הלילה חוץ וזר ולילה כלי שרת וכלי אשרה עצי אשרה ומוקצה ונעבד: (כו) המעוז הזה. הוא הסלע שהקריב עליו הבשר והמצות: במערכה. כתרגומו בסדרא ופירושו במקו' המישור שבראש המעוז שיוכל לערוך שם אבני המזבח: ואת

רשי

וכמרק. הרוטב: (כב) אהה. ל' דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי ... אשר ראיתי מלאך ה' לכך אני דואג וצועק אהה: (כד) ויקרא ל[ו] ... למזבח: ה' שלום. ה' הוא שלומנו: (כה) פר השור. פר הבכור שהש[ור] ... קרוי שור: ופר השני. ותורא תנינא: שבע שנים. דאיתפטם ... לעבודת כוכבים. ... הותרו אותו בלילה ... אשרה... ולילה. ... כדאיתא בתמורה: (ו) המעוז. ראש ... כאתה

20 וְהַנַּח אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז וְאֶת־הַמָּרַק
שְׁפוֹךְ וַיַּעַשׂ כֵּן׃
21 וַיִּשְׁלַח מַלְאַךְ
יְהוָה אֶת־קְצֵה הַמִּשְׁעֶנֶת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ
וַיִּגַּע בַּבָּשָׂר וּבַמַּצּוֹת וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן־
הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־
הַמַּצּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה הָלַךְ מֵעֵינָיו׃
22 וַיַּרְא גִּדְעוֹן כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא
וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־
עַל־כֵּן רָאִיתִי מַלְאַךְ יְהוָה פָּנִים אֶל־
פָּנִים׃
23 וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה שָׁלוֹם לְךָ
אַל־תִּירָא לֹא תָּמוּת׃
24 וַיִּבֶן שָׁם
גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא־לוֹ יְהוָה
שָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדֶנּוּ בְּעָפְרַת
אֲבִי הָעֶזְרִי׃
25 וַיְהִי
בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח אֶת־
פַּר־הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפַר הַשֵּׁנִי
שֶׁבַע שָׁנִים וְהָרַסְתָּ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל
אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת־הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־
עָלָיו תִּכְרֹת׃
26 וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה
בַּמַּעֲרָכָה וְלָקַחְתָּ אֶת־הַפָּר הַשֵּׁנִי
וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בַּעֲצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר
תִּכְרֹת׃
27 וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מֵעֲבָדָיו וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֵלָיו יְהוָה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרֵא אֶת־
בֵּית אָבִיו וְאֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר
מֵעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לָיְלָה׃

וְאָחֵית לְכֵיפָא דֵיכִי וְיַת תַּבְשִׁילָא שְׁפוֹךְ וַעֲבַד כֵּן׃
כא וְאוֹשֵׁיט מַלְאֲכָא דַיָי יַת רֵישׁ שׁוּטְיתָא דְבִידֵיהּ וְקָרֵב בְּבִסְרָא וּבְפַטִירָא וּסְלֵיקַת אֶשָּׁתָא מִן טִנָּרָא וַאֲכָלַת יַת בִּסְרָא וְיַת פַּטִירָא וּמַלְאֲכָא דַיָי אִסְתַּלֵּק מִלְּקֳבֵיל עֵינוֹהִי׃
כב וַחֲזָא גִּדְעוֹן אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיָי הוּא וַאֲמַר גִּדְעוֹן בְּבָעוּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי עַל כֵּן חֲזֵיתִי מַלְאֲכָא דַיָי אַפִּין בְּאַפִּין׃
כג וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁלָם לָךְ לָא תִדְחַל לָא תְמוּת׃
כד וּבְנָא תַמָּן גִּדְעוֹן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם יְיָ דַעֲבַד לֵיהּ שְׁלָם עַד יוֹמָא הָדֵין עַד כְּעַן אִיתוֹהִי בְּעָפְרַת אֲבוּהִי דְעֶזֶר׃
כה וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ סַב יַת תּוֹר בַּר תּוֹרֵי דִי לַאֲבוּךְ וְתוֹר תִּנְיָנָא דְאִתְפַּטַּם שְׁבַע שְׁנִין וּתְפַגַּר יַת אֱגוֹרָא דְבַעְלָא דִי לַאֲבוּךְ וְיַת אֲשֵׁרְתָא דִי עֲלוֹהִי תְּקוֹץ׃
כו וְתִבְנֵי מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ עַל רֵישׁ תּוּקְפָּא הָדֵין בְּסִדְרָא וְתִסַּב יַת תּוֹרָא תִּנְיָנָא וְתַסֵּיק עֲלָתָא בְּאָעֵי אֲשֵׁרְתָא דִי תְקוֹץ׃
כז וּדְבַר גִּדְעוֹן עַסְרָא גַבְרִין מֵעַבְדוֹהִי וַעֲבַד כְּמָא דְמַלֵּיל עִמֵּיהּ יְיָ וַהֲוָה מִדְּדָחִיל מִן בֵּית אֲבוּהִי וּמִן אֱנָשֵׁי קַרְתָּא מִלְּמֶעְבַּד בִּימָמָא וַעֲבַד לֵילְיָא׃

פי' רבי' ישעיה

(כב) כי על כן ראיתי. על אשר ראיתי: (כה) ופר השני שבע שנים. פי' שני הוא מפוטס כמו ועל מיטב הצאן על הבקר ועל המשנים והוי"ו יתירה. וכן פי' קח את פר השור אשר לאביך פר שנתפטם שבע שנים: ע"כ

פנים אל פנים ח' דסמיכי וסי' נמסר בסדר וישלח; שלום לך ג' דסמיכי בקריא' וסי' ויאמר לו ה' שלום לך. קחנו ובאה כי שלום לך ואין. ורות לבשה את עמשאי ראש; והעלית ג' בקריאה וסי' אבנים שלמות תבנה את מזבח. ובנית מזבח לה' אלהיך על ראש המעוז; והעלית את ירמיהו. ונמסר גם בסדר תבא;

תולדות אהרן ויגא גדעון. עקידה שער נו:
ה' שלום. שבת י חגיגה יב ס טה יא; פר הבור. תמורה כט:

רלבג

במלאכות ה' כדי שיוכל ... דבריו: (כא) והנה ה... הזה שכאשר שלח מלא... קצה המשענת אשר ב... בבשר ובמצות עלתה ה... הצור וזה דומה למו... אליהו בהר הכרמל ... פעולות זה הנביא דו... לפעולות אליהו וזה ממ... מאמר כאומר שנהם זק... וכאשר ראה גדעון ... ה' הוא פחד מן המ... כי כבר ראה בעיניו ... הרוחני וכבר היה ... שכאשר יקרה זה ימש... המות וירא זה מאמ... ואמר מנוח ומאמר ... ראיתי אלהים פנים א... ותנצל נפשי הורה שו... נפלא שתנצל נפש... המציאות הרוחני ואמר ... ואל אצילי בני ישראל ... ידו ויחזו את האלהי... על זה שהיו רצוים ... ידו בהם מפני ראותם ה... (כג) והשיב לו מלאך ... שעלה כל כך שלא ה... גדעון לראותו שלום ... תירא לא תמות וידמ... אליו המלאך כשאמר ... המאמר והוא ג"כ א... בלילה שיקח את פר ... אשר לאביו ואשר שיא... הדבור שהיה בלילה ... מדרגת מה ממדרגות ... והכיאור הקודם הוא יות... לנו: (כה) ידמה שיהי... כאמרו פר השר אשר ... כי לאביו היה שור ... והשתדלו להקנו' הפר ... השור הוא תחלה לע"ג ... ומבטן ומהריון כדי שיה... וגדול כשור שהולידו
מקודש לע"ג מיום היותו. וכן הקלו גם כן זה הפר השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקצים ז' שנים וזה יורה כי זה הטעות היה מעת התחלת ... כי ז' שנים היו תחת יד מדין כשקרה זה והיה לאביו מזבח לבעל והאשרה היתה אצלו וזה השם יתברך באמצעו' הנביא או המלאך שיהרוס את מזבח הבעל ... לאביו ושיכרות האשרה אשר אצלו: (כו) על ראש המעוז הזה. הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות: במערכה. ר"ל במקום המסודר בו שיוכל להבנות ... והיה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה. וכל זה היה הוראת שפה כמו שאמרו ז"ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והב... מהמוקצה לע"ג קרבן לש"י כי ירצה שבעשותו בהפך האמונה שגדל בה תשלם לו ההצלה וההצלחה בהפך ממה שהיו חושבים עובדי ע"ג והנה היתה הכונה בגדעון אמונה בש"י: (כז) ולפי שזה הענין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבד ויקרא י' אנשים מעבדיו ועזרוהו בזה עם שזה היה קדוש השם והיה מן הראוי ... בפרהסיא

מצודת ציון

מי האיש הלזה (בראשית כ"ד): (כא) המשענת. המטה שנשען עליה: הצור. הסלע: ותאכל. ותשרף: (כב) אהה. ענין צעקת יללה: על כן. על אשר: (כד) עודנו. מלשון עוד: (כה) פר השור. הבכור לתוס', ביאור כמו פר בן בקר (ויקרא י"ו): (כו) המעוז. מלשון חלי.

מצודת דוד

הנים אליו המנחה הזאת: (כ) הלז. שהיה לפניהם: שפוך. על הסלע: (כ... מעיניו. ר"ל לא ראהו עוד: (כב) כי מלאך ה'. כי עד הנה היה מסתפק ולזה שאל אות: אהה ה'. ר"ל אתה ה' מיילל אני כי לבי יפחד על אשר מלאך פניו מול פני: (כד) לו. למזבח: ה' שלום. ר"ל פה אמר לי ה' שלום:

רש"י

... תריבון לבעל . בשביל הבעל : תושיעון אותו : תנקמו נקמתו ... ידי לי דוד בבבל : אשר יריב לו . בשבילו : עד הבקר . עד הבקר ... אם אלהים הוא . יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לדחותם ... גדעון היה אומר כן : (לב) ירב בו . בגדעון אבל ריב נופל עם או ... כמו ויריב בלבן אבל ... על הלשון וכל לו ... כאן בשביל הם : ... רוח גבורה : ויזעק ... כל המשפחה : ויהי

רד"ק

(כח) ואת הפר השני . ואת הפר הראשון לא מצאנו שעשה ממנו דבר אם כן למה צוהו לקחתו אמר כדי לגזלו מהם שלא יהיו מקריבין אותו לע"ג : (לא) האתם תריבון לבעל . בעבור הבעל : אשר יריב לו . מי שהריב לו ונתץ מזבחו ימיתהו עד הבקר פירוש אם אלהי' הוא יריב למריב לו ויומיתהו ויונתן תרג' דיתפרע ליה יתקטל וגו' לשון כם תרגום אלהים לא ידעום דלית בהון צרוך : (לד) ורוח ה'. כתרגו' ורוח

מקרא

כח וישכימו אנשי העיר בבקר והנה נתץ מזבח הבעל והאשרה אשר עליו כרתה ואת הפר השני העלה על המזבח הבנוי : כט ויאמרו איש אל רעהו מי עשה הדבר הזה וידרשו ויבקשו ויאמרו גדעון בן יואש עשה הדבר הזה : ל ויאמרו אנשי העיר אל יואש הוצא את בנך וימת כי נתץ את מזבח הבעל וכי כרת האשרה אשר עליו : לא ויאמר יואש לכל אשר עמדו עליו האתם תריבון לבעל אם אתם תושיעון אותו אשר יריב לו יומת עד הבקר אם אלהים הוא ירב לו כי נתץ את מזבחו : לב ויקרא לו ביום ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתץ את מזבחו :

לג וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדו ויעברו ויחנו בעמק יזרעאל : לד ורוח יהוה לבשה את גדעון ויתקע בשופר ויזעק אביעזר אחריו : לה ומלאכים שלח בכל מנשה ויזעק גם הוא אחריו ומלאכים שלח באשר ובזבלון ובנפתלי ויעלו לקראתם : לו ויאמר גדעון אל האלהים אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת : לז הנה אנכי מציג את גזת הצמר בגרן אם טל

תרגום

כח ואקדימו אנשי קרתא בצפרא והא מתרע אגורא דבעלא ואשרתא די עלוהי קציצא וית תורא תנינא מסק על מדבחא דבנוי : כט ואמרו גבר לחבריה מן עבד פתגמא הדין ותבעו ובעו ואמרו גדעון בר יואש עבד פתגמא הדין : ל ואמרו אנשי קרתא ליואש אפק ית ברך ויתקטל ארי תרע ית איגורא דבעלא וארי קץ אשרתא די עלוהי : לא ואמר יואש לכל דקמו עלוהי האתון תתפרעון לבעלא אם אתון תפרקון יתיה דיתפרע ליה יתקטל ברם ארכא יתיהב ליה עד צפרא אם צרוך איתביה יתפרע ליה בעלא ארי תרע ית אגוריה : לב וקרא ליה ביומא ההוא ירבעל למימר יתפרע ליה בעלא ארי תרע ית אגוריה : לג וכל מדינאי ועמלקאי ובני מדנחא אתכנישו כחדא ועברו ושרו במישר יזרעאל : לד ורוח גבורא מן קדם יי לבישת ית גדעון ותקע בשופרא ואתכנישו אנש אביעזר בתרוהי : לה ואזגדין שלח בכל תחום מנשה ואתכנישו אף אנון בתרוהי ואזגדין שלח בשבט אשר ובשבט זבלון ובשבט נפתלי וסלי ולקדמותהון : לו ואמר גדעון קדם יי אם איתך פריק בידי ית ישראל כמא דמללתא : לז הא אנא מחית ית גזתא דעמרא בבית אדרי אם טלא יהי

מסורה

ואת הפר ג' בקריאה וסי' ואת הפר ואת ערו ואת בשרו . ונתת אותם על סל אחד , העלה על המזבח הבנוי . ונמסר גם בסדר תצוה : תריבון ג' בקריא' וסי' מה תריבון עמדי מה תנסון , האתם תריבון לבעל . אם לאל תריבון . אנך , ונמסר גם בסדר בשלח : נאספו י"ד בקריא' וסי' במסרה רבתא : ורוח ה' ג' בקריאה וסי' ורוח ה' לבשה את גדעון . סרה מעם שאול . ישאך על אשר לא אדע :

תולדות אהרן ניות הלמת . עקדה שער יג :

מצודת ציון

מלשון עוז וחוזק והוא הסלע : במערכה . מלשון עריכה וסדור : (כח) נותץ . נשבר ונתוץ : (לד) ויזעק . ענין אסיפה על כי בא בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לקמן י"ח) : (לו) ישך . יש אתה ר"ל יש הדבר הזה שאתה מושיע וכו' : (לז) מציג . מעמיד כמו צאנכם ובקרכם יוצג (שמות י') : גזת הצמר . צמר הגזוז ונתלש : חרב

רלב"ג

לפי מה שהיה אפשר ... כמעט שישלם בו ... לולי יראתו את בית ... אנשי העיר שימצאו ... את זה היה עושה זה ... יף בזה הרסום : ... כאשר השכימו אנשי ... ראו כי נתץ הבעל ... אשר עליו כורת והכירו ... השני הוא הועל על ... כמו כי אולי נשארו ... איברים שלא נשרפו ... אמר שנשארו קרניו ... סימן הכירו בו כי ... היה או ששטו זה ... ולא מצאו הפר השני ... כמזבח שבנה הקריב ... חקרו ומצאו שגדעון ... הגיע מרוע תכונתם ... להמיתו על זה לולי ... להם יואש אביו ... ניהם : (לא) האתם ... בעל ר"ל האם ראוי ... ריבון בעבור הבעל ... מראים בזה שאינכם ... שהוא אלוה כי לא ... ריבון בעדו אם היה ... י שהיה הוא ראש ... את כמו שנראה ממה ... העיר אשר לאביך ... על אשר לאביך והיה ... לכם אמר שאשר ... ר הבעל מהם יומת ... ר"ל שלא ימתינו ... אם עד אור הבקר ... שהוא מורה שאינו ... היה הבעל אלוה והוא ... כנו ירובעל לזאת ... לו שהוא מתפלל שירב ... והנה לא ספר בזה ... נעשה מפר השור ... שציוה לקחת אותו ... ויתו באופן שלא יהנו המוקצה ולא הצטרך לפרש זה כי הוא מהמשפטי התורה וצוה לקחתו להצילם שלא יהיו מקריבין אותו לע"ג כמו שאז"ל : (לג) וכל מדין ועמלק ובני ... אספים להשחית את ישראל וחנו בעמק יזרעאל : (לד) ורוח ה' לבשה את גדעון . ר"ל רוח גבורה כמו שת"י ויתכן עוד ששרתה עליו רוח הקדש . ... ר ונזעקו כל משפחות אביעזר אחריו והם יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה אדון להם ולזה לא הוצרך לשלוח להם מלאכים : (לו) והנה גדעון ... מאמין והיכו מאמין ושאל אות מהש"י אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות הא' כי מדרך הגזה שתמשיך הלחיות ולזה

מצודת דוד

... הוא עומד בעפרה שהיא מנחלת בני אביעזר : (כה) אשר לאביך . ... אביך : ופר השני . גם קח פר השני שנתפטם לע"ג זה שבע שנים : ... זה . הוא הסלע האמור למעלה : במערכה . ר"ל במקום ישר שתוכל ... אבני המזבח : הפר השני . והפר אשר לאביו צוה לקחתו לבל יקריבו ... ולא הוזכר מה נעשה בו או זהו הפר אשר לאביו וכמ"ש למעלה : בעלי ... להבעיר בהם האש : (כח) הבנוי . אשר נבנה זה מחדש : (כט) ויאמרו גדעון . לא פי' מי היו האומרים : (ל) וימות . ר"ל נמית אותו : (לא) האתם . וכי אתם תריבון בעבור הבעל וכי אתם תושיעון אותו בחמי' : אשר . מי אשר יריב בעבורו יומת ע"י עד הבוקר ר"ל טרם יאור הבוקר הש"י : אם אלהים הוא . אם יש בו אלהות יריב בעצמו את ריבו : (לב) ויקרא לו . יואש קרא לגדעון בנו : (לג) ויעברו . את הירדן : (לד) ורוח ה'. בא לו מה' רוח גבורה ואומץ הלב : ויתקע . לסימן להאסף : ויזעק . נאספו אחריו משפחת אביעזר : (לה) לקראתם.

באו

רשי

(לח) ויהי כן. שהיה טל על הגזה לבדה יותר מכשאר מקומות
אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שבנר
לטל שאינו נעצר: ויזר. לשון מכבש וכן לא זורו ולא חובשו.
להוציא הלחה: (א) מגבעת המורה בעמק. דמסתכיא למישרא
לשון הוראה וראיה
באכסניותיו שמשם צו
בעמק: (ב) יתפאר
בלע"ז: (ג) ויצ
לשון ארמי צפרא: (
ילוק כלשונו וגו' וכל
על ברכיו לשתות.
לבד חוץ מסיעתך
ולכו עמך שכך הנ
לכה

רדק

רוח גבורה מן קדם ה': (לח) ויזר את הגזה. מבנין הקל בשקל ויצר עליס או מבנין הפעיל בשלם ויסר נא את מכסה התיבה והוא מענין כי רגל תזורה לא זורו ולא חובשו שהוא ענין העיצור והסחיטה והענין הזה היה בהקיץ הראה לו השם ית' זה האות לחזק את לבו או היה במראה הנבואה כי המעשה היה בלילה ומה שאמר וישכם ממחרת כך נראה לו הכל במראה הנבוא' והראשון קרוב: (לט) אנסה נא. והנה כתיב לא תנסו את ה' והנה עשה עמו האל אות ובא לנסותו אם יעשו לו זה האות שהיא חזק מהראשון. כתב רבי' סעדיה ז"ל כי הנסיון ביכולת הבורא אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ויאמרו הגם לחם יוכל תת אבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול כזה: (א) מגבעת המורה. מגבעתא דמיסתכיא ואפשר שהיה שם נוטה מורה הדרכים: (ג) ויצפר. ישכים בבקר מתרגמינן בקר צפרא או פי' יסבב כלומר יסוב מהר הגלעד וישוב לו וכן נקראת המצנפת צפירה לפי שמסבבים אותה על הראש ולצפירת תפארה וכן במשנה הקופה מטופשה בה שתי צפירות לרחב שלה: (ד) ואצרפנו לך שם. כמו שצורפין הכסף מהסיגים שלא יהיו במלחמה ההיא רק הצדיקים כי הכורעי' על ברכיהם לשתות היה סימן לאשר כרעו לבעל ובמדר' אגדה תניא בימי גדעון שהיו עובדין לבבואה שלהם אותם שהיו כורעין על ברכיהן פירוש לצל שהיה

פי' רבי' ישעיה

(א) מגבעת המורה בעמק. מקרא קצר הוא. מגבעת מגדל המורה בעמק. או שם הצור גביה היה שם: (ג) ישב ויצפיר. ישב כמו ישוב. והשתנות התנועה. ויצפר כמו ויצרף. כמו כבש כשב: (ה) וכל אשר

רלבג

ולזה שאל אות שני
והוא שיהיה חורב
לבדה ועל כל הארץ
והנכון בעיני כי
אלו האותות וע"י
אותם הש"י ולזה או
נביאו או הודיע
במראה הנבואה
כל איש אשר היה
כמו שהושרש זה
שב ה תועלת שני לה
כי לא בכחם נצ
בואת המלחמה
מאת הש"י אשר
להם: (ג) והרצון
שישכים בבקר לשוב
(ה) והנה לואת ה
לא רצה השם ש
זולתי המלקקים בי
כי זה מורה על חר
ול

מקרא

ג' יִהְיֶה עַל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ
חֹרֶב וְיָדַעְתִּי כִּי־תוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ לח וַיְהִי־כֵן
ג'. ג' וַיַּשְׁכֵּם מִמָּחֳרָת וַיָּזַר אֶת־הַגִּזָּה וַיִּמֶץ
ב' מ"ל טַל מִן־הַגִּזָּה מְלוֹא הַסֵּפֶל מָיִם׃
וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל־הָאֱלֹהִים אַל־יִחַר
ב' לא חסר אַפְּךָ בִּי וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפָּעַם אֲנַסֶּה־
נָּא רַק־הַפַּעַם בַּגִּזָּה יְהִי־נָא חֹרֶב אֶל־
הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ יִהְיֶה־
ד' טָל׃ מ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן בַּלַּיְלָה הַהוּא
י"ו בליש' וַיְהִי־חֹרֶב אֶל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־
הָאָרֶץ הָיָה טָל׃
ז א וַיַּשְׁכֵּם יְרֻבַּעַל הוּא גִדְעוֹן
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּחֲנוּ עַל־עֵין
ג' חֲרֹד וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה־לוֹ מִצְּפוֹן
מִגִּבְעַת הַמּוֹרֶה בָּעֵמֶק׃ ב וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתָּךְ
ג'. ג' מִתִּתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדָם פֶּן־יִתְפָּאֵר
עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יָדִי הוֹשִׁיעָה לִּי׃
ג וְעַתָּה קְרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי־
ג' יָרֵא וְחָרֵד יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מֵהַר הַגִּלְעָד
וַיָּשָׁב מִן־הָעָם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים נִשְׁאָרוּ׃
ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן עוֹד
ג' הָעָם רָב הוֹרֵד אוֹתָם אֶל־הַמַּיִם
וְאֶצְרְפֶנּוּ לְךָ שָׁם וְהָיָה אֲשֶׁר אֹמַר
אֵלֶיךָ זֶה ׀ יֵלֵךְ אִתָּךְ הוּא יֵלֵךְ אִתָּךְ
וְכֹל אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ זֶה לֹא־יֵלֵךְ
ו' עִמָּךְ הוּא לֹא יֵלֵךְ׃ ה וַיּוֹרֶד אֶת־הָעָם
אֶל־הַמָּיִם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן כֹּל
ה' מ"ל אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשׁוֹנוֹ מִן־הַמַּיִם כַּאֲשֶׁר
יָלֹק הַכֶּלֶב תַּצִּיג אוֹתוֹ לְבָד וְכֹל אֲשֶׁר־

תרגום

על גזתא בלחודה ועל כל
ארעא יובשא ואדע ארי
תפרוק בידי ית ישראל
כמא דמלילתא: לח והוה
כן ואקדים מיומא דבתרוהי
ועצר ית גזתא וגפץ טלא
מן גזתא מלי לקנא דמיא:
לט ואמר גדעון קדם יי לא
יתקיף רוגזך בי ואמליל ברם
זמנא הדא אנסי כען לחוד
זמנא בגזתא יהי כען יובשא
על גזתא בלחודה ועל כל
ארעא יהי טלא: מ ועבד
יי כן בליליא ההוא והוה
יובשא על גזתא בלחודה
ועל כל ארעא הוה טלא:
א ואקדים ירבעל הוא גדעון
וכל עמא די עמיה ושרו
על עין חרוד ומשרית
מדינאי שריא לקבליה
מצפונא מגבעתא
דמסתכיא למישרא:
ב ואמר יי לגדעון סגי
עמא די עמך מלממסר
ית מדינאי בידיהון דלמא
יתרברבון קדמי ישראל
למימר ידנא פרקת לנא:
ג וכען אכלי כען קדם
עמא למימר מן דדחיל
וזע יתוב ויתבחר
מטורא דגלעד ותב מן
עמא עסרין ותרין אלפין
ועסרא אלפין אשתארו:
ד ואמר יי לגדעון עוד
עמא סגי אחית יתהון למיא ואבחרינון לך תמן
ויהי די אימר לך דין ייזיל עמך הוא ייזיל עמך וכל
די אימר לך דין לא ייזיל עמך הוא לא ייזיל:
ח ואחית ית עמא למיא ואמר יי לגדעון כל די
לחיך בלישניה מן מיא כמא דמלחיך כלבא
תקים יתיה בלחודיה וכל דכרע על ברכוהי למשתי:

ישב ה' וחס' בקרי
דוד אל יהונתן.
מהר גלעד. אל יש
כי נדר נדר עבד
ותנחמני. וסי' ב
אכל מסכינא צפרת
ואתנחם: ויורד ו' ה'
וסי' ויורד העם אל
דירו אל זקנו. ויו
מורה. ויורד בנ
ויורד את בן המל
דד"ה. עיר גבורים
בתרא חס' ז לשו
בקריא. וסי' כל אשר
ולשונו כאש אוכל
תמק בפיהם. תחר
ואון. פי צדיק יה
שומר פיו ולשונו
אסתר דכוו' מ"ל ב
ועם כלשנו בתרא

תולדות אהרן
יסוב ויצפר. (ס

מצודת ציון

חורב. יובש: (לח) ויזר. ענין הוצאת דבר בלוע כמו והזורה תבקע אפעה (ישעיה נט): וימץ. ענין מצילה וכן אפס המץ (שם יו): הספל. שם כלי מה: (א) מגבעת המורה. שם מקום: (ג) ויצפור. תרגום של בוקר הוא צפרא וכן באה הצפירה (יחזקאל ז) ור"ל ישכים בבוקר: (ד) ואצרפנו מל' צריף וזקוק: (ה) ילוק. ענין לחיכה בל'

מצודת דוד

באו אל גדעון ואכניו למולם: (לז) וידעתי. ע"י המופת הזה: (לח)
להוציא הבלוע והיה כמלא ספל מלא: ז (א) היה לו. עמד מלפון
מקום עמדם היה מן גבעת המורה העומדת בעמק: (ב) עלי. למולי
לי. בעבור העם הרב הזה: (ג) ויצפור. ישכימו בבוקר למען לא ירא
ולא יכלימום: (ד) ואצרפנו. עשה כהצורף הזה המפריד הסיגים מן הכסף: (ה) כל אשר ילוק. כי השואב את המים בתוך ידיו ושותה מהם ס"א לו לשתות

לפני עבודת גלולים : (יב) נופלים בעמק . שוכנים בעמק : (יג) צליל . צלול כתיב צור צלול מן הלדיקים : צליל לחם שעורים . חרר דלחם שעורים . אופין על הגחלים : לחם שעורים . הוא זכות העומר הקרב בפסח : ל . האהל : ויהפכהו . למטה למעלה ונפל האהל

(ו) המלקקים בידם . אין זה דרך כריעה . כמו כן תליג אותו לבד : (ו) על ברכיהם. הכף רפה וכן והוא נרך על ברכוהי והשאר דגושין : (ח) את צדה העם בידם . צדת העם שהלכו למקומם לקחו העם הנשארים עמו וכן שופרותיהם שהיו עם מקצתם להריע במלחמה לקחו כמו כן הנשארי' עמו כדי שיהיה שופר ביד כל אחד ואח' מהשלש מאות הנשארים ויריעו תרועה גדולה להבהיל מחנה מדין . ומלת צדה מוכרת במקום סמוך כי משפטו צדת . וכמוהו ושנוה צדק כאיפה שעורים וזולתם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק וכת"י סמוך ית זוודי עמא : (יג) צלול . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ואחד הוא כי א' תיות אהו"י מתחלפית והוא מענין תצלנה אזניו כלומר שמע רעש לחם שעורים שהיה מתהפך במחנה מדין ובאמרו לחם שעורים נראה כי שמע וראה אותו או יהיה מן צלי אש שרשו צלה כמו מן שורש הגה הגיגי ופי' עוגת שעורים וטעם צליל שהיתה צלויה בגחלים והוא הנקרא בדברי רז"ל חררה ולא חררה על גבי גחלים וכת"י חרר דלחים שעורים . והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על

רלבג

...שר כרעו על ברכיהם ...ם עצלים ורלה שישובו ...ה במאמר הא' הבדיל ...בעלי העבירות ורכי ...האיש הירא הוא ירא ...שבידו כמו שביארו ...ן אשות מלחמה והחרד ...הלבב וזה הענין השני ...העצלים ולא השאיר כי ...יקים והמרוצים והגבורי' ...ו שלש מאות איש לבד ...לבד החזיק כמו שהוה ...ע"י הניאו או בעצמו ...הנבואה : (ח) ולקחו ...ם בידם ושופרותיהם ...היה שופר ביד כל אחד ...דמה שהש"י הודיע לו ...היה התשועה ביד שלש ...אנשים האלה ר"ל שזה ...שיתן שופרות ביד כלם ...רקים ולפידים בוערים ...תוך הכדים כאופן שעשו ...ס קלר הכתיב כמהכנו ...ש"י לבו במספר החלום ...רו כי זה ממה שהורה ...מה שיעד להם הש"י : ...ל לחם שעורים . ר"ל ...הכרת לחם שעירים : רלא

ו יכרע על־ברכיו לשתות : ו ויהי מספר המלקקים בידם אל־פיהם שלש מאות איש וכל יתר העם כרעו על־ברכיהם לשתות מים :
ז ויאמר יהוה אל־גדעון בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונתתי את מדין בידך וכל־העם ילכו איש למקמו : ח ויקחו את־צדה העם בידם ואת שופרתיהם ואת כל־איש ישראל שלח איש לאהליו ובשלש־מאות האיש החזיק ומחנה מדין היה לו מתחת בעמק :
ט ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו יהוה קום רד במחנה כי נתתיו בידך : י ואם־ירא אתה לרדת רד אתה ופרה נערך אל־המחנה :
יא ושמעת מה־ידברו ואחר תחזקנה ידיך וירדת במחנה וירד הוא ופרה נערו אל־קצה החמשים אשר במחנה : יב ומדין ועמלק וכל־בני־קדם נפלים בעמק כארבה לרב ולגמליהם אין מספר כחול שעל־שפת הים לרב : יג ויבא גדעון והנה־איש מספר לרעהו חלום ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צלול לחם שערים מתהפך במחנה מדין ויבא עד־האהל ויכהו ויפל ויהפכהו למעלה ונפל האהל :
יד ויען רעהו ויאמר אין זאת בלתי

ב' / ג' / ב' ובענין / ג' / ג' וחס' / ג' חס'. ג' / ג' / ג' / ב' / ל' . ג' / ב' וחס' / ה' מ"ל בנבי' ב' וחס' / ד'. בליש' / ו' / ב' / צליל קרי ב' / ג'

ו והוא מנין דשדן בידיהון לפומהון תלת מאה גברא וכל שאר עמא כרעו על ברכיהון למשתי מיא : ז ואמר יי לגדעון בתלת מאה גוברין דשדן בידיהון לפומהון אפרוק יתכון ואמסר ית מדינאי בידך וכל עמא ייזלון גבר לאתריה : ח ונסיבו ית זוודי עמא בידיהון וית שפוריהון וית כל אנש ישראל שלח גבר לקרווהי ובתלת מאה גברא אתקף ומשרית מדינאי שריא לקבליה משפולי מישרא : ט והוה בליליא ההוא ואמר ליה יי קום חות במשריתא ארי מסרתינון בידך : י ואם דחיל את למיחת חות את ופורה עולמך למשריתא : יא ותשמע מה ימללון ובתר כן יתקוף ידך ותחות במשריתא ונחת הוא ופורה עולימיה לסטר מזרזיא די במשריתא : יב ומדינאי ועמלקאי וכל בני מדינחא רמן במישרא כגובאי לסגי ולגמליהון לית מנין כחלא די על כיף ימא לסגי : יג ואתא גדעון והא גברא משתעי לחבריה חלמא ואמר הא חלמא חלמית והא חרר דלחם שעורין מתהפיך במשרית מדינאי ואתא עד משכנא ומחהי ונפל ואפכיה לעילא ונפל משכנא : יד ואתיב חבריה ואמר לית דא אלהן חרבא

פי' רבי ישעיה

יכרע על ברכיו . נופל על הלג לבד : (ח) ויקחו את צדה העם בידם . פי' אלו שלש מאות לקחו צידת שאר העם ושופרותיהם : (יג) צליל לחם שעורים . פי' חררה או גלוסקא: (יד)אין זאת בלתי אם חרב גדעון . פי' צליל לחם שעורים שהיה נבזה בעיניהו וסברנו לאכלו כלחם ומפני רוב שפלותו נדמה ללחם שעורים . או כדברי רבותינו שאמרו יום הנפת העומר היה : ואת שברו. פי' פתרונו : ע"כ

תולדות אהרן המלקקים בידם . עקדה סס : ויבא גדעון . עירובין יט :

חס' ופי' הכינו לכם ... ויקחו את צדה העם. צדה לעם ... החמשים ... ופי' נמסר בסדר בשלח יהושע : הנה ז' יחידאין ... נה רבקה לפניך . הנה ... נים באות . הנה חלום ... דעון. הנה מת כי המגיד ... ה שני וייראו מאד . הנה ... אמר ה'. הנה דבר על פי ... אדברה :

מצודת דוד

...כדרך כל הארץ רק מלקק בלשונו כדרך שתיית הכלב אבל הכורע על ברכיו ... מהנחל יכול הוא לשתות בשפתיו ולזה לוה להעמיד המלקקים לבד והכורעי' ... וכל אשר יכרע וכו'. ר"ל וכן תציג לבד כל אשר יכרע וכו' : (ז) המלקקים. ... מלקקים ומאס בכורעים לפי שהכורעים הורגלו לכרוע להע"ג ולא כן ...ים : (ח) ויקחו . המלקקים לקחו מיותר העם לידם ושופרותיהם : ואת כל וכו'. המה הכורעים : החזיק.אחז בהם ללכת עמו : מתחת . וגדעון היה בהר ממעל : ...ם ירא וגו'. אם תפחד לרדת להלחם רד לשמוע מה בפיהם : (יא) ואחר. כשתשמע מה בפיהם אז תחזקנה ידיך ותרד אל המחנה להלחם בם : אל קצה ...ים . דרך המחנה להעמיד בלילה מסביב אנשים מזויינים לשומרים : (יג) ויכהו. הצליל הכה את האהל ונפל הוא אל תוך האוהל והיפך תחתית האוהל ... ונפל האוהל : (יד) אין זאת . אין פתרון אחר רק יורה על נצחון חרב גדעון כאשר דבר קל כצליל היפך את האוהל החזק ממנו כן גדעון החלש ינלח עם רב וחזק

מצודת ציון

בלשון כמו ילוקו הכלבים (מ"א כ"א) : (ח) צדה. מזון : החזיק. אחז : (יא) החמושים המזוינים . וכן תעברו חמשים (יהושע א) : (יב) נופלי'.חונים כמו ע"פ כל אחיו נפל (בראשית כה) : (יג) צליל. מל' צלי ור"ל חררה אפויה על הגחלים : מתהפך. מתהפך ומתגלגל כי בעת הגלגול יתהפך מעבר לעבר : (יד) איש . ר"ל גדול וחשוב

רד"ק

על מדין ומגלחין אותם: (טו) מספר החלום. מן ויספר להם את חלומו לבון הגדה: ואת שברו. פתרונו כי החלום כמו הדבר החתום והסתום והפתרון שובר אותו ומגלה אותו: (יח) ואמרתם לה' ולגדעון. פי' הרב כמו שאמר ויקראו חרב לה' כלומר חרבינו לה' הוא כי נלחם לנו ואחריו חרבינו הוא לגדעון כי על ידו נגלה התחנה הזה. וכת"י חרבא דמתקטלא מן קדם ה' ונצחנא על ידי גדעון: (יט) ראש האשמורת התיכונה. שהיו שומרים המחנה בלילה והיו חולקים משמרות הלילה לשלשה חלקים השומרים בתחילת הלילה היו עוררי עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה וראש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשונים הולכים לישן והאחרים קמים משנתם לשמור וזהו שאמר אך הקם הקימו את השומרים והנה גדעון בא אל המחנה: (כ) שלשת הראשים. אינו אומר כי הראשים לבדם תקעו כי כל העם תקעו ופירוש ראשים חלקים כמו והיה לארבעה ראשים: (כא) וירץ כל המחנה. לנוס כמו שאמר וינוסו. ומה שאמר ויריעו תרועת שבר ופחד

רש"י

האהל: (טו) ואת שברו. ואת ממכרו כלומר ואת פתרונו: את ... החלום. את סיפור החלום ית שועית חלמא וית פשריה: (טז) שופרות כי... להזכיר זכות מתן תורה. ופשוטו לילה היה כמו שכתוב ... לסוכך נשאו שם לפידים להאיר להם ונתנם בכדים כדי שלא יבינו ... (יז) ממני תראו. את... עושה ראו ועשו כן: ... וכל אשר אתי. אחד ... ומאה איש היה ... ולגדעון. חרבא דת... קדם ה' ונצחנא ע"י ... (יט) הקם הקימו. ... התחיל את השומרים ... משמרתם באשמורת ... שכן דרך בני גייסו... שומרים אלו ישמרו ש... הראשון ואלו שליש ... שליש האחרון: ונפוץ ... ולשבור הכדים אשר ... (כא) ויריעו. תר... וניס

תרגום

דגדעון בר יואש אנש ישראל מסר יי בידיה ית מדינאי וית כל משריתא:

טו והוה כד שמע גדעון ית שועית חלמא וית פשריה ואודי ותב למשריתא דישראל ואמר קומו ארי מסר יי בידיכון ית משרית מדינאי:

טז ופלג ית תלת מאה גברא לתלת משרין ויהב שופריא ביד כולהון וכדין ריקנין ובעוריא בגו כדין:

יז ואמר להון מני תחזון וכן תעבדון והא אנא אתי בספי משריתא ויהי כמא דאעביד כן תעבדון:

יח ואתקע בשופרא אנא וכל דעמי ותתקעון בשופריא אף אתון סחרנות כל משריתא ותימרון חרבא דמקטלא מן קדם יי ונצחנא על ידי גדעון:

יט ואתא גדעון ומאה גברא דעמיה בספי משריתא בריש מטרתא מציעתא ברם אקמא אקימו ית נטריא ותקעו בשופריא ונפצו כדין דבידיהון:

כ ותקעו תלת משרין בשופריא ותברו כדיא ואתקיפו ביד סמלהון בבעוריא וביד ימינהון בשופריא למתקע ואמרו חרבא מן קדם יי ונצחנא על ידי גדעון:

כא וקמו גבר באתריה סחור סחור למשריתא ורהטת כל משריתא ויביבו ואפכו:

כב ותקעו תלת מאה שופריא ושוי יי ית חרב גבר בחבריה ובכל משריתא ואפכת משריתא עד בית שיטה לצרירת

מקרא

אִם־חֶרֶב גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת־מִדְיָן וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה׃

טו וַיְהִי כִשְׁמֹעַ גִּדְעוֹן אֶת־מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת־שִׁבְרוֹ וַיִּשְׁתָּחוּ וַיָּשָׁב אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיֶדְכֶם אֶת־מַחֲנֵה מִדְיָן׃

טז וַיַּחַץ אֶת־שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּתֵּן שׁוֹפָרוֹת בְּיַד־כֻּלָּם וְכַדִּים רֵיקִים וְלַפִּדִים בְּתוֹךְ הַכַּדִּים׃

יז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִמֶּנִּי תִרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ וְהִנֵּה אָנֹכִי בָא בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה וְהָיָה כַאֲשֶׁר־אֶעֱשֶׂה כֵּן תַּעֲשׂוּן׃

יח וְתָקַעְתִּי בַּשּׁוֹפָר אָנֹכִי וְכָל־אֲשֶׁר אִתִּי וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָרוֹת גַּם־אַתֶּם סְבִיבוֹת כָּל־הַמַּחֲנֶה וַאֲמַרְתֶּם לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃

יט וַיָּבֹא גִדְעוֹן וּמֵאָה־אִישׁ אֲשֶׁר־אִתּוֹ בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה אַךְ הָקֵם הֵקִימוּ אֶת־הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפוֹץ הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם׃

כ וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הָרָאשִׁים בַּשּׁוֹפָרוֹת וַיִּשְׁבְּרוּ הַכַּדִּים וַיַּחֲזִיקוּ בְיַד־שְׂמֹאולָם בַּלַּפִּדִים וּבְיַד־יְמִינָם הַשּׁוֹפָרוֹת לִתְקוֹעַ וַיִּקְרְאוּ חֶרֶב לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃

כא וַיַּעַמְדוּ אִישׁ תַּחְתָּיו סָבִיב לַמַּחֲנֶה וַיָּרָץ כָּל־הַמַּחֲנֶה וַיָּרִיעוּ וַיָּנִיסוּ׃

כב וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הַשּׁוֹפָרוֹת וַיָּשֶׂם יְהוָה אֵת חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וּבְכָל־הַמַּחֲנֶה וַיָּנָס הַמַּחֲנֶה עַד־בֵּית הַשִּׁטָּה

(מסורה בגליון: ב' בתרי לישנ' ואת כסף שברו; וינוסו ק')

תעשון ט"ו וסי' ודברת אליו ושמת, לא תעשון אתי, אם תעשון את הדבר, ואם לא תעשון כן, ואצוה אתכם בעת, לא תעשון כן לה', לא תעשון ככל אשר. ושמרתם את דברי הברית. ויאמר אליהם מטני תראו בתרא דפסוק וי"א ב' בו. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם שמשון דעלי. ויצום לאמר זה הדבר דמלכים. ויצו עליהם לאמר כה דר"ה ודבתריה וכל ריב אשר יבאו ויריעו ד' מלאים וסי' ויריע העם ויתקעו בשופרות דיריחו. וירץ כל העם ויריעו. ויריעו כל בני אלהים. ויריעו איש יהודה דד"ה ז

תולדות ארון ראש האשמורת. ברכות ג (סם ג):

רלב"ג

(יט) ראש האשמורת ... אחר עבור שליש הלי... בראש האשמורת ההי... השומרים מדין ועתל... המחנה שיהיו שם ... לפי שכל אנשי המ... ישנים וידמה שכן היו ... מת נים לקום ... אשמורת ואשמורת ... הלילה כי אין לאותו ... שלא ישנו אנשי המל... סוף האשמורת הראש... הוצרכו אז להקים את ... לא יקדים זה כי ... גדעון ברדתו במחנה ... הרה שכבר היו ישנים ... התחיל תחלה לתקוע ... גדעון ומאה איש ... ואחר תקעו בשופ... הראשים הנשארים ... אשר אתם ובעת ... לתקוע בשופרות שברו ... אשר בידם והאירו ... וראו שלש מאות הלפי... בוערים תכף שהקיצו ... האנשים קוראים ... חרב לה' ולגדעון ... הבהלה חשבו חיל ... חיל גדעון ביניהם ... מהם שיהיה רעהו ... גדעון ולזאת הסכה ... איש באחיו והנה ... הורגין קצתם וקצתם ... תפחד מי שהיה ... שיהי...

מצודת ציון

ומשוב: (טו) שברו. ר"ל פתרונו כי החלום הוא דבר סתום וסגור וע"י הפתרון ישובר ויופתח: (טז) ויחץ. ענין חלוקה והפלגה: ראשים. ר"ל חלקים כמו והיה לארבעה ראשים (בראשית ב): וכדים. שם כלי מה: רקים. ריקנים: ולפדים. עץ דולק וקשור בו שלהבת כמו כלפיד יבער (ישעיה סב): (יט) האשמורת. הלילה נחלקת לשלשה חלקים ויקראו אשמורת ע"ש שנחלקה לשלשה כתות מלאכים וכל כת אומר ומנו לומר בה שירה: התיכונה. מלשון תוך ר"ל האמצעי': ונפוץ. ענין שבירה עם הפזור וכן ונפץ עוללין (תהלים קלז): (כא) תחתיו. במקומו

מצודת דוד

וחוק: (טו) וישתחו. בהודאה לה': (יח) סביבות כל המחנה. של מדין ... לה' ולגדעון. ר"ל התשועה תיוחס לה' ובא ע"י גדעון: (יט) ראש וכו'. בתח... האמצעי: אך הקם. בעת אשר הקימו את השומרים לשמור כי הדרך ה... שומרי' אחרים בכל משמר לשמור את המחנה: ויתקעו. גדעון ואנשיו ... הכדי'. למען יראו הלפידים להבהיל את בני מדין וכו': (כ) שלשת הר... גם שני הראשים האחרים תקעו כאשר אמר להם גדעון ותקעתם גם ...

אתם: ה"ב לה'. תשועת החרב תיוחס לה' ובאה ע"י גדעון: (כא) איש. כל אחד מישראל עמד במקומו סביב למחנה מדין: ויריעו. תרועת שבר וניסה: (כב ... ר"ל במה שתקעו שלש מאות שופרות שהוא דבר מבהיל בא מהומה ביניהם ומה' היתה שיהרגו זה"ז ובכל המחנה היתה כזאת: ולכ...

רש״י

(כד) ולכדו להם את המים. המפסיקין בין ארץ לארץ כנען :
ן. שגם הוא היה מפסיק : (כה) הביאו אל גדעון מעבר לירדן. בבקר
גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע : (ב) מה עשיתי
כם. מה חשוב מה שעשיתי בתחילתו כמה שעשיתם אתם בסוף :
עוללות. שבאו לידכם
תחלת הבציר שבצרנו
שתי שרי בידכם נתן
המלכים : (ג) ומה
. לעשות שיהא חשוב
שלכם : (ד) עובר הוא
ות האיש. עוברים
ן אחרי זבח וצלמונע
ת הירדן תחלה והיו
מעבר לירדן את ארץ
ר ומנשה ועבר שם כדי
ף בהם : (ה) לאנשי
ישראל היו : (ו) הכף
ונע בידך. שאתה
מתפאר

רלב״ג

חיל גדעון : (כג) והנה
י ישראל מנפתלי ומן
כל מנשה ורדפו אחרי
לכלותם בעת שהיו
והיו נסים :
מלאכים שלח גדעון בכל
ים הורדו לקראת מדין
להם את המים עד
ה ואת הירדן כדי שלא
עבור המים וילכדום
נכיות להם המלחמה
מיר : (כה) והנה לקחו
ב ואת זאב שני שרי
הרגו את עורב בצור
קראוהו אחר זה צור
הרגו את זאב במישור
יתה תמונתו כתמונת
ראוהו אחר זה יקב זאב
המעשה שאירע בו :
א טוב עוללות אפרים
דמה החלשים לעוללות
בים חסרים והגבורים
השלמים אשר יבצרו
י העוללות היו מניחים
ואמר לפייסם כי טובים
שבאפרי׳ יותר מהגבורי׳
תו ובזה שקטה כעסם :
והגיע

ת אהרן בצור עורב. חולין ה :

צְרֵרָתָה עַד שְׂפַת־אָבֵל מְחוֹלָה עַל־
טַבָּת׃ כג וַיִּצָּעֵק אִישׁ־יִשְׂרָאֵל ל׳. ג׳
מִנַּפְתָּלִי וּמִן־אָשֵׁר וּמִן־כָּל־מְנַשֶּׁה ל׳ וכל לשון ארמית דכו׳
וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי מִדְיָן׃
כד וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל־הַר
אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ לִקְרַאת מִדְיָן
וְלִכְדוּ לָהֶם אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה
וְאֶת־הַיַּרְדֵּן וַיִּצָּעֵק כָּל־אִישׁ אֶפְרַיִם ג׳
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־
הַיַּרְדֵּן׃ כה וַיִּלְכְּדוּ שְׁנֵי־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־
עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וַיַּהַרְגוּ אֶת־עוֹרֵב ד׳ מ״ל
בְּצוּר־עוֹרֵב וְאֶת־זְאֵב הָרְגוּ בְיֶקֶב־
זְאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֶל־מִדְיָן וְרֹאשׁ־עֹרֵב י״ח. ל׳
וּזְאֵב הֵבִיאוּ אֶל־גִּדְעוֹן מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃
ח א וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אֶפְרַיִם מָה־הַדָּבָר
הַזֶּה עָשִׂיתָ לָּנוּ לְבִלְתִּי קְרֹאות לָנוּ ל׳
כִּי הָלַכְתָּ לְהִלָּחֵם בְּמִדְיָן וַיְרִיבוּן ל׳ וחד וכי יריבון.
אִתּוֹ בְּחָזְקָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶה־
עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת ל׳
אֶפְרַיִם מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר׃ ג בְּיֶדְכֶם ל׳
נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב
וְאֶת־זְאֵב וּמַה־יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת כָּכֶם אָז ד׳ וחס׳ א״ו
רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ הַדָּבָר ב׳. ג׳
הַזֶּה׃ ד וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיַּרְדֵּנָה עֹבֵר הוּא ד׳
וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ
עֲיֵפִים וְרֹדְפִים׃
ה וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי סֻכּוֹת תְּנוּ־נָא כִּכְּרוֹת
לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי כִּי־עֲיֵפִים הֵם
וְאָנֹכִי רֹדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי
מִדְיָן׃ ו וַיֹּאמֶר שָׂרֵי סֻכּוֹת הֲכַף זֶבַח י״ב סבירין ויאמרו. ב׳

עד בית מישר אבל מחולה
לטבת : כג ואתכניש אנש
ישראל מנפתלי ומן שבטא
דאשר ומן כל שבטא
דמנשה ורדפו בתר
מדינאי : כד ואזגדין שלח
גדעון בכל טורא דבית
אפרים למימר חותו
לקדמות מדינאי ואחדו
עליהון ית מגיזתא עד בית
ברה וית ירדנא ואתכניש
כל אנש אפרים ואחדו ית
מגיזתא עד בית ברה וית
ירדנא : כה ואחדו תרין
רברבי מדין ית עורב וית
זאב וקטלו ית עורב
בשקיף עורב וית זאב
קטלו במישר זאב ורדפו
בתר מדינאי וריש עורב
וזאב איתיאו לות גדעון
מעברא לירדנא : א ואמרו
ליה אנש אפרים מא
פתגמא הדין עבדתא לנא
בדיל מה לא קריתא לנא
כדאזלתא לאגחא קרבא
במדין ודנין עמיה
בתקוף : ב ואמר להון מה
עבדית כען כותכון הלא
טבין חלשיא דבית אפרים
מתקפיא דבית אביעזר :
ג בידכון מסר יי ית רברבי
מדין ית עורב וית זאב
ומה יכלית למעבד כותכון בכן נחת רוחיהון מניה
במללותיה פתגמא הדין : ד ואתא גדעון לירדנא עבר
הוא ותלת מאה גבריא דעמיה כד משלהן ורדפין :
ה ואמר לאנשי סכות הבו כען פתא דלחמא לעמא
די עמי ארי משלהן אנון ואנא רדיף בתר זבח
וצלמנע מלכי מדין : ו ואמר רברבי סכות הא

רד״ק

וסחד : (כב) צררתה. בשני ריש״ן : (כד) ולכדו להם את המים. שלא
יוכלו לעבור ולא היו מים אלו מי הירדן אלא מים אחרים שהיו בדרכם עד
בית ברה שהרי אמר אחר כן ואת הירדן : (כה) בצור עורב. אחר שהרגו
שם עורב נקרא צור עורב וכן יקב זאב אחר שהרגו שם זאב נקרא יקב זאב
ות״י יקב זאב מישר זאב אולי
המישור ההוא היה כמו יקב
שפתו׳ גבוהות לו סביב :
(ב) הלא טוב עוללות אפרים.
דרך משל כלומר הפחותים
שבכם טובים מהגדולים שבנו
או עוללות ובציר משל על מדין
ומה שעשה גדעון במדין היה
כמו הבציר כי הוא החל
המלחמה והרג המחנה שהיה
רב ומה שנשאר אחר הבציר הם
העוללות והוא דבר קטן כנגד
הבציר. כן אפרים לכדו שרי
מדין שהם כעוללות כנגד כל
המחנה אלא שהיו שרים
וגדולים זהו שאמר הלא טוב
עוללות אפרים מבציר. אביעזר
כי המעשה שלכם טוב מהמעשה
שלי כי שרי מדין נפלו בידכם
ות״י הלא טבין חלשיא דבית
אפרים מתקיפיא דבית אביעזר:
מבציר. הבי״ת רפה וראויה
להדגש : (ג) אז רפתה רוחם.
רוח הכעס כמו אל תבהל
ברוחך לכעוס : (ו) ויאמר שרי
סכות. אחד מהשרים ענה לו
בעבור

ברה ה׳ כתיב ח״א בקריאת וסי׳ עד בית ברה, וחברו דבתרי׳. מצות ה׳ברה מאירת. ברה כחמת איומ׳ כנדגלו׳. ברה היא ליולדתה, וכל לשון אכילי׳ דכוו׳ כתיב ה״א במ״א ; וראש י״א בקריא׳ וסי׳ במס׳ רבתא ; יכולתי ג׳ בקריאה וסי׳ נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי ומה יכלתי עשות ככם. השיגוני עונותי ולא ונמסר גם בסדר ויצא ; רוחם ג׳ בקריא׳ וסי׳ אז רפתה רוחם מעליו. אשר הלכים אחר רוחם, תוסף רוחם יגועון

מצודת דוד

דו. ר״ל קחו המעברות מן הנחל אשר היה סמוך להם ועד בית ברה קחו ואף
הירדן קחו לבל יוכל לעבור המים : להם. ר״ל בעבור מדין לבל יוכלו לעבור :
כדו. בני אפרים לכדו : מעבר לירדן. כשעבר גדעון את הירדן לרדוף
ח וצלמנע הביאו לו לשם : ח (א) לבלתי קראות לנו. בהחלת המלחמה
לכת להלחם ומה זה קראת לנו אחר הנצוח : (ב) מה עשיתי. ר״ל הנה עכ״ז
״א על שמכם כי מהו הנכל ה אשר עשיתי אני עתה כמו אתם : הלא טוב וכו׳. ר״ל הנלחון שעשיתם בסוף המלחמה היא יותר גדולה מהנלחון שעשו אני
פחתי אביעזר בתחלתה : (ג) ומה יכולתי. ר״ל היכולת שבי מה היא עד שאוכל לע..ות גבורה כמו אתם : אז. כשדבר על לבם והודה להם על הנלחון והיכול׳
מועפם : (ה) אחרי זבח וצלמונע. כי ברחו עד לא לכדו המים או שנשארו בארצם

מצודת ציון

במקומו : (כב) על טבת. עד טבת. והוא שם מקום : (כג) ויצעק. ענין אסיפה על כי
כלה בצעקת המאסף : (כה) אל מדין. את מדין : ח (ב) עוללות. הם הענבים הפחותי׳
הנלקטים בסוף כמו ונשאר בו עוללות (ישעיה י״ז) ומבציר. תחילת הלקיטה תקרא בציר כמו
כי תבצור כרמך (דברים כד) : (ג) רפתה. מל׳ רפיון : רוחם. רוח הכעס כמו אל תבהל
ברוחך לכעוס (קהלת ז) : (ה) ככרות. לחם העגול נקרא ככר : ברגלי. עמי ואחרי :
ודשתי

רדק

בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד : (ז) את קוצי. עם קוצי המדבר ופירושו ודשתי שאכה בקוצים על בשרכם וי"ת את קוצי על כובי מדברא ועל ברקניא ונראה מדבריו שפירושו שישליכם על הקוצים ערומים וידוש ברגליו עליהם ונראה כי סכות זה היה מקום קוצים וברקנים לפיכך שם העיר סוכות כמו התמלא בסכות עורו שפירושו קוצים לפיכך אמר שיכה אותם בקוצים : הברקנים. מין ממיני הקוצים: (י) בקרקר. הבי"ת פתוחה לסימן ה"א הידיעה שלא כמנהג להכניסה על שם עיר כי אם במקומות מועטים והוא לרוב הכודעה : (יא) דרך השכוני באהלים. בא הסמיכות על אות השמוש כמו לנכואי תלכם ופי' כמו שת"י באורח משירית ערבאי דשרן בשכונין במדברא : (יג) מלמעלה החרס. כמו שת"י עד לא מיעל שמשא קודם בא השמש וחרס נקרא השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח בטרם יבא החרסה ויהיה מלמעלה מן העלות גדוש בעתו כלומר טרם הפסק אור השמש או פירושו שהיה השמש עדין למעלה נראה ברקיע שלא נכנס עדין תחת הארץ ויש לפרש כי כל הלילה רדף גדעון אחרי זבח וצלמונע ובבקר בעלות השחר שב מן המלחמה וזהו מלמעלה החרס : (יד) ויכתב אליו. כדי שלא יכחש עד בואו העיר : (טו) וידע בהם. כתרגומו ותבר עליהון מן וידוע חולי

רשי

מתפאר שהצלתנו מיד מדין : (ז) הברקנים. רוכ"ש בלע"ז : (יא) דרך השכוני באהלים. דרך ארץ קדר וערב שם מקום : (יא) דרך השכוני באהלים. דרך במדבר באהליהם שרועים מקנה תמיד ואין דרים ויגבהה. שהם ערי ישראל ולא רצה לילך שם אלא דרך

ו׳. ל׳ וצלמנע עתה בידך כי־נתן לצבאך

לחם: ז ויאמר גדעון לכן בתת יהוה

את־זבח ואת־צלמנע בידי ודשתי

את־בשרכם את־קוצי המדבר ואת־

ל׳ הברקנים: ח ויעל משם פנואל

כ׳ וידבר אליהם כזאת ויענו אתו אנשי

פנואל כאשר ענו אנשי סכות:

ט ויאמר גם־לאנשי פנואל לאמר

ח׳ בשובי בשלום אתץ את־המגדל

ל׳ הזה: י וזבח וצלמנע

ל׳ בקרקר ומחניהם עמם כחמשת

ל׳ עשר אלף כל הנותרים מכל מחנה

ל׳ בני־קדם והנפלים מאה ועשרים

אלף איש שלף חרב:

ל׳. ד׳ יא ויעל גדעון דרך השכוני באהלים

ב׳ ומל טערות מקדם לנבח ויגבהה ויך את־המחנה

והמחנה היה בטח: יב וינסו זבח

וצלמנע וירדף אחריהם וילכד את־

שני | מלכי מדין את־זבח ואת־

ל׳ צלמנע וכל־המחנה החריד:

יג וישב גדעון בן־יואש מן־המלחמה

מלמעלה החרס: יד וילכד־נער

ג׳ מאנשי סכות וישאלהו ויכתב אליו

את־שרי סכות ואת־זקניה שבעים

ושבעה איש: טו ויבא אל־אנשי

סכות ויאמר הנה זבח וצלמנע אשר

ב׳ חרפתם אותי לאמר הכף זבח וצלמנע

ז׳ עתה בידך כי נתן לאנשיך היעפים

ל׳ וחד את קוצי לחם: טז ויקח את־זקני העיר ואת־

ב׳ ובענין קוצי המדבר ואת־הברקנים וידע

תרגום

כאלו זבח וצלמנא כען מסירין בידך ארי נתן לחילך לחמא : ז ואמר גדעון בכן כד ימסר יי ית זבח וית צלמנע בידי ואדוש ית בסריכון על כובי מדברא ועל ברקניא : ח וסליק מתמן לפנואל ומלל לותכון כדא ואתיבו יתיה אנשי פנואל כמא דאתיבו אנשי סכות : ט ואמר אף לאנשי פנואל למימר כד איתוב בשלם אתרע ית מגדלא הדין : י וזבח וצלמנע בקרקר ומשריתיהון עמהון כחמשת עסר אלפין כל דאשתארו מכל משרית בני מדנחא ודאתקטלו מאה ועשרין אלפין גברא שליפי חרבא : יא וסליק גדעון באורח משרית ערבאי דשרן בשכונין במדברא ממדינחא לנובח ורמתא ומחא ית משריתא ומשריתא שריא לרוחצן : יב ואפכו זבח וצלמנע ורדף בתריהון ואחד ית תרין מלכי מדין ית זבח וית צלמנע וכל משריתא אזיע : יג ותב גדעון בר יואש מן קרבא עד מעל שמשא : יד ואחד עולימא מאנשי סכות ושאליה וכתב ליה ית רברבי סכות וית סבהא שבעין ושבעה גוברין : טו ואתא לות אנשי סכות ואמר הא זבח וצלמנא דחסדתון יתי למימר הא כאלו זבח וצלמנא כען מסירין בידך ארי נתן לגברך דמשלהן לחמא : טז ודבר ית סבי קרתא וית כובי מדברא וית ברקניא ותבר עליהון ית אנשי

מסורה

נתן ו׳ בקריאת וסי׳ במסרה רבתא : פנואל ח׳ בקריאת וסי׳ במסרת רבתא : באהלים ד׳ וסי׳ דרך השכוני באהלים . ובית לא תבנו. ונשב באהלי׳ ונשמע . עוד אושיבך באהלים כימי : וישאלהו ג׳ בקריא׳ וסי׳ וישאלהו האיש לאמר מה תבקש. וילכד נער מאנשי סכות. וישאלהו המלך דירמיה :

רלבג

מצודת ציון

(ו) ודשתי. מל׳ דישה : את קוצי. עם קוצים : הברקנים. מין קוצים : (ט) אתוץ. מלשון נתיצה : (י) שולף. ענין הוצאת החרב מתערה כמו ותרבו שלופה (דה"א כ"א) : (יא) השכוני באהלים. הם הערביים הסוככים תמיד באוהלים : (יג) החרס. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט) : (טו) וידע. ת"י ותבר וכן וידע אלמנותיו (יחזקאל יט) : חיפה

מצודת דוד

ולא באו במלחמה ורדף להחרימם מארצם : (ו) עתה בידך. כי אם אינם אין גבורה ברדיפה לשניתן ללבאך לחם : (ז) ודשתי. כאדם הדש תבואה בה כן אכה על בשרכם עם קוצים : (ח) כזאת. כאשר דבר לאנשי סוכות וכו׳. לפי שבטחו להשגב במגדל עוז אשר היה להם לזה אמר שינתץ אות

הנותרים. ר"ל והמה היו כל הנותרים וכו׳ : שולף חרב . ר"ל אנשי מלחמה הולכים שלופי חרב : (יא) היה בטח. ר"ל לא היו נשמרים מחרב גדעון כי חשבו שבט כי לא יבוא על הם : (יב) החריד . גדעון החריד את כל המחנה ולא יכלו להציל המלכים מידו : (יג) מלמעלה החרס. בעוד היה נראה השמש מלמעלה בגוב (יד) וישאלהו. קלר ולא פי׳ מה שאלו ומעלמו יובן הדבר : (טו) אשר חרפתם אותי . כדבר לכידתם : (טז) ויודע בהם . עם הקולים היה מייסרם

בָּהֶם אֵת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת׃ יז וְאֶת־מִגְדַּל
פְּנוּאֵל נָתָץ וַיַּהֲרֹג אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר׃
יח וַיֹּאמֶר אֶל־זֶבַח וְאֶל־צַלְמֻנָּע אֵיפֹה
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֲרַגְתֶּם בְּתָבוֹר
וַיֹּאמְרוּ כָּמוֹךָ כְמוֹהֶם אֶחָד כְּתֹאַר
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיֹּאמַר אַחַי בְּנֵי־אִמִּי
הֵם חַי־יְהוָה לוּ הַחֲיִתֶם אוֹתָם לֹא
הָרַגְתִּי אֶתְכֶם׃ כ וַיֹּאמֶר לְיֶתֶר בְּכוֹרוֹ
קוּם הֲרֹג אוֹתָם וְלֹא־שָׁלַף הַנַּעַר
חַרְבּוֹ כִּי יָרֵא כִּי עוֹדֶנּוּ נָעַר׃ כא וַיֹּאמֶר
זֶבַח וְצַלְמֻנָּע קוּם אַתָּה וּפְגַע־בָּנוּ כִּי
כָאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיָּקָם גִּדְעוֹן וַיַּהֲרֹג
אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע וַיִּקַּח
אֶת־הַשַּׂהֲרֹנִים אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי
גְמַלֵּיהֶם׃ כב וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּדְעוֹן מְשָׁל־בָּנוּ גַּם־
אַתָּה גַּם־בִּנְךָ גַּם בֶּן־בְּנֶךָ כִּי
הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְיָן׃ כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
גִּדְעוֹן לֹא־אֶמְשֹׁל אֲנִי בָּכֶם וְלֹא־
יִמְשֹׁל בְּנִי בָּכֶם יְהוָה יִמְשֹׁל בָּכֶם׃
כד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן אֶשְׁאֲלָה מִכֶּם
שְׁאֵלָה וּתְנוּ־לִי אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ כִּי־
נִזְמֵי זָהָב לָהֶם כִּי יִשְׁמְעֵאלִים הֵם׃
כה וַיֹּאמְרוּ נָתוֹן נִתֵּן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־
הַשִּׂמְלָה וַיַּשְׁלִיכוּ שָׁמָּה אִישׁ נֶזֶם
שְׁלָלוֹ׃ כו וַיְהִי מִשְׁקַל נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר
שָׁאָל אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת זָהָב לְבַד מִן־
הַשַּׂהֲרֹנִים וְהַנְּטִפוֹת וּבִגְדֵי הָאַרְגָּמָן
שֶׁעַל מַלְכֵי מִדְיָן וּלְבַד מִן־הָעֲנָקוֹת
אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי גְמַלֵּיהֶם׃ כז וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ
גִדְעוֹן לְאֵפוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ בְעִירוֹ
בְּעָפְרָה וַיִּזְנוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם

סבות: יז וית מגדל פנואל
תרע וקטל ית אנשי קרתא:
יח ואמר לזבח ולצלמנע
היכא גבריא דקטלתון
בתבור ואמרו כותך כן אף
אינון חד מנהון כחיזוא דבני
מלכא: יט ואמר אחי בני
אמא אינון קים הוא יי אלו
קימתון יתהון לא
קטלית יתכון: כ ואמר
ליתר בוכריה קום קטול
יתהון ולא שלף עולימא
חרביה ארי דחיל ארי עד
כען יניק: כא ואמר זבח
וצלמנע קום את ושלט בנא
ארי כגברא כן גבורתיה
וקם גדעון וקטל ית זבח
וית צלמנע ונסיב ית ענקיא
די בצוארי גמליהון:
כב ואמרו אנש ישראל
לגדעון מלוך עלנא אף את
אף ברך אף בר ברך ארי
פרקתנא מן יד מדינאי:
כג ואמר להון גדעון לא
אמלוך אנא עליכון ולא
ימלוך ברי עליכון יי ימלוך
עליכון: כד ואמר להון
גדעון שאיל אנא מנכון
שאילה והבו לי גבר קדשיה
מן בזתא ארי קדשי
דדהבא להון ארי ערבאי
אינון: כה ואמרו מתן נתן
ופרשו ית כסותא ורמו
לתמן גבר קדשיה מן
בזתא: כו והוה מתקל
קדשי דדהבא דשאל אלף
ושבע מאה דדהבא בר מן
סהרניא וכלילא ולבושי
ארגונא די על מלכי מדין
ובר מן ענקיא די בצורי
גמליהון: כז ועבד יתיה
גדעון לאיפודא ואקים יתיה בקרתיה בעפרה וטעו כל ישראל בתרוהי

רש"י

...ן: (יח) אחד כתואר ... ויונתן תרגם א' היה ...רו כתואר בני המלך ...ז כמיך כמוהם תואר כי כתואר בני מלכים ...) ולא שלף חרבו. שהיה ירא. מהם: ...רונים. לוינטש בלע"ז: (כו) השהרונים. עינקיא וכלילא: ... אותו גדעון לאפוד: ...דון על תשועה גדולה לראות

רלבג

כשבא על מחנה זבח ...: (יז) וזכר אחר זה ...ם לאנשי סכות ולאנשי ... שאמר להם: (יח) איפה ... אשר ונומר שאל ...פה דומה להם שיודעו ... ותמונתם ואמרו לו ... כתאר גדעון ובכלל ...ים כתואר בני המלך ...פי תאר או אמרו זה ...דעון כי הם היו שם ...' אמר זה ויאמר ליתר ...ו בזה כי תאר אחד ... היה כתאר בני ...אר היה תארם כתאר ... (כא) השהרונים אשר ... כדמות ירח: ... ישמעאלים הם. ...: (כו) הנטיפות. ... זהב היו נושאין בו ...ות הצרי: הענקות. ... ענקים וכן תכשיטין ...אמר: (כז) והנה עשה ... הזהב הזה אפוד והוא ... המגורה וידמה שעשה זה

רד"ק

חולי שהוא לשון שבירה ויתכן לפרשו כמשמעו שהודיע להם ששפטם עם הקוצים: (יז) ויהרג את אנשי העיר. מה שלא אמר בתחלה כי אם לנתוץ את המגדל לפי שהיו בוטחים בו ועשוהו עזות ועתה הרג את אנשי העיר אולי היו נלחמים עמו כשבא לנתוץ את המגדל: (יח) איפה האנשים. מה תארם ותכונתם: כמוך כמוהם אחד. כמוך כמוהם כלם אחד וצורה אחת והיו כתואר בני המלך כמו שאתה כן הם ויונתן פי' אחד מהם היה כתואר בני המלך כותך כן אנון חד מנהון כחזוא דבני מלכא ונראה פירושו לפי שמלת אחד נפרדת בטעם ואמר בני המלך כי ברוב בני המלך יפים בתאר משאר בני אדם לפי שהם מגודלים בתענוג: (כא) כי כאיש גבורתו. כלומר לא נמות ע"י נער שנצטער בפגיעתו כי אין לו גבורה וכח עדין שיכה בנו בפעם אחת מהרה אתה שאתה גבור כי כמו שהאיש גדול כן גבורתו תכה בנו אתה ונמות על ידך מהרה: ויקח. להודיע כי לקחם לעצמו כי בדעתו היה לשאול כל השהרונים והנזמים מבני החיל כמו שאמר אשאלה מכם שאלה: השהרונים. אלו בדמות ירח תרגום ירח סיהרא: (כד) כי ישמעאלים הם. מדינים הם ישמעאלים כי בני קטורה הם וקטורה היא הגר וכן במכירת יוסף וימכרו את יוסף לישמעאלים ואחר כן אמר והמדינים מכרו אותו אל מצרים וי"ת ארי ערבאי קטילו נראה מתרגומו כי אינו או' על המדינים כי ישמעאלים הם אבל הערבים השכוני באהלים שעברו ברדפם אחרי מדין והרגום ומהם היו נזמי הזהב: (כו) והנטיפות. ת"י כלילא וי"ת מן נטף ושחלת ופי' נטיפות הם כלי זהב שנושאין בהם נטף שהוא הצרי: (כז) לאפוד. עשה אותו כמין חגורה

פי' רבי' ישעיה

(כז) ויעש אותו גדעון לאפוד פי' מין קסמים היה ועושה על פי כשפים דוגמת אפוד הקדש:

...מלאים בקריא' וסי' ...ת אשה לער בבורו. ...תר בכורו קום. ויהי ...נון. ונמסר גם בסדר ...ם אתה גם חד מן י"ג ...אית ...בהון גם גם גם ...ם תבן גם מספוא. ...ת השני, שלחה הנער ... איש דברים אנכי. גם ... בקרבכם. גם אהבתם ...ם. ויאמרו איש ישראל ... וישאל שאול בה'. ...חיך ובית אביך. כי ...גם כהן. גם תמול גם שלשום:

תולדות אהרן: כאיש גבורתו. ב"מ פד: השהרנים. (שבת ס):

מצודת דוד

...וג וכו'. כי נלחמו בו בעבור נתילת המגדל: (יח) כמוך כמוהם אחד. ...ארם ותארם כתארך ולתוספת ביאור אמר אחד: כתאר. והיו כתואר ... כתארך: (כ) כי עודנו נער. ולזה הי' ירא מהם כי לא הבין שהמה מסורים ... יעמדו נגדו: (כא) כאיש גבורתו. כערך האיש כן ערך גבורתו אם גדול ...תו גדולה ואם קטן וכו' ולזה פגע אתה בנו כי בעבור רוב הגבור' שבך ...עם אחת ולא תשנה וכן ראוי והגון להקל מיתת המלכים: (כב) משול בנו. קבלו אותו מאהבה למשול בהם הוא וזרעו בעבור התשועה אשר עשה: (כג) לא אמשול. ...קבל הממשלה: ה' ימשול. ר"ל הלא מה' באה התשועה לזה ימשול הוא בכם ואליו תשמעון: (כד) איש נזם שללו. כל איש יתן לי נזם מאשר שלל: כי ישמעאלים הם. כי ... מבני קטורה שהיא הגר אם ישמעאל והמה אחים ובשם אחד יקראו ודרך אחד להם להשים נזם באף: (כו) אשר שאל. ונתנו ע"פ שאלתו: זהב. דינרי זהב: לבד ...ת אלה לקח לו בעצמו משלל המלחמה: (כז) אותו. ר"ל אותו משקל הזהב מהנזמים עשה מלבוש בצורת אפוד להיות לזכרון: ויזנו וכו'. שם במקום עמדו

מצודת ציון

(יח) איפה. איה פה ור"ל מי מאתנו דומה לתארם: (יט) לו. ענינו כמו אם וכן לו חיה רפה (שם יד): (כא) ופגע. ענינו מכת מות כמו גש פגע בו (ש"ב א): השהרונים. מין תכשיט כמו והשביסים והשהרונים (ישעיה ג') כי עשויה כדמות ירח ותרגום של ירח הוא סיהרא: (כד) נזם. הוא תכשיט החוטם: (כו) והנטיפות. שם תכשיט נוטף ותלוי מול הלב כמו הנטיפות והשרות (שם): הענקות. תכשיט סביב הצואר כמו וענקים לגרגרותיך (משלי א) ופילגשו

ויהי לגדעון ולביתו למוקש: כח ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא
יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ
ארבעים שנה בימי גדעון:
כט וילך ירבעל בן־יואש וישב
בביתו: ל ולגדעון היו שבעים בנים
יצאי ירכו כי־נשים רבות היו לו:
לא ופילגשו אשר בשכם ילדה־לו גם־
היא בן וישם את־שמו אבימלך:
לב וימת גדעון בן־יואש בשיבה טובה
ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה
אבי העזרי: לג ויהי
כאשר מת גדעון וישובו בני ישראל
ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם
בעל ברית לאלהים: לד ולא זכרו בני
ישראל את־יהוה אלהיהם המציל
אותם מיד כל־איביהם מסביב:
לה ולא־עשו חסד עם־בית ירבעל
גדעון ככל־הטובה אשר עשה עם־
ישראל: ט א וילך
אבימלך בן־ירבעל שכמה אל־אחי
אמו וידבר אליהם ואל־כל־משפחת
בית־אבי אמו לאמר: ב דברו־נא
באזני כל־בעלי שכם מה־טוב לכם
המשל בכם שבעים איש כל בני
ירבעל אם־משל בכם איש אחד
וזכרתם כי־עצמכם ובשרכם אני:
ג וידברו אחי־
אמו עליו באזני כל־בעלי שכם
את כל־הדברים האלה ויט לבם
אחרי אבימלך כי אמרו אחינו הוא:
ד ויתנו־לו שבעים כסף מבית בעל
ברית וישכר בהם אבימלך אנשים
ריקים ופחזים וילכו אחריו: ה ויבא
בית־אביו עפרתה ויהרג את־אחיו
בני־ירבעל שבעים איש על־אבן
אחת ויותר יותם בן־ירבעל הקטן
כי נחבא: ו ויאספו

לחמן והוה לגדעון ולביתיה לתקלא: כח ואתברו מדינאי
קדם בני ישראל ולא אוסיפו
לארמא רישיהון ושדוכת
ארעא דישראל ארבעין
שנין ביומי גדעון: כט ואזל
ירבעל בר יואש ויתיב
בביתיה: ל ולגדעון הוו
שבעין בנין נפקי ירכיה
ארי נשין סגיאין הואה ליה:
לא ולחינתיה די בשכם ילידת
ליה אף היא בר ושוי ית
שמיה אבימלך: לב ומית
גדעון בר יואש בסיבו טבא
ואתקבר בקברא דיואש
אבוהי בעפרה דאבוהי
דעזר: לג והוה כד מית
גדעון ותבו בני ישראל וטעו
בתר בעליא ושויאו להון
בעיל קים לטעותא: לד ולא
אדכרו בני ישראל ית
פולחנא דיי אלההון די
שזיב יתהון מיד כל בעלי
דבביהון מסחור סחור:
לה ולא עבדו טיבו עם בית
ירבעל גדעון ככל טבתא
די עבד עם ישראל: א ואזל
אבימלך בר ירבעל לשכם
לות אחי אמיה ומליל
עמהון ועם כל זרעית בית
אבוהא דאימיה למימר:
ב מלילו כען קדם כל יתבי
שכם מה טב לכון דימלכון
עליכון שבעין גברא
כל בני ירבעל או דימלוך
עליכון גברא חד ותדכרון
ארי קריבכון ובשרכון אנא:
ג ומלילו אחי אמיה עלוהי
קדם כל יתבי שכם ית כל
פתגמיא האלין ואתפני
לבהון בתר אבימלך ארי
אמרו אחונא הוא: ד ויהבו
ליה שבעין כסף מבית
בעיל קים ואגר בהון
אבימלך גברין סריקין
ובסירין ואזלו בתרוהי:
ה ועל לבית אבוהי לעפרה
וקטל ית אחוהי בני ירבעל
שבעין גברא על אבנא חדא
ואשתאר יותם בר ירבעל זעירא ארי איטמר: ו ואתכנישו כל יתבי שכם

רדק

חגורה או מלבוש זהב והציג אותו בעירו שיהיה לזכרון התשועה הגדולה והוא עשה אותו לטובה ואחרי מותו זנו בני ישראל אחריו ועשו אותו אלוה ובדברי רז"ל כשהתחיל לאפוד עצמו כמה דאת אמר ויעש אותו גדעון לאפוד: (כט) וישב בביתו. שלא היו לו מלחמות כמו שאמר ותשקט הארץ ארבעים שנה: (לה) עם בית ירובעל גדעון. די היה באחד אלא שמנהג הלשון כן במקומות לרוב הכודעה וכן בית לחם אפרתה: (ד) ריקים ופוחזים. קלים מתנועעים על טרפם שלא היה להם במה יחיו מן פחז כמים ות"י סריקין ובקרין. סריקין ר"ל ריקין כמו בוקי וסריקי בדברי רז"ל ובקרין כמו סקרים בס"א כמו הבקר לעניים הבקר בבי"ת כמו בס"א ופירושו אנשים מופקרין ומשולחין או יהיה בקרין כמשמעו בבי"ת ור"ל רועי בקר כי הם הבזוים שבאנשים כמו שמצאנו בדברי רז"ל אפילו רועי בקר ובנסחא אחרת מצאתי סריקים ובסירים ופי' נבזים כמו דבר ה' בזה תרגומו בסר: (ה) ויותר יותם. נותר מהשבעים וע' חסר אחד הרג ואף על פי שאמר שבעים איש מנהג הלשון הוא במקומות שלא יפחית חשבון הכולל בעבור אחד כמו כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה שבעים. ארבעים יכנו

פי' רבי' ישעיה

(לג) וישימו להם בעל ברית לאלהים. פי' בעלי ברית לע"ג הם כהני הבמות: (ד) ופוחזים. פי' נמהרי לב:

בשיבה טובה ד' דסמיכי בקריא' וסי' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה. וימת גדעון. דויד דד"ה: שכמה ו' בקריא' וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא. ויאסף יהושע. וילך אבימלך בן ירבעל. וישלח מלאכים אל אבימלך. הנה חג ה' בשילה. וילך רחבעם שכמה דד"ה. ונמסר גם בסדר וישב. וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף. וכל בית מלוא. וירדו אחיו וכל בית דשמשון. וילך דוד משם. ויאמר המלך אל אחימלך. ודוד וכל בית ישראל דמשחקים. וחברו דמעלים. בענא בן אחילוד. כי כל הגוים ערלים: בן אדם אחיך. הנשיא המשא הזה. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד:

מצודת ציון

(לא) ופילגשו. אשה המיוחדת לאיש בלא כתובה ובלא קדושין: (לג) בעל ברית. שם ע"ג הוא: (ג) עליו. בעבורו: (ד) ריקים. ריקנים מכל מעלה: ופוחזים. מהירים במעשיהם מבלי דעת כמו פחז כמים (בראשית מט) והוא הפוך מן מפוזן: (ה) נחבא. מל' מחבואה ר"ל

רשי

לראות כמה היה ...
שבנותי חשוביהם היכל ...
כזה: ויזנו כל ישראל ...
לאחר מיתת גדעון: ...
ברית. כך שמו: ...
עשו חסד וגו'. ...
בניו כמו שכתיב ...
(ד) ופוחזים. בהולים ...
למעש...

רלבג

זה להזכיר בהם הוה ...
אחריו כל ישראל ...
ע"ג ויראה שלא היה ...
בימיו ודבר זה הי...
ולביתו למוקש: (...
שקטה הארץ מ' ...
גדעון ולזה ישב בבי...
היה לו מלחמות ול...
גדעון לסורות הוא ...
בכללו בזה המספר ...
ולספר שנאמר שהבר...
המספר שנות השקט ...
אמר בימי גדעון להו...
שמת סר השקט: ...
אחר מותו שבו ...
לזנות אחר הבעלים ...
לאלהים בעל אחד ...
בעל ברית: (ה) ...
עזרו אנשי שכם א...
על הריגת אחיו ...
כי אחיהם הוא והר...
זולת יותם שנשאר ...
ולולי זה היו הורו...

מצודת ד...

עמדו עבדוהו כי ה...
לאח"ז לע"ג והלכו ...
למוקש. על שבא ...
גדעון נהרגו בניו: ...
ראשם. ר"ל הלכ...
בכפיפת ראש: ארבעי...
כלות ארבעי' שנה מ...
השעבו': (כט) וישב בב...
טרח הרבה בהנהג' ...
בביתו במנוחה ולזה ...
ובנים: (לה) ול...
וכו'. לא גמלו חסד ע...
כפי אשר הוא עשה ...
ט (ב) המשול. א...
שבעים איש כי כולם ...
הם ומי נדחה: וזכ...
בעבור הקורבה ר...
אותי ויהיו כולם ...
(ג) אחינו הוא. כי ע...
לו קורבה: (ה) ו...
מבני ירובעל ממכ...

תולדות אהרן ...
(שבת יא ע"ג מג):
פבת פג (שבת יא ...

...לא תבונה: (ו) עם אלון מוצב. מישר קמתא מישור שהיו בו... (ח) הלוך הלכו העצים. משל הוא: לזית. עתניאל בן קנז הבא משבט... שנקרא זית. שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו': (ט) דשני. ...מן: (י) לתאנה. דבורה: (יא) את מתקי. דבש דבורים: (יב) לגפן. ...שהוא מזרע יוסף ...בו בן פורת. כגופן ...: (יג) המשמח אלהי'. ...מרים הלוים שיר של ...אלא על הנסכים: ...האטד. ספינ"ה בלע"ז: ...באמת. שאני כגון למלכות

כָּל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְכָל־בֵּית מִלּוֹא
וַיֵּלְכוּ וַיַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ
עִם־אֵלוֹן מֻצָּב אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם׃ ז וַיַּגִּדוּ ג'
לְיוֹתָם וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲמֹד בְּרֹאשׁ הַר־גְּרִזִּים
וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם כ"ג
שִׁמְעוּ אֵלַי בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְיִשְׁמַע אֲלֵיכֶם ג' רפין
אֱלֹהִים׃ ח הָלוֹךְ הָלְכוּ הָעֵצִים
לִמְשֹׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַזַּיִת ג'
מָלְוֹכָה עָלֵינוּ׃ ט וַיֹּאמֶר לָהֶם הַזַּיִת מלכה קרי
הֶחֳדַלְתִּי אֶת־דִּשְׁנִי אֲשֶׁר־בִּי יְכַבְּדוּ
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־ ד'
הָעֵצִים׃ י וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַתְּאֵנָה
לְכִי־אַתְּ מָלְכִי עָלֵינוּ׃ יא וַתֹּאמֶר לָהֶם
הַתְּאֵנָה הֶחֳדַלְתִּי אֶת־מָתְקִי וְאֶת־ ל' וקמץ
תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־ ד'
הָעֵצִים׃ יב וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַגֶּפֶן לְכִי־ ל'
אַתְּ מָלְוֹכִי עָלֵינוּ׃ יג וַתֹּאמֶר לָהֶם מלכי קרי
הַגֶּפֶן הֶחֳדַלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ ל'
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־ ד'
הָעֵצִים׃ יד וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעֵצִים אֶל־ ל'
הָאָטָד לֵךְ אַתָּה מְלָךְ־עָלֵינוּ׃ טו וַיֹּאמֶר '
הָאָטָד אֶל־הָעֵצִים אִם בֶּאֱמֶת אַתֶּם
מֹשְׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם בֹּאוּ חֲסוּ ל' חס' בספ' ל'
בְצִלִּי וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מִן־הָאָטָד
וְתֹאכַל אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן׃ טז וְעַתָּה ו' רפין
אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם
וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאִם־טוֹבָה ל'
עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאִם־

וְכָל בֵּית מִלּוֹא וַאֲזַלוּ
וְאַמְלִיכוּ יַת אֲבִימֶלֶךְ לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עִם מֵישַׁר קָמְתָא דִי
בִשְׁכֶם׃ ז וְחַוִּיאוּ לְיוֹתָם
וַאֲזַל וְקָם בְּרֵישׁ טוּרָא
דִגְרִיזִין וַאֲרִים קָלֵיהּ וּקְרָא
וַאֲמַר לְהוֹן קַבִּילוּ מִנִּי
יַתְבֵי שְׁכֶם וִיקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן
יְיָ׃ ח הֲמֵיזַל אֲזַלוּ אִילָנַיָּא
לְמַנָּאָה עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא
וַאֲמַרוּ לְזֵיתָא מְלוֹךְ עֲלָנָא׃
ט וַאֲמַר לְהוֹן זֵיתָא הַאֶשְׁבּוֹק
יַת מִשְׁחִי דְּמִנֵּיהּ מְיַקְּרִין
קֳדָם יְיָ וּבֵיהּ מִתְפַּנְּקִין בְּנֵי
אֱנָשָׁא וְאֵיהַךְ לְמֶעְבַּד מַלְכוּ
עַל אִילָנַיָּא׃ י וַאֲמַרוּ
אִילָנַיָּא לְתֵינָתָא אִיתָא אַתְּ
מְלוֹכִי עֲלָנָא׃ יא וַאֲמַרַת
לְהוֹן תֵּינָתָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת
חוּלְיַי וְיַת דְּבֵילְתִי שַׁפִּירְתָּא
וְאֵיהַךְ לְמֶעְבַּד מַלְכוּ עַל
אִילָנַיָּא׃ יב וַאֲמַרוּ אִילָנַיָּא
לְגוּפְנָא אִיתָא אַתְּ מְלוֹכִי
עֲלָנָא׃ יג וַאֲמַרַת לְהוֹן
גוּפְנָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת חַמְרִי
דְּמִנֵּיהּ מְנַסְּכִין קֳדָם יְיָ וּבֵיהּ
חָדָן רַבְרְבַיָּא וְאֵיהַךְ לְמֶעְבַּד
מַלְכוּ עַל אִילָנַיָּא׃ יד וַאֲמַרוּ
כָל אִילָנַיָּא לְאַטָּדָא אִיתָא
אַתְּ מְלוֹךְ עֲלָנָא׃ טו וַאֲמַר
אַטָּדָא לְאִילָנַיָּא אִם בְּקֻשְׁטְ
אַתּוּן מְשַׁחִין יָתִי לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן עוּלוּ שְׁרוֹ
בְטוּלִי וְאִם לָא תִפּוֹק
אֶשָּׁתָא מִן אַטָּדָא וְתֵיכוּל
יַת אַרְזֵי לִבְנָן׃ טז וּכְעַן
בְּקוּשְׁטָא וּבִשְׁלֵמוּתָא עֲבַדְתּוּן וְאַמְלֵכְתּוּן יַת אֲבִימֶלֶךְ וְאִם טַבְתָא עֲבַדְתּוּן עִם יְרֻבַּעַל וְעִם

יכנו: (ו) עם אלון מצב. סמוך לאלון כמו המה עם בית לחם והדומין לו ואלון מוצב כתרגומו מישר קמתא כיתה אבן או זולתה מצב שם ויותם המישור אליו: (ח) הלוך הלכו העצים. ת"ת לשון תמיהה המיזל אזלו אילניא וכן תרגם החדלתי האשבוק כלומר האניח דשני במקומי: (ט) והלכתי לנוע על העצים. ומשל העצים הם אנשי שכם והאטד אבימלך כלומר חסרו להם אנשים להמליך עליהם כי המליכו הפחות שבהם והוא אבימלך. תוספת והאטד אבימלך וכן ויבאו עד גרן האטד ולפי שבו קוצים גוררים בו הדברים הצריכים להשמר מהיזק ולפי שהמלך נבחר לשמור העם מנזק ומכל דבר רע אמר כי המלך שבחרו הם והוא אבימלך איננו ראוי לאותו התכלית שראוי שיושם עבורו מלך על העם לשמרם מהיזק כי אדרבה הוא מזיק להם הפך הכוונה כמו הקוץ המריע למי שיאחז בו או יסתפל בו כן עשה אבימלך בעם שכם שהרג בהם ובאחיו וכמו שהקוץ הוא דבר שאין בו תועלת רק היזק כן יקרה לאנשי שכם מאבימלך שהמליכו עליהם שירע להם ולא יועיל ע"כ: מלכה עלינו. מלוכה כתיב ואחד הוא: החדלתי. מבנין הפעיל והוא מבואר או מבנין הפעל כמו החדלתי בקמץ הה"א ור"ל החדלתי מדשני וי"ת האשבוק ית משחי: אלהים ואנשים. בנר שמדליקין בשמן זית לפני אלהים ולפני אנשים או במאכל מקריבין השמן במנחות לאלהים ואנשים ג"כ יאכלו אותו וי"ת דמיניה מיקרין קדם ה' וביה מתפנקין בני אינשא: לנוע על העצים. ת"י למעבד מלכו: (יא) את מתקי. המ"ם נקראת בקמץ חטף: (יג) המשמח אלהים ואנשים. מכאן סמכו רז"ל שא"א שירה אלא על היין שנאמר המשמח אלהים וי"ת דמיניה מנסכין קדם ה' וביה חדן רברבין הרחיק יונתן ע"ה השמחה מהבורא יתעלה כמו שהרחיק כל שאר התארים ממנו כי אין לפניו לא שמחה ולא עצבון ומה שנאמר בו מהם על דרך משל כי דברה תורה כלשון בני אדם וכן תרגם אנקלוס ויתעצב אל לבו ואמר במימריה למיתבר תוקפיהון כרעותיה הרחיק לשון העצבון ממנו ית' ומה שלא עשה כן במלת ויחר אף ה' והדומים לו הוא לסוד ידוע אצל

רלבג

...אלון מוצב. ר"ל אצל ...שהציבו שם היה אבן ...ר אחר: (ט) החדלתי ...ני אשר בי יכבדו אלהים ...אמר זה כי מהשמן ...זמנו היו מדליקין במקדש ...זנורה: (יג) ואמר על ...משמח אלהים ואנשים ...נסוך היין שהיה במקדש: ...הנה האטד הוא מין ממיני ...תרגום ודרדר ואטדין ...אמר זה יותם להורות ...ויות של אבימלך שלא ...כן שיגיע ממנו תועלת ...שלא יגיע מהאטד שום ...(טז) ועתה אם באמת ...ם עשיתם. הנה ביאר יותם ...עשו זה באמת ובתמים ...לא ימשך מזה המאמר ...שישמחו באבימלך וישמח ...בהם אך שישמחו זה את ...ן היה להם בסוף כי יש ...שופטים בארץ: והנה

...ג' רפין וסימנ' וישמע ...אלהים. יקשיב וישמע ...מי עמד בסוד ה'׃ ...לחם כ"ב וסימ' מצויין ...רבתא: ואנשים י' בקריאה ...אנשים מבני ישראל חמשים ...ים. החדלתי את דשני, ...תי את תירושי. כי נודע ...ויברח דוד הוא ואנשים, ...ן בן־עכבור. ואנשים צדיקים ...ו. עיר קטנה ואנשים ...מעט ובא. ויבא חנני אח' ...ואקום לילה אני ואנשים: ...ד' וסי' החדלתי את דשני. ...לתי את מתקי. החדלתי את ...תירושי: כן אהבו לנוע׃

...רות אהרן הלכו העצים. כל הפרשה עקודה שער יב: ותאמר להם הגפן. ברכות לה ערכין י"א:

מצודת דוד

...מו היו שבעים: (ז) וישמע וכו'. בעבור הגמול אשר תשמעו אלי: (ח) הלוך ...העצים. פתח דבריו במשל ועם שאין כל דברי הנמשל ידמו להמשל הנה ...כדברים ידמו ויתר דברי המשל באו ליפות המשל ולהכנים בלב השומע: ...החדלתי. וכי אחדל מלתן פריי הטוב: בי. ר"ל בפריי: יכבדו וכו'. כי בשמן ...מכבדים את המקום בנרות המנורה ואת האנשים במשיחת הכהנים והמלכים: והלכתי. ר"ל וכי אעזוב עסקי ואלך להיות מתנועע ומטלטל בעבור צרכי העצים כי ...אמלוך אעזוב בע"כ עסקי לטרוח בצרכי המלוכה: (יג) המשמח וכו'. כי אין אומרים שירה בבית המקדש כי אם בעת ניסוך היין ובאנשים נאמר ויין ישמח לבב ...ש (תהלים ק"ד): (טו) אם באמת. לא דרך לעג לצחק בי לאח"ז: חסו בצלי. ר"ל במעט הצל שיש בי אהיה עליכם למחסה: ואם אין. שלא באמת תמשחו אותי ...א לצחק בי: תצא אש. ר"ל דעו כי סוף הדבר יהי' שממני תצא האש ותשרוף אף הארזים הגבוהים ואני עמהם: (טז) ועתה. ר"ל עתה שמעו הנמשל: אם באמת

מצודת ציון

ר"ל נטמן: (ו) עם אלון. סמוך לאלון: (ז) בעלי. ענין אדון וכן בעלי יריחו (יהושע כד): (ט) החדלתי. ענין מניעה: דשני. מלשון דשן ושמן: לנוע. מל' תנועה: (יא) מתקי. מלשון מתוק: תנובתי. פריי כמו מתנובת שדי (איכה ד): (יג) תירושי. ייני: (יד) האטד. מין קוץ וכן גורן האטד (בראשית נ): (טו) ותאכל. ותשרף: אם

כגמול ידיו עשיתם לו: יז אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין: יח ואתם קמתם על בית אבי היום ותהרגו את בניו שבעים איש על אבן אחת ותמליכו את אבימלך בן אמתו על בעלי שכם כי אחיכם הוא: יט ואם באמת ובתמים עשיתם עם ירבעל ועם ביתו היום הזה שמחו באבימלך וישמח גם הוא בכם: כ ואם אין תצא אש מאבימלך ותאכל את בעלי שכם ואת בית מלוא ותצא אש מבעלי שכם ומבית מלוא ותאכל את אבימלך: כא וינס יותם ויברח וילך בארה וישב שם מפני אבימלך אחיו: כב וישר אבימלך על ישראל שלש שנים: כג וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו בעלי שכם באבימלך: כד לבוא חמס שבעים בני ירבעל ודמם לשום על אבימלך אחיהם אשר הרג אותם ועל בעלי שכם אשר חזקו את ידיו להרג את אחיו: כה וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך ויגד לאבימלך: כו ויבא געל בן עבד ואחיו ויעברו בשכם ויבטחו בו בעלי שכם: כז ויצאו השדה ויבצרו את כרמיהם וידרכו ויעשו הלולים ויבאו בית אלהיהם ויאכלו וישתו ויקללו את אבימלך:

ג' · י"ב בפתח · ט' בטעמא · י"ג · ל' · ג' ר"פ · ל' · ג' הטע' בחלף · ג' כתיב סי"ן · ל' · ל' · ד' · ד' · ל'.ל' · כ"ד · ל'.ל' · ל'

ביתיה ועם כגומלא דידוהי עבדתון ליה: יז דאגיח אבא עליכון ומסר ית נפשיה כבעל גב לאתקטלא ושזיב יתכון מיד מדינאי: יח ואתון קמתון על בית אבא יומא דין וקטלתון ית בנוהי שבעין גברא על אבנא חדא ואמלכתון ית אבימלך בר אמתיה על יתבי שכם ארי אחוכון הוא: יט ואם בקושטא ובשלמותא עבדתון עם ירבעל ועם ביתיה יומא דין חדו באבימלך ויחדי אף הוא בכון: כ ואם לא תפוק אשתא מאבימלך ותיכול ית יתבי שכם וית בית מלוא ותפוק אשתא מיתבי שכם ומבית מלוא ותיכול ית אבימלך: כא ואפך יותם ועבר ואזל לבאר ויתב תמן מן קדם אבימלך אחוהי: כב ומלך אבימלך על ישראל תלת שנין: כג ושלח יי רוחא בישא בין אבימלך ובין יתבי שכם ושקרו יתבי שכם באבימלך: כד למיתי חטות שבעין בני ירבעל ודמיהון לשואה על אבימלך אחוהון דקטל יתהון ועל יתבי שכם דתקיפו ית ידוהי למקטל ית אחוהי: כה ושויאו ליה יתבי שכם כמנין על רישי טוריא ואנסין ית כל די עבר עליהון באורחא ואתחוא לאבימלך: כו ואתא געל בר עבד ואחוהי ועברו בשכם ואתרחיצו עלוהי יתבי שכם: כז ונפקו לחקלא וקטפו ית כרמיהון ועצרו ועבדו חגגין ועלו לבית טעותהון ואכלו ושתיאו ולטיטו ית

רדק

אבל מביני מדע ומה שתרגם אנשים רברבנא ר"ל כי היין משמח האנשים הגדולים והחכמים ותיטיב דעתם בו כמו שאמרו רז"ל חמרא וריחני פקחין אבל האנשים הפחותים ישתכרו בו ותשתבש דעתם בו. ומה שהזכיר ג' עצים אלה לדבר לקצר הדבר ועוד כי הזכיר שלשה המשובחים ואחר כך הזכיר הפחות שהוא משל לאבימלך וא"א ז"ל כתב כנגד שלשה שאמרו ישראל לגדעון משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך: (יח) על בעלי שכם. על אדני העיר וגדוליה כי הם עיקר אנשי העיר וי"ת יתבי שכם: (כ) מלוא. שם לא תואר וכן ועבדו אותו בתמים ובאמת: (כב) וישר אבימלך. מבנין קל מנחי העי"ן בשקל ויסר אליה והוא ענין שררה ולפי שמלך מעצמו ולא מלך על כל ישראל לפיכך אמר וישר ולא אמר וישפט כי לא הלך בדרך טוב' ולא החזיר את ישראל למוטב: (כד) לבא חמס. כלומר סבה היתה מאת הש"י שבגדו בעלי שכם באבימלך כמו שאמר וישלח אלהים רוח רעה והיה זה לבא חמס שבעים בני ירובעל לשום דמם על אבימלך ועל בעלי שכם ולא נתכוונו לבא אל העיר ושמו לו מארבים על ראשי ההרים ואותם המארבים היו גוזלים כל אשר עבר עליהם לומר שיצאו מתחת רשותו ואין להם מושל והיו עושים הישר בעיניהם: (כז) ויבצרו את כרמיהם. כי היו יראים מאבימלך לצאת ולבצור את כרמיהם ובעזרת געל ואחיו יצאו: הלולים. שמחות וכן בדברי רז"ל נקרא בית השמחה הלולא וי"ת חגגין:

מי

רשי

למלכות: (כב) וישר. ע[...] נהג רבנות וגאוה: [...] רעה. שנאה שלא"ש [...] (כו) געל בן עבד. [...] אחרת היה: (כז) ויפצו[...] ועבדו[...]

רלבג

(כב) והנה לא מלך אבי[...] ישראל כי אם ג' שנים [...] הזמן הקצר נתקיימה[...] יותם וזה שכבר שלח [...] רוח רעה בין אבימלך [...] באופן שהשחיתו זה א[...] (כה) וישימו לו בעל[...] מארבים על ראשי ה[...] ר"ל ששמו בעבורו מאר[...] כדי שיהרגוהו אם יע[...] ואותם המארבים גזלו [...] ועבור עליהם בדרך כי ל[...] אימת המלכות עליהם [...] הוגד זה הענין לאבימלך [...] מלבוא שם. והנה געל [...] ואחיו עברו בשכם ובט[...] בעלי שכם לגלות דעת[...] שהיתה כנגד אבימלך ול[...] אבימלך בפניו לדעתם [...] הוא

נלחם י"ב פתחין בקריא[...] כי חשבון עיר סיחון מלך[...] הטוב' טוב אתה מבלק ב[...] אשר נלחם אבי עליכם. [...] תעי את יורם בנו. ויתו[...] ירבעם קדמאה. ויתו[...] יואש. ויתר דברי יהואש [...] כל מעבר מטה מוסדה [...] מרו ועצבו. ויהי פחד [...] והוא נלחם עם מלך בני [...] בארה ג' טעמו באלף וח[...] לרע וסי' נמסר בסדר [...] וישר ג' כתיב סי"ן בקרי[...] וישר אבימלך על ישראל [...] במגרה ובחריצי הברזל. [...] וישר אל מלאך ויוכל [...] וכל דכתיב סמ"ך דכו' [...] ד' בקריאה וסימ' לבו[...] שבעים בני ירובעל. [...] ואבישי אחיו. בבית [...] הבכור. עוד זה מדבר וז[...] וחר ואחיהם. והשוערים [...] ועקוב:

מצודת ציון

(כ) אש. ר"ל להב המחלוקת: (כב) וישר. מל' שררה: (כג) רוח רעה. ר"ל שנאה ומריבה: (כד) חמס. גזל: (כז) ויבצרו. הוא תלישת הפרי כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): וידרכו. להוציא היין מן הענבים דורכים והולכים על גביהם: הלולים. שמחות ובדרז"ל מחמת הלולא

מצודת דוד

באמת. ר"ל וכי באמת ובתמים עשיתם מה שהמלכתם את אבימלך וכי [...] עשיתם וכו' וכי כגמו"ל וכו' בתמיה: (יז) אשר נלחם. ר"ל הלא גמול ידיו הי' [...] אשר נלחם אבי בעבורכם וסיכן נפשו במלחמה והי' מהראוי לשלם לו כגמול[...] (יח) ואתם קמתם. לא די שלא שלמתם טובה כ"א עוד עשיתם הרעה [...] אמתו. בן שפחתו ולא מבני אשתו הגבירה: כי אחיכם הוא. לא המלכתם אותו בעבור כבוד אבי כי אם על שהוא קרוב לכם מאמו השפחה: (יט) ואם באמת וכו[...] הזה. ר"ל ואם עכ"ז תאמרו אם מתחלה עשינו הרעה להרוג את בני גדעון מ"מ היום הזה מה שהמלכנו את אבימלך בנו הוא לכבוד גדעון וביתו ואמר אם כדי[...] כן הוא שבאמת ובתמים וכו' היום הזה אזי יהי' גמ' לכם אשר תשמחו זה בזה: (כ) ואם אין. ר"ל ואם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתו כ"א בעבור שהוא [...] מן האם אזי יהיה גמולכם להיות שנאה ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מלוא הסמוך לשכם ותאבדו כולכם וכאשר אמר אעד אל' הע[...] (כא) מפני אבימלך. מפני יראת אבימלך שלא יהרגנו: (כד) לבא חמס. ר"ל מה' היתה למען יבוא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון וגמול דמם לשום העו[...] אבימלך אשר הרגם וכו': (כה) לו. לאבימלך לתפשו ולהרגו: ויגזלו. בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים ועל כי מרדו באבימלך עשו הישר בעיניהם: [...] לאבימלך. אשר הקימו עליו מארבים והי' נשמר מלבוא לשכם: (כו) ויבטחו בו. חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך: (כז) ויצאו השדה. כי טרם

רש"י

...ונגין : (כח) מי אבימלך ומי שכם . מי אבימלך לכיות שר על ...י שכם לכיות עבדים לאבימלך כלא בן ירובעל כיה אבימלך וכוא ...ת אבי כעורי : וזבול פקידו . וזה פקיד כעיר שמו זבול פקידו ...ימלך כוא ואדוניו אין לו משפט מלוכה בעיר ואף פקידו אינו כלום : ...ת אנשי חמור . אם ...קנות לכם אדונים באו ...ת אנשי חמור שכיה ...ארץ מקדם : ומדוע ... לאבימלך: (כט) ויאמר ... . ויאמר געל בפני ...יע לאבימלך רבה צבאך ... מן המקום שאתה שם ...ת גדולתך : (לא) בתרמ'. ...רמה בתרמית כלומר ...בסתר : (לד) ארבעה ... ד' כתות : (לז) מעם ...הארץ . מן תוקפא דארעא

רלבג

...או : (כח) ויאמר געל ... מי אבימלך ומי שכם ...דנו . ר"ל כשם שאין ...עבוד שכם מפני היותו ...ר שכיה נשיא הארץ כן ...י שנעבוד אבימלך מפני ...בן ירובעל שהיה מושל ...אל: הלא בן ירובעל ...קידו. ר"ל אין מעלה ...ך אלא שהוא בן ירובעל ...בול שהוא פקיד גדעון ...ך ואם היה ראוי לעבוד ...ם ראוי לעבוד את אנשי ...אני שכם וזה דבר בלתי ...ומי יתן את עם שכם ... בידי ואסור אבימלך ...ל מהיות מושל על עיר ...ויאמר העם לאבימלך ...בלך ולאה כמו שתוכל ... עמנו ונראה דברי מי ...הוא מבואר שכל עם ...לא היו נסכמים בזה ... שאם היה הענין כן היו ...ם זבול מהעיר או היו ... אותו והוא מבואר ... היו מורדים וקצתם ...רי אבימלך : (לא) בתרמ'. ...ם מקום שהיה יושב בו ...ך ותרמה וארומה הוא מקום

...' וסי' נמסר בריש סדר ...רח : ואסירה ג' וסימ' ...ז את אבימלך . ואסירה ...שו . ואסירה את בדיליך: ...ו' וסימ' נמסר בסדר ...ולעיל בהאי סיפרא ובהאי סימן :

שופטים ט

כח וַיֹּאמֶר ׀ גַּעַל בֶּן־עֶבֶד מִי־אֲבִימֶלֶךְ
וּמִי־שְׁכֶם כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא בֶן־יְרֻבַּעַל
וּזְבֻל פְּקִידוֹ עִבְדוּ אֶת־אַנְשֵׁי חֲמוֹר
אֲבִי שְׁכֶם וּמַדּוּעַ נַעַבְדֶנּוּ אֲנָחְנוּ׃
כט וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְאָסִירָה
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר לַאֲבִימֶלֶךְ רַבֶּה
צְבָאֲךָ וָצֵאָה׃ ל וַיִּשְׁמַע זְבֻל שַׂר
הָעִיר אֶת־דִּבְרֵי גַּעַל בֶּן־עָבֶד וַיִּחַר
אַפּוֹ׃ לא וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ
בְּתָרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן־עֶבֶד
וְאֶחָיו בָּאִים שְׁכֶמָה וְהִנָּם צָרִים אֶת־
הָעִיר עָלֶיךָ׃ לב וְעַתָּה קוּם לַיְלָה אַתָּה
וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתָּךְ וֶאֱרֹב בַּשָּׂדֶה׃
לג וְהָיָה בַבֹּקֶר כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ תַּשְׁכִּים
וּפָשַׁטְתָּ עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם
אֲשֶׁר־אִתּוֹ יֹצְאִים אֵלֶיךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ
כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ׃ לד וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ
לַיְלָה וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם אַרְבָּעָה
רָאשִׁים׃ לה וַיֵּצֵא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ
וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־הַמַּאְרָב׃
לו וַיַּרְא־גַעַל אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זְבֻל
הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים וַיֹּאמֶר
אֵלָיו זְבֻל אֵת צֵל הֶהָרִים אַתָּה
רֹאֶה כָּאֲנָשִׁים׃ לז וַיֹּסֶף עוֹד גַּעַל
לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יוֹרְדִים
מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא

תרגום

אֲבִימֶלֶךְ׃ כח וַאֲמַר גַּעַל בַּר עֶבֶד מַן אֲבִימֶלֶךְ וּמַן שְׁכֶם אֲרֵי נִפְלְחִנֵּיהּ הֲלָא בַּר יְרֻבַּעַל וּזְבֻל שׁוּלְטָנֵיהּ פְּלַחוּ יַת אֱנָשֵׁי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם וּמָא דֵין נִפְלְחִנֵּיהּ אֲנַחְנָא׃ כט וּמַן יִמְסַר יַת עַמָּא הָדֵין בִּידִי וְאַעְדֵי יַת אֲבִימֶלֶךְ וַאֲמַר לַאֲבִימֶלֶךְ תַּקֵּים מַשִּׁרְיָתָךְ וּפוּק׃ ל וּשְׁמַע זְבֻל רַב קַרְתָּא יַת פִּתְגָמֵי גַעַל בַּר עֶבֶד וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ׃ לא וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת אֲבִימֶלֶךְ בְּרָז לְמֵימַר הָא גַעַל בַּר עֶבֶד וַאֲחוֹהִי אָתַן לִשְׁכֶם וְהָא אִנּוּן צָיְרִין יַת קַרְתָּא עֲלָךְ׃ לב וּכְעַן קוּם בְּלֵילְיָא אַתְּ וְעַמָּא דְעִמָּךְ וּכְמוֹן בְּחַקְלָא׃ לג וִיהֵי בְצַפְרָא כְּמִדְנַח שִׁמְשָׁא תַּקְדִּים וְתִתְנְגִיד עַל קַרְתָּא וְהָא הוּא וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ נָפְקִין לְקַדָּמוּתָךְ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא דְתַשְׁכַּח יְדָךְ׃ לד וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ בְּלֵילְיָא וּכְמַנוּ עַל שְׁכֶם אַרְבְּעָא מַשִּׁרְיָן׃ לה וּנְפַק גַּעַל בַּר עֶבֶד וְקָם בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע קַרְתָּא וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ מִן כְּמָנָא׃ לו וַחֲזָא גַעַל יַת עַמָּא וַאֲמַר לִזְבוּל הָא עַמָּא נָחִית מֵרֵישֵׁי טוּרַיָּא וַאֲמַר לֵיהּ זְבוּל יַת טוּלָא דְטוּרַיָּא אַתְּ חָזֵי כְּגֻבְרַיָּא׃ לז וְאוֹסֵף עוֹד גַעַל לְמַלָּלָא וַאֲמַר הָא עַמָּא נָחְתִין מִן תּוּקְפָּא דְאַרְעָא וּמַשִּׁרְיָתָא חֲדָא אַתְיָא מֵאוֹרַח מֵישַׁר

כן בספ' מוגה

יו קמצין וכל וקף ואתנחתא

י"וקמץ. ב'מ"ל

רד"ק

(כח) מי אבימלך ומי שכם . כלומר אבימלך ושכם שהיה שר העיר מקדם אחד הם זה כזה ומי הוא שנעבדנו אף על פי שהיה עתה אבימלך מלך עליהם הלא גם שכם היה מלך העיר הזאת אם כן עבדו אנשי חמור אבי שכם : (כט) ואסירה את אבימלך . והלא הסירו אותו אלא אסירה אותו לעולם שלא יוכלו אנשי שכם להשלים עמו אם ירצו : ויאמר לאבימלך . כנגד אבימלך ואף על פי שאינו שם כאומר לא אתה אבימלך בכל צבא שתוכל לרבות במוד שאני הנה. נראה מה יהיה ביני וביניך : רבה . בסגול שלא כמנהג: (לא) בתרמה. כמו במרמה וכן תרגם יונתן ברז כלו' בסתר שלא הרגישו בו אנשי שכם או יהיה בתרמה שם מקום והוא ארומה שנאמר וישב אבימלך בארומה כן פירשו א"א ז"ל לפי שלא כמלא זה המשקל בנחי הלמ"ד : צרים את העיר עליך . כמו שיקרא מצור כשצרים את העיר מבחוץ ולא יוכל אדם לצאת ממנה כן נקרא מציר כששומרים את העיר שלא יכנס אדם בה מבחוץ ועל הדרך הזה צרים את העיר עליך כלומר בעבורך שומרים את העיר שלא תכנס בה : (לו) צל ההרים אתה רואה כאנשים . צחק בו ואמר לו דרך לעג אינם אנשים אלא צל ההרים ידמה לך כאנשים : (לז) מעם טבור הארץ . כמו שהטבור באדם הוא אמצע הגוף כן יקרא אמצע הארץ

מצודת ציון

הלולא (כתובות ח) : (כט) לבאך לבאות עם: (לא) צרים. מלשון מציר: עליך. בעבורך : (לג) ופשטת . ענין פזור כדרך הנלחמים : (לד) ראשים . חלקים : (לז) טבור . אמצע הארץ ובגבוה נקרא טבור ע"ש שהטבור והוא השרר שבאדם הוא בגובה הגוף ובאמצעיתו וכן על טבור הארץ (יחזק' ל"ח)

מצודת דוד

...וא געל אליהם פחדו מאבימלך לצאת השדה והיו נסגרים בהעיר : (כח) מי ...ך ומי שכם . ר"ל הלא מהראוי ש.כבד ימשול על הפחותים והבזוים והנה ...הוא כי מי אבימלך הלא הוא פחות ונבזה ומי שכם ר"ל הלא בעלי שכם ...נכבדי ארץ : כי נעבדנו . אשר נעבוד לאבימלך וכלל עצמו עמהם על כי ישב ...ומהם יחשב: הלא בן ירובעל. ר"ל וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה ...גו הוא ואין לעבדו בעבור אביו : וזבול פקידו. הלא זבול הוא פקידו ולא ... מן ירובעל עצמו ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך מכ"ש לפקידו : עבדו ...נשי חמור . ר"ל ואם מהראוי לעבדו בעבור שמשל בכם אביו א"כ לכו ועבדו ...נשי חמור כי חמור היה אבי שכם ר"ל שר של שכם א"כ עבדו בניו בעבור ...אביהם:ומדוע . ר"ל ואם בעבור תשועת גדעון מהראוי לעבוד גם לבנו זה ...ראוי למי שעשה התשועה לאבותיכם שכבר מתו ומדוע נעבדנו אנחנו הלא לא לנו היתה התשועה : (כט) ומי יתן. הלואי והי' העם הזה ברשותי אז הייתי מסירו ממלוכה מכל וכל: ויאמר לאבימלך. אמר להגיד לאבימלך הרבה לבאך מה שתוכל ולאה עמי למלחמה : (לא) בתרמה . בהיותו יושב בתרמה והיא ארומה האמור למטה ובשתי השמות היתה נקראת: והנם . געל ואחיו מפתי' אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנוס בה (וכמו שיקרא מצור כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא ממנו. כן יקרא מצור כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה) : (לג) ינאים . כאשר התפאר באמרי פיו : כאשר תמצא ידך . ר"ל כפי יכלתך ,אם להרגו אם לתפשו : (לה) מן המארב . ללכת על העיר למלחמה : (לו) כאנשים . צל ההרים הם הנראים לך אנשים וכונתו היתה לבל יכיר בהם עד אשר יבואו פתאום : (לז) הנה עם . לא צל הרים

רדק

הארץ והמקום הגבוה שבה טבור ות"י מתוקפא דארעא : אלון מעוננים . מישור מעוננים : (לח) איה אפוא פיך . כלומר איה דבריך שהיית אומר : ויגרש זבול . והיאך גרשוהו ואנשי העיר היו נלחמים עם אבימלך והיאך זבול שהיה פקידו של אבימלך גירש געל שהיה עוזר לאנשי שכם ונלחם בעבורם עם אבימלך ונראה כי היו מקצת אנשי העיר סומכים ידי זבול כי אבימלך היה אחיהם וכאשר ראו כי גברה יד אבימלך חזקו ידי הסומכים זבול ורפו ידי העם אשר כנגדו וגרשו געל משבת בשכם : (מד) והראש' אשר עמו . לא היה אלא ראש אחד עמו שהרי אמר אותם לשלשה ראשים ושני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ואבימלך והראש השלישי אשר עמו פשטו נכח העיר עד שעמדו פתח שער העיר והראש שהיה עם אבימלך היו בכן אנשים גדולים לפיכך אמר והראשים אשר עמו : (מו) בעלי מגדל שכם . אדוני מגדל שכם לא היו בעיר כשלכד אבימ'ך העיר וכאשר שמעו הלכו אל צריח בית אל להמלט בצריח ההוא וצריח כמו מגדל כמו ובסלעים ובצריחים ושם המקום שהיה בו זה הצריח בית אל ברית ודעת יונתן כי צריח בית אל שם המקום . ופירוש ברית שבאו אליהם לכרות ברית עמהם וכת"י ואתו לצריח בית אל למיגזר קיים : (מח) שוכת עצים . שוכה כמו ענף וכן במשנה אבל לא יקוץ את

תרגום

מְעוֹנְנַיָא : לח וַאֲמַר לֵיהּ זְבוּל אָן אִנּוּן פִּתְגָמָךְ דִי אַתְּ אָמַר מַן אֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי נִפְלְחִנֵיהּ הֲלָא דֵין עַמָא דְקַצְתְּ בֵיהּ פּוּק כְּעַן וַאֲגַח קְרָבָא בֵיהּ : לט וּנְפַק גַעַל קֳדָם יַתְבֵי שְׁכֶם וַאֲגַח קְרָבָא בַּאֲבִימֶלֶךְ : מ וּרְדָפֵיהּ אֲבִימֶלֶךְ וְאִפַּךְ מִן קֳדָמוֹהִי וּנְפַלוּ קְטוֹלִין סַגִיאִין עַד מַעֲלָנָא דְתַרְעָא : מא וִיתֵיב אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וְתָרִיךְ זְבוּל יַת גַעַל וְיַת אֲחוֹהִי מִלְמֵיתַב בִּשְׁכֶם : מב וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי וּנְפַק עַמָא לְחַקְלָא וְחַוִיאוּ לַאֲבִימֶלֶךְ : מג וְדַבַּר יַת עַמָא וּפַלְגִינוּן לִתְלַת מַשְׁרְיָן וּכְמַן בְּחַקְלָא וַחֲזָא וְהָא עַמָא נָפֵק מִן קַרְתָּא וְקָם עֲלֵיהוֹן וּמְחָנוּן : מד וַאֲבִימֶלֶךְ וְכָל מַשְׁרְיָן דְעִמֵיהּ אִתְנְגִידוּ וְקָמוּ בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע קַרְתָּא וְתַרְתֵּין מַשְׁרְיָן אִתְנְגִידוּ עַל כָּל דִי בְּחַקְלָא וְקַטְלוּנוּן : מה וַאֲבִימֶלֶךְ אַגִיחַ קְרָבָא בְּקַרְתָּא כָּל יוֹמָא הַהוּא וּכְבַשׁ יַת קַרְתָּא וְיַת עַמָא דִי בָהּ קְטַל וּתְרַע יַת קַרְתָּא וּזְרָעָהּ מִלְחָא : מו וּשְׁמָעוּ כָּל יַתְבֵי מִגְדַל שְׁכֶם וַאֲתוֹ לִצְרִיחַ בֵּית אֵל לְמִגְזַר קְיָם : מז וְאִתְחַוָאָה לַאֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי אִתְכְּנָשׁוּ כָּל יַתְבֵי מִגְדַל שְׁכֶם : מח וּסְלֵיק אֲבִימֶלֶךְ לְטוּרָא דְצַלְמוֹן הוּא וְכָל עַמָא דִי עִמֵיהּ וּנְסֵיב אֲבִימֶלֶךְ יַת כּוּלְבַיָא בִּידֵיהּ וְקַץ סוֹכַּת אָעִין וּנְטָלָהּ וְשַׁוִי עַל כַּתְפּוֹהִי וַאֲמַר לְעַמָא דִי עִמֵיהּ מָה חֲזֵיתוּן עֲבָדִית אוֹחוּ עֲבִידוּ

מקרא

ב' מ"ל מִדֶּרֶךְ אֵלוֹן מְעוֹנְנִים׃ לח וַיֹּאמֶר אֵלָיו
זְבֻל אַיֵּה אֵפוֹא פִיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי
אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם
ב' מ"ל אֲשֶׁר־מָאַסְתָּה בּוֹ צֵא־נָא עַתָּה
וְהִלָּחֶם בּוֹ׃ לט וַיֵּצֵא גַעַל לִפְנֵי בַּעֲלֵי
שְׁכֶם וַיִּלָּחֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ מ וַיִּרְדְּפֵהוּ
אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנָס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים
רַבִּים עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר׃ מא וַיֵּשֶׁב
ל' אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וַיְגָרֶשׁ זְבֻל אֶת־
ה' גַּעַל וְאֶת־אֶחָיו מִשֶּׁבֶת בִּשְׁכֶם׃
מב וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא הָעָם
הַשָּׂדֶה וַיַּגִּדוּ לַאֲבִימֶלֶךְ׃ מג וַיִּקַּח אֶת־
ל'. ל'. ב' הָעָם וַיֶּחֱצֵם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֶּאֱרֹב
בַּשָּׂדֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הָעָם יֹצֵא מִן־
הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם׃ מד וַאֲבִימֶלֶךְ
י"א וכל ד"ה דכו' וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעַמְדוּ
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים
י"א פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיַּכּוּם׃
י"ב מה וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחָם בָּעִיר כֹּל הַיּוֹם הַהוּא
י"ב וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־
ל' בָּהּ הָרָג וַיִּתֹּץ אֶת־הָעִיר וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח׃
מו וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם
וַיָּבֹאוּ אֶל־צְרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית׃
כ"ד מז וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ כִּי הִתְקַבְּצוּ כָּל־
בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם׃ מח וַיַּעַל אֲבִימֶלֶךְ
ג'. כ"א הַר־צַלְמוֹן הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ
ל' וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמּוֹת בְּיָדוֹ
ל' וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים וַיִּשָּׂאֶהָ וַיָּשֶׂם
י"א עַל־שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם אֲשֶׁר־
ד' עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי מַהֲרוּ עֲשׂוּ

רשי

דארעא מהר הגבוה שבכולם : אלון מעוננים . מישר מעוננים : (מג) [...] השדה . אנשי שכם : ויגידו . המגידי' לאבימלך שיצאו בני העיר [...] לעשות חפציהם : (מד) פתח שער העיר . שלא יוכלו ליכנס : (מו) [...] שכפו אילנות ופסגים סביב סביב וקורין אותו פלייס"ר בלע"ז : [...]
ברית . אותו צריח הי[...]
ברית שם של עבודה [...]
שלהם ובלשון יער הי[...]
פותרין צריח וש"ש בלו[...]
בקרקע : (מח) שוכ[...]
ענ[...]

רלבג

מקום אחד : (מא) [...]
את געל וגו' . יש לו[...]
היה יכול על זה [...]
שכם היו נלחמים עם [...]
והנה ידמה שעשה [...]
גם עם שונאי אבימל[...]
להם כי הוא נסבב [...]
בזאת לשכם ולזה הס[...]
לגרשו מן העיר או[...]
עם יד המשכים עמ[...]
מעיר שכם : (מד) [...]
והראשים אשר עמ[...]
הנכבדים אשר עמ[...]
הראשים פשטו על [...]
בשדה ולזה לא נשא[...]
ראש אחד לפשוט ולק[...]
העיר : (מה) ויתוצאת הע[...]
מלח . עשה זה כדי ש[...]
ראויה לשדות ולכרמי[...]
מגדל שכם הם גדו[...]
ולא היו שם בעת ק[...]
באו אל צריח בית [...]
ר"ל שישמרום מיד אנ[...]
המקום ההוא בית [...]
הוא מגדל חזק והוא [...]
אל ולזה לא מתו ש[...]
אנשי מגדל שכם כי [...]
היו בצריח : (מח) הוא [...]
הוא ענף ונקרא כן ש[...]
מסכך כי הענפים הס[...]
סביב האילן סוכת כמ[...]
וי[...]

ואת אחיו ה' בקריא[...]
ויושב יוסף את אביו [...]
ויכלכל יוסף את אביו [...]
האמר לאביו ולאמו ל[...]
וישב אבימלך בארומ[...]
את יאזניה בן ירמיהו [...]
ונמסר גם בסדר ויג[...]
העם י"ב וסי' נמסר [...]
לך : קרדמות ג' ב[...]
ויעל אבימלך הר צל[...]
כנחש ילך כי בחיל . [...]
קרדמו.ת :

פי' רבי' ישעיה

(לז) מעם טבור הארץ . פי' מקום גבוה ממולע בין העיירות שמשם היו נוטים זה לעיר זו וזה לעיר זו כמו פרשת דרכים : (מו) כל בעלי מגדל שכם . פי' בעלי הקריה שכל העיר תפש והקריה לא תפש עדיין : ויבאו אל צריח בית אל ברית . פי' צריח הוא שן הסלע ושם היו בתים בנויים של עיר : (נא) ומגדל עז . פי' מגדל של עוז ואין פירושו מגדל עז כלומר חזק : ע"כ

מצודת ציון

(לח) : (לח) איה אפוא . הוא כפל ענין במלות שונות : פיך . מאמרך : (מג) ויחצם . וימלקם : (מו) צריח . מגדל גבוה יקרא צריח וכן ובכלעים ובצריחים (ש"א י"ג) והוא מלשון הרמת קול כמו יריע אף יצריח (ישעיה מ"ב) כי הצופה העומד על מגדל גבוה צריך להשמיע דברו בהרמת קול : (מח) הקרדומות . גרזן שמבקעין בו עצים כמו את קרדומו (ש"א יג) : שוכת . ענף

(מג) את העם . אשר עמו : וירא . וכאשר ראה : (מד) והראשים . ר"ל אחד מה[...] מלח . פזר מלח לקלקל השדות : (מו) וישמעו וכו' : כי מגדל שכם לא עמ[...]

מצודת דוד

הריס הוא כי הנה עם יורדים וכו' : (לח) הלא זה העם . [...] של מי אשר מאסת בו : (לט) לפני וכו' . ר"ל בראש כולם : (מ) ע[...] ממקום המלחמה עד בואם פתח השער נפלו חללים : (מא) וישב . ר"ל [...] בארומה כמאז : ויגרש לאח"ז כאשר חזקה ידו : (מג) ויגדו . מאנשי [...] אחד מהראשים : פתח שער . לבל יצא מן העיר לעזור להעם שבשדה : (מ[...] לא עמדה בתוך העיר : (מח) מה ראיתם עשיתי . כמו ראיתם מה עשי[...]

בְּמוֹנִי׃ מט וַיִּכְרְתוּ גַם־כָּל־הָעָם אִישׁ
שׂוֹכֹה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיָּשִׂימוּ
עַל־הַצְּרִיחַ וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־
הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ וַיָּמֻתוּ גַּם כָּל־אַנְשֵׁי
מִגְדַּל־שְׁכֶם כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה׃
נ וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ אֶל־תֵּבֵץ וַיִּחַן
בְּתֵבֵץ וַיִּלְכְּדָהּ׃ נא וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה
בְתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְכֹל בַּעֲלֵי הָעִיר וַיִּסְגְּרוּ
בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גַּג הַמִּגְדָּל׃
נב וַיָּבֹא אֲבִימֶלֶךְ עַד־הַמִּגְדָּל וַיִּלָּחֶם בּוֹ
וַיִּגַּשׁ עַד־פֶּתַח הַמִּגְדָּל לְשָׂרְפוֹ בָאֵשׁ׃
נג וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל־
רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּרִץ אֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ׃
נד וַיִּקְרָא מְהֵרָה אֶל־הַנַּעַר ׀ נֹשֵׂא כֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלֹף חַרְבְּךָ וּמוֹתְתֵנִי פֶּן־
יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ וַיִּדְקְרֵהוּ
נַעֲרוֹ וַיָּמֹת׃ נה וַיִּרְאוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
כִּי־מֵת אֲבִימֶלֶךְ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃
נו וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֵת רָעַת אֲבִימֶלֶךְ
אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לַהֲרֹג אֶת־שִׁבְעִים
אֶחָיו׃ נז וְאֵת כָּל־רָעַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם
הֵשִׁיב אֱלֹהִים בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא אֲלֵיהֶם
קִלְלַת יוֹתָם בֶּן־יְרֻבָּעַל׃
י א וַיָּקָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלָע בֶּן־פּוּאָה בֶּן־
דּוֹדוֹ אִישׁ יִשָּׂשכָר וְהוּא־יֹשֵׁב
בְּשָׁמִיר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ ב וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה וַיָּמָת
וַיִּקָּבֵר בְּשָׁמִיר׃
ג וַיָּקָם אַחֲרָיו יָאִיר הַגִּלְעָדִי וַיִּשְׁפֹּט
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה׃
ד וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים רֹכְבִים עַל־
שְׁלֹשִׁים עֲיָרִים וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים
לָהֶם לָהֶם יִקְרְאוּ ׀ חַוֹּת יָאִיר עַד הַיּוֹם

כְּוָתִי׃ מט וְקָצוּ אַף כָּל עַמָּא גְּבַר סוֹכֵיהּ וַאֲזַלוּ בָּתַר אֲבִימֶלֶךְ וְשַׁוִּיאוּ עַל צְרִיחַ וְאַדְלִיקוּ עֲלֵיהוֹן יָת צְרִיחַ בְּנוּרָא וְאִתְקְטָלוּ אַף כָּל אֱנָשֵׁי מִגְדַּל שְׁכֶם כְּאַלְפָא גְּבַר וְאִתְּתָא׃ נ וַאֲזַל אֲבִימֶלֶךְ לְתֵבֵץ וּשְׁרָא בְּתֵבֵץ וְכַבְשַׁהּ׃ נא וּמִגְדַּל תַּקִּיף הֲוָה בְּגוֹ קַרְתָּא וְאַפִּיכוּ לְתַמָּן כָּל גֻּבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְכָל יָתְבֵי קַרְתָּא וַאֲגִיפוּ בְּאַפֵּיהוֹן וּסְלִיקוּ עַל אֲגַר מִגְדְּלָא׃ נב וַאֲתָא אֲבִימֶלֶךְ עַד מִגְדְּלָא וַאֲגִיחַ קְרָבָא בֵּיהּ וּקְרִיב עַד תְּרַע מִגְדְּלָא לְאוֹקָדוּתֵיהּ בְּנוּרָא׃ נג וּרְמַת אִתְּתָא חֲדָא פַּלְגוּת רְכַב רֵחַיָּא עַל רֵישָׁא דַּאֲבִימֶלֶךְ וְרָעַת יָת גּוּלְגַּלְתֵּיהּ׃ נד וּקְרָא בִּפְרִיעַ לְעוּלֵימָא נָטִיל זַיְנֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ שְׁלוֹף חַרְבָּךְ וְקַטְּלְנִי דִּלְמָא יֵימְרוּן עֲלַי אִתְּתָא קַטַּלְתֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ עוּלֵימֵיהּ וּמִית׃ נה וַחֲזוֹ גְּבַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מִית אֲבִימֶלֶךְ וַאֲזַלוּ אֱנָשׁ לְאַתְרֵיהּ׃ נו וַאֲתֵיב יְיָ יָת בִּישַׁת אֲבִימֶלֶךְ דַּעֲבַד לַאֲבוּהִי לְמִקְטַל יָת שַׁבְעִין אֲחוּהִי׃ נז וְיָת כָּל בִּישַׁת אֱנָשֵׁי שְׁכֶם אֲתֵיב יְיָ בְּרֵישֵׁיהוֹן וַאֲתַת לְהוֹן לְוָטַת יוֹתָם בַּר יְרֻבַּעַל׃ א וְקָם בָּתַר אֲבִימֶלֶךְ לְמִפְרַק יָת יִשְׂרָאֵל תּוֹלָע בַּר פּוּאָה בַּר דּוֹדוֹ גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְּבֵית יִשָּׂשכָר וְהוּא יָתֵיב בְּשָׁמִיר בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם׃ ב וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין וּתְלַת שְׁנִין וּמִית וְאִתְקְבַר בְּשָׁמִיר׃ ג וְקָם בַּתְרוֹהִי יָאִיר גִּלְעָדָאָה וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין׃ ד וַהֲווֹ לֵיהּ תְּלָתִין בְּנִין רָכְבִין עַל תְּלָתִין עוּלִין וּתְלָתִין קִרְוִין לְהוֹן לְהוֹן קָרַן כַּפְרָנֵי יָאִיר עַד יוֹמָא הָדֵין דִּי בְּאַרְעָא

רדק

את השוכה על מנת ליתן דמים: שוכה. כמו שוכתו כמו ובשוכת לגלות שאול שהיא כמו ולירתם או הוא משקל אחר של בשקל בור: (נג) פלח רכב. חתיכ' מרכב שהיא אחת מן הרחים והיא העליונה לפיכך נקראת רכב והתחתונה רחיים או שכב: ותרץ. בחירק הרי"ש והמנהג בסגול והוא מבנין הפעיל מפעלי הכפל מן קנה רצוץ או הוא מנחי העי"ן וכן וירצצו וירוצו לשון שבירה ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל: (נד) פן יאמרו לי. בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא: (א) להושיע את ישראל. שגם אבימלך הושיע את ישראל ואף על פי שלא נזכר כיון שאמר אחרי אבימלך נראה שגם הוא הושיע ישראל מיד אויביהם ואילו לא כן לא היה אומר אחרי ולא היה נמנה עם שופטי ישראל ולא נאמר עליו וישר על ישראל: תולע בן פואה בן דודו איש יששכר. כך שמו וכן במקצת נסחאות כתרגומו בר דודו ובמקצת הנסחאות בר אח אבוהי ואם כן הוא ירצה לומר בן דוד אבימלך: (ד) ושלשים עירים להם. כמו פרים ונראה בו עי"ן השפל לזווגו עם עירים שזכר שהוא ענין אחר והוא דרך צחות הספור וזה להודיע שבהיותו שופט כי גדול היה ונכבד בעושר ובנכסים ובכבוד ובכל אחד

ומגדל עז ג' דסמיכי בליש' בקריאה וסימ' ומגדל עז היה בתוך העיר. מגדל עז שם ה'. מגדל עז מפני אויב. ומגדל ז' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סי' ט"ו: ותשלך ג' וסימ' ותשלך את הילד. ותשלך אשה אחת פלח. ותשלך דברי אחריך. ונמסר גם בסדר וירא: קללת ג' בקריאה וסי' כי קללת אלהים תלוי. ותבא אליהם קללת יותם בן ירבעל. כן קללת חנם לא תבוא. אנך. ונמסר גם בסדר כי תצא: דודו ה' מלאים בקריאת וסי' ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל. ויאמר שאול אל דודו. ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים. ואחריו אלעזר בן דודו. אלחנן בן דודו:

מצודת דוד

...הצריח. ר"ל סמוך לה: (נב) עד פתח. כי המגדל היה מעץ: (נד) נשא ...זיינו: אשה הרגתהו. ולקלון יחשב לו: (נו) את רעת. את גמול רעתו: (ב) וימת. ...ת העשרים ושלש ועלה השנה לו וליאיר ששפט אחריו כ"כ בס"ע: (ד) רוכבים ...הוא דבר חשיבות: חות יאיר. על כי נאמר בתורה שיאיר בן מנשה קרא

מצודת ציון

ענף כ"ל ובמשנה לא יקוץ את הסוכה (ב"ק קיד) ויהא מלבין הנך: (יט) ויציתו. ענין הצתה והבערה: (נא) ומגדל עוז. ומגדל חזק: (נג) פלח. כן נקרא אבן הרחיים כמו פלח תחתית (איוב מא): רכב. הוא האבן העליון מהרחיים הרוכב על התחתונה: ותרץ מלשון רצוצה ושבורה: גלגלתו. על לתת ראשו כמו לגלגלתם (דה"א י): (נד) לי. עלי: וידקרהו. ענין תחיבה בגוף וכן כל הנמצא ידקר (ישעיה י"ג): י (א) דודו. שם איש: (ד) עירים. כן

רד"ק

אחד מבניו היה נכבד רוכב על עיר אתון והעיר הוא החמור הנער כמו אסרי לגפן עירה ועל עיר בן אתונות אולי הם הנבחרים בארצם הם לרכוב ואמר גם כן כי עולי ימים מהם היו יקראו גם כן עירים כי מצאנו בזולתי החמור ועיר פרא ואמר לפי שהפרא הוא חמור הבר : חוות יאיר. אם הם הנזכרים בתורה ויאיר זה הוא יאיר בן מנשה הדבר תימה כי אם כן היה יאיר יותר משלש מאות שנה. ונוכל לומר כי זה יאיר הגלעדי אינו יאיר בן מנשה והערים האלה א"כ אינן חות יאיר הכתובות בתורה : (ו) ולא עבדוהו. פירשו רז"ל ולא עבדוהו אפילו בשיתוף׳

תרגום

דְגִלְעָד : ה וּמִית יָאִיר
וְאִתְקְבַר בְּקָמוֹן : ו וְאוֹסִיפוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְבִישׁ
קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָא
וְיַת עַשְׁתְּרָתָא וְיַת טַעֲוַת
אֲרָם וְיַת טַעֲוַת צִידוֹן וְיַת
טַעֲוַת מוֹאָב וְיַת טַעֲוַת בְּנֵי
עַמּוֹן וְיַת טַעֲוַת פְּלִשְׁתָּאֵי
וּשְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַייָ וְלָא
פְלַחוּ קֳדָמוֹהִי : ז וּתְקֵיף
רוּגְזָא דַייָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמַסְרִינוּן
בְּיַד פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְיַד בְּנֵי
עַמּוֹן : ח וּדְחַקוּ וְשַׁעְבִּידוּ
יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשַׁתָּא

שופטים י

ג׳ הַיֹּ֖ה אֲשֶׁ֥ר בְּאֶ֖רֶץ הַגִּלְעָֽד׃ ה וַיָּ֣מָת
ל׳ יָאִ֔יר וַיִּקָּבֵ֖ר בְּקָמֽוֹן׃
ד׳ כתיב כן ו וַיֹּסִ֣פוּ ׀ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לַעֲשׂ֣וֹת הָרַע֮
בְּעֵינֵ֣י יְהוָה֒ וַיַּֽעַבְד֣וּ אֶת־הַבְּעָלִ֣ים
וְאֶת־הָעַשְׁתָּר֡וֹת וְאֶת־אֱלֹהֵ֣י אֲ֠רָם
וְאֶת־אֱלֹהֵ֨י צִיד֜וֹן וְאֵ֣ת ׀ אֱלֹהֵ֣י מוֹאָ֗ב
וְאֵת֙ אֱלֹהֵ֣י בְנֵֽי־עַמּ֔וֹן וְאֵ֖ת אֱלֹהֵ֣י
פְלִשְׁתִּ֑ים וַיַּעַזְב֥וּ אֶת־יְהוָ֖ה וְלֹ֥א
ל׳ מ״ל וכספ׳ עֲבָדֽוּהוּ׃ ז וַיִּֽחַר־אַ֥ף יְהוָ֖ה בְּיִשְׂרָאֵ֑ל
נמס׳ ב׳ מ״ל וַֽיִּמְכְּרֵם֙ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּ֔ים וּבְיַ֖ד בְּנֵ֥י
ל׳. ל׳ עַמּֽוֹן׃ ח וַֽיִּרְעֲצוּ֙ וַיְרֹֽצְצוּ֙ אֶת־בְּנֵ֣י

מסורה

תולדות אהרן ויוסיפו בני ישראל. בילה כה:

ויסיפו י״א וסימניהון ושנוי אתיהון נמסר בריש סדר וישב . מן בני ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מצורע :

רש"י

לכך נקראו עירים לשו... (ו) את הבעלים וגו׳. מצודת כוכבים כמ... ויעזבו את ה׳ ולא עב... אפילו בשותפות על... (ח) בשנה ההיא... יאי...

רלב"ג

שביארתי בספר מ״י ובביאורנו לדברי התורה ולזה זכר שעלה האש מן הצור ע״ד המופת ואכלה הבשר והמצות ושנשא רוח ה׳ המלאך אל אשר לא ידע ...
הלך מעיני גדעון : הרביעי הוא להודיע כי כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיכירו הדבר ההוא קודם שישתדלו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר ש...
להרוס מזבח הבעל ולכרות האשרה אשר עליו ולהעלות הפר שהוקצה לע״ג כדי לבערו ואולם מי שישתדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצ...
מפני טומאת שרץ ושרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל : החמישי הוא להודיע שראוי למי שיתחייב לו לעשות פועל על מה שישתדל לעשותו בא...
יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא הסכים גדעון לעשות זה הענין בהיה לו ביום אע״פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנות לא יעשו אלא ביום עם שה...
הענין יותר מפורסם והקדשה לש״י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם בק...
כמרי ולזה הסכים לעשות זה הענין בלילה : הששי הוא להודיע שהקדשת הש״י ראוי שתהיה בעצרה מישראל לפרסם הענין יותר ולזה זכר שלקח גדע...
אנשים מעבדיו במעשה הדבר הזה מהריסת מזבח הבעל וכריתת האשרה והעלת הפר השני : השביעי הוא להודיע כי מי שירצה למנוע רבי׳ מדבר מה...
ראוי שישתדל בחכמה בשירצה שהוא מסכים להם במה שבעבירו היה התעוררותם לזה הפועל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למצוא תואנה למנעם מן המע...
ולזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אחיו לו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבו...
ימות מעצמו וכן עשה יואש בזה המקום להציל בנו מיד העם המבקשים אותו להרגו וזה כי הוא לא אמר להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו ...
הודה להם שהוא אלוה ולזה צוה אותם שלא ירבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכלתו והתפלל הוא לפניהם שירוב הבעל בעצמו לאשר נתץ את ...
השמיני הוא לפרסם ענין המופתים שזכר מענין ירידת הטל על גזת הצמר לבדו והיה על כל הארץ חורב ומענין ירידת הטל על כל הארץ ועל הגזה ...
כמו ששאל גדעון כי בזה יתקיימו הסבות התוריות כאמרם ז״ל בהאמנת המופתים : התשיעי הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנ...
דבריו בחכמה ר״ל שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה ששאל גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולכ...
קנת ספק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שבריבוי האותות תתחזק האמונה בנבואה כמו שביארנו בבאורינו לדברי התורה על מה שא...
אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו׳ ולזה גם כן נתן השם יתעלה לגדעון אות שלישי שהבר ינצח המלחמה והיא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנ...
העשירי הוא להודיע שראוי לנלחם שלא יערב עם בני חילו מי שהוא ראוי שינוצח כי בהיות האחד מבני החיל מנוצח יפול מורך לב על הנשארים ויהי...
שיפלו ביד אויביהם ולזה צוה השם להסיר מאנשי המלחמה הרשעים ורכי הלב והחלושים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם לישראל כי ...
היתה להם תשועה לא בכחם ועוצם ידם והיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונתם בש״י : הי״א הוא להודיע כי מי שהוא נעזר בה׳ בדבר מה ...
מפני זה שישען על הנס ויקצר מפני זה מהמצאת הסבות אשר יביאוהו אל תכלית ההוא הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח אויביו השתדל ...
כל הסבות שיתכן שישלם בהם לו זה עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שליש הלילה עם שלש מאו...
וסבב שלא נראו הלפידים עד אשר החלו לתקוע התקיעות החזקות המבהילות ותכף ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה סבה חזקה להבהיל מאד בנ...
ולהחרידם עם שהם שמעו עם זה קול מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו אומרים חרב לה׳ ולגדעון. והיה זה סבה אל שהיה כל אחד מהם חושב שיהי...
האיש הנמצא אצלו ולזה היתה חרב איש באחיו : הי״ב הוא להודיע שראוי לשמוח מהטוב ביום טובה ולזה ראוי להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בש...
מצליח ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שתשלם לו הריגת כל מה שאפשר בחיל מדין ולזה מהר גדעון לשלוח מלא...
הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ועד הירדן ורדף בלילה ההוא אחר הנשארים מחיל מדין עד שהשיג זבח וצלמנע ...
ולכדם בחכמה עם העם המעט אשר עמו : הי״ג הוא להודיע שראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כל שכן כשיהיה איפשר שיתחדש מהמריבה הה...
הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים בפיום ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו ...
להם מהישועה על ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר והשבית הריב בזה האופן ואולם ...
השתדל בדומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל עם רב מישראל ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית לשיאת גדעון אל שפיים בני אפרי...
כי אולי זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצוח מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג״כ השתדל גדעון לפיים בני אפרים בקלות : הי״ד הוא להודיע ש...
לאדם למנוע מרעב לחם כ״ש כשיהיה לו חק עליו כמו הענין בגדעון וחילו שהיו נלחמים להושיע ישראל מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכו...
שיענו גדעון בזה האופן שענוהו ולזה ספר שהשיג׳ מהעונש על זה מה שהבר נזכר בזה הספור : הט״ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג...
אם לא היה זה להציל את עצמו ולזה זכר מה שהשיג לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכין להרגם לפחדם ...
כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו ישראל מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים : הט״ז הוא לפרסם ...
ישראל ומנהיגיהם הטובים לא היו מושלים בישראל באופן שיוכלו להביאם לעשות כנגד התורה אבל היתה מושלת התורה על המושלים ההם כי הם היו ...
ג״כ להתנהג בדרכי התורה כמו שנזכר בספר אלה הדברים ולזה אמר גדעון לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם ה׳ ימשול בכם : הי״ז הוא להודיע של...
השלמים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרונים ויתר הענינים אלא לעשות מהם אפוד לא להרבות קנינו ודמה ...
להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים בשילה היה נמשך לכוונת התורה בזה אלא שהוא הניח אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה ...
כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון עונש אל שלא נמשך הממשלה לזרעו : הי״ח הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל כל...
כי גדעון לקח פילגש עם היות לו נשים רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפילגש המיתם : הי״ט הוא להודיע כי על כל יביא הש״י
ולזה ספר כי מפני שהרג אבימלך אחיו עם עזר בני שכם סבב הש״י שנהרגו בני שכם ואבימלך כמו שאמר לה׳ יותם בן ירובעל : הכ׳ הוא להודיע ש...

מצודת ציון

כן יקרא החמור בעודו קטן כמו עיר בן אתונות (זכריה ט) עירים תניינא. כמו טרים ובדרך לאות אמר עירים לזווגו עם עירים שוכר : (ז) וימכרם. ר״ל מכרם (ח) ו רעצו. ענין שבירה

מצודת דוד

לעריו חות יאיר ולפי שהיה שמו כשמו וערי בניו היו מרובות קראם ... יאיר : (ו) ויעזבו. ר״ל עזבו את ה׳ מכל וכל ולא עבדוהו אפי׳ בשתוף עם ...

רש"י

אשר בעבר הירדן. ארץ ראובן וגד וחצי המנשה שהיו שכיניהם :
א ממצרים. ז' תשועות יש כאן כנגד ז' עבודות כוכבים שהיו
: (יב) ומעון. שם מ"ג : (טז) ותקצר נפשו בעמל. כביכול לא הי'
קים לסבול ולכנס שם צרה שהיו לו בעמל ישראל : (יז) ויצעקו.
נאספו

יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁנָה הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה אֶת־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בַּגִּלְעָד׃ ט וַיַּעַבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן אֶת־
הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם־בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִין
וּבְבֵית אֶפְרָיִם וַתֵּצֶר לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד׃
י וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
חָטָאנוּ לָךְ וְכִי עָזַבְנוּ אֶת־אֱלֹהֵינוּ
וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא מִמִּצְרַיִם וּמִן־
הָאֱמֹרִי מִן־בְּנֵי עַמּוֹן וּמִן־פְּלִשְׁתִּים׃
יב וְצִידוֹנִים וַעֲמָלֵק וּמָעוֹן לָחֲצוּ אֶתְכֶם
וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וָאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם מִיָּדָם׃
יג וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לָכֵן לֹא־אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ
אֶתְכֶם׃ יד לְכוּ וְזַעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם בָּם הֵמָּה יוֹשִׁיעוּ
לָכֶם בְּעֵת צָרַתְכֶם׃
טו וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה חָטָאנוּ
עֲשֵׂה־אַתָּה לָנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ
אַךְ הַצִּילֵנוּ נָא הַיּוֹם הַזֶּה׃ טז וַיָּסִירוּ
אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִקִּרְבָּם וַיַּעַבְדוּ אֶת־
יְהוָה וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל׃
יז וַיִּצָּעֲקוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּחֲנוּ
בַּגִּלְעָד וַיֵּאָסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ
בַּמִּצְפָּה׃ יח וַיֹּאמְרוּ הָעָם שָׂרֵי גִלְעָד
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר יָחֵל
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן יִהְיֶה לְרֹאשׁ לְכֹל
יֹשְׁבֵי גִלְעָד׃

ב' חד חס' וחד מ"ל ולית לנט' חס' · ל' · ג' · ל' · ה'. י"ט · ג' · ג' · ד'. ב' חגוס חינימו · ג' · ספטים יחל קמץ וכל קריא פתח

הַהִיא תְּמַנְיָא עַסְרֵי שְׁנִין
יַת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא בְּאַרְעָא אֱמוֹרָאָה
דִּי בְגִלְעָד׃ ט וַעֲבַרוּ בְּנֵי
עַמּוֹן יַת יַרְדְּנָא לְאַגָּחָא
קְרָבָא אַף בִּיהוּדָה
וּבִדְבֵית בִּנְיָמִין וּבִדְבֵית
אֶפְרַיִם וְעָקַת לְיִשְׂרָאֵל
לַחֲדָא׃ י וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
קֳדָם יְיָ לְמֵימַר חַבְנָא
קֳדָמָךְ וַאֲרֵי שְׁבַקְנָא יַת
פּוּלְחָנָא דַּייָ אֱלָהָנָא וּפְלַחְנָא
יַת בַּעְלַיָּא׃ יא וַאֲמַר יְיָ
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלָא מִמִּצְרַיִם
וּמִן אֱמוֹרָאָה וּמִן בְּנֵי עַמּוֹן
וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי׃ יב וְצִידוֹנָאֵי
וַעֲמַלְקָאֵי וְאֱנָשֵׁי מָעוֹן דְּחָקוּ
יָתְכוֹן וּבְעֵיתוּן קֳדָמַי
וּפָרְקִית יָתְכוֹן מִידֵיהוֹן׃
יג וְאַתּוּן שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי
וּפְלַחְתּוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא
בְּכֵן לָא אוֹסִיף לְמִפְרַק
יָתְכוֹן׃ יד אֱזִילוּ וּבְעוֹ מִן
טַעֲוָתָא דְּאִתְרְעִיתוּן בְּהוֹן
הַאִם יָכְלִין לְמִפְרְקְכוֹן
בְּעִידַן עָקַתְכוֹן׃ טו וַאֲמַרוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ חַבְנָא
עֲבֵיד אַתְּ לָנָא כְּכָל דְּתַקִּין
קֳדָמָךְ בְּרַם שֵׁיזְבְנָא כְּעַן
יוֹמָא דֵין׃ טז וְאַעְדִּיאוּ יַת
טָעֲוַת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיהוֹן
וּפְלָחוּ קֳדָם יְיָ וְעָקַת נַפְשֵׁיהּ
בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל׃ יז וְאִתְכְּנִישׁוּ
בְּנֵי עַמּוֹן וּשְׁרוֹ בְגִלְעָד
וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ
בְּמִצְפָּה׃ יח וַאֲמַרוּ עַמָּא
רַבְרְבֵי גִלְעָד גְּבַר לְחַבְרֵיהּ
מַן גַּבְרָא דְּיִשְׁרֵי לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן יְהֵי לְרֵישׁ לְכֹל יָתְבֵי גִלְעָד׃

וזעקו ג' פתחין וסי' לכו וזעקו אל האלהים. הלילו הרעים וזעקו. קדשו צום קראו עצרה: ותקצר ד' בקריאה וסי' ותקצר נפש העם בדרך. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויהי כי הציקה לו ותתלצהו. וגם נפשם בחלה: בעמל ב' ישראל. אנוש:

רד"ק

בשותפות : (ח) בשנה ההיא. פירשו המפרשים כמו מהשנה ההיא כי מה טעם בשנה ההיא שמנה עשרה שנה ויתכן לפרש כי בשנה ההיא לחצום ורצצום ושמנה עשר שנה רצצום כמו בשנה ההיא וחסר וי"ו השמוש מן שמנה כמו שמש ירח והדומים להם : (ט) ותצר לישראל. שרשו יצר וכן ויצר לו ויצרו צעדי אונו ויצר וצור בענין אחד : (יא) ויאמר ה' אל בני ישראל. על ידי נביא : ותקצר נפשו בעמל ישראל. לא ת"י לרחק התארים מהבורא יתברך כמו שכתבנו ולא מצא דרך לפרשו והניחו מלתרגם והחכם הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' נפשו רצונו ופי' ותקצר נפשו וחדל רצונו מלהגדיל עמל ישראל כי בתחלה כשעשו הרע בעיניו היה חפצו בעמלם ובצרתם וכשקרה להם מה שקרה' לרות רבות ורעות ונכנעו ושבו אל ה' ויעבדוהו רחם עליהם וחדל רצונו מלהגדיל עוד עמלם ובי"ת בעמל כמו מ"ם כמו והנותר בבשר ובלחם כגר וכאזרח הארץ והדומים להם ולפי דעתי כי בעמל כמשמעו ופירוש ותקצר נפשו כמו המו מעי לו וכן ויתעצב אל לבו והכל הוא דרך משל ודברה תורה כלשון בני אדם : (יז) ויחנו בגלעד. היא העיר שלכדו בני מכיר בן מנשה ועתה נאספו בני עמון וחנו בגלעד שחשבו ללכדה וכשראו בני ישראל זה נאספו וחנו במצפה להלחם בבני עמון וכיון שנאספו בני ישראל חדלו להם בני עמון ושבו להם לארצם ויפתח כששלח מלאכים אל ארץ בני עמון שלח וכן כשהלך להלחם אל ארץ בני עמון הלך כמו שאמר וממצפה גלעד עבר בני עמון כי לא מצאם בארץ הגלעד כי כבר

פי' רבי' ישעי'

(ח) בשנה ההיא. פי' בשנה שמת יאיר או בשנה ראשונה שהתחילו לכבשם : (ט) ותצר לישראל מאד. פי' ותצר המלחמה לישראל מאד. וכן ויירא יעקב מאד ויצר לו. המעשה הזה. ואלו היה כתיב ויצר בלא לו היתי מפרשו כי אין הפועל יוצא באחר : ע"כ

רלב"ג

טובה מאחר לגמול
תחת טובה ולזה ספר
שכם שנענשו מפני
צה לגדעון תחת הטובה
לם כמו שבא בדברי
יותם :
הוא להודיע שראוי
לנלחמים שישמרו
למקום שיתכן שיקרה
זוק עם היות הנלחמים
מעטי המספר וחלושים
אם יקרבו אנשי החיל
גבוה יקל לאשר במגדל
מעטי המספר וחלוש ס
ם אם ברמותם עליהם
גדולות' אם בזולת זה
ם שיתכן שיזיקום בהם
א מתנאי המלחמה
במקום הראוי ובעת
עם מי שראוי ובאופן
בשיעור הראוי תם. ע"ד
בר שבו ישראל לעבוד
קצו בה מאד עד שהכר
אלהי הגוים אשר ישבו
ומונו את ה' מכל וכל
עבדוהו כלל ולזה
יד פלשתים וביד בני
בשנה ההיא בעינה
וישראל בידם הפליגו
לענותם ולרוצצם
זה הענין מן הענוי
בני ישראל בעבר הירדן
האמרי אשר בגלעד ולא
זה לבני עמון אבל
ת הירדן להלחם ביהודה
ובבית אפרים : או זעקו
ישראל אל ה' ושבו אליו
הושיעם להם ע"י נביאו
ניחם לפי שאחשוב
הושיע הש"י אותם
רבות מלוחציהם כשזעקו
שבו אליו וסרו מעבוד
אחרים ולזה לא יוסיף
ושיע אותם והנה נכנעו
על זה מאד לה' והסירו
הנכר מקרבם ועבדו
: (טז) והנה קצר רצון
מהושיע אותם תשועה
כמו הענין בתשועות
ת נשבת עמל ישראל
זה ע"ד דברה תורה
כלשון
ת אהרן ותקצר נפשו ;
עקרים מב יד :

מצודת ציון

שבירה כמו תרעץ אויב (שמות טו) : וירצצו. אף הוא ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מ"ב): ותצר. מל' צר ודחק: (טז) ותקצר. מל' קצר : נפשו. רצונו כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג) : ויצעקו. ענין אסיפה כבא בצעקת המאסף : (יח) יחל. יתחיל: טוב

מצודת דוד

ע"ג: (ח) בשנה ההיא וכו'. ר"ל מיד בשנה שמת יאיר התחילו לרצוץ ולרוצץ את
ושמנה עשר שנה התמיד הדבר ור"ל לא היה בהדרגה כי אם בפעם אחת
רך אחר המשעבדים : את כל וכו'. יפרש מה שנאמר בתחלת המקרא בני
הם כל בני ישראל אשר בעבר הירדן : (י) וכי עזבנו וכו'. ונעבוד וכו'.
ראשון מוסיף על הוי"ו השני והשני על הראשון ור"ל עשינו חטא כפול את
נו ואת הבעלים עבדנו : (יא) ויאמר ה'. ע"י נביא בא להם דבר ה' :
ם. ר"ל מקושי שעבוד מצרים : (יב) לחצו אתכם. אשר לחצו אתכם ומוסב
גם על הנזכרים במקרא שלפניו : ותצעקו. והנה לצעקתם אלי והושעתי לכם : (יד) המה יושיעו. אמר בדרך לעג והתול : (טו) ככל הטוב בעיניך. המשפט הישר בעיניך רק נפלה נא ביד ה' וביד אדם בל נפול: (טז) ותקצר נפשו. ר"ל קצרה רצונו של מקום בדבר עמל ישראל כי מתחלה היה רצון המקום להרבות עמלם בעבור חטאם הרב ועתה בשובם לה' קצרה רצונו מלהרבות עמל ר"ל נחם ה' על הרעה : (יח) מי האיש. ר"ל דעו מי האיש יהיה מי שיהיה אשר יחל וכו' יהיה
לראש

יא א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח׃ ב וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה׃ ג וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ׃

ד וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב׃ ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן׃ ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם׃ ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד׃ ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ׃ י וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃ יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו

א ויפתח גלעדא הוה גבר חילא והוא בר אתתא פונדקיתא ואוליד גלעד ית יפתח: ב וילידת אתת גלעד ליה בנין ורביאו בני אתתא ותריכו ית יפתח ואמרו ליה לא תחסין בבית אבונא ארי בר אתתא אוחרי את: ג וערק יפתח מן קדם אחוהי ויתיב בארעא טבא ואתכנישו לות יפתח גברין סריקין ונפקו עמיה: ד והוה מזמן יומין ואגיחו קרבא בני עמון עם ישראל: ה והוה כד אגיחו קרבא בני עמון עם ישראל ואזלו סבי גלעד למדבר ית יפתח מארע טב: ו ואמרו ליפתח איתא ותהי לנא לרבא ונגיח קרבא בבני עמון: ז ואמר יפתח לסבי גלעד הלא אתון סניתון יתי והריכתוני מבית אבא ומא דין אתיתון לותי כען כד עקת לכון: ח ואמרו סבי גלעד ליפתח בכן כען תבנא לותך ותהך עמנא ותגיח קרבא בבני עמון ותהי לנא לריש לכל יתבי גלעד: ט ואמר יפתח לסבי גלעד אם מתיבין אתון יתי לאגחא קרבא בבני עמון וימסר יי יתהון קדמי אנא אהוי לכון לריש: י ואמרו סבי גלעד ליפתח מימרא דיי יהי סהיד ביננא אם לא כפתגמך כן נעביד: יא ואזל יפתח עם סבי גלעד ומניאו עמא יתיה עליהון לריש ולרבא וסדר יפתח ית כל

רד"ק

כבר הלכו להם: (א) בן אשה זונה. בן פלגש גלעד היה ונקראת זונה לפי שהיתה שלא בכתובה וקדושין והיא כמו הזונה ואף על פי שהיא מיוחדת לו ות"י פונדקיתא כמו שתרג' ג"כ רחב הזונה פונדקית' או היא מענין בעצמו כי הזונה כמו הפונדקית שמפקרת עצמה ובתרגום של תוספתא דא היא נימא שהא הות בישראל מלקדמין דלא מיסתחרא אחסנתא משבטא לשבטא ובכן לא הוה יכיל גברא למיסב איתתא דלא משבטא וכד הות איתתא דרחמא גברא דלא משבטיה הות נפקא תמן בשא בלא אחסנתא והוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרחימת גברא דלא משבטיה וכן הוה ליה לאימיה דיפתח ודומה כי כיונו כל זה למתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה וכן תרגם ארי בר איתתא משבטא אחורי את ולפירושינו יהיה פי' לא תנחל לפי שהיה בן פלגש וזהו בן אשה אחרת לפי' היו אומרים שלא ינחל עמהם ושלא כדין היו מגרשין אותו כי בן הפלגש יורש כמו שאמרו רז"ל מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ואמרו בכל דבר לאתויי הלכתא לירשו וליטמא לו וכן אמר להם יפתח ותגרשוני מבית אבי כלומר שגירשתם אותי שלא כדין: (ג) בארץ טוב. אדון הארץ היה שמו טוב ות"י בארע טב וכן אם יגאלך טוב:

לפני

ויפתח ג' וסי' נכסר ביהושע סימן ט"ו: והיתה ג' מלאים דמלאים וסי' ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל דשמואל. אם תחזק ממני ארם והייתה לי לישועה. אם עברת אתי והית כתיב. ושארא והיית כתיבין. לראש ה' בספר' וסימ' רחם רחמתים לראש גבר שלל צבעי' לסיסרא'. ויאמרו העם שרי גלעד. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ודבתריה. אם משיבי' אתם אותי להלחם. וילך יפתח עם זקני גלעד. וישימו העם אותו: בינותינו ג' בקריאה ב' מ"ל וא' חס' וסי' ראה ראינו כי הי' ה' עמך. כי עד הוא בינותינו. ה' יהיה שומע בינותינו אם לא כדברך. מציעתא חסר:

תולדות אהרן ויתלקטו. ב"ק לב:

רש"י

רלב"ג

מצודת ציון

יא (ג) טוב. שם ...

מצודת דוד

לראש: יא (א) ויולד גלעד. ר"ל עם שאמו היתה זונה מ"מ היה הדבר ברור שגלעד הוליד את יפתח ולא אחר הולידו: (ב) ותלד. אח"ז ילדה לו אשתו הנשואה אליו: ויגרשו. בחזקה ובאלמות: בן אשה אחרת. חסו על כבוד אביהם ולא זכרו שם זונה: (ג) ויתלקטו. ממקומות מחולפות: ויצאו עמו. בכל אשר יצא הוא: (ד) ויהי מימים וילחמו וכו'. ר"ל מה שנלחמו בני עמון עם ישראל היה מסוף ימים רבים אחר שנתגרש יפתח: (ה) לקחת. להשיבו אל גלעד: (ז) ותגרשוני. עזרתם לאחי לגרש אותי: ומדוע וכו'. ר"ל ואם תאמרו שבאמת נחמתם על הרעה א"כ למה איחרתם עד כה ומדוע באתם עתה כאשר צר לכם ולא מקודם ונראה מזה שעדיין לא בא במקומה עומדת ומפני הדחק באתם: (ח) לכן. ר"ל לגבי תחשוב כזאת שבאנו עתה אליך בעצמינו להראות הכנעה גדולה וחיבה יתיר' כ"ש הדחק היה די לשלוח אחריך: והלכת. וכאשר תלך עמנו: לכל יושבי ג' לא לנו הבאים לבד כ"א לכולם: (ט) אם משיבים. ר"ל אם יוגמר ה' למלחמה ונתן ה' וכו' או אנכי מעצמי אהיה לכם לראש מ"מ כדין ור"ל זה הכנעה וחיבה במה שתאמרו להמשיל אותי אחר המלחמה כי בודאי מנוצח לא תאבו עוד להמשיל אותי ואם אנצח אני הנה מן הדין ראוי לי ה... אמר לא כן הוא כ"א מיד קודם המלחמה תמשילו אותי: (י) ה' יהיה ... ויהיה הוא לעד: כדברך. להמשיל אותך מיד: (יא) וישימו וגו'. ... לראש טרם יצאם למלחמה: את כל דבריו. דברי תפלתו ותחנוניו:

לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה׃

יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי
לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי׃ יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם
מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה
הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם׃ יד וַיּוֹסֶף עוֹד
יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן׃ טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־
לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־
אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם
וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף
וַיָּבֹא קָדֵשָׁה׃ יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר
אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ
אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא
אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃ יח וַיֵּלֶךְ
בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־
אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ
מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ
בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב׃
יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־

ד׳ קמצין | י״ד פסו׳ אית בהון ועד ועד | ג׳. ו׳ מ״ל | ד׳ | כל קרי׳ ולא׳ במע בם״ה לא שמע | ג׳ | ל׳

פתגמוהי קדם יי במצפיא :
יב ושלח יפתח אזגדין לות מלכא דבני עמון למימר מה לי ולך ארי אתיתא לותי לאגחא קרבא בארעי :
יג ואמר מלכא דבני עמון לאזגדי יפתח ארי נסיב ישראל ית ארעי במסקיה ממצרים מארנונא ועד יובקא ועד ירדנא וכען אתיב יתהן בשלם :
יד ואוסיף עוד יפתח ושלח אזגדין לות מלכא דבני עמון :
טו ואמר ליה כדנן אמר יפתח לא נסיב ישראל ית ארעא דמואב וית ארעא בני עמון :
טז ארי במסקהון ממצרים ואזל ישראל במדברא עד ימא דסוף ואתא לרקם :
יז ושלח ישראל אזגדין לות מלכא דאדום למימר אעבר כען בארעך ולא שמע מלכא דאדום ואף לות מלכא דמואב שלח ולא קביל ויתיב ישראל ברקם :
יח ואזל במדברא ואקיף ית ארע אדום וית ארע מואב ואתו ממדנח שמשא לארעא דמואב ושרו [בעב]רא דארנון ולא עלו בתחום מואב ארי ארנון תחום מואב :
יט ושלח ישראל אזגדין לות סיחון

רשי

ים סוף. בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען : [אע]ברה נא בארצך. מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען : וגם אל מלך מואב. [...] ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של [...] לא אבה. משה רמזה בתורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר [...]ם היושבים בער כשם [...] לא נתנום לעבור כך [...]א נתנום לעבור : [וילך] במדבר. מן המערב [...] מיצר דרומי של אדום [...] ויסב את ארץ אדום. [...]ה : ואת ארץ מואב. [...]מה וכשהגיע למקצוע [...] מזרחית פנה אל הצפון [...]ת מיצר המזרחי : ויבא [...]שמש לארץ מואב ויחנו [...]רנון. לסוף מזרחה של [...]אב ושם התחלה ארץ [...]ו וכבשו עבר הירדן [...]ארץ כנען ועברו הירדן [...]לא לארץ כנען דרך המזרח

רלבג

[...] עמון ואמרו כל אלו [...]ם לפני ה׳ רוצה לומר [...]אמרו שה׳ והיה שומע [...] אם לא יקיימו מה [...] עליהם : (יב) והנה [...] יפתח מלאכים אל מלך [...]מון והראה לו כשם [...] כי אין לו תרעומת כלל [...]ראל מצד הארץ שלקח [...] בעלותו ממצרים מארנון [...]ק ועד הירדן וגומר כי [...]קחה ישראל מבני עמון [...] לקחה מסיחון מלך [...]י ודמה ששלח לו בראשי [...]ם השניים כה אמר יפתח [...]לו יפתח היה מפורסם [...] בגבורה ורצה מפני זה [...]ו כי הוא המושל על [...] כדי שישמר מלך בני עמון

רדק

(יא) לפני ה׳ במצפה. במקום שהיה שם ביתו כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמר לפני ה׳ כמה שאמר ה׳ יהיה שומע בינותינו או לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שיתקבצו או כטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי היא המצפה שנועדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני ה׳ במצפה : (טו) את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון. מה לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל ממנו כי אם ארץ בני עמון לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד היבוק לפיכך השיב לו כי אותה הארץ שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמורי לכדה ממואב וישראל לקחה ממלך האמורי. והנה ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון : (טז) במדבר עד ים סוף. במדבר הידוע וה״א מדבר שור וכן כתיב ויסעו ממדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה והלכו המסעות ההם מרה ואלי׳ עד שבאו עד ים סוף וכן כתיב ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף ומה שאמר עד ים סוף והם כבר עברו הים ואחרי עברם הלכו בזה המדבר דע כי ישראל לא עברו הים לרחבו כי בפאה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפאה עלתה ויצאו כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן יתברך שמו אלא להראות עוצם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו המסעות ההם אחר שעברו ומה שאמר ויחנו על ים סוף ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעות עד עתה הלכו רחוק מן הים ובמסע הזה חנו על שפת הים לפיכך [אמר] כן הנה עד ים סוף ומשם נסעו אל מדבר צין ומה שאמר הנה ויבא קדשה הזכיר המסעות וכתב הצריך לו לכתוב והוא קדש כי [...] שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח והנה לא ראינו בתורה ששלח אל מלך מואב רק מצינו שאמר [...] עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו ומה שאמר כאשר עשו לי בני עשו והם לא הניחום לע[בור] [...]ן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי׳ החכם [...]ע ז״ל כי מלך אדום לא הניחם לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפיכך אמר היושבים בשעיר כי כן [...] אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וכתיב ונסב את הר שעיר וכן מלך מואב לא הניחם לעביר אבל המואבים היושבים בער הניחום [...]ר שנאמר אתה עובר היום את גבול מואב את ער : (יח) וילך במדבר. במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום : ויחנו. בנו״ן

[...]ד׳ בקריא׳ וסימ׳ מה לי ולך כי באת אלי. ותאמר אל אליהו. לך אל נביאי אביך. מה לי ולך מלך יהודה דד״ה : ויאמר י״ב [...]ין ויאמרו וסי׳ ויאמר מצרים אנוסה. ויאמר בני גד ובני ראובן קדמא. ויאמר שרי סכות. ויאמר כה אמר יפתח. ויאמר הנה [...]ז ברמה. כי לא מצאתם בידי מאומה. שלום בואך. כה אמר בן הדד. ויהוא יצא אל עבדי אדניו. ויאמר אפרים אך עשרתי. והאמצים יצאו ויבקשו : גבלו בגבלו ה׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר חיי :

מצודת דוד

[...]ם נקבצו רבים מישראל והשכינה שורה על רוב צבור (ועל שבמצפה כלה יהושע [ה]מלכים הנאספים עליו לזה קבעוה למקום קבוץ כן נקבצו שמה בפילגש בגבעה [...]ימי שמואל כשהמליך את שאול) : (יב) מה לי ולך. ר״ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה לי עליך ומה לך עלי. ולפי שמנוהו לראש תלה הדבר בעצמו [...] בשלום. מבלי מריבה ומלחמה : (טו) את ארץ מואב וכו׳. ר״ל אם המחוז הזה היתה מאז של מואב ועמון הנה בעת שלקחה ישראל לא היתה עוד [...] [...]ר יפרש במקראות שלאחריו : (יז) אעברה נא. לבוא אל ארץ כנען : (יח) ממזרח שמש. במזרחה של מואב : כי ארנון וכו׳. ארנון הוא התחלת גבול מואב ו[...]

מצודת ציון

קצין תהיה לנו (ישעיה ג) : (יז) אבה. רצה כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (יח) ויחנו. כמו חני

רדק

הנו"ן נוספות כנו"ן תשמרון תזכרון : (כד) כמוש אלהיך . והנה הוא היה אלהי מואב רק זה אמר לו אתה שואל הארץ שהיא ממואב ומלך האמרי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו וכן היה בפי המושלים אוי לך מואב אבדת עם כמוש ואם כן הוא שהארץ היתה לך וכמוש היה אלהיך את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי הוא לא היה יכול להציל הארץ מיד מלך האמורי וה' אלהינו הוריש מלך האמרי מפנינו וירשנו את הארץ ההיא : הוריש . ענין גירושין כתרגומו דתריך וכן כל אשר היא דגש עם השפעל בפני הוא לשון גירוש וזולתו הוא לשון ירושה : (כה) הטוב טוב אתה . בזקף מלרע בחי"ו ומקצת ספרים מדוייקים מלעי' הזקף בהל"ף : הרוב רב . ענין מריבה : אם נלחם נלחם בם . הראשון מקור בחולם בשקל גשאל נשאל דוד והשני נפעל עבר שהוא פתח והנה אמר ביהושע ויקם בלק וילח' בישראל אלא כמו שפי' שם כי המלחמה היתה שנלח בלעם לקלל אותם והנה הוא לא נלחם עם ישראל בעבור ארצו וגם מלכי מואב אחרי כן לא נלחמו בישראל כזו הטענה היום שלש מאות שנה שהארץ ביד ישראל : (כו) ג' מאות שנה . ג' מאות שנה ישבו בארץ הזאת עד היום מיום שנכבשה ומדוע לא נלחמתם עליהם עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה בחשבון זה כמו שמפורש בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה עתניאל בן קנז ארבעים שנה אהוד שמונים שנה דבורה וברק ארבעים שנה גדעון ארבעים שנה אבימלך ג' שנה תולע בן פואה כ"ג שנה יאיר כ"ב שנה הרי רע"ו שנה ושני השעבוד בכלל וי"ח שנה ששעבדו בני עמון בישראל עד שלא קם יפתח הרי ג' מאות שנה עם שש שנים של יפתח :

ותהי

רשי

המזרח : (כב) ויירשו וגו' מארנון ועד היבק . שאתה אומר שהוא לך [...] מסיחון לקחו : ומן המדבר ועד הירדן . מדברות היו שם לבני [...] (כו) על ידי ארנון . אצל ארנון . שהיו ממואב וידעו של [...] להם לעבור עליהם שהרי מסיחון כבשום שלקחם ממלך מואב : ש[...]

שנה . משכבשו את הא[רץ] יהושע עד יפתח מכאן [...] שנות השופטים הנזכ[...] הנה אם שני השעביד[...] עובדי כוכבים נמנים [...] השופט אם לאו שניו [...] עולם יהושע פרנס א[...] עשרים ושמונה שנה [...] מקרא ממי ללמוד [...] ארבעי' שנה ושני ש[...] כושן רשעתים בכלל[...] אהוד שמונים שנה [...] שעבוד של עגלון בת[...] קמ"ח שנה דבורה מ' [...] שעבוד יבין בתוכה [...] אחריו שבע שנים ש[...] מדין וארבעים של גד[עון] של אבימלך הרי רל[...] אחריו כ"ג של תולע[...] יאיר אלא שעלתה [...] לשניהם וי"ח של בני [...] שלא בא יפתח הרי של[...] שנו

סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן ל'
וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ
עַד־מְקוֹמִי׃ כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן ל'
אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם
עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל
וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ
הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא׃
כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן
וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃ ג'
כג וְעַתָּה יְהוָה׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה
תִּירָשֶׁנּוּ׃ כד הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ ל'
כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־ ל'
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ
אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ כה וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה
מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב
עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃
כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ
וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא׃ י'
כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה
אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה
הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין
בְּנֵי עַמּוֹן׃ כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח

מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה מַלְכָּא
דְחֶשְׁבּוֹן וַאֲמַר לֵיהּ יִשְׂרָאֵל
נִעְבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ עַד
אַתְרִי׃ כ וְלָא הֵימִין סִיחוֹן
יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר
בִּתְחוּמֵיהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת
כָּל עַמֵּיהּ וּשְׁרוֹ בְּיָהְצָה
וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל׃
כא וּמְסַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
יָת סִיחוֹן וְיָת כָּל עַמֵּיהּ
בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְחוֹנוּן
וִירִית יִשְׂרָאֵל יָת כָּל אֲרַע
אֱמוֹרָאָה יָתֵיב אַרְעָא הַהִיא׃
כב וִירִיתוּ יָת כָּל תְּחוּם
אֱמוֹרָאָה מֵאַרְנוֹנָא וְעַד
יוּבְקָא וּמִן מַדְבְּרָא וְעַד
יַרְדְּנָא׃ כג וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל תָּרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה
מִן קֳדָם עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ
מְרַמֵּי לְמֵירְתֵיהּ׃ כד הֲלָא
יָת דְיַחְסְנִנָּךְ כְּמוֹשׁ טַעֲוָתָךְ
יָתֵיהּ תַּחְסִין וְיָת כָּל דְּתָרֵיךְ
יְיָ אֱלָהָנָא מִן קֳדָמָנָא
יָתֵיהּ נֵירַת׃ כה וּכְעַן הֲטַב
טַב אַתְּ מִבָּלָק בַּר צִפּוֹר
מַלְכָּא דְמוֹאָב הֲמִידַן דָּן
עִם יִשְׂרָאֵל אִם קְרָבָא
אֲגִיחַ בְּהוֹן׃ כו כַּד יָתֵיב
יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכַפְרָנָהָא
וּבַעֲרָעוֹר וּבְכַפְרָנָהָא וּבְכָל
קִרְוַיָּא דְּעַל תְּחוּמֵי אַרְנוֹן
תְּלַת מְאָה שְׁנִין וּמָא דֵין
לָא שֵׁזֵבְתּוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ כז וַאֲנָא לָא חֲטֵית לָךְ וְאַתְּ
עָבֵד עִמִּי בִּישָׁא לְאַגָּחָא קְרָבָא בִי יְדִין יְיָ דַּעֲבַד
דִּינָא יוֹמָא דִּין בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃
כח וְלָא קַבֵּיל מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְפִתְגָמֵי יִפְתָּח דִּשְׁלַח

רלבג

עמון מלהלחם עם [...] (כד) ואמר לו על [...] הלא את אשר יורישך אלהיך אותו תירש כי [...] כמוש אלהיכם להציל [...] סיחון כאומרו אוי [...] אבדת עם כמוש [...] (כה) ואמר לו שאינ[...] מבלק בן צפור מלך מ[ואב] רב עם ישראל של[...] נלחם בם עם היותם [...] בימיו בחשבון ובבנותיה ובבנותיה ובכל הערי[ם] על יד ארנון והנה נמ[...] שלש מאות שנה שלא [...] מהם להלחם עם יש[ראל] זה ואם היה דין להם [...] הואת מדוע לא הצי[לו] מידם בכל זה הזמן [...] (כח) והנה לא שמע [...] עמון אל דברי יפתח [...] כל שנים להלחם בו[...] נתחדשה ביפתח רוח [...] מאת ה' ועבר על [...] במקום שהיו נאספים [...] נם והנה אותם מכה [...] מא[...]

הטוב ד' רפין וסי' הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . הטוב תיותך כהן . הטוב לך כי תעשק , הטוב כי יחקור אתכם . הרוב ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ועתה הטוב . הרב עם שדי יסור . הרב דברים לא יענה קדמא מ"ל : נלחם י"ב פתחין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ט' : ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר קרח :

מצודת ציון

כמו ויחנו והנון נוספת כמו תשמרון : (כא) ויירש . ילשון ירושה : (כג) הוריש ענין גירושין : תירשנו . מל' ירושה : (כד) כמוש . שם ע"ג : הוריש . גרש : נירש . מל' ירושה : (כה) הרוב רב . מל' מריבה : (כו) ובבנותיה . הכפרים הסמוכים לה : על

מצודת דוד

חנו בהעבר מזה : (יט) עד מקומי . ארץ כנען מקום אשר נתן לי ה' : [...] האמין . כי חשב לרמותו בזה ויכבשו ארצו : (כב) מארנון וגו'. א"כ המ[...] לקחו מסיחון אשר כבש הוא מאז ממואב ומעמון : (כג) מפני עמו ישראל [...] הם ולא שיוחזר לך וז"ש ואתה תירשנו בתמיה : (כד) אשר יורישך כמו[ש ...] לעב אמר : (כה) הרוב רב . וכי עשה הוא מריבה עם יש־אל בעבור המחוז ההיא עם כי יש בזה גם משל מואב : (כו) בשבת יש־אל . ר"ל בהיות ישראל יושב[ים ...] וכו' : שלש מאות שנה . (ר"ל קרוב לשלש מאות שנה ועיין בחשבון שנות הדורות) : ומדוע לא הצלתם . מיד ישראל : בעת ההיא . במשך הזמן הזה : (כז) ל[א ...] לך . לחרחר ריב עמדי להתנקם בי כי לא עשיתי לך מאומה רע : ישפוט ה' השופט . ר"ל ה' שהוא שופט כל הארץ ישפוט היום בין וכו' ומרם [...] רו[...]

רשי

…בר בני עמון. אל בני עמון: (לג) אבל כרמים. מישר כרמיא: …רע הכרעתני. לשון נקבה ודומה לו לבבתני אחותי כלה: היית בעוכרי. …נעכר קפחת את רגלי: (לז) וירדתי על ההרים. לשון יללה הוא …על גגותיה וברחובותיה כולו יליל יורד בבכי המתעלב בבכי …יפו משתבר. ובמדרש …דורש רבי תנחומא על …לפני סנהדרין שמא ימלאו

רדק

(כט) ותהי על יפתח רוח ה'. ושרת על יפתח רוח גבורה מן קדם ה'. עבר בני עמון. פי' אל ארץ בני עמון: (לא) והעליתיהו עולה. דעת רז"ל בזה ידוע וא"א ז"ל פירש והעליתיהו הוי"ו במקום או ופירש והיה לה' הקדש אם איננו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי"ו מכה אביו ואמו או אמו ויפה פי' וכן נראה מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי לאות כי לא המיתה אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש ומה שאמר גם כן ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה לה' לפיכך נראה לפי פשטי הפסוקים ודברי רז"ל אם קבלה היא בידם עלינו לקבלה: (לד) אין לו ממנו. ת"י כמו ממנה לית ליה מינה כלומר כי מבתו זאת לא היה לו בן או בת כי לא היה לה בעל עדיין כמו שאמר והיא לא ידעה איש וכן אמר בעל המסורת ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו ויתכן לפרש ממנו כמשמעו כי אפשר שהי' לאשת יפתח בנים מאיש אחר קודם שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בביתו והיו חשובים כבניו אבל ממנו לא היה לו בן או בת כי אם זאת: (לז) וירדתי. י"מ מענין אריד בשיחי וירד ויריד בענין אחד ורבים כמוהו והנכון לפרש כמשמעו כי המלפה ששם היה בית יפתח היה גבוהה על ההרי' או

רלבג

…מו שזכר באופן שהכהו …בני עמון מפני בני …(ל) וספר שהוא נדר …דר לה' שאם יתן בידו …עמון יהיה לה' אשר …יתו בשובו בשלום מבני …יעלנו עולה אם היה …וה: (לא) והנה היוצא …ביתו יהיה בהכרח בעל …ואם יהיה ממין האדם …' ויהיה מיוחד לעבודת …בד ואם יהיה דבר לא …טיהיה פרוש מן האשה …יהיה מיוחד לעבודת …בזולת זה האופן כמו …בהכהנים והלוים ומאמנו …לשון בשמואל עם …שה והולידו בנים ממנה …אם היתה אשה יתחייב …פרושה מאיש שאם היה …ל לא תהיה מיוחדת …ש"י אבל תעבוד על …עלה כמשפט הנשים …ת ולזה קרע יפתח את …בראותו בתו יוצאה …כי זה הנדר יתחייב שלא …לאיש ידמה שעשה לה …בית מחוץ לא ראתה …ו ולא אשה וישבה שם …מתין לה שנים חדשים …הם עם רעותיה לבכות …ולים על ההרים והוא …סגירה בבית ההוא ולא …רואה אפילו אשה שם …רבעה ימים בשנה שהיה …שראל שתלכנה בנות …לתנות לבת יפתח על …והיא היתה פרושה מאיש …ה: וראוי שנעיין במה …יפתח זה שלש מאות …גרו מעת שכבשו הארץ …עד התחלת שנות יפתח …עם זה במה שנאמר …שנות שהיה בת"ם שנה …בני ישראל מארץ מצרים …ה שיתחייב שלא היה מעת …יפתח עד בנין הבית כי אם

כט וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח
רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־ ב' בשמאלו
מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד
וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃ ל' (ל' : ג')
ל וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־ נ'
נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי׃ לא וְהָיָה ה' ומ"ל
הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי ד' מ"ל בנבי'
לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן
וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה׃ ל' מ"ל
לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי
עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ׃
לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ מִנִּית ב' כתרי ליש' בכתי' מנית
עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה
גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לד וַיָּבֹא
יִפְתָּח הַמִּצְפָּה אֶל־בֵּיתוֹ וְהִנֵּה בִתּוֹ
יֹצֵאת לִקְרָאתוֹ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלוֹת ב'
וְרַק הִיא יְחִידָה אֵין־לוֹ מִמֶּנּוּ בֵּן ד'. ל'
אוֹ־בַת׃ לה וַיְהִי כִרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ ה' סבירין ממנה וקרי' ממנו
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אֲהָהּ בִּתִּי
הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי ל'. ל'
וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־יְהוָה וְלֹא אוּכַל ג'. ה'
לָשׁוּב׃ לו וַתֹּאמֶר אֵלָיו אָבִי פָּצִיתָה ל'
אֶת־פִּיךָ אֶל־יְהוָה עֲשֵׂה לִי כַּאֲשֶׁר
יָצָא מִפִּיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ יְהוָה
נְקָמוֹת מֵאֹיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן׃
לז וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ יֵעָשֶׂה לִּי הַדָּבָר
הַזֶּה הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים ב'
וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל־הֶהָרִים וְאֶבְכֶּה ב' יומס

לְוָתֵיהּ׃ כט וּשְׁרַת עַל יִפְתָּח
רוּחַ גְּבוּרָה מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַר
יַת גִּלְעָד וְיַת מְנַשֶּׁה וַעֲבַר
יַת מִצְפַּיָא דְגִלְעָד וּמִמִּצְפַּיָא
דְגִלְעָד עֲבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃
ל וְקַיֵּם יִפְתָּח קְיָם קֳדָם יְיָ
וַאֲמַר אִם מִמְסַר תִּמְסַר יַת
בְּנֵי עַמּוֹן בִּידִי׃ לא וִיהֵי
דְיִפּוֹק מִפַּק בַּר מִדַּשֵּׁי בֵיתִי
לְקַדָּמוּתִי כַּד אֲתוּב בִּשְׁלָם
מִבְּנֵי עַמּוֹן וִיהֵי קֳדָם יְיָ
וְאַסְּקִינֵיהּ עֲלָתָא׃ לב וַעֲבַר
יִפְתָּח לְוַת בְּנֵי עַמּוֹן לְאַגָּחָא
קְרָבָא בְהוֹן וּמַסְרִינוּן יְיָ
בִּידֵיהּ׃ לג וּמַחֲנוּן מֵעֲרוֹעֵר
עַד מַעֲלָנָא דְמִנִּית עַשְׂרִין
קִרְוִין וְעַד מֵישַׁר כַּרְמַיָא
מַחֲתָא רַבְּתָא לַחֲדָא
וְאִתְבְּרוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִן קֳדָם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לד וַאֲתָא
יִפְתָּח לְמִצְפַּיָא לְבֵיתֵיהּ וְהָא
בְרַתֵּיהּ נַפְקַת לְקַדָּמוּתֵיהּ
בְּתֻפִּין וּבְחִנְגִּין וּלְחוֹד הִיא
יְחִידָא לֵית לֵיהּ מִנֵּיהּ בַּר
אוֹ בְרַת׃ לה וַהֲוָה כַּד חֲזֵי
יָתָהּ וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי וַאֲמַר
וַוי בְּרַתִּי אַכְרָעָא אַכְרַעְתִּינִי
וְאַתְּ הֲוֵית בְּעָכְרָי וַאֲנָא
פַּתְחֵית פּוּמִי בִנְדַר קֳדָם
יְיָ וְלָא אֵיכוּל לְמֵיתָב׃
לו וַאֲמַרַת לֵיהּ אַבָּא פְּתַחְתָּא
יַת פּוּמָךְ בִּנְדַר קֳדָם יְיָ
עֲבֵיד לִי כְּמָא דִי נְפַק
מִפּוּמָךְ בָּתַר דַּעֲבַד לָךְ יְיָ
פּוּרְעָנוּתָא מִבַּעֲלֵי דְבָבָךְ
וּמִבְּנֵי עַמּוֹן׃ לז וַאֲמַרַת
לַאֲבוּהָא יִתְעֲבֵיד לִי פִּתְגָּמָא
הָדֵין שְׁבוֹק מִנִּי תְּרֵין יַרְחִין וְאֵהָךְ וְאֶתְנְגִיד עַל טוּרַיָא וְאֶבְכֶּה עַל בְּתוּלַי

וידר ג' בקריא' וסי' וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה. וידר ישראל נדר לה' ויאמר. וידר יפתח נדר: נתון ד' מלאים וסי' ונתון אותו על. נתון תתן לו ולא ירע. ויאמרו נתון נתן. וידר יפתח וכל כתו' דכו': ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו וסי' והרים ממנו בקמצו מסלת המנחת ומשמנה. ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן. ויבא יפתח המצפה אל ביתו. אל השדה ללקט אורות. וילך בכל דרך אסא דמלכים. וסי' בליש' ארמית אפרש בעירא דיפתח ולקט באורחא. ונמסר גם בסדר צו: ולא אוכל ג' בקריאה וסימ' ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר. ונלאיתי כלכל ולא אוכל. ואשלחה אליהם מלאכים:

תולדות אהרן — והיא היוצא. תענית ד:

מצודת דוד

ה'. רוח גבורה מה' ואומץ הלב: עבר בני עמון. להלחם בהם בארצם: (לא) והיה …"ל אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה יהיה קדש לה' שיתמיד בקדושה …ומם לחולין: והעליתיהו. אז אקריבנו עולה אם יהיה דבר הראוי לעולה: …' בואך. עד המקום אשר תבוא בה אל מנית וכאלו ידבר מול האדם …מקום: עשרים עיר. במרחק המקום ההוא היו עשרים עיר והכה כולם: (לד) אין לו ממנו. יתכן שאשת יפתח היו לה בנים מבעלה הראשון ויפתח גדלם …יחשבו לו ולזה אמר אין לו ממנו ר"ל מעצמו מפרי בטנו לא היו לו בן וכו': (לה) ואת היית בעוכרי. ר"ל מהראוי לחשוב אותך בין שאר העוכרים אותי …ופל אתה מהם: פציתי פי. להקדיש לה' היוצא לקראתי: (לו) אחרי וכו'. ר"ל הואיל ונתקיי' התנאי שאמרת אם נתון תתן וכו' א"כ חל הנדר: (לז) יעשה לי …זה. והוא שירף ידו ממנה שני חדשים לבל עשות עמה מה שנדר עד כלותם: וירדתי. כי מקום יפתח היה בהר הגבוה שבהרים אשר סביב ולז"א וירדתי על ההרים

מצודת ציון

על יו'. אבל מקומות: (לג) ויכנעו. מל' הכנעה: (לד) בתופים ובמחולות. שמות כלי ניגון (שמות טו): (לה) אהה. ענין צעקת יללה: הכרע הכרעתני. מלשון כריעה ונפילה: בעוכרי. ענין השחתה ובלבול כמו מה עכרתנו (יהושע ז): פציתי. פתחתי כמו ופוצה פה (ישעיה י): (לו) אחרי. ענינו כמו הואיל וכן ואחר אם אינכם פותנים (יחזקאל כ): (לז) הרפה. מל'

רדק

או אמר וירדתי כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים וכן ויעלו אותם עמק עכור וירד הסלע כמו שפירשנו וי"ת ואתנגיד על טוריא ובדרש וירדתי על ההרים אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך : (לט) ויעש לה את נדרו אשר נדר. שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישראל כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל : (מ) לתנות לה . כלומר לקונן ולבכות על בתולי' עמה כתרגומו לאלאה ותרגום ויקונן המלך ואלא מלכא או פירוש לתנות להשיחה ולנחמה ארבעה ימים כי כל השנה היתה מתבודדת כמו האנשים הפרושים הסגורים בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי חייה ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר"ל הליכת בנות ישראל היתה לחק בכל שנה וי"ת והות גזרה בישראל בדיל דלא לאסקה גבר ית בריה וית ברתיה וגו' ומצאנו בזה מחלוק' רז"ל אמרו וכי נדר היה ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר דמים היה חייב וריש לקיש אמר אפילו דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמר כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי בדמים היה הטעו' אמר פנחס הוא צריך לי יבא אלי ויפתח אמר ראש קציני ישראל אני ואלך אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת אברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד פנחס נסתלק' ממנו רוח הקדש שנאמר ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה עליהם לפנים וה' עמו עכשיו לא היה עמו . ראינו מדבריהם כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא סבור שנדרו היה נדר כמו שאמ' והנה פציתי פי אל ה' ולא אוכל

רשי

ימצאו פתח לנדרך : (לח) ותבך על בתוליה . מדלא כתיב על בתולותיה בתולים ממש : (לט) ותהי חק . גזרו שלא יעשה אדם עוד כן ש... אצל פנחס או הוא בא אצלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומכי... אבדה ונפרע מהם פנחס נסתלקה שכינה הימנו שנאמר בדברי הימים ל... עמו למדנו שנסיפו א... ויפתח הוכה בשחין ... אברים שנאמר ויקב... גלעד ויש עוד לפתו... חוק בישראל מסור ... שלאחריו : (מ) מימים ... תלכנה וגו'. הדבר הזק... עליהם לחוק : לתנות ... (א) ויעבור צפונה . וה... הירדן והלכו לצפון עבר ... אל

לח וַיֹּאמֶר ורעותי קרי עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעוֹתָי׃
לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ
הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־
הֶהָרִים׃ לט וַיְהִי מִקֵּץ ׀ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים
ג' וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ
אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־
ה' דסמי' חֹק בְּיִשְׂרָאֵל׃ מ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה
ב' ואת נסלתו תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־
יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה׃
ג' יב א וַיִּצָּעֵק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר
צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ ׀ עָבַרְתָּ ׀
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ
לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ׃
ב וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב
הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד
נ"ס"א ואצעק וָאֶזְעַק אֶתְכֶם וְלֹא־הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי
מִיָּדָם׃ ג וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ
יו"ד יתיר. ט' וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־
רפי בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי וְלָמָה
עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי׃

אֲנָא וְחַבְרָתִי׃ לח וַאֲמַר אֱזִילִי וְשַׁלַּח יָתַהּ תְּרֵין יַרְחִין
וַאֲזַלַת הִיא וְחַבְרָתָהָא וּבְכַת
עַל בְּתוּלָהָא עַל טוּרַיָּא׃
לט וַהֲוָה מִסּוֹף תְּרֵין יַרְחִין
וְתָבַת לְוַת אֲבוּהָא וַעֲבַד
לַהּ יַת נִדְרֵיהּ דִּי נְדַר וְהִיא
לָא יָדְעַת גְּבַר וַהֲוַת לִגְזֵרָא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ תוספת בְּדִיל
דְּלָא לְאַסָּקָא גְּבַר יַת בְּרֵיהּ
וְיַת בְּרַתֵּיהּ לַעֲלָתָא כְּמָא
דַּעֲבַד יִפְתָּח גִּלְעָדָאָה וְלָא
שְׁאֵל לְפִינְחָס כַּהֲנָא וְאִלּוּ
שָׁאֵיל לְפִינְחָס כַּהֲנָא הֲוָה
פָּרִיק יָתַהּ בְּדָמִין׃ מ מִזְּמַן
לִזְמָן אָזְלַן בְּנַת יִשְׂרָאֵל
לְאַאְאָה לְבַת יִפְתָּח
גִּלְעָדָאָה אַרְבְּעָא יוֹמִין
בְּשַׁתָּא׃ א וְאִתְכְּנַשׁ אֱנָשׁ
אֶפְרַיִם וַעֲבַר לְצִפּוּנָא וַאֲמַרוּ
לְיִפְתָּח מָה דֵּין עֲבַרְתָּא
לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן
וְלָנָא לָא קְרֵיתָא לְמֵיזַל עִמָּךְ
בֵּיתָךְ נוֹקִיד עֲלָךְ בְּנוּרָא׃
ב וַאֲמַר יִפְתָּח לְהוֹן אֱנָשׁ
דִּין הֲוֵיתִי אֲנָא וְעַמִּי וּבְנֵי
עַמּוֹן לַחֲדָא וּבְעֵית אֲנָא מִנְּכוֹן וְלָא פְרַקְתּוּן יָתִי מִידְהוֹן׃ ג וַחֲזֵית אֲרֵי לֵיתָךְ
פָּרִיק וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּעַל גַּב לְאִתְקְטָלָא וַעֲבָרִית לְוַת בְּנֵי עַמּוֹן וּמַסְרִינוּן יְיָ בִּידִי
וּלְמָא סְלֵיקְתּוּן לְוָתִי יוֹמָא דֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּי׃

מימים ימימה ה' בקריאה וסי' ושמרת את החקה הזאת למועדה. מימים ימימה תלכנה בנות ישראל. ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. ויאמרו הנה חג ה' בשילו מימים ימימה: ומעיל קטן תעשה לו אמו. ונמסר גם בסוף סדר בא:

רלבג

... אם ק"מ שנה ואם חק... נמצא בו יותר וזה ... שנות יפתח ואבצן ... ועבדון יהיו ל"ח ואם ... זה שנות השעבוד ביד ... שהיו מ' שנה עם שנות ... שהם כ' שנה ושנות ... שמואל וש"ל שהם ... ושנות דוד ושלמה ... הבית שהם מ"ג שנה ... שנים ואם אמרנו ... השעבוד ביד פלשתים ... בשנות שמשון ועלי ... נוספים ז' שנה ועוד ... שכבר בתחלה השעבוד ... הריון שמשון אחר שכבר ... המלאך אל האשה ו... והוא יחל להושיע את ... מיד פלשתים . ויראה ... ביותר זה כי ישראל ... פלשתים גם בימי יפת... השופטים הבאים אחר ... שלא היו פלשתים עדיין ... בישראל אך היו מתגברים ... במלחמותיהם ולזה ... למיתת יפתח שכבר ... ביד פלשתים ובימיהם ... שמשון והתחיל השעבוד ... פלשתים מושלים בישרא... למיתת ממשלת שמשון ו... ישראל לשמשון כלא ...

מושלים בנו פלשתים וע"ז הנה יהיו שם ז' שנים נוספות ואפשר שנאמר כי אלו הז' שנים היו חסרים מהג' מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר על דרך ג' מאות שנה כי לא חשש לז' שנים החסרות מזה והנה ימצא זה מסכים על האופן שפירשנו בשניות שיהושע והזקנים פרנסו ישראל כ"ו שנה ואחר פרנס בן קנז ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אהוד את ישראל עד פ' שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישראל מ' שנה עד שנות ... ופרנס ירובעל את ישראל עד מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג' שנים ותולע אחריו כ"ג שנה ויאיר כ"ב שנה וי"ח שנות השעב... רל"ג שנים ובשנחבר אליהם מ' שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ הוא וקמ"ו שנה מאמיתת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת"ם שנה ואם נפל ב... היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסיפר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יחשב שהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי ק... בו ישראל בזולת שופט הנה נתיר זה הספק בשנאמר שזה היה בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם למיתת עתניאל בן קנז או קודם למיתת א... קודם למיתת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא היה בישראל מושל וכבר נאמר בזה עוד בע"ה בהגיענו לשם ואפשר שנאמר שמה שאמר יפתח של... שנה היה אמת בלא ש"ס קירוב אך נבלעו קצת משנות שמשון בשנות עלי שהרי גם ק היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו איתם בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיענו שם בע"ה ונשוב למה שהיינו בו מבאור אלו הדברים : (א) וספר שכבר

מצודת ציון

מל' רפיון : (לט) מקץ. מסוף : ידעה. הוא כינוי לשכיבה וביאה וכן יודעת איש (במדבר לא): חוק. דבר קבוע : (מ) מימים ימימה. משנה לשנה כמו ושמרת וכו' מימים ימימה (שמות י"ג): לתנות ענין שיחה ודבור כמו שם יתנו צדקות ה' (לעיל ה'): יב (א) ויצעק .

מצודת דוד

ההרים ולפי שהנדר היה להפרישה מבני אדם ושתתבודד בעבודת ה' וכו' לה לזה שאל' שעד ב' חדשים אלך לנפשה להשביע עינה עד לא תתבודד על בתולי . ר"ל על שאני תנשא לאיש ותשאר בתולה (כי הבכיה מועלת להפג

אנכי ורעותי. אלך אני ורעותי עמי : (לח) וישלח אותה. נתן לה רשות ללכת לנפשה: (לט) ויעש לה וכו'. הפרישה מבני אדם לשבת בדודה עוסקת בעבודת ה' ורז"ל אמרו להקריב עולה את כל היוצא וגו' וכן עשה נדרו: והיא לא ידעה איש. ר"ל כאשר נדר כן עשה: והיתה פרושה מאיש: ותהי חק בישראל. הוא מה שיאמר במקרא ש... (מ) מימים ימימה. בכל שנה ושנה כל ימי חייה : לתנות . לדבר על לבה להפג צערה ולשמחה : ארבעת ימים בשנה . בכל שנה נתעכבו אצלה ארבעה י... יב (א) איש אפרים . ק"ל כל השבט בלשון יחיד: צפונה. אל מקום יפתח: נשרף עליך. ר"ל בשעה שאתה בו ואז השרף גם אתה: (ב) איש ריב. פעמים רבות הי... ועמי בעלי מריבה עם בני עמון ומאז לעקרי אליכם להושיע לי ולא שמעתם אלי . (ויתכן שהי' זה עודו יושב בארץ טוב): (ג) ואראה. וכאשר ראיתי

רשי

:ד: (ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד. פחותים שבאפרים היו מבזים
ד ואומרים להם מה אתם גלעד חשובים בתוך אפרים ובתוך מנשה כן
תן: (ה) וילכוד גלעד את מעברות וגו'. היו שומרים במקום המעברות:
א נא שבולת. שבולת הנהר הזה אעבור: ולא יכין לדבר כן.
נמגמגים בלשונם:
בצן. זה בועז:

רדק

אוכל לשוב ובתו גם כן רצתה בדברו. כי חשבה גם כן שנדרו היה נדר כמ' שאמרה פצית את פיך אל ה' עשה לי כאשר יצא מפיך: (ד) פליטי אפרים אתם. כלומ' פליטי אפרים אתם שאתם מחולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם חשובים לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד מכים אותם כשהיו מוצאים אותם יחידים עוברין בארצם ולדעת המתרגם אותם דבק עם גלעד לא עם אפרים וכת"י ארי אמרו משזיבא דבית אפרים מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו בית אפרים ובגו בית מנשה ומה שאמר פליטי אפרים ר"ל הפחותים שבאפרים היו מחרפין אותם כך ויוכיח הפירוש הזה והיה כי יאמרו פליטי אעבורה והמלחמה הזאת לא היתה להם לבני גלעד כי אם האנשים הרקים והפחותים שבאפרים והם נקראים פליטי אפרים והם אשר היו צריכים לעבור מפני הבהמות שהיו רועים מעבר לירדן שהיה שם מרעה לבני אפרים כמו שאנו עתידים לבאר בספר שמואל בפסוק בזער אפרים והפחותים הם הרועים ברוב והרג הרב הזה היה לעונש עונות שהיו בשבט אפרים בנסתר: (ה) האפרתי אתה. נקרא אפרתי אשר משבט אפרים ונקרא אפרתי אשר מבית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי: (ו) שבלת. כמו שהיו מנסין אותם בזאת המלה כן היו מנסין אותם בכל מלה שיש בו שי"ן והאפרתים היו קורין אותה סי"ן ולקח הכתוב אחת מהמלות וי"מ כי לקח מלת שבולת לפי שהיה שבולת הנהר במקום שהיו עוברים בני אפרים שהיו מגמגמין באותה השי"ן אולי היה אויר ארצם גורם להם זה כמו אנשי צרפת שאינן מבינים לקרא השי"ן וקוראין אותה כמו תי"ו רפה: (ז) בערי גלעד. דרך הדרש בזה שהוכה בשחין ככד והיה נופל איבריו מעיר לעיר ובכל עיר שהיה נופל איברו היה נקבר שם וזה היה לו עונש שהרג בתו ולא נשאל על נדרו ובדרך הפשט פירוש בערי הגלעד באחת מערי הגלעד וכמוהו בשתים תתחתן בי באחת משתים ועל עיר בן אתונות בן אחת האתונות: (ח) אבצן מבית לחם. אמרו רז"ל אבצן זה בועז והנראה בעיני כי אמרו זה בעבור ספור הכתיב נשואי בניו ובנותיו וסמך לו דבר מנוח ללמדך שלא יתגאה אדם לא בעושר ולא בבנים כי אבצן עשה

ד וַיִּקְבֹּץ יִפְתָּח אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי גִלְעָד
וַיִּלָּחֶם אֶת־אֶפְרָיִם וַיַּכּוּ אַנְשֵׁי גִלְעָד
אֶת־אֶפְרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם
אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ
מְנַשֶּׁה: ה וַיִּלְכֹּד גִּלְעָד אֶת־מַעְבְּרוֹת
הַיַּרְדֵּן לְאֶפְרָיִם וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ
פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אֶעֱבֹרָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ
אַנְשֵׁי־גִלְעָד הַאֶפְרָתִי אַתָּה וַיֹּאמֶר
לֹא: ו וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמָר־נָא שִׁבֹּלֶת
וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן
וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּשְׁחָטוּהוּ אֶל־
מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בָּעֵת הַהִיא
מֵאֶפְרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף:
ז וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת־יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ שָׁנִים
וַיָּמָת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי
גִלְעָד: ח וַיִּשְׁפֹּט
אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אִבְצָן מִבֵּית לָחֶם:
ט וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים
בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת
הֵבִיא לְבָנָיו מִן־הַחוּץ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים: י וַיָּמָת אִבְצָן
וַיִּקָּבֵר בְּבֵית לָחֶם:
יא וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן
הַזְּבוּלֹנִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר

ד וּכְנַשׁ יִפְתָּח יַת כָּל אֱנָשֵׁי
גִלְעָד וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם דְבֵית
אֶפְרָיִם וּמְחוֹ אֱנָשֵׁי גִלְעָד יַת
דְבֵית אֶפְרַיִם אֲרֵי אֲמַרוּ
מְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית אֶפְרַיִם מָה
אַתּוּן חֲשִׁיבִין דְבֵית גִלְעָד
בְּגוֹ בֵית אֶפְרַיִם בְּגוֹ בֵית
מְנַשֶּׁה: ה וַאֲחַדוּ דְבֵית
גִלְעָד יַת מְגִיזַת יַרְדְנָא עַל
דְבֵית אֶפְרַיִם וַהֲוָה כַּד אֲמַר
חַד מִמְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית
אֶפְרַיִם אֶעְבַּר וְאָמְרִין לֵיהּ
אֱנָשֵׁי גִלְעָד אֶפְרָתִי אַתְּ
וַאֲמַר לָא: ו וְאָמְרִין לֵיהּ
אֱמַר כְּעַן שׁוּבַּלְתָּא וַאֲמַר
סוּבַּלְתָּא וְלָא מְתַקֵּן לְמַלָּלָא
כֵּן וַאֲחַדִין לֵיהּ וְנַכְסִין לֵיהּ
בִּמְגִיזַת יַרְדְנָא וְאִתְקְטָלוּ
בְּעִידָנָא הַהִיא מֵאֶפְרַיִם
אַרְבְּעִין וּתְרֵין אַלְפִין: ז וְדָן
יִפְתָּח יַת יִשְׂרָאֵל שִׁית
שְׁנִין וּמִית יִפְתָּח גִלְעָדָאָה
וְאִתְקְבַר בְּקִרְוֵי גִלְעָד: ח וְדָן
בַּתְרוֹהִי יַת יִשְׂרָאֵל אִבְצָן
דְמִבֵּית לָחֶם: ט וַהֲוָה לֵיהּ
תְּלָתִין בְּנִין וּתְלָתִין בְּנָן
שְׁלַח לְבָרָא וּתְלָתִין בְּנָן
כַּלָּן אֲעֵיל לִבְנוֹהִי מִן בְּרָא
וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל שְׁבַע שְׁנִין:
י וּמִית אִבְצָן וְאִתְקְבַר
בְּבֵית לָחֶם: יא וְדָן בַּתְרוֹהִי
יַת יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן דְמִבֵּית זְבוּלֻן וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל עֲסַר

תולדות אהרן אבצן. ב"ב לא: שלשים בנים. שם שם:

רלבג

...ע מרוע בני אפרים ...שרוף בית יפתח עליו אשר לא קראם בזאת ... תחת מה שראוי להם ...סד על הטובה אשר ...ם ששם נפשו בכפו ...ם אויביהם והנה לא ... יפתח לפייסם באופן ... ירובעל או אולי לא ... על זה והיה זה סבה ...ו מאפרים מ"ב אלף: ... אחר זה שהכהר מת ...קבר בערי גלעד והנה ...ה שהכהר נקבר באחת ...לעד והנכון אצלי כי ...פני שלא השאיר אחריו ...את יהיה נקרא בהם ... שיקברו עצמותיו בכל ...נד קצת פה וקצת פה ...י"לו זכר באותו המקומו' ...מיד מלך בני עמון: ... זכר שהכהר שפט אחריו ...אל אבצן מבית לחם ולפי

רבי' ישעיה

אמרו פליטי אפרים ...פי' כי היו מכירים בני ...את פליטי אפרים מפני ...היתה בין אפרים ובין (ו) אמר נא שבולת. ...על שבולת הנהר:

...י"ו ופי' ויוצא אותו . ויהי כהוציאם אותם לרבקה את. ותתפשהו ויהי בראותה כי עזב. ...מעו כי. ויתי בהרימי . כי ישבו אחים. בחוץ האיש. והיה כל אשר ויהי לו שלשים בנים. ויהי [בעלות]. ויקרא . ויאריכו הבדים דמלכים. ...ד"ה. יען בצד ובכתף תהדפו:

מצודת דוד

...מושיע לי בשום פעם ואמרתי מה לי לזעוק עוד: ואשימה נפשי בכפי. ...המחזיק דבר מה בכפו הנה בקל יפול כאשר יפתח כמו כן סכנתי את נפשי במלחמה עם כי היה כוח הדבר שאפול בידם כי במתי מעט ירדתי במלחמה: ...ה' בידי. ר"ל הואיל וה' נתנם בידי למה א"כ תלחמו בי היום כ"א הייתי היה הדין עמכם בלד מה כי אז יכלתם לומר אילו קראת לנו בזה הפעם אחר שהעמידוך ראש בגלעד היינו הולכים גם אנו ברוב עם והיינו מנצחים אבל עתה ...זה תתרעמו: (ד) כי אמרו וכו'. ר"ל מה שהגלעדים הרבו להכות בבני אפרים בשטף אף היה על כי בני אפרים בזו אותם ואמרו להם פליטי אפרים וכו' ר"ל כערך ...ם שבבני אפרים כן אתם בני גלעד נחשבים בתוך בני אפרים ובתוך בני מנשה ואפילו המכובדים שבכם נחשבים בעיני כל בני יוסף כהפחותים שבבני אפרים: ...מעברות. ר"ל העמידו שומרים במקום מעבר הירדן אשר יעברו בו בני אפרים: כי יאמרו. כאשר אמרו אעבור הירדן: פליטי אפרים. בני אפרים הנשארים ...ב. או ר"ל הפחותים כי החשובים היו ידועים ונכרים ולא היו צריכים לשאול אם הוא אפרתי: האפרתי אתה. אם מבני אפרים אתה: ויאמר לא. וכאשר אמר לא: ...אמר נא. ר"ל אז היו מבחינים לדעת אם הוא אפרתי או לא ואמרו לו אמור עבור שבולת המים: ויאמר סבולת. וכאשר אמר סבולת כדרך האפרתים שאומרים במקום ...שי"ן סמ"ך: ולא יכין. ולא היה יכול לכוון לדבר כהוגן וכראוי אז אחזו אותו וישחטוהו: (ז) בערי גלעד. באחד מערי גלעד. או שנקברו עצמותיו וקברו בכל עיר ועיר ...לזכרון שהציל את כולם מיד בני עמון: (ח) אבצן. ר"ל שהוא בועז: (ט) שלח החוצה. ר"ל השיאן לאחרים: הביא לבניו. ...להנשא

מצודת ציון

ענין אסיפה: (ד) פליטי. ענין שיור, כמו שריד ופליט (יהושע ח) ור"ל פחותים ובזויים שאינם אלא שיריים: (ו) שבולת. כן יקרא מרוצת המים כמו ושבולת שטפתני (תהלים סט): יכין. ר"ל לכוין והוא מל' הכנה וכן אמת נכון הדבר (דברים יג): כן. ר"ל כמו שהוא ראוי. ודוגמתו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז): (יד) עירים. כן יקראו החמורים

עשה שתים סעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר והיה אומר כודנא עקרתא במאי פרע לי ואירע לו מפני זה שכולן מתו בחייו למנוח בן קיים והיה שופט ישראל כי ראה השם בעלבונו וט"ב הוא אם קבלה היתה אצלם זה ולפי דרך הפשט ספר הכתוב נשואי בניו ובנותיו לספר הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם נשואים בחייו ובאמת היו בו דברים טובים אשר בשכרם הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט (יד) רוכבים על שבעים עיירים. כספור הזה גם כן להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים כלומר מרוב גדולתם לא היו צריכין להתעסק במלאכה אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים ונתמנה שופט ישראל: (א) ארבעים שנה. מחשבון ימי השופט הם אלו הארבעים: (ב) ממשפחת הדני. ביו"ד היחס כמו שבט המנשי ומשפחת כמו שבט וכן ויקרב את משפחת יהודה: עקרה ולא ילדה. תוספת ביאור וכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד: (ד) ואל תשתי יין ושכר. הוי"ו מורה כי השמרי נא ר"ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן היה אתה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורים לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ומה שאמר ואל תאכלי כל טמא אחר שאמר השמרי נא פי' השמרי נא מטומאת מגע ואכל ופי' כל טמא שלא תאכל דברים טמאי' או פי' ואל תאכלי כל טמא דברי' האסורי' לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרת ענבי' כמו שפירשו רבותנו ז"ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אבל י"ת כל מסאב. ולדעתו ולפירושינו בהשמרי נא שמשון לא נטמא למתים אבל מצאנו בדברי רז"ל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא למתים ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר פי' השמרי נא ומפני זה פירשו כל טומאה דברים האסורים לנזיר. ויש לתמוה היאך מי שצוה עליו הבורא ית' להיות קדושתו מן הבטן איך נשא בבנות הפלשתים והנראה בזה כי הנשים אשר לקח בתמנה ובעזה ובנחל שרק גייר אותן והשיבן לדת ישראל כי חלילה משופט ישראל ומושיעם להתחתן בפלשתים ועובר על לאו דלא תתחתן גם אשר חמור מאד ומביא את האדם לידי הפירה בבורא ית' ויתעלה כמו שאמר כי יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא בכתוב שנענש על זה ולא נאמר עליו שעשה רע בעיני ה' והיה הבורא ויתע' בכל אשר יפנה וכן אמר הכתוב כי מה' היא כלומר לקחתו אשה מבנות פלשתים מה' היתה ורצון האל ית' היה בזה כי בודאי היה מגייר אותן ומשן ישראל ואף על פי כן סבה היתה מאת השם לקחת אשה מפלשתי' להנקם בהם כי נראה כי ישראל שבאותו הדור לא היו יראים השם כל כך שיושיעם תשו... מיד פלשתים כי כל ימי שמשון היו מושלים פלשתים בישראל כי מה שאמר הכתוב ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה עשרים של שמשון בכללם על חשבון השנים ולא היו ישראל נלחמים בהם כי אם שמשון לבדו ולפיכך לא היה לפלשתים טענה להלחם בישראל מפני שמשון כי לא היה ברשותם והוא ... עושה הרעות בפלשתים ועם פלשתים היה שוכן בעוד שהיה מריע להם ומיראתם אותו גם כן היו נמנעים מלהלחם בישראל לפיכך כשנקשוהו ... יהודה כשהלך לסלע עיטם מסרוהו להם וכן עדת דבורים בגוית האריה ודבש וכן היתה את שמשון למרעהו הכל סבה להנקם מפלשתים ... נתכנו עלילות וסבות ומאתו הכל אבל עונש נקירת עיניו לפי שאמר ותישר בעיני שמשון ואמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ודמה כי חשק בה ... באחרות אשר חשק ולקח לתאותו אליהן והנה השם' כוונתו הראשונה הטובה שהיתה רצון האל כמו שכתוב כי מה' היתה כי תואנה הוא מבקש מפלשתים ... בתחלה היתה כוונתו לטובה לבקש תואנה מפלשתים ואחר כך גברה עליו התאוה בראותו אותה ויישרה בעיניו והפסיד כוונתו האלהית בכוונתו הגופנית ה... נתערבה בה ולפיכך נענש ונקרו פלשתים את עיניו מדה כנגד מדה ורז"ל אמרו כן אף על גב דכתיב כי מה' היא כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל ואף ... עורוהו מן השמים ונקם נקמת עיניו מפלשתים: יין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק ובדברי רז"ל מיין ושכר יזיר ר' אליעזר הקפר ברבי אומר יין ... זה חי: (ה) הנך הרה. תהיה הרה: וילדת בן. מורכב מן יולדת וילדת ואמר בו בלשון פועלת ואף על פי שאינה עדיין יולדת לפי שאמר הרה שהוא פועל

שְׁנִין׃ יב וּמִית אֵילוֹן דְבֵית זְבוּלֻן וְאִתְקְבַר בְּאַיָלוֹן בַּאֲרַע זְבוּלֻן׃ יג וְדָן בָּתְרוֹהִי יַת יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן בַּר הִלֵּל דְמִפִּרְעָתוֹן׃ יד וַהֲוָה לֵיהּ אַרְבְּעִין בְּנִין וּתְלָתִין בְּנֵי בְנִין רְכִיבִין עַל שַׁבְעִין עִילִין וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל תְּמַנְיָא שְׁנִין׃ טו וּמִית עַבְדּוֹן בַּר הִלֵּל דְמִפִּרְעָתוֹן וְאִתְקְבַר בְּפִרְעָתוֹן בַּאֲרַע שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם בְּטוּרָא דְבֵית עֲמָלֵק׃ א וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּמַסְרִינוּן יְיָ בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ ב וַהֲוָה גַבְרָא חַד מִצָּרְעָה מִזַּרְעִית דָן וּשְׁמֵיהּ מָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ עַקְרָא לֵית לָהּ וְלָד׃ ג וְאִתְחֲזִי מַלְאֲכָא דַיְיָ לְאִתְּתָא וַאֲמַר לַהּ הָא כְעַן אַתְּ עַקְרָא וְלֵית לִיךְ וְלָד וְתַעְדִּין וְתֵלְדִין בַּר׃ ד וּכְעַן אִסְתַּמְרִי כְעַן וְלָא תִשְׁתִּין חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק וְלָא תֵיכְלִין כָּל מְסָאַב׃ ה אֲרֵי הָא אַתְּ מְעַדְּיָא וְתֵלְדִין בַּר וּמְסַפַּר לָא יֶעְבַּר עַל רֵישֵׁיהּ אֲרֵי נְזִירָא דַיְיָ יְהֵי רַבְיָא מִן בִּטְנָא וְהוּא יְשָׁרֵי לְמִפְרַק

שָׁנִים׃ יב וַיָּמָת אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּקָּבֵר
ט' מ"ל בליש' בְּאַיָּלוֹן בְּאֶרֶץ זְבוּלֻן׃
יג וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן
בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי׃ יד וַיְהִי־לוֹ
אַרְבָּעִים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בְּנֵי בָנִים
ב' חס' רֹכְבִים עַל־שִׁבְעִים עֲיָרִם וַיִּשְׁפֹּט
אֶת־יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ טו וַיָּמָת
עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי וַיִּקָּבֵר
בְּפִרְעָתוֹן בְּאֶרֶץ אֶפְרַיִם בְּהַר
ד' כתיב כן הָעֲמָלֵקִי׃ יג א וַיֹּסִיפוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
ב' מן ס"פ מתי' ב וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת
ל' הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא
יָלָדָה׃ ג וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־
הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־
ל' עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃
ל' ד וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן
ל' וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ ה כִּי
ג' הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה
עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה
י"ז הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ

וילדת ג' בקריאה וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. כי הנך הרה וילדת בן ומורה. ויאמר לי הנך הרה: יחל ה' ב' קמצין וג' פתחין וסימ' נמסר בריש סדר מטות:

תולדות אהרן השמרי נא. סוטה ט: ומורה. נזיר סו: והוא יחל. סוטה ט:

(ד) יין ושכר. חמר חד[ת] ... (ה) ומורה. תער שמורה ומשליך את ה... תאכלי כל טמאה ... האסורי[ם] ...

רלבג

ולפי שבזמן נראה מ... שופט ישראל והיה מ... ולא נמצא בשופטים ... שהיה מכית לחם אמ... ז"ל כי אבצן זה בועז ... ואחריו שפט את ישר... הזבולוני ואחריו שפט ... עבדון בן הלל: (א) ... שהכר הוסיפו בני ישר... הרע בעיני ה' והי... אל שהיו פלשתים מו... ארבעים שנה וזה ... התחיל שהוא למוחה ... שמשון כמו שזכרנו א... זה · מהרס הש"י בית ... מקודם עם יפתח והיה ... אשר אחריו שזכרנו ה... מצרים לישראל: (ג) ... היעוד לאשת מנוח ... ותלד בן והוא יחל ל... ישראל מיד פלשתים ... לא היתה הצלה יד ס... ישראל בימי השופט... אבל יעד שהי ע... והוא שהכר והיו יד... יד פלשתים ושמשון יה... מידם ולפי שהיה ... לפני מי שאמר וה... שפקיד שמשון לרד... הנשים וללקות ... הש"י אלידה ומנע... למנעו מזה ולזה ... נזיר אלהים כי ההמ...

מצודת ציון

אחמורים כפוגם קטנים: יג (ד) יין ושכר. ר"ל יין חדש ויין ישן: (ה) ומורה. הוא התער

מצודת דוד

להנקם להם (וספר מגודל הצלחתו שהשיא בחייו כל בניו עם כי רבו) ... ודבר חשיבות הוא זה: יג (א) ארבעים שנה. כמה התחילו קודם ... ונכללו בימיו ובתחלת ימי עלי הכהן: (ב) ואשתו עקרה. ולתוספת ביאור אמר ולא ילדה: (ג) והרית. תהיה הרה: (ד) ועתה. מעתה שמרי עצמך ואל ... כל טמא. כ"א חולין בטהרה ורז"ל אמרו טמא ר"ל דברים האסורים לנזיר: (ה) כי הנך הרה. ר"ל בעבור זה תהיה נשמרת מאלה הדברים כי הנך תהיה

את־ישראל מיד פלשתים: ו ותבא
האשה ותאמר לאישה לאמר איש
האלהים בא אלי ומראהו כמראה ב'
מלאך האלהים נורא מאד ולא ס'
שאלתיהו אי־מזה הוא ואת־שמו ל'. ל'
לא־הגיד לי: ז ויאמר לי הנך הרה ס'
וילדת בן ועתה אל־תשתי ׀ יין ג'
ושכר ואל־תאכלי כל־טמאה כי־
נזיר אלהים יהיה הנער מן־הבטן
עד־יום מותו: ח ויעתר מנוח אל־יהוה ד'
ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר ו' מ"ל בליש'
שלחת יבוא־נא עוד אלינו ויורנו מה־ ל' מ"ל. ג'
נעשה לנער היולד: ט וישמע האלהים ד' מ"ל בליש'
בקול מנוח ויבא מלאך האלהים ס'
עוד אל־האשה והיא יושבת
בשדה ומנוח אישה אין עמה:
י ותמהר האשה ותרץ ותגד לאישה
ותאמר אליו הנה נראה אלי האיש ו' בטע' וקף בכיפר'
אשר־בא ביום אלי: יא ויקם וילך
מנוח אחרי אשתו ויבא אל־האיש
ויאמר לו האתה האיש אשר־דברת ל'
אל־האשה ויאמר אני: יב ויאמר מנוח
עתה יבא דבריך מה־יהיה משפט
הנער ומעשהו: יג ויאמר מלאך ג'
יהוה אל־מנוח מכל אשר־אמרתי
אל־האשה תשמר: יד מכל אשר־יצא ל'
מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל־ ג' לסמי'
תשת וכל־טמאה אל־תאכל כל ל'. כ' בנבי'
אשר־צויתיה תשמר: טו ויאמר מנוח
אל־מלאך יהוה נעצרה־נא אותך ל'. ד' קמץ

ית ישראל מידא דפלשתאי: ו ואתת אתתא ואמרת לבעלה למימר נביא דיי אתא לותי וחזויה כחיזו מלאכא דיי חסין לחדא ולא שאלתיה אי מדין הוא וית שמיה לא חוי לי: ז ואמר לי הא את מעדיא ותלידין בר וכען לא תשתין חמר חדת ועתיק ולא תיכלין כל מסאב ארי נזירא דיי יהי רביא מן בטנא עד יום מותיה: ח וצלי מנוח קדם יי ואמר בבעו יי נביא דיי דשלחתא ייתי כען עוד לותנא וילפיננא מה נעבד לרביא דאתיליד: ט ושמיע קדם יי צלותיה דמנוח ואתא מלאכא דיי עוד לות אתתא והיא יתבא בחקלא ומנוח בעלה לית עמה: י ואוחיאת אתתא ורהטת וחויאת לבעלה ואמרת ליה הא אתחזי לי גברא די אתא ביומא דיכי לותי: יא וקם ואזל מנוח בתר אתתיה ואתא לות גברא ואמר ליה האת גברא די מלילתא עם אתתא ואמר אנא: יב ואמר מנוח כען יתקימון פתגמך מה יהי דחזי לרביא ומה נעביד ליה: יג ואמר מלאכא דיי למנוח מכל דאמרית לאתתא תסתמר: יד מכל דיפוק מגופנא דחמרא לא תיכול וחמר חדת ועתיק לא תשתי וכל מסאב לא תיכול כל די פקידתה תטר: טו ואמר מנוח למלאכא דיי ניחוד

רש"י

...ים למיר: (ח) לנער ... המתיד להוולד: ... אחרי אשתו. אחר עצתה: ... מה יהיה משפט הנער ... מה חזי למעבד ... ומה נעביד ליה: ... נעצרה נא אותך. נאסוף אותך

רלב"ג

...שיל מאד לזה הענין ... כל הרואה סוטה ... יזיר עצמו מן היין ... הסבה בעינה מנע אמו ... יותר הרבה ממנו משתיית ... ושכר והזהיר אותה ... כל טומאה להורות על ... הנער הילוד כי זה ממה ... להנהיגו בקדושה ... עיד זה סבה לשנכו אל ... פרוש מהבלי העולם ... ות הגופניות ולזאת הסב' ... זה שלא יעלה מורה ... אשו להורות על קדושתו ... כלו ממה שירחיק ממנו ... אל הענין המשגל לפי מה ... ועם שזה הענין מבואר ... הגבורה ר"ל גדול השער ... ראוי שלא יעלם ממנו ... חדש בו גבורה נוספת ... הנזירות אשר לא יחייבה ... השער לפי הטבע וזה ... מלאכו שתכף שגולח ... ממנו ולא היה זה כן ... הגבורה מתחייבת ... השער כי הרושם שיש ... השער בגבורה הוא מצד ... האידים העשנים בגוף ... מדרכם שיתהוה מהם ... וזה כי השער כשהגיע ... כלותו לא יגדל ואז יעצרו ... העשניים ההם. תוך ... ותתגבר האדומה בגוף ... מזה רוח גבורה ומי ... דרכו לא תסור הגבורה ... השער כי אם אחר זמן רב

רד"ק

פועלת אמר גם כן לשון פועלת בלידה ואמר בו לשון ופעלת לפי שעתידה ללדת. או יהיה ויולדת מן הדומה למרובע: ומורה לא יעלה על ראשו. הוא התאר וכת"י ומספר: והוא יחל. כי השופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ורז"ל דרשו הוחלה שבועתו של אבימלך. דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי ואז נלחמו בישראל תחלה או אמר יחל להושיע לפי שלא הושיעם תשועה שלימה: (ו) כמראה מלאך האלהים נורא מאד. פי' כי המון בני אדם חושבין כי המלאך גוף וצורתו צורה נוראה: (ח) לנער היולד. כשיהיה יולד והוא תואר כמו והסנה איננו אוכל ונכתב במלת היולד הוי"ו עם הדגש וכן אשר יולד לישראל לשמואל יולד: (י) אשר בא ביום אלי. בזה היום וכן ת"י ביומא דיכי: משפט הנער ומעשהו. דחזי לרביא ומה נעביד ליה: בלחמך

ויאמר לי ח' דסמיכי בקריאה וסימן ויאמר לי הנך הרה וילדת בן. ויאמר לי מי אתה ואומר: ויאמ' לי עבדי. ויאמר לי שלמה בנך. ויאמר לי יתמוך דברי. מדוע פניך רעים. על מה זה אתה מבקש. והשגל יושבת אצלו: מלאך האלהים ח' דסמיכי בקריאה וסימן ויאמר אלי מלאך. ויסע מלאך. קח את הבשר. ומראהו כמראה. וישמע האלהים בקול מנוח. וירגל בעבדך. ואדני חכם כחכמת. כי כמלאך האלהים כן אדני המלך: ויעתר ד' בקריאה וסימן ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו. ויצא משה מעם פרעה דערוב. ויצא מעם פרעה דארבה. ויעתר מנוח אל ה' ויאמר. ונמסר גם בריש סדר תולדות: בי אדני ה' דסמיכי וסי' נמסר בסדר שמות: ומעשהו ג' בקרי' וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו השכילו:

...ות אהרן וילך מנוח. ברכות סא ערובין יח: נעצרה נא. עקידה שער נו:

מצודת דוד

...ותלד בן ותער לא יעלה על ראשו להסיר שערו כי מעת לאתו מן הבטן יהיה ... לשם ה' ולזאת גם בעת ההריון תהיה נשמרת מהדברים האסורים לנזיר: והוא ... יושיע. ר"ל תשועתו תהיה בתחלה ובלא גמר וכן היה כי עם שפעמים ... הכה בפלשתים מ"מ מיד השיב ימינו אחור ולא נלחם עוד בכדי לנלחם ... שאר השופטים כאשר התחילו להכות בהע"ב לא השיבו ידם עד אשר ... אשר תמלא ידם: (ו) איש האלהים, חשבה שנביא היה: נורא מאוד. נורא ... הוא נורא ומאויים כמראה המלאך: אי מזה. מאי זה מקום הוא כי את ... לא הגיד לי כאשר שאלתיו ולזה לא שאלתי למקומו הואיל ואינו מגיד: (ח) אשר שלחת. להנבאות לאשתי: מה נעשה. כי אולי מהצורך לעשות עמו דבר נוסף על שאר ... על היותו מן הבטן: היולד. אשר יולד: (ט) בקול מנוח. ר"ל למלאות שאלתו עם שלא הוצרך שהרי לא הוסיף דבר: (י) ביום. ר"ל ביום הידוע ... (יא) אחרי אשתו. כי היא לבדה ידעה המקום אשר נראה בו האתה. בה"א השאלה: (יב) עתה יבוא דבריך. ר"ל עד הנה הייתי כמסתפק אם יתקיימו דבריך ... עתה הואיל ובאת שנית ע"י תפלתי נראה א"כ שדבר ה' הוא ובודאי יבוא דבריך לזאת אשאלך והודיעני מה יהיה משפט הנער איך להתנהג עמו ומה המעשה ... נעשה לו: (יג) מכל אשר אמרתי וכו'. ר"ל אין משפט הנער להוסיף עליו על שאר נזירות רק ההוספה היא אשר גם האשה אמו תשמר מכל אשר אמרתי: (יד) מכל וכו'. ר"ל וזהו שאמרתי מכל וכו': כל אשר. אין לעשות עוד רק תשמור כל אשר צויתיה:

מצודת ציון

הנער ע"ש שמשליך את השער והוא מל' ירה בים (שמות טו) וכן נאמר בשמואל ומורה לא יעלה (ש"א א): נזיר. ענין הפרשה כמו נזורו אחור (ישעיה א) ע"ש שפירש עצמו מהמאכלי הטומאה: יחל. יתחיל: (ו) לאישה. לבעלה: אי מזה. איה המקום אשר יאמר עליו מזה הוא וכן אי מזה באת (בראשית טז): (ז) הנך. הנה את: (ח) ויעתר. ענין הרבית תפלה וכן ויעתר יצחק (שם כ"ה): בי. ענין בקשה: ויורנו. וילמדנו כמו ויורנו מדרכיו (מיכה ד): (יב) משפט. הנהגה וכן וזה משפטו (ש"א כז): (יד) מגפן היין. לפי שיש גפן שדה כמ"ש וימצא גפן שדה (מ"ב ד) לזה אמר מגפן היין: (טו) נעצרה. נעכבה כמו ואל יעצרכה הגשם מ"א

(טו) בלחמך. במאכלך כי לחם כולל כל המאכל: ואם תעשה עולה. כלומר זה גדי עזים שאתה אומר שתעשה לפני לא אוכל ממנו ואם תרצה אתו ל... ממנו עולה תעשה ובאמרו לה׳ לפי שאותו הדור היו עושים הרע בעיני ה׳ והיו מעלים עולות לאלהים אחרים: (יז) כי לא ידע. טעמו דבק עם נעצ... אותך: (יז) מי שמך. ולא אמר מה כמשפט הלשון שלא לאמר מי אלא על עצם חי מדבר והשם אינו העצם לפי׳ לא יאמר על השם מי אלא מה שמך... ואם נאמר כי לפי שהיה רואהו אמר כי אין למלאך גוף והשם כמו העצם הנה לא ידע מנוח כי היה רואהו עד שעלה. ויש לפרש לפי שהיה בעיני רא... גדול ונכבד והאדם הגדול נודע בשמו למי שלא ראהו והנה השם כמו העצם: כי יבא דברך וכבדנוך. וכתוב דבריך ואחד הוא על הענין ופירושו כתרגומו ארי יתקיימון פתגמך וניקרינך: (יח) פלאי. בהעלם האל״ף והיו״ד לינחם ואם היתה האל״ף נראית היה על משקל עברי ופירושו מכוסה ונעלם שלא תוכל לדעתו וי״ת והוא מפרש וכן תרגום כי יפליא ארי יפריש וענינו מופרש ומובדל מדעתך אותו: (יט) ויעל על הצור. הכין הפתיל ומה שהעלה מנוח עולה על הצור לה׳ בשעת איסור הבמות שכל זמן שהיה אהל מועד בשילה נאסרו הבמות ארז״ל הוראת שעה היתה כי הנה המלאך אמר לו ואם תעלה עולה לה׳ תעלנה: ומפליא לעשות. המלאך היה מפליא לעשות בהוציאו האש מן הצור ואכול הגדי והמנחה וכשהאש גדל והעלה להב עלה מלאך ה׳ כלומר נסתלק מעליהם בלהב: (כ) בעלות הלהב מעל המזבח. בבי״ת: (כא) ולא יסף עוד. שלא נראה להם פעם אחרת עוד וטעם אז ידע מנוח דבק עם ויעל מלאך ה׳ בלהב המזבח ולא עם ולא יסף או יהיה פי׳ ולא יסף כלו׳ כשראה שנסתלק מעיניו ידע כי מלאך ה׳ היה ויש לפרשו דבק עם ולא יסף ויהי פי׳ ולא יסף להראה על המראה ההיא בעצמה כלומר עלה בלהב המזבח ולא נראה להם עוד אז ידע כי מלאך הוא שהלך מעיניהם ולא ראוהו עוד במרא׳ ההיא: להראה. בחולם וכן להראה בשילה כמו שבא בשלמי׳ הנחון תנתן: (כה) ותחל רוח ה׳ לפעמו. ת״י ושריאת רוח

וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים׃ טז וַיֹּאמֶר
מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי [ל׳]
לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה [נ׳]
לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־ [ל׳]
מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ יז וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־
מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דבריך [דברך קרי ה׳]
וְכִבַּדְנוּךָ׃ יח וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה
לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא פֶלִאי׃ [פלי ק׳]
יט וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־ [ב׳ ויפלא יהוד׳]
הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה
וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ [ל׳. וד׳ חס׳ בלים׳]
רֹאִים׃ כ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל [ה׳]
הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה [י״א]
בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים [ב׳]
וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה׃ כא וְלֹא־יָסַף
עוֹד מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ [ב׳]
וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ
יְהוָה הוּא׃ כב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ
מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ׃ [ב׳]
כג וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה
לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה
וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה [ב׳ קמ׳ הראנו]
וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת׃ כד וַתֵּלֶד [ל׳. ל׳]
הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן [י׳]
וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃ כה וַתָּחֶל
רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין [ל׳]
צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל׃

כְּעַן יָתָךְ וְנַעְבֵּיד קֳדָמָךְ
גַּדְיָא בַּר עִזֵּי׃ טז וַאֲמַר
מַלְאָכָא דַייָ לְמָנוֹחַ אִם
תַּחֲדִינַנִי לָא אֵיכוֹל בְּלַחְמָךְ
וְאִם תַּעְבֵּד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ
תַּסְקִינַהּ אֲרֵי לָא יְדַע מָנוֹחַ
אֲרֵי מַלְאָכָא דַייָ הוּא׃
יז וַאֲמַר מָנוֹחַ לְמַלְאָכָא דַייָ
מַה שְׁמָךְ אֲרֵי יִתְקַיְּמוּן
פִּתְגָּמָךְ וּנְיַקְרִינָךְ׃ יח וַאֲמַר
לֵיהּ מַלְאָכָא דַייָ לְמָא דְנַן
אַתְּ שָׁאֵיל לִשְׁמִי וְהוּא
מְפָרַשׁ׃ יט וּנְסֵיב מָנוֹחַ יַת
גַּדְיָא בַּר עִזֵּי וְיַת תִּקְרוּבְתָּא
וְאַסִּיק עַל טִינָרָא קֳדָם יְיָ
וּמַפְרַשׁ לְמֶעְבַּד וּמָנוֹחַ
וְאִתְּתֵיהּ חָזַן׃ כ וַהֲוָה
בְּמֵיסַק שַׁלְהוֹבִיתָא מֵעִלָּוֵי
מַדְבְּחָא לְצֵית שְׁמַיָּא וּסְלֵיק
מַלְאָכָא דַייָ בְּשַׁלְהוֹבִית
מַדְבְּחָא וּמָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ חָזַן
וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן עַל אַרְעָא׃
כא וְלָא אוֹסֵיף עוֹד מַלְאָכָא דַייָ
לְאִתְחֲזָאָה לְמָנוֹחַ וּלְאִתְּתֵיהּ
בְּכֵן יְדַע מָנוֹחַ אֲרֵי מַלְאָכָא
דַייָ הוּא׃ כב וַאֲמַר מָנוֹחַ
לְאִתְּתֵיהּ מֵמַת נְמוּת אֲרֵי
מַלְאָכָא דַייָ חֲזֵינָא׃
כג וַאֲמַרַת לֵיהּ אִתְּתֵיהּ אִלּוּ
רַעֲוָא קֳדָם יְיָ דִּנְמוּת לָא
קַבֵּיל מִנָּנָא עֲלָתָא וּמִנְחָתָא
וְלָא אַחֲזִינָנָא יַת כָּל אִלֵּין
וּכְעִידָּן פּוֹן לָא אַשְׁמְעִינָנָא
כַּהֲדָא׃ כד וִילֵידַת אִתְּתָא
בַּר וּקְרַת יַת שְׁמֵיהּ
שִׁמְשׁוֹן וּרְבָא רַבְיָא וּבָרְכֵיהּ יְיָ׃ כה וּשְׁרִיאַת רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ לְתַקָּפוּתֵיהּ בְּמַשְׁרִיַת דָּן בֵּין צָר...

רשי

...אותך אל הבית: (יז)... דבריך. אם יבא לנו... דבר מאתך שנודע... שמך וכבדנוך וניק... שתשלח לנו: (יח) וה[וא]... מכוסה תמיד הוא... ואין ידוע למה משתנ[ה]... (כג) וכעת. הזאת... השמיענו כזאת... משמיענו בשורה זו אי... אנו למות: (כה)... לבי...

רלבג

רב ומעט מעט: (טו)... המלאך שדבר אל... אשתו היה נגלה ב... אין מדרך הנבואה שי... לשנים בזה האופן ב... המקום והנה אחשוב... היה שנחם והנה... לאכול מגדי העזים... רצה לאכול מהבשר... שהביא אל פניו גדעון... יותר בלב מנוח ואשת[ו]... מלאך ה׳ כדי שיהי[ו]... מכל מה שאמר להם:... עלה המלאך בלהב... כמו הענין במה שעש[ה]... מענין האש שאכל הבש[ר]... והלך מעיניו או מלא[ך]... לזאת הסבה לא רצ[ה]... לגלות שמו כי אז... מאמינים מאד בנב[ואה]... דבר ה׳ יקר אז ולכ[ן]... האמנה בדבריו העליו[נים]... הוא: (כב) והנה ה... תהמות מנוח ואשתו... מלאך ה׳ לסבה א... בזה הענין בגדעון:... רוח ה׳ לפעמו. ר... החלה רוח גבורה... מאת הש״י לפעמו ו... היה חושב להלחם ע[ם]... ופעם חושב להמ... כפעמון זה שמכה אי... ונתחכ...

מצודת ציון

(מ״א י״ח): (יז) מי שמך. כמו מה שמך: (יח) פלאי. מכוסה ונעלם כמו כי יפלא (דברים יז): (כ) בלהב. שלהבת: (כג) לו. אם כמו לו החייתם (לעיל ח): (כה) ותחל. מל׳ התחלה: לפעמו. ענין

ומפלא פליא׳ ד׳ חס׳ יודי״ן בליש׳ וסי׳ כי יפליא נדר בערכך, כי יפלא לנדר נדר בערכך נפשות, כי יפלא לנדר נדר נזי[ר]... לעשות ומנוח ואשתו, הפלא עצה הגדיל תושיה, וגמס׳ גם בסדר נשוא: ואת המנחה ח׳ בסדר פקודי:

תולדות אהרן ואם תעשה עולה. עקרים מב כח: מלאך ה׳. עקדה שער נו: והוא פלאי. עקרים מב כח: על הצור. עקדה שער נו: ונכיס קח: ויגדל הנער. סוטה ד (סוטה יז): לפעמו. סוטה ט (סוטה יז):

מצודת דוד

(טז) אם תעצרני. אף אם תעצרני לא אוכל ור״ל אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי הנה לא אוכל ואם כונתך לעצרני עד שתעשה עולה כלא לה׳ תעלנה ומה לעצור אותי: כי לא ידע. כי אם ידע בודאי לא היה דעתו להאכיל למלאך ולא היה אם כן מהצורך לומר לו לא אוכל בלחמך: (יז) כי יבוא דבריך. כאשר יתקיימו דבריך נעשה לך כבוד לזה הודיענו מה שמך לדעת את מי נכבד כי פן לא נכירך אז: (יח) למה זה וכו׳. ר״ל אין רצוני בכבוד וא״כ למה זה תשאל: והוא פלאי. ועוד שהוא מכוסה ונעלם ואין לגלותו: (יט) לה׳. להיות עולה לה׳: ומפליא לעשות. המלאך עשה פלאים להוציא האש מן הצור: רואים. מסתכלים במעשיו: (כ) השמימה. למעלה לצד השמים: רואים. כשעלה... (כא) ולא יסף עוד. משעלה בלהב לא היה עוד נראה להם: אז. ... זאת הבין מנוח שמלאך היה: (כב) אלהים. מלאך אלהים: (כג) לא לקח... מקבלם ברצון לשהאש תאכלם ולא היה מראה לנו את כל אלה הנפלא[ות]... המלאך להוציא האש: וכעת. ר״ל ואם היא כאותו העת שאמרת ר״ל ... לא היה א״כ השמיענו הבשורה ההיא כי איך תתקיים אם נמות מהרה: (כה)... רוח ה׳ לפעמו. רוח גבורה מה׳ התחילה לפו[עמו]...

רשי

...לפעמים: (ד) כי תואנה הוא מבקש. עלילה להתגרות בהם: ...אשה. על האשה דבר לקרוביה כן תרגם יונתן: (ח) עדת דבורים. ...יותא כניסת דבורים: (ט) וירדהו. לשון הבדלת דיבוק של כל דבר ...ן לענין פת הנדבקת בתנור נקראת הבדלתו רדיי' הרודה פת מן ...ודה את כוורתו על ...ן עשוי על ידי חלות ...כך בדופני הכלי בכל ...ן אל דופן כמדת ...י וכן תרגם יונתן וירדהו

רלבג

...כם למצוא תואנה כדי שיוכל להכותם ...לקחת אשה מפלשתים ...האוסן חשב שישיג ...הנה אמרו ז"ל שהוא ...אלה כי חלילה למי ...שפט ישראל שיתגאל ...פלשתים ויהיה עובר ...שהזהירה התורה ...בם כ"ש הוא שהיה ...ים: (ו) וכבר ספר ...גבורת שמשון שאלה ...גבורה מאת ה' עד ...שיר האריות השואג ...כשסע הגדי ומאומה ... ואחר שנה מהעת ...היתה האשה הזאת לשמשון

רדק

רוח גבורה מן קדם ה' לתקפיתיה. כלומר הגבורה והכח שהיה לו במחנה דן החל לו והוא המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול ושם החל לו הכח מאת ה' אולי היה לו שם דבר עם אויבים ונלחם והכתוב לא ספר ויהיה פירוש לפעמו לחזקו הסך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו ותתפעם וכבר כתבתי בו פירושים אחרים בספר מכלל בשרש פעם אבל זה הפירוש הוא הנכון בעיני ובדברי רז"ל כי פירוש לפעמו מענין פעמון שהיתה רוח נבואה מקשקשת לפניו כזוג ופירוש רוח ה' נבואתו של יעקב אבינו החלה אז שאמר יהי דן נחש עלי דרך: (א) וירד שמשון תמנתה. וכתיב ביהודה הנה חמיך עולה תמנתה ויש מרז"ל שאמרו שני תמנות היו ומהם אמרו חדא תמנת היא דאתי מהאי גיסא עלייה דאתי מהאי גיסא ירידה ודרך דרש יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה: (ד) תאנה. עלילה כתרגומו תוסקפא ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכן האלהים אנה לידו לשון עלילה וסבה: (ה) כפיר אריות. סמיכתו כסמיכת גדי עזים והכפיר גדול מגור והאריה גדול מהכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו: לקראתו. אולי הוא הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו ואמו לא ראוהו וזהו שאמר ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה: (ו) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה': וישסעהו. תרגומו והדמיה כמה דמהדמין גדיא וכן בארמית הדמין יתעבדון ענין חתיכת הדבר לשנים וכן ושסע אותו בכנפיו לפיכך היה צריך לפרש ולא יבדיל: (ז) וידבר לאשה. בעבור האשה שיתנוה לו או דבר עם האשה עצמה שתנשא לו. (ט) וירדהו. תרגומו ונסחי' מן בית גאים יסח ה' ענין נתילת הדבר ממקומו וכן והכהנים ירדו על ידיהם וכענין הזה הרדיה בדברי רז"ל

שופטים יד

יד א וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה וַיַּרְא
אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים׃
ב וַיַּעַל וַיַּגֵּד לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר
אִשָּׁה רָאִיתִי בְתִמְנָתָה מִבְּנוֹת
פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה קְחוּ־אוֹתָהּ לִי
לְאִשָּׁה׃ ג וַיֹּאמֶר לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
הַאֵין בִּבְנוֹת אַחֶיךָ וּבְכָל־עַמִּי אִשָּׁה ב' לרחות
כִּי־אַתָּה הוֹלֵךְ לָקַחַת אִשָּׁה ב'. מ"ל בספ'
מִפְּלִשְׁתִּים הָעֲרֵלִים וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן
אֶל־אָבִיו אוֹתָהּ קַח־לִי כִּי־הִיא
יָשְׁרָה בְעֵינָי׃ ד וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ ב'. ט'. ב'
כִּי מֵיְהוָה הִיא כִּי־תֹאֲנָה הוּא־מְבַקֵּשׁ ל'
מִפְּלִשְׁתִּים וּבָעֵת הַהִיא פְּלִשְׁתִּים ק'
מֹשְׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל׃
ה וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְאָבִיו וְאִמּוֹ תִּמְנָתָה ב'
וַיָּבֹאוּ עַד־כַּרְמֵי תִמְנָתָה וְהִנֵּה כְּפִיר
אֲרָיוֹת שֹׁאֵג לִקְרָאתוֹ׃ ו וַתִּצְלַח עָלָיו
רוּחַ יְהוָה וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הַגְּדִי ל'. ל'
וּמְאוּמָה אֵין בְּיָדוֹ וְלֹא הִגִּיד לְאָבִיו ב'
וּלְאִמּוֹ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ז וַיֵּרֶד וַיְדַבֵּר
לָאִשָּׁה וַתִּישַׁר בְּעֵינֵי שִׁמְשׁוֹן׃ ה'
ח וַיָּשָׁב מִיָּמִים לְקַחְתָּהּ וַיָּסַר לִרְאוֹת
אֵת מַפֶּלֶת הָאַרְיֵה וְהִנֵּה עֲדַת דְּבוֹרִים ל' וג' חס' בליש'
בִּגְוִיַּת הָאַרְיֵה וּדְבָשׁ׃ ט וַיִּרְדֵּהוּ אֶל־ ל'. ל'
כַּפָּיו וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְאָכֹל וַיֵּלֶךְ אֶל־
אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם וַיֹּאכֵלוּ
וְלֹא־הִגִּיד לָהֶם כִּי מִגְּוִיַּת הָאַרְיֵה רָדָה ל'

תרגום

אשתאול: א ונחת שמשון
לתמנת וחזא איתתא
בתמנת מבנת פלשתאי:
ב וסליק וחוי לאבוהי
ולאמיה ואמר איתתא
חזיתי בתמנת מבנת
פלשתאי וכען סבו יתה
לי לאתו: ג ואמרו ליה
אבוהי ואמיה הא לית
בבנת אחך ובכל עמי
איתתא דאת אזיל למיסב
איתתא מפלשתאי ערלאי
ואמר שמשון לאבוהי יתה
סב לי ארי היא כשרת
בעיני: ד ואבוהי ואמיה
לא ידעין ארי מן קדם יי
הוא ארי תוסקפא הוא בעי
לאתגראה בפלשתאי
ובעידנא ההיא פלשתאי
שלטין בישראל: ה ונחת
שמשון ואבוהי ואמיה
לתמנת ואתו עד כרמי
תמנת והא אריא בר אריון
נהים לקדמותיה: ו ושרת
עלוהי רוח גבורא מן קדם
יי והדמיה כמא דמהדמין
גדיא ומדעם לית בידיה
ולא חוי לאבוהי ולאמיה
ית דעבד: ז ונחת ושאיל
באתתא וכשרת בעיני
שמשון: ח ותב לזמן יומין
למסבה וסר למחזי ית
פגרא דאריא והא קינא
דדבריתא בפגרא דאריא
וביה דובשא: ט ונסחיה
...ואזל מיזל ואכיל ואזל לות אבוהי ולות אמיה ויהב להון ואכלו ולא חוי להון ארי מפגרא

...' בקריא' וסי' ואביו ...הדבר. ואביו קרא לו ...ויותר הוא לבדו ראמו ...איש אמו ואביו תיראו ...תי. ואביו ואמו לא ...רד שמשון ואביו ואמו ...בן אשה אלמנה הוא. ...מבנות דן. איש ואביו ...הנערה. ונמסר גם ...שלח: דברים ג' חס' ...ריאה וסי' וירדפו אתכם ...נשנה הדברים. סבוני ...עכו כאש קוצים. והנה ...ת דברים. אנ"ך:

...אהרן וירד שמשון: סוטה ט י (סוטה ...תה קח לי. ברכות יב: ...י. נזיר נג. סוטה ט ...: ואביו ואמו. מ"ק יח (סוטה י"ו): כרמי תמנתה. ...): וישסעהו. זבחים סח:

מצודת דוד

...במחנה דן להראות בה גבורות ונפלאות: בין צרעה. מחנה דן היתה ...ין צרעה וכו' (והם אלו שהיו בנחלת יהודה): יד (ב) קחו אותה וכו'. ...טרם לקחה לשיהיה לו בה קדושין: (ד) מה' היא. ה' נתן זאת בלבו: כי ...כי בדבר זה יהיה הוא מבקש מפלשתים עלילה להרוג בהם: מושלים ...ואם הכה בהם בלא עלילה היו הפלשתים חושבים שבני ישראל השיתוהו ...ים מהם משא"כ ע"י עליל' כי אז יאמרו שמדעתו עשה: (ה) לקראתו. ...בדו: (ו) כשסע הגדי. ר"ל בקלות כמו שקורעין את הגדי: ומאומה ...לא היה בידו דבר מה מכלי זיין להעזר בו: ולא הגיד. על כי לא היה נחשב בעיניו לגודל גבורה להתהלל בדבר: (ז) וידבר לאשה. שמשון עצמו דבר ...יר בה אם הי' משכלת: ותישר בעיני שמשון. גם בזה כי מלא בה חכמה: (ח) וישב. כי מתחלה עשה רק שדוכין וחזר לבית אביו ואחר זמן שב לקחתה: ...ודבש. מן הדבורים היה בה הדבש: (ט) וירדהו. מגוית האריה רדה הדבש אל כפיו: הלוך ואכל. בעת

מצודת ציון

ענין לעדה והלוך כמו פעמי מרכבותיו (לעיל ה): במחנה דן. שם מקום: יד (ג) האין. וכי אין: ישרה. מל' ישר וטוב: (ד) תואנה. עלילה כמו מתאנה הוא לי (מ"ב ה'): (ה) כפיר אריות. ארי בחור: (ו) ותצלח. ועברה כמו ולצלו הירדן (ש"ב י"ט): וישסעהו. ענין קריע' לשנים כמו ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א'): (ז) ותישר. מל' יושר: (ח) מימים. מסוף ימים ולא פי' כמה או ימי' ר"ל שנה: ויסר. סר ממקום מהלכו: מפלת. נבלת הארי במקום מפלתו: עדת דבורי'. אסיפת דבורים ואמר עדת בלשון שאלה וכן הספנים עם לא עצום (משלי ל'): בגוית. בגוף כמו גוית שאול (ש"א ל"א): (ט) וירדהו. ענין הלקיחה ממקום

רדק

רו"ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק שם בתנור ואמר אף הרודה ונותן לסל הסל מגרסן לחלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת מרדה כאמרם כשירדה לא ירדה במרדה אלא בסכין: (י) אל האשה. כתרגומו על עיסק איתתא: ואמר וירד אביהו והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו נראה כי אביו נכנס לעיר תחילה על ענין האשה שהכין עצמה לנשואין: (יא) ויקחו שלשים מרעים. כמו ויקח קרח כלומר כל אחד לקח חבירו ונתקבצו ומ"ם כראותם על המרעים שזכר אחר כן וכמוהו ותראהו את הילד והדומים לו שכתבנו בספר מכלול: (יב) סדינים. הם יריעות של פשתן שהאדם שוכב בהם בלילה או מתעטף בהם ביום וי"ת סדינין ותרגם בשני חריטין בתרי סדינין: (טו) ביום השביעי. יום השבת היה יום רביעי לימי המשתה ופי' ותבך עליו שבעת ימים השלמת שבעת ימים מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה בוכה בכל יום ומצרת בו שיגיד לה החידה ויש לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשתה והם כשראו שלא יכול להגיד החידה בשלשת הימים נואשו מהגידה והניחו עד יום השביעי וביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופירוש ותבך עליו שבעת הימים היא מעצמה בכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רצה להגיד לה וביום השביעי הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה: הלירשנו. היו"ד מעמדת בגעיא במקצת הספרים ופירוש הפסוק הלירש אותנו קראתם לנו כדי שתקחו ממונינו ואם לא בעבור מה קראתם. לנו שאנחנו רואים שתרצו לקחת ממונינו על ידי החידה וי"ת הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא תרגם הלא כמו הלום: (יח) החרסה. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח והה"א נוספת כמו ההדרה הטעם שאם בא השמש ביום השביעי

תרגום

דאריא נסיב דובשא: י ונחת אבוהי על עיסק אתתא ועבד תמן שמשון משתיא ארי כן עבדין עולמיא: יא והוה כד חזו יתיה ודברו תלתין חברין והוו עמיה: יב ואמר להון שמשון איחוד כען לכון חודיתא אם חואה תחוון יתה לי שבעת יומי משתיא ותשכחון ואתן לכון תלתין פלדסין ותלתין אצטלון דלבושא: יג ואם לא תוכלון לחואה לי ותתנון אתון לי תלתין פלדסין ותלתין אצטלון דלבושא ואמרו ליה חוד חידתך ונשמעינה: יד ואמר להון מאכלא נפק מיכלא ומתקיפא נפק חוליא ולא יכילו לחואה חודיתא תלתא יומין: טו והוה ביומא שביעאה ואמרו לאתת שמשון שדלי ית בעליך ויחוי לנא ית חודיתא דלמא נוקיד יתיך וית בית אבוך בנורא הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא: טז ובכת אתת שמשון עלוהי ואמרת לחוד שנאתני ולא רחמתני חודתא חדתא לבני עמי ולי לא חויתא ואמר לה הא לאבא ולאמא לא חויתי וליך אחוי: יז ובכת עלוהי שבעא יומיא דהוה להון משתיא והוה ביומא שביעאה וחוי לה ארי דחקתיה וחויאת חודיתא לבני עמה: יח ואמרו ליה אנשי קרתא ביומא שביעאה עד לא מעל שמשא מה חלי מדובשא

שופטים יד

הַדְּבָשׁ׃ י וַיֵּרֶד אָבִיהוּ אֶל־הָאִשָּׁה
וַיַּעַשׂ שָׁם שִׁמְשׁוֹן מִשְׁתֶּה כִּי כֵּן יַעֲשׂוּ
הַבַּחוּרִים׃ יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם אוֹתוֹ
וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים מֵרֵעִים וַיִּהְיוּ אִתּוֹ׃
יב וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן אָחוּדָה־נָּא לָכֶם
חִידָה אִם־הַגֵּד תַּגִּידוּ אוֹתָהּ לִי
שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וּמְצָאתֶם וְנָתַתִּי
לָכֶם שְׁלֹשִׁים סְדִינִים וּשְׁלֹשִׁים
חֲלִפֹת בְּגָדִים׃ יג וְאִם־לֹא תוּכְלוּ
לְהַגִּיד לִי וּנְתַתֶּם אַתֶּם לִי שְׁלֹשִׁים
סְדִינִים וּשְׁלֹשִׁים חֲלִיפוֹת בְּגָדִים
וַיֹּאמְרוּ לוֹ חוּדָה חִידָתְךָ וְנִשְׁמָעֶנָּה׃
יד וַיֹּאמֶר לָהֶם מֵהָאֹכֵל יָצָא מַאֲכָל וּמֵעַז
יָצָא מָתוֹק וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד הַחִידָה
שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ טו וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיֹּאמְרוּ לְאֵשֶׁת־שִׁמְשׁוֹן פַּתִּי אֶת־
אִישֵׁךְ וְיַגֶּד־לָנוּ אֶת־הַחִידָה פֶּן־
נִשְׂרֹף אוֹתָךְ וְאֶת־בֵּית אָבִיךְ בָּאֵשׁ
הַלְיָרְשֵׁנוּ קְרָאתֶם לָנוּ הֲלֹא׃ טז וַתֵּבְךְּ
אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק־
שְׂנֵאתַנִי וְלֹא אֲהַבְתָּנִי הַחִידָה חַדְתָּ
לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לֹא הִגַּדְתָּה וַיֹּאמֶר
לָהּ הִנֵּה לְאָבִי וּלְאִמִּי לֹא הִגַּדְתִּי וְלָךְ
אַגִּיד׃ יז וַתֵּבְךְּ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים
אֲשֶׁר־הָיָה לָהֶם הַמִּשְׁתֶּה וַיְהִי בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וַיַּגֶּד־לָהּ כִּי הֱצִיקַתְהוּ וַתַּגֵּד
הַחִידָה לִבְנֵי עַמָּהּ׃ יח וַיֹּאמְרוּ לוֹ
אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּטֶרֶם
יָבֹא הַחַרְסָה מַה־מָּתוֹק מִדְּבַשׁ וּמֶה

ב' חס' דחס' וחמס חלפת

רשי

וירדהו ונסחיה: (י) וירד אביהו אל האשה. על עיסקי
(יא) מרעים. חברים לשושבינות: (טו) ויהי ביום השביעי. לימות
שבועי למשתה והוא רביעי לימי המשתה: הלירשנו קראתם ל
תרגם יונתן הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא: (יז) שבעת
הנותרים משבעת הימי
ואילך: (יח) בט
החרסה. לפני שקיעת
שמדיון היה להם
הערב: חרסה בענ

רלבג

לשמשון לאשה שב
אותה לו לאשה ודמה
שנים עשר חדש ל
עצמה: (יז) ויגד
הציקתהו. אפשר שיה
בזה שמרוב השתדלות
באלה אותו והציקתה
יבול הליל שלא יגיד
או יהיה הציקתהו נ
כי כשהיה תובע או
מונעת ממנו בעת
תקפו וכאשר לא יכו
זה הגיד לה את ה
שבטרם יבא השמש
נשלם לאנשי העיר ע
החידה: (יח) לולי
בעגלתי. אמר זה ל
כי אשת שמשון גו
החידה ולולי זה ל
או אמר זה להורות
חושד אשתו שזנתה
מהם ולזה גלתה לו ע
וכו

אישך ו' בקריא'
האשה אמר הרבה ארב
והרוגך. אם לא שנ
תחת אישך. ואת כי
אישך ב' בפסוק. פתי
אחרי מות אישך. ותח
לאישך: ויגד ד' רפין
את אישך; ויגד לנו ד
ויגד לך תעלמות חכ
השמים ויגד לך:
בקריאה וסי' ותבך א
עליו. ויחר לשאול
אני עבדך ולצדוק ה
הכסף ולי הזהב אמר
ולי מנשה קדמאה ד
מה יקרו רעיך. ת'
יהושיע. ולי הדברי

תולדות אהרן מהא
מאכל

מצודת ציון

ממקום דבוקו וכן רדנו לא נשוב (ירמיה ב') ובדרז"ל רדיית הפת (שבת קי"ז): (יא) מרעים. חברים ושושבינים: (יב) אחודה. ענין דבר הסתום שקשה לדעתו: סדינים. שם מלבוש מה: חליפות בגדים. יקראו כן כי דרך להחליפם בכל פעם: (טו) ויגד לנו. ר"ל לצרכינו: (יז) הציקתהו. ענין צרה ודחק כמו מצוק צוקה (ישעיה ח'): (יח) יבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): החרסה. השמש כמו מלמעלה החרס (לעיל ח'):
לולא

מצודת דוד

בעת ההלוך היה אוכל: (י) וירד אביהו. מתחלה ירד אביו להכין צרכ[י] כי שמשון עשה שם המשתה משלו כי כן דרך הבחורים לעשות המשת[ה] בעת הנשואים ולזה ירד אביו בתחלה להכין הכל: (יא) כראותם. כאשר [ראו] את שמשון בא אחר אביו: ויהיו אתו. לדבר עמו ולשמחו: (י[ב]) כו'. אשאל אתכם חידה ואם תגידו ביאור החידה במשך ימי המשתה:
ר"ל אם תבינו לאמיתת הדבר: (יג) חודה. ר"ל אמור החידה ולתוספת ביאור אמרו חידתך: (יד) מהאוכל. מהדבר האוכל זולתו יצא דבר מאכל ומדבר חז[ק] מתוק: (טו) ביום השביעי. לא לימי המשתה אלא על יום השבת יאמר והיה רביעי לימי המשתה ובעבור כי בשבת לא החמיד שמשון לשבת עמהם אלא מ[...] אל האשה: ויגד לנו. ר"ל לך יגיד לצרכינו כי תשוקי ותגיד לנו: הלירשנו. וכי לרשת אותנו קראת לנו על המשתה בימיה: הלא. כי לא לרשת ור"ל הקרי[את] לשמוח ולא לרשת ועתה ראינו שהכונה היתה לרשת: (טז) לא הגדתה. הביאור מן החידה: (יז) שבעת הימים. ר"ל עד כלות שבעת הימים: אשר היה להם המשתה[...] הדרך לשמוח בהן והיא בכתה: כי הציקתהו. היתה דוחקת אותו מאוד ומנעה עצמה ממנו וכדומה: (יח) בטרם יבוא החרסה. בעוד לא עבר יום השביעי

עַז מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם ג' וסע
בְּעֶגְלָתִי לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי: יט וַתִּצְלַח
עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַיֵּרֶד אַשְׁקְלוֹן וַיַּךְ
מֵהֶם | שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת־
חֲלִיצוֹתָם וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת לְמַגִּידֵי ל'. ל' ומ"ל
הַחִידָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַיַּעַל בֵּית אָבִיהוּ: ו'
כ וַתְּהִי אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר
רֵעָה לוֹ: טו א וַיְהִי מִיָּמִים ל'. ד'
בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־
אִשְׁתּוֹ בִּגְדִי עִזִּים וַיֹּאמֶר אָבֹאָה אֶל־ ל' חס'
אִשְׁתִּי הֶחָדְרָה וְלֹא־נְתָנוֹ אָבִיהָ ו'
לָבוֹא: ב וַיֹּאמֶר אָבִיהָ אָמֹר אָמַרְתִּי כִּי־ ג' חס'
שָׂנֹא שְׂנֵאתָהּ וָאֶתְּנֶנָּה לְמֵרֵעֶךָ הֲלֹא
אֲחוֹתָהּ הַקְּטַנָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי־נָא
לְךָ תַּחְתֶּיהָ: ג וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן
נִקֵּיתִי הַפַּעַם מִפְּלִשְׁתִּים כִּי־עֹשֶׂה
אֲנִי עִמָּם רָעָה: ד וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן
וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת שׁוּעָלִים וַיִּקַּח כ' מ"ל
לַפִּדִים וַיֶּפֶן זָנָב אֶל־זָנָב וַיָּשֶׂם ל'
לַפִּיד אֶחָד בֵּין־שְׁנֵי הַזְּנָבוֹת בַּתָּוֶךְ: ל'. ה'
ה וַיַּבְעֶר־אֵשׁ בַּלַּפִּידִים וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת ה' כ"כ וסקרא לפדים. ל'
פְּלִשְׁתִּים וַיַּבְעֵר מִגָּדִישׁ וְעַד־קָמָה
וְעַד־כֶּרֶם זָיִת: ו וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים ל'
מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ שִׁמְשׁוֹן חֲתַן ד' וק' וחתן
הַתִּמְנִי כִּי לָקַח אֶת־אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָהּ

ומה תקיף מאריא ואמר להון אילולפון בדקתון באתתי לא אשכחתון חודתי: יט ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי ונחת לאשקלון וקטל מנהון תלתין גברא ונסיב ית זרזהון ויהב אצטלויא לדחויאו חודיתא ותקיף רוגזיה וסליק לבית אבוהי: כ והות אתת שמשון לדחבריה דהוה שושביניה: א והוה לזמן יומין ביומי חצד חטין ואדכר שמשון ית אתתיה בגדיא בר עזי ואמר איעול לות אתתי לאדרון בית משכבא ולא שבקיה אבוהא למיעל: ב ואמר אבוהא מימר אמרית ארי מסנא סניתה ויהביתה לחברך הלא אחתה זערתא שפירא מנה תהי כען לך חלופא: ג ואמר להון שמשון זכאי אנא זמנא הדא מפלשתאי ארי עביד אנא עמהון בישא: ד ואזל שמשון ואחד תלת מאה תעלין ונסיב בעוריא וקטר דנבא בריש דנבא ושוי בעורא חד בין תרין דנביא במציען: ה ואדליק אשתא בעוריא ושלח בקמת פלשתאי ואדליק מגדישיא ועד כרמיא ועד זיתא: ו ואמרו פלשתאי מן עבד דא ואמרו שמשון חתניה דתמני ארי נסיב ית אתתיה ויהבה לחבריה

רש"י

...פון בדקתן באתתי: (יט) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה': ... מלבושים שחלץ מעליהן: (כ) למרעהו. לאחד משושביניו נתנה: ... הפעם. בדין אעשה להם הרעה: (ד) ויפן. את הזנבות זנב אל זנב. ... הוא עצמו פנה. ויפן משמע הפנה את אחרים וכן שימוש כל תיבה ... בה"א וירב הפעם ... יהודה תאניה ואניה ... אל אדמתו הגלה ויגל ... את ישראל אשורה ... (ו) חתן התמני. חתן הפלשתי

רד"ק

השביעי טרם הגידה החידה היו לוקחים לו ל' סדינים כי כבר שלמו שבעת הימים לפיכך דחקו להגיד בטרם בא השמש: חרשתם. בעגלתי. ע"ד משל כלו' שחקרו הרבה באשתו וכן חרשתם רשע על דרך משל והמסרה אמרה בתרי לישני: (יט) ויך מהם שלשים איש. קבלו רבותינו ז"ל כי מותר היה לו ליטמא למתים אף על פי שהיה נזיר כי המלאך אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נדר הוא עצמו בנזיר ודברים שאמר לו המלאך בפירוש היו אסורים לו יין ותגלח' לפיכך היה מכה בפלשתים ומפשיטם אחר כן שנאמר ויך ויקח ולולי קבלתם הייתי יכולין לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או בזולת' ולא היה נוגע בהם כמו שהכה אותם בלחי החמור שהיה משליך אותה עליהם והורג אותם בה או אפילו היה נוגע בם טרם מותם היה מסלק ידו מהם כי לא ימות האדם תכף מהכאה ואע"פ שהוכה מכת מות ג"כ ויקח את חליצותם טרם מותם או אפי' אחר מותם צוה לפלשתי אחד להפשיטם. או נוכל לומר כי היה נזהר מלהטמא למת אלא במקום מצוה והמלחמה בפלשתי' מצוה היתה להלחם בהם ולהושיע את ישראל מידם ומה' היה הכל כמו שכתוב כי מה' הוא והנה קבלו רבו' ז"ל כי נזיר מטמא למת מצוה: חליצותם. בגדיהם וכלי זיינם ובדמיה' נתן החליפות למגידי החידה גם כן הסדינים אף על פי שלא זכרם או החליפות לבד כי די היה להם אחר שבמרמה לקחום ממנו: (כ) למרעהו אשר רעה לו. כתרגומו לחבריה דהוה שושביניה: אשר רעה לו. שלקח אותו שמשון לריע: (ג) נקיתי הפעם. הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין אעשה עמם רעה: (ד) שועלים. למה שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק הלפי' בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם ורז"ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתם והיא שבועת אבימלך לאברהם: ויפן זנב אל זנב. מבניין הפעיל כי הוא בשש נקודות: (ה) ועד כרם זית. ועד

רלב"ג

...ידה לאנשי העיר: ...ירתו הכה ל' מפלשתים ... ולקח את חליצותם ...מגידי החידה. וחרה ...שון על רוע תכונת ...פרד ממנה ועלה בית ...כאשר ראה אני: כי ...ושון החזירה לסורה ...אשה לאחד מן החברים ...עה לו שמשון בשבעת ...שתה: (א) ואחר זה ...קציר חטים היה שב ...לפקוד את אשתו בגדי ...שב לבוא אליה והגיד ...ה כי נתנה למרעהו ...חשבו שכבר שנאה ורצה ...לפייסו אחותה הקטנה ...ה טובה ממנה והתפעל ...ושון ורצה להנקם ...ם ואמר שהוא נקי אם ...עמם רעה ולא יוכלו ...על זה כי בדין היה לו ...להם על מה שעשו ...מוה הפועל: (ג) והנה ... שמשון להרע להם ...אופן והוא שהכה לכד ...מאות שועלים ולקח ... ושם פני זנב אל זנב ...לים וקשר בין הזנבות ...אחד והוא עץ ידלק בו ...בקלות ולאחר תנועת ...ים היה נוער האש בכל ...שיעברו בו טרם עברם ממנו

ד' כתיב א' בקריא' וסי' נמסר בסדר מקץ: אביהו ז' בקריאה וסי' וירד אביהו אל האשה: וירד אשקלון. וירד אחיו וכל בית ... ודקרהו אביהו. וישלח חירם מלך צר. ולחסה מן בני מררי. ויחל שלמה לבנות: אמרו' ג' חס' וג' מ"ל וסי' נמסר בראש סדר משפטים ובסדר נשא: חתן ד' וא' וחתן וסי' נמסר בשמות:

...ות אהרן לולי חרשתם • סנהדרין כא (שבת ו): ויך מהם. נזיר ד: נקיתי הפעם. עקידה שער כ"ה: שלש מאות שועלים. סוטה י: ויבער. ברכות לה ב"מ פו:

מצודת דוד

...סוף הזמן שקבעו: מה מתוק. אין דבר יותר מתוק מדבש: לולא חרשתם. ...ם לא גלתה לכם אשתי לא הייתם יודעים החידה ואמר בל' משל. או ...אם לא היתה חתירת מחשבותיכם באמצעות אשתי לשהיא תחקור ממני ...לכם לא מצאתם חידתי (ולפי שמלת חרישה היא משותפת לחרישה ממש ...ת המחשבה כינה אשתו בשם עגלה המלומדת לחרוש והיא מלילה כאותה): ...ויחר אפו. על אשתו בעבור שגלתה מלפונו: (כ) ותהי וכו'. נשאת לחברו ...החבר לשמשון לשושבין: טו (א) בגדי עזים. זכר בה בהבאת גדי עזים לה ...: אבואה וכו'. לשכב עמה להיות אצלה: (ב) כי שנא שנאתה. ברפותי כי חרה ...! שגלתה מלפונך: (ג) נקיתי וכו'. הפעם הזאת אהיה נקי מפלשתים כאשר ...להם רעה כי לא יחשבו לי לאשמה על כי מהראוי להרע עמהם: (ה) וישלח. שלחם לנפשם בין הקמות: (ו) ויאמרו. הרואים אותו שעשהו: ויבערו

מצודת ציון

לולא. אם לא: חרשתם. מל' חרישה. גם הוא מענין חתירת המחשבה והעיון בדבר כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג): (יט) ותצלח. ועבר כמו וצלחו את הירדן (ש"ב י"ט): חליצותם. ענין שליפה. כמו חלוץ הנעל (דברים כ"ה) ור"ל הבגדים שחלץ מהם או הבגדים יקראו כן כאשר יקראו חליפות ע"ש שמחליפים בכל פעם וזהו בהסרת ושליפת הבגדים שהוא לבוש בהם ולזה יקראו גם חליצות:

טו (א) מימים. מסוף ימים או מסוף שנה: ויפקוד. ענין זכירה והשגחה כמו פקוד פקדתי (שמות ג'): (ב) תחתיה. במקומה: (ד) לפידים. כן נקרא העץ אשר יקשר בו שלהבת וכן כלפיד יבער (ישעיה ס"ב) וקראם ע"ש סופם כי כשהבעיר בהם האש נעשו לפידים: ויפן. הפנה: בתוך. באמצע כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה): (ה) בקמות. היא התבוא' המחובר' לקרקע: מגדיש. תבואה

רדק

ועד כרם ועד זתים הכל הבעיר וכת"י ועד כרמיא ועד זיתיא. ויש לפרש כרם סמוך לזית ויקרא כרם זית הזיתים הנטועים ביחד הרבה כמו שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו רז"ל כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי: (ז) אם תעשון כזאת. אם מתחלה כשגזלו אשתי עשיתם זאת ששרפתם אותה ואת בית אביה היה טוב אבל עתה שלא עשיתם מתחלה עד שנקמתי אני דיני מכם לא אחדל עדי' אא"כ נקמתי בכם פעם אחרת ואחר כן אחדל: (ח) שוק על ירך. ת"י פרשין עם רגלאין שוק הוא הרגלי וירך הוא הרוכב. ויש לפרש שוק על ירך על הנופלים בנוסם כלו' כי לא הסך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו ר"ל כלם נסו מפניו והכה אותם בנוסם ונופלים שוק על ירך כי הנס ונופל על פניו מתהפך שוקו על ירכו: (ט) וינטשו בלחי. על שם סופו כי על דבר לחי החמור נקרא המקום לחי ופי' וינטשו לשון שטיחה כמו והנה נטושים על פני האדמה: (יא) כאשר עשו לי. רע עשו לי ורע עשיתי להם וכן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו: (יג) ויעלהו מן הסלע. כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שאמר למעלה וירדו אל סעיף סלע עיטם: (יד) בערו באש. ת"י ככיתנא דאחד ביה נורא: וימסו. מבנין נפעל והוא כמו וימס לבב העם: אסוריו. שם והאחד ממנו אסור והם היתרים אשר נאסר בהם: (טו) טריה. לחה וכן מכה טריה וכן יקראו לה בערבי טרי וי"ת בטינתא ואם הבי"ת שמוש פירוש בלחותה מדברי רז"ל אם היתה שדה מטוננת מותר

תעשון ט"ו וסי' נמסר בסוף מטות ובהאי סיפרא סי' ז':

תרגום

וסליקו פלשתאי ואוקידו
יתה וית אבוהא בנורא:
ז ואמר להון שמשון אם
תעבדון כהדא אלהן כד
אתפרע מנכון ובתר כן
אתמנע: ח ומחא יתהון
פרשין עם רגלאין מחא
סגיאה ונחת ויתיב בשקיף
כיף עיטם: ט וסליקו
פלשתאי ושרו בארעא
דבית יהודה ואתרטישו
על לחי: י ואמרו אנשי
יהודה למא סלקתון עלנא
ואמרו למיסר ית שמשון
סליקנא למעבד ליה כמא
דעבד לנא: יא ונחתו
תלתא אלפין גברא מדבית
יהודה לשקיף כיף עיטם
ואמרו לשמשון הלא
ידעתא ארי שלטין בנא
פלשתאי ומה דא עבדת
לנא ואמר להון כמא
דעבדו ליכן עבדית להון:
יב ואמרו ליה למיסרך
נחתנא לממסרך בידא
דפלשתאי ואמר להון
שמשון קימו לי דלמא
תשלטון בי אתון יג ואמרו
ליה למימר לא ארי מיסר
ניסרינך ונמסרינך בידיהון
ומקטל לא נקטלנך ואסרוהי בתרתין גדילן חדתין
ואסקוהי מן כיפא: יד הוא אתא עד לחי ופלשתאי
יביבו לקדמותיה ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם
יי והואה גדילתא דעל דרעוהי כבתנא דארח ביה
נורא ואתמסיו אסרוהי מעל ידוהי: טו ואשכח
לועא דחמרא בטינתא ואושיט ידיה ונסבה וקטל

מקרא

לְמֵרֵעֵהוּ וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׂרְפוּ
אוֹתָהּ וְאֶת־אָבִיהָ בָּאֵשׁ׃ ז וַיֹּאמֶר לָהֶם
שִׁמְשׁוֹן אִם־תַּעֲשׂוּן כָּזֹאת כִּי אִם־
נִקַּמְתִּי בָכֶם וְאַחַר אֶחְדָּל׃ ח וַיַּךְ אוֹתָם
שׁוֹק עַל־יָרֵךְ מַכָּה גְדוֹלָה וַיֵּרֶד וַיֵּשֶׁב
בִּסְעִיף סֶלַע עֵיטָם׃
ט וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים וַיַּחֲנוּ בִּיהוּדָה
וַיִּנָּטְשׁוּ בַּלֶּחִי׃ י וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יְהוּדָה
לָמָה עֲלִיתֶם עָלֵינוּ וַיֹּאמְרוּ לֶאֱסוֹר
אֶת־שִׁמְשׁוֹן עָלִינוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה לָנוּ׃ יא וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ מִיהוּדָה אֶל־סְעִיף סֶלַע עֵיטָם
וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי־
מֹשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים וּמַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לָּנוּ וַיֹּאמֶר לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ
לִי כֵּן עָשִׂיתִי לָהֶם׃ יב וַיֹּאמְרוּ לוֹ
לֶאֱסָרְךָ יָרַדְנוּ לְתִתְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים
וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן־
תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם׃ יג וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֵאמֹר
לֹא כִּי־אָסֹר נֶאֱסָרְךָ וּנְתַנּוּךָ בְיָדָם
וְהָמֵת לֹא נְמִיתֶךָ וַיַּאַסְרֻהוּ בִּשְׁנַיִם
עֲבֹתִים חֲדָשִׁים וַיַּעֲלוּהוּ מִן־הַסָּלַע׃
יד הוּא־בָא עַד־לֶחִי וּפְלִשְׁתִּים הֵרִיעוּ
לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה
וַתִּהְיֶינָה הָעֲבֹתִים אֲשֶׁר עַל־
זְרוֹעוֹתָיו כַּפִּשְׁתִּים אֲשֶׁר בָּעֲרוּ בָאֵשׁ
וַיִּמַּסּוּ אֱסוּרָיו מֵעַל יָדָיו׃ טו וַיִּמְצָא
לְחִי־חֲמוֹר טְרִיָּה וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ

רשי

...הפלשתי אשר בתמנה: (ז) אם תעשון כזאת. ושמא רגילין אתם בכך ל... של זה לזה: (ח) שוק על ירך. פרשין עם רגלאין רוכב סוס א... על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד נתון בברזל התלוי במרכבת: בסעיף ... סלע עיטם וחברו סעיפי הסלעים מסעף פארה: (ט) וינטשו. ... בלחי. שם מקום: ... עליתם עלינו. הלא ... אנחנו להם: לאסור אר... שתאסרוהו ותסגירוה... (יג) לא כי אסור נאסר... נהרוג אותך כי א... נאסרך: (יד) רוח ה... גבורה מן קדם ה': ... קשוריו: (טו) טריה... וראיתי בספר רפואו... ללח...

רלבג

ממנו ובזה האופן הב... בקמות פלשתים מגד... קמה ועד כרם זית ר... שהוא נטוע זתים כדי... כי לאיחור תנועת... בהם בער בהם ה... עברה מהם וכא... פלשתים כי שמשון... אלד מה שעשה כנגדו... ורצו להנקם מאו... ומאשתו ולא התפש... שמשון כי כבר התב... כי בדין עשה מה... (ז) ויאמר להם שמש... שתעשו כזאת להוס... כנגדי הנה אם נק... מענין הראשון ואח... מהרע לכם אך עת... לעשות כנגדי הנה... עמכם רעה: (ח) וה... שמשון שוק על י... גדולה ר"ל שוק אצל... הרגלים לשוק והפרשים... בסוסים לירך כי... למטה מהירך: ו... שמשון וישב בסעיף ס... מפני פלשתים שהיו... לו: (ט) וינטשו בל... שהתפזרו והתפשטו... ההוא מענין והנם... (יג) והנה אסרו בני... שמשון בשנים עבותי... לתתו ביד פלשתים ה... לחי שהיו שם פלשתי... (יד) ותצלח עליו ר... מאת ה' ושבו העבו... על זרועותיו אצל... כפשתים אשר בערו באש באופן שנדמה לו כאלו נמסו אסוריו מעל ידיו כי לא נצטרך לכח מרגיש לנתק העבותים ואפשר עם זה שהיו שאר הדברים יחד ... כחל...

מצודת ציון

תבואה קצורה מונחים זה ע"ג זה: כרם זית. פרדס אילני זית: (ח) שוק. הוא פרק האמצעי מן הרגל: ירך. הוא פרק העליון: בסעיף. הוא בן הסלע כמו ובסעיפי הסלעים (ישעיה ב') והוא ל' מושאל מענף האילן הקרוי סעיף כמ"ש בסעיפיה פוריה (שם י"ז) וע"ש שבולטת מהסלע כענף מן האילן: (ט) וינטשו. ענין פזור כמו וינטשו בעמק רפאי' (ש"ב ה'): בלחי. אמר ע"ש סופו שקראו רמת לחי: (יב) תפגעון. ענין מכת מות כמו גש פגע בו (שם א'): (יג) עבותים. חבלים עבות שזורים בשלשה כפולים: (יד) ותצלח. ועברה: וימסו. מלשון המסה והמגה: אסוריו. קשוריו שנאסר בהם: (טו) לחי. כך שם עצם מה מעצמות הראש: טריה

מצודת דוד

וישרפו. לפייס את שמשון: (ז) אם תעשון כזאת. ר"ל לכן אשר ע... לנקום נקמתי לא יהיה לי עמכם איבת עולם רק אנקום בכם פ... ואחר זה אחדול מלנקום: (ח) שוק על ירך. תרגום יונ... עם רגלאין דימה את הפרשים רוכבי סוסים אל הירך שהוא בג... והולכי רגלי דימה לשוק שהיא בתחתית הרגל: (יא) עשית לנו. כי ... בנו: כאשר עשו לי. ר"ל מיחו באשתי מלהכנס לאחר: (יב) לאס... כי הפלשתים גזרו עליהם לאסרו ולהביאו: השבעו לי. ר"ל אמסור ע... אך השבעו לי על הדבר שרק תאסרו אותי כי ירא אני פן תפגעון בי: (יד) הוא בא. כי לא אסרו כ"א ידיו ולא רגליו: הריעו. תרועת שמחה: כפשתי... כפשתים אשר נחרכו באש: וימסו. כאלו נמסו מעל ידיו העבותים שנאסר בהם: (טו) לחי חמור ...

רשי

(טז) חמור חמורתים. בלחי החמור לצבור צבורים ... בלועא דחמרא רמיתיכון דגורין : (יט) את המכתש. גומא שהשן ... עין הקורא. מעין שנא על ידי זעקת ... (ב) לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר : ויתחרשו. נהגו עצמן ... (ג) ויסעם. ויעקרם ממקומם

רדק

מותר פי' לחה : (טז) חמור חמורתים. צבור וצבורים כמו חמר חמרים וחם שלשה משקלים בזה הענין חמור משקל אחד בשקל שאור יאור וחומר מן חמרים משקל אחר בשקל קדש חדש וחמורתים מן חמורה משקל אחר משקל דבורה חגורה : (יז) רמת לחי. תרגום וישלך ורמא ולפי שהשליך הלחי שם קראו רמת לחי : (יט) אל המכתש אשר בלחי. י"ת ית כיפא דבלועא ויראה דעת התרגם כי סלע היה תחת הלחי והיה הסלע עשוי כמו מכתש לפיכך קראו מכתש. ובנסחא אחרת מצאתי ית ככא דבלועה והיא הגומא שהשן תקועה בתוכה ובנוסחא אחרת מצאתי רומא דבלעא ולא ידעתי מה : עין הקורא. כתרגומו עינא דאתיהיבת בצלותיה דשמשון : (כ) וישפט את ישראל בימי פלשתים. טעם בימי פלשתים בימים שפלשתים מושלים בישראל והוא הושיעם מהם אע"פ שלא היתה תשועתם שלימה : (א) אשה זונה. איתתא פונדקיתא וכבר כתבנו דעת המתרגם בענין רחב הזונה : (ב) לעזתים לאמר. לעזתים הוגד לאמר וכן הוא התרגו' לעזתאי איתחוא למימר: ויתחרשו. כתרגומו ושתיקו כל לילא כלומר עשו עצמן כחרשים כדי שלא ישמר מהם שמשון : (ג) ויסעם. ויסע עמם ועם הבריח כי לא נמצא ממנו מסעל הקל יוצא כי אם בודד וכן

פי' רבי' ישעיה

(ב) ויתחרשו פי' נתיעצו בסוד : עד אור הבקר והרגנוהו. פי' נמתין עד אור הבקר והוא מקרא קצר : (ג) ויסעם עם הבריח. כל סועל קל מזה הסרש עומד בעצמו וזה יוצא באחר כמו הכבד : ע"כ

ספר שופטים

וַיַּךְ־בָּהּ אֶלֶף אִישׁ׃ טו וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן
בִּלְחִי הַחֲמוֹר חֲמוֹר חֲמֹרָתָיִם בִּלְחִי
הַחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ׃ יז וַיְהִי
כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וַיַּשְׁלֵךְ הַלְּחִי מִיָּדוֹ
וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא רָמַת לֶחִי׃
יח וַיִּצְמָא מְאֹד וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
אַתָּה נָתַתָּ בְיַד־עַבְדְּךָ אֶת־הַתְּשׁוּעָה
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְעַתָּה אָמוּת
בַּצָּמָא וְנָפַלְתִּי בְּיַד הָעֲרֵלִים׃
יט וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת־הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר־
בַּלֶּחִי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וַיֵּשְׁתְּ וַתָּשָׁב
רוּחוֹ וַיֶּחִי עַל־כֵּן ׀ קָרָא שְׁמָהּ עֵין
הַקּוֹרֵא אֲשֶׁר בַּלֶּחִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים
עֶשְׂרִים שָׁנָה׃

טז א וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא־שָׁם אִשָּׁה
זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ ב לַעַזָּתִים ׀ לֵאמֹר
בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ
כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחָרְשׁוּ
כָל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד־אוֹר הַבֹּקֶר
וַהֲרַגְנֻהוּ׃ ג וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצִי
הַלַּיְלָה וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּאֱחֹז
בְּדַלְתוֹת שַׁעַר־הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזֻזוֹת
וַיִּסָּעֵם עִם־הַבְּרִיחַ וַיָּשֶׂם עַל־
כְּתֵפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן׃

תרגום

בַּהּ אֲלַף גַּבְרָא׃ טו וַאֲמַר
שִׁמְשׁוֹן בְּלוֹעָא דַחֲמָרָא
רְמִיתִנּוּן דְּגוֹרִין בְּלוֹעָא
דַחֲמָרָא קְטָלִית אֲלַף
גַּבְרָא׃ יז וַהֲוָה כְּשֵׁיצָיוּתֵיהּ
לְמַלָּלָא וּרְמָא לוֹעָא מִן יְדֵיהּ
וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא רָמַת
לְחִי׃ יח וּצְחִי לַחֲדָא וְצַלִּי
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אַתְּ עֲבַדְתְּ
עַל יַד עַבְדָּךְ יַת פּוּרְקָנָא
רַבָּא הָדָא וּכְעַן אֵימוּת
בִּצְחוּתָא וְאֶתְמְסַר בִּידָא
דְעַרְלַיָּא׃ יט וּבְזַע יְיָ יַת
כֵּיפָא דִּי בְּלוֹעָא וּנְפַקוּ
מִנֵּיהּ מַיָּא וּשְׁתִי וְתָבַת
רוּחֵיהּ וַחֲיָא עַל כֵּן אִתְקְרֵי
שְׁמָהּ עֵינָא דְּאִתְיְהִיבַת
בִּצְלוֹתָא דְשִׁמְשׁוֹן הִיא
קַיָּמָא בַּלְחִי עַד יוֹמָא הָדֵין׃
כ וְדָן יַת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי
פְלִשְׁתָּאֵי עַסְרִין שְׁנִין׃
א וַאֲזַל שִׁמְשׁוֹן לְעַזָּתָא וַחֲזָא
תַמָּן אִתְּתָא פּוּנְדְקִיתָא וְעַל
לְוָתַהּ׃ ב לְעַזָּתָאֵי אִתְחֲוָה
לְמֵימַר אֲתָא שִׁמְשׁוֹן הָלְכָא
וְאַסְחַרוּ וּכְמַנוּ לֵיהּ כָּל
לֵילְיָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע
קַרְתָּא וּשְׁתִיקוּ כָּל לֵילְיָא
לְמֵימַר עַד נְהוֹר צַפְרָא
וְנִקְטְלִינֵיהּ׃ ג וּשְׁכַב שִׁמְשׁוֹן
עַד פַּלְגוּת לֵילְיָא וְקָם בְּפַלְגוּת לֵילְיָא וַאֲחַד בְּדָשֵׁי
תְרַע קַרְתָּא וּבִתְרֵין סִפַּיָּא וְנַטְלִינוּן עִם עַבְרָא וְשַׁוִּי
עַל כַּתְפּוֹהִי וְאַסְקִינוּן לְרֵישׁ טוּרָא דְעַל אַפֵּי חֶבְרוֹן׃

רלבג

...ל דרך התועלת הנפגש מהם כשהכה אלף איש מהם בחולשם כשמצאו... רו באש. ורום הגבורה אלפו היתה בהריגתו איש בלחי החמור שמצא שמשון בלחי החמור צבור וצבורין מהרוגים חמור חמורתים לזווג שם ...ור על צד הצחות : ... ככלותו לדבר וישלך ...ידו ויקרא למקום ההוא ...זו. כי נעשית שם ...פלאה באמצעות לחי ...עם שהמקום ההוא ...ביתה המלחמה היה שמו ...מה שהוא היה מקום ...זה ג"כ קראו רמת ...(יט) המכתש אשר בלחי. ...שהיה שן סלע דומה ...במקום שהיה שמו לחי ...מופת בקע אותו הש"י ...מנו מים וישת ולהזכיר ...ו קרא שמו עין הקורא ...לחי הרצון בזה ששם ...ין בשם אל הקורא לו ...ושמשון להוליא לו מהם ...(כ) והנה זכר שהכבר ...ת ישראל בימי פלשתים ...שנה ואמר בימי פלשתים ...שבימי שמשון בכללם ...שתים מושלים בישראל ...שהוא הושיעם מידם ...מה : (א) אחר זה ספר ...שון עזתה וראה שם אש' ...זנה ובא לביתה ללון ...(ב) והנה הוגד לבני עזה ...שמשון שם וארבו לו כל ...בשער ההוא ר"ל שהם ...שער וארבו לו כל הלילה ...אופן להרגו בבקר לחשבם ...תחת ידם : (ג) והנה ...שמשון עד חצי הלילה ...ואחז בדלתות שער העיר ...המזוזות והסיעם עם ...ושמם על כתפיו והעלה ...על ראש ההר אשר על ...ברון וזה ממה שיורה על עוצם

ויקרא ויאמר בחד פסוק וסי' וירא אהרן ויבן מזבח. ויקרא שמשון אל ה'. ותלך לקחת ויקרא אליה. ויקרא אל ה' גיאמר. והברו גבי בן הצרפית. ויחל יונה לבא בעיר. ויקר' אסא אל ה' דד"ה: המכתש ב' בקריא' וסי' הילילו ישבי המכתש. ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי: קורא הקורא י' מלאים בליש' בקריא' וסי' במסרה רבתא: עד אור הבקר ו' וסי' ויתחרשו כל הלילה. וגבזת בהם, כי אם נותר לנבל: ולא הגידה לו דבר. עד אחד לא נעדר להם. ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר:

תולדות אהרן בלחי החמור. נזיר ד : ויבקע אלהים. סוטה ט :

מצודת דוד

...לחי לחה מן חמור : (טז) בלחי החמיר. בלחי של חמור עשיתי חמרים ...ון הנופל על לשון: הכיתי. הרגתי הוסיף לפרש דבריו : (יז) רמת לחי. ...השליך שם את הלחי כי התרגום של וישלך הוא ורמה : (יח) ועתה אמות ...אם אשב פה : ונפלתי. אז אפול ביד הפלשתים הערלים אם אבוא העיר ...למאוני : (יט) ויצאו ממנו. בנס נעשה מעין תחת המכתש ויצאו המים דרך ...: ותשב רוחו ויחי. אמר בדרך גוזמא והפלגה כאלו יצאה רוחו ושבה אח"ז ונעשה חי : שמה. של המעין ההוא : עין הקורא. ר"ל מעין הבא ע"י ...לה' אשר היא במקום לחי ר"ל רמת לחי : עד היום הזה. היא שמה אשר נקרא לה : (כ) בימי פלשתים. בימים שמשלו פלשתים בישראל : טז (ב) לעזתים ...לאנשי עזה נאמר : ויסובו. סבבו בעיר לבקשו כי לא ידעו לאיזה בית נכנס : בשער העיר. להרגו בבואו לצאת מן השער : ויתחרשו. שתקו ועשו עצמם כאלו אינם יודעים ממנו ולבל יהיה נשמר מהם. או כל הלילה חשבו מחשבות

מצודת ציון

טריה. לחה כמו ומכה טריה (ישעיה א') : (טז) חמור חמורתים. צבור צבורים כמו חמרים חמרים (שמות ח) : (יט) המכתש. הגומא שהשן יושב בה עשוי כמכתשת והוא שם כלי שדוכין בו בשמים : עין. מעין : טז (ב) ויתחרשו. ענין שתיקה כמו והחריש לה (במדבר ל') או הוא מענין חרישת המחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג') : (ג) המזוזות. הם העמודים מצדי הפתח

ד ויהי אחרי־כן ויאהב אשה
בנחל שורק ושמה דלילה : ה ויעלו
אליה סרני פלשתים ויאמרו לה
פתי אותו וראי במה כחו גדול ובמה
נוכל לו ואסרנוהו לענותו ואנחנו
נתן־לך איש אלף ומאה כסף :
ו ותאמר דלילה אל־שמשון הגידה־
נא לי במה כחך גדול ובמה תאסר
לענותך : ז ויאמר אליה שמשון אם־
יאסרני בשבעה יתרים לחים אשר
לא־חרבו וחליתי והייתי כאחד
האדם : ח ויעלו־לה סרני פלשתים
שבעה יתרים לחים אשר לא־חרבו
ותאסרהו בהם : ט והארב ישב לה
בחדר ותאמר אליו פלשתים עליך
שמשון וינתק את־היתרים כאשר
ינתק פתיל־הנערת בהריחו אש
ולא נודע כחו : י ותאמר דלילה
אל־שמשון הנה התלת בי ותדבר
אלי כזבים עתה הגידה־נא לי במה
תאסר : יא ויאמר אליה אם־אסור
יאסרוני בעבתים חדשים אשר לא־
נעשה בהם מלאכה וחליתי והייתי
כאחד האדם : יב ותקח דלילה עבתים
חדשים ותאסרהו בהם ותאמר
אליו פלשתים עליך שמשון
והארב ישב בחדר וינתקם מעל
זרעתיו כחוט : יג ותאמר דלילה אל־
שמשון עד־הנה התלת בי ותדבר
אלי כזבים הגידה לי במה תאסר
ויאמר אליה אם־תארגי את־שבע
מחלפות ראשי עם־המסכת :

ד והוה בתר כן ורחים
איתתא בנחלא דשורק
ושמה דלילה : ה וסליקו
לותה טורני פלשתאי
ואמרו לה שדילי יתיה
וחזי במה חיליה רבא ובמה
ניכול ליה ונסריניה
לעניותיה ואנחנא נתן לך
גבר אלף ומאה סלעין
דכסף : ו ואמרת דלילה
לשמשון חוי כען לי במה
חילך סגי ובמה תתאסר
לעניותך : ז ואמר לה
שמשון אם ייסרונני
בשבעא יתרין רטיבין דלא
יבישו ואחלוש ואהוי כחד
מן בני אנשא : ח ואסיקו
לה טורני פלשתאי שבעא
יתרין רטיבין דלא יבישו
ואסרתיה בהון : ט וכמנא
יתיב לה באדרון בית
משכבא ואמרת ליה
פלשתאי אתו עלך שמשון
ופסק ית יתריא כמא
דמתפסק חוטא דכתנא
דארח ביה נורא ולא
אתידע חיליה : י ואמרת
דלילה לשמשון הא שקרת
בי ומלילתא עמי כדבין
כען חוי כען לי במה
תתאסר : יא ואמר לה אם
מיסר ייסרונני בגדילן
חדתן דלא אתעבידא בהון
עבידתא ואחלוש ואהוי
כחד מבני אנשא :
יב ונסיבת דלילה גדילן חדתן ואסרתיה בהון
ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון וכמנא יתיב
באידרון בית משכבא ופסקינון מעל דרעוהי
כחוטא : יג ואמרת דלילה לשמשון עד הכא שקרת
בי ומלילתא עמי כדבין חוי כען לי במה תתאסר ואמר
לה אם תשתין ית שבע גדילת רישי עם אכסנא

רדק

וכן ויסע את היתד הארג עם היתד או יהיו אלה הפנים פעלים יוצאים והאחרים פעלים עומדים : (ה) ואנחנו נתן לך . בפתח שלא כמנהג והדברים האלה אשר עשתה לו לדעת כחו לא היו ביום אחד אלא היתה שואלת ממנו יום אחד ואחר יומים היתה עוד חוקרת אותו ומציקה אותו בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים : (ז) יתרים לחים . אשר משכבים לחים : וחליתי . כתרגומו ואחלוש : (ט) בהריחו אש . כלומר שינתק בהיותו קרוב לאש שלא ישלוט בו האש אלא מעט בריח ולדעת יונתן וי"ו בהריחו על האש שתרגם דארח ביה נורא : (יא) עבותים . יתרים עשוים משלשה חבלים שהם חזקים : (יג) מחלפות . קווצות : עם המסכת . ת"י עם אכסנא במשתיתא ר"ל לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו ארוגים במה שיש ארוג במסכת ואחר כן לתקוע היתד שלא יתגלגל עמוד העץ שמקפלין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז והיא

ינתק ג' וסי' כאשר ינתק פתיל . ינתק מאהלו מבטחו . והחוט המשלש לא במהרה ינתק . נעשת ח' קמצין וסי' נמסר בסדר צו :

תולדות אהרן בנחל שורק . סוטה ט פקדה
שער מג כל ענין שמשון ודלילה :

רשי

ממקומם : (ז) יתרים
דקים : (ט) ולא נוד
לא הוצרך להתחזק בנת
(יא) בעבותים . חבלי
(יג) מחלפות . קווצות
בלע"ז : עם המסכ
שהגרדי מיסך בו את ה
הם

רלבג

עולם גבורתו : (ד)
ספר שאהב אשה בנ
מבנות פלשתים ושמ
ודמה שגיירה אות
שאז"ל : (ה) ועלו א
פלשתים והשיאוה לה
שמשון שיודיעה במה
ובמה יוכלו לאסור אות
והתל בה ג"פ ואחר זה
בדבר עד שלאת
שהבר היתה מונעת מ
שהיה יגרו תקפו כמו
ולזה קצרה נפשו למות
נפשו למות אז הגיד ל
לבו והיה זה סבה שנ
פלשתים ונקרו עיניו
בנחשתים והיה טוח
האסורים כמנהג
שהי

מצודת צ

הפתח מזה ומזה : ויסעם .
ר"ל עקרם ממקומם :
ענין הסתה והרבות דברים :
מלשון מאסר : לענות
עינוי : (ז) יתרים לחים
משבטים לחים כמו יתרי פתח
חרבו . יבשו כמו חרבו המי
ח') : וחליתי . ת"י
(ט) וינתק . ענין ההעתק
לשנים וכן נתקו מוסרות (יר
פתיל . חוט כפול ושזור
תכלת (במדבר ט"ו) : הנע
פסולת הפשתן המנוערים ומש
בעת הנפוץ כמו והיה החס
(ישעיה א')ור"ל חוט המנוע
שהוא נוח להשרף בקל : בה
ריח ועל דרך הרחבה והפלג
(י) התלת . ענין לעג וסר
יוסף פרעה התל (שמות
(יג) תארגי . מל' אריגה :
הם קווצות ותלתלי שער הרא
יוחלפו בהתגלחם יקראו מ
המסכת . הוא השתי כשה
וערוך על יתד האריג ונמש
בנפש המסכ' והמסדר השתי

מצודת דוד

מחשבות איך להמיתו : לאמר . ואמרו נמתין עד אור הבוקר בבואו לצאת דרך השער ונהרגנו אז : (ג) ויאחז . כי מלאם נעולות : ויסעם . עקרם ממקומם עם הבריח המבריח לנעול הדלתות : (ה) פתי אותו וראי . ר"ל פתהו שיאמר לך ואל תאמין בו עד שתראה בנסיון שהאמת אתו : במה . בעבור מה גדול כוחו כ"כ ובמה ייתש כוחו שנוכל לאסרו ולענות אותו ביסורים : איש . כל איש ואיש מאתנו : (ו) ובמה תאסר . באיזה דבר תאסר שיוכל מי לענותך לבל תוכל לנתק המאסר ודבריה כאומר הראה לי חיבה יתירה וגלה אלי מצפוני לבך : (ז) אשר לא חרבו . כפל הדבר לתוספת ביאור : כאחד האדם . כשאר כל אדם : (ח) ותאסרהו בהם . לבחון אם אמת הדבר : (ט) והאורב יושב . שאם תראה שאמת הדבר יקחוהו :

ותאמר אליו . אחר שאסרה אותו אמרה לו אתה שמשון פלשתים באו עלי
שיתחזק לנתק היתרי' ואם ינתקם תאמר שלנסותו עשתה ואם לא יוכל לנת
האורב מוכן : בהריחו אש . ר"ל כשהוא קרוב אל האש ורק מריח את הא
מל' מליצה. ולא נודע כחו . לא היה נודע בזה תכלית גבול כחו כי לדב
היה נחשב למול כחו ובקלו' נתקם : (י) עתה הגידה . אמיתת הדבר : (י
הנה וכו' . ר"ל אם רצית להתל בי בדרך שחוק כן עד הנה התלת בי ועש
שלך אבל עתה הגידה לי האמת ואל תוסיף התל בי : שבע מחלפות . שבעה
הראש כי נזיר היה וגדל שער ראשו : עם המסכת . עם השתי המסודר
ור"ל כאשר תעשה כזאת אז יותש כחי ובכל דבר אשר תאסרני לא אוכל לנתקם
ותתקע

[...]ו כן: (יד) את היתד הארג. חסר הנסמך ר"ל היתד יתד הארג או בא הסמיכות על ה"א הידועה בלשכות הקדש והדומים לו והארג הוא שם הכלי [...]אורג הבגד לפניו בארגו ות"י אכסין דגרדאין והוא בשש נקודות: (טו) ותאלצהו. רפה הלמ"ד ודינו להדגש ופירושו ותאלצהו ותקצר נפשו למות. [...]בלשון נקיה שהיתה שומטת הר מתחתיו: (יח) כי הגיד לה את כל לבו. מהיכן ידעה אמרו רז"ל יודעת היתה אותה הרשעה באותו הצדיק שלא היה [...] שמים לבטלה וכיון שאמר נזיר אלהי' אני ידעה שהגיד לה את כל לבו ויש לפרש כי הכירה בדבריו כי אמת אמר לה כי אמר לה הסבה שבעבורו

ידוַתִּתְקַע בַּיָּתֵד וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים
עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיִּסַּע
אֶת־הַיְתַד הָאֶרֶג וְאֶת־הַמַּסָּכֶת׃
טו וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֵיךְ תֹּאמַר אֲהַבְתִּיךְ
וְלִבְּךָ אֵין אִתִּי זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
הֵתַלְתָּ בִּי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי בַּמֶּה כֹּחֲךָ
גָּדוֹל׃ טז וַיְהִי כִּי־הֵצִיקָה לּוֹ בִדְבָרֶיהָ
כָּל־הַיָּמִים וַתְּאַלְצֵהוּ וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ
לָמוּת׃ יז וַיַּגֶּד־לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַיֹּאמֶר
לָהּ מוֹרָה לֹא־עָלָה עַל־רֹאשִׁי כִּי־
נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי אִם־
גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹחִי וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי
כְּכָל־הָאָדָם׃ יח וַתֵּרֶא דְלִילָה כִּי־הִגִּיד
לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא
לְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים לֵאמֹר עֲלוּ הַפַּעַם
כִּי־הִגִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וְעָלוּ אֵלֶיהָ (לי קרי)
סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲלוּ הַכֶּסֶף בְּיָדָם׃
יט וַתְּיַשְּׁנֵהוּ עַל־בִּרְכֶּיהָ וַתִּקְרָא לָאִישׁ
וַתְּגַלַּח אֶת־שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ
וַתָּחֶל לְעַנּוֹתוֹ וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו׃
כ וַתֹּאמֶר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּקַץ
מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֵצֵא כְּפַעַם בְּפַעַם
וְאִנָּעֵר וְהוּא לֹא יָדַע כִּי יְהוָה סָר
מֵעָלָיו׃ כא וַיֹּאחֲזוּהוּ פְלִשְׁתִּים
וַיְנַקְּרוּ אֶת־עֵינָיו וַיּוֹרִידוּ אוֹתוֹ עַזָּתָה
וַיַּאַסְרוּהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית

דְמַשְׁתֵּיתָא׃ יד וּנְקָשַׁת בְּסִכְתָּא וַאֲמַרַת לֵיהּ פְּלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ עֲלָךְ שִׁמְשׁוֹן וְאִתְּעַר מִשִּׁינְתֵיהּ וּנְטַל יַת אַכְסַן דְגַרְדָאִין וְיַת מַשְׁתֵּיתָא׃ טו וַאֲמַרַת לֵיהּ אֵיכְדֵין תֵּימַר רְחֵמְתִּיךְ וְלִבָּךְ לֵית עִמִּי דְנַן תְּלַת זִמְנִין שַׁקַּרְתָּא בִּי וְלָא חַוִּיתָ לִי בְּמָה חֵילָךְ סַגִּי׃ טז וַהֲוָה כַּד אֲעִיקַת לֵיהּ בְּפִתְגָמָהָא כָּל יוֹמַיָּא וּדְחַקְתֵּיהּ וַעֲקַת נַפְשֵׁיהּ לִמְמָת׃ יז וְחַוִּי לַהּ יַת כָּל לִבֵּיהּ וַאֲמַר לַהּ מַסְפַּר לָא עֲדָא עַל רֵישִׁי אֲרֵי נְזִירָא דַיְיָ אֲנָא מִבִּטְנָא דְאִמָּא אִם אִתְגְּלַח וְיַעְדֵּי מִנִּי חֵילִי וְאֶחְלוּשׁ וֶאֱהֵוֵי כְּחַד מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ יח וַחֲזַת דְלִילָה אֲרֵי חַוִּי לַהּ יַת כָּל לִבֵּיהּ וּשְׁלַחַת וּקְרַת לְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי לְמֵימַר סַקוּ בְּרַם זִמְנָא הָדָא אֲרֵי חַוִּי לִי יַת כָּל לִבֵּיהּ וּסְלִיקוּ לְוָתַהּ טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְאַסִּיקוּ כַסְפָּא בִּידֵיהוֹן׃ יט וְאַשְׁכִּבְתֵּיהּ עַל בִּרְכָּהָא וּקְרַת לְגַבְרָא וּגְרַעַת יַת שְׁבַע גְּדִילַת רֵישֵׁיהּ וּשְׁרִיאַת לְעַנְיוּתֵיהּ וַעֲדָא חֵילֵיהּ מִנֵּיהּ׃ כ וַאֲמַרַת פְּלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ עֲלָךְ שִׁמְשׁוֹן וְאִתְּעַר מִשִּׁינְתֵיהּ וַאֲמַר אֶפּוֹק כִּזְמַן בִּזְמַן וְאִתְגַּבַּר וְהוּא לָא יְדַע אֲרֵי גְבוּרְתָּא דַיְיָ עֲדַת מִנֵּיהּ׃ כא וַאֲחָדוּהִי פְּלִשְׁתָּאֵי וְנַקַּרוּ יַת עֵינוֹהִי וְאַחִיתוּ יָתֵיהּ לְעַזָּה וַאֲסָרוּהִי בְּשַׁלְשְׁלָן דִנְחָשׁ וַהֲוָה טָחִין רֵחַיָא בְּבֵית

היה לו הכח ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בשלשה פעמים אלא והליתי כלומר יחלוש כחי מחוזק היתרים אך בפעם הזאת אמר וסר ממני כחי: עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו. לה כתיב וקרי לי והכתיב דברי השליח שאמר לסרני פלשתים והקרי דבריה שצותה לשליח: (יט) ותישנהו. וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא ירגיש באסרה אותו וזה הוא שאמר בפעם השלישית ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת: ותקרא לאיש. לאיש המגלח. ופירוש ותגלח צותה לו שיגלח והוא יוצא לשליחי או לקחה היא המספרים מיד האיש וגלחה אותו: ותחל לענותו. אף על פי שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלוש בגלחה אותו: (כ) אצא כפעם בפעם ואנער. כמו שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ משנתו ומתחזק כן חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק ופי' ואנער מהסיהם: והוא לא ידע. והלא הגיד לה כל לבו ודעתו היה כאשר יגלח יסור כחו ממנו כמו שאמר וסר ממני כחי ואם כן היאך אמר והוא לא ידע אלא שהכה בשנתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם כפעמים האחרות ולא נזכר שסר כחו מעליו שעדין לא נעור משנתו משלם או פי' והוא לא ידע שסר ממנו כחו אבל לא ידע כי ה' סר מעליו כי חשב שאף על פי שסר ממנו כחו שיעזרהו האל בפעם הזאת שלא יפול ביד פלשתים: (כא) בנחשתים. כתרגומו בשלשלן דנחש: ויהי טוחן. נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות ריחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהטחינה האסירים שהיו בנחשתים ואין להם מלאכה אחרת

[...]בל"א מסכת אורטרא [...]טז) ותאלצהו. דחקתו [...] דמיון: (יח) ותרא [...] הגיד לה. נכרין [...]את: (יט) ותקרא לשלוחן של סרניס: [...]ידו אותו פותה. [...]אלא קלקולו: ויהי [...]ריחים מלאכה כבדה [...]פירשו מה שפירשו: [...]בין

[...]רבי ישעיה

[...] את היתד הארג. [...] באחר. כמו ויסעם. [...]של היתד יתיר': [...]ותאלצהו. מן הכבד [...]ם לקל: (יח) כי [...] את כל לבו. שספר [...]כל הענין למה תלוי [...]בשערותיו ע"כ:

[...]בקריא' ופי' איך תאמר [...]ולבך אין אתי. כי אין [...]ך. ולבך תשית לדעתי. [...]או זרות. אל תבהל [...]ולבך אל ימהר להוציא [...]ראשי כ"ד בקריאה ופי' [...]בתא: ויאסרהו ג' [...]ופי' וינקרו את עיניו. [...]ת מנשה בחחים דד"ה. [...]בותים. ונמסר גם בלך [...]לך:

[...] אהרן כי הליקה לו. סוטה ט (כתובו') [...]אלהים. סוטה ט: אם [...]ברכות ט: ותרא דלילה. [...]: ויסר כחו. סוטה ט י: [...]ידע. סוטה ט: ויאחזוהו. [...]ויורידו אותו. סוטה ט: [...]י טוחן. סוטה י:

מצודת דוד

[...]תתקע ביתד. אחר שארגה המחלפות אשר חשבה שבזה יותש כחו בקשה לנסות [...]תקעה המחלפות בשהם ארוגים עם המסכת לתחבם בחוזק רב סביב יתד [...]לראות אם יוכל לשמטם: וייקץ משנתו. כי מה שאסרתו בתחלה ביתרים [...]ני' עשתה כשהיה נעור אולם לארוג תלתלי הראש לא היה מניח אם היה [...]והרי הנזיר אסור אפילו לסרוק ראשו פן יתלוש השער ולזה ארגה כשהוא [...] ויסע. כשבא לשמוט שער ראשו עקר היתד עם המסכת הכרוך בו [...]ו עם שער ראשו: (טו) ולבך אין אתי. ר"ל אהבתך מן השפה ולחוץ [...]: שלש: (טז) הציקה. לערה אותו בדברים כל יום ויום: ותאלצהו. ארז"ל שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת התשמיש: ותקצר נפשו למות. לא היתה דעתו [...] עליו עד כי היה קרוב למות: (יז) כל לבו. כל מצפון לבו: אם גלחתי. כאשר אתגלח יסור כחי הרב: (יח) ותרא וכו'. כי נכרין דברי אמת על כי ראתה [...]יבא נזירות: עלו הפעם. ר"ל בואו והבו שכרי: הכסף. שהבטיחו לה בשכרה: (יט) לאיש. למי שדרכו לגלח: ותגלח. ע"י מצותה אשר צותה לגלח: ותחל לענותו. [...]השער יקרא התחלת העינוי כי בזה סר כחו ומוכן הוא להיות מעונה ביד פלשתים: (כ) ויאמר. חשב לומר אלא גם עכשיו כמו בפעמים הקודמים ואתחזק לנעור [...]כה ולהראות גבורות ולזה לא ברח מפניהם: כי ה' סר. בהגלח שער ראשו סר ה' מעליו וסר כחו: (כא) ויהי טוחן. ברחים של יד והיא מלאכה כבדה

מצודת ציון

עין נעילה. (יד) ותתקע. (שבת ע"ג): בתי נירין יקרא מיסך כמו והמיסך והעושה שתי שלפני האורג. ביתד. הוא יתד הארוג והוא עץ עגול (לעיל ד'): ותתקע את היתד כמו בחוזק רב ובמשנה נקרא כובד התחתון (שבת קי"ג): את חוטי השתי המסודר לאחר האריגה יכרוך עליו בגלגולו: ותאלצהו. ענין לוחץ ולחץ: (טז) הציקה. מל' ממקומו: ויסע. עקר ענין הסערה מהשינה: וייקץ משנתו. מל' שינה: (יט) ותישנהו. תער: (יז) מורה. ואין לו דומה במקרא: ת"י ודחקתיה ניקבו כמו (כא) וינקרו. ענין היקיצה בהתעוררות לב וכגבור': (כ) ואנער. מל' התחלה: ותחל. ישעיה מקבת בור נקרתם

רד"ק

אחרת להתפרנס שם אלא בטחינה ברחיים וכן הוא אומר בתורה עד בכור השפחה אשר אחר הרחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור ודמה כי הכל אחד והשבויים טוחנים היו בבית הסהר ודרך הדרש רחוק בזה שפירשו כמו תטחן לאחר אשתי שכל אחד הי' מביא אשתו לו שתתעבר ממנו וכי מה תועלת היה להם בזה והלא סר ממנו כחו וכן ת"י על דרך פשוטו והוה טחין בבית רחיא: (כב) ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח. כמו שגלחו שבע מחלפות ראשו כן החלו לצמוח והטעם הספור בזה לפי מה שאומר ויאמר שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמר לנער שימישהו את העמודים כי חשב כיון שצמח ראשו זה היה סבת השבת כחו אליו בעזר האלהים: (כג) לדגון אלהיהם ולשמחה. מקור בשקל ליראה את ה': (כד) חללנו. לשון רבים ואע"פ שהוא בלא יו"ד: (כה) כי טוב. כי טוב כתיב וקרי כטוב והענין אחד: האסירים. כתיב ביו"ד וקרי האסורים בוי"ו והענין אחד זה תואר וזה פעול: (כו) והימשני. כתיב שרשו ימש והמישני קרי שרשו מוש והענין אחד כמו ייטב וטוב ועניינו ענין הסרה אל הדבר כמו לא ימיש עמ"ד הענין לא ימוש מתוך האהל שהם ענין הסרה אלא שאלו פעלים עומדים וזה פועל יוצא ואלו ענין ריחוק מפני שהם דבקים עם מ"ם וזה ענין קרוב מפני שהוא דבק עם את כמו אל במקומות: ואת העמודים. כמו ואל וכמוהו ואת בית ה' אני הולך ואחרים זולתו וי"ת אותו ענין מישוש וכן ת"י ואמישני ומוש וממש בענין אחד ולזה הפירוש יהיה כמשמעו: (כח) נקם אחת. סמוך נקם אחת משתי עיני כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם ובדרש אמר רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעוה"ז ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי. ומתוקנת לעתיד לבא ורפיות תי"ו משתי על ההכונה כי כל אות בג"ד כפ"ת אחר שוא נע רפה לבד ממלת שתי שתים שנקראת דגש ואנשי מזרח קוראים אותם באות נגובה אשתי אשתים להיות השוא נח: (כט) וילפת. כמו ויטה מן ויחרד האיש וילפת ילפתו ארחות דרכם שהוא

רש"י

(כה) בין העמודים. אשר הבית נכון עליהם: (כו) והמישני. הנח...
כמו אולי ימושני: (כח) זכרני נא. זכור כ' שנה ששפטתי את ישראל ...
לאחד מהם העבר לי מקל זה ממקום למקום: נקם אחת משתי עיני ...
השנית הנח לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר אחת מהן: (כט) ו...
ויאחז אונכו"לא בצ'...
ויר...

מקרא

הָאֲסִירִים׃ (קרי האסורים)
כב וַיָּחֶל שְׂעַר־רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ
כַּאֲשֶׁר גֻּלָּח׃
כג וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ לִזְבֹּחַ זֶבַח
גָּדוֹל לְדָגוֹן אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׂמְחָה
וַיֹּאמְרוּ נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֵת
שִׁמְשׁוֹן אוֹיְבֵנוּ׃ כד וַיִּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם
וַיְהַלְלוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי אָמְרוּ נָתַן
אֱלֹהֵינוּ בְיָדֵנוּ אֶת־אוֹיְבֵנוּ וְאֵת מַחֲרִיב
אַרְצֵנוּ וַאֲשֶׁר הִרְבָּה אֶת־חֲלָלֵינוּ׃
כה וַיְהִי כִּי־טוֹב לִבָּם וַיֹּאמְרוּ קִרְאוּ (קרי כטוב)
לְשִׁמְשׁוֹן וִישַׂחֶק־לָנוּ וַיִּקְרְאוּ
לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית הָאֲסִירִים וַיְצַחֵק (קרי האסורים)
לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעַמּוּדִים׃
כו וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל־הַנַּעַר הַמַּחֲזִיק
בְּיָדוֹ הַנִּיחָה אוֹתִי וְהֵימִשֵׁנִי אֶת־ (קרי והמישני)
הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם
וְאֶשָּׁעֵן עֲלֵיהֶם׃ כז וְהַבַּיִת מָלֵא
הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְשָׁמָּה כֹּל סַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים וְעַל־הַגָּג כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ וְאִשָּׁה הָרֹאִים בִּשְׂחוֹק שִׁמְשׁוֹן׃
כח וַיִּקְרָא שִׁמְשׁוֹן אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ
הַפַּעַם הַזֶּה הָאֱלֹהִים וְאִנָּקְמָה נְקַם־
אַחַת מִשְּׁתֵי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים׃ כט וַיִּלְפֹּת
שִׁמְשׁוֹן אֶת־שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ אֲשֶׁר
הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּסָּמֵךְ עֲלֵיהֶם
אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ׃ ל וַיֹּאמֶר
שִׁמְשׁוֹן תָּמֹת נַפְשִׁי עִם־פְּלִשְׁתִּים
וַיֵּט בְּכֹחַ וַיִּפֹּל הַבַּיִת עַל־הַסְּרָנִים

תרגום

אסיריא: כב ושרי שער רישיה לצמחא בתר דאתגלח: כג וטורני פלשתאי אתכנישו לדבחא דבח רבא לדגון טעותהון ולחדוא ואמרו מסרת דחלתנא בידנא ית שמשון בעיל דבבנא: כד וחזו יתיה עמא ושבחו ית טעותהון ארי אמרו מסרת דחלתנא בידנא וית מחריב ארענא ודי מסגי ית קטילנא: כה והוה כד שפר לבהון ואמרו קרו לשמשון ויחיך לנא וקרו לשמשון מבית אסיריא וחייך קדמיהון ואקימו יתיה בין עמודיא: כו ואמר שמשון לעולימא דמתקיף בידיה שבוק מני ואמישני ית עמודיא דביתא מתקן עלויהון ואסתמיך עלויהון: כז וביתא מלי גבריא ונשיא ותמן כל טורני פלישתאי ועל אגרא כתלתא אלפין גברא ואתתא דחזן בחוכא דשמשון: כח וצלי שמשון קדם יי ואמר יי אלהים ייעול דכרני קדמך ותקפני כען ברם זמנא הדא יי ואתפרע פורענותא חדא מתרתי עיני דנקרו לי פלשתאי: כט ואחד שמשון ית תרין עמודי מציעאי דביתא מתקן עלויהון ואסתמיך עליהון חד בימיניה וחד בסמליה: ל ואמר שמשון תמות נפשי עם פלשתאי ונגד בחילא ונפל ביתא על

רלב"ג

שהיו טוחנים שם מ... להשתעבד בהם: ... סרני פלשתים חשבו... לאלהיהם על אשר ... שמשון אויבם ומחר... והיה זה סבה שקרו... שישחק לפניהם כדי ... כלם ויתגאר להם מ... מהטוב בנפלו בידם ... סבב שמשון עם הנ... אותו שיביאהו למשש... אשר הבית נכון עליו... כדי שישען אליהם: ... שמשון לשם ית' שיח... הואת להנקם מאוי... עיניו ושמע השם ל... שמשון למות עם פל... שינקם מהם: (כט) ... שמשון שני עמודי ה... הבן

תולדות אהרן

ויספר... ט: ...
סוטה י: נקם אחת. ...
תמות נפשי. יבמות ...
קי ע"ג כה

מסורה

ולשמחה ג' בקריאה ... אלהיהם ולשמחה. צ... וצום. ולשמחה מה ... ויהללו ד' בקריאה ... אותה שרי פרעה. ... העם דשמשון. גם ח... עד לשמחה: כטוב ... וסי' ויהי כי טוב לב... גפן בוקק ישראל פר... לב אמנון. כטוב ... ביין: ויצחק כל ליצ... כתיב ש' במ"ב וסי' ויצחק לפניהם ... לצחק וללעג. וכ... דכוו' כתיב צ': תמות ... וסי' תמות נפשי עם ... תמות נפשי מות ישר... כנער נפשם וחייתם, וחד ותמת בצמא, וחד את פלגשי ענו ותמת, ונמסר גם בס...

מצודת ציון

(ישעי' כ"ח): בנחשתים. בשלשלאות נחושת: (כב) ויחל. מל' התחל': לצמח. הוא תחלת הגדול: (כד) ויהללו. ושבחו: מחריב. מל' חורבן וכליון: (כו) המחזיק. האוחז: והמישני. מל' משוש ונגיעה בדבר מה כמו ידיהם ולא ימישון (תהלים קט"ו): נכון. נשען על מכונו: (כט) וילפת. ענין אחיזה כמו ויחרד האיש וילפת (רות ג'): התוך. האמצעית כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה): אלית

מצודת דוד

כבדה ובזויה: (כב) כאשר גלח. כמספר שבע המחלפות אשר גלח: (... וכו'. בחשבם שהעו"ג שלהם מסר את שמשון בידם: ולשמחה. ג... השמחה נאספו לשמוח ברבת עם: ויאמר וכו'. בעת זבחם לעו"ג ... אמרו נתן וכו': (כד) ויראו אותו. ראוהו מרחוק כשה... האסורי': (כה) כטוב לבם. באכיל' ושתיה: וישחק לנו. ר"ל י... בספור גבורותיו וכדומה: ויצחק. שמח לפניהם כדרך המשמח: (כו) המחזיק בידו. על כי נקרו עיניו היה מי מחזיק בידו ומוליכו הדרך אשר ילך בה: הנ... הרף ידך ממני בכדי שאוכל למשש בידי את העמודים וכו' בכדי שאשען עליהם: (כח) האלהים. ר"ל חזקני נא אתה אלהים: נקם אחת. עוד פעם אח... מפלשתים על מה שנקרו שתי עיני. ורז"ל אמרו שאמר מה שנקרו עין אחת אנקום והשנית תהיה שמורה לעוה"ב: (כט) וילפות. אחז העמודים וסמך ידו... אחד. עמוד אחד אחז בימינו וכו': (ל) תמות וכו'. אהיה נהרג עמהם ר"ל כ"כ אני חפץ במיתתם עד שאהרג עצמי עמהם: ויט. הטה... העמוד...

וְעַל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בּוֹ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים
אֲשֶׁר הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר
הֵמִית בְּחַיָּיו׃ לא וַיֵּרְדוּ אֶחָיו וְכָל־בֵּית י"ב
אָבִיהוּ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ ׀ וַיִּקְבְּרוּ ו'. י"ב פס' נספר'
אוֹתוֹ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקֶבֶר
מָנוֹחַ אָבִיו וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל
עֶשְׂרִים שָׁנָה׃

וכל בית י"ב וסי' נמסר בהאי סיפרא סימן ט' ; אביהו ז' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ד :

טוּרְנַיָא וְעַל כָּל עַמָּא דִי
בֵיהּ וַהֲווֹ קְטִילַיָא דִי קְטַל
בְּמוֹתֵיהּ סַגִיאִין מִדִי קְטַל
בְּחַיוֹהִי׃ לא וּנְחָתוּ אֲחוֹהִי
וְכָל בֵּית אֲבוּהִי וּנְטָלוּ
יָתֵיהּ וּסְלִיקוּ וּקְבָרוּ יָתֵיהּ
בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֵל
בְּקִבְרָא דְמָנוֹחַ אֲבוּהִי וְהוּא
דָן יָת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין שְׁנִין׃

רשי

האיש וילפת נאחז בזרועות

תולדות אהרן והוא שפט. (סוטה י) :

רדק

שהוא ענין הפסוק והנטיה: (לא) והוא שפט. והרי אמר למעלה וישפט את ישראל אלא למעלה אמר וישפט אחר התשועה שנעשית לו בעין הקורא כאלו או מת כי לא נעשית לו אחר כן תשועה אבל כחלה מפלתו ולא היתה לו אלא במותו ועכשיו כשמת אמר והוא שפט את ישראל כמו שאמר בכל שופט ושופט ויש בו דרש למה נאמר שני פעמים כי שפט את ישראל עשרים שנה אמר ר' אחא מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מיתו

רלבג

ין עליהם וכבר נסמך
' בימינו ואחד בשמאלו
תם בכח בדרך שנפל
הסרנים ועל כל העם
ר המית במותו רבים
מית בחייו. (לא) והנה
ר זה פעם שנית שהוא
ת ישראל עשרים שנה
כי הזמן שישב בארץ
נכלל באלו הכ' שנה:
ת המגיעות מזה

הספור הן אלו: הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שהשנה צו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל והתמיד השעבוד הזה החזק שמנה עשר' שנה עד ששבו אל ה' בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול אשר היא גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל ה' בכל לבם נעזרו מאת השם יתברך להכניע אויביהם: השני הוא להודיע ו לרדוף החלושים כי אין בשער עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרשוהו מהשתתף בנחלתו ולסוף הצרכו אליו שיהי' מושל עליהם: השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה דבר מה לתקן גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שיגיע לו הגמול אחר המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד ה' עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתקבר' לו שלא יהתלו בו אחר נצחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד הם לקצין והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו ישראל תמיד כי נגלו בו דברים נפלאים כאלו ויגף ה' שם: הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר ששלח יפתח מה ששלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ ההיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין נתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תניעהו לזה ואמר יפתח שישפוט הש"י בינותיהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון ונמשך מזה שכבר נצחו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד: הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה ענייניו בחכמה ובהתישבות כדי שלא תשיגהו על זה החרטה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה' בזולת התישבות והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה שתצא בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה' דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן: הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהש"י שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשים כי כל הטיבות מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר לה' אם יתן בני עמון בידו: השביעי הוא להודיע שמי שנדר לה' ויתחייב לו שיקיימהו ואע"פ שיכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו לה' הוכרח לקיים את ע"פ שהיה הדבר לו בתכלית הקושי. והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה פינחס קיים והוא היה יודע סוד התורה והאפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש לנדרים היתר גם לא ידעו זה אז אחד מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם בנמוסי הגוים ההם ועזבו את ימים רבים והנה החכם אין לו להתיר את הנדרי' אלא כשישאל הנודר היתר לנדרו להיותו מתחרט בנדר. ואפשר שנאמר כי בקיום זה הנדר פרסום הנס ו הש"י היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב: השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקנא לחברו בראותו שהגיע ממנו פועל טוב א לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו גם כן זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת להם מפני זה מהרע מה שקרה: התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר ויגמול רע תחת טוב הלא תראה אפרים שהיה להם להכיר הטוב שבא להם ע"י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רע תחת טוב שעשה להם נמשך להם מהרע הנפלא ר בזה הספור עד שנפל מבני אפרים מ"ב אלף: העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלשים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין פליטי אפרים על צד הבוז והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקטעה את בנייני החוק: הי"א הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימנענה מזה ית אביה ולזה זכר מאבצן עם היותו גדול שהביא שלשים בנות החוצה: הי"ב הוא להודיע עוצם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי גלה לשם ית' שסופו ללקות בדבר הנשים התחכם להמנעו מזה כפי היכולת ולזה היה נזיר אלהים מן הבטן ונמנעה ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן לו ההכלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג מקצת דיני הנזירות בעודה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן זאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי ה' וזה שכשראה הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפאת הנשים. אמר קוה מהשם יתברך יושיעהו מזה על דרך ההשגחה: הי"ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המיוחסים לתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת השם ית' שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיעה מה יהיה משפט הנער ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי לסמוך עליו: הי"ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש"י ע"י נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליית המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון כמה אסוריו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו ליל שמשון מהצמאה החזק שהיה לו: הט"ו הוא להודיע שכבר תקשה מאד השגת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה והיה זה כן כי כשהשיג השכל אשר לנו המלאכות ברוחני ידמה שיתחייב שידבק בו וישאר הגוף מת אם לא ילוה לו עזר אלהי: הי"ו הוא לפרסם קיום השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל חללים רבים מפלשתים ולזאת הסבה י מה' הוא כדי שיפיל חללים רבים מפלשתים כמו שיועד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש"י שיתגאל בבנות פלשתים הערלים ספר גם כן שאר מה שהגיע שמשון לפלשתים בחייו ובמיתתו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו בארצם יחיד וגבורתו כאלו התחכם הש"י שאם היה שיהיה נפתה לבו לנשים שתהיה לו גבורה נפלאת יהיה נשמר בה מפלשתים: הי"ז הוא להודיע שאין ראוי לגלות ם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תכף שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העיר וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להכילו ביד פלשתים מזה מהרע מה שנזכר בזה הספור: הי"ח הוא לבאר שאין ראוי להתדבק בבנות הפלשתים גם אחר התגיירם כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה רה לשמשון מפני דבקו באלו הנשים עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו ו עליהם באמצעות העזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשים והיה מנהיג ישראל כמנהג השופטים השלמים: הי"ט הוא להודיע למנהיג שישמר עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה כבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו ו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהודה על זה עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ויתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת השאל מהם כשהסכי' לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקים כנגדם ויפיל מהם רב והנה בל שמשון שיאסרוהו בני יהודה להביאו אותם כדי שיעשה להם התנצלות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם מוזרים לפלשתים בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם: הכ' הוא להודיע עוצם השגחת הש"י עד שסבב שאיש אחד אסור וזולת כלי מלחמה המית רבים כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט: הכ"א הוא להודיע שיש גמול ומשפט על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקח שמשון כי לכתו אחר עיניו הכשילהו בזה: הכ"ב הוא להודיע מה שעשה השם לקנאת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם
אשר

מצודת דוד

העמודים בידיו: רבים. מרובים במספר: (לא) והוא שפט. עם שאמר למעלה חזר וכתבו לומר שמשך הזמן

רדק

מותו כמו שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו : (א) ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה שנאמר וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלהים וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה שנאמר ויקם וילך עד נכח יבוס היא ירושלים ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ואם מפני הפסוקי' האלה אמר א"כ אף בימי יהושע היה פסלו של מיכה כי בימיו השכינו אהל מועד בשילה אחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו וזה רחוק שבימי יהושע היה זה הפסל שהרי כתוב ויעבדו את ה' כל ימי יהושע ועוד שאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולא היה זה בימי יהושע כי אפילו על המזבח שבנו בני גד ושבט ראובן אמרו לעלות עליהם לצבא כל שכן פסל מיכה ומה שאמר כי דבר פלגש בגבעה היה בימים ההם מפני שאמר לא נסור אל עיר נכרי דומה שלא נכבשה ירושלים עדין. ואני אומר כי בימי יהושע נכבשה שנאמ' ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל ובכללם מלך ירושלם אחד ואומר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם הנה כי לקחו בני ישראל ויהודה ירושלם בימי יהושע לבד מצודת ציון שלא נכבשה עד דוד ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישראל כל כך אע"פ שנכבשה לפי שהיה היבוסי עדיין שם והלוי ונערו כשעברו נכח יבוס היה ערב ודומה כי מפחד היבוסי היה דרכם לא מפחד ירושלם שהיו בה ישראל ואם בא ללון שם בערי היבוסי היו פוגעים תחלה ואמר לו נערו נסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי ואמרו בדרש כי נסמך זה הענין לענין שמשון מפני שהיו אלף ומאה כסף בדבר שמשון לרעה ואלף ומאה כסף של אם מיכה גם כן לרעה ונסמך גם כן אליו דבר פלגש בגבעה כי בעון פסל מיכה נהרגו כמה אלפים מישראל במלחמת בנימין ולולא זה לא היו מתים מישראל כי בדין היו נלחמים עם בנימן לבער הרעה מישראל : (ב) אשר לקח לך. הכסף אשר לך אשר לקח ונגנב מאתך : ואת אלית. כל מי שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה כי אני לקחתיו : (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו אחר שהשבת אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך שתעשה ממנו הפסל ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה והשיבו פעם אחרת לאמו ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף לעשות פסל ומסכה והמאתים כסף היו שכר הצורף ותשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה : (ה) לו בית אלהים. עשה אותו בית אלהים. ועשה עוד אפוד ותרפים ותרגום בית אלהים בית טעוותא ואמרו רבותינו ז"ל כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מן אחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה ותרגום אפוד ותרפים אפוד ודמאין : וימלא. שהקריב קרבנותיו על יד אחד

תרגום

א וַהֲוָה גַבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ מִיכָיְהוּ : ב וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ אֲלַף וּמְאָה סַלְעִין דִּכְסַף דְּאִתְנְסִיב לִיךְ וְאַתְּ אוֹמֵית וְאַף אֲמַרְתְּ קֳדָמַי הָא כַסְפָּא עִמִּי אֲנָא נְסַבְתֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ בְּרִיךְ בְּרִי קֳדָם יְיָ : ג וַאֲתֵיב יַת אֲלַף וּמְאָה סַלְעִין דִּכְסַף לְאִמֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ אַקְדָּשָׁא אַקְדֵּשִׁית יַת כַּסְפָּא קֳדָם יְיָ מִן יְדַי לִבְרִי לְמֶעְבַּד צְלַם וּמַתְּכָא וּכְעַן אֲתֵבִינֵיהּ לָךְ : ד וַאֲתֵיב יַת כַּסְפָּא לְאִמֵּיהּ וּנְסִיבַת אִמֵּיהּ מָאתָן סַלְעִין דִּכְסַף וִיהַבְתֵּיהּ לְקֵינָאָה וַעֲבַדְתֵּיהּ צְלַם וּמַתְּכָא וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָיְהוּ : ה וְגַבְרָא מִיכָה לֵיהּ בֵּית טַעֲוָתָא וַעֲבַד אֵפוֹד וּדְמָאִין וְקָרֵיב יַת קוּרְבַּן חָד מִבְּנוֹהִי וַהֲוָה

שופטים יז

יז א וַיְהִי־אִישׁ מֵהַר־אֶפְרָיִם
וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ : ב וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֶלֶף
וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לֻקַּח־לָךְ וְאַתִּי
אָלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי הִנֵּה־הַכֶּסֶף
אִתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו וַתֹּאמֶר אִמּוֹ בָּרוּךְ
בְּנִי לַיהוָה : ג וַיָּשֶׁב אֶת־אֶלֶף־וּמֵאָה
הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ
הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי
לִבְנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה
אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ : ד וַיָּשֶׁב אֶת־
הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מָאתַיִם
כֶּסֶף וַתִּתְּנֵהוּ לַצּוֹרֵף וַיַּעֲשֵׂהוּ פֶּסֶל
וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִיכָיְהוּ :
ה וְהָאִישׁ מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ
אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא אֶת־יַד אַחַד

ד' וכל אס"ף דכו' ; ואת קרי ; כ"ה ; ו' ; כ"ה ; ב' חד מ"ע וחד מס' ; ד' ; ט'. כ"ה

בית אלהים ה' וסי' נמסר בסדר ויצא ; וימלא ט' וסי' נמסר בסדר שלח לך :

רשי

בזרועות האשה : (א) ויהי איש מהר אפרים. אע"פ שנכתב שתפ[...] הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים ה[...] עתניאל בן קנז שנאמ' וישימו להם את פסל מיכה וגו' כל ימי היות ב[...] בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה. ופלגש בגבע[ה] על יבוס שבירושלים [...] אל עיר עובדי כוכבי[ם] [...] שעדיין לא כבשו את יב[וס] : (ב) אשר לקח לך. [...] ממך ויש לו דומה [...] עבורה לנו. עבורה [...] אלית. קללת כל מי ש[...] אמרת הקללה באזנ[י] [...] הכסף. אני מודה לך [...] בידי שאני לקחתיו : (ג) [...] את אלף ומאה הכסף ל[...] אמר להחזירו לה ונמ[...] שם הרי הוא ברשותך הקדשתי את הכסף מי[...] קבלתי עלי למסרו [...] לשם דמות ומסכה [...] עתה ומידי אני אשיב [...] יש אומרים שהאשה [...] דלילה לפי שכתוב א[...] כסף וטעות הוא ביד [...] שנים קדם מיכה ל[...] הפרשיות נסמכו [...] הרע שוה כאן וכאן [...] פורענות היו שניהם [...] אלהים. בית עבודת כ[...] כל אלהים האמורים [...] זו חול חוץ מזה כל [...] בית אלהים בשילה : ו[...] יד א'. חנכו לעבודה [...] להיות כהן לפניו כל [...] שאדם נכנס בו לשם ג[...] מי[...]

רלבג

אשר שבת היתה התפתותו פתוי הנשים וזה שכבר השיב לשמשון כמו שנ[...] מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מגד התפתותו בדברים ה[...] האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו אז [...] גם יותר גדול מזה וגם היו ראוים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת [...] לאלהיהם : (א) עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכ[יהו] ואחשוב שכבר היה זה בימים הקדומים שלא היה שם שופט והיה זה בינ[...] אם קודם עתניאל בן קנז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים [...] והביאני לזה שאי איפשר לומר שהיה זה הענין בין שנות שמשון ובין [...] לפי מה שהתבאר מדברינו הקודמים וכבר נבאר במה שאמר זה שרא[...] כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנז ואחשוב ש[...] הספור לשמשון שהיה משבט דן לספר מה שאירע על המטה לשבט ד[ן] [...] פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה [...] הסכמה מספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור שמשון ודלילה ומספר [...] כסף שבא בסיפור מיכה ונוכל לומר לפי זה המאמר עוד שכבר היתה [...] אחרת בענין אלו הכספים והיא שמכל אחד מהם נמשך רע לדן כי [...] היה סבה אל שנפל שמשון ביד פלשתים ונקרו עיניו ונמשך לו המ[...] וכסף מיכה היה סבה שטעו בני דן בפסל ההוא זמן ארוך : (ב) והנה [...] אמר מיכה לאמו אלף ומאה סלעין כסף אשר לוקח לך ואת קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרחתי להגיד לך שאני לק[חתיו] אתי : (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שיטעו בהן האנשים אז ויחשבו ב[...] כח להגיד העתידות מגד עורכם כח הדמיוני וידמה שלזאת הסבה עשאו תחלה לא לשם ע"ג ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף לה'. והנה השיב[ו] הכה

מצודת ציון

יז (ב) אלית. מל' אלה וקללה : (ג) פסל ומסכה. פסל דמות ע"ג הנעשה במלאכת יד ומסכה מ"ג ע"י יציקת המתכת : אפוד. עשוי בדמות אפוד שבמקדש : ותרפים. עשוים הם בצורת אדם

מצודת דוד

שישב במאמר עלה בחשבון העשרים : יז (ב) לקח לך. נלקח ממך בגנבה : אלית. קללת את הגנב : וגם אמרת באזני. אמרת הקללה באזני כאלו ח[...] ואמרת שהכסף הוא אתי : אני לקחתיו. עתה מודה אני שלקחתיו אני [...] בני לה'. ר"ל הקללות שקללתי לא יחולו בך אך ברוך תהיה הואיל והודית : (ג) הקדש הקדשתי. בהיותו עוד גנוב הקדשתיו באם ימלא הגנב : מידי לבני. מידי ליד בני לעשות מהם דמות ומסכה (ולא היתה ע"ג ממש אבל עשויה היא למחשבו' אחרים להוריד עליה כחות עליונות להיות אמצעי ולפי הטע[ות] להם) : ועתה. הואיל ונמלא הכסף משיב אני אותו לך ונתנה הכסף לבנה : (ד) וישב. חזר הבן והשיב הכסף לאמו כאומר הואיל ואלה הגנבה מתחת ידי לא [...] לקחתה : ותקח אמו. וכשקבלה שוב את הכסף נתנה לצורף מאתים בשכר פעולתו ומתשע מאות נעשה כדמות ומסכה : (ה) לו בית אלהים. היה לו בית מו[...] כדמות ולזה שמה אמו את הדמות ומסכה בביתו : ויעש אפוד ותרפים. את אלה עשה משלו מלבד הדמות והמסכה אשר משל אמו :

דיס ריסוושטיר בלע"ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריסוויסטיר (ז) ממשפחת יהודה. והוא לוי מן האם ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהודה והוא לוי בן גרשון בן משה רבינו ...ו שמפורש בענין ויהונתן בן גרשון וגו': (ח) לעשות דרכו. דרך ...: (ט) באשר אמצא. להשתכר: (י) לימים. ...: וערך בגדים. זוג בגדים שהם ערך וסדר ...י אדם כפי כראוי ...: וערך בגדים. ...ט בלע"ז: ומחיתך. ...: וילך הלוי. אחר עצתו

אחד מבניו ומנהו להיות כהן וכן ומלאת יד אהרן ויד בניו: (ו) איש הישר בעיניו יעשה. אמר זה לפי שעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ושופט בימים ההם: (ז) מבית לחם יהודה. בית לחם אחר היה לפיכך סומך בית לחם זה ליהודה בכל מקום ומה שאמר ממשפחת יהודה הוא תוספת ביאור ועל בית לחם אמר שהיה משבט יהודה והנער הזה לוי היה ואיך יאמר עליו ממשפחת יהודה. והאומר כי אמו ממשפחת יהודה יראנו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האם. ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן. ורז"ל דרשו כי בן גרשם בן משה רבינו היה ולפי שעשה מעשה מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפיכך תלוי בו הנו"ן כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם בן מנשה תלוי נו"ן מלמעלה בין המ"ם והשי"ן לומר כי נכד משה היה ולכבוד משה תלוי עליו הנו"ן כלומר כי עשה מעשה כאלו היה בן מנשה ולא בן משה: והוא גר שם. בבית לחם היה גר ואף על פי שהיה לוי והיה ללוים ערים לשבת זה הנער התגורר שם בבית לחם על דרכי מחיתו והנה לא מצא שם עוד מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו: (ח) עד בית מיכה לעשות דרכו. כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם ואילך: (י) לימים. לשנה: וערך בגדים. תרגם יונתן וזוג לבושין רוצה לומר כי ערך האדם בבגדים לשנה שנים אחד לימי הקיץ ואחד לימי החורף: וילך הלוי. הלך לצרכי מיכה למה שצוהו ונתרצה לישב עמו: (יב) וימלא. כבר פירשתיו: (יג) כי היה לי הלוי לכהן. כלומר סימן טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הכהנים להיות כהן לי: (א) בימים ההם. גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט היה לישראל וכל ימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וגו' ואומר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו' נראה כי בימי השופט לא היו עושים

מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ו בַּיָּמִים הָהֵם
אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר
בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ ז וַיְהִי־
נַעַר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת
יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא גָר־שָׁם׃ ח וַיֵּלֶךְ
הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם
עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ׃
ט וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לֵוִי אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
וְאָנֹכִי הֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא׃
י וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי
לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי אֶתֶּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת
כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ
וַיֵּלֶךְ הַלֵּוִי׃ יא וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־
הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו׃
יב וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ
הַנַּעַר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה׃
יג וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יֵיטִיב
יְהוָה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן׃
יח א בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל

ז' פסו' והוא והוא. ד' | ג' | ט"ו | ג' | ה'. ג'. ג' | ד' | י"ב פסוקין | ט'

לֵיהּ לְכוּמְרָא׃ ו בְּיוֹמַיָּא
הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל
גְּבַר דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּד׃
ז וַהֲוָה עוּלֵימָא מִבֵּית לֶחֶם
יְהוּדָה מִזַּרְעִית יְהוּדָה וְהוּא
לֵוִי וְהוּא דָר תַּמָּן׃ ח וַאֲזַל
גַּבְרָא מִקַּרְתֵּיהּ מִבֵּית לֶחֶם
יְהוּדָה לְמִידַר בַּאֲתַר
דְּיַשְׁכַּח וַאֲתָא לְטוּרָא
דְּבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית
מִיכָה לְמֶעְבַּד אוֹרְחֵיהּ׃
ט וַאֲמַר לֵיהּ מִיכָה מְנָן אַתְּ
אָתֵי וַאֲמַר לֵיהּ לֵיוָאָה אֲנָא
מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַאֲנָא
אָזֵיל לְמִידַר בַּאֲתַר
דְּאַשְׁכַּח׃ י וַאֲמַר לֵיהּ
מִיכָה תִּיב עִמִּי וֶהֱוֵי לִי
לְאַב וּלְכָהִין וַאֲנָא אֶתֵּן
לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף לִזְמַן
עִידָן וְזוּג לְבוּשִׁין וּפַרְנָסְתָךְ
וַאֲזַל לֵיוָאָה׃ יא וּצְבִי לֵיוָאָה
לְמִתַּב עִם גַּבְרָא וַהֲוָה
עוּלֵימָא לֵיהּ כְּחַד מִבְּנוֹהִי׃
יב וְקָרִיב מִיכָה יַת קוּרְבַּן
לֵיוָאָה וַהֲוָה לֵיהּ עוּלֵימָא
לְכָהִין וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָה׃
יג וַאֲמַר מִיכָה כְּעַן יְדַעְנָא
אֲרֵי אוֹטֵיב יְיָ לִי אֲרֵי הֲוָה לִי לֵיוָאָה לְכוּמְרָא׃ א בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא

והוא לוי והוא גר שם ו' פסוקים והוא והוא וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימני מבחורים. וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש: אותו תקדישו והוא יבנה. אכלו זרים כחו. ואחר בא חצרון דד"ה. והי' ו' בקריאה וסי' ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה. התהלך לפני והיה תמים. עלה אלי ההרה והיה שם. והיה נכון לבקר ועלית. ויאמר לו מיכה שבה עמדי. ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך. ונמסר גם בסדר לך לך:

תולדות אהרן בימים ההם. חולין נז: איש הישר בעיניו. סוטה מז ע"ג כה: נער. ב"ב קט: הלוי לכהן. שם: בימים ההם. עקידה שער לח:

רלבג

והוא השיב אותו שנית ...עשה ממנו פסל ומסכה ...ית מיכיהו כדי שיגיד ...ידות לפי מחשבתם: ...ר עשה מיכה לו בית ...לזה הפסל והמסכה ...מהם אפוד ותרפים ...ותו בית אלהים לחשבו ...נתו תשרה שם ומלא ...ד מבניו להיות לכהן ...לו העתידות: (ו) אין ...שראל וגו'. וסיפר זה ...היה זה סבה להעשות ...ל ולזה ראוי שנאמר שזה ...ר המלך שהיה מונע ...זה אם הוא חי והוא ...לפי מה שאחשוב שהזכיר ...ל זה כדי לבאר ע"ג כי ...שהיה נכבד מכל אשר ...והשופטים לא בערו ...הפלים והעשתרות עד ...אל ובערם כמו שמספר ...שמואל ולזה ארך עליו ...בה עד מות עלי כמו ...ר זה ולזה ידמה שהיה ...ין אחר מות יהושע ...ומשלת עתניאל בן קנז ...ל זה עוד שהנה זכר ...פור ששבט הדני היה ...לו נחלה לשבת בימים ...: היה אחרי מות יהושע ...שתדלו השבטים להלחם ...: בגבולו כמו שנתבאר ...ה בספר שאלו ישראל ...: לנו תחלה להלחם ...: (ז) עוד ספר שהנער ...ר ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהודה ...י והוא גר שם. והנה משך לבו של מיכה אל שיהיה לו לכהן בביתו לשאול ...ת באמצעות הפסל והתרפים שהיה משתמש בהם להתבודד הכח הדמיוני ...ר הכחות לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה וע"ז הנה התרפים דברו ...רוב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמות ה': (א) וספר שהנה היה שבט הדני מבקש נחלה לשבת בה ושלחו מרגלים לעיר

מצודת דוד

...י מיכה חנך א' מבניו לכהן לפניו ולעשות עבודת הדמות: (ו) אין מלך ... ולזה עשה כל איש הישר בעיניו ולא היה מי שימחה ביד מיכה וכתב ...זה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל: (ז) מבית לחם ...א לפי שגם בנחלת זבלון היתה עיר הקרויה ב"כ בית לחם כמ"ש ביהושע בית לחם יהודה ולתוספת ביאור אמר ממשפחת יהודה ור"ל העיר בית לחם היתה מנחלת משפחת יהודה: והוא לוי. הנער היה לוי והיה ...ית לחם: (ח) באשר ימצא. מקום נאות וכשר להחיות נפשו: לעשות דרכו. ללכת לדרכו דרך בה: (ט) לוי אנכי. כאומר נכון ...וד ולהורות כמ"ש בשבט לוי יורו משפטיך ליעקב וכו' (דברים ל"ג): (י) לאב. ר"ל למורה ולמלמד: וערך בגדים. ר"ל בגדים כסדר הצריך: וילך ...לך אחר דבר מיכה ועצתו: (יא) כאחד מבניו. אשר מלא ידיו מאז לכהן: (יב) וימלא מיכה. מוסב למעלה שאמר שהי' לו כאחד מבניו כי מלא ידיו לכהן: ...ה ידעתי. כי בעוד היות בני לכהן הי' שלא כדת כי הכהן ראוי להיות מבני לוי אבל עתה ייטיב לי ה' כי הי' לי הלוי לכהן והרי הוא הכהן ממש:
יח (א) אין מלך. כי אם הי' מלך הי' הוא לוחם מלחמות העם עם כל עמו ולא

מצודת ציון

אדם ומדברים ע"י קסם: וימלא. ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט): (ז) גר. דר: (י) לימים. לשנה כמו ימים תהיה גאלתו (ויקרא כ"ה): וערך. מענין סדור כמו ערוך לחם (שמות מ'): ומחיתך. פרנסה הצורך לחיי האדם: (יא) ויואל. ורצה כמו ויואל משה שם

וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט הַדָּנִי מְבַקֶּשׁ־לוֹ
נַחֲלָה לָשֶׁבֶת כִּי לֹא־נָפְלָה לּוֹ עַד־
הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּנַחֲלָה׃ ב וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן
מִמִּשְׁפַּחְתָּם חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם
אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל
לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם לְכוּ חִקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ
הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה וַיָּלִינוּ
שָׁם׃ ג הֵמָּה עִם־בֵּית מִיכָה וְהֵמָּה
הִכִּירוּ אֶת־קוֹל הַנַּעַר הַלֵּוִי וַיָּסוּרוּ
שָׁם וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם וּמָה־
אַתָּה עֹשֶׂה בָּזֶה וּמַה־לְּךָ פֹה׃ ד וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם כָּזֶה וְכָזֶה עָשָׂה לִי מִיכָה
וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ה וַיֹּאמְרוּ
לוֹ שְׁאַל־נָא בֵאלֹהִים וְנֵדְעָה הֲתַצְלִיחַ
דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הֹלְכִים עָלֶיהָ׃

ב' · ג' וחד וממשפחתם חסר עמכם והוא משמם ק"ב · ג' · ו' חס' נכיפ' · י"ט ו"פ · ג' · ל' · ג' חס' ח'

בישראל וביומיא האינון שבטא דבית דן בען להון אחסנתא למתב ארי לא אתפלגת להון עד יומא ההוא מגו שבטיא דישראל באחסנא: ב ושלחו בני דן מזרעיתהון חמשא גוברין מקצתהון גברין בני חילא מצרעה ומאשתאול לאללא ית ארעא ולמבדקא ואמרו להון אזילו בדוקו ית ארעא ואתו לטורא דבית אפרים עד בית מיכה ובתו תמן: ג אינון עם ביתא דמיכה ואינון אשתמודעו ית קל עולימא ליואה וזרו לתמן ואמרו ליה מן איתך הלכא ומא את עביד הכא ומה לך כדין: ד ואמר להון כדין וכדין עבד לי מיכה ואגרני והוית ליה לכומרא: ה ואמרו ליה שאיל כען במימרא דיי ונידע התצלח אורחנא די אנחנא אזלין

אלתם ו' חס' בספרא וסי' ויאמר אליהם רדפו אחריהם דאהוד. ויאמר אליהם גדעון לא אמשול אני בכם. אשאלה מכם
וישלחו בני דן. כזה וכזה עשה לי מיכה. ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא תנינא דפסוק: כזה וכזה ג' דסמיכי וסי'
עשה לי מיכה. כי כזה וכזה תאכל החרב. הנה אשת ירבעם באה:

תולדות אהרן מי הביאך. ב"ב קי:

רשי

עלתו: (א) כי לא נפלה לו. ירושה כפי הראוי להם בארץ מכונת שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף מכאן יש ללמוד שהיה זה בתחלת השופטים מיד: (ג) מי הביאך הלום. יש כאן תמיהו לא מזרעו של משה רבינו אתה שנאמר בו אל תקרב הלום. ומי לאדם. ומה זה בידך: נא באלהים. בתרפים ל ע

רלבג

לעיר ליש לרגל הארץ
בגורלם ועברו דרך ב
והכירו הנער הלוי א
התצליח דרכם וענה ה
לך הקסם באמצעי'
והתרפים שהכר הלוי
(ז) והנה באו המרגל
ליש ומצאו העם אשר
ובוטח לא היו יראים מ
ולזה לא היו שומרין
העיר לשמור העיר ש
בה אויבים. ולא ה
הכיא מכלים דבר שי
המלוכה והוא המו
מכלים בתוכחתו. הנ
ומלת עצר הוא
ויעצור בעמי ויהיה ה
שלא היתה הממשל
באה מכאב לבנו ו
שימנע המנהיג הואת
עצמו להנהיג בעבור
הגוים שהם אינם
וראוי עוד שהם
מצידונים שיעזרום ה
המלחמה ולזה הו
סער

רדק

עושים איש הישר בעיניו ובשלשת הענינים האלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש בגבעה אמר אין מלך בישראל ואלו הענינים היו בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה בזמן ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט בישראל והיו עושים איש הישר בעיניו ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם כדברי בעל סדר עולם שהרי ביפתח מלאנו שאמר שלש מאות שנה מיום שכבשו ישראל לארץ סיחון שהיה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים והנה מיפתח עד שבנה הבית מאה וארבעים שנה שהרי אומר הכתוב ויהי בארבע מאות שנה ושמנים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הנה שלש מאות שנה עד יפתח משנת הארבעים ומאה וארבעים מן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים ארבע מאות ושמנים עם ארבעים שהיו במדבר ואנחנו מוצאים אלו מאה וארבעים חסר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן שפט את ישראל אחרי יפתח שבע שנים ואילון עשר שנים ועבדון שמנה שנים ושמשון עשרים שנה ועלי ארבעים שנה ושמואל עשרים שנה ודוד ארבעים שנה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעי' בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבעים תשע שנים הנה אנחנו צריכים על כל פנים לתקן החשבונות אפילו לדברי בעל סדר עולם כי תשע שנים הם יתרים לחשבונו והנה עשרים שנה שמנה לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב ועוד כי אינם עשרים שנה לשמואל כי ביום שגלה הארון מת עלי והנה הארון היה בשדה פלשתים שבעה חדשים ל שמש ומבית שמש לקרית יערים והיו שם עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהעשרים שנה שבע שנים נשארו אחד עשר לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפילו במלוך שאול שמואל היה שופט שנאמר וישפט שמואל את ישראל חייו הנה משמת עלי עד שמלך דוד שלש עשרה שנים נשארו עדיין שתי שנים והנה שם שנים נקח משלש מאות שאמר יפתח כי לא נשלמו אלא עם כב שלו והוא אומר זה בתחלת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה אינו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל שופט את ישראל שנאמר ויהי דבר ש כל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ואומר ואני התהלכתי לפניכם מנערי ועד היום הזה ודרך הכתוב לרדוף אחרי הכלל ולא יקפיד ו והיה חסר או יותר ונראה כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב מעיד בשלשה הענינים האלה הסמוכים אין מלך בישראל והנה שמנה וחמשים שנה בשנתמנה שופט ובן צ"ח שנים היה כשמת ושפט את ישראל ארבעים שנה ולא יתכן לומר שנכנסו שנותיו של שמשון בשנותיו של פ יתכן שהיה שמשון שופט בימי עלי והוא היה בן חמשים שנה ויותר והיה מנביאי ישראל ומזקניהם ומבני הקבלה שקבלו תורה שבעל פה שהרי עלי קבל מפנחס ו קבל מעלי וכן נביא אחרי נביא אם כן הפסק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט לישראל ובימים ההם שלא היה להם מלך ושופט היו עושים כל הישר בעיניו ועשה מיכה פסלו ובני דן הקימו להם אותו הפסל ובני בנימן הרעו בדבר פילגש: כי לא נפלה לו. לא נפלה לו כל נחלת גורלו כ בספר יהושע ויצא גורל בני דן מהם כלומר פחות ממה שהיה ראוי להם כמו שפירשנו ופירוש בנחלה בנחלה הנחלקה לו בתוך שבטי ישראל לא נפלה לו לו והוצרכו לבקש נחלה: (ב) עד בית מיכה. סמוך לביתו: (ה) שאל נא באלהים. לפי מחשבתם כי לא היה זה האפוד אלא לשם ע"ג עשוי בדת והתרפים היו שואלים בהם לדעת העתידות ולא היה חלק השם יתעלה בזה אך הם היו חושבים כי דבר ה' היה השאלה בתרפים ההם לפיכך אמרו לו באלהים וכת"י שאל כען במימרא דה'. א"כ באלהים זה אינו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מא' שהוא קדש כל בית אלהים בשילה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק והנה כדבר אלינו ספק ומספיק' אני אומר שאינו נמחק. ואני תמה על כי נתנה אלהים בידכם עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש הכתובים נחלק למ"ד חול הכתובים ביו"ד ה"א קדש חוץ מזה שנחלק לו' קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה. והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיאל ואם זה באלהים הוא חול אמרו לו שישאל בתרפים ההם כי הלוי אתו מגיד

מצודת ציון

(שם ב'): יח (ב) מקצותם. מלשון קצין כמו ותאכל בקצה המחנה (במדבר י"א) ור"ל בקצינים שבמחנה: לרגל. לחפש וכן וירגלו אותה (דברים א'): (ג) הלום. לפה כמו אל תקרב הלום (שמות

מצודת דוד

ולא שבט לבד: כי לא נפלה לו. להיות בה די צרכו: עד היום ההוא כבש לעצמו מחוץ לגבול א"י: בתוך שבטי וכו'. מוסב למעלה לומר לא די צרכו בהנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל: יח (ב) ממשפחתם. א' מכ מקצותם. מהקצינים שבהם וכאשר שלח משה נשיאי העדה: מצרעה ומאשתאול. מנחלת יהודה היו ובני דן ישבו בהם כגרים: את הארץ. היא ליש הא עד בית מיכה. סמוך לבית מיכה: (ג) המה עם בית מיכה. כשהמה היו סמוך לבית מיכה הכירו את קול הנער בדברו עם מי: שם. אל הבית: מי ה ר"ל אל מי אתה ומה מלאכתך ומה הניתן לך בשכרך: (ד) כזה וכזה. סיפר להם כל המאורע: (ה) שאל נא. כי טעו וחשבו שיש בו ממש להוריד כח

...בשפות : (ו) נוכח ה' דרככם . נוכח הקב"ה גלוי כי זה אין בו ממש :
...כלים דבר . אין אחד מהם צריך לחבירו שיחזירנו ריקם ויכלימנו כמו
...ף הענין אין מחסור כל דבר כך פתרוני : יורש עצר . יורשים מועטים
...ו את אלו אין עוד עוצרין כלמתים עם המחזיקים בנחלה : ורחוקים
...ארת צידונים : ודבר
...עם אדם . שום ברית
...באו לעזרתם לפת
...מה אתם. כלומר מה
...ום דבר מה מצאתם
...ל לנו גורלנו מה
...וק הוא הרפה :
...מחשים . מתעצלים :
ואת

מגידים הם העתידות באמת ונתפתו לדבריו וענין התרפים יש אומרים כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות וישפטו בהם על דרך המזלות והם הוברי שמים ויש אומרים כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצורה ההיא כי הנה כתוב כי התרפים דברו און והנה אין זה הפסוק ראיה כי רצה לומר בעלי התרפים והחכם רבי אברהם אבן עזרא כתב כי הקרוב אליו כי התרפים הם על צורות בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהוא דוד : (ו) נכח ה' דרככם . על דרך הנה ה' יצא לפניך כלומר סיוע אלהים עמהם ותרגומו אתקין ה' ארחכון : (ז) ויבאו ליסה . והוא לשם הנזכר בספר יהושע ושני שמות היו לו : את העם אשר בקרבה יושבת לבטח . זכר העם בלשון נקבה וכן חטאת עמך מדוע שובבה העם הזה : כמשפט צדונים . כי הצדונים היו קרובים לארץ ישראל והיו שקטים כי לא היו רוצים להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען כמו שכתוב ויהי גבול הכנעני מצדון ואמר זבולן וירכתו על צדון שהוא כמו עד צדון אבל צדון לא היה מארץ כנען לפיכך היו שוקטים ולא היה להם פחד מישראל ותרגומו כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן . ואין מכלים דבר בארץ . כלומר אין להם שכנים שיזיקום ויכלימום בשום דבר כמו לא הכלמנום וכן תרגם יונתן לית דנזיק ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יראים ואינם נשמרים ולפיכך הם נוחים להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין : יורש עצר . ת"י ירותין זעירין כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה חוזק במלוכה ולפי הפשט עצר הוא מלוכה מן זה יעצר בעמי ומלת ואין מכלים עומד' במקום שנים ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה : ורחוקים המה מצדונים . כלומר שלא יוכלו לעזרם : ודבר אין להם עם אדם . שאין להם ברית עם אדם לעזרם אם יצטרכו כמו שכתוב בסוף הענין ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם ...

ו ויאמר להם הכהן לכו לשלום נכח　כ"ג
יהוה דרככם אשר תלכו־בה׃
ז וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה　ל' קמץ וסד פתח הקסיבי ליסה
ויראו את־העם אשר־בקרבה יושבת
לבטח כמשפט צידנים שקט ובטח　ה' חס'
ואין־מכלים דבר בארץ יורש עצר　ב'
ורחוקים המה מצידנים ודבר אין־　ב' ובאו
להם עם־אדם׃ ח ויבאו
אל־אחיהם צרעה ואשתאל ויאמרו
להם אחיהם מה אתם׃
ט ויאמרו קומה ונעלה עליהם כי
ראינו את־הארץ והנה טובה מאד　ד'
ואתם מחשים אל־תעצלו ללכת
לבא לרשת את־הארץ׃ י כבאכם　ט' חס'. ג' חס'
תבאו אל־עם בטח והארץ רחבת
ידים כי־נתנה אלהים בידכם מקום
אשר אין־שם מחסור כל־דבר אשר
בארץ׃ יא ויסעו משם ממשפחת
הדני מצרעה ומאשתאל שש־מאות
איש חגור כלי מלחמה׃ יב ויעלו　ל'
ויחנו בקרית יערים ביהודה על־כן　ט' בטעם
קראו למקום ההוא מחנה־דן עד
היום הזה הנה אחרי קרית יערים׃
יג ויעברו משם הר־אפרים ויבאו עד־
בית מיכה׃ יד ויענו חמשת האנשים
ההלכים לרגל את־הארץ ליש

עלה : ו ואמר להון כהנא אזילו לשלם אתקין יי אורחתכון די תהכון בה : ז ואזלו חמשא גוברין ואתו ללִיש וחזו ית עמא די בגוה יתבין לרוחצן כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן ולית דמנזק פתגמא בארעא ירותין זעירין ורחיקין אינון מצידונאי ופתגם לית להון עם אנש : ח ואתו לות אחוהון צרעה ואשתאול ואמרו להון אחוהון מה אתון : ט ואמרו קומו וניסק עליהון ארי חזינא ית ארעא והא טבא לחדא ואתון שתקין לא תתרשלון למיזל למיעל למירת ית ארעא : י כמיתיכון תעלון לות עמא דשרן לרוחצן וארעא פתיות ידין ארי מסרה יי בידיכון אתרא דלית תמן חסרן כל מדעם די בארעא : יא ונטלו מתמן מזרעית דן מצרעה ומאשתאול שית מאה גברין מזרזין במני קרבא : יב וסליקו ושרו בקרית יערים בארעא דבית יהודה על כן קרו לאתרא ההוא משרית דן עד יומא הדין הא הוא אחורי קרית יערים : יג ועברו מתמן
...בית אפרים ואתו עד בית מיכה : יד ואתיבו חמשא גוברין דאזלו לאללא ית ארעא ליש ואמרו לאחוהון

...אלה הדברים ידעו המרגלים מבני העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או הראו עצמם שרוצים לשבת בארץ והיו שואלים ענין הארץ : (ח) מה אתם כלומר מה בשורה בפיכם : (ט) קומה ונעלה . ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך בארץ : אתם מחשים . אתם שותקין שלא תקחו הדבר בזריזות ולא תעשו : אל תעצלו . לא תתרשלון : (י) כל דבר אשר בארץ . הואת או בשום ארץ בעולם

רלבג

...יע הודיעה לצודונים
...ני דן הורשת העיר
...יד) והנה ליש הוא
...ר בספר יהושע והעד
...ר ג"כ שם שהכר
...העיר דן בשם דן
...כמו שנאמר בזה
המקום

...בי' ישעיה

...ר אשר בארץ : אשר .
...ם ודומה לו במלכים
...הילדים אשר גדלו
...העומדים לפניו .
אשר

...וס' ו' בליש' בקריאה
...חמשת האנשים ויבאו
...עתה צוה ויכרתו לי
...הלבנין . וילך שלמה
...אשר עזבוני . ומאכל
...זמן . לצדנים כתיב
...וצידונים ועמלק בן
...דמ"ל ושארא צידנים
...שים ד' בקריאה וסי'
...ללכת . ואנחנו מחשים
...אור הבקר . מחשים
...וח . והלוים מחשים
...על כן פ' בטעם
...בסדר וישלח
...ג' וסי' נמסר בסדר
ויצא

מצודת דוד

...נות ולהגיד עתידות : (ו) ויאמר להם . אחר ששאל אמר להם דרככם
...' להשגיח בה ולהצליח אתכם : (ז) יושבת לבטח . ר"ל אינם נשמרים
...היא כדרך צידון היושב שוקט ובוטח ואינו נשמר ממלחמה : ואין מכלים .
...מי שיכלים אפילו בדבור כי לא הורגלו במלחמה וקטט' : יורש עצר .
...עצור מהם ר"ל אין להם יורש פרנס ללחום לאח"ז בעבור הארץ : ורחוקים המה . ונכבש הארץ עד לא יהיה נשמע להם (ואולי היה מדרך צידונים לעמוד
...נרדף) : ודבר אין להם . אין להם ברית כרותה עם מי לשיבא בעזרתם : (ח) לרעה וכו' . אל צרעה וכו' : מה אתם . ר"ל מה אתם משיבים ומעניכו תבין
...ט) ואתם מחשים . ר"ל אתם היו מחשים לבל יודע לאיש פן יקדמנו מי משבט אחר ואל תעצלו ללכת וכו' כי עכ"ז פן יודע למי : (י) כבואכם . כאשר תבואו
...ואו אל עם בוטח ר"ל לא תצטרכו ללכת דרך אשר תמלא אתכם בה מלחמה : רחבת ידים . מקום רחב להחזיק את כולכם כאשר יתן ה' אותה בידכם : אין שם מחסור
...ם שאינה מא"י מ"מ אין נחסר בה ממה שיש בא"י או ר"ל לא נחסר בה מכל דבר שיש בעולם : (יב) בקרית יערים . ר"ל סמוך לה : למקום ההוא . מקום החניה : אחרי .

מצודת ציון

(שמות ג') : (ו) נוכח . נגד : (ז) לישה . הוא לשם האמור ביהושע ובשתי השמות היתה נקראת : שוקט . יושב במנוחה : עצר . ענין מניעה כמו אשה עצורה לנו (ש"א כ"א) : (ט) מחשי' . שותקים כמו עת לחשות (קהלת ג') : (י) כי . אם : כל דבר . בשום דבר : (יד) ויענו . הוא תחלת

וַיֹּאמְרוּ אֶל־אֲחֵיהֶם הֲיְדַעְתֶּם כִּי יֵשׁ
בַּבָּתִּים הָאֵלֶּה אֵפוֹד וּתְרָפִים וּפֶסֶל
וּמַסֵּכָה וְעַתָּה דְּעוּ מַה־תַּעֲשׂוּ׃
טו וַיָּסוּרוּ שָׁמָּה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־הַנַּעַר
הַלֵּוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאֲלוּ־לוֹ לְשָׁלוֹם׃
טז וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ חֲגוּרִים כְּלֵי
מִלְחַמְתָּם נִצָּבִים פֶּתַח הַשָּׁעַר אֲשֶׁר
מִבְּנֵי דָן׃ יז וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ שָׁמָּה
לָקְחוּ אֶת־הַפֶּסֶל וְאֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־
הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וְהַכֹּהֵן נִצָּב
פֶּתַח הַשַּׁעַר וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ
הֶחָגוּר כְּלֵי הַמִּלְחָמָה׃ יח וְאֵלֶּה בָּאוּ
בֵּית מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת־פֶּסֶל הָאֵפוֹד
וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן מָה אַתֶּם עֹשִׂים׃
יט וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרֵשׁ שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ
וְלֵךְ עִמָּנוּ וֶהְיֵה־לָנוּ לְאָב וּלְכֹהֵן
הֲטוֹב הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד
אוֹ הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְשֵׁבֶט וּלְמִשְׁפָּחָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ כ וַיִּיטַב לֵב הַכֹּהֵן וַיִּקַּח
אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־
הַפָּסֶל וַיָּבֹא בְּקֶרֶב הָעָם׃ כא וַיִּפְנוּ
וַיֵּלֵכוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַטַּף וְאֶת־הַמִּקְנֶה
וְאֶת־הַכְּבוּדָּה לִפְנֵיהֶם׃
כב הֵמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר בַּבָּתִּים אֲשֶׁר עִם־בֵּית מִיכָה
נִזְעֲקוּ וַיַּדְבִּיקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן׃
כג וַיִּקְרְאוּ אֶל־בְּנֵי־דָן וַיַּסֵּבּוּ פְּנֵיהֶם
וַיֹּאמְרוּ לְמִיכָה מַה־לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ׃
כד וַיֹּאמֶר אֶת־אֱלֹהַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
לְקַחְתֶּם וְאֶת־הַכֹּהֵן וַתֵּלְכוּ וּמַה־לִּי
עוֹד וּמַה־זֶּה תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ׃
כה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־דָן אַל־תַּשְׁמַע
קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים
מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ
בֵּיתֶךָ׃

הֲיְדַעְתּוּן אֲרֵי אִית בְּבָתַּיָא הָאִלֵּין אֵפוֹד וּדְמָאִין וּצְלֵים וּמַתְּכָא וּכְעַן דְּעוּ מָה תַעְבְּדוּן׃ טו וּזְרוּ לְתַמָּן וְעָלוּ לְבֵית עוּלֵימָא לֵוָאָה בֵּית מִיכָה וּשְׁאִילוּ לֵיהּ לִשְׁלָם׃ טז וְשִׁית מְאָה גֻבְרִין מְזָרְזִין בְּמָנֵי קְרָבֵיהוֹן קָיְמִין בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע דְמִשְׁבַּט בְּנֵי דָן׃ יז וּסְלִיקוּ חַמְשָׁא גֻבְרַיָא דַאֲזָלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא עָלוּ לְתַמָּן וּנְסִיבוּ יָת צַלְמָנָא וְיָת אֵפוֹדָא וְיָת דְמָאִין וְיָת מַתְּכָא וְכַהֲנָא קָאִים בְּמַעֲלָנָא דִתְרְעָא וְשִׁית מְאָה גֻבְרָא דִמְזָרְזֵי בְּמָנֵי קְרָבָא׃ יח וְאִלֵּין עָלוּ לְבֵית מִיכָה וּנְסִיבוּ יָת צְלַם אֵפוֹדָא וְיָת דְמָאִין וְיָת מַתְּכָא וַאֲמַר לְהוֹן כַּהֲנָא מָה אַתּוּן עָבְדִין׃ יט וַאֲמַרוּ לֵיהּ שְׁתוֹק שַׁוֵּי יְדָךְ עַל פּוּמָךְ וְאֵיזֵיל עִמָּנָא וֶהֱוֵי לָנָא לְאָב וּלְכַהֲנָא הֲטָב דִּתְהֵי כָהִין לְבֵית גֻבְרָא חַד אוֹ דִתְהֵי כָהִין לְשִׁבְטָא וּלְזַרְעִית בְּיִשְׂרָאֵל׃ כ וּשְׁפַר לִבָּא דְכַהֲנָא וּנְסִיב יָת אֵפוֹדָא וְיָת דְמָאִין וְיָת צַלְמָא וְעַל בְּגוֹ עַמָּא׃ כא וְאִתְפְּנִיאוּ וַאֲזַלוּ וְשַׁוִּיאוּ יָת טַפְלַיָא וְיָת בְּעִירָא וְיָת קִנְיָנָא קֳדָמֵיהוֹן׃ כב אִנּוּן אַרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה וְגֻבְרַיָא דִבְבָתַּיָא דְעִם בֵּית מִיכָה אִתְכְּנִישׁוּ וְאַדְבִּיקוּ יָת בְּנֵי דָן׃ כג וּקְרוֹ לִבְנֵי דָן וְאַסְחַרוּ אַפֵּיהוֹן וַאֲמַרוּ לְמִיכָה מַה לָּךְ אֲרֵי אִתְכְּנִישְׁתָּא׃ כד וַאֲמַר יָת דַּחַלְתִּי דִי עֲבָדִית נְסֵיבְתּוּן וְיָת כַּהֲנָא וַאֲזַלְתּוּן וּמָה לִי עוֹד וּמָה דֵין תֵּימְרוּן לִי מַה לָּךְ׃ כה וַאֲמַרוּ לֵיהּ בְּנֵי דָן לָא תַשְׁמַע קָלָךְ עִמָּנָא דִלְמָא יִשְׁלְטוּן בְּכוֹן גֻבְרִין מְרִירַן נַפְשָׁן וְתָסֵיף נַפְשָׁךְ וּנְפַשׁ אֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃

רדק

בעולם שם תמצאו כי אין שם מחסיר כל דבר : (יח) ואלה באו . מה שחזר ואמר ויקחו את פסל האפוד וכבר אמר לקחו את הפסל ואת האפוד מפני מאמר הכהן שאמר להם מה אתם עושים חזר ואמר . ומה שאמר פסל האפוד סמך הפסל לפי שיש פסל בלא אפוד וזה היה עם אפוד : (כא) את הטף . כי אלו שש מאות איש חגור כלי מלחמה עם טפם ונשיהם ומקניהם הלכו כי היו בטוחים שילכדו העיר : ואת הכבודה . כתיב בוי"ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל . ופירוש הכבודה הכלים והמטלטלים ותרגומו קניינא כתרגום רכוש שהוא גם כן כולל קניין האדם כלים וכסף וזהב ושאר מטלטלין : (כב) נזעקו . נאספו וכן מה לך כי נזעקת נאספת אתה ואנשיך ונאמרה האסיפה בלשון זעקה לפי שעל ידי זעקה יאסף העם : (כג) ויסבו פניהם . בדגש הסמ"ך והבי"ת : (כה) פן יפגעו בכם . ענינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת וי"ת וישלטון בכון וכן ויפגעו בו ושליטו ביה : מרי נפש . אנשים כעסנים שיש בחברתינו : ואספת נפשך . אתה תהיה גורם שתמותו כלכם אם

פי' רבי' ישעיה

אשר השני יתר : (יז) באו שמה לקחו את הפסל . חסירי וי"ו הם ופתרונו ובאו שמה ולקחו את הפסל : (יט) לשבט ולמשפח' בישראל . פי' כל שבט דן לא היה אלא משפחה אחת דכתיב ובני דן חושים : (כא) הכבודה . פירוש כל משא כבד שהיה להם והטף והמקנה והכבודה של בני דן היו ולא לקחו ממיכה אלא הפסל והתרפים : (כב) נזעקו . נקבצו ע"י זעקה שזעקו זה לזה :

מצודת ציון

תחלת הדבור כמו ובנית ואמרת (דברים כ"ו) : (יט) החרש . שתוק כמו והחריש לה (במדבר ל') : לשבט ולמשפחה . במה שמות מורדפים כי גם השבט יקרא משפחה : (כא) הכבודה . הדבר בתנועתו כבדה ומתאחר ללכת : (כב) נזעקו . נקבצו בזעקת המקבץ וכן ויזעק ברק (לעיל ד') : וידביקו . השיגום והיו קרובים ודבוקים להם : (כה) יפגעו . ענין מכת מות כמו גם

רשי

רלבג

מצודת ד[וד]

לסתמו לבל ישמע קולך : והיה לנו . ותהיה לנו למורה ולמלמד : הטוב . וכי טוב יותר להיות כהן לבית איש אחד או טוב יותר להיות כהן לשבט בישראל וא"כ הלך
יחשב לך : (כ) וייטב לב הכהן . הוטב בלבו דבריהם ויקח מידם את האפוד וכו' לשאת אותם בעצמו ובא בקרבם ללכת באשר ילכו : (כא) ויפנו . מן המקו[ם]
והלכו לדרכם : את הטף וכו' . מה שהביאו עמהם מביתם : לפניהם . בחשבם פן ירדפו בני העיר אחריהם וילחמו הגברים עמהם. והטף וכו' ילכו לדרכם בעודם
(כב) הרחיקו . כשהיו רחוקים מבית מיכה עם בית מיכה סמוך לבית מיכה : (כג) ויקראו . המתין עד בואם לדבר עמהם : ויסבו . בני דן הפכו פניהם מול מיכ[ה]
מה נחסר לך כי נאספת לרדוף : (כד) את אלהי . הפסל וכו' : ומה לי עוד . מה נשאר לי עוד בבית אשר לא לקחתם : (כה) עמנו .

רשי

שם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שם שמצאו שם אבן ... לשם והיא היתה על החשן לשבט דן שמו כתוב על לשם אוסיפך אל ... אמת היא נחלתם : (ל) בן מנשה. מפני כבודו של משה כתוב נו"ן ... את בשם ונכתב תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה : עד יום ... בן. בימי סנחריב בגלו' ... ראשונה

רבי ישעיה

... יום גלות הארץ . אין ... גלות סנחריב שהרי ... כל ימי היות בית ... בשילה . אלא גלות ... שילה : ע"כ

רלבג

(כ) וכראות מיכה כי ... ממנו הניחם ושב ... באו על ליש והכו ... חרב ואת העיר שרפו ... שרפו העיר באש ... ושבי שאר העיירות ... בגורלם מהם וינחום ... יותר מצד נפול פחדם ... (כט) ואח"כ בנו העיר ... דן כשם דן אביהם : ... הקימו את פסל מיכה ... עשו לו ויהונתן בן ... מנשה הוא ובניו היו ... שבט הדני בבית הפסל ... יום גלות הארץ והוא ... שהביאו מבית מיכה . ... גלות הארץ לא יתכן ... על יום גלות בימי ... שכבר עברו כמה ... ביארו ע"ג מנהאר בכמו ... שאול ודוד ורבים זולתם ... ואולם אמר עד יום ... הארץ כי יתכן שגלתה ... כשעשו הרע ישראל ... ה' עד שהקים השם ... מושיע ושבו לארצם ... לתה הארץ ההיא בימי ... כנען שברחו להם ... ועברו מעבר לירדן כמו ... דבורה וברק ודן למה ... אניות ואיך שהיה הוא ... שיום גלות הארץ היה ... גלות עלי וזה שהפסל ... לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות ... היה קודם זה כי ידמה שאמר זה היו להם כהנים אחרים לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער הלוי וזה מחויב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ ... הורות כי אמר זה היו להם כהנים אחרים והנה אמרו רז"ל שזה הנער הלוי היה בן בנו של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד ע"ג ואל יצטרך לבריות ... אין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו וידמה שזה האיש היה אחר ואשר נזכר בענין דוד איש אחר כי כבר זכר כי הוא ובניו היו כהנים ר"ל ... אותו הוקם שם כהן אחד מבניו והספר שנאמר כי לא יתחייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה ... הוא אשר נזכר בענין דוד שאמרו ז"ל : (א) וספר עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שהוכיח התועלים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו

שופטים יח יט

בֵּיתֶךָ׃ כו וַיֵּלְכוּ בְנֵי־דָן לְדַרְכָּם וַיַּרְא
מִיכָה כִּי־חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן
וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ׃ כז וְהֵמָּה לָקְחוּ אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר
הָיָה־לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־לַיִשׁ עַל־עַם שֹׁקֵט
וּבֹטֵחַ וַיַּכּוּ אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־
הָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ׃ כח וְאֵין מַצִּיל כִּי
רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין־לָהֶם
עִם־אָדָם וְהִיא בָּעֵמֶק אֲשֶׁר לְבֵית־
רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
כט וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן
אֲבִיהֶם אֲשֶׁר יוּלַּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוּלָם
לַיִשׁ שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ ל וַיָּקִימוּ
לָהֶם בְּנֵי־דָן אֶת־הַפָּסֶל וִיהוֹנָתָן בֶּן־
גֵּרְשֹׁם בֶּן־מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ
כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד־יוֹם גְּלוֹת
הָאָרֶץ׃ לא וַיָּשִׂימוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי הֱיוֹת בֵּית־
הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה׃ יט א וַיְהִי
בַּיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי

ג׳ · ו׳ ר"פ · ב׳ · ד׳. ס׳ · ל׳ בטעם בס׳ · ו׳ בטעם · ג׳ מ"ל סוס בר גם · ס"א כסס · ג׳ זוגין קדמ׳ · וי"ונתני׳ס"ן · ד׳ תלוים · ב׳ ירושלם · ו׳ בסיפרא

תרגום

כו וַאֲזַלוּ בְּנֵי דָן לְאוֹרְחֵיהוֹן וַחֲזָא מִיכָה אֲרֵי תַקִּיפִין אִינוּן מִינֵיהּ וְאִתְפְּנֵי וְתָב לְבֵיתֵיהּ׃ כז וְאִינוּן נְסִיבוּ יָת דַּעֲבַד מִיכָה וְדַבַּרוּ יָת כַּהֲנָא דִּי הֲוָה לֵיהּ וַאֲתוֹ לְלַיִשׁ לְעַמָּא דְשָׁקְטִין וְשָׁרַן לְרוּחְצָן וּמְחוֹ יַתְהוֹן לְפִתְגָם דְּחָרֶב וְיָת קַרְתָּא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃ כח וְלֵית דִּמְשֵׁיזִיב אֲרֵי רְחִיקָא הִיא מִצִּידוֹן וּפִתְגָם לֵית לְהוֹן עִם אֱנָשׁ וְאִינוּן בְּמֵישַׁר דִּלְבֵית רְחוֹב וּבְנוֹ יַת קַרְתָּא וִיתִיבוּ בָהּ׃ כט וּקְרוֹ שְׁמָא דְקַרְתָּא דָן בְּשׁוּם דָּן אֲבוּהוֹן דְּאִתְיְלִיד לְיִשְׂרָאֵל וּבְרַם לַיִשׁ שְׁמָא דְקַרְתָּא מִלְקַדְמִין׃ ל וַאֲקִימוּ לְהוֹן בְּנֵי דָן יַת צַלְמָא וִיהוֹנָתָן בַּר גֵּרְשׁוֹם בַּר מְנַשֶּׁה הוּא וּבְנוֹהִי הֲווֹ כּוּמְרִין לְשִׁבְטָא דְבֵית דָּן עַד יוֹמָא דִּי גְלוֹ יָתְבֵי אַרְעָא׃ לא וְשַׁוִּיאוּ לְהוֹן יַת צְלַם מִיכָה דִּי עֲבַד כָּל יוֹמַיָּא דַּהֲוָה קָיָם בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ בְּשִׁלֹה׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּמַלְכָּא לֵית בְּיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה

רדק

אם תשמיעם קולך ותוסיף לדבר עוד בדבר הזה והוא מבנין הנני אוסיפך אל אבותיך תוסיף רוחם . יאסף אהרן והדומים להם : (כז) שרפו באש . יש לתמוה למה שרפו אותה והם רוצים לשבה והנה כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה וכיוצא זה לפי שהיתה ראש הממלכות להבדיל הנשארים והנה אלו למה שרפו העיר ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאים נכנסו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרים מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והמלחמה שעשו להם בני דן או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפיכך שרפוה ואף על פי שהם הקימו הפסל להם היתה כוונתם לשמים ואף על פי כן היו חוטאים לה' כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומר אתי אע"פ שתהיה כוונתכם לעבודתי ובאגדה והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו' ויכו אותה לפי חרב עבדין ע"ג והיא מצלחא בידיהון יש צדקה גדולה מזו היינו הך דכתיב לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים : (כט) אשר יולד . בו"ו ועם דגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל . וטעם אשר יולד לישראל שלא תחשוב כי ראש המשפחה ההיא אשר באו לליש היה שמו דן ובשם אבי המשפחה ההיא קראו שם דן המקום ההוא לפי' אמר אביהם אשר יולד לישראל : (ל) בן מנשה . הנו"ן תלויה וכבר זכרנו טעמו למעלה : עד יום גלות הארץ . מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו ואמר ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו וזה נאמר על פסל מיכה והפסוק האחר שנאמר כאן גם כן מוכיח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה דמה כי עד יום גלות הארץ ומי היות בית האלהים בשילה

מסורה

ואין מציל ו׳ פסוקים אית בהון ואין אין בקריאה וסי׳ וילכו חמשת האנשים . ואין מציל כי רחוקה היא . הבט ימין וראה . עשה גדולות ואין קדמאה . ואין אני ואחי ונערי . אני ה׳ ואין עוד זולתי : רחוב ג׳ מלאים בקרתא וסימניהון והיא בעמק אשר לבית רחוב . וישכרו את ארם בית רחוב . וארם צובה ורחוב . וכל שום גברא דכוות׳ מ"ל במ"ב חס׳ וסימנהון ויך דוד את הדרעזר בן רחב . ומשלל הדרעזר בן רחב . תרויהון בשמואל : מנשה ד׳ מלין דאית בהון אות תלוי וסי׳ רשעים לאחוז בכנפות הארץ . מרשעים וימנע מרשעים אורם . מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל . מיער יכרסמנה חזיר מיער :

תולדות אהרן ויהונתן . ב"ב קט (ברכות יג סנהדרין ל) : בית אלהים בשילה . שבועות לה :

מצודת דוד

עמנו : אנשים מרי נפש . הכעסנים שיש בסיעתנו : ונפש ... הנאים עמך : (כז) שוקט ובוטח . לא היו נשמרים מן המלחמה : ואת ... שרפו . כי לא יוכלו לה כ"א ע"י השרפה ולולא זאת לא שרפוה כי הלא נתיישבו ... (כח) ואין מציל . לא היה להם מציל : כי רחוקה . וכבשוה עד לא נשמע להם : ודבר . לא היה להם כריתת ברית עם מי : אשר לבית רחוב . הסמוך לבית רחוב : ויבני . ... במלחמה כמ"ש למעלה : (כט) אשר יולד . שלא נחשב שראש המשפחה הבאה אל ליש היה שמו דן ועל שמו קראו שם העיר דן : לראשונה . ... קראוה בשם דן : (ל) ויקימו להם . להיות לע"ג ולעבדו : ויהונתן . הוא הלוי הנזכר : בן מנשה . ארז"ל שהוא משה ומפני כבודו נאמר מנשה והלא הנו"ן ... זאינה מן השם : עד יום גלות הארץ . הוא גלות הארון שהיה בימי עלי ולזה לא אמר עד גלות ישראל כי אז לבד הארון גלה ולא ישראל ועד הז"ן היה ... פסל אבל לאח"ז שעמד שמואל לשופט בער אותם מן הארץ : (לא) וישימו להם . לאלוה ולעבדו : כל ימי וכו׳ בשלה . מתחלת העמדתו עמד כל ימי וכו׳ בשלה . ... ר שגלה הארון משלה בימי עלי ועמד שמואל לשופט בערו מן הארץ : יט (א) ומלך אין בישראל . כ"א היה מלך לא היה מה שהיה כי המלך היה מעניש

מצודת ציון

גם פגע בו (ש"ב א׳) : ואספתה . ענין כליון מן העולם כמו יאסף אהרן (במדבר כ׳) : (כט) ואולם . ואבל : ... בירכתי

רדק

בשילה זמן אחד הוא ושמואל אע"פ שהיה שופט לא מיחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם כל כך בשררה לכבוד עלי ועלי גם כן היה
כמו שהתפרסה במום' בניו ובשמת עלי וגלה הארון וגלו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים ובטל אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה
עד יום גלות הארץ אפילו גלית בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת
להאמין זה : (ב) ותזנה . תרגום ובסרת ותרגום דבר ה' בזה כסר רוצה לומר בזתה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה או יהיה פירושו, זנות כמשמעו כי אשר
אבל בלא כתובה וקדושין וזנתה מתחתיו . ופי' עליו על פניו כלומר שלא חששה לו ולא נסתרה ממנו לזנות או פירוש עליו עמו בעוד שהיתה עמו כמו ויבאו האנשים על הנשים שהוא כמו עם ופי' ותלך מאתו שכעס בעלה עמה והלכה לה לבית אביה : ימים ארבעה חדשים . חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופי' ימים שנה או יהיה ד' חדשים פי' ימים וכן ת"י יומין ארבעה ירחין : (ג) להשיבו . כן כתיב וקרי להשיבה ופירש הכתוב להשיבו אליו והיא תשוב אליו : ותביאהו בית אביה . מצאה אותו פלגשו בדרך והכניס' אותו לבית אביה : (ה) סעד לבך פת לחם . בפת לחם והוא שלא כמשפט אבל סעד נא לבבך והוא קמוץ הוא חטף כי הוא סמוך במקף : (ח) נטות היום . נטות השמש לצד מערב כי היום נקרא זמן היות השמש על הארץ : (ט) רפה היום לערוב . רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאומר בגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר"ל כצאת השמש עד זמן שהוא בגבורתו והוא חצי היום כי עד אז האור הולך ומתחזק כן מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה : הנה חנות היום . כלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה

מקרא

א אִישׁ לֵוִי גָּר בְּיַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם וַיִּקַּח־
לוֹ אִשָּׁה פִילֶגֶשׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה׃
ב וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ אֶל־ ב' חד ר"פ וחד ס"פ
בֵּית אָבִיהָ אֶל־בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
וַתְּהִי־שָׁם יָמִים אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃
ג וַיָּקָם אִישָׁהּ וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ לְדַבֵּר עַל־
לִבָּהּ לַהֲשִׁיבוֹ וְנַעֲרוֹ עִמּוֹ וְצֶמֶד להשיבה קרי
חֲמֹרִים וַתְּבִיאֵהוּ בֵּית אָבִיהָ וַיִּרְאֵהוּ ג' ב' מ"ל וחד מס'
אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיִּשְׂמַח לִקְרָאתוֹ׃
ד וַיֶּחֱזַק־בּוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיֵּשֶׁב
אִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
וַיָּלִינוּ שָׁם׃ ה וַיְהִי בַּיּוֹם הָרְבִיעִי ל'
וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיָּקָם לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר
אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־חֲתָנוֹ סְעָד לִבְּךָ פַּת־ כ', כ'
לֶחֶם וְאַחַר תֵּלֵכוּ׃ ו וַיֵּשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ ל'
שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיִּשְׁתּוּ וַיֹּאמֶר אֲבִי
הַנַּעֲרָה אֶל־הָאִישׁ הוֹאֶל־נָא וְלִין ד'
וְיִטַב לִבֶּךָ׃ ז וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת ג' מס'
וַיִּפְצַר־בּוֹ חֹתְנוֹ וַיָּשָׁב וַיָּלֶן שָׁם׃ ד'
ח וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לָלֶכֶת
וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה סְעָד־נָא לְבָבְךָ ב' ובטעין
וְהִתְמַהְמְהוּ עַד־נְטוֹת הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ ל'
שְׁנֵיהֶם׃ ט וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת הוּא
וּפִילַגְשׁוֹ וְנַעֲרוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי
הַנַּעֲרָה הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב ב' כתיב ה"א ב'
לִינוּ־נָא הִנֵּה חֲנוֹת הַיּוֹם לִין פֹּה וְיִיטַב ל'

תרגום

א גְּבַר לֵוָאָה דָּר בִּסְיָפֵי טוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וּנְסֵיב לֵיהּ אִתְּתָא לְחֵינְתָא מִבֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה׃ ב וּבְסָרַת עֲלוֹהִי לְחֵינְתֵיהּ נַאֲזַלַת מִלְוָתֵיהּ לְבֵית אֲבוּהָא לְבֵית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה נַהֲוָת תַּמָּן יוֹמִין אַרְבְּעָא יַרְחִין׃ ג וְקָם בַּעְלָהּ וַאֲזַל בַּתְרָהָא לְמַלָּלָא עַל לִבָּהּ לַאֲתָבוּתָהּ וְעוּלֵימֵיהּ עִמֵּיהּ וְזוּג חֲמָרִין וְאַעֲלָתֵיהּ לְבֵית אֲבוּהָא וַחֲזָהִי אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא וַחֲדִי לְקָדָמוּתֵיהּ׃ ד וְאַתְקֵיף בֵּיהּ חֲמוּהִי אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא וִיתֵיב עִמֵּיהּ תְּלָתָא יוֹמִין וַאֲכַלוּ וּשְׁתִיאוּ וּבָתוּ תַּמָּן׃ ה וַהֲוָה בְּיוֹמָא רְבִיעָאָה וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וְקָם לְמֵיזַל וַאֲמַר אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא לַחֲתָנֵיהּ סְעֵיד לִבָּךְ פִּתָּא דְלַחְמָא וּבָתַר כֵּן תֵּיזְלוּן׃ ו וְאַסְתַּחֲרוּ וַאֲכַלוּ תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא וּשְׁתִיאוּ וַאֲמַר אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא לְגַבְרָא שְׁרֵי כְעַן וּבִית וְיִשְׁפַּר לִבָּךְ׃ ז וְקָם גַּבְרָא לְמֵיזַל וְאַתְקֵיף בֵּיהּ חֲמוּהִי וְתָב וּבָת תַּמָּן׃ ח וְאַקְדִּים בְּצַפְרָא בְּיוֹמָא חֲמִישָׁאָה לְמֵיזַל וַאֲמַר אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא סְעוֹד כְּעַן לִבָּךְ וְאִתְעַכָּבוּ עַד מִתְפְּנֵי יוֹמָא נַאֲכַלוּ תַּרְוֵיהוֹן׃ ט וְקָם גַּבְרָא לְמֵיזַל הוּא וּלְחֵינְתֵיהּ וְעוּלֵימֵיהּ נַאֲמַר לֵיהּ חֲמוּהִי אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא הָא כְעַן פְּנָא יוֹמָא לְמֶעֱרַב בִּיתוּ כְעַן הָכָא לְחוֹד יוֹמָא דֵין בִּית הָכָא וְיִשְׁפַּר לִבָּךְ

להשיבו ח' מלין כתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרינן ה"א וסי' וכ"ל שינו"יי דק"רי ודל"א כתי"ב . דכתיב ודלא קרי כלהון נמסרו בריש האי חיבורא במסרה רבתא דאסדרנא לפום עניות דעתין . הואל ד' בקריאה וסי' הואל נא ולין וייטב לבך . ועתה הואל וברך את בית עבדיך דשמואל . הואל קח ככרים כסף . הואל נא ולך את עבדך׃

תולדות אהרן ותזנה עליו . גיטין׃

רשי

ראשונה : (ב) ותז[נה] פילגשו . זנתה מביתו ל[...]
כל לשון זנות אינו [...]
יולאת נפקת ברא יוצא[...]
לאהוב את אחרים : [...]
נא ולין . בלילה : (כ[...]
השמש מגבורתו ונטה [...]
הנה חנות היום . א[...]
הולכי דרכים נוטים לח[...]
פ[...]

רלבג

לו אשה פלגש מבית לח[ם] [...]
ותזנה עליו פלגשו ר"ל [...]
ממנו ושבה אל בית אב[יה] [...]
ממנו וזה היה הזנות [...]
כנטייה איך שתהיה [...]
אמר זנות יין ותירוש [...]
והוכרחנו לפרש הענין [...]
שאם זנתה עליו [...]
זולת אישה היתה [...]
לבעלה ולא היה [...]
לבקש עוד אבל [...]
ביאור במה שאמר ו[...]
אל בית אביה שעו[...]
זמן ארוך כמו שביאו[...]
שם שנה וארבעה [...]
ממה שהורה שאין [...]
אליו עוד והנה [...]
פירשו זה הזנות [...]
למה שפירשנו : (ג) [...]
אישה הלך אחריה [...]
לבה להשיבה כי יד[...]
ממנו על דבר [...]
שהקניטה בביתו ולו [...]
לפייסה ובזה [...]
להשיבה . ויראהו אב[י] [...]
וישמח לקראתו [...]
כאיש הלוי היה [...]
ולזה השתדל לכבדו [...]
הנערה והיה מראה [...]
כבר קשה עליו פר[...]
שכבר שכנס שם [...]
החמישי ורצה לעכבו [...]
הששי ולא יכול : [...]
כאיש הלוי ללכת [...]
אע"פ שכבר רפה היום [...]
והנ[...]

מצודת ציון

יט (א) בירכתי . בסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כ"ו) : פילגש . אשה בלא כתובה ובלא קדושין : (ב) ותזנה . ענינו הסרה כמו עתה יזנו תזנותיה (יחזקאל כ"ג) : עליו . מעליו : ימים . שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) : ארבעה . כמו וארבעה : (ג) וצמד . זוג וכן צמד בקר (איוב א') : (ה) סעד . ענין השענה ועמ"ז יקרא האכילה סעודה כי סועד וטוען את הלב מחולשתו וכמ"ש ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד) : פת . ענין פרוסה כמו פתות אותם פתים (ויקרא ב') : (ו) הואל . התרצה : נא . עתה : (ז) ויפצר . ענין התחזקות ההסתה כמו ויפצר בם מאד [בראשית יט] : [ח] והתמהמהו . ענין עכבה ואיחור כמו עד התמהמהם [לעיל ג] : היום . השמש קרוי יום כמו לרוח היום [בראשית ג] ע"ש שבעוד השמש על הארץ הוא יום : [ט] רפה . מלשון רפיון : לערוב . מלשון ערב ור"ל לשקוע : חנה

מצודת דוד

מעניש את החוטאים ולא היו א"כ ישראל נלחמים זה בזה כאשר יס[...]
בס"ע שגם זה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל : (ב) ותז[נה] [...]
סרתה מעליו והלכה לבית אביה : (ג) לדבר על לבה . דברים טובים המקב[לים] [...]
הלב להשיבה אליו : וצמד חמורים . אחד לו ואחד לפילגשו בשובה לביתו : [...]
פילגשו ראתה אותו בחוץ והביאה אותו לבית אביה : לקראתו . ר"ל ב[...]
לקראתו : (ד) ויחזק בו . היה אוחז בו ולא עזבו ללכת מאתו : וילינו שם [...]
שאחר שלשת הימים : (ה) סעד לבך . לבל יחלוש הלב סעד אותו באכילת פ[ת] [...]
(ו) הואל נא . התרצה נא . ולין פה : וייטב לבך . באכילה ושתיה ובשמ[חה] [...]
(ח) והתמהמהו . התעכבו עד אשר נטה השמש לבית מערבה : (ט) ה[...]
לערוב . כי קודם חצות השמש הולך ומתגבר ואחר חצות הולך ורפה ולז"א הנה השמש רפה ועומדת לשקוע : הנה חנות היום . כי שיער בעצמו שלא יוכל[ו] [...]
בית[...]

לְבָבֶךָ וְהִשְׁכַּמְתֶּם מָחָר לְדַרְכְּכֶם ג׳
וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶךָ׃ י וְלֹא־אָבָה הָאִישׁ ג׳ וחס׳
לָלוּן וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד־נֹכַח יְבוּס
הִיא יְרוּשָׁלִָם וְעִמּוֹ צֶמֶד חֲמוֹרִים ו׳ מ״ע
חֲבוּשִׁים וּפִילַגְשׁוֹ עִמּוֹ׃ יא הֵם עִם־יְבוּס
וְהַיּוֹם רַד מְאֹד וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל־
אֲדֹנָיו לְכָה־נָּא וְנָסוּרָה אֶל־עִיר־
הַיְבוּסִי הַזֹּאת וְנָלִין בָּהּ׃ יב וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲדֹנָיו לֹא נָסוּר אֶל־עִיר נָכְרִי אֲשֶׁר
לֹא־מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה וְעָבַרְנוּ עַד־ ב׳ן
גִּבְעָה׃ יג וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ לְךָ וְנִקְרְבָה
בְּאַחַד הַמְּקֹמוֹת וְלַנּוּ בַגִּבְעָה אוֹ ג׳
בָרָמָה׃ יד וַיַּעַבְרוּ וַיֵּלֵכוּ וַתָּבֹא לָהֶם
הַשֶּׁמֶשׁ אֵצֶל הַגִּבְעָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן׃
טו וַיָּסֻרוּ שָׁם לָבוֹא לָלוּן בַּגִּבְעָה וַיָּבֹא
וַיֵּשֶׁב בִּרְחוֹב הָעִיר וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף־ ג׳ וחס׳. ד׳
אוֹתָם הַבַּיְתָה לָלוּן׃ טז וְהִנֵּה ׀ אִישׁ י״ט. ב׳ ר״פ
זָקֵן בָּא מִן־מַעֲשֵׂהוּ מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב ג׳. ג׳
וְהָאִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם וְהוּא־גָר בַּגִּבְעָה
וְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם בְּנֵי יְמִינִי׃
יז וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הָאִישׁ הָאֹרֵחַ ה׳ דסמי׳
בִּרְחֹב הָעִיר וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן אָנָה
תֵלֵךְ וּמֵאַיִן תָּבוֹא׃ יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה׳
עֹבְרִים אֲנַחְנוּ מִבֵּית־לֶחֶם יְהוּדָה
עַד־יַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם מִשָּׁם אָנֹכִי
וָאֵלֵךְ עַד־בֵּית־לֶחֶם יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית
יְהוָה אֲנִי הֹלֵךְ וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי ד׳. ו׳
הַבָּיְתָה׃ יט וְגַם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא יֵשׁ
לַחֲמוֹרֵינוּ וְגַם לֶחֶם וָיַיִן יֶשׁ־לִי ג׳ מ״ע בלים׳
וְלַאֲמָתֶךָ וְלַנַּעַר עִם־עֲבָדֶיךָ אֵין ג׳
מַחְסוֹר כָּל־דָּבָר׃ כ וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן

ותתקדמון מחר לאורחתכון ותהך לקרוך׃ י ולא אבא גברא למבת וקם ואזל ואתא עד לקביל יבוס היא ירושלם ועמיה זוג חמרין חשיכין ולחינתיה עמיה׃ יא אינון עם יבוס ויומא מאך לחדא ואמר עולימא לרבוניה איתא כען ונזור לקרתא דיבוסאי הדא ונבית בה׃ יב ואמר ליה רבוניה לא נזור לקרתא בני עממיא דלא מבני ישראל אינון ונתמטי עד גבעתא׃ יג ואמר לעולימיה איתא ונקרב בחד מן אתריא ונבית בגבעתא או ברמתא׃ יד ועברו ואזלו ועלת להון שמשא בסטר גבעתא די לשבט בנימין׃ טו וזרו לתמן למיעל למבת בגבעתא ואתא ויתיב ברחובא דקרתא ולית אנש דכניש יתהון לביתא למבת׃ טז והא גברא סבא אתא מן עיבידתיה מן חקלא ברמשא וגברא מטורא דבית אפרים והוא דר בגבעתא ואנשי אתרא מן שבטא דבית בנימין׃ יז וזקף עינוהי וחזא ית גברא דארח ברחוב קרתא ואמר גברא סבא לאן את אזיל ומנן את אתי׃ יח ואמר ליה עברין אנחנא מבית לחם דבית יהודה עד סיפי טורא דבית אפרים מתמן אנא ואנא אזיל עד בית לחם דבית יהודה ולבית מקדשא דיי אנא אזיל ולית אנש דכניש יתי לביתא׃ יט ואף תבנא אף כסתא אית לחמרנא ואף לחם וחמר אית לי ולאמתך ולעולימא דעם עבדך לית חוסרן כל מדעם׃ כ ואמר

רש״י

...ד גבעה. גבעת בנימין: ...ולנו. כמו ולננו דגשות במקום נו״ן שנייה: ...ואת בית ה׳. לשילה אני הולך

רלב״ג

...הנה באו עד נכח יבוס ...ירושלם. והיום רד מאד ...ולא נשאר ממנו כי אם ...כי השמש ירד מהאופק ...שהיום מתחדש מן השמש ...שהיום ירד מאד כשירד ...ולא רצה האיש הלוי ...שם כי היה שם היבוסי ...בעת ההיא ולזה אמר ...סור אל עיר נכרי אשר ...בני ישראל הנה וזה לאות ...כבשו עדין בני יהודה ...ירושלם ולא נכבשה ג״כ ...יהושע. ואף ע״פ שהכה ...יהושע את מלך ירושלם ...אנו שהכנס העיר עד שבא ...יהודה אחריו ונלחם ...ם ולכדו אותה כמו שנזכר ...זה הספר והנה היה ...ענין מהפילגש קודם ...ו שבט יהודה בירושלם ...גם כן יתבאר שאחרי ...יהושע היה אלו הספורים ...זכרנו ואולם נכתב בזה ...לסבה שביארנו: ...והנה ספר שלנו בגבעת ...והגיע מרוע תכונתם ...היה שם איש מבני העיר ...אותם הביתה ללון עד ...איש אחד מהר אפרים ...שם והוא הביאו לביתו: והנה

רד״ק

הנה והנה ובלילה חונה או פירוש חנות השמש כי נערב ודמה לאדם כי השמש חונה אע״פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם ידמה כי הוא חונה ממהלכו ות״י ביתו כען הכא לחוד יומא דין: (י) חבושים. אמר חבושים להודיע כי טעונים היו בלחם ויין ומספוא והחמורים החבושים הוא שיטעון האדם או ירכב עליהם: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס כמו שפירשתי עם בית מיכה סמוך לבית מיכה: רד מאד. ירד לצד מערב: (יב) הנה. אמר הנה על הערים אע״פ שלא זכר אלא עיר ר״ל לא בזו ולא באחרת אשר לא מבני ישראל הנה: (יג) לך ונקרבה. כמו לכה הכתוב בה״א וכמוהו לך נתראה פנים הכתוב בד״ה: ולנו. חסר למ״ד הפעל והיא נבלעה בדגש ומשפטו ולננו בגבעה בשקל וקמנו: (טז) בני ימיני. להודיע כי הגבעה היתה לבנימן כי גבעה אחרת היתה אשר בה עיר וכן אמר בגבעה אשר לבנימן. וי״א כי אמר בני ימיני כי בחזקת רעים היו ומוכיחים עליהם מעשיהם: (יח) ואת בית ה׳ אני הולך. הוא שילה ושילה היתה עירו כי מהר אפרים היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים או פי׳ ואת בית ה׳ אני הולך אף על פי שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן ידמה לדעת המתרגם ולבית מקדשא דה׳ אנא אזיל ואמר זה כדי שיאספהו אל ביתו בלב טוב: (יט) ולנער עם עבדך. לי ולאמתך. אמר על פלגשו ולנער

...תם ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ... ופלגשו ד׳ בקריאה ב׳ ר״פ וסי׳ ופילגשו ושמה ... ותלד גם היא. ופילגשו ... שכם ילדה. הוא ופילגשו ... ועמו צמד חמורים חבושים:

מצודת דוד

...ע״כ יחנה ללון במקום לא לו ולז״א הנה חנות היום ר״ל החניה אשר בהכרח ...היום הלא טוב יותר לחנות וללון פה וייטב לבבך ולא כן במקום אחר: ...זה. אבל כשתלכו בהשכמה תבואו בו ביום לאהלך ולא תלין בדרך: (י) יבוס ...ושלים. מאז היה בירושלים ונקראת יבוס ודוד לכדה: (יא) עם יבוס. סמוך ...: והיום רד מאוד. השמש ירדה מאוד וקרבה לשקוע: ... נסור מהדרך לנכח עיר היבוסי: (יב) אל עיר נכרי. הרק עו״ג ...נה: ועברנו. לזה נעבור עד גבעה שהיא עיר ישראל: (יג) לך ונקרבה. ...קרב ללכת להתקרב לאיזה מקום ונלין בגבעה או ברמה במקום שנוכל לבוא עד לא תשקע החמה: (טז) בני ימיני. מבני בנימין: (יח) עד ירכתי. ר״ל אני ...עד ירכתי וכו׳ כי משם אנכי והלכתי עד בית לחם יהודה: ואת בית ה׳. עתה הולך אני בדרך מהלכי אל בית ה׳ אשר בשילה לזבוח לה׳ ועם כי אני הולך ...מלוה עכ״ז אין איש מכניס אותי אל הבית: (יט) וגם תבן. ר״ל ואם בעבור המאכל לנו ולחמורינו אינם מכניסים הלא גם תבן וכו׳ וא״כ מה מידם אקח: ...׳. היא הפילגש: ולנער עם עבדיך. להנער אשר עם עבדיך ואת עצמו ופילגשו קרא עבדיו בדרך המוסר וכמו שאמר ולאמתך על פילגשו. או אמר שיש

מצודת ציון

[י] אבה. רצה: נוכח. נגד: חבושים. ענין קשור הבהמה באזור שלה כמו ויחבוש את חמורו [שם כב]: [יא] לכה. ענין לשון זרוז הוא: [יג] לך. הוא מלשון הליכה ועם היא בלא ה״א: [יד] ותבא. ושקעה: [טו] ברחוב. בשוק במקום שרבים מצויים: מאסף. ענין הכנסה כמו ואספת דגנך [דברים יא]: [יז] האורח. ההולך באורח ודרך: אנה. לאיזה מקום: ומאין. ומאיזה מקום: [יח] ואת. כמו ואל: [יט] מספוא. כן נקרא דבר המיוחד למאכל בהמה וכן ויתן תבן ומספוא [בראשית כ״ד]: ולאמתך. מלשון אמה ושפחה: כל דבר. שום דבר: ויבל

שופטים יט

כ שָׁלוֹם לָךְ רַק כָּל־מַחְסוֹרְךָ עָלָי רַק
בָּרְחוֹב אַל־תָּלַן׃ כא וַיְבִיאֵהוּ לְבֵיתוֹ
וַיָּבָל לַחֲמוֹרִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ כב הֵמָּה מֵיטִיבִים אֶת־
לִבָּם וְהִנֵּה אַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי בְנֵי־
בְלִיַּעַל נָסַבּוּ אֶת־הַבַּיִת מִתְדַּפְּקִים
עַל־הַדָּלֶת וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָאִישׁ בַּעַל
הַבַּיִת הַזָּקֵן לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת־הָאִישׁ
אֲשֶׁר־בָּא אֶל־בֵּיתְךָ וְנֵדָעֶנּוּ׃ כג וַיֵּצֵא
אֲלֵיהֶם הָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אַל־אַחַי אַל־תָּרֵעוּ נָא אַחֲרֵי
אֲשֶׁר־בָּא הָאִישׁ הַזֶּה אֶל־בֵּיתִי אַל־
תַּעֲשׂוּ אֶת־הַנְּבָלָה הַזֹּאת׃ כד הִנֵּה בִתִּי
הַבְּתוּלָה וּפִילַגְשֵׁהוּ אוֹצִיאָה־נָּא
אוֹתָם וְעַנּוּ אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם וְלָאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ דְּבַר
הַנְּבָלָה הַזֹּאת׃ כה וְלֹא־אָבוּ הָאֲנָשִׁים
לִשְׁמֹעַ לוֹ וַיַּחֲזֵק הָאִישׁ בְּפִילַגְשׁוֹ
וַיֹּצֵא אֲלֵיהֶם הַחוּץ וַיֵּדְעוּ אוֹתָהּ
וַיִּתְעַלְּלוּ־בָהּ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר
וַיְשַׁלְּחוּהָ בַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר׃ כו וַתָּבֹא
הָאִשָּׁה לִפְנוֹת הַבֹּקֶר וַתִּפֹּל פֶּתַח בֵּית־
הָאִישׁ אֲשֶׁר־אֲדוֹנֶיהָ שָּׁם עַד־הָאוֹר׃
כז וַיָּקָם אֲדֹנֶיהָ בַּבֹּקֶר וַיִּפְתַּח דַּלְתוֹת
הַבַּיִת וַיֵּצֵא לָלֶכֶת לְדַרְכּוֹ וְהִנֵּה
הָאִשָּׁה פִילַגְשׁוֹ נֹפֶלֶת פֶּתַח הַבַּיִת
וְיָדֶיהָ עַל־הַסַּף׃ כח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ קוּמִי
וְנֵלֵכָה וְאֵין עֹנֶה וַיִּקָּחֶהָ עַל־הַחֲמוֹר
וַיָּקָם הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ לִמְקֹמוֹ׃ כט וַיָּבֹא אֶל־

(ויבל קרי; בעלות קרי)

תרגום

גַבְרָא סָבָא שְׁלָם לָךְ לְחוֹד כָּל חוּסְרָנָךְ עֲלַי לְחוֹד בִּרְחוֹבָא לָא תְבִית׃ כא וְאַעֲלֵיהּ לְבֵיתֵיהּ וּרְמָא כִסְתָּא לַחֲמָרֵיהּ וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וַאֲכָלוּ וְשָׁתִיאוּ׃ כב אִינוּן מֵטִיבִין יַת לִבְּהוֹן וְהָא אֱנָשֵׁי קַרְתָּא גַּבְרָא בְּנֵי רִשְׁעָא אַקִּיפוּ יַת בֵּיתָא דַּחֲקִין לְמִתְבַּר דָּשָׁא וַאֲמַרוּ לְגַבְרָא מָרֵיהּ דְּבֵיתָא סָבָא לְמֵימַר אַפֵּיק יַת גַּבְרָא דְּעַל לְבֵיתָךְ וְנֵדְעִינֵיהּ׃ כג וּנְפַק לְוָתְהוֹן גַּבְרָא מָרֵיהּ דְּבֵיתָא וַאֲמַר לְהוֹן בְּבָעוּ אַחַי לָא תַבְאֲשׁוּן כְּעַן בָּתַר דְּעַל גַּבְרָא הָדֵין לְבֵיתִי לָא תַעְבְּדוּן יַת קְלָנָא הָדֵין׃ כד הָא בְרַתִּי בְתוּלְתָּא וּלְחֵינַתֵיהּ אַפֵּיק כְּעַן יַתְהֶן וְעַנּוּ יַתְהֶן וַעֲבִידוּ לְהֶן דְּתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן וּלְגַבְרָא הָדֵין לָא תַעְבְּדוּן עֵיסַק קְלָנָא הָדֵין׃ כה וְלָא אָבוּ גֻּבְרַיָּא לְקַבָּלָא מִנֵּיהּ וְאַתְקֵיף גַּבְרָא בִּלְחֵינְתֵיהּ וְאַפֵּיק לְוָתְהוֹן לְבָרָא וִידָעוּ יָתַהּ וְאִתְלָעֲבוּ בַהּ כָּל לֵילְיָא עַד צַפְרָא וְשַׁלְחוּהָא כְּמִיסַּק צַפְרָא׃ כו וַאֲתַת אִתְּתָא לְמִפְנֵי צַפְרָא וּנְפַלַת בִּתְרַע בֵּית גַּבְרָא דִּי רִבּוֹנַהּ תַּמָּן עַד דִּי נְהוֹר׃ כז וְקָם רִבּוֹנַהָא בְּצַפְרָא וּפְתַח דָּשֵׁי בֵיתָא וּנְפַק לְמֵיזַל לְאָרְחֵיהּ וְהָא אִתְּתָא לְחֵינְתֵיהּ רְמִיָא בִּתְרַע בֵּיתָא וִידָהָא מַחְתִין עַל סִיפָּא׃ כח וַאֲמַר לָהּ קוּמִי וְנֵיזִיל וְלָא מְתִיבָא וְנַסְבַהּ עַל חֲמָרָא וְקָם גַּבְרָא וַאֲזַל לְאַתְרֵיהּ׃ כט וַאֲתָא לְבֵיתֵיהּ וּנְסֵיב יַת

רדק

ולנער יש הרבה לחם ויין וגם לעבדיך אשר בביתך אם ירצו לאכול ולשתות ממה שיש עמנו וי"ת ולעולימא דעם עבדך אמר עבדך על האיש ופלגשו כלומר הנער אשר עמנו ונכון הוא: (כא) ויבול. כתיב וקרי ויבל ואחד הוא ס"א הפעל בפתח והוא מפעלי הכפל שרשו בלל רוצה לומר נתן להם מספוא והמספוא נקרא בליל כמו שכתוב בליל חמיץ יאכלו ואם יגעה שור על בלילו ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורים והשבולת שועל או אחד מהם עם התבן נקרא כן: (כב) מטיבים. שרשו יטב מבנין הפעיל: מתדפקים. זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק בדבר סבת התפעל והוא מלשון קול דודי דופק והוא הנקישה על הדלת: ונדענו. פירשו בו למשכב לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת דומה כי למשכב שאלו אותו. וי"ל כי היו רוצים להרגו כמו שספר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי הבא ללין בעיר ולדעת המפרשים יהיה פי' דמו להרוג שדעתו היה להרוג קודם שיזקק לנבלה ההיא או הנה הדבר הכעור בלשון הריגה: (כה) ויחזק האיש בפלגשו. הוציאה על כרחה להציל עצמו: וידעו אותה. ואע"פ שמתחילה לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונתרצו בה לבדה: בעלות השחר. כתיב בני"ת

פי' רבי ישעיה

(כ) רק ברחוב אל תלן. לא נמצא כמהו ומשפטו תלון או תלין: (כא) ויבל לחמורים. תיקן מאכלם: (כב) ונדענו. למשכב זכיר: (כה) ולא אבו האנשים לשמוע לו. כי לא היו רוצים בכך אלא לענות את האיש ראה האיש כך ויחזק בפלגשו ויוצא אליהם החוץ והוא נסתר מפניהם: (כו) אשר אדוניה שם. בעלה. ומפני שלא היתה אשתו ממש אלא משרתת לו ושוכב עמה נקרא אדוניה:

רשי

הולך: (כא) ויבל לחמ... ויתן יבול לחמורי' ויבל... בלע"ז: (כב) ונדענו ... זכור: (כח) ואין עו... מתה

רלבג

והנה הגיע מרוע תכו... העיר שרצו לקחת האי... למשכב והחזיק האיש ... והוציאה להם המן ... שהבר היתה יפה מ... נתפייסו בזה ברא‍ותם ... הבר הקיר להם האי... להוציא להם בתו ... הבתולה ופילגש האיש ... נתפייסו בזה והאנשים ה... האלה התעללו בה ה... עד הבקר ומרוב המשג... אותה המולשה הנפ... שמתה פתח הבית אשר... שם בשוכב אליו והנ... הלוי התפעל מזה ... התפעלות רב ושתק ... אל

חמורים ו' מלאים בריש... וסי' ויבל לחמורים. ... האיש ללון. החמורי... המלך. אשר בשר חמורי... וישבו מקניהם דד"ת ... הקרובים אליהם עד ... דד"ת: לך ג' חסי' ... הליכה וסי' לך נא אתי ... אחר. לך ונקרבה באחת ה... לך נתראה פנים דד"ת ... וסי' גם מקום ללון. ויכ... לבא ללון ב' בפסו'. וי... הלוי. למה תהיה כגר ... ולא אבה האיש: וגם ... ח' פסוקין מן ג' ג' מ... ובתראה נסבין ו' ומצי... נסיב ו' וסימ' ויהיו ב... ושם שם ושם. ויאמר ... אתה ראה ושבעת שבעה ... ארין סרכיא וכל כל וכ... אחד ואין אין ואין. וא... כן העיר אלה ואלה. ... בעיניכם אם ואם. וגם ... מספוא וגם לחם ויין ... הצלע פתח ופתח. ב... ומלאים בקריאה וסי' וי... כי ברחוב נלין. רק כל ... עלי. כי כשלה ברחו... ברחוב אכין מושב:

תולדות אהרן המה ... וגו'. עקד... יבאר ההבדל שבין אלו לאח...

מצודת ציון

[כא] ויבל. הוא מלשון בלבול וערבוב כי הדרך לבלול תבואה במספוא וכן בליל חמיץ [ישעיה ל]: (כב)בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשעים: מתדפקים. ענין הכאה בנחת על הדלת כמו קול דודי דופק [ש"ה ה]: ונדענו. ענין משכב זכור כמו ונדעה אותם [בראשית יט]: [כג] אל. ר"ל לא תעשו: נא. עתה: אחרי. ענינו כמו הואיל וכן אחרי אשר עשה לך ה' נקמות [לעיל י"א]: הנבלה. דבר מגונה וכעור: [כד] וענו. הוא כינוי לאונס על השכיבה: [כה] אבו. רצו: וידעו. ענין משכב: ויתעללו. ענין פועל ומעללים כמו אשר עולל לי [איכה א]: [כז] הסף. אף האסקופה יקרא סף כמו האמות הנקראים כפים וכן היא באה בסף הבית [מלכים א יד]: [כח] ואין עונה

מצודת דוד

בידו להאכיל לנערו עם עבדיו ועל עבדי האיש הזקן אמר: אין מחס... שום דבר חסר ממני: (כ) שלום לך. רצה לומר לא תפחד כי לא תלין... רק כל מחסורך עלי. ר"ל היאיל ויש עמך לאכול. ולבתות לא אתן לך מאו... שבידך אכול. ורק כל הנחסר לך היא עלי וחוזר ומפרש רק ברחוב אל תלן... מלון לבד היא החסר לך ועלי היא: (כא) ויבל לחמורים. תקן המאכל לח... (כב) המה מטיבים וכו'. באכילה בשתיה ובשמחת לבב: (כג) אל אחי. וחוזר... אל תרעו נא ר"ל אל תעשו עתה הרעה ההיא: אחרי. הואיל והאיש... לביתי חושו על כבודי ואל תעשו הנבלה הזאת לשכב אותו: (כד) וענו אותם. במשכב: ועשו וכו'. בשאר עניני ניאוף: (כה) לשמוע לו. לקבל דבריו: ויחזק... כי לא רצתה ללכת ואחז בה בע"כ להציל עצמו בחשבו כאשר יראוה כי יפה היא יתפייסו בה: ויוצא. הוציא אותה אל החוץ: וידעו אותה. במשכב: ויתעלל... בשאר עניני ניאוף: וישלחוה. שלחוה לנפש' כאשר ע'ה השחר והוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם צאת השמש: (כו) לפנות בוקר. לעת שהבוקר פונה... ותפול. מחמת חולשת רוב הבעילות נפלה בפתח ולא הוסיפה לקום ושכבה עד אור הבוקר ומתה: אדוניה. הוא הבעל ולפי שהיתה לו לפילגש יחשב לאד... (כז) נופלת. ר"ל שוכבת בשכיבה הבאה ע"י נפילה וידיה היו מונחות על הסף: (כח) ויאמר אליה. עדיין...

ביתו ויקח את־המאכלת ויחזק ג'
בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים ל'. ל'
עשר נתחים וישלחה בכל גבול ב'
ישראל :
ל והיה כל־הראה ואמר לא־נהיתה
ולא־נראתה כזאת למיום עלות ג'. ו'
בני־ישראל מארץ מצרים עד היום
הזה שימו־לכם עליה עצו ודברו : ב' מס' עלה ותופר
כ א ויצאו כל־בני ישראל ותקהל ב'
העדה כאיש אחד למדן ועד־באר כ'
שבע וארץ הגלעד אל־יהוה המצפה :
ב ויתיצבו פנות כל־העם כל שבטי
ישראל בקהל עם האלהים ארבע ל'
מאות אלף איש רגלי שלף חרב :
ג וישמעו בני בנימן
כי־עלו בני־ישראל המצפה ויאמרו
בני ישראל דברו איכה נהיתה הרעה י"ז
הזאת : ד ויען האיש הלוי איש האשה ל'. ל'
הנרצחה ויאמר הגבעתה אשר ל'
לבנימן באתי אני ופילגשי ללון :
ה ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי
את־הבית לילה אותי דמו להרג ל'
ואת־פילגשי ענו ותמת : ו ואחז ל' נחד ותמת
בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל־ ל'. ל'
שדה נחלת ישראל כי עשו זמה
ונבלה בישראל : ז הנה כלכם בני
ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם : י"ב וחס'
ח ויקם כל־העם כאיש אחד לאמר לא
נלך איש לאהלו ולא נסור איש ל'

סכינא ואתקיף בלחינתיה
והדמה לאיברהא לתרי
עשר איברין ושלחה בכל
תחום ארע דישראל :
ל והוה כל דחזי ואמר לא
הות ולא אתחזיאת כהדא
למן יומא די סליקו בני
ישראל מארעא דמצרים
עד יומא הדין שוו לבכון
עלה אתיעצו ומלילו :
א ונפקו כל בני ישראל
ואתכנישת כנשתא כגברא
חד למדן ועד באר שבע
וארעא גלעד לקדם יי
למצפיא : ב ואתעתדו רישי
כל עמא כל שבטיא
דישראל בקהל עמא דיי
ארבע מאה אלפין גבר
רגלי שלפי סיפא : ג ושמעו
בני בנימין ארי סליקו
בני ישראל למצפיא ואמרו
בני ישראל מלילו איכדין
הות בישתא הדא :
ד ואתיב גברא לואה
בעלא דאתתא קטלתא
ואמר לגבעתא די לשבטא
בנימין עלית אנא ולחינתי
למבת : ה וקמו עלי יתבי
גבעתא ואקיפו עלי ית
ביתא בליליא עלי חשיבו
למקטל וית לחינתי עניוהא
ומיתת : ו ואחדית
בלחינתי והדמיתה ושלחתה בכל תחום
אחסנת ארעא דישראל ארי עבדו עיצת חטאין
ודלא כשר בישראל : ז הא כולכון בני ישראל הבו
לכון פתגם ועצה הלכא : ח וקם כל עמא כגברא חד
למימר לא ניזיל גבר למשכניה ולא נזור גבר

רשי

(ב) פנות כל העם . ...עמא : (ה) דמו להרוג . להרוג אניסטמיג"ט בלעז

רלבג

...ו ומשם שלח נתחיה ...נטים הנשארים כי לא ...לשבט בנימן כי משם ...הרעה ולזה נתח פילגשו ...נתחים : (א) והנה נקהלו ...טי ישראל זולת שבט ...על זה אל ה' המצפה ... היו נקהלים לכל ...ם הנשאים לשפה שזכרנו ...קדם ושם הודיעם האיש ...איך היה הדבר הזה ואמר ...מו להרוג לדעתו שהוא ...נמו להריגה ולא יתגאל ...חטא הגדול המגונה ...הגנות ר"ל משכב זכור ...התפעלו מאד ישראל ...ענין ורצו לבער הרע ...כמשפטי התורה ולמען ...התעכב שם עד בערם הרע

רדק

בכי"ת וקרי בכ"ף : (ל) שימו לכם . שימו לב לכם על הרעה הזאת : (א) אל ה' המצפה . במקום שיתקבצו כל ישראל או רוצה שם שכינה שורה כמו שנאמר אלהים נצב בעדת אל או הטעם כמו שמפורש בספר יהושע כי במצפה היה מזבח ה' ובית תפלה והיה בית ועד לישראל כשהיו נועדים על דבר . כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה גדולה לישראל בהקבץ מלכים להלחם עם יהושע : (ב) ויתיצבו פנות כל העם . ראשי העם התיצבו בתוך הקהל שהיה הקהל ד' מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה נהייתה הרעה והפסיק בנתים וישמעו בני בנימן להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו בדבר לבא לפניהם ולבער הרעה והם שאלו איך נהיה ופירוש ויתיצבו ויאמרו פנות העם עמדו בקהל ואמרו בני ישראל דברו איכה נהייתה הרעה הזאת : (ז) ובני ישראל . לשון

פי' רבי' ישעי'

(ל) שימו לכם עליה . שימו דעת עליה :

...ג' בקריא' וסי' והיה כל ...יביא ה' על ירושלם. כי ...תי בבית ; עלות ו' ...וסי' ויאבק איש עמו עד ...שחר . והגבלת את העם ...אמר השמרו . והיה כל ... . והנה יוצר גבי . עד ...מת ה'. מנגד עלות הנשק, ...חסר ונמסר גם בסדר ... י"א פסו' כל כל ומלת ...יניהון וסימן המה וכל ...למינה . ויאמר אם שמוע ... מי יתן והיה לבבם זה . ... פנות כל העם . כל נגע ...ולה . כל שבטי ישראל ...בהר מרום ישראל . ויעד ...ראל . ועתה אל ישיא ...נה טפחות נתת . וישתחוו ...ים . ראית כל נקמתם . ... את בכורי אדמתינו . ...ה כל תחנה דמלכים . ...ד"ה ; איכה י"ז וסימ' ...ריש איכה ; הלם י"ב ...זים' נמסר בסדר שמות :

מצודת דוד

...לא הרגיש בה שמתה : (כט) וינתחה לעצמיה . ...לפי האברים ולא חלק אבר אחד מהם : לשנים עשר נתחים . ובכל אחד ...בה מהאברים : בכל גבול ישראל . לכל שבט נתוח אחד ולבנימין לא שלח ...ו ולא היה הרעה הזאת : (ל) כל הרואה . נתח מנתוחי האשה : שימו . ר"ל ...ר לחבריו שימו עלמכם להתבונן על הרעה ההיא עשו עלה ודברו מה לעשות : ...ויאמרו . מעריהם : כאיש אחד . ר"ל בהסכמה אחת : למדן . מן דן והוא ...ר עומדת במקצוע מזרחית צפונית עד באר שבע שעומדת במקצוע מערבית ... : אל ה' המצפה . השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה : ...צבו פנות וכו'. ר"ל כל העם הבא התיצבו כל שבט משבטי ישראל בפנה ...ולא עמדו מעורבבים : בקהל וכו'. ר"ל המספר בקהל וכו' היו ארבע מאות אלף וכו' : (ג) וישמעו וכו'. ר"ל עם כי שמעו שנאספו בני ישראל לא ...ים ולא הרגישו בדבר ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך היה הדבר ונתיעצו מה לעשות . או יאמר מבני בנימין שמעו כי עלו המצפה וגם שמעו ...אל איכה נהיתה ותשובת האיש הלוי ועלת כעס והוסיפתם את הכל שמעו ולאחר כ"ז הוסיפו עוד לשלוח להם ועכ"ז לא אבו לשמוע : (ד) איש האשה . הבעל של ...הנרצחת : (ה) אותי דמו להרוג . ברור היה אללו אם לא היה מניחם לעשות בו הנבלה הזאת טרם נתפייסו בפילגשו היו הורגים אותו : ותמת . מרוב ...האונס : (ו) ואשלחה . לעורר לב לנקום נקם : כי עשו . על בני הגבעה יאמר : בישראל . ר"ל בפרהסיא : (ז) הנה כלכם בני ישראל . ר"ל הלא כולכם ...ם ודע עליכם המעשה לזאת הבו לכם דבר עלה כי הדבר נוגע לכם בכלל : (ח) ויקם . נשארו קמים על עמדם : לא נלך . עד יוגמר הדבר ועתה

מצודת ציון

עונה . ואין משיב : [כט] המאכלת . הסכין כמו ויקח את המאכלת [בראשית כב] : וינתחה . ענין אבר כמו ונתח אותה לנתחיה [ויקרא א] ור"ל חתכה לאברים ולתוספת ביאור אמר לעצמיה שגם המלה ההיא יורה על האבר כמו מבחר עצמים מלא (יחזקאל כד) וע"ש שהדרך לנתח האברים לפי העצמות לזה נקראו האברים עצמים : [ל] נהיתה . מלשון הויה : כ [א] ותקהל . נאספו : [ב] פנות . כמו בפנות והוא מל' פנה וזוית : רגלי . הולכי רגל לא רוכבים : שולף חרב . ר"ל בחרב שלופה : [ה] עלי . בעבורי : דמו . חשבו כמו והוא לא כן ידמה [ישעיה י] : ענו . הוא האונס כמו על דבר אשר ענה [דברים כב] : (ו) זמה . מחשבה רעה כמו כי הוא זמה [איוב לא] והוא מה שדמו להרגו : [ז] הבו . תנו : הלום . פה כמו אל תקרב הלום [שמות ג] : [ח] נסור . מל'

רדק

לשון קריאה הוא : (ט) עליה בגורל . עליה נעלה בגורל ועניין הגורל שהעשרה האנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צידה לעם ההולכים למלחמה כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לתשעה החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעים כמה יתעכבו שם : (יא) חברים . כלם היו חברים בזה הדבר ונאספו כלם כאיש אחד לקנא לדבר הנבלה הזאת ולהנקם מהעושים אותה : (יב) בכל שבטי בנימן . משפחות בנימן כי המשפחה נקרא שבט ושבט משפחה כמו שכתוב ויקרב את משפחת יהודה ועוד קרא באומרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפחה הגדולה נקראת שבט ושבט בנימן היו בה עשרה משפחות גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד והיו גבורים וכל המשפחה היתה נחשבת שבט ואמרו אנחנו עשרה משפחות נלחמה כנגד עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היו בכללם : (טו) ויתפקדו . קל והפ"א קמוצה ומשפט הקו"ף להדגש כמשפט התפעל להיות עוי"נו דגושה לבד מעטים נמצאו קלים לבד מיושבי הגבעתה התפקדו וכן ואיש ישראל התפקדו וכן ויתפקד העם : עשרים וששה אלף איש . ובמפלתן נמצאו שנפלו מבנימן עשרים וחמשה אלף ומאה ושש מאות נסו אל סלע הרמון נמצאו אלף חסרים כי במנינם היו עשרים וששה אלף ושבע מאות מיושבי הגבעה ואלה האלף החסרים לא מצאנו מה היה להם ויתכן לפ' כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר שלא מתו במלחמות ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא המתים בהנגף בנימן לפני ישראל ובמדרש אומר כי אותן אלף הלכו לארץ רומניא וישבו שם : (טז) אל השערה ולא יחטיא . תרגומו ומרמן בבינת שערא

פי' רבי' ישעיה

(ט) עליה בגורל . נעלה עליה בגורל : (טז) מכל העם הזה שבע מאות איש . הם"ם יתירה : ע"כ

לְבֵיתֵיהּ : ט וּכְעַן דֵין פִּתְגָם דְנַעְבֵיד לְגִבְעֲתָא נִתְמְנֵי עֲלָהּ בְּעַדְבָא : י וְנִדְבַּר עַשְׂרָא גַבְרִין לִמְאָה לְכֹל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְאָה לְאַלְפָא וְאַלְפָא לְרִבּוֹתָא לְמִיסַב זְוָדִין לְעַמָא לְמֶעְבַּד לְאַיְתָיוּתְהוֹן לְגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִין כְּכָל קְלָנָא דְאִתְעֲבֵד בְּיִשְׂרָאֵל : יא וְאִתְכְּנִישׁ כָּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל לְקַרְתָּא כְּגַבְרָא חַד שָׁוַן : יב וּשְׁלָחוּ שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל גַבְרִין בְּכָל שִׁבְטָא דְבִנְיָמִין לְמֵימַר מָה בִּישְׁתָא הָדָא דַהֲוַת בְּכוֹן : יג וּכְעַן אַיְתוּ יַת גַבְרַיָא בְּנֵי רִשְׁעָא דִי בְגִבְעֲתָא וְנִקְטְלִינוּן וּנְפַלֵי עָבְדֵי בִישְׁתָא בְּיִשְׂרָאֵל וְלָא אָבוּ בְּנֵי בִנְיָמִין לְקַבָּלָא לְמֵימַר אֲחוּהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : יד וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי בִנְיָמִין מִן קִרְוַיָא לְגִבְעֲתָא לְמִפַּק לְאַגָחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : טו וְאִתְמְנִיאוּ בְּנֵי בִנְיָמִין בְּיוֹמָא הַהוּא מִן קִרְוַיָא עַסְרִין וְשִׁתָּא אַלְפִין גַבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא בַּר מִיתְבֵי גִבְעֲתָא אִתְמְנִיאוּ שְׁבַע מְאָה גְבַר עוּלֵים : טז מִכֹּל עַמָא הָדֵין שְׁבַע מְאָה גְבַר עוּלֵים גַבְרָא גְמִיד בִּידֵיהּ דִימִינָא כָּל אִלֵין דְשָׁדָן אַבְנָא בְקִילְעָא וּמַרְמָן בְּבִינַת שַׂעֲרָא וְלָא מַשְׁגָן : יז וֶאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אִתְמְנִיאוּ בַּר מִדְבֵית בִּנְיָמִין אַרְבַּע מְאָה אַלְפִין גַבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא

לְבֵיתוֹ : ט וְעַתָּה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה לַגִּבְעָה עָלֶיהָ בְּגוֹרָל : י וְלָקַחְנוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים לַמֵּאָה לְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וּמֵאָה לָאֶלֶף וְאֶלֶף לָרְבָבָה לָקַחַת צֵדָה לָעָם לַעֲשׂוֹת לְבוֹאָם לְגֶבַע בִּנְיָמִן כְּכָל־הַנְּבָלָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל : יא וַיֵּאָסֵף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים :

יב וַיִּשְׁלְחוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָשִׁים בְּכָל־שִׁבְטֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר מָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיְתָה בָּכֶם : יג וְעַתָּה תְּנוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וּנְמִיתֵם וּנְבַעֲרָה רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא אָבוּ בִּנְיָמִן לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל אֲחֵיהֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל : יד וַיֵּאָסְפוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הֶעָרִים הַגִּבְעָתָה לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : טו וַיִּתְפָּקְדוּ בְנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא מֵהֶעָרִים עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב לְבַד מִיֹּשְׁבֵי הַגִּבְעָה הִתְפָּקְדוּ שְׁבַע מֵאוֹת אִישׁ בָּחוּר : טז מִכֹּל הָעָם הַזֶּה שְׁבַע מֵאוֹת אִישׁ בָּחוּר אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ כָּל־זֶה קֹלֵעַ בָּאֶבֶן אֶל־הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטִא :

יז וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הִתְפָּקְדוּ לְבַד מִבִּנְיָמִן אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב כָּל־זֶה אִישׁ מִלְחָמָה :

ד' וכל וידבר דכוו' · ל' קטן · ג' חס' · ג' · ב' . ג' · ב' משפחת · בני קרי ולא כתי' · י"ג . ג' · ד' · ג' א' חס' וב' מ"ל · ג' . ב' א' מ"ל וא' חס' · ל' . ג' חס' · וד' חס' בליש'

רש"י

בלע"ז : (י) לעשות לבואם . לבואתם זו לגבעת בנימין : ככל הנבלה... (יא) חברים . שוים בעצה אחת : (יב) בכל שבטי בנימן . עשרה בט... נחשבו עשרה משפחותיו שיהיו מרחל שנים עשר שבטים : (טו) לבד... ימינו . גמודי יד ימינם לא היו שולטים בה כאילו היתה אטומה כמו אל... עלי באר פיה : כל זה... מאות איש כללו : אל השער... לחוט השער : ולא יחטי... ישגה

רלבג

הרע שלמו עשירית מ... לקחת צידה לעם והנ... תחלה בכל גבול בנים ו... משפחותיו שיתנו האנשים... החטאים האלה כיד בנש... להמיתם ולבער הרע מ... ישראל ולא אבו בני בנ... לשמוע בקול אחיהם ור... כי יד כלם היתה כמו... וכראות בני בנימן שרצו... להלחם בם יצאו בני... למלחמה עם בני ישראל ו... מספרם כ"ו אלף איש... חרב ושבע מאות איש ב... היה כל אחד מהם לר... ימינו והיו בקיאים... אבנים בכף הקלע עד ש... היו קולעים אל השער... עם רוב דקותם ולא... שלא יכוונו וזה היה דבר... מאד : (יז) ואיש... התפקדו . לבד מבנ... מאות אלף איש שול... ויעלו בית אל שם הי... האלהים להשאל... ותומים לפנחס בן אל... אהרן הכהן שהיה כה... או וידמה שקראו שם... בית אל להקבץ בו בית... כי שם נקבע ימים רבי... היה שם מונחה כמו... חז"ל מונחה זה שילה נ... בית עולמים והנה ידי... אחר שסר ארון ה' מהג... לשילה ונקבע שם עד... או והיה הרצון בבית ל... האלהים והנה אי אפשר... ג"כ שפלן לעיר בית... היא היתה בגבול בני... שנזכר בספר יהו... ושאלו

בגורל ה' רפין וסימ' נמסר ביהושע ריש סי' י"ד : ויאספו י"ב וסי' נמסר בסדר כי תשא וביהושע סימן י' : מהערים ד' בקריאה וסי' וגם אל אחת מהערים ויתפקדו בני בנימן . ואשר מהערים . ולכן הנני פותח את כתף מואב : אטר ב' וסי' איש בחור אטר יד ימינו . ויקם ה' להם מושיע :

מצודת ציון

מל' הסרה : (י) לרבבה . הוא עשרת אלפים : צדה . מזון : לבואם . הלמ"ד במקום בי"ת וכן לבן ישי [ש"א כ] : [יב] מה הרעה . מלת מה מורה על גודל הדבר והפלגתו . כמו מה רב טובך [תהלים לא] : [יג] ונבערה . ענין פנוי וכליון מן העולם כמו ובערת הרע מקרבך [דברים יג] : אבו . רצו : [טו] ויתפקדו . ענין מנין : [טז] בחור . ר"ל היה נבחר : אטר וכו' . ר"ל שמאלי ודוגמתו באהוד [לעיל ג] : קלע . ענין השלכת אבנים בכף הקלע והוא הכלי העשוי לכך : השערה . חוט השער

מצודת דוד

(ט) ועתה וכו'. גם זה מדברי כל העם : עליה . יעלו עליה בגורל מי ילחם ב... יקח צדה : (י) למאה לכל שבטי . מכל השבטים נקח עשר למאה שהם יק... לתשעת החלקים היוצאים למלחמה : לעשות לבואם . לעשות בבואם לגב... הנבלה אשר עשה . ר"ל לשלם כגמול ידם : (יא) אל העיר . אל גבע : כאי... חברים . ר"ל היו חברים בהסכמה אחת כאיש אחד : (יב) וישלחו . טרם... להלחם שלחו בכל שבטי בנימן ר"ל משפחות בנימן כי כמו שהשבט קרוי... כמו כן תקרא משפחה גדולה בשם שבט : מה הרעה . ר"ל מה מאוד גדולה הרע... הזאת : (יג) ונבערה רעה . נסיר עושה רעה מבין ישראל : (יד) מן ה... אשר בנחלת בנימן : (טו) מהערים . אשר באו מהערים : התפקדו . בפני עצמן : (טז) מכל העם הזה . של בני בנימן : כל זה . כל אלו היו קולעים ב... חוט

רש"י: מסכן: (כא) וישחיתו בישראל. אמרו כי העונש הזה היה לישראל בעון פסל מיכה שהיה בימים ההם כמו שפירשתי והנה קנאו לדבר פלגש בגבעה ולא קנאו לפסל מיכה והיה לה' לקנא ולעלות עליו למלחמה ולבער הפסל מישראל כמו שבערו זאת הרעה ולפיכך נענשו במלחמה הזאת אמר להם הקב"ה בכבודי לא מחיתם ובכבוד בשר ודם מחיתם: (כו) ויבאו בית אל. הנראה בעיני כי על שילה אמר כי שם היה הארון ונקרא בית אל ובית ה' כמו ואת בית ה' אני לא מצאנו שהביאו הארון לבית אל שהוא לוז ובשאלה הראשונה גם כן לשילה באו כמו שנאמר ויקומו ויעלו בית אל וישאלו באלהים ואחר שאלתם

רדק: קמו וחנו על הגבעה להלחם והטעם שהזכיר פעם אחרת ויבאו בית אל להודיע כי בפעם האחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות וכל זה בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת ויתכן לפרש גם כן שהביאו הארון לבית אל כי בית אל סמוך לשילה הוא כמו שאמר בסוף הענין בשילה אשר מלפניה לבית אל והביאוהו שם להתפלל שם ויענם האל יתעלה בזכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אלא שאין משמעות הפסוק שהביאו הארון שם אז כי הפסוק אומר ושם ארון ברית האלהים בימים ההם נראה כי שם היה הארון בקביעות ולא שהביאו אותו שם ובשילה היה הארון בימים ההם והרבו בתפלה ופנחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם ונענו בפעם הזאת: (כח) עומד לפניו בימים ההם. כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והתומים עמו: לאמר האוסיף אם אחדל. ידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא ובשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיעלו וינגפו כי היה להם לשאול אם יעלו ויצליחו והוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל והשיב לו מבואר עליו כי מחר אתננו בידך ומשפט השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז"ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי

רש"י: (יח) יהודה בתחלה. ... לא נתנו לשאול אם לנצח ... ובאחרונה שנתנו אמר ... כי מחר אתננו בידך הסכימו ... צריך': (כא) וישחיתו. ... שלא קנאו כמו כן ... מות מיכה שהיה כבר בבעל

יח וַיָּקֻמוּ וַיַּעֲלוּ בֵית־אֵל וַיִּשְׁאֲלוּ
בֵאלֹהִים וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי
יַעֲלֶה־לָּנוּ בַתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי
בִנְיָמִן וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה בַתְּחִלָּה:
יט וַיָּקוּמוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּבֹּקֶר וַיַּחֲנוּ עַל־
הַגִּבְעָה: כ וַיֵּצֵא אִישׁ יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה
עִם־בִּנְיָמִן וַיַּעַרְכוּ אִתָּם אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
מִלְחָמָה אֶל־הַגִּבְעָה: כא וַיֵּצְאוּ בְנֵי־
בִנְיָמִן מִן־הַגִּבְעָה וַיַּשְׁחִיתוּ בְיִשְׂרָאֵל
בַּיּוֹם הַהוּא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ
אָרְצָה: כב וַיִּתְחַזֵּק הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל
וַיֹּסִפוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
עָרְכוּ־שָׁם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן: כג וַיַּעֲלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיִּבְכּוּ לִפְנֵי־יְהוָה עַד־הָעֶרֶב
וַיִּשְׁאֲלוּ בַיהוָה לֵאמֹר הַאוֹסִיף
לָגֶשֶׁת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן אָחִי
וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ אֵלָיו:
כד וַיִּקְרְבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי: כה וַיֵּצֵא
בִנְיָמִן ׀ לִקְרָאתָם מִן־הַגִּבְעָה בַּיּוֹם
הַשֵּׁנִי וַיַּשְׁחִיתוּ בִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד
שְׁמֹנַת עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אָרְצָה כָּל־
אֵלֶּה שֹׁלְפֵי חָרֶב: כו וַיַּעֲלוּ כָל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְכָל־הָעָם וַיָּבֹאוּ בֵית־אֵל
וַיִּבְכּוּ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ
בַיּוֹם־הַהוּא עַד־הָעָרֶב וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת
וּשְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה: כז וַיִּשְׁאֲלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה וְשָׁם אֲרוֹן בְּרִית
הָאֱלֹהִים בַּיָּמִים הָהֵם: כח וּפִינְחָס בֶּן־
אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן עֹמֵד לְפָנָיו בַּיָּמִים הָהֵם
לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה

תרגום: גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא: יח וְקָמוּ וּסְלִיקוּ לְבֵית אֵל וּשְׁאִילוּ בְּמֵימְרָא דַייָ וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַן יִסַּק לָנָא בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי בִנְיָמִן וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה בְּקַדְמֵיתָא: יט וְקָמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצַפְרָא וּשְׁרוֹ עַל גִּבְעָתָא: כ וּנְפַק אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם דְּבֵית בִּנְיָמִין וְסַדָּרוּ עִמְּהוֹן אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קְרָבָא עַל גִּבְעָתָא: כא וּנְפַקוּ בְּנֵי בִנְיָמִין מִן גִּבְעָתָא וְחַבִּילוּ בְּיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין וּתְרֵין אַלְפִין גַּבְרָא קְטִילִין רְמָן לְאַרְעָא: כב וְאִתְקַף עַמָּא אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל וְאוֹסִיפוּ לְסַדָּרָא קְרָבָא בְּאַתְרָא דְסַדָּרוּ תַמָּן בְּיוֹמָא קַדְמָאָה: כג וּסְלִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְכוֹ קֳדָם יְיָ עַד רַמְשָׁא וּשְׁאִילוּ בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר הַאוֹסִיף לְמִקְרַב לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי בִנְיָמִין אֲחִי וַאֲמַר יְיָ סַקוּ עֲלֵיהוֹן: כד וּקְרִיבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת בְּנֵי בִנְיָמִן בְּיוֹמָא תִנְיָנָא: כה וּנְפַק בִּנְיָמִן לְקַדָּמוּתְהוֹן מִן גִּבְעָתָא בְּיוֹמָא תִנְיָנָא וְחַבִּילוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּמְנַת עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא קְטִילִין רְמָן לְאַרְעָא כָּל אִלֵּין שָׁלְפֵי סַיְפָא: כו וּסְלִיקוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל עַמָּא וַאֲתוֹ לְבֵית אֵל וּבְכוֹ וִיתִיבוּ תַמָּן קֳדָם יְיָ וְצָמוּ בְּיוֹמָא הַהוּא עַד רַמְשָׁא וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ: כז וּשְׁאִילוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַייָ וְתַמָּן אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן: כח וּפִינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן קָאִים קֳדָמוֹהִי בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לְמֵימַר הַאוֹסִיף עוֹד לְמִפַּק לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם

מסורה: חד מן ו' זוגין מן ד' תנינה מסני"ה · ג' וכנס · חד מן ו' זוגין מן ד' תנינה מסנ"ה · ק' · ס"נ · סלאחריו האוסף · ג' · ל' · ל'.ס' פסוקי' בטעניו' · מ' ת' חלפים · ג' מ"ל · ד' · חד וסד פס' · מ"ל

רלבג

...לו מי יעלה בתחלה ... ואמר כי יהודה יעלה ... לא השלימו שאלתם ... היה ראוי להם לשאול ... או יכלחו ואם יאמר ... יכמו יחדלו • לעלות ... מלחמה ולזה קרה להם ... מפני שלא שאלו ... בפעם הראשונה ולא ... שניה: (כח) ואולם ... שלישית שאלו כהוגן ... האוסיף עוד לצאת עם בני בנימן אחי ... והיה זה ע"ד שאלת ... יקרם רע מזה יחדלו ... הוא בבחירתם לא ... העתידות כמו שהיה ... השאלות הראשונות ... באלהים והיתה או שלימה ואמר עלו כי מחר

...' ופי' ויתחזק ישראל ... המטה • ויתחזק העם ...אל. ויתחזק דוד באלהיו. ...שלמה בן דוד • ויתחזק ...זבעם. וימלוך יהושפט ...ו ויתחזק על • ויתחזק ...יתחזק אביה • וישא לו נשים:

...אהרן מי יעלה לנו • עקדה שער כ: ...ימא ט. שבועות לה עקדה ...האוסיף עוד • שבועות לה:

מצודת דוד

...ער ולא החסיר הלבן מלפול עליו עם רוב דקותו: (יח) בית אל. ר"ל ...לאלהים אשר בשילה: באלהים. באורים ותומים: מי יעלה. מי מאשר ...לך למלחמה בראש אבל לא שאלו אם יצליחו: (כא) ארצה. הפילו חללים לארץ ואחז"ל שנענשו על שלא מיחו בפסל מיכה: (כב) ויתחזק. הזקו את לבבם: ...עלו. טרם נגשו למלחמה עלו שילה: (כה) כל אלה. כל החללים האלה: (כו) וכל העם. כפל הדבר לתוספת ביאור: ויעלו עולות ושלמים. עולות לרצות עלמן ...מים לעשות שלום בינם לאביהם שבשמים: (כז) ושם ארון וכו'. ולפי שבפעמים הראשונים לא בחנו ולא הצליחו לא זכר לא הארון ולא הכהן השואל: (כח) עומד לפניו

מצודת ציון

השער: יתקיא. ענין מסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (מ"א א): (כו) ויצומו. ענין עכבה: ויצומו

רדק

כלפי שאל וכנשאל פניו כלפי השכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו והנשאל אומר רדוף עלה והכלם ואין שואלין בקול שנאמר ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמר על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה והיכל נעשית התשובה באורים ותומים שהיו האותיות בולטות והיו מציבות הצורך עם סיוע רוח הקדש שהיה בכהן שואלין בו וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה שרויה עליו שואלין בו ושאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר וי"ב שבטים היו כתובין בהן ואמרו רז"ל שגם אברהם יצחק ויעקב נכתבו בם והיה כל האותיות בהם ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שיש לו משכותיו עד הזמן הזה יותר מג' מאות שנה לפיכך יחסו עד אהרן והיה זמן רב כי השאל ית' הבטיחו בזה על אשר קנא בשטים ואמר הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקנאת רז"ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקנאתם אמרו כי אליהו מבני בנימין היה ויש להם סמך בזה בד"ה : (לא) הנתקו מן העיר. מבנין שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל והפעיל עד התיקנו אותם מן העיר והוא ענין ההעתקה והפקירה: (לב) ונתקנוהו. דגש הקו"ף לתפארת הקריאה והדומים לו כתבנו בספר מכלל : (לג) קמו ממקומו . קמו על הפרט ממקומו על הכלל : מגיח. פי' יוצא והוא פעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא : ממערה גבע . י"ת ממישר גבעתא ויש לפרשו מענין ערות על יאור ותתערה כאורח רענן שהוא ענין לחות ואותו המקום שהיה סמוך לגבעה היה מקום דשאים : (לו) מקום לבנימן . לרדף שהיה סמוך לגבעה לרדוף אחריהם והיו נסים לפניהם בכונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים אל האורב שיכנסו אל

רשי

(לג) בבעל תמר . במישר יריחו : מגיח. נמשך כמו יגיח ירדן אל ... גוחי מבטן : ממערה גבע. ממקום לר ערות' וגלויה של גבעת בנה ... הורסה שלה שהיא נוחה לכבש משם כמו לראות את ערות הארץ ... (לו) ויתנו איש ישראל . אשר בשדה מקום לבנימן לברוח אל ה... סמכו ישראל על האור... לקראת...

תרגום

בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחִי אִם אֶתְמְנַע
וַאֲמַר יְיָ סַקוּ אֲרֵי מְחַר
אֶמְסְרִינוּן בִּידָךְ׃ כט וְשַׁוִּי
יִשְׂרָאֵל כְּמָנִין עַל גִּבְעָתָא
סְחוֹר סְחוֹר׃ ל וּסְלִיקוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְוָת בְּנֵי בִנְיָמִן
בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְסַדַּרוּ
קְרָבָא עַל גִּבְעָתָא כִּזְמַן
בִּזְמַן׃ לא וּנְפַקוּ בְנֵי בִנְיָמִן
לִקְדָמוּת עַמָּא אִתְנְגִידוּ מִן
קַרְתָּא וּשְׁרִיאוּ לְקַטָּלָא
מֵעַמָּא קְטִילִין כִּזְמַן בִּזְמַן
בִּכְבִישׁ אָרְחָתָא דַּחֲדָא
סַלְקָא לְבֵית אֵל וַחֲדָא
לְגִבְעָתָא בְּחַקְלָא כִּתְלָתִין
גַּבְרָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ לב וַאֲמַרוּ
בְּנֵי בִנְיָמִן תְּבִירִין אִינוּן
קֳדָמָנָא כִּדְבְקַדְמֵיתָא
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמַרוּ נִפּוֹק
וְנַגְדִּינוּן מִן קַרְתָּא
לִכְבִישַׁיָּא׃ לג וְכָל אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל קָמוּ מֵאַתְרֵיהוֹן
וְסַדַּרוּ קְרָבָא בְּמֵישְׁרֵי
יְרִיחוֹ וְכַמְנָא יִשְׂרָאֵל מְגִיחַ
מֵאַתְרֵיהּ מִמֵּישַׁר גִּבְעָתָא׃
לד וַאֲתוֹ מִדָּרוֹם לְגִבְעָתָא
עַסְרָא אַלְפִין גְּבַר עוּלֵים
מִכָּל יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי קְרָבָא
תַּקִּיפוּ וְאִינוּן לָא יָדְעִין
אֲרֵי קְרִיבַת דְּתֵיתֵי לְהוֹן
בִּישְׁתָא׃ לה וּתְבַר יְיָ יָת
בִּנְיָמִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל וְחַבִּילוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבֵית בִּנְיָמִן
בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין וַחֲמִשָּׁא
אַלְפִין וּמְאָה גַּבְרָא כָּל
אִלֵּין שָׁלְפֵי סַיְפָא׃ לו וַחֲזוֹ בְּנֵי בִנְיָמִן אֲרֵי אִתְּבָרוּ וִיהַבוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אֲתַר לְבִנְיָמִן אֲרֵי אִתְרְחִיצוּ

מקרא

עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אָחִי אִם־אֶחְדָּל
וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ
בְיָדֶךָ׃ כט וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל אֹרְבִים אֶל־
הַגִּבְעָה סָבִיב׃ ל וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיַּעַרְכוּ
אֶל־הַגִּבְעָה כְּפַעַם בְּפָעַם׃ לא וַיֵּצְאוּ
בְנֵי־בִנְיָמִן לִקְרַאת הָעָם הָנְתְּקוּ
מִן־הָעִיר וַיָּחֵלּוּ לְהַכּוֹת מֵהָעָם
חֲלָלִים כְּפַעַם בְּפַעַם בַּמְסִלּוֹת אֲשֶׁר
אַחַת עֹלָה בֵית־אֵל וְאַחַת גִּבְעָתָה
בַּשָּׂדֶה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃
לב וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן נִגָּפִים הֵם
לְפָנֵינוּ כְּבָרִאשֹׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אָמְרוּ נָנוּסָה וּנְתַקְּנֻהוּ מִן־הָעִיר
אֶל־הַמְסִלּוֹת׃ לג וְכֹל ׀ אִישׁ יִשְׂרָאֵל
קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ וַיַּעַרְכוּ בְּבַעַל תָּמָר
וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה־
גָבַע׃ לד וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגִּבְעָה עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וְהַמִּלְחָמָה כָּבֵדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי־
נֹגַעַת עֲלֵיהֶם הָרָעָה׃ לה וַיִּגֹּף
יְהוָה אֶת־בִּנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִיתוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא
עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וּמֵאָה אִישׁ
כָּל־אֵלֶּה שֹׁלֵף חָרֶב׃ לו וַיִּרְאוּ בְנֵי־
בִנְיָמִן כִּי נִגָּפוּ וַיִּתְּנוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
מָקוֹם לְבִנְיָמִן כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֹרֵב

(מסורה: ה' · ג'. ל' · ד' · ה' · ב' · ג' · ה'. טו וכל ר"פ דכוו' ל' · י"ו · ל'. ו' חס. ג' · ג'. ל' · נ'. ח' פסוקי' בענין ומתחלפי' · ל' · י"ב)

רלבג

מחר אתננו בידך : (ל) עשו בני ישראל בחכ... הורבים אל הגבעה כ... כשהכשו את העי... ישראל את עצמם נג... לפני בני בנימין כדי ל... מן העיר והאורב שהי... וזהו אשר קרא מער... ישפכו כל החומות יר... והלחיות ולא ראו ... בנימין לפשוט אז אל... ולהכות העיר לפי חר... היו האורבים י' אלפ... מהיותר גבורים ... ואחר שנסו ישראל ... בני בנימין מן העיר ק... מלחמה עם בני בנימ... שהיה שמו בעל תמר ו... הוציא אורב ישראל ... לפשוט אל הגבעה ולהכ... לפי חרב כי היה סומ... וכו

כפעם בפעם ו' ... במסרה רבתא : כבר: ... בקריא' וסי' במסרה ... והמלחמה ג' בקריא' ו... במסרת רבתא : נגער... בקריאה וסי' הנפש הנגע... עד הערב . כי נגער... הרעה . וכנף הכרוב ...

מצודת ציון

ויצומו . התענו : [כח] אחדל . אמנע : [כט] ארבים . יושבים במארב ובסתרים : [לא] הנתקו . נעתקו והסרו : ויחלו . מל' התחלה : במסלות . דרך כבושה : [לב] נגפים . מוכים כמו פן תגוף באבן רגלך (תהלים צ"א) : [לג] מגיח . ענין משיכה והוצאה כמו אתה גוחי מבטן (שם כ"ב) : ממערה

מצודת דוד

לפניו . עומד לפני הארון ושאל באורים ותומים : לאמר . מו... מלת וישאלו שבמקרא שלפניו : (ל) כפעם בפעם. בזה האופן שערכו ... הראשונים : (לא) הנתקו מן העיר . נעתקו מן העיר בצאתם לקראת ... במסילות וכו' בשדה . ר"ל הכום בשדה במקום שמתפרשות המסלות אשר א... עולה בית אל וכו' בהשדה ההוא הכו שלשים איש ובאה הכ"ף לאמתת הדבר וכן כאלפים אמה במדה (יהושע ג') : (לב) ויאמרו וכו' . ר"ל ובני בנימין חשבו נגפים ואינם יכולים לעמוד בפניהם : ובני ישראל. ר"ל אבל האמת היה שבכוונה נסו להעתיקם לגמרי מן העיר אל המסלות בכדי שיוכל האורב לבוא בתוך ... (לג) קמו ממקומו . לאחר שהעתיקום מן העיר קמו ממקומו והפכו פניהם מול בני בנימין וערכו עמהם מלחמה בבעל תמר : (לג) ואורב . ר"ל וגם האורב ה... ממקומו ממערה גבע כי לא הפכו פניהם עד אחר שראו משאת העשן מן העיר שהעלה האורב כמ"ש בענין : (לד) ויבאו . האורב שהיו עשרת אלפים ... מנגד לגבעה : והמלחמה כבדה . ר"ל עכ"ז לחמו שתי המערכות בחוזק ובגבורה : והם . ר"ל כי בני בנימין לא ידעו עדיין אשר הרעה נוגעת אליהם וקרו... כי לא ראו משאת העשן בעת שראוהו ישראל ולא נמס עדיין לבבם ולחמו גם הם בגבורה : (לה) ויגוף ה' . ר"ל אבל סוף הדבר היה שנגף ה' את בני... ישראל ובין הכל השחיתו מהם כ"ה אלף ומאה איש : (לו) ויראו וכו' . חזר עתה לספר כל פרטי הדברים ואמר מתחלה חשבו בני בנימין אשר ישראל נגפו ... וישראל

רשי

ס: (לז) וימשך האורב. משך בשופר. דבר אחר משך בשופר כמו אשר הצעיר: (לח) והמועד היה. מתחלה היה אות בין ישראל ובין להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ויבינו ישראל אשר אורב את הגבעה: משאת העשן. גובה העשן: (לט) ויהפך איש ... שכשיו חוזר לתחלת ... ושונה ומפרש עשרים ... אלף שכתבנו למעלה ... נפלו והיכן נפלו: ... אשר מהערים. האורב ... בעיר משחיתים אותו ... השבט בתוך העיר: ... תרו את בנימין. הקיפו ... ימין ככתר המקיף את ... וכן אבירי בשן כתרוני. ... רשע מכתיר את הצדיק. ... בלשון עטרה נקראת ... ושמאל ואנשיו עוטרים ... ואל אנשיו לתפסם: ... הו. קוראים אחריו ... רומקים זה לזה לרדוף: ... הדריכוהו. אצל הערים ... חים בהם שם הדביקוהו: ... הו. השיגוהו ויש דוגמתו ... מרא רהט בתרי' פרסא ... לא אדרכיה: עד נוכח ... ממזרחה של גבעה: ... פלו מבנימין שמונה עשר ... בשדה בתוך המלחמה: ... עוללהו. הריגה אחר הריג' ... שאמר הכתוב: חמשת ... איש. הרי כ"ג אלף: ... צום. שם מקום: ויכו ... אלפים איש. הרי עשרים ... אלף האמור למעלה. ... הכתובים למעלה לא ... פירש

ו' פתחין וסי' במסרה ... ובנימן ב' יחידאין וסי' ... רבתא: השמימה ... סימניהון נמסר בסדר ... : משחיתים ח' וסי' ... בסדר וירא: המדברה ... ויאת וסי' נמסר בסדר ... אחרי מות:

שופטים כ

אשר שמו על־הגבעה: לו והארב
החישו ויפשטו אל־הגבעה וימשך
הארב ויך את־כל־העיר לפי־חרב:
לח והמועד היה לאיש ישראל עם־
הארב הרב להעלותם משאת העשן
מן־העיר: לט ויהפך איש־ישראל
במלחמה ובנימן החל להכות חללים
באיש־ישראל כשלשים איש כי
אמרו אך נגוף נגף הוא לפנינו
כמלחמה הראשנה: מ והמשאת
החלה לעלות מן־העיר עמוד
עשן ויפן בנימן אחריו והנה עלה
כליל־העיר השמימה: מא ואיש ישראל
הפך ויבהל איש בנימן כי ראה כי־
נגעה עליו הרעה:
מב ויפנו לפני איש
ישראל אל־דרך המדבר והמלחמה
הדביקתהו ואשר מהערים משחיתים
אותו בתוכו: מג כתרו את־
בנימן הרדיפהו מנוחה הדריכהו
עד נכח הגבעה ממזרח־שמש: מד ויפלו
מבנימן שמנה־עשר אלף איש את־
כל־אלה אנשי חיל: מה ויפנו וינסו
המדברה אל־סלע הרמון ויעללהו
במסלות חמשת אלפים איש

ג' כבסני מעוני. ו' פתח

ל'.ב' יחידאין וכל יוסף ויהודה דכוו'

י"ח

ג'

ל'. ד' ד' מ"ל

ל'

ל'.ב' בני שחן מ"ל והלינקס'

י"ב . ל'

תרגום

כמנא דשויאו על גבעתא: לז וכמנא אוחי ואתנגיד על גבעתא ואתנגיד כמנא ומחא ית כל קרתא לפתגם דחרב: לח וזמנא הוה מתקן לאנש ישראל עם כמנא דיסגון לאסקותהון יתור דתנן מן קרתא: לט ואתחזר אנש ישראל בקרבא ודבית בנימן שריאו לקטלא קטילא באנש ישראל כתלתין גברא ארי אמרו ברם מתבר תבירין אינון קדמנא כקרבא קדמאה: מ ותננא שרי לאסקא מן קרתא יתור דתנן ואתפניאו דבית בנימן בתריהון והא סליק תננא דקרתא לצית שמיא: מא ואנש ישראל אתחזר ואתבהיל אנש בנימן ארי חזא ארי קריבת דתיתי להון בישתא: מב ואתפניאו קדם אנש ישראל לאורח מדברא ועבדי קרבא אדביקונון ואנש כמנא קמו מקירויהון קטלין בהון מבא ומבא: מג טלטילו ית דבית בנימן רדפינון מבית ניחהון טרדונון עד לקביל גבעתא ממדנח שמשא: מד ואתקטלו מדבית בנימן תמנת עסר אלפין גברא אלין גברי עבדי קרבא: מה ואתפניאו ואפיכו למדברא לכיף רמון ואטמרו בכבשיא חמשא אלפין גברא

רדק

אל העיר: (לז) וימשך הארב. יונתן פירשו פעל עומד ואיתנגיד כמנא כלומר שנמשך אל הגבעה ויש לפרשו כמשמעו פעל יוצא ופירושו שמשכו בשופר והריעו כמו במשוך היובל: (לח) והמועד. זמן זה התנו ביניהם כדי שכשיכנסו האורב בעיר שישלחו אש בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישראל שהכר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם. ופירוש משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה. ומה שאמר עמוד עשן אחר שאמר והמשאת החלה הוא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין וישאם דוד מענין שרפה משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשנה משיאין משואות ופירוש משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא גם כן עמוד העשן משאת על שם שהוא נשא למעלה ולזה הפירוש יהיה עמד חסר וי"ו ופירוש והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות ועמוד עשן גם כן החלה לעלות: (לט) ויהפוך איש ישראל. הפך עורף לפני בנימן במלחמה כדי שינתקו מן העיר: (מ) כליל העיר. שריפת העיר כלה עלה עשן השרפה אל השמימה: (מא) הפך. פניו אל בנימן להכות בהם: (מב) ויפנו. פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר: והמלחמה הדביקתהו. אנשי המלחמה הדביקוהו: ואשר מהערים. כתרגומו ואנשי כמנא רמו מקרויהון קטלין בהון מבא ומבא ר"ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגבעה ומשאר הערים ופי' בתוכו בתוך בנימן הנהרגים מבחוץ היו גם אלה נהרגים מבפנים: (מג) כתרו. סבבו אותו ככתר ועל הדרך הזה עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפסם: הרדיפוהו. זה לזה אומר רדוף אחריו: מנוחה הדריכוהו. חסר מ"ם השמוש ופי' ממנוחה הדריכוהו וכן ת"י מבית ניחהון טרדונון. או פי' במקו' מנוחתם הדריכוהו כמו שאמר נוכח הגבעה כלומר במקום שהיו חושבים לנוח שם הדריכוהו ויהיה הדריכוהו לפי זה מענין כדורך בגת: (מה) ויעללהו. אפי' העוללות שנשארו

מצודת דוד

נתנו לבנימן מקום לטעות כי בכוונה נסו בכדי שירדפו אחריהם וינתקו ...יר כי בטחו על האורב שהם ילכדו העיר אחרי הנתקם: (לז) והאורב ... בעודם רודפים מהרו בני האורב ופשטו על העיר ונמשכו לתוכה והכו ... (לח) והמועד היה. ר"ל מאז בעת שלחו את האורב היה להם סימן עם ... לדעת זמן בואם אל העיר: הרב להעלותם. ר"ל סימן ידיעת הזמן היה ...עלו הרבה עליית עשן מן העיר על ידי שרפת דברים המרבים עשן: ...הפך. רלה לומר ובעת אשר נהפך איש ישראל לנוס ובני בנימן התחילו ... בחשבם שנגוף הוא כאשר בראשונה: (מ) והמשאת. בעת נסו ישראל ובנימין רדפם אז התחילה המשאת לעלות ובני ישראל ראוהו מיד כמ"ש למעלה: ויפן. ... פנה בנימן אחריו וראה גם הוא אשר עשן העיר עולה השמים: (מא) ואיש ישראל. ר"ל גם ראה אשר איש ישראל נהפך אליו להלחם בו אחר שנס מתחלה ...שכיל לדעת שהם הבעירו את העיר באש ובערמה נסו מתחלה ולזה נבהל מאד כי ראה אשר נגעה עליו הרעה וקרובה לבא: (מב) אל דרך המדבר. כי לא יכלו ... אל הגבעה מפני האורב: והמלחמה. עדת המלחמה מישראל השיגוהו ברדפם אחריהם: ואשר מהערים. ר"ל ומי אשר בא מערי בנימן אל דרך המדבר להציל ... מהם היו ישראל משחיתים גם אותו בתוך אלו הנלחמים: (מג) כתרו. סבבו אותו ככתר הזה המסבבת את הראש כמו אבירי בשן כתרוני (תהלים כ"ב): הרדיפוהו. ... אלו לאלו רדפוהו: מנוח' הדריכוהו. במקום מנוחתו ונחלתו קראו אלו לאלו רמסוהו: עד נכח הגבעה. ר"ל רדפום ורמסום עד מול הגבעה ממזרח: (מה) ויפנו. פנו מהדרך ונסו לתוך המדבר אל סלע הרמון: ויעוללהו. במסלות הרגו מהנשארים כעוללות הנלקטים אחר הבציר

מצודת ציון

ממערה. ממקום גלוים שנוח לכבשה משם והוא כמו מקורה הערה [ויקרא כ']: (לז) החישו. מהרו כמו אחישה מפלט לי [תהלים נה]: ויפשטו. ענין פזור וכדרך הנלחמים: לפי. חדוד החרב תקרא פה: (לח) והמועד. הזמן כמו העביר המועד (ירמיה מו) ור"ל הודעת זמן בואם: הרב. הרבה: משאת העשן. עמוד העשן ע"ש שנשאת כלפי מעלה: (מ) החלה. התחילה: עמוד עשן. אמר לתוספת ביאור כי כבר אמר והמשאת: כליל. מלשון כל כמו כליל תקטר [ויקרא ו] ור"ל עשן שריפת כל העיר: (מב) הדביקתהו. השיגה אותו והוא' דבוק אליו: (מג) כתרו. מלשון כתר: הדריכוהו. מלשון דריכה ורמיסה: (מה) ויעוללהו. מלשון עוללות והם הנלקטים אחר הבציר כמו הלא ו

רדק

שנשארו מהם כרתו כמו מעולל הכרם : (מו) חמשה ועשרים אלף איש . והמאה שספר עוד למעלה הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שזכר : (מז) שש מאות איש . ולא היתה בהם אשה כי מן המלחמה נסו אלה השש מאות ואין אשה במלחמה לפיכך לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו מלבד אלה השש מאות שנסו אל סלע רמון : (מח) מעיר מתום . מעיר אנשים ומתים שם לאנושית כולל אנשים ונשים וטף רוצה לומר האנשים בעיר והבהמה בשדה הכל הרגו : ועד כל הנמצא . פי׳ כל הנמצא עופות או חיות כל הנמצא להם הרגו : הערים הנמצאת . פי׳ הנמצאות להם שלא נהרסו בהכנס בהם ישראל להרוג העם שהיו הורסים העיר והערים שלא נכנסו בהם במלחמה שבו אליהם ושלחו אותם בא״ש : (א) לא יתן בתו. נתנו אותם כמו מנודים שלא יתחתנו בם עוד על הנבלה הזאת אשר עשו אחר שלא נתנו הרשעים והפושעי׳ : (ג) להפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש : (ד) ויבנו שם מזבח . אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח והלא היה שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקראת בית אל גם שם היה המזבח שבנה יעקב אבינו כמו שאנו עתידין לפרש בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים בית אל וי״ל שבנו שם מזבח חדש והיה המקום הזה שילה או בית אל ובנות המזבח הוא דרישת האל כמו שנמצא במקומות רבים שהיו בונין מזבח לדרוש את ה׳ ומפני המקרה הרע הזה שקרה להם בדבר בנימן בנו מזבח והעלו עולות ובכו לפני ה׳ ואמרו למה היתה זאת להפקד שבט אחד : (ו) נגדע . נכרת

רשי

פירש היכן נפלו : (אליהו גילה לבעל מגלה עמוקות אותן המאה ... במדינת רומי ואשכנז וע״כ נקרא אליהו מתושבי גלעד שלא נד... אלא ישבו במקומם) (מ״ע בגלי רזיא) : (מח) שבו אל בני בנימ... הערים : מעיר מתום . התמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים ב... היו שמתום לשון כליה... לתמוה על אלף היכן ... עשרים וששה אלף הה... הערים ומן הגבעה ... וכאן מנה בנופלים ... וחמשה אלף ומאה ... מאות נמלטו אל סלע ... והאלף ברחו אל המו... למחרת כששבו בני י... ערי בנימין להחרים ... והטף : (ג) להפקד . ... (ו) וינחמו . שבו לח... מחשב...

ל׳. ב׳ ויַּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו עַד־גִּדְעֹם וַיַּכּוּ מִמֶּנּוּ אַלְפַּיִם אִישׁ׃
מו וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים מִבִּנְיָמִן עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ
ב׳ שֹׁלֵף חֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃
מז וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּשְׁבוּ בְּסֶלַע רִמּוֹן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃
מח וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן
ד׳ וחס׳ וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב מֵעִיר מְתֹם עַד־בְּהֵמָה עַד כָּל־הַנִּמְצָא גַּם כָּל־הֶעָרִים
ב׳ חד מ״ל וחד חס׳ סתי׳ בנותין חס׳ הַנִּמְצָאוֹת שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ׃

כא א וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה׃
ב וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָדוֹל׃
כל דסמי׳ לחטה״ע רפי במ״ר דסמיך לק״ה דגש ג וַיֹּאמְרוּ לָמָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה־זֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהִפָּקֵד הַיּוֹם מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד׃
ד וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיַּשְׁכִּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים׃
ה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא־עָלָה בַקָּהָל מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לַאֲשֶׁר לֹא־עָלָה אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה
ב׳ לֵאמֹר מוֹת יוּמָת׃
ו וַיִּנָּחֲמוּ בְּנֵי
ל׳ וחד על בנימין יִשְׂרָאֵל אֶל־בִּנְיָמִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ

תרגום

וְאַדְבִּיקוּ בַתְרֵיהוֹן עַד גִּדְעֹם וְקַטִּילוּ מִנְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין גַּבְרָא׃ מו וַהֲווֹ כָּל דְּאִתְקְטִילוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִין עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא בְּיוֹמָא הַהוּא יַת כָּל אִלֵּין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃ מז וְאִתְפְּנִיאוּ וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן שִׁית מְאָה גַּבְרָא וִיתִיבוּ בְּכֵיף רִמּוֹן אַרְבְּעָא יַרְחִין׃ מח וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל תָּבוּ לְוַת בְּנֵי בִנְיָמִן וּמְחוֹנוּן לְפִתְגַם דְּחָרֶב מִקִּרְוֵיהוֹן גְּמִירִנוּן עַד בְּעִירָא עַד כָּל דְּאִשְׁתְּכַח אַף כָּל קִרְוַיָּא דְּאִשְׁתַּכָּחָא אוֹקִידוּ בְנוּרָא׃
א וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קַיִּים בְּמִצְפַּיָּא לְמֵימַר אֱנָשׁ מִנָּנָא לָא יִתֵּן בְּרַתֵּיהּ לִדְבֵית בִּנְיָמִין לְאִתּוּ׃ ב וַאֲתָא עַמָּא לְבֵית אֵל וִיתִיבוּ תַמָּן עַד רַמְשָׁא קֳדָם יְיָ וַאֲרִימוּ קָלְהוֹן וּבְכוֹ בְּכִי סַגְיָא׃ ג וַאֲמַרוּ לְמָא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הֲוַת דָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁנֵי יוֹמָא דֵין מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְטָא חָד׃ ד וַהֲוָה מִיּוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְאַקְדִּימוּ עַמָּא וּבְנוֹ תַמָּן מַדְבְּחָא וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ ה וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַן דְּלָא סְלִיק בִּקְהָלָא מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לִקְדָם יְיָ אֲרֵי שְׁבוּעֲתָא רַבְּתָא הֲוַת לִדְלָא סְלִיק לִקְדָם יְיָ לְמִצְפַּיָּא לְמֵימַר אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל׃ ו וְאִתְנְחָמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית בִּנְיָמִן אֲחוּהוֹן וַאֲמַרוּ אִתְמְנַע יוֹמָא

רלבג

ובין האורב שהאשר יג... תמר יקים האורב ... לפשוט אל הגבעה : ... בזה התועלת ספר ... שהשחיתו בני ישראל ... כ״ה אלף ומאה ל... זכר הפרטים . וזכר ... ההתחלה בענין הל... איך היתה התחנו... האורב למועד שהג... ישראל למהר לפשוט ל... ולהכות העיר לפי ... זה להעלות העשן ... להבהיל את בנימן ב... עלה כליל העיר השמ... לא זכר בפרטים כי ... אלף איש ולא ה... העודפים על החשב... זכר בפרטים כי אם ... ודמה שיהיו שם ... האלפים בכל הרג וה... מה שהבקן כלו ... איש . וספר שנשאו... שש מאות איש ונסו ... רמון וכבר נזכר תחלה ... בני בנימן עשרים ו... שולף חרב ושבע מא... שהאלף הנשארים מתו... הראשונות : (א) עוד ... ישראל נשבע במצפ... שלא יתן איש מ... לבנימן לאשה וכר... נפקד שבט אחד מיש... להם מאד : (ד) וכו... מוז...

תולדות אהרן במצפה לאמר . תענית ל ב״ב קכא עקדה שער עא : להפקד היום . עקדה שער לא :

מצודת ציון

אלא טוב עוללות אפרים (לעיל ח) : (מח) מתם . הוא שם לאנושית וכולל אנשים ונשים כמו מתי מספר (בראשית לד) : שלחו . ר״ל הבעירו ע״ש שהאש עושה השליחות שהולך ושורף : כא (ג) להפקד. להחסיר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא) : (ו) וינחמו . ענין הפוך מחשבה : נגדע . ענין כריתה

מצודת דוד

הבליר : וידביקו . השיגוהו וקרבו אליו עד בואם לגדעום והכו עוד אלפ... (מו) עשרים וחמשה אלף . ולמעלה אמר עוד מאה איש ולא חש ע... רק האלפים : ביום ההוא . כי בהמלחמות הראשונות עם שנגפו ישרא... מבני בנימן נפלו אז אלף איש וז״ש למטה שלא נשארו מהם רק שש ... כי בני בנימן היו כ״ו אלף מלבד בני הגבעה שבעה מאות ובמלחמה האחרונה נפלו כ״ה אלף ומאה ובמלחמות הראשונות נפלו אלף הרי נשאר שש מאות : (... ר״ל הנשארים מהם אשר נמלטו אל סלע הרמון היו שש מאות והמותר הרגו ישראל ברדפם אחריהם במסלות ועד גדעום כמ״ש למעלה : (מח) שבו . חזרו ... בנימן והכום לפי חרב : מעיר מתום . מכל עיר הכו האנשים עד בהמה כל הנמצא בה מן החיות ועופות : הנמצאות . אשר מלאו לאחר זה שלא הרסו מ... להכות בהם הרו ושרפו בעת מלאם : כא (א) נשבע במצפה . מאז נקהלו אל מצפה עד לא נלחמו : לא יתן בתו . על כי החזיקו ידי עוברי עבירה : (ב) ויב... אחר כל המעשים האלה : בית אל . אל בית האלהים אשר בשילה : (ג) למה ה׳ וכו׳ . למה באה ע״י תקלה כזאת להחסיר מישראל שבט אחד ואולו שאל... מה לעשות להעמיד השבט : (ד) ויבנו שם מזבח . נוסף על המזבח שעמד במשכן : ויעלו עולות ושלמים . לרצות עלמן לה׳ ולעשות שלום בינם לאביהם שב... בלבם עלה נכונה : (ה) בקהל וכו׳ . ר״ל מי הוא אשר לא עלה מכל שבטי ישראל באסיפת הקהל אל ה׳ כי השכינה שורה במקום אשר יאספו ישראל שמה : כ... וכו׳ . ולזה שאלו לעשות ולקיים דבר השבועה : (ו) וינחמו . ר״ל ... בעצו...

...: (ט) ויתפקד העם . קל ודינו להדגש והוא ענין זכירה והשגחה כמו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו : (יא) יודעת משכב זכר . והיאך נודע זה יתכן כי
...רוס לפני הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה כמו שעשו בנשי מדין שהעבירום לפני הציץ שהבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו רז"ל ויש דרך אחרת
...רז"ל בדבר הבתולה ודנו דין בזה להושיבם על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף והם אמרו כי זה הנסיון עשו לנשי יבש גלעד
...שהעבירום לפני הציץ כמו שעשו בנשי מדין ועשו סמך בזה מה שכתוב בציץ לרצון להם לפני ה' לרצון להם ולא לפורענות להם : (יב) אל המחנה שילה.

...נת שליטה : (יב) ארבע ...ת נערה בתולה . הושיבום ...פי חבית של יין בעולה ...ה נודף בתולה אין ריחה ...: (יד) ולא מצאו להם . לא

נגדע היום שבט אחד מישראל : ז מה־
נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו
נשבענו ביהוה לבלתי תת־להם
מבנותינו לנשים : ח ויאמרו מי אחד ד'
משבטי ישראל אשר לא־עלה
אל־יהוה המצפה והנה לא בא־איש
אל־המחנה מיבש גלעד אל־הקהל :
ט ויתפקד העם והנה אין־שם איש נ'
מיושבי יבש גלעד : י וישלחו־שם ח'
העדה שנים־עשר אלף איש מבני
החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם
את־יושבי יבש גלעד לפי־חרב
והנשים והטף : יא וזה הדבר אשר ד'
תעשו כל־זכר וכל־אשה ידעת ג'. ג'
משכב־זכר תחרימו : יב וימצאו
מיושבי ׀ יבש גלעד ארבע מאות
נערה בתולה אשר לא־ידעה איש ו'
למשכב זכר ויבאו אותם אל־
המחנה שלה אשר בארץ כנען :
יג וישלחו כל־העדה וידברו אל־בני
בנימן אשר בסלע רמון ויקראו
להם שלום : יד וישב בנימן בעת ההיא
ויתנו להם הנשים אשר חיו מנשי
יבש גלעד ולא־מצאו להם כן :
טו והעם נחם לבנימן כי־עשה יהוה
פרץ בשבטי ישראל : טז ויאמרו זקני
העדה מה־נעשה לנותרים לנשים
כי־נשמדה מבנימן אשה : יז ויאמרו

דין שבטא חד מישראל :
ז מה נעביד להון
דאשתארו לנשין ואנחנא
קימנא במימרא דיי בדיל
דלא למתן להון מבנתנא ד' מ"ל
לנשין : ח ואמרו מן חד
משבטיא דישראל דלא
סליק לקדם יי למצפיא והא
לא אתא אנש למשריתא
מיבש גלעד לקהלא : נ' ורבי
ט ואתמניאו עמא והא ח' סס'
לית תמן אנש מיתבי יבש
גלעד : י ושלחו תמן
כנשתא תרי עסר אלפין ד'
גברא מזרזי חילא ופקידו
יתהון למימר אזילו ותמחון ד' ר"פ
ית יתבי יבש גלעד
לפתגם דחרב ונשיא ג'. ג' אנ"ד
וטפלא : יא ודין פתגמא די
תעבדון כל דכורא וכל
אתתא דידעת משכבי ו' וזוגין מנייהא
דכורא תגמרון : יב ואשכחו כמי' למ"ד בחד
מיתבי יבש גלעד ארבע עיניהא
מאה עולימן בתולן דלא
ידעא גבר משכבי דכורא
ואיתיאו יתהון למשריתא
לשילו די בארעא דכנען :
יג ושלחו כל כנשתא
ומלילו עם בני בנימן די נ'
בכיף רמן וקרו להון מלין
דשלם : יד ותבו בני בנימן בעידנא ההיא
ויהבו להון נשין דקימו מנשי יבש גלעד ולא
ספיקו להון כן : טו ועמא אתנחמו על דבית בנימן
ארי עבד יי תרעתא בשבטיא דישראל :
טז ואמרו סבי כנשתא מה נעבד לדאישתארו לנשין
ארי פסקת מדבית בנימן אתתא : יז ואמרו ירותת

גם זה הפסוק מוכיח כי בית אל
הנזכר בענין הזה הוא שילה
שהרי במקום שבנו שם מזבח
ובכו לפני ה' ואמרו מי אשר לא
עלה שם היו עדין ומשם שלחו
להחריב אנשי יבש גלעד : אשר
בארץ כנען . לא מצאתי טעם
לסיפור הזה כי ידוע הוא כי
שילה בארץ כנען : (יד) ולא
מצאו להם כן . כמו שהיו כי
הם היו שש מאות והנערות
לא היו אלא ארבע מאות :
(טו) והעם נחם . נפעל עומד
כי

מתם ד' בקריאה וחסרים וסימ' מעיר מתם עד בהמה . אין בו מתם פצע וחברה . אין מתם בבשרי מפני . כי כהלי מלאו נקלה : וישאו קולם נשיאת קולם ד' חס' את בלישנהון בקריאה וסימניהון ויבא העם בית אל דעלם . ואיש ישראל נשבע במצפה . ויהי ככלתו לדבר דמיתת אמנון . וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו דאיוב . המה ישאו קולם : בקהל ד' דגשין בקריאה וסי' מי אשר לא עלה בקהל . כי רבת בקהל אשר לא התקדשו . אשר צוית לא יבאו בקהל לך . קמתי בקהל אשוע . וסי' בלשון תרגום ניסק ניצלי דסגין אתפרדית : יבש ו' חס' בליש' בקריאת וסי' ויתפקד העם . וישלחו שם העדה . וישב בנימן בעת ההיא. ויקשר עליו שלום בן יבש תחת האלת ביבש . יבש בן שלום ר"פ וכל יבשו דכוו' חס' : לנשים י"ד רפין וסי' לטוב בעיניהם ב' בו : והיו לאחד מבני. לבני דדיהן לנשים . את בנותם נקח לנו לנשים. ממשפחות בני מנשה . ויקחו את בנתיהם. מה נעשה לנותרים ב' בו . ויאמרו זקני העדה . ותהיין גם שתיהן לו. חרב אל סוסיו.חדלו גבורי בבל. ואלמנה וגרושה לא :

רלבג

...ו חדש בבית האלהים והעלו ...ת ושלמים ונגשו לדרוש את ...על זה הקלקול שבא על ... אולי נדרו שאם יתן ה' ...בנימן בידם ויעשו זה הענין ...ד השם והנה היה קשה ...י ישראל הגרע שבט אחד ...ראל והתחכמו למצוא נשים ...רים : (ז) והרגו בהם כל ...י יבש גלעד כי לא באו ...המחנה לבקשת ראשי העם ...אירו כל הבתולות להיות ...ם לבני בנימן ולפי שלא ...א להם בזה האופן נשים ...ספרם כי לא היו שם ביבש ...ד כי אם ד' מאות בתולות ... להם דרך לקחת נשים מן ...וללות למאתים הנשארים ...בנות שילה בשיחטפו להם ...איש

...דות אהרן מיושבי יבש גלעד . פקדה ...: ארבע מאות . יבמות ס :

מצודת דוד

...ור שנחמו בני ישראל וכו' : (ז) מה נעשה להם . וחוזר ומפרש ...רים שלא נהרגו מה נעשה להמציא להם נשים ואנחנו הלא נשבענו בה' וכו' ...ין ימצאו נשים : (ח) ויאמרו . ר"ל וזה היה הסבה שהתעוררו ואמרו מי אחד ... בכדי לקיים את השבועה להמיתם ולתת מבנותם לבני בנימן לנשים : והנה ...בא איש . ר"ל לא ראו מציאת איש וכו' : (ט) ויתפקד העם . חזרו להשגיח
...ר ולחפש אחר מי מהם ולא מצאו : (יא) וזה הדבר . ר"ל רק זה הדבר תעשו להחרים כל זכר וכל אשה וכו' אבל לא הבתולות : (יב) וימצאו וכו' בתולה .
...יבום ע"פ חבית של יין בעולה ריחה נודף ולא בתולה כן אמרו רז"ל : למשכב זכר . לשכב עמה משכב זכר . ואמר לתוספת ביאור : (יג) וידברו . מה שאמר
...ף המקרא שקראו להם שלום ולא יהרגום עוד מעתה : (יד) וישב בנימין . אל העדה : הנשים אשר חיו . ר"ל הבתולות אשר החיו מבין הבעולות : לא מצאו .
... ספקו להם כפי הצורך כי הבתולות היו ארבע מאות ובני בנימין נשארו שש מאות : (טו) נחם לבנימן . נתחרטו על מה שעשו לבנימן : כי עשה ה'. על ידם
...ה' פרץ בשבטי ישראל להיות כמעט חסרים שבט אחד : (טז) לנותרים . אלו שני המאות הנותרים משש המאות מה נעשה להמציא להם נשים : כי נשמדה .
כי מבני בנימן נשמדה כל אשה ומהיכן ישאו נשים : (יז) ויאמרו . השיבו כל העדה

מצודת ציון

כריתה כמו ורמי הקומה גדועים (ישעיה י) : (ז) תת . מלשון נתינה : (ט) ויתפקד . ענין ההשגחה על הדבר כמו פקדו נא וראו מי הלך (ש"א יד) : (יא) יודעת . היא כנוי לבעילה ולתוספת ביאור אמר משכב זכר : תחרימו . ענין כריתה וכליון : (יד) חיו . החיו : מצאו . ענין ספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע יז) : כן . ר"ל כראוי וכצורך כמו ולא יכין לדבר כן (לעיל יב) :
(טו) פרץ . ענין שבירה : נשמדה

רדק

כי הוא קמוץ: (יז) ירשת פלטה. צריך שתהיה ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל. וטעם ירשת כי ירושה הוא מיפקד אבינו להיות מבניו שנים עשר שבטים עד עולם: (יט) אשר מצפונה לבית אל. פירשו רז"ל כי על שילה הוא אומר שהיה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסלה העולה מבית אל שכמה:

ואני תמה מה צריך לכל זה כי שילה ידוע היה בלא סימנין והנראה בעיני כי החג היה בשילה מימי' ימימה ופירושו משנה לשנה ואמר בו התרגום מזמן לזמן ממועד למועד ואפשר כי מפסח לפסח היה זה או מסכות לסכות שהיה זמן שמחה או ביום הבכורים שהיו בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים כדברי רז"ל וכמחול זה שהיה לבנות ישראל חוץ לעיר שילה באותו המקום אשר מצפונה לבית אל ולהודיע אותו המקום זכר אלה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה הפסוק יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתוב והיה אם יצאו בנות שילה וגומר ואמרו להם שיארבו בכרמים: (כב) חנונו אותם. כמו חנם כלומר תכנסים האלה תחנונו שתניחום להם או פי' כמו אשר חנן אלהים את עבדך כלומר תנו אותם לנו במתנה כי לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל הרגנו לפיכך אנו צריכים שיהיו להם נשים שלא ימחה השבט ואם שאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו איש אשר יתן בתו לבנימן לא אתם נתתם להם שתאשמו בזה אלא הם לקחו אותם ורז"ל כי אמר כן החירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה משאר השבטים כי מצאו היתר בלשון החרם שהם נשבעו אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן ודרשו ממנו ולא מבנינו א"כ הדורות הבאים אחריהם היו יכולין לישא נשים ועוד דרשו אילו היה עולה מן השבטים לא היה האלהים אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו ולא אמר אלא מבנימן שלא

רשי

לא ספקו להם: (יז) ירושת פליטה. נחלת השבט נשארה ריקנית בי[…] שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימח[…] מישראל: (יט) מזרחה השמש למסלה. במזרחה של מסילה. שילה בצ[…] של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה ומ[…] שכמה: (כב) לריב אל[…] ללכת אלינו במלחמה:[…] אליהם חנינו אותם ר[…] עליהם כי אינם יד[…] לעשות כי לא לקר[…] אשתו במלחמה של יו[…] אלא לא־נבע מאית א[…] ואם על השבועה אתם ז[…] לו[…]

רלבג

איש אשתו: (יז) יהיה [...] לבנימן. הרצון בו בת [...] מהם והם השש מאות ש[...] שנעשה בדרך שיהו [...] לבנימן רוצה לומר שי[...] שם בנימן במיתם וזו [...] יהיה בשיקחו להם נ[...] ענין הירושה כי היא[...] עד מות המוריש וה[...] זה להורות כי לא ש[...] שיהיו השש מאות [...] מפליטיו אם לא מה[...] ימחה שבט מישר[...] חוייב לנו לעשות שי[...] נשים בזולת כדי שלא[...] על. שבועתינו ויד[...] השבועה לא היתה דק[...] האנשים לא לנאים [...] וימנעו מתת להם [...] לא בת איש אחר [...] בנות יושבי יבש [...] (כב) חנונו אותם. [...] דרך לאמר לו לנער [...] והרצון חנונו בעבורנו [...] בנימן והניחום להם [...] שנשבענו היה על דר[...] הנשים לאנשים ולא [...] שלא יחטפו ממנו כי [...] שיקח איש אשה על [...] ותיכלו לראות ממנו [...] כי לא לקחנו איש אשתו [...] אבל נתנום לנו בר[...] המנהג בלקיחת האשה [...] הענין כן הוא מבואר [...] לא

מקרא ותרגום

ירשת פליטה לבנימן ולא־ימחה — ג' נחת ירשת ירחי סמך
שבט מישראל: יח ואנחנו לא־נוכל
לתת־להם נשים מבנותינו כי־נשבעו — ד' מ"ל
בני־ישראל לאמר ארור נתן אשה
לבנימן: יט ויאמרו הנה חג־יהוה בשלו — ד'. מ' כתיב וי"ו בס"פ. ס'
מימים ׀ ימימה אשר מצפונה לבית־
אל מזרחה השמש למסלה העלה
מבית־אל שכמה ומנגב ללבונה: — ו'
כ ויצו את־בני בנימן לאמר לכו — ויצוו קרי
וארבתם בכרמים: כא וראיתם והנה
אם־יצאו בנות־שילו לחול במחלות
ויצאתם מן־הכרמים וחטפתם לכם — ג' ופסוק
איש אשתו מבנות שילו והלכתם — ג' מ"ל
ארץ בנימן: כב והיה כי־יבאו אבותם
או אחיהם לרוב ׀ אלינו ואמרנו — לריב קרי
אליהם חנונו אותם כי לא לקחנו
איש אשתו במלחמה כי לא אתם
נתתם להם כעת תאשמו: כג ויעשו־ — ג'
כן בני בנימן וישאו נשים למספרם
מן־המחללות אשר גזלו וילכו
וישובו אל־נחלתם ויבנו את־הערים — ו' מ"ל בנכי'

שיזבתא לבני בנימן ולא יתמחי שבטא מישראל: יח ואנחנא לא ניכול למתן לחון נשין מבנתנא ארי קיימו בני ישראל למימר ליט די יתן אתתא לדבית בנימן: יט ואמרו הא חגא קדם יי בשלו מזמן מועד למועד די מצפונא לבית אל מדנח שמשא לכבשא דסליק מבית אל לשכם ומדרומא ללבונתא: כ ופקידו ית בני בנימן למימר אזילו ותכמנון בכרמיא: כא ותחזון והא אם יפקון בנת שילו למיחג בחנגיא ותפקון מן כרמיא ותחטפון לכון גבר אתתיה מבנת שילו ותהכון לארעא שבטא דבנימן: כב ויהי ארי ייתון אבהתהון או אחיהון למידן קדמנא וניימר לחון חניננון לחון ארי לא ספיקנא למתן גבר אתתיה בקרבא ארי לא אתון יהבין לחון בעידן פון תחובון: כג ועבדו כן בני בנימן ונסיבו נשין למנינהון מן חנגיא די אנסו ואזלו ותבו לאחסנתהון ובנו ית

מבנותינו ד' מ"ל וסימ' נמסר בתהלים סימן קמ"ד : מימים ימימה ה' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר בא : ויצוו ד' ג' מלאים וא' חס' וסי' ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה. ויצוו את העם לאמר כראתכם, ויצוו אתם לאמר לכו והביאו. ויצוו את בנימן דין כתיב חס' : יצאו ט"ו בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תבא :

תולדות אהרן ירושת פליטה. ב"ב קטו : ארור נתן אשה. (תענית ל) : חג ה' בשילה. גיטן ז :

מצודת ציון

(טז) נשמדה. ענין כליון : (יז) פליטה. הצלה : ימחה. ענין מחיקה כמו אמחנו מספרי (שמות לב) : (יט) חג. הקרבן הנקרא חג כמו אסרו חג בעבותים (תהלים קיח): (כא) לחול במחולות. ענין רקידה בשמחה וקרוי כלי מחול כי כהוא לוקח לו במחוגי'. או הלה לומר בכלי מחול וכן וירא את העגל ומחולות (שמות לב) : וחטפתם. ענין מהירת הלקיחה כמו יחטוף עני (תהלים י) : (כב) חנונו. ענין החמלה והחנינה וכן חנני ושמע תפלתי (שם ד) ר"ל חנו ותנו לטובתנו את בני בנימן ותנותנו לאלה לי לנער (ב"ב יח) ור"ל לאלו נמצאו לנער : תאשמו. מלשון אשם ועון : (כג) המחוללות. המרקדות או המחוללות :

מצודת דוד

העדה ואמרו הלא ירושת הפליטה מיבש גלעד הם הבתולות שהחיו הלא נתנום ולא יהיה א"כ עוד נמחה השבט כי הם יולידו בנים ובנות : (יח) ר"ל ואם בעבור חמלת שני המאות איש עלמן מה נעשה עוד הלא לא לתת להם מבנותינו כי כלנו נשבענו וכו' : (יט) ויאמרו. חזרו זקני העדה הנה חג ה' בשלו ובמקום ההוא יתלאו נשים וכאשר אמרו לבני בנימן : יום שמרבים בו קרבנות לה' : מימים ימימה. קבוע בכל שנה ושנה : אשר וכו'. נתן סימן על המקום ואמר שהיא בצפונה של בית אל ובמזרחה של העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה : (כ) ויצוו. אל העם לא אמרו אופן ימלאו כי פן יודע לאנשי שילה ויהיו נשמרים אבל לבני בנימן אמרו האופן ולווס לארוב בכרמי שילה : (כא) וראיתם. ומן המארב תשקיפו מי היוצאים יצאו בנות שילה לחול במחולות כי כן היה דרכם ביום ההוא : ויצאתם. או תצאו מן המארב וכל איש יחטוף אחת להיות אשתו ותלכו לדרככם : (כב) אבותם הנערות הנחטפות : לריב אלינו. לעשות עמנו מריבה לעזור להם ל־ולא הנשים מתחת ידכם במשפט : ואמרנו. ונאמר להם חננו וחמלו למעננו את בני בנימן מלקחת מהם את הנשים : כי לא לקחנו וכו' במלחמה. ר"ל כי במלחמות יבש גלעד לא לקחנו מהם כ"כ נערות עד שיהא בהן די ליתן לכל איש מבני בנימן את אשתו ומהיכן א"כ ימלאו נשים : כי לא אתם וכו'. ר"ל ואם בעבור איסור השבועה הלא אין כאן חשש איסור שבועה כי לא אתם נתתם להם כדרך עת נשואין שיהיה עליכם אשם כי הלא אחת לכל איש : (כג) למספרם. לפי מספרם אחת לכל איש : מן המחוללות. מן הנשים המחוללות אשר גזלו בחוקה

וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶם׃ כד וַיִּתְהַלְּכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ
וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ ל׳
לְנַחֲלָתוֹ׃ כה בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ
בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃

סכום פסוקים של ספר שופטים שש מאות ושמנה עשר, וסימנו אברתי"ה בירקרק חרוץ, וסדריו י"ד, דוב"ב שפתי ישנים סי', וחציו וירעצו וירצצו את בני ישראל, והקפיטולי כ"א, וסימנו א"ך טוב לישראל :

קִירְוַיָא וִיתִבוּ בְהוֹן׃
כד וְהַלִיכוּ מִתַּמָן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּעִידָנָא הַהִיא גְּבַר
לְשִׁבְטֵיהּ וּלְזַרְעִיתֵיהּ וּנְפַקוּ
מִתַּמָן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃
כה בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן לֵית
מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר דְּכָשַׁר
בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּד׃

רש"י

...ם בדבר כי לא אתם ...ו את בנותיכם שתהא ...ה בדבר ושלום לכם ...ל תיראו :

רד"ק

שלא נולד עדין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא עמדו עדיין חייבין אנו לקרבן : (כה) בימים ההם אין מלך בישראל. הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישראל ולא שופט ולא נוהג משיב אותם לטובה עד שבא שמואל הנביא ז"ל שמספר תולדתו ועניינו בספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל :

רלבג

...ם אותן לכם בעת ...מסה שבט מישראל ...יהיו נשים לנשארים ...ן הנה אתם אשמים (כד) וספר כי משם ...י ישראל איש לשבטו ואיש לנחלתו . ...ן ג"כ שבו לנחלתם ובנו עריהם וישבו בהם : ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם אלו : הראשון הוא להודיע מה שקרה מן הסכנה למיכה ...יתו מדרכי התורה עד שהמעט סבב הפסל ההוא לאבד מיכה וביתו : השני הוא להודיע שראוי לנלחמים שיראו מראשי' הענין אם יתכן להם לנלח אם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמה ולזה ספר שבני דן שלחו ה' מרגלים והם ראו כי ככר תנולת העיר ההיא בקלות ולזה התעררו לבא עליהם : השלישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ"ש כשהיה עם זה שהנגדו מר נפש שלא יירא מאחד מהמות ולזה זכר כי ...יכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש שנה ושב לביתו : הרביעי הוא לפרסם מה שנשקעו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך וכאילו היה זה התקללות מה לשמשון שהיה מהשבט ההוא אם נשקע במדה המגונה ההיא ר"ל ללכת אחר עיניו : החמישי הוא להודיע שאין ראוי את פילגש להמשך לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישראל ולזאת הסבה ...כוכת בני בנימן אשר בגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון : הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין ולהטיל אימה יתרה שם הלא תראה מה שנמשך מהרע מההקנטו' שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורם : השביעי הוא להודיע ג"כ שראוי לאשה שלא תטה מאיש' ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו כל אשר יתפוץ הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטורין ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ...ה מהרע מה שבא בזה הספור : השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחים מביתו בעבור תשוקתו לכבדם אבל ראוי כשיראה ...יחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע בזה הספור : התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש ...ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מלך כי היום רד מאד : העשירי הוא להודיע כי כשיבא הכרח להתבע לחטא המשגל האיש והאשה מתירין ...ם לאיש לזה ואעפ"י שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם : הי"א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריותם שהם ...עללו בפילגש כל הלילה לא השתדלו להאכילה ולהשקותה אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולשה עם זה שבאו עליה באכזריות באופן שהזיקוה עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג"כ ספר מאכזריותם שאין איש מהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל דבר ולזה לא יצטרך שיהנוהו ...ס לפי מה שהגיד להם ועם מ"ש להם שהוא הולך לבית ה' כי זה היה ראוי שיביאהו אל שיאספוהו הביתה לכבוד השם : הי"ב הוא להודיע שראוי לאדם ...לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר ששתק ...י עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו : הי"ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה ...כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניהם הדבר אשר יניעם לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר ...נעשים במה שיראו ממה שיספר להם ולא יראוהו בעיניהם ולזה ספר ששלח האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישראל ולא רצה ...פיר להם לבד בכתב עם שזה משך להם מאד לקנאה לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו ...ם פנים בפנים על זה : הי"ד הוא להודיע שראוי לבער החטאים מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשארים ממעשיהם כ"ש בדבר יפותו בו האנשים בקלות המשגל ולזה ספר התפעלות בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור : הט"ו הוא להודיע שראוי ...לא יחזק יד אחר כשיהיו חטאים לשמרם מעונש המגיע להם כעונש הראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורם מדרכי התורה הלא תראה ...לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר ונפל עזור ויחדיו כלו : הט"ז הוא להודיע שראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי יצליח בו דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל כששאלו איך יעשו המלחמה מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם הודיע להם שינוצחו היו נשמרין או מהמלחמה ...זה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמו ויתנם השם בידם והם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ...שנית היה ג"כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון ...לו הם יחדלו לו מזה לגמרי שהדבר בא להם המענה מאת הש"י באופן שאלות הקודמות מורה שרצון האל ית' שיעלו אליו אך שאלו אם יחדלו עתה ...ד עת אחר ולזה באה להם התשובה בשלמות והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישראל : ואולם התועלות שהגיעו מענין האורב בדבר המלחמה כבר ...ענין מלחמת העי ומשם ילקחו : הי"ז הוא להודיע ט"ב נפש ישראל כי עם מה שהשחיתו בנימן בהם . השיגה אותם החרטה הנפלאה על כל הרע ...נימן והתחכמו להעמי' השבט על עניינו בשמצאו דרך לתת להם נשים מישראל זולת שיעברו על השבועה שנשבעו במצפה ולזה נתנו להם עצה שיגזלו ...מהמחוללות כשלא הספיקו בנות יבש גלעד והנה נהגו ביושבי יבש גלעד המנהג שצותה התורה במלחמת מדין וידמה שעל פי ה' עשו כל זה ואולם בני ...י שהיו כלם מורדים בה' בחזקת ידי חטאים רצה הש"י שישיגם זה העונש הנפלא באופן שיאבדו הם וטפם : הי"ח הוא להודיע אופן השגחת הש"י ...קדושים ולזה סבב שלא ימחה שבט מישראל והשאיר מפני זה מהם שש מאות איש וסבב שישתדלו ישראל בכל ענין שיתקיים זה השבט בדרך שלא ימחה שמו מישראל :

מצודת דוד

...בנו את הערים . כי בני ישראל הרגו ושרפו אותם : (כד) בעת ההיא . ...או נשים לבני בנימן : איש לנחלתו . ולא החזיק מי מהם בנחלת בנימן ...ות איש אשר נשארו ירשו כל נחלת בנימן : (כה) בימים ההם אין מלך . ר"ל עם כי לא היה בימים ההם מלך בישראל וכל אחד עשה הישר בעיניו מ"מ לא שלחו יד בנחלת בנימן כי בעבור אשר נשארו מעט מהרבה מאוד חמלו עליהם והניחו להנשארים את כל הנחלה :

נשלם ספר שופטים

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו) :

א (א) **וַיְהִי** . טעם המלה רביעי והו"ו במאריך : (ה) וימצאו את אדני בזק . מלת אדני מלרע . וינס אדני בזק . ויאמר אדני בזק . מלעיל וכן כתב רד"ק וכן בדפוס ישן ובמקצת ספרים מדוייקים כ"י הדל"ת בגלגל בשנים אחרונים וקשיא לי דמהמסורת משמע דליכא אלא תרתי בטעם שופר ישן וינס אדני בזק דהכא . לדבר עם אדני זה (דניאל סימן ו') . וי"ל דרד"ק נמי שמעי ליה מסורת דלעיל דליכא אלא תרי בלחוד דשויין בטעם שופר כדאמרן אבל רד"ק אזיל לשיטתיה דסבירא ליה שהמאריך עושה מלעיל כמו שהוכחתי במאמר המאריך ומשום הכי כייל ויאמר אדני בזק בהדי וינס אדני בזק וקרי לתרוייהו מלעיל : ויכו את הכנעני . בס"ס יש מאריך בה"א לא בנו"ן וכן כולם שבפרשה למעלה ולמטה : (ז) שבעים מלכים בהנות . בספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בגעיא : ויביאהו ירושלם . עיין מ"ש (בירמיה סימן כ"ו) : (יא) וילך משם אל יושבי דביר . במקצת ספרים מדוייקים יושבי מלא וא"ו : דביר ושם דביר . במקצת ספרים שניהם חסרים יו"ד ולא ידענא מאי אידון בהון : (יג) עתניאל . העי"ן בקמץ לבד : (טו) גלת עלית ואת גלת תחתית . ובספר יהושע את גלת עליות ואת גלת תחתיות . וכן יש שנויים אחרים . כי שם תנה לי . ותוה הבה לי . וסימן תהכרו לי (איוב י"ט רד"ק: *) (יז) חרמה . השי"ת בקמץ לבד : (כד) ועשינו עמך חסד . בשוא המ"ם וקמץ הכ"ף ויש ספרים שכתוב בקמץ המ"ם ושוא הכ"ף והיא שגגה וידענו זה מפי המסרה רד"ק . ועיין מ"ש (ביהושע ב') : (כה) ויראם את מבוא העיר . בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו כחברו הקודם לו בסמוך : (כז) ואת בנותיה ואת תענך ואת בנתיה . אין בנו"ן מאריך . ואת בנותיה ואת תענך עיין מ"ש (ביהושע יז) מהחסרים והמלאים . ואת תענך העי"ן בשוא לבדו כמ"ש (ביהושע י"ב) והנו"ן בפתח ויש ספרים בקמץ : ואת יושב דור . אין ביו"ד מאריך . ישבי קרי וחסר וא"ו שלא נמנה במסורת בכלל המלאים וכן הוא במדוייקים : ואת יושבי יבלעם . אין ביו"ד מאריך חד מן ל"ד מלאים וא"ו וכן הוא במדוייקים : (לא) ואת חלבה . לא מפיק ה"א מ"ג : ואת אפיק . בס"א כ"י אפיק הפ"א בצירי ויש ג"כ הערה מחילוף זה בדפוס ישן אכן בשאר הספרים בחירק : (לב) ישבי הארץ כי לא הורישו . חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים וכן הוא בספרים מדוייקים :

ב (א) **אֶל** הבכים * ויאמר . במקצת ספרים יש פיסקא באמצעות פסוק : (ב) ברית ליושבי . במקצת ספרים ליושבי מלא וא"ו : (יח) עם השפט . חסר וא"ו וחברו שבפסוק מלא וכן והיה במות השופט דבסמוך והם שנים מלאים על פי המסורת : (יט) מאבותם . בספרים כתיבת יד ודפוסים ישנים מלא וא"ו : (כב) השמרים הם את דרך ה' ללכת בם . ד' סבירין בה וקריין בם וסי' נמסר במסרה גדולה ועיין מה שאכתוב (בישעיה סוף סי' ס"ג):

ג (י) **וַתָּעָז** ידו . מן הכפולים ומפני שהמלה מלעיל שב החולם לקמץ חטוף וכן ותעז יד מדין על ישראל (סימן ו') ובמסורת ב' קמץ ובספרא : (טז) ולה שני פיות . בדפוס ישן נכתב בצדו שתי דומה שכן נמצא באיזה ספר וכן הובא בילקוט ובמקצת המפרשים . ובכל ספרים שלפני כתוב שני . ומלת פיות בא בצירי הפ"א :

ד (ד) **הִיא** שפטה . כן כתיב היא באלף ובשנים מלא וא"ו ויש ספרים שכתוב בהם והיא וטועים כל האומרים כן : (ו) ומבני זבלון . חד מן ט"ת כתיבי כן וסימן במסרה גדולה (פרשת ויגש) : (ט) תפארתך . מאריך בתי"ו בספרים כתובי יד : כי ביד . הבית בגעיא ורפה במדוייקים : קדשה . במקצת ספרים הקו"ף בסגול וכן חבירו שבסמוך ובפסוק הנמשך כמו **פְּתָחָה נֶגְבָּה** . ובקצת ספרים הראשון בציר"י והשני בסגול . ובספרי ספרד שניהם בציר"י כמו **קֵדְמָה** : (י) עשרת אלפי איש . חד מן ד' דסבירין אלפים וסימן נמסר במסרה גדולה (פרשת כי תשא) : (יא) נפרד . לפי הקמחי קמוץ וכן הוא במסורת וברוב הספרים . ורב פעלים כתב שמצא מסרה אחרת עליו ב' חד פתח **נִפְרַד** מקין וחד קמץ לתאוה יבקש **נִפְרָד** : אלון . במקצת ספרי ספרד אילון ביו"ד: בצעני' . בצעננים קרי והוא חד מן ... וא"ו מלין חסרין נו"ן באמצעות תיבותא וסימן (במשלי ג') במסרה גדולה : את קדש . האלף בסגול : (טו) המחנה . אין במ"ם מאריך בס"ם וכן חברו שבסמוך : (יח) סורה אדוני סורה אלי . שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב רד"ק וכן במסורת ב' מלרע ובפסוק : בשמיכה . המסורת עליו לית וכתיב שי"ן ובויקרא רבה פ' כ"ג אמר ריש לקיש חזרנו על כל המקרא ולא מצינו כלי ששמו שמיכה ומהו שמיכה שמי כה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע וכן נמנה במסורת הושע ב' עם מלין דאמיין שי"ן וקריין סמ"ך . ורד"ק כתב שדרש זה מכחיש מאי דדרשי ביבמות פרק מצות חליצה על קרא דכתיב בין רגליה כרע נפל וגו' אמר ר' יוחנן שבע בעילות בעל וכו' . וכ"כ בעל לב אהרן דמדרשים חלוקים הם . ובעל כלי יקר נדחק ליישב שני המדרשים ע"ש . ובעל באר שבע כתב בספרו דף י"ז ע"ש שאף ר"ל מודה לר' יוחנן ומה שדרש שמי כה היינו שמעיד על כוונתה שהיתה לשם שמים כדי להתיש כחו ותהא יכולה להורגו אבל לא בא לומר שלא בא עליה כלל . וכיוצא בזה כתב בעל מסורת הברית הגדול בסימן תתקל"ג . ומ"מ כולם מודים שכתוב בשי"ן שמאלית והמדרש הוא על דרך אל תיקרי כמו שדרשו על אחפש את ירושלם (צפניה א') ויל' קרי התם : (יט) (כי צמתי . אמר המגיה בלבול גדול קא מזיגא הכא בקצת דפוסי וגיליאה חדשים מקרוב באו שהדפיסוהו מלא אל"ף וכתבו בגליון א' נמה ולא ידעתי מאי קאמרי שהרי בדפוסים ישנים נמסר עליו לית חסר אל"ף וכן במדוייקים חסר . ועוד בדקתי במס"ר בהדי הכי דנסבין א' באמצעות תיבותא ולא קרי' ול' דין בהדייהו ע"כ) : את נאוד . לית מלא אלף וא"ו : (כא) נרדם . בכמה ספרים מדוייקים ודפוסים ישנים בקמץ הדל"ת ולרד"ק בפתח : ויעף . העי"ן בפתח מהטעם שאכתוב בישעיה סימן ו' בס"ד : (כב) והנה ברק . הבי"ת רפה :

ה (א) **וַתָּשַׁר** דבורה . איתא בגמרא דילן ודבני מערבא ובמס' סופרים דשירת דבורה נכתבת אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח דומיא דשירת הים כמ"ש שם ובמלכי כנען . ואמרינן התם במס' סופרים דשירת דבורה ששים ושמש שטין . ואשיב התם סימן ראשי שטין . אך בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ואם באת לחלקם בששים שטין יהיו מהן ארוכות יותר מדאי ותבטל צורתה וודאי כי שגגה יצאה מלפני הסופר או המדפיס ושכח לכתוב חמשה ראשי שורות ומיינא דרישא דייקא . והנה לא ראיתי בספרי הדפוס ולא בספרי היד אפילו אחד שיהיה כסדר מסכת סופרים וכל אחד בנה בנין לעצמו כאשר בדא מלבו והוא מן התימא כי צורה זו קבלה היא ביד הסופרים ולא דבר רק הוא פוק חזי רבותא דמסכת סופרים דזימנין עבדינן כוותא אפילו במילתא דפליגא אמתני' כדאשכחן במגלה שילהי פירקא דבני העיר דמתניתין קתני בתעניות ברכות וקללות ואנן נהיגין לאיקרי פ' ויחל על פי מסכת סופרים כדאיתא התם פ' י"ז הלכה ז' . ובשומי עיני ולבי בצורת שירת הים מצאתי ראיתי שהספרים המדוייקים אחזו להם סדר לכתוב שיטה אחת חלוקה לשנים וחלק באמצע ושטה אחרת חלוקה לשלשה ושני חלקים באמצען וכן כלם שנים כנגדן שלשה . עוד שמרו סדר אחר שכל שטה המחולקה לשלשה חלקים החלק הראשון והשלישי הוא תיבה אחת בלבד ובמלה דריש שיטה יש תמיד טעם מפסיק או סוף פסוק וכן

בסוף חלק האמצעי וגם בסוף חצאי שטין הראשונים מהנחלקות לשני חלקים ... הפסק . אך בשיטות הנחלקות לשנים לא הקפידו לא בראשן ולא בסופן שיהיה מני... שוה בהן וכן בשיטה הנחלקת לשלשה חלקים לא הקפידו בזה בשיטה האמצעית כי ה... מפני פיסוק הטעמים והצד השוה שבהן שאין בסוף שום שטה סוף פסוק . אל כ... לאחוז בכל סדרים האלה למען ידעו דור אחרון בנים יולדו ותהיה השירה הזאת ... לעד ולא תשכח מפי זרעם הסכמת רבותינו ז"ל שהסכימו היותה כצורת שירת הים ... ושמרתי הסדר של סימן ראשי שטין דמסכת סופרים אך הוספתי עליהם חמשה ... אשר היה ניכר החסרון בהם עד שהגיעו לסך ששים וחמש כמיינא דרישא דהתם ... מצאתי דמיון אחד בשתי שירות הללו כי שטה שניה תחלתה לאמר איברא כי שטה ... של שירת הים המתחלת אז ישיר משה היא שטה מלאה מבלי הפסק ובזה יש הפסק ... מועטים ולא שניא בלאו הכי אם לא נעשה בה אותיות גדולות מחברותיה ואין ... אברך את ה' אשר יעלני ומשירי אהודנו ואליו אעתיר יזכני לשיר לפניו שיר ... משירתא דעתידין למימר בני גלותא בעידן דיפקון מגלותא כדמפרש על ידי ישעי... השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וגו' : ותשר דבורה . השי"ן בפתח לא קמץ חטוף : (ז) ... חדלו . בדגש הלמ"ד לתפארת מכלול שקל **פָּעֵל** : (ח) חדשים . בס"א כ"י ... בחטף קמץ ובשאר הספרים בחטף פתח : או לחם שערים . השי"ת בשנ... כמשפט שהיתה ראויה להיות בצירי כמו כי **חָפֵץ** והוא מלרע ברוב המדוייקים וכ... מדברי רד"ק בכל חיבוריו והמסורת עליו לית מלרע : (ט) ברכו . הריש בשו... כמנהגנו : (יא) מחצצים . המי"ת במאריך והצד"י רפה ובשוא לבדו כמנהגנו בשתי ... דומות : (יב) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר . שנים הראשונים מלרע וה... מלעיל וכן במכלול דף קל"ז : ושבה שביך . כתב בעל לוית חן בשער ד' פ' ט"ו שה... פתח וכן הובא במכלול דף ס"ג עם דומים אחרים שהם בשוא ופתח וזהו מה ש... והעמידו הוא"ו במאריך ונקדו התי"ו בשוא ופתח לתפארת המלה **וְתִבַקְשִׁי** ולא... עוד (יחזקאל כ"ו) וכן אמרו **וְשַׁבֵה** שביך וכן קום בלק **וּשֲׁמָע** ... הוא"ו מועמדת בגעיא והשין בשוא ופתח עכ"ל . ובדף פ"ו הו... דומים אחרים שהם בשוא לבדו וכתב בלשון הזה ועם אות גרונית תאריך התנועה... וישתתף פתח עם השוא כמו ומכסכם **שְׁחַדוּ** בעדי (איוב ו) ופעמים גם בלא אוי... תאריך התנועה הקטנה וישתתף פתח עם השוא כמו **רַטַפַּשׁ** בשרו מנוער (... ל"ג) או בבוא מאריך עם החירק כמו ונקף **סִבֲכֵי** היער (ישעיה י) ... שאין נקוד פתח עם השוא אתה קורא השוא כמו שוא ופתח וכן **בְּשִׁקְתוֹ**... (פרשה וילא) והיה **בְּקֶרֶב־אִישׁ** (שמואל ב' ט"ו) **בְּקֶסֶם שׁוֹא** ... תהיה הוא"ו תחלת המלה כמו **וְשַׁבֵה** ... (שופטים ה) **וְסַגוֹר דְלָתֶךָ** (ישעיה כ"ו) **וְשַׁתֵה** בלב טוב (קהלת ט) ... אבל אם המלה שבראשיתה וא"ו נקשרת ע... שבגדה אע"פ שהוא"ו במאריך השוא נח ולא יקרא כמו שוא ופתח כמו **וְשִׁלַח** ... אחזים (ד"ה ב' ב') והוסיף עוד ר' אליה המדקדק דוקא וא"ו בשורק ותנועה ... עמה שיקראו המשוררים יחד ולא באופן אחר ועיין מ"ש (באסתר סימן א') על ... וסימן ב' על ובהקבץ וכבר הארכתי בענין זה במאמר מיוחד ואין כאן מקום להאר... (יז) ודן . הדל"ת בקמץ : לחוף . בספרים מדוייקים מלא וא"ו : ישכון . במקצת ספרים כ"... ישכים מלא וא"ו וכן נכון כי הם שנים מלאי' במסור' וחברו עוף השמים ישכון (תילים ק... כמו מן י' מלאי' בליש' וסי' נמסר במ"ג מערכת אות השי"ן: (יח) זבלון . בדפוסים אחרונ... זבלן וטעות הוא שזהו אחד מן ט' דכתיבין בוא"ו בתראה וסי' במ"ג (פרשת ויגש) וכן הוא... כ"י ודפוסים אחרונים בוא"ו : (יט) בתענך . העין בשוא לבדו כמ"ש לעיל סימן א'... בפתח ברוב הספרים : (כב) עקבי סוס . בספרים כ"י ודפוסים ישנים הקו"ף ... (כג) ארו ארור . פליגי ביה ספרי ומסחראתא אם חסר או מלא ובמקרא גדול... כאן על ארו ארור ב' חסר (ובשמואל א' י"ד) על פסוק כי ארו עיני נמסר ג' דין חסר ... בוא"ו מלא ובמ"ג ארו ג' מלעיל וסי' ארו מרוז ב' בפסוק ארו עיני כי טעמתי ע"כ . ו... מידי מחסיר ויתיר . קארו של דבר ליכא מאן דפליג דקדמא' מלא ותליתא' חס' כי פליגי ... דהוא אר: ארור ובספר' מדוייקי' ב' חסר: (כח) בשם . השין בצירי וכן חברו כי בשם משה: (כט... השית בפתח . ובמסורת ב' וחברו **חַכְמוֹת** נשים (משלי יד) ושאר **חַכְמוֹת** בקמ... תעניגה . ברוב ספרים כ"י מדוקי' מלא יו"ד ובא הנו"ן בדג... עיני תראינה בה (מיכה ז) ונמנו במסורת (פרשת נח) עם ה' מלין דנשין יחידאי... בריש (פרשת נח) : (ל) הלא . בספרים מדוייקים חסר וא"ו וכן במסורת כל שופט... (לא) כן יאבדו כל . הכ"ף רפה :

ו (ג) ותעז יד מדין . העי"ן בקמץ והוא חטוף כמ"ש לעיל סימן ג' לא בפתח כמו... במקצת דפוסים ישנים : (ה) יבאו . ובאו קרי והוא חד מן כ"ב מלין דכת... בריש תיבותא וקרי' וא"ו וסימן נמסר במס"ג ריש הושע וריש ד"ה ובמסרה רבתי... אות היו"ד : (יד) ויאמר לך . מלת ויאמר בטעם רביע : (טו) ויאמר אליו בי אדנ... פירש לשון חול ונקמץ מפני הזקף ויונתן תרגם לשון קדש : (טז) כי אהיה . בל... באל"ף : (יז) שאתה . בדפוס ישן השי"ן בסגול ובס"א כ"י בפתח וכתב עליו בג... בפתח בשי"ן . עוד כתוב שם כ"א בקמץ ע"כ . ורד"ק כתב ששיא קמוצה וכן מצאתי... ספרים : (יט) והמרק שם בפרור . ברוב הספרי' כולו קמוץ וכן ואת המרק שפוך דבסמוך ור... ונמצא המרק אליו קמץ ואליו פתח במקצ' הספרי' המדוייקים והוא שלא כמשפט השמות בוז... וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצים ע"כ לשונו : (כד) ויקרא לו ה' שלום... קמא דשבת אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחברו בבית המרחץ מ... גופ'ה איקרי שלום כדכתיב ויקרא לו ה' שלום ואיתא נמי בויקרא רבה פ' ט' ובמדבר רב... אמר ר' יודן ברבי יוסי גדול שלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום הה"ד ויקרא לו ה' שלום ... תנחום בר יודן מכאן שאסור לו לאדם לשאול בשלום חבירו במקום מטונף והכי איתא ב... דכתר מס' דרך ארץ ויש מוכיחין מכאן שאסור למוחקו כדאמרינן בפ"ק דסוטה גבי שמשון ... של הקדוש ברוך הוא נקרא שנאמר כי שמש ומגן ה' אלהים ופרכינן התם אלא מ... ימחק ואע"ג דבמסכת סופרים לא חשיב שלום בהדי שמות שאין נמחקין איכא למי... ושייר ופדיף מגנן ורחום דאמרינן בסוף פ' שבועת העדות דנמחק דלא אשכ... הקדוש ברוך הוא שמו מגן ורחום אלא כנוי הוא על שם שהוא חונן ומרחם לבריותיו ... בשמשון אלא מעין שמו של הקב"ה מה הקב"ה מגן על כל העולם כולו אף שמשון הג... על ישראל ועיין מה שכתבתי בריש שיר השירים בס"ד . ובספר הזהר פרשת ויקהל ... ר' ופרשת ויקרא דף י' ובחגיגה פרק אין דורשין גבי ערבות שבו גנזי שלום דכתיב ו... ה' שלום . ועיין מה שאכתוב בירמיה מ"ג על פסוק ה' צדקנו ובריש השירים : (כ... הזה במערכה . כן כתיב הזה במערכה לא הזה חסר במערכה : (כט) מי עשה הדב... בנביאים

---

*) נ"ל תי"ו של תהכרו הוא סימן על תנה לי והה"א על הבה לי והראשון ביהושע תנה ובשופטים הבה . ובאשר כי שאלה גולות מים וצריך לכרות בור לכן באר בסימן תהכרו כי שאלה תנ"ה הב"ה כרו לי בורות לגולות מים . זאת נלע"ד באשר כי באר בתיבת תהכרו אשר לא נמצא כ"א פעם אחת בתנ"ך . כי תי"ו ואחריו ה"א סמוך למלת לי נמצא רבות כמו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט ו) ואנשי קודש תהיון לי (שמות כ ל) ודומיהם . ד"ה אהרן פאלק :

עם פירוש אברבנאל כתיב את הדבר הזה ויש גם כן הערה מאילוף זה בדפוס ישן אבל
ספרים חסר מלת את וכן נמסר עליו י"א חסרים את : (לא) ירב לו כי נתץ את
בנביאים הנ"ל כתוב ירב בו כמו שהוא בפסוק שלאחריו אך בשאר ספרים כתוב בו וכן
דמאה יריב לו תניין ירב לו תליתאה ירב בו :(לט) יהי נא חרב אל הגזה . בנביאים הנ"ל
אחר כתוב על הגזה ויש ספרים כתוב אל וק' על וכן תרגם יונתן על . ובמקצת ספרי
כתיב בגליון ס"א על . אמנם ברוב הספרים כתיב וקרי אל : (מ) ויהי חרב אל
הגזה · אף זה כתוב על בנביאים הנזכר למעלה והתרגם מסייעו אך בכל שאר ספרים
כתוב אל :

מרה · בקי"ת : (ג) חסר אִתָּךְ . כן כתיב לא אִתְּךָ כמו שהוא באיזה ספר :
(ג) מהר הגלעד . במקצת דפוסים כתוב גלעד בלא ה"א ועצה
וכין שגלשו · מהר גלעד דשיר השירים וכן בספר אחר כ"י נמסר כאן מהר
לית וחד שגלשו מהר גלעד : (ה) בלשונו מן המים . כן כתוב לא אל המים :
מספר המלקקים · ב' ובענין וכן כתיבן ושניהם רפויי המ"ם סמוכי הה"א בגעיא
כלול דף ל' ובדף ל"ד הביא מלה זו עם אחרות שכאשר נכתבו שתי אותיות דומות
יבאר שתיהן אע"פ שתקדם להם תנועה קטנה אבל ישימו מאריך עם התנועה
ובאות הראשונה מן הדומות שו"א ופתח וכבר כתבתי בריש פרשת לך לך שזהו חילוף
ספרים כי במקצתן כל מלות אלו בחטף פתח ובמקצתן כולן בשוא לבד : על ברכיהם .
רפה והמסורת עליו כל לשון ברכי ברכיו דגש בר מן שנים רפין ווה אחד מהם
הוא ברך על ברכוהי (דניאל ו') כ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף קל"א ובשרשים שרש
(א) מה ידברו . במקצת ספרים אין דגש ביו"ד : (יג) צלול . צליל קרי : (טו) ויהי
. ברוב הספרים הכ"ף דגושה ומצאתי כתוב בספר א' מדקדוק ישן כ"י זה הכלל
י של תלשא קטנה ורחש תיבה שלאחריו כ"ף היא נדגשת כגון ויהי כראות המנך
ה') ומלכים א' י"ג ומלכים ב' ט"ו . ויהי כשמוע לבן וכן הרבה . ומפני הוגן
תקנו לבטל חוק יהו"א ע"כ . ועיין מ"ש בפרשת וירא על ויהי כהוציאם ושמואל
ומלכים א' י"ג : (טז) ריקים . במקצת ספרים כתוב רקים חסר י' קדמאה וע"פ
ראוי להיות מלא שבמלכים ב' ד' נמסר ג' חסר בליש' ואין זה מהם :
קעתם . אין בקו"ף מאריך : (כ) בלפדים . בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים
קדמאה וכן נכון ע"פ המסורת שכתבתי בסוף פרשת יתרו וכן הוא וְלַפִּדִים בתוך
דלעיל : (כא) ויניסו . וינוסו ק' : (כב) צררתה . בשני רישי"ן : על טבת · חד
ט' דסבירין עד וק' על וסימן נמסר בפרשת ויחי . ועיין מ"ש בנחמיה י"ב :
מבליר אביעזר · הבי"ת רפה וראויה להדגש רד"ק בפירש ומכלול דף כ"א ושרשים
ור' יונה בס' הרקמה : (ג) ומה יכלתי · במקצת ספרים אין דגוש ביו"ד :
חד שרי סכות · י"ב סבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסיף מטות : (י) ואת הברקנים .
מדוייקים כ"י. ובדפוס ישן הקו"ף בחטף קמץ וכן חברו שבענין וכן נכון כי
ברקון : (ח) ויעט אותו אנשי . בכמה ספרים מדוייקים אותו מלא וא"ו וכן ראוי
המסורת עיין במסרא רבתא : (י) ועשרים אלף איש שלף חרב . מלת איש נטפחא
ירבא וי"ס שָׁלַף : (יא) השכוני באהלים . אין בכל המקרא מלה זרה כזאת כי היא
עניינים ··· הא' שנכתבה ה"א הידיעה עם מלה סמוכה הב' כי היא סמוכה
בי"ת וראוי שכוני אהלים והג' כי מלת ש כן הוא פועל עומד ואין דרכו לבא בו
ס' הרכבה אות הה"א : (טו) הברקנים . הקו"ף בחטף קמץ כמ"ש למעלה :
אמרו איש ישראל אל גדעון · עיין מ"ש במלכים א' י"ב בפ' ויבואו ירבעם :
אתו וגו' ויצג אותו . לפי המסורה שניהם מלאים וא"ו וכן הם במקצת
ספרים מדוייקים :

המשל בכם המ"ם רפה והה"א בלא געיא מכלול דף ס"א : (ו) ויגדו ליותם . במקצת
ספרים חסר יו"ד וכן משמע ממסורת דפרשת תולדות יצחק על פסוק ויבאו עבדי
ויגדו לו : בראש הר גרזים . חסר יו"ד קדמאה : (ח) מלוכה . מלכה קרי :
דלתי את דשני . ברוב הספרים החי"ת בחטף קמץ וכן שנים האחרים שבענין וכן
מכלול דף פ"ג ובספר הרכבה מלת ה"א : (יא) מתקי . המ"ם בקמץ והה"א חטוף :
מלוכי . מלכי קרי : (יד) לך אתה מלך עלינו במקצת דפוסים ישנים כתוב
הל' בחולם וכן מצאתי בס"א כ"י עם מאריך בל' ובכל שאר ספרים בק"מ ואין
מאריך : (כז) ויקללו את אבימלך ל' פ' (נ"ל ע) הפעל רפה : (כט) רבה . הב' סגול
ספרים לא בצירי : (ל) את דברי געל בן עבד . העי"ן בקמץ ברוב הספרים וכן דינו
האתנח לא בסגול כמו שמלא בקצת הספרים : (לה) מן המארב . האל"ף בשוא
מקצת ספרים ומקצתן בשוא לבדו . ובעל ערוגת הבשם כתב בסיף פ"ה מספרו שהוא
שוט שלא כמשפט : (לז) הנה עם יורדים . בספרים כ"י מדוייקים ודפים ישן מלא
(מא) בארומה . חד מן מ"ח מלין כסבין אלף באמצע תיבה ולא קריין : (מה) ולא ימלך
בספרים כ"י מדוייקים ודפוס ישן החי"ת בקמץ וספרי הדפוס שהשית בפתח
עליו י"ב פתח מוטעים הם שלא כמנה זה עם הי"ב פתחין בקריאה וסימנם בסדר
סימן וזה במ"ג על פסוק אשר נלחם אבי עליכם . ויש לדעת כי שם במסורת חסר
והי"ב והוא על אשר נלחם בהדרעזר (ד"ה א' י"ח) וכן במסורת כתיבת יד
וימן זה בלשון קצר והי נלחם י"ב פתח וסימנהון חשבון . אבי . הטוב טוב . הדרעזר.
ירבעם . יואש . יהואש . ובמלחמות . ויהפך . פחד . ויחזק ע"כ . והדרעזר דאמר
שמואל ב' ח' ושכרו הוא דד"ה האמור לעיל : (נג) ותרץ . בספר כ"י מצאתי הרי"ש
חטוף ובדפוס ישן בסגול אך בספרים מדויקים בחירק וכן כתב החכם רבי יונה בספר
שהחירק במקום סגול וכ"כ רד"ק בפירש ובשרשים ובמכלול דף קמ"ג הוסיף שנפלה
ושן מפני שהמלה מלעיל עד כאן . ובמסורת כתיבת יד נמסר עליו לית וחד כוש
ידיו : גלגלתי . בספרים מדוייקים כ"י ודפוס ישן הגימ"ל בקמץ חטוף וכן ואת
תו תקעו בית דגון (ד"ה א י) והם ב' בכל המקרא : (נז) קללת יותם . הלמ"ד
בשוא לבדו בכמה מדוייקים . עיין מ"ש לעיל סימן ז' על המלקקים :

גמון : (ח) וירעצו . חצי הספר בפסוקים : (יב) וצידונים ועמלק . בספרים מדוייקים
יו"ד ומלא וא"ו וכן כתוב בהדיא בהאי ספר במסורה סימן י"א וצידונים ועמלק
מלא דמלא : (יח) יחל . היו"ד בקמץ וכן הוא יחל להושיע את ישראל בסימן י"ג
וג' אחריני בשאר קריא בפתח כמו שנמסר במ"ג ריש מטות :

) ויולד גלעד . בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו : (ב) ויגדלו בני . הגעיא
י"ת ולא בנו"ן : (ג) ריקים . באיזה ספר חסר יו"ד קדמאה ועל פי המסורת
ב' ד' מלא : (ז) באתם אלי עתה . מלעיל בספרים מדוייקים : (ט) אהיה לכם.
צריך באלף : (טו) ויאמר לו כה אמר יפתח . י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף
טות : (כ) ויאסף . בלא מאריך ביו"ד : (כה) הטוב טוב אתה . בספרים מדוייקי'
ברוב ספרי הדפוס מלרע ורד"ק בפירוש כתב מלרע הזקף בתי"ו . ומקצת ספרים
מלעיל הזקף באלף ובמכלול דף רס"ב כתב הטוב טוב אתה מלעיל ובמקצת
מדוייקים מלרע עכ"ל . ובמסרה גדולה במערכת אות האל"ף נמסר אתה דבטעם
וימן כי עפר אתה וגו'. והיה נראה להכריע משם שזה מלרע יען לא נמנה עמהם
ולאתי מהם זולת אלו מלעיל כגון ארור אתה מן האדמה כי עירם אתה ואין
קא חשיב להו להיותם מלעיל כדין מפני שהם קמוצים ובהפסק שהרי מנה ואי
אתה דיונה וכן ותקם את דבריך כי צדיק אתה (ירמיה ט) שהם בקמץ
עוד יש כאן בפתח ומלעיל כמו אמר אלי בני אתה (תילים ב ז) פזרתי ומפלטי
(שם מ') כמ"ש במכלול דף רס"ב ולא נמנו במסרה זו באופן שאין להשען עליה

ועיין מ"ש בקהלת ז' וחבקוק ב' : (לג) מפרוער . (אמר המגיה תמהני על המדפיס שהדפיסו
חסר והלא לא נמנה במנין החסרים אשר נמסרו במלכים ב' י' ובשמואל א' ל' ע"ג) : (לד) אין
לו ממנו . ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת פרשת נח וכן צריך להגיה במסורת דהכא
והסימן בלשון תרגום עיין במלכים ב' סימן ד' ובפרשת נח ומ"ש בריש פרשת תרומה :
(לה) היית . בספרים כ"י ודפוס ישן אין שוא בתי"ו בְּעֶבְרִי . בס"א כ"י בְּעֶבְרָי
העי"ן בקמץ ואין נחוש לו : (לו) ורעיתי . ורעותי קרי :

יב (ב) ואזעק אתכם . בס' קמ"ין כ"י כתיב ואצעק בצד"י וכן כתוב במקרא גדולה בגליון
בשם ס"א ובשאר ספרים בזי"ן : (ג) ואשימה . כן הוא בדפוסים ישנים ובספרים
כ"י מדוייקים ואין כאן קרי וכתיב כלל : (ה) והיה כי יאמרו . הוא"ו בגעיא בספרים
מדוייקים כ"י ודפוס ישן :

יג (ה) ימל . היו"ד בקמץ כמ"ש לעיל ס מן י' : (ח) בי אדוני . בספרים כ"י נמסר
עליו לית מלא וברים מלאכי . נמסר ז' מלא בליש' והא והא איתא : אשר שלחת .
בטעם רביע לא זקף קטן : יבא נא. במקצת ספרים אין טעם ביו"ד ולא בבי"ת : היולד .
נכתב בוא"ו עם הדגש (יב) ויאמר מנוח עתה יבא דבריך . חלוקים הספרים במילוי היו"ד
ויש להכריע שהיא מלא מכח המסרה שנמסר י"ג חסר יו"ד ואין זה מהם ובמסרה גדולה
מערכת אות הדל"ת כתוב דברך י"ג חסר וסימנהון נמסר בפרשת וילא אך לא נמנו שם
רק ג' בתורה והאחר מצאתים במסורת כ"י ואלו הן . במה יזכה . בחקתיך . גמל על עבדך.
דבקה לעפר נפשי . דלפה נפשי . ואענה חרפי . טוב עשית . מכל ארח רע . נר לרגלי .
נעניתי ע"כ . ובמסורת סוף פרשת שמיני נמנה עתה יבא דבריך עם י"ד דסבירין יבואו
וקריין יבא וזו ראיה מכרעת שכתוב דבריך ביו"ד ויונתן תרגם יתקיימון
בפירוש דקרא : (יז) כי יבא דבריך. דברך קרי והוא חד מן ח' דכתיבין ביו"ד וקריין בלא
יו"ד וסימנם במסרא רבתא אות דל"ת : (יח) והוא פלאי . פלי קרי והוא חד מן מ"ח
מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קריא וסימנם במסרא רבתא אות האל"ף. ובמדרש
ילמדנו פלאי פלאים הוא עושה בי וכו' ובמדויקים יש מקף בין שתי המלות ולכן הפ"א
רפויה עיין לב אהרן : (כ) ויהי בעלות . בבי"ת והוא חד מן ה' בעלות בבי"ת וסימן
במלכים א' י"א והבי"ת רפויה במדוייקים : ולא יסף עוד . לית מלעיל ונמנה בסוף מסרה
גדולה בשטא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה : (כה) ובין אשתאל . לפי המסורת
דיהושע סימן ט"ו . מלא וא"ו ויש חילופים בספרים ובמסרות :

יד (א) עדת דברים . עין מ"ש במזמור קי"ח : מנוית האריה . אין בה"א מאריך :
(טו) הלירשנו . בדפים ישן וספרים מדוייקים כ"י היו"ד בקמץ חטוף שאין שם מאריך
ביו"ד ורד"ק כתב בפירש ובשרשים היו"ד מעמדת בגעיא במקצת ספרים : (טז) החידה
חדתה . במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים חדת בלא ה"א וכן הוא במאיר נתיב :
(יח) החרסה . בלא מאריך בחי"ת :

טו (ד) ויקח לפדים . חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא : ויפן זנב אל זנב . בספרים
שלנו היו"ד בסגול וכן דעת רד"ק כמ"ש במכלול דף קנ"א וכ"כ בעל פתח דברי דף ק'
והראב"ע בס' מאזני לשון הקדש דף ר"ד וכ"כ רבי יונה בספר הרקמה שאות העתידות מן
המחסרים מן הפעלים הקלים תהיה בצירי כמו וַתֵּבֶל כל עבודת וַתֵּכֶה מכעס עיני ותלך
וַתֵּתַע כי הם והדומה להם בצירי ואות העתידות מן המחסרים מן
הפעלים הכבדים תהיה בסגול כמו וַיֶּפֶן זנב וַיְקַשׁ את ערפו וַיָּזַן את יושבי
ירושלם והדומה להם ורש"י בפרשת ואלה שמות ונאיכה ב' כתב שהוא
בצירי ובמלכים ב' י"ז כתב שהוא בסגול : (ה) ויבער אש בלפידים . במדוייקים מלא דמלא
כמ"ש בסוף פרשת יתרו : (יא) וירדו שלשת אלפים איש מיהודה . בספרים מדוייקים כ"י
ודפוסים ישנים היו"ד נחה וברובן של כ"י המ"ם בלא מאריך : משלים . בלא מאריך במ"ם :
(יב) לאסרך · בס"ס הלמ"ד בלא מאריך וכן כל כיוצא בזה קודם אותיות אהח"ע וכן
כאסרך דבסמוך ושניהם הסמ"ך בקמץ לבד והוא חטוף : (יד) זרועתיו . בספרים מדוייקים
מלא דמלא : וימסו אֱסוּרָיו בספרים כ"י מדוייקים האל"ף בחטף סגול וכן משמע
מהשרשים ובדפוסים בשוא ופתח : (כ) וישפט את ישראל בימי פלשתים עשרים
שנה . עיין מ"ש בשמואל א' ב' על פסיק מעברים עם ה' :

טז (ג) ובשתי המזוזות . בספרים מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא וכן
ראוי על פי המסורת דפרשה בא : (ד) שורק. בשי"ן שמאלית : (ה) ואסרנוהו . בספרים
מדוייקים מלא וא"ו ומסיר עליו לית ומלא : ואנחנו נתן לך . בדפוס ישן התי"ו בסגול
וכן בנסחא כ"י נכתב בצדו פלוגתא נָתַן אך בשאר ספרים בפתח וכן ראוי כפי המסורת
שנמסר במ"ג ד"ה ב' ל"ד וכ"כ רד"ק : (י) כמן נגדול . אין בכ"ף מאריך : (ט) בחדר .
במקצת ספרים בשש נקודות : ותאמר אליו . בזקף קטן : (טו) ותאלצהו . במקצת ספרים
הלמ"ד בדגש וברוב המדוייקים רפה וכ"כ ר' יונה בספר הרקמה וגם רד"ק כתב רפה
הלמ"ד ודינה להדגש שהוא מבנין פִּעֵל הדגש ונקודות הלמ"ד בשו"א לבדו בספרים כ"י
מדוייקים וכן נקודה בשרשים ובבעל הלשון : (יח) עלו הפעם כי הגיד לה . לי קרי :
(כא) ויאסרוהו . ג' ב' חסר וא' מלא וזהו המלא : בנחשתים . הבי"ת במאריך והנו"ן קלה
וכן בסוף מלכים וד"ה ב' ל"ג : האסירים . האסורים קרי : (כד) הרבה את חללנו .
בספרים מדוייקים חסר יו"ד ומסור עליו לית וחסר וכ"כ רד"ק בלשון רבים ואף על פי
שהוא בלא יו"ד : (כה) כי טוב . כטוב קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיב תרין וקרי חד
וסימן בד"ה ב' ל"ד במ"ג : מבית האסירים . האסורים קרי : ויעמידו אותו . במקצת
מדוייקים אותו מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת : (כו) והימשני . והמישני קרי :
(כז) כשחוק שמשון . מלא וא"ו והכני מוסיף דברים בענין זה בירמיה מ"ח בס"ד :
(כח) זכרני . הוי"ן בקמ"ץ לבד והוא קטוף : ואנקמה נקם אחת משתי עיני . השי"ן דגושה
והתי"ו רפויה שלא כמנהג במלת שתים רד"ק בפי' ובמכלול דף קלא ובשרש שנה .
ועיין מ"ש בפרשת בראשית על פסוק ויקח לו למך שתי נשים ובפרשת שמות סימן ב' על
תיבת הלפיכו ובסוף יונה : (ל) תמת נפשי . בפרשת בלק נמסר ג' חסר וזה אחד
מהם ובמקצת ספרים זהו מלא ומסרא דילהון א' מלא וב' חסרים : (לא) אשתאל . ביהושע
סימן ט"ו נמסר ג' אשתאול מלא וזה אחד מהם ובספרים כ"י חסר וגם המסרות חלוקות :
והוא שפט את ישראל עשרים שנה . עיין מ"ש בשמואל א' ב' אצל מעברים עם ה':

יז (ב) ואתי . ואת קרי : (ג) הקדשתי את הכסף לה' מידי . פ' שבועת העדות כל שמות
האמורים בגבעת קדש במיכה חול . ר"א אומר בגבעת קדש במיכה יש מהם חול ויש
מהם קדש . אל"ף למ"ד חול יו"ד ה"א קדש חוץ מזה שאל"ף למ"ד והוא קדש כל ימי
היות בית אלהים בשלה ופי' רש"י במיכה כגון לו בית אלהים וכגון הקדש הקדשתי את
הכסף לה' מידי לבני וגו' יו"ד ה"א קדש וה"ק הקדש הקדשתי הכסף לה' מידי לבני וגו'
הרי הוא אסור עלי כהקדש גמורים שהם לשם עד שאתננו מידי לבני לעשות פסל ומסכה
כן נ"ל להגיה בפי' רש"י ומחכמת שלמה למדתיו וכן נכח ה' דרככם כלפי שכינה אמר
אל"ף למ"ד חול כמו לו בית אלהים . את אלהי עשיתי לקחתם עכ"ל . ובמסכ' סופרים
מייתי הך דר' אליעזר בשם דר' יוסי והרמב"ם פסק בסוף פ"ו מהלכות יסודי התורה כת"ק
ורד"ק בפסוק שאל נא באלהים כתב דיונתן תרגם שאיל כען במימרא דה' אם כן באלהים
זה אינו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מאחד
שהוא קדש כל ימי היות בית האלהים בשלה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק . והנה
הדבר אצלינו ספק ובספיקא אני אומר שאינו נמחק ואני תמה על כי נתנה אלהים בידכם
איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש
וכו' . והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיאל עכ"ל . ויראה לי דכיון דרבי יוסי במסכת
סופרים פליג את"ק טוב להחמיר בכל שם של יו"ד ה"א דר' יוסי נמוקו עמו וכ"ש דר"א
קאי

קאי כוותיה בנמ׳ דילן עוד אני אומר דכל ימי היות בית האלהים בשלה קדש הוא אף
לדברי ת״ק אלא דאיצטריך ר״א לפרושי דאיהו פליג בין אל״ף למ״ד ליו״ד ה״א וכן ת״י
בית מקדשא דה׳ : (ז) והוא גֵּר־שָׁם הגימל בקמץ ובמאריך בספרים כ״י ודפוסים
ישנים ועיין מ״ש בפ׳ בראשית ע״פ כי שָׁת לי . ברוב ספרים ישנים אין
סוס פסקא קודם בימים ההם ותחלת סימן י״ח הוא וישלחו בני דן וגו׳:

יח (ב) מִקְּצוֹתָם . הקו״ף רפה : (ז) כמשפט צדנים . בלבול גדול רואה אני במסרה
הכתובה במקום הזה כי רבו החילופים בין הספרים בכל פסוקים הנזכרים בהם מלה
זו ואין לי להכריע מדעתי אבל אני מעיד שמצאתי מסרה זו במקרא ישנה מאד דמסר׳
צדני׳ ה׳ חסר והם החמשה הכתובים במסרה שלנו ומשמע דהך מסרא לא פליגא אמסרא
דידן ותרווייהו חד אורחא אית להו ואי הכי כמשפט צדנים חסר יו״ד קדמאה וכן
במקצת מדוייקים אבל ורחוקים המה מצידנים שבפסוק אלא תרין יודי״ן בהרבה
מדוייקים כמה דמסיר מסרא דילן ושארא צידנים כתיב ודכותייהו צידנים יקראו
לחרמון דפ׳ ואתחנן ודמלכים א׳ י״ו ומלכים ב׳ כ״ג : (ח) ואשתאל ויאמרו . אין
ביו״ד מאריך בס״ס וכן ויאמרו קומה דבסמוך : (ט) מחשים . בלא מאריך במ״ס
בס״ס : (יד) ההלכים . אין בה״א שנייה מאריך בס״ס וכן חברו שבסמוך : (יט) ויאמרו
לו החרש . במסורת פרשת וירא ודניאל ה׳ מנו מלת לו בכלל הדגשים בתר יהוא בלא
מבטל . ולא ראיתי כן כי אם במקרא אחת דפוס ישן :(כא) ואת הכבודה . כתוב בוא״ו
עם דגש בדל״ת והוא אחד מן ג׳ כבודה מלאים ודגשים ע״פ המסורה עיין יחזקאל כ״ג
ותילים מ״ה : (כג) ויסבו . בדגש הסמ״ך והבי״ת וכ״כ רד״ק והיו״ד בפתח ברוב הספרים
לא בקמ״ץ והם שלשה במסורת וחביריו ויסבו את ארון אלהי ישראל (שמואל א׳
ה׳) ויסבו פניהם ממשכן ה׳ (ד״ה ב׳ כט) : (כד) לקחתם ואת הכהן . הוא״ו בגעיא
בס״ס : (כה) ויאמרו . אין מאריך ביו״ד בס״ס : (כז) מיכה ואת הכהן . הוא״ו בגעיא
בספרי ספרד : (כח) כי רחוקה היא . בהא ואת המלה מלעיל שלא כמנהג הטעם בחי״ת
והרי״ש מעמדת בגעיא כן כתוב במכלול דף ר״י וכן מצאתי במקצת ספרים ונמסר במקצתן
לית בטעם מלעיל ונמנית מלה זו ג״כ בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן
בשילהי מסרא רבתא : (כט) ויקראו שם העיר דן בשם . בספרים מדוייקים בבי״ת ולא
בכ״ף : אשר יולד . נכתב בוא״ו עם דגש בלמ״ד : ואולם ליש שם העיר לראשונה . חד מן
ג׳ זוגים מתחלפים קדמאה זיי״ן תניינא שי״ן וקדמאה הוא ואולם לוז שם העיר לראשונה
פ׳ ויצא ובזה תבין כוונת בעל המסורת בפ׳ יתרו ומה שצריך להגיה שם : (ל) ויהונתן בן
גרשום בן מְנַשֶּׁה . כן הוא בספרים מדוייקים ועל פי המדרש כדאיתא בב״ב ריש פ׳ יש נוחלין
וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה
ופי׳ רשב״ם דהנו״ן תלויה מפני שהיא יתרה דבן משה הוא והכי איתא במדרש אוית על
פסיק שמכוני באסיפות וירושלמי פרק הרואה סימן י״ו ביפה מראה ואבות דר׳ נתן פ׳
ל״ג והוא א׳ מן ד׳ אותיות תלויות בקריאה וסימנ׳ בן גרשום בן מנשה יכרסמנה חזיר
מיער (תהלים פ׳) וינערו רשעים ממנה . וימנע מרשעים אורם (שניהם באיוב
ל״ח). ועיין מ״ש על כל אחד מהם ובד״ה א׳ כ״ו נס״ד ובמסו׳ הברית הגדול איוב
ל״ח :

יט (א) ויקח לו אשה פלגש . בנוסחאות כ״י המאריך ביו״ד ובקו״ף והוא סמיך :
(ג) להשיבו . להשיבה קרי : (ה) סעד לבך. בקמץ רחב בלי הפסק סעד כא
לבין שבסמוך בקמץ חטיף מפני המקף : (ו) ולין וייטב לבך . מוגי׳ ביני סיפרי פלונתא בהאי
תיבותא אי הויא ביו״ד אחד למודה או בתרין יודי״ן . ברם כך אמרו במס׳ ויטב ג׳ מכרים
יו״ד בליסנא וסימן נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ד וסוף מלכים וליכא דין ביניהון : (יא) והיום
רד מאד . בנוסחאות כ״י וברוב ספרי הדפים הרי״ש בפתח וכן נמסורת לַ וחד קמץ ויהודה
עד רָד (הושע י״ב) וכן כתב רד״ק במכלול דף ק״ל . ור׳ אליה המדקדק בספרי הרכבה :
(יג) לך ונקרבה . חד מן ג׳ כתיבין לך חסר ה״א בליסנא הליכה וסימן בד״ה ב׳ כ״ה
ובפרשת בלק : (טו) ברחב העיר . איכא פלונתא לפום מאי דחזינא בספרי אי הוא חסר
או מלא וליכא למפשט ממסרה דכתיבא הכא ובפרשת וירא ברחוב ד׳ ומל׳ וכו׳ וליכא דין
ביניהון דהתם חשיבי ברחוב בקמץ הבי״ת . גם ליכא למיפשט ממסורת דלעיל סימן י״ח
דהתם חשיב רחוב בלא ב׳ לשון קריאה ושים גבראא : (כ) אל תלן . במקצת ספרים הלמ״ד
בקמץ אך בכל המדוייקים בפתח וכן כתב רד״ק כמו שהכתוב בסמוך על ויבול וכן במסורת
תלן ב׳ וסימן רק ברחוב אל תלן דפילגש ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ו) ושניהם בפתח
וכן בנוסחא כ״י מסיר עליו בַּ ר״ל ב׳ בפתח : (כא) ויבול לחמורים . ויבל ק׳ ובלבול גדול
יש כאן כי במקצת ספרים הבי״ת בפתח וכן כתב רד״ה בפירוש הכסוק פ״א הפעל
בפתח אבל במכלול דף קע״ו כתב בהפך זל״ש ובהניספה וא״ו על האותיות הנוספות ותהי׳
המלה מלעיל ישוב המול׳ לקמץ חטף כמו וַיָּחָם בשר הילד וגו׳ . וַיָּבָל לחמורים וגו׳.

ועל כרחנו צריכים אנו לומר בטעות נפל בפי׳ רד״ק שבדפוסים ומה שאמר פ״א הפעל בפתח
על מלת תלן דפסיק דלעיל נאמר וכן בדפוס ישן מנימבירגי שנת רעח כתוב בפירוש
רד״ק אל תלן פ״א הפעל בפתח וגם שם הלשון מבולבל ועירוב פסיקים יש וכן צריך להגיה
אל תלן פ״א הפעל בפתח : ויבול . ויבול כתיב וק׳ ויבל וא׳ הוא והוא מפעלי הכפל וכו׳
וכן הוא בקמץ חטיף בדפוסים ישנים ובספרים כ״י מדוייקים : (כה) ויצא אליהם החוץ .
בספרים מדוייקים הה״א בצירי לא בחירק וזהו א׳ מן י״ג ויצא חסר וא״ו וסימנהון
בפ׳ קרח על פסוק ויצא פרח : בעלות השחר . כעלות ק׳ והוא חד מן י״א דכתיבין
ב׳ וקרי כ׳ בקריאה : (כז) ויפתח דלתות . בנביאים עם פ׳ אברבנאל כתוב ויפתח את
דלתות וכן מצאתי בס״א כ״י ובמאיר נתיב אבל בספרים אחרים מדויקים אין בהם מלת את

ואולם בשמואל א׳ ג׳ כתיב ויפתח את דלתות בכל הספרים : וידיה על הסף . ברוב הספרים
הסמ״ך בקמץ ובס״א כ״י ובנביאים עם פירוש אברבנאל בפתח וכ״כ במכלול דף רנ״א
בפתח אע״פ שהוא בסוף פסוק גם בעל רב פעלים הביא בספרו מסרה אחת וזה
סף הסף בסף פתחין במ״א קמץ מן הדם אשר בסף ע״כ והתם נמי נמסר

כ (יג) ולא אבו *** בנימן . בני ק׳ ולא כתיב והוא חד מן י׳ מלין דקריין ולא
ע״פ המסורת וסימן נמסר ברות וחיסר הכתוב מלת בני כי עשו ומה ונגלה
וראוי היה לגרוע יחוסם מבנימן הצדיק ולהרחיק׳ מתולדותיו ומכללו ולא כינס בני
כי לא אבו לשמוע בקול אחיהם ושאר כל המקומות שקראם בני בנימן נתן להם
ודרך תשובה אם יחזרו ממעשיהם הרעים ויעשו תשובה יקראו בנים על שם
מצאתי בפי׳ י׳ דברים נקרים ולא נכתבים : (טו) ויתפקדו בני בנימן . הקו״ף רפויה
קמוצה שלא כמנהג ההתפעל וכן לבד מיושבי הגבעה התפקדו וכן איש
התפקדו שבפרשה וכן ויתפקד העם סי׳ כ״א וכן כל פקד בהתפעל המוקל קמ״ץ פ״א
רד״ק בפי׳ ומכלול דף פ״ע : שלף חרב לבד . השי״ן בגלגל והלמ״ד במאריך בנסחאות
וגם במקצת ספרי הדפוס וכן שלף חרב כל זה שבסמוך בשני טעמים ועיין
בפ׳ קרח על ויולא פרח ויצץ ציץ : (טז) אל השערה . בס״א ישן כתוב השערה
בסי״ן והעי״ן בסוף לבדו וכן הוא בס׳ בעל הלשון ובכל שאר ספרי הדפוס וכ״י
הטעם ברי״ש והעי״ן בסוף ופתח ולדעת המכלול הוא מלעיל בין שתהיה הה״א נוספת
סימן הנקבה ע״ס דף ר׳ : (יח) בית אל . כל בית אל האמורים בענין בספרי
תרתי מילי ניניהו כמ״ש בריש פ׳ לך לך : וישאלו באלהים . פ׳ שבועת העדות ומס׳
כל שמות האמורים בגבעת בנימן רבי אליעזר אומר חול רבי יהושע אומר קדש א״ל
אליעזר וכי מבטיח ואינו עושה א״ל רבי יהושע מה שהבטיח עשה והם לא ביקנו אם
אם לינצח באחרונה שביקנו הסכימו (אורים ותומים) על ידן שנאמר ופינחס בן אלעזר
האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ויאמר ה׳ עלו כי
אתננו בידך וק״ל כר׳ יהושע דתניא כותיה בגמרא דילן ודבני מערבא ביומא פ׳ בא לו
כוותיה וכן פסק הרמב״ם בפ״ו מהלכות יסודי התורה: (לב) ונתקנוהו . דגש הקו״ף לתפ
(לג) וארב ישראל מגיח : בספרים מדוייקים חסר וא״ו בין אל״ף לרי״ש וכן נכון שלא
במסורת עם ג׳ מלאים בליסנא וסימן נמסר ביהושע ח׳ במ״ג : (לד) ויבאו מנגד .
מקראות ישנות כ״י כתוב מנגב וכן תרגם יונתן מדרום : (לה) וינף ה׳ את בנימן
שלף חרב . בספרים מדוייקים בשני מאריכין וכן איש רגלי שלף חרב דלעיל ולקמן איש
חרב ביום ההוא . (לו) כי בטחו אל הארב . בספרים מדוייקים חסר וא״ו וכן
החישו וגו׳ וימשך הארב וכן עם הארב דבסמוך וכן ראוים ע״פ המסורת
למעלה : אשר שמו אל הגבעה . בספרים מדויקים כתוב אל וכן הוא למערבאי
כוותיהו ולמדינחאי על רגבעה : (מ) והמשאת החלה . הלמ״ד בדגש בספרים כ״י ודפ
ישנים : (מא) כי נגעה עליו הרעה . במקצת ספרים כ״י אליו ויש הערה ג״כ
בדפוס ישן . ובמאיר נתיב בשרש נגע כתוב אליו ובשרש רוע עליו אבל בס״ס המדו
כתוב עליו : הדריכהו . עיין מ״ש באיוב כ״ח : (מד) ויפלו מבנימן שמנה עשר . מלת
במאריך בנ״ן בספרים מדוייקים . (מו) ויהי כל . הכ״ף רפה במדוייקים : (מח)
מתם . יש ספרים שהתי״ו בחירק ואין לסמוך עליהם שזהו א׳ מן ד׳ מתם
בקריאה וחסר וא״ו על פי המסורת ובספרי הדפוס שכתוב בפי׳ רד״ק מתים
כי כן הביא לשונו בעל מכלל יופי וכתבו בחולם וגם בשרשים כ״י בשרש מתה כתוב
הזה והשם מעיר מתו״ם עד בהמה . אין מתו״ם בנסרי . מכף רגל ועד ראש
מתו״ם . והמ״ם נוספת כמ״ם שלשים . וענין המלה כזאת אנשים וגו׳ ומה שכתוב
מעיר מתים הוא פסוק אחר באיוב כ״ד וכ״כ בבעל הלשון שרוב ספרי מהשרשים
עינו אכיסות השם אין מתם דבשרי מעיר מתם עד בהמה והמ״ם ניספת
שלשם . ופדיום . והמאר מְתָה ע״מ סְאָה . מן מעיר מתים ינאקו (איוב כד)

כא (ו) נגדע היום . בדל״ת וכן פי׳ רד״ק לשון כריתה ובהגהת פרסים כתב
שרבים טועים בו וקורים אותו נגרע ברי״ש וכן תרגם יונתן נחרכא לשון
(ח) מיבש גלעד אל הקהל . בדפוס ישן כתוב מיביש מלא יו״ד וכן מוגה בשתי מקראות
קדמוניות מספרד ויפה עשו כי לא נמנה זה במסורת עם החסרים בליסנא בקריא
(יג) וימלאו מיושבי יביש גלעד . גם זה מלא בדפים ישן ובמקראות הנ״ל וכן ראוי
המסורת : (טו) והעם נחם . ברוב הספרים החי״ת בקמץ וג״כ רד״ק נפעל עומד
קמוץ וכן היא ע״פ המסורת שכתבתי ביואל ב׳ : (יז) ירשת . חסר וא״ו וכן
ב׳ וחברו נחת ירשת יראי שמך (תלים ס״א) ובנביאים עם פירוש אברבנאל מלא
הוא : (יט) בשלו מימים ימימה . חד מן ח׳ כתוב וא״ו נכוף ע״פ המסורת דפ׳
ובקלת ספרים בה״א וטעות הוא : למסלה העלה . בדפוס ויניציאה משנת וע״ט
בפתח וכן נראה בחילופים שבדפוס אליבא דב״א ואף בחילופים שראיתי בכ״י לב״א
ולב״נ בחירק ותהני שבכל הספרים הלמ״ד בחירק : (כ) וילו . ויצוו ה׳:(כח) אם יצאו
בה כמו רבים נסתרים והראוי מלאכה עיין במכלול סוף הפלמת ל״ב אבני הטור
בפרשת ויצא על וימנה : בנות שילו לחול . מלא יו״ד ע״פ המסורה וכן חברו שבני
כמ״ש בפרשת ויחי אבל עד כי יבא שילה : (כב) והיה כי יבאו הוא״ו בגעיא
ספרים מדוייקים : לרוב . לריב ק׳ : חנונו . החי״ת בקמץ הטוף מפני דגשות הני״ן
כ״י נו״ן ראשונה בשלש נקודות ובשאר ספרים ונו״ו שורק : תאשמו . ראל״ף בסוף
פעלים תאשמו הנ״ל בלא מאריך בתיו בספרים כ״י :

י ר"ח אדר (ואם חל ר"ח בשבת בו ביום וכמו שיובא לקמן) מוציאין
בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא. ובספר שני
ויר בפרשת כי תשא מתחלת הפרשה עד לכפר על נפשותיכם וקדיש
לעילא. ומפטירין הפטרה זו :

כאן מתחילין הספרדים במלכים ב' סימן י"א .

רֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ
עָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם׃
ל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־
י מזבחתיו ק' וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן
בַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת
ת יְהוָה׃ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי
רָצִים וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב
א הַמְּלָכִים׃ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה
תַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית °מֶלֶךְ המלך ק'׃

כאן מתחילין האשכנזים .

שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ׃ בִּשְׁנַת־שֶׁבַע
מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ
מּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר
יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃
מוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל °כֶּסֶף
ם אֲשֶׁר יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ
פְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־
הָבִיא בֵּית יְהוָה׃ יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ
כָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־
יִמָּצֵא שָׁם בָּדֶק׃ וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־
לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי
קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת׃ וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר
בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ °בַּיָּמִין מימין ק' בְּבוֹא־אִישׁ
בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־
כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־
רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה׃ וְנָתְנוּ
אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־°יַד ידי ק' עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה
°הַפֻּקָדִים המפקדים ק' בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ
וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃ וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן
וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה
וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃ אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית
יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־
כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃
כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה׃
וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף
עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם
עֹשִׂים׃ כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית
יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃

סדר קריאת הפרשיות ע"פ הגמרא דסוף מס' מגילה וסימני הקרואים ע"פ הש"ע ומנ...

לראש חדש
כשחל ראש חדש בחול קורין ד' בני אדם בפרשת פינחס מן את קרבני לחמי לאשי עד ועשה ונסכו : ואם שבת המפטיר קורא בס"ת שנייה מן וביום השבת עד יעשה ונסכו :

לראש השנה
ביום ראשון קורין ה' בני אדם בפרשת וירא אליו ה' מן וה' פקד את שרה עד ויגר אברהם והמפטיר קורא בפרשת פינחס ובחדש השביעי עד אשה לה' : ביום שני קורין ה' בני אדם בפ' וירא אליו ה' מן ויהי אחר הדברים עד סוף הסדר והמפטיר קורא בפרשת פינחס כדאתמול :

לצום גדליה
(ולום הירביעי ולום העשירי ולום אסתר ושאר ת"ל)

בשחרית ובמנחה קורין שלשה בני אדם בפרשת כי תשא מן ויחל משה עד וינחם ה' וגו'. ומדלגין עד פסל לך וקורין עד אשר אני עשה עמך :

לצום כפור
בשחרית קורין ששה בני אדם בפרשת אחרי מות מתחלת הסדר עד וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן וגו'. והמפטיר קורא בפרשת פינחס ובעשור לחדש : במנחה קורין ג' באחרי מות בפרשת עריות מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסדר :

לסכות
ביום ראשון קורין חמשה בני אדם בפרשת אמר אל הכהנים מן שור או כשב או עז עד וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל : והמפטיר קורא בפרשת פינחס בחמשה עשר יום לחדש השביעי : ביום שני קורין בפרשת אמר אל הכהנים כדאתמול ומפטיר קורא בפרשת פינחס כדאתמול :

לחול המועד של סכות
שבת שחל להיות בחול המועד של סכות קורין בשחרית שבעה בני אדם בפרשת כי תשא מן ויאמר משה אל ה' ראה אתה אמר אלי עד לא תבשל גדי וגו'. והמפטיר בקרבנות בענייננו של יום ובמנחה קורא בסדרא דשבוע : ביום א' קורין בפרשת פינחס ד' ב"א. א' קורא וביום השני. ב' קורא וביום השלישי. ג' קורא וביום הרביעי. ד' בספיק' דיומא וביום השני וביום השלישי. וכל הימים ע"ז הסדר. לבד ה"ר א' קורא וביום החמישי ב' וביום הששי והג' וביום השביעי והד' קורא ספיקא דיומא וביום הששי וביום השביעי :

לשמיני עצרת
קורין חמשה בני אדם בפרשת ראה מן עשר תעשר עד אשר נתן לך. אפילו חל בחול מפני שהוא זמן המעשרות. מ"א בשם מנהגים סימן תרס"ח. והמפטיר קור' בפרשת פינחס ביום השמיני עצרת :

לשמחת תורה
קורין ה' בני אדם בפ' וזאת הברכה ובס"ת שנייה קורין מבראשית עד לעשות. והמפטיר קורא כדאתמול :

בחנוכה
קורין בפרשת נשא מן ויהי ביום כלות משה עד כן עשה את המנורה בבהעלתך. וכן הסדר. ביום הראשון קורין שלשה בני אדם עד זה קרבן נחשון בן עמינדב דהיינו הכהן קורא מן ויהי ביום כלות משה עד ויהי המקריב ביום הראשון. והלוי קורא מן ויהי המקריב עד פר אחד והישראל קורא מן פר אחד עד זה קרבן נחשון בן עמינדב ובשאר הימים קורין כהן ולוי נשיא דיום וישראל קורא ביום שלאחריו. ביום השמיני קורין כהן ולוי ביום השמיני והישראל קורא מן ביום התשיעי ומשלים כל הסידרא וגם מתחיל מן סדר בהעלתך עד כן עשה את המנורה והוא דעת הרמ"א בסי' תרפ"ד והטעם כדי שיהיה רוב הקרואים בעניינא דיומא דווקא:

בשבת חנוכה
קורין ז' בני אדם בס"ת ראשונה בסדר השייך לאותו שבוע והמפטיר קורא בס"ת שניה נשיא השייך לאותו יום ואם הוא ביום ראשון מתחיל מן ויהי ביום כלות עד סוף נשיא הראשון ואם ביום השמיני גומר עד כן עשה את המנורה :

בשבת וראש חדש וחנוכה
קורין ששה בני אדם בס"ת ראשונה בסדר השייך לאותו שבוע והשביעי קור...
שניה בפרשת פנחס מן וביום השבת עד יעשה ונסכו והמפטיר קורא בס"ת ש...
נשיא השייך לאותו יום :

בראש חדש וחנוכה
קורין ג' ב"א בפרשת פינחס מן את קרבני לחמי לאשי עד יעשה ונסכו...
עד רביעית ההין ולוי עד ובראשי חדשיכם והג' ובראשי וגו' והד' קורין...
נשיא השייך לאותו יום :

בשבת שקלים
קורא מפטיר בכי תשא מתחלת הסדר עד על נפשתיכם. ואם חל בו ר"ח...
אזי קורין ששה ב"א בסדר השבוע והשביעי בס"ת שנייה בר"ח והמפטיר ב...
שלישית כדלעיל :

בשבת זכור
קורא המפטיר בסוף סדר כי תצא מן זכור עד סוף הסדר :

לפורים
קורין ג' בני אדם בסוף סדר בשלח מן ויבא עמלק עד סוף הסדר :

בשבת פרה
קורא המפטיר מתחלת זאת חקת התורה עד תטמא עד הערב :

בשבת החדש
קורא המפטיר בפ' בא מן החדש הזה עד תאכלו מצות. ואם חל בו ר"ח...
קורין ששה ב"א בסדר השבוע והשביעי בס"ת שניה בר"ח והמפטיר בספ...
שלישית כדלעיל :

לפסח
ביום ראשון קורין חמשה בני אדם בפרשת בא אל פרעה מן ויקרא מ...
זקני ישראל עד מארץ מצרים על צבאתם ומפטיר קורא בפרשת פינחס...
הראשון עד כל מלאכת עבדה לא תעשו : ביום שני קורין בפרשת אמר...
אדם מן שור או כשב או עז כי יולד עד וידבר משה את מעדי ה' אל בני...
ומפטיר קורא כדאתמול בפ' פינחס : ביום ג' קורין ג' בני אדם בפ'...
פרעה מן קדש לי כל בכור עד הוציאנו ה' ממצרים. והד' קורא בס"ת ש...
פינחס והקרבתם עד כל מלאכת עבדה לא תעשו : ביום ד' קורין ג' ב"א...
משפטים אם כסף תלוה את עמי עד לא תבשל גדי. והד' קורא והקרבתם כד...
ביום ה' קורין ג' ב"א בפ' כי תשא מן פסל לך עד לא תבשל גדי. וה'...
והקרבתם ואם הוא שבת קורין ז' ב"א ומתחילין ראה אתה אמר אלי : ב...
קורין ג' ב"א בפרשת בהעלתך מן וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו'...
ולאזרח הארץ. והד' קורא והקרבתם : ביום ז' קורין ה' בני אדם בפ' וי...
מתחלת הסדר עד פני ה' רפאך. ומפטיר קורא והקרבתם : ביום ח' ...
בני אדם בפ' ראה מן כל הבכור עד איש כמתנת ידו. ואם הוא שבת...
בני אדם ומתחילין עשר תעשר. והמפטיר קורא בפ' פינחס והקרבתם...
קריאת ימים האלו משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא...
הוא כשפסח נקבע בא' בשבת או בשב' או ביום ג'. ואם יצא פסח בה'...
סדר הקריאות כזה. משך תורא פסל בקדשא כסף במדברא שלח ביכרא...
בשבת ח"ה קורין ראה אתה אומר אלי עד בחלב אמו. והמפטיר קורא והק...

לשבועות
ביום ראשון קורין ה' בני אדם בפ' יתרו מן בחדש השלישי עד סוף הסדר ו...
קורא וביום הבכורים עד ונסכיהם. ביום ב' קורין ה' בני אדם בפ' ראה...
הבכור עד סוף הסדר. ואם הוא שבת קורין ז' בני אדם ומתחילין עשר...
ומפטיר קורא כדאתמול :

לתשעה באב
בשחרית קורין ג' בני אדם בפ' ואתחנן כי תוליד בנים עד אשר ה' אלהיך...
כל הימים. במנחה קורין בפרשת כי תשא ויחל משה ומדלגין מעשה הש...

זר מן מ"א מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' יו"ד וסי' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה. תקעו והחלוץ הולך לפני הכהנים את קדשי אביו. נביאו ויעד ה' בישראל וביהודה. הביאו עצה עשי פליליה. הברו גלאית ברוב עצתיך. התפתחו התנערי מלאך ויכחד. נודו למנצח לדוד בה' חסיתי. חסדו אלהי חסדו יקדמני. וענגו למען יחלצון ידידיך. כחו ענה בדרך כחו. ויודעו

כי עמך מקור חיים

באורך נראה אור

משך חסדך לידעיך

וצדקתך לישרי לב

וַיְהִי

רש"י

[ויהי] איש אחד. הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים ושופט מסר לשופט עד שהגיע לעלי וממנו לשמואל כמו זקנים לנביאים: מן הרמתים צופים. שתי רמות היו שצופות ורואות [זו את זו]. וי"ת צופים מתלמידי נביאים: אלקנה. לוי היה מבני אביאסף [בני קרח] כן נתייחס בדברי [הימים:] אפרתי. יונתן תירגס [מב]נית אפרים. ומדרש [אגדה] זרתי בן פלטין אבגיגוס [וגו'] וכמו אפריון כמטויה לר"ש

רד"ק

(א) וַיְהִי איש אחד מן הרמתים צופים. כבר כתבנו בתחילת ספר יהושע כי הוי"ו תמלא בלשון הקדש בתחילת הדברים מנהג וכן לשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי כתבנו שם ג"כ: מן הרמתים. כתבו רבותינו ז"ל שתי רמות הם שצופות זו את זו וא"כ ששתי רמות הם והמלה מוכיחה כן שהיא בלשון שנים יהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד. בשתים תחתתן כי והדומים להם. וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו. ויש לפרש צופים נביאים ומן שוכר עומד במקום שנים כאלו אמר מן צופים כלו' ממשפחת צופים וכן ת"י מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פירוש הנכון כי ממשפחת נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחסו בדברי הימים ובני קרח נביאים היו וכם אסיר ואלקנה ואביאסף ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח: מהר אפרים. לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואמר כי לטעם זה נסמך מעשה פלגש בגבעה לסיפור הזה בדבר אלקנה ותולדות שמואל שגם הוא לוי הי' והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל בנו

א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי׃

ב' מלרעא ר'. ל'

א וַהֲוָה גַבְרָא חַד מֵרָמָתָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּאיָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ אֶלְקָנָה בַּר יְרֹחָם בַּר אֱלִיהוּא בַּר תּוֹחוּ בַּר צוּף גַּבְרָא פַּלֵּיג חוּלַק בְּקוּדְשַׁיָּא בְּטוּרָא דְבֵית

אהרן מן הרמתים. מגילה י יד:

רלבג

[ה]נה ספר שהבר היה איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהוא בן תוחו בן צוף אפרתי והבר התבאר [בס]פרי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה התבאר שלא נקרא [אפ]רתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים [צופים] מודיע המקום המיוחד שהיה ממנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה [וישב] אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרים מודיע מקומו הכולל שהיה גר [בו] וזה שהיה העיר הנקראת הרמתה נראית כשתי' והיו צופות זו לזו ולזה [אמ]ר הוא הרמתים צופים או יהיה זה מודיע מעלת משפחתו ומקומם ויהיה [צופים] כמו הרמתים אשר נקוד חירק תחת התי"ו וכמו ונעקש דרכים יפול [ויהיה] הרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים

פי' רבי' ישעיה

(א) וַיְהִי איש אחד מן הרמתי' וגו'. פי' מן הרמות שהיו בארץ צוף אשר בהר אפרים ונקראו אותם הרמות רמתים: צופים. על שם צוף: אפרתי. בעבור שהיה דר בהר אפרים נקרא אפרתי. כי הלוים היו מפוזרים בכל שבטי ישראל בארבעים ושמונה עיר שנתנו להם:

מצודת דוד

[א] מן הרמתים צופים. הוא שם מקום ע"ש שהיו בה שתי גבעות רמות צופים ומקבילים זה מול זה: אפרתי. על צוף יאמר שהיה גם הוא מהר

ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃
ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה׃
ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת׃
ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ׃
ו וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ׃

ד׳ ר״פ · ב׳ · ה׳ · ו׳ · למערבחי חס׳ למדנחאי מ״ל · ב׳. ב׳ בתרי ליס׳ ספרי יעקב ט׳ בקרי׳

אֶפְרָיִם׃ ב וְלֵיהּ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא חַנָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא פְּנִנָּה וַהֲוָה לִפְנִנָּה בְּנִין וּלְחַנָּה לֵית בְּנִין׃ ג וּסְלִיק גַּבְרָא הַהוּא מִקַּרְתֵּיהּ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד לְמִסְגַּד וּלְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְתַמָּן תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ׃ ד וַהֲוָה יוֹם מוֹעֲדָא וְדַבַּח אֶלְקָנָה וִיהַב לִפְנִנָּה אִתְּתֵיהּ וּלְכָל בְּנָהָא וּבְנָתָהָא חוּלָקִין׃ ה וּלְחַנָּה יְהַב חוּלַק חַד בְּחִיר אֲרֵי יַת חַנָּה רְחִים וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְנַע מִנַּהּ וְלָד׃ ו וּמְצַהֲבָא לַהּ צָרְתַהּ אַף מַרְגְּזָא לַהּ בְּדִיל לְאַקְנָיוּתַהּ אֲרֵי אִתְמְנַע מִן קֳדָם יְיָ

ולו ד׳ ר״פ וסי׳ ולו שתי נשים. ולו היה בן ושמו שאול. ולו אחים בני יהושפט. ולו הכין כלי מות חציו: מימים ימימה ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר בא: אהב ט׳ בקריא׳ וסימ׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם. וילך ויקח ויבא לאמו. כי את חנה אהב וה׳ סגר רחמה. בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל. כנען בידו מאזני מרמה לעשוק. כי צדיק ה׳ צדקות אהב ישר יחזו. יבחר לנו

תולדות אהרן ועלה האיש. (ברכות יד): חפני ופנחס. שבת נה: את חנה אהב. מגלה י: וכעסתה צרתה. ב״ב טז:

רדק

כמו החזיר ישראל לדרך טובה: אפרתי. על שני פנים נאמר האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אם כן מה שאמר אפרתי שהיה מהר אפרים: ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר גם כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים וזהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרים נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערים בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו׳ את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות: אפרתי. אמר רבי יהושע בן לוי פלאטיני וי״ת אפרתי גברא סליג חולק בקודשיא בטורא דבית אפרים: (ג) ועלה. כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעירו לומר שהיה מזרז בני עירו לעלות. ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחרת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה: מימים ימימה. משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה או פי׳ ממועד למועד וכת״י מזמן מועד למועד: להשתחוות ולזבוח. להתפלל לפני ה׳ ולזבוח שם זבח כמועד. ובדרש ר׳ אלעא בשם רבי יצחק שקולה תפלה כנגד הקרבנות שנאמר להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפלה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח: ושם שני בני עלי. זכרם על הזבחים לפי מה שעתיד לזכור עליהם מה שהיו עושים בקרבנות: (ד) ויהי היום. יום מועד וכת״י יומא דמועדא ובדרש ר׳ יהושע בן לוי אומר זה יומא של עצרת: ונתן לפנינה. מן השלמים שהיה זובח: (ה) ולחנה יתן. כמו נתן כמו או יבנה יהושע או יבדיל משה והדומים להם: מנה אחת אפים. מנה אחת נכבדת להשיב אפה וכעסה וכן ארך אפים ארך כעס ויונתן תרגם חולק חד בחיר ר״ל מנה הראויה להתקבל בסבר פנים יפות. ובדרש מהו אפים בנפילת אפים בסבר פנים יפות אפים כנגד פנינה וילדי׳ ואדוני אבי ז״ל פי׳ אפים כעס כלומר בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד לפי שהש״י סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינה היה לו כעס ועצב בזה לפי שהיה אוהב חנה והיה מתאוה להיות לו ממנה בנים: וה׳ סגר את רחמה. תרגם יונתן מן קדם ה׳ איתמנע לה ולד: (ו) צרתה. פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ג) מימים ימימה. תרגומו מזמן מועד למועד. ולפי פשוטו נראה משנה לשנה כמו שכתוב לפנינו. וכן יעשה שנה בשנה. ויש לומר שנדר היה לו שיעלה שם בכל שנה ושנה הוא וביתו לזבוח שם בלא שלשה רגלים כי בשלשה רגלים הזכרים חייבי׳ ולא הנשים. וכך אומר לפנינה לזבוח את זבח הימים ואת נדרו. אלמא בנדר היה עליו לעלות שם בכל שנה ושנה ביום הקבוע לו: (ד) ויהי היום. והיה בכל יום עושה כן: (ה) מנה אחת אפים. כי מלאה בשר מ[…] במנה שהיו לה שתי פנים: (ו) גם כעס. לא דיה כעסה שהיתה עקרה אלא שגם נוסף לה כעס צרתה: בעבור הרעימה. פירוש מתכונת להלבין פני[…] ודנ[…]

רשי

לר״ש לשון חן: (ג) ועלה האיש. לשון הוה הוא. היה עולה מזמן מו[…] לשילה. ומ״א בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה א[…] להשמיע ישראל ויעשו כמותו: (ד) ויהי היום. והוה יום מועדא: […] אחת. אפים. חולק חד בחיר הראוי להתקבל בסבר פנים […] (ו) צרתה. אשת בעל[…] גם כעס. כעס […] תמיד לכך נאמר גם […] אומרת לה כלום […] מעפורת לבנך גדול […] לבנך קטן: בעבור […] שתתאונן. ורבו[…] בעבור הרעימה שתר[…] שמים נתכוונה: בנ[…] כנגד רחמה וכן כל […]

רלבג

נביאים כי היושב ב[…] רמתי כמו שהיושב […] יקרא מצרי והוא ה[…] כי ממשפחות נביאים […] יושבים ברמה ולזו[…] שמואל ביתו כאמרו […] הרמתה כי שם בית[…] היה מבני קרח שהיו […] נביאים או נקראו א[…] צופים להיותם מבני […] שמו צופי בספר ד[…] ווורה על שהם היו […] אל צוף מ״ש אמו[…] נא שאול ונערו הר[…] באו בארץ צוף. והנ[…] הספור לשני הספורי[…] כי בכל אחד מהס[…] היה מה שהגיע […] בשנת לוי היה גר בהר אפרים כי הנער הלוי היה גר בבית מיכה […] אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש גם כן היה גר בהר אפרים וה[…] שבני הספורים ההם שהבר נסע מבית לחם יהודה מי שבא על […] כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהודה ופילגש הלוי ה[…] לחם יהודה ומשם נסע האיש הלוי שבאה התקלה על ידו והנה ס[…] הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרים ויצא ממנו מי שבאה טובה […] ידו לישראל: (ב) וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם האחת […] השנית פנינה ולא זכתה חנה לבנים: (ג) מימים ימימה. הרצון לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון שמשנה לשנה היה […] עם נשיו ברגל ורגל ולזה נאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא נשאר לו שם בביתו א[…] והטף: להשתחוות ולזבוח לה׳ בשילה. פי׳ רבותינו ז״ל להשתחוות ול[…] על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש נבחרת. ואפשר גם כן שהיתה ההשתחוא׳ ממש כי הנכנס שם ה[…] כמו שאמרו ז״ל: ולזבוח. הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה: (ד) ו[…] כאשר זבח אלקנה זבח השלמים נתן לפנינה אשתו ולכל בני׳ ובנותי׳ כלם היו שם כמו שפירשנו: (ה) ואולם לחנה יתן מנה אחת אפים נותן לה מנה אחת בעלת שני פנים כאילו תאמר שהיה נותן לה […] השמנים מאד ומהנתחים שאין בהם שומן כדי שתבחר מה שתר[…] אותה או יהיה אמרו אפים רומז לפנים וירצה בזה שהיתה יושבה כנגד פנים להשגיח בענינה איך תאכל ולזה הרגיש אלקנה של[…] (ו) והנה היתה הסבה בזה הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפ[…]

מצודת ציון

א (ג) מימים ימימה. משנה לשנה וכן ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה): (ד) מנות. ענין מתנה וחלק כמו למשה היה למנה (שם ח): (ה) אפים. מלשון פנים: (ו) צרתה. שתי נשים מאיש אחד תקראנה צרות והוא מלשון צר ואויב כי על פי רוב שונאות זו לזו: הרעימה. ענין

מצודת דוד

מהר אפרים ולא מבני אפרים כי לוי היה ומבני קרח: (ג) ועלה ה[…] מעולם היה מנהגו לעלות אל שילה בכל שנה ושנה להשתחות ולזבוח ל[…] ר״ל סגני הכהונה כי עלי אביהם שימש בכהונה גדולה: (ד) ויהי […] וכאשר בא היום של הבאת קרבנותיו היה אלקנה זובח שלמים והיה נותן […] מנות מזבח השלמים: (ה) מנה אחת. ר״ל מיוחדת ביופי ולתוספת ביאור אמר אפים ר״ל הראויה לקבל אותה בסבר פנים יפות: וה׳ סגר רחמה […] והיתה עקרה ולזה הראה לה חיבה יתירה להפג לערה: (ו) וכעסתה צרתה. פנינה

רשי

יעשה . אלקנה : שנה בשנה . נותן לה חלק מובחר להראותה שמחבבה
לפי חבה שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא להכעיסה :
טיב לך . מאבנך : מעשרה בנים . שילדה לי פנינה : (ט) אכלה
לא מפיק ה"א והאל"ף חטף קמ"ץ והוא כמו אחרי אכול בשילה ואחרי
לשון נופל בין לזכר בין
אחרי אכלה ל' פעול
כלה לשון לפעול : ועלי
שב על הכסא . אותו
שב על כסא גדול
שופט על ישראל :
ות . כמו אצל מזוזת :
' צבאות . למה נתייחד
כאן אמרה לפניו רבונו
ס שני צבאות בראת
' העליונים לא פרים
ים ולא מתים והתחתוני'
רבים ומתים אם אני
תחתונים אהיה פרה ורבה
ואם אני מן העליונים
נות זו מצאתי באגדה של
' הגלילי . ורבותינו
מסכת ברכות מה שדרשו
ם לא היה אדם שקראו
ה צבאות אלא כך אמרה
רבש"ע מכל צבאות
ת בעולמך קשה בעיניך
י בן אחד : אם ראה
. רבותינו דרשו בו במסכ'
מה שדרשו : אמתך .
ג' פעמים במקרא כנגד
דברים שהאשה מצווה
: זרע אנשים . צדיקים
דאת אומר בשני אנשים
ם (מלכים א ב) : אנשים.
ים כמה דאת אומר אנשים
ם וידעים (דברים א) :
ן לה'. שיהא ראוי לתתו
לה'

רדק

שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבות זו לזו כרוב וכן במשנה סוטרות צרותיהן : גם כעס. כעס אחר כעס היתה אומרת לה דברים של כעס לפי שלא היו לה בנים .. ובדרש מכעסת וחוזר' ומכעסת מה היתה אומרת לה זבנת לבריך רבה סודר או לתניינא חלוק : בעבור הרעימ'. מן רעמו פנים ענין זעף וברי"ש הרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הרי"ש כמו קוף ונתקנוהו מן העיר וזולתו מן הדגושים לתפארת הקריאה וי"ת הרעימ' לאקניות' כלומר שתהא לה קנאה ממנה היתה אומרת בפניה דברים של גדולי בניה וכיוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה : בעד רחמה. על רחמה כמו בעד השלח ופולו והסר בעדו: (ז) וכן יעשה . אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית ה' עם ביתו ופנינה ג"כ היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותה בית ה' כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנו' : (ח) הלא אנכי. כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים וי"ת אנכי טוב לך יותר ממה שאני טוב לעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני ואמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפירושנו יהיה טעם עשרה דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים מעשרה שליטים שבע כהשתאתיכם שבע יפול צדיק והדומים להם : (ט) אכלה . מקיר בתוספת ה"א ואין הה"א לנקבה כי איננה מפיק וכן שתה מקיר ופירוש אחרי שאכלו ושתו ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופצר בה אכלה מעט ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דקדק : ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל ה'. פירוש סמוך למזוזת כי המזוזות הם למיו השערים לא המפתן וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו וזבחת עליו סמוך לו וכת"י בסטר סיפא דהיכלא דה' ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי' למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת אבל ויבא דוד וישב לפני ה' פירשוהו שישב עצמו לתפלה ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי"ו ואמרו ישב כתיב מלמד שנאותו היום מינוהו כהן גדול : (י) ותתפלל על ה'. כמו אל ה' וכן ונתן הספר על יודע ספר כמו אל יודע ספר על שהן כמו אל שהן : (יא) ותדור נדר . אני תמה איך אל נדרה על

שמואל א א

ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ
בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא
תֹאכַל׃ ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ
חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי
וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ
מֵעֲשָׂרָה בָּנִים׃ ט וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי
אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי
הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת
הֵיכַל יְהוָה׃ י וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ
וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה׃
יא וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
רָאֹה תִרְאֶה ׀ בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי
וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה
לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה

ו' ר"פ דאית בהון תרין מילין קדמאה כתיב וי"ו ותניינא קרחי

ל' חטף וחד ואכלה מליד ומשמש א"ב חד א' וחד וא' ולית דכו'. ל' וכל יחזקאל דכו'

ד' בפתח גדול ותתפלל חנה ותטן אסתר ותטן אסתר ודין

מְנָהּ וְלָד׃ ז וְכֵן יַעֲבֵיד שְׁנָא בִּשְׁנָא בִּזְמַן מִסְקַהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ כֵּן מַרְגְּזָא לַהּ וּבָכְיָא וְלָא אָכְלַת׃ ח וַאֲמַר לַהּ אֶלְקָנָה בַּעְלַהּ חַנָּה לְמָה אַתְּ בָּכְיָא וּלְמָה לָא תֵיכְלִי וּלְמָה בְּאִישׁ לִיךְ לִבֵּךְ הֲלָא רְעוּתִי טָבָא לִיךְ מֵעַשְׂרָא בְּנִין׃ ט וְקָמַת חַנָּה בָּתַר דַּאֲכַלַת בְּשִׁלֹה וּבָתַר דִּשְׁתִיאַת וְעֵלִי כַּהֲנָא יָתֵיב עַל כּוּרְסֵיהּ עַל מְזוּזֵי בִּסְטַר סִיפָּא דְהֵיכְלָא דַיְיָ׃ י וְהוּא מְרִירַת נְפָשׁ וּמְצַלְיָא קֳדָם יְיָ וּמִבְכָּא בָכְיָא׃ יא וְקַיֶּימַת קְיָם וַאֲמַרַת יְיָ צְבָאוֹת אִם מִגְלָא גְלֵי קֳדָמָךְ סִגּוּף אַמְתָךְ וְיֵיעוּל דִּכְרָנִי קֳדָמָךְ וְלָא תַרְחִיק יַת אַמְתָךְ וְתִתֵּן לְאַמְתָךְ בַּר בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאֶמְסְרִינֵיהּ דִּיהֵי

את נחלתינו את הר ציון . ויבחר את שבט יהודה . ועז מלך משפט אהב . תכעסנה ב' חס' וסימ' מדי עלותה בית ה'. ויעזבו את ה'. וכל ירמיה דכוו' במ"א ולא תכעיסו . וכל מכעיסים דכוו' מ"ל במ"א חסר והכה ה' את ישר' : ולא תאכל ג' בקריאה וסי' רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש . שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו . כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל . ראה ד' בקריאה וסימ' ראו ראינו כי היה ה' עמך . ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים . אם ראה תראה בעני אמתך . וראו ראו ואל תדעו . קדמאה ובתרא כתיב ו' ומציעתא כתיב ה'. ונמסר גם בסדר תולדות.

תולדות אהרן אחרי אכלה . כתובות סה : והיא מרת . ברכות לא : ותדור נדר . שם : אם ראה . שם :

רלבג

וכיתה מבזה אותה על שאין לה בנים : (ח) והנה אמר לה אלקנה לנחמה
יה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע
הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים לרוב אהבתי אותך . והנה קמה חנה
י האכילה והשתייה אבל היא לא אכלה ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא
ל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי : (ט) ועלי הכהן יושב על הכסא אצל
ת היכל ה'. ולא היה יושב בהיכל אבל בעזר' והיה לו רשות לשבת שם
שהיה כהן גדול : (י) והיא מרת נפש ותתפלל על ה'. ר"ל כנגד קדשי
ים והלך הבוא היה לפני ה' ר"ל מה שהיה לצד המערבי שהיה בו ארון
ה' והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו : (יא) והנה נדרה
נדר לה' שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתהוה
אנשים והוא שיהיה לה ולד תתננו לה' כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה
ד לעבודת הש"י עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי
מזיר וקדש לה' אם יהיה ראוי לזה רוצה לומר אם היה זכר . ובכאן רמז
ודר מן הקבלות כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן הקבלת
ושתקם

פי' רבי ישעיה

ודגשות הרי"ש ללא צורך כמו ונתקנוהו : (ז) וכן יעשה שנה בשנה . פי' אלקנה שהיה נותן לו מנה אפים : וכן תכעיסנה. פנינה והוי"ו חסר : (ט) אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה. פי' אחר האכל שלה ואחר השתה שלה : (יא) זרע אנשים . זרע קיימים שיגדל באנשים וכן ת"י בר בגו בני אנשא : ומורה לא יעלה על ראשו . פי' נראה שנדרה להיות נזיר כמו שמשון האמור בו ומורה לא יעלה על ראשו :

מצודת דוד

זה היתה מכעסת אותה בדברים : גם כעס . ר"ל וחוזרת ומכעסת פעמים רבות:
בור הרעימה.. בכדי שתהיה חנה זעופה וקלופה : כי ה' סגר רחמה . ר"ל ובזה
מקום לפנינה להכעיסה וכמ"ש רז"ל שאמרה לה בדרך לעג כלום קנית מעפורת
ך הגדול או חלוק לבנך הקטן והיא גם היא נפשה מרה לה בעבור עקרותה
ה הדבר להכעיסה : (ז) וכן יעשה . כן עשה אלקנה בכל שנה לתת לחנה מנה אחת אפים : כן תכעיסנה . כמו וכן תכעיסנה ור"ל הוא עשה את שלו להראות לה חיבה
פנינה עשתה את שלה : ותבכה . בכל עת בואה אל שילה בכתה מרוב התוגה ובעבור זה נמנע ממנה תאות האכילה : (ח) ולמה ירע לבבך . למה יהיה לבבך נשבר
ותוגין חסרון בנים : הלא אנכי . ת"י הלא רעותי ר"ל הלא רצוני אליך ואהבתי לך טובה היא לך מאלו ילדת עשרה בנים : (ט) ותקם חנה . ללכת אל בית ה' :
ורי אכלה . עם שנאמר למעלה ותבכה ולא תאכל מ"מ אכלה מעט להחיות את הנפש : (י) והיא מרת נפש . באה להתפלל היא נפשה מרה לה במאוד : (יא) בעני .
במה שאני מעונה בצער ותוגין : וזכרתני ולא תשכח . כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור וכדרך המתפללים : זרע אנשים . ר"ל בנים זכרים : ונתתיו לה'

מצודת ציון

ענין זעם וזעף כמו רעמו פנים (יחזקאל ז) : (ז) מדי . מתי רצה לומר בכל זמן וכן מדי עברו (ישעיה כח) : (ח) ירע . ענין שבר כמו ירע כבירים לא חקר (איוב לד) : (ט) על מזוזת . אצל מזוזת : (י) על ה'. כמו אל ה' : (יא) אמתך . שפחתך : ומורה . תער . וכן בשמשון ומורה לא

רדק

על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפילו היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו נזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפילו באיש לא מצאנו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמר כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו והיאך הניח הפסוק לספור עיקר הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק ויותר אני תמיה איך לא דברו רז"ל בזה הדבר כי לא מצאתי בדבריהם בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד: ה' צבאות. דרשו רז"ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו ה' צבאות כי מה שאמ' למעלה לה' צבאות בשילה הוא סיפור דברים מתחבר הספר לפיכך אמרו למה נתיחד כאן בשם הזה אמרה חנה לפני הקב"ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתוני' פרים ורבים ומתים אם מן התחתונים אני אהיה פרה ורבה אם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז"ל אמר רב פעמי רגלים היו עולים אמרה חנה לפני הקב"ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן: אם ראה תראה. דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלים כמו אם שמוע תשמעון ואמר כי לחזק הדבר הוא זה הצירוף והם ז"ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנאה לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וגו': בעני אמתך. שלשה יש בפסוק כמו אלה תולדות נח וישראל חמשה בפסיק כי כן דרך המקראות לבאות ודרשו בו אמרה חנה שלש נלטותה האשה ולא עברתי על אחת מהן: וזכרתני ולא תשכח את אמתך. הכפל לחזק התפלה והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק ודרשו רז"ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקבות: זרע אנשים. פי' זכרים ומה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה: ויאמר זה על הנקבות וי"ת בר בגו. בני אנשא. ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לסרים. ד"א זרע אנשים חכמים כמה דאת אנשים חכמים ונבונים אנשים נביאים כד"א ויאמרו שני אנשים ועוד אמרו זרע שקול כשני אנשים ומאי ניהו משה ואהרן שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל ב שמו: ונתתיו לה'. שיהיה נזיר קדש לה' וי"ת ואמסריניה דיהא משמש קדם ה' ואם כן לדבריו מה נתנה לו חנה והלא כל הלויים לה' נתונים נוכל לו שאר הלוים היו באין לעבוד' ה' מבן עשרים וחמש שנה והיא נתנה אותו לה' כל ימיו ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים הכתי' זרע נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו לה' וזהו ונתתיו לה': ומורה. תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון וי"ת של שמשון ומספר ותרגם זה אנש לא תהא עלוהי וענינו לפי דעתו כמו באל"ף ובדברי רז"ל מחלוקת בזה ר' נהוראי אומר נזיר היה שמואל שנאמ' ומורה לא יעלה על ראשו מה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר ר' יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו ר' נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרג שכבר היה עליו מוראה של בשר ודם אמר רב יוסף כמאן מתרגמי' ומרו' אינש לא תהא עלוהי כמאן כרבי יוסי ובדרש מפ' למה נקרא תער מורה א"ר ל תבא שמה יראת שמיר ושית מה הדין מירה לא מדחיל אלא מן פרזלא אף הדין שערא לא מדחיל אלא מן פרזלא: (יב) והיה כי הרבתה. בדרש ר"ש בש חלפתא ובשם ר"מ מכאן כל המרבה בתפילה נענה מתלפא שטתיה דר"מ תמן אמר רבי אבהו בריה דרב ספי ור' יהושע דסכנין בשם דרבי לו ר' מאיר בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ואין עולם ש אלא חמשים שנה דכתי' ומבן חמשים שנה וגו' והא איכו ן נ"ב אמר ר' יוסי בר בון תרתי שנמלתו: שומר את פיה. היה שומר ומעיין את פיה מה היה התפלה המרובה לא ישמע קולה רק שפתיה נעות לפיכך היה חושב אותה שהיא שכורה ות"י שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק: (יג) מדברת על לבה. כתרגומו כד מצלא בלבה כלומר שהיתה מכוונת את בתפלתה: (יד) עד מתי תשתכרין. עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין: הסירי את יינך. והתפל את נראת כשכורה ואין את עושה כשאר המתפללין שאומרי' בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף ע"פ שלפעמים המתפלל אומר דבריו בחשאי קצת אפי' הכי ומתפלל במקצת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נר' כי שכורה את וי"ת עד אימתי את משתטיא הלא תפיגין ית מיניך: (טו) לא אדני. אינני שכורה כמו שתחשוב אלא אשה קשת רוח אנכי רוחי קשה עלי מרוב צרתי וסמיכות קשת רוח כסמיכות גוזלת עליה מגל קרועי בגדים והדומים להם: ויין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן אומר בדרש יין זה ישן ויתכן לפרש שכר הנעשה מהפירות: ואשפ נפשי. ברוב התפלה כאילו שפכה נפשה כמו ששפכו לפניו לבבכם וי"ת ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם ה': (טז) לפני בת בליעל. לפני ה' כבת בליעל אל

שמואל א א

מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי וּמְרוּת אֱנָשׁ לָא תְהֵי עֲלוֹהִי׃ יב וַהֲוָה מְדְאַסְגִּיאַת לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וְעֵלִי אוֹרִיךְ לַהּ עַד דְּתִפְסוֹק׃ יג וְחַנָּה הִיא מְצַלְיָא בְּלִבַּהּ לְחוֹד סִפְוָתַהָא נָיְדָן וְקָלַהּ לָא מִשְׁתְּמַע וְחַשְׁבַהּ עֵלִי כְּאִתְּתָא רַוְיָא׃ יד וַאֲמַר לַהּ עֵלִי עַד אֵימָתַי אַתְּ מִשְׁתַּטְיָא הֲלָא תְפִיגִין יַת חַמְרִיךְ מִנִּיךְ׃ טו וַאֲתִיבַת חַנָּה וַאֲמַרַת לָא רִבּוֹנִי אִתְּתָא עָקַת רוּחַ אֲנָא וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק לָא אִשְׁתֵּיתִי וַאֲמַרִית עוּלְבַּן נַפְשִׁי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ׃ טז לָא תַכְלִים יַת אַמְתָךְ קֳדָם בַּת רִשְׁעָא אֲרֵי

כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃ יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃ יג וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק
ל' שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ
ג'. ל' וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃ יד וַיֹּאמֶר
ל' אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי
ל' אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃ טו וַתַּעַן חַנָּה
ל' וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ
ל' אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ
ג' אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃ טז אַל־תִּתֵּן
אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל

ויחשבה ג' בקריאה וסימ' ויראה יהודה ויחשבה לזונה . ויחשבה לו צדקה . ויחשבה עלי לשכורה : ויין ושכר ג' דסמיכי בקריאה וסי' לחם לא אכלתם ויין ושכר . מכל אשר יצא מגפן היין . ותען

תולדות אהרן ומורה לא יעלה. נזיר סו : כי הרבתה . (ברכות ז תענית סו) : וחנה היא מדברת . ברכות לא לג יומא עג (שם ו יג) : וקולה לא ישמע. ברכות לא לג : תשתכרין : שם : ותען חנה וכו' . שם :

רשי

לה' : ומורה . תרגום יונתן ומרות אנש לא תהא עלוהי : (יב) ש... פיה . מצפה מתי תפסיק כך תרגמו יונתן ועלי אוריך לה עד דתפ... שומר . לשון המתנה כמו שמר את הדבר (בראשית לז) . לא תשמור על... (איוב יד) : (יג) ויחשבה עלי לשכורה . שלא היו רגילין להתפלל ב... (טו) לא אדוני . לא א... בדבר הזה גלית במצ... רוח הקודש שורה עלי... שאינני שכורת יין : (... תתן את אמתך כלפי... לו דבר קשה מורה... שלא יתגנה הספר וב... צרתה

רלבג

ושתקה משאר דיני נזי... או יהיה הרצון באמ... אנשים בן זכר וזה... האנשים כשלא ישתכ... הנקבה יהיה הולד זכר ו... זרע הנקבה תהיה נק... שהתבאר בחכמה הטב... (יב) והיה כי הרבתה... לפני ה' . ר"ל לפ... הקדשים הנה היה על... ורואה תנועת שפתיה... לא היה נשמע ולזאת... חשבה עלי לשכורה וגי... על שכרותה וענתה חנה... לא אדני והנה אין הע... שחשבת אבל אני קש... מאד מרוב הרעה והכ... קשי מזלי : (טו) ואשפ... נפשי . על דרך ולפני ה'... שיחו והענין בו ענין... שאמרה בה כל רצונה לפני השם : (טז) אל תתן את אמתך . ראויה ל...

מצודת ציון

לא יעלה (שופטים יג) : (יב) הרבתה . מלשון רבוי : (יג) על לבה . כמו אל לבה : נעות . מלשון נע ונד : ויחשבה . חשב אותה : (טו) ואשפוך את נפשי . תרגום יונתן ואמרית עולבן נפשי בצלו וכן ישפוך שיחו (תהלים קב) : (טז) אל תתן . ענין האמירה על הדבר כמו ולי נתנו האלפים לקמן

מצודת דוד

לה' . ר"ל אקבל עלי בנדר שאתן אותו לה' כל ימי חייו ר"ל תמיד יתבודד ב... ה' : ומורה וכו' . יהיה נזיר עד עולם לבל יתגלח וכדין הנזיר : (יב) שומ... פיה . ר"ל היה מסתכל לשמור מוצא שפתיה לשמוע מדבריה : (יג) וחנה... חנה היתה מדברת על לבה ר"ל בלחש כאלו מדברת אל לבה ולא היה נשמע... ויחשבה עלי לשכורה . כי כן דרך השכור לנענע בשפתיו ואין אומר ואין דברים : (יד) תשתכרין . תראה בעצמך את השכרות זה זמן מרובה ועד מתי : הסירי את... אם שתית יין הרבה עסוק להסיר שכרות היין בשינה וכדומה : (טו) לא אדני . ר"ל אתה אדוני לא כן הדבר אבל אני אשה קשת רוח ר"ל מרה ודאגה ומדעת הנה להתפלל ולא מבלי דעת כשכור כי יין ושכר לא שתיתי : ואשפוך וכו' . ר"ל ואל תתמה על מה זה שפתי נעות וקולי לא ישמע כי הלא לפני ה' אשפוך נפשי... לי להרים קול להשמיע לזולת : (טז) אל תתן . אל תחשבני לבת בליעל לבוא שכורה לבית ה' כלומר אם האמת כדבריך מה לי להאריך בתפלה כ"כ : כ

רשי

בת בליעל : כי מרוב שיחי . דברתי לפניך קושי : שיחי . יש מקומות
שון אניות לב . ד"א מרוב שיחי כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי
בצלו עד כען : וכעסי . שצרתי מכעסת אותי : אל תתן . לשון מסירה
תתנני בנפש צרי : (יז) את שלתך . חסר א' לדרוש בו לשון בנים כמו
: היוצאת וגו' (דברים
יתן את שלתך . בשרה
ה תפלתה : (יח) תמצא
חן. לבקש עליה רחמים:
א היו לה . פניה של
(יט) ויבואו אל ביתם
קנה . מכאן לאכסנאי
בתשמיש המטה :
תקופת הימים . מיעוט
שתים מיעוט ימים
ששה חדשים ושני ימים
היולדת לשבעה יולדת
ים : שמואל . על שם
שם המעשה הוא נקרא
כי שאלתיו : (כא) את
מים . ית דבח מועדיא :
דרו . נדרים שנדר בין
רגל היה מקריב ברגל :
עד

רדק

אל תחשוב שאעמוד שפורה לפני ה' ית' כבת רשע וי"ת לא תכליס ית אמתך קדם בת רשיעא נראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פנינה צרתה ואמרה לו לא תכלימני בפניה כי היא תשמח לאידי והיא מכעיסה אותי . ופירוש אל תתן אל תתנני בזה כדבר הרע אל תכלימני בו לפני זאת האשה בת בליעל ונכון הוא הפירוש : כי מרוב שיחי וכעסי . כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען . כלומר מרוב שיש לי לשוח לפני האל הקנאו' שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני ה' ית' עד הנה : (יז) יתן ה' את שלתך . חסר האל"ף והוטלה תנועתה על השי"ן כי משפטו שאלתך ופי' דרך תפלה או אמר לה כך דרך נבואה כי נביא היה ואמר לה לכי לשלום כי אלהי ישראל יתן את שאלתך לפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי קותה לדברי הנביא ואמר לו תמצא שפחתך חן בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי' הראשון יהיה פי' תמצא שפחתך חן בעיניך שתתפלל עלי עוד ולפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי חשבה כי תפלת עלי תועיל לה . ובדרש נראה כי דרך נבואה אמר לה לכי לשלום אמר לה הדין שלמא מן דידי ברם שלמיך מן בריך : ואלהי ישראל יתן את שלתך . שלתך כתיב אמר לה הבן הזה שאתה עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן התורה : (יח) לדרכה . הלכה לה לביתה ואכלה נראה שלא אכלה עם בעלה או אפשר כי אכלה מעט בהספד בעלה ועכשיו הטיבה את לבה ואכלה . ובדרש מהו לדרכה שפירשה נדה כמו כי דרך נשים לי : ופניה . פניה הרעים לא היו לה עוד וכת"י ואפין בישין : (כ) לתקופות הימים . ימי העבור כתרגומו לזמן משלם יומיא . ופי' ותהר חנה שהרתה כבר כי כאשר שבו משילה ידעה אלקנה בעל' והרתה כמ"ש ויזכרה ה' לתקופ' הימים זהו כשהשלים ימי ההריון ילדה בן ויש ווי"ן כזא' מורות לשעבר כמו הן אתה קצפת ונחטא ויבקעו המים והדומים להם ואמרו רז"ל כי ימי הריונה כמו ו' חדשים ושני ימים מע"ט תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא ג' חדשים ולמדנו מזה היולדת לשבע' יולד' למקוטעין : שמואל . הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מה' שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו ג"כ מאל כאילו אמרה שאול מאל : כי מה' שאלתיו . חסר מלת אמרה כלו' למה קראה שמו שמואל כי אמרה מה' שאלתיו : וכתיב ארי אמרת מן קדם ה' שאלתיה : (כא) וכל ביתו . כתרגומו וכל אינש ביתיה : את זבח הימים . כתרגומו ית דבח מועדיא : ואת נדרו . לזבוח את זבח הימים שהיה רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה גם כן לזבוח נדרו כי

כִּי־מֵרֹ֥ב שִׂיחִ֛י וְכַעְסִ֖י דִּבַּ֥רְתִּי עַד־הֵֽנָּה׃
יז וַיַּ֧עַן עֵלִ֛י וַיֹּ֖אמֶר לְכִ֣י לְשָׁל֑וֹם וֵאלֹהֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֗ל יִתֵּן֙ אֶת־שֵׁ֣לָתֵ֔ךְ אֲשֶׁ֥ר שָׁאַ֖לְתְּ
מֵעִמּֽוֹ׃ יח וַתֹּ֕אמֶר תִּמְצָ֧א שִׁפְחָתְךָ֛ חֵ֖ן
בְּעֵינֶ֑יךָ וַתֵּ֨לֶךְ הָאִשָּׁ֤ה לְדַרְכָּהּ֙ וַתֹּאכַ֔ל
וּפָנֶ֥יהָ לֹא־הָיוּ־לָ֖הּ עֽוֹד׃ יט וַיַּשְׁכִּ֣מוּ
בַבֹּ֗קֶר וַיִּֽשְׁתַּחֲווּ֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וַיָּשֻׁ֛בוּ
וַיָּבֹ֥אוּ אֶל־בֵּיתָ֖ם הָרָמָ֑תָה וַיֵּ֤דַע
אֶלְקָנָה֙ אֶת־חַנָּ֣ה אִשְׁתּ֔וֹ וַיִּֽזְכְּרֶ֖הָ יְהוָֽה׃
כ וַיְהִי֙ לִתְקֻפ֣וֹת הַיָּמִ֔ים וַתַּ֥הַר חַנָּ֖ה
וַתֵּ֣לֶד בֵּ֑ן וַתִּקְרָ֤א אֶת־שְׁמוֹ֙ שְׁמוּאֵ֔ל
כִּ֥י מֵיְהוָ֖ה שְׁאִלְתִּֽיו׃
כא וַיַּ֛עַל הָאִ֥ישׁ אֶלְקָנָ֖ה וְכָל־בֵּית֑וֹ לִזְבֹּ֧חַ
לַֽיהוָ֛ה אֶת־זֶ֥בַח הַיָּמִ֖ים וְאֶת־נִדְרֽוֹ׃

מסגי אקניותי וארגיזותי
אורכית בצלו עד כען :
יז ואתיב עלי ואמר אזילי
לשלם ואלהא ישראל יתן
ית בעותיך דבעית מן
קדמוהי : יח ואמרת תשכח
אמתך רחמין בעינך ואזלת
אתתא לאורחא ואכלת
ואפין בישין לא הוו לה
עוד : יט ואקדימו בצפרא
וסגידו קדם יי ותבו ואתו
לביתהון לרמתא וידע
אלקנה ית חנה אתתיה ועל
דכרנה קדם יי : כ והוה
לזמן משלם יומיא ועדיאת
חנה וילידת בר וקרת ית
שמיה שמואל ארי אמרת
מן קדם יי שאלתיה :
כא וסליק גברא אלקנה
וכל אנש ביתיה לדבחא קדם יי ית דבח מועדיא ולשלמא ית נדריה :

חנה ותאמר לא אדני . וכל ביתו ג' וסי' ויעל האיש אלקנה . ויצא המלך וכל ביתו ברגליו . ויומת

תולדות אהרן דברתי עד הנה . עקידה שער פ' : לכי לשלום . ברכות לא : וידע אלקנה . ברכות לא :
ויזכרה ה' . ראש השנה יא : לתקופות הימים : ר"ה שם יבמות מב נדה לח :

רלבג

בת רשע והרצון בו שלא
כבת בליעל כי אשר הם
: אחת מהצדק או
אמרת מהרשע הם
שישנו יחד להסכמתם
הכיא ולזה הם אוהבים
זה ומתחברים יחד :
דברתי בסבת השכרות
סבת רוב צרכי להתפלל
סבת הכעס שמכעסת
רתי דברתי עד הנה
רצוני מפני ולהשקיט
לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה מהספור
בו כאמרם ז"ל דאגה בלב איש ישחנה ישיחנה לאחרים ובזה האופן
נח לה מרגוז ומעצבה : (יז) והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה
תהא נשמעת או אמר לה זה על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה
תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך להתפלל עליה : (יח) ותלך האשה
ותאכל . לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה נשמעת או לבטחונה ויעודו
שבה לזאת הסבה : (יט) והנה השכימו בבוקר והשתחוו לפני ה' ושבו
וזכר הש"י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות כי מה' שאלה
ואם אמר אומר שהיה ראוי אם כן שתקרא שמו שאול . אמרנו לו כי
דקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן
ה' בעניה ונקרא שם נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי גם כן
שמו מנחם : (כא) והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה
לזבוח לה' שלמי היום טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנה ההיא
שם מיוב לשלם שנאמר ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם
עלתה או כי איננה מחוייבת בזה כמו שקדם ולא רצתה להביא שם
עד גמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית ה' כל ימיו וזה
וישב שם עד עולם ולפי שכבר מצאנו עולם שהוא יובל אמרו ז"ל שכבר
חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמואל ברמתי
כי אם נ"ב שנה כי ימי הסגמל היו ב' שנים ולזה יהיה המאמר מכוונה
הנבואה והנה יראה שכן היה כי לא שפט עלי ישראל כי אם ארבעים
ארון עמד ארון ה' בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים
למלכות

פי' רבי' ישעיה

(יז) את שלתך . נעלמה האל"ף כמספר אותיות אבו"י : ופניה לא היו לה עוד. פי' פנים רעים . ומזה נכנס בלבה רוח שמחה שלא להתאונן עוד : (כ) שמואל כי מה' שאלתיו . אע"ס שהשמות נקראו על שם המאורע אי אפשר שלא יחסר מהם או יוסיף בהם עוד :

מצודת דוד

(טז) שיחי וכעסי . כי בעבור רוב ספור התלאות והכעס אשר פנינה מכעסת דברתי לפני ה' עד הנה היות רבים הם : (יז) יתן את שלתך . ימלא את בקשתך ובדרך תפלה אמר : (יח) תמצא . ר"ל הנה מצאתי חן בעיניך כי מה שבקשת עלי נזים יחשב לי למציאות חן והחזיקה לו טובה בדבריה : ותאכל . מעתה הלכה לדרכה ולא היה לה עוד הזעם שהיה לה מאז כי בטוחה בתפלת עלי :
(יט) ויזכרה ה' . עלתה זכרונה לפניו לטובה : לתקופות הימים . ר"ל לעת הקיף תשלום ימי ההריון מעת אשר הרתה חנה : ותלד בן . בתשלום ההיקף :
(כ) כי מה' שאלתיו . והוא לשון נופל על הלשון : (כא) ויעל . כשבא עת עליתו עלה לזבוח : את זבח הימים . מה שהיה רגיל לזבוח בכל שנה : ואת נדרו . מה שנדר
של

מצודת ציון

(לקמן יח) : לפני בת בליעל . כמו לבת בליעל ודוגמתו ואל תאמר לפני המלאך (קהלת ה) ומשפטו להמלאך : בליעל . בלי עול של מקום : שיחי . ענין ספור התלאות כמו ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב) : עד הנה . עד הזמן הזה : (יז) שלתך . כמו שאלתך באל"ף : (יח) ופניה . ענין זעם כמו לא אפיל פני בכם (ירמיה ג) : (יט) וידע . ענין המשכב כמו והמלך לא ידעה (מ"א א) : (כ) לתקופות . מל' הקפה וסבוב : שאלתיו . מלשון שאלה ובקשה :
יגמל

רדק

כי נדר קרבן לה' על בנו וכת"י ולאשלמא ית נדריה : (כב) עד יגמל . עד תשלם יניקתו והוא עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק ואעפ"י שהיו חייבין להביאו משום יראה כל זכורך אמרו רז"ל כי ראתה חנה בנער שהיה מעונג וחלוש וחששה שמא יחלה מפני הדרך : וישב שם עד עולם . כמו שנדרה עליו ונתתיו לה' ופי' עד עולם כל ימי חייו ורז"ל דרשו עד עולם עולם הלוים שהיו משרתים עד נ' שנה כמו שכתוב ומבן חמשי' שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא נ"ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו לה' כל ימי חייו ואמר וישב שם עד עולם והוא עולם של לוים שהם נ' שנה ומשבא לבית ה' עד יום מותו נ' שנה ושתי שנים שינק כמ"ש עד יגמל הנער ודרך הנער לינק כ"ד חדשים הרי נ"ב שנה : (כג) יקם ה' את דברו . הפסו' מוכיח כי מה שאמר עלי יתן ה' את שאלתך דרך נבואה אמר שיתן לה ה' את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהיה לה זרע אנשים ושיהיה לה' לפי' אמר יקם ה' את דברו פי' אשר דבר ע"י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שיחיה ויהיה לה' . ונדרש אך יקם ה' את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וז"ש יקם את ה' את דברו : (כד) בפרים שלשה . מהם לאכול ומהם לזבוח לה' וכן ואיפה את' קמח לאכול ולהקריב ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתית ולהסיך ממנו לסיכך א"ר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר"ל הפר שהקריבו לה' : והנער נער . כלומר עודנו נער קטן ורך ואעפ"י כן לא המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון שגמלתו כלו' שהשלימה לו יניקתו לסוף כ"ד חדשים שנולד מיד העלתהו עמה בית ה' וי"ת ורביא הוה יניק ואין ר"ל שהיה יונק עדיין שהרי אומר כאשר גמלתו שהשלמה יניקתו אלא יניק ר"ל נער קטן כי כן לשון ארמי קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז"ל יניק וחכים מר ינוקא ומר קשישא. וי"מ והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפסתן : (כה) ויביאו את הנער . אלקנה וחנה אחרי ששחטו את הפר לקרבן הביאו את הנער בית ה' אל עלי להיות יושב ולומר לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה והדרש אין צריך לכתוב כי נודע הוא והוא רחוק : בי אדוני ענין תחנה ובקשה כתרגומו בבעו רבוני מי נפשך שתתן עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל ה' : (כו) עמכה . כלומר לפניך ובמעמדך שהיית אתה שם בהתפללתי ובעבור הנער הזה התפללתי ונתן לי ה' את שאלתי כמו

רשי

(כב) עד יגמל . לסוף כ"ב חדשים (ס"א כ"ד) שכך זמן תינוק ... וישב שם עד עולם . עולמם של לוים חמשים שנה שנאמר ומבן חמש... ישוב מצבא העבודה (במדבר ח) וכך היו ימיו של שמואל חמשים ושתי... עלי ששפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה ... אותה שנה לעיבורו ש... נשתיירו ל"ט ושמוא... את ישראל משמת על... שהרי יום שמת עלי ג... וישב בשדה פלשתים ... (שמואל א ו) משם ב... יערים עד שהעלהו דו... שבע שנים בחברון ע... והמליכוהו כל ישראל... וכתיב ויהי מיום שב... בקרית יערים וירב... ויהיו עשרים שנה (שמ... לא מכן שבע שנים ש... בחברון נמצא משגל... עד שמת שאול שלש ע... ושבעה חדשים ושמ... לפני שאול ארבעה ח... (כג) אך יקם ה' את... את ששאלת ממנו זר... ועלי בירך ברוח הקו... ישראל יתן את שלתך... את דברו וזהו לפי... ומדרש אגדה רבי נח... רבי שמואל בר רב י... בכל יום ויום בת קו... ומפוצצת בעולם ואומ... צדיק א' לעמוד ושמ... וכל אשה שהיתה ... היתה קוראה שמו ש... שהיו רואים את מ... אומרים אין זה שמו... שנולד זה וראו ... אמרו דומה שזה הוא ו... יקם ה' את דברו ... שמואל הצדיק : (כד... אחת קמח . שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי איפה אחת קמח שלש סאי... ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר הא' כדתנן לחם הפנים כ"ד... מכ"ד סאין עשרון סולת לסאה חטין : ונבל יין . לנסך : והנער נער ... הוה יניק : (כה) ויביאו את הנער אל עלי . לראות שנתקיימה נבואתו . ... דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיטת קדשים כדאי... (כו) בי אדני . לתת עיניך עליו שיהא תלמידך . ולפי מדרש רבותינו שלא... מית:

שמואל א א

כב וְחַנָּ֖ה לֹ֣א עָלָ֑תָה כִּֽי־אָמְרָ֣ה לְאִישָׁ֗הּ עַ֣ד יִגָּמֵ֤ל הַנַּ֙עַר֙ וַהֲבִ֣אֹתִ֔יו וְנִרְאָה֙ אֶת־פְּנֵ֣י יְהוָ֔ה וְיָ֥שַׁב שָׁ֖ם עַד־עוֹלָֽם׃

כג וַיֹּ֣אמֶר לָ֡הּ אֶלְקָנָה֩ אִישָׁ֨הּ עֲשִׂ֧י הַטּ֣וֹב בְּעֵינַ֗יִךְ שְׁבִי֙ עַד־גָּמְלֵ֣ךְ אֹת֔וֹ אַ֛ךְ יָקֵ֥ם יְהוָ֖ה אֶת־דְּבָר֑וֹ וַתֵּ֤שֶׁב הָֽאִשָּׁה֙ וַתֵּ֣ינֶק אֶת־בְּנָ֔הּ עַד־גָמְלָ֖הּ אֹתֽוֹ׃

כד וַתַּעֲלֵ֨הוּ עִמָּ֜הּ כַּאֲשֶׁ֣ר גְּמָלַ֗תּוּ בְּפָרִ֤ים שְׁלֹשָׁה֙ וְאֵיפָ֨ה אַחַ֥ת קֶ֙מַח֙ וְנֵ֣בֶל יַ֔יִן וַתְּבִאֵ֥הוּ בֵית־יְהוָ֖ה שִׁל֑וֹ וְהַנַּ֖עַר נָֽעַר׃

כה וַֽיִּשְׁחֲט֖וּ אֶת־הַפָּ֑ר וַיָּבִ֥אוּ אֶת־הַנַּ֖עַר אֶל־עֵלִֽי׃

כו וַתֹּ֙אמֶר֙ בִּ֣י אֲדֹנִ֔י חֵ֥י נַפְשְׁךָ֖ אֲדֹנִ֑י אֲנִ֣י הָאִשָּׁ֗ה הַנִּצֶּ֤בֶת עִמְּכָה֙ בָּזֶ֔ה

כב וְחַנָה לָא סְלִיקַת אֲרֵי אֲמַרַת לְבַעְלָהּ עַד דְיִתְחֲסִיל רַבְיָא וְאַיְתֵינֵיהּ וְאִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ וְיִתֵּיב תַּמָן עַד עָלְמָא : כג וַאֲמַר לַהּ אֶלְקָנָה בַּעֲלַהּ עֲבִידִי כִּדְתַקִין בְּעֵינַיְכִי אוֹרִיכִי עַד דְתַחְסְלִין יָתֵיהּ בְּרַם יְקַיֵם יְיָ יַת פִּתְגָמוֹהִי וְאוֹרִיכַת אִתְּתָא וְאוֹנִיקַת יַת בְּרַהּ עַד דְחַסִילַת יָתֵיהּ : כד וְאַסְקְתֵיהּ עִמַהּ כַּד חַסַלְתֵּיהּ בְּתוֹרִין תְּלָתָא וּמְכִילְתָּא חֲדָא דְקִימְחָא וּגְרַב דַחֲמַר וְאַיְתִיתֵיהּ לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ לְשִׁלוֹ וְרַבְיָא הֲוָה יָנִיק : כה וּנְכִיסוּ יַת תּוֹרָא וְאַיְתִיאוּ יַת רַבְיָא לְוַת עֵלִי : כו וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִבּוֹנִי חַיֵי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי אֲנָא אִתְּתָא דְאִתְעַתַּדַת עִמָּךְ

ב' — ב' מ"ל וב' חס' . ה' — ב' . ל' — ג' ירמיהו כפטר' ודין — ל' . ל' — ל' — ו' — ל' ומ"ל

שאול ושלש בניו דד"ה : ונראה ה' בקריאה וסי' ונראה אל הכהן . ונראה שנית אל הכהן . עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את , וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך . גלה חציר ונראה דשא . ונמסר גם בסדר תזריע : ותביאהו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה . ויקם אישה

תולדות אהרן וחנה לא עלתה . חגיגה ו : וישב שם עד עולם . (זם ז בכורים עד תענית טז) : בית ה' שלה . זבחים קיח (מגלה טב) : וישחטו את הפר . ברכות לא : הנצבת עמכה . ברכות לא :

רלבג

למלכות דוד לפי מה שנזכר בזה הספר ולזה לא יהיה מראשית ימי ... מלכות דוד כי אם כ"ג שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשת... מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל ואעפ"... שבזמן הראשון שהזקם היתה לפניו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמ... מן נ"ב שנה זמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ו... ושבתי ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה ... הספק בהגיענו שם בג"ה : (כג) אמר אלקנה אך יקם ה' את דברו ... תפלה ר"ל שיהיה הבן בזה האופן שיתקיים בו מה שנדרה חנה : (כ... שלשה . אחשוב שהביאום שם לזבוח שלמים מרוב השמחה והקמח ... והיין לנסכים והביאה הנער בית ה' שילה לקיים נדרה . והנה היה הס... ימים מאד והנה עם זה לא נמנע' מלהביאו שם לקיים את נדרה : (... אמר ששחטו את הפר והביאו את הנער לפני עלי כי בעבור הבאתו היתה רוב השמחה ודמה שאמר לעלי שהוא ישאר שם והיה עלי מגדל זה ... כל

פי' רבי' ישעיה

(כד) ואיפה אחת קמח . פי' ג' פרים צריכין ט' עשרונים הרי איפה חסר עשרון . וקמח הוא סלת כמו שלש סאין קמח סולת : ונבל יין . לנסכים :

מצודת ציון

(כב) יגמל . ענין גמר ההנקה וכן ביום הגמל (בראשית כא) : (כד) ואיפה . שם מדה בת שלש סאין : ונבל . כלי והוא כלי היין : (כו) בי . ענין

מצודת דוד

כל השנה והוא בביתו הביאם לזבוח בעת עלותו : (כב) לא עלתה . בהש... עד יגמל הנער . ר"ל לא אזוז מביתי עד יגמל הנער ואחרי הגמלו ... אותו אל בית ה' ונראה את פני ה' להשתחוות לפניו ולהודות לו על הנער היולד : וישב שם . הנער ישב שם עד עולם ר"ל כל ימי עלי בכדי לשמש אותו : ... בעיניך . ר"ל כפי חפצך עשי ושבי עד גמלך אותו : אך יקם ה' את דברו . ר"ל מה שאמרת פה שתשב עד גמלך הנה הדבר הזה מסור בידך לעשות בעל... תרצה אך אשר דברת על הנער שהוא ישב בבית ה' עד עולם הנה דבר זה אין בידך להדירו אך ה' יקים את הדבר אשר דברת על הנער והוא יתן בלבו לב... עד עולם (ומלת דברו מוסב על הנער ר"ל דבר הנאמר בו ועליו) : ותשב האשה . בביתה ולא עלתה : (כד) בפרים שלשה . עם שלשה פרים לזבוח לה' והקמ... והיין לנסכים : ותביאהו . את הנער : והנער נער . רצה לומר הנער היה עודנו נער קטן ורך ועל כל זה לא נמנעה מלהביאו כאשר גמלתו : (כה) וישחטו וכו' . שחטו הפר הראשון הביאו את הנער אל עלי להראותו שנתקבלה תפלתו : (כו) בי אדני . בקשה מעלי והשביעתו בחיי נפשו לשום עינו על הנער : הנצבת .

רשי

(כז) אל הנער הזה התפללתי. אל תאמר זה ימות ויתן לך אחר: גם אנכי השאלתיהו לה'. כאדם המשאיל כלי לרבו או משאילו בנו לשמשו: שאול. אנפרוזטי"ך בלעז כלומר אין אתה רשאי לעכבו הקב"ה נעשה עליו כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לי: וישתחו שם. שמואל וי"א אלקנה:
רחב פי על אויבי. על
(ב) ואין צור כאלהינו.
צור כאלהינו הצר צורה
כתוך

רדק

כמו שבשרתני אתה וה"א עמכה הה"א אשר שלחתי בשמכה מפרים והיו לאות על ידכה והדומים לה כי הנה פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו דרש מכאן לד' אמות של תפלה: (כז) אל הנער. בעבור הנער: (כח) השאלתיהו. החזרתי לו השאלה שהוא נתן לו וי"ת מסרתיה דיהא משמש קדם ה': אשר היה. כמו אשר יהיה ורבים כמוהו: הוא שאול. כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון לה' ויש בו דרש באותה שעה נצנצה בה רוח הקדש ואמרה כל זמן ששמואל קיים שאול קיים ז"ש שאול לה': וישתחו אלקנה. כנוטל רשות לצאת מבית ה' או פירושו וישתחו וישתחו אעפ"י שלא היה אלא בן שתי שנים למדוהו להשתחות לה': (א) ותתפלל חנה ותאמר. התפללה לפני ה' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה לה' שיחיה ויהיה לה' ות"י וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביאה על יש' וגו' וכת"י שירה זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כה' אמר על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסיק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת ובפ' קשת גבורים חתים אמר על מלכות אנטיוכוס אתנביאת ואמרת ובפ' שבעים בלחם על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק ה' ממית ומחיה עד ה' יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בג"ע ועל פורענות הרשעים בגיהנם ובפ' ה' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיחנו. ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל ענוי ארץ

להתפלל אל־יהוה: כז אל־הנער הזה התפללתי ויתן יהוה לי את־שאלתי אשר שאלתי מעמו: כח וגם אנכי השאלתיהו ליהוה כל־הימים אשר היה הוא שאול ליהוה וישתחו שם ליהוה:

ב א ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי ביהוה רמה קרני ביהוה רחב פי על־אויבי כי שמחתי בישועתך:
ב אין־קדוש כיהוה כי־אין בלתך ואין

ה' | ל' ונס"א נמסר ל' וסי' | ל' וחד והוא שאול וכל סוס בר כס דכו' | ד' | ג' בטע' | י"א מ"ל | ד'. ל'

הכא לצלאה קדם יי: כז על רביא הדין צליתי ויהב יי לי ית בעותי דבעית מן קדמוהי: כח ואף אנא מסרתיה דיהי משמש קדם יי כל יומיא דהוא קים הוא משמש קדם יי וסגיד תמן קדם יי: א וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למהוי נביא על ישראל ביומוהי יתפרקון מידא דפלשתאי ועל ידוהי יתעבדן להון נסין וגבורן בכן תקיף לבי בחולקא דיהב לי יי ואף הימן בר יואל בר ברי שמואל עתיד דיקום הוא וארבעת עשר בנוהי למהוי אמרין בשירה על ידי נבלין וכנורין עם אחיהון ליואי לשבחא בבית מקדשא בכן רמת קרני במתנתא דמני לי יי ואף על פורענות גסא דעתיד למהוי בפלשתאי דעתידין דייתון ית ארונא דיי בעגלתא חדתא ועמיה קורבן אשמא בכן תימר כנשתא דישראל אפתח פומי למללא רברבן על בעלי דבבי ארי חדיתי בפורקנך: ב על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת עתיד דיקום הוא וכל חילותיה על ירושלם ונס סגי יתעביד ביה תמן יפלון פגרי משריתיה בכן יודון כל עממיא אומיא ולישניא ויימרון לית

רלבג

...א יכנס לעבורה כי אם ...י' שנה ומעלה ולזה אמר ... בבקשה שישמע דבריה ... נשבעה בחיי נפש הכהן ... שהוא האשה הנצבת עמו ... הוא להתפלל אל ה' ... אל הנער שהיתה בעבורו ... כי בה נתן השם שאלתי ... שאלתי ממנו גם אנכי ... לה' לעבדו כל ימיו ... כמשאיל דבר מה להשתמש (כח) והנה השתחוה עלי ... ם לתת לו תודה כששמע ... לה השם שאלתה כמ"ש ... ה או אולי השתחוה הנער ... כי למדוהו זה לחנכו ... ת הש"י וידמה שאחר ... ם שהביאו שחטו בימים ... רים תהרגל או הביאום ... ה' לנדבה עם הנער: ... והנה התפללה חנה לש"י ... בר הנה שבח והודאה ... על כל אשר גמלה רב ... וידמה שזאת התפלה היתה ... דרך הנבואה ואם נתערב ... קצת ממה שהורגש לה ... וזה ענין התפלה לפי מה ... טוב: עלץ לבי בה'. אמרה ... בעד כנסת ישראל בשיבה שמואל בנה לעבוד את ה' לבדו ולהסיר הבעלים ... תרות שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו שמחה: רמה קרני בה'. ... את אויבי אחר כן כי ככר נפלו לו או הפלשתים בידו: רחב פי על אויבי. ... ם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שנזכר אחר זה והיתה סבת ... שמחתי בישועתך. שהראית במלחמה הראשונה שהיתה לשמואל עם פלשתים ... ות בה ידך החזקה אשר חזקה והוסיפה אמונתי בך: (ב) הנה השנעיין ... שים שברא הש"י והם המלאכים שהם נבדלים ונקיים מחומר לא ימלא ... מי שהוא קדוש ונבדל כמו הש"י וזה שכל אחד מהם לו יחס מה אל ... ל שהוא מניע אותו והוא משים אותו חי ביחס ההוא המיוחד כמו שבארנו ... פי מספר מלחמות ה' אמנם הש"י אין לו יחס לאחד מהם כי אין בלתו ... יאותו ואין לו שום יחס עם חומר ואין בורא ויוצר כאלהינו כי אף על פי ... ש"י סדר שיתהוו קצת היצירות באמצעות פועלים מה הנה הם לא ישנו את ... ידם ולא יתחדש מהם רק מה שסדר הש"י שיתחדש מהם על המנהג הטבעי ואולם

רדק

ושפלים כי הקב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה: עלץ לבי בה'. לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי להרים ראש לפני צרתי עתה רמה: רמה קרני בה'. התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמ"ש בהם עמים ינגח והוא באדם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמ"ש ועתה ירום ראשי על אויבי וכל זה בה' שהיה בעזרי: רחב פי. מלעיל מפני שהוא מלה זעירא: על אויבי. על פנינה ועל המכעיסי' אותה בהיותה עקרה: בישועתך. שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן: (ב) אין קדוש כה'. שהתפללתי בבית מקדשו ונשמעה תפלתי: כי אין בלתך. ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל

וילך אחריה. ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה. מצעית' מ"ל: אויבי י"א מלאים בקריאה וסימ' רחב פי על אויבי. ואנקמה מאויבי. בשוב אויבי אחור. ארדוף אויבי ואשיגם. אל יעלצו אויבי לי. הצילני מיד אויבי. אויבי יאמרו רע לי. כי אמרו אויבי לי. אז ישבו אויבי אחור.

תולדות אהרן אל הנער הזה. ברכות לא: ותתפלל חנה. מגלה ד: רמה קרני. מגלה יד הוריות יב כריתות ו: אין קדוש. ברכות י מגלה יד זוהר תזריע:

פי' רבי' ישעיה

(כח) כל הימים אשר היה. פי' כל הימים אשר יהיה חי וכן ת"י כל יומין דהוא קיים ובא העתיד בלשון עבר: וישתחו שם אלקנה:

ביאור הגר"א

(א) ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה'. זה אברהם כמו שאנו אומרים אברהם ... : רמה קרני. זה יצחק כמ"ש והנה נאחז בסבך בקרניו: רחב פי. זה יעקב: ... אויבי. הם עשו ולבן: שמחתי בישועתך. זה יוסף שהושיע הקב"ה אותו כמ"ש עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו ולא אמרת שר המשקים ששכח את יוסף: (ב) אין קדוש כה'. בשעת יציאת מצרים שאז נתקדש שמו בגוים כמ"ש בזוהר פ' יתרו: כי אין בלתך. בשעת מתן תורה שקרע הקב"ה את השמים ושמי השמים אשר

מצודת דוד

... עמדתי פה בהיותך גם אתה יושב פה כמ"ש למעלה ועלי הכהן יושב וגו': (כז) אל הנער הזה התפללתי. ר"ל התפלה שהתפללתי אז היתה לשאלך בן והנה אשר ילדתי: (כח) וגם וכו'. ר"ל גם בעת התפלה נדרתי אז להשאילו לה' ... ובודד תמיד בעבודתו: אשר היה. כמו אשר יהיה ר"ל כל זמן אשר יהיה בזה העולם הוא שאול לה': וישתחו שמואל. השתחוה להודות לה' אשר שם חלקו מעובדי ה': (א) ותתפלל חנה. עלם התפלה היא בסוף אמריה ובתחלה סדרה שבחו של מקום ולזה נאמר ותאמר: עלץ לבי בה'. בתשועת ה' שמח לבי: רמה קרני. לנגח בו ... בי ועל פנינה ובניה אמרה והוא ענין מליצה לומר שמעתה לא יוכלו לנער אותה כמאז: רחב פי. כי עד הנה הייתי כשה נאלמה לא תפתח פיה ועתה רחב פי על ... בי להשיב אמרים: כי שמחתי בישועתך. שמחתי היא על אשר בא התשועה ממך ויש די בזה להשיב אמרים: (ב) כי אין בלתך. ר"ל אין בורא

מצודת ציון

ב (א) עלץ. ענין שמחה כמו בעלוז לדיקים (משלי כח): רמה. גבהה: (ב) בלתך. זולתך: צור. ענין חוזק והוא מל' צור וסלע ענין בקשה: (כח) השאלתיהו. מל' שאלה:

צ֣וּר כֵּאלֹהֵ֔ינוּ׃ ג אַל־תַּרְבּ֤וּ תְדַבְּרוּ֙
ג' גְּבֹהָ֣ה גְבֹהָ֔ה יֵצֵ֥א עָתָ֖ק מִפִּיכֶ֑ם כִּ֣י אֵ֤ל
ולו קרי ט"ו כתיב א' דֵּע֙וֹת יְהוָ֔ה וְלֹ֥א נִתְכְּנ֖וּ עֲלִלֽוֹת׃
וקרי' וי"ו ד קֶ֥שֶׁת גִּבֹּרִ֖ים חַתִּ֑ים וְנִכְשָׁלִ֖ים אָ֥זְרוּ
ו' דגשים חָֽיִל׃ ה שְׂבֵעִ֤ים בַּלֶּ֙חֶם֙ נִשְׂכָּ֔רוּ וּרְעֵבִ֖ים
חָדֵ֑לּוּ עַד־עֲקָרָה֙ יָלְדָ֣ה שִׁבְעָ֔ה וְרַבַּ֥ת

דְקַדִּישׁ אֱלָהָא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָּךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית תַּקִּיף אֱלָהָא אֱלָהָנָא: ג עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת אַתּוּן כַּסְדָּאֵי וְכָל עַמְמַיָּא דַעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּיִשְׂרָאֵל לָא תִסְגּוּן לְמַלָּלָא רַבְרְבָן לָא יִפְּקוּן גִּידוּפִין מִפּוּמְכוֹן אֲרֵי אֱלָהָא יָדַע כּוֹלָא וְעַל כָּל עוֹבָדוֹהִי מְתִיחַ דִּינֵיהּ אַף לְכוֹן עָתִיד לְשַׁלָּמָא פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיכוֹן: ד עַל מַלְכוּת מַקְדּוֹן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת קַשְׁתַּת דְּגִבָּרֵי מַקְדּוֹנָאֵי יִתַּבְּרוּן וּדְבֵית חַשְׁמוֹנָאֵי דַּהֲווֹ חַלָּשִׁין יִתְעַבְדָן לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן: ה עַל בְּנוֹהִי דְהָמָן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמַרַת דַּהֲווֹ שָׂבְעִין בְּלַחְמָא וְגָאַן בְּעוּתְרָא וְסַגִּיאִין בְּמָמוֹנָא אִתְמַסְכְּנוּ תָּבוּ לְאִתַּגָּרָא בִּלְחֵם וּמְזוֹן פּוּמְהוֹן מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר דַּהֲווֹ חֲשִׁיכִין וּמִסְכְּנִין עֲתָרוּ וְאִיתְנְשִׁיאוּ יַת מִסְכְּנוּתְהוֹן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי

תולדות אהרן כי אל דעות . ברכות לג. סוטה יא סנהדרין לב : נשכרו . מגלה טו : עד עקרה . זוהר ויקרא :

רשי

בתוך צורה : (ג) אל תרבו תדברו . כל גסי הרוח אשר ... מגלחת ובשביל פנינה שהיתה מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ... דרשו כתרגומו שתרגם יונתן : עתק . דבר חזק . ד"א ל' סרה כמו ... משם הסרה ולא דבר סרה מפיכם : כי אל דעות ה' . יודע מה שבלב ... ולו נתכנו עלילות . כל ... האדם נכונין לפניו : ... ל' מנין כמו ותוכן לבנים (שמות ה) : (ד) קשת ... חתים וגו' . כך אומו ... הקב"ה מתיש את ה... ומחזק את החלשים מש... הרעבים ומרעיב את הש... (ה) שבעים בלחם . ולא ... להיות נשכרים לשום ... מרעיבם ונשכרו בלחם ... ורעבים שהיו טורפים ... על מזונות : חדלו . מ... עד עקרה ילדה שבע... בנים וגו' . ובעוד ש... יולדת שבעה בנים ר... אמללה וקוברת בניה ... ילדה שבעה שנאמר כי ... את חנה ותהר ותלד ... בנים ושתי בנות (שמות ... וכשהיה יולדת אחד ... קוברת שנים ועשרה בנ... לה

רדק

ועל כן עלי לומר אין קדוש כה' : ואין צור כאלהינו . אין חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת : אל תרבו . אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה : יצא . אל יצא ואל יזכר עומד במקום שנים : עתק . דבר חזק : כי אל דעות ה' . הכל יודע הוא ואין נסתר ממנו ואמרה דעות לשון רבים כלומ' כל דעות בני אדם ידעה כאחת בלא רבוי ובלא שינוי אבלו כמו שאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם : ולא נתכנו עלילות . כתיב באל"ף וקרי בוי"ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ האל ופי' הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה וכן אדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ופירוש עלילות מעשים : (ד) קשת גבורים חתים . טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי' חתים הם וקשתם וכמוהו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו והדומים להם שהכתבנו בספר מכלל : אזרו חיל . החיל והכח הוא אזורם : (ה) שבעים בלחם נשכרו . אותם שהם שבעים מתחילה שבו להיות נשכרים בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא עד כך . והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה עתה אומלל' כצרתה כלומר שמתו בניה . ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא כך משפט כי כן דרך הכתוב כשירצה לומר רבים . יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבעה ז' ככבים משרתים שבע ימי השבוע ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתוב כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות : ורבת בנים . זה אמרה על פנינה אמרו

רלבג

ואולם הש"י עושה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע ... אמרה זה לפי מה שאחשוב בעבור המופת שעשה הש"י לה שהיתה עקרה ... ובעבור שאר המופתים הדומים לזה שעשה הש"י : (ג) אל תרבו תדברו . בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים והיותה מתגדלת ... מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קלת לקלת אל ... לדבר גבוהה גבוהה ודבר חזק בעבור מה שתראו שהגיע לכם מטוב או ... להגיע מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או מולשת שכנגדו ... רוע הצלחתם כי השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים לאי ... יחשב לעשותם כי לא אדם דרכו כמו שזכרה אחר זה . ולמה שהוא קר ... ולו נתכנו הנה הרצון בזה כי הש"י לו לבדו נתכנו העלילות כי הוא לב ... על כל אשר יחפוץ : (ד) הגבורים הם חתים כשירצה הש"י עם היות קשתם וכחם . והאנשים הנכשלים אזרו חיל עם עזר הש"י כמו שהתבאר מענין ה ... להלחם על ירושלם עם שאר המופתים הדומים לו : (ה) האנשים ה ... כשהם עשירים שבו כשירצה הש"י להיות עניים עד שיהיו משתכרים בפ ... שהוא השכר המיוחד להם בתכלית הדלות . והאנשים הדלים והם הרעבים ... כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש"י עד שהעקרה כשרצה השם ... שבעה ר"ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה כי ראתה שי ... עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד ... בנים

פי' רבי' ישעיה

(ג) אל תרבו שתדברו גבוהה ולא עתק מפיכם לחרף אותי על שהייתי עקרה : כי אל דעות ה' . ולו נתכנו עלילות . והוא הכין ליתן לעקרות בנים ולהמית בני היולדות : עתק . הוא דיבור קשה כמו הדוברות על צדיק עתק : נתכנו . כמו מי תכן את רוח ה' : עלילות . מעשים : (ד) קשת גבורים חתים . פי' מקרא מסורס הוא גבורי קשת חתים ועל שנסתרס כתב גבורים : (ה) שבעים בלחם נשכרו . לאחרים בלחם : ורעבים חדלו . מרעבונם . וכך הם דרכי הבורא משנה העתים עד שהעקרה יולדת הרבה ורבת בנים אמללה . וזה חדלו מודגש בלא צורך . וחבירו בותשר דבורה . ושבעה הוא רבוי חשבון כמו תן חלק לשבעה וכמו כי שבע יפול צדיק וקם . ולא על עצמה דברה אלא על כל העקרות שמוליד הבורא :

ביאור הגר"א

ואמר ראו שאין בלעדי : ואין צור כאלהינו . הוא בנין המשכן כמ"ש ואלהי צור מחסי זה המשכן שהגין על ישראל : (ג) אל תרבו תדברו גבהה גבהה . נגד עשו שעשה ד' רעות לישראל א' כשבאו לרפידים מיד ויבא עמלק : ב' אחר המרגלים וירד העמלקי ויכום . ג' בשעת חורבן בית המקדש . ד' בשעת גוג ומגוג . אל תרבו נגד רפידים שכרת המלות וזרק כלפי מעלה וחירף וזהו אל תרבו להרשיע . תדברו . הוא נגד ויעפילו שאז נתגברו על שונאיהן של ישראל . גבהה . הוא נגד החורבן שאז היתה ידם גבוה על שונאיהן של ישראל . גבהה שנית . נגד גוג ומגוג . יצא עתק מפיכם . הוא נגד וישמע הכנעני מלך ערד כמ"ש שהלכו בבגדי כנעני ומדברים דבריהם בלשון עמלק וזהו יצא עתק מפיכם דברים שנעתקו מהם ואין ראוי להם לפי מלבושיהם : כי אל דעות ה' . נגד נחלי ארנון : ולא נתכנו עלילות . בא' וקרי בוי"ו וקאי על בלעם שלא נתכנו העלילות שרצה לקלל את ישראל נתכנו עלילות . שבע"כ ברכם : (ד) קשת גבורים חתים . קאי אסיחון ועוג הגבורים שבכולם : ונכשלים אזרו חיל . קאי על מלחמת מדין אף שנכשלו אז בי"ב אלף מישראל והרגו אותם : (ה) שבעים בלחם נשכרו . הם הגבעונים לישראל להיות חוטבי עצים ושואבי מים : ורעבים . הם ישראל שהיו רעבים כמ"ש ויענך וירעבך כיון שבאו לא"י : חדלו . שמלאו בתים מלאים כל עד עקרה ילדה שבעה . פי' ישראל שהיו עדיין עקרה וילדה שבעה שכבשו אומות : ורבת בנים אמללה . האומות שלא היה שר בעולם שלא היה לו בא"י

מצודת ציון

ובלע : (ג) עתק . דברי חוק כמו ידברו עתק (תהלים לא) : נתכנו . ענין מנין כמו ותוכן לבנים (שמות ה) : עלילות . מעשים כמו אשר עולל לי (איכה א) : (ד) חתים . ענין שבירה כמו ולדקתי לא תחת (ישעיה נא) : ונכשלים . מלשון מכשול והוא ענין רפוי הכח : אזרו חיל . חגרו כח וכן שמאזרני חיל (תהלים יח) : (ה) חדלו . מנעו : אמללה . ענין כריתה כמו אומלל אני (שם ו) : מוריד

מצודת דוד

בורא בלתך ומי מהנבראים אשר ידמה קדושתו לקדושת הבורא : (ג) אל תרבו ... אמרה נגד פנינה ובניה אל תרבו לדבר דבר גבוהה ר"ל גאוה וגסות וכפלה ... להורות על גאוה גדולה והתמדתה : יצא עתק . אל שאמרה משמשת במקום ... כאלו אמרה אל יצא עתק מפיכם : כי אל דעות ה' . ה' הוא אל היוד ... ולפניו נמנים מעשה הבריות : (ד) קשת . ר"ל ועל שהוא יודע הכל לזה משלם ... כמעשהו ופתאום יושברו קשת וחוזק הגבורים והנכשלים אזרו חיל : (ה) שבעים . אנשים שהיו שבעים נעשו רעבים עד שישכרו עצמם לעבודה בעבור הל... ורעבים . ואשר היו משכירים עצמם בעבור הרעבון חדלו מלהשכיר עצמן כי מלאו די מחסורם : עד עקרה ילדה שבעה . ר"ל כ"כ רבה השגחתו עד אשר מי עקרה

רש"י

זר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שמואל א א) שלפנינה כשילדה יבעה קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וילדה ולד שמיני נשטחה רגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי ר' נחמיה ר' ומר בני בנים הרי הן כבנים ויש אומרים שבעה בגימטרי' כמנין שמואל:

דו כתיב חסידיו קרי בין רבים וכן ויחתו ריבו בין יחיד בין רבים: עליו

רד"ק

אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתים שנים. ונדרש עד עקרה ילדה שבעה שמואל בגימטריא כמספר שבעה ויתכן לומר כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה ג"כ על כנסת ישראל ולכך התחיל בה בלשון ותתפלל כי לשון התפלה יפול ברוב על הענינים העתידים ובתעט על מה שעבר ואמרה זה ברוח נבואה ולכך הושמה במכתב בין הנביאים כי היא נבואה כולה עתידה על צרות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב הנבונים ודעתינו בזה הפסוק והשירה כול' כי אמרה חנה כל עניני העולם ודרכי בני אדם תלויים ביד הבורא ית' וברצונו והוא מנהיגם בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפילו אם יראה לבני אדם שיעשה להם דבר שאינו על רצונם והפכם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה חפצם ורצה כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו שאמרה בסוף כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת ע"ג הנמשלים לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתגאה בהם ושמחה ומתאדרת עליהם בכל עת שתתגבר האשה הרבה בבנים להצר ולהרע לעקרה שהיא כנסת ישראל הנמשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שנראה ביוזעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפילו שהיו לה מעט בנים לואת העקרה עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בנים בעת שישובו אל ה' בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם וצרתם ואז אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי' נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהגליח ומה שילדה יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת משיחנו וענין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ומיתת הנועדים עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל ינצלו הטובים שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל הענין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך ותבין מעצמך: (ו) ה' ממית ומחיה. אם האדם אמר בתחלה ממית ואמר כך מחיה

שמואל א ב

ו יְהוָה מֵמִית
בָּנִים אֻמְלָלָה:
וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:
ז יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־
מְרוֹמֵם: ח מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת
יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים
וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי
אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: ט רַגְלֵי
חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ

חסידיו קרי

תרגום

בְּנֵי חוֹרִין בֵּן יְרוּשְׁלֵם דַהֲוַת כְּאִתְּתָא עֲקָרָא עֲתִידָא דְתִתְמְלֵי מֵעַם גָלְוָתְהָא וְרוֹמֵי דִמְלִיָא סַגִי עַמְמַיָא יְסוּפוּן מַשִׁרְיָתְהָא תִּצְדֵי וְתִיתְחֲרוּב: ו כָּל אִלֵין גְבוּרְתָא דַיְיָ דְהוּא שַׁלִיט בְּעָלְמָא מֵמִית וַאֲמַר לְאַחָאָה וּמָחִית לִשְׁאוֹל וְאַף עֲתִיד לְאַסָקָא בְּחַיֵי עָלְמָא: ז יְיָ מְמַסְכֵּין וּמְעַתִּיר מַשְׁפִּיל אַף מָרִים: ח מֵקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מִקִלְקַלְתָּא מָרִים חֲשִׁיכָא לְאוֹתָבוּתְהוֹן עִם צַדִיקַיָא רַבְרְבֵי עָלְמָא וְכוּרְסֵי יְקָרָא מַחְסִין לְהוֹן אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְרַע אַתְקִין גֵהִנֹם לְרַשִׁיעַיָא עָבְרֵי עַל מֵימְרֵיהּ וְצַדִיקַיָא עָבְדֵי רְעוּתֵיהּ שַׁכְלֵל לְהוֹן תֵּבֵל: ט וְגוּוִית עַבְדוֹהִי צַדִיקַיָא יְטַר מִגֵהִנֹם וְרַשִׁיעַיָא

ל' | ג' ב' מ"ל וא' חס' | ב' | ל' חס'

מהוללי בי נשבעו. פרץ האלהים: ינחלם ג' חס' בליש' נחילה בקריאה וסי' וכסא כבוד ינחלם. כי הוא ינחלנה את ישראל: מאחזתו ינחל את בניו: וישת ו' בקריאה וסימ' וישת לו עדרים לבדו ולא שתם. וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל. וישת

תולדות אהרן ה' ממית ומחיה. ר"ה יז סנהדרין לב קח קט זוהר בלק (סנהדרין כט): מאשפות ירים. יומא פו זוהר ויקרא: מצוקי ארץ. יומא לח: וישת עליהם תבל. סנהדרין כו: רגלי חסידיו. יומא לח זוהר וירא (פסה טו קדושין סא סנהדרין כו שבועות לג):

רלב"ג

נה אמרה שהעה על רו הבע ויפול לדיק וקם מבות בלבו ומי שהיה יס יקרה לה כשרלה אומללה ונכרתה מרוב כדן בניה ואסשר שמתו י פנינה ועליה אמרה ה' ממית ומחיה. אחר זה כאן נתנבאה ית המתים בביאור נויינו בתכלית הפלא. וריד שאול ויעל לנפול מלות שונות כי הרצון כר כמו כי ארד אל לה ונקרא הקבר שאול בטן הארץ והוא נקרא היותר שפל שאול כמו בביאורנו לספר איוב: וריש. הש"י הוא מוריש מעשיר האדם כשירצה אותו ואמ"כ מרומם שירצה ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו אג מאד על שפלותו השפל ועל עניו העני: (ח) כי הש"י מקים מעפר כאביון מן האשפה רצה לומר מי שהיה אביון כל כך עד שהיה מנקה המקומות

פי' רבי' ישעיה

מוריש ומעשיר. אין מוריש מלשון רש שאילו כן היה לו לומר מריש כמ"ש א מוריש האדם מירושתו כמו טרם תגרש: (ח) מצוקי ארץ. פי' יסודות נחיה שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן והחלימני והחייני והדומים לו שפי' העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול יתני מירדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי טעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לצרות ולרווחות וכן אני אמית ואחיה או יהיה ממית אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעי' בנפשותם או אמר פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא: (ז) אף רבוי לפי שעלייה יותר כח וגבורה מהירידה: (ח) מאשפות. לשון יחידות בשקל אמות הראוי בתשלומו אחיות וקבוצו חבקו אשפתות בתמורת הנח בדגש: רץ. עמודי ארץ וכן ויציקים לפני ה' ויעמידום ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן או' וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת עולם ר"ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי האדם לו הם ובכחו עומד הכל וסדר הייסוד בארץ להעמיד היצורים עליה וזהו שאמר וישת כל כי מקומות הייסוד יקראו תבל: (ט) חסידו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן מריבו עלו והענין אחד כי יו"ד הרבוי תפול לפעמים: ישמור. שלא יגנפו

ביאור הגר"א

ה קרי להו רבת בנים: (ו) ה' ממית ומחיה. כמ"ש נפלתי קמתי אף מיתת משה קמתי בגדולת יהושע וזה ה' ממית כלומר מיתת משה ומחיה יהושע: מוריד שאול. וימכרם ביד יבין מלך חצור: ויעל. שהעמיד פים שהושיעו אותם: (ז) ה' מוריש. זו מדין דכתיב וידל ישראל מאוד: יר. זה גדעון דכתיב ויהי משקל הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב השהרונים: משפיל. אח"כ ע"י בני עמון: אף מרומם. ע"י יפתח: (ח) מקים מעפר דל. ע"י שמשון מפלשתים שהוא נקרא עפר ע"ש יהי דן נחש עלי דרך: מאשפות. בימי שמואל כשנפל הארון ביד פלשתים: ירים אביון. ע"י שמואל: להושיב עם נדיבים. שאול ודוד שנעשו מלכים על ישראל: וכסא כבוד. ירושלים: ינחלם. למלכי בית דוד: כי לה' מצוקי ארץ. הם הנשיאים שבא"י: וישת עליהם תבל. אלו ראשי גליות שבבבל כמ"ש לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו: (ט) רגלי חסידיו ישמר. זה גלות בבל שגלו החרש והמסגר כמ"ש והדולים

מצודת דוד

ה שבעה בנים ומי שהיתה בת רבת בנים נכרתה באבדן כל בניה: ה' ית ומחיה. ר"ל לא במקרה בא כ"א יד ה' עשתה זאת הוא ממית בני ים והוא מחיה בני העקרה ולא תשכל מלידה ומבטן ומהריון: מוריד שאול. ויד את בת רבת הבנים אל השאול ר"ל בשפל המצב ועומק הצרה ואת העקרה עומק שפל מצבה: (ז) ה' מוריש. את השבעים עד אשר בלחם נשכרו: את הרעבים עד אשר חדלו: משפיל. בזה משפיל גאות השבעים ואף מרומם עליהם את הרעבים ולא די במה שחדלו מלהשכיר עצמם כי אף ישכרו את השבעים ד עליהם: (ח) מקים מעפר דל. מי שהיה דל ונבזה שחה עד לעפר ה' מקימו מן העפר: מאשפות וכו'. כפל הדבר במ"ש: להושיב. מרימו מן האשפות ומגביהו ת עם נדיבים להיות דומה להם: ינחילם. ר"ל יכובדו בעיני הבריות כאלו היו מלומדים בכבוד ובאה להם מנחלת אבותם: כי לה'. וזה בעבור שיסודות ארץ המה לה' ועל היסודות ההם עשה הוא את העולם לזה בידו לעשות בעולמו כרצונו: (ט) רגלי חסידיו ישמור. ר"ל אולם הכל

מצודת ציון

(ו) מוריד. מל' ירידה: (ז) מוריש. ענין עניות כמו ולרש אין כל (ש"ב י.): (ח) מאשפות. הוא מקום השלכת הזבל: ירים. ירומם: אביון. השתאב לכל דבר כי אין לו מאומה: נדיבים. שרים וחשובים: מצוקי ארץ. מצבי ארץ ודוגמתו ויציקו את הארון (ש"ב טו) ור"ל היסודות והעמודים שהם מצבי הארץ ומעמידים אותה: וישת. וישם: תבל. מקום המיושב נקרא תבל: (ט) ידמו. יכרתו כמו

רדק

ונגפו: ידמו. ישתקו מרגשם ורשעתם או פי' יכרתו וכן אל תדמו בעונה ופי' בחשך כאדם שהולך בחשך שיפול: כי לא בכח יגבר איש. לא יהיה מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון האל להושיעם בחשך והיא הצרה שתבא אליהם לא תועילם גבורתם ועשרם: (י) ה' יחתו מריביו. מריבי הצדיקים הם מריביו: עליו בשמים ירעם. עליו על כל אחד ממריביו ובי"ת בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים ה' וכן בי"ת בקדשים. לא יאכל והנותר בבשר ובלחם והדומים להם ויש לפרשו כמשמעו כלומר יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלומר בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים שאמר וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם: ידין אפסי ארץ. על דרך כי הוא לקצות הארץ יביט אם יסתר איש במסתרים: ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו. הנה דבר כי המלך הוא המשיח ואמרה חנה זה על דרך נבואה או דרך קבלה כי היתה קבלה אצלה כי עתיד להיות מלך בישראל וחתמה השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה תפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עז למלך ישראל שיושעו ישראל על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה רמזה בזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישראל והוא ימשחנו: (יא) על ביתו כמו אל ביתו וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה': את פני עלי. כמו לפני כלומר שהיה עלי מלמדו עבודת ה' וי"ת בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פניו לאבידו בחייהון לאובדיהון: (יב) בני בליעל. בני רשע. ובדרש בניו שבלו שם שמים מעליהם אמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את ה' או פירושו לא ידעו את ה' לא היו יודעים דרך ה' שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים וי"ת גברין רשיעין לא הוו ידעין למדחל מן קדם ה': (יג) ומשפט הכהנים. הם שמו להם זה החק והמשפט: לבשל הבשר. בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח משא' הבשר שהיה חלק הבעלים: (יד) כל אשר יעלה המזלג. בבת אחת וזה היה חק עולה וגזל שמו

רשי

(י) עליו בשמים ירעם. עלו כתיב אפי' עלו בשמים מרעים עליהם ו... ידין אפסי ארץ. שופטן ומייסרן יושטיי"א בלעז: (יא) היה מ... ה' את פני עלי. מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני ה... (יג) ומשפט הכהנים הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה להם... חזה ושוק של שלמים: סיר: בקלחת. יורה ... במק...

כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃ י יְהוָה יֵחַתּוּ
מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה
יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם
קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃
יא וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ
וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה אֶת־
פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן׃ יב וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי
בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהוָה׃
יג וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ
זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל
הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃
יד וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת
אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג

מריביו קרי — עליו קרי — ב' המסתות

בְּגֵהִנָּם בַּחֲשׁוֹכָא יִתְדְּנוּן
לְהוֹדָעָא אֲרֵי לָא מִן דְּאִית
בֵּיהּ חֵילָא זָכֵי לְיוֹם דִּינָא׃
י יְיָ יִתַּבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא
דְּקַיְמִין לְאַבְאָשָׁא לְעַמֵּיהּ
עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָּא בְּקָל רָם
יַשְׁקֵיף יְיָ יַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת
מִן מָגוֹג וּמִמַּשְׁרְיַת עַמְמִין
חַטּוּפִין דְּאָתָן עִמֵּיהּ מִסְיָפֵי
אַרְעָא וְיִתֵּין תּוּקְפָּא
לְמַלְכֵּיהּ וִירַבֵּי מַלְכוּת
מְשִׁיחֵיהּ׃ יא וַאֲזַל אֶלְקָנָה
לְרָמָתָא לְבֵיתֵיהּ וְרַבְיָא
הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי
עֵלִי כַּהֲנָא׃ יב וּבְנֵי עֵלִי
גַּבְרִין רַשִׁיעִין לָא הֲווֹ
יָדְעִין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ׃
יג וְנִימוּסָא דְּכַהֲנַיָּא מִן עַמָּא כָּל גְּבַר דְּנָכֵיס נִכְסְתָא וְאָתֵי עוּלֵימָא
דְּכַהֲנָא כְּמִבַשֵּׁל בִּסְרָא וּמַשִּׁילְיָא דִּי לֵיהּ תְּלַת שִׁנִּין בִּידֵיהּ׃ יד וְקָבַע לֵיהּ
בְּכִיוֹרָא אוֹ בְדוּדָא אוֹ בְקִדֵירָא אוֹ בְמַלֵּיסָא כֹּל דְּמַסֵּיק מַשִּׁילְיָא נְסִיב

תולדות אהרן יחתו מריביו. ר"ה יז: אפסי ארץ. (ברכות ס תענית סה): בני בליעל. שבת נה:

רלבג

המקומות להסיר מהם ... והלכלוך וירמהו הש"י ... אותו עם נדיבים: ויכ... כבוד. ר"ל שישימם נכבדים ומנהיגים את... דלים ואביונים. והנ... זה לפי מה שאחשב על... מהבנים ונתן לה הש"י ... להיות מושל בישראל ככדת. והנה היה ... לה' עמודי הארץ ועל ה... ההם שת הישוב אשר המין האנושי ואלו ה... הם אופני השגחתו השפלים אשר הם ... המין האנושי באופן ובזאת ההשגחה ישמ... חסידיו מהכשל ברעות ואולם הרשעים לא י... אור ויראה להם הר... כדי שישמרו ממנו אני... בחשך. והנה יתבאר ש... כי לא בכח יגבר איש א... שינצחם עם היותו יותר חזק מהמתנגדו וזה יהיה בהכרח מצד השגחת ה... השלום: (י) והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך ... יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל ... ירעם הש"י בשמים וכן היה במלחמה הראשונה שנלחם שמואל בפלשתים ... וירעם ה' בקול גדול ביום ההוא על הפלשתים ויהמם. ה' ידין אפסי ... כי הוא הולך ממקום למקום לשפוט ישראל. ויתן הש"י עוז למלכו ... ימליכהו שמואל וימלוך בחייו והוא שאול באופן שינצח אויבי ישראל ... הש"י קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד א... קרנו מאד לנצח כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו: (יא) ... שכבר הלך אלקנה זה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה נשאר שם ... הנער שנשאר שם לשרת את ה' והניחו שם את פני עלי הכהן כדי ... ויישירהו לעבודת הש"י. או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישע... על עושהו שהוא כמו אל עושהו: (יב) והנה בני עלי היו רשעים ובלתי ... הש"י ולזאת הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו מפני זה לוקחים ... יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ועשו להם הכהנים חק... שהיו

פי' רבי' ישעי'

(י) מריביו עליו. כמו סגריהם אתם: ויתן עוז למלכו. יש לומר שהתפללה על שאול ודוד שהמליך ומשחם שמואל: (יג) ומשפט הכהנים. קבעו להם חוק ליקח כל אשר יעלה המזלג יותר על חזה ושוק שלהם:

ביאור הגר"א

והדודאים הטובות וגו' ושמרם שיחזרו הם עצמם לבנות בית המקדש: ורשעים בחשך ידמו. זה גלות מדי: כי לא בכח יגבר איש. נגד גלות עובדי כוכבים כמ"ש גבורים ביד חלשים ואומר ועוררתי בניך ציון על בניך יון: (י) ה' יחתו מריביו. נגד גלות אדום כמ"ש ומלין לצד עלאה ימלל: עליו בשמים ירעם. בימי גוג ומגוג שישליך ה' עליו ברד ואבני אלגביש: ה' ידין אפסי ארץ. כמ"ש וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט: ויתן עוז למלכו. זה משיח בן יוסף ... עוז שהוא בכור שור וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח ואומר ה' בע... מלך: וירם קרן משיחו. זה משיח בן דוד כמ"ש אצמיח קרן דוד וכן מגדיל ... מלכו הוא משיח בן יוסף ועושה חסד למשיחו הוא משיח בן דוד. וכן בע... מלך משיח בן יוסף ובישועתך מה יגל מאוד משיח בן דוד:

מצודת ציון

כמו אל תדמו בעונה (ירמיה נא): יחתו. ישברו: ירעם. מלשון רעם ורעש: אפסי. קצות כי בקצות הארץ היא אפס וכלה: קרן. המלה הזאת הונחה על התגברות כי בע"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם: (יא) על ביתו. אל ביתו: (יג) ומשפט. ומנהג כמו וכה משפטו (לקמן כז): את העם. עם העם: והמזלג. שם כלי בעלת שינים עשוי לתחוב בו בשר ולהוציא מהקדרה וכן את המזלגות (שמות לח): (יד) כיור דוד קלחת פרור. הם כלי בשול כיורה וקדרה וכדומה:

מצודת דוד

ככל במשפט כי רגלי חסידיו ישמור מלכד והרשעים יוכרתו בבוא חושך הנ... בעת נתמלא סאתם: כי לא בכח. אין התגברות האיש תלוי בכחו כ"א סייע... וע"פ כשרון מעשה האיש: (י) ה' יחתו מריביו. כהתימה לסדר שבחי... חזרה להתפלל על שמואל בנה ואמרה אתה ה' הנה יחתו וישברו מריביו ... ואנשי מלחמתו כי ראתה ברוה"ק שפלשתים ילחמו בו והתפללה שהמה יחתו ... בשמים ירעם. בעבור בני ירעם האל ית' בשמים על פלשתים ונתקיימה תפלתה כמ"ש וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים (לקמן ז): ה' ידין אפסי ארץ. ... ה' הנה ידין בני אפסי ארץ להיות שופט בישראל ויסבב במקומות עריהם לשפטם וכן נתקיים כמ"ש והלך וגו' וסבב וגו' ושפט את ישראל (שם): ויתן עוז למ... יתן עוז וגבורה להמלך אשר בני ימליך אותו והוא שאול: וירם קרן משיחו. על דוד אמרה כי שמואל בנה רק משחו למלך אבל לא המליכו בחייו כי שמו... ועודנו לא מלך עד לאח"ז והתפללה עליו חנה שירום קרן ממשלתו: (יא) את פני. ר"ל לפניו כי היה מלמדו איך ישרת את ה': (יב) לא ידעו את ה'. ל... הידיעה הרשיעו לעשות: (יג) ומשפט הכהנים. בני עלי עשו לעולם מנהג קבוע עם העם הזובחים: כל איש. כאשר היה מי זובח שלמים בא אליו משרת הכה... מזלג בעל שלש השינים בכדי שירבה ליקח בו: (יד) והכה. במזלג ההוא הכה בכח בכיור וכו' בכדי לתחבו בבשר וכל אשר יעלה המזלג מן הבשר

רש"י

: (יז) כי נאצו. לשון בזיון: (יח) נער חגור אפוד בד. כרדוט דבוץ ..׳ מעיל שהרי תרגם יונתן מעילין דכי כן תלבשנה הבתולות מעילים ..׳ ב יג) כרדוטין: (יט) ומעיל קטן תעשה לו אמו. משנה לשנה: ..ך עלי. ל׳ הוה הוא מברכו היה בכל שנה: תחת השאלה אשר שאל. ..אמר לו ישים ה׳ לך זרע ..רלון שכל בניו שיהו לך

רדק

ששמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שנים שמעלים בו בשר מן הקדירה: שלש השנים בידו. שלש שם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשנים וכמוהו גדול הכנפים ר״ל שכנפיו גדולים כן שלש השנים ר״ל בו שניו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלש לפי ששני האדם והבהמה הם זוגות אמר בשני הכלים בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות: והכה. במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק הכהונה הכתוב בתורה: בכיור. כיור דוד קלחת פרור מיני קדרים הם ות״י וקבע לה׳ בכיורא או בדודא או בקדירא או במליסא ותרגם מזלג משילא ותרגם ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומשיליתיה ומחתיתיה: יעלה. מבנין הפעיל: (טו) גם בטרם היו לוקחים את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורים וזה רעה רבה כי לא נתן להם האל אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים. ובדרש אמר להם הקב״ה מפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחים את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שטוחין בחמה מה ישר׳ אומרים להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואח״כ יקח לו הבשר מה הכהן אומר לו הדם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן: ולא יקח ממך. כך הי׳ אומר לו ואח״כ הי׳ לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר ופעמים היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל: (טז) כיום. הכ״ף כ״ף האמתית וכן השבעה לי כיום כי אותו כהיום תמצאון אותו: ואמר לו. כתוב בוי״ו וקרי באל״ף ושניהם נכונים בענין: (יז) כי נאצו. כמו כי נאץ

יקח הכהן בו ככה יעשו לכל־
ישראל הבאים שם בשלה:
טו גם בטרם יקטרון את־החלב ובאו
נער הכהן ואמר לאיש הזבח תנה
בשר לצלות לכהן ולא־יקח ממך
בשר מבשל כי אם־חי: טז ויאמר
אליו האיש קטר יקטירון כיום
החלב וקח־לך כאשר תאוה נפשך
ואמר לו כי עתה תתן ואם־לא
לקחתי בחזקה: יז ותהי חטאת
הנערים גדולה מאד את־פני יהוה
כי נאצו האנשים את מנחת יהוה:
יח ושמואל משרת את־פני יהוה נער
חגור אפוד בד: יט ומעיל קטן תעשה־
לו אמו והעלתה לו מימים ימימה
בעלותה את־אישה לזבח את־זבח
הימים: כ וברך עלי את־אלקנה
ואת־אשתו ואמר ישם יהוה לך זרע
מן־האשה הזאת תחת השאלה

כהנא לנפשיה כדין עבדין
לכל ישראל דאתן לדבחא
תמן בשלה: טו אף עד
דלא יתסקון ית תרבא
למדבחא ויתי עולימא
דכהנא ואמר לגברא
דדבח הב בסרא למטוי
לכהנא ולא יסב מנך בשר
מבשל אלהן כד חי:
טז ואמר ליה גברא אוריך
עד דיתסקון תרביא וסב
לך כמא דרעוא נפשך
ואמר ליה ארי כען תתן
ואם לא יסבון מנך בעל
כורחך: יז והות חוב
עולמיא סגי לחדא קדם
יי ארי בזו גבריא ית
קורבניא דיי: יח ושמואל
משמש קדם יי עולימא
אסיר כרדוט דבוץ:
יט ומעיל זעיר עבדא ליה
אמיה ומסקא ליה מזמן
מועד למועד במסקה עם
בעלה לדבחא ית דבח
מועדיא: כ ובריך עלי ית
אלקנה וית אתתיה ואמר יקים יי לך בנין כשרין מן אתתא הדא חלף שאלתא

ג׳ | ב׳ | ל̇ | ג׳ | ב׳ | ב׳ | י״ג | לא סבי׳ | ז׳ פתחין וכל תריסר דכות׳ במ״א | סימ״ן | ד׳ | ג׳ מ״ל בליש׳ | ג׳. ל׳ | ג׳

חשך סביבתיו; וימד שש שערים וישת עליה. ונמסר גם בסדר ויצא: חטאת ז׳ פתחין בקריאה וסימ׳ מלבד חטאת הכפורים, כי חטאת קסם מרי, ותהי חטאת הנערים, חטאת יהודה כתובה, וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה, חטאת הקהל הוא, חטאת פימו דבר שפתימו, וכל תריסר דכוו׳ במ״א קמץ רתם המרכבה לרכש. ונמסר גם בסדר תצוה: וברך ג׳ בקריאה וסי׳ וברך את לחמך ואת מימיך, וברך פרי בטנך ופרי אדמתך, וברך עלי את אלקנה ואת אשתו. ונמסר גם

רלבג

לוקחים מהבשר שבשלו מן השלמים כל אשר המזלג מהכלים שהיו בו הבשר וזה היה חמס קרבנות שהם היו לוקחים על צד רדיפת התאוות ..נו להם המתנות שנתן הש״י אם לא לתכלית בחירת ה׳ מלך שלא להם לטרוח במזונם: ..ה גדולה יותר מזאת ..קרבו מתירי השלמים ולישראל והם החלבים ..שנמשך להם היו חוטפים חוזקה מבשר הזבח לאכל את הבשר המבושל ששמו ..חק לקחת מזבחי ישראל ..ל מה שהיה ראוי להם ..מו שלחנם קודם לשולחן ..אילו היתה לשוא העבודה ..יה עקר הכוונה למלאכת ..בזה האופן נאצו בני עלי את ה׳: (יח) והנה היה משרת את ה׳ והנה ..נו היה חגור אפוד בד ..ת הוא נבדל לעבודת הש״י ..מענין בכהני נוב עיר ..שהיו שם שמנים וחמשה ..אי אפוד בד: (יט) והיתה ..לו אמו מעיל קטן שנה ..ועליו היה חגור אפוד ..והנה בשנה היה מברך עלי ..קנה ואת אשתו שישים לו

..ענין מיאוס ובזוי וכת״י ארי בזו: את מנחת ה׳. כתרגום ית קורבניא דה׳: משרת את פני ה׳. למה כתב זה והלא אמר למעלה משרת את ה׳ אלא לפי ..ם בגמרא עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיהם להתעסק באכילה ובשתייה ובתענוג העולם אלא משרת את פני ה׳ ומה היתה עבודתו היה מתעסק ..ל: תורה ולדעת את ה׳ וללמוד את עבודת הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבודת ה׳: חגור אפוד בד. ת״י כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות ..ל הבתולו׳ מעילין כרדוטין ותרגם ומעיל קטן כמשמעו זעיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונות שונו׳ יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמואל שנאמר והוא עוטה ..כן היה מעיל כהן גדול הבגד העליון שהיה עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשו׳ היה מלבוש עשוי בתכונת מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונות ..של כהן גדול היה עשוי בתכונה הכתוב׳ בתורה והאפוד של פשתן היו חוגרים אותו השוכלים את ה׳ והיו מתחנים בו משאר בני אדם ואותו היו חוגרים בין כהן ..בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההוא שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן דוד כשהיה בעבודת האל ..ארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד: (יט) ומעיל קטן תעשה לו. המעיל שהיה עוטהו בעומד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומר במדתו ..ול לומר זה כי לא היה מנהגם לעשות מעיל אלא בגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה משרת את פני ה׳ עשתה לו מעיל ולא היתה ..ווי׳ אלא כדי שלא יעטה אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבו׳ היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלעטותו לפי׳ היתה מעלה אותו לו במועד ומחזירה ..ה עד מועד אחר: תעשה. כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו מעיל: ..ה. נפתחו הה״א והפעו״ן להקל על קריאת׳ וקריאת המלה מלרע כי הטע׳ בתי״ו: (כ) וברך. כן היה עושה בכל זמן שהיו עולים היה מברך אותם ואומר להם שישים

מצודת דוד

..ם היה לוקח לעצמו: בו. עם המזלג: הבאים. לזבוח: (טו) גם בטרם. גם לפעמים ..א ״ם הקטרת האימורין בעוד שלא בשלו את הבשר ושאל בשר חי חלופי המבושל: ..ן] קטר יקטירון. יקטירו את החלב בתחלה כמו בכל עת ואח״ז תקח לך כאשר ..ר] או חי או מבושל: כי עתה. תן לי מיד ועם היא קודם הקטרה: (יז) הנערים. ..שי הכהן: כי נאצו. כי בני עלי בזו מנחת ה׳ ומהם למדו הנערים לחטוא עוד ..ותו דבר בזיון הקדשים: (יח) ושמואל משרת וכו׳. ולא למד ממעשיהם: את פני ה׳. ולמעלה אמר את פני עלי להגיד שלאחר שגדל לא הוצרך עוד לעלי להורותו: נער. ..ר״ל שהיה עדיין נער היה חגור אפוד בד כדרך החשובים עובדי ה׳: (יט) מימים ימימה. בכל שנה ושנה העלתה לו מעיל חדש לפי אורך גופו שגדל בכל שנה ושנה: זבח הימים. מה שרגיל לזבוח בכל שנה: (כ) וברך עלי. בראותו את שמואל הולך וגדל בעבודת ה׳

מצודת ציון

(טו) חי. דבר שלא נתבשל קרוי חי: (טז) כיום. ר״ל כעת וכן ביום הכותי (במדבר ח): בחזקה. בכח ובע״כ: (יז) נאצו. הוא ענין כעס כמו נאצות גדולות (נחמיה ט) והושאל אל הבזיון כי המבזה למי הוא מכעיסו: מנחת. המלה ההוא כולל כל הקרבנות שהמה למנחה ולדורון: (יח) אפוד. מלבוש דומה קצת לאפוד של כה״ג ויתגרו בו עובדי ה׳ להבדל מזולת משאר בני אדם וכן נאמר בדוד כשהלך לפני הארון ודוד חגור אפוד בד (ש״ב ו): בד. פשתן: (יט) ומעיל. מלבוש דומה קצת למעיל

ברך

ל׳ אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקֹמוֹ׃
ג׳ חס״ן כא כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד
שְׁלֹשָׁה־בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל
הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה׃
כב וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע
ה׳ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל־
ל׳ יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּבֻן אֶת־
הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
כ״ג . י״ד כג וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיכֶם
ל׳ רָעִים מֵאֵת כָּל־הָעָם אֵלֶּה׃ כד אַל בָּנָי
ב׳ מ״ל בספר׳ ה׳ חס׳ בליס׳ כִּי לוֹא־טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
ל׳. ו׳ ר״פ בספ׳ שֹׁמֵעַ מַעֲבִרִים עַם־יְהוָה׃ כה אִם־יֶחֱטָא
ל׳ אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה

דִשְׁאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ כא אֲרֵי עַל דְּכְרָנָא דְחַנָּה קֳדָם יְיָ וְעַדִיאַת וִילֵידַת תְּלָתָא בְנִין וְתַרְתֵּין בְּנָן וּרְבָא רַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ׃ כב וְעֵלִי סִיב לַחֲדָא וּשְׁמַע יַת כָּל דְעָבְדִין בְּנוֹהִי לְכָל יִשְׂרָאֵל וְיַת דִי שָׁכְבִין יַת נְשַׁיָא דְאָתְיָן לְצַלָּאָה בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כג וַאֲמַר לְהוֹן לְמָא תַעְבְּדוּן כְּפִתְגָמַיָא הָאִלֵין דִי אֲנָא שָׁמַע יַת פִּתְגָמֵיכוֹן בִּישִׁין מִן כָּל עַמָא אִלֵין׃ כד לָא בְנַי אֲרֵי לָא תַקְנָא שְׁמוּעֲתָא דִי אֲנָא שְׁמַע דְרַגְנִין עַמָא דַיְיָ׃ כה אִם יְחוּב גְּבַר לִגְבַר הֲלָא יֵיתוּן לִקֳדָם דַיָנָא וְיִשְׁמַע מִלֵיהוֹן וִיפַלֵי בֵינֵיהוֹן וְאִם קֳדָם יְיָ יֵיחוּב גַּבְרָא

תולדות אהרן ועלי זקן. (סוטה טו) : ושמע. זוהר וישלח : מעבירים. שבת נה : אל בני. (הוריות מו) : אם יחטא. יומא פו (סוטה יז) :

רדק

שישים ה׳ להם זרע שיהיו עמהם כי שמואל כבר נתנוהו לה׳ ותחתיו יתן להם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל ולה׳ כמו מה׳ או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתנוהו לה׳ והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתום לעת זקנתם וי״ת זרע בנין כשרין : למקומו. ולא אמר למקומם נראה כי הרמתה היתה מקומו ולא מקומה כי חנה היתה משפחה מעיר אחרת : (כא) כי פקד. טעם למה שאמר והלכו למקומו כלומר הלכו בטוחים בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד ה׳ אותה : עם ה׳. משמש כתרגומו משמש קדם ה׳ : (כב) זקן מאד. אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנותו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושי׳ בדברי הכהונה ואע״פ שהכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים הרבה שירתת הוא נפסל על עלי נאמר זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת : ישכבון. כמשמעו ויש מרבותינו ז״ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא ע״י שלא היו מעלין קרבניהן לשילה והיו הם משהים אותן ומלינים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו שכבום : הצובאות. הנשי׳ היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן ונקראו בלשון צבא וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבוא צבא לפי שהבאים לעבודת האל לביתו באים צבא ואיל שנאספין מזה ומזה לצבא שם וכן הנשים היולדות נאספות להביא קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאו׳ וכן אמר במראות הצובאות והתרגום בשניהן דאתיין לצלאה ומה שאמר בשניהם פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות הנשים באהל מועד וקרא בית ה׳ אשר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא היריעות מלמעלה : (כג) העם אלה הבאים לזבוח גם בני העיר שילה : (כד) מעבירים עם ה׳. שאתם מעבירים עם ה׳ מלבוא באהל מועד מפני החמס שאתם עושים להם בקרבנותיהם וי״ת דרגנין עמא דה׳ כלומ׳ מעבירים עם ה׳ קול עליכם ומרננים אחריכם : (כה) ופללו אלהים. ושפטו הדיין וי״ת אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דיינא וישמע מליהון ויפלי ביניהון נראה כי פירש פללו מתרגום ובערת ותפלי : מי יתפלל

רשי

לך יהו מן הלדקת הזו והרי זה מקרא מסורס : (כב) אשר ישכבן. ורבותינו אמרו מתוך ששהו את קיניהן והם היו ממתינות עד שהרו קריבין מעלה עליהם כאלו שכבום : (כד) אשר אנכי שומע מעבירים שמועה שעם ה׳ מעבירים עליהם ל׳ ויעבירו קול במחנה (שמות לו) עליכם קול שמועה ל׳ (כה) ופללו. ל׳ מ[שפט] ונתן בפלילים (שם כא) דיי[נין]

רלבג

לו זרע מן האשה תח[ת השאלה] אשר שאל לה׳ כל א[…] והלכו. אמר זה למקו[…] וידמה שזאת הברכה […] בשנה מפני ראות […] תכונת הנער והעתו […] גם עם אלהים וגם ע[ם אנשים] כמו שזכר אחר זה : […] ספר כי עלי היה זק[ן …] החמס שהיו עושין […] ישראל מענין לקחת […] הבשר המבושל או הם […] הקודש. ושמע גם כן […] ישכבון הנשים הצובא[ות פתח] אהל מועד. וראוי שה[…] הכונה בזה הענין המ[…] היה הענין כן היה ר[…] הכונה שבא לעלי בנ[…] זה החטא העצום ול[…] שגנה אותם רק ע[…] שזכר תקלה ולזה יכ[…] בזה כי הנשים הצוב[אות] אהל מועד מצד הבאת והם הזבות והיולדות הם היו מתעללין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכ[…] לא קרבו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריבו קרבנותי[הן] שיכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש נאות מאד לפי הלשון ולפי הענין וה[…] הבינו רז״ל זה הפסוק ר״ל שלא שכבו עמהן אבל היו שוהין קיניהן : ([…] להם על זה עלי כי לא טובה השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם כי הם היו חוטאים בזה לה׳ ובועטים בקרבנותיו באופן שזכרנו : (כה) […] איש לאיש ופללו אלהים. ר״ל ושפטו הדיין ובזה הדרך יתקן את ל[…] כי הדיין אינו לובש קנאה על זה החטא כי לא לו חטא ויראה זכות שאפשר. ואולם אם לה׳ יחטא איש הנה אין בזה תקון כי אין שם [...] זה זולת הש״י והוא יענשהו כי לו חטא וילביש קנאה על זה דרך מש[…] כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא והיה בחטא זה ע״א שהיה החטא לש״י […] לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחת כי הש״י היה חפץ להכ[…] אלו החטאים כדי שירחקו מהם הבאים אחריהם ולא יפסידו כוונת […] בענין הקרבנות כמו שהמית נדב ואביהוא לזאת הסבה כמו שנזכר בתורה. או היה זה הענין מהעדר קבולם התוכחה מיוחס לשם ית[…] להיותו סבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר [ה׳] והיה הרצון בזה כי היה לבני עלי חטא אחר היה ראוי שימית הש״י על פי שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידע[ו …] הסך מה שכוון בענין העבודה והנה אף על פי שישובו מזה החטא […] עליו עלי היה המות ראוי להם כי הם לא הרגישו בענין הקרבנות ו[…] לעבודה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כ) תחת השאלה אשר שאל לה׳. כי לא שאלה חנה בן אחר ולא יותר אלא התעשה בנים ואף על פי שילדה שמואל היה מברכה עלי ברוח הקודש שיהיו לה בנים אחרים וזהו שכתוב לפנים כי פקד. מודיעך שנתקיימה ברכתו כי ברוח הקדש היה מברכה כברכת יצחק ליעקב ויעקב לבניו. ושאל עולה על לב חנה כמו ותהל דוד שעולה על נפש דוד : (כד) מעבירים עם ה׳. ת״י דרגנין עמא דה׳ : (כה) אם יחטא איש לאיש ושפטו הדיין ויפיים את התובע. אבל אם יחטא איש לבורא מי יפיים לבורא ויתפלל

מצודת ציון

[…]מעיל של כהן גדול : (כא) פקד. ענין זכרון והשגחה : (כב) ישכבן. ר״ל משהיבין : הצובאות. מלשון צבא ור״ל הרבה פעמים : (כד) מעבירים. ענין הוצאות קול כמו ויעבירו קול במחנה (שמות לו) : (כה) ופללו יתפלל. ענין משפט כמו ונתן בפלילים (שם כ״א) : הנגלה

מצודת דוד

ברך את אלקנה אביו ואת אמו שישים ה׳ לו עוד זרע ממנה והיה [...] תחת. בעבור זכות השאלה אשר כל אחד מהם שאלו לה׳ כמ״ש למעלה הוא [...] בשכר זה יהיה להם עוד זרע : והלכו למקומו. מיד אחר ברכת עלי [...] שם עוד שלא לבטל מפ״ו כי אכסניא אסור בתשמיש המטה ובטוחים היו ב[...] שיהיה להם עוד זרע : (כא) כי פקד ה׳. ר״ל וכאשר ברך כן היה כי פקד ה׳ וכו׳ : ויגדל הנער שמואל. ר״ל אולם לבד שמואל היה הלוך וגדל עם [ה׳] ולא כן אחיו כי גדלו עם אביהם ולא הגיעו למעלת שמואל : (כב) ועלי זקן מאד. אמר זה להלדיק מעט את עלי על מה שהיה מייסר את בניו כי בעבו[ר] ותש כחו לא היה יכול לייסרם מעתה : לכל ישראל. לקחת מבשר הזבח בחזקה : ואת אשר ישכבון וכו׳. ר״ל היו מתעללים בהקרבת קני היולדות והזבו[ת] צלבא רב אל אוהל מועד והיו ממתינות על הקרבתן ולא חזרו לשמש את ביתם ושכבו במקום בואן א״כ הם היו מעכבין אותן במקום בואן ולחטא [...] על שבטלו בעליהן מפ״ו : (כג) את דבריכם. מה שמדברים עליכם דברים רעים : מאת כל העם. מוסב למעלה לומר אשר אנכי שומע מאת כל העם הבאים לזבוח : (כד) אל בני. אל תעשו מעתה כדברים האלה : כי לא טובה וכו׳ השמועה שאני שומע מה שעם ה׳ מוליאים עליכם קול הנה לא טובה ה[...] יחשב ולזה מנעו עצמכם מלעשותם עוד : (כה) אם יחטא וכו׳. ור״ל ומה כשהאדם חוטא לחבירו שקובל הוא לפני השופט ועושה משפט ולא היה א״כ [...] משפ[...]

רשי

כי חפץ ה' להמיתם. שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין [...] כי לא אחפוץ במות המת (יחזקאל יח): (כז) ויבא איש אלהים. זה [...]ה: הנגלה נגליתי אל בית אביך. מכאן שנתנבא אהרן במצרים. [...] היא הנבואה הוא שנאמר (יחזקאל כ) ואומר אליהם איש שקוצי [...] השליכו ובגלולי מצרים [...] טמאו: הנגלה נגליתי. [...]ם כי הטובה הזאת [...]לה הזאת נתתי לאהרן: [...] אשר צויתי מעון. אשר [...] במעוני: להבריאכם [...]ות וגו'. הרי זה מקרא [...]ם ותכבד את בניך ממני [...] לפני עמי כבדת את [...] ממני ומהו הכבוד [...]יאכם מראשית כל מנחת [...] קדמה סעודתכם [...]תי כמה שנאמר גם [...] יקטירון את החלב וגו'. [...]יאכם לשון סעודה כמו [...]נא תמר אחותי ותברני לחם

רדק

יתפלל לו. מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם השם ית'. ויש לפרשו לשון תפלה ובקשה על דעת יונתן שתרגמו כן ממן יבעי וישתביק ליה: כי חפץ ה' להמיתם. על דרך השמן לב העם הזה ואמר עד אשר אם שאו ערים וכן ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והטעם כי כשיגדיל האדם לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והנשארים יראו וייראו אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצה לשוב ועליו נאמר כי לא אחפוץ במות המת כשישוב וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל ה' בכל לבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ואוחז בדרך התשובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת תקובל תשובתו שלימה ויהיה לו סיוע אלהי בתשובה אבל בוחן לבבות יודע האמת וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפילו ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו לקול אביהם ויענשו וימותו ברשעם כדי שיאמרו בני אדם רשעים היו אלה וראוים היו לעונש הזה ויצדיקו עליהם את הדין. ורבותינו הקשו אלה הפסוקים ואמרו כתיב כי חפץ ה' להמיתם וכתיב כי לא אחפוץ במו' המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין: (כו) הולך וגדל וטוב. כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו וי"ת וטוב ושמיה טב: גם עם ה' וגם עם אנשים. כתרגומו ותקן אורחתיה קדם ה' ותריצין עובדוהי בגו בני אנשא: (כז) ויבא איש האלהים. רבו' אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמנה נביאי' שנתנבאו לבני ישראל: הנגלה. מקור בתשלומו עם נון נפעל כמו נשאל נשאל דוד והה"א לתמיה' והמפרשים פירשו הה"א לאמת הדבר כפשוטו של ענין וכן ה"א הרצחת גם ירשת. ואדוני אבי ז"ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן ה"א הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחו' אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי תבא זאת הה"א לתחלת הדברים לשמוע התשוב' ואע"פ שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים וכן הה"א שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה נגליתי וכן הרצחת וגם ירשת המן העץ הזה הראית כי נכנע אחאב: אל בית אביך. אהרן ומשה שהיו נביאי ה' במצרים: לבית פרעה. כתרגומו ומשעבדין לבית פרעה: (כח) לעלות על מזבחי. משפטו להעלות מבנין הפעיל כלומר להעלות עולות: (כט) למה תבעטו בזבחי. כי המבזה הדבר בועט בו ברגלי' כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאינם באו' הזבחים והמנחות אלא להבריאכם והנה זה בזיון הקדשים וכאילו תבעטו בהם ותרחיקום כי בעבורכם נמנעים ישראל מלהביא: אשר צויתי מעון. כלומר במעוני וכן הנמצא בית ה' כמו בבית ה': ותכבד. שלא גערת בהם ולא מנעתם מעשות

יֶחֱטָא אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ
לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם׃
כו וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב
גַּם עִם־יְהוָה וְגַם עִם־אֲנָשִׁים׃
כז וַיָּבֹא אִישׁ־אֱלֹהִים
אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית
אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית
פַּרְעֹה׃ כח וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי
לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לָשֵׂאת אֵפוֹד
לְפָנָי וָאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת־כָּל־
אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כט לָמָּה תִבְעֲטוּ
בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן
וַתְּכַבֵּד אֶת־בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם

ג'. ה' קמץ וסימ' שמואל טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא | ג' ב' חס' וא' מ"ל | ב' מטעים. ס' | כ"ד | ט' כתיב יו"ד | ל'. ד' וכל סוס קרת'דכו' | ל'

ד' ממן יבעי וישתביק ליה ב' ולא קבילו למימר אבוהון ארי רעוא קדם יי לקטלותהון: כו ורביא שמואל אזיל וסגי ושמיה טב ותקין אורחתיה קדם יי ותריצין עובדוהי בגו בני אנשא: כז ואתא נביא דיי לות עלי ואמר ליה כדנן אמר יי אתגלאה אתגליתי לבית אבוך כד הוו במצרים ומשעבדין לבית פרעה: כח ואתרעיתי ביה מכל שבטיא דישראל קדמי למהוי כהין לאסקא קורבנא על מדבחי לאקטרא קטורת בוסמין למלבש אפוד לשמשא קדמי ויהבית לבית אבוך ית כל קורבניא דבני ישראל: כט למא אתון אנסין בנכסת קודשיא ובקורבני דפקדית לקרבא קדמי בבית מקדשי ויקרת ית בנך קדמיתא לאוכלותהון מריש כל

בסדר משפטים. ולא ישמעו ד' וסי' נמסר בסדר שמות: וטוב ה' קמצין בקריאה וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר. והנער שמואל. ושמו שאול בחור וטוב: וימצאו מרעה שמן. הוספת חכמה וטוב. וסי' בלשון תרגום שמואל טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא. ונמסר גם בריש וירא:

תולדות אהרן כי חפץ ה' מדה ע: הנגלה נגלתי. מגלה כט (תענית סד): ובחור אותו. (ע"ג לט):

רלבג

[...]ת הש"י ולא חשבו בהם [...]ת אחר זולת השמנת גופם [...] דקדקה התורה שתהיה [...] בהם לה' ולזה הרחיקה [...] יין מן ההקרבה שאי [...] שתהיה כוונתם שלימה [...] שאשר לא ידעו את ה' [...]ו מן ההקרבה ולזה היה [...] בהם יתברך שימותו בני [...] כדי שידקדקו הבאים [...]הם בכונת הקרבנות וידעו [...] הכוונה בהם השמנת גופם [...] שחשבו אלו: (כז) ויבא [...] האלהים אל עלי. אמרו [...] אלקנה אולי היה זה [...] אלם והנה לא מצאנו [...]יאה במקום אחר ואפשר [...] כי הוא פנחס כמו הענין [...]ות הנזכרות בס' שופטים וידמה שפסק' נבואות מעלי מצד הזקנה ולמה הוצרך [...] לו איש האלהים: הנגלה נגליתי. אין הה"א ה"א התימה אבל הוא ה"א [...]ת כמו ה"א הלבן מאה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה הש"י לאהרן [...] ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שנזכר בספר יחזקאל ולזה אמר [...] הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן [...] משפחות ישראל להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת [...] בגדי הכהונה גדולה להשרות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומים [...] עשיתי להם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחי ובמנחתי אשר צויתי במעון

פי' רבי' ישעיה

[...]ל בעדו שימחול לו אם לא ישוב החוטא מדרכו הרעה. ונפל דגשות [...] ופללו לפקל: (כז) הנגלה נגליתי. דרך הה"א לבא יתירה בענין זה כמו [...]' מכסו הכסו הנקל לכתו בחטאת ירבעם: (כט) תבעטו בזבחי לשון בזוי [...] שמבעט הדבר ברגלו ומבזהו: אשר צויתי מעון. חסר בי"ת: להבריאכם מראשית

מצודת דוד

[...] ועכ"ז שופטו גם אלהים אם הטעה את השופט ויצא כמשפט מעוקל: ואם [...] ר"ל ומכ"ש כשהאדם חוטא לה' וכי מי הוא אשר ישפוט את החוטא הלא [...] הוא בעצמו שופט משפטו ואיך לא תיראו מפניו אם הוא הבעל דין והדיין: [...] ה' להמיתם. על כי הרבו לפשוע ולזה חיזק לבבם: (כו) הולך וגדל. [...]וה ובירא ה': וגם עם אנשים. שהיתה דעתו מעורבת עם הבריות ומקובל להם וסמכו כאן לומר שהיה מקובל גם לבני עלי ולא חשדוהו שהוא המביא [...] רעה אל אביהם: (כז) איש אלהים. ארז"ל שהוא אלקנה אבי שמואל: הנגלה נגליתי. ר"ל אם האמת הוא אשר נגלה נגליתי וכו' ר"ל הלא ידוע הוא [...]: אל בית אביך. זה אהרן שניבא במצרים ואומר להם איש שקוצי עיניו וכו' ובגלולי מצרים וכו' (יחזקאל כ): לבית פרעה. ת"י ומשעבדין לבית פרעה: [...] ובחור אותו. עוד היטבתי עמו שבחרתיו לכהן לי: (כט) למה תבעטו. ר"ל ואם אמנם כל הטובות האלה עשיתי עם בית אביך למה תבעטו אתם בזבחי וכי [...] זו הגמול: אשר צויתי מעון. להקריב במעוני וזהו המשכן: ותכבד. תעשה כבוד לבניך יותר ממני: להבריאכם. להשמין אתכם מראשית וכו' ולא תמתינו עד יקטירו החלב

מצודת ציון

(כז) הנגלה. היא בה"א השאלה: (כח) לעלות. להעלות: אשי. הם מתנות כהונה שהמה מותר מאת המזבח: (כט) תבעטו. הוא ענין בזיון והמשל לבהמה הבועטת ברגליה וכן וישמן ישורון ויבעט (דברים לב): מעון. במעון ר"ל במשכן מקום מדורי כמו אהבתי מעון ביתך (תהלים כו): להבריאכם. ענין שומן כמו ועגלון איש בריא

רדק

מעשות הרעות : להבריאכם . ולא אמר להבריאם . כי אי אפשר שלא היה עלי אוכל מהם שהיו בניו אוכלים ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד : לעמי . הלמ"ד כלמ"ד הרגו לאבנר והשלושי לאבשלום : (ל) אמור אמרתי . במדרש מתחלה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמר והלבשת אותם את אלעזר בנו ובימי פלגש בגבעה שהקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס ואלעזר ושאר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוליאם ולא עשו כן לפיכך נטלתי הכהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר ואמרתי שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם ועתה חלילה לי כי מכבדי אכבד בני פנחס שכבד אותי בשטים : ובוזי יקלו . שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגו' כדבר ה' אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס חלילה לי שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזי דין הוא שיקלו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע"פ שאמר מתחלה ביתך ובית אביך ובכלל בית אביך שאר הכהנים כמו שאמר הנגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה שילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונה הוא להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא טפל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונה החיים והשלום כמו שאמר לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הפך הברית כמו שהם חללו הברית וכבוד הכהונה : יקלו . ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל הקו"ף ונדגשת קוף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבנין נפעל מפעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד כי הם יקלו מעצמם בהסתירו פני מהם . ונדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל אינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו של צדיק מה כתיב ומקללך אאור בכבודו של הקב"ה כתיב ובוזי יקלו יקלו ע"י אחרים : (לא) הנה ימים באים . כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול : וגדעתי . פי' והכרתי : זרועך . חוזקך כלומר אורך החיים : מהיות זקן . שימותו בחורים ורבו' פירשו חכם כמו והדרת פני זקן ר"ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין : (לב) צר מעון . מעון הוא בית ה' ופי' צר כמו וכעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אחד נוטל חלקו ואינו צרה בשל חבירו וצר סמוך למעון או פירושו צר במעון : בכל אשר ייטיב . וכל הטוב אשר ייטיב ה' את ישראל כשיבנה בית המקדש ורעך יהיה נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם טפלים לאחרים וי"ת ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל : (לג) לכלות את עיניך

סורבן מנחת ישראל דעמי : ל בכן אמר יי אלהא דישראל מימר אמרית ביתך ובית אבוך ישמשון קדמי עד עלמא וכען אמר יי קושטא אינון דיני ארי לדמיקרין קדמי איקר ודמבסרין על שמי יתשטון : לא הא יומיא אתאן ואקטוף ית תקוף דרעך וית תקוף דרע בית אבוך מלמהוי סיב בביתך : לב ותהי מסתכל ותהי חזי בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון קדמי בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל ולא יהי סיב בביתך כל יומיא : לג ואנש לא אפסיק לך מן מדבחי לחשבא ית עינה ולאפחא ית נפשך	ה' מֵֽרֵאשִׁ֛ית כָּל־מִנְחַ֥ת יִשְׂרָאֵ֖ל לְעַמִּֽי׃ ל לָכֵ֗ן נְאֻם־יְהוָה֮ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵל֒ ג' מ"ל אָמ֣וֹר אָמַ֔רְתִּי בֵּֽיתְךָ֙ וּבֵ֣ית אָבִ֔יךָ יִתְהַלְּכ֥וּ לְפָנַ֖י עַד־עוֹלָ֑ם וְעַתָּ֤ה נְאֻם־ ל' יְהוָה֙ חָלִ֣ילָה לִּ֔י כִּֽי־מְכַבְּדַ֥י אֲכַבֵּ֖ד ל'. ל'. ד' וּבֹזַ֥י יֵקָֽלּוּ׃ לא הִנֵּה֙ יָמִ֣ים בָּאִ֔ים וְגָֽדַעְתִּי֙ ר"פ בסיפ' ה' חס' בליש' אֶת־זְרֹ֣עֲךָ֔ וְאֶת־זְרֹ֖עַ בֵּ֣ית אָבִ֑יךָ מִהְי֥וֹת זָקֵ֖ן בְּבֵיתֶֽךָ׃ לב וְהִבַּטְתָּ֙ צַ֣ר ד' מָע֔וֹן בְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־יֵיטִ֖יב אֶת־יִשְׂרָאֵ֑ל וְלֹֽא־יִהְיֶ֥ה זָקֵ֛ן בְּבֵיתְךָ֖ כָּל־הַיָּמִֽים׃ ס' לג וְאִ֗ישׁ לֹֽא־אַכְרִ֤ית לְךָ֙ מֵעִ֣ם מִזְבְּחִ֔י ל' לְכַלּ֥וֹת אֶת־עֵינֶ֖יךָ וְלַֽאֲדִ֣יב אֶת־

זרעך ח' חס' בליש' בקריאת וסימ' נמסר בסדר עקב : זרע ג' חס' בנביאים ובכתובים וסי' וגדעתי את זרעך ואת זרע. כל היום יחרש החרש לזרע. ולא בזרע גדולה ובעם רב ; וכל אוריתא דכוו' חס' במ"ג מ"ל וסימ' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה. במסות באתות ובמופתים ובמלחמת ; וטרף זרוע אף קדקד . ונמסר גם בסדר וארא ; מזבחי ח' בקריא' וסי' נמסר בסוף סדר וישמע יתרו :

תולדות אהרן כי מכבדי . אבות ט זוהר וילך : ולא יהיה זקן . סנהדרין יד :

רשי

לחם (שמואל ב יג) : לעמי . מוסב על ותכבד את בניך ממני ... לעמי שאתם נכבדים ממני ובמה הראיתם להבריאכם מראשית מנ... (ל) אמור אמרתי . שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר בבני ... ובבני מררי נאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן (במדבר ד) ועלי מבני איתמר ... ראיתי במדרש שמואל ... כגו"ן מז"ה שמעת"י . ... אמרתי ביתך ובית אב... מתחלה נתתי כהונה ... לאלעזר הכהן שנאמר ... את אהרן את בגדיו ... (במדבר כ') ובימי פלגש ... ישראל ברוב המצות ומ... להם פנחס והיולא בו ... להם לסבב מעיר אל ... ולהוליאם נטלתי הכהונ... מהם ונתתיה לך שמבני ... אתה ואמרתי יתהלכו ... עד עולם שכשפוסקין לו ... לאדם פוסקין לו ולדורו ... עולם : כי מכבדי אכבד ... בני פנחס שכבד אותי ... (במדבר כ"ה) וכן היתה ... שלמה כשנכנסה בית ... ויגרש שלמה את אביתר ... כהן לה' כדבר ה' אשר ... אל בית עלי (מלכים ... ונעשה צדוק כ"ג תחתי ... מבני פנחס שכן נתקיימה ... הימים : ובוזי יקלו . מ... משמסתלק מהם : (לא) ו... את זרועך . שחוזק שי... בביתי שאתם אומרים ו... לקחתי בחזקה : (לב) ... צר מעון . וראית צר ... בתוך מעוני כאשר ... צרתה עמה בבית : בכ... ויטיב את ישראל . כשיב... עולמים בימי שלמה ותהא טובתם של ישראל שלימה כמה שנאמר שם ... דבר אחד מכל דברו הטוב (מלכים א ט) יהודה וישראל רבים כחול אשר ... הים וגו' וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ... שלמה (שם ד) : ולא יהיה זקן בביתך . מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשי... זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן : (לג) ולאדי... ולדאיב

רלבג

במעון שתהיה במעון הידוע ואחר זה תזכו במתנות משולחי ואתה מכב... בניך ממני וזה שהם לוקחים תחלה מהזבח והמנחה קודם שיקריבו מהם ... היה הרצון להשמינכם מראשי' כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי ... עמי שיקחו בו תועלת כמו שבארנו בדברינו לדברי התורה ואתם ... התועלת שכוון לעמי בזה הענין להשמינכם . והנה יקחו ישראל תועלה ... שיאכלו הכהנים כשישתמשו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי הש"י ... ותורתו לישראל : (ל) מכבדי אכבד . ר"ל פינחס שכבד הש"י בקנאו את ... הש"י בשטים ולזה השיב הכהונה הגדולה לו בימי שלמה כי היה צדו... גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שנזכר ... הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר : (לא) מהיות זקן ב... ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים : (לב) והב... מעון בכל אשר ייטיב את ישראל . ר"ל שהכהן תביט מקום צר דחוק ל... הטוב אשר ייטיב ה' את ישראל ולא יהיה בך לו חלק לשמח בו : ול... זקן בביתך כל הימים . ר"ל שלא ימצא חכם בביתו כל הימים כמו שהו... שהיה בו עלי שהיה חכם ונביא : (לג) ואיש לא אכרית לך מעם מזבח... פירשו ברעתם בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היתה להם ה... לולי

פי' רבי' ישעיה

מראשית כל מנחת ישראל לעמי. להבריאכם אינו יוצא באחר . אע"פ שהוא כבד : לעמי . עולה על ותכבד בניך ממני שכבדתם לנגד עמי ממני שלא מחית בידם : (לא) הנה ימים באים . בימי שלמה שגירש את בני עלי מהכהונה גדולה . וכתוב שם כדבר ה' אשר דבר על בית עלי: (לב) והבטת צר מעון . תביט הצר שלך שיכהן בכהונה גדולה במעוני והב' חסר : (לג) ואיש לא אכרית

מצודת ציון

בריא (שופטים ד) : (ל) חלילה . חולין וגנאי : יקלו . הוא הפך הכבוד : (לא) וגדעתי . אכרית כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז) : זרועך . ענין חוזק כי החוזק היא בזרוע : (לב) והבטת . ענין ראיה והסתכלות : צר . כמו ששתי נשים לאיש אחד תקראנה צרות כ"כ יקראו שני כה"ג זה נגד זה בלשון צר : מעון . במעון : (לג) לכלות . המצפה לדבר ואינו בא קרוי כליון עינים בלשון מקרא: ולאדיב

מצודת דוד

החלב כמ"ש למעלה : לעמי . אשר הובא ללורך עמי לרלות להם ולא ... אתכם (ועל שלא הוכיח את בניו כראוי כללו עמהם) : (ל) ובית אביך . ... איתמר : יתהלכו לפני . ר"ל ישמשו בכהונה גדולה : כי מכבדי . מי שהי... אותי אכבדו גם אני ר"ל אחזיר שמוש הכהונה לבני פנחס בן אלעזר שהיה... בשטים בקנאו את קנאתי : ובוזי . הם בני עלי שביזו את המקום יקל כבו... היה בימי שלמה כי גירש את אביתר מכהן לה' שהיה מזרע עלי וכיהן לדוק תחתיו שהיה מזרע פינחס : (לא) וגדעתי . אכרית חוזק ממשלתך : מהיות זקן . ר"ל ושר כי המושלים והשרים נקראו זקני העם : (לב) והבטת צר מעון . ר"ל זרעך יראה צרתו במעון כי יהיה כה"ג אחר לא מהם (ובל' שאלה קראו צר עם כי ... בזמן אחד כי אין כה"ג כ"א א') : בכל הימים אשר ייטיב ה' לישראל להיות המקדש על מכונו יביט צר במעון : (לג) ואיש לא

: ימותו אנשים. בחורים איכו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק :
ה לך האות. שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך
ותקיים כל הפורענות שנאמר לך והכבתת צר מעון וכל מרבית ביתך
אנשים : (לה) כהן נאמן. הוא צדוק : (לו) לאגורת כסף. בשביל
ר מעה כסף : לאגורת
ממשקלות עשרים גרה
צות ל): ספחני. אספני:
ר יקר. היה מנוע וכן
ואין תבואה (משלי טז)
כריס אדם מבין : אין
ן. לית נבואה גלויה.
און ופרצת ימה וקדמה
כראשי'

נַפְשֶׁ֑ךָ וְכָל־מַרְבִּ֥ית בֵּיתְךָ֖ יָמ֥וּתוּ
אֲנָשִֽׁים׃ לד וְזֶה־לְּךָ֣ הָא֗וֹת אֲשֶׁ֤ר יָבֹא֙
אֶל־שְׁנֵ֣י בָנֶ֔יךָ אֶל־חָפְנִ֖י וּפִֽינְחָ֑ס בְּי֥וֹם
אֶחָ֖ד יָמ֥וּתוּ שְׁנֵיהֶֽם׃ לה וַהֲקִימֹתִ֥י
לִי֙ כֹּהֵ֣ן נֶאֱמָ֔ן כַּאֲשֶׁ֛ר בִּלְבָבִ֥י וּבְנַפְשִׁ֖י
יַעֲשֶׂ֑ה וּבָנִ֤יתִי לוֹ֙ בַּ֣יִת נֶאֱמָ֔ן
וְהִתְהַלֵּ֥ךְ לִפְנֵֽי־מְשִׁיחִ֖י כָּל־הַיָּמִֽים׃
לו וְהָיָ֗ה כָּל־הַנּוֹתָר֙ בְּבֵ֣יתְךָ֔ יָב֞וֹא
לְהִשְׁתַּחֲוֹ֣ת ל֔וֹ לַאֲג֥וֹרַת כֶּ֖סֶף וְכִכַּר־
לָ֑חֶם וְאָמַ֗ר סְפָחֵ֥נִי נָ֛א אֶל־אַחַ֥ת
הַכְּהֻנּ֖וֹת לֶאֱכֹ֥ל פַּת־לָֽחֶם׃
א ג וְהַנַּ֧עַר שְׁמוּאֵ֛ל מְשָׁרֵ֥ת אֶת־
יְהוָ֖ה לִפְנֵ֣י עֵלִ֑י וּדְבַר־יְהוָ֗ה הָיָ֤ה יָקָר֙
בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם אֵ֥ין חָז֖וֹן נִפְרָֽץ׃

ל' / כ"נ ר"פ / ל' חס' בסיפ' / ג' / ו' כתיב כן / ג'. ל' / ל' / ל' ומ"ל / ל' וכ"כ / י"ס. ו'

וְכָל סַגִּיאוּת בֵּיתָךְ יְמוּתוּן עוּלֵימִין׃ לד וְדֵין לָךְ אָתָא דְתֵיתֵי לְוַת תְּרֵין בְּנָךְ לְוַת חָפְנִי וּפִנְחָס בְּיוֹמָא חַד יִתְקַטְלוּן תַּרְוֵיהוֹן׃ לה וַאֲקִים קֳדָמַי כָּהֵין מְהֵימָן דִּכְמֵימְרִי וְכִרְעוּתִי יַעְבֵּד וַאֲקִים לֵיהּ מַלְכוּ קַיָּמָא וִישַׁמֵּשׁ קֳדָם מְשִׁיחִי כָּל יוֹמַיָּא׃ לו וִיהֵי כָּל דְּיִשְׁתְּאַר בְּבֵיתָךְ יֵיתֵי לְאִשְׁתַּפָּלָא לֵיהּ לְמָעָא דִכְסַף וּפִתָּא דְלַחְמָא וְיֵימַר מְנִינִי כְעַן לַחֲדָא מִמַּטְּרַת כַּהֲנַיָּא לְמֵיכַל פִּתָּא דְלַחְמָא׃ א וְרַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי וּפִתְגָמָא דַיְיָ הֲוָה כָּסֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית נְבוּאָה גַלְיָא׃

מרבית ג' בקריאה וסי' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. וחצי מרבית חכמתך : מרבית העם. וב' ובמרבית תולדות אהרן וכל מרבית. ר"ה יח יבמות קה סנהדרין יד : ספחני נא. סוטה ה שבועות ו :

עיניך. ר"ל עיני בני בניך אשר יהיו בזמן ההוא וכן ולאדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא וזהו כליון עינים שיראו בצ"ה כהן נגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונש זה משימותו כלן ולא ישאר מהם זכר לפיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה הוא העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל משה רבינו ע"ה הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי : ולאדיב את נפשך. הפך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבות נפש ומפחן נפש : וכל מרבית ביתך. כענין אשר טפחתי ורביתי טרימינ"ט בלעז : ימותו אנשים. בחורים וכת"י עולימין וכן בא באנשים באנשים זקנים כל אחד יתפרש לפי מקומו : (לד) וזה לך האות. כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים : (לה) והקימותי לי כהן נאמן. אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום הזה לא היה מסולק זרע עלי מהכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחיטוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק : כאשר בלבבי ובנפשי יעשה. פי' שיעשה כל אשר ברצוני וכת"י די במימרי וברעותי יעביד : בית נאמן. פי' קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן תמצאם מיוחסים בדברי הימים עד עזרא : והתהלך לפני משיחי. הוא וזרעו ואמר לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו בדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר זכריה הנביא וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי' והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו עומדים עליו נצבים עליו שהוא כמו לפניו וי"ת וישמש קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשנו : (לו) להשתחות לו. כתרגומו לאשתפלא ליה כלומר ישפיל עצמו לפניו ויבקש ממנו על מחיתו : לאגורת כסף. בעבור אגורת כסף והאלף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעה דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין ויש מפרשים אותו מתרגום שכר אגרא : וככר לחם. כתרגומו פיתא דלחמא כלומר פת לחם : ספחני נא. חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהסתפח בנחלת ה' ענין החבור והדבוק : אל אחת הכהונות. אל אחת ממשמרות הכהנים ת"י מניני כען לחדא ממטרת כהניא : (א) משרת את ה'. כבר פירשנוהו : יקר. שלא היו נביאים בישראל וזה אין חזון נפרץ שלא היה החזון נפרץ גליא

רלבג

ה כמטה ולזאת הסבה
י בניך בעודם קטנים
ק בהיותם אנשים בדרך
ופלותם ודלותם בעבודת
ה : (לה) כהן נאמן. הוא
נושה כהן תמת אביתר
למה : והתהלך לפני
כל הימים . ר"ל לפני
אשר ימלוך בעמי :
י להשתחות לו לאגורת
כר לחם . ר"ל שיבקש
מהו במשמרות הכהונה
ה דבר מועט שיגיע לו
ת בשביל הכהונה היא
מעה כסף וככר לחם
לו לרעותו שיחברו
משמרות כהונה כדי
לו ממנה מעט לחם
וכו העונש הראוי לבית
את לקחם אשר לא להם להשמין את עצמם ויסיר השם יתברך
מה שראוי להיות להם בדרך שלא ישאר להם כי אם מעט. יוכלו
זמנו בדוחק : (א) והנה הנער שמואל היה משרת את ה' לפני עלי שהיה
ותו על זה. והנה היה דבר ה' בימים ההם יקר ר"ל שהנבואה היתה
קושי עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום
שלא

פי' רבי ישעיה

ה מזבחי. פירוש שישמשו כשאר הכהנים ויכלו עיניהם וידאבו נפשותם
ר הסדר' שלהם לאחרים : ולאדיב. כמו ולדאיב : (לד) וזה לך האות
יא אל שני בניך. פי' מה שיגיע לשני בניך שימותו ביום אחד יהיה
לך שיגיע אליך הרעה : (לו) לאגרת כסף. האל"ף יתירה והוא לשון גרה :
נא אל אחת הכהונות. ערבני באחת משמרות כהונה וכן ת"י לחדא
כהניא : (א) אין חזון נפרץ. לא היה מרובה בישראל כמו ופרצת.
ויש
לא נגדר וסתום ותרגומו הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה

מצודת דוד

בית. מכל וכו' מבלי לעבוד מי מהם על המזבח אלא ישמשו
בני ירא ברעתם להיות להם כליון עינים ודאבון נפש (ועם שאמר לעלי בל'
...ידי על הזרע ידבר היות כי זרע האדם יחשב כהוא עצמו) : וכל מרבית.
...י ביתך ימותו אנשים לא זקנים ולא קטנים כי אם בחורים שאבלותם
... (לד) וזה לך האות. שיתקיים כל דברי הנבואה : אשר יבוא. האות הוא
...ר אשר יבוא אל שני בניך שימותו ביום אחד ובזה תדע שיתקיים הכל :
...) כהן נאמן. זה צדוק והוא יעשה כאשר בלבבי כתורה וכמצוה : בית נאמן.
...יע לו ולזרעו אחריו : והתהלך. יטייל לפני המלך לשעשע עמו ועצת שלום תהיה ביניהם : (לו) להשתחות לו. להכהן הגדול אשר יועמד מזרע צדוק : לאגורת
... עבור אגורת כסף וככר לחם אשר יקבל ממנו במתנה : ואמר. הנותר בביתך יאמר לו בבקשה ממך אספני וחברני נא אל אחת ממשמרות הכהנים לאכול
... לחם כי יהיה חסר לחם בזולת זה. ג (א) לפני עלי. ר"ל שהיה זריז בעבודת ה' לעשותה לפני עלי וקודם לו כי מתחלה הורהו עלי עבודת ה' ואח"ז
...ור אליו ולבסוף נתעלה יותר עד שזכה לנבואה : ודבר ה'. דברי הנבואה היה בימים ההם דבר יקר מאוד יותר מבשאר הימים : אין חזון נפרץ. כאילו
הנבואה

מצודת ציון

ולאדיב. הוא הפוך כמו ולדאיב והוא מענין צער ותוגה כמו ודאבון נפש (דברים כח) : מרבית. ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב) : (לה) נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כב) : והתהלך. ענין טיול כמו והתהלכתי בתוככם (ויקרא כו) : (לו) לאגורת. האל"ף נוספת והוא כמו גרה שהיא מטבע של כסף והוא מעה : וככר. כך נקרא לחם עגול : ספחני. ענין הקבוץ והדבוק כמו ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד) : פת. הוא פרוסה כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב) : ג (א) יקר. חשוב כמו יקרה נפשי (לקמן כו) : חזון. נבואה : נפרץ. מלשון פרצה : החלו

גליה: (ב) ויהי ביום ההוא. בלילה בכלל היום: במקומו. במקום שהכהנים ישנים לשנים מן הלוים: החלו כהות. להיות כהות כי הוא תואר: לא יוכל לראות. תוספת ביאור ופי' לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אבינו לא יוכל לראות ואח"כ אמר וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם ענינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הוא דרך משל ור"ל עיניו הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחלה מפני מעשה בניו לפיכך באה הנבואה הזאת אל שמואל ולא באה אליו. ובדרש אומר כהות ממש ואמר כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מנא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שהתמיד לזכור הנבואה שבאה לשמואל על עון בניו: (ג) ונר אלהים טרם יכבה. אם על נרות המנורה אמר היה זה קודם עלות השחר כי הנרות היו דולקים מערב עד בוקר אע"פ שהשמנים היו כבות מקצתן בליל' ושמן היו נותנים בהן במדה שהיו דולקים מערב עד בקר וברוב הפעמים היו דולקים עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מוצאים אותו דולק ואמר כי באה נבואה זאת לשמואל קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריח שמשו של צדיק אחר עד שלא ישקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה: ושמואל שוכב בהיכל ה'. בהיכל ה' דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל ה' ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל ה' אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל ה' וכן פירשו רז"ל כי לא יתכן לחבר הפסוק כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל וכת"י ובוצין בית מקדשא דה' עד לא טפא ושמואל שכיב בעזרת לואי וקלא אשתמע מהיכלא דה' דתמן ארונא דה'. ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות תמן תנינן נעלה הכהן מבפנים והן לוי ישן לו מבחוץ קטן הדבר על עלי ודבר על שמואל מבחוץ: אשר שם ארון אלהים. בלא ה"א הידיעה והמסרה לית כוותיה: (ז) טרם ידע את ה'. פי' טרם שידע את ה' היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדיין לא ידע את ה' ולא נגלה אליו דבר ה' בנבואה לפיכך לא הבין. מבין כי ה' קורא על כן לפיכך קם שלש פעמים אל עלי בטרם ידע: וטרם יגלה. הוא כפול דבר או פי' טרם ידע כי עדיין לא ידע בחכמת האלהית אע"פ שלמד בשאר החכמות אילו למד בזאת החכמה היה מבין ומבחין בקול הנבואה ונראה שכן דעת יונתן שתרגם עד דלא אליף למידע דחלתא דה': (ח) ויבן עלי. כי בשתי

(בראשית כח): (ג) ושמואל שוכב במקומו. בעזרת הלוים ששומרי המקדש וכן תרגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת לואי: בהיכל ה' ארון האלהים: (ד) ויקרא ה'. וקול יצא מהיכל ה' מבית קדשי הקדשים שמואל. סוף המקרא שהלשון מסורס

ב וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וְעֵלִי
שֹׁכֵב בִּמְקֹמוֹ וְעֵינָו הֵחֵלּוּ כֵהוֹת לֹא
יוּכַל לִרְאוֹת׃ ג וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם
יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל יְהוָה
אֲשֶׁר־שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים׃
ד וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃
ה וַיָּרָץ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי
כִּי־קָרָאתָ לִּי וַיֹּאמֶר לֹא־קָרָאתִי שׁוּב
שְׁכָב וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁכָּב׃ ו וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא
עוֹד שְׁמוּאֵל וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ אֶל־
עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיֹּאמֶר
לֹא־קָרָאתִי בְנִי שׁוּב שְׁכָב׃ ז וּשְׁמוּאֵל
טֶרֶם יָדַע אֶת־יְהוָה וְטֶרֶם יִגָּלֶה
אֵלָיו דְּבַר־יְהוָה׃ ח וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא־
שְׁמוּאֵל בַּשְּׁלִשִׁית וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־
עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיָּבֶן
עֵלִי כִּי יְהוָה קֹרֵא לַנָּעַר׃
ט וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה
אִם־יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר יְהוָה
כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב
בִּמְקוֹמוֹ׃ י וַיָּבֹא יְהוָה וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא
כְפַעַם־בְּפַעַם שְׁמוּאֵל ׀ שְׁמוּאֵל

ב וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָאִינוּן וְעֵלִי שְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ וְעֵינוֹהִי שָׁרִיאוּ לְמִכְהֵי לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי׃ ג וּבוֹצִין בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיָי עַד לָא טְפָא וּשְׁמוּאֵל שְׁכִיב בַּעֲזָרַת לֵוָאֵי וְקָלָא אִשְׁתְּמַע מֵהֵיכְלָא דַיָי דְתַמָן אֲרוֹנָא דַיָי׃ ד וּקְרָא יְיָ לִשְׁמוּאֵל וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ ה וּרְהַט לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי תּוּב שְׁכִיב וַאֲזַל וּשְׁכִיב׃ ו וְאוֹסִיף יְיָ לְמִקְרֵי עוֹד שְׁמוּאֵל וְקָם שְׁמוּאֵל וַאֲזַל לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי בְּרִי תּוּב שְׁכִיב׃ ז וּשְׁמוּאֵל עַד לָא אֲלִיף לְמִידַע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְעַד דְּלָא אִתְגְּלֵי לֵיהּ פִּתְגָם נְבוּאָה דַיָי׃ ח וְאוֹסִיף יְיָ לְמִקְרֵי שְׁמוּאֵל בִּתְלִיתָאָה וְקָם וַאֲזַל לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וּסְבַר עֵלִי אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ מִתְקְרֵי לְרַבְיָא׃ ט וַאֲמַר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל אֱזֵיל שְׁכוּב וִיהֵי אִם יִקְרֵי לָךְ וְתֵימַר מַלֵּיל יְיָ אֲרֵי שָׁמַע עַבְדָּךְ וַאֲזַל שְׁמוּאֵל וּשְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ׃ י וְאִתְגְּלִי יְיָ וְאִתְעֲתַד וּקְרָא כִּזְמַן בִּזְמַן שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל וַאֲמַר

ג' · ועיניו ק' · ל' · ג' · ג'. ד' · ג' · ל' · ה' · ג'. ג' · ד' פסוק מוכפלים

וסי' לא תתן אכלך. ובמרבית ביתך: עינו ח' חס' יו"ד בתרא וסימ' ועינו החלו כהות. ולא כהה ממנו ויאמר ח' הוא הטוב. ויברח העברה לעבור. יקח ויעל. ועיניו עינו תראינה. יראו עינו כידו. קוץ בעיניו: קרא ד' בקריאה וסימ' שמואל. וחברו. חדש ושבת קרא

תולדות אהרן ונר אלהים. קדושין עב עם עקרים מג פו: כי ה' קורא. עקרים מג יא: והיה אם יקרא. סבת קיג: ויבא ה'. סבת קיג. סוטה יא:

רלבג

פי' רבי ישעיה

ויש לומר לא היה שעבור עליו כמו ופורץ גדר: (ב) החלו כהות. החלו כהות: (ג) ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים. שוכב

מצודת ציון

(ב) החלו. התחילו: כהות. תשוכות כמו והנה כהה (ויקרא יג): (ד) הנני. הנה אני: (ז) טרם. עדיין לא כמו הטרם תדע (שמות י): (ח) ויבן. מלשון בינה: (י) כפעם בפעם. ר"ל

מצודת דוד

הנבואה בדורה לגלות לא תלה ולא נפרץ גדרה: (ב) ביום ההוא. ביום בא איש ה' אל עלי: במקומו. במקום שהכהנים שוכבים לפנים מן הלוים: החלו. התחילו להיות כהות ותשובות: לא יוכל לראות. כאשר מקודם וכפל הדבר ביאור: (ג) טרם יכבה. עדיין לא כבה אף נר אחד מנרות המנורה: ושמואל שוכב. במקום אשר הלוים שוכבים: בהיכל ה'. זה קס"ק כאשר מפרש אשר שם ארון האלהים ומוסב הוא למקרא שלאחריו לומר שקול הקריאה היה בהיכל ה' וכו': (ה) כי קראת לי. כי חשב שעלי קראו: (ז) טרם ידע. עדיין לא ידע חכמת אלהות עודנו נער ב"א ידע היה א"כ מכיר קול נבואה: וטרם יגלה. עד הנה עדיין לא נגלה אליו ה' לדבר בו: (ח) בשלישית. בפעם שלישית: (ט) אם

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃
יב בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־עֵלִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ הָחֵל וְכַלֵּה׃
יג וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־שֹׁפֵט אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה בָּם׃
יד וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד־עוֹלָם׃
טו וַיִּשְׁכַּב שְׁמוּאֵל עַד־הַבֹּקֶר וַיִּפְתַּח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה אֶל־עֵלִי׃
טז וַיִּקְרָא עֵלִי אֶת־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃
יז וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־נָא תְכַחֵד מִמֶּנִּי

ופסקים ב"מ מסה שלא היה הפסק בינו לבין שכינה ולשון הזוהר קדמא ובתרא בלי' ועיין שם והו"ג ל' · ד' ג' קמץ וח' פתח · ל' · ה' · ל' . ד' · כ"ז

שְׁמוּאֵל מַלֵּיל אֲרֵי שָׁמַע עַבְדָּךְ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל הָא אֲנָא עָבִיד פִּתְגָמָא בְּיִשְׂרָאֵל דְּכָל דְּיִשְׁמְעִינֵיהּ יִצְלָן תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי׃ יב בְּיוֹמָא הַהוּא אֲקִים עַל עֵלִי יָת כָּל דִּי מַלֵּלִית עַל בֵּיתֵיהּ אֶגְמַר וְאֵישֵׁיצֵי׃ יג וְחַוֵּיתִי לֵיהּ אֲרֵי מִתְפְּרַע אֲנָא מִן אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עַד עָלְמָא בְּחוֹבִין דִּידַע אֲרֵי מַרְגְּזִין לְהוֹן בְּנוֹהִי וְלָא כַהָא בְּהוֹן׃ יד וּבְכֵן קַיֵּמִית לְבֵית עֵלִי אִם יִשְׁתַּבְקוּן חוֹבֵי בֵית עֵלִי בְּנִכְסַת קוּדְשִׁין וּבְקֻרְבָּנִין עַד עָלְמָא׃ טו וּשְׁכֵיב שְׁמוּאֵל עַד צַפְרָא וּפְתַח יָת דָּשֵׁי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּשְׁמוּאֵל דָּחֵיל מִלְּחַוָּאָה יָת חֵיזוּ נְבוּאֲתָא לְעֵלִי׃ טז וּקְרָא עֵלִי יָת שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל בְּרִי וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ יז וַאֲמַר מַה פִּתְגָמָא דְמַלֵּיל. עִמָּךְ לָא כְעַן תְּכַסֵּי מִנִּי

מקרא. בטרם ידע הנער: אנכי עשה ד' בליש' וסי' הנה אנכי עשה דבר בישראל. והיתה לי ב' תולדות אהרן אם יתכפר. ר"ה יח יבמות קה (ר"ה ח סנהדרין יח):

רשי

(נראשית ב): (י) ויאמר שמואל דבר. ולא הזכיר שם מקום כמו עלי אמר שמא קול אחר הוא: (יא) עושה דבר. היא לקיחת הארון כיד ס: תצלינה. לשון צלצלים טנטינ"ר בלעז: (יב) החל וכלה. אותי היום גוזרתי על בית עלי שימותו חפני ופנחס ומכאן ואילך אכלה גוזרתי ...ם עליהם מדור אל דור ...ם אנשים בני שמנה עשר' ...החל וכלה. אקומיינצ"ט ...לוומנ"ט בלעז: (יג) כי ...ם להם בניו. מקללים לי ...לומר אלא שכנה הכתוב ...ם מקילים וכן כל קללה ...לות ובזיון הוא: ולא ...לא הכהה הניהם ...דם מגדולתן: (יז) כה יעשה

רדק

חשב עלי כי נדמה לו לשמואל כי אדם קורא אותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אדם אבל כאשר ראה כי שלש פעמים זו אחר זו שמע הקול אחרי שהיעור משנתו ידע כי לא היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שהיה קורא אותו לפיכך הבין עלי כי קול מלאך ה' היה והחכם ראב"ע פי' כי לפי ששמואל לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע את ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב"ה משמיע אותו למי שירצה וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכן אמרו רז"ל מדבר אליו קול לו קול אליו משה שומע ואין ישראל שומעין: (י) ויבא ה' ויתיצב. נראה בפעם הזאת נראית תמונה לנגד עיניו במראה הנבואה לפיכך אמר ויתיצב כמו ויתיצב מלאך ה' בדרך: דבר כי שומע עבדך. ולא אמר ה' כמו שאמר לו עלי כי היה ירא עדיין מהזכיר השם במראה הנבואה ויש בו דרש כי חשש עדיין שמא קול שד ה"א וזה רחוק: (יא) עושה דבר. זהו גלות הארון: תצלינה. מבנין הפעיל שרשו צלל והוא ענין הרגשה כמו לקול צללו שפתי: ביום ההוא. ביום שיהיה זה הדבר הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו על ידי איש האלהים כמו שכתב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורעניות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן אכלה הרעה על בית עלי עד עולם: אל ביתו. כמו על ביתו וכן אל ההרים לא אכל: (יג) כי שופט אני. לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם אשפטם שיתבזו ויתקצרו ימיהם: בעון אשר ידע. בעון סמוך למלת אשר כאילו אמר בעון הדבר אשר ידע ובעבור ילקה זרעו עד עולם שכתוב ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואע"פ שהיו בבנים זכאים כאל יתברך שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה: כי מקללים להם בניו. תקון סופרים כי לא רוצה לומר לאל יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד משמנה עשר פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הוא ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו וי"ת ארי מרגזין להון בנוהי: לא כהה בם. לא עכרם ולא מנעם אע"פ שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנותו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחוזקה ולא עשה כן: (יד) בזבח ובמנחה. לפי שהיו הם כהנים ומקריבים זבח ומנחה אמר כן כלו' לא תועיל להם הכהונת' לפני או חפני שמעלו בזבח ובמנחה אע"פ שישתדלו בזבח ובמנחה לכפר מעלם לא יכפר להם לעולם ורבותי' ז"ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדים ומהם אמרו אבל מתכפר בתפלה: (טו) ויפתח. כלומר קם בבקר ופתח דלתות בית ה' כמנהגו ולא הלך אל

רלבג

...יר הכהנים כי מתו בה ...לי מלבד אביתר על יד ...ודמה שלזה אמר החל ...כי בתחלת הפורעניות ...מלחמה שמת בה חפני ...וכלוי הפורעניות היה ...נוב עיר הכהנים: ...אמר כי כל שומעו ...שתי אזניו להפלגת קושי ...הזה והיה הקול כהוא ...כאנשים וכאילו מחוזק ...מהקול ההוא תתחדר ...והכהרה באוזן: ...ללים להם בניו ולא כהה ...ברלין בזה שהוא ידע ...היו מקללים בניו בהסבת ...שהיו עוסקים אותם ...לי מהם שהיו חוטפים ...מן הזבחים ובעבור ...שהיתה נהם מהקרבת ...ת אשר הובאו להם עד ...שכבון וקרבנות הנשים ...ת פתח אהל מועד לא ...נדיין והנה לא הוכיחם ...ל זה באופן שימנעו. מעשית כן אבל אמר להם אל בני כי ...ה השמועה וגו'. ולא דקדק אחר זה שיוסרו מאלו החטאים: (יד) ולכן ...שם לבית עלי שלא יתכפר להם עונם באמצעות קרבנות כאלו תאמר ...מה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה סמיכה על ראש השלמים להעיר ...ם באים לכפרה ומזה המקום דקדקו רבותינו ז"ל שהכפרה לא תשלם ...אלו בזבח ובמנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא המעסק בת רה

פי' רבי' ישעיה

...קרא מסורס והיה שוכב בעזרה עם הלוים: (יא) תצלינה שתי. ...ע. בוליג"ר בלע"ז. והוא שביית הארון והריגת בניו: (יב) החל ...יום אתחיל ואחר כך אכלה בכל דור: (יג) מקללים להם. כינה ...ממנו הדגש לקל: ולא כהה בם. לא מיחה ואין לו דומה: ...מואל ירא. ולא שלחו הבורא להגיד לו שאילו כן לא היה ירא ממנו:

מצודת דוד

...פס יוסיף לקרוא עוד: (י) דבר. ולא אמר דבר ה' כאשר הורהו עלי ...פן עכ"ז לא ה' דבר בו: (יא) תצלינה שתי אזניו. ירעדו אזניו מגודל ...והכונה היא על לקיחת הארון: (יב) אקים. אתחיל לקיים דברי איש ...אשר דבר בשם ה': החל וכלה. אז בעת לקיחת הארון יתחיל הפורעניות ...יתו שני בניו במלחמה ההיא וכן אכלה לקיים כל דברי הנבואה: (יג) והגדתי לו. רצה לומר הלא מאז הגדתי לו על ידי איש אלהים שאשפוט את ביתו: ...ון בעבור העון אשר יודע הוא מה שבניו מקילים ובזים כבודי ולא מיחה בהם כראוי ומלת להם היא תקון סופרים והרי הוא כאלו נאמר לי או ר"ל ...מם מקללים ברוע מעשיהם כי ענוש יענשו והקללה תבא עליהם: ולא כהה בם. ר"ל אף בשמוע דברי איש האלהים עכ"ז לא חס ולא גער בבניו להכהות ...פניהם לביישם ברבים: (יד) בזבח ובמנחה. כי אין קטיגור נעשה סניגור על כי חטאם היה בדבר הקרבנות אולם בתשובה יכופר עון: עד עולם. העון ...ור להם עד עולם לזרעם אחריהם לקיים בהם ככל דברי הנבואה: (טו) ויפתח. פתח הדלתות כמנהגו ולא הלך להגיד הנבואה לעלי כי פחד ממנו ...בשורה קשה: (יז) מה הדבר. ר"ל אין ספק שה' קרא לך עוד לזאת אשאלך מה דבר בך ואל תמנע מלהגיד לי: כה יעשה לך אלהים. גזם ולא אמר והדומה לה

מצודת ציון

ר"ל כמו בפעמים הקודמים: שמואל שמואל. הכפל בא לזרז את הנקרא: (יא) תצלינה. ענין תנועה ורעדה כמו לקול צללו שפתי (חבקוק ג): (יג) מקללים. ענין בזיון כמו קללה נמרצת (מ"א ב) או הוא מלשון קללה ממש: כהה. ענין חושך: (טו) המראה. מראה הנבואה: (יז) תכחד. ענין מניעה

יעשה לך. כאותה קללה עצמה שלא יהיה לך כניס הגנוים וכן עלתה בו
שהגיד לו: (יח) ולא כחד. מכאן אמרו קללת חכם אפי' על תנאי
באה: ה' הוא. אדון הוא והכל שלו: (כא) כי נגלה ה' אל שמואל
שאמר למעלה ודבר ה' היה יקר בימים ההם

כֹּה יַעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ׃
יח וַיַּגֶּד־לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ וַיֹּאמַר יְהוָה הוּא הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃
יט וַיִּגְדַּל שְׁמוּאֵל וַיהוָה הָיָה עִמּוֹ וְלֹא־הִפִּיל מִכָּל־דְּבָרָיו אָרְצָה׃
כ וַיֵּדַע כָּל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כִּי־נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַיהוָה׃
כא וַיֹּסֶף יְהוָה לְהֵרָאֹה בְשִׁלֹה כִּי־נִגְלָה יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל בְּשִׁלוֹ בִּדְבַר יְהוָה׃
ד א וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֵזֶר וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בַאֲפֵק׃
ב וַיַּעַרְכוּ פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בַּשָּׂדֶה

כ"ו וכל תהלו' דכו' במ"א · י"ג סס' הא' · בעיניו קרי · ב' תמסס · ב' · ס' כ"כ בוי"ו ה'

כְּדֵין יַעְבֵּיד לָךְ יְיָ וּכְדֵין יוֹסֵיף אִם תְּכַסֵּי מִנִּי פִּתְגָם מִכָּל פִּתְגָמָא דְמַלֵּיל עִמָּךְ׃
יח וְחַוִּי לֵיהּ שְׁמוּאֵל יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא וְלָא כַסֵּי מִנֵּיהּ וַאֲמַר יְיָ הוּא דְתַקִּין בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּיד׃
יט וּרְבָא שְׁמוּאֵל וּמֵימְרָא דַיְיָ הֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ וְלָא בָטֵיל מִכָּל פִּתְגָמוֹהִי אַרְעָא׃
כ וִידַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע אֲרֵי מְהֵימַן שְׁמוּאֵל בְּפִתְגָמֵי נְבוּאֲתָא דַיְיָ׃
כא וְאוֹסֵיף יְיָ לְאִתְגְּלָאָה בְּשִׁילֹה אֲרֵי אִתְגְּלֵי יְיָ לִשְׁמוּאֵל בְּשִׁילוֹ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ׃
א וַהֲוָה פִּתְגָם שְׁמוּאֵל מַדְעָא לְכָל יִשְׂרָאֵל וּנְפַק יִשְׂרָאֵל לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי לַאֲגָחָא קְרָבָא וּשְׁרוֹ עַל אֶבֶן סַעֲדָא וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַאֲפֵק׃
ב וְסַדְּרוּ קְרָבָא פְּלִשְׁתָּאֵי לְקַדָּמוּת יִשְׂרָאֵל וְאִתְרְטִישׁוּ עָבְדֵי קְרָבָא וְאִתַּבָּרוּ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמָחוּ בְּסִידְרָא בְּחַקְלָא כְּאַרְבְּעָא אַלְפִין

בפסוק. אנכי ה' עשה: אק"ם ו' וסי' אקים את יצחק. נביא אקים. אקים אל עלי. ואת דוד מלכם.
תולדות אהרן כה יעשה. מכות יא: ויגד לו שמואל. מכות יא: וידע כל ישראל. עקרים מג ח (חגיגה עו):

רדק

אל עלי בקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו: (יז) כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף. כן הו' מנהג הלשון לאמר דבר זה בשבועה וכן כה יעשה לי אלהים וכה יעשה לך אלהים כשם שאין בני יורשי' את מקומי כך אין בניך יורשין את מקומך: (יח) ולא כחד ממנו. ובדרש אע"פ כן באה לו קללתו מכאן אמרו קללת חכם' אפילו על תנאי היא באה: ה' הוא. בדרש אמר ליה אדון הוא מר הוא הטוב בעיניו יעשה: (יט) ולא הפיל מכל דבריו ארצה. כל מה שהיה אומר הוה בא והקב"ה מקיים על ידו. אפי' הדברים שהיה אומר שלא ברוח נבוא' ובזה הדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנבי' ה' ותרגומו ולא בטיל מכל פתגמוהי לארעא: (כא) להראה. באולם. וכן להראה אל מנוח כמו שבא בשלמים כהנן תנתן: כי נגלה. טעם מלת כי לפי שאמר ויוסף אמר כי המראה הראשונה הבאה לשמואל היתה בשילה בבית ה' וכן עתה הוסיף להרא' לו בשילה והמרא' הזאת היתה לו לצוות בני ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר כדבר ה' וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל: (א) ויצא ישראל. כלומר צוה אותם לצאת בדבר השם ויצאו וצוה אותם לצאת להנגף לפני פלשתים לפי שהיו ענושים וחייבים את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה צוה אותם לעלות וינגפו: על האבן העזר. כמו הארון הברי' והכותב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן נגף היתה ולא אבן עזר ועדיין לא נקראה אבן העזר כי על המלחמה האחרת שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא אותה שמואל אבן העזר שעזרם האל יתברך באותה מלחמה אבל מה שנכתב הנה אבן העזר דברי הסופר הם וכן וירדף עד דן: (ב) ותטש המלחמה. הענין ויטש על המחנה ענין התפשטו' הדבר וי"ת

פי' רבי' ישעיה

כה יעשה אלהים וכה יוסיף. כך דרש לשון זה במקרא להגזים ואינו מפרש מה: (כא) ויוסף ה' להראה בשילה. לשמואל כי נגלה ה' אל שמואל בדבר וצווהו שיצוה את ישראל לצאת במלחמה. וזהו מה שאמר ויהי דבר שמואל שצוה אותם מצד הבורא לצאת במלחמה: (א) על האבן העזר. הס"א יתירה ונקרא

רלבג

תנאי היא באה על דרך הדרש: (כ) כי נאמן שמואל לנביא לה'. למדנו מ... שלא יפיל מכל דבריו ארצה לא יצטרך לנתינת אות או מופת אחר שה... לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא ידקדק בשאר הכודעות כמו הקלוס והוכרי שמים כי הם אם יאמרו אמת לפעמים הנה יכזבו פעמים רב... הענין כן בנבואה כי כל דבריה אמת. וכבר יתבאר באיזה סוג מן ... ידקדק זה בנבואה ובאיזה מהם לא ידקדק כי ידמה שמה שתגיד בנבוא... הטובות והרעות האנושיות יקרה שלא יתקיים כשנעתקו האנשים שבא להם מהטוב אשר בא להם בעבור הייעוד הטוב או מהרע אשר בא להם הייעוד הרע: (כא) והנה זכר שכבר הוסיף ה' להראה בשילה לשמו...
דבר שמואל לכל ישראל בחיי עלי בענייני הנבואה ובזה האופן היה מנהיג אותם גם בחיי עלי כי כבר נתפרסם להם שהוא היה נביא אמת: (...
זה ספר שכבר יצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים עם היות אצלם אורים ותומים ונביא איך יתנהגו בענין המלחמה הזאת...
הענין מתו רבים מישראל וארון האלהים נלקח ובזה נתקיים מ"ש איש האלהים לעלי ומה שאמר לו שמואל: (ב) ותטוש המלחמה. הרצון בו שפשטה המ...
אלה

מצודת ציון

ונגעה והעלמה כמו לא נכחד מאדוני (בראשית מז): (כ) נאמן. מתקיים כמו צים נאמן (לעיל ב): ד (ב) ויערכו. ענין סדור כמו וערך עליה העולה (ויקרא ו) ור"ל סדרו אנשי החיל לעמוד מול המלחמה: ותטש. ענין פזור והתפשטות כמו ויטוש אל המחנה (במדבר יא): ויגנף. ענין הכאה כמו פן תגוף באבן רגליך (תהלים נא): במערכה. היא מקום המלחמה שעומדים

מצודת דוד

לזה נמלא הרבה במקרא והרי הוא כאומר רעה כזאת וכזאת יעשה לך ועוד כזאת יוסיף לך רעה אם תכחד ממני אפילו דבר אחד מכל דבר (יח) ולא כחד. אפילו דבר אחד: ה' הוא. ר"ל הלא הוא ה' והכל של הטוב בעיניו כי מי יוכל לומר לו מה תעשה: (יט) ויגדל. בחכמה וירא ולא הפיל וכו'. ר"ל אפילו דבריו שאמר בעצמו לא בנבואה לא בטל אותם להיות נופלים בארץ לבל יתקיימו (ואמר במשל מהזורק דבר מה ולא יחטיא לנפול בארץ): (כ) כי נאמן שמואל. כי לפעמים אף אם באה הנבואה למי כיה ונפסקת אבל שמואל היה מוחזק לנביא המתקיים: (כא) ויסף כו'. רלה לומר עם שלפני זה היה דבר ה' יקר אבל לאח"ז הוסיף ה' להראה בשלה גם לשאר בני הנ... כי נגלה. והסבה היתה על שנגלה ה' אל שמואל ובעבורו בא לעולם שפע הנבואה וחלה גם על יתר בני הנביאים: בדבר ה'. ר"ל לא שראה שום מראה כ' אליו בדבריו וקולו אשר שמע: ד (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל. ר"ל שהיה ונתקיימה נבואת שמואל לכל ישראל והוא מה שנאמר לו הנה אנכי עושה דבר וכו' וחוזר ומפרש איך נתקיימה ואמר וילא ישראל וכו' ואז לא משלו פלשתים על ישראל ועיין בקונטרס בחשבון הדורות: האבן העזר. הוא דברי כותב הספר האבן העזר לא נקראה עד אחר המלחמה האחרת שעשה שמואל וישראל נלחו אז: (ב) ותטוש המלחמה. אנשי המלחמה נתפשטו כדרך

רשי

...ל מכה במדבר. על ים סוף ויונתן תרגם ולעמיה עבד פרישן במדברא: שניהו שהפרשה הוו עירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרין אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו ...ם האלהי' המכים את מצרים בכל מכה כל מכות שהיו לו על המצרים אין לו עוד מכה מעתה:

איש

רדק

וי"ת ואתרטישו עבדי קרבא: (ג) ויושיענו. ת"י ובדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא: (ד) את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרובים. טעם הספור הזה לומר כי הוא אדון החילו' להגביר אוהביו ולהחליש אויביו ויושב הכרובים אמר להודיע כי הוא קרו' לבני אדם לכל אשר יקראוהו באמת ולולי העונו' לכל זה היה נמלא והעונות גרמו ומפני זה אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופנחס להודיע כי הם גרמו המגפה וכדי שיבואו למלחמה היתה סבה מאת האלהים ששאלו זקני ישראל את הארון והם גרמו את המגפה עם עונות ישראל הבאים למלחמה כי היו בהם עובדי ע"א וארון זה הוא הארון שהו מונחין שברי לוחות והוא היה יוצא עמהם למלחמה והוא שנאמר עליו וארון ברית ה' נוסע לפניהם. ומצאנו מחלוקת בדברי רז"ל בזה מהם אמרו כי לוחות ושברי לוחות מונחין בארון א' וספר תורה עמהם בארון ומ"ש ושמת אותו מצד ארון ברית ה' פירושו ושמתם אותו בארון מצד לוחות ברית השם ומהם אמר כי כמין גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו שאמר מצד ארון ברית ה' ומהם אמרו כי בארון אחד לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו והוא היה יוצא למלחמה והפסוקים מוכיחין כי הלוחות השלימו' היו בזה הארון שהביאו במחנה שהרי אמר יושב הכרובי' מראה כי הכרובים היו עליו ועוד כי זה הארון שיצא למלחמה זה הוא הארון שהיה בבית השמש בשובו משדה פלשתים והוא שהיה בקרית יערים ובבית עובד אדום ובעיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדש הקדשים: (ח) מיד האלהים האדירים האלה. תרגום יונתן מיד מימרא דה' דעובדוהי רברבין אילין אינון גבורתא דה' וגו' ואדוני אבי ז"ל פירש במדבר מן ומדברך נאוה וזה פירוש במליתו ובדברו הכה במצרים ועתה הוא בעצמו בא אוי לנו ובדברי רז"ל עירובי דברים נאמרה הפרשה מי יצילנו מיד הא-היים האדירים האלה ע"כ דברי

כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ׃ ג וַיָּבֹא הָעָם
אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
לָמָּה נְגָפָנוּ יְהוָה הַיּוֹם לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים
נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשִּׁלֹה אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה וְיָבֹא בְקִרְבֵּנוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִכַּף
אֹיְבֵינוּ׃ ד וַיִּשְׁלַח הָעָם שִׁלֹה וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה צְבָאוֹת
יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי עִם־
אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חָפְנִי וּפִינְחָס׃
ה וַיְהִי כְּבוֹא אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה
גְדוֹלָה וַתֵּהֹם הָאָרֶץ׃ ו וַיִּשְׁמְעוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־קוֹל הַתְּרוּעָה וַיֹּאמְרוּ
מֶה קוֹל הַתְּרוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
בְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וַיֵּדְעוּ כִּי אֲרוֹן יְהוָה
בָּא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ ז וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים
כִּי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל־הַמַּחֲנֶה
וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ כִּי לֹא הָיְתָה כָּזֹאת
אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם׃ ח אוֹי לָנוּ מִי יַצִּילֵנוּ
מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה אֵלֶּה
הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת־מִצְרַיִם
בְּכָל־מַכָּה בַּמִּדְבָּר׃ ט הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ
לַאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעַבְדוּ
לָעִבְרִים כַּאֲשֶׁר עָבְדוּ לָכֶם וִהְיִיתֶם
לַאֲנָשִׁים וְנִלְחַמְתֶּם׃ י וַיִּלָּחֲמוּ
פְלִשְׁתִּים וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ
לְאֹהָלָיו וַתְּהִי הַמַּכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד
וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רַגְלִי׃

גברא: ג ואתא עמא
למשריתא ואמרו סבי
ישראל למה תברנא יי
יומא דין קדם פלשתאי
נסב לנא משילה ית ארון
קימא דיי וייתי בינגא
בדיל יקר שמיה נתפריק
מיד בעלי דבבנא: ד ושלח
עמא לשילה ונטלו מתמן
ית ארון קימא דיי צבאות
דשכינתיה שריא עיל מן
כרוביא ותמן תרין בני
עלי עם ארון קימא דיי
חפני ופינחס: ה והוה כד
אתא ארון קימא דיי
למשריתא ויביבו כל
ישראל יבבא רבא
ואשתגשת ארעא: ו ושמעו
פלשתאי ית קל יבבא
ואמרו מה קל יבבא רבא
הדין במשריתא דיהודאי
וידעו ארי ארונא דיי אתא
למשריתא: ז ודחילו
פלשתאי ארי אמרו אתא
ארונא דיי למשריתא
ואמרו ני לנא ארי לא הות
כהדא מאיתמלי
ומדקדמוהי: ח ני לנא מן
ישיזביננא מיד מימרא דיי
דעובדוהי רברבין אלין
אלין אינון גבורתא דיי
דמחא ית מצרים בכל
מחא ולעמיה עבד פרישן
במדברא: ט איתקפו והוו
לגברין פלשתאי דלמא
תשתעבדון ליהודאי כמה
דשתעבדו לכון ותהון לגברין גברין ותגיחון קרבא: י ואגיחו קרבא
פלשתאי ואתברו ישראל ואפכו גבר לקירווהי והוה מחתא רבתא לחדא

רלבג

...לה הם האלהים המכים ...ריים בכל מכה במדבר. ...מדבר כי ענין קריעת ...ף היה במדבר אשר בו ...רעה וחילו והכה הכה ...ה במצרים במינים רבים ...: (ט) פן תעבדו ... כאשר עבדו לכם. זה ... כי לא היו פלשתים ... בישראל ולא ישראל ...ים ואפשר שמזמן קרוב ...י ישראל מעבודתם או ...מארך זמן עבודתם את ...ים עד מות עלי ויהיו ... שנות שמשון נכללות ... עלי ונמנו לשניהם כי ...ת שמשון היה בישיבת ... פלשתים וכשלא היה ... שמשון

ר' ישעיה

...על שם העתיד בימי ... (ג) נקחה אלינו. בא ... במלה תמיד כמו כהו"ן ... ברוב המלות ותאמר ... כמו ויסעו בהבלעת ... וכהו"ן אף זה נבלע ... והיה ראוי נלקחה כמו ... ונלכה שמשפטו נכסעה: ...מכים את מצרים בכל ...מדבר. חסר וי"ו ופתרונו ... וזהו מדבר ים סוף:

...ן דוד. והריסותיה אקים: ...ז' ה' בקריאה וסי' ... רבתא: ויבא י"א רפין ... וסי' במסרת רבתא: ... ג' ב' מלאים וא' חס' ...חה אלינו. אל תחרש ...ת ה' קוינו לו ויושיענו. ... חס': ותהם ג' וחס' ...ום הארץ. ותהם הקריה. ... העיר עליהן. מה כ"ד ...סי' נמסר בסדר כי תשא: ...' בקריאה וסי' גם אתמל ...ום דשמואל. כי לא ...את אתמול שלשם. כיום ... אתמול:

תולדות אהרן מי יצי'נו. סקלים מט (כותה כב):
בכל מכה. ווהר ברקפית:

מצודת דוד

...ך נלחמים: (ג) אל המחנה. לאותן שלא הלכו במערכה: למה נגפנו. כי ...בר המה מנוקים מעון: את ארון. כי אמרו כאשר ישגיח ה' בארון בריתו ...ם בנו: (ד) יושב הכרובים. אשר שוכן על הכרובים אשר על הכפורת: ... ר"ל הם נשאו הארון: (ה) וירעו. לכבוד ביאת הארון: ותהום הארץ: ...שון גוזמא והפלגה ור"ל קול התרועה נשמע למרחוק: (ו) ויאמרו. אלו ... ידעו. אחר החקירה נודע להם שבא הארון אליהם: (ז) לא היתה כזאת. להביא הארון אל המלחמה: (ח) במדבר. על ים סוף שהוא במדבר: (ט) התחזקו. ...ר לו אלו אתם פלשתים התחזקו: והיו לאנשים. רצה לומר לגבורים ואמיצי כלב: והייתם. ר"ל אבל אם תהיו לאנשים אז תוכלו עכ"פ להלחם בהם לבלי היות

מצודת ציון

שעומדים בם סדורים: (ה) ותהום. מלשון המייה: (ו) העברים. בני ישראל נקראים עברים כי אברהם אביהם היה מעבר הנהר: (ז) שלשם. יום השלישי שלפני היום: (ח) האדירים האלה. בכל המקרא הזה אמר בלשון רבים לפי שאמר האלהים שכתוב בכל מקום מלשון רבים לזה אמר הכל בלשון רבים: (ט) לאנשים. ר"ל גבורים ואמיצי לב: (י) רגלי. הולכי רגל לא רוכבי סוסים ומדיו

רדק

דברי צדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ושאר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הקב"ה אתם אומרים שאין לי מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא נהיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בטחור ועכבר יוצא מן התהום וסימט את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד ה' על האשדודים . ויש מפרשי' מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג לשונ' היה . לקרא לאלהים אחרים לשון רבים וזהו שאמרו מי יצילנו מנד האלהים האדירים האלה והיוצא בדבר ואתה עיף ויגע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק' עירובי דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו : (יב) וירץ איש בנימן . דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גלית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעית באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן אם שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהן כי ראו בארון ה' : (יג) יד הדך מצפה . כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שיצא וכתב יך לומר הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד שפי' מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאים מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו שער שתירגם על כבש אורח תרעא מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער : (טו) ועיניו קמה . כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כי לעת הזקנה תיבש הלחת ויקומו יתרי העין ותכהה העין בחירה ויש מפרשים ענין הליון עינים וכן תרגם יונתן הלו עיניהם קמה עיניהון וכן ת"י ועיניו קמה : (יז) ויען המבשר. מספר החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר : נלקחה . הזכר הארון בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר ברוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסיק בלשון נקבה וכן אשר באה אליהם ארון ה' : (יח) כהזכירו . כהזכיר המבשר ארון האלהים : ויפל . עלי מרוב האבל לב שאחזו נפל לאחריו : בעד יד השער . כתרגומו על כבש אורח תרעא : מפרקתו . עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה פרקים פרקים : וכבד . כבד הגויה מפני זקנתו או פירוש שהיה כבד בשר שהיה בעל בשר להיכך מת בנפלו מפני כבדו : (יט) הרה ללת . היתה הרה

רשי

(יב) איש בנימן . זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח (יג) יד דרך מצפה . אצל יד הדרך היה מצפה : (יח) מפרקתו אפרקיתיה עצם הצואר : (יט) ללת . על הרחו ללדת פירושו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שהבלי לידתה ביללה כאו לה ויללה אין אות ביסודה

יא וארון אלהים נלקח ושני בני-עלי
מתו חפני ופינחס : יב וירץ איש-
בנימן מהמערכה ויבא שלה ביום
ההוא ומדיו קרעים ואדמה על-
ראשו : יג ויבוא והנה עלי ישב על-
הכסא יך דרך מצפה כי-היה לבו יד קרי
חרד על ארון האלהים והאיש בא
להגיד בעיר ותזעק כל-העיר :
יד וישמע עלי את-קול הצעקה ויאמר
מה קול ההמון הזה והאיש מהר
ויבא ויגד לעלי : טו ועלי בן-תשעים
ושמנה שנה ועיניו קמה ולא יכול
לראות : טז ויאמר האיש אל-עלי
אנכי הבא מן-המערכה ואני מן-
המערכה נסתי היום ויאמר מה-היה
הדבר בני : יז ויען המבשר ויאמר
נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה
גדולה היתה בעם וגם-שני בניך מתו
חפני ופינחס וארון האלהים נלקחה :
יח ויהי כהזכירו | את-
ארון האלהים ויפל מעל-הכסא
אחרנית בעד | יד השער ותשבר
מפרקתו וימת כי-זקן האיש וכבד
והוא שפט את-ישראל ארבעים
שנה : יט וכלתו אשת-פינחס הרה ללת

כ"ו וכל דסמי' לאח"הס דכו' במ"ו מה . ס' לופה ה' מ"ל . ט' פסוקים וגם וגם

ואתקטל מישראל תלתין אלפין גבר רגלי : יא וארונא דיי אשתבי ותרין בני עלי אתקטלו חפני ופינחס : יב ורהט גברא משבטא דבנימן מסדרא ואתא לשלה ביומא ההוא ולבושוהי מבזעין ועפרא רמי על רישיה : יג ואתא והא עלי יתיב על כורסיא על כבש אורח תרעא מסכי ארי הוה לביה תביר על ארונא דיי וגברא אתא לחואה לקרתא ואשתגישת כל קרתא : יד ושמע עלי ית קל צוחתא ואמר מה קל שגושיא הדין וגברא אוחי ואתא וחוי לעלי : טו ועלי בר תשעין ותמני שנין ועינוהי קמה ולא יכיל למחזי : טז ואמר גברא לעלי אנא אתית מן סדרא ואנא מן סדרא דקרבא אפכית יומא דין ואמר מה הות פתגמא ברי : יז ואתיב דמבשר ואמר אפך ישראל קדם פלשתאי ואף מחתא רבתא הות בעמא ואף תרין בנך אתקטלו חפני ופינחס וארונא דיי אשתבי : יח והוה כד אדכרותיה ית ארונא דיי ונפל מעל כורסא לאחורוהי על כבש אורח תרעא ואתברת פרקותיה ומית ארי סיב גברא ויקיר והוא דן ית ישראל ארבעין שנין : יט וכלתיה אתת פינחס מעדיא למילד ושמעת ית

רלבג

שמשון שר היה שופט ... עלי : (יג) והנה עלי ... הכסא יד דרך מצפה ... שהיה הכסא במקום ... מצפה ומביט הדרך או ... מבשר להגיד לו מה ... לארון האלהים : כי ה... חרד על ארון האלהים ... הסבה היה הכסא אצ... השער לראות העוברים ו... וזה מורה על רוב ה... שלא היה חרד לבניו ... שגלה לו איש האלהים ש... ימותו ביום אחד גם בשמ... חפני ופנחס לא חרד מ... ששמע שארון האלהים נ... או נפל אחורנית מעל ... מרוב החרדה ונסבת ... נשברה מפרקתו מרוב ... ומת מכובד גופו ורוב ... הכובד הוא היה סבת בנפלו : (יט) הרה ללת . שיהיה שרשו ולה ... וענינו

ויבוא ט"ו מלאים בקריא ... ויבוא והנה עלי יושב על ... ויקץ שלמה והנה חלום ... אשה אלקנה הוא ממטת ... ונביא אחד זקן . ויבו ... המלך . ויתחפש מלך ... ויבוא. וימת המלך ויבוא ... ויבא יהוא יזרעאלה . ישעיה ב' אמוץ דישעיה . אלי אנשים מזקני ישראל . אל הגוים אשר באו שם . אליה כבוא אל אשה ז... ויבוא אל שער אשר פניו . גם השטן . וחברו . וכל ... אסתר דכו' מ"ל במ"ב חס ... אל המשתה אשר עשתה א... ויבא המלך והמן לשתו...

תולדות אהרן נס ישראל. מד : ויהי כ... ובמים קיט סילין כא ...

פי' רבי' ישעיה

(יג) יד דרך מצפה במקום שדרך המצפה לעמוד אילו ישמע שמועה : (טו) קמה . כל אחד ואחד . ומפני שהעין מחה דלת תמיד לראות נוטל כ... קימה : (יז) וארון האלהים נלקחה . לא נמצא ארון במקרא נקבה זו... (יט) הנה הרה ללת . נעלמה בו הדלת . והביא עליו ראיה אברהם בן אחת

מצודת ציון

(יב) ומדיו . ומלבושיו כמו וילבש וכו' מדיו (לקמן יז) : ואדמה . עפר : (יג) יד . מקום : מצפה . ענין תוחלת ותקוה כמו ואני בה' אצפה (מיכה ז') : (יד) ההמון . העם הרב : (טו) קמה . ר"ל כל האת קמה כי בעת הגאות דרך העין להתנענע ושל עלי קמה ועמדה כי לא ראה עוד : (טז) נסתי . ברחתי : (יז) המבשר . כל המספר החדשות בין טוב בין רע נקרא מבשר : (יח) אחרנית . לאחוריו : בעד . נגד : מפרקתו . הוא עצם הצואר ע"ש בעשוי פרקים פרקים : (יט) ללת . ר"ל ללדת ובא בהסרון הדל"ת לפי בילדה ביללה : והכרע . נפלה על ברכיה : נהפכו .

מצודת דוד

היות מנולחים לעבוד אותם ותהיו עכ"פ דומה להם בדבר כנלחון : (יב) קרועים . דרך לער ואבלות : (יג) ויבא . ר"ל בעת בואו לשילה ישב ע... הכסא וכו' : יד דרך מצפה . אצל מקום דרך ההולך למקום המלחמה והיה ... ומייחל לשמוע מה מהמלחמה כי היה לבו חרד על הליכת הארון : והאיש ... מדרך אחר בא להגיד בעיר : ותזעק . זעקת שבר ויללה : (טז) מה היה הדב... נעשה במלחמה : (יז) וגם מגפה . כי הפלשתים רדפו אחריהם והכום : (יח) ... הבכר . נגד מקום השער : כי זקן האיש וכבד . ר"ל לפי שהיה זקן וכוחו תש והיה בעל בשר לזה לא היה יכול להתחזק בעת נפלו להטות עצמו על לדו : (יט) הרה

רשי

...בדה: נהפכו. נשתנו מכדרכן לכך מתה: צריה. צירי דלתי ...ורדוני"ל בלע"ז: (כא) אי כבוד. אין כבוד וכן (איוב כב) ימלט אי נקי אין ...אל הלקח. כמו על הלקח ואין צריך לזוז מלשון אל למי שיודע להבין ...אל הלקח איטיויי"ר לאיסטריפו"ש בלע"ז: ואל חמיה. ואל הרעה ...מת חמיה ואישה: ...דגון. דמות עשוי ...דג: (ד) המפתן. אסקופ'.

רדק

הרה וקרבו ימיה ללדת וכד' הסרה כן דעת רוב המפרשים וכן ת"י מעדיא למילד ורבי אחי רבי משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבליה ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יו"ד ילל כמו יו"ד ירד ישב ומכפל הלמד"ן חסרו האחרונה שהיא למ"ד הפעל ונשאר במלה מן השרש פ"ן הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בצירי וזו בפתח: כי נהפכו עליה צריה. כלומר נהפכו ונתגלגלו עליה ציר וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה ומחוזק ציריה כרעה וילדה ומתה ות"י ארי בעתוה חבלהא ובדברי רז"ל תניא רבי אלעזר אומר כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: (כ) וכעת. בכ"ף: מותה. בשורק: (כא) אי כבוד. כמו אין כבוד בחסרון הנו"ן ובא בחירק כמו ואין יש פה תחת ידך או כמו אי כבוד בצירי כלומר איה הכבוד שאיננו היום בישראל: (כב) ותאמר. פעם אחרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ועתה שבה ואמרה בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד: (ב) ויציגו. ויעמידו: נופל לפניו. כמו על פניו וכן ת"י על אפוהי: (ד) אל המפתן. כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על והמפתן היא האסקופה התחתונה רק דגון נשאר עליו אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאמר ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי"ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי: (ה) לא ידרכו. בדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל:

וַתִּשְׁמַע אֶת־הַשְּׁמֻעָה אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וּמֵת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי־נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִרֶיהָ׃
כ וּכְעֵת מוּתָהּ וַתְּדַבֵּרְנָה הַנִּצָּבוֹת עָלֶיהָ אַל־תִּירְאִי כִּי־בֵן יָלָדְתְּ וְלֹא עָנְתָה וְלֹא־שָׁתָה לִבָּהּ׃
כא וַתִּקְרָא לַנַּעַר אִי־כָבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל־חָמִיהָ וְאִישָׁהּ׃
כב וַתֹּאמֶר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃
ה א וּפְלִשְׁתִּים לָקְחוּ אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיְבִאֻהוּ מֵאֶבֶן הָעֶזֶר אַשְׁדּוֹדָה׃
ב וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ אֵצֶל דָּגוֹן׃
ג וַיַּשְׁכִּמוּ אַשְׁדּוֹדִים מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וַיִּקְחוּ אֶת־דָּגוֹן וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ׃
ד וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדָיו כְּרֻתוֹת אֶל־הַמִּפְתָּן רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו׃
ה עַל־כֵּן לֹא־יִדְרְכוּ כֹהֲנֵי דָגוֹן וְכָל־הַבָּאִים בֵּית־דָּגוֹן עַל־מִפְתַּן דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

שְׁמוּעֲתָא דְאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיָי וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטִיל בַּעֲלָהּ וּכְרַעַת וִילֵידַת אֲרֵי בְעֲתוּהָא חֶבְלָהָא׃ כ וּכְעִידָן מוּתַהּ וּמַלִּילוּ נְשַׁיָא דְקַיְמָן עֲלַהּ לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי בַר דְכַר יְלֵידַת וְלָא אֲתִיבַת וְלָא שַׁוִיאַת עַל לִבָּהּ׃ כא וּקְרַת לְרַבְיָא אִי כָבוֹד לְמֵימַר גְלָה יְקָרָא מִיִשְׂרָאֵל דְאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיָי וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטֵל בַּעֲלָהּ׃ כב וַאֲמַרַת גְלָה יְקָרָא מִיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִשְׁתְּבֵי אֲרוֹנָא דַיָי׃ א וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁבוֹ יַת אֲרוֹנָא דַיָי וְאַיְתוּהִי מֵאֶבֶן סַעֲדָא לְאַשְׁדּוֹד׃ ב וּנְסִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת אֲרוֹנָא דַיָי וְאַעִילוּ יָתֵיהּ לְבֵית דָגוֹן וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בִּסְטַר דָגוֹן׃ ג וְאַקְדִימוּ אֱנָשֵׁי אַשְׁדּוֹד בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רָמֵי עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיָי וּנְסִיבוּ יַת דָגוֹן וַאֲתִיבוּ יָתֵיהּ לְאַתְרֵיהּ׃ ד וְאַקְדִימוּ בְצַפְרָא בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רָמֵי עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיָי וְרֵישׁ דָגוֹן וְתַרְתֵּין פִּסַּת יְדוֹהִי קְצִיצָן מַחְתָא עַל סְקוּפְתָּא לְחוֹד גּוּפֵיהּ אִשְׁתְּאַר עֲלוֹהִי׃ ה עַל כֵּן לָא דָרְכִין כּוּמְרֵי דָגוֹן וְכָל דְעָלִין לְבֵית דָגוֹן עַל סְקוּפַת דָגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד

רלבג

...מן שלמות כאילו יאמר ...ומי הריונה ללדת ...ויתמלאו ימיה ללדת ...פירשוהו מענין יללה ...חסר למ"ד אחרת ...משפטו ללאת: ותכרע ...כי נהפכו עליה ציריה. ...לה להתאמץ על דבר ...כראוי. והיא קראה ...אי כבוד לאמר גלה ...ישראל: (כא) ואל הלקח ...האלהים ואל מות חמיה ...כי חמיה היה נביא ...גדול ואישה היה ראוי ...לכהונה גדולה אחריו כי ...היה יותר ראוי לכהונה ...כי לא היה רע כ"כ ...ולזה נתקיימה ...גדולה מזרע פינחס ...שלמה כמו שיתבאר ...שיבא ולזה הקדים ...לזכר חפני קודם ...סוף הענין שבא לזכר ...כחוקה למה שאמרה ...מישראל הוא הלקח ...האלהים כי כבר נשאר ...נביא והיה שם מהכהני' ...שיתמנה כהן גדול ...(א) והנה הביאו ...ארון האלהים בבית ...שהיה נהם צלם על ...אדם שהיו קורין אותו ...ן) והנה על צד המוסת ...ש"י לכבודו שהפיל דגון ...לפני ארון ה' להעיר ...עוד מלכדו ואולי חשבו ...שכבר היה זה על ...מקרה לא מאת הש"י ...לקחו את דגון והשיבו ...מקומו ולא השתדלו ...משם ארון האלהים. ...שני מצאו דגון ניפל ...ארון ה' וראש דגון ושתי ...ידיו כרותות על המפתן ...נשאר מדגון היה נשאר ...ן ה' ניפל ארצה ולזה היו כומרי דגון נשמרי' מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שיהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו. ולא

פי' רבי ישעיה

אחת שהוא לקוח מאחד והיה תשעטו אחדת ונבלע הדלת. כי נהפכו עליה צריה פי' דלתי רחמה נשתנו והוא סימן המיתה:

ותדברנה ג' בקריאה וסי' ותדברנה הנצבות עליה. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך. ותדברנה בפיכם דירמיה. וראש י"א וסי' נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימן ז':

תולדות אהרן ותכרע ותלד. בכורות מה: (ראש דגון. שבת ס: על כן לא ידרכו· ע"ג מג):

מצודת דוד

...ר"ל נשלם ימי הריונה ללדת: כי נהפכו. מחרדת השמ... נהפכו ונתגלגלו עליה פתאום חבלי הלידה: (כ) וכעת מותה. וכאשר ...מותה ע"י הלידה הפתאומית: אל תראי. הואיל וחשבו שמתפחדת שלא ...היא בעבור רוע המזל וכמ"ש רז"ל אחד מן המשפחה שמת ידאגו וכו' ...אמרו לה דע כי בן ילדת ושוב אין לך לפחד כי אם נולד בן זכר נתרפאת ...המשפחה וכמ"ש רז"ל: ולא שתה לבה. אל דבריהן: (כא) לאמר. ר"ל בשם ...בעת שנולד גלה כבוד מישראל וכו': (כב) ותאמר. וחזרה ואמרה עיקר ...הכבוד הוא בעבור כי נלקח הארון: ה (ג) לפניו ארצה. על פניו נפל לארץ לפני הארון: וישיבו. כי חשבו שבמקרה נפל: (ד) כרותות אל המפתן. היו כרותות ...על המפתן: רק דגון. גוף העבודת כוכבים העשוי בדמות דג: (ה) על כן. על שמצאו על המפתן ראשו וכפות ידיו החזיקו המפתן למקום קדוש ולא דרכו עליו

מצודת ציון

ענין סבוב וגלגול על כי בעת הגלגול מתהפך הדבר מצד אל צד. וכן מתהפך במחנה מדין (שופטים ז'): צריה. הם חבלי הלדה בהאם מהשמטת קשרי הרחם התקועים זה בזה והוא מושאל מן צירי הדלתות וכן צירים וחבלים יאחזון (ישעיה י"ג): (כ) ענתה. השיבה: שתה. שמה כמו למען שיתי (שמות י'): (כא) אי כבוד. כמו אין כבוד והחסר הנו"ן כמו ימלט אי נקי (איוב כ"ב) והיא בחיר"ק ודוגמתו ואין יש פה (לקמן כ"א) שהיא בחיר"ק: ה (ב) דגון. שם עכו"ם: ויציגו. העמידו: (ד) כרותות. חתוכות: המפתן. האסקופה וכן מתחת מפתן הבית (יחזקאל מ"ז): (ה) ידרכו. ענין צעדה והוא מל' דרך: כהני. כומרים יודעי חוק עבודת כוכבים ויפתם

רדק

שמואל בר רב יצחק מצינו שהמתירו ישראל בע"א יותר מאומות העולם באומות העולם כתיב על כן לא ידרכו אבל בישראל כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן קפץ : (ו) בעפולים כתיב וקרי בטחורים וככתיב עפולי לשון גבוהות כמו עפל ובחן והכנוי הוא שם כנוי לתחתיות כי בכסף וקרי הוא שם החולי (ח) גת יסב . לגת ורבוה: כמוהו : ויסבו את ארון אלהי ישראל . בדגש בסמ"ך ובני"ת : (ט) וישתרו להם . כתיב בשי"ן וק"ח כמו בסמ"ך ופי' שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר מבפנים והיה קשה להם מאד שאם היה להם במקום גלוי ותרגום ולקו יתהון בטחוריא : (י) להמיתני ואת עמי . שרי עיר עקרון אמרו כן

רשי

אסקופה : (ו) וישמם . לשון שממה : בטחורים . אלאולת כרכ הנקב שבגופם נכנסין בנקביהם ושומטין בני מעיהם ויוצאין : (ט) כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת כתובים שי"ן ומסורסים בלשון סת בית הסתרים : (יא) מהומת מות . כל הימות על ידי רעש וזה אבוי ה' בקול גדול על ויהומם (שמואל א' מפורש באגדה שלשו מדות דרבי אליעזר בנ יוסי הגלילי : (ב) במה באיזו

תרגום

עד יומא הדין : ו ותקיפת
מחתא דיי על אנש אשדוד
ואצדינון ואלקי יתהון
בטחורין ית אשדוד וית
תחומהא : ז וחזו אנשי
אשדוד ארי שויא עליהון
מחתא ואמרין לא ישרי
ארון אלהא דישראל
עמנא ארי תקיפת מחתיה
עלנא ועל דגון טעותנא :
ח ושלחו וכנשו ית כל
טורני פלשתאי לותהון
ואמרו מה נעביד לארון
אלהא דישראל ואמרו לגת
יסתחר ארון אלהא
דישראל ואסחרו ית ארון
אלהא דישראל : ט והוה
בתר דאסחרו יתיה והות
מחתא דיי בקרתא
שגושא רבא לחדא ומחא
ית אנשי קרתא מזעירא
ועד רבא ולקו להון
בטחורין : י ושלחו ית
ארונא דיי לעקרון והוה
כמיתי ארונא דיי לעקרון
וזעיקו עקרונאי למימר
אסחרו לותנא ית ארון
אלהא דישראל לקטלותנא
וית עמנא : יא ושלחו
וכנשו ית כל טורני
פלשתאי ואמרו שלחו ית
ארון אלהא דישראל ויתוב לאתריה ולא יקטול יתי
וית עמי ארי הות שגוש קטלא בכל קרתא תקיפת
לחדא מחתא דיי תמן : יב וגבריא די לא מיתו לקו
בטחורין וסליקת צוחת קרתא לצית שמיא :
א והוה ארונא דיי בקרוי פלשתאי שבעא ירחין :
ב וקרו פלשתאי לכומריא ולקסמיא למימר מה
נעביד לארונא דיי הודיעננא במה נשלחיניה

מקרא

ו ותכבד יד־יהוה אל־האשדודים
וישמם ויך אתם בעפלים את־ (בטחרים ק׳)
אשדוד ואת־גבוליה : ז ויראו אנשי־ (ג׳ ומ"ל)
אשדוד כי־כן ואמרו לא־ישב ארון (ז׳)
אלהי ישראל עמנו כי־קשתה ידו
עלינו ועל דגון אלהינו : ח וישלחו
ויאספו את־כל־סרני פלשתים (ו׳ פתחין וסי׳ סבית שלחו סלויח ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכה ולאחיהון חמרא וכספא)
אליהם ויאמרו מה־נעשה לארון
אלהי ישראל ויאמרו גת יסב ארון
אלהי ישראל ויסבו את־ארון אלהי
ישראל : ט ויהי אחרי | הסבו אתו (ו׳ נטע׳ בסיפ׳)
ותהי יד־יהוה בעיר מהומה גדולה
מאד ויך את־אנשי העיר מקטן ועד־
גדול וישתרו להם עפלים : י וישלחו (י"ב מלין כתיב ש"ן וקרי׳ סמ"ך טחרים ק׳)
את־ארון האלהים עקרון ויהי כבוא
ארון האלהים עקרון ויזעקו
העקרנים לאמר הסבו אלי את־ (ל׳)
ארון אלהי ישראל להמיתני ואת־ (ד׳)
עמי : יא וישלחו ויאספו את־כל־סרני (י׳)
פלשתים ויאמרו שלחו את־ארון
אלהי ישראל וישב למקומו ולא־ (ט"ו)
ימית אתי ואת־עמי כי־היתה מהומת־ (ס׳ . ד׳)
מות בכל־העיר כבדה מאד יד (ד׳)
האלהים שם : יב והאנשים אשר
לא־מתו הכו בעפלים ותעל שועת (בטחרים קרי)
העיר השמים :

ו א ויהי ארון־יהוה בשדה
פלשתים שבעה חדשים : ב ויקראו
פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר (ל׳)
מה־נעשה לארון יהוה הודענו במה (ל׳)

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) וישתרו להם טחורים . מפני שהם נולדים בתוך המעי אומר להם לשון סתר . ומפני שראו בסתרי הבורא לקו במכת בית הסתרים : (יא) וישב למקומו . כמו וישוב ונתחלפה התנועה :

טחרים דכתבן עפלים ו׳ בקריאה וסימ׳ בשחין מצרים ובעפלים . ותכבד יד ה׳ . ויהי אחרי הסבו אתו . והאנשים אשר לא מתו . מה האשם אשר נשיב לו . ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם . ושארא כדקריין כן כתבן : ארון אלהי ישראל ו׳ וסי׳ ויראו אנשי אשדוד ושל אחריו ג׳ בפסוק, הסבו אלי. אםמשלחים את ארון אלהי ישראל . וישלחו ד׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ וישלחו את ארון האלהים עקרון : ויקחו את ירמיהו . ויכרתו את ראשו . וישאו את ראשו ואת כליו . וכל אורייתא דכוו׳ במ"א וישלחו האנשים את ידם : ויאספו י׳ פתחין וסי׳ בלשון תרגום סבי׳ שלחו פלויא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא ופירושם נמסר בסדר שמות :

רלבג

ולא הספיק לה"י שעשה באלהיהם א האשדודים והשם והמהים על המכו להם בדרך שלא היו לאמר שיהיה חדוש זה להם אם לא מפני מה אליהם ארון האלהים : המכה היתה שהוכו ב והוא חולי מצער מא מהם דם רב כל ש שבאו להם מאת הש"י ל מאד ולזה הוכרחו להו האלהים מאשדוד ושלח וידמה שאלה התוספת הש"י באמצעות שמוא כבוא או נעשה זה בזו להשגחתו על ישראל של ארון האלהים מהם : אחר הסבו אותו בגת מכת הש"י בעיר מהומ לא נשאר שם אחד של במכת הטחורים והיו ה נסתרים ולזה הם יות ויותר קשי הרפואה . ו זה שלחו ארון האלהים ותוקף שבא שם הכי מהומת מות בכל והנשארים בהם של הוכו בטחורים הנה קרה לפלשתים מפני האלהים תוך שבעה ח (יא) או קראו ס לכומריהם ולקסמיהם כלה מהם מה ועשה ה׳ אם יש נוכו לישראל ואם היתה עלתם ש לישראל במה ישלח כדי שתסור אף הש"י ונתנו

מצודת ציון

(ו) וישמם . מל׳ שממה : בעפולים . כך שם המכה ולפי שהם בחלולת במקום מכוסה נקראו עפולים מל׳ אופל וכן ויבוא אל העופל (מ"ב ה׳) והוא כמו אל האופל באל"ף והקרי בטחורים והוא שם פרק מה והיו דומים להם : (ז) קשתה . מל׳ קשה : (ח) יסוב . ר"ל יובא : (ט) וישתרו . כמו יסתרו בסמ"ך : (יב) שועת . צעקת : ו (א) בשדה פלשתים . כמו בארץ פלשתים : (ב) ולקוסמים . ולמכשפים

מצודת דוד

עליו : וכל הבאים. מיתר העם : מפתן דגון. מפתן בית דגון : (ו) ו במה שהכה אותם בעפולים והיו בצורת טחורים : (ז) כי כן. אשר באר בהם שפטים ובאלהיכם : (ט) יד ה׳ בעיר. מכת יד ה׳ בעיר גת : ו העפולים היו בהם נסתרים הרבה מבפנים היותר מבחוצים : (י) ואת ע שרי העם היו הזועקים : (יא) מהומת מות . מלבד מכת העפולים היה מגפת ה׳ : (יב) אשר לא מתו. בהמגפה : השמים. הוא מדרך גוזמא ור"ל גדלה מאד עד למעלה : ו (ב) מה נעשה. אם לשלחו למקומו : הודיענו. ר׳ יהיה מההכרח לשלחו הודיענו במה נשלחנו אם להניחו בעגלה ולמשכו בבהמות אם

נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ׃ ג וַיֹּאמְרוּ אִם־
מְשַׁלְּחִים אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אַל־תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם כִּי־הָשֵׁב
תָּשִׁיבוּ לוֹ אָשָׁם אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע
לָכֶם לָמָּה לֹא־תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם׃
ד וַיֹּאמְרוּ מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ
וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים חֲמִשָּׁה
עְפֹלֵי זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב כִּי־
מַגֵּפָה אַחַת לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם׃
ה וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי עְפֹלֵיכֶם וְצַלְמֵי
עַכְבְּרֵיכֶם הַמַּשְׁחִיתִם אֶת־הָאָרֶץ
וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד אוּלַי
יָקֵל אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל
אֱלֹהֵיכֶם וּמֵעַל אַרְצְכֶם׃
ו וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם כַּאֲשֶׁר
כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם הֲלוֹא
כַּאֲשֶׁר הִתְעַלֵּל בָּהֶם וַיְשַׁלְּחוּם וַיֵּלֵכוּ׃
ז וְעַתָּה קְחוּ וַעֲשׂוּ עֲגָלָה חֲדָשָׁה
אֶחָת וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת אֲשֶׁר לֹא־
עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל וַאֲסַרְתֶּם אֶת־
הַפָּרוֹת בָּעֲגָלָה וַהֲשֵׁיבֹתֶם בְּנֵיהֶם
מֵאַחֲרֵיהֶם הַבָּיְתָה׃ ח וּלְקַחְתֶּם אֶת־
אֲרוֹן יְהוָה וּנְתַתֶּם אֹתוֹ אֶל־הָעֲגָלָה
וְאֵת ׀ כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ
אָשָׁם תָּשִׂימוּ בָאַרְגַּז מִצִּדּוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם

לאתריה: ג ואמרו אם אתון משלחין ית ארון אלהא דישראל לא תשלחון יתיה ריקן אלהין אתבא תתיבון קדמוהי קרבן אשמא בכן תתסון ויתרוח לכון למה דא תנוח מחתיה מנכון: ד ואמרו מה קרבן אשמא דנתיב קדמוהי ואמרו מנין טורני פלשתאי חמשא טחורי דהבא וחמשא עכברי דהבא ארי מחתא חדא שויא לכולכון ולטורניכון: ה ותעבדון צלמי טחוריכון וצלמי עכבריכון דמחבלין ית ארעא ותתנון קדם אלהא דישראל יקרא מאים תנוח מחתיה מנכון ומן טעותכון ומן ארעכון: ו ולמה תיקרון ית לבכון כמא דיקרו מצראי ופרעה ית לבהון הלא כד אתפרע מנהון ובתר כן שלחינון ואזלו: ז וכען סבו ועבידו עגלתא חדתא חדא ותרתין תורן מינקן די לא נגדא בניר ותיסרון ית תורתא בעגלתא ותתיבון בניהן מבתריהן לגיו: ח ותסבון ית ארונא דיי ותתנון יתיה בעגלתא וית מני דהבא דאתיבתון קדמוהי קרבן אשמא תשוון בתיבותא מסטריה ותשלחון יתיה

ופרעה ג' בקריאה וסי' ופרעה חולם והנה עמד על היאר. ופרעה הקריב וישאו. ולמה תכבדו א ז לבבכם: עלות ח' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וישלח:

רש"י

...ין נשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו: (ג) אשם. סיכר... ...ם מודים שמעלתם בו: אז תרפאו ונודע לכם. שהוא עשה כי למה ... ידו או מכם: (ד) סרני פלשתים. חמשה הם כמה שנאמר ... י"ג) העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני: (ז) עלות. ...אשר לא עלה עליהם ...זה לנסיון שאין אלו ...למשוך ועוד שגועות ...יהם ואם יבא כה ...וילכו אותו מאליהם ...עש' לנו: (ח) בארגז. שקריני"ן

רלב"ג

...לכם עלה שישלחוהו ...ישיבו לו אשם לכפר ...כי ירפאו אם בשבתו ...הרע ויהיה נודע ...ה לא תסיר יד הש"י ...הוא רוצה שיתנו לו ...אשר חשבו לחלל ...אמרו זה להורות כי ...אם בא להם הרע ...בתו כבר היה דעתם ...בא להם הרע בשבתו ...לישראל: (ו) ולמה ...לא הש"י עוד שם ...היו משחיתים את ...מששטה המכה הזאת ...פלשתים ולזה אמרו ...רים' וקוסמיהם שיעשו ...טחורי זהב ועכברי ...מספר הסרנים וזהו ...שיבו לה' כדי שתסור ...ליכם והזהירום שלא ...ם מעשית זה שלא ...ם כמו שקרה למצרים ...והנה הייסירו אותם ...סן אחר לדעת בקלות ...להם רע זה בסבת ארון ...כי האופן הראשון היה ...ספק וזה כי אף על פי ...הרע להם בסבת ארון ...הנה לא יחוייב שירפאו ...השבתם אותו למקומו ...יתכפר להם כי מידו ...ואת להם עד שובו ...זה אם לא ירפאו לא ...פלשתים להשיבו אליהם ...ם ולזה לא תועיל ...זאת הבחינה הראשונה ...מו שלא היו מסכימים ...נגף והכירו זה הכהני' ...כם ואמר להם שלא יכבדו

רד"ק

כן: (ג) למה לא תסור ידו מכם. או תדעו למה לא סרה ידו ומכתו מכם לפי שהייתם מעכבים ארונו אצלכם כי בשלחכם אותו תרפאו והאשם לכפרה על אשר עשיתם: (ד) וחמשה עכברי זהב. זה מסייע הדרש שכתבנו למעלה כי השכיה להם חולי התחתוניות והיתה יוצאת המחלוליות שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באים העכברים ושומטים את המעי הבוא ולפי שהיה החולי אחד לסרנים ולעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף בדמות הטחורים חמשה ובדמו' העכברי' חמשה כמספר הסרני' ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם: לכולם ולסרניכם. כמו שמעו עמים כלם: (ו) ולמה תכבדו. זה לבדו נמצא מבנין הדגוש בל' כבדות: התעלל בהם. עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים: (ז) חדשה. שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון: עלות. מניקות כתרגומו ונקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללי' וצוו לקחת פרות עלות להראות המופ' שלא שבו בעבור בניהם: אשר לא עלה עליהם עול. זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחרת כמו שאמרו ג"כ עגלה חדשה: (ח) אל העגלה. כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו או היא כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהוא כמו ובארון ובת"י בעגלתא: בארגז. בתיבה

פי' רבי ישעיה

(ד) כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם. פי' אמרו להם הקוסמים מגפה אחת יש לכל הפלשתים ולסרניכם בעבור זה יעשו העם והסרנים וכך עשו הסרנים עשו חמשה. וכל העיירו' עשו כל אחת ואחת בעצמה כמפורש לפניו: (ו) ולא תכבדו

תולדות אהרן ואת כלי הזהב. יומא נב בתרא יד הוריות יב:

מצודת דוד

...תו בכתף: (ג) אם משלחים. ר"ל אם יצא הדבר לשלחו למקומו אל ...חו יקם מבלי מנחה ותשורה: תשיבו לו אשם. תשיבו לה' קרבן אשם כדין ...עו הקדש: אז תרפאו. ר"ל כשתרפאו אז יהיה נודע לכם בבירור למה לא ...ר"ו קודם ההשבה ר"ל אז תדעו שיד ה' עשתה זאת: (ד) מספר. כפי מספר ...י שתים שהם חמשה ככה תשיבו חמשה עפולים עשוים מזהב: וחמשה עכברי. כי העפולים היו דומים בלד מה לדמות עכברים ולז"א להשיב גם חמשה ...ר הם לכפר על העם חמשת האומות שבארץ פלשתים: לכולם. לכל העם ולהסרנים וכולכם צריכים כפרה: (ה) צלמי וכו' המשחיתים וכו'. ר"ל עשו צלמי ...ת העפולים והעכברים אשר הם משחיתים וכו': ונתתם וכו' כבוד. ר"ל לא שהוא צריך לזה אלא תנו לכבודו: אולי יקל. בעבור הכבוד אשר תעשו לו: ...לו. על הסרנים יאמר: ומעל ארצכם. מעל יושבי ארצכם מותר העם: (ו) ולמה תכבדו. על שאלו מה נעשה לארון כאלו היו מסופקים אם לשלחו אם ...ו לזה אמרו ולמה תכבדו וכו': הלא כאשר התעלל בהם. ר"ל הלא סוף הדבר יהיה כאשר היה במצרים שהיה משחק ומהתל בהם ואח"ז בע"כ שלחו את ...י"א והלכו להם וכ"כ יהיה סופכם: (ז) ועתה קחו. ר"ל קחו עצים ועשו עגלה חדשה לכבוד הארון: ושתי פרות עלות. רצה לומר בחנו הדבר לדעת שהאמת ...ות עשו קחו פרות מניקות אשר לא משכו מעולם בעול ואסרו אותן בעגלה וקחו את בניהן מהן והנה מדרך הנהוג לא יזוזו ממקומן ללכת מבניהן וכמ"ש שגם

מצודת ציון

ולמכשפים: (ד) עכברי. שם מין שרץ: מגפה. ענין מכה: (ה) את הארץ. את אנשי הארץ (ו) התעלל. ענין שחוק והתול כמו אשר התעללתי במצרים (שמות י'): (ז) עלות. מניקות כמו והצאן והבקר עלות עלי (בראשית ל"ג): עול. היא מה שהפרה מושכת בה: ואסרתם. ענין קשירה: הביתה. לכלאם בבית: (ח) בארגז. ענין תיבה: כלו

רדק

בתיבה כתרגומו בתיבותא: (ז) כלו בבית. כמו כלאו והוא מבעלי הכ"א כמו לא כלה ממך אשר כלתני היום הזה או הוא מבעלי הלל"ף ובא כדרך בעלי הה"א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו ונשו את כלמתם כמו ונשאו כי כבר נשתמשו בזה הענין בשתי לשונות בה"א ובאל"ף לפי שדרכם להמיר זה בזה. וטעם להשיב את בניהם מאחריהם ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם: (יב) וישרנה הפרות. כתרגומו ואכוינא תורתא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בסימן אחד של נקבה לבד כמו ויחמנה בצאן לשתות ודגש השי"ן בחסרון היו"ד פ"א הפועל ובמלת ויחמנה בא נח הליר"ו תמורת היו"ד פ"א הפועל: הלוך וגעו. היו געות בעבור בניהם לעקת הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה שור ובדרש שאמרו שירה הוליאו וישרנה מלשון שירה: (יג) וישמחו לראות. עד שמרוב שמחה שרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתיכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו: (יד) ואת הפרות העלו ע"לה. אנשי בית שמש בקעו עצי העגלה והעלו הפרות עול' כי הותרו הבמות משחרבה שילה ונקבה כשירה בבמת יחיד. ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי רבי אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות ע"ג והקשו לו זה הפסוק ותירץ וכי מסרני פלשתים אנו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה זכו

רשי

שקרוניי"ן בלע"ז: (ז) כלו בבית. לשון כלא: (יב) וישרנה. פר[...] אנדרוגינוס מלמד שאף הוולדות היו אומרים שירה רוני רוני השיטה התנ[...] כדאיתא במסכת עבודת כוכבי': ולפי פשוטו וישרנה לשון ישר דרך [...] הולכות: הלך וגעו. לשון צעקת בקר געייה: בית שמש. ישראל [...] (יג) וישמחו לראות[...] מסתכלין היאך הוא [...] ומשמחים נכנגו בו ק[...] שלא היו מסתכלין ב[...] ודר[...]

ט וּרְאִיתֶם אִם־
אִתּוֹ וְהָלָךְ׃ ט וּרְאִיתֶם אִם־
דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שֶׁמֶשׁ הוּא
עָשָׂה לָנוּ אֶת־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
וְאִם־לֹא וְיָדַעְנוּ כִּי לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ
מִקְרֶה הוּא הָיָה לָנוּ׃ י וַיַּעֲשׂוּ
הָאֲנָשִׁים כֵּן וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת
וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם כָּלוּ
בַבָּיִת׃ יא וַיָּשִׂמוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה
אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת הָאַרְגַּז וְאֵת עַכְבְּרֵי
הַזָּהָב וְאֵת צַלְמֵי טְחֹרֵיהֶם׃
יב וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל־דֶּרֶךְ בֵּית
שֶׁמֶשׁ בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלֹךְ וְגָעוֹ
וְלֹא־סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול וְסַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים הֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם עַד־גְּבוּל
בֵּית שָׁמֶשׁ׃ יג וּבֵית שֶׁמֶשׁ קֹצְרִים
קְצִיר־חִטִּים בָּעֵמֶק וַיִּשְׂאוּ אֶת־
עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרוֹן וַיִּשְׂמְחוּ
לִרְאוֹת׃ יד וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל־שְׂדֵה
יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי וַתַּעֲמֹד שָׁם
וְשָׁם אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְבַקְּעוּ אֶת־עֲצֵי
הָעֲגָלָה וְאֶת־הַפָּרוֹת הֶעֱלוּ עֹלָה
לַיהוָה׃ טו וְהַלְוִיִּם הוֹרִידוּ ׀
אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־הָאַרְגַּז אֲשֶׁר־
אִתּוֹ אֲשֶׁר־בּוֹ כְלֵי־זָהָב וַיָּשִׂמוּ אֶל־
הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ
הֶעֱלוּ עֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים בַּיּוֹם

ג' וכל קהלת דכו' / ד' / ד' חס' / ג' ג"ו וקריין / ה' / ד' חס' וכל ירמיה דכו' במ"ו מ"ל. ג' / ג' פתרון / ג' / ג' / ד' חס'

וִיהָךְ׃ ט וְתֶחֱזוּן אִם בְּאוֹרַח
תְּחוּמֵיהּ יִסַּק לְבֵית שֶׁמֶשׁ
מִן קֳדָמוֹהִי אִתְעֲבִידַת לָנָא
יַת בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא
וְאִם לָא וְנִידַע אֲרֵי לָא
מְחָתֵיהּ קְרִיבַת בָּנָא עֵירוּעַ
הוּא דַהֲוָה לָנָא׃ י וַעֲבַדוּ
גֻּבְרַיָּא כֵּן וּנְסִיבוּ תַּרְתֵּין
תּוֹרָן מֵינְקָן וְאַסְרוּנוּן
בְּעֶגְלְתָא וְיַת בְּנֵיהֶן כְּלוֹ
בְּבֵיתָא׃ יא וְשַׁוִּיאוּ יַת
אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּעֶגְלְתָא וְיַת
תֵּיבוּתָא וְיַת עַכְבְּרֵי דְדַהֲבָא
וְיַת צַלְמֵי טְחוֹרֵיהוֹן׃
יב וְאַכְוִינָא תוֹרָתָא בְּאָרְחָא
עַל אוֹרַח בֵּית שֶׁמֶשׁ
בִּכְבִישָׁא חֲדָא אָזְלִין מֵיזַל
וְגָעַן וְלָא סְטָאָה לְיַמִּינָא
וְלִסְמָלָא וְטוּרְנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי
אָזְלִין בָּתְרֵיהוֹן עַד תְּחוּם
בֵּית שָׁמֶשׁ׃ יג וּבֵית שֶׁמֶשׁ
חָצְדִין חֲצַר חִטִּין בְּמֵישְׁרָא
וּזְקָפוּ יַת עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ יַת
אֲרוֹנָא וַחֲדִיאוּ לְמֶחֱזֵי׃
יד וְעֶגְלְתָא אֲתַת לַחֲקַל
יְהוֹשֻׁעַ דִּי בְּבֵית שֶׁמֶשׁ
וְקָמָא תַמָּן וְתַמָּן אַבְנָא
רַבְּתָא וְצַלְחוּ יַת אָעֵי
עֶגְלְתָא וְיַת תּוֹרָתָא אַסִּיקוּ
עֲלָתָא קֳדָם יְיָ׃ טו וְלֵוָאֵי
אֲחִיתוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְיַת
תֵּיבוּתָא דִּי עִמֵּיהּ דִּי בֵיהּ
מָנֵי דַהֲבָא וְשַׁוִּיאוּ עַל
אַבְנָא רַבְּתָא וְגַבְרֵי בֵּית
שֶׁמֶשׁ אַסִּיקוּ עֲלָוָן וּנְכִיסוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין בְּיוֹמָא הַהוּא

ואת בניהם ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן ויהושע סימן ה'; וישמו ד' חס' וסימ' אבנים גדולות, ארון ה' אל העגלה. אל האבן הגדולה. וישמו לה ידים דאיזבל דמלכים ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע סימן י'; על דרך ה' וסי' נמסר בשפטים סי' ה'.;

תולדות אהרן ואת בניהם כלו. ע"ג כד: וישרנה הפרות. שם ווהר קיי שרה: ואת הפרות העלו. ע"ג עב (מגלה טב): (ובית שמש [...]

רלבג

יכבדו להם ועם כל[...]
להם בחינה שנית ת[...]
קודם השיבם הארון[...]
ולזה צוו שיעשו עגל[...]
לכבוד הש"י ויקחו[...]
פרות מניקות עגלים[...]
עול על הפרות ו[...]
תהיינה בנות תרביק[...]
בעגלה כי לא נשו עו[...]
עם שבכאן תהיה הו[...]
למעט מן ההליכה וה[...]
משיבים בניהם [...]
הביתה כי אהבתם א[...]
תחשבם לשוב אליהם[...]
אם לא היה זה מא[...]
להשיב הארון לישר[...]
תתישרנה הפ[ר]ות ממק[...]
לישראל דרך בית ש[...]
המקום הקרוב להם[...]
הנה יתבאר כי מה' ה[...]
בסבת ארון האלהים[...]
הנה הגיע זה לנו במ[...]
היה מגיע תמנו [...]
המופת לא תקצור י[...]
זה המופת השני וה[...]
הפרות אל שילכו מ[...]
בית שמש ואם היה[...]
במקרה לא יושב זה[...]
ולא נשיב ארון האלהי'[...]
(יב) והנה נתישרו הפ[...]
בית שמש בזולת נט[...]
פלשתים הולכים אחו[...]
גבול בית שמש לרא[...]
הענין: (יד) והעגלה[...]
שד' יהושע בית השמש[...]
שם ושם אבן גדול[...]
את עצי העגלה וא[...]
העלו אותם עולה[...]
המזבח. אשר בנו[...]
בית שמש העלו עו[...]
זבחי שלמים ביום ה[...]
וי[...]

פי' רבי' ישעיה

תכבדו את לבבכם. כמו תכבידו: (ז) כלו בבית. אינו מלשון כלא שאם כן היה אומר כלאו אלא מלשון לא יכלה ממך. שמנעו בניהם מהם בתוך הבית: (יב) וישרנה הפרות. דגשות השי"ן להבליע בו היו"ד שהוא פ"א הפועל. ובא בסימן אחד לנקבה כמו ויחמנה כמו ארבע מלכיות תגו יעמדנה: במסלה אחת. פירוש שלא נטו לכאן ולכאן אלא כיונו המסלה: (יד) אל שדה יהושע בית השמשי. יש לומר היא בית שמש היא תמנת חרס שנאמר בטרם יבא החרסה: ואת הפרות העלו. שאין הוכג זכרות בבמה:

מצודת ציון

(ז) כלו. כמו כלאו והוא ענין תפיסה: (יב) וישרנה. מלשון ישרה: במסלה. בדרך הכבושה: געו. צעקת הפרה תקרא געה כמו אם יגעה שור (איוב ו'): (יד) בית השמשי. מבית השמש והוא שם העיר: (טו) אל האבן. על האבן

מצודת דוד

שגם לא הורגלו במשיכת העול: (ח) והלך. ר"ל הניחו ללכת מעצמו לג[...] את הפרות: (ט) וראיתם. ואז תראו אם מעצמו יעלה הארון דרך [...] אל בית שמש אז בודאי בעבורו באה הרעה ואם לא יעלה מעצמו דרך גבו[ל] שבמקרה באה הרעה: (יא) טחוריהם. הם העפולים שהיו דומים בלד מה [...]

(יב) וישרנה הפרות. הלכו בדרך הישר לדרך העולה בית שמש: במסלה אחת. ולא הטו ימין ושמאל: הליך וגעו. ר"ל עם כי הלכו וצעקו בעבור הב[...] מ"מ לא סרו ימין ושמאל: (יג) וישמחו לראות. לפי שאח"ז התאבלו בסבת הארון אמר עתה בעת ראותם שמחו: (טו) העלו עולות. לבד הפרות האמור[...] ו[...]

רשי

…בנת: (יח) כפר הפרזי. כפר שאין לו חומה. אבל הגדולה. היא …הגדולה האמורה למעלה שהלמ"ד באה במקום בו"ן וכן נקרא במקום …נקרא כתמיה ומפני שאירע להם אבלות בדבר קראו אבל: (יט) שבעים …משים אלף איש. תרגם יונתן וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא …אלפי גברא. ורבותינו …שבעים איש שכל אחד …שקול כחמשים אלף או …אלף איש שכל אחד …כשבעים סנהדרין: …קדשו. זמינו: (ב) מיום שבת

רדק

זהו לדעת רבי אליעזר אם ישראל הקריבום: (יח) ועכברי הזהב. כמו שהיו טחורי זהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה הנזכרים וכן היו חמשה בעבור חמשת הסרנים כלומר שהיו כפרה לכולן כמו שאמר למעלה כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם. ומה שאמר מעיר מבצר עד כפר הפרזי. חסר וי"ו מעיר מבצר כלומר אף על פי שלא היתה מצות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמשת טחורי זהב וחמשה עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יותר טחורי זהב ועכברים כי היו יראים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פלשתים: עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ה'. כלומר כי סמוך לאותו מקום היו פרזות פלשתים: ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע אמר שהניח עליה הארון שהיא עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם וי"ת אבל הגדולה אבנא רבתא: (יט) כי ראו בארון. ת"י על דחדיאו ודחזו ית ארונא דה' כמו שאמר וישמחו לראות ובדברי רז"ל משום דחזו ויך באנשי בית שמש ונחלקו בזה מהם אמרו שהיו קוצרים ומשתחוים כלומר שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון ואמרו מאן אמריך דאמרית ומאן הייסך דהייסית ובדברי הדרש הזה יהיה פירוש ראו כמו לראות בך והדומי' לו שמפרשים אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון: שבעים איש חמשים אלף איש חסר וי"ו השמוש וחמשים אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וי"ת וקטל בסבי עמא שבעים גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא. ובדברי רז"ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש וי"א חמשים שכל אחד שקול כפ' סנהדרין: (ב) אל בית אבינדב. פירוש אשר בגבעה וכמוהו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה בעיר אבינדב אחר לפיכך הודיע כי לבית אבינדב שהיה יושב בגבעה

מקרא

הַהוּא לַיהוָה׃ טו וַחֲמִשָּׁה סַרְנֵי־
פְלִשְׁתִּים רָאוּ וַיָּשֻׁבוּ עֶקְרוֹן בַּיּוֹם
הַהוּא׃ יז וְאֵלֶּה טְחֹרֵי
הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ פְלִשְׁתִּים אָשָׁם
לַיהוָה לְאַשְׁדּוֹד אֶחָד לְעַזָּה אֶחָד
לְאַשְׁקְלוֹן אֶחָד לְגַת אֶחָד לְעֶקְרוֹן
אֶחָד׃ יח וְעַכְבְּרֵי הַזָּהָב
מִסְפַּר כָּל־עָרֵי פְלִשְׁתִּים לַחֲמֵשֶׁת
הַסְּרָנִים מֵעִיר מִבְצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי
וְעַד ׀ אָבֵל הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ
אֵת אֲרוֹן יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה בִּשְׂדֵה
יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי׃ יט וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי
בֵית־שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְהוָה וַיַּךְ
בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ
וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי־הִכָּה יְהוָה בָּעָם
מַכָּה גְדוֹלָה׃ כ וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי בֵית־
שֶׁמֶשׁ מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה
הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֶל־מִי יַעֲלֶה
מֵעָלֵינוּ׃ כא וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים אֶל־
יוֹשְׁבֵי קִרְיַת־יְעָרִים לֵאמֹר הֵשִׁבוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה רְדוּ הַעֲלוּ
אֹתוֹ אֲלֵיכֶם׃ ז א וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי ׀ קִרְיַת
יְעָרִים וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה
וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־בֵּית אֲבִינָדָב בַּגִּבְעָה
וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ קִדְּשׁוּ לִשְׁמֹר אֶת־
אֲרוֹן יְהוָה׃ ב וַיְהִי מִיּוֹם

(מסורה: ב' כתיב וקרי' בעגין · ג' · ג'. ג'. ג'. · ג' · ב' · ב'. ד' · ב' · ב' · ו' · ד'. ד' · ג"ה מ"ל. ל' חס' · ל"ו · ב' קס א ז אהרן. ל' וס' קדשו)

תרגום

קֳדָם יְיָ׃ טו וַחֲמִשָּׁא טוּרְנֵי
פְלִשְׁתָּאֵי חֲזוֹ וְתָבוּ לְעֶקְרוֹן
בְּיוֹמָא הַהוּא׃ יז וְאִלֵּין
טְחוֹרֵי דַהֲבָא דַאֲתִיבוּ
פְלִשְׁתָּאֵי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא
קֳדָם יְיָ דְאַשְׁדּוֹד חַד דְעַזָּה
חַד דְאַשְׁקְלוֹן חַד דְגַת חַד
דְעֶקְרוֹן חַד׃ יח וְעַכְבְּרֵי
דַהֲבָא מִנְיַן כָּל קִרְוֵי
פְלִשְׁתָּאֵי לַחֲמִשָּׁא טוּרְנַיָא
מִקִּרְוִין כְּרִיכָן וְעַד קִרְוֵי
פַּצְחַיָא וְעַד אַבְנָא רַבְּתָא
דְאַחִיתוּ עֲלַהּ יָת אֲרוֹנָא
דַיְיָ עַד יוֹמָא הָדֵין הָא הִיא
בַּחֲקַל יְהוֹשֻׁעַ דְמִבֵּית
שֶׁמֶשׁ׃ יט וּקְטַל בְּגַבְרֵי
בֵית שֶׁמֶשׁ עַל דַחֲדִיאוּ
דַחֲזוֹ אֲרוֹנָא דַיְיָ כַּד גְלֵי
וּקְטַל בְּסָבֵי עַמָּא שַׁבְעִין
גַבְרָא וּבִקְהָלָא חַמְשִׁין
אַלְפֵי גַבְרָא וְאִתְאַבָּלוּ עַמָּא
אֲרֵי מְחָא יְיָ בְּעַמָּא מְחָא
סַגִּיאָה׃ כ וַאֲמָרוּ גַבְרֵי בֵית
שֶׁמֶשׁ מַן יָכִיל לְמֵיקַם קֳדָם
אֲרוֹנָא דַיְיָ אֱלֹהִים קַדִּישָׁא
הָדֵין וּלְאִידֵין אֲתַר יִסְתַּלַּק
מִנָּנָא׃ כא וּשְׁלַחוּ אִזְגַּדִין לְוַת
יָתְבֵי קִרְיַת יְעָרִים לְמֵימַר
אָתִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת אֲרוֹנָא
דַיְיָ חוּתוּ אַסִּיקוּ יָתֵיהּ
לְוַתְכוֹן׃ א וַאֲתוֹ גַבְרֵי קִרְיַת
יְעָרִים וְאַסִּיקוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ
וְאָעִלוּ יָתֵיהּ לְבֵית אֲבִינָדָב
דִי בְגִבְעֲתָא וְיָת אֶלְעָזָר
בְּרֵיהּ זַמִּינוּ לְמִטַּר יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ ב וַהֲוָה מִיּוֹמָא דִשְׁרָא אֲרוֹנָא בְּקִרְיַת

רלבג

…ד'. הס"ו באנשי בית …כי ראו בארון ה'. ולא …מלאכתם שהיו קוצרים …וטים ונגפו מהעם שבעי' …ו שקולים חמשים אלף …גדל מעלתם. או היו …חמשים אלף ושבעים …ויתאבלו העם כי הכה …מכה גדול: (א) והביאו …לקרית יערים אל בית …אשר בגבע' ואת אלעזר …שו לשמור את ארון ה': …כי מיום שבת הארון בקרית

…רבי' ישעיה

…כפר הפרזי. לשון כפר: …אבל הגדולה. כמו אבן …ובא הלמ"ד בחילוף …ו הנכה לנכה: יט) כי ראו …פי' ואין דרך זה דרך …להסתכל בארון שהיה …השכינה שהרי הזכיר את …על כן ולא זכאו לראית הבלע וגו':

…והניחו ד' וסי' ועכברי …ובצאתם הכהנים. ההפכים …ממתים ידך ה' ממתים …חלקם בחיים: הקדוש ד' …וסי' נמסר בסדר קרח: …ד' וסי' ואל מי יעלה …ואל מי הדמיון אל …תדמיוני. ואל מי …מקדושים תפנת:

…ת אהרן ויך באנשי בית שמש. סוטה לה …סט מגלה ע סנהדרין כ): ויך בעם. סס; (סס) ויהי מיום שבת. ובסים קים:

מצודת דוד

…או. שנבחן הדבר ונמצא כן: (יז) ואלה טחורי. ר"ל באלו לא הוסיפו …שאמרו הקוסמים והכהנים: לאשדוד אחד. ר"ל בעבור שר אשדוד אחד …ם: (יח) ועכברי וכו'. אבל על עכברי הזהב הוסיפו והביאו אחד מול כל …עיר לא חמשה לבד כדברי הקוסמים: לחמשת. אשר הם לחמשת הסרנים ותחת ממשלתם: מעיר מבצר. בין מול עיר מבצר בין מול כפר פרוז מבלי חומה …ועד אבל הגדולה. היא האבן הגדולה האמור למעלה וקראו אבל לפי שהעם התאבלו שם על אשר הכה ה' בהם כמ"ש למטה ור"ל אין זה סוף הדבר אשר נכר …עד היום הזה שדה יהושע כי אפילו האבן הגדולה וכו' נכר הוא עד היום הזה בשדה יהושע בית השמשי: (יט) ויך. ה' הכה בהם על שפתחו הארון וראו: …ים ולזה הכה בעם שבעים איש מגדולי העיר והיו שקולים כחמשים אלף איש: (כ) מי יוכל לעמד וכו'. ר"ל הלא הגדולים שבנו מתו ומי הוא הנשאר אשר …עמוד לפני ארון ה' לשמרו ולהזהר בקדשתו: (כא) רדו העלו. רדו אלינו והעלו אליכם: ז (א) בגבעה. אשר בגבעה והוא שם מקום בקרית יערים: …הזמינו לשמור את הארון לבל יבוא מי לראותו ולכבד ולרבץ לפניו: (ב) מיום. ר"ל מהתחלת שבת הארון וכל הימים הרבים שהיו במספר עשרים שנה אשר

מצודת ציון

…האבן: (יח) ועד. ענינו כמו ואפי' וכן לא מת ממקנה ישראל עד אחד (שמות ט') ור"ל אפי' אחד: ז (א) קדשו. הזמינו כמו קדשו עליה מלחמה (ירמיה ו'): (ב) שבת. ענין עכבה וישיבה

רדק

בנגעה הביאו הארון : קדשו . כתרגומו זמינו : לשמור את ארון ה'. לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבד ולרבץ לפני הארון : (ב) וינהו . י"ת לשון נהו כלומר בכו וחזרו בתשובה שלימה כי ראו דבר הארון וקדושתו והיה להם לאות גדול כי ה' הוא האלהים ונתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים וי"מ מתרגום ונקוו אליה ויתכהון וכן ת"י וינהו ואיתנהיאו כלו' כלם נאספו אחריו ועבדוהו לבדו כמו שאמר ויעבדו את ה' לבדו אחר שהסירו הבעלים והעשתרות ובערו כל זכר ע"א : (ה) קבצו את כל ישראל המצפתה . כבר פירשתי בספ' יהושע למה היה מנהג ישראל להקבץ מצפתה ושם מזבח ובית תפלה כי שם היתה תשוע' גדולה בהלחם יהושע עם המלכים . ובדרש אמר רבי סימון וכי שילה היא המצפתה או המצפתה היא שילה אלא כיסה יוצאה מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה בית המקדש של שילה בנוי . תמה אני מזה הדרש וכי מה לה' אצל שילה והלא חרב משכן שילה מיום שגלה הארון ומעת שבא הארון לקרית יערים הביאו אהל מועד אל נוב וכן אמר בסדר עולם בתחילת ה' שנה הביאו את אהל מועד לנוב : (ו) וישאבו מים וישפכו לפני ה'. תרגום יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה' ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה' סימן לכפרת עונות על דרך כמים עברו תזכור : וישפט שמואל . שמואל הענוש כל אחד לפי עונו כי שם התודו עונותיהם : (ח) אל תחרש ממנו . מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החרישו ממני וכן רוב הפעל הזה בבנין הפעיל הוא פועל עומד : טלה

אל ישראל ז' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר ויחי :

כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הפי' יתכן שיהיו ימי חיי שמואל בתכליתם כמו ס"ה שנה ואולי שיאמר ואני זקנתי ושבתי ואמנם אם לא נאמר כן ה חיה כי אם נ"ב שנה ולא יתכן שיאמר על עצמו שהוא זקן ואיש שיבה ואפשר עם זה שכ"ל שמואל קודם שנתמנה עלי שופט על ישראל ויהיו ימי חייו ממה שזכרנו . והנה סבב שמואל אחר זה שהסירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את ה' לבדו וקבצם שמואל המצפ' ושאבו ישראל מים ושפכו ל להעיד שכבר התרחקו שם בעניניהם ושפטם להסיר מהם כל הכליך ועון שבעניהם במה שבין אדם לחברו ואמנם עשו זה במצפה כי כבר היה מושכם שמה שיעשו שם נעשה לפני ה' כמו שזכרנו בדבר יפתח : (ז) וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם ישראל מפני פלשתים ובקשו משמואל שיתפלל להם בעבורם בדרך שיושיעם מיד פלשתים . והנה להגיע הנבואה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה העולה תיישיר לזה כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה ואפשר שהעלה אותה על ידי כהן כי שמואל לא היה כהן ואפשר שהיתה הוראת שעה וה הותרה במת יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה שם עדיין במת נבור . ועם העלותו העולה התפלל שמואל להם יתברך בעבור ישראל והרעים ביום ההוא בקול גדול מרעיד על פלשתים באופן שכבר נגפו לפני ישראל ואפשר שלוקח בסבה העלה העילה להראות לישראל שתקף שהיה מעלה העולה ה הקולות האלו המרעידים כדי שיאמינו יותר בש"י ואחשוב שעם אלו הרעמים היו יורדות להבות ואש אלהים זר ולולא זה כבר היה מזיק הקול לישראל הזקן

רשי

שבת הארון בקרית יערים . וראו הפורענות שבא עליהם בעון ... ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים : וינהו וגו' אחרי ה'. ... שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחם . וינהו לשון המשכ... ולשון ארמי הוא תתנהו לפולחני וכן (יחזקאל ז' י"א) ולא נה בהם א... תועלת למושכם אל ה... ומנחם חברו וינהו לשו... כמו נהי נהיה וכן ו... בהם ופירוש וינהו א... שהתאבלו על מעשיהם

שבת הארון בקרית יערים ויר[בו] ...

רלבג

...

ב ... שֶׁ֣בֶת הָֽאָר֜וֹן בְּקִרְיַ֣ת יְעָרִ֗ים וַיִּרְבּוּ֙ הַיָּמִ֔ים וַיִּֽהְי֖וּ עֶשְׂרִ֣ים שָׁנָ֑ה וַיִּנָּה֛וּ כָּל־בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵ֖ל אַחֲרֵ֥י יְהוָֽה׃

ג וַיֹּ֣אמֶר שְׁמוּאֵ֗ל אֶל־כָּל־בֵּ֨ית יִשְׂרָאֵ֜ל לֵאמֹ֗ר אִם־בְּכָל־לְבַבְכֶ֞ם אַתֶּ֤ם שָׁבִים֙ אֶל־יְהוָ֔ה הָסִ֜ירוּ אֶת־אֱלֹהֵ֧י הַנֵּכָ֛ר מִתּוֹכְכֶ֖ם וְהָעַשְׁתָּר֑וֹת וְהָכִ֨ינוּ לְבַבְכֶ֤ם אֶל־יְהוָה֙ וְעִבְדֻ֣הוּ לְבַדּ֔וֹ וְיַצֵּ֥ל אֶתְכֶ֖ם מִיַּ֥ד פְּלִשְׁתִּֽים׃

ד וַיָּסִ֙ירוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־הַבְּעָלִ֖ים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרֹ֑ת וַיַּעַבְד֥וּ אֶת־יְהוָ֖ה לְבַדּֽוֹ׃

ה וַיֹּ֣אמֶר שְׁמוּאֵ֔ל קִבְצ֥וּ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵ֖ל הַמִּצְפָּ֑תָה וְאֶתְפַּלֵּ֥ל בַּעַדְכֶ֖ם אֶל־יְהוָֽה׃

ו וַיִּקָּבְצ֣וּ הַמִּצְפָּ֗תָה וַיִּֽשְׁאֲבוּ־מַ֞יִם וַיִּשְׁפְּכ֣וּ ׀ לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה וַיָּצ֙וּמוּ֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא וַיֹּ֣אמְרוּ שָׁ֔ם חָטָ֖אנוּ לַיהוָ֑ה וַיִּשְׁפֹּ֧ט שְׁמוּאֵ֛ל אֶת־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל בַּמִּצְפָּֽה׃

ז וַיִּשְׁמְע֣וּ פְלִשְׁתִּ֗ים כִּֽי־הִתְקַבְּצ֣וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֮ הַמִּצְפָּתָה֒ וַיַּעֲל֥וּ סַרְנֵֽי־פְלִשְׁתִּ֖ים אֶל־יִשְׂרָאֵ֑ל וַֽיִּשְׁמְעוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וַיִּרְא֖וּ מִפְּנֵ֥י פְלִשְׁתִּֽים׃

ח וַיֹּ֨אמְר֤וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ אֶל־שְׁמוּאֵ֔ל אַל־תַּחֲרֵ֣שׁ מִמֶּ֔נּוּ מִזְּעֹ֖ק אֶל־יְהוָ֣ה

מסורה: ל' · כו"ל מ"ל בנ"ב חס' · ל' · ל' חס' בנביא' וכל אורייתא · דכו' בנ"א מ"ל · ב' · ס' · ל' · ג' · ס' · ג' מ"ל · ס' · ז' וכל משחת' למלך דכוות' בנ"א · ל' · ל' וחס'

תולדות אהרן (וישאבו מים. תענית סה) :

תרגום

יְעָרִים וּסְגִיאוּ יוֹמַיָא וַהֲווֹ עַסְרִין שְׁנִין וְאִתְנְהִיאוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ : ג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִם בְּכָל לִבְּכוֹן אַתּוּן תָּיְבִין לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אַעְדוּ יַת טַעֲוַת עַמְמַיָא מִבֵּינֵיכוֹן וַעֲשְׁתְּרָתָא וְאַתְקִינוּ לִבְּכוֹן לְפָלְחָנָא דַיְיָ וּפְלַחוּ קֳדָמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי וִישֵׁיזֵב יַתְכוֹן מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי : ד וְאַעְדִיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת בְּעָלַיָא וְיַת עַשְׁתְּרָתָא וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי : ה וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּנִישׁוּ יַת כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא וַאֲצַלֵּי עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ : ו וְאִתְכְּנִישׁוּ לְמִצְפַּיָא וּשְׁפִיכוּ לִבְּהוֹן בְּתְיוּבְתָּא כְּמַיָא קֳדָם יְיָ וְצָמוּ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַרוּ תַּמָּן חַבְנָא קֳדָם יְיָ וְדָן שְׁמוּאֵל יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְפַּיָא : ז וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא וּסְלִיקוּ טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עַל יִשְׂרָאֵל וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּדְחִילוּ מִן קֳדָם פְלִשְׁתָּאֵי : ח וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוּאֵל לָא תַשְׁתִּיק מִנָּנָא מִלְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא

מצודת ציון

וינהו. מלשון נהי ויללה : (ח) תחרש . תשתוק וכן והחרים יעקב (בראשית ל"ד) : (ט) כליל . מלשון

צדברים שבין אדם לחבירו : (ז) ויעלו. להלחם בם כי חשבו שנתקבלו ישראל לצאת למלחמה : (ח) אל תחרש ממנו . אל תשתוק מהדבר אשר היא טובה לנו מזעוק אל ה' להושיענו : (ט) טלה חלב . ר"ל עודו יונק החלב : ויענהו ה' . ר"ל ראה שנתקבלה ברצון כי ירדה האש ושרפה את העולה והיה בטוח בתש וירעם

מצודת דוד

אשר ישב שם בכל הזמן ההוא נהו ויללו ישראל להתחרט על מעשיהם א... טובים ושבו ללכת אחרי ה' : (ג) הסירו. מכל וכל : לבדו . בלא שתוף : (ו) ... מים . ר"ל התעוררו לשוב ולהזיל מי דמע ושפכו בתפלה לפני ה' : וי...

לה חלב . שהיה יונק עדיין : ויעלה עולה . כן כתיב וקרי ויעלהו ודרשו רז"ל הכתיב ואמרו ויעלה כתיב שהיתה נקבה! ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה
יחיד וקבלו גם כן כי זר מקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה ובאו להם לנוב הותרו הבמות כל זמן שהיה אהל מועד בנוב וגבעון עד שנבנה
עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו אין הבמה נתרה אלא על ידי נביא כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה וכן בגלגל
העלה בבמת יחיד ראשון שנאמר או יבנה יהושע : ויענהו ה'. אפשר ע"י אש שירדה מן השמים על העולה או על ידי הרעם שהרעים
בקול גדול על פלשתים
להבהילם וכאשר נשמע הרעם
אז ידע כי ענהו ה' :
(יא) לבית כר . ת"י לבית
שרון כמו כר נרחב : (יב) ובין
השן . שן סלע היה שם ונקרא
המקום על שמו : (יג) כל ימי
שמואל . עד אשר זקן שמואל
ולא יכל לצאת ולבא לפניהם
ולסבב על עריהם ולהוכיחם
כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך
חטאו ישראל והיתה יד פלשתים
עליהם וזה היה להם הסבה
אשר שאלו להם מלך ואילו לא
חטאו לא היו צריכים לפיכך
היה רע בעיני ה' יתברך
כששאלו להם מלך אבל צריכים
היו למלך כמו שאמר האל
לשמואל כשבא אליו שאול כעת
מחר אשלח אליך איש מארץ
בנימן ומשחתו לנגיד והושיע
את עמי מיד פלשתים כי
באה צעקתו אלי : (יד) ותשבנה
הערים . כי שבט יהודה לכד
הערים האלה מתחלה כמו
שאמר בתחלת ספר שופטים
ואחר כך באו פלשתים ולקחום
מהם ועתה בימי שמואל שבו
אותם הערים לישראל : בין
ישראל ובין האמרי . לא ידעתי
טעם לספור הזה בזה המקום
כי לא ראינו בזמן ההוא
מלחמה בין ישראל ובין האמרי
אלא עם פלשתים ואולי בהיות
הפלשתים נלחמים בישראל היו
נלחמים בהם גם כן יתר
האמרי שנשארו בארץ עם בני
דן כמו שאמר בספר שופטים
וילחצו האמרי את בני דן וגו'
וגבול האמרי ממעלה עקרבים
מהסלע ומעלה והם היו
נלחמים בהם, ובראותם כי
נכנעו פלשתים עשו גם הם
שלום עם ישראל : (טו) כל
ימי חייו . מיום שהחל להיות
שופט עד שמת והם שלש עשרה
שנה . ובדרש וכי כל ימי חייו
והלא לא שפטם אלא שלש
עשרה שנה אלא בן לוי עד
שהוא במעי אמו הוא כתוב
באסרטיא של מעלה :
(יז) ותשובתו הרמתה כי שם
ביתו . ומשאר מקומות הרחוקי'
זולתי אותם שזכר שהיה סובב
היו

אֱלֹהֵינוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃
ט וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֵה
עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל
אֶל־יְהוָה בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה׃
י וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים
נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּרְעֵם
יְהוָה ׀ בְּקוֹל־גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־
פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יא וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה
וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכּוּם עַד־
מִתַּחַת לְבֵית כָּר׃ יב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל
אֶבֶן אַחַת וַיָּשֶׂם בֵּין־הַמִּצְפָּה וּבֵין
הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֶבֶן הָעָזֶר
וַיֹּאמַר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה׃
יג וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד
לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה
בַּפְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וַתָּשֹׁבְנָה
הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ־פְלִשְׁתִּים מֵאֵת
יִשְׂרָאֵל ׀ לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת
וְאֶת־גְּבוּלָן הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד
פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין
הָאֱמֹרִי׃ טו וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל
כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃ טז וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה
וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה
וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמְּקוֹמוֹת
הָאֵלֶּה׃ יז וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם
בֵּיתוֹ וְשָׁם שְׁפָטוֹ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־
שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

ג' / ויעלהו ק' / ג' מ"ל בסיפ' / ח' וסי' שמואל אסיא סילי נהריהון דמואביא וברק ברקין בבבל / י"א / נ"א פתחין. ל' / ל' / ל' ויחנון ל' ליד ירין ל' כמכן ל' תחתיהן ל' חטין ל' החיין ל' אחרין ל' נהיין ל' מלכין ל' הימין ל' / ל' קמץ וכל סוס גבר דכו'

וִיפָרְקִנָנָא מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃
ט וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אִמְרָא
דַחֲלָבָא חַד וְאַסְקֵיהּ עֲלָתָא
קֳדָם יְיָ וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם
יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְקַבֵּיל
צְלוֹתֵיהּ יְיָ׃ י וַהֲוָה שְׁמוּאֵל
מַסִּיק עֲלָתָא וּפְלִשְׁתָּאֵי
אִתְקְרָבוּ לַאֲגָחָא קְרָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל וְאַכְלִי יְיָ בְּקַל
רַב בְּיוֹמָא הַהוּא עַל
פְּלִשְׁתָּאֵי וְשַׁגְשִׁינוּן וְאִתְּבָרוּ
קֳדָם יִשְׂרָאֵל׃ יא וּנְפַקוּ
אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן מִצְפַּיָא
וּרְדָפוּ יַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹנוּן
עַד מִלְרַע לְבֵית שָׁרוֹן׃
יב וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אַבְנָא
חֲדָא וְשַׁוִּי בֵּין מִצְפַּיָא וּבֵין
שִׁינָא וּקְרָא יַת שְׁמַהּ אֶבֶן
סַעֲדָא וַאֲמַר עַד הָכָא
סַעֲדָנָא יְיָ׃ יג וְאִתְּבָרוּ
פְּלִשְׁתָּאֵי וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד
לְמֵיעַל בִּתְחוּם יִשְׂרָאֵל
וַהֲוַת מַחֲתָא דַיְיָ בִּפְלִשְׁתָּאֵי
כָּל יוֹמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וְתָבָא
קִירְוַיָא דִנְסִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי
מִן יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן
וְעַד גַּת וְיַת תְּחוּמֵיהוֹן
שֵׁיזִיב יִשְׂרָאֵל מִידָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָה שְׁלָמָא
בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין אֱמוֹרָאֵי׃
טו וְדָן שְׁמוּאֵל יַת יִשְׂרָאֵל
כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ טז וַאֲזַל
בִּזְמַן שְׁנָא בִּשְׁנָא וּמִתְּחַזַר
לְבֵית אֵל וּלְגִלְגָּלָא
וּלְמִצְפַּיָא וְדָאִין יַת יִשְׂרָאֵל
יַת כָּל אַתְרַיָא הָאִלֵּין׃
יז וּבְמִתְּבֵיהּ לְרָמְתָא אֲרֵי תַמָּן בֵּיתֵיהּ וְתַמָּן דָּן יַת יִשְׂרָאֵל וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא

[ויע]להו עולה : ויעלה כתיב
[ה]יתה מכאן למדו רבותינו
[ש]נקבה כשרה בבמת יחיד
[ב]עבודת כוכבים :
מתחת לבית כר . מלרע
שרון : (יב) ובין השן .
שן

רלבג

פלשתים : (יג) וזכר שהכר
ישראל את הפלשתים
באופן שנכנעו הפלשתים
[ולא י]ספו עוד לבא בגבול
... ושבו הערים לישראל
... פלשתים מאתם והנה
... כן שלום בימי שמואל
... ישראל ובין האמורי :
... והנה זכר איך שפט
... את ישראל כל ימי
... בהשגחה נוספת כי הוא
... היה מטריח ישראל לבא
... כמו שהיו עושים בהיו
... הוא היה הולך לשפטם
... אל והגלגל והמצפה והיו
... הם שם אליו המקומות
... לכם ואחר היה שב
... הרמה כי שם היה ביתו
... אבותיו ושם היה שופט
... ישראל הקרובים לו והנה
... שם מזבח לה' כי לא נאסרה
... במת יחיד כמו שזכרנו :
... התועלת המגיעות מזה
הספור הם אלו :
... הוא להודיע יחס
... לכבודו והודיענו כי
... שהולד ממנו היה נכבד
... מצד אביו ואמו שהיתה
... לפי מה שנזכר ממנה
... היה ראוי אל שיגיע לזאת
המעלה

ח' פתחין וסי' שמואל אסיא
... נהריהון דמואביא וברק
... בבבל ופירוש' נמסר בסדר
... ויהמם ג' בקריאה וסי' ויהי
... מעלה העלה . ויהמם
... בני ישראל : ברקים רב.
... : ולא יספו ה' דסמיכי
... וסי' ויכנע מדין. ויכנעו
פלשתים דשמואל . ויתקע יואב
בשופר . ויעמדו כל העם .
... להם בירה גדולה : וסבב
... וסי' והלך מדי שנה
... . וסבב לעפל ויגבהה .
... וליה מלך גדול וסבב אתה :

תולדות אהרן ויקח שמואל. ע"ג כד (מגלה טז) : ותשובתו הרמתה. ברכות י נדרים לח (סכ) :

מצודת דוד

(וירעם ה'. הביא עליהם רעם בקול גדול ויהם אותם ועי"ז נגפו לפני בוא ישראל למלחמה : (יא) ויצאו . אחר זה יצאו מן המצפה ורדפו אחריהם : עד מתחת. הכום בכל הדרך אשר רדפום עד בואם מתחת לבית כר : (יב) בין המצפה ובין השן. שם עמדו מערכות פלשתים : עד הנה עזרנו ה'. ר"ל עד המקום הזה עזרנו ה' במה שהמם בקול רעם ולא שלטו בהם יד ישראל עדיין כי מהם והלאה רדפו ישראל אחריהם ושלטה בהם ידם : (יג) ולא יספו. בימים שהנהיג שמואל עד לא נזדקן לא הוסיפו לבוא בגבול ישראל : ותהי יד ה' בפלשתים . כאשר הלכו ללחום עמו בגבולו : (יד) לישראל. הערים ההם הוחזרו לישראל : ואת גבולן. הצילו גבול ערים לבלי תת לפלשתים לבוא לרשת עוד מה מגבולן : ויהי שלום. כי בעוד שהלו פלשתים בישראל נלחמו עמהם האמורי הנשארו בא"י אבל כאשר חזקה יד ישראל היה שלום ביניהם : (טו) כל ימי חייו . מעת שהועמד לשפוט עד שמת ואף לאחר שמלך שאול שפט הוא : (טז) והלך. בכל שנה הלך מביתו וסבב לבית אל וכו' ושם שפטם : (יז) ותשובתו. אחר סבובו שב לרמה כי שם היה

מצודת ציון

מלשון כל ר"ל העולה כל בשר העולה כמשפט האמור בה : (יב) ובין השן . שן הסלע היה שם משנהו ונקרא המקום על שמו : (טז) מדי . מתי רוצה לומר בכל שנה ושנה :

המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת הש"י מעת הלידה: השני הוא להודיע כי הש"י משגיח בשפלים ולזה מפני שראה הש"י כי חנה היתה האהובה אצל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים וכמו שנזכר בתורה בדומה לזה בענין רחל ולאה: השלישי הוא להודיע שאע"פ שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיכול לעלות ברגליו מירושלים להר הבית אחת בשנה ראוי לשלם לעלות שם עם נשיו וטפיו בכללם, וזה לשתי סבות האחת להיישירם לאמונה אמתית כמו שיראו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמה שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחות ולזבוח לה' ר"ל שלא היה משאיר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בניתיו פעם אחת בשנה: הרביעי הוא להודיע שראוי לאמץ הקשי יום ולהיטיב להם כפי היכולת ולזה ספר כי מפני שהיה צר לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכולת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מושיב חנה אצל פניו ושאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה כשהיה אומר לה שהוא טוב לה מעשרה בנים: החמישי הוא להודיע שאין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזות הקשי יום הלא תראה כי פנינה מתפארת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מכעסת חנה מפני היותה עקרה והש"י ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה: הששי הוא להודיע שאין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתייה כי אז לא יתכן שתשלם הכונה בזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתייה קמה חנה להתפלל לפני ה' הנה לא חשב עלי שתהיה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתיה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתתה ולזה לא תתגנה אם תתפלל אז: השביעי הוא להודיע שרבוי התפלה והבכיה עוזרים אל שתהיה הכונה יותר ולזה אז"ל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין הש"י ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שהיתה נשמעת כי הוא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שאלו הדברים היה רוצם להשמע התפלה וידמה שלזאת הסבה אמר שנתן לה השם שאלתה: השמיני הוא להודיע שהמתפלל אין צריך שישמיע קולו כי הש"י יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע: התשיעי הוא להודיע שהמבקש דבר מה מהש"י על צד החסד שידור נדר שאם יתן שאלתו יקיימהו כי בזה יבוא להאמין שהטוב ההוא הגיע לו מהש"י ולזה יקיים בעבורו הנדר ההוא ולזה היה קיום הנדר באלו המקומות מזכרת החסד ולזאת הסבה תמצא במקומות רבים נדר נדרו בזה האופן מלאנו זה ביעקב וביפתח ובדברים זולתם ולזה מלאנו שנדרה חנה זה הנדר בזה המקום וידמה שכבר קיים אותו שמואל ואע"פ שאין האשה מדרת את בנה בנזיר ולא האיש גם כן בזה האופן שהרי לא נולד שמואל עדיין כשנדרה חנה זה הנדר לפרסום האות והמופת שעשה לה הש"י: העשירי הוא להודיע שראוי לשלם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היה ענינה ואף על פי שלא היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שתהיה שכורה ולזה הוכיחה על זה: האחד עשר הוא להודיע שראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול ונביא לא קצרה מלדבר לעלי את דבר התגלגלותה: השנים עשר הוא להודיע שתפלת הנביא יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שמחה חנה כשהתפלל עלי שיתן לה הש"י את שאלתה ובקשתה ממנו שיתפלל לה' בעבורה על זה ולזה גם כן בטחה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה אכלה וסר כעסה ממנה: השלשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאנשים שישמשו מטתם ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואע"פ שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו. ואם אמר אומר כי נמנעו מזה מצד ההכרח להכנס במקדש אמרנו לו שלא היה מחוייב שיכנסו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שיטמא יום אחד שם:

הארבעה עשר הוא להודיע שחלב האם יותר נאות לנער מחלב זולתה ולזה דקדקה מרים הנביאה שתניק יוכבד את משה ודקדקה חנה שתניק היא את בנה מפני רצותה שיהיה נבדל לעבודת הש"י: החמשה עשר הוא להודיע שראוי לתת לש"י תודה כפעל כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה חנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח לה' ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם לה' קודם הביאם הנער אל עלי כדי לשום עבודת השם יתברך ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה הפעל מהש"י: הששה עשר הוא להודיע שמי שירצה בו שיהיה שלם מאד צריך שיחנכוהו אל השלמות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל במנהגים המשובחים וימשך אחריהם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל לה' והוא כמו בן שתי שנים לפי שהם צוהו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת הש"י ולזאת הסבה גם כן היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד:

השבעה עשר הוא להודיע מה שנזכר במאמר חנה על דרך הנבואה שנתבאר בזה הפסוק עם מה שיבא אחריו שכבר נתקיים אחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ויתפלל חנה ובפסוק ה' יחתו מריביו: השמנה עשר הוא להודיע שאין בקדושים ובמלאכים שישוה לש"י בענין הקדושה וההבדל מחומר והנה למדנו מזה שאין השם ית' המניע אחד מן הגלגלים היותר נכבד מהם א
עליון על כל מניעיהם כמו שבארנו במאמר החמישי מספר מלחמות
למדנו במה שאמרה חנה אין קדוש כה' כי אין בלתך: התשעה עש
להודיע שהש"י הוא אשר לו נתכנו עלילות לבדו ולזה מה שירצה
זולתו מהפעולים ממנו לא יוכל לחדש רק מה שסדר לו הש"י מהפעל
אמרה חנה ואין צור כאלהינו: העשרים הוא מה שלמדנו מדברי חנה שא
להתגאות מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון הע
אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים: העשרים ואחד הוא מה שלמדנו מדב
שהשם יתברך מחיה המתים ומעלה אותם מקברותיהם וזה אחת מפנות ה
העשרים ושנים הוא להודיע שהש"י משגיח במין האנושי ובייחוד ל
ואמנם הרשעים ידמו בחשך וכמו זה אמר דוד כי יודע ה' דרך צדיקי
רשעים תאבד: העשרים ושלשה הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחט
עלי הוא היות עלי בלתי משגיח בעניניהם ובלתי מיישיר אותם אל הטוב
את פני עלי ובהשגחתו התיישר שמואל לשרת את ה' ועם כל זה לא י
הנהגת עלי להיישיר בניו אל השלמות מצד רוע תכונתם: העשרים וארב
להודיע תכונת בני עלי בענין הקרבנות כי בזה תועלת לבאר שמה שהג
מאת הש"י מהעונש המופלג אשר נזכר בזה הספר היה ביושר ולזה בא
הנו אל המדה המגונה מאד והוא הזוללות ובמדה אחרת מגונה גם כ
החמס עד שגאלו בזה מנחת ה' ונזכר עוד מגונתם שהם היו מתעללים ב
הקרבנות עד אשר ישכבו ועדיין לא הקריבו קני הזבות והיולדות וכל ז
מפני שלא ידעו את ה' ולזה לא השיגו תכלית הכוונה אשר בעבור
הקרבנות שאם היו משגיחים בו היו משתדלים להתנהג בענין הקרבנות נ
ויראו מלהקל בעניניהם: העשרים וחמשה הוא להודיע מעלת שמואל מ
עם בני עלי לא למד ממעשיהם ולזה שב לזכור ששמואל היה משרת את
זכרו רוע תכונת בני עלי וזכר עם זה שמחת עלי בו מצד טוב תכונתו ול
שהיה עלי מברך את אלקנה ואת אשתו בבואם שם לרגל: העשרים וש
להודיע שכבר נתקיים מה שנתנבאה חנה ואמרה עד עקרה ילדה שבעה
נתקיימה תפלת עלי במה שהיה אומר יתן ה' לך זרע מן האשה הזא
זכר שכבר ילדה שלשה בנים ושתי בנות: העשרים ושבעה הוא להודיע שה
בחטאים הקשים לא יספיקו בה דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבנ
היו בה דברים קשים נגלים בתחלת העיון כראוי בענין אלו החטאים ול
אלו החטאים הש"י על צד התוכחת ואמר לשמואל כי גם עלי חטא מפנ
חטא בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע הש
התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה הש"י מגנ' עלי על
האופן ואפשר שאמר שאף על פי שרצה הש"י שלא ישובו כי חפץ ל
היה ראוי לעשות לעלי הראוי לעשות לו מהתוכחת: העשרים ושמ
להודיע שמי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מ
שהיה אם לא גמלהו אלו הטובות ולזה כאשר רצה השם להודיע לעל
הנפלא שיענשהו על אלו החטאים הודיע לו תחלה רבי הטובות אשר
כי מפני זה היה ראוי שיהיה נשמר יותר מחטא לש"י ולזה היה הע
הנפלא שתאבד הכהונה הגדולה ממשפחתו ותנתן לזרע פנחס בן אלע
כבד להש"י בכל עוז וזה מבואר בפנחס בן אלעזר הלא תראה כי יהו
טפל לאלעזר שנ' ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטי
עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד הש"י וכן היה מעת היות צדוק כ
עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלע
שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני וראוי שנא
זאת הנבואה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונה הגדולה לזרע אל
הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היתה להם שר
לא היו יכולין לתת ממון למלכי ישראל שיעמידום כהנים גדולים ו
כמו שהראוי להם הם לקחו את אשר לא להם ועשק הש"י מהם א
הם בזו הקרבנות ורצה הש"י שיגיע להם בזוי והשפלות המגיע להם
הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרת זרעו מעם מזבח הש"י לאדיב א
על מה שנפלו בו מהבזוי והשפלות הם השתמשו בקרבנות בחיי גופם ל
הש"י שיסורו אלו בחיים מהם קודם מיתתם: העשרים ותשעה הוא
עוצם מעלת שמואל בנבואה שעם היות דבר ה' יקר בימים ההם ה
הנבואה בזה האופן שהתפעל דמיונו מהשפע האלהי המגיע לו באופן
זה הקול באמצעות הדמיון והנה זה היה שומע הקול בחוזק כל כך ש
מקיץ ממנו וזה ממה שהורה על עוצם שלמות הכח המדמה והשכלי
ונתבאר שכבר נתקיים מה שייעד מזה לעלי ולבניו והשאר נתקיים ב
הכהנים ובהסרת אבותם מהיותו כהן גדול ונתבאר עוד מעוצם מעלתו
שלא הפיל מכל דבריו ארצה ונתפרסם לכל ישראל היותו נביא גם בימי
ירה שתמיד היתה מגעת לו הנבואה בכל מה ששאלו ממנו: השלש
להודיע בית ישראל אשר בעבורו נתחייבו שיפלו ביד פלשתים וזה כי ה
הכירו בכל מה לשם יתב' מעלתו אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים ה
האלה ובשבא ארון ה' בידם לקחו מוסר תכף ושלחו אותו בכבוד
ואולם ישראל היו עובדים הבעלים והעשתרות והמירו כבודם בלא יו
לקחו מוסר בכל הרעות שהביא הש"י עליהם על זה ולזה לא סרו מנ
פלשתים עד שעבדו את ה' לבדו והסירו הבעלים והעשתרות: השלשים וא
להודיע עוצם השגחת הש"י בשפלים במה שחדש מהמופתים הנפלא
שישוב ארון האלהים לעם הראוי לו והודיע בו עם זה אופן יושר הש
ורצה

[...]: (ג) ויטו. הם עצמם: ויטו. דבר אחר דהיינו כמשמעו. [...]אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר [...]ות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לחזניהם [...]: (ו) וירע הדבר. לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים:

כעד

היו בהיות שם הרמה לשפוט לפניו למשפט ורבותינו ז"ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו כלומר שלא היה נהנה מאדם אלא משלו ופי' שם בכל המקומות שהיה סובב: ויבן שם מזבח לה'. מיום שנחרב שילה שהותרו הבמות עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זר מקרי' בבמ' יחיד כמו שכתבנו:

ח א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל
וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל׃
ב וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם
מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע׃
ג וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי
הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט׃
ד וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה׃
ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ
לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ
מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם׃ ו וַיֵּרַע
הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ

בדרכיו ק' | ל' | ל'. ד' | ב' דיהוסע מ"ל דשמואל סם' | ד'

קדם יי׃ א והוה כד סיב
שמואל ומני ית בנוהי
דינין על ישראל׃ ב והוה
שום בריה בוכריה יואל
ושום תנייניה אביה דינין
בבאר שבע׃ ג ולא הליכו
בנוהי באורחתיה ואתפניאו
בתר ממון דשקר וקבילו
שוחדא וצלו דינא׃
ד ואתכנישו כל סבי
ישראל ואתו לות שמואל
לרמתא׃ ה ואמרו ליה הא
את סבתא ובנך לא הליכו
בארחתך כען מני לנא
מלכא למדיננא ככל
עממיא׃ ו ובאיש פתגמא
בעיני שמואל כד אמרו

ויטו ד' וסי' ויקחו שוחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל. ויטו בתהו צדיק. ויטו נשיו את לבבו: ככל הגוים ד' בקריאה וסי' ככל הגוים אשר סביבתי. עתה שימה לנו מלך לשפטנו. והיינו גם אנחנו ככל הגוים. יען אמר מואב ושעיר:

תולדות אהרן ויהי כאשר זקן. שבת נו תענית יח מגלה י: ולא הלכו בניו. שבת נו מגלה י מכות יא (סוטה יו): שימה לנו. סנהדרין כ:

(ב) יואל. הוא ושני הנזכר בדברי הימים: שופטים בבאר שבע. ספר זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על הערים שלא להטריח את כל ישראל לבא אליו למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שתיהן היו קצות ארץ ישראל ועדיין אלו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניה' היו שופטי' בבאר שבע להטריח יש' לבא אליהם ולהרבות שכרן. ואמרו רז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו שוחד ומהם אמר חלקם שאלו בפיהם ומהם אמר מתנו' נטלו בזרוע ולפי פשט הפס' נראה שחטאו: (ג) ויטו אחרי הבצע הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמ"ש בתורה והם האנשים המסתפקים בחלקם הנמנעים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי' שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל י"ת ויטו אחר הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר: (ה) אתה זקנת. ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך ששמת לנו שופטים לא הלכו בדרכיך. שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים. אמרו רז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה א"כ למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שבתרעומת שאלו אותו ולא לשם מצוה כי אילו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטים ישרים או אילו אמרו נבא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזור על המקומות היו אומרים טוב או אם אמרו נמנה במקומך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מוראו עלינו לשמור דרך ה' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחון בהשם ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכים ככל הגוים אם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמותם והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ואין כונתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצים מלך בדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם וסלקו בטחונם ממני. ובדברי חז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו

פי' רבי ישעיה

(ג) ויטו. הוא קל ואינו יוצא באחר. ויטו הוא כבד ויוצא באחר:

רלבג

[...]הלך לעשות רע [...]ל וזה אבל עשה א"ת [...]יהם להישיר אותם [...]שראל שלא ישרו בזה [...]ניהם ובהם שפטים [...] גם כן היה בהדרגה [...] היה הולך וגדל וזה [...] ההם בטחורים [...]לא היו יכולים לחבוש [...] התבושם ומזה הלך [...]ים יותר והיו יותר [...] ואח"כ המית הש"י [...]אחרים הכה בטחורים [...]ם שנענשו שם גם כן [...]ר הפרות מעצמם [...]לה אשר היה בה ארון [...] בית שמש עם שלא [...]ל ושהשיבו בניהם [...]ריהם הביתה: [...] ושנים הוא לבאר [...]התנהג בענין ארון [...]בקדושה גדולה והפלאה ובתכלית הכבוד כי נכללה בו התורה שהוא [...]למיות ולזה זכר שנענשו אנשי בית שמש כי ראו ארון ה' עם היותם [...]קציר חטים בעמק והיה ראוי להם שיניחו מלאכתם ויתעסקו בענין [...]ארון כי התורה לא התירה ראייתו גם לבני קהת כמו שאמר ולא יבאו [...]בלע את הקדש ומתו וזה כלו היה להפליג בקדושתו ובמעלתו אבל [...]כי מה שתתכן ראיתו לכל האנשים לא יתנו לו מעלה בנפש במדרגת [...]יתנו למה שלא ימשלו על ראייתו: השלשים ושלשה הוא להודיע [...]ובו ישראל לה' בכל לבם נעתר להם על יד שמואל עד שהשמים [...] פלשתים על צד המופת ברעמים ולהכית ואחר זה הכו אותם ישראל [...] על יד שמואל כל הערים שלקחו מהם פלשתים: השלשים וארבעה הוא [...]המעלה שהשם יתברך נותן לצדיקים איכה נפלת מהם עד יום מותם [...]ר ששמואל שפט ישראל כל ימי חייו אף על פי שבסוף ימיו היה [...]ול הנה היה אז שופט שמואל את העם: השלשים וחמשה הוא להודיע [...]נהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה [...]אל היה הולך מדי שנה בשנה לשפט ישראל בבית אל והגלגל והמצפה [...] יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה [...]ביתו לשפוט שם כל אשר יבא אליו: השלשים וששה הוא להודיע [...] מפני שהיתה כונתו שתהיה הנהגתו כלה על פי ה' בנה מזבח לה' [...]עלות עליו עולות להמשיך לו הנבואה כי בזה היישרה להגעת הנבואה [...]רנו בביאורנו לדברי תורה: (א) ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמואל [...]ה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם בניו שופטים לישראל בבאר שבע [...]טו שם הרחוקים ממנו ויקלו מעליו והנה לא הלכו בניו בדרכיו אבל [...]ר התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה סבה שהטו משפט כי השחד יעור [...]מים כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין [...]משפט כי טבע השחד כן הוא שיוסיף האדם בו להועיל בדינו לאשר [...]אעפ"י שלא יתכוין מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלים [...] ואת הדין מפני חשקו להועיל לאשר קבל השוחד ממנו עד שלא יוכל [...]ו לו טובה: (ד) והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישראל אינם באופן [...]ם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי הע"ג שמיסדים לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שום תשים ואמרו ישראל שישימו עליהם [...] הגוים אשר סביבותיהם שלא יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ונהיגים על פי התורה ולא בנימוסים אחרים ולזה ציתה

מצודת דוד

[...]: ושם שפטו וכו'. הבאים ממרחק: ח (ב) שופטים בבאר שבע. הועמדו [...] וישבו בבאר שבע: (ג) ויטו. הטו עצמן לחשוק בממון ובעבור זה לקחו [...] עוו המשפט: (ה) אתה זקנת. ואין כחך לשפוט עוד: ככל הגוים. שמלכם שופטם: (ו) כאשר אמרו וכו' לשפטנו. כי המשפט מסור הוא לשופטים לדון על פי

מצודת ציון

ח (ב) משנהו. השני לו: (ג) הבצע. חמדת הממון כמו שונאי בצע (שמות י"ח:

העד

בקשו להם מלך אלא להעביד ע"ג שנאמר שימה וגו' והיינו אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמ' שימה עלינו מלך לשפ
הארץ שבהם קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים : (ו) ויתפלל שמואל . התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר ה' : (ח)
פירוש עמך כלומר אעפ"י שאתה עמהם ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצלחו עד אשר הצלחת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי הש
הדרך הטובה אעפ"כ עתה מרדו בי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכים כי אין להם מלחמה כי אם מלחמ' נחש מלך בני עמון : (ט) משפט
משפט הכהנים מאת העם וכן
ת"י נימוסא . ונחלקו רז"ל
במשפט המלוכה ר"י אומר כל
האמור בפרשת המלך מלך
מותר בו ר' יהודה אומר לא
נאמרה פרשה זו אלא לירא‍ם
ולבהלם: (יא) ורצו לפני מרכבתו.
מלרע והיה משפטו מלעיל על
דרך נחי הע"ן אעפ"י כן בא‍ו
מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק
הדקדוק מספר מכלל וטעם
ורצו על הפרשים שזכר או
טעמו כי יקח מבניכם גם כן
להיותם רצים רגלים לפני
מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו
רצים ורדפין קדם רתיכוהי :
(יב) ולעשות כלי מלחמתו .
ת"י ואומניא למיעבד מאני
קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם
אלא שהמלך קודם לכל אדם :
(יג) לרקחות . לרקח מרקחת
הבשמים וי"ת לשמשן :
ולטבחות . מבשלות וכן בערבי
יקרא המבשל טב"אך והכ"ף
בערבי חו"ת בעברי או יהיה
כמשמעו לשון זביחה כי
המבשלות יזבחו מה שיבשלו :
ולאופות . אופות הלחם :
(טו) וזרעיכם . פירוש שדות
וכרמים והכר אמר ואת
שדותיכם ואת כרמיכם כי
השדות והכרמים והזתים
הטובים יקחם כלם אם ירצה
ושאר השדות והכרמים יעשר
ר"ל יקח המעשר מן השדות
והכרמים או מתבואה אחר
מעשר הלויים . ורבותינו ז"ל
פירשו לא שיקח השדות
והכרמים אלא פירותיהם אם
יצטרכו אותם עבדיו כשילכו
למלחמה יפשטו על המקומות
אם אין להם מה יאכלו שם
יקחו אותם ונותן את דמיהן
אבל מעשר התבואה והפירות
והכאן הוא משפטו בכל עת
שירצה שהרי שלמה מלך ישראל
היה

ו תְּנָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל ב׳
שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָֹה ׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל
הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא
אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ ד׳ וחס׳
עֲלֵיהֶם ׃ ח כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־
עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם ב׳ חס׳
וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם־ ח׳
לָךְ ׃ ט וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד
תָּעִיד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט ד׳ בלי׳
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם ׃
י וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־
דִּבְרֵי יְהוָֹה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים
מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ ׃
יא וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם
יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו ג׳ קמצין וכל אתנחת׳ וס"פ
וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ ׃ יב וְלָשׂוּם לוֹ דכו׳ ב׳
שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ
חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי־ מ"ו
מִלְחַמְתּוֹ וּכְלֵי רִכְבּוֹ ׃ יג וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם
יִקָּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת ׃ ג׳ . ג׳ . ג׳
יד וְאֶת־שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת־כַּרְמֵיכֶם ג׳
וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו ׃

מַנֵי לָנָא מַלְכָּא לְמַדִינָנָא
וְצַלִי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ ׃
ז וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל קַבֵּיל
לְמֵימַר עַמָא לְכֹל דְיֵימְרוּן
לָךְ אֲרֵי לָא יָתָךְ רְחִיקוּ
אֲרֵי בְּפוּלְחָנִי קָצוּ מִלְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן ׃ ח כְּכָל
עוֹבָדַיָא דִי עֲבָדוּ מִיוֹמָא
דְאַסֵקִית יַתְהוֹן מִמִצְרַיִם
וְעַד יוֹמָא הָדֵין וּשְׁבָקוּ
פוּלְחָנִי וּפְלָחוּ לְטַעֲוַת
עַמְמַיָא כֵּן אִינוּן עָבְדִין אַף
לָךְ ׃ ט וּכְעַן קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן
בְּרַם אֲרֵי אַסְהָדָא תַסְהִיד
בְּהוֹן וּתְחַוֵי לְהוֹן נִימוֹסָא
דְמַלְכָּא דִימְלֹךְ עֲלֵיהוֹן ׃
י וַאֲמַר שְׁמוּאֵל יַת כָּל
פִּתְגָמַיָא דַיְיָ לְעַמָא דְשַׁאֲלִין
מִנֵיהּ מַלְכָּא ׃ יא וַאֲמַר
דֵין יְהֵי נִימוֹסָא דְמַלְכָּא דִי
מְלַךְ עֲלֵיכוֹן יַת בְּנֵיכוֹן
יִדְבַּר וִימַנֵי לֵיהּ בִּרְתִיכוֹהִי
וּבְפָרָשׁוֹהִי וְרָדְפִין קֳדָם
רְתִיכוֹהִי ׃ יב וּלְמַנָאָה לֵיהּ
רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין
וְאִכָּרַיָא לְמִינַר נִירֵיהּ
וּלְמֶחְצַד חַצְדֵיהּ אוּמְנַיָא
לְמֶעְבַּד מָאנֵי קְרָבֵיהּ וּמָאנֵי
רְתִיכוֹהִי ׃ יג וְיַת בְּנָתֵיכוֹן
יִדְבַּר לְשַׁמְשָׁן וּלְטַבְּחָן
וּלְאָפָן ׃ יד וְיַת חַקְלֵיכוֹן
וְיַת כַּרְמֵיכוֹן וְזֵיתֵיכוֹן טָבַיָא
יִסַב וְיִתֵּן לְעַבְדוֹהִי ׃

ויעזבני ג' חסר בליש' וסי' ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמואל . יען אשר עזבני דירמיה .
חסר ואמת אל יעזבך ; המה עשים ה' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר ויקהל . העד תעיד בהם
העדה בהם ד' בלישנ' בקריאה וסי' אך כי העד תעיד בהם , ותעד בהם להשיבם , אשר העדות בהם ,
ואעידה בהם ; יקח ג' קמצין בקריאה וסי' וזה יהיה משפט המלך , גם אתו לאשור יובל , בנשך

פי' רבי' ישעיה

(ז) כי אם אתי מאסו . שאני הייתי מקים להם שופט והיה מושיעם כשהייתי רואה שהיו שבים אליו . ועכשיו סילקו בטחונם מעלי ורוצים שימלוך מלך קבוע עליהם ככל הגוים :

רש"י

(ט) העד תעיד בהם . בהם שתהא אומ...
עליהם : (יב) ולע...
מלחמתו . לעשות אות...
ונשקים וכגדים : (יג...
מתקנות מרקחים
לתמרו...

רלב"ג

לותה התורה שיכתי...
ספר תורה אחר וזו...
שהיה לו כשהיה כד...
עמו תמיד וקרא בו...
חייו כדי שתהיה הנה...
על פי התורה ולזה...
היה רע בעיני שמו...
בקשו ישראל זאת הנ...
הודיע להם בסוף
אין לישראל מלך ז...
וגם הש"י אמר ל...
בקשתם היתה לסו...
התורה ולזה אמר
מאסו ממלוך עלי...
בסוף הענין היו מל...
להתעות ישראל ולהב...
ה' עד שהביאו ל...
אדמתם כמו שנתבאר...
בן נבט וחבריו ולזה
להרחיקם מזה מפני...
הרע שהיה עתיד ל...
ולזה מפני זה א...
להגיד לישראל א...
המלך כדי שיסירו מ...
הקושי אשר יהיה ל...
כל אלו הדברים שו...
מושל המלך עליהם
לו לעבדים : ויאמר...
משפט . והנה הודי...
לישראל את משפט...
שיקח המעשר מה...
שאין המלך מותר...
הטעונים שזכר אבל ר...
לירא‍ם ולבהלם וה...
שיעשה המלך כשי...
ממלכתו כשיקשה ל...
שלא אפשר לעשותו מ...
קמו...

מצודת ציון

(ט) העד תעיד . ענין התראה ע"ש שדרך להתרות בפני עדים למען לא יכחש לאח"ז כמו העד העיד בנו (בראשית מ"ג) : משפט . ר"ל הנהגה ואם היא שלא כדין וכן ומשפט הכהנים (לעיל ב) : (יא) ורצו . ענין מהירת ההליכה : (יג) לרקחות . לעשות מעשה הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל') : ולטבחות . מבשלות כי הנה טובחות מה שמבשלות מן הבשר : ולאופות . מלשון אפיית הפת : (יד) וזיתיכם . פרדסי

מצודת דוד

...פי התורה ולא למלך לדון ע"פ דעתו : ויתפלל . שיבוא אליו הדבור לדעת...
להם : (ז) לכל אשר וכו' ואף להיות המשפט מסור ביד המלך : כי...
מאסו . ר"ל ופן תאמר איך אזדקק עוד להם אם מאסו בי כי הנה...
מאסו כי הלא לא עשו דבר בלתך אבל בי מאסו ולא חפצו במשפטי...
(ח) ככל המעשים . ר"ל אין זה דבר חדש אצלם כי כמו כל המעשים ו...
בי ובחרו בעכו"ם כן המה עושים עתה גם במה שאמרו לך שימה לנו מלך לשפטנו למאס במשפט התורה ולבחור במשפט המלך : (ט) ועתה . הואיל ולא...
הזדקק להם ושמע בקולם : אך כי העד . אמור להם בהתראה שלא טוב להם שלא יהיה המלך נכנע למשפט התורה : והגדת להם . הנבא ואומר...
המלך העולה על רוחו מה היא וידעו שהיא קשה להם : (יא) משפט המלך . העולה על רוחו מבלי פנות אל משפט התורה : יקח ושם לו . יקח א...
וישימם במוליכי מרכבתו וברוכבי הסוסים ולרוץ רגלי לפני מרכבתו : (יב) ולשום לו וכו' . והנה רבים ימאסו לשום עליהם עול משא הנהגות העם : ולח...

...ם וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזיתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי
...כי הלא עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שא"כ היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה
...וה מנטרכת אוכל לכל הגלולים הכס ולשפיכת דם נקי ומה שאמר הטובים כלומר שיבחר מהטובים, לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם
...וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהרך: (יז) צאנכם יעשר. וכללם הבקר שהרי לא זכר בפרשה: ואתם תהיו לו לעבדים. אחר
שאמר כל הפרשה מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז"ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך: (יט) ויאמרו לא. בדגש הלמ"ד וכן ויאמרו לא כי ברפות נלין: (כ) ושפטנו מלכנו. בדברי הדיוטין או פירושו יקח משפטינו מיד אויבינו כמו שפטני ה' וריבה ריבי ותרגום יונתן ויתפרע לנא: ונלחם. מבנין נפעל כלומר הוא נלחם את מלחמותינו וכן ת"י במקלת הנוסחאות ויגיח ית קרבנא ואפשר שיהיה הנו"ן למדברים בעדם מהקל וכן הוא בתרגום במקצת הנוסחאות ונגיח ית קרבנא: (כא) וידברם באזני ה'. כתרגומו וסדרינון קדם ה' כלומר בתפלתו שהתפלל לאל שיענהו בדבר המלוכה וסדר דבריהם לפניו: (א) ויהי איש מבן ימין. בן כתיב בשתי מלות וקרי מבנימין מלה אחת והענין אחד: קיש בן אביאל. ובדברי הימים אומר ונר הוליד את קיש ונר היה בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו גם כן נר ושני שמות היו לו כמו שמצאנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחר קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר. ומצאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נרות במבואות האפלות: (ב) בחור וטוב. פי' טוב בתואר ובמראה וכת"י עולים ושפיר פי' טוב בתאר וכן טוב ממנו שפיר מיניה: (ד) בארץ שלשה. תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלשה מארעא דרומא: בארץ שעלים. תרגם יונתן בארע מתברא: בארץ

טו וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן ב'
לסריסיו ולעבדיו: טז ואת־עבדיכם ב'
ואת־שפחותיכם ואת־בחוריכם
הטובים ואת־חמוריכם יקח ועשה
למלאכתו: יז צאנכם יעשר ואתם ב'
תהיו־לו לעבדים: יח וזעקתם ביום
ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם ל'
לכם ולא־יענה יהוה אתכם ביום ה'
ההוא: יט וימאנו העם לשמע בקול ג'
שמואל ויאמרו לא כי אם־מלך יהיה ב' בטע' ורגש כי ברפות נלין
עלינו: כ והיינו גם־אנחנו ככל־הגוים ל'. ד'
ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם ל'. ה'
את־מלחמתינו: כא וישמע שמואל את ב'
כל־דברי העם וידברם באזני יהוה: ג'
כב ויאמר יהוה אל־
שמואל שמע בקולם והמלכת להם ל'
מלך ויאמר שמואל אל־אנשי
ישראל לכו איש לעירו:

ט א ויהי־איש מבן־ימין ושמו מבנימין קרי
קיש בן־אביאל בן־צרור בן־בכורת ל' ומ"ל
בן־אפיח בן־איש ימיני גבור חיל: ל'
ב ולו־היה בן ושמו שאול בחור וטוב ס' ר"פ. ה' קמצין וסי' עליה בחירה רהט אסכה הכמתה
ואין־איש מבני ישראל טוב ממנו
משכמו ומעלה גבה מכל־העם:
ג ותאבדנה האתנות לקיש אבי שאול
ויאמר קיש אל־שאול בנו קח־נא
אתך את־אחד מהנערים וקום לך
בקש את־האתנת: ד ויעבר בהר־ ב'. ל' הס' דהס' וסימן ג'
אפרים ויעבר בארץ־שלשה ולא ב' חסר

טו וזרעיכון וכרמיכון יסב ב'
חד מן עסרא ויהב ב'
לרברבוהי ולעבדוהי:
טז וית עבדיכון וית
אמהתכון וית עולימכון
שפירא וית חמריכון ידבר ב'
למהוי עבדין עבידתא:
יז ענכון יסב חד מן עסרא ל'
ואתון תהון ליה לעבדין:
יח ותצוחון ביומא ההוא ה'
מן קדם מלככון דאתרעיתון ג'
לכון ולא יקביל יי צלותכון
ביומא ההוא: יט וסריבו
עמא לקבלא למימר
שמואל ואמרו לא אלהין
מלכא יהי עלנא: כ ונהי
אף אנחנא ככל עממיא
ויתפרע לנא מלכנא ויפוק
ברישנא ויגיח ית קרבנא:
כא ושמע שמואל ית כל
פתגמי עמא וסדרנון קדם
יי: כב ואמר יי לשמואל
קביל למימריהון ותמליך
להון מלכא ואמר שמואל
לאנשי ישראל אזילו גבר
לקרתיה: א והוה גברא
משבטא דבית בנימן
ושמיה קיש בר אביאל בר
צרור בר בכורת בר אפיח
בר גברא משבטא דבית
בנימן גבר חילא: ב וליה
הוה בר ושמיה שאול
עולים ושפיר ולית גברא
מבני ישראל שפיר מניה י"ג
מכתפיה ולעלא רם מכל
עמא: ג ואבדא אתניא
לקיש אבוהי דשאול ואמר
קיש לשאול בריה דבר
עמך ית חד מעולמיא וקום אזיל בעי ית אתניא: ד ועבר בטורא דבית אפרים ועבר בארע דרומא

(יח) וזעקתם. ואמר ...ב יכבד עליכם זה עד ...נקו לה' מכובד העול ... עליכם מלככם ולא ...ה' אתכם כי רוח ...ם כנואה אתכם כל ... העם כי על כל הנים ...רים שיהיה להם מלך ... וימשך להם מהתועלת ...ולא לשניהם להלחם ...מתוקיהם עד שלא ...עליהם האויבים באופן ...שלים מקדם כי המלך ...וקנאו כל העם להלחם ...יהם וזה יוסיף לישראל ...לם כשלא היה לישראל ...האויבים נלחמים עם ...ראל והיו הנשארים ...חוקים את ידם ובזה ...אז האויבים מנצחים ...הם מעטים מישראל ...דמה שהנה אמר זה ...אתם מנחש מלך בני ...א עליהם להלחם עמם ...ור להם שמואל במה ...ה וכאשר ראה הש"י ...הסנים עמהם אך ...בסוף הענין על פי ...שיהיו נזהרים לשמור ...תורה ואם לא הנה ...ם הם גם מלכם:
המה

...וכל אסף דבוו' קמצין: ... ה' בקריאה וסימ' ...ביום ההוא. אז יזעקו ...בה, ישאהו על כתף, ...ולא יענה. לעבדי קראתי ...ה: ונלחם הי' פתחין ...אי' כמסר בסדר שמות:

...ו אהרן והיינוגם אנחנו. ...סם עקדה ס' גה ...ת שאלת המלך: (ולו היה ...כ: משכמו ומעלה. ברכות ...ק יבמות עו:

מצודת דוד

(טו) יעשור. יקח מהם המעשר: (טז) ועשה. יעשה עמהם את הצריך ... (יז) ואתם. אף אתם עצמכם לא תהיו בני חורין מלעבוד עבודתו: ... חם. בעבור קושי השעבוד מן המלכים תזעקו לה' ולא יענה אתכם כי ... בכם ועכ"ז תפלחם במלך: (יט) בקול שמואל. אשר היה ממאס להם דבר המלך השופט לפי דעתו: ויאמרו לא. רלה לומר לא נשמע אליך: (כ) והיינו ... ולא נהיה כעשוקים מן המלך נהיה א"כ ככל הגוים לא נופלים מהם: ושפטנו. ר"ל עם העושק יבוא גם התועלת כי ישפוט בינינו וילחם מלחמותינו: ... איש לעירו. אתם לכו עתה איש אל עירו ואנכי אעשה כדבריכם: ט (א) בן איש ימיני. ר"ל בן אדם גדול מבני בנימין: (ב) בחור וטוב. נבחר במעשיו

מצודת ציון

פרדסי הזית: (טו) וזרעיכם. מל' זריעה: לסריסיו. לשריו ומשרתיו: (טז) הטובים. ר"ל במראה: (יט) וימאנו. לא רצו: ט (א) חיל. ענין כח ואומץ: (ב) משכמו. מכתפו. ואילך

רדק

(ה) בארץ צוף. תרגם יונתן בארעא דבה נביא: ודאג לנו. תרגם יונתן ויציף לנא כלומר יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יציף השה גברא מכל מקום ה' יראה לו השה: (ו) והאיש נכבד. כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא ומן תרגם יונתן וגברא מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיים׳ יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה אללם בזמן ההוא דבר הנבואה יקר עד שהתנבא שמואל והוברי שמים או הקוסמים שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים העתיד או הנפלם יכזבו פעמים רבות להיפך אמר כל אשר ידבר בא יבא: את דרכנו אשר הלכנו עליה. כלומר הדבר אשר הלכנו בעבורו: (ז) ומה נביא לאיש. לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לנביא: כי הלחם אזל. וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו לצידה ובמה נקנה צידה לדרכנו ובדרך הזה תרגם יונתן אף אנחנא זודין עטרו מיננא עטרו פי' סרו והבמות לא סרו תרגומו לא עטרו: ותשורה אין להביא. מנחה אין לנו להביא לו: מה אתנו. ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית לאעלא לנביא דה' ומה עמנא למעבד: (ח) ויוסף הנער לענות את שאול. פירוש לדבר כמו ועניתי ואמרת ויען איוב הראשון כי זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמר ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם לאתבא ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחלה אמר שאול לנערו לכה ונשובה וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל: רבע שקל כסף. ת"י זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים: (ט) כי לנביא היום׳. קבלו חז"ל כי שמואל הנביא כתב ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיו שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היום ויתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב שמואל זה ומה שאמר לפנים אין רצונו לומר כי...

תרגום

וְלָא אַשְׁכָּחוּ וַעֲבַר בְּאַרַע מַתְבְּרָא וְלֵית וַעֲבַר בְּאַרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין וְלָא אַשְׁכָּחוּ׃ ה אִינוּן אֲתוֹ בְּאַרְעָא דְּבַהּ נְבִיָּא דַיְיָ וְשָׁאוּל אֲמַר לְעוּלֵימָא דְּעִמֵּיהּ אִיתָא וְנֵיתוּב דִּלְמָא יִשְׁבּוֹק אַבָּא מִן עֵיסַק אַתְנַיָּא וְיִצִיף לָנָא׃ ו וַאֲמַר לֵיהּ הָא כְעַן נְבִיָּא דַיְיָ בְּקַרְתָּא הָדָא וְגַבְרָא מִתְנַבֵּי קְשׁוֹט כָּל דְּאִתְנַבֵּי אִתְקַיָּמָא יִתְקַיַּם כְּעַן נֵיזֵיל לְתַמָּן מָאִים יְחַוֵּי לָנָא יָת אָרְחָנָא דְּאִתְהֲלָכְנָא עֲלַהּ׃ ז וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ וְהָא נֵיזֵיל וְאִם מְקַבֵּל מָמוֹן מָה נָעֵיל לִנְבִיָּא דַיְיָ אַף אֲנַחְנָא זְוָדִין עֲדַן עֲטָרוּ מִנָּנָא וּמִדַּעַם דִּכְשַׁר לֵית לְאַעָלָא לִנְבִיָּא דַיְיָ וּמָה עִמָּנָא לְמֶעְבַּד׃ ח וְאוֹסִיף עוּלֵימָא לְמַעְנֵי יָת שָׁאוּל וַאֲמַר הָא אִשְׁתְּכַח בִּידִי זוּזָא חֲדָא דִּכְסַף וְנִתֵּן לִנְבִיָּא דַיְיָ וִיחַוֵּי לָנָא יָת אָרְחָנָא׃ ט בְּקַדְמִין בְּיִשְׂרָאֵל כְּדֵין אֲמַר גַּבְרָא בְּמֵיזְלֵיהּ לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ אִיתוֹ וְנֵיהֲךְ עַד חָזְיָא אֲרֵי לִנְבִיָּא יוֹמָא דֵין מִתְקְרֵי מִלְּקַדְמִין חָזְיָא׃ י וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ תַּקִּין פִּתְגָמָךְ אִיתָא נֵיזֵיל וַאֲזַלוּ לְקַרְתָּא דְּתַמָּן נְבִיָּא דַיְיָ׃ יא אִינוּן סָלְקִין בְּמַסְקָנָא דְקַרְתָּא וְאִינוּן אַשְׁכַּחוּ עוּלֵימָן נָפְקָן לְמִמְלֵי מַיָּא וַאֲמַרוּ לְהֵן

מקרא

מְצָאוּ וַיַּעַבְרוּ בְאֶרֶץ־שַׁעֲלִים וָאַיִן　ג׳
וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־יְמִינִי וְלֹא מָצָאוּ׃
י"ט ר"פ　ה הֵמָּה בָּאוּ בְּאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר
ו׳　לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־
ב׳ לגס　יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ׃
ו׳　ו וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים
בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־
ה׳　יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלֲכָה שָּׁם אוּלַי
יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ
ג׳　עָלֶיהָ׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ וְהִנֵּה
ג׳ב קמץ　נֵלֵךְ וּמַה־נָּבִיא לָאִישׁ כִּי הַלֶּחֶם אָזַל
ג׳　מִכֵּלֵינוּ וּתְשׁוּרָה אֵין־לְהָבִיא לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים מָה אִתָּנוּ׃ ח וַיֹּסֶף הַנַּעַר
לַעֲנוֹת אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִמְצָא
ג׳　בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף וְנָתַתִּי לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וְהִגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ׃
ט　ט לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ
ב׳ מ"ל.　ד׳　בְּלֶכְתּוֹ לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה
כ"ח　עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא
לְפָנִים הָרֹאֶה׃ י וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ
ל׳　טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה ׀ נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־
י"ט ר"פ　הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ יא הֵמָּה
עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ
נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ

אשר עמו י"א וסי׳ ויאכלו וישתו הוא . ויאמר יעקב אל ביתו . ויבא יעקב לוזה . ויארבו על שכם . ואבימלך והראשים . מה ראיתם עשיתי . בארץ צוף . ושאול יושב בגבעה . ויקם דוד ויעבר הוא . ואנשים אשר עמו העלה . ויגש יואב והעם . וכל ד"ה דכוו׳ ; לדרוש אלהים ד׳ בקריאה וסי׳ כי יבא אלי לדרוש אלהים . לפנים ביש׳ כה אמר האיש בלכתו . לכה ונלכה עד הרואה . ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו ; וב׳ לדרוש האלהים . וסי׳ אבל דברים טובים . כל לבו הכין ;

רשי

לתמרוקי נשיו: (ה) בארץ צוף: בארעא דבה נביא. צוף כמו צופה... אבי מן האתונות. שתגדל דאגה שלנו עליו עד שיסכח את האתונות... איטוביטאר"ב בלע"ז: (ו) את דרכנו. מעשה האתונות מה נהיתה בנו... הלכנו את כל הדרך הזה: (ז) ומה נביא לאיש. ת"י אם מקבל... נעיל לגברא לא... מכיר במעשוו של ש... שישאל שכר: ותשו... ומדעם דכשר לא... ומנחם פירש תשור׳ ל... ראית פני מלך ו... לשון אשורנו (במדבר... ונראין דבריו: (ח) ... זוזא חדא דכספא: ... בישראל. הסופר... ואין זה מדברי נער... כי לנביא היום: ל... אותו נביא היום... לפני...

רלבג

(ה) המה בארץ צ... הרמה שהיה בית ... וקראה ארץ צוף ... היושבים שם מתחי... כמו שאמר ברמה... כי אלקנה היה בן... ובבסו עדיין ברמה... בשדה העיר: (ח) ... נמצא בידי רבע ש... ראוי שישאל שואל... הוה למי שהיה מושל... ואיך יתכן שידמה ש... הנביא לקחת אלו... ויודה שנאמר בזה... הממון לא היה... הנביא שיתבודד בו... זה הממון ובזה כא... מחשבתו מתבודדת... ושיהיה מגעת לו הנב... ולזה היה נהוג ... השואלים ממנו ד... דבר מה לסבב ... מחשבתו בעניניהם ... זה עתה כי אולי ... לא היתה מגעת ל... בכמו אלו העניינים ... האושן וכן מלאנו ... לפשו שיהיה לו ... כדי שיתבודד מחשבת... זמן רחב ויגיע לו ... מה שעתיד לבא אל... מדרך השלם שיבקש... בדברים לבקשת ... שבארנו בפירושנו ...

מצודת ציון

(ד) ואין. לא מצאו בה: (ה) יחדל. ימנע: (ז) נביא. מלשון הבאה: אזל. הלך כמו אזלו מים מני ים (איוב י"ד): ותשורה. דורון כמו ותשורי למלך בשמן (ישעיה נ"ז): (יא) לשאוב. כן יקרא

מצודת דוד

במעשיו ויפה מראה: גבוה. והיה גבוה מכל העם מן כתפו ולמעלה... יחדל. ר"ל פן מעתה לא ישים עוד לב לדאגת אבדן האתונות בער... עלינו כי יחשוב שאנחנו נבוכים בארץ: (ו) בעיר הזאת. אשר לפניו... נכבד: גדול הוא בדבר הנבואה וכל אשר יאמר יתקיים: את דרכנו. את דבר דרכנו אשר הלכנו בעבורה: (ז) והנה נלך. ר"ל והנה אם נלך מה נביא... כי חשב שמקבל מתנות כי לא ידעוהו מאז: כי הלחם אזל. כ"א עודנו היה היינו מביאים לו לחם למנחה וזולת הלחם אין לנו תשורה להביא כי מה את... (ח) נמצא בידי. ר"ל מצוי: (ט) לפנים בישראל. אלה דברי כותב הספר שאמר בימים הקדמונים היה מנהג הלשון בישראל כשהלך מי לדרוש דבר ה׳ היה אומר נלך עד הרואה: כי לנביא היום. מה שהיום נקרא נביא היה נקרא לפנים רואה: (יא) במעלה העיר. במסלה העולה אל העיר: היום ... באל...

רשי

רואה: (יג) כבואכם העיר כן וגו׳. מאריכות היו בדברים כדי ...ל ביופיו של שאול: הבמתה. ת״י לבית אסחרותא משרב׳ שילה הותרו ... והיו מקריבין שלמים בבמה ואוכלים יחד: כי הוא יברך הזבח. ...ארי הוא פרים מזונא בוצע על המזון על השלמים מברכין באכילתם ...אתה ה׳ אלהינו מלך ...אקב״ו לאכול את הזבח: ... כאשר היום קיים: ...צר בעמי. ימשול (סא״א) ...לור ועזוב (דברים ל״ב ...ר דרך המושל לעצור ...במלחמה שלא יתפזרו ...פשטו זה מזה ולעצור ...חד מעשות רעה בלשוננו ...ועצור קירסטני״ר בלע״ז: ...ויגש. ת״י וערע: ולמי

רדק

היום אלא רוצה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו היש בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנקראה הנבואה ויצאו דברי הנביאים בישראל הן בתוכחות הן בעתידות היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינם שורש אחד ובימי שמואל יש שהיו קוראים רואה בדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שראה במראה הנבואה העתידות או מה שתלוה לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגו׳ שלף איש נעלו כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועוד היום הוא הקנין שקונין בו כל דבר: (יב) ותאמרנה יש. יש בו דרש אמרו לו תראה הענן קשור על פתחו כד״א ויש אשר יהיה הענן: הנה לפניך. כנגד שאול כי הוא הנכבד וחבירו נערו היה: לעם בבמה. כל במה בזה הענין ובדומה לו תרגם יונתן בית אסחרותא לפי שהיו זבחי שלמים שהם נאכלין לכל אדם אחר הקטרת חלבים וזריקת דם והיו עושין אנשי העיר אותו זבח לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה לשעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן משחרב שילה והיה המשכן בנוב וכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה ישיבתם לאכול במסיבה וכן תרגם וישבו לאכול לחם ואסחרו כמו שאמרו רבותינו ז״ל במסיבה הלך אחר זקנה ובלשון ארמית אסחרותא: (יג) כבואכם העיר. כן אמרו רבותינו ז״ל מה היה כל האריכות הזה שהאריכו אלו הנערות לדבר מהם אמרו כדי להסתכל ביופיו של שאול ומהם אמרו כי מה׳ היה לפי שלא הגיע עדין השעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש: כי הוא יברך הזבח. תרגם יונתן ארי הוא פרים על מזונא והוא לשון בוצע בדברי רז״ל בעל הבית בוצע ונקרא המברך תחלה בסעודה בוצע לפי שבוצע הלחם ומברך עליו ופירוש יברך הזבח יברך על הזבח ואף על פי שעל הלחם יברך תחלה לפי שעיקר סעודה היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים היו מברכים עליו אשר קב״ו לאכול הזבח וברכת הלחם לא היתה פוטרת של זבח: הקרואים. הקרואים והמזומנים לאכול שם כתרגומו זמיניא: כהיום. הכ״ף לאמת הדבר וכן השבעה והדומים לו: (יד) יוצא לקראתם. יוצא מבית או׳ מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם: (טז) כעת מחר. כעת הזאת למחר וכן תרגם יונתן בעידנא הדין כי ראיתי את עמי. כתרגומו ארי גלי קדמי עולבנ׳ דעמי: כי באה צעקתו אלי. כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להושיעם ...פלשתים משלו בהם עד ששמו בארצם נציבים וזעקו אל ה׳ ואמרו לשמואל להקים להם מלך להושיעם: (יז) וה׳ ענהו. אמר לו מרוח הנבואה וכן תרגם יונתן

רלבג

...שמואל להיות משכנתו ...ת בענין המלך שאלו ...מי מהם יבחר לו להיות ...י כבר אמר לו הש״י ...י לישראל מלך הגיע ...נבואה בזה קודם שישאל ...שאול דבר ולזה הודיע ...ל ענייניו תכף ובשר אותו על

ר׳ רבי ישעיה

...כי אותו כהיום תמצאון ...פירוש כי איתו שאתם ...ס כהיום תמצאון אותו: ...) ושמואל ראה את שאול וה׳ ...פירוש ראה אותו יפה ... ואמר בלבו שמא זהו ...לו הבורא אתמול והיה ...אות לו עד שענהו השם:

לָהֶן הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה׃ יב וַתַּעֲנֶינָה
אוֹתָם וַתֹּאמַרְנָה יֵשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ
מַהֵר ׀ עַתָּה כִּי הַיּוֹם בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח
הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה׃ יג כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה
לֶאֱכֹל כִּי לֹא־יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ
כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ
הַקְּרֻאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי־אֹתוֹ כְהַיּוֹם
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ׃ יד וַיַּעֲלוּ הָעִיר הֵמָּה
בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל
יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבָּמָה׃
טו וַיהוָה גָּלָה
אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־
שָׁאוּל לֵאמֹר׃ טז כָּעֵת ׀ מָחָר אֶשְׁלַח
אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ
לְנָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת־
עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת־
עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלָי׃ יז וּשְׁמוּאֵל
רָאָה אֶת־שָׁאוּל וַיהוָה עָנָהוּ הִנֵּה
הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה יַעְצֹר
בְּעַמִּי׃ יח וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת־שְׁמוּאֵל
בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא לִי אֵי־
זֶה בֵּית הָרֹאֶה׃ יט וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת־
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה עֲלֵה לְפָנַי

ל׳. ב׳ · ו׳ וחס׳ · ד׳ · י״ד וכל קורית׳ ויהוס׳ כותי׳ במ״ג להטלות וסימ׳ לו תלוה לכנות · ל׳ · ב׳ חד מ״ל וחד חס׳ · כ׳ · ג׳ וחס׳ · ל׳

הַאִית הָכָא חָזְיָא׃
יב וַאֲתִיבוּ יָתְהוֹן וַאֲמַרָא
אִית דָא הָא קֳדָמָךְ אוֹחִי
כְעַן אֲרֵי יוֹמָא דֵין עַל
לְקַרְתָּא אֲרֵי שֵׁירוּ נִכְסַת
קוּדְשַׁיָא יוֹמָא דֵין לְעַמָּא
בְּבֵית אַסְחָרוּתָא׃
יג כְּמֵיעַלְכוֹן לְקַרְתָּא כֵּן
תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ עַד לָא יִסַּק
לְבֵית אַסְחָרוּתָא לְמֵיכַל
אֲרֵי לָא אָכִיל עַמָּא עַד
מֵיתוֹהִי אֲרֵי הוּא פָּרֵיס
מְזוֹנָא בָּתַר כֵּן אָכְלִין
זְמִינַיָא וּכְעַן סַקוּ אֲרֵי יָתֵיהּ
כְּיוֹמָא דֵין תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ׃
יד וּסְלִיקוּ לְקַרְתָּא אִינוּן
עָלִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְהָא
שְׁמוּאֵל נָפֵיק לְקַדָמוּתְהוֹן
לְמִיסַק לְבֵית אַסְחָרוּתָא׃
טו וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר
לִשְׁמוּאֵל יוֹמָא חַד קֳדָם
מֵיתֵי שָׁאוּל לְמֵימַר׃
טז כְּעִדָּן הָדֵין מְחַר אֶשְׁלַח
לְוָתָךְ גַּבְרָא מֵאַרְעָא שִׁבְטָא
בִנְיָמִן וּתְמַשְׁחִינֵּיהּ לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְיִפְרוֹק יָת עַמִּי מִידָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי
דּוּחֲקָא דְעַמִּי אֲרֵי עֲלַת
קְבִילַתְהוֹן לִקְדָמַי׃
יז וּשְׁמוּאֵל חֲזָא יָת שָׁאוּל
וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר לֵיהּ הָא גַבְרָא דַאֲמָרִית לָךְ דֵּין יְעַדֵּי מַרְוָתָא מִן עַמִּי׃
יח וַעֲרַע שָׁאוּל יָת שְׁמוּאֵל בְּגוֹ תַּרְעָא וַאֲמַר חַוֵּי כְעַן לִי אֵי דֵין בֵּית חָזְיָא׃
יט וַאֲתֵיב שְׁמוּאֵל יָת שָׁאוּל וַאֲמַר אֲנָא חָזְיָא סַק לִקְדָמַי לְבֵית אַסְחָרוּתָא וְתֵיכְלוּן

...וחס׳ וסי׳ ושמואל ראה ...ל. אל יעצר עמך אנוש. ...יעצר במים ויבשו:

...ת אהרן כבואכם העיר. ברכות סח (כי ...יען. ברכות יח):

מצודת דוד

...ר״ל האם יש פה הרואה: (יב) הנה לפניך. הראו לו מקום ביתו שהיה ...ומולו: זבח היום. זבח הקבוע ליום זה: (יג) כן תמצאון. ר״ל עדיין יהיה ...א עלה הבמה ותמצאון אותו בביתו: כי לא יאכל העם. ר״ל לזה מהר ...פן הרבה יתעכב בביתו כי לא יאכל העם עד ביאו וימהר לבוא שמה שלא ...את הקרואים בעבורו: יברך הזבח. יברך על הזבח הברכה ה׳ אשר קדשנו ... קב״ו לאכול הזבח: כהיום. כהעת הזאת תמצאון אותו ואחז״ל שהנערות האריכו בדבריהן להסתכל ביפיו של שאול: (טז) כעת מחר. כעת הזאת ביום ...ר: כי ראיתי את עמי. משגיח אני בצרות עמי: צעקתו. על מה שהפלשתים עושים להם (אחר שנזדקן שמואל): (יח) ויגש. נתקרב אל שמואל ושאלו על בית הרואה

מצודת ציון

יקרא לקיחת המים כמו ושאבתם מים (שם י״ב): (יג) הקרואים. המזומנים להסעודה והוא מלשון קריאה: כהיום. כהעת הזאת כי יום יאמר גם על ענין עת וכן ביום הכותי (במדבר ח׳) והכ״ף באה לאמתת הדבר: (טז) לנגיד. למושל ושר: (יז) ענהו. ענין אמירה כמו מענה לשון (משלי טז): יעצור. ימשול ע״ש שעוצר ומעכב בעמו מלעשות דבר שלא ברשות: (יח) את שמואל. אל שמואל: אי

רדק

יונתן ומן קדם ה' אתאמר ליה : זה יעצר בעמי . ימלוך כמו יורש עצר יורש מלוכה ונקרא המלך עוצר לפי שעוצר העם [שלא] ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו ויונתן תרגס דין יעדי מרותא מן עמי כלומר יסיר המרות והממשלה מן עמי ואמר זה בעבור פלשתים שהיו מושלים בהם ואמר יעצור כלומר שיעצור פלשתים וימנעם מלהלחם בישראל כמו שאמר והושיע את עמי מיד פלשתים : (יח) את שמואל . כמו אל שמואל : (יט) אנכי הרואה : לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורבותינו ז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרים או כיוצא בזה אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגו' וירא את אליאב אמר לו הקדוש ב"ה לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו : וכל אשר בלבבך אגיד לך . דבר האתונו' וזולתו ממה שיש בלבו לשאול : (כ) שלשת הימים . לא אמר שלשת ימים על אבדת האתונו' אלא על בקשתם . וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למיבעיהון יומא דנן תלתא יומין : ולמי כל חמדת ישראל . בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה : (כב) ויביאם לשכתה . אל הלשכה וענינו חדר וזאת הלשכה היתה בית הבמה אשר שם אכלו הקרואים וכן ת"י ואעלינון לבית אסחרות' : כשלשים איש . הכ"ף היא כ"ף הדמיון ר"ל שלשים פחות מעט או יותר מעט : (כד) את השוק והעליה . פי' ואשר עליה והיא הירך וכן ת"י וירכיה . ובדברי רז"ל מאי והעליה ר' יוחנן אומר שוק ואליה ר' אליעזר אומר שוק וחזה ר' שמואל בר נחמני אומר שוק ושיפי ומאי והעליה דשופי עילו שוק : ויאמר הנה הנשאר . פי' ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואים וזאת המנה אמרתי לטבח להצניעה לבדה לשים לפניך אכול כי למועד הזה הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך : (כו) ויהי כעלות השחר . בכ"ף : ויעבור

תרגום

עִמִּי יוֹמָא דֵין וְאֶשְׁלְחִינָךְ בְּצַפְרָא וְכָל דִי בְלִבָּךְ אֲחַוֵי לָךְ : כ וְעַל עֵסַק אַתָּנַיָא דַאֲבַדָא לָךְ וְאַתְּ אֲתֵיתָא לְמִבְעֵיהוֹן יוֹמָא דֵין דְנַן תְּלָתָא יוֹמִין לָא תְשַׁוֵי יַת לִבָּךְ עֲלֵיהוֹן אֲרֵי אִשְׁתְּכָחָא וּדְמָן כָּל חֶמְדַת יִשְׂרָאֵל הֲלָא דִי לָךְ וּלְכָל בֵּית אֲבוּךְ : כא וַאֲתִיב שָׁאוּל וַאֲמַר הֲלָא בַּר שֵׁבֶט בִּנְיָמִן אֲנָא מִזְעֵירֵי שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וְזַרְעִיתִי חַלָשָׁא מִכָּל זַרְעֲיַת שֵׁבֶט בִּנְיָמִן וּלְמָא מַלֶלְתָּא עִמִּי כְּפִתְגָמָא הָדֵין : כב וּדְבַר שְׁמוּאֵל יַת שָׁאוּל וְיַת עוּלֵימֵיהּ וְאַעֵילִינוּן לְאַסְחֲרוּתָא וִיהַב לְהוֹן אֲתַר בְּרֵישׁ זַמְנַיָא וְאִינוּן כִּתְלָתִין גַבְרָא : כג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְטַבָּחָא הַב יַת מְנָתָא דִי יְהָבִית לָךְ דַאֲמָרִית לָךְ שַׁוֵי יָתַהּ עִמָּךְ : כד וַאֲרִים טַבָּחָא יַת שָׁקָא וְיַרְכֵיהּ וְשַׁוֵי קֳדָם שָׁאוּל וַאֲמַר הָא דְאִשְׁתְּאַר שַׁוִי קֳדָמָךְ אֲכוֹל אֲרֵי לִזְמְנָא נְטִיר לָךְ לְמֵימַר עַמָּא זַמֵינִית לְשֵׁירוּתָא וַאֲכַל שָׁאוּל עִם שְׁמוּאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא : כה וּנְחָתוּ מִבֵּית אַסְחֲרוּתָא לְקַרְתָּא וּמַלֵיל עִם שָׁאוּל עַל אִיגָּרָא : כו וְאַקְדִימוּ וַהֲוָה כְּמִיסַק צַפְרָא וּקְרָא שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְאִגָּרָא לְמֵימַר קוּם

מקרא

הַבָּמָה וַאֲכַלְתֶּם עִמִּי הַיּוֹם וְשִׁלַּחְתִּיךָ
בַבֹּקֶר וְכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ אַגִּיד לָךְ׃
כ וְלָאֲתֹנוֹת הָאֹבְדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת
הַיָּמִים אַל־תָּשֶׂם אֶת־לִבְּךָ לָהֶם כִּי
נִמְצָאוּ וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל
הֲלוֹא לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ׃
כא וַיַּעַן שָׁאוּל וַיֹּאמֶר
הֲלוֹא בֶן־יְמִינִי אָנֹכִי מִקַּטַנֵּי שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה מִכָּל־
מִשְׁפְּחוֹת שִׁבְטֵי בִנְיָמִן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ
אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה׃
כב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־נַעֲרוֹ
וַיְבִיאֵם לִשְׁכָּתָה וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם
בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה כִּשְׁלֹשִׁים
אִישׁ׃ כג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה
אֶת־הַמָּנָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר
אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ שִׂים אֹתָהּ עִמָּךְ׃ כד וַיָּרֶם
הַטַּבָּח אֶת־הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וַיָּשֶׂם ׀
לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים־
לְפָנֶיךָ אֱכֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר־לְךָ
לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שָׁאוּל עִם
שְׁמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא׃ כה וַיֵּרְדוּ מֵהַבָּמָה
הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם־שָׁאוּל עַל־הַגָּג׃
כו וַיַּשְׁכִּמוּ וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הַגָּג לֵאמֹר קוּמָה

ל' / ז' / ח' כטע' וכל וחס"ף דכות' במ"א חף אנכי ל' חס' / ל' / ל' / ב' מ"ל ל' חס' / ל'. ח' / ל'. כ"ו / ב' לבעליו / ב' / ו' בטע' בספ' / הגגת ק' ב' והיא כעלתס מ"ל

ולמי ג' וסי' ולמי אלה לפניך . ולמי כל חמדת ישראל . ולמי אני עמל : כשלשים איש ג' וסי' ויצאו בני בנימן . ויהפך איש ישראל . ויתן להם מקום . קדמא כשלשים כתיב : וירם ח' בקריאה וסימ' במסרת תולדות אהרן וירם הטבח . ע"ג כה (מגלה עב) :

רשי

(כ) ולמי כל חמדת ישראל : כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה : (כב) הקרואים . במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה מיסב הגדול : (כג) אשר אמרתי אליך . לפי שידע שמואל שיבא שאול צו... לו מנה יפה לצרכו : (כד) את השוק והעליה . את השוק והירך שעליה...
הנשאר . מן המנות של...
והואה לבד לצרכך : שים...
אכול . בפרק אמרון...
קיימא לן חזה ושוק...
גדולה ואין חזה ושוק...
קטנה לפיכך הותר...
לשאול : כי למועד ש...
כי למועד האכילה הו...
הזה שמור לצרכך :...
העם קראתי . אמירת...
לטבח העם קראתי...
ויודע אני מספרם...
במנותם ונתתי לו...
למספרם וזו שמורה ל...
(כה) וידבר עם שאול ע...
מוכיחו ומלמדו ליר...
הקב"ה

רלבג

על צד המלוכה כשא...
שכל חמדת ישראל...
ולכל בית אביו : (כ...
הרחיק זה שאול להיו...
היותר קטן שבשבטים ו...
הצעירה מכל משפחות...
(כב) והנה הביא שמו...
שאול ואת נערו אל...
ולכבוד שאול הכדם י...
ונערו ונתן להם מקו...
הקרואים : (כג) ויאמ...
מנה יפה לשאול להו...
הגדולה והמלכות ול...
לפניו השוק ומה ש...
(כד) ואמר לו שהכנ...
יוכל לאכול ישים לפני...
לנערו אחר זה או...
לפניו מהקרואים והו...
הכון

פי' רבי' ישע'

(יט) וכל אשר בלבבך אג...
פי' כל הספיקות שיש...
לבד מהאתונות אני...
(כד) וישם לפני שאול וי...
הנשאר והיה לשאר הק...
זה המנ' לפניך ואכו...
כי למועד זה היה שמו...
שכן אמר לו שמואל כך...
קראתי וזימנתי מנות ל...
ולך זימנתי זאת ז...

מצודת ציון

אי זה . איו זה : (יט) ושלחתיך . לפי שאין דרך ללכת בלא נטילת רשות אמר ושלחתיך : (כא) בן ימיני . מבנימין : הצעירה . הקטנה כמו קרן אחת מצעירה (דניאל ח') : (כב) לשכתה . ענין חדר פה : (כג) לטבח . המבשל הטובח מה שמבשל : המנה . ענין מנחה וחלק כמו והיה לך למנה (שמות כ"ט) : שים . מל' שימה : (כד) והעליה . ר"ל ואשר עליה והוא הירך שעל השוק : למועד . לזמן : (כו) השחר . הוא האור הנוצץ טרם תצא השמש : ואשלחך . אלוה אותך כי והאברהם הולך עמם

מצודת דוד

הרואה : (יט) וכל אשר בלבבך . כל אשר תחפוץ לדעת אגיד לך : (כ) אל ... את לבך . לדאוג עליהם : ולמי כל חמדת ישראל . כאומר ועוד מה יש ... על האתונות הלא למי כל חמדת ישראל וכו' ובזה רמז לו המלוכה : (כא) ... מהקטן שבין השבטים ומשפחתי הלא היא הצעירה וכו' : ולמה דברת וכו' ... אין אני ראוי למלוכה : (כב) לשכתה . אל הלשכה מקום אשר יאכלו ... לשם מקום לשבת בראש כולם במקום המעולה : והמה . הקרואים : (...)
אמרתי . אז אמרתי לך הצנע אותה : (כד) וירם הטבח . הביא בהרמת הידים כאשר הדרך להביא לפני החשובים : הנה הנשאר . ר"ל לא תחשוב ש... הנשאר למאכלו ודברו עמו הראה לו הנשאר למאכלו ואמר הנה זה הנשאר למאכלו : שים לפניך . לזה שים את המנה ההיא לפניך ואכול : כי למ... המנה ההיא שמורה לך על מועד ביאתך : לאמר . פי אמר המזמן את הקרואים והוא שמואל : העם קראתי . הלא אני קראתי את העם על הזבח ועלי ... אחד מנת הראוי לו לזאת שמור המנה ההיא לשאול כי היא ראויה לו : (כה) על ... הג

וַאֲשַׁלְּחֶךָּ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם
הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה׃ כו הֵמָּה יוֹרְדִים י"ו .
בִּקְצֵה הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־
שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ ג'
וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ
אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים׃
י א וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק
עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־
מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד׃
ב בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי
אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל
בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ
הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה
נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת
וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי׃
ג וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־
אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה
אֲנָשִׁים עֹלִים אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־
אֵל אֶחָד נֹשֵׂא ׀ שְׁלֹשָׁה גְדָיִים
וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם
וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן׃ ד וְשָׁאֲלוּ לְךָ
לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ
מִיָּדָם׃ ה אַחַר כֵּן תָּבוֹא אֶל־גִּבְעַת

וְאֶשַׁלְחִינָךְ וְקָם שָׁאוּל וּנְפַקוּ
תַּרְוֵיהוֹן הוּא וּשְׁמוּאֵל ב' מ"ל
לְבָרָא׃ כז אִינוּן נַחְתִּין
בִּסְיָפֵי קַרְתָּא וּשְׁמוּאֵל
אֲמַר לְשָׁאוּל אֱמַר ג' רפין
לְעוּלֵימָא וְיִעֲבַר קֳדָמָנָא ג'
וַעֲבַר וְאַתְּ קוּם הָכָא בְּיוֹמָא ג'
דֵין וְאַשְׁמְעִינָךְ יַת פִּתְגָמָא
דַיָי׃ א וּנְסִיב שְׁמוּאֵל
יַת מָנָא דִמְשְׁחָא וַאֲרִיק
עַל רֵישֵׁיהּ וְנַשְׁקֵיהּ וַאֲמַר
הֲלָא אֲרֵי מַשְׁחָךְ יְיָ עַל
אַחְסַנְתֵּיהּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃
ב בְּמֵהֲכָךְ יוֹמָא דֵין מִנִּי ג' ב' חס' וחד מ"ל
מִלְוָתִי וְתַשְׁכַּח תְּרֵין גֻּבְרִין ל'
עִם קְבוּרְתָּא דְרָחֵל בִּתְחוּם
בִּנְיָמִן בְּצֶלְצָח וְיֵימְרוּן לָךְ
אִשְׁתְּכָחָא אֲתָנַיָא דַאֲזַלְתְּ
לְמִבְעֵי יַתְהֵן וְהָא שְׁבַק ב' לגו
אֲבוּךְ יַת עֵיסַק אֲתָנַיָא ל'
וְיָצִיף לְכוֹן לְמֵימַר מָה ה' כתיב כן. ב' בגר לן
אַעֲבֵיד לִבְרִי׃ ג וְתִהַךְ
מִתַּמָּן וּלְהָלָא וְתֵיתֵי עַד
מֵישַׁר תָּבוֹר וְיִשְׁכְּחוּנָךְ ט"ו בסי'
תַּמָּן תְּלָתָא גוּבְרִין
דְּסָלְקִין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ
בְּבֵית אֵל חַד נָטֵיל תְּלָתָא
גַדְיָן וְחַד נָטֵיל תְּלַת פִּתִּין ל'
דִלְחֵם וְחַד נָטֵיל גַּבְרָא ה' ר"פ
דַחֲמַר׃ ד וְיִשְׁאֲלוּן לָךְ
לִשְׁלָם וְיִתְּנוּן לָךְ תַּרְתֵּין גְּרִיצָן דִּלְחֵם וּתְקַבֵּל מִידֵיהוֹן׃ ה בָּתַר כֵּן תְּהָךְ

רשי

ב"ס : (כז) ויעבר לפנינו . וילך ברחוק ממנו ולא ישמע את דברינו :
בר . הנער לפניהם ולשאול אמר ואתה עמוד עמדי : (ב) עם קבורת
ל בגבול בנימין . . והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם אלא עכשיו
בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בגבול בנימין בצלצח כך שנויה
ספתא דסוט'. צלצח בל לצח
בקב"ה שהוא צח ואדום
א ירושלים : ודאג לכם .
וה עליכם כל לשון דאגה
ן יראה דושטי"ר בלע"ז :
אלון תבור. מישר תבור :
גבעת האלהי'. גבעת קרית
יים אשר עכשיו ארון האלהי'
: נציבי פלשתים. סרדיוטות
וכו על ישראל שהיו רודין בה'
טונים נציבים במרי לישראל :
נביאים . ת"י סיעת
ריא . חבל סיעה וכן חבלי
שאול

רלבג

כי לזמן כזה מהשנה האחר'
תין ותיחל למלכות שתמלוך
ישראל ותאמר הפעם קראתי:
) והנה לקח שמואל פך השמן
ק על ראש שאול למשחו
לך על ישראל ונתן לו אותות
סיאמין כי הממלכה תהיה
והאות שיותר חזק מהם הוא
שם לו לב אמר והתנבאו
עם

פי' רבי' ישעי'

הלא כי משחך . הלא תדע
משחך : (ב) ומצאת שם שני
שים . שהם עומדים עכשיו
קבורת רחל . תמצא אותם
בול בנימין בצלצח : (ה) גבע'

תא : ויעבר ג' בקריאה רפין
' אמר לנער ויעבר לפנינו .
בר אחד מהנערים . ויעבר
י מה : דבר אלהים ג' בקריאה
מן ואהוד בא אליו . ויהי
ילה ההוא דד"ה . ואשמיעך
דבר אלהים : קברת ג' ב'
רים וא' מלא וסי' נמסר
בסדר וישלח :

רדק

ויעבור לפנינו . שלא ישמע את דברינו : (כז) עמוד כיום . ולא אמר שיעמוד היום בעיר שהרי בלותו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום לאמת הדבר כמו השבעה לי כיום ופי' עמוד עמוד עד שאדבר עמך : (א) את פך השמן . לא היה זה השמן המשחה כי לא היו משוחים ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן : וישקהו . בדרש כל נשיקות הם של תיפלות חוץ מג' נשיקות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות . נשיקה של גדולה ויצוק על ראשו וישקהו . נשיקה של פרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו . נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה . ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנאמר וישק יעקב לרחל לפי שהיתה קרובתו : הלא כי משחך . מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם : (ב) בלכתך היום . אמרו רבותינו ז"ל היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח בגבול בנימין והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת הוא בית לחם . ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו' אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימין בצלצח : והנה נטש אביך . פירוש הודה שנמצאו האתונות : (ג) אלון תבור . כתרגומו מישר תבור : עולים אל האלהים בית אל . הוא לוז שקראו יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מקריבים שם ואותו הבית היה קדוש והיו באים שם ישראלים באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכן
ר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה זה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקים כי בית אל היה מקום' קדוש
ולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמו שאמר וזה שער השמים פי' שער לידע ממנו מה שגוזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע
ת אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם ה' לבית אל : (ד) שתי לחם . תרגם יונתן תרתין גריצן דלחם פירושו
ות לחם ושלשה ככרות לחם תרגום תלתא פיתין דלחם והככרות הם גדולות מן החלות נראה כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן
ות לחם וזכר גם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו נושאים אלא ג' ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו
זהם אלא ככר אחד והם היו שלשה אלא כי גם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות וזכר חלות
ועה הוא שלא יקראו הככרות חלות וכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת : (ה) גבעת האלהים . תרגם יונתן לגבעת' די בה ארונא דה' והוא
עת קרית יערים כי שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם : אשר שם נציבי פלשתים . שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם
נציבים

מצודת דוד

ג. שעל ביתו אשר בעיר : (כז) ויעבור לפנינו . יתרחק מאתנו ללכת לפנינו
א ישמע מה אדבר בך : ויעבור . כשמוע הנער דברי שמואל עבר מעלמו לפניהם :
תה עמוד . זהו גמר דברי שמואל שאמר לו אמור לנער ויעבור ואתה עמוד
ות הזאת ולפי שהנער עבר לפניהם מיד בשומעו תחלת דבריו הפסיק בו :
(א) הלא . באמת הדבר אשר משחך ה' על ידי : (ב) בלכתך . לאמת בלבבו דבר המלוכה אמר לו אותות האחת היא שאמר לו בלכתך וכו' : עם קבורת רחל .
ל אשר הם עתה סמוך לקבורת רחל ואתה הולך והם באים ותמצאם בגבול בנימין בצלצח : והנה נטש . כאומר הנה בהמצאם עזב דאגה קטנה ובא לו ע"י
אגה גדולה ואומר מה אעשה למצוא את בני : (ג) וחלפת . והאות השני הוא כאשר תעבור משם והלאה וכו' : בית אל . זה שילה שעמד בה בית אלהים :
) אחר כן . והאות השלישי כאשר תבוא אל גבעת האלהים והיא קרית יערים שעמד הארון שם בגבעה כמ"ש למעלה : נבל וכו' . בכדי לשמחם להערות הנבואה
עליהם

מצודת ציון

עמם לשלחם (בראשית יח) ת"א לאלוויתהון . (כו) כיום . כעת : י (א) פך . שם כלי מה :
ויצוק . ושפך : וישקהו . נשק לו : (ב) עם קבורת רחל . סמוך לקבורתה : נטש . עזב : (ג) וחלפת .
ענין העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ב') : נבל . נאד : (ה) נציבי . פקידי פלשתים מה שהליכו :
ופגעת

האלהים אשר־שם נצבי פלשתים
ויהי כבאך שם העיר ופגעת חבל
נבאים ירדים מהבמה ולפניהם נבל
ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים:
ו וצלחה עליך רוח יהוה והתנבית
עמם ונהפכת לאיש אחר: ז והיה
כי תבאינה האתות האלה לך
עשה לך אשר תמצא ידך כי
האלהים עמך: ח וירדת לפני הגלגל
והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות
לזבח זבחי שלמים שבעת ימים
תוחל עד־בואי אליך והודעתי לך
את אשר תעשה: ט והיה כהפנתו
שכמו ללכת מעם שמואל ויהפך־
לו אלהים לב אחר ויבאו כל־האתות
האלה ביום ההוא:
י ויבאו שם הגבעתה והנה חבל־
נבאים לקראתו ותצלח עליו רוח
אלהים ויתנבא בתוכם: יא ויהי כל־
יודעו מאתמול שלשם ויראו והנה
עם־נבאים נבא ויאמר העם איש
אל־רעהו מה־זה היה לבן־קיש הגם
שאול בנביאים: יב ויען איש משם
ויאמר ומי אביהם על־כן היתה

לגבעתא די בה ארונא דיי דתמן אסטרטגי פלשתאי ויהי כמיעלך תמן לקרתא ותערע סיעת ספריא נחתין מבית אסחרותא וקדמיהון נבלין וצלצלין וכנורין ואינון משבחין: ו ותשרי עלך רוח נבואה מן קדם יי ותשבח עמהון ותשתני לגבר אוחרן: ז ויהי ארי ייתון אתיא האלין לך עביד לך דמני מלכותא ארי מימרא דיי בסעדך: ח ותיחות קדמי לגלגלא והא אנא נחית לותך לאסקא עלון ולנכסא נכסת קודשין שועא יומין תוריך עד מיתי לותך ואחוי לך ית דתעביד: ט והוה כד אתפני כתפיה למיזל מלות שמואל ושני ליה יי לבא אוחרנא ואתאה כל אתיא האלין ביומא ההוא: י ואתו לתמן לגבעתא והא סיעת ספריא לקדמותיה ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי ושבח ביניהון: יא והוה כל דידע ליה מאתמלי ומדקמוהי וחזו והא עם ספריא משבח ואמר עמא גבר לחבריה מה דין הוה לבר קיש האף שאול בספריא: יב ואתיב גברא מתמן ואמר ומן רבהון על כן הות למתלא האף שאול

רשי

שאול סבוני (שמואל ב' כ"ב ו') משרית רשיעא אקפוני: מהבמה. ת"א אסחרותא: (ז) כי תבאנה האותות האלה לך. ותדע כי דברי אמת שבאו לך אותות כללו כך יתקיים דבר המלוכה: עשה לך אשר תמצא אתקין לך מאני מלכותא והכן לך טכסיסי המלוכה כמו שתו (ח) וירדת לפני הגלגל. שתמלוך תרד הגלגל קודם שארד אני: והנה ירד אליך. לסוף שבעת שתרד אתה: תוחל. ת (ט) לב אחר. רוח מלכות: (יב) ומי אביהם תימה לך בדבר מי אביה נביאים וכי נבואה ירוש ואת

רדק

נציבים ממונים על ישראל שם וכן גבע בנימן כמו שאמר בדוד בשביה מושל באדום וישם באדום נציבים והממונה על דבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם. ואמר לו שמואל כי שם תחלה עליו רוח ה' לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם ויושיע ישראל מידם. חבל נביאים. תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן מעלי עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון: מהבמה. כי שם בקרית יערים היה במה: ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור. כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה: והמה מתנבאים. תרגם יונתן משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל נאמרות ברוח הקדש: (ו) וצלחה עליך רוח ה'. תעבור ותנוח עליך רוח נבואה: והתנבית. בא על דרך בעלי הה"א: ונהפכת לאיש אחר. רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושררה וזהו שאמר גם כן ויהפך לו אלהים לב אחר: (ז) כי תבאינה. כתוב ביו"ד כמו תבואנה בהיכל מלך שנקראת באל"ף והיו"ד למשך אבל זה נקרא תבאנה בהעלם האל"ף והכתיב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו תשיבנה ותשובינה: עשה לך אשר תמצא ידך. כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויונתן תרגם אתקן לך מאני מלכותא: (ח) שבעת ימים תוחל. פי' מיום הפרדי ממך בגלגל וזה היה אחר חידוש המלוכה כי בחידוש המלוכה שניהם באו בגלגל יחד עם כל ישראל ואחר שדבר שמואל דבריו הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאוהליו ומיום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל אמר לו שיוחיל לו שבעה ימים עד שיבא אליו ושאול לא יצא מן הגלגל אלא היה שם מחדש המלוכה עד עת המלחמה כמו שאמר ושאול עודנו ומה שאמר לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבע' ימים תוחל עד בואי אליך מפני שעתה כשדבר לו בדבר רמז לו בזה הדבר תתקיים לו המלוכה אם לאו זו היא מנוס ראשונה שלוכו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכה ואם לאו לא תתקיים לפיכך אמר לך את אשר תעשה כלומר או אודיע אותך מה יהיה ממלכותך: (יא) מאתמול. בחירק האלף ודגש התי"ו: (יב) ומי אביהם. תרגם יונתן ומאן רבה הוא הפירוש מי המלמד אלה הנביאים ומשרה עליהם רוח נבואה ואין לתמוה בזה כי הקדוש ברוך הוא המלמד אלה הנביאים מלמד גם כן זה. ויש אביהם כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו ואלה הנביאים מי אביהם וכי מאביהם היה להם הנבואה שאתם תמהים על בן קיש: על כן היתה למשל

רלבג

ס נביאים והוא לא
ודם זה להיות לו יד
נבואה: (יב) ומי או
וצה לו' שאין ענין כ
השלמות מגיע מהאב לא
תכן שיהיה הבן נביא ו
י שאביו אינו נביא.
אל שואל איך היו
כך

פי' רבי' ישעי

אלהים זו גבעת קרית י
שם הארון: (יב) ומי א
ירוש אבותיכם של נביא
יו נביאים כי אין ה

ת ה' ה' בסיפרא וסי'
סדר ויקהל. והתנבית ד
בלישן נבואה וסי'
ליך רוח. ויכל מהתנבות.
בית בשם ה'. והתנבי
שה לך ז' בקריאה ופי'
סדר בהעלתך: כי האל
סמיכי בקריאה וסי' וער
תם שלחתם אתי הנה.
תבאנה האתות האלה.
ן אל דוד דד"ה. מענה ב
בו. כי האלהים בשמים
הארץ על כן. ויזבח
הוא: והנה אנכי ה' ב
י' נמסר בריש סדר וי

תולדות אהרן והיה כי ת
פקידה ש

מצודת ציון

ופגעת. ענין פגישה: חבל. סיעה כמו חבלי רשעים (תהלים קי"ט): נבל ותוף וגו'. שמות מיני כלי זמר: (ו) וצלחה. ועברה כמו וצלחו הירדן (ש"ב יט): (ח) תוחל. תמתין כמו ויחל עוד (בראשית ח'): (ט) כהפנותו. כאשר פנה: שכמו. כתפו: (יא) שלשום. יום השלישי שלפניו

מצודת דוד

עליהם כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן נאמר באלישע והיה המנגן ותהי עליו יד ה' (מ"ב ג'): (ו) וצלחה. תעבור עליך רוח ה' ותנב ותהיה נהפך לאיש אחר כי עתה אינך נביא: (ז) עשה לך. התקן לך כלי כפי יכולתך כי האלהים עמך ומלוך תמלוך: (ח) וירדת לפני הגלגל. ואמר לו לאמר שתמלוך כאשר תרד הגלגל בעת המלחמה עם פלשתים והנה תרד שם קודם שארד אני ותמתין אז שבעת ימים עד בואי כי אני אעלה העולו ושם אודיע לך את אשר תעשה בדבר המלוכה (ולפי שלא המתין כעס עליו ולא אמר לו גם אז): (ט) לב אחר. ר"ל גודל לבב כאשר ראוי למלך: (יא) היה. ר"ל מה זה הסיבה לבן קיש להתנבאות וכי אביו נביא להתנבאות גם הוא וכי גם שאול יהיה בין הנביאים ודומה להם וכי מאין באה לו הנבואה: (יב) מן הגבעה: ומי אביהם. ר"ל מה תתמהו וכי מי אביהם של כל חבל הנביאים הלא גם אביהם של אלו לא נביאים היו: היתה למשל. בבוא אדם למעל הורגל

לְמָשָׁל הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִאִים׃ יג וַיְכַל מֵהִתְנַבּוֹת וַיָּבֹא הַבָּמָה׃
יד וַיֹּאמֶר דּוֹד שָׁאוּל אֵלָיו וְאֶל־נַעֲרוֹ אָן הֲלַכְתֶּם וַיֹּאמֶר לְבַקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנוֹת וַנִּרְאֶה כִי־אַיִן וַנָּבוֹא אֶל־שְׁמוּאֵל׃
טו וַיֹּאמֶר דּוֹד שָׁאוּל הַגִּידָה־נָּא לִי מָה־אָמַר לָכֶם שְׁמוּאֵל׃
טז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דּוֹדוֹ הַגֵּד הִגִּיד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת וְאֶת־דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא־הִגִּיד לוֹ אֲשֶׁר אָמַר שְׁמוּאֵל׃
יז וַיַּצְעֵק שְׁמוּאֵל אֶת־הָעָם אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה׃
יח וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וָאַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־הַמַּמְלָכוֹת הַלֹּחֲצִים אֶתְכֶם׃
יט וְאַתֶּם הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוּא מוֹשִׁיעַ לָכֶם מִכָּל־רָעוֹתֵיכֶם וְצָרֹתֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לוֹ כִּי־מֶלֶךְ תָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁבְטֵיכֶם וּלְאַלְפֵיכֶם׃
כ וַיַּקְרֵב שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט בִּנְיָמִן׃
כא וַיַּקְרֵב אֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָו וַתִּלָּכֵד מִשְׁפַּחַת הַמַּטְרִי וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל בֶּן־קִישׁ וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא׃
כב וַיִּשְׁאֲלוּ־עוֹד בַּיהוָה הֲבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה־הוּא נֶחְבָּא אֶל־הַכֵּלִים׃
כג וַיָּרֻצוּ וַיִּקָּחֻהוּ מִשָּׁם וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הָעָם

בְּסִפְרַיָא׃ יג וּפְסַק מִלְשַׁבָּחָא וְעַל לְבֵית אַסְחָרוּתָא׃ יד וַאֲמַר אַח אֲבוּהִי דְשָׁאוּל לֵיהּ וּלְעוּלֵימֵיהּ לְאָן אֲזַלְתּוּן וַאֲמַר לְמִבְעֵי יָת אַתְנָיָא וַחֲזֵינָא אֲרֵי לָא אִשְׁתַּכָּחָא וַאֲתֵינָא לְוָת שְׁמוּאֵל׃ טו וַאֲמַר אַח אֲבוּהִי דְשָׁאוּל חַוִי כְעַן לִי מָה אֲמַר לְכוֹן שְׁמוּאֵל׃ טז וַאֲמַר שָׁאוּל לְאַח אֲבוּהִי חַוָאָה חַוִי לָנָא אֲרֵי אִשְׁתַּכָּחָא אַתְנָיָא וְעַל עֵיסַק מַלְכוּתָא לָא חַוִי לֵיהּ דִי אֲמַר שְׁמוּאֵל׃ יז וּכְנַשׁ שְׁמוּאֵל יָת עַמָּא לָקֳדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא׃ יח וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא אַסֵּקִית יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְשֵׁיזֵבִית יַתְכוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּמִיַד כָּל מַלְכְוָתָא דַּהֲווֹ דָחֲקִין יַתְכוֹן׃ יט וְאַתּוּן יוֹמָא דֵין קַצְתּוּן בְּפֻלְחָנָא דֶאֱלָהֲכוֹן דְּהוּא פָרִיק לְכוֹן מִכָּל בִּישָׁתֵיכוֹן וְעָקָתְכוֹן וַאֲמַרְתּוּן קֳדָמוֹהִי לֵית אֲנַחְנָא מִתְפָּרְקִין אֱלָהֵין מַלְכָּא תְמַנֵּי עֲלָנָא וּכְעַן אִתְעַתַּדוּ קֳדָם יְיָ לְשִׁבְטֵיכוֹן וּלְאַלְפֵיכוֹן׃ כ וְקָרִיב שְׁמוּאֵל יָת כָּל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְאֲחַד שִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן׃ כא וְקָרִיב יָת שִׁבְטָא דְבִנְיָמִן לְזַרְעִיָתֵיהּ וְאִתְאֲחִדַת זַרְעִית מַטְרִי וְאִתְאֲחַד שָׁאוּל בַּר קִישׁ וּבְעוֹהִי וְלָא אִשְׁתְּכַח׃ כב וּשְׁאִילוּ עוֹד בְּמֵימְרָא דַיְיָ הַאִית עוֹד הָכָא גַבְרָא וַאֲמַר יְיָ הָא הוּא טָמִיר בְּמָנַיָא׃ כג וּרְהָטוּ וְדַבְּרוּהִי מִתַּמָּן וְאִתְעַתַּד בְּגוֹ עַמָּא

ל' ור' חס' א' בליש׳ ; ב' בתרי ליש׳ חמלל קלה ; ל' ; ס' מ"ל ; ל' ; ל' ; ג' ב' חס' וא' מ"ל ; ל' מ"ל ; ל' ; ל' ; ד' תיו ק' ; ל' ; ב' וחס' ; ל' י"ב וחס' ; פסקא באמצ' פסוק ; ב' ; ב' וחס'

רשי

דבר המלוכה לא הגיד. דרך צניעות היתה בו: (כא) וילכד שאול. לא היה שם כתב כגורל עליו שהיו כותבין שמם באיגרות ונותנין והנביא מכניס ידו ונוטל איגרת אחת: (כב) נחבא אל הכלים. שהיה בורח מן הגדולה. ומדרש אגדה רבי ...ו שם הנאין הליכן ואל הכלים באורים ...מר שמא אינו ראוי ...נד שישאלו באורים ...שאל ועלה בידו: אשר

רלבג

...ים. והנה נזכר במה דבר השם היה יקר ...ם אין חזון נפרץ. ...אמר כי הפרש יש ...מן ובין הזמן שהתחיל ...הנבא ועל כן אמסר ...התרת זה הספק כי ...בעת הכיא שהתחיל ...התנבא ואמנם עתה ...אים אם מצד מה ...יתם שמואל והביאם ...ת אם לסבה אחרת: ... שמואל. והנה על ... נפלה המלוכה לגורל שאול

...וסי' הגם שאול ; ... על כן יאמרו ; ...ול. חצבתי בנביאים ; ...אים וסי' נמסר בספר ...ים סוף סימן ט' :

...אהרן הנה שאול. וזהר תרומה: ואת דבר ...ונלה יח: הבא עוד הלום. ונמים קב:

מצודת ציון

...: (יג) ויכל. כלה: ...ו. אחי אביו: אן. אנה ...ן הה"א: (יז) ויזעק. ...על כי באה בזעקת המאסף: ...ם. הדוחקים: (כב) הלום. ... מלשון מחבואה ומסתור: ... כמו בכלים וכן ואל הארון ... (כ"ה) ומשפטו ובארון: הראיתם

רדק

למשל. פירוש זאת האמירה היתה למשל מהיום ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומר הגם שאול בנביאים: (יג) מהתנבות. בא על דרך בעלי הה"א: ויבא הבמה. כי הנביאים מצאוהו חוץ לבמה וכשכלה מהתנבות עמהם בא לבית הבמה: (יד) ויאמר דוד שאול אליו. אולי מצאו שם בבית הבמה או קצר הכתוב והלך לו שאול אל עירו ומצאו דודו תחלה ושאל אותם על דרכם: (טז) לא הגיד לו. אולי מתוך צניעות שהיתה בו: (יז) ויצעק שמואל. כמו ויאסף ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי הצעקה יבא בזה הלשון: אל ה' המצפה. כמו שפי' בספר יהושע ובספר שופטים הטעם למה היה מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפלה: (יח) כה אמר. מתחלה כששאלתם מלך אמר לכם זה: (יט) ותאמרו לו. יש מפרשים כמו לא באלף כי אותיות אהו"י מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שת"י ואמרתון קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אלהין מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא באלף כמו שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו: התיצבו לפני ה'. לפי שאם היה אומר להם שמואל שאול ימלוך עליכם היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד על ידי אורים ותומים וזהו לפני ה' שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם על הדרך שפירשנו בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם הארון: (כא) וילכד שאול. מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפחת המטרי לגברים ואז נלכד שאול: (כב) הבא עוד הלום איש. כלומר אם בא עדיין הנה שאול: (כג) אל הכלים. כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שנתנו כליהם בבית אחד והוא נחבא בין הכלים ההם שהיה בורח מן השררה ובא אל במקום בי"ת השמוש כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון. ובדרש אל הכלים באורים ותומים אמר שאול שמא

מצודת דוד

...אמרו עליו במשל הגם שאול בנביאים: (יד) ויאמר דוד שאול. בבואו ...ביתו מצאו דודו ושאל להם אן הלכתם: כי אין. לא מצאנו אותם ובאנו אל ...אשר שאלו עליהם: (יז) ויזעק. אסף את העם: אל ה'. במקום שנאספים ...ל' בה השכינה שורה: (יט) לשבטיכם. כל שבט לבד להטיל הגורל מי ימלוך: ...אלפים. הם המשפחות החלוקות לאלפים: (כ) ויקרב. ר"ל הקריב שמות כל השבטים לפני האורים ותומים להטיל הגורל: וילכד. ר"ל עלה הגורל לבני בנימן ונלכד פתקו ביד המעלה מן הקלפי: (כא) וילכד שאול. אחר שהטילו הגורל על הגברים נלכד פתקו של שאול ביד המעלה: (כב) וישאלו עוד בה'. אחר שבקשוהו הוסיפו לשאול עוד באורים ותומים האם בא לפה עוד איש מלבד הנמצאים שם והידועים: נחבא. הסתיר עצמו בין כלי העם והיה להם מקום מיוחד להעמיד שם

כג ל'. ב' וַיִּגְבַּהּ מִכָּל־הָעָם מִשִּׁכְמוֹ וָמָעְלָה׃
כד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־הָעָם
ג' הַרְאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר־בּוֹ יְהוָה כִּי אֵין
ג' וחס' כָּמֹהוּ בְּכָל־הָעָם וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
כה וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אֵת מִשְׁפַּט
ל' וחס'. ו' הַמְּלֻכָה וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר וַיַּנַּח לִפְנֵי יְהוָה
כ"כ וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הָעָם אִישׁ
ד' ר"פ בסיפ' לְבֵיתוֹ׃ כו וְגַם־שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ
גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע
ס'. ל' אֱלֹהִים בְּלִבָּם׃ כז וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ
ל' חס'. ל' מַה־יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ
ל' לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ׃

יא א ה' ומ"ל וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן עַל־
יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
אֶל־נָחָשׁ כְּרָת־לָנוּ בְרִית וְנַעַבְדֶךָּ׃
ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי בְּזֹאת
ל' ומ"ל אֶכְרֹת לָכֶם בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל־עֵין יָמִין
כ' וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
ה' ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זִקְנֵי יָבֵישׁ הֶרֶף לָנוּ
שִׁבְעַת יָמִים וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים בְּכֹל
ס' גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְאִם־אֵין מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ
וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ׃ ד וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים
גִּבְעַת שָׁאוּל וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי
מ"ג הָעָם וַיִּשְׂאוּ כָל־הָעָם אֶת־קוֹלָם
וַיִּבְכּוּ׃ ה וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר
מִן־הַשָּׂדֶה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מַה־לָּעָם כִּי
יִבְכּוּ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֶת־דִּבְרֵי אַנְשֵׁי
ה' יָבֵישׁ׃ ו וַתִּצְלַח רוּחַ־אֱלֹהִים עַל־
קרי כשמעו שָׁאוּל בְּשָׁמְעוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

תרגום

וְרָם מִכָּל עַמָּא מִכַּתְפֵיהּ וּלְעֵלָּא׃ כד וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל עַמָּא הַחֲזֵיתוּן דִּי אִתְרְעֵי בֵיהּ יְיָ אֲרֵי לֵית דִּכְוָתֵיהּ בְּכָל עַמָּא וְיַבִּיבוּ כָּל עַמָּא וַאֲמַרוּ יִצְלַח מַלְכָּא׃ כה וּמַלֵּיל שְׁמוּאֵל עִם עַמָּא יָת נִמּוּסָא דְמַלְכָּא וּכְתַב בְּסִפְרָא וְאַצְנַע קֳדָם יְיָ וּשְׁלַח שְׁמוּאֵל יָת כָּל עַמָּא גְּבַר לְבֵיתֵיהּ׃ כו וְאַף שָׁאוּל אֲזַל לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעֲתָא וַאֲזַלוּ עִמֵּיהּ קְצָת מִן עַמָּא דַחֲלֵי חֶטְאָה דְּאִתְיְהַב דַּחֲלָא מִן קֳדָם יְיָ בְּלִבְּהוֹן׃ כז וּבְנֵי רִשְׁעָא אֲמַרוּ בְּמָה יִפְרְקִינָנָא דֵין וְשַׁטּוֹהִי וְלָא אֲתוֹ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמֵיהּ וַהֲוָה כְּשָׁתֵיק׃ א וּסְלִיק נָחָשׁ מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן וּשְׁרָא עַל יָבֵשׁ גִּלְעָד וַאֲמַרוּ כָּל אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ לְנָחָשׁ גְּזַר לָנָא קְיָם וְנִפְלְחִנָּךְ׃ ב וַאֲמַר לְהוֹן נָחָשׁ מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן בְּהָדָא אֶגְזַר לְכוֹן בְּמֵיקַר לְכוֹן כָּל עֵינָא דְיַמִּינָא וַאֲשַׁוִּינָהּ חִסּוּדָא עַל כָּל יִשְׂרָאֵל׃ ג וַאֲמַרוּ לֵיהּ סָבֵי יָבֵשׁ אוֹרִיךְ לָנָא שַׁבְעָא יוֹמִין וְנִשְׁלַח אִזְגַּדִּין בְּכָל תְּחוּם יִשְׂרָאֵל וְאִם לֵית דְּפָרֵיק יָתָנָא וְנִפּוֹק לְוָתָךְ׃ ד וַאֲתוֹ אִזְגַּדַּיָּא לְגִבְעֲתָא דְשָׁאוּל וּמַלִּילוּ פִּתְגָמַיָּא קֳדָם עַמָּא וַאֲרִימוּ כָּל עַמָּא יָת קָלֵיהוֹן וּבְכוֹ׃ ה וְהָא שָׁאוּל אָתָא בָּתַר תּוֹרַיָּא מִן חַקְלָא וַאֲמַר שָׁאוּל מָה לְעַמָּא אֲרֵי בָכַן וְאִשְׁתָּעִיאוּ לֵיהּ יָת פִּתְגָמֵי אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ׃ ו וּשְׁרַת רוּחַ גְּבוּרָא מִן

רדק

שמא אינני הגון למלכות עד שישאלו באורים ותומים: (כד) הראיתם. בדגש הרי"ש שלא כמנהג וכן הראיתם כי שלח בן המרצח הזה: כי אין כמוהו. כי אדם בעל קומה וצורה נאה יאות למלוכה וייראו העם אותו יותר: יחי המלך. תרגם יונתן יצלח מלכא: (כה) משפט המלוכה. חק המלוכה על העם כמו שכתוב למעלה: וינח לפני ה'. בארון הניחו: (כו) וגם שאול הלך לביתו. להודיע שהלך לו לביתו כבתחלה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדיין כמשפט מלך: אשר נגע אלהים בלבם. שנתן אלהים בלבם לרצות לו ויונתן תרגם ואזלו עמיה קצת מן עמא גברין דחלי חטאה דאתיהבת דחלא מן קדם ה' בלבהון ויוכיח פירושו ובני בליעל שאמר אחר כן: (כז) ולא הביאו לו מנחה. כמו שהוא מנהג שמביאים מנחה למלך ביום שהוקם מלך ויונתן תרגם ולא אתו למשאל בשלמיה: (ב) עין ימין. ענין הסמיכות רוצה לומר עין צד הימין ופי' הפסוק כמשמעו ויש בו דרש אמר להם נחש הביאו ספר תורה שהוא עין ימינכם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני בקהל ה': (ה) בא אחרי הבקר. כמו שאמר למעלה וגם שאול הלך לביתו כמו שפירשתי והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם האכרים: (ו) ותצלח רוח אלהים. רוח גבורה וכן תרגם יונתן ושרת רוח גבורא מן קדם ה' על שאול: בשמעו. כתיב בוי"ו וקרי בה"א והענין אחד:
ואחרי

פי' רבי' ישעיה

הולכת בירושה: (ב) כל עין ימין. פירש כל עין שבצד ימין. שאילו על העין עולה היה אומר ימנית והוא אומר עין בפתח העי"ן: (ה) בא אחר הבקר. פי' רוכב על סוסו ובא אחר בקרו שהלך לבקר את עדרו:

רש"י

(כו) אשר נגע אלה...
דחלי חטאה דאתי...
מן קדם ה' בלבהון...
עין ימין. כמשמע...
הביאו לי ספר תורה...
מימין ואחרפה על...
לא יבא עמוני ומ...
(דברים כ"ג): חרפ...
(ה) אחרי הבקר...
מועד ביאת הבקר...
לב...

רלבג

שאול: (כג) והנה...
מכל העם משכמו...
(כה) והנה דבר שמוא...
את משפט המלוכה...
שיש למלך על ע...
הראוי למי שימרה...
וכתב זה בספר ו...
ה' ר"ל אצל ארו...
שימצא שם תמיד...
כבודו והלכו עמ...
מנהם רבים מישרא...
בזו שאול ואמרו...
זה ועל צד הבז...
הביאו לו מנחה...
בכל זה מחריש...
להוכיחם על זה...
זה עלה נחש ה...
אצל יביש גלעד...
יש' ולירא' מהם...
יושבי יביש גלעד...
ברית ויעבדוהו...
לו למס והוא לא...
הסכים לקחת מה...
שינקר להם כל...
להשים זה הענין ח...
ישראל שלמולש...
ויצטרכו לכרות ב...
האופן אשר בו מה...
הרבה: (ג) ולקח...
שבעת ימים לשל...
גבול ישראל לראו...
עזר ואם לא ימצ...
וי...

תולדות אהרן ובני...

הראיתם ג' בקריאה ודגשים וסי' הראיתם אשר בחר בו ה'. הראיתם האיש העלה. כי שלח בן המרצח הזה. ויגת ז' דג... וסימ' נמסר בסדר קרח וביהושע סוף סימן כ"א. בלבם ט' בקריאה וסי' במסרה רבתא: העמוני ה' מלאים בליש' בקרי... נחש העמוני. ושל אחריו. ויאמר אליהם נחש. לא יבא עמוני ומואבי. צלק העמוני דד"ה. וטוביה העבד הע... לנו דעזרא. ונמסר בתצא: ואם אין ג' בקריאה וסימ' ואם אין לאיש גואל להשיב. ואם אין מושיע. ואם אין לך...

מצודת ציון

(כד) הראיתם. בה"א השאלה: (כה) משפט. חק הראוי: (כז) ויבזהו. מלשון בזיון: כמחריש. יאמר על חרשות האוזן ועל השתיקה: יא (א) ויחן. מלשון חניה: (ב) בנקור. ענין נקירה כמו העיני האנשים ההם תנקר (במדבר טז): (ג) הרף. מלשון רפיון:

מצודת דוד

שם כלי תשמישם והיה שאול מטמין עצמו שם כי היה בורח... (כד) הראיתם. אם נותנים אתם לב לראות ולהתבונן בהמלך אשר... אין כמוהו וכו' והגון הוא למלוכה: ויריעו. תרועת מלוכה: (כה... המלוכה. חק המלוכה הראוי ע"פ התורה והמלוה שיהא מוראו על העם ולא ימרו פיו: לפני ה'. לפני הארון; (כו) אשר נגע אלהים. אשר נגע יראת... לכבד את המלך אשר נמשח על פי הדבור: (כז) מה יושיענו זה. על כי היות משפחתו הצעירה ומי א"כ יחזיק בידו: ולא הביאו לו מנחה. כאשר הדרך... ביום המלכו: ויהי כמחריש. עשה עצמו כחרש לא ישמע או כאלם לא יפתח פיו: יא (א) כרת לנו ברית. לבל המית אותנו: (ב) בזאת. בזה התנאי... מכל איש עין ימינו: ושמתיה חרפה. הדבר הזה יהי חרפה לכל ישראל על שלא יוכלו להושיע אתכם מבזיון גדול כזה: (ג) הרף לנו. התרפה מאתנו... ימים ור"ל אם הכוונה בזה לחרף כל ישראל הנה ראוי להודיעם ואם לא יושיענו אז ימשב לחרפה: (ה) אחרי הבקר. על כי ראה שבזוהו לא נהג... בעצמו כבוד מלוכה והלך אחרי הבקר להנהיגם כדרך ההדיוט: (ו) ותצלח. עבר עליו רוח גדול לגב וגבורה מה' כשמעו וכו'

רשי

לכמותיו : (ח) ויפקדם בבזק . רבותינו אמרו בשברי חרסים לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם (שמואל א טו ד) שנטל מכל אחד טלה ומנא' בהם כמו שהיו מונים אותם בחלוקי אבנים ותרגם כצרור אבן במרגמה (משלי כו ח) היך בזקא דכיפא בקלעא. ויפקדם בטלאים , מסכנין באלין בוקייא עתירי' באלין אומריא. ... בבזק שם מקום ... בספר שופטים א׳) ... את אדוני בזק בבזק : ... כלומר . בלשון בזיון ... ימלוך עלינו תנו אותם ... ימלוך עלינו . (יד) ויאמר שמואל ... שם המלוכה . לפי ... היו עוררים על ... עתה נתרצו כולם : ואני

וַיִּחַר אַפּוֹ מְאֹד ׃ ז וַיִּקַּח צֶמֶד בָּקָר
וַיְנַתְּחֵהוּ וַיְשַׁלַּח בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל ל׳. כ״כ
בְּיַד הַמַּלְאָכִים ׀ לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
יֹצֵא אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחַר שְׁמוּאֵל כֹּה
יֵעָשֶׂה לִבְקָרוֹ וַיִּפֹּל פַּחַד־יְהוָה ל״ו. ל׳
עַל־הָעָם וַיֵּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד ׃ ס׳. ה׳
ח וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאִישׁ יְהוּדָה
שְׁלֹשִׁים אָלֶף ׃ ט וַיֹּאמְרוּ לַמַּלְאָכִים ו׳ בטעם ר״פ
הַבָּאִים כֹּה תֹאמְרוּן לְאִישׁ יָבֵישׁ ט׳
גִּלְעָד מָחָר תִּהְיֶה־לָכֶם תְּשׁוּעָה בְּחֹם כחם ק׳
הַשָּׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּידוּ
לְאַנְשֵׁי יָבֵישׁ וַיִּשְׂמָחוּ ׃ י וַיֹּאמְרוּ ג׳
אַנְשֵׁי יָבֵישׁ מָחָר נֵצֵא אֲלֵיכֶם ג׳
וַעֲשִׂיתֶם לָּנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם ׃
יא וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּשֶׂם
שָׁאוּל אֶת־הָעָם שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
וַיָּבֹאוּ בְתוֹךְ־הַמַּחֲנֶה בְּאַשְׁמֹרֶת ל׳. ב׳ ויהי
הַבֹּקֶר וַיַּכּוּ אֶת־עַמּוֹן עַד־חֹם הַיּוֹם
וַיְהִי הַנִּשְׁאָרִים וַיָּפֻצוּ וְלֹא נִשְׁאֲרוּ־ ל׳
בָם שְׁנַיִם יָחַד ׃ יב וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־
שְׁמוּאֵל מִי הָאֹמֵר שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ ל׳
תְּנוּ הָאֲנָשִׁים וּנְמִיתֵם ׃ יג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל ו׳
לֹא־יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם
עָשָׂה־יְהוָה תְּשׁוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל ׃
יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם
הַמְּלוּכָה ׃ טו וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל
וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה ה׳ פס׳

שָׁאוּל כַּד שְׁמַעִית פִּתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ לַחֲדָא׃
ז וּנְסִיב פַּדַּן תּוֹרַיָּא וְהַדְמֵיהּ
וּשְׁלַח בְּכָל תְּחוּם יִשְׂרָאֵל
בְּיַד אִזְגַּדַּיָּא לְמֵימַר
דְּלֵיתוֹהִי נָפֵיק בָּתַר שָׁאוּל
וּבָתַר שְׁמוּאֵל כְּדֵין יִתְעֲבֵיד
לְתוֹרֵיהּ וּנְפַל זִיעָא מִן קֳדָם
יְיָ עַל עַמָּא וּנְפַקוּ כְּגַבְרָא
חָד ׃ ח וּמְנִינוּן בְּבָזֶק וַהֲווֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּלַת מְאָה
אַלְפִין וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתִין
אַלְפִין ׃ ט וַאֲמַרוּ לְאִזְגַּדַּיָּא
דַּאֲתוֹ כְּדֵין תֵּימְרוּן לֶאֱנָשׁ
יָבֵשׁ גִּלְעָד מְחַר תְּהֵי לְכוֹן
פּוּרְקָנָא בְּמֵיחַם שִׁמְשָׁא
וַאֲתוֹ אִזְגַּדַּיָּא וְחַוִּיאוּ לֶאֱנָשֵׁי
יָבֵשׁ וַחֲדִיאוּ ׃ י וַאֲמַרוּ
אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ מְחַר נִפּוֹק
לְוָתְכוֹן וְתַעְבְּדוּן לָנָא כְּכֹל
דְּתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן ׃ יא וַהֲוָה
בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּמַנֵּי שָׁאוּל
יָת עַמָּא תְּלָתָא מַשִּׁירְיָן
וַעֲלוֹ בְּגוֹ מַשִּׁרְיָתָא בְּמַטְּרַת
צַפְרָא וּמְחוֹ יָת בְּנֵי עַמּוֹן
עַד מֵיחַם יוֹמָא וַהֲווֹ
דְּאִשְׁתָּאֲרוּ וְאִתְבַּדָּרוּ וְלָא
אִשְׁתָּאֲרוּ בְּהוֹן תְּרֵין
דַּעֲרְקִין כַּחֲדָא ׃ יב וַאֲמַר
עַמָּא לִשְׁמוּאֵל מָא דֵין דִּי
מְבַסַּר לְמֵימַר לָא כָשַׁר
שָׁאוּל לְמִמְלַךְ עֲלָנָא אַיְתוֹ
גַּבְרַיָּא וְנִקְטְלִינּוּן ׃ יג וַאֲמַר
שָׁאוּל לָא יִתְקְטֵיל גַּבְרָא בְּיוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא דֵין
עֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא בְּיִשְׂרָאֵל ׃ יד וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא
אִיתוֹ וְנֵיזֵיל לְגִלְגָּלָא וּנְחַדֵּת תַּמָּן מַלְכוּתָא ׃ טו וַאֲזַלוּ
כָּל עַמָּא לְגִלְגָּלָא וְאַמְלִיכוּ תַמָּן יָת שָׁאוּל קֳדָם יְיָ

רדק

(ז) ואחרי שמואל . לפי שלא קבלו אותו כולם למלך אמר ואחרי שמואל מי שלא ירצה לצאת אחרי יצא אחרי שמואל כדי שיהיו זריזים לצאת : בבזק. שם מקום וכבר פירשנו בו פירוש אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח אבן מכל אחד ואז ידע בזה מספרם ותרגום כצרור אבן במרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא . ובמדרש ויפקדם בבזק ויספרם בטלאים כד איכון מסכנין באילין בזקי' כד איכון עתירין באילין אמריא : (ט) כחם השמש . כתיב בהי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד : (יא) באשמורת הבקר . משלש משמרות שמחלקים הלילה השומרים כמו שנאמר בדבר גדעון ושאול בא אל מחנה עמון באשמורה השלישית שהיא אשמורת הבקר : ויפוצו . הוי"ו הוי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי נפוצו הנה והנה : שנים יחד . כתרגומו תרין דערקין כחדא : (יב) שאול ימלוך עלינו . בתמיה וי"ת מה דין דמבסר למימר לא כשר שאול לממלך עלנא :(יד) ונחדש שם המלוכה . לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואמר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואהל מועד שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפיכך היו מכבדים אותו המקום אע"פ שעתה לא היה שם כי בנוב היה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ח) ויפקדם בבזק. שם מקום כמו אדוני בזק בבזק . וכן תרג׳ יונתן ומנינון בבזק : (יא) ויהי הנשארים ויפוצו . הוי"ו יתיר׳ :

תולדות אהרן ויפקדם בבזק שם עב :

רלבג

... שם כרצונו . והנה ... בזה נחש כי דעתו ... להם עם ישראל ולקחת ... אם יוכל . והנה ... שרים עד שאול וסבב ... כל ישראל להלחם עם ... הכו את עמון מכה ... הנשארים נסו ונתפזרו ... עד שלא נשארו בהם ... : (יג) לא יומת איש ... יתכן שאמר ביום ... או אמר שאול לא ... ביום הזה על לד ... למלט האנשים ההם ... ישראל להראות להם ... להמיתם אחר ביום ... (יד) ואולי לזאת הסבה ... שמואל לחדש המלוכה ... אולי הראה שעד עתה ... מלך בשלמות : ... לפני ה׳ בגלגל כי ... נזבח וזבחו בו וכראשונ׳ היה

... ר"פ בטעם גריש וסי׳ ... הבה נלבנה . אבל ... לכו ונפילה גורלות ... למלכים הבאים • ויאמרו ... הנביא תפל נא תחנתנו ... ג׳ קמץ וסי׳ ויגידו ... יבש וישמחו, ויהי כראות ... • ויזבחו ביום ההוא ... זים גדולים דעזרא ׃

מצודת דוד

... על נחש העמוני : (ז) ביד המלאכים . אשר באו מיבש גלעד : לאמר . ... לומר להם מי שלא יצא למלחמה ינותח בקרו כזה : פחד ה׳ • לא פחד ... הבקר כי אם פחדו מה׳ להמרות פי משיחו : כאיש אחד . ר"ל במסירות ... נפש כמה אחת : (י) ויאמרו אנשי יביש . אמרו לאנשי נחש העמוני מחר נצא ... בנו כאשר חרלו ולהטעותם אמרו שלא יהיו נשמרים : (יא) בתוך המחנה . של נחש העמוני : באשמורת הבקר . הוא המשמר השלישי הסמוך לבוקר : ויפוצו . ... אלו מאלו : (יב) מי האומר . מי האיש האומר בלעג ובתמיה שאול ימלוך עלינו וכי הגון הוא למלוכה את האנשים האלה תנו בידינו ונמיתם ואמרו זה על ... ה׳ עמו והתשועה באה ע"י : (יג) כי היום וכו׳. ואין ראוי להמית איש ביום תשועה : (יד) ונחדש שם המלוכה . על כי בראשונה לא קבלוהו כולם כי ... ברצון : (טו) וימליכו שם • המליכוהו שנית בהסכמת כולם וברצון טוב : לפני ה׳

מצודת ציון

(ז) צמד. זוג ע"ש שדרכם ללכת מצומדים ומחוברים : וינתחהו. חתך כ"א לנתחים ר"ל לאברים : (ח) בבזק. שם מקום : (ט) לאיש . לכל איש : כחום השמש . כאשר יתחמם השמש בגבורתו והוא חצי היום : (יא) ראשים . חלקים : באשמורת . מלשון משמר : היום . השמש קרויה יום כמו לרוח היום (בראשית ג)

רדק

היה : (ב) זקנתי ושבתי . השיבה יותר מהזקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפצה עליו זקנה כי לא היה אלא בן חמשים ושתים שנה כשמת ולפי שלא יאמרו עליו ולא ידענו הטעם שמת בקצר ימים קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי שלא ימות שאול בחייו ונ"ב שנה של שמואל אמרו כי כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אצלם זה כי מן הפסוקים לא ראינו זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי אבל היה נביא וכהן גדול בשילה ולאחר זמן נתמנה שופט ואם כן הוא שבאותו היום נתמנה שופט, ימצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן נ"ב שנה שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה ומת ביום שגלה הארון והיה שבעה חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים עשרים שנה ודוד העלה אותו מקרית יערים אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מעשרים שנה שבע שנים של דוד נשארו שלש ועשרים לשמואל וארבעים של עלי הרי ס"ג לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לתקופת הימים וגו' הרי חמשים ושנים : ובני הנם אתכם . לאשר תצטרכו להם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני : (ג) לקחתי . כלומר למלאכתי : ואת מי עשקתי . בממון : את מי רצותי . בגופו וכן עשוק ורצוץ ויונתן תרגם ית מאן עשקי' וית מאן אנסי' ורז"ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפילו ברצונו לא לקח ממונו ולדבריה' יהיה רצותי מן רצון אע"פ שאינו משרשו : כופר . להטות הדין : ואעלים עיני בו . אם יבוש לומר בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ואומר לכם ואשיב כן פירש אדוני אבי ז"ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילית ממון לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון : (ה) ויאמר עד . כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז"ל אמרו כי בת קול יצאה ואמרה עד אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם מעידים עליו על מה שנגלוי ואני מעיד עליו על מה שנסתר וזהו אחד משלשה מקומות שהופיע רוח הקדש בבית דין שלמטה : (ו) אשר עשה את משה ואת אהרן . אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הכבש אשר עשו בחרן עבד גבורן על ידי משה ואהרן . וטעם הפסוק הזה על אשר הקדים עד ה' כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכם מצרים

רשי

(ב) ואני זקנתי ושבתי . אמרו רבותינו זקנה קפצה עליו כדאיתא [...] תענית : (ג) את שור מי לקחתי . לעבודתי : וחמור מי לקחתי . [...] הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם הייתי הולך על [...] והיה לי ליטול משלהם : את מי רצותי . כל לשון מרוצה הסמוך לעושק [...] ורצוץ הוא חומס דלי[...] ואעלים עיני בו . כד[...] עיני מן המשפט בשבי[...] ואשיב לכם . כל מה [...] (ה) ויאמר עד . בת [...] ואומרת עד וזה אח[...] מקימות שהופיעה ר[...] בבית דין של מטה [...] במסכת מכות : (ו) [...] את משה ואת אהר[...] נכוני

תרגום

בגלגלא ונכיסו תמן נכסת קודשין קדם יי וחדי תמן שאול וכל אנשי ישראל עד לחדא : א ואמר שמואל לכל ישראל הא קבילית למימריכון לכל די אמרתון לי ואמליכית עליכון מלכא : ב וכען הא מלכא מדבר ברישיכון ואנא קשיש וסבית ובני הא אינון עמכון ואנא הליכית קדמיכון מזערי עד יומא הדין : ג הא עד די אנא קים אסהידו בי קדם יי וקדם משיחיה ית תורא דמן דברית וחמרא דמן שחרית וית מן עשקית וית מן אנסית ומיד מן קבלית ממון דשקר וכבישית עיני בדינא מניה ואתיב לכון : ד ואמרו לא עשקתנא ולא אנסתנא ולא קבילתא מיד אנש מדעם : ה ואמר להון סהיד מימרא דיי בכון וסהיד משיחיה יומא הדין ארי לא אשכחתון בידי מדעם ואמרו סהיד : ו ואמר שמואל לעמא יי דעבד גבורן על ידי משה ואהרן ודאסיק ית אבהתכון

מקרא

בגלגל ויזבחו שם זבחים שלמים
לפני יהוה וישמח שם שאול וכל
אנשי ישראל עד מאד :
יב א ויאמר שמואל אל
ב' חס' כל ישראל הנה שמעתי בקלכם
לכל אשר אמרתם לי ואמליך
עליכם מלך : ב ועתה הנה המלך
ג' מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי
ובני הנם אתכם ואני התהלכתי
ג' חס' לפניכם מנערי עד היום הזה :
ג הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו
ס' מלשין פסקין את שור מי לקחתי וחמור מי
לקחתי ואת מי עשקתי את
ד' מי רצותי ומיד מי לקחתי כפר
ואעלים עיני בו ואשיב לכם :
ג' ד ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו
ולא לקחת מיד איש מאומה :
ג' ה ויאמר אליהם עד יהוה בכם ועד
משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי
י"ב בסי' ויאמרו מאומה ויאמר עד :
ו ויאמר שמואל אל
העם יהוה אשר עשה את משה
ג' ואת אהרן ואשר העלה את אבתיכם

ואני זקנתי ושבתי ט' פסוקים את בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסי' ואני זקנתי ושבתי . כי עשית משפטי ודיני . עדי וסהדי במרומים . פרא חפשי ומוסרות ערוד . עד זקנה ואני הוא ועד שיבה . עצמיו אפיקי נחושת גרמיו . גם שב גם ישיש בנו . דין ומשפט יתמכו . שמחה וששון ליהודים : את שור מי לקחתי ח' פסוקים תלשין ופסקין בקריאה וסי' אל אלהים יי' את שור מי לקחתי . וידבר אחאב אל נבות . וישלח חזקיה אל מלך אשור . אתן לגוג מקום שם קבר בישראל . ויקהל דוד את כל שרי ישראל . וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה . קימו וקבלו היהודים :

תולדות אהרן הנני ענו בי . נדרים לח מכות כג : ויאמרו לא עשקתנו . נדרים סח מכות סס : ה' אשר עשה . ראש השנה כה (ראש השנה נח) :

רלבג

היה שם המשכן כ[...] בספר יהושע בתחלת[...] זה השתדל שמואל ל[...] ישראל ומלכם אל [...] בדרכי התורה ולא י[...] וזכר להם תחלה [...] ההיגם בדרכי הת[...] נשא פנים לאדם ו[...] שום דבר לא על [...] ולא באונס אחר ו[...] זה בפני ה' ובפני מ[...] יהיה השם יתעלה ל[...] על זה ושאול משיחו [...] הודו שהאמת כן [...] שאמר שמואל : (ו) ו[...] שמואל ה' שעשה [...] ואת אהרן לעיניהם [...] ישראל ואשר העלה א[...] מארץ מצרים רצה [...] שעשה כל זה י[...] ביניהם . או אמר [...] הנודעה והרצון ב[...] אשר עשה כל זה לה[...] זה וזה נגלה מצד[...] והמופתים שנתחדש[...] יותר נכון ויותר [...] שאחריו : ואחר ז[...] הניא

פי' רבי' ישעיה

(ג) ואעלים עיני [...] והעלמתי : (ה) ויא[...] כל אחד מישראל [...] יהיה השם בדבר[...]

מצודת ציון

ג) : ויפוצו . נתפזרו כמו ויפוצו אויביך (במדבר י) : יב (ב) ושבתי . השיבה הוא יותר מהזקנה : הנם . הנה הם : (ג) ענו . העידו כמו לא תענה (שמות כ) : שור מי . שור של מי : עשקתי . מלשון עושק וגזל : רצותי . ענין שבירת הגוף וכן עשוק ורצוץ (דברים כח) : כופר . פדיון : (ו) את משה . עשה

מצודת דוד

כי השכינה שורה במקום שרוב צבור נאספים : יב (א) הנה שמ[עתי] ר"ל עד לא המלכתי מלך לא יכולתי להוכיח אתכם כי פן תחשבו שתח[...] המה למנוע המלכת מלך ולזה שמעתי בתחלה לקולכם והמלכתי מלך : (ב [...] אבל עתה הואיל והמלך מתהלך לפניכם והוחזק במלוכה וא"כ מי הוא [...] לבו להעבירו ממלכותו וגם אני זקנתי וכוחי תש להחזיק עוד בממשלה ובני הלא המה אתכם נכונים לעבודת המלך וחפצים בו כמותכם וא"כ שוב אין מקום [...] אחרת אתי ולזה אדבר עתה דברי : ואני התהלכתי . ר"ל ועוד הלא הייתי מתהלך לפניכם מעיר לעיר לשפוט אתכם ולא יום ולא יומים כ"א מנעורי עד [...] וא"כ כולכם מכירים ויודעים אותי אשר לא כן אנכי הולך בתחבולות וערמומית : (ג) הנני . ר"ל בעוד שאני פה ענו בי נגד ה' ונגד המלך המשוח מה' [...] כופר . פדיון על פשעו : ואעלים עיני בו . ובעבור הכופר העלמתי עיני מבלי לענשו עונש הראוי : ואשיב לכם . ר"ל וכאשר תענו בי דבר מה בעודי פה [...] לכם על דבריכם : (ד) מאומה . שום דבר מה : עד ה' . ה' יהיה לעד וגם משיחו יהיה לעד אשר לא מצאתם בידי שום דבר שאינו הגון : ויאמר עד . ר"ל [...] בן הדבר ה' יהיה עד . וכן משיחו יהיה עד או שאול לבד אמר אני אהיה עד : (ו) ויאמר שמואל . אחר שאמרו שלא מצאו בידו מאומה [...]

רש"י

לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים: (ז) ואשפטה אתכם. אתוכח [עמכם]. (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. זה שמשון שמשבט דן בא: ואת יפתח. זה קלי עולם עם שלשה חמורי עולם משה ואהרן ושמואל לומר לך הקל חמיר בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאלו הוא אביר

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ז וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ
וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־ ג'
צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם ד' ג' מ"ל וס' מס'
וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ ח כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב
מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה
וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם י"ב
וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־ ב'
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד
סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־ כו"ל מ"ל במ"א חסר
פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ
בָּם׃ י וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ ויאמרו קרי
כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־
הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה
הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ יא וַיִּשְׁלַח
יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־ ד'. ג'
יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד ב' וירא כל העם
אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ יב וַתִּרְאוּ ג'
כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם
וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ כו"ל חס' במ"א
וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם׃ יג וְעַתָּה הִנֵּה
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם ב' עוברי דרך
וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ יד אִם־ ב' ונוז אלה
תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ

תרגום

מארעא דמצרים: ז וכען אתעתדו ואיתוכח עמכון קדם יי ית כל זכותא דיי דעבד עמכון ועם אבהתכון: ח כד על יעקב למצרים וזעיקו אבהתכון קדם יי ושלח יי ית משה וית אהרן ואפיקו ית אבהתכון ממצרים ואותיבינון באתרא הדין: ט ואתנשיאו ית פולחנא דיי אלההון ומסר יתהון ביד סיסרא רב חילא דחצור ובידא דפלשתאי ובידא מלכא דמואב ואגיחו קרבא בהון: י וזעיקו קדם יי ואמרו חבנא ארי שבקנא ית פולחנא דיי ופלחנא ית בעליא וית עשתרתא וכען שיזבנא מיד בעלי דבבנא ונפלח קדמך: יא ושלח יי ית גדעון וית שמשון וית יפתח וית שמואל ושיזיב יתכון מיד בעלי דבביכון מסחור סחור ויתיבתון לרוחצן: יב וחזיתון ארי נחש מלכא דבני עמון אתא עליכון ואמרתון לי לא אלהין מלכא ימלוך עלנא ויי אלהכון מלככון: יג וכען הא מלכא דאתרעיתון די שאלתון והא מני יי עליכון מלכא: יד אם תדחלון קדם יי ותפלחון קדמוהי

רד"ק

מצרים הוא יהיה עד בוני ובניכם: (ז) ואשפטה אתכם. כלומר אהיה נשפט עמכם לפני ה' ביניכם ובין ה' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות: (ח) כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו. דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה לזעוק אלא כאשר בא יעקב מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו שם ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וזעקו אל ה': ויושיבום במקום הזה. והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוכיחו אותם ולמדום ללכת דרך ה' ולסיבך נכנסו לארץ והרי הם כאילו הושיבום במקום הזה: (י) ויאמרו חטאנו. ויאמר כתיב וקרי ויאמרו והכתיב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: (יא) ירובעל. הוא גדעון: ואת בדן. הוא שמשון ות"י ופירוש בדן בן דן כי מן משפחת הדני היה ואף ע"פ שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו: ואת שמואל. ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון במקומות כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה'. ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאים מתגנ' ולא היה יודע מה היה מתגנא שנאמר וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל אותי לא אמר אלא ושמואל לפי שלא היה יודע מה היה מתגנא: (יג) אשר בחרתם אשר שאלתם. האל"ף בסגול וכן הלא שאלתם עוברי דרך: נתן ה' עליכם מלך. פי' להושיעכם: (יד) אם תראו

רלב"ג

בחסדים שעשה הש"י
וקצר מזה לפרסומו כי
יהושע שהנחיל להם
ארץ ולא זכר גם כן
ים שהקים הש"י להם
ד' ולא זכר השופט
מיד סיסרא עם שהכר
שמכרם הש"י לסיסרא
לא זכר אלו הארבעה
אמר להם שמרוב חסדי
ברך היה שהושיע את
אויביכם שעם על יד
למים אחד אף על פי
ראויים לזה מצד
מו הענין בירובעל
ירובעל היה עובד
קרא השם אליו להושיע
ל ויפתח גם כן לא
מעלה כי אם בגבורה
ועם על יד השלמים
הענין בבדן ושמואל
דן שהוא שמשון מלאכו
מות שהכר עשה הש"י
ידו וכאשר קרא אל
וזה הורה על
והיותו באופן מה
הנביאים כי המופתים
הש"י רק על יד
ו שבארנו בשפי מספר
ה' ואולם שלמות
וא מבואר מאד וזה
לם ההשגחה האלהית
כי כשהיה אפשר
יהם איש שלם ראוי
ם על ידו הקימוהו
לשופט והושיעם על
ל היה ביניהם איש
הושיעם ג"כ על יד
לם ואם אינו ראוי
יתרון השגחתו על
אילו אמר זה להורות
לא יצטרכו למלך
ולמלחמותיהם כי ה'
אלהי

ואת מי ד' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ח ׃ ויוציאו י"ב וסי' נמסר בסוף אמור וביהושע סימן ו' ׃ בדן ד' בקריאה וסי' את ירבעל ואת בדן ׃ וישם את האח' בדן . עגלי הזהב . ובני אולם בדן ׃ אם ו' ראשי פסו' בספרא וסי' אם כה יאמרו . אם יוכל להלחם אתי . אם תראו את ה' . אם פקד יפקדני אביך . אם כה יאמר טוב שלום לעבדך . אם יחטא איש לאיש ׃

תולדות אהרן ועתה התיצבו . ערכין יו ׃ וישלח ה' את ירובעל . ראש השנה כה (שם שם) ׃

מצודת דוד

דבריו להוכיחם: ה' אשר עשה. ר"ל הלא כולכם ידעתם מעשה ה' אשר משה ועם אהרן ר"ל הנפלאות שעשה ע"י ועמהם: ואשר העלה. וכו' ות ההם העלה ממצרים: (ז) ועתה. ר"ל הואיל וידעתם עמדו ואתוכח כל צדקות ה' וכו' ר"ל ולחון הויכוח יהיה עם הצדקות: (ח) כאשר וזה הויכוח שעם הצדקות שהנה כאשר בא יעקב למצרים היה סוף הדבר שזעקו אבותיכם אל ה' מקושי השעבוד ושלח את משה וכו' ולא היה להם אז מלך חמתם: (ט) וישכחו. ובבואם לארץ שכחו את ה' ומסרם ביד העובדי גלולים: וילחמו בם. ר"ל כי מתחלה לחמו בישראל ולאח"ז מסרם ה' בידם: ו התפללו לה' אבל לא שאלו להם מלך ללחום מלחמתם: (יא) וישלח ה' את ירובעל וכו'. עם כי לא היו מולכים בישראל הציל ה' אתכם על ידיהם מיד יושבים מסביב: (יב) ותראו. ר"ל אבל אתם כאשר ראיתם שבא עליכם מלחמה אמרתם לי לא נהיה כאבותינו אשר היה השופט יוצא לפניהם במלחמה ימלוך עלינו והוא ילחום מלחמתנו: וה' וכו'. אבל ה' הוא מלככם והוא הלוחם מלחמותיכם עם השופט אשר יהיה וא"כ הסכלתם עשו בשאלת המלך כי אתם שלא מלפתם בידו מאומה והלא ראיתם שאין מעצור לה' להושיע ביד השופט ומבלי מלך: (יג) ועתה הנה המלך. אבל עתה מה שעבר אין כי הלא הוא מולך ועומד: אשר בחרתם. ר"ל הלא זהו המלך אשר בעבור התשוקה שעשה בחרתם בו אחר אשר שאלתם על המלך והקב"ה הסכי' על ידכם זרתם ובחרתם בו מעלמיכם וא"כ מאחר כ"ז שוב אין להשיב ומלוך ימלוך: (יד) אם תיראו. ר"ל אך אם תיראו את ה' וכו' אז כולכם תהיו אחר ה' כי הוא ילך

מצודת ציון

משה. ר"ל על ידו: (ז) ואשפטה. אתוכח. כמו והשפטתי אותם (יחזקאל כ): (ח) ויושיבום. מלשון ישיבה: (ט) וימכור. מסרם וכאלו מכרם: (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. בן

וּשְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי
יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
טו וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם
אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם
וּבַאֲבֹתֵיכֶם׃ טז גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ
אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה
עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם׃ יז הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים
הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת
וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל
לָכֶם מֶלֶךְ׃
יח וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה
קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־
הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל׃
יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל
הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־
חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃
כ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת
כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ
מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה
בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ כא וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי
הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ

וּתְקַבְּלוּן לְמֵימְרֵיהּ וְלָא תְסָרְבוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּתְהוֹן אַף אַתּוּן וְאַף מַלְכָּא דִמְלַךְ עֲלֵיכוֹן בָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן׃ טו וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ וּתְסָרְבוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּתְהֵי מְחָתָא דַיְיָ בְּכוֹן כְּמָא דַהֲוַת בַּאֲבָהַתְכוֹן׃ טז אַף כְּעַן אִתְעַתְּדוּ וַחֲזוֹ יַת פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין דַיְיָ עָבֵיד לְעֵינֵיכוֹן׃ יז הֲלָא חֲצַד חִטִּין יוֹמָא דֵין אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיִתֵּן קָלִין וּמִטְרָא וּדְעוּ וַחֲזוֹ אֲרֵי בִישַׁתְכוֹן סַגִּיאָה דַעֲבַדְתּוּן קֳדָם יְיָ לְמִשְׁאַל לְכוֹן מַלְכָּא׃ יח וּקְרָא שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ וִיהַב יְיָ קָלִין וּמִטְרָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּדְחַל כָּל עַמָּא לַחֲדָא מִן קֳדָם יְיָ וּמִפִּתְגָמֵי שְׁמוּאֵל׃ יט וַאֲמַרוּ כָּל עַמָּא לִשְׁמוּאֵל צַלִּי עַל עַבְדָּךְ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְלָא נְמוּת אֲרֵי אוֹסֵיפְנָא עַל כָּל חוֹבָנָא בִּישְׁתָא לְמִשְׁאַל לָנָא מַלְכָּא׃ כ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אַתּוּן גְּרַמְתּוּן יַת כָּל בִּישְׁתָא הָדָא בְּרַם לָא תִסְטוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ בְּכָל לִבְּכוֹן׃ כא וְלָא תִסְטוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנֵיהּ וְלָא תִפְלְחוּן לְטַעֲוָתָא דְאִינוּן לְמָא וְלֵית בְּהוֹן הֲנָאָה וְלָא

ל' וחסר וחד ממרי' היתם : חס' ג' ב' ג' ג' י"ג . ו' כ"ב ד' חס' דחס'. ב' מ"ל אריה סא"ג ב' ו' חס' ג' ג'

קלות ו' כ"ב חס' ו' קדמא וסי' נמסר בתילים סימן צ"ג ; קלת ד' חס' וסי' נמסר בסדר וארא ; ולא תסורו ו' פסו' ולא לא ולא וסי' נמסר בסוף סדר קרח ;

תולדות אהרן הלא קציר חטים . תענית ב ;

רדק

תראו את ה' : ובאבותיכם . כמו ובמלככם כי האדון לעם כמו האב לבן וכן אמר וישימני לאב לפרעה וי"ת כמה דהות באבהתכון ורז"ל פירשו חטוטי דשכיבי דאמר מר בעון חיים מתים נקטעים כלומר אם תמרו את פי ה' תהיה יד ה' בכם וגם באבותיכם המתים שמתו כי נאוס מקברותיהם לבזיון : (טז) את הדבר הגדול הזה. מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש א"א ז"ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמר לנו וכך אמר בבני רצפה בת איה מתחילת קציר עד נתך מים עליהם ואמרו רבותינו ז"ל מששה עשר בניסן עד י"ז במרחשון שהוא עת המטר ולפי שהיה מטר בקציר חדוש גדול אצלם פחדו מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך ואל נמות ובדברי רז"ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנאמר הלא קציר חטים היום וגו' ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני ה' היה מה ששאלו מלך ואף על פי שהם מאמינים לשמואל היו בהם בני בליעל שהיה להם נקפה בדברי שמואל כמו שעשו בהמליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואע"פ שאמר להם כי על פי ה' נתנו להם וראו כי נלכד באורים ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו להכחישו לפיכך אמר ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל : (כ) אתם עשיתם את כל הרעה הזאת. לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסורו מאחרי ה' וי"ת את כל הרעה הזאת על המטר שתרגם כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקלת נסחאות אתון עבדתון : (כא) ולא תסורו כי אחרי התוהו. פי' ולא תסירו מאחרי ה' כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו

רשי

אביר שבאבירים : (יד) והיתם גם אתם . ותתקיימו לאורך ימים גם את המלך : (טו) והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם . כלומר והיתה בכם אחר ש באבותיכם . ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם חטוטי שכבי והוא מכת בו המתים : (טז) התיצבו וראו וגו' . וכשם שעל ידי תפלתי אני יכול לשנ העתים כך אם פגעה מלחמה היה כח בתפלתי על האויב ולא הייתם ל לשאול מלך בחיי ואע"פ זקן : (יז) הלא קציר היום . והגשמים סימן וקשה בעיני הקב"ה פורענות הנס אע"פ כ בי כח ואקרא אל ה' קולות ומטר : ודעו ור לא הייתם צריכים לשאו לזלזל בי : במק

רלבג

אלהי ישראל הוא ויושיעם כאשר ישובו אל שעשה בימי השופטים להם שופטים להושיעם יסורו מדרכי התורה לא להם המלך אבל תהיה בהם כמו שהיתה באבו שלא היה להם מלך : (י קציר חטים . והנה שמואל לעם אות כי מאד לה' כששאלו להם ואמר הלא קציר חטים אקרא אל ה' ויתן קולות ואמנם אמר זה כי קציר היה שם סביב חג הש והנה העת הוא אז לפי חם ולא גם התקופה יש היתה בטבעה קרה ולחה יתכן על המנהג הטבעי שם אז אידים עשניים מהם הרעמים והברקים האות שנתן לפי מה ש שאם לא היה שם אות נתינת הקולות והמטר שמואל אל ה' לא היה לומר הלא קציר חטים ואפשר שנאמר הלא חטים היום היה להורו נחות האויר כי האנשי קוצרים חטים וזה יורה היות העת ההוא בלתי ובלתי ראוי למטר . הביאור הראשון יותר נכ מה שאחשוב . והנה העם בזה האות והודו כ מאד כששאלו להם מלך זה הוישירם שמואל באמר הסעל אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו : (כב) והודיע כי הש"י לא יטו בעבור

פי' רבי' ישעיה

(כא) כי אחרי התהו . כי אם תסורו אחרי התיהו תסורו :

מצודת ציון

בן דן זה שמשון מבני דן : (יד) תמרו . מלשון מרי ומרד : (יז) רבה . גדולה : (כא) תוהו . הוא

מצודת דוד

ילך לפניכם למלחמה ואתם תלכו אחריו : (טו) יד ה' . מכת יד ה' : ובאבו ובמלכיכם כי גם שר ומושל נקרא בל' אב וכן וישימני לאב לפרעה (בראשית
(טז) גם עתה . ר"ל ואם תשיבו לומר אם שאלת המלך רעה היתה בעיני ה' למה הסכים על ידינו ע"ז אשיב לכם גם עתה אחר שהסכים התיצבו וראו וכו' תשכילו לדעת דרכי ה' אשר ימלא שאלת השואל אף אם היא רעה בעיני ה' וגם אם לשואלה לא לטובה יחשב : (יז) הלא קציר חטים היום . וא"כ עתה לקללה תחשב ואף רעה היא בעיני ה' להביא הקללה בעולם על לא דבר : אקרא וכו' . ועכ"ז כאשר אקרא אל ה' על המטר ישמע קולי ויתן קולות רעמים כי כן ימלא שאלת המבקש כטובה היא אם רעה : ודעו . ובזה דעו שרבה רעתכם וכאשר אמרתי ואף שהסכים המקום עמכם כי כן מעשה ה' אבל האמת הוא ש הרע לעצמכם וגם רעה בעיני ה' : (יח) ויקרא שמואל . על המטר כאשר אמר : את ה' . בעבור חטא שאלת המלך : ואת שמואל . על שהמליכו מלך בחייו אשמו בו : (יט) על כל חטאתינו . על החטאים אשר עשינו מאז הוספנו עוד לעשות הרע בשאלת המלך : (כ) אתם עשיתם . ר"ל הלא אתם כבר עשיתם ואין אך אל תסורו מה' ויכופר העון : (כא) ולא תסורו וכו' . לא תסורו מה' ללכת אחרי עבודת

רש"י

...בעבור שמו הגדול. אשר ...שמו עליכם שהוא מושיעכם ...ן לא יתחלל שם גדלו: ...יל ה'. נשבע כמו ויואל ...ל את העם (לקמן י"ד כ"ד): ... גם אנכי חלילה לי. ...ור שתעשו אתם את שלכם ...: אל ה' גם אנכי חלילה ...וחדול מהתפלל בעדכם:

בן

רלב"ג

...ור שמו הגדול ולזה הוא ...ים עליהם בזה האופן הנפלא ...ר: (כג) ואמר להם שחלילה ...חטא לה' מחדול להתפלל ...ים שלא ימותו על החטא ... שחטאו לה' לשאול להם ...: (כד) והנה יורה להם ...כן כל ימיו הדרך הטובה ...ר' לא יסור מזה מפני מה ...ו כנגדו לשאל להם מלך ...ו מאסו אותו ממלוך עליהם ... הזהירם שיראו את ה' ...גדולו אשר הפליא חסדו ... ואם יסורו ממנו יספו הם ומלכם:

כִּֽי־תֹ֖הוּ הֵֽמָּה׃ כב כִּ֠י לֹֽא־יִטֹּ֤שׁ יְהוָה֙ אֶת־עַמּ֔וֹ בַּעֲב֖וּר שְׁמ֣וֹ הַגָּד֑וֹל כִּ֚י הוֹאִ֣יל יְהוָ֔ה לַעֲשׂ֥וֹת אֶתְכֶ֛ם ל֖וֹ לְעָֽם׃ כג גַּ֣ם אָנֹכִ֗י חָלִ֤ילָה לִּי֙ מֵחֲטֹ֣א לַיהוָ֔ה מֵחֲדֹ֖ל לְהִתְפַּלֵּ֣ל בַּעַדְכֶ֑ם וְהוֹרֵיתִ֣י אֶתְכֶ֔ם בְּדֶ֥רֶךְ הַטּוֹבָ֖ה וְהַיְשָׁרָֽה׃ כד אַ֣ךְ ׀ יְר֣אוּ אֶת־יְהוָ֗ה וַעֲבַדְתֶּ֥ם אֹת֛וֹ בֶּאֱמֶ֖ת בְּכָל־לְבַבְכֶ֑ם כִּ֣י רְא֔וּ אֵ֥ת אֲשֶׁר־הִגְדִּ֖ל עִמָּכֶֽם׃ כה וְאִם־הָרֵ֖עַ תָּרֵ֑עוּ גַּם־אַתֶּ֥ם גַּֽם־מַלְכְּכֶ֖ם תִּסָּֽפוּ׃

ג' מ"ל · ג' ומשניין בלתיהון · ב' · ל' , ג' · ל' חס' · ה' ג' בישין וב' טבין ל' . ב' מן תספו

מְשֵׁיזְבִין אֲרֵי לְמָא אִינוּן׃ כב אֲרֵי לָא יַרְחִיק יְיָ יָת עַמֵּיהּ בְּדִיל שְׁמֵיהּ רַבָּא אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד יַתְכוֹן קֳדָמוֹהִי לְעָם׃ כג אַף אֲנָא חַס לִי מִלְּמֶחְטֵי קֳדָם יְיָ מִלְּאִתְמְנָעָא לְצַלָּאָה עֲלֵיכוֹן וְאַלֵּיף יַתְכוֹן דְּתְהָכוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא וְכַשְׁרָא׃ כד בְּרַם דְּחִילוּ מִן קֳדָם יְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָמוֹהִי בְּקֻשּׁוֹט בְּכָל לִבְּכוֹן אֲרֵי חֲזוֹ יָת דְּאַסְגֵּי לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן׃ כה וְאִם אַבְאָשָׁא תַּבְאֲשׁוּן עוֹבָדֵיכוֹן אַף אַתּוּן אַף מַלְכְּכוֹן

הואיל ג' ומלאים וסי' נמסר בסדר דברים : מחטא ג' ומשונים בכתיבתן וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו כתיב . מחטא לה' מחדל כן כתיב · מחטוא בלשוני כן כתי' אנ"ך וכן הוא אוריתא טו · נביאים טא · כתובים טוא ונמסר גם בסדר וירא : יראו ג' בקריאה וסי' נמסר בסוף הושע סימן כ"ד : הגדל ג' חס' י' בליש' בקריאה וסי' אשר הגדל עמכם · אשר חרפו את עמי ויגדלו . מגדל ישועות מלכו : הרע ח' בקריאה וב' טבין וסי' ואם הרע תרעו גם אתם · הדלו הרע · היהפך כושי עורו · בכל עת אהב הרע . וכל הרע לאיש מתן · וחד והרע הרעתי : תרעו ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא :

תולדות אהרן שמו הגדול . זוהר אחרי : גם אנכי חלילה . ברכות יג :

רד"ק

ויצילו אתכם כי תוהו המה או פירוש ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו : (כב) כי לא יטוש . כי אע"פ שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול כלומר כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם ויגמולכם כחטאתיכם ויטשיתכם הרי כאילו נתחלל שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' וגו' וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול ; (כג) מחטא לה'. כי אחר שאתם שבים לה' ומתודים על חטאתיכם אהיה חוטא אם לא אתפלל בעדכם : (כד) יראו את ה' : האלף איננה נקראת . הגדיל עמכם . הגדיל עמכם לעשות טובות או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והדין עליכם שתראו ממנו כי אשר יחפוץ יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחשבו כי אין רואה ומשגיח במעשיכם : (כה) תרעו . אם תריעו מעלליכם גם אתם גם מלככם . האחד לרבות על חבירו וכן גם לאנכם גם בקרכם ואמר מלככם שאם לא יוכיח

...לם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו : הראשון הוא להודיע שראוי לשלם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני טרדותו בהנהגת העם הלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק ...הנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה הממשלה מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם ישראל מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו ...רנו והוא בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקד' בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבני' עלי בסוף הענין הכהונה הגדולה ונתנה ...ע פנחס בן אלעזר : השני הוא להודיע שראוי לשלם כשיראה כשיטו האנשים אל מה שהוא נכון שיוונו בו שישתדל להסירם מזה לפי מה שאפשר לו ולזה ...קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לדעתו ההיזק הראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל ה' והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם ...הענין ונגלה לו בנבואה שבקשתם זאת היתה כנגד השם יתעלה לא כנגד שמואל לבד ונוהו השם יתעלה שיראה לישראל שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך ...יע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר יעמיס עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה : השלישי הוא להודיע שכאשר היה בלתי ...שר לאדם שיעתיק האנשים מהבחירה רעה אשר בחרו ראוי שישתדל לפי מה שיוכל שיסיר ממנה הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר השם ...שלא לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר הש"י מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מצד יופיו וטיבו עד שכבר נבא עם נביאים כדי ...היה הנהגתו להישיר העם לעבוד את ה' והזהיר העם על יד שמואל אזהרה אחר אזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם ...לא יועיל' המלך שלא תהיה יד ה' בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול השם לא יועיל להם המלך כי הש"י היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו ...ים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה ממה שימנע ישראל משיסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם : הרביעי הוא ...ודיע שראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קניניו כראוי ולזה זכר שלא סמך קיש לבקש האתונות אם לא ילך שם אחד מהנערים אם לא ילך בנו שם כי אולי הנער לא ...יה זריז בבקשתם בו אם ימצאם לעצמו ימכר' ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך שם שאול ונזדרו מאד על בקשת האתונות עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר ...: הספור ובא לנביא לשאול לו באלהים על זה : החמישי הוא להודיע שלימות מספר שאול במה שאמר פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו כי כן היה הענין ...' מה שסופר בזה הספור והנה יש לזה הכח מבוא בענין הנבואה : הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קניניו כאובדים יותר מן הראוי ...זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן השבה ואף אם תמצא האבדה כל שכן אם לא תמצא : השביעי הוא להודיע שראוי לנביא שתתבודד מחשבתו ...י שירצה שתגיע לו במעניניו הנבואה ולזה ספר שהיה המנהג לתת דבר מה לנביא בשאלם ממנו דבר הנבואה ולהורות שכן היה המנהג אמר הנה נלך ומה נביא ...יש האלהים ואמר לו נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והוא מבואר שהוא לא היה לוקח אלו המתנות לבקשת התועלות כי לא היה זה ...והכנו כמו שנתבאר במה שאמר את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי כל שכן כמו אלו המתנות הקטנות שלא היו ראויות לתת לקטן האנשים כל שכן למי שהיה מושל ...ישראל : השמיני הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אף על פי שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאול לנערו במה שיועץ לו ...לכו לאיש האלהים והגיד לכם את דרכם : התשיעי הוא להודיע שראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו ...הריצות כי אולי אם לא יחקור בזה תהיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאוב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס ...יר : העשירי הוא להודיע לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיישיר בו השואל גם במה שלא שאל שהוא צריך לשאול עליו לפי מה שהכיר מהיותו ולזה ספר ...אשר שאל שאול לשמואל אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי זאת היתה תכלית כונת ...ול בזאת השאלה ולזאת הסבה גם כן ספר שהנערות הכן לא הספיק להם שהשיבו על מה ששאלו להם היש שם הרואה אבל רצו להיישירם על זה איך ימצאוהו ...ולות יותר ולזה נתנו לו עצה שימהר בטרם יעלה הבמת' לאכול כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אח' האוכל והודיעהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם ...יוכלו למהר כל כך הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה כי כבר גלה הש"י אוזן שמואל ביום הקודם לו שכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימן ...משחהו לנגיד על ישראל ולזה ידמה שבא שמואל ביום ההוא : האחד עשר הוא להודיע עוצם מעלת שמואל בנבואה עד שכבר באה לו הנבואה בהקיץ ולזה ספר

מצודת דוד

...ודת גלולים כי ההליכה ההיא היא ההליכה אחרי התוהו וכו' שאין בהם ממש : (כב) כי לא יטוש ה'. נתן טעם למה לא ייראו ממה שעשו ואמר כי לא יטוש ...' את עמו בעבור שמו הגדול שלא יחולל : כי הואיל. ר"ל כבר נשמע אשר ...לה בכם להיות לו לעם סגולה ואם יטוש אתכם אף כשתטיבו דרככם מהיום ...והלאה יאמרו אז מבלי יכולת עזבם : (כג) גם אנכי. ר"ל כמו שהמקום יכפר העון הזה כן גם אנכי אמחול על עלבוני כי חלילה לי מחטוא לה' להיות אכזרי ...למחול ולחדול מלהתפלל בעדכם כי באמת אתפלל כאשר אמרתם אף אלמד אתכם בדרך הטובה : (כד) אך יראו וכו'. כי אז תועיל תפלתי : אשר הגדיל עמכם . אשר הגדיל חסדו עמכם למחול העון הזה : (כה) גם אתם וכו' ר"ל לא תועיל תפלתי והמלך

מצודת ציון

הוא דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תוהו (בראשית א) : יועילו . מלשון תועלת : (כב) יטוש . יעזוב : הואיל . רצה כמו ויואל משה (שמות ב) : (כג) חלילה . חולין וגנאי : והוריתי . אלמד כמו יורה דעה (ישעיה כח) : (כה) תספו . ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח) : ויתר

רדק

יוכיח אותם הוא יהיה נענש עליהם : (ב) בן שנה שאול במלכו. פי' או כשהיו הדברים האלה שדבר שמואל בחידוש המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או בין הכל לא מלך אלא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם. וי"ת בן שנה כבר שנה דלית ביה חובין כן שאול כד מלך וכן פירשו רז"ל ועוד בדרש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה נמחלו להם עונותיהם חתן חכם ונשיא נשיא מניין דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך : (ב) ויבחר לו שאול. בעודנו בגלגל והיו שם כל ישראל בחדוש המלוכה בחר לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו במכמש אלפים ועם יהונתן אלף ויתר העם שלח ובמסרה מן ריש ספרא עד נפש יהונתן איתקרי יונתן בר מן ב' יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמר יהונתן הנה ומן נפש יהונתן עד סופו יהונתן : (ג) את נציב פלשתים. כבר פירשתיו ויונתן הרגו כדי למרוד בפלשתים : אשר בגבע. גבע אינו גבעת בנימן כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע : ושאול תקע. צוה לתקוע בכל הארץ כמו ובן שלמה את הבית כי שאול לא יצא מהגלגל : ישמעו העברים. כדי שישמעו וישמרו מפלשתים ועוד שיצאו למלחמה כי ידע כי כאשר ישמעו פלשתים שנהרג נציבם יאספו להלחם עם ישראל : (ד) הכה שאול. כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או צוה יהונתן להכותו : נבאש. נתעב כמו שמתעב האדם הדבר המבאיש

תרגום

תִּשְׁתֵּיצוּן : א כְּבַר שְׁנָא דְלֵית בֵּיהּ חוֹבִין בַּר שָׁאוּל כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל : ב וּבְחַר לֵיהּ שָׁאוּל תְּלָתָא אַלְפִין מִיִּשְׂרָאֵל וַהֲווֹ עִם שָׁאוּל תְּרֵין אַלְפִין בְּמִכְמָשׁ וּבְטוּר בֵּית אֵל וְאַלְפָא הֲווֹ עִם יוֹנָתָן בְּגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּשְׁאָר עַמָּא שְׁלַח גְּבַר לְקִירְווֹהִי : ג וּמְחָא יוֹנָתָן יַת אִסְטַרְטֵגֵי פְלִשְׁתָּאֵי דִּי בְגִבְעֲתָא וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְשָׁאוּל תְּקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעָא לְמֵימַר יִשְׁמְעוּן יְהוּדָאֵי : ד וְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁמָעוּ לְמֵימַר מְחָא שָׁאוּל יַת אִסְטַרְטֵגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְאַף אִתְגְּרִי

שמואל א יג

יג א בֶּן־שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ וּשְׁתֵּי
שְׁנִים מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיִּבְחַר־לוֹ
שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל
וַיִּהְיוּ עִם־שָׁאוּל אַלְפַּיִם בְּמִכְמָשׂ
וּבְהַר בֵּית־אֵל וְאֶלֶף הָיוּ עִם־יוֹנָתָן　ג'
בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם שִׁלַּח אִישׁ　י"ו מ"ל
לְאֹהָלָיו׃ ג וַיַּךְ יוֹנָתָן אֵת נְצִיב
פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגֶבַע וַיִּשְׁמְעוּ
פְּלִשְׁתִּים וְשָׁאוּל תָּקַע בַּשּׁוֹפָר בְּכָל־
הָאָרֶץ לֵאמֹר יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים׃
ד וְכָל־יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר הִכָּה
שָׁאוּל אֶת־נְצִיב פְּלִשְׁתִּים וְגַם־נִבְאַשׁ

תולדות אהרן בן שנה שאול. יומא כב עקרים פ' כו :

רשי

(א) בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו ז"ל כבן שנה שלא טעם חטא ויש לפתור בן שנה שאול במלכו בשנה ראשונה שהומלך בה וה[...] שתי שנים על ישראל ובשנה ראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת א[...] (ג) את נציב פלשתים. שרדיוט שהיה להם על ישראל והשיבוהו [...] בנימן : ישמעו העב[רים] שמרדנו בפלשתים [...] מהם : (ד) וגם נבאש [...] נבאש ריחם נפלשתים [...] שנאה

רלבג

ספר שכאשר ראה [...] את שאול ענהו ה' הנה [...] אשר אמרתי אליך זה [...] בעמי : השנים ע[...] להודיע אמתות הנבי[אה] בהאמנתה יתקיימו התוריות ולזה זכר שכבר [...] לו שמואל תכף אחר דבר [...] כאשר היה לפי מה שנו[...] זה והגיד לו את דבר [...] כאשר היה גם כן : ר[...] עשר הוא להודיע שרא[וי] לברוח מהשררה ולזה זכו[...] הרחיק שיהיה מלך מגד[...] שנטו ומשפחתו וגם [...] הגורל על זה היה נחבא מן השררה ולזאת הסבה לא ספר שאול לדודו [...] המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה : הארבעה עשר הוא להודיע [...] לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אע"פ שאינ[ה] עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה ויפה בראש הקרואים עם שכבר עשה ליסד בלב שאול כי ימלוך על ישראל ולזא[ת] ג"כ נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור וכ[...] באלו האותות נתבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בהודעת הדברים אשר [...] האנשים אל הקרי והזדמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות [...] החמשה עשר הוא להודיע כי מה' כל רשעת הגירל ולזה ספר ש[...] הגירל על שאול למלך כמו שאמר שמואל מגד הנבואה : הששה עש[ר] לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שכבר אמר כל העם יחי המל[ך] עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם : השבעה עשר הוא להודיע שאין רא[וי] שיתפעל מתה שיאמרו האנשים כנגדו כל שכן שיתפעל אם לא יכבדו [...] ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו [...] ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה גם כן היה ראוי לו מפ[...] עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט שנה יסירה ממנו : השמנה ע[שר הוא] להודיע שכאשר נתמנה איש לשררה יצטרך בעבורה לרבוי ההוצאה ראוי לאשר תחתיו שיביאו לו מנחה כחזקת היד בדרך שיוכל להתנהג בכבוד לפי ההיא ולא ימנעהו מזה מיעוט קניניו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כ־נהג המ־ך מצירף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכ[בר] שאול בא אחרי הבקר מן השדה : התשעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להתנהג במדת האכזריות בלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל [...] יביש גלעד שלא היה רוצה לכרות ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין ומסבת אכזריותו אל שנפל עמו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה : העש[רים הוא] להודיע שראוי שתהיה לשלם מדת הגבור' במקומות הראויים להציל לנרדפים שהם מעמו ולזה ספר הפעלות שאול על ענין נחש העמוני ואע"פ שלא היי[...] נוהג בו עדיין כמנהג המלך וגם הוא לא היה נוהג בעצמו' מנהג המלך : העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי למהר על המתת האנשים אבל ראוי [...] מזה כפי יכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימיתו האנשים ההם אשר בזוהו : העשרים ושנים הוא שראוי למלך שיהיה באופן שייראו ממנו האנשים ול[...] נתחדש על בחיר' שאול דבר יביא בלב האנשים שהוא כמו בריאה חדשה ולזה לא היה דומה להם למלך וגם הוא לא היה נוהג כמנהג המלך והנה שנו[...] לחדש המלוכה לפני ה' בגלגל ולזבוח שם על זה זבחי שלמים לפני ה' ליושב בלבם שהוא כמו בריאה חדשה ויבוא זה אל שייראו ממנו כראוי ולזה ידמה [...] הנה ויתן עוז למלכו כי עד שנתן לו השם יתעלה עת בענין מלחמת בני עמון לא היה במדרגת מלך : העשרים ושלשה הוא להודיע שהשם יתעלה מק[...] עבדו ולזה התפלל לשמואל לתת קולות ומטר כשבקש זה ממנו להראות לישראל מה שהיה מן החטאה בבקשת זאת שאין שריה רק להרע כמו שאין תועלת [...] ומטר בימי קציר חטים רק להשחי' : העשרים וארבעה להודיע שמי שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר וגם אנכי חלילה לי [...] לה' וגו' וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והורתי אתכם בדרך הטובה והישרה. תם : (א) בן שנה שאול במלכו וגו'. הנה [...] כזרו' מאד בזה הפסוק לשתי סבות האחת היא שלא יתכן שנאמר לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במלכו והשנית שהוא רחוק שנאמר שלא מלך שאו[ל] [...] שתי שנים עם רוב הדברים שעשה מלורף לזה שכבר עמד זמן מעת המשחו קודם החזיקו במלוכה. והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר ע[...] אחת לשאול מעת המשחו עד העת שמלך שחדשו המלוכה בגלגל והוא כשמלך השתי שנים על ישראל וספר כי בחר לו שלשת אלפי' מישראל היותר [...] שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישראל : (ג) והנה היו ישראל או תחת יד פלשתים עד ש[...] פלשתים

פי' רבי' ישעיה

(א) בן שנה שאול במלכו. בשנה ראשונה שמלך בחר לו שלשת אלפים איש : ושתי שנים מלך. אפשר לומר כן והכתיב וילחם סביב בכל אויביו. במואב ובבני עמון ובאדו' ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע ואימתי עשה כל המלחמות האלה ואימתי רדף אחרי דוד ובלבד בארץ פלשתים עשה דוד שנה וארבעה חדשים הלכך יש לפרש ששתי שנים עד שנמשח דוד שמשעה שנמשח דוד כאלו בטלה מלכותו ומה שמלך לאחר כן מלכותא בלא תגא הוא : (ג) את נציב פלשתים. ממונים ששמו עליהם פלשתים לגבות המס כי היו משועבדים תחתיהם :

מצודת ציון

יג (ב) ויתר העם. מותר העם : (ג) נציב. ממונה העומד על ישראל לגבות המס : (ד) וילעקו. ענין אסיפה
הבאה

מצודת דוד

והמלך לא יושיעכם ואתם לא תעזרוהו וכולכם תספו : יג (א) בן ש[נה] כשנמלך כלתה שנה מזמן משיחתו או מוסב למקרא שלאחריו לומר בשנה בחר לו שלשת אלפים וכו' : (ב) ויהיו עם שאול. להיות נכונים לשמשו בעת הצורך : במכמש וכו'. מהם ישבו במכמש ומהם בהר ב"ת אל : (ג) ישמעו העברים. שישאלו מה זה קול השופר ידעו עי"ז להיות נשמרים מן הפלשתים : (ד) הכה שאול. אף שיונתן הכהו יחשב לשאול כי הוא המלך וכל דבר יקרא על שמו : נבאש

יִשְׂרָאֵל בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּצָּעֲקוּ הָעָם
אַחֲרֵי שָׁאוּל הַגִּלְגָּל׃
ה וּפְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ ׀ לְהִלָּחֵם עִם־
יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשֵׁשֶׁת
אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעָם כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־
שְׂפַת־הַיָּם לָרֹב וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְמִכְמָשׂ
קִדְמַת בֵּית־אָוֶן׃ ו וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
רָאוּ כִּי צַר־לוֹ כִּי נִגַּשׂ הָעָם וַיִּתְחַבְּאוּ
הָעָם בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים וּבַסְּלָעִים
וּבַצְּרִחִים וּבַבֹּרוֹת׃ ז וְעִבְרִים עָבְרוּ
אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶרֶץ גָּד וְגִלְעָד וְשָׁאוּל
עוֹדֶנּוּ בַגִּלְגָּל וְכָל־הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו׃
ח וַיֹּחֶל ׀ שִׁבְעַת יָמִים לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר
שְׁמוּאֵל וְלֹא־בָא שְׁמוּאֵל הַגִּלְגָּל
וַיָּפֶץ הָעָם מֵעָלָיו׃ ט וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
הַגִּשׁוּ אֵלַי הָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיַּעַל
הָעֹלָה׃ י וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה
וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל בָּא וַיֵּצֵא שָׁאוּל
לִקְרָאתוֹ לְבָרְכוֹ׃ יא וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל מֶה
עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כִּי־רָאִיתִי כִי־
נָפַץ הָעָם מֵעָלַי וְאַתָּה לֹא־בָאתָ
לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים
מִכְמָשׂ׃ יב וָאֹמַר עַתָּה יֵרְדוּ פְלִשְׁתִּים
אֵלַי הַגִּלְגָּל וּפְנֵי יְהוָה לֹא חִלִּיתִי
וָאֶתְאַפַּק וָאַעֲלֶה הָעֹלָה׃

ג' ישראל בפלשתאי
ואתכנישו עמא בתר
שאול לגלגלא: ה ופלשתאי
אתכנישו לאגחא קרבא
בישראל תלתין אלפין
ג' קמצין רתיכין ושתא אלפין
פרשין ועמא כחלא דעל
כיף ימא לסגי וסליקו
ושרו במכמש מדנח בית
ל' און: ו ואנש ישראל חזו
ל' ארי עקת להון ארי אידחק
עמא ואטמרו עמא
ל'. ל' במערתא ובמצדתא
ובשקיפי כיפיא ובמערת
טינרא ובגוביא: ז ויהודאי
עברו ית ירדנא לארע גד
ויוחל קרי וגלעד ושאול עד כען
ג'. בגלגלא וכל עמא אתכנישו
ג' בתרוהי: ח ואוריך שבעא
ל' חסר יומין לזמנא דאמר ליה
שמואל ולא אתא שמואל
לגלגלא ואיתבדר עמא
מעילוהי: ט ואמר שאול
ל' קריבו לותי עלתא ונכסת
ל' קודשיא ואסיק עלתא:
י והוה כשיצויותיה לאסקא
עלתא והא שמואל אתא
ו' רפין. ג' ונפק שאול לקדמותיה
ה' למשאל בשלמיה: יא ואמר
שמואל מה עבדתא ואמר
י"ו. ב' שאול ארי חזיתי ארי
ג' פת' אתבדר עמא מעילוי ואת
לא אתיתא לזמן יומין ופלשתאי אתכנשו למכמש: יב ואמרית כען
יחתון פלשתאי לותא לגלגלא וקדם יי לא צליתי ואתחסנית ואסקית

ועם ג' קמצין בקריאה וסימ' כחול אשר על שפת הים · ועם לא יבין ילבט · ואם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם : ולא בא ג' וסי' וייחל שבעת ימים למועד. ולא בא בפי בשר פגול. ולא בא עליהם :

רשי

: אחרי שאול הגלגל . הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל (ל א' י' ח') : (ה) קדמת בית און . במזרח בית און : (ו) ובחוחים . מקום ן פוחים שבכ"י בלע"ז : ובצרחים . פלייסי"ץ בלע"ז : ובבירות . : (ז) עברו את הירדן ארץ גד . לברוח מפני פלשתים שהפלשתים היו כנען בעבר הירדן ימה : אחריו . מהרו ללכת : (ח) וייחל . המתין : אשר שמואל . קרי זה חסר תיבה אחת למועד שם שמואל או למועד לשמואל ודוגמא לו ושני שרי גדודים היו בן שאול (ב' ב' ד') היה לו לכתיב אף כאן אשר לשמואל לו ז' ימים תוחל עד אליך : (ט) הגישו אלי . זר מותר להקריב : (יא) מה עשית . הלא לך הנני יורד אליך ת העולה אני אעלה ולא אתה : למועד בתחלת היום : ואתאפק . נתחזקתי על שהיה לבי אומר להמתין כרחי העמדתי את לבי

רדק

המבאיש : אחרי שאול הגלגל . כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה : (ו) כי נגש העם . נדחק בעבור שבא להם הדבר פתאום : ובחוחים . במצודות כמו שת"י ובמצדתא : ובצריחים . במקומות הגבוהים כמו ויבואו אל צריח : (ז) ועברים עברו . מקצתם התחבאו ומקצתם עברו את הירדן וברחו שם והשאר חרדו אחרי שאול . וחרדו ענינו התנועעו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו. ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי הם הקרובים לירדן : (ח) וייחל . כן כתיב וקרי וייחל וככתיב כמו ויחל עוד שבעת ימים והקרי וייחל מבניין הפעיל והענין אחד : למועד אשר שמואל . חסר ור"ל למועד אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא דאמר ליה שמואל : ויפץ העם מעליו . פועל עומד וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים : הגישו אלי העולה . כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים ואמר לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביום השביעי בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמר שאול הגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שנאמר ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד : לברכו . לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ות"י למשאל בשלמיה : (יא) מה עשית . ידע בדרך נבואה כי העלה העולה : (יב) לא חליתי . ע"י העולות היתה תפלתם ברוב : ואתאפק . התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כל לשון התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו : נסכלת

רלבג

נליה בגבע בכיון למשול יהונתן ונודע לפלשתים שתדלים לקחת נקמה ושאול תקע בשופר בכל להשמיע לעברי' זה הענין יקחו עצה להמלט מידי ם או להלחם עמהם : הנה נאספו העם על זה אל שאול בגלגל תרדו ם אחריו להאסף אליו יתם נתחבאו קצת ישראל ות ובמה שידמה להם ברחו מעבר לירדן . היה שא"ל בגלגל חרדו ם אחריו להאסף עליו : הנה הוחיל שאול שבעת למועד אשר הגביל לו כאמרו אליו וירדת גלגל והנה אנכי יורד להעלות עולות לזבוח מים שבעת ימים תוחל אליך . וכאשר הגיע השביעי וראו העם כי לא

פי' רבי' ישעיה

(ו) כי נגש העם . פירוש כי עם ישראל היה נגש ונדחק מרוב עם פלשתים : (ח) למועד אשר שמואל. מקרא קצר הוא ופתרונו למועד אשר נתן שמואל והוא מר לו בתחלת מלכותי. וירדת לפני הגלגל שמאז צוהו על דבר זה : (יא) ויאמר שמואל מה עשית . פירוש אני אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות . אני אעלה אותם ולא אתה : ואתה לא באתה למועד הימים . שאיחרתה הרבה הבהרתי שלא תבא היום : (יב) ואתאפק . פירוש על רצוני שהיה לבי נושא ונותן אם אקריב העולה או אמתין ונתחזקתי והעליתי :

מצודת דוד

נמאס ישראל בעיני פלשתים כדרך שממאסין בדבר הנבאש : ויצעקו . אחרי שאול ללכת הגלגל : (ה) קדמת. למזרחה של בית און : (ו) כי נגש העם. פלשתים : ויתחבאו . החביאו את עצמן : (ז) ועברים עברו אמר בלשון נופל על הלשון והוא מדרך צחות ור"ל קצתם מישראל עברו הירדן וברחו לארץ גד עודנו בגלגל . ולא ירד עדיין לקראת המלחמה : וכל העם . אשר לא ולא ברחו חרדו ללכת אחריו למלחמה : (ח) וייחל . המתין שבעת ימים נתיאו אל הגלגל : למועד אשר שמואל . כמו למועד אשר אמר שמואל ר"ל להזמן שקבע לו שמואל מאז משחו למלך כמ"ש למעלה : ויפן העם . נתפזרו והלכו ממנו : יכו . לתת לו שלום כן ת"י : (יא) מה עשית . כי הלא אמרתי לך שתוחיל עד בואי ואני אעלה העולה : למועד הימים . לזמן הימים שקבעת : (יב) עתה ירדו . ר"ל ונאספו בודאי ירדו ובע"כ אלחם עמהם עד לא חליתי פני ה' בעת הבאת הקרבן : ואתאפק . לזה התחזקתי לעבור על רצוני ולבא המחן עוד

מצודת ציון

הבאה בצעקת המאסף : (ו) צר . מלשון צרה : נגש . נדחק ונלחץ כמו נגש והוא נענה (ישעיה נג) : ובחוחים . בין הקוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב) : ובצריחים . מגדלים גבוהים וכן צריח בית אל (שופטים ט) : (ז) עודנו . מלשון עוד : חרדו . מהרו בחרדה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (לקמן טז) : וייחל . ענין המתנה כמו ויחל עוד (בראשית ח) : (יב) חליתי . התפללתי כמו ויחל משה (שמות לב) : ואתאפק . ואתחזק כמו ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה) : נסכלת

רדק

(יג) נסכלת. כי כבר ראית מה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ועתה כי לא המתנת שאנא בזמני כפרת בי ובנבואתי ולא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי לך ולישראל בשמו ולא תמרו את פי ה' והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו הוא ואני אמרתי לך שתוחל לי להעלות העולות וכאשר לא עשית כן ופחדת כדבריך הנה מרית את פי ה' וסלקת בטחונו מלבך כי חשבת שלא תושע אתה וישראל אם תוחיל עוד: אל ישראל. כמו על ישראל וכן וימליכוהו אל הגלעד: (יד) בקש ה' לו איש כלבבו. ברוח נבואה אמר לו זה אבל לא ידע שמואל עדיין מי הוא: (טו) ויקם שמואל. ושאול עמו וכאשר היה בגבע בנימן ופקד העם הנמצאים עמו לא היו עמו אלא כשש מאות איש כי נפץ העם מעליו: (יז) ויצא המשחית. בני חיל הגבורים אוחזי חרבות ורמחים בידם כי הם המשחיתים: אל ארץ שועל. ת"י לארעא דרומא כמו שתרגם בארץ שועלים גם כן בארעא דרומא: (יח) על גי הצבעים. כתרגו' לחילת אפעיא וכן בדברי רז"ל ר' מאיר אומר אף הצבוע ואמרו צבוע זה אפה ופי' אפה אפעה כי כן מנהגם להסתיר אותיות הגרון ונקרא האפעה צבוע לפי שעשוי בגווני' ובמיני הצבעים: (יט) וחרש לא ימצא. יש לתמוה איך לא היו חרשי ברזל בישראל רבים ויש לפרש לפי שפלשתים משלו בישראל שנים רבות כי אף בימי שמשון מושיע ישראל אמרו הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ואעפ"י שבימי שמואל נכנעו פלשתים ושבו הערים אשר לקחו פלשתים מישראל לישראל אעפ"י כן מעת אשר זקן שמואל תחת ממשלתם היו והיו להם נציבים בארץ ישראל אף בימי שמואל כמו

רש"י

לבי ואעלה העולה: (יג) כי עתה. לפני עשותך זאת: הכי ... ממלכתך עד עולם. שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולד... (יד) ועתה ממלכתך לא תקום. שכן אמר משה בתורה לבלתי סור ... ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו' (דברים ט"ז כ') הא אם סר ... ימים ואם תאמר לא ... נביא נאמ' אלא על מ... הרי כבר נאמר ולש... דברי התורה הזאת ... לבלתי רום לבבו ול... מן המצוה אפילו ממ... (טו) הנמצאים עמו ... נפוצו מעליו ואלו ... (יח) גי הצבועים. ... הצבועים הוא שני... אומר אף הצבוע וה... אפעיא וכן פירשו ר... צבוע זה אפעה מ... ומזיק: (יט) וחרש ... לא היה מצוי בתח... שאול כי הפלשתים ... בישראל העבירו כל ... מישראל פן יעשו ... לכל

יג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוַת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוָּךְ כִּי עַתָּה הֵכִין יְהוָה
אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃
יד וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם בִּקֵּשׁ
יְהוָה לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ וַיְצַוֵּהוּ יְהוָה
לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת
אֲשֶׁר־צִוְּךָ יְהוָה׃
טו וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיַּעַל מִן־הַגִּלְגָּל
גִּבְעַת בִּנְיָמִן וַיִּפְקֹד שָׁאוּל אֶת־הָעָם
הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃
טז וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא
עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים
חָנוּ בְמִכְמָשׂ׃ יז וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית
מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
הָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה
אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל׃ יח וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
דֶּרֶךְ הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים
הַמִּדְבָּרָה׃ יט וְחָרָשׁ
לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמַר
פְלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ

עלתא : יג ואמר שמואל לשאול טפשתא לא נטרתא ית תפקידתא מימרא דיי אלהך דפקדך ארי כען אתקין יי ית מלכותך על ישראל עד עלמא : יד וכען מלכותך לא תתקים אתקין יי קדמוהי גבר עביד רעותיה ופקדיה יי למהוי מלכא על עמיה ארי לא נטרתא ית דפקדך יי : טו וקם שמואל וסליק מן גלגלא לגבעתא דבנימן ומנא שאול ית עמא דאשתכחו עמיה כשית מאה גברא : טז ושאול ויונתן בריה ועמא דאשתכח עמהון יתבין בגבעתא דבית בנימן ופלשתאי שרו במכמש : יז ונפק מחבלא ממשריתא פלשתאי תלתא משרין משריתא חדא מתפניא לאורח עפרה לארעא דרומא : יח ומשריתא חדא מתפניא לאורח בית חורון ומשריתא חדא מתפניא לאורח תחומא דמסתכי לחילת אפעיא למדברא : יט ואומן עביד זין לא משתכח בכל תחום ארעא דישראל ארי אמרו פלשתאי דלמא יעבדון יהודאין סיפין או רומחין :

רלבג

לא בא שמואל נפוצו ... מרוב פחדם ויראת ... כי שאול להגיע אל ... העלה העולה והשל... ראה כי לא בא שמו... שלא הועיל אבל נתמ... נבואת שמואל להו... מה יעשה ואיך יו... זאת המלחמה לפי ... על מצות הש"י בתי... ידי שמואל נבואו שי... ימים עד בואו א... חטא במה שעש... והשלמים והוא זר ... מותר לזר להקריב ... כמו שנתבאר בם ... (יג) והנה גינהו ... אשר לא שמר מצו... צוהו על יד נביאו ש... לו שזה העון יהיה ... תקו' מלכותו ותנ... לאיש אחר וזה ה... לו המלוכה הוא ... שהתבאר אחר זה. מספק ויאמר איך שמואל לשאול כי ה' את ממלכתך

פי' רבי' ישעיה

(יח) על גי הצבועים. תרגם יונתן לחילת אפעיא. פי' נחשים היו נמצאים כדאמר הוא צבוע הוא אפעה:

וחרש לא ימצא חד מן ז' פסו' אית בהון ט"ו מלין ז' מהכא ומציעתא כתיב וקרי וסימ' ומי ישמע לכם לדבר הזה. וטהרתים מכל עונם. וחמשת ועשרים דיחזקאל. ממתים ידך יי' ממתים. ויחי איוב אחרי זאת. ועשה למבצרי מעוזים. וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים :

תולדות אהרן ועתה ממלכתך. עקרים שם : איש כלבבו. עקידה שער לד :

עד עולם וכבר התבאר מברכו' יעקב לבניו כי המלו־ה תהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא יתכן שיתקיים היעוד הזה שי... והנה התר זה הספק איננו מתה שיקשה לפי מה שנאמר וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר הנה ויעב שם עד עולם שהרצון שנה וכן מ"ש בתורה ועבדו לעולם הרצון בו עולמו של יובל כמו שבארנו שם ולפי זה הענין היה הרצון בזה המאמר כי הש"י הכין ממלכת שאול באופן ... רחב לולי זה החרי שמנע ממנו הטוב ולא נתקיים המלוכה לו כ"א זמן מועט : (טו) ויקם שמואל וגו' ולא זכר שקם שאול עמו לפי שהוא מבואר כי ל... בגלגל כ"א בעבור שמואל שייעד לו שיבא אליו שם להודיע לו מה יעשה. והנה ספר שכל העם הנמצא עם שאול ויונתן בנו היו בגבע בנימן לא ... מאות איש כי השאר הלכו להם מרוב הפחד. והנה חנו פלשתים במכמש במקום שהיה שם שאול בתחלה ועשו להם שלשה ראשים להשחית ארץ יש... עם רב מאד כמו שקדם : (יט) והנה זכר כי בכל ארץ ישראל לא היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשוב כי למיעוט המצא הברזל ...

מצודת ציון

(יג) נסכלת. מלשון סכלות ועפשות: (יז) ראשים. חלקים: (יח) הנשקף. ענין הבטה כמו בעד החלון נשקפה (שופטים ה): גי. עמק: הצבועים. בה היו צבועים ואמרז"ל שהוא אפעה והוא בעל גוונים מתחלפים כמין ימות החמה ולזה קרוי צבוע: (יט) וחרש. אומן ברזל: ללטוש

מצודת דוד

עוד ואעלה העולה לחלות את פני ה' בעת העלותי עד לא ירדו פלשתים: עשית סכלות במה שלא המתנת כל היום עד בואי: את מצות ה'. ... היא ולא מאלי אמרתי: כי עתה. אם משמר היית מצות ה' אז ע... היה ה' מכין מלכותך עד עולם: (יד) ועתה. הואיל ולא שמרת ממלכתך: בקש ה' לו. בעשותך זאת בקש ה' לו איש העושה כלבבו ושומר מצותיו: ויצוהו ה'. גזר עליו שהוא יהיה לנגיד: (טו) ויקם שמואל. ושאול היה ... הנמצאים עמו. מאותן שלא נפוצו מעליו: (טז) יושבים. היו מתעכבים בגבע: (יז) המשחית. הם אחוזי חרב ... ומדי מלחמה המשחיתים בעם: (יח) הנשקף היה נראה להעומד על גי הצבועים: המדברה. מוסב על הדרך לומר שהדרך יפנה המדברה: (יט) פן יעשו וכו'. ולזה לא הניחו להיות בהם חרש

חֲנִית׃ כ וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ
כ' מ"ל. ל' וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ׃ כא וְהָיְתָה
ל'. ל' הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים
ל'. ל'. ל'. ל' וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב
כ' חס'. ל' הַדָּרְבָן׃ כב וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא
ל' נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא
לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ׃ כג וַיֵּצֵא מַצַּב
פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ׃

כ וּנְחָתוּ כָל יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי לְחָרָפָא גְּבַר יַת פָּרְשֵׁיהּ וְיַת סִיכַת פַּדָּנֵיהּ וְיַת כּוּלְבֵיהּ וְיַת עוּשְׁפֵיהּ׃ כא וַהֲוֵי לְהוֹן שׁוֹפִינָא לְחָרָפָא בֵיהּ פִּגְמַת כָּל מָאן דְּבַרְזֶל דְּעוּשְׁפַיָּא וּלְסִיכַת פַּדָּנַיָּא וּמְצִלַּת קַצְרַיָּא דִּי לָהּ תְּלַת שִׁנִּין וּלְכוּלְבַיָּא וּלְאַנְצָבָא זָקַת׃ כב וַהֲוָה בְּיוֹמָא דִקְרָבָא וְלָא אִשְׁתְּכַח חַרְבָּא וּמוּרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא דְעִם שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁתְּכַחָא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ כג וּנְפַק אִסְטְרַטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִגְזַת מִכְמָשׁ׃

רשי

(כ) וירדו כל ישראל הפלשתים . וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל יתים וקרדומות ומחרישות היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים : שו"ק בלעז: אתו . קולטר"א בלעז : קרדומו . בשגו"ר בלעז : מחרשתו . בלע"ז : (כא) והיתה הפצירה פים למחרשות. והיתה להם לאותם ם טורח לרדת אל ללטוש. היתה הפציר' א בלע"ז פים לה כלומר פיות וחידודי' יתה להם לחדד והאתים : ולשלש זולג עשוי כמין מחר רק"א ולו שלש שינים : דרבן . לחדדו בראש לציבו בתוך המרדע : ולא לשאול . על ידי) מצב פלשתים . ו: יצא לעשות מכס בחות הם הפוגשים מר הגלל אל העיר כני"ל בלע"ז : מצב . ים לשמור שלא יצאו משחיתים בהם : מכמש . הפלשתים בכמכמש ומכמש בהר בעיר ששמה גבע . ה בראש ההר ושני הרים

רדק

כמו שכתיב ובעת ששלם והיתה ידם תקיפה עליהם הורידו פלשתים כל חרשי ברזל מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בנו והנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתים לתקן כלי אומנות וכלי חרישה ואספר כי היו בארץ ישראל חרבות ורמחים וחניתות מאותם אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה ההיא לא נמצא חרב וחנית ביד השש מאות אשר נשארו עם שאול וביד האלף אשר עם יהונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יהונתן ובלתי כלי זיין לא יתכן להם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם כמו שנאמר בספור גבורי דוד מימינים ומשמאילים באבנים ובקשת ונאמר במלחמת מואב ויסובו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואעפ"י כן חסרון גדול היה אצלם כשלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן להודיע כי לא בחרב ובחנית יושיע ה' ולה' לבדו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והיתה תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נסו פלשתים מפני ישראל והכום ישראל מכה גדולה: כי אמר . כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט : (כ) וירדו כל ישראל פלשתים . פי' ארץ פלשתים וכת"י לארע פלשתאי: ללטוש . לחדד : מחרשתו . הוא כלי ברזל שחורשין בו וי"ת פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר בפרשיה דתורא: אתו . הוא הכלי שחופרין בו וי"ת סיכת פדניה ר"ל יתד השוורים והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורים יחד לפיכך תרגם פדניה דתירי הנזכר בגמרא פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר פדן דתירי וגם אותו הכלי צריך לחדדו בראשו הא' ושמעתי כי בלשון ישמעאל קורין סכה : קרדומו . הוא הכלי שחוטבין בו העצים ות"י כולבי ובבראשית רבה ובגלה שם ששם משסתם אשה נגלה הוה אמר חד לחבריה אייתי לי כולב חד יה מגרופי הוה מחי ליה ופצע מוחיה וי"ת כולב לבת כי כן נקרא בלשון ערבי כולא"ב ויש שקוראים התרגום כולבי בכ"ף גם האחרונה וכן נמצא נוסחאות : מחרשתו . כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן וי"ת עושפיא וכן תרגם למחרשות לעושפיא ובמשנה מסכת כלים קרדום שנטל עששו טמא בקועו נטל בקיעו טמא מפני עששו נסבר מקיפו טהור נראה מדעת המתרגם כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשים בו שעושין הגדולים בארץ ישה ותרגם עושפיא לפי שהוא דומה לצד האחד של הקרדום כי לקורדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא ת בקועו והצד האחד שלו בו בוקעים גם כן לפעמים והוא הנקרא במשנה עששו והוא דומה למחרישה במדודו לפיכך אמרו במשנת מסכת ביצה אין א בקרדום ולא במגל ואמרו בגמרא לא בקרדום לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד החרב שבוקעין בו ברוב לפיכך אין מבקעין בו בי"ט שנראה כמלאכת בזכרות שלו מותר והוא הצד החד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקיפו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום שנכנסת בו יד הקרדום ופי' כמו ט שנקרא קופא : (כא) הפצירה פים . שתי מילות ופי' פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחינים ופירוש פים פיות ר"ל רבת פיות כלומר חדודים הרבה והוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלע"ז לימ"א ומחדדין בה כל כלי ברזל ואומר כי בפציר הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היה לו ת בארץ פלשתים ללטוש הכלי : ולשלש קלשון . הוא כלי ברזל יש לו שינים ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ואמ' לשלש קלשון כאילו אמר קלשון י' וקורין לו בלע"ז פורק"א וי"ת מצילת קרייא די לה תלת שנין וקראה הוא תרגום קוצים ור"ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שינים ומותחין בו הקוצים אשר כיסתן : ולהקרדמים . נכתבה בו ה"א הידועה עם למ"ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים נמצאים כמוהו כמו להגדוד הבא אליו לשמם מים להם : ולהציב הדרבן . כולו קמץ לבן נפתלי ולבן אשר הבי"ת בפתח והדלי"ת לשניהם מעמדת בגעיא ופי' הדרבן הוא מחט המלמד כי הטן מד והמחט התחוב בפיהו שדוקר בו הבקר נקרא דרבן כמו שאמרו במשנה מלמד שבלע את הדרבן ופי' להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד וי"ת זקת: (כב) והיה ביום מלחמת . מוכרת כמו משמרת כי יבא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי' והיה כן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה אלה עם אלה א חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת"י והוה ביומא דקרבא לא משתכח חרבא . ובדרש מהו ותמצא לשאול ויהונתן אף היה אלא שהמלאך המציאם להם : (כג) ויצא מצב פלשתי' . פי' שרי החיל וכת"י אסטרטיג . וכן תרגם נציב נציבים ופירושו שרים ובבראשית רבה ויגדל אלהים

רלבג

מפני רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו צריכים לרדת תים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו הפלשתים ראל חרש פלשתי ליראתם שמא יעשו העברים חרב או חנית וימרדו הפלשתים היו עדיין מושלים בישראל ממשלה וזה היה סבה שביום לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערים שהיו את שאול ויהונתן בנו ונמצא

פי' רבי' ישעיה

הפצירה פים הוא לימ"א בלע"ז . ובעבור שהיא עשויה פיות הרבה נקרא פצירה פים . הפצר פיות כמו רוב פיות או מפני שדוחקין אותה על כלי ברוכה ושוחקין אותה פצירה לשון ויפצר בם מאד . ופים על שם פיות הרבה שבה באותה היו מתקנין כל כליהם : ולשלש קלשון . היא רחת ברזל שיש בה שלש שנים : ולהקרדומים . הה"א יתירה כלומר מי שלא היה רוצה לטרוח לירד אל הפלשתים לתקן כליהם היו מתקנים אותה בטורח על ידי הפצירה פים :

מצודת דוד

(כ) וירדו . ר"ל ומאז כשהיו צריכים ללטוש דבר מה היו יורדים אל ארץ ללטוש שם אצל החרש : (כא) והיתה וכו' . ר"ל ומי שלא רצה לרדת היה לוטש בעצמו את המחרשות וכו' עם הכלי הקרויה פצירה פים העשויה פיות וחריצים ונוח ללטוש בה : (כב) והיה ביום מלחמת בעת שנלחמו עם לא נמצא חרב . כי לא היה בישראל חרש ברזל לעשותם : ותמצא . אבל יתן להם לבדם נמצא חרב וחנית : (כג) אל מעבר מכמש . מהעבר מזה

מצודת ציון

(כ) ללטוש . לחדד כמו לוטש כל חורש (בראשית ד) : מחרשתו . כלי המחרישה : אתו . שם כלי עשוי לחפור בו כמו וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב) ובדרז"ל קרויה מרא (ערכין טו) : קרדומו . גרזן כמו את הקרדומות (שופטים ט) : מחרשתו . כלי אומנות כמו חרש עצים (ישעיה מד) : (כא) הפצירה . ענין רבוי כמו ויפצר בם (בראשית יט) שהוא מרבית דברי פתוי : פים . פיות ור"ל חריצים וחדודים : מחרשות . הם כלי אומנות : ולשלש קלשון . שם כלי ברזל עשויה לסלק בה הזבל והיא בעלת שלש שנים וכאלו אמר קלשון בעלת שלש : ולהציב הדרבן . ר"ל לחדד הדרבן להציבו ביושר בתוך מלמד הבקר והוא המקל שמלמד בו הבקר לחרישה והמחט שבראשו קרוי דרבן וכן דברי חכמים כדרבונות (קהלת יב) : (כג) מצב . ת"י אסטרטיג וכ"כ תרגם על נציב פלשתים והוא ענין פקידות ושלטנות :

אל

רדק

אלהים בין האור ובין החשך ר' יוחנן ור"ש לקיש משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין א' שליט ביום וא' בלילה ויצא זה המצב כי הלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויהונתן: (ב) כשש מאות איש. הלא אמר זה ויפקוד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואף על פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם האל: (ג) אחיאי כבוד. לפי שנזכר איכבוד ולא נזכר אחיטוב לפיכך אמר אחי אי כבוד או בעבור שנקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו או עם הארון במחנה ונכשלו ישראל בעון הכהנים ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני ה' היה הדבר בהפך והיתה תשועה גדולה בישראל: כהן ה' בשלה. על עלי אמר שהיה כהן ה' בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כלל החושן והאורים והתומים כי בהם שאלו הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה ספור זה הנה להודיע כי עדיין לא חלה קללת עלי שהרי מבני בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם צדוק כהן גדול כמו שפירשתי: והעם לא ידע. פי' העם אשר עם יהונתן כי מן הנראה כי שני ראשים היו ישראל למלחמה הזאת האחד שאול עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעת' לפיכך אמר והעם לא ידע כי אילו ידע היו הולכים עמו: (ד) ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה. כן היה שמם לא נודע אלינו ענין השמות אלא פי"ת בוצץ משרועיתא מקום חלקלק מדברי רז"ל בשרעתא דנהרא ותרגומו בחלקלקות באפלה במשרעתא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי' מקום דרוך: (ה) מצוק מצפון. מעמד מצב לשון כנגד הפלשתים שהיו במכמש והאחד מצב דרום כנגד ישראל שהיה בגבע

שמואל א יד

יד א וַיְהִי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן
בֶּן־שָׁאוּל אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה
וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר
מֵעֵבֶר הַלָּז וּלְאָבִיו לֹא הִגִּיד׃ ג'
ב וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה תַּחַת
הָרִמּוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ ל' י"ג וכל ד"ה דכו'
כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃ ג וַאֲחִיָּה בֶן־
אֲחִטוּב אֲחִי אִי־כָבוֹד בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־ ד" וסס'
עֵלִי כֹּהֵן יְהוָה בְּשִׁלוֹ נֹשֵׂא אֵפוֹד ג' וסס'
וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן׃ ד וּבֵין
הַמַּעְבְּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר
עַל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים שֵׁן־הַסֶּלַע ל'
מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה
וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶּה׃ ג'.ל' ומ"ל. ז' פסו'ושם ושם.
ה הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ ל' וחד כל איש מצוק.
וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוּל גָּבַע׃ ד'
ו וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־הַנַּעַר ׀ נֹשֵׂא כֵלָיו
לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב הָעֲרֵלִים
הָאֵלֶּה אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה לָנוּ כִּי אֵין
לַיהוָה מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ ל' ומ"ל
בִמְעָט׃ ז וַיֹּאמְרוּ לוֹ נֹשֵׂא כֵלָיו עֲשֵׂה ב' א' קמץ וא' פתח
כָּל־אֲשֶׁר בִּלְבָבֶךָ נְטֵה לָךְ הִנְנִי עִמְּךָ
כִּלְבָבֶךָ׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן הִנֵּה אֲנַחְנוּ ב' בטע'
עֹבְרִים אֶל־הָאֲנָשִׁים וְנִגְלִינוּ אֲלֵיהֶם׃ ל'

תרגום

א וַהֲוָה יוֹמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל לְעוּלֵימָא נָטֵיל זֵינֵיהּ אִיתָא וְנֶעְבַּר לְאִסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי דִּמֵעִבְרָא דֵיכִי וְלַאֲבוּהִי לָא חַוִּי׃ ב וְשָׁאוּל יָתֵיב בִּסְיָפֵי גִבְעֲתָא בִּשְׁפוֹלֵי רִמּוֹן דִּי בְמִגְרוֹן וְעַמָּא דְעִמֵּיהּ כְּשִׁית מְאָה גַּבְרָא׃ ג וַאֲחִיָּה בַּר אֲחִיטוּב אֲחוּהִי דְּאִיכָבוֹד בַּר פִּינְחָס בַּר עֵלִי כָּהֵין מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּשִׁלֹה לָבִישׁ אֵיפוֹדָא וְעַמָּא לָא יְדַע אֲרֵי אֲזַל יוֹנָתָן׃ ד וּבֵין מְגִזָּתָא דִּבְעָא יוֹנָתָן לְמֶעְבַּר עַל אִסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי שְׁנָא דְכֵיפָא מֵעִבְרָא מִכָּא וְשִׁנָא דְכֵיפָא מֵעִבְרָא מִכָּא וְשׁוּם חֲדָא מִשְׁרוּעִיתָא וְשׁוּם חֲדָא מַדְרוֹכִיתָא׃ ה שִׁנָא חֲדָא מִסְתַּכְיָא מִצִּפּוּנָא לְקָבֵל מִכְמָשׁ וַחֲדָא מִדָּרוֹמָא לָקֳבִיל גִּבְעֲתָא׃ ו וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְעוּלֵימָא נָטֵל זֵינֵיהּ אִיתָא וְנֶעְבַּר לְאִסְטַרְטִיג עָרְלַיָּא הָאִלֵּין מָאִים יַעֲבֵיד יְיָ לָנָא נִסָּא אֲרֵי לֵית קֳדָם יְיָ מַעְצוֹר לְמִפְרַק בְּסַגִּיאֵי אוֹ בִזְעֵירֵי׃ ז וַאֲמַר לֵיהּ נָטֵל זֵינֵיהּ עֲבֵד כָּל דִּי בְלִבָּךְ אִתְפְּנֵי לָךְ הָא אֲנָא עִמָּךְ כִּרְעוּתָךְ׃ ח וַאֲמַר יְהוֹנָתָן הָא אֲנַחְנָא עָבְרִין לְוָת גַּבְרַיָּא וְנִתְגְּלֵי לְהוֹן׃

רשי

הרים היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתי[ם] אל עבר מכמש שלצד גבע אל הגיא שביניהם: (א) מעבר הלז. כל ה[...] שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע [...] אינו ל' ניס"ט בלעז אלא ציו"ל בלעז: מעבר הלו. גי שני ההרים: (ב) בגבעה. בסוף הגבעה: (ג) אפוד. אורים ותומים: (ד) המעברות אשר בקש לעבור. כן היה [...] שן הסלע היה מהעבר[...] לבין המעברות מזה ושן[...] לבין המעברות מזה. [...] הוא קרוי בין המעברות[...] לו סלע מכאן וסלע מכ[אן] בעברו מזה וזה בעבר[...] והגיא בין שני העבירו[ת] הגיא בקש יונתן לעבו[ר] הסלע. שם שן האחד בו[צץ] השני סנה: (ה) מצוק [...] משופע ועולה מצד צפ[ון] מכמש: מול גבע. שמת[...] יהונתן

רלבג

ונמצא החרב והחנית וליהונתן לבדם: (א) וזה כלו בא להורות כי לא [...] ובחנית יהושיע ה' הלא כי יהונתן לבדו עם [...] כליו היו כנגד המון הר[...] ונתן השם תשועה גדולה [...] (ג) כהן ה' בשלה. שב [...] לא אל אחיה כי כבר הי[ה] משכן שילה ואולם אמר אפוד בד שב אל אחיה [...] בזה לפי מקומו כי הו[א] כהן גדול: והעם לא י[דע] הלך יהונתן. אמנם א[...] שאם ידעו היו הולכים [...] (ו) לכה ונעברה אל הערלים האלה. רמז [...] מפני פחיתותם והיותם [...] ראוי שיהיו יונתן ונושא[...] נעזרו' בש"י לבלא אותן [...] לשם יתעלה מעצו' להושיע [...] או

פי' רבי' ישע[יה]

(ה) מצוק מצפון. תרגו[ם] מסתכיא. כמו מצוקי א[רץ] נוטה גבהו מצפון

תולדות אהרן ואסיה בנ[...]
שבת נה

ולאביו ג' בקריאה וסימ' ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים. כי אם לשארו הקרוב אליו. ולאביו לא הגיד. ושם האחד ו' פסוקים בקריאה ושם ושם וסי' נמסר בסוף סדר וישלח: ושם האחד ג' וסי' ושם האחד אליעזר. ושם האחד בוצץ. ושם האחד סנה ב' בפסוק: כל שמואל וכל נתינה דמלכים לך בט"ה לך וסי' ויאמר לה אלקנה אישה חנה׳ ויאמר לו נשא כליו. וידבר דוד ביהונתן טוב׳ ואבי ראה גם ראה וגם אשר לא שאלת נתתי לך:

מצודת ציון

אל מעבר. אל צד: יד (א) הלז. הזה כמו מה הציון הלז (מ"ב כג): (ד) המעברות. מלשון עבר וצד: על מצב. אל מצב: שן הסלע. בולט היה כשן: (ה) מצוק. מוצב וכן ויציקו את ארון (ש"ב ט"ו): מול. נגד: (ו) מעצור. ענין מניעה כמו עצרני ה' מלדת (בראשית י"ו): (ח) ונגלינו. מל'

מצודת דוד

יד (א) נושא כליו. כלי מל[...] להתקר' אל הגבעה מקום שאול ויונתן: ונעברה. נתקרב אל המצב העומד בעבר הפונה אלינו: (ב) אשר במגרו[ן] [...] מקים בקצה הגבעה: והעם. ר"ל העם אשר היו כשש מאות איש גם כמ[...] ישבו עמו: (ג) אחי איכבוד. אחיטוב היה אחיאי כבוד: כהן ה' בשלה. חוזר על עלי שהיה הכ"ג בהיות שם המשכן: נושא אפוד הוא כולל גם לחושן עם [...] ותומים ור"ל אחיה חוזר: (ד) ובין המעברות. כי פלשתים חנו במכמש בהר וישראל חנו למולם בגבעה והגי שביניהם קרוי בין המעברות שהוא בין מעבר וגד[...] פלשתים ובין מעבר מחנה ישראל ואמר ובין המעברות ר"ל הגיא אשר בקש יונתן לעבור בו להתקרב למחנה פלשתים היה בו שן הסלע מעבר גבעה ושן הסלע [...] ולד מכמש: (ה) מצוק מצפון. מקום מצבו היה מצפון הגיא מול מכמש: מנגב. מקום מצבו מנגב: (ו) ויאמר וכו'. היא האמירה הנאמר למעלה ולפי ש[...] הענין נאמר שוב כאומר נחזור לענין הראשון: אולי יעשה וכו'. קצר ולא אמר מה הדבר אשר יעשה ומאליו יובן שר"ל דבר הצריך והיא התשועה: ב[...] ברב עם הן במעט כי הכל שוה אצלו: (ז) נטה לך. לעבור אליהם: הנני עמך. מוכן אני ללכת עמך כרצונך: (ח) ונגלינו. נגלה א"ע אליהם ואז נעשה ב[...]
דומו

רשי

(ט) דמו . המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י' י"ב) וכן דום לה' (תהלים ל"ז ז') אם כה יאמרו דומו ונעלה אליהם שעתם . מלחמת ... רם עליהם : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו . פחד הקב"ה בלבם ויראים ... מתקומם : (יב) ויענו . לשון הרמת קול : (יג) על ידיו ועל רגליו . ... בכל כח ומרוצה : ... כבחצי מענה צמד שדה . ... שיעור מדת קרקע מלא ... ומענה של מחרישת צמד ... החורשת בשדה : מענה . ... תלם שמחרישה שקורין ... בלע"ז וגבורה גדולה ... היא

רדק

בגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה וי"ת מצוק מסתכיא ותרגום מצפה סכותא : (ט) דמו עד הגיענו . המתינו וז"ש יהונתן לאות ולסימן אמר כמ"ש וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו . פיהם הכשילם כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב"ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברי' וישמע אדם ויחזק לבו כי הם סי' ואות על המעשה ואל יטעה אותך מה שנמצא בדברי חז"ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים באולדה ובעופות אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמ"ש רז"ל לא תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו בדרך קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר א' לאות וסי' למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושים רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עונה אותן הב"ה כהוגן ומסייע את מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמר הזה שאמר כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמ"ש רב בדיק במברא ואמר רב הוה אזיל לבי רב נחמן מתניה ואמר אי מברא אתא לאפאי ימא טבא לגו וכן אמר שמואל הוה בדיק במברא ר' יוחנן בדיק בינוקא פי' שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמר ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסי' שהוא אינו עושה אותו סי' לעצמו מתחילה כמו שעשה אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אכל מהכיא סעודה מפני שהניחו כולם הבשר ויצאו לקראתו קשה זה לסי' כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהניחוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ... אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו א"כ רב למה חשב בזה הדבר ולפיכך אמרו רז"ל בית תינוק ואשה אעפ"י שאין נחש יש סימן כלומר אע"פי ... נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמים ממנו מלפני הב"ה ופי' ... בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך למנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני או ראוי ... עליו אעפ"י שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחלה אבל הנחש שעשהו סימן מתחלה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו הג' ... על מ"ש יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ... כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא ... נחש וכן נחשתי ויברכני ה' בגללך וכן והאנשי' ינחשו כל זה הוא לשון סימן ואות על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז"ל מכאן שמשתמשין בבת קול ... ואונך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו קל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נסזור אחרי ספורי ... ומאמרי הפסוקים והנה פ' מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי הנבואה נאמר לגדעון ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך : אנשי המצבה . כמו מצב פלשתים

[Biblical text, Targum and Masorah notes]

ט אִם־כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ עַד־הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם וְעָמַדְנוּ תַחְתֵּינוּ וְלֹא נַעֲלֶה אֲלֵיהֶם׃ י וְאִם־כֹּה יֹאמְרוּ עֲלוּ עָלֵינוּ וְעָלִינוּ כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיָדֵנוּ וְזֶה־לָּנוּ הָאוֹת׃ יא וַיִּגָּלוּ שְׁנֵיהֶם אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים הִנֵּה עִבְרִים יֹצְאִים מִן־הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ־שָׁם׃ יב וַיַּעֲנוּ אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה אֶת־יוֹנָתָן ׀ וְאֶת־נֹשֵׂא כֵלָיו וַיֹּאמְרוּ עֲלוּ אֵלֵינוּ וְנוֹדִיעָה אֶתְכֶם דָּבָר ° וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן אֶל־נֹשֵׂא כֵלָיו עֲלֵה אַחֲרַי כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל׃ יג וַיַּעַל יוֹנָתָן עַל־יָדָיו וְעַל־רַגְלָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו אַחֲרָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו׃ יד וַתְּהִי הַמַּכָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר הִכָּה יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו כְּעֶשְׂרִים אִישׁ כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה׃

ט אם כְּדֵין יֵימְרוּן לָנָא אוֹרִיכוּ עַד דְנִתְמְטֵי לְוַתְכוֹן וּנְקוּם בְּאַתְרָנָא וְלָא נִיסַק לְוַתְהוֹן׃ י וְאִם כְּדֵין יֵימְרוּן סָקוּ עֲלָנָא וְנִיסַּק אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ בִּידָנָא וְדֵין לָנָא אָתָא׃ יא וְאִתְגְלִיאוּ תַּרְוֵיהוֹן לְאִסְטַרְטְגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַרוּ פְלִשְׁתָּאֵי הָא יְהוּדָאֵי נָפְקִין מִן חוֹרָאֵי דְאִטַּמָרוּ תַמָן׃ יב וַאֲתִיבוּ אֱנָשֵׁי מַטַרְתָּא יַת יוֹנָתָן וְיַת נָטֵל זַיְנֵיהּ וַאֲמַרוּ סָקוּ עֲלָנָא וּנְהוֹדַע יָתְכוֹן פִּתְגָמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן לְנָטֵל זַיְנֵיהּ סַק בַּתְרַי אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יג וּסְלִיק יוֹנָתָן עַל יְדוֹהִי וְעַל רִגְלוֹהִי וְנָטֵל זַיְנֵיהּ בַּתְרוֹהִי וּנְפָלוּ מִטַּעֲנִין קֳדָם יוֹנָתָן וְנָטֵל זַיְנֵיהּ מְמִית בַּתְרוֹהִי׃ יד וַהֲוַת מַחְתָא קַדְמֵיתָא דִמְחָא יוֹנָתָן וְנָטֵל זַיְנֵיהּ כְּעֶסְרִין גַבְרָא כְּבֵית פַּלְגוּת מַהֲלַךְ פַּדַּן תּוֹרַיָא בְּחַקְלָא׃

ר"פ בסיפ' ב' · ל' · ב' · ב' מסרות · ל' · ל' וכל קריאה המצבה · במקצ' ספרי' יש פסקא באמצע פסוק · ל' · ב' והנה בפתח · ל' · ל'

ועלינו ב' וסימ' הננו ועלינו אל המקום . ואם כה יאמרו עלו : ויגלו ב' וסימ' שניהם אל מצב פלשתים . מסרות תבל : ונשא ו' חס' בקריאה וסי' ויעל יונתן על ידיו ב' בפסוק . ושל אחריו ותהי המכה הראשונה . ויפקדו והנה אין יונתן . ונשא הצנה הולך לפניו . וימת שאול ונשא כליו :

רלבג

... (ט) אם כה יאמרו ... דמו עד הגיענו אליכם ... תחתנו . ראוי שתדע ... תידות יגלו בפנים שונים ... תהיה לפעמים הודעה ... מוספעת מהש"י בזה ... שלום וילקח בה ראיה ... נאמר לגדעון שירד הוא ... נערו אל המחנה וישמעו ... ברו כי בזה קצת הוראה ... יום המתחדשים וזה ... אחר הציון מתה שזכרנו ... יספר מלחמות השם ואין ... מקום זאת החקירה .. ... אמרו דמו עד הגיענו ... לאות כי בהתחלה תהיה ... יום לרדוף אחרי ישראל ... לכם לירא שיכונתו ... רודף הוא המגלה על ... (י) ואם כה יאמרו עלו ... הנה זה לאות על ... ישראל וירדפו אחריהם ... כי תם מתחבאי' מפחדת' ... ספק לא יכנסו ישראל ... ם אם לא יתברר להם ... אחר היותם יראים ... בזה האופן הנפלא : (יא) ויגלו שניהם אל מצב פלשתים . הם הראשי' ... יום שהיו בפני המחנה לצד ישראל : (יד) כעשרים איש כבחצי מענ' צמד שדה

פי' רבי ישעיה

... ומו . כמו שמש בגבעון דום : (יד) כבחצי מענה צמד שדה . סברים כל ... מנה כשיעור חצי תלם של צמד שדה ידוע להם כמה ארכו של תלם :

מצודת דוד

... ימו . המתינו במקומכם עד נבוא אליכם : ועמדנו . אז נעמוד במקומנו ... לא נעלה להלחם : (י) עלו עלינו . שהלשון הזה מורה שיהיה לנו עליה והתגברות ... . אז נעלה להלחם כי בודאי נתנם ה' בידנו ופיהם הכשילם לדבר כן : ... מן החורים . כי חשבו שהמה מן הנחבאים במערות : (יב) אנשי המצבה : ... המושל המצב : ונודיעה אתכם דבר . אמרו בדרך לעג והלצה כדרך שהבריות אומרים : (יג) על ידיו . על כי המקום היה משופע לזה החזיק עצמו בידיו : ... אנשי המצבה נפלו חללים ולא מתו עד כי נושא כליו השלים מיתתן : (יד) המכה הראשונה . כי לאח"ז כאשר רדפו ישראל אחריהם הוסיפו עוד להכות ... כבחצי מענה וכו' . ר"ל עם שהעשרים האלו היו קרובים זה לזה כי עמדו בשיעור מרחק חצי מענה אשר יחרוש האדם בצמד בקר בהשדה עכ"ז לא עזרו אלו

מצודת ציון

גלוי : (ט) כה . כן : דומו . המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י') : הגיענו . מלשון הגעה : תחתינו . במקומינו : (יא) החורים . מל' חור ונקב : (יב) ויענו . ענין אמירה : (יד) מענה . הוא הקו הישר שיחרוש החורש כשיעור הכלוי וחוזר וחורש אצלו כמדתו עד כלותו כל

רדק

פלשתים שפירשנו וי"ת אנשי מטרתא כלומר הנצבים סביב המחנה ששומרים המחנה : (יג) על ידיו ועל רגליו . אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליהם היה דרך הסלע ששמו בוצץ שת"י מפרועית' והיה חלקלק לפיכך היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי"ת על ידיו ורגליו על דרך משל כלומר בכל כחו עלה עליהם : ויפלו לפני יהונתן . היו נופלים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו ות"י ונפלו הד טעינין חרבא קדם יהונתן : (יד) כבחצי מענה צמד שדה . הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו וכבדי מקום שהיה חצי השיעור הזה הכה כעשרים איש ות"י כבית פלגות מהלך פדן דתיריא בחקלא וכ"ק כבחצי כ"ק השיעור וכן כ"ק כעשרים איש : צמד שדה . ר"ל צמד בקר בשדה : (טו) המצב והמשחית . פירשנום לפיכך אמר גם המה כי הם אימתי החרב והחנית : ותרגז הארץ . על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים : ותהי לחרדת אלהים . כתרגומו והות לזיע מן קדם ה' כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואים למה היו חרדים כי אין נלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו : (טז) הצופים לשאול . אשר לשאול : ההמון . המון מחנה פלשתים : וילך והלום . מן והלמה סיסרא פי' הלוך והשבר : (יז) פקדו נא . כמו פקדתי אתכם והוא ענין זכירה והשגח' על הדבר : (יח) הגישה ארון האלהים . ר"ל האפוד האורים והתומים שהיו עם ארון האלהים לשאול בהם על יהונתן : ובני ישראל . עם בני ישראל וכן ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר במחנה פלשתים הולך ומתמוגג אמר להכהן אסף ידך כי אין פנאי עתה שלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים . ומה שאמר וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהשבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן הענין ות"י והמונא די במשרית פלשתאי אזל מזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירוש וההמון מענין מהומה ומשרשו ויהי בשקל שין והראייה שאמר אשר במחנה פלשתים ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמון כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופי' אסף ידך כמו ויאסף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע משאל האורים והתומים ומלשאול בהם וי"ת אסף ידך קרב איפודא ואם כפירושו ענייננו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו' ועוד מה טעם אסוף ידך היה לו לומר פתח ידך ועוד לא ספר הכתוב ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת המתרגם קרב אותו אל הארון והגיעהו : (כ) ויזעק . ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה : חרב איש ברעהו . מפני מהומת ה' רבה אשר היתה במחנה היו נבהלים ומהומים והיו הפלשתים

רשי

היא זו שהיו קרובים זה לזה ונכונים לעזור זה את זה : (טו) ה... לשאול . הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן צופים איספאגט"ש בלע"ז והנה ההמון . של פלשתים נמוג ממקומו וילך וקרב הלום לצד ישראל : ... כמו כך ונע : (יז) פקדו . לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים (איוב ז׳ י"ח) (יח) הגישה ארון האלה... אורים ותומים . כי היה... האלהים ביום ההוא . ... חסר תיבה אחת כי היה ... האלהים שם ביום ההו... והעברים

טו וַתְּהִי חֲרָדָה בַמַּחֲנֶה בַשָּׂדֶה
ג׳ וּבְכָל־הָעָם הַמַּצָּב וְהַמַּשְׁחִית
חָרְדוּ גַּם־הֵמָּה וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ
ג׳ וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים׃ טז וַיִּרְאוּ
הַצֹּפִים לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְהִנֵּה
ג׳ הֶהָמוֹן נָמוֹג וַיֵּלֶךְ וַהֲלֹם׃
יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ
ג׳ פִּקְדוּ־נָא וּרְאוּ מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ
ג׳ וַיִּפְקְדוּ וְהִנֵּה אֵין יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו׃
יח וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה הַגִּישָׁה אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים כִּי־הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם
ט"ו. ג׳ הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט וַיְהִי עַד דִּבֶּר
שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן וְהֶהָמוֹן אֲשֶׁר
ה׳ קמץ בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָרָב
פסקא באמצע פסוק וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן
ג׳. ג׳ אֱסֹף יָדֶךָ׃ כ וַיִּזָּעֵק שָׁאוּל וְכָל־הָעָם
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־הַמִּלְחָמָה וְהִנֵּה
הָיְתָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מְהוּמָה

טו וַהֲוַת זִיעָא בְּמַשְׁרִיתָא
בְּחַקְלָא וּבְכָל עַמָּא
אִסְטַרְטִיגָא וּמְחַבְּלָא זָעוּ
אַף אִינוּן וְזָעַת אַרְעָא וַהֲוַת
לְזִיעַ מִן קֳדָם יְיָ׃ טז וַחֲזוֹ
סַכְוָאַיָא לְשָׁאוּל בְּגִבְעֲתָא
דְּבֵית בִּנְיָמִן וְהָא הֲמוֹן
מַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי אִתְּבַר
אָזֵיל תַּבְרֵיהּ וְסַגֵי׃ יז וַאֲמַר
שָׁאוּל לְעַמָּא דְעִמֵּיהּ סַעֲרוּ
כְעַן וַחֲזוֹ מַן שְׁנָא מִנָּנָא
וּמְנוֹ וְהָא לֵית יוֹנָתָן וְנָטֵל
זַיְנֵיהּ׃ יח וַאֲמַר שָׁאוּל
לַאֲחִיָּה קָרֵיב אֲרוֹנָא דַיְיָ
אֲרֵי הֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיוֹמָא
הַהוּא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יט וַהֲוָה עַד דְּמַלֵּיל שָׁאוּל
עִם כַּהֲנָא וְהֲמוֹנָא
דִּבְמַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי אָזֵיל
מֵיזַל וְסָגֵי וַאֲמַר שָׁאוּל
לְכַהֲנָא קָרֵיב אֵיפוֹדָא׃
כ וְאִתְכְּנִישׁ שָׁאוּל וְכָל
עַמָּא דְעִמֵּיהּ וְאָתוֹ עַד
קְרָבָא וְהָא הֲוַת חַרְבָּא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ שְׁגוּשְׁיָא רַב

תולדות אהרן (ויאמר שאול לאחיה . שקלים מט סוטה כב) :

רלבג

שדה . ר"ל שהכה ... ונושא כליו כעשרי' א' ש ... קטן מהארץ כי אם חצי ... הארץ שיחרשו צמד בקר ... ביום אחד : (טו) ותהי ... במחנה וגו' . זה היה ... על צד ההשגחה להביא ... החרדה הזאת הנפלאה ... שתהיה חרב איש באחיו ... מה שראו בתחלה שלא ... שם מישראל כי אם ... ונושא כליו : ותהי לחרדת ... רצה לומר חרדה גדולה ... אם אלהים הררי אל או ... הרצון בו שהחרדה ... מסובבת מהש"י : (יו) ... הצופים לשאול . ויתכן ש... אשר אתו שם הקטם ... גבוה שיהיו צופים ומ... מה יעשו פלשתים כי ז... שיושירם אם להציל נפש... לנצח פלשתים בראותם ... לאל ידם : והנה ההמון וילך והלם ר"ל שהקול במחנה פלשתים הוא כמוגים והכלומים לא המנצחים : (יח) ויאמר לאחיה הנושא ארון האלהים . . ר"ל האורים והתומים שהיה בארון לו באלהים על דבר יונתן והחרדה הזאת אשר במחנה פלשתים אם שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם : כי היה ארון האלהים ביום ההוא ישראל . ירצה לפי מה שאחשוב כי ביום שבאו בגלגל על זה הדבר היה ... ארון האלהים ובני ישראל ולזאת השבה קרה כאשר נסך העם מעל שאול ... שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר נסעו משם שמואל ושאול והעם ... עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמהם הכהן הגדול וארון ה... והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם אז ברוב : (יט) וההמו... במחנה פלשתים . ר"ל קול ההמון הנזכר במחנה פלשתים שהוא קול הנ... והמדוכאים היה הולך וחזק : אסף ידך . ר"ל שיאסף ידיו אליו ולא ... עוד

פי׳ רבי׳ ישעיה

(טו) המצב והמשחית . המצב הוא קיבוץ החיילות . והמשחי' הם גבורי' ה... להלחם : (טז) והנה ההמון נמוג וילך והלם . היה הולכים וחוזרים לא... ותבי' זה את זה כמו והלמה סיסרא . וכן כתוב לפנים והנה היתה חר... ברעהו : (יח) כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל . תרגם יונ... בני ישראל . פי' היה עמהם במלחמה :

מצודת ציון

כל השדה כמו האריכו למענותם (תהלים קכ"ט) : צמד . זוג : (טו) ותרגז . ענין רעדה : (טז) הצופים . העומדים במקום גבוה ומשם צופים למרחוק לראות מה נעשה במלחמה : ההמון . העם רב : נמוג . ענין המסה ור"ל מוכה ומנוגע : והלום . ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה׳) : (יז) פקדו . ענין השגחה כמו זכרני ופקדני (ירמיה ט"ו) : (יח) הגישה . הקריבה : ובני ישראל . הוי"ו היא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א׳) ור"ל עם יוסף : (יט) אסוף . ענין הכנסה כמו ויאסוף רגליו (בראשית מ"ט) : (כ) ויזעק . ענין אסיפה

מצודת דוד

אלו לאלו : (טו) המצב והמשחית . המושל ואנשי המשחית גם המה חרדו מדרכם להיות אמילי לבב : ותרגז הארץ . אמר בלשון גוזמא והפלגה : ותהי... אלהים . המחנה היתה לחרדה גדולה כי כאשר ירצה להגדיל דבר מה... למלת אל כמו וענפיה ארזי אל (תהלים ס) : (טז) הצופים לשאול . הצופים שהי... בגבעת בנימן : ההמון . של פלשתים המה נמוגים והולכים ומוכים בכל פע... (יז) פקדו . ראו בהשגחה : (יח) הגישה ארון האלהים . לשאול לפניו... ותומים אם נעלה עליהם : ובני ישראל . ר"ל הארון היה עם בני ישראל ו... (יט) עד דבר . בעוד מדבר אל הכהן לשאול באורים ותומים היה ההמון הולך ומתרבה בדבר המגיפה וההכאה : אסוף ידך . הכנס ידך אל עצמך להמנע האורים

רשי

(כא) והעברים היו לפלשתים בעורתם מתמת יראה מתמול שלשום והיום ... גם המה עם חבריהם להיות בעזרת אחיהם : (כד) נגש ביום ההוא . ... אים ונגושים להלחם בפלשתים : ויואל . לשון אלה : אשר יאכל לחם : ... מאכל במשמע כמו נשחית' עץ בלחמו (ירמיה י"א י"ט) : (כה) ויהי ... . דבש קנים גדל בארץ ... : (כו) והנה הלך דבש . ... נוטף מן הקנים : ביערת

רדק

הפלשתים מכים איש את רעהו והיו חושבים להכות בישראל : (כג) והעברים . פי' אותן העברים אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם להלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו עם מדעתם לא היו שמים פנמם במחנה אלא סביב מחוץ כדי למשוך ידיהם ולהיותם נשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נלא היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חששו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת ה' היתה רבה בפלשתים עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בנו לא ירגישו. ולא ידעו והכו בהן : (כב) וידבקו גם המה. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו ופי' וידבקו ענין השגה כמו וידבק אותו והזה הלשון תרגומו ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם : והמלחמה עברה את בית און . כתרגום ועבדי קרבא מטו עד בית און ופי' עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם אחרי פלשתים : (כד) נגש . נדחק וכן תרגומו אידחיק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה : ויואל . וי"ו ויואל פירושה כמו וי"ו כן אתה קלסת ונחטא שפירושו וכבר חטאנו לפיכך קלסת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש : אשר יאכל לחם עד הערב. שום מאכל ר"ל כי לחם כולל כל מאכל כי אפי' הדבש לא היו טועמי' מפני השבועה נראה כי על כל מאכל השביע' : (כה) וכל הארץ. עם הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל כל בני המלחמה והנאספים אליהם ודרך רדפם אחרי פלשתים באו ביער בעבי היער עדת דבורים והדבש נוטף מהם על פני השדה וה"ר ר' שלמה ז"ל כתב כי יער קנה הבוק' היה והוא הדבש שהיה נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה כי י"ת בחורשא : (כו) הלך דבש. כלומר הליכת דבש שהיה הולך ונגר על פני השדה ות"י בריז דובשא ופי' ערוגה ושורה ובהראשית רבה בין שורותים יהירו שהיו עושין גרידיות

שמואל א יד

גְּדוֹלָה מְאֹד׃ כא וְהָעִבְרִים הָיוּ לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְּלִשְׁתִּים וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה׃

כג וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית אָוֶן׃ כד וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם עַד־הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא־טָעַם כָּל־הָעָם לָחֶם׃ כה וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ בַיָּעַר וַיְהִי דְבַשׁ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ כו וַיָּבֹא הָעָם אֶל־הַיַּעַר וְהִנֵּה הֵלֶךְ דְּבָשׁ וְאֵין־מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל־פִּיו כִּי־יָרֵא הָעָם אֶת־

תרגום

לַחֲדָא׃ כא וִיהוּדָאֵי הֲווֹ לִפְלִשְׁתָּאֵי כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקָמוֹהִי דִּסְלִיקוּ עִמְּהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף אִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי עִם יִשְׂרָאֵל דְּעִם שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל דְּאִטְּמַרוּ בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם שְׁמָעוּ אֲרֵי אִשְׁכּוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְבִּיקוּ אַף אִינוּן בָּתְרֵיהוֹן בִּקְרָבָא׃ כג וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי קְרָבָא מְטוֹ עַד בֵּית אָוֶן׃ כד וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִידְּחִיק בְּיוֹמָא הַהוּא וְאוֹמֵי שָׁאוּל יַת עַמָּא לְמֵימַר לֵית גַּבְרָא דְּיֵיכוּל לַחְמָא עַד רַמְשָׁא עַד דְּאִתְפְּרַע מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וְלָא טְעֵם כָּל עַמָּא לַחְמָא׃ כה וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא עָלוּ בְחוּרְשָׁא וַהֲוָה דוּבְשָׁא עַל אַפֵּי חַקְלָא׃ כו וַאֲתָא עַמָּא לְחוּרְשָׁא וְהָא בְּרֵיז דּוּבְשָׁא וְלֵית דְּמָתִיב יְדֵיהּ לְפוּמֵיהּ

ל' · ה' מ"ל · ל' · י"ו · ג' · נ' · ד' · ו' ה' מ"ל וב' חס' וד' חס' בליש · ג' · ה' · ב' לאים העשיר · ג'

וכל איש י"ן וסי' במסרה רבתי ; ויאל ז' ח' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות ; וכל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ ; אל פיו ג' בקריאה וסי' ואין משיג ידו אל פיו כי ירא העם תולדות אהרן ואיש ישראל נגש. שבועות לו :

רלבג

... מענין האורים והתומים ... השאלה הואת כי אין להם ... : (כא) והעברים היו ... כאתמול שלשום ... ויתכן שהפלשתים היו ... בקצת ישראל והיו ... תחתיהם והביאום ... עמהם במחנה ... שילחמו עם ישראל ... שראינו באכיש מלך גת ... עמו דוד ואנשיו להלחם ... שאול ועם ישראל ולזה ... והעברי' אשר היו לפלשתי' ... זה שעלו עם הפלשתים ... סביב גם המה נהפכו ... עם ישראל אשר עם ... ויונתן כן פירשו קצת ... . והנכון בעיני ... בזה שעם היות ישראל ... זאת המלחמה בתכלית ... והשפלות עד שנתחבאו ... כמות הנזכרים הנה אחר ... זאת המהומה לפלשתים ... עברים לפלשתים כאתמול ... נלחמם עמהם בימי ... שנגברה יד ישראל ... ועל עמהם במחנה סביב ... ולהפסם באופן שלא ... מהם איש ולא עוד אלא ... המה ר"ל הפלשתים להיות ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו הורגים קצתם ובזה האופן ... עוזרים לישראל כאלו היו עמהם : (כג) והמלחמה עברה את בית און . ר"ל ... הנרדפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושקדם על דבר המלחמה : ... ואיש ישראל נגש ביום ההוא . ר"ל שכבר נדחקו על דבר זאת הרדיפה ... זאת שאול עד שלא יכלו לבטל מזה אפילו לצורך האכילה כי כבר השביע ... את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם לו הנקמה מאויביו ולזה ... העם מלקחת הדבש להזון ממנו ולקח ממנו יונתן כי לא שמע השבועה ... זה נחשב לו לעון כמו שיראה אחר זה אם מפני שלא חקר בזה קודם כי ... היה רואה שאין משיג ידו אל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות אם לא ... נדר והסכמה ביניהם אם מפני שגגה אביו על ההשבעה הואת כאמרו ... אבי את הארץ וחשב שאם אכל העם משלל אויביו היו מתחזקים יותר והרבה ... זה המכה בפלשתים עם מה שהתבאר לו כי לא בכח גברו על פלשתים ... מאת ה' היתה זאת : (כה) והנה היה הדבש על פני השדה מפני שכבר ... זאת כלים רבים ושכנו בהם הדבורים ויעשו בו הדבש כמנהגם והדבש היה ... מהם במוד יפרו כמשפט ונדמה שהיו הכלים ההם מושמי' שם שורות ... ביושר בדמיון דרך ולזה קרא זה הקבוץ הלך דבש כי האורך יקרא הלך מצד הדרך או לרבוי הדבורים שם ביער ההוא היה הדבש נגר על פני השדה כמו

פי' רבי ישעיה

(כא) והעברים היו . היו משועבדים תחתיהם והיו עמהם כאשר היו כתמול שלשום . והעלו אותם במחנה כדי שיעזרום ועכשיו נהפכו עם שאול ונלחמו בפלשתים : (כד) ואיש ישראל נגש ביום ההוא . נדחק מאד לרדוף אחרי פלשתי' : ויואל שאול את העם . כמו הואל וקח ככרים . ואין פרשו כמו ואת אלית : (כו) הלך דבש . דבש שהיה זב מתוך הכורת של דבורים והולך על פני השדה :

מצודת דוד

... יים ותומים כי אין עוד זמן לשאול בהם : (כא) והעברים וכו' . כי רבים ... אל גרו בארץ פלשתים והיו משועבדים להם ועלו עמהם בע"כ להלחם בישראל ... ול' העברים אשר היו לעזרת פלשתים בעת אתמול שלשום אשר עלו במחנה ... פ[נ]ים גם המה חזרו להיות עם ישראל בראותם שיד ה' היתה בהם : ... המתחבאים . מפחד הפלשתים כמ"ש למעלה : וידבקו . ילאו ממקום מחבואם וידבקו וכו' : (כג) והמלחמה . עם המלחמה עברה מבית און והלאה לרדוף אחרי ... פ[לשתים] : (כד) נגש ביום ההוא . עם כי מתחלה נחבאו עתה קרבו להלחם בהם : ויואל . השביע את העם לבל יאכלו מאומה עד הערב למען לא יהיו טרודים ... כלם להנקם מפלשתים : לחם . הוא כולל כל דבר מאכל : (כה) וכל הארץ . כל אנשי הארץ הם בני ישראל : ויהי דבש . הקנים אשר הדבש גדל בהם : (כו) הלך דבש . הדבש היה זב מהקנים : ואין משיג ידו . עם הדבש :

מצודת ציון

... . (כד) נגש . קרב : ויואל . אסיפה : (כב) וידבקו . ר"ל רדפו להתקרב אליהם : מלשון אלה ושבועה : טעם . הלוקח אל פיו מעט מן המאכל ואין בו לרדת חדרי בטן יקרא טעימה : (כה) ביער . הקנים שגדל בהם הדבש יקראו יער כמו אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה') : הלך ויזב

רד״ק

גרידיות קטנות: ואין משיג ידו. אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו: (כז) ביערת הדבש. הוא הלת הדבש כמו שיוצאו מתוך הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי ות״י וקינא דדובשא לפי שהאל׳ עשויה קנים קנים: ותראנה. כתיב וקרי ותארנה כלו׳ פי׳ היו חשכות וכהות מן הרעב ומן העיפו׳ והכתיב מן ראה והענין אחד: (כח) ויעף העם. ולא עברו על השבועה אעפ״י שהיו עיפים ורעבים: (ל) כי עתה לא רבת׳ מכה בפלשתים. דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר: (לב) ויעט העם. הלו פתוח לפי ששרשו עטה ופירושו ויסר או ויטה כמו ותעט אל השלל שפירושו ותסר או ותטה ובת״י ואתפני עמא. והכתיב הוא ויעש ופי׳ לשון אסיפה כמו ותעש הארץ: ויאכל העם. פי׳ בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמצ׳ יפה והיה נבלע בבש׳ לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיהא הדם נגר ומתמצה היטב ואין זה פירוש לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חק הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזה דבר הלמד מענייננו לא תנחשו ולא תעוננו. ורז״ל פי׳ כי היו מקדישים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומ״ש איש שורו בידו הלילה ושחטו שם העם נחלקו עליו רז״ל יש אומרים כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד וי״א פסול ומ״ש ששחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקדישים היה מותר לאכול בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בכל מקום בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבותינו ז״ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה מפני שהיו שוחטים ארצה: (לג) חוטאים לה׳. בפעלם האל״ף מהקריאה כמו קוראים אל ה׳ והוא יענם. גלו אלי היו׳. פי׳ בעת הזאת כלו׳ מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום נעקתי בלילה נגדך כמו עת: (לד) פצו בעם. לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצים לשחוט שיגישו

רש״י

(כז) ביערת הדבש. בקנה הדבש כמו ותשם בסוף (שמות ב׳ ג׳) דמת׳ [...] ובוויתיה ביערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי [...] השירים ה׳ א׳) ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקר״א בלע״ז [...] נתן הישמעאלי: (כט) עכר אבי את הארץ. בלבל את דעתם ואת [...] כחים מבורים: (ל) כ[...] לא רבתה מכה. ב[...] (לב) ויעט העם. כמ[...] העט לשון עיט (בראש[ית ט״]ו): צאן ובקר ובני [...] אומר אני זה אותו וא[...] לא תשחטו ולכך [...] חוטאים ורבותינו אמרו [...] קדשים שהיו מקדישים [...] שלמים ואוכלים לפני [...] דם הוא שאמר ויאכל ה[...] הדם אוכלים קדשים [...] דם נזרק: (לג) גלו [...] לשון גללו: היום. מבמ[...] ולמטה נאמר ויגישו אי[...] בידו הלילה רבותינו [...] בדבר בסוף מסכת זבו[...] מכאן פירשו כאן במו[...] בקדשים. ויש מכאן פיר[...] בקדשים שהוקדשו ליקרי[...] בה גדולה כאן [...] שהוקדשו ליקרב בבמה [...] למד על עולת יחיד [...] לשחט בלילה: אבן ג[...] עשאה במה לזרוק על[...] והקטר חלבים: (לד[...] בעם. הכריזו במקומו[...] ויהיו [...]

[Main text: 1 Samuel 14:26–34]

הַשְּׁבֻעָה׃ כז וְיוֹנָתָן לֹא־שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ
אָבִיו אֶת־הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת־קְצֵה
הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ
בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־פִּיו
וַתָּרֹאנָה עֵינָיו׃ כח וַיַּעַן אִישׁ מֵהָעָם
וַיֹּאמֶר הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אָבִיךָ אֶת־
הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל
לֶחֶם הַיּוֹם וַיָּעַף הָעָם׃ כט וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן
עָכַר אָבִי אֶת־הָאָרֶץ רְאוּ־נָא כִּי־אֹרוּ
עֵינַי כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה׃
ל אַף כִּי לוּא אָכֹל אָכַל הַיּוֹם הָעָם
מִשְּׁלַל אֹיְבָיו אֲשֶׁר מָצָא כִּי עַתָּה לֹא־
רָבְתָה מַכָּה בַּפְּלִשְׁתִּים׃ לא וַיַּכּוּ בַּיּוֹם
הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים מִמִּכְמָשׂ אַיָּלֹנָה
וַיָּעַף הָעָם מְאֹד׃ לב וַיַּעַשׂ הָעָם אֶל־
שָׁלָל וַיִּקְחוּ צֹאן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר
וַיִּשְׁחֲטוּ אָרְצָה וַיֹּאכַל הָעָם עַל־הַדָּם׃
לג וַיַּגִּידוּ לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה הָעָם
חֹטְאִים לַיהוָה לֶאֱכֹל עַל־הַדָּם וַיֹּאמֶר
בְּגַדְתֶּם גֹּלּוּ אֵלַי הַיּוֹם אֶבֶן גְּדוֹלָה׃
לד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל פֻּצוּ בָעָם וַאֲמַרְתֶּם
לָהֶם הַגִּישׁוּ אֵלַי אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ

[Masorah]

ב׳ חס׳ ותתן עלינו וכל אוריי׳ דכו׳ · ב׳ מ״ל בסיפ׳ · ותארנה קרי · ל׳ מ״ל · ג׳ דין חס׳ מרוו ב׳ בו מ״ל · ג׳ מ״ל · ל׳ וחס׳ · ויעט ק׳ · השלל ק׳. ל׳ ס · ל׳ · ב׳ אבנים גדולות ל׳ ססר

[Targum]

אֲרֵי דְחִילְעַמָּא מִשְׁבוּעֲתָא׃ כז וְיוֹנָתָן לָא שְׁמַע כַּד אוֹמֵי אֲבוּהִי יַת עַמָּא וְאוֹשִׁיט יַת רֵישׁ שׁוֹטִיתָא דְבִידֵיהּ וּטְבַל יָתַהּ בְּקִינָא דְדוּבְשָׁא וַאֲתֵיב יְדֵיהּ לְפוּמֵיהּ וּנְהַרָא עֵינוֹהִי׃ כח וַאֲתֵיב גַּבְרָא חַד מֵעַמָּא וַאֲמַר אוֹמָאָה אוֹמֵי אֲבוּךְ יַת עַמָּא לְמֵימַר לֵיט גַּבְרָא דְיֵיכוֹל לַחְמָא יוֹמָא דֵין וְאִשְׁתַּלְהֵי עַמָּא׃ כט וַאֲמַר יוֹנָתָן עֲכַר אַבָּא יַת עַמָּא דְאַרְעָא חֲזוֹ כְעַן אֲרֵי נְהָרָא עֵינַי אֲרֵי טְעֵימִית זְעֵיר דוּבְשָׁא הָדֵין׃ ל בְּרַם אִלּוּ מֵיכַל אֲכִיל יוֹמָא דֵין עַמָּא מִבִּזַּת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי דְאַשְׁכַּח אֲרֵי כְעַן לָא סַגִּיאַת מְחָתָא בְּפְלִשְׁתָּאֵי׃ לא וּקְטַלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא בִּפְלִשְׁתָּאֵי מִמִּכְמָשׁ עַד מֵישַׁר אַיָּלוֹן וְאִשְׁתַּלְהֵי עַמָּא לַחֲדָא׃ לב וְאִתְפְּנִי עַמָּא עַל בִּיזְתָא וּנְסִיבוּ עָאן וְתוֹרִין וּבְנֵי תוֹרִין וּנְכִיסוּ עַל אַרְעָא וַאֲכַל עַמָּא עַל דְּמָא׃ לג וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל לְמֵימַר הָא עַמָּא חַיְבִין קֳדָם יְיָ לְמֵיכַל עַל דְּמָא וַאֲמַר שְׁקַרְתּוּן קָרִיבוּ לְוָתִי יוֹמָא דֵין אַבְנָא רַבְּתָא׃ לד וַאֲמַר שָׁאוּל אִתְבַּדָּרוּ בְּעַמָּא וְתֵימְרוּן לְהוֹן קָרִיבוּ לְוָתִי גְּבַר תּוֹרֵיהּ וּגְבַר אִימְּרֵיהּ

[Masorah]

את השבועה: וישב ידו אל פיו ותראנה עיניו. סמן עצל ידו הנינא: לא שמע ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם. וירא כל ישראל כי לא שמע. וכל ישראל דד״ה. בן חכם מוסר אב. כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה: לוא ג׳ מליאים וסי׳ אף כי לוא אכל

תולדות אהרן ויהונתן לא שמע. שם: ויטבול אותה. סבת לה בתרא סו פ (שביעית לט): ראו נא כי אורו. יומא פג: (חוטאים לה׳. מגלה עב): ויאמר בגדתם. זבחים קכ: ויאמר שאול פצו. שם (שם):

רלב״ג

כמו שפירשו הקודם [...] (לא) ויכו ביום ההוא ב[...] ממכמש אילונה. אמ[...] ספר זה להורות על רו[...] לרדוף אחריהם ולהכו[...] עד שאשר נסעו [...] בהועקם לרדוף אחרי[...] בהם עד אילונה שהוא [...] אחרת ולזה היה עי[...] מאד: (לב) ויעט ה[...] השלל. ר״ל סר ונטה [...] מהשלל לאכל: וישחטו [...] ויאכל העם על הדם [...] אצל הדם כי כל [...] שוחט במקום שהיה בו [...] ואמר היו אוכלים ש[...] דקדקה התורה שלא יאכ[...] הדם במה שאמרה לא [...] על הדם כדי שלא [...] באמונות הנפסדות שהיו אז לאי שעושים זה כמו שזכרנו בבאורנו התורה ולזה צוה סביב שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו ל[...] לאכל ובזה ישמרו מלאכל אצל הדם: (לד) פוצו בעם. ר״ל התפרדו א[...] בכל

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כז) ביערת הדבש. היא החלה שרודין מן הכורת. וי״ת בקינא דדובש׳ שעשוי׳ נקבים נקבים כמושב הדבורים. וזהו אכלתי יערי עם דבשי: (לב) ויעט העם אל השלל. נתפזרו לכאן ולכאן לשלול שלל. ודומה לו שלמה אהיה כע[...] ועוטך עטה. שהם לשון פיזור: וישחטו ארצה ויאכלו על הדם. מתוך שהיו שוחטים ארצה במקום נמוך היה מתלכלך הבש׳ בדם והיו אוכלים אותו בדמו ואמר להם שיגולו אבן גדולה וישחטו עליה והדם ירד למטה והבשר יעמוד למעלה ולא יתלכלך בדם: (לד) ואיש שיהו. שה כמו שה והשתא[...] נעלם היו״ד והנה הוגע:

מצודת ציון

(כו) הלך. מלשון הליכה ור״ל זב: (כז) ותארנה. מלשון אורה: (כט) עכר. ענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית ל״ד): אורו. מלשון אור: (ל) לוא. כמו אם: משלל. מבזה: רבתה. מלשון רבוי: (לב) ויעט. ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כ״ה) ור״ל במהירות רב: (לג) בגדתם. פשעתם: גלו. גלגלו: (לד) פוצו. התפזרו כמו ויפץ העם (שמות ה׳): שיהו

מצודת דוד

(כז) וישב ידו. עם המטה: ותארנה עיניו. כי חשכו בעבור הרעבון: (כח) ויע[ף] ר״ל והנה בעבור זה נעשה העם עיף ויגע: (ל) אף כי. ר״ל ומה מטעי[מת] אורו עיני כל שכן אם אכלו אכילה גמורה וכי עתה לא רבתה מכה בפל[שתים] הלא ע״י האכילה היה עוד כוחם מתחזק: (לא) ממכמש. ממקום מעמד רודפים עד אילון והכו בהם: (לב) על הדם. פרז״ל שהקדישו שלמים ואכ[לו] קודם זריקת הדם והתורה אסרתה שנאמר לא תאכלו על הדם (ויקרא י״ט): (לג) אבן גדולה. לעשותה במה לזרוק עליה את הדם: (לד) פוצו. התפזרו בין

רש"י

בעם : ושחטתם בזה . כאן במקום שחיטה . דבר
הלילה . בהמות של חולין נשחטו בלילה כך מפורש
החל . אותו המזבח ראשון למזבחות שבנה שאול :
העם אבן הפנה היא החשובה : (מ) לעבר אחד .

מכריזים נפולים בעם :
זכין כדק לכם : הלילה
: (לה) אותו החל .
נות העם . שרי העם אבן
גורל בין כלכם וביניכו :
הבה תמים . תן גורל
והעם יצאו . נקיים מן
: (מב) ויפדו העם .
לו לשאול שבועתו :
ויעש

רד"ק

שיגישו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו : ושחטתם . פי' בזה המקום על האבן ורז"ל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין וסמכו מכאן לבדיקת הסכין . ובדרש עוד ושחטת' בזה רבנן אמרי סכין ארבע עשרה אצבעות הראה להם ב' תרין ז' שבעה ה' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר בזה היו שוחטין ואוכלין : לאכול אל הדם . כמו על הדם וכן אל ההרים לא אכל על ההרים : (לה) אותו החל לבנות מזבח לה' פי'. אותו המזבח היה תחלת המזבחות שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל מצא שם המזבח בנוי . ובדרש אותו החל והלא כמה מזבחות בנו ראשונים נח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר ר' יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו המזבח הוא החל לבנותו כלומר הוא בעצמו נתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבונים המזבח עד כלותו : (לו) ונבזה בהן . קל הזי"ן ומשפט להדגש : ולא נשאר . בצרי כמו בחירק ואחד הוא : אל האלהים כתרגומו נשאל במימרא דה' : (לח) פנות העם'. כתרגומו רישי עמ' ונקראו ראשי העם פנות שהעם לעיר כמו פנה לקיר : (מ) לעבר אחד . בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר : (מא) הבה תמים . גורל תמים ואמת וי"ת איתיניה בקשוט כלומר הבה הגורל באמת : (מב) הפילו . פי' הפילו הגורל וכת"י רמו עדבין : כה יעשה אלהים . ר"ל כה יעש' לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות : כי

פי' רבי' ישעיה

(לה) אותו החל לבנות מזבח לה' . פי' בכל השופטים לא היה מי שיבנה מזבח לשם כי אם שאול התחיל ואף על פי שעשה גדעון ומנוח הם עשו לעצמ' לא שיקריבו בו כל ישראל . ושאול עשה שיקרבו עליו כל ישראל ושמואל מצינו שעשה דכתיב ותשובתו הרמתה עד ויבן שם מזבח להשם אלא שהוא היה נביא . וזה מדבר בשופטים שמלכו על ישראל : (לח) גושו הלום . כמו נגושו :

תרגום

ותיכסון הכא ותיכלון ולא תחובון קדם יי למיכל על דמא וקריבו כל עמא גבר תוריה בידיה בליליא ונכיסו תמן : לה ובנא שאול מדבחא קדם יי יתיה שרי למבני מדבחא קדם יי : לו ואמר שאול נחות בתר פלשתאי בליליא ונקטול בהון עד מנהר צפרא ולא נשאר בהון אנש ואמרו כל דתקין בעינך עביד ואמר כהנא נתקרב הלכא ונשאל במימרא דיי : לז ושאל שאול במימרא דיי האיחות בתר פלשתאי התמסרינון ביד ישראל ולא קביל צלותיה ביומא ההוא : לח ואמר שאול אתקריבו הלכא כל רישי עמא ורעו וחזו במן הות חובא הדין יומא דין : לט ארי קים הוא יי דפריק ית ישראל ארי אלו איתוהי ביונתן ברי ארי אתקטלא יתקטל ולית דמתיב ליה מכל עמא : מ ואמר לכל ישראל אתון תהון לעברא חד ואנא ויונתן ברי נהי לעברא חד ואמרו עמא לשאול דתקין בעינך עביד : מא ואמר שאול קדם יי אלהא דישראל איתניה בקשוט ואיתאחד יונתן ושאול ועמא נפקו : מב ואמר שאול רמו עדבין בינא ובין יונתן ברי ואיתאחד

מקרא

שיהו ושחטתם בזה ואכלתם ולא־ ל'
תחטאו ליהוה לאכל אל־הדם ל'
ויגשו כל־העם איש שורו בידו ג' ב' חס' וא' מ"ל
הלילה וישחטו־שם :
לה ויבן שאול מזבח ליהוה אתו החל
לבנות מזבח ליהוה :
לו ויאמר שאול נרדה אחרי ג'
פלשתים לילה ונבזה בהם עד־אור ל' ורפי
הבקר ולא־נשאר בהם איש ויאמרו ל'
כל־הטוב בעיניך עשה ° פסקא בא"פ
ויאמר הכהן נקרבה הלם אל־ ל'. י"א דחס'
האלהים : לז וישאל שאול באלהים סביל' באלהי' ז'
הארד אחרי פלשתים התתנם ביד ל' . ב'
ישראל ולא ענהו ביום ההוא :
לח ויאמר שאול גשו הלם כל פנות ג' וחס'
העם ודעו וראו במה היתה החטאת ס' דסמיכין לא"ה
הזאת היום : לט כי חי־יהוה המושיע
את־ישראל כי אם־ישנו ביונתן בני ד'
כי־מות ימות ואין ענהו מכל־העם : ג'
מ ויאמר אל־כל־ישראל אתם תהיו ל'
לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה
לעבר אחד ויאמרו העם אל־שאול
הטוב בעיניך עשה :
מא ויאמר שאול אל־יהוה אלהי
ישראל הבה תמים וילכד יונתן
ושאול והעם יצאו : מב ויאמר שאול ח'
הפילו ביני ובין יונתן בני וילכד

רלב"ג

וחנה לנותם כלם שיעשו
רו ואיש שיו לשחוט על
די שיהיו העם נשמרים
על הדם וזהו הפי' אשר
אנחנו בזה והוא נאות
דבר ראינו בו פירושים
ם בלתי נאותים אם
לספר מה שיש בהם
יארך מאד ואין זה
: (לה) ויבן שאול מזבח
תו החל לבנות מזבח
יאוי שתדע שלא יתכן
כי שאול החל לבנות
לה' שהרי כמה וכמה
בנו מזבח קודם שאול
אמרו במדרש והנראה
שהרצון בזה כי השלוה
גול אבן גדולה לשחוט
ים שורו ואיש שיו החל
הוא לבנות מזבח לה'
לה הוא לא בנאו כי
בו לרדוף אחרי פלשתים
וה האבן ההיא התחלת
שם בנה המזבח אחר
יר הנם שנעשה להם
ודה לשם ית' כעל כל
מלם או יהיה הבנוי
בהל שב אל האבן ואל
אם יהיה אבן שעם
ם נקבה כי יש כמוהו
לשון . והנה התעורר
ראותו ההצלחה לישראל
אחרי פלשתים בלילה
עינו ולא השלמ' כונתו
ו באלהים ולא ענהו
הוא על דבר חטא
מי מה שנתברר על פי
(מד) והנה נשבע
צו' יומת יונתן בנו על
החטא והצבו ישראל
יונתן כי עם אלהים
עשה

אכל . לוא הקשבת למצותי , לוא קרעת שמים : ויגשו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויעלו עולות ויגשו שלמים וישב העם . איש שורו ואיש שיהו . את שעירי החטאת דד"ה . בתראה מלא : נרדה ג' בקריאה וסימן נרדה ונשברה לך אכל , הבה נרדה ונבלה שם שפתם . נרדה אחרי הפלשתים לילה : גשו ג' וחס' וסימן נמסר ביהושע סימ' ג' . הלם י"א בקריאה וחס' וסימ' נמסר בסדר שמות . ישנו ד' בקריא' וסימן כי את אשר ישנו פה עמנו , כי אם ישנו ביונתן . והיה אם ישנו בארץ , ישנו עם אחד מפוזר ומפורד , ונמסר גם בריש סדר נצבים , יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר ביהושע סימ' ב' :

אהרן ושחטתם בזה . חולין יו :

מצודת דוד

הגישו אלי . אל מקום הבמה בכדי לזרוק את הדם מיד על הבמה ואחר (לה) אותו החל . ר"ל עם האבן האמור למעלה התחיל בנין המזבח וגמרה ובנים : (לח) כל פנות העם . כי כל שבט עמד בפנה בפ"ע ואמר שכולם פנות יגשו הלום בכדי שכולכם תראו והדעו בדבר מה היתה החטאת הזאת עבורה לא ענני ה' : היום . ר"ל ב דפי זה מקרוב נעשתה כי הלא ביום הלכיתו במלחמה : (לט) כי חי ה' . הריני נשבע חי ה' וכו' : אם ישנו . החטא ההוא : נר אחד . ר"ל נחלק את עצמנו לב' חלקים אתם כולכם לצד אחד ואני ובני וכו' ונפיל הגורל בין שני החלקים : (מא) הבה תמים . שיפול הגורל בהשגחה

מצודת ציון

שיהו . שה שלו : בזה . במקום הזה : (לה) אותו . עמו : (לו) ונבוזה . מל' בזה ושלל : הלום . לפה כמו אל תקרב הלום (שם ג') : (לח) פנות . מל' פנה וזוית : (לט) ישנו . מל' יש : (מ) לעבר . לצד : (מא) הבה . תנה כמו הבה את אשתי (בראשית כ"ט) : תמים . מל' תם ר"ל דבר שלם ואמת

(מג) כי עם אלהים עשה. כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם ה' והלך הוא ונושא כליו להל
פלשתים וי"ת ארי קדם ה' גלי די בשלו עבד יומא דין וטעם ויפדו העם את יהונתן לפי' הזה בטענתם פדו אותו שטענו עליו כי היה שוגג אם כ
אשר עשה הישועה לא היה אלא מפני שהיה שוגג אבל ר"ל רע ומר היה אם לא היינו מוצאים עליו טענה לפדותו מן המו' כי ישועה גדולה עשה
פי' אדוני אבי ז"ל. ויש לשאול אחרי ששגג בזה יהונתן והכתוב מעי' עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א"כ למה לא נענה שאול באורים

רדק

פירש הגאון רב סעדיה ז"ל בעבור קראו' לעם כי שוגג היה כי היו אומרים משוא פנים יש בדבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואילו היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורלו על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה טענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות ובדרש ויפדו העם את יהונתן ר' אליעזר אומר נתנו משקלו זהב ופדאוהו רבי יוחנן ור"ל ר' יוחנן אמר וכי לחם אכל והלא דבש אכל ריש לקיש אמר וכי לא מטעמת טעם לא כן אמר ר' אבהו משום ר' זעירא מטעמת אין בו משום אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ואינה טעונה ברכ' הרי ויפדו העם את יונתן: (מו) ויעל שאול מאחרי פלשתי'. כיון שלא ענהו ה' באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתים בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן בטענ' עון יש בינינו על השבועה או אחר שהלך הלילה בזה הענין שנתעסקו בו בין כך הלכו פלשתים למקומם: (מז) לכד המלוכה. התחזק במלוכה והית' בידו בלא שום ספקות כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו: ירשיע. יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגומו יחייב: (מח) ויעש חיל. אסף וכת"י וכנש משירין: ויך את עמלק. מה שצוה לו באמר לך והכית את עמלק: (מט) וישוי. הוא אבינדב הנזכר במלחמ' שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי הימי' ולא זכר איש בושת כי אלו השלשה היו יוצאי' עמו במלחמ' ולפי שזכרם בענין המלחמה לא זכר איש בושת ובדברי הימים שזכרם בענין התולדת זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת: (נא) ונר אבי אבנר בן אביאל. כבר פירשתיו למעלה

יוֹנָתָן׃ מג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן הַגִּידָה לִּי מֶה עָשִׂיתָה וַיַּגֶּד־לוֹ יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ הִנְנִי אָמוּת׃ מד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי־מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן׃ מה וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת׃ מו וַיַּעַל שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים וּפְלִשְׁתִּים הָלְכוּ לִמְקוֹמָם׃ מז וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם סָבִיב בְּכָל־אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי־עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים וּבְכֹל אֲשֶׁר־יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ׃ מח וַיַּעַשׂ חַיִל וַיַּךְ אֶת־עֲמָלֵק וַיַּצֵּל אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד שֹׁסֵהוּ׃ מט וַיִּהְיוּ בְּנֵי שָׁאוּל יוֹנָתָן וְיִשְׁוִי וּמַלְכִּי־שׁוּעַ וְשֵׁם שְׁתֵּי בְנֹתָיו שֵׁם הַבְּכִירָה מֵרַב וְשֵׁם הַקְּטַנָּה מִיכַל׃ נ וְשֵׁם אֵשֶׁת שָׁאוּל אֲחִינֹעַם בַּת־אֲחִימָעַץ וְשֵׁם שַׂר־צְבָאוֹ אֲבִינֵר בֶּן־נֵר דּוֹד שָׁאוּל׃ נא וְקִישׁ אֲבִי־שָׁאוּל וְנֵר אֲבִי־אַבְנֵר בֶּן־אֲבִיאֵל׃ נב וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה

ס' מ"ל · ל'. ג' · ג'. ל' דל"ת וחד ויפרו וירנו · ד' · ב' ויכנה עריס · ה'. ד' א' חס' · י"ג ר"פ

יוֹנָתָן׃ מג נַאֲמַר שָׁאוּל לְיוֹנָתָן חַוִּי לִי מָה עֲבַדְתָּא וְחַוִּי לֵיהּ יוֹנָתָן וַאֲמַר מִטְעַם טְעֵמִית בְּרֵישׁ שׁוֹטִיתָא דְּבִידִי זְעֵיר דּוּבְשָׁא הָא אֲנָא חַיָּב לִמְמָת׃ מד וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין יַעְבֵּד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי מֵמַת תְּמוּת יוֹנָתָן׃ מה וַאֲמַר עַמָּא לְשָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יִתְקְטֵיל דִּי עֲבַד פּוּרְקָנָא רַבָּא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל חָס קַיָּם הוּא יְיָ אִם יִפּוֹל מִשְּׂעַר רֵישֵׁיהּ לְאַרְעָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלֵי דִּבְשָׁלוּ עֲבַד יוֹמָא דֵין וּפְרַקוּ עַמָּא יַת יוֹנָתָן וְלָא מִית׃ מו וּסְלִיק שָׁאוּל מִבָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ מז וְשָׁאוּל אַצְלַח בְּמַלְכוּתָא עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲגִיחַ קְרָבָא סְחוֹר סְחוֹר בְּכָל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבִפְלִשְׁתָּאֵי וּבְכָל אֲתַר דְּמִתְפְּנֵי מְחַיָּב׃ מח וּכְנַשׁ מַשִּׁרְיָן וּמְחָא יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וְשֵׁיזֵיב יַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד בָּזְזֵיהוֹן׃ מט וַהֲווֹ בְּנֵי שָׁאוּל יוֹנָתָן וְיִשְׁוִי וּמַלְכִּישׁוּעַ וְשׁוּם תַּרְתֵּין בְּנָתֵיהּ שׁוּם רַבְּתָא מֵרַב וְשׁוּם זְעֵרְתָּא מִיכָל׃ נ וְשׁוּם אִתַּת שָׁאוּל אֲחִינוֹעַם בַּת אֲחִימָעַץ וְשׁוּם רַב חֵילֵיהּ אֲבִינֵר בַּר נֵר אָח אָבוּהִי דְשָׁאוּל׃ נא וְקִישׁ אָבוּהִי דְשָׁאוּל וְנֵר אָבוּהִי דְאַבְנֵר בַּר אֲבִיאֵל׃ נב וַהֲוַת קְרָבָא

הישועה ג' בקריאה וסימ' היונתן ימות אשר עשה. ושאבתם מים בששון. לה' הישועה על עמך: ירשיע ד' א' מנהו
ובכל אשר יפנה ירשיע. והוא ישקיט. אף אמנם אל לא. ואיש מזמות. מזמות חס':

הולדות אהרן היונתן ימות. ברכות נו: ובכל אשר יפנה ירשיע. ערובין נג סנהדרין לג:

רשי

...כיו כי היה שוגג אם כ
...כי ישועה גדולה עשה
...א נענה שאול באורים

(מח) ויעש חיל. ו...
(נ) אבינר בן נר. ו...
שאול אחיו של ק...
בני אביאל וגם א...
נר בדברי הימים ש...
נרות לרבים במבוא...
(נב) וראה שאול...
כש...

רלבג

עשה מעשיו ביום ה...
הגאלה הזאת נק...
על דרך אמרו ב...
נפשי ופדויי ה'...
(מו) ושאול לכד ...
ישראל. כי באלו ...
הנפלאות שנעשו ...
בהלחמו בכל אויביו ...
על ישראל בשירא...
העם יראה מעו...
לעשות מעותו וג...
עכור: ובכל ...
ירשיע. ר"ל שי...
וישחיתם על דרך ...
אלוה אל תרשיעני ...
הרצון בזה ירשיע ...
ר"ל שהוא היה נלח...
והנה שישו לו חמ...
בסוף ויצל את ה...
שוסהו כי לא היה ...
אם לא מפני היותם ...
ישראל ומר זומים ...
(מט) והנה הצריך ב...
בניו ובנותיו ושם ...
שרי הצבא אשר ...
שאול ולצורך מה ש...
באלו הספורים: ...
אבנר לקיש אבי ש...
אבנר ולספיחות ...
תראה מה שאמר ...
מה זה היה לבן ...
הספה ג"כ הקדים ...
קודם שיזכור אביו ...
לבא ג"כ ויחס מ...
אביו שהוא אבי א...
ונר אבי אבנר ב...

מצודת ציון

ולאמת: (מז) ירשיע. יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע (איוב ל"ד) והוא ע"ש שנכון ביד הרשע חרדה ובלבול: (מח) ויעש. ענין אסיפה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד): חיל. אנשי חיל

מצודת דוד

בהשגחה ולא במקרה: (מג) מה עשית. מה העון שעשית: הנני... אני למות ולא אתרעם: (מד) כה יעשה אלהים. הוא ענין שבוע... פירש והרי הוא כאלו אמר כזאת וכזאת רעה יעשה לי אלהים וכו': ...
ימות. וכי מן הראוי שימות יונתן אשר באה ע"י תשועה גדולה: חלילה. חולין ובגאי הוא להמיתו: אם יפול משערת וכו'. הוא ענין גוזמא ומליצה כד...
אומרים ור"ל שלא יעשה לו מאומה רע: כי עם אלהים. ר"ל היום הזה עשה טובה עם אלהים להושיע לעמו בסכנת נפשו ואיך א"כ יהיה עובר על הש...
בשלטו בנפש ובודאי שוגג היה ולא ידע מהשבועה: ויפדו העם. בהדברים האלה פדאוהו מן המיתה ולא הומת: (מו) מאחרי פלשתים. שב למקומו ולא...
(מז) לכד המלוכה. ר"ל ההחזק בה להיות בידו מבלי פקפוק כי נלהם באויביו והצליח והחריד הסובב: (מח) ויצל וכו'. רק את ישראל הציל מידו אבל...
עד שאמר לו שמואל בדבר ה' להחרימו: (מט) וישוי. הוא הוא איש בושת כי בד"ה לא זכר ישוי וזכר במקומו אשבעל והוא איש בושת וכן ירובעל...

רשי

רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו: (א) ועתה שמע לקול דברי ה'. את נסכלת עתה הזכר בעצמך: (ג) משור ועד שה. שהיו בעלי מינין עצמן ודומין לבהמה: (ד) וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויזעק וגו'. ויפקדם בטלאים. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך ואחר כך מנה הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנאמר גם ... רוב (בראשית ל"ב) ... וירב בנחל. ויראו אמרו על עסקי נחל עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף בשביל כל הנפשות ... א"ע אם אדם חטא בהמה ...

פסוקים

חָזְקָה עַל־פְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שָׁאוּל וְרָאָה שָׁאוּל כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־חַיִל וַיַּאַסְפֵהוּ אֵלָיו׃

טו א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה׃

ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם׃

ג עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר׃

ד וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה׃

ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב

תרגום

פְּלִשְׁתָּאֵי כָּל יוֹמֵי שָׁאוּל וַחֲזָא שָׁאוּל כָּל גְּבַר גִּבַּר וְכָל גְּבַר עָבֵיד קְרָב וּכְנַשׁ יָתֵיהּ לְוָתֵיהּ׃ א וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל יָתִי שְׁלַח יְיָ לְרַבָּיוּתָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמֵּיהּ עַל יִשְׂרָאֵל וּכְעַן קַבֵּל לְמֵימַר פִּתְגָּמָא דַיְיָ׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת דְּכִירְנָא יַת דַּעֲבַד עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל דִּכְמַן לֵיהּ בְּאוֹרְחָא בְּמִסְּקֵיהּ מִמִּצְרָיִם׃ ג וּכְעַן אֱזֵיל וְתִמְחֵי יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וּתְגַמַּר יַת כָּל דִּי לְהוֹן וְלָא תְחוּס עֲלֵיהוֹן וְתִקְטוֹל מִגְּבַר עַד אִתְּתָא מֵעוֹלְלִים וְעַד יָנִיק מִתּוֹר וְעַד אִימַּר מִגְּמַל וְעַד חֲמָר׃ ד וּכְנַשׁ שָׁאוּל יַת עַמָּא וּמַנִּינוּן בְּאִמְּרֵי פִסְחַיָּא מָאתָן אַלְפִין גַּבְרָא רִגְלָאֵי וַעֲסַרָא אַלְפִין יַת אֱנָשׁ יְהוּדָה׃ ה וַאֲתָא שָׁאוּל עַד קַרְתָּא דְּבֵית עֲמָלֵק וּמַקִּים

מסורה

ל' וחד ויאספהו במכמרתו
ל'
כ' פסוקים על על ומלה ביניהון
ל'
כ"ה ר"פ. ה' בטעם תי"ו
ב' ולא תכסה. ב' כאיש אחד
ל' וחד משור עד חמור
ב'
ל'

והכית ה' מלרע וסימ' והכית את כל זכורה לפי חרב. והכית את מדין כאיש אחד. עתה לך והכית את עמלק והחרמתם. בית אחאב. את ארם עד כלה׃

תולדות אהרן עשה עמלק. זוהר ויקהל: לך והכית את עמלק. יומא כב: ויפקדם בטלאים. שם עב: ויבא שאול. שבת נו: וירב בנחל. יומא שם:

רדק

למעלה: (א) למשחך למלך. בקמץ חטף השי"ן: ועתה שמע. כלומר כיון שנמשחת למלך על ישראל צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעשות והוא מלחמת עמלק. ואמרו רבותינו ז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ועל זה המלך נאמר וירם מאגג מלכו: (ב) פקדתי. עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק את אשר עשה לישראל: שם לו. מארבים וחילו' בדרך ויונתן תרגם דכמן ליה באורחא: (ג) והחרמתם. כמו ואת כל הנשמה החרים לשון כלייה והשחת' וכן תרגם יונתן ותגמר ואדוני אבי ז"ל פי' לשון חרם וקללה כלומר בתחלה החרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמתה: ולא תחמול. לפי שהיה לחמול כמו שאמר ויחמול שאול והעם הזהירו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו שתחין שם: ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק והכתיב אומר תמחה את זכר עמלק: (ד) וישמע. כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וכנש כלומר אספם שיהיו נשמעים אליו ללכת למלחמה או פי' אספם על ידי כרוז משמע וכן במשנה באחד באדר משמיעים על השקלים שירוש מכריזין: בטלאים. שם מקום אף על פי שלא בכ"א הידועה ושלא כמנהג הנה כמוהו בקרקע בשכות בשטים ויונתן פירשו כמו ובזרועו יקבץ טלאים שתרגומו באמרי פסחיא ואם כדבר יונתן שפסחים היו אם כן זמן פסח היה ובגוב היה אהל מועד שם פקדם שהביאו פסחיה' ועל ידי הפסחים ידע מנינם כי פסח לא היה קרב בבמת יחיד ובדברי רבותי ז"ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אנשי החיל טלאים משלו ויקח כל אחד טלה אחד ואחר כך צוה למנות הטלאים וסמכו על זה הפסוק ואמרו אסור למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים אמר רבי אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר ואמרו כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו בימי דוד נראה כי אפילו מנה אותם בדבר אחד כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחד כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו: (ה) וירב בנחל. שרשו ארב משפטו ויארב מבנין הפעיל או מן הדגוש ומשפטו ויארב והוא הנכון מפני קמצות היו"ד ויש לפרשו ענין ריב ומלה כלומר יצא עמלק עליהם ונלחם אתם בנחל ויונתן תרגם וטקים משריותיה ואגח קרבא בנחלא ובדברי רבותינו ז"ל לשון דין הוא רב ודן שאול בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה הערופה בנחל אמ' ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה כל הנפשות הללו לא כל שכן יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל

רלבג

... גבור וכל בן חיל. ... כי קרא הגבו' ... והאמיץ הנקיא ... מלחמות וכן חיל ... מלחמות: (ג) והמתה ... אשה וגו'. בגדול ... כלה וזה בהדרגה ... יותר נכבד מהאשה ... מהם יותר ... כי הוויית חסרה ... נשלם הגדול בו ... והעולל יותר נכבד ... היונק. עם חסרון ... חסר ככה עד ... כי אם החלב ... לטבעו מאד ... נכבד מהשה והגמל ... בין טבע הטהור ... והחמור הוא ... הפחותים שבבהמה ... (ד) ויפקדם בטלאי'. ... שיפקוד הטלאים ... העם פן יהיה בהם ... אותם כמו שקרה ... השנה גם כן מה: ... במלחמת נחש מלך בני עמון: (ו) וירב בנחל. ר"ל שהוא ... עמלק במישור כי שם יבא להלחם. הנה הריב והמלחמ' אח' כאמרו כרוב

פי' רבי' ישעיה

... ישנה. מתגבר ונלחם. כרשע שהוא מתגבר על חבירו וגוזל ממונו: ... בדרך. שם לו מארב בדרך: כל שנות העם. תרגם יונתן רישי כל עמא ... שהוא ראש לבנין: כה יעשה לי אלהים. לשון קללה. ומקרא קצר ... אלהים עשה. שמסר נפשו למות בעבור ישראל על אהבת השם: ... חמור. שהיו נעשים בהמה על ידי כישוף: וישמע שאול את העם. ... אותם על ידי כרוז שיהו מוכנים ויבואו במלחמה: ויפקדם בטלאים: ... שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות ויש אומרים שלא רצה למנותם ... טלה לכל אחד ומנה הטלאים: ועשרת אלפים את איש יהודה. מודיע ... לפי שהיו מרובים באוכלוסים לא באו כי אם עשרת אלפים ... לפי שלא היתה המלוכה מהם ולא היו נשמעים לו כל כך: (ו) וירב בנחל. לשון מלחמה ומריבה:

מצודת דוד

... רובשת (ש"ב י"א) וסף בעת נהרגו בני שאול במלחמה לא חשב ישוי ... איש בושת ונשאר חי ומלך ומה שלא זכר פה את אבינדב הנחשב ... אשר מתו במלחמה וגם בד"ה אולי לא נולד עדיין בעת ההיא: ... דוד. גר היה דוד שאול: (נא) בן אביאל. קיש וגר כל אחד מהם היה ...: (נב) וראה. כאשר ראה שאול איש גבור וכו' היה מאספו אליו: (א) אותי שלח וכו'. ר"ל והנך רואה שנתקיים הדבר ודבר ה' בפי אמת ולזה ... לו דברי ה' אשר אומר לך ולא תפקפק בדברי על היותו דבר זר להחרים את כל הנמצא לעמלק: (ב) פקדתי. זוכר אני את אשר עשה עמלק לישראל: אשר שם לו. כפל הדבר במ"ש לתוספות ביאור: (ג) עתה וכו'. ר"ל מאז הכיתם ולא החרמתם

מצודת ציון

חיל: שוסעו. ענין דריכה ורמיסה כמו שוסים וישוסו (שופטים ב'): (נב) בן חיל. הוא היודע תחבולות המלחמה: ויאספהו. הכניסו אליו: טו (ב) פקדתי. ענין זכרון: שם. מלשון שימה: (ג) והחרמתם. ענין כליון וכריתה: מעולל. הוא הרך בשנים כמו עול ימים (ישעיה ס"ה) והוא גדול מן היונק: (ד) וישמע. ענין אסיפה הבאה בשמיעת קול המאסף וכן השמיעו אל בכל רבים (ירמיה נ'): ויפקדם. ענין מנין ומספר: בטלאים. שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות (יהושע ט"ו). ורז"ל אמרו בטלאים ממש (יומא כ"ב) לפי שאסור למנות את ישראל לגלגולת ומנאם בטלאים

בנחל׃ ו ויאמר שאול אל־
הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי ל׳ וחס׳
פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד ג׳ וחס׳. מ״ל
עם־כל־בני ישראל בעלותם
ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק׃
ז ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך
שור אשר על־פני מצרים׃ ח ויתפש
את־אגג מלך־עמלק חי ואת־כל־
העם החרים לפי־חרב׃ ט ויחמל
שאול והעם על־אגג ועל־מיטב
הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים ל׳. ל׳
ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם ב׳ מ״ל
וכל־המלאכה נמבזה ונמס אתה ל׳
החרימו׃ י ויהי דבר
יהוה אל־שמואל לאמר׃ יא נחמתי
כי־המלכתי את־שאול למלך כי־
שב מאחרי ואת־דברי לא הקים ל׳
ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה כל־
הלילה׃ יב וישכם שמואל לקראת ל׳
שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר כ״ד
בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו ג׳
יד ויסב ויעבר וירד הגלגל׃ יג ויבא

משריתיה בנחלא׃ ו ואמר
שאול לשלמאה אזיל זור
אתפרש מגו עמלקאה
דלמא אשיצינך עמיה ואת
עבדת טיבו עם כל בני
ישראל במיסקהון ממצרים
ואתפרש שלמאה מגו
עמלקאה׃ ז ומחא שאול
ית דבית עמלק מחוילה
מעלנא דחגרא די על אפי
מצרים׃ ח ואחד ית אגג
מלכא דבית עמלק כד חי
וית כל עמא גמר לפתגם
דחרב׃ ט וחס שאול ועמא
על אגג ועל שפר ענא
ותורי שמיניא ופטימיא ועל
כל דטב ולא אבו
לגמרותהון וכל מדעם
דשיט ודבסיר יתה גמירו׃
י והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עם שמואל למימר׃
יא תבית במימרי ארי
אמלכית ית שאול למהוי
מלכא ארי תב מבתר
פולחני וית פתגמי לא קים
ותקיף לשמואל וצלי קדם
יי כל ליליא׃ יב ואקדים
שמואל לקדמות שאול
בצפרא ואתחוא לשמואל למימר אתא שאול לכרמלא והא מתקן ליה
תמן אתר לפלגא ביה ביזתא ואסתחר ועבר ונחת לגלגלא׃ יג ואתא

בואך ה׳ כתיב כן וסימן ויחנו עליהם וישחיתו. ויקמו אנשי ישראל. ויך שאול את עמלק. ויפשטו אל הגשורי. ושבתך ובואך דישעיה. ועיין בסדר נח׃ הכרמלה ג׳ בקריאה וסים׳ בא שאול הכרמלה והנה מציב לו. עלו כרמלה ובאתם אל נבל. ויבאו עבדי דוד׃

תולדות אהרן ויאמר שאול אל הקיני. ברכות סג זוהר ויקהל ויקרא׃ ויתפוש את אגג. עקדה שער מב׃ נחמתי. יומא שם תענית ה׃

רדק

אל תכי לדיק הרבה יותר מבורחך׃ (ו) ויאמר שאול אל הקיני. ואע״פ שראינו בכבוש הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה במדבר יהודה הלכו להם כולם או מקצתם לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיה מזדמן להם׃ פן אוסיפך. שרשו אסף מבנין הפעיל על דרך אוכילה העיר ענינו לשון כליון׃ ואתה עשית חסד. בעלה שנתן יתרו למשה ונחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ובדרש וכי עם כל בני ישראל עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה בדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישראל׃ (ז) מחוילה בואך שור. אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וה״ק בהכה פירשתי שהיא לנכח ידוע המקום׃ (ט) והמשנים. תרגם יונתן כמו הסוך והשמנים שתרגם שמיני׳ ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר השמנים שהם שמנים מאליהם על ידי מרעיתם והמפיטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי׳ בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשים בני שנה והכרים גדולים משנה. ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבטן׃ וכל המלאכה. פירוש המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין המקנה׃ נמבזה ונמס. בתוספת שתי אותיות וכן מתלאה ואמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקבה על המלאכה והזכר על הענין וכן יעשה מלאכה והענין בזה המקום המקנה׃ (יא) נחמתי. מבנין נפעל׃ (יב) מציב לו יד. מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה בזתא. ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה׳ ההרוס׃ ויסב ויעבר. אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחלה כשבאו

רשי

בהמה מה חטאת׃ (ו) אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר בנגב ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק. הכנעני [...] עמלק היה שנאמר יושב הנגב (במדבר כ״א א׳) ועמלק יושב בא[רץ הנגב] (שם י״ג כ״ט)׃ עם כל בני ישראל. שנהנו מסעודתו משה ואהרן [...] ישראל והרי מעלה ע[ליהם כאילו] עשה חסד עם כל בני [ישראל]׃ (ט) והמשנים. אין [...] והם הבריאים ואומר [...] משנים כמו כסף מ[שנה ...] שם שהוא. כפול בבש[ר ...] וכן ופר השני שבע שני[ם ...] ו׳ כ״ה)׃ נמבזה ונמ[ס ...] נבזה והמ״ם טפיל[ה ...] (יא) נחמתי. מחשב[תי ...] בלבי על מלכות שאול ש[...] (יב) מציב לו יד. בונה [...] הוא המזבח שנאמר [...] וירפא את מזבח ה׳ [...] (מלכים א׳ י״ח ל׳) ויונ[תן ...] והא מתקן ליה תמן אתר [...] ביז[תא] [...] הסבה בעינה נשמרו ישראל בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזה שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם׃ (ט) והנה ספר [...] שא[...]

רלבג

הרוב רב עם ישראל [...] נלחם בם׃ (ו) ויאמ[ר שאול] אל הקיני. הרצון [...] אמר שאול אל הקי[ני ...] שילחם בעמלק׃ ואת[ה עשית] חסד עם כל בני [ישראל] בעלותם ממצרים. [...] החסד היה כשבא [...] משה המדבר והרא[ה ...] שמח בהצלחת ישראל [...] למשה להשים א[...] שופטים באופן שמזכ[...] יתרו וידמה שהכוונ[ה ...] בהחרמת עמלק בו[...] שיוה השם ית׳ שלא י[...] כלל מהנכסיהם להעיר [...] האלהית היתה בזה [...] הנקמה ממה שעש[ו ...] לישראל בדרך בצאתם [...] אשר זנב בהם כל [...] אחריהם למען ידע[ו ...] מעשות כדבר הרע [...] היתה הכונה בזאת [...] לקחת שללם וליהנות [...] וכאשר ששו שאול [...] ידיהם בשלל הראו[י ...] היתה כוונתם בזה ל[...] להועיל לעצמם וזה [...] הכוונה האלהית וידמ[ה ...]

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ו) פן אוסיפך עמו. שרשו יסף והוא פועל כבד ודומה לו קול גדול ולא יסף׃ (ט) והמשנים. לשון שמנים. כמו ופר השני שמן׃ נמבזה. מ״ם נוס[פת ...] הפעלים׃ (יב) והנה מציב לו יד. פירש מקום חניה כמו ויד תהיה לך דמתרגמינן ואתר מתקן וכת״י׃

מצודת ציון

וכ״א לקח טלה מעדר שאול והחזירו למקום מיוחד ומנו הטלאים וידעו מספר בני ישראל׃ רגלי. הולכי רגל לא רוכבים׃ (ה) וירב. מל׳ מריבה ומלחמה׃ (ו) הקיני. משפחת הקיני מבני חובב חותן משה׃ אוסיפך. ענין כליון׃ (ח) ויתפש. ענין אחיזה׃ (ט) והמשנים. מל׳ שנים ר״ל כפולים בבשר ושמנים ודוגמתו כפורי זהב משנים (עזרא א׳) ור״ל כפולים׃ הכרים. הכבשים השמנים׃ ולא אבו. ולא רצו׃ וכל המלאכה. המקנה נקראת מלאכה לפי שבו עבודת האדם בעל המקנה וכו יעסוק כמו לרגל המלאכה (בראשית ל״ג)׃ נמבזה. בזויה׃ ונמס. ר״ל דבר הנמסת׃ (יא) נחמתי.

מצודת דוד

החרמתם עתה לך והחרימם מכל ומכל׃ (ו) לכו סורו. הפרדו מעם עמ[לק ...] אוסיפך עמו בעת אחרימם היות בעת כזאת א״א להבחין ולהזהר׃ עשית [חסד] על יתרו יאמר והחסד היא מה שיעץ להעמיד שופטים שהיה טובה ל[ישראל] להקל עליהם מלעמוד על משה מבקר עד ערב׃ (ז) בואך. עד אשר ה[...] וכאלו מדבר מול האדם המכיר המקום׃ (ט) ויחמול. חסים היו על [...] מבחר הצאן וכו׳ ועל כל דבר טוב שמצאו שם ולא רצו להחרימם ולא הח[רימו ...]

המקנה הבזויה׃ (יא) כי שב מאחרי את דברי לא הקים. כפל הדבר במ״ש׃ ויחר לשמואל. דרך הדואג לכעוס על עצמו׃ ויזעק. להתפלל על שאול׃ (יב) לקראת

רש"י

…תא : (טז) הרף . כתרגומו אוריך . פי' המתן : (יז) ראש שבטי … אחד . תרגם יונתן שבטא דבנימין עבר בימא נרוש כל עמא כמה … בנימין צעיר רודם (תהלים ס"ח כ"ח) : (יח) עד כלותם אותם . … עד אחך יכלו אותם : (יט) ותעט . כמו ותעף לשון עיט (בראשית ט"ו …) … (כא) ראשית החרם . … חרם וכן ראשית דגנך … ו"ח ד') כמה שנאמר … את חלבו ממנו … ו"ח ל') ויונתן תרגם קדם

רדק

כשבאו לארץ ואע"פ שעתה היה בנוב היו מכבדים מקום אהל מועד בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן קדשו שם המלוכה וזבחו שם זבחי שלמי': (טו) למען זבוח . לא חמלו עליהם להנאתם אלא למען זבוח לה'. שהיה עמהם במלחמה ואמר אלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שיגדל האדם ראוי לומר עליו אלהיו אלהיך וכן היו הנביאים אומרים ה' אלהי וכן אמר בחטא הנשיא מכל מצות ה' אלהיו : (טז) ויאמרו לו דבר. כתיב ויאמרו רוצה לומר שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר רוצה לומר שאול : (יז) הלא אם קטן אתה . לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה למנעם אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אף על פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמנע' הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפיכך משחך ה' למלך עליהם להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעביר' ואיך הניחם אותם לעבור על דברי ה' לא עשו הם אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית נראה כי רצונך ותאותך היה בדבר וחמדת השלל ותעט אליו ויונתן תרגם הפסוק כן הלא מן שריותך הויתא שיט וגו' וכן אמר בדרש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימין והתחילו לעביר וראו שבט יהודה והתחילו לרגמם באבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמינדב ועבר עם כל שבטו ואחריו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימן צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים וכתיב בתרי' שרי יהודה רגמתם וגו' : עד כלותם אותם . עד כלית ישראל אותם ותהיה מ"ם כלותם על הפועל או תהי' על הפעול ותהיה מלת אותם הבאה אחריו תוספת ביאור : (יט) ותעט. כבר פירשנו המלה הזאת שהיא כמו ותסר או ותטה : (כ) אשר שמעתי בקול ה'. זה אשר אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו ה' הלילה שאמר לו נחמתי וה"א שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול

שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל
בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר
יְהוָה׃ יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־
הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר
אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ טו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי
הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב
הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ׃
טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר׃
יז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן
אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל׃ יח וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר
לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־
עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם׃
יט וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט
אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
כ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה
וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה
וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־
עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי׃ כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל
צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ

ל׳. ג׳ בטעם מ״ס — ו׳ בטע׳ כס׳. ו׳. ל׳ — ל׳ מ״ל. וז׳ מ״ל בליש׳ — ל׳ — ז׳ — ויאמר קרי — ג׳ — ל׳ — ל׳ ומ״ל. כ׳ את מסתות — ה׳ ר״פ. ל׳ — ל׳ — ג׳ — ל׳

שמואל לות שאול ואמר ליה שאול בריך את קדם יי קימית ית פתגמא דיי : יד ואמר שמואל ואלו קימתא ומה קל ענא הדין באודני וקל תוריא דאנא שמע : טו ואמר שאול מעמלקאה איתיאונון דחס עמא על שפר ענא ותורי בדיל לדבחא קדם יי אלהך וית שאר מותרא גמרנא : טז ואמר שמואל לשאול אוריך ואחוי לך ית דאתמלל מן קדם יי עמי בליליא ואמר ליה מליל : יז ואמר שמואל הלא מן שריותך הויתא שיט וחלש בעיני נפשך ברם זכות שבטא דבנימן אבוך גרמא לך די בעו למעבר בימא קדם בני ישראל בדיל כן רבך יי למהוי מלכא על ישראל : יח ושלחך יי באורחא ואמר אזיל ותגמר ית חיביא ית דבית עמלק ותגיח קרבא בהון עד דתשיצי יתהון : יט ולמא לא קבלתא למימרא דיי ואתפניתא על בזתא ועבדתא דביש קדם יי : כ ואמר שאול לשמואל דקבלית למימרא דיי ואזלית באורחא דשלחני יי ואיתיתי ית אגג מלכא דעמלק וית עמלקאה גמרית : כא ואפריש עמא מן בזתא ען ותורין קדם דיחרמון לדבחא קדם יי

רלבג

…עם על אגג ועל מיטב … ולא אבו החרימם … כפחותה החרימו … לשאול שנענש להסיר … ממנו : (יב) כא שאול … והנה מציב לו יד . … היה ברצון בזה שהוא … לו מקום לשבת בו … ע"י שם ולתת לו תודה … הטובה אשר הטיב … והנה היה המקום … ציב לו יד בו הגלגל כי … נקבצים ישראל תמיד … דברים הגדולים ולזה … ויעבר וירד הגלגל : … שמואל אל שאול עד … אלהיך. בגלגל . והנה … חשב שאול שאם יזבחו … השלל הכוא לא יקשה … ע"י אחר שאינם נהנים … לתועלת ההתגללות הזה … העם ועוד חשב כי … זה להחרים מלך … נמו שיוכל להציל מלכם … רו והביא את אגג מלך … את עמלק החרמתי : כהסן

רבי׳ ישעיה

…ד כלותם אותם . פי׳ … לותם העם אותם :

…ג׳ מלעיל וסימ׳ נמסר … : הותר ז׳ מלאים בליש׳ … וסי׳ איש אל יותר ממנו … . ואת היותר החרמנו . … מנו מאה רכב דשמואל . … ד״ה . כי מה יותר לחכם … יל . ואל תתחכם יותר למה . לעשות יקר יותר ממני . ונמסר גם בסדר בשלח : הרף ו׳ בקריאה וסימ׳ הרף ממני ואשמידם . … שבעת ימים . הרף ואגידה לך את אשר דבר . למלאך המשחית בעם . וחברו דד״ה . הרף מאף ועזוב חמה ואל תתחר :

…לר אהרן מעמלקי הביאום . ע״ג כד (סם מ) הלא אם קטן . עקידה סד : אשר שמעתי . עקרים מד פ׳ כו :

…יו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול ה' ויש לפרשו כמשמעו כמו שתתפרש מלת אשר בכל מקום שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר … הלה הקימותי את דבר ה' אמר עוד אמת אמרת כי הקימותי את דבר ה' אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני : ואביא את אגג . כלומר … המיתיו עם האחרים לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו ואומת : (כא) ראשית החרם . פי' ממיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו וי"ת לשון תחלה קדם

מצודת דוד

…ל ללכת לקראת שאול : בבקר . מוסב על וישכם : מציב לו יד . עושה שם … מקום לחלק הבזה ומשם יסוב וירד הגלגל ר"ל כל זה הוגד לשמואל : (יג) אל … שבא שאול אל הגלגל : ברוך אתה לה' וכו' . ר"ל ה' יברך אותך לפי שקיימתי … אשר צויתני והזכות הזה בא על ידך : (יד) ומה קול . ר"ל ואם קיימת דבר ה' מה הוא קול הצאן וכו' האם המה מעמלק : (טו) מעמלקי הביאום . ר"ל … לן מעמלק הובא ועכ"ז אין רע כי מה שחמסו על מבחר הצאן היה למען יזבחים לה' ולא להחזיק לעצמן ולזה לא יכולתי למחות בידם כי אמרו שעוד למצוה … ואת היותר . הדברים שאינם ראוים לזבוח החרמנו : (טז) הרף . ר"ל עזוב דבריך וחדל מהם ואגידה לך וכו' : (יז) אם קטן אתה בעיניך . אף אם בעיני עצמך נחשב

מצודת ציון

ענין הפוך מהשבה : (יב) מציב . ענינו עשיה והעמדה : יד · מקום : (טז) הרף . מל' רפיון : (יט) ותעט . ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמ' כ"ה) ור"ל מהירות ההליכה : (כא) ראשית החרם . מיטב

רדק

קדס דיותרמון כלומר טרס שיחרימו ויקללו שלא יהנה אדם מהשלל לקחו הטוב הצאן והבקר לזבוח לה' לא לדבר אחר : (כג) כי חטאת קסם מרי . חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וכת"י ארי כחובי גבריא דשאלין בקסמא וגומר כלומר כמו שחטא הקסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהב"ה ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע"א וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו : וימאסך . הוי"ו כוי"ו וישא אברהם את עיניו וכן הוא הפי' יען מאסת דבר ה' מאסך ממלך ר"ל מהיות מלך

רשי

קדם דיותרמון : (כב) הנה שמוע . בקולו טוב מזבח : להקשיב מחלב ... זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אילים : (כג) כי חטא... מרי ואון ותרפים הפצר . וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצר... תרגם ארי כחוב גבריא וכו' וכחובי עמא דטעו בתר טעותא כן חובת ... דפצר ומוסיף וכו' : הפצ... תוספות וכן ויפצר בו (... ל"ג י"א) הרבה עליו ... יראתי

כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃
כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃
כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי

ג' . ל' · י"א · ל' · ג'

אֱלָהָךְ בְּגִלְגָּלָא׃ כב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בַּעֲלָוָן וּבְנִכְסַת קוּדְשִׁין כְּקַבָּלָא לְמֵימְרָא דַּיְיָ הָא קַבָּלַת לְמֵימְרֵיהּ מִנִּכְסַת קוּדְשִׁין טַב לַאֲצָתָא לְמִלֵּי נְבִיאוֹהִי מִתְּרַב פַּטִּימִין׃ כג אֲרֵי כְּחוֹב גַּבְרַיָּא דְּשָׁאֲלִין בְּקִסְמָא כֵּן חוֹבַת כָּל גְּבַר דְּמִסָּרַב עַל פִּתְגָּמָא דַּיְיָ וּכְחוֹבֵי עַמָּא דְּטָעוּ בָּתַר טַעֲוָתָא כֵּן חוֹבַת כָּל אֱנָשׁ דְּפָצַר וּמוֹסִיף עַל מִלֵּי נְבִיָּא חֲלַף דְּקַצְתָּא בְּפִתְגָּמָא דַּיְיָ רַחֲקָךְ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ כד וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל חָבִית אֲרֵי

החפץ ג' בקריאה וסי' החפץ לה' בעולות וזבחים . החפץ אלוה תמצא . אל תתמה על החפץ : מרי ד' וסי' כי חטאת קסם מרי . למשמרת לאות . אל תהי מרי . ואמרת אל מרי . ונמסר גם בסדר קרח : תולדות אהרן וימאסך ממלך . שם וטעם למה הוסרה המלכות משאול כשחטא ולא הוסרה מדוד כשחטא :

פי' רבי ישעיה

(כג) כי חטאת קסם הוא חטוב המרי . כאדם ההולך אחרי הקסמים כך הוא הממרה על דברי הנביא וכאיש המפציר לילך אחרי האון והתרפים והפצר הוא הפועל : דברו און והרצון בזה הוא כי מי שג רע ממצות השם בשיקוי' קצתה ... הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם היא חוטא ולזה אמר

רלבג

(כב) החפץ לה' בעולות ... כשמוע בקול ה' . ... מבואר כי העולות ... יבאו על החטאים כמו ... בתורה ולזה הוא ... הוא יותר טוב שישמ... מהחטא ולא יצטרך ... הקרבנות : הנה שמוע ... השם הוא טוב מהבא... ולהקשיב למצותיו הו... מהקרבת חלב אילים ... ה' : (כג) כי חטאת ק... ואון ותרפים הפצר . ... שיהיה וי"ו ותרפים כוי"ו ... ורכב וסוס ואיכ' ... בו ואון ותרפים כאמרו ...

לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול ה' וגומר שאע"פ שבמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכלל ... וענין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא ענין דומה למרי וזה כי הקוסם יגיד מה שיגיד באמצעות ששע מה עלול מן הש"י אלא ... הסוה חסר כמו שאמר ובארנו בספר מלחמו' ה' וחסרון הששע ההוא איננו מצד מה שיגיע ממנו כי בכר היה צודק מצד ההוא אבל החסרון הוא מצד ... להגיע ממנו ולא אוכל לפרש בזה המקום לעומק זה הענין אבל אעשה בזה הלמוד השירוי והמשליי כי הוא בלתי מזיק בזה המקום . והמשל שיהיה בכאן ... מורכב מסמים רבים וידע אדם סגולות שם אחד מהסמים ההם וטבעו בשלמות הנה עדיין לא ידע פעל המרקחת ההוא כי מצד הסמים האחרים ישתנ... ההוא ולא עוד אלא אפילו ידע טבע כל סם וסם מהרכבה בשלמות הנה עדיין לא יוכל לשפט באמתית על פעל המרקחת ההוא בגופותיו מה שלא ידי... המתחדשת מההרכבה וכן הענין בעינו בקסם כי הכזב בו נכנס מזה הצד כמו שבארנו בספר מלחמות ה' כי לפעמים יתגלה לקוסם מה שישפע מאחד מן ... או מיותר מאחד מהם ולא יתגלה לו מה שישפע מכל אחד מהם ולא מה שישפע מכללם וזה כלו בלתי מבואר בזה המקום ולזה אמר שמואל כי חסרון ... הוא דומה למרי כי כמו שמה שחסר בקסם מההודעה מסיר בכללות הטיב שהיה ראוי שיגיע מההודעה ולא די בזה אלא שהרבה פעמים תהיה ההודעה ... סבה להגעת הרע כמו שבארנו בשני ממלחמות ה' כן הענין בתי שימר' פי' השם שיגרע ממצותו כי התועלת המכוון במצוה ההיא לא תתקיים אלא בכלל ... גם כן קצתה זולת קצתה הפסד ורע תחת הטוב שכוון במצוה ההיא וזה כי הש"י צוה לעשות זאת הנקמה הנפלאה למען יוסרו שאר האנשים מההנהגת זו... הפחותה ולזה רצה שלא יהנו ישראל מנכסיהם כדי שלא יביא זה לחשב כי אהבת הממון הביא לישראל לזאת המלחמה עם שבהחרמת כל שלל עמלק ... וזה התועלת המגיע במה שצותה התורה שלא ליהנות בדבר מע"א פן יביא זה להמשך אחר ע"א אם יראה הנהנה מנכסים היות נכסיו מאליהים אלו ... למה שהגיע לו מע"א וכן הענין בנכסי עם עמלק בש"ה כי בלי ספק היו דעותיהם ואמונותיהם נפסדות וכן יאמר שהאון שדברו התרפים הוא דומ' להפצ... בהתעסק בדבר יותר מן הראוי והרצון בהוספה על מצ"ת השם יגיע ממנה חסרון כמו הענין בהוספה שנהיה בדבור אשר יהיה באמצעות התרפים כי ... ההיא תהיה סבה לטעות הנופל בהודעה המגעת באמצעותם וזה כי התרפים הוא דבר מעורר הכח הדמיוני בהתעוררותו ידמה קצת דברים צודקי... הענין בחלומות הצודקים והרבה דברים כוזבים ידמה עמהם ויגיע לו דמוי הדברים הצודקים משפע עליוני יגיע אל הדמיון בעת היותו מתבודד מ... הכחות המגיעות המשיגות הגיע לו כמו הדברים הכוזבים מצד הדברים אשר הגיע רשומם בכח הדמיוני ויתערבו אלו הדמיונות בדמויים הצודקים ויהיה ... לכזב המגיע בהודעה ההיא ולזה אמר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום וגו' מה לתבן את הבר נאם ה' כי ההודעה המגעת באמצעית אלו הדמיונו... לבר הבלתי נקי מהתבן מצד הכזב המתערב בה מהצד שבארנו ולזה הוא מבואר שאין לגרוע ממצות השם ית' ולא להוסיף עליה כי תפסד הכוונה אשר היתה המצוה ההיא : יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך . וזהו מה שנוסף לו עתה מהעונש כי במה שחטא בראשונה לא נאמר לו אלא ... לא תקום ואולם עתה אמר לו שהש"י מאס אותו מהיות מלך על ישראל וזה מורה שימי מלכותו יהיו מעטים כי הדבר הנמאס ...

מצודת ציון

מיטב מדבר הנבחר כמו ובאשית שמנים ימשחו (עמוס ו') : (כב) החפץ . ענין רצון : להקשיב . לשמוע : (כג) ואון . ענין דבר תוהו ושקר כמו התרפים דברו און (זכריה י) : ותרפים . הוי"ו יתירה כמו נרדם ורכב (תלים ע"ו) : הפצר . ענין רבוי הדברים כמו ויפצר בם (בראשית י"ט) : יען . בעבור

מצודת דוד

נחשב אתה לקטן מ"מ הלא אתה הראש המולך על כל שבטי ישראל ולא ... שהם כמליכו אותך אלא שגם ה' משחך למלך וא"כ ידך תקיפה עליהם ומ... לא מחית בידם : (יח) וישלחך . הלא ה' שלחך בדרך הזה ולוך להחרימם : (י... לא שמעת . להחרימם מכל וכל ור"ל היתכן בעבור דברי העם לא שמעת ... ותעט אל השלל . כי על שלא מחית בהעם הרי הוא כאלו אתה בעצמך מהרת לקחת השלל וכו' : (כ) אשר שמעתי . ר"ל לא כאשר תאמר אתה כי אשר שמעתי ב... ושבים . ר"ל עם שלא הרגתיו מ"מ לא שלחתיו לנפשו רק הביאותיו והנה בידי להרגו בכל עת : (כא) ויקח העם . ואף מהשלל לא לקחתי אני מאומה כי ... לקחו וזה לכוונה טובה לזבוח לה' : (כב) החפץ לה' . וכי רצון ה' בעולות דומה היא כרצונו לשמוע בקולו הלא לא כן הדבר כי הנה לשמוע בקולו טוב בעי... מזבח ולהקשיב דברו טובה לפניו מחלב אילים וכפל הדבר במ"ש : (כג) כי חטאת קסם מרי . החטא שיש במעשה הקסם הוא החטא בעצמו שיש בהממרי... ה' כי כמו השואל בקסם הסיר בטחונו מה' כן הממרה בדברו בעבור הסתת או יראת אדם מסיר בזה בטחונו מה' : ואון ותרפים הפצר . ר"ל דבר התוהו וה... בתרפים דבר התוהו ההיא בעצמה יש בהמרבה דברים כי כמו שאף הרבה מן התרפים תוהו המה ואת כולם ישא הרוח כן מרבית דברים לא נודקים לתוה... עם רבוים ולפי שנאמר בשאול שהסיר את האובות ואת הידעונים א"ל הנה נכשלת בדומה לקוסם ולעושה התרפים כי המרי בדבר ה' מיראת העם ידמ... והפצר בדברים לא יועיל בם ידמה לעושה התרפים : יען . לזאת יען מאסת וכו' :

רשי

[י]ראתי את העם. דואג האדומי שהיה חשוב ככולם : (כז) ויחזק בכנף [מעיל]. לפי פשוטו משמעו שכשפנה שמואל ללכת מאחרי שאול אחז שאול [בכנף מעיל] שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה [ש]ל מועד. ומדרש אגדה חולקים אמוראים יש אומרים מעילו של שמואל [ש]אול ויש אומרים מעילו [ש]ל שאול קרע שמואל ומסר לו [ש]מי שיכרות כנף מעילו [י]מלוך תחתיו. והוא שאמר [שאו]ל לדוד ביום שכרת את [כנף מעילו] ועתה ידעתי כי מלוך תמלוך [וגו' (שמואל א] כ"ד כ"א) : (כט) וגם [נצח י]שראל לא ישקר. ואם [...] אשוב מעוני לפניו לא [...]עוד ליטול את המלוכה [...]תנה לו כי הקב"ה שהוא [נצחו]ן של ישראל לא ישקר [...] הטובה לזה שאמר ליתן : [(לב) א]גג מעדנות. יונתן תירגם [...]מפנקא : אכן סר מר [המות.] באמת ידעתי כי סר [מ]עלי מרירת המות : [(לג) כא]שר שכלה נשים חרבך. [...]ס אלמנות מבעליהם [...]ם מותכים זכרי בחורי ישראל

[...]לא ישראל. הוא הס"י [...] מוזק ישראל וכחס [...]תס כטעס ואומר אבל [...]וכנה הרצון בגלה ישראל [...]ישראל שהוא הס"י כמו [...]שהוא חיי הנוף כי כדס [...]גלה כטעס ויו נלחס [...]די : (ל) ככדני נא . [...] רחה שמואל היות [...] מתכייס מזקני העס [...] אז נשמע אליו לשוב [...]השתחוות לה' : (לב) וילך [...]אגג מעדנות. יתכן שבא [...]בשלשלאות ובכבלי ברזל [...]ת מלות שמואל כדי שלא [...]לברוח כטעם התקשר [מעדנ]ות כימה : ויאמר אגג [...]אסר מר המות. ידמה שאגג

כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ
כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃
כה וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי
וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ כו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה
אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל
לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃
כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל
מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב
מִמֶּךָּ׃ כט וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר
וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃
ל וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד־
זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי
וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ לא וַיָּשָׁב
שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל
לַיהוָה׃ לב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ
אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן
סָר מַר־הַמָּוֶת׃ לג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־

(בגליון: נ' / ג' ח"ל המעמן / נ' / ד' / ד' בליש' / ד' / נ' / נ' ח' מס' וח' מ"ל בתרי ליש')

עֲבָרִית עַל מֵימְרָא דַייָ וּבַסְרִית עַל פִּתְגָמָךְ אֲרֵי דְחֵלִית מִן עַמָּא וְקַבֵּלִית לְמֵימְרֵיהוֹן׃ כה וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבִי וְתוּב עִמִּי וְאֶסְגוֹד קֳדָם יְיָ׃ כו וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לָא אֲתוּב עִמָּךְ אֲרֵי קַצְתָּא מִפִּתְגָמָא דַייָ וְרַחְקָךְ יְיָ מִלְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ כז וְאִסְתְּחַר שְׁמוּאֵל לְמֵיזַל וְאַתְקֵף בִּכְנַף מְעִילֵיהּ וְאִתְבְּזָא׃ כח וַאֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל אַעְדִּי יְיָ יַת מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל מִנָּךְ יוֹמָא דֵין וְיַהֲבָהּ לְחַבְרָךְ דְּתַקִּין עוֹבָדוֹהִי מִנָּךְ׃ כט וְאִם תֵּימַר אֲתוּב מֵחוֹבִי וְיִשְׁתְּבֵיק לִי בְּדִיל דְּאַעְבֵּיד מַלְכוּ אֲנָא וּבְנַי עַל יִשְׂרָאֵל לְעָלַם כְּבַר גְּזוּר עֲלָךְ מִן קֳדָם מָרֵי נִצְחָנֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל דְּלֵית קֳדָמוֹהִי שְׁקַר וְלָא תָאִיב מִמָּה דַּאֲמַר אֲרֵי לָא כִּבְנֵי אֱנָשָׁא הוּא דְּאָמְרִין וּמְכַדְּבִין גָּזְרִין וְלָא מְקַיְּמִין׃ ל וַאֲמַר חָבֵית כְּעַן יַקְּרְנִי כְעַן קֳדָם סָבֵי עַמִּי וְקֳדָם יִשְׂרָאֵל וְתוּב עִמִּי וְאֶסְגוֹד קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ לא וְתַב שְׁמוּאֵל בָּתַר שָׁאוּל וּסְגִיד שָׁאוּל קֳדָם יְיָ׃ לב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל קָרִיבוּ לְוָתִי יַת אֲגַג מַלְכָּא דְבֵית עֲמָלֵק וַאֲתָא לְוָתֵיהּ אֲגַג מְפַנְּקָא וַאֲמַר אֲגַג בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מְרִיר מוֹתָא׃ לג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּמָא דְאִתְכְּלַת נְשַׁיָּא חַרְבָּךְ בֵּן תִּתְכַּל מִנְּשַׁיָּא אִמָּךְ

רדק

מלך : ואת דבריך. שאמרת לי במצות ה' ות"י ארי עברית על מימרא דה' ובסרית על פתגמך : (כז) ללכת. בסגול באתנחתא : ויחזק בכנף מעילו. שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו. ובמדרש חולקין בו יש אומרים כי שמואל קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך אחריו. וי"א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין נטיעתן משובחת : (כח) קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום. ואף על פי שאמר לו זה בגלגל בפעם הפעם הראשונה ממלכתך לא תקום ועתה אמר לו היום אעפ"י שהחטא ההוא היה נמחל לו ע"י תשובה ומעשים טובים וכיון ששנה בחטא אמר לו היום נקרעה הממלכה ממך. ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמר לו ממלכתך לא תקום כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך בממלכתו וזהו שאמר קרע ה' מעליך וכן אמר לו שמואל כשהעלהו באוב ויקרע ה' את הממלכה מידך וגו' ולא עשית חרון אפו בעמלק הנה כי בדבר עמלק נגמר דינו : (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישראל לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הקב"ה אבל יעמידנו כי לא ינחם כלומר ולא ינחם על הטובה שדבר עליהם : כי לא אדם הוא להנחם. כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נשתנה לבבו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחלה אבל הקב"ה אין בו שנוי חפץ וכיון שהבטיח את ישראל לא ישקר להם בהבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות ה' היה מאריך לו המלוכה ג"כ ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות ה' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אע"פ שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענשם כמו שכתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשי' וגו' וחסדי לא יסיר ממנו וי"ת הפסוק כן ואם תימר אתיב מחובי וגו' כבעמוד : (לב) אגג מעדנות. כתרגומו מפנקא כלו' הלך אליו כמהלך המלכים

פי' רבי' ישעיה

(כד) כי יראתי את העם. כאן [...] שכדי לעשות רצון העם [...] על ההכמות טובות ועבר [...] דברי ההכמה: (כט) וגם נצח [ישרא]ל. הכיר' שהוא נצחונו של שאול : (לב) אגג מעדנות. ידיו קשורו' כמו התקשר מעדנות כימה : אכן [...] סר מר המות. כבר סר מעלי ומלבי מרירות המות : שכבר נתיאשתי מלחיות עוד וכמת אני בעיני :

נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל, והנצח וההוד, עד נצח לא יראו אור, לנצח נצחים :

תולדות אהרן קרע ה'. שם : שכלה נשים. עקידה שער מב :

מצודת דוד

(כד) ואת דבריך. במה שאני מרבה דברים לסתור מאמריך ולומר אשר שמעתי : כי יראתי. ועי"ז הבאתי להמרות פי ה' ובמשך מזה לסתור גם דבריך : (כה) ועתה. הואיל ואני מודה שחטאתי גם לך לזה מחול חטאתי ושוב עמי וכו' : (כו) וימאסך ה'. ואם ה' מאס בך איך אשוב עמך : (כז) ללכת. מעם [...] : ויחזק. שאול אחז בכנף מעיל שמואל למנעו מללכת מעמו ובהאחזו בו נקרע : (כח) קרע ה'. הקריעה ההיא היא לסימן שכבר קרע ה' וכו' : לרעך. זהו דוד : (כט) וגם נצח ישראל. ר"ל כבר אבדת המלוכה כי כבר נתנה לאחר וגם לא ישקר בהבטחתו וגם לא ינחם לאח"ז כי לא אדם הוא להנחם (ור"ל מפאת עצמו אין בו שינוי להנחם אבל השינוי בא מפאת המקבל ולזה [נאמר] בשאול נחמתי כי המלכתי וכו') : (ל) ויאמר חטאתי. ר"ל אף כי חטאתי עכ"ז מהראוי הוא שתעשה בהיותך פה תכבדני נגד כו' : (לב) מעדנות. קשור בשלשלאות : [אכן סר מר המות]. באמת סר אלי מרירות המות : (לג) כאשר שכלה. כשהרגת האנשים עם בניהם היו הנשים שכולות מבעליהן ומבניהן. מנשים. מענין הנשים הכן ודומה להן

מצודת ציון

בעבור : (כה) שא. ענין מחילה : (כז) בכנף. בקצה שפולי המעיל כמו ויכרת את כנף המעיל (לק' כד) : (כט) נצח. ענין חוזק והתגברות כמו אבד נצחי (איכה ג) ועל המקום יאמר שהוא חוזקן של ישראל : ינחם. ענין הפוך מחשבה : (לב) מעדנות. ענין קשור כמו התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח) : אכן. באמת : (לג) שכלה. מי שבניו מתים קרוי שכול כמו למה אשכל גם שניכם [...] ברב.שית

רדק

המלכים בתענוג כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה או פירושו הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בחר מותו מחייו וי"מ מעדנות קשורים מן התקשר מעדנות כימה כלומר נקשורים בשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו. אכן סר מר המות. הגיע מרירות המות ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו: (לג) וישסף שמואל. כמו וינקע כתרגומו ופשח כמו ויפשחני וכן בדברי רז"ל הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: (לד) גבעת שאול. אמר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך שהכה אליו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול: וה' נחם. נפעל עומד כי הוא קמוץ: (א) מלא קרנך שמן. אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מזומן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מזומן אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר במשחת שלמה צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי ה' ואף על פי שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתוב ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי מלא הקרן היה שפיר המשיחה עם היציקה: לי מלך. ולא אמר לישראל מלך ר"ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצוהו לא כשאול שעבר על מצותי: (ב) עגלת בקר. מצאנו כי אף על פי שהיה מבטיח הקב"ה הנביא או הצדיק אע"פ כן הוא נשמר מלכת במקום הסכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקדוש ברוך הוא בעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת ושם גם כן נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו וירא יעקב מאד ויצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי ה' היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולות אחר הבטחת האל ית' כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידים וגם פעמים היו עושין התחבולות במצות האל כמו שכתוב ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן צוה לשמואל הנביא תחבולה אף על פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש תחבולה איך אלך וזו היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב"ה עגלת בקר תקח בידך כי בכל מקום ראשין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמות היה כל זמן שהיה אהל מועד בנוב גבעון ולמדו רז"ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלום שהרי הקב"ה אמר עגלת בקר תקח בידך ונראה לי שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס משום שנאמר לא תנסון את ה' אלהיכם. וי"מ כי הקב"ה אמר לו אמרתי לך שתלך בהכנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו וזה שאמר וקראת לישי בזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו ג"כ במדרש מה שאמר לו הקב"ה למשה רבינו עבור לפני העם לפי שאמר לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הקב"ה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך: (ג) את אשר אומר אליך. ולמה לא אמר לו מתחלה שימ[שח] כדי

רשי

ישראל: וישסף. חתכו לד' ואין לתיבה זו דמיון ותרגום ופס[ח] ובגמ' שלנו יש הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר ביקע: (א) בית [הלחמי] בבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית ש[מש] אל קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבות כגו[ן] הארבע בית האלי בית ה[...] ויחרדו [...]

רלבג

[...] שאגג היה ירא כש[...] לפני שמואל אסור [...] בכבלי ברזל וכאשר [...] שמואל והיתה צורתו [...] על גודל חסידותו [...] אמר באמת סר מרירו[ת ...] כי נפלתי ביד מי [...] שירחם עלי וכאשר [...] שמואל מדבריו שהוא [...] חושב שינצל על יד שמו[אל ...] לו אין הענין כן כמו [...] חושב אבל תדע כי מו[...] מיתה אכזרית וזה ר[...] מדה כנגד מדה כאשר [...] נשים חרבך כשהרגת [...] כן תשכל מנשים אמך [...] (לד) וישסף שמואל א[...] ר"ל שחלקו בחרבו כא[...] דוקע עצים למלאכת מ[...] והנה היה זה תועלת [...] יראה לנשארים שלא יל[...] ישראל: (ב) ויאמר שמ[ואל ...] אלך ושמע שאול והרג[ני ...] שאם ידע שאול שאני [...] למשוח מלך אחר י[...] ויאמר ה' עגלת בקר [...] בידך. ידמה שהרצון בזה [...] לזבוח זבח שלמים ובכ[...] אפשר לו זה כי א[...] הבמות והיה אפ[שר ...] להקריבו בבמת יחיד [...] שהיה המשכן בנוב. [...] אמר לי אחד מחכמי [...] שמו ר' שלמה הנשיא [...] הפסוק דבר נאות מ[...] הספע וזה שהוא רוא[...] בחר השם ויתפלה עגלה [...] על שהכר נמצא אלל [...] כי [...]

שמואל א טו

ג' תְּשַׁכֵּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל׃
לד וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃
ה' ז' פתחין וחד קמץ לה וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת־שָׁאוּל עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל׃

שמואל א טז

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל ג'. ד'
מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל־יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ׃ ה'. יא
ב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה ג'
עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי׃ ג'
ג וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ׃

תרגום

וּפְשַׁח שְׁמוּאֵל יַת אֲגָג קֳדָם יְיָ בְּגִלְגָּלָא׃ לד וַאֲזַל שְׁמוּאֵל לְרָמָתָא וְשָׁאוּל סְלִיק לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעֲתָא דְשָׁאוּל׃ לה וְלָא אוֹסִיף שְׁמוּאֵל לְמֶחֱזֵי יַת שָׁאוּל עַד יוֹם מוֹתֵיהּ אֲרֵי אִתְאַבַּל שְׁמוּאֵל אַל שָׁאוּל וַיְיָ תַּב בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי אַמְלִיךְ יַת שָׁאוּל עַל יִשְׂרָאֵל׃ א וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל עַד אֵימָתַי אַתְּ מִתְאַבֵּל אַל שָׁאוּל וַאֲנָא רַחֲקְתֵּיהּ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל מְלֵי קַרְנָךְ מִשְׁחָא וְאִיתָא אֶשְׁלְחִינָךְ לְוַת יִשַׁי דְּמִבֵּית לֶחֶם אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי בִּבְנוֹהִי כָּשַׁר קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ ב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל אֵיכְדֵין אֵיזֵיל וְאִם יִשְׁמַע שָׁאוּל וְיִקְטְלִינַנִי וַאֲמַר יְיָ עֶגְלַת תּוֹרִין תִּסַּב בִּידָךְ וְתֵימַר לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי׃ ג וְתַזְמִין לְיִשַׁי בְּשֵׁירוּתָא וַאֲנָא אַחֲזֵינָךְ יַת דְּתַעְבֵּד וְתִמְשַׁח קֳדָמַי יַת דְּאֵימַר

מסורה

ולא יסף ה' בקריאה וסי' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהל'. ויגד לשאול כי ברח דוד. ולא יסף שמואל לראות את שאול. ולא יסף עוד מלאך ה' להראה אל מנוח. ובמקצת ספרי מסרה מוג"ה גם עוד מלך מצרים. ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים: מלא ה' דגש בקריאה וסימ' מלא שבוע זאת ונתנה לך. מלא את אמתחות האנשים. מלא קרנך שמן. מלא פניהם קלון. מבחר עצמים מלא. וחד ומלא חפניך גחלי אש: עגלת ה' וסימ' ולקחו זקני העיר. עגלת בקר תקח בידך. יחיה איש עגלת בקר. עד צער עגלת שלשיה מצער חרנים

תולדות אהרן אין אלך. פסחים ח יבמות סה נזיר סו קדושין לט חולין קמב: עגלת בקר. יומא יח:

פי' רבי' ישעיה

(לג) וישסף שמואל. לשון חתיכה הוא ואין לו דומה. וכן תרגם [...] (ב) לזבוח לה' באתי. שהבמו' היו מותרות משנחרבה שילה:

רשי

לא נודע מי הכהו והיה הולך לערוך העגלה ולזה לא היה לשאול לח[...] היה הולך במקום שהוא עם העגלה כי העגלה תערף באי זה מקום י[...] החלל באדמה והיה אומר על צד מליצת השיר כי היה לשאול לירא מ[...] כי

מצודת ציון

(ברא' כ"ז): וישסף. תרגומו ופשח והוא הבקיעה לשנים כמו ויפשחני (איכה ג') ובדרז"ל מאן דפסח דקלא (ב"ב כ"ד): (לה) יסף. מל' הוספה: טז (א) קרנך. כלי מה עשוי דמות קרן: בית

מצודת דוד

לכן תהיה אמך שכולה ממך: (לה) כי התאבל. ר"ל לפי טעם שהיה מתא[בל] שאול עכ"ז נחם ה' וכו' ולא חש על אבלותו לזה נעלב מאוד ולא בא עוד לפ[ני] (אבל שאול בא לפני שמואל כמ"ש לקמן יט): טז (א) ואני מאסתיו. ואין להתאבל עליו זמן מרובה: לי מלך. ר"ל שהוא יהיה מלך לי לגמור מצותי: (ב) ואמרת. לבני

רדו . מהרו לצאת לקראתו : (ו) ויאמר אך נגד ה' משיחו . ויאמר אמת הוא זה שהגון למלכות : (ז) אל תבט אל מראהו . אל יופי כי מאסתיהו . לפי שהכעסן הוא כמה שנאמר ויחר אף אליאב (סמן י"ז כ"ט) : כי לא אשר יראה האדם . אף ע"פ שקראת לעצמך רואה לשאול אנכי הרואה (ט' י"ח) כאן אני שאיך רואה : ... ישי שמה . הוא ... (יא) שאר הקטן . ... הקטן : לא נסוב . לא נסב

ד וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃
ה וַיֹּאמֶר ׀ שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי
הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ
אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם
לַזָּבַח׃ ו וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־
אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־
גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי ׀ לֹא
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה
לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃ ח וַיִּקְרָא
יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃
ט וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־
בָחַר יְהוָה׃ י וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו
לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי לֹא־בָחַר יְהוָה בָּאֵלֶּה׃
יא וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי הֲתַמּוּ
הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה
רֹעֶה בַּצֹּאן וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ כִּי־לֹא נָסֹב עַד־

ה' חס' . כ"כ — ב' מעשה על הטלה . — ל' . ל' — ד' ב' פתח וב' קמץ . ב' — ט' — ט' — ב' ויסגור דוד — ל' . ה' קמץ וכל אסף דכו' — י'

לָךְ : ד וַעֲבַד שְׁמוּאֵל יָת
דְּמַלֵּיל יְיָ וַאֲתָא לְבֵית לֶחֶם
וְאִתְכַּנָּשׁוּ סָבֵי קַרְתָּא
לְקַדְמוּתֵיהּ וַאֲמַרוּ שְׁלָם
מֵיתָךְ : ה וַאֲמַר שְׁלָם
לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי
אִזְדַּמָּנוּ וְתֵיעֲלוּן עִמִּי
לְשֵׁירוּתָא וְזַמֵּין יָת יִשַׁי
וְיָת בְּנוֹהִי וּקְרָא לְהוֹן
לְנִכְסַת קוּדְשָׁא : ו וַהֲוָה
בְּמֵיעַלְהוֹן וַחֲזָא יָת אֱלִיאָב
וַאֲמַר בְּרַם תַּקִּין קֳדָם יְיָ
מְשִׁיחֵיהּ : ז וַאֲמַר יְיָ
לִשְׁמוּאֵל לָא תִסְתַּכַּל
בְּחֶזְוֵיהּ וּבְרוּם קוֹמְתֵיהּ אֲרֵי
רְחֵקְתֵּיהּ אֲרֵי לָא כְּמָא דְחָזַן
בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא
חָזַן בְּעֵינֵיהוֹן וְקֳדָם יְיָ גַּלְיָן
מַחְשְׁבַת לִבָּא : ח וּקְרָא
יִשַׁי לַאֲבִינָדָב וְאַעֲבְרֵיהּ
קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר אַף
בְּדֵין לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ :
ט וְאַעֲבַר יִשַׁי שַׁמָּה וַאֲמַר
אַף בְּדֵין לָא רַעֲוָא קֳדָם
יְיָ : י וְאַעֲבַר יִשַׁי שַׁבְעָא
בְּנוֹהִי קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי לָא רַעֲוָא
קֳדָם יְיָ בְּאִלֵּין : יא וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי הַשְׁלִימוּ
עוּלֵימַיָּא וַאֲמַר עוֹד
אִשְׁתְּאַר זְעֵירָא וְהָא רָעֵי בְּעָנָא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי שְׁלַח וְאַיְתֵיהּ אֲרֵי לָא

כדי שידעו כלם כי מה' הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדים שם נאמר לו על פי הנבואה : (ד) ויחרדו . ויבואו ויתקבצו לצאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים ובת"י לשון קבוץ ואתכנשו ויש לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היה בעיר מי שחטא חטא גדול שיצטרך שמואל הנביא לבא בעיר וזהו שאמר שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום אל תפחדו כי לזבוח לה' באתי : ויאמר שלום בואך . הגדול שבזקנים אמר ואפשר שישי היה : התקדשו כתרגום איזדמנו וכן ויקדש : (ו) בבואם . בבית : ויאמר אך נגד ה' משיחו . פי' אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה מראה וקומ' כשאול וחשב כי הקב"ה בוחר באנשים יפה קומה ומראה למלכות כדי שיהא מוראו על העם וכן אמר בשאול הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה ומראה יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שייראו ממנו העם ובלבד שיהיה לבו טוב וישר ופי' נגד ה' משיחו כמו נכח ה' דרככם כלומר ה' יהיה עמו וי"ת תקין קדם ה' משיחיה וכן תרגם נכח ה' אתקין ה' : (ז) אל תבט אל מראהו . בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אעפ"י שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפי לבבו : גבה . שם בפלס גדול כעלה . ויש מפרשי' כי כאשר אמר נגד ה' משיחו על שאול בקש עוד שלא תסור המלוכה ממנו כשראה אליאב שלא היה יפה כמוהו בקש מה' שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה וגבה קומה : (ט) גם בזה לא בחר ה' . לפי שלא אמר לו ה' ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך :

רלבג

... שהעגלה שהיה הכונה בו ... הוא המכה ולזה היה ... ירחק מהריגת שמואל ... ירו ואמרת לזבוח לה' ... זה הפי' הוא לפי ... בעיני כי כאשר יבא ... ויתבאר להם שלא ... בלל באדמה על זה ... אמר לאנשי המקום ... הוא בא לזבוח לה' וזה ... אד ולזה תמלא שלא ... שאול מאנשי בית לחם ... כי אם ישי ובניו כדי ... גלה סודו : (ו) אך נגד ... יחו . יש שפירשו שהוא ... אליאב בלתי ראוי ... אמר על שאול כי נגד ... יחו וקרא משיחו שאול ... היה משוח על יד ... הנה אמר לו השם שלא ... מראה שאול ואל גבה ... כי מאסתו כמו שקדם ... כי מאסת דבר ה' ... ממלך אלא שכבר יקשה ... אמרו גם בזה לא ... כי לפי זה הפי' לא ... הורא' מדברי הש"י ... שלא בחר באליאב ... ראה ממנו כסך זה ... נראה בעיני כי אמר ... אך נגד ה' משיחו כאשר ... אליאב חשב שיהיה הוא ... למלוכה מגד מראהו ... וגבה קומתו שהוא ... מלך למען יהיה לו כח ... להלחם מלחמות ה' ... שלא יביט אל מראה אליאב

עגלת שלישיה דירמיה : ויעברהו ח' חס' בליש' העברה וסי' נמסר ביהושע סימן ד' : שלחה ו' וסי' שלחה הנער אתי . ויאמר שמואל אל ישי . וישלח שאול מלאכים . שלחה נא לי אחד . ודליותיו תולדות אהרן אל תבט . פסחים סו עקרה ס' פה : וה' יראה ללבב . סנהדרין קו עקרים פד פ' מג :

פי' רבי' ישעיה

... גבוה קומתו . מוספק גבוה דבוק גבוה : כי לא אשר יראה האדם . ... אמרת אני הרואה ואינו כן : (יא) עוד שאר הקטן . פועל עבר :

(י) לא בחר ה' באלה . בקמ"ץ הבית והם שנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת באלה : עוד שאר הקטן . פועל עומד כמו נשאר וזה לבדו מן הקל : (יא) שלחה וקחנו . הביאהו כלומר קחנו על ידי שליח שיביאהו הנה : כי לא נסוב . פי' לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדש ישי ובניו ושאר הזקנים

מצודת דוד

... העיר : (ד) ויאמר . הגדול שבהם אמר לו אם בואו הוא בהיות שלום או הוא בעבור העדר השלום : (ה) ויאמר שלום . הנה השלום עמי ואין ... באתי הנה לזבוח לה' וכו' : (ו) אך נגד ה' . ר"ל למלכות הוא הגון אך איהיה נגד ה' ר"ל שיהיה ה' עמו : (ז) כי לא . ר"ל איני רואה לתלות בדבר אשר ... האדם : יראה לעינים . אם הנראה הוא יפה עינים שהוא הדבר אשר יראה האדם ואין לתלית המלוכה בדבר זה : וה' . אבל ה' יראה ללבב הטובה גם ובזה ... בנולד : (י) שבעת בניו . בד"ה לא חשב כ"א שבעה עם דוד שנאמר דוד השביעי (ד"ה א' ב') ובמדרש יש שהיה לישי עוד בן ושמו אליהו המוזכר בין הנגידים ... ליהודה אליהו מאחי דוד (שם כ"ז) וכן נאמר ולו שמנה בנים (לק' י"ז) (ומה שלא חשבו בד"ה יראה שהיה מאשה אחרת . ולרויה ואביגיל היו אחיות לשבעת ... רק מן האם ולא מן האב וכמ"ש אשר בא אל אביגיל בת נחש (ש"ב י"ז) ומזה יראה שיתה בת נחש ולא בת ישי ובהיות כן לא היו אחיות לאליהו לא מן ... מן האם והנה בד"ה נאמר ואחיותיהם צרויה ואביגיל ולזה לא חשב אליהו עמהם כי לאליהו לא היו אחיות כאמור . אולם חז"ל לא קבלו כן כי אמרו שנחש הוא ישי) : (יא) התמו . האם נשלמו : הנערים . בניך : כי לא נסוב . על השלחן לאכול

מצודת ציון

בית הלחמי . בית לחם : (ג) בזבח . באכילת בשר הזבח : (ד) ויחרדו . מהרו בחרדה : (ה) הקדשו . ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (ירמיה ו') : (ט) שמה . הוא שמעא : (יא) התמו . מל' תם והשלמה : שאר . נשאר : נסוב . הסיבה לאכילה קרויה מסיבה כי דרכם היה לשבת מסובים : אדמוני

רדק

סוקנים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד: (יב) עם יפה עינים. כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בכורים כמו ובכורים: וטוב רואי. שם בשקל וכן לא תשורנו ענין רואי והספור הזה להודיע כי הנגון היה למלכות כי יפה תואר היה: קום משחהו. קום ענין זירוז וכן קום עבור את הירדן הזה קום לכה קום התהלך בארץ. ורבותינו ז"ל דרשו אמר לו הקב"ה משיחי עומד ואתה קדוש יושב קום משחהו: כי זה הוא. שיהיה מלך או כאשר אמרתי פירושו זהו אשר אמרתי לך ומשחת לי את אשר אומר אליך ויש בו דרש זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה וסמכו מזה כי אין מושחין בשמן המשחה אלא דוד בלבד: (יג) בקרב אחיו. לומר שנבחר מכלם: ותצלח רוח ה' אל דוד. כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם ה' על דוד וכן רוח ה' סרה מעם שאול תרגומו רוח גבורה מן קדם ה' דהות עם שאול עדת מיניה וזאת רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והמזמורים ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח ה' רוח הקדש ורוח גבורה: (יד) ובעתתו. בעתה אותו עד שלא היה בדעתו: (טו) מבעתך. דגש התי"ו לחסרון ה"ו למ"ד הפעל: (טז) עבדיך לפניך. לעשות מה שתצוה יאמר אדונינו להם שיבקשו איש מנגן: יודע מנגן בכנור. יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור ובת"י גבר דידע לנגנא בכנורא: (יח) וגבור חיל. שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שנודעה גבורתו בדבר הארי והדוב: ואיש מלחמה. יודע בעניני המלחמה והורגל בה: ונבון דבר. כתרגומו וסוכלתן בעצה. כלומר לכל דבר עצה הוא נבון כמו ונבון לחש: ואיש תאר. פי' תאר יפה וכן אנשי מדות גדולות ובת"י וגבר שפיר ברויה: וה' עמו. כי בכל אשר יפנה יצליח ובכל הדברים ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה: (כ) חמור לחם ונאד יין. חמור טעון לחם ונאד מלא יין ובת"י טעון חמרא בלחם וי"מ חומר בכור מן המורקים חמרים חמרים: (כא) נושא כלים. נושא

<table>
<tr>
<td>

יב וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם־יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי וַיֹּאמֶר יְהוָה קוּם מְשָׁחֵהוּ כִּי־זֶה הוּא׃ יג וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו וַתִּצְלַח רוּחַ־יְהוָה אֶל־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ הָרָמָתָה׃ יד וְרוּחַ יְהוָה סָרָה מֵעִם שָׁאוּל וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ־רָעָה מֵאֵת יְהוָה׃ טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־שָׁאוּל אֵלָיו הִנֵּה־נָא רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה מְבַעִתֶּךָ׃ טז יֹאמַר־נָא אֲדֹנֵנוּ עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ יְבַקְשׁוּ אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר וְהָיָה בִּהְיוֹת עָלֶיךָ רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ׃ יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־עֲבָדָיו רְאוּ־נָא לִי אִישׁ מֵיטִיב לְנַגֵּן וַהֲבִיאוֹתֶם אֵלָי׃ יח וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וַיהוָה עִמּוֹ׃ יט וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים אֶל־יִשָׁי וַיֹּאמֶר שִׁלְחָה אֵלַי אֶת־דָּוִד בִּנְךָ אֲשֶׁר בַּצֹּאן׃ כ וַיִּקַּח יִשַׁי חֲמוֹר לֶחֶם וְנֹאד יַיִן וּגְדִי עִזִּים אֶחָד וַיִּשְׁלַח בְּיַד־דָּוִד בְּנוֹ אֶל־שָׁאוּל׃ כא וַיָּבֹא דָוִד אֶל־שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ מְאֹד וַיְהִי־לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים׃ כב וַיִּשְׁלַח

</td>
<td>

גסתחר עד מיתוהי הכא׃ יב ושלח ואיתיה והוא סמוק עינוהי יאין ושפיר בריויה ואמר יי קום משחיה ארי דין הוא׃ יג ונסיב שמואל ית קרנא דמשחא ומשח ית דוד בגו אחוהי ושרת רוח נבואה מן קדם יי על דוד מיומא ההוא ולעלא וקם שמואל ואזל לרמתא׃ יד ורוח גבורה מן קדם יי דהות עם שאול עדת מניה ומבעתא ליה רוח בישא מן קדם יי׃ טו ואמרו עבדי שאול ליה הא כען רוח בישא מן קדם יי מבעתא לך׃ טז יימר כען רבוננא עבדך קדמך יבעון גברא דידע לנגנא בכנורא ויהי כד תשרי עלך רוח בישא מן קדם יי וינגן בידיה וייטב לך׃ יז ואמר שאול לעבדוהי חזו כען לי גברא דמוטיב לנגנא ותיתוניה לותי׃ יח ואתיב חד מעולימיא ואמר הא חזיתי בר לישי דמבית לחם ידע לנגנא וגבר חילא וגבר עביד קרבין וסוכלתן בעצה וגברא שפיר בריוא ומימרא דיי בסעדיה׃ יט ושלח שאול אזגדין לות ישי ואמר שדר לי ית דוד ברך די בענא׃ כ ונסיב ישי טעון חמרא טעון דלחמא וגרב דחמר וגדיא בר עזי חד ושדר ביד דוד בריה לות שאול׃ כא ואתא דוד לות שאול ושמש קדמוהי ורחמיה לחדא והוה ליה נטל זינין׃ כב ושלח

</td>
</tr>
</table>

שלחה לו. ואת תעלותית שלחה׃ וטוב י"ו וסי' ויצמח ה' אלהים. ובערת דם הנקי מישראל. למען תחיון. וישלח ויביאהו. יאמר נא אדננו. והיה בהיות רוח אלהים׃ ויקרא אכיש אל דוד׃ עדנו מדבר והנה יהונתן. מקול מפלתו הרעשתי. ועצמם הלוים שמעיהו. יגיע כפך כי תאכל. כל ימי עני רעים׃

פי' רבי' ישעיה

(יג) ותצלח רוח ה' אל דוד. פירוש ושרת רוח גבירה: (יד) מבעתך. דגשות התי"ו להביא תי"ו השרש: (טז) עבדיך לפניך. כל מה שתאמר אנו מזומנים לעשות: (יח) וה' עמו. פי' שכל מה שהוא עושה השם מצליח בידו: (כא) ויהי לו נושא כלים. פירוש בכל מקום שהיה הולך היה נושא כליו אחריו שלא היה הולך בכל מקום בלא לו:

רשי

...בשב לאכול כל מוש... קרויה הסבה: (יג) ... ה'. רוח גבורה: (ט... לפניך. הנה עבדיך ... ועשו מצותיך: ... מהנערים. מיוחד ש... האדומי: יודע נגן ... נתכוון להנכים עין ... של...

רלבג

אליאב ואל גובה ... מאסתיו מלך שאין ... כי השי"ת יראה לל... בעיני ה' איננו ר... וכאשר הבין זה שמו... השי"ת אז אמר לו... לאחר מבניו כי לא... בזה וקרא אל אבינד... הכתוב ובסיף המנין... וידמ' שכבר נמשח בש... ולא זוהו בלבתו ... קרנו: (יג) והנה ש... הכוח נצלחה רוח ה'... בדרך שהיה מצליח ... היה עושה וסרה רוח... שאול שבותה לו ת... אשר יפנה וסבב השי'... רוח רעה להמיתו ... כי מאסהו ממלך ע... כלי להתקרב דוד א... ברוך השם אשר ... עלילות: (יח) וגבור... מלחמה. הנה קרא ... מי שהוא בעל או... ואיש מלחמה מי ש... להמציא תחבולות ... וינצחם והנה תאר ... התארים כי מי ש... המדות יותר ראוי ל... מלך ואף על פי ... המבוקש ממנו אחל... שיהיה מטיב לנגן: ... הוא האיש המהלל... במשפט ובתבונה: ... ולזה הוא יותר ... בהיכלי מלך: וה'... אשר הצא עושה...

תולדות אהרן קום ... ה (שקלים מט סוטה ...) ויען אחד מהנערים. ס... ויאהבהו מאד. יבמ...

מצודת ציון

(יב) אדמוני. מראה אדום: עם יפה עינים. ר"ל ויפה עינים וכן עם שבי סוסיכם (עמוס ד'): רואי. מראה: קום. הוא ענין זרוז: (יג) ותצלח. ועבר כמו ותצלח עליו רוח אלהים (לעיל י'): רוח ה'. רוח גבורה מה': (יד) ובעתתו. מל' בעתה והרדה: רוח רעה. רוח מחריד ומרעיד:

מצודת דוד

לאכול עד בואו פה: (יג) כי זה הוא. אשר בחרתי בו: (יד) מאת ה' לו במקרה: (טו) רוח אלהים. ר"ל רוח גדול וחזק כי כשרוצה להגדיל סומכו למלת אלהים. וכן ותהי לחרדת אלהים (לעיל י"ד). או ר"ל רוח מאלהים: (טז) עבדיך לפניך. ר"ל אתה תצוה והלא עבדיך המה לפניך ונכונים המה לעשות אשר תצוה ואמור להם אשר יבקשו איש יודע חכמת הנגון ומנגן בו לך. כי בעבור שמחת קול הזמר תלך הרעדה: (יז) מטיב לנגן. מנגן טוב ויפה: (יח) וגבור חיל וכו'. המה הדברים הראוים לעומד בהיכל מלך: וה' עמו. מוצלח ובהצלחתו יועיל לך: (יט) אשר בצאן. אשר רועה בצאן: (כ) חמור לחם. חמור אחד טעון לחם: (כא) נושא כלים. כלי מלחמתו:

רשי

...ד שיתקנא בו: (א) באפס דמים. כך שם המקום: (ד) איש הבנים. ...א ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות: (ה) ושריון קשקשים. כמין קשקשות ...מין מברזל נופלים על גב השריון (ס"א נקבי השריון) קשקשת לכל נקב: ...ת נחשת. כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטים שקורין גמ"ל בלעז ...געת לו עד רגליו: ...חשת. ת"י ומסחפ' ...פיק מן קולסא ומטל ...פי. פי' כמין חנית ...עת מן הכובע ונמשכת ...לכגין על צוארו מן (ז) כמנור אורגים. ת"י

רדק

נושא כלי זיינו: (כג) רוח אלהים אל שאול. פי' רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה ובת"י רוח בישא מן קדם ה': ורוח לשאול. מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה: וטוב לו. פעל עבר: (א) באפס דמים. המ"ם דגושה והוא שם מקום ובדברי הימים בפס דמים נזכר במלחמת דוד. ובדרש רבי יוחנן אמר בחלק שמקתא ור' שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל: (ג) עומדים אל ההר מזה. וההר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים: (ד) ויצא איש הבנים. לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבנים ויש בו דרש ועוד נכתבנו ות"ת ונפק גברא מביניהון: (ה) וכובע נחשת. מלעיל וכן וקובע ישועה בראשו ותרגום מגבעות קובעין והוא אחד בכ"ף ובקו"ף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז"ל גדי מקולס נקרא כן לפי כשיהיו צולין בפסח היו תולין בני מעיו מוכה לו למעלה מראשו ונרא' ככובע על הראש: ושריון קשקשים. ת"י ושריון גלבין בכ"ף ויש נוסחאות כתוב בבי"ת והוא קלפין שתרגום קשקשת ובדברי רבו' ז"ל לובשי שריון קליפה ופי' כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעות כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת: שקלים נחשת. שקלי נחשת כמו סיגים כסף: (ו) ומצחת נחשת. ת"י וטרקלין דנחש פי' טס של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן נושאות הנערות טס הזהב או כסף על מצחם ואותו נקרא מצחה על דרך האמת: וכידון נחשת. ת"י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפיהי ותרגום נטה בכידון ברומחא נראה כי זה אשר היה בין כתפי גלית היה בדמות רומח אבל היתה לו תכונה אחרת במקלת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתיב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון הוא זהו רומח כמו נטה בכידון הוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם זה לא נזכר וזה היה לו בין כתיפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו: (ז) כמנור אורגים. תרגם יונתן כאכסן דגרדאין והוא

מקרא

שָׁאוּל אֶל־יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד־נָא דָוִד לְפָנַי כִּי־מָצָא חֵן בְּעֵינָי׃ כג וְהָיָה בִּהְיוֹת רוּחַ־אֱלֹהִים אֶל־שָׁאוּל וְלָקַח דָּוִד אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְרָוַח לְשָׁאוּל וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה׃

יז א וַיַּאַסְפוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־מַחֲנֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וַיֵּאָסְפוּ שֹׂכֹה אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּחֲנוּ בֵּין־שׂוֹכֹה וּבֵין־עֲזֵקָה בְּאֶפֶס דַּמִּים׃ ב וְשָׁאוּל וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נֶאֶסְפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים׃ ג וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְהַגַּיְא בֵּינֵיהֶם׃ ד וַיֵּצֵא אִישׁ־הַבֵּנַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת׃ ה וְכוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ וּמִשְׁקַל הַשִּׁרְיוֹן חֲמֵשֶׁת־אֲלָפִים שְׁקָלִים נְחֹשֶׁת׃ ו וּמִצְחַת נְחֹשֶׁת עַל־רַגְלָיו וְכִידוֹן נְחֹשֶׁת בֵּין כְּתֵפָיו׃ ז וְחֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים

תרגום

שָׁאוּל לְוָת יִשַׁי לְמֵימַר יְשַׁמֵּשׁ כְּעַן דָּוִד קֳדָמַי אֲרֵי אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָמַי׃ כג וַהֲוָה כַּד שַׁרְיָא רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ לְוָת שָׁאוּל וְנָסִיב דָּוִד יַת כִּנּוֹרָא וּמְנַגֵּן בִּידֵיהּ וּמִתְרְוַח לְשָׁאוּל וְטָב לֵיהּ וּמִסְתַּלְּקָא מִנֵּיהּ רוּחַ בִּישָׁא׃ א וּכְנָשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת מַשִׁרְיָתְהוֹן לַאֲגָחָא קְרָבָא וְאִתְכַּנָּשׁוּ לְשׂוֹכֹה דִי לְשִׁבְטָא יְהוּדָה וּשְׁרוֹ בֵּין שׂוֹכֹה וּבֵין עֲזֵקָה בְּאֶפֶס דַּמִּים׃ ב וְשָׁאוּל וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִתְכְּנִישׁוּ וּשְׁרוֹ בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא וְסַדְּרוּ קְרָבָא לִקְדָמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי׃ ג וּפְלִשְׁתָּאֵי קָיְמִין עַל טוּרָא מִכָּא וְיִשְׂרָאֵל קָיְמִין עַל טוּרָא מִכָּא וְחֵילְתָא בֵּינֵיהוֹן׃ ד וּנְפַק גַּבְרָא מִבֵּינֵיהוֹן מִמַּשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי גָּלְיָת שְׁמֵיהּ מִגַּת רוּמֵיהּ שִׁתָּא אַמִּין וְזֵירְתָא׃ ה וְקוֹלַס דִּנְחָשׁ עַל רֵישֵׁיהּ וְשִׁרְיָן גַּלְבִּין הוּא לָבֵישׁ וּמַתְקַל שִׁרְיוֹנָא חַמְשָׁא אַלְפִין תִּקְלֵי נְחָשָׁא׃ ו וְטַרְקְלִילִין דִּנְחָשׁ עַל רַגְלוֹהִי וּמַסְחַפָּא דִנְחָשָׁא נָפִיק מִן קוּלְסָא וּמְטַל בֵּין כַּתְפּוֹהִי׃ ז וְאָעָא דְמוּרְנִיתֵיהּ כְּאַכְסַן דְּגַרְדָּאִין

רלבג

...ר שהסור הרוח הרעה ...יומו עמך כי מברכת ...ים ימכרכו אדניהם שזה ...ה סבה אל שיהיה דוד ...ר לבא בהיכלי מלך ...זוהו בכל אלו התארים ...ומלאו רבים מטיבים ...אינם שלמים באלו ...כדוד ולזה בחרוהו ...ר המנגנים: (ד) איש ...קראו כן לפי שהיה ...ן מערכת פלשתים ובין ...ישראל והנה זה האיש ...י מה שאחשב שר אחד ...לשתים וזהו אמרו הלא ...פלשתי ואתם עבדים ...רו לכם איש וירד אלי ...יה מתפאר כנגדם כי ...י שאין ממהנה השרים ...לכלחם כי אם עם ...והסגנים אשר כנגדם ...יר עלמי להלחם עם אי ...ה במחנה רב כמו מחנה ...יבוה האוסן חרף מערכו' ...שהוא כאילו אמר שאין ...ש יכול להלחם עמו: ...יון קשקשי'. הם פלטא"ש ...' והורה על חוזק כח ...ר משקל כלי המלחמה ...שא שהיה רב מאד לפי ...כר: (ו) וכידון נחש' בין ...ס אחשוב שהוא גורגיירא ...ד מפלטא"ש סביב ...: (ז) ועץ חניתו כמניר ...א. הוא יתד הארג שהוא גס.

תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. וטוב לא יהיה לרשע. וטוב משניהם את: ויאספו׳ י׳ פתחין בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שמות. וסי׳ בלשון תרגום סביא שלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא: עומדים אל ההר עמידה אל י׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ופלשתים עמדים אל ההר מזה ב׳ בפסוק. וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי. ויעמד המלך אל יד השער. ויילד הנביא, כי עמד מלך בבל אל אם. וירדו מאניותיהם. אל העומדים לפניו לאמר. אל העמד לנגדי

תולדות אהרן ויצא איש הבינים. סוטה מב (יבמות ה) : ושריון קשקשים. סוטה מב. ועץ חניתו. סוטה שם :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(א) אפס דמים. שם מקום. ויש לומר על שם שהיה מקום מוכן למלחמה ...שם דמים נקרא כן כלומר אין שם רק דמים: (ד) ויצא איש הבנים. ...שהיה עומד בין שתי המערכות נקרא כן: (ה) ושריון קשקשי'. כמו קשקש' שהיא סגורה על הדג ואין ריוח בין קשקשת לקשקשת כך היה עשוי ...שלא היה עשוי נקבים נקבים שיוכל להכנס החץ בתוך הנקב אלא קליפת ברזל היתה נופלת בין טבעת לטבעת לסתום הנקבים: (ו) ומצחת נחשת על ...כעין טבלאו' של נחשת העומדת בין כתפיו ואין זה כמו נטה בכידון שאותו הוא כמו רומח. וכן ת"י רומח'. והם שוים במבטא ומתחלפי' בפתרון: כמנור אורגים. הוא עץ האורגים שכורך עליו המסכות: ולהבת חניתו. פי' הברזל שבראש הרומ' שהיה מבריק כמו הלהב:

מצודת דוד

...וח לשאול. בא לו ההרוחה וסרה ממנו החרדה: יז (ד) איש הבנים. ...ר"ל לבו לגשת בין שתי המערכות קראו איש הבנים מל' בין: (ה) שקלים. ...כמו שקלי נחושת ואינם דומים לשאר שקלים: (ו) ומצחת. הוא מכלי מלחמה ...לכסות בו הרגלים: וכידון. מן הכובע יצא למטה כעין כידון להגן צוארו ...אל חרב: (ז) ועץ חניתו. הוא הבית יד שהיתה עבה כמנור אורגים: ולהבת. ברזל

מצודת ציון

(יח) ונבון דבר. מבין כל דבר חכמה: יז (א) באפס דמים. שם מקום: (ד) הבנים. מל' בין: וזרת. ר"ל השעור מן האגודל עד האצבע הקטנה הקרויה זרת וכן זרת ארכו (שמות כ"ח): (ה) וכובע. כובע בכ"ף וקובע בקו"ף הוא אחד והוא כלי מגן על הראש כמו צנה ומגן וקובע (יחזקאל כ"ג): ושריון קשקשים. מין מלבוש להגן ממכת חרב עשויה טבעות טבעות מברזל ולסתום נקבי הטבעות עשוי עליהם כעין קשקשים שלדג כמו וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ"ט): (ו) ומצחת. עם עשוי כעין מה שנושאות הנערות על מצחן הקרוי מצחה: וכידון. הוא כעין רומח: (ז) כמנור אורגים. הוא

רדק

והוא יתד האורג : שקלי ברזל . כמו שקלי ברזל וכן סיגים כסף ומה שאמר למעלה שקלים נחש' והנה אמר שקלים ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר שוקלים הזהב בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכך זכר בה שקלי ברזל : (ח) הלא אנכי הפלשתי . כלומר אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם : ואתם עבדים לשאול . כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככם לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק הזה וקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו' כבעמוד : (יב) ודוד בן איש אפרתי הזה . אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול וזכרו הנה לספר ענינו היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה נוטש הצאן מכל וכל ולא היה בזאת המלחמה כי שלשת בני ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם השלשת היו במלחמה וישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה ששלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת ענינם ושלח להם מה ששלח ולפיכך היה כל הספור הזה הנה : זקן בא באנשים . באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לצאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו ובי"ת באנשים פתוחה ואין בו ידיעה וי"ת בא באנשים מני בבחירא ורז"ל אמרו בא באנשים זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא : (יג) וילכו . ואחר כך אמר הלכו ר"ל אותם שהיו רגילים ללכת אחרי שאול : והשלישי שמה . הוא שמעה הנזכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי

רשי

ת"י כאכסן דגרדאין אינטובל"א בלע"ז : שש מאות שקלים . כל ... כשאורים בנביאים מגיס : (ח) למה תצאו . הולכם לערוך מלחמה יל... כנגדי בשביל הולכם והתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו' : אנכי הפלשתי . איני לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כ... האחרים ואעפ"י שנלחמ... כמה מלחמות אני הרג... וסנחם ושביתי את האר... נעשיתם עבדים לשא... הושיע אתכם מימיו ב... ברו לכם . בררו לכם ... את שאול וירד אלי : (יב) ... בית לחם יושבת בארץ... ולו שמנה בנים . ומה... (בדברי הימים א' ב' ט') ... השפי דוד השביעי ו... יותר י"ל שאחד מת ב... ולפיכך לא כתבו שם : נ... נאכה בכנסית הה... (יד) ודוד הוא הקטן . ... בבית שאול מקודם ו... לפניו

וְלַהֶבֶת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ־מֵאוֹת שְׁקָלִים
בַּרְזֶל וְנֹשֵׂא הַצִּנָּה הֹלֵךְ לְפָנָיו׃
ח וַיַּעֲמֹד וַיִּקְרָא אֶל־מַעַרְכֹת יִשְׂרָאֵל (ב' חס' כי קוף)
וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תֵצְאוּ לַעֲרֹךְ (כ"ג. ל')
מִלְחָמָה הֲלוֹא אָנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם
עֲבָדִים לְשָׁאוּל בְּרוּ־לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד (ל')
אֵלָי׃ ט אִם־יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי (ל' זקף קמץ וחד פתח כן יבא)
וְהָיִינוּ לָכֶם לַעֲבָדִים וְאִם־אֲנִי אוּכַל־
לוֹ וְהִכִּיתִיו וִהְיִיתֶם לָנוּ לַעֲבָדִים
וַעֲבַדְתֶּם אֹתָנוּ׃ י וַיֹּאמֶר
הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי חֵרַפְתִּי אֶת־מַעַרְכוֹת
יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה תְּנוּ־לִי אִישׁ
וְנִלָּחֲמָה יָחַד׃ יא וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל־ (ד'. ד' בסיפ')
יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלֶּה
וַיֵּחַתּוּ וַיִּרְאוּ מְאֹד׃ (ל')
יב וְדָוִד בֶּן־אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית
לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנָה
בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא
בַאֲנָשִׁים׃ יג וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי־יִשַׁי (ג' ב' קמץ וא' פתח)
הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי־שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה
וְשֵׁם ׀ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו אֲשֶׁר הָלְכוּ (ל')
בַּמִּלְחָמָה אֱלִיאָב הַבְּכוֹר וּמִשְׁנֵהוּ
אֲבִינָדָב וְהַשְּׁלִשִׁי שַׁמָּה׃ יד וְדָוִד הוּא (ב' חס' וכל ו"ה דכ' במ"ו)
הַקָּטָן וּשְׁלֹשָׁה הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי

וְשִׁנָּנָא דְמוּרְנִיתֵיהּ מַתְקַל
שֵׁית מְאָה תִקְלֵי פַּרְזְלָא
וְנָטֵל תְּרֵיסָא אָזֵיל קֳדָמוֹהִי׃
ח וְקָם וְאַכְרֵיז עַל סִדְרֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמָה
תִפְקוּן לְסַדְּרָא קְרָבָא הֲלָא
אֲנָא פְּלִשְׁתָּאָה וְאַתּוּן עַבְדִין
לְשָׁאוּל (אֲנָא הוּא גָלְיָת
פְּלִשְׁתָּאָה דְמִן גַת דִקְטָלִית
תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי כַּהֲנֵי חָפְנִי
וּפִנְחָס וּשְׁבֵיתִי יַת אֲרוֹן
קְיָמָא דַיְיָ וְאוֹבֵלִית יָתֵיהּ
לְבֵית דָגוֹן טַעֲוָתִי וַהֲוָה
תַמָּן בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי
שַׁבְעָא יַרְחִין אַף כָּל קְרָב
וּקְרָב דַהֲווֹ לְהוֹן לִפְלִשְׁתָּאֵי
אֲנָא נָפֵיק בְּרֵישׁ חֵילָא
וּנְצַחְנָא בִּקְרָבָא וּרְמֵינָא
קְטִילִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וְעַד
כְּעַן לָא אַכְשָׁרוּ יָתִי
פְּלִשְׁתָּאֵי לְמֶהֱוֵי רַב אַלְפָא
עֲלֵיהוֹן וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מַה גְבוּרָה עֲבַד לְכוֹן שָׁאוּל
בַּר קִישׁ דְמִן גִבְעֲתָא
דְמַנִיתוּן יָתֵיהּ מַלְכָּא
עֲלֵיכוֹן אִם גְבַר גִבָּר הוּא
יֵחוֹת וְיַעֲבֵיד קְרָבָא עִמִּי
וְאִם גְבַר חַלָשׁ הוּא) בְּחַרוּ
לְכוֹן גַבְרָא וְיֵחוֹת לְוָתִי׃
ט אִם יְכוּל לְאַגָחָא קְרָבָא
עִמִּי וְיִקְטְלִינַנִי וּנְהֵי לְכוֹן
לְעַבְדִין וְאִם אֲנָא אֵכוּל לֵיהּ וְאֶקְטְלִינֵיהּ וּתְהוֹן לָנָא לְעַבְדִין וְתִפְלְחוּן יָתָנָא׃ י וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה אֲנָא
יַת סִדְרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין לְמֵימַר אַיְתוֹ לִי גַבְרָא וְנַגִיחַ קְרָבָא כַּחֲדָא׃ יא וּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל יִשְׂרָאֵל יַת
פְּלִשְׁתָּאָה הָאִילֵין וְאִתְבָּרוּ וּדְחִילוּ לַחֲדָא׃ יב וְדָוִד בַּר גְבַר אֶפְרָתִי הָדֵין מִבֵּית לֶחֶם דְבֵית יְהוּדָה וּשְׁמֵיהּ
וְלֵיהּ תְּמַנְיָא בְנִין וְגַבְרָא בְּיוֹמֵי שָׁאוּל סִיב מְנֵי בִבְחִירַיָא׃ יג וַאֲזַלוּ תְּלָתָא בְּנֵי יִשַׁי רַבְרְבַיָא אֲזַלוּ בָּתַר
לִקְרָבָא וְשׁוּם תְּלָתָא בְנוֹהִי דַאֲזַלוּ לִקְרָבָא אֱלִיאָב בּוּכְרָא וְתִנְיָנֵיהּ אֲבִינָדָב וּתְלִיתָאָה שַׁמָּה׃ יד וְדָוִד הוּא

רלבג

גם מאד כיהם על... מסטור עץ החנית וכ... משקל ברזל חנית ... משולשת ככר וזה ענ... מאד מורה על כח ... הזה : (יב) זקן בא ב... ר"ל בא במדרגת ... הישישים או יהיה הרצון ... בא באנשים שלגודל ... היה בא כאשר יבא עם ... נכבדת מאנשים שלמי... היו

והוא בא ויעמד אל אד... דרך עמדי וצפי ; ונל... בקריאה וסימ' ויאמר ... לשמעון אחיו עלה אתי ב... ויאמרו ליפתח לכה וה... לקצין ; תנו לי איש ונלח... דגלית . ונלחמה אתם ב... ונמסר גם בריש ש... והשלישי ג' חס' וסימ' ... בסדר וישמע יתר

פי' רבי' ישעיה

(ח) ברו לכם איש . שרשו ברה ואיננו לקוח מן ברר : (יב) זקן בא באנשים . בא בכלל אנשים חשובים והגונים :

תולדות אהרן ברו לכם איש . שם : אם יוכל . שם : ודוד . שם מא מב : והאיש . ברכות נח יבמות עו : ודוד הוא הקטן . מגלה י...

מצודת ציון

הוא עץ עב ועגול שהאורג כורך עליו חוטי השתי ובמשנה קרויה כובד (שבת ק"ג) ותרגומו כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על היתד הארג (שופטים ט"ז) אכסן דגרדאין : ולהבת . כן יקרא ברזל החנית ע"ש שמבהיק כלהב כשהוא מלוטש וכן להב חנית (איוב ל"ט) : הצנה . הוא כעין מגן וכן מחזיקים צנה (מ"א י') : (ח) מערכות . מל' עריכה וסדור : ברו . בררו ובחרו : (ט) יוכל . מל' יכולת והתחזקות : (יא) ויחתו . ענין פחד ושבר : (יג) ומשנהו . השני לו : אפרת

מצודת דוד

ברזל החנית היה משקלו שש מאות שקלי ברזל ומשונה הוא משקלי נחוש... לפניו . להגן בו עליו ממכת חרב וחנית : (ח) אל מערכות . אל החיל ... למלחמה : למה תצאו . ר"ל למה תצאו הולכים למלחמה : הלא אנכי הפלשתי . הוא המיוחד שבהם אחד מהשרים ואתם הלא עבדים ועם שאין מהדרך אשר ילחם מול עבד נקלה עכ"ז ברו לכם איש וילחם בי : (ט) להלחם אתי . ר"ל ... בהלחמו אתי : והיינו . כולנו נהיה לכם לעבדים בעבור הנצחון האחד לאחד : ועבדתם אותנו . כאומר הלא אתם עבדים לשאול וכשאנצח תהיו עבדים לנו ואין ... נ"מ גדולה כ"כ : (י) אני חרפתי . כאומר איך לא תבושו הלא אני מחרף את ישראל לומר שאין עמכם גבורה ואתם תחרישון ועד מתי תנו לי אי... (יב) אפרתי . בית לחם יושבת בארץ אפרת : הזה . ר"ל הניכר והידוע לכל : בא באנשים . לרוב זקנותו לא בא בעצמו במלחמה רק בא בשלחו במקומו אנשי... אמרו שהיה בא במחברת אנשים אשר הלכו אחריו לגודל חשיבתו : (יג) הלכו אחרי שאול . לרוב חשיבותם הלכו ליד המלך : (יד) ודוד הוא הקטן . ולזה לא ... והגדולי...

רשי

(טו) ודוד הולך. היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו :
כס והערב. אמרו רבותינו כדי לבטלם מקריאת שמע : (יח) חריצי
גובנין דחלבא : לשר האלף . אני אומר לשר של אותו אלף
מנו שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם . ואני שמעתי לשר
יהונתן שאמר עליו
עם יונתן בגבעת
ואת ערובתם תקח .
ובת הלואתם ושלומם
אחיך והלבכך ותגד לי
בס יונתן וית טיביהון
ערובתם . לשון הלכה
ב ערב עבדך לטוב (תהלים
כ״ו) גרנטיל״ש בלעז
אמרו גט כריתות יקח
וביא לנשותיהם להפריד
שבינו לבינה :
מעגלה . סביבות המחנה
מעגל והיוצא חוץ לחנות
ור מתחייב לחנות שמא
ין בני מערכות האויבים
מבקש הוא לנוס :
תערוך ישראל. מערכה
(כב) שומר הכלים .
של

רדק

דברי היום ושמעה הפלשתי : (טז) השכם והערב. בקר וערב כדי להבהילם . ובדרש כדי לבטל מהם קריאת שמע שחרית וערבית : ויתיצב ארבעים יום . התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם ובדרש ארבעים יום כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שירד משה מן ההר קבלו התורה . ובדרש אחר ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמות׳ נעמי ובזכותה נתלה לגבה ארבעים יום ואמרו כי הרפה אם גלית זו היא ערפה : (יז) איפת הקליא הזה . בא על דרך בעלי הה״א והאל״ף בשקל נביא נשיא והאלף בו תמורת הה״א למ״ד השעל וכמוהו ואל תתן עלינו דם נקיא : ועשרה לחם . ת״י ועסרא טולמין דלחמא הדין פירוש חלות לחם : והרץ המחנה לאחיך . אמר לו שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו : (יח) חריצי החלב . כתרגומו גובנין דחלבא : לשר האלף . פי׳ שר האלף שישי נמנה בו : ואת ערובתם תקח . המשכונות ששמו על הוצאותם כי כן מנהג אנשי החיל לפי שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם וי״ת וית טבהון תיתי כלומר ענינם תקח ותלמד ותגד לי ודעת רז״ל שיקח מה׳ גיטין לנשותיהם טרם המלחמה אמרו ערובתם דברים המעורבים בינו לבינה כלומר הקדושין והנשואין שביניהם ובגט מסלק אותם : (כ) המעגלה . לפי שהמחנה היה בסבוב לפיכך קרא אותו מעגל ויונתן תרגם לכרקומא וכן תרגם אונקלוס ובנית מצור ותבנה כרקומין וכן בדברי רז״ל עיר שהבשה כרקו׳ ובנין המצור הוא שבונין סביב המחנה בססין ובשלשלאות שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שבונין ושלשלאות והלבים מקיפין והענין הזה להבהיל בעיר או המחנה האחר כמו שכתוב והרעו במלחמה : (כא) ותערוך ישראל . עדת ישראל

שָׁאוּל׃ טו וְדָוִד הֹלֵךְ וָשָׁב מֵעַל שָׁאוּל
לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אָבִיו בֵּית־לָחֶם׃
טז וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב
וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם׃
יז וַיֹּאמֶר יִשַׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח־נָא לְאַחֶיךָ
אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה וַעֲשָׂרָה לֶחֶם הַזֶּה
וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ׃ יח וְאֵת עֲשֶׂרֶת
חֲרִצֵי הֶחָלָב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשַׂר הָאָלֶף
וְאֶת־אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֶת־
עֲרֻבָּתָם תִּקָּח׃ יט וְשָׁאוּל וְהֵמָּה וְכָל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק הָאֵלָה נִלְחָמִים
עִם־פְּלִשְׁתִּים׃
כ וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד בַּבֹּקֶר וַיִּטֹּשׁ אֶת־הַצֹּאן
עַל־שֹׁמֵר וַיִּשָּׂא וַיֵּלֶךְ כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ
יִשָׁי וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה וְהַחַיִל הַיֹּצֵא אֶל־
הַמַּעֲרָכָה וְהֵרֵעוּ בַּמִּלְחָמָה׃
כא וַתַּעֲרֹךְ יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתִּים מַעֲרָכָה
לִקְרַאת מַעֲרָכָה׃ כב וַיִּטֹּשׁ דָּוִד אֶת־
הַכֵּלִים מֵעָלָיו עַל־יַד שׁוֹמֵר הַכֵּלִים
וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא וַיִּשְׁאַל
לְאֶחָיו לְשָׁלוֹם׃ כג וְהוּא
מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה אִישׁ הַבֵּנַיִם
עוֹלֶה גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי שְׁמוֹ מִגַּת

ותלתא רברביא אזלו
בתר שאול׃ טו ודוד
אזל ותב מלות שאול למרעי
ית ענא דאבוהי בית לחם׃
טז וקריב פלשתאה ומקדים
ומחשיך ואתעתד ארבעין
יומין׃ יז ואמר ישי לדוד
בריה סב כען לאחיך
מכילתא דקליא הדין
ועסרא טולמין דלחמא
הדין ואוביל למשריתא
לאחיך׃ יח וית עסר גובנין
דחלבא האלין תוביל לרב
אלפא וית אחיך תסער
לשלם וית טיביהון תיתי׃
יט ושאול ואינון וכל אנש
ישראל במישר בוטמא
מגיחין קרבא עם פלשתאי׃
כ ואקדים דוד בצפרא ושבק
ית ענא על נטרא ונסיב
ואזל כמה דפקדיה ישי
ואתא לכרכומא ומשרית
עבדי קרבא נפקו לסדרא
ויביבו בקרבא׃ כא וסדרו
ישראל ופלשתאי סדרא
לקדמות סדרא׃ כב ושבק
דוד ית מניא די עלוהי על
די נטיר מניא ורהט לסדרא
ואתא ושאל לאחוהי
בשלם׃ כג והוא ממליל
עמהון והא גברא מביניהון סליק גלית פלשתאה שמיה מגת מסדרי

רלבג

ים אותו : (יח) תביא האלף . ר״ל שר האלף היו שלשת בני ישי ולזה צוה שיזכור לו שלום בתתו לו זה המתן ימלאו מן בעיני שר שהוא עליהם : ואת תקח . ידמה לפי מה שהם שלחו לאביהם להם המצטרך למזון ונתנו ת ערבון לאביהם למען האמנ׳ עם שהבר היה ההוא נכר לאביהם מהלה׳ ולזה״א ישי שיקח רובתם להביא להם כל אמר קח נא לאחיך הקליא הזה או יהיה בזה שיקח עמו להביא ערובתם שהבגו למשכן ון ההוא במחנה כשהיו נה כדי שיספיק להם כל ותם במחנה וזה כי מה להם מהמזון לא יספיק כי אם לזמן מועט ולזה ישי לצוות לדוד שיביא ערובתם : (יט) נלחמים פלשתים . ר״ל שהיו שלים להלחם עם פלשתי׳ : יבא המעגלה . ר״ל במחנה

ואת אחיך ב׳ וסי׳ תפקד לשלום זאת ערבתם תקח. במיטב הארץ הושב את אביך ; שומר י׳ מלאים וסי׳ ויטש את הצאן על שומר. הנה לא ינום. שוא שקר שומר. שומר ה׳ את כל אהביו. ארח לחיים שומר מוסר. צנים פחים. שומר הברית והחסד. שומר מצוה לא ידע. ושומר הבגדים. ואת שומר ואת חותם ; עולה ה׳ מלאים בלישנא בקריאה וסי׳ מן ההר החלק העולה שעירה. והנה איש הבנים עולה.

תולדות אהרן ויגש הפלשתי . סוטה מב : ויתיצב ארבעים יום . שם : את עשרת . שבת נו בכורות ו : את אחיך תפקוד . כתובות ע :

פי׳ רבי ישעיה

(יח) לשר האלף שהוא ממונה עליהם : ואת ערבתם תקח . פי׳ משאם . אם יש להם שום משא לשלוח לבתיהם וכבד עליהם תקח ותביא אותו ודומה לו ביחזקאל ברוב הונך ומערבך העשרת מלכי ארץ והרבה יש שם כמוהו : (כ) ויבא המעגלה . פי׳ המחנה קורא המעגל שמתקבצין האנשים לעמוד בגורן עגול : והחיל היוצא אל המערכה והרעו במלחמה . הוי״ו יתירה : (כא) ותערוך ישראל . כמו גלתה יהודה : (כב) על יד שומר הכלים . שמינהו שומר עליהם :

מצודת דוד

ם הלכו : (טו) הולך ושב . לא ישב בקבע בבית שאול כ״א היה הולך ושב (טז) ויתיצב . עמד בין המערכות ודבר דבריו בבוקר ובערב עד כשלמו ים יום טרם בוא דוד : (יח) לשר האלף . מה שאחיו היו נמנים בו : תפקוד . תשגיח לדעת שלומם : ואת ערובתם . את משכונם אשר משכנו לצורך פרנסתם. מיד הממשכן ותקחם עמך : (יט) והמה . שלשת בני ישי : נלחמים . מוכנים המה להלחם : (כ) ויטוש . עזב הצאן על שומר אחד לשמרם עד בואו : וישא . את איפת ק וכו׳ : המעגלה . היא המחנה שדרכה לחנות בעגול כי טוב הוא להיות נשמר מהאויב מסביב : והחיל היוצא . ואז החיל היה יוצא אל המערכה הוא מקום המלחמה ובעת יצאם : (כא) ותערוך . סדרו וערכו מערכתם ישראל ופלשתים זה מול זה : (כב) ויטוש . עזב והניח הכלים אשר עמו ביד שומר הכלים של הבאים למלחמה : וירץ המערכה אל

מצודת ציון

(יז) איפת . שם מדה איפה : הקליא . קמח הקליות כמו ולחם וקלי (ויקרא כ״ג) והוא קמח מתבלים צלויים : והרץ . לך במרוצה ומהר : (יח) חריצי החלב . ת״י גובנין דחלבא ואולי יקראו כן על שדרך הגבינה לחתכו במדה בעת עשותו והוא מל׳ אם חרוצים ימיו (איוב י״ד) : תפקוד . ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (לעיל יד) : ערובתם . ענין משכון כמו מה הערבון (בראשית ל״ח) : (כ) ויטוש . ועזב :

ממערכות ק׳ מִמַּעֲרוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיְדַבֵּר כַּדְּבָרִים
י״ו הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמַע דָּוִד׃ כד וְכֹל אִישׁ
ג׳ ב׳ חס׳ יִשְׂרָאֵל בִּרְאוֹתָם אֶת־הָאִישׁ וַיָּנֻסוּ
וא׳ מ״ל ודין הוא. ל׳ מ״ל בסיפ׳ מִפָּנָיו וַיִּירְאוּ מְאֹד׃ כה וַיֹּאמֶר ׀ אִישׁ
ג׳. ג׳ יִשְׂרָאֵל הַרְּאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה
כִּי לְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה
ל׳ הָאִישׁ אֲשֶׁר־יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ ׀ הַמֶּלֶךְ ׀
ב׳ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת־בִּתּוֹ יִתֶּן־לוֹ וְאֵת
ל׳ בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל׃
כו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הָאֲנָשִׁים
ל״ו הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מַה־יֵּעָשֶׂה
ל״ב לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי הַלָּז
וְהֵסִיר חֶרְפָּה מֵעַל יִשְׂרָאֵל כִּי מִי
הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי חֵרֵף מַעַרְכוֹת
אֱלֹהִים חַיִּים׃ כז וַיֹּאמֶר לוֹ הָעָם כַּדָּבָר
ל״ו הַזֶּה לֵאמֹר כֹּה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר
יַכֶּנּוּ׃ כח וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחִיו הַגָּדוֹל
בְּדַבְּרוֹ אֶל־הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר־אַף
אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר ׀ לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ
ד׳. ב׳ חד מ״ל וחד חס׳ כי נטשתה מ״ל וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה
בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ וְאֵת
רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה
יָרָדְתָּ׃ כט וַיֹּאמֶר דָּוִד מֶה עָשִׂיתִי עָתָּה
הֲלוֹא דָּבָר הוּא׃ ל וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ אֶל־
ב׳ וחס׳ מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֻהוּ
הָעָם דָּבָר כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן׃ לא וַיִּשָּׁמְעוּ
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־
שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ׃ לב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
שָׁאוּל אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ
ה׳ פתחין יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה׃

פלשתאי ומליל כפתגמיא האלין ושמע דוד : כד וכל אנש ישראל במחזיהון ית גברא ואפיכו מן קדמוהי ודחילו לחדא : כה ואמר אנש ישראל החזיתון גברא דסליק הדין ארי לחסדא ית ישראל סליק ויהי גברא דיקטליניה יעתריניה מלכא עותר סגי וית ברתיה יתן ליה וית בית אבוהי יעביד חורין רברבין בישראל : כו ואמר דוד לגבריא דקימין עמיה למימר מה יתעביד לגברא דיקטול ית פלשתאה דיכי ויעדי חסודא מעל ישראל ארי מן פלשתאה ערלא הדין ארי חסד סדרי עבדי קרבא דעמיה דיי קימא : כז ואמר ליה עמא כפתגמא הדין למימר כדין יתעביד לגברא דיקטליניה : כח ושמע אליאב אחוהי רבא במללותיה עם גבריא ותקיף רוגזא דאליאב בדוד ואמר למה דנן נחתתא ועל מן רטשתא זעיר ענא האינון במדברא אנא ידענא ית בקרנותך וית בישות לבך ארי בדיל למחזי עבדי קרבא נחתתא : כט ואמר דוד מה עבדית כען הלא פתגם הוא דאמרית : ל ואסתחר מלותיה לקביל אוחרן ואמר כפתגמא הדין ואתיבוהי עמא פתגמא כפתגמא קדמאה : לא ואשתמעו פתגמיא דמליל דוד וחויאו קדם שאול ודבריהי : לב ואמר דוד לשאול לא יתבר לבא דאנשא מניה עבדך ייזיל ויגיח קרבא עם פלשת[אה]

רדק

ישראל : (כג) שהיה שומר כלי אנשי המחנה בגדיהם ואשר עמהם : ממערות פלשתים . כן הוא כתיב וקרי ממערכות והקרי מבואר ו[...] פירושו ממחנות פלשתים מהמישורים שהיו חונים שם כי מערה ה״א לשון מישור כמו ממערה גבע שת״י ממישר גבעתא והנה הכתי׳ והקרי קרובים וו[...] יכשר וי״ת על דרך הכתיב ממשריית קרבא דפלשתאי ודעת הדרש בכתוב ובאיש הבינים רחוקה שדרשו כי נקרא איש הבינים שהיה מכמה אנשים וכ[...] ממערת פלשתים ממאה ערלות שהערו באמו ומהם אמרו בר מאה פפין וחד גנא פי׳ בן מאה אנשים וכו׳ שבאו על אמו שכן אמר לדוד א[...] אנכי ואמרו כי אמו היתה ערפה כלת נעמי והרפה כמו ערפה אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו וסברת אומרי הדרש הזה כי אשה מתעברת מאנשים רבים וי״מ כי אהליבמה בת ענה בת צבעון שנתעברה אמה מאביה ומהנה ויש חולקין עליהם בזה ואומרים אין אשה מתעברת משני אנשים כאחת ויש מתרצים שתי הסברות כי משנסרח הזרע אין מתעברת משני אנשים עד שלא נסרח הזרע אשה מתעברת משני אנשים : (כה) הראיתם . בדגש הרי״ש לחזק קריאתה מפני ה״א התמיהה אשר עליה אע״פ שאין מנהג הרי״ש להדגש ברוב : יעשרנו המלך . פשטו יעשירנו כי מבניין הפעיל הוא וכן רבת תעשרנה׳ כמו תעשירנה׳ : יעשה חפשי . חפשי ממשפט המלוכה וי״ת יעבד רברבין בישראל אולי כן היה דעתו כמו שפירשנו או ר״ל חפשי כמו אשרך ארץ שמלכך בן חורין חריה ואין שם מלוכה יקראו שמניים השרים הגדולים הנכבדים על השרים האחרים ור״ל יעשה שישים בית אביו להיות מגדולי המלכות לכל דבר : (כח) ויחר אף אליאב . כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם הפלשתי והיה רחוק בעיניו שינצל מידו אם ילחם עמו לפי׳ חרה אפו בו : את זדונך . ת״י ית בקרנותך הבי״ת כמו ה״א ענייה הפקר וקלות דעת כלומר שאתה מפקיר עצמך לגאת ולמווב הלאן וכן ת״י פיזון בקרין והוא כמו הפקרין בס״א . וכן במשנה הבקר ענייה הבקר כמו הפקר בס״א : (כט) הלא דבר הוא . כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומר אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצוני לעשות אף על פי שאני מדבר : (ל) אל מול אחר . פירו׳ אל מול אדם אחר שהיה מול זה המקום : (לב) אל יפול לב אדם עליו . פי׳ על עצמו או פירוש עליו על גלית כלומר לא יפחד אדם

רשי

של בני הגנה : (כג) מו[...] פלשתים כתיב . רבותינו[...] מאה בני אדם הערו ב[...] אמו כשפירשה מאחרי[...] ובעמי חמותה : (כה) [...] חפשי . מדברים הא[...] המשפטי

רלבג

במחנה ונקרא כן לפי ש[...] במגול להשמר שלא יבאו ה[...] האויבים בכל צד [...] המחנה : (כו) והנה [...] דוד להלחם עם הפלשתי [...] ידע מה יעשה לאיש אש[ר...] ויראה שעם היותו נשען [...] יתעלה שינקו׳ נקמתו מה[...] הזה כי בא לחרף מע[...] אלהים חיים שהבר נשען [...] על מה שייעדו שמוא[ל...] המלוכה וכאלו חשב שזה [...] כלו

פי׳ דברי ישעיה

(כט) מה עשיתי עתה [...] דבר הוא . והי תיד [...] להלחם עמו דיבור ב[...] דברתי ולא עשיתי שום [...] וכדי לשתקו מעליו אמר [...]

והעולה מתוך הפחת יפול [...] הכתף מחוצה . מקנה[...] עולה : ועל מי ד׳ בקריא[...] ועל מי נטשת מעט הצאן [...] מי הרמות קול דמלכים . [...] דישעיה. ועל מי לא יקום [...]

תולדות אהרן והיה ה[...] תענית ד [...]
ס׳ טו : ויחר אף אליאב . [...]
פו : ידעתי . עקידה ס׳ ע[...]

מצודת ציון

(כה) הראיתם . בה״א השאלה : [...] בני חורין : (כו) הלז . [...] (כח) נטשת . עזבת : במ[...] מקום

מצודת דוד

אל אחיו שהלכו כבר אל המערכה : (כג) ממערכות פלשתים . חזר על מלת עולה : (כה) הראיתם . בראותם עולה אמרו אלו לאלו בל׳ שאלה האם אתם נותנים לב להתבונן מעשה האיש העולה הזה כי עולה לחרף וכו׳ : יעשה חפשי . מבלי לעבוד עבודת המלך : (כו) מה יעשה לאיש . אף שכבר שמע חזר ושאל להסכים בדברים ולומר שהוא ילך : כי מי . במה נחשב הוא לחרף מערכות עם ה׳ : (כז) כדבר הזה . האמור למעלה : (כח) למה זה ירדת . עדיין לא הגיד לו שאביו שלחו הנה : במדבר . במקום גדודי חיות ולסטים : למען ראות . להתענג בראיית המלחמה : (כט) מה עשיתי עתה . כאומר אם דרכך לכעוס עלי בעשותי דבר רע בעיניך מה זה כעסת הלא עתה לא עשיתי מאומה ורק דברים בעלמא דברתי : (ל) כדבר הזה . מה [...] לאיש וכו׳ : (לא) אשר דבר דוד . לבזות גבורת הפלשתי באמרו מי הפלשתי וכו׳ ה״א כאומר שהוא ילחם בו : (לב) אל יפול . לא יחרד לב אדם בעבור הפלש[תי] כי

המלוכה: (לד) ובא הארי ואת הדוב. ואתא אריא ואף דובא: את הארי גם הדוב. הרי אלו רבוין ארי ושני גוריו ודוב ושני ילדיו: אשר הצילני מיד הארי. יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא עתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועת ישראל ואסמוך עליה ואלך וזה
שני צדיקים שנתן להם
להסתכל לדבר דוד
שנאמר ובכל יום ויום
מתהלך לפני חצר וגו'
(אסתר ב' י"א) אמר לא לחנם
בצדקת זו שנתפסה
ערל הזה אלא שעתיד'
וד לישראל ביום צרה:
את דוד מדיו. כהפכו
מדת דוד משמשת
שהם אף שהיו של שאול
הוה מכל העם משכמו
וכיון שראה שאול כן
בו עין הרע והרגיש
: (לט) ויואל ללכת:
אבה למיזל יש תיבות
לשון ואילוסו כמו
אדרה (ישעיה י' ל"ג)
ארץ חיים (תהלים כ"ג
לא נסה. ארי לא
לא נסיתי. ארי לית
אין שבחו של נס בכך.
ויואל ללכת רצה
סות וכאשר ראה שהיו
ליו הסירם: (מ) חלוקי
אבנים דקות וחלקות:
ובתרמיליה:
ולבכת'

לג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו׃
לד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר׃
לה וְיָצָאתִי אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו׃
לו גַּם אֶת־הָאֲרִי גַּם־הַדּוֹב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת אֱלֹהִים חַיִּים׃
לז וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֵךְ וַיהוָה יִהְיֶה עִמָּךְ׃
לח וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן׃
לט וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיֹּאֶל לָלֶכֶת כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל לֹא־אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי וַיְסִרֵם דָּוִד מֵעָלָיו׃
מ וַיִּקַּח מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי־אֲבָנִים ׀ מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ

הדין: לג ואמר שאול לדוד לא תכול למיזל עם פלשתאה הדין לאגחא קרבא עמיה ארי יניק את והוא גבר עביד קרבין מינקותיה: לד ואמר דוד לשאול רעיא הוה עבדך לאבוהי בענא ואתא אריא ואף דבא ונסיב אמרא מעדרא: לה ונפקית בתרוהי ומחיתיה ושזיבתיה מפומיה וקם עלי ואחדית בלועיה ומחיתיה וקטלתיה: לו אף ית אריא אף דבא קטל עבדך ויהי פלשתאה ערלא הדין כחד מנהון ארי חסד סדרי עמא דיי קימא: לז ואמר דוד יי דשיזבני מידא דאריא ומידא דדבא הוא ישיזבינני מידא דפלשתאה הדין ואמר שאול לדוד איזיל ומימרא דיי יהי בסעדך: לח ואלביש שאול ית דוד לבושוהי ויהב קולס דנחש על רישיה ואלביש יתיה שריינא: לט וזריז דוד ית חרביה מעל ללבושוהי ולא אבה למיזל ארי לא אליף ואמר דוד לשאול לית אנא יכיל למיזל באלין ארי לית בהון נסא ואעדינון דוד מעלוהי:
מ ונסיב חוטריה בידיה ובחר ליה חמשא שעיעי אבניא מן נחלא ושוי יתהון במאן רעיא די ליה ובתרמיליה וקלעיה בידיה

אדם בעבורו כי אני אלחם עמו: (לד) ואת הדוב. פי' ועם הדוב בא הארי כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ונקלת היסחאות מהתרגום ואת הדוב ואף דוב': (לה) והחזקתי בזקנו. ת"י ואחדית בלועיה ר"ל כשאחז בזקן הארי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי התחתון: והכיתיו והמיתיו. בוי"ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל: (לו) גם את הארי גם הדוב. כל אחד לרבות על חבירו וכן גם צאנכם גם בקרכם. ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שתי חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומר גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלשה רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעות הילד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו: (לח) ונתן קובע נחושת על ראשו. בקו"ף ומלעיל ויש ספרים שכתוב בכ"ף והיא שגגת הסופרי' והמסרה מעידה עליו שהוא בקו"ף וכן היא המסרה עליו לית כותיה בקו"ף ואמ' צנה ומגן וקובע והו' מלרע ותרויהון מלאי' ושאר קריא' כובע בכ"ף כלם בר אילין תרין בקו"ף: (לט) ויואל ללכת. ת"י ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכ' בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה האלה והוא' לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי וי"ת כי לא נסיתי ארי לית בהון נסא כלומ' לא יכירו הנס שיעש' לי האל אם אלך בכלי המלחמ' ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו: ללכת באלה. בקמץ הבית וכם שני' במסרה בקמץ הבית זה ואשר כתבנו למעלה לא בחר ה' באלה: (מ) חמשה חלוקי אבנים. אבנים חלוקים ר"ל ראוים לקלע וכן ת"י שעיעי אבניא. ובדרש

רלבג

לים רצון השם י"ת
מלכותו כי עם היותו
לך יתכן שתגיע לו
המלוכה: (לג) והרחיק
מצד ראותו כי דוד
נסה להלחם עדיין
הוא איש מלחמה
מצורף לזה מה
מגודל גוף גלית
: (לז) וכאשר שמע
שספר לו דוד שהתגבר
ועל הדוב עד שהכה
שם. יתב' שיעזרהו
הפלשתי כי חרף
אלהים חיים או הודה
טם שהכה יהיה הש"י
הפלשתי:
ר"ל שהוא שם
ילקוט והוא הכלי
הרועים כל מניוה'
ילקוט כי שם ילקטו
כל

פי' רבי' ישעיה

(לד) ובא הארי ואת הדוב. את יתר: (לו) גם את הארי גם הדוב. פי' ראשו עונה לסופו וסופו לראשו ארי וגם הדוב. הדוב וגם הארי. ודומה לו גם לי גם לך לא יהיה: והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם. יהי רצון שיהא כאחד מהם: (מ) חמשה חלוקי אבנים מן הנחל. אבנים שהחליקו אות' המי' שיהו נוחין לקלעם בקלע. ותרגומו שעיעי אבניא: בכלי הרועים אשר לו ובילקוט. הוי"ו יתירה ותרגם בתרמיליה:

מנעריו ג' ב' חס' וא' מלא וסי' כי יצר לב האדם רע. והוא איש מלחמה מנעריו. שאנן מואב מנעוריו. בתרא מ"ל: הצילני ג' בקריאה וסי' אשר הצילני מיד הארי. דרשתי את ה' ועניני. כי מכל צרה הצילני: באלה ב' ובסיפרא וסי' לא בחר ה' באלה. ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי

ור זהרן ובא הארי. עקידה שם: גם הארי. מליצה קו: והי' הפלשתי. נדרים לא: מערכות. סוטה מב: וילבש שאול. יבמות עו:

מצודת דוד

אתה. ועדיין אינך יודע טכסיסי מלחמה והוא רגיל במלחמה מנעוריו: ואת הדוב. ועם הדוב שניהם יחד: (לו) גם הדוב. הבא עם הארי: והיה כי שאומר אבטח בה' שיהיה סוף הפלשתי כאחד מהם על אשר חרף וכו': הצילני. אם לא אוכל להמית אותו: (לט) ויואל ללכת. רצה ללכת בכלי כי לא נסה. אלא שלא נסה ר"ל לא בחן מעולם ללכת בכלי מלחמה לא אוכל וכו': (מ) ויקח מקלו. לשטעו' את הפלשתי לחשו' שיגש אליו להכותו עם המקל ולא יהיה נשמר מן הקלע: ויבחר לו. הטובים והנאותים לקלעותם

מצודת ציון

מקום המרעה היה סמוך אל המדבר: (לד) ואת הדוב. ועם הדוב: (לה) והחזקתי. ואחזתי: (לח) מדיו. מלבושיו כמו ומדיו קרועים (לעיל ד'): (לט) ויאל. ורצה כמו ויואל משה (שמות ב'): כי לא נסה. אלא לא נסה והוא מל' נסיון ובחינה: (מ) חלוקי אבנים. אבנים חלקים הנוח לקלעותם ולזרקם: ובילקוט. הוא כעין שק עשוי מעור ישים בו הרועה חפציו ומה שלוקט בדרך

ונדרש למה חמשה אחד לשמו של הקב"ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלש' האבות אמר הקב"ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפרע ממנו אמר אהרן וכי
כדם אני עלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגידף מערכות אלהים חיים ונקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחויו
אהרן שהיה גואל הדם דם של חפני ופנחס שהיו כהני' שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה. ונדרש עוד חמשה אלוקי אבני
שנתקנא דוד על גלית על חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה מומשי תירה ושמו של הקב"ה וזכרה של שלשה אותני עולם שהם אברהם יצחק

בְּיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי׃ מא וַיֵּלֶךְ
הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ
נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו׃ מב וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי
ה'. ל' וַיִּרְאֶה אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר
וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה׃ מג וַיֹּאמֶר
ל' הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־
ב' ליחמנה אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל
הַפְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו׃ מד וַיֹּאמֶר
ל' נסיפ' הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה אֵלַי וְאֶתְּנָה
ל' אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת
הַשָּׂדֶה׃ מה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי
בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־
ד' אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ׃
ל'. ל' וחס' מו הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְהוָה בְּיָדִי וְהִכִּיתִךָ
וַהֲסִרֹתִי אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְנָתַתִּי
פֶּגֶר מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף
ו' הַשָּׁמַיִם וּלְחַיַּת הָאָרֶץ וְיֵדְעוּ כָּל־
כ'. ג' הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל׃
י"א מז וְיֵדְעוּ כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה כִּי־לֹא בְּחֶרֶב
ב' דלותי וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ יְהוָה כִּי לַיהוָה
הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדֵנוּ׃
ה' פתח מח וְהָיָה כִּי־קָם הַפְּלִשְׁתִּי וַיֵּלֶךְ וַיִּקְרַב
לִקְרַאת דָּוִד וַיְמַהֵר דָּוִד וַיָּרָץ
הַמַּעֲרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי׃
ל' מט וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת־יָדוֹ אֶל־הַכֶּלִי וַיִּקַּח
ל' מִשָּׁם אֶבֶן וַיְקַלַּע וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי
ל' וח' על מצחו אֶל־מִצְחוֹ וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ

וּקְרִיב לְוַת פְּלִשְׁתָּאָה׃
מא וַאֲזַל פְּלִשְׁתָּאָה אָזֵיל
וְקָרֵיב לְוַת דָּוִד וְגַבְרָא
נָטֵיל תְּרֵיסָא קֳדָמוֹהִי׃
מב וְאִסְתְּכֵי פְּלִשְׁתָּאָה
וַחֲזָא יַת דָּוִד וְשַׁטְיֵהּ אֲרֵי
הֲוָה יָנִיק וְסַמּוֹק שַׁפִּיר
בְּרֵיוֵיהּ׃ מג וַאֲמַר
פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד הֲכַלְבָּא
שָׁטֵי אֲנָא דְּאַתְּ אָתֵי עֲלַי
בְּחוּטְרַיָּא וְלַיִּט פְּלִשְׁתָּאָה
יַת דָּוִד בְּטַעֲוָתֵיהּ׃
מד וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד
אִיתָא לְוָתִי וְאֶתֵּן יַת בִּסְרָךְ
לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְלִבְעִירָא
דְּאַרְעָא׃ מה וַאֲמַר דָּוִד
לִפְלִשְׁתָּאָה אַתְּ אָתֵי עֲלַי
בְּחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא
וּבְרוּמְחָא וַאֲנָא אָתֵי עֲלָךְ
בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְּסִדְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּחַסֵּדְתָּא׃
מו יוֹמָא הָדֵין יִמְסְרִינָךְ יְיָ
בִּידִי וְאֶקְטְלִינָךְ וְאַעְדֵּי יַת
רֵישָׁךְ מִנָּךְ וְאֶתֵּן פִּגּוּל
מַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמָא
הָדֵין לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא
וּלְחֵיוַת אַרְעָא וְיִדְּעוּן כָּל
דַּיָּרֵי אַרְעָא דְּאִית אֱלָהָא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ מז וְיִדְּעוּן כָּל
קְהָלָא הָדֵין אֲרֵי לָא
בְּחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא פָּרִיק
יְיָ אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ נִצְחָן
קְרָבַיָּא וְיִמְסַר יַתְכוֹן בִּידָנָא׃
מח וַהֲוָה כַּד קָם פְּלִשְׁתָּאָה
וַאֲזַל וּקְרַב לִקְדָמוּת דָּוִד
וְאוֹחִי דָוִד וּרְהַט לְסִדְרָא
לִקְדָמוּת פְּלִשְׁתָּאָה׃
מט וְאוֹשִׁיט דָּוִד יַת יְדֵיהּ לְמָנָא וּנְסִיב מִתַּמָּן אַבְנָא וְאַקְלַע בְּקִלְעָא וּמְחָא יַת
פְּלִשְׁתָּאָה עַל בֵּית עֵינוֹהִי וּטְבַעַת אַבְנָא בְּבֵית עֵינוֹהִי

ובילקוט. כלי שמשים בו הקלע האבנים שלוקט לתת בכף הקלע לפיכך נקרא ילקוט וי"ת ובתרמילי' והוא כלי עור או בגד שנושאין בו הולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעלאק"ה ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט והאחד מהם די לו לתת בו חמש' אבני קלע אפשר שלקט יותר אבנים ששם בכלי האחר והחמש' שבחר שם בכלי האחר: (מב) ואדמוני עם יפה מראה. כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהיה איש מלחמה כי מי שהו' רגיל לצאת למלחמה לא יעמוד בו יופיו מפני היגיע' והטירח והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרח ולמטר ולשרב: (מד) לכה אלי. לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחש' אשר עליו וזהו שאמר הולך וקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמר לו שיבא אליו. ונדרש ואבא אליך אין כתיב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו: ולבהמת השדה. כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות והיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואמרו אחריו איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלו' בשר וכן כל בהמת הארץ עליו תחרף. ונדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמ' ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכ"ל בשר אמר הדין דידי הוא אמר היום הזה יסגרך יי בידי וגו' עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ אמר יש אלהים בישראל עביד דידי ודידהון: (מח) והיה כי קם הפלשתי. ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך הנה אומר לו מתחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד נערה חמתו בו ונזדרז ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלים שעליו והלך מעט מעט וקרב לקראת דוד: (מט) אל מצחו. כמו על מצחו. כמו וימליכהו אל הגלעד אל ההרים

(מד) ולבהמת הש...
דרך לבהמות לאכול
דוד כבר נטרפה דע...
שלי הוא בא דוד
ונתתי פגר מחנה פ...
ולחית הארץ: (מט)
פניו. לא היה לו
לאחוריו שהרי על מ...

רלבג

כל הדברים שהוא נו...
התפרסם בזה הפרס...
נפלאות השם שנלח...
בלא חרב וחנית
כגלי' היה כגובה א...
עם עולם כלי...
(מה) בחרב ובחנית
זה הכידון איננו כ...
שהיה בין כתפיו אבל
לחנית כאמרו לא כ...
והנה ראה דוד...
הפלשתי כי בטחונו
לא בגבורתו: (מט)
דוד במצחו במ...
מגולה באופן שטב...
במצחו ונפל כמו מ...

לא נסיתי: ויראה
וסימן ויבט הפלשתי
דוד. וירדף גחזי א...
ויראה ולא יעשה כ...
וישוב מכל פשעיו.
בניו ואת בני בניו ד...
ד' בקריאה וסי' ג...
אמר: בשם ה' צבאו...
וסי' ואני בא אליך...
נקרא שם שם ה'.
העם. אל מקום ש...
בקריאה וסי' ויא...
הפלשתי. וידעו...
הזה. ואותו הרג...
עמון. הנני נותנך ל...
חלל בתוכה. ו...
ורכביהם ונפל אשו...
איש. ונכשלו בחר...
בשבי ובבזה: ויקר...
בקריאה וסי' נמסר ב...

תולדות אהרן הגל...
שם ...
אתה בא אלי. סוט...
מבוא שערים: ואני בא...
ותטבע האבן. (יומ...

מצודת ציון

בדרך שהלכו ולזה יקרא ילקוט: וקלעו. הוא הדבר אשר יזרוק בו האבן: (מב) עם יפה מראה. כמו ויפה מראה: (מו) יסגרך. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): פגר. כן יקרא גוף המת: (מז) יהושיע. מל' תשועה: (מט) ויקלע. זרק האבן בכלי הקלע: ותטבע. מל' טביעה

מצודת דוד

לקלעותם: ובילקוט. הכלי שם בהילקוט למען לא ירגש בהאבנים: (מ...
נער וכו'. המורה אשר לא נסה במלחמה לפי מעט השנים ומהתענג:
אנכי. וכי כלב אנכי: באלהיו. באמרו אלהי פלשתים יהרגך וכדומה
אלי בחרב. ר"ל כל בטחונך בחרב וכו': בשם ה'. במבטח שם ה': א...
חוזר הוא על מערכות ישראל: (מו) ונתתי פגר. כי כשאמיתך ינוסו כולם ויפלו חללים: (מז) כי לא בחרב. כי הלא אינם בידי: כי לה' המלחמה. ע...
על בחרפת עמו ובידו לתת אתכם בידנו מבלי חרב: (מח) וירץ המערכה. כלפי מערכת פלשתים: (מט) אל הכלי. כלי הרועים אשר שם האבנים בו...
נכנ...

שמואל א יז

וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אָרְצָה׃ נ וַיֶּחֱזַק דָּוִד מִן־הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ וְחֶרֶב אֵין בְּיַד־דָּוִד׃
נא וַיָּרָץ דָּוִד וַיַּעֲמֹד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת־חַרְבּוֹ וַיִּשְׁלְפָהּ מִתַּעְרָהּ וַיְמֹתְתֵהוּ וַיִּכְרָת־בָּהּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי־מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ׃
נב וַיָּקֻמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיָּרִעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים עַד־בּוֹאֲךָ גַיְא וְעַד שַׁעֲרֵי עֶקְרוֹן וַיִּפְּלוּ חַלְלֵי פְלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שַׁעֲרַיִם וְעַד־גַּת וְעַד־עֶקְרוֹן׃
נג וַיָּשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִדְּלֹק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וַיָּשֹׁסּוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם׃
נד וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־רֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי וַיְבִאֵהוּ יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־כֵּלָיו שָׂם בְּאָהֳלוֹ׃
נה וְכִרְאוֹת שָׁאוּל אֶת־דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל־אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא בֶּן־מִי־זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חֵי־נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי׃
נו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם׃
נז וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי

Masoretic notes in the margin: ט"ו ד' מנהון בסימן · ל'. ד' בליש' · ל' · ס'. ל' · ח' · י' מ"ל בליש' · ל' וחד ופתרי' · ל' ומס' · ג' כסיפר'. ג' · כ' · ל' · ל' וח' כסיב

תרגום

וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא׃ נ וּתְקֵיף דָּוִד מִן פְּלִשְׁתָּאָה בְּקַלְעָא וּבְאַבְנָא וּמְחָא יַת פְּלִשְׁתָּאָה וְקַטְלֵיהּ וְחַרְבָּא לֵית בִּידָא דְדָוִד׃ נא וּרְהַט דָּוִד וְקָם עַל פְּלִשְׁתָּאָה וּנְסִיב יַת חַרְבֵּיהּ וְשַׁלְפָא מִנְדָנָא וְקַטְלֵיהּ וּפְסַק בֵּיהּ יַת רֵישֵׁיהּ וַחֲזוֹ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי מִית גִּבַּרְהוֹן וַאֲפִיכוּ׃ נב וְקָמוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְיַבִּיבוּ וּרְדָפוּ יַת פְּלִשְׁתָּאֵי עַד מַעֲלָנָא דְגֵיא וְעַד תַּרְעֵי עֶקְרוֹן וּנְפַלוּ קְטוֹלֵי פְלִשְׁתָּאֵי בְּאוֹרַח שַׁעֲרַיִם וְעַד גַּת וְעַד עֶקְרוֹן׃ נג וְתָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְמִרְדַּף בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְזוֹ יַת מַשְׁרְיַתְהוֹן׃ נד וּנְסִיב דָּוִד יַת רֵישָׁא דִפְלִשְׁתָּאָה וְאַיְתֵיהּ לִירוּשְׁלֵם וְיַת זְיָנֵיהּ שַׁוִּי בְּמַשְׁכְּנֵיהּ׃ נה וְכַד חֲזָא שָׁאוּל יַת דָּוִד נָפֵיק לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי אֲמַר לְאַבְנֵר רַב חֵילָא בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא אַבְנֵר וַאֲמַר אַבְנֵר חַיֵּי נַפְשָׁךְ מַלְכָּא אִם יָדַע אֲנָא׃ נו וַאֲמַר מַלְכָּא שְׁאַל אַתְּ בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא׃ נז וְכַד תָּב דָּוִד מִלְמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּדְבַר יָתֵיהּ אַבְנֵר וְאַיְתְיֵיהּ קֳדָם שָׁאוּל וְרֵישָׁא

רש"י

[...]ן כדי שלא יצטער דוד לילך ולמתוך את ראשו שנשתכר דוד שכשיו לא [...] מסר אמות וזרתים שקומתו שש אמות וזרת נשתכר מלא קומה [...]זירו ומלא קומה לפניו (במדרש תלים) : (נג) מדלוק . מרדוף כמו [...] אחרי (בראשית ל"א ל"ו) : (נה) בן מי זה הנער . אמרו רבותינו [...] לא היה מכירו והלא כתיב [...]הבהו מאד ויהי לו נושא [...] (לעיל ט"ז כ"א) אלא [...]הו מתנהג בטכסיסי מלכות [...]ר שאול אם בא ממשפחת [...] מלך יהיה שהמלך פורץ [...] לעשות לו דרך ואין ממחין [...] ואם ממשפחת זרח בא [...] יהיה אמר לו דואג עד [...]זה שואל אם בא ממשפחה [...]א הוא הגון למלכות אם לאו [...]אם ראוי לבא בקהל אם לאו [...] מרות המואביה בא אמר [...] אבנר שנינו עמוני ולא [...]נית אמר לו דואג אם כן [...] ולא ממזרת אמר לו [...] נאמר על דבר אשר לא [...]תו אתכם בלחם ובמים [...]ריס כ"ג ה') ואין דרך [...]ם בכך א"ל היה להם לקדם [...]שים לקראת אנשים ונשים [...]את נשים נשתתק אבנר . [...]ר לו שאול : (נו) שאל [...]ה בן מי זה העלם . למעלה [...]יה הנער וכאן כתוב העלם [...]ר לו הלכה זו נתעלמה ממך

רד"ק

לא אכל ויש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין . ואומרים כי כאשר אמר ואתנ' את בשרך לעוף השמים הביט כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי סבה מאת ה' והכתוב או' שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל סבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אמר בדרש כיון שהשליך דוד את האבן בברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברי' שהשליט הקב"ה את הרך בקשה או אפשר שהיה מקום מועט מגולה במקימו ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל : ויפול על פניו . כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו נפל על פניו ארצה . ובדרש למה ויפול על פניו כדי שיטמין אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמר טמנם בעפר יחד וגו' . ד"א שהיה דגון אלהיו חקיק לו על לבו לקיים מה שנאמר ונתתי פגריכם על פגרי גילוליכם : (נ) בקלע ובאבן . כשהיה רחוק ממנו בקלע כשקרב אליו באבן יד בלא קלע : ויעמד אל הפלשתי. כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל : (נא) וימותתהו . וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבני' כמו שאמר וחרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו : (נד) ויביאהו ירושלים . אחר שהביאהו לפני שא"ל כמו שכתוב וראש הפלשתי בידו ואחר כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשים והטף ואותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלים ואדוני אבי ז"ל כתב כי נוב עיר הכהני' כהם ירושלים כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שספורש : שם באהלו . כלי הפלשתי שם באהלו כלומר הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימלא אהל במקום בית כמו איש לאהליו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמתנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א"כ באהלו ר"ל בביתו ועל שאר הכלים אמר לא על החרב כי שם החרב באהל מועד כנוב כמו שכתוב למטה לוטה בשמלה והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד כנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ומודה לאל ית' ומיסר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו : (נה) בן מי זה

רלב"ג

[...]ו ואחר הפלים דוד עם [...]יתו להמיתו רץ במרוצה [...]חרב הפלשתי בעצמה כרת [...] את ראשו כדי שיתפרסם [...]ן מיתתו ויתפרסם גם כן [...]ם לישראל ולזה הביא דוד [...] ראש הפלשתי לירושלים : [...]) בן מי זה הנער אבנר . [...]ים יתמהו איך יתכן שלא [...]ע שאול בן מי הוא וכבר [...]ר במה שקדם שכבר שלח [...]ול מלאכים אל ישי שישב [...]ד עמו . ודמה כי המלך [...]וב עסקיו ולרוב הבאים [...]מו לא יוכל להכיר כל אחד [...]ם בפרט ויתבאר מתשובת [...]ד לו ששאלת שאול לא היתה [...]ן לדעת מי הוא כדי שיתבאר [...] מאי זו משפחה הוא כי כבר [...]טיחהו שיתן לו בתו לאשה [...]נה מזה שענין נתיסב דוד [...]ולכות כי זה היה סבה ששמהו שאול

ויחזק ט"ו וסי' והרעב היה על כל פני . ויחזק לב פרעה דתנין . ויעשו כן חרטומי מצרים . ויחזק לב פרעה דכנים ודערוב . דוד מן הפלשתי . ולא אבה לשמוע לקללה . ויקרא אבשלום לפני . ויחזק דבר המלך על . ויחזק העם אשר אחרי . בתשעה לחדש ויחזק הרעב . וחברו ויחזק הרעב . וילך שלמה חמת צובה ד"ה . והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד"ה . בעת ההיא שלח מרודך דישעיה : הפלשתים ה' בקריאה וסימ' ויראו הפלשתים כי מת גבורם . ויכעו הפלשתים . וירדו כל ישראל הפלשתים . ויראו הפלשתים כי אמרו . ויקומו אנשי ישראל ויהודה . ואת הארץ הנשארת . וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק . ויער ה' על יהורם את רוח הפלשתים . וחד והפלשתים תולדות אהרן וכראות שאול . יבמות עו פקודה ס' עו : ויאמר המלך . שם עו :

פי' רבי ישעיה

(נה) בן מי זה הנער אבנר . יש לומר אף על פי שהיה מנגן לפניו לא הכירו כתיב ודוד הולך ושב מעל שאול לרעות צאן אביו בית לחם . גם יש לומר מפני שהיתה שורה עליו רוח רעה לא היתה זכירה יפה לו :

מצודת דוד

[...]גשה בכובע הנחושת וקבה ונטבעה במצחו : (נ) ויחזק . נתגבר על הפלשתי המזוין [...]א היה בידו כ"א הקלע והאבן : וחרב אין ביד דוד . לכרות בה ראש הפלשתי : [...]א) אל הפלשתי . סמוך לו כי בעת קלעו האבן עמד ממרחק : את חרבו . של [...]פלשתי : וימותתהו . וכבר המיתו בהקלע ועתה כרת ראשו בחרבו : (נב) ויריעו . [...]ועה שמחה ונצחון : (נג) וישסו . רמסו ובזזו כל אשר היה במקום שעמדה שם מחנה פלשתים : (נד) ויביאהו ירושלים . לבשר את העם : (נה) וכראות שאול . [...]מאז

מצודת ציון

מתערה . הוא תיק החרב כמו השב אל תערך (יחזקאל כ"א) : (נב) ויריעו . מל' תרועה : עד בואך גיא . עד אשר תבוא לגיא והלא מדבר עם מי שמכיר המקום : (נג) מדלוק . מרדוף כמו כי דלקת אחרי (בראשית ל"א) : וישסו . רמסו או בזזו : (נו) העלם . הנער כמו ואם כה אומר לעלם (לקמן כ') : טביעה : (נא) וישלפה . שוליאה כמו ולא שלף הנער חרבו (שופטים ח') :

רדק

זה הנער. פירש אדוני אבי ז"ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנער כלו' תדע אם ישי אביו היה
חיל שנבטח על גבור' הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשים
כי גם על אביו היה יודע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיוצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה
מלכו' בו דכתי' וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדיו כמדתו וכתוב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם
הוא יהי' מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהי' אדם חשוב לשון אזרח אבל לא יהיה מלך אמר לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא דקא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מ"ט דטעמיה כתיב ביה על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם תאמר היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימ' וכתיב ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל: (נח) בן עבדך ישי בית הלחמי. פי' בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהי' איש מלחמ': (א) ונפש יהונתן. במסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן ב' להם ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן: (ד) ויתפשט יהונתן את המעיל. פי' מן המעיל כמו הם יצאו את העיר כי אין בנין התפעל יוצא ואמר בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה התפשט בגדיו ונתנם לו: (ה). וגם בעיני עבדי שאול. ברבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם: ויהי בבואם. בבי"ת וכן בשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מהכות הפלשתי: לשור. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והם שני בנינים והענין אחד: והמחלות. פי' והמחוללות בידם וי"ת לשבח' בחנגא: ובשלשי'. כלי נגון שיש לו שלש' יתרי' וי"ת ובצלצלין: (ז) ותענינה. כמו ותען להם מרים: הכה שאול באלפיו. באלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד הכה בהם רבבו' או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשהכה שאול בפלשתים הכה הוא לבדו כאילו עמו אלפי' ודוד לבדו הכה בפלשתי' הכה גדולה כאלו עמו רבבות: (ח) ועוד לו אך המלוכה. וע
נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריה' אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגום ומכען לא א
ליה עוד אילהן מלכותא: (ט) ויהי שאול עוין את דוד. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והניהם
אחד

תרגום

נח וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל בַּר מַן אַתְּ עוּלֵימָא וַאֲמַר דָּוִד בַּר עַבְדָּךְ יִשַׁי דְמִבֵּית לָחֶם׃
א וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי לְמַלָּלָא עִם שָׁאוּל וְנַפְשָׁא דִיהוֹנָתָן אִתְחַבִּיבַת בְּנַפְשָׁא דְדָוִד וְרַחֲמֵיהּ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשֵׁיהּ׃
ב וְדַבְּרֵיהּ שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא וְלָא שַׁבְקֵיהּ לְמֵיתַב בֵּית אֲבוּהִי׃
ג וּגְזַר יְהוֹנָתָן וְדָוִד קְיָם בְּדִרְחֵים יָתֵיהּ כְּנַפְשֵׁיהּ׃
ד וְאַשְׁלַח יְהוֹנָתָן יַת מְעִילָא דִי עִלוֹהִי וִיהָבֵיהּ לְדָוִד וּלְבוּשׁוֹהִי וְעַד חַרְבֵּיהּ וְעַד קַשְׁתֵּיהּ וְעַד זַרְזֵיהּ׃
ה וּנְפַק דָּוִד בְּכֹל אֲתַר דִשְׁלַח יָתֵיהּ שָׁאוּל מַצְלַח וּמַנְּיֵהּ שָׁאוּל עַל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וּשְׁפַר בְּעֵינֵי כָּל עַמָּא וְאַף עַבְדֵי שָׁאוּל׃
ו וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן כַּד תָּב דָּוִד מִלְּמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּנְפַקָא נְשַׁיָּא מִכָּל קִרְוֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁבָּחָא בְּחִנְגַיָּא לִקְדָמוּת שָׁאוּל מַלְכָּא בְּתֻפִּין בְּחֶדְוָא וּבְצִלְצְלִין׃
ז וַאֲתִיבָא נְשַׁיָּא דִמְשַׁבְּחָן וַאֲמַרָא קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִבְוָן׃
ח וּתְקֵיף לְשָׁאוּל לַחְדָא וּבְאֵשׁ בְּעֵינוֹהִי פִּתְגָמָא הָדֵין וַאֲמַר יְהָבוּ לְדָוִד רִבְוָן וְלִי יְהָבוּ אַלְפַיָּא וּמִכְּעַן לָא אִשְׁתָּאֲרַת לֵיהּ אֱלָהֵן מַלְכוּתָא׃
ט וַהֲוָה שָׁאוּל

מקרא

בְּיָדוֹ׃
נח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל בֶּן־מִי אַתָּה הַנָּעַר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן־עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי׃
יח א וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֶל־שָׁאוּל וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד ויאהבו (ויאהבהו ק׳) יְהוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ׃
ב וַיִּקָּחֵהוּ שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נְתָנוֹ לָשׁוּב בֵּית אָבִיו׃
ג וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ׃
ד וַיִּתְפַּשֵּׁט יְהוֹנָתָן אֶת־הַמְּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וּמַדָּיו וְעַד־חַרְבּוֹ וְעַד־קַשְׁתּוֹ וְעַד־חֲגֹרוֹ׃
ה וַיֵּצֵא דָוִד בְּכֹל אֲשֶׁר יִשְׁלָחֶנּוּ שָׁאוּל יַשְׂכִּיל וַיְשִׂמֵהוּ שָׁאוּל עַל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַיִּיטַב בְּעֵינֵי כָּל־הָעָם וְגַם בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל׃
ו וַיְהִי בְּבוֹאָם בְּשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַתֵּצֶאנָה הַנָּשִׁים מִכָּל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל לשור (לשיר ק׳) וְהַמְּחֹלוֹת לִקְרַאת שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ בְּתֻפִּים בְּשִׂמְחָה וּבְשָׁלִשִׁים׃
ז וַתַּעֲנֶינָה הַנָּשִׁים הַמְשַׂחֲקוֹת וַתֹּאמַרְןָ הִכָּה שָׁאוּל באלפו (פיו ק׳) וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו׃
ח וַיִּחַר לְשָׁאוּל מְאֹד וַיֵּרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר נָתְנוּ לְדָוִד רְבָבוֹת וְלִי נָתְנוּ הָאֲלָפִים וְעוֹד לוֹ אַךְ הַמְּלוּכָה׃
ט וַיְהִי שָׁאוּל עון (עוין ק׳)

נאספו: על אנשי ד׳ בקריאה וסימ׳ וישימהו שאול על אנשי המלחמה. ומן העיר לקח סריס א׳

תולדות אהרן ונפש יהונתן. עקדה ש׳ כג: ויהי שאול עוין. מגלה י:

רשי

ממך לא ושאל בבית ה
כדאיתא ביבמות: (ו) ובש
תרגם יונתן ובצלצלין מ
זמר: (ח) ועוד לו. ומ
מה הוא נחסר שצריך ל
לו. אך המלוכה אינו
עוד אלא למלכות. (ט)
עין

רלבג

שאול על אנשי המ
ונתבאר טיב הצלחתו
המקום הסכימו לשים
למלך עליהם ולזה
שאמרו לו כל שבטי ישר
אתמול גם שלשום בהיות
מלך עלינו אתה הייתה ה
והמביא את ישראל ברוך
לו נתכנו עלילות: (א)
שכרת יהונתן ברית עם
כי ראה היותו מלך על
בראותו טוב הצלחתו
תמלא כמה שיבא שאמר
לדוד ידעתי כי מלוך
על ישראל וקמה בידך
ישראל וגם שאול אבי
והסיר אותם לזאת ה
מה שיעד להם שמואל
תקום הממלכה לשא
(ו) בשמחה ובשלשים.
כענין שלא כתבתי לך ש
והם דברים נפלאים ונ
ובזה יאמר שכן היו א
בשיריהן דברים נ
והמאמרים ההם היה
הכה שאול באלפיו
ברבבותיו כאילו התכל
מעלת דוד שיהיה ל
ממעלת שאול: (ט) עוי
דוד. הרצון בו שהיה
אליו מבט השונא באופן
כל

מצודת ציון

יח (א) נקשרה. מרוב האהבה כאלו נפשו קשורה בנפשו ונתחברת בה והוא מלשון מליצה וכן ונפשו קשורה בנפשו (בראשית מ"ד): (ב) נתנו. ענין עזיבה כמו ולא נתן סיחון (במדבר כ"א): (ד) ויתפשט. ענין הסרת המלבוש: המעיל. שם מלבוש חשוב: ומדיו. יתר המלבושים: ועד חרבו. ואפי' חרבו: (ה) ישכיל. יצליח כי המצליח נראה הוא כעושה בהשכל: (ו) לשיר. לשורר: והמחולות. שם כלי שיר כמו בתופים ובמחולות (שופטים י"א): ובשלשים. כלי שיר בעלת שלשת יתרים: (ז) ותענינה. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז): המשחקות. משמחות: ברבבותיו. רבבה הוא עשרת אלפים: (ח) נתנו. ענינו האמירה על הדבר וכן אל תתן את אמתך (לעיל א'): (ט) עוין. מלשון עין ומלשון עיון ור"ל תמיד היה מעיין ומחשב בו בעין

מצודת דוד

מאז בא להלחם עם הפלשתי: בן מי זה הנער. מפני הרוח רעה שבה שם
חי נפשך. הריני נשבע בחי נפשך אם ידעתי: יח (א) לדבר. הוא הדבר
שהוא בן ישי: ונפש. ר"ל ואז בשמוע יהונתן שגם הוא בן אדם גדול נקשר
בנפש דוד: (ב) ולא נתנו לשוב. כאשר היה דרכו מאז שהיה הולך ושב: (ג) בא
בעבור שהיה אוהב אותו כנפשו: (ה) ויצא דוד. מאז והלאה יצא במלחמ
אנשי המלחמה. לראש ולשר על אנשי המלחמה: עבדי שאול. הם שרי הצ
ועם שהיו באומנותם לא נתקנאו בו: (ו) בבואם. כשבאו אנשי המלחמה אל
והמחולות. ר"ל והמחולות בידם: בתופים. כמו ובתופים: (ז) באלפיו.
אלפים של פלשתים: (ח) נתנו לדוד. ר"ל בהשיר אמרו על דוד שהכה רבבות וכו' ועוד

…עה: (י) ויתנבא. ואשתטי נביא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים: …אכה בדוד ובקיר. מכה אחת אכה שיכנס החנית בדוד ובקיר: (יד) משכיל. …: (יז) ושאול אמר. בלבו: אל תהי ידי בו. פן אענש: ותהי בו יד …ים. לכך אמר לו והלחם מלחמות ה': (יט) בעת תת. כשהגיע זמן שקבעו …לו ובמועד שהיו מתעסקים לתתה

אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃
י וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים ׀ רָעָה ׀ אֶל־שָׁאוּל
וַיִּתְנַבֵּא בְתוֹךְ־הַבַּיִת וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָדוֹ
כְּיוֹם ׀ בְּיוֹם וְהַחֲנִית בְּיַד־שָׁאוּל׃
יא וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית וַיֹּאמֶר אַכֶּה
בְדָוִד וּבַקִּיר וַיִּסֹּב דָּוִד מִפָּנָיו פַּעֲמָיִם׃
יב וַיִּרָא שָׁאוּל מִלִּפְנֵי דָוִד כִּי־הָיָה יְהוָה
עִמּוֹ וּמֵעִם שָׁאוּל סָר׃ יג וַיְסִרֵהוּ שָׁאוּל
מֵעִמּוֹ וַיְשִׂמֵהוּ לוֹ שַׂר־אָלֶף וַיֵּצֵא
וַיָּבֹא לִפְנֵי הָעָם׃
יד וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָו מַשְׂכִּיל וַיהוָה
עִמּוֹ׃ טו וַיַּרְא שָׁאוּל אֲשֶׁר־הוּא מַשְׂכִּיל
מְאֹד וַיָּגָר מִפָּנָיו׃ טז וְכָל־יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת־דָּוִד כִּי־הוּא יוֹצֵא
וָבָא לִפְנֵיהֶם׃ יז וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל אֶל־דָּוִד הִנֵּה בִתִּי הַגְּדוֹלָה מֵרַב
אֹתָהּ אֶתֶּן־לְךָ לְאִשָּׁה אַךְ הֱיֵה־לִּי
לְבֶן־חַיִל וְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת יְהוָה
וְשָׁאוּל אָמַר אַל־תְּהִי יָדִי בּוֹ וּתְהִי־בוֹ
יַד־פְּלִשְׁתִּים׃ יח וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־שָׁאוּל מִי אָנֹכִי וּמִי חַיַּי
מִשְׁפַּחַת אָבִי בְּיִשְׂרָאֵל כִּי־אֶהְיֶה חָתָן
לַמֶּלֶךְ׃ יט וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת־מֵרַב בַּת־
שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל

כָּמִין לְדָוִד מִיּוֹמָא הַהוּא
וּלְהָלָא׃ י וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דְבַתְרוֹהִי וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא
מִן קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל
וְאִשְׁתַּטִּי בְּגוֹ בֵיתָא וְדָוִד
מְנַגֵּן בִּידֵיהּ כְּיוֹם בְּיוֹם
וּמוּרְנִיתָא בִּידָא דְשָׁאוּל׃
יא וַאֲרִים שָׁאוּל יַת מוּרְנִיתָא
וַאֲמַר אֶמְחִינֵיהּ בְּדָוִד
וְאַבְרְזִינֵיהּ בְּכוֹתְלָא
וְאִסְתְּחַר דָּוִד מִן קֳדָמוֹהִי
תַּרְתֵּין זִמְנִין׃ יב וּדְחִיל
שָׁאוּל מִן קֳדָם דָּוִד אֲרֵי הֲוָה
מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵיהּ וְיַת
שָׁאוּל רָחִיק׃ יג וְאַפְנְיֵיהּ
שָׁאוּל מִלְּוָתֵיהּ וּמַנְיֵיהּ לֵיהּ
רַב אַלְפָּא וּנְפַק וְעָל בְּרֵישׁ
עַמָּא׃ יד וַהֲוָה דָוִד לְכָל
אוֹרְחָתֵיהּ מַצְלַח וּמֵימְרָא
דַיְיָ בְּסַעְדֵיהּ׃ טו וַחֲזָא
שָׁאוּל דְהוּא מַצְלַח לַחֲדָא
וּדְחִיל מִן קֳדָמוֹהִי׃ טז וְכָל
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה רַחֲמִין יַת
דָּוִד אֲרֵי הוּא נָפֵק וְעָלֵיל
בְּרֵישֵׁיהוֹן׃ יז וַאֲמַר שָׁאוּל
לְדָוִד הָא בְּרַתִּי רַבְּתָא
מֵרַב יָתַהּ אֶתֵּן לָךְ לְאִתּוּ
בְּרַם הֱוֵי לִי לִגְבַר עָבֵיד
קְרָבִי וַאֲגַח קְרָבָא דְעַמֵּיהּ
דַיְיָ וְשָׁאוּל אֲמַר לָא תְהֵי
יְדִי בֵּיהּ וְיִתְמְסַר בִּידָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ יח וַאֲמַר דָּוִד
לְשָׁאוּל מַן אֲנָא וּמַן חַיַּי (בְּרַם) זַרְעִית אַבָּא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֱהֵי חַתְנָא לְמַלְכָּא׃
יט וַהֲוָה בְּעִידָן דִמְטָא לְמִתַּן יַת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא אִתְיְהִיבַת לְעַדְרִיאֵל

רלבג

…מויניו בו לכשחיתו כשי …אם בלקיחת תחבולות …לכרגו בידיו באופן שלא …וד נשמר מזה והנה היה …בולות האלו כי כשבאה …להים רעה אל שאול …ודבר בתוך הבית דברים …ים בסבת הרוח הרעה …דרך דוד לנגן לפניו …הסיר הרוח הרעה ממנו …היה לתחבולות שאול …אז החנית בידו וחשב …בו דוד בעת היותו …פניו באופן שיהרגנו כי …יהיה דוד נשמר מזה: …גה עור הש"י את דוד …מזה כשנטה מפניו שני …אז נתברר לשאול כי …ם דוד ומעמו סר ויירא …הסירהו מעמו ושמהו לו …ויצא ויבא לפני העם …יתה כונת שאול להפילו …שתים: (יד) והנה היה …לים מאד בכל דרכיו …" עמו וזה הוסיף יראה …מפני דוד. מצורף לזה …היה זה סבה אל שכל …יהודה אוהבים את דוד …יוצא ובא לפניהם. …שאול זה הנתב' לתת …באופן שנדר בעת …עם גלית וחשב שיהיה …הפיל דוד ביד פלשתים …עמו שילחם מלחמות …תי': (יח) והנה הרחיק …הענוה מהתחתן במלך …י אנכי שאהיה ראוי …במלך כאלו אמר הנני …ל מאד: ומי חיי. …חיי חשובים שאהיה …ה שלא הייתי רועה …יתכן שאלקח מאחרי …קחת בת המלך: …אבי בישראל. ודמה …זה ומי משפחת אבי שבישראל והנה אמר זה מצד שהיה בא מרות המואביה והנה אמר שאול ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימן להורות …י למלוכה: (יט) ויהי בעת תת את מרב בת שאול אל דוד. ר"ל בעת ההיא נועד ביניהם שיתנכה לדוד ודמה מזה המקום שלא קדשה דוד: …תתחתן בי היום. ר"ל בשתי הבנות שיש לי תתחתן בי היום כי אתן א' מהן והוא הסבוב כי הנשואה אי אפשר שאתן לך ואחשוב שאמר לו זה מפני שנדר לו

אחד ופירושו תביטו בעין רעה ותרגומו כמין: (י) ותצלח. ותעבור כמו ובלחו את הירדן ותרגומו ושרת: ויתנבא. כתרגומו אישתטי כלומר היה מדבר דברי שטות: (יא) בדוד ובקיר. שיעברנו החנית ויננעץ בקיר ותרגומו ואברזיניה בכותל' מן ברזא כדברי רז"ל דאישתקיל ברזא כל דלהדי ברזא שפירושו נקב החבי': (יב) וירא שאול. ביו"ד אחת לבדו ויו"ד השרש נפל' מן המכתב: (יג) מעמו. שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שיהי' יוצא ובא לפני העם: לכל דרכיו. כמו בכל דרכיו וכמוהו ושבת לכסא לפניהם לחרב: (יד) משכיל. כתרגומו מצליח: (יח) ומי חיי. מה חיי חשובים כי האדם הנכבד חייו חשובי' ויקרי' אבל הנבזה אין חשובים ובאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבור' מי כי לא יאמר מי אלא על חי מדבר: משפחת אבי בישר'. פי' ומי משפחת אבי בישראל ומי שזכר עומד במקום שני' וי"ת ברם זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישראל: (יט) בעת תת. כתרגומו בעידן די מטא למיתן ית מירב לדוד כלומר כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתנה' לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו לו

פי' רבי ישעיה

(י) ויתנבא בתוך הבית. היה מדבר דברי שטות כמו ניב שפתים: (יד) לכל דרכיו משכיל. מצליח: (יט) ויהי בעת תת מרב לדוד. מקרא קצר הוא. בעת שהיו מדברים לתת מרב לדוד. והיא נתנה כבר לעדריאל:

תולדות אהרן ויטל שאול. עקידה ש' לב: ויירא שאול. שם שם: ויהי דוד. שבת נו מגלה שם: ויהי בעת תת. סנהדרין יט:

מצודת דוד

…נאמר לתת לו ואף המלוכה לבדה נשארה כאומר הנה ע"פ הדברים האלה …למלוך: (י) כיום ביום. כמו שרגיל בכל יום ויום כאשר בא עליו …: (יא) אכה בדוד ובקיר. ר"ל הכאה חזקה עד אשר תחליף גוף דוד …בקיר: פעמים. ב' פעמים הטיל החנית ונזדמן הדבר שהיה דוד מסבב …ולא הכהו: (יב) כי היה ה' עמו. שסבב מפניו פעמים מבלי כוונה: …למען יתמיד במלחמה ואולי יהרג: ויצא ויבא. ר"ל הוא היה מנהיגם: (יז) ושאול אמר וכו'. ר"ל לא לאהבתו אמר לתת לו בתו רק חשב שעי"ז יפול …ים וידו אל תהי בו: (יח) מי אנכי. כאומר הלא אני שפל אנשים: ומי חיי. ר"ל מה חיי חשובים כי הנכבד חייו חשובים ויקרים אבל הנבזה אין …ים כלום: משפחת. ומי משפחת אבי הלא היא דלה וצעירה: כי אהיה. שאהיה ראוי והגון להיות חתן …ויאמר הלא בוודאי דבר גדול הוא אלי וכל אשר תאמר אעשה בעבור זה: (יט) ויהי בעת תת. כאשר הגיע העת שקבעו לתת את מרב לדוד והיא נתנה ע"י

מצודת ציון

בענין רעה: (י) ותצלח. ועברה: ויתנבא. ת"י ואשתטי ר"ל היה מדבר דברי שטות ואמר לשון נבואה כי הנביא והשוטה מדברים דברי רמזים זה לנבואתו וזה לשטותו: (יא) ויטל. השליך כמו ויטילו את הכלים (יונה א'): ובקיר. בכותל: (יד) לכל דרכיו. בכל דרכיו הלמ"ד במקום בי"ת כמו לפניהם לחרב (ויקרא כ"ו): משכיל. מצליח: (טו) ויגר. פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב):

הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה׃ כ וַתֶּאֱהַב מִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֶת־דָּוִד וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו׃ כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶתְּנֶנָּה לּוֹ וּתְהִי־לוֹ לְמוֹקֵשׁ וּתְהִי־בוֹ יַד־פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בִּשְׁתַּיִם תִּתְחַתֵּן בִּי הַיּוֹם׃ כב וַיְצַו שָׁאוּל אֶת־עֲבָדָו דַּבְּרוּ אֶל־דָּוִד בַּלָּט לֵאמֹר הִנֵּה חָפֵץ בְּךָ הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו אֲהֵבוּךָ וְעַתָּה הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ׃ כג וַיְדַבְּרוּ עַבְדֵי שָׁאוּל בְּאָזְנֵי דָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר דָּוִד הַנְקַלָּה בְעֵינֵיכֶם הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְאָנֹכִי אִישׁ־רָשׁ וְנִקְלֶה׃ כד וַיַּגִּדוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לוֹ לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר דָּוִד׃ כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־תֹאמְרוּ לְדָוִד אֵין־חֵפֶץ לַמֶּלֶךְ בְּמֹהַר כִּי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם בְּאֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים׃ כו וַיַּגִּדוּ עֲבָדָיו לְדָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דָוִד לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים׃ כז וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּלֶךְ הוּא וַאֲנָשָׁיו וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ וַיָּבֵא דָוִד אֶת־עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וַיִּתֶּן־לוֹ שָׁאוּל אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה׃ כח וַיַּרְא שָׁאוּל וַיֵּדַע כִּי יְהוָה עִם־דָּוִד וּמִיכַל בַּת־

ב' וחס' · כו"ל חס' במ"ב · י"ד. י"ד · עבדיו ק' · ז' · ג' · ל' · ל' · ל' וחד כמו"ה · ב' עפר

דמחולת לאתו׃ כ ורחימת מיכל בת שאול לדוד וחויאו לשאול וכשר פתגמא בעינוהי׃ כא ואמר שאול אתנה ליה ותהי ליה לתקלא ויתמסר בידא דפלשתאי ואמר שאול לדוד בחדא מתרין תתחתן בי יומא דין׃ כב ופקיד שאול ית עבדוהי מלילו עם דוד ברז למימר הא אתרעי בך מלכא וכל עבדוהי רחמוך וכען אתחתן במלכא׃ כג ומלילו עבדי שאול קדם דוד ית פתגמיא האלין ואמר דוד הזעירא בעיניכון לאתחתנא במלכא ואנא גבר מסכן והדיוט׃ כד וחויאו עבדי שאול ליה למימר כפתגמיא האלין מליל דוד׃ כה ואמר שאול כדין תימרון לדוד לא רעוא למלכא במוהרין אלהין במאה ערלת פלשתאי לאתפרעא בשנאי מלכא ושאול חשיב לממסר ית דוד בידא דפלשתאי׃ כו וחויאו עבדוהי לדוד ית פתגמיא האלין וכשר פתגמא בעיני דוד לאתחתנא במלכא ולא שלימו יומיא׃ כז וקם דוד ואזל הוא וגברוהי וקטל בפלשתאי מאתן גברא ואיתי דוד ית ערלתהון ואשלמינון למלכא לאתחתנא במלכא ויהב ליה שאול ית מיכל ברתיה לאתו׃ כח וחזא שאול וידע ארי מימרא דיי בסעדיה דדוד ומיכל

רדק

לו קדושין בה: (כא) בשתים תתחתן בי. כתרגומו בחדא מן תרתי וכן ויקבר בערי הגלעד ופירו'. אעפ"י שדברתי לך בשתי בנותי ולא נזדמן הדבר שתהיה לך הראשונה אחת מהן תהיה לך האחרת באמת היום ובאותה תתחתן בי היום ונרא' כי דוד משך ידו מהמעשה לפי שהתל בו בראשונ' לפיכך הוצרך שאול לצוות את עבדיו שידברו אל דוד: (כב) בלט. כלומר בסת' כתרגומו ברז כדי שיראה כי דברי שאול אמת ולא דברי התול ושקר ויש מרז"ל שאמרו כי שתיהן היו לדוד לנשים ואחר מיתת מירב נשא מיכל ועדריאל בעבירה נשא את מירב והם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במירב ובהיתר נשאה עדריאל: (כג) הנקלה. בא לשון נקבה על התחתן שהוא מקור וכן הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך: רש ונקלה. תרגומו מסכן והדיוט. רש שאין לי שאוכל לתת מהר הראוי לבת מלך לפיכך אמר שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות פלשתים: ונקלה שאיני כדאי לקחת בת המלך: (כו) וישר הדבר. ביו"ד איתן לבד ווי"ו השרש נפלה מהמכת': ולא מלאו הימים. הזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלו' לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא לו מאתי': (כז) וימלאום למלך. קל הלמ"ד וענין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המהר שמשלח אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאו' השלימום כלומר כל המאתי' הביאו לפניו: (כח) ומיכל בת שאול אהבתהו. לפיכך הוסף לירא מפניו לשני דברים האחד שראה כי ה' עמו

רשי

לתתה לו והגלגל הדבר ונתנה לעדריאל: (כא) בשתים תתחתן בי. ש...
יש לי באחת מהן תתחתן בי וכן תרגם יונתן בחדא מתרין. כיוצא ...
אנכי נוטל עליך (שמואל ב' כ"ד י"ב) אחת משלש כמו שמפורש שם ב...
אחת מהם: (כז) ולא מלאו הימים. לא המתין עד מלאת הימים ש...
להביא את מאה הע...
(כז) ויקם דוד וילך הו...
וגו' וימלאום. הרי...
בלטו...

רלבג

לו שיתן לו בתו לאשה ...
לו הגדולה כי היא ...
יותר בזה כי לא ...
הצעידה לפני הבכירה ...
עתה שנתנה הגדולה ...
התמולתי נתברר שלא ...
הרצון בזה אלא שיתן ...
מבנותיו וידמה שלא ...
דוד בזה מלד העגוה ...
אלא שקר כהתוב וש...
שתהיה הסבה בשלא ...
דוד בזה שיירא שי...
פלשתים ולזה צוה ...
שידברו אל דוד בסתר ...
לו שהמלך חפץ בו ו...
אהבוהו כדי שיחשוב ...
כונת שאול להפילו ביד ...
(כג) אנכי איש רש ...
ר"ל ולזה לא אוכל ...
ומתן הראוי לבת ...
(כו) וישר הדבר ב...
להתחתן במלך: ר"ל ...
התנאי כי בטח בש"י ...
ויתברר לשאול כי ...
ותחת ערלות מאה ...
הביא לו מאתים ...
טוב הצלחתו: (כח) ...
שאול אהבתהו. הנה ...
כן היה מוסיף יראה ...
זה מורה על טוב ה...
ועל כי המלוכה תהי...
עם התברר לבת שא...
אביה את דוד עם כל ...
אהבת' בו עם שזה ...
הנה מה מונעת שאו...
דו...

פי' רבי יש...

(כא) בשתים תתחתן ...
היו הדברים במרב ...
השאול אי אפשר של...
עמי באחת משתי ...
לך את הקטנה: ...
מלאו הימים. הזמן ...
שאול והלך והבי...

דמלכים. וחברו דירמיה. על אנשי ענתות: ותהי י"ד רפין וסי' אשה לבן אדניך. ותהי נדתה עליו. ותהי אחריתי כמוהו. ותהי לו למוקש. ותהי בו יד פלשתים ב' בפסוק. אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים. ותהי לו סכנת. ותהי להשות גלים דמלכים. וחברו להשאות גלים דישעיה. עתה בא כתבה. שמעו שמוע מלתי. מי יתן החרש תחרישון. ותהי עוד נחמתי. ותהי משכרתך שלמה: אהבוך ג' וכל עבדיו אהבוך. מישרים אהבוך. על כן עלמות:

תולדות אהרן בשתים תתחתן · עקידה שער לב:

מצודת ציון

כ"ב): (כב) בלט. בהסתר כמו ותבוא אליו בלט (שופטים ד'): (כג) הנקלה. מלשון קל: רש. עני: ונקלה. הוא הפך המכובד: (כה) במוהר. מתן הכתובות נקרא מוהר כמו כמוהר הבתולות (שמות כב)

מצודת דוד

ע"י עלמה לעדריאל וקבלה ממנו קדושין בלא דעת אביה: (כ) וישר הד... בחשבו שעי"ז תהי בו יד פלשתים: (כא) ויאמר שאול וכו'. כן אמר ב... לו למוקש. כי ע"י כן ילחם בפלשתים: בשתים תתחתן בי. ר"ל ב... בנותי או אתן לך את מרב בעל כרחה או את מיכל ברצונה: (כב) דברו אל דוד. על כי דוד לא ענהו בחשבו כי מהתל בו כאשר התל בו ... קבלה קדושין מאחר ולזה צוה שאול את עבדיו לדבר בו: הנה המלך חפץ בך. ר"ל במה שמרב נשאת לאחר לא תחשוב שהיה מדעת המלך לא כן הוא כי ה... אף לא תחשוב שעבדי המלך מתקנאים בך והם אשר מאסו אותך בעיני מרב ותחוש פן ימאסוך גם בעיני מיכל גם זה לא הוא כי כל עבדי המלך אהבוך ומ... בך מעלמה אבל הואיל ומיכל אוהבת אותך התחתן במלך: (כג) הנקלה. דבר קל הוא בעיניכם להתחתן במלך הלא אין להתחתן בו כ"א אחד מנכבדי הע... מוהר אבל אנכי איש רש ואין כל ואף נקלה ולא מכובד ומדוע יחפוץ בי המלך אין זאת: (כה) במאה ערלות. חפצו במאה ערלות פלשתים לנקום להנקם ... ושאול חשב. ר"ל אבל האמת לבבו לא כן יחשוב כ"א חשב להפילו ביד פלשתים: (כו) וישר הדבר. להביא הערלות ולהתחתן במלך: ולא מלאו ...

שמואל א יח יט

שאול אהבתהו : כט ויאסף שאול
לרא מפני דוד עוד ויהי שאול איב
את־דוד כל־הימים :
ל ויצאו שרי פלשתים ויהי | מדי
צאתם שכל דוד מכל עבדי שאול
וייקר שמו מאד :
יט א וידבר שאול אל־יונתן בנו ואל־
כל־עבדיו להמית את־דוד ויהונתן
בן־שאול חפץ בדוד מאד : ב ויגד
יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול
אבי להמיתך ועתה השמר־נא
בבקר וישבת בסתר ונחבאת :
ג ואני אצא ועמדתי ליד־אבי בשדה
אשר אתה שם ואני אדבר בך אל־
אבי וראיתי מה והגדתי לך :
ד וידבר יהונתן בדוד
טוב אל־שאול אביו ויאמר אליו אל־
יחטא המלך בעבדו בדוד כי לוא
חטא לך וכי מעשיו טוב־לך מאד :
ה וישם את־נפשו בכפו ויך את־
הפלשתי ויעש יהוה תשועה גדולה
לכל־ישראל ראית ותשמח ולמה
תחטא בדם נקי להמית את־דוד
חנם : ו וישמע שאול בקול יהונתן
וישבע שאול חי־יהוה אם־יומת :
ז ויקרא יהונתן לדוד ויגד־לו יהונתן
את־כל־הדברים האלה ויבא יהונתן
את־דוד אל־שאול ויהי לפניו
כאתמול שלשום :
ח ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד
וילחם בפלשתים ויך בהם מכה

(מסורה) ג׳ · ג׳ חסר · ג׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ כעינן · ל׳ · ל׳ · י״ב י ל׳ · ל׳ · ב׳ מ״ל בסיפ׳ טיבה הסמוטה · ל׳ · ל׳ · ל׳. ב׳ מ״ל · ג׳ מלאים

תרגום

בת שאול רחמתיה : כט ואוסיף שאול למדחל מן קדם דוד עוד והוה שאול בעיל דבב לדוד כל יומיא : ל ונפקו רברבי פלשתאי והוה בזמן מפקהון אצלח דוד מכל עבדי שאול וסגי שמיה לחדא : א ומליל שאול עם יונתן בריה ועם כל עבדוהי למקטל ית דוד ויהונתן בר שאול אתרעי בדוד לחדא : ב וחוי יהונתן לדוד למימר בעי שאול אבא למקטלך וכען אסתמר כען בצפרא ותתב בסתרא ותתטמר : ג ואנא אפוק ואקום לות אבא בחקלא דאת תמן ואנא אמליל עלך פתגמין תקנין קדם אבא ואחזי מה ואחוי לך : ד ומליל יהונתן על דוד פתגמין תקנין קדם שאול אבוהי ואמר ליה לא יחטא מלכא בעבדיה בדוד ארי לא חטי לך וארי עובדוהי תקנין לך לחדא : ה ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא וקטל ית פלשתאה ועבד יי פורקנא רבא לכל ישראל חזיתא וחדיתא ולמא תתחיב בדם זכאי למקטל ית דוד מגן : ו וקביל שאול למימר יהונתן וקים שאול קים חי יי אם יתקטל : ז וקרא יהונתן לדוד וחוי ליה יהונתן ית כל פתגמיא האלין ואיתי יהונתן ית דוד לות שאול והוה משמש קדמוהי כמאיתמלי ומדקמוהי : ח ואוסיפו עבדי קרבא למהוי ונפק דוד ואגיח קרבא בפלשתאי ומחא בהון מחא סגיאה

רדק

עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרום לו מית' על ידה ואפי' הוא ידבר על מיתתו בביתו מיכל בתו תגלה לו : (כט) לרוא. נעלמה היו״ד ס״א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ״ד נברי : (ל) מדי צאתם. בכל זמן צאתם וכן מדי עלות' בית ה' מדי חדש בחדשו מדי דברי בו והדומים להם : שכל דוד. הצליח : וייקר שמו : היה יקר בעיני כל השומעים שמעו. ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתיב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נלך ונלחם עמהם ולא היו יודעים כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורי' במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופת' : (ג) ליד אבי. למקום אבי כלומר למקום שיוצא תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך נשען על ידו ות״י ואקום לקדם אבא ופי' בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת שם שאול ביום ההוא השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא באותו השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבירו. ומה שאמ' והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דברינו אני אגיד לך מה שיענה אותי : (ה) וישם את נפשו בכפו. תרגומו ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא : כדוד

תולדות אהרן ויגד יהונתן . אהבת דוד ויהונתן עקידה שם :

רשי

(כט) לרא. ליראה : ... שרי פלשתים. לצאת ... לשלול שלל בישראל : ... אבי. סמוך לאבי אויינשיו״ש

רלבג

שלא יכאב לב בתו ... יתכן שהיא תגל' לדוד ... אביה ויהיה מפני זה ... רעה אשר יחשב לעשו' ... שכל דוד מכל עבדי ... ר״ל שהצליח במלחמה ... לם : וייקר שמו מאד. ... מו שהיה מזכיר שמו ... ירו ביקר ובכבוד רב : ויסטר

רבי ישעיה

יוא מפני דוד . נעלם ... ין הלמ״ד ובין הרי״ש . ... א כמו ליראה אלא שזהו ... והו לפעיל . ואף על ... האיתן פלו בא בפתח . ... יירא. תירא. נירא . ... חלם. אירוא. יירוא ... נירוא. על משקל ... ויצוק. ויצוק שמן על ... (ל) ויהי מידי צאתם ... . גם זה יש לתמוה ... לך שאול כי אם שנתי' ... ס דוד כל זה . אלא ... י שנים היו עד שנמשחת ... :) ואני אצא ועמדתי. ... שדה אשר אתה נסב' ... ואעמוד סמוך לאבי ... עבורך לאבי וכשי מה ... דעתי כך אגיד לך ... יקברא מיד :

... סר וסי' ויהי שאול איב ... . כי חרב לאיב מגור. ... הפגעתי בך : שרי ... ה' דסמיכי בקריאה וסי' ... י פלשתים. ויאמרו שרי ... מה העברים ב' בפסו' ... עליו שרי פלשתים . ... פלשתים אמרו. שארא ... שתים: וראיתי י״ב בקריא' ... איתי את הרם ופסחתי ... וראיתי מה והגדתי לך. ... בית גבה. וראיתי והנה ... ידים ובשר עלה. וראיתי ... יתרון לחכמה מן הסכלות. וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם. וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון. וראיתי את כל מעשה האלהים. כי איככה אוכל ... ראיתי ב' בפסוק. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. והנני שנים אחרים ; ותוספ ה' ר״פ בקריאה ג' מלאים וב' חס' וסימ' נמסר בסדר וישב ;

מצודת דוד

... היות נתן לו זמן להביאם ודוד מהר להביאם עד לא נשלם הימים : ... לאום. הביא את כל המאתים עם שלא אמר כ״א מאה : (כח) וירא שאול. ... אתו : אהבתהו. ותגלה אליו מחשבת אביה לו ויהיה נשמר : (כט) ויאסף. ... זה הוסיף לפחד מפני דוד : (ל) ויצאו. לפשוט בא״י לשלול שלל ובכל עת לאתם הצליח דוד להכות בהם יותר מכל עבדי שאול ונעשה בזה מכובד בעיני כל : ... להמית את דוד. בערמה ובשגגה היוצאת מבלי דעת שבדבר המלך נעשה : חפץ בדוד. בהצלחתו ובטובתו : (ב) השמר נא בבקר. ר״ל זכור אמרי למחר בבקר ותשב ... ונחבאת עצמך: (ג) ליד אבי. למקום אבי בסמוך לו : בשדה וכו'. היות דרכו היה לטייל בבקר בהשדה ההיא אשר לזה יונתן את דוד להחביא עצמו שם : ... בורך : וראיתי מה. ר״ל מה ישיב לי ואגיד לך מיד בהיותך קרוב אלי נחבא בהשדה ההיא : (ד) בדוד טוב. בעבור ד״ד דבר טוב ללמד עליו זכות : אל ... במיתת דוד : וכי מעשיו. לא די שלא חטא לך כי אפילו מעשיו טוב לך : (ה) בכפו. הוא ענין משל ור״ל כמו המשים דבר מה בכפו קרוב לאבדו מיד בפתוח הכף

מצודת ציון

כ״ב : (כו) מלאו. נשלמו : (כט) ויאסף. כמו ויוסף בוי״ו : לרא. מלשון מורא ופחד : (ל) מדי. בכל זמן וכן מדי עלותה (לעיל א') : שכל. הצליח : וייקר. מלשון יקר ומכובד : ונחבאת

רדק

(י) בדוד ובקיר. פירשתיו: ויפטר. נסתלק מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר: ויך את החנית בקיר. תקעו בקיר: נס וימלט. פי' נס באותה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה: (יא) לשמרו ולהמיתו. לשמרו שלא יצא מן הבית ויברח ולהמיתו כי לא היה ממית אותו בלילה בפני בתו אלא חשב שיביאוהו אליו בבקר וימיתוהו: (יב) בעד החלון. כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרי' כשהורידתהו מן החלון. ובדרש ויאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לב[ית] דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ורבי אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון: (יג) את התרפים. תרגומו צלמניא והם עשויים בדמות גוף האדם לפיכך שמה אותם במטה שידמה שדוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה השער ראש האדם ופי' כביר עזים כר עשוי משער העזים וי"ת נודא דעזיא וכן אמר במדרש ונתנה נוד יין תחת דוד על המטה ר"ל נוד מעור העזים והיה השער למעלה לפיכך שמה אותו במקו' ראשו. ועניין התרפים י"מ כי הם ע"ג כמו התרפים אשר ללבן שגנבת' רחל ולבן עובד ע"ג היה כמו שאמר לה למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שהיה בבית דוד ע"ג ויש אומרים שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויראו בהם העתידות במשפט המזלות וזה יתכן בדבר לבן אבל בדבר מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה מקום דוד ואותו הכלי איננו בתכונ' הזאת והחכם ראב"ע זכרו לברכה כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשוי' לקבל כח עליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד: (טו) אל המטה. כמו על המטה וכן אל

רש"י

איינשוי"ש בלעז: (יג) [..] מיכל. כדי שלא יבינו [..] וירדפו אחריו: את הת[רפים] עשויים בדמות גוף [..] כביר העזים. עור מוס[..] כחמת שלוצי"ל בלעז [..] מראשותיו. לפי שאין ל[..] שיער וזה דומה לשיער [..] הוא

גְּדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו׃ ט וַתְּהִי רוּחַ ה' בסיפרא
יְהוָה ׀ רָעָה אֶל־שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ
יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד׃
י וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד
וּבַקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיַּךְ אֶת־ ג'
הַחֲנִית בַּקִּיר וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה ד' וסי' סתה ודמך וקם וערק
הוּא׃ יא וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל
מַלְאָכִים אֶל־בֵּית דָּוִד לְשָׁמְרוֹ ג'
וְלַהֲמִיתוֹ בַּבֹּקֶר וַתַּגֵּד לְדָוִד מִיכַל
אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־
נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת׃ ג'
יב וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת־דָּוִד בְּעַד הַחַלּוֹן ג' ב' חסר וא' מלא
וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמָּלֵט׃ יג וַתִּקַּח מִיכַל
אֶת־הַתְּרָפִים וַתָּשֶׂם אֶל־הַמִּטָּה וְאֵת
כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו וַתְּכַס ג'
בַּבָּגֶד׃ יד וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל ג'
מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַתֹּאמֶר
חֹלֶה הוּא׃ טו וַיִּשְׁלַח
שָׁאוּל אֶת־הַמַּלְאָכִים לִרְאוֹת אֶת־
דָּוִד לֵאמֹר הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי
לַהֲמִתוֹ׃ טז וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה
הַתְּרָפִים אֶל־הַמִּטָּה וּכְבִיר הָעִזִּים כ'

וְאַפִּיכוּ מִן קֳדָמוֹהִי׃
ט וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן
קֳדָם יְיָ לְוַת שָׁאוּל וְהוּא
בְּבֵיתֵיהּ יָתִיב וּמוּרְנִיתָא
בִּידֵיהּ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד׃
י וּבְעָא שָׁאוּל לְמִימְחֵי
בְּמוּרְנִיתָא בְּדָוִד וּלְמִבְרְזֵיהּ
בְּכוֹתְלָא וְאִתְפְּטַר מִן קֳדָם
שָׁאוּל וּקְבַע יַת מוּרְנִיתָא
בְּכוֹתְלָא וְדָוִד עֲרַק
וְאִשְׁתֵּיזֵיב בְּלֵילְיָא הַהוּא׃
יא וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין לְוַת
בֵּית דָּוִד לְמִטְרֵיהּ
וּלְמִקְטְלֵיהּ בְּצַפְרָא וְחַוִּיאַת
לְדָוִד מִיכַל אִתְּתֵיהּ
לְמֵימַר אִם לֵיתָךְ מְשֵׁיזִיב
יַת נַפְשָׁךְ בְּלֵילְיָא מְחַר
אַתְּ מִתְקְטֵיל׃ יב וְשַׁלְשֵׁלַת
מִיכַל יַת דָּוִד מִן חֲרַכָּא
וַאֲזַל וַעֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב׃
יג וּנְסֵיבַת מִיכַל יַת
צַלְמָנַיָּא וְשַׁוִּיאַת עַל עַרְסָא
וְיַת נוֹדָא דְעִזָּא שַׁוִּיאַת
אִסָּדוֹהִי וְכַסִּיאַת בִּלְבוּשָׁא׃
יד וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין
לְמִדְבַּר יַת דָּוִד וַאֲמַרַת
שְׁכִיב מְרַע הוּא׃
טו וּשְׁלַח שָׁאוּל יַת אִזְגַּדַיָּא
לְמִסְעַר יַת דָּוִד לְמֵימַר
אַסִּיקוּ יָתֵיהּ בְּעַרְסָא לְוָתִי לְמִקְטְלֵיהּ׃ טז וַאֲתוֹ אִזְגַּדַיָּא וְהָא צַלְמָנַיָּא עַל

בלילה הוא ד' וסימ' ותשקין את אביהן יין . ויבא יעקב מן השדה . ויקם בלילה הוא . ודוד נס וימלט · וסימ' בלשון ארמי שתת ודמך וקם וערק :

רלבג

(י) ויפטר מפני שאול [..] החנית בקיר. ר"ל ש[..] מלפניו בעת זרקו החני[ת] דוד והכה החנית בק[יר..] נגע בדוד והנה היה [..] עלום כי עם היותו מנ[..] משתדל שיהיה שירו [..] כראוי נסתלק מפניו [..] זריקתו החנית אליו [..] שנתברר לדוד כי כלתה [..] מאת שאול להמיתו גם [..] (יא) לשמרו ולהמיתו [..] ר"ל לשמרו שלא יצא מ[..] שיוכלו להביא אותו אל[..] להמיתו על ידי אחד [..] באופן שיתאמת שא[..] מת דוד ולזה לא צוה ל[..] ששלח אל בית דוד ש[..] כי ירא פן יעשה דוד [..] בתחבולות למלט את [..] מה מן הצדדים ע[..] רצה שאול לעשות זה [..] חמס היה עושה להרוג [..] על לא חמס בכפ[..] השתדל בתחלה להכות[..] בהיותו מנגן בידו לפ[..] יתפרסם זה לזולתו [..] כן בעת היות רוח אל[..] מבעתו שאם יודע הד[..] לשאול התנכלות מ[..] או שיפילנו ביד פלשתי[ם] לא יאשימנו אחד מן האנשים: (יב) בעד החלון. הנה השומרי' היו א[..] שיכנסו בו לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה א[..] כדי שימלט ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה שידמה שיהיה שוכ[ב] דוד. ונוד עשוי מעור עזים והיו בה שערות שמה מראשותיו לפטעות(?) שם וימששו המקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד: (..) זה כסתה בבגד כביר העזים להורות כי כסה דוד ראשו לשמרו מהקרי[..] השינה עם שזה יהיה סבה שלא יתראה' להם שלא יהיה אחר במטה דוד אחר שיגלו זה וכין כך וכין כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב ש[..] מיכל שאם ישכימו בבקר לקרא לה שתפתח להם תוכל לדחותם באמרה להם שהוא במטה ותאמר להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפלגה(?) יותר ל[..] והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחשקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים אל המטה והיה כביר העזים למראשות התרפים: (יג) והנה התרפים היו על צורת בן אדם בשעור

פי' רבי' ישעיה

(י) ויפטר מפני שאול. פירוש נשמט: (יג) ותקח מיכל את התרפים. מצא' התרפים ושמה שם כדי לומר לאביה כי דוד מצאם והם הגידו לו כי אתה רוצה להרגו ובעבור זה ברח שלא יאמר לה שאול כי אתה הגדת לו הסוד וברח: ואת כביר העזים שמה מראשותיו. פירוש שמה נאד של עזים מראשותיו מפני שלתרפים אין להם שיער וכדי שיראו התרפים כמו אדם השוכב על המטה עשתה כן שסברה בלב' כשאומר חולה הוא ויבואו ויגעו בו ויגידו לשאול ויניחוהו ואם לא יניחוהו אז אומר כי ברח על פי התרפים שהגידו לו. ותרגם כודא דעזיא:

מצודת ציון

יט (ג) ונחבאת. תשב במחבואה: (י) ויפטר. ענין הסרה ממקומו וכן כי לא פטר יהוידע (ד"ה ב' כ"ג): (יב) בעד החלון. דרך החלון: (יג) התרפים. הם העשויים בצורת אדם מהם לעבודת כוכבים ומהם לצורת אדם ידוע והנשים היו עושות על צורת בעליהן להסתכל בתארו מרוב אהבה: כביר העזים. ת"י נודא דעזיא: מראשותיו. מלשון ראש: (טו) לראות. ר"ל לבקרו וכן תרגומו למסער וכ"כ תרגום על לראות את יורם וכו' כי חולה הוא (מ"ב ח') אבל בכ"מ מתרגם למחזי: (טו) אל המטה. כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל [יחזקאל י"ח ו']: להקת

מצודת דוד

הכף כן הוא שכן נפשו להיות קרוב להאבד ועל ידו עשה ה' תשועה לישראל: ובקיר. זרק החנית בכח עד אשר תחלוף גוף דוד ותנעץ עוד בקיר מפניו נעלה החנית בהקיר כי נפטר מפניו אחר שילפה החנית מתחת יד[ו..] בלילה הוא.. לא נס מיד מבית המלך רק חזר לביתו וגם משם בלילה קודם[..] (יא) לשמרו. לבל יברח בלילה ולהביאו אליו בבוקר לעמוד לפניו כמאז בכל[..] בתחבולה בהטלת חנית וכדומה כי היה בוש בדבר להמיתו לעיני העם[..] חמס בכפו ולזה ערום יערים באלו יעשה שלא מדעת: (יב) בעד החלון. והשומרים שמרו בהפתח שמצד האחר: (יג) שמה מראשותיו. עם כי כסתה הראש חשש[..]

ריס לא אכל : (יח) וישבו בניות. נכתב הוי״ו קודם היו״ד ונקרי היו״ד קודם הוי״ו וכתיב והקרי שוים בענין תהיה היו״ד קודם הוי״ו או הוי״ו קודם היו״ד אחד
הוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקר׳ ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניות ברמה מניות ברמה כלומ׳ אשר ברמה או היה זה המקום חוץ לעיר
את רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו וזה הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניות והיה זה המקום מקום לבני
ים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל וכת״י בית אולפנא ורבו׳ ז״ל אמרו מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם כלומר
בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה : (כ) וירא. הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול : להקת. כמו הפוך קהלת ותרגומו סיעת ספריא ר״ל תלמידי חכמים כי ת״ח נקראו סופרים : נבאים. תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותשבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם : עמד נצב עליהם. עומד שהיה עומד על רגליו : נצב. מלמד אותם כמו נצב על הקוצרים וממונה עליהם להורות׳ מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליה׳ וכת״י קאים ומליף עליהון. (כג) בשכו. שם מקום ונא בידיעה שלא כמנהג וכמוה בקרקר בסכות : (כד) וילך שם. ובדרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות : (כה) ויפשט גם הוא בגדיו : מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם כי גם הוא לרבות ועניין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטלו הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עינים ואמר בדניאל ואני הויתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו הגשמיות וישאר בכח השכל לבדו : ויפול ערום. תרגם ונפל ברשן ולא מצאתי לו

מֵרַאֲשֹׁתָיו׃ יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
מִיכַל לָמָּה כָּכָה רִמִּיתִנִי וַתְּשַׁלְּחִי ל׳
אֶת־אֹיְבִי וַיִּמָּלֵט וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל־ י׳
שָׁאוּל הוּא־אָמַר אֵלַי שַׁלְּחִנִי לָמָה ל׳
אֲמִיתֵךְ׃ יח וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט וַיָּבֹא אֶל־ ל׳ ומ״ל
שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וַיַּגֶּד־לוֹ אֵת כָּל־
אֲשֶׁר עָשָׂה־לוֹ שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ הוּא
וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנָוֹית׃ יט וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל בניות ק׳
לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּנָוֹית בָּרָמָה׃ בניות ק׳
כ וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־
דָּוִד וַיַּרְא אֶת־לַהֲקַת הַנְּבִיאִים נִבְּאִים ל׳. נ׳ מ״ל בליש׳
וּשְׁמוּאֵל עֹמֵד נִצָּב עֲלֵיהֶם וַתְּהִי עַל־ ל׳ וח׳ אל מלאכי
מַלְאֲכֵי שָׁאוּל רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבְּאוּ ומסמס א״ב
גַּם־הֵמָּה׃ כא וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֲחֵרִים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה
וַיֹּסֶף שָׁאוּל וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים שְׁלִשִׁים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה׃
כב וַיֵּלֶךְ גַּם־הוּא הָרָמָתָה וַיָּבֹא עַד־בּוֹר
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בַּשֶּׂכוּ וַיִּשְׁאַל וַיֹּאמֶר ל׳ וכתיב ס״ו
אֵיפֹה שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּנָוֹית י׳ כתיב כן בה״ח. בניות ק׳
בָּרָמָה׃ כג וַיֵּלֶךְ שָׁם אֶל־נָוֹית בָּרָמָה ניות ק׳
וַתְּהִי עָלָיו גַּם־הוּא רוּחַ אֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ
הָלוֹךְ וַיִּתְנַבֵּא עַד־בֹּאוֹ בְּנָוֹית בָּרָמָה׃ בניות ק׳
כד וַיִּפְשַׁט גַּם־הוּא בְּגָדָיו וַיִּתְנַבֵּא גַם־
הוּא לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיִּפֹּל עָרֹם כָּל־ ג׳ סס׳

עַרְסָא וְנוֹרָא דְעִזָּא
אִיסָדוֹהִי׃ יז וַאֲמַר שָׁאוּל
לְמִיכַל לְמָא כְדֵין שַׁקַּרְתְּ
בִי וְשַׁלַּחְתְּ יַת בְּעֵיל דְּבָבִי
וְאִשְׁתֵּיזֵב וַאֲמַרַת מִיכַל
לְשָׁאוּל הוּא אֲמַר לִי
שַׁלְּחִנִי לְמָה אֶקְטְלִינָךְ׃
יח וְדָוִד עֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵב
וַאֲתָא לְוָת שְׁמוּאֵל לְרָמָתָא
וְחַוִּי לֵיהּ יַת כָּל דִּי עֲבַד
לֵיהּ שָׁאוּל וַאֲזַל הוּא
וּשְׁמוּאֵל וִיתִיבוּ בְּבֵית
אוּלְפָנָא׃ יט וְאִתְחַוָּא
לְשָׁאוּל לְמֵימַר הָא דָוִד
בְּבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמָתָא׃
כ וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין
לְמִדְבַּר יַת דָּוִד וַחֲזוֹ יַת
סִיעַת סָפְרַיָּא מְשַׁבְּחִין
וּשְׁמוּאֵל קָאֵים מַלִּיף
עֲלֵיהוֹן וּשְׁרַת עַל אִזְגַּדֵּי
שָׁאוּל רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ וְשַׁבַּחוּ אַף אִינוּן׃
כא וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל וּשְׁלַח
אִזְגַּדִּין אוֹחֲרָנִין וְשַׁבַּחוּ אַף
אִינוּן וְאוֹסֵיף שָׁאוּל וּשְׁלַח
אִזְגַּדִּין תְּלִיתָאִין וְשַׁבַּחוּ אַף
אִינוּן׃ כב וַאֲזַל אַף הוּא
לְרָמָתָא וַאֲתָא עַד גּוּבָא
רַבָּא דִּי בְשֶׂכוּ וּשְׁאֵיל וַאֲמַר
אֵיכָא שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַאֲמַר
הָא בְּבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמָתָא׃
כג וַאֲזַל לְתַמָּן לְבֵית
פָנָא דִּי בְרָמָתָא וּשְׁרַת עֲלוֹהִי אַף הוּא רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲזַל מֵיזַל וּמְשַׁבַּח עַד דַּאֲתָא לְבֵית אוּלְפָנָא
בְּרָמָתָא׃ כד וְאַשְׁלַח אַף הוּא לְבוּשׁוֹהִי וְשַׁבַּח אַף הוּא קֳדָם שְׁמוּאֵל וּנְפַל בְּרַשַׁן כָּל יוֹמָא הַהוּא

וא אמר אלי וגו׳. אתה
ני ביד לסטים אחד שלף
עלי עד ששלחתיו :
בניות. בבית אולפנא :
הקת. סיעת : (כד) ויפשט
את בגדיו. בגדי מלכות
בגדי התלמידים : ויפול
. ונפל ברשן ת״י ונפל
לאי. ובשם רבי מנחם
ששמע

רלבג

ת ידועות אצלם והיו
ים שהצורה ההיא תעורר
הדמיוני בדרך שיהיה
דד מבין כחות שאר הנפש
שיקבל כח עליון המנהגו
שומע הדמיון קול כמוך
העתידות לפי מחשבתם
נכנס בהודעה הואת
רון מה שהגר העירונו
בפי׳ אמרו ואון ותרפים
: (יח) וישבו בניות.
שהיה בית מדרש לנביאים
עיר הרמה שהיה יושב
מואל : (כ) להקת הנביאים
. ר״ל קהלת הנביאים
אים דברים עתידים :
עליהם. ר״ל אצלם והנה
הנבואה היתה ממין רוח
ם בהשתמש החושים על
יהם וכאילו השפיע שמואל
רוח אשר עליו עליהם
באו מלאכי שאול הראשוני׳
יים והשלישים. וגם שאול
א בבואו שם ופשיטות
דיו ונפלו ערום היה מחוזק
קו׳ במושכלות עם שלא היו
שים בעניינים הגופיים
מיד זה לשאול כל היום
ההוא

פי׳ רבי ישעיה

(יט) הנה דוד בניות ברמה. כי רמה שם ההר. וניות שם מקום: (כ) וירא את להק׳ הנביאי׳ נבאים ראה כל אח׳ ממלאכי שאול את קהלת והיא מלה הפוכה כמו שמלה שלמה : (כג) בור הגדול אשר בשכו. שם מקום : (כד) ויפשט גם הוא את בגדיו. פירוש כיון ששרת׳ עליו רוח הקודש פשט בגדי מלכותו שלא יעמוד בשררה ובגאוה ועמד ונתנבא לפני שמואל כאחד מתלמידיו : (כה) ויפל ערום כל היום ההוא וכל הלילה. פירוש נפל ערום מבגדי מלכותו ולבש כאחד מן התלמידים :

תה ח׳ בקריאה וסי׳ וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה. וילך אלקנה. ותשובתו הרמתה. ויתקבצו כל זקני ישראל. וילך שמואל
תה. ויקח שמואל את קרן השמן. ודוד ברח וימלט. וילך גם הוא הרמתה. איפה י׳ כתיב כן וד׳ כתיב אפו וסי׳ נמסר בסדר
וישב ; ערם ד׳ חס׳ וסי׳ ויפל ערם כל היום. כי תראה ערם וכסיתו. כי אמר אלי ערם יערים. ערם יצאתי מבטן :

דות אהרן וילך הוא ושמואל. ובסים כד :

מצודת דוד

מסעו ממעל וידעו כי תרפים הם כי אין בהם שער ולזה שמה מראשותיו נאד
ר העזים והשער ממעל להטעות את הבאים לחפש (ועשתה עוד התחבולות ההם
ן לא ירדפו אחריו ובהתמהמהם יתרחק למלט נפשו : ותכם. כסתה את הואם ממעל כאלו עשתה לבמרו נן הלנה וכדומה ולמען לא יראו שתרפים הוא :
וישלח. בבקר שלח אחריו לעמוד לפניו כמאז : (טו) לראות את דוד לאמר. ר״ל שיאמרו שהולכים לבקרו ולא אותו כי שאול חשב שעושה עצמו כחולה לבל יבוא אליו
אמר העלו וכו׳ כאומר הלא תראו שאיננו חולה ולזה העלו אותו להמיתו לעיני העם כי מעתה הוא חייב מיתה על שהתל בי : (יז) למה ככה רמיתני. ואוזר
רם כי שלחת את אויבי ואמרת חולה הוא למען ימלט בעוד התמהמהנו ולמה הרבית לרמות אותי כ״כ : הוא אמר אלי. ולא מעצמי שלחתיו כי הוא א׳ אמר אלי : לאהני
אמיתך בעבור זה והייתי א״כ אנוסה בדבר וכדי שלא יחרה לך אמרתי חולה הוא להסתיר הדבר ובהאריך הזמן תנוח החמה : (יח) בניות. שם מקום בה מה הוכן למושב בני
יאים : (כ) וירא. כ״א מן המלאכים : ושמואל עומד. ובאה עליהם שפע הנבואה באמצעית שמואל : ותהי. באמצעות הנביאים כלם באה שפע הנבואה גם על המלאכים
חפשו מעתה לדברי שאול : (כג) ותהי עליו. עודו בדרך : (כד) ויפשט. פשט בגדי מלכות להתדמות להנביאים במלבושיהם ובל יתגאה עליהם

מצודת ציון

(כ) להקת. קבוצת והוא הפוך ממלת קהלת וכמו כבש כשב: נצב עליהם. ר״ל ממונה עליהם להורותם
דרכי הנבואה כמו הנצב על הקוצרים (רות ב׳) : (כב) איפה. כמו איה פה : ואולם

[illegible]

עָרֹם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלָּיְלָה עַל כֵּן יֹאמְרוּ הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִיאִם:

כ וַיִּבְרַח דָּוִד מִנָּוֹית בָּרָמָה וַיָּבֹא וַיֹּאמֶר ׀ לִפְנֵי יְהוֹנָתָן מֶה עָשִׂיתִי מֶה עֲוֹנִי וּמֶה חַטָּאתִי לִפְנֵי אָבִיךָ כִּי מְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשִׁי: וַיֹּאמֶר לוֹ חָלִילָה לֹא תָמוּת הִנֵּה לוֹ עָשָׂה אָבִי דָּבָר גָּדוֹל אוֹ דָּבָר קָטֹן וְלֹא יִגְלֶה אֶת אָזְנִי וּמַדּוּעַ יַסְתִּיר אָבִי מִמֶּנִּי אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֵין זֹאת: וַיִּשָּׁבַע עוֹד דָּוִד וַיֹּאמֶר יָדֹעַ יָדַע אָבִיךָ כִּי מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וַיֹּאמֶר אַל יֵדַע זֹאת יְהוֹנָתָן פֶּן יֵעָצֵב וְאוּלָם חַי יְהוָה וְחֵי נַפְשֶׁךָ כִּי כְפֶשַׂע בֵּינִי וּבֵין הַמָּוֶת: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל דָּוִד מַה תֹּאמַר נַפְשְׁךָ וְאֶעֱשֶׂה לָּךְ: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל יְהוֹנָתָן הִנֵּה חֹדֶשׁ מָחָר וְאָנֹכִי יָשֹׁב אֵשֵׁב עִם הַמֶּלֶךְ לֶאֱכוֹל וְשִׁלַּחְתַּנִי וְנִסְתַּרְתִּי בַשָּׂדֶה עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִשִׁית: אִם פָּקֹד יִפְקְדֵנִי אָבִיךָ וְאָמַרְתָּ נִשְׁאֹל נִשְׁאַל מִמֶּנִּי דָוִד לָרוּץ בֵּית לֶחֶם עִירוֹ כִּי זֶבַח הַיָּמִים שָׁם לְכָל

ערטילי כל יומא ההוא וכל ליליא על כן יימרון האף שאול בספריא:

ועירק דוד מנוית ברמתא ואתא ואמר קדם יהונתן מה עבדית מה חובי ומה סורחני קדם אבוך ארי בעי לקטלא ית נפשי: ואמר ליה חס לא תמות הא לא יעביד אבא פתגם רב או פתגם זעיר ולא יגלי ית אודני ומה דין יכסי אבא מני ית פתגמא הדין לית דא: וקיים עוד דוד ואמר מידע ידע אבוך ארי אשכחית רחמין בעינך ואמר לא ידע דא יהונתן דלמא יתנסס וברם קיים הוא יי וקיים נפשך ארי כפסיעא ביני ובין מותא: ואמר יהונתן לדוד מה דאת אמר ואעביד לך: ואמר דוד ליהונתן הא ירחא מחר ואנא מיתב אתיב עם מלכא למיכל ותשלחנני ואטמר בחקלא עד עידן רמשא תליתאה: אם מסער יסערינני אבוך ותימר מבעא בעא מני דוד למרהט לבית לחם קרתיה ארי דבח נכסת קודשיא יומא דין תמן

רלב"ג

[illegible]

פי' רבי יוסף קרא

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

רשי

...כה יאמר טוב. שלא יחרה לו : שלום לעבדך. אין בלבו להרגני :
...יחרה. וזהו שהבא לו מאין להרגני : כלתה הרעה מעמו. סוף דבר
: רעה לו עלי : (ח) ועשית חסד. לשלחני : (ט) חלילה לך.
לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך : (י) מי יגיד
במקום שאסתר שם :
ה' אלהי ישראל. לשון
: השלשית. כימי מחר
...ום שלישי השעה של
כי מחר חדש ושמא לא
מחר אבי אכל יחמה
השלישי : (יג) כה יעשה
...קב"ה כי אחקור את אבי
שבוא טוב אליך אם לא
ע"י שליח וגליתי אזנך
...יה אני יכול לגלות ואם
אל אני להרע לך אותה
...גלה שן יודע לאני מקים
שם וגליתי אני בעצמי
את

רדק

יום השנה וכן נאמר באלקנה לזבוח את זבח הימי' : (ח) ועשית חסד על עבדך. כמו עם עבדך וכת"י וכן ויבואו האנשים על הנשים נחה ארם על אפרים : (ט) חלילה לך. פי' חלילה לך מלחשדני בזה שאדע הרעה ולא אותה אגיד לך : (י) מי יגיד לי. פי' אם טוב יענך או אם יענך קשה ומסוף הפסוק למדנו חסרון ראשיתו וכמוהו נגיד חסר תבונות וגו' ופי' מה כמו אם או פירושו הקשה שיענך מה תהיה אם להמיתני או לגרשני וי"ת או דילמא ופי' קשה אמירה קשה וכן ועשיר יענה עזות : (יב) ה' אלהי ישראל. שבועה : כעת מחר השלישית. מחר כעת הזאת אחקרנו ושלישית על העת כלומ' כעת הזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב וברחוק וי"ת בעידנא הדין מחר או דיומא תליתאה : ולא אז אשלח אליך. בתמיהה : (יג) כי ייטב אל אבי. אם ייטב ויישר בעיניו להביא את הרעה אליך וגליתי את אזנך : ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי. בדבר המלוכה יהיה עמך שתצליח על אויביך כמו

כ

הַמִּשְׁפָּחָה׃ ז אִם־כֹּה יֹאמַר טוֹב
שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ וְאִם־חָרֹה יֶחֱרֶה לוֹ ל'. נ'
דַּע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ׃ ח וְעָשִׂיתָ
חֶסֶד עַל־עַבְדֶּךָ כִּי בִּבְרִית יְהוָה נ'
הֵבֵאתָ אֶת־עַבְדְּךָ עִמָּךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי
עָוֹן הֲמִיתֵנִי אַתָּה וְעַד־אָבִיךָ לָמָּה־ ל'
זֶּה תְבִיאֵנִי׃ ט וַיֹּאמֶר ל' ומ"ל
יְהוֹנָתָן חָלִילָה לָּךְ כִּי ׀ אִם־יָדֹעַ אֵדַע
כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִם אָבִי לָבוֹא נ'. ל'
עָלֶיךָ וְלֹא אֹתָהּ אַגִּיד לָךְ׃
י וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן
מִי יַגִּיד לִי אוֹ מַה־יַּעַנְךָ אָבִיךָ קָשָׁה׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד לְכָה וְנֵצֵא
הַשָּׂדֶה וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הַשָּׂדֶה׃
יב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶחְקֹר אֶת־
אָבִי כָּעֵת מָחָר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה־טוֹב
אֶל־דָּוִד וְלֹא־אָז אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ וְגָלִיתִי נ' חסר
אֶת־אָזְנֶךָ׃ יג כֹּה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לִיהוֹנָתָן
וְכֹה יֹסִיף כִּי־יֵיטִב אֶל־אָבִי אֶת־ ב' חסר יו"ד בתר' לב שמח
הָרָעָה עָלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ
וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהָלַכְתָּ לְשָׁלוֹם וִיהִי יְהוָה

לְכָל זַרְעִיתָא׃ ז אִם כְּדֵין
יֵימַר טָב שְׁלָם לְעַבְדָּךְ
וְאִם מִתְקָף יִתְקֵיף לֵיהּ
דַּע אֲרֵי גְמִירָא בִישְׁתָא
מִנֵּיהּ׃ ח וְתַעְבֵּיד טִיבוּ
עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי בִּקְיָמָא
דַיְיָ אַעֲלִיתָא יַת עַבְדָּךְ
עִמָּךְ וְאִם אִית בִּי חוֹבָא
קְטוֹלְנִי אַתְּ וּלְוָת אֲבוּךְ
לְמָה דְנַן תַּעְלִינַנִי׃
ט וַאֲמַר יְהוֹנָתָן חַס לָךְ אֲרֵי
אִם מִידַע אִידַע אֲרֵי גְמִירָא
בִישְׁתָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי
עֲלָךְ וְלָא יָתַהּ אֲחַוֵּי לָךְ׃
י וַאֲמַר דָּוִד לִיהוֹנָתָן מַן
יְחַוֵּי לִי אוֹ דִילְמָא יְתִיבִנָּךְ
אֲבוּךְ פִּתְגָמִין קָשִׁין׃
יא וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד
אֵיזֵיל וְנִפּוֹק לְחַקְלָא וּנְפַקוּ
תַּרְוֵיהוֹן לְחַקְלָא׃ יב וַאֲמַר
יְהוֹנָתָן לְדָוִד יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֶבְדּוֹק יַת
אַבָּא בְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר
אוֹ בְיוֹמָא תְלִיתָאָה וְהָא
פִּתְגָמַיָּא תַקְנִין מִתְאַמְרִין
עַל דָּוִד וְלָא סְבַעַן אֶשְׁלַח
לְוָתָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ׃ יג כְּדֵין
יַעְבֵּיד יְיָ לִיהוֹנָתָן וּכְדֵין
יוֹסִיף אֲרֵי גְמִירָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי בִישְׁתָא עֲלָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ וְאֶשְׁלְחִינָךְ וּתְהָךְ לִשְׁלָם

רלבג

...שלמים לכל המשפחה :
...לילה לך. ר"ל חלילה
...חסד ...י בזה שארצה
...נגיד אני כי בודאי אם
...שכלתה הרעה מעם אבי
...אליך אגיד לך כדי
...ש : (י) ויאמר דוד אל
...ן מי יגיד לי או מה יענך
קשה. ר"ל מי יגיד לי
...ה יחרה לו כדי שאשתדל
...ז ממנו או מה יענך קשה
...ר מהדברים ההם הרעה
... או ירצה בזה והוא
...גיד לי אם יאמר טוב
שלא אסתר מפניו ולא
...תו כנגדי או מי יגיד
...ו חרה יחרה לו ויענך
קשה מה יהיו הדברים
הקשים כדי שאתנהג בזה
כראוי : (יא) לכה ונצא
.... היתה עצתו שיצאו
כדי שיוכלו לדבר שם
כל

פי' רבי' ישעיה

(ט) ויאמר יהונתן חלילה לך. פירוש חלילה לך לחשב מחשבה זו בלבך שאם אדע כי כלתה הרעה מאת אבי לבוא עליך שלא אגיד לך ואניחך ליפול בידיו. אל תחשוב מחשבה זו בלבך כי אם אראה שלבו רע עליך אני אגיד לך : (י) מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. פי' מי יגיד לי אם טובה יענך או מה שיענה אביך קשה והרי הוא מקרא קצר : (יב) כי אחקר את אבי כעת מחר השלישית. פי' אחק' את אבי מחר ובערב השלישית אגיד לך כמו שאמר דוד עד הערב השלישית : ולא אז אשלח אליך. פי' קילל את עצמו בשם אם לא ישלח אליו : (יג) כה יעשה ה' ליהונתן טובה וכה יוסיף כי אם יטיב אל אבי שיעשה הרעה עליך וגליתי אני את אזנך. ולא אז אשלח לך על ידי שליח שן יודע המקום אנה אתה נחבא. כבשורה טובה אשלח לך על ידי שליח אבל הבשורה רעה לא אשלח לך על ידי שליח שן יודע מקימך למלך : ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי. פי' תצליח במלכותך כמו שהצליח אבי בעוד שהיה השם עמו :

יחרה ג' וסי' למה ה'. פן יחרה אף ה'. ואם חרה יחרה לו דע : עבדך ז' חס' וקמצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בהעלתך : בברית ג' בקריאה וסי' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו. ועשית חסד על עבדך. ואשבע לו ואבוא בברית : אזנך כלהון מלאים בנביאים במ"ג חס' וסי' כי אחקר את

תולדות אהרן כי כלתה הרעה. עקידה ספר סנ : אלהי ישראל כי אחקר. שם :

מצודת ציון

(ויקרא כ"ט) : (ז) כה. כן :
...מן סוף וגמר : (י) יענך.
...קשה. שבועה קשה : (יב) אחקור.
מל'

מצודת דוד

...לא אמר לו מה תאמר נפשך : (ה) חדש מחר. ר"ל ראש חדש והיה מדרך כל ...שלחן המלך לבוא בו אל השולחן ולא יעדרו אבל בשאר הימים היה מי מהם ...ים נמנע מלבוא : ואנכי וכו'. דרכי לשבת עם המלך לאכול על שולחנו : ...ני. ר"ל לזאת העלה היעולה שהיום תשלחני להסתר היום ומחר ומחרתו עד ...עד עת תוכל להודיעני אחר הסעודה : (ו) אם פקוד. אם יזכור בי לשאול ...לו תשיב לומר שנשאל ממני ללכת לעירו על הזבח הקבוע לבני משפחתו בכל ...ושב כי בזולת ר"ח לא ישאל עליו כי אין הדבר קבע לבוא בכל יום ואף בר"ח ...לא ישאל בחשבו שמקרה הוא וכאשר היה בפעם שחדל לשאול בר"ח אולם כשלא ...בר"ח גם ביום שלאחריו אז קרוב הדבר שישאל עליו) : (ז) כה. ר"ל טוב ...מה שנתת לו רשות ללכת : שלום לעבדך. אז תדע כי שלום לי ושיכנו רוצה ...ני : דע כי כלתה. ר"ל סוף דעתו להמיתני ולזה חרה לו על מה שלא אהיה ...אלו לשלוח בי יד : (ח) ועשית חסד. לגלות אזני מה יהיה : כי בברית. לזאת מהראוי שתעשה עמדי חסד : ואם יש בי עון. ר"ל ואם לפא"ז מלאת בי עון ובעבורו תפר הברית : תביאני. כ"א לא תגלה אזני אבוא שוב לפני אביך ותהיה אתה הגורם : (ט) חלילה לך. חולין היא לך מלהיות נמלא בך עון שבעבורו יופר הברית עד אשר אם אדע וכו' ר"ל לא נמלא בך עון שבעבורה אעלים ממך דברי אבי : (י) מי יגיד לך. ר"ל ע"י מי תגיד לי : או מה. ר"ל מה יענך טוב או מה יענך קשה ומסוף המקרא למדנו חסרון ראשיתו : (יא) השדה. כי אין להמתיק סוד כ"א בשדה בכדי שלא יהיה נשמע למי : (יב) ה' אלהי ישראל. ר"ל הריני נשבע בה' וכו' : כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר השלישית והוא יום שאחר ר"ח : והנה טוב. כשתהיה הסודעה טובה : ולא אז וכו'. וכי לא אז אשלח אליך לבשרך טובה בתמיה : (יג) כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה ונוס ולא פמר והרי הוא כאלו אמר כזה כזאת יעשה לי וכן יוסיף וכו' : כי ייטיב. כאשר יהיה ישרו טוב בעיני אבי להרע לך עם כי יקשה בעיני לבשרך רעה עכ"ז אגלה אזנך כי ההליכה מפה לטובה תחשב כי

רדק

כמו שהיה עמו : (יד) ולא אם עודני חי . לא אשאל ממך אם עודני חי כשתמלוך כי אינני ירא שלא תעשה חסד ה' עמדי : ולא אמות . כי ידעתי כי חסד תעשה עמדי . ומה שאמר חסד ה' כי בברית ה' באו שניהם כשכרתו ברית כמו שאומר ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לו דוד כי בברית ה' הבאת את עבדך וזהו ברית ה' שאמרו בכרתם ברית ה' עד ביני וביניך . אבל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם : (טו) ולא בהכרית. כלומר אפילו בהכרי' ה' את אויבי דוד מעל פני האדמה עד שלא ישאר איש מהם לא תכרית ביתי אף על פי שמשפח' אבי מכלל אויבי דוד : (טז) ויכרות יהונתן עם בית דוד . אחר שבקש יהונתן מאת דוד שיהי' בריתו עם ביתו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד גם כן והם בניו ובניו ובית אביו גם כן כי כל זמן שתמשך מלכות אביו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בכל כחו . ועוד הוסיף יהונתן ואמר ובקש ה' מיד אויבי דוד אם ישקר בברית : מיד אויבי דוד . כנוי הוא כי מיד דוד ר"ל שאם יפר בברית ה' יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו בכח האהבה שהיה אוהב אותו : (יח) ונפקדת . ונזכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך יושב : יפקד . ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש . ות"י ותתבעו ארי יהי מרוח בית אסחרותך : (יט) ושלשת תרד מאוד . תהיה נסתר ג' ימים כמו שאמרתי ונסתר' בשדה עד הערב השלישית ותרד מאד בעמק במקום הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא אותו יום שהיה מעשה השבועה שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה וי"ת ובתלתות יומיא תתבעי לחדא כלומר ביום החדש ומחרתו תפקד שישאל עליך אבי אבל ביום השלישי ידעתי שתבוקש מאד כי ישוב אבי שנרמת אם

עִמְּךָ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אָבִי׃ יד וְלֹא אִם־עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא־תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד יְהוָה וְלֹא אָמוּת׃ טו וְלֹא־תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם וְלֹא בְּהַכְרִת יְהוָה אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ טז וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם־בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ יְהוָה מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד׃ יז וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ׃
יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃

ג' — ב' חד חס' וחד מ"ל מיוכל — ב' מ"ל — ד' — ב' את גבול . ז' בטע'

וִיהֵי מֵימְרָא דַייָ בְּסַעְדָּךְ כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְאַבָּא׃ יד וְלָא עַד דַאֲנָא קַיָם וְלָא תַעֲבֵיד עִמִי טִיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וְלָא אְמוּת׃ טו וְלָא תַפְסִיק יַת טִיבוּתָךְ מִן אֱנָשׁ בֵּיתִי עַד עָלְמָא וְלָא כַּד שֵׁיצֵי יְיָ יַת סַנְאֵי דָוִד גְבַר מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ טז וּגְזַר יְהוֹנָתָן קְיָם עִם בֵּית דָוִד וְאִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַד סַנְאֵי דָוִד׃ יז וְאוֹסִיף יְהוֹנָתָן לְאוֹמָאָה יַת דָוִד בְּדְרָחֵים יָתֵיהּ אְרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ רַחֲמֵיהּ׃ יח וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִתְבְּעֵי אְרֵי יְהֵי מְרַוַח בֵּית אַסְחָרוּתָךְ׃ יט וּבִתְלָתוּת יוֹמַיָא תִתְבָּעֵי לַחֲדָא וְתֵיהָךְ לְאַתְרָא דְאִטַמַרְתָּא תַמָן בְּיוֹמָא דְחוֹלָא וְתֵתֵיב בִּסְטַר

אבי . כי ייטיב אל אבי . גם מאז לא פתחה אזנך ; ולא תעשה ג' וסי' ולא תעשה כמעשיהם . ולא אם עודני חי . ועתה שוב ולך בשלום ; אהבו ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר ויגש ; מושבך ג' בקריאה וסי' הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל . איתן מושבך ושים בסלע . ונפקדת כי יפקד מושבך ; ובאת ז' בטעם מלרע ; וסי' נמסר בסדר נח ;

תולדות אהרן מחר חודש . מגלה לא :

רשי

את אזנך : (יד) ולא אם עודני חי . לשון בקשה הוא כמו ולא ... למעבדיך (מלכים ב' ה') ואינו זז ממשמעו ולא תעשה לי טובה ב... שתעשה עמי חסד ה' בטרם אמות ומהו החסד שלא תכרית את חס... ביתי בזאת תכרות לי ברי' בחיו : (טו) ולא בהכרית ה' . וגם ל...
חסדך מה' כי אף בבא ...
על בית אבי שידעתי ...
המקום את אויביך : (...
ה'. את הברית בזאת ...
אויבי דוד . כנה הכתו...
בקש הקב"ה את ה...
דוד כשעבר על ברי...
למסיבותו אתה וליו...
את השדה (שמואל ב' ...
ונתה בת קיל ואמרה ...
וורנעם יחלקו את ה...
וכן תרגם יונתן ואת...
ה' מיד סנאי דוד : (...
חדש . ודרך כל אוכ...
המלך לבא ביום ...
השולחן : ונפקדת . א...
וישאל היכן אתה :
מושבך . שיהיה מוש...
שאתה יושב בו וכ...
יונתן ותתבעו ארי ...
בית אסחרותך : ונ...
לשון זכרון ... יס...
חסרון : (יט) ושלשת...
ימים ואז תרד מאו...
לכשתגיע היום השל...
במקום סתר ותתחב...
כי או ינקשך ובאת ...
הסתר הוא אשר א...
בו היום שהוא יו...
מלאכה וכן תרגם יו...
דחולא שאותו היום ...
שנאמר ויסתר דוד ...
ויהי החדש מחר ...
האזל . אבן שהיתה או...

דרכים . האזל . הולכי הדרך וכן תרגם יונתן אבן אתא . אבן (כ) צדה אורה . לא מפיק ה"א ופתרון צדה כמו לצד כל תיכ... למ"ד בתחלתה בטל לה ה"א בסופה נגד אותה אבן אורה חצי... כדי שלא יבין הנער וזה סימן יהיה לך לנוס אם אתה צריך וה...

פי' רבי' ישעיה

(יד) ולא אם עודני חי . פירוש ולא תשכח אם עודני חי כשתמלוך שלא תעשה עמדי חסד השם ולא אמות ולא תזכור עלי שנאת אבי : (טו) ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם . פי' אף אם אמות תזכור חסדך לביתי אחרי עד עולם : ולא בהכרית . פירוש ולא תשכח דבר זה בהכרית השם את אויבי דוד : איש מעל פני האדמה . פירוש על שאול אביו ועל יועציו אומר כי ידעתי שהשם יכריתם מלפניך ולא תשכח את הברית שאני כורת עמך : (טז) ויכרת יהונתן עם בית דוד . פירוש כרת עמו ברית שיעזור לו מאביו ולכל בני ביתו : ובקש ה' מיד אויבי דוד . פי' אמר לו שהשם יבקש דינו מיד כל אויביו ואע"פ שהיה אביו אויבו לא נמנע מלקלל כל אויביו מרוב אהבתו אותו ושהיה רואה שהיה עתיד למלוך : (יח) ונפקדת כי יפקד מושבך . פי' ונפקדת לשון פקוד יפקוד ופי' יפקד לשון ולא נפקד ממנו איש כשיראה המלך כי מקומך חסר יזכור אותך וישאל עליך : (יט) ושלשת תרד מאד . פי' תעמוד בסתר מחר ומחרתו שהוא יום שלישי ליום זה ותרד מאד בכתב' : אל המקום אשר נסתרת שם . ביום זה שהוא ערב ראש חודש שהוא יום המעשה : וישבת אצל האבן האזל . פירוש אבן שהיתה סימן להולכי דרכים . האזל תרגום הליכה :

רלבג

כל רצונם כי שם יראו מי סבובם ולא יראו זה בהיותם בבית או בעיר אם עודני חי וגו' . ר"ל אינני ירא אם עודני חי בהיותך מולך שלא ... חסד ה' ולא אמות וגם אחרי מותי אינני ירא שתכרי' חסדך מעם ביתי ולא בעת שיכרת הש"י את אויבי דוד מעל פני האדמה אינני ירא ... חסדך מעם ביתי שהוא מתפסקת אויבי דוד . והנה כרת יהונתן גם ... עם בית דוד ר"ל שאין בריתו עם דוד לבד אבל עם בית דוד בכל... מהרע כפי היכולת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לב... ובביתו ואמר שהש"י יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגוד בזה... (יז) והוסיף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהיה ברית שלו... מצד חזק אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו : (יט) ושלשת תרד ... שישבו שם עד הערב השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה ... עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ... ויצא יהונתן השדה למועד דוד ותרד מאד בעמק באופן שלא יראה ... אדם . ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שנסת... ודברתי אל אבי עליך טובה עד שנשבע שלא ימיתך : אבל ה...

מצודת ציון

מלשון חקירה ודרישה : (טו) ולא תכרית . רצה לומר לא תמנע : (יח) ונפקדת . ענין זכרון : יפקד . עניינו חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש [במדבר ל"א] : (יט) האזל . ענין

מצודת דוד

כי תלך בשלום מבלי פחד וסוף הדבר יהיה כי מלוך תמלוך וזהו ויה... וכו' : (יד) ולא אם עודני חי . ר"ל לא אשאל ממך דבר לם אהיה עדיין ... ולתוספת ביאור אמר ולא תעשה וכו' ור"ל ולא אשאל אשר תעשה עמדי חסד בעבור ברית ה' אשר בינינו בעוד שלא אמות והרי הוא כאומר מובטחני שתקיים ... באלה ובקשה : (טו) ולא תכרית . רק לא אשאל שלא תכרית למנוע ולבטל חסדך מעם ביתי : ולא בהכרית . אף לא אשאל שתשמור הברית בעת יכרית ה' את ... בית שאול שיוכרתו כלם בסבת הגבעונים ואמר גם לא אשאל לפרט שתחמול אז על זרעי כי הברית כולל הכל וידעתי כי תשמור התמור : (טז) עם בית דוד . עם ביתו בעוד היותו נרדף משאול : ובקש . זה מדברי יונתן באמר ה' יבקש מאויבי דוד לשלם גמול ואף ממני אם אהיה לו לאויב למנוע החסד מביתו : (יז) ... ר"ל לא הוסיף להשביעו בעבור כי חשש פן לא יקיים דוד את הברית שמאז אולם מה שהוסיף להשביעו הוא על כי אהב אותו כנפשו . היה מתענג בהזכיר כי ... ויהיה לאל ידו לעשות הכל : (יח) ויאמר לו יהונתן . עתה חזר להשיב על מה ששאלו דוד מי יגיד לו ואמר לו מחר ר"ח ותהיה נזכר כאשר ... יה...

רש"י

...הנה אשלח וגו'. ודרך המבקש חץ כירוי הולך עד מקום שרואה שהחץ ... אינו יכול לכוין יפה, פעמים שהוא מתפשט והחץ לפנים ממנו ... שהוא הולך לפנים מן החץ ומתפשט והניחום הזה יהיה לך: אם אמור ... [ל]נער וגו' קחנו ובואה. בא אתה בעצמך ממקום מחבואך וקחנו ובוא ... אין לך לירא כי שלום ...ה חסך שתבא כאן ולא ואפי' שמעתי מאבא (כב) ואם כה אומר וגו' ... שלחך. הקב"ה אומר ...ולהמלט: (כג) והדבר ... דברנו. ברית שכרתנו ... הנה ה' ביני וביניך. ... אותו דבר: (כה) אל [ה]קיר. בראש המטה אצל ... ויקם יהונתן. עמד ... לפי שאין דרך הבן ... מיסב אצל אביו שדרכן ...היות מסובין על המטות ...ד מיסב בין יהונתן ...ול מכשיו שלא בא דוד ...יסב יהונתן עד שישב ...מלך שאול ואח"כ ישב ...מלך אבנר וא"ת לא ...ל הרי הוא אומר ויקם ... מעל השלחן מכלל שישב

רד"ק

אם לא תהיה בשלחנו שלשה ימים סמוכים. ומה שתרגם תרד תתבעי ר"ל תרד מאד ותהיה פחות ונקל בעיניו להמיתך אם בלבו להמיתך כי ימצא לך זאת העילה ויאמר כי בן מות אתה שברחת מלפניו ואז אכיר אם בלבו להמיתך לפי הדברים שידבר אז כי אז תהיה לו טענ' לדבר עליך ותרגם ביום המעשה ביומא דחולא כלומר ביום חול שעושין בו מלאכה לפי שהיה נסתר עתה ביום ראש חדש כי נראה שהיה מנהגם שלא לעשות מלאכה בראש חדש כמו שהוא מנהג הנשים היום ואפשר כי מפני קרבן ראש חדש היו רבים פנויים ממלאכתם ובאים להשתחות לפני ה' וכן נראה בנבואת יחזקאל לעתיד: האבן האזל. ת"י אבן אתא אולי היתה אות וסימן עוברי דרכים: (כ) שלשת החצים. בה הידיעה אף על פי שלא זכרם בפסוק נראה כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת החצים יורה לסימן שלשת הימים שיהיה נסתר בשדה לפיכך אמר והחצים לידוע': צדה אורה. הה"א רפה ומפסק' במפיק וכמוהו רבי' ופירושו לצד האבן אורה החצים להיות לי האבן למטרה לשלוח שם לי הנער ללקט החצים והדבר שאומר לנער יהי' לך סימן אם הנה אם הלאה כי שמה לא אוכל לדבר עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים: (כא) קחנו. קח הנער ובא עמו ואדוני אבי ז"ל פירש קח זה הסימן ובא: ואין דבר חי ה'. ואין דבר רע וכן ת"י ולית מידעם כי נשבע לו חי ה' להבטיחו שלא יזוק לו לבא אם לא ידע באמת כי אין בדעת אביו להמיתו ולעשות עמו רעה: (כב) כי שלחך ה'. כתרגומו ארי שיזבינך ה' כלומר תלך לך כי ה' שלחך ונמלטת מחרב אבי: (כג) עד עולם. לקיים הברית עד עולם: וישב המלך על הלחם. כתיב על וקרי אל ושניהם נכונים בענין: (כה) וישב המלך על מושבו. תרגומו ואסחר מלכא על שוויה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים ההם לאכול במסבה במטו' וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי גם בימיהם היה מנהג ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב מצד אביו קם והושיב אבנר מצד אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה סמוך לו להכותו. והנה נפקד מקום

מקרא

כ ואני שלשת החצים צדה אורה ג'. ב' חסר ב"ד אל
לשלח־לי למטרה: כא והנה אשלח
את־הנער לך מצא את־החצים אם־
אמר אמר לנער הנה החצים | ממך ו' ג' חס' וג' מ"ל
והנה קחנו ובאה כי־שלום לך ואין ל'. ל'
דבר חי־יהוה: כב ואם־כה אמר לעלם ל'
הנה החצים ממך והלאה לך כי
שלחך יהוה: כג והדבר אשר דברנו ל'. ג'
אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־ ג' ב' קמצין וח' פתח
עולם: כד ויסתר דוד
בשדה ויהי החדש וישב המלך על־ אל קרי
הלחם לאכול: כה וישב המלך על־ י"ג מ"ל
מושבו כפעם | בפעם אל־מושב
הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד ל'
שאול ויפקד מקום דוד: כו ולא־
דבר שאול מאומה ביום ההוא

תרגום

אבן אתא: כ ואנא תלתא גירין בקשתא אשדי לממחי לי לפלגיסא: כא והא אשלח ית עולימא איזיל ואיתי ית גיריא אם מימר אימר לעולימא הא גיריא מנך ולכא סבהי ואיתא ארי שלם לך ולית מדעם ביש קים הוא יי: כב ואם כדין אימר לעולימא הא גיריא מנך ולהלא איזיל ארי שיזבינך יי: כג ופתגמא די מלילנא אנא ואת הא מימרא דיי ביני ובינך סהיד עד עלמא: כד ואטמר דוד בחקלא והוה ירחא ואסחר מלכא על לחמא למיכל: כה ואסחר מלכא על שוויה כזמן בזמן על שוויה דמתקן ליה בסטר כותלא וקם יהונתן ואסחר אבנר מסטרא דשאול והוה אתרא דדוד מרוח: כו ולא מליל שאול

אמר ג' חסר וג' מלי' וסי' נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא: אני ואתה ג' בקריאה וסימ' ועתה לכה נכרתה ברית, והדבר אשר דברנו אני ואתה, כי זכר אני ואתה את רכבים:

רלב"ג

המקום ההוא היה רחב ... מקום מובדל ממנו והוא האבן האזל והמחבוא שנקרא' ... שהיתה סימן להולכי ...: (כ) צדה אורה. ר"ל ... האבן אירה בדרך שתהיה ...לי למטרה: (כא) החצים ...והנה. הוא אות שישוב ליהונתן ואמנם יהיה זה ...ה יהונתן מורה החצים שלא יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך ...ה הוא אות שיסור דוד מעליו וזה מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה

פי' רבי' ישעיה

...שלח לי למטרה. פירוש אותה האבן תהיה לי למטרה שאשלח שם חיצי ...שמורה אל המטרה והאות שמורים בו המורים יקרא מטרה תרגו' מזמרת: ...ואם כה אומר לעלם. פירוש אות זה מסר לו כי היה ירא שמא יעמדו ...כי אדם ולא יוכל לומר לו שיברח וימלט את נפשו: (כג) והדבר אשר ...אני ואתה. פירוש זהו הברית שכרת עמו: אל מושב הקיר. פירוש בראש המטה שהיו יושבים עליה סמוך לקיר: (כה) ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ...קם יהונתן מצד אביו וישב לפניו שאם היה מושבו. וכך כתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו ודרך המטיל מטיל לפניו. ואבנר ישב מצד המלך סמוך לו שהיה שר צבאו: ויפקד מקום דוד. שהיה רגיל לישב סמוך ליהונתן בשורה שלפני שאול:

מצודת דוד

...מקום מושבך מאין יושב בה ור"ל ע"י שמחר ר"ח תהיה בודאי נזכר אם למחר ...מחרתו וכמ"ש למעלה: (יט) ושלשת. כל שלשת הימים והם היום ומחר ומחרתו ...מאד להיות נסתר בהעמק במקום שנסתרת שם ביום המעשה והוא היום ...בו מעשה הבזועה אשר נשבע שאול ליהונתן לבל המית את דוד כי גם אז ...נסתר במקום ההוא: (כ) שלשת החצים. האחד לירות ראשון והשני אחריו אם להרחיקו אם להקריבו כפי הסימן האמור בענין ואולי לא יכוין בהשני לקח עוד אחד ...כוין לפי הסימן הנרצה: צדה אורה. אשליך לצד האבן ההוא כאלו אני מורה למטרה: (כא) והנה אשלח. לאח"ז אשלח הנער אשר עמד למצוא החצים: אם אמור ... ר"ל הסימן הזה יהיה בידך אם אומר לנער הנה החצים ממך הנה ר"ל קרובים אלי ממך ועברת מהם ולהלאה כי בהירלה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ ...קרוב אליו מן הנער: קחנו. אז אתה קח החץ ובוא: חי ה'. נשבע לו שבאם יאמר כזאת בודאי שלום לו ואין דבר רע ועכ"ז לא רצה לקרות לו שלא יודע שבעלתו ...: (כב) ממך והלאה. להלן ממקום עמדך כי בהירלה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות רחוק מהראשון וכאשר עשה באמת: לך. אז לך לדרכך וברח לך: ...שלחך ה'. ר"ל ההליכה תהיה לך לטובה ומה' היא: (כג) והדבר. כאומר ואם תלך לך זכור תזכור הדבר אשר דברנו והוא דברי הברית שכרתנו: הנה ה'. ר"ל אין ...עד ואף הנה העד יהיה ה' וכו': (כה) על מושבו. על המקום המיוחד לו לשבת בה והוא במקום המושב שאצל הקיר: ויקם יהונתן. כי סדר הישיבה היה ...ישב דוד סמוך להמלך ואחריו יהונתן ואחריו אבנר וישב עתה המלך במקומו ויהונתן במקומו ואבנר במקומו וכשלא בא דוד נשאר יהונתן יושב סמוך לאביו ...אמצעי ואין מדרך הבן להסב אצל אביו לזה קם יהונתן ממקומו לשבת במקום אבנר והוא ישב במקום יהונתן מצד שאול להיות הוא אמצעי בין שאול ...תן בנו (ולא ישב אבנר במקום דוד ולהשאר יונתן במקומו כי חשב פן יבוא עוד דוד וישב במקומו ואף כי יהונתן ידע שלא יבוא מ"מ עשה עצמו בתחילה ...יודע עם שאמר בסוף שנשאל ממנו וכו' ומטעם זה ישב מתחילה במקומו כאלו לא ידע): ויפקד. נחסר היה המקום מן היושב: (כו) ולא דבר. לא שאל מדוע לא בא דוד כי חשב מקרה קרה לו שלא בא ואותו מקרה בלתי טהור הוא ר"ל שראה קרי ולזה לא בא כי לא טהור הוא עדיין כי לא

מצודת ציון

עניין הלוך כמו אזלו מים מני ים [איוב י"ד] ור"ל סימן להולכי אורח: (כ) צדה. מל' צד: אורה. אשליך כמו ירה בים [שמות טו]: למטרה. הוא הדבר אשר המורים מכוונים להשליך בו כמו כמטרה לחץ [איכה ג']: (כא) והנה. להלאה: (כב) לעלם. לנער כמו בן מי זה העלם

רד"ק

שיבא הנער וידע כי אין שם אדם. אחר ולשיכך אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו וקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגומו קם מסטר אבן אתא דלקביל דרום׳ כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למטרה האבן לצד צפונה שלא יראה הנע׳ את דוד בלקטו החצים: עד דוד הגדיל. לבכות יותר מיהונתן: (מב) אשר נשבענו. וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק הענין וכן ושניתי אני וראיתי אני ודומי׳ להם שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל הדגוש: (ב) נבה. אל ניב ובה"א נוספת להיכך הטעם מלעיל: ויחרד. הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה הענין ביאו לבדו וכת"י ואיתבעית: (ג) ידעתי. כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי׳ הודעתי אותם שילכו לשם ואמצא אותם במקום פלוני. ופי׳ פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלומר מקום שלא יזכר בו ותרגומו וית עולימיא שלחי׳ קדמי לאתר כסי וטמיר: (ה) לחם קדש. פירש אדוני אבי ז"ל לחמי תודה שיוכל זר לאכלו בטהרה: אם נשמרו הנערים. דרך כבו׳ אם נשמרת ר"ל וכמוהו וירדו כל

רש"י

דרומא: עד דוד הגדיל. הרבה לבכות: (מב) לך לשלום. והש... נשבענו. ה׳ יהיה עד עליה עד עולם: (ג) ואת הנערים יודעתי. הנערים אשר יצאו עמי הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני כמו ויודע בהם אנשי סכות (שופטים ח׳ ט"ז): פלוני אלמוני. אלמון שאינו חפץ להזכיר כי הוא: פלוני. כמו (דברים י"ז ח׳) (ד) או הנמצא. אם תן לי מה שנמצא (ה) אך מאשה. מאכולין לזרים אך אסור שאכילנו לנ... עזור

וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

כא

א וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וִיהוֹנָתָן בָּא הָעִיר׃ ב וַיָּבֹא דָוִד נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וַיֶּחֱרַד אֲחִימֶלֶךְ לִקְרַאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבַדֶּךָ וְאִישׁ אֵין אִתָּךְ׃ ג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צִוַּנִי דָבָר וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אַל־יֵדַע מְאוּמָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אָנֹכִי שֹׁלֵחֲךָ וַאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאֶת־הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמוֹנִי׃ ד וְעַתָּה מַה־יֵּשׁ תַּחַת־יָדְךָ חֲמִשָּׁה־לֶחֶם תְּנָה בְיָדִי אוֹ הַנִּמְצָא׃ ה וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין־לֶחֶם חֹל אֶל־תַּחַת יָדִי כִּי־אִם־לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ אִם־נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה׃

תרגום

מִסְטַר אַבְנָא אֲתָא דִלְקֳבֵיל דָרוֹמָא וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד תְּלַת זִמְנִין וּנְשִׁיקוּ גְבַר יַת חַבְרֵיהּ וּבְכוֹ גְבַר עִם חַבְרֵיהּ עַד דְדָוִד אַסְגֵי׃ מב וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֱזֵיל לִשְׁלָם דְקַיֵימְנָא תַּרְוֵינָא אֲנַחְנָא בִּשְׁמָא דַיְיָ לְמֵימַר מֵימְרָא דַיְיָ יְהֵי סָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנַי וּבֵין בְּנָךְ עַד עָלְמָא׃ א וְקָם וַאֲזַל וִיהוֹנָתָן עַל לְקַרְתָּא׃ ב וַאֲתָא דָוִד לְנוֹב לְוַת אֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא וְאִתְבְּעִית אֲחִימֶלֶךְ לְקַדָּמוּת דָוִד וַאֲמַר לֵיהּ מָא דֵין אַתְּ בִּלְחוֹדָךְ וּגְבַר לֵית עִמָּךְ׃ ג וַאֲמַר דָוִד לַאֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא מַלְכָּא פַּקְדַנִי פִּתְגָמָא וַאֲמַר לִי אֱנָשׁ לָא יְדַע מִדַעַם יַת פִּתְגָמָא דַאֲנָא שָׁלַח לָךְ וּדְפַקֵדְתָּךְ וְיַת עוּלֵימַיָא שְׁלָחִית קֳדָמַי לַאֲתַר כַּסִי וְטָמִיר׃ ד וּכְעַן מָה אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ חַמְשָׁא טוּלְמִין דִלְחֵמָא הַב בִּידִי אוֹ מַה דְאִשְׁתְּכַח׃ ה וַאֲתֵיב כַּהֲנָא יַת דָוִד וַאֲמַר לֵית לְחֵם חוּלִין לִתְחוֹת יְדִי אֱלָהֵין לַחְמָא דְקוּדְשָׁא אִית בְּרַם אִם נְטִירִין עוּלֵימַיָא לְחוֹד

תודה ועליו אמר שיתנהו לו ולנעריו: אם נשמרו הנערים אך מאשה. והנה יתן זה לנערי׳ לכבוד דוד ואמנם שיה... כוס שיהיו נשמרים מטומאת אשה וממה שידמה לזאת בטומאה:

רלב"ג

לו שלש פעמים: ... איש את רעהו עד דו... ר"ל שדוד הגדיל לבכ... הראוי לו למה שה... הפחד מפני שאול ... יהונתן לשלוח את דו... איש מעל אחיו: ... אתה לבדך ואיש אי... תמה על שר וגדול ... שהיה חתן המלך שי... (ג) ואת הנערים ... מקום פלוני אלמני ... הנערים הודעתי ... ואמצאם במקום א... לגלותו ולזה יהיה הכ... נסתר ונעלם וכן ... שמירתי גזאת כ... יודע ... אני הולך בה וידמה ... לו באלהים אם תא... שהוא הולך בה כי ... במה שאחר זה שדו... באלהים ולפי שה... לאחימלך כי המלך ... יגלה סודו לשום ... מחייב שישאל לו ... הללות: (ה) כי אם ... יש. ויתכן שהחר מלח... מה שאסרו יתר ... קדשים קלים כמו כע... לכבוד דיד ואמנם שיה...

מסורה

שנינו ג׳ בקריאה וסי׳ וגביהו בין שנינו. אשר נשבענו שנינו אנחנו. ישית ידו על שנינו אנ"ך. לבדך ג׳ זקפין בקריאה וסי׳ מדוע אתה יושב לבדך. ויבא דוד נבה. אתה הוא ה׳ לבדך אנ"ך. וכל אס"ף דכוו׳.

תולדות אהרן מה יש תחת ידך. (סימנה כה):

פי׳ רבי׳ ישעיה

אבן האזל הדרומי: (מב) לך לשלום אשר נשבענו שנינו. פי׳ לך לשלום ותזכור השבועה אשר נשבענו ומקרא קצר הוא: אשר נשבענו שנינו אנחנו. סימנים כמו והגריכם אתם. ותראהו את הילד: (ב) ויבא דוד נבה. כמו לנוב: אל אחימלך הכהן. הוא אחיה בן אחימלך הוא אחיטוב הכתוב לעיל בשאול הנערים יודעתי. כמו הודעתי. ונחלף הה"א ביו"ד: אל מקום פלוני אלמוני. תרגם לאתר כסי וטמיר: פלני. כמו כי יפלא. אלמוני. כמו עלמיך הענין באלף כלומר הודעתי להם שילכו במקום פלוני ומתינוני שם. ודרך המקר׳ כשאינו מזכיר שמו יאמר כן כמו שנאמר בבעז סורה שבה פה פלוני (ה) אין לחם חול אל תחת ידי. פירוש מהכי שהיה להם לחם הפנים לאכול לא היה להם לחם חול כדי שלא יבוא לחם הפנים לידי נותר שאינו נ...

מצודת ציון

כמו תוסה לעזרתי [תהלים ל"ח] והפל הדבר במלות שונות: (מא) הגדיל. מל׳ גודל ורבוי: **כא** (ב) נבה. היא נוב והה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה: (ג) יודעתי. כמו הודעתי: פלוני. מלשון פלא ומכוסה: אלמוני. מלשון אלם ור"ל אין לגלות המקום ולאומרה כאלם לא יפתח פיו וכן אל מקום פלוני אלמוני תחנותי [מ"ב ו׳]: (ד) תחת ידך. רוצה לומר ברשותך: (ה) חול. חולין

מצודת דוד

החצים וכאשר גמר הסימן הלכו לשם האנשים ושלח גם הוא את הנער ו... דוד שלח את הנער הבין בדבר שאין שם איש וקם ממקומו והלך א... הנגב. מצד הדרומי של אבן האזל ויהונתן ירה החצים מול צד הצפוני ... על פניו: את רעהו. עם רעהו על כי היה קשה להם הפרידה: עד דו... הרבה לבכות יותר מיהונתן: (מב) אשר נשבענו. כאומר זכור תזכור אשר ... ואמרנו ה׳ יהיה לעד ביני ובינך וכו׳: **כא** (א) ויקם וילך. על דוד יאמר: (ב) ויחרד. מיהר בחרדה לקראתו: מדוע אתה לבדך. שאין מהראוי ל... ללכת יחידי: (ג) אשר וכו׳. ר"ל לא מה שהמלך שלחני ולא מדבר השליחות אשר צוני ולזה באתי הנה יחידי: ואת הנערים. המשרתים שלי הודעתי אותם ... מקום פלוני אלמוני ר"ל הנסתר והמכוסה ואין לגלותה ושמה ימתינו עד בואי: (ד) ועתה. הואיל והלכי היא בסוד אין להמציא לי לחם מזולת זאת מה ... תחת ידך אם חמשה תנה בידי: או הנמצא. ר"ל ואם אין חמשה בידך תן הנמצא ואם פחות מחמשה: (ה) לחם קדש. לחם הפנים היו וכבר נחלקו מהשלחן ... הבזיכין: אם נשמרו הנערים. הם הנערים שאמר דוד ששלחם אל מקום פלוני אלמוני וחשב שהמה אתו ולהם יביא הלחם: אך מאשה. כאלו אמר ... נשמרו הנערים מאשה ר"ל מטומאת קרי ואף שהלחם ההוא אסור לזרים מ"מ ... להאכילם

רשי

...לנו. עצורה ממנו: ויהיו כלי הנערים קדש. טהורים: והוא ... והלחם משנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא ... חולין שיצא מידי מעילה משיהיה לו שעת היתר לכהנים: ואף כי היום ... בכלי. ואפי' אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן ... זקוק ליטלו משם ... שאחזו בולמוס ... הוא כך מפורש ... : (ז) לשום לחם חם. ... ם הלקח זה ורבותינו ... ביום הלקחו. חם ביום

ה וַיַּעַן דָּוִד אֶת־הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם־אִשָּׁה עֲצֻרָה־לָנוּ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם בְּצֵאתִי וַיִּהְיוּ כְלֵי־הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ וְהוּא דֶּרֶךְ חֹל וְאַף כִּי הַיּוֹם יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי׃ ז וַיִּתֶּן־לוֹ הַכֹּהֵן קֹדֶשׁ כִּי לֹא־הָיָה שָׁם לֶחֶם כִּי־אִם־לֶחֶם הַפָּנִים הַמּוּסָרִים מִלִּפְנֵי יְהוָה לָשׂוּם לֶחֶם

ל' חס'. ז' חס' ג'. ד' חס' בנביאים ל'. ח'

מִסּוֹאֲבַת אִתְּתָא׃ ו וַאֲתִיב דָּוִד יָת כַּהֲנָא וַאֲמַר לֵיהּ בְּקֻשְׁטָא אִתְּתָא מְרַחֲקָא לָנָא כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי בְּמִפְּקִי וַהֲוָה מָנֵיהוֹן לְעוּלֵימַיָּא דְּכַן לְקֻדְשָׁא וְהוּא בְּאוֹרַח חוּלָא הֲוָה אָזֵיל וְיוֹמָא דֵין הֲוָה מִתְאֲכֵיל וְלָא מִתְפְּסַל בְּמָנָא׃ ז וִיהַב לֵיהּ כַּהֲנָא קֻדְשָׁא אֲרֵי לָא הֲוָה תַמָּן לְחֵם חוּלִין אֱלָהֵין לְחֵם אַפַּיָּא דְּמִעְדָּן מִן קֳדָם יְיָ

כתמל שלשם ג' בנביאים וסי' כתמול שלשם על כל גדותיו. וישבו בני ישראל באהליהם. אשה עצורה לנו; כתמל ז' חס' וסי' נמסר בסדר ויצא. שלשם ד' חס' בנביאי' וכתובים וסי' נמסר בסדר ויצא.

תולדות אהרן והוא דרך חול. מנחות נה: ויתן לו הכהן קדש. שם: לשום לחם חם. יומא כא חגיגה כה מנחות כט צו (שקלים ב):

רדק

כל עבדיך אלה אלי: (ו) כי אם אשה עצורה לנו. אפילו היתה אשה עצורה ממנו כתמול שלשום בצאתי טהרנו עצמנו: ויהיו כלי הנערים. כלומר בגדיהם קדש: והוא דרך חול. כלומר אף על פי שילאנו דרך חול שלא היינו טהורים שהיינו צריכים ללחם קדש אף על פי כן טהרנו עצמנו כדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך: ואף כי היום יקדש בכלי. פי' כל שכן היום שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי: (ז) ויתן לו הכהן קדש. לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' מלפני ה' ואיתו אסור לזרי' לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל. ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפנים נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת בזוכים היה כמו שאמר המוסרים מלפני ה' ואין מעילה בלחם הפנים אחר הקטרת בזוכים ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צריך לומר זה שיוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהושם עתה על השלחן שהוא קדוש בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אף על פי כן יוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבים ומסוכנים ואמרו שאחזו לדוד חולי הנקרא בולמוס מחמ' רעב ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"א וגלוי עריות ושפיכות דמים: לשום לחם חום. חום תואר השם מעוז לתם דרך ה' ופי' כי בעת שהיו לוקחים אותו מעל השלחן היו משימין עליו האח' חם כמו שאמרו טפחו של זה בצד טפחו של זה שנאמר לחם פנים לפני תמיד שלא יהא שלחן בלא לחם. ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום לעקתי בליל' נגדך לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים הראשונים לשים במקומם אלו החדשים. ומה שאמר לשים לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום סדורו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין אותו ומסדרין אותו בשב' כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר הנכנס ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת. ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת עד שתמה עליו אחימלך ואמר לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר איך היה בא בשבת ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שישאל דוד מאחד מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש וא"ת לא רצה דוד לגלו' עצמו בעיר ונסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחד מבני העיר להציל לישראל וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו. ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלה כהנים לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קצף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא לזרים בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסיר אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזוכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר היך שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד ממנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות לכמה כהנים והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועים היו מושכין את ידיהם ... חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכלים היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם ... כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירש"י חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן ... שהיה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן נראה כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול

רלבג

... אשה עצורה לנו וגו'. ... אשה היתה נמנעת לנו ... ממנו שהיתה מאתמול ... לרוב זריזותנו לעשות ... המלך והנה היו כלי ... ראויים לקדש כי טהרנו ... עצמנו: והוא דרך חול. ... כן דרך אוכלי חולין ... מעלתם כמעלתי ... אוכלין בטהרה ר"ל על ... הקדש. ואף כי היום ... בכלינו נהיה נשמרים לאכלו בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא הנכון הנה אם היתה עצורה כתמול ... לא אליה בצאתי טהרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערים ראויי' לקדש והנה ... דרכנו ומנהגנו גם באכילת חולי' שנשתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות ... איך לא נהיה נזהרים לאכל בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו: (ז) ויתן לו ... ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שאינם ... מלפני שולחן הזהב כי אם לשום לחם חם תחתיו ביום הלקחו באופן ... השלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ... שבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהנים ולזה לא היה דרך ... לתת לדוד מלחם הפנים וידמה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו ... יותר הכון לו לתת לו לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרב' מכשיריו והם ... הזוכה אין בו מעילה כלל וידמה לפי זה המאמר שהיה בקדש שנתן ... תועלות מדרכי התורה ממה שיהיה בלחם הפנים אחר הקרב' מתיריו ולזה ... הקד' שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא ... בטומאה כי הזרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסורה

פי' רבי' ישעיה

... ליום שבת ולמוצאי שבת. ובמוצאי שבת הלך דוד שם: אם נשמרו הנערים ... פירוש די שאני מאכילו לזרים מחמת שאתה מסוכן וירא להראות עצמך ... רמה שיהיו הנערים טהורים: (ו) כי אם אשה עצורה לנו כתמול שלשום ... פירוש כי אם אשה שאלת׃ עליה עצור' לנו ולא נגענו באשה זה ... ביום צאתי וגם כלי הנערים הם קודש ונזהרים מכל טומאה שהיו אוכלים ... בטהרה כדכתיב בשאול בלתי טהור הוא: והוא דרך חול. פי' לחם הפנים ... קדושתו שכיון שקרבו הבזיכין ויש בו שעת היתר לכהנים יצא מידי ... ואף כי היום יקדש בכלי. פירוש שהיתה תחלת קדושתו והיה בו ... אותי לוקחו כי אני מסוכן ואיני רשאי להראות לשום אדם אני ונערי ... המלך ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש: (ז) לשום לחם חום ... לקחו. פי' בשבת היו מסירים לחם קר ומשימים הלחם חם:

מצודת דוד

... מחמת גודל הרעבון אולם דוקא לטהורים: (ו) כי אם אשה עצורה לנו. ... כמו שתחשוב אתה שאין אנו נשמרים מאשה לא כן היא כי אם אשה ... מאתנו מן כעת תמול השלישי בזמן לאתי מביתי ואף בגדי הנערים המה ... ורפוים לקודש כי טהרו אותם: והוא דרך חל. והלחם ההוא משנסתלק מעל השלחן וקרבו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין כי יצא מידי מעילה משיש בו ... כהנים: ואף כי היום וכו'. ר"ל ואפילו אם היום היתה תחילת קדושתו על השלחן ועדיין יש בו מעילה עכ"ז מותר לי לאכלם כי אחזו בולמוס והוא חולי ... והכל מותר משום פקוח נפש כן פי' רז"ל במנחות: (ז) ויתן וכו' קדש וכו'. נתן לו לחם הפנים כי לא היה לו לחם אחר כ"א אלו: המוסרים. אשר נסתלקו ... חן לשום במקומם לחם חם בעת הלקח את אלו שהיו מונחים על השלחן כל השבוע (ואף שהלחם המסודר בשבת היה נאפה מע"ש מ"מ היה מונח במקום משומר

מצודת ציון

חולין: (ו) עצורה. מנועה כמו ועצר את השמים [דברים י"א]: לנו. ר"ל מעמנו: כתמול שלשם. ר"ל כתמול השלישי שלפני היום: דרך חול. רוצה לומר ענין חולין: (ז) המוסרים. מל' הסרה. נעצר

רד"ק

גדול היה חולק עם המשמרות בחלות שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רבו' ז"ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי רבי יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוטו הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרים כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה אפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אחר הקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפשר שהלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ורז"ל שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שיהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים שלוקו חם כסדורו שנאמר לשום לחם ח"ם ביום הלקחו ואמרו רז"ל גדולה לגימה ששגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרו' לחם לא נהרג' נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: (ח) נעצר לפני ה'. נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חביריו והוא נשאר אחריהם להתפלל או ליבוא עוד לפיכך אמר נעצר. ורז"ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה. ופי' אביר הרועים שהיה אב ב"ד וזהו דרך דרש: דואג האדומי. גר בארץ אדום לפיכך קראו אדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעאלי אחי בניתי מיוחסי' על שם מקומם שהיו גרים בהם: אביר הרועים. אביר הוא אחד במיכר' ונסמך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי' נשתנה בסמיכות ופי' גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם:

תרגום

לְשַׁוָּיוּתֵיהּ לְחֵם חַמִּים בְּיוֹם אִתְנְסִיבוּתֵיהּ: ח וְתַמָּן גַּבְרָא מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא כְּנִישׁ קֳדָם יְיָ וּשְׁמֵיהּ דּוֹאֵג אֱדוֹמָא רַב רַעְיָא דִּלְשָׁאוּל: ט וַאֲמַר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ אִלּוּ אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ מוּרְנִיתָא אוֹ חַרְבָּא אֲרֵי אַף חַרְבִּי וְאַף מָנַי לָא נַסְבֵית בִּידִי אֲרֵי הֲוָה פִּתְגָם מַלְכָּא בִּבְהִילוּ: י וַאֲמַר כַּהֲנָא חַרְבָּא דְּגָלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה דִּקְטַלְתָּא בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא הָא הִיא מְכַרְכָא בְשׁוֹשִׁיפָא בָּתַר דְּשָׁאִיל לֵיהּ בְּאֵפוֹדָא אִם יָתַהּ תִּסַּב לָךְ סַב אֲרֵי לֵית אוֹחֲרֵי בַּר מִנַּהּ הָכָא וַאֲמַר דָּוִד לֵית דִּכְוָתַהּ הַבְנָא לִי: יא וְקָם דָּוִד וַעֲרַק בְּיוֹמָא הַהוּא מִן קֳדָם שָׁאוּל וַאֲתָא לְוַת אָכִישׁ מַלְכָּא דְגַת: יב וַאֲמַרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ לֵיהּ הֲלָא דֵין דָּוִד מַלְכָּא דְּאַרְעָא הֲלָא לְדֵין מְשַׁבְּחִין בְּחִנְגַיָּא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל

רש"י

ביום שלוקו חם כיום סדורו: (ח) נעצר לפני ה'. עוצר עצמו לפני אהל ומ... בתורה: אביר הרועים. אב בית דין: (ט) ואין יש פה. ואם יש פ... בבהילות: (י) לוטה. כרוכה וכן וילט פניו באדרתו (מלכים'... אחרי האפוד. אחר ששאלו באורים ותומים אמר לו כן וכן ...

שמואל א כא

חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ: ח וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁמוֹ דֹּאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל: ט וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ וְאִין יֶשׁ־פֹּה תַחַת־יָדְךָ חֲנִית אוֹ־חָרֶב כִּי גַם־חַרְבִּי וְגַם־כֵּלַי לֹא־לָקַחְתִּי בְיָדִי כִּי־הָיָה דְבַר־הַמֶּלֶךְ נָחוּץ: י וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן חֶרֶב גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר־הִכִּיתָ ׀ בְּעֵמֶק הָאֵלָה הִנֵּה־הִיא לוּטָה בַשִּׂמְלָה אַחֲרֵי הָאֵפוֹד אִם־אֹתָהּ תִּקַּח־לְךָ קָח כִּי אֵין אַחֶרֶת זוּלָתָהּ בָּזֶה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כָּמוֹהָ תְּנֶנָּה לִּי: יא וַיָּקָם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם־הַהוּא מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ מֶלֶךְ גַּת: יב וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ אֵלָיו הֲלוֹא־זֶה דָוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הֲלוֹא לָזֶה יַעֲנוּ בַמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל

כמוה ד' בקריאה וסי' אשר יעשה כמוה להריח בה. אין כמוה תננה לי. כל הגונב מזה כמוה נקה ב' בפסוק; לזה ג' בקריאה וסי' הלא לזה יענו במחולות לאמר. אך לשקר שמרתי את אשר לזה. נחת לזה מזה.

תולדות אהרן ושם איש מעבדי שאול. סנהדרין לג: אין כמוה. עקידה ש' עח:

(ט) ואין. בחירק כמו ואין בזרי והוא דרך שאלה כלו' אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו חירק וזרי ניר וגר בין וכין ריש ורש אין ואן ו"ת והילו אית הכא: תחת ידך. ברשותך וכמוהו רבים: כלי. כתרגומו זייני: נחוץ. ענינו לפי מקומו מהיר ואין לו חבר וכת"י בבהילו: (י) לוטה בשמלה. מן וילט פניו פני הלוט הלוט ופי' כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפ': אחרי האפוד. שהיתה תלויה אחרי המקום שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי' האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי ה' כמו שאמר שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד וכתי' ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה אחרי אלה הבגדים וזהו תרגם בתר דשאיל ליה באפוד' כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב כי כן אמר לו דואג וישאל לו בה' וכן סיפר לאחימלך ושאיל לו באלהים ולא כחש לי אחימלך אבל אמר היום החלותי לשאול לו באלהים וכבר הוא בעיני פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק לפי מה אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין לותה תקח לך: אם אותה תקח לך קח. אם אתה תרצה לקחת קח כי אין אחר' זולתה: בזה. פי' בזה המקום: והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהיתה באהל מועד לזכרון הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציא היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחר' לא היה יכול למנעה מדוד כי הוא לקחה מהפלשתי והוא שם איתה שם באהל מועד ובידו יש לקחה כאשר ירצה: (יא) מפני שאול. והלא תמול ברח אלא ר"ל כי ביום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול וזהו מפני שאו...

(י) אשר הכית בעמק האלה. פירושו כדכתיב שם ויחנו בעמק האלה היא לוטה בשמלה. פי' מכוסה בשמלה: אחרי האפוד. פי' אחר ששאל לו באפוד ותרגם בתר דשאיל ליה באפודא. וגם דואג ושאול לו באלהים. וגם צדה נתן לו: (יב) הלא זה דוד מלך הארץ. בינינו אם יוכל להלחם אתי והיינו לכם לעבדים וגם ישראל גדלוהו המלך שנתנו לו הרבבות ולשאול האלפים:

מצודת ציון

(ח) נעצר. מעוכב כמו נעצרה נא אותך [שופטים י"ג]: האדומי. שהיה גר באדום אבל היה ישראל מלידה: אביר. ענין חוזק כמו אביר יעקב [בראשית מ"ט] ור"ל גדול וחשוב: (ט) ואין. כאי"ק כמו באיר"י וכן אי כבוד (לעיל ד'): פה. כאן: כלי. ת"י זיני: נחוץ. ענין מהירות רב וכת"י בבהילו: (י) לוטה. מכורך ומעוטף כמו וילט פניו באדרתו [מ"א י"ט]: בשמלה. בבגד: האפוד. הוא שם כולל גם להושן: זולתה. חוץ ממנה: בזה. במקום הזה: (יב) יענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים קול רם [דברים כ"ז]: במחולות. שם כ"ז ויענו

כי בעוד היותו בא"י עדיין היה ברשות שאול וכאלו לא ברח: מלך הארץ. ר"ל חשוב כמלך על היותו יוצא ובא במלחמה לפני העם: הלא לזה יענו

מצודת דוד

שישמור אותו): (ח) נעצר. מעוכב שם להתבודד בעבודת ה': אביר הרועים. וממונה על רועי מקנה המלך: (ט) ואין. בלשון שאלה אמר לו האם חרב לתתה לי: כי היה וכו' נחוץ. ובעבור המהירות לא לקחתי: (י) אחרי האפוד. מונחת אחרי האפוד. וי"ת בתר דשאיל ליה באפודא שאל לו באורים ותומים ואח"ז אמר לו הדברים האלה: אם אותה לקחתה קח אותה: אין כמוה. ר"ל טובה היא לי מכל החרבות: (יא)

ובספר תהלים קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כנוי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מלאכוהו קרוי
בימי אברהם ובימי יצחק: (יג) וירא. בוי״ד אימן לבד ווי״ד השרש נגרעה מן המכתב וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורם וכמה מהם:
וישנו את טעמו. שינה את דברו ודעתו בעיניהם כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד או כדי להראות עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו
כי מהיכל המלך וילך לו ופירוש טעמו הוא מטעם המלך וברוך טעמך ות״י ושני ית מדעי׳ וי״ו וישנו כנוי קודם זכר הפעול וכמוהו ותראהו את
הילד ויכו האחד את האחד
ופי׳ בעיניהם כמו לפניהם:
ויתהלל בידם. עשה מעשה הוללות והוללות ופירוש בידם לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו סובבים אותו ומביטים אליו וזה מעשה הוללות שהיה עושה: ויתו על דלתות השער. שהיה כותב בדלתות השער או משרט שריטות כי השריטה גם כן נקראת תו וכת״י ומשרט על דשי תרע׳: ויורד רירו אל זקנו. הוא ריר הרוק היוצא מהפה: (טז) חסר משוגעים אני. בתמיהה וכי הייתי חסר משוגעים וצריך אליהם כי זה הבאתם אלי. ונדרש כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם כי שחסר משוגעי׳ אני: (ב) כל איש מצוק. מענין צוקה והוא חוסר או שם: וכל איש אשר לו נושא. האל״ף במקום ה״א ופירושו כל איש אשר היה בורח מפני המלוים אותו והיו מתקבצים אל דוד: וכל איש מר נפש. שהיה רש כמו ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו או איש מצוק ר״ל צרות אחרות והיה יוצא מביתו להתרות ולשכח צרותיו וכת״י כל גבר מעיק רוח: (ג) יצא נא אבי ואמי אתכם. יצא ממער׳ עדולם וישב אתכם אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתיראים שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד: (ד) וינחם. מענין נחית בחסדך כלומר הנחם והביאם לפניו

- אלא שתרד מהסאך
- מלך הארץ הזאת:
- את טעמו. את דבריו:
- ... נשתטה: ויתו.
- ...: רירו. רוקו דבר הניטף
- ריר וכן בריר חלמות
- ...ו׳ ז׳) וכן רר בשרו
- ... ט״ו ג׳): (טז) הזה
- ...אל ביתי. לשון תמיהה
- ...נקוד חטף פתח ורפי:
- וישבו עמו כל ימי היות
- דוד

בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו׃ יג וַיָּשֶׂם דָּוִד
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּלְבָבוֹ וַיִּרָא
מְאֹד מִפְּנֵי אָכִישׁ מֶלֶךְ־גַּת׃ יד וַיְשַׁנּוֹ
אֶת־טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהֹלֵל בְּיָדָם
וַיְתָו עַל־דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר וַיּוֹרֶד רִירוֹ
אֶל־זְקָנוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר
אָכִישׁ אֶל־עֲבָדָיו הִנֵּה תִרְאוּ אִישׁ
מִשְׁתַּגֵּעַ לָמָּה תָּבִיאוּ אֹתוֹ אֵלָי׃
טז חֲסַר מְשֻׁגָּעִים אָנִי כִּי־הֲבֵאתֶם אֶת־
זֶה לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלָי הֲזֶה יָבוֹא אֶל־בֵּיתִי׃
כב א וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם
וַיִּמָּלֵט אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וַיִּשְׁמְעוּ
אֶחָיו וְכָל־בֵּית אָבִיו וַיֵּרְדוּ אֵלָיו
שָׁמָּה׃ ב וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל־אִישׁ
מָצוֹק וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ נֹשֶׁא וְכָל־
אִישׁ מַר־נֶפֶשׁ וַיְהִי עֲלֵיהֶם לְשָׂר
וַיִּהְיוּ עִמּוֹ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ׃
ג וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם מִצְפֵּה
מוֹאָב וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב יֵצֵא־
נָא אָבִי וְאִמִּי אִתְּכֶם עַד אֲשֶׁר אֵדַע
מַה־יַּעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים׃ ד וַיַּנְחֵם אֶת־
פְּנֵי מֶלֶךְ מוֹאָב וַיֵּשְׁבוּ עִמּוֹ כָּל־יְמֵי

בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִבְוָן׃ יג וְשַׁוִּי דָוִד יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵּין בְּלִבֵּיהּ וּדְחֵיל לַחֲדָא מִן קֳדָם אָכִישׁ מַלְכָּא דְגַת׃ יד וְאַשְׁנֵי יַת טַעְמֵיהּ בְּעֵינֵיהוֹן וְאִשְׁתַּמַּם בִּידֵיהוֹן וּמְסָרֵט עַל דָשֵׁי תַּרְעָא וּמָחֵת רִירֵיהּ עַל דִּקְנֵיהּ׃ טו וַאֲמַר אָכִישׁ לְעַבְדוֹהִי הָא כַד חֲזֵיתוּן דִּגְבַר שָׁטֵי הוּא לְמָא אַיְתֵיתוּן יָתֵיהּ לְוָתִי׃ טז חֲסַר שָׁטַיָא אֲנָא אֲרֵי אַיְתֵיתוּן יַת דֵּין לְאִשְׁתַּטָּאָה קֳדָמַי הָדֵין יֵיעוֹל לְבֵיתִי׃ א וַאֲזַל דָּוִד מִתַּמָּן וְאִשְׁתֵּיזֵיב לִמְעָרַת עֲדֻלָּם וּשְׁמָעוּ אֲחוֹהִי וּבֵית אֲבוּהִי וּנְחָתוּ לְוָתֵיהּ לְתַמָּן׃ ב וְאִתְכְּנִישׁוּ לְוָתֵיהּ כָּל גְּבַר מָעִיק רוּחַ וְכָל גְּבַר דִּי לֵיהּ מָרֵי רְשׁוּ וְכָל גְּבַר מָרִיר נְפַשׁ וַהֲוָה עֲלֵיהוֹן לְרַבָּא וַהֲווֹ עִמֵּיהּ כְּאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא׃ ג וַאֲזַל דָּוִד מִתַּמָּן לְמִצְפַּיָא דְמוֹאָב וַאֲמַר לְמַלְכָּא דְמוֹאָב יִפּוֹק כְּעַן אַבָּא וְאִמָּא עִמְּכוֹן עַד דְּאִידַע מַה יַעֲבֵיד לִי יְיָ׃ ד וְאַשְׁרִינוּן קֳדָם מַלְכָּא דְמוֹאָב וִיתִיבוּ עִמֵּיהּ כָּל

טעמו ד׳ בקריאה וסי׳ והיה טעמו כטעם לשד. וישנו את טעמו בעיניהם. על כן עמד טעמו בו. לדוד בשנותו את טעמו לפני. וחד וטעמו כצפיחית. הבאתם ג׳ וסי׳ נמסר בסדר חקת. כארבע ד׳ בקריאה וסי׳ ויתקבצו אליו כל איש מצוק. ויאמר דוד לאנשיו חגרו. ויקבצו מלך ישראל דמלכים. כי כארבע רוחות השמים: וינחם ז׳ בקריאה וסי׳ את פני מלך מואב. וינחם בערי הרכב דמלכים. וינחם בחלת וחבור דמלכים. וינחם בענן יומם. וינחם לבטח ולא פחדו. וינחם אל מחוז חפצם. שוטח לגוים וינחם:

תולדות אהרן וישם דוד את הדברים. שם כו שבועות מה: וישנו את טעמו. זוהר וישלח:

רלבג

...שנעשה לישראל נדבר
...: (יד) וישנו את טעמו.
...מענין וטעם זקנים יקח
...שנה דבריו כאופן שהיה
...כי בבלי דעת דבר ועשה
...הולל: ויתו על דלתות
... ר״ל שהיה מתוה תו
...על דלתות השער על
...שטות והיה מוריד ריר
...אל זקנו: (טו) חסר
...עים אני. ר״ל האני חסר
...עים ומצטרך אליהם עד
...או אלי זה להשתגע.
... כאשר זה שהוא בתכלית
...ון והוא ראוי לבא אל
... והנה בואת התחבולה
... דוד מיד אכיש מלך גת:
...כל איש מצוק וכל איש אשר
...ושא. הרצון באיש מצוק
...ומלאכתו מציקת לבו מפני
... עשוק ורצוץ ואין לו כח
... אויביו ועושקיו או למה
...מה לזה. ואיש אשר לו
... הוא הלוה ואין לאל ידו
...וע. ואיש מר נפש הוא
... אשר שדי המר נפשו לרוע
... וקשה יומו כי ירוח לו
... התחברו ולזה נתקבצו
...אל דוד עם שכבר נתפרסם
... מטוב הצלחתו מה שהביא׳
...ת לטוב בהיותם בצלו:
...כל ימי היות דוד במצודה. זה לאות שאמר שילא דוד מהמצודה נסרדו אביו ואמו ממלך

פי׳ רבי ישעיה

(יד) וישנו את טעמו. פירוש שינה דעתו לשטות כמו מטעם המלך וגדוליו: וכא וישנו

...מו בשני סימנין. וזהו אבימלך דכתיב לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ששמו אכיש ומפני שהיו כל סרני פלשתים תחתיו היה נקרא אבימלך ולא ששמו מלך: ויתהולל בידם. לשון שטות. כמו ושופטים יהולל: (טז) חסר משוגעים אני. יש אומר שהיתה בתו משוגעת: (ב) ויתקבצו אליו כל איש מצוק. פי׳ איש שהיתה לו מציקה ולא היה יכול לעמוד בעירו או שהיה נושה בו. או מר נפש והוא רוצה לצאת מעירו לשכח צערו נתקבצו אליו: (ג) וילך דוד משם ...זה מואב. פירוש מגדל גבוה היה שמשם צופה למרחוק וסמך עליהם מפני רות שהיתה מואביה והפקיד ביד המלך בית אביו: כל ימי היות דוד במצודה. פי׳ הוא מצפה מואב:

מצודת דוד

...ו היה השבח לזמר במחולות לאמר הכה וכו׳ ודוד ברבבותיו: (יד) וישנו את ...מו. שינה את דבריו לפניהם ועשה מעשה סכלות בהיותו בידם ועשה סימנים ...יטות על הדלתות והוריד וכו׳ וכ״ז עשה למען יחשבו באין זה דוד: (טו) הנה ...או. הלא ראיתם שהוא איש משוגע ודוד הלא הוא משכיל א״כ אין זה דוד ולמה ...יאון אלי: (טז) חסר משוגעים. אמרו במדרש שהיתה אשתו ובתו משוגעות ולזה ...ר וכי חסר וכו׳ ר״ל וכי אין די לי במשוגעות אשר בביתי עד שהבאתם גם את ...להשתגע אלי: הזה וכו׳. ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון וכי ראוי הוא לבוא אל ביתי עם כי לפעמים יתענגו השרים בשמוע דברי משוגע אולם לא מדברי מי ...וא בתכלית השגעון: כב (א) וישמעו אחיו. כי ברח דוד פחדו לנפשם פן יתנקם בהם שאול ולזה ירדו אל דוד: (ב) כל איש מצוק וכו׳. ולא היה יכול לשבת בארצו ובמקומו: (ג) יצא נא. מן המערה לשבת אתכם: מה יעשה לי אלהים. באיזה מקום אמצא מנוח כי אז ישבו עמדי: (ד) וינחם. דוד הביאם לפני

מצודת ציון

(יד) וישנו. מלשון השתנות וחלוף: טעמו. ענין דבור החכמה כמו וטעם זקנים יקח [איוב י״ב]: ויתהולל. ענין סכלות כמו ושופטים יהולל [שם]: ויתו. ענין רושם ושריטה כמו והתוית תיו [יחזקאל ט׳]: רירו. רוקו כמו בריר חלמות [איוב ו׳]: (טו) משתגע. מראה בעצמו ענין שגעון: כב (ב) מצוק. ענין צרה כמו צר ומצוק מצאוני [תהלים קי״ט] ור״ל מי שיש לו מציקה מאויביו: נושא. ענין הלואה כמו ינקש נושה [שם קט] ור״ל מי שיש אצלו הלואה מאחרים: מר נפש. עני ורש כמ״ש ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו [משלי ל״א]: (ד) וינחם. וינהגם כמו ולא נחם אלהים

רדק

קיל ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים כתי' מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב ויצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמי' לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב עונם זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתי' הוא ובניו ואמרו רז"ל גדול' לגימ' שמרחקה הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעים ומשר' שכינת' על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון מרחק' את הקרובים מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים מיתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם מעלמת עין מן הרשעים ממיכ' משרה שכינתו על נביאי הבעל מעדוא הנבי' דכתיב ויהי הם יושבים אל השלח' וגו' ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: (כג) כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי: כי משמרת אתה עמדי. אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך: (א) שוסים. בוזזים כמו זה חלק שוסינו: (ב) וישאל דוד בה'. בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שא' וכי בנרות אביתר אפוד ירד בידו: (ג) ביהודה יראי'. הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול ונשים עצמינו יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בטעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול וכשראו אנשיו שהבטיחו כאל פעמים הלכו עמו: (ה) וינהג את מקניהם. איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד מהם מכה גדולה רדף אחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג

רשי

(כב) אנכי סבתי. סבבתי דבר עד שבא לידי כך: (כג) כי אשר יבקש את נפשי. אדם אחד רודף שנינו במקום שאמלט שם אני תמלט אתה במשמרתי תהיה תמיד כך תרגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטל למקטלך. ויש עוד לפרש כי אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את ישמור את נפשך ויש... במק..א אנשי דמים ... וישרים יבקשו נפשו (מ... י') הרי כאן בקשת נפש ... ככר

כב

19 חֶ֣רֶב מֵאִישׁ֙ וְעַד־אִשָּׁ֔ה מֵעוֹלֵ֖ל וְעַד־
יוֹנֵ֑ק וְשׁ֧וֹר וַחֲמ֛וֹר וָשֶׂ֖ה לְפִי־חָֽרֶב׃
20 וַיִּמָּלֵ֣ט בֵּן־אֶחָ֗ד לַאֲחִימֶ֙לֶךְ֙ בֶּן־
אֲחִט֔וּב וּשְׁמ֖וֹ אֶבְיָתָ֑ר וַיִּבְרַ֖ח אַחֲרֵ֥י
דָוִֽד׃ 21 וַיַּגֵּ֥ד אֶבְיָתָ֖ר לְדָוִ֑ד כִּ֚י הָרַ֣ג
שָׁא֔וּל אֵ֖ת כֹּהֲנֵ֥י יְהוָֽה׃ 22 וַיֹּ֨אמֶר דָּוִ֜ד
לְאֶבְיָתָ֗ר יָדַ֜עְתִּי בַּיּ֤וֹם הַהוּא֙ כִּי־שָׁ֗ם
דּוֹיֵ֙ג הָאֲדֹמִ֔י כִּֽי־הַגֵּ֥ד יַגִּ֖יד לְשָׁא֑וּל
אָנֹכִ֣י סַבֹּ֔תִי בְּכָל־נֶ֖פֶשׁ בֵּ֥ית אָבִֽיךָ׃
23 שְׁבָ֣ה אִתִּ֔י אַל־תִּירָ֕א כִּ֛י אֲשֶׁר־יְבַקֵּ֥שׁ
אֶת־נַפְשִׁ֖י יְבַקֵּ֣שׁ אֶת־נַפְשֶׁ֑ךָ כִּֽי־
מִשְׁמֶ֥רֶת אַתָּ֖ה עִמָּדִֽי׃

כג

1 וַיַּגִּ֥דוּ
לְדָוִ֖ד לֵאמֹ֑ר הִנֵּ֤ה פְלִשְׁתִּים֙ נִלְחָמִ֣ים
בִּקְעִילָ֔ה וְהֵ֖מָּה שֹׁסִ֥ים אֶת־הַגֳּרָנֽוֹת׃
2 וַיִּשְׁאַ֨ל דָּוִ֤ד בַּֽיהוָה֙ לֵאמֹ֔ר הַאֵלֵ֕ךְ
וְהִכֵּ֖יתִי בַּפְּלִשְׁתִּ֣ים הָאֵ֑לֶּה
וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־
דָּוִ֗ד לֵ֚ךְ וְהִכִּ֣יתָ בַפְּלִשְׁתִּ֔ים וְהוֹשַׁעְתָּ֖
אֶת־קְעִילָֽה׃ 3 וַיֹּאמְר֨וּ אַנְשֵׁ֤י דָוִד֙
אֵלָ֔יו הִנֵּ֨ה אֲנַ֥חְנוּ פֹ֛ה בִּֽיהוּדָ֖ה יְרֵאִ֑ים
וְאַף֙ כִּֽי־נֵלֵ֣ךְ קְעִלָ֔ה אֶל־מַעַרְכ֖וֹת
פְּלִשְׁתִּֽים׃ 4 וַיּ֨וֹסֶף ע֤וֹד
דָּוִד֙ לִשְׁא֣וֹל בַּֽיהוָ֔ה וַֽיַּעֲנֵ֖הוּ יְהוָ֑ה
וַיֹּ֗אמֶר ק֚וּם רֵ֣ד קְעִילָ֔ה כִּֽי־אֲנִ֥י נֹתֵ֛ן
אֶת־פְּלִשְׁתִּ֖ים בְּיָדֶֽךָ׃ 5 וַיֵּ֨לֶךְ דָּוִ֜ד
וַאֲנָשָׁ֣ו קְעִילָ֗ה וַיִּלָּ֙חֶם֙ בַּפְּלִשְׁתִּ֔ים
וַיִּנְהַג֙ אֶת־מִקְנֵיהֶ֔ם וַיַּ֥ךְ בָּהֶ֖ם מַכָּ֣ה
גְדוֹלָ֑ה וַיֹּ֙שַׁע֙ דָּוִ֔ד אֵ֖ת יֹשְׁבֵ֥י קְעִילָֽה׃

מסורה: ב' ח' מ"ל וח' הס' · ד' מקיפין קמצ ן ג' הס' · דואג ק' · ג' אני ולבי וחד וסבותי · ל' . ב' ומלחו · פסקא בא"מ · ב' את ישראל מכף מדין · ב' הס' וד' מ' בליש' ודין פלוגתא עליה · בקלת סביב ס' ובספ' מוג' מ"ל · ואנשיו ק' · ג' הס' . ד' הס' בליש'

תרגום:

מִגְבַר וְעַד אִתְּתָא מֵעוּלֵים וְעַד יָנִיק וְתוֹר וַחֲמָר וְאִימַר לְפִתְגַם דְחָרֶב׃
20 וְאִשְׁתֵּיזֵיב בְּרָא חֲדָא לַאֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב וּשְׁמֵיהּ אֶבְיָתָר וַעֲרַק בָּתַר דָוִד׃
21 וְחַוִי אֶבְיָתָר לְדָוִד אֲרֵי קְטַל שָׁאוּל יַת כַּהֲנַיָא דַיָי׃
22 וַאֲמַר דָוִד לְאֶבְיָתָר יְדַעְנָא בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי תַמָן דוֹאֵג אֱדוֹמָאָה אֲרֵי חֲוָאָה יְחַוֵי לְשָׁאוּל אֲנָא גְרָמִית לְאִסְתַּקָפָא בְּכָל נְפַשׁ בֵּית אֲבוּךְ׃
23 תִּיב עִמִי לָא תִדְחַל אֲרֵי דְבָעֵי לְמִקְטְלִי בָּעֵי לְמִקְטְלָךְ אֲרֵי נְטִיר אַתְּ עִמִי׃
1 וְחַוִיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר הָא פְלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא בִּקְעִילָה וְהָא אִינוּן בָּזְזִין יַת אִידְרַיָא׃
2 וּשְׁאִיל דָוִד בְּמֵימְרָא דַיָי לְמֵימָר הַאֵיזִיל וְאֶקְטוֹל בְּפְלִשְׁתָּאֵי הָאִלֵין וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד אֱזֵיל וְתִקְטוֹל בִּפְלִשְׁתָּאֵי וְתִפְרוֹק יַת יָתְבֵי קְעִילָה׃
3 וַאֲמַרוּ גַבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא כַד אֲנַחְנָא הָכָא בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה אֲנַחְנָא דַחֲלִין וְאַף אֲלָהֵין דְנֵיזִיל לִקְעִילָה לְסִדְרֵי פְלִשְׁתָּאֵי׃
4 וְאוֹסִיף עוֹד דָוִד לְמִשְׁאַל בְּמֵימְרָא דַיָי וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ וַאֲמַר קוּם חוּת לִקְעִילָה אֲרֵי אֲנָא מְסַר יַת פְלִשְׁתָּאֵי בִּידָךְ׃
5 וַאֲזַל דָוִד וְגַבְרוֹהִי לִקְעִילָה וַאֲגִיחַ קְרָבָא בִּפְלִשְׁתָּאֵי וּדְבַר יַת גֵיתֵיהוֹן וּמְחָא בְהוֹן מְחָא סַגִיאָה וּפְרַק דָוִד יַת יָתְבֵי

רלבג

(כג) כי אשר יבקש א... יבקש את נפשך. ר"... אשמור את נפשך כמו... כי משמרת אתה עמדי... שאמר זה מפני שהב... אביתר עמו האורים ו... ובהם יהיה נשאל דוד ... ולזה אמר שיש לו להנ... דוד שישמרהו כנפשו: ... אנחנו פה ביהודה ... ר"ל שאף על פי שאנ... בני יהודה אנחנו ירא... שאול ואיך נוסיף על... יראת מערכות פלשתים... שאל עוד דוד באלהים... אנשיו ועל השכות היעוד... אנשי ד"ד בו ... האמין בו בראשונה... שנאמר והוא הנכון ... שאחשוב כי הלשון הרא... מסופק וככר אפשר ש... ילך והכה בפלשתים ה... את קעילה לא בזולת ... לא יהיה בזה המאמר... שיכה את הפלשתים ו... אנשי דוד מרדת קעי... תראה בענין פילגש בג... שקרה לישראל מהרי... הספק שהיה בלשון הא... באלהים בשלא דקדקו... השנים ד"ד לשאול ... פעם הנית על זה וה... הלשון בזולת שום ס... אל קעילה והש"י ... פלשתים

ושה ה' בקריאה וס... בסדר שפטים: בן המוקף פתח בנ... הנגינה בו קמץ כגון ב... כסיל ופירושו בן שהוא... שהוא כסיל במ"ו וסי... בסדר ויצא. וישאל דוד... דסמיכי בקריאה וסי... והכיתי בפלשתים. אר... הגדוד. האעלה בא... יהודה. האעלה אל פ... לא תעלה דמטול בכאי... ג' בקריאה וסי' נמס... שמות: אנשי דוד ד'...

תולדות אהרן וימלט בן אחד. סנהדרין צה: ויגידו לדוד לאמר. ערובין עה: וישאל דוד. שם:

וסי' הנה אנחנו פה ביהו' יראי', הנה היום אשר אמר ה' אליך. מדוע גנבוך. אז נשבעו אנשי דוד. וינהג ח' בקריא' וסי' נמסר בסדר שמות: קעלה ד' חס' וסי' ואף כי נלך קעלה פלוגתא עליה. ויצאו מקעלה. וישע דוד את ישבי קעלה: ויש ספרים קום רד קעלה חס'. ויש ספרים מסר' מוני' והושעת או... ושומטי' וישע דוד את ישבי קעלה:

מצודת ציון

חגור אפוד בד (לעיל ב'): (כב) ביום ההוא. בהיותי בנוב ידעתי אז שדואג שם והוא יגיד לשאול: אנכי סבותי. היה מתאונן ואומר אני סבבתי המיתה לכולם וע"י בא התקלה: (כג) כי אשר יבקש. כלא שאול המבקש נפשי לספותה הוא מבקש נפשך לזה אל תפרד מעלי ותהיה שמור עמדי: כג (ג) ביהודה. עם שאנו בין אנשי שבטך אנו מתפחדים ותכ"ש כאשר נלך קעילה: (ד) ויוסף וכו' ב... לב אנשיו שאל שוב: (ה) וינהג. נהג לעצמו להיות לו לשלל:

מצודת דוד

כג (א) שוסים. בוזזים כמו ומשנאינו שסו למו [תהלים מ"ד]: (ג) ואף כי. הוא ענין כ... כמו ואף כי אש [יחזקאל ט"ו]: מערכות. אנשי המלחמה יקראו כן כשהם ערוכים וסדורי... אפוד: קעילה

תו אלהים בידו. הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו (עובדיה משקל המוקים הוא כמו אבד והבר בריחים (איכה ב' ט') ואם ר במשקולת הרפים היה נקוד נכר: נסגר לבא בעיר דלתים בטח בכך ולא יחוש לברוח ממנו: (ט) מחריש הרעה. כמין יה (יא) היסגרוני בעלי ג'. למדנו מכאן י דברים אין משיבין חד ואין משיבין לו וכאן דוד שאל שלא יה לו לשאול תחלה: ול היסגרוני בידו כסדר: (יג) באשר באשר דכשר להלכא במקום

ונכר את מקניהם: אפוד ירד בידו. פירשו אותו כמו הוריד וכת"י אחית ואני מפרשו בורד כמשפטו ואמר ירד כלומר ירד האפוד בדרך מקרה ביד ואע"פ שהורידו לא הורידו מדעתו אבל בשלקח כליו עמו בברחו לא השגיח מה לקח ומה הניח כאדם בורח והיתה סבה מאת ה' והיה האפוד בדרך מקרה בין כליו לפיכך אמר ירד ולא אמר הוריד: (ז) נכר. פי' סגר ומסר אמר מאח' שהוא בעיר דלתי' ובריח לא ימלט מידי כי משאהי' סביב העיר ואצור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח הוא והוא לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד: (ח) וישמע. כמו ויאסף לפי שהעם נאספים ע"י כרוז משמיע וכן כמשנה משמיעין על השקלים פי' מכריזין: (ט) מחריש הרעה. ענינו חושב כמו אל תחרוש על רעך רעה: היסגירוני. פי' מוסרים מכאן למדו רז"ל שאין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגירוני הירד ויאמר ה' ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו ה' על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר במענה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו ששאל דוד בארדוף אחרי הגדוד הזה ואשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל: בעלי קעיל': אדוני העיר וגדוליה וי"ת יתבי קעילה: (יג) באשר יתהלכו. הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם וי"ת באתר

ו וַיְהִ֗י בִּ֠בְרֹ֠חַ אֶבְיָתָ֧ר בֶּן־אֲחִימֶ֛לֶךְ אֶל־דָּוִ֖ד קְעִילָ֑ה אֵפ֖וֹד יָרַ֥ד בְּיָדֽוֹ׃
ז וַיֻּגַּ֣ד לְשָׁא֔וּל כִּֽי־בָ֥א דָוִ֖ד קְעִילָ֑ה וַיֹּ֣אמֶר שָׁא֗וּל נִכַּ֨ר אֹת֤וֹ אֱלֹהִים֙ בְּיָדִ֔י כִּ֚י נִסְגַּ֣ר לָב֔וֹא בְּעִ֖יר דְּלָתַ֥יִם וּבְרִֽיחַ׃ ב' ולא נכר סוע
ח וַיְשַׁמַּ֥ע שָׁא֛וּל אֶת־כָּל־הָעָ֖ם לַמִּלְחָמָ֑ה לָרֶ֣דֶת קְעִילָ֔ה לָצ֥וּר אֶל־דָּוִ֖ד וְאֶל־אֲנָשָֽׁיו׃ ב' ל'
ט וַיֵּ֣דַע דָּוִ֔ד כִּ֣י עָלָ֔יו שָׁא֖וּל מַחֲרִ֣ישׁ הָרָעָ֑ה וַיֹּ֙אמֶר֙ אֶל־אֶבְיָתָ֣ר הַכֹּהֵ֔ן הַגִּ֖ישָׁה הָאֵפֽוֹד׃
י וַיֹּאמֶר֮ דָּוִד֒ יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל שָׁמֹ֤עַ שָׁמַע֙ עַבְדְּךָ֔ כִּֽי־מְבַקֵּ֥שׁ שָׁא֖וּל לָב֣וֹא אֶל־קְעִילָ֑ה לְשַׁחֵ֥ת לָעִ֖יר בַּעֲבוּרִֽי׃ ה' חסר
יא הֲיַסְגִּרֻ֣נִי בַעֲלֵי֩ קְעִילָ֨ה בְיָד֜וֹ הֲיֵרֵ֣ד שָׁא֗וּל כַּאֲשֶׁר֙ שָׁמַ֣ע עַבְדֶּ֔ךָ יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל הַגֶּד־נָ֖א לְעַבְדֶּ֑ךָ וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה יֵרֵֽד׃ ג' סס' דחס' ג' ו' וכל חס"ף דכו' במ"ק פסקא בא"פ
יב וַיֹּ֣אמֶר דָּוִ֔ד הֲיַסְגִּ֜רוּ בַּעֲלֵ֧י קְעִילָ֛ה אֹתִ֥י וְאֶת־אֲנָשַׁ֖י בְּיַד־שָׁא֑וּל וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה יַסְגִּֽירוּ׃ ג' וחסר ג' מ"ל
יג וַיָּקָם֩ דָּוִ֨ד וַאֲנָשָׁ֜יו כְּשֵׁשׁ־מֵא֣וֹת אִ֗ישׁ וַיֵּצְאוּ֙ מִקְּעִלָ֔ה וַיִּֽתְהַלְּכ֖וּ בַּאֲשֶׁ֣ר יִתְהַלָּ֑כוּ וּלְשָׁא֣וּל הֻגַּ֗ד כִּֽי־נִמְלַ֤ט דָּוִד֙ מִקְּעִילָ֔ה וַיֶּחְדַּ֖ל דס' ס' בליס' ע"ו

קְעִילָה: ו וַהֲוָה כַּד עֲרַק אֶבְיָתָר בַּר אֲחִימֶלֶךְ לְוָת דָוִד לִקְעִילָה אֵפוֹדָא אֲחִית בִּידֵיהּ: ז וְאִתְחֲוָא לְשָׁאוּל אֲרֵי אֲתָא דָוִד לִקְעִילָה וַאֲמַר שָׁאוּל מְסַר יָתֵיהּ יְיָ בִּידִי אֲרֵי אִתְמְסַר לְמֵיעַל בְּקַרְתָּא דְלָהּ דָשִׁין וְעַבְרִין: ח וּכְנַשׁ שָׁאוּל יַת כָּל עַמָּא לַאֲגָחָא קְרָבָא לְמֵיחַת לִקְעִילָה לְמֵצַר עַל דָוִד וְעַל גַבְרוֹהִי: ט וִידַע דָוִד אֲרֵי עֲלוֹהִי שָׁאוּל כָּמֵין בִּישְׁתָא וַאֲמַר לְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא קָרֵיב אֵפוֹדָא: י וַאֲמַר דָוִד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מִשְׁמַע שְׁמַע עַבְדָּךְ אֲרֵי בָעֵי שָׁאוּל לְמֵיעַל לִקְעִילָה לְחַבָּלָא לְקַרְתָּא בְּדִילִי: יא הַסְבִירִין לְמִמְסְרִי יָתְבֵי קְעִילָה בִּידֵיהּ הַסְבִיר לְמֵיחַת שָׁאוּל כְּמָא דִשְׁמַע עַבְדָּךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲוֵי כְעַן לְעַבְדָּךְ וַאֲמַר יְיָ סָבַר לְמֵיחָת: יב וַאֲמַר דָוִד הַסְבִירִין לְמִמְסְרִי יָתְבֵי קְעִילָה יָתִי וְיָת גַבְרַי בִּידָא דְשָׁאוּל וַאֲמַר יְיָ סְבִירִין לְמִמְסַר: יג וְקָם דָוִד וְגַבְרוֹהִי כְּשִׁית מְאָה גַבְרָא וּנְפַקוּ מִקְעִילָה וְהַלִּיכוּ בַּאֲתַר דְּכָשַׁר לְהַלָּכָא וּלְשָׁאוּל אִתְחֲוָא אֲרֵי אִשְׁתֵּיזֵיב דָוִד מִקְעִילָה

רלבג

בידו: (ז) נכר אותו ידי. הוא מענין הן ימו והרצון בזה שהשי"ת בו ההסגרה והכניעה בידי וזה שאם היה טוב העלה היה נשמר בעיר מוקפת חומה סומכה דלתי' ובריח עליו שם לא יוכל לכת ולנוס אנה ואנה שאול שלא יגלה זה הסוד לדוד וכבר "י שנגלה לו הסוד) מחריש הרעה. הוא תחרוש על רעך ין בזה ששאול היה שתדל עם כל ישראל הרעה על דוד: גרוני בעלי קעילה ד שאול כאשר שמע אלהי ישראל הגד נא ויאמר ה' ירד. מזה נוכל ללמד שבהשאלים תומים אין נשאלין בהם לה אחת לבד לא יהיו בהם שתי שאלות יחד ולזה תמצא כי כששאל שתי שאלות לא באהו כי אם באחת מהן: בהרסה

רבי ישעיה

ירד בידו. פי' אף על ירד אינו יוצא באחר זה יוצא באחר ופתרונו כמו הוריד ודומה לו עיני עיני יורדה מים שיוצא באחר ופתרונו מורד' מים. וכיוצא בו ושב ה' אלהיך ך שיוצא באחר ופתרונו והשיב ואף על פי שהכל שב עומד בעצמו וכא לומר לך שמפני שהוריד האפוד בידו הי' שואל בו דוד שאם לא כן מנין היה לו לדוד אפוד : (ז) נכר אותו. תרגם יונתן מסר יתיה. ודומה לו אל תרא את אחיך ביום נכרו: (ח) וישמע שאול את כל העם. פירוש שימע כרוז לכל העם שיבואו ...חמה: (ט) מחריש הרעה. לשון סוד כמו חרש לאמר האמור במרגלי ירומו. והיה מקבץ החיילות ולא היה מודיעם אנה ילכו כדי שלא ישמע דוד:

תולדות אהרן היסגרוני בעלי קעילה. יומא עג (פאה טו):

שמע ה' חס' בקריאה וסי' כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע. שמע בין אחיכם ושפטתם. והיה אם שמע תשמעו אל מצותי. כי מבקש שאול ללכת קעילה. והיה אם שמע תשמעון דירמיה. ובמסרה אחריתי כתב דתריסר ההוא דזכריה. וב' מלאים ואל תפנו. אפרים מתנודד. ואכלו טוב: היסגרני ה' חס' י' בלישי סגירה וסי' נמסר בסדר תזריע:

מצודת דוד

. כשבא אל דוד היה בגבול קעילה: אפוד ירד. לפי שנא' למעלה וישאל דוד ...מר שאביתר הביא עמו האפוד ובו שאל: (ז) נכר. מסר אותו אלהים בידי ...גר בעדו לשבת בעיר דלתים ובריח ובוטח הוא בחוזק העיר ולא יתחבא עוד ...על העיר עד רדתה: (ט) וידע דוד. הבין מדעתו שעליו לבד מחריש הרעה ...פן ימסרוהו בידו: (י) בעבורי. בכדי לתפוש אותי: (יא) היסגרני. ...נחם למסור אותי בידו: הירד. האם דעתו לרדת הנה: ירד. דעתו לרדת ...אין אורים ותומים משיבים על שני דברים כאחד לזה השיבו לו על דבר שהיה מהראוי לשאול ראשון עליו כי הירידה היא ראשון בזמן: (יב) יסגירו. דעתם ...מוחך בידו: (יג) באשר יתהלכו. ר"ל לא הלכו אל המקום אשר חשבו מתחילה לילך אליו וכדרך כל הארץ כי המה חשבו מתחילה ללכת אל מקום ידוע

מצודת ציון

(ו) אפוד. זה יאמר על האפוד והחושן עם האורים ותומים וכן אין אפוד ותרפים [הושע ג'] (ז) נכר. מסר וכן כי לורם מכרם [דברים ל"ב]: ובריח. הוא כעין מטה עשוי לסגור בו הדלתות מבפנים: (ח) וישמע. ענין אסיפה שהאסיפה משמיעת קול שמאסף כמו השמיעו עליה ממלכות [ירמיה נ"א]: לצור. ענינו הסבו על העיר להצר לה ולכבשה: (ט) מחריש. ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה [משלי ג']: (יא) היסגרני. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום [עמוס א']: בעלי. אדוני כמו אם בעליו עמו [שמות כ"ב]: (יג) ויחדל. ומנע:

רד"ק

באת' דכשר להלכה: (יד) במצדות. בסלעים הגבוהים שהיו במדבר ופירושו לפניו וישב בהר במדבר זיף: (טו) וירא דוד. כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו שם במדבר זיף כי שמע כי הזיפי' אמרו לו כי הוא מסתתר שם וכי' בדעתו ללכת משם ובין כך בא אליו יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יונתן ודוד יושב עדין בחורשה וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדבר מעון והוא סמוך למדבר זיף כמו שכתובים שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף: בחרשה. פירוש ביער תרגום יער חורשא והה"א נוספת כי הטעם מלעיל או ב' זורש' שם מקום: (טז) באלהי'. חזק ידו שלא יירא בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך וזהו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי ות"י ותקיף ית ידיה במימרא דה': (יז) אהיה לך למשנה. אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך: ידע כן. שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך: (יח) לפני ה'. אורים ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירו' שהאל יתברך יהיה עד בין שניהם: לביתו. ת"י לאורחיה: (יט) ויעלו זיפים. וכבר עלו הזיפים ואמרו לשאול וזהו שאמר וירא דוד כמו שאמרנו למעלה: (כב) הכינו עוד. חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון: כי אמר אלי. בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כל כך ואיך היה נשמר מהם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה ערמה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ואחר יהיה במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להתחבא שם וי"מ כי אמר אלי הא' כמו ויאמר ליוסף ר"ל אמר אלי המגיד כי עתה ערום יערים הוא ות"י ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא: (כג) אל נכון. דבר נכון וברור: בכל אלפי יהודה. לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו חסים עליו אבל שאר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול ומה שאמר אלפי ר"ל אבריח כל שרי אלפים שביהודה שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל אחד באלף שלו: (כד) וילכו זיפה לפני שאול. אלה הזיפים הבאים אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך

שמואל א כג

לָצֵאת׃ יד וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמִּדְבָּר בַּמְּצָדוֹת
וַיֵּשֶׁב בָּהָר בְּמִדְבַּר־זִיף וַיְבַקְשֵׁהוּ
שָׁאוּל כָּל־הַיָּמִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים (ה' וחד ונתנו)
בְּיָדוֹ׃ טו וַיַּרְא דָוִד כִּי־יָצָא שָׁאוּל
לְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשׁוֹ וְדָוִד בְּמִדְבַּר־זִיף
בַּחֹרְשָׁה׃ טז וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
בֶּן־שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּוִד חֹרְשָׁה
וַיְחַזֵּק אֶת־יָדוֹ בֵּאלֹהִים׃ יז וַיֹּאמֶר (ה' ויכין)
אֵלָיו אַל־תִּירָא כִּי לֹא תִמְצָאֲךָ יַד־
שָׁאוּל אָבִי וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
וְאָנֹכִי אֶהְיֶה־לְּךָ לְמִשְׁנֶה וְגַם־שָׁאוּל (ב' כל אחר לאיוב)
אָבִי יֹדֵעַ כֵּן׃ יח וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית
לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּחֹרְשָׁה
וִיהוֹנָתָן הָלַךְ לְבֵיתוֹ׃
יט וַיַּעֲלוּ זִפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה
לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ (ב' הלא אתה)
בַמְּצָדוֹת בַּחֹרְשָׁה בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה (ס' בליס' ג' ג')
אֲשֶׁר מִימִין הַיְשִׁימוֹן׃ כ וְעַתָּה לְכָל־אַוַּת (ג' מ"ל)
נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ לָרֶדֶת רֵד וְלָנוּ הַסְגִּירוֹ (ג')
בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל בְּרוּכִים (ג')
אַתֶּם לַיהוָה כִּי חֲמַלְתֶּם עָלָי׃
כב לְכוּ־נָא הָכִינוּ עוֹד וּדְעוּ וּרְאוּ אֶת־ (ו')
מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר תִּהְיֶה רַגְלוֹ מִי רָאָהוּ
שָׁם כִּי אָמַר אֵלַי עָרוֹם יַעְרִם הוּא׃ (ג' סס')
כג וּרְאוּ וּדְעוּ מִכֹּל הַמַּחֲבֹאִים אֲשֶׁר (ל' ג')
יִתְחַבֵּא שָׁם וְשַׁבְתֶּם אֵלַי אֶל־נָכוֹן
וְהָלַכְתִּי אִתְּכֶם וְהָיָה אִם־יֶשְׁנוֹ בָאָרֶץ (ד')
וְחִפַּשְׂתִּי אֹתוֹ בְּכֹל אַלְפֵי יְהוּדָה׃
כד וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ זִיפָה לִפְנֵי שָׁאוּל וְדָוִד (ט' מ"ל. ל')

תרגום

וְאִתְמְנַע מִלְמִפַּק׃ יד וִיתֵיב דָּוִד בְּמַדְבְּרָא בִּמְצַדְתָּא וִיתֵיב בְּטוּרָא בְּמַדְבְּרָא דְזִיף וּבְעוֹהִי שָׁאוּל כָּל יוֹמַיָּא וְלָא מַסְרֵיהּ יְיָ בִּידֵיהּ׃ טו וַחֲזָא דָוִד אֲרֵי נְפַק שָׁאוּל לְמִקְטְלֵיהּ וְדָוִד בְּמַדְבְּרָא דְזִיף בְּחוּרְשָׁא׃ טז וְקָם יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל וַאֲזַל לְוַת דָּוִד לְחוּרְשָׁא וְתַקִּיף יַת יְדֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ׃ יז וַאֲמַר לֵיהּ לָא תִדְחַל אֲרֵי לָא תַשְׁכְּחִינָךְ יְדָא דְשָׁאוּל אַבָּא וְאַתְּ תִּמְלוֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא אֱהֵי לָךְ לְתִנְיָן וְאַף שָׁאוּל אַבָּא יָדַע כֵּן׃ יח וּגְזָרוּ תַרְוֵיהוֹן קְיָם קֳדָם יְיָ וִיתֵיב דָּוִד בְּחוּרְשָׁא וִיהוֹנָתָן אֲזַל לְבֵיתֵיהּ׃ יט וּסְלִיקוּ אֱנָשֵׁי זִיף לְוַת שָׁאוּל לְגִבְעֲתָא לְמֵימַר הֲלָא דָוִד מִטַּמַּר עִמָּנָא בִּמְצַדְתָּא בְּחוּרְשָׁא בְּגִבְעַת חֲכִילָה דְּמִדָּרוֹם לִישִׁימוֹן׃ כ וּכְעַן לְכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ מַלְכָּא לְמֵיחַת חוּת וַאֲנַחְנָא נִמְסְרִינֵיהּ בִּידָא דְמַלְכָּא׃ כא וַאֲמַר שָׁאוּל בְּרִיכִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֲרֵי חַסְתּוּן עֲלָי׃ כב אֱזִילוּ כְעַן אַתְקִינוּ עוֹד וּדְעוּ וַחֲזוֹ יַת אַתְרֵיהּ דְשָׁרֵי בֵיהּ מַן חֲזָהִי תַמָּן אֲרֵי אָמְרִין לִי דְעָרִים וְנָפִיק הוּא׃ כג וַחֲזוֹ וּדְעוּ מִכָּל מַטְמוֹרָיָתָא דְאִטְמַר תַּמָּן וּתְתוּבוּן לְוָתִי בִּקְשׁוֹט וְאֵהַךְ עִמְּכוֹן וִיהֵי אִם אִיתוֹהִי בְּאַרְעָא וְאֶבְלוּשׁ יָתֵיהּ בְּכָל אַלְפַיָּא דְבֵית יְהוּדָה׃ כד וְקָמוּ וַאֲזַלוּ לְזִיף קֳדָם שָׁאוּל

רש"י

במקום הצלתם: (טז) ויחזק את ידו. חידש ברית שביניהם: (כ) הסגירו. ועלינו להסגירו: (כב) כי אמר אלי. מי שאמר: ערום יערים [...] מתנהג הוא בערמה היום כאן ולמחר במקום אחר כדי שלא יוח[...] (כג) אל נכון. על דבר מכוון ואמת: (כד) לפני שאול. שה[...] עתיד לילך אחריהם כ[...] לפניו לחפש א[...] עוטר[...]

רלב"ג

(טו) בחרשה. ר"ל [...] על פי שהיה במדבר[...] עוברין בני אדם [...] להציל עצמו מן [...] שאול היה נסתר [...] (יח) וישב דוד בחר[...] הלך לביתו. באר [...] נשען דוד בברית וכ[...] שלא יגלה מקומו ל[...] שנתפרסם ליהונתן כ[...] הממלכה וחסור ממנ[...] שלא נמנע דוד אחר[...] ביער ההוא: (כב) כ[...] ערום יערים הוא. [...] חסר מי האומר [...]

פי' רבי ישעיה

(יד) במדבר במצדות. [...] חזקים שהיו במדבר [...] שם כי היה ירא [...] אנשים עליו מכל ש[...] בהלה: (כב) כי אמר[...] יערים הוא. פירוש [...] אלי ערום הוא ובמק[...] היום לא יעמוד למ[...] לכו ותכוונו דרכ[...] רגיל לעמוד[...]

במצדות ה' בלישנית [...] וסימניהון במסרה רבת[...] ג' ב' חסר וסימניהון [...] ברכים אתם לה'. [...] לה' אשר עשיתם [...] ברוכים אתם לה' [...] וארץ. בתרא מלא [...] מלאים בקריאה וסי' [...] ויאמר שלחוני לאדני[...] שרי מואב קדמא. [...] הגבעה. ויקומו ויל[...] ויקומו כל איש חיל [...] דד"ה וישאו גופת. ויק[...] בנשף ויעזבו את אהלי[...] ראשי האבות. ויקומו[...] דד"ה:

תולדות אהרן [...] עקיד[...]

ודעו וראו. (סס)

מצודת ציון

(יד) במצדות. במקומות מבוצרים: (טו) בחורשה. ביער כמו חורש מצל [יחזקאל ל"א] ור"ל סעיף: (יז) למשנה. שני למלכות: (כ) אות. ענין רצון ותשוקה כמו אוה למושב לו [תהלים קל"ב]: (כב) הכינו. מל' הכנה: ערום יערים. מל' ערמה: (כג) מהמחבאים. מל' מחבואה ומסתור: אל נכון. כמו בנכון. וכן ואל האהרן [שמות כ"ה] ומשפטו ובהארון ונכון ר"ל דבר ברור ומכוון: ישנו. מלשון יש: וחפשתי. ענין חקירה: (כד) בערבה. ת"י במישרא:

מצודת דוד

כ"א כאשר יזדמן: (יד) וישב וכו'. פעם ישב במצדות פעם בהר וכו': [...] דוד. כשראה אשר שאול יוצא לבקשו אז ישב במדבר זיף במקום שיוכל[...] (טז) ויחזק. חזק כמו ואמץ לבבו במשענת אלהים באמרו אלהים עמך [...] בשר לך: (יח) לפני ה'. לפני האורים והתומים כי הברית שמאז לא היה[...] (יט) מסתתר. מתחבא אצלינו במצודות העומדות בחורשה שהיא בגבעת[...]

אשר היא מימין הישימון: (כ) לכל אות וכו'. ר"ל באיזה אופן שתרצה לרדת אלינו רד ועלינו למסרו בידך: (כא) ברוכים. ה' יברך אתכם בעבור [...] (כב) הכינו עוד. היו נכונים לראות מקום מהלכו כי מי ראהו שם הלא דבריכם מאומד ומשמועה: כי אמר אלי. עודו סר למשמעתי אמר לי שבערמה [...] יעשה מלחמה ולזאת מאוד מהצורך לחקור ולחפש אחריו: (כג) אם ישנו בארץ. כאשר לא נמצא אותו בכל מחבואיו א"כ ודאי יהיה בארץ בין אנשי שבטו ואז א[...] בכל אלפי יהודה ר"ל אבריח את כל אלפי יהודה שכ"א יחפש אחריו בין אנשיו: (כד) ויקומו וילכו. לחקור ולחפש טרם בוא שאול

וַאֲנָשָׁיו בְּמִדְבַּר מָעוֹן בָּעֲרָבָה אֶל
יְמִין הַיְשִׁימֹן׃ כה וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו
לְבַקֵּשׁ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיֵּרֶד הַסֶּלַע וַיֵּשֶׁב
בְּמִדְבַּר מָעוֹן וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי־דָוִד מִדְבַּר מָעוֹן׃ כו וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל
מִצַּד הָהָר מִזֶּה וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו מִצַּד
הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי
שָׁאוּל וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־
דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם׃ כז וּמַלְאָךְ
בָּא אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר מַהֲרָה וְלֵכָה
כִּי־פָשְׁטוּ פְלִשְׁתִּים עַל־הָאָרֶץ׃
כח וַיָּשָׁב שָׁאוּל מִרְדֹף אַחֲרֵי דָוִד וַיֵּלֶךְ
לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים עַל־כֵּן קָרְאוּ
לַמָּקוֹם הַהוּא סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת׃
כד א וַיַּעַל דָּוִד מִשָּׁם וַיֵּשֶׁב בִּמְצָדוֹת
עֵין־גֶּדִי׃ ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁב
שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים וַיַּגִּדוּ לוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּמִדְבַּר עֵין גֶּדִי׃
ג וַיִּקַּח שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּלֶךְ לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַאֲנָשָׁיו עַל־
פְּנֵי צוּרֵי הַיְּעֵלִים׃ ד וַיָּבֹא אֶל־גִּדְרוֹת
הַצֹּאן עַל־הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֹא
שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו
בְּיַרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים׃

ל׳ · ג׳ מ״ל · ל׳ · ל׳ · אל חיוב ב׳ · ב׳ · ב׳ וחסר · ל׳ · ס׳ בליש׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ וחד ומטרה חסר לגדונים

וְדָוִד וְגַבְרוֹהִי בְּמַדְבְּרָא
דְמָעוֹן בְּמֵישְׁרָא דְמִדָּרוֹם
לִישִׁימוֹן׃ כה וַאֲזַל שָׁאוּל
וְגַבְרוֹהִי לְמִבְעֵי וְחַוִיאוּ
לְדָוִד וּנְחַת לְכֵיפָא וִיתֵיב
בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן וּשְׁמַע
שָׁאוּל וּרְדַף בָּתַר דָּוִד
בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן׃ כו וַאֲזַל
שָׁאוּל מִסְטַר טוּרָא מִכָּא
וְדָוִד וְגַבְרוֹהִי מִסְטַר טוּרָא
מִכָּא וַהֲוָה דָוִד מִתְבְּעֵי
לְמֵיזַל מִן קֳדָם שָׁאוּל
וְשָׁאוּל וְגַבְרוֹהִי כָּמְנִין עַל
דָּוִד וְעַל גַּבְרוֹהִי לְמֵחַדְהוֹן׃
כז וְאִזְגַּדָּא אֲתָא לְוָת שָׁאוּל
לְמֵימַר אוֹחִי וְאֵיזִיל אֲרֵי
אִתְנְגִידוּ פְּלִשְׁתָּאֵי עַל
אַרְעָא׃ כח וְתַב שָׁאוּל
מִלְמִרְדַּף בָּתַר דָּוִד וַאֲזַל
לִקְדָמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי עַל כֵּן
קְרוֹ לְאַתְרָא הַהוּא כֵּיף
פַּלְגוּתָא אַתְרָא דְאִתְפְּלִיג
בֵּיהּ לִבָּא דְמַלְכָּא לְמֵיזַל
לְכָא וּלְכָא׃ א וּסְלִיק דָּוִד
מִתַּמָּן וִיתֵיב בִּמְצָדְתָא
עֵין גֶּדִי׃ ב וַהֲוָה כַּד תָּב
שָׁאוּל מִבָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי
וְחַוִיאוּ לֵיהּ לְמֵימַר הָא
דָוִד בְּמַדְבְּרָא דְעֵין גֶּדִי׃
ג וּדְבַר שָׁאוּל תְּלָתָא אַלְפִין
גְּבַר עוּלֵים מִכָּל יִשְׂרָאֵל
וַאֲזַל לְמִבְעֵי יַת דָּוִד
וְגַבְרוֹהִי עַל אַפֵּי שְׁקִיפֵי כֵיפַיָּא׃ ד וַאֲתָא לְחַטְרֵי עָנָא דְעַל אוֹרְחָא וְתַמָּן
מְעַרְתָּא וְעַל שָׁאוּל לְמֶעְבַּד צוֹרְכֵיהּ וְדָוִד וְגַבְרוֹהִי בְּסִיָּפֵי מְעַרְתָּא יָתְבִין׃

רשי

[…]וריס. מקיפים וסובבי׳ אלד אל צד כעטרה המקפת את הראש : […]ך בא אל שאול. מלאך ממש כדי להציל את דוד : (כח) סלע המחלקות […] של שאול חלוק לבתי דעות אם לשוב להציל את ארצו מיד […] או לרדוף ולתפוש את דוד כן תרגמו יונתן : (ג) צורי […] סלעי היעלים : […]ך את רגליו. להסכות לנקבים

[…] רבי׳ ישעיה

[…]וטרים אל דוד. פירוש […] את העיר כעטרה שמכל […] שילא דוד ויתפש. ועל […] שעה אמר דוד אני […]י בחפזי כל האדם כוזב […]י שמואל הנביא אנה היא […]ו שמשחני להיות מלך […]ראל : (ג) על פני צורי […]ים. פי׳ בצורים הגבוהים שהיעלים שוכנים שם כדכתיב הרים הגבוהים […]ם : להסך את רגליו. תרגם למעבד צרכיה. שהיושב לנקביו מסכך את רגליו בבגדיו :

רדק

שילך שם שאול הלכו הם לחפש המקום שהיה שם דוד באמת ושבו אל שאול והכתוב לא ספר התשובה אבל אמר שאמר וילך שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים שבו אליו טרם לכתו : (כה) וירד הסלע. נראה שעמק היה בין הערב׳ שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד כלומר ירד העמק לעלות הסלע ועל הדרך הזה נאמר ויעלו אותם עמק עכור כמו שפירשתיו במקומו ומ״ש עוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להשתגב בו מפני שאול : (כו) מצד ההר מזה. זהו הסלע : נחפז ללכת. היה טרוד ומהיר ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אעפ״י שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו הם הסלע ולא היה להם אלא לתפשם כשבא המלאך אל שאול בסבת נורא עלילות. ובדרש נחפז ללכת ז״ש דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד עצמו מלומלם ביד שאול ואנשיו אמר על מה משח אותי שמואל ואמר לי כי משחך ה׳ למלך היכן היא אותה הבטחה שאמר לי ומנין שכך אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב אפילו שמואל היכן היא אותה הבטחה שאמר לי אמר לו הקב״ה אני מעיד עליו שנאמן שמואל שנאמר וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב מיד ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו׳ א״ר יודן מלאך שליח היה אמר לו רבי פנחס וכי השליח יועץ הו׳ שהיה אומ׳ מהר׳ ולכה אלא מלאך מן השמים היה שנאמר ישלח משמים ויושיעני : עוטרים. כמו סובבי׳ כמו עטר׳ שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו : (כח) מרדוף אחרי דוד. בחירק המ״ם שלא כמנהג : סלע המחלקות. לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות״י כיף פלגותים אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל לכא ולכא כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו סלע המחלקות אמר רבי שמואל בר נחמני ששם נחלקו גבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נסגה ממנו ומהם אמרו מלחמת ישראל קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה. דבר אחר מהו סלע המחלקות שבשעה שהיה דוד ועבדיו עוברים על אותו מקום היה מתחלק מחיילותיו הוא ושש מאות איש שהיו אתו באותה שעה והיו יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך […] לנו גם במקום הזה : (ג) על פני צורי היעלים. כי היעלים בצורים ובסלעים שוכנים כמו שנאמר גם כן יעלי סלע והוא אקו הנזכר בתורה ואמרו כי […]חיש כבר וי״ת על אפי שקיפי כיפיא ולא ידעתי מה היה דעתו לתרג׳ יעלים כיפיא : (ד) להסך את רגליו. להשתין מים וי״ת למיעבד צרכיה ר״ל להסכות הנקבים

רלבג

[…]ם׳ מי הוא המשתוקק […] ותכל נפש דוד וכן […]ון בזה המקום כי אמר […] שהוא יתנהג בערמה […] במקום אחר והוא […]קנה שם בלתי על […] ולזה הזהירם שיחקרו […]מחבואים אשר יתחבא […] והוא אמרו כי אמר […] אל דוד ורצון שדוד […]ין בהיותו עמו שהוא […] בערמה ובתחבולות […] מלחמה : (כז) ומלאך […] שאול לאמר מהרה […] באר בזה הספור מה […]ולם בהשגחת השם על […] ואיך הציל דוד עם […]ולם הסכנה : (ג) על פני […] יעלים. הם הצורים […] שנהגו לשבת שם […] כי היעלים הם שוכנים […] כאמרו הידעת עת […] יעלי סלע וזכר זה כי […]ם ראותו יד הש״י […] עליו לא היה מוסר […] לסכנות אך היה מחביא […] במקומות אשר יתכן לו […] השלם יותר : (ד) להסך […]ו. ר״ל לסכך את רגליו. […]שהם הדרכי׳ הגדולים כי […] הגדולים הצנועים לסכך רגליהם

תולדות אהרן ויבא אל גדרות. ברכות סב (סוכה נג. סנהדרין ב) ד ויבא שאול להסך. יבמות קג :

מצודת דוד

[…] : בערבה. במישור אשר מימין הישימון : (כה) וילך שאול. אחר שחזרו […]ים והגידו לו מכל מחבואיו : וירד הסלע. ירד מהסלע אשר ישב בה לשבת […]ר מקום נוח להטמן אנה ואנה : (כו) נחפז ללכת. היה ממהר לברוח ושאול […]יו סבבום לתפשם : (כז) ומלאך בא. ועד שלא תפשם בא שליח אליו ללכת מול […]ים : (כח) סלע המחלקות. ע״ש כי בהסלע ההוא (הוא ההר שהלך שאול מצד ההר מזה וכו׳ האמור למעלה) נחלקו ונפרדו שאול ואנשיו מעם דוד ואנשיו :

כד (ג) צורי היעלים. סלעים גבוהים אשר היעלים מקננים בהן וכן נאמר הידעת עת לדת יעלי סלע (איוב ל״ט) :

מצודת ציון

(כו) נחפז. מל׳ חפזון ומהירות : עוטרים. מסבבים כעטרה המסבבת את הראש : לתפשם. ענין האחיזה בחוזק : (כז) פשטו. התפזרו כדרך הנלחמים וכן אל פשטתם היום [לקמן כ״ז] :

כד (ג) בחור. ר״ל היה נבחר : (ד) גדרות הצאן. דיר שהצאן רובצים בה : להסך את רגליו. לעשות צרכיו בנקבים כי דרך הצנועים לסכך ולכסות הרגלים וכן אך מסיך הוא את רגליו הנה

רדק

הנקיים הגדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכן המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים והוא דרך כבוד והוא ענין יניקה מענין נסך ואם הם שני שרשים או הוא לשון סכוך וכן פרשוהו רז"ל אמר ר' אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת היציאה שלא יראה בשרו ערום ורגליו דרך כבוד והוא כנוי לאחר היציאה וכן את מימי רגליהם : בירכתי המערה . נחבאו שם מפני שאול : (ה) אשר אמר ה'. אמר לו ע"י שמואל או גד או נתן הנביא שיתן אויביו בידיו וישלם למלוכה אבל על שאול לא נאמר לו כי לא נפל בידו אבל אנשי דוד אמרו לו אחר שהאל הבטיחך שיתן אויביך בידיך הנה שאול ראש אויביך והנה עתה הגיע היום כי הנה הוא בידך ולטעם זה פירשתי שכתיב אויבך וקרי אויביך : כאשר יטב בעיניך . ביו"ד אימן לבד וו"ו השרש נפלה מהמכתב : ויכרת את כנף המעיל. דרשו רבותינו כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנאמר ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו בעונש שכרת מעיל שאול היה לו זה . (ו) ויך לב דוד אותו . חשש בלבו שמא יחשוב ה' לו עון בכרתו כנף מעיל המלך כי אף על פי שהוא היה רודפו אעפ"י כן יש לו לירוא ממנו וי"ת וחש דוד בליביה : (ז) חלילה לי . הם חשבו כי להרגו הלך אליו ובראותם כי בא והכנסו בידו אמרו לו למה לא הרגתו אמר להם חלילה לי כי משיח ה' הוא : (ח) וישסע . שלק אות' מעליו בדברים טובים כי הם היו רוצים לקום עליו להרגו כיון שלא הרגו כאשר חשבו הם והאמרו בדברים בפתח הכי"ת מורה על הידועה ר"ל אותן דברים שזכר כי משיח ה' הוא וכיוצא בדברים אלו וי"ת ושסע ופייס : בדרך . בא"תו דרך שזכר וכן ויבא אל גדרות הצאן על הדרך : (ט) מן המערה . כן כתיב וקרי מהמערה והענין אחד : (יא) ואמר להרגך . מחלוקת בקריאת המלה הזאת לבן אשר הרי"ש מעמדת בגעיא והגימל בשוא ופתח ולבן נפתלי הרי"ש מטופה ופי' ואמר כל אחד מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו לולי כי שסעם דוד בדברים ועל הדרך הזה ת"י ואמרו אומרנין למקטלך וחסת נפשי עלך ויש נוסחאות והסית עלך. ורז"ל פי' ואמרו שכתיב אומר הבא להרגך השכם להרגו אם במחתרת ימצא הגנב כלומר בהיתר הייתי יכול

רשי

לנקיים גדולים : (ו) ויהי אחרי כן וגו' : (ז) ויאמר דוד לאנ[שיו] ... שני מקראות הללו כתובין שלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדב[ר] ... המעיל כלה כל דבריו ואמר שאף בכריתת המעיל נתחרט ואמר כך ... הראשון ואמר על שאמרו לו אנשיו הנה היום וגומר השיב להם ... וגו' : (ח) וישסע ... ודחה אותם בדברים ... תשמע. למה תקבל ... הרע של דואג : (י) ... להרגך ותחס עליך ... חסרים ג' תיבות ולך ... שאהרגך ותחס ... כמו ותכל דוד ... אבשלום (שמואל ... וק...

ה ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום
אשר־אמר יהוה אליך הנה אנכי
נתן את־איביך בידך ועשית לו יתיר יו"ד
כאשר יטב בעיניך ויקם דוד ויכרת ג' חס'
את־כנף־המעיל אשר־לשאול בלט׃ ד'
ו ויהי אחרי־כן ויך לב־דוד אתו על
אשר כרת את־כנף אשר לשאול׃ ל'
ז ויאמר לאנשיו חלילה לי מיהוה
אם־אעשה את־הדבר הזה לאדני
למשיח יהוה לשלח ידי בו כי־משיח ל'
יהוה הוא׃ ח וישסע דוד את־אנשיו ל'
בדברים ולא נתנם לקום אל־שאול
ושאול קם מהמערה וילך בדרך׃ כ'
ט ויקם דוד אחרי־כן
ויצא מן־המערה ויקרא אחרי־שאול מהמערה ק'
לאמר אדני המלך ויבט שאול
אחריו ויקד דוד אפים ארצה וישתחו׃ ל'
י ויאמר דוד לשאול
למה תשמע את־דברי אדם לאמר
הנה דוד מבקש רעתך׃ יא הנה היום
הזה ראו עיניך את אשר־נתנך יהוה
היום בידי במערה ואמר להרגך ל'
ותחס עליך ואמר לא־אשלח ידי כ'

ה ואמרו גברי דוד ליה הא יומא דאמר יי לך הא אנא מסר ית בעיל דבבך בידך ותעביד ליה כמא דתקין בעינך וקם דוד ופסק ית כנף מעילא דלשאול ברז׃ ו והוה בתר כן וחש דוד בליביה על די פסק ית כנפא די לשאול׃ ז ואמר לגברוהי חס לי מן קדם יי אם אעביד ית פתגמא הדין לרבוני למשיחא דיי לאושטא ידי ביה ארי משיחא דיי הוא׃ ח ופיס דוד ית גברוהי בפתגמיא ולא שבקינון למיקם על שאול ושאול קם ממערתא ואזל באורחא׃ ט וקם דוד בתר כן ונפק מן מערתא וקרא בתר שאול למימר רבוני מלכא ואסתכי שאול לאחורוהי וכרע דוד על אפוהי על ארעא וסגיד׃ י ואמר דוד לשאול למא את שמע ית פתגמי בני אנשא דאמרין הא דוד כמין בישתך׃ יא הא יומא דין חזאה עינך ית דמסרך יי יומא דין בידי במערתא ואמרו אוחרנין למקטלך וחסית עלך ואמרית לא אושיט ידי

אנכי נתן ז' בקריאה וסי' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים. ואתה פת עמוד עמדי ואדברה אליך. ראה אנכי נותן לפניכם היום. ושמרתם לעשות את כל החקים. משה עבדי מת, נותן את כלם חללים. הנה אנכי נתן את איבך בידך׃ יטב ג' חס' בקריאה וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך. קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב. ועבדו את מלך בבל׃

תולדות אהרן ויקם דוד ויכרות. ברכות סב : ואמר להרגך. שם (סוכה נה סנהדרין ב) :

רלבג

רגליהם בבגדיהם ... ערותם : (ה) ויקם ד[וד] ... את כנף המעיל. ... כששסע שכבר היה ... להרגו ולא השיג מנ[ו] ... הכנף והתחרט אחר ... על מחשבתו ואף על ... לו להורגו כי רודף ... חלילה לי. מה' מעו[ת] ... הזה וזה היה מהשלמו[ת] ... עם שזה גם כן יהיה ... כך להקל בהריגת ... וידע דוד כי הממל[כה] ... לו ולזה רצה להר[חיק] ... הריגת המלכים מ... ולזאת הסכה בעיני ... הנער העמלקי אשר ... שהרג שאול אעפ"י ... שאול על זה ולזה ג[ם] ... להרוג אשר הרגו א... שאול : (ח) וישסע ... אנשיו בדברים . ר"ל ... שהיו כלם נסכמים ... והיו לאגודה אחת ... ההסכמה הנה חלק ... בדבריו באופן שנלבל[ו] ... ומנעם בזה האופן ... שאול :(יא) ואמר לה[רגך] ... על

פי' רבי יש[עיה]

(ה) בלט פי' בנחת ש... ודומה לו בלהטיה[ם] ... כשופי' אומר אותם ... וישמעו בני אדם : (ו) ... אותו על אשר כרת ... פירו' נתחרט והיה ... היאך עשה הדבר ... לכרו' כנף מעילו : ... (ח) וישסע דוד את אנשיו יד במלך לכרו' פי' חילקם והפליגם בדברים טובים מלשון וישסעהו כשסע ה... לשון חלוקה לשנים : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך. פירוש מקרא ... ואמר האומר מי שהיה להרגך ותחס עיני עליך ולא שמעתי ל...

מצודת ציון

שופטים ג'] : בירכתי . בסוף וכן ולירכתי המשכן ימה [שמות כ"ו] : (ה) כנף המעיל . שפולי המעיל : בלט . בהשאי כמו דברו אל דוד בלט [לעיל י"ח] : (ח) וישסע . ענין בקיעה ופדיקה כמו] וישסעהו כשסע הגדי [שופטים י"ד] : (ט) ויקוד . כפף הקדקוד : אפים . אל' פנים

מצודת דוד

(ה) הנה היום . אולי נאמר לו ע"י נביא שימסור ה' אויביו בידו וחשב[ו] ... היום הזה נאמר ולזה אמרו הנה זהו היום וכו' ולזה לך ועשית לו ו... וכו' . לבו היתה מתנענעת ומכה בקרבו כדרך החרד ומצטער וזה בחשב[ו] ... הטוב והוא כמרים יד במשיח ה' : (ז) ויאמר לאנשיו . האומרים אליו ... שאול : חלילה לי מה' . הדבר הזה הוא חולין לי מחמת מצות ה' ומוזר ונפרש הדבר ואמר אם אעשה וכו' לשלוח ידי בו : כי משיח . והתורה הזהירה עליו : ... דוד . כי אנשיו עשו אגודה אחת להמית את שאול ובא דוד ובקע להבדיל את האגודה באמרי פיו : (י) את דברי אדם . המדבר רכיל : מבקש רעתך : מבקש ... (יא) ואמר להרגך . כל אחד מאנשי אמר להרגך וחסה נפשי עליך והוא מקרא קצר :

רש"י

נפש דוד : (יב) ואבי ראה. כלומר תן לבך על הדבר וגם ראה אשר כנף מעילך בידי והייתי יכול להרגך : (יד) כאשר יאמר משל הקדמוני. משל קדמוני של עולם התורה שהיא משלו של הקב"ה : מרשעים יצא רשע. הקב"ה מזמן לרשע שנופל ביד רשע כיוצא בו. ...אמרה תורה והאלהים אנה לידו (שמות כ"א י"ג) ...א במסכת מכות : ...ידעתי כי מלוך תמלוך. ...אני שהקב"ה מגלגל ...ומדרש אגדה סימן זה ...לו שמואל שהקורע מעילו ימלוך

מקרא

בַּאדֹנִי כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא׃ יב וְאָבִי ב'
רְאֵה גַּם רְאֵה אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי
כִּי בְּכָרְתִי אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ וְלֹא ל'. ב' וכפסו'
הֲרַגְתִּיךָ דַּע וּרְאֵה כִּי אֵין בְּיָדִי רָעָה
וָפֶשַׁע וְלֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה צֹדֶה ל'. י"ח בטע' ל'
אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ יג יִשְׁפֹּט יְהוָה
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּנְקָמַנִי יְהוָה מִמֶּךָּ וְיָדִי ל'
לֹא תִהְיֶה־בָּךְ׃ יד כַּאֲשֶׁר יֹאמַר
מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע ל' פת'. ג' סס'
וְיָדִי לֹא תִהְיֶה־בָּךְ׃ טו אַחֲרֵי מִי יָצָא
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מִי אַתָּה רֹדֵף
אַחֲרֵי כֶּלֶב מֵת אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד׃ ב' וכל סוס חינס דכו'
טז וְהָיָה יְהוָה לְדַיָּן וְשָׁפַט בֵּינִי וּבֵינֶךָ ו'. ל'
וְיֵרֶא וְיָרֵב אֶת־רִיבִי וְיִשְׁפְּטֵנִי מִיָּדֶךָ׃ ג'. ל'. ל'
יז וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת דָּוִד
לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־שָׁאוּל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הֲקֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד ב' מד מ"ל וחד חס'
וַיִּשָּׂא שָׁאוּל קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ יח וַיֹּאמֶר אֶל־
דָּוִד צַדִּיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גְּמַלְתַּנִי ל'
הַטּוֹבָה וַאֲנִי גְּמַלְתִּיךָ הָרָעָה׃ יט וְאַתְּ ואתה ק' ו' כ"כ ס' מ"ל
הִגַּדְתָּ הַיּוֹם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָה אִתִּי
טוֹבָה אֵת אֲשֶׁר סִגְּרַנִי יְהוָה בְּיָדְךָ ל'
וְלֹא הֲרַגְתָּנִי׃ כ וְכִי־יִמְצָא אִישׁ אֶת־ ל'
אֹיְבוֹ וְשִׁלְּחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וַיהוָה
יְשַׁלֶּמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתָה לִי׃ כא וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי ס' מ"ל ה"א

תרגום

בְּרִבּוֹנִי אֲרֵי מְשִׁיחָא דַייָ הוּא׃ יב וְרִבּוֹנִי אִסְתַּכַּל אַף חֲזִי יַת כְּנַף מְעִילָךְ בִּידִי אֲרֵי בְּמִפְסְקִי יַת כְּנַף מְעִילָךְ וְלָא קְטַלְתִּיךְ דַּע וַחֲזִי אֲרֵי לֵית בִּידִי חוֹב וְסוּרְחָן וְלָא חֲטֵית לָךְ וְאַתְּ כָּמִין עַל נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ׃ יג יְדִין יְיָ בֵּינָא וּבֵינָךְ וְיִתְפְּרַע לִי יְיָ מִנָּךְ וִידִי לָא תְהֵי בָךְ׃ יד כְּמָא דְאָמְרִין מַתְלָא דְמִלְקַדְמִין מֵרַשִׁיעִין תִּפּוֹק חוֹבַתְהוֹן וִידִי לָא תְהֵי בָךְ׃ טו בָּתַר מַן נְפַק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בָּתַר מַן אַתְּ רָדֵיף בָּתַר חַלַּשׁ חַד בָּתַר הֶדְיוֹט חַד׃ טז וִיהֵי יְיָ לְדַיָּן וְיַעְבֵּד דִּין בֵּינָא וּבֵינָךְ וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי וִידוּן דִּינִי וְיִתְפְּרַע עוּלְבָּנִי מִמָּךְ׃ יז וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי דָוִד לְמַלָּלָא יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עִם שָׁאוּל וַאֲמַר שָׁאוּל הֲקָלָךְ דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲרִים שָׁאוּל קָלֵיהּ וּבְכָא׃ יח וַאֲמַר לְדָוִד זַכַּאי אַתְּ מִנִּי אֲרֵי אַתְּ גְּמַלְתַּנִי טַבְתָּא וַאֲנָא גְּמַלְתָּךְ בִּישְׁתָא׃ יט וְאַתְּ חַוֵּיתָא יוֹמָא דֵין יַת דַּעֲבַדְתְּ עִמִּי טִיבוּ וְיַת דְּמַסְרַנִי יְיָ בִּידָךְ וְלָא קְטַלְתָּנִי׃ כ וַאֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר יַת בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ וְיִשַׁלְּחִינֵיהּ בְּאוֹרַח תַּקְנָא וַיְיָ יְשַׁלְּמִינָךְ טַבְתָּא חֲלַף יוֹמָא דֵין דַּעֲבַדְתָּא לִי׃ כא וּכְעַן הָא

רד"ק

יכול להרגך לולי שחסה נפשי עליך : ותחס עליך. נפשי או עיני ורז"ל פי' לצניעות שהיתה בך חסה עליך כי מותר היה להרגך כי רודף אתה ובא להרגך השכם להורגו : (יב) ואבי. כתרגומו רבוני : ראה. ראה בעיניך הכנף וראה בלבך צדקתי ויושר לבבי שלא הרגתיך : צודה. אורב כתרגום כמין וכן ואשר לא צדה: (יד) משל הקדמוני. משל מאדם הקדמוני כי הוא סמוך רוצה לומר המושל הראשון אשר אמר זה המשל והיה המשל בפי כל אדם אחריו ות"י כמה דאמרין מתלא מלקדמין : מרשעים יצא רשע. מהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יבא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה הרשע כלומר כמו שהם רשעים בלבם כן יעשו מעשה רשע ולבם יבחן במעשיהם וכן אני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך אף על פי כן ידי לא תהיה בך ורז"ל פירשו משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הקב"ה והוא מה שאמרה תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב כך ונקמני ה' ממך על ידי רשע כמותך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך : (טו) אחרי כלב מת. כלומר כי ככלב אני חשוב כנגדך ולא מי אפילו מת ותרגומו חלש חד וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר דרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השחור ממין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי פרעוש המוצאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום כלומר מה תעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש : (יט) ואת הגדת כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא : (כ) ושלחו בדרך טובה. כי הטובה זו באמת האל ישלם לו טובה. כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל בעשותך זה : (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך. כי אני רואה אתה נצול מידי בכל עת ולא תמלאך ידי ואיסור גם כן ששמע שמשחו שמואל למלך וכי שמואל אמר לו בדבר עמלק קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי.

ובמדרש

רלב"ג

...ר"ל אמר לבי תחלה ... ותחס עליך נפשי ...טתי על המחשבה ההיא ...י לא אשלח ידי באדוני ...ח ה' הוא או יהיה ... באמרו ואמר להרגך ...אמר זה אחד מאנשי ...עליו נפש דוד והביאור ...ן יותר נכון לפי מה ...: (כ) וכי ימצא איש ...יבו ושלחו בדרך טובה. ...ר בזה ונשען עלמה שוכר ...: וה' ישלמך טובה תחת ...זה. ומה שקצר בזה הוא ...שישלם גמול טוב תחת ... וקצר זאת ההקדמה להורות

פי' רבי ישעיה

...אשר יאמר משל הקדמוני ...ם הקדמונים לומר כי ...ים ולא הרשע שיכשלו בו : ...י ימצא איש את אויבו ... בדרך טובה. בתמיהה ...ך בני אדם לעשות כן ... עשית אתה לי : ...ועתה הנה ידעתי כי מלך ... פירוש כי אני רואה כי ...עמך ואתה מצליח. ויש ...ים בהכרת שאול הכנף ...י של שמואל אמר לו מי ...ת כנף מעילך הוא ... ימלוך תחתיך :

...ות אהרן ואבי ראה. (פאה יו סוטה) ...מרשעים יצא רשע. עקידה ס' פו :

ואבי ב' וסי' ראה גם ראה את כנף. אשר פגע בשני אנשים צדיקים : הקדמני ג' וסי' את הקני, משל. ארחיק : והיה ה' ו' וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד : איבו ד' וחס' בקריאה וסי' ימצא איש את איבו ושלחו. כי יצר לו איבו בארץ שעריו דמלכים. כי יצא עמך למלחמה דמלכים. ביד נבוכדנצר איבו :

מצודת דוד

...ראה גם ראה. ר"ל ראה בראיה ברורה ומוחשת אשר כנף מעילך בידי ומזה ...שהאמת אתי : כי בכרתי. במה שכרתי כנף המעיל שהיא לראיה שהיית בידי ...לא הרגתיך מזה דע וראה כי מעולם לא חטאתי לך לבקש רעתך : (יג) ונקמני ...ינקום נקמתי ממך : (יד) כאשר יאמר. ר"ל יקוים בך דברי המשל הקדמוני אשר ...מרשעים יצא רשע ר"ל כל דבר תקלה ורשע בא ע"י רשעים וכן תומת ...ביד רשעים וידי לא תהיה בך : (טו) אחרי מי. ר"ל וכי לא די לך בשלוח אחרי מלאכים מחבלים עד שבעצמך תרדוף אחרי הלא אין זה כבודך שמלך ישראל ...אחר ההדיוט שנחשב למולך ככלב מת וכפרעוש הקופץ ממקום למקום : (יט) הגדת. ר"ל הראית לכל בראיה ברורה : (כ) וכי ימצא. ר"ל וכי נעשה מעולם ...שימצא איש אויבו וכו' : וה'. אבל ה' ישלם לך גמול ולא לאנוש עשית מה שעשית : (כא) הנה ידעתי. בראותי ההצלחה : וקמה בידך. בעבור כשרון מעשיך :

אם

מצודת ציון

פנים : (יב) ואבי. ענין גדול ושר כמו האב על בנו. או לפי שהיה חותנו חשבו כאב : צודה. אורב כמו ואשר לא צדה [שמות כ"א] : (יד) הקדמוני. ר"ל האמור בימים הקדמונים : (טו) פרעוש. היא כינה שחורה הקופצת ממקום למקום : (טז) וירב. מלשון מריבה : (יז) בני. ר"ל המלת עלי בבן על האב. או לפי שהיה חתנו חשבו כבן : (יח) גמלתני. ענין תשלומין המעשה : (יט) סגרני. מסרני : (כא) וקמה. מל' קיום :

תמיד

וכמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שם מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כ[רת] מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך: (כב) ואם תשמיד את שמי מבית אבי. וזהו אם תכרית את זרע[י] וכפל הענין לחזק כי הבנים הם שמות האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו' וכן לא יכרת שמו מלפני: (א) וימת שמואל. ס[מך] שמואל כי אספר שמת שמואל בזה הפרק שנפרד שאול מדוד ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמואל שבעה[...]

לפני שאול והארבעה חדשים ומקצת החמישי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושנת דוד בנבעת החוילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו רז"ל כי שבעה חדשים מת שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהשבעה חדשים שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל חמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אנחנו מוצאים נ"ב כמו שפירש' בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו שבעה חדשים ממיתתו של שמואל הרמתי עד מיתתו של שאול והוא תחלת מלכות דוד: בביתו ברמה. בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ועוד נפרש מיתת שמואל בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה לדעת הדרש: (ב) ואיש במעון. שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב: ומעשהו בכרמל. מקום שהוא עבוד בזריעה ובאילנות יקרא כרמל כמו שנאמר והיה המדבר לכרמל ופי' מעשהו מקנהו כי המקנה נקרא מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשנפרד משאול אחר שנשבע לו כי דוד מהמדבר שלח לנבל כמו שכתוב וישמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת משם כמו שכתוב: ולו צאן. צאן שם כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן בכל מקום שזוכר אותו לענין גזוז כמו וגז צאנך תתן לו הכבשים לבד: (ג) ושם האיש נבל. מה שספר הנה שם האיש ושם האשה ועניינה שאמר והאשה טובת שכל ויפת תאר והאיש קשה ורע מעללים ועניינו שאמר והאיש קשה ורע מעללים ושם האשה ועניינה שאמר והאשה טובת מעשיהם העתידים כי היא עשה מעשה רע כאיש נבל והיא עשתה בשכל ובחכמה: טובת שכל. כתרגומו חכימת מדע וי"מ שכל ענין עיון והנכה כא[...] טובת מראה וכתב אדוני אבי ז"ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב גריעות היו קוראין אותו בני אדם נבל: והוא כלבי. הוי"ד ל[...] שהיה ממשפחת כלב קראו כן וכת"י והוא מזרעיות כלב והכתיב הוא בוי"ו כלבו ואפשר לפרש הכ"ף לשמוש כפי הכתיב ר"ל כן היה מראה מעשיו רעים כ[...] נבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם ששואל ממנו כי[...] עליו הוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי ימנע שאלתי כן היה וכזה הדרך אמר הכתוב על עין רעה כי כמו שער בנפשו כן הוא ויש לפרש כלבי[...] גריעו[...]

וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי
מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת ל' מ"ל וג' בליש'
יִשְׂרָאֵל׃ כב וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בַּיהוָה
אִם־תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי וְאִם־
תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית אָבִי׃
כג וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׁאוּל וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל אֶל־
בֵּיתוֹ וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל־הַמְּצוּדָה׃ ל' חל המצודה ל'
כה א וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ ל'
כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ וַיִּקְבְּרֻהוּ
בְּבֵיתוֹ בָּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־
מִדְבַּר פָּארָן׃ ב וְאִישׁ
בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל וְהָאִישׁ ל' ג'
גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים
וְאֶלֶף עִזִּים וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ ל' וחס'
בַּכַּרְמֶל׃ ג וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם
אִשְׁתּוֹ אֲבִגָיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת־שֶׂכֶל
וִיפַת תֹּאַר וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים ה'
וְהוּא כָלִבּוֹ׃ ד וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמִּדְבָּר כלבי ק'
כִּי־גֹזֵז נָבָל אֶת־צֹאנוֹ׃ ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד
עֲשָׂרָה נְעָרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לַנְּעָרִים
עֲלוּ כַרְמֶלָה וּבָאתֶם אֶל־נָבָל ג'
וּשְׁאֶלְתֶּם־לוֹ בִשְׁמִי לְשָׁלוֹם׃ ל'

יְדַעְנָא אֲרֵי מִמְלַךְ תִּמְלַךְ
וְתִתְקַיֵּם בִּידָךְ מַלְכוּתָא
דְיִשְׂרָאֵל׃ כב וּכְעַן קַיֵּים
לִי בְּמֵימְרָא דַיָי דְלָא
תְשֵׁיצֵי יַת בְּנַי בַּתְרָי וְלָא
תִּפְסוֹק יַת שְׁמִי מִבֵּית
אַבָּא׃ כג וְקַיֵּים דָוִד לְשָׁאוּל
וַאֲזַל שָׁאוּל לְבֵיתֵיהּ וְדָוִד
וְגֻבְרוֹהִי סְלִיקוּ לִמְצַדְתָּא׃
א וּמִית שְׁמוּאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ
כָל יִשְׂרָאֵל וּסְפָדוּ עֲלוֹהִי
וּקְבָרוּהִי בְּבֵיתֵיהּ בְּרָמָה
וְקָם דָוִד וּנְחַת לְמַדְבְּרָא
דְפָארָן׃ ב וְגַבְרָא בְמָעוֹן
וְנִכְסוֹהִי בְּכַרְמְלָא וְגַבְרָא
רַב לַחֲדָא וְלֵיהּ עָאן תְּלָתָא
אַלְפִין וְאֶלֶף עִזִּין וַהֲוָה
בְּמֵיגַז יַת עָנֵיהּ בְּכַרְמְלָא׃
ג וְשׁוּם גַּבְרָא נָבָל וְשׁוּם
אִתְּתֵיהּ אֲבִיגַיִל וְאִתְּתָא
חַכִּימַת מַדַּע וְשַׁפִּירַת רֵיוּ
וְגַבְרָא קְשֵׁי וּבִישׁ עוֹבְדִין
וְהוּא מִדְבֵית כָּלֵב׃ ד וּשְׁמַע
דָוִד בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי גָזֵיז
נָבָל יַת עָנֵיהּ׃ ה וּשְׁלַח
דָוִד עַשְׂרָא עוּלֵימִין וַאֲמַר
דָוִד לְעוּלֵימַיָּא סַקוּ לְכַרְמְלָא
וְתִהָכוּן לְוַת נָבָל וְתִשְׁאֲלוּן לֵיהּ בִּשְׁמִי לִשְׁלָם׃

תמלוך ה' מלאי' בליש' בקריאה וסי' ואדניהו בן חגית מתנש', ועתה הנה אדניה מלך, כי מלוך תמלוך וקמה בידך. ובחמה שפוכ' אמלוך. תחת עבד כי ימלוך ׃ ויקבצו ג' בספרא וסי' וימת שמואל ויקבצו המצפתה, ויקבצו פלשתים. ויקבצו ירושלם עם ׃ ומעשהו ג' בקריאה וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל, ומעשהו לא השכילו׃ שכל כלהון קמצין במ"ה פתחין וסי' אתתא אתיעצת אתיהיבת לגברא ספרא. ופירושו והאשה טובת שכל ויפת תאר, יועץ בשכל. נתן השכל במרומים רבים. איש שכל מבני מחלי, ושום שכל ויבינו במקרא ׃ קשה הקשה ה' בקריאה וסי' נמסר בסוף וילך ׃

תולדות אהרן ואיש במעון. (סנהדרין כ)׃

ימלוך תחתיו : (...
במעון. שם העיר : ו...
מקנהו וקניינו : גדול...
ויהי בגזוז את צאנו...
ויהי יום אחד בהגיע...
צאנו בכרמל ודרכו היו...
משתה ויום טוב לגוזז...
(ג) והוא כלבי. מבני...
כי...

רלבג

לסורות על פרסומה :(...
ברמה. ר"ל במקום ...
ביתו כאמרו ותשובתו...
כי שם ביתו : (ב) וא[יש]...
ומעשהו בכרמל. אמ[ר]...
לסורות שלא היה יו...
והיה לו מעון אצל מעש...
בכרמל ר"ל כי הכ...
שדותיו וגניו וכרמיו ול...
שם מעונו שם או רצ...
במעון שהיה יושב במק...
והיה מעשהו רחוק...
היה מעשהו בכרמל וה...
השני הוא ההכון אצלו...
גדול מאד. ר"ל שה...
רב: ויהי בגזוז את צאנו...
ר"ל שבעת גזיזת צ...
בכרמל: (ג) והוא כ...
שלרוב אכזריותו היה...
כתכונת הכלבים שאו...
מינם ויכנחו להם בכ...
ולא יניחום לאכול...
בבית ואע"פ שלא יגרע...
דבר וזה ממה שיורה...
נבל היה. בענין הכ...
(ה) עלו כרמלה. אמ[ר]...
ששם נעתק נבל בעת...
כ...

פי' רבי' ישע[יה]

(ג) והוא כלבי. תרג[ום]
מדבית כלב :

מצודת ציון

(כב) תשמיד. ענין כליון : כה (ג) במעון. בכרמל. מנחלת יהודה היו כמ"ש מעון כרמל וזיף [יהושע ט"ו]: ... נספק

מצודת דוד

(כב) אם תכרית וכו'. אז יהיה עליך עונש שבועה : ואם תשמיד. כפ[...] במ"ש כ"א יוכרת זרעו א"כ ממילא יושכח שמו : כה (א) בביתו ברמה שהיה לו ברמה : וירד וכו'. אולי דרך מדבר עין גדי היו האנשים הולכים ושבים לספוד את שמואל ופחד פן ימלאוהו מי מאנשי שאול ולזה הלך משם למדב[ר] ולכך סמכו למיתת שמואל : (ב) ומעשהו. מקנהו וכמ"כ יקראו מלאכה וכמ"ש לרגל המלאכה (בראשית ל"ג) ע"ש שהעוסק במקנה כל מלאכתו ומעשהו בהם נבטחך במעשיך (ירמיה מ"ח) : גדול מאד. בעושר רב : בגזוז. בעת גזוז צאנו היה בכרמל : (ג) טובת שכל, בעלת שכל טוב : קשה ורע מעללים. אמין [...] רע : כלבי. מבני כלב בן יפונה והיה קרוב לדוד :

ו וְאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ
שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם׃ ז וְעַתָּה
שָׁמַעְתִּי כִּי גֹזְזִים לָךְ עַתָּה הָרֹעִים
אֲשֶׁר־לְךָ הָיוּ עִמָּנוּ לֹא הֶכְלַמְנוּם
וְלֹא־נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָה כָּל־יְמֵי
הֱיוֹתָם בַּכַּרְמֶל׃ ח שְׁאַל אֶת־נְעָרֶיךָ
וְיַגִּידוּ לָךְ וְיִמְצְאוּ הַנְּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ
כִּי־עַל־יוֹם טוֹב בָּנוּ. תְּנָה־נָּא אֵת
אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲבָדֶיךָ וּלְבִנְךָ
לְדָוִד׃ ט וַיָּבֹאוּ נַעֲרֵי דָוִד וַיְדַבְּרוּ אֶל־
נָבָל כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד
וַיָּנוּחוּ׃ י וַיַּעַן נָבָל אֶת־עַבְדֵי דָוִד
וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בֶן־יִשָׁי הַיּוֹם רַבּוּ
עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו׃
יא וְלָקַחְתִּי אֶת־לַחְמִי וְאֶת־מֵימַי וְאֵת
טִבְחָתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזָי וְנָתַתִּי
לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה
הֵמָּה׃ יב וַיַּהַפְכוּ נַעֲרֵי־דָוִד לְדַרְכָּם
וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּדוּ לוֹ כְּכֹל הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ יג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ ׀
אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־
חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם־דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ ׀
אַחֲרֵי דָוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ
וּמָאתַיִם יָשְׁבוּ עַל־הַכֵּלִים׃

ל'. ב' ו וְתֵימְרוּן כְּדֵין לְחַיָּךְ וְאַתְּ שְׁלָם וּבֵיתָךְ שְׁלָם וְכָל דִּי לָךְ שְׁלָם׃ ז וּכְעַן שְׁמָעִית אֲרֵי גוֹזְזִין לָךְ כְּעַן רָעַיָּא דִילָךְ הֲווֹ עִמָּנָא לָא אַנְזֵיקְנוּנוּן וְלָא שְׁגָא לְהוֹן מִדַּעַם כָּל יוֹמִין דַּהֲווֹ בְּכַרְמְלָא׃ ח שְׁאַל יַת עוּלֵימָךְ וִיחַווּן לָךְ וְיִשְׁכְּחוּן עוּלֵימַיָּא רַחֲמִין בְּעֵינָךְ אֲרֵי עַל יוֹם טַב אֲתֵינָא הַב כְּעַן יַת דְּתַשְׁכַּח יְדָךְ לְעַבְדָּךְ וְלִבְרָךְ לְדָוִד׃ ט וַאֲתוֹ עוּלֵימֵי דָוִד וּמַלִּילוּ עִם נָבָל כְּכָל פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵין בִּשְׁמָא דְדָוִד וּפְסָקוּ׃ י וַאֲתֵיב נָבָל יַת עַבְדֵי דָוִד וַאֲמַר מַן דָּוִד וּמַן בַּר יִשַׁי יוֹמָא דֵין דְּסַגִּיאִין עַבְדַיָּא דְּעָרְקִין וּדְמִטַּמְרִין גְּבַר מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ׃ יא וְאֶסַּב יַת מֵיכְלִי וְיַת מִשְׁתִּי וְיַת שֵׁירוּתִי דְּאַתְקֵינִית לְגָזָזַי וְאֶתֵּן לְגֻבְרַיָּא דְּלָא יְדָעִית אֵי מִנָּן אִינּוּן׃ יב וְאִתְחַזָּרוּ עוּלֵימֵי דָוִד לְאוֹרְחַתְהוֹן וְתָבוּ וַאֲתוֹ וְחַוִּיאוּ לֵיהּ כְּכָל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃ יג וַאֲמַר דָּוִד לְגֻבְרוֹהִי זְרִיזוּ גְּבַר יַת חַרְבֵּיהּ וּזְרִיזוּ גְּבַר יַת חַרְבֵּיהּ וּזְרִיז אַף דָּוִד יַת חַרְבֵּיהּ וּסְלִיקוּ בָּתַר דָּוִד כְּאַרְבַּע מְאָה גֻּבְרָא וּמָאתַן אִשְׁתָּאֲרוּ לְמִטַּר

ל' — ל' — ד' רפין. ל' — נ"סס', וט' סס' אל"ף בליס' ביאה. ג' — ל' ומ"ל — ל' — ד' פסוקי' את ואת ואת — ל' — ד'

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך. אים איפוא חכמיך. יגישו ויגידו לנו את. יבאו ויגידו צדקתו: תמצא ידך ג' וסי' תנה נא את אשר תמצא ידך. כל אשר תמצא. תמצא ידך לכל איביך: כארבע ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ"ב:

תולדות אהרן ואמרתם כה לחי. סס לא עקידה ס' מג זוהר ויפלא: ויאמר דוד לאנשיו. סנהדרין לו:

רשי

לחי. כה ויהיה לשנה הבאה גוזז: (כה לחי. כה יהיה לשנה הבאה
וקיים) (ל"א כה לחי. אמרו על טבחו ונסכו שתראו כן ראוי
לאיש זריז ושוב כמו בן איש חי רב פעלים חי ומזורז בעל
צ"כ): לחי. טוב וקיים: ואתה שלום וגו'. כן תהיה לאורך ימים:
הכלמנום. אם
לנו לשום דבר לא
ריקם: ולא נפקד
אלנו כי שומרים היינו
(ח) וימצאו הנערים.
בעיניך בטובה שיגידו
יך מהם עליהם: כי
טוב באנו. על סמך
יום טוב שיש לך באנו
אכול. דבר אחר ערב
שנה היה וצריכין אנו
יום טוב: וידברו אל
הדברים האלה בשם
מו. יגעים היו מטורח
נודרזו למצות דוד ולא
שדברו אליו ואחר כך
וי"ת ופסקו כלומר
לדבר עוד עד שישמעו
: (י) מי דוד. מה
טוב שאתן לו את שלי
ורות המואביה בא:
גור גם דוד את חרבו.
מתחילין בדיני נפשות
ונים בדין תחלה: על
. לשמור אהליהם
וכליהם

רדק

גריעות מעשיו יחסו לכלב. (ו) כה לחי. כזה הטוב יהיה לך כל ימי חייך וכת"י כדין לחייך וי"מ ואמרתם כה לעשיר כמו מה לעני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלום לעשיר ויהיה וי"ו ואתה שלום לזה הפירוש כוי"ו ויטא אברהם את עיניו: (ז) לא הכלמנום. הה"א בסגול והוא כמו בחירק ופירושו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו צריכים ממנו דבר לא השיבונו ריק' וי"ת לא אנזיקנון: ולא נפקד להם. ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והלמד כלמ"ד אחל לספור: כל ימי היותם בכרמל. פי' עמנו: (ח) כי על יום טוב בנו. חסר אל"ף מהמכתב ונשארה במבטא ופי' כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו שראינו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורנו כי יום טוב אתה עושה לגוזזים אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשתה: (ט) וינוחו. ת"י ופסקו מלדבר עוד עד ששמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד: המתפרצים. לברוח ולמרוד איש מפני אדניו: (יא) את מימי. כלומר כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי ויש לפרשו לחמי על הלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר: ואת טבחתי. תבשילי ומאכלי וכת"י וית שירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ואופות ולטבחות מתקנות התבשיל וכן אמר כמה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כלומ' מתוקנות ומבושלות: (יג) ויחגור גם דוד חרבו. אע"פ שהיה די באנשים אשר עמו אע"פ כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ורז"ל למדו מזה שדיני נפשות אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם סנהדרין והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך ובזה נבל וקראו עבד והוא נסכם עמהם באחרונה שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר הוא

רלבג

לחי. הרצון בו שכן יהיה
טוב במועד הזה בשנה
וקרא מי העתה העומד
אמרנו בדברי התורה על
טוב אשוב אליך כעת
(ז) לא הכלמנום. ר"ל
מגנו עליהם ולא אמרנו
דבר לבייש גם לא
דבר שיגם הבושה בו
ו וזה המאמר היה
שלא עשקו דבר מהמקל'
הבושת בעבורו כשלא
נבל משבונו: ולא נפקד
אומה. ר"ל שלא די שלא
נזק מצדנו אבל שמרנו
שלא השיגם נזק מזולתנו
אמרו נערי נבל חומה היו
גם לילה גם יומם:
דברו אל נבל ככל הדברים
בשם דוד וינוחו. הרצון
אלי כי להתפרסם רוע
תכונת

פי' רבי' ישעיה

מרתם כה לחי. נעלם הא"לף. ופתרונו לאחי: ואתה שלום. הו' יתיר:

מצודת דוד

לחי. ר"ל כן יהיה לזמן חייך ואתה תהיה בשלום וגם ביתך וכו': (ז) עתה ר"ל עתה אודיע לך שרועיך אשר היו עמנו לא הכלמנו אותם בדברי ריב ומלה נחסר להם מאומה כי לא שלחנו יד בכל אשר להם: (ח) ויגידו לך. שאמת : וימצאו הנערים. על עצמם אמרו בעבור דוד שימצאו חן לקבלם בסבר פנים יפות: כי על יום טוב. דרכם היה לעשות י"ט ומשתה ושמחה בעת גזיזת הצאן וכן באבשלום ויהי גוזזים וכו' ויקרא וכו' (ש"ב י"ג) ולזה דוד לאמר לו הלא על יום טוב באנו ומהראוי לקבל אז את כל הבא בסבר פנים יפות: תנה נא. עתה הנה את אשר ידך אם מעט ואם הרבה: לעבדיך. על עצמם אמרו: (ט) וינוחו. שבתו ונחו מדבריהם ולא דברו עוד מאומה: (י) מי דוד. ר"ל וכי חשוב הוא כ"כ ליתן לו מתן: בעת ההיא נתרבו עבדים המתחזקים כל איש מול פני אדוניו לומר לאדונו אני גדול ממך וכן דוד חושב עצמו לגדול ממני עד שאתן לו מתן: (יא) ולקחתי ועל מה שאלו לעצמם אמר וכי אתן לאנשים אשר לא ידעתי איה המקום אשר מזה המה וא"כ כ"ש הוא שלא אתן לכם מאומה: (יג) על הכלים. אצל הכלים לשמרם

מצודת ציון

(ז) נפקד. נחסר: מאומה. כלל לא: (ח) בנו. כמו באנו ותחסר האל"ף: (ט) וינוחו. מל' מנוחה ר"ל נחו מדבריהם: המתפרצים. ענין התחזקות כמו מה פרצת עליך פרץ (בראשית לח): (יא) טבחתי. זבחתי: לגוזזי. להאנשים הגוזזים לאחי. ויעט

יד וְלַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר־אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד
מַלְאָכִים ׀ מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ
וַיָּעַט בָּהֶם׃ טו וְהָאֲנָשִׁים טֹבִים לָנוּ מְאֹד
וְלֹא הָכְלַמְנוּ וְלֹא־פָקַדְנוּ מְאוּמָה כָּל־
יְמֵי הִתְהַלַּכְנוּ אִתָּם בִּהְיוֹתֵנוּ בַּשָּׂדֶה׃
טז חוֹמָה הָיוּ עָלֵינוּ גַּם־לַיְלָה גַּם־יוֹמָם
כָּל־יְמֵי הֱיוֹתֵנוּ עִמָּם רֹעִים הַצֹּאן׃
יז וְעַתָּה דְּעִי וּרְאִי מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־כָלְתָה
הָרָעָה אֶל־אֲדֹנֵינוּ וְעַל־כָּל־בֵּיתוֹ
וְהוּא בֶּן־בְּלִיַּעַל מִדַּבֵּר אֵלָיו׃ יח וַתְּמַהֵר
אֲבוֹגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם
נִבְלֵי־יַיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּוֹת וְחָמֵשׁ
סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם
דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל־הַחֲמֹרִים׃ יט וַתֹּאמֶר
לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנְנִי אַחֲרֵיכֶם
בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה׃ כ וְהָיָה
הִיא ׀ רֹכֶבֶת עַל־הַחֲמוֹר וְיֹרֶדֶת בְּסֵתֶר
הָהָר וְהִנֵּה דָוִד וַאֲנָשָׁיו יֹרְדִים
לִקְרָאתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם׃ כא וְדָוִד אָמַר
אַךְ לַשֶּׁקֶר שָׁמַרְתִּי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָזֶה
בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נִפְקַד מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
מְאוּמָה וַיָּשֶׁב־לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃
כב כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאֹיְבֵי דָוִד וְכֹה
יֹסִיף אִם־אַשְׁאִיר מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ

ג׳ · ב׳ חד קמץ וחד פתח · ל״א · ל׳ ר״פ · ה׳. ג׳ כליס׳ · ו׳ בסיפ׳ · ס׳ · אביגיל ק׳ · עשויות ק׳ · י׳ בטע׳ · ה׳ רפין · ל׳ · ג׳ · כ״ה ד׳ מנהון בסיפ׳

מָנַיָא: יד וְלַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל חֲוִי עוּלֵימָא חַד מֵעוּלֵימַיָא לְמֵימַר הָא שְׁלַח דָוִד אִזְגַדַיָא מִמַדְבְּרָא לְבָרָכָא יַת רִבּוֹנָנָא וְקָץ בְּהוֹן: טו וְגֻבְרַיָא טָבִין לָנָא לַחֲדָא וְלָא אִתְנְזֵיקְנָא וְלָא שְׁגָא לָנָא מִדַעַם כָּל יוֹמִין דִי הֲלַכְנָא עִמְהוֹן כַּד הֲוֵינָא שָׁרָן בְּחַקְלָא: טז שׁוּר מַקַף הֲווֹ עֲלָנָא אַף בְּלֵילֵי אַף בִּימָם כָּל יוֹמִין דַהֲוֵינָא עִמְהֶן רָעַן עָנָא: יז וּכְעַן דְעִי וַחֲזִי מַה תַּעְבְּדִין אֲרֵי גְמִירָא בִישְׁתָא לְמֵיתֵי עַל רִבּוֹנָנָא וְעַל כָּל בֵּיתֵיהּ וְהוּא גְבַר רַשִׁיעָא מִלְמַלְלָא עִמֵיהּ: יח וְאוֹחִיאַת אֲבִיגַיִל וּנְסִיבַת מָאתָן גְרִיצָן דִלְחֵם וּתְרֵין גַרְבִין דַחֲמַר וְחָמֵשׁ עָאן תַּכְבְּרָא וְחָמֵשׁ סְאִין קַלְיָא וּמְאָה אִתְכְּלִין דְעִנְבִין יְבֵשִׁין וּמָאתָן מְנַן דְבֵילְתָא וְשַׁוִיאַת עַל חֲמָרַיָא: יט וַאֲמַרַת לְעוּלֵימָהָא עֲבַרוּ קֳדָמַי הָא אֲנָא בָּתְרֵיכוֹן אַתְיָא וּלְבַעֲלַהּ נָבָל לָא חַוִיאַת: כ וַהֲוָה הִיא רְכִיבָא עַל חֲמָרָא וּנְחָתַת בִּסְתַר טוּרָא וְהָא דָוִד וְגֻבְרוֹהִי נַחֲתִין לְקַדָמוּתָהּ וַעֲרָעַת יַתְהוֹן: כא וְדָוִד אֲמַר בְּרַם לְשִׁקְרָא נְטָרִית יַת כָּל דִי לְדֵין בְּמַדְבְּרָא וְלָא שְׁגָא מִכָּל דִי לֵיהּ מִדַעַם וַאֲתֵיב לִי בִישְׁתָא חֲלַף טַבְתָּא: כב כְּדֵין יַעְבֵּיד אֱלֹהִים לְסַנְאֵי דָוִד וּכְדֵין יוֹסִיף אִם אַשְׁאַר מִכָּל דִי לֵיהּ עַד

רדק

הוא דעתו אלא באחרונה זהו ויחגור גם דוד את חרבו: (יד) לברך את אדונינו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה: ויעט בהם. גער בהם והוא מענין עיט ומפרשו כי היו"ד קמוצה כלומר כהריחם בדבריו הרעים וכן במדרש מהו ויעט בהם אסרחינון במלין וי"ת וקץ בהון: (יז) והוא בן בליעל מדבר אליו. אדונינו בן בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אליו היה גוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדונינו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם חילו: (יח) וחמש צאן עשוות. כן כתיב בשני ווי"ן וקרי עשויות ביו"ד והאחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות ופירוש מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו וי"ת עשוית תכברא ולא ידעתי מה הוא ובנוסחא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז"ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בשר דק ובלים ששטיל"ו בלע"ז והביא לו חבר מה שאמרו רז"ל בפסחים ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר' טרפון קורהו תכברא: צמוקים. ענבים יבשים ופי' מאה אשכולות וכת"י ומאה אתכלין דענבין יבשין: ודבלי'. הדבלה הוא ככר תאנים יבשו' דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי' מאתים מאתים ככרי' מאלה הככרים או פירוש מאתים ליטרא וכן ת"י ומאתן מנן דבילתא והמנה הוא ליטרא: (כ) בסתר ההר. יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאים ויורדים מצד האחד ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגע' בהם וירדה מהרה מעל החמור בראותה את דוד וי"ת בסתר ההר בסתר טורא: (כא) לשקר. לחנם: וישב לי רעה. במה שחירף אותי בדבריו: (כב) לאויבי דוד

פי' רבי' ישעיה

(יד) לברך את אדונינו פי' לשאול בשלומו: ויעט בה'. פירוש סור' מעליו בגערתו לשון ויעט העט אל השלל: (יח) ומאה צמוקים. ענבים יבשים. וחמש צאן עשויות מתוקנו' ומבושלות שהיו מוכנו' לאכילה ומאתי' דבלים פי' עיגולי דבלה: (כ) היא יורדת בסתר ההר. פירוש שני הרים זה כנגד זה. והעמק שביניה' קורא סתר ההר שההרי'

רשי

וכליהם: (יד) אחד מהנערים. שלה: וויעט - בהם. אסרחינון במלין לא מ... (בראשית ט"ו י"א): ולא הכלמנו. לא הכלמנו: (יז) כי כלתה ... מאת דוד אליו: והוא בן בליעל מדבר אליו. ואדונינו בן בליעל מהיות ד... אליו מה שאני אומר אליך כי יקצוף עלינו: (יח) עשוית. תרגו... תכברא ממולאות בש... וכלים ששטי"ן בלע... שהניחו בפסחים (ע... היטב ברש"י ד"ה רבי ... קורהו וכו' ומלוה ... ונותן את הגרעים ... לתוכו רבי טרפון קורהו ... מה שבתוכו לבדו כרבינו ... דאמר תולין סולה לו ... שנוייה בתוספתא ורבי יו... ז"ל מן רומי פרשה ... למוקים. ענבים ... דבלים. עגולי דבלה ... דרוסות וכבושות בו... (כ) יורדים לקראתה היה בין שני ההרי... יורדת מהר זה והם ... מהר זה שכנגדו: (כ... אמר. בלבו כשאמרו ... גדופי נבל אך לשקר ... וגו': (כב) משתין. ... מדע. משית קירות ... דבר אחר אפילו כלב ... להשתין

רלבג

תכונת נבל לא דברו ... הדברים תכף בואם ... והמתינו השעה הראוי... לו מזה ואז דברו אל הדברים האלה שסד בשיהם שהיה בהם משי הרבה ועם כל זה היתה ... נבל בזה האופן מן הקושי בזה המקום: (יד) ויעט ... ר"ל שלא די שלא ענה ... מענה טוב אבל נ... מנהג העיט והוא כע... שמתנהג באכזריות: (יז) בן בליעל מדבר אליו ... בליעל נאמר בשתוף על ... ועל הכילי ומזה הענין ... בזה המקום וממנו אמרו ... למלך בליעל רשע אל ... (איוב ל"ד): (יט) עברו ... אמרה זה לכפר פנ... במנחה הגדולה ה... (כב) משתין בקיר. והוא ... ויש לשאלה איך נשבע ... להרוג נבל וביתו והוא לא ... על הריגת שאול עם ... רודפו. ואפשר שנאמר נתפרסם לכלם היות דוד למלך

טבים הטבים ה' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תולדת: אל ג' דסמיכי אל בלישני' בקריאה וסי' וכלות אליהם כל היום ואין לאל. ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה. כי כלתה אליו הרעה מאת המלך: מדבר ח' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר ויצא. כל ספרא אל כל ואל כל במ"ו על כל וסי' ויאמר אליהם נחש. ויאמרו כל העם. ויחמל שאול. ועתה דעי. וימלוך דוד בחברון מלך:
תולדות אהרן וחמש צאן. סולין קלה קלו: והנה היא רוכבת. פסקים ג מגלה יד:

מצודת ציון

(יד) ויעט. ענין הפרחה כמו ותעט אל השלל (לעיל טו): (טו) הכלמנו. מלשון כלימה: פקדנו. ענין חסרון: (יז) בן בליעל. איש רשע בלי עול מקום: (יח) נבלי. נאדות: עשוית. מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו (בראשית יח): קלי. קמח מעבלים לגוית כמו ולחם וקלי (ויקרא כג): ומאה צמוקים. מאה אשכלות ענבים יבשים וכן דבלים וצמוקים (ד"ה א יב): ומאתים דבלים. מאתים ככר והם תאנים מקובצות דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד כעין ככר לחם: (כ) ותפגוש. פגעה: (כא) לשקר. ר"ל על חנם: ולא נפקד. לא נחסר: ונבלה

מצודת דוד

לשמרם: (יד) ויעט בהם. בגערה הפריחם ללכת לדרכם: (טו) והאנשים דוד היו טובים לנו מאוד: ולא הכלמנו. לא היינו נכלמים על ידיו ... חסרנו מאומה וכו': (טז) חומה. עוד היו שומרים אותנו מאחרים כחומה ... (יז) מה תעשי. לתקן הדבר ולפייס את דוד: כי כלתה הרעה. נגמרה ... לבוא אליו: והוא. ונבל עצמו הוא בן בליעל מלדבר אליו ולהוכיחו על ... יגער בי: (יט) לנעריה. מוליכי המנחה: (כ) בסתר ההר. בעמק שבין שני ...

(כא) ודוד אמר. בעת שפגשה בו אמר דוד לאנשיו אך לחנם שמרתי וכו': רעה. במה שחרפו לומר מי דוד וכו': (כב) כה יעשה. הוא ענין שבועה וגזם ו... וכאלו

רשי

(כד) בי אני אדני העון. מתחלה אמרה כך כדי שיהא אוזן ... סוף אמרה לו האמת אני אמתך לא ראיתי את נערי אדני: מנעך. שסלחני לקראתך למנעך מהסיבות דמים: והושע ידך לך. תה במלחך את נקמתך ותענש: יהיו כנבל איביך. נתנבאת ברוח ... לא ואריך ימים: ... לנערים. ותנתן המתהלכים וגו' נתנה ונתנה לשון להבא: ... יעשה ה' לאדני ... להיות מלך על ... ך ורעה לא תמצא ... לא נאה לך לעשות ... להוציא לעז על מלכותך

עַד־א֖וֹר הַבֹּ֑קֶר מַשְׁתִּ֖ין בְּקִֽיר׃ כג וַתֵּ֤רֶא
אֲבִיגַ֙יִל֙ אֶת־דָּוִ֔ד וַתְּמַהֵ֕ר וַתֵּ֖רֶד מֵעַ֣ל
הַחֲמ֑וֹר וַתִּפֹּ֞ל לְאַפֵּ֤י דָוִד֙ עַל־פָּנֶ֔יהָ
וַתִּשְׁתַּ֖חוּ אָֽרֶץ׃ כד וַתִּפֹּל֙ עַל־רַגְלָ֔יו
וַתֹּ֖אמֶר בִּי־אֲנִ֣י אֲדֹנִ֑י הֶעָוֺ֑ן וּֽתְדַבֶּר־
נָ֤א אֲמָֽתְךָ֙ בְּאָזְנֶ֔יךָ וּשְׁמַ֕ע אֵ֖ת דִּבְרֵ֥י
אֲמָתֶֽךָ׃ כה אַל־נָ֣א יָשִׂ֣ים אֲדֹנִ֣י ׀ אֶת־
לִבּ֡וֹ אֶל־אִישׁ֩ הַבְּלִיַּ֨עַל הַזֶּ֜ה עַל־נָבָ֗ל
כִּ֤י כִשְׁמוֹ֙ כֶּן־ה֔וּא נָבָ֣ל שְׁמ֔וֹ וּנְבָלָ֖ה
עִמּ֑וֹ וַאֲנִי֙ אֲמָ֣תְךָ֔ לֹ֥א רָאִ֛יתִי אֶת־
נַעֲרֵ֥י אֲדֹנִ֖י אֲשֶׁ֥ר שָׁלָֽחְתָּ׃ כו וְעַתָּ֣ה
אֲדֹנִ֗י חַי־יְהוָה֙ וְחֵֽי־נַפְשְׁךָ֔ אֲשֶׁ֨ר
מְנָעֲךָ֤ יְהוָה֙ מִבּ֣וֹא בְדָמִ֔ים וְהוֹשֵׁ֥עַ
יָדְךָ֖ לָ֑ךְ וְעַתָּ֗ה יִֽהְי֤וּ כְנָבָל֙ אֹֽיְבֶ֔יךָ
וְהַֽמְבַקְשִׁ֥ים אֶל־אֲדֹנִ֖י רָעָֽה׃ כז וְעַתָּה֙
הַבְּרָכָ֣ה הַזֹּ֔את אֲשֶׁר־הֵבִ֥יא שִׁפְחָתְךָ֖
לַֽאדֹנִ֑י וְנִתְּנָה֙ לַנְּעָרִ֔ים הַמִּֽתְהַלְּכִ֖ים
בְּרַגְלֵ֥י אֲדֹנִֽי׃ כח שָׂ֥א נָ֖א לְפֶ֣שַׁע אֲמָתֶ֑ךָ
כִּ֣י עָשֹֽׂה־יַעֲשֶׂה֩ יְהוָ֨ה לַֽאדֹנִ֜י בַּ֣יִת
נֶאֱמָ֗ן כִּֽי־מִלְחֲמ֤וֹת יְהוָה֙ אֲדֹנִ֣י נִלְחָ֔ם
וְרָעָ֛ה לֹא־תִמָּצֵ֥א בְךָ֖ מִיָּמֶֽיךָ׃ כט וַיָּ֤קָם

תרגום

מַנְהַר צַפְרָא יָדַע מַדַע׃
כג וַחֲזָת אֲבִיגַיִל יָת דָוִד
וְאוֹחִיאַת וְאִתְרְכִינַת מֵעַל
חֲמָרָא וּנְפָלַת לְאַפֵּי דָוִד
עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל
אַרְעָא׃ כד וּנְפָלַת עַל
רִיגְלוֹהִי וַאֲמַרַת בְּבָעוּ עֲלַי
דִילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וּתְמַלֵל
כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָמָךְ וְתִשְׁמַע
יָת פִּתְגָמֵי אַמְתָךְ׃ כה לָא
כְעַן יְשַׁוֵי רִבּוֹנִי יָת לִבֵּיהּ
עַל גַבְרָא שַׁטְיָא הָדֵין עַל
נָבָל אֲרֵי כִשְׁמֵיהּ כֵּן הוּא
נָבָל שְׁמֵיהּ וְטַפְשׁוּתָא
עִמֵיהּ וַאֲנָא אַמְתָךְ לָא
חֲזֵיתִי יָת עוּלֵימֵי רִבּוֹנִי
דִשְׁלַחְתָּ׃ כו וּכְעַן רִבּוֹנִי
קַיָם הוּא יְיָ וְחַיֵי נַפְשָׁךְ דִי
מַנְעָךְ יְיָ מִלְמִשְׁפַּךְ דַם
זַכַּאי וּלְמִפְרַק יְדָךְ לָךְ
וּכְעַן יְהוֹן כְּנָבָל סַנְאָךְ
וּדְתָבְעִין עַל רִבּוֹנִי
בִּישְׁתָא׃ כז וּכְעַן
תִּקְרוּבְתָּא הָדָא דְאַיְתִיאַת
אַמְתָךְ לְרִבּוֹנִי וְתִתְיְהֵב
לְעוּלֵמַיָא דִמְשַׁמְשִׁין קֳדָם
רִבּוֹנִי׃ כח שְׁבוֹק כְּעַן
לְחוֹבֵי אַמְתָךְ אֲרֵי קַיָמָא יְקַיֵם יְיָ לְרִבּוֹנִי מַלְכוּ קַיָמָא אֲרֵי קְרָבֵי עַמָא דַיְיָ
רִבּוֹנִי מְגִיחַ וּבִישְׁתָא לָא אִשְׁתְּכַחַת בָּךְ מִיוֹמָךְ׃ כט וְקָם אֱנָשָׁא

(מסורה:) ל' · ג' · כ"ח · ב'. ל' · ל' וכל מלכי' דכו' · ב' · ל' · ל' · ל' לשון נקבה · ב'. ל' · ט' ו' ביסין וג' טבין

ותדבר ג' בקריאה וסימ' ותדבר נא אמתך. יפתח פיך את הפליט. למה תאמר יעקב:

רדק

דוד. כנוי הוא לדוד: משתין בקיר. כמו שפירשו רז"ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ויו"ת ידע מדע ר"ל משית בקירות לבו כלומר בן דעת: (כג) לאפי דוד. כמו לפני דוד: בי אני. כלומר אדוני העון בעצמו ואני הוא שחטאתי לפניך כלומר חשוב כי אני חטאתי שמע דברי אמתך: (כו) אשר מנעך. דבק עם חי ה': והושע ידך לך. השם מנעך מבוא בדמים והושע ידך לפלטך שלא ששפכה ידך דם נקי כי לא יקרא זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדין לא יצא טבעך בעולם ועדין שאול קיים: והיו כנבל. שאין בו כח להרע לך: הברכה. כמו המנחה כמו קח נא את ברכתי: אשר הביא שפחתך ואמר שפחתך בל' זכר הנער לפי שהיא עקר הבאה: ונתנה לנערים. דרך כבוד: (כח) בית נאמן. כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע נביאות על דעת רז"ל ויש לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישראל כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל: כי מלחמות ה'. תרגומו ארי קרביה דעמיה דה': לא תמצא בך. פתיד בתק"ס עבר כמו לא כמצ.ז' ומלת מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא אשתכחת: (כט) ויקם אדם. שאול וקראו אדם ולא מלך דרך בזיון כלומ' כי אין לו תקומה לפניך: והיתה נפש

רלבג

... ישראל ולפי שהיה ... שמלכות היה עונשו ... הנסכמים לו בזה ... אר ממאמר אביגיל ... הענין היה מפורסם ... ל: (כד) ותפול על ... "ל אל רגליו: בי ... העון. הוא על דרך ... אני עבדך והרצון ... העון והפשע והודת ... כדי שיכנסו דבריה ... ותשקיט חמתו בזה ... כי בו מפסיום מה ... לם ואחר זה אלתה ... ... את דבריה ובארה ... מטאה בזה אך חטא ... נלה מאד רוע מנהגו ... כי נבל שמו ונבלה ...) מנעך ה' מבוא ... ושע ידך לך. הנה ... ן היה הענין שהיא ... נערי דוד ואמרה ... זה הם שירה שהיא ... ה שישחית דוד בעלה ... כוא מפורסם אללה ... נגע דוד מזה אחר ... ר פייסה אותו וזה ... מטוב חכמתה ואמרה ... נעהו מבוא בדמים ... בהריגת אנשים ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העברים ... ולא ידו: (כט) ויקם אדם לרדפך. והוא רמז אל שאול: והיתה נפש

פי' רבי' ישעיה

מכסים אותו ואינו נראה והיא היתה יורדת מן ההר מזה ודוד היה יורד לקראתה מן ההר שכנגדו ופגעה בהם בתוך העמק: (כב) משתין בקיר. פי' זה הכלב שדרכו להשתין בקיר. כלומר אפילו כלביו אהרוג: (כד) בי אני אדוני העון. פירוש העון הזה שאתה רוצה לעשות בי יגיע ולא לך. שהיתה מכבדת הדבר בעיניו על שהיה רוצה לשפוך דם: (כו) ועתה אדוני חי ה'. פי' נשבעת לו שבאמת היא אומרת שלא ראתה את נעריו: והושע ידך לך. פירוש שידך תושיע לפלטך שתמנע ידך מלשפוך דמים ותושיע גופך מעון: (כז) ועתה הברכה הזאת. פירוש מנחה כמו קח נא את ברכתי: אשר הביא שפחתך. מקרא קצר הוא אשר הביא נער שפחתך. ונתנה לנערים. פי' תהיה נתונה לנערים:

מצודת דוד

... כהרעה הזאת ויעשה לי המקום אם אשאיר וכו' ולפי שבסוף חזר בו הכתוב ואמר לאויבי דוד: משתין בקיר. כן יקרא הזכר כי עושה קלוח יוכל להשתין בקיר: (כג) לאפי דוד. לפני דוד: (כד) בי אני וגו'. ... היה מכירה ולזה אמרה מה שמעתי אשר אדוני מדבר אל עבדיו בדבר ... לו דע אדוני העון הזה הוא כי ר"ל בביתי נעשה הדבר: ותדבר. ולזה תדבר אמתך לבקש ולהתחנן על הדבר: (כה) אל איש. ר"ל אל דברי חירופו: ... ו. מחזיק בנבלה לדבר קשות וחירופים: לא ראיתי. בכדי לתקן הדבר ולפייסם: (כו) חי ה' וגו'. נשבעה בה' ובנפשו ואמרה הנה רצון ה' למנעך מבוא ... ת דם ושידך יושיע לך לריב ריבך כ"א היה רצון המקום שידך יושיע לך לנקום נקמתך ולשפוך דם לא היה הדבר נגלה אלי ללכת לפייסך ואף המסירה ... והשמיעה בדבריך לאשיך המה מה' בהשגחה: ועתה. הואיל וה' מנעך מבוא בדמים בודאי הוא יריב ריבך ויומת בידי שמים וכל אויביך יהיו כנבל ... ידי שמים וכאשר אמר דוד בעצמו אל שאול ישפוט ה' וכו' וידי לא תהיה בך: (כז) ועתה הברכה. התפיים נא בעבור הברכה הזאת וכו': ונתנה וכו'. ... ת לא אמרה ונתנה לך כי למעלתו למעט יחשב ואמרה ונתנה להנערים וכו': (כח) שא נא וכו'. הקדימה לשאול מחילה אם תכשל בלשונה לדבר מה ... : כי עשה יעשה. זה ראשית אמריה תאמר הן ידעתי שה' יעשה לאדוני בית נאמן ומתקיים ועד עולם לא תוסר המלוכה מביתו לא כשאול שיוסר המלוכה ... י' מלחמות ה'. כל מלחמתך המה מלחמות ה' לעשות נקמה בפלשתים אבל לא תמלא בך רעה מימיך ללחום ולהרוג אנשים מישראל כאשר עשה שאול שהרג ... ולזה סרה משאול ולא תוסר ממך: (כט) ויקם אדם. ר"ל עם שקם שאול לרדפך וכו' ויכול היית להרגו במערה עכ"ז לא שלחת בו יד ורעה לא נמצא בך מימיך

מצודת ציון

(כה) ונבלה. ענין דברי גנאי ובעור כמו נבל נבלה ידבר (ישעיה לב): (כז) הברכה. מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג): ברגלי אדני. ר"ל עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח): (כח) שא. ענין מחילה: נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב): צרורה

רדק

נפש אדני. שלא יוכלו להמיתך מי שרודפין אותך ותהיה בחיים את השם כלומר שתלך בדרכיו כל ימיך וכן ורעה לא תמצא בך כל ימיך וימית האל יתעלה ויתברך הרודפים אותך ויפריח נפשם כמו אבן הקלע וכף הקלע פירוש מושב אבן הקלע שהוא עשוי כמו כף ולדעת יונתן פירו' נפש אדני צרורה בצרור החיים לעולם הבא שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנז חיי עלמא קדם ה' אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמה דמפרחין אבנא בקלעא וכן בדברי רז"ל ר' אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנא' בצרור החיים את ה' אלהיך ושמתן של רשעים מטרפות ומשוטטות מסוף העולם ועד סופו ואין להם מנוחה שנאמר יקלענה בתוך כף הקלע: (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה. זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל: לפוקה. כמו ופיק ברכי' ענין מכשול ותרגומו תֹּקלא: ולמכשול לב. כי הפוקה מכשול הלב הוא והכשל פוקה ומכשול לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו דרש כי דוד תבע אביגיל לעבירה ואמרה לו לא תהיה זאת לך לפוקה על שפיכות דמים ולמכשול על אשת איש: ולהושיע אדוני לו. לעצמו שלא ישפוך דם נקי: וזכר' את אמתך. כשייטיב ה' לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה כי טובה עשיתי עמך שמנעתיך מדמי חנם: (לב) לאביגל. כתיב כמו לאביגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה נמצא בשמות. ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת את אמתך הקרה עצמה לו וכיון שהקרה עצמה לו פגמה הכתוב בקריאה כי למעלה קראה אביגיל והנה אביגל: אשר שלחך. שנתן בלבך לצאת לקראתי: (לג) טעמך. עצתך ודרך הטוב וכת"י ובריך מדעיך: כליתני. מנעת אותי כמו לא יכלה ממך: (לד) מהרע אותך. כמו לך: ותבאתי. כן כתי' והקרי ותבאת והמלה בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה הכפל כזה במלה

המלך: אשר כליתני היום. כמו לא יכלה ממך. ולזכר יאמר כליתני. ולנקבה כליתיני: (לד) ותבאת לקראתי מלה מורכבת היא. מן ותבואי מן זה או זה היה לו לומר והרכיב המלה משתיהם ואמ' ותבאת. כמו שמזכיר הרוב מלות מורכבות:

רשי

מלכותך: (כט) כף הקלע. חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף ...
שנותן בה האבן: (ל) והיה כי יעשה ה' וגו'. ותמלוך: (לא) ...
וגו' לפוקה. להכשלון כמו לפיק ברכים (נחום ב' י"א) שאם היית ...
ויהיה לך שתמון שם לרדות אדם לדורות כבאים על שפיכות דמים: ו...
לו. שתנקום אתה ...
(לג) כליתני. מנ...
לא תכלא רחמיך ...
י"ב) לא יכלה מ...
כ"ג ז'): והושע י...
על מבוא בדמים ...

ל וְהָיָה כִּֽי־יַעֲשֶׂה יְהוָה לַֽאדֹנִי כְּכֹל אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶת־הַטּוֹבָה עָלֶיךָ וְצִוְּךָ לְנָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵֽל׃ לא וְלֹא תִֽהְיֶה זֹאת ׀ לְךָ לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לַֽאדֹנִי וְלִשְׁפָּךְ־דָּם חִנָּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנִי לוֹ וְהֵיטִב יְהוָה לַֽאדֹנִי וְזָכַרְתָּ אֶת־אֲמָתֶֽךָ׃ לב וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲבִיגַל בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלָחֵךְ הַיּוֹם הַזֶּה לִקְרָאתִֽי׃ לג וּבָרוּךְ טַעְמֵךְ וּבְרוּכָה אָתְּ אֲשֶׁר כְּלִתִנִי הַיּוֹם הַזֶּה מִבֹּוא בְדָמִים וְהֹשֵׁעַ יָדִי לִֽי׃ לד וְאוּלָם חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מְנָעַנִי מֵהָרַע אֹתָךְ כִּי ׀ לוּלֵי מִהַרְתְּ וַתָּבֹאתִי לִקְרָאתִי כִּי אִם־נוֹתַר לְנָבָל עַד־אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִֽיר׃ לה וַיִּקַּח דָּוִד מִיָּדָהּ אֵת אֲשֶׁר־הֵבִיאָה לוֹ וְלָהּ אָמַר עֲלִי לְשָׁלוֹם

לְמִרְדְּפָךְ וּלְמִבְעֵי לְמִקְטְלָךְ וּתְהֵא נַפְשָׁא דְרִבּוֹנִי גְנִיזָא בִּגְנַז חַיֵי עָלְמָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְיַת נְפַשׁ בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יַפְרְחִינַהּ כְּמָא דְמַפְרְחִין אַבְנָא בְּקַלְעָא׃ ל וַהֲוָת כַּד יְקִים יְיָ לְרִבּוֹנִי כְּכֹל דְמַלֵיל לְאַיְתָאָה טַבְתָא עֲלָךְ וִיפַקְדִינָךְ לִמְהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ לא וְלָא תְהֵי דָא לָךְ לְתַקְלָא וּלְתַקָּלַת לֵב לְרִבּוֹנִי וּלְמִשְׁפַּךְ דַם זַכַּאי מַגָּן וּלְמִפְרַק רִבּוֹנִי לֵיהּ וְכַד יוֹטִיב יְיָ לְרִבּוֹנִי וְתִדְכַּר יַת אַמְתָךְ׃ לב וַאֲמַר דָוִד לַאֲבִיגַיִל בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דְשַׁלְחָךְ יוֹמָא דֵין לְקַדָּמוּתִי׃ לג וּבְרִיךְ מַדְעִיךְ וּבְרִיכָא אַתְּ דְמַנַעְתַּנִי יוֹמָא הָדֵין מִלְמִשְׁפַּךְ דַם זַכַּאי וּלְמִפְרַק יְדִי לִי׃ לד וּבְרַם קַיָם הוּא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִמְנָעַנִי מִלְאַבְאָשָׁא לִיךְ אֲרֵי אִלוּלָא פּוֹן אוֹחִית וַאֲתֵית לְקַדָּמוּתִי אִלְהֵין אִשְׁתְּאַר לְנָבָל עַד מִנְהַר צַפְרָא יָדַע מַדָע׃ לה וְקַבֵּיל דָוִד מִנַהּ יַת דְאַיְתִיאַת לֵיהּ וְלַהּ אֲמַר סַקִי לִשְׁלָם לְבֵיתִיךְ חֲזִי

ואת נפש ד' בקריאה וסי' ויקם אדם לרדפך. ויבא יואב אל המלך. ועתה לכי איעצך נא עצה. ויאמר אלהים לשלמה. וחד ואת הנפש אשר עשו בחרן: ולא תהיה ח' וסי' נמסר בסדר קדשים: וברוך ז' וסי' נמסר בסדר לך לך: ואולם ה' ר"פ וכי' נמסר בסדר וארא:

תולדות אהרן והיתה נפש אדוני. שבת קיב מגלה שם חגיגה יב עקידה ש' ע' עקרים מד פו לג: ואת נפש איביך. שבת שם עקידה ש' קא עקרים מד פ' לג: ולא תהיה זאת לך לפוקה. מגלה שם וטו' סנהדרין קיא (שם שם): והטיב ה' לאדני. מגלה יד קמא לב: וברוך טעמך. מגלה שם:

רלבג

נפש אדני צרורה ב...
הוא העולם ה...
שתאמר הנפש ב...
צרור החיים ומצ...
השם יתברך ב...
בראשון מספר ...
ואת נפש אויביך ...
כף הקלע. ר"ל ...
השארות וקיום ...
זאת לדורות שב...
אם ישמיט ותמנע ...
הנפשיית שהוא ...
ואמרה עוד כי ...
ישראל יהיה לו ...
ולמכשול לב אם ...
היה זה ...
ממנו כמו שקרה ...
זה היה מטוב ...

פי' רבי ...

(כט) והיתה נפש ...
בצרור החיים. ...
שאומר הנפש הוא ...
ולא הנשמה לבד ...
אשר תאכל. וכ...
מת. ואין לו' על ...
מת: (לא) ולהוש...
דברי הם להוסיף ...
מן העון שלא ת...
דמים. והטיב ...
וזכרת את אמ...
כשייטיב ה' לא...
תזכירני לטובה ...
מלשפוך דמים ש...
לעשות דבר ...
(לג) וברוך טעמך ...

מצודת ציון

(כט) צרורה. ענין קשירה כמו צרור כספו (בראשית מב): יקלענה. ענינו השלכה בהכלי העשוי כעין מקל ובראשו כעין כף ובו יניחו האבן הנזרק ולזה קרוי כף הקלע: (לא) לפוקה. אף הוא ענין מכשול כמו ופיק ברכים (נחום ב): (לג) טעמך. דבורך ועצתך כמו וטעם זקנים יקח (איוב יב): כליתני. מנעת אותי: (לד) ואולם. אבל באמת: לולי. אם לא: (לה) ואשא פניך. ענין הדור פנים

מצודת דוד

מימיך: והיתה נפש אדוני. ובעבור זה תהיה נפש אדוני צרורה ... הנלחיים הרוחניים אחר הפרדה מן הגוף: את ה'. להיות חוזרת ... ממנה חולבה: יקלענה. תהיה משוטטת נעה ונדה כהאבן הקלוע ... ואמרה זאת להחניפו ולבל ישפוך דמי ישראל כמו שאול: (ל) את ... וחוזרת ומפרשת ולוך לנגיד וכו': (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה. ...

לא יזיק לך כלל דברי חרפת נבל להיות מבוזה בעבור זה בעיני העם ואפילו למכשול לב אדוני לא יהיה כי לא תחוש אז לדברי נבל כזה וכאשר... תוסר מן הקלון כי לא יאמר אז עליך שדרכך לשפוך דם חנם ולהושיע לעצמך בכח זרועך וכאלו אמרה הן עתה עוד היותך נרדף בהרים מפני שא... לחרפת נבל אבל לא תחוש במה שיאמרו שאתה שופך דם חנם ומושיע לעצמך בכח זרועך היות עכשיו אין מעלתך גדולה כ"כ לחוש לדברים כאלה אבל ... נהפוך היא והנה באמת בסבבת הדברים האלה אליה וקוץ בהקטין עתה מעלתו ולזה שאלה בראשית אמריה שא נא לפשע אמתך: והיטב ה' לאדו... ידעתי כאשר ייטיב ה' לאדוני וימלוך כאות נפשו זכור תזכור את אמתך להחזיק לי טובה על העצה היעוצה למנעך מבוא בדמים: (לג) מבוא בדמים ... שפיכת דם ובתשועת ידי לעצמי: (לד) חי ה'. הריני נשבע חי ה' וכו' שמנע אותי מהרע לך ר"ל לביתך ולכל אשר לך: כי אם נותר וכו'. אז ...

רשי

...ברת על וכושע כמו מכות בדמים ומכושע ידי לי : (לז) בצאת היין ... פג חמרא מנבל : וימת לבו . שנצטער על המנחה שהוצאת ... (לח) כעשרת הימים . שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב"ה ... אבל רשע באבלו ואחר כך תלה ג' ימים ומת כענין שנאמר ... את נבל ואחר מר ... ימים ומת זו היא ... ורבותינו אמרו ... ימי תשובה שהמתין ... שיחזור בתשובה ... כנגד עשר לגימות ... לעבדי דוד שתלה ... עשרה נערים והאכילן : ... ריב חרפתי . גדופי ... היום רבו עבדים ... : ואת עבדו חשך ... שלא הרגתיו : ... מעוכה

רדק

במלה מורה על זריזות ביאתה וכן נקרי מפני הסומכים : (לז) בצאת היין . בני"ת ופי' בעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמרא מנבל וכן תרגם הסירי את יינך מעליך כלא תסיגין ית חמרך : וימת לבו . שנשתתק והיה כמת כי נצטער על המנחה שהביאה אשתו לדוד : כעשרת הימים . הכ"ף כ"ף האמיתות ר"ל לעשרת הימים וכן כמשלש חדשים ר"ל למשלש חדשים עשרת הימים הלה השולי הקשה ובסוף העשרה ימים נגפו האל ומת ואלו היסורין היו לו עונש עונו עם מיתתו . ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה נערי דוד שבאו אליו ואני אומר כי לדעתו היו אלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד בדרש ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק : (לט) חרפתי . שחרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו : (מג) גם שתיהן . האחת לרבות האחרת ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולהיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו' ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד וא"ת כי בעבירה ובאיסור עשו הדבר איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מרז"ל אמרו כי קדושי פלטי במיכל בעבירה היו ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עושר גדול ואותו היום היה מלוה אצל שאול והמקדש במלוה אינה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על העושר שהיה מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהרי למהר נתנם ולקדושין ומהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא

...וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה על המצוה הזאת שהלך מידו שהיה כל כך כובש את יצרו

רלבג

...שיזכרה כאשר יטיב ... מול אותה חסד או ... אמר ממנה על כל ... וראתה שעתיד נבל ... היא אשת דוד : ... לבו בקרבו והוא ... אמר זה על כל ... לרוב הדאגה שהיה ... גודל המנחה ולרוב ... שהיה לו מדוד : ... הנה אמתך לשפחה ... רגלי עבדי אדני . אמרה ... על הענוה להורות שדי ... תהיה לאשה לאחד ... דוד ותרחץ רגליו ... האשה לבעלה : ... שאול נתן את מיכל בתו ... לפלטי בן ליש וגו' . ... איך עשה זה שאול ... היתה אשת איש וכבר ... ז"ל שלא נגע בה פלטי ... ודמה שכן הוא שכבר ... ולקחה וזה מורה ... התפרסם ונודע שלא ... ולפי שכבר היתה ... בלתי ראויה לבניס מזה הלד

רבי' ישעיה

...ימת לבו בקרבו . מן ... שנתפחד מדוד : ... את אחינועם לקח דוד מיזרעאל ושאול נתן את ... בתו . כדאמרינן בקדושין ... במלוה ופרוטה סבר ... דעתי' אמלוה דלא הוי קדושין :

לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא
פניך: לו ותבא אביגיל | אל־נבל
והנה־לו משתה בביתו כמשתה
המלך ולב נבל טוב עליו והוא
שכר עד־מאד ולא־הגידה לו דבר
קטן וגדול עד־אור הבקר: לז ויהי
בבקר בצאת היין מנבל ותגד־לו
אשתו את־הדברים האלה וימת לבו
בקרבו והוא היה לאבן: לח ויהי כעשרת
הימים ויגף יהוה את־נבל וימת:
לט וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך
יהוה אשר רב את־ריב חרפתי מיד
נבל ואת־עבדו חשך מרעה ואת רעת
נבל השיב יהוה בראשו וישלח דוד
וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה:
מ ויבאו עבדי דוד אל־אביגיל
הכרמלה וידברו אליה לאמר דוד
שלחנו אליך לקחתך לו לאשה:
מא ותקם ותשתחו אפים ארצה ותאמר
הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי
עבדי אדני: מב ותמהר ותקם אביגיל
ותרכב על־החמור וחמש נערתיה
ההלכת לרגלה ותלך אחרי מלאכי
דוד ותהי־לו לאשה: מג ואת־אחינעם
לקח דוד מיזרעאל ותהיין גם־
שתיהן לו לנשים: מד ושאול נתן את־
מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן־ליש

דקבילית מניך ונסבית אפיכי: לו ואתת אביגיל לות נבל והא ליה משתיא בביתיה כמשתי מלכא ולבא דנבל שפיר עלוהי והוא רוי עד לחדא ולא חויאת ליה פתגם זעיר ורב עד מנהר צפרא: לז והוה בצפרא כד פג חמרא מנבל וחויאת ליה אתתיה ית פתגמיא האלין ומית לביה במעוהי והוא הוא כאבנא: לח והוה לזמן עשרא יומין ותבר יי ית נבל ומית: לט ושמע דוד ארי מית נבל ואמר בריך יי דדן ית דין חיסודי מידא דנבל וית עבדיה מנע מלמעבד בישא וית בישת נבל אתיב יי ברישיה ושלח דוד ושאיל באביגיל למסבה ליה לאתו: מ ואתו עבדי דוד לות אביגיל לכרמלא ומלילו עמה למימר דוד שלחנא לותיך למסביך ליה לאתו: מא וקמת וסגידת על אפהא על ארעא ואמרת הא אמתך לאמהו לאסחאה ריגלי עבדי רבוני: מב ואוחיאת וקמת אביגיל ורכיבת על חמרא וחמש עולימתהא דאזלין לקיבלה ואזלת בתר אזגדי דוד והות ליה לאתו: מג וית אחינעם נסיב דוד מיזרעאל והואה אף תרויהון ליה לנשין:
מד ושאול יהב ית מיכל ברתיה אתת דוד לפלטי

חשך ז' בקריאה וסימ' במסרה רבתא : בראשו י"ד בקריאה וסימ' נמסר בסוף סדר ויקרא :
תולדות אהרן ויהי כעשרת הימים . ר"ה יח (בכורים סד) :

מצודת דוד

(לו) : (לז) בצאת היין . ר"ל בעת סרה השכרות : וימת לבו . אמר על דרך ... והפלגה על גודל החרדה מפחד דוד כי חשב פן עכ"ז יבוא עליו : והוא היה ... שבטלו הרגשותיו מרוב החרדה : (לט) חשך מרעה . לבל המיתו בידי : ואת רעת . את גמול הרעת : (מא) לשפחה וגו' . כאלו אמרה אינני ראויה לו לאשה כ"א ... לרחוץ רגלי עבדיו : (מב) וחמש נערותיה . היא רכבה וגם חמש נערותיה וגו' : (מג) גם שתיהן . נוסף על מיכל בת שאול שקדשה מאז : (מד) נתן את מיכל בתו

מצודת ציון

פנים למלאכות השאלה : (לו) טוב עליו . ר"ל שמח : (לט) חשך . מנע כמו ולא חשכת (בראשית כב) :
(מא) אפים . על פנים : (מב) לרגלה . עם מהלכה ואחריה : במעגל

רדק

יצרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט. והנכון בעיני כי גט נתן דוד למיכל כי ראינו ששנא שאול את דוד אחר שנתחתן עמו עד שברח דוד [מ...] וכראות שאול כי דוד היה בורח אע"פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש [...] כן אסור היה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה. ואמר כי לא מדעתו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריח [...] הוא ברח מאת שאול אף ע"פ שברח ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדני אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר [...] שהיה עמו הכריחו לתת הגט וגט המעושה בישראל שלא כדין פסול ואם תאמר והלא לא היו יודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה דעתם כי בדין היה אחרי אשר היה רצון המלך וטוב מזה עוד שנאמר כי דוד קודם שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בנתינת הגט והסתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן ועל ידי שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה בטעות ולא נאסר' על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי האונס והשגגה שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשגגת שמותרת לבעלה: (ב) בחורי ישראל. מן הקלים לפיכך נשתנתה תנועת הבי"ת לשו"א אבל ובחורי ישראל הכריע שהבי"ת בפתח הוא מהדגושים לפיכך לא נשתנתה התנועה: (ד) אל נכון. באמת ובברור וכן תרגם יונתן בקשוט: (ה) במעגל. מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים שם העם בסבוב: (ז) מעוכה. תקועה הוא קרוב לענין מעוך וכתות: (ח) בחנית ובארץ. אכנו בחני' מכה גדולה עד שתתקע החנית בארץ תחתיו ובת"י אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה בארעא: ולא אשנה לו. לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת כי באותה מכה אמיתנו: (י) חי ה'. השבועה שלא יומת על ידי כי ה' יגפנו והשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו. ובדרש כי אם ה' יגפנו למה זכר שני פעמים ה' אמר חי ה'

שמואל א

אֲשֶׁר מִגַּלִּים׃

כו א וַיָּבֹאוּ הַזִּפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ ב וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר־זִיף וְאִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד בְּמִדְבַּר־זִיף׃ ג וַיִּחַן שָׁאוּל בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן עַל־הַדָּרֶךְ וְדָוִד יֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וַיַּרְא כִּי בָא שָׁאוּל אַחֲרָיו הַמִּדְבָּרָה׃ ד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מְרַגְּלִים וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֶל־נָכוֹן׃ ה וַיָּקָם דָּוִד וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר חָנָה־שָׁם שָׁאוּל וַיַּרְא דָּוִד אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב־שָׁם שָׁאוּל וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָאוֹ וְשָׁאוּל שֹׁכֵב בַּמַּעְגָּל וְהָעָם חֹנִים סְבִיבֹתָו׃ ו וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַחִתִּי וְאֶל־אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב לֵאמֹר מִי־יֵרֵד אִתִּי אֶל־שָׁאוּל אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ׃ ז וַיָּבֹא דָוִד וַאֲבִישַׁי אֶל־הָעָם לַיְלָה וְהִנֵּה שָׁאוּל שֹׁכֵב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה־בָאָרֶץ מְרַאֲשֹׁתָו וְאַבְנֵר וְהָעָם שֹׁכְבִים סְבִיבֹתָו׃ ח וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֶל־דָּוִד סִגַּר אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת־אוֹיִבְךָ בְּיָדֶךָ וְעַתָּה אַכֶּנּוּ נָא בַּחֲנִית וּבָאָרֶץ פַּעַם אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְנִקָּה׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד חַי־יְהוָה כִּי אִם־יְהוָה

תרגום

בר ליש דמגלים׃ א ואתו אנשי זיף לות שאול לגבעתא למימר הלא דוד מטמר בגבעתא דחכילת די על אפי ישימון׃ ב וקם שאול ונחת למדברא דזיף ועמיה תלתא אלפין גברא בחורי ישראל למבעי ית דוד במדברא דזיף׃ ג ושרא שאול בגבעת חכילה די על אפי ישימון על אורחא ודוד יתיב במדברא וחזא ארי אתא שאול בתרוהי למדברא׃ ד ושלח דוד מאללין וידע ארי אתא שאול בקשוט׃ ה וקם דוד ואתא לאתרא די שרא תמן שאול וחזא דוד ית אתרא דשכב תמן שאול ואבנר בר נר רב חיליה ושאול שכיב בכרכומא ועמא שרן סחרנוהי׃ ו ואתיב דוד ואמר לאחימלך חתאה ולאבישי בר צרויה אחוהי דיואב למימר מן יחות עמי לות שאול למשריתא ואמר אבישי אנא איחות עמך׃ ז ואתא דוד ואבישי לות עמא בליליא והא שאול שכיב דמוך בכרכומא ומורניתיה נעיצא בארעא איסדוהי ואבנר ועמא שרן סחרנוהי׃ ח ואמר אבישי לדוד מסר יי יומא דין ית בעיל דבבך בידך וכען אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה בארעא זמנא חדא ולא אשני ליה׃ ט ואמר דוד לאבישי לא תחבליניה ארי מן אושיט ידיה במשיחא דיי וזכי׃ י ואמר דוד קים הוא יי אלהין מי

רשי

(ז) מעוכה. נעוצ[ה] ... ה'. יש אומרים ל... ויש אומרים לאבושים ... תהרוג את הצדיק ... דמך בדמו: כי אם ה' ... יג...

רלבג

כלל נתנו לה בני ... לגדלם וגדלתם ... בניה ומפני זה ... מיכל כמו שאמר ... כספר ואת חמשת ... בת שאול אשר ילדה ... בן ברזילי המחולתי: ... סובב במעגל. ר"ל ... והוא היה בדמות ... יראו הבאים אליו ... הצדדים: (י) חי ... ה' יגפנו. ר"ל להו... מתו על צד העונש ... יבא ומת. ר"ל ... לו לחיות כי זה ... לפי מת הלוד': או ... ירד ונספה. ר"ל ... מצד בחירתו וסבב ... מתו וזה כי מי שלא ... מדין הנה יתכן ... הסכנה שימות בלא ... וכרו זה בעלי חכמ... הכוכבים בספריהם ... דעת תורתנו השלמה ... לעשות מעקה לגגו ... כבאים שם ... ויפח...

פי' רבי ישעיה

(ו) ויאמר דוד מי ה... ה' יגפנו. פי' נשבע ... על ידם כי אם ה' ... ויומתו קודם ז...

מסתתר ד' בקריאת ... הזפים ויגדו. ויעלו ... אתה אל מסתתר, בב... ויאמרו לשאול הלוא ... מראשתו ח' ג' מנה... תו וסי' נמסר בסדר

מצודת ציון

כו (ה) במעגל. דרך המחנה לחנות בעגול למען יראו מסביב כל הבא עליהם: (ז) מעוכה. נעוצה וקרוב הוא מלשון ומעוך וכתות (ויקרא כב): מראשותיו. סמוך לראשו: (ח) סגר. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א): אשנה. מלשון שנים: (י) ונספה. ענין כליון כמו עתה אספה (לקמן כז): לספות

מצודת דוד

בתו. כי חשב קדושי דוד לקדושי טעות ורז"ל נחלקו בו: כו (א) ויבא[ו] ... באו עוד הפעם: (ב) אל מדבר זיף. ובמדבר ההיא היתה גבעת ... (ג) וירא. היה נראה לו שבא ולא ידע עדיין בבירור: (ד) אל נכון. ... ר"ל ידע בבירור: (ה) ויבא. בתחילה הלך לרגל: סביבותיו. סביב[ו] ... (ו) ויען דוד. אחרי שובו אליהם: (ח) ובארץ. עד שתנעץ החנית גם בארץ: פעם אחת. את זה אעשה בפעם אחת ולא אצטרך להכותו מכה שניה: (ט) ונקה. ... מעונש בתמיה: (י) חי ה'. חזר לשבע ואמר חי ה' שלא יאריך עוד ימים רבים ...

לא תהרגנו ואם תהרגנו מי ה' אהרוג אותך : כי אם ה' יגפנו . בחולי טרם זמנו כמו ויגוף ה' את נבל כלומר על ידי השם יומת ולא על ידי ומיתתו קרובה באחת מהשלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם ג"כ מת באחת מהשלש אשר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיטו כלומר אל תחוש כי לא יאריך זמנו שימות או ימית בחולי שיגפנו ה' טרם יומו שהגיע לו בעת שנולד וזה יקרה לו בעונו : או יומו יבא . כלומר או זמנו שקצוב בעת לידתו הוא וזה אמר דוד מלבו כי אמר בלבו כיון שמאס בו השם ית' מהיות מלך וגוה למשחני לא יתכן שיאריך הזמן או אפשר כי מפי שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי ה' כי על אלה הדברים אמר חי ה' כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מהשלשה כי כיון שנאמר לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה : או במלחמה ירד ונספה . ונספה טרם יומו שקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם ימיו או בחולי או בחרב וזו המיתה בעבור עון גדול מעון מי שמת בחולי טרם ימיו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר מצאנו לו מחלוקת בין רבו' ז"ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא ופי' שני דורות כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' וזהו שאמר אמלא אשלים אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפי' לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופירוש מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לדברי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו : (יא) צפחת . פי' צלוחית : (יב) ויקח דוד . אחר שאמר לאבישי קח נא נתחרט בו ולא רלה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת : מראשותי שאול . המ"ם הוא לשמוש לפיכך היא נקודה בחירק אבל מ"ם מראשותיו בשוא והיא נוספת ואינה לשמוש : ואין רואה . לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו הצפחת והחנית : ואין יודע . אין מרגיש בבואו : ואין מקיץ . שלא הקיץ אחד מהם לקול לכתם וקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם : כי תרדמת ה' . הסמיכות הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה דבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל יתברך כמו מאפליה שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה הבאה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית : (יד) הלא תענה אבנר . אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא אל אבנר בשם ואמר הלא תענה אבנר ובדרש אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אמרת על המערה אילו היה עושה מאומה היינו נכנסין לשם וכין אותו אבר אבר או שמא אימר בסיר' הוקרע הכנית והצפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר ונעשה כאלם הדא הוא דכתיב נאלמתם צדק תדברון : מי אתה קראת אל המלך . כמו על המלך כלומר שלא יראת לקרוא במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו משנתו בקראך בקול כי לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל הכרים לא אכל כמו על הכרים ובענין הזה י"ת מאן דין דקרי בריש מלכא : (טו) הלא איש אתה . איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישראל גדול ישראל וכן הלם אנשים

יגפנו או־יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה : יא חלילה לי מיהוה משלח ידי במשיח יהוה ועתה קח־נא את־החנית אשר מראשתו ואת־צפחת המים ונלכה לנו : יב ויקח דוד את־החנית ואת־צפחת המים מראשתי שאול וילכו להם ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת יהוה נפלה עליהם : יג ויעבר דוד העבר ויעמד על־ראש־ההר מרחק רב המקום ביניהם : יד ויקרא דוד אל־העם ואל־אבנר בן־נר לאמר הלוא תענה אבנר ויען אבנר ויאמר מי אתה קראת אל־המלך : טו ויאמר דוד אל־אבנר הלוא־איש אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא שמרת אל־אדניך המלך כי־בא אחד העם להשחית את־המלך אדניך : טז לא־טוב הדבר הזה אשר עשית חי־יהוה כי בני־מות אתם אשר לא־שמרתם על־אדניכם על־משיח יהוה ועתה | ראה אי־חנית המלך ואת־צפחת המים אשר מראשתו : יז ויכר שאול את־קול

ל' · ל' · ל' · תיו ק' · ס' ג' מנהון כתיב תו · ל' · י' מ"ל · ל' · ב' · ל' · ו' בטעם בסי' · ל' · כ"ה פתחין ב' כמטע · ב' ר"פ בסי' · ג' · תיו ק'

קדם יי יתמחי או יומיה ימטי וימות או בקרבא יחות ויתקטל : יא חס לי מן קדם יי מלאושטא ידי במשיחא דיי וכען סב ית מורניתא די איסדוהי וית מנא דמיא ונזיל לנא : יב ונסיב דוד ית מורניתא וית מנא דמיא מאיסדי שאול ואזלו להון ולית דחזי ולית דידע ולית דמיתער ארי כולהון דמכין ארי שינא תקיפא מן קדם יי נפלת עליהון : יג ועבר דוד עברא וקם על ריש טורא מרחיק סגי אתרא ביניהון : יד וקרא דוד לעמא ולאבנר בר נר למימר הלא תעני אבנר ואתיב אבנר ואמר מן דין דקרי בריש מלכא : טו ואמר דוד לאבנר הלא גבר גבר את ומן כותך בישראל ולמא לא נטרתא על רבונך מלכא ארי אתא חד מן עמא לחבלא ית מלכא רבונך : טז לא תקין פתגמא הדין די עבדתא קיים הוא יי ארי גברין חיבי קטול אתון דלא נטרתון על רבונכון על משיחא דיי וכען חזי אן מורניתא דמלכא וית מנא דמיא דאיסדוהי : יז ואשתמודע שאול ית

…מיתתו : או יומו יבא . זמן מיתתו בו : (יא) צפחת צלוחית

רלבג

…ויעמד על ראש ההר …ק רב המקום ביניהם . …עמד על ראש ההר כדי …ה קולו יותר גם אם כי היה …לדבר אל שאול מרחוק …עצמו מהסכנה אם וסכימו

פי' רבי ישעיה

…את צפחת המים . תרגום …מנא דמיא : ואין מקיץ . …שהאיתן שלו שהיה איקץ . …כמו איטב . וייטב כא …כמי מטיב . (טו) הלא איש …חשוב כמו כלם אנשים :

…ראה ג' פסוקים בקריאה אין ואין וסימניהון ואין רואה …יודע ואין מקיץ . ואין קול …עונה ואין קשב . זרעתם …והבא מעט : יודע י' …וסי' ואין רואה ואין יודע. …היודע ועד כן כתיב . …להם חזות הכל . כי יודע …רך . כי יודע כל שער . …ה' ימי תמימים . מי יודע …אסף . מי יודע אם לעת …כל יודע מבין . ואין אתנו …עד . וכל תריסר וד"ה …ומשלי דכו' מ"ל בם"ג …וסי' בפשע ארץ רבים . …דין דלים . כי איננו ידע …שיהית : מרחק ד' חס' …אה וסי' ויעמד על ראש …מרחק . האלהי מקרוב …מרחק אמונה אמן . וקרב …עמדו . ויש ספרים נמסר …ותשלחי ציריך עד מרחק . …ל אוריתא דכוות' חסר :

…ות אהרן או יומו יבא . עקרים מד פ' …אבנר בן נר . עקידה ש' קנ : …ענה אבנר.(פסח יו סוטה יז): …אל המלך. שם: איש אתה. שם:

מצודת דוד

…ה' יגפנו בלא יומו או מהר יבוא יומו וימות במיתה טבעית או ימות …חמה : (יא) חלילה לי . עם שגם אני משיח ה' כמוהו מ"מ חלילה גם לי מהמת …ה' משלוח ידי וכו' : (יב) ויקח דוד . חזר דוד לקחתו בעצמו כי לא האמין …פי פן עמו יכה נפש שאול : ואין רואה וכו' . בעבור השינה לא היה מי רואה …ואף לא ידעו בהרגשת השמע מקול ההולך והדבור ולא היה מי מהם מקיץ מן השינה במשך הזמן ההיא כי מה' נפלה עליהם תרדמה ולא היה הדבר בדרך הטבע : …העבר . מעבר המים שהיה שם : על ראש ההר . להשמיע קולו למרחוק : רב המקום . כי פחד לנפשו שלא יתפשוהו : (יד) הלא תענה אבנר . ר"ל עליך להשיב …דברי : מי אתה . ר"ל איך מלאך לבך לקרא בקול על המלך להקיצו משנתו : (טו) הלוא איש אתה . ר"ל הלא אתה גדול וחשוב ומי כמוך בחשיבות ולפי גודל המעלה …המלחמה : כי בא . פן יבוא וכאשר באמת בא אבישי ורצה להמיתו : כי בני מות אתם . בעבור כבוד אבנר חזר לדבר אל כולם ולפסוק עליהם המיתה : ראה אי

מצודת ציון

(יא) צפחת . צלוחית כמו וצפחת השמן (מ"א יז) : (יג) מקיץ . ענין הערה מהשינה : תרדמת . שינה עמוקה וכן מה לך נרדם (יונה א) : (יד) אל המלך . כמו על המלך : (טו) איש . ר"ל גדול וחשוב כמו כולם אנשים (במדבר יג) : אל אדוניך . על אדוניך : (טז) בני מות . אנשי מות ר"ל חייבי מיתה : אי חנית . אי' החנית : ואת צפחת . ועם צפחת : הסיתך

רדק

אנשים אנשי׳ גדולים ות״י גבר גיבר את : שמרת אל אדוניך . כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם וכת״י על ריבונך וכמוהו אל הכרים לא אכל כמו על הכרים : (יט) הסיתך בי . שם כלבך להרע לו בעוני וי״ת אם מן קדם ה׳ איתגרית בי. ורז״ל דרשו כי בעון שאמר לשון הסתה על הבורא ית׳ חטא בהסתה ויכת את דוד בהם : ירח מנחה . כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני : מהסתפח . מלגור והדבק בנחלת ה׳ : לך עבוד אלהי׳ אחרי׳ . כאלו אומר לו לך עבוד אלהים אחרים כי מגרשי׳ אותי מנחלת ה׳ לגור בין העכו״ם אעפ״י שעדיין לא יצא מארץ יהודה ידע כי יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח מפני שאול אחר זה והוא בארץ יהודה וישראל וגם הצטרך לו לצאת כשהלך אל אכיש מלך גת וגם כן הלך למצפה מואב והניח אביו ואמו לפני מלך מואב וישבו שם אעפ״י שהוא ואנשיו היה הולך ושב בארץ יהודה וי״ת למימר איזיל דור ביני עממיא פלחי טעוותא : (כ) אל יפול דמי ארצה . שיעמד דמי נגד ה׳ תמיד לנקום נקמתי כאילו נשפך דמי כי בכל יום אני בסכנת דמי : כאשר ירדוף הקורא בהרים . כאשר ירדוף הרודף את הקורא והקורא הוא עוף הנקרא בלעז פירדי״ז וי״ת ירדוף כמו ירדף מנפעל או כמו שתי׳ יתרדף מהתפעל שתרגם כמא דמתרדיף קוריאה בטוריא : (כב) הנה החנית . כתיב וקרי חנית והענין אחד : (כג) וה׳ ישיב לאיש . לאיש שעושה כמו שעשיתי לדקה ואמונה : אשר נתנך ה׳ היום ביד . כמו בידי וכן ת״י וכן עזי וזמרת יה כמו וזמרתי ויתכן לפרש ביד סמוך ואעפ״י שהוא קמוץ והנסמך חסר ופירושו ביד אחד מאנשי ולא אביתי אני שישלח ידו בך : השפה

רשי

צלוחית : (יט) הסיתך בי . לשנאותי כל הסתה לשון סומה אמית... בלעז : ירח מנחה . יקבל ברחמים תפלתי להשיב אמתך ממני : כי גר... מארץ ישראל : לך עבוד אלהים אחרים . היוצא מא״י לחוץ לארץ כוכ״ב... עובד ע״ג וי״ת איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) הקורא ששמו קורא ובלעז פרד... קורא דגר ולא ילד (ירמ... י״ז) ומרדף אחר קני... עופות ויושב על בצ... (כו) ישיב לאיש . לכל... וצדיק

דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲקוֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד
וַיֹּאמֶר דָּוִד קוֹלִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
יח וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֲדֹנִי רֹדֵף אַחֲרֵי עַבְדּוֹ
כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה־בְּיָדִי רָעָה׃ יט וְעַתָּה
יִשְׁמַע־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי
עַבְדּוֹ אִם־יְהוָה הֱסִיתְךָ בִי יָרַח מִנְחָה
וְאִם ׀ בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי
יְהוָה כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ
בְּנַחֲלַת יְהוָה לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים
אֲחֵרִים׃ כ וְעַתָּה אַל־יִפֹּל דָּמִי אַרְצָה
מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה כִּי־יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לְבַקֵּשׁ אֶת־פַּרְעֹשׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף
הַקֹּרֵא בֶּהָרִים׃ כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
חָטָאתִי שׁוּב בְּנִי־דָוִד כִּי לֹא־אָרַע
לְךָ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יָקְרָה נַפְשִׁי
בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי
וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד׃ כב וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר
הִנֵּה הַחֲנִית הַמֶּלֶךְ וְיַעֲבֹר אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים וְיִקָּחֶהָ׃ כג וַיהוָה יָשִׁיב לָאִישׁ
אֶת־צִדְקָתוֹ וְאֶת־אֱמֻנָתוֹ אֲשֶׁר נְתָנְךָ
יְהוָה ׀ הַיּוֹם בְּיָד וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁלֹחַ
יָדִי בִּמְשִׁיחַ יְהוָה׃ כד וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר גָּדְלָה
נַפְשְׁךָ הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינָי כֵּן תִּגְדַּל
נַפְשִׁי בְּעֵינֵי יְהוָה וְיַצִּלֵנִי מִכָּל־צָרָה׃

(מסורה: ב׳ דין מ״ל · ג׳ וסד הסיפן מפי לר בפתח · ג׳ · ל׳ · ב׳ אל תכסי וסד ודמי אל ישבי · ב׳ וכל סוס נס דכו׳ · ל׳ וח׳ ולא ארע · ל׳ · ב׳ בתרי לים׳ · ל׳ · חנית ק׳ ג׳ רפי · ג׳ מי יטל׳ לנו וסכירו ודין · ג׳ · ל׳ וסס׳)

קָלָא דְדָוִד וַאֲמַר הֲקָלָךְ
דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲמַר דָּוִד
קָלִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ יח וַאֲמַר
לְמָא דְנַן רִבּוֹנִי רָדִיף בָּתַר
עַבְדֵּיהּ אֲרֵי מָה עֲבָדִית
וּמָה בִּידִי חוֹבָא׃ יט וּכְעַן
יִשְׁמַע כְּעַן רִבּוֹנִי מַלְכָּא
יַת פִּתְגָּמֵי עַבְדֵּיהּ אִם מִן
קֳדָם יְיָ אִתְגָּרִית בִּי יְקַבֵּל
קוּרְבָּנִי בְּרַעֲוָא וְאִם בְּנֵי
אֱנָשָׁא לִיטִין אִנּוּן קֳדָם יְיָ
אֲרֵי תָרֵיכוּנִי יוֹמָא דֵין
מִלְּמִידַּר בְּאַחְסָנַת עַמָּא
דַיְיָ לְמֵימַר אֱזֵיל דָּוִד בֵּינֵי
עַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא׃
כ וּכְעַן לָא יִתְּשַׁד דְּמִי
לְאַרְעָא מִן קֳדָם מֵימְרָא
דַיְיָ אֲרֵי נְפַק מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי יַת חֲלָשׁ
חַד כְּמָא דְמִתְרַדִּיף קוֹרְאָה
בְּטוּרַיָּא׃ כא וַאֲמַר שָׁאוּל
חָבִית תּוּב בְּרִי דָוִד אֲרֵי
לָא אַבְאֵישׁ לָךְ עוֹד חֲלַף
דִּיקָרַת נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ יוֹמָא
הָדֵין הָא אִסְתַּכָּלִית
וְאִטַּפְּשִׁית סַגִּי לַחֲדָא׃
כב וַאֲתֵיב דָּוִד וַאֲמַר הָא
מוּרְנִיתָא דְמַלְכָּא וְיֶעְבַּר
חַד מֵעוּלֵמַיָּא וְיִסְבָהּ׃
כג וַיְיָ יָתֵיב לִגְבַר יַת
זָכְוָתֵיהּ וְיַת קוּשְׁטֵיהּ
דִּמְסָרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי וְלָא אֲבֵיתִי לְאוֹשָׁטָא יְדִי בִּמְשִׁיחָא דַיְיָ׃ כד וְהָא
כְּמָא דִּי יְקָרַת נַפְשָׁךְ יוֹמָא דֵין בְּעֵינַי כֵּן תִּיקַר נַפְשִׁי קֳדָם יְיָ וִישֵׁיזְבִינַנִי

ויעבר ג׳ חטפין בקריאה וסימ׳ נמסר לעיל בתאי סיפרא ריש סימן י׳ ; גדלה ג׳ בקריאה וסימן נמסר בסדר וארא ;

תולדות אהרן אם ה׳ הסיתך , ברכות סב : כי גרשוני . כתובות קי :

רלבג

יסכימו לרדוף אחריו : (... ה׳ הסיתך בי ירח מ... אמר זה כי אם היה נסב... הש״י הנה יהיה זה לחו... ולזה אמר שהש״י ירח ... ממנו ויהיה בה נרצה ... כי גרשוני היום מה... בנחלת ה׳ וגו׳ . אמר ... שמן המסבבים שירדפ... יהיה סבה שילא דוד מ... ישראל למלט את נפש... מלך ישראל וילך לו בי... עבודת אלילים : (כא) ... הסכלתי ואשגה הרבה ... הרצון בו כי בזולת מה ש... עתה מן הטובה הייתי ... מאד לבלתי רדוף אי... שהתבאר מענין כריתת ... כנף המעיל אשר לשאו... היה סכלות רב ממני ו... אמנם הסכלות היא ... נתפרסם לי מולם השגת ... יתברך עליך ולזה היה ... שהסיר מלרדפך ואולם ... היא שלא זכרתי מה ש... מן הטובה בנפלי בידך ... במערה

פי׳ רבי׳ ישע...

(יט) ירח מנחה . כתו... כי גרשוני היום מה... בנחלת ה׳ . פירוש כי... רואה שבכל מקום את... אחרי אלא מכל ארץ ... ואלך בין מלכי אומות ... ואעבוד להם · וזהו ל... אלהים אחרים כמו ... שם אלהים אחרים . ... לעממיא פלחי טעותא ... כך : (כ) כאשר ירדוף ...
בהרים . מקרא קצר הוא . כאשר ירדוף הרודף לתפוש הקורא בהרים כך אתה רודף אחרי בהרים :

מצודת ציון

(יט) הסיתך . מל׳ הסתה ופתוי : ירח . מל׳ ריח : מנחה . ר״ל תשורה וקרבן : מהסתפח . ענין הקבוץ והדבוק ואסיפת דבר אל דבר כמו ספחני נא (לעיל ב) : (כ) פרעש . הוא כינה שחורה : הקורא . שם עוף כמו קורא דגר (ירמיה יז) : (כא) יקרה . ענין חשיבות : הסכלתי . מל׳ סכלות וטפשות : ואשגה . מל׳ משגה ושגגה : (כג) ביד . ר״ל בידי : ולא אביתי . ולא רציתי : יכול

מצודת דוד

אי חנית . ר״ל ואם תאמר שמרתם איה החנית מי לקחו : אשר מראשותיו . ... מראשותיו : (יט) אם ה׳ וגו׳ . אם הדבר מה׳ ומלד שעונם אקריב מנחה ... רצון שיקבל לריח ניחוח וירף ממני : ואם בני האדם . אם הסיתו אותך ... הבחירה חפשית באדם באין מעצור : ארורים הם . בני האדם האלו : מה... מלהיות מאוסף בא״י היות עד הנה חשבתי כאשר ראה המלך שנמסר בידי ... ולא הרגתיו יחדול עוד מדלוק אחרי אבל עתה שעכ״ז רודף אחרי בע״כ ארחיק נדוד מא״י : לאמר . כאלו יאמרו אלי לך עבוד וכו׳ כי גורשים אותי מבין ישראל ללכת בין ... וי״ת איזל דוד ביני עממיא פלחי טעותא (כ) אל יפל דמי . רלה לומר מה שאני תמיד בסכנה וכאלו דמי נשפך הדם ההוא לא יפול ארצה מנגד פני ה׳ כנגדו תעמוד לנק... כאשר ירדוף . ר״ל המלך מתמיד ומתענג לבקש פרעוש הקופץ ממקום למקום כאשר מלך מהמלכים מתענג לרדוף בהרים אחר הקורא והוא שם עוף אשר יתענגו ... לרדוף אחריו וללודו ור״ל רודף הוא אחר הדיוט כאלו אחר שר גדול וחשוב : (כא) שוב . חזור לביתי כי לא אעשה לך עוד רעה בעבור כי חשבה ויקר... בעיניך : הנה הסכלתי . במה שאני רודפך עשיתי סכלות על כי ראיתי שה׳ עמך ואף הרביתי לשגות לרדף על לא דבר : (כב) ויעבר . כי על כל זה לא ... לשאול ולהשיב בעלמו : (כג) איש . לכל איש ישיב לדקתו וכלל עלמו בתפלתו על הרבים : (כד) גדלה נפשך . יקרה נפשך : ברוך

רש״י

: (א) עתה אספה יום אחד . שמא יארוב ויבא עלי פתאום : (ה) ולמה ישב עבדך וגו׳ . ואהיה לך למשא : (ז) ימים וארבעה חדשים .
ימים שנים . וא״א לפרש ימים זה שנה שהרי לא הלך דוד אצל אכיש
את שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים
שנינו בסדר עולם וגם
שנותיו של עלי ועשרים
שהיה הארון בקרית יערים
שנים שנה לא מכס
ושתים של שמואל
אחת למיבורו עם ארבעה
הללו ושבע שנים שמלך
בחברון קודם שהביא את
מקרית יערים נמצא
מלך שאול אחר מיתת
יותר מארבעה חדשים :
ויפשט על דוד . לשון הוה הוא
היה רגיל בכך : בואך
. מן מעלנא דמגרא :
אל

רדק

(א) אספה . לשון כליון : ונואש לשון ייאוש : אל אכיש בן מעוך מלך גת . יש לשאול היאך הלך אליו והוא היה כבר בסכנה עמו עד שהתהולל ונמלט משם ויש לפרש כי בפעם ההיא היה דוד לבדו והתנכר שם וכשראה שהכירוהו פחד אבל עתה בא בשש מאות איש וקודם שנכנס לגת שלח לאכיש כי התבאש בשאול ובעמו ואם ירצה ישב עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו לכלח׳ בישראל והודיע עצמו כי הוא דוד ואכיש קבלו בשלום וישב עמו : (ה) ולמה ישב עבדך . פי׳ שן אהיה עליך למשא ודעת דוד היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו עיר לבדם : למלכי יהודה . אעפ״י שאנו רואים כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על שם סופו נכתבה שם או אפשר שנכבשה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים מידם ומיום שישב בה דוד נשארה לו על כן היתה למלכי יהודה מהיו׳ ההוא ומעלה לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה : (ז) ימים וארבעה חדשים . לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול לא מלך אלא שתי שנים וכל הענינים שהיו לדוד עם שאול אז אפשר שבשמנה חדשים היו ועוד כי דוד לא ירד בשדה פלשתי׳ אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קדמה למיתת שאול אלא שבעה חדשים לפיכך אנו מפרשים ימים כמשמעו ורוצה לומר ארבעה חדשים וקצת ימים מהחדש החמישי וכן תרגם יונתן יומין וארבעה ירחין ובקצת נוסחאות יש עידן בעידן וארבעה ירחין ר״ל שנה וארבעה חדשים : (ח) כי הנה יושבו׳ הארץ אשר מעול׳ . פי׳ כי אותן משפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם לבטח עד בואכה שורה ועד ארץ מצרים ולפיכך לא היו נשמרים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה ע שה להם זאת הרעה כי לא יחיה

כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בָּרוּךְ אַתָּה
בְּנִי דָוִד גַּם עָשֹׂה תַעֲשֶׂה וְגַם יָכֹל
תּוּכָל וַיֵּלֶךְ דָּוִד לְדַרְכּוֹ וְשָׁאוּל שָׁב
לִמְקוֹמוֹ׃ **כז** א וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־לִבּוֹ עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם־אֶחָד בְּיַד־
שָׁאוּל אֵין־לִי טוֹב כִּי הִמָּלֵט אִמָּלֵט ׀
אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְנוֹאַשׁ מִמֶּנִּי
שָׁאוּל לְבַקְשֵׁנִי עוֹד בְּכָל־גְּבוּל
יִשְׂרָאֵל וְנִמְלַטְתִּי מִיָּדוֹ׃ ב וַיָּקָם דָּוִד
וַיַּעֲבֹר הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר
עִמּוֹ אֶל־אָכִישׁ בֶּן־מָעוֹךְ מֶלֶךְ גַּת׃
ג וַיֵּשֶׁב דָּוִד עִם־אָכִישׁ בְּגַת הוּא וַאֲנָשָׁיו
אִישׁ וּבֵיתוֹ דָּוִד וּשְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵאלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת־נָבָל
הַכַּרְמְלִית׃ ד וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָרַח
דָּוִד גַּת וְלֹא־יוֹסַף עוֹד לְבַקְשׁוֹ׃
ה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־אָכִישׁ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ יִתְּנוּ־לִי מָקוֹם בְּאַחַת עָרֵי
הַשָּׂדֶה וְאֵשְׁבָה שָּׁם וְלָמָּה יֵשֵׁב
עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ׃
ו וַיִּתֶּן־לוֹ אָכִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־צִקְלָג
לָכֵן הָיְתָה צִקְלַג לְמַלְכֵי יְהוּדָה עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וַיְהִי
מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה
פְלִשְׁתִּים יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃
ח וַיַּעַל דָּוִד וַאֲנָשָׁיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־
הַגְּשׁוּרִי וְהַגִּרְזִי וְהָעֲמָלֵקִי כִּי הֵנָּה
יֹשְׁבוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵעוֹלָם בּוֹאֲךָ

ק׳ פסו׳ גם וגם | יי״ק בטע׳ . ל׳ | ל׳ | ל׳ . כ״ו | ל׳ | ל׳ | י״א | ל׳ מלאפום וחד ומפיך וכתות | ל׳ בטע׳ בסי׳ | יסף ק׳ | ל׳ | ל׳ | כ׳ ה׳ מנה׳ קמצין | ל׳ | והגזרי ק׳ | ד׳ . ל׳

מִכָּל עָקָא׃ כה וַאֲמַר שָׁאוּל
לְדָוִד בְּרִיךְ אַתְּ בְּרִי דָוִד
אַף מִמְלַךְ תִּמְלוֹךְ וְאַף
אַצְלָחָא תַצְלַח וַאֲזַל דָּוִד
לְאוֹרְחֵיהּ וְשָׁאוּל תָּב
לְאַתְרֵיהּ׃ א וַאֲמַר דָּוִד
בְּלִבֵּיהּ דִּלְמָא אִתְמְסַר
יוֹמָא חַד בִּידָא דְשָׁאוּל
לֵית לִי מִדַּעַם דְּטַב אֲרֵי
אִשְׁתֵּיזָבָא אִשְׁתֵּיזֵב לַאֲרַע
פְּלִשְׁתָּאֵי וְיִנּוּחַ מִנִּי שָׁאוּל
לְמִבְעֵנִי עוֹד בְּכָל תְּחוּם
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִשְׁתֵּיזֵב
מִן יְדֵיהּ׃ ב וְקָם דָּוִד וַעֲבַר
הוּא וְשִׁית מְאָה גַּבְרָא
דְעִמֵּיהּ לְוָת אָכִישׁ בַּר
מָעוֹךְ מַלְכָּא דְגַת׃ ג וִיתֵיב
דָּוִד עִם אָכִישׁ בְּגַת הוּא
וְגַבְרוֹהִי גְּבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ
דָּוִד וְתַרְתֵּין נְשׁוֹהִי אֲחִינוֹעַם
דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת
נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ ד וְאִתְחַוָּא
לְשָׁאוּל אֲרֵי עֲרַק דָּוִד לְגַת
וְלָא אוֹסִיף עוֹד לְמִבְעוֹהִי׃
ה וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ אִם
כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין
בְּעֵינָךְ יִתְּנוּן לִי אֲתַר
בַּחֲדָא מִן קִרְוֵי חַקְלָא
וְאֵיתִיב תַּמָּן וּלְמָא יְתִיב
עַבְדָּךְ בְּקִרְיַת מַלְכוּתָא
עִמָּךְ׃ ו וִיהַב לֵיהּ אָכִישׁ
בְּיוֹמָא הַהוּא יַת צִקְלַג בְּכֵן
הֲוָת צִקְלַג לְמַלְכַיָּא דְבֵית
יְהוּדָה עַד יוֹמָא הָדֵין׃
ז וַהֲוָת מִנְיַן יוֹמַיָּא דִיתֵיב
דָּוִד בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי (יוֹמִין)
עִדַּן בְּעִדָּן וְאַרְבְּעָא יַרְחִין׃
ח וּסְלִיק דָּוִד וְגַבְרוֹהִי
וְאִתְנְגִידוּ עַל גְּשׁוּרָאֵי וְעַל גִּזְרָאֵי וְעַמַלְקָאֵי אֲרֵי אִינּוּן יָתְבַת אַרְעָא דְמֵעָלְמָא

רלב״ג

: (ה) באחת ערי
. רוצה לומר באחת
ים הבלתי מוקפים חומה :
אל

פי׳ רבי׳ ישעיה

אל אכיש בן מעוך . אעפ״י
אחרת נסתכן לפניו
גדול נואל אז הלך בלא
וברח מרוב פחדו והלך
כדכתיב וברח ביום ההוא
שאול ויבא אל אכיש אבל
עשה מדעת ושלח לו
וכבטיחו והלך אליו
וברשותו : (ח) ויעל
ואנשיו . הנה הם : כי הנה
. פירוש כי היו יושבות
לו. הארץ אשר מעול׳ ישבו
ולא ניטלטלו ממקומם :
שור . עד ארץ מצרים :

אחד י׳ דסמיכי בקריאה
נמסר בסוף תולדות : איש
ג׳ בקריאה וסימ׳ את יעקב
וביתו באו . העלה דוד .
דוד עם אכיש : וביתו ו׳
יאת וסי׳ נמסר בריש שמות :
ג׳ בטעם לכן וסימן חיתת
סבירין על כן . לכן לשקר
אכן סבי׳ . לכן ספק על
דיחזקאל למען סבירין .
ד׳ בקריאת וסי׳ כי הנה
בארץ . אני והאשה הזאת
בבית אחד . והנה שם
ישבות מבכות . ישבות
מלאת . תניינא ישבת כתיב
ושארא ישבות כתיב :

מצודת ציון

(כה) יכול תוכל . מלשון יכולת : **כז** (א) אספה . ענין כליון : ונואש . מל׳ יאוש כמו לא אמרת נואש (ישעיה נז) : (ז) ימים . שנה : (ח) ויפשטו . התפזרו כדרך הנלחמים : בואך שורה . עד אשר תבוא לשור וכאלו ידבר עם מי

מצודת דוד

(כה) ברוך אתה . רלה לומר רואה אני שאתה ברוך וגם עשה תעשה מעשים נפלאים ותצליח בהם : **כז** (א) עתה אספה . כי אחר שכרת כנף המעיל חשב שלא יוסיף עוד לרדוף אחריו כאשר בתחלה אבל אחר שראה שעל כל זה רודפו וחשש עוד כי פן בנעור שרואה טוב הצלחתו ישכיל עוד לבוא פתאום ויהיה נספה ביום אחד ר״ל מבלי אות טרם בואו : לבקשני עוד . כאשר בקשני עד הנה בכל גבול ישראל : (ב) אל אכיש . שמבראשונה פחד ממנו והתהולל בידם ונמלט אבל כאשר בא ושש מאות איש עמו ... נודע שנבאש בשאול השלים עמו אכיש לשבת אצלו ולהיות סר למשמעתו : (ה) ערי השדה מבלי חומה סביב כי חשב פן לא יאמין בו אכיש לתת לו עיר בצורה כי פן ישגב בחוזק העיר וימרוד בו : בעיר הממלכה עמך . כי אהיה למשא לך כי יתייקרו המזונות בעבור אנשי : (ו) ויתן לו וכו׳ . את צקלג . אף שבספר יהושע נאמר שהיתה מנחלת יהודה אולי לאח״ז לקחוה הפלשתים מידם : למלכי יהודה . כי אכיש נתנה לדוד ולא החזירה לכל בני השבט : (ח) כי הנה וכו׳ . ר״ל לפי שהיו מעולם מיושבי הארץ ההיא ולא באה עליהם מלחמה לטרדם ממנה לזה לא היו נשמרים

ג' ויהי מוסל
שׁוּרָה וְעַד־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וְהִכָּה דָוִד
ג' אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא יְחַיֶּה אִישׁ וְאִשָּׁה
ג' וְלָקַח צֹאן וּבָקָר וַחֲמֹרִים וּגְמַלִּים
וּבְגָדִים וַיָּשָׁב וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ׃
ג' י וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אַל־פְּשַׁטְתֶּם הַיּוֹם
ג' וַיֹּאמֶר דָּוִד עַל־נֶגֶב יְהוּדָה וְעַל־נֶגֶב
ג' הַיְרַחְמְאֵלִי וְאֶל־נֶגֶב הַקֵּינִי׃ יא וְאִישׁ
ו' וְאִשָּׁה לֹא־יְחַיֶּה דָוִד לְהָבִיא גַת
ג' וקס' לֵאמֹר פֶּן־יַגִּדוּ עָלֵינוּ לֵאמֹר כֹּה־
ו' עָשָׂה דָוִד וְכֹה מִשְׁפָּטוֹ כָּל־הַיָּמִים
כ' ח' מנהון קמצין. ב' הכס אֲשֶׁר יָשַׁב בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים׃ יב וַיַּאֲמֵן
אָכִישׁ בְּדָוִד לֵאמֹר הַבְאֵשׁ הִבְאִישׁ
ג' בְּעַמּוֹ בְיִשְׂרָאֵל וְהָיָה לִי לְעֶבֶד
עוֹלָם׃

כח

א וַיְהִי
בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־
ג' מַחֲנֵיהֶם לַצָּבָא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־דָּוִד יָדֹעַ תֵּדַע כִּי
אִתִּי תֵּצֵא בַמַּחֲנֶה אַתָּה וַאֲנָשֶׁיךָ׃
ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ לָכֵן אַתָּה תֵדַע
אֵת אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר אָכִישׁ
ד' אֶל־דָּוִד לָכֵן שֹׁמֵר לְרֹאשִׁי אֲשִׂימְךָ
כָּל־הַיָּמִים׃
ג וּשְׁמוּאֵל מֵת וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיִּקְבְּרֻהוּ בָרָמָה וּבְעִירוֹ וְשָׁאוּל
הֵסִיר הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים
ה'. ג' כסיפ' מֵהָאָרֶץ׃ ד וַיִּקָּבְצוּ פְלִשְׁתִּים וַיָּבֹאוּ
וַיַּחֲנוּ בְשׁוּנֵם וַיִּקְבֹּץ שָׁאוּל אֶת־
כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְבֹּעַ׃
ה וַיַּרְא שָׁאוּל אֶת־מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים

מֵעַלְנָא דְחַגְרָא וְעַד
אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ט וּמָחֵי
דָוִד יָת יָתְבֵי אַרְעָא וְלָא
מְקַיֵּם גְבַר וְאִתָּא וּשְׁבָא
עָאן וְתוֹרִין וַחֲמָרִין וְגַמְלִין
וּנְסִיב לְבוּשִׁין וְתָאִיב
וְאָתֵי לְוַת אָכִישׁ׃ י וַאֲמַר
אָכִישׁ לְאָן אִתְנְגַדְתּוּן
יוֹמָא דֵין וַאֲמַר דָוִד עַל
דָרוֹם יְהוּדָה וְעַל דָרוֹם
יַרְחְמְאֵלָה וּלְדָרוֹם
שַׁלְמָאָה׃ יא וּגְבַר וְאִתָּא
לָא מְקַיֵּם דָוִד לְאַיְתָאָה
לְגַת לְמֵימַר דִלְמָא יְחַוּוּן
עֲלָנָא לְמֵימַר כְּדֵין עֲבַד
דָוִד וּכְדֵין הֲוַת הִלְכְתֵיהּ
כָּל יוֹמִין דַהֲוָה יָתֵיב
בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי׃
יב וְהֵימִין אָכִישׁ בְּדָוִד
לְמֵימַר אִתְגְרָאָה אִתְגְרֵי
בְּעַמֵיהּ בְּיִשְׂרָאֵל וִיהֵי לִי
עֲבַד פְּלַח לְעָלַם׃ א וַהֲוָה
בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן וּכְנַשׁוּ
פְלִשְׁתָּאֵי יָת מַשִׁירְיָתְהוֹן
לְחֵילָא לְאַגָחָא קְרָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר אָכִישׁ לְדָוִד
מִדַע תִּדַע אֲרֵי עִמִּי תִּפּוֹק
בְּמַשִׁרְיָתָא אַתְּ וְגֻבְרָךְ׃
ב וַאֲמַר דָוִד לְאָכִישׁ בְּכֵן
אַתְּ תִּדַע יָת דִי יַעְבֵּד
עַבְדָךְ וַאֲמַר אָכִישׁ לְדָוִד
בְּכֵן נַטְרָא לְרֵישִׁי אֲשַׁוִּינָךְ
כָּל יוֹמַיָא׃ ג וּשְׁמוּאֵל מִית
וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי כָּל יִשְׂרָאֵל
וּקְבָרוּהִי בְּרָמְתָא וּסְפַדוּ
עֲלוֹהִי אֱנָשׁ בְּקַרְתֵּיהּ
וְשָׁאוּל פַּלִי יַת בִּידִין וּזְכוּרוּ
מִן אַרְעָא׃ ד וְאִתְכְּנִישׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲתוֹ וּשְׁרוֹ בְשׁוּנֵם וּכְנַשׁ שָׁאוּל יַת כָּל יִשְׂרָאֵל
וּשְׁרוֹ בְגִלְבּוֹעַ׃ ה וַחֲזָא שָׁאוּל יַת מַשְׁרִית פְלִשְׁתָּאֵי

רדק

ויהי איש ואשה: (י) אל פשטתם היום. כמו כן פי' כי חיילות פושטים ורצים בארץ לשלול שלל ולבוז בז כמו לשכה ונשכה וכן תרגם יונתן לאן אתנגדתון יומא דין והחכם רבי יונה פירשו בחלוף עי"ן באל"ף ויהיה מי מסתתר עמו. כלומר על מי פשטתם והחכם רבינו אברהם אבן עזרא פי' כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן פשטנו במקום פלוני ופלוני. על נגב יהודה. פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב הירחמאלי פעמים על נגב הקיני וירחמאלי הוא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרון וכן זוכר אותה בשלוח דוד להם מהשלל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקיני. נראה כי סמוכות היו ערי אלו המשפחות אלו לאלו והקיני הוא משפחת יתרו שנתגיירו ושכנו בתוך בני יהודה כמו שכתוב בספר שופטים. ופי' דרום כתרגומו: (יב) הבאיש בעמו. כיון שהוא פושט עליה' תמיד נר' כי נתגר' בעמו שלא ישלים עמהם עוד ומאס בהם כמו שתואס אדם דבר הנבאש: (ג) ושמואל מת. אף על פי שספר מיתתו למעלה ספר גם כן הנה מפני המעשה שעשה שאול שדרש בבעל' אוב בעבורו ואילו היה הוא חי לא היה דורש כי אם מאתו כי כבר הוא ביער האובו' והידעונים ואף על פי כן נחשב לו דרישת האוב לעון גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו' וגם לשאול באוב לדרוש. ורבותינו ז"ל דרשו בו כן כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר' יוסי ושמואל מת מיתה ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין הכל שנאמר וימת שמואל וכתי' בתריה ואיש במעון וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני הכל סופדין וטופחין במיתת שמואל וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר שתות: ויקברוהו ברמה ובעירו. לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפיכך אמר ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה בביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו

רשי

(י) אל פשטתם. ל"ד מתחלפת בנו"ן כמו ויעש לו לשכה בספר עזרא (נחמיה י"ג ז') כמו נשכה: (ג) ושמואל מת. הרי כבר נאמר וימת שמואל אלא לפי שבא לדבר בשאול שהוצרך לדרוש בבעלת אוב פתח ושמואל מת שאילו היה קיים ממנו היה שאול דורש ושאול הסיר והוצרך לבקש אשה … אוב: ויספדו לו כל … ויקברוהו ברמה ובעירו. … עלוהי כל ישראל … ברמתא וספדו עלוהי אנ… בקרתיה. ובעירו … ויספדו לו ספדוהו … כשקברוהו וספדוהו איש בעיר… גם

רלבג

(י) אל פשטתם. הוא כ… והרצון בו על מי פשטת… מבואר מתשובת דוד … ולא

פי' רבי ישעי'

(י) אל פשטתם. כמו אן שהלמ"ד מתחלף בנו"ן כ… לשכה נשכה: (ב) לכן … לראשי אשימך. אם … במלחמה זו לעזרנו … תהיה לי שומר לרא… (ג) ויקברהו ברמה וב… הוי"ו יתר:

משפטו ו' בקריאת וסימ… עשה דוד וכה משפטו. … על משפטו ישב. ממנו … ושאתו. אשר משפטו … משפטו יתן לאור. ומה … משפטו:

תולדות אהרן ושמואל … בתרא טו … לה: (…

מצודת ציון

מי שמכיר המקום: (י) אל … לא: פשטתם. התפזרתם לשלול שלל: נגב יהודה. בדרומה של י… הירחמאלי. שם משפחה מבני יה… הקיני. מבני חובב חותן משה … מתחברים לישראל וגרו בנחלת יה… (יא) משפטו. מנהגו כמו … הכהנים (לעיל ב): (יב) הבאיש. מאוס כהם כדבר הנבאש כמו נבאש בפלשתים (לעיל יג); כח (א) … ענין קבוץ חיל: (ג) האובות והידעונים. שמות מיני ק… ויתקפס

מצודת דוד

נשמרים ועשה בהם דוד כרצונו: (י) ויאמר אכיש. וכשהיה אכיש אומר לו וכי לא פשטתם היום ולא עשיתם מאומה מלחמה: ויאמר דוד. והיה דוד משיב כן פשטנו גם היום פעם אמר לו על נגב יהודה ופעם אמר לו על נגב הירחמאלי וכו' למען יחשוב שהבאיש בעמו: (יא) ואיש וכו'. מאנשי הגשורי וכו': לאמר. כי אמר פן יגידו לאמר שעליהם פושטים לא על בני עמו: (יב) ויאמן. חשב שהאמת עם דוד שהבאיש בעמו: כח (ב) לכן. הואיל והאמנת בי תדע מהגבורות אשר … לכן. בעבור הגבורות אשר תעשה אשימך שומר לראשי ולכבוד יחשב. הר… (ג) ושמואל מת. לפי שבא לומר בענין שבקש שאול בעלת אוב לזה אמר ושמואל… כי אם היה חי היה שואל בו: ובעירו. בתוך העיר ולא חוצה לה. וכמ"ש למ… בביתו ברמה: ושאול הסיר. כי אם לא הסיר לא היה צריך לחפש אחר … אוב

רש"י

באורים. לפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה: (ח) ויתחפש. שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה (מלכים א' כ"ב ל') וכן ברב כח לבושי (איוב ל' י"ח) וכן ת"י ואשתני שאול: ויבאו אל האשה לילה. אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומא: ...נקש. מבקש תקלה: ...זעק בקול גדול. ...עולה שלא כדרך שהמעלה בזכורו עולים רגליהם

רדק

ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם: (ו) וישאל שאול בה' ולא ענהו. ובדברי הימים אמר ולא דרש בה' אלא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש בה' שהרי השוה דרישתו באוב בדרישתו בה' ומה שאמר וישאל שאול בה' מפרש אחר כן במה שא"ל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכל גם וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופירוש בחלומות באנשים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורים והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר הכהן עם דוד אפשר ששלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמה הזאת ופי' בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שכתוב להקת נביאים נבאים וגו': (ז) בקשו לי אשת בעלת אוב. אשת במוכרת כמו אשת יפת תואר כפל אשת ואמר אשה ולא איש לפי שמעשה הזה והיוצא בו נמצא בנשים יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולטעם הזה אמר הכתוב מכשפה לא תחיה: הנה אשת בעלת אוב בעין דור. אמרו במדרש זו אשת צפניה אמו של אבנר: (ח) ויתחפש. השתנה שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרים כדי שלא תכירהו האשה: ושני אנשים עמו. אמרו בדרש זה אבנר ועמשא: ויבאו אל האשה לילה. גם זה כדי שלא תכירהו לפי' בא בלילה. ובדרש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה: קסמי. משפטו על המנהג קסמי בשקל מלכי עליהו ונהפך הקמץ חטף לעי"ן הפועל ופ"א הפעל בקמץ רחב לתפארת המלה והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם הנעשים בלאט לפי' אמר קסמי ופי' אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעור הקוסם כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמי' הוא פרט לקצ' המעשי' ההם כמו ולא קסם ביש' וקוסם קסמים מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה היא: (ט) מתנקש בנפשי. בעצמי להמיתני משתדל לתת מוקש בנפשי להמיתני: (י) אם יקרך עון. דגש הקו"ף לתפארת הקריאה:

ואתה

מקרא

וירא ויחרד לבו מאד׃ ו וישאל שאול
ביהוה ולא ענהו יהוה גם בחלמות
גם באורים גם בנביאם׃ ז ויאמר
שאול לעבדיו בקשו־לי אשת
בעלת־אוב ואלכה אליה ואדרשה־
בה ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת
בעלת־אוב בעין דור׃ ח ויתחפש
שאול וילבש בגדים אחרים וילך
הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל־
האשה לילה ויאמר קסומי־נא לי
באוב והעלי לי את אשר־אמר אליך׃
ט ותאמר האשה אליו הנה אתה
ידעת את אשר־עשה שאול אשר
הכרית את־האבות ואת־הידעני מן־
הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי
להמיתני׃ י וישבע לה שאול ביהוה
לאמר חי־יהוה אם־יקרך עון בדבר
הזה׃ יא ותאמר האשה את־מי אעלה־
לך ויאמר את־שמואל העלי־לי׃
יב ותרא האשה את־שמואל ותזעק

(מסורה: י"ב ו' מנהון בסיפ' · ב' חד מ"ל וחד חס' על כן באורים חס' · כ' · וי"ו יתירה · ל' · ד' ג' חס' וח' מ"ל · ל' · ל'. ח' · ח' · ב' וזעקה בקול)

תרגום

ודחיל וזע לביה לחדא׃ ו ושאיל שאול במימרא דיי ולא קביל צלותיה יי אף בחלמיא אף באוריא אף בספריא׃ ז ואמר שאול לעבדוהי בעו לי איתתא דידעא לאסקא בידין ואהך לותה ואשאל בה ואמרו עבדוהי ליה הא איתתא דידעא לאסקא בידין בעין דור׃ ח ואשתני שאול ולבש לבושין אוחרנין ואזל הוא ותרין גברא עמיה ואתו לות איתתא בליליא ואמר קסמי כען לי בבידין ואסקי לי ית דאימר לך׃ ט ואמרת איתתא ליה הא את ידעת ית דעבד שאול דשיצי ית בידין וית זכורו מן ארעא ולמא את מתגרי בנפשי למקטלי׃ י וקיים לה שאול במימרא דיי למימר קים הוא יי אם יערעינך חובא בפתגמא הדין׃ יא ואמרת איתתא ית מן אסיק לך ואמר ית שמואל אסיקי לי׃ יב וחזת איתתא ית שמואל וצוחת

וירא י"ב ו' בקריאה ו' בשמואל וסי' מה נורא. ויירא יעקב מאד. ויאמר מי שמך לאיש. וישמע המלך יהויקים. ויירא דוד את ה' ביום ההוא. ויירא מאד מפני אכיש מלך גת. ויירא כל העם מאד את ה'. ויירא שאול מלפני דוד. ויירא מאד מדברי שמואל. ויירא ויחרד לבו. ויירא דוד את האלהים. ד"ה. וירא ויתן יהושפט את פניו. ד"ה. ונמסר גם בסדר בשלח: באורי' ב' חד מלא וסימ' ולא ענהו ה' גם בחלמות גם באורים. על כן בארים כבדו. בתרא חס': בעין דור ב' וסי' אשת בעלת אוב. נשמדו בעין דאר: אעלה ח' וסי' בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם. ופירוש בסדר שמות:

תולדות אהרן קסמי נא לי. סנהדרין כם:

רלבג

...ענהו ה' גם בחלומות ...ם גם בנביאים. מלת ...שון הוא לכורות שלא ...חד מאלו כאופנים על ...רו גם לי גם לך לא ...יון שלא ענהו בחלומו' ...אלו בחלומות הצודקים ...ומים רעיוניהם בהקיץ ...השאלה כדי שתבא ...ודעה בחלום ויותר ...ה שלא ענהו באורים ...רך הנשאל בהם שיבא ...אם לא יהיה זה ...א כמו שמצאנו בשאול ...אלהים שלא ענהו מלך ...בר יהונתן בנו על ...במה שטעם מהדבש ...לא היה שם כהן ראוי ...עליו רוח הקדש להיות ...אורים ובתומים כי כבר ...ול נוב עיר הכהנים ...ה הכהנים המשובים ...מהם היה עם דוד ...ה הסבה על שלא באהו ...זעה שאול או יתקבצו ...סבות יחד ויותר נראה ...א ענהו על יד הנביאים ...יים כמו שקדם וירא את ...הנביאים: (ז) בקשו לי ...עלת אוב. הנה זה היה ...כוס ולזה גנה שאול על ...אה כמו שנזכרו חטאיו ...אול באוב לדרוש: ...תחפש שאול. ר"ל שהנה ...כדי שלא יכירוהו רואיו ...אמני זה מבוקשו על יד ...בעלת אוב: קסמי נא ...וב. ראוי שתדע כי ענין ...הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין מתיכי הקסם ולזה לא ישמע ...כי אם לשואל והוא ישמע קול כמוך מאד כאמרו והיה כאוב מארץ ...כבר בארנו בשני מספר מלחמות ה' מה שיש בענין הכודעם אשר ...נקסם מהחסרון והנה אמרו ז"ל שענין האוב הוא שהמעלה את המת ...לתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ...אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת ...זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברי' אבל שמע אותם ...כי היה שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה ראתהו לה דמיונה ...שעותה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר השאלה עם מה שעוררה היא דמיונו בפעולות

פי' רבי' ישעיה

(ח) ויתחפש שאול. פירוש פשט בגדי מלכותו כמו ברב כח יתחפש לבושי. ויבאו אל האשה לילה. שלא ירגיש שום אדם שלא היתה עושה בהם: (ט) מתנקש בנפשי. כמו ינקש נושה לכל אשר לו. ותרגם מתגרי בנפשי: (י) חי ה' אם יקרך עון. פירוש שלא אגלה הסוד:

מצודת דוד

...י רבות היו: (ה) וירא ויחרד. לפי שהיו פלשתים עם רב: (ו) בה'. ר"ל ...ם ואורים ותומים וביודעים שאלת חלום: ולא ענהו. בכל מה ששאל גם ...ת גם באורים וכו' (ואף שהאורים היו עם אביתר שהלך עם דוד אפשר ...ששלח אליו אנשים לשאול בו): (ז) אשת בעלת אוב. לפי שמצויה יותר בנשים וכן נאמר בתורה מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב): (ח) קסמי נא לי. עשה בעבורי ...מעשה אוב והוא העליית המת והשאלין בו: (ט) מתנקש בנפשי. להיות מתה ע"י שאול: (י) חי ה'. הריני נשבע חי ה' אם יקרה לך עונש בדבר זה: (יב) ותרא ...א. ארז"ל המעלה רואהו ואינו שומע קולו והנשאל שומע קולו ואינו רואהו: למה רמיתני. מבלי הגיד לי שאתה שאול ובעבור כי דרך העולים לעלות ברגליהם

כלפי

מצודת ציון

(ח) ויתחפש. ענין חליפות והשתנות הכסות באחר כמו התחפש ובוא במלחמה (מ"א כב): קסמי. הוא שם כולל לכל מיני הקסם: (ט) מתנקש. ר"ל מסיר המוקש והנזק שעליך להשאיר בי: (י) יקרך. מל' מקרה: עון. ענין עונש. וכן ואנחנו עונותיהם סבלנו (איכה ה):

עוטה

רדק

(יב) ואתה שאול. הואך הכיר' אותו אמרו ראתה דבר משונה שלא ראתה מימיה כי כל העולים באוב עולים רגליהם מלמעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו מלמעלה ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות להיכך אמרה ואתה שאול ולהיכך זעקה כי יראה שבא לנסותה ולהרוג אותה להיכך אמר לה שאול אל תראי כלומר ממה שאת יראה אל תראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראיתה שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם להיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן: (יג) אלהים. גדול כמו אלהים לא תקלל ורבוי עולים כרבוי אלהים לכבוד. ובדרש נפשו של משה העלה עמו לבקש רחמים על ישראל להיכך אמר עולים והקדוש ברוך הוא אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה ויונתן תרגם מלאכא דה' חזיתי דסליק מן ארעא: (יד) כי שמואל הוא. לפי שמנהגו היה שהיה עוטה מעיל: (טו) הרגזתני. ממנוחתי: להעלות אותי. ממנוחתי. ובדרש לשון פחד ורעדה הוא פחדתי מיום הדין כויתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין: גם ביד הנביאים גם בחלומות. ולא אמר באורי' כמו שאמר למעלה הכתוב כי באורים שאל אמרו בדרש כי בוש לומר לפני שמואל באורים לפי שהרג נוב עיר הכהנים: ואקראה לך. הה"א נוספת כמנהג כמו אשמעה אשמרה אבל להיות למ"ד הפעל בסגול אינו כמנהג ובא כמהו ידפנה סלה: (טז) ויהי ערך. שונאיך וכן והשמדתי עריך ויונתן תרגם הפסוק כן ומימרא דה' רחיק מינך והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה: (יז) ויעש ה' לו. לדעת התרגום לו לדוד. ולפי הפשט לו כמו לך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בענין

תרגום

בְּקָל רַב וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְשָׁאוּל לְמֵימַר לְמָה שַׁקַּרְתְּ בִּי וְאַתְּ שָׁאוּל׃ יג וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי מָה חֲזֵית וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְשָׁאוּל מַלְאֲכָא דַיְיָ חֲזֵיתִי דְּסָלִיק מִן אַרְעָא׃ יד וַאֲמַר לַהּ מָה חֶזְוֵיהּ וַאֲמָרַת גַּבְרָא סָבָא סָלִיק וְהוּא עֲטִיף מְעִילָא וִידַע שָׁאוּל אֲרֵי שְׁמוּאֵל הוּא וּכְרַע עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ טו וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְמָה אַזְעֶתְנִי לְאַסָּקָא יָתִי וַאֲמַר שָׁאוּל עָקַת לִי לַחֲדָא וּפְלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא בִּי וּמֵימְרָא דַיְיָ רָחִיק יָתִי וְלָא קַבֵּיל צְלוֹתִי עוֹד אַף בְּיַד סַפְרַיָּא אַף בְּחֶלְמַיָּא וּקְרֵית לָךְ לְהוֹדָעוּתַנִי מָה אַעְבֵּיד׃ טז וַאֲמַר שְׁמוּאֵל וּלְמָא אַתְּ שָׁאֵל יָתִי וּמֵימְרָא דַיְיָ רָחִיק יָתָךְ וַהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְּגַבְרָא דִי אַתְּ בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ׃ יז וַעֲבַד יְיָ לֵיהּ כְּמָא דְמַלֵּיל

שמואל א כח

בְּקוֹל גָּדוֹל וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל
ב' הלא נרסל לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתָנִי וְאַתָּה שָׁאוּל׃
יג וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל־תִּירְאִי כִּי מָה
רָאִית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל
ל' אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן־הָאָרֶץ׃
ל'. ב' יד וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־תָּאֳרוֹ וַתֹּאמֶר אִישׁ
זָקֵן עֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל וַיֵּדַע שָׁאוּל
כִּי־שְׁמוּאֵל הוּא וַיִּקֹּד אַפַּיִם אַרְצָה
וַיִּשְׁתָּחוּ׃ טו וַיֹּאמֶר
ל' שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי
ג' לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּאמֶר שָׁאוּל צַר־לִי
מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים ׀ נִלְחָמִים בִּי
ד' וֵאלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא־עָנָנִי עוֹד גַּם
ל' בְּיַד־הַנְּבִאִים גַּם־בַּחֲלֹמוֹת וָאֶקְרָאֶה
לְךָ לְהוֹדִיעֵנִי מָה אֶעֱשֶׂה׃
טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
וְלָמָּה תִּשְׁאָלֵנִי וַיהוָה סָר מֵעָלֶיךָ
ה' לשון סגלה וַיְהִי עָרֶךָ׃ יז וַיַּעַשׂ יְהוָה לוֹ כַּאֲשֶׁר

ואלהים ה' בקריאת וסי' ואלהים פקד יפקד אתכם והעליתם. ויאמר שמואל אל שאול. ואלהים אמר לבהלני. ואלהים זולתי לא תדע. ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות: ערך ה' בליש' דבבו בקריאה וסימ' וה' סר מעליך ויהי ערך. והשמדתי עריך. והכרתי ערי ארצך. ומלאו פני תבל ערים. וערים נטשת אבד זכרם. נשוא לשוא עריך. חלמא לסנאך ופשריה לערך. פתאום עיר ובחלות.

תולדות אהרן אלהים ראיתי עולים. חגיגה ד סנהדרין סה: למה הרגזתני להעלות. ברכות יב חגיגה ד (חגיגה טו):

רשי

רגליהם למעלה וזה עולה ראשו למעלה בשביל כבודו של שאול: (יג) [...] ראיתי עולים מן הארץ. מלאכים שניים משה ושמואל שנתיירא שמו[אל] אני מתבקש בדין והעלה משה עמו כדאיתא (בחגיגה ד' ובה[...]) (יד) מה תארו. ג' דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו שו[מעו] והנשאל לו שומעו ואי[נו רואהו] ולהיכך שאל מה תאו [...] לא רואהו ולא שומעו עוטה מעיל. שהיה רגי[ל] מעיל שנאמר ומעי[ל] קטן תעשה לו אמו (שמוא[ל א' ב'] י"ט) ובמעילו נקבר [...] וכן לעתיד לבא [...] בלבושיהם: (טו) הר[גזתני] הטרדתני: גם ביד הנ[ביאים] גם בחלומות. אבל א[ורים] ותומים לא אמר לו [...] ששאל בהם כמו שאמיר[...] שהיה בוש ממנו על שה[רג נוב] עיר הכהנים: [...] לך. לשון ואזעק [...] כמו נקרא נקראתי בגלבוע (שמואל ב' א' [...]) ושם נקרא איש [...] (שמואל ב' כ' א') [...] להיות נקרא אליך שו[...] מה אעשה: (טז) ולמה [...] הרי שאלת מן הנביאים [...] ויהי ערך. והוה [...] דגברא דאת בעל ד[בביה] ערך. לשון שונא. ו[...] במקרא [...]

רלבג

בפעולות שעשתה ולזה [...] זה הקסם לה ומפני ז[...] קסמי נא לי באוב וידו[...] אשר שעשתה מה שעשת' [...] זה הקסם נתברר לה [...] זה אשר העלתה אותו וג[...] מתנה זה הוא שאול ולזו[...] כאש: בקול גדול [...] מתוכה מי שהעלתה כי [...] התבאר לה שאשר העלת[...] הוא שמואל הנביא לא[...] אחר שהיה עמו [...] ושהשואל ממנה הוא ש[...]

(טז) ויהי ערך. ר"ל שונאך: (יט) מחר אתה ובניך עמי. ר"ל שיהיו [...] כמוהו. והנה בענין ההודעה ההיא אשר הגיע לשאול ספקות ראוי שנ[...] בהתרתם. הספק האחד איך יתכן שתגיע נבואה לשמואל אחר המות וזה [...] אפשר לפי מה שביארנו מענין הנבואה ומהותה בשני מספר מלחמות [...] שהן שיגיע ממנו דבור מורגש לשאול עם העדר ממנו כלי הדבור. והספק [...] איך יתכן שיגיע באמצעות בעלת באוב מאמר כזה שהוא נבואיי לפי מה שב[...] מענין אלו ההודעות במאמר השני מספר מלחמות ה'. ואמנו א[...] בכתר

פי' רבי' ישעיה

(יב) למה רמיתני ואתה שאול. יש מפרשים שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם מלמעלה וזה עלה ראשו למעלה בשביל כבודו. ויש אומרים ששמואל הגיד לה כי בעל אוב מדב' עם המת כדי שיענהו בכשפיו: (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ. פי' אדם גדול כמו עד האלהים יבוא דבר שניהם. ודרך המקרא לדבר אלהים בלשון רבים וחכמים אומרים שהעלה משה עמו כדאיתא בתעניות: (יד) ויאמר לה מה תארו' פי'. שהנשאל אינו רואה אותו אלא שומע קולו והמכשף רואה אותו: והוא עוטה מעיל. כדכתיב מעיל קטן תעשה לו אמו ובו נקבר: (טו) למה הרגזתני. כל הסמוך לאל"ף ולה"א מורפין כמו העליתנו למה אמרת וזה נדגש: ואקראה לך. היה ראוי להיות ואקראה בקמץ האל"ף ותחלף הפו"א בקמץ ברי"ש ו[...] בסגול באל"ף. ואינו כיוצא בו שיתחלף הפו"א בתנועה. כמו תאהבו פתי שמשפטו תאהבו האל"ף בסגול: (טז) ויהי ערך. הוא שונא לך והתרגום מפס[...] דוד. ולפי פתרונו זה הוא מקרא קצר ויהי עם ערך. והכתוב מסייעו דסמוך ליה ויעש ה' לו כאשר דבר בידו וגו' וזהו דוד:

מצודת ציון

(יד) עוטה. מעוטף כמו עוטה אור כשלמה (תהלים קד): ויקוד. כפף הקדקוד: אפים. על פניו:
(טו) הרגזתני. ענין תנועות החרדה ממקום המנוחה כמו המרגיז ארץ ממקומה (איוב ט):
(טז) ערך. אויביך כמו נשוא לשוא עריך (תהלים קלט): מלא

מצודת דוד

כלפי מעלה וזה עלה בראשו כלפי מעלה ידעה בזה שהוא שאול ובעבור המלכות עלה בראשו כלפי מעלה: (יג) אל תיראי. מ"מ אל תראי ואם אני [...] כי מה ראית. כי אם אמרו' מה ראית: אלהים. ר"ל אדם גדול וכן אלהי[ם לא] תקלל (שמות כ"ב): עולים. לפי שאמרה אלהים בלשון רבים כי כן יאמר בדרך לשון כבוד על ענין אדנות לזה אמרה גם עולים בלשון רבים וכן האלהים הא[...] האלה וכו' המכים (לעיל ד'): (יד) מה תארו. לשתדע אשר הוא אדם גדול: והוא עוטה מעיל. והוא מלבוש המיוחד לאדם גדול וחשוב: (טו) הרגזתני. הח[...] ממקום מנוחתי להעלות אותי פה: גם ביד הנביאים. ארז"ל שלא אמר גם באורים לפי שנתבייש להזכיר האורים לפני שמואל על שהרג כהני נוב השואלים באו[רים]: (טז) ולמה תשאלני וכו'. ר"ל מה היא השאלה הלא בעלמך תאמר שה' סר ממך: ויהי ערך. ומעתה הוא בעזר שונאך והוא דוד: (יז) לו. לערך שוכר והוא [...] כאשר

רש"י

ומלאו פני תבל ערים (ישעיה י"ד כ"א) והשמדתי עריך (מיכה ... מלכא לשנאך ופשריה לעריך (דניאל ג' מ"ט) : (יז) לרעך לדוד . לא הזכיר לו שמו אלא וכתבה לרעך הטוב ממך (לעיל ט"ו כ"א) לפי ...א ממנו שלא יהרגנו לפי שמשחו למלכות : (יט) אתה ובניך במחיצתי : (כד) עגל מרבק

שמואל א כח

דִּבֶּר בְּיָדִי וַיִּקְרַע יְהוָה אֶת־הַמַּמְלָכָה
מִיָּדֶךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד׃ יח כַּאֲשֶׁר
לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְלֹא־עָשִׂיתָ
חֲרוֹן־אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק עַל־כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה
עָשָׂה־לְךָ יְהוָה הַיּוֹם הַזֶּה׃ יט וְיִתֵּן
יְהוָה גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד־
פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם
אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְהוָה בְּיַד
פְּלִשְׁתִּים׃ כ וַיְמַהֵר שָׁאוּל וַיִּפֹּל מְלֹא־
קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּרָא מְאֹד מִדִּבְרֵי
שְׁמוּאֵל גַּם־כֹּחַ לֹא־הָיָה בוֹ כִּי לֹא
אָכַל לֶחֶם כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלָּיְלָה׃
כא וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל וַתֵּרֶא כִּי־
נִבְהַל מְאֹד וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה שָׁמְעָה
שִׁפְחָתְךָ בְּקוֹלֶךָ וָאָשִׂים נַפְשִׁי בְּכַפִּי
וָאֶשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי׃
כב וְעַתָּה שְׁמַע־נָא גַם־אַתָּה בְּקוֹל
שִׁפְחָתֶךָ וְאָשִׂמָה לְפָנֶיךָ פַּת־לֶחֶם
וֶאֱכוֹל וִיהִי בְךָ כֹּחַ כִּי תֵלֵךְ בַּדָּרֶךְ׃
כג וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל וַיִּפְרְצוּ־בוֹ
עֲבָדָיו וְגַם־הָאִשָּׁה וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם
וַיָּקָם מֵהָאָרֶץ וַיֵּשֶׁב אֶל־הַמִּטָּה׃
כד וְלָאִשָּׁה עֵגֶל־מַרְבֵּק בַּבַּיִת
וַתְּמַהֵר וַתִּזְבָּחֵהוּ וַתִּקַּח־קֶמַח וַתָּלָשׁ
וַתֹּפֵהוּ מַצּוֹת׃ כה וַתַּגֵּשׁ לִפְנֵי־שָׁאוּל

ג' — י"ג — ג' — י"ב — י"א מ"ל — ט' — ב' א' מ"ל וא' חס' וחס' חס' בליש' — ג' חס' — חצי הספר ד' — ל'. ב' — ל' וחס'. ב'

תרגום

בִּידִי וְאַעְדִּי יְיָ יָת מַלְכוּתָא
מִנָּךְ וִיהַבַהּ לְחַבְרָךְ לְדָוִד׃
יח כְּמָא דְלָא קַבֵּילְתָּא
בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְלָא עֲבַדְתָּא
תְּקֵיף רוּגְזֵיהּ בַּעֲמָלֵק עַל
כֵּן פִּתְגָּמָא הָדֵין עֲבַד לָךְ
יְיָ יוֹמָא הָדֵין׃ יט וְיִמְסַר
יְיָ אַף יָת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ
בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמְחַר אַתְּ
וּבְנָךְ עִמִּי אַף יָת מַשְׁרִיתָא
דְיִשְׂרָאֵל יִמְסַר יְיָ בִּידָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ כ וְאוֹחִי שָׁאוּל
וּנְפַל מְלֵי קוֹמְתֵיהּ לְאַרְעָא
וּדְחִיל לַחֲדָא מִפִּתְגָּמֵי
שְׁמוּאֵל אַף חֵילָא לָא הֲוָה
בֵיהּ אֲרֵי לָא אֲכַל לַחְמָא
כָּל יוֹמָא וְכָל לֵילְיָא׃
כא וַאֲתַת אִתְּתָא לְוַת
שָׁאוּל וַחֲזַת אֲרֵי אִתְבְּהֵיל
לַחֲדָא וַאֲמַרַת לֵיהּ הָא
קַבֵּילַת אַמְתָךְ מִנָּךְ
וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּעַל גַּב
לְאִתְקְטָלָא וּשְׁמָעִית יָת
פִּתְגָּמָךְ דְּמַלֵּילְתָּא עִמִּי׃
כב וּכְעַן קַבֵּיל כְּעַן אַף אַתְּ
לְמֵימַר אַמְתָךְ וַאֲשַׁוֵּי
קֳדָמָךְ פִּתָּא דְלַחְמָא וְאֵיכוֹל
וִיהֵי בָךְ חֵילָא אֲרֵי תֵיזֵיל
בְּאוֹרְחָא׃ כג וְסָרִיב וַאֲמַר
לָא אֵיכוֹל וְאַתְקִיפוּ בֵיהּ
עַבְדּוֹהִי וְאַף אִתְּתָא וְקַבֵּיל
לְמֵימְרֵיהוֹן וְקָם מֵאַרְעָא
וִיתִיב עַל עַרְסָא׃
[כד וּלְ]אִתְּתָא עֵגֶל פַּטִּים בְּבֵיתָא וְאוֹחִיאַת וּנְכַסְתֵּיהּ וּנְסֵיבַת קִמְחָא וְלָשַׁת וַאֲפִיתֵיהּ פַּטִּיר׃ כה וְקָרִיבַת

ג חספין בקריאה וסימ' במפרה רבתא: לקלם ג' חס' וסימ' וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו. וימאן ויאמר לא אוכל. ונלחמה ...מישור. מרבק ד' בקריאת ופי' ולאשה עגל מרבק בבית. גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק. ועגלים מתוך מרבק. ויצאתם ופשתם:

רד"ק

בענין אחד : (יח) על כן הדבר הזה . כבר פירש למעלה בפסוק קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום : (יט) אתה ובניך עמי . בהיו מתים כמו שאני מת ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שחרד למלחמה על מנת למות ולא תברח ויכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתבייש במעשה נוב ולא זכר אורים נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עוד לפסוק למען תזכרי ובשת ובכפרי לך וגו' שכל העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו ולפי הפשט אע"פ ששמואל אמר לו שימות לא יתכן שהיה בורח ויניח עמו במלחמה ועל כל פנים היה לו לירד במלחמה אם למות אם לחיים : (כ) וימהר שאול. מהר להשתחות כנגד שמואל כלומר כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו כמו שפירשנו אנו לפרש: וירא מאד. ביו"ד אית' לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : גם כח לא היה בו. לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה: מלא קומתו. מהפחד שהיה לו שהפחידו שמואל והכנים בלבו מדבריו של שמואל ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה שיקימוהו מן הארץ לרוב דאגתו: (כא) ואשים נפשי בכפי . כי הייתי יראה ממך שלא תהרגני כמו שהכרת האובות והידעונים מן הארץ וכן תרגם יונתן ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא וי"מ כי עושה המעשה ההוא הוא בסכנה : (כג) ויפרצו בו עבדיו. כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד: אל המטה . כמו על המטה כמו אל ההרים לא אכל ר"ל על ההרים לא אכל ורבים כמוהו : (כד) עגל מרבק. עגל מפוט' והמקום שמפטמין אותו שם יקרא מרבק וכן ת"י עגל פטים דומה לו בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה ודשה : (כה) ותפהו מצות . האל"ף נעלמת מהמכתב ואמר זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהרה לפי שראתה אותו נבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנמצא כתוב אמרו רז"ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם חיה שמה ידוע בפיו ומדברים העתידים ופירוש מבין הפרקים שמשמיע קול נמוך מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו על ידי מעשים שעושה שמקיש בזרועותיו וי"א אף מקטיר קטרת לשד הוא העושה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ופי' המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מהארץ מעל פי הקבר כדרך ששמע שאול קולו של שמואל והקול נמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך הנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב

ופירושו

רלב"ג

הפסק הראשון כי על ...מת לא הועלה ממנו ...ע ממנו דבור לשאול ...ר באמת אבל היה זה ...ל מפעולות הדמיון כמו ומזה כלל היתר בפסק . ואולם הפסק השני מה שאומר והוא כי ...יה לו כח מה ...אמרו כגם שאול ... והנה עם התעוררו ...זה הפעל ומה שהאמ' ...י שמואל בחייו שנתבאר ... שהשם יתברך קרע ... ממנו ונתנה לדוד ...אמר שאול לדוד ידעתי ...ך תמלוך וגו' ונתבאר ...ם היות השם יתברך עם ...אותו סר ממנו הגיעו ...הפעולה כל אלו הדברים ... הם וקוסם היו נודעים ...ם זה וקוסם נודעו לו ...קים מצד כח מה נבואיו ...אמרו ויתן ה' גם את ...ביד פלשתים ומחר אתה עמי וגו' ובכאן הותרו אלו

...' רבי ישעיה

...פרצו. כמו ויפצרו בו . מרבק. תרגומו עגל ...: (ג) או זה שנים . וכבר ...לשנתים דכתיב ימים ... חדשים: מיום נפלו . על פני כל אחיו נפל ...שתרגומו שרא :

...ת אהרן מחר אתה ובניך עמי . ברכות ס"ס פרוכין נג :

מצודת דוד

...אשר וכו'. ר"ל כאשר עשית אתה לבלי שמוע בקול ה' על כן וכו' עשה לך ...': הדבר הזה. שבאו עליך פלשתים וה' לא ענך : (יט) עמי. בקבר כמוני ...אמרו עמי במחיצתי : מחנה ישראל. ר"ל ערי החנותם כמ"ש בענין שעזבו את ... ובאו פלשתים וישבו בהן : (כ) ויפול וכו'. להשתחוות לשמואל : גם כח. מלבד מה שהיה מתבהל מדברי שמואל עוד הלך ממנו כחו גם בעבור מניעת ...ה: (כא) הנה שמעה וכו'. לקסום כאוב : ואשים נפשי בכפי. ר"ל כמו האוחז דבר מה בכפו נוחה היא לפול כאשר יפתח כפו כן הפקרתי נפשי והכנתי בעצמי ...זוהרת המלך כי בעת הקסם לא ידעה עדיין שהוא שאול : (כב) כי תלך בדרך. ר"ל מהצורך לחזור אחר הכח : (כד) ותופהו מצות. לבל יתעכב עד החימוץ :

מצודת ציון

(כ) מלא קומתו. ר"ל כל קומתו : (כג) ויפרצו. הוא הפוך מן ויפצר בם (בראשית יט) וענינו רבוי הדברים : (כד) מרבק. מפוטם במרבק והוא המקום שפטמו בו עגלים כמו ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) : ותלש. מל' לישה : ותפהו. מל' אפיה : (כה) ותגש. והקריבה :

בענין

וסרני

וסירושו שיש עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שידמה שיוצא קול נמוך מאוד וידמה לו באותו הקול שואל ומשיב כן סירשו והרב החכם הגדול רמב״ם ז״ל פירש במעשה אוב בהקטרת זרועותיו שאמר שאוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם אשר הקטיר קטורת ידוע אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת לארץ בקול נמוך מאד וכאילו אינו נשמע באוזן אלא במחשבה מרגיש בו ופי׳ מעשה גלגלת שלוקח גלגלת המת ומקטיר לה קטרת ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל ד׳ ומשיבו ועוד אמרו רז״ל שלשה

דברים נאמרו במעלה זכורו במעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו מי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו ואבנר ועמשא שלא נצטרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו וראינו מחלוקת בין הגאונים בדבר הזה וכלם נשתוו כי מעשה האוב הכל ותוהו ודברי כזב והתול אבל יש מהם אומרים כי לא דבר שמואל עם שאול והם ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכירה כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמה הכירה ומאשה דבר זה אמרה למה רמיתני ואתה שאול ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו נבהל וידעה כי למחר יהיה יוצא למלחמה וכל ישראל היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני ה׳ שמה בפי המגיד הדברים הנאמרים בפרשה ומה שאמר ויאמר שמואל אל שאול על מחשבת שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר אליו ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמר לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך ומה שאמר מחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה. וכן פי׳ רב שמואל בן חפני הגאון ז״ל ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז״ל בגמרא כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז״ל אמרו אמת הוא כי רחוק היא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה את המת בחכמת האוב אך סבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה כמו שנאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך דברי ההולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלה דבריהם. ויש לתמוה לדברי ... האלה אם הקב״ה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי חלומות או על ידי אורים או על ידי הנביאים ... על ידי אשה בעלת אוב ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולים אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך ... ומי יאמר שיטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו : (ב) וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים. אינו אומר כי הסרנים ... ולאלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים : (ג) או זה שנים. והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי ... והגני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים : מיום נפלו. מיום שנפל אלי כלומר ששכן עמי כמו על פני כל אחיו נפל: האנשים ההם. כנוי ... עלמם : (ה) הלא זה דוד. כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה בנו עם אדוניו : (ו) חי ה׳. ... מודים כי הוא השבה הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד :

תרגום

קדם שאול וקדם עבדוהי ואכלו וקמו ואזלו בליליא ההוא : א וכנשו פלשתאי ית כל משריתהון לאפק וישראל שרן בעינא די ביזרעאל : ב וטורני פלשתאי עברין למאון ולאלפין ודוד וגברוהי עברין בבתריתא עם אכיש : ג ואמרו רברבי פלשתאי מה יהודאי האלין ואמר אכיש לרברבי פלשתאי הלא דין דוד עבדא דשאול מלכא דישראל דהוה עמי דנן יומין או דנן שנין ולא אשכחית ביה מדעם ביש מיומא דאתפרש לותי עד יומא הדין : ד ורגיזו עלוהי רברבי פלשתאי ואמרו ליה רברבי פלשתאי אתיב ית גברא ויתוב לאתריה דמניתיה תמן ולא יחות עמנא בקרבא ולא יהי לשטן בקרבא ובמה יתרעי דין לות רבוניה הלא ברישי גבריא האינון : ה הלא דין דוד דמשמעין ליה בחנגיא למימר קטל שאול באלפין ודוד ברבבן : ו וקרא אכיש לדוד ואמר ליה קים הוא יי ארי כשר את ותקן בעיני

שמואל א כח–כט

וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ בַּלַּיְלָה הַהוּא׃

ג׳ כט א וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־כָּל־
ס׳. ג״ג מַחֲנֵיהֶם אֲפֵקָה וְיִשְׂרָאֵל חֹנִים בַּעַיִן
אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל׃ ב וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
עֹבְרִים לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו
עֹבְרִים בָּאַחֲרֹנָה עִם־אָכִישׁ׃ ג וַיֹּאמְרוּ
ו׳ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים מָה הָעִבְרִים הָאֵלֶּה
וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים
הֲלוֹא־זֶה דָוִד עֶבֶד ׀ שָׁאוּל מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ־
ס׳ זֶה שָׁנִים וְלֹא־מָצָאתִי בוֹ מְאוּמָה
ג׳ וחד חסר נפלו מִיּוֹם נָפְלוֹ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃
ב׳ ד וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי
פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים
ט״ו הָשֵׁב אֶת־הָאִישׁ וְיָשֹׁב אֶל־מְקוֹמוֹ
ל׳. ג׳ אֲשֶׁר הִפְקַדְתּוֹ שָׁם וְלֹא־יֵרֵד עִמָּנוּ
בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יִהְיֶה־לָּנוּ לְשָׂטָן
ב׳ מיחדין יודע חסות ד׳ בַּמִּלְחָמָה וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל־אֲדֹנָיו
הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם׃ ה הֲלוֹא־
זֶה דָוִד אֲשֶׁר יַעֲנוּ־לוֹ בַמְּחֹלוֹת
באלפיו ק׳ לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָיו וְדָוִד
תיו ק׳ בְּרִבְבֹתָו׃ ו וַיִּקְרָא
אָכִישׁ אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵלָיו חַי־יְהוָה
י״ז כִּי־יָשָׁר אַתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי צֵאתְךָ

רש״י

מרבק. עגל פטום : ... נפלו. מיום חנייתו ... ויבוו

רלבג

אלו הספקות באופן ... שנראה לנו : (ב) יש ... הספים דוד ללכת ... להלחם עם ישראל ... זה הספק אינגו ... וזה כי דוד שוכרח ... מבית אכיש מלך ... ומפני מה שגלה לו ... פישע על ישראל ... כי נכאה דוד את ... היתר מחשבת דוד ... לשטן לפלשתים ולשי ... על ישראל כי זה ... לו עשייתו אחר שהם ...

ולא מצאתי ה׳ ושים ... בתולים. בו מאומה ... מהם איש. ולמנחמים ... בקשה נפשי. ולא תעשה ... נמסר לעיל בהאי סיפרא ...

מצודת ציון

כט (א) בעין. בעין המים ... (ג) וסרני. ענין שרים : ... כן קרויים ישראל ... ישבו אבותיכם : נפלו. ... פני כל אחיו נפל ... (ד) הפקדתו. מל׳ פקדון : ... לשטן. לעשות איבה ושטנה ... ויקם שטן לשלמה (מ״א יא) ... מל׳ רצוי : (ה) יענו. ענין ... במחולות. שם כ״ג :

מצודת דוד

כט (ב) וסרני וכו׳. הסרנים עם מחניהם מאה מאה לבד עד תשלום האלף וכן כל אלף בפ״ע : (ג) מה העברים האלה. ר״ל מה המה עושים פה : זה ימים. שישב עמי בגת : או זה שנים. שישב בערי השדה : ולא מצאתי וכו׳. רצה לומר מיום שבנו אליגו הן בהיותו בגת הן בהיותו בערי השדה לא מצאתי בו מאומה רע : (ד) עליו. על אכיש : אשר הפקדתו. אשר הנחתו לשבת שם : ולא יהיה וכו׳. כי פן יהיה נוסף על שונאינו ונלחם בנו : ובמה. ר״ל וכי באיזה דבר יכול ... עצמו לאדוניו שאול למחול לו על מה שמרד בו הלא בהבאת ראשינו אליו ... אליו ועל הכוונה הזה הולך אתנו : (ה) אשר יענו לו. אשר הרימו קול ... המחולות לאמר הכה וכו׳ וא״כ מעולם הוא שונא לפלשתים ומכה בהם ... בו : (ו) כי ישר אתה וכו׳. אני מחזיק אותך לאיש ישר ונאמן וטוב בעיני ... עמי

וּבוֹאֲךָ אִתִּי בַּמַּחֲנֶה כִּי לֹא־מָצָאתִי
בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ אֵלַי עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא־טוֹב אָתָּה׃
ז וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תַעֲשֶׂה
רָע בְּעֵינֵי סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים׃
ח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ כִּי מֶה עָשִׂיתִי
וּמַה־מָּצָאתָ בְעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר
הָיִיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא
אָבוֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
ט וַיַּעַן אָכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד יָדַעְתִּי כִּי
טוֹב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמַלְאַךְ אֱלֹהִים אַךְ
שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים אָמְרוּ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּנוּ
בַּמִּלְחָמָה׃ י וְעַתָּה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר
וְעַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ אֲשֶׁר־בָּאוּ אִתָּךְ
וְהִשְׁכַּמְתֶּם בַּבֹּקֶר וְאוֹר לָכֶם וָלֵכוּ׃
יא וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר
לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּפְלִשְׁתִּים
עָלוּ יִזְרְעֶאל׃

ל א וַיְהִי בְּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו
צִקְלַג בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַעֲמָלֵקִי פָשְׁטוּ
אֶל־נֶגֶב וְאֶל־צִקְלַג וַיַּכּוּ אֶת־צִקְלַג
וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ׃ ב וַיִּשְׁבּוּ
אֶת־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר־בָּהּ מִקָּטֹן וְעַד־
גָּדוֹל לֹא הֵמִיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיֵּלְכוּ
לְדַרְכָּם׃ ג וַיָּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו אֶל־הָעִיר
וְהִנֵּה שְׂרוּפָה בָּאֵשׁ וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם
וּבְנֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ׃ ד וַיִּשָּׂא דָוִד וְהָעָם
אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ עַד אֲשֶׁר
אֵין־בָּהֶם כֹּחַ לִבְכּוֹת׃ ה וּשְׁתֵּי נְשֵׁי־דָוִד
נִשְׁבּוּ אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל
אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי׃ ו וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד
כִּי־אָמְרוּ הָעָם לְסָקְלוֹ כִּי־מָרָה נֶפֶשׁ
כָּל־הָעָם אִישׁ עַל־בָּנָו וְעַל־בְּנֹתָיו
וַיִּתְחַזֵּק דָּוִד בַּיהוָה אֱלֹהָיו׃
ז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בֶּן־
אֲחִימֶלֶךְ הַגִּישָׁה־נָּא לִי הָאֵפֹד וַיַּגֵּשׁ
אֶבְיָתָר אֶת־הָאֵפֹד אֶל־דָּוִד׃ ח וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד־

י׳ · י״ח. ג׳ · ל׳ · ו׳ · ג׳. ג׳ · ז׳ בטעם בסי׳ · ס׳ · ל׳ מלעיל וה׳ מלרע וינהגו וילכו · ב׳ חד מ״ל וחד מס׳ · ה׳ חס׳ · ב׳ חס׳ חלף ויעל סס · ב׳ · ל׳ בטע׳ · בניו ק׳ · ה׳ · ג׳ ב׳ חס׳ וה׳ מ״ל

מַפְּקָךְ וּמַעֲלָךְ עִמִּי בְּמַשְׁרִיתָא אֲרֵי לָא אַשְׁכָּחִית בָּךְ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דַאֲתֵיתָא לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין וּבְעֵינֵי טוּרְנַיָא לָא תַקִּין אַתְּ׃ ז וּכְעַן תּוּב וְאֵזֵיל בִּשְׁלָם וְלָא תַעְבֵּיד בִּישׁ בְּעֵינֵי טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי׃ ח וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה אַשְׁכַּחְתָּא בְעַבְדָּךְ מִיּוֹמָא דַהֲוֵיתִי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי לָא אֵהָךְ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּסַנְאֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ ט וַאֲתֵיב אָכִישׁ וַאֲמַר לְדָוִד יְדַעְנָא אֲרֵי תַקִּין אַתְּ בְּעֵינַי כְּמַלְאָכָא דַיְיָ בְּרַם רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי אֲמַרוּ לָא יִסַּק עִמָּנָא בִּקְרָבָא׃ י וּכְעַן אַקְדֵּים בְּצַפְרָא וְעַבְדֵי רִבּוֹנָךְ דַאֲתוֹ עִמָּךְ וְתַקְדְּמוּן בְּצַפְרָא וְיִנְהַר לְכוֹן וְתִיזְלוּן׃ יא וְאַקְדֵּים דָּוִד הוּא וְגֻבְרוֹהִי לְמֵיזַל בְּצַפְרָא לְמֵתַב לַאֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי וּפְלִשְׁתָּאֵי סְלִיקוּ לְיִזְרְעֶאל׃ א וַהֲוָה כַּד אֲתָא דָוִד וְגֻבְרוֹהִי לְצִקְלַג בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וַעֲמַלְקָאָה אִתְנְגִידוּ עַל דָּרוֹם וְעַל צִקְלַג וְאוֹקִידוּ יָתַהּ בְּנוּרָא׃ ב וּשְׁבוֹ יַת נְשַׁיָּא דִי בַהּ מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא וְלָא קְטַלוּ אֱנָשׁ וּדְבַרוּ וַאֲזַלוּ לְאוֹרְחֵיהוֹן׃ ג וַאֲתָא דָוִד וְגֻבְרוֹהִי לְקַרְתָּא וְהָא קְלִיָא בְנוּרָא וּנְשֵׁיהוֹן וּבְנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן אִשְׁתְּבִיאוּ׃ ד וַאֲרֵים דָּוִד וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ יַת קָלְהוֹן וּבְכוֹ עַד דְּלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמִבְכֵּי׃ ה וְתַרְתֵּין נְשֵׁי דָוִד אִשְׁתְּבִיאָה אֲחִינֹעַם דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ ו וְעָקַת לְדָוִד לַחֲדָא אֲרֵי אֲמַרוּ עַמָּא לְמִרְגְּמֵיהּ אֲרֵי מָרַת נַפְשָׁא דְכָל עַמָּא גְּבַר עַל בְּנוֹהִי וְעַל בְּנָתֵיהּ וְאִתַּקַּף דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֵיהּ׃ ז וַאֲמַר דָּוִד לְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא בַּר אֲחִימֶלֶךְ קָרֵיב לִי אֵפוֹדָא וְקָרֵיב אֶבְיָתָר יַת אֵפוֹדָא לְדָוִד׃ ח וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר אֶרְדּוֹף בָּתַר

רדק

(י) ועבדי אדוניך. כלומר האנשי׳ אשר באו אתך שנתחברו בשאול אדוניהם גם כן: ואור לכם בבקר. כשיאור לכם היום לכו: (א) ועמלקי פשטו. בבואם ביום השלישי שנסעו משם ללכת עם אכיש מלאו שעמלקי פשטו אל נגב צקלג כי פשטו הדבר עד שמצאו כי מצקלג היו יוצאי׳ להם השוללים אף על פי שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם חשבו הדבר עם השכנים עד שמצאו ומסבות הבורא יתברך ומשמירתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם: אל נגב. כתרגומו אל דרום והוא חסר הנסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היא היא והראשון נכון: ויכו את צקלג. איכו אומר שהרגו אנשי צקלג שהרי אומר לא המיתו איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו העיר ושרפוה באש ואמר ויכו על הריסת הבנין על דרך הרחבת הלשון כמו שאמר על הבנין וירפא את מזבח ה׳ ויואב יחיה את שאר העיר: (ב) וישבו את הנשים. כי האנשים לא היו בה כי עם דוד הלכו ולא נשארו בה כי אם הנשים והבנים והבנות לפיכך לכדום כי לא היה בעיר מי שילחם: (ו) ותצר לדוד. שרשו יצר והוא מענין צרה וצוקה ובאמרו לשון נקבה ר״ל זאת הרעה: כי מרה נפש כל העם. פעל עבר כי הוא מלעיל בשני ספרין: ויתחזק דוד בה׳ אלהיו. ויהם תוחלתו בו והתאמץ על הרעה ואמר לרדוף אחריהם ואמר לאביתר הגישה האפוד: (ח) ארדף. דרך שאלה בלא ה״א השאלה כמו אף כי אמר אלהים אתה זה בני עשו ושאל דוד שתי שאלות כאחת ואף על פי שלא היו עושין כן באורים ותומים כמו שפירש׳ למעלה עשה כן לדוחק השעה ונענה

רלבג

ועבדי אדניך אשר באו ...ים אנשי דוד כי לא רצ׳ ... כי אם העבדים: ...ם בבקר ואור לכם ...״ל תכף שיהיה האור ...מר לו זה שלא יסתכנו על

מסורה

...שתים ו׳ וסימ׳ נמסר בהאי סיפרא סוף סימן ...שכמתם ג׳ וסימ׳ בסדר ...ולכו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ...בון בתיכם קחו ולכו ...ם גם בקרבכם קחו. ואור ...ו. נשבו ה׳ בקריאה וסי׳ ...רופה באש. ושתי נשי ...בו אחינעם. והשיבו אל ... וחברו. וזכרו פליטכם ...בניו ד׳ חס׳ בקריאה וסי׳ ...ואת בנו ואת כל עמו. ...אביו ולאמו לא ראיתיו. ...נפש כל העם. ובנו ...ספו: ויתחזק ח׳ בקריאה ...תחזק ישראל וישב על ... ויתחזק העם איש ... ויתחזק דוד באלהיו. ...שלמה בן דוד על מלכותו ... ויתחזק המלך רחבעם. ...אביה וישא לו נשים. ...יהושפט בנו. ויתחזק ...וב׳ ויתחזק ויסמך ויקם ...ל ממלכת אביו. ויתחזק ... תחומה. וכל התחזק ...: ארדוף ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ ...סימ׳ ארדף אשיג אחלק ...ארדף אחרי הגדוד הזה. ...איבי ואשיגם דתהלים. בתרא מלא:

...ת אהרן כל מעשה צקלג. עקידה ס׳ כו: ...אחרי הגדוד, יומא עג (יומא מו):

מצודת דוד

...במלחמה: ובעיני. אבל ... וכו׳: (ז) ולא תעשה רע. ...הרע בעיני הסרנים: ...מה. מדוע אשוב כי מה ...דבר רע: (ט) ידעתי. ...חי שלא כמלאך רעה כי ...ה׳: (י) ועבדי אדוניך. ...שיך שהיו מאז עבדי שאול ... והבליעו בו כמוך וכאומר ...זה נחשדים גם המה בעיני ...ים כמוך ולזה ישובו עמך: ...לכם. כשיאיר לכם היום ...לדרככם: ל (א) ביום ...י. מעת הלוכם מצקלג ...כים למלחמה: אל נגב. ...ל נגב כלב ונגב הכרתי ...ים בענין: ויכו. ר״ל ...העיר: (ו) ותצר לדוד מאד. ...מלבד הצרה שנשבו נשיו כי ...אמרו העם לסקלו באבנים ...היה מסבב לרדת למלחמה ...כיש והיה זה סיבה לשיבואו ...ן ועשו מה שעשו: ויתחזק. ...ז היה דוד מתחזק

פי׳ רבי׳ ישעיה

(י) ועבדי אדניך אשר באו אתך פירוש הם אנשיו וקרא׳ עבדי שאול: (א) והעמלקי פשטו אל הנגב. פי׳ אל נגב יהודה כדכתיב לעיל על נגב יהודה:

מצודת ציון

ל (א) פשטו. התפזרו לשלול שלל: (ב) וישבו. מל׳ שביה: (ו) לסקלו. לרגמו באבנים: (ח) ארדוף. תחסר ה״א השאלה ומשפטו האארדוף

הַזֶּה הַאַשִּׂגֶנּוּ וַיֹּאמֶר לוֹ רְדֹף כִּי־
הַשֵּׂג תַּשִּׂיג וְהַצֵּל תַּצִּיל׃ ט וַיֵּלֶךְ דָּוִד
הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ
וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל הַבְּשׂוֹר וְהַנּוֹתָרִים
עָמָדוּ׃ י וַיִּרְדֹּף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע־מֵאוֹת
אִישׁ וַיַּעַמְדוּ מָאתַיִם אִישׁ אֲשֶׁר פִּגְּרוּ
מֵעֲבֹר אֶת־נַחַל הַבְּשׂוֹר׃ יא וַיִּמְצְאוּ
אִישׁ־מִצְרִי בַּשָּׂדֶה וַיִּקְחוּ אֹתוֹ אֶל־דָּוִד
וַיִּתְּנוּ־לוֹ לֶחֶם וַיֹּאכַל וַיַּשְׁקֻהוּ מָיִם׃
יב וַיִּתְּנוּ־לוֹ פֶלַח דְּבֵלָה וּשְׁנֵי צִמֻּקִים
וַיֹּאכַל וַתָּשָׁב רוּחוֹ אֵלָיו כִּי לֹא־אָכַל
לֶחֶם וְלֹא־שָׁתָה מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים
וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת׃
יג וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד לְמִי־אַתָּה וְאֵי מִזֶּה
אָתָּה וַיֹּאמֶר נַעַר מִצְרִי אָנֹכִי עֶבֶד
לְאִישׁ עֲמָלֵקִי וַיַּעַזְבֵנִי אֲדֹנִי כִּי
חָלִיתִי הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה׃ יד אֲנַחְנוּ פָּשַׁטְנוּ
נֶגֶב הַכְּרֵתִי וְעַל־אֲשֶׁר לִיהוּדָה וְעַל־
נֶגֶב כָּלֵב וְאֶת־צִקְלַג שָׂרַפְנוּ בָאֵשׁ׃
טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד הֲתוֹרִדֵנִי אֶל־הַגְּדוּד
הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים
אִם־תְּמִיתֵנִי וְאִם־תַּסְגִּרֵנִי בְּיַד־אֲדֹנִי
וְאוֹרִדְךָ אֶל־הַגְּדוּד הַזֶּה׃ טז וַיֹּרִדֵהוּ
וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
אֹכְלִים וְשֹׁתִים וְחֹגְגִים בְּכֹל הַשָּׁלָל
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר לָקְחוּ מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
וּמֵאֶרֶץ יְהוּדָה׃ יז וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף
וְעַד־הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם וְלֹא־נִמְלַט
מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ־
נַעַר אֲשֶׁר־רָכְבוּ עַל־הַגְּמַלִּים וַיָּנֻסוּ׃

מַשְׁרִיתָא הָדָא הַאַדְבְּקִינֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ רְדוֹף אֲרֵי אַדְבָּקָא תַדְבֵּיק וְשֵׁיזָבָא תְשֵׁיזֵיב׃ ט וַאֲזַל דָּוִד הוּא וְשִׁית מְאָה גַּבְרָא דִי עִמֵּיהּ וַאֲתוֹ עַד נַחֲלָא דִבְשׂוֹר וּמִקְצָתְהוֹן אִשְׁתְּאַרוּ׃ י וּרְדַף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא וְאִשְׁתְּאַרוּן מָאתָן גַּבְרָא דְאִתְמְנַעוּ מִלְּמֶעְבַּר יָת נַחַל דִּבְשׂוֹר׃ יא וְאַשְׁכָּחוּ גַּבְרָא מִצְרָאָה בְּחַקְלָא וְאַיְתִיאוּ יָתֵיהּ לְוַת דָּוִד וִיהָבוּ לֵיהּ לַחְמָא וַאֲכַל וְאַשְׁקְיוּהִי מַיָּא׃ יב וִיהָבוּ לֵיהּ פִּלַּם דְּבֵלְתָא וּתְרֵין אִתְכְּלִין דְּעִינְבִין יַבִּישִׁין וַאֲכַל וְתָבַת רוּחֵיהּ לֵיהּ אֲרֵי לָא אֲכַל לַחְמָא וְלָא שְׁתָא מַיָּא תְּלָתָא יוֹמִין וּתְלָתָא לֵילָוָן׃ יג וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד דְּמַן אַתְּ וְאֵי מִדֵּין אַתְּ וַאֲמַר עוּלֵימָא מִצְרָאָה אֲנָא עַבְדָּא לְגַבְרָא עֲמַלְקָאָה וְשַׁבְקַנִי רִבּוֹנִי אֲרֵי אִתְמְרָעִית יוֹמָא דֵין דְּנַן תְּלָתָא יוֹמִין׃ יד אֲנַחְנָא אִתְנְגֵידְנָא עַל דְּרוֹמָא כְּרֵיתוּ וְעַל דִּי לִיהוּדָה וְעַל דְּרוֹם כָּלֵב וְיָת צִקְלַג אוֹקֵידְנָא בְּנוּרָא׃ טו וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד הֲתַחְתִּינַנִי לְמַשְׁרִיתָא הָדָא וַאֲמַר קַיֵּם לִי בְּמֵימְרָא דַיָי דְּלָא תִקְטְלִינַנִי וְלָא תִמְסְרִינַנִי בִּידָא דְרִבּוֹנִי וְאַחְתִּינָךְ לְמַשְׁרִיתָא הָדָא׃ טז וְאַחְתֵּיהּ וְהָא רְטִישִׁין עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא אָכְלִין וְשָׁתַן וְחָגְגִין בְּכָל עֲדָאָה סַגִּיאָה דִּשְׁבוֹ מֵאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי וּמֵאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה׃ יז וּמְחָנוּן דָּוִד מִקַּבְלָא וְעַד עִדָּן רַמְשָׁא בְּיוֹמָא דְבָ... וְלָא אִשְׁתֵּיזֵיב מִנְהוֹן אֱנָשׁ אֱלָהֵין אַרְבַּע מְאָה גְּבַר עוּלֵים דִּרְכִיבוּ עַל גַּמְלַיָּא

רשי

(ט) ויבואו עד נחל הבשור. שם מקום הוא: והנותרים עמדו. כשהגיעו לנחל היו בהם עייפים ונותרו מקצתן: (י) אשר פגרו. נמנעו ולשון אחר אני ... ה"א תרגום של ... (יד) נגב הכרתי. לדרום פלשתים מצינו במקום ... פלשתים נקראים גוי כרתים ... יושבי חבל הים גוי ... (צפניה ב׳ ה׳): (יז) ... למודים הם שמלקיבל ... ביום מחר כמו שנאמר ... אנכי:

רלבג

על יד אנשי המלחמה: ... עד נחל הבשור והנותרים ... ר"ל כי כולם הלכו ... בהסכמה אחת עד נחל ... והנותרים שלא הספיק ... יותר עמדו שם והם ... איש אשר הראו עצמו ... הם בלי כח ויגעי׳ ורו... ולזה לא עברו את המקו... ואולי היה זה ליראתם ... ההוא או שהיו יגעים ... וכראות דוד זה הושי... עד בואם לשמור הכ... (יא) וימצאו איש מצרי ... ידמה שאותם שנשארו מ... הנה והנה קודם שהרי... אחד מהם או מצאוהו ... ההולכים עמו: (יז) ... ועד הערב למחרתם ... שהכה ...

רדק

ונענה על שתיהם: (ט) הבשור. שם מקום: והנותרים עמדו. מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם באו עד נחל הבשו׳ ועברו הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומר שלא חזרו להם אלא שם עמדו והמתינו העוברים שם ושמרו את כליהם כי הרודפים לא היה להם שישאו כלום אלא מעט בכדי שיוכלו להלחם לבד ויונתן תרגם ומקצתהון אשתארו: (י) אשר פגרו. שבתו מפני חולשתם מכח הרדיפה והדומה לו בדברי רבותי׳ ז"ל יומא דמפגרי רבנן הוו אמרי באידנא יומא דשמשי פי׳ יום שהיו בטלים ותלושים מגירסת׳ וי"ת דאתמנעו או פי׳ תרגום של הרס תהרסם פגרא תפגרינון: (יב) פלח דבלה. חתיכת דבילה: נגב הכרתי. כרתי שם משפחה מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתים והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתים ובארץ יהודה פשטו כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: (יד) ועל נגב כלב. הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואף על פי שאמר ועל אשר ליהודה נחלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי׳ ארץ מישור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור: (טז) נטושי׳. מענין ויטש על המחנה ענין התפשטות: וחוגגי׳. מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור: (יז) מהנשף ועד הערב למחרת׳. מערב יום זה עד ערב יום שני

פי׳ רבי׳ ישעיה

(י) אשר פגרו מעבור. תרגם דאיתמנעו: פלח דבלה. פירוש חתיכה עיגול דבלה: (יד) נגב הכרתי. כמו גוי כרתים: (טז) נטושים על פני כל הארץ. פי׳ פרושים כמו ויטוש על המחנה: (יז) מהנשף עד הערב למחרתם. פירוש הבקר קודם שיאיר נקרא נשף שהתחיל בהשכמה והכה כל היום ההוא וכל יום המחרת עד הערב: אשר רכבו על הגמלים וינוסו. מגמלים הרצים היו:

שבועת באלהים ד׳ בליש׳ וסי׳ אם תשקר לי ולניני אם תמיתני ואם תסגרני במלך נבוכד נצר פרד ואריב עמם ואקללם: ו׳ בקריאה וסימ׳ אכלים וחגגים. ושתים לפניו יחי. יהודה וישראל רבי׳ שם עם דוד. ויהי היו ובנותיו. עוד זאת מדבר וישיבם ב׳ וסימ׳ ויושיבם ויושיבם בנחל הבש...

תולדות אהרן ויפגעו אי... יומא פג ... דוד מהנשף. ברכות ג בתר...

מצודת ציון

האדרוף ודוגמתו אף כי אמר אלהים (בראשית ג) ומשפטו האף כה"א השאלה: (י) פגרו. נחלשו ובדרז"ל יומא דמפגרי ביה רבנן (שבת קכט): (יב) פלח. חתיכה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד): דבלה. תאנים דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד וכן ומאתים דבלים (לעיל כה): צמוקים. ענבים יבשים והוא מל׳ ושדים צומקים (הושע ט): (יג) ואי מזה. איה העם שתאמר מזה אתה: (טו) הגדוד. החיל: תסגרני. תמסור אותי כמו להסגיר לאדום (עמוס א): (טז) נטושים. מפוזרים כמו ויטוש אל המחנה (במדבר יט): וחוגגים. ענין רקידה וכרכור כמו ויחוגו וינועו כשכור (תהלים קז): (יז) מהנשף. מהערב כמו נשף חשקי (ישעיה כא): ולא

מצודת דוד

מחזק עצמו להשען בה׳: (ט) והנותרים עמדו. ר"ל הנותרים מאותם ש... עצמם והם שתי המאות האמור במקרא שלאחריו שנותרו ולא רדפו הם עמ... הנחל מהעבר הזה ולא חזרו למקומם: (י) אשר פגרו. מאתים האיש אשר ... מלעבור את הנחל עמדו ולא רדפו: (יא) איש מצרי. ע"ש סופו אמר כי בעת ... לא ידעו שהוא מצרי: (יב) ושני צמוקים. שני אשכלות צמוקים: ותשב רוחו ... אמר דרך הפלגה וגוזמא כאלו יצאה רוחו מחולשת הרעבון ושבה אליו כשה... (יג) למי אתה. עבד של מי אתה ומאיזה עם אתה: כי חליתי. ולא יכולת... בשוה לו ולזה עזב אותי בדרך: היום שלשה. היום מלאו שלשה ימים: (יד) ועל אשר ליהודה. הנגב אשר ליהודה. כי כרתי היתה משל פלשתים כמ"ש גוי כרתים (צפני... ועל נגב כלב. עם שגם היא היתה מיהודה מ"מ היה לה שם ידוע לבד: (טו) התורידני. להראות דרך מהלכם: ואם תסגרני. או אם תסגרני וכו׳ יהי׳ עלי... שבועת שקר: (טז) כל הארץ. אשר הם עליה: בכל השלל. ר"ל שמחתם היה בעבור כל השלל הגדול אשר לקחו: (יז) מהנשף. רצה לומר מנשף יום זה עד ...

...אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ"ש למחרתם מחרת שני הנשפים שעברו ומלת עד עומדת במקום שנים כאילו אמר ועד למחרתם ולדעת רז"ל ...נשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממא אינו מתיישב טעם המ"ם וי"ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ...שם טעם המ"ם . וכדרש אמר טעם המ"ם על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שני' ונא הלחם בעמלק אחר : (כ) נהגו ...קנה ההוא. פי' אדוני אבי ז"ל לפני המקנה שלהם שהגילו נהגו הצאן והבקר שלקחו מהעמלקים. וכדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב

...וגו' לכך נאמר : (כ) את כל הצאן שהשבה הגדוד מנגב ...מנגב כלב : נהגו . ...מנהיגים והולכים לפני ...הוא להתכבד ולהתהלל ...וד : (כה) מהיום ההוא ...לא נאמר והלאה אלא ...כבר הנהיג אברהם ...נמוך

יח וַיַּצֵּל דָּוִד אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָקְחוּ עֲמָלֵק
וְאֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו הִצִּיל דָּוִד׃ יט וְלֹא
נֶעְדַּר־לָהֶם מִן־הַקָּטֹן וְעַד־הַגָּדוֹל וְעַד־
בָּנִים וּבָנוֹת וּמִשָּׁלָל וְעַד כָּל־אֲשֶׁר
לָקְחוּ לָהֶם הַכֹּל הֵשִׁיב דָּוִד׃ כ וַיִּקַּח
דָּוִד אֶת־כָּל־הַצֹּאן וְהַבָּקָר נָהֲגוּ לִפְנֵי
הַמִּקְנֶה הַהוּא וַיֹּאמְרוּ זֶה שְׁלַל דָּוִד׃
כא וַיָּבֹא דָוִד אֶל־מָאתַיִם הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־פִּגְּרוּ ׀ מִלֶּכֶת ׀ אַחֲרֵי דָוִד וַיֹּשִׁיבֻם
בְּנַחַל הַבְּשׂוֹר וַיֵּצְאוּ לִקְרַאת דָּוִד
וְלִקְרַאת הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וַיִּגַּשׁ דָּוִד
אֶת־הָעָם וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם׃
כב וַיַּעַן כָּל־אִישׁ־רָע
וּבְלִיַּעַל מֵהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ עִם־
דָּוִד וַיֹּאמְרוּ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־הָלְכוּ עִמִּי
לֹא־נִתֵּן לָהֶם מֵהַשָּׁלָל אֲשֶׁר הִצַּלְנוּ כִּי
אִם־אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְיִנְהֲגוּ
וְיֵלֵכוּ׃ כג וַיֹּאמֶר דָּוִד
לֹא־תַעֲשׂוּ כֵן אֶחָי אֵת אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה
לָנוּ וַיִּשְׁמֹר אֹתָנוּ וַיִּתֵּן אֶת־הַגְּדוּד
הַבָּא עָלֵינוּ בְּיָדֵנוּ׃ כד וּמִי יִשְׁמַע לָכֶם
לַדָּבָר הַזֶּה כִּי כְּחֵלֶק ׀ הַיֹּרֵד
בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים
יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ׃ כה וַיְהִי
מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂמֶהָ לְחֹק
וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

וְאַפִּיקוּ : יח וְשֵׁיזֵיב דָּוִד יַת
כָּל דִּשְׁבוֹ עֲמָלְקָאֵי וְיַת
תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי שֵׁיזֵיב דָּוִד :
יט וְלָא שְׁגָא לְהוֹן מִן זְעֵירָא
וְעַד רַבָּא וְעַד בְּנִין וּבְנָן
וּמִבִּיזָתָא וְעַד כָּל דִּי נְסִיבוּ
לְהוֹן כּוֹלָא אָתֵיב דָּוִד :
כ וּשְׁבָא דָוִד יַת כָּל עָנָא
וְתוֹרֵי דַּבַּרוּ קֳדָם גֵּיתַיָא
הָאִינוּן וַאֲמַרוּ דֵּין עֲדָאָה
דְּדָוִד : כא וַאֲתָא דָוִד לְוַת
מָאתַן גַּבְרָא דְּאִתְמְנִיעוּ
מִלְמֵיזַל בָּתַר דָּוִד
וְאוֹתֵיבִינוּן בְּנַחֲלָא דִּבְשׂוֹר
וּנְפָקוּ לְקַדָּמוּת דָּוִד
וּלְקַדָּמוּת עַמָּא דְּעִמֵּיהּ
וַעֲרַע דָּוִד יַת עַמָּא וּשְׁאֵיל
לְהוֹן לִשְׁלָם : כב וַאֲתֵיב
כָּל גְּבַר בִּישׁ וְרַשִׁיעָא
מִגַּבְרַיָּא דַּאֲזַלוּ עִם דָּוִד
וַאֲמַרוּ חֲלַף דְּלָא אֲזַלוּ עִמִּי
לָא נִתֵּן לְהוֹן מֵעֲדָאָה
דְּשֵׁיזַבְנָא אֱלָהֵין גְּבַר יַת
אִתְּתֵיהּ וְיַת בְּנוֹהִי וְיִדְבְּרוּן
וְיֵזְלוּן : כג וַאֲמַר דָּוִד לָא
תַעַבְדּוּן כֵּן אַחַי יַת דִּיהַב
יְיָ לָנָא וּנְטַר יָתָנָא וּמְסַר
יַת מַשִּׁרְיָתָא דַּאֲתַת עֲלָנָא
בִּידָנָא : כד וּמַן יִשְׁמַע
לְכוֹן לְפִתְגָּמָא הָדֵין אֲרֵי
כְּחוּלַק דִּנְחָתוּ בִקְרָבָא
וּכְחוּלַק דְּאִשְׁתְּאָרוּ לְמִטַּר
מָנַיָּא כַּחֲדָא יִפְלְגוּן : כה וַהֲוָת
מִיּוֹמָא הַהוּא וּלְעֵילָא
וְשַׁוְיָהּ לִגְזֵירַת דִּין לְיִשְׂרָאֵל

נהגו לפני המחנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומר היו נוהגים המקנה לפני המחנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נוטין המקנה לצד אחד אלא פורצין לפניהם והולכין דרך ישר לפניהם וכשהיו בעלי השדות ממחים בידן היו אומרים עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי פשטו : (כא) ויושיבם בנחל הבשור . כיון שפגרו הם מלכת אמרו להם דוד והארבע מאות איש שישבו שם לשמור הכלים שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מהר שישיגום ועכשיו בא דוד ואנשיו אליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באים : ויגש דוד את העם . כמו אל העם כמו והראה את הכהן את מי הנדת מלין ופירושו קרב אליהם ושאל להם לשלום וי"ת וערע דוד ית עמא ובנוסחא אחרת וקריב דוד לות עמא : (כו) יחדו יחלוקו . כחלק זה כן חלק זה כי יחדו יחלוקו : לרעהו

פי' רבי' ישעיה

(כ) נהגו לפני המקנה ההוא . פירוש מקרא קצר הוא נהגו והלכו לפני המקנה והיו אומרים בכל מקום זה שלל דוד כדי להודיע טבעו בעולם : (כד) אשר לא הלכו עמי . פי' כל אח' מהם היה אומר כך :

וישמה י' חס' בליש' שימה בקריאה וסימניהם ותשמם בכר הגמל. ואשמם בראשיכם. וישמה לחק ולמשפט . ואשמה לפניך פת לחם . מי ישמני שופט בארץ . שמי לך תמרורים . ושמו בכליכם . וישמה למוצאות קרי למחלאות כתיב . אם שום תשמון דירמיה . וישמה בעפר לדוש :

רלבג

...ערב כשהשיגם והכה ...ד ערב מחרת היום ...ו יהיה נשף בקר . ...ף אחריהם כל הלילה ...כשחר ראה אותם ...על פני השדה ונלחם ...בקר ועד הערב ואמר ...לפי שהיום שלפניו ...נגבואל לקלג ושרפו ...ם : (כד) כי כחלק ...למל' וכחלק היושב על ...דו יחלוקו . אמר להם ...אין ראוי שיעשה כמו ...כי שאין זכות האדם ...כי השתכנו בירידה אל ...כי אשר ירד אל ...ואשר ישב על הכלים ...מהאנשים הבאים ...הוא חולק עם היורדי' ...ואע"פ שאינו מסתכן ...דבר מבואר ולזה אין ...אמרו שתזכו בשלל אתם ...ירדתם במלחמ' מצורך ...לא היה בעולם ידכם ...ב בעזר אלהי בזכות ...ך הלכו ואשר נשארו : ...כה שמה דוד לחק ...ישראל שיחלקו כלם ...היום הזה ולפרסם ...עשה הש"י לדוד ...שלא מן השלל לזקני ...יהודה

...אהרן זה שלל דוד . (סנהדרין כ) :

מצודת דוד

...השני וכל אותה הערב עד הבוקר אשר הוא למחרתם של שני הנשפים ...לא ועד עומדת במקום שתים כאלו אמר ועד הערב ועד למחרתם : לא ...ה איש . מהלכי רגלי : (יט) ועד כל אשר לקחו . אפי' מה שלקחו מפלשתים ...דה וכלב הכל השיב דוד לעצמו : (כ) ויקח דוד . לקח לעצמו כל הצאן ובקר אף מאשר שללו עמלק מבני פלשתים ויהודה : נהגו לפני המקנה . ר"ל מנהיגים ...רך הלכו לפני המקנה ההוא בבוא מי מפלשתים ומיהודה לקחת מקנהו אמרו זה שלל דוד ר"ל אין לכם חלק בזה כי דוד לעצמו שללו ולא בעבור להחזיר (כא) אל מאתים וכו' . ר"ל סמוך להם : ויושיבום . ודוד הושיבום בעבר נחל הבשור לשמור הכלים : ויצאו . ממקום מושבם : (כב) איש וכו' . לכל איש את ...ו וינהגו לעצמם וילכו להם אבל לא יחלקו עמנו בשלל אף של עצמם לא יקחו : (כג) את אשר נתן . ר"ל וכי בכח ידינו לקחנו הלא הוא את אשר נתן ה' לנו ...חם כי לא נפקד ממנו איש והוא מסר את הגדוד בידינו ואם מה' נעשית הלא כולנו עם ה' המה : (כד) ומי ישמע . ר"ל ואף אם נעשתה בעולם ידינו מ"מ לכם לדבר הזה כי הלא עכ"פ ישבו לשמור הכלים א"כ מהראוי לחלוק עמהם שוה בשוה כי כן היא הנהוג מאז שיהיה כחלק היורד וכו' ויחדיו יחלוקו מבלי ...על ליורדי המלחמה כ"א לא ישמרו הם הכלים לא היה מהאפשר להלוחמים להלחם : (כה) ויהי וכו' . ר"ל כן הנהיג דוד לעולם ועשה הדבר הזה לחוק ומשפט לאשר לישראל : עד היום הזה . ר"ל עד הזמן שגלו ישראל ולא נתעסקו עוד במלחמה :

מצודת ציון

(יט) ולא נעדר . ולא נחסר כמו איש לא נעדר (שם מ) : (כא) פגרו . נתלשו : (כב) יען . בעבור : (כד) כחלק וגו'. וכחלק ר"ל כחלק זה כן חלק זה : (כה) לחוק . לדבר קבוע : ולמשפט . למנהג וכפל הדבר במ"ש : לרעהו

כו וַיָּבֹא דָוִד אֶל־צִקְלַג
וַיְשַׁלַּח מֵהַשָּׁלָל לְזִקְנֵי יְהוּדָה לְרֵעֵהוּ ג'
לֵאמֹר הִנֵּה לָכֶם בְּרָכָה מִשְּׁלַל אֹיְבֵי
יְהוָה׃ כז לַאֲשֶׁר בְּבֵית־
אֵל וְלַאֲשֶׁר בְּרָמוֹת־נֶגֶב וְלַאֲשֶׁר ו' כתיב כן
בְּיַתִּר׃ כח וְלַאֲשֶׁר בַּעֲרֹעֵר וְלַאֲשֶׁר
בְּשִׂפְמוֹת וְלַאֲשֶׁר בְּאֶשְׁתְּמֹעַ׃ ל'. ג' וחסר
כט וְלַאֲשֶׁר בְּרָכָל וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי ל'
הַיְּרַחְמְאֵלִי וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי הַקֵּינִי׃ ג'
ל וְלַאֲשֶׁר בְּחָרְמָה וְלַאֲשֶׁר בְּבוֹר־עָשָׁן
וְלַאֲשֶׁר בַּעֲתָךְ׃ לא וְלַאֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן ל'
וּלְכָל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־הִתְהַלֶּךְ־שָׁם
דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו׃

לא א וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל
וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים
וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ׃ ב וַיַּדְבְּקוּ ג'
פְלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־בָּנָיו וַיַּכּוּ ו'
פְלִשְׁתִּים אֶת־יְהוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינָדָב
וְאֶת־מַלְכִּי־שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ ג וַתִּכְבַּד
הַמִּלְחָמָה אֶל־שָׁאוּל וַיִּמְצָאֻהוּ
הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בַּקָּשֶׁת וַיָּחֶל מְאֹד ד'
מֵהַמּוֹרִים׃ ד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנֹשֵׂא כֵלָיו ל'
שְׁלֹף חַרְבְּךָ ׀ וְדָקְרֵנִי בָהּ פֶּן־יָבוֹאוּ ג' מ"ל
הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ־בִי
וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו כִּי יָרֵא מְאֹד י"ו בסימן
וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ׃
ה וַיַּרְא נֹשֵׂא־כֵלָיו כִּי־מֵת שָׁאוּל וַיִּפֹּל
גַּם־הוּא עַל־חַרְבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ׃ ו וַיָּמָת ל'
שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם ל'
כָּל־אֲנָשָׁיו בַּיּוֹם הַהוּא יַחְדָּו׃ ז וַיִּרְאוּ

עד יומא הדין: כו ואתא דוד לצקלג ושדר מבזתא לסבי יהודה לרחמוהי למימר הא לכון מתנא מבזת סנאי עמא דיי: כז לדי בבית אל ולדי ברמות נגב ולדי ביתר: כח ולדי בערוער ולדי בשפמות ולדי באשתמע: כט ולדי ברכל ולדי בקרוי ירחמאל ולדי בקרוי שלמאה: ל ולדי בחרמה ולדי בכור עשן ולדי בעתך: לא ולדי בחברון ולכל אתריא די הליך תמן דוד הוא וגברוהי: א ופלשתאי מגיחין קרבא בישראל ואפיכו אנשי ישראל מן קדם פלשתאי ונפלו קטילין בטורא דגלבע: ב ואדביקו פלשתאי ית שאול וית בנוהי וקטלו פלשתאי ית יהונתן וית אבינדב וית מלכי שוע בני שאול: ג ותקיפו עבדי קרבא על שאול ואשכחוהי קשתיא גברין דאומנין למיגד בקשתא ודחיל לחדא מקשתיא: ד ואמר שאול לנטל זיניה שלוף חרבך וקטלני בה דלמא ייתון ערליא האלין ויקטלונני ויתלעבון בי ולא אבה נטל זיניה ארי דחיל לחדא ונסיב שאול ית חרבא ונפל עלה: ה וחזא נטל זיניה ארי מית שאול ונפל אף הוא על חרביה ומית עמיה: ו ומית שאול ותלתא בנוהי ונטל זיניה אף כל גברוהי ביומא ההוא כחדא: ז וחז

רדק

(כו) לרעהו לא מר. כמו לרעיו וכמוהו מגן גבורהו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו בעד רעיו: (לא) אשר התהלך שם. שהיה מתהלך בהיכנס ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עשה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה השלל הסוא כמו שאמר הנער. המלרי אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו': (ב) וידבקו. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם ענינו ענין השגה ואלה ג' בני שאול שזכר הם שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי' מתו עמו ואיש בשת נשאר בבית כי לא היה יוצא במלחמה: (ג) המורי'. אנשים מורים בקשת ת"י קשתין גברין דאומנין למיגד בקשתא: ויחל. ענין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיין אבל פחד מהם: (ד) ודקרוני והתעללו בי. בהרגם אותי דקירות הרבה דרך נקמה ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל לשון התפעל בזה הוא ענם כמעשה ההוא כאי זה מעשה שיהיה שיבא זה כלשון ות"י ויתלעבון בי לשון תעתוע ובזיון וכן והייתי בעיניו כמתעתע כמתלעב: כי מת שאול. קרוב למיתה כמו בצאת נפשה כי מתה כי לא מת עדיין עד שהמיתו העמלקי כמו שאמר הוא בבשורתו לדוד ואפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא אלא מצאו מת אחר שנפל על חרבו ולמצוא חן בעיני דוד לפי מחשבתו אמר כן ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע"פ שכתוב אך את דמכ' לנפשותיכם אדרוש כלו' מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף על פי כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מיד' טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים וכן אמרו רז"ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת"ל אך: (ו) וגם כל אנשיו. הסמוכים אליו במלחמתו מתו

רשי

כחוק זה בלמדו ... אכלו הנערים וגו' (כתובו ... כ"ד) הם היושבים ע... וחלק האנשים ... במלחמה בבראשית ... (כו) לרעהו. ... (לא) אשר התהלך ... שהיו מחבאים און ... שאול: (א) ופלשתים ... בישראל. כאדם האו... לסו...

רלבג

יהודה לרעהו בכל ... הנזכרים פה: (ד) ... הערלי' האלה ודקרוני ... בי. היה ירא ... האכזריות גדול ... שהשחית בהם ולזה ... ביד אויביו: ויקח ... החרב ויפל עליה. ו... המקום שהחשב העמלקי ... לדוד שהכהו הרג שא... אמר זה למצא חן ב... כי נודע היה שנאת ... דוד ואפשר כי לא ... בנפלו על חרבו והשלו... זה הגר העמלקי כ... לדו.

ערער ה' בליש' בקרי ... ולאשר בערער. ויחנו ... ומן הירדן. עזבות ערי... ובלע בן עזן: וכל אורי... חסרים: ויחל ט' בקר... ויחל נח איש האדמה עוד שבעת ימים אחרי... העם לזנות אל. ויחל ש... לצמח. ויחל יוגה לבו ... ויחל שלמה לבנות. ... מהמורים. מן חיורי ... תרין בתראי לישן חולי... מלאים בקריאה וסימ' ... הערלים האלה. ... מלכי אשור. ויבואו ... לפניך. ובמסרה אחרי ... יב"או ויגדו צד"קתו ... וישתחו לא"ניך וצ"ל שר... שלא מצאתיו מל"א ב... מדויק:

תולדות אהרן ויקח ... החרב ...

פי' רבי' ישעיה

(כו) לרעהו. בא בלשון רבים כמו ואחות מרעהו: (ג) וימצאוהו המורי' אנשים בקשת. מקרא מסורס הוא אנשי' המורי' בקשת: ויחל מאד כמו חיל כיולדה: (ד) ודקרוני והתעללו בי. פירוש אני ירא שמא לא יהרגוני אלא יניחוני חי וישחקו בי כמו התעללת בי:

מצודת ציון

(כו) לרעהו. לכל רעה ורעה וכן בהתפללו בעד רעהו (איוב מב): ברכה. מנחה ומתנה כמו ועתה הברכה (לעיל כה): **לא** (ב) וידבקו. השיגום עד שהיו דבוקים להם: (ג) המורים. הזורקים בחצים כמו אשר אנכי מורה (לעיל כ): ויחל. מל' חלחלה ופחד: (ד) שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה כמו ושלפה מתערה (לעיל יז): ודקרני. ענין נעיצה כמו אשר דקרו (זכריה יב): והתעללו. ענין לעג שחוק ובזיון כמו התעללת בי (במדבר כב): ולא אבה. ולא רצה לפשט

מצודת דוד

(כו) לאמר וכו'. לזקני יהודה רעיו אשר הם בבית אל וכו': (לא) אשר הת... בעת ברחו מפני שאול: **לא** (א) ופלשתים נלחמים. כאומר כחוזר לענין ה... (ג) אל שאול. כי בניו כבר הרגו והיתה כל פני המלחמה אליו לבד: אנשים בקשת. כמו אנשים המורים בקשת ור"ל שמלאו מקומו אשר כטמן מהם שלא יתעללו בו: (ד) ודקרני בה. ר"ל דקירת מות: ודקרוני והתע... ר"ל דקירות מכאיבות ולהשאר חי ויתעללו בי; כי ירא. פחד מה' לשלוח יד ויפול עליה. להמית את עצמו: (ה) כי מת. ר"ל קרוב למות כי בן איש גר העמלקי השלים מיתתו כמ"ש בש"ב: (ו) אנשיו. עבדיו עושי רצונו: (ז) בעבר העמק

בגלבוע והשאר נסי: אשר בעבר העמק ואשר בעבר הירדן. תרגם יונתן די בעברא דמישרא ופי' הערים שהיו בעבר המישור הסמוך לארץ פלשתים
י הירדן המקימו' הסמוכו' לירדן והמוכות לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם: (ט) את כליו. מה שמצאו בו בגדיו וכלי זיינו כי
עבדה העמלקי לקחם: (י) בית עשתרות אלהיהם. והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשוים בצורת עשתרות כמו עשתרות צאנך
הימים כתוב בית אלהיהם והם היו העשתרות שהיו אלהיהם: ואת גויתו תקעו בחומת בית שן. תקעוה במסמרים ובדברי הימים כתיב

אנשי־ישראל אשר־בעבר העמק
ואשר ׀ בעבר הירדן כי־נסו אנשי
ישראל וכי־מתו שאול ובניו ויעזבו
את־הערים וינסו ויבאו פלשתים
וישבו בהן׃
ח ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט
את־החללים וימצאו את־שאול
ואת־שלשת בניו נפלים בהר
הגלבע׃ ט ויכרתו את־ראשו ויפשטו
את־כליו וישלחו בארץ־פלשתים
סביב לבשר בית עצביהם ואת־העם׃
י וישמו את־כליו בית עשתרות ואת־
גויתו תקעו בחומת בית שן׃
יא וישמעו אליו ישבי יביש גלעד את
אשר־עשו פלשתים לשאול׃
יב ויקמו כל־איש חיל וילכו כל־
הלילה ויקחו את־גוית שאול ואת
גוית בניו מחומת בית שן ויבאו
יבשה וישרפו אתם שם׃ יג ויקחו את־
עצמתיהם ויקברו תחת־האשל
ביבשה ויצמו שבעת ימים׃

שמואל ב

א א ויהי אחרי מות שאול ודוד
שב מהכות את־העמלק וישב דוד
בצקלג ימים שנים׃ ב ויהי ׀ ביום
השלישי והנה איש בא מן־המחנה
מעם־שאול ובגדיו קרעים ואדמה
על־ראשו ויהי בבאו אל־דוד ויפל
ארצה וישתחו׃ ג ויאמר לו דוד אי
מזה תבוא ויאמר אליו ממחנה

ב' | ז' | ג'. כ' | ט' מ"ל | ג' חד מ"ל וחד חס' | ד' דס' וסי' אבא רעיא סמעא ומלכא | ל' | ד'. ו'

ישראל דבעברא דמישרא
ודבעברא דירדנא ארי
אפיכו אנשי ישראל וארי
מיתו שאול ובנוהי ושבקו
ית קרויא ואפיכו ואתו
פלשתאי ויתיבו בהון׃
ח והוה ביומא דבתרוהי
ואתו פלשתאי לחלצא
קטיליא ואשכחו ית שאול
וית תלתא בנוהי קטילין
רמן בטורא דגלבוע׃
ט ופסקו ית רישיה וחליצו
זיניה ושלחו בארעא
דפלשתאי סחור סחור
לבסרא בית טעותהון וית
עמא׃ י ושויאו ית זיניה
בית עשתרתא וית גופיה
צלבו בשורא דבית שן׃
יא ושמעו עלוהי יתבי יבש
גלעד ית דעבדו פלשתאי
לשאול׃ יב וקמו כל גבר
גבר ואזלו כל ליליא ונסיבו
ית גופא דשאול וית גופי
בנוהי משורא דבית שן
ואתו ליבש וקלו עליהון
כמא דקלן על מלכיא תמן׃
יג ונסיבו ית גרמיהון
וקברו תחות אשלא ביבש
וצמו שבעא יומין׃
א והוה בתר דמית שאול
ודוד תב מלממחי
ית דבית עמלק ויתיב דוד
בצקלג יומין תרין׃ ב והוה
ביומא תליתאה והא גברא
אתא ממשריתא מלות
שאול ולבושוהי מבזעין
ועפרא רמי ברישיה והוה
י לות דוד ונפל על ארעא וסגיד׃ ג ואמר ליה דוד אי מדין את אתי ואמר ליה ממשריתא דישראל

שן: (יא) וישמעו אליו.
עליו על שאול:
שרפו אותם שם. וקלו
כמא דקלן על מלכיא
תמן שורפין על המלכי'
מדרכי האמורי:
ה איש בא מן המחנה.
יש בפסיקתא שזה
ינו מיושב על לבי:
אחוכי

רלבג

יותר נכון לפי מה
(ז) אשר גם העם
זה. ספר תקרה הרע
דרגה הראוי כדי שלא
סלות לשמוע כי אם
כי זה ממה שיוסיר
הרע ההוא בזולת
גדול מאד והמשל כי
הוכו בזולת חולי
ג לו יותר ממה שידאג
לו חולי קודם ויעתק
בהדרגה ולזה ספר
ם ניסת העם ראשונה
ספר מיתת קצתם
מהניסה ואחר ספר
אשי העם בהם
נתן בנו שהוא יותר
קשה.

את גלגלתו תקעו בית דגון
מה שלא נזכר הנה הוא נזכר
שם כי זה וזה היה כי גויתו
תקעו בחומת בית שן וגלגלתו
בית דגון שהרי כרתו ראשו
כמו שנאמר ויכרתו את ראשו
ושם אמר וישאו את ראשו ואת
כליו ובאמרו ואת גויתו הקבר
שהרי גוית בניו תקעו גם כן
בחומת בית שן: (יא) וישמעו
אליו. כמו עליו וכת"י ושמעו
עלוהי: (יב) וישרפו אותם שם.
ת"י וקלו עליהון כמא דקלן על
מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו
כמו שכתבו רבותינו ז"ל שורפין
על המלכים ומה הם שורפין
עליהם מטתן וכלי תשמישן או
דעתו על שריפת בשמים כמו
ויחנטו הרופאים ויתכן לפרש
כי הבשר שרפו שהעלה רמה
ולא רצו לקברם עם התולעים
כי לא היה דרך כבוד ושרפו
הבשר וקברו העצמות: (יג) תחת
האשל. ובדברי הימים תחת
האלה אשל הוא כלל לכל עץ
וכן ויטע אשל כתרגומו ונציב
נציבא ובדברי הימים פירש שזה
העץ היה אלה: ויצומו שבעת
ימים. זכר לאותן שבעת ימים
שנתן להם זמן נחש העמוני
וכאותו זמן נושעו על ידי שאול
ולפיכך נתעסקו בו אנשי יבש
כי זכרו אותה התשועה שנושעו
על ידו: ויהי בבואו אל דוד.
בבי"ת

פי' רבי' ישעיה

(י) תקעו בחומת בית שן.
תרגומו צלבו: (יב) וישרפו
אותם. כמו ובמשרפות אבותיך
המלכים הראשונים כן ישרפו
לך. והיא המטה שעושין
עליהם בבשמים רבים שלא
יסריחו ושורפי' בשמי' באותה
המטה: (א) מהכות את
העמלק. הה"א יתירה:

מ"ל וסי' נמסר בריש
ולעיל בהאי ספרא
יבשה ביבשה ג'
וסי' ויבאו יבשה ויצומו
ודבתריה ויקברו
ל ביבשה. ויביאוהו
בגדיו ד' בקריאה וסי'
ובגדיו. את ראשו לא
ובגדיו קרועים ואדמה
היחתה איש אש
קו ובגדיו לא:

מצודת דוד

יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה: (יא) וישמעו אליו. כמו עליו וחוזר
ז אשר עשו פלשתים לשאול לתקוע גויתו בחומה: (יב) וישרפו. על הבשר
כי נסרחו ורמה עלתה בהם לזה שרפו אותם. או על כלי תשמישו יאמר
ך לשרוף כלי תשמישי המלך לבל ישתמש בהם אחר וכן אמרז"ל שורפין על
(יג) ויצומו. מחמת לער ואבל על כי עזרם במלחמה מול בני עמון
כמ"ש למעלה:
איך

מצודת ציון

(ח) לפשט. להסיר בגדיהם כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו): נופלים. ר"ל נופלים בארץ פגרים מתים:
(ט) כליו. בגדיו וכלי זיינו: וישלחו. את שלוחיהם: בית עצביהם. אנשי בית עבודת כוכבים
הקרויים עצבים כי מעציבים לב עובדיהם לועקים אליהם ואינם עונים: (י) עשתרות. שם ע"ג
ומזלות מה: גויתו. גופו כמו וגויתו כתרשיש (דניאל י): תקעו. תלאו כמו והוקע אותם לה'
(במדבר כה): (יג) האשל. שם אילן מה: ויצומו. התענו:
א (ב) ואדמה. עפר: (ג) אי מזה. איה המקום שתאמר מזה אני בא: נמלטתי.
ענין

בבי"ת : (ו) נקרא נקריתי. במקרה באתי שם לא מדעתי שאמצא אותו שם ונקרא מקרי מנסטל שלם בכו"ן כמו נשאול נשאל דוד : נשען ע
מהמכה שנפל על חרבו : ובעלי הפרשים. מחנית הפרשים כתרגומו משירית פרשיא. וכן תרגם בעל גד מושר גד ויש לפרש בעלי הפרשים ראשי ה
והממונים עליהם : (ח) ויאמר אליו עמלקי אנכי. כן כתיב וקרי ואמר והקרי מבואר והכתיב ר"ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הר
לא אמר עמלק אנכי : (ט) כי אחזני השבץ. שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא. ובדרש עון נוב ע
שהלובשים כתנת תשבץ שהרגתי וי"מ הפרשים לובשים תשבץ כמו שאומר ובעלי הפרשים הדביקוהו : כי כל עוד נפשי בי. בעוד שנפשי בי ואל יהרגוני הערלים ולפירו' האחר אמר כי כל כך אצטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי : (י) ואמותתהו. הוי"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר וכמוהו ואשפך ואהפך משו הוי"ו פתוחה והענין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שהוא שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך נפתחה וי"ו ואמותתהו : אחרי נפלו. אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו ששאל ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפרשים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שאהרגהו אני ולא הם : (יא) ויחזק דוד בבגדיו. מכאן למדו רבותינו ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם ה' ועל בית ישראל ולמדו לפי שפרט אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגדו שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם ה' : (יב) ומה שאמר על עם ה' ועל בית ישראל. יהכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם ה' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם. ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו' :
אי

ישראל נמלטתי : ד ויאמר אליו דוד ד'
מה היה הדבר הגד נא לי ויאמר
אשר נס העם מן המלחמה וגם
הרבה נפל מן העם וימתו וגם שאול
ויהונתן בנו מתו : ה ויאמר דוד אל
הנער המגיד לו איך ידעת כי מת
שאול ויהונתן בנו : ו ויאמר הנער
המגיד לו נקרא נקריתי בהר הגלבע חד כתי' יוד וחד כתיב א' ואני לא
והנה שאול נשען על חניתו והנה
הרכב ובעלי הפרשים הדבקהו : ג'
ז ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר
הנני : ח ויאמר לי מי אתה ויאמר ואומר ק'
אליו עמלקי אנכי : ט ויאמר אלי
עמד נא עלי ומתתני כי אחזני ב' א' מ"ל וא' סס'
השבץ כי כל עוד נפשי בי :
י ואעמד עליו ואמתתהו כי ידעתי כי ג'
לא יחיה אחרי נפלו ואקח הנזר י"ח . ג'
אשר על ראשו ואצעדה אשר על ג'
זרעו ואביאם אל אדני הנה :
יא ויחזק דוד בבגדו ויקרעם דיו ק'
וגם כל האנשים אשר אתו :
יב ויספדו ויבכו ויצמו עד הערב על
שאול ועל יהונתן בנו ועל עם יהוה
ועל בית ישראל כי נפלו בחרב : י"ג
יג ויאמר דוד אל הנער

אשתזיבית : ד ואמר ליה
דוד מה הוה פתגמא חוי כען
לי ואמר דאפיך עמא מן
קרבא ואף סגי נפל מן עמא
ואתקטלו ואף שאול ויהונתן
בריה מיתו : ה ואמר דוד
לעולימא דמחוי ליה איכדין
ידעתא ארי מית שאול
ויהונתן בריה : ו ואמר
עולימא דמחוי ליה
אתערעא אתערעית
בטורא דגלבוע והא
שאול סמיך על מורניתיה
והא רתיכיא ומשרית
פרשיא אדבקוהי :
ז ואתפני לאחורוהי וחזני
וקרא לי ואמרית הא
אנא : ח ואמר לי מן
את ואמרית ליה עמלקאה
אנא : ט ואמר לי קום
כען עלי וקטולני ארי
אחדני רתיתא ארי כל
עוד נפשי בי : י וקמית
עלוהי וקטלתיה ארי
ידענא ארי לא ייחי בתר
די נפל ונסיבית כלילא די
על רישיה ומוטפתא דעל
דרעיה ואיתיתינון לות
רבוני הלכא : יא ואתקיף
דוד בלבושוהי ובזעינון ואף
כל גבריא דעמיה : יב וספדו
ובכו וצמו עד רמשא על
שאול ועל יהונתן בריה ועל עמא דיי ועל בית ישראל ארי אתקטלו בחרבא : יג ואמר דוד

(ט) אחזני השבץ
רתיתא. ומדרש אג
עון הכהנים שהרג
כתנת תשבץ : כי כל
בי. מהר ומותתני
שתמותתני אתה ו
אלה ויתעללו בי :
אשר על זרועו. וטוט
דרע

רלבג

קשה ממיתת שאול
שאול נשען על חנ
שאחר שנפל על חנ
שלא דקרהו היה
עליו בכח להשליכ
וכאשר ראה כי לא
זה אמר לנער ה
שימותתהו : (ט)
השבץ כי כל עוד
ברצון בזה לפי מה
שהלבוש שהיה לבוש
להוסיף לו חוזק
יוכל החרב לחתכו
שאול שהחנית שנסל
לו השבץ ולזה לא
לעבור לדקרו והל
שהוא חי עדיין ו
שימיתהו שלא יתעלל
בו : (י) כי ידעתי כ
אחרי נפלו. ר"ל
לעלמו הריגת שאול
שנתברר לו שאי אפ
אחרי נפלו על חרב
המכה שהוכה בו
שלא יוכל לנוס ול
שונאיו שהשיגוהו
שאול ועל יהונתן בנו
בהדרגה בגדול ה
בו

תולדות אהרן ויחזק דוד בבגדיו. מ"ק כב כו (שם כג) : על שאול ועל יהונתן. נדרים פו :

פי' רבי' ישעיה

(ט) כי אחזני השבץ. יש לפרש כשאדם מתפחד הרבה כל איבריו נקמטין וזהו כתונת תשבץ שהיתה ארוגה קמטין שהמוטין נקמטין על ידי ארי
גומות גומות ובלעז רמא : כי כל עוד נפשי בי. מקרא מסורס הוא כי כל נפשי עוד בי אבל איני יכול לזוז מפני השבץ שאחזני ואיני יכול להמלט
(י) אחרי נפלו. כמו נפלו ורבים כמוהו : (יב) ועל עם ה' ועל בית ישראל. הוי"ו יתירה :

מצודת ציון

ענין השמטה והצלה : (ו) נקרא נקריתי. מל' מקרה : נשען. נסמך : ובעלי הפרשים. הם הרגילים ברכבה ברכיבה : הדביקוהו. ר"ל באו קרוב לו : (ט) השבץ. חולי הרתת כת"י : (י) הנזר. הכתר : ואצעדה. הם העדי שעל הזרוע וכן אצעדה וצמיד (במדבר ל"א)

מצודת דוד

א (ה) איך ידעת. שמא מאומד או מפי השמועה : (ו) נקרא במקרה באתי להר הגלבוע : נשען. על כי הפיל עצמ
וכמ"ש בס"א נחלה מן המכה והיה נשען על חניתו ואנשי הרכב באו ק
(ח) מי אתה. מאיזה עם : (ט) כי כל עוד. ר"ל כל הנשאר בי עו
אשר עדיין נפשי בי ולא יותר כי כבר הלכו ממנו ההרגשות כולם וא"כ בוודאי אמות ולזה השלים המיתה לבל יתעללו בי הערלים טרם אמות : (י) כי
א"א לו להשאר חי אחרי ההפלה שנפל על חרבו : (יב) ועל עם ה'. אלו הגדולים שבהם : ועל בית ישראל. הם יתר העם : (יג) אי מזה אתה. מאיזה

(טז) דמך על ראשך. חובת קטולך תהי ברישך אין עונש במיתתך
זך: (יח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת. ויאמר דוד מעתה שנפלו גבורי
ובן בני יהודה ללמדם מלחמה ולמשוך בקשת: הנה כתובה על ספר
לא היא כתובה על ספר בראשי' שהיא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב
וא ידך בעורף אויביך
ת"ע מ') איזו היא
מכוין בה ידו כנגד
הוא מול ערפו הוי
קשת: (יט) הצבי
על במותיך חלל.
ישראל על תוקף
לאם חללים כן ת"י:
הרי

הַמַּגִּיד לוֹ אֵי מִזֶּה אָתָּה וַיֹּאמֶר בֶּן־
ד' אִישׁ גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלָיו
דָּוִד אֵיךְ לֹא יָרֵאתָ לִשְׁלֹחַ יָדְךָ לְשַׁחֵת
ז' אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ טו וַיִּקְרָא דָוִד לְאַחַד
ג' מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ וַיַּכֵּהוּ
דמך ק' וַיָּמֹת׃ טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דָּמְיךָ עַל־
רֹאשֶׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְךָ לֵאמֹר אָנֹכִי
מֹתַתִּי אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃
ג' ב' חס' וח' מ"ל יז וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת
ה' עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ יח וַיֹּאמֶר
לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קָשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה
ב' . ל' ר"פ עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר׃ יט הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־
ג' בָּמוֹתֶיךָ חָלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים׃
כ אַל־תַּגִּידוּ בְגַת אַל־תְּבַשְּׂרוּ בְּחוּצֹת

דִּמְחַוֵּי לֵיהּ אֵי מְדֵין אַתְּ
ד' וַאֲמַר בַּר גְּבַר גִּיוֹר
עֲמַלְקָאָה אֲנָא׃ יד וַאֲמַר
לֵיהּ דָּוִד אֵיכְדֵין לָא
ז' דְחֵילְתָּא לְאוֹשָׁטָא יְדָךְ
ג' לְחַבָּלָא יַת מְשִׁיחָא דַיְיָ׃
טו וּקְרָא דָּוִד לְחַד
דמך ק' מֵעוּלֵימַיָּא וַאֲמַר קְרַב
שְׁלוֹט בֵּיהּ וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ׃
טז וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד חוֹבַת
ג' ב' חס' וח' מ"ל קְטוֹלָךְ תְּהֵי בְּרֵישָׁךְ אֲרֵי
פּוּמָךְ אַסְהִיד בָּךְ לְמֵימַר
ה' אֲנָא קַטְלֵית יַת מְשִׁיחָא
דַיְיָ׃ יז וְאַלָּא דָוִד יַת
ב' . ל' ר"פ אֲלִיָּא הָדֵין עַל שָׁאוּל וְעַל
ג' יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ יח וַאֲמַר
לְאַלָּפָא בְנֵי יְהוּדָה מֵיגַד
בְּקַשְׁתָּא הָא הִיא כְּתִיבָה
עַל סִפְרָא דְאוֹרָיְתָא׃ יט אִתְעַתַּדְתּוּן יִשְׂרָאֵל עַל בֵּית תּוּקְפֵיכוֹן אִתְרְמֵיתוּן
קְטִילִין אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִּיבָּרַיָּא׃ כ לָא תְחַווּן בְּגַת לָא תְבַסְּרוּן בְּשׁוּקֵי

לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר בסדר תבא. ויקנן ג' וסי' על שאול ועל יהונתן. ויקנן המלך אל אבנר. ויקונן ירמיהו על יאשיהו. כ"ג פסוקים בקריאה ריש ומציעתא אל אל וסי' אל תפנו אל האובות ואל הידעונים. אל תגידו בגת אל תבשרו. אל תירא כי עמך אני. אל תיראו מפני חיל הכשדים. אל תאמינו ברע. אל תגעו במשיחי דתהלים. וחברו דד"ה רגל גאוה. לחית נפש תורך. אל תתן ה' מאויי רשע. אל תשליכנו מלפניך. אל תשליכנו לעת זקנה. אל תתחר. אל תתחר במרעים. אל תזכרו ראשונות. אל תארב. אל למלכים. אל תבהל מפניו תלך. אל תבהל על

תולדות אהרן פיך ענה בך. עקידה שער עב: ללמד בני יהודה. ע"ג בה עקידה ש' לב (סוטה יז):

רדק

(יג) אי מזה אתה. לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומר אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרה אל המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישראל וכן פירש כל גר סתם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה ר"ל כשאמר בן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל: (טז) דמך על ראשך. כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך וי"ת חובת קטולך תהי ברישך ר"ל דמי שאול שהרגת ישובו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שניהם על ראשך: (יח) ללמד בני יהודה קשת.. וי"מ מכאן ואילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן ויש לפרש כי זה אינו מן הקינה ותחילת הקינה הצבי ישראל כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו אל תתיאשו מהטובה ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא הגבורה והנה היא כתוב' בספר הישר והוא ספר התורה וכת"י על ספרא דאוריתא שכתיב בה ידך בעורף אויביך וכתיב כרע שכב כארי וכן בברכת משה רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה ובידם יכנעו פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו ובאמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במק"ס זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים מחתה קשתותם ונחתה קשת נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמ' כי הם עיקר מלחמת ישראל וקרנ' בחזק. ורבותינו ז"ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמר: הצבי ישראל. הה"א ה"א הקריאה כה"א הקהל מקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר ה' והדומים להם וענין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ ואמר הכתוב ר"ל הצבי צבי ישראל וכן הארון הברית שהם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים וי"ת אתעתדתון ישראל על בית תוקפכון איתרמיתון קטילין פי' הצבי מענין נצב נצבים: (כ) אל תגידו. זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו הורגים

רלבג

הוא בענין ההספד
ד) ויאמר אליו דוד
ראת לשלח ידך. יש
ידוע נוה דוד להרגו
ה זה ברצון שאול
אלא שהתשובה בזה
ה שיקשה וזה שהאומר
ול בו וחבל בו כמו
בגמרא כ"ש בהמתת
ין מצות המלך מה
בזה כי דברי הרב
מיד דברי מי שומעין
ירה תורה על דבר
"ש על המתת המלכי'
ולא היו שם עדים
שיע את עצמו והיה
סטור בדין הנה עשה
הוראת שעה שלא יקלו
לשלוח ידם במלכות
הנה בעינה נוהר
בשאול כשהיה במטר'
היה רודפו והיה מותר
ודמה שזה הנער
א היה גר צדק ואעפ"י
ן איש גר עמלקי הכר
לפורות שאינו עמלקי
ל אביו התגורר בארץ
את היתה. תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל על המקום שהיה חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי ממשפחת עמלק: (יח) ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו'. בעבור כי מיתת שאול היתה בסבת יראתו מהמורים בקשת ולא היו בישראל בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנבחרים במלחמה. והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם ורו ספר הישר שהוא ספר בראשית: (יט) הצבי ישראל וגו'. מכאן הקינה ואמר זה על ארץ ישראל שנקרא ארץ הצבי וענינו הצבי צבי ישראל רון הברית שהרצון בו הארון ארון הברית: על במותיך חלל. אמר זה ר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו: (כ) אל תגידו בגת. ידוע כי גת

פי' רבי' ישעיה

איש גר עמלקי אנכי. יש אומרים הוא דואג האדומי שהיה אביר הרועים של שאול ונטר לו דוד איבה והרגו: (טו) גש פגע בו. כמה שתאמר שא : (יח) ויאמר ללמד בני יהודה. פי' שאול ויהונתן היו מלמדים בני יהודה קשת שבני יהודה היו גבורים ומושכי קשת כמו שברכם יעקב ידך בעורף : הנה כתובה על ספר הישר. תרגם על ספרא דאורייתא היא ברכת יעקב: (יט) הצבי ישראל. מקרא מסורס הוא ישראל הצבי שהיתה קל כצבי. ועתה נפלת חלל:

מצודת דוד

ך עדיין יושב בארץ עמלק או אתה גר בארץ ישראל ר"ל אם נתגיירת: גר עמלקי. עוד אני בא לגור בארץ ישראל והוא נתגייר: איך לא יראת. איל ואתה ישראל ומלידה איך לא יראת מה' לשלוח יד במשיחו עם כי לוה קרוב למות מ"מ חטאת לה': (טז) דמך על ראשך. ר"ל עון מיתתך על י אתה בעצמך העדת בך שאתה הרגתו ואף אם אין האמת אתך וכל דבריך המה בחושבך שבזה תמצא חן בעיני על שהיה מעולם לי לאויב מ"מ פיך ענה בך ודמך זך: (יח) ויאמר. טרם התחיל לקונן רמה לאמץ לבות אנשיו לבל ירך לבבם להתייאש מלהרים ראש מול פלשתים ואמר להם הנה באה העת ללמד את בני יהודה קשת לשהם יתגברו על פלשתים: הנה כתובה. הלא הדבר ההוא הנה כתובה על ספר הישר והוא התורה שנאמר בה יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך וכו' ת מ"ע) ונאמר ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה (דברים ל"ג) וכן היה כי דוד הכניעם וגם מלכי יהודה אחריו: (יט) הצבי ישראל. כאומר אולם עתה עת לקונן במר נפש לומר הצבי ישראל ר"ל אתה א"י החמודה וכי ראוי שיהיה חלל על במותיך הם הרי גלבוע ואיך נפלו שם גבורים ור"ל הלא　אף

מצודת ציון

ל"א): (טו) פגע. ענין מכת מות כמו ופגע בכהנים (ש"א כ"ב): ענה. העיד כמו לא תענה (שמות כ'): (יט) הצבי. א"י קרויה ארץ צבי כמ"ש צבי היא לכל הארצות (יחזקאל כ') והוא ענין פאר וחמוד כמו לעטרת צבי (ישעיה כ"ח) והה"א של הצבי ה"א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב'): במותיך. ענינו מקומות גבוהים והרים כמו ירכיבהו על במתי ארץ (דברים

רדק

הורגים ישראל במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו: (כא) הרי בגלבוע. כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא הסכוני באהלים: ושדי תרומות. ואל שדי תרומות ואל שוכר עומד במקום שנים ופירוש שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפי' אם תצמח שם תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה תרומות ות"י לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא. ר"ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר: נגעל. נמאס והשלך: בלי משיח בשמן. כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך: (כב) לא נשוג אחור. בשי"ן והנכון כמו בסמ"ך מן יסוגו אחור: (כג) לא נפרדו. ת"י לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם ה' ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמ' ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה: (כד) עם עדנים. ת"י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב. ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בכינה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמה היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ר' נחמיה אומר בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל על שאול בכינ' בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו: (כה) על במותיך חלל. על במותיך הנה חלל ות"י על בית תקפך אתקטלתא: (כו) נפלאתה אהבתך לי. בשני סימני נקיבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי התנבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו: מאהבת נשים.

רשי

(כא) הרי בגלבוע. ההרים שבגלבוע: ושדי תרומות. לא תהי בון ... כמיסת דיעבדון מניה חלתא: כי שם נגעל מגן גבורים. מגני עור ... וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין ... מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן (ישעיה כ"א ה') וכאבד ... מקונן הקינה שם ... גבורים שלט שומנו ... בו ונעשה כאלו ... בשמן. כל הנעלה ... הפולט מה שנותנין בו ... עבר ולא יגעיל (איוב כ"א): (כב) לא נשוג אחור. ... רגיל להיות נסוג ... (כג) מנשרים קלו ... רצין בוראם: (כד) ה... שני עם עדנים. דהו... לכון לבושי לבעונין ומי... תפנוקין: (כה) על ... חלל. על בית ת... איתקטלתא: (כו) כל... שאו...

אֲשְׁקְלוֹן דִּילְמָא יַחְדְּיָן בְּנַת פְּלִשְׁתָּאֵי דִּילְמָא יְדוּצוּן בְּנַת עֲרְלַיָּא: כא טוּרֵי גִלְבּוֹעַ לָא יְחוּת עֲלֵיכוֹן טַלָּא וּמִטְרָא לָא תְּהֵי בְּכוֹן עֲלָלָא כְּמִסַּת דְּיַעְבְּדוּן מִנֵּיהּ חַלְּתָא אֲרֵי תַמָּן אִתְבָּרוּ תְּרִיסֵי גִיבָּרַיָּא תְּרִיסָא דְשָׁאוּל דִּמְשִׁיחַ כִּדְבִמְשְׁחָא: כב מִדַּם קְטִילִין מִתְּרַב גִּבָּרִין גִּירֵי קַשְׁתָּא דִּיהוֹנָתָן לָא מִסְתַּחְרִין לַאֲחוֹרָא וְחַרְבָּא דְשָׁאוּל לָא תֵיבָא רֵיקָן: כג שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן דִּרְחִימִין וַחֲבִיבִין בְּחַיֵּיהוֹן וּבְמוֹתְהוֹן לָא אִתְפָּרָשׁוּ מֵעִמְּהוֹן מִנִּשְׁרַיָּא קְלִילִין מֵאַרְיָוָתָא גִּבָּרִין: כד בְּנַת יִשְׂרָאֵל עַל שָׁאוּל בְּכָאָה דַּהֲוָה מַלְבִּישׁ לְכוֹן לְבוּשֵׁי צִבְעוֹנִין וּמוֹבִיל לְכוֹן תַּפְנוּקִין וּמַסִּיק תִּיקוּנֵי דַהֲבָא עַל לְבוּשְׁכוֹן: כה אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִּבָּרַיָּא בְּגוֹ קְרָבָא יְהוֹנָתָן עַל בֵּית תּוּקְפָּךְ אִתְקְטַלְתָּא: כו עָקַת לִי עֲלָךְ אֲחִי יְהוֹנָתָן חֲבִיבַת לִי לַחֲדָא מַפְרְשָׁא רְחִמְתָּךְ לִי מֵרְחִימַת תַּרְתֵּין נְשִׁין: כז אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִּבָּרַיָּא

אַשְׁקְלוֹן פֶּן־תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים: ל'
כא הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ אַל־טַל וְאַל־מָטָר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוּמֹת כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים מָגֵן שָׁאוּל ל'. ל' · ב' חד כתי' י' וחד כתי' ו'
בְּלִי מָשִׁיחַ בַּשָּׁמֶן: ג'
כב מִדַּם חֲלָלִים מֵחֵלֶב גִּבּוֹרִים קֶשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא נָשׂוֹג אָחוֹר וְחֶרֶב שָׁאוּל לֹא תָשׁוּב רֵיקָם: נ' כתיב שי"ן · ל'
כג שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ מִנְּשָׁרִים קַלּוּ מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ: ל' וכתי' כן · ד' בטע' בקו"ף · ל'
כד בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל־שָׁאוּל בְּכֶינָה הַמַּלְבִּשְׁכֶם שָׁנִי עִם־עֲדָנִים הַמַּעֲלֶה עֲדִי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן: ל' · ל' · ל'
כה אֵיךְ נָפְלוּ גִבֹּרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל: ג'
כו צַר־לִי עָלֶיךָ אָחִי יְהוֹנָתָן נָעַמְתָּ לִּי מְאֹד נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים: ב' · ל'
כז אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים וַיֹּאבְדוּ כְּלֵי מִלְחָמָה: ג' · ו' פסו'

רלבג

גת ואשקלון היו ... בהם פלשתים: (כא) ... בגלבוע. קלל ההרים ... בעבור שקרה בהם ... מהמקרה הרע הזה ... תרומות ר"ל שלא יה... שדה שיעשה פרי של... שיפרשו ממנו תרומות ... נגעל מגן גבורים. ר' ... והושלך כאילו לא היה ... להיות מגן והנה אמרו ... שאול לא המתין ביא... המלחמה עליו לראו... מגנו

פי' רבי ישעיה

(כא) הרי בגלבע. ... בגלבע: ושדי תרומו... על אל עונה ואל יהי ... תרומות שירימו משם ... שם נגעל מגן גבורי... וגעלה נפשי אתכם ... וריחוק גם זה כן שכל ... מואס במגן שעליו ומשל... שיהא קל לנוס ולברוח ... שאול בלי משיח בשמן ... שאול נחלש כאילו לא ... שאול משוח בשמן המשחה שמשחו שמואל ולא עמדה לו משיחתו להציל: (כב) קשת יהונתן לא נשוג אחור. שתדיר היה ... נכון נקמה. ונשוג עולה על יהונתן כי קשת היא לשון נקבה כדכתי' קשת נחוש': (כד) המלבישכן שני עם עדנים. כמו ... גרגרותיך והוא כמו שמלה שלמה: (כו) נפלאתה. בא בשני סימני נקבה:

פיק. אל יבושו בי. אל יאמרו בלבבם. אל תצאי השדה. אל תסג גבול עולם: תרומות ג' בקריאה ב' חס' וא' מ"ל וסי' כל תרומת הקדשים אשר ירימו. הרי בגלבע אל טל. ואיש תרומת יהרסנה. ושדי מ"ל. וסי' כל טוריא דמלכא: אנ"ך. קלו ד' בטעם בקו"ף וסי' נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן פן תשמחנה. נדרים לב: בנות ישראל. שם סו (נדרים סח): נפלאתה. עקידה ש' יב וש' ל: איך נפלו. שם ש' עה:

מצודת ציון

...ל"ב): (כ) תעלזנה. אף הוא ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים צ"ו) וכפל הדבר במ"ש כדרך המקונן: (כא) הרי בגלבוע. כמו הרים בגלבוע: נגעל. ענין מאום ותעוב כמו וגעלה נפשי (ויקרא כ"ו): מגן. הוא כעין מלבוש עשוי מעור חלוק ומשוח בשמן להחליק מעליו מכת הרב והנית ולובשים אותו במלחמה להגן: (כב) נשוג. כמו נסוג בסמך וענינו החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נ"ט): (כג) והנעימים. ענין הטוב והחביב והערב כמו ודעת לנפשך ינעם (משלי ב'): נפרדו. מל' פרוד ופרישה: (כד) אל שאול בכינה. מל' בכי: שני. תולעת שני והוא צמר צבוע אדום: עדנים. כל דבר המפנק בין מאכלים טובים בין מלבושי פאר ותרומה יקראו עדן וכן ויתן מעדנים לנפשך (משלי כ"ט): עדי. ענין קשוט כמו תעדי עדי זהב (ירמיה ד'): (כו) צר. מל' צרה ודאגה: אחי. חביב כאח: נפלאתה. ענינו דבר אשר תקשה השגתו ותמוה

מצודת דוד

אף הפלשים יתחזקו בעמדם על ההר ועל במותיך נפלו אף הגבורים. ... תגידו בגת. ממיתת שאול ויהונתן ועם כי בוודאי ידעו בלא הם אמר כן ... הקינה וכן בגת אל תגידו (מיכה א'): (כא) ושדי תרומות. מלת ואל באמר ... בשתים כאלו נאמר ואל מטר עליכם ואל שדי תרומות וכאלו קלל ההרים ש... עליהם טל ומטר ולא יהיה בהם שדה לתת ממנה תרומה לה' שלא יצמח בה... מה להיות מהן חלק לגבוה יען וביען עליהם בא התקלה כי שם נגעל ... מגן גבורים ונעשה שם מגן של שאול כאלו היה בלי משוח בשמן להחליק ... מכת החרב: (כב) לא נשוג אחור. חזר קשתו לאחור מבלי לרוות חליו ... וחלב גבוריו: לא תשוב ריקם. אל נדנה מבלי להרוג הרג רב: (כג) בחייהם. בחיים היו נאהבים ונעימים לכל בני אדם ר"ל מאוד היו מקובלים על הבריות וחביבים בעיני כולם: ובמותם לא נפרדו. אף אחר מותם לא נפרדו מן ה... והנעימה כי עד עולם לא תשכח כי רבה היא על כי היו קלים מנשרים וגבורים מאריות ללחום מלחמות ה': (כד) המלבישכם שני. כי התגבר במלחמה וחלק ... האויב לאנשיו להלבים איש אשתו ובנותיו וכאלו הוא המלבים: עם עדנים. ר"ל אשר מלבושי פאר המעדן גוף הלובשן: על לבושכן. כי כן הדרך להעלות עדי ... ממעל על הלבוש להיות נראה: (כה) איך נפלו גבורים. כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקונן: יהונתן על במותיך חלל. אתה יהונתן גבור שבמותך תהיה חל... במותיך שלא אף החלש יחשב לגבור כשעומד בהר ומכ"ש גבור כמותך ובהר שעוד אתה רגיל בו לדעת מוצאיו ומובאיו וכאומר הנה הצרה ההיא נפלאה ופלא: (כו) ... לי עליך. מאוד אני מיצר בעבורך כי נעמת לי מאוד: נפלאתה. האהבה שאהבתיך היא אהבה נפלאה והיא יותר מאהבת הנשים אשר המה נאהבות אהבה רבה ... שחושק אליהן: (כז) ויאבדו כלי מלחמה. כי המה כאלו היו כלי מלחמתן של...

נן עליו מהמורים אבל חשב עצמו כאילו אין לו מגן עם היותו גבור יהונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים : (כא) והנה התחיל מגן שאול ואמר שהוא בלתי משוח בשמן ואולם אמר זה לפי מה שאחשוב אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתים רחוקים יצטרך למשחו בשמן וכן לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא על מיתת בלשאצר קומו השרים משחו ״ל שעתה יצטרכו לעשות המגן כי לא יבאו למלחמה תמיד כמו שהיו עושי' זה . ואחר זה שב לשבח יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת לא נסוג אחור מדם החללים מחרב גבורים כי לעולם הכל היה מגיע שאול לא היתה שבה ריקם שלא ינצח אויביו במלחמה : ובמותם לא . אמר זה מפני מיתם יחד במלחמה : (כד) בנות ישראל אל שאול בכינה. זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלוה בימיו ולא שללו אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו ב על לבושן : (כה) יהונתן על במותיך חלל . ר״ל איך היה זה שיהי' על ך חלל עם רוב גבורתך : (כו) נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים . ר״ל חזקה ויותר נפלאה היתה אהב' יהונתן לדוד מאהב' הנשים לאהוביהן אהבה חזקה מאד עד שהגבר יכה אותה ויקללה ולא תסור מפני זה מאהבתו : (כז) איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמ'. ר״ל שבאבדן שאול ויהונתן אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם או רצה יך נפלו גבורים ותקיפי' כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשחית בשונאיהם ולא להגן על עצמם :

תועלות המגיעות מזה הספור הם אלו. הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות הלא תראה כי יונתן ו נציבי פלשתים אשר בגבע בנימין במעט שהכן כל ישראל לולי ה' לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כל שכן עם . מה שהיה רואה ד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמצא חרב וחני' כי אם ביד שאול ן: השני היא להודיע כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט הלא כי יהונתן לבדו עם נושא כליו . נצחו כל מחנה פלשתים והחרידום שהיתה חרב איש באחיו : השלישי הוא במדות והוא להודיע שאין לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על דברי נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי אם זמן קצר : הרביעי והוא הוא להודיע כי הכוונה בדברים העתידים תגיע גם להמון אבל באופן ולזה ילקח ראיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות וכזה האופן יהונתן ראיה מדברי הפלשתים באמרם עלו אלינו על מה שעתיד לבא פלשתים מישראל וכזה האופן ג״כ באר הש״י לגדעון מה שעתיד לבא מחנה מדין כמו שצוהו שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמע מה החמישי הוא במדות הוא שראוי לאדם שינהג זריזות בפעולותיו בעת נעזר בהם מהש״י ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו עד הערב כדי שינהגו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל ידם והכה שהסכים הש״י בזאת השבועה ולזה לא ענהו בשאלו בה' מצד מה שעבר על זאת השבועה : הששי הוא להודיע כי בחיק יוטל את הגורל ומה' משפטו ולזה נמצא בו מן האמת מה שנתפרסם מזה הספור ובזולתו וזה ר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין : השביעי להודיע כי על המשפט והוא המלך ראוי שלא ישא פנים לשום אדם עד שיאמר שלא ידעם ולזה תמצא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן ולולי יד ישראל היה ממית אותו שאול : השמיני הוא להודיע עוצם רצון הש״י לכלות עמלק בהיות לאל יד ישראל לנצחו כי גלוי לש״י עוצם שנאת העם הזה ישראל וזה אולי יהיה סבה במיעוט רגלי ישראל שישחיתם ולזה התחכם להשחיתם בעת הצלחת ישראל ולזאת הסבה צותה התורה שנזכור את אשר עשה לנו עמלק מצורף לזה מה שרצה הש״י לכלות בעלי האמונות ות הרעות כדי שלא נלמד ממעשיהם ולשתי אלו הסבות צוה השם שלא מהם שריד ופליט ושלא יהנו כלל מנכסיהם כדרך אשר לא נתכנו עלילות תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במוט רגליהם והנה היה בינם ובין המות לולי ה' שהיה לנו : התשיעי הוא להודיע בכל עוז מי שגמל לאדם חסד באופן שלא יגיעהו נזק ולזה ספר שהשתדל שאול הקיני שהוצי' מבני אותן מהם מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יזוקו עם העמלקים : העשירי הוא להודיע שאין ראוי לעבור על מצות על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו : האחד עשר הוא להודיע שאין חפץ בזבחים ועולות אך רצונו שישמעו אל דבריו ולא יצטרכו אל ת כ״ש שאין רצונו שיחטא האדם למען מצא מה שיזבח ממנו לה' כמו במה שעשה שאול וישראל במה שלקחו משלל עמלק . כי שמוע בקול השם הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב : עשר הוא בדעות והוא להודיע על צד הרמז מאי זה צד בא ההסרון ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהתבאר מדברינו בשני מספר ה': השלשה עשר הוא בדעות והוא להודיע עוצם אבירות לב שמואל ו עד שלא ירא מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג אגג אכזריות באופן הנזכר שם לשלם לו מדה כנגד מדה ולמלאת מצות הש״י ו התכונות ראוי שתהיינה לנביא ר״ל שלא יירא משום אדם אך יכנע מצות השם בכל עוז : הארבעה עשר והוא במדות הוא להודיע שאין לנביא אם יאמר כזב נגד מה למלט נפשו הלא תראה שהש״י נתן

עצה לשמואל שיאמר לזבוח לה' באתי ואף על פי שאמר שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי : החמשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואף על פי שהוא שלם מאד והוא דבק בש״י הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה במה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אף על פי שהיה הולך במצות הש״י כי רצון השם יתברך שישתדל האדם בסבות הראויות בהצלתו כי המופת לא יעשהו הש״י כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אמרו ז״ל למען יברכך ה' אלהיך יכול בטל ת״ל בכל אשר תעשה וכבר הרחבנו המאמר בזה בבאורנו לדברי התורה ובספר מלחמות ה' : הששה עשר הוא להודיע כי לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו בכתה להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזה אמר אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה : השבעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות לאדנות כדי שיחוו עיני כל איש ביופיו ויהיה מפני זה נכבד בעיניהם יאהבוהו ויכנעו לעבודתו ואילו היה מאום בעיניהם ימאסוהו ולא ייראו ממנו ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שכבר היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שכבר היה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות לאדנות : השמנה עשר הוא להודיע הרושם הנפלא שיקח האדם בהכסף עינו אל שיהיה מלך כ״ש בהמשחו על יד נביא הלא תראה כי שאול תכף שנמשח למלך נהפך לאיש אחר וכן הענין בדוד שכבר ספר ואמר ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה וזה דבר ראוי לפי שרשי התורה כי פעולות המלך מסודרות באופן מה מהש״י ולזה אמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו כי אין מן הראוי שיהי' בבחיר' המלך להשחית עמו אם ירצה כי גבוה מעל גבוה שומר : התשעה עשר הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם שסבב בהבאתו רוח רעה על שאול שיתקרב דוד למלכות והיה זה סבה להביא עליו המלוכה בקלות מצד מה שראו ישראל טוב הצלחת דוד במלחמות ובכל עניניו ולזה היה הוא המוציא והמביא את ישראל גם בהיות שאול מלך : העשרים הוא להודיע כי מברכת האיש המושגח מהשם יתב״ך אדניו כי רצון האיש המשרת ותשוקתו הוא שיתברך אדניו ומזה הצד תבא הברכה לאדון מצד המשרת ולזה ספר בענין שאול כשהיתה רוח אלהים רעה מבעתתו כי דוד הוא מושגח מהש״י ולזה יתכן שבסבתו תסור מעל שאול זאת הרעה ולזה ספרו מענין דוד עם היותו יודע לנגן שהוא איש מצליח וה' עמו : העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה צותה התורה לפרסם לאנשים ממשלת השם עליהם שבבואם לראות פניו לא יבאו בידים ריקניות אמר יתברך לא יראו את פני ה' ריקם : העשרים ושנים הוא להודיע שהשולח מנחה אל המלכים אין ראוי שיבזבז בה מאד ממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהי' המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנת השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרים לאדני הארץ מנחה מעט. אך היתה מהמשובחים שבמינים ואם היה בזה תועלת אחר גם כן כמו שבארנו שם בבאורנו לדברי התורה :

העשרים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מה' מצעדי הגבר כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה : העשרים וארבעה הוא להודיע עוצם אבירות לב דוד וקנאתו לה' על דבר גלית ואיך שם נפשו בכפו לנקום את נקמת ה' כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם : העשרים וחמשה הוא להודיע כי הבוטח בה' ישגב ולזה תמצא כי כששמע שאול עוצם בטחון דוד בה' בטח שינצח דוד הפלשתי ולזה אמר לו שאול לך וה' יהיה עמך : העשרים וששה הוא להודיע שעם הבטחון בש״י ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמה באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה והשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שכבר שם בה' מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית : העשרים ושבעה הוא להודיע כי להמון קצת השפעה אלהית בידיעת העתידות וזה אמנם יהיה במה שיסכימו בו רבים מהדברים העתידים ולזה תמצא שכבר התפעל שאול זה האופן מההפעלות מדברי הנשים שהיו אומרות באלו השירים שיורה מה שכבר תהיה לדוד המלוכה והוא אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ולזה לא הוכיחו שאול על זה המאמר אבל היה שונא את דוד ואורב לו להפילו בדרך שלא יפסוק המלוכה ממנו ומזרעו והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז״ל בת קול ואחשוב שהוא חלק מה מהקסם השלם ומהיותר גורע ממנו וזה יתבאר עם קצת עיון ממה שבארנו בספר מלחמות ה' מענין הקסם :

העשרים ושמנה הוא להודיע כי אשר יאהב ה' יוכיח כי הוא האהב והנשמר הלא תראה איך היה מצליח דוד בכל עניניו ואיך שמרהו הש״י מכל מה שחשב להפילו בו שאול מהרע לא הועילו לשאול בתחבולותיו :

העשרים ותשעה הוא להודיע כי עצת ה' היא תקום עד שכל מה שיעשהו האדם לחלוק עליה יהיה כלי להגעתה ולזה תמצא שכמעט כל מה שעשה שאול כנגד דוד היה כלי אל שתהיה לדוד המלוכה בקלות יותר כי מה ששמהו לשר אלף יוצא ובא לפני העם היה סבה אל באהבו אותו מאד כל ישראל

ויהודה

ויהודה בראותם טוב הצלחתו וזה היה סבה אל שהגיע אל דוד המלוכה בקלות במעט זמן אחרי מות איש בושת בן שאול כמו שנתבאר שם ואין ספק במה שחשב להפילו ביד פלשתים כי כבר נתברר ממנו טוב הצלחתו של דוד על אויביו והנה מה שהרג שאול נוב עיר הכהנים בעבור דוד היה גם כן סבה להוסיף שמירה לדוד כי זה היה סבה שבא אביתר הכהן לדוד עם האורים והתומים והיה דוד נשאל בה' בכל מעשיו ולשאול לא היה דרך אל שיהיה נשאל בה' וכן מה שהוכרח דוד לברוח מפני שאול ולבא בארץ פלשתים כי מפני זה נשתלשל הענין שהיה לדוד צקלג והיו נלחמים תמיד דוד ואנשיו עם אויבי ה' והיה דוד שולל מהשלל לישראל והנה המלחמות ההם היו כלי להגיע לדוד המלוכה כי אז נתברר לישראל טוב הצלחתו עד שהמתי מעט נגד רבים ושאול וזרעו נפלו ביד פלשתים עד היות יד כל ישראל עמו וכן מה שנתן מיכל בתו לדוד לאשה להפילו ביד פלשתים היה כלי אל מה שנשמר דוד מנפול ביד שאול כמו שנתבאר בזה הספור . וראוי לכל אדם להתנהג במדת הענוה והשפלות הלא תראה כי דוד היה משפיל עצמו מאד ואומר שאינו ראוי לקחת בת מלך ואע"פ שכבר היתה לו מן הדין מפני הכותו את גלית והנה טען תחלה מפני שפלות מדרגתו ושפלות משפחתו ואחר זה טען מצד היותו עני ולא יוכל לתת מוהר ומתן לבת המלך לפי הראוי לה : השלשים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת המלך מצד מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעם כל זה היה חפץ המלך שיתחתן בו נתרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב הצלחתו עד כי הביא לו מאתים ערלות פלשתים תחת מאה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר : השלשים ואחד הוא להודיע שראוי למי שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם בהם התכלית ההוא ביותר שלם שבפנים ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מאמר שהורידה דוד בעד החלון כדי שימלט מיד אביו בשוברת כי אולי יבוא המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל חברה אל זה סבות אחרות והם שכבר שמה התרפים אל המטה והכביר העזים מראשותיו כדי שתבא עבדי שאול אליה תוכל לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי אז יראה כי אולת יד ואולי ה' יגפנו או אולי יתחרט שאול על החמה הזאת ויניחנו ובין כך ובין כך יהיה פנאי לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול וינצל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם דעת אביו להמיתו אלא אם לא שיתחקה עמו הענין ואחר כך יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא כי בפעם הראשונה יעץ יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא בעצמו מענין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקום שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם שנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבטוח שלא יהרוג שאול כשיבטיח אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כונת אביו מה הוא ולזה עשה התחבולה מענין ירית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלים דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואע"פ ששאל לו באלהים אם יצליח דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו : השלשים ושנים הוא במצות והוא שאע"פ שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחות המצוה סבה בעלמיתם להציל המעובר עליה מן הסכנה אף על פי שתהיה סבה לה במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכול לחם קדש בטומאה כמו שבארנו במה שקדם : השלשים ושלשה הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא יחשדוהו כמרגל גם לא ישתדלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו שלסכלותו נטרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו : השלשים וארבעה הוא לבאר שכבר נתקיים ייעוד הש"י לבית עלי בהריגת נוב עיר הכהנים עם שזה היה כלי שסרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונה מבית עלי ונתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכים ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נוב עיר הכהנים אעפ"י שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כ"ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאול כי ה' הסיתהו בו לקיים ייעודו :

השלשים וחמשה הוא להודיע עוצם קנאת דוד בעושי החמס עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג : השלשים וששה הוא להודיע עוצם השגחת השם באוהביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לסור מעל דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב הש"י שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול

להזיק לו וזה היה בהיותו שאול במערה ואחרי כן בהיותו שוכב וישן
השלשים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה וממתין השעה הראוי ולזה תמצא שאעפ"י שכבר נפל שאול ביד דוד והיה לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר ינקום נקמתו ממנו או ה' יבא יומו למות וימלוך דוד: השלשים ושמנה הוא להודיע שראוי למי חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקרה לו ממנו נזק תמצא כי דוד אעפ"י שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודף זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה תביא להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר הש"י למלך על ישראל על יד שמואל הנביא ולזאת הסבה הרג דוד העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורג איש בשת בן שאול :
השלשים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת והכלביות ר"ל ההדמות לתמונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים להשאר אשר הוא בו פן ימעיטו מזונו הלא תראה מה שקרה לנבל מעוצם הכילות לו אשר כמעט היה סבה לאסוף נפשו ונפש ביתו לולי היתה חכמת הארבעים הוא להודיע שראוי למי שיפחד מיד שתקיף ממנו לפייסו בדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על בעלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך חכם הארבעים ואחד הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת חזק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהוא שבה העון בזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודת כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן בארה לו שאין ראוי שיתפעל כל זה מאיש פחות כנבל אם הטיח דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו וסכלותו זה והנה היה בזה המאמר מהפיוס לדוד מה שלא ישלם ואחר זה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בשם יתברך כדי לדבריה יותר והנה היה מתחכמה עוד בדבריה אלא שהיא לא ראתה לדוד שתירא ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה יתברך שמר דוד מעשות זה החטא רוצה לומר שיבא בדמים לשפך דם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו על האמת חטא עלום והכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפי דוד כלל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים הש"י לפי שלא תמלא הרעה מימיו וכאילו הזהירה בזה עוד דוד שלא ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע שאלה ממנו שיזכר לה זה שעשתה לו בעת שייטיב ה' לו והיתה לו המלוכה כי אז תהיה לאל ידו לה גמול כפעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לש"י אשר שלחה למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית כמו שבארנו : הארבעים ושנים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על אף על פי שרואה תמיד עיני אלהיו בו לשמרו אבל ראוי שירחק מן לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול הארבעים ושלשה הוא להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות ה' בשונאי ישראל והיה אותם לא יחיה איש מהם והיה מחכמת דוד שעשה הענין באופן כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר הארבעים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע כי הודעת העתידות תגיע מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלחטא שאול לא ענהו ה' אפי' על יד מבני הנביאים וכל שכן שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי פי הנודע שהיו שם אורים ותומים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו באורים ותומים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הגדולה בהרגו נוב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כל שכן שלא היה כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותומים הסבה תמצא שלחטא יהונתן בעברו על שבועת אביו לא ענה השם יתברך שאול בהיותו נשאל באורים ותומים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו ימנעהו ה' ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת הזאת היום ומזה התבאר שהוא אפשר שיעלים הש"י מהנביא קצת העתידות מצד האנשים יקחו תועלת בהודעה ההיא : הארבעים וחמשה הוא להודיע איך שלם יתברך לשאול את גמולו כי הוא הרג נוב עיר הכהנים ובא עת שהרגיש שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לנטות אחר הדברים הפחותים והם אחר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין הארבעים וששה הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה סרץ הש"י מעשיו והיה זה אל שנשרפה צקלג ונשבו הנשים והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמה כי יראו פן

תחבולה

מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם ואדוני אבי ז"ל פירש מאהב' נשים למה שהם אוהבו' בין בעליהם בין בניהן שאהבתן
לכם: (כז) ויאבדו כלי מלחמה. כל כך נפלו גבורי' כאלו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתן של ישראל מתו: (ד) וימשחו
את דוד. ואעפ"י שכבר היה נמשח ע"י שמואל אעפ"י כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו: ויגידו לדוד לאמר אנשי יביש גלעד. פי' דבר אנשי יביש
: אשר קברו את שאול. או הוא כמו הסוף אשר קברו אנשי יביש גלעד את שאול: (ו) הטובה הזאת. גמול הטובה הזאת: ויעבירהו מחנים. רצה להמליכו

ויהונתן שהיו כלי זיין
ישראל: (ח) לקח את איש
. מקרא הי' דורש
ידין שני מלכים לעמוד
מן שאמר לו הקב"ה ליעקב
ים מחלציך יצאו (בראשית
ב) וכבר נולדו כל בניו חוץ
מבנימן

פי' רבי ישעיה

בערי חברון. כל הסר
על הם חברון והיו בו
הרבה עיירות:

רלבג

לה להפילם ביד שאול
יתרצה בזה אל אדניו והיה
בם אל שהציל דוד כל
לקח עמלק ממנו ולקח
שלל רב והנה היה בזה
ה אל שתגיע המלוכה
בדאות ישראל הצלחתו
שוכרנו כמה שקדם:
בעים ושבעה הוא להודיע
י לאדם שישלח לחמו על
המים להטיב לדלים
בים כי בזה מקנין התבונה
ה בענין המחלה מה שלא
עם שכבר יקרה שיגיע
מהמקבל גמול טוב על
לא תראה כי דוד בחמלתו
איש המצרי שמצאוהו בדרך
ונמא האכילהו והשקהו
לו פלח דבלה ושני צמוקים
וזה סבה אל שהורהו
הגדוד שפשטו על צקלג
וזה סבה אל שהציל דוד
ל אשר לקחו עמלק:
בעים ושמנה הוא להודיע
הי' ראוי שיבטח האדם
מי שלא הי' מעמו כלל

ב א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּשְׁאַל דָּוִד
בַּיהוָה ׀ לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי
יְהוּדָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו עֲלֵה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אָנָה אֶעֱלֶה וַיֹּאמֶר חֶבְרֹנָה׃
ב וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל
הַכַּרְמְלִי׃ ג וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר־עִמּוֹ הֶעֱלָה
דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֶבְרוֹן׃
ד וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם
אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־בֵּית יְהוּדָה וַיַּגִּדוּ
לְדָוִד לֵאמֹר אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד
אֲשֶׁר קָבְרוּ אֶת־שָׁאוּל׃
ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
גִּלְעָד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּרֻכִים אַתֶּם
לַיהוָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם־
אֲדֹנֵיכֶם עִם־שָׁאוּל וַתִּקְבְּרוּ אֹתוֹ׃
ו וְעַתָּה יַעַשׂ־יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד וֶאֱמֶת
וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר הַזֶּה׃
ז וְעַתָּה ׀ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־
חַיִל כִּי־מֵת אֲדֹנֵיכֶם שָׁאוּל וְגַם אֹתִי
מָשְׁחוּ בֵית־יְהוּדָה לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם׃
ח וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־
צָבָא אֲשֶׁר לְשָׁאוּל לָקַח אֶת־אִישׁ־

ג' חס' · ב' חסר א"ל · י"א וכל ד"ה דכו' · ג' · י"ג · ג' ב' מ"ל וק' חס' · ב' דנעמי יעשה כתיב · י"א חס' את · ו' · ג'

וַאֲבָדוּ מָנֵי קְרָבָא׃ א וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר הַאֶסַּק בַּחֲדָא מִקִּרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ סַק וַאֲמַר דָּוִד לְאָן אֶסַּק וַאֲמַר לְחֶבְרוֹן׃ ב וּסְלִיק תַּמָּן דָּוִד וְאַף תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי אֲחִינוֹעַם דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ ג וְגֻבְרוֹהִי דְעִמֵּיהּ אַסִּיק דָּוִד גְּבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וִיתָבוּ בְּקִרְוֵי חֶבְרוֹן׃ ד וַאֲתוֹ גֻבְרֵי שִׁבְטָא יְהוּדָה וּמְשַׁחוּ תַמָּן יַת דָּוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר גֻּבְרֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד דִּקְבַרוּ יַת שָׁאוּל׃ ה וּשְׁלַח דָּוִד אִזְגַּדִּין לְוָת אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וַאֲמַר לְהוֹן בְּרִיכִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ דַּעֲבַדְתּוּן חִסְדָּא הָדֵין עִם רִבּוֹנְכוֹן עִם שָׁאוּל וּקְבַרְתּוּן יָתֵיהּ׃ ו וּכְעַן יַעְבֵּד יְיָ עִמְּכוֹן טִיבוּ וּקְשׁוֹט וְאַף אֲנָא אַעְבֵּיד עִמְּכוֹן טַבְתָּא הָדָא דַּעֲבַדְתּוּן פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ ז וּכְעַן יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן וַהֲווֹ לְגֻבְרִין גִּבָּרִין אֲרֵי מִית רִבּוֹנְכוֹן שָׁאוּל וְאַף יָתִי מְשַׁחוּ דְּבֵית יְהוּדָה לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן׃ ח וְאַבְנֵר בַּר נֵר רַב חֵילָא דִּי לְשָׁאוּל דְּבַר יַת אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר

תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי היא מצוע גבול שני שבטים וחצי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמוא' היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו. ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת

אשר עמו י"א וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' סימן ט': איש וביתו ג' וסי' נמסר לעיל בספר' חלק א' סימן כ"ז: על בית ועל בית י"ג וסי' נמסר בסדר מדבר סיני ולקמן בסי' סימן י"ד: ברוכים ג' בקריאה ב' מלאים וחד חס' וסי' ברוכים אתם לה' כי חמלתם. ברכים אתם לה' אשר עשיתם החסד. ברוכים אתם לה' עשה שמים וארץ. דיבש חס': וגם אנכי ה' בקריאה וסימני' נמסר בסדר וירא: והיו ו' בקריאה וסי' התחזקו והיו לאנשים פלשתים. תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. והקיפו חלוים את המלך סביב דד"ה. נודו מתוך בבל. והקפתם על המלך סביב דמלכים. עזבו ערים ושכנו בסלע: שר צבא ג' דסמיכי וסי' ואבנר בן נר שר צבא. אשר לשאול. ולעמשא תמרו. את עמרי שר צבא: ושארא שר צבא בשוא תחת הצד"י:

תולדות אהרן המעלה באחת· זוכר לך לך:

ה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להסיל אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירהו ביד אדניו ולזאת
ה גם כן לא הסכימו סרני פלשתים לבטוח בדוד: הארבעים ותשעה הוא להודיע שלא הי' ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל
שישתדל ברפואתם ובשמירתם כחוזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עוזבו הנער המצרי בחלותו: החמשים הוא להודיע כי בתחבולות
יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בטח עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו:
ושים ואחד הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות
כם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואף על פי
הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל הסכים גם כן שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה גם כן שלח דוד מהשלל
י יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה סיבה נפלאה להגיע המלוכה לדוד: החמשים ושנים הוא להודיע איך הפליג הש"י אשר לו
נו עלילות להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן
היה יכול להסכים בעצמו לעסוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו גם כן עמו קלת ישראל להראות להם אי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול
היות מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נלח במתי מעט עם רב כי זה ממה שיוסיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה: החמשים ושלשה הוא להודיע
ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכרו כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה
ולם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואחר זה על יהונתן ואחר עם ה' שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה:
משים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את
יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה: (א) ויהי אחרי כן וישאל דוד בה' לאמר וגו' עד וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת.
זכר

מצודת דוד

מצודת ציון

ישראל: ב (ג) בערי חברון. בהערים הסמוכים לחברון: (ד) אנשי וכו' אשר ... הוא הפוך וכמו אשר אנשי יבש גלעד קברו את שאול: (ו) הטובה הזאת. ... ול הטובה הזאת: (ז) תחזקנה ידיכם. ר"ל התחזקו בעצמכם והיו לבני חיל ללחום מלחמתכם: כי מת אדוניכם שאול. שהיה לכם מאז לעזר ללחום בעבורכם: גם

ב (א) אנה. לאיזה מקום כמו אנה אנחנו עולים (דברים א') : (ו) ואמת. ענינו ... ותמוה כמו עשה פלא (שמות ט"ו)

רש"י

בשת וימליכהו אל הגלעד וגו': האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן ... מלחמת הנערים ... המליכהו ... (יא) שבע ...

מבנימן: (טז) חלקת הצרים ... אחסנת קטיליא ... כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו

רד"ק

(ט) וימליכהו אל הגלעד. אל במקום על כמו אל הסרים לא אכל וזולתו המליכהו תחלה מעבר לירדן ובארץ ישראל. ואחרי אשר אמר על ישראל כלו למה זכר אלה המקומות. יש לפרש כי בעבור שמחנים היה עבר הירדן אחרי המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו ... ופי' האשורי כתרגומו דבית אשור ופי' ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה: (יא) שבע שנים וששה חדשים. נמצא מלכות בשת חלה ממש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: (יב) ממחנים גבעונה. עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר הירדן לשוב לביתו היה מה שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשום על ברכת גבעון ונרא' כי דעת יואב היה להלחם עמהם ונראה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו: (יד) וישחקו. דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בתחבולותיהם וכו' מי ידע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז"ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק נענש ונפל בחרב: (טו) ולאיש בשת. די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי משבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו: (טז) ויפלו יחדיו. כל אחד הרג את חבירו: חלקת הצורים. ת"י אחסנת קטיליא מן ותקח לפיה בר צור חרבו שענינה חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים נתנו ממנו ופירושו חלקת החזקים כי חזקים היו והחזקה נלחמו שלא התגבר אחד על חבירו

2 ת וימליכהו אל הגלעד. ...

ח בשת בן־שאול ויעברהו מחנים:

ט וימלכהו אל־הגלעד ואל־האשורי ואל־יזרעאל ועל־אפרים ועל־בנימן ועל־ישראל כלה:

י בן־ארבעים שנה איש־בשת בן־שאול במלכו על־ישראל ושתים שנים מלך אך בית יהודה היו אחרי דוד:

יא ויהי מספר הימים אשר היה דוד מלך בחברון על־בית יהודה שבע שנים וששה חדשים:

יב ויצא אבנר בן־נר ועבדי איש־בשת בן־שאול ממחנים גבעונה:

יג ויואב בן־צרויה ועבדי דוד יצאו ויפגשום על־ברכת גבעון יחדו וישבו אלה על־הברכה מזה ואלה על־הברכה מזה:

יד ויאמר אבנר אל־יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב יקמו:

טו ויקמו ויעברו במספר שנים עשר לבנימן ולאיש בשת בן־שאול ושנים עשר מעבדי דוד:

טז ויחזקו איש | בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדו ויקרא למקום ההוא חלקת הצרים אשר בגבעון:

ל' וחס' · ל' וחס' ל' ומ"ל · ב'. ג' כתיב ה' · י"ג · ב' · ב' מד חס' וחד מ"ל דין מ"ל ל' · ל' ומד כל סית השדה, ושחקו חס: · ז' חס' · ג' · ג' חס' · ב' יען נגר · כולהון חס'

תרגום

שאול ואעבריה למחנים: ט ואמלכיה על דבית גלעד ועל דבית אשר ועל דבית יזרעאל ועל דבית אפרים ועל דבית בנימן ועל דבית ישראל כולהון: י בר ארבעין שנין איש בשת בר שאול כד מלך על ישראל ותרתין שנין מלך ברם דבית יהודה הוו בתר דוד: יא והוה מניין יומיא דהוה דוד מלכא בחברון על דבית יהודה שבע שנין ושיתא ירחין: יב ונפק אבנר בר נר ועבדי איש בושת בר שאול ממחנים לגבעון: יג ויואב בר צרויה ועבדי דוד נפקו וערעונון על בריכתא דבגבעון כחדא ושרו אילין על בריכתא מכא ואילין על בריכתא מכא: יד ואמר אבנר ליואב יקומון כען עולימיא ויחייכון קדמנא ואמר יואב יקומון: טו וקמו ועברו במנין תרי עסר מדבית בנימן ומדאיש בשת בר שאול ותרי עסר מעבדי דוד: טז ואתקיפו גבר בריש חבריה ותרביה בסטר חבריה ונפלו כחדא וקרא לאתרא ההיא אחסנת

רלב"ג

זכר שאחרי כן שאל ד' אם יעלה באחת ערי ... והאתהו התשובה בסוף ... לחברון ושם משחוהו ... למלך עליהם וכבר ... לאנשי יבש גלעד ששמ... גמול טוב תחת החסד ... גמלו לאדוניהם לשאול ... לקחת גויתו וגוית בניו ... בית שן וקברו אותם ... שיחזקו ידיהם ויהיו לבני ... למה שילום דוד תמליכו ... (ח) והנה אבנר בן נר ... איש בושת על שאר ... זולתי שבט יהודה ... דוד: (י) והנה זכר כי בן ... שנה היה איש בשת ... במלכו ושתים שנה מלך ... אם לא מלך כי אם שתי ... יתחייב אחד משלשה דברי... שימתין אבנר להמליכו ... מות שאול חמש שנים ... מיתת שאול כדי שלא ... דוד בכל ממלכות ישראל ... השני הוא שימתינו ישר' ... דוד עליהם אחרי מות ... בושת חמש שנים ... כן רחוק מאד כמו ... מלאכו גם כן שכבר ... להמליך דוד עליהם ... איש בושת ולזה לא ... שימתינו להמליכו אחרי ... בשת והמנין השלישי ... קצת זה הזמן בין מיתת ... ובין מלכות איש בשת ובין ... כל ישר' את דוד עליהם ... רחוק מפני הסבות ... בעניני הקודמים ... שאמרו ושתים שנה מלך ... להעיר שמה שספר ... מענין

פי' רבי ישעיה

(י) בן ארבעים שנה איש בושת בן שאול. יש קצת לתמוה היאך כתב לעיל ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכי שוע ולא מנה את איש בושת והיה כל כך גדול. יש לומר אותם שלשה שמנה שם היו יוצאין עמו למלחמה ולפיכך מנה אותם ואיש בושת היה ממונה על ביתו ולפיכך לא מנאו: (טז) ויחזיקו איש בראש רעהו. פי' כל אחד תפש ראשו של חברו ותקע חרבו בצדו ומתו כולם יחדיו: חלקת הצורים. תרגמו אחסנת קטוליא. פירוש צורים כמו עשה לך חרבות צורים שתרגמו אזמלון חריפין. וכן ותקח צפורה צר. פרשות סיסיו כלר נחצבו ומפני שנהרגו כולם בחרב נקראת חלקת הצורים כלומר הרוגים בחרבות:

כלה ג' כתיב ה' בסוף וסי' וימלכהו אל הגלעד. לכן ייליל מואב. בחצותיו חגרו שק. וכל ירמיה ויחזקאל ותריסר דכו' כתיב ה' בסוף במ"ג וסי' כי מקטנם ועד גדולם דירמיה. במארת אתם נארים: יקמו ז' חס' בקריאה וסי' במסרה רבתא:

הולדות אהרן בן ארבעים. עקרים מד פ' כו: שבע שנים. סנהדרין קו: יקומו נא הנערים. (פאה יו סוטה יו):

מצודת ציון

עניינו כמו חסד וכן והסד וכו' חסד ואמת (לקמן ט"ו): (יג) ויפגשום. פגעו אלה באלה. ברכה. הוא מקום הבנוי באבנים וכדיד ושם מתכנסים המים וכן הברכה העליונה (ישעיה ל"ו): (טו) ויחזיקו. אחזו בכח: חלקת הצורים. ר"ל מישור שנלחמו בה בחדודי חרב כי חלקת הוא ענין מישור כמו חלקת השדה (בראשית ל"ג) והצורים הוא ענין חדוד כמו

מצודת דוד

גם אותי משחו. כאומר לא נופל אנכי ממנו ואהיה גם אני לכם ... (ח) ויעבירהו מחנים. שם היה מקום מוכשר להמליכו: (ט) ועל ישראל כלה. ר"ל בתחלה המליכו על אלו המקומות שזכר אחת לאחת עד שבאחרונה המ... על כל ישראל זולת יהודה: (י) על ישראל. ר"ל על כל ישראל ומלך על ... שתי שנים וחמשת השנים וששת החדשים שקודמים לא מלך עדיין על כל ... כ"ש על המקומות שזכר למעלה ועוד אחת לאחת על מה מהמקומות וכל ימי משך מלכותו היה כחשבון שמלך דוד בחברון: (יג) ויפגשו. פגעו אלו באלו ... לברכת גבעון: (יד) וישחקו לפנינו. ר"ל יתגרו מלחמה אלה באלה דרך שחוק לראות מי מהם יותר מלומד מלחמה: (טו) ויעברו. את ברכת המים כי ... אלה מזה ואלה מזה: לבנימן. מבני בנימן עבדי איש בושת: (טז) רעהו. הבא ללחום למולו: וחרבו. להכהו נפש: ויפלו יחדיו. כי הרגו זה את זה ... ותמו

אלא כלם נכרנו כאחד איש על יד אחיו : (יח) ועשהאל קל ברגליו . ספר זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין
לקלים כמרוץ : הצבים . ביו״ד אחד לבד וו״ו הרבים נעלמה מהמכתב : (כא) ואחוז לך אחד מן הנערי׳ . לחברתך שישוב עמך ואם אתה ירא ממנו : קח לך
ליצתו . פי׳ כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו : למה אככה ארצה . כתרגומו אקטלינך ואירמיניך לארעא : (כב) ואיך אשא פני . ואיך ארים פני אל אחיך
ני כלא אבוש ממנו אם אמיתך : (כג) באחרי החנית . יש חניתו׳ שראש עץ החנית מחודד וכו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאומר בשאול וחניתו

(תהלי׳ פ״ט) : (כג) אל
ה. כמו דופן חמישית
שמרה וכבד תלוין שם
תירגם אל החומש בסטר
: וימת תחתיו . ומית
באתריה

יז וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד בַּיּוֹם
הַהוּא וַיִּנָּגֶף אַבְנֵר וְאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַיִּהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה
בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל
וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה׃ יט וַיִּרְדֹּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרֵי
אַבְנֵר וְלֹא־נָטָה לָלֶכֶת עַל־הַיָּמִין
וְעַל־הַשְּׂמֹאול מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר׃
כ וַיִּפֶן אַבְנֵר אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה
עֲשָׂהאֵל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי׃ כא וַיֹּאמֶר לוֹ
אַבְנֵר נְטֵה לְךָ עַל־יְמִינְךָ אוֹ עַל־
שְׂמֹאלֶךָ וֶאֱחֹז לְךָ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים
וְקַח־לְךָ אֶת־חֲלִצָתוֹ וְלֹא־אָבָה
עֲשָׂהאֵל לָסוּר מֵאַחֲרָיו׃ כב וַיֹּסֶף עוֹד
אַבְנֵר לֵאמֹר אֶל־עֲשָׂהאֵל סוּר לְךָ
מֵאַחֲרָי לָמָּה אַכֶּכָּה אַרְצָה וְאֵיךְ אֶשָּׂא
פָנַי אֶל־יוֹאָב אָחִיךָ׃ כג וַיְמָאֵן לָסוּר
וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־
הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפָּל־
שָׁם וַיָּמָת תַּחְתָּו וַיְהִי כָּל־הַבָּא אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נָפַל שָׁם עֲשָׂהאֵל
וַיָּמֹת וַיַּעֲמֹדוּ׃ כד וַיִּרְדְּפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי
אַחֲרֵי אַבְנֵר וְהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְהֵמָּה בָּאוּ
עַד־גִּבְעַת אַמָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי־גִיחַ

ל׳ · י״ב · ל׳ . ל׳ · ד׳ · ל׳ · ב׳ בזגנו · י״ג. ל׳ · ל׳ · ל׳ בסיפ׳ וכל קריא דכו׳ · תחתיו ק׳ · ב׳ זרחה על המים · ל׳

קְטַלַיָא דִי בְּגִבְעוֹן׃ יז וַהֲוָה קְרָבָא תַּקִיף עַד לַחֲדָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְאִתְּבַר אַבְנֵר וְאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַהֲווֹ תַמָן תְּלָתָא בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וַעֲשָׂהאֵל קְלִיל בְּרִיגְלוֹהִי כַּחֲדָא מִן טַבְיָא דִי בְּחַקְלָא׃ יט וּרְדַף עֲשָׂהאֵל בָּתַר אַבְנֵר וְלָא אִתְפְּנֵי לְמִיזַל עַל יַמִינָא אוֹ עַל סְמָלָא מִבָּתַר אַבְנֵר׃ כ וְאִתְפְּנֵי אַבְנֵר בַּתְרוֹהִי וַאֲמַר הַאַתְּ דֵין עֲשָׂהאֵל וַאֲמַר אֲנָא׃ כא וַאֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר אִתְפְּנֵי לָךְ עַל יְמִינָךְ אוֹ עַל סְמָלָךְ וְאֵיחוֹד לָךְ חַד מֵעוּלֵימַיָא וְסַב לָךְ יַת זְרָזֵיהּ וְלָא אֲבָה עֲשָׂהאֵל לְמֵיזַר מִבַּתְרוֹהִי׃ כב וְאוֹסִיף עוֹד אַבְנֵר לְמֵימַר לַעֲשָׂהאֵל זוּר לָךְ מִבַּתְרַי לְמָה אֶקְטְלִינָךְ וְאֶרְמִינָךְ לְאַרְעָא וְאֵיכְדֵין אֶזְקוֹף אַפַּי וְאֶיתְחֲמֵי לְיוֹאָב אֲחוּךְ׃ כג וְלָא אֲבָה לְמִיזַר וּמְחָהִי אַבְנֵר בַּאֲחוֹרֵי מוּרְנִיתָא בִּסְטַר יַרְכֵיהּ וּנְפָקַת מוּרְנִיתָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וּנְפַל תַּמָן וּמִית בְּאַתְרֵיהּ וַהֲוָה כָּל דְאָתֵי לְאַתְרָא דִנְפַל תַּמָן עֲשָׂהאֵל וּמִית וְקַיְמִין׃ כד וּרְדָפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי בָּתַר אַבְנֵר וְשִׁמְשָׁא עָלַת וְאִינוּן מְטוֹ עַד גִּבְעַת אַמְתָא דִי עַל אַפֵּי גִיחַ אוֹרַח מַדְבְּרָא

תועה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשהאל אלא הכהו באחרי החנית : אל החומש . פירשו רבו׳ ז״ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות״י בסטר ירכיה : תחתיו . במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור״ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת : ויעמדו . כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשהאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקום ההוא שמת שם עשהאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר : (כד) והשמש באה . כשהגיעו גבעת אמה באה השמש : גבעת אמה . נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים נגד הגבעה : גיח . שם

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כג) אל החומש . בדופן החמישית . מקום שמרה וכבד תלוין שם : (כד) עד גבעת אמה . פי׳ שם מקום : אשר על פני גיח דרך מדבר גבעון . פירוש גיח לשון הבעה כמו ואורב ישראל מגיח ממקומו וסתרונו מביע . אף כאן זה הגבעה היתה על פני הבעת דרך מדבר גבעון :

האתה זה ד׳ בקריאה וסי׳ האתה זה בני עשו ויאמר אני . האתה זה עשהאל . האתה זה עכר ישראל . האתה זה אדני אליהו : וקח י״ג בקריאה וסי׳ נמסר בסדר קרח :

רלבג

אבנר ויואב לא היה כי
אחרו שמלך שתי שנים
וכוה דבק אמרו ושתים
מלך לאמרו ויצא אבנר בן
עבדי איש בשת בן שאול
הנה בשתי השני׳ הראשוני׳
יתה מלחמה כלל בין דוד
זרע שאול וגם עתה לא
: שם מלחמה זולתי מה
יר אבנר מענין המלחמה
לאות כי דוד לא השכים
ף בית שאול וזרעו אך שמר
השבועה שנשבע לו שלא
ד את שמו עם שהבר היה
מתעסק במה שהגיע לו
ההצלחה ולא רצה למהר
סקן להגיע לו במהירות
וכה עד שרצה השם יתברך
לו נתכנו עלילות .
: בקל אבנר בהריגת
ריס והיה גמולו מדה כנגד
: והוא שהבר נפל בחרב
ף הקטן : (יט) והנה היה
ף עשהאל אחר אבנר להרגו
אמה כי הוא היה בראש
הכיב לאיש בשת ובנפלו
ע המלוכה לדוד בקלית
ר אמר לו אבנר שיסור
זרי ויטה לו על יד ימינו
על שמאלו ויאחז אחד
עריס ויקח לו את חליצתו
יה קשה בעיני אבנר להמי׳
עשהאל ובראותו כי לא סר
דוף אחריו הכהו אבנר
זרי החנית אל החומש והוא
אשר הוכה האדם בו ימות
ית והוא המקום שמרה
ך תלויי׳ בו כמו שפירשו
ל והנה היה בחנית ההוא חד מצני לצדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו : (כג) והנה דקר אותו בחנית ההוא עד שיצאה החנית מאחריו ויפול שם ומת
ק׳מו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב והוא מענין וחמושים עלו בני ישראל והרצון בו חמושים מכלי זין וכן הלב כלי זין האדם כי ממנו תולדת החום
כעי שהוא שומר מציאות האדם שיעיר הזמן שאפשר בו שיחיה : (כד) והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר שהרג עשהאל אחיהם והצריכה השמש
חוק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמם במקום חזק כי היו על ראש גבעה אחת אז קרא אבנר אל יואב שיסירו מרדוף איש אחיו כי אם
חו או ינוצחו ככר תהי׳ מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת השבטי׳ עם בנימין על דבר פילגש בגבעה ועגנו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר
יק׳מו

תולדות אהרן נטה לך : גיטין סח : ויכהו אבנר . סנהדרין מט :

מצודת דוד

)ותהי המלחמה קשה . עם כי מתחילה קמו מתי מספר להלחם דרך שחוק סוף הדבר
; אשר נלחמו כולם בחוזקה : (יט) ולא נטה . לא נטה מאחרי אבנר ללכת וכו׳ :
א) נטה לך . כי הרודף אחר מי ושב מאחריו הנה לקלון יחשב ולזה אמר לו
ר אם מפני הכבוד לא תרצה לשוב מאח־י עשה זאת נטה על ימינך וכו׳ להיו״ת נראה שלא אחרי רדפת כ״א אחר נער אחר ואחוז באמת אחד מן הנערים ולא
נו נפש כ״א קח חליצתו ויחשבו הכל כי אחריו רדפת והשגתו : (כב) ארצה . לשתפיל מת בארץ : ואיך אשא פני . להסתכל בו כי הלא אבוש מפניו : (כג) באחרי
נית . בהברזל המחודד אשר בו העשוי לתקוע בארץ : אל החומש . אל צלע החמישית שהוא על הלב : ורז״ל אמרו מול מקום שהכבד ומרה תלוין בו : מאחריו .
חלפה גופו מעבר אל עבר : כל הבא . מאנשי דוד : ויעמודו . עמדו מתבהלים וחדלו מלרדוף : (כד) וירדפו . אבל יואב ואבישי רדפו עוד : דרך . רדפו דרך מדבר

מצודת ציון

כמו אף תשיב צור חרבו (תהלים פ״ט) : (יח) הצבים . מל׳ צבי בל׳ רבים : (כא) חלצתו . כן יקרא המלבוש וכן ויקח את חליצותם (שופטים י״ד) : ולא אבה . ולא רצה : (כג) תחתיו . במקומו : (כד) באה . שקעה

רד"ק

שם מקום: (כה) ויתקבצו. כשראו שהיו רודפים אחריהם התקבצו אותם שהיו הולכים ראשונים ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה סיעה מקובצין יחד כאילו נקשרים ונאגדים זה בזה: (כו) הלנצח תאכל חרב. תרגם יונת' הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופירוש לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם. ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאוחך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה: (כז) כי לולא דברת. אם לא שדבר' אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמ' זאת היום ואתה התחלת מלחמ' זאת לא אני ובבקר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולי דברת אתה ובשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שיעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אשר עם יואב: (כח) ולא ירדפו. כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: (כט) כל הבתרון. שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם: (ל) ויקבץ את כל העם. לפקוד אותם מי חסר מהם: ויפקדו. חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: תשעה עשר איש ועשהאל. לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט: (לב) ויאור להם בחברון. כשהיה אור היום בבקר היו בחברון: (ג) כלאב. ונספר

רש"י

באחריה: (כז) לולא דברת. אם דברת כן לולא כמו לו ועוד יש כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערי' וישחקו: (כט) כל הבתרון. שם מחוז: (ל) תשעה עשר איש ועשהאל. והלא עשהאל בכלל עבדי דוד ולא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב') וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א): (ג) ומשנהו כלאב. אחר

תרגום

דגבעון: כה ואתכנישו בני בנימן בתר אבנר והוו לסיעא חד וקמו על ריש רמתא חדא: כו וקרא אבנר ליואב ואמר הלאפרש תקטול חרבא הלא ידעתא ארי מרירא תהי בסופא ועד אימתי לא תימר לעמא למתב מבתר אחיהון: כז ואמר יואב קים הוא יי ארי אילופון מלילתא ארי בכין פון מעידן צפרא אסתלק עמא גבר מבתר אחוהי: כח ותקע יואב בשופרא וקמו כל עמא ולא רדפו עוד בתר ישראל ולא אוסיפו עוד לאגחא קרבא: כט ואבנר וגברוהי הליכו במישרא כל ליליא ההוא ועברו ית ירדנא ואזלו כל בתרון ואתו למחנים: ל ויואב תב מבתר אבנר וכנש ית כל עמא ושגו מעבדי דוד תשעת עסר גברא ועשהאל: לא ועבדי דוד קטלו מדבית בנימן ובגברי אבנר תלת מאה ושתין גברא מיתו: לב ונטלו ית עשהאל וקברוהי בקברא דאבוהי די בבית לחם ואזלו כל ליליא יואב וגברוהי ונהר להון בחברון: א והות קרבא תקוף בין בית שאול ובין בית דוד ובית דוד אזלין ותקיפין ובית שאול אזלין ומאכין: ב ואתילידו לדוד בנין בחברון והוה בוכריה אמנון לאחינעם דמיזרעאל: ג ותניניה כלאב לאביגיל אתת נבל

מקרא

דֶּרֶךְ מִדְבַּר גִּבְעוֹן׃
כה וַיִּתְקַבְּצוּ בְנֵי־בִנְיָמִן אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיִּהְיוּ לַאֲגֻדָּה אֶחָת וַיַּעַמְדוּ עַל־רֹאשׁ גִּבְעָה אֶחָת׃
כו וַיִּקְרָא אַבְנֵר אֶל־יוֹאָב וַיֹּאמֶר הֲלָנֶצַח תֹּאכַל חֶרֶב הֲלוֹא יָדַעְתָּה כִּי־מָרָה תִהְיֶה בָּאַחֲרוֹנָה וְעַד־מָתַי לֹא־תֹאמַר לָעָם לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי אֲחֵיהֶם׃
כז וַיֹּאמֶר יוֹאָב חַי הָאֱלֹהִים כִּי לוּלֵא דִּבַּרְתָּ כִּי אָז מֵהַבֹּקֶר נַעֲלָה הָעָם אִישׁ מֵאַחֲרֵי אָחִיו׃
כח וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשּׁוֹפָר וַיַּעַמְדוּ כָּל־הָעָם וְלֹא־יִרְדְּפוּ עוֹד אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לְהִלָּחֵם׃
כט וְאַבְנֵר וַאֲנָשָׁיו הָלְכוּ בָּעֲרָבָה כֹּל הַלַּיְלָה הַהוּא וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיֵּלְכוּ כָּל־הַבִּתְרוֹן וַיָּבֹאוּ מַחֲנָיִם׃
ל וְיוֹאָב שָׁב מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־הָעָם וַיִּפָּקְדוּ מֵעַבְדֵי דָוִד תִּשְׁעָה־עָשָׂר אִישׁ וַעֲשָׂהאֵל׃
לא וְעַבְדֵי דָוִד הִכּוּ מִבִּנְיָמִן וּבְאַנְשֵׁי אַבְנֵר שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵתוּ׃
לב וַיִּשְׂאוּ אֶת־עֲשָׂהאֵל וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּקֶבֶר אָבִיו אֲשֶׁר בֵּית לָחֶם וַיֵּלְכוּ כָל־הַלַּיְלָה יוֹאָב וַאֲנָשָׁיו וַיֵּאֹר לָהֶם בְּחֶבְרוֹן׃
ג א וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה אֲרֻכָּה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְדָוִד הֹלֵךְ וְחָזֵק וּבֵית שָׁאוּל הֹלְכִים וְדַלִּים׃
ב וַיִּוָּלְדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן וַיְהִי בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִת׃
ג וּמִשְׁנֵהוּ כִלְאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל

(הערות בגליון: ל' ; ל' מ"ל ; ד' כתי' א' ג' ; מ"ג ; ל' וחס' ; ויולדו ק' ; ג' מ"ל ג' כ"כ ; לאביגיל ג' ק')

מצודת ציון

שקעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): (כה) לאגודה אחת. ר"ל לקבוצה אחת כמו ואגודתו על ארץ יסדה (עמוס ט): גבעה. הר: (כו) הלנצח. הלעולם: ועד מתי. עד איזה זמן: (כז) לולא. אם לא: נעלה. ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט): (כט) בערבה. במישור: הבתרון. שם מחוז: (ל) ויפקדו. נחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש (שם לא): (לא) מתו. כמו ומתו ומוסב על הכו וכו' לומר הכו מבנימין וכו' ומתו: (לב) בית לחם. בבית לחם: ויאור. מל' אור: ג (א) ודלים. חלושים כמו דלות ורעות (בראשית מא): (ג) ומשנהו. מלשון שנים: באתה

רלב"ג

יקומו הנערים וישחקו ... (כח) והנה תקע יואב ...

פי' רבי ישעי'

(כז) כי לולא דברת. ...

מצודת דוד

מדבר גבעון ובאו לגבעת אמה: (כה) אחרי אבנר. להצילו מיואב ואבישי: (כו) הלנצח. וכי לעולם תהרוג החרב מאתנו איש לאחיו; הלא ידעתה. והלא תשכיל לדעת שמרה תהיה באחרונה שאמות אני או אתה: (כז) לולא דברת. אם לא דברת מתחילה יקומו הנערים כו': כי אז מהבוקר. מאת פגשנו היינו נפרדים אלה מאלה כ"א לדרכו כי לא היה מאז דעתי להלחם עמך: (כח) ויתקע. לרמז שיעמדו ולא ירדפו עוד ושמעו אליו ולא יספו עוד להלחם: (כט) כל הלילה. פחד מיואב שלא יפול עליו פתאום: (ל) ועשהאל. לפי שהיה חשוב מכולם לא כללו עמהם: (לא) מבנימין. וחוזר ומפרש ובמי מבנימין באנשי אבנר: (לב) כל הלילה. כי גם הוא פחד מאבנר פן יהרגוהו להסיר מעליו הפחד שלא ... דם אחיו: ויאור. כשבאו אל חברון האיר להם הבוקר: ג (א) ארוכה. זמן ... הולך.

...ות קורא אותו ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמר רבי יצחק ...לולני הדור אומרים מנבל היתה אביגיל מעוברת נהפך קלסתרו ...לאביו. ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה: ...עגלה. זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי ...ום י"ד י"ח) והכתיב ...בת שאול לא היה לה ...עד יום מותה (שמואל ב' ...עד יום מותה לא הי' ...ותו מעשה ואילך קודם ...מעשה הוי לה: (ו) היה ... בכל כח של בית שאול ...ד מלכותו: (ח) הראש ...נכי אשר ליהודה. כלום ...טוב אפילו כראש שומר ...ם אשר לדוד אך לפי שהטעם תחת הראש אנכי תוקף במקף כך ...' הראש וכי אפשר להיות ...ניתך טוב לי להיות כלב ...ו בבית דוד וכן ת"י: ...אעשה חסד. מעתה נאה לי

ובספר דברי הימים דניאל שני שמות היו לו וכמוהו רבי' בכתו' ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרי' כי מעוברת היתה מנבל וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב כלו אב כלומר. בכל צורותיו דומה לאביו דניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דני אל מנבל: (ג) אבשלום בן מעכה. דרשו בו כי לפי שהיה בניסת תואר שלקח' דוד במלחמ' לפיכך היה אבשלום סורר ומור' באביו לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומורה וכן הוא הדרש כי מאחר שהוא שבויה הרי היא כמוכרח' לשוב לדת ישרא' ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השרש: (ה) לעגלה אשת דוד. דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמר על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה ומה שאמ' ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מהיום מעשה ואילך לא היה לה ולד למעשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני ה' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומר הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימי' לעגלה אשתו אולי לא היתה

הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן־ נ' חס' וכל ד"ה דכו' במ"ו
מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר׃
ד וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי ס'
שְׁפַטְיָה בֶן־אֲבִיטָל׃ ה וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם ל'
לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד ה' וחס'
בְּחֶבְרוֹן׃ ו וַיְהִי
בִּהְיוֹת הַמִּלְחָמָה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין
בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית ל'
שָׁאוּל׃ ז וּלְשָׁאוּל פִּלֶגֶשׁ וּשְׁמָהּ ב'
רִצְפָּה בַת־אַיָּה וַיֹּאמֶר אֶל־אַבְנֵר
מַדּוּעַ בָּאתָה אֶל־פִּילֶגֶשׁ אָבִי׃ ל' מ"ל
ח וַיִּחַר לְאַבְנֵר מְאֹד עַל־דִּבְרֵי
אִישׁ־בֹּשֶׁת וַיֹּאמֶר הֲרֹאשׁ כֶּלֶב
אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה־
חֶסֶד עִם־בֵּית ׀ שָׁאוּל אָבִיךָ אֶל־
אֶחָיו וְאֶל־מֵרֵעֵהוּ וְלֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד ל' . ל'
דָּוִד וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֺן הָאִשָּׁה הַיּוֹם׃
ט כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יֹסִיף י"ד חס' וי"ו

דִמְכַּרְמְלָא וּתְלִיתָאָה אַבְשָׁלוֹם בַּר מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מַלְכָּא דִגְשׁוּר׃ ד וּרְבִיעָאָה אֲדוֹנִיָה בַּר חַגִית וַחֲמִישָׁאָה שְׁפַטְיָה בַּר אֲבִיטַל׃ ה וּשְׁתִיתָאָה יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אִתַּת דָוִד אִלֵין אִתְיְלִידוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן׃ ו וַהֲוָה כַּד הֲוַת קְרָבָא בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָוִד וְאַבְנֵר הֲוָה מִתַּקַּף בְּבֵית שָׁאוּל׃ ז וּלְשָׁאוּל לְחֵינָתָא וּשְׁמַהּ רִצְפָּה בַּת אַיָה וַאֲמַר לְאַבְנֵר מָה דֵין עַלְתָּא לְוַת לְחֵינָתָא דְאַבָּא׃ ח וּתְקֵיף לְאַבְנֵר לַחֲדָא עַל פִּתְגָמֵי אִישׁ בֹּשֶׁת וַאֲמַר הֲלָא רֵישָׁא דְכַלְבָּא אֲנָא מִכְּעַן הֲוֵיתִי גְבַר הֶדְיוֹט לְשָׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָה יוֹמָא דֵין אַעְבֵּיד טִיבוּ עִם בֵּית שָׁאוּל אֲבוּךְ עִם אֲחוֹהִי וְעִם רַחֲמוֹהִי וְלָא מְסַרְתִּיךְ בִּידָא דְדָוִד וּמִכְּעַן אַתְּ מַסְעַר עֲלַי חוֹב אִתְּתָא יוֹמָא דֵין׃ ט כְּדֵין יַעְבֵּד יְיָ לְאַבְנֵר

תולדות אהרן ומשנהו. שם: כלאב. ברכות ד: והרביעי אדוניהו. סנהדרין שם: והששי יתרעם. שם שם: הראש כלב. עקידה ש' כה:

רלב"ג

...וחזק ובית שאול הולכים ...: (ה) לעגלה אשת דוד. ...ז"ל כי מפני זה אמר ...וד בזו לבד ולא באחרות ...א היתה בלתי ראויה כי ...וד לפי שהיתה אשת שאול שאמר ואתנה לך את בית ...' ואת נשי אדניך בחיקך אלמנתו של מלך אינה ... כי אם למלך וידמה גם ...הנשים אשר לקח בירושלם ...נשים כמו שאמר אחר ...ו קלחם מבית שאול: ...הנה הסבה הש"י אשר לו עלילות שנולדה קטטה בין

...ה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומר ואת ...אדוניך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה ...לאשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסברה אינה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים ...לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת אחיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת אחיו אסורה לא אסרוה אלא ...מראית העין אבל מן התורה אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה: (ז) ויאמר. איש בשת אל אבנר ואף על פי שלא זכרו למעלה ...ק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול: אל פלגש אבי. חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לחשוב בכך לכבוד אביו ...כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי ...נחשבת אלמנתו וע"ד כיון שמשמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה לשניהם: (ח) הראש כלב אנכי. ...ו אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי' לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שם ...עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו ...ודו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה ות"י הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה: ולא המציתיך. בא

פי' רבי' ישעיה

הראש כלב אנכי אשר ליהודה. פי' אני ראש לכל ישראל ובזיתני כאלו הייתי ראש לכלבים ולא ראש לישראל וכאלו הייתי ראש ליהודה שהם שונאיך ...אני: אל אחיו ואל מרעהו. פי' עם אחי שאול ועם אוהביו שעד עכשיו החזקתי עמהם ולא המציתיך למסרך ביד דוד. לא אעשה עוד את הדבר הזה ...וכא היו"ד בהמציתיך שהוא פעלי האל"ף כיו"ד בפעלי הה"א כמו הראיתיך בעיניך: (ט) כה יעשה אלהים טובה וכה יוסיף. ומקרא קצר הוא:

מצודת דוד

...י וחזק. בכל עת התחזק יותר: ודלים. שפלים וחלשים: (ג) בן מעכה. יפת ...ר היתה ולקחה במלחמה: (ה) אשת דוד. חוזר על כולן לומר כל אחת היתה ...ו דוד ולא פילגש: (ו) בבית שאול. להעמיד המלוכה ביד איש בושת בנו: ויאמר. סתם ולא פירש מי האומר ומעצמו יובן שהאומר היה איש בושת שנאמר אל פילגש אבי: מדוע באתה וכו'. כי אלמנתו של מלך אסורה להדיוט: הראש כלב וכו'. ר"ל מדוע בזיתני וכי אינני שר וממונה על אנשי מלכותך וכי אני ראש וממונה על הכלבים במלכות יהודה אנשי מלחמתך אשר שנאת כאומר ...יאות לבזות כ"א לטובה ושפל אנשים ולא לאיש כמוני שאין בי אחת מהם: היום אעשה חסד. ר"ל האם מהיום ראוי לי שאעשה חסד וכו': ולא המציתיך ...אחר שעד הנה לא המציתיך ביד דוד ואתה גמלתני הרע כי תפקוד עלי עון הפילגש: (ט) כה יעשה. הוא ענין שבועה וכהנה הרבה במקרא: כאשר נשבע ה'

מצודת ציון

(ז) באתה. מלשון ביאה ובעילה: (ח) אחיו. קרוביו: מרעהו. אוהביו: המציתיך. ענין הזמנה ומסירה כמו ואת העולה המציאו אליו (ויקרא ט): ותפקוד: ענין

רדק

כשנקרע ומלאו דוד : (כז) אל תוך השער. שער העיר חברון ורבות' ז"ל דרשו בו כמו השערה אל הזקני' כלומ' אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשהאל כן אמר לו והטהו באלה הדברים שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב : לדבר אתו בשלי. בשלום מן ישליו אהלים או פירושו בסתאו'

רשי

וקרעו: (כז) אל תוך השער. לפני סנהדרין להשפט על דם עשהאל בשלי. בשגגה שלא הבין אבנר שהלכו להרגו ובסרס המקרא ויטהו יו... אל תוך השער לדבר אתו: (כט) יחולו. ינוחו יחולו דמי אבנר ... שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אני וממלכתי מדמי אבנר יחולו ...

יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ
ל׳ בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם
עֲשָׂהאֵל אָחִיו : כח וַיִּשְׁמַע דָּוִד
ל׳ מֵאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי
ט׳ מֵעִם יְהוָה עַד־עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן־
ל׳ וחס׳ נֵר : כט יָחֻלוּ עַל־רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־
בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב
ל׳. ל׳ וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב
כ׳ וַחֲסַר־לָחֶם : ל וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו
הָרְגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת־
ד׳ עֲשָׂהאֵל אֲחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בַּמִּלְחָמָה :
לא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב
וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ
בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי
אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה :
לב וַיִּקְבְּרוּ אֶת־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא
כל לשון בכיה על במ"ג הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר
וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם :
ל׳ ג״א לג וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת

וְאַפְנְיֵהּ יוֹאָב לְגוֹ תַּרְעָא
לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ בְּשַׁלְיָא
וּמְחָהִי תַּמָּן בִּסְטַר יַרְכֵּיהּ
וּמִית בִּדְמָא דַּעֲשָׂהאֵל
אֲחוּהִי : כח וּשְׁמַע דָּוִד
מִבָּתַר כֵּן וַאֲמַר זַכַּאי אֲנָא
וּמַלְכוּתִי מִן קֳדָם יְיָ עַד
עָלְמָא מִדְּמָא דְאַבְנֵר בַּר נֵר:
כט יְחוּלוּן עַל רֵישׁ דְּיוֹאָב
וְאֶל כָּל בֵּית אֲבוּהִי וְלָא
יִפְסוֹק מִבֵּית יוֹאָב דְּאִיב
וּסְגִיר וּמִתְקִיף בְּאַגַּד
וּמִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא וַחֲסִיר
מָזוֹן : ל וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי
אֲחוּהִי קְטָלוּ לְאַבְנֵר עַל
דְּקָטַל יַת עֲשָׂהאֵל אֲחוּהוֹן
בְּגִבְעוֹן בִּקְרָבָא : לא וַאֲמַר
דָּוִד לְיוֹאָב וּלְכָל עַמָּא
דְּעִמֵּיהּ בְּזַעוּ לְבוּשֵׁיכוֹן
וְאַסָּרוּ סַקִּין וְסַפִּידוּ קֳדָם
אַבְנֵר וּמַלְכָּא דָּוִד אָזֵיל
בָּתַר עַרְסָא : לב וּקְבַרוּ יַת
אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַאֲרִים
מַלְכָּא יַת קָלֵיהּ וּבְכָא עַל
קִבְרָא דְאַבְנֵר וּבְכוֹ כָּל
עַמָּא : לג וְאַלִּי מַלְכָּא עַל אַבְנֵר וַאֲמַר הַכְּמֵיתַת רַשִׁיעִין יְמוּת אַבְנֵר :

אחיהם ד' בקריאה ופי' נמסר בספר שפטים סימן ט' :

וכן תרגם פסע פתאום נתכף שלו. ויש בו דרש כי בא אליו בערמה ושאל לו גדמת כיאך חולצת והוא כיה שוחה ומראה לו כי בשיכים תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך וכו שאמר ובנעלו אשר ברגליו : החומש. כמו אל החומש ודבים כמיהו וכבר פירשנוהו למעלה : וימת בדם עשהאל. אמרו רז"ל שתבעו בדם עשהאל ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשהאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל מאחד באחד מאיבריו אמ' לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמשית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו : (כט) יחולו. דמי אבנר יחלו ויחנו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול : ואל כל בית אביו. אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרג' אונקלוס ובסעדוהי : ומחזיק בפלך. מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז"ל כל הקללות האלו נתקיימו בזרעו של דוד לפי שלא כדין קללו אף שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רז"ל למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זוכה וזוכה לבניו הואיל כלומר שמוסיף הקב"ה לבניו באלה החמשה דברי' בזכות אבותיהם ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שנאמר והדרך על בניהם בכח שנא' גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנ' ל... צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם בימים שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך לרשה לדיר חייב בעון ... הרשעים והביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד כנוי שנא' ושם... קדקד בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד הכסף כי פירשו מחזיק בפלך טפש וכוס' בחרב כנגד השני' זה מאריך ימים וזה מקצר ימי... לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו חטאים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש : (ל) ויואב ואבישי. אבישי היה עם יואב בהרג... עמו וכאילו הרגו גם כן : הרגו לאבנר. כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת : במלחמה. כלומר הוא הרג עשהאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזה... דוד וישם דמי מלחמה בשלום : (לא) ויאמר דוד. אף על פי שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא בדין הרגו : הולך אחרי המטה. כשהיו... אותו לקבורה ואף על פי שאמרו כי המלך אינו יוצא אחר המת ואפילו מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד להוציא מלבם של ישראל שלא יח... בעצתו נהרג כמו שאמ' בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר : (לב) אל קבר. כמו על קבר וכמוהו אל הכ... אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר : (לג) הכמות נבל. בחרב כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו א... יזיק

רשי (המשך)

מדמי אבנר יחולו ...
ראש יואב דמו ...
שלפניו : ומחזיק בפלך.
על מקלו מחמת חולי ...
(ל) הרגו לאבנר. ...
אבנר ודומה לו עשקה ...
(ישעי' ל"ח י"ד) עשק...
וכן רפא נא לה (במדב...
רפא אותה וכמוהו ש...
לבן חיל למוכדי' וג...
בערי יהודה (ד"ה ב' י...)
ופתרונו שלח את שרי...
חיל : (לג) הכמות נבל ...
רשי

רלבג

יואב את אבנר במו... כביאו תוך השער לי... בשלוה ובבטחון וכ... כחומש להנקם ממית... אחיו: (כח) ובזה ... מאד בעיני דוד מ... יואב ולזה קללו בזאת... בהשלאת והוא שלא יכו... יואב זב ומצורע ומחזי... מצד חולי הרגלים... הגוף כי אלו האנשים... הם כמת כי אין פע... הטבעיות המסודרות... אשר תשימם חיים כל... ולזה המשיל המצורע... באמרו אל נא תהי כ... חסר לחם הוא הש... כי אין לו מה שיחי... עצמו: (לב) והנה בכה... גדול וקונן אל אבנר ... לחם כל היום הכו... סבית

פי' רבי' ישעיה

(כז) לדבר אתו בשלי. פירוש בשגגה השגגה היתה לאבנר שלא זוכר מנאתו יואב שהרג אחיו : (כט) יחולו על ראש יואב. פי' יחולו דמי אבנר : בפלך. זהו מטה שנשענין עליו וזהו חולי הרגלים הנקרא פודגרא. ודומה לו ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך והוא המקל שתופשות הטוות וקוש... הפשתן והלמד שכן טוות וכישור ופלך דבר אחד כן ותרגומו ומתקיף באגד. ויש לומר שרומז לספי דאולי איתגרא שהוא מקל שהזוקנים נשענים... (ל) הרגו לאבנר. כמו את אבנר ודומה לו רפא נא לה :

מצודת ציון

כמו על השל (לקמן ו) וכן גם של תשלו (רות ב) : (כט) יחולו. ינוחו וישכנו כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה ל) : זב. חולי שנוטף מאמתו כעין זרע : בפלך. ענין משענת ומטה ודומה לו וכפיה תמכו פלך (משלי לא) והוא המטה שטוות בו הנשים : (ל) לאבנר. את אבנר כמו לכל כליו (שמות כז) ומשפטו את כל כליו : (לב) אל קבר. כמו על קבר : (לג) נבל. אדם פחות המעלה

מצודת דוד

אל תוך אלל השער: בשלי. בדבר השכחה אשר שכח המלך לדבר עמו : ויכ... בעת דברו עמו ולא היה נזהר אז הכהו בתוך השער ההוא : אל החומ... דופן החמישית מקום שכבד ומרה תלוין : בדם עשהאל. בעבור ששפך דם... אחיו : (כח) נקי אנכי. ר"ל לא מדעתי נעשתה ואהיה נקי מהעונש... בגוף הן בדבר המלכות : (כט) יחולו. עונשי דמי אבנר יחולו על ראש... אל כל וכו'. הואיל ובעצתם נעשתה : ואל יכרת. ר"ל לא יופסק להיות חדל : ומחזיק בפלך. אוחז במשענת מחמת חולי הרגלים : (ל) ואבישי. לפי שנכנס... לתוך השער להיות לו לעזר מעלה עליו הכתוב כאלו גם הוא הרגו : במלחמה. כאלו יאמר הנה לא כן עשו כי אבנר הרג את עשהאל במלחמה והם הרגו לאבנר... (לא) אל יואב. להיות גם הוא כדואג על מיתתו ומתחרט על מה שהרגו : הולך. היה הולך אחר המטה למען דעת הכל שלא נעשתה בעצתו : (לג) הכמות

לא אסורות. הואך לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו איך לא ברחת מפניהם כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה ואף על פי שלא זכר כנפול זה ר"ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות: (לה) להברות את דוד לחם. רבות' ז"ל אמרו כתיב לכרות בכ"ף להברות בבי"ת בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו וכן כתב ר' מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב אדוני אבי ז"ל ואנחנו מצאנו בספר ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרי' ולא במסורת ופירוש להברות להאכיל הפילו אכילה מועטת ולא רצה כי הבריה היא האכילה המועטת וכן ואברה מידה: (לט) רך ומשוח מלך. רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה תחלת מלכותי על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרוי' שהם קשים ממני בלבלו לי מלכותי וזכר צרויה אמם ולא זכר אביה' כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוס עלי ולא עשו ובשאר מקומות שזוכר אמם ואומר יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי למלכא כלומר עד היום לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היום נמשחתי למלך ורבו' ז"ל פירשו רך לשון מלוכה כאמרם לא רכה ולא בר רכה אם ואמר מנא תימרא דהאי רכה לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך: (ב) היו בן שאול. כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגום או שרי שזכר עומד במקום שנים כאילו אמר שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו וכן בהוותי ובחליתי ור"ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושריו היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבוא' תוך הבית ובחדר משכבו ואשבו שבאו לדבר עמו נכנסו ומה שאמר ויברחו הבארותי' לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד לביתו ולא נשמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטים לזה הספ' שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי' ספי"ר' מנחם כמיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה השרים הרגו בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהי' לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתי'מ' והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת למלוך

נְבָל יָמוּת אַבְנֵר׃ לד יָדֶךָ לֹא־אֲסֻרוֹת
וְרַגְלֶיךָ לֹא־לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ כִּנְפוֹל
לִפְנֵי בְנֵי־עַוְלָה נָפָלְתָּ וַיֹּסִפוּ כָל־הָעָם
לִבְכּוֹת עָלָיו׃ לה וַיָּבֹא כָל־הָעָם
לְהַבְרוֹת אֶת־דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם
וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי
אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף כִּי אִם־לִפְנֵי בוֹא־
הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעַם־לֶחֶם אוֹ כָל־מְאוּמָה׃
לו וְכָל־הָעָם הִכִּירוּ וַיִּיטַב בְּעֵינֵיהֶם
כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ בְּעֵינֵי כָל־
הָעָם טוֹב׃ לז וַיֵּדְעוּ כָל־הָעָם וְכָל־
יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה
מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃
לח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־
עֲבָדָיו הֲלוֹא תֵדְעוּ כִּי־שַׂר וְגָדוֹל נָפַל
הַיּוֹם הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ לט וְאָנֹכִי הַיּוֹם
רַךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי
צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי יְשַׁלֵּם יְהוָה
לְעֹשֵׂה הָרָעָה כְּרָעָתוֹ׃

ד א וַיִּשְׁמַע בֶּן־
שָׁאוּל כִּי מֵת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּרְפּוּ
יָדָיו וְכָל־יִשְׂרָאֵל נִבְהָלוּ׃ ב וּשְׁנֵי
אֲנָשִׁים שָׂרֵי־גְדוּדִים הָיוּ בֶן־שָׁאוּל
שֵׁם הָאֶחָד בַּעֲנָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי רֵכָב

תולדות אהרן כנפול. עקידה ש' קה: (הלא תדעו. סוטה יו): וידעו. שם: ואנכי היום רך. סנהדרין קה:

לד יְדָךְ לָא אֲסִירָן וְרַגְלָךְ
לָא לְזִיקִין דִּנְחָשׁ אִתְקְרָבוּ
כְּמִפַּל קֳדָם גֻּבְרִין רַשִׁיעִין
נְפַלְתָּא וְאוֹסִיפוּ כָּל עַמָּא
לְמִבְכֵּי עֲלוֹהִי׃ לה וַאֲתָא
כָּל עַמָּא לְאוֹכָלָא יַת דָּוִד
לַחְמָא עַד דְּיוֹמָא קַיָּם וְקַיֵּים
דָּוִד לְמֵימַר כְּדֵין יַעֲבֵיד
לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אֱלָהִין
קֳדָם מֵיעַל שִׁמְשָׁא אֶטְעוֹם
לַחְמָא אוֹ כָּל מִדַּעַם׃
לו וְכָל עַמָּא אִשְׁתְּמוֹדָעוּ
וּשְׁפַר בְּעֵינֵיהוֹן כְּכָל דַּעֲבַד
מַלְכָּא בְּעֵינֵי כָּל עַמָּא טָב׃
לז וִידַעוּ כָּל עַמָּא וְכָל
יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי
לָא הֲוַת בַּעֲצַת מַלְכָּא
לְמִקְטַל יַת אַבְנֵר בַּר נֵר׃
לח וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַבְדּוֹהִי
הֲלָא תִדְעוּן אֲרֵי רַב וְשַׁלִּיט
נְפַל יוֹמָא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל׃
לט וַאֲנָא יוֹמָא דֵין הֶדְיוֹט
וּמְרַבֵּי לְמַלְכָּא וְגֻבְרַיָּא
הָאִלֵּין בְּנֵי צְרוּיָה קְשַׁן מִנִּי
יְשַׁלֵּם יְיָ לַעֲבְדֵי בִישְׁתָא
כְּבִישְׁתֵיהּ׃ א וּשְׁמַע בַּר
שָׁאוּל אֲרֵי מִית אַבְנֵר
בְּחֶבְרוֹן וְאִתְרַשְׁלוּ יְדוֹהִי
וְכָל יִשְׂרָאֵל אִתְבְּהִילוּ׃
ב וּתְרֵין גֻּבְרִין רַבָּנֵי רֵישֵׁי
מַשִׁרְיָן הֲווֹ עִם בַּר שָׁאוּל
שׁוּם חַד בַּעֲנָא וְשׁוּם תִּנְיָנָא

רשי

...מרב: (לד) ידיך לא היו. ואיך נפל גבור לפני בני עולם: ...הברות. לשון סעודה: ...אנכי היום רך. ואנא ...הדיוט ומרבי למלכא: ...בן שאול. היו לבן שאול כמו

רלבג

...אחת לפי שהיה קשה ...אחד הריגת אבנר שהיה ...גדול בישראל עם היותו ...עמו והסבה השנית כדי ...ישראל כי לא היתה ...להמית את אבנר כי ...ממה שירחיקם מאד ...עליהם ר"ל ברחות' כי

רבי' ישעיה

...כנפול לפני בני עולה כלומר שנפל במיתו ...(לה) להברות את דוד. ...ואברה מידה. ואותו ...חבו כבד: (לט) ואנכי ...רך. פירוש אין כח ...הנקם מאנשים גדולים ...הם קשים ממני אלא ...קים מהם: (ב) ושני ...גדודים היו בן שאול. פי' ...שאול וחסר הלמ"ד:

...חסר וי"ו וסי' ארבעים ...כה יעשה ה' ליהונתן. ...כה יעשה אלהים ...וישבע דוד לאמר. קינת ...והבאתו אלי ולא יסיף ...הלעולמים יזנח ה'. ...לשון רמיה, ומהר ידים ...ומתק שפתים. לב ...כי יסיף על חטאתו. ...יסיף רעים רבים:

מצודת דוד

וכי מהראוי הוא שימות אבנר בחרב בזולת מלחמה כמות איש נבל: ידך לא אסורות. היות רבות פעמים יקרה יקחו בשבי שר וגדול ויאסרו ... ויהרגוהו בסוף בחרב בזולת מלחמה לזה אמר הלא ידיך לא היו אסורות ... לא נלקחת בשבי ומדוע א"כ הרגוך בחרב בזולת מלחמה: כנפול וכו'. גם היות כי מעולם לא נעשתה כדבר הזה להמית שר וגדול בחרב זולת מלחמה לפעמים נעשתה ע"י בני עולה וכמו כן נפלת גם אתה כאשר יפול הנופל לפני בני עולה כי גם בני צרויה לבני עולה יחשבו: (לה) בעוד היום. עוד יום: כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה ורבים כמוהו ימצא במקרא: כי אם לפני וכו'. כאשר אם לפני בוא השמש אטעם לחם וכו' אז יחול השבועה עלי. (לו) הכירו. שלא מדעת דוד נעשתה: ככל אשר עשה. הוטב בעיניהם כל אשר עשה והם ההליכה אחר המטה והבכי והקינה: (לח) תדעו. כי דוד אל עבדיו יתפלאו על גודל האבל עם שלא הרג אותו לזה אמר הלא מעצמכם תדעו כי שר וגדול נפל וכו' ומהראוי א"כ להרבות האבל: (לט) ואנכי היום. ואם תתמהו מה זה לא לקחתי נקם הנה אנכי אף היום שנמשחתי למלך על כל ישראל ומלכותי בכל מקום עכ"ז אני רך הלבב מול בני צרויה כי המה קשים ממני ולא אוכל להתגרות עמהם ולפי שמן הדין אין לשפוט מות שלא היו שם עדים והתראה אולם יש רשות למלך לענוש לצורך השעה ביכולתו המוחלט ובזה ידו ממני כי לא היה יכול להם ומסר דינו לשמים: ד (א) בן שאול. לפי שמות אבנר לא נשאר מי להתחזק עמו במלכותו ועוד לא נשאר בו כח מלכות בהיותו בן שאול המלך לזה לא הזכירו בשמו: נבהלו. היות ידעו שלבב אבנר היתה שלם עם דוד וחשבו שעכ"ז נהרג בעצתו ופחדו לנפשם שלא ינקום בעבור זה לא המליכוהו עד שנהרג איש בושת ועשה דוד משפטים בהורגים ובזה ידעו למפרע שהיה דוד נקי מדמי אבנר ואז באו כולם להמליכו: (ב) שרי גדודים

מצודת ציון

המעלה: (לד) אסורות. קשורות: לנחשתים. שלשלאות נחושת אוסרים בהם רגלי השבוים: (לה) להברות. להאכילו סעודה מועטת כמו ואברה מידה (לקמן יג): מאומה. שום דבר: (לט) רך. ר"ל רך הלבב מלהתגרות עם מי: קשים. הוא הפוך הרך: ד (א) וירפו. מל' רפיון והוא ענין יאוש: (ב) בן שאול. כמו לבן שאול ותחסר הלמ"ד: ... גדוד

רדק

למצוא חן בעיני דוד ולשוב לנחלת' בארו' וכשבאו לבית איש בשת . התנכרו ועשו עצמם כלוקחי חטים וכת"י כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים ממנו : כי גם בארות תחשב על בנימן . כמו אל בנימן וכן ותתפלל על ה'. כמו אל ה' על שפן הסופר כמו אל. ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימן אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני אדם כי איננה לבנימן הודיע כי גם היא תחשב לבנימן וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה בהי' משבט שאול יצאו לו מכלים ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבושת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבשת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש : (ה) כחם היום . בכ"ף : את משכב הצהרים . ת"י שנת מלכיא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים : (ז) ויבאו הבית . נראה כי אחר שהכוהו ויצאו לכם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר : (י) ואהרגהו . והוא לא הרגו אלא כיון שלוה לאחד מהנערי' להרגו כאילו הוא הרגו . ומה שאמר ואוחזה בו אשר שדוד אחז

רשי

כמו למועד אשר שמואל (שמואל א' י"ג ח') אשר לשמואל : (ג) הבארתים . כשמת שאול שעזבו בני ישראל הערים שסביבות פלשתים ... למעלה או ברחו הבארותים : (ד) וליהונתן בן שאול . תוכו ... נשבת מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו וזה הנשאר הרגוהו על ... של יהונתן נפל ויפס... רגלים . שבור רגלים ... באו עד תוך הבי... תגרים לוקחי חטים ... לו בשורה . אשר דימ... למ...

שמואל ב ד

ל׳ רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי מִבְּנֵי בִנְיָמִן
ג׳ כִּי גַּם־בְּאֵרוֹת תֵּחָשֵׁב עַל־בִּנְיָמִן׃
ל׳. ל׳ ג וַיִּבְרְחוּ הַבְּאֵרֹתִים גִּתָּיְמָה וַיִּהְיוּ־שָׁם
גָּרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ל׳ ד וְלִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל בֵּן נְכֵה רַגְלָיִם
ג׳ חס׳ בליש׳ בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים הָיָה בְּבֹא שְׁמֻעַת
שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן מִיִּזְרְעֶאל וַתִּשָּׂאֵהוּ
ל׳ אֹמַנְתּוֹ וַתָּנֹס וַיְהִי בְּחָפְזָהּ לָנוּס וַיִּפֹּל
ל׳ וַיִּפָּסֵחַ וּשְׁמוֹ מְפִיבֹשֶׁת׃ ה וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־
רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי רֵכָב וּבַעֲנָה וַיָּבֹאוּ
ד׳ כְּחֹם הַיּוֹם אֶל־בֵּית אִישׁ בֹּשֶׁת וְהוּא
ג׳ שֹׁכֵב אֵת מִשְׁכַּב הַצָּהֳרָיִם׃ ו וְהֵנָּה
ל׳. ג׳ בָּאוּ עַד־תּוֹךְ הַבַּיִת לֹקְחֵי חִטִּים
ב׳ וחס׳ וַיַּכֻּהוּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וְרֵכָב וּבַעֲנָה אָחִיו
נִמְלָטוּ׃ ז וַיָּבֹאוּ הַבַּיִת וְהוּא־שֹׁכֵב
עַל־מִטָּתוֹ בַּחֲדַר מִשְׁכָּבוֹ וַיַּכֻּהוּ
ג׳ חס׳ וַיְמִתֻהוּ וַיָּסִירוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּקְחוּ אֶת־
רֹאשׁוֹ וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה כָּל־הַלָּיְלָה׃
נ"ו ח וַיָּבִאוּ אֶת־רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת אֶל־
ל׳ דָּוִד חֶבְרוֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־
רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל אֹיִבְךָ
אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ וַיִּתֵּן יְהוָה
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נְקָמוֹת הַיּוֹם הַזֶּה
ל׳. ל׳ מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעוֹ׃ ט וַיַּעַן דָּוִד אֶת־
רֵכָב ׀ וְאֶת־בַּעֲנָה אָחִיו בְּנֵי רִמּוֹן
כ"ג הַבְּאֵרֹתִי וַיֹּאמֶר לָהֶם חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ י כִּי
ל׳ הַמַּגִּיד לִי לֵאמֹר הִנֵּה־מֵת שָׁאוּל
ל׳. ל׳ וְהוּא־הָיָה כִמְבַשֵּׂר בְּעֵינָיו וָאֹחֲזָה

תרגום

רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת
בְּנֵי בִנְיָמִן אֲרֵי אַף בְּאֵרוֹת
מִתְחַשְׁבָא עַל דְּבֵית
בִּנְיָמִן׃ ג וַעֲרַקוּ אֱנָשׁ
בְּאֵרוֹת לְגִתָּיִם וַהֲווֹ תַמָּן
דַּיָּרִין עַד יוֹמָא הָדֵין׃
ד וְלִיהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל בְּרָא
לְקֵי בִּתְרֵין רִגְלוֹהִי בַּר
חֲמֵשׁ שְׁנִין הֲוָה כַּד אֲתַת
בְּשׂוֹרַת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן
מִיִּזְרְעֶאל וּנְטַלְתֵּיהּ
תּוּרַבִּנְתֵּיהּ וְאַפִּיכַת וַהֲוָה
בְּאִתְבַּהֲלוּתָהּ לְמֶעֱרַק וּנְפַל
וַחֲגַר וּשְׁמֵיהּ מְפִיבֹשֶׁת׃
ה וַאֲזַלוּ בְּנֵי רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת
רֵכָב וּבַעֲנָה וַאֲתוֹ כְּמֵיחַם
יוֹמָא לְבֵית אִישׁ בֹּשֶׁת
וְהוּא שָׁכֵיב יָת שְׁנַת
מַלְכַיָּא׃ ו וְאִינּוּן אֲתוֹ עַד
גוֹ בֵּיתָא כְּזַבְּנֵי חִטִּין
וּמְחוֹהִי בִּסְטַר יַרְכֵיהּ וְרֵכָב
וּבַעֲנָה אֲחוּהִי אִשְׁתֵּיזְבוּ׃
ז וַאֲתוֹ לְבֵיתָא וְהוּא שָׁכֵיב
עַל עַרְסֵיהּ בְּאִדְרוֹן בֵּית
מִשְׁכְּבֵיהּ וּמְחוֹהִי וְקַטְלוּהִי
וְאַעְדִּיאוּ יָת רֵישֵׁיהּ וּנְסִיבוּ
יָת רֵישֵׁיהּ וַאֲזַלוּ בְּאוֹרַח
מֵישְׁרָא כָּל לֵילְיָא׃
ח וְאַיְתִיאוּ יָת רֵישׁ אִישׁ
בּוֹשֶׁת לְוָת דָּוִד לְחֶבְרוֹן
וַאֲמַרוּ לְמַלְכָּא הָא רֵישׁ
אִישׁ בֹּשֶׁת בַּר שָׁאוּל בְּעֵיל
דְּבָבָךְ דִּבְעָא לְמִקְטְלָךְ
וַעֲבַד יְיָ לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא
פּוּרְעֲנוּתָא יוֹמָא הָדֵין
מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעֵיהּ׃ ט וַאֲתֵיב
דָּוִד יָת רֵיכָב וְיָת בַּעֲנָה
אֲחוּהִי בְּנֵי רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת
וַאֲמַר לְהוֹן קַיָּם הוּא יְיָ דִּי פְרַק יָת נַפְשִׁי מִכָּל עָקָא׃ י אֲרֵי דְּחַוִּי לִי לְמֵימַר הָא מִית שָׁאוּל וְהוּא הֲוָה כִּמְבַ...

תחשב ג׳ בקריאה וסי׳ לכנעני תחשב. כי גם בארות. צדקה תחשב לו : שמעת ג׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ בבוא שמעת שאול ויהונתן . פי האמין לשמעתינו . ושמעות יבהלוהו ממזרח : כחם ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בריש סדר וירא : והנה ג׳ בקריאה וסי׳ והנה באו תוך הבית . והנה

מצודת ציון

(ד) נכה רגלים . שבור רגלים כמו פצוע דכה (מ"ג כ"ג) : אמנתו . המגדל' אותו כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב) : ותנוס . וברחה : בחפזה . ענין מהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (ש"א כ"ג) : ויפסח . נעשה חגר : (ה) כחם היום . כאשר נתחמם השמש והוא בחצות היום : הצהרים . עת התחזק מאור היום והוא מל׳ זוהר תעשה לתיבה (בראשית ו) : (ו) והנה . כמו והמה ובערתי :

מצודת דוד

גדודים . שרים על אנשי החיל היו לבן שאול : כי גם בארות וכו׳ . אולי עמדה מהון לגבולם ולא היה ידוע לכל אשר היא מבנימין : (ג) ויברחו . ברחו מאז ולא הוזכר למה : עד היום הזה . אשר הרגו לאיש בושת כי אז נהרגו גם הם בידי דוד כמה שכתוב בענין : (ד) מיזרעאל . אשר נהרגו במלחמה ההיא : ותנס . מפחד פלשתים שלא יבואו אל בית המלך לשלול שלל : ויפל . הבן ההוא נפל מידה ונעשה אז פסח (וכתבו כאן לומר שכוונת הבארותים היה בהריגת איש בושת בכדי להמליך את דוד היות כי לא נשאר מי מזרע שאול להמליכו אחריו כי חשבו שמפיבשת לא הגון למלוכה על כי הוא פסח ברגליו) : (ה) וילכו . שבו מ... והלכו לבית איש בושת : (ו) והנה באו . חזר לספר איך באו ולא ה... ואמר שבאו תוך הבית ועשו עצמם כלוקחי חטים מאת איש בושת ול... בדופן החמישית מול הכבד והמרה ונמלטו משם : (ז) ויבאו הבית . עתה... אופן ההכאה ואמר בתחלה המיתו אותו ואחר זה כרתו ראשו : (ח) ו... והנה נתן ה׳ וכו׳ : (י) כי המגיד . מוסב על המקרא שלפניו שאמר אשר אמת הדבר כי המגיד לי לאמר שמת שאול על ידו : כמבשר בע... ע...

רלבג

כי המית שר וגדו... (ה) והנה אחר זה ... שרי גדודים אשר לב... איש בשת והרגוהו ... משכבו בהיותו ש... הצהרי׳ ונכנסו ע... לוקחי חטים שבאו ב... ונשאו את ראשו ל... חן בעיניו והוא נקם ... איש בשת מהם ול... ולקצץ ידיהם ורג... אותם על הברכה ... ויקבור את ראש ... בק...

פי׳ רבי׳ יש...

(ג) ויברחו הבארתים ... פי׳ כשמת שאול ו... הערים אשר סמוכו... ברחו הבארתים ויל... (ד) וליהונתן בן שא... מפני שהוזכיר בריח... הסמיך לו שגם בן יה... כשברחה אומנתו ... מיתת שאול ויהונ... רגלים . פירוש ל... שברשו נכה וזהו ... מן הקל על משקל ... (ו) והנה באו עד ... לוקחי חטים ויכהו ... כמו עד הנה מורג... עם אנשים שהם ל... והיו בעצה אחת ... ובענה להרגו וכו... ובענה אחר שהר... אל דוד : (י) אשו... בשורה . פי׳ אשר... לבשרני כדי שאתן... בשורתו . ותרגום ... למתן ליה אגר ב...

תולדות אהרן ושמ... ברכ...

והנער הכהו : אשר לתתי לו בשורה . אשר חשב שאתן לו שכר בשורה וכת"י דהוה מדמי למיתן ליה מתנת בסורתיה : (יב) ויתלו על הברכה . כדי
בני אדם וידעו כי דוד היושר לבנו נקם נקמ' בית שאול ואף על פי שהיו אויביו : (א) ויבואו כל שבטי ישראל . מכל שבטי ישראל באו אליו ואמ' מאשע
לא היה לכם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש
שנה חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים : הננו עצמך ובשרך אנחנו . אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך
כי כלנו בני ישראל אחים אנחנו :

קו לו שכר בשורתו : אל

בוֹ וָאֹֽהַרְגֵ֖הוּ בְּצִֽקְלָ֑ג אֲשֶׁ֥ר לְתִתִּי־ל֖וֹ
בְּשֹׂרָֽה׃ יא אַ֗ף כִּֽי־אֲנָשִׁ֤ים רְשָׁעִים֙
הָֽרְג֧וּ אֶת־אִישׁ־צַדִּ֛יק בְּבֵית֖וֹ עַל־
מִשְׁכָּב֑וֹ וְעַתָּ֗ה הֲל֨וֹא אֲבַקֵּ֤שׁ אֶת־דָּמוֹ֙
מִיֶּדְכֶ֔ם וּבִעַרְתִּ֥י אֶתְכֶ֖ם מִן־הָאָֽרֶץ׃
יב וַיְצַ֣ו דָּוִ֣ד אֶת־הַ֠נְּעָרִים וַיַּהַרְג֞וּם
וַֽיְקַצְּצ֣וּ אֶת־יְדֵיהֶ֗ם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם֙
וַיִּתְל֖וּ עַל־הַבְּרֵכָ֣ה בְּחֶבְר֑וֹן וְאֵ֨ת רֹ֜אשׁ
אִֽישׁ־בֹּ֗שֶׁת לָקָ֔חוּ וַיִּקְבְּר֥וּ בְקֶֽבֶר־
אַבְנֵ֖ר בְּחֶבְרֽוֹן׃
ה א וַיָּבֹ֜אוּ כָּל־שִׁבְטֵ֧י יִשְׂרָאֵ֛ל אֶל־
דָּוִ֖ד חֶבְר֑וֹנָה וַיֹּאמְר֣וּ לֵאמֹ֔ר הִנְנ֛וּ
עַצְמְךָ֥ וּֽבְשָׂרְךָ֖ אֲנָֽחְנוּ׃
ב גַּם־אֶתְמ֣וֹל גַּם־שִׁלְשׁ֗וֹם בִּֽהְי֨וֹת שָׁא֥וּל
מֶ֙לֶךְ֙ עָלֵ֔ינוּ אַתָּ֗ה הָיִ֛יתָה מוֹצִ֥יא
וְהַמֵּבִ֖י אֶת־יִשְׂרָאֵ֑ל
וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה לְךָ֗ אַתָּ֨ה תִרְעֶ֤ה אֶת־עַמִּי֙
אֶת־יִשְׂרָאֵ֔ל וְאַתָּ֛ה תִּהְיֶ֥ה לְנָגִ֖יד עַל־
יִשְׂרָאֵֽל׃ ג וַ֠יָּבֹאוּ כָּל־זִקְנֵ֨י יִשְׂרָאֵ֤ל
אֶל־הַמֶּ֙לֶךְ֙ חֶבְר֔וֹנָה וַיִּכְרֹת֩ לָהֶ֨ם
הַמֶּ֧לֶךְ דָּוִ֛ד בְּרִ֥ית בְּחֶבְר֖וֹן לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה
וַיִּמְשְׁח֧וּ אֶת־דָּוִ֛ד לְמֶ֖לֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵֽל׃
ד בֶּן־שְׁלֹשִׁ֥ים שָׁנָ֖ה
דָּוִ֣ד בְּמָלְכ֑וֹ אַרְבָּעִ֥ים שָׁנָ֖ה מָלָֽךְ׃
ה בְּחֶבְרוֹן֙ מָלַ֣ךְ עַל־יְהוּדָ֔ה שֶׁ֥בַע שָׁנִ֖ים
וְשִׁשָּׁ֣ה חֳדָשִׁ֑ים וּבִירוּשָׁלִַ֗ם מָלַ֞ךְ
שְׁלֹשִׁ֤ים וְשָׁלֹשׁ֙ שָׁנָ֔ה עַ֥ל כָּל־יִשְׂרָאֵ֖ל
וִיהוּדָֽה׃ ו וַיֵּ֨לֶךְ הַמֶּ֤לֶךְ וַֽאֲנָשָׁיו֙

ב' להלון עמכם. ג' חס'. ב'. ב'. ב' החוס'. היית ק'. המוציא ק'. והמביא ק'. ט' מ' מ"ל וחד חס'. ל'. כ"א

נַפְשֵׁיהּ וַאֲחָדִית בֵּיהּ וְקַטְלְתֵּיהּ בְּצִקְלָג דַהֲוָה מְדַמֵּי לְמִתַּן לֵיהּ מַתְּנַת בְּסוֹרְתֵיהּ׃ יא אַף אֲרֵי גַבְרִין רַשִׁיעַיָא קְטַלוּ יַת גְבַר זַכַּאי בְּבֵיתֵיהּ עַל שׁוּוֹיֵהּ וּכְעַן הֲלָא אֶתְבַּע יַת דְמֵיהּ מִיֶדְכוֹן וְאֶפְלֵי יַתְכוֹן מִן אַרְעָא׃ יב וּפַקֵיד דָוִד יַת עוּלֵמַיָא וְקַטְלִינוּן וְקַצִיצוּ יַת יְדֵיהוֹן וְיַת רַגְלֵיהוֹן וּצְלַבוּ עַל בְּרֵכְתָא בְּחֶבְרוֹן וְיַת רֵישׁ אִישׁ בּוֹשֶׁת נְסִיבוּ וּקְבָרוּ בְּקִבְרָא דְאַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן׃ א וַאֲתוֹ כָּל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל לְוַת דָוִד לְחֶבְרוֹן וַאֲמַרוּ לְמֵימַר הָא אֲנָא קְרִיבָךְ וּבִסְרָךְ אֲנַחְנָא׃ ב אַף מֵאִתְמָלֵי אַף מִדְקַמוֹהִי כַּד הֲוָה שָׁאוּל מַלְכָּא עֲלָנָא אַתְּ הֲוֵיתָא נָפֵיק וְעָלֵיל בְּרֵישׁ יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר יְיָ לָךְ אַתְּ תְּפַרְנֵס יַת עַמִי יַת יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ תְּהֵוֵי לְמַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ ג וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת מַלְכָּא בְּחֶבְרוֹן וּגְזַר לְהוֹן מַלְכָּא דָוִד קְיָם בְּחֶבְרוֹן קֳדָם יְיָ וּמְשַׁחוּ יַת דָוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ ד בַּר תְּלָתִין שְׁנִין דָוִד כַּד מְלַךְ וְאַרְבְּעִין שְׁנִין מְלָךְ׃ ה בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ עַל דְבֵית יְהוּדָה שְׁבַע שְׁנִין וְשִׁתָּא יַרְחִין וּבִירוּשְׁלֵם מְלַךְ תְּלָתִין וּתְלַת שְׁנִין עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ו וַאֲזַל מַלְכָּא וְגַבְרוֹהִי

אתה הייתה מוציא . ה"א כתיבה בסוף מלת הייתה והוא נקראת עם מלת מוציא וכן ידעתה שחר מקומו : והמבי . חסר אלף בכתוב וכן היורש אני לך : (ג) ויבואו כל זקני ישראל . וכבר אמר למעלה ויבאו כל שבטי ישראל אלא פירושו ויבאו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שהאבו ידי איש בשת שתי שנים ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות איש בשת חמש שנים וכיון שכרת להם ברית שלהן בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע"פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישראל ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל כדבר ה' ביד שמואל לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישראל כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם : לפני ה' . הכר פרש' כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פי' לפני ה' שאמרו ה' יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים : (ה) בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים . ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשים אפי' בפרט לפי שלא היתה שנה שלימה . ובדרש אלין ששה חדשי' יתירי מה אנין ר' יצחק בשם ר' יהודה חם רו' היו משלשים ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר רבי יודן חשבון כמה הה בולע את המועט אמר ר' יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותן חדשים לא עלו לו מן המנין . דבר אחר אות, הדשים שברח מפני אבשלו' ובשפירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המנין : (ו) וילך

דוד וכל ישראל . ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה

רלבג

נגר בחברון . (ג) והנה ... נתקבצו כל שבטי אל דוד בחברון ויכרות לך דוד ברית בחברון היתה במה לזבוח שם כמו שנתבאר בדברי וימשחו את דוד למלך ישראל ואז נעתק דוד ללכת ירושלים : והנה

רבי' ישעיה

רות להם דוד ברית . פי' יש לומר הם לו לעבדו והוא נשבע ספוט אותם ולהנהיגם בצדק :

הסיתוך . ותנה בשבי חברונה מ' בקריאה וסי' הושע סימן ו' : ויאמרו ' הסמיכי וסי' נמסר שלה : ג' מלין קדמיתא תניתא וסי' הייתה מוציא ידעתה שחר מקומו . תתה לשכות האלה :

אהרן ויצו דוד . עקידה שער פג :

מצודת ציון

יתי . ענין הפנוי והסרה כמו קדם (דברים כו) : לו . כרתו כמו וקצן חנית ו) : על הברכה . אגל מקום ם כמו ברכת גבעון (לעיל ב): מך . מלשון עצם : (ג) לך . עליך

מצודת דוד

יה כמבשר לי טוב : ואחזה בו . כי מה שלוה לנערו להרגו הרי הוא כאלו הרגו : אשר לתתי . אשר חשב שאתן לו מתן בשורה : (יא) אף כי . ר"ל כרוב אחכם כי הרעותם לעשות יותר ממנו כי ההורג את שאול הנה במלחמה ם שאלתו וידע כי לא יחיה עוד אחר אשר היה כבר מוכה בחרב ואף הצדיקוהו כמ"ש למעלה אבל אתם הלא הרגתם אותו בביתו על משכבו ואבקש דמו וכו' : ה (א) עצמך ובשרך . אנו קרובים לך כמו כל בית כי כולנו בני איש אחד נחנו : (ב) אתה היית . ר"ל לא יוגדל בעיניך אהבת בני יהודה על כי מלכת עליהם ראשונה כי הלא גם עלינו משלת מאז עוד מלוך שאול כי היית המוציא והמביא את ישראל א"כ עליך לרעות את כל ישראל כולם אלו כאלו בשוה וכרועה עדרו : (ג) כל זקני ישראל . אשר כח בידם להמליכו : ויכרות וכו' . להיות להם לטובה כאשר ליהודה : לפני ה' . לפני ארון ה' כי הביאוהו שמה לפי שעה : (ד) ארבעים שנה . ולא חש למנות ו' החדשים היתרים או לפי שמשך שאת החדשים אשר ברח בפני אבשלום אין מהראוי לחשבם לימי מלוכה : אל

ירושלם אל־היבסי יושב הארץ ויאמר לדוד לאמר לא־תבא הנה כי אם־הסירך העורים והפסחים לאמר לא־יבוא דוד הנה: ז וילכד דוד את מצדת ציון היא עיר דוד: ח ויאמר דוד ביום ההוא כל־מכה יבוסי ויגע בצנור ואת־הפסחים ואת־העורים שנאו נפש דוד על־כן יאמרו עור ופסח לא יבוא אל־הבית: ט וישב דוד במצדה ויקרא־לה עיר דוד ויבן

ה' חס' · ג' . ג' · ג' חס' בנביא' · ג' · שנואי ק' · ד' חס'

לירושלם לות יבוסאה יתבי ארעא ואמרו לדוד למימר לא תיעול הלכא אלהין באעדיותך חטאיא וחיביא דאמרין לא יעול דוד הלכא: ז ואחד דוד ית חקרא דציון היא קרתא דדוד: ח ואמר דוד ביומא ההוא כל דיקטל יבוסאה וישרי למכבש כרכא וית חטאיא וית חיביא רחיקא נפשא דדוד על כן יימרון חטאיא וחיביא לא יעלון לביתא: ט ויתיב דוד בחקרא וקרא לה קרתא דדוד ובנא דוד סחור סחור

היבסי ה' חס' בליש' בקריאה וסי' וילך המלך ואנשיו. כל מכה יבסי ויגע בצנור. עלה הקם לה' מזבח. וישלח ידו המלאך. כי יעלה דוד להקים מזבח לה' דד"ה: מצדת ד' חס' ו בליש' בקריאת וסי' וישב דוד במצדה. וילכד דוד את מצדת ציון. וחברו דד"ה. סלעי ומצדתי דשמואל:

רדק

שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי גאול לא קמה מלכותו: כי אם הסירך העורים והפסחים. ת"י אלהין באעדיותך חטאיא וחיביא דאמרין לא יעול דוד הלכא. ותלמנו בדרש אמרו לבני יבוס לאברהם כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנא' ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישרא' להורישם וכשמל' דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה כנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם לא יהלכו שנאי נפש דוד לפי שהוא מלשמוע ומענו' ע"א שנ' על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנ' ויעל יואב וג' ואחר כן קנה דוד את עיר היבסי לישראל בככר זהב בכתב לאחוז' עולם בשש מאות זהב שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו' · ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדל הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנ' אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשו ישראל כשכבשו את ירוש' כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם ר' אברהם א"ע פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמך אפי' העורים והפסחים אז ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה: (ח) ויאמר דוד · עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק ות"א וישרי למכבש כרכא: ואת הפסחים ואת העורים. כלומר ויכה ג"כ הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים: שנואי נפש דוד. ולפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה. ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש כל

רשי

(ו) אל היבוסי. מצודת ציון נקראת יבוס ומזרעו של אבימלך היו והיו שני עבודת כוכבים אחד עור ואחד פסח שנעשו. על שם יצחק ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישום כשלכ ירושלים לא לכדו את המצודה כמו שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלים ל יושבי יהודה להורישם (ט"ו כ"ג) ותניא אמו יהושע בן לוי יכולין הי שלא היו רשאין: ויאמר מי שאמר: העורים והפס הם עבודת כוכבים ש (ח) כל מכה יבוסי ויגע כל דיקטל יבוסאה וישרי כרכא: ואת הפסחים גם את הפסחים ואת ה שנואי נפש וגו': יאמרו. על אשר אומ עור ופסח. בעוד והפסח יהיה בכאן ל וגו': לא יבא דוד הרי זה מקרא קצר ש מכה יבוסי ויגע בצנו פירש מה יעשה לו הימים פירש כל מכה בראשונה יהיה לראש (ד"ה א' י"א ו') ודומ לכן כל הורג קין (בר י"ד) ולא פי' מה יעשה מעלמו הוא נשמע ל ובזיפה: ויגע בצנור גובה

רלבג

(ו) והנה היה היבוסי יושב בירושל' ולא יכול דוד להוציאם משם בעבור אברהם לאבימלך שהיתה כתובה בצלמים אשר שם שהם עורים ופס עינים להם ולא יראו רגלים ולא יהלכו ואפשר שהיו הצלמים ההם בצו ופסח העור להורות על ברית יצחק שבסוף ימיו כהו עיניו מראות בעבור יעקב שהיה צולע על ירכו ועשו זה להורות שכבר נשתלש להם זה עם האבות בכללם ולזאת הסבה אמר היבוסי לדוד לא תבא הנה הסירות תחלה העורים והפסחי' שבהם זכירת זה הברית כאילו ואמר דוד הנה כי לא יוכל להסיר אלו הצלמים שבהם זכירת זה הברית: (ז) דוד מהיבוסי את מצודת ציון היא עיר דוד ואמר דוד ביום ההוא שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שנשפכים ממנו המים וישחית עם את הצנור הפסחים והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלכ הבית יהיה לו גמול כך וכך ולא פירש על כן היו אומרים יש שם עור ופס באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר השמתו בזה האופ הסרת הברית אשר כרתו האבות כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור וה ישחתו הצלמים האלו ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא אפשר ש מקום אחד אי אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו עשויים באופן מהתחבולה שיניעו מקלות של ברזל רבי המשקל תנוע בדרך

פי' רבי' ישעיה

(ו) וילך המלך אל היבוסי. רצה לתפוש העיר ולגרש היבוסי משם ולהכין שם כסא ממלכתו: ויאמר לדוד לאמר. פירו' היבוסי אמר לו כלם קור' בלשון יחיד: לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים. הסירך כמו הסירך בפת' הה' ונתחלפ' התנועה. והעורים והפסחי' הם צלמי' שכתבו עליהם השבועה שעשה אברהם ויצחק לאבימלך וקורא אות' עורי' ופסחים על שם עיני' להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו. והיו להם אלהות שהיו עובדים אותם. ויש אומרי עשו עור על שם יצחק דכתיב ותכהין עיניו מראות ואחד פסח על שם יעקב דכתיב והוא צולע על ירכו והיו עומדי' אלו הצלמי' בראש המצודה והיו לו עד שתסיר אלה לא תוכל להכנס בה: (ז) וילכד דוד את מצודת ציון. היא היתה עיר דוד שהיתה קרי' בצור' ומוקף מכל ירושלם ואמר דוד ביו בעת המלחמה: (ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור. פי' בשער הקרי'. וצנור הוא המסגר שסוגרין בו השער: ואת הפסחי' ואת העורי'. מקרא קצר הוא וי הפסחי' ואת העורים שהם שנואי נפש דוד: על כן יאמרו עור ופסח לא יבא. פי' על אשר הם אומרים אלו שני צלמים העור והפסח לא יבא דוד א ודומה לו כי על כן באו בצל קורתי שפירושו על אשר וזה מקרא קצר שלא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי ויגע בצנור יהיה לרא שיהיה כל ימיו שר לצבא למלך: (ט) וישב דוד במצודה. שכבר עברה השבועה של אברהם אם תשקר לי ולניני ולנכדי:

מצודת ציון

(ו) היבוסי. שם אומה ישבו בתחום בפ"ע בירושלים: הנה. להמקום הזה: (ז) מצודת. ענינו מבצר חוק כמו והמצודות נתפשה (ירמיה מח): (ח) בצנור. שם המגדל וביתה

מצודת דוד

(ו) אל היבוסי. כי בני יהודה ובני בנימין לא הורישום מאז: ויאמר לדו היבוסי אמר לדוד לא תוכל לבוא הנה בעבור היותה בצורה וחזקה עד כי אם הסירך וכו'. אמר בדרך הפלגה ובוזמא לא תוכל לבוא הנה כי אם יהיה הסירך מפה כל אנשים ואף העורים והפסחים כי אם ישאר מי מהם היכולת בידם לעכב ביאתך הנה בעבור גודל חוזק המקום: לאמר וכו'. ר"ל דברי ההוא היה לאמר לא יוכל דוד לבא הנה מרוב חזקה ומה שהפליגו לדבר על זה היתה הכוונה: (ז) מצודת ציון. שם מבצר חזק סמוך למקום יבוס: היא ע לאחר זה הסבו שמה וקראו עיר דוד: (ח) כל מכה יבוסי. מי אשר יעלה בראשונה ויכה את היבוסי ומתחלה יגע בצנור להפילו והוא המגדל החזק אשר תל בטחונם ואח"ז יכה גם העורים והפסחים לבל ישאר שריד ופליט וכאומר לו כאשר אמרו הם שאין לכבשם כי אם יסיר בתחלה העורים והפסחים רק יפיל בעוד אנשיה קימים ואחר זה יכה גם הם: שנואי נפש דוד. של שנואי נפש דוד ועל אנשי היבוס יאמר שהיו שנואים לדוד עקב בזו אותו לאמר לא תו כי אם הסירך וכו' והנה פה לא פירש מה יעשה לאשר יכה את היבוסי וכו' ובד"ה פירש ואמר יהיה לראש ולשר וכן בתורה נאמר לכן כל הורג קין (בראשית פירש מה יעשה לו והרי הם כאלו אמר סופו יקבל גמול המעשה אם טוב ואם רע: על כן. ר"ל למען יהא הדבר לזכרון גזרו אומר לבל יבוא עור ופסח א

כמגדל כי שם היו נתינים כוכבים ומזלות שלהם ובימי דוד כבר
הדורות שהוזכרו בשבועה: (ט) מן המלוא וביתה. היקף חומה
ומלאין אותה עפר וגובה התל באמצע ומשפע והולך לכל רוח הוא קרוי
ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב למצודה: (יב) וידע דוד.
תו כל מעשיו מצליחין
כפ"ג שולחין לו מנחה:
וינטשו

כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש.
ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלו'
לא היו יכולים לכבשם אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה כמגדל
מה עשה הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ובקשו
לפורגו והיה גבור חיל ונלחם
כנגד' והאו גבורי ישר' ועזרוהו.
ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה
יואב הלך והביא ברוש אחד רענן
וקבעו בצד החומה וכפף ראשו
שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב
על ראשו של דוד ונתלה בברוש
ודלג על החומה וזהו שאמר
דוד יהלמני צדיק חסד שמן
ראש אל יניא ראשי מה עשה
הקב"ה קצר את החומה עד
שעלה דוד אחריו שנאמר
ובאלהי אדלג שור: על כן
יאמרו. כי מהיום ההוא ואילך
לא יבא עור ופסח אל
הבית הזה היא מלודת ליון
לבזיון אותן העורים והפסחים
ולזכרון לדורות היאך לכדה
דוד: (ט) מן המלוא וביתה.
מן המלוא ולפנים ומלוא הוא
מקום סמוך לחומה ואותו
המקום היתה רחבה להאסף
העם שם לפיכך נקרא מלוא
כמו קראו מלאו ואמרו האספו
ובואה וממנו ולפנים בנה
ובדברי הימים אומר כי יואב
בנה שאר העיר: (י) הלוך
וגדול. שליסם מקור: וה' אלהי
לבאות עמו. טעם הספור הזה
כי בעזרתו היה מנלח כל
החיילו' בכל אשר ילא כי ה'
עמו שהוא אדון לבאות מעלה
ולבאות מטה: (יא) וחרשי אבן
קיר. לבנות קיר ות"י ונגרין
דאומנין למיקץ אעין ואבנין
וארדיכלין דאומנין בבנין כותלין:
(יב) וכי נשא. מבנין פיעל
הדגוש הקב"ה נשא ממלכתו

דָּוִד֙ סָבִ֔יב מִן־הַמִּלּ֖וֹא וָבָֽיְתָה׃ בּ׳
י וַיֵּ֥לֶךְ דָּוִ֖ד הָל֣וֹךְ וְגָד֑וֹל וַיהוָ֛ה אֱלֹהֵ֥י י״ב בליש׳
צְבָא֖וֹת עִמּֽוֹ׃
יא וַיִּשְׁלַח֩ חִירָ֨ם מֶֽלֶךְ־צֹ֤ר מַלְאָכִים֙ אֶל־
דָּוִ֔ד וַעֲצֵ֣י אֲרָזִ֔ים וְחָרָ֣שֵׁי עֵ֔ץ וְחָֽרָשֵׁ֖י
אֶ֣בֶן קִ֑יר וַיִּבְנוּ־בַ֖יִת לְדָוִֽד׃ יב וַיֵּ֣דַע
דָּוִ֔ד כִּֽי־הֱכִינ֧וֹ יְהוָ֛ה לְמֶ֖לֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל כ״ט
וְכִי֙ נִשֵּׂ֣א מַמְלַכְתּ֔וֹ בַּעֲב֖וּר עַמּ֥וֹ ל׳
יִשְׂרָאֵֽל׃ יג וַיִּקַּ֨ח דָּוִ֜ד ד׳
ע֤וֹד פִּלַגְשִׁים֙ וְנָשִׁים֙ מִיר֣וּשָׁלַ֔ם אַחֲרֵ֖י
בֹּא֣וֹ מֵחֶבְר֑וֹן וַיִּוָּלְד֥וּ ע֛וֹד לְדָוִ֖ד בָּנִ֥ים
וּבָנֽוֹת׃ יד וְאֵ֨לֶּה֙ שְׁמ֣וֹת הַיִּלֹּדִ֔ים ל֖וֹ ב׳ מס׳ וא׳ מ״ל ל׳
בִּירוּשָׁלָ֑͏ִם שַׁמּ֥וּעַ וְשׁוֹבָ֖ב וְנָתָ֥ן
וּשְׁלֹמֹֽה׃ טו וְיִבְחָ֥ר וֶאֱלִישׁ֖וּעַ וְנֶ֥פֶג ב׳ ומ״ל
וְיָפִֽיעַ׃ טז וֶאֱלִֽישָׁמָ֥ע וְאֶלְיָדָ֖ע
וֶאֱלִיפָֽלֶט׃ יז וַיִּשְׁמְע֣וּ פְלִשְׁתִּ֗ים
כִּֽי־מָשְׁח֨וּ אֶת־דָּוִ֤ד לְמֶ֙לֶךְ֙ עַל־יִשְׂרָאֵ֔ל

מן מליתא ולגיו: י ואזל
דוד אזיל וסגי ומימרא דיי
אלהא צבאות בסעדיה:
יא ושלח חירם מלכא דצור
אזגדין לות דוד ואעי ארזין
ונגרין דאומנין למיקץ אעין
ואבנין וארדיכלין דאומנין
בבנין כותלין ובנו ביתא
לדוד: יב וידע דוד ארי
אתקניה יי למהוי מלכא
על ישראל וארי מנטלא
מלכותיה בדיל עמיה
ישראל: יג ונסיב דוד עוד
לחינן ונשין מירושלם בתר
דאתא מחברון ואתילידו
עוד לדוד בנין ובנן:
יד ואלין שמהת דאתילידו
ליה בירושלם שמוע ושובב
ונתן ושלמה: טו ויבחר
ואלישוע ונפג ויפיע:
טז ואלישמע ואלידע
ואליפלט: יז ושמעו
פלשתאי ארי משחו ית דוד למהוי מלכא על ישראל וסליקו כל

וביתה ב' קמץ הפנימית. המלוא:

תולדות אהרן ויקח דוד. סנהדרין כא:

רלבג

שלא יוכל אדם לעבור שם
שלא יכו אותן הצלמים
ן המקלות והכבר שמענו
נעשו צלמים כאלה
במקומות והנה המלאכת
ואת המחבולה אין בה
ושי למי שיבין בחכמת
קולות והכניעה המים והרוח
ף חי ואין הנה מקום
ירה לבאר איך יתכן זה
עשו אותן הצלמים בדמות
ם ופסחים לפי שמדרך
ים והפסחים שיהיה להם
והיו נשענים בו והנה
ה שאלל הצנור היו אלו
מים והיו מוציאין המים
הם והיה נכנס מהמים
מה שהיה בו רוחם
שם אלו המקלות ולזה
צריך כל איש לשמר
והנכס שם והכו' האיש
ר בדרך שלא ישפכו המים
ן הצלמים יקל יותר
מחית אותן הצלמים:
ויושב דוד במצודה. שלכד
שב שמסרו סביבה לחזק
ר הביא ומלאו החפירה
ם כמו שעושין האגשים
ם לחזק העיירות שלא יכנסו
נשים בקלות ולזה נקרא
קים ההוא מלוא. והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר"ל שבנה חומה לבני'
מלוא מקפת בכל הבניינים אשר בעיר ההיא כמנהג: (יב) וזכר כי מפני
ע דוד כי הכינו ה' למלך על כל ישראל וכי נשא הש"י ממלכתו בעבור עמו
ואל ר"ל מאהבתו אותם בנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד
ם ובנות ואחשוב שעשה זה כדי שיהיה בהם אחד אשר יהיה ראוי למלוך
על

כיון שמלך לור שלח לו כל זה ידע כי מה' היתה לו זה בעבור עמו ישראל
להיות להם רועה טוב: (יג) ויקח דוד עוד פלגשים ונשים. אמרו רבו' ז"ל
פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת
בזה בירושלמי שאמרו שם איזו היא אשה ואיזו היא פלגש רבי מאיר אומר אשה
יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם
כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי

וכה אעפ"כ סוגיי' הגמרא כר' מאיר. וקבלו רז"ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה
רה וסמכו זה אחר הקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י"ב ועוד כהנה והם י"ח וזה הצריכם לומר כי עגלה
מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומלאנו בברחו מפני
שלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלים היתה בת שבע: (יד) הילודי'.
אר במשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשי': שמוע. הוא שמעה הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים: (טו) ואלישוע הוא
ישמע הנזכר שם ונזכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נגוה שלא נזכר הנה ואפשר כי שנים אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל
בני

פי' רבי' ישעיה

ן דוד סביב מן המלוא וביתה. פי' מלוא יקרא העפר שמשימי' בצד החומה מבפני' ומשוי' אותו עד גובה החומה שיהיה נוחים לעלו' מן העיר לחומ' ועל
תו קבוץ עפר מבפנים לחומה בנה מגדלים סביב ודומה לו ויתמלאום עפר: וינטשו בעמק רפאים בפס' יהושע בנחלת יהודה תינה עמק רפאים בצד ירושלם:

מצודת דוד

תי היבום לפי שאמרו היבוסים אשר אף המה יעכבו ביאת דוד להעיר לזה
וה יעמדו חולה ולא יבואו אל הבית ועי"ז יזכר הדבר ורז"ל אמרו כי היבוסים
ו מבני אבימלך שכרת ברית עם אברהם וילחק באמרו אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כ"א) ועשה גלולי נחושת וכתב עליהם ברית השבועה וקראם עורים
פסחים כי עינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו ועם כי כבר כלתה זמן השבועה מ"מ רלו למנוע את דוד מלהלחם בם על כי היה השבועה בשום פעם
ודנו עומד הוא לזכרון וחשבו כי דוד לא יפנה אל האלילים ולפסירם ולזה אמר דוד לגעת בצנור ויסורו ממילא מבלי פנות אליהם להסתכל בהם וכו': (ט) מן
לוא וביתה. כי סמוך להחומה הניח מקום פנוי להיות מוכן להאסף שם מרבית אנשים וכן קראו מלאו (ירמיה ד') וכן ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב: (י) הלוך
דול. בכל עת נתגדל יותר ויותר: (יא) ועלי ארזים. ובידם עלי ארזים: וחרשי. אף של חרשי עץ ואבן היודעים לבנות קיר: (יב) וידע דוד. במה אשר גוי לא ידע
בדוהו הכיר שה' הכינו למלך ואשר נשא ממלכתו היא בעבור ישראל ולא תלה הדבר בעלמו: (יד) שמוע. הוא שמעא הנזכר בד"ה ולא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה
ס ראשון באלו הארבעה שהיו בני בת שבע כמ"ש בד"ה: (טו) ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם כי שם חשב שני בנים אשר שמם אלישמע ובמקום אחר בד"ה קורא
כן לראשון אלישוע: (טז) ואלידע. ובד"ה קראו בשם אחר ובעלידע: ואליפלט: ובד"ה נזכר עוד אליפלט אחר. וכן הוזכר שם נוגה ולא הוזכרו

מצודת ציון

(ט) וביתה. מבפנים: (יא) וחרשי. אומנים כמו חרש וחושב (שמות לה): קיר. כותל:
(יב) נשא. ענין הרמה:
וינטשו

רדק

בני דוד לפיכך זכרם כלם: (יז) לבקש את דוד. להלחם עמו ואז עשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שאמר ויעלו כל פלשתים: וירד אל המצודה. מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלים וכשבא דוד מירושלי' אל המצוד' היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים והם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתי' ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה מקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר ישעיה כי כהר פרצים יקום ה' ועל מלחמה זו אמר ושם במצודה שאל בה' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם: (כ) פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים. כלומר מה' היתה זאת כי אני במעט עם הכותי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ות"י תבר ה' ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין הגדר: בעל פרצים. ת"י מישר פרציס וכן תרגם בעל גד מישר גד: (כא) וישאם דוד. וישרפם וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומ' בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כתמעט ישאני עושני ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה והקשו הפסוקים ואמרו כתי' וישאם דוד מלמד שנטלם לעצמו וכתי' וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם הפלשתים ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"א אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"א הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כי כיון שבטלה מותרת בהנאה: (כב) לעלות. בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים: (כג) לא תעלה. פי' לא תעלה עליהם מפתה כי לא הגיע עדיין עת הישועה אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאתה להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם: ממול בכאים. ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראי' בדברי רז"ל תותים וכמוהו עוברי בעמק הבכא: (כד) בשמעך. כתוב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד: את קול בראשי הבכאי'. אשמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכים בראשי האילנות כאילו מלאכים יבאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדברי הלא ה' יצא לפניך וכן אמר הנה כי אז יצא ה' לפניך: אז תחרץ. תניע ותתחזק על פלשתים כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי' לצעדה עניו כמו מטיבי לצעד וי"ת כשמעך כמישמעך ית קל לוותח' ברישי אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דה' לאצלחא קדמך. ודרש לא תעלה הסב אל אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעים אז תחרוץ דבר חרוץ הוא כמו אח ימיו ולמה נתן להם סי' מראשי הבכאי' ולא מאחריהם אמר ר' ברכי' מפני שכלו מלא חיים הבכא הוא לומר לך שכל זמן שאדם שרוי בצרה כאילו נ...

רשי

(יח) וינטשו. ויתפשטו: (כ) בבעל פרצים. מישור פרצים: כפרץ מים. הפורצים גדודי השפה: (כא) וישאם דוד. ואוקידינון דוד וגברוהי: (כג) ממול בכאים. אלל ירושלים היה בספר יהושע (טו ח): (כג) ממול בכאים. מקבי... (כד) את קול צעדה בראשי הבכאים. הם מלאכים הצועדים בראשי האי... אני שולח למורך: או... תרים קול מלחמה וא... גלפי"ד בלע"ז וכן ... כלב לשונו (שמות ... ויוסן...

18 ב' וַיַּעֲלוּ כָל־פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד
ג' וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־הַמְּצוּדָה׃
יח וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק
רְפָאִים׃ יט וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר
ל'. ב' הַאֶעֱלֶה אֶל־פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיָדִי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד
ס' עֲלֵה כִּי־נָתֹן אֶתֵּן אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים
ה' בְּיָדֶךָ׃ כ וַיָּבֹא דָוִד בְּבַעַל־פְּרָצִים
וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִד וַיֹּאמֶר פָּרַץ יְהוָה אֶת־
ד' אֹיְבַי לְפָנַי כְּפֶרֶץ מָיִם עַל־כֵּן קָרָא
ה' שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃
כא וַיַּעַזְבוּ־שָׁם אֶת־עֲצַבֵּיהֶם
וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו׃
י"א ומסניין באתיהון כב וַיֹּסִפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת
ג' וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ כג וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב
אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל
כשמעך ק' בְּכָאִים׃ כד וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל
ד' צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי
אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה
פְלִשְׁתִּים׃ כה וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר

תרגום

פלשתאי למבעי ית דוד ושמע דוד ונחת לחקרא: יח ופלשתאי אתו ואתרטישו במישר גבריא: יט ושאיל דוד במימרא דיי למימר האסקעל פלשתאי התמסרינון בידי ואמר יי לדוד סק ארי ממסר אמסר ית פלשתאי בידך: כ ואתא דוד במישר פרצים ומחנון תמן דוד ואמר תבר יי ית בעלי דבבי קדמי כתבור מאן דחסף דמלי מיין על כן קרא שמיה דאתרא ההוא מישר פרצים: כא ושבקו תמן ית טעותהון ואוקידינון דוד וגברוהי: כב ואוסיפו עוד פלשתאי למיסק ואיתרטישו במישר גיבריא: כג ושאיל דוד במימרא דיי ואמר לא תיסק אסתחר לאחוריהון ותהדלהון מקביל אילניא: כד ויהי כמישמעך ית קל צוחתא ברישי אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דיי לאצלחא קדמך למקטל במשרית פלשתאי: כה ועבד דוד

הפלשתים ה' וסי' נמסר בהאי סיפרא בחלק א' סימן י"ז: פרצים ה' וסי' ויבא דוד בבעל פרצים ויכם ב' בפסוק. כי כהר פרצים יקום. ויעלו בבעל פרצים ב' בפסוק דד"ה. וא' פרצים תצאנה דעמוס:
תולדות אהרן וישאם דוד. ע"ג מד (ע"ג מב):

רלבג

פי' רבי ישע...

(כא) וישאם דוד ואנשי... נאוקידינון כמו ושפל... כפיר: (כד) זוכי: כש...
קול הצעדה בראשי הבכאים אז תחרץ. תרגם בראשי אילניא... כשתשמע קול הצעדה שם תדע כי הם המלאכים שאני שולח לעזרך... כא תזדרז כמו ויד חרוצים תעשיר:

מצודת ציון

וינטשו. והתפשטו כמו וינטשו בלחי (שופטים טו): (כ) בבעל. במישור כמו מבעל גד (יהושע יג): פרץ. מל' פרצה ושבר: (כא) וישאם. ושרפם כמו ותשא הארץ מפניו (נחום א) ובמשנה משיאין משואות (ר"ה כב): (כג) הסב. מלשון סבוב: בכאים. אילנות שגדלים בהם תותים וכן בעמק הבכא (תהלים פד): (כד) צעדה. מל' צעד ופסיעה: תחרץ. תנענע ממקומך להלחם כמו לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא) ופי' לא נטה לשונו לנבות מבעלי

מצודת דוד

הוזכרו כאן כי אולי מתו בקטנותם ולא נשאר למו: (יז) כל פלשתים. על מגבורת דוד לזה נאספו כולם לבקשו להלחם בו: אל המצודה. אל מגדל עו... בו בטרם ישאל בה': בבעל פרצים. הוא עמק רפאים ואמר ע"ש הוס... בעל פרצים: כפרץ מים. ר"ל פתאום כמים שוטפים פורצים הגדור: (... תעלה וכו'. לא תעלה עליהם מול פניהם אך הסב עצמך ללכת אל אחורי... עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם: (כד) כשמעך. כאשר תש... צעדה וכו' אז תחרץ להלחם כי אז יצא ה' ר"ל אז שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין מעצור לה' להושיע מבלי תחבולות הסבוב מאחריהם ומבלי קביעת ... אמר כן לנסותו הישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל בעיניו כאשר הקל בהם ... שאול

צִוָּהוּ יְהוָה וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים מִגֶּבַע עַד־בֹּאֲךָ גָזֶר׃

ו א וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ ב וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ ג וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ ד וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃ ה וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים

י׳ · ג׳ · י״ג בסיפ׳ · ב׳ חלה מילרות סס · ל׳ על טגלה ג׳ · ה׳ חס׳ · ג׳ כתי׳ א׳ וכל כתובים דכו׳ · במ״א. ה׳ חס׳ · י״ב

כֵּן כְּמָא דִי פַקְדֵיהּ יְיָ וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי מִגֶּבַע עַד מַעֲלָנָא דְגָזֵר׃ א וְאוֹסִיף עוֹד דָּוִד יַת כָּל בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין׃ ב וְקָם וַאֲזַל דָּוִד וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ מִקִּרְוַיָּא מִדְּבֵית יְהוּדָה לְאַסָּקָא מִתַּמָּן יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ דְּאִתְקְרֵי שְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָּא עֲלוֹהִי׃ ג וְאַרְכִּיבוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגַלְתָּא חֲדַתָּא וּנְטַלוּהִי מִבֵּית אֲבִינָדָב דִּי בְּגִבְעֲתָא וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב מְדַבְּרִין יַת עֲגַלְתָּא חֲדַתָּא׃ ד וּנְטַלוּהִי מִבֵּית אֲבִינָדָב דִּי בְּגִבְעֲתָא עִם אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאַחְיוֹ אָזֵיל קֳדָם אֲרוֹנָא׃ ה וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׁבְּחִין קֳדָם יְיָ בְּכָל אָעֵי בְרָוָן וּבְכִנָּרִין וּבְנִבְלִין וּבְתֻפִּין וּבְרַבְיָעִין

וישאהו ד׳ בקריאה וסי׳ וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים. וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה. וחברו דבתריה. וישאהו על הסוסים דאמציהו דד״ה:

תולדות אהרן ויסף עוד דוד. (סנהדרין כט): אשר נקרא. בתרא יד: וירכיבו. (סם סם):

רשי

[...]יוסף עוד דוד. לאסוף: את כל בחור בישראל שלשים אלף. לפי [...]פו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף [...] (ב) מבעלי יהודה. היא קרית יערים כמו שנא׳ ביהושע ותאר [...] ועלה בעלה היא קרית יערים (יהושע ט״ו ט׳) וכן בדברי הימים [...] דוד וכל ישראל בעלתה [...] קרית יערים (ד״ה א׳ [...]) ובעל לשון מישור: [...] וילך דוד וגו׳ מבעלי [...] שנאספו שם להעלות [...]את הארון וגו׳: אשר [...] שם שם. אשר נקרא [...]רון שם ומהו השם שהיה [...]׳ צבאות עליו: (ג) אל [...] חדשה. טעה בדבר [...] תינוקות של בית רבן [...]אותו כי עבודת הקדש [...] בכתף ישאו (במדבר [...] ולפי שאמר זמירות היו [...]יך בבית מגורי (תהלים [...]״ד) נענש לבא לידי כך [...] עוזא על ידו להוליך [...]או מבית עובד אדום [...] שנא׳ (בדברי הימים א׳ [...]״ו) ויאמר להם אתם [...] האבות ללוים התקדשו [...] ואחיכם והעליתם את [...]גו׳ כי למבראשונה לא [...]פרץ ה׳ אלהינו בנו כי [...] דרשנוהו כמשפט: (ד) עם [...]האלהים. הרי זה מקרא [...]והם באים עם ארון [...]ים: (ה) בכל עצי [...]ם. שמתקנים מהם כלי זמר

רדק

שנ׳ שמו אנכי בארה: (כה) מגבע עד באך גזר. ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא: ויוסף עוד דוד. כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויותר מן המותר שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספת שרשו יסף כלו׳ הוסיף לקבץ עוד וכת״י ואוסיף עוד ופי׳ עוד כי היו עמו רבים מיש׳ כשהמליכוהו וכן במלחמ׳ הזאת כי באותו הפרק הית׳ מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים: (ב) מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ונזכר בעלת׳ בדברי הימים ואחד הוא ונקרא׳ ג״כ קרית יערים כמו שאומר ספר יהושע בעלה היא קרית יערי׳ ונקרי׳ יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ובאמרו מבעלי יהודה במ״ם והיה לו לומר אל בעלי יהוד׳ כי שם הלכו להעלות משם הארון וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ״ם במקום למ״ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ״ם מורה הרחוק והלמ״ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על הוצאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלו׳ משם את ארון האלהים: אשר נקרא שם. ואח״כ פירש שם ה׳ צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שנזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב״ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: (ג) אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל וטעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון: נוהגים את העגלה חדשה. פירוש היו נוהגי׳ את הבקר שהיו מושכי׳ העגלה: עם ארון האלהים. דבק היא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר שעוזא ואחיו נוהגים פיר׳ היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי״ת כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון [...]ם ואחיו לפניו להוליך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים. וי״ת וישאהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו [...]רון האלהים וזהו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז: (ה) בכל עצי ברושים. אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר [...]אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים. וי״ו ובכינורות נוספת ורבי׳ כמוה או והיה בכל עצי ברושים כלל כלים

רלבג

[...]היו נשמרים ממנו כלל [...]לוכן בשם שיתבונע או [...]ות ויפול עליהם כי בזה [...] מן התחבול׳ ינצחם והנה לפי מה שאחשוב לוה זה הש״י לפי שנגלה לו [...]ה ראוי שינצחו הפלשתי׳ או את דוד לפי המערכ׳ לולי זאת התחבולה [...]שהיה הש״י יכול לנצח על הדרך המופ׳ הפלשתי הנה לא יעשה הש״י [...]וים כי אם במקומות ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות. עוד זכר שכבר [...]ר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על [...] חדשה ובזה שגגו כי כבר הוזכר בתורה שאין ראוי לשאת ארון האלהים כי

פי׳ רבי׳ ישעיה

[ו]יסף עוד דוד. מקרא קצר הוא ויוסף עוד דוד לקבץ וכן תרגם ואוסיף עוד דוד למיכנש: את כל בחיר ישראל. המובחרים והחשובים בישראל כדי [...] הארון. וזה שאמר עוד מפני שהיה קבוץ אחד כשהמליכוהו ובאו אליו כל זקני ישראל ועוד קיבץ עכשיו כל הזקנים להעלות הארון: (ב) מבעלי יהודה. [ק]רית יערים שהיה הארון שם דכתיב ביהושע ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים. כן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערים: [...]נקרא שם שם ה׳ צבאות. בעל לשון היא והרבה ימצאו כמוהו: (ד) עם ארון האלהים. מקרא קצר הוא ובאו עם ארון האלהים: ואחיו. שם איש הוא: (ה) בכל עצי ברושים. שעשו מהם כלי שיר: ובמנענעים. מיני כלי שיריהם:

מצודת דוד

(כה) מגבע. בדרך נוסע מגבע עד בואך גזר ר״ל עד אשר תבוא אל גזר עד המקום שבאים בה לגזר וכאלו ידבר עם מי שמכיר המקום וכמוהו במקרא: ו (א) ויוסף עוד. לפי שהיו רבים נאספים אליו מעת שמלכו לזה הוסיף עוד לאסוף אליו את הנבחרים בישראל להעלות הארון: (ב) מבעלי [...]עלות וכו׳. מקרא קצר הוא ור״ל שהלכו מבעלי יהודה אשר באו שמה להעלות [...]גו׳: אשר נקרא שם. אשר נקרא עליו שם וחזר ומפרש מהו השם ואמר שם ה׳ צבאות יושב הכרובים הוא הנקרא עליו: (ג) וישאוהו. על ידי הבקר אשר משכו את העגלה. ר״ל נהגו הבקר המושכים את העגלה: (ד) וישאוהו וכו׳ עם ארון. ר״ל הבקר נשאו העגלה עם הארון אשר עליו: לפני הארון. להנהיג את [ה]בקר עוזא הלך מול הארון ולזה חזר וכתבו לומר שאחיו לבד הלך לפני הארון ולא עוזא ולזה הרגיש הוא אשר שמטו הבקר להארון ואחיו לא הרגיש: (ה) לפני ה׳

מצודת ציון

ו (ב) מבעלי. היא קרית יערים וכמ״ש בעלה היא קרית יערים (יהושע טו): (ג) אל עגלה. על עגלה: (ה) משחקים. שמחים: ובכנורות ובנבלים ובתפים. שמות כלי שיר: ובמנענעים. הוא מכלי הנגון יעורר האדם להניע גופו ולרקד: ובצלצלים. הם שני כלי נחושת ומקישין זה בזה ומשמיעים קול גדול וכמשנה הקיש בן ארזא בצלצל (תמיד פז) וכן בצלצלי שמע (תהלים קנ): נכון

ג' . נ' וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֱלִים׃ ו וַיָּבֹאוּ
עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן
ב' הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃
ל' ז וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם
ל' הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ ח וַיִּחַר לְדָוִד עַל
אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
י"ב בקרי' ו' מנהון בסי' ט וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה׃
י וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן
ד' . ג' יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית
כל אדם דעובד אדום חס' במ"א מ"ל עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ יא וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה
בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל
כ"ד בֵּיתוֹ׃ יב וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ
דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית

וּבְצֶלְצְלִין׃ ו וַאֲתוֹ עַד אֲתַר מְתַקַּן וְאוֹשֵׁיט עֻזָּה יְדֵיהּ בַּאֲרוֹנָא דַיְיָ וַאֲחַד בֵּיהּ אֲרֵי מַרְגוּהִי תוֹרַיָא׃ ז וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּעֻזָּה וּמְחָהִי תַמָּן מֵימְרָא דַיְיָ עַל דְּאִשְׁתְּלֵי וּמִית תַּמָּן עִם אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ ח וּתְקֵיף לְדָוִד עַל דִּתְרַע יְיָ תַּרְעֲתָא בְּעֻזָּה וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא אַתְרָא דְּמִית בֵּיהּ עֻזָּה עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ט וּדְחִיל דָּוִד מִן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר אֵיכְדֵין יֵיעוֹל לְוָתִי אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ י וְלָא אֲבָא דָוִד לְאַפְנָאָה לְוָתֵיהּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ לְקַרְתָּא דְדָוִד וְאַפְנְיֵהּ דָּוִד לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם גִּיתָּאָה׃ יא וּשְׁרָא אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם גִּיתָּאָה תְּלָתָא יַרְחִין וּבָרֵיךְ יְיָ יָת עוֹבֵד אֱדוֹם וְיָת כָּל בֵּיתֵיהּ׃ יב וְאִתְחֲוָא לְמַלְכָּא דָוִד לְמֵימַר בָּרֵיךְ יְיָ יָת בֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם וְיָת כָּל דִּילֵיהּ בְּדִיל אֲרוֹנָא דַיְיָ וַאֲזַל דָּוִד וְאַסֵּיק יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ מִבֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם

על עיר ד' וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל. והמטרתי על עיר אחת ב' בו. שבעים שבעים נחתך על עמך: ויטהו ג' וסי' ויטהו יואב אל השער. ולא אבה דוד: ותברו דד"ה. סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית. ד"ה אל עיר דוד ויטהו אל בית עבד אדום: ברך י"ב וסי' נמסר בסוף

תולדות אהרן גורן נכון. סוטה לה: ויחר אף ה'. סוטה שם: וימת שם. שם: ויחר לדוד. שם עקידה ש' סו: בית עבד אדום. (יבמות ו): ויברך ה'. ברכות סג:

רד"ק

כלים אחרים לבד הנזכרים: ובמנענעים. הוא כלי נגון ויניע אדם גופו בנגעו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי"ת ובקרניתין והם לוחו' דקות ינגנו בהם ובדברי רבותינו זכרונם לברכה רניפית של אלוית פי' לוחות של מקונכו' כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקושו: ובצלצלים. כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול: (ו) גרן נכון. ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עוזא מן ירא עיניו כידו ורבותינו ז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלו' עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ ה' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עוב' אדום נקרא נכון שנשאוהו לוים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שמשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות: וישלח עוזה. פי' וישלח ידו: כי שמטו הבק'. שמטו פועל עומד כאילו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שיהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים הרי ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פי' שמטוהו והורידו ותרגום ונדחה ידו ותתמריג ידיה ואע"פ שבא הארון מבית פלשתים בזה הענין ולא שמטו הבקר פלשתי' לא היו יודעים מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוטב אשר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעים משא הארון כמו שכתוב בתור' ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב"ה קדושת הארון בשני פנים בשמיטת הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר לזה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות לזה לשאת בכתף להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגל' ועוד כי בעגלה בא משו... וכזה שגה: (ז) על השל. על השגגה תרגום שגגה שלו וכת"י על דאשתלי ועוד שזה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים מעזר ומ"ש למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פי' לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבוד ולרצון לפני הארון לא שהי' שולח ידו באר ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי ל... כמשפט ורז"ל דרשו בו כי חטא עוזא באחוז בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה ... בעצמו כלא נושא ואמרו על דבר זה נענש עוזא ואמר הקב"ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו בספר יהושע: (י) על עיר דוד עיר וכן ותתפלל על ה' ועיר דוד היא ציון: (יא) את עובד אדום הגתי. לוי היה ומן השוערי' היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל ... ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועזיהו בכינורות וקראו גתי לפי שהתגורר בגת: (יב) ואת כל ביתו. בניו ובנות לו היתה להם ברכה בבני' ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבו' ז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמנ' כלותי' שילדו ששה אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכתי' ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותי' שילדו ששה ...

רש"י

זמר: (ו) כי שמטו הבקר. כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תרגם ... מרגוהי תוריא כמו שמתרגם ונדחה ידו בגרזן (דברים י"ט ה') ותת... בברזלא: (ז) על השל. על השגגה שהיה לו לדרוש ק"ו כי... בירדן הוא עצמו לא כ"ש: (י) עובד אדום. לוי היה בדברי הי... בשוערים הוא: (יא)... וגו'. אשתו ושמונ... ילדו ששה בנים ב... שנא' ופעלתי השמי... ושנים לעובד אדו... שמ...

רלב"ג

כי אם בכתף אמר ע... כי עבודת הקדש ע... ישאו גם שגג עוד ע... לא היה לוי ולא כי... לאחוז בארון האלהי... לא הותר זה אבל ה... ולזה פרץ השם פרץ... שנתבאר בספר ד... קצת ביאור אמר כי... לא אתם פרץ ה' ב... ירא דוד מפני... אליו ארון האלהים... קדושתו כי אולי... להשמר מן השגגה... בקדושה וכאשר... שברך ה' את בית... בג...

פי' רבי י...

(ז) על השל. על ה... לשלוח יד בארון ול... שהארון יושר את... מנהיג כשבאו מ... והבקר ששמטו מ... דוד עכשיו שלא ה... מה שכתב בכתף... כך כשהעלהו מ... אדום העלהו ב... שמפורש בדברי הי... שם עם ארון האלה... בעמדו עם ה...

מצודת ציון

(ו) נכון. שם מקום ובד"ה אמר כידון והיא היא ובשתי השמות נקראה: שמטו. ענין הזזה מן המקום כמו ויאמר שמטוה (מ"ב ט): (ז) השל. ענין שכחה ושגגה וכן לדבר אתו בשלי (לעיל ג): (ח) פרץ. ענין שבר: (י) על עיר דוד. אל עיר דוד: הגתי. היה מתגורר בגת אבל היה לוי ומן השוערים כמ"ש בד"ה: (יא) וישב. ענין עכבה: לעדו

מצודת דוד

ה'. לפני ארון ה': בכל עצי ברושים. בכלי שיר העשוים מעצי ברושים... עוזה. הושיט את ידו: כי שמטו הבקר. נענעוהו ממקומו וחשב עוזא ... העגלה: (ז) ויחר. על מיעוט האמנתו בה' לחשוב שיפול ארונו לארץ על המעשה שעשה בשגגה וכאלו שכח שארון ה' הוא: עם ארון. סמו... (ח) ויחר לדוד. על עצמו חרה כדרך המיצר ונבהל וכן ויחר לשמואל (... על אשר פרץ. בעבור דאגת הפרץ: (ט) את ה'. את ארון ה' כי חשב שא"א להיות נזהר בקדושתו: (י) ויטהו. נטה אותו מדרך עיר דוד אל בית עו... (יב) בעבור ארון האלהים. אשר יושב בביתו כי קודם לזה לא בא לכלל ברכה כזאת: עיר דוד. לעיר דוד והיא ציון: ויזבח. אחר כל ששת...

שוס וסנים עם שמנה הכנים : (יג) נושא ארון ה׳ . הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר לוה משה בכתפס עליהם : ששה צעדים ויזבח שור ומריא . ובדברי הימי׳ כתוב ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית ה׳ ויזבחו שבעה פרים ושבעה אלים נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם במשא הארון ותסן גם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא וטע׳ ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה כשאחו בארון והכהו השם וכיון שראו אלה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז״ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נישא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפי׳ במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עוזרם במשא בכתפי׳ הארון ומה שאמר הנה שור ומריא ושם אומר שבעה פרים ושבעה אלים והנה אומר ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אלים כנגד שבעה צעדי׳ בלעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי״ת צעדי דרגין ורז״ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אלים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרי׳ ושבעה אלים ופי׳ ומריא כתרגומו ופטים : (יד) מכרכר בכל עוז . מרקד בכל כחו וכוונתו וי״ת משבח : אפוד בד . חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מותר כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל הוא האפוד וכת״י אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלכים המעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה : (טז) מפזז ומכרכר . מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענינים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין אחד והכפל לרוב הריקוד וי״ת מרקד ומשבח ובמקומו בדברי הימים מרקד ומשחק : ותבז לו בלבה . כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי׳ לפני הארון ואח״כ כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו׳ : (יז) אשר נטה לו דוד . יריעה נטה לו מלמעל׳ אעפ״י שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי

עִבֵּד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃

יג וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה ג׳. כ״ו
שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃
יד וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי ג׳
יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃
טו וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־ י״ב
אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר׃
טז וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל ג׳. ג׳
בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן ד׳
וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר ג׳
לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ׃ יז וַיָּבִאוּ ג׳
אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ ג׳ וחס׳
בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל
דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים׃
יח וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים ג׳ מ״ל בסיפ׳
וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת׃
יט וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל פסו׳ לכל לכל
לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם ג׳
אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת

לְקִרְתָּא דְדָוִד בְּחֶדְוָא׃ יג וַהֲוָה כַּד נְטַלוּ נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ שִׁיתָא זוּגִין וּנְכִיס תּוֹר וּפְטָם׃ יד וְדָוִד מְשַׁבַּח בְּכָל תְּקוֹף קֳדָם יְיָ וְדָוִד אֲסִיר כְּרָדוּט דְבוּץ׃ טו וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְקִין יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיַבָּבָא וּבְקָל שׁוֹפָרָא׃ טז וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ אָתֵא לְקִרְתָּא דְדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חֲרַכָּא וַחֲזַת יָת מַלְכָּא דָוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסָרַת עֲלוֹהִי בְּלִבַּהּ׃ יז וְאַיְתִיאוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאַקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִי פְרַס לֵיהּ דָוִד וְאַסִיק דָוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ יח וְשֵׁיצִי דָוִד מִלְּאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבָרִיךְ יָת עַמָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת׃ יט וּפַלֵּיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָּא דִלְחֵם חֲדָא וּפְלוּג חַד וּמְנָתָא חֲדָא

כ״ו ה׳) : (יד) מכרכר. אפוד בד . מעיל בוץ ן בלע״ז . ויונתן תרגם ן תרגם יונתן מעילים מות אכסלוס כרדוטין י״ח) : (יט) ואשפר . ה בשר : אשישה אחת. גרכא

רלבג

עבור ארון האלהים ...יתו שלשה חדשים או ...ד את ארון האלהים ...דוד על יד הלויים ... : (טז) והנה מרוב ...היה דוד מרקד ומפזז ...׳ כאילו לא היה מלך ...תבז בלבה מיכל בת ...אה לתת תודה לש״י ...דוד כמה קרבנות או ...הלויים ארון ברית ה׳ ...בענין בבא ארון ה׳ ...אשר הכין לו דוד ...עולות ושלמים לכבוד ...׳ לפי מה שאפשר ואמר ...׳ דוד את העם בשם ...ת ונתן לכל אחד מנה ...ול ולשתות. יהנה אשפר ...ענין בו לפי מה שבארו ז״ל

רבי׳ ישעיה

...י כי צעדו נושאי ארון ...לו הלויים שהיו נושאים ...חק : ויזבח שור ומריא . ...וא בוסי״ל בלע״ז :

...כרכר בכל עוז . פי׳ משבח בכל מיני זמר בכל כחו . ותרגם משבח בכל ...ודוד חגור אפוד בד . פי׳ לא היה ליבש כדרך המלכים אלא אפוד בד ...הכהנים המשרתים לפני הארון : (טז) מפזז ומכרכר . תרגומו מרקד ... : (יט) ואשפר א׳ ואשישה אחת . פירוש אשפר הוא חתיכת בשר ודרשו ...אחד מששה בפר . ואשישה הוא כלי של יין כדכתיב אשישי ענבים סמכוני באשישות :

איוב : נשקפה ד׳ בקריאה וסימ׳ בעד החלון נשקפה ותיבב . ומיכל בת שאול נשקפה. וחברו דד״ה. כי רעה נשקפה מצפון . וא׳ ונשקפה על פני הישימון :

תולדות אהרן ויהי כי צעדו . סוטה לה (סנהדרין כט) : בתרועה. פקידה פ׳ סו : ומיכל בת שאול . סנהדרין כא : ויחלק לכל העם . פסחים לו :

עיר הקדש ושם יבנה בית המקדש אעפ״י שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פי גד הנביא בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן ...או ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו שהי׳ מקדם וגם עתה שהי׳ אהל ...בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקדש תחת היריעה היו הכהנים הוא הארון הזה שבו שברי לוחות ג״כ תחת היריעה או זה הארון שהיו בו ...השלמות והוא הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ׳ פלשתים שנלקח הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחו׳ ...או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר לוחית ושברי לוחות מונחין בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי ...מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא הארון לירושלם שאל לנתן הנביא אם יבנה בית לה׳ ...אמר לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית : (יט) חלת לחם . ובדברי הימי׳ ככר ...ככר גדול מהחלה כי הככרות היו אלא שהיו עשויים כתבונת החלות : ואשפר אחד . חלק אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ידועים ונתן

מצודת דוד

(יג) ...פוד בד . מלבוש עשוי כדמות האפוד של כהן גדול והיתה מיוחדת להאנשים ...ידים בעבודת ה׳ וכן בשמואל נאמר ושמואל וכו׳ חגור אפוד בד (ש״א ב׳) ...לבישו בעת העלאת הארון : (טז) ותבז לו בלבה . בזתה אותו בלבה כי חשבה ... : מדרך המלך ואף לפני הארון : (יז) במקומו . במקום שהכין לו והוא בתוך ...הגו׳ : (יט) לכל העם . הבאים עם הארון : לאיש . רצה לומר לכל אחד בין

מצודת ציון

(יג) צעדו. פסעו והלכו : ומריא. שור פטם וכן צאן ובקר ומריא (מ״א א) : (יד) מכרכר. ענין רקידה של שמחה ודוגמתו בפרדים ובכרכרות (ישעיה סו) : בכל עוז. בכל כח : (טז) נשקפה. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו) : בעד החלון . דרך החלון וכן בעד השבכה (מ״ב א) : מפזז . גם הוא ענין רקוד ומשונה ממנה קצת ויתכן שהוא ענין מהירות הרקוד ודוגמתו עמא פזיזא (שבת פח) : (יז) ויציגו . העמידו כמו ויצג את המקלות (בראשית ל) : אשר נטה . אשר פרש : (יט) המון . עם רב : חלת . לחם השלם תקרא חלה : ואשפר . ר״ל מנה יפה בבשר והוא מל׳ הנותן אמרי שפר בראשית

ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי'. רז"ל אשישה גרבא דחמרא אבל אספר פי' מלה מורכבת משמות ג' ואמרו אחד מששה בשר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בשר ולכל אחד היה נותן הששית וי"ת פלג חד כלומר חלק אחד ותרגם אשישה מנתא: (כ) לברך את ביתו. לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו: מה נכבד היום. נפעל ענר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלו' כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הרקים וההדיוטין: לעיני אמהות עבדיו. אין צריך לו' לפני נשי עבדיך אלא אפי' לעיני אמהות עבדיך נתבזית היום: כהגלות נגלות שניהם מקור מבנין נפעל האחד שלם כמו כשלמים נשאול נשאל דוד והאחד חסר נו"ן נפעל כמכתב וכפל ספמים המקור לרוב התגלותו בשחוק. ובדרש אמר' לו של בית אבא היתה מלכות נאה משלך אלילה להם אם נר' לאחד מהם ספת יד או פסת רגל מגולה כולהון היו מכובדין ממך מה אמר לה דוד לפני ה' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת מן האמהות וי"ת כמה דחלין ומתגלי דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש: (כא) לפני ה'. מה שרקדתי וכרכרתי לפני ה' עשיתי לפי שכבדני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו: ושחקתי לפני ה'. מלרע לפי שהוא פקיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וז"ש ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמחה והרקידה שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל: (כב) והייתי שפל בעיני. לפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד: עמם אכבדה. בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכבד בעיני הכל לא כמו שחשבת בעיניך: (כג) לא היה לה ולד. למדינחאי כתיב ולד בוי"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביו"ד וקרי בוי"ו ולד ופי' רז"ל מהיום ההוא ואילך לא היה לה לעונש מה שאמר' אבל לפני היום הזה היה לה כמ"ש יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל: עד יום מותה. כחולם ובעת מותה בשורק פי' עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. ובדרש אבל ביום המיתה ואמרו כי שלשה נשים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול: (א) כי ישב המלך בביתו. שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וה' הניח חשב לבנות בית המקדש כי מלוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות וללוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי ה' על בנין הבית מקום יבנה ואע"פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באים עליו אויבין וכיון שהלליחו האל ונלא כל ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישראל כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בטענה: (ב) ארזים

רשי

גרבא דחמרא: (כ) אחד הרקים. חד מן סריקיא: (כב) ונקלותי [...] לפניו יותר מזאת שהקילותי בעצמי עתה: עמם אכבדה. [...] מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת: (כג) לא היה לה ילד [...] היום והלאה: (א) וה' הניח לו. אמר הרי נתקיים והניח לכם מכל א[...] וגו' (דברים י"ב י') מו[...] אחריו והיה המקום יבחר וגו' מעתה עלינו בית

וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ כ וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים׃ כא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֹּת אֹתִי נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְהוָה׃ כב וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃ כג וּלְמִיכַל בַּת־שָׁאוּל לֹא־הָיָה לָהּ יֶלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ׃

ז א וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃

ל' | כ"ה. ג' חס' בליסני | ל' וחס' | ב' חד מ"ל וחד חס' | למדנחאין כתי' ולד | ל' מלאפוס וחד קמץ וכעת מותה | ה' מ"ל בסי'

ואזל כל עמא גבר לביתיה: כ ותב דוד לברכא ית אנש ביתיה ונפקת מיכל בת שאול לקדמות דוד ואמרת מה אתיקר יומא דין מלכא דישראל דאתגלי יומא דין לעיני אמהת עבדוהי כמא דחלין ומתגלי חד מן סריקיא: כא ואמר דוד למיכל קדם יי די איתרעי בי מאבוך ומכל ביתיה לפקדא יתי למהוי מלכא על עמא דיי על ישראל ושבחית קדם יי: כב ואזערנא עוד מדא ואהי מכיך בעיני נפשי מבבן ועם אמהתא די את אמרת בעיניהון אהי יקיר: כג ולמיכל בת שאול לא הוה לה ולד עד יום מותה: א והוה כד יתיב מלכא בביתיה ויי אניח ליה מסחור סחור מכל בעלי דבבוהי: ב ואמר מלכא לנתן נביא חזי כען די אנא יתיב בביתא די מטלל בכיורי ארזיא וארונא דיי שרי

על עם ה' בקריא' וסימ' ויבא על ליש על עם שקט ובטח. כי אתה המלכתני על עם רב דד"ה. ויקראו בקול גדול דד"ה. כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות. ארי נוהם ודוב שוקק. וכל שמואל וישעיה ותהלות דכות על עם במ"ג אל עם וסימ' השלח בים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי: אנכי יושב ה' דסמיכי בקריאה וסי' אשר אנכי יושב בקרבו. אשר אנכי יושב בארצו. אנכי יושב בבית הארזים וחברו דד"ה. ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב:

תולדות אהרן ותלא מיכל. (סוכה נב סנהדרין כ: כהגלות. שם סם): ולמיכל. שם (שם כג וסה:) ויהי כי ישב המלך. מגלה י סנהדרין כ: ויאמר המלך. שם:

רלבג

[...]

פי' רבי ישע[יה]

(כב) ונקלותי עוד מזאת [...] שפל בעיני. פירוש וה[...] שהקלתי בעצמי אני נקל ושפל בעיני לפני הבורא כי אין לי לעמוד לפניו ובכבוד כי אם בענוה ושפלות: (כג) לא היה לה ילד. מודיעך הכתוב זה העון לא זכתה להוליד בנים:

מצודת ציון

(ברא' מ"ט): ואשישה. שם כלי ישימו בה היין כמו המכוני באשישות (ש"ה ב) ור"ל הכלי עם היין: (כ) אמהות. שפחות: הרקים. אנשים הרקים מכל מעלה: (כא) נגיד. שליט ומושל: ושחקתי. ושמחתי: (כב) ונקלותי. מל' קלות: ז (א) הניח. מלשון מנוחה: (ב) היריעה. וילון

מצודת דוד

בין איש ובין אשה: (כ) וישב דוד. לאחר שחלק לכל העם וגו' אחר שברכם בשם ה' שב לברך גם אנשי ביתו: מה נכבד. מה מאד נעשית היום בעיני כל ובדרך לעג אמרה כן כאלו אמרה מאוד נעשית מבוזה בעיני כל נגלה היום. על אשר בהכרכר היה נגלה מה מבשר הגוף ואמהות עבדיו וכדרך הרקים שאינם חוששים לכסות בשר גופם לבל יראה: (כא) לפני ה'. ר"ל הלא הכרכורי היה לפני ה' וכו' וכבוד המלכים כאין נגדו: ושחקתי. ובעבור זה לפניו: (כב) ונקלותי עוד מזאת. ואם הייתי עושה מעשה קלות עוד יותר ממה שעשיתי: והייתי. ואם הייתי שפל בעיני להקל מאוד בכבודי ואפילו לפני ה[...] אשר אמרת: עמם אכבדה. עם מעשים כאלה הייתי עוד מכובד ולא מבוזה כואיל ועשוים לכבוד הארון: (כג) לא היה לה ילד. בעון שבזתה את דוד על בכבודו לפני ארון האלהים: ז (א) בביתו. הראוי לו לפי מעלתו: (ב) בבית ארזים. כראוי לפי מעלתו: בתוך היריעה. הוא האוהל האמור למעלה ור"ל

רשי

[...]בחירה: (ג) ויהי בלילה ההוא. אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו [...] לנתן האדם הזה שאני משלחך אללו חביר הוא שמא ישכור פועלים [...]י מספידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית. ר' סימון אומר [...] הוה שאני משלחך אללו נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר [...] ויעקב אם אבא באהל [...] (תהלים קל"ב ב') שמא [...] איני אוכל ואיני שותה [...] שאעשה לך ונמצאתי [...]: (ו) באהל ובמשכן. [...] אהל לא היתה בו תקרה [...] בית של אבנים מלמטן [...] מלמעלן: (ז) הדבר [...]. לשון תחיה הוא לכך [...] נקוד ה"א חטף פת"ח [...] רפי: (ח) מן הנוה. [...] רועים כמו נות כרות [...] (צפניה ב' ז') : [...] כשם הגדולים. זהו [...]ים מגן דוד : ואכריתה [...] אויביך. ולכך עלה על [...] בנות הבית כמה שכתוב [...]: (י) ושמתי מקום. עוד [...] אני

רדק

ארזים. בבית מקור' בעני. ארזים ותרגום וכת"י בביתא די מטלל בכיורי ארזיא יושב בתוך היריעה. לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על המזבח ועל הארון האחד ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריעה וזכר הארון לפי שהוא נטה לו היריעה ועוד שהוא עיקר הכל ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בניתי בית ארזים ולארון ה' נטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי ה' עמו והיה מלך הגון וכשר חשב כי הוא יבנה הבי' שעתיד להבנו' וזה כי הנבי' אינו יודע על אדם אחד אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנאמר עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא : (ד) ויהי בלילה ההוא. אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנאמר באהרן במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ונאמר ביעקב במראות הלילה. ונדרש למה בלילה ההוא א"ר סימון אמר הקב"ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאבנה בית ה' מהר אמור לו לא אתה תבנה : (ז) את אחד שבטי ישראל. שופטי ישראל ומלכים כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל : (ח) מן הנוה. גדרות צאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועים וגדרות צאן ותרגום וכת"י מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר : (ט) כשם הגדולים. המלכים הגדולים כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ורז"ל דרשו זה האומרים מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם: (י) ושמתי מקום. והרי כבר נתן להם מקום והארץ ישראל היו אלא פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון וטוב השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלו' מה שהכנתי אותם בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנה כמו שאומר לעתיד ונטעתי' על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן

מקרא

ג וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר
בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ׃
ד וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא פסקא בא"פ
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃
ה הָלֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה ג'
אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת
לְשִׁבְתִּי׃ ו כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם ל'. ו' רפי'. ג'
הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם ג' חס'
וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל ג'
וּבְמִשְׁכָּן׃ ז בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי ל'
בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־ ב'
אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי כ"ה פתחין
לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃
ח וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה ל'
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־
הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־
עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ט וָאֶהְיֶה עִמְּךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־ ל' חס'
אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל ג' חס'
כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ ד'
י וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל ל'

תרגום

במשכנא בגו יריעתא : ג ואמר נתן למלכא כל די בלבך אזיל עביד ארי מימרא דיי בסעדך : ד והוה בליליא ההוא והוה פתגם נבואה מן קדם יי לות נתן למימר : ה איזיל ותימר לעבדי לדוד כדנן אמר יי האת תבני קדמי ביתא לאשראה שכינתי בה : ו ארי לא אשריתי שכינתי בביתא מיומא די אסקית ית בני ישראל ממצרים ועד יומא הדין והויתי משרי שכינתי במשכנין וביריען : ז בכל אתר די הליכית בכל בני ישראל הפתגם מללית עם חד שבטיא דישראל די פקדית לפרנסא ית עמי ית ישראל למימר למא לא בניתון קדמי ביתא די מטלל בכיורא ארזיא : ח וכען כדנן תימר לעבדי לדוד כדנן אמר יי צבאות אנא דברתך מן דירא מבתר ענא למהוי מלכא על עמי על ישראל : ט והוה מימרי בסעדך בכל אתר די הליכתא ושיציתי ית כל בעלי דבבך מן קדמך ועבדית לך שום רב כשום רברביא די בארעא : י ואשוי אתר מתקן לעמי

למיום ג' וסי' נמסר בשפטים סימן י"ט : כשם ד' וסי' נמסר בסדר בראשית ובהושע סי' י"ט :

תולדות אהרן ויהי בלילה ההוא . כל החזון פקידה ס' כ : ועשיתי לך שם. פסקים קיו :

רלבג

[...]בו ארון האלהים ונותן [...]ם נתן הנביא ומנהו [...] שיעשה כל אשר בלבבו [...]מו : (ד) ואמר זה באהו [...]' על יד נתן הנביא שאין [...] לבנות לו בית לש"י כי [...]ם אשר העלה בני ישראל [...] מצרים התהלך הארון [...] ובמשכן ולא שלח הש"י [...] לאחד מן הרועים [...]ים למה לא בנו בית [...] ועתה די לדוד לקחו [...] מאחרי הצאן להיות נגיד [...]ת ישראל והיה עמו בכל [...]לך והכרת שונאיו ועשה [...]ם גדול כשם הגדולים [...] בארץ לרוב הצלחתו ורוב [...] מלכותו ושם על ידו [...] מנוחה לישראל ולא צרו [...]ל שונאיהם כמו שעשו [...]נה ובימי השופטים והניח [...]ם מכל אויביו והגיד לו [...]י בית ועשה לו קיום [...] שתהיה לו המלוכה כל [...] והתמיד מלוכה ובהיות [...]כן הנה די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות [...] נבנה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה

פי' רבי' ישעיה

[...]הל ובמשכן. פירוש משכן עראי שאינו קבוע : (ח) מן הנוה. פירוש דיר הרועים כמו נות כרות רועים : (ט) כשם הגדולים. פי' כשם המלכים הגדולים כך שמך גדול בעולם :

מצודת דוד

[...]י זהו הבית הראוי לארון אלהים : (ג) כל אשר בלבבך. באומר אם חפצך [...] בית לה' עשה חפצך : (ה) האתה. וכי אתה תבנה לי בית בתמיה. ור"ל דייך [...]טובות שעשיתי כבר לך וכאשר מסיים והולך במקראות שלאחריו : כי לא ישבתי. אשר לא ישבתי בבית למיום וכו' ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי וכו' ואתה [...]לי בתמיה : בכל אשר התהלכתי. בכל המקומות אשר התהלכתי וכו' וכי דברתי להמיוחד שבהם הוא השופט אשר הוקם לרעות את עמי וכי דברתי לו למה [...]נו לי בית במקום הזה ולא אשב עוד באוהל וא"כ מזה דע לך שבנין הבית שמור הוא למי שיבנהו ולא כל הרוצה לבנות יבוא ויבנה שאם היה לכל מסור [...] מלוא עליו מאז : (ח) ועתה. ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וכו' : (ט) שם גדול. להתפרסם [...]עולם ככל הגדולים אשר מעולם אנשי השם. ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד : (י) ושמתי מקום. בימיך שמתי מקום מנוח וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על

מצודת ציון

[...] וילון : (ח) הנוה. גדרות הצאן כמו והיה השרון לנוה צאן (ישעיה ס"ה) : (י) ירגז. ענין תנועה

רד"ק

וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלו׳ במקומו כמו שבו איש תחתיו : ולא ירגז עוד . שלא יגלה ממקומו כמו שת"י ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רוגז מוסדות השמים ירגזו : לענותו . ובדברי הימים לבלותו והענין אחד ובדברי רז"ל כתוב לענותו וכתוב לבלותו בתחלה לענותו ולבסוף לבלותו כי הם פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמר בדרש א"ר שמואל ב"ר יצחק משיבנה בית המקדש ינתנו יסודות לע"לם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו׳ ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אותם אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לעונש חטאתם : כאשר בראשונ׳ . טרם שהקמותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליכם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך : כי בית יעשה לך ה׳ . בית מלכות וכת"י ארי בית מלכו יקיים לך ה׳ : (יב) כי ימלאו . אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקים את זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים וכם חיי האדם הארוכים ברוב שהם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד חיה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשים שנה היה במלכו וארבעים שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו שכתבנו בפסוק או יומו יבא ומת . ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים : אשר יצא ממעיך . מכאן שאבשלום ואדוניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון ומאשר נולדו עדיין אמר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך וזהו שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו בפי׳ על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבואת נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימים הנה כתב בדברי הימים כשהיה מספר דוד הנבואה שאמר לו נתן שאמר ויהי דבר ה׳ עלי לאמור וגו׳ כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן אל ישראל בימיו : (יד) בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. כמו שמיסרין בני בניהם בשבט ויגעו אותם בשבט מוסר לא להמיתם כמו שאמר כי תכנו בשבט לא ימות ואל המיתו אל תשא נפשך לסיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא לי לבן ואוכיחהו בטעותו כמו שמיסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי כמו שעשיתי לשאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ועל כ… דוד אמר לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז"ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן … שנאמר ויקם ה׳ שטן לשלמה וגו׳ ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שטרדוהו ממלכותו כמו שאמרו בא אשמדאי וטרדו ממלכותו ופירש בני אדם כי אמ… השדים נולדו מאדם הראשון באותו ק"ל שנה שפירש מאשתו : (טז) ונאמן ביתך . נפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקעתיו יתד במקום נאמן . וכת"י ביתך

רש"י

אני חסן להשקיט שיהא שקט ושליו את עמי בימי בנך : (יא) ולמן… אשר צויתי . מחובר על העליון ולא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה… השופטים וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן . והניחותי לך . … ויותר עד שתנוח מכל אויביך : והגיד לך ה׳ . היום ע"י כי בית יע… להטיב בנך על השאך ו… לך בית המלכות והוא… הבית : (יד) בשבט א… זה הדד ורזון בן א… ונגעי בני אדם . זה א… שדחהו ממלכותו והשדי… אדם הראשון הם שבל… ושלשים שנה שפירש… מאשתו במות הבל היו ה… מתייחמות ווולדות ה… ויסב

ל׳ ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד
ב׳ כתיב כן לרחבה ודין ולא־יסיפו בני־עולה לענותו כאשר
ה׳ מ"ל . ל׳ בראשונה : יא ולמן־היום אשר
צויתי שפטים על־עמי ישראל
ב׳ פני ילכו והניחתי לך מכל־איביך והגיד לך
יהוה כי־בית יעשה־לך יהוה : יב כי ׀
ל׳ ימלאו ימיך ושכבת את־אבתיך
ו׳ כתי׳ כן והקימתי את־זרעך אחריך אשר יצא
ממעיך והכינתי את־ממלכתו : יג הוא
ב׳ וחס׳ יבנה־בית לשמי וכננתי את־כסא
ממלכתו עד־עולם : יד אני אהיה־לו
ל׳ לאב והוא יהיה־לי לבן אשר בהעותו
ו׳. ב׳ והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני
אדם : טו וחסדי לא־יסור ממנו כאשר
הסרתי מעם שאול אשר הסרתי
י׳. ב׳ מלפניך : טז ונאמן ביתך וממלכתך
עד־עולם לפניך כסאך יהיה נכון
ה׳ עד־עולם : יז ככל הדברים האלה וככל
ל׳ החזיון הזה כן דבר נתן אל־דוד :

תרגום

ישראל ואקימינון וישרון
באתרהון ולא יזועון עוד
ולא יוספון בני רשעא
לעניותהון כדבקדמיתא :
יא ולמן יומא די פקדית
נגידין על עמי ישראל
ואנחית לך מכל בעלי
דבבך וחוי לך יי ארי בית
מלכו יקים לך יי : יב ארי
ישלימון יומך ותשכוב עם
אבהתך ואקים ית ברך
בתרך די תוליד ואתקן ית
מלכותיה : יג הוא יבני
ביתא לשמי ואתקין ית
כורסי מלכותיה עד עלמא :
יד אנא אהי ליה כאב והוא
יהי לי דמי כבר דאם יסרח
ואלקיניה במלקות גברין
ובמרדות בני אנשא :
טו וטובי לא יעדי מניה
כמא דאעדיתי מן שאול
די אעדיתי מן קדמך :
טז וקים ביתך מלכותך עד
עלמא קדמך כורסי
מלכותך יהי מתקן עד
עלמא : יז ככל פתגמיא האלין וככל גבואתא הדא כדין מליל נתן עם דוד :

לענותו ג׳מלאים וסי׳ ואסרנוהו לענותו . ותחל לענותו . ולא יוסיפו בני עולה דשמואל ; וככל ה׳ בקריאה וסי׳ ככל חקתיו וככל משפטיו . ככל הדברים האלה וככל החזיון . וככל החזיון הזה דד"ה . כי התעיתם בנפשותיכם . ובכל כחי הכינותי לבית אלהי :

תולדות אהרן ולא יוסיפו . ברכות ח . ובנגעי . זוהר בראשית ; כי ימלאו ימיך . (ברכות ד ר"ה נו) :

רלב"ג

שלמה וכבר נתבאר דברי הימים שהסבה הסכים הש"י שיבנה דו… המקדש הוא מפני ששפך הרבה:(יב) וזכר שזרע דו… יקום אחריו יכונן א… ממלכתו עד עולם ואף… שיחטא׳ לו לא יסיר חסד… בדרך שתפסוק ממנו ה… לגמרי כמו שנפסקה מ… כי

פי׳ רבי׳ ישעי׳

(יא) ולמן היום אשר שופטים . הו"ו יתר והוא… למקרא שלמעלה שלא… בני עולה לענותו כמו ש… היום אשר צויתי שופטי… שופט לשופט היו מענים… והגיד לך ה׳ . פי׳ אמ… לדוד כי הגיד לך כי בית… לך שימלוך בנך תחתך… ויבנה לו הבית : (יד) וה… בשבט אנשים . פירוש אם… לי אייסרנהו ביסורין שאני עושה לכל בני… בשמוטאים לי ולא אמאסנו כמו שמאסתי את …

מצודת ציון

תנועה ממקום המונח וכן למה הרגזתני (ש"א כח) : לענותו . מל׳ עינוי : (יד) בהעותו . מל׳ עון : והוכחתיו . ענין מוסר ההכאה כמו והוכח להוכיח יסדתו (חבקוק א) : בשבט . בשרביט : ובנגעי . ר"ל בהכאה וכפל הדבר במ"ש : (טז) ונאמן . ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כב) : (יז) החזיון . ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות יח) ור"ל ראיית הנבואה : הלום

מצודת דוד

על אדמתו ושכן במקומו : ולא ירגז . לא יטרד עוד לנוע ממנה : כאשר ברא… ר"ל טרם הקמת השופטים : (יא) ולמן היום . מוסב למקרא של מעלה לומ… יענו עוד בימיך את ישראל כאשר ענו בראשונה עד לא הוקמו השופטים השופטים : והניחותי לך . כי אניח לך מכל אויביך : והגיד לך ה׳ . עוד זא… עמך ה׳ שהגיד לך שיעשה לך בית ר"ל בית מלכות לך ולזרעך אחריך וכאשר אביגיל כי עשה וגו׳ בית נאמן (ש"א כ"ה) וא"כ מה מאוד היטב עמך והי׳ לך בזאת אף אם לא תבנה הבית : (יב) כי ימלאו ימיך . אלא כאשר ימלאו וגו׳ : (יג) הוא יבנה . כי אליו שמורה הגדלת השם בבנין ביתי : עד עולם . לזרעו אחריו : (יד) לאב . כמו האב המייסר את בנו בשבט ואל המיתו … נפשו : בהעותו . כשיחטא לפני אייסרו בשבט ובנגעים שמייסרים להם ב"א : (טו) וחסדי . אבל לא אסיר חסדו ממנו למאס בו כאשר הסירותי חסדי… שאול אשר בעונו הסירותיו מלפניך להחזירם אתה את מלכותו : (טז) ונאמן ביתך . וקיום ביתך וממלכתך תהיה עד עולם כמו שהוא היום לפניך כן יהי כסאך נכ… עולם : (יז) כן דבר נתן . ר"ל עם שמתחילה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך

רשי

...ישב לפני ה'. לפני הארון: עד הלם. שהמלכתני: (יט) גם אל ...עבדך. להמליך את בני אחרי: וזאת תורת האדם. בתמיה ראוי ...ר כן לבשר ודם. ד"א עשית לי כמו שעשית לאדם הראשון שהראית ...ורות העתידים לצאת ממנו: (כ) ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך. ...לשאל עוד: אתה ידעת ...עבדך. נתת לי כל צרכי ...יודע צדק נפש בהמתו ...י"ב י): (כא) בעבור ...לקיים מה שאמרת ...ל להמליכני: וכלבך. ...כוא ולא שאני כדאי: ...ע את עבדך. בשורה ...אי: (כג) אשר הלכו ...ם. משה ואהרן שנאמר ...אלכים לפרעה (שמות ...וכן תירגם יונתן דאזלו ...ן מן קדם ה': לפדות לו ... כך אמרו השלוחים ...ל הקב"ה שלחנו לפדות לו

רדק

ביתך: לפניך. כמו שהוא לפניך היום כהאך נכון כן יהיה עד עולם: (יח) וישב לפני ה'. לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז"ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ומהם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שנ' שרפים עומדי' ממעל לו וכתי' וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו וישב לפני ה' מהם אמרו שסמך עצמו ומהם אמרו שישב עצמו בתפלה : מי אנכי. שהייתי ראוי למלוכה : ומי ביתי. בית אבי או אמר ביתי על בניו כלומר מי בבני שיהיה ראוי למלוכה : עד הלום. עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי. ונדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנאמר הבא עוד הלום איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים : (יט) ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק. שהייתי רחוק ונתקרבתי : ותקטן עוד זאת. המלכות שנתת לי ולא די בה אלא שדברת לתת המלכות לבית עבדך עד עולם וזהו למרחוק וי"ת למרחוק לעלמא דאתי : וזאת תורת האדם. תכונת האדם כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי וכן בדברי הימים וראיתני בתורת האדם המעלה וי"ת ודא חזיא לבני אינשא. ונדרש בתור האדם המעולה שבנביאים ואיזהו זה משה רבינו שנאמר ומשה עלה אל האלהים משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנאמ' בהכותו את ארם נהרים וגו' ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה' ספרים שבתהלים : (כ) ואתה ידעת את עבדך. אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת וי"ת ואת עבדת' בעות עבדך פירוש ידעת כמו מה אדם ותדעהו : (כא) בעבור דברך וכלבך. בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וכרצונך עשית כי אינני ראוי לכך אלא שאתה רצית בי. ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק : את כל הגדולה. נכתב בוי"ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל ובחלק הדקדוק : להודיע את עבדך. כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי : (כב) על כן גדלת ה' אלהים. על כן שאני משיג דעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך : ככל אשר שמענו באזנינו. וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך וי"ת ככל די שמענא אמרין קדמנא כלומ' מה ששמענו אומרי' הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך : (כג) ומי כעמך כישראל. כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים : אשר הלכו אלהים. הלכו לשון רבים דרך

יח וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי
אֲדֹנָי יְהוִה וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־
הֲלֹם: יט וַתִּקְטַן עוֹד זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי
יְהוִה וַתְּדַבֵּר גַּם אֶל־בֵּית־עַבְדְּךָ
לְמֵרָחוֹק וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנָי
יְהוִה: כ וּמַה־יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר
אֵלֶיךָ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ
אֲדֹנָי יְהוִה: כא בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ
עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת
לְהוֹדִיעַ אֶת־עַבְדֶּךָ: כב עַל־כֵּן גָּדַלְתָּ
יְהוִה אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים
זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ:
כג וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר הָלְכוּ־אֱלֹהִים לִפְדּוֹת־לוֹ לְעָם

ג' | ב' חד חס' וחד פ"ל דין חס' | ואתה ועתה י"ח בטעם תביר. ב' | ד' ג' מ"ל וא' חס' | ח' כ"כ בנבי' ג' | ל'. ל'

יח וַאֲתָא מַלְכָּא דָוִד וִיתֵיב
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא
בְּמִסַּת יְיָ אֱלֹהִים וּמַן בֵּיתִי
אֲרֵי אַמְטֵתְנִי עַד הָכָא:
יט וּזְעֵירַת עוֹד דָא קֳדָמָךְ יְיָ
אֱלֹהִים וּמַלֵּלְתָּא אַף עַל
בֵּית עַבְדָּךְ לְעָלְמָא דְאָתֵי
וְדָא חֲזֵיָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא יְיָ
אֱלֹהִים: כ וּמָה יוֹסֵיף דָּוִד
עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ
עֲבַדְתְּ בָּעוּת עַבְדָּךְ יְיָ
אֱלֹהִים: כא בְּדִיל מֵימְרָךְ
וּכְלִבָּךְ עֲבַדְתְּ יָת כָּל
רַבְרְבָתָא הָדָא לְהוֹדָעָא יָת
עַבְדָּךְ: כב עַל כֵּן רַב אַתְּ
יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לֵית דִּכְוָתָךְ
וְלֵית אֱלָהָא בַּר מִנָּךְ כְּכֹל
דִּשְׁמַעְנָא אָמְרִין קֳדָמָנָא:
כג וּמַן כְּעַמָּךְ כְּיִשְׂרָאֵל עַמָּא
חַד בְּחִיר בְּאַרְעָא דַּאֲזַלוּ
שְׁלוּחִין מִן קֳדָם יְיָ לְמִפְרַק

מי אנכי ג' בקריאה וסי' מי אנכי כי אלך אל פרעה. כי הביאתני עד הלם. מי אנכי ומי חיי:

תולדות אהרן ויבא המלך. שבת קיג יומא סט סוטה מ מא ובסים קב (פסחים לב יומא מ סוטה כב) : ומי כעמך ישראל. ברכות ו חגיגה ג בתרא יג סנהדרין לח לט : גוי אחד בארץ. זוהר אמור :

רלבג

...כי הביאותני עד הלום. ...והבאת אותי לזאת המעלה ...אני בה היום והייתי ...ם זה רועה צאן ומשם ...ני ולא די לך בזה אבל ...ן גם אל בית עבדך ...חוק ר"ל שתתמיד המלכה ...ם כשיחטא לך זרעי ...חקו ממך: (יט) והנה זאת ...ן האדם שקלתם לדיקים ...ם רשעים והשגחת בי שלא ...ד טובתך וחיבתך וחסדך ...ני בעבור הרשעים : ...על כן גדלת ה' אלהים ... ר"ל שידיעת העתידות היא לך לבדך ואתה קורא הדורות מראש כמו ...ר בספר ישעיה ואין כמוך שידע על הכון כל המתחדש כי לשאר השכלים ...ית חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ואולם ידיעתו בכללות לא ...שתהיה כי אם לשם ית' כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות ה': (כג) ומי ...ך כישראל גוי אחד בארץ. מיוחד לעבודת השם. וי"ת כי הוא הולך ...ותם לו לעם ולזה הרבה הנפלאות בהוציאו אותם מארץ מצרים למען יהיו לו

פי' רבי' ישעיה

וישב לפני ה'. לפני הארון: (יט) ותקטן עוד זאת בעיניך. פי' כל הגדולה ...ית לי אלא עוד דברת אלי טובות לזמן רחוק שאמרת שימלוך בני אחרי. אמרת לי שיהיה נאמן ביתי לעולם: וזאת תורת האדם. פירוש בתמיה וזאת תורת האדם למצוא חן בעיניך ולהתחשב בעיניך כל כך. ידעתי כי ...ראוי לכל זה הכבוד: (כ) ומה יוסיף עוד דוד לדבר אליך. דברי תושבחות ...אות אין לי פה להשיב כפי מה שראוי לי ואתה ידעת את עבדך כי לבי לפניך ואיני יודע לבוא מפי כל מחקרי לבבי. ואני איני משיג להלל ...ך כראוי מקבל את לבי שהוא שלם לפניך: (כא) בעבור דברך. פירוש לקיים דברך ששלחת לי על ידי להיות מלך על ישראל עשית מה שעשית שהייתי ראוי לכך. וכל כך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע עבדך ...ש שימלוך בני אחרי ושיהיה ביתי לפניך לעולם וכל זה לא הייתי ראוי אלא בלבבך וברצונך הייתי כלומר אתה רצית בי בחנם בלי שום תגמול שעשיתי שאהי ...לכך: (כג) ומי כעמך ישראל. פירוש כמו שעשית לי גמול גדול כך עשית גם לישראל. שאין בכל האומות עם גדול ונכבד כמוהו: אשר הלכו אלהים. ...ר כנגד השם בלשון רבים כאשר ימצא בהרבה מקומות: לפדות לו לעם. לפדות את ישראל להיות לו לעם ולשום לו שם שיצא שמו בכל העולם :

מצודת דוד

...ך לך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו בדבר ה': (יח) לפני ה'. לפני הארון: ...ביתי. כי הלא מרות כמואביה אני בא: עד הלום. עד המעלה שאני בה ...(יט) ותקטן. החסד הזה עוד קטנה היא בעיניך עד שדברת על בית עבדך ...חוק ר"ל לדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם: וזאת תורת האדם. ...שדברת עלי היא תכונת ותואר האדם הגדול במעלה המיוחד בבני אדם ולא תכונת אדם שפל ונבזה כמוני: (כ) ומה יוסיף. מעתה אין לי עוד דבר לשאול ממך עלי ולא על זרעי: ואתה. הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות לי כזאת מבלי שאלה ובקשה: (כא) בעבור דברך. ר"ל הנה אינני ראוי לכל הגדולה הזאת אולם ...ור בזירוך ורצונך עשית לי הגדולה הזאת ואף להודיע לי את כל אלה כאלו במה לתשלום גמול על מעשי והיה מתמיה בעצמו לומר וכי לא די לי החסד עד שגם הודעתני ...שיהיה אחרי: (כב) על כן. ר"ל בעבור שלא נשיג לדעת עומק מחשבות חסדך על כן ידענו כי מאוד גדלת ואין בינת אדם משגת תכלית מעשיך: כי אין כמוך. בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך: ככל אשר שמענו. ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו: (כג) ומי כעמך. ר"ל הואיל ואין זולתך א"כ מי

מצודת ציון

(יח) הלום. הנה. כמו אל תקרב הלום (שם ג): (יט) תורת. ענין תואר ותכונה וכן אמר בזה בד"ה וראיתני כתור האדם המעלה (דה"א י"ז) וקרוב לענין זה נאמר לחייך בתורים (ש"ה א) ור"ל הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה: האדם. ר"ל האדם המיוחד והמעולה: (כ) ידעת. ענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג): (כג) הלכו אלהים. לפי שכ"מ נאמר אלהים בלשון

רדק

דרך כבוד כמו וסמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהים וי"ת דאזלו שלוחין מן קדם ה'. ובדרש אשר הלך המלכים זה הקב"ה אשר הלכו המלכים זה משה ואהרן: ולשום לו שם. פי' לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעיהו כמו פרעה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגו' לפיכך אמר האל והכבדה בפרעה וזהו ולשום לו שם ובדברי הימים לשום לך שם: ולעשות לכם. כנגד ישראל ידבר: הגדולה. נס זה בוי"ו עם הדגש: לארצך. כנגד ישראל או כנגד השם ופי' עשית להם גדולה ונוראות עד שבאו לארצך וכת"י עד די עלו לארע בית שכינתך דיהבת להון: מפני עמך. כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראות שעשית להם וכן הוא בדברי הימים לגרש מפני עמך: גוים ואלהיו. פי' מגוים ומאלהיו ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים או פי' גוים על ישראל כלומר אשר פדית ממצרים גוים וזקיניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהים כמו אלהים לא תקלל שפי' שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבו' ז"ל שפי' ואלהיו על השם יתברך על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו בביכול שהוא פדוי עמהם ומפני זה לא תרגמו: (כז) בית אבנה לך. כתרגומו מלכו אקיים לך: על כן מצא עבדך את לבו. מצאו מכוון להתפלל אליך: (כח) ודבריך יהיו אמת. דרך תפלה אמר או פי' הם אמת וכת"י אינון קשוט: (כט) הואל. ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי. וי"ת לשון התחלה שרי כמו שתרגם אונקלוס הנה הואלתי כראשון שריתי: להיות לעולם לפניך: שיהיו עומדים לפניך: בית עבדך לעולם. על עצמו אמר המו האחרים וי"ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם: (א) את מתג האמה

תרגום

ליה לעם ולשואה ליה שום ולמעבד לכון רברבן וחסינן עד די עלו לארע בית שכינתך דיהבת להון מן קדם עמך די פרקתא לך ממצרים גוים ואלהיו: כד ואתקינתא לך ית עמך ישראל קדמך לעם עד עלמא ואת יי הויתא להון לאלהא: כה וכען יי אלהים פתגמא די מלילתא על עבדך ועל אנש ביתיה אקים עד עלמא ועביד כמא די מלילתא: כו ויסגי שמך עד עלמא למימר יי צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהי מתקן קדמך: כז ארי את יי צבאות אלהא דישראל חויתא לעבדך למימר מלכו אקים לך על כן חות בלבא דעבדך לצלאה קדמך ית צלותא הדין: כח וכען יי אלהים את הוא יי ופתגמך אינון קשוט ומלילתא על עבדך ית טבתא הדא: כט וכען שרי וברך ית בית עבדך למהוי לעלמא קדמך ארי את יי אלהים מלילתא ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם: א והוה בתר כן ומחא דוד ית פלשתאי ותברינון ונסיב דוד ית תקון

מקרא

וְלָשׂ֨וּם ל֥וֹ שֵׁ֛ם וְלַעֲשׂ֨וֹת לָכֶ֜ם הַגְּדוּלָּ֗ה
וְנֹֽרָאוֹת֙ לְאַרְצֶ֔ךָ מִפְּנֵ֣י עַמְּךָ֗ אֲשֶׁ֨ר
פָּדִ֤יתָ לְּךָ֙ מִמִּצְרַ֔יִם גּוֹיִ֖ם וֵאלֹהָֽיו׃
כד וַתְּכוֹנֵ֣ן לְ֠ךָ֠ אֶת־עַמְּךָ֨ יִשְׂרָאֵ֧ל ׀ לְךָ֛
לְעָ֖ם עַד־עוֹלָ֑ם וְאַתָּ֣ה יְהוָ֔ה הָיִ֥יתָ
לָהֶ֖ם לֵאלֹהִֽים׃ כה וְעַתָּה֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהִ֔ים
הַדָּבָ֗ר אֲשֶׁ֨ר דִּבַּ֤רְתָּ עַֽל־עַבְדְּךָ֙ וְעַל־
בֵּית֔וֹ הָקֵ֖ם עַד־עוֹלָ֑ם וַעֲשֵׂ֖ה כַּאֲשֶׁ֥ר
דִּבַּֽרְתָּ׃ כו וְיִגְדַּ֨ל שִׁמְךָ֤ עַד־עוֹלָם֙
לֵאמֹ֔ר יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֱלֹהִ֖ים עַל־
יִשְׂרָאֵ֑ל וּבֵ֛ית עַבְדְּךָ֥ דָוִ֖ד יִהְיֶ֥ה נָכ֖וֹן
לְפָנֶֽיךָ׃ כז כִּֽי־אַתָּ֞ה יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת
אֱלֹהֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ גָּלִ֜יתָה אֶת־אֹ֤זֶן עַבְדְּךָ֙
לֵאמֹ֔ר בַּ֖יִת אֶבְנֶה־לָּ֑ךְ עַל־כֵּ֗ן מָצָ֤א
עַבְדְּךָ֙ אֶת־לִבּ֔וֹ לְהִתְפַּלֵּ֣ל אֵלֶ֔יךָ אֶת־
הַתְּפִלָּ֖ה הַזֹּֽאת׃ כח וְעַתָּ֣ה ׀ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֗ה
אַתָּה־הוּא֙ הָֽאֱלֹהִ֔ים וּדְבָרֶ֖יךָ יִהְי֣וּ
אֱמֶ֑ת וַתְּדַבֵּר֙ אֶל־עַבְדְּךָ֔ אֶת־הַטּוֹבָ֖ה
הַזֹּֽאת׃ כט וְעַתָּ֗ה הוֹאֵל֙ וּבָרֵךְ֙ אֶת־בֵּ֣ית
עַבְדְּךָ֔ לִהְי֥וֹת לְעוֹלָ֖ם לְפָנֶ֑יךָ כִּֽי־אַתָּ֞ה
אֲדֹנָ֤י יְהוִה֙ דִּבַּ֔רְתָּ וּמִבִּרְכָ֣תְךָ֔ יְבֹרַ֥ךְ
בֵּית־עַבְדְּךָ֖ לְעוֹלָֽם׃
ח א וַיְהִי֙ אַחֲרֵי־כֵ֔ן וַיַּ֥ךְ דָּוִ֛ד אֶת־
פְּלִשְׁתִּ֖ים וַיַּכְנִיעֵ֑ם וַיִּקַּ֥ח דָּוִ֛ד אֶת־מֶ֥תֶג

ב' לו סרי אלפים. ט"ו · ב' כתיב כן · ל' · ל' · ס' כתיב כן בנביאים כולהון פתחין בא"ס ק · ב' · ל' מ"ל וחד סס' דד"ה · כל נביאים כ"כ במ"ה ה' אלהים · ג' תנ"ך · ל' · ד' ב' וב'

רשי

לו לעם ולשים לו שם ולעשות לכם הגדולה: ונוראות. עשית לארצ... שיצאו משם ותה הם הנוראות מפני עמך לגרש עמים ואלהיהם ומה... חסר לגרש (ובדברי הימים א' י"ז כ"א) הירשו לגרש מפני עמ... פדית ממצרים גוים ואלהיו ואינו חסרון כי ממשמע שנאמר מפנ... גוים אנו שומעין לשון... וגירושין: (כח) את... האלהים. שליט ויש... יכולת לקיים: (כט)... רצה: (א) מתג ה... (ובדברי הימים א' ... כתיב

רלבג

לו לעם והוא יהי... לאלהים ועשה גם כן... ונוראות בהורישו או... ישראל: אשר פדית לך... גוים ואלהיו. ר"ל ... ישראל גוים ואלהיו במ... הארץ או ירצה שהנורא... שעשה מפני עמו הקר... להשמית גוים והקמם ... אלהיהם כמו שנתבא... דגון בראש זה ה... (א) את מתג האמ... פלשתים. הנה כתוב... בספר

פי' רבי' ישע...

ולעשות להם הגדולה... אמרת לישראל שאמ... גדולה יותר מכל הא... ונוראת לארצך. פי' ... נוראות עשית לארצ... ארץ הכנעני: מפני ... מקרא קצר הוא אשר ... מפני עמך אשר פ... ממצרים. גוים ואלהיו... מלפניו שהכה גוי' עם ... כל גוי וגוי ואלהיו. ו... ובכל אלהי מצרי' אעשה... (א) את מתג הא... פלשתים. יש לפרש ... הם סמוך לגבול ... ולקחה מהם:

ולעשות ט"ו בקריאה וסי' השמר בנגע הצרעת. ונחנך ה' לראש ולא לזנב. וחזקתם מאד לשמר. ולשום לו שרי אלפים דש... ומי כעמך בישראל דשמואל. ועברה העברה ולשלמה בני תן לב. והיה אם תלך לפני. ויאמר ליהוידע לדרוש. אם מצ... בעיני המלך. כי עזרא הכין לבבו. וילכו כל העם לאכול. מחזיקים על אחיהם. ויקשרו כלם יחדו. ידעתי כי אין טוב

תולדות אהרן אשר פדית לך. (סוכה נד): ומברכתך יבורך. ברכות כח:

מצודת ציון

רבים אמר גם הלכו בל' רבים לזווג המלות וכן האלהים האדירים האלה (ש"א ד') וכמוהו רבים: ממצרים גוים ואלהיו. המ"ם של ממצרים תשמש על גוים ועל ואלהיו וכאלו אמר ממצרים מגוים ומאלהיו: (כז) מצא. ענין הזמנה וכן ואת העולה המציאו [ויקרא ט']: (כט) הואיל. רצה וחפץ כמו ויואל משה (שמות ב'): ח (א) מתג. הוא כעין רסן עשוים להנהיג בה הבהמה כמו מתג לחמור

מצודת דוד

מי ומי מעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד... לפדות לו לעם. לפדות ממצרים להיות לו לעם: ולשום לו שם. לפרסם ... בעולם: ולעשות לכם. לישראל ידבר בלשון נוכח: ונוראות לארצך. לעשות ... נוראות לארצך בעת הכיבוש לגרשם מפני עמך וכו' והוא מקרא קצר: גוים ו... מגוים והם אנשי מצרים ומאלהיו ולא יכלו להחזיק בהם לא הם ולא אל...

(כד) עד עולם. כי לא יחליפם ולא ימיר אותם: (כה) הקם עד עולם. שיהיה עד עולם המלכות מזרעו: (כו) ויגדל שמך. ובזה יגדל שמך עד עולם כי יאמ... שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למנוחה עד עולם ואין בו חלילה השתנות לחזור מדבריו: (כז) כי אתה וכו'. גליתה ר"ל הואיל ו... שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי להתפלל עליה ולולי זאת לא ערב לבי לגשת להתפלל על דבר גדול כזה: (כח) אתה הוא האלהים. א"כ בידך הכח ... דבריך. ודברך יהיו אמת. גם ידעתי אשר תקיים דברך: ותדבר וכו'. גם ידעתי שאתה ה' דברת עלי הטובה הזאת כי דברי נתן הנביא דבר ה' המה: (כט) ... ר"ל והואיל וכן הוא א"כ מעתה להתפלל עוד על הדבר אולם שאלתו כיא הואל נא וברך וכו' להיות לעולם לפניך ר"ל ברכם במתנת לב טהור ללכת בתור... שיהיו ראוים לקבל החסד הגדול הזה: כי אתה וכו' דברת. ולא ישוב ריקם ואף אשאל שבית עבדך יבורך מברכותיך לעולם להיות יראי ה' וחושבי ... תסור המלוכה בעונם: ח (א) מתג האמה. ובד"ה נאמר גת ובנותיה ואולי מתג האמה הוא שם כולל לגת עם בנותיה ונקראה כן על היותה מטרפולין ... פלשתים

רשי

ויקח דוד את גת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם
מקל רודה בכל הפלשתים מטרפולין של מלכים שלא מצינו בכל סרני
...ם בעזה ובאשדוד ובעקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת מצינו אכיש
...: מתג. אגיילון בלע"ז: האמה. הוא המרדע של עץ: (ב) וימדד
...וכלום להמית. לפי
את אביו ואת אמו ואחיו
...ויניחם את פני מלך מואב
...א' כ"ב ד') ולא מצינו
...משם: (ג) בלכתו.
הדדעזר: להשיב ידו.
...מו להשאה תחומיה
מן הארץ חוץ לגבול
ולהרחיב את גבולו:
...קר דוד את כל הרכב.
...לא ירבה לו סוסים
...ם י"ז ד'): ויותר ממנו
רכב. שהיו צריכין לו
מרכבתו והרכב ארבע
כמו שנאמר מרכבה
...אות כסף וסוס בחמשים
(דברי הימים ב' א' ט"ז)
למדנו שהרכב ארבעה
: (ז) שלטי הזהב. הם
...ת שנותנים בהם החצים
...דאת אמר הברו החצים
השלטים (ירמיה נ"א
כל השרשיות הללו שהכן
...רשה של בית המקדש
לפי

רדק

האמה. י"ת ית תיקון אמתא. אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים' גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בברייתא דרבי אליעזר פר' שלשים ושש כשבא אבימלך ליצחק ואמר לו ראה ראינו כי היה ה' עמך וגו' אמרו יודעים אנו שעתיד הקב"ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מכח אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שנ' ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתים: (ב) וימדדם בחבל השכב אותם ארצה. דרך נקמה ובזיון ת"י חבל עדבא כלו' גורל וחלק. ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנחם אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שא' וינחם את פני מלך מואב וגו' וכשיצא דוד משם והלך לעיר אחרת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאח' שברח והחייהו נחש העמוני הוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד: ותהי מואב. עדת מואב: נושאי מנחה. ת"י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס ידוע בכל שנה: בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה משיג גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם ות"י לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות הענין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמתה וגו' ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שהכבש מא"י סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו: (ד) וילכד דוד ממנו. ולא אמר ויך כו' כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליה' ובהתגברו עליה' לנצחם לכד מהם הסך הזה שאמר להם ולקח מהם פדיון נפשם וכן ת"י ואסר ואסר כלו' אסרם בכבלים עד שפדו עצמ': אלף וז' מאות פרשי' ועשרים אלף איש רגלי: ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדדעזר ושם מנה כל הרכב והפרשים וכן לא זכר הנה מנין הרכב ושם זכר אות' והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם: ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוסים כמו שכתוב ולא ירבה לו סוסים ולא המיתם כי אסור להשחית דבר נברא דרך השחת' אם לא היה מזיק או דבר שאס' בהנאה או למחות זכר כמו בעמלק שנ' בו משור עד שה מגמל ועד חמור ועקר' כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקו' הותר בסוסי האויבי' כדי שלא ילחמו בהם ע"ד לישראל כמו שצוה האל ליהושע את סוסיה' תעקר ועקו' שהוא מנשל פרסותיה' מהארכוב' ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומ': ויותר ממנו מאה רכב. הם ארבע מאות סוס הותירם לצרכו כדי מרכבתו כי לא הורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלים אלא לצרכו: (ה) ארם דמשק. לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב: (ו) נושאי מנחה. כתרגומו נטלי פרס כמו שפי': (ז) שלטי הזהב. מגיני

מקרא

הָאַמָּה מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ב וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב
וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה
וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא
הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד
לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה׃ ג וַיַּךְ דָּוִד
אֶת־הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה
בְּלֶכְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בִּנְהַר־°°°׃
ד וַיִּלְכֹּד דָּוִד מִמֶּנּוּ
אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת־כָּל־
הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב׃
ה וַתָּבֹא אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לַעְזֹר לַהֲדַדְעֶזֶר
מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־
וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ׃ ו וַיָּשֶׂם דָּוִד
נְצִבִים בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַתְּהִי אֲרָם
לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה וַיֹּשַׁע
יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃
ז וַיִּקַּח דָּוִד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר

תרגום

מִירָא דִפְלִשְׁתָּאֵי: ב וּמְחָא יַת מוֹאֲבָאֵי וּמְשַׁח לְהוֹן בְּעַדְבָא רְמֵי יַתְהוֹן לְאַרְעָא וּמְשַׁח תְּרֵין חַבְלִין לְמִקְטַל וּמְלֵי חַבְלָא לְאַחָאָה וַהֲווֹ מוֹאֲבָאֵי לְדָוִד לְעַבְדִין נָטְלֵי פְרַס: ג וּמְחָא דָוִד יַת הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָא כַּד אֲזַל לְאַשְׁנָאָה תְּחוּמֵיהּ בְּנַהַר פְּרָת: ד וַאֲסַר דָוִד מִנֵּיהּ אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה פָּרָשִׁין וְעַשְׂרִין אַלְפִין גְּבַר רַגְלֵי וַעֲקַר דָוִד יַת כָּל רְתִיכַיָּא וְאַשְׁאַר מִנְּהוֹן מְאָה רְתִיכִין: ה וַאֲתוֹ אֱנָשׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק לְמִסְעַד לַהֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה וּמְחָא דָוִד בַּאֲרָם עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין גַּבְרָא: ו וּמַנֵּי דָוִד אִסְטַרְטִיגִין בַּאֲרָם דַּמֶּשֶׂק וַהֲווֹ אֱנָשׁ אֲרָם לְדָוִד לְעַבְדִין נָטְלֵי פְרַס וּפְרַק יְיָ יַת דָוִד בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלָךְ: ז וּנְסִיב דָוִד יַת שִׁלְטֵי

ל'. ל'.ד' מ"ל בסיפר' | ב' חסרין קטר' | פרת ק' ולא כתיב | ז' מ"ל | ל' | ל' מ"ל.ג'חס'

רחב ב' חס' בגברי וסימ' ויך דוד את הדדעזר דשמואל: ומשלל הדדעזר בן רחב דשמואל. וכל שום קרתא דכוו' חס' במ"ג מלאים וסימ' והיא בעמק אשר לבית רחוב. וישכרו את ארם את רחוב. וארם צובה ורחוב: פרת חד מן ו' מלין דקריין ולא כתיבן וסי' נמסר בריש ספר אלה הדברים:

תולדות אהרן ויך את מואב. סנהדרין לט: שני חבלים. זוהר דברים: להשיב ידו. נדרים לו: ויעקר דוד. (סנהדרין כ):

רלבג

...דברי הימים את גת ...ה ואולי היה זה השם מתג האמה. והנה מדד שני חבלים להמית החבל להחיות. ואמרו שהיה בעבור שהמיתו ...אמו כי הכר הביאם ...לך מואב כמו שנזכר ...שקדם אלא שאם היה כן יהיה פי' וישבו עמו ...י היות דוד במצודה כי כשרד דוד משם לא ...להם והמיתם: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב: עשה זה כדי שלא ירבה ...סים כמו שבאה המצוה בזה בתורה: (ו) וישם דוד נציבים בארם דמשק

פי' רבי' ישעיה

...וימדדם בחבל. בעבור שהרגו אביו ואחיו שהפקיד בידם כשהיה בורח ...שאול: ותהי מואב לדוד לעבדים. כמו גלתה יהודה: (ג) בלכתו להשיב ...בנהר פרת. פי' היה הולך להכין לו מקום בנהר פרת כמו ויד תהיה לך: ...ויעקר דוד את כל הרכב. כדי לקיים רק לא ירבה לו סוסים ויותר ממנו ...רכב לצורך מרכבתו וכל רכב הוא ד' סוסים כדכתיב ותעל ותצא מרכבה ...ים בשש מאות וסוס בחמשים ומאה: (ו) נציבים בארם דמשק. מינה ...ה מושלים: (ז) שלטי הזהב. הם האשפתות המלאים חצים. כדכתיב הברו החצים מלאו השלטים:

מצודת דוד

...ם ובכל חמשת עריהם הגדולים לא היה מלך כ"א בגת וכולם היו סרים ...נתו ונתונים בידו כמתג החמור הנתונה באמת ידי איש להוליכו לכל אשר ... (ב) וימדדם בחבל. וחוזר ומפרש איך מדדם ואמר שהשכיבם בארץ וכו': ...מנחה. היו מביאים לו מנחה שנה בשנה: (ג) בלכתו להשיב ידו. כשהלך ...מקומו לאחור להרחיב גבול ארצו: ויעקר. משום שנאמר ולא ירבה לו סוסים (דברים י"ז): (ו) נציבים. פקידים וממונים לגבות המס ולמשול בהם: כי

מצודת ציון

לחמור (משלי כ"ו): האמה. אמת הזרוע וכן באמת איש (דברים ג'): ומלא החבל. מדת חבל שלם: (ג) להשיב. מל' השבה: ידו. מקומו. (ד) פרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: ויעקר. הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן סוסיהם תעקר (יהושע י"א): רכב. הם מד' סוסים: (ו) נציבים. פקידים וממונים. (ז) שלטי. כעין מגן. אל עבדי. על עבדי: הבם

מגיני הזהב אשר היו על עבדי הדדעזר פי' אשר לקח' במלחמ' ופי' אל עבדי כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והוצרך לומר ויביאם ירושלם כלו' שלא נתנם להדיוט כמו שנתן הפרשים של עבדי הדדעזר להדיוט כמ"ש למעל' וולכד או אמ' ויביא' ירושל' לומר שנתנם באוצר בית ה' להקדש : (ח) ומבטח ומברותי . ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפוכות האותיות : ולברכו . שהצליחהו האל במלחמותיו או פירוש ולתת לפניו מנחה כמ"ש ובידו היו כלי כסף וגו' כי המנח' נקראת ברכה כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך : הקדיש המלך . לבנין בית המקדש : ויעש דוד שם . כי נצח מלחמה גדול' ויצא שמו בעמי' ורז"ל פי' שקבר את החללים כמו שנ' במלכי' בעלת יואב שר הצבא לקבר את החללי' וזהו שם גדל לישראל שמקברי' את אויביה' וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והי' להם לשם: (יג) את ארם בגיא מלח י"ח אלף . אבל אותם כ"ב אלף שאמר למעלה היו במקו' אחר וזה היה בגיא מלח ובד"ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח י"ח אלף ובספר תהילים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף הנה בספר הזה או' ארם ובכ' בספרי' אומ' אדום ובספר תילי' או י"ב ובכ' בספרי' י"ח נר' כי מלחמ' אדום היתה כשהיתה מלחמת ארם כי כן כת' בתהילי' בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומאר' ומאדום היו אלה י"ח אלף ואמר בזה הספ' ארם ור"ל ואשר עמה' והם אדום ואמר בכ' בספרי' אדום ור"ל ואשר עמהם והם ארם ובאו' בדברי הימים כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם י"ח אלף ובתילי' אמר יואב ואמר י"ב אלף אית אבישי עשה תחלה המלחמה והכה בהם ו' אלפים ואח"כ עשה עמהם יואב מלחמ' והכה בהם י"ב אלף וז"ש בתהילים וישב יואב כלו' שב אחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה וזכר כל הי"ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר . ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמר לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם השיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחשבים אתם כאחים עכשיו אין אנו מולאין בתורתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נכים אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום א"ל הכ"מ מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג י"ח אלף ואתם י"ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי בשני פעמים : (יד) בכל אדום שם נציבים . לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו דמשק שלא שם בשאר ארם אלא בכל אדום שם נציבים : (טו) וימלוך דוד על כל ישראל . כשנצח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפסיק משפט וצדקה . כתרגומו דין דקשוט וזהו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו : (ט...

לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשות לצרכי הבית : (יג) ... שם . שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שק... אויביהם וכן הוא אומר במלחמ' גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה ... (יחזקאל לט יג) ומנין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים (א יא ...) בהיות דוד את אדו... יואב שר הצבא ל... החללים : שמונה ע... ובספר (תהלים ס' ב) ... שנים עשר . אלף א... שתי מלחמות הי' ... הפקידים לגבות מס : ... דוד עושה משפט ועו' ... הצבא . דוד גרם לו... מגליח על הצבא ל... משפט וצדקה יי אב ... למשית משפט וצדקה ... דן ויואב שוטר ורודי... ומ"ד מתוך שיואב עסק... לא היה דוד טרוד ... פות לשפוט צדק : (ט... מזכיר אוזה דין בא ל... לפ"ס:

היו אל עבדי הדדעזר ויביאם
ג'. ג' ירושלם: ח ומבטח ומברתי ערי
הדדעזר לקח המלך דוד נחשת
הרבה מאד:
ט וישמע תעי מלך חמת כי הכה דוד
את כל-חיל הדדעזר: י וישלח תעי
ד' חס' את-יורם-בנו אל-המלך דוד לשאל-
ג'. י"ב לו לשלום ולברכו על אשר נלחם
בהדדעזר ויכהו כי-איש מלחמות
תעי היה הדדעזר ובידו היו כלי-
כסף וכלי-זהב וכלי נחשת:
יא גם-אתם הקדיש המלך דוד ליהוה
עם-הכסף והזהב אשר הקדיש מכל-
ג' הגוים אשר כבש: יב מארם
וממואב ומבני עמון ומפלשתים
ל' וא' ומשלל ומעמלק ומשלל הדדעזר בן-רחב
ל' חס' מלך צובה: יג ויעש דוד שם בשבו
ג' מ"ל מהכותו את-ארם בגיא-מלח שמונה
עשר אלף: יד וישם באדום
נצבים בכל-אדום שם נצבים
ויהי כל-אדום עבדים לדוד ויושע
יהוה את-דוד בכל אשר הלך:
ד' טו וימלך דוד על-כל-ישראל ויהי דוד
עשה משפט וצדקה לכל-עמו:
טז ויואב בן-צרויה על-הצבא ויהושפט
בן-אחילוד מזכיר:

דדהבא דהוו על עבדי
הדדעזר ואיתינון לירושלם:
ח ומבטח ומברותי קרוי
הדדעזר נסיב מלכא דוד
נחשא סגי לחדא: ט ושמע
תועי מלכא דחמת ארי
מחא דוד ית כל משרית
הדדעזר: י ושלח תועי
ית יורם בריה לות מלכא
דוד למשאל ליה לשלם
ולברכותיה על דאגיח
קרבא בהדדעזר וקטליה
ארי גבר עביד קרבין עם
תועי הוה הדדעזר ועמיה
הוו מני כספא ומני דהבא
ומני נחשא: יא אף יתהון
אקדיש מלכא דוד קדם יי
עם כספא ודהבא די
אקדיש מכל עממיא די
כבש: יב מארם וממואב
ומבני עמון ומפלשתאי
ומעמלקאי ומביזת הדדעזר
בר רחוב מלכא דצובה:
יג וכנש דוד משרין כד
תב מלממחי ית ארם בגיא
מלח תמנת עסר אלפין:
יד ומני באדום אסטרטיגין
בכל אדום מני אסטרטיגין
והוו כל אדום עבדין לדוד
ופרק יי ית דוד בכל אתר
די הליך: טו ומלך דוד
על כל ישראל והוה דוד
עביד דין דקשוט וזכו
לכל עמיה: טז ויואב בר
צרויה ממנא על חילא ויהושפט בר אחילוד ממנא על דכרניא:

וישע ג' חס' בקריא ... וישע ה' את יושבי קעי... ה' את דוד דשמוא... מחרב מפיהם, וחד ק... וישע לך : שמונה ... וסימן ויעש דוד ...

מהכותו . שמונת שלהנות, תן חלק לשבעה וגם, וכל דברי הימים דכוו' מלאים . וכל שמנת ושמנת חס' במ"א שמונת אלפי...

תולדות אהרן ויעש דוד שם . זוהר בחוקתי : ויהי דוד עשה משפט . סנהדרין ו מט (טז) : ויואב בן צרויה . שם מט :

רלבג

דמשק . שם מאנשי... נהם כי כבר היה ... לעבדים : (טו) ויהי ... משפט וצדקה לכל ... צדקה יאמר על ... שיאמר משפט כי לא... מ...

פי' רבי' יש...

(יג) ויעש דוד שם. פי' ... החללים שהרג בארם ... שם טוב באומות כד... מקברים. חללי אויבי... כתב ומלחמת גוג ... וקברו כל עם הארץ ... לשם . וכן כתב בספ... ויהי בהיות יואב באד... יואב שר הצבא ל... החללים : (טו) ויה... אחילוד מזכיר . פי' יו...

מצודת דוד

(י) כי איש מלחמות. הדדעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועי: ובידו. ביד יורם בנתועי: (יא) גם אותם . אשר הביאו לו למנחה הקדיש וגו' עם הכסף והזהב אשר הקדיש מה לו הגוים אשר כבש האמור במקרא שלאחריו : (יג) ויעש דוד שם . עשה גבורה גדו לה וקנה שם : בשובו. ר"ל עם כי היה עיף ויגע ממלחמת ארם עכ"ז הכה בגיא מלח וגו' ובתהלים ובד"ה נאמר שאותן המוכים היו מבני אדום במקרא שלאחריו שם באדום נציבים : (יד) בכל אדום . ולא נשאר עיר נציב : (טו) משפט . בין איש לאחיו : וצדקה . משלו להצריכים לקבל : (טז) ...

רשי

[ר]אשון: (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. תרגם יונתן ובניהו [הו]א ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים [ותומים]: כהנים היו. רברבין הוו: (ט) הכי יש עוד אשר נותר לבית שאול. לכן אדניך: כמלך ראשי [...] נמלה שנא' (שמואל א' ח' י"ד) במשפט המלוכה את שדותיכם [ו...]יכם יקח ונתן לעבדיו: [...]כן

רדק

כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות: (יז) כהנים. שרי הכהנים כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אעפ"י שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבו' סדר צדוק ואחימלך כמו שכתוב בדברי הימים והיה נקרא אחימלך ואבימלך כי שני השמו' קרובים: ושריה סופר. ובד"ה שושא ושני שמות היו לו: (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. ת"י ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעי'. וו"ו והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועכר' וכן אומר בד"ה על הכרתי וי"מ כרתי ופלתי שתי משפחות היו מיש' שהיו שרים אל משמע' המלך ורוצים שהיו תמיד ובניהו היה בראשם ורז"ל פירשוהו אלו אורים ותומים: ובני דוד כהנים היו. כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש: (א) הכי יש עוד. כטעם האם וכן הכי אמרתי הבו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנלאה במלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בורעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמר לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שאל אם נותר לבית שאול שיעש' עמו חסד בעבור יהונתן: (ב) ולבית שאול עבד. עבד כנעני היה והי' לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם ובני ציבא ועבדיו כלם עבדים לבית שאול כמו שאמ' וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם היו לאדוניהם וכן נראה מדברי רז"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים וא"ת אם כן מה נתן לו דוד באמ' הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אע"פ שהמלך היה והמלך יכול לקחת מזה ולתת לזה: (ג) האפס עוד איש. האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן האית: חסד אלהים. בעבור שבועת אלהים ובניהם: נכה רגלים. כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה בנפלו ונפסח בשתי רגליו והנה תואר סמוך: (ד) בלו דבר. שם מקום: (ז) שדה שאול. שדה

יז וְצָדוֹק בֶּן־אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וּשְׂרָיָה
סוֹפֵר׃ יח וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי
וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ׃
ט א וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲכִי יֶשׁ־עוֹד
אֲשֶׁר נוֹתַר לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן׃ ב וּלְבֵית שָׁאוּל
עֶבֶד וּשְׁמוֹ צִיבָא וַיִּקְרְאוּ־לוֹ אֶל־דָּוִד
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הַאַתָּה צִיבָא
וַיֹּאמֶר עַבְדֶּךָ׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַאֶפֶס
עוֹד אִישׁ לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ
עוֹד בֵּן לִיהוֹנָתָן נְכֵה רַגְלָיִם׃ ד וַיֹּאמֶר־
לוֹ הַמֶּלֶךְ אֵיפֹה הוּא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־
הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־
עַמִּיאֵל בְּלוֹ דְבָר׃ ה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וַיִּקָּחֵהוּ מִבֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלּוֹ
דְבָר׃ ו וַיָּבֹא מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־יְהוֹנָתָן בֶּן־
שָׁאוּל אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו
וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר דָּוִד מְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר
הִנֵּה עַבְדֶּךָ׃ ז וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אַל־תִּירָא
כִּי עָשֹׂה אֶעֱשֶׂה עִמְּךָ חֶסֶד בַּעֲבוּר
יְהוֹנָתָן אָבִיךָ וַהֲשִׁבֹתִי לְךָ אֶת־כָּל־

(מסורה: ב' מ"ל בנבי' | ה' | ל' | ל' וחד בטחתי בחסד אלהים | י' כתיב כן | ג' קמץ בלו מלו מלא | ג' | ב' הטמלקי)

תרגום

יז וְצָדוֹק בַּר אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בַּר אֶבְיָתָר
כָּהֲנַיָא וּשְׂרָיָה סַפְרָא׃
יח וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע מְמַנָא
עַל קַשָׁתַיָא וְעַל קַלָעַיָא
וּבְנֵי דָוִד רַבְרְבִין הֲווֹ׃
א וַאֲמַר דָוִד הֲאִית כָּא
עוֹד דִי אִשְׁתְּאַר לְבֵית
שָׁאוּל וְאַעְבֵּיד עִמֵיהּ טִיבוּ
בְּדִיל יְהוֹנָתָן׃ ב וּלְבֵית
שָׁאוּל עַבְדָא וּשְׁמֵיהּ צִיבָא
וּקְרוֹ לֵיהּ לְוַת דָוִד וַאֲמַר
מַלְכָּא לֵיהּ הַאַתְּ צִיבָא
וַאֲמַר עַבְדָךְ׃ ג וַאֲמַר
מַלְכָּא הַאִית עוֹד גַבְרָא
לְבֵית שָׁאוּל וְאַעְבֵּיד עִמֵיהּ
טִיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר
צִיבָא לְמַלְכָּא עוֹד בְּרָא
לִיהוֹנָתָן לְקֵי בְּתַרְתֵּין
רַגְלוֹהִי׃ ד וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא
הֵיכָא הוּא וַאֲמַר צִיבָא
לְמַלְכָּא הָא הוּא בֵּית
מָכִיר בַּר עַמִיאֵל בְּלוֹ דְבָר׃
ה וּשְׁלַח מַלְכָּא דָוִד
וְדַבְרֵיהּ מִבֵּית מָכִיר בַּר
עַמִיאֵל מִלוֹ דְבָר׃ ו וַאֲתָא
מְפִיבֹשֶׁת בַּר יְהוֹנָתָן בַּר
שָׁאוּל לְוַת דָוִד וּנְפַל עַל
אַפּוֹהִי וּסְגִיד וַאֲמַר דָוִד
מְפִיבֹשֶׁת וַאֲמַר הָא עַבְדָךְ׃
ז וַאֲמַר לֵיהּ דָוִד לָא תִדְחַל אֲרֵי מֶעְבַּד אַעְבֵּיד עִמָךְ טִיבוּ בְּדִיל יְהוֹנָתָן אֲבוּךְ

רלבג

[...]ויב לפי הדין והצדקה [...]ה שיחוייב לפי המדות [...] מהכנע' לכל איש [...]לו. אם לחסד אם [...]: (יח) והכרתי והפלתי [...]ם היו שתי משפחות [...] ורבותינו פירשו שהם [...] ואמרו כרתי שכורתין [...] פלתי שמופלאים [...]ם: ובני דוד כהנים [...]ל שרים ומושלים והנה [...]ן היה הנה להרבה [...] שנאו לדוד כי אם [...] הענין כן לא מרד [...] ולא נהרג אמנון [...] כמו שיראה במעט [...]ל אם היה משגיח [...]מוסר בניו לא קרה [...]: (א) והנה זכר [...]יה מטוב נפש דוד [...] לעשות חסד אל [...]לבית שאול ולזה שם [...] בן יהונתן מאוכלי [...]השיב לו את כל שדה שאול

רבי' ישעיה

[...]יהו בן יהוידע. על [...]על הפלתי תרגומו על [...]על קלעיא. ובני דוד [...] היו. פירוש שרים [...] כמו כהן מדין: [...]או לו אל דוד. מקרא [...] ויקראו לו לבוא אל [...] מלו דבר. כך הוא כמו [...] פתרונו אחד להם:

מסורה

[...]ספר כל נביאים חס' במ"ב מלאים וסי' ושריה סופר. וישלח את אליקים אשר על הבית דישעיה. וכל כתובים דכוו' מ"ל [...] דהוא כוליה חס' במ"ג מ"ל וסי' אלה בימי יויקים. ואחיו שמעיה. ואוצרה על אוצרות: איפה י' כתיב כן בקריאה וסי' ויאמר [...] איפה הוא. איפה הם רעים. איפה שמואל ודוד. איפה לא שגלת. ואיפה ישרים נכחדו. איפה היית ביסדי ארץ. איפה [...]ם ואנה עשית. איפה האנשים אשר הרגתם. ואיש אל ידע איפה הוא. ואלה איפה הם: בן ד' קמצין ומקפין וסי' נמסר בסדר ויצא:

[...] אהרן ובני דוד כהנים. נדרים סב: ויאמר לו המלך. סנה נו: וישלח המלך. שם:

מצודת דוד

[...]על קבולת החיל: מזכיר. ה"ה ממונה על ספר הזכרונות: (יז) כהנים. [...]שרי הכהנים צדוק היה משוח מלחמה ואחימלך סגן ולא חשב את אביתר [...]כי לא הועמד עתה כ"א מאז מלך על יהודה אבל יואב עם שהיה שר [...]א מ"מ הועמד עתה להיות שר על כל הצבא אף משל ישראל. או על שחזר [...]איד את צדוק לכהן גדול לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים: [...]כרתי והפלתי. ת"י קשתיא וקלעיא ור"ל ובניהו וגו' והכרתי והפלתי היו מתמידים לשבת יחד כי הנה ממונה עליהם להורותם לירות בקשת ולקלעות באבנים: [...]ו. ר"ל היו ראשים ושרים ובד"ה נאמר ובני דוד הראשונים ליד המלך. או יאמר ובניהו וגו' והכרתי והפלתי ובני דוד כולם היו שרי המלך ושרים למשמעתו לכל [...] ולא היה להם הנהגות מיוחדות כמו לאלו המוכרים לפניהם: ט (א) הכי יש עוד. האם יש עוד: (ב) עבד. עבד כנעני היה. עבדך. ר"ל אני עבדך [...]: (ג) האפס עוד. וכי אין עוד איש לבית שאול בתמיה הלא בוודאי יש עוד ואעשה עמו חסד גדול ומרובה כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים [...]מחרדת אלהים (ש"א י"ד): עוד בן. עוד נשאר בן: נכה רגלים. שבור ברגלו. ופסח: (ו) הנה עבדך. כי חשב אשר קרא המלך לנקום בו בעבור שאול ולזה [...] עבדך מוכן לקבל כל העונש אשר תגזור: (ז) אל תירא. ר"ל לא קראתיך לגמול עמך רעה כ"א לגמול עמך חסד בעבור אביך: והשיבותי

מצודת ציון

הכס. ענין לכידה: (יז) ושריה. ובד"ה קראו שושא ולמטה קראו שוא ובשלש השמות היה נקרא והוא כלל גדול בנביאים בכ"מ שנאמר פעם כן ופעם כן: (יח) כהנים. ר"ל ראשים ושרים: ט (א) הכי. כי משמש במקום אם: (ג) האפס. האין וכן אפס כסף (בראשית מ"ז): נכה. ענין שבירה וכן פרעה נכה (מ"ב כ"ג): (ד) איפה. איה פה: בית מכיר. בבית מכיר ותחסר בי"ת השמוש וכמוהו הרבה

רדק

שדה שם כלל לנחלתו וכת"י אחסנת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו ג"כ יורשים של שאול ואעפ"י שהם בני פילגש א"כ היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת וא"ת מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה חסד עשה אם נטל משאר יורשי' ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשי' ועוד כי מ"ש במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר התבנו בפירושים מה שפירשו בו רז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיה' לפי שעה וגו' כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה היא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי ה' ומורד במלכו' הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים: (י) והבאת. תאסיף מן השדה הביתה וי"ת אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל צרכי עבודה עד שתאסיף התבואה: והיה לבן אדוניך. הוא מיכא בן מפיבשת כלומר תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו: (יא) ומפיבשת יאכל על שלחני. אעפ"י שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אעפ"כ אעשה כמו שצויתני לעבוד כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"מ ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אח' שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך: (יב) וכל מ... ציבא. בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו: (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר ויכחם את פני מ... הרגם מלך מואב אחר שהיו עמו חוץ מאח' מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון. ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מואב ... אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנאמ' אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלחם ... אומות בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכה מי גרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובתם אמר ל... לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מו... התורה

תרגום

וְאָתֵיב לָךְ יַת כָּל אַחְסָנַת שָׁאוּל אֲבוּךְ וְאַתְּ תֵּיכוֹל לַחְמָא עַל פְּתוֹרִי תְּדִירָא׃ ח וּסְגִיד וַאֲמַר מָה עַבְדָּךְ אֲרֵי אִתְפְּנֵיתָא עַל גְּבַר הֶדְיוֹט דִּכְוָתִי׃ ט וּקְרָא מַלְכָּא לְצִיבָא עוּלֵימָא דְשָׁאוּל וַאֲמַר לֵיהּ כָּל דַּהֲוָה לְשָׁאוּל וּלְכָל בֵּיתֵיהּ יְהָבִית לְבַר רִבּוֹנָךְ׃ י וְתִפְלַח לֵיהּ יַת אַרְעָא אַתְּ וּבְנָךְ וְעַבְדָךְ וְתֵיעוֹל וִיהֵי לְבַר רִבּוֹנָךְ מְזוֹן וְיִתְפַּרְנֵס וּמְפִיבֹשֶׁת בַּר רִבּוֹנָךְ אָכֵיל תְּדִירָא לַחְמָא עַל פְּתוֹרִי וּלְצִיבָא חַמְשַׁת עֲסַר בְּנִין וְעַסְרִין עַבְדִּין׃ יא וַאֲמַר צִיבָא לְמַלְכָּא כְּכֹל דִּי פַקֵּיד רִבּוֹנִי מַלְכָּא יַת עַבְדֵּיהּ כֵּן יַעֲבֵד עַבְדָּךְ וּמְפִיבֹשֶׁת אָכֵיל עַל פְּתוֹרִי כְּחַד מִבְּנֵי מַלְכָּא׃ יב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בְּרָא זְעֵירָא וּשְׁמֵיהּ מִיכָא וְכֹל מוֹתַב בֵּית צִיבָא עַבְדִּין לִמְפִיבֹשֶׁת׃ יג וּמְפִיבֹשֶׁת יָתֵיב בִּירוּשְׁלֵם אֲרֵי עַל פְּתוֹרָא דְמַלְכָּא תְּדִירָא הוּא אָכֵיל וְהוּא לָקֵי בְּתַרְתֵּין רַגְלוֹהִי׃ א וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּמִית מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ חָנוּן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ ב וַאֲמַר דָּוִד אַעְבֵּיד טֵיבוּ עִם חָנוּן בַּר נָחָשׁ כְּמָא דַעֲבַד אֲבוּהִי עִמִּי טֵיבוּ וּשְׁלַח דָוִד לְנַחֲמוּתֵיהּ בִּידָא דְעַבְדוֹהִי לְוָת אֲבוּהִי וַאֲתַ...

מקרא

שְׂדֵה שָׁאוּל אָבִיךָ וְאַתָּה תֹּאכַל לֶחֶם
עַל־שֻׁלְחָנִי תָּמִיד׃ ח וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר
מֶה עַבְדֶּךָ כִּי פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב
הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי׃ ט וַיִּקְרָא
הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא נַעַר שָׁאוּל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו כֹּל אֲשֶׁר הָיָה לְשָׁאוּל
וּלְכָל־בֵּיתוֹ נָתַתִּי לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ׃
י וְעָבַדְתָּ לּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה אַתָּה וּבָנֶיךָ
וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ וְהָיָה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ
לֶחֶם וַאֲכָלוֹ וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־אֲדֹנֶיךָ
יֹאכַל תָּמִיד לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי וּלְצִיבָא
חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים׃
יא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר
יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־עַבְדּוֹ כֵּן
יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל־
שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃
יב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בֵּן־קָטָן וּשְׁמוֹ מִיכָא וְכֹל
מוֹשַׁב בֵּית־צִיבָא עֲבָדִים לִמְפִיבֹשֶׁת׃
יג וּמְפִיבֹשֶׁת יֹשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם כִּי עַל־
שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ תָּמִיד הוּא אֹכֵל וְהוּא
פִּסֵּחַ שְׁתֵּי רַגְלָיו׃ י א וַיְהִי
אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ
חָנוּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶעֱשֶׂה־
חֶסֶד עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
אָבִיו עִמָּדִי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ
בְּיַד־עֲבָדָיו אֶל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד

כל דסמיך לקרי"ת ופי"ן מֶה ומֶה כמ"ו מָה יָמֶה
ל'
י"ב
ב' כתי' אל"ף וכל טור' דכו' כמ"א

רשי

(יא) כן יעשה עבדך ומפיבשת אוכל על שלחני. ציבא אמר כן יעשה ... ודוד השיב ומפיבושת אוכל על שלחני: (יב) מושב בית ציבא ... ועבדיו: (ב) כאשר עשה אביך עמדי חסד. ומהו החסד בספרי' דוד בור... שאול בא אליו אביו ואמו ואחיו (שמואל א' כ"ב ד') וינחם את פני מ... ויאמר לו ישב כא ... עמך והרגם חוץ מאח... שברח ונמלט לארץ בנ... אצל נחש במדרש רבי ... בויקרא...

פי' רבי ישע...

(יא) ומפיבשת אוכל על ... פירו' דוד ענה ואמר ... שמפיבושת יהא אוכל על ... כאחד מבניו. ואת ... בעבודת השדה שלו: (... עשה אביו עמדי חסד ... חכמים כשהפקיד דו... אביו במואב הרגם ו... מהם בעמון והצילו: ... ביד עבדיו אל אביו: פ... אביו:

נחמה אל ז' בליש' בקרי... וינחמו בני ישראל אל ... דוד לנחמו ביד עבדיו ... וינחם ה' אל הרעה ... למלאך. אולי ישמעו ... היטיבו דרכיכם ומע... ההמת המיתהו. אם שו...

תולדות אהרן ולציבא ... סב: ... אוכל. וזהר תרומ...

מצודת צי...

הרבה: בלו דבר. שם מקו... (ט) נער. המשרת נקרא ... שדרך הנער לשרת את ... (יג) פסח. חגר: ...

מצודת דוד

והשיבותי לך. אולי לקחם דוד אחרי מות איש בושת בעבור אשתו מיכל היורשת אותו בחשבו שלא נשאר מי היותר קרוב לנחלה: (ח) מה עבדך. מה נחשב עבדך למאומה: (י) ועבדת לו. לצרכו תעבוד את האדמה בחרישה וקצירה: והבאת. את התבואה תביא אל הבית: לבן אדניך. הוא מיכה האמור למטה שהוא בן מפיבושת אדונו: בן אדוניך. בן יהונתן אדונין: (יא) ומפיבושת. אף זה מדברי ציבא שאמר אנכי אעשה כדבריך עם היות שעד עתה היה מפיבושת אוכל ... כאחד מבני המלך ולא הצטרך לכל דבר: (יב) וכל מושב. כל היושבים ... בבית ציבא היו עבדים וגו': י (ב) כאשר עשה וגומר. אמרו רז"ל שה... שהחיה את אחיו אשר ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וב... שהוליכם

רשי

אליו : (ג) המכבד דוד
...יך בעיניך . כנראה
...שדוד מכבד את אביך
...כריס לא תדרוש שלומם
...רוש שלומך : (ד) מדויהם.
...ם: שתותיהם. העגבות :
וסוכך

רלבג

...אביו : (ד) ויגלח את
...נם. כדי לבזותם וזה
...שלא היה מנהגם לגלח
...אם היו מגלחים זקנם
...שר להם להסיר הבושת
...ה בשיגלחו כנשאר
... : ויכרת את מדויהם
...ד שתותיהם . אחשוב
... מדויהם המכנסים
...כסו הבשת והערוה
... והנה קראם מדויהם
...הבגדים שבהם מאלו
...ת אשר ידמו בהם
...ת הטבעיים ומזה הענין
...כאשה הנדה דוה מגד
... שידמה מתנה או
... כזה כמאמר הכתוב
...מכנסים בחצי עד שנגלה
...שלהם ולזה השאירם
...הערוה ומושבי שת וזה
...שלא השאיר בהם בגדים
...הם ערותם אלא שהם
... מזה הבשת בלבשם
...אמרים לכסות ערותם
... מענין גלוח זקנם לא
... עד לשם זקנם :
...זק ונתחזק בעד עמנו .
...מזה שאין ראוי לסמוך
...ם אבל ראוי שישתדל
...בכללתו לפי מה שאפשר
ואז

...י רבי ישעיה

...מכבד דוד את אביך
... . כתיב בתורתו לא
...שלומם וטובת' והנה דוד
...שלומך : (ד) מדויהם .
...ין : עד שתותיהם . פי'
...יהם : (ז) ואת כל הצבא
...ם . ה"א של הצבא
... יתרה :

ארץ בני עמון : ג ויאמרו שרי בני
עמון אל חנון אדניהם המכבד
דוד את אביך בעיניך כי שלח לך ט' פסוקים את את את
מנחמים הלוא בעבור חקר את העיר
ורגלה ולהפכה שלח דוד את ל'. ל'
עבדיו אליך : ד ויקח חנון את עבדי
דוד ויגלח את חצי זקנם ויכרת את
מדויהם בחצי עד שתותיהם כ'. ל'
וישלחם : ה ויגדו לדוד וישלח
לקראתם כי היו האנשים נכלמים
מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד
יצמח זקנכם ושבתם : ו ויראו בני
עמון כי נבאשו בדוד וישלחו ל'
בני עמון וישכרו את ארם בית
רחוב ואת ארם צובא עשרים ג' מ"ל בקרת' ב' כתיב ח'
אלף רגלי ואת מלך מעכה אלף ד'
איש ואיש טוב שנים עשר אלף ג'
איש : ז וישמע דוד וישלח את יואב
ואת כל הצבא הגבורים : ח ויצאו
בני עמון ויערכו מלחמה פתח
השער וארם צובא ורחוב ואיש ב' כתיב חלף ובענין
טוב ומעכה לבדם בשדה :
ט וירא יואב כי היתה אליו פני
המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל
בחורי בישראל ויערך לקראת ארם : ישראל ק'
י ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו
ויערך לקראת בני עמון : יא ויאמר אם
תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה ל' כתיב כן
ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי
להושיע לך : יב חזק ונתחזק בעד עמנו ל'

דוד לארעא בני עמון :
ג ואמרו רברבי בני עמון
לחנון רבוניהון המיקר
דוד ית אבוך בעינך ארי
שלח לך מנחמין הלא
בדיל למחקר ית קרתא
ולאללותה ולבדקה שלח
דוד ית עבדוהי לותך :
ד ונסיב חנון ית עבדי דוד
וגלע ית פלגות דקניהון
ופסיק ית לבושיהון עד
פלגיהון עד אתר בית
בהתתהון ושלחינון :
ה וחויאו לדוד ושלח
לקדמותהון ארי הוו גבריא
מתכלמין לחדא ואמר
מלכא תבו בירחו עד
דיצמח דקניכון ותתובון :
ו וחזו בני עמון ארי
אתגריאו בדוד ושלחו בני
עמון ואגרו ית ארם בית
רחוב וית ארם צובא
עסרין אלפין גבר רגלי
וית מלך מעכה אלף גבר
ואיש טוב תרי עסר אלפין
גברא : ז ושמע דוד
ושלח ית יואב וית כל
חילא דגבריא : ח ונפקו
בני עמון וסדרו קרבא
במעלנא דתרעא וארם
צובא ורחוב ואיש טוב
ומעכה בלחודיהון בחקלא:
ט וחזא יואב ארי תקיפו
עלוהי עבדי קרבא מאפוהי
ומאחורוהי ובחר מכל
בחורי ישראל וסדר
לקדמות אנש ארם : י וית
שאר עמא יהב ביד אבשי
אחוהי וסדר לקדמות בני
עמון : יא ואמר אם תתקף אנש ארם מני ותהי לי לפריק ואם בני עמון יתקפון
מנך ואיהך למפרק לה : יב תקף ונתקף על עמנא

רדק

התורה : אל אביו . כמו על
אביו וכן אל הכרים לא אכל :
(ג) המכבד . תחשוב כי לטובה
ולנחמך שלחם לא שלחם אלא
לרגל את הארץ : ולהפכה .
כתרגום ולמבדק' כי בודק
הדבר יהפך הופך הענין מצד
אל צד : (ד) מדויהם . כתרגו'
לבושיהון כמו מדו בד ואם
אינם שרש אחד : בחצי . בחצי
לבושיהם כי עד השתות חצי
הלבוש : עד שתותיהם .
עגבותיהם כמו תשופי שת ות"י
עד אתר בית בהתתהון ואחד
הוא כי הוא מקום המבושים :
(ה) עד יצמח זקנכם . ולא
אמר לגלח החצי האחר כי לא
היה מנהגם לגלח הזקן ואפי'
במספרי' אלא השפם לבד אלא
אם כן משום צער והכל כמו
שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדי'
ומרפה היא גלוח הזקן אלא
שנהגו כן בגלה כארצות אשר
אנחנו שם : יצמח . פועל עומד
מן הדגוש וכן וצמח צמח :
(ו) נבאשו . נתעבו כמו שיתעב
האדם הדבר הנבאש : (ז) ואת
כל הצבא . הגבורים כמו העם
המלחמה או פי' הצבא והגבורי':
(ח) ורחוב . פירושו וארם רחוב
וארם צובא שזכר עומד במקום
שנים : ומעכה . ארם מעכה
או מלך מעכה : לבדם . להודיע
כי מלך בני עמון וכלם היו
מבהני' ויצאו לערוך מלחמה
ואלה בני ארם הנשכרים
והנזכרים היו בשדה לערוך
מלחמה עם ישראל גם כן
וכאשר בא יואב והצבא עד
פתח השער ויצאו בני עמון
היו לו בני עמון מפנים וארם
שהיו בשדה מאחור : (ט) כי
היתה אליו פני המלחמה .
אמר היתה על המלחמה ואף
על פי שזכר פני וכמוהו קשת
גבורים חתים קול נגידים
נחבאו ופי' פני הגבורים שהם
פני המלחמה שהולכים לפנים
וכת"י ארי תקיפו עלוהי עבדי
קרבא : בחורי . בשוא הבי"ת
והוא מן הקלים ובחורי ישראל
בהריע וכן בחורים שהם בפתח
הבית מן הדגושי' : (י) ביד
אבשי . בשוא הבי"ת ובמסר'
בסופרא לית כותיה וכל דברי
הימים כותיה : (יא) והיתה לי
לישועה . בחסרון הוי"ו שהיא
במקום למ"ד הפועל מהמכתב :
(יב) בעד עמנו . שלא יהיו
לחרב

...ת אהרן חזק ונתחזק .
ברכות לב :

ויש ג' בקריא' וסי' ויראו בני עמון כי נבאשו . ורצון יאמר . מים עמוקים עצה : ורחוב ג' מלאים וסי' נמסר לעיל בסי' ח' :

מצודת דוד

...ם אליו מן מערת עדולם כמ"ש בש"א : (ג) המכבד דוד וגו' בעיניך . ולי
...אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים : הלוא . הנה
...ח כ"א לרגל את הארץ : (ד) בחצי . במחצית ארכם והוא עד שתותיהם :
...שלח לקראתם . לאמר להם לשבת בירחו האמור בסוף המקרא והפסיק
...הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם :
... . לביתכם : (ח) פתח השער . מול פתח שער עירם : (ט) פני המלחמה . פני אנשי המלחמה : (יב) חזק ונתחזק . חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו
נתחזק

מצודת ציון

(ג) ורגלה . מל' מרגל ומחפש . ולהפכה . ת"י ולבדקה כי הבודק דבר מה מהפכה מצד אל צד :
(ד) מדויהם . מלבושיהם כמו וילבש שאול וגו' מדיו (ש"א י"ז) : שתותיהם . הם העגבות ש...
בחלי המלבוש ודוגמתו חשופי שת (ישעיה כ') : (ה) יצמח . יגדל : (ו) נבאשו . נמאסו כד...
הנבאש : ואיש טוב . אנשי איש טוב והוא שם אדון הארץ וכן וישב בארץ טוב (שופטים י"א)
(ז) הגבורים . כמו והגבורים : חילם

וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ וַיהוָה יַעֲשֶׂה הַטּוֹב
בְּעֵינָיו׃ יג וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ (י"א וכל ד"ה דכו')
לַמִּלְחָמָה בַּאֲרָם וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו׃ יד וּבְנֵי
עַמּוֹן רָאוּ כִּי־נָס אֲרָם וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵי
אֲבִישַׁי וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיָּשָׁב יוֹאָב מֵעַל
בְּנֵי עַמּוֹן וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִָם׃ טו וַיַּרְא אֲרָם
כִּי נִגַּף לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּאָסְפוּ יָחַד׃ (ל'. י"ב)
טז וַיִּשְׁלַח הֲדַדְעֶזֶר וַיֹּצֵא אֶת־אֲרָם (י"ב חס')
אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַנָּהָר וַיָּבֹאוּ חֵילָם
וְשׁוֹבַךְ שַׂר־צְבָא הֲדַדְעֶזֶר לִפְנֵיהֶם׃
יז וַיֻּגַּד לְדָוִד וַיֶּאֱסֹף אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל (כ"ד)
וַיַּעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיָּבֹא חֵלָאמָה (יתיר א')
וַיַּעַרְכוּ אֲרָם לִקְרַאת דָּוִד וַיִּלָּחֲמוּ
עִמּוֹ׃ יח וַיָּנָס אֲרָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּהֲרֹג
דָּוִד מֵאֲרָם שְׁבַע מֵאוֹת רֶכֶב
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף פָּרָשִׁים וְאֵת שׁוֹבַךְ (ל' סוס בר נש)
שַׂר־צְבָאוֹ הִכָּה וַיָּמָת שָׁם׃ יט וַיִּרְאוּ כָל־
הַמְּלָכִים עַבְדֵי הֲדַדְעֶזֶר כִּי נִגְּפוּ לִפְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁלִמוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל
וַיַּעַבְדוּם וַיִּרְאוּ אֲרָם לְהוֹשִׁיעַ עוֹד
אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן׃ **יא** א וַיְהִי לִתְשׁוּבַת
הַשָּׁנָה לְעֵת ׀ צֵאת הַמְּלָאכִים (יתיר א')
וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת־יוֹאָב וְאֶת־עֲבָדָיו (ד')
עִמּוֹ וְאֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִתוּ אֶת־ (ל' חס')
בְּנֵי עַמּוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־רַבָּה וְדָוִד יוֹשֵׁב
בִּירוּשָׁלִָם׃ ב וַיְהִי ׀ לְעֵת
הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכָּבוֹ
וַיִּתְהַלֵּךְ עַל־גַּג בֵּית־הַמֶּלֶךְ וַיַּרְא
אִשָּׁה רֹחֶצֶת מֵעַל הַגָּג וְהָאִשָּׁה טוֹבַת (ל'. ה')
מַרְאֶה מְאֹד׃ ג וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ
לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלוֹא־זֹאת בַּת־שֶׁבַע (ד')
בַּת־אֱלִיעָם אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי׃
ד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקָּחֶהָ וַתָּבוֹא (י' מ"ל בנביא' ד)
אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וְהִיא מִתְקַדֶּשֶׁת (ל')

ועל קרוי אלהנא ויי יעבד דתקין קדמוהי׃ יג וקריב יואב ועמא די עמיה לאגחא קרבא באנש ארם ואפיכו מן קדמוהי׃ יד ובני עמון חזו ארי אפכו אנש ארם ועריקו מן קדם אבישי ואתו לקרתא ותב יואב מלות בני עמון ואתא לירושלם׃ טו וחזו אנש ארם ארי אתברו קדם ישראל ואתכנישו כחדא׃ טז ושלח הדדעזר ואפיק ית אנש ארם דמעבר פרת ואתו לחילם ושובך רב חילא דהדדעזר קדמיהון׃ יז ואתחוא לדוד וכנש ית כל ישראל ועבר ית ירדנא ואתו לחלם וסדרו אנש ארם לקדמות דוד ואגיחו קרבא עמיה׃ יח ואפכו אנש ארם מן קדם ישראל וקטל דוד מארם שבע מאה רתכין וארבעין אלפין פרשין וית שובך רב חיליה מחו ומית תמן׃ יט וחזו כל מלכיא עבדי הדדעזר ארי אתברו קדם ישראל ואשלימו עם ישראל ופלחונון ודחילו אנש ארם למפרק עוד ית בני עמון׃ א והוה לזמן סופא דשתא לעדן מפק מלכיא ושלח דוד ית יואב וית עבדוהי עמיה וית כל ישראל וחבילו ית בני עמון וצרו על רבה ודוד יתיב בירושלם׃ ב והוה לעדן רמשא וקם דוד מעל שוויה והליך על אגר בית מלכא וחזא אתתא משתטפא על אגרא ואתתא שפירת חזו לחדא׃ ג ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר הלא דא בת שבע בת אליעם אתת אוריה חתאה׃ ד ושלח ד[...]
ודברה ואתת לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא

רדק

לחרב ולשבי: ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם עשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים: וה' יעשה הטוב בעיניו. אנחנו נתחזק בכל כחינו למלחמה וה' יעשה הטוב בעיניו כי לה' התשועה: (טו) ושובך. ובדברי הימים כת' שופך והבי"ת והפ"א קרובים במוצא והם ממוצא אחד וכן בזר פזר: (יז) חלאמה. הוא שם המקום והה"א בה"א מלרעה והאל"ף נוספת למשך: (יח) שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים. ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספר שבע מאות רכב ר"ל רכב בחור ולא מנה אחר הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים: שר צבאו. שר צבא הדדעזר הנזכר למעלה: (א) לעת צאת המלאכים. האלף נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה שהיא והחשבון שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים הנזכרים להלחם וי"מ לעת צאת הנפש שדרך המלכים לצאת עם חיילותיהם והיא עת שהקמות בשדות והסוסים מוצאי' לאכול והראשון נכון בעיני: (ב) מעל הגג. הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה: וידרש לאשה. דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם: אוריה החתי. אומר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי: (ד) מתקדשת מטומאתה. להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאתה כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה היתה להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת איש

מצודת ציון

(טז) חילם. שם מקום: (יז) חלאמה. לחילם: (יט) וישלימו. עשו שלום: **יא** (א) לתשובת. מלשון השבה: ויצרו. מלשון מצור: (ד) מתקדשת. ר"ל

מצודת דוד

נתחזק: בעד עמנו. שלא ילכו בשבי: ובעד ערי וגו'. שלא יכבשום האויב: וה' הטוב וגו'. ר"ל ואם בכל התחזקות לא נועיל יעשה ה' הטוב בעיניו ונקבל באהבה. (טו) ויאספו יחד. בחשבם שברבת עם ינצחו הם: (יט) עבדי הדדעזר. ר"ל השרים למשמעתו: **יא** לתשובת השנה. ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה ההיא בעלמה שהיתה בה בעת צאת המלכים בשנה העברה להלחם בישראל [...] עמון כמ"ש למעלה: (ב) מעל הגג. ר"ל מעל הגג שהלך הוא בו ראה [...] למטה: (ג) וידרש. שאל ודרש על האשה מי היא: (ד) מתקדשת. [...]

מִטֻּמְאָתָהּ וַתָּשָׁב אֶל־בֵּיתָהּ׃ ה וַתַּהַר
הָאִשָּׁה וַתִּשְׁלַח וַתַּגֵּד לְדָוִד וַתֹּאמֶר
הָרָה אָנֹכִי׃ ו וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל־יוֹאָב
שְׁלַח אֵלַי אֶת־אוּרִיָּה הַחִתִּי וַיִּשְׁלַח
יוֹאָב אֶת־אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד׃ ז וַיָּבֹא
אוּרִיָּה אֵלָיו וַיִּשְׁאַל דָּוִד לִשְׁלוֹם
יוֹאָב וְלִשְׁלוֹם הָעָם וְלִשְׁלוֹם
הַמִּלְחָמָה׃ ח וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאוּרִיָּה
רֵד לְבֵיתְךָ וּרְחַץ רַגְלֶיךָ וַיֵּצֵא
אוּרִיָּה מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַתֵּצֵא אַחֲרָיו
מַשְׂאַת הַמֶּלֶךְ׃ ט וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח
בֵּית הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו
וְלֹא יָרַד אֶל־בֵּיתוֹ׃ י וַיַּגִּדוּ לְדָוִד
לֵאמֹר לֹא־יָרַד אוּרִיָּה אֶל־בֵּיתוֹ
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אוּרִיָּה הֲלוֹא מִדֶּרֶךְ
אַתָּה בָא מַדּוּעַ לֹא־יָרַדְתָּ אֶל־בֵּיתֶךָ׃
יא וַיֹּאמֶר אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת וַאדֹנִי יוֹאָב
וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֹנִים וַאֲנִי
אָבוֹא אֶל־בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת
וְלִשְׁכַּב עִם־אִשְׁתִּי חַיֶּךָ וְחֵי נַפְשֶׁךָ
אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יב וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־אוּרִיָּה שֵׁב בָּזֶה גַּם־הַיּוֹם
וּמָחָר אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיֵּשֶׁב אוּרִיָּה בִירוּשָׁלַ͏ִם
בַּיּוֹם הַהוּא וּמִמָּחֳרָת׃ יג וַיִּקְרָא־לוֹ
דָוִד וַיֹּאכַל לְפָנָיו וַיֵּשְׁתְּ וַיְשַׁכְּרֵהוּ
וַיֵּצֵא בָעֶרֶב לִשְׁכַּב בְּמִשְׁכָּבוֹ עִם־
עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְאֶל־בֵּיתוֹ לֹא יָרָד׃ יד וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיִּכְתֹּב דָּוִד סֵפֶר אֶל־יוֹאָב
וַיִּשְׁלַח בְּיַד אוּרִיָּה׃ טו וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר
לֵאמֹר הָבוּ אֶת־אוּרִיָּה אֶל־מוּל פְּנֵי
הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה וְשַׁבְתֶּם מֵאַחֲרָיו
וְנִכָּה וָמֵת׃ טז וַיְהִי בִּשְׁמוֹר יוֹאָב אֶל־
הָעִיר וַיִּתֵּן אֶת־אוּרִיָּה אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יָדַע כִּי אַנְשֵׁי־חַיִל שָׁם׃ יז וַיֵּצְאוּ
אַנְשֵׁי הָעִיר וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־יוֹאָב וַיִּפֹּל
מִן־הָעָם מֵעַבְדֵי דָוִד וַיָּמָת גַּם
אוּרִיָּה הַחִתִּי׃ יח וַיִּשְׁלַח יוֹאָב וַיַּגֵּד
לְדָוִד אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַמִּלְחָמָה׃

מְסוֹבְתָהּ וְתָבַת לְבֵיתָהּ׃ ה וַעֲדִיאַת אִתְּתָא וּשְׁלָחַת וְחַוִיאַת לְדָוִד וַאֲמַרַת מְעַדְיָא אֲנָא׃ ו וּשְׁלַח דָוִד לְוַת יוֹאָב שְׁדַר לִי יַת אוּרִיָּה חִתָּאָה וּשְׁדַר יוֹאָב יַת אוּרִיָּה חִתָּאָה לְוַת דָוִד׃ ז וַאֲתָא אוּרִיָּה לְוָתֵיהּ וּשְׁאַל לֵיהּ דָוִד לִשְׁלַם יוֹאָב וְלִשְׁלַם עַמָּא וְלִשְׁלַם עָבְדֵי קְרָבָא׃ ח וַאֲמַר דָוִד לְאוּרִיָּה חוּת לְבֵיתָךְ וּשְׁטוֹף רַגְלָךְ וּנְפַק אוּרִיָּה מִבֵּית מַלְכָּא וּנְפַקַת בַּתְרוֹהִי סְעוּדְתָא דְמַלְכָּא׃ ט וּשְׁכַב אוּרִיָּה בִּתְרַע בֵּית מַלְכָּא עִם כָּל עַבְדֵי רִבּוֹנֵיהּ וְלָא נְחַת לְבֵיתֵיהּ׃ י וְחַוִיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר לָא נְחַת אוּרִיָּה לְבֵיתֵיהּ וַאֲמַר דָוִד לְאוּרִיָּה הֲלָא מֵאוֹרְחָא אַתְּ אָתֵי מָא דֵין לָא נְחַתְתָּא לְבֵיתָךְ׃ יא וַאֲמַר אוּרִיָּה לְדָוִד אֲרוֹנָא וְיִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה יָתְבִין בְּמַטַּלְיָא וְרִבּוֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי רִבּוֹנִי עַל אַפֵּי בְרָא שָׁרָן וַאֲנָא אֵיעוֹל לְבֵיתִי לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וּלְמִשְׁכַּב עִם אִתְּתִי חַיָּךְ וְחַיֵּי נַפְשָׁךְ אִם אַעְבֵּיד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין׃ יב וַאֲמַר דָוִד לְאוּרִיָּה תִּיב הָכָא אַף יוֹמָא דֵין וּמְחַר אֲשַׁלְחִינָךְ וִיתֵיב אוּרִיָּה בִּירוּשְׁלֵם בְּיוֹמָא הַהוּא וּבְיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי׃ יג וּקְרָא לֵיהּ דָוִד וַאֲכַל קֳדָמוֹהִי וּשְׁתִי וְרַוְיֵהּ וּנְפַק בְּרַמְשָׁא לְמִשְׁכַּב בְּשׁוּוֵיהּ עִם עַבְדֵי רִבּוֹנֵיהּ וּלְבֵיתֵיהּ לָא נְחַת׃ יד וַהֲוָה בְּצַפְרָא וּכְתַב דָוִד אִגַּרְתָּא לְוַת יוֹאָב וּשְׁדַר בְּיַד אוּרִיָּה׃ טו וּכְתַב בְּאִגַּרְתָּא לְמֵימַר הָבוּ יַת אוּרִיָּה לָקֳבֵיל אַפֵּי קְרָבָא תַּקִּיפָא וּתְתוּבוּן מִבַּתְרוֹהִי וְיִתְמְחֵי וִימוּת׃ טז וַהֲוָה כַּד צַר יוֹאָב עַל קַרְתָּא וִיהַב יַת אוּרִיָּה לְאַתְרָא דִידַע אֲרֵי גִבְּרִין גִּבָּרִין תַּמָּן׃ יז וּנְפַקוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא וַאֲגִיחוּ קְרָבָא עִם יוֹאָב וְאִתְקְטִיל מִן עַמָּא מֵעַבְדֵי דָוִד וּמִית אַף אוּרִיָּה חִתָּאָה׃ יח וּשְׁלַח יוֹאָב וְחַוִּי לְדָוִד יַת כָּל עִסְקֵי

רשי

ח אלי את אוריה. ...תכוין שישכב עם אשתו ...סבור שממנו היא ... : (ח) משאת המלך. ... דמלכא : (טו) והכה ... כדי שתהא מגורשת ... ונמצא שלא בא על ...ם שכל היוצא למלחמה ...ט לאשתו על תנאי אם ימות

רלבג

...מר הרה אנכי. יתכן ...כמשגל השאר רחמה ...לחות כי זה מורה על ... (ח) ותצא אחריו ... המלך. והוא מענין ... כמו וישא משאות מאת ... לאסר שיהיה מענין ...ליתו בבואו אל ביתו ... לו בדרך והנה חשב ...עשות הענין בדרך ...טעמו מהאנשים שלא ...ראים דוד שלא יוכל ...סבב שימות ביד בני ...קחם אחר זה לו לאשה ...לא יודע כי זנתה עמו בהיותה

מצודת דוד

...ו נדה כי טהרה עצמה : ... אלי וגו׳. כי עמו היה ... : (ז) ולשלום המלחמה. ...נשי המלחמה : (ח) ורחץ ...הוא כנוי לתשמיש המטה ... ביתה . להעלים הדבר ...כי ממנו הרתה (ואף שכל ...למלחמות בית דוד היה ...גט כריתות לאשתו מכל ...ים הדבר מכוער כי הדרך ...בואשה טוב בבוא מן ... וביתה שומרת עליו) : ...המלך . למען ייטב לבו ... אשתו : (ט) פתח. מול ...ם כל עבדי המלך : ... מדרך פתה בא. וא״כ ... ונע : (יא) יושבים ... . במקום המלחמה : ...אדוני . רצה לומר שאר ...מלך : חייך. הריני נשבע ...פך וחיי נפשך : (יב) גם ...י חשב כאשר יאכל לפניו ...ב לבו ביין וישכב עם ...ממחרת. עד אשר שלחו : ...שבו . במקום ששכב בה ...זהו עם עבדי אדוניו : ...אל מול . לפני המקום ... בו בחזקה ובגבורה : ...מאחריו . לבל יעזרוהו ...נכה מבני עמון וימות ... היתה לישאנה אח״ז למען ...שהרתה אחר הנשואין : ...שמור . בעת שמרו את ... וסביב לבלי תת יוצא ובא : אנשי

רדק

איש ורבותז״ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמ׳ לפי׳ שהב דוד את מית׳ אוריה שתהא מגורש׳ למפרע: (ו) שלח אלי את אוריה. ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי מבעלה היתה מעוברת׳: ולשלום המלחמה. הגבורים העושים המלחמה וכת״י עבדי קרבא: (ח) משאת המלך. כתרגומו סעודת׳ דמלכ׳ כמו וישא משא׳ מאת פניו אליה׳: (יא) חיך. חסר יו״ד הרבים: וחי נפשך. חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא: (טז) בשמור יואב. בשמרו עת לבא על העיר להלחם וכת״י כד צר ויראו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) וישכב אוריה פתח בית המלך. בחצר ביתו עם כל עבדי אדוניו השומרים בחצר המלך : (יא) הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות. אפשר שהיה משלח דוד הארון במלחמה שתעלה אותו בכבוד גדול. ויש לומר זהו ארון שבו שברי לוחות מונחים שהיה יוצא עמהם למלחמה תדיר :

ולשלום ג׳ וסי׳ ויבא אורית אליו וישאל ב׳ בו. ולשלום הגבירה: וממחרת ג׳ בקריאת וסימ׳ ואם נדר או נדבה זבח קרבנו. ביום זבחכם יאכל וממחרת. שב בזה גם היום ומחר אשלחך: בשמור ג׳ מלאים בליש׳ יחידאין בקריאה וסימ׳ ויהי בשמור יואב את העיר. לעולם אשמור לו חסדי, ותשמור כל ארחתי. ובמסרה אחריתי מוסיף הארח עולם תשמור :

תולדות אהרן ולשלום המלחמה. עקידה שער עד :
וישראל ויהודה. (שקל ס מט סוטה סב) : ואדוני יואב. שבת נו קדושין מג :

מצודת ציון

ר״ל מטהרת: (ח) משאת. מנת ארוחה וסעודה וכן וישא משאות מאת פניו (בראשית מ״ג) : (יב) בזה. במקום הזה: (טו) הבו. הזמינו ותנו כמו הבי המטפחת (רות ג׳) : (טז) אל העיר

יט וַיְצַו אֶת־הַמַּלְאָךְ לֵאמֹר כְּכַלּוֹתְךָ אֵת (ב׳ חד מ״לוס׳ חסר וחד כבלותך מסט׳)
כָּל־דִּבְרֵי הַמִּלְחָמָה לְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
כ וְהָיָה אִם־תַּעֲלֶה חֲמַת הַמֶּלֶךְ וְאָמַר
לְךָ מַדּוּעַ נִגַּשְׁתֶּם אֶל־הָעִיר לְהִלָּחֵם
הֲלוֹא יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יֹרוּ מֵעַל (ג׳ חס׳)
הַחוֹמָה׃ כא מִי־הִכָּה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־
יְרֻבֶּשֶׁת הֲלוֹא־אִשָּׁה הִשְׁלִיכָה עָלָיו (ל׳)
פֶּלַח רֶכֶב מֵעַל הַחוֹמָה וַיָּמָת בְּתֵבֵץ (ב׳)
לָמָּה נִגַּשְׁתֶּם אֶל־הַחוֹמָה וְאָמַרְתָּ גַּם (ב׳ . ג׳)
עַבְדְּךָ אוּרִיָּה הַחִתִּי מֵת׃ כב וַיֵּלֶךְ
הַמַּלְאָךְ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לְדָוִד אֵת כָּל־
אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יוֹאָב׃ כג וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ
אֶל־דָּוִד כִּי־גָבְרוּ עָלֵינוּ הָאֲנָשִׁים
וַיֵּצְאוּ אֵלֵינוּ הַשָּׂדֶה וַנִּהְיֶה עֲלֵיהֶם (ב׳ דגשים)
עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר׃ כד וַיֹּרְאוּ הַמּוֹרְאִים (יתיר אלף יתיר אלף)
אֶל־עֲבָדֶיךָ מֵעַל הַחוֹמָה וַיָּמוּתוּ (ב׳ מ״ל ויפל על הנערים)
מֵעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְגַם עַבְדְּךָ אוּרִיָּה
הַחִתִּי מֵת׃ כה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַמַּלְאָךְ
כֹּה־תֹאמַר אֶל־יוֹאָב אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי־כָזֹה וְכָזֶה תֹּאכַל (ג׳)
הֶחָרֶב הַחֲזֵק מִלְחַמְתְּךָ אֶל־הָעִיר
וְהָרְסָהּ וְחַזְּקֵהוּ׃ כו וַתִּשְׁמַע אֵשֶׁת (ל׳ . ב׳)
אוּרִיָּה כִּי־מֵת אוּרִיָּה אִישָׁהּ וַתִּסְפֹּד (ל׳)
עַל־בַּעְלָהּ׃ כז וַיַּעֲבֹר הָאֵבֶל וַיִּשְׁלַח (ל׳)
דָּוִד וַיַּאַסְפָהּ אֶל־בֵּיתוֹ וַתְּהִי־לוֹ (ל׳)
לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר־ (ב׳ גמר בת דגלים)
עָשָׂה דָוִד בְּעֵינֵי יְהוָה׃
יב א וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־נָתָן אֶל־
דָּוִד וַיָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים
הָיוּ בְּעִיר אֶחָת אֶחָד עָשִׁיר וְאֶחָד
רָאשׁ׃ ב לְעָשִׁיר הָיָה צֹאן וּבָקָר הַרְבֵּה (ג׳ כתיב אלף ב׳)
מְאֹד׃ ג וְלָרָשׁ אֵין־כֹּל כִּי אִם־ (ל׳)

קרבא : יט ופקיד ית אזגדא למימר כששיצותך ית כל עסקי קרבא למללא עם מלכא : כ ויהי אם ידלק רוגזא דמלכא ויימר לך מא דין אתקרבתון לקרתא לאגחא הלא ידעתון ית דירמון עליכון מן שורא : כא מן קטל ית אבימלך בר ירבשת הלא אתתא רמת עלוהי פלגות רכב רחיא מן שורא ומית בתבץ למא אתקרבתון לשורא ותימר אף עבדך אוריה חתאה מית : כב ואזל אזגדא ואתא וחוי לדוד ית כל דשלחיה יואב : כג ואמר אזגדא לדוד ארי תקיפו עלנא גבריא ונפקו לותנא לחקלא והוינא טרדין להון עד מעלנא דתרעא : כד ושדו קשתיא בעבדיך מן שורא ואתקטילו מעבדי מלכא ואף עבדך אוריה חתאה מית : כה ואמר דוד לאזגדא כדין תימר ליואב לא יבאש בעינך ית פתגמא הדין ארי כדין וכדין תקטול חרבא אתקיף קרבך על קרתא ופגרה ותקפהי : כו ושמעת אתת אוריה ארי מית אוריה בעלה וספדת על בעלה : כז ועבר אבלא ושלח דוד וכנשה לביתיה והות ליה לאתו וילידת ליה בר ובאיש פתגמא דעבד דוד קדם יי : א ושלח יי ית נתן לות דוד ואתא לותיה ואמר ליה תרין גברין הוו בקרתא חדא חד עתירא וחד מסכינא : ב לעתירא הוו עאן ותורין סגי לחדא : ג ולמסכינא לית כל מדעם

רדק

(כד) ויראו המוראים . נכתב בשני נחים כמו כל הנאים ובטל האותיות להוק כי הורו הנים ואבנים מאד : (כה) כזה וכזה . הראשון בחולם והשני סגול : וחזקהו . דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו : (א) שני אנשים . המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי אדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בניו היו לו מאשה אחרת שהיתה לו ומתה . והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבנו"ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומה להלך שעובר על איש ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על איש ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצה לומר שמושל על האיש ולפיכך קראו איש ויעשה לאיש הבא אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזילה וגנבה אבל לפי שעשה דבר מכוער אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת הכבשה ישלם ארבעתים כשלים על משפטן כי גנב אחד משלם ארבע לאן תחת השה אבל זה שהוא עשיר וגנב הכבשה של הרש ראוי לקנוס אותו ולשלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל על

רשי

פי׳ רבי׳ ישעיה

מצודת ציון

מצודת דוד

אנשי חיל . אנשי שמון : (כ) אל העיר . להתקרב מאד אל העיר : מעל החומה . ובקלות ימיתו את הנגשים אל העיר : (כא) הלא אשה וגו׳ . וא״כ נקל מאוד להרוג את כל הקרב אל החומה : ואמרת . לשכך חמתו תאמר גם עבדך וגו׳ ור״ל עם שהיה איש מלחמה מנעוריו וידע בכל זה ועכ״ז לא שת לבו לזאת א״כ מהנראה כי מן השמים נסבה הדבר וכוונתו היתה להודיע שעשה מה שלוה לו בדבר אוריה ולהסתיר הדבר בפני השליח לא צוהו לאמרו מיד : (כג) כי גברו . כאשר גברו עלינו וגו׳ וסוף הדבר היה אשר נהיה אנחנו מתגברים עליהם לרדפם עד פתח השער : (כד) וירו המורים . בעת קרבנו אל החומה : וגם עבדך וגו׳ . כי השליח חשב למה אמתין עד אשר יעלה חמת המלך ולומר לו אח״ז ממיתת אוריה הלא טוב לומר לו מיד ולא יעלה חמתו (ואף יואב השכיל את זאת אשר ה... לו מיד ולזה לא חשש פן לא תעלה חמת המלך ולא יודע לו ממיתת ...) (כה) אל ירע בעיניך . להכנים מורך בלב בעבור זה : כי כזה וכזה ... המלחמה היא שאוכלת החרב ובהכה ובהכה וכאומר הלא מעטים מתו ודרך היא שאף מן המנצחים נופלים הרבה : החזק . מלחמתך . אחז במלחמתך לבבך וידעתי כי תוכל לה והרסה : וחזקהו . להשליח אמר שהוא מעלמו לב יואב : יב (א) שני אנשים . על כי רצה שדוד בעצמו יפסוק הדין לזה אמר לו כאלו קובל לפניו על העול הנעשה בעיר ושהוא יעשה משפט הדין בו יאמר לו אתה האיש ואף כי הרבה בדברים שאין ענין להם

רשי

ויבא הלך. דימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואח"כ לאורח
עשה אכסנאי ואח"כ לאיש שהוא בעל הבית: (ה) כי בן מות. הגוזל את
ני כאלו נוטל את נפשו שנא' את נפש בעליו יקח (משלי א' י"ט):
ישלם ארבעתים. כך אירע לו שלקה בארבעה בניו הילד ואמנון
ר ואבשלום: (ח) ואסיפה.
יתי מוסיף לך: ואת נשי
ניך. מיכל בת שאול:
כי

רדק

על העני ראוי לקנסו שישלם ד' עוד וי"א ארבעתים על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתי' שמנה ובדברי רז"ל כי בעונש זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום: את בית אדוניך. כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת: את נשי אדוניך. ענלה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשי' של שאול היו האחת היא אשתו והאחת בתו או נאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד לאשה כדברי הדרש שכתבנו: ואם מעט. ואם מעט עמדת שלא מעטת אני הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה: (ט) הכית בחרב. כאילו אתה הכיתו כיון ששלחת את יואב לשומו במקום הסכנה: ואותו הרגת בחרב בני עמון. אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמון ר"ל שתי רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי רז"ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג שנאמר ואותו הרגת והטע' לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהנים כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין והיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק אף
על

כִּבְשָׂה אַחַת קְטַנָּה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּהָ
וַתִּגְדַּל עִמּוֹ וְעִם־בָּנָיו יַחְדָּו מִפִּתּוֹ
תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחֵיקוֹ תִשְׁכָּב
וַתְּהִי־לוֹ כְּבַת׃ ד וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ
הֶעָשִׁיר וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ
וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ הַבָּא לוֹ וַיִּקַּח
אֶת־כִּבְשַׂת הָאִישׁ הָרָאשׁ וַיַּעֲשֶׂהָ
לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו׃ ה וַיִּחַר־אַף דָּוִד
בָּאִישׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־נָתָן חַי־יְהוָה
כִּי בֶן־מָוֶת הָאִישׁ הָעֹשֶׂה זֹאת׃
ו וְאֶת־הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתָּיִם עֵקֶב
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְעַל אֲשֶׁר
לֹא־חָמָל׃
ז וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
וְאָנֹכִי הִצַּלְתִּיךָ מִיַּד שָׁאוּל׃
ח וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־
נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־
בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם מְעָט
וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה׃ ט מַדּוּעַ
בָּזִיתָ ׀ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינַו אֵת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְּךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ

ג' בליש' · ל' · ל'. ב'. ל' וקף קמץ. · ב' הלך דבס סימן בתרי ליש' · ל' · ג' כתיב א' ב' ל"ב · ל' · ד' · ל' דסמיך למסיקה · ו' קמצין וכל חס"ף דכו' · ל' וסס' כסי' · ל' · בעיני ק'

אֱלָהֵין אִמַּרְתָּא חֲדָא
זְעֵירָא דְּזַבְנָא וְקַיְימָהּ וּרְבַת
עִמֵּיהּ וְעִם בְּנוֹהִי כַּחֲדָא
מִפִּתֵּיהּ אָכְלַת וּמִכּוֹסֵיהּ
שָׁתְיָא וּבְחֵיסֵיהּ שָׁכְבָא
וַהֲוַת לֵיהּ כִּבְרַתָּא׃ ד וַאֲתָא
אוֹרְחָא לְגַבְרָא עַתִּירָא וַחֲס
לְמִיסַב מֵעָנֵיהּ וּמִתּוֹרֵיהּ
לְמֶעְבַּד לְאוֹרְחָא דַּאֲתָא
לֵיהּ וּנְסֵיב יַת אִמַּרְתָּא
דְּגַבְרָא מִסְכֵּנָא וַעֲבַדַהּ
לְגַבְרָא דַּאֲתָא לְוָתֵיהּ׃
ה וּתְקֵיף רוּגְזָא דְּדָוִד
בְּגַבְרָא לַחֲדָא וַאֲמַר לְנָתָן
קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי גְּבַר חַיַּב
קְטוֹל גַּבְרָא דַּעֲבַד דָּא׃
ו וְיַת אִמַּרְתָּא יְשַׁלֵּם עַל
חַד אַרְבְּעָא חֲלַף דַּעֲבַד יַת
פִּתְגָּמָא הָדֵין וְעַל דְּלָא חָס׃
ז וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַתְּ
גַּבְרָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְּיִשְׂרָאֵל אֲנָא מְשַׁחְתָּךְ
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל
וַאֲנָא שֵׁיזֵבְתָּךְ מִידָא
דְּשָׁאוּל׃ ח וִיהָבֵית לָךְ יַת
בֵּית רִבּוֹנָךְ וְיַת נְשֵׁי רִבּוֹנָךְ
בְּחֵיקָךְ וִיהָבִית לָךְ יַת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם זְעֵיר
וְאוֹסֵיף לָךְ כְּאִלֵּין וּכְאִלֵּין׃
ט מָא דֵּין בְּסַרְתָּא עַל
פִּתְגָּמָא דַּיְיָ לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ
קֳדָמוֹהִי יַת אוּרִיָּה חִתָּאָה קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא וְיַת אִתְּתֵיהּ נְסֵיבְתָּא לָךְ לְאִתּוּ

רלבג

ולקח אשת אוריה: (ג) ויבא
לאיש העשיר. הוא הלך
אורח נקרא הלך מצד
בדרכים ומפני זה ג"כ
אורח ורבותינו ז"ל
דקו מזה בענין יצר הרע
מתחלה נראה כהלך הולך
די מחסורו כי ההלך
אחים ואחר כן ישוב
איש סוחר הולך בדרכים
זה ישוב למדרגת אדון
קראו בסוף הענין איש
ויעש לאיש הבא אליו:
ויאמר נתן אל דוד אתה
. אמרו רבותינו ז"ל כי
שפטו דוד כן היה כמו
אמר תחת הכבשה ישלם
עתים כי הוא המית אוריה
תחתיו ארבעה מבניו
בן בת שבע אמנון ואבשלום
. והנראה בעיני כי על
שאמר ישלם ארבעתים
שפטו הש"י שישכב איש
הרבה מנשיו לעיני השמש
היה אבשלום שבא אל
פילגשי אביו אלא כי
שאמר מי ה' כי בן מות
העושה זאת לא שפטו
כפיו ולזה אמר לו נתן
ה' העביר חטאתך לא
ובעבור שנעזר בחרב
לו להרוג אוריה היה דינו
תשול חרב שונאיו על ביתו
רבים מצורף אל זה מה
כנגד השם י"ת להשתדל
יגתו כדי שיקח את אשתו
לאשה ולפי שמחתו היתה
בזאת העבירה גם
רבה שתלתם רעה מביתו
לו גמול עליו וכן היה
כי

פי' רבי' ישעיה

(ד) ויבוא הלך לאיש. לא תבעו אלא על גזל אשתו כי ספר כריתו' נתן לה בעלה כי כל היוצא למלחמת דוד ספר כריתות היה כותב לאשתו בלי תנאי פן ימות במלחמה ואין מי שיראה אותו ויכירהו ואפילו הכי כל אשה היתה מצפ' את בעלה ודוד גזלה ממנו ולקחה שאילו היתה אשת איש למה הביא עליו זה המשל ולא אמר לו דוד הבא על אשת איש מה דינו וגם אוריה אם שם אותו בפני המלחמה רשאי המלך להשים גבוריו בפני המלחמה ואינו נענש על הריגתם:

ויחיה ג' בליש' בקריאה וסי' לגלות ערותה עליה. אשר קנה ויחיה. גמלתהו טוב ולא רע. אנ"ך: באיש ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר קדשים: ועל אשר ד' דסמיכי בקריאה וסי' אנחנו פשטנו על נגב הכרתי. ואת הכבשה ישלם ארבעתים. וגם ביד יהוא בן חנני. ואקרא חרב על הארץ: מעט ז' זקפין קמצין בקריאה וסי' ונשארתם במתי מעט תחת. ואם מעט ואוסיפה לך בהנה. גם כי יתנו בגוים. זרעתם הרבה והבא מעט. פנה אל הרבה והנה מעט. וקצף גדול אני קוצף. רק הכהנים היו למעט דעזרא. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהון קמצין:

לדות אהרן ויבא הלך. סוכה נב וזהר ותקונין: ויקח. שם: האיש העשה זאת. עקידה שער מו: ואת הכבשה. יומא כב: ואתנה לך. סנהדרין יט (סנהדרין כ יבמות ג): ואם מעט. שם כא: מדוע בזית. שבת נו עקידה שער סג: ואותו הרגת. קדושין מג:

מצודת דוד

עולם כוונתו היתה להפליא ביותר לבל ירגיש דוד ויאמר פיו מלפסוק הדין: ויחיה. היה מפרנסה במזון והיתה חביבה עליו עד שגדלה עמו בחדרו והוא ך מלילה והפלגה: (ה) ויחר אפו. כי חשב שאמת הדבר נעשתה התועבה הזאת: ארבעתים. כמ"ש וארבע צאן תחת השה (שמות כ"א): עקב וגו'. לזה ישלם התורה: ועל אשר לא חמל. ר"ל ולזה הוא בן מות על אשר לא חמל על רוב עניו ולכן חייב מיתה בחק משפט המלך: (ז) אתה האיש. אשר עשה כזאת: נשי אדוניך. מיכל בת שאול ובמדרש יש שגם נשא רצפה בת איה פילגש שאול: ואם מעט. ואם עדיין הממשלה והגדולה ההיא מעט בעיניך שאל ממני ואוסיף כהנה וכהנה. ר"ל פעמים כמו שיש לך: (ט) מדוע בזית. ר"ל הלא גמלתיך הטובה ומדוע בזית את דבר ה': הכית. ר"ל גרמת לסבב לו המיתה: בחרב בני עמון

מצודת ציון

ויחיה. ענין הספקת הצורך כמו למחיה שלחני (בראשית מה): (ד) הלך. ההולך בדרך: לאורח. הוא ההלך שאמר והוא האיש הבא אליו אשר יאמר וליופי המליצה אמר במלות שונות: (ו) עקב. בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז): (ח) כהנה. כמו שיש לך: מקום

על פי כן אין כל אדם מכיר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך העונש על המלך : (יא) לעיניך . כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאלו
לעיניך . לרעיך . כתוב ביו"ד והוא לשון יחיד והיו"ד למ"ד הפועל או פירוש לאחד מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאדם אוהב יותר מבנו או למי שירצה
כאילו רעך בשוה בדבר המלוכ' : עם נשיך . הם הפלגשים . לעיני השמש הזאת . בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלום שמכן לאהל . יש לשאול איך גזר האל על
שיחטא' וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלו

הזכירו בשם ואף על פי שידע
האל כי אבשלום יהיה החוטא
בעבור תאות נפשו לחטוא לא
שהאל גזר עליו לחטוא ואם
לא חטא דוד היה האל מונע
נשי דוד מהמכשו"ל על ידי עבר'
אף על פי שאבשלום סופו
לחטוא מפני תאות יצרו לא
היה חוטא עם נשי אביו ועוד
כי לא היה חטא גדול כזה כי
פלגשי אביו היו ומפותא האב
מותרת לבן אלא לפי שהיו
פלגשי מלך אסורות לכל אדם
וכ"ש כי לבנו מכופר כדבר
ורבי' סעדיה ז"ל כתב כן כי
אלה הדברים אשר ספר נתן
לדוד על שני חלקי' אחד מהם
מעש' הבורא והוא הגברת
אבשלום והשליטו על כל אשר
לדוד ועל זה אמר הנני מקים
עליך רעה והשני מעשה
אבשלום בבחירתו והוא מה
שכתב ושכב את נשיך ורצה
בהקדמתו להודיע לדוד בחירת
אבשלום להראות את לבו בזה :
(יג) גם ה' העביר. גם לרבו' על
וידויו כלומ' כמו שאתה מתודה
כן הוא גם כן קבל תשובתך
והתודותיך : לא תמות .
ואף על פי שאתה חייב מיתה
האל קבל התודותיך ותשובותיך
ולא תמות אתה כלומר לא
תמות מות רשעים שתרד נפשך
בגיהנם כמשפט החוטאין אבל
תענש בעולם הזה בעון הזה
כי עונש הנפילה ושכב עם
נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו
אבשלום כי לא יוכל שישכב
עם נשיו אם לא מרד בו
בתחלה ועונש ההריגה לא
תסיר חרב מביתך עד עולם
ועוד זה הבן הילוד לך שהולד
בעון מות ימות : (יד) נאץ .
מקור בחירק וכמוהו אמר הלך
את האבני' : את אויבי ה'.
ר"ל מכעס את ה' ויונתן פירשו
כמשמעו ארי מפתח פתחתא
פומא דסנאי עמא ה' כלומר
שנתת פתחון פה לשונאי ישראל
שנעשה בישראל דבר רע כזה :
(טו) וילך נתן אל ביתו .
להודיע שנפרד ממנו תכף
שאמר לו הנבואה ולא הלך לו
כבוד להאריך ולשבת עמו כדי
להראות כי כעס היה עליו או פי' תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף ה' את הילד : ויאנש . חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ות"י ואטען : (טז) ויבקש דוד
האלהים . שהתפלל בעד הנער אעפ"י שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שא' הוא מי יודע וחנני ה' וחי הילד אע"פ שהיה עונש עונו הרי
עונש

הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן׃ י וְעַתָּה לֹא־
תָסוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד־עוֹלָם עֵקֶב
כִּי בְזִתָנִי וַתִּקַּח אֶת־אֵשֶׁת אוּרִיָּה
הַחִתִּי לִהְיוֹת לְךָ לְאִשָּׁה׃
יא כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵקִים
עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתֶךָ וְלָקַחְתִּי אֶת־
נָשֶׁיךָ לְעֵינֶיךָ וְנָתַתִּי לְרֵעֶיךָ וְשָׁכַב
עִם־נָשֶׁיךָ לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת׃
יב כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ בַסָּתֶר וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֶגֶד
הַשָּׁמֶשׁ׃ יג וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־נָתָן חָטָאתִי לַיהוָה ס וַיֹּאמֶר נָתָן
אֶל־דָּוִד גַּם־יְהוָה הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ
לֹא תָמוּת׃ יד אֶפֶס כִּי־נִאֵץ נִאַצְתָּ אֶת־
אֹיְבֵי יְהוָה בַּדָּבָר הַזֶּה גַּם הַבֵּן הַיִּלּוֹד
לְךָ מוֹת יָמוּת׃ טו וַיֵּלֶךְ נָתָן אֶל־בֵּיתוֹ
וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הַיֶּלֶד אֲשֶׁר יָלְדָה
אֵשֶׁת־אוּרִיָּה לְדָוִד וַיֵּאָנַשׁ׃ טז וַיְבַקֵּשׁ
דָּוִד אֶת־הָאֱלֹהִים בְּעַד הַנָּעַר וַיָּצָם
דָּוִד צוֹם וּבָא וְלָן וְשָׁכַב אָרְצָה׃
יז וַיָּקֻמוּ זִקְנֵי בֵיתוֹ עָלָיו לַהֲקִימוֹ מִן־
הָאָרֶץ וְלֹא אָבָה וְלֹא־בָרָא אִתָּם
לָחֶם׃ יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיָּמָת הַיָּלֶד וַיִּרְאוּ עַבְדֵי דָוִד
לְהַגִּיד לוֹ ׀ כִּי־מֵת הַיֶּלֶד כִּי אָמְרוּ
הִנֵּה בִּהְיוֹת הַיֶּלֶד חַי דִּבַּרְנוּ אֵלָיו
וְלֹא־שָׁמַע בְּקוֹלֵנוּ וְאֵיךְ נֹאמַר

ג' וחס ; כ' פ"ל בנביא' ; ל'בסי' וחיין ד' ; כ' בתוריהס ; בא"ס פסקא ; כ' ואס פלתן ; כ' . ל' ; כ' היקורה ; ל' ופתס ; ל' ; ל' ; כ' ואין סני יז ; ה' ; כ' בטע' ר"פ בסיפ' ; ל' מ"ל

וְיָתֵיהּ קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא דִבְנֵי
עַמּוֹן׃ י וּכְעַן לָא תִפְסוֹק
חַרְבָּא מִן אֱנָשׁ בֵּיתָךְ עַד
עָלְמָא חֲלַף דְּאַשְׁטְתָּנִי
וּנְסֵבְתָּא יַת אִתַּת אוּרִיָּה
חִתָּאָה לְמֶהֱוֵי לָךְ לְאִתּוּ׃
יא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא
מְקַיֵּים עֲלָךְ בִּישָׁא מִבֵּיתָךְ
וְאֶדְבַּר יַת נְשָׁךְ לְעֵינָךְ
וְאֶתֵּן לְחַבְרָךְ וְיִשְׁכּוֹב עִם
נְשָׁךְ לְעֵינֵי שִׁמְשָׁא הָדָא׃
יב אֲרֵי אַתְּ עֲבַדְתָּא בְסִתְרָא
וַאֲנָא אַעְבֵּיד יַת פִּתְגָמָא
הָדֵין קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבֵיל
שִׁמְשָׁא׃ יג וַאֲמַר דָּוִד לְנָתָן
חָבִית קֳדָם יְיָ וַאֲמַר נָתָן
לְדָוִד אַף יְיָ אַעְבַּר חוֹבָךְ לָא
תְמוּת׃ יד בְּרַם אֲרֵי מִפְתַּח
פְּתַחְתָּא פוּמָא דְסַנְאֵי עַמָּא
דַיְיָ בְּפִתְגָמָא הָדֵין אַף בְּרָא
דְאִתְיְלִיד לָךְ מֵמַת יְמוּת׃
טו וַאֲזַל נָתָן לְבֵיתֵיהּ וּתְבַר
יְיָ יַת רַבְיָא דִילִידַת אִתַּת
אוּרִיָּה לְדָוִד וְאִתְמְעַן׃
טז וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין מִן קֳדָם
יְיָ עַל רַבְיָא וְצָם דָּוִד צוֹמָא
וְעַל וּבָת וּשְׁכֵיב עַל אַרְעָא׃
יז וְקָמוּ סָבֵי בֵיתֵיהּ עִלּוֹהִי
לְאַקָמוּתֵיהּ מִן אַרְעָא וְלָא
אֲבָא וְלָא אֲכַל עִמְּהוֹן
לַחְמָא׃ יח וַהֲוָה בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה וּמִית רַבְיָא
וּדְחִילוּ עַבְדֵי דָוִד לְחַוָּאָה
לֵיהּ אֲרֵי מִית רַבְיָא אֲרֵי
אֲמַרוּ כַּד הֲוָה רַבְיָא קַיָּם
מַלֵּילְנָא עִמֵּיהּ וְלָא קַבֵּיל מִנָּנָא וְאֵיכְדֵין נֵימַר לֵיהּ

(יד) כי נאץ נאצת את
כנוי הוא זה דרך כבוד
ויונתן תרגם ארי
פתחתא פומא דסנאי
דה' : (טו) ויאנש . לשון
(טז) ובא ולן ושכב
ובא הבית ולן בלילה
לארץ : (יז) ולא ברה
אכילה כמו ואברה
לקמן

רלבג

כי מביתו נמשך רעת
ואבשלום ושכב אבשלו
נשיו לעיני השמש : (יד)
ר"ל שבא לו חולי אנוש
השביעי

פי' רבי' ישעי

(טו) ויאנש . לשון חול
מה אנושה מכתך : (
ברה אתם לחם . כמו
מידה ונתחלף הה"א ב
(כ) ויסך . סופל ככה : (כא)
הילד . שהיה חי והיה
נמת ותבך ונצטערת על
ועל מיתתו אינך מצ

בסתר ד' וסי' נמסר בסדר
בקולנו ד' בליש' ג' מ"
חסר וסי' נמסר בסדר
התורה :

תולדות אהרן הנני מ
ברכות ו
ווהר ויקרא : גם ה'. נח
זוהר עקב :

מצודת ציון

(יא) מקים. מעמיד : (יג) העביר. הסיר ומחל : (יד) אפס. הוא כענין רק כמו אפס קצהו (במדבר כג) : נאץ נאצת . ענין כעס ובזיון כמו ויעשו נאצות גדולות (נחמיה ט) : (טו) ויגוף . היא מכת החולי : ויאנש . ענין כבדות החולי כמו אנושה מכותיה (מיכה א) : (יז) ברה . היא אכילה מועטת

מצודת דוד

עמון . וכפילה חטאתך אשר הרגתו בחרבך : (י) לא תסור חרב וגו' .
מזרעך ימותו בחרב : בזתני . להתחלל שם שמים על ידך : (יא) מביתך
מאנשי ביתך יעשה לך הרעה : לעיניך . על כי ידע מזה ולא היה לאל ידו
בדבר הרי היא כאלו נעשתה לעיניו : לרעיך . כי אבשלום היה אז מלך כמוהו ולרעהו יחשב : לעיני השמש . ר"ל בגלוי ובפרסום רב : (יב) בסתר . ומחשבת שלא
רעתך : ואני אעשה וגו' . אשלם הגמול בפרסום רב ובזה ידעו הכל מעשיך כי מהגמול ישכילו לדעת העון : (יג) חטאתי לה' . כאומר הנה על הריגת אוריה ועונשי
שלא תסיר חרב מביתי אבל עון בת שבע הלא לה' חטאתי בזה והוא רחום יכפר עון : גם ה'. ר"ל לא תחשוב שגמול העונש האמור שזה הוא לעון הריגת אוריה
הוא כי גמול הראוי הוא להיות נפש תחת נפש אבל רק על מקלת העון שלם ישלם וגם העביר מחטאתך וכפר מקלתה להיות לך נפשך לשלל ולא תמות : (יד)
וגו'. ר"ל אבל בדבר הזה דבת שבע חללת את השם ונמרת שאויבי ה' הרשעים יגאלו נאצות גדולות בלמדם ממך ולזה תקבל עליו גמול משלם וכן הבן הילוד
ראוי הוא לגמול המעשה : (טז) ובא ולן . בא מבית האלהים אשר התפלל בה ולן כל הלילה מושכב בארץ : (יח) ביום השביעי. לימי החולי או

...ם גדול באמרו לו והכה עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לא שיעביר ממנו עונש הילד : ובא ולן . ובא מבית ה' שהוא שם כל היום לא ומתפלל כשבא
...ו לן בלא אכילה ושכב ארצה : (יז) ולא ברה אתם לחם . ולא אכל אפי' אכילה מועט' כי הבריה אכילה מועטת כמו והברה מידה : (יח) ועשה רעה . ועשה רעה
...ו. (כ) ויקם דוד מהארץ . הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדי' אסור לאבל בימי אבלו והואיל עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין
...ולו' ובעבור שהיה רוצה לבא בית ה' להשתחוות ולהודו' על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את ה'. ולקבל בשמחה כשם

...מן י"ג ו') : (כה) בעבור ... אשר אהבו : (כו) את עיר

אֵלָיו מֵת הַיֶּלֶד וְעָשָׂה רָעָה :
יט וַיַּרְא דָּוִד כִּי עֲבָדָיו מִתְלַחֲשִׁים וַיָּבֶן ל' . ד'
דָּוִד כִּי מֵת הַיָּלֶד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
עֲבָדָיו הֲמֵת הַיֶּלֶד וַיֹּאמְרוּ מֵת : ל'
כ וַיָּקָם דָּוִד מֵהָאָרֶץ וַיִּרְחַץ וַיָּסֶךְ וַיְחַלֵּף ה'
שִׂמְלֹתָו וַיָּבֹא בֵית־יְהוָה וַיִּשְׁתָּחוּ שמלותיו ק'
וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁאַל וַיָּשִׂימוּ לוֹ
לֶחֶם וַיֹּאכַל : כא וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו כ'
מָה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה בַּעֲבוּר ס' מ"ע
הַיֶּלֶד חַי צַמְתָּ וַתֵּבְךְּ וְכַאֲשֶׁר מֵת
הַיֶּלֶד קַמְתָּ וַתֹּאכַל לָחֶם : כב וַיֹּאמֶר
בְּעוֹד הַיֶּלֶד חַי צַמְתִּי וָאֶבְכֶּה כִּי ב'
אָמַרְתִּי מִי יוֹדֵעַ יְחַנַּנִי יְהוָה וְחַי הַיָּלֶד : וחנני ק'
כג וְעַתָּה מֵת לָמָּה זֶּה אֲנִי צָם הַאוּכַל כ' וחי
לַהֲשִׁיבוֹ עוֹד אֲנִי הֹלֵךְ אֵלָיו וְהוּא לֹא־
יָשׁוּב אֵלָי : כד וַיְנַחֵם דָּוִד אֵת בַּת־שֶׁבַע כ' סופס ויד'
אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ
וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה ותקרא ק'
וַיהוָה אֲהֵבוֹ : כה וַיִּשְׁלַח בְּיַד נָתָן ד'
הַנָּבִיא וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יְדִידְיָהּ ל'
בַּעֲבוּר יְהוָה :
כו וַיִּלָּחֶם יוֹאָב בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן

מִית רַבְיָא וְיַעְבֵּד בִּישָׁא : יט וַחֲזָא דָוִד אֲרֵי עַבְדוֹהִי מְלַחֲשִׁין וּסְבַר דָּוִד אֲרֵי מִית רַבְיָא וַאֲמַר דָּוִד לְעַבְדוֹהִי הֲמִית רַבְיָא וַאֲמַרוּ מִית : כ וְקָם דָּוִד מִן אַרְעָא וּמְשַׁח וְשַׁנִּי כְּסוּתֵיהּ וְעַל לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּסְגִיד וַאֲתָא לְבֵיתֵיהּ וּשְׁאֵיל וְשַׁוִּיאוּ לֵיהּ לַחְמָא וַאֲכָל : כא וַאֲמַרוּ עַבְדוֹהִי לֵיהּ מַה פִּתְגָמָא הָדֵין דַּעֲבַדְתָּא עַד דְּרַבְיָא קַיָּם צַמְתָּא וּבְכֵית וְכַד מִית רַבְיָא קַמְתָּא וַאֲכַלְתְּ לַחְמָא : כב וַאֲמַר עַד דְּרַבְיָא קַיָּם צָמֵית וּבְכֵיתִי אֲרֵי אֲמָרִית מַן יָדַע דִּלְמָא יִתְרְחֵים עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ וְיֵחֵי רַבְיָא : כג וּכְעַן מִית לְמָא דְנַן אֲנָא צָאֵים הַאֵיכוּל לְאַתָּבוּתֵיהּ עוֹד אֲנָא אֵיזֵיל לְוָתֵיהּ וְהוּא לָא תָאֵב לְוָתִי : כד וְנַחֵים דָּוִד יַת בַּת שֶׁבַע אִתְּתֵיהּ וְעַל לְוָתָהּ וּשְׁכִיב עִמָּהּ וִילֵידַת בַּר וּקְרָת יַת שְׁמֵיהּ שְׁלֹמֹה וַיְיָ רַחֲמֵיהּ : כה וּשְׁלַח בְּיַד נָתָן נְבִיָּא וּקְרָא יַת שְׁמֵיהּ יְדִידְיָהּ בְּדִיל יְיָ : כו וְאַגִּיחַ קְרָבָא יוֹאָב בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וּכְבַשׁ

שהוא מברך על הטובה הב' חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא ולא נוכל לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום המיתה אלא עד הלילה שאמר שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילו' מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמר ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שהם דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבלו' אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית ה' כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו עבדיו והוא לא היה חייב באבלות תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל שישימו לו לחם ועשה הנאות גופו שהנהג מהם קודם שמת ומה שסמכו רז"ל שאבל אסור בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת תנחומין והוא אחר האבילות סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשו הפסוק הזה סמך אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו והסוק ויהי ביום השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו וכן ביום שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער ולא תבכה על הילד
שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן כאשר שילדה היה של קיימ' ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר וה' אהבו לא
הראשון שבא לפי שנולד בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבותינו ז"ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי ז' ללידתו
...וד ידע הילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב אל ביתה נראה כי לא שכב עמה אלא אותה הפעם ובאותה ביאה נתעברה כמו שכתוב ותסר
...ה ומאתו יום מנה לו חדשיו : (כא) בעבור הילד החי . ת"י כמו בעוד עד דרביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי למה : (כב) וחנני .
...כיו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד ר"ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפלה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת
...' וגם הילד אינו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכי' על המתי' כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל
...לום ולא היתה בכייתו להשיב אלא דרך צער ואבל : (כד) את בת שבע אשתו . עתה אמר אשתו כי כבר מת אוריה אבל מתחלה אמר אשר ילדה אשת אוריה
...' כי אשת אוריה היתה עד שמת ומצאתי ספר אחר כתיב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקי' ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסורה י"א
...ן קורין תי"ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב ויהיה טעם הכתיב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה
אש בחקו וגו' כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה : ויבא אליה וישכב עמה . הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה . ובדרש ויבא אליה
...אליה בטענה כי היתה נמנע' מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי' ויהיה לי בן של קיימא ממך יבוזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחלה
...לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן שלם לי האל על יד הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני
המלך

רלבג

...יפי מת : (כד) ויקרא את ... וידידיה בעבור ה' . ראוי ... באר לך מזה שדוד לא ... למפרע בענין אשת איש ... שמת בעלה כי ההולך ... אחת בית דוד גט כריתות ... לאשתו ואחר שמת ... מה נתבאר הענין למפרע ... היתה אשת אוריה כשבא ... דוד שאם לא היה הענין ... איך לא זכו הם"י מ"י ... סיפורה והאשה המוכה ... הם לבעל ואסורה לבועל ... שנתבאר בענין הסוטה ... אהב הש"י את הילד ... שהיה ממנו הממלכה ... על כל הניס ראוי ... מין כי לא חטא דוד ... ילת בת שבע אחר שהכר ... בדבר המלחמה והנה ... לולי

פי' רבי' ישעיה

...) בעבור ה'. פירוש בעבו' ה' אשר אהבו :

...רות אהרן למת ותבך. עקרה בער בו ובעו :
... דוד . מ"ק טו : וישלח ביד
... . סנהדרין סט מנחות כג :

...רץ ה' בקריא' וסי' ושמואל ויספדו לו כל ישראל . ...ן ויאמר . ויקם דוד מהארץ. ...רץ עד מעל הפתח . כי משלשות הנה דיחזקאל : ויסף ד' רפין וסי' נמסר בסדר פקודי : אהבו ד' וסי' נמסר בסדר ויגש :

מצודת דוד

...ימי לידתו : כי מת . אשר מת : ולא שמע . בעבור גודל התוגה : ועשה רעה . ...יחבל בעצמו : (כ) ויחלף שמלותיו . כי שכב ארצה והיו מעופרים בעפר ...ז : וישתחו . לברך על הרעה כמשפט התורה : וישאל . שאל בעבור האוכל וישימו
: (כא) בעבור הילד חי . ר"ל בעבור הילד כשהיה עדיין חי למת וגו' : (כב) מי יודע . אם כבר נגזרה עליו המיתה ואולי עדיין לא וחנני ה' וחי הילד : (כג) אליו .
...אל הקבר בעת אמות : (כד) וינחם . על מיתת הילד : שלמה וה' אהבו . ר"ל קראה אותו בשתי השמות שם שלמה להורות כי שלום יהיה בימיו וה' אהבו כמשמעו :
...) וישלח . אבל ה' שלח ביד נתן ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' ור"ל מה שקראה היא שמו בעבור אהבת ה' וה' אהבו קרא הוא שמו בעבור אהבת ה'

מצודת ציון

כמו להברות את דוד (לעיל ג) : (יט) מתלחשים . מדברים בלחש ובחשאי : ויבן . מלשון הבנה :
(כ) ויסך . משח בשמן : ויחלף . ענין תמורה : (כג) האוכל . מלשון יכולת : (כה) ידידיה .
ר"ל

רדק

המחבת וכן תרגום מחבת מסריתא והמשרת היא שנשלה בה הלביבות ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז"ל שעשתה לו מיני טגן וזוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן : (טו) וישנאה אמנון . זאת השנאה היתה סבה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלום יותר שונא אותו עד מות עד שהסב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו זמה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן נדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה . ובדרש מה היה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות . אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת וחרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי"ת אל על : (יח) מעילים . ת"י כרדוטין והמעיל הזה עשוי כמכונת הכתנת כי כן אמר ועליה כתונת פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע בניהם ויונתן שתרגם כרדוטין כך תרגום אפוד בד כרדוט דבוץ :
הלוך

רשי

(יג) כי לא ימנעני ממך . שמותרת אני לך לפי שנתעברה בי א[...]
ככרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת [...]
אינו בנו לכל דבר : (טו) וישנאה אמנון . אמרו רבותינו נימא [...]
ועשאתו כרות שפכה : (טז) אל אודות . אל יעשה אודות הרעה [...]
שילוח הגדולה מן [...]
שעשית עמי ועני[...]
תוסיף רעה [...]
לשלח[...]

תרגום

אַמְנוֹן אַפִּיקוּ כָל אֱנַשׁ
מֵעִילָוַי וְאַפִּיקוּ כָּל אֱנַשׁ
מֵעִילָוֹהִי : י וַאֲמַר אַמְנוֹן
לְתָמָר אָעִילִי סְעוּדְתָא
לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא
וְאֵכוֹל מִן יְדִיךְ וּנְסִיבַת
תָּמָר יַת חֲלִיטָתָא דַעֲבָדַת
וְאָעִילַת לַאֲמְנוֹן אֲחוּהָא
לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא
יא וְקָרִיבַת לֵיהּ לְמֵיכַל
וְאַתְקֵיף בַּהּ וַאֲמַר לַהּ עוּלִי
שְׁכִיבִי עִמִּי אֲחָתִי :
יב וַאֲמַרַת לֵיהּ אֲחִי בְּבָעוּ
לָא תְעַנֵּנִי אֲרֵי לָא מִתְעֲבֵד
כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל לָא תַעְבֵּד יַת
קְלָנָא הָדֵין : יג וַאֲנָא לְאָן
אוֹבִיל יַת חִסוּדִי וְאַתְּ תְּהֵי
כְּחַד מִן שָׁטַיָא בְּיִשְׂרָאֵל
וּכְעַן מַלֵּיל כְּעַן עִם מַלְכָּא
אֲרֵי לָא יִמְנְעִינַנִי מִנָּךְ :
יד וְלָא אֲבָה לְקַבָּלָא מִנַּהּ
וּתְקֵיף מִנַּהּ וְעַנְיַהּ וּשְׁכִיב
עִמַּהּ : טו וּסְנָאַהּ אַמְנוֹן
סִנְאָתָא רַבְּתָא לַחֲדָא אֲרֵי
סַגִּיאָה סִנְאָתָא דִי סְנָאַהּ
מֵרַחֲמְתָא דִרְחִימַהּ וַאֲמַר
לַהּ אַמְנוֹן קוּמִי אֱזִילִי :
טז וַאֲמַרַת לֵיהּ עַל עֵיסַק
בִּישְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא
מֵאוּחֲרַנְתָּא דַעֲבַדְתָּא עִמִּי
אַתְּ אֲמַר לְשַׁלָּחוּתִי וְלָא
אֲבָה לְקַבָּלָא מִנַּהּ : יז וּקְרָא
יַת עוּלֵימֵיהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ
וַאֲמַר שַׁלְּחוּ כְעַן יַת דָא
מִלְוָתִי לְבָרָא וַאֲגֵיף דָשָׁא
בַּתְרַהָא : יח וַעֲלַהּ כִּתּוּנָא דְפַסֵּי אֲרֵי כֵן לָבְשָׁן בְּנַת מַלְכָּא בְּתוּלָתָא כַּרְדּוּטִין
וְאַפֵּק יָתַהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ לְבָרָא וַאֲגֵיף דָשָׁא בַּתְרַהָא :

מקרא

לֶאֱכוֹל וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן הוֹצִיאוּ כָל־
אִישׁ מֵעָלַי וַיֵּצְאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָיו :
י וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן אֶל־תָּמָר הָבִיאִי הַבִּרְיָה — ג׳
הַחֶדֶר וְאֶבְרֶה מִיָּדֵךְ וַתִּקַּח תָּמָר אֶת־ — ב׳ תבות סופה
הַלְּבִבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂתָה וַתָּבֵא לְאַמְנוֹן — ה׳ קמץ
אָחִיהָ הֶחָדְרָה : יא וַתַּגֵּשׁ אֵלָיו לֶאֱכֹל — ב׳ אל חסתי ב׳
וַיַּחֲזֶק־בָּהּ וַיֹּאמֶר לָהּ בּוֹאִי שִׁכְבִי — ג׳ מ"ל
עִמִּי אֲחוֹתִי : יב וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־אָחִי אַל־ — ג׳ מ"ל
תְּעַנֵּנִי כִּי לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל — ל"ב
אַל־תַּעֲשֵׂה אֶת־הַנְּבָלָה הַזֹּאת : יג וַאֲנִי — ד׳ . י"ב
אָנָה אוֹלִיךְ אֶת־חֶרְפָּתִי וְאַתָּה תִּהְיֶה — ב׳ וגהרותם
כְּאַחַד הַנְּבָלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה דַּבֶּר־ — י"ב
נָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ : — ל׳
יד וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלָהּ וַיֶּחֱזַק — ט"ו
מִמֶּנָּה וַיְעַנֶּהָ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ : טו וַיִּשְׂנָאֶהָ — ב׳ . ב׳ חד ר"פ וחד ס"פ
אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה — את בתי נתתי
הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר שְׂנֵאָהּ מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר — ל׳
אֲהֵבָהּ וַיֹּאמֶר־לָהּ אַמְנוֹן קוּמִי — ב׳ ועבדן
לֵכִי : טז וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־אוֹדֹת הָרָעָה — ל׳ . ג׳ כתי׳ כן
הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת מֵאַחֶרֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ — ל׳
עִמִּי לְשַׁלְּחֵנִי וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ לָהּ :
יז וַיִּקְרָא אֶת־נַעֲרוֹ מְשָׁרְתוֹ וַיֹּאמֶר
שִׁלְחוּ־נָא אֶת־זֹאת מֵעָלַי הַחוּצָה
וּנְעֹל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ : יח וְעָלֶיהָ כְּתֹנֶת — ל׳ . ל׳ . ב׳ ועסו לו
פַּסִּים כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁןָ בְּנוֹת־הַמֶּלֶךְ
הַבְּתוּלֹת מְעִילִים וַיֹּצֵא אוֹתָהּ — י"ג . ב׳ מ"ל בסיפר׳
מְשָׁרְתוֹ הַחוּץ וְנָעַל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ : — ויטבול אותה

תולדות אהרן דבר נא . שם : וישנאה אמנון . שם :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יד) ולא אבה לשמוע בקולה . הוקחנה לאשה שלא היה חסן בה כי אם לשכב עמה למלאו׳ תאותו : (טו) וישנאה אמנון . פירוש לאחר שמילא תאותו שנאה שלא יאמר לו המלך קח אותה לאשה : (טז) ותאמר לו אל אודות . דסמי׳ יש בו ופירושו כמו על אודות שדבר׳ לו על אודות הרעה הגדולה הזאת יותר מן האחרות אשר עשית עמדי שהרגה לשלחני שהיתה רוצה שישאנה לאשה : ותשב תמר ושוממה . סו"ו יתר :

עשתה ה׳ קמצין בקריאה וסי׳ ותתן את המטעמים ואת הלחם, ותקח את הלביבות ותלבב , ואת כל אלה ידי עשתה , זכר את ושתי ואת אשר עשתה . אף לא הביאה אסתר המלכה ; וישנאה ב׳ חד ר"פ וחד ס"פ וסי׳ את בתי נתתי לאיש הזה , וישנאה אמנון ; ועליה ג׳ וסי׳ ועליה כתנת פסים, ועליה למרום שובה.

רלבג

וכנה עשתה זה לפ[...]
שכבר דקדק אמנו[...]
למיניו את הלביב[...]
השתדל אמנון להבי[...]
כדי שיוכל להשיג ש[...]
ממנה שן יהיה לבוז[...]
במזון קילה בענות[...]
(יב) כי לא יעשה כן [...]
לא אמרה משום [...]
לשכב עם אחותו מ[...]
מרוה שאם היה [...]
יודה לו המלך אך ל[...]
יעשה כן בישראל לבל[...]
דרך זנות אם לא [...]
אישו׳ ומזה יתבאר [...]
תמר אחיתו על ד[...]
ולזה אמרו רז"ל שת[...]
בת יפת תואר שנכנ[...]
ונתעברה מדוד [...]
נתגיירה וכשאה דוד [...]
לא היתה גיור׳ בעת[...]
ממנה הנה לא ה[...]
בת דוד כי אין [...]
לישראל מן השפחה[...]
לישראל הוא ו[...]
בשרשת ואלה המשפ[...]
שיולדו לישראל מ[...]
כנענית אשר הם עב[...]
לא ישראלים : (ט[...]
אמנון שנאה גדול[...]
שנתעלמה כפי יכל[...]
על רצונו ואולי הכ[...]
בזה ההתעלמות שהי[...]
או אמרה לו דב[...]
ולזה שנאה כי כבר[...]
ואתה תהיה כאח[...]
בישראל או אולי [...]
דברים יותר קשי[...]
והנה מרוב השנ[...]
אמנון מביתו [...]
למדנו מזה שגדר ה[...]
שלא ידבר עמו [...]
טוב ולפי שאמרו [...]
לו מתמול שלשום [...]
לא דבר עמו שלשה[...]
גולה : (יח) כתנ[...]
לבוש מלבשים מתק[...]

מצודת ציון

(יב) תענני . מלשון עינוי : הנבלה . דבר גנאי וכעור : (יג) אנה . להיכן : הנבלים . הפחותים ושפלים : (טז) אודות . עסק : (יז) ונעול . סגור במנעול : (יח) פסים . מרוקמת כרותב פס יד

מצודת דוד

בשמן : (ט) ותצק . יצקה על הקערה הלביבות עם השמן : (י) החדר[...]
משכבו : ותבא . את הלביבות : (יא) ותגש . הגישה אליו את הלביבות [...]
אחי . אל תעשה כזאת אתה אחי : אל תענני . אל תאנס אותי : כי [...]
וגו׳ . לאנס את הבתולות ולזה לא תעשה גם אתה את הנבלה הזאת : (יג) ואני וגו׳ . עם שיהיה באונס מ"מ לחרפה תחשב לי ואנה אוליכה להסתירה מבני אדם :
אתה תהי׳ נחשב כאחד הנבלים : ועתה . הואיל ותחפוץ בי דבר נא וגו׳ כי לא ימנעני מלהיות לך לאשה : (יד) ויחזק . נתגבר עליה ואנסה : (טו) ויש[...]
גדפתו בדברים ומה׳ היתה זאת לגלות חרפתו בקהל רב : כי גדולה וגו׳ . השנאה היתה בערכה יותר גדולה מעוך האהבה הקדומה : קומי לכי . ולא[...]
עוד זמן מה בביתו : (טז) אל אודות הרעה וגו׳ . ר"ל אל תעשה עסק הרעה הגדולה הזאת אשר היא יותר גדולה מהאחרת : אשר עשית . ר"ל ומה היא הר[...]
ואמרה אשר אתה עושה עמי לגרשני מביתך כי מעתה תפלה להכשא לו לכסות קלונה : (יח) כי כן תלבשנה . כן היה מנהג מלבושיהן : מעילים .

יט וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל־רֹאשָׁהּ וּכְתֹנֶת
הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה וַתָּשֶׂם
יָדָהּ עַל־רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה׃
כ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ
הַאֲמִינוֹן אָחִיךְ הָיָה עִמָּךְ וְעַתָּה
אֲחוֹתִי הַחֲרִישִׁי אָחִיךְ הוּא אַל־
תָּשִׁיתִי אֶת־לִבֵּךְ לַדָּבָר הַזֶּה וַתֵּשֶׁב
תָּמָר וְשֹׁמֵמָה בֵּית אַבְשָׁלוֹם
אָחִיהָ׃ כא וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁמַע אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּחַר לוֹ מְאֹד׃
כב וְלֹא־דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם־אַמְנוֹן לְמֵרָע
וְעַד־טוֹב כִּי־שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת־
אַמְנוֹן עַל־דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֵת תָּמָר
אֲחֹתוֹ׃ כג וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם
יָמִים וַיִּהְיוּ גֹזְזִים לְאַבְשָׁלוֹם בְּבַעַל
חָצוֹר אֲשֶׁר עִם־אֶפְרָיִם וַיִּקְרָא
אַבְשָׁלוֹם לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כד וַיָּבֹא
אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
גֹזְזִים לְעַבְדֶּךָ יֵלֶךְ־נָא הַמֶּלֶךְ וַעֲבָדָיו
עִם־עַבְדֶּךָ׃ כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־
אַבְשָׁלוֹם אַל־בְּנִי אַל־נָא נֵלֵךְ כֻּלָּנוּ
וְלֹא נִכְבַּד עָלֶיךָ וַיִּפְרָץ־בּוֹ וְלֹא־אָבָה
לָלֶכֶת וַיְבָרְכֵהוּ׃ כו וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
וָלֹא יֵלֶךְ־נָא אִתָּנוּ אַמְנוֹן אָחִי וַיֹּאמֶר
לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה יֵלֵךְ עִמָּךְ׃ כז וַיִּפְרָץ־בּוֹ
אַבְשָׁלוֹם וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ אֶת־אַמְנוֹן
וְאֵת כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כח וַיְצַו אַבְשָׁלוֹם
אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר רְאוּ נָא כְּטוֹב לֵב־
אַמְנוֹן בַּיַּיִן וְאָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם הַכּוּ אֶת־
אַמְנוֹן וַהֲמִתֶּם אֹתוֹ אַל־תִּירָאוּ הֲלוֹא
כִּי אָנֹכִי צִוִּיתִי אֶתְכֶם חִזְקוּ וִהְיוּ לִבְנֵי־
חָיִל׃ כט וַיַּעֲשׂוּ נַעֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לְאַמְנוֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה אַבְשָׁלוֹם וַיָּקֻמוּ ׀ כָּל־בְּנֵי

יט ונסיבת תמר קטמא על רישה וכתונא דפסי דעלה בזעת ושויאת ידה על רישה ואזלת מיזל וצוחת׃
כ ואמר לה אבשלום אחוהא האמינון אחוך הוה עמך וכען אחתי שתוקי אחוך הוא לא תשוין ית לבך לפתגמא הדין ויתיבת תמר וצדיא בית אבשלום אחוהא׃
כא ומלכא דוד שמע ית כל פתגמיא האלין ותקיף ליה לחדא׃
כב ולא מליל אבשלום עם אמנון למביש ועד טב ארי סני אבשלום ית אמנון על עיסק דעני ית תמר אחתיה׃
כג והוה לזמן תרתין שנין והוו גזזין לאבשלום במישר חצור עם בית אפרים וזמין אבשלום לכל בני מלכא׃
כד ואתא אבשלום לות מלכא ואמר הא כען גזזין לעבדך ייזיל כען מלכא ועבדוהי עם עבדך׃
כה ואמר מלכא לאבשלום לא ברי לא כען ניזיל כלנא ולא נתקיף עלך ואתקיף ביה ולא אבה למיזל וברכיה׃
כו ואמר אבשלום ולא ייזיל כען עמנא אמנון אחי ואמר ליה מלכא למא ייזיל עמך׃
כז ואתקיף ביה אבשלום ושלח עמיה ית אמנון וית כל בני מלכא׃
כח ופקיד אבשלום ית עולימוהי למימר חזו כען כד ישפר לבא דאמנון בחמרא ואימר לכון קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה לא תדחלון הלא ארי אנא פקדית יתכון אתקיפו והוו לגברין גברין׃
כט ועבדו עולימי אבשלום לאמנון כמא דפקד אבשלום וקמו כל בני

ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ מ״ל · י״ב · ג׳ · ג׳ · ב׳ וסימנם המלכים · ה׳ · ב׳ · כול׳ מ״ל במ״א חס׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ פתח · ב׳ · ב׳ · ד׳ · ג׳ · ג׳. ג׳ · ז׳

רדק

(יט) הלוך וזעקה. עבר במקום בינוני כלומר הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצוח׳. ואמרו רבו׳ ז״ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה באותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בצנועות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו ואסרו להתיחד עם הפנויה: (כ) האמינון. דרך בזיון: ושוממה. הוי״ו ללא תוספת דבר כוי״ו וישא אברהם את עיניו ואדוני אבי ז״ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון ענין כדומה ופי׳ ושוממה עלבה ושוממה: (כג) גוזזים. מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל: עם אפרים. סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי: (כה) ולא נכבד עליך. שלא נהיה כלנו עמך כבדות לרוב ההוצאה: (כו) ולא. דרך בקשה כמו ולא יתן לעבדיך: (כז) ויפרץ. כמו הפיך ויפצר: (כח) הלא. המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כו) ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון. פירוש אם לא תלך אתה ילך נא אתנו אמנון אחי:

תולדות אהרן ותקח תמר אפר. סנהדרין כא: ויהי לשנתים. סנהדרין סט (ס״ט יח):

רשי

(כג) ויהיו גוזזים. ... לעשות משתה ... (כו) ולא ילך נא ... לא יכול אתה ... גא עמנו אמנון: ... על

רלבג

... בטימור פסת יד ... וכן תמשך להיות ... (כ) ... ואין ... ותשב תמר ... אבשלום אחיה. לבשתה ולדאגתה ... עד שהיה שוממה ... (כב) כי ... אמנון ... (כד) הנה נא ... כי זה דבר בלתי ... אמנון הסבה ... תמר אחותו והנה היה

... עון אחרון ותשב י״ב ... ותלך ותשב לה ... ק ב׳ בפסוק, ורחל ... התרפים. ויאמר יהודה ... גלתו שבי. ותסר בגדי ... מעליה. ותשב באיתן ... את רחב הזונה. ויאמר ... אישה עשי. ויאמר ... ום אחיה. ותבא בת ... המלך. ותדבק בנערות ... ויאמר לה בעז לעת ... הלם: כטוב ד׳ בקריא׳ ... כי טוב לבם כן כתיב ... גפן בוקק ישראל ... לו. ויצו אבשלום את ... ביום השביעי כטוב לב ... לך ביין אמר:

מצודת דוד

... נים אחד: (יט) על ראשה. ר״ל וזרקה ממעל לראשה דרך צער ולהודיע ... אנוסה היתה: ותשם ידה וגו׳. כן הוא דרך המצטער: (כ) היה עמך. ... אוסך ובלשון נקיה דבר: ועתה. הואיל וכבר נעשה החרישי ואל תבזה ... שלא אחיך הוא וראוי לך לחוס על כבודו: אל תשיתי וגו׳. ר״ל אל תצטער ... (כב) למרע. בין דבר רע בין דבר טוב: כי שנא וגו׳. ושמר האיבה ... נקם בו לעת מצוא ובכדי שלא ירגיש בדבר לא דבר עמו מאומה:
... גוזזים. והיה מדרכם לעשות משתה ושמחה וכן בנבל נאמר על יו״ט באנו (ש״א כ״ה): (כד) עם עבדך. על עצמו אמר: (כה) ולא נכבד עליך. כי כאשר ... יהיה לך לעול כבד וטרחה מרובה: ויברכהו. על נדבת לבו: (כו) ולא ילך. בעבור שאמר לו ואם לא ילך אמנון (עם שקרא לכל בני המלך לא היה אמנון ... לפי שהיה הבכור ועומד הוא במקום אביו המלך): למה ילך. כי יכבד עליך: (כח) כטוב וגו׳. ואז לא יהיה נשמר: הלא כי אנכי ... לויתי

מצודת ציון

יד וכן ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז): (כ) האמינון. דרך המדברים להוסיף אותיות להקטין הדבר וכן ילרנהו כאישון עינו (דברים לב) שנקרא כן ע״ש האיש הקטן הנראה בעין: החרישי. ענין שתיקה: תשיתי. תשימי: ושוממה. הוי״ו יתירה וכן רכב וסוס (תהלים עו): (כג) לשנתים ימים. לשתי שנים: גוזזים. את הצאן: עם אפרים. סמוך לנחלת אפרים כמו עם באר לחי ראי (בראשית כה): (כה) ויפרץ. ענין הפתוי ברבוי דברים והוא הפוך מן ויפצר גם

רדק

יגעו בבנך: (ט) עלי אדוני המלך העון. בהפוך רצתה לומר אלא שהיתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם נכעס אני ובני עליך ולא ישמר מהם ויהרגוהו בני המשפחה: (י) המדבר אליך. מבני המשפחה תביאהו אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדוק והבאתיו בחירק התי"ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדים שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך: (יא) יזכר נא המלך. רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלי' השבועה ויראו שלא יגעו בו ור"ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אורייתא דה' אלהך בדיל לאסגאה אורחא קדם גאיל דמא לחבלא: משערת בנך ארצה. כתרגומו מסער ריש ברין: (יב) תדבר נא. אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה: (יג) ולמה חשבתה. כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותו שהרי ה"א אינו משיב אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא יודע: (יד) כי מות נמות. כלנו סופנו למות וכמו המים הנגרים ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה נס

תרגום

ח וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתְּתָא אֱזִילִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנָא אֲפַקֵּיד עֲלָךְ: ט וַאֲמַרַת אִתְּתָא דְמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא עֲלַי דִּי לִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חוֹבָא וְעַל בֵּית אַבָּא וּמַלְכָּא וְכוּרְסָא מַלְכוּתֵיהּ זַכַּאי: י וַאֲמַר מַלְכָּא מַן דְּיֵימַר לִיךְ מִלָּא וְתַיְתִינֵיהּ לְוָתִי וְלָא יוֹסִיף עוֹד לְאַנְזָקָה בִיךְ: יא וַאֲמַרַת יִדְכַּר כְּעַן מַלְכָּא מַה דִּכְתִיב בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל לְאַסְגָּאָה אוֹרְחָא קֳדָם גָּאֵל דְּמָא לְחַבָּלָא וְלָא יְשֵׁיצוּן יָת בְּרִי וַאֲמַר קַיָּם הוּא יְיָ אִם יִפּוֹל מִסְּעַר רֵישׁ בְּרִיךְ לְאַרְעָא: יב וַאֲמַרַת אִתְּתָא תְּמַלֵּל כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא פִּתְגָּמָא וַאֲמַר מַלֵּילִי: יג וַאֲמַרַת אִתְּתָא וּלְמָה חֲשַׁבְתָּא כְּהָדָא עַל עַמָּא דַיְיָ וּמְמַלֵּיל מַלְכָּא פִּתְגָּמָא הָדֵין כִּגְבַר חַיָּב בְּדִיל דְּלָא לְאֲתָבָא מַלְכָּא יָת בְּדוֹרֵיהּ: יד אֲרֵי מִיתָא

מקרא

ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָאִשָּׁה לְכִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנִי אֲצַוֶּה עָלָיִךְ:
ט וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ עָלַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֶעָוֹן וְעַל־בֵּית אָבִי וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי:
י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ וַהֲבֵאתוֹ אֵלַי וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת בָּךְ:
יא וַתֹּאמֶר יִזְכָּר־נָא הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵהַרְבַּית גֹּאֵל הַדָּם לְשַׁחֵת וְלֹא יַשְׁמִידוּ אֶת־בְּנִי וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בְּנֵךְ אָרְצָה:
יב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה תְּדַבֶּר־נָא שִׁפְחָתְךָ אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר דַּבֵּרִי:
יג וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְלָמָּה חָשַׁבְתָּה כָּזֹאת עַל־עַם אֱלֹהִים וּמִדַּבֵּר הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר הַזֶּה כְּאָשֵׁם לְבִלְתִּי הָשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדְּחוֹ:
יד כִּי־מוֹת

(מסורה בגליון: מ"ל וחד חס' · י"ג · ל' · ד' · ל'. ג' · מהרבת ק' · ל' · מ"ל. ל' · ל' · ב'. ל')

גם הוא חס': על בית ועל בית י"ג דסמיכי בקריאה וסימן במסרה רבתא:

רשי

(ט) עלי אדני המלך העון. כנוי הוא לכבודו כלומר אתה מדח... לאמר אני מצוה עליך ואני אלך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני י... מי העון הזה: (יא) יזכר נא המלך את ה'. שהקפיד על אוהך... להציל נפשות שגג' והשיגו כי ירבה הדרך (דברים י"ט ו') וזהו... גואל הדם לשחת ואת... אותי: (יג) ולמה... כזאת. שחשדת לישראל... להרוג את השני בלא... והתראה: ומדבר המלך... הזה כאשם. והדבר... שהרגת לאחרים שאת... לא יפול משערת בנך... עכשיו שאגלה לך שאי... הזה אלא על שני ב... תתחרט לאמר דברתי ז... והנני חוזר כי לבלת... המלך את אבשלום בנ... ממנו וברח לו: ומדבר... אוקינו"ן סרלטי"ש ב... (יד) כי מות נמות... כאותו...

רלבג

בנך ארצה: (ט) על... המלך העון ועל ב... והמלך וכסאו נקי... רצית בנה אם ירצה... המשפחה והנה אמר... מוסר להראות שהמ... הזה לא יקום על... להצילו: (יא) מהרב... הדם לשחת. ר"ל ש... גואלי הדם לשחת כי... מהם גואלי הדם... כנשאר הוא ג"כ קרובי... אמרה שיזכור לפניו... להם שאין ראוי לה... היותם גואלי הדם שירצו לשפוך דם קרוביהם ואז נשבע דוד חי ה' ... משערת ראשו ארצה וידמה שלא אמרה שהיה שם עדי' ולזה נשבע לה... דיני התורה לא היה בן מות אם היה הענין כמו שהגיד' לו ואפשר עוד... שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכולת למלך להצילו להורא... (יג) ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו... והנה...

פי' רבי' ישעיה

(ט) עלי אדוני המלך העון. פי' כינוי הוא כלומר אם יבא גואל הדם ויהרוג את בני יהי רצון שלא תענש בדבר הזה ויהיה העון עליך: (י) ויאמר המלך המדבר אליך והבאתו אלי. פי' מי שיבוא לדבר אליך להרוג את בנך הביאהו אלי ואני אצוה שלא יוסיף ליגע בך: (יא) ותאמר יזכור נא המלך אלהיך. ועשה למען שמו: מהרבת גואל הדם לשחת. פי' מהרבות גואל הדם שהוא מסכיר לשחת ולא ישמידו את בני ואני ירא משני גואל הדם לה המלך חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה. מהרבת הוא שם הפועל: (יג) ותאמר האשה ולמה חשבת כזאת על עם אלהים. שירצו להמית בלא עדים והתראה והבטחתני שלא יעשו לו חמס שאינו מן הדין שיהרגוהו ולא נמנעת אתה מלדבר אדוני המלך את הדבר הזה להיות כאשם מבקש להרוג את אבשלום בלי עדים והתראה ואיך משיב את נדחך שאין לו עון למות על אחרים שהיו דנים לי הבטחתני שלא יעשו דבר ש... ואתה עושה דבר שלא כדין: (יד) כי מות נמות וכמי' הנגרים ארצה. כך אנחנו דומים:

מצודת ציון

(ט) וכסאו. ר"ל המלכות: (יא) מהרבת. ענין גדולה ותשיבות כמו על כל רב ביתו (אסתר א): גואל הדם. קרוב הנרצח הרוצה לנקום נקמת דמו נקרא גואל הדם שהוא כאלו כתשב לדם לגאולה: משערת בנך. אמר דרך הפלגה כדרך שאומרים הבריות: (יג) כאשם. ענין שגגה: הנגרים

מצודת דוד

אתך: (ט) עלי אדוני המלך העון וגו'. כאלו תאמר יאמין לי שהאמת א... תוכחו ואם יודע לאחר זה שלא כן הוא אזי יהיה העון עלי על שהטעיתי א... אבל המלך וכסאו יהיה נקי מעון זה ר"ל לא יעונש לא בגופו ולא בדבר... היות כי מהראוי להאמין לי בזה כי שניהם ילדי הם: (י) המדבר אליך רפה המלך אשר בניס אמריה חזר ואמר לה מי המדבר אליך מאז אשר תמסור לו בנך להמיתו אותו תביאו אלי ואזהירו שלא יוסיף לנגעת בך ולכופף ל... בנך: (יא) יזכר נא המלך וגו'. כאלו חששה פן כאשר יבוא גואל הדם לפני המלך ולפי רוב גדלו ישא לו המלך פנים ולא ירחם עוד על בנה ולז... יזכר נא את ה' ולדבק במעשיו מה הוא רחום וכו' מבלי להגדיל לישא פני גואל הדם הבא לשחת ולא ישמידו את בני: חי ה'. הריני נשבע שלא יעשה ל... רע: (יב) תדבר נא. שאלה רשות לדבר דבריה עם שאינם נוגעים אליה: (יג) ולמה חשבתה. ר"ל איך עלתה על דעתך להאמין דברי לחשוב המשפחה עם ה' להתאכזר על בני להרגו מבלי עדים והתראה והיה לך להשכיל אמיתת הענין שלמשל נאמר ובכועס אמריה הפליגה ברוב מעשה הריג... מבלי עדים והתראה: ומדבר המלך. ר"ל עוד אתמה מה שדבר המלך הדבר הזה שלא יפול משערת וכו' אשר הוא כאשם וכשגגה היוצאת על בלתי משיב... אבשלום אשר נדח בארץ נכריה כי הלא הוא דומה בדומה כי גם לאבשלום לא התרו ועוד דברים כאלה שאין לו משפט מות (ועל כי חששה פן יחז... מדבריו ולומר כי באמת שגגה היא לזה הקדימה אמריה ותאמר למה חשבת כזאת וגו' לומר שהדין דין אמת ועם אבשלום נעשה השגגה ולחלוק כבוד... תלתה השגגה באמירה ולא במעשה): (יד) כי מות נמות. חזרה להביא טענות לטובת אבשלום ואמרה הלא כולנו מות נמות וא"כ ההומת קודם זמנ... תרעומות רב כ"כ אחרי שסופו למות וא"כ אין להמית הרוצח בעבור זה הואיל ולא חייבה התורה כי בלא התראה נהיתה: וכמים וכו'. ר"ל ועוד בשל... ממון חבירו אז כשישיב הגזילה באה היא ליד בעליו אבל השופך דם אדם מה שעשה עשוי ולא תוחזר אליו הנפש עם שפיכת דם הרוצח וישאר א"כ מת כשהיה כמי...

נָמ֔וּת וְכַמַּ֙יִם֙ הַנִּגָּרִ֣ים אַ֔רְצָה אֲשֶׁ֖ר לֹ֣א (ל')
יֵאָסֵ֑פוּ וְלֹֽא־יִשָּׂ֤א אֱלֹהִים֙ נֶ֔פֶשׁ וְחָשַׁב֙ (ב'. ב')
מַחֲשָׁב֔וֹת לְבִלְתִּ֛י יִדַּ֥ח מִמֶּ֖נּוּ נִדָּֽח׃ (ל')
טו וְעַתָּ֗ה אֲשֶׁר־בָּ֜אתִי לְדַבֵּ֨ר אֶל־הַמֶּ֤לֶךְ
אֲדֹנִי֙ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה כִּ֥י יֵרְאֻ֖נִי הָעָ֑ם (ל' חס')
וַתֹּ֣אמֶר שִׁפְחָֽתְךָ֗ אֲדַבְּרָה־נָּא֙ אֶל־
הַמֶּ֔לֶךְ אוּלַ֛י יַעֲשֶׂ֥ה הַמֶּ֖לֶךְ אֶת־דְּבַ֥ר
אֲמָתֽוֹ׃ טז כִּ֚י יִשְׁמַ֣ע הַמֶּ֔לֶךְ לְהַצִּ֥יל (ו' בליש')
אֶת־אֲמָת֖וֹ מִכַּ֣ף הָאִ֑ישׁ לְהַשְׁמִ֨יד
אֹתִ֤י וְאֶת־בְּנִי֙ יַ֔חַד מִנַּחֲלַ֖ת אֱלֹהִֽים׃ (ב'. ל')
יז וַתֹּ֙אמֶר֙ שִׁפְחָ֣תְךָ֔ יִֽהְיֶה־נָּ֛א דְּבַר־אֲדֹנִ֥י
הַמֶּ֖לֶךְ לִמְנֻח֑ה כִּ֣י ׀ כְּמַלְאַ֣ךְ הָאֱלֹהִ֗ים (ל' חס' וד' חס' בליש'. ה')
כֵּ֣ן אֲדֹנִ֤י הַמֶּ֙לֶךְ֙ לִשְׁמֹ֙עַ֙ הַטּ֣וֹב וְהָרָ֔ע
וַיהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ יְהִ֥י עִמָּֽךְ׃
יח וַיַּ֣עַן הַמֶּ֗לֶךְ וַיֹּ֙אמֶר֙ אֶל־הָ֣אִשָּׁ֔ה
אַל־נָ֨א תְכַחֲדִ֤י מִמֶּ֙נִּי֙ דָּבָ֔ר אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י (ל'. כ"ו)
שֹׁאֵ֣ל אֹתָ֑ךְ וַתֹּ֙אמֶר֙ הָֽאִשָּׁ֔ה יְדַבֶּר־נָ֖א
אֲדֹנִ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃ יט וַיֹּ֣אמֶר הַמֶּ֔לֶךְ
הֲיַ֥ד יוֹאָ֛ב אִתָּ֖ךְ בְּכָל־זֹ֑את וַתַּ֨עַן (ב' מקלר)
הָאִשָּׁ֜ה וַתֹּ֗אמֶר חֵֽי־נַפְשְׁךָ֮ אֲדֹנִ֣י הַמֶּלֶךְ֒
אִם־אִ֣שׁ ׀ לְהֵמִ֣ין וּלְהַשְׂמִ֗יל מִכֹּ֛ל (ב' חס' בליש' ל'. ל')
אֲשֶׁר־דִּבֶּ֛ר אֲדֹנִ֥י הַמֶּ֖לֶךְ כִּֽי־עַבְדְּךָ֣
יוֹאָ֞ב ה֣וּא צִוָּ֗נִי וְה֨וּא שָׂ֚ם בְּפִי֙ (ל' וקף קמץ)

דְּמָאִית וּכְמַיָא דְמִתְאַשְׁדִין לְאַרְעָא דְלָא אֶפְשַׁר לְהוֹן דְיִתּוֹסְפוּן כֵּן לֵית אֶפְשַׁר לְדַיָנָא דְקוּשְׁטָא לְקַבָּלָא מָמוֹן דִשְׁקַר וּדְמְחַשֵׁב מַחְשְׁבָן בְּדִיל דְלָא לְבַדָרָא מִנֵיהּ בְּדוֹרָא׃ טו וּכְעַן דַאֲתֵיתִי לְמַלָלָא קֳדָם מַלְכָּא רִבּוֹנִי יָת פִּתְגָמָא הָדֵין אֲרֵי דַחֲלוּנַנִי עַמָא וַאֲמַרַת אַמְתָךְ אֲמַלֵיל כְּעַן קֳדָם מַלְכָּא מָאִים יַעְבֵּד מַלְכָּא יַת פִּתְגָמָא דְאַמְתֵיהּ׃ טז אֲרֵי יִשְׁמַע מַלְכָּא לְשֵׁיזָבָא יַת אַמְתֵיהּ מִיַד גַבְרָא לְשֵׁיצָאָה יָתִי וְיָת בְּרִי כַּחְדָא מֵאַחְסָנַת עַמָא דַיָי׃ יז וַאֲמַרַת אַמְתָךְ יְהֵי כְעַן פִּתְגָמָא דְרִבּוֹנִי מַלְכָּא לְנִיחָא אֲרֵי כְּמַלְאָכָא דַיָי כֵּן רִבּוֹנִי מַלְכָּא לְמִשְׁמַע טַב וּבִישׁ וּמֵימְרָא דַיָי אֱלָהָךְ יְהֵי בְּסַעְדָךְ׃ יח וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר לְאִתְּתָא לָא כְעַן תְּכַסֵי מִנִי פִּתְגָמָא דַאֲנָא שָׁאֵיל יָתִיךְ וַאֲמַרַת אִתְּתָא יְמַלֵיל כְּעַן רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ יט וַאֲמַר מַלְכָּא הֲיַד יוֹאָב עִמָךְ בְּכָל דָא וַאֲתִיבַת אִתְּתָא וַאֲמַרַת חַיֵי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי מַלְכָּא אִם אִית לְמִסְטֵי לְיַמִינָא וְלִסְמָלָא מִכֹּל דִי מַלֵיל רִבּוֹנִי מַלְכָּא אֲרֵי עַבְדָךְ יוֹאָב הוּא פַּקְדַנִי וְהוּא שַׁוִי בְּפוּמָא

למנחה ד' חס' ו' בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה. יהיה נא דבר אדני המלך למנחה. ודמשק מנחתו. והיתה מנחתו כבוד. וכל המנחות דכו': מלאך האלהים ח' בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ג: אש ג' סבירין יש וסי' עוד האש בית רשע. אש רעים. אם אש להמין ולהשמיל:

רשי

...עונש : ולא ישא אלהים נפש . אין מן המיתה להסירך וחשב המלך ...ת לבלתי ידח ממנו נדח : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך את הדבר הזה . בביכוי עלי ועל בני : כי יראוני העם . הפחידוני ...ן את אדוני על בנו פן יכעס עלי : ותאמר שפחתך אדברה נא . ...זה אולי יעשה וגו' : ...כי ישמע המלך להציל ...מתו מכף האיש . הבא ...את בני ולהשמידנו יחד ...אלהים : (יז) ותאמר ...ד . מאחר שיצוה המלך ...יה דברו למנוחה לבני ...ישוב מדברו הטוב כי ...כ' אדני המלך ולא ...כעס ושנאה מדברו ...(יט) אם אש . כמו אם ...ו יש וכן עוד האש ...רשע (מיכה ו' י') כמו יש

רדק

גם בתחיית המתים : ולא ישא אלהים נפש . שלא יוציאנה מן הגוף כלומר לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל . ואם יהרוג אדם חבירו לא צוה המקום להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג צוה שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו אפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וז"ש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבו' ושם משפטי' לבלתי ידח ההורג ויש לפרש וחשב מחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופנו למות יחשוב המלך מחשבות שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא ימותו שנים וי"ת אלהים דיינא ותרגם הפסוק כן הרי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדין וגו' : (טו) כי יראוני העם . כבר פירשנו בו פירוש אחד בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השוערים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה : (יז) למנוחה . שיניחני מדאגתי ומעצבי : לשמוע הטוב והרע . כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע : (יח) היד יואב . עצתו ודברו : (יט) אם איש להמין ולהשמיל . אש חסר יו"ד והוא כמשמעו וי"ת אם אית כמו יש וכן האיש בבית רשע שהוא חסר תרגם האית ופי' הפסוק לדעת יונתן אם יש

רלבג

...המלך מדבר הדבר הזה ...בו שהוא כמו אשם על ...השיב את נדחו והוא ...ם כי אב יבקש להמיתו ...בר אמנון ועשה מה ...ק אותי בדברו עם זאת ...התקועית : (יד) כי מות ...כלנו כמו המים הנגרים ...שלא יתקבצו לעמוד ...כ כן בני האדם דורכים ...מות : ולא ישא אלהים ...לכלילה מהמות ר"ל ...ויכובד בזה הענין שום ...לא ישא פני נפש בזה כי ...ל אדם למות . והנה ...הש"י מחשבות להמית ...האדם במינים שונים ...ת שונות בדרך שלא יהיה ...אחד מן האנשים שידמה ...לברוח מהמות וכאילו ...זה להעיד כי אולי מאת ...היתה הסבה להמית את ...כי הוא ית' שב מחשבות ...לאיש כדרכיו וכפרי ...יו : (יז) יהיה נא דבר ...המלך למנוחה . ר"ל ...לי מרגוע וזה יהיה סבה ...ממנו שישיב את נדחו ...שהסכים זה הענין בבני : ...ך האלהים כן אדני ...לשמוע הטוב והרע . ...כי מה שישפט באלו ...ים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב והיושר ...לה כאילו הוא מלאך האלהים : (יט) אם אש להמין ולהשמיל . פירשו

פי' רבי ישעיה

ולא ישא אלהים נפש אדם . שלא ימות ואין אדם יכול לבטוח בחייו . ואם לא עכשיו אימתי תשיב את בנך . ויש למלך לחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו הנדח ותאסף את בנך אליך קודם מותך : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך את הדבר הזה . במשל על בני : כי יראוני העם . והפחידוני ואמרו לי אם תאמרי למלך שישיב את בנו יכעס עליך בעבור זה הבאתי ממשל הזה כדי שתסכים ע"ז שלא יהרגו את בני הנשאר ואחר כך אגלה לך על בנך ולא תשוב מדרך שדברת לי : (יז) יהיה נא דבר אדוני המלך למנוחה . שיניח את נפשי ויבטיחני ולא יהרגו את בני ואח"כ אפייסנו על בנו שתבטח על דבריו ולא יכעס עלי : (יט) אם אש להמין

מצודת דוד

...הנגרים ארצה שא"א לאספם להחזירם למקומם כי נבלעו בעפר הארץ : ...ישא אלהים נפש . ר"ל ועוד הלא אין אלהים נושא פנים לשום נפש ושלם ...לאיש כמפעלו ולטובת האדם חושב מחשבות לשלם גמול בזה העולם לבל יהיה ...הנדח במעשיו מוטרד ונדח ממנו יתברך כי בהצרף סיגיו יזכה לחזות בנועם ה' וא"כ בהשגחה היתה מיתת אמנון לכפר העון אשר חטא ואבשלום היה שליח ...זה ואין להאשימו כ"כ בהיות כי לא התרו בו והתורה פטרתו : (טו) ועתה . ר"ל הואיל וכל דברי למשל נאמרו להמליץ טוב על אבשלום פן תאמר למה את ממשל ...ה היה לך לדבר דבריך כאשר המה לזה אמרה ועתה מה שבאתי לדבר הדבר הזה להיות למשל ה"ז היה לפי שכל העם הפחידוני לומר שהמלך יגער בך כאשר ת... ...כי הליועץ למלך נתנוך : ותאמר . לזה אמרתי אדבר דברי בדומה לו ואולי עי"ז ימלא שאלתי : (טז) כי ישמע . כאשר ישמע המלך להציל אותו מיד האיש הגואל הדם ...להשמיד אותי להיות שכולה מבני : יחד . כי במיתתו יושמד הוא ואני אהיה שכולה ממנו : מנחלת אלהים . מהנחלה הניתן לנו מן השמים לירשנו הם : (יז) ותאמר . ...מרה שפחתך יהיה דבר המלך למנוחה לבנו כמו שהציל את בני לפי מחשבתו שבאמת נעשתה הדבר כ"כ ינוח לבנו על כי היותה בדומה לו : כי כמלאך . ר"ל הן ...י שלא יתחלף מעשיך למאמריך ולא יחזירך הכעס והשנאה מדבריך הטובים והישרים אשר דברת עד כה כי כמלאך האלהים שאין בו התחלפות מלך עצמו כן אדוני ...זאו משכלת להבין מהו הטוב ומה הרע וישכיל א"כ אשר התחלפות רעה היא ויחדל ממנה : וה' . כחתימה לדבר דבריה רצתה להסתר ממנו ואמרה לו וה' אלהיך יהיה עמך כדרך הנפטרים : (יח) אל נא תכחדי . אל תעלם ממנו אמיתת הדבר אשר אשאל אותך : (יט) היד יואב . הבא

מצודת ציון

(יד) הנגרים . ענין הזלה ונטיפה כמו כמים מוגרים במורד (מיכה א) : (יח) תכחדי . ענין העלמה כמו ואשמותי ממך לא נכחדו (תהלים סט) : (יט) אש . הוא כמו יש וכן עוד האש בית רשע

שִׁפְחָתְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
כ לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת־פְּנֵי הַדָּבָר עָשָׂה עַבְדְּךָ יוֹאָב אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַאדֹנִי חָכָם כְּחָכְמַת מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים לָדַעַת אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃
כא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב הִנֵּה־נָא עָשִׂיתִי (עשית ק׳) אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֵךְ הָשֵׁב אֶת־הַנַּעַר אֶת־אַבְשָׁלוֹם׃
כב וַיִּפֹּל יוֹאָב אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיְבָרֶךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר יוֹאָב הַיּוֹם יָדַע עַבְדְּךָ כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר עַבְדּוֹ (עבדך ק׳)׃
כג וַיָּקָם יוֹאָב וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּרָה וַיָּבֵא אֶת־אַבְשָׁלוֹם יְרוּשָׁלָם׃
כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יִסֹּב אֶל־בֵּיתוֹ וּפָנַי לֹא יִרְאֶה וַיִּסֹּב אַבְשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃
כה וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא־הָיָה אִישׁ־יָפֶה בְּכָל־יִשְׂרָאֵל לְהַלֵּל מְאֹד מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ לֹא־הָיָה בוֹ מוּם׃
כו וּבְגַלְּחוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ כִּי־כָבֵד עָלָיו וְגִלְּחוֹ וְשָׁקַל אֶת־שְׂעַר רֹאשׁוֹ מָאתַיִם שְׁקָלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ׃
כז וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלוֹשָׁה בָנִים וּבַת אַחַת וּשְׁמָהּ תָּמָר הִיא הָיְתָה אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה׃
כח וַיֵּשֶׁב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשָׁלַםִ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃
כט וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶל־יוֹאָב לִשְׁלֹחַ אֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ וְלֹא אָבָה לָבוֹא אֵלָיו (חסר אליו) וַיִּשְׁלַח עוֹד שֵׁנִית וְלֹא אָבָה לָבוֹא׃

תרגום

דאמתך ית כל פתגמיא האלין: כ בדיל לאקפא ית אפי פתגמא עבד עבדך יואב ית פתגמא הדין ורבוני חכים כחכמת מלאכא דיי למידע ית כל די בארעא: כא ואמר מלכא ליואב הא כען עבדית ית פתגמא הדין ואזיל אתיב ית עולימא ית אבשלום: כב ונפל יואב על אפוהי לארעא וסגיד ובריך ית מלכא ואמר יואב יומא דין ידע עבדך ארי אשכחית רחמין בעינך רבוני מלכא דעבד מלכא ית פתגמא דעבדיה: כג וקם יואב ואזל לגשור ואיתי ית אבשלום לירושלם: כד ואמר מלכא יסתחר לביתיה ואפי לא יחזי ואסתחר אבשלום לביתיה ואפי מלכא לא חזא: כה וכאבשלום לא הוה גבר שפיר בכל ישראל לשבחא לחדא מפרסת רגלוהי ועד מוחיה לא הוה ביה מומא: כו ובספרותיה ית רישיה והוי מזמן עדן לעדן דמספר ארי יקיר עלוהי ומספר ליה ותקל ית סער רישיה מאתן סלעין במתקלא דמלכא: כז ואתילידו לאבשלום תלתא בנין וברתא חדא ושמה תמר היא הות אתתא שפירת חיזו: כח ויתיב אבשלום בירושלם תרתין שנין ואפי מלכא לא חזא: כט ושלח אבשלום לות יואב לשלחא יתיה לות מלכא ולא אבה למיתי לותיה ושלח עוד תנינות ולא אבה למ

תולדות אהרן וכאבשלום. סוטה י (סוטה יז) : והיה מקץ. נזיר ד סוטה י : ויולדו לאבשלום. סוטה יא : וישב אבשלום. סנהדרין סט :

רדק

יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם נפרש איש כמשמעו יהיה פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה צוני ויהיה פי׳ אשר כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר דבר נסתר עמו ופירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסרה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל: (כ) לדעת את כל אשר בארץ. בין בדבריך בין בדברים אחרים: (כא) הנה נא עשיתי. ששמעתי לדברי האשה המדברת אלי במצותיך והאשה מדוייקת מאליה. כתיב עשיתי וקרי עשית ופי׳ לאותה הנוסחא אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום לך השיבו כדברך: (כב) אל פניו. כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים: עבדו. כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא: (כה) וכאבשלום לא היה איש יפה. סמך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל: (כו) ובגלחו. אמרו רז״ל כי אבשלום נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקים לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתגאות בו ולהתנאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז״ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזיר עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנאמר ויהי מקץ ימים לימים וזהו משנה לשנה כי ימים הוא שנה כמו ימים תהיה גאולתו: באבן המלך. תרגום במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא

רשי

היה: (כ) לבעבור ... לגלגל עד שיבא דבר ... מלך לאור: ואדני ... והבנת כי מאת יואב ... אל

רלבג

פירשו בו אם יש ... ולהשמאיל והרצון בו ... לנטות ימין ושמאל מכל ... דבר המלך כי כן הוא ... (כ) לבעבור סבב את ... הדבר. הנה פני הדבר ... מה שראוי שיסבה הדבר ... והוא התכלית הראוי ... אמר שהוא עשה כן כדי ... התכלית הראוי: (כו) ... עליו וגלחו. מגיד שלולא ... עליו לא היה מגלח אותו ... לאות כי היה נזיר מגדל ... שער ראשו ולפי ... לתגלחת הוא נזיר ... הדברים אשר בהם ... כמו שבארנו בפרשת נזיר ... שהוא היה נזיר ולפי ש... מנהגו תמיד משנה לשנה ... שספר בזה המקום למד ... שאבשלום היה נזיר ... מאתים שקלים באבן ... הנה

פי׳ רבי׳ ישעי׳

להמין ולהשמיל. פי׳ ... יש ודומה לו עוד ... רשע שפתרונו היש: ... כמו להימין ונעלם ... ולהשמיל כמו ול... ונעלם האל״ף: (כט) ול... לביא אליו. פי׳ שלא ... דוד ואמר לו ופני לא ...

ולך י״א בקריאה וסי׳ ויא... נא את בנך יחידך. ותא... אמו עלי קללתך בני. ויא... החרש. ועתה שוב ולך ב... מלא קרנך שמן. השב את... ואלישע הנביא. ויאמר... אל חזאל. קח בידך את ה... הואל נא ולך. ולך בא אל... אכול את המגלה הזאת... פניו ו׳ בקריאה וסי׳ לשנ... פניו להאבדו ב׳ בו. ויפל... אל פניו ארצה וישתחו... יואב אל פניו. ויצא אל פ... בן חנני. הן יקטלני לו...

מצודת ציון

רשע (מיכה ו): להמין ולהשמיל. מלשון ימין ושמאל: (כ) פני הדבר. תחילת הדבר: (כו) ימים. שנה: באבן המלך. במשקל המלך כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן (דברים כה) ע״ש שדרכה להיות

מצודת דוד

כח חכמת יואב עם כל דבריך: אם אש להמין. אם יש לנטות או לשמאל מכל דברי אדוני אשר ידבר בכל עת כי מזה נראה גודל החכמה בו: הוא צוני. ללכת אל אדוני: והוא שם וגו׳. כל דברי המשל שם הוא

(כ) לבעבור סבב. ר״ל ומה ששלח אותי ולא הלך בעצמו כי לבעבור סבב וגו׳ עשה הדבר הזה לשלחני במקומו כי אני הלא יכולה הייתי לדבר בדומה לו להסב דבר הנרצה והוא פני הדבר ותחלת המחשבה אבל יואב עצמו לא היה לו מקום לסבב הדבר הנרצה בזה האופן ולא רצה גם הוא לדבר הדבר באר היטב: ... וגו׳. כי הבלת לדעת ממי יצאו הדברים והנה בעבור רוב החכמה שבך אין לנטות מדבריך ימין ושמאל: (כא) עשית וגו׳. לשלח את התקועית לזה לך והש... המתחיל בדבר עליו לגמרו: (כה) להלל מאד. הראוי להלל מאוד: (כו) והיה. עת גלוחו היה מסוף שנה לסוף שנה: מאתים. והיו במשקל מאתים שקלים: ר...

ל וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב
אֶל־יָדִי וְלוֹ־שָׁם שְׂעֹרִים לְכוּ
וְהוֹצִיתִיהָ בָאֵשׁ וַיַּצִּתוּ עַבְדֵי והציתוה ק'
אַבְשָׁלוֹם אֶת־הַחֶלְקָה בָּאֵשׁ׃
לא וַיָּקָם יוֹאָב וַיָּבֹא אֶל־אַבְשָׁלוֹם
הַבָּיְתָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה הֵצִיתוּ י"ד
עֲבָדֶיךָ אֶת־הַחֶלְקָה אֲשֶׁר־לִי בָּאֵשׁ׃
לב וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־יוֹאָב הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ ׀ לֵאמֹר בֹּא הֵנָּה ל' חס' בסיפ'
וְאֶשְׁלְחָה אֹתְךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
לָמָּה בָּאתִי מִגְּשׁוּר טוֹב לִי עֹד אֲנִי־ י"ד חס'
שָׁם וְעַתָּה אֶרְאֶה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְאִם־יֶשׁ־
בִּי עָוֹן וֶהֱמִתָנִי׃ לג וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־ ל' חס'
הַמֶּלֶךְ וַיַּגֶּד־לוֹ וַיִּקְרָא אֶל־אַבְשָׁלוֹם
וַיָּבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ עַל־
אַפָּיו אַרְצָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ
לְאַבְשָׁלוֹם׃ טו א וַיְהִי
מֵאַחֲרֵי כֵן וַיַּעַשׂ לוֹ אַבְשָׁלוֹם מֶרְכָּבָה ג'
וְסֻסִים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו׃ ל' חס'
ב וְהִשְׁכִּים אַבְשָׁלוֹם וְעָמַד עַל־יַד דֶּרֶךְ ב' חיוב
הַשָּׁעַר וַיְהִי כָּל־הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה־
לּוֹ רִיב לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לַמִּשְׁפָּט ט"ו
וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֵי־מִזֶּה
עִיר אַתָּה וַיֹּאמֶר מֵאַחַד שִׁבְטֵי־
יִשְׂרָאֵל עַבְדֶּךָ׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְשָׁלוֹם רְאֵה דְבָרֶךָ טוֹבִים וּנְכֹחִים ל'
וְשֹׁמֵעַ אֵין־לְךָ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ׃ ד וַיֹּאמֶר ד'
אַבְשָׁלוֹם מִי־יְשִׂמֵנִי שֹׁפֵט בָּאָרֶץ ל' חס'
וְעָלַי יָבוֹא כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה־לּוֹ ה'
רִיב־וּמִשְׁפָּט וְהִצְדַּקְתִּיו׃ ה וְהָיָה בִּקְרָב־ ל'. ל'
אִישׁ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ וְשָׁלַח אֶת־יָדוֹ ל'
וְהֶחֱזִיק לוֹ וְנָשַׁק לוֹ׃ ו וַיַּעַשׂ אַבְשָׁלוֹם
כַּדָּבָר הַזֶּה לְכָל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יָבֹאוּ

ל וַאֲמַר לְעַבְדוֹהִי חֲזוֹ אַחְסַנְתֵּיהּ דְיוֹאָב דִסְמִיכָא לְדִילִי וְלֵיהּ תַּמָן סְעוֹרִין אֱזִילוּ וְאַדְלִקוּהָ בְּנוּרָא וְאַדְלִיקוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם יַת אַחְסַנְתֵּיהּ בְּנוּרָא׃ לא וְקָם יוֹאָב וַאֲתָא לְוַת אַבְשָׁלוֹם לְבֵיתָא וַאֲמַר לֵיהּ לְמָה אַדְלִיקוּ עַבְדָיךְ יַת אַחְסַנְתָּא דִילִי בְּנוּרָא׃ לב וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְיוֹאָב הָא שְׁלַחִית לְוָתָךְ לְמֵימַר אִיתָא הָלְכָא וְאֶשְׁלְחִינָהּ לְוַת מַלְכָּא לְמֵימַר לְמָה אֲתֵיתִי מִגְּשׁוּר טַב לִי עוֹד דַּאֲנָא תַמָן וּכְעַן אֶחֱזֵי אַפֵּי מַלְכָּא וְאִם אִית בִּי חוֹבָא וְיִקְטְלִינַנִי׃ לג וַאֲתָא יוֹאָב לְוַת מַלְכָּא וְחַוִי לֵיהּ וּקְרָא לְאַבְשָׁלוֹם וַאֲתָא לְוַת מַלְכָּא וּסְגִיד לֵיהּ עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם מַלְכָּא וּנְשַׁק מַלְכָּא לְאַבְשָׁלוֹם׃ א וַהֲוָה מִבָּתַר כֵּן וַעֲבַד לֵיהּ אַבְשָׁלוֹם רְתִיכִין וְסוּסָוָן וְחַמְשִׁין גַּבְרָא רָדְפִין קֳדָמוֹהִי׃ ב וּמַקְדִּים אַבְשָׁלוֹם וְקָאֵים עַל כֵּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וַהֲוֵי כָּל גַּבְרָא דִיהֵי לֵיהּ דִין לְמֵיעַל לִקְדָם מַלְכָּא לְמִידַן וּקְרֵי אַבְשָׁלוֹם לֵיהּ וַאֲמַר אֵי מִדָּא קַרְתָּא אַתְּ וַאֲמַר מֵחַד שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל עַבְדָךְ׃ ג וַאֲמַר לֵיהּ אַבְשָׁלוֹם חֲזֵי פִּתְגָמָךְ תַּקְנִין וְיָאַן וְשָׁמַע לֵית לָךְ מִן קֳדָם מַלְכָּא׃ ד וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם מַן יְמַנֵּנִי דַיָּנָא בְּאַרְעָא וְקֳדָמַי יֵיתֵי כָּל גְּבַר דִּיהֵי לֵיהּ דִּין וּמַצּוּ וְאַדִינֵנֵיהּ בִּקְשׁוֹט׃ ה וַהֲוָה כַּד קָרֵב גַּבְרָא לְמִסְגַּד לֵיהּ וּמוֹשִׁיט יַת יְדֵיהּ וּמַתְקֵיף בֵּיהּ וְנָשִׁיק לֵיהּ׃ ו וַעֲבַד אַבְשָׁלוֹם כְּפִתְגָמָא הָדֵין לְכָל יִשְׂרָאֵל דְּאָתָן לְמִידַן

רשי

[...]ידי. סמוך לרשותי [...] אני יכול לכויק: אל [...] מי"ם אוס"ט בלע"ז: [...] ותני. ויהרוג אותי [...] (א) וחמשים איש וגו'. [...]עולי טמול וחקוקי [...]לים: (ב) והשכים [...] בכל בקר: מאחד [...]ראל עבדך. משבט [...] והצדקתיו. ואדינניה בקושטא

רלבג

[...]ה שוקל זה במשקל [...]ם לפי שהיה נותן [...] כסף או זהב לבית [...] או לעניים או שהיה [...] לראות השלגת רבוי [...] (לג) וישק המלך [...]. הנה לא נשקו בפיו [...]ה הנשיקה נקשרת עם [...]ד: (א) וחמשים איש [...]יו. הנה מפני שלא היה [...]לכי ישראל להרבות [...] כמו שהזהירה התורה [...] שענין הזה דבר גדול [...]שלום כי לא היה מלך: [...]ד על יד דרך השער. [...]א עמד על מקום שהם [...]עוברים לבא אל שער המלך

[...]ג' וסי' ואם יש בי עון אתה. ואם יש בי עון [...] דבר ה' אתם: מאהרי [...]' ויעש לו אבשלום [...] שוא לכם משכימי [...] ימי בבקר: למשפט ט"ו [...] וסי' והיו לכם הערים. [...] מסך דבר. וישב בעיר [...]'. והיא ישבת תחת תמר. [...] אבשלום ועמד. ויעש [...] כדבר הזה. ויסרו [...] אלהיו יורנו. החרישו [...] ולאמים. כל כלי יוצר [...] נהמה כדובים כולנו [...] אתה אל תירא עבדי. [...] וקרבתי אליכם למשפט. [...]לם ישב. בקום למשפט אלהים:

[...]ת אהרן ויאמר אל כבריו. [...] סוטה הם: מי [...]וני שופט. (הם הם):

רדק

שהוא משכל: (ל) אל ידי. סמוך למקום שדותי וכת"י דסמיכא לדילי: לכו והציתו'. הכתוב הוא על דרך נחי הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהוא עצמו ילך עמהם והקרי הוא על דרך חסרי הפ"א והוא צווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב: (לב) ואם יש בי עון. כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותה בתכלית הבזיון: (ב) והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער וי"ת על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך: (ד) ועלי יבא. כמו ואלי ורבים על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואדינניה בקושטא: (ה) בקרב איש. הבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש חטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן לשניכם לחרב כמו בחרב. ויהי

מצודת ציון

להיות מאכן: (ל) חלקת. אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג): אל ידי. אל מקומי: והציתוה. מלשון הצתה והבערה: טו (א) ויעש. ענין אסיפה וקנין כמו הנפש אשר עשו בחרן (שם יב): מרכבה. עגלה לרכוב בו: (ב) ריב. משפט: אי מזה. איזה העיר שתאמר מזה אני: (ג) ונכוחים. צודקים שראוי להתוכח בהם כמו משיב דברים נכוחים (משלי כד): (ד) ועלי. כמו ואלי קרובים

מצודת דוד

[...] הסתכלו לדעת חלקת יואב אשר היא אל ידי סמוכה למקום חלקתי: (לב) בא הנה [...]על שלא באת לויתי להצית החלקה בכדי שתבוא הנה: למה באתי. מה תועלת [...]' אם אינני רואה פני המלך: טוב לי וכו'. כי שם הייתי רואה פני המלך [...]גי: ואם יש בי עון. ר"ל בראותי פניו אשיב אמרים על מה הרגתי את [...] ואם אעפ"כ ימצא בי עון כי לא יקבל אמרי אזי מקבל אני עלי המיתה [...]מות: טו (א) מאחרי כן. אחר שמחל לו אביו על עונו: רצים. ברגלים: [...]שכים. כן היה דרכו בכל בוקר: על יד. על מקום שהיה בדרך השער: לבוא. והלך לבוא אל המלך: אי מזה. הוא מדרך חיבה לשאול את האדם מקום ועניינו: מאחד שבטי. כל אחד היה משיב כפי השבט שהיה ממנו אבל לא העיר כי לא היו כל ערי ישראל נכרים לאבשלום ואם שאל גם על העיר זה היה להראות חיבה יתירה: (ג) ראה וכו'. כאשר ספר לו דבר המשפט אמר לו ראה בראיית הלב שטובים דבריך והדין עמך אבל לא הועמד מהמלך איש חכם לשמוע לך ר"ל להבין הדבר: (ד) והצדקתיו. ר"ל הייתי מצדיק את הדין לדונו בצדק כי אמר הייתי נותן לב להבין דבר המשפט: (ה) בקרב. כאשר קרב מי להשתחות לו אחז

רדק

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז"ל ארבעים שנה מזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ול"ז של דוד הרי ארבעים כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעים שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכותם ונהרגו כמה מישראל: ואשלם את נדרי. אמר שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי שעת היתר הבמות היה והיה האדם מקריב בכל מקום שירצה אע"פ שאהל מ עד היה בגבעון ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרות ולמלוך בחר המקום שנוקם בו אביו למלך. ובדברי רבותינו ז"ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה: (ח) אם ישיב ישיבני. ישיב כתיב וקרי ישוב וישוב לשון תשובה והקרי ישיב לשון ישיבה והוא מקור ר"ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה: (י) כשמעכם. בכ"ף: (יא) קרואים והולכים לתומם. קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו. וזהו לתומ' כמו משך בקשת לתמו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא. ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מאותו לשני האנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתב ההוא לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיו עמו מאתים איש הה"ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום: (יב) מעירו מגילה בזבחו את הזבחים. בחברון שלח לאחיתופ' שהיה מעירו מגילה או פירושו וישלח אבשלו' ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו: (יד) קומו ונברחה. כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העיר ואם יבא אל העיר וימצא

פי' רבי' ישעיה

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. ששאלו להם מלך משמואל. ויש לומר ארבעים שנה למלכות דוד שבס"פ שניו היה המעשה הזה: אשר נדרתי לה' בחברון. פי' במה היתה לו שם שאז הותרו הבמות עד שלא באו לירושלם: (ח) אם ישיב. כמו אם ישוב ונתחלף השורק בח...

תרגום

לְוָת מַלְכָּא וְגָנֵב אַבְשָׁלוֹם יַת לִבָּא דֶאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל:
ז וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין שְׁנִין וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְמַלְכָּא אֵיזִיל כְּעַן וַאֲשַׁלֵּם יַת נִדְרִי דִנְדָרִית קֳדָם יְיָ בְּחֶבְרוֹן:
ח אֲרֵי נִדְרָא נְדַר עַבְדָּךְ בְּמִיתְבִי בִּגְשׁוּר בַּאֲרָם לְמֵימַר אִם אֲתָבָא יְתִיבִנַּנִי יְיָ לִירוּשְׁלֵם וְאֶפְלַח קֳדָם יְיָ:
ט וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא אֱזֵיל בִּשְׁלָם וְקָם וַאֲזַל לְחֶבְרוֹן:
י וּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם מְאַלְּלִין בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר כְּמִשְׁמַעְכוֹן יַת קָל שׁוֹפָרָא וְתֵימְרוּן מְלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן:
יא וְעִם אַבְשָׁלוֹם אֲזַלוּ מָאתָן גֻּבְרִין מִירוּשְׁלֵם זְמִינִין וְאָזְלִין לְתוּמֵיהוֹן וְלָא יָדְעִין כָּל מִדַּעַם:
יב וּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם יַת אֲחִיתוֹפֶל גִּילוֹנָאָה מְלִיכָא דְדָוִד מִקַּרְתֵּיהּ מִגִּלֹה כַּד דָּבַח יַת דִּבְחַיָּא וַהֲוָה מַרְדָּא תַּקִּיף וְעַמָּא אָזֵיל וְסַגֵּי עִם אַבְשָׁלוֹם:
יג וַאֲתָא דִמְחַוֵּי לְוָת דָּוִד לְמֵימַר אִתְפְּנֵי לִבָּא דֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בָּתַר אַבְשָׁלוֹם:
יד וַאֲמַר דָּוִד לְכָל עַבְדוֹהִי דִּי עִמֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם קוּמוּ וְנֶעֱרוֹק אֲרֵי לָא תְהֵי לָנָא שֵׁיזָבָא מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם אוֹחוּ לְמֵיזַל דִּילְמָא יוֹחִי וְיִדְבְּקִינָנָא וְיִכְמוֹן יַת בִּישְׁתָא עֲלָנָא וְיִמְחֵי יַת קַרְתָּא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב:

מקרא

ט״ו . ל׳ לַמִּשְׁפָּט אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל׃
ז וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת־נִדְרִי אֲשֶׁר־נָדַרְתִּי לַיהוָה בְּחֶבְרוֹן׃
ח כִּֽי־נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ בְּשִׁבְתִּי בִגְשׁוּר בַּאֲרָם לֵאמֹר אִם־יָשִׁיב יְשִׁיבֵנִי יְהוָה יְרוּשָׁלַם וְעָבַדְתִּי אֶת־יְהוָה׃
ט וַיֹּאמֶר־לוֹ הַמֶּלֶךְ לֵךְ בְּשָׁלוֹם וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ חֶבְרוֹנָה׃
י וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם מְרַגְּלִים בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשֹּׁפָר וַאֲמַרְתֶּם מָלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן׃
יא וְאֶת־אַבְשָׁלוֹם הָלְכוּ מָאתַיִם אִישׁ מִירוּשָׁלַם קְרֻאִים וְהֹלְכִים לְתֻמָּם וְלֹא יָדְעוּ כָּל־דָּבָר׃
יב וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶת־אֲחִיתֹפֶל הַגִּילֹנִי יוֹעֵץ דָּוִד מֵעִירוֹ מִגִּלֹה בְּזָבְחוֹ אֶת־הַזְּבָחִים וַיְהִי הַקֶּשֶׁר אַמִּץ וְהָעָם הוֹלֵךְ וָרָב אֶת־אַבְשָׁלוֹם׃
יג וַיָּבֹא הַמַּגִּיד אֶל־דָּוִד לֵאמֹר הָיָה לֶב־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃
יד וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל־עֲבָדָיו אֲשֶׁר־אִתּוֹ בִירוּשָׁלַם קוּמוּ וְנִבְרָחָה כִּי לֹא־תִהְיֶה־לָּנוּ פְלֵיטָה מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם מַהֲרוּ לָלֶכֶת פֶּן־יְמַהֵר וְהִשִּׂגָנוּ וְהִדִּיחַ עָלֵינוּ אֶת־הָרָעָה וְהִכָּה הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃

מסורה: ה' קמצין וסי' נדר דקרמלפי' סלים עבדך ולא אתקבל · ישוב ק' · ב' · ל'. ג' · ל' · ג' · ב' בת אליעס. ל' וכתיב ה"א ב' סס' · ק' · ל' · ל' · י"ד סס'. ד' · ל'

מהרו ד' וסי' נמסר בסדר ויגש:

תולדות אהרן ויגנב אבשלום. סוטה ט (סם סס): ויהי מקץ. נזיר ד סוטה לד סנהדרין סט ת... (סס סס): לך בשלום. ברכות סו מ"ק כט:

רשי

בקושטא: (ז) מקץ ארבעים שנה. ששאלו ישראל מלך משמואל דבר מרד ונשפלה במלכות: אלכה נא. לחברון: ואשלם את אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים: (יא) ... והולכים לתמם. מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש מאביו שיכת... שכל שני בני אדם שילכו עמו ילכו והיה אותו לשנים כאן ואח"כ... אחרים

רלבג

המלך: (ו) ויגנב אבשל... לב אנשי ישראל. ר"ל הכזבי' כאלו גנב לבב... המלך דוד ולקחו לו... משך לב העם אליו: (... מקץ ארבעים שנה. ית... ארבעים שנה התחילו... בהיות המלכות בישרא... מעת המשח שאול או... מעת שלמות ארבעים... מעת המשח דוד ואולי... על דרך נבואה שארבעי... יעמוד מלכות דוד ולז... אבשלום שאז והיה העת... המלוכה מדוד ודמה מ... שכבר תשלם מחשבתו... אביו לשנה שתהיה ה... לו: ואשלם את נדר... בחברון. ידמה שהיה... במת נכור בחברון ואמר... לזבוח שם זבחים לה'... נאסרו הבמות כי או ה... המנוח' והנחלה ר"ל בי... שילה ובין בית המקד... נאסרו הבמות לגמר... שנבנה בית המקדש... שהוריה כמו שיתבאר... ולזה אמר בספר מלכ... העם מזבחי' ומקטרי'... כי לא נבנה בית לשם... הימים ההם והנה מפני... אבשלום ששם נמשח ה... לדוד והכלית בה חשב... המקום גורם ולזה בחר... לחברון: (ח) ועבדתי א... ר"ל לזבוח לו זבח... (יב) מעירו מגלה... ששלחו אל חברון מגי... מירושלם ליראתו שמ... יתרצה אחיתופל להיות... דוד ואם היה אומר... בירושלם אולי היה א... מגיד זה לדוד כי הוא ... (יד) והדיח עלינו את... ר"ל ויבא במוזק ובתו... הרעה

מצודת ציון

(יא) קרואים. מזומנים וכן ואחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט): (יב) הקשר. המרד ע"ש בעלי המרד יתקשרו באגודה אחת וכן כי קשרתם כולכם (שם כב): אמץ. חזק: (יד) פליטה. הצלה כמו ומפלטי לי (לקמן כב): והדיח. מלשון דחיה

מצודת דוד

בו ונשקו: (ו) ויגנב. ר"ל בחלקלקות אמריו המשיך אליו לב ישראל: (ז) ... שנה. פרז"ל שהוא מזמן אשר שאלו להם מלך ותלה בה כי תחת השאלה בא... במלכות ונהרגו מהם ובהם: בחברון. להקריב על הבמה העומדת בחברון: (יח) ו... עם הבאת קרבנות: (י) וישלח. טרם הלכו לחברון שלח מרגלים לחקור דעת העם ואמר להם כאשר תשמעו קול השופר שיתקעו בהמלכתי תאמרו שמלך ... ותשמעו מה בפיהם: (יא) ק־ואים. היו קרואים מאבשלום על הזבח והלכו בתום לבבם ולא ידעו מכל זה: (יב) את אחיתופל. ר"ל להביא את אחיתופל מ... בזבחו. בעת זבחו וגו': הולך ורב. בכל עת היו נוספים ומתרבים: (יד) כי לא תהיה וגו'. כי רב העם אשר אתו וא"א להנצל מפניו במעוז העיר: וה...
עודנו

טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל
אֲשֶׁר־יִבְחַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הִנֵּה עֲבָדֶיךָ׃
טז וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל־בֵּיתוֹ בְּרַגְלָיו וַיַּעֲזֹב ג׳
הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר נָשִׁים פִּלַגְשִׁים
לִשְׁמֹר הַבָּיִת׃ יז וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל־
הָעָם בְּרַגְלָיו וַיַּעַמְדוּ בֵּית הַמֶּרְחָק׃ ל׳
יח וְכָל־עֲבָדָיו עֹבְרִים עַל־יָדוֹ וְכָל־ י׳
הַכְּרֵתִי וְכָל־הַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּתִּים שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר־בָּאוּ בְרַגְלוֹ מִגַּת ל׳
עֹבְרִים עַל־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
אֶל־אִתַּי הַגִּתִּי לָמָּה תֵלֵךְ גַּם־אַתָּה ח׳ פסו׳ גם וגם
אִתָּנוּ שׁוּב וְשֵׁב עִם־הַמֶּלֶךְ כִּי־נָכְרִי
אַתָּה וְגַם־גֹּלֶה אַתָּה לִמְקוֹמֶךָ׃ כ תְּמוֹל ה׳
בּוֹאֶךָ וְהַיּוֹם אֲנוֹעֲךָ עִמָּנוּ לָלֶכֶת וַאֲנִי אניעך ק׳
הוֹלֵךְ עַל אֲשֶׁר־אֲנִי הוֹלֵךְ שׁוּב וְהָשֵׁב ג׳ מ״ל בסיפ׳ ד׳
אֶת־אַחֶיךָ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
כא וַיַּעַן אִתַּי אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־
יְהוָה וְחֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־בִּמְקוֹם אם כתיב ולא קרי׳
אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם ׀ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־
לְמָוֶת אִם־לְחַיִּים כִּי־שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ׃

טו וַאֲמַרוּ עַבְדֵי מַלְכָּא לְמַלְכָּא כְּכֹל דְּיֵימַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא הָא עַבְדָּיךְ׃ טז וּנְפַק מַלְכָּא וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ דִּי עִמֵּיהּ וּשְׁבַק מַלְכָּא יַת עֲשַׂר נְשִׁין לְחֵינָן לְמִטַּר בֵּיתָא׃ יז וּנְפַק מַלְכָּא וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עִמֵּיהּ וְקָמוּ בַּאֲתַר דְּרָחִיק׃ יח וְכָל עַבְדוֹהִי עָבְרִין עַל יְדוֹהִי וְכָל קַשָּׁתַיָּא וְכָל קַלָּעַיָּא וְכָל גִּתָּאֵי שִׁית מְאָה גַּבְרָא דְּאָתָן עִמֵּיהּ מִגַּת עָבְרִין קֳדָם מַלְכָּא׃ יט וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתַּי גִּתָּאָה לְמָא תֵיזֵיל אַף אַתְּ עִמָּנָא תּוּב וְתֵיב עִם מַלְכָּא אֲרֵי נוּכְרָא אַתְּ וְאַף אִם גָּלֵי אַתְּ אֱזֵיל לָךְ לְאַתְרָךְ׃ כ תְּמָלֵי אֲתֵיתָא וְיוֹמָא דֵין אֲטַלְטְלִינָךְ עִמָּנָא לְמֵיזַל וַאֲנָא אָזֵיל לַאֲתַר דְּלֵית אֲנָא יָדַע לְאָן אֲנָא אָזֵיל תּוּב וַאֲתֵיב יַת אֲחָךְ עִמָּךְ וַעֲבֵיד עִמְּהוֹן טֵיבוּ וּקְשׁוֹט׃ כא וַאֲתֵיב אִתַּי יַת מַלְכָּא וַאֲמַר קַיָּים הוּא יְיָ וְקַיָּים רִבּוֹנִי מַלְכָּא אֱלָהֵן בְּאַתְרָא דִּיהֵי תַמָּן רִבּוֹנִי מַלְכָּא אִם לְמוֹתָא וְאִם לְחַיֵּי אֲרֵי תַמָּן יְהֵי

וכל ביתו ג׳ בקריאה וסימן ויעל האיש אלקנה וכל ביתו. וימת שאול ושלשת בניו דד״ה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו: גולה וגולה ה׳ בקריאה וסימן כי קשרתם כלכם עלי ב׳ בפסוק. וגם גלה אתה למקומך. אילין ג׳ קדמאי חסר. עשרת אלפים גולה. גולה סור הולך רכיל מ״ל: והשב ד׳ בקריאה וסימן נמסר בסדר ויחי:

רשי

...ו וכן הרבה: (יז) בית המרחק. באתר דרחיק: (יח) על ידו. אצלו עומד והם עוברים: (יט) עם המלך. עם אבשלום: כי נכרי אתה. ...בורחים מאין לידה ומזון ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מרחמים: וגם ...אתה למקומך. וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו ...ך חזור לך כי לא טוב ...עמי שהרי תמול באת: ...יום אניעך עמנו. ואין ...יום שאוכל להושיבך שם ...ע כי אני הולך אל אשר ...המקרה ללכת יום יום ...מו שהרודפים כאן אני ...כאן וכן תרגם יונתן ...ולה אתה למקומך-ואף ...י את אזיל לך לאתרך: ... ואמת. אני מחזיק נך חסד ואמת שעשית עמדי

רלבג

...עליו: (טו) ויצא המלך ...ביתו ברגליו. הנה לא ...על סוסים כדי שלא ...ם לכתו כי הרואים אותו ...ברגליו לא יחשבו שהוא ...ושלם לו מפני זה יותר ...י מיד אבשלום: ויעמד ...המרחק. ר״ל בבית היותר ...מירושלם והוא דרך משל ...ים אשר חוץ לחומה: ...וכל הכרתי וכל הפלתי. ...זו שתי משפחות בתכלית ...ה ומהם היו סנהדרין ...שיתבאר אחר זה וידמה ...סדרין נקראו כך כי הם ...ין הדין במה שיבא להניהם ...זריהם אין ללכת לאחריהם ...ה מהם והם גם כן ...יים כל מה שיבא למשפט ...ה דבר שיהיה מדברי ...ה כמו שנתבאר בפי׳ כי ...ממך דבר למשפט ואמר ...כרתי וכל הפלתי לפי שהיו ...פניהם שורות של תלמידי׳ ...ים מהם כשיצטרך ולזה ...כי כלם עברו עם דוד: ...וגם אתה גולה למקומך. ויתכן

רדק

ויצא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליט׳ ממנו ויכה את העיר זהו שאמר פן ימהר קודם שיעש׳ דבר אחר ובא אל העיר שיחשוב שימצאני הנה להיכך נמהר אנחנו לברוח. ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו נטל בעל הכום להדיח את הכום איכו זז עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו: (יז) ברגליו. עמו וכן וכל העם אשר ברגליך ובת״י עמיה: בית המרחק. כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם. ובדרש מלמד שנדודהו הס״ד ושובו לי ירחיק מלמד שפרשו ממנו: (יח) על ידו. כמו לפניו כמו שאמר על פני המלך: וכל הכרתי וכל הפלתי. ת״י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו׳ ז״ל פי׳ אלו אורים ותומים ואלת כל קשה לפירושם: וכל הגתי׳. אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררים בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמר אשר באו ברגלו מגת פי׳ בעבורו כמו ויברך ה׳ אותם לרגלי בעבורי והבר פי׳ עוד למעלה בענין הגתי׳ בדבר עטרת מלכם ות״י ברגלו עמיה ר״ל עם אתי הגתי ואע״פ שלא נזכר ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו: (יט) שוב ושב עם המלך. פי׳ עם אבשלום המלך שרצו להמליכו: כי נכרי אתה. כפי שהתגורר בגת ימים רבים ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי׳ גולה מטלטל כי לשון גלות יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהוא טלטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלום אל מנחת ומלת למקומך דבק עם שוב ושב שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלים כי שם בא לשבת ...א מגת ובענין הזה ת״י אלא שלא הדביקו עם שיב אלא הוסיף בו ואמר ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך: (כ) אנועך. כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד אלא שזה מן ...זוה מן ההכבד: ואני הולך על אשר אני הולך. על כמו אל כמו ותתפלל על ה׳ כלומר אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח ...גומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל: את אחיך עמך. הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת: חסד ואמת. אני מחזיק לך חסד ואמת ...ה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי ות״י ואתי׳ ית אחך עמך ועבי׳ עמהון טיבו וקשוט: (כא) כי אם במקום. אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא

פי׳ רבי׳ ישעיה

...ויצא המלך וכל ביתו ברגליו. פירוש אילו הם נשיו ההולכים עמו והפילגשים הניח לשמור את הבית: (יז) בית המרחק. פי׳ רחוק מירושלם: ...אשר באו ברגלו. פירוש אשר באו עמו: (יט) וגם גולה אתה למקומך. בא הנה כלמ״ד במקום מ״ם: (כ) והשב את אחיך עמך חסד ואמת. פירוש ...יא קצר הוא ועשה עמהם חסד ואמת מפני שגלו עמו וזה היה הגדול שבהם היה אומר לו תגמול להם חסד ואמת. ותרגמו ועביד עמהון טיבו וקשוט:

מצודת דוד

...נו בתוך העיר ובעבורינו ידיח הרעה על כל בני העיר ואת כולם יכה: (טו) הנה ...יך. הנה אנחנו עבדיך ואליך נשמע: (יז) בית המרחק. בהבית שהיה יותר ...ק מהבתים העומדים מחוץ להחומה: (יח) על ידו. סמוך למקום מעמדו: ...׳ באו ברגלו. אשר באו עמו מגת כשישבו עמו שמה עוד היה נרדף משאול: ...) עם המלך. על אבשלום יאמר המלך עתה: כי נכרי אתה. הלא אתה מארץ ...ים ואינך מעבדי לשתירא מפני אבשלום: וגם גולה. ואפילו תרצה להיות גולה מעל פני אבשלום מבלי לשבת אתו אזי חזור למקומך לגת והיה גולה שמה לשבת ...כמאז: (כ) תמול בואך. זה מקרוב באת אלי מגת ומיד אניע אותך ללכת נע ונד: ואני הולך. ר״ל וכי הולך אני למקום ידוע שתלך גם אתה עמדי הלא אני ...ך על אשר וכו׳ ר״ל איננו הולך אל המקום אשר אחשוב ללכת שמה כי אין מחשבותי ללכת למקום ידוע כ״א כאשר יזדמן: חסד ואמת. ר״ל והנה כוונתך וכו׳ הטובה חשובה בעיני לחסד ואמת: (כא) אם למות. אם המקום תהיה סיבה למות

מצודת ציון

דחיה: (יז) ברגליו. עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח): (יח) הכרתי והפלתי. ת״י קשתיא וקלעיא: הגתים. האנשים שהתגוררו בגת בעוד שהיה דוד שם: ברגלו. עם מהלכו: על פני. לפני: (יט) גולה. ענין טלטול ונוע ואם הוא בלא שבי וכן ויגלום אל מנחת (ד״ה ח): (כ) אחיך. רעיך הבאים אתך: ואמת. הוא כענין חסד ויציבו:

כב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אִתַּי לֵךְ וַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר
אִתַּי הַגִּתִּי וְכָל־אֲנָשָׁיו וְכָל־הַטַּף אֲשֶׁר
אִתּוֹ׃ כג וְכָל־הָאָרֶץ בּוֹכִים קוֹל גָּדוֹל
וְכָל־הָעָם עֹבְרִים וְהַמֶּלֶךְ עֹבֵר בְּנַחַל
קִדְרוֹן וְכָל־הָעָם עֹבְרִים עַל־פְּנֵי דֶרֶךְ
אֶת־הַמִּדְבָּר׃ כד וְהִנֵּה גַם־צָדוֹק וְכָל־
הַלְוִיִּם אִתּוֹ נֹשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
הָאֱלֹהִים וַיַּצִּקוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד־תֹּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר
מִן־הָעִיר׃ כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
לְצָדוֹק הָשֵׁב אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
הָעִיר אִם־אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה
וֶהֱשִׁבַנִי וְהִרְאַנִי אֹתוֹ וְאֶת־נָוֵהוּ׃
כו וְאִם כֹּה יֹאמַר לֹא חָפַצְתִּי בָּךְ הִנְנִי
יַעֲשֶׂה־לִּי כַּאֲשֶׁר טוֹב בְּעֵינָיו׃
כז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צָדוֹק
הַכֹּהֵן הֲרוֹאֶה אַתָּה שֻׁבָה הָעִיר
בְּשָׁלוֹם וַאֲחִימַעַץ בִּנְךָ וִיהוֹנָתָן בֶּן־
אֶבְיָתָר שְׁנֵי בְנֵיכֶם אִתְּכֶם׃ כח רְאוּ
אָנֹכִי מִתְמַהְמֵהַּ בְּעַבְרוֹת הַמִּדְבָּר עַד־

ג' בנסיס · ג' מ"ל כי · בוכים כל העם · ה' פסוקים וכל וכל וכל · ג' · ג' · ג' חס' · ד' מ"ל · ג' וחס'. נספ' · ג' חד מ"ל וחד חסר ין · אדם הרואה חסר · בערבות ק'

עַבְדָּךְ׃ כב וַאֲמַר דָּוִד לְאִתַּי אֱזֵיל וְעִבַר וַעֲבַר אִתַּי גִּתָּאָה וְכָל גִּבָּרוֹהִי וְכָל טַפְלָא דְּעִימֵּיהּ׃ כג וְכָל דַּיָּרֵי אַרְעָא בָּכָן קָל רַב וְכָל עַמָּא עָבְרִין וּמַלְכָּא עָבַר בְּנַחְלָא דְקִדְרוֹן וְכָל עַמָּא עָבְרִין עַל אַפֵּי אוֹרַח מַדְבְּרָא׃ כד וְהָא אַף צָדוֹק לֵוָאֵי עִמֵּיהּ נָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ וְאַקִימוּ יָת אֲרוֹנָא דַּיְיָ וּסְלִיק אֶבְיָתָר עַד דִּשְׁלִים כָּל עַמָּא לְמֶעְבַּר מִן קַרְתָּא׃ כה וַאֲמַר מַלְכָּא לְצָדוֹק אָתֵיב יָת אֲרוֹנָא דַּיְיָ לְקַרְתָּא אִם אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וִיתִיבִינַנִי וְיַחְזֵינַנִי קֳדָמוֹהִי וְאֶפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּבֵית מַקְדְּשֵׁיהּ׃ כו וְאִם כְּדֵין יֵימַר לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בָּךְ הָא אֲנָא יַעְבֵּד לִי כְּמָא דְרַעֲוָא קֳדָמוֹהִי׃ כז וַאֲמַר מַלְכָּא לְצָדוֹק כַּהֲנָא חֶזְוְיָא אַתְּ תּוּב לְקַרְתָּא בִּשְׁלָם וַאֲחִימַעַץ בְּרָךְ וִיהוֹנָתָן בַּר אֶבְיָתָר תְּרֵין בְּנֵיכוֹן עִמְּכוֹן׃ כח חֲזוֹ דַּאֲנָא מִתְעַכֵּב בְּמֵישְׁרֵי מַדְבְּרָא עַד דְּיִמְטֵי

רדק

לא קרי והמלות האלה דכתיב ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשון אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים כהמצאם והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגם דעתם על הברור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים: (כג) וכל הארץ בוכים. פי' וכל אנשי ארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה: על פני דרך את המדבר. כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמה בערבות המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמות בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו הכבשים כדברם העדר בתוך הדברו וה״א מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה: (כד) ויציקו. כמו ויעמידו וכן ויציקום לפני ה׳: ויעל אביתר. לפי פשט הכתוב יראה כי פי׳ ויעל אביתר נסתלק לצד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר״ל מירושלם אבל רבותי׳ ז״ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדולי׳ והכניסו צדוק תחתיו שנאמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורים ותומים ולא נענה ושאל צדוק ונענה כמו שפירש בספר יהושע כי השואל באורים ותומים הכהן הנשאל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומי׳ כמו שפי׳ בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב״ה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימה בו ברכה שברכו הקב״ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה לה׳ לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היתה תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתוב ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב והבטחה בר מעון והמעון הוא בית המקדש ובית המקד׳ לא נבנה עד מליך שלמה: (כה) והראני אתו ואת נוהו. הבית שהיה שם הארון ופירו׳ אותו לאהבתו ויחפוץ בו כי עתה בלקחו עונש עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו משונאו ואינו רואהו ות״ת ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מ... (כו) הנני. כלומר אקבל גזרותיו באהבה: (כז) הרואה אתה. אם רואה אתה בעיניך כלומר בעצתך ות״ת חזויא את תוב לקרתא כלומר נביא אתה שהרתה עליו רוח הקדש ונענה איתי היום באורי׳ ותומים ואמר לו טוב הוא שתשוב העיר והודיעני משם כל דבר: (כח) בעברות המדבר. כן כתיב וקרי ופי׳

רשי

...עמדי: (כב) לך ועבור. עם שאר העם אשר אמר אליך רוצ...
...ממני: (כג) וכל העם עוברים. מן המלך והלאה לפי שהוא עוב...
...אותם עוברים: (כד) ויציקו. כמו ויצגו ואקימו ית ארונא העמידו...
...אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו: ויעל אביתר...
וגו׳. הרי זה מקרא...
ויציקו את ארון האלהי...
תים כל העם לעבור...
אביתר. אותו היום...
מן הכהונה שאל...
ותומים ולא נענה ונכ...
תחתיו וכן שנינו בסד...
ובסדר יומא: (כז)...
לתה. אם רואה אתה...
כהונה הוא שוב העי...
שני בניכם אתכם. בית...
להודיעני מה שתשמ...
המלך ולפי מה שתודיעו...
במעלה...

רלבג

יחכן שלא היה יושב...
כי אם זמן מועט והי...
נע ונד למקומו להעו...
קיניו ולזה אמר לו...
אתה. ואמר לו גם...
בואך והיו׳ אניעך עמ...
(כד) ויציקו את ארון ה...
ר״ל שהכר העמיד...
במקום אחר עד שעל...
ועד שתם כל העם ל...
העיר ולפי שלא הגי...
אביתר אל המלך כ...
המלך תחלה אל צד...
ובסוף הענין היו דבר...
עם אביתר כי אז הג...
המלך ולזה אמר ויצ...
אביתר שני בניכם...
(כז) הרואה אתה שו...
וגו׳. ר״ל ואתה רו...
הענינים לאי זה תכלי...
שהלך עמנו להגיד...
בודאי צריך אתה לו...
עלה בדברי׳ לפי מ...
מהניע׳ ולזה טוב שתשו...
בשלום: ואחימעץ בנך...
בן אביתר שני בניכם...
ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמי...
ראויים מהאחרים ולז״א אמר זה הנה שם עמם שני בניהם...
לצדוק

וכל הארץ ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר מקץ: ה׳ פסוקים וכל וכל וכל ג׳ במצעות פסוק וב׳ ראשי פסוקים וסי׳ והערים יהרוסו. אתה הוא ה׳ לבדך אתה עשית. ורעשו מפני דגי הים ועוף. וכל פסיליה יכרתו. וכל הארץ בכים קול גדול:

תולדות אהרן ויעל אביתר. יומא פג סוטה מח: והראני אותו. זוהר לך לך:

פי׳ רבי ישעיה

(כג) על פני דרך את המדבר. את יתר: (כד) ויציקו את ארון האלהים. שהיה רוצים להביאו ולא רצה דוד לטלטלו עמו והחזירוהו והעמידוהו... והוא כמו ויעמידו ודומה לו ויציקום לפני ה׳ דעכן: ויעל אביתר. פירוש עלה אחר הארון: (כז) הרואה אתה. פירוש הרואה אתה זו העצה שהיא... עצה אותה:

מצודת ציון

(כד) ויציקו. ענין העמדה כמו כי לה׳ מצוקי ארץ (ש״א ב) ור״ל היסודות והעמודים שהארץ עומדת עליהם והוא כמו ויצגו כי אותיות גיכ״ק מתחלף: (כה) נוהו. מדורו: (כח) מתמהמה. מתעכב

מצודת דוד

וכו׳: (כב) לך ועבור. עם עבדי ויתר העם: (כג) וכל הארץ. אנשי הא... עבר בה דוד: וכל העם. אשר עם דוד: על פני דרך. ברוחב הדרך לבוא... אל המדבר: (כד) ויציקו. העמידו את הארון ואביתר עלה עמו לצד מי... שעברו כולם מן העיר. ורז״ל אמרו שאז נסתלק אביתר מכהונה גדולה כי שאל באורים ולא עלתה ולצדוק עלתה ומנהו תחתיו ולא להיות מיד כהן גדול כי הלא... גרשו לאביתר מכהונה גדולה כמ״ש במ״א אלא שעתה הלקו מלשמשו ובימי שלמה מנהו לצדוק לשמש אז: (כה) והשיבני. אז ישיב אותי לירושלים ואראה אותו ואת... (כו) לא חפצתי בך. עוד מעתה: הנני. ר״ל הנה מוכן אני לקבל באהבה: (כז) הרואה אתה. אם עלתי נראה בעינך אשר תשוב אל העיר (ועם שגם את אביתר...

רשי

...לה הזיתים. בהר הזתים: חפוי. מכוסה כדרך האבלים: חפו. כסו. כרוכו: ...ד הגיד. ולדוד הגיד המגיד: סכל. קלקל כמו הסכל ירבה דברים ...' י"ד): (לב) בא עד הראש. עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם ... אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלים היה רואה משם ...ל שהארון בתוכו והיה ... : (לד) עבד אביך ...אז, כמו ואני עבד ...מאז ומקרא מסורס ... (לז) יבוא ירושלים. ...ו שיבא לירושלים: ומאס

רלבג

... ויהונתן לאביתר: ... עולה במעלה הזיתים. ... הזיתים שהי' אצל ...ל בית המקדש ודמה ...ת המקום ההוא היה ... בהיותו שם להשתחוות ... יתעלה וכן אמרו ...תחוה שם לאלהים: ...ית עלי למשא. יתכן ...: גבור והיה זקן והית' ...ה תנועתו כבדה: ומאה

רבי' ישעיה

...ש לו חפוי והוא הולך ...ירוש כסה ראשו והלך ... כדרך האבלים: ...וד הגיד לאמר. חסר ... לדוד: סכל נא. לשון ... (לב) עד הראש. ...יתא מקום היה שמשם ...ה האהל שנטה לארון ...ולך לירושל' ומשם היה ...שתחו' לשם: (לד) עבדך ...לך אהיה. מקרא ...הוא אני אהיה עבדך: ...ביך ואני מאז ועתה ...בדך. הו"ו של ואני ...והאחרון יתיר וזהו ...עבד אביך אני מאז ...אני אהיה עבדך: ...נה דוד. שני שרשים ...ע. ורעה. ריע הוא ...הפו"ן למרעהו אשר ... האמור בשמשון הו' ... בלמ"ד. וזה הוא ... עלומי בלמ"ד:

רדק

ופי' הכתוב בעבר נחל קדרון ופי' הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב: במעלה הזיתים. תרגום במסקנא דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות לה' משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואעפ"י שלא היה שם אז בית גם מקום הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אעפ"כ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית ה' אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד ו"מ כי מהר הזיתי' היה רואה האהל שהיה בו הארון: (לא) ודוד הגיד לאמר. חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגי' וכמוהו בחסרון למ"ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמוהו בחסרון המגי' ויגד ליעקב ויאמר ליוסף: עד הראש. ראש הזיתים וכן תרגומו עד ריש טוריא: (לב) אשר ישתחוה שם. שהיה רצונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה נסרך ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו: חושי הארכי. על שם מקומו נקרא כן והוא כנזכר בנחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות: קרוע כתנתו. כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט פ"א הפועל בשוא כדרך הסמוכים: (לג) והית עלי למשא. ביו"ד אחד לבדו והיא עי"ן הפועל ופי' למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לצער ולדאגה שאני בהם ומן העיר תעילני בעצתך: (לד) עבדך אני המלך אהיה. מהיום ואילך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך וי"ו ואני נוספת כוי"ו ויטא אברהם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בהם: (לז) רעה דוד. תרגומו שושבינא דדוד כלומ' אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך: יבא ירושלם. בשנא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם

תרגום

פִּתְגָמָא מִנְכוֹן לְהַוָאָה לִי׃
כט וַאֲתֵיב צָדוֹק וְאֶבְיָתָר
יַת אֲרוֹנָא דַיָי לִירוּשְׁלֵם
וִיתִיבוּ תַמָן׃ ל וְדָוִד סָלִיק
בְּמַסְקָנָא דְטוּר זֵיתַיָא סָלִיק
וּבָכֵי וְרֵישֵׁיהּ לֵיהּ מְכָרֵךְ
וְהוּא אָזֵיל יָחֵיף וְכָל עַמָא
דְעִמֵיהּ כְּרִיכוּ גְבַר רֵישֵׁיהּ
וְסַלְקִין מְסַק וּבָכָן׃ לא וְדָוִד
אִתְחֲוָא לְמֵימַר אֲחִיתוֹפֶל
בְּמָרוֹדַיָא עִם אַבְשָׁלוֹם
וַאֲמַר דָוִד קַלְקֵל כְּעַן יַת
מִלְכָא דַאֲחִיתוֹפֶל יְיָ׃
לב וַהֲוָה דָוִד אָתָא עַד רֵישׁ
טוּרָיָא דִי סְגִיד תַּמָן קֳדָם
יְיָ וְהָא לְקַדְמוּתֵיהּ חוּשַׁי
אַרְכָּאָה מְבַזְעִין לְבוּשׁוֹהִי
וְעַפְרָא רְמֵי בְרֵישֵׁיהּ׃
לג וַאֲמַר לֵיהּ דָוִד אִם
עֲבַרְתָּא עִמִי וּתְהֵי עֲלַי
לְמַטוּל׃ לד וְאִם לְקַרְתָּא
תְתוּב וְתֵימַר לְאַבְשָׁלוֹם
עַבְדָךְ אֲנָא מַלְכָּא אֱהֵי
עַבְדָךְ דַאֲבוּךְ וַאֲנָא מִבְּכֵן
וּכְעַן וַאֲנָא עַבְדָךְ וּתְקַלְקֵל
לִי יַת מִלְכָא דַאֲחִיתוֹפֶל׃
לה וַהֲלָא עִמָךְ תַּמָן צָדוֹק
וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָא וִיהֵי כָּל
פִּתְגָמָא דְתִשְׁמַע מִבֵּית
מַלְכָּא תְחַוֵי לְצָדוֹק
וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָא׃ לו הָא
תַמָן עִמְהוֹן תְּרֵין בְּנֵיהוֹן
אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וְתִשְׁלְחוּן בִּידֵיהוֹן לְוָתִי כָּל מִדַעַם דְתִשְׁמְעוּן׃
לז וַאֲתָא חוּשַׁי שׁוֹשְׁבִינָא דְדָוִד לְקַרְתָּא וְאַבְשָׁלוֹם

מקרא

בוֹא דָבָר מֵעִמָּכֶם לְהַגִּיד לִי׃ כט וַיָּשֶׁב
צָדוֹק וְאֶבְיָתָר אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
יְרוּשָׁלָ͏ִם וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ ל וְדָוִד עֹלֶה
בְמַעֲלֵה הַזֵּיתִים עֹלֶה וּבוֹכֶה וְרֹאשׁ לוֹ מ"ל וחד חסר
חָפוּי וְהוּא הֹלֵךְ יָחֵף וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־
אִתּוֹ חָפוּ אִישׁ רֹאשׁוֹ וְעָלוּ עָלֹה ג' כתיב ה"א
וּבָכֹה׃ לא וְדָוִד הִגִּיד לֵאמֹר אֲחִיתֹפֶל
בַּקֹּשְׁרִים עִם־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד ל' וחס'
סַכֶּל־נָא אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל יְהוָה׃ ג'
לב וַיְהִי דָוִד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־
יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לֵאלֹהִים וְהִנֵּה לִקְרָאתוֹ ג'
חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה
עַל־רֹאשׁוֹ׃ לג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אִם
עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִיתָ עָלַי לְמַשָּׂא׃ לד וְאִם־ ג"מס' דחס'. ג'
הָעִיר תָּשׁוּב וְאָמַרְתָּ לְאַבְשָׁלוֹם
עַבְדְּךָ אֲנִי הַמֶּלֶךְ אֶהְיֶה עֶבֶד אָבִיךָ
וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וְהֵפַרְתָּה ל' מ"ל
לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל׃ לה וַהֲלוֹא עִמְּךָ ב' חד מ"ל וחד חס'
שָׁם צָדוֹק וְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְהָיָה כָּל־
הַדָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמַע מִבֵּית הַמֶּלֶךְ
תַּגִּיד לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים׃
לו הִנֵּה־שָׁם עִמָּם שְׁנֵי בְנֵיהֶם אֲחִימַעַץ ב'
לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וּשְׁלַחְתֶּם
בְּיָדָם אֵלַי כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ׃
לז וַיָּבֹא חוּשַׁי רֵעֶה דָוִד הָעִיר וְאַבְשָׁלֹם ג'. י"ד חס'

עלה ג' כתיב ה' בקריאה וסי' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי. עלה נעלה וירשנו אותה. ועלו עלה ובכה: ישתחוה ג' בקריאה וסי' ויהי דוד בא עד הראש. ויהי אחרי בא אמציהו. וכל עבדי המלך. וחד וישתחוה. ויעבד את הבעל וישתחוה: למשא ג' בקריאה וסי' אם עברת אתי והיית. ולמה יהיה עבדך. חטאתי מה אפעל לך. וחד לעבד ולמשא: רעה ג' בקריאה וסי' ויבא חושי רעה דוד העיר. ויהי כאשר בא חושי. וזכור בן נתן כהן רעה:

...ראש. סנהדרין קז (ברכות ח): והנה לקראתו. שם: ואדמה על ראשו. חולין קלט:

...אהרן ודוד עולה. יומא פו: ויהי דוד.

מצודת דוד

...העירה היה דבריו לצדוק על כי מינהו לכהן גדול מן הראוי היה ליחד ...נור ולזה הקדימו מעתה לאביתר בכל דבריו): אתכם. יהיו מוכנים עמכם ...יעוני דבר: (כח) עד בוא. ע"י בניכם: דבר. רצה לומר ידיעה ברורה: ...לה הזיתים. במעלה הר הזיתים: חפוי. מכוסה בבגד והוא דרך לער: ...לי מנעלים וגם הוא דרך לער: (לא) ודוד הגיד. המגיד הגיד לדוד לאמר וגו': סכל נא וגו'. ר"ל אתה ה' סכל עצתו לבל ייעץ בחכמה. או ר"ל שיתן בלב ...לחשיב אשר עצת אחיתופל היא עצה סכלה: (לב) עד הראש. בגבהי הר הזיתים אשר משם היה נראה מקום הארון והיה מדרך הבא שם להשתחוות מול הארון: ...נתו. בעבור כי היה מילר בצרת דוד: (לג) למשא. על היותו זקן וכחו תש ולמשא יחשב להולך עמו: (לד) עבדך אני המלך אהיה. ר"ל מהיום אהיה עבדך ...אז היית עבד אביך וכן עתה אהיה אני עבדך: והפרתה לי. ר"ל כשתשוב העיר ותאמר לאבשלום כדברים האלה יבוא לי תועלת רב כי אז תוכל להפר לבטותי ...ת אחיתופל כי ע"פ הדברים האלה יבטח בך ותהיה גם אתה מיועצי עצתו: (לז) יבוא ירושלים. באותה שעה שבא חושי בא גם הוא:

מצודת ציון

...: (ל) חפוי. בערבות. מלשון ערבה ומישור: ... מתעבב כמו השתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט): ... מנוסה: יחף. בלי מנעלים: (לא) בקושרים. בין אגודת המורדים: סכל. ענין טפשות: (לב) הארכי. שם מקום: (לד) ואני ואני. הוי"ו נוספת כשניהם: (לז) רעה. חבר ועל כי ישב

מהרלא

יָבוֹא יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ טז א וְדָוִד
עָבַר מְעַט מֵהָרֹאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא ל'
נַעַר מְפִיבֹשֶׁת לִקְרָאתוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים
חֲבֻשִׁים וַעֲלֵיהֶם מָאתַיִם לֶחֶם וּמֵאָה
צִמּוּקִים וּמֵאָה קַיִץ וְנֵבֶל יָיִן׃ ב וַיֹּאמֶר ב' מ"ל
הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא מָה־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר
צִיבָא הַחֲמוֹרִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב ו' מ"ל
וּלְהַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים והלחם ק' י"ג מ"ל
וְהַיַּיִן לִשְׁתּוֹת הַיָּעֵף בַּמִּדְבָּר׃ ג וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶּן־אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר צִיבָא
אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַ͏ִם כִּי ל'
אָמַר הַיּוֹם יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת
מַמְלְכוּת אָבִי׃ ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִבָא ד' וכל יהושע דכו'. ל' חס'
הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר
צִיבָא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ ה וּבָא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד־
בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא
מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שָׁאוּל וּשְׁמוֹ שִׁמְעִי
בֶּן־גֵּרָא יֹצֵא יָצוֹא וּמְקַלֵּל׃ ו וַיְסַקֵּל ו' ג' מ"ל וג' חס'. ב' חד
בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד וְאֶת־כָּל־עַבְדֵי ר"פ וחד ס"פ
הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם וְכָל־הַגִּבֹּרִים ב'
מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ ז וְכֹה־אָמַר שִׁמְעִי ל'. ב' ר"פ
בְּקַלְלוֹ צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ ל'
הַבְּלִיָּעַל׃ ח הֵשִׁיב עָלֶיךָ יְהוָה כֹּל ׀ דְּמֵי ל' ר"פ
בֵית־שָׁאוּל אֲשֶׁר מָלַכְתָּ תַּחְתָּו וַיִּתֵּן תחתיו ק'
יְהוָה אֶת־הַמְּלוּכָה בְּיַד אַבְשָׁלוֹם
בְּנֶךָ וְהִנְּךָ בְּרָעָתֶךָ כִּי אִישׁ דָּמִים
אָתָּה׃ ט וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֶל־
הַמֶּלֶךְ לָמָּה יְקַלֵּל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה ב' ובספר'
אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶעְבְּרָה־נָּא וְאָסִירָה ג'
אֶת־רֹאשׁוֹ׃
י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לִּי
וְלָכֶם בְּנֵי צְרֻיָה כִּי יְקַלֵּל וְכִי יְהוָה כה ק'. כי ק'
אָמַר לוֹ קַלֵּל אֶת־דָּוִד וּמִי יֹאמַר מַדּוּעַ ב'

אתא לירושלם: א ודוד עבר זעיר מריש טורא והא ציבא עולימא דמפיבשת לקדמותיה וזוג חמרין חשיקין ועליהון מאתן גריצן דלחם ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר: ב ואמר מלכא לציבא מה אילין לך ואמר ציבא חמריא לבית מלכא למרכב ולחמא ודבילתא למיכל עולימיא וחמרא למשתי דמשלהי במדברא: ג ואמר מלכא ואן בר רבונך ואמר ציבא למלכא הא יתיב בירושלם ארי אמר יומא דין יתיבון לי בית ישראל ית מלכותא דאבא: ד ואמר מלכא לציבא הא לך כל די למפיבשת ואמר ציבא מודינא אשכח רחמין בעינך רבוני מלכא: ה ואתא דוד מלכא עד עלמת והא מתמן גברא נפק מזרעית בית שאול ושמיה שמעי בר גרא נפק מיפק ומלטט: ו ומרגם באבניא ית דוד וית כל עבדי מלכא דוד וכל עמא וכל גבריא מימיניה ומשמאליה: ז וכדין אמר שמעי בלטטותיה פוק פוק גבר חייב קטול וגבר רשיעא: ח אתיב עלך יי כל חובי בית שאול דמלכתא תחותוהי ואצלח יי ית מלכותא בידא דאבשלום ברך והא את בבישתך ארי גבר חייב קטול את: ט ואמר אבישי בר צרויה למלכא למא ילטט כלבא מיתא הדין ית רבוני מלכא אעבר כען ואעדי ית רישיה: י ואמר מלכא מה לי ולכון בני צרויה כדין ילטיט ארי יי

רד"ק

לירושלם: (א) מאתים לחם. כת"י הפסוק מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי' ומאה מנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים: (ב) לבית המלך לרכוב. לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשים לשמור הבית ולא לקחו בצאתם מרכב' לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמ' קומו ונברחה ואמר מהרו ללכת: ולהלחם והקיץ. כן כתיב בלמ"ד ואינה נקרא' וכבר כתבנו דעתינו במלות האלה ודומיהן וכלמ"ד הכתובה אין לה טעם בשמוש ויא' כלמ"ד הרגו לאבנר והשלושי לאבשלום לאמית ממש והדומים להם. ואמר והקיץ ובכללו הצמוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם: (ה) בחורים. עיר מבני בנימין ונקראה בדברי הימים עלמת וכת"י עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא: (ו) ויסקל באבנים. השליך אבנים כמו סיקל הקל וסקלתו באבנים ואינו הסך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי' סקלו אבן סקלו המסילה באבני' שתשליכו שם מפני הטיט והטיט הוא מכשול הדרכים וזה שאמר הרימו מכשול מדרך עמי ומ"ש אבן במקום בי"ת כמו מסיכי בא או תהיה המ"ם כמשמעה ויהיה פי' סקלו המסלה מאבנים גדולות: מימינו ומשמאלו. כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבני': (ז) איש הדמי'. ת"י גבר דחייב קטול וי"ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וז"ש לו השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלומר הרגת ביתו ומלכת תחתיו וי"ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול: (י) כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובים בענין. וכי ה' כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו: ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל

תולדות אהרן ויאמר המלך ואיה. שבת נו: ויאמר המלך לציבא. שם: לא לא: זוהר משפטים: מה לי ולכם. עקידה שער פב:

רש"י

(א) ומאה קיץ. ומ... דבילה...

רלב"ג

(א) ומאה קיץ. ר"ל ... המיובשים בקיץ: ... הדמים ואיש הבליע... שקראו איש הדמים... רבים שפך וקראו אי... על דבר הם שבע אי... כחמי: (י) כי ה... קלל את דוד. אמר... כי אולי הפש"י ג... זה הטובה לדוד ולזכ... שיתדלו במניעתו... שליט בכל אשר י... שישתדל לחלוק על... יתי...

פי' רבי יש...

(י) כה יקלל וכי ... קלל. כה אני רוכה... השם אמר לו וכוי"ו... ותמרק עווני בקי...

ובא י"ז ר"פ בקריאה... אשר לו חבית וה... ובא הכהן וראה ו... ובא אהרן אל אהל... ובא השמש וטהר ו... אהרן ובניו בנסע ה... האות והמופת אשר... ובא הלוי כי אין לו... המלך דוד עד בחו... והכה את ארץ מצר... כן כתיב: ובא ה... אולם השער מחוץ... וימד. ובא עליך ו... לציון גואל ובא כמ... וחברו ובא מתהלך... מלך הנגב. ובא... ורבות יכשלו: ואסי... נמסר בשפטים סי...

מצודת צ...

ישב עמו בתמידות ... טז (א) וצמד. זוג ... למודים ותבורים יחד והו... פתיל (במדבר יט): חבו... באוכף לרכוב בהם כמ... חמורו (בראשית כב): מ... מאה אשכלות ענבים יב... קיץ. מאה לטרין תאנים ... ונאד: ומקלל. ענ... וחרפה וכן כי מקללים ל...

מצודת דוד

טז (א) מהראש. של הר הזתים: (ב) מה אלה לך. ר"ל למה הבאתם כל אלה: לבית המלך. לנשיו וילדיו: היעף. מעמל הדרך: (ג) היום ישיבו לי. בראותם המהומות רבות בבני המלך הלא הרג את אחיו וקם על אביו מה שלא היה בבני שאול: (ה) עד בחורים. סמוך לעיר בחורים: (ו) ויסקל. זרק אבנים על דוד וגו': (ז) צא. ר"ל צא ממלכותך אתה האיש השופך דמים כאומר הנה בעלתך נהרג אבנר ואיש בושת: (ח) השיב. ה' השיב עליך גמול עון דמי בי... בעלתך נהרג איש בושת בנו לשתמלוך תחתיו: והנך ברעתך. הנה ... הראויה למעשיך: (ט) למה יקלל. כאומר וכי אתה הרגת לשאול ולב... לי ולכם. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה ... ול...

עָשִׂיתָה כֵּן׃ יא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי ס׳ מ״ל
וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו הִנֵּה בְנִי אֲשֶׁר־יָצָא
מִמֵּעַי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי וְאַף כִּי־עַתָּה
בֶּן־הַיְמִינִי הַנִּחוּ לוֹ וִיקַלֵּל כִּי־אָמַר ל׳ קס׳ . ל׳
לוֹ יְהוָה׃ יב אוּלַי יִרְאֶה יְהוָה בְּעוֹנִי בעיני ק׳
וְהֵשִׁיב יְהוָה לִי טוֹבָה תַּחַת קִלְלָתִי קללתו ק׳
הַיּוֹם הַזֶּה׃ יג וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁיו בַּדָּרֶךְ פסקא בא״ס
וְשִׁמְעִי הֹלֵךְ בְּצֵלַע הָהָר לְעֻמָּתוֹ ל׳
הָלוֹךְ וַיְקַלֵּל וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים לְעֻמָּתוֹ ב׳
וְעִפַּר בֶּעָפָר׃ יד וַיָּבֹא ל׳
הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ עֲיֵפִים
וַיִּנָּפֵשׁ שָׁם׃ טו וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם ל׳ וסד וַיִּנָּפֵשׁ
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלָ͏ִם וַאֲחִיתֹפֶל
אִתּוֹ׃ טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא חוּשַׁי הָאַרְכִּי
רֵעֶה דָוִד אֶל־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר חוּשַׁי ג׳
אֶל־אַבְשָׁלוֹם יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
יז וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־חוּשַׁי זֶה חַסְדְּךָ
אֶת־רֵעֶךָ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֶת־רֵעֶךָ׃ ג׳
יח וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם לֹא כִּי י״ד קס׳
אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה וְהָעָם הַזֶּה וְכָל־אִישׁ י״ו
יִשְׂרָאֵל לֹא אֶהְיֶה וְאִתּוֹ אֵשֵׁב׃ לו ק׳
יט וְהַשֵּׁנִית לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד הֲלוֹא לִפְנֵי ז׳ נטעס
בְנוֹ כַּאֲשֶׁר עָבַדְתִּי לִפְנֵי אָבִיךָ כֵּן
אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ׃
כ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־אֲחִיתֹפֶל הָבוּ
לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה׃ כא וַיֹּאמֶר
אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם בּוֹא אֶל־ י״ד קס׳
פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר ב׳ חס׳ אביו ה׳ מ״ל
הַבָּיִת וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִבְאַשְׁתָּ ל׳
אֶת־אָבִיךָ וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ׃

לטיט ית דוד ומן ייֵמר מה דין עבדתא כן׃ יא ואמר דוד לאבישי ולכל עבדוהי הא ברי דאולידית בעי למקטלי ואף ארי כען בר שבט בנימן שבוקו מיניה וילטט ארי אמר ליה יי׃ יב מאים גלי קדם יי דמעת עיני ויתיב יי לי טבתא חלף לוטתיה יומא הדין׃ יג ואזל דוד וגברוהי באורחא ושמעי אזיל בסטר טורא לקבליה אזיל ומלטט ומרגם באבניא לקיבליה ומשדי עפרא׃ יד ואתא מלכא וכל עמא די עמיה כד משלהן ונח תמן׃ טו ואבשלום וכל עמא אנש ישראל אתו לירושלם ואחיתופל עמיה׃ טז והוה כד אתא חושי ארכאה שושבינא דדוד לות אבשלום ואמר חושי לאבשלום יצלח מלכא יצלח מלכא׃ יז ואמר אבשלום לחושי דא טיבותך דעם חברך למה לא אזלת עם חברך׃ יח ואמר חושי לאבשלום לא אלהין דאתרעי יי ועמא הדין וכל אנש ישראל די ליה אהי ועמיה אתיב׃ יט ותנינות קדם מן אנא אפלח הלא קדם בריה כמא דפלחית קדם אבוך כן אהי פלח קדמך׃ כ ואמר אבשלום לאחיתופל הבו לכון מלכא מה נעביד׃ כא ואמר אחיתופל לאבשלום עול לות לחינתא דאבוך די שבק למיטר ביתא וישמע כל ישראל ארי איתגריתא באבוך ויתסוף ידי כל די

רדק

קלל את דוד כי הוא רצה בטלטולי זה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי למען עוני: (יב) אולי יראה ה' בעיני. כמו בעניי שאני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מענין וי"ת דמעת עיני והכתיב הוא בעוני כלומר בעניי: תחת קללתי. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעיל וכן בבית תפילתי שמעתי את תפלתך: (יג) באבנים לעומתו. כי לא היו משיגים אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל: ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי די היה לו אם אמר ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרש שרשיה: (יד) וינפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים: (יח) ולא אהיה. כתיב באלף וקרי בוי"ו ופי' הכתוב דרך תמיה והקרי כמשמעו: (יט) והשני'. והטעם השנית למה באתי אליך: למי אני אעבוד. כלומר משני הפנים היה הדין עלי לבא אליך: (כ) הבו לכם. לשון תפארת או פי' אתה והחכמים אשר אתך

ולא ט"ו כתיב א' וקרינן וי"ו וסי' בסנ בסדר שמיני: לשמור ח' מ"ל בקריאה וסי' בוא אל פלגשי אביך, אם תשמע דירבעם. אך יתן לך ה' שכל ובינה. ולשלמה בני תן לבב. ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. ויעמד המלך על עמדו דד"ה: עת לשמור ועת. לשמור על אחיהם:

תולדות אהרן הלוך ויקלל. עקדה שער סב:

רש"י

[...]י) כה יקלל. כן אמר לו. אפשר [...]זו שהוא ראש [...]לל את המלך אם [...]לו מאת הקב"ה: [...] ה' בעיני. דמעת [...]) וינפש שם. [...]כא) וחזקו ידי כל [...] כי עתה ידם [...]לך שאומרים בלבם [...] אל אביו ואנו [...] נהיה

[רלבג]

[...]ם כמו שעשו אחי [...] להמלט מענין [...]זה היה הכה אל [...]בר בחלומות הכם: [...]אה ה' בעיני. ר"ל [...] הכם בעבור עוני [...] בעבור מה שעיני [...]ווים האלו ואני [...]ד הש"י ואע"פ שיש [...]נקם משמעי הנה [...] התבונה הטובה [...]בעבור אלו החרפות [...]לי הכם ית' ט בה [...]תו אשר קלל אותי [...] היום

[ר]בי' ישעיה

[...]ראה ה' בעיני. פי' [...]ה אולי יראה ה' [...]י: (יד) וינפש שם. [...]: (כא) וחזקו ידי [...]ך. פי' כי עתה הם [...]בם היום ומחר [...]ו והבן וכל הגמול [...] עלינו המלך [...]: כמעשה ידעו כי [...]רו לעולם ויעזרו [...] לב וזה כגמול [...]חיתופל בעבור שהבה [...] שבע בת בנו דכתי' [...]ת שבע בת שבע [...]ולפנים בגיבורי דוד [...]עם בן אחיתופל [...] הגילוני:

מצודת דוד

[...] תעשו דברים אשר לא אחפוץ בהם: כה יקלל. הלא אשר יקלל כה [...] אמר לו קלל והוא העיר רוחו לזה ומי יאמר לשמעי מדוע עשית כן הלא [...] של מקום: (יא) הנה בני וגו'. ר"ל הלא בדרך הטבע שהבן חס על [...]ם רואים שהוא מבקש נפשי ומזה נראה שיד ה' עשתה זאת: ואף כי [...] כ"ש עתה שאני בורח ומעונה ושמעי הוא מבני הימיני אשר המה לי [...] ביותר שמה מוכנים לעשות בי גזירתו של מקום בראותם קושי מזלי נרדף מבן בטני ולזה הניחו לו כי ה' אמר לו: (יב) בעיני. בדמעת עיני הזלה מחרפת [...] הטיב. בעבור העלבון הזה ישיב לי ה' טובה במקום הקללה: (יד) ויבא המלך. אל בחורים שזכר למעלה: (יז) זה חסדך. וכי זהו החסד שעשית לרעך [...] בו ביום לרתו למה לא הלכת עמו: (יח) לא. ר"ל לא היה מהראוי שאלך עם אביך כי אל המלך אשר בחר ה' והעם היושבים פה וכל איש ישראל [...]נו פה לו אהיה לעבד ועמו אשב וכאומר הנה אהבתי לאביך לא היתה מצד עצמו כ"א מצד המלוכה: (יט) והשנית. ר"ל ואף אם הייתי לו לאוהב מצד [...] אין זה בגידה בו כי למי אעבוד וכי למשפחת בית שאול אויביו הלא לפני בנו אעבוד ולזה כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך ולא יחשב לבגידה: [...] אתם והזקנים שעמך התייעצו ביניכם מה נעשה: (כא) וחזקו. על כי עדיין נרפים הם בחושבם פן ישלימו האב והבן וינקמו מאתנו אבל בזה ידעו כי נבאשת

מצודת ציון

[...]ג): (יב) אולי. הלואי כמו אולי ישמע (ישעיה לז): (יג) בצלע. בעבר ובצד כמו לצלע המשכן (שמות כו): לעומתו. נגדו: ועפר. זרק עפר ולתוספת ביאור אמר בעפר וכן ותשרש שרשיה (תהלים פ): (יד) וינפש. ענין מנוחה ומרגוע המשיב את הנפש כמו שבת וינפש (שמות לא): (כ) הבו. הזמינו כמו הבה נרדה (בראשית יא): (כא) נבאשת. ענין תיעוב ומאוס כדבר הנבאש

אחך: (כב) ויטו לאבשלום האהל. בטו לו אהלים על הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ר
עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו ונגדו לאבשלום קינופין על אוגרא ובדברי רבותינו ז"ל פי' קנופין שמעמידין ארבע עמודי עצים ונותני' עליה' וסכ
יריעות והוא אהל נטוי: (כג) כאשר ישאל איש בדבר אלהים. איש קרי ולא כתיב והכתיב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמתת לדוד כמו
דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאמר בדברי הימים ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומר לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמ

רדק

כי לא היה לו יועץ תמיד ומה
שאמר גם לדוד גם לאבשלום
כאחד לרבות על חבירו כמו
גם נאכל גם בקרקס קחו
כי עתה שב להיות יועץ
אבשלום כמו שהיה יועץ דוד.
ובדרש איש קרי ולא כתיב לא
היה איש אלא מלאך: גם
לאבשלום. ואע"פ שזה היתה
עצתו תחלה לאבשלום דבר
הפלגשים עצה נכונה היתה
ואף על פי שהיתה לרעה כי
בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר
אתו וידעו כי לא יעשה עוד
אביו שלום עמו וגם העצה
הזאת האחרת היתה נכונה
ואילו נעשתה היה נהרג דוד
כדבריו אלא שהקב"ה גזר
להפר העצה: (א) שנים עשר
אלף. אלף מכל שבט ושבט:
(ג) כשוב הכל. כשוב כל דבר
שירצה אדם להשיב אליו כן
נקל לי להשיב אליך כל העם
וי"ת כד יתיבון כלהון: האיש
אשר אתה מבקש. אמר אשר
אהרג האיש אשר אתה מבקש
רעתו והוא דוד כמו שאמר
והכיתי את המלך לבדו ובת"י
בתר דיתקטל גברא דאת בעי
ואמרו כי הסבה הגדולה הזאת
שהיה שונא אחיתופל את דוד
שיען הריגתו ובזהו בדבריו
שאמר אחרי דוד ולא אמר
אחרי המלך דוד מפני המעשה
שעשה בבת שבע ואמרו כי בת
שבע היתה בת בנו של אחיתופל
דכתיב הלא זאת בת שבע בת
אליעם

פי' רבי' ישעיה

(ג) כשוב הכל האיש אשר אתה
מבקש כל העם יהיה שלום.
פי' כשוב הכל אליך האיש אשר
אתה מבקש ואחרי כן לכל העם
יהיה שלום:

תרגום

עמך: כב ונגדו לאבשלום
קינופין על איגרא ועל
אבשלום לות לחינתא
דאבוהי לעיני כל ישראל:
כג ומלכא דאחתופל דמלך
ביומיא האינון כמא דשאיל
גברא בפתגמא דיי כן כל
מלכא דאחיתופל אף לדוד
אף לאבשלום: א ואמר
אחיתופל לאבשלום אבחר
כען תרי עסר אלפין גברא
ואקום וארדוף בתר דוד
בליליא: ב ואיהך עלוהי
כד הוא משלהי וידוהי
מרשלן ואזיע יתיה ויערוק
כל עמא די עמיה
ואקטול ית מלכא
בלחודוהי: ג ואתיב כל
עמא לותך כד יתובון כולהון
בתר דיתקטל גברא דאת
בעי כל עמא יהי שלם:
ד וכשר פתגמא בעיני
אבשלום ובעיני כל סבי
ישראל: ה ואמר אבשלום
קרי כען אף לחושי ארכאה
ונשמע מה דיימר אף
הוא: ו ואתא חושי לות
אבשלום ואמר אבשלום
ליה למימר כפתגמא הדין
מליל אחיתופל הנעביד
ית פתגמיה אם לא דכשר
בעינך את מליל: ז ואמר חושי לאבשלום לא תקין מלכא דמלך אחיתופל

שמואל ב טז–יז

כב וַיַּטּוּ לְאַבְשָׁלוֹם הָאֹהֶל עַל־הַגָּג וַיָּבֹא
אַבְשָׁלוֹם אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיו לְעֵינֵי כָּל־
יִשְׂרָאֵל: כג וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר
יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל־
בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל
גַּם־לְדָוִד גַּם־לְאַבְשָׁלֹם:
יז א וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־
אַבְשָׁלֹם אֶבְחֲרָה־נָּא שְׁנֵים־עָשָׂר
אֶלֶף אִישׁ וְאָקוּמָה וְאֶרְדְּפָה אַחֲרֵי־
דָוִד הַלָּיְלָה: ב וְאָבוֹא עָלָיו וְהוּא יָגֵעַ
וּרְפֵה יָדַיִם וְהַחֲרַדְתִּי אֹתוֹ וְנָס כָּל־
הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְהִכֵּיתִי אֶת־הַמֶּלֶךְ
לְבַדּוֹ: ג וְאָשִׁיבָה כָל־הָעָם אֵלֶיךָ
כְּשׁוּב הַכֹּל הָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה מְבַקֵּשׁ
כָּל־הָעָם יִהְיֶה שָׁלוֹם: ד וַיִּישַׁר הַדָּבָר
בְּעֵינֵי אַבְשָׁלֹם וּבְעֵינֵי כָּל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל: ה וַיֹּאמֶר
אַבְשָׁלוֹם קְרָא נָא גַּם לְחוּשַׁי הָאַרְכִּי
וְנִשְׁמְעָה מַה־בְּפִיו גַּם־הוּא: ו וַיָּבֹא
חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
אֵלָיו לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה דִּבֶּר אֲחִיתֹפֶל
הֲנַעֲשֶׂה אֶת־דְּבָרוֹ אִם־אַיִן אַתָּה דַבֵּר:
ז וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־
אַבְשָׁלוֹם לֹא־טוֹבָה הָעֵצָה אֲשֶׁר־

ד' כתס · ב' חס' ובטעין חכין · איש קרי ולא כתיב · י"ד חס' · י"ד חס' · ל'. ל' · ד' · ל' כתיב ה'. ל' · ד' · ל' וא' וכשוב · ג' פ"ל · י"ד חס' · ל' · ל'. ד'. ל'

ויטו ד' בקריאת וסי' ויקחו שחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל על הגג. ויטו נשיו את לבבו. ויטו בתהו צדיק: ואשיבה ד'
בקריאה וס"ל וסי' ואשיבה כל העם אליך. ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציך. ואשיבה ידי עליך. ואשיבה חרפי דבר: ויישר ג'
מלאים בלישנא וסי' נמסר בסדר בלק: אם אין ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח:

תולדות אהרן ועצת אחיתופל. ברכות ד סנהדרין יז (סם פט): כאשר ישאל. (גדרים לו): ויישר הדבר. סנהדרין קו:

רשי

נהיה שבואים למלך: [...]
הכל. אליך: כאיש א[...]
מבקש. ועשה בו [...]
ויהרג ואח"כ כל הע[...]
שלום וזה מקרא [...]
(ד) ובעיני זקני ישרא[ל]
שמחה

רלבג

היום הזה: (כב) ויב[א]
אל פילגשי אביו [...]
ישראל. הנה בזה נ[...]
שייעד לו הש"י לדו[ד]
הנני מקים עליך רע[ה]
ולקחתי את נשיך [...]
ונתתי לרעך ושכב ע[ם]
לעיני השמש הזאת [...]
עשית בסתר ואני א[...]
הדבר הזה נגד כ[ל]
ונגד השמש. והנה [...]
אחיתופל לחשבו כי א[...]
ישראל שתהיה זאת [...]
לכחון אם לב ישראל [...]
דוד ולזה ייראו אלמ[...]
אך כשיראו הפעל[...]
מאבשלום כנגד אביו [...]
להם כי נואש את ד[...]
זה המגין על גד [...]
לבחון לבבם ולפי ש[...]
בלא התוכה ובלא ק[...]
כדין מסיעת האב שה[...]
לנן: (כג) כן [...]
אחיתופל גם ל[...]
לאבשלום. הנה אחי[...]
אבי אביה של בת ש[בע]
דוד שנא' בגבורי דו[ד]
בן אחיתופל הגילני
שבע היתה בת אליע[ם]
הלא זאת בת שבע [...]
והנה עם כל זה ספ[...]
היתה תמיד נתכ[...]
שאפשר מטוב לכ[...]
התכלית לדוד בהי[...]
דוד ואמר שהיה [...]
היתה עצתו גם [...]
לאבשלום כנגד דוד: (ג)
כל העם אליך כשוב [...]
אשר אתה מבקש.

הדרך אשיב כל ישראל בכללם אליך כי הכותי האיש אשר אתה מבקש יהיה כשוב הכל כי ממיתת דוד ימשך שישובו כל ישראל אליך ויהיה זה סבה של[...]
עמך אשר אחך או אשר את דוד אך יהיה כל העם שלום בלי מלחמה כי אחר מותו לא יתכן שתהיה שם מלחמה כלל על זה: (ד) ובעיני כל זקני ישר[אל]
כל חכמי ישראל הסכימו בזאת העצה כי גם האמינו בדברי אבשלום אל העם שאין אביו רוצה לעשות דין ומשפט לאחד מהבאים לפניו
פ[...]

מצודת ציון

הנכאים: יז (ב) ורפה ידים. ענין מורך לב ויאוש: (ד) ויישר. מלשון יושר ר"ל הוטב בעיניו:
(ז) אם אין. אם

מצודת דוד

נבאשת את אביך ויתחזקו ידיהם להיות עמך: (כב) לעיני וגו'. כולם ר[...]
אל האוהל והתיחדו עמהן: (כג) בימים ההם. אשר הועמד לפי' יועץ
כמו השואל מה מדבר אלהים בנוח הוא שהתשובה היא נאמנה כן היתה עצת אחיתופל בטוחה להשיג על ידה הדבר הנרצה: גם לאבשלום. כי לפי מחשב[ה]
היתה העצה בדבר הפלגשים עצה טובה ואף גלתו בדבר הרדיפה אחר דוד עצה נכונה היתה אבל ה' הפרה: יז (א) אבחרה וגו'. כי לקבץ את כל ישרא[ל]
זמן רב ובתוך כך ימלט דוד על נפשו: ואקומה. ר"ל ילך אבשלום פן יחמול עליו כשיראה פניו: הלילה. בעודו עיף ויגע: (ב) ורפה ידים. כי זה היום [...]
המלוכה ועדיין לא לקח עצה מה לעשות: והחרדתי אותי. בהיות הדבר פתאום ובלילה: ונס כל העם. בעבור החרדה ינוסו זה בכה וזה בכה ולא ישארו [...]
ללחום בעבורו ואז אוכל להכות אותו לבדו מבלי שאצטרך להמית מי מאנשיו הואיל ולא יעמדו למלחמה כי ינוסו ואינם: (ג) ואשיבה. ואז אשיב אליך כל [...]
עם אביך: כשוב הכל. כמו ששבו אליך כל המון ישראל וקבלו אותך למלך: האיש אשר וגו'. ר"ל לא יפקד מהם כי אם האיש אשר אתה מבקש כי הוא [...]
אבל לכל העם שעמו יהיה שלום ולא יפקד מהם איש: (ה) גם הוא. עם שהיה רעה דוד והחשוד בעיני עכ"ז יאמר גם הוא עצתו: (ז) בפעם הזאת. [...]

יַּעַץ אֲחִיתֹפֶל בַּפַּעַם הַזֹּאת׃ ח וַיֹּאמֶר
חוּשַׁי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־ ג'
אֲנָשָׁיו כִּי גִבֹּרִים הֵמָּה וּמָרֵי נֶפֶשׁ ז' חס'
הֵמָּה כְּדֹב שַׁכּוּל בַּשָּׂדֶה וְאָבִיךָ אִישׁ ג'
מִלְחָמָה וְלֹא יָלִין אֶת־הָעָם׃ ט הִנֵּה ד' ר"פ בסיפ'
עַתָּה הוּא־נֶחְבָּא בְּאַחַת הַפְּחָתִים אוֹ ל'
בְּאַחַד הַמְּקוֹמֹת וְהָיָה כִּנְפֹל בָּהֶם נ' כתיב כן ב' ח' מ"ל וח' חס'
בַּתְּחִלָּה וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ וְאָמַר הָיְתָה
מַגֵּפָה בָּעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי אַבְשָׁלֹם׃ י"ד חס'
י וְהוּא גַם־בֶּן־חַיִל אֲשֶׁר לִבּוֹ ל'
כְּלֵב הָאַרְיֵה הִמֵּס יִמָּס כִּי־יֹדֵעַ כָּל־ ה'
יִשְׂרָאֵל כִּי־גִבּוֹר אָבִיךָ וּבְנֵי־חַיִל ל'
אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ יא כִּי יָעַצְתִּי הֵאָסֹף ל' וחס'
יֵאָסֵף עָלֶיךָ כָל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־ ט'
בְּאֵר שֶׁבַע כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם לָרֹב ב'
וּפָנֶיךָ הֹלְכִים בַּקְרָב׃ יב וּבָאנוּ אֵלָיו ל'
בְּאַחַת הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר נִמְצָא שָׁם באחד ק'
וְנַחְנוּ עָלָיו כַּאֲשֶׁר יִפֹּל הַטַּל עַל־ ג'
הָאֲדָמָה וְלֹא־נוֹתַר בּוֹ וּבְכָל־הָאֲנָשִׁים ה' ד' מלרע ול' דכוו' מלעיל

בזמנא הדא: ח ואמר חושי את ידעתא ית אבוך וית גברוהי ארי גברין אינון ומרירן נפשן אינון כדוב תכל בחקלא ואבוך גבר עביד קרבין ולא יבית ית עמא: ט הא כען הוא טמיר בחד מן קומציא או בחד מן אתריא ויהי כמיפל בהון בקדמיתא וישמע די שמע ויימר הות מחתא בעמא דבתר אבשלום: י והוא אף גבר גבר דליביה כלבא דאריא ממס ימסי ארי ידע כל ישראל ארי גיבר אבוך וגברין גברין די עמיה: יא ארי מלכית אתכנשא יתכנשון עלך כל ישראל מדן ועד באר שבע כחלא די על ימא לסגי ואת תהי אזיל בריש כולנא: יב וניהך עלוהי בחד מן אתריא דנהך לתמן ונשרי עלוהי כמא דשרי טלא על ארעא ולא נשאר ביה ובכל

שכול ג' בקריאה וסי' כדוב שכול בשדה. אשגשם כרוב שכול. פגוש דוב שכול. תלתיהון גבי דוב. סימן והלך מדי שנה בשנה. ונמצאתי לכם. המקומות כתיב מ"ל דמ"ל. הנה עתה הוא נחבא. ובאנו אליו באח' המקומת. כבקרת רועה עדרו. המקומת כתיב חסר וי"ו בתרא ושארא המקמות כתיב חסר וי"ו קדמא:

רשי

(ח) ואביך איש מלחמה. ויודע ענייני מלחמה ותכסיסיה וטיב מארב ... שתרדוף בלילה לבא עליו לסיכך לא ילין עם שאר העם: (ט) הנה ... נחבא. וכשתבא על מחנה העם אשר אתו הוא לא יהיה שם ... והיה כנפול בהם בתחלה. אני אמרתי לך כי אנשיו גבורים ומרי נפש ...נו בעמך תהיה בהם ... מלחמה זו שהיא ... ושמע השומע מכל ... באים להתחבר אליך ... תה מגפה בעם של ... : (י) והוא גם בן ... יתו השומע אפי' הוא ... לבו כלב האריה המס ... ר ודעדה ולא יתקשר ... יך כי יאמר ככר ... פיל ונפגש הוא על ... ן יגלות: (יא) כי ... כי זאת עצתי: ופניך ... בקרב. בראש ואת ... יל בריש כולנא: ... נו עליו. ונגוח עליו ... זיה כמו וינח בכל ... ריס (שמות י' י"ד) ... ו על אסרים (ישעיה ז')

רדק

אליעם וכתי' אליעם בן אחיתופל הגילוני: (ז) בפעם הזאת. אע"פ שכל עצותיו הגונות בפעם הזה חטא בעצתו: (ח) כדוב שכול. שהוא מר נפש כשהרגו לו גוריו והוא נלחם עם אד' אשר ימצא בחזקה ובמרירו' לב: ולא ילין את העם. כי הוא איש יודע מלחמה ויירא הוא שמא תבא עליו פתאום: ולא ילין את העם. כמו עם העם אלא יחבא באחת הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה: (ט) באחת הפחתי'. זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר אל הפחת הגדול והפחת הוא חפיר' ותרגומו בחד מן קימציא כמו חופר גומץ או באחת המקומות שיוכל להחבא שם: ושמע השומע. כי המלחמה הנעשת בלילה לא יבחין אדם בין מערכה זו למערכה אחרת אשר כנגדה והראשונים מאלו שנים עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד וחיל דוד נשמרים ועומדים על עמדם וילחמו כנגד הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מאלו שנים עשר אלף מהאחרונים שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם גבורים ומרי נפש ונלחמי' בחזקה ויאמר השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום והם הם המנוצחים כי לא יבחנו בלילה: (י) וה"א גם בן חיל. פי' וה"א אחיתופל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ שהוא בן חיל ולבו כלב האריה שבחו כדי שלא יראה כי כדי לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו אחיתופל שלבו כלב האריה המס ימס לקול השמוע' שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה המלחמה ביום ובידיעת כל ישראל שיאספו מדן ועד באר שבע ובגלוי תהיה המלחמה: ופניך הולכים בקרב: אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י"ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא ישיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כנוי ההליכה בפנים כי בהם השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם וי"ת ואת תהי אזיל בריש כולנא: (יב) באחת המקומות. כתיב באחת בתי"ו וקרי באחד בד"לת: כאשר יפול הטל. שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו: ולא נותר

רלבג

...ש"ו לענוש את דוד ... ר אוריה החתי: ... ב שכול בשדה. ר"ל ... ף ולרוב טרפו קראו ... ותו משכל והנה אביך ... מה ולזה הוא יודע ... כל ראוי שינהג בזאת ... ומפני זה לא ילין העם ... לון מפירסם אבל הוא ... בה באחת מהמקו' ... ן לו ההחבא שם והיה ... הם בתחלה בני החיל ... ם אחריהם וימותו על ... צבור שאינם נשמרים ... היו שם ושמע השומע ... ר שכבר היתה מגפה ... ר אחרי אבשלום יהיה להביא מורך לב בלב האחרים וינוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי ... א גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשוב שימס לבבו כמו אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי

פי' רבי' ישעיה

...יה כנפל בהם בתחלה. פירוש והוא יארוב ויפול ויכה במחנה שלך ואם ישמע השומע כי היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום ירפו ידי ...ם מלבו' עוד אחריך: (י) המס ימס. בתמיה אינו טוב שתכנס לספק קבץ כל ישראל אליך ואתה תלך עמהם ובכל מקום שיהיה יתפשו אותו: (יב) ונחנו עליו. נגוח עליו: כאשר יפול הטל. לשון על פני כל אחיו נפל:

מצודת דוד

...מר אבל עצתו בדבר הפלגשים טובה היתה ועל כי כבר עברה לכך שבחם למען יאמין בו: (ח) כי גבורים המה. ואינם חרדים מהמיית מלחמה ...יא פתאום ובלילה: ומרי נפש המה. וכ"ש שעתה מרי נפש דואגים ...י זמנם ויפעלו גבורות כדוב שכול מבניו בהיותו רודף בשדה לתפש אחריהם ...במר נפשו כל הקרוב אליו: ואביך איש מלחמה. ר"ל יודע הוא טכסים המלחמה ויבין מדעתו שרק עליו מחריש ה"רעה ופתאום יבואו להחריד את העם ...מו והואיל ויבין את זאת לא ילין הוא עם העם במקום אחד: (ט) הנה עתה הוא נחבא. עתה בהיות לילה החביא עצמו במקום נבדל מהעם אשר אתו ...ם אם יחריד העם לא ימצא את המלך להכות אותו: והיה כנפול. כאומר לא די שלא יועיל אלא שעוד יזיק שהרי אמר שלא להכות בהעם והם הלא יכו ברצונם יפילו חללים מאנשיך בתחילת המלחמה ר"ל במלחמה הראשונה: ושמע השומע. וכאשר ישמע מי מהנפילה ההיא אז יאמר הן היתה מגפה בעם אבשלום א"כ שה' עוזם למקרה: (י) והוא גם בן חיל. ואף אם השומע יהיה בן חיל אשר לבו כלב האריה מ"מ ימס לבבו בקרבו על כי ידוע לכל שאביך הוא גבור והעם אשר אתו המה בני חיל ואם הדבר נעזב למקרה בוודאי יתגברו הם וירפו ידיהם ולא יאבו לרדת עוד למלחמה (ואף שאם לא יעשו לבד בזה בעלת ...ל אלא שגם אנשי אבשלום יכו באנשי דוד כמוהם לא יהיה א"כ מקום לחשש הזה מ"מ הרחיב הדבור לסכל עצתו להראות לכל כי לא בחכמה ידבר): (יא) כי אלא כן אני מייעץ האסף וגו' ובעבור רבת העם נתגבר במלחמה: ופניך וגו'. כי אז כולם יפעלו גבורות למלוא חן בעיניך: (יב) ובאנו אליו. ר"ל בהיות
העם

מצודת ציון

אם לאו: (ח) שכול. מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כאשר שכלתי שכלתי (שם מג): (ט) הפחתים. בורות וחפירות כמו אל הפחת הגדול (לקמן יח): מגפה. ר"ל מכת חרב: (יא) ופניך. אתה בעצמך: בקרב. במלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד): (יב) ונחנו. מלשון

רדק

נותר בו . כמו ולא יותר עבר במקום עתיד ורבים כמוהו : (יג) והשיאו . דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישראל רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת מה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שיהיה בתוך העיר כלו׳ אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסוף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונתן תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא הטא ויקפונה משריין וגו׳ כהעמוד תרגם חבלים משרין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה : (טז) שלחו . להניכ׳ יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר : והגידו . על ידיהם הגידו לדוד : תעבור . את הירדן : פן יבולע למלך . פן ישחת כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אני שמא יעשו עצת אחיתופל אע״פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת׳ עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבו׳ המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן וי״ת פן יבולע דילמא יתהני למלכ׳ ולא ידעתי דעתו : (יז) בעין רוגל . תרגם יונתן בעין קצרא וקצר׳ הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי׳ ברגליו : והלכה השפחה . שפחה של בית צדוק הלכה לעין רוגל

רשי

ז׳ כ׳) : (יג) חבלים . מטרין כמו חבל נביאים (שמואל א׳ י׳) רשעים (תהלים קיט סא) : עד הנחל . חומת העיר נסחוב אל בני[...] עבור תעבור . את הירדן : פן יבילע למלך . שלא יעצתיו לטוב[ה] כדברי אחיתופל : יבלע. יאמר לו בסתר ובבליעה : (יז) בעין רוגל . פי׳[...] כובסי בגדי לשר שהם שם שכובשים אות[ם] ת[...]

אֲשֶׁר־אִתּוֹ גַּם־אֶחָד׃ יג וְאִם־אֶל־עִיר
יֵאָסֵף וְהִשִּׂיאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר
הַהִיא חֲבָלִים וְסָחַבְנוּ אֹתוֹ עַד־הַנַּחַל
עַד אֲשֶׁר־לֹא־נִמְצָא שָׁם גַּם־צְרוֹר׃
יד וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל טוֹבָה עֲצַת חוּשַׁי
הָאַרְכִּי מֵעֲצַת אֲחִיתֹפֶל וַיהוָה צִוָּה
לְהָפֵר אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל הַטּוֹבָה
לְבַעֲבוּר הָבִיא יְהוָה אֶל־אַבְשָׁלוֹם
אֶת־הָרָעָה׃ טו וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־צָדוֹק
וְאֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים כָּזֹאת וְכָזֹאת
יָעַץ אֲחִיתֹפֶל אֶת־אַבְשָׁלֹם וְאֵת זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת יָעַצְתִּי אָנִי׃
טז וְעַתָּה שִׁלְחוּ מְהֵרָה וְהַגִּידוּ לְדָוִד
לֵאמֹר אַל־תָּלֶן הַלַּיְלָה בְּעַבְרוֹת
הַמִּדְבָּר וְגַם עָבוֹר תַּעֲבוֹר פֶּן יְבֻלַּע
לַמֶּלֶךְ וּלְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ׃
יז וִיהוֹנָתָן וַאֲחִימַעַץ עֹמְדִים בְּעֵין־רֹגֵל
וְהָלְכָה הַשִּׁפְחָה וְהִגִּידָה לָהֶם וְהֵם
יֵלְכוּ וְהִגִּידוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד כִּי לֹא יוּכְלוּ
לְהֵרָאוֹת לָבוֹא הָעִירָה׃ יח וַיַּרְא אֹתָם
נַעַר וַיַּגֵּד לְאַבְשָׁלֹם וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם
מְהֵרָה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־אִישׁ
בְּבַחֻרִים וְלוֹ בְאֵר בַּחֲצֵרוֹ וַיֵּרְדוּ שָׁם׃

גַּבְרַיָּא דִי עִימֵיהּ אַף חַד׃
יג וְאִם לְקַרְתָּא יִתְכְּנֵשׁ
וְיִתְכַּנְשׁוּן כָּל יִשְׂרָאֵל עַל
קַרְתָּא הַהִיא וְיַקְפּוּנַהּ
מַשִׁרְיָן וְנֶעְקַר יָתַהּ וְיָת
אַבְנָהָא וְנִרְמֵינַהּ לְנַחְלָא
עַד דְּלָא נִשְׁאַר תַּמָּן אַבְנָהָא׃
יד וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם וְכָל
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל תַּקִּין מִלְּכָא
דְּחוּשַׁי אַרְכָּאָה מִמִּלְכָּא
דַּאֲחִיתוֹפֶל וַיְיָ פַּקֵּד
לְקַלְקָלָא יָת מִלְּכָא
דַּאֲחִיתוֹפֶל תַּקִּינָא בְּדִיל
דְּיֵיתֵי יְיָ עַל אַבְשָׁלוֹם יָת
בִּישְׁתָא׃ טו וַאֲמַר חוּשַׁי
לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר כָּהֲנַיָּא
כְּדֵין וּכְדֵין מַלִּיךְ אֲחִיתוֹפֶל
יָת אַבְשָׁלוֹם וְיָת סָבֵי
יִשְׂרָאֵל וּכְדֵין מַלְכֵית אַף
אֲנָא׃ טז וּכְעַן שְׁלַחוּ
בִּפְרִיעַ וְחַווֹ לְדָוִד לְמֵימַר
לָא תְבִית בְּלֵילְיָא בְּמֵישְׁרֵי
מַדְבְּרָא וְאַף מֶעְבַּר תֶּעְבַּר
דִּילְמָא יִתְהֲנֵי לְמַלְכָּא וּלְכָל
עַמָּא דִי עִמֵּיהּ׃ יז וִיהוֹנָתָן
וַאֲחִימַעַץ קַיְימִין בְּעֵין
קַצְרָא וַאֲזַלַת אַמְתָא
וְחַוִּיאַת לְהוֹן וְאִינוּן יֵיזְלוּן
וִיחַווּן לְמַלְכָּא דָוִד אֲרֵי לָא
יָכְלִין לְאִיתַחֲזָאָה לְמֵיעַל
לְקַרְתָּא׃ יח וַחֲזָא יָתְהוֹן
עוּלֵימָא וְחַוִּי לְאַבְשָׁלוֹם
וַאֲזַלוּ תַּרְוֵיהוֹן בִּפְרִיעַ וְעָלוּ לְבֵית גַּבְרָא בְּעַלְמַת וְלֵיהּ גּוּבָא בְּדַרְתֵּיהּ וּנְחַתוּ תַּמָּן׃

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יג) עד הנחל . כמו נחל איתן מקום עמוק כמו גיא : (יד) להפר את עצת אחיתופל הטובה . פי׳ היא היתה עצה טובה לאבשלום שיעמוד הוא בירושלים וישלח אחריו חיל אחר חיל עד שיגיעהו ויתפשהו וחושי נתכון שיצא הוא למלחמ׳ ויראו ישראל את אדוניהם ויבושו ויפחדו ממנו ויתפשו אבשלום ויהרגוהו : (טז) פן יבולע למלך . כמו למה תבלע את נחל׳ ה׳ : (יז) בעין רוגל . תרגומו בעין קצרא הכובס קורא רוגל בעבור שבועט עליו ברגליו :

תולדות אהרן ותקם האשה . סוטה מב כריתות יח :

מצודת ציון

מלשון הניה : (יג) יאסף . יכנס : והשיאו . והגביהו : וסחבנו . ענין גרירה והמשכה כמו סחוב והשלך (ירמיה כב) : הנחל . העמק : צרור . חתיכת עפר גבה כמו ולא יפול צרור ארץ (עמוס ט) : (יד) להפר . לבטל : (טז) יבולע . ענין השחתה כמו למה תבלע נחלת ה׳ (לקמן כ) : המסך

מצודת דוד

העם רב בוודאי נבוא באחד המקומות אשר החביא עצמו כי נהיה [...] כמו הטל המכסה כל פני האדמה מבלי מקום ריק ממנו כן נתפזר בכ[...] לבקשו זה בכה וזה בכה ובוודאי נמצא אותו : ובכל האנשים . כי פן ה[...] ללנוס כאחד מאנשיו לזה לא נותר מכולם איש ויומת גם הוא עם

(יג) ואם אל עיר יאסף . כאומר ואם יש חשש פן בהתאחר הדבר עד נקבץ כל ישראל ימלט על נפשו בעיר מבצר עומדת בהר ויתחזק במעוז העיר עכ״ז לא ימלט כי הלא ברוב העם אשר אתנו אף אם יאסף אל עיר הכח בנו לשאת חבלים על העיר לגררה מן ההר עד הנחל עד שלא ישאר אף צרור ב[...] ואמר בדרך גוזמא והפלגה לומר שאף בעיר מבצר לא יתחזק מול העם הרב אשר אתנו ולבל ירגיש בערמתו המתיק אמריו דרך נאות בכל חלקי הסותר כוונתו היתה למען יתאחר הדבר עד שיתקבלו כולם ובתוך כך ישלח אחריו אליו להמלט על נפשו וכאשר עשה באמת : (יד) וה׳ צוה . ר״ל לא לפי [...] היתה באמת טובה מעצת אחיתופל ולזה ישרה עצתו בעיניהם כי באמת עצת אחיתופל היתה הדרך האמתי להגעת תכלית הנרצה אולם מה׳ היתה [...] גזר להפר עצת אחיתפל הטובה וכו׳ : (טו) כזאת וכזאת וכו׳ . ר״ל אמר להם שתי העצות של אחיתופל ושלו : (טז) אל תלן . כי פן יעשה כעצת אחיתופל ובט[...] שעצתי ישרה למען לא אודיע לדוד להמלט הלילה : וגם עבור תעבור . את הירדן : פן יבולע . פן ישחת מה לדוד ולעמו כאשר ירדפו אחריו הלילה : (יז) בכדי שהם ילכו וגו׳ : כי לא יוכלו . יהונתן ואחימעץ לא יוכלו להראות עצמם לבוא העיר פן ירגישו בהם : (יח) וירא אותם . בעין רוגל : וילכו . כי ה[...]

שהיה שם יהונתן ואחימעץ והגיד' להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברי' שדבר חושי : (יט) על פני הבאר. כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומא דבירא והוא מן ג' דסבירין פי וקורין פני והענין אחד כי פי הבאר הוא פניו : הרפות. החטים הכתושים יקראו הרפות וכן בתוך הריפות בעלי והיא מן ירופסו ויונתן תרגם הריפות דקילן : (כ) מיכל המים. אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא : (כג) אל ביתו אל עירו. יש עירו ובספר מוג' אל עירו : ויצו אל ביתו. כדרך אדם קרוב למיתה שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו : ויחנק. בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד : (כה) ועמשא בן איש. ר"ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומר לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים אנשים גדולים : יתרא הישראלי. ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי' נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על הגירו' וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז"ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא"י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז"ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכות לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמ' כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמא על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם : אשר בא אל אביגל בת נחש : הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים. וטעם אשר בא ולא אמר אשת אביגל אפשר שבא אליה קודם שישאנה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ורז"ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש. ר"ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו. ואדוני אבי ז"ל פי' כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו [illegible] שהרגו באומות העולם וכן כת' כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו : (כז) ושובי בן נחש מרבת

תולדות אהרן ואחיתופל ראה. בתרא קמז סנהד' סט מכות יא (שם שם) : מחנימה. יבמות יג : ואת עמשא. שבת נה בתרא יז : ועמשא. יבמות עו (שם ט) בתרא עו :

יט וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת־הַמָּסָךְ עַל־ פְּנֵי הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרִפוֹת וְלֹא נוֹדַע דָּבָר׃ כ וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶל־הָאִשָּׁה הַבַּיְתָה וַיֹּאמְרוּ אַיֵּה אֲחִימַעַץ וִיהוֹנָתָן וַתֹּאמֶר לָהֶם הָאִשָּׁה עָבְרוּ מִיכַל הַמָּיִם וַיְבַקְשׁוּ וְלֹא מָצָאוּ וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלָ‍ִם׃

כא וַיְהִי ׀ אַחֲרֵי לֶכְתָּם וַיַּעֲלוּ מֵהַבְּאֵר וַיֵּלְכוּ וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמְרוּ אֶל־דָּוִד קוּמוּ וְעִבְרוּ מְהֵרָה אֶת־הַמַּיִם כִּי־כָכָה יָעַץ עֲלֵיכֶם אֲחִיתֹפֶל׃

כב וַיָּקָם דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן עַד־אוֹר הַבֹּקֶר עַד־אַחַד לֹא נֶעְדָּר אֲשֶׁר לֹא־עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן׃

כג וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ אֶל־עִירוֹ וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו׃

כד וְדָוִד בָּא מַחֲנָיְמָה וְאַבְשָׁלֹם עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃

כה וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב עַל־הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב׃

כו וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלֹם אֶרֶץ הַגִּלְעָד׃

כז וַיְהִי כְּבוֹא דָוִד מַחֲנָיְמָה וְשֹׁבִי בֶן־נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר

יט ונסיבת אתתא ופרסת ית פרסא על פומא דבירא ושטחת עלוהי דקילן ולא אתידע פתגמא : כ ואתו עבדי אבשלום לות אתתא לביתא ואמרו אן אחימעץ ויהונתן ואמרת להון אתתא כבר עברו ירדנא ובעו ולא אשכחו ותבו לירושלם : כא והות בתר מיזלהון וסליקו מגובא ואזלו וחויאו למלכא דויד ואמרו לדויד קומו ועברו בפריע ית ירדנא ארי כדין מליך עליכון אחיתופל : כב וקם דויד וכל עמא די עמיה ועברו ית ירדנא עד מנהר צפרא עד חד לא שנא דלא עבר ית ירדנא : כג ואחיתופל חזא ארי לא אתקים מלכיה וזריז ית חמרא וקם ואזל לביתיה ולקרתיה ופקיד על אנש ביתיה ואתחנק ומית ואתקבר בקברא דאבוהי : כד ודויד אתא למחנים ואבשלום עבר ית ירדנא הוא וכל אנש ישראל עמיה : כה וית עמשא מני אבשלום חלף יואב על חילא ועמשא בר גברא ושמיה יתרא ישראלא דעל לות אביגל בת נחש אחתיה דצרויה אמיה דיואב : כו ושרא ישראל ואבשלום בארע גלעד : כז והוה כד אתא דויד למחנים ושובי בר נחש מרבת בני עמון ומכיר בר עמיאל מלא דבר

ג' מטעין כהון על פי · ב' חס תכתם · י"ט · ל' וכל סוס חכתם' דכוו' · ל' · ל' · ל' · י"ב · ו' . כ"ס · ב' וקפין קמצין · ל' · ל' · ג' . י"ד חס' · י"ו · ב' חד כתי' ה' וחד כתיב א' · ב' . ל' · י"ד חס' · ג' . ל' · ל' . ג'

רש"י

...המסך. וילון : ...חטין כתושות כמו ...ים : (כ) מיכל ...ני יודע לו פתרון ...ופתרונו לפי ענינו ...הנהר : (כה) בת ...שי אבי דוד רבותינו ...בלא עון בעטיו של ...ז) ושבי בן נחש. ...הוא

רלבג

...ה עליו הרפות. ...הנכתשת במכתש ...אלה כדי שתיבש : ...מים. רוצה לומר ... : (כג) ויצו אל ... יתכן שחנק את ...ראה הרע שיקרה ...ם והיה ירא מדוד ...לו זאת הרעה שיעץ ...ה) אשר בא אל ... נחש. ידמה שהיו ... שמות והנה אמר ...ת לצרויה אם יואב ...עמשא ויואב היו ...כי שתי אחיות ושם ... יואב את עמשא ... כדי

...בי' ישעיה

...טח עליו הריפות. ...כתושים כמו בתוך ...בעלי : (כ) עברו את ... תרגומו כבר עברו ... : (כג) ואחיתופל ...לא נעשתה עצתו. ...כי עצת חושי היתה ... : כי אחת בהם היא ...ופני דוד : (כה) אל ... נחש. הוא ישי ...ואחיותיהם צרויה ...ויש לומר בשני שמות ...א. וחכמים אומרים ...ביו של נחש שלא נמצא ...ן עון :

סבירין פי וקרינן פני בקריאה וסימ' נמסר בריש סדר מסעי : אור הבקר ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ו : מחנימה ג' וסי' ודוד בא מחנימה , ויהי כבוא דוד מחנימה . אחינדב בן עדא :

מצודת דוד

...אותם ולזה הלכו מעין רוגל אל מאהבם אשר בבחורים : (יט) האשה. ...און : עליו. על המסך : ולא נודע דבר. לא היה ניכר מהבאר שמתחת ... (כ) איה. כי הוגד להם שבאו הביתה : ויבקשו. בבית האשה. או עברו ...ים לבקשם : (כב) עד אחד וגו'. ר"ל כשבא אור הבוקר אפילו אחד ...עדר אשר וגו' : (כג) אל עירו. ר"ל אל ביתו אשר בעירו לא לבית מלונו אשר בירושלים : ויצו. עשה צואה אל ביתו : ויחנק. חנק את עצמו כי האמין מעתה ...יד למלכותו ויהרגנו כמורד במלכות ויהיו עוד נכסיו למלך כדין מורד במלכות ולזה חנק עצמו להציל נכסיו ליורשיו : (כה) על הצבא. אשר על הצבא : בן איש. ...מר בן אדם חשוב ומעולה כמו הלא איש אתה (ש"א כ"ו): הישראלי. ובד"ה אמר הישמעאלי לפי שהתגורר בארץ ישמעאל : נחש. ארז"ל הוא ישי

מצודת ציון

(יט) המסך. וילון כמו ועשית מסך (שמות כו) : ותשטח. ופרשה כמו משטח חרמים (יחזקאל כו) : הרפות. חטים כתושים ונקלפים כמו בתוך הרפות בעלי (משלי כז) והוא מלשון רפיון כי נרפו ונקלפו מקליפותיהם : (כ) מיכל המים. ענינו פלג המים ואין לו חבר : (כב) נעדר. נחסר כמו איש לא נעדר (ישעיה מ) : (כג) ויחבוש. חגר האוכף : משכב

רד"ק

[illegible]

(כח) משכב וספות . כלי [illegible]

[illegible]

(כט) ושפות בקר . [illegible]

[illegible]

תרגום

וברזלי גלעאה מרוגלים׃ כח מצען וקלן ומאן דפחר וחטין וסערין וקמחא וקליא ופולא וטלופחין וקליא׃ כט ודבש ושמנא ועאן וגובנין דחלב תורין קריבו לדוד ולעמא די עמיה למיכל ארי אמרו עמא כפן ומשלהן וצחי במדברא׃ א ומנא דוד ית עמא די עמיה ומני עליהון רבני אלפין ורבני מאותא׃ ב ושדר דוד ית עמא תולתא ביד יואב ותולתא ביד אבישי בר צרויה אחוהי דיואב ותולתא ביד אתי גתאה ואמר מלכא לעמא מפק אפוק אף אנא עמכון׃ ג ואמר עמא לא תפוק ארי אם מערק נערוק לא ישוון עלנא רבא ואם יתקטלון פלגנא לא ישוון עלנא רבא ארי כען את כותנא מתחשב כעשרא אלפין וכען טב ארי תהי לנא מקרתא למסעד׃ ד ואמר להון מלכא דתקין בעיניכון אעביד וקם מלכא על ביבש אורח תרעא וכל עמא נפקו למאותן ולאלפין׃

מקרא

וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים׃
כח מִשְׁכָּב וְסַפּוֹת וּכְלִי יוֹצֵר וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי׃
כט וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר הִגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ לֶאֱכוֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר׃
יח א וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃
ב וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת הָעָם הַשְּׁלִשִׁית בְּיַד יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁית בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁת בְּיַד אִתַּי הַגִּתִּי וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַם אֲנִי עִמָּכֶם׃
ג וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם נֹס נָנוּס לֹא יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב וְאִם יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב כִּי עַתָּה כָמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים וְעַתָּה טוֹב כִּי תִהְיֶה לָּנוּ מֵעִיר לעזיר׃
ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִיטַב בְּעֵינֵיכֶם אֶעֱשֶׂה וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ אֶל יַד הַשַּׁעַר וְכָל הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת

רש"י

[illegible]

רד"ק

[illegible]

פי' רבי ישעיה

(כח) [illegible]

מצודת ציון

(כח) [illegible]

מצודת דוד

[illegible]

רשי

לאט לי לנער. אם יקרא לסגוכם במלחמה חמלו עליו: (ו) ביער אפרים. יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהבטיח יהושע שיהיו מרעין בהירושין והיה נקרא כך לאפרים אלא שהירדן מפסיק היו מרעין שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים: (ח) וירב היער לאכל בעם. חיות היער טרפום ויונתן: ... הבכלים. לשון ... פשיטת ... כן ... תחתיו ... מי ... חייה

רדק

בשער העיר מחנים: וכל העם יצאו. יצאו לפניו למאות ולאלפים: (ה) לאט לי לנער לאבשלום. אם תפגשו בו במלחמה לאט לו בעבירו ואל תהרגוהו שלא הרעה ברעתו כי אע"פ שהרע לי אני אב ורחם ופי' לאט בנחת כלומר לא תענשו בכעס ובזון להכותו כמו שהיה ראוי שתרו לו בעבירו: את כל השרים. אע"פ שהיה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי כן טוב גם כן שרי האלפים ושרי המאות להיכך שמעו כל העם: (ו) ביער אפרים. וכי מניין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי שמעבר הקנית שתקן יהושע אחת מהן הוא שיהיו מרעין בהמותיהם בהירושין כלומר שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתוב בספר יהושע ונגד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ביניהם והיו מעבירים בני אפרים בהמותיהן שם ומרעין אותן באותו יער לפיכך היה נקרא על שמם יער אפרים: (ז) עשרים אלף. בעונם הזה על שמרדו בדוד שהיה מלך ע"פ ה' וכ"ש שהשויקו יד בנו המורד בו: (ח) נפוצת. הכתיב נפוצות לשון רבים והקרי נפוצת לשון יחידה והכתוב אומר על הגבורים והגדודים מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומר' בכלל על המלחמה: וירב היער. ק"י והסגולת היא הורגת לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפולים ונכלאים בעמקי היער נגרסם: (ט) ויקרא אבשלום. כתרגום ואיתערע: שובך האלה. סובב הענף מסתבכת ענף בענף נקראת שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שיער רב ואמרו רז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה בשערו: (יא) עשרה כסף. כתרגומו עשר סלעין דכסף: (יב) ולו אנכי שוקל על כפי. ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו כלומר אפי'

ולאלפים: ה וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־יוֹאָב
וְאֶת־אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר לְאַט־לִי
לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם שָׁמְעוּ
בְּצַוֹּת הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַשָּׂרִים עַל־
דְּבַר אַבְשָׁלוֹם: ו וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה
לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה בְּיַעַר
אֶפְרָיִם: ז וַיִּנָּגְפוּ שָׁם עַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
עַבְדֵי דָוִד וַתְּהִי־שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה
בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אָלֶף: ח וַתְּהִי־שָׁם
הַמִּלְחָמָה נְפֹצוֹת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וַיֶּרֶב הַיַּעַר לֶאֱכֹל בָּעָם מֵאֲשֶׁר אָכְלָה
הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא: ט וַיִּקָּרֵא אַבְשָׁלוֹם
לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל־
הַפֶּרֶד וַיָּבֹא הַפֶּרֶד תַּחַת שׂוֹבֶךְ הָאֵלָה
הַגְּדוֹלָה וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָאֵלָה וַיֻּתַּן בֵּין
הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר־
תַּחְתָּיו עָבָר: י וַיַּרְא אִישׁ אֶחָד וַיַּגֵּד
לְיוֹאָב וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי אֶת־
אַבְשָׁלֹם תָּלֻי בָּאֵלָה: יא וַיֹּאמֶר יוֹאָב
לָאִישׁ הַמַּגִּיד לוֹ וְהִנֵּה רָאִיתָ וּמַדּוּעַ
לֹא־הִכִּיתוֹ שָׁם אָרְצָה וְעָלַי לָתֶת
לְךָ עֲשָׂרָה כֶסֶף וַחֲגֹרָה אֶחָת:
יב וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־יוֹאָב וְלֹא אָנֹכִי
שֹׁקֵל עַל־כַּפַּי אֶלֶף כֶּסֶף לֹא־אֶשְׁלַח
יָדִי אֶל־בֶּן־הַמֶּלֶךְ כִּי בְאָזְנֵינוּ צִוָּה

ב' חד פי' הפסוק · ג' · נפוצת ק' · ב' נבית יהוד' · ה' · ג' · ט' . ל' . ג' · י"ד פס'. ג' סל"ן · ה' · ולו ק'

ה ופקיד מלכא ית יואב וית אבישי וית אתי למימר אסתמרו לי בעולימא באבשלום וכל עמא שמעו כד פקיד מלכא ית כל רברביא על עיסק אבשלום: ו ונפק עמא לחקלא לקדמות ישראל והות קרבא בחורשא דבית אפרים: ז ואתברו תמן עם ישראל קדם עבדי דוד והות תמן מחתא רבתא ביומא ההוא עסרין אלפין: ח והוו תמן עבדי קרבא מתבדרין על אפי כל ארעא ואסגיאת חית חורשא לקטלא בעמא מדקטילת חרבא ביומא ההוא: ט ואתערע אבשלום קדם עבדי דוד ואבשלום רכיב על כודנתא ועברת כודנתא תחות סובא דבוטמא רבא ואתאחד רישיה בבוטמא ואתלי בין שמיא ובין ארעא וכודנתא די תחותוהי עברת: י וחזא גברא חד וחוי ליואב ואמר הא חזיתי ית אבשלום תלי בבוטמא: יא ואמר יואב לגברא דמחוי ליה והא חזיתא ומא דין לא מחיתתיה תמן ורמיתתיה לארעא ועלי הוה למתן לך עסר סלעין דכסף ואספקי חדא: יב ואמר גברא ליואב ולו אנא תקיל על כפי אלף סלעין דכסף לא אושיט ידי בבר מלכא ארי קדמנא

רלבג

... זה הלשון אחר ... (ג) ... כי ... לעזור. הנה ... שהרבים בתפלתו ... כי ... יהיה ... לא ... להתיו ... אבשלום ... (ה) לאט לאבשלום ... הבית ... יהיה לך ... הנה ... על ... בזה ... על דוד ... שמר עליך ... (ז) ... על פני ... ידעת ... עבדי דוד ... ובו נפולים ... הנה יהיה על ... עד ... להכותו בעם כמו ... הקרב: ... שנקרא ... לפני עבדו דוד ... שלי והוא היה ... הפרד ... הגדולה ... שהסתבכות עם ... הענף

פי' רבי ישעיה

(ה) לאט לי לנער. הקנהנו לאט בעבירו לנער ואל תכבדו עליו

... בקריאה וסי' ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב. ויקרא לה יד אבשלום. ואמר אלהים מה הבטח. ושמני הכרובים בני הבית. ... תלוי ג' בקריאה וסי' לא הלך נבלתו על העץ. ראיתי את אבשלום תלוי. אלא המגן תלוי עליו אנ"ך: ובדרוש ... נמסר בריש סדר קרח: ועלי ה' בקריאה וסי' ועלי יבא כל איש. ועלי לתת לך. ועלי שמו כל ישראל. ועלי תשוקתו. ועלי הבית הגד: אלה כבה ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא:

... (ח) נפוצת כמו נפולה על תבקל נפלת שנקפורו לכאן ולכאן אלה בורחים ויאלה רודפים אחריהם: (ט) ויחזק ראשו באלה. תפסו ... בשערי תרגו' נסבך בענפי האלה: (י) שמרו מי בנער באבשלום. פירו' מי יגע בנער ... קרי הוא:

מצודת דוד

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר אֲחִימַעַץ
רָאִיתִי הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל לִשְׁלֹחַ אֶת־עֶבֶד
ל' . ו' וכל חס"ף דכו' כמ"א . ה' הַמֶּלֶךְ יוֹאָב וְאֶת־עַבְדֶּךָ וְלֹא יָדַעְתִּי
מָה׃ ל וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ סֹב הִתְיַצֵּב כֹּה
וַיִּסֹּב וַיַּעֲמֹד׃ לא וְהִנֵּה הַכּוּשִׁי בָּא וַיֹּאמֶר
ל' הַכּוּשִׁי יִתְבַּשֵּׂר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־
ל' שְׁפָטְךָ יְהוָה הַיּוֹם מִיַּד כָּל־הַקָּמִים
עָלֶיךָ׃ לב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
אֶל־הַכּוּשִׁי הֲשָׁלוֹם לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם
ל' וַיֹּאמֶר הַכּוּשִׁי יִהְיוּ כַנַּעַר אֹיְבֵי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ וְכֹל אֲשֶׁר־קָמוּ עָלֶיךָ לְרָעָה׃
ל' יט א וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל־עֲלִיַּת הַשַּׁעַר
ב' סמעי וַיֵּבְךְּ וְכֹה ׀ אָמַר בְּלֶכְתּוֹ בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
ל' בְּנִי בְנִי אַבְשָׁלוֹם מִי־יִתֵּן מוּתִי אֲנִי
כ"ד תַחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׃ ב וַיֻּגַּד
ב' לְיוֹאָב הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בֹּכֶה וַיִּתְאַבֵּל עַל־
ו' חס' בליש אַבְשָׁלֹם׃ ג וַתְּהִי הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא
לְאֵבֶל לְכָל־הָעָם כִּי־שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם
ל' הַהוּא לֵאמֹר נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל־בְּנוֹ׃
ל' ד וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לָבוֹא הָעִיר
ל' . ב' חד מ"ל וחד כַּאֲשֶׁר יִתְגַּנֵּב הָעָם הַנִּכְלָמִים בְּנוּסָם
חס' מכני ישראל חס' בַּמִּלְחָמָה׃ ה וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת־פָּנָיו
וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׃ ו וַיָּבֹא
ב' חד מ"ל וחד חס' יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הַבָּיִת וַיֹּאמֶר הֹבַשְׁתָּ
ל' הַיּוֹם אֶת־פְּנֵי כָל־עֲבָדֶיךָ הַמְמַלְּטִים
ד' אֶת־נַפְשְׁךָ הַיּוֹם וְאֵת נֶפֶשׁ בָּנֶיךָ
ל' וכ"כ וּבְנֹתֶיךָ וְנֶפֶשׁ נָשֶׁיךָ וְנֶפֶשׁ פִּלַגְשֶׁיךָ׃
ל' ז לְאַהֲבָה אֶת־שֹׂנְאֶיךָ וְלִשְׂנֹא אֶת־
אֹהֲבֶיךָ כִּי ׀ הִגַּדְתָּ הַיּוֹם כִּי אֵין
לְךָ שָׂרִים וַעֲבָדִים כִּי ׀ יָדַעְתִּי
לו ק' הַיּוֹם כִּי לֹא אַבְשָׁלוֹם חַי וְכֻלָּנוּ

לעולימא לאבשלום ואמר אחימעץ חזיתי המונא סגיאה בתר דשלח ית עבדא דמלכא יואב וית עבדך ולא ידעית מה : ל ואמר מלכא אסתחר אתעתד הכא ואסתחר וקם : לא והא כושי אתא ואמר כושי יתבסר רבוני מלכא ארי אתפרע לך יי יומא דין מיד כל דקמו עלך : לב ואמר מלכא לכושי השלם לעולימא לאבשלום ואמר כושי יהון כעולימא סנאי רבוני מלכא וכל דקמו עלך לבישא : א ורגז מלכא וסליק על עלית תרעא ובכא וכדין אמר במיזליה ברי אבשלום ברי ברי אבשלום לוי דמתית אנא חלופך ואת קים יומא דין אבשלום ברי ברי : ב ואתחואה ליואב הא מלכא בכי ומתאבל על אבשלום : ג והות תשועתא ביומא ההוא לאבלא לכל עמא ארי שמע עמא ביומא ההוא למימר אתנסים מלכא על בריה : ד ומתגנבין עמא ביומא ההוא למיעל לקרתא כמא דמתגנבין עמא דמתכלמין במפכהון בקרבא : ה ומלכא כריך ית אפוהי וצוח מלכא בקל רב ברי אבשלום אבשלום ברי ברי : ו ואתא יואב לות מלכא לביתא ואמר אבהיתתא יומא דין ית אפי כל עבדיך דשיזיבו ית נפשך יומא דין וית נפש בנך ובנתך ונפש נשך ונפש לחינתך : ז למרחם ית סנאיך ולמסני ית רחמיך ארי חויתא יומא דין ארי לית לך רברבין ועבדין ארי אנא ידענא יומא דין ארי אלו אבשלום קים וכולנא יומא דין

רדק

הניס : (כט) לשלוח את עבד המלך יואב. לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי : ואת עבדך. אמר על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו לא נתעכבנו לדעת מה : (ל) ויאמר המלך סוב התיצב כה. פה לצד אחד והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה : (א) על עליית השער. בשער העיר היה עליה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמר למעלה על גג השער : בני בני. כן דרך הבוכים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה. ודרש כי שמנה פעמים אמר בני כנגד ז' פעמים העלהו משבעה מדורי גיהנם ובשמיני הביאהו לגן עדן : (ג) נעצב. נפעל עבר כי הוא פתח : (ה) לאט. כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף : (ז) כי הגדת. כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים : ישר. תואר כי הוא בגלו קמוץ :
כי

פי' רבי' ישעיה

(כט) ראיתי ההמון. פי' נתקבצו העם לשלוח יואב וללוותו וגם לשלוח אותי לבשרך : (א) מותי אני. בא בשני סימנין שהיה לו לומר מות אני. או מותי לבד ודומה לו ותראהו את הילד : (ה) לאט פניו. כדרך האבלים :

רשי

(כט) ראיתי ההמון הומים ונעים במלח... לשלוח את עבד המלך יו... עבדך. הרי זה מקרא... לשלוח יואב את עבד... ואת עבדך לאחר שש... את עבד המלך זה הרץ... ואת עבדך. על עצ... אומר ולא ידעתי מ... אחרי כן : (ל) סב התי... הנה לצד אחר והתי... ונשמע מה יאמר... (א) בני בני. שמנה... אמרו רבותינו שבעה... משבעה מדורי גיהנ... דאייתי' לעלמא דא... (ה) לאט את פניו. ... אפיפי כמשפט האבלים... כמו וילט פניו באדר... יח יד) הנה היא לוטה... שמואל

רלבג

את הכושי : ואת עבדך זה אחימעץ על עצמו... אמר שכאשר הבא הו... אמתת הדברים כי לול... שלחו יואב : (א) וה... דוד בזה האוסן הנ... מיתת אבשלום לפי שה... כי עונותיו סבבו זה : ... את פניו. כסה את ... היה בוש מהתפעל ... ההתפעלות החוק כי... מחק

סב ו' חס' וסימ' נמנ... דברים : התשעה ו' חס'... וסי' וינבל צור ישעת... התשעה ביום ההוא ... מציון ישעת ישראל ... לישעתה . אמר לנפשי... אני . וכעב עברה ישעת... ב' בקריאה וסי' והנ... את פניו . ודבר לאפ...

תולדות אהרן וירגז... סוטה י
לאט. סס : ומלך המלך... ה) :

מצודת ציון

להסגיר לאדום (עמוס א) : (כט) ההמון. העם הרב : (ל) סוב. מלשון סבוב והפנה : כה. הנה : יט (א) וירגז. ויחרד : עלית מלשון עליה : וכה. וכן : (ה) לאט. עטף וכסה כמו וילט פניו באדרתו (מ"א יט) : (ז) לו אבשלום. אם אבשלום כמו לוא החייתם שופטים

מצודת דוד

כמו השלום ובלשון שאלה אמר : ראיתי ההמון הגדול. ראיתי כי נתקבצו... הרב שיואב ישלח את עבד המלך והוא הכושי וגם לשלוח אותי ולזה מה... לרוץ להקדימו ולבשר ולא נמסר לי כל פרטי הדברים ולא ידעתי מה... בנך אבל הכושי יודע הוא והבא לו לפי שלא רצה לבשרו הרעה : לשלוח ה...
הוא הפיך וכאלו יאמר לשלוח יואב את עבד המלך : (ל) התיצב כה. עד בוא הכושי ונשמע מה בפיו : (לב) יהיו כנער וגו'. ר"ל הלואי כל אויביך ... עליך יהיו כנער שימותו כמוהו : יט (א) בני אבשלום וכו'. אמרז"ל שאמר שמונה פעמים בני שבעה להעלותו משבעה מדורי גיהנם והשמיני להביאו לג"ע ... פשוטו כן דרך המיללים לכפול דבריהם כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד') : מי יתן וכו'. הלואי והייתי אני מת במקומך : (ג) לאבל. נהפך לאבל : (ד) ... לא באו לעיר ביד רמה ובשמחה כדרך המנצחים כ"א בהסתר כגנב וכדרך ביאת הנסים מן המלחמה הנכלמים לבוא בפרסום : (ה) לאט את פניו. ד... ואבל : (ו) הובשת היום. במעשך ביישת את עבדיך אשר מלטו אותך ובניך וכו' והוא במה שהיה מתאבל על אבשלום : (ז) לאהבה. להיות אוהב את... להתאבל

הַיּוֹם מֵתִים כִּי־אָז יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ׃
ח וְעַתָּה קוּם צֵא וְדַבֵּר עַל־לֵב עֲבָדֶיךָ י"ח
כִּי בַיהוָה נִשְׁבַּעְתִּי כִּי־אֵינְךָ יוֹצֵא ט' מ"ל וכל כתו' דכו'
אִם־יָלִין אִישׁ אִתְּךָ הַלַּיְלָה וְרָעָה לְךָ ט"ו ביסין וג' טעמין
זֹאת מִכָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־בָּאָה עָלֶיךָ
מִנְּעֻרֶיךָ עַד־עָתָּה׃ ד'
ט וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בַּשָּׁעַר וּלְכָל־הָעָם
הִגִּידוּ לֵאמֹר הִנֵּה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּשַּׁעַר ס' מ"ל
וַיָּבֹא כָל־הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיִשְׂרָאֵל ל"ג
נָס אִישׁ לְאֹהָלָיו׃
י וַיְהִי כָל־הָעָם נָדוֹן בְּכָל־שִׁבְטֵי ל'
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ הִצִּילָנוּ ׀ מִכַּף ב'
אֹיְבֵינוּ וְהוּא מִלְּטָנוּ מִכַּף פְּלִשְׁתִּים
וְעַתָּה בָּרַח מִן־הָאָרֶץ מֵעַל אַבְשָׁלוֹם׃ י"ס בטעם תביר
יא וְאַבְשָׁלוֹם אֲשֶׁר מָשַׁחְנוּ עָלֵינוּ מֵת
בַּמִּלְחָמָה וְעַתָּה לָמָה אַתֶּם מַחֲרִשִׁים ו' חס' בליש'
לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ׃
יב וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁלַח אֶל־צָדוֹק וְאֶל־ ג' ר"פ
אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר דַּבְּרוּ אֶל־
זִקְנֵי יְהוּדָה לֵאמֹר לָמָּה תִהְיוּ
אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶל־
בֵּיתוֹ וּדְבַר כָּל־יִשְׂרָאֵל בָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ י"ס
אֶל־בֵּיתוֹ׃ יג אַחַי אַתֶּם עַצְמִי וּבְשָׂרִי
אַתֶּם וְלָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב ל'
אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ יד וְלַעֲמָשָׂא תֹּמְרוּ הֲלוֹא ב'. ל' חס' חלף וג' חס' ס'. י"ח
עַצְמִי וּבְשָׂרִי אַתָּה כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי
אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף אִם־לֹא שַׂר־צָבָא
תִּהְיֶה לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים תַּחַת יוֹאָב׃
טו וַיַּט אֶת־לְבַב כָּל־אִישׁ־יְהוּדָה כְּאִישׁ כ' פליגו חסד
אֶחָד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שׁוּב אַתָּה
וְכָל־עֲבָדֶיךָ׃ טז וַיָּשָׁב הַמֶּלֶךְ וַיָּבֹא ל'

מִתְקַטְלִין אֲרֵי בְּכֵן כָּשַׁר בְּעֵינָךְ׃ ח וּכְעַן קוּם פּוּק וּמַלֵּיל עַל לִבָּא דְעַבְדָּךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ קַיֵּמִית אֲרֵי לֵיתָךְ נָפִיק אִם יְבִית גְּבַר עִמָּךְ בְּלֵילְיָא וּתְהֵי בִּישָׁא לָךְ דָּא מִכָּל בִּישְׁתָא דַאֲתַת עֲלָךְ מִזְּעוּרָךְ עַד כְּעַן׃ ט וְקָם מַלְכָּא וִיתִיב בְּתַרְעָא וּלְכָל עַמָּא חַוִּיאוּ לְמֵימַר הָא מַלְכָּא יָתִיב בְּתַרְעָא וַאֲתָא כָל עַמָּא לָקֳדָם מַלְכָּא וְיִשְׂרָאֵל אַפִּיךְ גְּבַר לְקִרְווֹהִי׃ י וַהֲווֹ כָּל עַמָּא מִתְוַכְּחִין בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מַלְכָּא שֵׁיזְבָנָא מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבָנָא וְהוּא פָּרְקָנָא מִיְּדָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּכְעַן עֲרַק מִן אַרְעָא מִלְוָת אַבְשָׁלוֹם׃ יא וְאַבְשָׁלוֹם דִּמְשַׁחְנָא עֲלָנָא מִית בִּקְרָבָא וּכְעַן לְמָה אַתּוּן שָׁתְקִין לַאֲתָבָא יַת מַלְכָּא׃ יב וּמַלְכָּא דָוִד שְׁלַח לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר כָּהֲנַיָּא לְמֵימַר מַלִּילוּ לְסָבֵי יְהוּדָה לְמֵימַר לְמָא תְהוֹן בַּתְרָאִין לַאֲתָבָא יַת מַלְכָּא לְבֵיתֵיהּ וּפִתְגָם כָּל יִשְׂרָאֵל אֲתָא לְוַת מַלְכָּא לְבֵיתֵיהּ׃ יג אַחַי אַתּוּן קָרִיבַי וּבִסְרִי אַתּוּן וּלְמָא תְהוֹן בַּתְרָאִין לַאֲתָבָא יַת מַלְכָּא׃ יד וְלַעֲמָשָׂא תֵּימְרוּן הֲלָא קָרִיבִי וּבִסְרִי אַתְּ כְּדֵין יַעֲבֵיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם לָא רַב חֵילָא תְּהֵי קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא חֲלַף יוֹאָב׃ טו וְאַתְפְּנֵי לִבָּא דְכָל אֱנָשׁ יְהוּדָה כִּגְבַרָא חַד וּשְׁלָחוּ לְמַלְכָּא תּוּב אַתְּ וְכָל עַבְדָיךְ׃ טז וְתָב מַלְכָּא

רש"י

...ז) : (ח) כי אינך אם אינך יוצא : ...ראל גם. אותם שהיו ...שלום : (י) כל העם ...מתווכחים זה עם זה : ...בר כל ישראל בא אל ...כל זה מדברי שליחותו : ...עמשא. שהוא שר צבא ...כלא כך אמותי אתה : ונלחו

רלבג

...אלהים : (ו) ויהי כל ...ון בכל שבטי ישראל. ...יו מריבים קצתם עם ...לאמר שראוי להם ...את המלך שהציל אותם ...אויביהם ומלטם מיד ...אחר שהכבר מת ...שמשחו עליהם למלך : ...בר כל ישראל בא אל ...אל ביתו. ר"ל שהכל ...הסכימו שישוב המלך ...י : (יד) אם לא שר ...היה לפני כל הימים ...אב. ידמה שעשה זה ...די שלא יו"א ממנו ...סן יהיה את לב איש ...מעל דוד או אולי ...על זה קצת התפעלות כנגד

רדק

(ח) כי אינך יוצא. כי אם אינך יוצא וכן ואמית והלכת ואם אמית ונתן ה' להם לחם בר ואם נתן ותמאן לשלחו ואם תמאן : ורעה לך זאת. פועל עבר תיסב לעתיד מפני הוי"ו וכן ורעה עינך : (י) נדון. נשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין : מעל אבשלום. שלא יהיה עלינו ונגנדו להלחם עמו ותרגם יהונתן מלות אבשלום : (יג) אחי אתם. תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברי' האלה אל זקני יהודה ובעוד שהיה אתם דוד הדברים האלה בשני השליח בא דבר כל ישראל : את המלך אל ביתו. על ידי שליחו' וספרים להשיבו ובעבור זה הפסיק בין הדברי' ודבר כל ישראל בא : (יד) תמרו. חסר אל"ף וכן אשר ימרוך למזמה : תחת יואב. כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו : (טו) ויט את לבב כל איש יהודה. עמשא הטה

פי' רבי ישעיה

(ח) כי אינך יוצא. אם אינך יוצא : (יב) ודבר כל ישראל בא. שכבר שלחו שלוחים : (יד) אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב. פירוש שהיה סובר דוד להעביר יואב מגדולתו בעבור שהרג אבשלום בנו : (טו) ויט את לבב כל איש יהודה. כבר הוא ועינה על עמשא שהטה את לבבם ודבר להם : (יח) וצלחו את הירדן. פירוש עברו : (יט) ועברה העברה. פירוש הפעם שעברו הירדן להעביר המלך קורא העברה : ולעשות הטוב בעיניו. כלומר למצוא חן בעיניו :

מסורה

...ה ד' בקריאה וסי' ואחר ...ה. כי לא באתם עד עתה ...תן ה' אותם וירחמם. ועתה ... ודבר : יושב ח' מ"ל ... וסי' והנה שאול יושב ...אשל. אל היבוסי יושב. ...שב בירושלם. הנה יושב ...ם. ודוד יושב בין שני ...ים. בבית הארזים. ויקם ...וישב בשער : מחרשים ז' ...לישי' וסי' נמסר בסדר ...תמרו ג' חס' אל"ף בליש' ... וסי' ולעמשא תמרו. ...ערוך למזמה. וכנמא ...התיבונא לממר : ולעשות ...קריאה וסי' נמסר לעיל סימן ז' :

מצודת ציון

...ח) : (ט) ילין. מלשון ... (י) נדון. מלשון דין וויכוח : ...תריסים. שותקים : (יד) תמרו. כמו

מצודת דוד

...ל על מותו וממילא שנואים לך אוהביך הממלטים נפשך על כי רע בעיניך ...ם אותו : כי הגדת היום. ר"ל באבלך זה כאלו תגיד שאין לך שרים ועבדים ...אינם חשובים לכלום כמוהם כאין ואין לך ביום גדול מזה : כי ידעתי היום. ...' זה יודע אני שהיה ישר בעיניך שאבשלום ישאר חי וכולנו נמות כי הלא ...אשר שנינו נגבר במלחמה כ"א האחד יפול והואיל ואתה מיל' בנפילת בכך ...שהיה ישר בעיניך בהפכו ונראה מזה שאין אנו חשובים בעיניך לכלום ולכלימה ...לנו : (ח) על לב עבדיך. ר"ל דברים טובים המקובלים על הלב בעבור נלחון ...מה : כי אינך. תחסר מלת אם ומשפטו כי אם אינך יוצא אזי נשבעתי אם ...ילין איש אתך הלילה ר"ל לא ילין מי אתך כי כולם ימאסו בך וילכו להם : ורעה ...הדבר הזה יגרום לך רעה יותר מכל הרעה וכו' : (ט) הגידו. הרואים אותו ...בשער : ויבא כל העם. בא לראות פניו : וישראל. אותם שהיו עם אבשלום :

(י) כל העם נדון. היו מתוכחים זה עם זה ולתוספת ביאור אמר שהוויכוח היה בכל שבטי ישראל : ועתה. ר"ל עם היות ידיו רב לו מול אויבינו עכ"ז ברח מעל אבשלום וזה יורה לשלמותו שלא נתן מקום לבנו לחטוא נגדו ביותר : (יא) מת במלחמה. ומזה נראה שעדיין דוד בהצלחתו עומד : (יב) למה תהיו אחרונים. ר"ל הלא סוף הדבר יהיה שגם אתם תחזירו אותו וא"כ למה יקדימו ישראל ואתם אחריהם הלא דבר ישראל כבר בא אל המלך לשוב אל ביתו כמ"ש למעלה ויהי כל העם נדון וגו' ושלחו מיד אחריו ואף כי לא נזכר וכן נאמר למטה שאמרו ישראל ולא היה דברי ראשון וגו' : (יג) אחי אתם. במקום דוד יאמרו שהמה לו לאחים מבני שבט אחד ובהיות כן הראוי להם להקדים ולא להתאחר : (יד) עצמי ובשרי. בן אביגיל אחותי. כה יעשה וגו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכמוהו רבים במקרא : תחת יואב. כי על שהרג לאבשלום רצה להעבירו : (טו) ויט. בהדברים האלה

רדק

כשה את לבב כל איש יהודה ויונתן תרגם ואתפני דומה שהיה קורא אותו וישׁ נקרי היו"ד והמסר' תעיד עליו שהוא בפתח היו"ד ואמרה כי שניה הם בפתח וישׁ עליהו חסד וזה: (יח) וצלחו. כמו ועברו וכן תרגם יונתן וגזו ותרגם של המעברות על מגיזתא או פי' ובקעו וכמוהו פן יצלח כאש בית יוסף ותרגם ויבקע מלי כעולה וצלח ית מאי דמלי, כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן במת הכוח שהיו עוברים שם ברגל: לפני המלך. לבא לפני המלך: (יט) ועבר' העברה לעביר. כמו להעביר וכן לשמיד מעוניה כמו להשמיד ופי' העברה הספינה שעוברים בה את הירדן ולפיכך נקראת עברה: את בית המלך. הנשי' והקטנים שלא היו יכולין לעבו' ברגליהם ויש לפרש העברה שם לחברת האנשים וכן תרגם יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהיא קרא הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכך תרגם ועברה ועברו: בעברו בירדן. כשבא המלך לעבור את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו: (כא) לכל בית יוסף. לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמלו אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף אמר לו שמעי לדוד כל ישראל גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפים לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים אליך כאחד ומשלימים לך: (כב) התחת זאת. אם בעבור ההכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא

ראשון ח' בקריאה וסי' החדש הזה לכם ראש חדשים. הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף. ולא היה דברי ראשון. אני ה' ראשון. אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי. אני הוא ראשון אף אני אחרון. ראשון לציון הנה הנם. כי שאל נא לדור רישון לי חס' א': התחת ג' בקריאת וסי' יעקב. יוסף. שמעי:

תרגום

וַאֲתָא עַד יַרְדְּנָא וּדְבֵית יְהוּדָה אֲתוֹ לְגִלְגְּלָא לְמֵיזַל לְקַדָּמוּת מַלְכָּא לְאַעְבָּרָא יַת מַלְכָּא יַת יַרְדְּנָא: יז וְאוֹחִי שִׁמְעִי בַּר גֵּרָא בַּר שִׁבְטָא בִנְיָמִן דִּי מִעַלְמַת וּנְחַת עִם אֱנָשׁ יְהוּדָה לְקַדָּמוּת מַלְכָּא דָוִד: יח וְאַלְפָּא גַבְרָא עִמֵּיהּ מִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִן וְצִיבָא עוּלֵימָא דְבֵית שָׁאוּל וַחֲמֵשַׁת עֲסַר בְּנוֹהִי וְעֶשְׂרִין עַבְדוֹהִי עִמֵּיהּ וּגְזוֹ יַרְדְּנָא קֳדָם מַלְכָּא: יט וַעֲבַרוּ מְגוּזְתָא לְאַעְבָּרָא יַת בֵּית מַלְכָּא וּלְמֶעְבַּד דְּתַקִּין בְּעֵינוֹהִי וְשִׁמְעִי בַּר גֵּרָא נְפַל קֳדָם מַלְכָּא בְּמִעְבְּרֵיהּ בְּיַרְדְּנָא: כ וַאֲמַר לְמַלְכָּא לָא יַחְשׁוֹב עֲלַי דִּילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וְלָא תִדְכַּר יַת דִּי סְרַח עַבְדָּךְ בְּיוֹמָא דִי גְלָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא מִירוּשְׁלֵם לְשַׁוָּאָה מַלְכָּא עַל לִבֵּיהּ: כא אֲרֵי יְדַע עַבְדָּךְ אֲרֵי אֲנָא חָבֵית וְהָא אֲתֵית יוֹמָא דֵין קַדְמַאי לְכָל בֵּית יוֹסֵף לְמֵיחַת לְקַדָּמוּת רִבּוֹנִי מַלְכָּא: כב וַאֲתֵיב אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה וַאֲמַר הַחֲלַף דָּא לָא יִתְקְטַל שִׁמְעִי אֲרֵי לַט יַת מְשִׁיחָא דַיְיָ: כג וַאֲמַר דָּוִד מַה לִי וּלְכוֹן בְּנֵי צְרוּיָה אֲרֵי תֶהֱווֹן לִי יוֹמָא דֵין לְסָטָן יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל גַּבְרָא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי הֲלָא יְדַעְנָא אֲרֵי יוֹמָא דֵין אֲנָא מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל: כד וַאֲמַר מַלְכָּא

שמואל ב יט

עַד־הַיַּרְדֵּן וִיהוּדָה בָּא הַגִּלְגָּלָה ו'
לָלֶכֶת לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת־
הַמֶּלֶךְ אֶת־הַיַּרְדֵּן: יז וַיְמַהֵר שִׁמְעִי בֶן־
גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אֲשֶׁר מִבַּחוּרִים
וַיֵּרֶד עִם־אִישׁ יְהוּדָה לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ
דָּוִד: יח וְאֶלֶף אִישׁ עִמּוֹ מִבִּנְיָמִן
וְצִיבָא נַעַר בֵּית שָׁאוּל וַחֲמֵשֶׁת עָשָׂר ב' חמלקו
בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אִתּוֹ וְצָלְחוּ ג'
הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: יט וְעָבְרָה הָעֲבָרָה ל'
לַעֲבִיר אֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְלַעֲשׂוֹת ל'. ט"ו
הַטּוֹב בְּעֵינָו וְשִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא נָפַל בעיניו ק' ה' כתי' עינו וקרי' עיניו
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן:
כ וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־יַחֲשָׁב־לִי אֲדֹנִי
עָוֺן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ ג'. ג'
בַּיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ ט"ו נקודות בקרי' ד' מנכון נביאים
מִירוּשָׁלִָם לָשׂוּם הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ: כא כִּי
יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אֲנִי חָטָאתִי וְהִנֵּה־ ל'
בָאתִי הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף
לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ:
כב וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־
צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת לֹא יוּמַת ג' יעקב יוסף שמעי
שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה:
כג וַיֹּאמֶר דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה
כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן הַיּוֹם
יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי הַיּוֹם אֲנִי־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל:
כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי לֹא תָמוּת ל'

רשי

(יח) וצלחו הירדן. בקעוהו בתריסהון: (יט) ועבר' העברה. הספינות שעוברים בה את עבר רוחב הנחל: (כא) ראשון לכל בית יוסף. כל חטאו לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני בטובה שתקבלם ואם לאו יהיו יראים לשוב אליך עוד: (כג) היום יומת איש כי היום אני מלך ד... כוותי סבור לא זלו... גדול כזה אלא ... מלכותי מאת ... אמר לו קלל את דוד ... עכשיו שהוא מתחר...

רלבג

כנגד יואב בעבור ... הקשים שאמר לו ... על אבשלום או אפי' ... שסיפר לו כי יואב ... מצותו להרוג את ... (יח) וצלחו הירן ... המלך. כאלו בקיעו ... עברם שם: (יט ... העברה. היא הספינה ... אשר יעברו בה ... לפני המלך. התנ... לפניו לבקש ממנו ... אשר הטה כנגדו ... (כא) לכל בית יוס... כלל ישראל יוסף ... יוסף עם שמבני ... רוב המושלים ... וכ...

פי' רבינו ישעיה

(כא) והנה באתי הי... ידעתי כי אני ... והיה לי לברוח ... שסמכתי בטובתך ... שתמחול לי ובאתי ... לכל בית יוסף. ו... למה הזכיר ראשון ... יוסף שאמר לו ... את יוסף ולא שילכל... רע כשיכול לשלם ... ראשון ותחלה לכל ... שתמחול כמו שמ... ליוסף: (כג) כי ... מלך על ישראל. פי' ... גמול רע לזה כל ישר... לשוב אלי כי כולם ... ואם אמחול לזה כולם ...

מצודת ציון

כמו תאמרו אלף: (יח) וצלחו. ועברו ודוגמתו ותצלח עליו רוח ה' (שם יד): (יט) העברה. ר"ל ספינה שעוברים בה רוחב המים: לעביר. כמו להעביר: (כ) העוה. מלשון עון: (כב) התחת. הלא במקום: קלל. מלשון קלות ובזיון: (כג) לשטן. למקטרג בן

מצודת דוד

הסלה הטה דוד את לבב כולם כאשר יטו בנקל לבב איש אחד: (טז) באו ... התקבצו לגלגל והיא בעבר הירדן המערבי: וימהר שמעי. מיהר לבוא ... יוסף: (יח) וצלחו הירדן. עברו הירדן לפניו כעבדים לפני האדון: (יט) העברה. ר"ל ועוד עשתה העדה ההיא שעברה הספינה להעביר בה את ... והם הנשים והטף וזהו לעשות הטוב בעיניו להחניפו שימחול לשמעי את מעלו: בעברו בירדן. בעת עברו בירדן: (כ) אל יחשב לי אדוני עון. במה ... בקושרים לנבות אחרי אבשלום וכאומר הלא כמעט כולם נטו אחריו ולמה יחשב לי לעון יותר מכולם: ואל תזכור. סף בדבר הקללה אשר העויתי אני לבו ... לבל יזכרם לשומם על לבו: (כא) כי ידע. יודע אני בעצמי שחטאתי ומתחרט אני עליו: ראשון. להראות הכנעה גדולה: לכל בית יוסף. כל ישראל קרוים ... יוסף כמ"ש אולי יחנן וכו' שארית יוסף (עמוס ה') ועל שכלכלם במצרים נקראו על שמו: (כב) התחת זאת. וכי בעבור הכנעה קטנה כזאת לא יומת על ש... משיח ה': (כג) מה לי ולכם. ר"ל מה האיבה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם אשר תהיו לי היום לשטן ולמקטרג לאבד המלוכה עי"ז וכי ... שהיום יומת איש בישראל הלא מכיר אני בדבר שהוא כאלו היום נעשה התחלת מלכותי ואם אנקום בו הלא כולם יחשבו שאקח מהם נקם על אשר מרדו ... סיבה לשלא ימליכוני מעתה: (כד) לא תמות. בעבור העון הזה:
ולא

וישבע לו המלך׃ כה ומפבשת בן ב׳ חס׳ וחד מלא
שאול ירד לקראת המלך ולא עשה
רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו
לא כבס למן היום לכת המלך עד
היום אשר בא בשלום׃ כו ויהי כי בא
ירושלם לקראת המלך ויאמר לו
המלך למה לא הלכת עמי
מפיבשת׃ כז ויאמר אדני המלך עבדי
רמני כי אמר עבדך אחבשה לי
החמור וארכב עליה ואלך את
המלך כי פסח עבדך׃ כח וירגל בעבדך
אל אדני המלך ואדני המלך כמלאך
האלהים ועשה הטוב בעיניך׃ כט כי
לא היה כל בית אבי כי אם אנשי
מות לאדני המלך ותשת את עבדך
באכלי שלחנך ומה יש לי עוד
צדקה ולזעק עוד אל המלך׃ ל ויאמר
לו המלך למה תדבר עוד דבריך
אמרתי אתה וציבא תחלקו את
השדה׃ לא ויאמר מפיבשת אל המלך
גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדני
המלך בשלום אל ביתו׃
לב וברזלי הגלעדי ירד מרגלים ויעבר
את המלך הירדן לשלחו את בירדן׃ הירדן קרי
לג וברזלי זקן מאד בן שמנים שנה
והוא כלכל את המלך בשיבתו
במחנים כי איש גדול הוא מאד׃
לד ויאמר המלך אל ברזלי אתה עבר
אתי וכלכלתי אתך עמדי בירושלם׃
לה ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי

לאחמות וקים ליה מלכא׃
כה ומפיבשת בר שאול
נחת לקדמות מלכא ולא
שפר רגלוהי ולא ספר
ספמיה וית לבושוהי לא
חור למן יומא די גלא
מלכא עד יומא דאתא
בשלם׃ כו והוה כד אתא
לירושלם לקדמות מלכא
ואמר ליה מלכא למא לא
אזלתא עמי מפיבשת׃
כז ואמר רבוני מלכא עבדי
שקר בי ארי אמר עבדך
אחשוק לי חמרא וארכוב
עלה ואיהך עם מלכא
ארי חגיר עבדך׃ כח ואמר
על עבדך מלין דלא כשרן
קדם רבוני מלכא ורבוני
מלכא חכים כמלאכא דיי
ועביד דתקין בעינך׃
כט ארי לא הוה כל בית
אבא אלהין גברי חיבי
קטול לרבוני מלכא
ושויתא ית עבדך באכלי
פתורך ומה אית לי עוד
זכו ולמקבל עוד קדם
מלכא׃ ל ואמר ליה מלכא
למא תמליל עוד פתגמך
אמרית את וציבא תפלגון
ית אחסנתא׃ לא ואמר
מפיבשת למלכא אף ית
כולא יסב בתר דאתא
רבוני מלכא בשלמא
לביתיה׃ לב וברזלי גלעדאה
נחת מרוגלים ועבר ית
מלכא ית ירדנא לאלוויתיה
ית ירדנא׃ לג וברזלי
סיב להדא בר תמנן שנין
והוא סובר ית מלכא
במיתביה במחנים ארי גבר רב הוא לחדא׃ לד ואמר מלכא לברזלי
את עבר עמי ואסובר יתך עמי בירושלם׃ לה ואמר ברזלי למלכא במה יומי

רדק

שלא ימית והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח ה׳: ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו. כתרגומו ולא שפר רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומר כל גופו ולא גלח אפילו שפמו והוא השיער שעל השפה: (כו) כי בא ירושלם לקראת המלך. פירו׳ כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שהיה עומד במקום שניהם: (כז) עבדי רמני. שה״ך בלא ידעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובת״י כך הלך הוא: וארכב עליה. אתון היתה והחמור כולל זכר ונקבה: (כח) וירגל בעבדך. ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו: (כט) ומה יש לי עוד צדקה. מה לבקש עוד ממך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך שעשית אותי באוכלי שולחנך: (ל) תחלקו את השדה. השדה כולל לכל הנחלה. ובדברי רבותינו ז״ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצטדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס: (לב) לשלחו את בירדן. כתרגומו לאלוויתיה ית ירדנא וכתיב בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים: (לג) בשיבתו במחנים. כמו בישיבתו במחנים יחסר פ״א הפועל

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כה) לא עשה רגליו. פירוש לא תקן רגליו שלא רחצם. ותרגומו׳ לא שפר רגלוהי ולא ספר ספמיה שהיה נוהג כדרכי האבלות: (כח) וירגל בעבדך. כמו לא רגל על לשונו שהוא לשון רכילות שהודע לו שדיבר ע״ו דברי רגילות למלך: (ל) אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה. פירוש אמרתי כבר ולא אשנה הנה לך כל אשר למפיבשת ואיני יכול לחזור אחרי מכל וכל תחלקו את השדה בין שניכם: (לא) אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום …לאמר די לי ביאתך לשלום לא אחסר דבר אוני חושש מן השדה: (לג) בשיבתו במחנים. פירוש מן ישב אלא מן שב. שאילו היה מושב היה לו לומר בישיבתו במחנים:

רש"י

…: (כה) ולא עשה … תקן הוא השערות … שבגלים. שפמו. …: (ל) למה לא … לצאת מירושלים … כי פסח עבדך. … לילך ברגלו: … לגופי: (לג) כי … הוא. נעשר: … שני חיי. אשר … כי אעלה ונעמר … שם ומה הנייה יש לו

רלבג

…שה רגליו ולא עשה … שלא הסיר נסרנו … ולא הסתיר אשר … (כט) כי לא … כי אם אנשי … המלך. הנה אמר … הרדיפים שרדף … (ל) ויאמר לו … דבר עוד דבריך. … זה כלשון הרע … יכול לצאת … לנפרי בדבריו … הם כענין אם נפ… … יען גלוי האמנה … ציבא יחלקו את … נכנסי במחנים. … במחנים או ירצה … כוה

מצודת דוד

(כה) …לא רחץ רגליו ולא תקן שער שעל השפה וכו׳ כי נתעלב בצרת דוד: (כו) …ירושלים. ר״ל כאשר בא דוד לירושלים יצא מפיבשת לקראת המלך: למה … עמי. כאשר הלכו שאר אוהבי: (כז) רמני. רימה אותי כי אמרתי אחבשה … כי פסח אני ולא אוכל ללכת ברגלי ויעתיק כך הלך הוא לבדו ולא … יסרני: (כח) וירגל. והן ידעתי שאמר עלי דברי רכיל: כמלאך … יחקור ויחקר ולזה עשה כאשר טוב בעיניך כי ודאי לא תבוא מן … (כט) אנשי מות. על שהאמללו נקם נפשך ועכ״ז עשית עמי צדקה להיות … בעבור צדקת אבי יהונתן: ומה יש לי. זולת זה מה יש לי עוד צדקה ולזעק עוד בעבורה להטיב עמי בדבר הנחלה: (ל) למה תדבר וכו׳. למה תרבה דברים … שיחולק בין שניכם: (לא) גם את הכל יקח. אף אם ליבא יקח הכל איני חושש אחרי שבא אדוני בשלום כי בזה אני שמח יותר מבנחלה: (לב) לשלחו. … ארץ: בשיבתו. בעת אשר ישב במחנים: איש גדול. בעושר רב: (לה) כמה ימי שני חיי. אשר יש לי לחיות עוד וכי רבים המה לשאעלה עם

מצודת ציון

(כה) בן שאול. אף בן בנו יקרא בן: עשה. תקן וכן ויעשו לשמות אותו (בראשית יח): שפמו. שער שעל השפה וכן על שפם יעטה (ויקרא יג): (כז) רמני. מלשון רמאות: אחבשה. ענין תקון האוכף: לי. לצרכי: פסח. חגר: (כח) וירגל. ענין רכילות וכ״ה כמו לא רגל על לשונו (תהלים ט״ו): (כט) אנשי מות. ר״ל חייבי מיתה: ותשת. ותשם: (ל) השדה. הוא שוה כל הנחלה: (לא) אחרי. הוא כענין הואיל כמו ואחר לא אינכם בוחנים (יחזקאל ב): (לב) את המלך. עם המלך: לשלחו. ענין לויה: (לג) כלכל. ענין הספק המזון כמו וכלכלתי אותך (בראשית מה): (לה) כמה. מהו המספר: ברים

שְׁנֵי חַיַּי כִּי־אֶעֱלֶה אֶת־הַמֶּלֶךְ
יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ לו בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם
הַאֵדַע ׀ בֵּין־טוֹב לְרָע אִם־יִטְעַם
עַבְדְּךָ אֶת־אֲשֶׁר אֹכַל וְאֶת־אֲשֶׁר
אֶשְׁתֶּה אִם־אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׁרִים
וְשָׁרוֹת וְלָמָּה יִהְיֶה עַבְדְּךָ עוֹד
לְמַשָּׂא אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ לז כִּמְעַט יַעֲבֹר
עַבְדְּךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶת־הַמֶּלֶךְ וְלָמָּה
יִגְמְלֵנִי הַמֶּלֶךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּאת׃ לח יָשָׁב־
נָא עַבְדְּךָ וְאָמֻת בְּעִירִי עִם קֶבֶר אָבִי
וְאִמִּי וְהִנֵּה ׀ עַבְדְּךָ כִמְהָם יַעֲבֹר עִם־
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַעֲשֵׂה־לוֹ אֵת אֲשֶׁר־טוֹב
בְּעֵינֶיךָ׃ לט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִתִּי יַעֲבֹר
כִּמְהָם וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אֶת־הַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־תִּבְחַר עָלַי אֶעֱשֶׂה־
לָּךְ׃ מ וַיַּעֲבֹר כָּל־הָעָם אֶת־הַיַּרְדֵּן
וְהַמֶּלֶךְ עָבָר וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ לְבַרְזִלַּי
וַיְבָרְכֵהוּ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ׃
מא וַיַּעֲבֹר הַמֶּלֶךְ הַגִּלְגָּלָה וְכִמְהָן עָבַר
עִמּוֹ וְכָל־עַם יְהוּדָה וַיַּעֲבִירוּ אֶת־
הַמֶּלֶךְ וְגַם חֲצִי עַם יִשְׂרָאֵל׃ מב וְהִנֵּה
כָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאִים אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ גְּנָבוּךָ אַחֵינוּ
אִישׁ יְהוּדָה וַיַּעֲבִרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־
בֵּיתוֹ אֶת־הַיַּרְדֵּן וְכָל־אַנְשֵׁי דָוִד עִמּוֹ׃
מג וַיַּעַן כָּל־אִישׁ יְהוּדָה עַל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל
כִּי־קָרוֹב הַמֶּלֶךְ אֵלַי וְלָמָּה זֶּה חָרָה
לְךָ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה הֶאָכוֹל אָכַלְנוּ מִן־
הַמֶּלֶךְ אִם־נִשֵּׂאת נִשָּׂא לָנוּ׃

ל׳ · ס׳ בליסנא · ב׳ · ג׳ · ל׳ · ה׳ · ל׳ וחס׳ · ג׳ וחס׳ · ו׳ · ל׳ · העבירו ק׳ · ה׳ · ל׳ · ד׳ נ׳ מ״ל וח׳ חסר וה׳ וחד דין · ו׳ · ה׳ · נ׳ · ב׳ ולמה נפלו · נ׳ · ו׳

שְׁנֵי חַיַּי אֲרֵי אֶסַּק עִם מַלְכָּא לִירוּשְׁלֵם׃ לו בַּר תַּמְנַן שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא דֵין הַאִידַע בֵּין טַב לְבִישׁ אִם יִטְעַם עַבְדָךְ יַת מָה דְאֵיכוֹל וְיַת מָה דְאֶשְׁתֵּי אִם אֶשְׁמַע עוֹד בְּקָל כִּנָרִין וְתוּשְׁבְּחָן וּלְמָה יְהֵי עַבְדָךְ עוֹד לְמִטּוֹל עַל רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ לז כִּזְעֵיר יְעַבַּר עַבְדָךְ יַת יַרְדְּנָא עִם מַלְכָּא וּלְמָה יְשַׁלְמִנַּנִי מַלְכָּא תַּשְׁלוּמָא הָדָא׃ לח יְתִיב כְּעַן עַבְדָךְ וְאֵמוּת בְּקַרְתִּי וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דְאַבָּא וּדְאִמָּא וְהָא עַבְדָךְ כִּמְהָם יְעַבַּר עִם רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְיַעֲבֵיד לֵיהּ יַת דְתַקִּין בְּעֵינָךְ׃ לט וַאֲמַר מַלְכָּא עִמִּי יְעַבַּר כִּמְהָם וַאֲנָא אַעְבֵּיד לֵיהּ יַת דְתַקִּין בְּעֵינָךְ וְכָל דְתִתְרְעֵי עָלַי אַעְבֵּיד לָךְ׃ מ וַעֲבַר כָּל עַמָּא יַת יַרְדְּנָא וּמַלְכָּא עֲבַר וּנְשַׁק מַלְכָּא לְבַרְזִלַּי וּבָרְכֵיהּ וְתַב לְאַתְרֵיהּ׃ מא וַעֲבַר מַלְכָּא לְגִלְגְּלָא וְכִמְהָן עֲבַר עִמֵּיהּ וְכָל עַמָּא דְבֵית יְהוּדָה אַעְבַּרוּ יַת מַלְכָּא וְאַף פַּלְגּוּת עַמָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ מב וְהָא כָּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אָתַן לְוַת מַלְכָּא וַאֲמַרוּ לְמַלְכָּא מָא דֵין כַּסְיוּךְ מִנָּנָא אַחָנָא אֱנַשׁ יְהוּדָה וְאַעְבָּרוּ יַת מַלְכָּא וְיַת אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ יַת יַרְדְּנָא וְכָל גַּבְרֵי דָוִד עִמֵּיהּ׃ מג וַאֲתֵיב כָּל אֱנַשׁ יְהוּדָה עַל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קָרִיב לִי מַלְכָּא מִדִּילָךְ וּלְמָה דְנַן תְּקוֹף לָךְ עַל פִּתְגָמָא הָדֵין הַמֵּיכַל אֲכִילְנָא מִנִּכְסֵי מַלְכָּא אִם מַתְּנָא מ

רדק

כפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו: (לז) כמעט יעבר. אעבור מעט עמך מן הירדן ואלך אחר כך אשוב לעירי: (לח) ישב נא. אחר שאעבור עמך הרבה שאשוב בעירי: עם קבר אבי ואמי. אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי: (מא) ויעבירו. כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קריבים: חצי עם ישראל. קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימין ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמים הוא חלק בחלק השוה וזהו ברוב ופעמים אינו השוה כמו חציו שרפתי כמו אש וכן אומר עד נ"ר יחצה וכאומר אינו חצי הגוף בשוה וממנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף: (מב) גנבוך. שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצים מהם אלא לבזותינו עשו: וכל אנשי דוד עמו. כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו ואת יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי: (מג) ואם נשאת. כמו משאות אם נשאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי

פי׳ רבי׳ ישעיה

(מג) אם נשאת נשא לנו. לשון משאת המלך. ובא נשאת שם המקור מבנין נפעל ושם המקיר דרכו לבוא על הרבה דרכים:

מצודת ציון

(לו) שרים ושרות. משוררים ומשוררות: (לז) יגמלני. ענין השבת הטובה: (מג) על איש ישראל. אל איש ישראל: נשאת נשא. ענין תשורה ומתן כמו ויתן משאת כיד המלך (אסתר ב׳): ידות

רשי

לו כבלכולך: (לו) ... ט״ב לרע. בין מאי ... למאכל רע ואמרו ר... בזמה היה לפיכך ק... זקנה: (לז) כמעט ... עבדך. הלוה מועטו ... עבדך ללוות אחר שת... הירדן: הגמולה הזאת ... ט״ה לי: (לח) עבדך ... בנו היה: (מג) כי קר... אלי. משבטי הוא: אכ... כמו משאת (בראשית ... פרק

רלבג

בזה שהוא כלכל את ... במחנים: (לז) כמע... עבדך את הירדן את ... רוצה לומר מעט ... שעבר עבדך את ה... המלך והיית הענין ... יגמלני המלך הגמו... בעבור מעט שהטיב... (מג) אם נשאת נ... ר״ל אם נשא משא... מאת הניו אלינו לה... עשו

שרים ח׳ בליש׳ וסי׳ א... עוד בקול שרים. ויקו... על יאשיהו. קדמו ... לשכות שרים בחצר ... ויאמרו השרים והשרות ... ונבלים לשרים. ושרים ... כל מעיני בך. עשיתי ... ושרות: הגלגלה ז׳ ... וסימ׳ וישלחו אנשי גבע... יהושע קדמ׳ ובתראה ... וישב המלך. ויבא עד... ויעבר המלך דכמהן ... שב הגלגלה. וכל עם ... וסי׳ נמסר ביהושע ס...

תולדות אהרן ... סנת ק...

מצודת דוד

עם המלך להתענג בהם: (לו) בן שמנים וגו׳. וא״כ עוד מעט יש לי לחיות: האדע. ועוד מה תועלת שבתי עמו אם לחלוק לי כבוד להיות מאנשי עצתו וכי אדע בין טוב לרע לגודל זקנתי ואם להאכילני מעדנים וכי אטעם טעם מאכל ומשקה להיות מתהנה במאכל ומשקה משובח ואם לא ח׳ לנגבי בקול שרים ושרות הנה אשמע עוד הלא אזני כבדה משמוע מחמת הזקנה: ע״ד למשא. לא די שלא יתענג להתעלם בי כי עוד למשא אחשב לו: (לז) כמעט. דרך מועט יעבר עבדך עמך מן הירדן ואלך ואח״ז אשוב לביתי: הגמולה הזאת. כאומר אם חפצו לגמול עמי חסד למה יעשה הגמולה הזאת שאינה טובה לי: (לח) ישב. לזאת אשוב ואמות בעירי ואקבר עם קבר אבי: והנה עבדך כמהם. בנו היה ואמר לו הלא כמהם עמנו ויעבור הוא עמך ובזה ישולם הגמול בעשות עמו החסד שחרלה: (לט) אתי יעבור כמהם. כאומר אף אם לא שאלת יעבור עמי מרצון עצמי ואף אעשה עמו הטובה ועכ״ז לא יחשב לתשלום גמול כ״א כל אשר תבחר ללוות עלי אעשה לך: (מא) ... את הירדן: חצי עם ישראל. ר״ל מקצת מעם ישראל שהרי נאמר אח״ז ... ישראל באים וגו׳ כי לפעמים יאמר חצי על חלק כנחלק אם מעט ואם ... ויחן את הילדים (בראשית ל״ג): (מב) באים. לגלגל: מדוע גנבוך. ר... בני יהודה הביאוך בהסתר ובחשאי והעבירו את הירדן גם את המלך ... ואנשיו אשר עמו (וסוף שדברו עם המלך אמרו וכל אנשי דוד ולא אמרו ... הכבו פניהם גם מול בני יהודה): (מג) כי קרוב וגו׳. כי הוא מבני שבט... ולמה זה חרה לך. ר״ל ועוד מה מזיקך שבאתי ראשון וכי אכלנו משל ... קבלנו ממנו תשורה ומתן להשאמרו לא השארתם לנו מ... עשו

רש"י

נית המלך: (מד) עשר ידות לי במלך. שאנו עשרה שבטים: וגם
אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאני עשר
ומדוע הקלותני. להיות אתה קודם וכי לא היה דברי ראשון להשיב
כי וקודם לכן באו דברינו אליו להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל
בא אל המלך: ויקש
איש יהודה. לשון
(ישעיה ב' א') נראה
דבר איש יהודה שהראה
שאלה לכם דוד למה
אחרונים להשיב את
אומר כך מפרש באגדה.
ויקש לשון קושי
כן תרגם יונתן ותקיף:
נקרא. נזדמן לבון
קרואיו (ישעיה א' ז')
אבשלום לכל בני המלך
ב' י"ג כ"ג) לשון
(ד) הזעק לי את איש
שיהו כאן עד ג'
ואתה פה עמוד. לסוף
ימים הוי זכיר להיות
כאן. לפני כי מסן היה
אחרי שבע בן בכרי:
ויוחר מן המועד.
לרבנן דפתחו
כדאיתא בסנהדרין:
אתה

רדק

נשאתי מנחה כמו וישא משאת ויהא שם בשקל ושבות על מלאת: (מד) עשר ידות. לפי שהם עשרה שבטים כי בנימין עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימין עם שמעי שהעבירו המלך את הירדן: וגם בדוד אני ממך. כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אע"פ שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך: ויקש דבר איש יהודה. קשה דברם וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמר איש לאהליו ישראל: (ג) ואליהם לא בא. נחלקו רז"ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שהשנא את ידרו מהם תמורת מה שהשביע ידרו במה שהיה אסור לו מנע עתה ידרו ממה שהיה מותר לו ומהם אמרו אסורו' היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסו' להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך: צרורות. קשורות שלא היה להם עוד היתר וי"ת נטירין וכן תרגם צור תעודה טר. עד יום מותן. כתרגומו מתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים: (ד) הזעק לי. אסוף לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי. שלשת ימים. עד שלשה ימים תאספם אלי: ואתה פה עמוד. כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו: (ה) ויוחר מן המועד. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב הוא מנחי הפ"א מן הקל מאותם שפ"איהם יו"ד כמו

מד וַיַּעַן אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
אֶת־אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר עֶשֶׂר־יָדוֹת
לִי בַמֶּלֶךְ וְגַם־בְּדָוִד אֲנִי מִמְּךָ
וּמַדּוּעַ הֱקִלֹּתַנִי וְלֹא־הָיָה דְבָרִי
רִאשׁוֹן לִי לְהָשִׁיב אֶת־מַלְכִּי וַיִּקֶשׁ
דְּבַר־אִישׁ יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃
כ א וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שֶׁבַע
בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר
וַיֹּאמֶר אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה־
לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו יִשְׂרָאֵל׃
ב וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי
דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וְאִישׁ
יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַד־
יְרוּשָׁלִָם׃ ג וַיָּבֹא דָוִד אֶל־בֵּיתוֹ
יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר־נָשִׁים ׀
פִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמֹר הַבַּיִת
וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם
וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת
עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת׃
ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמָשָׂא
הַזְעֶק־לִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת
יָמִים וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד׃ ה וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא
לְהַזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיֹּיחֶר מִן־הַמּוֹעֵד

מד וַאֲתֵיב אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל יָת אֱנָשׁ יְהוּדָה וַאֲמַר עַסְרָא חוּלָקִין אִית לִי בְמַלְכָּא וְאַף בְּדָוִד אֲנָא רָעֵינָא מִנָּךְ וּמָא דֵין אַשְׁטְתַנִי וְלָא הֲוָה פִתְגָמִי קַדְמוּתָא לִי לַאֲתָבָא יָת מַלְכִּי וּתְקֵיף פִּתְגָם אֱנָשׁ יְהוּדָה מִפִּתְגָם אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃ א וְתַמָּן אִתְעָרַע גְּבַר רַשִׁיעָא וּשְׁמֵיהּ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִין וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַר לֵית לָן חוּלַק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא לָנָא בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִרְווֹהִי יִשְׂרָאֵל׃ ב וּסְלִיק כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר דָּוִד לְמֵיזַל בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה לְווֹ עִם מַלְכְּהוֹן מִן יַרְדְּנָא וְעַד יְרוּשְׁלֵם׃ ג וַאֲתָא דָוִד לְבֵיתֵיהּ לִירוּשְׁלֵם וּדְבַר מַלְכָּא יָת עֲסַר נְשִׁין לְחֵינָן דִּי שְׁבַק לְמִטַּר בֵּיתָא וּמַנִּינָן בְּבֵית מַטָּרָא וּמְסוֹבַר לְהֵן וּלְוָתְהֵן לָא עַל וַהֲוָאָה נְטִירָן וּמִתְקַרְיָן עַד יוֹם מוֹתְהֵן אַרְמְלָן דְּבַעֲלֵיהֶן קַיָּם׃ ד וַאֲמַר מַלְכָּא לַעֲמָשָׂא כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יָת אֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתָא יוֹמִין וְאַתְּ הָכָא קוּם׃ ה וַאֲזַל עֲמָשָׂא לְמִכְנַשׁ יָת דְּבֵית יְהוּדָה וְאוֹחַר מִן

סימן שמואל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי. מלכים וד"ה מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי. שמואל איש לאהליו ישראל. מלכים לאהליך ישראל. ד"ה לאהליך ישראל: במלכם ג' בקרי' וסימן ואיש יהודה דבקו במלכם. הנשבעים במלכם. בני ציון יגילו במלכם:

תולדות אהרן ויאמר המלך. סנהדרין מט: וילך. שם:

רלבג

עשר. ידות לי במלך.
אומר באמו זה מלך שיהיה
דוד יש לי חלק גדול
אף על פי שהוא קרובך:
היה דברי ראשון לי
את מלכי. רוצה לומר
היה ראוי לאיש יהודה
דבר איש ישראל
כרוב בדרך שיהיה
ראשון להשיב את
: ויקש דבר איש יהודה
איש ישראל. וזה כי
היה קרוב להם להיות
יהודה והיה גם כן
להם מצד אחר כי
היתה בתוך ארץ יהודה
היתה ישיבתו ביניהם
ראוי שיהיו קודמים
שם: (ג) ויתנם בית
. ר"ל בבית שתהיינה
ת שם ויכלכלם שם ולא
וליהם לפי שהכר בא
אבשלום בהו: ותהיינה
ת עד יום מותן אלמנות חיות. הנה זה קרא לכן בעבור היותן פילגשי
ואין ראוי לאחר להשתמש בהן: (ד) שלשה ימים ואתה פה עמד. ר"ל
שלשת ימי' ושוב שם: (ה) ויוחר מן המועד אשר יעדו. ר"ל
שנתאחר

פי' רבי' ישעיה

(מד) ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי. וגם זה בא בב' סימנין: ויקש דבר איש יהודה. פי' שאמרו להם לנו שלח המלך ולכם לא שלח. ומפני זה כעסו: (ג) ויתנם בית משמרת. שלא ינשאו לאחרים ואליהם לא בא שהיה מואס בהן מפני שבא בנו עליהם: (ד) הזעק לי את איש יהודה. מפני שהקיבוץ הוא על ידי כרוז אומר לשון זעקה: שלשת ימים. כמו לשלשת ימים. ואתה פה עמד. פי' וגם אתה תבוא ותעמוד לפני ביום השלישי שאמנה אותך שר צבא לילך אחרי שבע בן בכרי: (ה) ויוחר מן המועד אשר יעדו. קל הוא מן

מצודת דוד

שר ידות וגו'. שלא יש לי עשר חלקים במלך כי אנחנו עשרה שבטים (אבל מבנימין הקלתפוהם האלף שעם שמעי ולא יוחשבו לא לאלה ולא לאלה): וגם בדוד. אף שהוא שבטך מ"מ רוצה אני בו יותר ממך: ומדוע הקלתני. בזית אותי כאלו אין בנו והכל ממך: ולא היה דברי ראשון. וכי לא בא אלין דברי בתחילה שישוב תו כמ"ש למעלה ודבר כל ישראל בא וכו': לי להשיב. ר"ל א"כ מהראוי לי את מלכי ולא לכם שאתם המעט ואיחרתם עד כה: ויקש. אנשי יהודה דברו קשות לישראל יותר מישראל ליהודה: ב (א) ויתקע. להיות סימן על : אין לנו חלק. כלפי שהיו בני יהודה וישראל מתוכחים למי יש חלק יותר בדוד אמר הוא למה תריבו כולכם אנו אין לנו חלק כלל ולכו איש לאהליו: (ב) דבקו ם. הלכו עמו מהירדן עד בואו לירושלים: (ג) בית משמרת. במקום משומר לבל יבוא מי עליהן כי אסורות לכל אדם על היותן פילגשי המלך: ואליהם לא בא. נחלקו בדבר מהם אמרו שהיה אסור בהן על שבא אבשלום עליהן ומהם אמרו שמעצמו מנע מהן לא בעבור איסור: צרורות. קשורות מבלי היתר להנשא : עד יום מותן וגו'. כתרגומו ומתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים: (ד) שלשת ימ. עד שלשת ימים: ואתה פה עמוד. שוב עמהם לעמוד פה כי אז רצה להעמידו לשר הצבא תחת יואב: (ה) ויוחר. נתאחר יותר מהזמן שקבע לו:

מצודת ציון

(מד) ידות. חלקים: הקלתני. מלשון קלות ובזיון: ויקש. מלשון קשה: ב (א) נקרא. מלשון מקרה: בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשע: נחלה. הוא חלק וכפל הדבר במ"ש: (ב) ויעל. ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט): (ג) ויכלכלם. הספיק מזונם: צרורות. קשורות כמו צרורות כספיהם (בראשית מ"ב): (ד) הזעק. אסוף בקול זעקה: (ה) ויוחר. מלשון איחור ועכוב: המועד

(ו) אתה קח את עבדי אדוניך. אחרי אשר איחר עמשא שר הצבא ולכב
את צבא יהודה קח אתה מן המלאכים סביבי ורדוף אחריו: והציל עינינו
עצמו מעינינו והרי זה מקרא קצר: (ח) מצומדת על מתניו. סמוכה
לגופו לרוחב מתניו שלא כדרך חוגרי חרב כדי שתהא מחה ליפ
ויצטרך להוציא מתערה
יצא. כנגד עמשא: ונפל
החרב מתערה לפי
חלקה ולטושה ואינה
צריך ירכו אלא לרוחב
וכמעט שהם עליו לצדה
נפלה מתערה ואחזה
ולא

כמו מן ויטב וייטב והקרי הוא מאות' שה"איהם אלף והוא בשקל ויסף עוד
דוד ופי' אחר שלא בא לשלש' הימים והשראה דוד שלא בא אמר לאבישי שירדוף
אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו
מפני שהרג אבשלו' : (ו) ירע לנו שבע בן בכרי. פועל עומד ופירוש ירע לנו
דבר שבע בן בכרי יהיה פועל
יוצא שאמר אחריו ויצאו אנשי
יואב : עבדי אדוניך. על יואב
אמר וקראו אדוניו כי גדול
היה ונכבד ממנו וז"ש ויצאו
אחריו אנשי יואב וגם יואב
יצא אחר כן אלא שאבישי יצא
במצות דוד : פן מצא לו. כמו
ימצא עבר במקום עתיד
ורבים כמוהו וכת"י דילמא
ישכח : והציל עיננו. יסיר
ראותנו ודעתנו שלא נדע
באיזה עיר ישגב אם לא נמהר
לרדוף אחריו או פירוש
הבטחתינו והשגחתינו שהייתי
בוטח כי שבתי אל מלכותי
והנה עתה הלכו אחריו ישראל
ואם ישגב באחת הערים
הבצורות יהיה לו הנאי למשוך
לב ישראל אליו וצריכים אנו
למהר לרדוף אחריו ולהרגו
וי"ת והציל עיננו ויעיק לנא :
(ז) והכרתי והפלתי. כבר
פירשנוהו : (ח) עם האבן.
סמוך לה וכן עם באר לחי
רואי : חגור מדו לבושו. וי"ו
מדו נוספת כוי"ו מדו כד וסמך
מדו אל לבושו ולבוש הוא שם
כולל ומדו פורט לאחד מן
הלבושים ידוע אצלם תכונתו
וי"ת אסיר מזריז לבושוהי :
מצמדת. דבוקה : בתערה.
הוא תיק החרב : והוא יצא
ותפול. יצא מהמקום שהיו בו
עם האבן הגדולה או מגבעון
העיר ובצאתו נפלה החרב
מתערה ולקחה בידו השמאלית
כדי שלא יבא נשמר עמשא
שבא להכותו ונתן לו שלום
ואחז בזקנו ביד ימינו לנשק
לו : (י) ועמשא לא נשמר.
כלומר שלא שמר עצמו מן
החרב : (יא) עמד עליו. לזרז
הבאים שלא יעמדו על החלל
אלא

זְמְנָא דַאֲמַר לֵיהּ : ו וַאֲמַר
דָוִד לַאֲבִישַׁי כְּעַן יַבְאֵישׁ
לָנָא שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי מִן
אַבְשָׁלוֹם אַתְּ דְּבַר יַת עַבְדֵי
רִבּוֹנָךְ וּרְדַף בָּתְרוֹהִי דִלְמָא
יַשְׁכַּח לֵיהּ קִרְוִין כְּרִיכָן
וְיָעִיק לָנָא : ז וּנְפַקוּ בַּתְרוֹהִי
גַּבְרֵי יוֹאָב וְקַשָּׁתַיָא וְקַלָעַיָא
וְכָל גִּבָּרַיָא וּנְפַקוּ
מִירוּשְׁלֵם לְמִרְדַּף בָּתַר
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי : ח אִינוּן
עִם אַבְנָא רַבְּתָא דִי בְגִבְעוֹן
וַעֲמָשָׂא אֲתָא לְאַפֵּיהוֹן
וְיוֹאָב אֲסִיר מְזָרֵיז לְבוּשׁוֹהִי
וַעֲלוֹהִי אִסְפַּנְקֵי חֶרֶב מְזָרְזָא
עַל חַרְצֵיהּ בְּגִדְנַהּ וְהוּא
אָזִיל וּפְסָע : ט וַאֲמַר יוֹאָב
לַעֲמָשָׂא הַשְׁלָם אַתְּ אָחִי
וַאֲחַדַת יַד יְמִין יוֹאָב
בְּדִקְנָא דַעֲמָשָׂא לְמִנַּשֵׁק
לֵיהּ : י וַעֲמָשָׂא לָא אִסְתְּמַר
בְּחַרְבָּא דִי בְּיַד יוֹאָב
וּמְחָהִי בָהּ בִּסְטַר יַרְכֵּיהּ
וּשְׁפַךְ מֵיעוֹהִי לְאַרְעָא וְלָא
תְנָא לֵיהּ וּמִית וְיוֹאָב
וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי רְדַף בָּתַר
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי : יא וְגַבְרָא
קָאִים עִילָוֹהִי מֵעוּלֵימֵי יוֹאָב וַאֲמַר מַן דְּרָעֵי בְיוֹאָב וּמַן דִּי לְדָוִד יֵיזֵל

ל׳　אֲשֶׁר יְעָדוֹ׃
ו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ
ל׳　שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה
ל׳　קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו
ג׳　פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל
ב׳ חסר דאתה עינינו ב׳ מימינו　עֵינֵנוּ׃ ז וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ
מִירוּשָׁלַ͏ִם לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־
בִּכְרִי׃ ח הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב
ד׳ בד. ליו ק׳ ד׳　חָגוּר ׀ מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ וְעָלָו חֲגוֹר חֶרֶב
מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ וְהוּא יָצָא
וַתִּפֹּל׃ ט וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם
ב׳ חד חסר וחד מ"ל במספט ידי מ"ל בחלף　אַתָּה אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן
עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ׃ י וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר
בַּחֶרֶב ׀ אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ
ב׳　אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־
ל׳ בטע׳ בסי"ן　שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו
רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃
יא וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר
ל׳　מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־לְדָוִד

והציל ג׳ בקריאה וסי׳ פן מצא לו ערים בצורות והציל. כצפרים עפות כן יגן. ורעו את ארץ אשור׃ חגור ד׳ בקריאה וסי׳ הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון. ואלישע הנביא קרא לאחד. ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי. חגור חרבך על ירך גבור. וחד וחגור נתנה לכנעני׃ לבושו ג׳ חסרים בקריאה וסי׳ בלשון תרגום חמרא דיואב ערפלא. ופירושן נמסר בסדר ויחי׃

רלבג

שהתאחר שלא שב אל ה...
לשלשת הימים : (ו) ו...
דוד אל אבישי. לא רצה ל...
זה ליואב לפי שהכיר ...
מהיות לו שר צבא: פ...
ערים בצורות והציל ...
הוא מענין אמרו ויצל ...
את מקנה אביכן ויתן ...
שאם מצא לו ערים ...
להמלט שם יבדיל ...
מהם שעינינו אליו והוא ...
אלינו כל מלכות ישרא...
וימשך לנכנס אליו ...
מהשיב לנו כל הממלכ...
(ז) והכרתי והפלתי. ...
משפחות שוכרנו שהיו ...
הסנהדרין בימי דוד וזכ...
שתי המשפחות האלו ...
אחרי אבישי להשיב ...
לדוד : (ח) חגור מדו ל...
הוא כמו אדמת עפר: ...
חגור חרב מצומדת על ...
בתערה. הנה הענין ...
שלא שם תער החרב ...
כמשפט אבל חבר אות...
מתניו בדרך שיפול ...
בקלות וזה היה סבה אל...
נשמר עמשא מן החרב ...
ביד יואב כי ראה שנפ...
מעל מתניו : (י) אל הח...
אמרו צלע החמישית ...
והכבד אל יין בה וידמה ...
הומש מענין חמישים ...

המקום אשר חזקו הטבע יותר מכל המקומות הוא אשר שם משכן החיים והחום הטבעי אשר ישולח ממנו אל כל הגוף והנה זה המקום הוא ...
הלב

פי׳ רבי׳ ישעיה

אחר כמו ויאחר מן אחר. ונפלה האלף ובא תחתיו הוי"ו כמו הקריאה : (ו) ויאמר דוד אל אבישי. פירוש שהיה שרוי בכעס עם יואב מפני שהרג את ...
צוה לו : והציל עיננו. כמו מעינינו : (ז) ויצאו אחריו אנשי יואב. פי׳ הגבורים שהיו הולכין עם יואב תדיר : (ח) ויואב חגור מדו לבושו. הפל לשון ...
ועליו חגיר חרב מצומדת על מתניו בתערה. פי׳ ועל לבושו חגור אחד שבאותו חגיר היתה תלויה החרב שהיתה מצומדת על מתניו בתוך תערה : והוא ...
ותפל. פי׳ יצא יואב לקראת עמשא ומרבו נפלה מתערה לארץ ולכתחלה עשה שתפול וראה כי הוא לוקחה מן הארץ להשיבה אל תערה ולא יזהר עמשא מ...

מצודת ציון

המועד. הזמן : יעדו. ענין קביעות כמו שמעו מטה ומי יעדה (מיכה ו) : (ו) והציל. מלשון הצלה. או הוא מענין הפרשה כמו אשר הציל אלהים (בראשית לא) : (ז) והכרתי והפלתי. ת"י קשתיא וקלעיא : (ח) עם האבן. סמוך להאבן : מדו לבושו. היא היא וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : מצומדת. מחוברת כמו צמיד פתיל (במדבר יט) : בתערה. היא תיק החרב : (ט) ותוחז.
מל׳

מצודת דוד

(ו) אל אבישי. לא רצה מעתה ללוות ליואב כי היה כועס עליו על הרגו ...
אבשלום : ירע לנו. יעשה לנו רעה יותר מן אבשלום : עבדי אדוניך. ר"ל ...
המלך ולא אמר עבדי כי כן דרך המקרא וכן נשי למך (בראשית ד׳) עם כי ...
עצמו אמר : פן מצא. כמו פן ימצא עבר במקום עתיד : והציל עיננו. יציל ...
מעינינו. או יפרים עינינו ממנו : (ז) אנשי יואב. הגבורים אשר היו ...
למשמעתו והלכו עמו מאז אל המלחמה : (ח) הם עם האבן וכו׳. כשבאו הם סמוך להאבן וכו׳ : ועליו. על הלבוש היה חגיר חרב מצומדת על מתניו ...
לא תלויה על הירך כדרכה וכוונתו היתה שתפול מתערה בשביה מועטת לבל ירגיש בה עמשא : והוא יצא. מהאבן הנזכר ונפלה מתערה בשביה מועטת אשר ...
לחקן מנעלו כמ"ש במ"א ולקחה מהארץ בשמאלו : (י) לא נשמר. לא היה נשמר מהחרב וגו׳ כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה ולקחה בשמאלו : אל החו...
אל צלע החמישית מקום הכבד ומרה תלוין : מעיו. בני מעיו : ולא שנה לו. לא הוצרך להכותו שנית כי בראשונה הומת : רדף. כ"א רדף : (יא) עליו. אצל ...
אשר לדוד. אשר טובה לדוד : אחרי יואב. ילך אחרי יואב ולא יעמוד פה על ...
החלל

רשי

…' ממשא בדבר: כאשר ראה כל הבא עליו ועמד. כאשר ראה האיש … עליו היה עומד: (יג) כאשר הוגה. כאשר הומשך כמו הגו סיגים … משלי כ"ה ד') וכמו הגו רשע לפני מלך (שם כ"ה ה'): (יד) ויעבר … וישראל. שבע בן בכרי לפתוחם שימליכוהו עליהם: וכל … לא ידעתי מהו:

…עמוד בחל. ואקיפו … ויש סותרים ותעמוד … חיל וחומה (איכה … פילו כחומה המיוכה … לעמוד על ידי … : (ח) כאתה יואב. … יושב בשבת תחכמוני שמואל

רלבג

(יב) מתגולל בדם בתוך … ר"ל שהיה מתגלגל … בדם שיצא ממנו בתוך … (יג) כאשר הוגה מן … כאשר הוסר מן … (יד) ויעבר בכל שבטי … אבלה ובית מעכה. … עבר שבע בן בכרי … ובית מעכה מדי … כל שבטי ישראל למשוך … שבטי ישראל והנה … וזה נקרא אבל וקראו … בית המעכה: וכל … ויקהלו ויבאו אף אחריו. … יום אחשוב שהם אנשי … בארות היה מבנימן … כל אנשי המקום … ויקהלו עם שבע בן … ורו וגם באו אחריו: … אלו ויצירו עליו. הנה … אבל במצור בעבור … בכרי שהיה מורד … : וישפכו סוללה … בחיל. הנה החיל … חומה הפנימית וזכר … הסוללה הרסו החומה … והיו משתדלים … גם כן החומה הפנימית

רדק

אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הזהרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים: (יג) כאשר הוגה. הוסר שרשו הגה על דעת אדוני אבי ז"ל והוא מן שלא נזכר פעלו מן הפרוגע ומעניגו ומשרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר' יהודה ור' יונה שרשו יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומו הוגה בשקל הגלה: (יד) ויעבר. שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישראל עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב: אבלה ובית מעכה. שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו: וכל הברים מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן נקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה. ויקלהו. כן כתיב וקרי ויקהלו ושניהם א' כי מלים שיש בא תיות הפיכות רבי' במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת לקחת ומזה יאמר קלהת והקרי הוא כמלא ומבואר: ויבאו אף אחריו. פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלי' אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי: (טו) סוללה. תרגומו מליתא והוא תל עפר ובדברי רז"ל מולייא ברינא ושפיכת הסולל' הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומה: ותעמוד בחיל. עמדה העיר להכנס בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם אלא להפיל החיל והוא החומה כמו שפי' רז"ל חיל וחומה שורא ובר שורא או פירש בחיל בחפיר' תרגו' בני בחלת' ופי' אחר ששפכו הסולל' ומתמו החפיר' עמדו אנשי מלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפיל' ופי' ותעמוד לשון נק' על המלחמ' וי"ת בחיל כמו בחיל ואקיפא משריין: משחיתים. משחיתים בכלי המכפן האבנים להפיל החומה וי"ת מתעשתין לחבלא שורא וענין משחיתים תרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתכוונים היאך יפילו החומה: (טז) ותקרא אשה חכמה. בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה מעשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שהיו פותחין לשלום

אחרי יואב: יב ועמשא מתגלל בדם
בתוך המסלה וירא האיש כי־עמד
כל־העם ויסב את־עמשא מן־
המסלה השדה וישלך עליו בגד
כאשר ראה כל־הבא עליו ועמד:
יג כאשר הגה מן־המסלה עבר כל־
איש אחרי יואב לרדף אחרי שבע
בן־בכרי: יד ויעבר בכל־שבטי
ישראל אבלה ובית מעכה וכל־
הברים ויקלהו ויבאו אף־אחריו:
טו ויבאו ויצרו עליו באבלה בית
המעכה וישפכו סללה אל־העיר
ותעמד בחל וכל־העם אשר את־
יואב משחיתם להפיל החומה:
טז ותקרא אשה חכמה מן־העיר שמעו
שמעו אמרו־נא אל־יואב קרב עד־
הנה ואדברה אליך: יז ויקרב אליה
ותאמר האשה האתה יואב ויאמר
אני ותאמר לו שמע דברי אמתך

ל' חס' | ל' בסיפ' | ג' | ל'. ויקהלו ק' | ל' | ה' חס' כליש' | ד' כתיב כן וחסר | ל' | ה' | ל' ומ' הט אזנין ושמע דברי

בתר יואב: יב ועמשא
מטרף בדמא בגו כבשא
וחזא גברא ארי קם כל
עמא ואסחר ית עמשא
מן כבשא לחקלא ורמא
עלוהי לבושא כד חזא כל
דאתי עלוהי וקאים: יג כד
אפניה מן כבשא עבר כל
גברא בתר יואב למרדף
בתר שבע בר בכרי:
יד ועבר בכל שבטיא
דישראל לאבלה ובית
מעכה וכל בירין
ואתכנישו ואתו אף אינון
בתרוהי: טו ואתו וצרו
עלוהי באבל בית מעכה
וצברו מליתא על קרתא
ואקפה משרין וכל עמא
דעם יואב מתעשתין
לחבלא שורא: טז וקרת
אתתא חכימתא מן
קרתא שמעו שמעו
אמרו כען ליואב קרב עד
הכא ואמליל עמך:
יז וקריב לותה ואמרת
אתתא האת יואב ואמר אנא ואמרת ליה שמע פתגמי אמתך ואמר שמע

הגה ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' כאשר הגה מן המסלה. אשר הוגה ה' ביום חרון אפו. כי אם הוגה ורחם כרוב. קרמא חס'. וחד כי ה' הוגה על כל ל' מפיק ה"א: בחל ה' חס' יו"ד בלישנ' וסי' וישפכו סוללה. וגם לאיזבל דבר ה' לאמר וגו' בחל יזרעאל. ישית חומת וחל. וגלות החל הזה. ויאבל חל וחומה יחדיו אמללו:

פי' רבי' ישעיה

…ר הוגה מן המסלה. לפי דקדוק הלשון אינו לקום מן הגו סיגי' … הגו רשע שהם לשון הסרה שאלה שרשם הגה. ואם זה כמו פועל … כורד הוגה בדגשות הגימ"ל כמו כסו שניו מרולים. ושפו עצמותיו לא … אלא זה שרשו יגה והוא מלשון הכד כמו הורה מן ירה: (יד) ויעבר … שבטי ישראל. פירוש עבר יואב בכל שבטי ישראל שיבואו לאבל ובית … לעזור לו. וכל הברי'. שם מקום והרבה ישראלים היו דרי' שם ויקהלו … גם הם אחריו: (טו) ותעמד בחל. כמו חיל אחז יושבי פלשת שעמדה כל … בפחד גדול: (טז) אמרו נא אל יואב. כי אשה אחת אומר לך קרב הנה ואדברה אליך:

מצודת דוד

(יב) מתגולל. היה מתגלגל בדמו באמצע המסילה: וירא האיש. העומד … ראה אשר כל מי שבא למקום החלל היה נשאר עומד ולא הועילה … השדה. גררו השדה מרוחק מהמסילה וכסהו בבגד בראותו שעומד עליו כל הבא: (יג) כאשר הוגה. אחר שהוסר מן המסלה עברו כולם אחרי יואב: … יואב עבר בכל שבטי ישראל ללכת עמו אבלה ובית מעכה והיא אבלה ובית מעכה שנסגר בה שבע בן בכרי: וכל הברים. גם עבר יואב כל … הוא שם מחוז ובה מקומות רבות ואנשים מרובים: ויקהלו. משבטי ישראל ואנשי הברים נקהלו ויבואו אחרי יואב: (טו) עליו. על שבע בן בכרי. וישפכו … דרך כובשי עיר לשפוך עפר מול החומה לעשות תל גבוה ועולים עליה להלחם עם העיר וע"ש שכובשים אותה במקלות וברגלי בני אדם קרויה סוללה … מסילה: ותעמוד בחל. אח"ז קרבה עדת המלחמה אל העיר ועמדה על החל והיא החומה הנמוכה שאצל הגבוה כמו חל וחומה (איכה ב): משחיתים. … להשחית החומה כי קרבו אליה לעמוד על החל: (טז) שמעו שמעו. כפלה דבריה כדרך הצועק בבהלה וקראה לאנשי המלחמה שהם ישמעו לה אשר אמרים

מצודת ציון

מלשון אחיזה: (יב) המסלה. דרך הכבושה: (יג) הוגה. הוסר כמו הגו ברוחו הקשה (ישעיה כז): (טו) ויצורו. מלשון מצור: סתמו

וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי׃ 18 וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דַּבֵּר יְדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה לֵאמֹר שָׁאוֹל יְשָׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ׃ 19 אָנֹכִי שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָמִית עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע נַחֲלַת יְהוָה׃ 20 וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר חָלִילָה חָלִילָה לִי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־אַשְׁחִית׃ 21 לֹא־כֵן הַדָּבָר כִּי אִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד תְּנוּ־אֹתוֹ לְבַדּוֹ וְאֵלְכָה מֵעַל הָעִיר וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל יוֹאָב הִנֵּה רֹאשׁוֹ מֻשְׁלָךְ אֵלֶיךָ בְּעַד הַחוֹמָה׃ 22 וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־כָּל־הָעָם בְּחָכְמָתָהּ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וַיַּשְׁלִכוּ אֶל־יוֹאָב וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר וַיָּפֻצוּ מֵעַל־הָעִיר אִישׁ לְאֹהָלָיו וְיוֹאָב שָׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃

ב' מ"ל שאל הא"ס · ל' · ל' חסר. ל' · ל' · ל' · ו' חס' את בליש' · ל' · י"א מ"ל וכל כתו' דכו' במ"ב · ל' חסר

אֲנָא׃ יח וַאֲמַרַת לְמֵימַר אִדְכַּר כְּעַן מָה דִּכְתִיב בְּסִפַר אוֹרָיְתָא לְמִשְׁאַל בְּקַרְתָּא בְּקַדְמִין לְמֵימַר הֲכִדֵין הֲוָה לָךְ לְמִשְׁאַל בְּאָבֵל אִם מַשְׁלְמִין׃ יט אֲנַחְנָא שָׁלְמִין בְּהֵימָנוּתָא עִם יִשְׂרָאֵל דְּאַתְּ בָּעֵי לְחַבָּלָא קִירְוָא דְּהִיא כְּרַךְ רַב וְאִמָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמָה תְקַלְקֵל אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ׃ כ וַאֲתֵיב יוֹאָב וַאֲמַר חַס חַס לִי אִם אֲקַלְקֵל וְאִם אֲחַבֵּל׃ כא לָא כֵן פִּתְגָמָא אֲרֵי גַּבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי שְׁמֵיהּ אֲרֵים יְדֵיהּ בְּמַלְכָּא בְּדָוִד הָבוּ יָתֵיהּ בִּלְחוֹדֵיהּ וְאֵיהַךְ מֵעַל קַרְתָּא וַאֲמַרַת אִתְּתָא לְיוֹאָב הָא רֵישֵׁיהּ מִתַּרְמֵי לָךְ מִן שׁוּרָא׃ כב וַאֲתַת אִתְּתָא לְוָת כָּל עַמָּא בְּחוּכְמְתַהּ וּפְסַקוּ יַת רֵישׁ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וּרְמוֹ לְיוֹאָב וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְבַּדָּרוּ מֵעַל קַרְתָּא גְּבַר לְקִרְווֹהִי וְיוֹאָב תָּב לִירוּשְׁלֵם לְוָת מַלְכָּא׃

רדק

לשלום: (יט) שלמי אמוני ישר'. אני השלמתי נאמן לנאמן ע"י נגלה אר[ו]נו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי. ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר אעפ"י שראינו שהאריכה ימים רבים שהרי נמנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנותיה או לפחות מאתים וחמשים שנה: דבר ידברו בראשונה. שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו עדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמענו אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם ישאלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאיננה מורדת במלך וי"ת אידכר כען וגו': נחלת ה'. אחסנת עמא דה': (כא) במלך בדוד. דרשו בו המלך אפילו לא היה כדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך כדוד שהוא אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום דוד היה המלך וכל המורד בו חייב מיתה ונהרג כמו שנהרג אבשלום: (כב) בחכמתה. לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב את כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלם עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת וכן אמרו תנו את האנשים ונמית' אלא שאול מחל על כבודו ואעפ"י שאין כבודו מחול הוא צוה שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנאמר הן למות הן לשרשי הן לענוש נכסים ולאסורי' ובדברי רז"ל סיעה של בני אדם שאמרו להם תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה בשמשון פי' שהיה יכול להמלט שמשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו אלא מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כולם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמת' אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם רבי שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה. נוסחא אחריתא ר' שמעון אומר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד בדבריהם אתו אמרין ליה ליהויקים נבוכדנצר בעי לך אמר להם אפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מחיין ית נפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותינו בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך: ויואב

רשי

(שמואל ב' כ"ג ח'): (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר. היה לך לדבר בראשונה אם שלום יענוך ויפתחו לך לא היה לך להלחם עליהם ישאלו באבל. אם שאלו בני אבל בשלום העיר הואת שאמה אבל התם. תיד היו בני העיר משלימים עמהם: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. אני מ[ן] השלמים והאמונים ולמלך ומדרש אגדה אשר היתה אני השלמ[תי] לנאמן ע"י נגלה אר[ונו של] יוסף למשה אני הגד[תי] כי יוסף חי: (כ) חלילה לי. חלילה לי חלילה [...] (כא) נשא ידו במלך. במלך אפילו אינו ד[וד ...] מיתה ובדוד אפי' [...] מלך חייב מיתה [...] במלך כדוד כך נדר[ש ב]קהלת: (כב) ותבא [...] כל העם בחכמתה בתוספתא אמרה לה[ם] והוא נהרג והם נהרג[ין ...] לכם אם היה יכול ל[...] שהוא מבפנים ואת[ם] ואתם בחוצה וכו' להמלט אין דוחין נ[פש ...] נפש להורגו בשביל [...] אבל עכשיו שגם הו[א ...] עמהם הואיל ונהרג [...] ואין כח להמלט מו[תו] לבדו ואל תמותו ע[מו ...] שמעון אומר כך אמ[רה ...] המורד במלכות בית [...] מית[ה]

רלבג

הפנימית: (יח) דב[ר ...] בראשונה לאמר וגו' הנה ידברו בראשונ[ה ...] עם שבע בן בכרי לאסוף לב העם אליו והוא שישאלו באבל אם יסכימו בזה ומפני דבריהם אלה האם השלימו אחריהם אנשי אבל שאתה רוצ[ה ...] כל העיר כאילו היו כלם מורדים במלכות: (יט) אנכי שלומי אמו[ני ...] הלא אנכי אבל שכנו בי השלמים לשמור אמונה שבישראל ולזה לא הנ[ה ...] אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים אמונים ובהיות הענין כן לא[...] תשחית עיר לא קטנה אבל היא אם רוצה לומר שיש לה בנות והם הכפ[רים ...] סביבותיה ועוד למה תשחית את נחלת ה' מזולת סבה תביאך [...] ויוא[ב]

פי' רבי' ישעיה

(יח) דבר ידברו בראשונה לאמר שאול ישאלו באבל וכן התמו. פי' ה[...] אבל עוד חשוב ונאמ' למלך שכשהמלך רוצה לגזור שום גזירה על[...] של מלכות תחלה הם מדברים ושואלין באבל אם רוצים לקבל עלי[הם ...] המלך ואחרי כן היו משלימין לדבר על שאר העיירות מפני שהי[א ...] גדולה וחשובה: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. פירש העיר הזאת היא השלמי' והנאמנים שבישראל למלך ולמה תבקש להמית עיר חשובה ואם בישא[ל ...] אם וראש לכל העיירו': למה תבלע נחלת ה'. בלי חטא ועון שעשה למלך:

מצודת ציון

(יח) התמו. מלשון תם והשלמה: (יט) תבלע. תשחית כמו ובלע בהר הזה (שם כה): (כ) חלילה. חולין וגנאי וכפל המלה לרוב הזרות אצלו: (כב) ויפצו. ענין פזור:

בקהלתו

מצודת דוד

אמריה תאמר אמרו ליואב שיקרב אלי ואדברה אליו: (יח) ותאמר לא[מר ...] אמרה ושאלה להשיב על דבריה: דבר וגו'. ר"ל היה לכם לדבר בראש[ונה] לשמוע מה יאמרו הם כמ"ש בתורה וקראת אליה לשלום (דברים כ): ש[...] באבל. ר"ל דע לך שאם ישאלו שאלת מה באנשי אבל והיא אבלה: וכן התמו. ר"ל באשר שאלו כן היו משלימים השאלה מבלי שנוי כלל: (יט) אנכי שלו[מי ...] ישראל. אמרה בשם כל בני העיר הן אנכי מעולם מבעלי השלום והנאמנים שבישראל ולא נמצא בי מעולם מרד לפק' במלך: אתה מבקש. למה א[...] להמית וגו' כי תמאן לשאול שאלתך הלא אשאל ונתנה לך: ואם. ר"ל עיר גדולה אשר קטנות סביב לה וניזונות ממנה כי כמו שהעיירות הקטנות נקר[...] הגדולה כמ"ש עקרון ובנותיה (יהושע טו) כן נקראה הגדולה אם הקטנות: נחלת ה'. היא העיר שהנחיל להם המקום בנחלתם: (כ) אם אבלע וכו'. ר"ל [...] גם אנכיים: (כא) לא כן הדבר. שאני בוחר ומבקש להמית ולהשחית אלא פה נמצא איש וכו': נשא ידו. ר"ל מרד במלך: בעד החומה. דרך החומ[ה ...] לה: (כב) בחכמתה. באמרה אם יכבשו את העיר יהרגו את כולם בעבור החזיקו בידי המורד: ויכרתו. ולא מסרוהו חי כי פחדו שלא יגלה לדוד ואנשי[ו ...]

הַמֶּלֶךְ׃ כג וְיוֹאָב אֶל כָּל־הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵי וְעַל־הַפְּלֵתִי׃ כד וַאֲדֹרָם עַל־הַמַּס וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר׃ כה וּשְׁיָא סֹפֵר וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים׃ כו וְגַם עִירָא הַיָּאִרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד׃

כא א וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת־פְּנֵי יְהוָה ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שָׁאוּל וְאֶל־בֵּית הַדָּמִים עַל־אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים׃

ז' | הכרתי ק' | ושוא ק' | ד' ר"פ.ל'וחס' | פסקא בא"פ

כג וְיוֹאָב מְמַנָא עַל כָּל חֵילָא דְיִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע עַל קַשָׁתַיָא וְעַל קַלָעַיָא׃ כד וַאֲדוֹרָם מְמַנָא עַל מַסְקֵי מִסִין וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָא עַל דוּכְרָנַיָא׃ כה וּשְׁוָא סַפְרָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָא׃ כו וְאַף עִירָא יָאִירָאָה דְמִתְקוֹעַ הֲוָה רַב לְדָוִד׃ א וַהֲוָה כַּפְנָא בְּיוֹמֵי דָוִד תְּלַת שְׁנִין שַׁתָּא בָּתַר שַׁתָּא וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ עַל שָׁאוּל וְעַל בֵּית חַיָבֵי קְטוֹל עַל

ובניה ז' וסי' ויהי בחנבאי. ויואב אל כל הצבא. ואליועני. בניה בן יהוידע מקבצאל דד"ת. אתי בן ריבי מגבעת. עשתי עשר לעשתי עשר. ויחזיאל בן עזריה. וכל עזרא דכוו':

רש"י

(כג) ויואב אל כל הצבא. אע"פ שאמר דוד על עמשא כי שר [צבא תהיה לפני כל הימים] תחת יואב עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו ועל ידי [...]ק למנות את חביריו: (כו) עירא היארי. ת"י עירא יאיראה דמן [...] הוא קרוי בספר הזה עירא בן עיקש התקועי ויאירי נקרא על שם [...] מנחות תקוע אלפא [...]מן זית מצוי לשם [...]ליקין הגרות: היה [...] לו היה נותן כל [...]הונה שלו כך אמרו [...] ופשוטו של מקרא [...]ר ושופט: (א) אל [...]ל עון שאול שנקבר [...]בחבא שנגנבוהו אנשי [...] וקברוהו ולא נספד [...]: ואל בית הדמים. [...] עיר הכהנים: על [...]ית את הגבעונים. [...] עיר הכהנים המית [...]שני חוטבי עצים ובני [...]ם ושמש וחזן וסופר [...]ם בגמרא ירושלמית [...]. ורבותינו אמרו [...]רג את הכהנים שהיו [...]לכם מזון הפלה עליו [...]לו המיתם ואל תתמה [...]ה הקב"ה תובע כבודו [...]חומו שכך כתיב אשר [...]פעלו (צפניה ב' ג') [...]שפטו שם פעלו כך שנינו

תולדות אהרן ופירק היאירי. ערוכין סג:

רד"ק

(כג) ויואב אל כל הצבא. למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח ה' לו מכל המלחמות ואספי כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשים במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מת עמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהי' מורד במלכותו והגא' יואב בזה הדבר כנגד ד"ד ולא יכול דוד להסירו ושמהו על כל הצבא ושמר לו עוונו עד אחר מותו: על הכרי ועל הפלתי. כן כתיב וקרי הכרתי והם קרובים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן ג"כ שתרגם קשתיא וקלעיא: (כד) על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחיליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז"ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין: המזכיר. ממנא על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונית: (כה) כהנים. שרי הכהונה אעפ"י שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו: (כו) וגם עירא היארי. ת"י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנאמר עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקנו היה שמו יאיר ועוד יש לפרש כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא: היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר"ל גדולו ובעל עצתו כמ"ש רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר"ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי' שרים וגדולים כמו שפירשנו ורז"ל פירשוהו כהן ממש ומלת וגם מסייע לדבריהם ופי' כהן לדוד פי' שהיה מכירו ונותן לו מתנת כהונה היוצאים מביתו ודרשו סמוכים ואמרו כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמ' וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד: (א) ויבקש דוד את פני ה'. יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי' רבינו סעדיה גאון ז"ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שניה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובעבור כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה הג' ידע כי עון אחר היה ובקש את פני ה' לדעת מה זה. ויש לשאול אנה הרג שאול את הגבעונים. ונראה כי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים ונהרגו הכהנים ומ"ש והגבעונים לא מבני ישראל המה כי מיתר האמורי לפי שהכהנים מחלו על דם אחיה' והם לא רצו למחול ומ"ש יותן לנו שבעה אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים אלא אלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו ונשיאי העדה נשבעו להם ומ"ש ויחמל המלך על מפיבשת פי' רב סעדיה גאון וישמח כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמ"ש הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמועת שאול ויהונתן ליהך פי' ויחמול וישמח כמו וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי' ויחמל וישמח ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו

רלב"ג

[...] אל כל הצבא ישראל. ר"ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא: [...] ויהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ר"ל שהיה מופלא שבב"ד והיה [...]סנהדרי גדולה והוא היה כהן כאמ' בניהו בן יהוידע הכהן וזה כבר [...] הכהן הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו בתורה ובאת אל הכהן והטעם כי [...] תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורים כי כבר הי' [...] צבא לכל ישראל: (כד) ואדורם על המס. הוא היה ממונה לגבות המס [...]אשר היו למס מישראל: ויהושפט בן אחילוד המזכיר. הוא היה [...]מזכיר את דבר המס ושולם אותי לגבותו: (כה) ושוא סופר. לכתוב [...] האלו: וצדוק ואבית' כהנים. הנה ידמה שהעיקר היה צדוק הכהן [...] לפי שאביהם היו משמשין בכהונה גדולה: (כו) וגם עירא היארי היה [...]'. ידמה ששמהו דוד בממשלה מה לא נזכרה והוא לפי מה שאחשב [...]יאירי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יתר הישראלי לפי מה שאחשוב [...] אחד מהכהנים ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו: (א) על אשר המית [...]בעונים. ידמה שכבר המית מהם בקנאתו לבני ישראל ויהודה כמו שזכר [...] ובקש להכותם כלם והשמיד' מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לברוח [...]מעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישראל להשבע להם כמו

פי' רבי ישעיה

[...] אל כל הצבא. פירוש כיון שראה דוד שמת עמשא וגם נזדרז יואב [...]הרג שבע בן בכרי החזירו לגדולתו להיות שר צבא ובעבור שהזכיר [...]יר כל אלה: (כד) ואדורם על המס. שהיה גובה המס מכל ישראל [...] וזהו שאומר ברחבעם וישלח את אדורם אשר על המס: (כה) ושוא [...]הוא שריה הסופר שכתב למעלה: (כו) גם עירא היארי היה כהן [...]תרגם ואף עירא דמתקוע הוה רב לדוד. ובגיבורים מונה לפניו [...] עקש התקועי: (א) אל שאול ואל בית הדמים. פירוש על שאול ועל [...]מים שהמית הגבעוני' כדכתיב ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב [...] דרים הגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח. ואם הכהנים [...]ם תואנה שמרדו בו הגבעוני' מה חטאו לו ועל זה קראו בית דמים:

מצודת דוד

[...]ר המרד: ויתקע. לסימן שילכו מן העיר: (כג) אל כל הצבא. לפי שרצה [...]צמיד את עמשא תחתיו להיות שר הצבא ולזה אמר כאשר הומת עמשא [...]ואב בשררותו על כל הצבא כמו שהיה: ובניה. אף שכבר חשבו למעלה [...]אן על כי חשב שאר השרים: (כד) על המס. לגבות המס מישראל ועל [...]נו בעלת אבשלום ראה להטיל עליהם מס: המזכיר. היה ממונה על [...]זכרונות: (כה) כהנים. ר"ל שרי הכהנים צדוק היה ממונה לכהן גדול לשמש בימי שלמה ואביתר היה סגן במקום בנו אחימלך הנזכר למעלה: (כו) וגם עירא וכו'. גם הוא היה שר לדוד ובעל עצתו נוסף על האמורים למעלה כמו ובני דוד כהנים היו (לעיל ח). או שהעמידו למשוח מלחמה במקום צדוק כשישמש בכהונה גדולה בימי שלמה ובדברי רבותינו ז"ל שהיה משגר לו מתנותיו:

כא (א) ויבקש דוד וגו'. שאל באורים: אל שאול. אחז"ל על העון הנעשה בשאול שלא נספד לפי כבודו שמהרו לקוברו בהחבא: ואל בית הדמים. ועל מה שהיו

רדק

אוהבו מאד להיכך שמח על בנו שלא נכשל בזה הדבר ונצל ממיתה זו ומה שלא הורידו אותם מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי' כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להורידם אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמים בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומ"ש חמשת בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי. אלה השאלות והתשובות כך סידר' רבינו סעדיה גאון ז"ל. ומה שפירשו רבו' ז"ל בענין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי ע"ג יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו' ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שניה' אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה' מאי היא ששאל באורים ותומים: ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמי'. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקי' להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו' אמר דוד שאול נכקי ליה תריטר ורמי שתא ולא אורח ארעא למספדיה גבעונים נקריהו ונפייסיהו מיד ויקרא המלך לגבעוני': יותן לנו שבעה אנשים מבניו. אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישראל רחמנים וביישני' וגומלי חסדים רחמני' דכתיב ונתן לך רחמים וגו' ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' כל שיש בו שלשה סימני' הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג' סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבואו בקהל שנ' והגבעונים לא מבני ישראל המה ואע"ם שיהושע גזר עליה' שלא לבא בקהל יה שע לא גזר עליהם אלא כל זמן שבית המקדש קיים כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר לעול' כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתיחדי' וקראם נתיני' לפי שנתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתיב ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלויים: ויקח שלשה בני רצפה בת איה. מאי שנא הני אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתיב ויחמול המלך על מפיבשת שהעבירו לפני הארון וקלטו וכי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה נענשו הבנים בעון שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע והיו חוטבי עצים ושואבי מים עליהם. והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרין טיבן של אלו בני מלכים מה עשו שבעו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרים אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר וכתיב וימנהם מאה וחמשים אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויי' מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלוי' מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון ועוד אמ' בקשו ממנו שבעה אנשים כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר. ולפי פשט הפסוקים נר' כי דבר הגבעוני' על נוב עיר הכהנים שהרגם שאול בכלל הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלה ודמה ועוד שאמר לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי אמר מוטב שיהיו מישראל שמשים לפני ה' ועוד מפני שרמו אותם וגנבו את דעתם ובטעות נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם וגירש מהם הנשארים שלא ישבו בארץ ישראל וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ואע"ם שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה' הזה כי יהושע נביא ה' נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' והי' השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם אע"ם שהטעו' נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול ה' כי יאמרו השומעי' הנה נשבעו להחיות' ואחר כך גזרו שבועת ה' חשוב' בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכל שכן בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנתחזקו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ולא חשש לחלול השם על השבועה להיכך נענש זרעו בדבר זה ואם תאמר מפני מה נענש זרעו כמה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים כי לא היו אלה השבעה מההורגים שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת שחשב לתתה לדוד ואם נאמר מלכו' שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול להכריתו לגרשה לתתה לדוד זה רחוק אבל זה העונש לו היה מידי אדם כי כשאמר הכתוב לא יומתו אבות על בנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לב"ד לענו' האב על הבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים והבנים אינם צדיקים כמו שאמרו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אע"ם שהיתה בידי אדם במצות האל היתה והרי היא כמיתה בידי שמים שאמר ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעונים אלא שבעה מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבועה אשר היתה בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נר' לו שהיה טוב מהאחרי' ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא הנראה בעיני בענין הזה: (ג) ויאמר אליהם. אמר להם מה שיעשה

רשי

שניהו ביבמות: (ב) ויאמר אליהם. דברי ריצוי שיעברו על מדותיהם ויו... לשאול ולביתו: והגבעונים לא מבני ישראל המה. כלומר וכן ברחמנו... מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראוין לידבק בישר... גזר עליהם דוד שלא יבואו בקהל אמר שלשה סימנים יש באומה זו ר... וביישנים וגומלי חסדים... בו ג' סימנים הללו ר... בו: נשבעו להם. בימ... כשנתנום חוטבי עצים ו... מים למזבח: בקנא... ישראל. באתו לב לנקי... את ישראל ולעשות ר... בקש להרגם וקנאה ... כמו המקנא אתה לי... י"א כ"ט) וכן בקני... דיבוא זהו פשוטו. ולכ... לא אמר להרג או... הכהנים וקנאה זו ... כאן אינה לטובה כי ל... שידע שלא תמשוך מ... מיום שלא שמר מצוי... בעמלק ומאז נתקנא... (ג) וברכו את נח... כשקללו עליהם: (ד)... כסף וזהב עם שאול ... כשאו' בקש לפייסם ב... רצו אמר שמא הם ... זה מזה הלך ופיים ל... ואח

ב וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת יְהוָה׃ ד וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל

ג' · ע"ו וכל ר"פ דכו' · ג' · ג'. סאו ידיכם · לנו ק' · ב' מרכא

דִּקְטַל יַת גִּבְעוֹנָאֵי׃ ב וּקְרָא מַלְכָּא לְגִבְעוֹנָאֵי וַאֲמַר לְהוֹן וְגִבְעוֹנָאֵי לָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִינוּן אֱלָהֵין מִשְּׁאַר אֱמוֹרָאֵי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קַיָּמוּ לְהוֹן וּבְעָא שָׁאוּל לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּדִקְנֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ג וַאֲמַר דָּוִד לְגִבְעוֹנָאֵי מָה אַעֲבֵיד לְכוֹן וּבְמָה אֶתְכַּפַּר וּבָרִיכוּ יַת אַחְסָנַת עַמָּא דַיָי׃ ד וַאֲמַרוּ לֵיהּ גִּבְעוֹנָאֵי לֵית אֲנַחְנָא צְרִיכִין לְמִסַּב כְּסַף וּדְהַב מִן שָׁאוּל וּמִן בֵּיתֵיהּ וְאַף לָא אֱנָשׁ לְמִקְטַל בְּיִשְׂרָאֵל

תולדות אהרן והגבעונים לא. יבמות עט (סנהדרין כג קדושין עה): ויאמר דוד. יבמות עט: אין לנו. סס:

פי' רבי' ישעיה

(ב) ויקרא דוד לגבעונים ויאמר אליהם. שבעבור' בא הרעב ליש... ישראל נשבעו להם ויבק' שאול להכות בקנאתו לבני ישראל וליהוד... שרימו אותם ועבר על השבועה שנשבעו להם העדה: (ד) אין לנו תכ... וזהב עם בית שאול. כי אם תביעת נפשות: ואין לנו איש להמית ב... מקרא מסורס הוא להמית איש בישראל: (ה) האיש אשר כלנו. שהר...

מצודת ציון

כא (ב) בקנאתו. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): (ג) אכפר. ענין כעול הרוגז כמו אכפרה פניו (בראשית לב): דמה

מצודת דוד

שהיו בית שאול בית הדמים כי דם שפך ולא מיחו בו ישראל וחוזר ומפ... אדם שפך ואמר על אשר המית את הגבעונים כי כשהרג כהני נוב הס... הגבעונים שהיו בה חוטבי עלים ושואבי מים לבית ה' אבל מה שהמית כהני נוב לא יוכלו למחות בו באמרו שמרדו בו והיו בקושרים עם דוד: (ב) ויאמר אליה... רילוי למחול הדבר לבני ישראל ולברך אותם לא לקבול ולעורר דין עליהם: לא מבני ישראל המה. ר"ל לא חמלו עליהם על כי לא היו מבני ישראל כ"א מיתר ... ולאויבים המה לישראל: וב"י ישראל נשבעו להם. ר"ל עם שהתורה אמרה על אנשי האמורי לא תחיה כל נשמה עכ"ז בע"כ החיו אותם כי בני ישראל נשבעו ל... יהושע להחיותם: ויבקש שאול להכותם. בקש להרוג את כולם בעת אשר קנא לכעוס על ישראל ויהודה על מה שלא גלו אזנו בדבר מרידת דוד ומלא אז עילה... לומר שגם הם ידעו ממרידת דוד בהיותו בעירם בנוב ולזה בקש להכות את כולם ולא עלתה בידו והרג מקצתם והנשארים ברחו לנפשם: (ג) מה אעשה

ויאמר מה־אתם אמרים אעשה לכם׃
5 ויאמרו אל־המלך האיש אשר כלנו ואשר דמה־לנו נשמדנו מהתיצב בכל־גבל ישראל׃
6 יתן־לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום ליהוה בגבעת שאול בחיר יהוה ויאמר המלך אני אתן׃
7 ויחמל המלך על־מפיבשת בן־יהונתן בן־שאול על־שבעת יהוה אשר בינתם בין דוד ובין יהונתן בן־שאול׃
8 ויקח המלך את־שני בני רצפה בת־איה אשר ילדה לשאול את־ארמני ואת־מפבשת ואת־חמשת בני מיכל בת־שאול אשר ילדה לעדריאל בן־ברזלי המחלתי׃
9 ויתנם ביד הגבענים ויקיעם בהר לפני יהוה ויפלו שבעתים יחד והם המתו בימי קציר בראשנים תחלת קציר שערים׃
10 ותקח רצפה בת־איה את־השק ותטהו לה אל־הצור מתחלת קציר עד נתך־מים עליהם

ל׳. ל׳. ל׳ · ט׳ חס׳ בלי׳ · יתן ק׳ ו׳ · ל׳ · פסקא בא״פ · ס׳ · ג׳ וחסר · ל׳ וחס׳. ב׳ חס׳ בן שאול · ב׳ וחס׳ · ל׳ וחס׳. · יתיר ו׳ והמתו ק׳ · בתחלת ק׳ · ג׳ בליש׳ · ג׳

ואמר מה אתון אמרין אעביד לכון׃ ה ואמרו למלכא גברא דשיצינא ודחשב לנא אשתיצינא מלמיתב בכל תחום ארעא דישראל׃ ו יתיהבון לנא שבעא גברין מבנוהי ונצלבינון קדם יי בגבעתא דשאול בחירא דיי ואמר מלכא אנא אתן׃ ז וחס מלכא על מפיבשת בר יהונתן בר שאול על שבועתא דיי דביניהון בין דוד ובין יהונתן בר שאול׃ ח ונסיב מלכא ית תרין בני רצפה בת איה דילידת לשאול ית ארמוני וית מפיבשת וית חמשת בני מרב דרביאת מיכל בת שאול דילידת לעדריאל בר ברזילי דממחולות׃ ט ומסרינון בידא דגבעונאי וצלבינון בטורא קדם יי ונפלו שבעתהון כחדא ואינון אתקטלו ביומי חצדא בקדמאין בשריות חצד סעורין׃ י ונסיבת רצפה בת איה ית סקא ופרסתיה לה על טנרא משריות חצדא עד דנחתת מטרא עליהון מן שמיא ולא

רדק

שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפרש מה היה ענין תלונתם ופי׳ גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיחמלו על דמם ואמר והגבעונים לא מבני ישראל המה ואמרו״ל כל שאינו מקבל שים אינו מבני ישראל שנא׳ והגבעונים לא מבני ישראל המה ויבקש שאול להכותם. פי׳ נהכם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בית יעקב ושכב: בקנאתי. כבר פירשנוהו: (ה) אין לי כסף וזהב. לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך מקרא לדבר בלשון רבים פעם בלשון כלל פעם לשון פרט. ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמר דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אח׳ אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו: (ו) יתן לנו. כן כתיב וקרי יתן והשניהם ענין אחד אך כי הכתיב ינתן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי׳ הכתוב ינתן אע״פ שלא תתנו אותם הב״ה יפרע לנו מהם ופי׳ הקרי יתן שתתנו אותם: והוקענום. ונתלה אותם כתרגום ונצלובינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם ויששמרו ישראל מנגיע בהם עוד: לה׳. להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם: בחיר ה׳. שהאל בחרו למלך. ובדרש הם לא אמרו בחיר ה׳ אלא בת קול יצתה ואמרה בחיר ה׳ כלומ׳ שנתבסרו לו עונותיו: (ז) ויחמול המלך. כבר פירשנוהו: (ח) את ארמוני. ברו״ש: בני מיכל. בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אותם ונקראו על שמה כענין שנ׳ יולד בן לנעמי וכן הוא תרגום בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא אומר אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאילו הם

רשי

עצמו ולא נתפייסו לכך כתיב אין לי כסף וזהב ובומר לשון יחיד זו ירושלמי: ואין לנו איש להמית. בכל שאר בני ישראל שלא חטאו לנו: דמה לנו נשמדנו. אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב שחשב להשמידנו: דמה לנו. חשב עלינו להשמידנו: (ו) והוקענום. לה׳. לשמ[...]ל מקים משפטו: בחיר ה׳. בת[...] ואמרה בחיר ה׳: [...]ל המלך. בקש רחמים [...]טנו ארון שהעבירה [...]רון כל שהארון קולטו: (ח) בני מיכל בת [...]ר ילדה לעדריאל. וכי [...]דה והלא מירב ילדה [...]מירב ילדה ומיכל גדלה [...]קרא על שמה והמגדל [...]ומה בתוך ביתו כאלו [...]נקרא על שמו: [...]לת קציר. בימי ניסן: [...]נתך מים. בימות [...] בתשרי שלא נתנו [...] והלא כתיב לא תלין [...]דברים כ״א כ״ב) אלא [...]וטב תיעקר אות אחת מן

רלבג

[...]מזכר בספר יהושע: [...]עגוס. הוא מענין [...]כי בם יתקע הכנסה [...] בזולת מכה וחבורה: [...] חמשת בני מיכל בת [...]שר ילדה לעדריאל. [...] עדריאל היה בעל [...]זות מיכל כמו שקדם [...] מבואר כי לא היו אלו בני

[...] אהרן יותן לנו. שם (סנהדרין) סג [...]ה) והוקעגוס לה׳. ברכות [...]רין לד: ויחמול המלך. [...]: שני בני רצפה. שם סנהדרין יט:

[...]קריאה וסי׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס. ז׳ מלין כתיבן נו״ן יתיר ולא קרינן וסי׳ ינתן ינתן לנו שבעה אנשים. תתן כי [...]ה׳ אלהים כד הקמח. ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים. בן ויקח לו רהבעם אשה. מן בת ויצא כן בת ציון כל הדרה. [...]גרה ויקם דוד אחרי כן ויצא. מן הסערה ויען ה׳ את איוב; ג׳ כתיבן תים יתרים יו״ד וסי׳ ויפלו שבעתים יחד. מזבח־ים. [...]יתם בנפשתים: בתחלת ו׳ בקריאה וסי׳ והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלות הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שערים. בתחלת תחנוניך יצא. ובמלכות אחשורוש בתחלת׃

[...]: (ו) לפני ה׳. כי הארון היה שם והורים ותומים כשנתקבלו דוד ויש לשאול את ה׳ על הרעב ולא נסרדו משם עד שקראו לגבעונים ונגמר המעשה: [...]נבעתים בו״ד כתיב ר״ל שתי פעמים שבעה כמו שבעתים יוקם קין ואמר שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר אומר על מפיבשת בן

פי׳ רבי ישעיה

[...]יו שם הגבעונים: ואשר דמה לנו. חשב עלינו מחשבה רעה כמו וסי׳ כאשר דמיתי: נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל. שגרש הכותרים מכל גבול ישראל: [...]וקענים לה׳. לפני השם: את שני בני רצפה. הוא שאמרנו למעלה שהיתה פלגש שאול: ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל. פי׳ [...] היתה אשת עדריאל ולא מיכל אלא בעבור שלא היה בני׳ למיכל היתה מגדלתם בתוך ביתה כאלו היו בניה וכן ת״י: (ט) ויוקיעם בהר לפני ה׳. פי׳ [...]פי גזירת המקום היתה: בימי קציר בראשונים. פירוש בימים הראשונים של קציר: (י) את השק ותטהו לה אל הצור. כמו ויט שם אהלו. פירשתו שם [...]בור שהיו מוקעים שם כי בהר היו מוקעים ושמרה אותם כל הימים שלא יאכלו מן העופות ומן החיות: מתחילת קציר עד נתך מים עליהם. עד ימות הגשמים ואע״ג דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כל מה שעשה על פי הדיבור:

מצודת דוד

[...]. מהו המשפט שאעשה בעבורכם ובמה אכפר לבטל מכם הכעס [...]לקיחת נקם אם בממון: וברכו. בכדי שתברכו ותתפללו על נחלת עם ה׳ [...] הארץ תתן יבולה: (ד) אין לנו כסף וגו׳. ר״ל לא נקח מי מודינו כלים [...]ל כסף וזהב ואין לנו דבר עם ישראל להמית מהם איש: מה אתם אומרים. [...]ומה המשפט שאתם חפצים אמרו נא ואעשנה: (ה) האיש. משפט האיש אשר כלה אותנו מהארץ היא וחשב להכות אותנו ועי״ז נשמדנו מלהתיצב בכל גבול [...]לכי בע״כ ילכנו ממנה למלט את נפשותינו: (ו) יתן לנו. משפט הראוי הוא שיתן לנו שבעה אנשים מבניו נפש תחת נפש כי שבעה אנשים הרג שאול מהגבעונים כן [...]: לה׳. בעבור ה׳ כי ישראל נשבעו בה׳ להחיותם ובא שאול ועבר על השבועה: בגבעת שאול. מקום עיר מלכותו למען ידעו הכל אשר בניו המה

מצודת ציון

(ה) דמה. חשב כמו אותי דמו להרוג (שופטים כ): נשמדנו. מלשון השמדה וכליון:
(ו) והוקענום. ענין תליה כמו והוקע אותם לה׳ (במדבר כה): (ז) בינותם. כמו ביניהם:
(ט) ויוקיעום. ותלאום: שבעתים. מלשון שבע: (י) השק. יריעה עבה: הצור. הסלע: נתך

רד"ק

בן יהונתן שחסר מהם והקרי הוא שבעת' ר"ל הם השבעה כמו ויצאו שלשת' הם השלשה ומה שאומר שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא המיתה: והם. כתיב וקרי והמה ושניהם א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נמצאות כמצאו אשר בגלו' והלכו בקריאה אשר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורים וקרי בתחלת כתיב תלוס שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד: בראשונים. בימים הראשונים של קציר שעורים כמו שפירש בתחלת קציר שעורים: (י) ותטהו לה אל הצור. על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה. ובדרש מהו ותטהו לה אל הצור שאמר הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה את הדין: (יא) ויגד לדוד. כי דבר גדול עשתה ומהכי זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם. ובדרש ראה כי אשת חיל היתה ולקחה לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותינו ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמים ומה שאמר עד נתך מים עליהם ירדו גשמי' מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהים לארץ וירדו גשמים הרבה כמ"ש ויעתר אלהים לארץ אחרי כן: (יד) בצלע. מצרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף: ויעשו כל אשר צוה המלך. להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברים בהתחזק המעשה. ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים שם בגבולי ישראל: (טו) ויעף דוד. בפתח ס"א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שהניגם מובדל: (טז) וישבי בנוב. כך היה שמו וכתיב בוי"ו וקרי ביו"ד. ובדרש ישבי בנוב איש שבא על

רש"י

מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיב אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים גרורים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו: (יג) ויקם אחת עצמות שאול. שנאמר לו עליהם אל שאול שלא נספד כהלכה: (יג) ואת עצמות. שבמה קו... (יד) כל אשר צוה ... להספיד עליהם בכל ישראל

מִן־הַשָּׁמָיִם וְלֹא־נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה לָיְלָה׃
יא וַיֻּגַּד לְדָוִד אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה רִצְפָּה בַת־אַיָּה פִּלֶגֶשׁ שָׁאוּל׃ ג' חסר
יב וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיִּקַּח אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵאֵת בַּעֲלֵי ו'
יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר גָּנְבוּ אֹתָם מֵרְחֹב ג' חסר
בֵּית־שַׁן אֲשֶׁר תְּלָוּם שָׁם ב' תלאום ק' שמה ק'
הַפְּלִשְׁתִּים בְּיוֹם הַכּוֹת פְּלִשְׁתִּים פלשתים קרי
אֶת־שָׁאוּל בַּגִּלְבֹּעַ׃ יג וַיַּעַל מִשָּׁם
אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת
יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּאַסְפוּ אֶת־עַצְמוֹת
הַמּוּקָעִים׃ יד וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹת־
שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן
בְּצֵלָע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל ג' קמץ
אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים
לָאָרֶץ אַחֲרֵי־כֵן׃
טו וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים ב'
אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּרֶד דָּוִד וַעֲבָדָיו עִמּוֹ
וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיָּעַף דָּוִד׃
טז וְיִשְׁבּוֹ בְּנֹב אֲשֶׁר ׀ בִּילִידֵי הָרָפָה וישבי ק'

שְׁבַקַת עוֹפָא דִשְׁמַיָא לְמְנַח עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא וְיַת חֵיוַת בָּרָא בְּלֵילְיָא׃
יא וְאִתְחַוָא לְדָוִד יַת דַעֲבָדַת רִצְפָּה בַת אַיָה לְחֵינְתָא דְשָׁאוּל׃
יב וַאֲזַל דָוִד וּנְסִיב יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ מִלְוַת יַתְבֵי יָבֵשׁ גִלְעָד דִגְנַבוּ יַתְהוֹן מִשׁוּרָא דְבֵית שַׁן דִצְלַבוּנוּן תַּמָן פְּלִשְׁתָּאֵי בְּיוֹמָא דִקְטָלוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת שָׁאוּל בְּגִלְבּוֹעַ׃
יג וְאַסִיק מִתַּמָן יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וּכְנַשׁוּ יַת גַרְמֵי צְלִיבַיָא׃
יד וּקְבַרוּ יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ בְּאַרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין בְּצֵלַע בְּקִבְרָא דְקִישׁ אֲבוּהִי וַעֲבָדוּ כָּל דְפַקֵיד מַלְכָּא וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתְהוֹן דְדַיְרֵי אַרְעָא בָּתַר כֵּן׃
טו וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא לִפְלִשְׁתָּאֵי עִם יִשְׂרָאֵל וּנְחַת דָוִד וְעַבְדוֹהִי עִמֵיהּ וַאֲגִיחוּ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִשְׁתַּלְהֵי דָוִד׃
טז וְיִשְׁבִּי בְנוֹב דִי בִּבְנֵי גִבָּרָא

ב' מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסי' שם הפלשתים. ושורי אשכללו. וחלופיהן ג' מלין קדמאה נסיב מן תנינא וסי' נמסר לעיל סימן ה'; ויעתר ח' בקריאה וסי' ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו תנינא דפסו'. ויקברו את עצמות שאול. ויבן שם דוד מזבח לה'. ויתפלל אליו דמנשה. ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת׃

תולדות אהרן וישבי בנב. סנהדרין צה :

רלב"ג

בני מיכל ועוד שהרי לר... שקדם ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה הוא מה שאמר שהרבן נ... גדלה אותם: (יד) ויעתר... לארץ אחרי כן. ר' שלקחו נקמת הגבעונים שאול וקברו עצמות ויהונתן ועצמות המוקעים קיש אבי שאול כמו שצ... והנה זכר תחלה כי ה... לא מבני ישראל המה ש... שבקשו מזה היה בו מן ה... ומיעט החמלה כאיל... שזאת התכונה היתה ל... לא מבני ישראל המה: ו... דוד. רצה לומר שכ... ויגע ולזה נתרחק קצת... ומצאו ישבי בנוב שהי... הרפה ואמר להכותו לו... הש"י שהרגיש בזה לו... צרויה והלך אצל דוד... ומשקל

פי' רבי' ישע[יה]

(יא) ויוגד לדוד את... עשתה רצפה. פירו... שקיימים ולא נאכלו... בקבורתם: (יד) בארץ... בצלע פירוש צלע כי... כתוב' בערי בנימן בספר... (טו) ויעף דוד. פירו... ושני פרשים כם ויעף... כמו כנס כשב: (טו... בילידי הרפה. מלשון... שהיתה ענקה וילדה... גדולים יותר מאשר בני...

מצודת ציון

נתך. נשפך כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט): לנוח. ר"ל להתעכב: (יב) בעלי. אדוני: (יג) המוקעים. התלואים: (יד) בצלע. שם מקום: ויעתר. ענין רצוי כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה): (טז) וישבי בנוב. כן היה שמו: הרפה. הענקה כמו ויכו את רפאים (שם יד): קינו.

מצודת דוד

שמה: בחיר ה'. ארז"ל הם אמרו בגבעת שאול ובת קול יצאה ואמרה בחיר ה' הוא: אני אתן. לא תבחרו אתם כ"א אני והיתה כונתי לחמול על מפיב[שת]... (ז) בן יהונתן. ר"ל בעבור שהיה בן יהונתן ראוי לחמול עליו כי לא היה יהונתן להרוג את הגבעונים ובעבור דוד כי אוהב היה לדוד על כי היה שב...

בינותם וחוזר ומפרש בין דוד וכו': (ח) בני מיכל. הנה מיכל לא ילדה וְף לא היתה נשאת לעדריאל כ"א מירב אחותה וה"א ילדתם ומיכל אחותה גדלתם זה נקראו על שמה: (ט) בהר. אשר בגבעת שאול: לפני ה'. ברשותו כי העבירום לפני הארון ונלכדו כן ארז"ל: ויפלו. הומתו כאחד: בראשונים. בימים הר... מימי הקציר וחוזר ומפרש בתחלת קציר השעורים שהם נקצרים ראשון לכל קציר: (י) ותטהו לה. נטתה ופרשה לעצמה את השק לשבת תחתיו לשמור החלו... החיות והעופות: הצור. הוא ההר שנתלו בו: עד נתך מים. שמרה אותם מעת נתלו עד נתך המים עליהם כי אז הורידום ובהשגחת המקום ירד גשם מעט... יורידם ולמען דעת אשר בעון אביהם היתה עצירת הגשמים ברצותם אשר לאחר שנעשה משפט התחילו הגשמים לרדת: ולא נתנה. בעוד שהיו תלוים: (י... דוד. כשמוע החסד שעשתה רצפה עם המתים ואשר עדיין קיימים הם ולא נאכלו מן החיות והעופות לזה התעורר אף הוא לעשות חסד עמהם לקברם עם שאול ויהונתן: ויקח את עצמות שאול. על כי נאמר לו אל שאול שלא נספד כראוי כי נקבר בהחבא לזאת לקח עצמותיו לקברו שנית בקבר אביו ולהספידו כ... מרחוב. ובסוף ש"א נאמר מחומת כי החומה פנתה להרחוב: (יג) ויעל משם. דוד העלה מיבש גלעד את עצמות וגו': המוקעים. אשר נתלו בגבעת ש... (יד) ויקברו את עצמות שאול. עצמות המוקעים קבר עם עצמות שאול וכו': כל אשר צוה. להספידו כראוי לפי כבודו ודוד עצמו הספידו מאז כמ"ש ויקו... וכו' על שאול (לעיל א): אחרי כן. אחר בעשה משפט הגבעונים ואחר אשר הספידו לשאול כראוי נתרצה להם המקום וירד הגשם די הפוקם: (טו) ותה... וגו'. ר"ל לבד המלחמה שנזכר למעלה שנלחמו ישראל אלו באלו בדבר אבשלום היה עוד מלחמה לפלשתים עם ישראל: ויעף דוד. נתייגע ונחלש: (טז) אשר הרפה

ומשקל קינו שלש מאות משקל
נחשת והוא חגור חדשה ויאמר
להכות את־דוד: יז ויעזר־לו אבישי
בן־צרויה ויך את־הפלשתי וימיתהו
אז נשבעו אנשי־דוד לו לאמר לא־
תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה
את־נר ישראל:
יח ויהי אחרי־כן ותהי־עוד המלחמה
בגב עם־פלשתים אז הכה סבכי
החשתי את־סף אשר בילדי הרפה:
יט ותהי־עוד המלחמה
בגוב עם־פלשתים ויך אלחנן בן־
יערי ארגים בית הלחמי את גלית
הגתי ועץ חניתו כמנור ארגים:
כ ותהי־עוד מלחמה
בגת ויהי | איש מדין ואצבעות ידיו
ואצבעות רגליו שש ושש עשרים
וארבע מספר וגם־הוא ילד להרפה:
כא ויחרף את־ישראל ויכהו יהונתן

ג' מ"ל · ד' · ג' · ג' · ב' חס' בליש' וגס ילדי · ב' · ג' · ג' · ב' · מדון ק'

ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סלעין דנחשא והוא אסיר אספנקי חדתא נאמר למקטל ית דוד: יז וסעיד ליה אבישי בר צרויה ומחא ית פלשתאה וקטליה בכן קיימו גברי דוד ליה למימר לא תפוק עוד עמנא לקרבא ולא תיטפי ית מלכותא דישראל: יח והוה בתר כן והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי בכן קטל סבכי דמן חושת ית סף דבבני גברא: יט והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי וקטל דוד בר ישי מחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם ית גלית גתאה ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין: כ והות עוד קרבא בגת והוה גבר דמשחן ואצבעת ידוהי ואצבעת רגלוהי שית ושית עשרין וארבע במנין ואף הוא אתיליד לגברא: כא וחסיד ית ישראל וקטליה יהונתן

רשי

(טז) ומשקל קינו. הוא כמו תיק שבראש בו' יד כרומח שקירין אריסטווי"ל נשוי ככובע. ויש דוגמתו בזנבים רמוני המעיל למה הם דומין כמין שבראשי התינוקות קולסות הוית"לש בלע"ז: והוא חגור. חגורה חדשה. שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המתחנכים לעשות נכחון היום חינוכם לקנות ... ויאמר להכות את ... (יז) ויעזר לו. שעזרו ... כדאיתא בחלק: ... עמיד המלחמה. ככר ... ללון ולא מצאה כאן ... רף מיתת ארבעה בני (יט) אלחנן. דוד: בן ... רגים. שהיו משפחתו ... סריכת למקדש הקרוי ... מניר אורגים כאכסן ... הקרוי איגזובל"א ... תנא אריגה ותמיד ... יוגה: (כ) איש מדון. ... גבר דמשחן שאין ... זיכה אלא מ"ם ודלי"ת ... אין (תהלים ס"ה ח') ... ל"ף ומהמון (בראשית ... ה"א ומ"ם (ובדברי ... י"א כ"ג) כתיב איש ... מ' גבוה מאוד שאומדין ... דתו: שש ושש וגו'. ... בותינו בבכורות שהוצרך ... עשרים וארבע שלא ... אצבעות שתי ידיו אינן ... אלא

רדק

על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנה . ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמר כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מטרפה בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ונברכה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב: הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים ונכתב בה"א ובאל"ף כן כתב אדוני אבי ז"ל וכת"י גברא והכר כתבנו דעת הדרש למעלה שהוא שם האם: קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר המשקל על קינו אלא על להבת החנית וקראו קינו בכלל הלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סילעין דנחשא: והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמיהו ומאכלו בריאה ר"ל שה בריאה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתבונן לפי הענין: ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי: (יח) בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבי' וכן כתב פה סף ושם ספי וקרובים הם: (יט) אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתוב אלחנן בן יעור אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יעיר ועיר ויערי אחד ופירו' את גלית אשר אמר הנה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בגוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מ"ש בדברי הימים בית הלחמי כמו מלחמי כלומ' מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסים לבית לחם וכן יאמ' שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למלך ר"ל מן המתיחסי' לגד או פירוש עם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וז"ש שם את הלחמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית קרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתי' יער הלבנון מאמוה כשדה יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם: כמנור אורגים: כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקבל עליו האורג הבגד כארגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג גרדאי וכן בדברי רז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה שתי בתי נירין בנירים ובקירום: (כ) איש מדון. מדון כתיב יו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא בדברי הימים איש מדה וכת"י גבר דמשחן וא"כ הנה אשר במדון הוא מקום הדגש במדה: שש ושש עשרים וארבע. אלו אמר שש

ואצבעות ידיו ואצבעות ל"ב פסוקים מסורתא מיכא ומסורתא מיכא נסבין וי"ו ומלה ביניהון וסי' במסרה רבתא בערך וי"ו: ו' מלין כתבן י' בסוף תיבותא וקרינן ה' וסי' העמני וכפר העמני. כי ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה. שמעי ויחרף את ישראל. השלשי ואבישי אחי יואב. וממי וקרבתי אליכם למשפט. ובמראי שמח בחור בילדותך. ואי נביאכם אשר נבאו פלוגתא:

תולדות אהרן ויעזר לו. שם: לו נשבעו. שם: ולא תלא. פקידה שער פה: הרפה. סוטה מב: ותהי עוד מלחמה. בכורות מה:

רלבג

... משקל קינו שלש מאות ... נחשת. אחשוב שקרא ... כאן החנית וקראו קן ... נקבות שבו אשר בו ... החנית כי הוא כמו קן ... קנו כובע נחשת אשר ... כי הוא כמו קן או ... העץ והיה חס' הכושא ... להבת חניתו: (יז) ולא ... את נר ישראל. אמרו ... לא יאמרו שכל ישראל ... בעבור דוד והאלו ... אם ימות במלחמה: ... חניתו כמנור אורגי'. ... עץ שמקפלין סביב את הארוג והוא גם מאוד וזה ממה שיורה על גבורת ... הוא: (כ) איש מדון. ר"ל איש בעל ריב ומלחמה: (כא) והוא חרף את ישראל

פי' רבי' ישעיה

... קינו. אין לו דומה ומין כלי זיין הוא: והוא חגור חדשה. מקרא קצר הוא ... הס' שבאותו היום נתחנך לצאת במלחמה וכדי לקנות לו שם גבורה אמר ... להכות את דוד ודוד היה עיף מרוב הרוגי' שהרג: (יט) אלחנן בן יערי ... בית הלחמי את גלית הגתי. פי' יערי אורגים פיר' משפחה היו והיו ... אורגים כן והיו מבית לחם וגלית אחר הוא זה אבל י"ת באופן אחר:

מצודת דוד

... אשר היה מילידי הענקה: משקל נחושת. שקל ששוקלין בו נחושת: והוא ... חדשה. בהמלחמה ההיא חגר חרב חדשה ומדרך אנשי המלחמה הגבורים ... בכל עת לעשות גבורות בעת יחגורו חרב חדשה: ויאמר. חשב בדעתו ... התפעלות להראות גבורה ולהכות את דוד בעבור כי ראה אותו עיף ויגע: ... על דוד נשבעו לבלי תת אותו לצאת עוד במלחמה: את נר. כי המלך ... הוא להנהר המאיר ומשפיע לכל: (יט) ועץ חניתו. הוא בית יד של החנית: ... ושש. לכל אחת היו שש ולשלא נחשב שבשתי ידיו היו שש וכן בשתי רגליו שלא לכל אחת לזה אמר ופירש עשרים וארבע מספר: (כא) ויחרף. מן ... את

מצודת ציון

קינו. שם כלי זיין ואין לו חבר: (יח) בגוב. הוא גזר כאמור בד"ה: סף. ובד"ה נאמר ספי והוא הוא: (יט) יערי אורגים. כן שם אביו ובד"ה נאמר בן יעור והוא הוא: בית הלחמי. ר"ל הכה את בית הלחמי והוא לחמי האמור בד"ה: את גלית. עם גלית ור"ל אף שהיה מלחמה עם גלית לא יוכל לעזור לו ובד"ה נאמר שהיה אחי גלית: כמנור. אורגים. ת"י כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על יתד האורג (שופטים טז) והוא העץ העגול שלפני האורג יכרוך עליו חוטי השתי ובמשנה יקראו כובד (שבת קה): (כ) מדון. מלשון מדה ור"ל בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר יג): (כא) ויחרף. ענין בזיון:

ישראל. לפי מה שאחשב במה שאמר שלא ימצא בישראל איש שלא ינצחהו כמו
שאמר גלית אל שאול. וזהו מה שהרעה לבו שיצטרך אל באור במה שהגבלנו
באורו פה באלו הספורים: ואולם התועלות המגיעים מהם הם אלו:
הראשון הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיעשה מה שיעשהו אחר
שישוב רב ועצה ראויה ולא יסמוך על עצמו כשראית לו מתחלת הענין
ולזה תמצא שאע"פ שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישב באחת ערי
יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי
כבר משך לב אנשי יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי ה' עם שכבר
נתפרסם להם בזה טוב הצלח' דוד שנקם אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול
שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על
ישראל אוהבים מאד את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עכ"ז לא רצה
דוד ללכת שם אם לא כששאל תחל' את פי ה' ולזה שאל אם יעל' באחת ערי
יהודה וכאשר ענהו הש"י על ידי אורים ותומים שיעלה שם שאל עוד באיזה
מהם יעלה ובאתהו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר השי"ת:
השני הוא להודיע כי שם שאר מקומות יותר נאותים אל שיגיע להם תכלית מה
מקצת מקומות אחרים ואף על פי שהש"י שליט להגיע אשר יחפוץ הנה יבקש
הוא ברוב הענינים הסבות הנאותות מצד ההשגחה הכוללת כשהיה אפשר זה
ולא יחדש הש"י המופתים אלא כשהביא לזה הכרח כמו שזכרנו פעמים רבות
ולזה באמר השם יתברך שיבא דוד לחברון להגלות הענין אצלו שמשם תצמח לו
המלוכה בקלות יותר ולזה תמצא שתכף שבא דוד שם התעוררו אנשי יהודה
מעצמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה אפשר שלב בני חברון היה
יותר שלם את דוד מלב זולתם מבני יהודה וכאילו סבבו הם מפני בא דוד
לחברון להמשיך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם: השלישי הוא במדות הוא
להודי' שראוי לאדם לגמול טוב לאשר גמלהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו
את אנשיו אש' הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם בה
ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג"כ העזר
הראוי: הרביעי והוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום
שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עביר'
ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להשגיח
במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי
נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו: החמישי הוא במדות והוא
להודיע שאין ראוי למלך שישים אצלו ועם חברתו האנשים אשר יתהלכו עמו קודם
היותו מלך כי מפני מה שראו מעניינו בהיותו ביניהם מהחברה קודם היותו מלך
לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות הלא תראה כי אע"פ
שהיה דוד שר לאלו האנשים שהיו עמו הנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא
שאמרו לסקלו על דברת שריפת צקלג ולזאת הסבה תמצא שלא השיבם דוד להושיב
את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכים לחברון כאמרו וישבו בעיר חברון
ולזאת הסבה תמצא ביואב שהיה במדרגה ההיא שכבר הקל בדוד בדבר בכיו על
אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים: הששי הוא במדות והוא להודיע שראוי
לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוין להגיע תכלית מה יראה לו מונע מה מהגעת
התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד
שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם
מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לחשבם כי בלבו עליהם על מה שראו אהבה
חזקה למי שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הראו להם שעל מה שעשו
מהחסד את אדניהם שבחם ולזה בירך אותם ויאמר להם שהוא מוכן להטיב להם
גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים
למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שתחזקנה
ידיהם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם
מצד זה גמול טוב: השביעי הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו במלכותו תמיד
כמו שאמרה התורה למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה תמצא
שהלך איש בשת אע"פ שהיה מפורסם לכל ישראל כי השם בחר לדוד למלוך על
עמו ישראל כמו שזכר זה שאול ויהונתן ואמר אותו אבנר ג"כ וזכר כל ישראל
אותו כמו שנזכר זה במה שאמרו לדוד בעת שהמליכו אותו כל ישראל עליהם:
השמיני הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם לדחוק את השעה ולמהר
את הקץ בדברים העתידים לו אך ראוי שימתין בו אם בסבות הנאותות הן
ימהר יותר מן הראוי ויסיר ממנו הטיבות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל
להלחם עם בית שאול להביאו אליו המלוכה ולזה תמצא שספר ששתי שנים מלך
איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם
אז לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלחמה ההיא אבנר וגם אחרי זה
לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכה אבל לקח נקמתו מההורג
אותו: התשיעי הוא להודיע יושר לב דוד ושמרו הברית שכרת עמו שאול
לבלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ואף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל
עוז כמו שקדם הנה שמר דוד את הברית שהיה ביניהם ולא הכה כלל לאיש בשת
להשתדל בהרמתו אבל הספיק לו מה שזכה מהמלכות: העשירי והוא במדות
להודיע שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשים מעם ה' אפי' בדרך המלחמה
הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר
ויואב וקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשהאל כאילו
שלם לו השם מדה כנגד מדה ואף על פי שיחשב שלא היה לו בהריגת עשהאל חטא
כי הוא היה רודפו הנה עם כל זה לא נצל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגי'
הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה בשלא השתדל

להציל עצמו מעשהאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף
יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום ש
בו אשר ישלם לו בו ההצלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום
ולזה כיון להכותו אל החמש: האחד עשר הוא במדות והוא להודיע
להשמר מהריב והמדון ואע"פ שהיה קלוש בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק
תראה כי אבנר לא חשב שיצא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד
מהנערים ההם והתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולא שתקע יואב
למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה גם כן
המלחמה ביניהם אחר זה כמו שזכר בזה הספור: השנים עשר הוא
והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות מפני קלות תנועתו הלא
עשהאל לקלות תנועתו לא פחד ממה שאמר אבנר להכותו אם לא ישוב
ונהרג על יד אבנר ולא הועיל לו קלות רגליו: השלשה עשר והוא
והוא שראוי לאדם שלא יחזיק במלחמ' עם עם ה' ואע"פ שיש שם
תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אעפ"י
השפלות גדול על אבנר ממיתת עשהאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם
מרדוף איש מאחרי אחיו נדרש יואב לשאלתו ולא מנעו מזה היה לב
אחיו: הארבעה עשר והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם ש
מליראה ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאעפ"י שאבנ
בשפר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שה
ואנשיו כל הלילה ולזה תמצא ג"כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו ה
יואב ואנשיו עד שבאו לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפשר שיתקבצו
חיל עליהם ויהרגום: החמשה עשר הוא להודיע כי אם ה' לא יבנ
שוא עמלו בוניו בו ולזה תמצא שספר מהצלחת דוד ורוע הצלחת איש
שכבר נפקדו מעבדי איש בשת שלש מאות וששים איש ומאנשי דוד לא
אם עשרים וכאשר נגרע מזה שנים עשר איש מהמשחקים שמתו מכל אחד
תמצא שכבר הרגו מאנשי איש בשת שלש מאות וארבעים ושמנה ולא ממ
דוד כי אם שמנה וספר ג"כ לזאת הסבה שבית דוד היה הולך וחז
שאול הולכים ודלים ולזאת הסבה ג"כ תמצא שסבב הש"י שנתחדש ריב בין
בשת ובין אבנר למען הסיר הממלכה מעל איש בשת ולהביאה אל דוד
היה סבה אל שמשך אבנר כל ישראל אל דוד עד שלא השתדלו אחרי נ
בשת להמליך איש על ישראל מבית שאול אך באו תכף אל דוד להמ
הששה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מ
מפני זה בבקש' טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיגו אבל ראוי שישתדל
לו כל הטובות אשר יראה שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע"פ ש
אבנר לדוד שאם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישראל הנה לא ק
זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביא
אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה הענין כן מאבנר על דרך המתבו
שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו הסוד במ
שאול להרוג את דוד ואמרה לו אם אינך ממלט את נפשך מחר את
והסבה השנית הוא כי בזה מהכבוד לדוד ר"ל אם תובל לו מיכל אשת
בית שאול מחזיקים במלוכה אמנם אם לא ימשול בהבאתה אצלו כי
סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד להכבוד וזה מבואר
השבעה עשר הוא להודיע כי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים א
תמצא שספר שכבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להשיב לו
באופן שמי שהיה מונע הממלכה מדוד הוא בעצמו שם הש"י כלי להסב
אליו ולהסירה ממשפחתו: השמנה עשר הוא במדות והוא להודיע
לאדם שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תראה כי מפני שאבנר לא פח
על הרגו עשהאל אחיו ולא יירא מלבוא אל חברון גם לא שאל מהם
שישלים ביניהם קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה ג"כ למדנו שאין ראוי
שיבא במקום שונאיו אע"פ שיבואוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשי
הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה
הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכים בשם דוד להשיבו לחברון ו
ידע אך סבב זה יואב להמית את אבנר שם: התשעה עשר הוא במד
שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשב שהא
שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב ז
המגונה כ"ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו
יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה
דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזא
הקללה ר"ל שלא יכרית מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב
לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי המטה ועם לא היה זה מחק המלך ו
קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינה הזאת אשר הראה ב
הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם או כל מאומה לפני בא השמש כ
ממה שהביא כל העם וכל ישראל להאמין כי לא היה מהמלך להמית א
עם שהה האמין ישראל כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנו
המלוכה כי לא ירצו האנשים להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריג
והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הורגי א
בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה על
העשרים הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך הרמז כי ירושלים לא
לשבטים ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב
שהיא משבט יהודה אמנם אחר שהומלך על ישראל נעתק לירושלים
שורה:

ירושלים היתה לכלל ישראל וכבר התירו רבותי' הפסק במה שנראה
יושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין : העשרים ואחד הוא
ראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שיתאמץ בשיגיע לו ממנה מה
הטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא הש"י ממלכתו בעבור
אל והוא עתה באופן מההשגחה האלהית נוסף על מה שהיה מקודם
ל לקחת נשים ופלגשים לחשבו שהבנים שיולידו עתה יהיו יותר ראוים
מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר היו חושבים
לוך נהרגו ואלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה
מלכים : העשרים ושנים הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל
ו להיות הש"י עמו מפני עשותו הישר בעיני ה' כמו שהתפרסם בכל אלו
ם רק בדבר אוריה החתי ולזה ג"כ אמר וילך דוד הולך וגדל וה' צבאו'
ה תמצא שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הניחו לידם
כי דוד היה מיישר אנשיו בכל עוז להתנהג בדרכי התורה : העשרים
הוא להודיע שאף על פי שהש"י שליט בכל אשר יחפוץ הנה יבקש
עשות הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא כשיבו'
ם ולזה תמצא שכאשר שאל דוד בה' היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק
אמרו דבר הש"י שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך
או אותו פלשתים והשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות
כי אז לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר
הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנצח את פלשתים ואפשר גם כן
זה הענין סבה אחרת והוא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי
אמרו ג"כ שימתין לשפטים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר
וגם רשע ליום רעה :
ם וארבעה והוא במצות הוא מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמרה
ענין ארון ה' בכתף ישאו הוא הרמזה שלא ישאוהו בזולת זה האופן
מצא שפרץ ה' פרץ בעוזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב
כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד
שישאו הלוים ארון ה' באופן הנזכר בתורה : העשרים והחמשה הוא
ענין קדושת ארון ה' בהפלאה עד שתכף שיסילו דבר מקדושתו יגיע
גל דרך מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש
בהם מגפה גדולה כי ראו ארון ה' ובזה המקום בענין פרץ עזה
כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדושת התורה ושהיא נאצלת מן הש"י :
ים וששה הוא להודיע שמה שהוא לעבודת הש"י ולכבודו ראוי שיעשה
ונטיב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמחה בזה הענין
או הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו יתברך
דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מושכת האנשים אליה בהפך
בנימוסי מולך כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכרח והאונס כי את
ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם : העשרים ושבעה הוא להודיע
לכל אדם שיחשד עצמו במנהגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו
תיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקום קדוש כי
ה שיישירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה
ולזה שכר שירא דוד את ארון ה' להביאו אליו לחשדו עצמו שלא
נהיג בו בקדושה הראויה ויקרה לו מזה עונש כפלא עד שנתבארו לו
ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון ה' ולספרו שאין
עובד אדם יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו השכים להביאו אליו
הסבה בעינה מאלו ביעקב שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי
ת אלהים להיראות על שבמקומות הקדושים ראוי שיתנהג האדם בקדושה
: העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי
בה נקדישה תבואהו ברכת השם יתברך בכל אשר לו כי זה ממה
לעמוד על דברים הקדושים ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקו'
זה האלהית לאדם כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך ה'
ת עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד להנהיג בו מנהג
יתרה ליראתו מפרץ עזא ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו :
ים ותשעה הוא במצות והוא להודיע שבשעת התר הבמות הותרה
ה נזר ולזה ספר בזה הספור על דבר העלאת ארון ה' מבית עובד
כי דוד העלה עולות לפני ה' וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם
אות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה
ובארנו בביאורנו לדברי התורה : השלשים הוא להודיע שאין השמחה
ה בעבודת השם יתברך שיזבח האדם שלמים למלא בטנו אבל ראוי
בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה במה שצותנו לשמוח בחגנו
ו בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמנה כמו שבארנו שם ולזאת
תמצא בזה המקום ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני ה' כל ישראל
כל אחד מהם אשפר אחד והוא חתיכה גדולה מבשר השלמים והשלים
המצטרך לשמחה לחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיה
ענינם מסודר לעבודת השם יתברך לא לבקשת התענוג הגופיי :
שים ואחד הוא להודיע שביותר גדול שבאנשים ראוי שיהיה שפל בעיניו
לפני מעלת הש"י ר"ל במה שהיה מפזז ומכרכר להראות עוצם שמחתו
ת הש"י ולא הראה לו בזה הענין גדול על שאר האנשים אבל השפיל
הם או יותר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה
שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני הש"י מנע הש"י ממנה

פרי הבטן : השלשים ושנים הוא להודיע שאין ראוי במה שאפשר שתגיע
לאדם ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא
שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבאהו דבר ה' על
הדבר שנשאל ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם
ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד
האומד כשנשאל ממנו דוד אם יבנה בית ה' וישים בו ארון ה' והוא אמרו כל אשר
בלבבך לך עשה כי ה' עמך הנה השיגתהו בזה ההרעה והוא שכבר אמר לו
הש"י בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד :
השלשים ושלשה הוא להודיע כי המשכן שילה לא נבנה בית לארון ה' ואע"פ
שהיה שם בנין בתלים הנה לא היה מקורה מלמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת
הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד
היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן : השלשים והארבעה הוא להודיע
שהדברים הנעשים לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא
גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתיישר יותר ההגדלה וההאדרה לש"י והיו'
הענין כן והוא מבואר בדוד כי לקחו מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים
השם יתעלה שיהיה נבנה בית המקדש על ידו כי הוא בא להעיד על גדולת
הש"י אשר אינ' דבר נתחדש כי אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה
בן מלך מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה ג"כ נוכל לומר שהיה אחר שרצון
הש"י באיש נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא צוה הש"י לאחד מן השופטים
והמלכים אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה איש בשת אע"פ שהיה בן מלך
לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר ממספר השנים שהיו בין יציאת
מצרים ובנין בית המקדש וכבר הארכנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה
הש"י שתשאר לו המלוכה ולזה גם כן בחר הש"י שיהיה זה הבנין נעשה על יד
שלמה כי לו ולזרעו נתנה הממלכה מי שהתמיד העולם להיות נמצא ר"ל כי
כשתהיה מלוכה בישראל תהיה לו וראוי שיהיה זה נעשה על ידו להעיד כי גדולת
הש"י אין לה קץ וסוף ועוד נכללה בזה סבה אחרת והוא מפני כי אין מדרך
הש"י לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשה אותם יעשם מצד מה שהם
טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על יד דוד כי דמים רבים שפך
כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה
מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת
אחר והוא כי כשנגרם בחטא חורבן בית המקדש אילו אם היה נבנה על יד
דוד היו מתיחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרעות
שקרו לו בימיו ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן הם כך ר"ל
שראוי שיקרום מקרים לקושי ויהיה זה סבה אל שלא יסירו מחטאיהם נסבת
העונש שיביא הש"י עליהם ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה סרה זאת הטענה
כי היה איש מצליח מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביב : השלשים והחמשה
הוא להודיע שמלכות בית דוד לא תכלה ותפסק הפסק עולמי אבל תשאר נצחית
ואע"פ שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם
שאול ר"ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי להנתן לאחר כמו שהיה הענין
בשאול ולזה גם כן אמר וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם ר"ל כל הימים
שהעולם נמצא ואם תפסק עליהם מתה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא
היה זמנו כי אם ימי חיי שמואל אמרנו לך כי הענין שם יחויב שיהיה שיב
העולם לזמן שמואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שב
ההכרח אל העולם לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד לאמר ה' צבאות אלהים
על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי תמידות זה כתמידות
זה ואולם תמידות ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה
מורה על נצחיות מלכות בית דוד : השלשים וששה הוא בדעות והוא לבאר
שהיעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא
שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא כי כששמע דוד זה היעוד הנפלא שיעד אותו
הש"י על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו היעוד ההוא
כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש שורה עליו כאמרו
רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר זכרו
דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לכלותו
כי זה מחויב מצד ברית הש"י עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה
ואפשר עוד שמה שאמר בכאן ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו
ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכות
משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים
מדברי הימים והנה הודיע לו הש"י בזה המאמר תכלית והצלחה שתהיה למה
שיצמח מדוד ואחר זה באר מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך ה' כי בית
יעשה לך ה' : השלשים ושבעה טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם
לכספו על הממון אבל לעלות התורה האמתית ולהכניע החולקים עליה ולזה
תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניע אותם לא נטה לקחת השלל
לעצמו אבל לקח אותו לה' לבאר שלא מפני תשוקתו אל השלל היה נלחם עמהם
אבל מפני הפסד דעותיהם ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי ה' נלחם
בישראל ולזה היה מקדיש דוד לה' הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא
הסבה בכל זה : השלשים ושמנה לפרסם שכבר נתקיים היעוד שנזכר בתורה
כאמרו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת
על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא חבל להחיות :
השלשים והתשעה הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עושה משפט וצדקה לכל
עמו לא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הגון
וראוי

וראוי לזאת הסבה זכר גם כן שכבר חרד דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד ה' בעבור יהונתן ולזה גם כן ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אביו : המ' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה חוטא אמנון עם אחותו ולא מרד אבשלום בו ולא קרה לאדניהו מה שקרה וזה מבואר מאד : המ"א הוא להודיע איך עמקו מחשבות הש"י שהם עשות דוד חסד לחנון בן נחש היו להשמ' בני עמון ועוזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד ויבישם וזה נתגלגל מה שאספר וגם בעצמם היו סבה להדיח אל עצמם הרעה להשבם כי נבאשו בדוד : המ"ב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגים בעת היות חברו בצער הלא תראה כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר"ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בהתו אז לעצמו התענוגים עד שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה והרה לו כי זה היה סבה אל שהוסיף חטא על חטאו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כבראותו שלא נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכסה קלון דוד : המ"ג הוא להודיע קיום ועודי הש"י אשר יעד לדוד על חטא אשת אורי' החתי ואיך עמקו מחשבותיו לסבב שתצמח מביתו הרעה ולא משם מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה שלם תחת הכבשה ארבעתים בשני הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשים והוא המית אוריה ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלום ואדני' והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין מרד אבשלום צמח מענין ענות אמנון את תמר אחותו וענין התחזקות אדניה במלוכה היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבור שנולד אחרי אבשלום הנה יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן מות האיש הזה אך בבטיחו נתן הנביא כי הש"י העביר חטאתו בזה העונש האמור שזכר ולזה לא ימות והנה הוא שכבר נמשך כל הרעה הזאת מביתו לפי שיונדב שנתן העצה לאמנון היה בן אחיו ואמנון היה בנו ותמר בתו ואבשלום היה בנו וכן היתה מיתת אדניה על יד שלמה שהיה מביתו :

המ"ד הוא להודיע שאע"פ שגזר הש"י להביא רע מה שאין ראוי לאדם מלהמנע להתפלל לו להעביר הרעה הוא כי חנון ה' ונחם על הרעה ולזה תמצא שאע"פ שיעד הש"י לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד הנה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצה לרוב ההכנעה לפני השם ית' אולי יחננו ה' וחי הילד ומזה המקום למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו' הנה הרצון בו עם התפלה והתחנות כמו שאמרנו בביאורנו לדברי התורה : המ"ה הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע לאלהים אם לא היה המתפלל נביא והיה שואל זה על דרך המופת ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו וגו' וכבר באמרנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר : המ"ו הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון ולזה נקרא שמו מאת ה' ידידיה להורות על שהש"י אהבו : המ"ז הוא להודיע שמה שיכבשו יחידים מישראל לא תנהג בו קדושת ארץ ישראל ולזה דקדק יואב בעת שלכד את עיר רבה ונקרא שמו עליה ולזה שלח אל דוד שיבא שם עם יתר ישראל כדי שיהיה שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוד מיוחס לכלם : המ"ח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמע מעלת היועצים הרעים ומהפעלות התגונות הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו : המ"ט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר והיה מהביאה הראשונה שנבעלה בגיותה אינו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון כאמרה ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך : הנ' והוא במדות והוא מה שלמדנו שענין השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהרוג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על הרציחה ההיא כי גדול עונו משיכופר על ידי גלות : הנ"א הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תראה כי דוד בעבור שלא התיישב על מה ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמתת אמנון כי כבר היה אל דוד לשת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשם יתברך להקים על דוד את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה מסלול ודרך אל התכלית ההוא כמו שנראה מדברי זה הספור : הנ"ב הוא להודיע שאין ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבואר שלא יתן בקשתו ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת : הנ"ג הוא להודיע שמי שיירא אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימנעהו הנה ראוי שיבא אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישפוט שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה כשיעתיקהו אל הנושא שתהיה בו השאלה לא יתכן לו לשנות מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו

בקשתו כי יחס לבו על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שדומה לו ה... שספר' לו האשה התקועית וכאשר נתבאר מדבריו שהוא שאל על ההורג... שלא יפול משערת ראשו ארצה אז היה קל להפך השאלה אל שישיב הל... נדחו ובזה נתרצה המלך לעשות בקשת יואב : הנ"ד הוא להודיע כי יש... הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנה לשנה כמו שנראה מענין... במה שהיה מגלח ראשו משנה לשנה כי כבד עליו לפי מה שזכרו בביאו... הספור : הנ"ה הוא להודיע שהזרע שילד מיפת תאר הוא בלתי רא... שהעידה עליו התורה בפרשה כי תצא למלחמה כמו שזכרנו שם הלא תר... היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה בן יפת תאר לפי מה שיתבא... תמר : הנ"ו הוא להודיע איך ענש השם אבשלום שכבר היו לו שלשה בנ... מתו קודם מותו עד שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו עליה כי אמר א... שיקרא שמו עליו : הנ"ז הוא להודיע כי אין היופי עדו' על יושר הלב וא... הדברים כי לפעמים יעשה אדם זה על דרך התחבולה כמו שמצאנו ... שמדבריו לישראל היה נראה בה"א איש חסיד ורודף הצדק והיוש' והיה זה בא... בתחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אעפ"י שהיה היפה שבישראל לא ה... אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ו... זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת אח... הנ"ח הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת ע... הפלגת רוע המקרים אשר יקרו לו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה ב... הענין בברחו מפני אבשלום בנו וזה שהוא ירא אם ישאר שם שיגנבו ... בנו כי כבר ייעדו הנביא שיקים השם רעה מביתו ויתנו נשיו לרעו וישכב... לעיני השמש ולעיני כל ישראל וזה לא היה אפשר שיתקיים אם ישאר ... אם לא בהיות דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו כ... כבר ימשך מזה גם כן אם יתקיים ייעוד הש"י שינצחהו אבשלום במקו... ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים לבד כי יותר מעט בזה היה לו ת... והנפר אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרא לו מזה אם ישכב עם נש... ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה ... שישלם ההמלט מן אבשלום ולזאת הסבה גם כן לא רצה שישאו לו ... והניח שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת להודיע... שיסכים אבשלום לעבור כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר ... אחיתופל הטובה ועם הכנתו עצמו לטו' הפעל' הכין עצמו לתפלה ולזה ... לש"י שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר ונדכ' והיה הולך ובוכ... לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן גרא להכנע בתכלית ... אל הש"י אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלח... הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפים ושרי מאות : הנ"ט הוא ה... כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו הש"י ביד הרשע ולא יסיר ... ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכנו ענינים רבים לו ... עד שבבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו דוד הוכנה ש... החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשלימו המבוק' מדוד לרעה מה ... לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה שחשבו לעשו... ומה' גם כן בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו כי לא יגר... מצדיק עיניו ובעת המלחמה ג"כ נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד אנשי ... כבר סבב הש"י שנפוצו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל שנפל ... ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב הש"י והיה תלוי בלב האלה : ה... להראות עוצם בטחון דוד בשם ית' עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו ע... אבשלום ולא ימיתיהו להשענו שכבר ינוצח אבשלום ונכא ישראל אשר עמ... רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה גם כן הורה על טוב תכו' דוד של... רוצה לשלם לו מדה כנגד מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים ... עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה ... כאשר גזר הש"י והנה היתה תפלת דוד חזקה בזה הענין עד שכבר ... על אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור : הס"א הוא להודיע ... ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את ... מלבשר אל המלך דוד דבר הריגת אבשלום ולזה אמר לו לא איש בשורה ... היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקרה דבר טוב ישמח ... אז אשלח הבשורה בפיך ולפי החשב אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירו... לבשר אל המלך זאת הבשורה וכאשר הרגי' שיודע המלך בזה לא רצה לב... הבשורה ובזה תמצא שאמר המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טוב... למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה : הס"ב הוא ... שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו ... טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם ... לעבדיו שהוא דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם וישב בשער ... שאינו מיצר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בענין ... למלכותו ולזאת הסבה בעינה שלא לבקש בדברי שלום ואהבה ואחוה ... קרובים אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליהם ע... מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא ... אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהי... להם ולזאת הסבה גם כן שלח לעמש' גם כן בזה האופן ונשבע לו שיה... לצבא תחת יואב והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהודה כי לא ידע ... יום כי אולם יקים לו הש"י שטן אחד כי במעט סבה ימרדו ישראל ל... עליהם לבשתם על ענין דוד ולחשבם כי נבאשו בעיניו ולזאת הסבה תמ...

שמאל

רש"י (המשך)

ז ואצבעות רגליו אינן אלא שש לכך נאמר עשרים וארבע. ואם כתב ארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומכו בולן היו נספרות בסדר האצבעות בגג היד : (א) ביום הציל ה' אותו לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצול מכולם : ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו ביותר:

רד"ק (המשך)

שש ושש ולא אמר עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארבע ואילו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר כ' באחת וארבע באחת לכך נאמר שש ושש : להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב נפלה ה"א הידיעה להקל וכמוה לפעם הזה להנדוד

בֶּן־שִׁמְעִי אֲחִי דָוִד׃ כב אֶת־אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־ דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו׃

כב א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־ אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃ ב וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃ ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃

(שמעה ק' · ד' ג' כתיב ה' וב' כתיב אלף · ג' · ל"א · ל' חסר · ל' חסר · ל' חסר)

תרגום

בַּר שִׁמְעָה אֲחוּהִי דְדָוִד׃ כב יָת אַרְבַּעַת אִילֵין אִתְיְלִידוּ לְגִבָּרָא בְּגַת וְאִתְמְסַרוּ בִּידָא דְדָוִד וּבִידָא דְעַבְדוֹהִי׃ א וְשַׁבַּח דָּוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יָת פִּתְגָּמֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָא דְשֵׁיזֵיב יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִיַד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַף לְדָוִד שֵׁיזְבֵיהּ מֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל׃ ב וַאֲמַר יְיָ תּוּקְפִּי וְרוּחְצָנִי וּמְשֵׁיזֵיב יָתִי׃ ג אֱלָהִי דְאִתְרְעִי בִי קָרְבַנִי לְדַחַלְתֵּיהּ תּוּקְפִּי דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהֵב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן לְאִתְגַּבָּרָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי רוּחְצָנִי דְעַל מֵימְרֵיהּ אֲנָא רָחִיץ בְּעִדָּן עָקָא מְגִין עֲלַי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי וַאֲמַר לְאַרָמָא קַרְנִי בְּפוּרְקָנֵיהּ סוֹמְכָנִי דַּהֲוָה מֵימְרֵיהּ סְמִיךְ לִי כַּד הֲוֵיתִי עָרִיק מִן קֳדָם רָדְפַי פּוּרְקָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי

רש"י

עיי' כיולא בו תשעה עשר שהאל (שמואל ב' כ') בא בו לכו ראו את את יריחו (יהושע ב') יוצא בו והמלך שלמה נשים נכריות ואת בת (מלכים א' י"א א') : סלעי ומצודתי. לשון הם. סלע כמשמעו. היא מצודת ועריס פלויסאי"ן בלע"ז ועל כם שנעשה לו בסלע ת וכמצודות במורשה א' כ"ד כ"א) : לי. מפלטי עם צבא במלחמה ופעמים שהוא לי כשאני לבדי כגון מן בנוב : (ג) צורי. לשון שכסלע מחסה לעוברי מן המטר והרוחות א"ש בלע"ז : אחסה. כיסוי שהייתי מתכסה : משגבי. סומכני : . שהייתי נס אליו לעזרה

רד"ק

הבא אליו : (א) וידבר דוד לה'. שירה זאת חבר' דוד בסוף ימיו כשהניח ה' לו מכל אויביו. ואמר ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהילי' ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד וי"ת השירה הזאת על כללות ישראל מאויביהם גם דבר הרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו : (ב) סלעי ומצודתי. שהייתי נשגב בו מאויבי : ומפלטי לי. הוא קל הלמ"ד וכמוהו רבים מבנין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו"ד של ומפלטי נוספ' ואיננה לכינוי היו"ד המגביהי לשבת היושבי בשמים : (ג) אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צורי לעולם שם ר"ל כי הוא החוזק שלי וכל צור עולמים חוזק העולמי' וקיומם : וקרן ישעי. דרך המקרא להכות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חוזקם וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם : מחמס. מאנשי חמס וכת"י ואף מיד כל

תולדות אהרן את ארבעת. סוטה מב: ויפלו. שם : וידבר דוד. מגלה לא מ"ק טו :

רלב"ג

לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות ליראתו לשטן לו ולזה גם כן תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן יד להפילו טרם יתחזק פניהו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים ל ולזה השתדל למהר להמיתו לבדו : הס"ג הוא במדות והוא להודיע להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא ביבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהעונש ההוא קצתם מפני שהטבו ב לו ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז"ל שכל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל : הוא במדות והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם גמול למטיב על הטבתו ולזה תמצא שכבר השתדל דוד עם ברזלי והעביר אותו כמהם להטיב לו של ברזלי : הס"ה הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר יראה בתחלת המחשבה שלא נתיישר הענין ת שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר"ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות : הס"ו הוא להודיע שאין ראוי שימסרו נפשם להריגה עיר בעבור הצלת נפש אחת מישראל כשיהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא להם זה לפי המקומות הכוללים שזכרנו בפתיחת באורנו לדברי התורה ולזה תמצא שהסכימו אנשי העיר ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליהם אנשי מה שהיו משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו להם כי אם לא יאות להם הם ג"כ מורדים במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת תמצא שספרה האשה החכמה שהיתה שם כי בני העיר ההיא אינם מורדים במלכות אך הם שלומי אמוני ישראל : הס"ז הוא להודיע כי העונש לא יבא בזולת לזה ספר שכבר היה רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה זה אלהם דבר זר מאד לחוזק השגחת הש"י על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה ת הזאת וכאשר נתאמת להם שנסבבת חטא הגבעונים היה על מה שרדפם שאול והרגם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי כבר עבר בזה על השבועה צו להם נשיאי העדה פייסו' באופן אחר ולא נתרצו עד שנתרצו בזה האופן שבקשו שהיה בו מהאכזריות מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ארץ : הס"ח הוא להודיע שהש"י יקח נקמה ממי שיונה השפלים וירדפם לחשבו כי אין בשער עוזרם ולזה תראה שיותר נענש שאול על הריג' הגבעונים ת' ממה שנענש על הריגת נוב עיר הכהנים והנה היה זה לשני סבות האחת כי מי שיתחכך בזאת התכונה הפחותה ר"ל לרדף השפלים יתאמץ לו תמיד אין בן ברדפת הבלתי שפלים והב' כי בהריגת הכהנים אשר בנוב היה שאול כלי להצלים מה שיועד הש"י מהרע לבני עלי ולזה לא מצאנו בשום' חטאת שאול שיזכור זה החטא והנה האריך בפרטי אלו הסיפורים להוסיף ההאמנה בהם :

וידבר דוד לה' עד סוף הספר. ביאור המלות : (ב) סלעי ומצודתי. הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבנינים החזקים על שן סלע והמצודה הוא הבנין : ומפלטי. ר"ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה ה' לי סלעי ומצודתי לא אצטרך למקום חזק ולמציל אחר : (ג) אלהי צורי. ר"ל אלהי : וקרן ישעי. ותוקף ישעי והמשיל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרני' להסיר ממנו כל מזיק ולפי שהוא ישתמש בה ג"כ להזיק וזה דבר לא יתכן ד להש"י אמר קרן ישעי הוא להושיע ולהציל מהרע כי הש"י לא יעשה רע אם לא מצד מה שהוא טוב : משגבי. ר"ל חוזקי ותקפי : ומנוסי. כמו הינום

פי' רבי' ישעיה

(ג) סלעי. סלע גדול שאדם עומד שם ואינם יכולין לכובשו וכן מצודתי מלשון וישב דוד במצוד' ומבצר הוא : ומפלטי לי. היו"ד יתר : (ג) משגבי ומנוסי. המשגב שאדם נס וברח אליו להמלט יקרא מנוס :

מצודת דוד

ישראל בדברים : כב (א) ביום הציל. ר"ל לעת זקנותו שניצול מכל התלאות עין מנעוהו מלרדת עוד במלחמה כמ"ש למעלה אז אמר השירה הזאת. או ר"ל לעת שבא עליו צרה ונצול ממנה אז היה שר השירה הזאת : (ב) ה' סלעי. ה' הבנין מסלע והמצודה : (ג) צורי. ה' הוא חזקי אשר אחסה בו : וקרן ישעי. הוא לי לישע ועזר כמו קרן לבעל הקרנים : ומנוסי. אנוס אליו מפחד האויב

מצודת ציון

כב (א) מכף. מיד : (ב) ומצודתי. מבצר חזק : ומפלטי. מצילי ואמר לי' לתוספת ביאור כמ"ש (ג) צורי. מלשון צור וסלע וכפל דבריו

רדק

כל חטופין ואנסין שזיב יתי : (ד) מהולל אקרא ה'. כשאני מתפלל ואקרא ה' מהולל שאהללנו בתפלותי אז מן אויבי אושע: (ה) משברי מות. הם הצרות החזקו' שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע המחלקו' ופי' משברי כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ודאגותיו או פי' משברי על דרך משל כאילו אמר גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי עברו ונקר' הגל כן לפי שהוא נשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למו' : נחלי בליעל יבעתוני. על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מה יבין או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה מכתך : (ו) חבלי שאול. ענין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תרגם משרית רשיעין כמו חבל נביאים : (ז) מהיכלו. מן השמים : ושועתי באזניו. באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו : (ח) ותגעש. כתיב כמו בתהלי' וקרי ויתגעש והענין אחד וקריא' המל' מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלו' אויבי ישר' כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל וגחלים ואש וקלים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות ההליה והאבדון לאויבים : (ט) עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף ה' וקנאתו : ואש מפיו תאכל. אש שיצאה מפיו תאכלם : (יא) וירא. ובתהלים וידא בדל"ת מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב

רשי

לעזרה : (ד) מהולל אקרא ה'. כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאמי
בוטח שאושע ויתכן לפתור אקרא ואושע ל' הוה : (ה) אפפוני. הקיפוני
משברי מות. כתרגומו כאשה דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים
יולדת שם : נחלי. גייסות שוטפות כנחל : (ו) חבלי. כתרגומו
כמו חבל נביאים (שמואל א' י') : קדמוני. באו
(ז) בצר לי אקרא
וישמע וגו'. כך דרך
הווה מדבר לשון
ולשון עתיד בפעם
(ח) ויתגעש ותרעש.
נסים שאירעוהו נאמר אז
נסים שנעשו לישראל
המקרא מחובר על סוף
חרה לו. כי משמש כאן
כאשר וכן פתרונו וכשח
מפני מכעיסיו נתצ
ונתרעשה הארץ ומ
השמים רגזו ורעשו : (ט)
עשן באפו. כן דרך
יוצא עשן מנחיריו וכן עלו
באפו. וזהו כל לשון חר
שהאף נוחר ומעלה הבל
מפיו תאכל. מגזרת דבו
תאכל אש ברשעים : (י)
שמים . להנקם מ
ממצרים

מקרא

ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃ ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃ ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת׃ ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃ ח וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃ יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃

(הערות מסורה בשוליים: ג' · ד' ל' חסר · ב' חס · ב' · וב' מ"ל · חס' · ויתגעש קרי · ג' · ג' פתחין · ב')

תרגום

וְאַף מִיַּד כָּל חֲטוֹפִין שֵׁיזֵיב יָתִי׃ ד אֲמַר דָּוִד בְּתוּשְׁבְּחָא אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ דִּבְכָל עִדָּן מִתְבְּעֵלִי דְבָבִי פָּרִיק יָתִי׃ ה אֲרֵי אַקִיפַתְנִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָתְבָא עַל מַתְבְּרָא וְחֵילָא לֵית לַהּ לְמֵילַד וְהִיא מְסַכְּנָא לִמְמָת סִיַּעַת חַיָּבִין בַּעֲתַת יָתִי׃ ו מַשְׁרְיַת רַשִׁיעִין אַקְפוּנִי קַדְמוּנִי דִמְזַיְנִין בְּמָנֵי קְטוֹל׃ ז אֲמַר דָּוִד כַּד עָקָא לִי אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וּקֳדָם אֱלָהִי אֲנָא מִתְחַנַּן וּמְקַבֵּל מֵהֵיכְלֵיהּ צְלוֹתִי וּבָעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדָא׃ ח וְאִתְרְגִיפַת וְאִתְרְגִישַׁת אַרְעָא שַׁכְלוּלֵי שְׁמַיָּא זָעוּ וְאִתְרְכִינוּ אֲרֵי תְקֵיף רוּגְזֵיהּ׃ ט סְלִיק זְדוֹנֵי דְפַרְעֹה רַשִׁיעָא כִּתְנָנָא קֳדָמוֹהִי בְּכֵן שְׁלַח רוּגְזֵיהּ כְּאֶשָּׁא בְּעָרָא דְמִן קֳדָמוֹהִי מְשֵׁיצָאָה מְזוֹפִיתֵיהּ כְּגוּמְרִין דְנוּר דָּלְקָא מֵימְרֵיהּ׃ י וְאַרְכִּין שְׁמַיָּא וְאִתְגְּלֵי יְקָרֵיהּ וַעֲנַן אֲמִיטְתָא כְּבַשׁ קֳדָמוֹהִי׃ יא וְאִתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתֵיהּ עַל כְּרוּבִין קַלִּילִין וְדַבַּר בִּתְקֵיף עַל כַּנְפֵי רוּחָא׃

אפפוני ד' בקריאה וסי' כי אפפוני משברי מות, אפפוני מים עד נפש, אפפוני חבלי מות, וחברו דהלילאי. מקשי ג' חסר ו' בלישנא בקריאה וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל. מקשים שתו לי סלה. ומקשות פעלי און: וכל ממקשי דכוו': וירד ג' פתחין וסימ' ויט שמים דשמואל וחברו דתהלין. מי עלה שמים: ויעף ג' בקריאה וסימן וירכב על כרוב ויעף. וחברו דתילים. ילק פשט ויעף:

פי' רבי ישעיה

(ה) אפפוני משברי מ'ת. הקיפוני גלי מות כמו כל משבריך וגליך: (י) ויט שמים וירד. מפני האתנח נפתח: ויעף. כמו ויכ"ם ויש"ב וירץ כולם נחלף הש"רק בחולם :

רלבג

סילום האדם אל המקום ה
לו שיתכן לו שימלט בו ה
לי מנוס זולתי אל הש'
(ד) מהלל אקרא ה'. ר"ל השי
לשם יתעלי' ואתפלל לו
יהיה קודש זה מהולל
שאסדר שבח"ו תהלה ה
יתכן שתהיה התפלה נשמע
בספור השבחים ישלם
הדבקות עם הש"י ואז
שתהיה תפלתו נשמעת
דבקות ההשגחה בו
(ה) אפפוני משברי מות.
לומר הקיפוני רעות שוברות מובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין הקיפות
פנים כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו פניה' אלי ואפשר שיהיה מ
מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על דר המשל גלי
המביאים אל מות שמו פניהם אלי : ונחלי בליעל. נחלי רשע והנה קרא
רשע כנחלים השוטפים ורצים בכח וזה כלו משל על הרעות הגדולות : (ו)
שאול סבוני. כאמר מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם
וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילים אל מות : קדמוני מוקשי מות. קדמו אותי אויבי לשו' בדרכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מ
(ז) בצר לי אקרא ה' ואל אלהי אשוע. ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שהראשון יכוון שיקרא שם ה' והוא ההשתדלות בה
יתברך באמצעות סדור שבחיו כי זה היא קריאת השם לו ואמר זה היה מתפלל לש"י ובזה האופן עלתה שועתי באזני הש"י ואם חוקה מאד מדרגתו ממד
האדם : (ח) ויתגעש ותרעש הארץ. הגעש והרעדה הוא דבר אחד : מוסדות השמים. הם מקומות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תנועותיהם
המרכז ואמר עליהם שירגזו וירעשו מגדל היות האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאות ש
עושה השם יתברך בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו ומוסדות השמים על מוסדות ההרים כי הם גבוהים ולזה תארם בשם שמים כאמרו אשר
בשמים וידמה שהענין כן לפי שהבר נמצא תמורת זה בספר תהלי' וממוסדי הרי' : (י) ויט שמים וירד . ר"ל שהוא הטה שמים אל מה שרלה שיגיע בנפלאות השם
להציל דוד ויורה הפעלה הנאצלת ממנו על זה או רלה בזה והוא הנכון יותר שהוא כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה שיחשב וירד בנפלאות הש
להשגיח בו ולרוב החשך והאפל אשר בנפלאות האלו הפעולות קראם ערפל ולזה אמר וערפל תחת רגליו : (יא) וירכב על כרוב ויעף . אמר כי הש"י רכב
כרוב

מצודת ציון

כמ"ש כדרך השיר : ומנוסי. מלשון ניסה ובריחה : מחמס. הוא כענין גזל : (ה) אפפוני. סבבוני כמו כי אפפו עלי (תהלים מ) : משברי. מלשון שבר : נחלי. מלשון חולי כמו נחלה מכתך (נחום ג) : יבעתוני. מלשון בעתה וחרדה : (ו) חבלי. מלשון כמו חבלי יולדה (הושע י"ג) : קדמוני. באו לפני כמו במה אקדם ה' (מיכה ו) : (ח) ויתגעש. ענין התנודה והתנועה החזקה כמו והנהרות יתגעשו מימיו (ירמיה מו) : ירגזו. יחרדו : (י) וערפל. כעין עב הענן : (יא) כרוב. מלאך ורז"ל אמרו כרביא (חגיגה יג) והוא התרגום של נער כי דמות אדם להנה:

מצודת דוד

האויב : מחמס. מאנשי חמס : (ד) מהולל. כאשר אני קורא אל ה' בהלל
אני נושע : (ה) כי אפפוני. כאשר סבבו אותי משברי מות ר"ל כאבי מות וה
החליים הבאים מאנשי בליעל בעתו וחרדו אותי : (ו) חבלי. וכאשר כאבי ש
סבבוני ובאו לפני מוקשים המביאים את המיתה : (ז) בצר לי. כאשר הי
לי בעבור הדברים האלה אז קראתי לה' ושמע קולי ולעקתי באה באזניו
הדבר במ"ש וכדרך מליצת השירה : (ח) ויתגעש. נעו ונדו אויבי יושבי ה
מרוב הפחד : מוסדות השמים. הוא משל על השרים מכנען : כי חרה לו. כאשר חרה לו לקחת מהם נקמתו : (ט) עלה עשן באפו. הוא ענין כעס ואמר בלשון ה
באדם שעל ידי חמום הכעס נראה כעין עשן יוצא מנחירי האף וכן יעשן אפך (תהלים ע"ד) : תאכל. את הקמים עלי : ממנו. ר"ל מעמו באו הגחלים ו
לשרוף בשונאי : (י) ויט. נטה את השמים למטה לארץ וירד עליהם להתקרב אל שונאי להכות בהם והוא מדרך משל לומר שהיה ממהר ליפרע מהם : תחת רגליו. ל
מוכן להפרע מהם בחושך של ערפל : (יא) וירכב. למהר לבוא : וירא. היה נראה בא על כנפי רוח ודימה נשיבת הרוח לעפיפת כנפי העוף : ויפת

רש"י

ומפרעה : (יב) וישת חשך סביבותיו. לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל : חשרת מים עבי שחקים. מאין ... עבי שחקים היו שכן מושרין מים על הארץ : חשרת. לשון ... שהוא נופל על הארץ דק דק וכן הוא אומר באגדות הרבה חושרין ... כברה ויש לפתור חשרת ... שמתקשרין השמים ... על ידי המים כמו ... כאמור באופני ... שהם זרועות כמן ... וקושרין עיגולים יחד : ... נגדו. שלא תאמר ... הוא שרוי אלא הנוגה ... מן המחיצה ומאותו נוגה ... פניו בערו גחלי אש ... חצים על מצרים : ... מוסדות תבל. שנבקע ... כשנבקע ים סוף נבקעו ... ות שבעולם : מנשמת. ... יבת רוח אפו : (יח) כי ... כאשר אמצו. ... צדקתי. כשיצאו אחריו ... וסמכו על הבטחתו :

עם

רד"ק

קרוב : חשרת מים. ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק וכשהעבים מקשרים זו בזו הוא החשכה : (יג) מנוגה נגדו. מנוגה שהוא נגדו אל אויביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשו מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו : (יד) ירעם. מן רעם : ויהמם. כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין הנוסח אלא הכתוב : (טז) אפיקי ים. המים הנגרים בהם נקראי׳ אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שמם : (יז) ימשני ממים רבים. דרך משל שהצילהו מצרות רבו׳ והוא מגזרת כי מן המים משיתהו וענינם ענין המשכה והוצאה : (יח) מאויבי עז. לשון יחיד על גלי׳ או על ישבי בנוב ואפשר על שאול : (יט) יקדמוני ביום אידי. תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ברעותיהם כמו שעשו הזיפים : (כב) ולא רשעתי מאלהי. לא רשעתי שיצאתי מדרכי אלי ודרכי שזכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הליכית ברשע קדם אלהי :

לא

שמואל ב כב

יב וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת
חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים :
יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ :
יד יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן
יִתֵּן קוֹלוֹ : טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים
וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהְמֹם :
טז וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת
תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת
רוּחַ אַפּוֹ : יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם
יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים :
יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי
אָמְצוּ מִמֶּנִּי : יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם
אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי :
כ וַיֵּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־
חָפֵץ בִּי : כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה
כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי :
כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה
וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי :

תרגום

ו׳ יב וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ
בַּעֲרָפִילָא וַעֲנַן יְקָר סְחוֹר
סְחוֹר לֵיהּ מָחֵית מִין
תַּקִּיפִין מֶרְכֶּבֶת עֲנָנִין
ב׳ קְלִילִין בְּרוּם עָלְמָא :
יג מִזִּיו יְקָרֵיהּ מְבַהֲיקִין
ויהם ק׳ שְׁמֵי שְׁמַיָּא מְזוֹפִיתֵיהּ
כְּגוּמְרִין דְּנוּר דָּלְקָא
ד׳ מֵימְרֵיהּ : יד אַכְלֵי מִן
שְׁמַיָּא יְיָ וְעִלָּאָה אֲרִים
מֵימְרֵיהּ : טו וּשְׁלַח מַחָתֵיהּ
ג׳ חס׳ כְּגִירִין וּבַדְרִינוּן בַּרְקִין
וְשַׁגְשִׁינוּן : טז וְאִתְחֲזִיאוּ
עוּמְקֵי יַמָּא אִתְגְּלִיאוּ
ג׳ שִׁכְלוּלֵי תֵבֵל בִּמְזוֹפִיתָא
מִן קֳדָם יְיָ מִמֵּימַר תְּקוֹף
רוּגְזֵיהּ : יז שְׁלַח נְבִיּוֹהִי
י"ג חס׳ מֶלֶךְ תַּקִּיף דְּיָתֵיב בִּתְקוֹף
רוּמָא דַּבְּרַנִי שֵׁיזְבַנִי
כ"ב. כ"ד מֵעַמְמִין סַגִּיאִין : יח שֵׁיזְבַנִי
מִסַּנְאַי אֲרֵי תַקִּיפוּ מִבַּעֲלֵי
דְבָבִי אֲרֵי אִתְגַּבָּרוּ עֲלָי :
יט יְקַדְּמוּנִי בְּיוֹם טַלְטוּלִי
וַהֲוָה מֵימְרָא דַּייָ סְמַךְ לִי : כ וְאַפֵּיק לִרְוָחָא יָתִי שֵׁיזְבַנִי אֲרֵי אִתְרְעִי בִי : כא אֲמַר
דָּוִד יְשַׁלְמִינַנִי יְיָ כִּזְכוּתִי כִּבְרִירוּת יְדַי יָתֵיב לִי יְיָ : כב אֲרֵי נְטָרִית אוֹרְחָן
דְּתַקִּינָן קֳדָם יְיָ וְלָא הֲלֵיכִית בִּרְשַׁע קֳדָם

וישת ו׳ בקריאה וסי׳ וישת לו עדרים לבדו ולא . וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל . וישת חשך סביבותיו. וימד שש שערים וישת עליה : ויראו ד׳ בקריאה וסימ׳ ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות. ויראו אפיקי מים . ויראו ראשי הבדים מן הקדש. וחברו דד"ה : ויוצא י"ג חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן חשרת מים. תענית ט׳ י׳ : ויראו. ערובין סה תענית ח :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יב) וישת חשך סביבותיו סוכתו. פי׳ עומדות סביבותיו : חשרת מים. לשון רבוי הוא העננים המלאים מים מראין שחורין : (יג) מנוגה נגדו. אף על פי שחושך סביבותיו נוגה הוא נגדו : וחקתיו לא אסור ממנה. מן הפוקה :

רלב"ג

הוא השכל הפועל שהוא ... השלוח ממנו להשגים ... האדם כמו שנתבאר ... מלחמת ה׳ והנהיג אותו ... היום בדוד ומרוב מהירו׳ ... שעלתו אמר שהכר עף ... פי רוח ללכת אליו ... : (יב) וישת חשך סביבותיו סכתו. אמר ... לך שהשכל לאשר ... הש"י להיות לסכה ... לדוד מאויביו : חשרת ... עבי שחקים. ר"ל קשור ... העבים ואמר זה לפי ... שאלו המים והם בו בכח ... אמר שמה שהמליא הש"י ... מכוון תחלה להשפיע ... וד ולהצילו כמו שהמים ... מהעבים הם מצמיחים ... וכו גם כן מה שיקרה בו רע והשחתה לאויבים דרך משל כמו הברק והאש היוצא מהאיד הקיטורי שלפעמים ירד המטר עמו הברקים והאש והברד ויתחדשו הקולות המרעידים והרעמים : (טו) וישלח חצים ויפיצם. הם האשים הבוערים שירדו בחוזק מהענן לאמ"ש בלע"ז והם מתחדשים מגוף הברק לזה אמר ברק ויהם : (טז) ויראו אפיקי ים. הם מעמקי ים : יגלו מוסדות תבל. הם המקומו׳ השפלים שאצל מרכז הארץ כאילו והדברים הנסתרי׳ שלא חשב איש שיתחדשו נתחדשו באלו הפעולות הנפלאו׳ השופעת מהש"י והמשל כי לא חשב איש שיתחדש מהרע לשאול ולבניו בהר הגלבוע לא בו מה שראה הש"י לתת הממלכ׳ לדוד שאם נשאר יהונתן לא היה דוד חולק עמו על דבר המלוכה ולזה סבב הש"י שמתו יחד וגם ענין איש בשת לא לב אדם שיהיה כך ר"ל שתתחדש מריבה בינו ובין אבנר ושיקומו עליו אנשים להרגו על משכבו בביתו : (יז) ישלח ממרום יקחני. ישלח ממרום מה ... וינהגני על חפצי : (יט) יקדמוני ביום אידי. ר"ל יקדמוני הרע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין על שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת שעלתו והיותו נרדף : (כב) ולא רשעתי מאלהי. ר"ל לא רשעתי לנטות מאלהי אך שמרתי כל מצות הש"י

מצודת דוד

[וישת] חושך. שם החושך סביבות סוכתו להיות מוכן להחשיך להאויב : חשרת. ... היא באה מחשכת רבוי המים הנקשרים בעבים הפרושים מתחת השחקים : [מנ]וגה נגדו. מאמת הנורה שלפניו אשר חפצו להאיר להושיע לי לזה בערו ... בהקמים עלי : (טז) ויראו. היו נראים קרקעות מי הים כי נבקעו ... יגלו וגו׳. כי נבקע הארץ : בגערת. בעבור גערת ה׳ בהקמים עלי : ... מנשיבת רוח אפו והכל הוא בדרך משל : (יז) ישלח ממרום. ישלח ... ממרום ויקחני מיד האויב ויוליאני מיד הרבים הקמים עלי השוטפים ... : (יח) כי אמצו. כאשר התחזקו ממני אז יצילני מידם : (יט) יקדמוני. האויב היה מקדים לבוא עלי בעת יקרני מקרה רע בחושבו כאשר החילותי לנפול ... לקום אבל ה׳ היה לי למשען ואף כי נפלתי הנה קמתי : (כ) למרחב. למקום רחב להתהלך בו : יחלצני. יוציאני מן המיצר כי חפץ בי : (כא) כצדקתי. כפי צדקתי כי לא הרעותי את אחד מהם : כבור ידי. כפל הדבר במ"ש : (כב) מאלהי.

ממלות

מצודת ציון

ויעף. ענין פריחה : (יב) וישת. ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג) : חשרת. ענין קשור כמו וחשוקיהם וחשוריהם (מ"א ז) : (יג) מנגה. ענין האורה והזריחה : (טו) ויהם. מלשון מהומה : (טז) אפיקי. כן יקרא המים הנגרים בחוזק ורודפים וכן כאפיק נחלים (איוב ו) : מנשמת. מלשון נשימה ונשיבת הפה : (יז) ימשני. ענין הוצאה כמו מן המים משיתהו (שמות ב) : (יח) אמצו. ענין חוזק : (יט) אידי. ענין מקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : משען. ענין סעד : (כ) יחלצני. ענין הוצאה ושליפה כמו בצרה קראת ואחלצך (תהלים פא) : (כא) יגמלני. מלשון גמול ותשלום שכר : כבור. מלשון ברור ונקי :

גבור

(כג) לא אסור ממנה. מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסיר מני והענין אחד: (כו) תתחסד. מי שהו' חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהטיבך עמו: עם גבור. כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר וי"ת הפסו' על האבות חסיד ותמים ונבר ותרגם עקש על פרעה:

(כו) עם חסיד תמים נבר. כנגד שלשה אבות שהלם הקב"ה גמולם לבניהם: (כז) ועם עקש. פרעה: תתפל. לשון נפתל ועקש ובספר ת"ח כ"ו) כתוב תתפתל. דבר אחר ושלא תמרום יקחני על ענין כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפס ומ... אל שאול לאמר מהר... כי פשטו פלשתים: ו... כצדקתי. שלא הרגתיו... כנף מעילו: (לא) ה... צרופה. ברורה מבטיח... (לג) ויתר תמים דרכ... מכשול ומכל חטא ומכ... עז

כג כִּ֥י כָל־מִשְׁפָּטָ֖ו לְנֶגְדִּ֑י וְחֻקֹּתָ֖יו לֹא־אָס֥וּר מִמֶּֽנָּה׃ (משפטיו קרי; ב' חס')
כד וָאֶהְיֶ֥ה תָמִ֖ים ל֑וֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָ֖ה מֵעֲוֺנִֽי׃ (ל')
כה וַיָּ֧שֶׁב יְהוָ֛ה לִ֖י כְּצִדְקָתִ֑י כְּבֹרִ֖י לְנֶ֥גֶד עֵינָֽיו׃ (כ"ה; ל' וחסר)
כו עִם־חָסִ֖יד תִּתְחַסָּ֑ד עִם־גִּבּ֥וֹר תָּמִ֖ים תִּתַּמָּֽם׃ (ב'; ב'. ל')
כז עִם־נָבָ֖ר תִּתָּבָ֑ר וְעִם־עִקֵּ֖שׁ תִּתַּפָּֽל׃ (ל')
כח וְאֶת־עַ֥ם עָנִ֖י תּוֹשִׁ֑יעַ וְעֵינֶ֖יךָ עַל־רָמִ֥ים תַּשְׁפִּֽיל׃
כט כִּֽי־אַתָּ֥ה נֵירִ֖י יְהוָ֑ה וַֽיהוָ֖ה יַגִּ֥יהַּ חָשְׁכִּֽי׃ (ל' ומ"ל; כ'. ב' מ"ל. ד' ב' מ"ל)
ל כִּ֥י בְכָ֖ה אָר֣וּץ גְּד֑וּד בֵּאלֹהַ֖י אֲדַלֶּג־שֽׁוּר׃ (וח' חס')
לא הָאֵ֖ל תָּמִ֣ים דַּרְכּ֑וֹ אִמְרַ֤ת יְהוָה֙ צְרוּפָ֔ה מָגֵ֣ן ה֔וּא לְכֹ֖ל הַחֹסִ֥ים בּֽוֹ׃
לב כִּ֥י מִי־אֵ֖ל מִבַּלְעֲדֵ֣י יְהוָ֑ה וּמִ֥י צ֖וּר מִבַּלְעֲדֵ֥י אֱלֹהֵֽינוּ׃ (ל')
לג הָאֵ֥ל מָעוּזִּ֖י חָ֑יִל וַיַּתֵּ֥ר תָּמִ֖ים

אֱלָהָי: כג אֲרֵי כָל דִינוֹהִי גְלַן לְקַבְּלִי לְמֶעְבַּדְהוֹן וּקְיָמוֹהִי לָא עֲדֵית מִנְהוֹן: כד וַהֲוֵית שְׁלִים בְּדַחַלְתֵּיהּ וַהֲוֵית נָטַר נַפְשִׁי מֵחוֹבִין: כה וַאֲתֵיב יְיָ לִי כִּזְכוּתִי כְּבְרִירוּתִי קֳדָם מֵימְרֵיהּ: כו עִם אַבְרָהָם דְאִשְׁתְּכַח חֲסִיד קֳדָמָךְ בְּכֵן אַסְגֵיתָא לְמֶעְבַּד חִסְדָא עִם זַרְעֵיהּ יִצְחָק דַהֲוָה שְׁלִים בְּדַחַלְתָּךְ בְּכֵן אַשְׁלֵמְתָּא מֵימַר רְעוּתָךְ לְמֶעְבַּד עִמֵּיהּ: כז עִם יַעֲקֹב דְהַלִיךְ בִּבְרִירוּתָא קֳדָמָךְ בְּחַרְתָּא בְּנוֹהִי מִכָּל עַמְמַיָא וְאַפְרַשְׁתָּא זַרְעֵיהּ מִכָּל פְּסוּלָא פַּרְעֹה וּמִצְרָאֵי דַחֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן עַל עַמָּךְ בַּלְבַּלְתִּינוּן בְּמַחְשַׁבְתְּהוֹן: כח וְיַת עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל דְמִתְקְרַן בְּעַלְמָא הָדֵין עַם חֲשִׁיךְ אַתְּ עָתִיד לְמִפְרַק וּבְמֵימְרָךְ תַּקִיפָא דְמִתְגַבְּרִין עֲלֵיהוֹן תַּמְאִיךְ: כט אֲרֵי אַתְּ הוּא מָרֵי נְהוֹרֵי דְיִשְׂרָאֵל יְיָ וַיְיָ יַפְּקִינַנִי מֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא וְיַחֲזִינַנִי בְּעָלְמָא דְעָתִיד לְמֵיתֵי לְצַדִּיקַיָא: ל אֲרֵי בְמֵימְרָךְ אַסְגֵי מַשְׁרְיָן וּבְמֵימַר אֱלָהִי אֲכַבֵּשׁ כָּל כְּרַכִּין תַּקִיפִין: לא אֱלָהָא דְכֵיוָנָא אוֹרְחֵיהּ אוֹרַיְתָא דַיְיָ בְּחִירָא הִיא תַּקִיף הוּא לְכֹל דִי מִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי: לב בְּכֵן עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דִי תַעְבֵּיד לִמְשִׁיחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּךְ דְאִשְׁתָּאֲרוּן יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָא אוּמַיָא וְלִישָׁנַיָא וְיֵימְרוּן לֵית אֱלָהָא אֶלָא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית דְתַקִיף אֶלָא אֱלָהָנָא: לג אֱלָהָא דְסָעִיד לִי בְּחֵילָא וּמְתַקֵּן שְׁלִים

(כז) תתבר. משפטו תתברר ולא חסר הכפל ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ"ד להיה' שמו תנועות תתבר בתתבר ודגש הת"ו להורות שהוא משפלי הכפל: תתפל. בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל והנסכה עין הפעל בפא הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תבוא עליו כדרכו כנפתלה וכן ענין אם ללצים הוא יליץ ויבא עליה' שיכשלו בליצנותם: (כח) ועיניך על רמים תשפיל. עיניך תתן על רמי' עד שתשפילם וכן הוא בתלים בזה הענין אף על פי שאין המלו' שוות ועינים רמות תשפיל: (כט) כי אתה נירי ה'. נכתב בו הנח ונוא היו"ד עי"ן הפועל כנרם היא המזכה והתשיעה ממנה היא האורה והנוגה וזהו שאמר יגיה חשכי: (ל) כי בכה. נכתבה בו הה"א הנחה אשר אחרי הכ"ף הקמוצה וכן ונכה ובעמכם הנלכת עמכה והדומים להם וברוב לא תכתב זאת הה"א ופירושו בעזרתך אשבר גדוד אויבי וארוץ משרש רצן ובא בשורק כמו ירון ושמח ישיד לכרים או פי' ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם וכן אדלג שור אדלג מ"מ' ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבישי' אותם כאילו בדלוג נכנס בהם וי"ת בך ארוץ גדוד במימרך אסגי משריין: (לא) האל תמים דרכו. שמשלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ברור ונקי מש"יו' ביוש' ובאמונה צרופים ומזוקקי' מכל סיג: (לב) כי מי אל. לא כאו"ה' שהיו בוטחים באליליהם והתגברו על אויבי בכל עת יש להם לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלוהינו ולפי תרגום יונתן כי או יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו בכן על ניסא וגו': (לג) האל מעוזי חיל. נכתב הוי"ו עם הדגש והדומים

רלבג

הש"י והנה הרשע הוא... מדבר הראוי כמו שה... ההליכה בדרך הראוי... כל משפטיו לנגדי. ר... משפטי הש"י הם לנ... תמיד להנהיג עצמי... וחוקותיו לא אסיר מה... כי חקותיו הם תמיד... וכלל הנה לא אסור... כלל או יהיה שאמרו... מה שאמר יגמלני ה'... והגזון הוה שלא יסיר... (כד) ואשתמרה מעוני... שהשמרתי מעון ותהי... נוסחת אי ירצה בזה ה... בלבי לחטוא בדבר... מאותו עון ולא הוצאתי... מחשבתי הרעה אל... שאמר שהוא אפי בדבר... ושבתי אל הש"י... הנה כשמרתי מאותו... יגיעני נזק בעבורו... מחטא אחר זה כמ... לאותו עון: (כו) ע... תתחסד. אמר שה... חסד לחסידים ל... בהם אוהם כאומן... וכאילו אמר זה על... לו הש"י בדבר חטאת... והנה על חטאת... נענש שאול שהוגש... שנזכר בזה הספר... זה כן כי דוד היה... עם הש"י ומשתדל... היושר והטוב בדברים... מספורי דוד אשר... מה שיורה על חסיד... סורה נפלאה אלא... יגרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לנצח אותו ואולם שאול נמצא עו... זה עד שהכיר תמצא ששאול היה רוצה להכחיש דברי הנביא כשגג'... סטאו ולא הי' בוש מזה ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה': (כח) ועיניך על רמים תשפיל. ר"ל עיניך על רמים להוכיחם עד שתשפיל': כי אתה... ר"ל להאיר לי מחשך הצרות: (ל) ארוץ גדוד. אשבר וארוץ חיל רב: אדלג שור. אקפץ החומה באופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע אויבי: (ל... תמים דרכו. ר"ל שדרך תורתו במצות ובאזהרות ה"א שלם ונגלה התועלת ואמרת ה' והיא ספורי התורה היא צרופה ר"ל שאין בה דבר יהיה במדרגת... והדבר שאין בו תועלת או יהיה הרצון באמרו תמים דרכו שפעלו ודרך הנהגתו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ואמרתו והיא התורה צרופה שאין ב... ודבר ללא תועלת: (לג) האל מעוזי חיל. ר"ל האל הוא מעוזי מעוז חיל והרצון בו מעוז נפלא או ירצה בזה הנה האל הוא מעוזי לתת לי חיל ודמה שכן הוא... אמ...

בכה ג' כתיב ה' בקריאה וסימן ובכה ובעמך ובכל עבדיך. כי בכה ארוץ גדוד דשמואל. אל תער נפשי. ואינון מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסימ' נמסר בסדר וארא: ועיניך ז' וסימ' נמסר בסדר כי תבא:

תולדות אהרן והיה. זוהר אדרת תשא: עם נבר. מגלה יג בתרא קכג: ואת עם עני. סנהדרין צח: כי מי אל. זוהר לך לך:

מצודת ציון

(כו) גבור. ענינו כמו גבר וכן נאמר בתהלים והוא תרגום של איש: (כז) נבר תתבר. מלשון ברור ונקי: עקש תתפל. ענין שניהם עקמימות כמו דור עקש ופתלתול (דברים לב) והוא בדרך ההופך: (כט) יגיה. מל' נוגה ואורה: חשכי. מל' חושך: (ל) גדוד. לגאות עם: אדלג. ענין קפיצה: שור. ענין חומה כמו בנות צעדה עלי שור (בראשית מט): (לא) צרופה. מל' צרוף וזקוק: (לב) מבלעדי. ענינו כמו זולת: צור. ענין חוזק: (לג) מעוזי. מחוזקי: חיל. כח: ויתר. ענין דלוג וקפיצה

מצודת דוד

ממלות אלהי: (כג) לנגדי. להתבונן בהם: וחקותיו. ואף ה... הדברים שטעמיהם נעלמים: לא אסור. אפילו מאחת ממנה לא אסיר... (כה) וישב. ולכך וישב ה' לי וכו': לנגד עיניו. אשר הוא לנגד עיניו... בני אדם ולהתיהר: (כו) עם חסיד וכו'. ר"ל כן דרכך להתנהג בחסד עם... (כז) עם נבר. עם איש ברור ונקי תתנהג בברירות ר"ל תשלם לא... (כח) עם עני. מוכנע בעניו: ועיניך. תתן עיניך על המתגאים והשפ... (כט) כי אתה נירי. אתה תאיר לי כנר: יגיה חשכי. ר"ל יוציאני מן הצרה: (ל) בכה. בעזרתך ארוץ אל גדודי העובדי כוכבים: אדלג שור. אקפוץ על החומה

רשי

היה שלם וכנוס : (לה) ונחת קשת נחושה זרעתי . ונדרכה קשת על זרועי שיש בי כח לדרכה קשתות היו תלויים לדוד בביתו והיו האומות באין ורואין אותן ואומרים זה לזה אתה סבור שהוא דורכן אין זה אלא ליראנו ודוד שומע ונוטלן ומכתתן לפניהם .

קשת לשון חית היא נחתו בי : (לו) וענותך הגדלת לי מדת ... : (לז) תרחיב צעדי . מדבק רגליו זו בזו ... ליפול וכן הוא אומר לא יצר צעדך (משלי ...) : קרסולי . עקבי : ... ישעו ואין מושיע וגו' . מקרא מסורס ישעו אל ... פנים ואין מושיע כמו ... אדם אל עושהו (ישעיה ...) כמו יפנה ומנחם חברו ... ה' אל הבל (בראשית ...) ופתר בו לשון פנייה ... לשון על המעתיר ועל ... כמו ויעתר יצחק לה' ... לו ה' (בראשית כ"ה) אף כאן ישעו ואין מושיע ... המתפלל וישע ה' כיפל ... לשון על מי שמתפללין ... (מג) ארקעם . ארמסם וכרכם

רדק

וכדומים לו כתבנו בספר מכלל ופי' חיל בחיל כלומר בכח או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי . ופי' ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושם אז תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמה וכתי' דרכו כי דרכי היה דרכו כי כשמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דרך משל עזרתו והוא מכוה רגליו על דרך שאתה הנחת ה' גרוריך : (לד) משוה רגלי . משים כמו שויתי ה' לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמל' שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויב : ועל במותי יעמידני . ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח : (לה) ונחת . ובספר תהלים ונחתה כי קשת תבוכה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לנגדי אלא נשברה בזרועותי ופי' נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארזכם כנחושה ונחתה שרשו חתת והיא נפעל משפלי הכפל : (לו) וענותך. פי' ובענותך תרבני כתרגימו ובמימרך אסגיתני ויהי' לדעתי ענוהך מן ומנית ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאה הוי"ו מן עקב ענוה יראת ה' וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורום נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הוי"ו ותהיה תי"ו תרבני לנקבה על הענוה שוכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלי' ופי' שמתני ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענותך היתה עמי כאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עורתך ורצונך וכן והכסף יענה את הכל : (לז) תחתני . כמו תחתי והא בנו"ן יו"ד שלא כמנהג בשמות :

קרסולי. כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין וי"ת רכובתי והם הברכים: (מ) ותזרני. משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש ולהקל נפלתה הא"ק והוטלה תנועתה על התי"ו ופי' הוי'! הם כתרג' מן חילא ואדוני אבי ז"ל כתבו מענין הפעיל משרש זרה ופי' הזרית לי חיל והם בכל אברי לעזות מלחמה : (מא) תתה. כמו נתת חסר פ"א הפעל שלא במנהג במוברים : (מב) ישעו . ר"ל יביטו כמו ולא ישעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופירוש יביטו אל ה' ולא יושיעם : אל ה' ולא ענם . בעבור כי הם רשעים וקוראים אל ה' ולבם לא נכון עמו : (מג) אדיקם. כמו ודק לעפר : ארקעם . מענין וירקעו

מקרא

דַּרְכּוֹ׃ (דרכי ק')

לד מְשַׁוֶּה רַגְלַיו (רגלי ק') כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃

לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי׃

לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי׃

לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃

לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃

לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃

מ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי׃

מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃

מב יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃

מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אֶרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃

תרגום

אוֹרְחִי׃ לד מְשַׁוֵּי רַגְלַי קַלִּילִין כְּאַיַּלְתָּא וְעַל בֵּית תּוּקְפִּי יְקִימִנַּנִי׃ לה מַלִּיף יְדַי לְמֶעְבַּד קְרָבָא וּמַתְקִיף בְּקֶשֶׁת נְחָשָׁא דְּרָעָי׃ לו וִיהַבְתְּ לִי תְּקוֹף וּבְפוּרְקָנָךְ וּבְמֵימְרָךְ אַסְגֵּיתָנִי׃ לז אַסְגֵּיתָא פְּסִיעָתִי תְּחוֹתִי וְלָא אִזְדַּעְזְעָא רְכוּבָתִי׃ לח רְדָפִית סַנְאַי וְשֵׁיצֵיתִינוּן וְלָא תָבֵית עַד דִּי גְמַרְתִּינוּן׃ לט וְשֵׁיצֵיתִינוּן וּגְמַרְתִּינוּן וְלָא יְכִילוּ לְמֵיקַם וּנְפַלוּ קְטִילִין תְּחוֹת פַּרְסַת רַגְלָי׃ מ וּסְעַדְתַּנִי בְּחֵילָא לְמֶעְבַּד קְרָבָא תְּבַרְתָּא עַמְמַיָּא דְּקָיְמִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי׃ מא וְסַנְאַי תְּבַרְתָּא קֳדָמַי מְחַזְרֵי קְדָל בַּעֲלֵי דְבָבַי וְשֵׁיצֵיתִינוּן׃ מב בָּעַן סָעִיד וְלֵית לְהוֹן פָּרִיק מְצַלַּן קֳדָם יְיָ וְלָא מְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן׃ מג וְרוֹשַׁשְׁתִּינוּן כְּעַפְרָא דְאַרְעָא כְּסֵין

ולא אשוב ד' וסי' ארדפה איבי דשמואל . ארדוף איבי דתהלים. על כי דברתי זמתי דירמיה . בטרם אלך ולא אשוב דאיוב : כעפר ארץ ג' דסמיכי וסימ' ואשחקם . השאפים . תשטף ספיחיה :

תולדות אהרן וענותך תרבני . עקידה שער א : ותזרני חיל . יומא מו :

רלבג

...סדר תהלים תמורת זה תאזרנו חיל : ויתר תמי' ר"ל כל כך מהר להגיע ... טוב עד שהוא כאלו יתר דרכי אל המקום כי תר ... תמים וזה מבואר שכן היו ...ו עם רודפיו כמו ...ו בשאול ובאבשלום ולזה משוה רגלי קלות לרוץ ...ם קלות המרוץ ההוא ...י על הגלחות רוממותי : ונחת קשת זרועותי . ר"ל ... קשת נחושה כל אחד ...תי ואף על פי שהיתה הקשת ההיא חזקה וקשה מאד להכפף כאלו היא ...ה שהוא הברזל היותר קשה וענין הירידה בקשת היא הורדת ראשי הקשת ...ו כדי לירו' בו חצים או יהיה חסר יתר או יהיה הרצון והוריד יתר קשת כל אחד מזרועותי וענין היתר היא שיורידוהו אל המקו' מהקשת המוגבל ...מם החצים : (מב) ישעו ואין מושיע. ר"ל יפנו אל הש"י שיושיעם ואין מושיע

פי' רבי ישעיה

...תר תמים דרכי. כמו לנתר בהם שהוא מקפץ לפני דרכי לרוץ כשהייתי מפני שאול : (לה) ונחת קשת נחושה . לשון דריכת הקשת הוא . ודומה לו חציך נחתו בי כלומר נדרכו בי ובא הקשת זכר ונקבה : (לו) וענותך . כמו ועונתך ונעל' הוי"ו כמו ועולתה קפצה פיה שהוא כמו ועולתה ויש לפרשו כמו קול ענות גבורה : (מ) ותזרני חיל. נעלם האלף וגם נפל הדגש ...ין ובא' תנועת האל"ף בתי"ו והיה משפטו ותאזרני : (מא) תתה לי עורף. נפל הנו"ן ואין לו דומה שיפ"ל פ"א הפעל בלשון עבר : (מב) ישעו. כמו ישעה האדם אל עושהו וסיפיה של פסוק מפרש ראשו : (מג) אדקם. בפעל כבד מן דקה הדק: ארקעם. כמו ורקע ברגל על גבי קרקע :

מצודת דוד

...עיירות : (לא) תמים דרכו. לגמול לאיש כמפעלו : צרופה. ככסף צרוף ...היג כן אין באמרי הבטחתי דבור בטל : מגן . מחסה כמגן : (לב) כי מי ...זר יוכל לעמוד כנגדו ולמחות בידו מלקיים הבטחתו : (לג) מעוזי חיל : ...אותי בכח : ויתר תמים דרכי. מדלג אותי בדרכי להיות תמים מבלי מכשול. ...ושוה. משים רגלי קלות לרוץ מהר אחר האויב כאילה זו הרצה מהרה : ...מותי. העמיד אותי על גבהי וגדולתי : (לה) למלחמה. להלחם בטוב וכדרך ...י המלחמה : ונחת. נחת בי כח לשבר קשת נחושה בעת המתחי לירות : ...מגן ישעך. ישעך היה לי למגן : וענתך תרבני. הענוה שבך להשגיח בי ...אותי כאלו הייתי עם רב אף כי היו אנשי מתי מספר נלחתי האויב כאלו ...ביום עמדי : (לז) תרחיב צעדי. הרחבת פסיעותי לבל ימעדו רגלי לנפול בארץ : (מ) ותזרני. אזרת אותי כח להלחם ואת שונאי תפיל לכרוע תחתי : (מא) תתה לי ... בי ינוסו ויהפכו לי עורף : משנאי. ר"ל וכן משנאי תתה לי עורף והוא כפל ענין במ"ש כדרך מליצת השיר : ואצמיתם. ר"ל עם כי ינוסו אשיגם ואצמיתם : ... ישעו. יפנו אל מלכי האדמה : אל ה'. ר"ל לאח"ז יפנו אל ה' להתפלל אליו אבל לא יענם : (מג) כעפר. להיות דק כעפר : כטיט חוצות. כטיט

מצודת ציון

וקפילה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג) : (לד) משוה. משים כי וישם ת"א ושוי : במתי. ענין גבוהות : (לה) ונחת. מל' חתת ושבירה : (לו) וענתך. מל' ענוה : תרבני. מלשון רבוי : (לז) צעדי. פסיעותי כמו ויהי כי צעדו (לעיל ו) : מעדו. ענין החלקה והשמטה מן המקום כמו לא תמעד אשוריו (תהלים לז) : קרסולי. תרגום של כרעים הוא קרסולין : (לח) כלותם. מלשון כליון : (לט) ואמחצם. ענין הכאה ופציעה כמו מחץ ראש (שם ק"י) : (מ) ותזרני. מלשון אזור וחגורה : תכריע. ענין הנפילה על הכרעים : קמי. האויבים הקמים עלי : (מא) תתה. נתת : עורף. הוא אחורי הפנים : ואצמיתם. ענין כריתה כמו אותו תצמית (שם ק"א) : (מב) ישעו. ענין הפנה כמו ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז) : ענם. מל' עניה ותשובה : (מג) ואשחקם. ענין כתישה כמו ושחקת ממנה הדק (שמות ל') : אדקם. מל' דק

רדק

וירקעו את פחי הזהב: (מד) מריבי עמי. כמו עמים וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפרש כמשמעו והוא שאול והסומכים אותו: תשמרני לראש גוים. ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופירוש תשמרני שמרתני ונתת עיניך בי לטובה עד שהייתי לראש גוים: (מה) יתכחשו לי. מיראת' אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך: לשמע אזן. ובספר תהלים לשמוע אזן והוא שם וכן לשמוע שם בהלם שאור יאור תהום וענין הפסוק כמו בכתוב ויעש דוד שם: ישמעו לי. כענין וסר אל משמעתך ואומ' בני נכר שאינם נשמעים לי יבלו מעלה נבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם נסגרים מפחדם ופי' ויחגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנוע' הפחד מתרגום ומחדרים אימה תרגמ מותה וכת"י ויזועין מבירניתהון: (מז) חי ה'. הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומר ה' צורי ואלהי ישעי הוא חי וברוך ורם: (נ) על כן אודך ה' בגוים. שהצלתני מאנשי חמס ורוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם: (נא) מגדול. מגדיל כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו שהוא בספר תהלים בקריא' גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד: מלכו ומשיחו. על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם: (א) ואלה דברי דוד האחרונים. עוד מלבד השירה אמר דברים אלה שהם דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרוני' שהיו אחרונים לכל השירות והמזמורים שאמר כי אחר זה לא הוסיף עליו רוח הקדש וי"ת ואלין פתגמי נבואה וגו': הוקם על. הוקם עליון ומלך: ונעים זמירות ישראל. על הזמירות שעשה בספר תהלים שהיו משוררים ומזמרים הלוים בהם לפני הארון ובבית המקדש וי"ת

מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי׃
מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי׃
מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם׃
מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃
מח הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי׃
מט וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי׃
נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃
נא מִגְדּוֹל [מגדיל] יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃

כג

א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרֹנִים נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וּנְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל׃

(מסורה בגליון: ג' סני' עמים; ג'; ד' מ"ל; ל'; ו'. ו' חסר; ל' חסר. ב' א' סס' וא' מלא ל'. ל'; מגדול ק' ו' מ"ל; ב' דברי הספר דירמיה; ג' ב' מ"ל וא' חסר; ד')

שׁוֹקִין בְּעָשִׁית בְּהוֹן רְפַסְתִּינוּן׃ מד וּתְשֵׁיזְבִנַּנִי מִפַּלְגוּת עַמָּא תְּמַנֵּינִי רֵישָׁא לְעַמְמַיָּא עַמָּא דְלָא יְדָעִית יִפְלְחוּנָנִי׃ מה בְּנֵי עַמְמַיָּא יִתְכַּדְּבוּן לִי לִשְׁמוּעַ אוּדָן יִשְׁתַּמְעוּן בִּי׃ מו בְּנֵי עַמְמַיָּא יְסוּפוּן וְיִזּוּעוּן מִבִּירָנְיָתְהוֹן׃ מז בְּכֵן עַל נִיסָא וּפוּרְקָנָא דַעֲבַדְתָּא לְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל אוֹדִיאוּ וַאֲמַרוּ קַיָּים הוּא יְיָ וּבְרִיךְ תַּקִּיפָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהִיב לָנָא תְּקוֹף וּפוּרְקָן וּמְרוֹמַם אֱלָהָא תְּקוֹף פּוּרְקָנָנָא׃ מח אֱלָהָא דַעֲבַד פּוּרְעֲנוּתָא לִי וְתַבַּר עַמְמַיָּא דְקָיְמִין לְאַבְאָשָׁא לִיתְחוֹתַי׃ מט וּפָרְקֵי מִסַּנְאַי וְעַל דְקָיְמִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּגַבְּרִינַנִּי מִגּוֹג וּמְמַשִּׁירְיַת עַמְמִין חַטּוּפִין דְעִמֵּיהּ תְּשֵׁיזְבִינַנִי׃ נ עַל כֵּן אוֹדֵי קֳדָמָךְ יְיָ בְּעַמְמַיָּא וְלִשְׁמָךְ אֵימַר תּוּשְׁבְּחָן׃ נא מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד פּוּרְקַן עִם מַלְכֵּיהּ וְעָבֵד טֵיבוּ לִמְשִׁיחֵיהּ לְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ עַד עָלְמָא׃ א וְאִילֵין פִּתְגָמֵי נְבוּאַת דָוִד דְאִתְנַבֵּי לְסוֹף עָלְמָא לְיוֹמֵי נֶחָמְתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי אֲמַר דָוִד בַּר יִשַׁי וַאֲמַר גַּבְרָא דִמְרַבָּא לְמַלְכוּ מְשִׁיחָא בְּמֵימַר אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְתַקִּין לְמִימְנֵי בְּחֵיךְ מְבוּסָם

עמי ג' סבירין עמים וסי' ותפלטני מריבי עמי דשמואל. הרודד עמי תחתי. הייתי שחוק לכל עמי. לשמוע ד' מ"ל וסימ' נמסר בסדר בחקתי: וברוך ז' וסים' נמסר בסדר לך לך: זמרות ד' בקריאה וסימ' ונעים זמרות ישראל. הנצנים נראו בארץ עת הזמיר... מכנף הארץ זמרות שמענו. זמרות היו לי חקיך. נותן זמרות בלילה: וכולהון חסר יו"ד ואחד בזמירות נריע לו:

תולדות אהרן ואלה. מ"ק טו כל הפרשה עקידה שער סו: נאום דוד. שם ע"ב ה: ונעים. (סוכה נה):

רשי

והרבה יש בספר יחזקאל ורקע ברגלך (ו' י"א) ורקעך ברגל (כ"ה) (מד) מריבי. מדואג מאחיתופל ושאול והזיפים: תשמרני לראש גוים לכך. ומדרש אגדה אמר דוד רבונו של עולם הצילני מדינו של ישראל שטבו או ארדה את ישראל בעבודתו אני נענש אלא לראש הפלישתים וגו' והם ויעבדוני עליכם לאו... (מה) יתכחשו לי. מ... יראה יאמרו לי כזבים... אוזן ישמעו לי. אפ... בפני יגורו מפני... אזניהם לסור אל מ... (מו) בני נכר יבולו... לשון והעלה נבל (ירמ' י"ג) פליסטירו"ט ב... ויחגרו. לשון פס... ממסגרותם. מקומו מסגר שאני מייסרן... (מז) חי ה'. העושה ל... (א) ואלה דברי דוד... דוד אחרונים ומי הם ג... דברי השירה האמורים... אבל בכל שירות ו... שאמר אין נקראים... הוקם על. הוקם לג... ונעים זמירות ישרא... ישראל

רלבג

מושיע: (מג) ארקעם... מענין ורקע ברגלך... בו ארמסם: (מד) ו... מריבי עמי. ר"ל... המריבים עמי כמו של... ואחיתופל ואבשלום:... לראש גוים. פירושו... להשים אותי לראש גוים... כן כי גוים רבים כיו... אותו: (מו) יבולו. ולז... נבול תבול או יהיה מעט... והכסחת': ויחגרו. ר"ל... מהמקום שהם נסגרים... כי מחדרים תהיה להם... מות או יהיה הרצון בו... יחגרו כלי מלחמה מ... שהם נסתרים בו אך... אוזלכלהם לרוב פחדם: ה' וברוך צורי. ר"ל ה... אותי הוא חי וקיים ו... תקפי ומזקי הוא ברוך ברכה ותהלה ולזה אין ל... שיחדל עזרו ממני ו... שהוא תוקף ישעי הוא ר...

כל רמו' ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני: (מט) ומקמי תרוממני. ר"ל ש... נשא ורם בממשלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלום ו... הרצון בזה ומקמי תסתירני ותגביהני שלא תחול בי ידם: (נ) אודך ה' ר"ל בפרסום לעיני הגוים: (נא) מגדול ישועות מלכו. ר"ל שהוא תוקף מלכו והוא דוד כמו המגדול שהוא תוקף העיר: (א) הוקם על. כמו הוקם למעל' והוא מעלת כסא המלוכה: ונעים זמירות ישראל. ר"ל שהוא אמר לש"י שבמיני

פי' רבי' ישעיה

ותפלטני מריבי עמי. ממלחמת עמי כמו הרוב רב עם בני ישראל: (מו) בני נכר יבולו. שהם כלאים כעלה נבל: ויחגרו ממסגרותם. שאני מסגירם בבית הכלא ותרגם ויחגרו ויזועון וי"ל שנעשים חגרים מכבלי מסגרותם: (א) הוקם על. הוקם למעלה: ונעים זמירות ישראל. שהוא תקן ספר תהלים שהיו משוררים הלוים בדוכן:

מצודת ציון

דק: ארקעם. ענין רדוד ושטיחה כמו וירקעו את פחי הזהב (שם לט): (מד) ותפלטני. ענין הצלה: (מה) יתכחשו. מלשון כחש ושקר: (מו) יבולו. ענין כמישה כמו והעלה נבל (ירמיה ח): ויחגרו. מלשון חגר ופסח: (מז) צורי. חזקי: (מח) ומוריד. מלשון ירידה: (מט) ומקמי. האויבים הקמים עלי: (נא) מגדול. מלשון גדול:
כג (א) נאם. מענין אמירה ודבור: הגבר. האיש: על. למעלה וכן מקנה אף על עולה (איוב)

מצודת דוד

כטיט המושלך בחוצות אעשה אותם דק דק וארד אותם ע"פ האדמה: (מד) עמי. מאנשי מלחמתי אשר בבני עמי הלוחמים עמדי: תשמרני. שמרת... כולם עד הביאתני להיות ראש: עם לא ידעתי. ר"ל העם אשר המה מארץ... (מה) יתכחשו לי. כדרך הירא המתהלל בפני מי אשר ירא ממנו אף בדב... בעבור הפחד: לשמוע אוזן. בעבור כי ישמעו רב כחי ואומץ ידי לזה יהיו... אלי לכל אשר אצום: (מו) יבולו. ר"ל יהיו מיוסרים ואבודים: ויחגרו... חגרים ממה שיהיו סגורים בידי בכבלי ברזל: (מז) חי ה'. ר"ל הלא ה' חי לעולם וכזאת יעשה כל הימים: וברוך צורי. וכן יהיה ה' צורי ברוך לעולם: ... כי כשעושה נקמות בעובדי כוכבים הוא מרומם ומנושא: (מח) הנותן נקמות לי. ר"ל הנוקם נקמתי: (מט) ומקמי. יותר מן קמי תרומם אותי: (נ) ... בעבור החסדים האלה: בגוים. לפרסם חסדך: (נא) מגדול. ר"ל וכן אודך כי אספר לומר דעו אשר ה' מגדול וגו' ר"ל עושה ישועות גדולות למלכו ולא בעבור... גמול כי אם בחסד: ולזרעו. כמו שעשה לדוד כן יעשה לזרעו עד עולם ואף שדוד עצמו אמרו אמר לדוד ולזרעו ולא אמר לי ולזרעי כי כן דרך המקרא וכן וי... וגו' ואת שמואל (ש"א יב) ועם כי שמואל עצמו אמרו לא אמר ואותי: כג (א) ואלה דברי דוד האחרונים. רוצה לומר מה שאמר אחר כל

רשי

משוררים במקדש אלא שירותיו וזמירותיו: (ב) דבר בי. השרה בי ונדבר בי. וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר כמו הרק אך במשה גם בנו דבר אדבר בו (במדבר י"ב ב') וטעמו של דבר לפי שהרוח נקרב כנביא ומדבר בו: (ג) לי דבר צור ישראל. אלי דבר וצוה צור ישראל מושל באדם בישראל אדם שנאמר אדם ... כיה צדיק מושל וירא ... ורבותינו פירשוהו ... אמר דוד אלהי ... דבר אלי דבר צור ... מושל באדם אני ומי ... צדיק שאני גוזר ... מבטלה. אבל ... המקראות הראשון ... של מקרא: ... בוקר וזרח שמש. ... שמלך גדולתי הלוך ... נוגה אשר הולך ... לא עבות. אור ... מנוגה ממטר דשא ... אור ביקרי יותר ... ממטר כהם לא ... כשהמטר יורד על ... דשאים והשמש ... ומבהיק. וכן ... מניגה הבא ממטר ... הארץ: (ה) כי לא כן ... . שיהא בוקרי ... ברית עולם. כתורה ... לי ערוכה בכל ביתי ... כי כל ישעי וכל ... מוכנים לפניו והרי זה

מקרא

ב רוּחַ יְהוָה דִּבֶּר־בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי׃ ה׳. ל׳

ג אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר כ"ה

יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל ה׳ מ"ל

יִרְאַת אֱלֹהִים׃ ד וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־ ג׳. ל׳

שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר ל׳

דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ׃ ה כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־ י"ט

אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה

בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ ז׳ דגשים ל׳ וחסר

תרגום

ל׳ תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דְּיִשְׂרָאֵל׃ ב אֲמַר דָּוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה כ"ה דַּיָי אֲנָא מְמַלֵּיל אִילֵין ה׳ מ"ל וּפִתְגָּמֵי קוּדְשֵׁיהּ בְּפוּמִי ל׳. ל׳ אֲנָא סָדַר׃ ג אֲמַר דָּוִד ל׳ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל עֲלַי מַלֵּיל תַּקִּיפָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּשַׁלִּיט י"ט בִּבְנֵי אֲנָשָׁא קוּשְׁטָא דָּאִין אֲמַר לְמַנָּאָה לִי מַלְכָּא דְּהוּא מְשִׁיחָא דַּעֲתִיד דִּיקוּם וְיִשְׁלוֹט בְּדַחַלְתָּא דַּיָי׃ ד טוּבֵיכוֹן צַדִּיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דַּאתּוּן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזֵיהוֹר יְקָרֵיהּ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזֵיל וְתָקֵין וּכְשִׁימְשָׁא דַּעֲתִיד לְאַנְהָרָא כְּזֵיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת כּוֹכְבַיָּא שִׁבְעַת יוֹמַיָּא יַתִּיר מִכְּדֵין תִּתְרַבּוּן וְיֵיטַב לְכוֹן דַּהֲוֵיתוּן מְחַמְדִין לְשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְּאָתְיָן הָא כְּאִבְּרָא דִּמְסוֹבַר בִּשְׁנֵי בַצּוֹרְתָּא דְיֵיחוֹת מִיטְרָא עַל אַרְעָא׃ ה אֲמַר דָּוִד יַתִּירָא מִבְּכֵין בֵּיתִי קֳדָם אֵל אֲרֵי קַיָּים עָלַם קַיֵּים לִי לְמֶהֱוֵי מַלְכוּתִי קַיְּמָא כְּמָא דְקַיָּמִין סִידְרֵי בְרֵאשִׁית וּנְטִירָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי אֲרֵי כָּל צָרְכַי וְכָל בָּעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדִין בְּכֵן כָּל מַלְכוּ לְקַבְלֵיהּ עוֹד לָא

יראת אלהים ג׳ ופי׳ רק אין יראת אלהים במקום הזה. צדיק מושל יראת. ואני לא עשיתי כן מפני:

תולדות אהרן אמר אלהי ישראל. מ"ק סס: וכאור בקר. פסחים ב ווהר מקץ: ערוכה בכל. ערובין נד:

רדק

וי"ת ותקין למימני בחיר וגו׳: (ב) רוח ה׳ דבר בי. הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אשר דבר בי ומלתי היתה על לשוני באמרי הזמירות כי רוח הקדש עורר אותי והופיע הדברים על לשוני ות"י אמר דוד ברוח נבואה דה׳ וגו׳: (ג) לי דבר. הפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ונלבד שהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת המתרגם שהוא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו׳: (ד) וכאור בקר. כאור הבקר כשיזרח השמש כשהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלת בקר שאין בו עבירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבית וענן שהם נגה ושהם מטר ואינו טוב אלא להצמיח דשא מן הארץ: (ה) כי לא כן. אבל ביתי אינו כן אלא נוהג בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהי׳ ערוכ׳ ושמורה בכל: כי כל ישעי. כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה

מצודת ציון

(איוב לו): ונעים. ענין עריבות ומתיקות: (ב) ומלתו. ענין דבור כמו כי אין מלה בלשוני (תהלים קלט): (ד) עבות. עננים: מנוגה. ענין האור וזריחה: דשא. תציר: (ה) ערוכה. ענין

רלבג

זמירות והם זמירות ישראל כי הם הוכרו שיזמרו בהם ישראל לש"י הזמירות הנזכרות בספר תהלים: (ב) רוח ה׳ דבר בי ומלתו על ... אמר שעניני באלו הזמירות הנעימות שחבר היה ברוח הקדש ... הש"י דבר בו ... על עליו מרוח הקדש היה דבר השם יתעלה על לשונו להגיד אלו ... הדברים בספר: (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל. ר"ל ... אמר הש"י ודבר שאהיה מושל באדם היותר נבחר והוא ישראל ... צדיק מושל ביראת אלהים ר"ל שכל הנהגתי וממשלתי הוא ביראת ... זכיתי לזאת המעלה: (ד) וכאור בקר יזרח שמש. ר"ל שזריחת ... מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריו שיהיה ... יוסף וכן ירצה לומר שהצלחתו במלוכה תתחזק תמיד כמו הענין ... אשר אין התפשטותו מהעבים והעננים שיזרח אורם מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא הארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך וחסר אך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יחסה אל מלכותו יחם אור השמש אל אור השחר והוא מלכות משיח בן דוד שתגדל מלכותו ונשא וגבה מאד או יהיה הרצון בזה כאור בקר שיזרח בו השמש אשר הוא מתמי׳ הקיום והוא האור השל׳ כן הענין במלכות בית דוד איר בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים כי או יהיה האור מגיע מהעבים אשר הם מכירי ההפסד ולא יהיה כבקר ההוא מנגה שיצמח ממטר ויולד ממנו כמו הענין בברק שילא בחשך תכף ולא כמו דשא מארץ אשר בבקר יציץ וצמח ובערב ימולל ויבש: (ה) כי לא כן ביתי עם אל. ר"ל שיסיר מלכותי תכף כמו הענין במלכות שאול: ערוכה בכל ושמורה. ר"ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן ושמורה לזרעי אע"פ שתסור מהם בקצת העתים: כי כל ישעי וכל חפץ כי

פי׳ רבי׳ ישעיה

דבר בי. בא להודיע כי ספר תהלים שתקן הכל היה ברוח הקדש: (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל. כפל הדברים. וזה לי הוא כמו עלי ואמר לי שאהיה מושל באדם ... צדיק מושל ביראת אלהים. בעבור זה בתחילה להיות מושל על ישראל: (ד) וכאור בקר יזרח שמש. כך היתה מלכותי הולכת ומתחזקת כמו אור הבוקר הזורח שהולך אורו ומתגבר ... שאין בו עבות: מנוגה ממטר דשא מארץ. פירוש מנוגה השמש ומן המטר יצמח הדשא מן הארץ. שכשממטיר ואחרי כן יזרח השמש אז יתגדלו כל הצמחים ודומה מלכותו לאור השמש ... שהמטיר בלילה ובבקר יזרח השמש שאותה הזריחה מחיה את העולם: (ה) כי לא כן ביתי עם אל. שידמה לבוקר שיש בו עבות השמים חוזר ומאפיל מן העבות כך תהיה מלכותי ... כפי כל הנביאים ושמורה היא מלכותו מאתי: כי כל ישעי. אם אני צריך: וכל חפץ. לפי כשלא יצמיח ויעלה בלבי הוא מוכן מאתו שכל הצלחותי הם סדורות לפניו ומתוקנות ומזומנות לעשות לי:

מצודת דוד

... והשירים אשר שר לה׳ ומהם ואילך לא דבר עוד ברוח הקודש: ... ישי. ר"ל וזה דברו נאם דוד וגו׳ ר"ל זה הדבר דברתי עוד הייתי ... נאן בשפל המדרגה: ונאם הגבר. וזה בעלמי דברי עתה אף כי ... אשר הוקם למעלה להיות משיח אלהי יעקב למלוך בישראל ולהיות ... ישראל ר"ל לסדר זמירות נעימות לישראל לשורר בבית ה׳ וכאומר ... הזאת לא כשתכית דעתי מאשר היתה מאז: (ב) רוח ה׳. ר"ל ... מאז ועד עתה לא מחכמה באה לי אך רוח ה׳ דבר בי ומלתו ... ענין במ"ש ובא לחזק הדבר: (ג) אמר אלהי ישראל. ר"ל וזהו ... ישראל אמר והאלו דבר לי ליחד אלי הדבור ר"ל מיד ה׳ הופיע הדבר הזה: מושל באדם לדיק. כאשר יועמד לדיק למשול בבני אדם ... אלהים כי כל ממשלתו להכריח העם על היראה א"כ היא הממשלת (ד) וכאור בוקר. ר"ל המושל כזה הוא סיבה להמשיל היראה כמו ... המאיר בפאת המזרח אשר הוא סיבה ידוע לשיזרח אחריו השמש אבל כאור הבקר לא יהיה מעונן בעבים כי כשיהיה מעונן אין אור הבוקר סיבה ידוע לזריחת השמש כי לא יהיה נראה כי הענן יכסנו: מנוגה ממטר. כמו מנוגה השמש וממטר השמים אשר מכניסם יחד באה הסיבה להצמיח דשא מן הארץ וכן הדבר במושלים כאלה כי אף אשר אור הבוקר היא סיבה ידוע לזריחת השמש אין זו סיבה לשיתמיד בזריחתו כי יבוא הענן ויכסנו כן לדיק המושל לא ימשיל היראה כ"א בעוד ימשול הוא ולא בסור ממנו הממשלה אף לא אחרי מותו וכמו שנוגה השמש ומטר השמים המה יחד סיבה להצמיח דשא ולא זה בלא זה כן לדיק אחד מושל לא יוכל להמשיל היראה אם המושל חבירו עומד נגדו ומוחה בידו: (ה) כי לא כן ביתי. אלא ממשלת בית מלכותי לא כן היא עם הממשלת יראת האל: כי ברית עולם שם לי. ממשלת המלוכה שם לי לבדו וברית עולם היא: ערוכה בכל. ר"ל הכל תלוי בה על היותה מלוכה ונתנה ביד אחד ואינה כממשלת מושלים שאין הכח ביד האחד כאשר חבירו עומד נגדו אשר ידמו לנוגה השמש ומטר השמים שאין הכח ביד אחד זולת חבירו להצמיח הדשא: ושמורה. גם המלוכה

רדק

יהי' כלמח השדה אשר ויבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי"ת שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון דצדיקיא וגו' כנע זוד : (ו) ובליעל. אבל הרשעים יהיו כקוץ מיגד כמו הקוץ שמניד אותו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאובים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלי' או בדבר אחר : (ז) ואיש יגע. ואם יגע אדם בהם במקום שצומחים ימלא ברזל ר"ל יקח ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגד המשל שהוא על הרשעים ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או סירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא וסירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לגעת בהם צריך שיכרתנו בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שנתם כלומר במקום שהם צומחים כן הרשעים צריך שישתדל האדם להכ'תם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו הקוצים שישרפו' בשבת וי"ת אל שני הפסוקים כן ורשיעא עבדי חטאה דמן לכונין וגו' ואיש יגע ואף כל אנש דמשרי למיקרב בחובין אולין וגו' כשמוד : יושב

רשי

זה מקרא קצר : כי לא יצמיח. עוד למלך אחר מלכותי. דבר אחר עולם שם לביתי להיות מלכותי קיימת והברית ערוכה בכל בפי כל ה... (ו) כקוץ מונד. הרדי"ן בלע"ז שהקטנותו רך נע ונד וסופו מתקשה ע... ביד יקחוהו : (ז) ואיש יגע בהם ימלא. צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא זיין לקצצו : ובאש ש... בשבת. ואין שם ת... שריפה ולשבת ... כנגדם כך הרשעים ... תקנה אלא שריפה ... בשבת. הקב"ה יושב ... כד...

תרגום

תִתְקַיָּים : וְרַשִׁיעַיָּא עָבְדֵי חֶטְאָה דָּמָן לְכוּבִין דִּבְמִפַּקְהוֹן רַבִּיבִין לְמִקְטַף וְכַד אֱנָשׁ חַיִּים עֲלֵיהוֹן וְשָׁבֵיק לְהוֹן אָזְלִין וְתַקְפִין עַד דְּלֵית אֶפְשַׁר לְמִקְרַב לְהוֹן בְּיַד : ז וְאַף כָּל אֱנָשׁ דְּמִשָּׁרֵי לְמִקְרַב בְּחוֹבִין אָזְלִין וְתַקְפִין עֲלוֹהִי עַד דְּחָפִין לֵיהּ כִּלְבוּשׁ דְּפַרְזְלָא דְּלָא יָכְלִין לֵיהּ בְּאַעֵי מוֹרְנִין וְרוֹמָחִין בְּכֵן יַת פּוּרְעֲנוּתְהוֹן בְּיַד אֱנָשׁ אֱלָהִין בְּאֶשְׁתָּא עֲתִידִין לְאִתּוֹקָדָא יִתּוֹקְדוּן בְּאִתְגְּלָאָה בֵּית דִּינָא רַבָּא

מקרא

כִּי־לֹא יַצְמִיחַ : ו וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָּד כֻּלָּהֶם כִּי־לֹא בְיָד יִקָּחוּ : ז וְאִישׁ יִגַּע בָּהֶם יִמָּלֵא בַרְזֶל וְעֵץ חֲנִית וּבָאֵשׁ שָׂרוֹף יִשָּׂרְפוּ בַּשָּׁבֶת :

פי' רבי יש...

(ו) ובליעל כקוץ מונד הקוץ אין מניחין אותו תועלת להוציא פירות ולא ומים מנידים אותו ותולש... הרשעים אין להם מע... שלכולהם יתירה ואותם הקוצים מכאיבים שלא יתלשו אותם בידים לא בכלי ברזל ואין... אלא לשורפם ביציאת בני ביתו להתחמם לאורן כך הם דומים הרשעים וכן יהיה...

רלבג

כי לא יצמיח. ר"ל שהיא ערוכה בכל כי ימלא לישראל כל ישע וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח ורעם לתת פריו וזהו בסורם מאחרי הש"י או הוא שמור' כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה : (ו) ובליעל כקוץ מונד כלהם. ואולם הרשעים כשיקחו הממשלה הם כלם כקוץ מונד שיזיק אכה ואנה למתקרבים אליו ויכנס בקוליו כי לא יקחו האנשים ביד את הקוצים כי יזיקו בהם והמשילם עוד לקוץ שאינו עושה פרי וכאילו רמז בזה אל מלכות ירבעם וחבריו : (ז) ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית. ר"ל כי כאשר יגע ברשעים ויקרב אליהם ימלא כל גופו מחכות הברזל : ועץ החנית. ר"ל שאמר הכהם בגופו ברזל החנית יכהם העץ : ובאש שרוף ישרפו בשבת. ר"ל כי בהשבת הממלכה מהם יכלו הם וזרעם בכליון חרוץ כמו שנתבאר מענין ירבעם והדומים לו כי בעת שנשבה הממלכה מהם לא השאירו להם נין ושאר : ביאור הדברים אמר שהבר דבר לה' את דברי השירה הזאת לתת לו שבח והודאה ביום אשר נתבאר לו כי הציל ה' אותו מכף כל אויביו הרודפים אותו כמו גלית הפלשתי ואכיש מלך גת העמלקים אשר פשטו אל צקלג ואיש בשת והפלשתים שבאו להלחם עמו וחנון בן נחש והדדעזר ואבשלום ואחיתופל ושבע בן בכרי וישבי בנוב והציל אותו גם כן מכף שאול והוא שקול כנגד כלם כי שאול רדף את דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה תכלית הסל' לתוקף יד שאול על דוד איך נצל מידו. ויאמר הנה ה' לי סלעי ומצודתי ומציל לא יצטרך לי תוקף אחר ולא עוזרני כח וחיל אחר נאלו הצרות אשר נצלתי מהם הנה ה' א' מנהיג החוזק והתוקף שלי ומאתו הוא נאצל מפני השגחתו בי. הנה בו אחסה ואסתר בסתר אהלו מכל הרעות הנכונות. לבא עלי כי הוא לי למגן להגן עלי מכל דבר הרעות אשר יבואני להזיק והוא תוקף ישעי. כי מאתו יסודרו הכלי' להשמיד הקמים עלי שלא יזיקוני כמו שידחה הבעל חי בקרניו החיה הבאה לטרפו. הנה הוא בית החזק שלי והמנוס שאנוס להמלט מכל הקמים עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובאבשלום והדומים בזה והנה אלו התשועות אשר הושיעני הש"י מאויבי יביעו לי באמצעות תשועה שלמה שאתפלל לש"י אחר שספרתי מתהלותיו הנוראות המיוחדות אל השגחתו יתברך הנה בעת שספנו אלי רעות נפלאות מביאות אל מות ויבעתוני אימות מות הנה בעת ההיא אשר ראיתי כי צר לי והייתי בזה הפחד הנפלא או השתדלתי לקרות שם ה' המורה על מציאותו ביותר על מה שאספר. ונדבקתי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הרוחק ממדרגת האדם והנה שם עלתה שועתי באזניו להתפלל להשתדל בהצלתי. והנה מרוב חרון אף השם על אויבי הרעים עולמו כאילו נולד מאף הש"י אשר נבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש וירעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהים יתנועעו וירעשו.

ואמר ממשל כי מרוב הכעס עלה עשן באף הש"י ותצא אש מפיו ... ותשמית' עד שלחוזק האש ההוא בערו ממנו גחלים. והנה היה להעיד על הפלגת הרעש שחדש הש"י כדי שיפלו אויבי דוד במהירות ... סבב הש"י שינגפו ישראל במלחמה ומתו מאהם שאול ובניו וכן המ... אבשלום ובכלל הנה כשנחקור בספורי הקורות שקרו לדוד נמצא ... בסבות אשר בהם הש"י הביא הרע לאויבי דוד בא ההמלט לדוד. ... לרוב השגחת השם על דוד כאילו ירד מן השמים ודרך על הארץ ו... בקלות כאילו התעופף. ושת סביב דוד ענן וחשך לכסך עליו ולה... מאויביו וכאילו היה זה משל אל מה שסבב הש"י כשרדף שאול אחרי... יכול לתלאו וכאשר מצא אותו והיה קרוב אל שיתפש דוד סבב ... מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח לעזוב דוד ... מהענן בעצמו שחדש הש"י ע"י מלאכו להתיר דוד ולמלטו מאויביו ... ברק בערו ממנו גחלי אש והם הלפידים היורדים מהענן אשר נע... קיטורי וממנו נתחדשו רעמים שנתחדשו לאויביו מהדב' בעוניו ... להציל דוד. והנה בזה האופן כאילו נבקעה הארץ מרוב הרעש שנתח... ה' מנשמת רוח אפו. ונראו מעמקים ונגלו מוסדות תבל כמו שיו... בעתות הרעש שתבקע הארץ ויראו המקומות השפלים מהארץ ויראו ... גדולים נתחדשו ממה שהיה באיד שחדש הרעש מהטבע המימיו. ... המים ההם יש כי ענינם דומה במליצות למי הים מפני רבוי השריפה ... שם כי הוא ג"כ הסבה במליצות מי הים כמו שנתבאר בטבעיות והנה ... זה להפלגת הסרת ענין אויביו במהירות כמו הענין בארץ הנבקעת ... כי יתהפך המקום הגבוה להיות למטה ולזה קרא ענין חטאת סדום ... כמהפכת סדום ועמרה ואפשר עם זה שרמז בזה להגלות בקלות ונמ... הנעלם מהאנשים מהצלחת דוד וכאשר השלים זה המשל אמר זה כפי ... יותר מבוארים ואמר הנה הש"י ישלח מלאכי ויקחני ויהגני וימשך ... הרעות אשר חשבו אויבי להטביע אותי בהם. ובזה האופן יצילני ה' ... שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית נפלא והוא שאול כי הוא היה מלך ... עבדו ובכלל הנה יצילני בזה האופן מכל שונאי כאשר חזקו ממני. ... מקדמים אותי רע ביום אידי כי חשבו שאז היא עת רעה וישוגו מהם ... או היה הש"י למשען לי בדרך שלא נפלתי בידם ואחשב שזה היה משפ... שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שימן אחיו... אחר דוד בלילה להמיתו והנה הש"י הוציא אותי למרחב מהצרה ... ומלט אותי מיד אויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישראל ונתן לי ג... והשיב לי כבר ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמר זה להעיר ... היה רודף הדרכים המשובחים וזה מבואר מהספורים שבאו בעניני... נח...

מצודת ציון

עלין סדור : חפץ. רצון : (ו) מנד. מל' נדידה : כלהם. מל' כל : (ז) בשבת. ענין בטול כמו

מצודת דוד

המלוכה הלא היא שמורה לי ולזרעי מדור לדור ואינה כממשלת שאר... עמו תמות או בחייו תוסר ומעשיו בטלים אשר ידמה לאור הבוקר אי... ידוע לזריחת השמש ובבוא הענן יכסהו : כי כל ישעי. כי כל הישע הבאה היא ישעי כי על ידי או ע"י זרעי תבוא וכמו כן על ידינו תבוא כל חפץ כי לא... למלכות מבלעדינו : (ו) ובליעל. אבל בית בליעל כירבעם וחבריו כולם יהיו כקוץ מונד ר"ל כמו הקוץ המונח ברגלי אדם אשר מנידים אותו ממקום למ... מהלכם : כי לא ביד יקחו. כי בעבור החדודים הבולטים בו א"א לקחתו ביד לסלקו מן הדרך אל מקום מיוחד ולזה בע"כ הוא מונח ברגלי אדם ומנידים אותו... למקום ולא יונח זמן רב במקום אחד וכ"כ לא תעמוד בית בליעל על זמן רב : (ז) ואיש יגע בהם. ר"ל אולם בית הבליעל לא תהיה דומה להקוץ הזה ... בו יד איש כי בהם יגע איש לרעה בחרב ובחנית והגוף של כל אחד מהם יהיה מלא מברזל החניתות וגם עץ הנלב תבוא בו אחר להב החנית : ...

בשבת. דעת המתרג' וכן דעת רז"ל כי זה הפסו' על דוד ר"ל אלה שמו' הגבורים אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו' אלה שמות גבורותיו של דוד
לין שמהת גיברייא וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה: ראש השלשי. ראש לג' האבות: עדינו העצני. בשעה שהיה עוסק
דן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש
ונאמר תחכמוני ראש השלישי ולפי הפשט נראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם
מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם והו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישי' וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השלים אשר למלך ומבחר שלישיו ותחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר"ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומר שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אחת והו בפעם אחת

8 אלה שמות הגברים אשר לדוד ישב בשבת תחכמני ראש השלשי הוא עדינו העצנו על־שמנה מאות חלל

ח אלין שמהת גבריא דהוו עם דוד גברא ריש משריתא יתיב על כורסיה דינא וכל נביאיא וסביא מקפין ליה משיח במשח קודשא בחיר ומפנק שפיר בריויה ויאי בחזויה חכים בחוכמתא וסוכלתן בעצה גבר בגברותא ריש גבריא הוא מתקן במני זינא נפק בפום קלא ונצח בקרבא ומתבב על ידי מורניתיה תמני

י' ר"פ בנקודה ליתב על כורסיה דינא למדן ית עלמא

ל' וחסר · ל' וחסר · העצני ק'

תולדות אהרן שמות הגבורים. מ"ק טו: ראש השלישי. שם: יושב בשבת. (מכות לא):

) אשר לדוד יושב שב בשבת סנהדרין כמוני והוא ראש אב בכוי בחכמה ג' דברים כללו הוא שנאמר ונבון דבר וגבור חיל (שמואל): עדינו העצני. תורה כורך ומקשר עת כמו מעדנות כימה

פי' רבי' ישעיה

ת. שהיה מיושבי סנהדרין: תחכמוני. שהיה חכם מכולם: ראש השלשי. חסר מ"ם כמו
שתי. והרבה ימצאו שהם חסירות. והיה ראש לכל השלישים והממונים שהיו לדוד:
ות חלל בפעם אחת. כשהיה נכנס במלחמה לא היה יוצא עד שיהרוג שמונה מאות
חלל וזהו בפעם אחת:

ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר"ל שהיה יושב בראש העם וענין א' הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשב' ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שני מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחר' שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני בן שנאמר שם

רלבג

ת אוריה. והנה היתה לי הטובה הואת מאת הש"י לפי ששמרתי הלכתי אחרי מצותיו ולא הרשעתי לנטות מדרכי הש"י כי כל משפטי משפטי התורה שויתי תמיד לנגדי לזכור אותם כדי שאתנהג בהם וכן קותיו כדי שלא אסור מדרכי התורה כלל ואהיה שלם בלבי לש"י כי היתה לסבות אליו וזה הנה פעמים רבות שנשמרתי מעוני אשר הסתופקק אליו רתיחת טבעי. והנה השיב ה' לי כצדקתי וכנקיון לבבי ידע הש"י ממנו וזה היה בעת שמנעני על החטא שחטאתי כי לא ך במנעני להגלות אליו טוב לבבי והסליג בעונש שאול להגלות אליו ואף על פי שהיה חטאי יותר מגונה לפי הנראה מחטא שאול והנה טוב לב דוד כי הוא לא הספים בהריגת אחד משונאיו ואף על פי ו כמו הענין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן גרא אבל היה חומל שנראה מספור קורותיו והנה ענייני שאול היו בהיפך זה והנה בכלל על כל ספורי קורות דוד וסיפורי כל קורות שאול יתבאר לך ההבדל יה בין תכונת דוד ובין תכונת שאול הנה אתה הש"י מתחסד עם ות לו חסד גם אם יחטא לך בשתקל מעשו כמ"ש בדוד גם ה' העביר תמות. והנה הולך בתום ובנכבדות הלב עם איש תמים ונכבד לזאת ואמנם עם איש עקש אתה מבא עליו הענש בדרכים עקלותוניס עשו על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה התנהג הפחות. ע השפלים אעפ"י שהם מהמון העם אשר אולת יד מהם. ועיניך על שפילם כשיחטאו לך ואעפ"י שהם מלכים והנה אמר זה מפני שהשם בעת הואת מהעם שהיה עבד לשאול והיה אז עיני הש"י להשפיל מלך בעבור שהגיעה המלוכה לדוד הנה אתה היית נרי ה' להאיר בליל חשך הצרות ואז הגהת חשכי וזה בעת שהיה דוד נרדף משאול. הנה בעזר שהיה לי ממך שברתי הגדוד שבא אלי ובעזר אלהי דלגתי ומה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא וזה היה רמז אל הגדוד שבא קלג ושרפו את נקלג באש ונהגו לפניהם נשי דוד ואנשיו וטפיו וכל י היה מאת הש"י שסבב שהסרנים לא חפצו בהליכת דוד עמם פן לשטן עד שהוצרך שאכיש מהר דוד שישוב לקלג וזה היה סבה אל וג הגדוד ההוא כי לולא שלחו אכיש לא היה יכול ללכת שם והנה וה הגבוה שדלג אז להשיג הגדוד ההוא. הנה דרך האל יתברך עלותיו היא בתכלית השלימות ואמרת הש"י בדברי התורה היא צרופה סיגים אבל כל עניניה מגיעי' לתועלת נפלא. הנה הש"י מגן הוא ים בו להצילם מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין החסו' בו ג בדרכי התורה ולזה הקדים לזה אמרו אמרת ה' צרופה כי באמצעות' י' מגן לאדם ותדבק בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה כי מי י ה' שיוכל להיות למגן לכל החוסים בו הנה זה לא ישלם לזולתו ש שם האל יתברך בינו ובין הנמצאות השפלות כי מהם יסודר פעם טוב ולא יוכלו לשנות סדורם ואולם הש"י לבדו יוכל על זה. ומי ן תקיף לעזור לכל הקוראים אליו באופן ראוי מבלעדי הש"י הנה

הוא האל אשר הוא מעוזי לתת לי חיל. והוא הנה שקפן דרכי ודלג אל התכלית השלם הדרוש והנה אמר זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו אל התכלית והנה הוא שמני קל המרוץ כאילות ובזה המהירות והמרולה העמידני על רוממו' הצלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות בענינים יהיה טוב העצה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב בתכלית מה שאפשר. הנה הש"י מפני השגחתו בי למד ידי למלחמה עד שהבר הוריד יתר קשת חזקה מאוד אל המקום שמשם תהיה יריית החצים כל אחד מזרועותי והנה אמר זה כי בעת שהלך להלחם עם גלית לא רצה לקחת כלי המלחמה כי לא נסה ואמר זה בזולת למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמות כמו שנזכר בספורי דברי שאול. והנה אז נתת לי מגן ישעך שהגינות עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי. ומנותך אותי אז בעת הצרה ההיא תרבני ותגדל מעלתי כי זה היה סבה שאהבו שאול על אנשי המלחמה ושהיה חתן למלך כמו שנזכר בספור דברי שאול ומזה נתגלגלה הצלחתו בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה ג"כ היתה סבה לשמור דוד מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו. תרחיב צעדי תחתי בברחי מפני שאול כשחשב להכותי בחניתו ביום היותי מנגן לפניו. ולא מעדו קרסולי שאם הייתי נופל מהבהלה והפחד היה הורג אותי ובזה האופן ג"כ נתת לי כח לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול שהכה דוד מכה רבה בפלשתים ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו לקלג והנה אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי ואמר זה כשמלך איש בשת אזרתני חיל למלחמה והכרעת אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמת בית שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק. ואז נתת לי אויבי עורף כי אבנר ואנשי איש בשת הפכו עורף במלחמה ואנשי דוד היו הולכים ורודפים אותם בדרך שאכרית משנאי והנה היו פונים אל השם יתברך שיושיע' ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל ה' ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסהו ברגל ויכתתו העפר שבו וישברוהו כן אשברם וארמסם. והנה הצלת אותי מהמריבים אתי מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי תשמרני להיות אתי לראש גוים רבים והם הגוים שנצחתי אותם במלחמה שהיו לי לעבדים עד שעם לא ידעתי יעבדוני וזה שהבר היו מואב וארם ואדום לעבדים לדוד. בני נכר יכחשו לי מרוב יראתם ממני. לשמע און לבד היו שמעים לי לעשות רצוני ואעפ"י שלא ידעו רוממות מעלתי וגודל הצלחתי. הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלים כנבול עלה מגפן כי מת לבם בקרבם מרוב הפחד והנה גם במדריכם שהיו נסגרים בהם נפלו עליהם אימות מות ממני הנה הש"י העוזר אותי הוא חי וקיים תמיד ותקפי שהוא הש"י הוא ברוך לא יחסר כמו בעת מהמעתים כמו הענין באשר הם שהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע ומי שהוא מנהיג תוקף ישעי שהוא הש"י אשר ישעי מסודר ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא תמיד רם ונשא על כל הנמצאות ולזה אין לי לירא שיסור עזרו ממני בעת מהעתים הנה זה האל הוא

מצודת דוד

וגו'. בתבערת אש ישרפו בעת יושבת מלכותם. או ר"ל בעבור יושבת ן היה בבית ירבעם ואחאב והדומים להם: (ח) אשר לדוד. כאשר הקין

מצודת ציון

כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (ח) השלשי. ענין גבורים ונכבדים כמו ושלשים על כלו (שמות יד)

ין אלה שלשת הגבורים שהיו לו לבל יבוא מי ויכנו נפש. ר"ל האחד היה יושב עם דוד בישיבת החכמה והיה ראש הגבורים ושמו גני (ובד"ה במקום יושב בשבת נאמר ישבעם והיא היא כי ישבעם הוא כאלו אמר יושב בעם ובמקום תחכמוני נאמר שם בן חכמוני והיא היא וכן היה לא נקרא ירושלמי וגם נקרא בן ירושלים ומובן אחד להם): יושב בשבת תחכמוני. לומר שהיה יושב בישיבת החכמה על אשר היה הורג בפעם אחת: על שמונה מאות. מוסב למעלה

רדק

שם כמו איש כמו בן חיל ר"ל בן חכמה או יהיה שם אביו תחכמוני או חכמוני כי אחד הוא וזהו עדינו היה בנו : העצני . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד : בפעם אחד . כתוב בדל"ת לשון זכר וקרי אחת כתי"ו לשון נקבה : (ט) אלעזר בן דודו . כך היה שמו וכת"י בר דודו וקרי דודי בוי"ו וכתיב דוד ביו"ד : בן אחחי . ובדברי הימים האחחי אחחי שם משפחה היה לפיכך אמר בן אחחי ואמר האחחי כמו בן קנז הקנזי : בשלשה גבורים . וקרי הגבורי' והענין אחד והג' גבורים הם הנזכרי' הנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמה זאת עם דוד והוא היה ראש המלחמה הזאת : בחרפם . מבנין פעל הדגוש כי המי"ת מעמדת בגעיא וענינו כמו חרף נפשו למות שענינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד וי"ת כד חסידו פלישתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים א"כ תהיה הבי"ת בפלשתים נוספת ולפי הפשט בחרפם אומר על אלה הגבורי' שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורי' ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתי': (י) והעם ישבו אחריו . אמר ושובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהי' מכה בפלשתים שבו אחריו : אך לפשט . כלומר לא היו להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהיה מכה אלעזר : (יא) ואחריו שמה בן אגא הררי . ת"י שמה בר אגא דמן הרר טוראה : לחיה . עיר שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאמר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת : מלאה עדשים . ובדברי הימים אמר מלאה ש[עורים]

אחת ק׳ מאה קטילין בזמנא חדא : ט ובתרוהי אלעזר בר דודו בר אחוהי בתלתא גבריא עם דוד כד חסידו פלשתאי ואתכנישו תמן לאגחא קרבא וסליקו אנש ישראל : י הוא קם וקטל בפלשתאי עד דלאית ידיה ואדביקת ידיה עם חרבא ועבד יי פורקנא רבא ביומא ההוא ועמא תב בתרוהי ברם לחלצא קטיליא : יא ובתרוהי שמה בר אגא דמן הרר טוראה ואתכנישו פלשתאי לחיתא והות תמן אחסנת חקלא מליא טלופחין ועמא

בפעם אחד : ט ואחרו אלעזר בן־דדי בן־אחחי בשלשה גברים עם־דוד בחרפם בפלשתים נאספו־שם למלחמה ויעלו איש ישראל : י הוא קם ויך בפלשתים עד ׀ כי־יגעה ידו ותדבק ידו אל־החרב ויעש יהוה תשועה גדולה ביום ההוא והעם ישבו אחריו אך לפשט : יא ואחרו שמה בן־אגא הררי ויאספו פלשתים לחיה ותהי־שם חלקת השדה מלאה עדשים

אחת ק׳ ; ריו ק׳ ; דודו ק׳ ; הגבורים קרי ; י"ד ; ז׳ חס׳ ; ואחריו ק׳ ; י"ב

גברים חד מן י"ג חס׳ תיבותא וקרי׳ וסימ׳ העם אל שלל . גברים ואחריו אלעזר בן דדי כן כתיב . אחד ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל . שבכה וכותרות על שני [...] מלך ויקח אסא את כל הכסף דמלכים . מלך וישמח כל עם הארץ דמלכים . מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו . עם כה אמר [...] ועמדת בשער . ארץ לקול תתו המון מים קדמא . דבר ויבא ויעש ה׳ כאשר דבר . מלכים וידבר אתו שבות דירמיה . ר[...] תחטאת היא תמות . עמים צדיק הוא ה׳ כי פיהו מריתי :

תולדות אהרן ומהי סס . ב"ק ס (סנהדרין כ) :

רשי

כימה (איוב ל"ח) וכשיוצא למלחמה היה קשה כעץ והורג שמונה[...] חלל במלחמה אחת : (ט) בן דודו . כך שמו : בשלשה הגבורים . [...] שהגבורים : בחרפם בפלשתים . תקעו כף להלחם בהם ולנגחם : (י) אך [...] לחלצא קטיליא לא היה איש לעזרו להרוג אלא כולם פושטים אחרי[ו] החללים : (יא) הררי[...] הסר : לחיה . לגדוד[...] הסדר

פי׳ רבי ישעי[ה]

(ט) ואחריו אלעזר . פי׳ [...] אלעזר : בן דודו . שם אביו [...] היה בן אחוהי : בשלשה הגו[...] דוד . פירוש פעם אחת היה [...] הגבורים שהיו עם דוד : [...] בפלשתים . שהיו מחרפים [...] כי חרף מערכות אלהים [...] למלחמה : ויעלו איש ישראל [...] במלחמה כנגדם : (י) וה[...] אחריו אך לפשט . שהיה [...] והורג והם מפשיטים אחר ואחרי זה היה עוד שמה בן [...] מן ההר היה : (יא) לחיה . [...] או יש לומר שהוא כמו וחי[...] תונס שפתרונו מחנה [...]

רלבג

הוא כנותן נקמות לי מאויבי ומוריד עמי תחת ממשלתי והוא המוציא אותי מאויבי שלא אפול בידם . והנה האל בזה מרומם אותי מקמי והם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול ואמר זה כי בחמם היה רודפו ונראה גם כן מעניניו שכבר היה איש חמסים כשיעויין בתכונותיו כמו שזכרנו במה שקדם . על כן אודך ה׳ בגיים לתת לך תודה כמו שגמלתני הטובות ולשמך אזמר ואשבח . הנה הש"י הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיים העולם כמו שיראה הבטחתו בזה על יד נתן הנביא :

ואלה דברי דוד האחרונים ר"ל אחר סיומו דבר ספר תהלים בכללה ואמר זכרו דברי השירה בזה המקום סתם דבריו בזה המאמר . נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללות בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם יתבר׳ באלו הזמירות . הנה רוח ה׳ דבר בי בחבר הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומפיו חוברו אלו הזמירות ר"ל שכבר חוברו ברוח הקדש . הנה כבר אמר אלהי יעקב ותקפו שאהיה מושל באדם מפני היותי צדיק ומושל ביראת אלהים והנה זריחת אורי והצלחתו תהיה כאור בקר בעלות השחר שיורה השמש אחר האור ההוא בדרך שיהיה האור הולך ונוסף כן ממשלתי מחזק תמיד או ירצה בזה שיהיה כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והמשילו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו קיים ולזה אמר וכשאו השמש נגדי כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכות ירבעם וחבריו שלא היה במלכות ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבים אשר אין להם קיום כלל ולא יהיה גם כן האור ההוא מנגה שתתחדש הארץ ההוא מנגה שיתחדש ממטר השמים בענין שילא תמנו המטר איד קיטורי באופן שיברק הברק כי האור ההוא הוא סר תכף וכן היה הענין במלכות שאול שעמדה זמן מועט כמו ד[...] שמהרה יצמח ומהרה ייבש . הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי ברי[ת] שם לי להיות המלוכה לי ולזרעי . הנה הברית הזאת סדורה וערו[כה] אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפקד מהם הממשלה כי יהיה לו[...] ישע וכל חפץ וזה יהי׳ בעת שידבקו בש"י ויתנהגו בדרכי התורה כי ל[...] יד הש"י מהגיע להם אז כל ישע ואף על פי שמצד ההשגחה הכוללת ראויים לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם ה[...] והיא שמורה לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהיה כאשר לא יגמו[...] ר"ל בעת שיסורו מאחרי הש"י כי אז לא תתקיים להם מלוכה והש"י [...] לזרעי כי מזרעי יצא מלך ימלוך בישראל הוא ובניו כל הימים כמו [...] בזולת זה המקום מדברי הנביאים . ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם [...] שימלכו ברשע לא ביראת אלהים כמו הענין במלכותי הנה הם הק[...] כלהם שלא יקחוהו האנשים ביד ליראתם מן הנקב ידם וגם לא יקו[...] כי מצד תגודתו יצא אל היד ויזיקה כן האיש שיקרב בבני הבליעל ינק[ם] גופו ברזל החנית והעץ אשר הוא תקוע בו כי מרוב השחתו הקרבים יספיק לו הההכם כברזל בגוף אבל יכנים שם אחריו עץ החנית . ובאו[...] כשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שארית : (ח) יושב בשבת ת[...] ידמה שזה היה לשבח עדינו העצני וכן היה הענין באמר התארים שזכר המקום ואמנם שנקרא יושב בשבת תחכמוני כי מרוב אהבתו החכמה ה[...] מכל מלאכה אחרת ומתעסק תמיד בקנין החכמה : ראש השלישי . הל[...] התאר לפי שהיה ראש באלו השלשה גבורים שזכר תחלה והם עדינו העצני [...] בן אחחי שמה בן אגא הררי : (ט) בחרפם בפלשתים . ידמה שהם היו [...] בפלשתים להתפאר עליהם שלא יוכלו להם במלחמה כמו שהיה מחרף הפלשתי מערכות ישראל : (י) עד כי יגעה ותדבק בחרב . הנה יגעה י[דו מ]התנוע׳ וההכאות שהכה בפלשתי׳ בתוקף ודבקה בחרב כי סר מהמלא[כה ...]

מצודת ציון

יד) ונפלה מה"ס הרבים וכן לכרי ולרצי (מ"ב יא) ומשפטו לכרים : (ט) בחרפם . מל׳ חרפה ובזיון : ויעלו . נסתלקו כמו העלות גדיש (איוב ה) : יגעה . מל׳ יגיעה ועייפות : לפשט . ענין הסרת המלבוש : (יא) לחיה . ר"ל לעדה וכן חיתך ישבו בה (תהלים סח) : חלקת .

מצודת דוד

אחת שמונה מאות חלל ואף כי נתייגע בהורגו הרג רב מ"מ חזר ליש[ב] החכמה על ההריגה וסמך לה (ובד"ה נאמר היא עורר את חניתו על ש[לש מאות] חלל וגו׳ כי שם משבחו בהגבורה לבד לומר על הריגת שלש מאות חלל ז[ה] היה עורר את חניתו להלחם עמו כאלו עתה התחיל להלחם וכאן משבחו באהבת החכמה עם הגבורה) : (ט) ואחריו . במעלה: בשלשה הגבורים . ר"ל הוא ה[יה] בשלשה הגבורים אשר היו עם דוד בעת חרפם את הפלשתים אשר נאספו שם למלחמה ולא הוזכר במקרא מן המלחמה ההיא ומתי היתה : ויעלו . נסתלקו בהם : (י) עד כי יגעה ידו . מרוב התנועות וההכאות יגעה ידו ונדבקה אל החרב כי כבר אז ממנו כח התפשטות היד כדרך המרבה בתנועות והכאות : והעם אחר שנסתלקו מלהלחם שבו אחריו אך לפשט מלבושי החללים ולא עזרוהו להכות בהם : (יא) ואחריו . במעלה : לחיה . להיות עדה ומחנה שלימה : מל[...]

(יג) מהשלשים ראש . ת"י מגברי רישי משריתא : (יד) ומצב [...]
אז בית לחם . החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבית [...]
[(ט]ו) מי ישקני מים . אמרו רבותינו הוצרך לשאול שאלה מסנהדרין [...]
בשער בית לחם : (טז) ויסך אותם לה' . כך אמר מקובלני [...]
[...]ן של שמואל הרמתי [...]ר עצמו למיתה על [...]ה אין אומרין שמועה [...]י ויסך אותם לה' [...]ו משמיה דגמרא :
הדם

עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מפסדות האחרים ואותם העמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה עדשים ושם אמר שעורים : ויתיצב . ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר"ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא : (יג) וירדו שלשה . וכתוב שלשים ר"ל הגדולים והגבורים שהשלישים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד : מהשלשים ראש . מהשלישים שהיו ראשי המחנות וכת"י מגברי רישי משריתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלשים : ויבואו אל קציר . בעת קציר כאילו אמר בקציר וכן אמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון : אל מערת עדולם . ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה הענין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה : וחית פלשתים . מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך : (יד) ומצב פלשתים . ובדברי הימים ונציב פלשתי' ואחד הוא וכת"י ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויצא מצב פלשתים ופי' ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם : (טו) מי ישקני מים . כמשמעו שהתאוה לאותן

יא וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים׃ יב וַיִּתְיַצֵּב
בְּתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ וַיַּךְ אֶת־
פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה׃
יג וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשִׁים מֵהַשְּׁלֹשִׁים רֹאשׁ
וַיָּבֹאוּ אֶל־קָצִיר אֶל־דָּוִד אֶל־מְעָרַת
עֲדֻלָּם וְחַיַּת פְּלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק
רְפָאִים׃ יד וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה
וּמַצַּב פְּלִשְׁתִּים אָז בֵּית לָחֶם׃
טו וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם
מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃
טז וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה
פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבֹּאר בֵּית־
לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־
דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם
לַיהוָה׃ יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה

שלשה ק' / ה' כתי' מ"ס / בסוף תיבותא ולא ק' / ב' וסס' / ל' / מבור ק' / ג' מ"ל אלף / מבור ק' / חס' / ג'

אַפֵּךְ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי׃ יב וְאִתְעֲתַד בְּגוֹ אַחְסַנְתָּא וְשֵׁיזְבֵיהּ וּקְטַל יָת פְּלִשְׁתָּאֵי וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא׃ יג וּנְחָתוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָּא מִגִּבָּרֵי רֵישֵׁי מַשִּׁרְיָתָא וַאֲתוֹ לַחֲצָדָא לְוָת דָּוִד לִמְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַשִּׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי שַׁרְיָא בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא׃ יד וְדָוִד בְּכֵן בְּחַקְרָא וְאִסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי בְּכֵן בְּבֵית לֶחֶם׃ טו וַחֲמֵידַת נַפְשָׁא דְדָוִד וַאֲמַר מַן יַשְׁקִינַנִי מַיָּא מִגּוֹבָא דְבֵית לֶחֶם דִּי בְתַרְעָא׃ טז וּבְזָעוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָּא בְּמַשִּׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלוֹ מַיָּא מִגּוֹבָא דְבֵית לֶחֶם דִּבְתַרְעָא וּנְסִיבוּ וְאַיְתִיאוּ לְוָת דָּוִד וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן וַאֲמַר לְנַסָּכָא יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ׃ יז וַאֲמַר חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ מִלְמֶעְבַּד דָּא

רלבג

[...]א הפשיטה ונשארו [...]או היה זה מרוב הדם [...]ד והבאור הראשון הוא [...]ר : אך לפשט . ר"ל [...] החללים : ויאספו [...] לחיה . ר"ל שהכר [...]לקחת המשיה מהשדה [...]תבואות ומיני קטנית [...]מה לזה ממה שהוא [...]) וירדו שלשה מהשלשי' [...]"ל שהכר ירדו שלשה [...] מהשלשים גבורים [...]זר זה : וחית פלשתי' . [...] פלשתים : (יד) ומצב [...] . הם האנשים ההולכי' [...]יל והם בעלי ההכנות : [...]ך אותם לה' . מזה [...]למדנו שהכר ונסכו מים [...] לא היה נעשה זה [...]לא היה דוד מנסכם [...] שלא מצאנו מקום [...]ו לזה הנסוך מחג [...] לסבות האמת כי הש"י

רבי ישעיה

[...] שלש' מהשלשי' ראש . פירוש [...] הגבורים שהזכרנו שהיו ראש [...]ים גיבורים של דוד : ויבואו אל [...]ד מקרא קצר סוף אל ימי קציר:

בור ג' כתיב באר וסי' ויתאוה דוד ויאמר. ויבקעו שלשת הגברים במחנה פלשתים. והכת את הארי בתוך : ויאמר י"ז בטעמא בקריאה וסי' קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת . ויאמר מי איפוא הוא הצד ציד. ויאמר הכי קרא שמו יעקב. ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה. וישמע דוד כי מת נבל. את אלהי אשר עשיתי דמיכת , ויאמר שלחני נא כי זבח . ויאמר אליו דוד התורידני אל הגדוד תנינא דפסוק. ויאמר עד אשר אם שאו ערים . ויאמר חלילה לי ה'. ויאמר בא אל בינות לגלגל. ויאמר חזהאל , ואני באתי בית שמעית. ה' אמר. עבד מלך הכושי אל ירמיהו . וג' בטעמא ואמרת וסי לעבד מלך הכושי. הנבא על אדמת ישראל ואמרת הלא עוד . ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש :

תולדות אהרן ויתיצב וכל הענין . סס (סס) :

[...]היו יקרים וטובים וימי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימים אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במצודה שהיה שם דוד לא היו שם מים טובים ואמר אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים האלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים : (טז) ולא אבה לשתותם . שהיה חושב בנפשו אילו שתה אילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום : ויסך אותם לה' . כלומ' ששפכם לארץ לשם ה' כי לא היה שם מזבח . ומה שכתבו רז"ל בענין זה הם דברים של תימה. [...]ו שני הענינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי' מי ישקני מים דרך המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים . ופירוש מי ישקני מים הלכה שנצרכ' לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם [...]שער כמו השערה אל הזקנים והשלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השד' מלאה עדשים ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים [...]ם ומעדשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו [...]ממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי הגדישים משעורים היו של ישראל והגדישים של עדשים היו של פלשתים [...]ם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורי' מגדישי העדשים ושלחו לו תכול ישיב רשע גזלה ישלם אעפ"י [ש]נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי' ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם [...]ין ופי' ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכה זו בשם שלשה אלא כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה [...]רין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמיה דגמרא . ודברים אלה רחוקי' מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורים אשר לדוד [...]הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המי' ולא היה שאלת ההלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היה [...]ם ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש [...]עה גדולה אין להבין בכל זה אלא פשט הכתוב כמו שהוא ומהם אמרו כי מ"ש במקום אחר מליאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של [...] ומהם אמרו כי בשתי שנים היה דבר זה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותינו ז"ל שפי' [...] אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך [...]ולו בנתה ואמרו למה שלח שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגים ואחד מכניס צלוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים וי"ת ויסך אותם לה' ואמר לנסכא יתהון קדם ה' : (יז) חלילה לי ה' . כמו מה' וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם
או

מצודת דוד

[...] עדשים . ובד"ה נאמר שעורים כי באמת זו מלחמה אחרת וזו אחרת בפעם [...]רי כאן נאמר שהמה הצילה ושם נאמר שאלעזר הצילה : (יב) ויצילה . לבל [...]ר אותה : (יג) מהשלשים ראש . ר"ל מהשלשה היה ראש מהשלשים הגבורים הנזכרים למטה : אל קציר . כמו בקציר וכן אל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו [...]אן ור"ל בעת הקציר : מערת עדולם . ובד"ה אמר על הצור כי צור גבוה וחזק היה שם והוא המצודה שאמר למטה : וחית פלשתים . עדת פלשתים : (יד) ומצב . [...] נאמר ונציב והוא היא ויקרא כן לפקיד וממונה : (טו) מי ישקני מים . לא שאלו להביא המים אלא כאומר מי יתן והיה נמצא לי מי בור בית לחם על [...] מן היה חם והמים היו קרים וערבים : (טז) ויבקעו . כאשר שמעו שהתאוה לה הלכו מעצמם לעשות נחת רוח לדוד ועברו דרך המחנה וכאלו בקעוה לעשות בה דרך לעצמם : ויסך . שפכם ארצה לשם ה' : (יז) ויאמר . נתן טעם על שלא שתה

מצודת ציון

אחוזת שדה : (טו) ויתאוה . מל' תאוה וחשק : (טז) ויסך . מל' נסך : (יז) ה' . כמו מה' : עורר

רדק

או יהיה ה' קריאה כנגד הש"י: הוא ראש השלשי. כן כתיב וקרי השלשה והכתוב הוא מן שלישים על כלו ופי' ראש השלשה מביאי המים והיה לו שם בהם כי היה נזכר בגבורה מהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד נראה כי הוא היה אחד מהשלשה והיה נכבד מהשנים ושר עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר"ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר"ל עד שלשה הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה לא הגיע עד גבורתם ות"י ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה: (כ) בן איש חי. כן כתיב וקרי איש חיל כי יהוידע אביו גם כן היה גבור חיל. ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים ות"י בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין: רב פעלים. שהיה גדול במעשי' טובים: מקבצאל. שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ויגדר ויתור רבותינו ז"ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה: את שני אריאל מואב. כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל וארי יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק ואעפ"י שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי ה' הוא מצוה השצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין הכהנים לישראל וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למצוה בהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל: והכה את האריה. ה"א כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה: ביום השלג. אמרו כי האריה ביום צנה ושלג נוספת גבורתו ובדברי רז"ל את שני אריאל שלא היה כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי' מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאמר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גיזזי דברדא ונחית וטביל ואיכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רבי ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי' מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו ות"י הפסוקים על דרך הפשט: (כא) אשר מראה. כתיב ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מרא' כמשמעו. ובדברי הימים איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדות ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף גדול: (כב) ולו שם בשלשה הגבורים. המביאי' את המים: מן השלשי' נכבד. מן השלשים הגבורים שזכר אחר אלה ות"י מן גיבריא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים: ואל השלשה לא בא. תחכמוני ואלעזר ושמה ות"י ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו' שעשו השלשה: וישימהו דוד אל משמעתו. אל עצתו

רשי

(יז) הדם האנשים. לשון תמיהה: (יט) ועד השלשה לא בא. ו[...] גברין לא מטא: (כ) את שני אראל מואב. ית תרין רברבי מואב [...] אמרו שלא היה כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני [...] מואב. על שם שבנאו שלמה שבא מרות המואביה: (כג) מן [...] כל שלשים שנפרשה ות[...] יונת[...]

(מקרא)

ג' מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים
בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה
עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃
יח וַאֲבִישַׁי אֲחִי ׀ יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא
רֹאשׁ הַשְּׁלִשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ (השלשה קרי)
עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם
בַּשְּׁלֹשָׁה׃ יט מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד (כל"חס' דד"ה מ"ל)
וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־
בָא׃ כ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע
בֶּן־אִישׁ־חַי רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל (חיל ק' ל')
הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב (ל' חסר)
וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאַרְיֵה בְּתוֹךְ (הארי ק')
הַבֹּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג׃ כא וְהוּא־הִכָּה אֶת־ (הבור ק')
אִישׁ מִצְרִי אֲשֶׁר מַרְאֶה וּבְיַד הַמִּצְרִי (איש קרי)
חֲנִית וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־
הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ׃
כב אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע (ו' ר"פ בנבלאי')
וְלוֹ־שֵׁם בִּשְׁלֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ כג מִן־
הַשְּׁלֹשִׁים נִכְבָּד וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־
בָא וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ׃ (ל')

(תרגום)

הדם גבריא דאזלו (ל' וחסר)
בנפשתהון ולא אבא
למשתיהון אלין עבדו
תלתא גבריא׃ יח ואבישי
אחוהי דיואב בר צרויה
הוא ריש גבריא והוא תביב
ית מורניתיה על תלת
מאה קטילין וליה שום
בתלתא גבריא׃ יט מן
גבריא הוה יקיר והוה
להון לרבא ולתלת גברין
לא מטא׃ כ ובניהו בר
יהוידע בר גבר דחיל
חטאין דיליה עובדין
מקבצאל הוא קטל ית
תרין רברבי מואב והוא
נחת וקטל ית אריא בגו
גובא ביומא דתלגא׃
כא והוא קטל ית גברא
מצראה גבר דחזוא ובידא
דמצראה מורניתא ונחת
עלוהי בחוטרא ואניס ית
מורניתא מידא דמצראה
וקטליה במורניתיה׃
כב אלין עבד בניהו בר
יהוידע וליה שום בתלתא
גבריא׃ כג מן גבריא יקיר ולתלת גבורן לא מטא ומנייה דוד על משמעתיה׃

תולדות אהרן ובניהו. ברכות יח זוהר בראשית: ויגזול. קמא צט (שם כו):

רלבג

הש"י בחר אז שיקחו [...] הגדולים על המים כאו[...] מן מכות וערבי נחל[...] כי אז ראוי לבקש המי[...] וכמו שיקרבו העומר[...] לבקש ברכת הקציר ו[...] בעצרת לבקש ברכת [...] האילן כן יקרבו הו[...] הסוכות לבקש מהשם [...] ברכת הגשמים כי או [...] הזריעה ויצטרכו ב[...] והשליחות כי שם לבד[...] ההערה בתורה על רבוי[...] הנה ראוי שיהיו אלו[...] בחג הסוכות בזה [...] (יח) ואבישי אחי [...] צרויה הוא ראש השל[...] שהוא היה היותר נו[...] השלשה. שהיו ראש [...] הגבורים הנזכרים א[...] מן השלשה הכי נכבד ו[...] לשר ועד השלשה לא בא[...] בא למעלת השלשה ה[...] שהיה עדינו העצני רא[...] (כ) ובניהו בן יהוידע [...] חיל רב פעלים מקבצא[ל ...] תאר אותו שמעלת [...] באה לו מאבותיו ול[...] שהוא בן איש חיל ר"[ל ...] היה גבור חיל והיה ר[...] בעניני הגבורה כי פע[...] רבית מיוחסות לגבור ו[...] מעיר קבצאל שהיתה ל[...] יהודה והנה הכתוב בזה[...] פי הנה הרצון בו [...] הגבור יראה בו פעו[...] יותר מזולתו ומזה ג"כ [...] היות הנה ר"ל רבו[...] והגבורה: הוא הכה את אריאל מואב. הנה המגדל החזק יקרא אריאל ולזה[...] בית המקדש אריאל והרצון בו שהוא הכה אנשי המגדלים החזקים הס[...] במואב והמלה מורכבת מארי ומאל וענינו ארי תקיף כי הארי הוא רב[...] ואפשר גם כן שהיה בהם צורת אריה להורות על התוקף והחוזק: והוא יר[ד ...] את הארי בתוך הבור ביום השלג. אמר ביום השלג להורות על רוב[...] שעם היות כחו אז חלוש מצד תגבורת הקור והיה ג"כ בתוך הבור שהס[...] הקור יותר לקרירות המקום ההוא ולא היו לו ולאריה מנוס שלא ישחית[...] את האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיק[...] בירידתו שם והכה הארי לרוב גבורתו: (כב) ולו שם בשלשה הגבורים[...] שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראש מהשלושים אך מדר[...] בא אל מדרגת השלשה גבורים האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה[...] עם השלשים כי היה יותר נכבד מהם: (כג) וישימהו דוד אל משמעתו[...] שם

מצודת ציון

(יח) עורר. מל' התעוררות ותנועה: (יט) הכי. המלה ההיא עם הה"א התימה מורה על אמתת הדבר: (כ) איש חי. איש מזורז וכאשר יאמרו הבריות: (כא) בשבט. בשרביט: בית

מצודת דוד

שתה מהם ואמר חלילה וגו' ר"ל חולין הוא לי לשתותם מחמת יראת ה'[...] האנשים: וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם ר"ל הלא לדם [...] (יח) הוא ראש השלשה. הוא היה הראש מהשלשה שבקעו להביא המים לדוד: והוא עורר וגו' על וגו'. ר"ל על ההריגה וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עם [...] עתה התחיל להלחם: ולו שם בשלשה. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת גבורים הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה אשר גם עם כל גבורתם החשיבו [...] אבישי לגבור: (יט) מן השלשה. ר"ל מבין שלשה שואבי המים הם ראשי השלשים: הכי נכבד. האמת הוא היה המכובד שבהם ולזה היה לשר על השנים אש[ר ...] ועד השלשה. אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: (כ) רב פעלים. פעל הרבה גבורות: מקבצאל. שם מקום: שני אריאל מואב. ת"י תרין רברבי מואב[...] גבורתם קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א): בתוך הבור. עם כי המקום דחוק להתחזק בו [...] השלג. עם היות כי טבע הארי להתחזק ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות החיונית בתגבורת הקור עכ"ז נתגבר עליו והכהו נפש: (כ[א ...]) מראה. ר"ל בעל פרצוף גדול המטיל אימה: (כב) אלה. הפעלים ההם: ולו שם. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשי[ם ...] שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם: (כג) מן השלש[ים ...]

ן פי שהספידו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי : (כד) עשהאל אחי יואב בשלשים : בשלשים היה והם שלשים גבורים ממנו עד אוריה החתי ויונתן תרגם בגיבריא : אלחנן בן דודו . כך היה שמו דודו וכת"י בר דודו : בית לחם . מבית וכן השמרו לכם עלות בהר מעלות : (כה) שמה החרדי . הראשון ריש והשני דל"ת וכן אליקא החרדי הראשון ריש והשני דל"ת והניחם ליחס מקומם ו דמן חרוד וכן הוא במסרה ובפסוק : (לב) בני ישן יהונתן . כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים : (לג) שמה ההררי. כתרגומו דמן הרר טוראה : אחיאם בן שרר האררי . האל"ף נחה ותרגומו דמטור גבוה : (לה) חצרו . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד : הארבי . בבית : נושאי כלי יואב . כתיב ביו"ד לשון רבים ר"ל על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי : (לט) כל שלשים ושבעה . אלה השלשים המנויים הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מבואי המים הם שהם ואבישי בן צרויה היה אחד מאלה הג' כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוצרך למנות כי שר צבא היה : (א) ויוסף אף ה'. לא ידענו זה החרון למה היה אם היה רע בישראל דוד היה מבער אותו אולי היה בישראל עוברי עבירה בסתר ומה שאמר ויוסף כי דבר אבשלום חרון אף היה מה' על ישראל אע"פ שהיה הדבר הבא לעונש דוד שברח מפני בנו ושכב עם נשיו וג"כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ' אלף ביום אחד א"כ בדבר ההוא היתה סבה מאת ה' לחרות בישראל על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וכן עתה הוסיף את ה' לחרות בישראל על נסתרות שהיו בינוהם כי אילו היו גלויו' לא הניחם דוד ולפי שלא היו גלויות הענישם האל על ידי הסבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואעפ"י שנגלה אותו הענין חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרות בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וכוס דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו

כד עֲשָׂהאֵ֥ל אֲחִֽי־יוֹאָ֖ב בַּשְּׁלֹשִׁ֑ים אֶלְחָנָ֥ן בֶּן־דּוֹד֖וֹ בֵּ֥ית לָֽחֶם׃

כה שַׁמָּה֙ הַחֲרֹדִ֔י אֱלִיקָ֖א הַחֲרֹדִֽי׃ ב' וחסר ובפסוק

כו חֶ֚לֶץ הַפַּלְטִ֔י עִירָ֥א בֶן־עִקֵּ֖שׁ הַתְּקוֹעִֽי׃

כז אֲבִיעֶ֙זֶר֙ הָֽעַנְּתֹתִ֔י מְבֻנַּ֖י הַחֻשָׁתִֽי׃ ל' וחסר.

כח צַלְמוֹן֙ הָאֲחֹחִ֔י מַהְרַ֖י הַנְּטֹפָתִֽי׃ ג'

כט חֵ֥לֶב בֶּֽן־בַּעֲנָ֖ה הַנְּטֹפָתִ֑י אִתַּ֙י בֶּן־רִיבַ֔י מִגִּבְעַ֖ת בְּנֵ֥י בִנְיָמִֽן׃ ב' וחד ויריבי

ל בְּנָיָ֙הוּ֙ פִּרְעָ֣תֹנִ֔י הִדַּ֖י מִנַּ֥חֲלֵי גָֽעַשׁ׃ ב' חסר. ל'

לא אֲבִֽי־עַלְבוֹן֙ הָֽעַרְבָתִ֔י עַזְמָ֖וֶת הַבַּרְחֻמִֽי׃ ל'

לב אֶלְיַחְבָּא֙ הַשַּֽׁעַלְבֹנִ֔י בְּנֵ֥י יָשֵׁ֖ן יְהוֹנָתָֽן׃ ל' וחסר

לג שַׁמָּה֙ הַהֲרָרִ֔י אֲחִיאָ֥ם בֶּן־שָׁרָ֖ר הָֽאֲרָרִֽי׃ ג'

לד אֱלִיפֶ֥לֶט בֶּן־אֲחַסְבַּ֖י בֶּן־הַמַּעֲכָתִ֑י אֱלִיעָ֥ם בֶּן־אֲחִיתֹ֖פֶל הַגִּלֹנִֽי׃ ל'

לה חֶצְרַו֙ הַכַּרְמְלִ֔י פַּעֲרַ֖י הָאַרְבִּֽי׃ חצרי ק'

לו יִגְאָ֤ל בֶּן־נָתָן֙ מִצֹּבָ֔ה בָּנִ֖י הַגָּדִֽי׃ ל' ל' חסר

לז צֶ֖לֶק הָֽעַמֹּנִ֑י נַחְרַי֙ הַבְּאֵ֣רֹתִ֔י נֹשְׂאֵ֕י כְּלֵ֖י יוֹאָ֥ב בֶּן־צְרֻיָֽה׃ נשא ק'

לח עִירָא֙ הַיִּתְרִ֔י גָּרֵ֖ב הַיִּתְרִֽי׃

לט אוּרִיָּה֙ הַֽחִתִּ֔י כֹּ֖ל שְׁלֹשִׁ֥ים וְשִׁבְעָֽה׃

כד א וַיֹּ֙סֶף֙ אַף־יְהוָ֔ה לַחֲר֖וֹת בְּיִשְׂרָאֵ֑ל וַיָּ֨סֶת אֶת־דָּוִ֤ד בָּהֶם֙ לֵאמֹ֔ר לֵ֛ךְ מְנֵ֥ה אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל וְאֶת־יְהוּדָֽה׃ ל' ג'

כד עֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי דְיוֹאָב בְּגִבָּרַיָא אֶלְחָנָן בַּר דוֹדוֹ דְמִבֵּית לָחֶם : כה שַׁמָּה דְמִן חֲרוֹד אֱלִיקָא דְמִן חֲרוֹד : כו חֶלֶץ דְמִן פֶּלֶט עִירָא בַּר עִקֵּשׁ דְמִתְּקוֹעַ : כז אֲבִיעֶזֶר דְמִן עֲנָתוֹת מְבֻנַּי דְמִן חֻשָׁת : כח צַלְמוֹן דְמִן אֲחֹחַ מַהֲרַי דְמִן נְטוֹפָת : כט חֵלֶב בַּר בַּעֲנָה דְמִנְּטוֹפָת אִתַּי בַּר רִיבַי מִגִּבְעֲתָא דִבְנֵי בִנְיָמִן : ל בְּנָיָהוּ דְמִפִּרְעָתוֹן הִדַּי דְמִנַּחֲלֵי גָעַשׁ : לא אֲבִי עַלְבוֹן דְמִן עַרְבַת עַזְמָוֶת דְמִבַּרְחֻם : לב אֶלְיַחְבָּא דְמִשַּׁעַלְבוֹן בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן : לג שַׁמָּה דְמִן הֲרַר טוּרָאָה אֲחִיאָם בַּר שָׁרָר דְמִטּוּר גְבוֹהַ : לד אֱלִיפֶלֶט בַּר אֲחַסְבַּי בַּר מַעֲכַת אֱלִיעָם בַּר אֲחִיתוֹפֶל גְלוֹנָאָה : לה חֶצְרַי דְמִן כַּרְמְלָא פַּעֲרַי דְמִן אֲרָב : לו יִגְאָל בַּר נָתָן דְמִצּוֹבָה בָּנִי מִשֵּׁבֶט גָד : לז צֶלֶק דְמִבְּנֵי עַמּוֹן נַחְרַי דְמִן בְּאֵרוֹת נָטֵל זַיְנֵיהּ דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה : לח עִירָא דְמִן יֶתֶר גָרֵב דְמִן יֶתֶר : לט אוּרִיָּה חִתָּאָה כָּל גִבָּרַיָא תְּלָתִין וּשְׁבַע : א וְאוֹסִיף רוּגְזָא דַייָ לְמִתְקַף בְּיִשְׂרָאֵל וְגָרֵי יָת דָּוִד בְּהוֹן לְמֵימַר אֱזֵיל מְנֵי יָת יִשְׂרָאֵל וְיָת

בריא : (לט) שלשים . ואינן מנוין כאן ואני יואב לא הוצרך להזכיר שר הצבא ושאר שחסרו ני (ובני) [נ"ל ישן] ג' היו : (א) ויסף אף ה' בישראל . לא ידעתי : ויסת . גירס ככס

תו אחד ממשרתיו כסרים מעתו והנה לא היה בניהו דע מן השלשה שהיו מן ראש אך היות נכבד ים ולזה היה מונים ל"ז הג' הראשונים נדימו השלני ראש להם השניים שהיו מהשלשים בניהו בן יהוידע שהיה ממוצע בין השלשה ובין ושלשים הגבורים הם לא זכר בזה המקום הגבורים השניים כי ישי ולזה לא תמצאם מספר כי אם ל"ב : אמר זה שהבר הוסיף לחרות בישראל מלבד אשר על דבר הגבעוני' עב שנה אחר שנה : את דוד בהם לאמר לך את ישראל ואת יהודה . מדע שראוי שיובן מזה ש"י הוא המסית את גוף אותם שאם היה לא היה אשם לדוד על עבשו א"כ הש"י הוא הנסלה כאלהי אלא שה' והסתה מיוחסת לש"י ולל לפי שהוא הסבה בכל

חד מן ד' זוגין מן ב' ב' קדמא מפיק א' ותני לא מפי' א' וסימ' נמס' בסדר מקץ : ויוסף ג' בליש' תוספ' וסימ' ויוסף ה' אלהיך אל העם כהם וכהם. ישמע חכם ויוסף לקח . הודע לצדיק ויוסף לקח . א' מלרע וב' מלעיל :

ן אהרן אליעם בן אחיתופל. סנהדרין סט : ויסת את דוד . ברכות סב :

בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואע"פ שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי' למעלה בפסוק ויפקדם ואמרו רז"ל כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך : ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר ששם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היה בלב דוד שיאמר לאחד משריו לך ישראל לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא ששם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ידע כי מה' הוא ות"י וגרי ית דוד בהון והיצר שהיה בלבו למנותם הוא השטן שנאמר בדברי הימי' : ויוסף ה'. וי"ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו

מצודת דוד

. החשוב למטה בענין היה נכבד מאוד ולזה לא חשבוהו עמהם
צא למעלת שלשה שואבי מים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם :
אתו. להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה : (כד) בשלשים . ר"ל עם שהיה נכבד קלת מן השלשים מ"מ לא גדלה מאוד מעלתו עליהם ולזה נחשב גם הוא עם החושב והולך ואם כן היו שלשים במספר זולת עשהאל : (לב) בני ישן יהונתן . כמו בן ישן ודוגמתו ובני דן חושים (בראשית מ"ו) : (לז) נושא כלי יואב . חוזר נחרי שהיה נושא כלי מלחמתו : (לט) כל שלשים ושבעה . כל הגבורים היו במספר שלשים ושבעה כי שלשים מנויין כאן לבד מעשהאל ועמו הרי ל"א ועדינו שמה הרי ל"ד ושלשה שואבי המים ראשי השלשים המנוין הרי ל"ז ואבישי היה אחד משואבי המים כמ"ש למעלה ובניהו לא יוחשב עמהם כי שמהו דוד על ומנע א"ע מלרדת במלחמה בתמידות שלא יטמא את עצמו למת כי כהן היה ואף יואב לא יוחשב עמהם שאין זה מכבודו לחשבו עםספר הגבורים על כי היה הלא החשוב מאוד מאוד מכולם : כד (א) ויסף אף ה' לחרות בישראל . מלבד מה שחרה אפו בדבר הגבעונים שהיה בעבור זה רעב ג' שנים הוסיף עוד לחרות (ויתכן שהחרון היה על מה שמרדו בדוד בדבר אבשלום ושבע בן בכרי . או היה בידם עון נסתר ונעלם מעיני דוד

מצודת ציון

(כד) בית לחם . מבית לחם : כד (א) לחרות . מל' חרון אף : ויסת . מל' הסתה : סוט

רד"ק

וכמוהו וי"ן רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע: (ג) אל העם. כתרגומו על עמא: (ה) ויעברו את הירדן. מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער: ימין העיר. מחוץ לעיר ושם השכימו באיזה מקום עברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמר אשר בתוך הנחל: הגד ואל יעזר. כתרגומו דבגו נחלא דשבטא גד ואליעזר וי"מ הגד מעניין מלא על כל גדותיו: (ו) ואל ארץ תחתים חדשי. ת"י לארעא דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא: חדשי. מקום ישוב חדש: דנה יען. לדן יען כן היה שם המקום: דנה. מלעיל והנו"ן רפה: וסביב אל צידון. כתרגומו דמתמן אסתחר לצידון: (ז) מבצר צור. מבצר שהיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועד עיר מבצר צור: וכל ערי החוי והכנעני. שהיו יושבים בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא הורישום בני ישראל והיו למס: (ט) את מספר מפקד העם. כתרגומו ית חושבן מנין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבנון נהרי נחלי דבש וחמאה: ותהי ישראל. ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדים: שמנה מאות אלף איש חיל ואיש יהודה חמש מאות אלף איש. ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף מצאנו באגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוסיפים כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר והלכה בפלגש בגבעה ולזה הסוף פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד בתוכם בכאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדברי הימים לא נתן טעם ובשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר שני כתובים המכחישים זה את זה יבא השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף שאלו

רש"י

(ג) כהם וכהם. כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכופל את הכפילה עד מאה פעמים נמצאת ברכתו של יואב יפה משל משה שאמר ככם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן ושל יואב מיד שנאמר כה ועיני אדני המלך רואות: (ה) הגד ואל [יעזר]. התחיל בבני גד לפי גבורים וקשים אמר וילחמו בי ויעכבו על [...] (ו) ואל ארץ תחתים [חדשי]. מקום ישוב חדש שאו[תו] מוטטין אולי בתוך כך דוד וישלח אליו שליח בו: דנה. בבני דן: שם המקום: (ט) מספר [...] אם מספר למה מפ[קד] אנפיראות עשה גדולה אמר הראנו את הקטן יקלוף הראנו את הגדול נאמר מפקד לשון [...] נדרש בפסיקתא: ותהי [...] תשש כאן הנקבה: שמונה [מאות] אלף. ובדברי הימים [...] ה') הוא אומר אלף [...] ומאה אלף. באגדת א[...] מצינו אמר רבי יהושע [...] הכתובים מוסיפין כ[אן] שחסרו כאן אלו ב' [...] שלא

רלב"ג

בכל מה שיתחדש [...] שאמר ותהי אשה לנ[...] כאשר דבר ה' לא אתם [...] אותי הנה כי האלהי[...] שנאמר עוד כי היה [...] הש"י שהנה מה בואת [...] וזה כי להשגחתו על [...] הש"י מסיר מדוד זאת [...] לולי השמו על ישראל [...] בעיני שהיה אמרו ו[...] דוד חסר והרצון בו [...] את דוד כאמרו ובכל [...] חסר ועניינו ובכל [...] והנה החטא היה בזה [...] לפי מה שאחשוב כי [...] על

תרגום

דְבֵית יְהוּדָה: ב וַאֲמַר מַלְכָּא לְיוֹאָב רַב חֵילָא דְעִמֵּיהּ הֲלֵיךְ כְּעַן בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וּמְנֵי יַת עַמָּא וְאִידַע יַת חֻשְׁבַּן עַמָּא: ג וַאֲמַר יוֹאָב לְמַלְכָּא וְיוֹסֵף יְיָ אֱלָהָךְ עַל עַמָּא כְּאִלֵין וּכְאִלֵין מְאָה זִמְנִין וְעֵינֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חָזַן וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא לְמָא אִתְרְעִי בְּפִתְגָמָא הָדֵין: ד וּתְקֵיף פִּתְגָמָא דְמַלְכָּא עַל יוֹאָב וְעַל רַבָּנֵי חֵילָא וּנְפַק יוֹאָב וְרַבָּנֵי חֵילָא קֳדָם מַלְכָּא לְמִמְנֵי יַת עַמָּא יַת יִשְׂרָאֵל: ה וַעֲבַרוּ יַת יַרְדְּנָא וּשְׁרוֹ בַּעֲרוֹעֵר דָרוֹם קַרְתָּא דִבְגוֹ נַחְלָא דְשִׁבְטָא גָד וְאֱלִיעֶזֶר: ו וַאֲתוֹ לְגִלְעָד וּלְאַרְעָא דָרוֹמָא לְחָדְשִׁי וַאֲתוֹ לְדָן יַעַן וּמִתַּמָן אִסְתְּחַר לְצִידוֹן: ז וַאֲתוֹ לִקְרוּין כְּרִיכָן וְכָל קִרְוֵי חִוָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּנְפַקוּ לְדָרוֹם יְהוּדָה לִבְאֵר שָׁבַע: ח וְהַלִּיכוּ בְּכָל אַרְעָא וַאֲתוֹ מִסֵּיפֵי תִּשְׁעַת יַרְחִין וְעֶסְרִין יוֹמִין לִירוּשְׁלֵם: ט וִיהַב יוֹאָב יַת חֻשְׁבַּן מִנְיַן עַמָּא לְמַלְכָּא וַהֲווֹ יִשְׂרָאֵל תְּמָנֵי מְאָה אַלְפִין גְּבַר גְּבַר שָׁלְפֵי סַיְפָא וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ מְאָה אַלְפִין גַּבְרָא:

מקרא

ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב ׀ שַׂר־הַחַיִל
אֲשֶׁר־אִתּוֹ שׁוּט־נָא בְּכָל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וּפִקְדוּ
אֶת־הָעָם וְיָדַעְתִּי אֵת מִסְפַּר הָעָם׃
ג וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיוֹסֵף יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם ׀ וְכָהֵם מֵאָה
פְעָמִים וְעֵינֵי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת
וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה׃
ד וַיֶּחֱזַק דְּבַר־הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי
הֶחָיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת־הָעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
ה וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַעֲרוֹעֵר
יְמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל הַגָּד
וְאֶל־יַעְזֵר׃ ו וַיָּבֹאוּ הַגִּלְעָדָה וְאֶל־
אֶרֶץ תַּחְתִּים חָדְשִׁי וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַּעַן
וְסָבִיב אֶל־צִידוֹן׃ ז וַיָּבֹאוּ מִבְצַר־צֹר
וְכָל־עָרֵי הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי וַיֵּצְאוּ אֶל־
נֶגֶב יְהוּדָה בְּאֵר שָׁבַע׃ ח וַיָּשֻׁטוּ בְּכָל־
הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים
וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלָםִ׃ ט וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת־
מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל
שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת

הגלעדה ג' בקריאה וסימ' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעד' וילכדה, ויבאו הגלעדה ואל ארץ, לחצי המנשה גלעדה: למשכן יחנו. וסביב אל צידון:

תולדות אהרן ותהי ישראל. טעם לחילוף זה המספר מהאמור בדברי הימים עקידה ש' לח:

מצודת ציון

(ב) שוט. ענין ההליכה אנה ואנה וכן משוט בארץ (איוב א'): ופקדו. ענין מנין ומספר: (ד) לפני המלך. כמו מלפני המלך: (ה) הנחל. העמק: (ח) וישוטו. הלכו אנה ואנה:

מצודת דוד

דוד): ויסת את דוד בהם. ר"ל מי שדרכו להסית הסיתו וכן נאמר בדבר שהשטן הסיתו והקב"ה מסרו בידו והסתתו היה בדבר הרע להם לאמר וגו' ובעבור זה באה התקלה עליהם כמפורש בענין: (ב) ופקדו. אתה והם הולכי עמך: (ג) ויוסף ה'. על כי היה נראה משאלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה' על שהם עכשיו ועוד יוסף כמספר אשר יהיו אחר ההוספה הראשונה ועוד יתכפלו ויחזרו ויתכפלו עד ק' פעמים: ועיני וגו'. בימיו יתרבו כהחשבון הזה ובעיני למה חפץ. ר"ל הועיל ואין צורך למנותם מוטב הוא שלא למנותם כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: (ה) ימין העיר. חנו בימין העיר והימין היתה בתוך הנחל ומאחוזת בני גד: ואל יעזר. משם הלכו אל יעזר: (ו) חדשי. הנתיישב מחדש ומזמן קרוב: דנה יען. לדן יען והוא שם מקום: משם סובב עצמו והלך אל צידון: (ז) מבצר צור. מבצר חזק שעמד על הצור: וכל ערי החוי והכנעני. ר"ל הערים אשר החוי והכנעני יושבים בהם בתוך בני באר שבע. אל באר שבע: (ט) מספר מפקד. כפל המלה בשמות נרדפים לתוספת ביאור וכן אדמת עפר (דניאל י"ב): שמנה מאות אלף. ובד"ה נאמר אלף אלפים ומאה אלף על כי עזרא כלל עמהם גם בני בנימין ובני לוי אבל יואב לא מנה אותם בתוך בני ישראל וכמ"ש בד"ה: שולף חרב. ר"ל אנשי המלחמה: חמש מאות אלף. ובד"ה נאמר ארבע מאות ושבעים אלף על כי שם נאמר שולף חרב והם לא היו כי אם ארבע מאות ושבעים אלף אבל כאן חושב את

אֶ֫לֶף אִ֫ישׁ׃ י וַיַּ֤ךְ לֵב־דָּוִד֙ אֹת֔וֹ אַחֲרֵי־כֵ֖ן
סָפַ֣ר אֶת־הָעָ֑ם ° וַיֹּ֨אמֶר דָּוִ֜ד אֶל־יְהוָ֗ה פסקא בא"ם
חָטָ֤אתִי מְאֹד֙ אֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֔יתִי וְעַתָּ֣ה יְהוָ֔ה
הַֽעֲבֶר־נָא֙ אֶת־עֲוֺ֣ן עַבְדְּךָ֔ כִּ֥י נִסְכַּ֖לְתִּי
מְאֹֽד׃ יא וַיָּ֥קָם דָּוִ֖ד בַּבֹּ֑קֶר ° פסקא בא"ם
וּדְבַר־יְהוָ֗ה הָיָה֙ אֶל־גָּ֣ד הַנָּבִ֔יא חֹזֵ֥ה
דָוִ֖ד לֵאמֹֽר׃
יב הָל֞וֹךְ וְדִבַּרְתָּ֣ אֶל־דָּוִ֗ד כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה
שָׁלֹ֕שׁ אָנֹכִ֖י נוֹטֵ֣ל עָלֶ֑יךָ בְּחַר־לְךָ֥ ל' מ"ל
אַחַת־מֵהֶ֖ם וְאֶעֱשֶׂה־לָּֽךְ׃ יג וַיָּבֹא־גָ֥ד י"ד פסוקים לָךְ לָךְ
אֶל־דָּוִ֖ד וַיַּגֶּד־ל֑וֹ וַיֹּ֣אמֶר ל֡וֹ הֲתָב֣וֹא
לְךָ֣ שֶֽׁבַע־שָׁנִ֣ים ׀ רָעָ֣ב ׀ בְּאַרְצֶ֡ךָ וְאִם־
שְׁלֹשָׁ֣ה חֳ֠דָשִׁים נֻסְךָ֨ לִפְנֵי־צָרֶ֜יךָ וְה֣וּא ל' וחסר
רֹדְפֶ֗ךָ וְאִם־הֱ֠יוֹת שְׁלֹ֨שֶׁת יָמִ֥ים דֶּ֙בֶר֙
בְּאַרְצֶ֔ךָ עַתָּה֙ דַּ֣ע וּרְאֵ֔ה מָֽה־אָשִׁ֥יב
שֹׁלְחִ֖י דָּבָֽר׃ יד וַיֹּ֧אמֶר דָּוִ֛ד ב'
אֶל־גָּ֖ד צַר־לִ֣י מְאֹ֑ד נִפְּלָה־נָּ֤א בְיַד־ ג'. ל'
יְהוָה֙ כִּֽי־רַבִּ֣ים רַחֲמָ֔ו וּבְיַד־אָדָ֖ם אַל־ רחמיו ק'

י וְחַשׁ דָּוִד בְּלִבֵּיהּ בָּתַר כֵּן דִּמְנָא יַת עַמָּא וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ חָבֵית לַחֲדָא דַּעֲבָדִית הָדָא וּכְעַן יְיָ אַעְבַּר כְּעַן יַת חוֹבָא דְעַבְדָּךְ אֲרֵי אִסְתַּכָּלִית לַחֲדָא׃ יא וְקָם דָּוִד בְּצַפְרָא וּפִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִם גָּד נְבִיָּא חֲזוֹיָא דְדָוִד לְמֵימָר׃ יב אֵיזִיל וּתְמַלֵּיל עִם דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲדָא מִתְּלַת אֲנָא רָמֵי עֲלָךְ בְּחַר לָךְ חַד מִנְּהוֹן וְאַעְבֵּיד לָךְ׃ יג וַאֲתָא גָד לְוָת דָּוִד וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הֲתֵעוֹל לָךְ שְׁבַע שְׁנִין כַּפְנָא בְּאַרְעָךְ אִם תְּלָתָא יַרְחִין תְּהֵי עָרִיק קֳדָם סַנְאָךְ וְהוּא רָדֵיף לָךְ וְאִם מְהֵוֵי תְּלָתָא יוֹמִין מוֹתָא בְּאַרְעָךְ כְּעַן דַּע וַחֲזֵי מָה אֲתִיב שָׁלְחִי פִּתְגָמָא׃ יד וַאֲמַר דָּוִד לְגָד עָקַת לִי לַחֲדָא נִתְמְסַר כְּעַן בְּיַד מֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי סַגִּיאִין רַחֲמוֹהִי וּבִידָא דַאֲנָשָׁא לָא אֶתְמְסַר׃

הלוך חד מן י"ד פסוקים אית בהון לך לך וסי' חלילה לך מעשות. עם אשר תמצא את אלהיך. ויאמר עשו יש לי רב. והיה כי יביאך. ושמעת ישראל ושמרת. לא תטע לך אשרה. וכתבת עליהן. למען הקים אתך. בחר לך אחת מהנה. וחברו דד"ה. מה אעשה לך אפרים. אם גנבים באו לך. מה יתן לך ומה יוסיף. כל הארץ ישתחוו לך׃

רש"י

נו שכך כתיב בדברי הימים (א' כ"א ו') ולוי ובנימן לא פקד בתוכם [דבר] המלך את יואב. אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר [ל]י אינו כמנה במנין שאר שבטים כי אם מבן עשרים ומעלה ובנימן היו [ו]כלה בפלגש בגבעה. ובשלשי' ושתים מדות דר' אליעזר בנו של רבי [יוסי] לולי שניהו כתוב אחד ... יהי כל ישראל אלף ... ומאה אלף ויהודה ד' ... ושבעים אלף וכתוב אחד ... כי ישראל שמונה מאות ... ויהודה ה' מאות אלף ... ויהיה ג' מאות אלף ... מאות אלף מה טיבן ... הב' והכריע (שם ...) ובני ישראל למספר ... האבות ושרי האלפים ... והשוטרים המשרתים ... לכל דבר המחלקות ... היוצאת חדש בחדש לכל ... שנה המחלוקה האחת ... אלף. מלמד שאלו ג' ... אלף היו הכתובים ... של מלך ולא היו ... ליתנות כיצד עשרים ... אלף לשנים עשר הרי ... מאתים ושמונים אלף ... אלפים נשתיירו שנים ... אלף הן נשיאי ישראל׃ ... אנכי נוטל עליך. ... שלש וכן בשתים תתחתן ... (שמואל א' י"ח כ"א) ... משתים. שלש אני נוטל ... כנגד שלש שהטלת על ... אם ה' יגפנו או יומו ... או במלחמה ירד ... (שמואל א' כ"ו י')׃ ... לי מאד. הקטנה ... קשה מאד׃ נפלה נא ... הדבר ולא החרב ... שגם הוא מסור למסירי' ... פירות אמר רבי ... אמר דוד אם אני ... החרב עכשיו ישראל ... הוא בוטח בגבוריו ... לא ימות והאחרים ... אם אני בורר הרעב יאמרו בוטח הוא בעושרו אברה לי דבר שהכל שוין

רדק

שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד ארבעה ועשרים אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו י"ב אלף הן הן נשיאי ישראל והשליכם הכתיב מכאן ומזר והכלן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מת במגיפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה המכה או היו באותו שבט רוב החוטאים. ובדרש עוד שני פתקי' עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה׃ (י) ויך לב דוד אותו. כתרגומו וחש דוד בליביה כלומר חשש על העון שעשה שיקרהו עונש בזה לו ולישראל והכה לבו אותו בעבור זה כלו' שהה וחרד לבו ונתחרט ובקש רחמים מהאל שיעביר עונו׃ אחרי כן ספר. אשר ספר וכמוהו רבים׃ (יא) ויקם דוד בבקר. לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר ה' שנגלה אליו בלילה׃ חוזה דוד. כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היה מדבר הקב"ה עם דוד ואע"פ שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת׃ (יב) ודברת אל דוד. כשהיה חוטא היה אומר אל דוד וכשרצ' לגנות הגית אמר לך ואמרת אל עבדי דוד׃ שלש אני נוטל עליך. כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירות לפיכך כתבה גם כן לשון נקבה׃ (יג) שבע שנים. ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש אלא מה שאמר שבע לפי שזה הענין היה אחר שלש שני רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה והנה אם יהיו עתה שלש שנים אחרים הנה יהיו שש שנים והשביעית אע"פ שירד בה מטר לא תמלט בלא רעב שנה שתבא אחר שש שנים רעב ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה להם בשביעית׃ והוא רודפך. שלא יהיה לך תקומה מפניו צריך שיהיו הכל כי אתה כאלו הוא והוא רודפך׃ (יד) נפלה נא ביד ה'. זהו הדבר כמו הנה יד ה' הויה ועוד כי ברעב אע"פ שהוא ביד ה' ישלו גם כן ביד אדם שילכו למצרים או לשאר ארצות לשבור בר ולחם אבל הדבר אין בו אלא יד השם לבד

רלבג

ד היה שם בשר זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי [א]ם יתברך לבדו ועוד כי התורה צותה שבפקוד אותם יתנו איש כפר נפשו

שמוכן ממלת ביד ה' הוא הדבר לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא ביד ה' לבד אבל בשנים היה חרפה בגוים בנוסם לפני אויביהם ונגפים לפניהם וכן [כ]י היו הולכים בארצות הגוים והיו חרפה בהם וכן אומר הכתוב ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים. ובדרש חשב דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני [ע]כשיו כל ישראל אומרים מאי איכפת לו לבן ישי על אוצרותיו הוא בוטח וישראל ימותו ברעב ואם בורר אני חרב עכשיו ישראל אומרין מה לו על גבוריו [ה]ם שהם יצאו למלחמה הם ימותו והוא ינצל אמר יבא דבר שהכל שוין בו. ד"א אם בורר אני רעב עכשיו כל ישראל מוכי רעב בדרכים אם בורר אני [ח]רב עכשיו כל ישראל מוכי חרב בדרכים יבא דבר. וי"א גד רמז לו דע וראה מה אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר באותיות׃ מהכוקר

מצודת דוד

[...] אף אותם אשר לא היו שולפי חרב ועמהם היו במספר חמש מאות אלף׃ [וי]ך לב דוד אותו. ר"ל הכה לבו וחרד על אשר לוה למנותם על כי הדבר [גר]ם סיבה להביא עליהם הנגף וכמ"ש ונתנו איש כופר נפשו וגו' ולא יהיה [בהם נגף] (שמות ל') אבל בלא כופר הנה הנגף מעותד לבוא׃ חטאתי מאד אשר עשיתי. ר"ל במה שעשיתי סבה להביא הנגף על העם הנה זה חטאתי מאוד׃ [...] נא וגו'. ר"ל לא ימותו לשחת וא"כ ממילא יעבור העון וילך לו הואיל ולא יצא הנגף׃ כי נסכלתי. ר"ל הלא אני עשיתי סכלות גדול מאד למנותם בלא [כופר וע]נש ומה פשעו הם להמיתם במגפה וכאשר לא ימותו לא ימצא בי עון׃ (יא) ויקם דוד בבקר. ר"ל מיד כאשר קם דוד בבקר היה דבר ה' אל גד וגו'׃ [חוזה ד]וד. נקרא כן על כי כל נבואותיו לא היה רק לדוד ולא לזולת׃ (יב) שלש. ר"ל אחת משלש וכן בשתים תתחתן בי (ש"א י"ח) ור"ל באחת משתים׃ (יג) התבוא. [...]ה אתה אשר תבוא שבע שנים רעב תמורת הנגף המעותד לבוא בעבור המנין מבלי כופר ובד"ה נאמר שלש שנים כי באמת לא אמר רק שלש שנים אבל על כי [עב]רו שלש שנים רעב בעבור דבר הגבעונים א"כ הרי ששה שנים ותמשך עוד ממילא בשנה השביעית עד זמן הקציר׃ ואם שלשה וגו'. ר"ל או אם תרצה לקבל [ש]לשה חדשים וגומר׃ שלשת ימים דבר. ר"ל יקל בדבר להיות זמן מוגבל בהשגחת המקום׃ וראה. בראיית הלב ובהבנתה׃ שלחי. לשולחי והוא המקום ב"ה׃ [צר] לי מאד. כלומר הלא כולם קשות הם למאוד ועכ"ז נפלה ביד ה' זו הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם׃ וביד אדם. כי גם בעבור הרעב ילטרכו לבני אדם והמה

מצודת ציון

(י) אחרי כן. אחרי אשר וכן כי על כן באו (בראשית יט) ור"ל על אשר באו׃ נסכלתי. מל' סכלות ושטות׃ (יב) נוטל עליך. נושא עליך וכן ונטל החול (משלי כ"ז)׃ (יג) התבוא. בה"א השאלה׃ נסך. תהיה נס ובורח׃ (יד) צר. מל' צרה ודחק׃ מועד

רדק

(טו) מהבקר ועד עת מועד. כתרגומו מעידן דמתנכים תמידא ועד דמיתפסק ויש מרז"ל שפירשו עד חצי היום והוא עת מיעד ממועדי השמש כי זריחתו מועד אחד וחצי היו' מועד אחר ובא השמש מועד אחר ומהם אמרו משהאיר מזרח עד הנץ החמה והנה מרחמי האל קצר זמן הדבר שהרי אמר לו ג' ימים ולא היה אלא מהבקר ועד עת מועד. ובדרש ויתן ה' דבר שלשים ושש שעות של פורענות נגזר עליהם באותו היום באו סרקליטין גדולים ובטלו אותם ואלו הן חמשה ספרי תורה שבעת ימי השבת ח' ימי ברית מילה וזכו' שלשת אבות נשתיירו שלשה עשרה מרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטים וחד אמר בזכות עשרת הדברות ושני לוחות נשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר משחיטת התמיד עד זריקת דמו: (טז) וישלח ידו המלאך. הראה הקב"ה דמות מלאך וחרבו שלופה בידו נטוי' על ירושלים והעמידו סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקום ההוא ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקום הבחירה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפלה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים: אל הרעה. כמו על הרעה ורבים כמוהו: רב עתה הרף ידך. די במגפה אל תשחית ירושלם. ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין: עם גורן. סמוך לגורן: האורנה. כתוב בוי"ו קודם לרי"ש וקרי הארונה רי"ש קודם לוי"ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיו' ומה שאמר אדם בה"א הידיעה הוא שלא כמנהג ואיפשר שהוא שם תואר: (יח) עלה. לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש היא נמעלה כנגד ירושלם: (יט) כדבר גד. בכף ובדברי הימים בדבר גד בבי"ת: אפיו ארצה. כמו על אפיו: (כב) והמורגים. למורג חרוץ: וכלי הבקר. ושאר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטים למנחה

רשי

שוין בו: (טו) מהבקר ועד עת מועד. מעידן דמתנכים תמידא ועד דמ[...]
(טז) היבוסי. שר מצודת ציון היה ששמה יבוסי: (כ) וישקף ארונה. מתמה [...]
מפני המלאך כך כתוב (בדברי הימים א' כ"א כ'): (כב) והמו[...]
כלי עץ מלא חריצין וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ו[...]
להיות תבן למאכל ב[...]
ארונה

תרגום

טו ויהב יי מותא בישראל מעידן דמתנכים תמידא ועד דמתפסק ומית מן עמא מדן ועד באר שבע שבעין אלפין גברא: טז ואושיט ידיה מלאכא לירושלם לחבלותה ותב יי מן בישתא ואמר למלאכא דמחבל בעמא מסת כען אנח ידך ומלאכא דיי הוה שרי בבית אידרי דארנון יבוסאה: יז ואמר דוד קדם יי כד חזא ית מלאכא דמקטל בעמא ואמר הא אנא חבית ואנא סרחית ואלין עמא דאינון כענא ביד רעיא מה עבדו תהי כען מחתך בי ובבית אבא: יח ואתא גד לות דוד ביומא ההוא ואמר ליה סק אקים קדם יי מדבחא בבית אידרי דארון יבוסאה: יט וסליק דוד כפתגמא דגד כמא דפקיד יי: כ ואסתכי ארון וחזא ית מלכא וית עבדוהי עברין עלוהי ונפק ארון וסגיד למלכא אפוהי על ארעא: כא ואמר ארון מא דין אתא רבוני מלכא לות עבדיה ואמר דוד למזבן מנך ית בית אידרי למבנא מדבחא קדם יי ויתכלי מותנא מעל עמא: כב ואמר ארון לדוד יסב ויסק רבוני מלכא דתקין בעינוהי חזי תוריא דכשרין לעלתא ומוריגיא

מקרא

אפלה: טו ויתן יהוה דבר בישראל ל'
מהבקר ועד־עת מועד וימת מן־העם ג'. ב'
מדן ועד־באר שבע שבעים אלף
איש: טז וישלח ידו המלאך | ירושלם
לשחתה וינחם יהוה אל־הרעה ל'
ויאמר למלאך המשחית בעם רב
עתה הרף ידך ומלאך יהוה היה עם־
הארונה קרי גרן האורנה היבסי: יז ויאמר דוד אל־
ב' חד חסר וחד מלא כי: ברחותו ילדיו מלא יהוה בראתו | את־המלאך | המכה
בעם ויאמר הנה אנכי חטאתי ואנכי
העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא
ידך בי ובבית אבי:
יח ויבא־גד אל־דוד ביום ההוא ויאמר
ארונה ק' לו עלה הקם ליהוה מזבח בגרן ארניה
ל' כ"ף וחד ב' בדבר גד היבסי: יט ויעל דוד כדבר־גד כאשר
ד' צוה יהוה: כ וישקף ארונה וירא את־
המלך ואת־עבדיו עברים עליו ויצא
ל' ארונה וישתחו למלך אפיו ארצה:
כא ויאמר ארונה מדוע בא אדני־המלך
אל־עבדו ויאמר דוד לקנות מעמך
את־הגרן לבנות מזבח ליהוה ותעצר
המגפה מעל העם: כב ויאמר ארונה
ו' אל־דוד יקח ויעל אדני המלך הטוב
בעיניו ק' ה'. ב' בעינו ראה הבקר לעלה והמרגים

מהבקר ג' וסי' ויאמר יואב חי האלהים. ויתן ה' דבר ביש' דסיפרא. ויקראו בשם הבעל מהבקר: כאשר צוה ה' ג' סוף פסוק וסימ' קרב אל המזבח. שוק התרומה וחזה התנופה. ויעל דוד כדבר גד דשמואל: ויעל ז' רפין בקריאת וסימ' נטה ידך על ארץ מצרים בארבה. ויאמר ארונה אל המלך. כי איש איש מבית ישראל. כה אמר כורש. וחברו. מי יפתה את אחאב. וחברו דדברי הימים: לעלה ח' בקריאה וסימ' נמסר בסוף נשוא:

רלבג

נפשו למנות מה שיתנו [...]
יהיה בהם נגף בפקוד [...]
כמו שבארנו בפרשת כי [...]
(טז) למלאך המשחית [...]
ידמה לפי מה שאחז [...]
המלאך היה נביא ולזו [...]
נראה בהקיץ לדוד וזה [...]
משחית בעם במלות ה[...]
דרך מאמר הנביאים ל[...]
משחיתים אנחנו את [...]
והיה נראה לדוד שחרב[...]
בידו נטויה על ירושלם [...]
על שהוא היה מביא הד[...]
במלאכות ה' ואחשוב [...]
המלאך היה פנחס בן [...]
בן אהרן כי הוא היה [...]
דוד כאמרו הוא פנחס בן [...]
בן אהרן הכהן נגיד על ה[...]
לפנים וה' עמו וכבר [...]
כמה שקדם בספר [...]
במקומות רבים שהנ[...]
ביאת מלאך ה' שהו[...]
פנחס והוא אמר לגד [...]
לדוד אומר שיבנה מזב[...]
ארונה כמו שנזכר בספ[...]
הימים ומלאך ה' אמר [...]
לאמר וגו': (יח) וה[...]
ארונה היה בהר המורי[...]
שזכר בספר דברי הימי[...]
שנזכר זה המקום ל[...]
בית המקדש מקדם ושם [...]
שבנה אברהם בו מזבח [...]
את יצחק בנו כי הוא [...]
בו בהר המוריה כמו [...]
בתורה. והנה בהר דו[...]
תכונתו שימות הוא ובי[...]
ולא ימותו ישראל מצד [...]
שחטא דוד. ודמה [...]
היבוסי נתגייר ולזה [...]
בירושלים עם ישראל [...]
קראו מלך לפי שהכהר [...]
על היבוסי שהיה שם [...]
שלקחו אותה ישראל [...]
(כב) המוריגים. הם [...]
מעץ דשים בהם התב[...]
וכלי

תולדות אהרן ויתן דבר. ברכות סב יומא כב: ויעל דוד. (ע"ג מג): ויאמר ארונה. מגלה טו ע"ג כד ובחים קיו מנחות כב:

מצודת ציון

(טו) מועד. זמן: (טז) וינחם. ענין הפוך מחשבה: רב. ענינו כמו די וכן רב לך (דברים ג): הרף. מל' רפיון: (יז) העויתי. מל' עון: (כ) וישקף. ענין הבטה וראיה: עליו. סמוך לו. אפיו. על פניו: (כא) ותעצר. ענין מניעה וכן ועצר את השמים (שם יא כ"ב): והמרגים. הוא לוח עץ ובתחתיתו תקועים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא): מחודש

מצודת דוד

והמה לא ידחמו: (טו) מהבקר. מעת הבוקר שבא הנבואה אל גד כמ"ש ומיד אמרה לדוד ובחר בדבר ואז התחיל הדבר והתמיד עד עת אותו מועד ל[...] (טז) וישלח. המלאך המשחית בעם שלח ידו להשחית גם אנשי ירושלים ו[...] ה' וגו': רב עתה. די עתה במה שמתו והרף ידך מלהשחית עוד כואת כ"ל [...] מעט: היה עם גורן. היה עומד סמוך לגורן וגו': היבוסי. מבני יבוס שהיה גר לדק: (יז) אנכי חטאתי. ר"ל אני הסבה בהמגפה הזאת: ואלה הצאן. ר"ל בני העם: ידך. מכת ידך זו הדבר: (יח) ויאמר לו. בדבר ה': (יט) [...] דוד. אל הגורן אשר עמד בהר: (כא) מדוע בא. כאומר היה לך לשלוח אחרי לבוא אליך: לבנות מזבח לה'. ובאתי הנה לכבוד המקום ב"ה: ותעצר. כדי המגפה: (כב) יקח ויעל. יקח הגורן למזבח ויעלה עליו משלי את הטוב בעיניו ראה הבקר מוכן לעולה וגו': וכלי הבקר. וגם שאר כלי הבקר יהיו לעצים [...] האש

רשי

ארונה המלך · שר היבוסי היה: (כד) שקלים חמשים. ובדברי (א' כ"א כ"ה) הוא אומר שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד ...שים שקלים כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי ...ן שניהם בס"ף שחיטת קדשים גבה כסף בשש מאות כסף בשקלי זה"ב ...ן שניהם בספרי:

...לת ספר שמואל

רדק

למנחה: (כג) הכל נתן. הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה: ארונה המלך. מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלם כמו שנשארו שם משכנשוה בני יהודה כמו שכתוב וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמים ע"י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימן וזה השדה והגורן היה לארונה היבוסי ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבלם כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבים בעיר מתחלה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע"א ושאר מצות שהוזהרו עליהם בני נח ואפי' מז' אומות היו יכולין לשבת בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז' מצות מותר להניחם בארץ ובמקצת נסחאות התרגום תרגם נתן ארונה המלך למלך יהב ארון למלכא די בעא מיניה מלכא: ירצך. תרגמו יקבל קרבנך ברעוא: (כד) מאותך במחיר. כמו מאתך כי רבים מן הרפים בענין עם: בכסף שקלים חמשים. ובדברי הימים שקלי זהב משקל ו' מאות אמרו רז"ל גבה מכל שבט ושבט נ' שקלים שהן שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וז"ש שקלי זהב ועוד אמר כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם זהו שר' יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד ר' אומר משום אבא יוסף בן דוסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי ר' כי אומר הנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו' ר"ל כל המקום שהוא בשדה שנבנה בו הבית: (כה) ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל. וקביל ה' צלות דיירי ארעא. ובדרש כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא ע"י שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאים ליטע בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי"ר סלה:

סליק ספר שמואל

מקרא ותרגום

וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים׃ כג הַכֹּל נָתַן אֲרַוְנָה הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ ° וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־ (ל' פסק' בא"מ)
הַמֶּלֶךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ׃ כד וַיֹּאמֶר (ל')
הַמֶּלֶךְ אֶל־אֲרַוְנָה לֹא כִּי־קָנוֹ אֶקְנֶה (ג' ב' כתיב ה' וחד כתיב ו')
מֵאוֹתְךָ בִּמְחִיר וְלֹא אַעֲלֶה לַיהוָה
אֱלֹהַי עֹלוֹת חִנָּם וַיִּקֶן דָּוִד אֶת־הַגֹּרֶן
וְאֶת־הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים׃ (ט"ו רפין. ל' וכל קרי"סלוף)
כה וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל
עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֵר יְהוָה לָאָרֶץ
וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃ (ד') חזק

וּמָנֵי תוֹרַיָא לְאָעַיָא׃ כג כֹּלָא יְהַב אֲרַוְן מַלְכָּא לְמַלְכָּא דִי בְעָא מִנֵיהּ מַלְכָּא וַאֲמַר אֲרַוְן לְמַלְכָּא יְיָ אֱלָהָךְ יְקַבֵּל קֻרְבָּנָךְ בְּרַעֲוָא׃ כד וַאֲמַר מַלְכָּא לַאֲרַוְן לָא אֲרֵי מִזְבַּן אִזְבּוֹן מִנָךְ בְּדָמִין וְלָא אַסִיק קֳדָם יְיָ אֱלָהַי עֲלָוָן מַגָּן וּזְבַן דָוִד יָת בֵּית אִידְרֵי וְיָת תוֹרַיָא בִּכְסַף סִלְעִין חַמְשִׁין׃ כה וּבְנָא תַמָן דָוִד מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְאַסֵיק עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹת דָיָרֵי אַרְעָא וְאִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃

קנו ג' בקריאה וסי' נמכר בסדר בהר סיני ; ויקן ד' בקריאה וסי' ויקן את חלקת השדה אשר . ויקן יוסף את כל אדמת מצרים . ויקן דוד את הגרן . ויקן את ההר שמרון ; ותעצר המגפה ד' בקריאה וסימ' ויעמד בין המתים ובין החיים . ויבא אחר איש ישראל . ויבן שם דוד מזבח . ויעמד פנחס ויפלל ותעצר :

תולדות אהרן הכל נתן . זוהר ויקהל : ד' אלהיך ירצך . (שם מ) : ויקן דוד . זבחים קיו :

סכום פסוקים של ספרי שמואל אלף וחמש מאות וששה וסימנו אשרו חמוץ . וסדריו לד וסימנו פותח את ידך . והקפיטולים של ספר ראשון שלשים ואחד וסימנו חסד אל כל היום . ושל ספר שני עשרים וארבע וסימנו ומתי כדכד שמשותיך . ובין הכל חמשים וחמשה וסימנו הן על כפים חקותיך . ומליו ולאשה עגל מרבק :

רלבג

...קר'. הם הכלים שיש ...לים המוכנים לחרישה ...' כמו דרבן ומה שידמ' ...ר דברי הימים זכר ...תן ג"כ ארונה החטים ...יה בגרן למנחה ושם ...כר נתן דוד במקום ...ב מספר שש מאות ...חשוב שהגרן עם הבקר ...' בכסף שקלים חמשים ...ם מזבח ולהעלות הבקר ...' ואולם המקום הבוא ...נבנה בית המקדש שם ...ש מאות שקלי זהב וזהו ...לפי מה שנזכר בספר ...הימים וזהו בית ה' ...' וזה מזבח לעולה ...' כי זה מהם שיורה ...נה המקום שנבנה בו ...קדש: (כה) ויעל עולות ... הנה לא נאסרו ...עד שנבנה בית המקדש ...ה אסור לדוד להעלות ...ושלמים ואעפ"י שהיה ...זה שצריך אל ביאור לפי ...לנו במה שהגבלנו באורנו בזה המק"ס:

...התועלות המגיעים ממנו הם אלו: הראשון הוא במדות והוא שראוי ...כל טובה מאחר שיתן לו תודה כפעל כל אשר גמלהו וכל שכן אם היה ...דרך המטיב כי בנתינת התודה לו תועלת נפלא להוסיף לאמונתו יתב' ...טובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהטיב הש"י לדוד כל אלו הטובות ...ן באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללות על כולם ואעפ"י שהכיר ...' על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספר תהלים ולזה ...יבר דוד לה' את דברי השירה הזאת לה' ביום הציל ה' אותו מכף כל ...מכף שאול: השני הוא להודיע שהש"י כשיתחדשו ממנו הרעות לא ...ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולז"א דוד שהש"י הוא קרן ישעו ...שלא יחדש הש"י הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם ...ם ולדחותם מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרניו מעליו ...המזיק לו: השלישי הוא להודיע שהתפלה תהיה נשמעת כשיהיה ...' מסדר משכחי הש"י מה שיגיעהו השגחתו לפי מה שאפשר כי אז הוא ...ואז תהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה האלהית בו וזהו אמרו ...אקרא ה' וגו' ולזה גם כן אמר בצר לי אקרא ה' ואל אלהי וגו' כמו ...: הרביעי הוא בדעות והוא להודיע כי מה שיחדשהו הש"י על דרך ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי ...היה וסגר פ"ה אריותא ולזה אמר בזה המקום וירכב על כרוב ויעף כמו שבארנו: החמישי הוא להודיע כי בשובה ההכרח שיחדש השם רעות ...והביו הנה יסדרו ממנו ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקר' לא יגיעו בשהיה אפשר שישלם המכוון בזה האופן וזה כלו להעיר כי הש"י מרחיק ...הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהעננים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב שירוה את הארץ ...והצמיחה ויקרה מהם רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקים והלפידים כן ייטיב הש"י לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה ...ה וזהו אמרו מספר מה שהשגיח הש"י להצילו ולהכניע לאויביו וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי אש . ...ן שמים ה' וגו': הששי הוא במדות והוא להודיע שמי שירצה שישיג מבוקשו מהנזק אויבו ראוי שישתדל בזה בעת היותו קשה יום כי אז יתכן יותר ...המבוקש כאמרו אל תתחר במצליח דרכו שיורה כי מצד היותו מצליח ינצח ומזה יתבאר שבקשה יום ראוי שינוצח ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש"י יקדמוני ביום אידי ויהי ה' למשען לי כאילו יאמר שהם התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי ה' שהיה לו :

השביעי

מצודת דוד

...המזבח: (כג) הכל נתן. הכל נדב לתת למלך: ארונה המלך. הוא היה ...ל היבוס עד שלא כבשה דוד ומשכבשה נתגייר ונשאר עליו שם מלך: ...היה מרוצה לך לקבל עולותיך ברצון לשתעצר המגפה: (כד) לא.. ר"ל לא ...מתנת חנם אלא אקנה בכסף דמי שווים: חנם. מהדבר הניתן לי בחנם: בכסף שקלים חמשים. ובד"ה נאמר שקלי זהב משקל שש מאות כי חמשים שקלים ...בעבור הגורן מקום המזבח ובעבור הבקר ומאשר ראה כי שם יהיה בית אלהים קנה כל השדה סביב הגורן ובעבורם נתן שש מאות שקלי זהב: (כה) ויעתר. נתרצה לאנשי הארץ ונעצרה המגפה מכל וכל מעל ישראל:

מצודת ציון

ד) מאותך. מאתך וכן ושם אדבר אותך (יחזקאל ג): במחיר. ענין דמי הדבר וערכו כמו ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה) (כה) ויעתר. נתרצה כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה):

השביעי הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש"י תדבק באדם אצל שמרו דרכי הש"י והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בש"י ולזה אמר דוד בספרו חוזק דבקות ההשגחה האלהית בו גמלני ה' כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסור ממנה הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי הש"י ומתבונן בחקותיו ומשפטיו: השמיני הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש"י והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלימות והחסידות בכל ענייניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עוז שתהיינה פעולותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לנצח יצרו בענין בת שבע וממנו סיבב דבר הריגת אוריה לכסות קלונו ולמלט שלא תהיה בעילתו מבעילת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קצת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך. ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאר התכונות שראינו לשאול שלא היו מתישרות אל היושר והחסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה מושב להתנצל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה' ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתברר ועם עקש תתפל כמו שבארנו: התשיעי הוא להודיע שדרכי הש"י ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטיב בקצת פעולותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתים הנה הערים הש"י להשלים מה שחסר מזה בשם האדם בעל בחירה ורצון לא ימשלו אל הבחירה היא מה שיסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן שינצל האדם ממנה בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטיב המסודר מן התורה ובאמצעותו ידבק הש"י ויהיה לו למגן מהרעות ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו: העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש"י שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאלו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שיעשה הש"י מהמטה נחש על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלות לאוהביו בזולת סבותיו וזהו אמרו האל מעזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני: האחד עשר הוא להודיע כי הש"י נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהעולם נמצא על צד החסד אצל הברית ששם לדוד על זה אצל הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשו ישראל הטוב בעיני הש"י בדרך שיוכל לעשות להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבוא עליהם רע אצל ההשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה ותפסק המלכות מישראל הנה לא תסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו כבר יצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה וימלך ותתקיים על ישראל כי אי אפשר שתסור הממלכה מזרעו הסרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאים וזהו אומר ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח: השנים עשר הוא מה שהודיע ששאר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מושלים ביראת אלהים אבל הם אנשי רשע לא תתקיים מלכותם ויזיקו ישראל בעבורם ובסבתם והם וזרעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיים בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיים מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואמר ייבשו וכן אמר הש"י לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תראה שמלכות החשמונאים לא נתקיים מאד בבית שני: השלשה עשר הוא להודיע שגבורי דוד היו כלם אנשים תמימים ג"כ בחכמת התורה ולכן היתה דבקה השגחת הש"י בהם ולזה תאר עדינו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורים בניהו בן יהוידע הכהן שהיה מופלא שבב"ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבח אלו הגבורים אמר מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלשה היה חזק או תקיף אבל תארו בכבוד אצל גודל המעלה ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית: הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבקש דבר ויוציא בבקשת קנינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ"ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשנתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם שלשת הגבורים להביא המים אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא היה ראוי שיסכנו עצמם בעבור זה

ואעפ"י שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמ[ים] אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים ... יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם לה' לרמוז כי על עבוד[ת] ... לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל ... החמשה עשר הוא במלו' והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך ה... נסך דוד המים ההם לה' כי הוא מן השקר שיעבוד דוד הש"י בדבר ל... שיעביד בו במקדש הנה כמו שלא יעשה אחד מן האנשים הטובים ... הנבזי לה' כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנוסכים אות[ו] ... ומזה המקום יש סמך גדול וחזק למ"ש רבותינו מנסך המים בחג ... הששה עשר הוא להודיע כי מה קשה עם יקרה שיעשה המלך דבר ... להיות כלי להביא הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף ה' לחרות ביש[ראל] ... את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלך ... תמוקשי עם כן יקרה מה קשה עם למנהיג כשוב שגגה מה שהיה ... מהש"י לולא חטא העם שלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמע[ל] ... שהרגיש שחטא כשיגיעהו המרעה ובקש מהש"י שמחילה: השבעה ... להודיע כי מן הרעות ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאי זה ... אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת ... והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי ר... הש"י ונמס על הרעב ואע"פי שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הש"י ... שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה ... זה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו אלו הרעות מסודרות ... לפני האויבים והם רודפים היא יותר קשה מהרעב כי זה הוא ל... והאשר ה"א מיתת חסרון המזון ואעפ"י שימשך מחסרון המזון מות לקצ... הנה בתחבולות יצילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל במ... מדין עליהם והדבר הוא יותר קשה מהכניסה מאויבים והם רודפים ... לא יתכן לנוס כי הוא באויר שהוא אצל האדם ולזה הושם בקירוב ... הדבר אל זמן הכניסה היחס זמן הכניסה אל זמן הרעב: השמנה ... להודיע שאפי' מחטאת דוד נמשך טוב שלא תראה כי בעבור זה הש... לו מקום בית המקדש אשר באמרו הש"י אשר רמז אליו בתורה באמרו ל... אשר יבחר ה' ובאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחל[ה] ... נמשך טוב מחטא בת שבע שילד ממנו שלמה אשר נתנה לו הממלכה ... החטא ההוא גם כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרות בספר תה[לים] ... זמירות ישראל לשבח בהם הש"י ולס"ב מחטאיהם וזה כלו מורה על ... דוד עם הש"י: התשעה עשר הוא להודיע שהדבר שיש בו קדוש[ה] ... לש"י אין ראוי שיהיה לאדם השתמשות בדברים הנוגעים בו כי זה מ... להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות ... לה' לא רצו שיהיה הדברים שבו לשמוש אדם ולזה רצו ועשו מבנ... ומהמוריגים וכלי הבקר עשו עצים להעלות העולה ומהחטים מנ[חה] ... ישתמשו בהם לצורך הדיוט יביא זה להקל בקדושת המקום הקדוש הה[וא] ... הסבה ג"כ תמצא שכאשר בא ארון ה' משדה פלשתים על ידי הפרות ... בעגלה הנה בקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה לה': העש[רים] ... להודיע שאין ראוי להעלות לש"י עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה ... אונס כמו הענין בזה שהיה נותן ארונה לדוד שהוא אפשר שלא היה ... אם על צד היראה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פנים לק[נות] ... ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הש"י ... ובמה שהוא לא לו ומפני זה הוצרך לקנות כל המקום ההוא אשר נבנה ... העשרים ואחד הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סב[ות] ... ההשגחה בישראל ולעצור המגפה והמשחית מהם כי זה ממה שיושי[ר] ... על המכוון בענין הקרבנות שהוא מביא באופן שלם אל הדבקות ב... שבארנו בבאורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה הענין על הכפרת ... הכרובים בכל דבור ודבור שהיה מדבר הש"י עם משה להיישיר ישר[אל] ... על כוונת התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הש"י לעצור המגפ[ה] ... הקרבנות האלה להעמידנו על המכוון בהם כי כבר התבאר מדב... שסבות ההשגחה הם הדבקות בשם יתברך וההליכה בדרכיו וההתבונ[נות] ... התורה בכללם:

ובכן נשלם באור ספר שמואל והיתה השלמתנו אותו בראש א... של שנת תשעים ושמנה לפרט האלף הששי והתהלה לאל ל... עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על כל ברכה ות...

ספר מנחת שי שמואל

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו.)

א (א) וַיְהִי. בתרסא: (ג) חפני ופנחס. בספרים כ"י נמסר עליו לית חסר וגם ברים פרשת פינחס נמסר כלם מלאים בר מן א' חסר חפני ופנחס ואין בזה מחלוקת בין מערבאי ומדנחאי ועיין בספר פענח רזא ריש פרשת פינחס ובדפוס ישן הפ"א במאריך ובשאר ספרים בגלגל לכן נ"ל שהשוא נע כקריאת כל שאר פינחס שבמקרא ומה גם כי זה עצמו דבן עלי נזכר פעמים רבות בספר זה בסימן ב' וסימן ד' וסימן י"ד ושמו יוכיח עליו שהוא נע ואף תרגומו דהכא ביו"ד ועיין מ"ש בפרשת ויצא על מלת נ ב ב ת י ובפרשת משפטים על ת ה ר ס ם ובמאמר שכתבתי על המאריך: (ו) הרעמה. הרי"ש בדגש לתפארת. רד"ק בפירוש ובמכלול דע"ב וכן הוא במסורת. (ח) למה תבכי וגו' מלעיל והמ"ם בסגול ורפי מכלול דף רס"ו: (ט) אחרי אָכְלָה. מקור בתוספת ה... בקמץ חטוף והלמ"ד קמוצה וה"א רפה כן הוא בספרים כ"י מדוייקי' ובדפ... ובן משמע בהדיא מפירוש רש"י ורד"ק ודין הוא קדמאה מן מלין דמשמשין ... וא' ולית דכוותהון ע"פ המסורת וחברו וְאָכְלָה מצידי וספרי' שהלמ"ד בחולם וצריך להיות בקמץ והכי מוכח בגמרא דכתובות סוף פרק אף על ... התוכ...

...פי ס. והואיל דאתא לידי אימא ביה מלתא מפני ששמעתי לקצת מעיינים שקראו ...הולם הלמ"ד כמו שמצאו בכמה ספרי הדפוס וטעות זה הביאם לפרש הגמרא ...וספות שלא כהוגן ואין דבריהם עולים בשמועה ולא נכונים בטעם ובנין דין לאהדורי אפירושי דמיקי דלית בהון ממשא ולאפוקי שמעתא מדוכתא ברם הכי דהדין דרשה ופירושה: דרש ר' יהודה איש כפר גבוריא מנין שאין פוסקים יין ת... אין ב"ד פוסקין לה יין שהיין מרגילה לתאות תשמיש) שנאמר ותקם חנה ...לה בשלה ואחר שתה שָׁתֹה ולא שָׁתֹת אלא מעתה אָכְלָה ולא אָכֹלוֹ (ובעל חכמת שלמה הגיה אָכְלָה ולא אָכֹל) ...ה קרא דגבוריה קאמרינן מכדי בגווה קא עסיק ואתי מ"ט שָׁתֹה ולא שָׁתֹת פי' בעלי התוספות ז"ל רבותינו הצרפתים אחרי אָכְלָה ה' מפיק ה"א משמע ואף על פי שלא אכלה כדכתיב ולא ...אכל מ"מ אית לן למדרש הכי ותקם חנה אחרי שעת אכילתה שהיה לה ...רי שתה אלקנה וביתו חוץ ממנה שלא היה לה לשתות ולכך ויחשבה עלי לשכרה ...ותא מדלא קאמר ואחרי שתותה דומיא דאכילה שתלה בה אי נמי אחרי ...רי שָׁתֹה כדכתיב אֱכֹל וּשְׁתֵה יאמר לך (משלי כ"ג) ומדשני קרא בגבוריה ...הכי כמפרש לקמן אָכְלָה ולא אָכְלָה הכי נמי (בתמיה) כמו כן שאין פוסקים מזונות לאיש (סידור ל' יוס' לבעל טוב) מכדי ...פיק ואתי דהא כתיב חנה בקרא וכתיב נמי אָכְלָה א"כ ליכתוב נמי שתותה ...ב קרא בגווה וליכתוב אָכֹל וְשָׁתֹה. מ"ט שאני ש"מ שתה ולא שתת ...רואה בעיניך מהגמרא ומרבני צרפת שכתוב אָכְלָה בקמץ הל' ...פת ובלא מפיק אך דרשיהו כאלו היתה במפיק מדשני קרא בגבוריה ולא אָכְלָה ואחרי שתותה או אָכֹל וְשָׁתֹה. ויש לי לתמוה על רד"ק ז"ל שכ' שאמ' שתה ולא שתתה לא דקדק ואחרי בקשת המחילה ...דקדק הוא בפעם הזאת שגם ר' יהודה ידע שמלת שָׁתֹה מקור והוא משמש ...ים ולזכרים ולנקבות ואם כן אף חנה היתה בכלל אך יצאת מן הכלל ...שָׁתֹה ששני בגבוריה כדאמרן ומדכתיב ותבכה ולא תאכל פירשו אחרי אָכְלָה אכילת' של חנה והיכרחו לפרש ואחרי שָׁתֹה אחר שעת השתיה ...לה מדשני קרא ומכאן שאין פוסקים יינות לאשה ותו לא מידי בהן ...לתא אגב שיטפא אשמעינן שהספר המוזכר בדברי רד"ק בשרש קרב הנקרא ...ה וְאָכְלָה הוא ספר א' ממסורת שהראשונה שבהם תחלתם בתרין מלין אלין גם במסרה גדולה שנדפסה בויניציאה בעשרים וארבע הגדול במע' ...ורובן של מסורת אינן אלא מספר הוא כמו שכתב ר' אליה המדקדק בהגהת ...ש הנ"ל ובהקדמה השלישית לספר מסורת המסורת ועיין עוד מ"ש ביחזקאל ...ילים מזמור קי"ח: (טז) וכעסי. הטי"ן בשוא לבדו וכתב רד"ק בשרשים שבכל מדוייקים הוא בסמ"ך ור' יונה כתב שהוא בשי"ן שמאלית כמו לו שקול ישקל ...ב ו) ואחרים עכ"ל. גם אני מצאתיו בנסחה כ"י בשי"ן שמאלית אין כפי ...להכריע כנגד' הספרים שהוא בסמ"ך שמערכת אות הכ"ף נמסר כעס ד' ...בליסנא ואין זה ממניינם: (יז) את שלתך. חסר אל"ף ובאגדת שמואל שלתך ...לה הבן הזה שאת עתידה להעמיד הרבה שלא הוא עתיד לשאול בתורה ע"כ. ...חסר אל"ף לדרוש בו לשון בנים כמו ובשליתה היוצאת. ועיין עוד בכלי יקר ובמראות ...אלשיך ומסורת הברית הגדול סימן תתקס"ג: (יט) וישכמו בבקר. בספרים חסר יו"ד וכן במסורת וישכמו ב' חסר וסימניהון וישכמו בבקר ויעלו אל ראש ...(במ' י"ד) ויהי ביום השביעי וישכמו כעלות השחר (יהושע ו) וכל שמואל דכו'. ...ויעלו וישכמו ג' חסר וסימן ויעלו אל ראש ההר ויהי ביום השביעי. ושמואל ספר שמואל שסיב כחד כך הם הגרסאות הנכונות במסורות כ"י והמסורה שנסדרה במקרא גדולה פרשת שלא לך משובשת:

...פרתו תדברו. הת"ו רפה ועיין מ"ש בפרשת וארא על פסוק אתה תדבר: ...תכנו. ולו קרי ובאגדת שמואל ולו נתכנו עלילות אין אנו יודעין אם לו נתכנו ...ם עליות שאינן מכוונות לו ת"ל יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו: ...הלמ"ד בדגש לתפארת מכלול משקל פָּעַל: (ט) חסידו. חסידיו קרי וביומא ...להם הממונה אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אפילו בשביל צדיק א' ...ים שנאמר וצדיק יסוד עולם ר' חייא בר אבא דידיה אמר מהכא רגלי חסידיו ...דיו תרתי משמע אמר ר' נחמן בר יצחק חסידו כתיב ע"כ. ובספר הזוהר פרשת ...י"ב חסידו כתיב חד ודא אברהם דקב"ה נטיר ליה תדיר ולא אעדי נטירו מיניה ...' ובמדרש תנחומא דריש ליה נמי על אברהם כשרדף אחר המלכים ד"א זה יעקב ...הנה אנכי עמך ושמרתיך ובאגדת שמואל זה יוסף ועיין כלי יקר: (י) מריבו. ...ובאגדת שמואל אמר ר' אבא בר כהנא אם חד הוא יפול ואם תרין איכון ...כלי יקר ובספר הזוהר פרשת ויקרא סוף דף י"ט: עלו. עליו קרי ובאגדת שמואל ...אבא בר כהנא אם עולים הם לשמים משם אני מרעים בקולי ומורידם עיין כלי ...) ויאמר לו. לא ק' כן הוא בספרים כ"י מדוייקים וכ"כ רד"ק כתוב בוא"ו וקרי ...כ. ותרגומו שבמקרא גדולה ואמר ליה אבל במקרא מויניציאה שנת רע"ח מתורגם ...ועוד עתיד אני לכתוב מזה בישעיה מ"ט בס"ד: (יט) והעלתה לו. הה"א בפתח ורפי הלמ"ד ומלרע כי הטעם בתי"ו כמו שכתוב במכלול דף קנ"ו: (כב) אשר בירושלמי פרק בתרא דכתובות ופרק קמא דסוטה ישכיבון כתיב שהיו הנשים ...קיניהן לטהר לבתיהן והיו משהין אותן הקב"ה מעלה עליהן כאילו הן שוכבין ...פירש ביפה מראה ישכיבון כתיב שהוא לשון הפעיל כאילו אחרים השכיבום עם ...ינו מה שהעלה עליהם הכתוב כאילו שכבו להעניסם אף על פי שהם לא עשו ...דבכל הספרים לא כתוב אלא ישכבון בלא יו"ד והיכא כתיב ישכיבון ואולי כן ...ריהם ובדרך שכתבו התוספות בפרק במה בהמה גבי מעבירם כתיב שפעמים ...ולקת על ספרנו ע"כ לשונו. ולא ידענא מאי דריש על יו"ד דבתר כ"ף דהך ...לא איתא בבבלי פרק במה בהמה גבי כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה ...אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל ...ועלה עליהם הכתוב כאלו שכבום והכי איתא בב"ר פ' פ"ה ובאגדת שמואל פ' ז' ...ן ישכיבון כתיב כדגרסינן בירושלמי ואמרינן תו התם בבבלי גופא אמר ר' פנחס ...וכו' שהכתוב ייחסו לשבח ופריך אלא הא כתיב ישכבון אשר ישכבן כתיב ע"כ. ...' דס"ל יש אם למקרא כלומר דבתר קריא אזלינן דהיא עיקר גרס בריש פרק ...הדרין אשר ירשיען אלהים תרי משמע. ונאמר אלהים למטה שהוא ירשיען ...ונאמר אלהים למעלה עד האלהים יבא מה למטה שנים אף למעלה שנים ואין ...שקול מוסיפים עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה שיגמר הדין בשלשה. ורבנן פליגי ...מרו (ירשיען כתיב) הכא אפי' רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחסו ...(כד) מעברים עם ה'. בכל הספרים המדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן ראוי ...מסורת שהוא חד מן ח' חסר בליסנא פי' חסר אחר הבי"ת וסימן נמסר ביהושע ...במ"ג והוא מלא אחר הרי"ש ובספ' אחר דפוס ישן מעבירם כתיב והכי איתא ...שמואל ודריש מיניה לגנאי שחטא דמעבירים אותו כדאמרינן בירושלמי דסנהדרין ...גדול. וכן הגיה בעל אות אמת באגדת שמואל מעבירם עם ה' מעבירם כתיב ...אותו ומשוירין אותו ובבבלי פרק במה בהמה דרשינן דחפני לבד חטא ולא פינחס ...הכא והא כתיב מעבירים אמר רב הונא בריה דר' יהושע מעבירם כתיב וכתב שם ...ל שבספרים מוגהים כתיב מעבירים וגם במסורת הגדול במקום שמנויים שם כל התיבות דלא כתוב בהן יו"ד וקורין לא נמנה זה. והתוספות כתבו שהגמרא שלנו חולקת על ספרים שלנו שכתוב בהן מעבירים וכן מצינו בירושלמי פרק קמא דסוטה בשמשון כתוב א' אומר וישפט את ישראל בימי פלשתים ארבעים שנה (שופטים ט"ו) וכתיב א' אומר והוא שפט את ישראל עשרים שנה (שופטים ט"ז) אמר ר' אחא מלמד שהיו הפלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מותו כדרך שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו ובכל הספרים שלנו כתוב עשרים שנה גם בשופטים ט"ו עכ"ל. וכן כתב בעל יפה מראה וכן הוא במדבר רבה פ' י"ד ובעל כלי יקר טרח לפרש הירושלמי באופן שלא יהיה נגד הספרים ע"ש. ובהקדמת מקרא גדולה ומ"ש בפרשת בא על פסוק ונתנו על שתי המזוזות ובפרשת נשא על כלות משה ובסוף פרשת מצורע אצל והכובס אותם יכבס בגדיו: (כה) ופללו. למ"ד עי"ן הפעל רפה: מי יתפלל לו. מתחלפת יִתְפַּלֶּל לו: (כח) לעלות על מזבחי. במקרא גדולה מסור עליו ב' מטעים פירש דמטעים ביה דסבירין להעלות כי כן משפטו כמ"ש רד"ק וחברו כ"ל שהוא לעלות עמים תחתיו (איוב ל"ו) וכן מתורגם בשניהם לאסקא: (לג) ולאדיב. בכל ספרים שלפנינו האל"ף בשו"א ופתח שלא כדברי רב פעלים שכתב ובנוסח הפ"א אל"ף מהמנעה וְלַאֲדִיב את נפשך ע"מ לַשְׁמִיד מעוניה מן השלמים:

ג (ב) ועינו. ועיניו ק': הקלו. הלמ"ד בדגש: (ג) ושמואל שכב בהיכל ה'. הקשו בפ' עשרה יוחסין והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו פי' ושמואל שוכב בהיכל ה' סרס מילתא משמע וגל כרמך מפסקינן ליה ושמואל שוכב במקומו בבית משמר הלוים שהיו שומרים את הבית וכן תרגם יונתן בעזרת ליואי והיכל אנר קאי שהמנורה היתה בהיכל משכן שילה ע"כ פי' רש"י ז"ל. ועיין עוד בפירוש על הפסוק ובכלי יקר. ולפי דרכנו למדנו מעלת הטעמים שהאתנח מפריד תיבת שכב מתיבת בהיכל כדי שלא יובן שהיה שוכב בהיכל ה': (ח) שמואל בשלישת. בספרים מדוייקים חסר יו"ד תניין והוא חד מן ד' דכתיבין כן על פי המסורת וסימן במ"ג פרשת פינחס: (י) ויתיצב. בדפוסים אחרונים הצד"י בצירי ובדפוסים ישנים וגם בכמה ספרים כ"י מדוייקים בפתח ובספר אחר ישן כתוב יד גם בדפוס ישן בקמץ: שמואל ׀ שמואל. חד מן ד' שמות מכופלים וכולם צדיקים גמורים וכבר הארכתי בזה הענין בפרשת ואלה שמות על משה משה: (יג) כי מקללים להם בניו. זה אחד מן י"ח פסוקים שהם תיקון סופרים והיה לו לומר מקללים לי אלא שכינה הכתוב רש"י ורד"ק ומדרש ילמדנו ומכילתא פרשת בשלח ומסורת ופירוש תקון סופרים אבאר בעזרת האל בזכריה ב': (טו) ויקרא עלי את שמואל. בספר אחד כתובת יד קדמון כתוב אל שמואל וכן הוא בקונקורדאנציאה ואף בדפוס ישן מתורגם לשמואל אכן בשאר ספרים כתוב את כתרגומו ית: (יח) בעינו. בעיניו קרי:

ד (ג) ויושענו. בספרים מדוייקים חסר דחסר ובמסורת ג' וסימן נקהה אלינו. אל תחרש ממנו (שמואל א' ז'). קוינו לו ויושיענו (ישעיה כ"ה). ובמ"ג נמסר כאן ויושיענו ג' ב' מלאים וא' חסר וכו' קדמאה חסר אבל בישעיה סימן כ"ה נמסר במסרה קטנה ג' ב' חסר וא' מלא וכן בספרים מדוייקים תרתי דשמואל חסר דחסר וחד דישעיהו מלא דמלא: (ו) מה קול התרועה. מה שנמסר במ"ג כ"ד וכל דסמיך לאחה"ע כוותיה וכו' ר"ל וכל דסמיך לשי"ת ועיי' כמ"ש בפרשה נצבים. וכל"ל לקמן על מה קול ההמון: (ז) ויראו הפלשתים. היו"ד במאריך ועיין מ"ש בסימן ז' בפסוק ויראו מפני פלשתים: (יג) יך. יד קרי: (יז) המבשר. ברוב הספרים הה"א במאריך ובלא דגש כמ"ש: נס ישראל לפני פלשתים. כן כתוב לפני לא מפני כמו שמצאתי בס"א כ"י וכמו שגרסם בדפוס ישן: וארון האלהים נלקחה. למעלה אומר נלקח לשון זכר וכאן נלקחה לשון נקבה ובאגדת שמואל תששה מדת הדין כנקבה: (יט) כי נהפכו עליה ציריה. בסגול הה"א וקל הפ"א ע"פ המסורת כמ"ש בדניאל סימן יו"ד וכן במכלול דף ע"ב ובשרשים: (כ) וכעת. בכ"ף: מותה. בשירק וכן במסורת עד יום מותה (שמואל ב' ו') מלאפים וחד קמץ פום וכעת מותה וסימניך דאית לה בנין שרקא דלית לה בנין אלמא:

ה (ג) וישכמו אשדודים ממחרת. חסר יו"ד וכן וישכמו בבקר שבשמון וכמו שכתבתי בסימן א': (ו) אל האשדודים וישמם. כן כתיב אל לא על והתרגום הוא דרך פי': ויך אתם בעפלים. בטחרים ק' ובספרים כ"י אין בבי"ת מאריך ויש דגש בעי"ן להורות על דגשות הטי"ת וכן הכו בעפלים שבסמיך: (ז) ויראו אנשי אשדוד. בספרים מדוייקים אין ביו"ד מאריך וכן ראוי כי מן ראה הוא וכן ת"י וחזו: (ט) וישתרו להם כתוב בשי"ן שמאלית כמו בסמ"ך רד"ק וכ"כ רש"י כמו ויסתרו שהרי הוא במסורה מן הכתובים שי"ן ומפורשים בלשון סמ"ך מכת בית הסתרים עכ"ל. ותמהני שביהושע ב' נמסר במ"ג מלין דכתיבין שי"ן וקריין סמ"ך ואין זה מהם: להם עפלים. טחרים ק' והפי"ן בשוא לבדו: (יא) מהומת מות. בנסחאות כ"י ודפוסים ישנים הה"א במאריך: (יב) הכו בעפלים. בטחרים קרי:

ו (ד) עפלי. טחרי קרי והפי"ן בשוא לבד: (ה) עפליכם. טחריכם קרי והפי"ן בשוא לבד: (ז) עגלה חדשה אחת. האלף בסגול והחי"ת בקמץ בנסחאות כ"י מדוייקות ודפוסים ישנים ובדפוסים אחרונים כולו פתוח וכן מצאתי בס"א כ"י ומוטעים הם שהרי במסורת פרשת בשלח על צנצנת אחת נמסר ו' פתחין וקמץ ולית דין מנהון ועיין במכלול דף רכ"ה: (יא) ואת צלמי טחריהם. כתוב במסורת טחרים דכתבן עפלים ו' בקריאה וחשיב להו התם ובתר הכי קאמר וב' כדקריין כן כתבן וסי' ואת צלמי טחריהם ואלה טחרי הזהב. ובהקדמת מקרא גדולה הקשה המגיה מהא דגרסינן במגילה פרק הקורא את המגילה עומד תנו רבנן כל המקראות הכתובים בתורה לגנאי קורים אותם לשבח כמו ישגלנה. ישכבנה. בעפלים. בטחרים. ובמסורת לא מנוי כי אם ו' דכתיב בעפלים וקרינן בטחרים וכו'. וסוף דבריו כתב דלא ידע לתרוצי אלא דאורחיה דתלמודא לפלוגי על המסורת עד כאן לשונו. ולי נראה דעיקר קושיא מעיקרא ליתא ואילו השמיע המקשה לאזניו דברי רבותינו ז"ל לא היה קשיא ליה מידי דעד כאן לא אמרינן בגמרא אלא שכל המקראות הכתיבים לגנאי קורין אותו לשבח כמו ישגלנה שיותר מפורסם בנשים משגל משכב וכן עפלים לשון מפורש לגנאי יותר מטחרים כמו שפירש רש"י בגמרא אבל השנים הטחרים למעלה הנכתבים בפסוק בלשון טחרים יוצאים מכלל חבריהם שנקראים ונכתבים לשבח ואין בהם שום גנאי ואם ישאל השואל מה נשתנו שנים אלו מכל האחרים אשיב כי אחר שהושמו אצל הארון שנה הכתוב בעבור קדושתו וכנה אותם בלשון [illegible] וזהו טעם לשבח לע"ד: (יב) וישרנה הפרות. עיין מה שכתבתי בפרשת ויצא על ו[illegible]ה הצאן ומדלא קאמר ותישרנה דרשו רבותינו ז"ל בב"ר פ' כ"ב סימן ו' שהיו הולכות בדרך ישרה. ודרשוהו עוד על פנים אחרים ע"ש. וביפה תואר סימן ו': (יד) ויבקעו. הקו"ף דגושה: (יז) ואלה טחרי הזהב. ב' כתיבי וק' בטעין כמו שכתבתי למעלה:

ז (ו) ויאמרו שם חטאנו לה'. ירושלמי פ' סדר תעניות כיצד. ויאמר שמואל חטאנו לה' אמר רב שמואל בר רב יצחק לבש שמואל אלוהן של כל ישראל וכו' וכתב בעל יפה מראה אם אין טעות בגירסא יש לומר דאף על גב דויאמרו שם חטאנו כתיב משום דשמואל לבש אלוהן וכו' כדבסמוך חשיב ליה כאילו שמואל הוא האומר חטאנו אבל הנראה דט"ס הוא ול"ג אלא ויאמרו שם חטאנו והכי איתא באגדת שמואל: (ז) ויראו מפני פלשתים. כתוב במכלול דף קל"ג שהוא ביו"ד האית"ן לבד וצריך להמשיך האותיות הנוספות בְּיִרְאוּ תִּירָאוּ להורו' על היו"ד פ"א הפעל תהיה כתובה או לא כתובה צריך להורות עליה בקריאתה: (ח) מזעק. הזי"ן דגושה: ויושענו. חסר דחסר כמ"ש לעיל סימן ד': (ט) ויעלה. ויעלהו ק' ובפ' אין מעמידין (דף כד:) אמר ר' אחא בר אהבה אכין לעולת נקבה שהיא כשירה בבמת יחיד שנאמר ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה ויעלהו לשון זכר משמע אמר ר' נחמן בר יצחק ויעלה כתיב: (יז) ושם שפט את ישראל

ישראל. ר' יונה בס' הרקמה מנה זה עם הורים שבאו בקמץ שלא בהפסק ובמסורת לית קמץ וכל סוס גבר דכוותיה :

ח (א) את בניו שופטים. בלא מאריך בשי"ן : (ג) בדרכו בדרכיו ק' : ויטו אחרי. בחיר"ק היו"ד : (ה) שִׂימָה־לָּנוּ. כ"כ : (יא) ורצו. מלרע שלא כמנהג : (יד) שדותיכם. בלא מאריך בדל"ת : (יט) ויאמרו לא. הלמ"ד דגושה ע"פ המסורת כמ"ש בפרשת וירא סימן י"ט : (כ) מלחמתינו. ס"א מלחמתנו חסר :

ט (א) מבן ימין. מבנימין ק' מלה אחת וכתיב שתי מלות : (ד) בארץ שלשה. בספרים כ"י מדוייקים מלעיל וחסר וחברו מוכיח עליו ואיש בא מבעל ש ל ש ה (מלכים ב ד) והם ב' חסרים על פי המסורה : (ו) בוא יבוא. בספרים כ"י מדוייקים שניהם מלאים ו' ואל"ף ועיין מ"ש בסוף פרשת בשלח על פסוק עד בוא השמש : נלכה שם. השי"ן דגושה : (י) לכה נלכה. כן כתיב נלכה בוי"ו וזה ברור ממסורת הגדולה דחשיב הדין פסוקא באלפא ביתא מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין אינשי בהון : (כו) וישכימו כל ספרא חסר כמ"ש בסימן א' : ויהי כעלות. בכ"ף : הגג. הגגה ק' :

י (ג) נבל יין. ברוב ספרים מדוייקים שאללו בחמש נקודות. ובשרשים ואחד נשא נבל יין בשש נקודות ויש ספרים בחמש נקודות ע"כ : (ה) אחר כן תבוא גבעת. בדפוסים אחרונים כתוב תבוא אל גבעת ובדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים ליכא מלת א ל וכן הוא במאיר נתיב: ויהי כבאך. במקצת ספרים הכ"ף דגושה ובמכלול דף ק"ז נמנה עם הרפין ועיין מ"ש בתילים סימן קמ"ו : ופגעת. בשני גריסין : (ז) תבאינה. יתיר יו"ד : (ח) תוחל. במקצת ספרי הדפוס חדשים החי"ת בחירק וישנים בצירי וכן הוא בכל כ"י : (יא) מאתמול. במקרא אחת דפוס ישן וגם במקרא כ"י מצאתי האל"ף בסגול והתי"ו רפה אכן בשאר ספרים האל"ף בחירק והתי"ו דגושה וכ"כ רד"ק בפי' ושרשים ומכלול דף רכ"ט : עם נביאים נבא * ויאמר העם. במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יב) על כן היתה למשל הגם שאול בנבאים. בספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן נמסר עליו : (כא) למשפחתו. למשפחתיו ק' : ויבקשהו. הקו"ף רפה : (כג) הלם איש * ויאמר. פסקא באמצעות פסוק : (כד) הראיתם. בדגש הרי"ש ע"פ המסורת ועיין במכלול דף ע"ב ודף ס"א :

יא (ג) ויאמר אליהם. בספרים מדוייקים מלא יו"ד : (ו) בשמעו. כשמעו ק' והוא חד מן י"ד מלין דכתיב בי"ת וקריין כ"ף וסימניהון בריש הושע במ"ג : (ז) אחרי שאול ואחר שמואל. בס"א כ"י ובדפוס ישן כתוב ואחרי שמואל וכן נרשם מבחוץ בדפוס אחר להורות על חילוף זה ובשאר ספרים כתיב ואחר : (ט) בחם. כחום ק' והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף :

יב (ה) ויאמר עד. י"ב דסבירין ויאמרו ובאגדת שמואל סוף פ' י"ד ויאמרו עדים אין כתוב כאן אלא ויאמר עד אמר לכן קב"ה אתם מעידים עליו על מה שנגלוי ואני מעיד עליו על מה שנסתר ובמסכת מכות פ' אלו הן הלוקין אמר רבי אליעזר בג' מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה וכו' בבית דינו של שמואל דכתיב הנני ענו בי וגו' ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד וכן בב"ר פ' פ"ה סימן י"ג ע"ש ביפה תואר ובמורה מקום : (ו) את אבותיכם. אמר המגיה קרה נפשי מאד בראותי רוב החילופים על כל אבותיכם שבשמואל ורוב הספרים איכם עולים. בסגנון א' דזה בכה וזה בכה ולית חד מנהון דאזיל בתר מסורת דאיתא במערכת א"ב ומה לי לעשות עוד אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני על כן בחרתי להדפיסם כמו שנמסרו במסרא רבתא וז"ל שמואל כולם מלאים במ"ב חסרים וסימן ואשפטה אתכם לפני. כאשר בא יעקב מצרימה קדמאה דפ'. ואם שניתי הבינו לי ע"ס) : (ח) וישבום במקום הזה. בספרים כ"י חסר יו"ד וכן הוא בדפוס ישן ועיין מ"ש בשמואל א' ל' : (י) ויאמר. ויאמרו ק' : (כד) אך יראו. חד מן ג' שאל"ף נחה כמ"ש בסוף יהושע :

יג (ב) במכמש. בספרים כ"י מדוייקים כולם שבעינן בשי"ן שמאלית כמ"ש בישעיה י' ובעזרא סי' ב' ונחמיה סימן ז' כתיב אנשי מ כ מ ס בסמ"ך ונמסר עליהם ב' כתיב סמ"ך : (ה) בית און. כן כתיב בספרים כ"י בלא מקף. (ו) כי נגש העם. בשי"ן שמאלית וכן תרגם יונתן ופי' רד"ק : (ח) וייחל. ויוחל ק' : (יט) אמר. אמרו ק' : (כא) והיתה. הוא"ו בגעיא : ולהציב הדרבן. בספרי הדפוס וגם בכ"י הבי"ת בקמץ ורד"ק כתב בפי' ומכלול דף רכ"ג ושרשי' שכלו קמץ לב"ג ולב"א הבי"ת בפתח ולשניה' הדל"ת מעמדת בגעיא עכ"ל. וראיתי ספרים אחרים מדפוסים ישנים משונים בנקודות אלו והם דלא כמאן ועיין מ"ש בפ' תצוה על ו י ש פ ה : (כג) מעבר מכמש. כולם שבעינן בשי"ן שמאלית כמו שכתבתי למעלה :

יד (ג) איכבוד. ברוב ספרים כ"י חדא מלה ובתרסא לא בפסק : (ד) הנה. כתב בעל מכלל יופי שהוא מלעיל והנו"ן בסגול ובדגש עכ"ל וכן ראיתי בדפוסים ישנים וספרים מדוייקים כ"י : (יב) ונודיעה אתכם דבר * ויאמר יונתן וגו'. במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יד) מענה. העי"ן בחטף פתח : (טו) חרדה במחנה. בס"ס הבי"ת רפה שהקדמא אינו טעם מפסיק : (יט) הלוך ורב * ויאמר שאול וגו'. פיסקא באמצע הפסוק : (כד) ואיש ישראל נגש. בשי"ן שמאלית וכן ת"י אידחיק וכן פירשו כל המפרשים וכן הוא לפי המסורת שכתבתי בישעיה כ"ט : (כו) ביערת. ברוב הספרים העי"ן בשוא לבדו : ותראנה. ותארנה ק' : (לב) ויעש. ויעט ק' והיו"ד פתוחה כמ"ש בסימן כ"ה מזה הספר : *שלל. השלל. ק' : (לג) חטאים. הטי"ת בחירק והאלף נחה כמו קראים אל ה' : גלו אלי. הלמ"ד דגושה בספרים מדוייקים : לאכל אל הדם. בדפוס עם פי' אברבנאל וגם במקצת ספרים כ"י כתיב על הדם : (לו) ונבזה. הוא"ו בגעיא : בעיניך עשה * ויאמר הכהן. פיסקא באמצע פסוק : (מז) בכל איביו. הבי"ת בגעיא : איביו. אין באלף מאריך :

טו (א) למשחך. השי"ן בקמץ רחב והשי"ת בחטף קמץ ובמקצת ספרים אחרים המי"ת בחטף פתח ובס"ס אין מאריך בשי"ן. ורד"ק כתב בפי' ובשרשים שהשי"ן בקמץ רחב והמית בחטף קמץ וכן במכלול ד' מ'. ובלוית חן ס"ו פ"ג ובס' דקדוק ישן כתוב לעול' לא יבא חטף פתח אחר חטף קמץ בסמוך חוץ מאחד לְמָשְׁחֳךָ למלך דשאול ע"כ : (ו) פן אספך עמו. במקצת ספרים יש מאריך בסמ"ך ובס"ס המדוייקים הוא באל"ף ובמסורת כ"י א ס פ ך ג' חסר וסימן ויאמר שאול אל הקיני. לכן הנני א ס פ ך על אבותיך דיאשיהו בשלום. ותנינו דדברי הימים עד כאן. והשנים אחרים הם בלא מאריך בסמ"ך בכל הספרים שמע מינה דכי הדדי ניכהו וחדא קריאה אית לכולהו. וע' מה שאכתוב' באמר המאריך : (טו) ויאמרו לו דבר. ויאמר ק' : (כב) החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע. מלת כשמע בכ"ף :

טז (ד) ויבא בית לחם. הלמ"ד בקמץ מפני ההפסק בכל ספרים כ"י וגם ברוב ספרי הדפוס. ובמקצת דפוסים בסגול ואין לסמוך עליהם : ויאמר שלם בואך. וזהו אחד מאותם דסבירין ויאמרו מסורת שופטים י"ח : שלם בואך. עיין מ"ש בשמואל י"א : (י) לא בחר ה' באלה. ב' במסורת בקמץ הבי"ת ואידך לא אוכל ללכת ב א ל ה דויסגור דוד לקמן סימן י"ז : (יב) וטוב ראי ° ויאמר וגומ'. במקצת ספרים פיסקא באמצעות פסוק : (טו) מבעתך. בחירק העי"ן ובדגש התיו ודקדוק המלה עיין במכלול דף ע"ה וגם המכלל יופי העתיק דבריו : (יז) והביאותם. בספרים כתובי יד וקצת דפוסים ישנים בוא"ו אחר האל"ף :

יז (א) ויאספו פלשתים. הפ"א רפה : ויאספו שכה. בספרים מדוייקים חסר וא"ו בין שין לכ"ף ומסרה רבתא אתיא כוותייהו ואידך דבפסוק מלא וא"א : (ז) וחץ חנית. ועץ ק' ובסוטה פ' משוח מלחמה דרשו רבותינו ז"ל על הכתוב עדיין לא הגיעו לחצי שבטו של אותו רשע. ובשמואל ב' כ"א כתוב ועץ חניתו כמ"ש שם וכן בד"ה א' כ'. ועיין מ"ש בסוף פרשת דברים : (ט) (והכיתיו. א"ה ברוב ספרי הדפוס חסר יו"ד קד במ"ג ערך הן נמסרו והכיתיו ג' ב' חסר ואחד מלא ולא מסיימי הי ניהו הא מדאוניכא בכל ספרי דב' דלקמן חסרים איגון אסתמא מינייהו דדין מלא וכן אסכמו ספרי ע"כ) : (יא) ויחתו ויראו מאד. מלת ויראו היו"ד במאריך : (יז) איפת ק חד מן י"ב מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין מסורת ריש פרשת שלא ל ג': (כ) המעגלה. ברוב ספרי הדפוס וכתובי יד מלעיל הזקף בגימ"ל (כג) מ ממערכות ק'. וכן גרס בסוטה סוף פ' משוח מלחמה כתיב ממערות וקרינן ממע רב יוסף שהכל הערו באמו והכי איתא במדרש רות רבתי פרשתא ב' אבל בספר בלק דף ר"ו כתוב שם. והיינו דכתיב ממערכות פלשתים אל תיקרי ממערכות אלא דומה שהוא כתוב ממערכות וכ"כ בעל מתנות כהונה במדרש רות וכן הוא ביר החולץ ובאגדת שמואל פסוק כ' והדבר צ"ע ומ"ש שם בירושלמי ולא איכא ממערכות פלשתים הוא פסוק מורכב משני פסוקים כמנהג בכמה מקומות : (כה) ה האיש. בדגש הריש ע"פ המסורת ומכלול דף ע"ב : והיה האיש. הוא"ו בגעיא : שה מהעדר. במקצת ספרי הדפוס כתוב זה וטעות הוא כי בכל ספרים כ"י וגם ישנים כתוב ש ה וכן תרגם יונתן אימרא וכן כתבוהו החכם אברבנאל ובעל בפירושיהם והקונקורדאנציאה בשרש נשא ושרש שה ושרש עדר : (לה) והמיתיו. כנ אמר מ"ש עם דגש בתי"ו : (לו) גם את הארי גם הדוב בפסוק זה רבו החילופי ובמדרשים ובפירושי המפרשים במדרש ל"ב מדות דר' יוסי הגלילי מריבוי אחר רי גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אילו נכתב ארי ודוב הייתי אומר שתים בלב אומר גם את גם הרי שלשה ריבויים מלמד שהיו שם חמשה חיות רעות כילד גוריו והדוב וגוריו כן נמצא וזה המדרש בספר כריתות ובהליכות עולם וגם רד"ק שינוי מעט וכן במכילתא סוף פרשת בשלח ושים באזני יהושע זה אחד מארבע שנתן להם רמז שנים חשו ושנים לא חשו וכו'. דוד נתן לו רמז ואם שנאמר גם גם את הדוב וגו'. וכן הובא בילקוט שמואל ריש רמז קנ"ז וזו היא גירסת בעל מ אבל באגדת שמואל סוף פ' כ' גרים גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך תני בשם ארבעה אריות ושלשה דובין הכה דוד באותו היום הה"ד ארי. הארי. את הארי. הארי. דוב. הדוב. ואת הדוב ע"כ. וכן מצאתי בס"א כ"י ואת הדוב. ונילק הך אגדתא בליטנא אחרינא ומשמעתא היא ומשום הכי לא כתבינן לה ואולם בספ ועתיקי דאתו לידן כתוב גם את הארי גם הדוב וכן תרגם יונתן וזו היא רד"ק ורבינו ישעיה והכי איתא בכולהו נסחי דספרד ובויקר' רבא סוף פ' כ"ו ובמדו רבתי פסוק ויהי אומן את הדסה. ובבא מציעא פ' המקבל וילמדנו סוף פרשה דעל כרחין צריך להגיהו כן בל"ב מדות דר' יוסי הגלילי דאמר התם בהדיא גם ש שלשה ריבויין ואי גרסינן גם את הארי גם את הדוב כדמייתי קרא התם משיקרא ארבעה רבויין ואי הוה גרסינן הכי גם באגדת שמואל ניחא נמי למידרש דוב הדוב ואיכא בינייהו דאגדת שמואל דריש ריבוי שתי ההי"ן ה"א דהארי וה" להביא עוד שנים אחרים ורבי יוסי הגלילי ההי"ן לא דריש ורש"י ז"ל נראה שיש אחרת בפסוק ובמדרש ל"ב מדות עיין עליו וכעת יספיק מה שכתבתי במקום הז הפלשתי. הוא"ו בגעיא : (לח) וכתן קובע נחשת על ראשו. בקו"ף ומלעיל וי" בכ"ף והיא שגגת הסופרים שהמסורה מעידה עליו לית כוותיה בקו"ף וחד לנה ומ (יחזקאל כ"ג) והוא מלרע ותרויהון מלאים ושאר קריא כובע בכ"ף כלם בר תרין בקו"ף רד"ק בפי' ושרשים : (לט) ללכת באלה. ב' בקמץ ע"פ המסו' כמ" סי' ט"ז :

יח (א) ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד. מריש ספרא עד הכא יונתן בר מן תר וסימן ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה וגו' ויאמר יהונתן ה עברים אל האנשים ותרווייהו בחד ענייגא לעיל סימן י"ד. ומן הכא עד סוף ספר בר מן חד וידבר שאול לקמן ריש סימן י"ט ועיין מ"ש כלי יקר ומסורת ברית הג תתקפ"ט : ויאהבו. ויאהבהו ק' : (ו) ויהי בבואם. הבי"ת דגושה : לשור. ל (ז) ותאמרן. כל נביאים וכתובים ותאמרנה נו"ן ה"א בסוף תיבה חוץ מזה שכת פשוטה מסורת פרשת וילא : באלפו. באלפיו ק' : (ט) עון. עוין ק' : (י) ויתנב מלת בתוך ברוב ספרים כ"י הבי"ת דגושה ולא ידעתי למה : (יד) ויהי דוד לכל. סוף פ' תרומה מונה זה עם ה"א לכל דמטעין בהון דסבירין כל וקריין לכל דרכיו ק' : (כ) ויישר הדבר בעיניו. כתב רד"ק בפירוש על ו י ש ר הדבר בעיני דוד שהוא ביו"ד אית"ן לבד ויו"ד השרש נפלה מהמכתב ועל זה לא כתב מאומה ובס דף קכ"ד כתבו בתחלה ביו"ד אחד ואחר כך כתב שבמקצת ספרים ו י י ש ר הדב מלא בשני יודי"ן אבל ו י ש ר הדבר בעיני דוד חסר אבל בספרים שלפנינו שני אחת וכן נכון ע"פ המסורת דפרשת בלק שנמסר א' יישר וב' ויישר מלאים ואין ז (כב) את עבדו. עבדיו ק' : (כה) אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות. מד פסוקים דלית בהון אם ומטעים בהון וסימן במ"ג פרשת חיי שרה : (כו) וימלאום. ק וכן במסורת ב' ומלאים וחברו וימלאום עפר פרשת תולדת יצחק : (כט) ויאסף נכתב באל"ף במקום וא"ו ובמקצת ספרים כ"י נכתב מבחוץ ויוסף ק':

יט (ז) ויבא יהונתן את דוד אל שאול. בספר אחד כ"י נגררה האל"ף ונשאר ואין כן בשאר ספרים : (י) וימלט בלילה הוא. ד' דסבירין ההוא וכתיבין הוא בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק : (יז) למה ככה רִמִּיתָנִי. בס"א רִמִּית התי"ו ולא יתכן שהמסרא מעידה רִמִּיתָנִי ב' הלא ברחל (בראשית כ"ט) ואתה שאול (שמואל א' כ"ח) : ל מ ה אמיתך. ורפי כמשפט כשיבא על אותיות אה"ע : (יח) וישבו בנוית. בניות קרי וכ"כ רד הוא"ו קודם היו"ד וקרי היו"ד קודם הוא"ו ע"כ. וכן מצאתי כל הכתובים בענין מדוייקים כ"י ובדפוסים קדמונים אבל בספרי הדפוס אחרונים יש חלופים אח בהם מאד ובזבחים פרק איזהו מקומן דרש רבא מאי דכתיב וילך הוא ושמואל וי וכתיב הנה דוד בניות ברמה וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא יושבים ברמה בנויו של עולם פירש בבית המקדש (כלומר) באיזה מקום יהיה כן כתיב בפירש רד בנוסח גמרתינו כתוב וישבו בנויות בשני ווי"ן והיו"ד באמצע. ונלע"ד דרבא ד ומסורת כהדא דקרא הייני וא"ו קדים ליו"ד ומסורת יו"ד קדים לוא"ו והאי כת בנויות ובהכי מידרש שפיר ועוסקים בנויו של עולם דאי לאו תרי ואוי"ן לא מצי בנויו ובמסורה רבתא במערכת אות וא"ו חשיב להו בהדי מלין דכתיב מוקד וחשוב לכולהו ב"מ תרי בתראי ולא ידענא טעמא : (יט) הנה דוד בנוית. בניות (כא) ויתנבאו גם המה ויסף שאול. אין ריוח באמצע כמו שהוא במקרא גדולה : (כ הסי"ן בסגול במקצת ספרים ובמקצת בצירי : ויאמר הנה בנוית. י"ב דסבירין ועיין מ"ש בסוף פרשת מטות : הנה בנוית. בניות קרי : (כג) אל נוית בניות קר בניות קרי :

כ (א) מנוית. מניות ק' : (ב) לו*עשה. לא יעשה ק' ועיין כלי יקר ומ"ש בישע מ"ט : (ג) כי כפשע. ברוב ספרי הדפוס בשי"ן הנקודה לצד ימין. וזה שהוא לשון פסיעה כמו שפירשו כל המפרשים מלשון אפשעה בה (ישעיה כ"ז) וכ הראב"ע אפשעה בא כמו כי כפשע ע"כ. וכן אמרו במדרש בפסיעה אחת שנפטר נגלתי גם בכל ספרים כ"י בשי"ן הנקודה לצד שמאל : (ה) ישב ישב. במקצת ס במאריך ביו"ד לא בצין : (ח) ועשית חסד על עבדך. על דסבירין עם ועיין מ" ויצא סימן ל' : (טו) ולא בהכרת. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים חסר במסורת ב' חד חסר וחד מלא. דין הוא החסר והמלא הוא דאיזבל. והמדפיסים לזה

ה אורה. ה"א הכנוי רפה ע"פ המסורת ומשפטה להיות במפיק ואין לומר כי הה"א
במקום למ"ד במחלתה שאם כן היה ראוי להיות בטעם מלעיל וזהו בטעם מלרע
והנכה שם: (כד) על הלחם. אל הלחם ק': (כט) אמלטה נא. מלעיל אמלטה נא
שת וירא מלרע כמ"ש שם: (ל) בן נעות. מלת בן בסגול וכ"כ השרשים בשרש
ספר הרכבה אות הנו"ן. וכתב המכלל יופי שאינו במקף ובספרים מדוייקים שלפני
מקף ועיין לוית חן פ"ז מהשער השביעי: (לה) נער יהונתן את החצי* החצים ק':
הביא העיר. מלא יו"ד ע"פ המסורת ועיין מסורת הברית הגדול סי' תתק"ל:
(מא) וישקו איש את רעהו. השי"ן בדגש בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים:
(כב) נבא מלעיל: (ו) פצרה לנו. הצד"י במאריך: כשמואל. בספרים כ"י ודפוסים
ישנים מלא וא"ו ועיין מ"ש בפרשת ויצא סימן ל"א: (ט) ויאמר דוד לאחימלך
ואת ואין האל"ף בחירק בכל המדוייקים וכ"כ רד"ק ובמקצת ספרי הדפוס האל"ף
אין להשגיח בהם: (י) תננה לי. בלמ"ד דגושה מכלול דף ק"ו: (יב) באלפ°ו ודוד
ו. פיו ק': (יד) ויתו על דלתות. בא בקמץ התי"ו שלא כמנהג חביריו מכלול
קנ"ט: (טו) יבוא אל ביתו. בספרים כ"י ודפוס ישן מלא בוא"ו ואל"ף:
(כב) ונאת לך. התי"ו בקמץ: (ו) ושאול יושב בגבעה. בספרים מדוייקים מלא וא"ו
והוא א' מן המלאים בסיפרא על פי המסורת עיין עליהם: תחת האשל. במקצת
מדוייקים האל"ף בסגול ועיין מ"ש בפרשת וירא על ויטע אשל: (י) וצידה. ברוב
ישנים מלא יו"ד: (יב) שמע נא. השי"ן בגעיא: (יג) אל°ו. אליו ק': ושאול לו.
עולם: (יד) ונכבד בביתך. במקצת ספרים הכי"ת בקמ"ץ כמשפט הבינוני ומתחלפים
במסורת נכבד ב' פתח וסימנהון ולא נ כ ב ד עליך (שמואל ב' י"ג) וישב דוד לביתו
נ כ ב ד היום (שמואל ב' ו') וכתב שם רד"ק מה נכבד היום נפעל עבר כי הוא
(טו) לשאול לו. חד מן תיבותא דיתירין וא"ו וסטפין קמצין וסימן במסרה רבתא:
יט. אוני ק': לפנע. עיין מ"ש בפרשת חקת על מלת לשבב: (יח) ויאמר המלך
לדואג ק' כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר וישב דויג ולא ק' דואג.
ס. הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראים אותו דואג ונראה כי בשעת
קראו הכתוב דויג לגריעות שמו ע"כ לשון רד"ק. ובירושל' פ' חלק ויאמר המלך
אמר ר' יהודה בר פזי לדויג כתיב א"ל נתפשת כדג אתה עבדתא רבתא סוב אתה
הכי ה' פי' אמר לו שאול נתפשת כדג שנאחז במצודה שאמר שפטית הגדולה
הלשנת עליהם וחייבתם מיתה גם כן יש לך להרגם על דרך יד העדים תהיה בו
והתם בבבלי דריש ר' יוחנן בתחילה היה הקב"ה כביכול יושב ודואג שמא יצא
בות רעה לאחר שיצא אמר ווי שיצא וה ופי' רש"י אמר ווי להכי כתיב דויג ובמסורה
ופימן ושם איש מעבדי שאול. והוא נגד על עבדי שאול. בבוא דואג האדומי.
דויג כתיב ועיין כלי יקר: (כ) וימלט בן אחד. ד' בצירי ומקף וסימנהון ותלד בן
קב. ודין. והוליד בן פרץ. ולמכיבשת בן קטן. וסימן יעקב ועיר אשתויב
אחאוה ועיין מ"ש בפרשת ויצא סימן ל': (כב) כי שם דויג. דואג ק':
את הגרגות. הגימ"ל בחטף קמץ בנסחאות כ"י וגם בדפוסים קדמונים ועיין עוד
מ"ש ביואל סימן ב': (ב) בפלשתים האלה* ויאמר. פיסקא באמצעות פסיק:
כי גלך קעלה. בספרים מדוייקים חסר יו"ד: (ד) קום רד קעילה. בספרים
מלא יו"ד: (ה) ואנש°ו. ואנשיו קרי: וישע דוד את ישבי קעילה. מלא ובקצת
חסר: (יא) הגד נא לעבדך° ויאמר. בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסיק:
שאול° ויאמר. בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסיק: (יג) ויצאו מקעלה.
מדוייקים חסר יו"ד וכן הוא כפי המסורת שהבי' המדפים במקרא גדולה ולפי
החילופים בספרים וכבר בירגא כל דוכתי דאית בהון ספיקא כדאסכאנא בספרי
(טו) במדבר זיף החרשה. הרי"ש בשוא נע שהמלה מלעיל והה"א נוספת וכן כולם
: (כח) מרדף. בספר אחד כ"י המ"ם בצירי וטעות הוא כי בשאר ספרים בחירק
ק בחירק המ"ם שלא כמנהג ובכמה ספרים מדוייקים המ"ם בלא מאריך ובמסורת
וחברו מרדף אחרי ישראל (שמואל ב' י"א) וגם הוא בלא מאריך ובחירק כמ"ש
שם וכן במכלול דף ס':
(כד) ויהי כאשר שב וגו'. כאן מתחיל סימן כ"ד: (ה) איביך. איבך ק': (ט) מן
המערה. מהמערה ק' והוא חד מן ח' מילין דכתיבין ב' מלין וקריין חדא מלה
מ"נ ד"ה ב' כ"ד: (יא) אשר נתנך ה' | היום | בידי. יש פסיק בין ה' להיום ובין
ידי ודכוותיה בפסיקתא דנביאים אשר נתנך ה' | היום | ביד דלקמן ס"ס כ"ו.
יש שלנו אין בפסוק דלקמן פסיק כי אם בין ה' להיום: ואמר להרגך. לב"כ הרי"ש
בסוף הגימ"ל בשוא ולב"א הרי"ש בקמץ רחב עם געיא והגימ"ל בשוא ופתח כ"כ
י' ובמכלול דף ל"ט והגהת לוית חן ס"ו פ"ג וכן ראיתי בחילופי ב"א וב"כ ובכמה
מצאתי כב"כ ואחד מכל אלה לא מצאתי כב"א ובספרים ספרדיים הרי"ש בקמץ רחב
יך והגימ"ל בשוא לבדו ואפשר שזה יהיה דעת ב"א. ולפי דעתי זהו אחת מן
: שנפלו במקצת ספרים שכל שוא הבא אחר מאריך עשאוהו שוא ופתח כמו הגעיא
אם תיבה ולא הבחינו ביניהם וכעת בחרתי בקיצור שעתיד אני להאריך בענין זה
מיוחד בס"ד אם יאריך ה' ימי: ותחס עליך. האי"ת בקמץ חטוף לא בפתח ועיין
מ"ש ביחזקאל כ': (יט) ואת° ואתה ק':
(כה) ושם אשתו אבגיל. חסר יו"ד קדמאה וכן צריך להגיה במסורת שמואל ב' ג':
כלבו. כלבי ק': (ה) ושאלתם. האל"ף בסגול וכ"כ רד"ק בשרשים ותמיהני על
יתי במקרא כ"י ישנה האל"ף בפתח וגם בחילופי הדפוס וכ"י כתוב לבן אשר בפתח
נלי בסגול ודבר זה שאלתי את רבותי ולא אמרו לי דבר: (ו) לא הכלמנום. הה"א
משפטו בחירק על המנהג בשלמים מסורת ורד"ק בפירוש ומכלול דף פ"ב ושרשים:
(ח) יום טוב בנו. חסר אל"ף מהמכתב ונשארה במבטא רד"ק בפי' ומכלול דף קמ"ט
והוא חד מן ט' מלין חסר אל"ף בליסנא דביאה וסי' במסורת ירמיה ל"ט: (יא) את
החי"ת בשוא לבדו: (יב) ויהפכו. בספרים כ"י מדוייקים היו"ד והה"א בפתח והפ"א
וכ"כ רד"ק בשרשו ובמקצת דפוסים ישנים היו"ד בצירי והה"א בקמץ וַיֵּהָפְכוּ ובמקצת
אחרונים וַיַּהֲפְּכוּ בדגש הפ"א וכ"י עקר ונראה גמורה ממסרה רבתא
אות הוא"ו איכא כ"ב זוגין נסבין וא"ו יו"ד בריש תיבותא ונסבין
זופיה חד מלרע וחד מלעיל כמו וְיִתְאָו המלך יפיך (תלים מ"ה) מלרע. וַיִּתְאַו
מר (ד"ה א' י"א) מלעיל. וחד מן זוגיא דאמרי התם הוא דין ויהפכו
ארץ (איוב י"ב) מלרע. וַיַּהַפְכוּ נערי דוד לדרכם מלעיל. וזהו מן אחד משנין
מלעיל ומלרע הנזכר מבעלי המסורת שאינו על הנחת טעמים רק על
הנקודות וזה במלות שנמצאו שנים שנים שקראו להם זוגים ובראשן אותיות כל"ב
ו שבראש האימן ובמלה אחת הן נקודות בשוא ובחברתה בפתח ודגש אחריה כמו
על מסורת המסורת במאמר ד' ואין ההפכות אחר ביניהם: ויגדו לו. בספרים
ם חסר יו"ד: (יד) ויעט בהם. היו"ד קמוצה מענין עיט שהוא העיף אבל ויעט
אל השלל (שמואל א' י"ד) היו"ד פתוחה שהוא מענין נטייה וכן במסורת ויעט ב' חד
וחד פתח: (יח) ותמהר אבוגיל. אביגיל ק': עשוות. עשויות ק' ורבותינו דרשו בפרק
הנו שמעשות את בעליהן ואומרות לו קום עשה מצוה חדשה אמי ניהו ראשית הגז
ביה לאן דמשמע מרובה דאי בבכורה ומתנות אפי' חדא מחייבא: (כ) והיה היא
חסר וא"ו ורואה מ"ש בפרשת נח סימן ז': (כג) ותשתחו ארץ. חד מן ה' דסבירין
וסימן במ"ג בפרשת ויגש: (כד) באזניך. האל"ף בקמץ לבד: (כו) ועתה אדוני.
עתה לא ואתה וכן תרגום יונתן וכתן: (כט) לִרְדָפְךָ. הדל"ת בקמץ חטוף
מצאתי לִרְדָפְךָ ואין לרדוף אחריה ובחילופים הדל"ת רפה לקריאת
לב"כ בדגש ואין שינוי אחר ביניהם: והיתה. הוא"ו בגעיא: (לא) ולשפך

דם חנם. איתא במסרה רבתא במערכת אות הוא"ו כל תיבותא דיתירים וא"ו וקמצין
קטפין ותמן כתוב לשפוך דם נקי דאביגיל ולא נמצא במקרא רק זה הפסוק שכתוב ולשפך
דם חנם ובכל הספרים הוא בלא וא"ו והוא מן התימא ולי יש לומר דאולי זאת היתה קריאת
ב"כ ודברי בעל מסרה זו מיוסדים עליה כמ"ש אבל תדרוש רשעו בל תמצא (תילים י) ואין
אנו סומכים על קריאתו: (לב) ויאמר דוד לאביגל. הגימ"ל בפתח ויש ספרים שגם זה
כתוב לאביגיל וטעות נפל בהם וכן במדרש הובא בילקוט אמר ר' יצחק פסוק זה הוכיר פגם
של אביגיל. אביגל חסר יו"ד מפני שנתנה בו עיניה כשהיא אשת איש. ולשון המדרש
באגדת שמואל כך הוא ווכרת את אמתך אמר ר' יצחק פסוק מוזליך וחסיל שועתיך לפי
שנתנה עיניה בו כשהיא אשת איש לפיכך פגמה הכתוב אביגיל תניינא אביגל כתיב ע"כ.
ואם אין טעות בגירסא צ"ל דקרי תניינא לשני הנזכר בפסוק בתר שראתה את דוד דהוי כי
מתחלת ותרא אביגיל את דוד וגו' וכן אמרו בירושלמי דסנהדרין פ' כהן גדול וזכרת את
אמתך מלמד שפקרה עצמה וכיון שפקרה עצמה פגמה הכתוב בכל קרייא אתקרי אביגיל
בר מהדין פסוקא ויאמר דוד לאביגל. ואתיא כהא דאמרינן בפ"ק דמגילה וב"ק פרק
החובל היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שותא פלכא אי נמי שפיל ואזיל בר אווזא ועיניהי
מטייפין: (לג) והשע ידי לי. במקצת כפרים חסר וא"ו בין ה"א לשי"ן וכן נמסר עליו לית
חסר ובמסורת בירמיה סימן א' והושע ג' וסימן מציא בדמים והושע ידך לך דלעיל. וברוך
טעמך וברוכה. והשע לא יושיעו להם בעת רעתם (ירמיה שם) ע"כ. ושלשתם השי"ן בצירי
לא בחירק כמו שראיתי בספר אחד כ"י: (לד) לולי מהרת. במקצת ספרים כ"י כתוב לולא
באל"ף ומסיר עליה לולא ד' בק' ית וסימן כי לולא התמהמהנו. לולא חרשתם בעגלתי. כי
לולא מהרת. לולא האמנתי לראות ע"כ. אבל בספרים אחרים כתוב לולי ביו"ד ומסרה
שלהם ג"כ ד' לולא באל"ף ומשמיטין זה ומניחים לולא דברתי כי אז (שמואל ב' ב') דרף
דבהנהו ספרי נמי דכתיב הכא לולא באל"ף לא קבעי נפשייהו במסרא דילהון ולא מבדר
להו שפיר. ובשמואל ב' סימן ב' מסרי כליסנא דמסרא דילן התם ובפרשת מקץ: ותבאתי.
ותבאת ק' ועיין בספר הרכבה אות הוא"ו: (לז) ותגד לו אשתו. במקראות כ"י ודפוסים
קדמונים הגימ"ל בסגול: (מב) ההלכת. במקצת ספרים מלא וא"ו בתראה ולפום מאי
דמסיר בעל המסורת בפ' ואלה שמות אכר דחסר:

כו (א) היסימן. ברוב ספרים ישנים חסר וא"ו וכן חברו שבסמוך: (ה) סביבת*ו. סביבותיו
קרי: (ו) מראשת*ו. מראשותיו קרי: סביבת*ו. סביבתיו קרי והוא מלא יו"ד אחר
הבי"ת: (ח) אויבך. כן הוא בספרי' מדוייקי' ונמסר עליו לית וכתיב כן לא כמ"ש במקצת
ספרים אוֹיִבְךָ ביו"ד יתירה. וכ"כ שזהו דעת רד"ק שלא כתב על זה כלום כמ"ש למעלה
בסימן כ"ד: (יא) החנית אחר מראשת*ו. מראשתיו קרי: (טו) המים אשר
מראשת*ו. מראשתיו קרי: (כב) הנה החנית. חנית קרי: (כג) ואת אמנתו. בכמה דפוסים
אחרונים בחטף פתח ואין להאמין להם כי בכל ספרים הרשומים בכתב אמת וגם בדפוסים
ראשונים ברעף כגיל:

כז (א) לבקשני עוד. בספרים כ"י ובקצת דפוסים ישנים הקו"ף רפה: (ג) בן מעוך.
בקצת ספרים העי"ן בשורק ושגגה היא שהמסרה מעידה לית מלאפום וחד ומעוך
וכתות: (ג) היזרעאלת. במקצת ספרים כ"י חסר יו"ד ונמסר עליו ה' ב' חסר יו"ד והכי
נמי נמסר במסרה רבתא מערכת אות היו"ד ויל קרי התם: (ד) יוסף. יסף קרי:
(ו) לצקלג. כ"א ציקלג מלא וי"ש שהצד"י במאריך בשניהם שבפסוק אף על פי שאין בהם
יו"ד כמ"ש בסי' ל' דספר זה ובספר שני סי' ד': לכן היתה לצקלג. שבירין על כן.
מסורת: (ח) והגרזי. והגזרי קרי: (י) הירחמאלי. היו"ד דגושה בספרים מדוייקים:

כח (ג) ושמואל מת וגו' ושאול הסיר האבות ואת הידענים. במקצת ספרים כתוב הסיר
את האבות אבל במדוייקים כ"י אין בהם מלת את וכן במאיר נתיב שרש אוב ושרש
סור: (ה) וירא. ברוב הספרים ביו"ד אחת בלבד: ויחרד. במקצת ספרים ספרדים
החי"ת בשוא לבדו: (ח) קסומי. יתיר וא"ו והסמך בחטף קמץ והוא חד מן יתירין וא"ו
קטפין קמצין על פי המסורת: (ט) ולמה אתה. מלת ולמה מלרע ורפה כמשפט: (י) אם
יקרך. דגש הקו"ף לתפארת מכלול דף ד' ועיין עוד בדף קס"ה: (ט) למה הרגזתני.
מלת למה בא בדגש ומלעיל על הה"א מכלול דף רי"ו ובפירוש רבינו ישעיה כאן ועיין
מ"ש בירמיה ט"ו: (טו) ערך. חסר יו"ד ברוב הספרים: (כ) וירא מאד. בספרים
מדוייקים ביו"ד איתן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב וכ"כ רד"ק: (כג) וישב אל המטה:
(כד) ולאשה עגל. חצי הספר:

כט (ה) באלפ°ו באלפיו קרי. וי"ש שכתוב בפסוק באלפיו ביו"ד: ברבבת°ו. ברבבותיו
קרי: (י) בואו אלי. בספרים מדוייקים בלא וא"ו אחר הבי"ת:

ל (א) ואנשיו צקלג. יש ספרים שהצד"י במאריך כמ"ש לעיל בסימן כ"ו: (ב) וינהגו.
המסורת עליו לית מלעיל ואחד מלרע וַיְנַהֲגוּ וילכו שבפרשה זו לקמן וזהו אחד מהזוגים
שזכרתי למעלה בסימן כ"ה ע"ש: (ו) מרה. לית בטעם מלעיל וכן נמנה
במסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית כוותי' וגם רד"ק כתב כי מרה פעל עבר
כי הוא מלעיל בשני פשטין: על בנ°ו. בניו קרי: (יג) למי אתה. בספרים מדוייקים כ"י
ובדפוס קדמון הלמ"ד בגעיא: (יד) ואת צקלג. כ"א לקלג ועיין מה שכתבתי לעיל:
(טו) השבעה לי. בס"א כ"י השי"ן במאריך: ואורדך. בספרים כ"י אין מאריך ברי"ש:
(כח) ויסיבם. במסורת הדפוס ויסיבם ב' וסימן וישיבם בהר וכו' וטעות הוא וצריך לומר
ויסבום במקום הזה (שמואל א' י"ב) ומשתניין באתיהון ובנקודתהון: (כד) ה°ורד. ספר
אחד הירד כתיב חסר היורד קרי מלא. וס"א הירד כתיב וקרי. וס"א היירד כתיב היורד קרי:

לא (א) יבים. בספרים מדוייקים מלא יו"ד ואזלא כוותיהו מסורת דסיף שופטים:
(יג) ויקחו את עצמותיהם. אין הצד"י דגש: תחת האשל. יש ספרים בשש נקודות ויש
ספרים בחמש ועיין מה שכתבתי בפרשת וירא על ויטע אשל:

שמואל ב

א (א) וישב דוד בצקלג. מתחלפים הספרים כמ"ש למעלה: (ב) בבאו אל דוד. בבי"ת
רד"ק: (ו) הדבקהו. בספרים ישנים חסר יו"ד וכן בס"א כ"י מסור עליו לית וחסר:
(ח) ויאמר אליו. ואמר ק' מסורת נחמיה ה': (ט) עמד נא עלי ומתתני. בס"א כ"י עמד
המ"ם בחולם ואין לעמוד עליו כי בכל שאר ספרים בקמץ חטף: (י) ואמותתהו. הוא"ו פתוחה
ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר עיין בפי' רד"ק: אחרי נפלו. בס"א כ"י הנו"ן בקמץ
חטוף ובכל שאר ספרים בחירק וכ"כ רד"ק בשרשו: (יא) בבגדו. בבגדיו ק': (טו) דמיך.
דמך ק': (כא) ושדי תרומת. במדוייקים חסר וא"ו תניינא וכן ראוי כמ"ש במשלי כ"ט
בס"ד: (כב) לא נשוג. לית כתיב שי"ן ועיין מ"ש בתילים סי' מ"ד בס"ד: (כו) נפלאתה.
האל"ף בפתח במדוייקים ובא' מהם כתוב עליו פתח בס' מוגה:

ב (ט) ועל ישראל כלה. עיין מ"ש בירמיה סימן ב': (יז) ויגנף אבנר. במקרא גדולה
כתוב ויגנב ושגגה יצאה מלפני המדפים: (יט) ועל השמאול. ברובן של ספרים כ"י מלא
באל"ף וא"ו: (כב) למה אככה. מלעיל ודגש סמוך לא"ה עיין מ"ש בירמיה ט"ו ואז תבין:
(כו) תחת°ו. תחתיו ק' ובמסורת כ"י תחתו ד' חסר וסימנהון עשהאל. וישלח אבנר
מלאכים בסימן ג'. חסר מלכת תחתו סימן ט"ו בהאי סיפרא. תחתו שחו (איוב ט'):

ג (א) ארכה. חד מן ג' חסר ודגשים במסורת איוב י"א: (ג) וי°לדו. ויולדו ק':
(ג) לאביג°ל. לאביגיל ק': הראש כלב אנכי. לשון רש"י כלב אנכי מוקף במקף וכן הוא
במק"ג אבל בכמה ספרים כ"י מדוייקים מלת כלב בטעם גלגל ובקצת מהם מלת אנכי הנו"ן
בטעם מלבד הזרקא שבסופה ובמסורת פ' וראשית נמנה עם אותם שהם בטעם מלעיל:
המצימך. לית וחסר יו"ד בתראה: (יב) תחת°ו. תחתיו ק' כמ"ש לעיל בסי' ב': (יג) בבאך.
בס"ס

בס"ס כבואך מלא : (טו) פלטיאל . סנהדרין פ' כהן גדול כתיב פלטי (שמואל א' כ"ח) וכתיב פלטיאל א"ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב . ובויקרא רבה פ' כ"ג ג' הם שברחו מן העבירה ושתף הקב"ה שמו עמהם . יוסף . ויעל . ופלטי . פלטי מנין כתוב א' אומר ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי וכתוב א' אומר פלטיאל קרי ליה פלטי וקרי ליה פלטיאל מי נסיב פלטי ומי יהב פלטיאל בתמיהא אלא מעיד אני עליה שלא נגע באשת דוד : לוש . ליש ק' : (יח) ביד דוד עבדי הושיע . בס"א כ"י אושיע באל"ף ובכל שאר הספרים כתוב הושיע בה"א וכ"כ רד"ק שהוא מקור במקום אושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו . וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכן ת"י הושיע אפריק עכ"ל . ורבינו ישעיה כתב שנחלף האל"ף בה"א ופי' אושיע שאותיות אהו"י מתחלפות זו בזו וכן וכל מלבושי אגאלתי נחלף הה"א באל"ף והיה לו לומר הגאלתי ע"כ . ובמסורת כ"י הושיע ב' עתה ודין ר"ל פ' עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו (תילים כ') : (כא) אקומה ואלכה . בס"ס הוא"ו בגעיא : (כב) והנה עבדי דוד ויואב בא . עיין מ"ש ביחזקאל כ"ג : מבואך . מובאך ק' : (לד) הגשו . במקצת ספרים הגימ"ל בפתח : (לה) להברות את דוד . בדפוס ישן כתיב להכרות בכ"ף וקרי להברות בבי"ת וכן בסנהדרין פ' כ"ג דרש רבא מאי דכתיב ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות בכ"ף וקרינן להברות בבית בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו ופירש רש"י ז"ל בתחלה להכרותו שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר ולבסוף להברותו שידעו בבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר עכ"ל . וכן כתבו מנחם בן סרוק ור' יהודה חיוג ור' יוסף קמחי כי הכתיב בכ"ף . אכן בספרים אחרים שלפנינו כתוב בבית ואין כאן קרי וכתיב כלל וכן העידו רד"ק ורבי יונה המדקדק שלא מצאו כתוב בכ"ף בשום ספר מדוייק ולא במסורת ובעל כלי יקר כתב לפי דרכו שגם חז"ל לא היה להם כתיב וקרי רק להברות בבי"ת יעויין שם : (לט) לעשה הרעה . בספרים ישנים מהדפוס וכ"י השי"ן בסגול לא בצירי כמו שהיא בדפוסים אחרים :

ד (ב) שרי גדודים . במקצת ספרים המאריך ברי"ש לא בשי"ן ויש בגלגל ויש ג"כ בלא שום טעם הכל השוה שבהם שאין שום טעם בשי"ן : (ו) והנה באו . בשני ספרים ישנים אחד מהם כ"י ואחד מהם מהדפוס מצאתי כתוב וְהֵנָּה וטועים כל האומרים כן כי במסורת נמסר וְהֵנָּה ג' בקריאה וסימן וְהֵנָּה באו עד תוך הבית וְהֵנָּה אמרת הסיתוך (ירמיה ל"ח). וְהֵנָּה בשני תלכנה (יחזקאל ל') : (ז) ויסרו את ראשו . בס"ס ודפוס ישן חסר יו"ד : (י) ואהרגהו בצקלג . בס"א כ"י הה"א בסגול ובספרים אחרים בשוא ותברו ע"פ המסורת קשרתי אל אדוני וָאֶהֶרְגֵהוּ (מלכים ב' י') וגם הוא בשני שואין וכ"כ במכלול דף מ"ה : בצקלג . הספרים מתחלפים כמ"ש בשמואל א' כ"ו :

ה (א) הננו עצמך . קל ובשוא נו"ן ראשונה כמ"ש ביהושע ט' : (ב) אתה הייתה * מוציא . היית ק' המוציא ק' והה"א הכתובה בסוף מלת היית נקראת עם מלת מוציא והוא חד מן ג' מלין קדמיתא נסיב מן תנייתא וסימן דין יִדַּעְתָּה * שַּׁחַר מקומו (איוב ל"ח) וּמִתַּחְתָּה *לְשָׁכוֹת האלה (יחזקאל מ"ב ט') וכן מצאתים בס' כ"י קדמון מדוייק וחילופיהון נמסרו לקמן בסימן כ"א : והמבי° . והמביא ק' : את ישראל ויאמר . בספרים כ"י ובדפוס ישן אין כאן פיסקא באמצע פסוק : (ד) ארבעים שנה מלך . ארבעים בלא וא"ו והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד מתרתין תיבותן לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרא רבתא אות וא"ו : (ו) הסירך העורים והפסחים . ברוב ספרים מדוייקים הה"א בשוא וסגול וכן כתב רד"ק בשרשים ובמקצת ספרים בשוא ופתח : (ח) מכה . במקצת ספרים הכ"ף בסגול : שנאו . שנאי ק' : (יט) התתנם בידי ° ויאמר . בספרים ישנים אין כאן פסקא באמצע פסוק : (כב) ויספו עוד פלשתים . בס"א כ"י חסר יו"ד וכן בספר אחר מדוייק נגררה היו"ד ומסורת סלקא כוותייהו עיין במס' רבתא אות היו"ד : (כד) בשמעך . כשמעך ק' בכ"ף והכתיב בבי"ת והוא מן י"ח מלין דכתיבין בן והבי"ת בגעיא :

ו (ה) ובצלצלים . במקצת ספרים כ"י ודפוסים ראשונים לד"י שנייה בשוא לבדו ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים אחרונים בחטף סגול ורד"ק בשרשים כתב וכן בהכפל הפ"א ובמנענעים ו ב צ ל צ ל י ם בסגול הפ"א והגיה ר' אליה המדקדק היה לו לומר בסגול הפ"א הראשונה והשנייה בחטף סגול כדרכה : (ו) ויבאו עד גרן נכון . ובד"ה א' י"ג ויבאו עד ג ר ן כ י ד ן ובסוטה פ' אלו נאמרין בתחילה כ י ד ן ולבסוף נ כ ו ן עיין שם בפי' רש"י וחכמת שלמה דף י"ו וכאן בפי' רד"ק וירושלמי סוף פ' המוכר ומדבר רבה פ' ד' : (יא) את עבד אדם ואת כל ביתו . בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו כחבריו שבענין ומה שנמסר במקרא גדולה כל אדום דעבד אדום חסר בר מן חד מלא לא מצאתי כן בספרים כ"י אדרבא בס' א' כ"י מדוייק נגררה הוא"ו והאריכו הדל"ת : (כג) לא היה לה ילד . למדינחאי כתיב ולד בוא"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביוד וקרי בוא"ו ולד כ"כ רד"ק ובחלופי ב"א וב"נ שאצלנו בדפים למערבאי ילד כתיב וקרי . למדינחאי ולד כתיב ילד קרי והספרים מתחלפים ואין להכריע מהם . והסכם לוגוליני בעסרים ואתבע שלו מהדפוס שכתוב בפסוק ו ל ד כתב כנגדו ס"א י ל ד ועיקר למדינחאי כתיב ו ל ד ואנן קי"ל כמערבאי עכ"ל . והמסרות מסייעות לנסחא שלפנינו אליבא דמערבאי דכתיב וקרי י ל ד ביו"ד דבמסרה גדולה נמסר סימן מן כ"ב מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרינן וא"ו ולא נמנה זה עמהם גם לא נמנה במשלי סימן י"א עם י' מלין דכתבין וא"ו בריש תיבותא וקרינן יו"ד יחזיקא במקצת נסחי דדפוסא בסוף סדר' דנא גבי ותהי שרי עקרה אין לה וָלָד דמסרי עליה לית וחד לא היה לה וָלָד וליתא בעיקר נסחי דכתיבין כתב ידא : עד יום מותה . בקולם אבל וכעת מ ו ת ה (שמואל ד') בשורק כמ"ש שם :

ז (ה) ויהי בלילה ההוא ° ויהי דבר . במקצת ספרים יש כאן פיסקא באמצע פסוק : (ט) את כל איביך . (אמר המגיה במק"ג ובמקצת ספרי' חסר יו"ד והרי זה טעות גמיר שהרי במזמור פ"ג נמסר שו' מלאים דמלאי' כתיבי וב' חסרים דחסרים ואין זה עמהם ושארא איביך מלא ביו"ד בתראה כתיבי ועיין מ"ש המחבר בפ' כי תצא ובפרשת שופטים על פסוק כי תצא למלחמה) : (י) ושמתי מקום לעמי ישראל . במקצת ספרים כתוב לעמי י ש ר א ל ורובא דנסחי דיקי דאתו קדמי כתוב ל י ש ר א ל בלמ"ד אבל בד"ה א' י"ז כתוב לעמי י ש ר א ל : (טז) וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ . במקצת ספרים האלף בחטף סגול אך במדוייקים בשוא לבדו וכ"כ רד"ק במכלול דף ע"ב ובשרשים וכ"כ בעל רב פעלים ובמשלי י"א על פסוק וְנֶאֱמַן רוח מכסה דבר נמסר עליו במקרא גדולה ב' א וא ופי' הדבר ר"ל ב' ונאמן חד בחטף סגול היינו של משלי וחד בשוא פשוט וה דשמואל וכן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י שנמסר כאן בשמואל ל' וא' וְנֶאֱמַן רוח ותרוייהו פתחין : (יח) הבאתני . בספרים מדוייקים חסר יו"ד ודה"א י"ו מלא י"ד יכן נמסר כאן מ' חסר וחד מלא דין חסר ופי' ח"י) ובד"ה נמסר ב' וחסר וא"ו והא והא איתא : (כא) את כל הגדולה . נכתב בוא"ו עם הדגש וכן חברו שבסמוך רד"ק : (כב) ככל אשר שמענו . בספרים מונים ב כ ל בבית : (כג) אשר הלכו אלהים . נפל בו מחלוקת אם הוא קודש או חול כי במדרש קהלת רבתי בפסוק טוב שם משמן טוב ר' בון בשם ר' שמואל בר נחמני אמר מצינו שהלך הקב"ה מהלך חמש מאות שנה לקנות לו שם דכתיב אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם משמע מהכא שהוא קדש ושם בפר הכי איתא כתיב אשר הלך האלהים (ד"ה א' י"ז) ולהלן הוא אומר אשר הלכו אלהים הלך זה הקב"ה אלהים זה משה ואהרן והכי איתא באגדת שמואל פ' כ"ו אלמא חול הוא וכן משמע בירושלמי דסנהדרין פ' כ"ג ובהוריות דאמרין התם הוא ובל דרגון דידיה פי' פמליא אשר הלך אלהים אין כתיב כאן אלא אשר הלכו אלהים אבל בגמרא דילן פ' א' דיני ממונות משמע שהוא קדש דחשיב ליה גבי אחריני דכל מקום שפקרו המינים ותשובתן בצדן הילכך טוב להחמיר שלא למוחקו . אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו . ירושלמי פ' לולב וערבה תני בשם ר' אלעזר ע"א עברה עם ישראל בים מה טעמא מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו היינו פסל מיכה שעליו נאמר ועבר בים צרה כדאיתא בפ' חלק אמר לו ר"ע ח"ו אם אומר אתה כן נמצאת עושה את הקדש חול פי' מלת ואלהיו שהוא

שם קדש ואינו נמשך אתה עושה אותו חול ושרית למחקיה מה ת"ל אשר פדית לך ממ כביכול כאילו עצמך פדית ע"כ . ול"ע מהירושלמי הזה דגרים גוי ואלהיו והכי גרסינן ב פרשת בהעלותך ובמכילתא פ' בא ומדרש קהלת פסוק טוב שם משמן ט"ב וש"ר פ' כ"ז ו אבל בשמ"ת רבה פ' ט"ו גרסינן גוים וכן כתוב בדברי הימים א' י"ז אשר פדית ממצרי ועיין מה שאכתוב בתילים מזמור פ': (כד) ותכונן . בשני טעמים :

ח (ג) וימדדם בחבל . בשש נקודות ברוב הספרים וכן ומלא ה ח ב ל שבסמוך : (ג) ויך הדדעזר . ברוב הספרים בשני דלתי"ן וחדא מלה וכן שבירו שבפרשה: (אמר הצעיר רבא המגיה אבל בדפוסים אחרונים בין של אמשטרדם בין של ויניציאה כולם ברי"ש . ומשתי המרא' שראיתי בדפוסי ויניציא' אשר בכולם לקמן על פ' לעזור להדדעזר גרסם מבא ז בכל"ל כולם שלאחריו גרסם ביד קטנה להורו' שהם ברי"ש וקשה דאלו על פ' זה דויך דוד לא כלום דלכאורה נראה דזה נכתב בדל"ת . איברא דבוכל לומר דהמדפיסים לא מצאו מהל זה אבל על אחרים שמצאו בהם מאן דפליג רשם דבכ"ל ברי"ש . השתא מיהא קשיא אליביי דפליגי וסברי דהכך בתרוייהו הם בדל"ת וקמא ברי"ש דהרי במסרא רבתא אות דל"ת הכי מילי דחד דל"ת וחד רי"ש ולית דכוותייהו כגון אדיקם אריקם . הדאה הרא ול בהדייהו אלא ודאי כולהי דמיין להדדי וליכא הפרש בינייהו ומדאוינא להרב המקנו דכולהו איכון בתרי דלתי"ן לית לזוע מיניה דודאי דק ואשכח) : בנהר פרת . הבי"ת בספרים כ"י : בנהר *** פ ר ת ק' והוא חד מלין דקריין ולא כתיבין על פי הנמרא פ' אין בין המודר ועל פי המסורת בריש סדר אלה הדברים ובמגלת רות ולכן הניחו אלא בפנים ושמו שם הנקודות להורות עליהם והזכירו הכתוב בשני מקומות בשמואל הימים א' י"ח פעם ראשון אמר להשיב ידו בנהר ופעם שני אמר להציב ידו בנהר ולהודיע שהוא נהר פרת ולא נחל מצרים כתוב אולה לו פרת . כן מצאתי בסדר קרי ולא ופירושו ועלתו : (ו) וישם דוד נצבים . בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד קדמו חבירו שבענין : (יג) (בשבו . א"ה בדפוסי ויניציאה נכתב בגיליון בס"א מונה מלו וליתא דהמסרה מעידה עליו לית חסר) :

ט (ו) אתה ובניך ועבדיך והבאת . מלת והבאת מלעיל אעפ"י שהוא לעתיד רד"ק ובהגהות א"ז לפי שהוא ענין אחר ר"ל מענין תבוא' לפיכך נשתנה הטעם וכן השמר וכו' : (יב) ולמפיבשת בן קטן . הבי"ת בצירי ע"פ המסורת :

י (ג) חקר את העיר . כן כתוב את ה ע י ר לא א ת ה א ר ץ : (ה) שבו בירחו . מדוייקים כ"י וגם בדפוסים קדמונים הרי"ש בחירק לא בצירי והוא חסר יו"ד אחר ברונם : (ט) בחורי בישראל . ישראל ק': (י) אבשי . בשוא הבי"ת ובמסרא דסיפר' לית וכל ד"ה כוותי' כן כתב רד"ק וכן מצאתי במסורת וכתב רש"י בד"ה א' י"ט שכל אותו נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמ' גם אני שם כי אבי הוא ישי לכך בכל ספר ד"ה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יכ נתן ביד אבשי . ועל פי המסורת שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיא היתה עכ"ל . ולשון רש"י שם בתחלתו נראה שנשתבש מהמדפיסים וצריך תיקון : (יח) ארם כן כתוב לא מ מ ב י א ר ם כמו שראיתי בס"א : והיתה לי . ביו"ד אחת בלבד ברוב וכן כתב רד"ק : (טז) הדדעזר . כולם שבפרשה בשני דלתי"ן בספרים כ"י ועיין הדרי א' סימן י"ח וסי' י"ט : ושובך . בשי"ן ימנית ובשמות רבה פ' מ' על פסוק וראיה בן על שה: מיד שובך לאלהים וזה המשכן שהיה עומד כשיבך . ופירש בעל מתנות כהונה שכ ש ו ב ך שובך לאלהים ע"כ . ומלת שובך גם כן בשין ימנית . ועיין עוד מ"ש בד"ה בס"ד : (יט) ויראו ארם . ביו"ד אחת לבד ובמאריך בספרים כ"י מדוייקים ובדפוס דינו להיות חסר יו"ד על פי המסורת שנמסר במערכ' אות היו"ד ויראו ד' חסרים וסי וכתר הכי אמר ובל שמואל דכותא בר מן א' וכל איש ישראל והוא בשמואל א' י הפסוק וינסו מפניו ו י י ר א ו מאד והתם נמי נמסר לית מלא בסיפרא :

יא (א) המלאכי' . יתיר אל"ף : ודוד יושב בירושלם . יושב מלא וא"ו ובספרי' מדוייקי' ו במסור' שמואל ב' י"ט : (י) ויגדו לדוד . בספרי' כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד : (כד המוראים . וירו המורים ק': (כה) כי כזה וכזה תאכל החרב . הראשון בחולם והשני בסגול

יב (ט) מדוע בזית וגו' לעשות הרע בעיני . בעיני ק' כן מצאתי בס"ס המדויקק הוא חד מן מ"א מלין דכתיבין בין וא"ו בסוף תיבותא וקריין י' וסימן נמסר בר סיפרא וריש ירמיה . ובמקצת ספרים בעינו כתיב וק' בעיניו ומסורת פליגא עלייהו : (יו עבדי דוד . ביו"ד אחד לבד ובמאריך להורות על חסרון יו"ד פ"א הפועל ועיין מ" בסימן י' : (כ) שמלת*ו . שמלתיו ק' : (כב) יחנני . ויחנני ק': (כד) את בת שבע מצאתי ספר א' כתיב אשו ק' אשתו ואפשטי בספרים מדוייקים ולא מצאתי כן ושמ המסרה שמצאתי שאומר י"א מלין קרין תי"ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאים הוס כדברי הספר הזה הם י"ב אלו דברי רד"ק ועיין עוד שם : ותלד בן ויקרא . ותקרא (כה) ידידיה . פליגי עליה אמוראי בפ' ערבי פסחים לר' יוחנן מלה חדא ולרב ורבה אלין לפיכך ידיד חול ויה קדש ואתיא ר' יוחנן כר' יוסי ורב ורבה כת"ק במסכת סופ הלכה י' ובנוסחי דהשתא חדא מלה גם בעל ערוגת הבשם בפ' י"א מנאו עם השמות דבוק אוחלט ועיין מ"ש בסוף פרשת בשלח על כס יה ואלוקים הספרים אם הה"א במפיק ובסוף פרשת בשלח נמנה במסורת עם מלין דלא מפקא ה' ועיין בפסקים ממה"ר אשכנזי בעל תרומת הדשן סימן קפ"א : (ל) את עטרת מלכם . כתוב במסורת ב' מט דספירין מ ל כ ה והאחד נראה שהוא חברו דד"ה א' כ' : (לא) ובמגזרת . חסר וא הרי"ש והמ"ם בפתח ברוב הספרים וכ"כ בעל הלשון שהוא נגזר מן מַגְזֵרָה על משקל מַ ובמקצת ספרים כ"י המ"ם בחירק : והעביר אותם . מלא וא"ו והוא חד מן המלאים בסיפרא : במלכן . במלבן קרי בבי"ת והוא חד מן ג' מלין דכתיבין כ' ו וסימן בריש ד"ה ודוכתי אחריני :

יג (ה) אליו תבא נא . ברוב הספרים התי"ו בגלגל והוא חסר וא"ו לפי שהוא אחד חסרים וסימן נמסר בפרשת תזריע ואיוב סימן א'. וזהו הנזכר שם תבא נא תמ קדמאה ודלקמן בסמוך מלא : ותברי לחם . הבי"ת רפה : (ו) ויבא המלך לראותו . בכל המדוייקים : אל המלך תבא נא . בספרים מדוייקים המאריך בתי"ו ומלא וא" למבלה : (ח) ותלוש . ותלש ק' : (יב) אל תעשה . השי"ן בצירי שלא במנהג והו קמצים על פי המסרת : כמו שכתבתי בפרשת תולדת : (טו) אל אחת הרעה . מ קדמאה וחסר וא"ו בתרא כמו שכתבתי בפרשת יתרו : (יח) כי כן תלבשן . בכמה כ"י ודפוסים ישנים בא בנו"ן ארוכה ונמסר עליו לית וכתיב כן וכן במכלול דף כ"ד ופעמים לא תכתב הה"א כי כן ת ל ב ש ן בנות המלך הבתולת מעילים ובהגהות א" לבדו בא כן מן השלמים אבל מן שאינן שלמים נמצאים הרבה כמו והאבנים תהיין הילדים . ותגשן השפחות וילדיהם : (כ) החרישי . מלרע בפשט אחרון לבד ובמקצת מלעיל בשני פשטין : ושממה . חסר וא"ו כמ"ש בישעיה סי' כ"ג : (כב) למרע . במקצ ל מ ר ע הרי"ש בפתח והמסורת חולקת עליהם שאומר' למרע ב' וחברו ושניהם המלכי ל מ ר ע (דניאל י"א) ושניהם קמוצים כמו שנמסר במסרא רבתא מערכת אות (כח) הלוא כי . בכמה ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נמסר במסרא רבתא ובשמו מלאים : (ל) ויהי המה בדרך . הבי"ת רפה : (לב) היתה שימה . שומה ק' ובמקצ כתיב וק' שומה בוא"ו . אמנם כפי המסורת כתיב ביו"ד וק' בוא"ו וזהו א' מן א יו"ד באמצע תיבותא וקרינן וא"ו וסימן במסרה רבתא מערכת אות היו"ד : (לג אמנון . אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיבין ולא קריין וסימן נמסר ברו (לד) עינ"ו . עיניו ק': (לז) עמיחור . עמיהוד ק' בה"א ודל"ת והכתיב במי"ם ור חד מן ד' מלין כתיב ח' וקרי ה' וסימן נמסר בשיר השירים א' ומשלי כ' ומן ד' מל רי"ש וקרי' דל"ת וסימן בירמיה ס"ס ל"א :

(א) וידע יואב בן צרויה . חסר וא"ו ע"פ המסורת וכן הוא ברוב הספרים והיו"ד בלא
נס : (ב) והיית . התי"ו בלא שוא : (ג) ובאת . התי"ו בלא שוא : (ו) לבלתי שום .
: (י) המדבר אליך . המ"ם רפויה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דכ"ח : (יא) מהרבית .
ק': (יט) אם אש להמין . ב' חסר בלישנא הדין ואידך האש בית רשע (מיכה ו')
ותא מסרא אחריתא ג' סבירין יש תרי הא דאמרן ואידך איש רעים להתרועע (משלי י"ח)
ום מלא יו"ד בכולהו ספרי ועיין נפולות יהודה דרוש י' דף כ': (כא) הנה נא עשיתי .
וב בס"ם המדוייקים ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב וכן תרגם יונתן עבדית וכתב
סבנסחא מדוייקת מלא כתיב עשיתי וקרי עשית . וגם אני מצאתי כן במקצת
ו ונ"ל שאין לסמוך עליהם יען אשר לא זכרה אותו המסרה עם מ"ג מלין דכתיבין יו"ד
תיבותא ולא קריין והובא בסימן במ"ג ריש ס' מלכים : (כב) את דבר עבדו . עבדך ק':
ועד קדקדו . במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים קו"ף שניה בחטף קמץ ובמקצת ספרים
לבדו וזהו אחד מן השלשה הנמנים במסורת ושנים אחרים הם ועל קדקדו חמסו ירד .
ת איוב בשחין : (כו) והיה מקץ , הוא"ו בגעיא בספרים מדוייקים : (ל) והוצתיה .
ה ק' ובמקצת ספרים מלא יו"ד אחר צד"י גם בכתיב : ויצתו . חסר יו"ד בספרים כ"י
ים ישנים ובאחד מהם נמסר לית חסר : (לא) למה הציתו . זהו אחד מחמשה דגש
ל סמוך לא"ה כמ"ש בירמיה ט"ו : (לב) למה באתי . הבי"ת דגושה מכלול דף ק"ו :
(ד) ועלי יבוא . בספרים מדוייקים מלא וא"ו והמסורה מסייעתן עיין בפ' בהעלתך כי
ם נמסר : (ה) בקרב איש . כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף קפ"ו ובשרשים שהבי"ת מעמדת
והרי"ש בקמץ חטוף ועיין מ"ש בשופטים ה' על ובבה שביך : ונשק לו . הנו"ן בטעם :
ישוב ק': (ח) ישיבני . בדפוסים ישנים וספרים כ"י מלא יו"ד : (י) כשמעכם . בכ"ף
(ג) אנוטך . אניטך ק': (כא) כי אם במקום . אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ד'
תיב ולא ק' וסי' נמסר ברות : (כו) שבה העיר . כתוב במכלול דף קל"ז אמר המגיד
מלעיל ואנחנו לא מצאנוהו כן בספרים המדוייקים וכן בספר אכלה ואכלה שׁוּבָה
עכ"ל . וגם המכלול יופי העתיק דבריו ואני ראיתיו מלעיל גם בספרים כ"י
וי להיות עפ"ה שלנו כי לא נמנה במשנה שהם מלרע וסי' נמסר במקרא גדולה פרשת
ן ותילים ו'. וכן מצאתי כמה מסורות כתובות יד מסכימות לדעת א'. עוד מצאתי מסרה
כ"י ול"ס שְׁבָה וְשְׁבָה ב' חסר סימן שְׁבָה העיר בשלום וְשְׁבָה אל גדליהו (ירמי'
נמסר שם במ"ג ס"מ דתרוויהו מלעיל :
עברות . בערבות ק': (ל) הלך יחף . בספרים כ"י ובמקצת דפוסים ראשונים חסר וא"ו
א במנין המלאים בנביאים וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הה"א :
והית . לית חסר דחסר סגר יו"ד וחסר ה"א אבל והיתה לי לישועה לעיל סימן י'
מסר יו"ד ומלא ה"א : (לו) וּשְׁלַחְתֶּם בידם . במקצת ספרים וְשִׁלַחְתֶּם :

(ב) ולהלחם . והלחם ק' והוא חד מן ד' מלין יתיר למ"ד באמצעות תיבותא והשאר
דניאל אחד בסימן ד' ושנים בסימן ה' כמו שנמסר שם במסורת : (ג) הנה יושב . מלא
שהוא א' מן ח' מלאים בסיפרא וסי' נמסר במ"ג שמואל ב' י"ט : (ה) והנה משם איש
מלא וא"ו והוא חד מן ט' מלאים ע"פ המסורת וסי' נמסר במסרה רבתא והוא האמור
אל המלך דוד קדמאה דפסוק : (ז) בקללו . הלמ"ד רפה : הבליעל . הבי"ת דגושה :
נתא*ו . תחתיו ק' כמ"ש לעיל בסי' ב': (י) מה לי ולכם בני צרויה . בספרים כ"י
ים וגם במקצת דפוסים קדמונים חסר וא"ו וזה יהיה א' מן החסרים ע"פ המסורת וסי'
לעיל במ"ג סימן י"ד והיו"ד בלא דגש ועיין לקמן בסימן י"ט : כי יקלל . כה ק' :
י ק': (יב) בעוני . בעיני ק' ובמדרש ילמדנו פ' בשלח ובמסורת נמנה אולי יראה ה'
עם י"ח תיקון סופרים כמ"ש בזכריה ב' והיה לו לומר בעינו אלא שכינה הכתוב : תחת
. במקצת ספרים כתוב קללתי ביו"ד וקרי קללתו בוא"ו וכ"כ רד"ק . אכן ברונן כתוב
בוא"ו ואין כאן חילוף בין כתי' לקרי וכן נראה מהמסרה שלא נמנה זה עם הכתובים
סוף תיבותא וקרינן וא"ו : (טו) רעה דוד . הרי"ש בצירי העי"ן בסגול בספרים מדוייקים
לסה במסורת והאחרים הם ויבא חושי רעה דוד דלעיל סוף סימן ט"ו . וזבוד בן נתן
רעה המלך (מלכים א' ד') . ובמכלול דף רמ"א כתוב במשקל פֵּעֶה פ"א הפועל בצירי
הפעל בסגול אבל רֵעֶה דוד היה ראוי העי"ן בצירי מפני הסמיכו' אלא שנמ'
כן לכן רֵעֶה המלך : (יח) לא אהיה . לו ק': (כג) כאשר ישאל* בדבר . איש ק'
נו' נדרי' פ' אין בין המודר ומסורת ריש סדר אלה הדברים ובירושלמי פרק חלק
ק' ולא כתיב לא יכלו הכתובים לקרותו איש וכן באגדת תלים מזמור ג' איש קרי
כתיב שלא היה איש אלא מלאך . ועיין כלי יקר וחסר הכתוב איש בפנים כי בן אדם
מאלהים כענין שנאמר ותחסרהו מעט אלהים ולא יקום דברו כדבר אלהים ולא
עלתו כעלת אלהים לכן חסר הכתוב מבפנים איש ותלה לו מבחוץ שאם ייטיב מעשיו
עלתו לשם שמים תקום עלתו כדבר אלהים כן מצאתי בס' קרי ולא כתיב ופירושו ועלתו :
(ב) ורפה ידים . אין בוא"ו מאריך : (ט) באחת הפחתים . בתי"ו : או באחד . בס"א
י כתיב באחת בתי"ו וק' באחת בדל"ת וזה טעות גמור בלי ספק שלא נמסר כן רק
מצאנו אליו באחת המקומות שבסמוך כמ"ש שם וכן נמסר בהדיא במ"ג מלכים א' י"ט :
ם יש מחלוקת אחר בין הספרים כי במקצתם כתוב באחת בא' ובמקצתם בנ' ויש מי
להביא ראיה שהוא בנ' ממה שכתוב בשרשים שרש קום והקבין באחד המקומות
בלשון זכר וקובץ בלשון נקבה וגם זה שבוש לפי שטעות נפל בדפוסי השרשים . אמנם
ים כ"י כתוב ונזכר בלשון זכר ונקבה ואיזה מקום מנוחתי וכו' ר"ל שמלת זה
מלת מנוחתי נקבה באופן שאין מכאן ראיה אמת הדבר כי בכל ספרי השרשים בין
ים ובין מכ"י כתוב א' בדל"ת וכן הוא בבעל הלשון : המקימת . מלא וא"ו קדמאה
וא"ו בתראה כן היא ברוב המדוייקים ובמסרה רבתא המקימות ג' כתובים כן וסימן
בשמואל ב' י"ו ועיינתי על מקומו ואיננו רק כתיב ג' כתיבין כן . ומי יתן החרש
שנתן מקום לטעות לאחרים וטעה בפסוק ובמסורת . אמנם מצאתי מסרה אחת כ"י
ארה המקומות ג' וסימניהון הנה עתה הוא נחבא . ובאנו אליו באחת המקימת דלקמן
. והגלתי אתהם מכל המקומת ע"כ . וגם במקרא גדולה ביחזקאל ל"ד כתוב המקומת
שם ג' כתיב כן : (יא) בקרב . פליגי ספרי החזק הוא הרפה : (יב) ובאנו אליו
. באחד ק' וכ"כ רד"ק ושנים הם בכל המקרא הכתובים אחת בתי"ו וקרי אחד
. וחברו תחת רתם אחת (מלכים א' י"ט) ועיין במלכים ב' י"א : המקומת .
א"ו בתראה כמ"ש למעלה בסמוך : ולא נותר בו . לית דכוותיה מלעיל : (יד) אל
ם את הרעה . בדפוסים קדומים כתוב על אבשלום ובספרים כ"י אל : אל אבשלום . הנ"ל
ים ישנים וספרים כ"י מלא וא"ו ועיין במקרא גדולה : (טז) אל תלן הלילה . כתב
: שהלמ"ד בפתח ואני מצאתיו בסגול בכל הספרים המדוייקים כ"כ האפודי בפ' י"ד :
ז המדבר . במקצת ספרים כתיב וק' בערבות ויש ספרים כתיב וק' בעברות ובספרים
כתיב בעברות ק' בערבות . אמנם ממסורת יש להוכיח שאין כאן שום הפרש בין
זיב שבמסרה גדולה במערכת אות הוא"ו נמנו ס"ב מלין דכתיבין מוקדם ומאוחר
ז נמנה בעברות ראו אנכי מתמהמה שהוא למעלה בסימן ט"ו ולא נמנה זה וכן
מפי' רד"ק שכתב שם פירוש הקרי והכתיב וכאן לא כתב מאומה : (יט) על פני
. חד מן ג' דסבירין פי מפי וקריין פני מפני וסימן נמסר בריש מספי : (כג) אל

ביתו אל עירו . במקצת ספרים כ"י ומהדפוס כתוב ואל עירו בוא"ו וכן כתב רד"ק יש
ספרים ואל עירו ובספר מוגה אל עירו עד כאן : (כה) יתרא הישראלי . ובדברי הימים
א' ב' אומר יתר הישמעי ונדרש ביבמות פרק הערל בבבלי ובירושלמי ובמדרש רות
רבתי ושוחר טוב מזמור ע' :

יח (ב) השלשית ביד יואב . חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא וכן והשלשית ביד
אבישי אבל והשלשת ביד. אתי חסר דחסר וכן מסור עליו וכן משמע במסורת פרשת
לך לך וכן מצאתים בספרים מדוייקים כ"י : (ג) כי אם גם . בדפוס ישן ובספרים מדוייקים
כ"י חסר וא"ו . לעזור . לעזיר קרי : (ח) נפצית . נפוצת קרי : (יב) ולא . ולו קרי :
(יג) בנפשו . בנפשי קרי : (טז) מרדף אחרי ישראל . הדל"ת רפה ובס"א כ"י וגם בדפוס
ישן כתוב מרדף המ"ם בצירי אך בשאר ספרים בחירק וכ"כ רד"ק המ"ם בחירק שלא
כמנהג וכמוהו מרדף אחרי דוד (שמואל א' כ"ג) עכ"ל . ועיין מ"ש שם : (יז) לאהל*ו .
לאהליו קרי : (יח) ויצב לו בחיו . חסר יו"ד הרבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום
עשר שנים על ששכב עם עשר פילגשי אביו לפיכך חסר יו"ד שהוא כחשבון עשרה . ולפיכך
נתנו בו עשר לונכיאות עשרה נערי יואב כדאיתא במדרש רבה פרשת נשא פ' ס' :
(כ) כי על* בן המלך . כן ק' ולא כתיב והוא חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן ואמר
יואב כי על האמת מת בן המלך לפי רוע מעשיו כי בקש להמית את אביו וכפר בעיקר
ובא בודון אל פילגשי אביו לכן חסר כן מבפנים ותלה לו מבחוץ כי באמת הואת בן
המלך וכן הוא אומר כן בנות צלפחד דוברות . כ"מ : (כב) ולכה אין בשורה . במקצת
ספרים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת דמלכים ב' ז' וכן מצאתי במסורת כ"י ועיין
מסרה אחריתי שהביא בעל המסורת כאן : (כט) ויאמר המלך שלום לנער לאבשלום ויאמר
אחימעץ וגו' . כתוב במסורת ג' סבירין השלום ולא מסיימא הי ניהו אחריני ומסתברא
דחדא מינייהו הוא ויאמר כה אמר המלך שלום (מלכים ב' ט') דכתיב גבי יהורם ברוכב
שני ומטעים ביה דסבירין השלום כדכתיב לעיל מיניה ברוכב ראשון וכדכתיב נמי בתריה
ויאמר השלום יהוא ואידך סבירא לי דאיהו שלם בואך (שמואל א' ט"ז) שהוא דרך
שאלה והעד ויאמר שלום שלאחריו ודוגמתו במלכים א' ב' ותאמר השלום בואך ויאמר
שלום ואע"ג דהאי דשמואל כתיב בסוף פסוקא הא אשכחנא דכותיה במלכים ב' ה' גבי
נעמן ויאמר השלום דהוא נמי בסוף פסוקא וכתיב בתריה ויאמר שלום וגו' :

יט (ו) הבשת . בספרים מדוייקים חסר וא"ו אבל הובשת נהרות איתן (תילים ע"ד) מלא :
(ז) כי לא . לו ק' ובמקצת ספרים מלא וא"ו ואל"ף בכתיב : (ח) כי אינך יוצא . חד
מן ה' פסוקים דלית בהון אם ומטעין בהון וסימן נמסר במ"ג פרשת חיי שרה : (יד) ולעמשא
תמרו חסר אל"ף והוא חד מן ג' חסרים אל"ף בלישנא דאמירה : (טו) ויט . במקצת ספרי
הדפוס היו"ד בצירי אך בכל ספרים כ"י מדוייקים בפתח שהוא מבנין פועל הכבד וכן דעת
רד"ק בשרשים . עוד כתב בפירוש ויונתן שתרגם ואת פכי דומה שהיה קורא אותו בצירי
והמסורה מעידה עליו שהוא בפתח היו"ד ואמרה כי שנים הם בפתח ויט עלינו חסד (עזרא
ט) וזה : (טז) ללכת לקראת המלך . במקצת דפוסים קדומים כתוב בהם לרדת וכן ראיתי
בס"א כ"י ישן וכבר חקרתי בנוסחאות ספרדיות הישנות ומצאתי בהן ללכת וכן ת"י
למיזל : (יט) בעינ*ו . בעיניו ק' : (כ) אשר יצא . ט"ו נקודות במקרא' י' בתורה וד'
בנביאים וחד בכתובים*) (כג) מה לי ולכם בני צרויה . בוא"ו ועיין לעיל סימן ט"ז :
(לב) בירדן . הירדן ק' : (מ) ויברכהו . הרי"ש בשוא לבדו כמנהגנו : (מב) ויעברו את
המלך . העבירו ק' ובס"ם חסר יו"ד בכתיב אחר הבי"ת ובספרים אחרים מלא :
(מד) הקלתני . במקצת ספרים כ"י הה"א בחטף סגול :

כ (א) איש לאהליו ישראל . עיין מ"ש במלכים א' י"ב ובזכריה סימן ב' שזהו אחד מן
י"ח תיקון סופרים : (ג) לשמר הבית . במקצת ספרים מלא וא"ו אמנם כפי המסורת
שלנו חסר שלא נמנה זה עם ס' לשמור מלאים שנמסר סימנם בשמואל ב' סימן ט"ו
ובמלכים א' סימן י"א : (ה) וייחר . ויוחר קרי . (ו) עתה ירע לנו . מלעיל שרשים שרש
ירע ועיין הגהת המדקדק שם : (ח) ועל*ו . ועליו ק' : (י) ויואב ואבישי . מלא י' בכל
דפוסים וכ"י ישנים : (יב) מן המסלה . הה"א במאריך וכן חביריו שבענין : (יד) ויקלהו .
ויקהלו ק' : (טו) משחיתם . עיין מ"ש בירמיה סימן ו' : (כג) הכר*י . הכרתי קרי :
(כה) ישיא . ושוא ק' :

כא (ג) וברכו את נחלת . הרי"ש בשוא לבדו כמנהגנו : וברכו . הנ"ל נמסר עליו ב' וחברו
שאו ידכם קדש : (ד) ויאמרו לו הגבענים . בדפוס ישן ובכל ספרים כ"י מלעיל הדרגא
ביו"ד : אין ל*י . לנו ק' ויש בו דרש בבמדבר רבה פ"ח ואגדת שמואל פ' כ"ח וירושלמי פ'
עשרה יוחסין ועיין בפי' רש"י ורד"ק וכלי יקר : (ו) ינתן . יתן ק' והוא חד מן מלין דכתיבין
נו"ן יתיר ולא קרינן : (ח) ארמני . ברי"ש רד"ק : (ט) ויפלו שבעתים יחד . כתיב ביו"ד וקרי
בלא יו"ד וכן במסורת זהו אחד מן ג' דכתבן תים יתרים יו"ד ובירושלמי פ' עשרה יוחסין ובאגדת
שמואל דדרשי שבעתם חסר יו"ד זה משובשת היה אפשר לפרש חסר בקריאה דלא קרינן שִׁבְעָתַיִם
אבל בבמדבר רבה פ' ח' איתא בהדיא שבעתם כתיב חסר יו"ד ע"כ . אתמהא . ועיין
בבלי פ' הערל : והם . והמה ק' : *תחלת . בתחלת ק' : (יב) יבש גלעד . במקצת ספרים
מלא יו"ד וכ"כ ממה שנמסר במ"ג סוף שופטים שאין זה מהחסרים המנויים שם : תל*וס .
תלאום ק' : שם . שמה ק' : הפלשתים . פלשתים ק' וזהו חד מן ב' מלין תניינא נסיב מן
קדמאה והברו וְשׁוּרַיָּא אַשְׁכְלִלוּ (עזרא ד') ואילופיהון נמסר לעיל בסי' ה' : (טו) ותהי
עוד מלחמה לפלשתים . סי' ותהי עוד מלחמה ב' בענין וב' בענין
ותהי עוד המלחמה וסי' בתוך שמלחמה פי' הראשון והרביעי מלחמה וב' אמצעיים
המלחמה : (יד) ויעשו כל אשר . (א"ה בקצת דפוסים כתו' ככל ובמ"ג משנת רפ"ה כתו'
כל אבל בין וא"ו אחרונה של ויעשו ובין כ"ף של כל יש שם שוא דומה שמעיקר' היה
כתו' ככל אבל במדוייקים כתו' כל וכן ת"י וכן העתיקו המפרשים ובדפוס ויניציאה שנת
ועדתי . בפנים כתו' ככל ובגיליון ס"א כל והמעיין יבחר) : (טו) ויעף דוד . העי"ן פתוחה
וכן הוא ויעף דסיסרא כמ"ש בישעיה ו' בע"ה : (טז) וישבו . וישבי ק': (יח) בילידי הרפה
ומשקל . כתב ר' אליה המדקדק בס' מסורת המסורת מאמר א' אמרו רז"ל הרפה כתיב
ערפה ק' אבל לא מצאתי כן בכל הנוסחאות המדוייקות עכ"ל . וגם רד"ק בשמואל א' י"ז כתב
אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו ע"כ . ואנכי לא ידעתי אנה מצאנו זה
המדרש . לבד זה מצאתי בסוטה סוף פרק משוח מלחמה כתיב ערפה וכתיב הרפה ופי' שם
רש"י כתיב ערפה שם האחת ערפה דרות וכתיב הרפה בשמואל והיא ערפה כדאי' לקמן שנגזר
עליה שיפלו בניה ביד בני רות שדבקה בשכינה עכ"ל שמעינן מהכא שאין כאן שום חילוק בין
ק' לכתיב דתרוייהו כתיבי האי באתריה והאי באתריה ודמיא נמי להא דאמרינן התם כתיב שובך
וכתיב שופך חד בשמואל וחד בדברי הימים והא דאמרי' בסנהדרין פ' חלק חזייה לערפה אימיה
וכו' והתם נמי א"ל אבישי זיל אשתכח לערפה אמך בקברה הוא לשון המאמר שדורש הרפה כמו
ערפה . וכתב רד"ק בשם הריק"ם אביו שתיבת הרפה נכתבת בה"א ובאלף מלשון רפאים וכן תרגם
יונתן גברת עכ"ל . פי' הדברים שתיבה זו לפעמים נכתבת בה"א לבסוף כמו שכתובים כאן בס'
שמואל ולפעמים נכתבת באל"ף כמו שכתובי' בס' ד"ה וכאן בשמואל הם ד' בענין ובכל הספרי'
כתובי' בה"א בסוף ומה שנמסר במסרה קטנה ד' ב' כתיבין ה' וב' כתיבין אל"ף ר"ל ד' להרפה
בלמ"ד שהם שנים כאן בה"א ושנים בד"ה א' כ' באל"ף וכן משמע מהמסורת ומרד"ק שם :
ויהי אחרי כן ותהי עוד המלחמה בגוב . במקצת ספרים חסר ברוב ספרים מלא וכן ותהי המלחמה
בגוב

*) ויק רצון המתאוים תאוה לדעת איה נמצאים עשר מלות הנקודות בתורה כי בעלי המסורה לא נתנו בהם סימן לכן העמדתי אותם על סדר : (א) על יו"ד שנייה במלת וביניך (בראשית ט"ז ה') : (ב) על א' י' ו' במלת אליו (שם י"ח ט') : (ג) על וי"ו שנייה במלת ובקומה (שם י"ט ל"ג) : (ד) על מלת וישקהו (שם לג ד) : (ה) על מלת את (שם לז יב) : (ו) על ואהרן (במדב' ג לט) : (ז) על ה"א . במלת רחקה (שם ט י) : (ח) על ר' במלת אשר (שם כ"א ל') : (ט) על וי"ו שנייה של ועשרון (שם כ"ט ט"ו) : (יו"ד) על שתי מלות לנו ולבנינו ועל עי"ן של מלת עד (דברים כ"ט כ"ח) . ד"ה אהרן פאלאק .

בגוב שבשמוך: (יט) בן יערי ארגים. בכל ספרים כ"י העי"ן בשוא לבדו והרי"ש בציריי לא כמו שנמצא במקצת דפוסים בחטף פתח העי"ן ובחירק הרי"ש ובמסורת הדפוס ריש פ' ויקרא באלפ"א בית"א מאותיות קטנות נחשב בתוכם ריש יערי ארגים וכן מצאתי בנוסח כ"י. ונוסחאות אחרים ריש וארגים חורי (ישעיה י"ט) ויש אומרים רי"ש תי"ו פרמשתא: את גלית הגתי. ובדה"י א' כ' כתוב ויך אלחנן בן יעור יעיר ק': את לחמי אחי גלית הגתי. וכתב ר' יונה בספר הרקמה שצריך לפרש בס' שמואל את אחי גלית כאשר נאמר בד"ה ועיין עוד בפי' רד"ק בשני המקומות: ועץ חניתו. כן כתוב ועץ בכל הספרים ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב כמו שהוא בשמואל א' י"ז ויש לי לתמוה על בעל מכלל יופי שכתב במקום הזה ועץ חניתו הוא יד ההנית וכתיב חץ כי הוא עשוי כמו חץ ע"כ. והן דברי השרשים בשרש עץ. ולפי שראה כתוב במורה מקום השרשים (שמואל א' כ"א) טעה המכלל יופי על פי אותן הספרים וטעות ספרי' היא וצריך להגיה (שמואל א' י"ז) ע"ש: (כ) מדין. מדון ק': ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו. במקצת ספרים כ"י מדוייקים שניהם מלאים וא"ו ויש ספרים בשניהם חסרים ויש מהם ג"כ א' חסר וא' מלא ואין לי במה להכריע: (כא) שמעי. שמעה ק' בה"א בכל ספרים מדוייקים והוא חד מן מלין דכתבן יו"ד בסוף תיבותא וקריין ה"א:

ספרים רבים כתבו שירה זו אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה כשירת האזינו ועשרת בני המן ומלכי כנען וכן עשו גם קצת המדפיסים. ואני מכבודם אין דעתי נוחה בהם דהגדיא אמר בס"פ פ"ק דמגילה כל השירות כלן אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ מעשרת בני המן ומלכי כנען ולא תקשי לך משירת האזינו שכבר תירץ זה הר"ן ז"ל ע"ש. ובריש פרשת האזינו כתבתי עוד טעם אחר. ומהכלל שאמרו בגמ' כל השירות כלן וכו' משמע דגם שירת דוד בכלל ואין שום טעם לומר שתהיה כעשרת בני המן ומלכי כנען דבהנהו איכא טעמא שלא תהיה תקומה למפלתן של רשעים. וכן כתב רבינו ישעיה הראשון מטראני ז"ל במגלה שם דשירת וידבר דוד צריכה ליכתב אריח על גבי לבינה והעושים אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה שלא כדין הם עושים עכ"ל. וכן מצאתי במקצת נוסחי עתיקי שכתבוה אריח ע"ג לבינה. אך לא שמרו הסדרים שכתבו בשירת הים ובשירת דבורה רק עשו שטה אחת חלוקה לשנים וחלק באמצעי ושטה אחרת חלוקה לשלשה ושנים חלקים באמצען וכן כלם שנים כנגד שלשה וכל שטה החלוקה לשלשה חלקים ראשי השטין וסופן תיבה אחת בלבד. וזולת זה לא שמרו סדר אחר בחלוקת השיטין מיהו חזינן דלמיעבד אריח על גבי לבינה קבלה דקמאי היא וליכא למיגדא מינה. ואחרי ראשי הסדרים שאמרתי בשירת דבורה דומיא לשירת הים גם הלום ראיתי טוב לאחוז בהם וגם מזו אל תניח ידי. וכדאי הוא נעים זמירות ישראל שכל שירותיו נאמרו ברוח הקדש לסדר שירותיו כהוגן וכשרה ובאופן נאה ומתקבל ואע"ג דאמרינן במסכת סופרים דשירת דוד שבשמואל ובתלים לא נתנו חכמים שיעור כמו שנתנו בסי' ראשי שיטין של שירת הים ושירת דבורה. עם כל זה אמרו גם כן אבל לצלה מובהק מרלפן במפתחות בתחלה וס"פ ובחרתי לכתוב פסוק וידבר דוד בשטות מלאות לפי שאינו בכלל השירה דומיא דאז ישיר משה ופסוק ותשר דבורה ובשלשתן תחילת השירה בלשון אמירה. ה' יזכנו לשיר לפניו שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו במהרה בימינו אמן: טוב ליזהר להרחיב מעט האותיות בשני שמן של פסיק וידבר דוד למען תהיינה שיטות השירה מרווחות כל צרכן ואם ישים עד עולם בסוף השיטה וירצה לעשות שבעים שיטין יוכל לכתוב פסוק וידבר דוד בשיטה אחת מלא באותיות קטנות ואולי זה הוא היותר נכון דומיא דשירת הים. חילופים רבים באו בשירה הזאת ממה שנאמר בספר תילים ואין ספק שכולן נאמרו ברוח הקדש ולא לחנם נתחלפו. והחכם אברבנאל מלא בשתי שירות הללו שבעים וארבעה חילופים והשתדל לתת טעם לכולם. וכן עשה בעל כלי יקר עיין עליה'. ואני בחרתי להעיר על הרבה מהן למען ירוץ הקורא בהן ולא יכשל וזה החלי. ויהי ה' משען לי:

כב (א) ומכף שאול. בספר תילים ומיד שאול: (ב) ומפלטי לי. בתהלים ומפלטי והלמ"ד קלה בשניהם כמ"ש שם: (ג) אלהי צורי. בספר תילים אלי צורי: אחסה בו. במקף: (ד) ומאיבי אושע. בתהלי' ומן איבי אושע וזהו אחד מן ז' זוגים מן ב' ב' חילוף חד מן וחד מיהדין וסימן נמסר במ"ג סוף פרשת שמות וכן ומקמי מן קמי: (ה) כי אפפני משברי מות. בתהילים אפפוני חבלי מות: נחלי בליעל יבעתני. בתהלים ונחלי בליעל יבעתוני: (ו) חבלי שאול סבני. בתילי' סבבוני: (ז) ואל אלהי אקרא. בתילים ואל אלהי אשוע: וישמע מהיכלו. בתילים ישמע מהיכלו: ושועתי באזניו. בתילים ושועתי לפניו תבא באזניו: (ח) ויתגעש. ויתגעש ק' ובתילים כתיב וק' ויתגעש: מוסדות השמים. בתילים ומוסדי הרים: (יא) וירא על כנפי רוח. בתילים וידא בדל"ת ויש דרש בשוחר טוב ובמדרש חזית פסוק לססתי: (יב) וישת חשך. בתילים ישת חשך: סביבתיו סכות. בתילים סתרו סביבותיו סכתו: חשרת. בתילים חשכת ונדרש במדרש שוחר טוב ובפ"ק דתענית ואיתא התם בגמרין אמר ר' יוחנן כתיב חשכת וכתיב חשרת שקול כ"ף שדי אריי"ש קרי ביה חכשרת הכי גרסינן בתי"ת וכן בערוך כלומר קח כ"ף דכתיב בחשכת ואוקמיה בהאי תיבה דכתיב ריש וקרי חכשרת שנכשרין ומתמתקין בעבים: (יד) ירעם מן שמים. בתילים וירעם בשמים: (טו) ויהמם. ויהם ק' והוא חד מן מלין דכתיבין מ"ם בסוף תיבות' ולא קרין וסימנם נמסר במ"ג מערכת אות מ"ם ובמשלי כ' ובתילי' כתיב וק' ויהמם: (טז) אפקי ים. בספרי' מדוייקים חסר יו"ד בין פ"א לקו"ף ובתילי' כתיב אפיקי מים: יגלו. בתילי' ויגלו: מסדות. בספרי' מדוייקי' ח' וא"ו קדמא': בגערת. בתילי' מגערתך: רוח אפו. בתילי' רוח אפך: (יח) משנאי. בתילים ומשנאי: (יט) משען לי. בתילים למשען לי: (כ) כי חפץ בי. ברוב ספרים מדוייקים בשני טעמים וספ"א בציירי: (כא) כצדקתי. בתילים כצדקי: (כג) משפטו. משפטיו ק' ובתילים כתיב וק' משפטיו: אסור ממנה. בתילים אסיר מני: (כד) לי ואשתמרה. בתילים עמו ואשתמר: (כה) לי כצדקתי. בתילים לי כצדקי: כברי. בתילים כבר ידי: (כו) עם גבור תמים. בתילים עם גבר תמים: (כז) תתבר. בתילים תתברר: תתפל. בתילים תתפתל: (כט) נרי ה' וה' יגיה חשכי. בתילים כי אתה תאיר נרי ה' אלהי יגיה חשכי: (ל) כי בכה. חד מן ג' כתיבין ה"א אחר כ"ף על פי המסורת ובתהלים כתוב בך ועיין ריקאנטי פרשת נשא אצל פסוק כה תברכו ושערי אורה דף י': באלהי אדלג שור. בתילים ובאלהי. בוא"ו: (לב) כי מי אל. בתילים כי מי אלוה: מבלעדי. בתהילים זולתי: (לג) מעוזי. נכתב בוא"ו עם דגש בזי"ן: ויתר תמים. בתילי' ויתן תמים: דרכו. דרכי ק' ובתילים דרכי ק' וכתיב: (לד) משוה רגליו. רגלי ק' ובתילים ק' וכתיב רגלי: במתי. במקצת ספרים במותי מלא וא"ו: (לה) ונחת. בתילים ונחתה: (לו) וענתך. בלא מאריך בנו"ן ובתילים וענותך בקריאת הוא"ו. (לז) צעדי תחתני בתילים צעדי תחתי: (לח) ארדפה איבי ואשמידם. בתילים ארדוף אויבי ואשיגם ... אשוב עד כלותם. מלא כלותם ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו: (לט) ויפלו תחת ... בתילים יפלו תחת רגלי: (מ) ותזרני. בתילים ותאזרני ונדרש בנדה פ' ה... קמי תחתני. בתילים קמי תחתי: (מא) תתה לי. בתילים נתתה לי: משנאי וא... בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים הוא"ו בקמץ ובתהלים כתוב ומשנאי אצמי... (מב) ישעו. בתילים ישועו: אל ה'. בתילים על ה': (מג) אדקם. בדל"ת ובתילי... והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד. חד דל"ת וחד רי"ש וכולם לית דכותא וסי' נמסר רבתא אות דל"ת: (מד) ותפלטני מריבי עמי. חד מן ג' דסבירין עמים. ובתהלים מריבי עם ובמדרש ילמדנו פ' פקודי מריבי עם אלו האומות. מריבי עמי אלו ישראל. ... רבה פרשה א' נדרש על אופן אחר: תשמרני. בתילים תשימני: יעבדני. בדל"... נקודות ובמקצת דפוסים יש וא"ו באמצע וטעות הוא: (מה) בני נכר יתכחשו. בתי... נכר יכחשו: לשמוע אזן. בתלים לשמע אזן: (מו) ויחגרו. בתילים ויחרגו: (... אלהי צור ישעי: בתהלים אלוהי ישעי וירים ... ובספר השוהר ריש ס... מקץ ר' אלעזר פתח ואמר חי ה' וברוך צורי וירום אלוהי צור ישעי אלוה כתיב בוא"ו וטעות נפל בדפוס שם ור"ל וירום אלוהי ישעי דספר תילים וכן במסורת ... קמ"ג **אלוהי** ב' מלא וסי' למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי. תהלה לדוד אלוהי. וחד **אלוהי** מלא וסימן חי ה' וברוך צורי דספרא: (מח) ומורי... תחתני. בתילים וידבר עמים תחתי: (מט) ומוציאי מאיבי ומקמי ת... בתלים מפלטי מאיבי אף מן קמי: מאיש חמסים. בתילים מאיש ... (נ) ה' בגוים ולשמך אזמר בתלים בגוים ה' ולשמך אזמרה: (נא) מגדיל. ... ובתלים כתיב וק' מגדל בחירק ויש בו דרש בשוחר טוב ועיין עוד באבודרה"ם ... המזון: עד עולם. עד בסוף שיטה ועולם בראש שיטה אי נמי עד עולם בסוף ... ושתי המלות נחשבות כמלה אחת מפני המקף: כך כל השיטין שבעים חוץ מפסוק ... כמנין שירת האזינו:

כג (א) הקם על. טעם בה"ם וכן בירמיה סימן ל"ה. הוקם. ג' בקר... מלא. וא' חסר וסימן הוקם המשכן. נאם הגבר הקם על. הוקם א... יונדב בן רכב. נאם הגבר חסר ומלעיל ע"ש. גם נמנה בסוף מס"ה גדולה... חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ובספרים כ"י ודפוסים ישנים הקו"ף בלנ... (ז) שרוף ישרפו. במדוייקים כ"י ודפוסים קדומים מלא וא"ו: (ח) העצנו... ק': בפעם אחד. אחת ק' בתי"ו לשון נקבה והכתיב בדל"ת לשון זכר: (ט) ול... ואחריו ק' מסורת נחמיה ב' וקשה בעיני שלא נמנה זה עם כ"ו מלין דחסר באמצע תיבותא וקרין שנמסר סימנם במ"ג שבדפוס במערכת אות היו"ד חפשתי במסורת כ"י הבאה מטוליטולא אשר בספרד ונמסר בימנם כ"ז וזה א... וכן בנוכח שכנזי: דדי. דדו ק' בוא"ו והכתיב ביו"ד: *גברים. הגברים... בחרפם. חזינא בינו ספרי פליגהא בהאי תיבותא איכא דקרי לה בקמץ חטוף... דקרי לה בקמץ רחב עם מאריך. ואנפא בתרייתא נראה לרד"ק עיקר שכן כו... שהוא מקור מבנין פעל הדגוש כי החי"ת מעמדת בגעיא. ובשרשים הום... קוראים אותו חטף קמץ ויהיה מקיר מן הקל: (יא) ואחריו שמה. בכל ספרים מ... כן כתיב וקרי וכן נראה ממסורת דלעיל: שמה. במקצת דפוסים ראשונים... באל"ף לבסוף ובכל ספרים מדוייקים כ"י בה"א: מלאה עדשים. ובד"ה הוא... מלאה שעורים עיין מ"ש שם: (יב) ויתיצב בתוך החלקה ויצילה. ובדברי הי... י"א כתוב ויתיצבו בתוך החלקה ויצילוה ויש בו דרש בירושלמי דסנהדרין פו... גדול עיין יפה מראה שם סימן א' ובאגדת שמואל פ' כ': (יג) וירדו שלשים... קרי: (טו) מבאר. מבור ק' והם ג' כתיבין באר וקרין בור בעיניא: (טז)... פלשתים. הפ"א רפה: וישאבו מים מבאר. מבר קרי. ויסך אתם. ובדברי... סוא אומר ויגסך עיין ירושלמי דלעיל בסימן ט' ואגדת שמואל ומ"ש ב... י"ש: (יח) ראש השלשי. השלשה ק': (כ) איש חי*. חיל ק' ובפרק מי שמתו... אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי ומן... דייק. ובס' ד"ה כתיב איש חיל וכתב שם רש"י דבשמואל כתיב בן איש חי... מנהג בני אדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי: האריה. הארי ק':... הבור ק': (כא) אשר מראה. איש ק': (כד) אלחנן בן דדו. חסר וא"ו ב... הדלתי"ן בספרים מדוייקים: (כד) שמה החרדי אליקא החרדי. שניהם אות... רי"ש והשניה דכ"ת כתרגומו דמן חרוד וכן הם במסרה: (כי) התקועי... ספרים מדוייקים מלא וא"ו: (כז) אביעזר. חדא מלה כתיב: הענתתי. ... ספרים הנו"ן בשוא נח והתי"ו דגושה ועל הרוב הנו"ן בדגש והתי"ו רפה: (כח)... בספרים מדוייקים כ"י הה"א בשוא לבדו: (לא) אבי עלבון. בס"א כ"י העי"ן... והבי"ת דגושה ובקצת ספרי העי"ן בפתח והבי"ת דגושה ובשאר ספרים העי"ן... והבי"ת רפה: (לג) בן שרר הארדי. רי"ש שניה בחירק ובס"א כ"י האל"ף... פתח ובשאר ספרים נחה וכן כתב רד"ק: (לה) חצרו. חצרי ק': פערי הארבי. ... רד"ק: (לו) נחרי הבארתי. בספרי הדפוס החי"ת בחטף פתח ובכל ספרי... וגם בדפוס ישן בשוא לבד: נחרי. נחרי ק':

כד (ה) הגד. בספרים שלנו הגימ"ל בקמץ. ורד"ק כתב במכלול דף רנ"ב... הגימ"ל ויש ספרים קמץ: (ו) חדשי. בספר אחד כתיבת יד השי"ן בצירי וב... אחרים בחירק: ויבאו דנה. בספר אחד כתיבת יד הנו"ן בפתח ובשאר... בקמץ ורד"ק כתב מלעיל והנו"ן רפה: (ט) שמנה במקצת ספרים מדוייקים בגעיא: (י) העבר נא את עון. בוא"ו אחד בלבד ובדברי הימים א' כ"א בש... כזו שכתוב שם: (יא) ויקם דוד בבקר * ודבר וגו'. במקצת ספרים פיסקא... פסוק: (יג) נסך. הנו"ן במאריך והסמך בלא דגש והוא אחד מן ה' חסרים... וסימן נמסר במקרא גדולה פרשת בחקתי: רדפך. במקרא גדולה יש יו"ד... הפ"א וטעות הוא: (יד) נפלה נא. עיין מה שאכתוב בדברי הימים א'... רחמ*ו. רחמיו ק': (טז) האורנה. הארונה ק': (יח) ארניה. ארונה... (יט) כדבר גד. בכ"ף ובדברי הימים בבי"ת רד"ק: (כב) בעינ*ו. בעיניו...

תם שמואל שבח לאל

חלק שמיני
מלכים דברי הימים

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה המה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות , תרגום שני לאסתר עם באור , פירש"י שלם עם המראה מקומות , אבן עזרא , רמב"ן , בעל הטורים כולו , ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה , מסורה קטנה , מערכת המסורה , רד"ק , רלב"ג , פירוש רבינו סעדיה גאון , פי' רבינו ישעיה , כלי יקר , חידושי מהרש"א , אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל , לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת , מנחת שי , תולדות אהרן , תולדות יעקב , ביאור לגבולין ובנין הבית , באור על יהושע ישעיה ודה"י מהגאון מווילנא זצוק"ל . וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק .

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהשתדלות הנגיד מוהר"ר **עקיבא פרענקעל** נ"י

ווארשא

בשנת **וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם** לפ"ק



אהרן



משה

בדפוס הרבני מוה' יואל לעבענזאהן נ"י

МИКРАЕТЪ ГЕДАЛЕТЪ

т. е. Св. Писаніе съ Комментаріями Часть 8

ВАРШАВА въ Типографіи И. Лебензона.

1863.

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы по напечатаніи представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.

Вильно, 18 Марта 1860 года.

Цензоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ

А. МУХИНЪ

מ"ג מלין כתיב י' בסוף תיבותא ולא קרי' וסי' מהרתי ותבאתי . ואולם חי ה' אלהי ישראל אשר מנעני ב' בו לי . שמעתי מעי מעי אוחילה כן כתיב . יושבתי אספי מארץ כנעתך . יושבתי בלבנון . מקוננתי בארזים . מה נחנתי שם יבש . וירדתי ורחצת וסכת ושמת . ושכבתי ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי . קניתי ויאמר

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה

חד מן י"ח מלין חסר וי"ו בסוף תיבותא וקרי' וסי' ויצו את בני בנימן לאמר . השנה ספיח דישעיה . יהד כי יען בטחך במעשיך . וחללה ונתתיו ביד הורים לבו . ויעל ויבנו המזבח

וְהַמֶּ֫לֶךְ

ודוד בחיר ה' ויהי כזית הודו ילכו יונקותיו

ויאמר ויזעקו אל ה' ויאמר חטאנו . וידבר אליו לאמר אם היום דמלכים . יקח ומבניך אשר אחריו החזיק חנניה בן. מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן. וישתחו יעבדוך עמים וישתחו קדמא דפסוק .

שכיניכי ויאמר לכי שאלי לך כלים . נשיכי ותבא ותגד לא ש האלהים . ובניכי ב' בפסוק . אתי ויאמר מדוע אתי הלכתי . ותערי זהב וכסף אכלתי ב' בפסוק . עשיתי בבנתיך גבך בראש . הייתי ב' בפסוק . נתתי ותקחי את בגדי רקמתך . זכרתי ואת כל תועבותיך . מצאי כי מצאי מצא חיים . ואת אליתי ויאמר לאמו אלף מאה ב' בפסוק . אתי ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית . אתי ויאמר למועד

מלכים , משפיל נסיכים , מאיר חשכים , מורה נבוכים . אל הוא לבדו , יורה לעבדו , דוד בחהרו , ספר מלכים :

רש"י — [ולא] יחם לו. אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול.. ומדרש אגדה א"ר שמואל בר [נחמני] כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו נצטנן דמו מיראתו : [בתו]לה. בתוליה מחממין את בשרה : סוכנת. מחממת וכן ובוקע עצים [יסכן ב]ם : (קהלת י' ט) : לא

רד"ק — (א) והמלך דוד זקן . בן שבעים שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו וארבעים שנה מלך : בא בימים . בימי הזקנה חלש ונפל למטה ואף על פי שלא היה אלא בן שבעים שנה מפני המלחמות אשר נלחם תשש כחו וקפצה עליו הזקנה והזקן כל זמן שהולך ומזקין החום הטבעי הולך וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו . ויש בו דרש שכל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם ולפי שכרת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדים לעת זקנתו וזה הדרש רחוק ויש עוד בו דרש קרוב מזה כי בראות דוד המלאך וחרבו שלופה בידו נבעת ונצטנן כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך : ולא יחם לו . ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד וכן וחם לאדוני המלך וזה להם ר"ל וחם הבשר ויחם שרשו יחם מבנין הקל והוא כתוב ביו"ד האיתן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב וכן מחממת

א וְהַמֶּ֫לֶךְ דָּוִד֙ זָקֵ֔ן בָּ֖א בַּיָּמִ֑ים וַיְכַסֻּ֙הוּ֙ בַּבְּגָדִ֔ים ג' ר"פ. ל'. ל' א וּמַלְכָּא דָוִד סִיב עַל
וְלֹ֥א יִחַ֖ם לֽוֹ׃ ב וַיֹּ֧אמְרוּ ל֣וֹ עֲבָדָ֗יו ל'. בְּיוֹמִין וּמְכַסַּן
לֵיהּ בִּלְבוּשִׁין וְלָא שָׁחִין
לֵיהּ׃ ב וַאֲמַרוּ לֵיהּ
יְבַקְשׁ֞וּ לַאדֹנִ֤י הַמֶּ֙לֶךְ֙ נַעֲרָ֣ה בְתוּלָ֔ה
וְעָֽמְדָה֙ לִפְנֵ֣י הַמֶּ֔לֶךְ וּתְהִי־ל֖וֹ ל'. י"ד עַבְדוֹהִי יִבְעוֹן לְרִבּוֹנִי
סֹכֶ֑נֶת וְשָׁכְבָ֣ה בְחֵיקֶ֔ךָ וְחַ֖ם לַאדֹנִ֥י ג' וכל בן גם דכו' מַלְכָּא עוּלֵימְתָּא בְתוּלְתָּא
וּתְשַׁמֵּישׁ קֳדָם מַלְכָּא
וּתְהֵי לֵיהּ קְרִיבָא וְתִשְׁכּוֹב לְוָתָךְ וְתִשְׁחַן לְרִבּוֹנִי

והמלך דוד ג' ר"פ בקריאה וסי' והמלך דוד זקן בא בימים . והמלך דוד שמע את כל הדברים . שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים : ותהי י"ד וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ח ובאיוב סימן י"ג : וחם ג' פתחין בקריאה וסי' וחם השמש ונמס . וחם לאדני המלך . גם אם ישכבו שנים וחם להם . אנ"ך . וחד חם לבי בהגיגי . וכל בן נח דכו' :

רלב"ג — [וה]מלך דוד זקן עד ויתחתן שלמה [את] פרעה : ויכסוהו בבגדים [ולא יח]ם לו. ידוע שהבגדים [אינם] מחממים כ"א במקרה [ב]מירתם שהאויר המקיף [ל]א יקררהו ולזה בקשו לו [ד]בר שיחממהו מצד [...]נו וכרו לו שיחממם בחום

א"ל מלפני דוד וירש זרעך ואחריו ז"לתם : (ב) נערה בתולה . כי היא יותר מחממת מן הבעולה : סוכנת . י"ת קריבא ויש מפרש'

מצודת דוד

א [ו]זקן בא בימים. כי זקן יאמר בלשון בני אדם על המופלג הנראה באדם

מצודת ציון

א (א) יחם . מלשון חמימות : (ב) סכנת . מחממת כמו בוקע עצים יסכן בם (קהלת י') :

הַמֶּלֶךְ: ג וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: ד וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ: ה וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: ו וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם: ז וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה: ח וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ: ט וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת

מַלְכָּא: ג וּבְעוֹ עוּלֵימְתָּא שַׁפִּירְתָּא בְּכֹל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁכַּחוּ יָת אֲבִישַׁג דְמִן שׁוּנֵם וְאַיְתִיאוּ יָתַהּ לְמַלְכָּא: ד וְעוּלֵימְתָּא שַׁפִּירְתָּא עַד לַחֲדָא וַהֲוַת לְמַלְכָּא קְרִיבָא וּמְשַׁמְּשָׁא לֵיהּ וּמַלְכָּא לָא יְדָעָהּ: ה וַאֲדוֹנִיָּה בַר חַגִּית מִתְרַבְרַב לְמֵימַר אֲנָא אֶמְלוֹךְ וַעֲבַד לֵיהּ רְתִיכִין וּפָרָשִׁין וְחַמְשִׁין גַּבְרָא רְהָטִין קֳדָמוֹהִי: ו וְלָא אַכְלִימֵיהּ אֲבוּהִי מִיּוֹמוֹהִי לְמֵימַר מָא דֵין כְּדֵין אַתְּ עָבֵיד וְאַף הוּא שַׁפִּיר בְּרֵיוָא לַחֲדָא וְיָתֵיהּ יְלֵידַת בָּתַר אַבְשָׁלוֹם: ז וַהֲווֹ פִּתְגָמוֹהִי בְּעֵצָה עִם יוֹאָב בַּר צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְסַעֲדִין בָּתַר אֲדוֹנִיָּה: ח וְצָדוֹק כַּהֲנָא וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְנָתָן נְבִיָּא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְגִבָּרַיָּא דִּי לְדָוִד לָא הֲווֹ בַּעֲצַת אֲדוֹנִיָּהוּ: ט וּנְכַס אֲדוֹנִיָּהוּ עָאן וְתוֹרִין וּפַטִּימִין עִם אֶבֶן סְכוּתָא דִּי בִּסְטַר עֵין

אדניה ה' בקריאה וסי' הרביעי אדניה בן חגית. וחברו דדברי הימים: ואדניה בן חגית מתנשא לאמר. ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה. ועתה הנה אדניה מלך. והשמועה באה עד יואב: ועמהם הלוים שמעיהו תנינא דפסוק. אדניה בגוי. ושארא אדניהו: וגם הוא ז' בקריאה דסמיכי וסי' נמסר בסדר בלק:

תולדות אהרן ויבקשו נערה. בתרא טו סנהדרין כב: והנערה יפה. סנהדרין שם ודף לט: ואדניה. שם כא ע"ב מד: ויעש לו. סנהדרין שם ע"ב שם: וגם היא טוב. בתרא קט: ויזבח. סנהדרין קי:

רש"י

(ד) לא ידעה. שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה ורבותינו אמרו משום לא [...] לו נשים (דברים י"ז י"ז) וכבר היו לו שמונה עשר: (ה) מתנשא. מת[...] וחמשים איש. נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: (ו) ולא עצבו. לא הכעיסו [...] שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה: וגם הוא טוב תואר. כאבשלום ש[...] וכאבשלום לא היה איש [...] (שמואל ב י"ד כ"ה) הוא [...] להם שנתגאו: ואותו יל[דה] אמו: אחרי אבשלום. [...] גדלתו אחר תרבות שגדל[...] של אבשלום: (ז) עם יו[אב בן] צרויה. לפי שהיה יודע [...] של דוד עליו על שהרג אבנר ועמשא ואבשלום [...] שיצוה את בנו המולך תחת[יו] לפיכך היה רוצה שימלוך [...] ידו ויאהבנו: ועם אביתר [...] שנסתלק מן הכהונ' משברח [...] מירושלם מפני אבשלום [...] באורים ותומים ולא עלת[ה] שנאמר ויעל אביתר (שמו[אל ב] ט"ו כ"ד) והיה מבני בנ[י] עלי וידע שלא ישמש [...] שלמה שהרי נאמר [...] והקימותי לי כהן נאמן וכ[...] לפני משיחי (שמואל א' ב' [...]) והיה חפץ שיעמוד זה על[...] (ח) ונתן הנביא. שנבא [...] ששלמה ימלוך כמו ש[...] בדברי הימים (א' כ"ב [...]) ושלמה

רד"ק

ממאמת כמו ובוקע עצים יסכן בם לדעת קצת המפרשים וכן הלסכן ערב לדבר הם ואמרו סכון ויש מפרשים אוצרת כמו לך בא אל הסכן ואין טעם לפי' הזה כי מה צורך למלך שתהי' אוצרת ובעלת אוצרת והנכון כעניני הפי' מועילה כלו' שתהי' למלך תועלת בה מפני הצנה אשר אחזתהו וזהו שפירש אחר כך ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך וכמוהו כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי וכן הוכח בדבר לא יסכן ומלים לא יועיל בם: (ד) והמלך לא ידעה. כמו שפי' שהבתולה טובה לחמם מן הבעולה ונכתב זה להודיע כי מותרת היתה לשלמה כי אביו לא ידעה אף על פי שהיתה שוכבת בחיק ורבותינו ז"ל פירשו שהיתה אסורה לו לבעלה משום לא ירבה לו נשים ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמנה עשרה וכבר היה לו שמנה עשרה וסמכו זה על פס ק ואוסיפה לך כהנה וכהנה כמו שכתבנו בספר שמואל: (ה) מתנשא. מתפאר ומתגאה אני אמלוך כי חשב לפי שהי' יפה תואר יותר מאחיו כמו שאמר וגם הוא טוב תואר מאד ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו יותר מאחיו לפי שלא גער בו מימיו ולא הכעיסו לפיכך היה מתנשא לאמר אני אמלוך: וחמשים איש רצים לפניו. שהיו הולכין לפניו בכלי זיין כמנהג המלכים שהולכים לפניהם רגלים בכלי זיין וכן אמר באבשלום וחמשים איש רצים לפניו ובדברי רז"ל מאי מעליותא אלא שהיו נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים: (ו) ולא עצבו. ולא הכעיסו כשהיה עושה שום דבר רע לא היה מכלימו ומיסרו לאמר מדוע ככה עשית לפיכך יצא לדרך רעה ולמרוד באביו כי יודע היה אדוניהו כי דוד אמר להמליך שלמה אף על פי שלא הודיע דוד המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימי אכנס בדבר המלוכה בימיו ואם לא ירע לו ידעתי שאני אמלוך: וגם הוא טוב תואר. וגם לרבות על אבשלום ואף על פי שלא זכרו הנה זכר מעשה אדוניה לעשות לו רכב ופרשים למלוך כמעשה אבשלום שהיה חושב גם כן למלוך ויפים גרם להם לשניהם להתגאות ולמרוד: ילדה. חגית אם אדוניהו ילדה אותו אחרי שילדה מעכה את אבשלו' כי אבשלום היה גדול מאחיו כמו שכתוב השלישי אבשלום הרביעי אדוניהו ואמנון שהיה הבכור כבר מת ואולי דניאל שהיה משנהו מת אע"פ שלא נכתבה מיתתו ולפיכך היה חושב אדוניהו למלוך: (ז) ויהיו דבריו. דבריו ועצתו בדבר הזה היו עם יואב ועם אביתר כי יואב ידע כי דוד היה שונא אותו שהרי קללו על שהרג אבנר וגם אבשלום הרג שצוהו עליו לשמור שלא יהרגהו וגם עמשא הרג ועל כל אלה הדברים היה שונא דוד אותו אלא שהיה דוד ירא אותו כל ימי חייו לפי שהיה נלחם מלחמותיו לפי' היה אחרי אדוניהו כדי שיניחנו שר צבא אם ימלוך כמו שהיה חושב בלבו שדוד יצוה אל בנו המולך תחתיו להמיתו ואביתר הכהן גם כן לפי שדוד סלקהו מן הכהונה גדולה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני אבשלום כמו שפירשנו בספר שמואל ולפיכך עזרוהו אלה השנים והיו אחריו והטו לב בני המלך ואנשי יהודה אחריו כמו שאמר ויעזרו אחרי אדוניה: (ט) ומריא. כתרגומו ופטימין כלאן והבקר

רלב"ג

בא'ס נערה בתולה. [...] שיתקבצו שתות רבות [...] שמחממתו האחת מצד הא[...] והשנית מצד התחממה בכ[...] עם הזכר והתעוררה ל[...] והשלישית כי הוא ג"כ יתח[...] טבעו לקראתם מצד [...] והיותה בתולה וזה יהיה [...] אל שיתחמם מעצמו: (ב) [...] לו סוכנת. ר"ל שו[...] האוצרות וזה יהיה סבה ש[...] לבוא לשכב בחיקו ואיש לא י[...] (ה) ויעש לו רכב ופרשים וח[...] איש רצים לפניו. ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים לא היה זה הענין קטן אצל מלכי ישראל: (ו) ולא עצבו אביו מימיו לאמר מ[...] ככה עשית. הנה מפני זה חשב אדניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי [...] גנה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תואר מאד ובעבור יפיו שהוא ראוי למלך: ואותו ילדה אחרי אבשלום. הנה הוא מבואר שאי [...] שהבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו מענין הלידה היה ראוי שיהיו שניהם מאם אחת תלד אדניה אחרי אבשלום הוא מבואר שהוא מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול [...] ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו ג[...] אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב [...] מאד כמו אבשלום שהיה יפה תואר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו ש[...] אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יופיו כמו שחשב אדניה: (ז) ו[...] דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן. ר"ל שהגביר משך לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב ש[...] שאלו עזרו לדוד להגיעו למלכות ולכללים כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר [...] אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הי[...] דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן ב[...] ויואב גם כן נמשך לאדניה ועזרו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסי[...] מהיות שר צבא כי נתבאר לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן גם כן ראה כי דוד היה נותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק [...] שהיה נותן לאביתר וזה מבואר מהספורי' הקודמים שהקדים בהם דוד צדוק לאביתר: (ט) ומריא. הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולי': עם אבן הזוחלת ר"ל

מצודת ציון

(ד) ידעה. הוא כינוי למשכב: (ט) ומריא. שור פטם: אבן הזוחלת. נקרא כן ע"ש שהיו המים

מצודת דוד

מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים תקדים לבוא בלא עת ולזה פירש ואמר בימים כאומר הזקנה באה בזמנו לפי הימים: ויכסהו. עם שהיו מכסים [...] בבגדים מ"מ לא היה בשרו מתחמם: (ב) נערה בתולה ועמדה לפני המלך. להיות מוכנת לו: (ג) נערה יפה. כי היופי יורה על רבוי הדם המוליד

...יהיה שמו : (ט) ומריא . שור של פטם : אבן הזוחלת . אבן גדולה שהיו ...יים מנסין בה את כחם להזיז ולגררה לשון מים וזחלין וזוחלי עפר (דברים ...) ויונתן תרגם אבן סכותא שעומדין עליה וצופים למרחוק : עין רוגל . ...ויונתן עין קצרא הוא כובס שמתקן בגדי צמר ברגליו על ידי בעיטה : ...את שלמה אחיו לא קרא . ...היה שהתנבא עליו הנביא ... : (יב) ומלטי את נפשך . ...מלוקת לאחר מות המלך ...בנך למלוך כמה שהבטיחו הקדוש

והנקר היו מסרעפה והמריא הוא צאן ובקר שהם מפוטמים בבית על האבוס ובמסכה אמרו מלשון מריא אין ממרים את העגלים ואמרו איזו היא המראה מרביצ' ופוקס את פיה ומאכיל' כרשינין ומים בבת אחת : עם אבן הזוחלת . סמוך לאבן הזוחלת ובמו הצאן והבקר ופי' הזוחל' שהיו מים זוחלין אצל האבן לפיכך נקראת זוחלת כמו שאמ' אצל עין רוגל ויונתן תרגם סכותא ותרגום מצפה סכותא : עין רוגל . כתרגומו עין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי שהוא מספק בגדים ברגליו : (י) לא קרא . לא קרא לאלה לפי שידע כי ידם עם שלמה : (יא) ויאמר נתן . חשש בדבר יותר לפי שהוא אמר בנבואה לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל גם בדברי הימים כתוב : ואדניהו . בסגנת האל"ף והוא אחד מן השבעה : לא ידע . שאם ידע היה מוחה בדבר שהרי נאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך : (יב) ומלטי את נפשך . כי חשש שאם ימלוך אדוניהו ימית אחרי מות דוד בת שבע ושלמה כדי שלא יהא לו ערעור במלכו' או פי' ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מבזיון שלא תהיו עבדים לאדוניהו : (יג) נשבעת לאמתך . יודע היה נתן שנשבע לה ששמע זה ממנה ולמה נשבע לה אמרו כי כשמת הילד אמרה בת שבע הילד מת מפני העון אפי' יהיה לי ממך בן של קיימא יבזו אותו אחיו מפני שבאתי אליך בעון מתחל' ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשונה ימלוך אחריו ואמר לה כי על פי הנבואה נאמר לו זה : (טו) זקן מאד . חלוש מאד כי קפצה עליו זקנה כמו שפירשנו : משרת את המלך . בשכבה בחיקו ומחממת אותו ובמה שהיה צריך שירות אחר ואמר הספור הזה לפי שנכנס' בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בנעצה במטתו עם אבישג ולא היה רשות לאדם אחר להכנס שם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלא רשות ומלת משרת חסר ממנה התי"ו למ"ד הפועל מפני כובד קריאת שני תוי"ן רשות כאחד כי משפטו משרתת ובא הרי"ש בפתח גדול

אֲשֶׁר־אֵ֖צֶל עֵ֣ין רֹגֵ֑ל וַיִּקְרָ֗א אֶת־כָּל־
אֶחָיו֙ בְּנֵ֣י הַמֶּ֔לֶךְ וּֽלְכָל־אַנְשֵׁ֥י יְהוּדָ֖ה
עַבְדֵ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃ י וְאֶת־נָתָ֨ן הַנָּבִ֜יא וּבְנָיָ֗הוּ
וְאֶת־הַגִּבּוֹרִ֛ים וְאֶת־שְׁלֹמֹ֥ה אָחִ֖יו לֹ֥א
קָרָֽא׃ יא וַיֹּ֣אמֶר נָתָ֗ן אֶל־בַּת־שֶׁ֤בַע אֵם־
שְׁלֹמֹה֙ לֵאמֹ֔ר הֲל֣וֹא שָׁמַ֔עַתְּ כִּ֥י מָלַ֖ךְ
אֲדֹנִיָּ֣הוּ בֶן־חַגִּ֑ית וַאֲדֹנֵ֥ינוּ דָוִ֖ד לֹ֥א
יָדָֽע׃ יב וְעַתָּ֗ה לְ֠כִי
אִיעָצֵ֥ךְ נָ֖א עֵצָ֑ה וּמַלְּטִי֙ אֶת־נַפְשֵׁ֔ךְ
וְאֶת־נֶ֥פֶשׁ בְּנֵ֖ךְ שְׁלֹמֹֽה׃
יג לְכִ֨י וּבֹ֣אִי ׀ אֶל־הַמֶּ֣לֶךְ דָּוִ֗ד וְאָמַ֤רְתְּ
אֵלָיו֙ הֲלֹֽא־אַתָּ֞ה אֲדֹנִ֣י הַמֶּ֗לֶךְ נִשְׁבַּ֤עְתָּ
לַאֲמָֽתְךָ֙ לֵאמֹ֔ר כִּֽי־שְׁלֹמֹ֤ה בְנֵךְ֙ יִמְלֹ֣ךְ
אַחֲרַ֔י וְה֖וּא יֵשֵׁ֣ב עַל־כִּסְאִ֑י וּמַדּ֖וּעַ
מָלַ֥ךְ אֲדֹנִיָֽהוּ׃ יד הִנֵּ֗ה עוֹדָ֛ךְ מְדַבֶּ֥רֶת שָׁ֖ם
עִם־הַמֶּ֑לֶךְ וַאֲנִי֙ אָב֣וֹא אַחֲרַ֔יִךְ
וּמִלֵּאתִ֖י אֶת־דְּבָרָֽיִךְ׃ טו וַתָּבֹ֨א בַת־
שֶׁ֤בַע אֶל־הַמֶּ֨לֶךְ֙ הַחַ֔דְרָה וְהַמֶּ֖לֶךְ זָקֵ֣ן
מְאֹ֑ד וַאֲבִישַׁג֙ הַשּׁ֣וּנַמִּ֔ית מְשָׁרַ֖ת
אֶת־הַמֶּֽלֶךְ׃
טז וַתִּקֹּ֣ד בַּת־שֶׁ֔בַע וַתִּשְׁתַּ֖חוּ לַמֶּ֑לֶךְ
וַיֹּ֥אמֶר הַמֶּ֖לֶךְ מַה־לָּֽךְ׃ יז וַתֹּ֣אמֶר ל֗וֹ
אֲדֹנִי֙ אַתָּ֞ה נִשְׁבַּ֜עְתָּ בַּיהוָ֤ה אֱלֹהֶ֨יךָ֙
לַאֲמָתֶ֔ךָ כִּֽי־שְׁלֹמֹ֥ה בְנֵ֖ךְ יִמְלֹ֣ךְ אַחֲרָ֑י
וְה֖וּא יֵשֵׁ֥ב עַל־כִּסְאִֽי׃ יח וְעַתָּ֕ה הִנֵּ֥ה
אֲדֹנִיָּ֖ה מָלָ֑ךְ וְעַתָּ֛ה אֲדֹנִ֥י הַמֶּ֖לֶךְ לֹ֥א

קַצְרָא וְזַמִין יָת כָּל אֲחוֹהִי
בְּנֵי מַלְכָּא וּלְכָל גַּבְרֵי
יְהוּדָה עַבְדֵי מַלְכָּא׃ י וְיָת
נָתָן נְבִיָא וּבְנָיָהוּ וְיָת
גִּבָּרַיָא וְיָת שְׁלֹמֹה אֲחוּהִי
לָא זַמִין׃ יא וַאֲמַר נָתָן
לְבַת שֶׁבַע אִמֵיהּ דִשְׁלֹמֹה
לְמֵימַר הֲלָא שְׁמַעַתְּ אֲרֵי
מְלַךְ אֲדוֹנִיָהוּ בַּר חַגִית
וְרִבּוֹנָנָא דָוִד לָא יְדַע׃
יב וּכְעַן אֱתָא אֲמַלְכִינָךְ
כְּעַן מַלְכָּא וְשֵׁיזְבִי יָת
נַפְשִׁיךְ וְיָת נְפַשׁ בְּרִיךְ
שְׁלֹמֹה׃ יג אֱזִילִי וְתֵעֲלִין
לְוַת מַלְכָּא דָוִד וְתֵימְרִין
לֵיהּ הֲלָא אַתְּ רִבּוֹנִי מַלְכָּא
קַיֵמְתָּא לְאַמְתָךְ לְמֵימַר
אֲרֵי שְׁלֹמֹה בְּרִיךְ יִמְלוֹךְ
בָּתְרַי וְהוּא יְתֵיב עַל
כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי וּמָה דֵין
מְלַךְ אֲדוֹנִיָהוּ׃ יד וְהָא עַד
דִי אַתְּ מְמַלְלָא תַמָן קֳדָם
מַלְכָּא וַאֲנָא אֵיעוֹל בָּתְרָךְ
וַאֲקַיֵם יָת פִּתְגָמָיְכִי׃
טו וְעַלַת בַּת שֶׁבַע לִקְדָם
מַלְכָּא לְאִידְרוֹן בֵּית
מִשְׁכְּבָא וּמַלְכָּא סִיב לַחֲדָא
וַאֲבִישַׁג דְמִן שׁוּנֵם
מְשַׁמְשָׁא קֳדָם מַלְכָּא׃
טז וּכְרָעַת בַּת שֶׁבַע וּסְגִידַת
לְמַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא מַה
לִיךְ׃ יז וַאֲמַרַת לֵיהּ רִבּוֹנִי
אַתְּ קַיֵמְתָּא בְּמֵימְרָא דַיָי
אֱלָהָךְ לְאַמְתָךְ אֲרֵי שְׁלֹמֹה
יִמְלוֹךְ בָּתְרַי וְהוּא יְתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי׃ יח וּכְעַן הָא אֲדֹנִיָה מְלַךְ וְאַתְּ רִבּוֹנִי מַלְכָּא לָא

נ' · ב' · נ'. ו' מ"ל. נ' · י"ו מ"ל בסיפ' · ב' מכל אלהי' · ד' · ד' ג' חס' וא' מ"ל. ג' · ו' · ד' · נ' · נ' · י"ו בטע' · ה'. ג' סבירין אתה וקרינן עתה ומטעין ביה

רלבג

אבל אבן הזוחלת ונקראת היא כך לסבה לא ידענוה ... כי האבן ההיא היתה ... ומלקה מאד ולרוב ... היו מניעין אותה הנה : (י) והנה לא קרא שלמה ... לאכל עמו כי ידע שהוא ... לו בזה להיותו בוטח ... אחרי דוד אביו ולזאת ... גם כן לא קרא אל נתן ... כי הוא נבא לדוד ... ימלוך אחריו כמו ... בדברי הימים ובכלל ... לא קרא לאותם שלא היו ... לעצתו כמו צדוק ... ובניהו בן יהוידע ונתן ... ושמעי ורעי והגבורים ... לדוד כי ידע כי הם ... עצתו ותתחדש מזה ... לב כעס הנסכמים ... : (יד) ומלאתי את ... אשלים מה שיחסר ... או ירצה בזה שימשך ... כטעם כי מלא אחרי ה'

ד' בקריאה וסי' הלוא כי מלך . כי קול שופר ... נפשי . הלא דברתי אליך ...יך . הלא שמעת בתי אל ... ובואי ד' בקריאה וסי' ...שכבי עמו ונחיה . לכי ובאי ...לך דוד . שבי דומם ובאי . עורי צפון ובאי תימן : ג' בקריאה וסי' לכי ובאי ...לך . היש פה איש . ואמרת מי ילד לי את אלה : ד' וסי' את דבריך . את ...ליו . ומלאתי את הגאיות . ...ת הבית הזה כבוד :

...ת אהרן ואני אבוא . (פאה יו) : ותבא בת שבע . סס.כב :

...קטן : (טו) מה לך . לפי שלא היתה רגילה לבא אצלו ידע כי על דבר באה לפיכך אמר לה מה לך או לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר ...יה לה : (יח) ועתה אדוני המלך לא ידעת . רבים מהסופרים טעו בזאת המלה וכתבו אות' בא"לף לפי שהוא קרוב לענין אבל נה"ר הוא אצלינו כי הוא ועתה

מצודת דוד

...ום : (ד) ותשרתהו . בדבר החמום : לא ידעה . כי הבעולה לא תחמם עוד ... . ורז"ל אמרו שהיתה אסורה עליו משום שנאמר לא ירבה לו נשים (דברים ...) (ה) מתנשא לאמר וגו' . היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה וכאילו אמר אני אמלוך כי הגדולה שהיה מראה בעצמו לא תתכן אלא למי שמעותד למלוך : רכב ...בו : (ו) ולא עצבו וכו' . ר"ל מעודו עם כי עשה דבר מה שלא כהוגן לא היה אביו מעציבו לומר למה עשית כזאת ובעבור זה חשב שכל מעשיו הגונים וראוי ...מלוכה : וגם הוא טוב תואר . ר"ל גם בעבור היופי חשב שהגון הוא למלכות : ואותו ילדה . אמו ילדה אותו מיד אחר שנולד אבשלום וא"כ היה עתה גדול האחים ...נון ודניאל ואבשלום הגדולים ממנו כבר מתו ובעבור זה חשב ג"כ אשר לו משפט המלוכה : (ז) ויהיו דבריו . עצתו היה עם יואב על כי ידע בעצמו שנבאש ...דוד בדבר אבנר ועמשא והשכיל לדעת את אשר יצוה את שלמה עליו לבל ינקהו וכאשר באמת צוה עליו וכמו שכתוב למטה לזה היה נוטה אחר אדניה בחשבו ...יאהב אותו בעבור זה וגם אביתר נסתלק על ידי דוד מלהיות עוד כהן גדול בימי שלמה וחשב שאדניה יחזירו : (ח) ושמעי . אולי הוא שמעי בן גרא : ורעי . ...הוא חושי הארכי . הנקרא ריע המלך והגבורים אשר לדוד . הם עדינו ואלעזר ושמה אשר היו בתמידות עם דוד (כמ"ש בסוף ש"ב) : (ט) עם אבן הזוחלת . סמוך לאבן הזוחלת שעמדה אצל עין רוגל : ולכל אנשי וכו' . מאותם שנטו אחריו : (יא) הלא שמעת . באמת בודאי שמעת אשר

מצודת ציון

...ד המים זוחלין ונגרים סמוך לה : ומלאתי . ענין השלמה : (טז) ותקד . כפפה הקדקוד : ...ס מטאים

יָדָעְתָּ׃ יט וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב
וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר
הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה
עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ כ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם
מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
אַחֲרָיו׃ כא וְהָיָה כִּשְׁכַב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה
חַטָּאִים׃ כב וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־
הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ כג וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו
אָרְצָה׃ כד וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה
אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא
יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ כה כִּי ׀ יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח
שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר
הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ כו וְלִי אֲנִי־
עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃
כז אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר
הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּיךָ מִי יֵשֵׁב
עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃
כח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי
לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כט וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר

ב׳ · ב׳ דין סכר ויטן המלך סלמה ויאמר לאמו מל׳ · ל׳ · ל׳ · ה׳ ר"פ בס פ׳ · ב׳ הסתחוייה על אפיו ויקר׳ את אכסלוס · ב׳ · ה׳ חס׳ וא׳ מ"ל · ה׳ · ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ"ל · ח׳ · עבדך ק׳

ידעתא׃ יט ונכים תורין
ופטימין ועאן לסגי וזמין
לכל בני מלכא ולאביתר
כהנא וליואב רב חילא
ולשלמה עבדך לא זמין׃
כ וכען רבוני מלכא עיני
כל ישראל סבירן עלך
לחואה להון מן יתיב על
כורסי מלכותא דרבוני
מלכא בתרוהי׃ כא ויהי
כד ישכוב רבוני מלכא
עם אבהתוהי ואהי אנא
וברי שלמה מתרכין׃
כב והא עוד דהיא ממללא
עם מלכא ונתן נביא אתא׃
כג וחויאו למלכא למימר
הא נתן נביא ואתא קדם
מלכא וסגיד למלכא על
אפוהי על ארעא׃ כד ואמר
נתן רבוני מלכא את
אמרת אדניה ימלוך בתרי
והוא יתיב על כורסי
מלכותי׃ כה ארי נחת
יומא דין ונכים תורין
ופטימין ועאן לסגי וזמין
לכל בני מלכא ולרבני
חילא ולאביתר כהנא והא
אינון אכלין ושתן קדמוהי
ואמרו יצלח מלכא אדניהו׃
כו ולי דאנא עבדך ולצדוק
כהנא ולבניה בר יהוידע
ולשלמה עבדך לא זמין׃
כז אם מן רבוני מלכא
הוה פתגמא הדין ולא
הודעת ית עבדך מן יתיב
על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי׃ כח ואתיב מלכא דוד ואמר קרו לי
לבת שבע ועלת לקדם מלכא וקמת קדם מלכא׃ כט וקים מלכא ואמר קים

רדק

ומתה בע׳מפי ספרים המדוייקי׳ ומפי המסורת׃ (יט) ולשלמה עבדך לא קרא. כיון שלא קרא לשלמה בסעודה זו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר מלוכה עשה זבח זה וקרא לכל ה׳סמכים ידו שיאכלו עמו׃ (כ) ואתה אדני המלך. זהו ואתה באל"ף וטועים בו הטין לפי שהענין יותר קרוב׃ להגיד להם. שאם לא תגיד להם קודם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני שלמה חטאי׳ מדבר המלוכה׃ (כא) חטאים. ת"י מתרכין כלומר מגורשין מן המלוכה ויש מפרשים אם לא יהיה בני מלך גלוי ען יהיה לנו יאמרו כי מפני עון שנתאה בי ובן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה ויש מפרשים כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלומר אתה תהא חוטא בזה אם לא תמליך שלמה בני כי אתה נשבעת לי בה׳׃ (כב) ונתן הנביא בא. בא׳ או בבתים החיצונים עד שיאמרו למלך ויכנס ברשות ויגידו למלך ואמר המלך שיבא וכן עשה ויבא לפני המלך׃ (כד) אתה אמרת. על דרך תמיהה כלומר נראה שאתה אמרת לו שימלוך שזבח זבחים ויקרא למי שרצה׃ (כה) כי ירד. ירד היום אל עין רוגל לזבוח׃ (כו) ולי אני עבדך. זה שלא קרא לנו ידמה כי לדבר המלוכה עשה הזבח׃ (כז) ולא הודעת את עבדך. תמה אני אם מאתך נהי׳ הדבר הזה איך לא הודעתני טרם שתמליכהו כתוב עבדיך ביו"ד כלומר לי ושאר עבדיך כמאמרי׳׃ (כח) קראו לי לבת שבע. לא יצאה מהחדר אבל רחקה ממנו מעט במעוד שהיה נתן מדבר עמו לפיכך אמר קראו לי ודרש הכתוב בזה רחוק מאד שאמר כי לתשמיש קראה להודיע לאבישג כי מה שלא ידעה לסבה שהית׳ אסורה לו לא מפני שלא היה יכול

רשי

הקדוש ברוך הוא׃ (כא) ...
חסרים ומנועין מן הגדול...
אל השררה ולא יחטיא (ש...
כ יז)׃ (כד) אתה אמ...
בתמיה׃ כי ירד היום. ש...
היתה גבוה ואבן הזוחלת ...
בגיא

רלבג

ה׳׃ (כא) והייתי אני ...
שלמה חטאים. ר"ל ...
כי מפני שידע אדוני...
הממלכה עתידה להיות ל...
ושתדל להמיתו כמו שהי׳ ...
שאול להרוג את דוד ...
הסבה עם שזה יהיה ...
להזכיר חטא בת שבע ...
מות דוד ויביא זה לפו ג"...
שלמה ואולם אם ימלוך ...
יתבאר לכל כי מה׳ היתה ...
שבע לדוד ושלא היתה א...
לו אחרי מות אוריה עם ...
אומת מלך ויראו לאמר ...
כנגדו או יהי׳ הרצון בזה ו...
אני ובני שלמה חטאים ...
לא נגלה אליך על זה ...
כי נעשוק ממנו המתנה ה...
שנתת לנו ולא יהיה ...
זולתי בנו להגלות הענין ש...
היא להמליכהו כאשר, ...
ונשבעת לאמתך׃ (כד) ...
אמרת אדניה ימלוך אח...
ר"ל האם אתה אמרת ...
מאת אדני המלך נהיה ...
הזה ולא הודעת את עבדך ...
האם היה מאת אדני ...
הדבר הזה ולא קראו ...
לא הסכמת להודיע לו ...
מי ישב על כסאך׃ (כח) ...
המלך דוד ויאמר קראו לי ...
שבע. הנה נראה מזה ה...
שבע יצאה מן החדר בבו...
הנביא לדבר אל המלך כדי...
יכיר המלך כי זה הדבר ...
מוסכם ביניהם ולזה קרא ...
לבת שבע ופחד לבא ...
ולומר אלו הדברים כי ...
היתה יותר עלמית בזה ...
הנביא

והנה ח׳ ר"פ בספרא וסי׳ והנה עודנה מדברת עם המלך. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים׳ והנה איש אלהים בא מיהודה. והנה אנשים עברים. והנה נביא אחד נגש׃ ושתים ה׳ חס׳ וא׳ מ"ל וסי׳ נמסר בשמואל חלק א׳ סימן ל׳׃ ולי ה׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן י"ד׃ נהיה ח׳ וסי׳ אם מאת אדני המלך. כה אמר ה׳ לא תעלו ולא תלחמון דמלכים. וחברו דדברי הימים. יום חשך ואפלה. ביום ההוא ישא׳ עליכם. כי לפני הימים ההם. ואשלחה אליו לאמר לא נהיה. תאוה נהיה תערב׃

תולדות אהרן ולי אני קמא לב׃ לי. סנהדרין כב׃

מצודת ציון

(כא) חטאים. הוא מענין חסרון וכן קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ׳)׃ (כב) עודנה. מל׳ עדיין מתי

מצודת דוד

אשר אדוניה רולה למלך והדבר קרוב׃ לא ידע. כאומר לא תחשוב שבדבר המלך נעשה ואין להשיב כי המלך לא ידע מזה׃ (יב) ומלטי. בכדי שתמלטי את נפשך וכו׳ כ"א ימלוך אדוניה בוודאי יהרג אתכם למען לא תהיו לו לשטן בדבר המלוכה׃ (יד) עודך. בעוד שתדברי עם המלך אבוא גם אני להשלים דבריך׃ החדרה. לחדר משכבו ולשלא נחשוב שבאה לשכב אצלו אמר והמלך זקן מאד והחום הטבעי הלך ממנו עד שאבישג היתה משרתת אותו בדבר החמום׃ (טז) מה לך. היות לא היתה רגילה לבוא אליו׃ (יח) ועתה. דבר הנעשה עתה הנה לא ידעת מזה ר"ל לא אחשוד אותך שעברת על השבועה והדבר נעשה בידיעתך׃ (יט) ויזבח כו׳. הביאה ראיה לדבריה ואמרה שעשה משתה וקרא לכל בני המלך ולשלמה לא קרא ואם לא היתה המשתה בעבור דבר המלוכה היה א"כ קורא גם לשלמה׃ (כ) עיני כל ישראל עליך. ר"ל ופן תחשוב שכולם בחרו בו ולא תוכל להם לא כן הוא כי הכל תולים עיניהם בך להגיד להם וכו׳ ויקבלו מאמריך׃ (כא) והיה. ר"ל כאשר כן יהיה מבלי הגיד מי ימלוך אז כשכב המלך וכו׳ נהיה אני ובני חסרי׳ העולם כי ימלוך אדוניה וישלח בנו יד׃ (כב) בא. אל חצר בית המלך׃ (כג) ויג׳ מן החצר בא לפניו אל הבית אחר שנוה המלך לבוא לפניו וקצר בדבר ... מאליו׃ (כד) אתה. תחסר ה"א השאלה והוא כמו האתה אמרת וכו׳׃ כי ירד היום וכו׳. ובוודאי המשתה ההיא נעשתה בשמחת המלכות׃ ויאמרו ר"ל בוודאי אמרו יחי המלך אדוניהו׃ (כו) ולי אני עבדך וכו׳. הביא שהמשתה נעשתה לשמחת המלכות שהרי קרא לכל בני המלך וכו׳ ולי וכו׳ לא ואם לא היתה בדבר המלוכה היה קורא גם לנו׃ (כז) אם מאת ... אם המלכת אדוניה היא במלוכך תמה אני למה לא הודעתני מי ישב וכו׳׃ קראו לי לבת שבע. כי רצה לתת לה התשובה על כי הדבר נוגעת אל נפשה ובנ... כי

רשי

יה : (לג) על הפרדה אשר לי. היא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך : אל גיחון. הוא מעיין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין סי' שתמשך מלכותו : (לד) ומשח אותו. אן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר כזה : (לו) אמן. שיהיה שלמה ז) מכסא אדוני המלך. מכאן אין אדם מתקנא בבנו : ח) והכרתי והפלתי. תירגם תן וקשתיא וקלעיא ורבותינו אמרו

רדק

יכול : (לד) יחי לעולם. פי' חיו נפש לעולם הבא כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן ת"י יתקיים וכל שאר יחי המלך תרגם יצלח : (לג) עבדי אדוניכם. על הכרתי ועל הפלתי אמר ומה שאמר עבדי אדוניכם כאילו אמר עבדי וכן ואל משה אמר עלה אל ה' ר"ל אלי ואת יפתח ואת שמואל ר"ל אותי : אשר לי. שהייתי רוכב בה וזה יהיה סימן למלוכ' שהרי אין הדיוט רוכב על סוסו של מלך : אל גיחון. הוא שילוח וכן ת"י לשילוחא ונקרא בשני שמות וצוה להוליכו אל גיחון למשחו שם לסימן ט"ב שתמשך מלכותו כמו שתמשך המעיין : (לד) ומשח אותו. אף על פי שלא הי' צריך למשחו שאין מושחים מלך בן מלך כי כשנמשח דוד לו ולזרעו נמשח למלכות אלא מפני מחלוקתו של אדניהו צוה למשחו : יחי המלך. יצלח מלכא וכן תרגם יונתן כל יחי המלך כי התפיל' על החיים וההצלחה כי אינם חיים בלא הצלח' : (לח) ויוליכו אותו על גיחון. ראוי אל גיחון וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו : את קרן השמן. הוא שמן המשחה : מן האהל. מאהל מועד כי שם היה שמן המשחה ואף על פי שאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך שם צדוק או שלא להביאו ואף על פי שאמר כי צלוחית של שמן המשחה היתה נתונ' לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוציאו אותו משם למלחמת פלשתים הצלוחית ונשארת השמן הניחו שם באהל מועד ולא לקחו משם אלא הארון ואם הביאו הצלוחי' אח"כ והניחוה לפני הארון בירושלם יהיה פי' האהל אשר נטה לו דוד אבל רחוק הוא שהוציאו מאהל מועד שום דבר עד שהביאוהו לבית עולמים כ"ש אם היה הארון שהיה בירושלם היה הארון שבו שברי לוחות והארון שבו הלוחות היה באהל מועד כמו שכתבנו בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת המשיחה כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי והיה יוצק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח בצורת נזר בין ריסי

רלבג

נה כמו שמלאנו באשה קועית שעשתה שאמרה נרים אל יואב לא אליה :) על הפרדה אשר לי. זה ד מסימני המליכה כי לא ב על מרכבת המלך מי ינו מלך : והורדתם אותו גיחון. הנה בחר למשחו קו' נכר להיות סימן שתמשך ותו ותתקיים ותתפשט :) ומשח אותו שם צדוק ן. ידענו כי שמן המשחה זה משה הוא נעשה לדורות שנזכר שם לא נעשה עוד ו ולזה הוא מבואר שאין המשיחה שימשחהו כולו ן הוא כי לא יספיק השמן א לזה לא היתה המשיחה בכל מה שמשח משה ממנו ה הוא מבואר שלא ימשח כי אם חלק מהנמשח והנה ה משיחת המלך על ראשו שאמר בשאול ויקח אל את פך השמן ויצוק על ו והנה ראוי שתהיה זאת ויחה אצל המקום שתהיה חר המלכות. וראוי שתדע לא הוצרכו למשוח שלמה מפני מחלוקת אדניה כי יחת דוד נמשחו כל הקמים יו מזרעו כמו שהמשיחת ן ובניו נמשחו כל הבאים יהם להיות כהנים ולזה לא כו למשוח אחר זה כי אם גדול : (לה) ובא וישב על י. לפרסם לכל שהוא מלך שיסור המחלוקת מעל ה : (לו) אמן כן יאמר ה' אדני המלך. היא תפלה כ רצון השם יתברך שיהיה ן כן ר"ל שתהיה המלוכה זה כי אם לא תהיה לו לא יועיל לו זה : ויגדל את כסאו מכסא המלך דוד. למדנו מזה זה כנגד המלכות וזה כי המלך הוא שיצליח בנו ממנו : (לח) וירד צדוק ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע

מקרא

חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־
צָרָה׃ ל כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ
יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי
תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ לא וַתִּקֹּד
בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ
וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃
לב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ דָּוִד קִרְאוּ־לִי לְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וּלְנָתָן הַנָּבִיא וְלִבְנָיָהוּ בֶּן־
יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ לג וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם אֶת־עַבְדֵי
אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת־שְׁלֹמֹה בְנִי
עַל־הַפִּרְדָּה אֲשֶׁר־לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ
אֶל־גִּחוֹן׃ לד וּמָשַׁח אֹתוֹ שָׁם צָדוֹק
הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם
יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ לה וַעֲלִיתֶם אַחֲרָיו
וּבָא וְיָשַׁב עַל־כִּסְאִי וְהוּא יִמְלֹךְ
תַּחְתָּי וְאֹתוֹ צִוִּיתִי לִהְיוֹת נָגִיד עַל־
יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה׃ לו וַיַּעַן בְּנָיָהוּ
בֶן־יְהוֹיָדָע אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר ׀ אָמֵן
כֵּן יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
לז כַּאֲשֶׁר הָיָה יְהוָה עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן
יְהִי עִם־שְׁלֹמֹה וִיגַדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ
מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד׃ לח וַיֵּרֶד צָדוֹק
הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה

ה' סבי' חולה · י"ג חס' · כ"ה ויאמ' להם · ג' · אל ק' ו' ג' מ"ל וג' חס' · ג' · יהיה ק' ב' מכסאן

תרגום

הוּא יְיָ דִּפְרַק יַת נַפְשִׁי מִכָּל
עָקָא׃ ל אֲרֵי כְּמָא דְקַיֵּמִית
לִךְ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲרֵי
שְׁלֹמֹה בְרִיךְ יִמְלוֹךְ בַּתְרַי
וְהוּא יְתִיב עַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתִי תְּחוֹתַי אֲרֵי כֵּן
אַעְבֵּיד יוֹמָא הָדֵין׃
לא וּכְרַעַת בַּת שֶׁבַע עַל
אַפָּהָא עַל אַרְעָא וּסְגִידַת
לְמַלְכָּא וַאֲמַרַת יִתְקַיַּם
רִבּוֹנִי מַלְכָּא דָוִד לְעָלַם׃
לב וַאֲמַר מַלְכָּא דָוִד קְרוֹ
לִי לְצָדוֹק כַּהֲנָא וּלְנָתָן
נְבִיָּא וְלִבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע
וַאֲתוֹ לֳקֳדָם מַלְכָּא׃
לג וַאֲמַר מַלְכָּא לְהוֹן
דַּבָּרוּ עִמְּכוֹן יַת עַבְדֵי
רִבּוֹנֵיכוֹן וְתַרְכְּבוּן יַת
שְׁלֹמֹה בְרִי עַל כּוּדַנְתָּא דִי
לִי וְתַחֲתוּן יָתֵיהּ לְשִׁילוֹחָא׃
לד וְיִמְשַׁח יָתֵיהּ תַּמָּן צָדוֹק
כַּהֲנָא וְנָתָן נְבִיָּא לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְתִתְקְעוּן
בְּשׁוֹפָרָא וְתֵימְרוּן יַצְלַח
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה׃ לה וְתִסְּקוּן
בַּתְרוֹהִי וְיֵיתֵי וְיִתֵּיב עַל
כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי וְהוּא
יִמְלוֹךְ תְּחוֹתַי וְיָתֵיהּ פַּקֵּדִית
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל
וְעַל יְהוּדָה׃ לו וַאֲתֵיב
בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע יַת מַלְכָּא
וַאֲמַר אָמֵן כֵּן תְּהֵי רַעֲוָא
מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְרִבּוֹנִי
מַלְכָּא׃ לז כְּמָא דַהֲוָה
מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵּיהּ דְּרִבּוֹנִי מַלְכָּא כֵּן יְהֵי בְּסַעְדֵּיהּ דִשְׁלֹמֹה וִירַבֵּי יַת כּוּרְסֵיהּ
מִכּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְרִבּוֹנִי מַלְכָּא דָוִד׃ לח וּנְחַת צָדוֹק כַּהֲנָא וְנָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָהוּ
בַּר יְהוֹיָדָע וְקַשָּׁתַיָּא וְקַלָּעַיָּא וְאַרְכִּיבוּ יַת שְׁלֹמֹה

ארץ ה' סבירין ארצה וסי' ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם. נחנו נעבר חלוצים לפני ה'. ותרא אביגיל את דוד ותמהר. ותקד בת שבע אפים ארץ. ולא יפול צרור ארץ : גיחון ו' ג' מלאים וג' חסרים וסי' ושם הנהר השני גיחון. סתם את מוצא. בנה חומה חיצונה דמלכים. הלין ג' קדמאי מלאים. והורדתם אתו אל גחון. ושל אחריו ויוליכו אתו. ושל אחריו וימשחו אתו צדוק הכהן חס':

תולדות אהרן ותקד בת שבע. ברכות לד מגלה כב שבועות טו : קראו לי. כריתות ה : קחו עמכם. הוריות יו : והרכבתם. (כלאים לא שקלים מט סוטה כב הוריות יו מח): והורדתם אותו. גם יב כריתות ה :

מצודת דוד

ירחקה מאללו בזאת נתן שלא ירגיש המלך שבאת בעצתו לזה לזה לקרותה : (ל) כאשר נשבעתי וכו' ר"ל כאשר נשבעתי מאז להמליכו אחר מותי כן היום להמליכו מיד בחיי : (לא) יחי אדוני. ר"ל בחיי הנפשות וז"ש לעולם : עבדי אדוניכם. על עבדי עצמו אמר ודרך המדבר לדבר כן ודוגמתו בשמואל שאמר את יפתח ואת שמואל (ש"א י"ב ולא א ר ואותי : אשר לי. המיוחדת לי לאות על המלוכה שאין הדיוט רוכב על מה שרוכב המלך : אל גיחון. לסימן טוב שתמשך מלכותו כנחל : (לד) ותקעתם בשופר. להשמיע לרבים : (לה) אחריו. נוס שהוא יעלה לפניהם כדרך המלך ההולך בראש : (לו) כן יאמר ה'. שישר על כסא

מצודת ציון

(ל) תחתי. במקומי : (לג) הפרדה. הוא הבא מן הסוס והחמור : גיחון. שם נהר והוא השלוח כן ת"י : (לו) אמן. הוא ענין בקשה על קיום הדבר : (לח) והכרתי והפלתי. ת"י

רוסו עיניו ויש אומרים כי מתחלה היה מושח בין רוסי עיניו ואחר כך כנותר בקרן היה יוצק אותו על ראשו כי מלא הקרן יהיה השיעור מהמשיחה ועוד המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שניה כמו שכתוב בדברי הימים וימליכו שני' לשלמה מפני כי עתה לא היו הם אלא אנשי ירושלים ואח"כ הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל השבטים אל ירושל' ושרי האלפים ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז מ:חו גם כן לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמחה גדולה ונבחו זבחים לרוב : (מ) מחללים בחלילים . מזמרים בכלי זמר ששמו חליל והוא כלי חלול ונקוב נקבים קטנים : ותבקע הארץ : מרוב השמחה והוא לשון הגדל' ותוספת כמו גדולות בצורות בשמים : (מא) מדוע קול הקרי' הומה . מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה : (מב) איש חיל אתה . כלומר אדם זריז וטוב ות"י גבר דחיל חטאין כלומר בעל כח לכבוש את יצרו: (מג) אבל אדונינו . כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב תבשר לך אבל הוא להיפך כי אדונינו המלך דוד המליך את שלמה : (מז) את שם שלמה משמך . אמרו רז"ל בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו מיהושע : על המשכב . השתחוה לאל על המשכב שהיה שוכב עליו וכן וישתחו ישראל על ראש המטה :

ויסוק

אמרו אורים ותומים : (לט) את קרן השמן . משמן המשחה שעש' משה ... האהל . שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון ... שאנו שונין בסדר יומא : (מ) בחלילים . פלאוטי"ש בלע"ז : ותבקע ה... דברו הכתובים בלשון הבאי כלשון בני אדם : (מג) אבל אדוניו . ... עכשיו אין בשורי טוב... בקרנות

עַל כּוּדַנְתָּא דְמַלְכָּא דָוִד וְאוֹבִילוּ יָתֵיהּ לְשִׁילוֹחָא : לט וּנְסֵיב צָדוֹק כַּהֲנָא יַת קַרְנָא דִמְשְׁחָא מִן מַשְׁכְּנָא וּמְשַׁח יַת שְׁלֹמֹה וּתְקָעוּ בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַרוּ כָּל עַמָּא יִצְלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה : מ וּסְלִיקוּ כָל עַמָּא בַּתְרוֹהִי וְעַמָּא מְשַׁבְּחִין בְּחִנְגַּיָא וְחָדָן חֶדְוָא רַבָּא וְזָעַת אַרְעָא לְקָלְהוֹן : מא וּשְׁמַע אֲדֹנִיָּה וְכָל זַמִּינַיָּא דִּי עִמֵּיהּ וְאִינוּן סַפִּיקוּ לְמֵיכַל וּשְׁמַע יוֹאָב יַת קַל שׁוֹפָרָא וַאֲמַר מָא דֵין קַל קַרְתָּא אִשְׁתַּגִּישַׁת : מב עַד דְּהוּא מְמַלֵּיל וְהָא יְהוֹנָתָן בַּר אֶבְיָתָר כַּהֲנָא אֲתָא וַאֲמַר אֲדֹנִיָּה עוֹל אֲרֵי גְבַר דָּחִיל חֶטְאִין אַתְּ וְטַב תְּבַשֵּׂר : מג וַאֲתֵיב יוֹנָתָן וַאֲמַר לַאֲדֹנִיָּהוּ בְּקוּשְׁטָא רִבּוֹנָנָא מַלְכָּא דָוִד אַמְלִיךְ יַת שְׁלֹמֹה : מד וּשְׁלַח עִמֵּיהּ מַלְכָּא יַת צָדוֹק כַּהֲנָא וְיַת נָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְקַשָּׁתַיָּא וְקַלָּעַיָּא וְאַרְכִּיבוּ יָתֵיהּ עַל כּוּדַנְתָּא דְמַלְכָּא : מה וּמְשַׁחוּ יָתֵיהּ צָדוֹק כַּהֲנָא וְנָתָן נְבִיָּא לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא בְּשִׁילוֹחָא וּסְלִיקוּ מִתַּמָּן כַּד חָדָן וְאִשְׁתַּגִּישַׁת קַרְתָּא הוּא קָלָא דִשְׁמַעְתּוּן : מו וְאַף יָתֵיב שְׁלֹמֹה עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא : מז וְאַף עָלוּ עַבְדֵי מַלְכָּא לְבָרָכָא יַת רִבּוֹנָנָא מַלְכָּא דָוִד לְמֵימַר יוֹטִיב יְיָ יַת שׁוּם שְׁלֹמֹה מִשְּׁמָךְ וִירַבֵּי יַת כּוּרְסוֹהִי מִכּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ וּסְגִיד מַלְכָּא עַל שִׁוְויָא : מח וְאַף כְּדֵין אֲמַר מַלְכָּא בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּיהַב יוֹמָא דֵין בַּר יָתֵיב

עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּלִכוּ אֹתוֹ ג' סס'
עַל־גִּחוֹן׃ לט וַיִּקַּח צָדוֹק הַכֹּהֵן אֶת־
קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן־הָאֹהֶל וַיִּמְשַׁח
אֶת־שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ ד'
כָּל־הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃
מ וַיַּעֲלוּ כָל־הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם
מְחַלְּלִים בַּחֲלִלִים וּשְׂמֵחִים שִׂמְחָה ג'
גְדוֹלָה וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם׃ מא וַיִּשְׁמַע ד'
אֲדֹנִיָּהוּ וְכָל־הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהֵם ג'
כִּלּוּ לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאָב אֶת־קוֹל
הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ קוֹל־הַקִּרְיָה
הוֹמָה׃ מב עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן־ ג'. ו'
אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא וַיֹּאמֶר אֲדֹנִיָּהוּ בֹּא
כִּי אִישׁ חַיִל אַתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר׃ מג וַיַּעַן י"ו
יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲבָל אֲדֹנֵינוּ
הַמֶּלֶךְ־דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת־שְׁלֹמֹה׃
מד וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־צָדוֹק הַכֹּהֵן
וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע ג'
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עַל
פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ׃ מה וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צָדוֹק ג'
הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגִחוֹן ג' סס'
וַיַּעֲלוּ מִשָּׁם שְׂמֵחִים וַתֵּהֹם הַקִּרְיָה ג'
הוּא הַקּוֹל אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃ מו וְגַם יָשַׁב ט"ו
שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה׃ מז וְגַם־בָּאוּ
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ
דָּוִד לֵאמֹר יֵיטֵב אֱלֹהֶיךָ אֶת־שֵׁם אלהים ק'
שְׁלֹמֹה מִשְּׁמֶךָ וִיגַדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ ג'
מִכִּסְאֶךָ וַיִּשְׁתַּחוּ הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּשְׁכָּב׃
מח וְגַם־כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן הַיּוֹם יֹשֵׁב

ויאמרו כל העם ד' וסי' אל שמואל . ויקח צדוק הכהן את קרן השמן . אמן והלל לה'. אשר בשער והזקנים : ותבקע ד' וסי' האדמה אשר תחתיהם . ותבקע הארץ לקולם . ותבקע העיר דמלכים . וחברו דירמיה : וטוב י"ז בקריאה וסי' ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ . ולא תחוס עינך עליו . בכל הדרך אשר צוה. וישלח ויבאהו והוא ארמוני. יאמר נא אדנגו . ויהי בהיות רוח אלהים . ויקרא אכיש אל דוד . עודנו מדבר והנה יונתן . מקול נפלתו הרעשתי . ועמהם הלוים שמעיהו . יגיע כפיך כי תאכל . כל ימי עני רעים . תאות אדם חסדו . ויצא המן ביום ההוא . ומתוק האור וטוב לעינים . וטוב משניהם . וטוב לא יהיה לרשע : ותהם ג' בקריאה וסי' נמסר בשמואל א' סימן ד' :

מצודת ציון

ת"י וקשתיא וקלעיא : על גיחון . אל גיחון : (לט) קרן . כלי עשוי דמות קרן : (מא) הקרואים . המזומנים להסעודה כמו אחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט) : הקריה. העיר : (מב) איש חיל. אדם מעולה ומהיר: (מה) ותהם. מלשון

רלבג

יהוידע והכרתי והפלתי ... היו סנהדרין כמו שק... כי אלו שוכר הם א... פיהם ראוי שתהיה ... המלך להיות מה שיאמר ... מאת ה' והנה אשר י... הכניא יודע שאמרו ה... שמלאכו בשמואל השאמ... ודוד וכן הענין בכ"ב ... ותומים יודע מי הוא אש... ה' בו וכן הענין בנ... גדולה כי כל ישראל מ... להמשך למה שיגזרו ... שנתבאר בתורה ולזה ז... המקום צדוק הכהן כי ה... כ"ג ונתן שהיה נביא וכ... יהוידע והכרתי והפלת... סנהדרי גדול' וכניסו בן ... היה עליהם כמו שנזכר ... שמואל : (מ) מחללים ב... ר"ל שהיו מנגנים ב... והם כלי זמר בדמיון קנ... נקובים נקבי' מסודרים ... מינים מוגבלים מהק... ותבקע הארץ לקולם . ... על צד ההפלגה והנ... יהיה הרצון בזה כי ... נאספו רבים אליהם ... כגדודים וכאילו נבק... הארץ בחוזק : (מא) ... הקריה הומה. ר"ל ... העיר אשר היא הומ... ההמו' ההפלאה: (מב) ... חיל אתה וטוב תבשר ... שהרצון באיש חיל איש ... האיש הטוב שהוא חיל ... ומדרך האיש הטוב לא ... לא הרע או ירצה הר... חיל גבור והנה מדרך ... שיתנהג תמיד הטוב ... הריב והמלחמה לפני ... בלפי

הולדות אהרן והתם ... תמיד כם ... הארץ . מלין ל תמיד ... כן יאמר . (סוטה יח) : ... סנהדרין קה :

מצודת דוד

ככא המלוכה : (לט) מן האוהל . אשר נטה דוד בעירו להכניס בו הארון ושם היה שמן המשחה : (מ) מחללים בחלילים . מזמרים בכלי זמר ששמו חליל וכן כהולך בחליל (ישעיה ל') : בקולם . בעבור קול ההמיה והוא ענין גוזמא : (מא) והם כלו לאכול . את הקול שמעו בעת כלו לאכול : קול הקריה הומה . קול קבוצת אנשי העיר הומה : (מב) וטוב תבשר . על כי מדרך אדם המעולה להתאמן ה... בשורה טובה : (מג) אבל . ר"ל לא כמו שתחשוב שאבשר טוב אבל הוא ... המלך דוד וכו' ורעה היא : (מז) על המשכב . בשכבו על המשכב השתח... אמר

עַל־כִּסְאִי וְעֵינַי רֹאוֹת׃ מט וַיֶּחֶרְדוּ וַיָּקֻמוּ ב׳ ראו ולא זו
כָּל־הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר לַאֲדֹנִיָּהוּ וַיֵּלְכוּ
אִישׁ לְדַרְכּוֹ׃ נ וַאֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא מִפְּנֵי
שְׁלֹמֹה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ׃ נא וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה לֵאמֹר הִנֵּה כ״ד
אֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא אֶת־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה
אָחַז בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר יִשָּׁבַע־לִי ג׳
כַיּוֹם הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אִם־יָמִית אֶת־ ס׳
עַבְדּוֹ בֶּחָרֶב׃ נב וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אִם יִהְיֶה
לְבֶן־חַיִל לֹא־יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה
וְאִם־רָעָה תִמָּצֵא־בוֹ וָמֵת׃ נג וַיִּשְׁלַח ל׳
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּרִדֻהוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ ל׳
וַיָּבֹא וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר־
לוֹ שְׁלֹמֹה לֵךְ לְבֵיתֶךָ׃
ב א וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־ ל׳
שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר׃ ב אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ
כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ׃
ג וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו
מִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֺתָיו כַּכָּתוּב ה׳ מפקין וא״ו
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה
שָׁם׃ ד לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ
אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ ג׳
בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת
בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־
יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃

על כורסי מלכותי ועיני חזאן: מט ותוהו וקמו כל זמיניא די לאדניהו ואזלו גבר לארחיה: נ ואדניהו דחיל מן קדם שלמה וקם נאזל ואתקיף בקרנת מדבחא: נא ואתחוא לשלמה למימר הא אדניהו דחיל מן קדם מלכא שלמה והא אחד בקרנת מדבחא למימר יקים לי כיומא דין מלכא שלמה דלא יקטיל ית עבדיה בחרבא: נב ואמר שלמה אם יהי לגבר דחיל חטאין לא יפול משער רישיה לארעא ואם בישתא תשתכח ביה ויתקטיל: נג ושלח מלכא שלמה ואחתוהי מעלוי מדבחא ואתא וסגיד למלכא שלמה ואמר ליה שלמה איזיל לביתך: א וקריבו יומי דוד לממת ופקיד ית שלמה בריה למימר: ב אנא אזיל באורח כל ארעא ותתקיף ותהא לגבר דחיל חטאין: ג ותטר ית מטרת מימרא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי למטר קימוהי פקידוהי ודינוהי וסהדותיה כמא דכתיב באוריתא דמשה בדיל דתצלח ית כל דתעביד וית כל אתר דתתפני לתמן: ד בדיל דיקים יי ית פתגמוהי די מליל עלי למימר אם יטרון בנך ית ארחיהון למהך קדמי בקשוט בכל לבהון ובכל נפשהון למימר לא יפסוק

אחז ג׳ חד מלעיל וסי׳ חיל אחז ישבי. והנה אחז בקרנות המזבח. שמאל בעשתו ולא אחז. בתרא מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע: ועדותיו ה׳ מפקין וי״ו בליש׳ וסי׳ ושמרת את משמרת. וימאסו את חקיו. ויעמד המלך על העמוד. וחברו על עמדו דדברי הימים. מפני אשר קטרתם:

רשי

...רמת המזבח. שהיה ...אמר הרוגי בית דין ...נקברי בית דין אמות ...וקבר בקברי אבותי כך דרש

רלבג

...סחד: (נ) ויחזק בקרנות ... הנה כבר נתבאר ... כי המזבח קולט אלא ... שם רוצח מכה נפש ... ונפרמ׳ והנה אדוניה ... שם כי שם לא היה ... שיהרגנו שלמה ויהיה ... הבוא לו למקלט עד ... זכו המלך שלמה שלא ... : (נב) אם יהיה לבן ... יפ״ל משערת ראשו ... ר״ל אם תחזקנה ידיו ... לעבודת המלך ולמצותו ... כי החיל לא יגיעהו נזק ... וכן שלח דוד לאנשי יבש ... ועתה תחזקנה ידיכם ... לבני חיל: (נג) ויבא ... למלך שלמה ויאמר לו ... ידמה כי מפני שאמר ... מה אם יהיה לבן חיל ... אדניהו שירצה לעמוד ... ושרתהו ולזה לא היה ... לפרד ממנו אם לא יתן ... ות וכאשר הרגיש שלמה ... אמר לו שילך לביתו: ... זקת והיית לאיש. רוצה ... שלא תהיינה פעולותיך ... נער שנים וגבר אבל ... פעולות איש גדול וזה ... יהיה עם ההישבות ... (ג) ושמרת את משמרת ... להיך. ר״ל שישמור בלב ... ומצותו הש״י לשמרו וזה ... יהיה בלמידת התורה ... בלמידה ההיא בהתבוננו ... ות שתלך בדרכי הש״י ... זכרו בתורה ולשמור כל ... ם והמצות והמשפטים ... ות הכתובים בתורת משה ... למידה הזאת תשכיל ותדע ... : שראוי לך לעשות בדבר ... שיקרה לך ותהיה מפני ... כן להתנהג בדרכי התורה ... זמשיך ובזה גם כן תשכיל ... כל מה שראוי שתפנה שם ... ל כי אם לא ידע אדם ... ייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל במציאתם ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות הש״י ומצוותיו ומשפטיו ... זו הכתוב בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך ההצלחה והוא מענין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל. שכל דוד ... עבדי שאול: (ד) למען יקים ה׳ את דברו וגו׳ באר לו שהכר יגיע לו משמירת התורה תועלת אחר והוא התמדת המלוכה לו ולזרעו: את

רדק

(נ) ויחזק בקרנות המזבח. המזבח שהיה בירושלים כי הבמות היה אז והחזיק במזבח להנצל שם: (נא) אם ימית את עבדו. מזה שאני מפחד תמיד ומסופק בו ישבע לי שלא ימיתני: (נב) אם יהיה לבן חיל. כמו בן חיל לאדוניו ויירא מפניו וסר אל משמעתו ות״י אם יהא לגבר דחיל חטאין פי׳ בן חיל בעל כח לכבוש את יצרו: (ב) והיית לאיש. זריז ומושל בנפשך וכובש את יצרך וכן ת״י לגבר דחיל חטאין ופי׳ לפניו ושמרת וכו׳. וכן ועתה בן איש רוצה לומר גדול ונכב׳ וכן כולם אנשים גדולים ונכבדים: (ג) את משמרת ה׳ אלהיך. כמו ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות ללכת בדרכיו תכון המדות מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום אף אתה היה רחום: לשמור חקותיו. המצות שלא נגלה טעמם: מצותיו. אשר נאמר בהם מצות כגון שלוח טמאים והפרת נדרי׳ וכיוצא בהן: ומשפטיו. הדינין: ועדותיו. אשר הם עדות וזכר למו שבת ומועדים וכיוצא בהם שהם לזכר והנה כל התורה. ועדותיו נראית בו הוי״ו בקריא׳ והיא למ״ד הפועל אע״פ שהוא מנחי העי״ן נהפכה עי״ן הפעל וכן בדרך עדותיך ששתי והדומי׳ להם: תשכיל. כתרגומו תצלח: את כל אשר תעשה. כמו בכל אשר תעשה ויהיה תשכיל פועל עומד או יהיה את כמשמעו ויהיה תשכיל פועל יוצא כלו׳ בשמרך המצות תצליח אתה את כל

תולדות אהרן ויקרבו ימי דוד. זוהר וירא:

מצודת ציון

מלשון השיה: (נא) כיום. כעת כי יום הוא כמו עת והכ״ף באה לאמת הדבר כמו מכרה כיום (בראשית כ״ה): (נב) משערתו. משער ראש:

מצודת דוד

...אשר נתן היום יושב. כמו אשר נתן היום בן יושב וגו׳: (נ) ירא. שלא לדונו ...ד במלכות על אשר רצה למלוך מבלי דעת המלך: בקרנות המזבח. אשר עמד ... הארון בחשבו שלא יחלל המקום להרגו שם: (נא) אם ימית. ר״ל שלא ימית ...ו אמר שיהיה עליו עונש שבועה אם ימית וגו׳: (נב) לבן חיל. ר״ל לעבוד ...תו כשאר עבדי המלך: לא יפול וגו׳. ר״ל לא יעונש על העבר אפילו עונש מועט ... בלשון גוזמא כדרך שהבריות אומרים: ואם רעה תמצא בו. ואפילו בדבר ... בו כדי להמית מ״מ יומת בעבור גרוף הדבר הזה: (נג) ויורדהו. לזה לו ... בהבטחתו: לך לביתך. כי נשאר עומד לפני שלמה בחשבו שכוונתו להיות לבן ... לעמוד לפניו ולשרתו בכל עת ואמר לו לך לביתך כאומר לבבי לא כן יחשוב כ״א תהיה לבן חיל לעת מלוא בזמן הצורך: ב (ב) בדרך וגו׳. ר״ל כמנהג הנהוג בכל הבריות: והיית לאיש. עם שאתה עודך נער התחזק עצמך להיות כאיש השלם בשניו הואיל ואמות ואיני להדריכך בדרך תלך: (ג) משמרת ה׳. הדברים אשר צוה ה׳ לשמרו ואל בינתך אל תשען: ללכת בדרכיו. להיות רחום ורב חסד כמוהו: חקותיו. הם המצות שלא נתגלו טעמיהם והמה כחק וגזירה: מצותיו. מה שבין אדם למקום: ומשפטיו. מה שבין אדם לחברו: ועדותיו. הם המצות אשר טעמיהם להעיד על מפלאות ה׳ כשבת ומועדי ה׳ והדומים: למען תשכיל. רצה לומר כשתשמור כל המצות תשכיל עוד מהם את כל אשר תעשה מהדברים אשר לא נאמרו בתורה כי מהם חכמה תקח לעבוד את ה׳: ואת וגו׳. הוא כפל ענין במ״ש: (ד) לאמר לא יכרת. לפי

רדק

כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם : (ה) וגם אתה . וגם לרבות על מה שהזכרתי עד כה מה שעשה לי יואב וגו' או יהיה . וגם זאת היא מדרכי ה' אמר וגם זאת כיא מדרכי ה' לבער אנשי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגו' או יהיה וגם אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך להודיעך אלא לצוותך עליו לבערו מן העולם : אשר עשה לי. פי' אשר עשה לשני שרי צבאות ישרא' ולי עשה מה שעשה להם כי אבנר אני הבטחתיו וקבלתיו באהבתי ועמשא גם כן היה בשליחותי ומסבת אנשי יהודה אלי ויש מפרשים אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפירו' הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי"ו השמוש ואשר עשה . ובדרש אשר עשה לי שהראה הספר ששלח לו דוד ביד אוריה : לשני שרי צבאות ישראל . כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלום שר צבא ובדעת דוד היה למנותו אחר כך שר צבא ועוד כי גדול היה ביהודה ושר צבא יהודה וכתוב עליו עוד ויט את לבב כל איש יהודה כאיש אחד : ויהרגם . בשלום . טעמו עם ויהרגם כלו' ויהרגם בשלום ושם אותם דמי' כאילו היו דמי מלחמה או פירוש וישם דמי מלחמה דמי שאול שהיו דמי המלחמה כי שאול רודף היה ואבנר שם אותם כדמי שלום כאילו הרג אבנר לעשהאל בשלום נקם נקמתו מאבנר וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא נשמר ממנו ועמשא גם כן הרג בשלום שאמר לו השלום אתה אחי אחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום טענה להרגו ונתן הדמים ההם שעשה אותם דמי מלחמה נתן אות' בחגורתו אשר במתניו כמו שנאמר ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו ובנעלו אשר ברגליו בנעלו מתים לרגליו ויונתן תרגם הפסוק כן דקטילינון בערטימותיה וגו' כמשמעו . ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו גדמת איך חולצת והיה שוחה ומראה לו כי בשניה היא חולצת אז הכהו וזהו שאמר לדבר אתו בשלי לשון של נעלך והנה אמר ובנעלו אש' ברגליו : (ו) ועשית כחכמתך . כלומר שלא תהרגנו עד שתמצא עליו עילה אע"פ שהוא חייב מיתה כי מלחמות ה' נלחם ועת בית המלאו בו אלא שהרג לאלה שני השרים אנס לפי' תעשה כחכמתך שתביאהו לידי עילה והסיבה שיתחייב הריגה : ולא תורד שיבתו בשלם שאול . תניחהו למות מיתת עצמו אלא יהרג כמו שהרג : (ז) כי כן קרבו אלי . בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שכתו' משכב וספות וחטים ושעורים הגישו לדוד וכתוב והוא כלכל את המלך בשבתו במחנים וכן ת"י ארום ספיקו צרכי : (ח) והנה עמך . כלומר אף על פי שהוא משבט בנימן עמך ובדרש תך והוא לבנימו לידי מיתה או פירו' והנה עמך בירושלים כדי שתן כל למצוא לו עילה סיב' למיתו . ובדרש כי רבו הי' והיה מלמדו וזהו טעם עמך : קללני . בזה

רשי

דרש רבי תנחומא : (ה) את אשר עשה לי. שהראה הספר ששלח ד[...] אוריה כמדרש רבי תנחומא : דמי מלחמה בשלום . שהיה להם ש[...] ולא היו נשמרים ממנו : בחגורתו אשר במתניו . שחגר חרבו ה[...] על מתניו שלא כדרך החוגרים כשבאו לקראת עמשא והיה למטה כדי [...]

כמה שנאמר והוא יצא [...] (שמואל ב כ) והשמלה [...] כהשור עמשא שלא נט[...] להגביהה מן הארץ ולה[...] מחרבו אשר ביד יו[...] ובנעלו אשר ברגליו [...] אבנר הרג בערמה [...] גידמת היאך חולצת [...] שנאמר (שמואל ב ג כז) [...] יואב אל תוך השער לד[...] בשלי לשון של נעלך : [...] תורד שיבתו בשלום [...] אל תניחהו למות מית[...] וליפול בגיהנם : (ח) [...] נמרצת . מפורשת כמ[...] ימריצך (איוב יז ג) ומ[...] (שם ו כה) כמו מה נ[...] (ט) כי איש חכם אתה . [...] למצוא לו שום מות בשב[...] אמר וזהו וידעת את אש[...] לו

<table>
<tr><td>

ג' ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה
לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־
ג' מ"ל שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר
ב' תפרו וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־
ק' חס' בליש' מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה
בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ
אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו : ו וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ
ב' מ"ל בליש' ח' חס' וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל :
ב' חס' מי סהל ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד
וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ
אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ :
ה' ר"פ בכיפי ח וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי
ד' חס' . ל' מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה
ל' נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־
יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ
בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב :
ל' ט וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה
וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ

</td><td>

לָךְ גְּבַר מֵעַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל : ה וְאַף
אַתְּ יְדַעְתְּ יַת דַּעֲבַד לִי
יוֹאָב בַּר צְרוּיָה דַּעֲבַד
לִתְרֵין רַבָּנֵי חֵילְוָתָא
דְיִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בַּר נֵר
וְלַעֲמְשָׂא בַר יֶתֶר דְּקַטְלִינוּן
בְּעָרְמוּתֵיהּ וּדְמֵי דִי יִתְחַשֵּׁב
לֵיהּ דְּמֵיהוֹן עֲלוֹהִי כִּדַם
תְּבִירֵי קְרָבָא וִיתֵיב לְהוֹן
בְּכִמְנַת שְׁלָמָא וַאֲשַׁד
דְּמְהוֹן בְּאַסְפַּנְיְקֵי דִי
בְחַרְצֵיהּ וַדְשׁ בְּסַנְדְלִיתָא
דִי בְרִגְלוֹהִי : ו וְתַעְבֵּיד
כְּחוּכְמְתָךְ וְלָא תַחֵית
שֵׂיבָתֵיהּ בִּשְׁלָמָא לִשְׁאוֹל :
ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה
תַּעֲבֵיד טִיבוּ וִיהוֹן בְּאוֹכְלֵי
פָתוֹרָךְ אֲרֵי אִינוּן סַפִּיקוּ צָרְכִּי
בְּמֶעְרְקִי מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם
אֲחוּךְ : ח וְהָא עִמָּךְ שִׁמְעִי
בַּר גֵּרָא בַּר מִשִּׁבְטָא בִּנְיָמִין
מֵעוּלֵימַת וְהוּא לְוָטַנִי לְוָטִין

</td></tr>
</table>

מְרִירָן בְּיוֹמָא דַאֲזָלִית לְמַחֲנָיִם וְהוּא נְחַת לָקֳדָמוּתִי לְיַרְדְּנָא וְקַיֵּמִית לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר דְּלָא אֶקְטְלִינָךְ בְּחַרְבָּא : ט וּכְעַן לָא תְּזַכֵּינֵיהּ אֲרֵי גְּבַר חַכִּים אַתְּ וְתִידַע יַת דְּתַעְבֵּיד לֵיהּ וְתַחֵית

שלום ח' חס' בליש' בקריאה וסי' במסרה רבתא : והנה ה' ר"פ בספרא וסימ' נמסר לעיל בריש סיפרא : מבחרי' ד' חס' בליש' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג' :

התולדות אהרן והיו באוכלי . עקידה ש' מב זוהר תרומה : והוא קללני . שבת קה עקידה שער פב : אם אמיתך בחרב . זוהר משפטים :

רלבג

(ה) את אשר עשה לי [...] לרויה . ר"ל על דבר [...] שעבר מצותו והרגו ו[...] דבר אל דוד קשות כמו [...] כמה שקדם : וישם [...] מלחמה בשלום . ר"ל על [...] אבנר כי הוא הרגו בש[...] בשלום עמו מפני שה[...] אחיו במלחמה והנה [...] אבנר בשלום עמו כי ה[...] אל המלך להביא לו [...] וה א שלחו וילך בשלום [...] דמי מלחמה בחגורת[...] במתניו ובנעלו אשר בר[...] זה שב אל עמשא כי יו[...] כלי המלחמה בהרגו [...] בחגורתו אשר במתני[...] אשר ברגליו לפי שהו[...] תער חרבו מצומדת בחגירתו ולא שם תערה תיכף במנהג וכאשר רא[...] שהה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקח[...] משם ולזה לא נשמ' עמשא מן החרב אשר ביד יואב ובכונת הענין כן הגה [...] שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר הינם מוכנים לצד המלחמ' (ו) ולא תורד את שיבתו בשלום שאול . ר"ל עשה כחכמתך באופן שלא [...] למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאות האלו ויוסרו [...] אנשים מעשות כהם ויראו ג"כ מלבעוט במלכות : (ח) והנה עמך שמעי בן [...] אמר זה כי הוא היה עמו בהמשכו כאמרו ושמעי ורעי הגבורים אשר לד[...] היו עם אדוניהו וידמה ג"כ שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירושל[...] שתמצא שנזכר במה שאמר זה : והוא קללני קללה נמרצת . חזק' וקש[...] מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום : (ט) ועתה אל תנקהו . ר"ל אף [...] בה:א

מצודת ציון

ב (ז) קרבו אלי . קרבו אותי : (ח) קללני . מלשון קלות ובזיון : נמרצת . חזקה כמו ומה ימריצך תיבה

מצודת דוד

לפי שארכו הדברים אמר שוב לאמר : (ה) וגם אתה ידעת . ר"ל כמו שיודע[...] כמ' כן אתה ידעת ואין מהצורך לספר לך פרטי הדברים : אשר עשה לי . ומפרש שזהו אשר עשה לשני שרי וגו' כי על כי הם באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועכ"ז הרגם יואב יחשב א"כ לדוד לכלימה בזה : לשני שרי צבאות . כי גם עמש[...] שר צבא לאבשלום אף בדעת דוד היה להעמידו תחת יואב : דמי מלחמה . הדם הראוי לשפוך באנשי מלחמתו שפך הוא באנשי שלומו : ויתן דמי מלחמה . הדם[...] לשפוך במלחמה בגבורה מפורסמת שפך באנס שלומי בערמתו : בחגורתו וגו' . ר"ל במה שחגר חרבו מלמדת במתניו לרחבו בכדי שתהא נוחה לפול בשחיה[...] ובשילא מול עמשא שהה מעט להקן מנעלו ונפלה החרב מתערה והגביה בידו והכהו נפש ועמשא לא נשמר על כי ראה אשר מעלמה נפלה מתערה : (ו) כחכ[...] לפי חכמתך המלא לו עילה : ולא תורד שיבתו . ר"ל עם שהוא היש שיבה לא תהדר פניו וראה שלא ירד לקבר בשלום במיתת עלמו : (ז) כי כן . ר"ל בזה הדבר[...] קרבו אותי לאכול על שולחן אביהם ובאומר עוד העשה עמהם חסד זולת מה שיהיו באוכלי שולחנך כי זהו תשלום גמול ולא לחסד יקרא : (ח) עמך . ור"ל אוהבך[...] עמך בתמידות ורז"ל אמרו שהיה מלמדו תורה : ביום לכתי מחנים . כי כשברח מפני אבשלום הלך עד מחנים וישב בה עד חזרתו לירושלים : והוא ירד . לפייס אותי ו[...] לו אז לבל אמיתו ולזה לא אוכל בעלמי לקחת נקמתי ממנו : (ט) ועתה . הועיל ואתה תמלוך תחתי אל תנקה אותו מהעון הזה מבלי לשלם לו גמול

אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ י וַיִּשְׁכַּב דָּוִד קמ"ז
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד׃
יא וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ
דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַ͏ִם
מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ יב וּשְׁלֹמֹה
יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ ט"ו. ב' חס' ג' חס'
מְאֹד׃ יג וַיָּבֹא אֲדֹנִיָּהוּ
בֶן־חַגִּית אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה
וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם בֹּאֶךָ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם׃
יד וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלָיִךְ וַתֹּאמֶר דַּבֵּר׃
טו וַיֹּאמֶר אַתְּ יָדַעַתְּ כִּי־לִי הָיְתָה
הַמְּלוּכָה וְעָלַי שָׂמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל פְּנֵיהֶם ה'
לִמְלֹךְ וַתִּסֹּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאָחִי כִּי ג' וחס'
מֵיְהוָה הָיְתָה לּוֹ׃
טז וְעַתָּה שְׁאֵלָה אַחַת אָנֹכִי
שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשִׁבִי אֶת־פָּנָי ה'. ל' חס'
וַתֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר׃ יז וַיֹּאמֶר אִמְרִי־נָא ב' אחותי את
לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יָשִׁיב אֶת־ ל'. כ"ד
פָּנָיִךְ וְיִתֶּן־לִי אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית י"ג
לְאִשָּׁה׃ יח וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע טוֹב
אָנֹכִי אֲדַבֵּר עָלֶיךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ יט וַתָּבֹא
בַּת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֶּר־לוֹ
עַל־אֲדֹנִיָּהוּ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרָאתָהּ ל'
וַיִּשְׁתַּחוּ לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיָּשֶׂם
כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ׃ י"ב
כ וַתֹּאמֶר שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה אָנֹכִי
שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֶׁב אֶת־פָּנָי ה'
וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ שַׁאֲלִי אִמִּי כִּי לֹא־
אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ׃ כא וַתֹּאמֶר יֻתַּן אֶת־ ו'
אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחִיךָ ג' חס'

יָת שֵׂיבָתֵיהּ בְּקִטְלָא לְשָׁאוּל׃ י וּשְׁכִיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּקַרְתָּא דְדָוִד׃ יא וְיוֹמַיָּא דִי מְלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ שְׁבַע שְׁנִין וּבִירוּשְׁלֵם מְלַךְ תְּלָתִין וּתְלַת שְׁנִין׃ יב וּשְׁלֹמֹה יְתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד אֲבוּהִי וְאִתְקִינַת מַלְכוּתֵיהּ לַחֲדָא׃ יג וַאֲתָא אֲדוֹנִיָּהוּ בַּר חַגִּית לְוָת בַּת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִשְׁלֹמֹה וַאֲמַרַת הַשְׁלָם מֵיתָךְ וַאֲמַר שְׁלָם׃ יד וַאֲמַר פִּתְגָם אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ וַאֲמַרַת מַלֵּיל׃ טו וַאֲמַר אַתְּ יְדַעַתְּ אֲרֵי דִילִי הֲוַת מַלְכוּתָא וַעֲלַי שַׁוִיאוּ כָל יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא וְאִסְתְּחָרַת מַלְכוּתָא וַהֲוַת לְאָחִי אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת לֵיהּ׃ טז וּכְעַן שְׁאֵלְתָּא חֲדָא אֲנָא שָׁאֵיל מִנִּיךְ לָא תְתִיבִין יָת אַפָּי וַאֲמַרַת לֵיהּ מַלֵּל׃ יז וַאֲמַר אֱמַרִי כְעַן לִשְׁלֹמֹה מַלְכָּא אֲרֵי לָא יְתִיב יָת אַפִּיךְ וְיִתֵּן לִי יָת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לְאִתּוּ׃ יח וַאֲמַרַת בַּת שֶׁבַע טַב אֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ קֳדָם מַלְכָּא׃ יט וַאֲתַת בַּת שֶׁבַע לִקְדָם מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ עַל אֲדֹנִיָּהוּ וְקָם מַלְכָּא לְקַדָּמוּתַהּ וּסְגִיד לַהּ וִיתֵיב עַל כּוּרְסֵיהּ וְשַׁוֵּי כוּרְסָא לְאִמָּא דְמַלְכָּא וִיתֵיבַת לִימִינֵיהּ׃ כ וַאֲמַרַת שְׁאֵלְתָּא חֲדָא זְעֵירָא אֲנָא שָׁאֲלָא מִנָּךְ לָא תְתִיב יָת אַפָּי וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא שְׁאִילִי אִמִּי אֲרֵי לָא אֲתִיב יָת אַפִּיךְ׃ כא וַאֲמַרַת תִּתְיְהֵב יָת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲחוּךְ לְאִתּוּ׃

רש"י

(יב) ותכון מלכותו מאד. … של הגליונים : (יט) לדבר … לדבר בשבילו בשביל … יכו : לאם המלך. אמרו … לאמה של מלכות היא רות

רלב"ג

… ממך ואין לך עליו … והולכה להרגו ולא על … שחרף וקלל אותו כי … השבעתי לו שלא אמיתהו … המעשה בדרך שלא יהיה נקי … כי איש חכם אתה … בזה דרכים יתכן בהם … להגיע עליו עונש המות … שתוריד את שיבתו אל … בשפיכות דמים לא … כל האדם : (י) וישכב דוד … אבותיו. מגיד שאבותיו … צדיקים וישרים כמוהו : … בעיר דוד. היא ציון : … ושלמה ישב על כסא דוד … מגיד שאחז מעשה אבותיו: … לו ולאביתר הכהן וליואב … יה. רוצה לאמר שהוא היה … ראוי למלוך כי הוא הגדול … כי הממלכה ראוי שתהיה … כאמרו ואת הממלכה … ליכורם כי הוא הבכור … אר הכהן היתה גם כן … יותר הכהונה הגדולה … אשוכה היתה לו קודם … לצדוק והיתה לו גם כן … אחיו וליואב בן צרויה גם … ה ראוי יותר שיהיה שר … מזולתו כי הוא היה ראשון … הגבורים והכיו' הענין כן … ראוי יותר למלוכה ואנו … עוזרוהו ראויים יותר … תיהם ככה ימשך מזה … הנה שתשוב המלוכה … ה ומפני זה הוא מבקש … השונמית לאשה לחזק … יו וידי עוזריו שהמלוכה … שתהיה לו כי אם היתה … על הפרדה אשר רכב … המלך סימן למלוכה כמו … כל שכן שהלקיח' לאשה … והנה בחיק המלך הוא … מלוכה והכיוון הענין כן … הנה

רד"ק

בזה אותו בדברים ובמעשה : נמרצת. חזקה שאמר לו איש הדמים איש הבליעל וספר במספר כמו מה נמרצו אמרי יושר ויש דרש שהוא נוטריקון : ירד לקראתי. שמחל לו והשבעתי לו שלא אמיתנו אע"פ שהשבעתי לו שלא אמיתנו חייב מיתה הוא ולשמור שבועתי לא תמיתהו עד שתמצא לו עילה ועון וסבב אתה הדבר שיבא לידי עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי איש חכם אתה ותדע למצוא לו עילה : בעיר דוד. היא ציון : (יב) ותכון. אחר שהמית אלה שדמו להיות לו לשטן כמו שאמר אחרי מות שמעי והממלכה נכונה ביד שלמה : (טו) כי מה' היתה לו. כי נודע כי נתן הנביא אמר על פי ה' כי שלמה יהיה מלך ואף על פי כן היה הוא מערער במלוכה אם יוכל ויתן לו את אבישג כי מותרת היתה לו כי דוד אביו לא ידעה אלא שאין משתמשין בשרביטו של מלך אלא א"כ הוא מלך ונתואנ' זו ביק' אות' אדוניהו ובת שבע לא הרגישה בדבר : (יט) וישב על כסאו. אחר שקם לקראתה והשתחוה לה חזר למקומו על כסאו וצוה לשום כסא לאמו שתשב לימינו ויש דרש לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות כי עדיין היתה היא בחיים וזה רחוק מאד : (כא) יתן. הוא לשון זכר לנקבה אלא פי' יותן זה המתן והיא אבישג ולשון זכר

מלכתו ג' חס' וסי' נמסר בסדר בלק : ועלי ה' בקריאה וסימ' נמסר בשמואל ב' סימ' יח : למלך ג' וחס וסימ' ועלי שמו כל ישראל פניהם. ויהי בשמנים שנה. כי מבית הסורים יצא למלך : מאתך ה' בקריא' וסי' ועתה שאלה אחת קטנה. ותאמר שאלה אחת קטנה. והיה אני אלך מאתך. שתים שאלתי מאתך. אם תראה אתי לקח מאתך : תשב ה' ד' קמץ ומלרע וחד פתח ומלעיל וסי' רק את בני לא תשב שמה. תשב אנוש עד דכא ותאמר. בעבור דוד עבדך אל תשב. אל תשב את פני דמלכים. בתראה מרעיל : יתן ז' וסי' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס : השנמית ג' חס' בקריאה וסי' וימצאו את אבישג השנמית. ותאמר יתן את אבישג השנמית. ולמה את שאלת את אבישג השנמית :

תולדות אהרן והימים אשר מלך. סנהדרין קז זבחים קיט (ראש השנה נו) :

מצודת ציון

…) : (טו) שאלה. ענין בקשה: הכינני

מצודת דוד

…ראוי : כי איש חכם אתה. ותוכל למצוא העילה את אשר תעשה לו : שיבתו. … תמוש להדרו בעבור שיבתו : בדם שאול. ר"ל לא תניחו למות על מטתו כ"א … מו בחרב : (י) בעיר דוד. היא ציון : (יא) שבע שנים. ובש"ב נאמר גם … שים ולא חש למנותם כאן על כי היה נרדף מאבשלום שהה חדשים למולם : … כון מלכותו. לא כאביו שהיה לפעמים נרדף בעת מלכותו מאבשלום ושבע … כי מלכותו היה נכון מאד : (יג) השלום בואך. שאלה אותו אם ביאתו בדבר … ו בא להתקוטט עמה בדבר מה : (טו) כי לי וגו'. על כי שאלתו היה בדבר אבישג ועל כוונתו היתה להתנשא עוד ולאמר אני אמלוך ורצה לעשות הכנה לזה לקחת את אבישג להשתמש בתשמיש המלך שאין ראוי כ"א למלך וחשש פן תרגיש בדבר לזה הקדים ואמר הלא מאז היתה המלוכה ראוי לי על כי אני גדול האחים ואף כולם תלו בי מאז ועכ"ז מלך שלמה כי מה' היתה לו וא"כ מי פתי יסור הנה להתחכם מול גזירת המקום : (טז) ועתה. הואיל ואין חשש בדבר המלוכה : אל תשיבי וגו'. ר"ל פני ריקם מבלי למלאות שאלתי : (יח) טוב. ראוי והגון הדבר הזה ולכן אדבר בעבורך אל המלך : (יט) על אדניהו. בעבור שאלת אדניה : לקראתה ללכת

זכר נופל על המנין וכן יעשה מלאכה : (כב) שאלי לו את המלוכה . והבין שלמה כי בתואנה הוא מבקש אותה לפי שהיה אסור להשתמש בה אם לא היה מלך ואם יתנו לו את אבישג היה סבור שמחזיק במלכות והבין כי אביתר ויואב שהחזיקו את ידו ויעצוהו זה לפי' אמר לו ולאביתר וליואב בן צרויה וכן ת"י הלא בעצה דא הוו הוא ואביתר כהנא ויואב בר צרויה : (כד) ויושיבני. בפתח מקום צרי וכן ואהבני אישי : עשה לי בית . בית מלכו' וכן ת"י ותקיים לי מלכו : (כה) ביד בניהו . אע"פ שהי' כהן ואסור להטמא למתים כשפגע בו לא מת מיד וסלק ידו ממנו טרם מותו או אע"פ שאסור לכהן להטמא למתים במקום מצוה מטמא ולעשות מצות המלך מצוה היא וכן מות' לכהן להלחם במלחמות מצוה ולהטמא לפיכך נתנו שלמה שר צבא וכן פירש' בספר שמואל בפסוק הוא הכה את שני אריאל מואב : (כו) ענתות . איש ענתות כי משם היה וענתות לכהנים היה כי כן כתוב בספר יהושע וכתיב מן הכהנים אשר בענתות וכן ואני תפלה ואני איש תפלה שקר מזין איש שקר דמשק אליעזר איש דמשק או פירוש לענתות לך וכן ת"י על שדיך אל נחלך כלומר לך לך לענתות וכן ת"י איזיל לך לקירוך ועל במקים אל וכן הרמתה על ביתו ותתפלל על ה' כמו אל ה' : איש מות . חייב מיתה הוא מי שמרד במלכות ואביתר מרד בדוד שהיתה ידו עם אדניהו והיה יודע כי בדעת דוד להמליך שלמה או אפילו לא היה יודע מרד היה להמליך מלך בחיי דוד שלא ברשותו : התענית . שהלך עם דוד בברחו מפני שאול ובברחו מפני אבשלום ועינוי הדרך היה להם כמו שכתוב כי אמרו העם רעב ועיף ולמא במדבר : (כז) מהיו' כהן . פירו' כהן גדול ומעתה התחיל העונש על בית עלי כמו שאמר ספחני נא אל אחת הכהונות כי לעולם לא יהיה להם שום שררה בכהונה אלא יהיו נטפלים לאחרים שיהיו שרים עליהם ואביתר מבית עלי

רות : (כב) ושאלי לו את המלוכה . משתמש בשרביטו של מלך הוא השררה : (כד) עשה לי בית . בית המלוכ' כאשר דבר ביד נתן : (כו) ענת[ות]... מהם היה : כי איש מות אתה . שמרדת במלכות אבי בהיותך עם א... להמליכו שלא מדעתו : כי נשאת את ארון . בברוח אבי מפני אבשלום
התענית . עמו באותה
שנאמר (שמואל ב יז כ...
אמרו העם רעב ועיף...
במדבר : (כז) את אש...
על בית עלי . והקימ...
כהן נאמן וגו' (שמואל...
ל"ה) והבטת צר מעון וג...
לב) ומשחרבה שילה לא...
בית חשיב לעבודה ל...
ועתה כשיבנה בית ה...
מלא הקב"ה את דברו...
את

לְאִשָּׁה׃ כב וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃
כג וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
כד וְעַתָּה חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי וַיּוֹשִׁיבַנִי עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר עָשָׂה־לִּי בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי הַיּוֹם יוּמַת אֲדֹנִיָּהוּ׃ כה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיָּמֹת׃ כו וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ עֲנָתֹת לֵךְ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי אִישׁ מָוֶת אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמִיתֶךָ כִּי־נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן אֲדֹנָי יְהוִה לִפְנֵי דָּוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה אָבִי׃ כז וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי

ג' פס' · ג' דין מ"ל · וא' פס' · י"ח · ל' · ויושיבני ק' ז' · ל' חסר. ג' מ"ל בליש' · ל'. ל' · ל'. ל' · סימן

כב וַאֲתֵיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ וּלְמָא אַתְּ שָׁאֲלָא יָת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי לֵיהּ יָת מַלְכוּתָא אֲרֵי הוּא אֲחִי קַשִּׁישׁ מִנִּי הֲלָא בְעֵצָה הֲווֹ הוּא וְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה׃ כג וְקַיֵּים מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי אֱלֹהִים וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי בְנַפְשֵׁיהּ מַלֵּיל אֲדוֹנִיָּהוּ יָת פִּתְגָמָא הָדֵין׃ כד וּכְעַן קַיָּם הוּא יְיָ דְּאַתְקְנַנִי וְאוֹתִיבַנִי עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד אַבָּא וּדְקַיֵּים לִי מַלְכוּ כְּמָא דְמַלֵּיל אֲרֵי יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל אֲדוֹנִיָּהוּ׃ כה וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְשַׁלִּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ׃ כו וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא אֲמַר מַלְכָּא לַעֲנָתוֹת אֱזֵיל לָךְ לְקִירְוָךְ אֲרֵי גְבַר חַיָּב קְטוֹל אַתְּ וּבְיוֹמָא הָדֵין לָא אֶקְטְלִינָךְ אֲרֵי נְטַלְתְּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ אֱלֹהִים קֳדָם דָּוִד אַבָּא וַאֲרֵי אִתְעַנֵּיתָא בְּכֹל דִּי אִתְעַנֵּי אַבָּא׃ כז וְתָרִיךְ שְׁלֹמֹה יָת אֶבְיָתָר מִלְּמֶהֱוֵי כָהֵן מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ לְקַיָּמָא יָת פִּתְגָמָא דַיְיָ דִּי מַלֵּיל עַל בֵּית עֵלִי

לי אלהים י"א בקריאה וסי' כי שת לי אלהים זרע אחר . צחק עשה לי אלהים . בני הם אשר נתן לי אלהים בזה . כן שלם לי אלהים . לחברות את דוד . ולעמשא תמרו . וישבע המלך שלמה . אם יספוק עפר שמרון לשעלים . אם יעמד ראש אלישע . עד אשר אדע . לב טהור ברא לי אלהים : ואשר עשה ז' בקריאה דסמיכי וסימ' ואשר עשה לכם במדבר . ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו . ואשר עשה לדתן ולאבירם . לעיניגו את האותות הגדלת דיהושע . ואשר עשה לי בית . ויתר דברי בעשא . ויתר דברי חזקיהו :

תולדות אהרן על כסא דוד . זוהר נח : ויסס כסא . בתרא לא : ולאביתר הכהן . יומא עו זוהר נח וסוף ויחי :

רלבג

הנה הוא מבואר כי זאת ה...
מאדניה למשוך אליו המ...
(כו) ולאביתר הכהן...
המלך ענתות לך על ש...
איש מות אתה . הנ...
אביתר יושב בענתות ולו...
שיפרד ממנו וילך לענ...
השדה אשר לו שם והנ...
כי הוא איש מות על א...
המלך להמליך מלך...
עצמו ואמר לו כי ביו...
לא ימיתהו כי נשא א...
לפני דוד וזה היה בעת...
מפני אבשלום שהיה נוש...
עד שרצה דוד שישיב...
ירושלם : וכי התענית ב...
התענה אבי . ר"ל שהיה...
בצרתו וזה היה בבואו...
כשהרג שאול נוב עיר ...
כי אחר זה לא נפרד מד...
והיה דוד נשאל לו...
ותומים ובעת היותו בורח...
אבשלום היה גם כן...
בצרתו עד שהכיר היה...
עמו לולי שמנעו דוד...
(כז) למלא את דבר ה...
דבר על בית עלי בשילה...
מה שאמר השם ית' ע...
עלי והקימותי לי כהן...
כאשר בלבבי ובנפשי...
ובניתי לו בית נאמן ו...
לפני משיחי כל הימים...
הוא מבוא' שמשיחו...
המעולה שבכלם בחכמה...
ובדעת מכל אשר לפניו...

והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאמר עליו הש"י וחסדי לא יסור ממנו וגו' והוא היה משיח הש"י על י...
הכהן

מצודת ציון

(כד) הכינני . הכין אותי : (כה) ויפגע . ענין מכה מות כמו גש פגע בו (שמואל ב' א') : (כו) התענית . מלשון עינוי וצער : (כז) למלא . ענין השלמה

מצודת דוד

ללכת לקראתה : (כב) ולמה את שואלת וגו' ושאלי וגו'. כי שלמה הבין בד... יבקש תואנה לעורר על המלוכה ולזה אמר בדרך התול ושחוק למה תש... המסבב את המלוכה הלא טוב שאלי לו את המלוכה בעצם על כי היות הוא... ממני וכאשר אמר הוא בהקדמת שאלתו : ולו וגו'. ר"ל וכמו שתשאלי לו את הראוי אליו כן שאלי להשיב לאביתר וליואב את הראוי להם היות כי כולם המה בע... למען יחזיקו בשלהם : (כג) כה יעשה וגו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכמוהו הרבה במקרא : בנפשו . באבדון נפשו כי ימות עליה : (כד) עשה לי בית . ... מלכות והוא כפל ענין במ"ש : (כה) ויפגע בו . ואף שהיה כהן ואסור לטמא למת הנה פירש ממנו עוד בו נשמתו : (כו) ולאביתר אמר . ברצותו שעדיין עומד... לתת עלה לאדוניה לקחת את אבישג : ענתות לך . ר"ל לך אל מקומך ענתות כי היא היתה עיר הכהנים : כי איש מות אתה . על שהיית בקשר המרד להמליך א... מבלי דעת המלך אבי ולכך לא חשב עוד פה לראות פני : וביום הזה . ר"ל ואף היום שמן הנראה עודך מחזיק במרד בתת עלה לאדוניה לשאול את אבישג... תואנה בדבר המלוכה עכ"ז לא אמיתך : לפני דוד אבי . בהיותו בורח מפני אבשלום : וכי התענית . ובעבור אשר היית מעונה ומיצר בצרת אבי כשהיה נרדף מפני... (כז) מהיות כהן . ר"ל מלשמש עוד בכהונה גדולה : למלא את דבר ה'. הסיבה הזו היתה למלאות דבר ה' וגו' : בשלה . בעוד היה המשכן בשלה דבר ה' על... שיוקח

...ני עלי: (כח) והשמועה באה עד יואב. שמועת מות דוד שלוה להורגו שלמה שולחו: כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה. דבר אבל בקש לנטות אלא מתיירא שעדיין למלכות של דוד קיימת: ...אמר לא. שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת (שמואל ב ג כט) יחולו על יואב יקבלם שלמה עליו אלא: (לא) עשה כאשר... אני מקבלם עלי לכך כל אלה בזרע דוד עוזיה ובזרע אסא מחזיק בפלך ...ם נפל בחרב וחסר לחם

עלי כיה: (כח) והשמועה. שמועה שהומת אדוניהו וגירש אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי אילו נטה אחרי אבשלום ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד שכיון שכל ישראל היו רוצים להמליכו לא היה מרד שיתחייב מיתה שאם כן היה עמשא חייב מיתה והנה דוד אמר לו לשומו שר הצבא ובקש דמו עתה מיד יואב אבל במרד הזה הי' חייב מיתה שהרי היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה ומרד בדוד ובשלמה ונטה אחרי אדוניהו וטרם שהרג שלמה אדוניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שצוה דוד את שלמה ומהמרד לא היה ירא כי אמר כי הנה אדוניהו מרד והנה מחל לו שלמה שאמר לו לא יפול משערת ראשו ארצה כן מחל גם כן לעוזריו וכששמע שהרג אדוניהו ושגרש אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וינס אל אהל ה' ששם הי' הארון בירושלים והחזיק בקרנות המזבח להמלט שם כי מזבח היה שם כמו שכתוב כי שם העלה דוד עולות ושלמים לפני הארון ושלמה לא הרגו עד עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה להמיתו כי כן צוה לו דוד ועשית כחכמתך והיה ממתין לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שהוגד לו לשלמ' כן כי הלך והחזיק בקרנות המזבח אמר זהו קצת מרד שחושב להנצל מידי והנה הוא עדיין בדעתו ובמרדו כיון שהוא בורח מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפיכך צוה את בניהו שיפגע בו ורבותינו ז"ל נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה כלומר גם בדבר אבשלום מרד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחריו אמר עדיין למלכות של דוד קיימת כלומר גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן ומוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי והחכם רבי אברהם אבן עזרא אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי איננו ראוי להיות לו המלוכה וגם כן חשב על שלמה: (כט) אצל המזבח. כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ואמרו רבותינו

ה' סס' בְּשִׁלֹה׃ כח וְהַשְּׁמֻעָה
ל' בסיפ' בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה
אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא
ל' נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק
ב' בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ כט וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ
כ"ד שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה
וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה
אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ
פְּגַע־בּוֹ׃ ל וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל
יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ
ג' מטעים כ"ה צֵא וַיֹּאמֶר׀ לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב
בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר
כֹּה־דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי׃ לא וַיֹּאמֶר לוֹ
הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע־בּוֹ
ל' וּקְבַרְתּוֹ וַהֲסִירֹתָ׀ דְּמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ
יוֹאָב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית אָבִי׃ לב וְהֵשִׁיב

בְּשִׁלֹה׃ כח וּבְסוֹרְתָא מְטַת עַד יוֹאָב אֲרֵי יוֹאָב אִתְפְּנִי בָּתַר אֲדוֹנִיָּה וּבָתַר אַבְשָׁלוֹם לָא אִתְפְּנִי וַאֲפֵיךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְאַתְקֵיף בְּקַרְנַת מַדְבְּחָא׃ כט וְאִתְחֲוָא לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה אֲרֵי אֲפַךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְהָא בִּסְטַר מַדְבְּחָא וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה יַת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע לְמֵימַר אֱזֵיל שְׁלוֹט בֵּיהּ׃ ל וַאֲתָא בְנָיָהוּ לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא פּוּק וַאֲמַר לָא אֲרֵי כָא אִתְקְטֵיל וַאֲתֵיב בְּנָיָהוּ יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימַר כְּדֵין מַלֵּיל יוֹאָב וּכְדֵין אֲתֵיבַנִי׃ לא וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא עֲבֵיד כְּמָא דְמַלֵּיל וְתִשְׁלוֹט בֵּיהּ וְתִקְבְּרוּנֵיהּ וּתְפַלֵּי חוֹבַת דַּם זַכַּאי דַּאֲשַׁד יוֹאָב מִנָּן מִנִּי וּמִן בֵּית אַבָּא׃ לב וִיתֵיב יְיָ יַת חוֹבַת

רלבג

...נתן הכהן: (כח) כי נטה אחרי אדניה ואחרי ...ם לא נטה. הרצון בזה ...ב הרגיש היותו אשם ...נדים האחד כי נטה ...אדניהו להמליכו בזולת ...דוד והשני כי לא נטה ...אבשלום להצילו מן המות ...והו דוד: ויחזק בקרנות ... ראוי שתדע כי לא ...לו אחוז בקרנות המזבח ...שהרג נפשות במזיד ...ה ולזה הספים המלך ...שם ואע"פ שלא היתה ...תראה הנה המלך יוכל ...ביותר ממשפטי התורה ...העת וזה נלמד אותו מזה ...ם ומקומות רבים ממה ...דוד להרג המבשר במיתת ...ורכב ובענ' על הודאתם ...תו איש בשת גם לא היה ...ליואב אחוז בקרנות ...כי לא היה כהן ועבודה ...אבל ראוי שנלמד מזה ...החוקה בקרנו' המזבח היתה מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם ...יה מחוייב מיתה בב"ד וזה נלמד מזה המקום כמו שהתבאר בשלשה עשר ...דרין: (לא) ופגע בו וקברתו. ר"ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה

והשמעה ה' חס' בליש' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ג :

תולדות אהרן והשמועה באה. סנהדרין מט : וינס יואב. שם מח מכות יב : ויאמר לא. סנהדרין שם: וישב בניהו. שם : כה דבר. עקידה ש' מו : ויאמר לו המלך. שם : והשיב ה'. סנהד' מט :

...בדבר זה טעה יואב כי לא היה קולט המזבח אלא על שגגה ועל גגו דכתיב מעם מזבחי ולא על מזבחי: (ל) לא כי פה אמות. אמר כן כדי להעניש לפי מחשבתו שיהרגוהו במזבח ה'. ורז"ל מהם אמרו כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה ללאת כדי שלא יהיו נכסיו למלך אמר שלמה ...וכי לממונו אני צריך עשה כאשר דבר ופגע בו ומהם אמרו כי נכסיהם ליורשים כמו הרוגי בית דין ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא לחיי להאריך בחייו עד שילך בניהו לשלמה וישוב ועוד בדבריהם ז"ל וכי יואב שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנא' יושב בשבת תחכמוני לא היה יודע שכתיב כי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שהלך והחזיק בקרנות המזבח והלא הוא הרג אבנר ועמשא בערמ' ושלמה שלח להוציאו ולדונו בבית דין אלא אמר יואב הרוגי בית דין אין נקברין בקברי אבותיהם אלא הם לעצמן מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקברי אבותי וזהו שאמר לא כי פה ולדעת בעל זה הדרש בא טעם וקברתו יפה כלומר פגע הם בו כדבריו וקברתו בקברי אבותיו: כה דבר יואב וכה ענני. הפל דבר המהגג המקרא כי הוא אמר לו אלא לא כי פה אמות ואפשר שאמר לו דברים אחרים ותכלית הדברים לא כי פה אמות ורז"ל אמרו כי אמר לו לך אמור לשלמה שלא ידונני דינין אם ירצה להמיתני יקבל עליו הקללות שקללני אביו ואם לא יניחני עם הקללות שקללני אביו ושלמה אמר לבניהו עשה כאשר דבר ופגע בו ואני אקבל קללות וכן ראינו שנתקיים בזרעו מרחבעם דכתיב והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה וכתיב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודרשו זה מלשון התאמץ כי קשה היה לו הרכיבה מפני חולי הזוב שהי' לו מצורע מעוזיהו דכתיב והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתיב ואסא חלה את רגליו נופל בחרב מיאשיהו דכתיב ויורו המורים למלך יאשיהו וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך: (לא) כאשר דבר. שתמיתהו כי אין לטעון שהרי הוא הרג שני השרים בערמה ובזדון וכתיב מעם מזבחי תקחנו למות: וקברתו. והשתדל בקברתו כי גדול שר צבא היה ועל אדוניה לא היה צריך להזכירו.

מצודת דוד

...ז מהם כהונה הגדולה ואביתר היה מבני עלי: (כח) והשמועה. מה שהרג את ...ה וגרש את אביתר באה עד יואב ר"ל מהשמועה הביא פחד לנפשו על כי גם ...יה עמהם בקשר המרד: ואחרי אבשלום לא נטה. כי אלו נטה גם אחר אבשלום לא היה א"כ נופל וגרוע מיתר עבדי המלך אשר היו עם אדוניה ועכ"ז לא ...להם דבר אבל הואיל ולא נטה אחר אבשלום עם שרוב ישראל נטו אחריו ואחר אדוניה נטה א"כ מהכרחה בודאי היה זה על כי ראותו כי גדל שלמה וראוי למלוכה ...ר שנאתו נטה אחר אדוניה וחשב שבעבור זה יחם לבב שלמה להרגו: אל אהל ה'. אשר הארון והמזבח לפניו: בקרנות המזבח. בחשבו שלא יטמא את המקום להרגו שמה: ...ה אמר המלך לא. היות חשב כי כן דעת המלך להוציאו בערמה ולהמיתו שלא לטמא מקום הארון: לא. כי יואב הבין בדבר שעכ"פ ימיתנו ואמר לא אלא כי פה ...ודעתו היה להחטיא את שלמה במה שיטמא אוהל הארון כאשר יהרגנו שמה: וכה ענני. כפל הדבר במ"ש: (לא) כאשר דבר. להמיתו שמה: ופגע בו. כפל דבריו ...(ואף כי אביו צוה להמציא לו עילה להרגו הנה זה העילה שמצא כי גם זה תחשב לקצת מרד בנוסו מפני המלך): וקברתו. לא שיקברו בעצמו כי כהן היה אבל ...ולצוות לקברו בקבר הראוי לו כי שר וגדול היה: והסירות. במה שתמית אותו יגולגל עוד זכות כי תסיר עונש דם חנם מעלי ומעל בית אבי כ"א לא יהרג הוא ...עלינו עונש מה על מה שלא בערנו הרע: (לב) והשיב ה'. עתה כשיומת הוא הנה ה' השיב עונש דמי חנם על ראשו. ומפרש מהו הדם ואמר

מצודת ציון

השלמה: (ל) ענני. מל' עניה ותשובה: אהל

להזכירו על קבורתו כי בן מלך היה: (לב) צדיקים וטובים ממנו. שלא שפכו דם נקי כמו ששפך הוא ואפשר שהיו להם מעלות יתירות עליו ודרשו בו א...
וטובים שהם צדיקים וטובים בפה ובלב ולא עשו כי מה שאמר ויאמר המלך לרצים הנצבים סובו והמיתו את כהני ה' דרשו בו כי אבנר ועמשא היו שהיו נצבי...
ופי' הפסוק כן לרצים ולאשר היו נצבים עליו כי אבנר ועמשא שרים היו ולא רצים וכן ת"י ולא אבו עבדי המלך אף על פי שאמר להם שאול בפה...
לא רצו הם והוא באגרת ששלח לו דוד לסבב מיתת אוריה ועשה הנה שהיו שניהם צדיקים ממנו וטובים שדרשו אכין ורקין והוא לא דרש כי כאשר צוה שאו...
להמית את כהני ה' אמרו הם כתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו צוה שאול לעבור על דברי תורה והמרה אדם את פיו יומת תלמוד לומ' רק חזק ואמץ אכין ורקין מעוטין הם הנה דרשו הם הפסוק כהוגן וימרו את פי שאול שלא להרוג כהני ה' ויואב לא דרש כן כי כיון ששלח לו דוד לסבב מיתת אוריה עשה כן מיד: ואבי דוד לא ידע. כי שמא היה אדם סבור כי דוד ידע במיתת אבנר לפי שהיה אחרי בית שאול והרי הראה בקוננו עליו ובצומו עד שהכירו העם כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר וכן בעמשא שמא היה אדם סבור כי דוד ידע לפי שנטה אחרי אבשלום לפיכך אמר ואבי דוד לא ידע שהרי אמר לו הזעק לי את איש יהודה ואתה פה עמוד: (לג) ובראש זרעו. כמו שקלל דוד אביו זרעו כמו שאמר ואל יכרת מבית וגו': (לד) ויעל בניהו. עלה אל האהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום גבוה היה: בביתו במדבר. מדבר יקרא מקום שאין שם יישוב כלל ויקרא גם כן מדבר מקום שהוא ביישוב אבל אינו עבוד ויניחנו למרעה הבהמות כמו שפי' בספר שמ"א בפסוק עוברים על פני דרך את המדבר וכן המדבר זה פירושו במקום שהיה לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית ובאותו המקום נקבר ויש בו דרש מה מדבר זה מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל כי נדיב היה מאד. ד"א מה מדבר זה מנוקה מגזל אף ביתו של יואב מנוקה מגזל: ד"א וכי במדבר היה אלא כיון שנהרג נעשו ישראל כמדבר: (לו) בנה לך בית. כי ביתו היה בבחורים וצוהו לבנות לו בית בירושלים כמו שפי' כדי שיהי' מזומן לו וימצא לו עילה להמיתו

קטוליה ברישיה דשלט
בתרין גבריא דזכאין
וטבין מניה וקטלינון
בחרבא ואבא דוד לא ידע
ית אבנר בר נר רב חילא
דישראל וית עמשא בר
יתר רב חילא דבית יהודה:
לג ויתובון דמיהון בריש
יואב ובריש בנוהי עד
עלמא ולדוד ולזרעיה
ולביתיה ולכורסיה יהא
שלמא עד עלמא מן קדם
יי: לד וסליק בניהו בר
יהוידע ושליט ביה וקטליה
ואתקבר בביתיה
במדברא: לה ומני מלכא
ית בניהו בר יהוידע
חלופוהי על חילא וית צדוק
כהנא מני מלכא חלף
אביתר: לו ושלח מלכא
וקרא לשמעי ואמר ליה
בני לך ביתא בירושלם
ותתב תמן ולא תפוק
מתמן לכא ולכא: לז ויהי
ביום מפקך ותעבר ית נחלא
דקדרון מידע תידע ארי
מימת תמות חובת קטולך
תהא ברישך: לח ואמר
שמעי למלכא תקין
פתגמא כמא דמליל רבוני
מלכא כן יעביד עבדך
ויתיב שמעי בירושלם
יומין סגיאין: לט והוה
מסוף תלת שנין וערקו
תרין עבדין לשמעי לות
אכיש בר מעכה מלכא
דגת וחויאו לשמעי למימר הא עבדך בגת: מ וקם שמעי וזריז ית חמריה ואזל לגת לות אכיש למב...
עבדוהי ואזל שמעי ואיתי ית עבדוהי מגת:

יְהוָה אֶת־דָּמוֹ עַל־רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע
ג' כתיב כן י' בתר קוף בכבי' בִּשְׁנֵי־אֲנָשִׁים צַדִּקִים וְטֹבִים מִמֶּנּוּ
וא' לדיק' המה ג' סד פס' וַיַּהַרְגֵם בַּחֶרֶב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדָע אֶת־
ב' אַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָא יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
עֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר שַׂר־צְבָא יְהוּדָה׃
ל' לג וְשָׁבוּ דְמֵיהֶם בְּרֹאשׁ יוֹאָב וּבְרֹאשׁ
י"ח פס' זַרְעוֹ לְעֹלָם וּלְדָוִד וּלְזַרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ
י' וּלְכִסְאוֹ יִהְיֶה שָׁלוֹם עַד־עוֹלָם מֵעִם
יְהוָה׃ לד וַיַּעַל בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־
בּוֹ וַיְמִתֵהוּ וַיִּקָּבֵר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר׃
ל' לה וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע
ב' תַּחְתָּיו עַל־הַצָּבָא וְאֶת־צָדוֹק הַכֹּהֵן
נָתַן הַמֶּלֶךְ תַּחַת אֶבְיָתָר׃ לו וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר לוֹ בְּנֵה־
ו' לְךָ בַיִת בִּירוּשָׁלִַם וְיָשַׁבְתָּ שָׁם וְלֹא־
ה' תֵצֵא מִשָּׁם אָנֶה וָאָנָה׃ לז וְהָיָה בְּיוֹם
צֵאתְךָ וְעָבַרְתָּ אֶת־נַחַל קִדְרוֹן יָדֹעַ
תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת דָּמְךָ יִהְיֶה
ג' בְרֹאשֶׁךָ׃ לח וַיֹּאמֶר שִׁמְעִי לַמֶּלֶךְ טוֹב
הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן
יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֵּשֶׁב שִׁמְעִי בִּירוּשָׁלִַם
יָמִים רַבִּים׃ לט וַיְהִי מִקֵּץ
שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרְחוּ שְׁנֵי־עֲבָדִים
לְשִׁמְעִי אֶל־אָכִישׁ בֶּן־מַעֲכָה מֶלֶךְ גַּת
וַיַּגִּידוּ לְשִׁמְעִי לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ
בְּגַת׃ מ וַיָּקָם שִׁמְעִי וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ
ל' וַיֵּלֶךְ גַּתָה אֶל־אָכִישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת־
עֲבָדָיו וַיֵּלֶךְ שִׁמְעִי וַיָּבֵא אֶת־עֲבָדָיו

...לפי שאמר להם שאול בפה...
...הוא לא דרש כי כאשר צוה שאו...
לחם לצדקיהו: (לד) ...
במדבר. שהיתה ביתו ...
כמדבר לעניים: (לו) ול...
משם. כדי שיהא מו...
ולמצוא לו תואנה ...
ואמר ...

רלבג

היה כהן ולא היה מ...
להטמא ליואב ולזה אמ...
זה וימיתהו ויקבר בביתו ...
להורות שהבר נקבר ...
אחרים: (לד) ויקבר ...
במדבר. ר"ל שהבר נק...
ביתו במדבר שהיה ...
ירלה בזה שהוא נקבר ...
והוא היה ביתו הראוי ל...
יאות לאיש כמוהו להיו...
מפני הרגו האנשים ב...
והמרמה ...

וטבים ג' ב' מלאים וא' ח...
וצדיקים וטבים ממנו.
וטובים מאין יושב.
רעים וטובים. קדמא חס...
ואנה ג' בקריאה וסי'
המיך. ויקרא לשמ...
השבעתיך בה' ואעד. מ...
ויאמר לא הלך עבדך
ביום ה' וסי' בספר ברי...
תצא: בראשך ג' וסי' וה...
צאתך ועברת. ויאמר ח...
שמעי. כי קרוב: וישב
וסי' ויאמר אליו אבנר ...
וישב. ויגד לשלמה ...
שמעי:

תולדות אהרן והסירות ...
(מכות לא...)
בו. סולין יח: ויקבר בביתו ...
והיה ביום. וזהר משפ...

מצודת ציון

(לו) אנה ואנה. לכאן ...
(מ) ויחבוש. ענין תקון ...
ויחבוש את החמור (שמואל ...

מצודת דוד

ואמר אשר פגע וגו': ואבי דוד לא ידע. עד לא הכה ואין לאבי אשמה בזה ועליו העון: שר צבא יהודה. אולי רק על יהודה לבד שמהו אבשלום לשר צבא: (לג) ושבו דמיהם. ר"ל עם שימות יואב מ"מ עונש הדם ישוב בראשו לקבל גמול אחר המיתה גם בראש זרעו יחול עד עולם כי המיתה היא גם בעבור המרידה ולא קבל בזה עדיין עונש אלא על הדם ששפך: ולביתו. ר"ל לבית מלכותו ואמר לכסאו לתוספת ביאור ור"ל שיהיה שלום בין בדבר הגוף בין בדבר המלוכה: יהיה שלום. כי מה לעשות עוד אם הומת ובערתי הרע: (לד) בביתו במדבר. בהבית שהיה לו במדבר במקום שהיו רועים מקנהו. ורז"ל אמרו שהיה ביתו הפקר לעניים כמדב[ר] הפקר לכל: (לה) תחת אביתר. לשמש מעתה תחתיו בכהונה גדולה: (לו) ביר[ושלים] כי מאז היה ביתו בבחורים: וישבת שם. והיתה כוונתו להיות מלוי לו ל... עילה: (לז) את נחל קדרון. שהיה סמוך לירושלים ודרך בו יוצאים מן ה... דמך. עון מיתתך יהיה על ראשך כי היה לך להזהר: (לח) טוב הדבר. ר"... הזה הגון הוא מצד עצמו וחפץ אני בזה א"כ בודאי אהיה נזהר בדבר ... (מ) וילך. בכדי שילך על החמור לגת: לבקש. לשאול מאכיש להחזיר לו ... השבעתיך

רשי

ואעד בך. לשון התראה: את שבועת ה'. אשר [illegible] עליך בה': (מו) והממלכה וגומר. כלומר לא נענש על

מא וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה
כִּי־הָלַךְ שִׁמְעִי מִירוּשָׁלַ͏ִם גַּת וַיָּשֹׁב׃
מב וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַיהוָה
וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ וְהָלַכְתָּ
אָנֶה וָאָנָה יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־מוֹת תָּמוּת
וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי׃
מג וּמַדּוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת שְׁבֻעַת יְהוָה
וְאֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־צִוִּיתִי עָלֶיךָ׃
מד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ
אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־
רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ׃ מה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה
עַד־עוֹלָם׃ מו וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־
בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בּוֹ
וַיָּמֹת וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד־שְׁלֹמֹה׃

כל ליס׳ פתחין מא | ב׳ ס״פ | י״ו מ״ל בסי׳ | ג׳ | י׳. ה׳. ג׳ | ל׳ | ג׳ | ג׳ | ל׳ ומ״ל

מא וְאִתְחַוָּא לִשְׁלֹמֹה אֲרֵי אֲזַל שִׁמְעִי מִירוּשְׁלֶם לְגַת וְתָב׃ מב וּשְׁלַח מַלְכָּא וּקְרָא לְשִׁמְעִי וַאֲמַר לֵיהּ הֲלָא קַיֵּמִית עֲלָךְ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְאַסְהֵדִית בָּךְ לְמֵימַר בְּיוֹם מִפְּקָךְ וּתְהָךְ לְכָא וּלְכָא מִידַע תִּידַע אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת וַאֲמַרְתְּ לִי תַּקִּין פִּתְגָמָא שְׁמָעִית׃ מג וּמָא דֵין לָא נְטַרְתְּ יַת שְׁבוּעֲתָא דַיְיָ וְיַת תַּפְקֵדְתָּא דִּי פַּקֵּדִית עֲלָךְ׃ מד וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי אַתְּ יְדַעְתָּא יַת כָּל בִּישְׁתָא דִּי יְדַע לִבָּךְ דַּעֲבַדְתְּ לְדָוִד אַבָּא וְאָתֵיב יְיָ יַת בִּישְׁתָךְ בְּרֵישָׁךְ׃ מה וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּרִיךְ וְכוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּדָוִד יְהֵי מְתַקַּן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא׃ מו וּפַקֵּיד מַלְכָּא יַת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וּנְפַק וְשַׁלִּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וּמַלְכוּתָא אִתַּקְנַת בִּידָא

ומדוע י׳ בקריאת וסי׳ נמסר בריש סדר קרח: שבעת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מלא בקריאת וסימ׳ נמסר בסדר משפטים ובסדר מטות:

רדק

להמיתו: (מג) הלא השבעתיך. אע״פ שלא זכר למעלה השבוע׳ אלא שהתרה בו נראה שהשביעו אחר שא״ל והוא לא כתב בו וא״א ז״ל פי׳ כי מצות המלך הוא כמו השבועה וכן אמר אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים: ואעד בך. כלומר לא ציויתיך ביני ובינך שלא תוכל להכחיש הדבר אלא בפני אחרים אמרתי לך זה הדבר והשבעתיך בהש״י וקבלת האלוה והשבועה ואמרת טוב הדבר והנה עברת על שנים על שבועת השם ועל המצוה אשר צויתיך: (מד) אשר ידע לבבך. אע״פ שראו רבים ושמעו מה שעשית לדוד אבי אתה בעצמך תדע מחשבתך רעה שהיית חושב עליו יותר ממה שאמרת בפיך: והשיב ה׳ את רעתך. כי אמנו היתה הסבה כמו שכתוב והאלהים אנה לידו לפי שהית חייב מית׳ בקללך דוד אבי והוא נשבע לך שלא ימיתך גלגל האל על ידך. דבר אחר שאתה חייב מיתה בעבורו והוא הסעברה על שבועת ה׳ ועל מצותי: (מו) ויצא. יצא בניהו מלפני המלך והוציא עמו שמעי לחקו׳ המשפט ושם פגע בו: נכונה ביד שלמה. כיון שמתו אויביו המלוכה היתה נכונה ביד שלמ׳:

ויתחתן

רלבג

[illegible]: (מד) ויאמר המלך [illegible] אתה ידע׳ את כל הרעה [illegible] הנה אמר המלך זה כי [illegible] אשימוהו הרואי׳ שימיתהו [illegible] הנה ראויה שימו׳ עליה [illegible] אמר לו כי מלד אחר היה [illegible] שיומת והוא מה שחרף [illegible] דוד כי לולא זה לא [illegible] למות על צאתו מירושל׳ [illegible] בזאת התחבולה מגא [illegible] לשפטו במורד לגבות [illegible] וכו מהקללות ההם שקלל [illegible] מלך דוד: (מו) והממלכה [illegible] ביד שלמה. מגיד שקודם [illegible] היתה נכונה בידו כי [illegible] אלו שהרג והם אדניהו [illegible] ושמעי והנכו מה שהיה [illegible] לשפרם כי הם נבאשי׳ [illegible] אך אחר זה לא היה לו [illegible] מפום דבר זה ביאור [illegible] שצריך אל ביאור בזאת [illegible] שהגבלנו באורה בזה המקום:

[illegible] התועלות המגיעות ממנה הם אלו:

[illegible] הוא במדות והוא להודיע כי בשיבא ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבושת וישאר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא
[illegible] אל שיתחמם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא נכנסת ליסכב בחיקו הנה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה
[illegible] ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיון בדבר המכוי אשר שם אותה המלך עליו: הב׳ הוא להודיע ענין יוסר דוד כי
[illegible] שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר נשא מהם מה שאפשר לו לפי המנהג התוריי לא ידע את אבישג עם ששכבה בחיקו אחר שלא היה אפשר לו לקחתה
[illegible] וזה ממה שיורה שכבר נתחרע בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אכל:
[illegible] הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שיסגיח במוסר בנו ולא יעצרהו מפום דבר שלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנסג מפני זה
[illegible] גי אבשלום בפתותים והיה זה סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצינו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו ובכבר
[illegible] על רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה: הד׳ הוא להודיע כי אם ה׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו
[illegible] הנה מי שיכוין לחלוק על כונת הש״י לא תועילהו בזה מחשבתי׳ אבל יסבב שיגיע רצון יתעלה באופן יותר שלם שלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה
[illegible] מה׳ כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניהו מה שהתחכם לחלוק על הכוונה ההיא במה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שישימו עמו כמו
[illegible] ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר ה׳ אל שלמה באופן יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלקה והוא מה שמשחוהו כל הראשים הכוללים אשר להם
[illegible] בבחירת המלך וישב על כסא דוד בחייו כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה: הה׳ הוא להודיע כי אין תצלת האדם לקומה מאויבי
[illegible] לו הם רוזם כלל ולזה תראה כי אע״פ שהיה אדניהו טוב תאר מאד לא בחר הש״י בו כמו שלא בחר לאבשלום אחיו ולזה אמר הש״י לשמואל אל תבט אל
[illegible] ואל גובה קומתו כי מאסתיו ואמנם נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית כחכמתך כי בחכמה
[illegible] מלך לא ביופיו: הו׳ הוא להודיע כי השם יתברך מסבב סבות להגיע לעושה הרע כרעתו ולזה סבב שהיו יואב ואביתר עם אדוניה להשיב על ראש
[illegible] את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו הש״י על מה שחטאו לו בניו: הז׳ הוא להודיע שראוי למי שישתדל
[illegible] מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות האפשרות באופן שיתכן שיגיעו לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות
[illegible] כי לא היה נוגע בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביא תולשה בענין
[illegible] כי הוא שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חשד בלב המלך דוד ר״ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה
[illegible] הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאור יוציא משפט ולזה סבב שתתרעם בת שבע על דבר סור
[illegible] כה משלמה כמו שנשבע לה דוד ובראות עם זה בדבריה כי לב אדניהו להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה
[illegible] נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברים באופן שספרה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במאיתו להשתדל שלא יודיעהו
[illegible] כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום ששלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות
[illegible] שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה שנכנס בהסכמו בזה הענין כי זה ממה שיחליש החוזק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע: הח׳
[illegible] להודיע שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו ה׳
[illegible] אותה התורה שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטים: הט׳ הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות ברעו׳
[illegible] כן לקחם עצה עליהם כי מזה הצד והיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד לאמת בזה הענין לאדוניהו ואף על פי שהית׳ בשורה

מצודת דוד | מצודת ציון

[illegible] השבעתיך. כי שלמה השביעו על הדבר הזה ועם כי לא הוזכר: ואעד. ר״ל [illegible] חי בך להיות זהיר בדבר וע״ש שדרך המתרה להתרות בעדים אמר לשון ואעד: ותאמר. אמרת אז שהם הדבר הגון בעיני ואינני אנום בה ושמעתי אותה ר״ל [illegible] מקבל הדבר בשבועה: (מג) ומדוע. ואם אמנם מ־לון קבלת עליך בשבועה מדוע לא שמרת: (מד) אתה ידעת. כאומר אגיד מה גרם לך הסכלות הזה והוא [illegible] אשר אתה ידעת ולפי שלא רצה להוליא בשפתיו הקללות שקלל אמר אשר ידע לבבך אשר עשית לאבי ובעבור עונש העון הזה בא לידך זה הסכלות: והשיב ה׳. [illegible] דוד אבי לא השיב גמול רעתך בראשך הנה ה׳ השיב כי הסכלת עשו למען תומת: (מה) והמלך שלמה ברוך. ר״ל הכל יברכוהו בראותם שלא נשא פנים לאוהבו [illegible] בחללו שבועת ה׳: וכסא דוד יהי׳ נכון. על כי נתקיים שבועת דוד כי לא בעבורו הומת: (מו) והממלכה נכונה. ר״ל עם כי הרג שרים ונכבדים כאלה עכ״ז היתה הממלכה נכונה

(מה) נכון. מתוקן: שומע

(א) ויתחתן שלמה . דרשו בו כי לפיכך נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן
שסמעי קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה ירא ממנו והיה מוכיחו
על זה כי רבו היה ובשנה הרביעית נשא את בת פרעה שהרי שמעי ישב
בירושלים שלש שנים ומה שכתוב לא תתחתן בם יש מארז"ל שאומרים כי
בגיותן נאמר אבל אם נתגיירו
מותרין ויש אומרים כי בגיותן
לא היו להם חתנות ולא שיכא
בכן חתנות וכן כתוב לא
תתחתן בם כי מגיירי הוו
ושלמה גייר את בת פרעה
ועבר על לא תתחתן בם ולמי
שאמר שלא קבלו גרים לא
בימי דוד ולא בימי שלמה מתוך
אהבה ויתירה שאהבה מעלה
עליו הכתוב כאילו נתחתן וקרי
ליה בלשון חתן ואמר ויתחתן :
אל עיר דוד . ר"ל אל ציון שהיה
שם בית דוד וציון נקרא עיר
דוד : עד כלותו . אבל אחר
שכלה לבנות לה בית העלה
אותה מבית דוד כמו שאומר
הטעם בדברי הימים כי אמר
לא תשב לי אשה בבית דוד כי
קדש המה אשר באה אליהם
ארון ה' : את ביתו ואת בית
ה' . את ביתו אחר בית ה' כי
בית ה' בנה מתחלה בשבע שנים ואחר כך בנה ביתו בשלש עשרה שנה : (ב) מוזבחים בבמות . עד שנבנה הבית כי היתר הבמות היה מחרבן שילה עד
בית עולמים : (ג) ויאהב שלמה את ה' . עבדו מאהבה כלומר אף על פי שלקח בת פרעה לא סר בעבור' מה' עד לעת זקנתו שהרבה נשים נכריות והנה
והאחרות הטו את לבבו מאהבת ה' ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל אף על פי כן היתה אסורה לו לפי שהיתה מצרית ראשונה ומרז"ל שאמרו כי
היתה לו כי מה שאמר בנים אשר יולדו להם דור שלישי בנים ולא בנות ואף על פי שלא נקבעה הלכה כדברי זה החכם אף על פי שאמר כי קבלה היתה
נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם באהבה עד שהסירו את לבבו והנום נשיו הנכריות
אלהים אחרים והנה בשנה הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתוב מעיד ויאהב שלמה את ה' וגו' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת
ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואו זכר בת פרעה לגנאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו כלם ואו בהרבות הנשים לא היה שומר להשיבם לדת ישרא
היה לוקחן בגיותן לתאות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הגוים וע"כ נענש עליהם : רק בבמות הוא מזבח ומקטיר . קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הב
ראינו שזבח בבמות וא"כ למה אמר רק והלא מותרות היו הבמות עד שבנה הבית לפי שאמר בחקות דוד אביו ודוד לא זבח אלא במזבח אשר לפני הארון
או בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו שזבח וקטר בבמות אחרות כי הרבות הבמות מביא האדם לע"ג כי הוא משפט הגוים שבונים במה בכל הר ובגב
כל

דשלמה : א וְאִתְחַתַּן שְׁלֹמֹה
בְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם
וּדְבַר יַת בַּת פַּרְעֹה וְאַיְתַהּ
לְקַרְתָּא דְדָוִד עַד דְשֵׁיצֵי
לְמִבְנֵי יַת בֵּיתֵיהּ וְיַת בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת שׁוּרָא
דִירוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר :
ב לְחוֹד עַמָּא מְדַבְּחִין עַל
בָּמוֹתָא אֲרֵי לָא אִתְבְּנֵי
בֵּיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ עַד יוֹמַיָּא
הָאִינוּן : ג וּרְחֵים שְׁלֹמֹה
יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ לְמֵיזַל
בִּגְזֵרַת דָּוִד אֲבוּהִי לְחוֹד עַל בָּמוֹתָא הוּא מְדַבַּח

ג א וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־
פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּקַּח אֶת־בַּת־
פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל־עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ ד' ב' מ"ל וב' חס'. ג'
לִבְנוֹת אֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־בֵּית יְהוָה
וְאֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלַםִ סָבִיב : ב רַק
הָעָם מְזַבְּחִים בַּבָּמוֹת כִּי לֹא־נִבְנָה ב' מסע
בַיִת לְשֵׁם יְהוָה עַד הַיָּמִים הָהֵם :
ג וַיֶּאֱהַב שְׁלֹמֹה אֶת־יְהוָה
לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת דָּוִד אָבִיו רַק בַּבָּמוֹת

תולדות אהרן ויתחתן שלמה . יבמות עו :

על כל אלה : (א) ויתחתן שלמה . וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא
בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו : עד כלותו לבנות וגו'
בנה לה בית : (ב) מזבחים בבמות . לשם שמים כל הרוצה בונה מזב
גגו או בחצרו : (ג) ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו . ארבע ש
שלא התחיל לבנות הב
משהתחיל לבנות ויתחת
את פרעה כמצאת
כי על אפי ועל חמת
לי העיר הזאת למן הי
בנו אותה ועד היו
(ירמיה לב לא) כך שני
עולם למדנו שאין
כתובות כסדר : בבנ
מזבח . בבנותו דבר
ששהה את בנין הבית
שנים

ויביאה ד' בקריאה וסי
אל האדם . ויבאה יצחק
שרה אמו . ויתחתן ש
פרעה . וישקר ה' אל ה
עד כלתו ג' בקריאה וס
ה' בך את הדבר . ויתחת
אל תודעי לאיש .

רלבג

בשורה רעה לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתירו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין
הנעשה במשיחת שלמה כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה להמלט נפשם מיד שלמה כי כנגדו נעשה כל הנעשה : הי' הוא
האדם מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו ש
שם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה או די שמחה לשלמה במה
מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס או יותר למחול לאדניהו והנה השני: או מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שכבר אחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתי
תמצא בו רעה כי אי ישוב ברשעו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעשוק המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שירא שבו שהוא נמשך לואת ה
יוזק או בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה: הי"א והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו כמוזהבים ממנו ו
אל הטוב לפי מה שאפשר כי או יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי שישתדל או להקניתם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד
ימיו למת צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מ
אליו ובזה התמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצוואה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ר"ל שהם
את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למה שהם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם : הי"ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עו
ברשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי גם כן לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה
בחכמה באופן שימלא מקום להשיב ליואב ולשמעי כראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושישיב חסד לבני ברזלי הגלעדי כאשר גמלוהו
מפני אבשלום : הי"ג והוא בתכונות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה שימשך מדברי תורה ולזה תמצא שהרג שלמה את יואב
היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא
שם שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ובזה מצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראוים למשפט לפי משפטי התורה : הי"ד והוא
שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון מאד מן המלך והודיעו המלך כי
מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקום לנקום את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי היה למלך לצוותו זה כי אולי
משם ישתדל להניא לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו : (א) ויתחתן שלמה את פרעה
עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו . ראוי שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגייר' בתו ועם זה היה בזה הענין יציאה קלת מדרכי התורה כי לא
מהם לבא בקהל כי אם דור שלישי : ויביאה אל עיר דוד . היא ציון : ואת בית ה' ואת חומת ירושלם סביב. הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה
כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית ה' שם כמו הענין במעשר שני ובבכורי' ופסח ובכורות ומה שדומה להם ל
שנתבאר בתורה : (ב) רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים ההם. זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר"ל בי
שילה ובין בית עולמי' אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם ה' : רק בבמות הוא מזבח ומקטיר . להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת העולות רושם
הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתננו הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבע
נראה

מצודת דוד

בכונה בידו מבלי פולה פה ומלפלף כי ראו אשר כל מעשיו במשפט : ג (א) ויקח וגו'.
עד כלותו וגו' . אמרו חז"ל הוליאה מעיר דוד אל הבית אשר בנה לה : (ב) רק
העם . ר"ל הם לבדם היו מזבחים בבמות הרבה כ"א בחצרו כי עדיין לא נבנה
הבית לאסור הבמות אבל המלך דוד היה זובח או בבמה הגדולה אשר בגבעון שעמדה
לפני משכן ה' או במזבח אשר בירושלים שעמד לפני ארון האלהים ולא בזו
הרבות הבמות קרובות קלת למשפט העובדי כוכבים : עד הימים ההם . אב
שלמה : (ג) רק בבמות . רק בזה סר מדרך דוד אביו כי היה מזבח ו
בבמות .

רש"י

׃ (ד) היא הבמה הגדולה . הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה
...ה חרבה שילה בימי עלי ובא לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון :
...ה שלמה . כמו מעלה שלמ' : על המזבח ההוא . ביום אחד . (ו) ותשמר לו .
...אמת את דבריו כמו ישמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז' י"ב) ואף כאן
...ר לו את החסד האמנת
...ך לקיים לו את החסד
הבטחתיו ע"י נתן הנביא :
...ער קטן . בן י"ב שנה היה
...לך המשכון ויקרא שמו
...יה (שמואל ב' י"ב כ"ה)
...פרק ענה אמנון את תמר
...מר ויהי אחרי כן ולאבשלום
...ת . מקץ שנתים ימים ויהיו
...ם לאבשלום והרג את
...ן ואבשלום ברח וילך
...ר ויהי שם ג' שנים הרי
...נים ושב אבשלום לירושלים
... בירושלים שנתים הרי
...לשלמה ומרד באביו
...ג . אחר זאת ויהי רעב
... דוד שלש שנים הרי עשר .
...ת עשרה מנה את ישראל
...טו בכל הארץ תשעה
...ים בשנת מותו תיקן
...רו' שנא' בשנת הארבעים
...כות דוד נדרשו הרי שתים
...ה למלך שלמה : (ט) את
... הכבד . מתוך שהם רבים
...להם עסקים רבים ובאים
... ואין לי מתון לעיין
...ם . ד"א כי מי יוכל לשפוט
... עמך הכבד הזה משפטם
... מאד אם יבא דין
... ואכול מזה ואתן
... שלא כדין כהוגן נפגש
... עונש נפש ת שנאמ' וקבע
את

רדק

כל עץ רענן : (ד) היא הבמה הגדולה . לא קראה גדולה לגודל מדתה כי הוא מזבח הנחשת שעשה משה וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר לפני ה' אשר לאהל מועד ויעל עליו עולות אלף אלא נקראת גדול' למעלת' על האחרות כי הוא המזבח שעשה בצלאל במצות משה כמו שצוהו האל וכן היה' תמיד האש העליונה שירדה ביום השמיני למלואי' והאחרות היו נעשות ע"י הדיוט איש הישר בעיניו וכן היו במ"ת קטנות במעלה כנגד אותה אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה : יעלה . עתיד במקום עבר ורבים כמוהו ואומר כי בפעם ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא לא ביום אחד אלא טרם שובו משם לירושלים ומדברי רז"ל נראה בפעם אחת : (ז) נער קטן . ארז"ל כי בן שתים עשרה שנה היה כשנמשח למלך כי באותו פרק שנולד ההוא מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהי גיזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים ומרד באביו ונהרג אחרי כן ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אמרים מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי אחת עשרה ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי שתים עשרה : לצאת ובא לפני העם . כמו אשר יצא לפניה' ואשר יבא לפניהם : (ט) לב שומע . מבין וכת"י לב סבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע למסבר : הכבד . הרב כתרגום סגיאה וכן מקנה כבד מאד : (יא) ושאלת לך הבין . כמו להבין : (יב) לב חכם ונבון . אמרו רז"ל חכם המקיי' את למודו כלומר כי מה שלמד מקויים בלבו ומזומן נבון מבין דבר מתוך דבר : לא היה לפניך

הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר׃ ד וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ
גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם כִּי־הִיא הַבָּמָה
הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה
עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא׃
ה בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה
בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁאַל
מָה אֶתֶּן־לָךְ׃ ו וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אַתָּה
עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ דָוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל
כַּאֲשֶׁר הָלַךְ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה
וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר־לוֹ אֶת־
הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ בֵן יֹשֵׁב
עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ז וְעַתָּה יְהוָה
אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת
דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי נַעַר קָטֹן לֹא אֵדַע
צֵאת וָבֹא׃ ח וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר
בָּחָרְתָּ עַם־רָב אֲשֶׁר לֹא־יִמָּנֶה וְלֹא
יִסָּפֵר מֵרֹב׃ ט וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב
שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ לְהָבִין בֵּין־
טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת־
עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה׃ י וַיִּיטַב הַדָּבָר
בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה׃ יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו
יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא־
שָׁאַלְתָּ לְּךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא־שָׁאַלְתָּ
לְּךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ
וְשָׁאַלְתָּ לְּךָ הָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט׃
יב הִנֵּה עָשִׂיתִי כִדְבָרֶיךָ הִנֵּה ׀ נָתַתִּי לְךָ
לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא־הָיָה
לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא־יָקוּם כָּמוֹךָ׃

ג' · ב' חד מ"ל וחד חס' · ג' ר"פ · כ"ה · ג' · ל' · ס' קמץ וכל אס"ף דכו' במ"ב א · ג' · כ"ט חס' ג' מנהון כסיפי · ב' · קל"ד · כ"ה · ט' פסוקים ולא ולא ולא · ה' קמץ · למדנחאי חס'

תרגום

ומסיק בוסמין : ד ואזל מלכא לגבעון לדבחא תמן ארי היא במתא רבתא אלף עלון יסיק שלמה על מדבחא ההוא : ה בגבעון אתגלי יי לשלמה בחלמא דליליא ואמר ליה יי שאיל מה אתן לך : ו ואמר שלמה את עבדת עם עבדך דוד אבא חסדא רבא כמא דהליך קדמך בקושטא ובזכו ובתריצות לבא קדמך ונטרת ליה ית חסדא רבא הדין ויהבת ליה בר יתיב על כורסיה כיומא הדין : ז וכען יי אלהי את אמליכתא ית עבדך תחות דוד אבא ואנא יניק זעיר לית אנא ידע למפק ולמיעל : ח ועבדך בגו עמך דאתרעיתא עם סגי דלא יתחשבון ולא יתמנון מסגי : ט ותתן לעבדך לב סבר למידן ית עמך למסבר בין טב לביש ארי מן יכול למידן ית עמך סגיאה הדין : י ושפר פתגמא קדם יי ארי שאל שלמה ית פתגמא הדין : יא ואמר יי ליה חלף דשאלתא ית פתגמא הדין ולא שאלתא לך יומין סגיאין ולא שאלתא לך עתרא ולא שאלתא נפש בעלי דבבך ושאלתא לך סברותא למשמע דינא : יב הא עבדית כפתגמך הא יהבית לך לב חכים וסוכלתן דכוותך לא הוה קדמך ובתרך לא יקום

ומקטיר ג' וסי' ויאהב שלמה את ה'. ולכהנים הלוים לא יכרת א'ש . והשבתי למואב : אלהי ח' זקפין קמצין וסימ' נמסר בסדר בלק : וכל אס"ף דכו' במ"ב פתחין באתנחתא וסימ' נמסר בסדר בלק : הבין ה' וקמצין וסי' יען אשר שאלת . והכלבים עזי נפש . מדי עברו יקח . חכמת ערום הבין . אל תהיו כסוס כפרד וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא :

רלבג

...ה לו הש"י בחלום הלילה וזה
...ור שיצוייר לפי מה שהתבאר
...ע השכל האנושי בהשגת
...שכלות : (יב) נתתי לך לב חכם
...ן אשר כמוך לא היה לפניך
...ריך לא יקום כמוך . אחשוב
...מו על זה שחכמתו תהיה
... מחכמת דוד ומחכמת
...ך הבא אחריו או שחכמתו
...ה גדולה מחכמת כל בני
...' שהיו לפניו ומכל הבאים
...יו כי הוא דבר זר מאד
... ימצא אחריו בעת מהעתי'
... כמוהו אם לא שנתן לו
... מהחכמה האלהית בדרך
המופת

...דות אהרן אלף עולות . סוטה מז ובמים נט : נראה ה' . זוהר וילא :

מצודת דוד

...ת הרבה ככל העם : (ד) הגדולה . ר"ל גדולה בקדושתה כי היא מזבח הנחושת ...ה משה : אלף עולות . ביום אחד לא בפעם אחת כי קטן הוא מהכיל : יעלה . ...עלה עתיד במקום עבר וכמוהו רבים במקרא : (ו) חסד גדול . להמליכו בהיותו רועה צאן : כאשר הלך . על כי אשר הלך וגו' : עמך . ר"ל הגלוי לך : ...ור לו . שמרת המלוכה בידו בקים עליו אדם : כיום הזה . אשר נתקיימה כי אני בנו ויושב על כסאו : (ז) לצאת ובוא . לצאת ולבא לפני העם להנהיגם כראוי : ...עבדך וגו' . ר"ל ועוד שאני מלך על עם אשר בחרת ו"ף רבים המה ומהצורך לחכמה רבה להנהיג עם כזה : (ט) ונתת . לזאת אשאל לתת לי לב מבין לשפוט וגו' : כי מי יוכל . א"א לשפוט עם כאלה מחכמת לבבי מבלי עזר מן השמים : (יא) נפש אויביך

מצודת ציון

ג (ט) שומע . ר"ל מבין : הכבד . הרבה כמו מקנה כבד מאוד (שמות י"ב) : (יא) יען . בעבור : ויקן

רדק

לפניך . אפי' משה רבינו בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל בחכמת האלהית היה חכם יותר ממנו או פירושו לא היה לפניו במלכים : (יג) גם עושר גם כבוד . האחד לרבות על חבירו כמו גם נאנכס גם בקרכם : איש במלכים . כל שכן בשאר בני אדם שלא היה איש כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך :

(יד) ואם תלך בדרכי . והארכתי את ימיך . אריכות הימים היה בתנאי אבל העושר והכבוד בין שומר בין לא שומר וכן היה לו כי מפני שלא שמר מצות אלהיו לא האריך ימים שלא היה אלא חמשים ושתים שנה אבל העושר והכבוד היו לו כל ימיו וכן בדברי רז"ל נתתי לך גם עושר גם כבוד על מה שלא התניתי בתורה נתתי לך בין שומר בין לא שומר אבל על מה שהתניתי בתורה למען יאריך ימים על ממלכתו איני נותן לך אלא א"כ עשית וכן הוא אומר אם תלך בדרכי לשמור חקי והארכתי ימיך : (טו) והנה חלום . כשידע החלום כשהקיץ ושמח במתנה טובה שנתן לו האל ובא אל ירושלים והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית ה' ועשה משתה לכל עבדיו . ובדרש והנה חלום כשהקיץ ראה שנתקיים חלומו שנתן לו האל חכמה יתירה שהיה שומע עוף מצפצף ומבין לשונו : (טז) אז תבאנה . כמו באו ועם מלת אז יבא ברוב עתיד במקום עבר כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה וסי' או כאשר שב מגבעון ובא לו לירושלים בא לו זה הדין לידו ונראתה בו המתנה הטובה שנתן לו הקב"ה חכמה ובינה : (יט) אשר שכבה עליו . נראה כי מפני ששכבה עליו מת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו חולי לא נולד הספק הזה כי היו מבקרו' אותו שאר נשים בחוליו והיה נודע למי הוא להיכך אמרה אשר שכבה : (כא) ואתבונן . השתכלתי בבקר בבירתו : ותדברנה . אלה הטענות שנו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד שונה בטענותיו לחזקו ולהטיבו ולהכינו לשופט : (כג) ויאמר המלך זאת אומרת . אמרו

רש"י

את קונטיהם נפש (משלי כ"ג כ"ד) : (יד) ואם תלך בדרכי וגו' והאר את ימיך . העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך תן בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות הדורות כבר התניתי לבלתי סור מן המצוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' (דברים י"ז) ועל אותו תנאי לא אם תלך בדרכי והארכתי גו' בממלכות דורותיו אמר לו ואתה אם תלך לפ' לא יכרת לך איש וגו' (ק ד' ה') כך שנויה בספר חנינא בן גמליאל אור הוא אומר גם עושר וגומר : (טו) ויקץ שלמה חלום . והנה הבין את שומע עוף מ ומבין לשונו כלב נובח לשונו : ויעש משתה . לבו שהבין שחלומו (כא) ואתבונן אליו . לבסתכל

רלבג

המוספת מה שלא יתכן לאחר ולא אשער שיצוייר זה והנה יתבא שיצא קצת ביאור שסמן כמו שבארנו כי ספר חכמתו למעלה מחכמת רמוז אליהם והם איתן וכימן וכלכל ודרדע במ (טו) ויעמוד לפני אר ה' וגו'. הנה עשה תודה לש"י על מה ש מהטוב : (טז) שתים זונות . אחשוב שהיו מוכרות מזון כטע הזונה ואפשר שהיו מק עצמן והנה התחכם לההבילם בזה הענ שיתבאר מדבריהן מי כי

יג וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם כבוד אשר לא היה כמוך איש במלכים כל ימיך : יד ואם תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר הלך דויד אביך והארכתי את ימיך : טו ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית יהוה ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו :

טז אז תבאנה שתים נשים זנות אל המלך ותעמדנה לפניו : יז ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית : יח ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית זולתי שתים אנחנו בבית : יט וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו : כ ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת בנה המת השכיבה בחיקי : כא ואקם בבקר להיניק את בני והנה מת ואתבונן אליו בבקר והנה לא היה בני אשר ילדתי : כב ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי ותדברנה לפני המלך : כג ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובנך

תרגום

כותך : יג ואף דלא שאלתא יהבית לך אף עותרא אף יקרא דלא הוה כותך גבר במלכיא כל יומך : יד ואם תהך באורחן דתקנן קדמי למטר קימי ופקודי כמא דהליך דוד אבוך ואוריך ית יומך : טו ואתער שלמה והא חלמא ואתא לירושלם וקם קדם ארונא קימא דיי ואסיק עלון ונכים נכסת קודשין ועבד משתיא לכל עבדוהי : טז בכן אתאה תרתין נשין פונדקן למידן קדם מלכא וקמא קדמוהי : יז ואמרת אתתא חדא בבעו רבוני אנא ואתתא הדא יתבן בביתא חדא וילידת עמה בביתא : יח והוה ביומא תליתאה למילדי וילידת אף אתתא הדא ואנחנא כחדא זכאין לית נוכרא עמנא בביתא אלהין תרתין אנחנא בביתא : יט ומית בר אתתא הדא בליליא דשכיבת עלוהי : כ וקמת בגו ליליא ונסיבת ית ברי מלותי ואמתך דמכא ואשכיבתיה לותה וית ברה מיתא אשכיבת לותי : כא ואקימת בצפרא לאונקא ית ברי והא מית ואסתכלית ביה בצפרא והא לא הוה ברי דילידית : כב ואמרת אתתא אוחרנתא לא כן ברי חיא ובריך מיתא ודא לדא אמרא לא כן בריך מיתא וברי חיא ודינן קדם מלכא : כג ואמר מלכא דא אמרא דין ברי חיא ובריך

מצודת ציון

(טו) ויקץ . ענין הערה משינה : (יז) בי . הוא ענין בקשה : (כא) ואתבונן . ענין ההסתכלות בעיון רב וכן עליך יתבוננו

בבית ו' רפין בקריאה ול... א' יאכל . אני והאשה ... ישבות בבית . כי לא... בבית דשמואל, וחבירו ... הוי מניעי בית בבי'. ... יותרו עשרת אנשים ... ג' בקריאה וסי' ובעת ... ותדברנה הנצבות . ... האשה האחרת לא כי ב... ובני החי. אתם ונשיכם ... בפיכם דירמיה :

תולדות אהרן ויקץ ... עקידה ...

מצודת דוד

אויביך . להיות מסור בידך . הבין . בינה להבין משפטו : (יג) כל ימיך . ר"ל כל ימי חייך תהיה בעושר ובכבוד . או ר"ל כל ימיך לא ימלא כמוך בעושר וכבוד אבל לאחריו יתכן שיהיה כמוהו : (טו) ויקץ וגו' . כשהקיץ ידע שהוא חלום אולם בחלומו נדמה לו כאלו הדברים נעשו בהקיץ : (יז) בי אדוני . להאזין דברי : (יח) אין אתנו וגו' . להיות עד בדבר : (יט) אשר שכבה . מיתתו היה על אשר שכבה עליו והעמיסה עליו ומת כ"א היה ע"י חולי היו הנשים המבקרות יודעות הוא : (כ) ואמתך ישנה . ולא הרגשתי בדבר : (כב) ותדברנה . היו מתווכחות הדבר : (כג) זאת אומרת . כאומר מה לי בהויכוח עיקר המשפט הוא בדבר הה... על

(כו) היא אמו. בת קול יוצאה ואומרת היא אמו: (א) מלך על כל ישראל: משראו בחכמתו שמתו כולם במלכותו: (ג) סופרים. לכתוב ... המזכיר. ... משפט בא לפניו ראשון ... (ה) על הנצבים. שנים עשר נציבים היו לכלכל את המלך ואת ... (ו) על המס. שהעלה ... כמה שנאמר ויעל ... מס (לקמן ה' כ"ז) ... את המלך. כל ... ובכל ...

אמרו רבותינו ז"ל מכאן שצריך הדיין לשמוע טענות בעלי הדין כדי שיטעם בעלי הריב שהבין טענותיהם ושקלם ושפטם: (כו) גם לי גם לך לא יהיה. ואמר כנגד אותו השרב גזרו ומה שלא בקשה אותו אחר שהאמרת אמרה תני לה כי ידעה כי מרחמת עליו אחרת והבינה כי המלך לא יתנהו לה: (כז) לא תמיתהו. הראשון אל תמיתהו: היא אמו. כיון שמרחמת עליו ונדרו"ל יצאה בת קול ואמרה היא אמו: (כח) לעשות משפט. לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט: (א) על כל ישראל. לפי שדוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישראל אמר שלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט: (ב) עזריהו בן צדוק. לא כתב על מי מנוהו ואם צדוק זה צדוק הכהן בן אחיטוב שהיה עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ היה בן צדוק ועזריה בן אחימעץ: (ד) וצדוק ואביתר כהנים. הוא שרי הכהונה ואם זה אביתר הוא אביתר בן אחימלך אף כי הנה שלמה גרשו מהיות כהן גדול ואמר לו ענתות לך אל שדיך אלא מן הדומה כי כהן אמר היה עמו אביתר: על הנצבים. ממונה על שנים עשר נציבים שנזכר: (ה) רעה המלך. שושבינא דמלכא שהיה עמו תמיד: ואדונירם. הוא אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם אדורם: על המס. כמו שאומר למטה ויעל

המת וזאת אמרת לא כי בנך המת
ובני החי: כד ויאמר
המלך קחו לי חרב ויבאו החרב
לפני המלך: כה ויאמר המלך גזרו את
הילד החי לשנים ותנו את החצי
לאחת ואת החצי לאחת: כו ותאמר
האשה אשר בנה החי אל המלך
כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר
בי אדני תנו לה את הילוד החי
והמת אל תמיתהו וזאת אמרת גם
לי גם לך לא יהיה גזרו: כז ויען
המלך ויאמר תנו לה את הילוד
החי והמת לא תמיתהו היא אמו:
כח וישמעו כל ישראל
את המשפט אשר שפט המלך
ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת
אלהים בקרבו לעשות משפט:
ד א ויהי המלך שלמה מלך על כל
ישראל: ב ואלה השרים
אשר לו עזריהו בן צדוק הכהן:
ג אליחרף ואחיה בני שישא ספרים
יהושפט בן אחילוד המזכיר:
ד ובניהו בן יהוידע על הצבא וצדוק
ואביתר כהנים: ה ועזריהו בן נתן
על הנצבים וזבוד בן נתן כהן רעה
המלך: ו ואחישר על הבית ואדנירם
בן עבדא על המס:
ז ולשלמה שנים עשר נצבים על
כל ישראל וכלכלו את המלך ואת

ודא אמרא לא כן ברך
מיתא וברי חיא: כד ואמר
מלכא אייתו לי חרבא
ואיתיאו חרבא לקדם
מלכא: כה ואמר מלכא
פסוקו ית רביא חיא
לתרין גזרין והבו פלגא
לחדא ופלגא לחדא:
כו ואמרת אתתא די ברה
חיא למלכא ארי אתגוללו
רחמהא על ברה ואמרת
בבעו רבוני הבו לה ית
רביא חיא ומקטל לא
תקטלוניה ודא אמרא אף
דילי אף דילך לא יהי
פסוקו: כז ואתיב מלכא
ואמר הבו לה ית רביא
חיא ומקטל לא תקטלוניה
היא אמיה: כח ושמעו
כל ישראל ית דינא דדן
מלכא ודחילו מן קדם
מלכא ארי חזו ארי חוכמתא
מן קדם יי במעוהי למעבד
דינא: א והוה מלכא
שלמה מלכא על כל
ישראל: ב ואלין רברביא
די ליה עזריהו בר צדוק
כהנא: ג אליחרף ואחיה
בני שישא ספריא יהושפט
בר אחילוד ממנא על
דכרניא: ד ובניהו בר
יהוידע ממנא על חילא
וצדוק ואביתר כהניא:
ה ועזריהו בר נתן ממנא על
אמרכליא וזבוד בר נתן
רבא שושבינא דמלכא:
ו ואחישר ממנא על ביתא
ואדנירם בר עבדא ממנא
על מסקי מסין: ז ולשלמה תרי עסר אמרכלין ממנן על כל ישראל ומסוברין ית מלכא וית

ה' פסוקים אית בהון ה' מלין כן ב' ב' אתין וסי' ויולד נח את שם את חם ואת יפת. אל תיראי כי גם זה לך בן. על כן לא בא אל שלחן המלך. גם לי גם לך לא יהיה גזרו. אין זה כי אם רע לב. דעזרא ז רעה ג' וסי' ויבא חושי רעה. ויהי כאשר בא חושי. וזבוד בן נתן כהן רעה ואת ביתו ד' בקריאה וסי' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. וינגע ה' את פרעה נגעים. והנה כל איש ישראל. וכלכלו את המלך. ואת ביתו בנה שלמה. וזה דבר המס. ודוי שקין עשרים דד"ה:

תולדות אהרן ואת חיורת ... תנו לה ...

רלבג

[illegible]

ר' ישעיה

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

מצודת דוד

(כב) ... (כה) גזרו. עשה דבריהן כי המלך בחכמתו הבין עם מי האמת ... ולאמת דבריו ... (כו) גם לי גם לך וגו'. ... (כז) תנו לה. לאשה שאמרה תנו לה את הילוד וגו': (כח) ויראו. ... כי בחכמתו מבין התעלומות ... ד (א) על כל ישראל. ר"ל שהיה קבלתו כולם באהבה ברצונם ובהסכמתם: (ב) הכהן. אלו שעמדו לפנים מלמעלה תחת צדוק שהועמד לכה"ג ואף מדוד שעמיד את עזריה להיות במקום צדוק כמ"ש בד"ה אלו את עזריה עד לא הועמד: (ג) המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (ד) כהנים. צדוק כה"ג ואביתר כהן כמ"ש בש"ב: (ה) על הנצבים. היה ממונה על שנים עשר נציבים הנאמרים בענין אשר הועמדו לכלכל את המלך כ"א בחדשו: רעה המלך. ישב עמו בתמידות להתיעצות עמו: (ו) על הבית. כל צרכי הבית היו נעשים על פיו: על המס. הוא היה האוצר למטה ... (ז) על כל ישראל. ...

ביתו חדש בשנה יהיה על־האחד לכלכל :
ח ואלה שמותם בן־חור בהר אפרים :
ט בן־דקר במקץ ובשעלבים ובית שמש ואילון בית חנן :
י בן־חסד בארבות לו שכה וכל־ארץ חפר :
יא בן־אבינדב כל־נפת דאר טפת בת־שלמה היתה לו לאשה :
יב בענא בן־אחילוד תענך ומגדו וכל־בית שאן אשר אצל צרתנה מתחת ליזרעאל מבית שאן עד אבל מחולה עד מעבר ליקמעם :
יג בן־גבר ברמת גלעד לו חות יאיר בן־מנשה אשר בגלעד לו חבל ארגב אשר בבשן ששים ערים גדלות חומה ובריח נחשת :
יד אחינדב בן־עדא מחנימה :
טו אחימעץ בנפתלי גם־הוא לקח את־בשמת בת־שלמה לאשה :
טז בענא בן־חושי באשר ובעלות :
יז יהושפט בן־פרוח ביששכר :
יח שמעי בן־אלא בבנימן :
יט גבר בן־ארי בארץ גלעד ארץ סיחון מלך האמרי ועג מלך הבשן ונציב אחד אשר בארץ :
כ יהודה וישראל רבים כחול אשר־על־הים לרב אכלים ושתים ושמחים :
ה א ושלמה היה מושל בכל־הממלכות מן־הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מגשים מנחה ועבדים את־שלמה כל־ימי חייו :
ב ויהי לחם־שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח :
ג עשרה בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה

אנש ביתיה ירחא בשתא מטי לחד לסוברא : ח ואלין שמהתהון בר חור בטורא דבית אפרים : ט בר דקר במקץ ובשעלבים ובית שמש ואילון דמבית חנן : י בר חסד בארבות דיליה סוכו וכל ארע חפר : יא בר אבינדב כל פלכי דאר טפת בת שלמה הות ליה לאתו : יב בענא בר אחילוד תענך ומגידו וכל בית שאן די בסטר צרתנה מלרע ליזרעאל מבית שאן עד מישר מחולה עד מעבר ליקמעם : יג בר גבר ברמות גלעד דיליה כפרני יאיר בר מנשה די בגלעד דיליה בית פלך טרכונא דבמתנן שתין קרוין רברבן מקפן שור רם דילהן עברין דנחשא : יד אחינדב בר עדוא מדבית מחנים : טו אחימעץ בשבטא דבית נפתלי אף הוא נסיב ית בשמת בת שלמה לאתו : טז בענא בר חושי בשבטא דאשר ובעלות : יז יהושפט בר פרוח בשבטא דיששכר : יח שמעי בר אלא בשבטא דבית בנימן : יט גבר בר ארי בארעא גלעד ארעא סיחון מלכא אמוראה ועוג מלכא דמתנן ואסטרטיגא חד די ממנא בארעא : כ יהודה וישראל סגיאין כחלא דעל ימא לסגי אכלין ושתן וחדן : א ושלמה הוה שליט בכל מלכותא מן נהר פרת עד ארע פלשתאי ועד תחום מצרים מקרבין קרבנא ופלחין ית שלמה כל יומי חיוהי : ב והוה לחמא דשלמה ליומא חד תלתין כרין סלתא ושתין כרין קמחא : ג עסרא תורין דפטמא ועסרין תורין דרעיא ומאה ענא

רדק

ויהי המס שלשים אלף איש : (ז) ואלה שמותם . אלה שמות שנים עשר נציבים לא היה ממונה כל אחד על שבט אחד אלא לפי עלוי הנחלות שעשו שנים עשר חלקים בכל ארץ ישראל וגבו המס בשוה : בן חור . זה והאחרים שלא זכרם בשמם אלא בשם אבותם לפי שהיו נודעים בשם אבותם יותר משמותם לפיכך לא חשש לכתוב שמם : (יג) ובריח נחשת . גלה מה שכתוב בתור' דלתים ובריח כי בריח נחשת ר"ל : (טז) באשר ובעלות . בנחלת אשר ובעלו' שהיה מארץ יהודה : (יט) ונציב אחד אשר בארץ . בכל הארץ אשר זכר היה נציב אחד ממונה על שנים עשר הנציבים לגבות מכל אחד הכסף לכלכל המלך ורז"ל מהם אמרו כמו שפי' ומהם אמרו ונציב אחד לחדש העבור : (כ) כחול אשר על הים . כמו על שפת הים והספור הזה ר"ל כי היו מבורכי' בימי שלמה בפרי בטנ' והיו רבים וכן בפרי בהמתם ובפרי אדמתם והיו אוכלים ושותים ושמחים כי לא היה להם פחד מאויב : (א) מושל בכל הממלכות שהיו יראים ממנו ומגישים לו מנחה ועובדים אותו : מן הנהר ארץ פלשתים . כתרגומו מן נהר פרת עד ארץ פלשתאי : (ג) בריאים . שמנים ומסוטמי' וכת"י פטימים וכן ועגלון איש בריא וכן להבריאכם : רעי . מן

תולדות אהרן ונציב אחד . שם : יהודה וישראל . מליצה כמו פו ובנים שם : ויהי לחם שלמה . מליצה פו :

מצודת ציון

המלך (שמואל ב' יט) : (יא) נפת דאר . מחוז דאר וכן שלשת הנפת (יהושע טז) : (יב) מעבר . מצד : (יג) חבל . המחוז תקרא חבל כי בחבל תחלק נחלה וכן כחבל בני יהודה (שם יט) : ארגוב . שם האדם אשר משל בה מחוז וכן כל חבל ארגוב (דברים ג) : ה (ג) בריאים . שמנים כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג) : רעי . רועים

רשי

ברכי היואש : (יא) נפת ... הלכי דאר : (יג) חבל א... ממונה היה עליהם לגבו... המלך . כי משפט המ... לגבות ויאותיו מן העם... שנאמר במשפט המלוכה... (שמואל א' ח') : (יט) ... אחד אשר בארץ . רב ו... פליגי חד אמר אחד ... על כולם הוא עזריה ב... האמור למעלה וחד אמר... חודש העיבור : (ג) בר... פטומים על האבום : מן

רלבג

והיה יודע כל אחד מהם ... מישראל אשר בגורלו ... המלך וביתו בחדשו ... שיפרנסוהו כלם כל ה... (יט) ונציב אחד אשר ב... יתכן שיהיה שר אחד מ... אלו השרים ויואהם ... המלך וביתו איש חדשו ... שם נציב אחד לחדש ... והביאור הראשון יותר נכ... היה בן בנה יח.יוב שיהיה... מארץ ישראל מעט ... משלישית חלק אחד ... השרים שהיו מפרנסי... חדש אחד בשנה : (ג) ... בקר בריאים . ר"ל שה... ובריאים

פי' רבי' ישעי'

(יט) ונציב אחד אשר ... שהיה ממונה על כולן ... שהכתב לעיל ועזריהו בן ... הנציבים :

דאר ד' כתובים בן ו... נמסר ביהושע סימן ... מחנימה ג' בקריאת · ו... בא מחנימה . ויהי ב... מחנימה . אחינדב בן ... מחנימה : בענא . ג' ו... בקריאה וסי' בענא בן א... בענא בן חושי . ועל ידם ... ושתים ו' ה' חס' וא' כ... נמסר בשמואל א' סיב... מגישים ג' ב' מלאים ... וסי' מגשים מנחה ועב... שלמה . הם מגישים אל... מוצקת . מגישים על מזב... מגואל ; קדמא חס'

מצודת דוד

מהם די לצורך פרנסת בית המלך וכ"א כלכל חדש בשנה וגבה מבני אנשי המחוז אשר הועמד עליו : (ח) ואלה שמותם . של הנציבים : בן חור . כל אלו הנזכרים בשם אביהם לא היו ידועים מעצמם כ"א בשם אביהם : בהר אפרים . היה ממונה בהר אפרים לקחת מהם לכלכל את המלך בחדשו : (י) לו שוכה . ר"ל גם על שוכה היה ממונה לקחת מהם לצורך פרנסת בית המלך : (יב) עד אבל וגו' . ר"ל מהעבר מזה עד אבל מחולה ומזה עד מעבר ליקמעם : (יג) חות יאיר . ח"י כפרני יאיר : אשר בגלעד . אשר עמדו בארץ הגלעד : ששים ערים . בחבל ארגוב היו ששים ערים גדולים בחומה מסביב : (יד) בנפתלי . בנחלת נפתלי : (טו) ובעלות . והיה... מנחלת יהודה : (יט) בארץ גלעד . ר"ל ביתר המקומות כי על חות יאיר ו... בארץ הגלעד היה נציב אחר : ארץ סיחון וגו' . רלה לומר גלעד היתה המ... סיחון והחצי משל עוג : ונציב אחד . ר"ל ועוד נציב אחד אשר היה בכל... ממונה על כולם והוא עזריה בן נתן האמור למעלה : (כ) על הים . על שפ... ה (א) מן הנהר . היוצא מן העדן שהוא תחילת המזרח עד ארץ פלשתים : ... והמה היו מגישים מנחה והיו עובדים את שלמה להעלות לו המס : ... שלמה

רשי

מו : וברבורים אבוסים . יש מרבותינו אומרים תרנגולי' סטומין :
ינעים אלף ארות סוסים . ובד"ה (ב' ט' כ"ה) הוא אומר ארבעת אלף
רבותינו ארבעים אלף ארוות היו ובכל אחת ארבע אלף אצטבלאות
ינעת אלפי' ארוות ובכל אחת ארבעי' אלף אצטבלאות : (ז) לא יעדרו
אפילו של ימות החמה
כגשמים : (ח)והשערים
. היו נותנים אלו
ם אל המקום אשר יהיה
המלך : (י) מחכמת כל
ם . מה היא חכמת
ים יודעים במזלות וכו'
' בפסיקתא דפרה אדומ'
פרשה הזאת כדרשת שם
לפי

רדק

מ: המרעה אבל הבריאים הם המפוטמים בבית : וברבורים אבוסים . ת"י ועופא
פטימא ולא פי' איזה עוף הם וי"מ כי הם העופות המפורסים כי הם שמנים
מהאחרים ובדברי רז"ל עוף הבא מברבריא נקראים ברבוריםעל שם מקומם :
(ד) כי הוא רודה . הטעם כי האיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים שהיו בשלחנו
בכל יום שהיו מביאים לו
מנחה מכל עבר הנהר כי מושל
בהם היה כלומר היו יראים
ממנו ומגישים לו כל מלכי עבר
הנהר מנחה תמיד : מתפסח
ועד עזה . מדינות הם בעבר
הנהר ורז"ל נחלקו בזה מהם
אמרו תפסח בסוף העולם ועזה
בסוףהעולם ומהם אמרו תפסח
ועזה סמוכות היו וכמו שמלךעל
תפסח ועל עזה כן מלך על
כל העולם כלו : (ו) ארבעים
אלף ארות סוסים . ובדברי
הימים ארבעת אלפים ארות
סוסים פירשו רז"ל ארבעים
אצטבלאות ובכל אחת היו
ארבעת אלפים סוסים או
ארבעים אלף אצטבלאות ובכל
אחת ארבעים סוסים ופירוש
ארות אבוסים ת"י אבום בעליו
אורוות דמרוהי ואמרו חכמים
ז"ל כי עבר על לא ירבה לו
סוסים . ופי' לא ירבה לו
סוסים בטלים וכיון שלא היו לו
אלא שנים עשר אלףפרשי' והיו
לו ארבעים אלף ארות סוסים
הרבה סוסים בטלים היו לו ומה
שהרבה שלמה סוסים ופרשים
והוא לא היתה לו שום מלחמה
לא עשה אלא לכבוד וגדולה
כדי שילכו עמו כשילך ממקום
למקום וגם קצת מלחמה היתה
לו בשלקח חמת צובה ועציון
גבר : (ז) וכלכלו . והלא כבר
זכר למעלה וכלכלו את המלך
ואת ביתו למה חזר וכתב
וכלכלו את המלך אלא כמו
שזכר הסוסים אמר כי ג"כ
היה נותני מאכל הסוסים
ובכלל הכלכלה היה גם כן מה
שהיו צריכי' הסוסים לאכול כמו
שכתוב והשעורים והתבן לסוסי'
ולרכב והוסיף ג"כ ואת כל
הקרב אל שלחן המלך כי למעל'
זכר את המלך ואת ביתו והם
התמידים בביתו ועתה הוסיף
ואת כל הקרב אל שלחן המלך

צֹ֤אן לְבַד֙ מֵֽאַיָּ֣ל וּצְבִ֔י וְיַחְמ֕וּר
וּבַרְבֻּרִ֖ים אֲבוּסִֽים׃ ד כִּי־ה֨וּא רֹדֶ֜ה |
בְּכָל־עֵ֣בֶר הַנָּהָ֗ר מִתִּפְסַח֙ וְעַד־עַזָּ֔ה
בְּכָל־מַלְכֵ֖י עֵ֣בֶר הַנָּהָ֑ר וְשָׁל֗וֹם הָיָ֥ה
ל֛וֹ מִכָּל־עֲבָרָ֖יו מִסָּבִֽיב׃ ה וַיֵּשֶׁב֩
יְהוּדָ֨ה וְיִשְׂרָאֵ֜ל לָבֶ֗טַח אִ֣ישׁ תַּ֤חַת
גַּפְנוֹ֙ וְתַ֣חַת תְּאֵנָת֔וֹ מִדָּ֖ן וְעַד־בְּאֵ֣ר
שָׁ֑בַע כֹּ֖ל יְמֵ֥י שְׁלֹמֹֽה׃
ו וַיְהִ֣י לִשְׁלֹמֹ֗ה אַרְבָּעִ֨ים
אֶ֤לֶף אֻרְוֺת֙ סוּסִ֔ים לְמֶרְכָּב֑וֹ וּשְׁנֵים־
עָשָׂ֥ר אֶ֖לֶף פָּרָשִֽׁים׃ ז וְכִלְכְּל֞וּ
הַנִּצָּבִ֣ים הָאֵ֗לֶּה אֶת־הַמֶּ֤לֶךְ שְׁלֹמֹה֙
וְאֵ֨ת כָּל־הַקָּרֵ֜ב אֶל־שֻׁלְחַ֧ן הַמֶּֽלֶךְ־
שְׁלֹמֹ֛ה אִ֥ישׁ חָדְשׁ֖וֹ לֹ֥א יְעַדְּר֖וּ דָּבָֽר׃
ח וְהַשְּׂעֹרִ֣ים וְהַתֶּ֔בֶן לַסּוּסִ֖ים וְלָרָ֑כֶשׁ
יָבִ֕אוּ אֶל־הַמָּק֛וֹם אֲשֶׁ֥ר יִֽהְיֶה־שָּׁ֖ם
אִ֥ישׁ כְּמִשְׁפָּטֽוֹ׃
ט וַיִּתֵּן֩ אֱלֹהִ֨ים חָכְמָ֧ה לִשְׁלֹמֹ֛ה וּתְבוּנָ֖ה
הַרְבֵּ֣ה מְאֹ֑ד וְרֹ֣חַב לֵ֔ב כַּח֕וֹל אֲשֶׁ֖ר עַל־
שְׂפַ֥ת הַיָּֽם׃ י וַתֵּ֙רֶב֙ חָכְמַ֣ת שְׁלֹמֹ֔ה
מֵחָכְמַ֖ת כָּל־בְּנֵי־קֶ֑דֶם וּמִכֹּ֖ל חָכְמַ֥ת

מֵאַיָּלִין וְטַבְיָן וְיַחְמוּרִין
וְעוֹפָא פְטִימָא׃ ד אֲרֵי
הוּא מְפַלַּח בְּכָל עֵבַר
פְּרָת מִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה
בְּכָל מַלְכֵי עֵבַר פְּרָת
וּשְׁלָמָא הֲוָה לֵיהּ מִכָּל
עַבְרוֹהִי מִסְחוֹר סְחוֹר׃
ח וִיתֵיב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל
לְרוֹחֲצָן גְּבַר תְּחוֹת פֵּרֵי
גוּפְנוֹהִי וּתְחוֹת פֵּרֵי
תְאֵנוֹהִי מִדָּן וְעַד בְּאֵר
שָׁבַע כֹּל יוֹמֵי שְׁלֹמֹה׃
ו וַהֲווֹ לִשְׁלֹמֹה אַרְבְּעִין
אַלְפִין אֻרְוָת סוּסָוָן
לִרְתִיכוֹהִי וּתְרֵי עֲסַר
אַלְפִין פָּרָשִׁין׃ ז וּמְסוֹבְרִין
אִסְטַרְטִיגַיָּא הָאִלֵּין יַת
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְיַת כָּל
דְּקָרִיב לְפָתוֹרָא דְמַלְכָּא
שְׁלֹמֹה גְּבַר יַרְחֵיהּ לָא
מְעַכְּבִין מִדַּעַם׃ ח וְסַעוֹרַיָּא
וְתִבְנָא לְסוּסְוָתָא וּלְרַכְשָׁא
מַיְתָן לְאַתְרָא דִיהֵי תַמָּן
גְּבַר כְּהִלְכְתֵיהּ׃ ט וִיהַב
יְיָ חוּכְמְתָא לִשְׁלֹמֹה
וְסוּכְלְתָנוּתָא סַגִּי לַחֲדָא
וּפְתָיוּת לִבָּא כְּחָלָא דְעַל
כֵּף יַמָּא׃ י וּסְגִיאַת חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחוּכְמַת כָּל בְּנֵי מַדִּינְחָא וּמִכָּל חוּכְמַת

ב' | ל'. ב' | ל'. ב' | ה' | ב' | ל"ג מלעות פסו' | ל' וקט'. ל' | ב' | ז' | ל' | ל'. ל' | ט' | ב' | ל' | ל' | ב' מסחת

רלבג

ים אבוסים . הם עופות
: (ו) ויהי לשלמה ארבעי'
רוות סוסים למרכבו .
רות הם אבוסים ואכלו
וסי' והנה מצאנו בדברי
תמורת זה ארבעת
ארות סוסים ומרכבות
שם מנה האבוסים ובזה
מנה הסוסים והרצון בו
ו ארבעים אלף סוסים
ו בארוות והנה היו
סוסי' בכל אבום ולפי
אמר זה לסוסים ולרכש
כי הרכש הוא מין אחד
הסוסים ואחשוב שהם
קלי המרוץ והם אשר
בהם במלחמה או ירצה
ינעים אלף ארות סוסים
ו אך לא היו בהם כי
בעת אלפים אורוות שהיו
סוסים ומרכבות : (ז) לא
דבר . הוא מענין איש
דר : (י) מחכמת כל בני
ומכל חכמת מצרים .
בנותי שלמה היתה חכמה
נשתי אלו האומות :
איתן

ה' בקריא' וסי' כי הוא רדה בכל עבר הנהר . הנה בן נולד לך . ורוח לבשה את עמשי . כי ארך ימים ושנות חיים . חסד ואמת
: הקרב ז' בקריאה וסי' ובנסוע המשכן יורידו אתו הלוים . ואת אהרן ואת בניו תפקד . והחנים לפני המשכן קדמה . כל
הקרב הקרב אל משכן ימות ב' בו . אתן את כהנתכם והזר הקרב . וכלכלו הנצבים האלה את המלך :

ת אהרן כי הוא רודה . מגלה יא סנהדרין כ : וישב יהודה . שם כו : ויהי לשלמה. שם כא (שם כ) : השעורים והתבן . ערובין ג : ורחב
לב . עקידה ש' פב : ותרב חכמת . זוהר חיי שרה ויקי ואחרי מות :

אמרים שיבואו לשלחן המלך לפעמים : לא יעדרו דבר . לא היו מחסרים דבר מכל הצורך אל שלחן המלך וי"ת לא מעכבין מידעם והוא טעם למה
איש חדשו כלומר לא היו מעכבין שלא הי' מביא כל אחד ואחד בחדשו : (ח) ולרכש . מין בהמה וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כמו רוכבי הרכש :
אל המקום אשר יהיה שם . הנצבים מהם היו מביאים צורך המאכל אל בית המלך מהם היו מביאים צורך מאכל הסוסים למקום שהיו שם כן מה שהיו
ס כן מה שהיו בערי הרכב : איש כמשפטו . כמו שפסקו בויכוח זה יביא הנה וזה יביא הנה : (ט) ורחב לב כחול . ואין החול נשוא המדה אלא נשיא
ומע"פ שכתיב אשר לא ימד ולא יספר המדה ג"כ לענין מספר זכר אותה כמ"ש והיה מספר בני ישראל ורחב הוא לענין מדה לא למספר אלא ר"ל
היה לו בכל דברי החכמה שהם כחול ורז"ל פירשו מה חול גדר ליס כך היתה החכמה גדר לשלמה : (י) בני קדם . בני מזרח היו ידועים בחכמה וכן
כי מלאו מקדם ובדברי רז"ל מה היתה חכמת בני קדם שהיו יודעים במזלות וערומים בטייר פי' בטייר בלשון העופות וכן בערבי יקרא עוף אלטיי"ר
וכן

מצודת דוד

לכל הבא אל שלחנו : סלת . קמח נקי ביותר : (ד) כי הוא רדה . בא
טעם על מה היו כ"כ רבים אנשי שלחנו להצטרך להם כחשבון הזה ואמר
היה מושל בכל אנשי עבר הנהר ובכל מלכיהם ושלום היה לו מכל עבריו אף
ימות שלא משל בהם ולזה היו רבים הבאים אליו הן מאנשי שלומו הן
ות שמשל בהם : (ה) איש . כ"א ישב תחת גפנו ולא נדד ממנו בסיבת שונא :
ארבעים אלף . ובד"ה נאמר ארבעת אלפים ויתכן כי שם מנה הארות וכאן
סוסים ובאלו אמר שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארות והנה היו עשרה בכל אחת : למרכבו . פעם רכב באלו פעם באלו : (ז) ואת כל הקרב . הם
אלין מארצות העובדי כוכבים : לא יעדרו דבר . מכל הדברים הצריך להם : (ח) אשר יהיה שם . קבוצת הסוסים והרכש : איש כמשפטו . כל נציב בחדשו :
חב לב . להחזיק בה כל מיני חכמות ובכ"א ידיעות הרבה כחול וגו' : (י) ומכל חכמת בני קדם . שהיו יודעי' במזלות וערומים בטייר והוא לשון העופות : ומכל
חכמת

מצודת ציון

במרעה : מאיל צבי ויחמור . הם שמות מיני חיות טהורות : וברברים אבוסים . עופות הבאים
מארץ ברבריא והיו מפוטמות על האבוס והוא המקום המיוחד להאכילם ודוגמתו ותמור אבוס בעליו
(ישעיה א) : (ד) רדה . מושל כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י) : מכל עבריו . מכל צדדיו :
(ו) ארות . אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אורוית דמרוהי : פרשים . הם הרגילים מאד ברכיבה:
(ז) יעדרו . יחסרו כמו איש לא נעדר (שם מ) : (ח) ולרכש . שם מין בהמה ממהרת לרוץ
וכן רוכבי הרכש (אסתר ח) : (י) ותרב . מל' רבוי : האזוב

מִצְרָיִם׃ יא וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם מֵאֵיתָן
ב׳ הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי
מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב׃
יב וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי
שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף׃ יג וַיְדַבֵּר עַל־
הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד
הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־
הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־
הַדָּגִים׃ יד וַיָּבֹאוּ מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ
אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי
הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ׃
טו וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר
אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי
אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי
אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים׃
טז וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה

ג׳ ב׳ ב׳ חד כתיב ה׳ ובלילה שירה ג׳ . ל׳ ו׳ מ״ל ז׳

מִצְרָיִם׃ יא וַחֲכִם מִכָּל
אֱנָשָׁא מֵאֵיתָן בַּר זֶרַח
וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי
מָחוֹל וַהֲוָה שְׁמֵיהּ סַגִּי
בְּכָל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר׃
יב וּמַלֵּל תְּלָתָא אַלְפִין
מַתְלִין וַהֲוָאָה תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ
אֲלַף וַחֲמֵשׁ׃ יג וְאִתְנַבֵּי
עַל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד
דַּעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּעָלְמָא
הָדֵין וּבְעָלְמָא דְאָתֵי
דִּמְשִׁיחָא וְאִתְנַבֵּי עַל
בְּעִירָא וְעַל עוֹפָא וְעַל
רִיחֲשָׁא וְעַל נוּנַיָּא׃ יד וַאֲתוֹ
מִכָּל עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע יָת
חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מִכָּל
מַלְכֵי אַרְעָא דִּשְׁמָעִין יָת
חוּכְמְתֵיהּ׃ טו וּשְׁלַח חִירָם
מַלְכָּא דְצוֹר יָת עַבְדוֹהִי
לְוַת שְׁלֹמֹה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי
יָתֵיהּ מְשַׁחוּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא
תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲרֵי רְחִימָא הֲוָה חִירָם לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא׃ טז וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה לְוַת חִירָם

אביהו ז׳ ופי׳ נמסר בספר שפטים סוף סימן י״ד :

תולדות אהרן וידבר שלשת אלפים . ערובין כא מגלה ז :

רדק

כן בני מצרים היו יודעים בחכמה שהם היו נקראים החרטומים : (יא) מאיתן האזרחי . התרגומו מאיתן בר זרח אלה הארבע מצאנו אותם בבני זרח בן יהודה איתן והימן וכלכל ודרדע והנה אומר כי השלשה אלה היו בני מחול א״כ לא היו הם ובלויים מצאנו בתלים במשוררים משכיל לאיתן האזרחי משכיל להימן האזרחי ומצאנו בדברי הימים בבני גרשון בן לוי בן איתני בן זרחי ואפשר שזה הוא איתן האזרחי ואיתני ואיתן קרויים והם והימן מצאנו בבני קהת הימן המשור׳ אבל כלכל ודרדע לא מצאנו אותם בלויים ורז״ל דרשו ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון ומה היתה חכמתו של אדם הראשון שקרא מחכמתו שמות לכל הבהמות ולכל עוף השמים מאיתן האזרחי זה אברהם אבינו שנאמר משכיל לאיתן האזרחי הימן זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף שנא׳ ויכלכל יוסף דרדע זה דור המדבר דור שיש בהם דעה בני מחול שנמחל להם מעשה העגל : (יב) שלשת אלפים משל . אינם נמצאים אצלינו וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי רבים ספרים אבדו לישראל בגלותם וכן מה שחבר בחכמת הטבע כמו שאומר וידבר על העצים שהודיע טבע׳ ורפואתם וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים בכל מה שתחת גלגל הירח גברה חכמתו וחבר בהם ספרי׳ ואינם נמצאים אצלינו . ובדרש חזרנו על כל המקראות ולא מצאנו שדבר אלא קרוב לט׳ מאות פסוקים אלא מהו וידבר שלשת אלפים מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים וג׳ טעמים כדאת אמרת נזם זהב וחלי כתם : וידבר על העצים . מפני מה מצורע נטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ואזוב ע״י שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת כיון שמשפיל עצמו כאזוב נטהר ונתרפא : (יג) על הבהמה ועל העוף . מפני מה בהמה ניתרת בשני סימנין ועוף בסימן אחד כתוב אחד אומר מן היבשה נברא העוף דכתיב ויצר ה׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכתוב אחד אומר מן המים נברא דכתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלא מן הרקק נברא : ועל הרמש . מפני מה שמונה שרצים שבתור׳ הלדן והחולד בהם חייב ושאר שרצים פטור מפני שיש להם עורות : ועל הדגים . מפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגים טעונין שחיטה שנאמר ואם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי וי״ת פסוק וידבר על העצים כן ואתנבי על מלכי בית דוד וגו׳ כבעמוד : (יד) מאת כל מלכי הארץ. מלכי הארץ היו באים אל שלמ׳ לשמוע חכמתו והעמים היו באים אצל מלכיהם בשובם משלמה לשמוע חכמתו : (טו) וישלח חירם. שלח עבדיו אל שלמה לקיים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר מארצו ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים : (טז) וישלח שלמה . ביד מלאכי חירם השיב לו זה

רשי

לפי משמעה : (יא) ויחכם מכל האדם . כמשמעו : איתן והימן ודרדע . אלין היו בני זרח בן יהודה שנאמר (בדברי הימים א׳ ב ו׳) ז״ח זמרי ואיתן (היו לוים משוררים) : בני מחול . היו יודעים מזמרים המשוררים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מ... שיסדו בספר תהלים לאיתן האזרחי ומשכיל האזרחי . מ״א בפסיק... מכל האדם . זה אדם הר... איתן האזרחי . זה אבר... הימן זה משה. וכלכל זה... ודרדע זה דור המדבר ... שנמחל להם על מעשה ה... (יב) שלשת אלפים שלשה למודי משלות טעמים כתוב משלי שלמה... משלי : ויהי שירו חמ... שלשה אלה ושיר השירים ... ואלף . בכל א׳ כדי הוא... ומדרש אגדה שהיה אומ... פסוק שלשת אלפים מ... כל משל אלף וחמשה ט... (יג) וידבר על העצים ... רפואת כל אחת ועץ של... לבנין שלוני וליטע ... פלונית וכן על הבהמ... רפואתה ועיקר גדוליה ... ומ״א מה ראה מצורע בגבוה שבגבוהים שבנמוכים ועל הבהמ... העוף ומה ראה זה להיו... בשחיטה בסימן אחד וז... סימנין ודגים ומגבי׳ כלל... לא

רלבג

(יא) איתן והימן וכלכל ולזה קרא שם איתן האזרחי להיותו בן זרח בני מחול להעיר שהם היו לחכמת׳ ראויים להלל הש״י במחול או היו ... לזרח ר״ל שנקרא שמו ג״כ מחול : (יג) וידבר שלשת אלפים משל. ידע... המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאות׳ השירי׳ נבחר השיר אשר כלל או... שיר השירים ולז״א בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדע... ומוסר וכו׳ ר״ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענינים ש... ואולם שאר המשלים שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ... נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר ג״כ ברו... שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר״ל שזה השיר הוא הנבחר ש... אשר לשלמה : (יג) וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו׳. הדבו׳ הוא להודיע סבותיה׳ ויסודותיהם ומשיגיהם העצמיים והו העני... בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואת האדם למזונותיו וה... עיונו כל הצמחים מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הבאן מעיינה בנכ... כבוד מצד פעולותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה... תהיינה פעולותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סודרו ממנה אותם ... יותר נכבדות וגם כן הנה מה שממנו יותר מתיחס לטבע הדומה וי... החמר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מ... הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר כי פעלו׳ הצמח ההוא יותר שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גם ... שוא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר ג״כ בז... על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומש על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה ב״ש בגופו והעוף לא י... אבל

מצודת ציון

(יג) האזוב . שם עשב מה : בקיר . בכותל : הרמש . הם השרצים הנמוכים קצרי הרגל הרומשים בארץ כמו הרמש

מצודת דוד

חכמת מצרים . שהיו בקיאים בחכמת הטבע והתמזגות הימים דות : (יא) ... וגו׳. ארבעה האנשים האלו היו מפורסמים בדורו לחכמים גדולים וחכמ... עלתה על כולם : (יב) שלשת אלפים משל . המליץ בשכלו ובדא מלבו משלים להבנים בלב יראת ה׳ והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלינו כי רבים מספרי... מאתנו בגלותינו ובאו ליד העובדי כוכבים ומהם העתיקו מלים וקראו על שמם ואולם גנוב הוא אתם : ויהי שירו . גם עשה שירים במספר חמשה וא... המה אינם אתנו כי נאבדו : (יג) וידבר על העצים . אמר טבעי כל העצים וחשבון הרכבת היסודות אשר בכל אחד : מן הארז וגו׳ . ר״ל בכל מיני העצים ... מגדול ועד קטן : על הבהמה וגו׳ . טבעם והרכבת היסודות אשר בהם : (יד) מאת כל מלכי ארץ . כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו ובב... העמים אל מלכיהם לשמוע מהם חכמת שלמה : (טו) אל שלמה . לדבר על לבו דברי

רשי

לא יכול לבנות בית וגו׳. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתוב אומר […]ז לכם מכל אויביכם מסביב ואחר כך והי׳ המקום וגו׳ לשכנו תדרשו וגו׳ […]ים י״ב ה׳) : (כ) כצדנים. שהנים ליער לצד אחד היו והממשלתו של חירם : אשימם דברות. רפסודות קורא להם בד״ה (ב ע״ו) ובלשון אשכנז פלוצי״ן […]״ו רי״ן קושרין העצים זה […]זה ומציפין אותן על פני […] ומוליכין אותן כמו […]יכין ספינה : עד המקום […]תשלח אלי. אשר תודיעני […]אם שם : ונפצתים שם. […]תיר אגדן ומוציאן אל […]ה כל עץ ועץ לעצמו כיא […]ה ניסוך. (כל דבר שלם […]לקים אותו לפרקים קרוי […]) דיספלי״ר בלע״ז :

מכלת

רלבג

[…] ועשה בולה שלימה ואלם […] הארץ ועשה בולה מסרה […]אר גם כן מענין אחר כי […]יותר פסות מגד המזונות […] מהם יותר קרובים לטבע […]ים וזה כלל לכל מיני […]גים האלו והנה רמש הארץ […] הנכבד מהדגי׳ כי הדגים […] בולה שלמה ויעשו מהם […] מוסלג לתולעת המים […]די אשר יצטרך ביצירתם […] באו״ר אלה הדברים כלם […] ראוי בספר הצמחי׳ ובספר […] ושם באנרנו הרבה מאלו […]ריס : (כא) ויהי כשמוע […] את דברי שלמה. יתכן […] אמר זה על אלו הדברים […]א לו שלמה כי לא היה […] על מה שישמח מאד […]מה שהיה נראה בהם אלא […]מר כי כאשר שמע דברי […]ה בהכמ׳ הנפלאה שהיתה […]פי מה שספרו לו המגידים […] מאד והודה לש״י שנתן […] בן חכם יושב על כסאו […] אמר זה להורות על […]וה אהבתו את שלמה […]לה חירם לעשות הכן […]ה והנה עם כל זה היו […]י שלמה לחירם בהכמה […] שלח לו שהוא יעשה חפצו […]ר עבדיו בכל אשר יאמר […]ותם יותר בקיאי׳ במלאכ׳ […]תת העצים והשען שלא […]יד לשאול חירם מפני […]נתו את דוד ולזה הודיע לו […]ערצין דוד היה לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והיישירו גם כן בדבריו אל שזה הבית יהיה נבנה לשם ה׳ אשר בידו להזיל ולהכניע כל […]ינים והשוגאים כאילו כלל בדבריו השיום והאיו׳ יחד : (כב) והנה ה סיף חירם ואמר שהוא יעשה כל חפצי בעצי ארזי׳ ובעצי ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם […] כינשה אל המקום אשר יבחר שלמה ושם יתיר הקשרי׳ אשר נקשרים בהם העצים קצת׳ בקצתם. והנה הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצתם באופן […]לו המובלים להעבירם היה ראדול״ן בלע״ז : (כג) ונפצתים. ר״ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשאם עץ עץ בפני עצמו וידמה שהים היה מגבול

מלכות

אֶל־חִירָ֖ם לֵאמֹֽר׃ יז אַתָּ֨ה יָדַ֜עְתָּ
אֶת־דָּוִ֣ד אָבִ֗י כִּ֣י לֹ֤א יָכֹל֙
לִבְנ֣וֹת בַּ֗יִת לְשֵׁם֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔יו
מִפְּנֵ֥י הַמִּלְחָמָ֖ה אֲשֶׁ֣ר סְבָבֻ֑הוּ עַ֤ד תֵּת־
יְהוָה֙ אֹתָ֔ם תַּ֖חַת כַּפּ֥וֹת רַגְלָֽו׃ יח וְעַתָּ֗ה
הֵנִ֨יחַ יְהוָ֧ה אֱלֹהַ֛י לִ֖י מִסָּבִ֑יב אֵ֥ין שָׂטָ֖ן
וְאֵ֥ין פֶּ֥גַע רָֽע׃ יט וְהִנְנִ֣י אֹמֵ֔ר לִבְנ֣וֹת
בַּ֔יִת לְשֵׁ֖ם יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֑י כַּאֲשֶׁ֣ר ׀ דִּבֶּ֣ר
יְהוָ֗ה אֶל־דָּוִ֤ד אָבִי֙ לֵאמֹ֔ר בִּנְךָ֗ אֲשֶׁ֨ר
אֶתֵּ֤ן תַּחְתֶּ֙יךָ֙ עַל־כִּסְאֶ֔ךָ הֽוּא־יִבְנֶ֥ה
הַבַּ֖יִת לִשְׁמִֽי׃ כ וְ֠עַתָּה צַוֵּ֨ה וְיִכְרְתוּ־
לִ֜י אֲרָזִ֣ים מִן־הַלְּבָנ֗וֹן וַעֲבָדַי֙ יִהְי֣וּ
עִם־עֲבָדֶ֔יךָ וּשְׂכַר֙ עֲבָדֶ֔יךָ אֶתֵּ֣ן לְךָ֔
כְּכֹ֖ל אֲשֶׁ֣ר תֹּאמֵ֑ר כִּ֣י ׀ אַתָּ֣ה יָדַ֗עְתָּ כִּ֣י
אֵ֥ין בָּ֛נוּ אִ֛ישׁ יֹדֵ֥עַ לִכְרָת־עֵצִ֖ים
כַּצִּדֹנִֽים׃ כא וַיְהִ֛י כִּשְׁמֹ֥עַ חִירָ֖ם אֶת־
דִּבְרֵ֣י שְׁלֹמֹ֑ה וַיִּשְׂמַ֣ח מְאֹ֔ד וַיֹּ֗אמֶר
בָּר֤וּךְ יְהוָה֙ הַיּ֔וֹם אֲשֶׁ֨ר נָתַ֤ן לְדָוִד֙ בֵּ֣ן
חָכָ֔ם עַל־הָעָ֥ם הָרָ֖ב הַזֶּֽה׃ כב וַיִּשְׁלַ֤ח
חִירָם֙ אֶל־שְׁלֹמֹ֣ה לֵאמֹ֔ר שָׁמַ֕עְתִּי אֵ֥ת
אֲשֶׁר־שָׁלַ֖חְתָּ אֵלָ֑י אֲנִ֤י אֶֽעֱשֶׂה֙ אֶת־
כָּל־חֶ֨פְצְךָ֔ בַּעֲצֵ֥י אֲרָזִ֖ים וּבַעֲצֵ֥י
בְרוֹשִֽׁים׃ כג עֲבָדַ֞י יֹרִ֤דוּ מִן־הַלְּבָנוֹן֙
יָ֔מָּה וַאֲנִ֞י אֲשִׂימֵ֤ם דֹּבְרוֹת֙ בַּיָּ֗ם עַד־
הַמָּק֤וֹם אֲשֶׁר־תִּשְׁלַ֣ח אֵלַ֔י וְנִפַּצְתִּ֥ים
שָׁ֖ם וְאַתָּ֣ה תִשָּׂ֑א וְאַתָּ֗ה תַּעֲשֶׂ֤ה אֶת־

י״א ר״פ | ד׳ | ל׳ וחס׳ | רגלי ק׳ | ג׳ בקריאה | ג׳ ב׳ | ב׳ הבהמה | ב׳ בפתחי ספרים | ה׳ חס׳ . ט׳ בטעם בסיפר׳ | ח׳ וכל טורח דכו׳ | ל׳ וחס׳ וח׳ מ״ל | ב׳ בתרי ליש׳ | ב׳ | ל׳

לְמֵימָר׃ יז אַתְּ יְדַעְתָּ יָת
דָּוִד אַבָּא אֲרֵי לָא יְכִיל
לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ
אֱלָהֵיהּ מִן קֳדָם עָבְדֵי קְרָבָא
דְאַקְפוּהִי עַד דִּמְסַר יְיָ
יַתְהוֹן תְּחוֹת פַּרְסַת רִגְלוֹהִי׃
יח וּכְעַן אֲנִיחַ יְיָ אֱלָהִי לִי
מִסְחוֹר סְחוֹר לֵית שְׂטַן וְלֵית
פֶּגַע בִּישׁ׃ יט וְהָא אֲנָא
אֲמַר לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא
דַיְיָ אֱלָהִי כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ
עִם דָּוִד אַבָּא לְמֵימַר בְּרָךְ
דְּאֶתֵּן תְּחוֹתָךְ עַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתָךְ הוּא יִבְנֵי בֵיתָא
לִשְׁמִי׃ כ וּכְעַן פַּקֵּיד
וְיִקְצְצוּן לִי אַרְזִין מִן לִבְנָן
וְעַבְדַי יְהוֹן עִם עַבְדָךְ וַאֲגַר
עַבְדָךְ אֶתֵּן לָךְ כְּכֹל דְּתֵימַר
אֲרֵי אַתְּ יְדַעְתָּ אֲרֵי לֵית
בָּנָא גַּבְרָא דִּידַע לְמִקַּץ
אָעִין כְּצִידוֹנָאֵי׃ כא וַהֲוָה
כַּד שְׁמַע חִירָם יַת פִּתְגָּמֵי
דִשְׁלֹמֹה וַחֲדִי לַחֲדָא וַאֲמַר
בְּרִיךְ יְיָ יוֹמָא דֵין דִּיהַב
לְדָוִד בַּר חַכִּים עַל עַמָּא
סַגִּיאָה הָדֵין׃ כב וּשְׁלַח
חִירָם לְוָת שְׁלֹמֹה לְמֵימַר
שְׁמָעִית יַת דִּשְׁלַחְתָּא לְוָתִי
אֲנָא אַסְפֵּיק יַת כָּל צוֹרְכָךְ
בְּאָעֵי אַרְזִין וּבְאָעֵי בִירָן׃
כג עַבְדַי יְיַחֲתוּן מִן לִבְנָן
לְיַמָּא וַאֲנָא אֲשַׁוֵינוּן
תּוּרְנְסִין בְּיַמָּא עַד אַתְרָא
דְּתִשְׁלַח לִי וְאֶרְמִינוּן תַּמָּן
וְאַתְּ תִּטּוֹל וְאַתְּ תְּסַפֵּיק

רדק

זה הדבר: (יז) מפני המלחמה. לא רצה לגלות לו הטעם כי האל מנעו כי לא היה כבוד אביו ואמר לו זה הטעם הנרא׳ : אשר סבבהו. כל מלחמה ומלחמה וכן כי תקראנה מלחמה וי״ת עבדי קרבא דאקפוהי : רגלו. בן כתיב וקרי רגלי הכתוב אומר על דוד כי גם לדוד שם אויביו תחת כפות רגליו והקרי אומר על שלמה כלומר אני איש מנוחה ולא היתה לי מלחמה ויש לי פנאי לבנות הבית : (יח) הניח ה׳ אלהי. כי אחר המנוחה היתה המלוכה לבנות בית המקדש כמו שכתוב והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו׳ והי׳ המקו׳ אשר יבחר וגו׳ לשכנו תדרשו : (כ) מן הלבנון. הלבנון בארץ ישראל היה ולא היה שואל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ : כצדונים. צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על כלם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון צור וצידון כי חכמו מאד : (כג) דוברות הם הקורות הגדולות שקושרין ראשיהן ביחד ומשליכין אותם בים לכן נקראו דוברות ובלע״ז צאטא״ר״ה : ונפצתים. אתירם ואשליכם שם וכן תרגום ואירמינון תמן ואמר בו לשון נפוץ שהוא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברות כשמוליכין אותם בים הם קשורות בראשיהם וכשמוציא׳ן אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה : לחם ביתי. בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקום אשר תרצה ופי׳ ביתי האוכלים

על

אתה י״א ראשי פסוקים בתורה ובנביאים וסי׳ אתה תהיה על ביתי ועל פיך . אתה תדבר את כל אשר אצוך . אתה עובר היום את גבול . אתה הראית לדעת. אתה ידעת את דוד אבי . אתה תשמע השמים בתראה דנכרי דמלכים . אתה ידעת ה׳ זכרני ופקדני . אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה . אתה בן אדם הגד את בית ישראל . אתה תאכל ולא תשבע . אתה תזרע : והנני ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ד׳ : צוה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר נח : צדנים ה׳ חס׳ וי״ו בליש׳ וסי׳ נמס׳ בספר שפטים סימן י״ח :

מצודת דוד

[…]י שלום ואמת וכמנהג המלכים זה לזה : (יז) עד תת. רלה לומר אבי היה […]טרוד במלחמה כל ימיו עד השלימו זה עמדי ובעזר ה׳ הנם תחת רגלי : […] ויכרתו לי ארזים. לצורך הבנין : מן הלבנון. אשר היה בארץ חירם : ועבדי […]ו וגו׳. גם עבדי יהיו עמהם לעזרה : כי אין בנו וגו׳. לזה יכרתו עבדיך : […]דונים. צור וצידון קרובים זה לזה והם ממלכה אחת : (כא) וישמח מאד. לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו ובד״ה מאריך יותר ביופי סדור דבריו […] כאן : על העם. מולך על העם הוא מקרא קצר : (כב) כל חפצך. מה שתרצה : ובעצי ברושים. עם כי לא שאל על הברושים הבטיחו לעשות חפצו גם […] : (כג) ימה. אל הים הסמוך ללבנון : ואני אשימם. ר״ל עבדי יקשרום אלו באלו להנהיגם בים עד המקום אשר תצוה ושמה יתירו הקשרים לנפלם ולפרדם

אלו

מצודת ציון

הרמש הרומש על הארץ (בראשית א) : (יח) הניח . מל׳ מנוחה : אין שטן . אין מקטרג : פגע. ענין פגישה וכן ויפגע במקום (בראשית כח) : (כ) הלבנון . שם יער : (כג) דברות . ענינו קורות קשורות יחד להנהיג אותם דרך המים כי וינהג את הצאן (שמות ג) תרגומו ודבר וכן ורעו

חֶפְצִי לָתֵת לֶחֶם בֵּיתִי׃ כד וַיְהִי חִירוֹם נֹתֵן לִשְׁלֹמֹה עֲצֵי אֲרָזִים וַעֲצֵי בְרוֹשִׁים כָּל־חֶפְצוֹ׃ כה וּשְׁלֹמֹה נָתַן לְחִירָם עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר חִטִּים מַכֹּלֶת לְבֵיתוֹ וְעֶשְׂרִים כֹּר שֶׁמֶן כָּתִית כֹּה־יִתֵּן שְׁלֹמֹה לְחִירָם שָׁנָה בְשָׁנָה׃ כו וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ כז וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ כח וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ כט וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ ל לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם

(מסורה: ג' מ״ל · ל' וחס' · ו' בטעם רביע ר״פ · ס' חס' · ו' . ל' ומ״ל · בספ' מוגה ג')

צוֹרְכִי לְמִתַּן מְזוֹן לֶאֱנַשׁ בֵּיתִי׃ כד וַהֲוָה חִירָם יָהֵיב לִשְׁלֹמֹה אָעֵי אַרְזִין וְאָעֵי בִירָן כָּל צוֹרְכֵיהּ׃ כה וּשְׁלֹמֹה יָהֵיב לְחִירָם עַסְרִין אַלְפִין כּוֹרִין חִטִּין פַּרְנוּס לֶאֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ וְעַסְרִין כּוֹרִין מִשְׁחָא כְּתִישָׁא כְּדֵין יָהֵיב שְׁלֹמֹה לְחִירָם שְׁנָא בִשְׁנָא׃ כו וַיְיָ יְהַב חוּכְמְתָא לִשְׁלֹמֹה כְּמָא דְמַלֵּיל לֵיהּ וַהֲוָה שְׁלָמָא בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וּגְזָרוּ קְיָם תַּרְוֵיהוֹן׃ כז וּמַנֵּי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מַסְּקֵי מִסִּין מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָה מַסְּקֵי מִסִּין תְּלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא׃ כח וְשַׁלְחִינוּן לְלִבְנָן עַסְרָא אַלְפִין יַרְחָא מִשְׁתַּנַּן יַרְחָא הֲווֹ בְלִבְנָן תְּרֵין יַרְחִין גְּבַר בְּבֵיתֵיהּ וַאֲדוֹנִירָם מְמַנָּא עַל מַסְּקֵי מִסִּין׃ כט וַהֲוָה לִשְׁלֹמֹה שַׁבְעִין אַלְפִין דְּנָטְלִין בְּכַתְפָּא וְתַמְנַן אַלְפִין דְּפַסְלִין בְּטוּרָא׃ ל בַּר מֵרַבָּנֵי אִיסְטַרְטִיגַיָּא דִּמְמַנַּן עַל עֲבִידְתָּא דִשְׁלֹמֹה תְּלָתָא אַלְפִין וּתְלַת מְאָה

חירום ג' מלאים וסי' ויהי חירום נתן לשלמה . ובוני חירום והגבלים.ויעש חירום את הסירות דמלכים: וה' ז' בטעמא ר״פ בקריאה וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית . נתן חכמה לשלמה כאשר . נתן קולו לפני חילו . הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער. שב את שבות איוב בהתפללו . ברך את אחרית איוב. וה' השמיע אל מחנה : שלם ח' חס' וסי' נמסר בסדר וישב ולעיל בסיפרא סימן ב' :

תולדות אהרן וה' נתן . זוהר תרומה ואחרי מות : שבעים אלף . יבמות עט :

רדק

על שלחני ומה שזכר בדברי הימים הוא לא:כל החוטבים כורתי העצים : (כה) מכולת לביתו . כמו מאכל ומשפט המלה מאכולת ונבלעת האל״ף בדגש ות״י פרנוס לאנש ביתי' : שנה בשנה . כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה : (כו) וה' נתן חכמה לשלמה . טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבניינים אשר בנה נראתה חכמתו כמו שאמר במלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגו' : ויהי שלום . והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלום אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניהם והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה : (כז) ויעל המלך שלמה מס . כמשפט המלוכה כמו שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים ופירוש על המס כמו שפירשנו בספר שמואל : ויהי המס שלשים אלף איש . והנה מצאנו ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו החוצבים והסבלים ואם תאמר כי כסף העלה מס על שכר שלשים אלף מה טעם לומר חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו אלא נאמר כי כריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר ונשאם בכתף וכריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה אלא אומנות לכרות אותם ומשם היו מביאי' בעגלות עד הים ועוד כי הגרי' לא היו אלא מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות והנה עשה השבעים אלף סבלים ושמונים אלף חוצבים ושלשת אלפים ושש מאות מנצחים אם כן השלשים אלף שהיו בלבנון בני ישראל היו והיו שם עם עבדי חירם ואלה השלשים אלף היו מתחלפים מחדש לחדש כי לא היו בלבנון מאלה שלשים אלף אלא עשרת אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון ארבעה חדשים בשנה ושמנה חדשים בביתו הנה שלש פעמים עשרת אלפים שלמה לכל השנה בלבנון והמשל לך ברא בן שמעון ולוי כיצד הלך ראובן בתשרי ושמעון ולוי היו בביתם שמעון הלך במרחשין וראובן ולוי היו בביתם הלך לוי בכסליו וראובן ושמעון בביתם הלך ראובן בטבת ולוי ושמעון בבית' הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בביתם הלך לוי באדר וראובן ושמעון בביתם וכן לששה חדשי' האחרים : (כח) שנים חדשים . כמו ושנים חדשים וכן שמש ירח ראובן שמעין מלך שרים וולתם : (כט) נושא סבל . פי' נושא משא ויהיה סבל שם ולא תואר או כתרגומו הנטלין בכתפא ויהיה אם כן סבל תואר לכתף ויהיה ענינו נושא בסבל כמו שאמר במשקל אחר והנושאים בסבל וקראו הכתוב סבל או סבל לפי שהוא נושא המשא בכתפיו ואם יהי' הסבל תואר לאדם כמו שאומר בדברי הימים

רשי

(כה) מכלת לביתו . לשון מאכל : שמן כתית . שמן נקי שאין זיתים [...] בריחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמו הנ[...] (כז) ויהי המס . עולה לשכר של שלשים אלף איש : (כח) חליפות . כמו [...] ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרי[ם] איש בביתו במרחשון מח[...] עשרת האלפים השניים [...] ללבנון ואלו חוזרים [...] ובכסליו יוצאים עשרת [...] השלישים ויוצאים ללבנ[ון] חוזרים לביתם ובטבת [...] הראשונים וחוזרים ללו[...] חוזרים חלילה נמצאו כל[...] אלפים שבהם חדש בלב[נון] חדשים בביתם : על [...] לגבותו : (כט) שבעי[ם] נשא סבל . להביא האב[נים] ההר לעיר ושמונים החוצבים אותם בהר הו[...] וחמשים אלף וכולם גרורים היו שנתגיירו גדולת שלמה ושלמה . ו[...] בדהי״ב (ב ט״ז) ויספר את כל הגרים וימצאו [...] וחמשים אלף ויעש מהם [...] אלף

רלבג

מלכות חירם ולזה רצ[ה] להעביר העצים לשלמ[ה] גבול מלכות שלמה : [...] לביתו . ר״ל לאכול [...] (כה) שמן כתית . והוא [...] שבשמנים כמו שנתבאר מענין שמן המנורה וה[...] כותשין הזיתים במכת[שת] טחינה ומה שהיה יוצא [...] מן השמן הוא שמן כתי[ת] זה טחנוהו להוציא [...] מהשמן וכבר נזכר בספ[ר] הימים מה שהיה נותן [...] בשכר עבדי חירם לשנ[ה] בזה המקום זכר מה שהי[ה] שלמה לחירם שנה [...] (כו) וה' נתן חכמה כאשר דבר לו ויהי של[ום] חירם ובין שלמה . מגי[ד] חכמת שלמה היה סבה אל שהיה שלום בין חורם ובין שלמה כי מפני חכמ[ת] אותי חירם : (כז) ויעל המלך מס מכל ישראל . הנה היה ענין זה המס [...] שהוצרכו לברר מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים ו[...] באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שכבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל [...] אחד בלבנון ושנים חדשים בבית' : (כח) והנה היה אדנירם על זה ה[...] הוא היה על המסים : (כט) ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל . סבל הי[...] או הוא תואר לסובל המשא . והנה היה מספר החוצבים בהר יותר [...] קושי המלאכה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שחצבו שיהיו באמות המוגב[...] והנה

מצודת ציון

ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה) : (כה) כתית . עשוי מזיתים כתושים שהוא יותר טוב מהעשוי מזיתים טחונים : כה יתן . כן היה נותן : (כט) סבל . ענין משא כמו יסור סבלו מעל שכמך (שם י) : חוצב . כן נקרא כריתות האבנים ממקום גדולם כמו וכן יקב חצב בו (שם ה') : (ל) משרי הנצבים . כמו משרים הנצבים : הרדים . המושלים ונוגשים : יקרות

מצודת דוד

אלו מאלו למען יוכלו לשאת כל קורה לבדה : ואתה . ר״ל עבדיך ישאו משם [...] למקום הבנין : את חפצי . בעבור עצי יערי ועבודת אנשי תמלא חפצי בת[...] לאנשי ביתי : (כה) מכלת . כמו מאכולת ר״ל מאכל לאנשי ביתו : שמן . על [...] הוסיף על שאלתו בתת לו עצי ברושים הוסיף גם הוא על שאלת חירם [...] שמן : שנה בשנה . במשך הזמן אשר כרתו העצים מהלבנון : (כו) ויהי [...] בעבור רוח החכמה הנמצא בשלמה חפץ חירם להיות עמו בשלום : (כז) מס מכל ישראל . המס היה שנתנו אנשים ללכת ללבנון לכרות העצים עם עבדי [...] (כח) בחדש . בכל חודש לא עבדו כ״א עשרת אלפים : חליפות . היו מתחלפים בכל חודש כי חודש אחד היו בלבנון ואח״ז היו שני חדשים בביתם משך הזמן [...] עשרת אלפים השניים והשלישים ואח״ז חזרו הראשונים ללכת וכן חוזר חלילה : על המס . להכריח לכ״א ללכת בחדשו : (כט) נושא סבל . היו עומסים על הכת[ף] האבנים ממקום המחצב אל מקום הבנין ובד״ה נאמר שנושאי הסבל והחוצבים בהר היו גרים ויתכן שהיו מהגבעונים : (ל) לבד . המספר הזה היה לבד הממונים על המלאכה שהיו שלשת אלפים ושלש מאות ובד״ה נאמר ושש מאות ויתכן כי שלש המאות הנוספים שם המה היו ממונים על הממונים : ה[...] הנוגשים

רשי

...צו' : (ל) משרי הנצבים . נוגשים ונציבים על עושי המלאכה : שלשת ... ושלש מאות . ובדברי הימים ב' (ב י"ז) הוא אומר ושש מאות אומר שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שכל אחד ממונה ...בעים וחמשה ויותר וכג' מאות שנוספים בדברי הימים היו ממונים על וכל אחד ממונה על חמש ויותר . ותדע שהרי ...ל שני כתובים בדבר זה ...ין זה את זה שנאמר בו ...זה אלה שרי הנצבים אשר ... חמשים וחמש מאות ... הימים הוא אומר ... וחמשים הרי ארבע ...ם מכחישין זה את זה ...ם לנו לפרש שבמקראות ...ים ממונים על כולן ... היו אלו הגרים להיות סבל ולחצוב אבנים בהר ...ו שאר עושי המלאכה ...מסכנות שהם אורחיים ...כתובים אמורים שם . ...מלכים מנה את הנציבי' ...שני מיניי' שרי הארבעי' ...ה לבדם והשלש מאות ...ם נירף עם מאתים ... שהיו ממונים על עושי המסכנות ומנה חמש ...וחמשים שרים ובדברי ... מנה כל נציבי הגרים הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים . ונציבי ...מסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים מנה לעצמן : הרדים בעם העושים ...ה . הנוגשים את העם עושי המלאכה : (לא) ויסעו . מן ההר לשון ... : אבנים יקרות . כבדות : אבני גזית . נסוסלות ומסותתות . וא"ת והרי ...מר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פירש שכל ברזל לא נשמע בבנותו אלא שהיה מסתת מבחוץ ומכניס ובונה מבפנים כך נדרש בסוטה : ...יפסלו . בהרים : והגבלים . אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ...כמה שנאמר (ביחזקאל כ"ז ט) בגור זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי ... ויכינו . לשון הזמנה : (א) בחדש זיו . ה"א אייר דאית ביה זיהא ... וכן תרגם יונתן זיו נציא : הוא החדש השני . למנין החדשים שהרי ...ם השנה לחדשים : למלוך שלמה . מוסב על השנה הרביעית רביעית ... שלמה וכן הוא אומר בדברי הימים (ב ג' ב') ויחל לבנות בחדש השני בשנת

רדק

הימים שבעים אלף נושא סבל יהיה ענינו בחסרון וי"ו נושא וסבל כמו שמש ירח ופירוש נושא נושא ומסיע האבנים בהר ממקום למקום וסבל שמביא האבן בכתיפיו עד המקום אשר היו באים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר ואלה שבעים אלף ושמונים אלף מן הגרים מן האומות כמו שאומר בדברי הימים שספר שלמה הגרים ומצאם מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ועשה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר והשלש אלפים ושש מאות מנצחים להעביד את העם כמו שאומר הנה הרודים בעם אלא ששם אומר שלשת אלפים ושש מאות והנה אומר שלש אלפים ושלש מאות ואלו השלש מאות היתרי' במנצחים היו על שלשת אלפים ושלש מאות והיו מנצחים על מנצחים כמו שוטרים ונוגשי' : (לא) ויסיעו . כתרגומו ועקרו זה לחוצבים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולו' ליסד הבית ואותם הם שאומר עליהם אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות ולשאר הבניינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראים אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרו' כמדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר הבנין מלמעלה ואבן גזית היה ידוע בוניהם מדתה כמו שאומר בסמוך כמדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי המשנה מדות הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולות אבל מדה ידועה היה להם : יקרות . כבידות ואף על כי שאומר אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבידות בתשא כי אותן הם ט בות ליסוד, מן הקלו' וי"ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו אבניו טובות ויפות מהמחצבים האחרים לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר : (לב) והגבלים . אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשים אנשי גבל כי אותם היו א מני אבן טובים כמו שאומר זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך ויונתן תרגם וארגובליא וכן תרגם ולגדרי' ולחוצבי האבן ולארגובליא ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגבלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם ארדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנים אחרים תחתיהם ובוני שלמה ובוני חירם כולל פוסלי האבן ופוסלי העץ : (א) בחדש זיו . הוא חדש אייר שהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבותינו ז"ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והנצנים וכן תרגם יונתן בירח זיו נצניא : למלך שלמה . טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר [הסמיך אליו וכמ...ו רבים כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנות כן כתוב בדברי הימים ויחל

הבית ד' קמצין בליש' וסי' יליד בית ומקנת. וכל אנשי ביתו יליד בית. ויעש לבית חלוני. ליסד את הבית. וכל אס"ף דכוו' : שמונים בשמונים ו' מ"ל וסי' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סי' ד' :

הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ לא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ
וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת
לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ לב וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי
שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ
הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃
ו א וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה
הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי

דמפלחין בעמא דעבדין
בעבידתא: לא ופקיד מלכא
ועקרו אבנין רברבן אבנין
יקרן לשכללא ביתא אבנין
פסילן : לב ופסלו ארדיכלי
שלמה וארדיכלי חירום
וארגובליא ואתקינו אעיא
ואבניא למבני ביתא :
א והוה בארבע מאה
ותמנן שנין למפק בני
ישראל מארעא דמצרים
בשתא רביעתא בירח זיו
ניצניא הוא ירחא תנינא

תולדות אהרן ויהי בשמונים . ר"ה ב ו יא מגלה י (ר"ה כו) :

רלבג

...לו העושים במלאכה עם הרודי' בהם לעשות אותם לעשות המלאכ' היו ...ים כמו שנזכר בספר דברי הימי' ושם זכר כי מנינם היה מאה וחמשים ...שלשת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנאם ...חשוב שאלו הגרים היו מהגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק ...ים שאול מפני זה מהתיצב בכל גבול ישראל ועל זה מתו שנעה מבני ...או שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחוייבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית הש"י כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה . ...שלש מאות הנשארים הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים הרודי' בעם העושי' במלאכה והשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר"ל שימנום הנצבים שרים ...בעם העושים : (לא) אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית . ידמה שבחרם מהמחצב שהמלאכה בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה ...יהיה יסוד הבית מהאבנים האלו ר"ל שהם גדולו' בעצמותם ורבות המקשיות והכובד : אבני גזית . שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ...הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים : (לב) ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים . ר"ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבים ...שלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמי' בזאת המלאכ' והיו עמהם גם כן אומנים לעשות זאת המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשו' המלאכה ...בלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירם ופסלו אותם בדרך שיהיו נכונים לבנין ...זולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחר זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו והיה זה כן להורות על שלמות ...לזה לא בא שם לבניו דבר והיה חסר לתקון אחר זולת הבניה : (א) בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו' . ר"ל כי בשנה

פי' רבי' ישעיה

(א) אבנים יקרות . יש לומר כבדות או נכבדות : אבני גזית . אף על פי ששם אותן ביסודות עשאן אבני גזית כדי שיעלה הבנין ביושר מלמטה :

מצודת דוד

...בעם עושי המלאכה : (לא) ויסעו . ת"י ועקרו : יקרות . על כי אבנים ...טובות ליסוד הבנין : אבני גזית . כמו ואבני גזית ור"ל מסותתות ישרות ...ונלבנות הזויות באופן היותר נא"ת לבנות מהן כותלי הבית ממעל . או ...א חסרון הוי"ו ועל אבני היסוד יאמר שהיו גם הם אבני גזית עם שלא ...הקפיד באבני היסוד הנכסים מעין האדם אם יהיו גזוזות או עקומות ... מ"מ שלמה בגובה לבו הקפיד לה בבנין בית ה' : (לב) ובוני חירם . כי גם חירם שלח אליו אומנים מארצו וכמ"ש למטה ובד"ה : ו (א) למלוך שלמה . חוזר

מצודת ציון

(לא) יקרות . כבדות ומקשיות : גזית . מל' גזיזה ור"ל מסותתות ביושר : (לב) ויפסלו . ענין השוואת והחלקת פני האבנים כמו פסל לך (שמות לד) : בוני . אומני בנין : והגבלים . אנשי גבל שהיו אומנים בקיאים כמ"ש זקני גבל וגו' מחזיקי בדקך (יחזקאל כז) : ו (א) זיו . ענין זוהר וכוגה כי מנוגה נגהו (ש"ב כב) תרגומו מזיו יקריה וחודש אייר נקרא זיו ע"ש זוהר הפרחים והאולם והנצנים הנראים או בארץ :

לְמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה׃ ב וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃ ג וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ ד וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ ה וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוֹעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃ ו הַיָּצוֹעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת׃

ג׳ חס׳ | ד׳ וכל אסף דכו׳ | יציע ק׳ | היציע ק׳ ל׳ חסר | ט׳ מ״ל | ג׳ | ל׳ וחסר

לְמִמְלַךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וּבְנָא בֵיתָא קֳדָם יְיָ׃ ב וּבֵיתָא דִי בְנָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה קֳדָם יְיָ שִׁתִּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְעַסְרִין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ׃ ג וְאוּלַמָּא עַל אַפֵּי הֵיכְלָא דְבֵיתָא עַסְרִין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ עַל אַפֵּי פוּתְיָא דְבֵיתָא עֲסַר אַמִּין פּוּתְיָא עַל אַפֵּי בֵיתָא׃ ד וַעֲבַד לְבֵיתָא כַּוִּין פְּתִיחָן מִלְגָיו וּסְתִימָן מִלְבָרָא וְחָפַן כְּלִינְסָא בֵּית אַנְחַת רֵישֵׁי שָׁרִיַת אַרְזַיָּא׃ ה וּבְנָא עַל כָּתְלֵי בֵיתָא זִיזָא סְחוֹר סְחוֹר לְהֵיכְלָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי וַעֲבַד מְחִיצָיָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ו מְחִיצְתָא אַרְעִיתָא חֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיָהּ וּמְצִיעֲתָא שִׁית אַמִּין פּוּתְיָהּ וּתְלִיתֵיתָא שְׁבַע אַמִּין פּוּתְיָהּ אֲרֵי נַפְקְתָא עֲבַד לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר לְבָרָא מִן מְחִיצָיָא לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי שָׁרִיָתָא נָיְחִין עַל זִיזָא וְלָא יֶהֶוְיָן שָׁרִיָתָא מְעַבְּרָן בְּכָתְלֵי בֵיתָא׃

רדק

ויחל לבנותו בשנת הרבע למלכותו: ויבן את הבית. החל לבנותו: (ב) ששים אמה ארכו. כל הבית בין הדביר וההיכל כי ארבעים אמה היה ההיכל באורך והדביר עשרים אמה באורך וכן ברוחב במדת הבית מרובע היה הדביר: ושלשים אמה קומתו. ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים והקרוב אלי בזה כי על האולם לבד אמר שהיה גבהו מאה ועשרים והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר והגובה מאה ועשרים ועוד אמר שם על האולם ובגזין ועליותיו ואם העליות היו על כל הבית כמו שנראה מדברי רבותינו ז״ל יהיה מה שאמר שם והגובה מאה ועשרים עם העליות שעל הבית והיה גבוה הבית מן הקרקע עד הספון שלשים אמה וגובה העליות תשעים אמה: (ג) והאולם. נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקרא בלשון הגמרא בית שער: ארכו על פני רחב הבית. כי הטעם הגדול במדה יקרא אורך והקטן רחב והנה אורך האולם לרחב הבית: על פני הבית. שלא היה מפוך ממנו אלא היה דבק בבית על כנגו ועל רחבו צריך לומר זה: (ד) חלוני. כמו חלונים כמו נטעי נעמנים כמו נטעים אנשי מחקה על הקיר וזולתם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל: שקופים אטומים. תרגם יונתן פתיחן מלגיו וסתימן מלברא והוסיף בו עוד וחפן כלינסא בית אנחת רישי שירית ארזיא. ובדברי רבותינו ז״ל בהפך זה שקופי אטומים שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים לא לאורה אני צריך כלומר רחבים היו מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שאינו צריך לאור העולם: (ה) יצוע סביב. הוא הנקרא צלע ונקרא תא ועשה סביב כל הבית סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אלה התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות אלו נקראו ואחרי כן אומר איך בנה אותם עם קירות הבית סביב ואמר כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה ורצה לומר כי קיר הבית היה רחב מלמטה והלך ומצר כלפי חוץ כנגד התאים לפיכך היציע התחתונה חמש באמה רחבה וקרוי התחתונה שהוא קרקע התיכונה היה מונח מצד הבית על קיר הבית אמה אחת ועל אותה אמה לא היה בנין כי הלל היציע התיכונה היה והוא קיר הבית היה מצר ממה שהיה למטה אמה אחת כל גובה היציע התיכונה שהיה חמש אמות וזהו המגרעות שהוא אומר שנתן לבית ת״כ הנה התיכונה שש באמה רחבה עם האמה שמוספת ברחבה בקיר הבית וקרוי התיכונה שהוא קרקע העליונה שהיא השלישית היה מונח על קיר הבית אמה אחת

רשי

בשנת ארבע למלכותו: (ב) ששים אמה. ההיכל והדביר יחד: (ג) על פני. לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית. אורך לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום כל מדה היתירה קרוי׳ אורך קרויה רוחב לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרויי׳
ובאולם שמדת מצפ…
יתירה בו קרוייה…
הצפון לדרום ומן…
למערב קרויה בו ר…
פני הבית. לפני ה…
מזרח לצד חוץ: (ד)
אטומים. רבותי…
שקופים לשון ראייה…
והשקפה פתוחים
ואטומים מבפ…ים
מבפנים שלא כדר…
חלונות אחרות כעשוי…
להראות שאינו צריך…
(ה) יציע. אפנטי…
ושלשה שמות יש לה…
תא. צלע. כך מפ…
בתרא: את קירו…
סביב. כלומר כנגד…
ובית קדשי הקדש׳ ה…
עשה צלעות מבחוץ…
ולמערב ולצפון. ומ…
הוא סירוש לראשו…
קיר הבית סמוך ל…
יציע סביב. כיצד…
קירות הבית להיכל…
עשה צלעות: ויע…
עשה. וכן ויהי לו…
(שמות ט״ו ב) כמו…
לישועה: (ו) היציע ה…
בכל רוח ורום הי…
שלשה זה על זה ו…
לא נאמרה כאן וכמ…
שהיו שלשים ושמ…
היו חמשה עשר בכ…
על גבי חמשה ות…
גביהן וכן בדרום…
במערב שלשה על ג…
על גביהם התחת…
והאמצעית שם והעלי…

למה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה. קומת התא ה׳ אמות ובשם… ההיכל ה׳ אמות גורע את עוביו. וגנס בו אמה לפנים והניח על אוו… ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית. וכשעלה עשר… להניח ראשי קירות עליית האמצעית שהיא קרקע העליונה נתמעט… רחב׳ מן התחתונה אמה. והעליונה רחבה מן התיכונה אמה… אחוז בקירות הבית. שלא לדבק ראשי הקורו׳ …

למלך ג׳ וחס׳ וסימן נמסר לעיל בסיפרא סימן ב׳ג והשלישית ט׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר שלח לך:

תולדות אהרן והבית. יומא נב סכה ה בתרא נח סנהדרין ז: ויעש לבית. מנחות פו: היציע התחתונה. בתרא סא מדות לז:

רלבג

בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחדש השני ממנה והוא החל שלמה לבנות הבית וכן כתיב בספר דברי הימים: (ב) והבית המלך שלמה לה׳ ששים אמה ארכו. הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשי׳ היה לפנים לפאת מערב היכל עשרים אמה ושם היה ארון ברית ה׳ והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנור׳ ומזבח הזהב ובזה היתם גם כן היה דבר המ… משה: (ג) והאולם על פני היכל הבית. ר״ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות… בארך בין האולם וההיכל והדביר בבנין אמה ועשרים אמה רחב. והנה קומת האולם נתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא כפל… וקדש הקדשי׳: (ד) ויעש לבית חלוני שקופים אטומים. פירשו רז״ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך ד… התנו…

מצודת ציון

(ג) והאולם. הוא כמו בית שער: (ד) חלוני. כמו חלונות: שקופים. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו): אטומים. סתומים כמו אוטם אזנו (ישעיה לג): (ה) קיר. כותל: יציע. שם חדר מה ונקרא יציע וצלע יציע היה נקרא ע״ש שהוא מקום מצע וצלע היה נקרא ע״ש שהוא בצלע בצד הבית: ולדביר. בית קה״ק קרויה דביר ע״ש שהדבור יצא משם ואף המחיצה המפסקת בינה להיכל קרויה דביר כמו בית קה״ק עצמה: (ו) והתיכונה. האמצעית: מגרעות. מל׳ …

מצודת דוד

מוסב הוא על שנה הרביעית: ויבן. התחיל לבנות: (ב) והבית. בו… עם בית קדש הקדשים: ארכו. ממזרח למערב: (ג) על פני ההיכל. … ההיכל: ארכו. מדה המרובה נקרא אורך עם שהיא מצפון לדרום: על… אורך האולם מול רוחב ההיכל עשרים מול עשרים: על פני הבית. … המזרח: (ד) שקופים סתומים. ר״ל פתוחים במחילה בצירה בוכו… להשקיף דרך שם ועם כי היו סתומים: (ה) על קיר הבית. ר״ל נסמך… אל קיר הבית: יציע סביב. וחוזר ומפרש לקירות הבית אשר המה סביב ההיכל מצפון ומדרום ואשר המה סביב הדביר מצפון וממערב ומדרום … מעשה הצלעות בכל צד בם: (ו) היציע התחתונה. היציעים ההם אשר היו סביב בשלשת הרוחות היו משולשים תחתים ושנים ושלישים תקרות התחתים השנ…

רשי

נקבים בקירות הבית שהקול ההומה הוא ואינו דרך נוי: (ז) בהבנותו
...למה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר ע"י השמיר כמו שהיא באה משם
בשימת הבנין ולא פתחהו בכלי ברזל ואבני גזית האמור למעלה מחלוקת
...סיטה: ומקבות דלו"טא בלשון רוסיא: (ח) פתח הצלע התיכונה אל כתף
הימנית. י"ת תיכונה ז' כמו
...ה לא תיכונה בין עליונה
...ונה שבאמצע אלא שבדרום
...ה פתח אל החוץ בשורה
...ונה וזה (התרגום)
...ם יעלו על התיכונה
...ונה) תרגם יונתן מליעת'
...אים כללו לא היו פתוחי'
...חוץ. ג' פתחים היו
...אחד כך היא השוה
...ת מדות אחד לתא מן
... ואחד לתא מן השמאל
...לתא שעל גביו. ולימד
...שאחד מן התחתונים
...ל דרומי היה לו פתח
...החוץ ודרך אותו פתח
...ה לכולם ואלא התיכונה
...לא תיכונה בין עליונה
...ונה אלא תיכונה שבאמצע
...שבדרום היה לה פתח
...חוץ בשורה התחתונה
...תרגם ובלולים יעלו על התיכונה שלמעלה הימנה משמע דהצלע התיכונה
...: בלולים. תרגם יונתן מסיבתא והוא שקירין בלשונינו וויי"ן בלעז והלש"ן
(ווינדל סטיין) ושם המורגל (שווינדל סטיי"ג) והוא בנין עמוד אבנים עשוי
מעלות והסולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה
גבוה ואין צריך לשפע כשאר סולם כי הקיפו הוא שיפוע: אל השלישים.
...ל השלישיים: (ט) ויספן. לשון כסוית תקרה: גבים ושדרות בארזים.
...קראות אחת עשויה לנוי מלמטה. ואחת של לוחי ארזים מלמעלה של
...היא התחתונה ות"י בהנתוכין ולא ידעתי מה הן ושמעתי משמו של רבי
...ז"ל שהם נסרים ארוגים נאים כמין לורף וקורין לו בלשונינו צילי"ד
...אשכנז (גזימלט) והיא לשון שמים שמי קורה ואני אומר שהם לגבים
...והם כמין קנה עגול שעושין לכסוי בתים (בלשון אשכנז דעק ציגל):
... לשון ארמי גיבתא דקניא והם היו (למעלה) והשדרות (למטה):
ושדרות

ז וְהַבַּ֨יִת בְּהִבָּֽנֹתוֹ֙
אֶֽבֶן־שְׁלֵמָ֥ה מַסָּ֖ע נִבְנָ֑ה וּמַקָּב֤וֹת ב' חסר ו, ב'
וְהַגַּרְזֶן֙ כָּל־כְּלִ֣י בַרְזֶ֔ל לֹֽא־נִשְׁמַ֥ע ד' בליש'
בַּבַּ֖יִת בְּהִבָּנֹתֽוֹ׃ ח פֶּ֗תַח הַצֵּלָע֙ ב' ובפסוק
הַתִּ֣יכֹנָ֔ה אֶל־כֶּ֥תֶף הַבַּ֖יִת הַיְמָנִ֑ית
וּבְלוּלִּ֣ים יַעֲל֗וּ עַל־הַתִּ֣יכֹנָ֔ה וּמִן־ ל' ומ"ל
הַתִּֽיכֹנָ֖ה אֶל־הַשְּׁלִשִֽׁים׃ ט וַיִּ֥בֶן אֶת־ ל' וכתיב כן
הַבַּ֖יִת וַיְכַלֵּ֑הוּ וַיִּסְפֹּ֤ן אֶת־הַבַּ֙יִת֙ גֵּבִ֣ים ב'

ז וּבֵיתָא בְּאִתְבְּנִיוּתֵיהּ
אַבְנִין שְׁלֵמִין מְתַקְּנִין אִתְבְּנִי
וְאַרְזוּבִין וְחוּלִילִין כָּל מָאן
דְּפַרְזֶל לָא אִשְׁתְּמַע בְּבֵיתָא
בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ: ח תַּרְעָא
דְּמְחִיצְתָא אַרְעִיתָא פְּתִיחַ
לְעֵבַר בֵּיתָא מִיָּמִינָא
וּבִמְסִבְּתָא סַלְקִין מִן
אַרְעִיתָא לְעִילִיתָא בְּאוֹרַח
מְצִיעִיתָא: ט וּבְנָא יַת
בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ וְטַלִּיל יַת
בֵּיתָא בְּהַנְתּוּכִין וְעֵילָּא מִנְּהוֹן סִדְרָא דִּרְכִפַּת רֵישֵׁיהּ

תולדות אהרן והבית בהבנותו. סוטה מח גיטין סח תמיד כו זוהר נח (סוטה כד):

רדק

אחת הנה העליונה שבע באמה רחב' כי שתי אמות מוספות ברחבה בקיר הבית הנה קיר הבית בעליונה היה צר ממה שהיה למטה בתחתונה שתי אמות וכל זה עשה כדי שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורים שיעשו בקירות אלא על המגרעות היו נתונות קירות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר: (ז) והבית בהבנותו. זהו טעם למה שהקדים לבלתי אחז בקירות הבית לפיכך הוא צריך לתת מגרעות בקיר הבית להניח שם ראשי קירות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להנח' הקורות כמו שעושין בשאר בנינים של חול כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו ואבני הקיר היו מדה אחת כלם אם כן לא יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר ולעשות שם החורים אחר בנין הקיר גם כן לא יתכן כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים וספור פתחי התאים: אבן שלמה מסע נבנה. כמו שהסיעו אותן מן ההר ושם היו פוסלין אותן במדו' גזית אבל משהביאו האבנים לבית לא היו פוסלים מהם דבר אלא היו בונים אותן שלמות כמו שהביאו אותן מן ההר ויש מרבותינו ז"ל דורשים לדרשה שאמרו כי אף בהר לא היו פוסלין אותן בשום כלי ברזל אלא בתולעת אחת הנקרא שמיר וכשהיו נותנין אותו על גבי אבנים מתפתחות לפניו ואמרו והשמיר כמין שעורה הוא והיו נותנין אותו לתוך קנה של עופרת מלא מוכין ומלא סובין ואם היה נותנו אפי' על ההר היה בוקעו ובו היה שלמה חולק אבני כל בית המקדש ומי הביאו לשלמה הנשר הביאו לו מגן עדן שנאמר וידבר על הבהמה ועל העוף מה דבר לעוף שאל לו היכן השמיר קבוע והלך הנשר והביאו לו מגן עדן וזה אחד מן הדברים שהשליט הקדוש ברוך הוא הרך בקשה ובו פסל משה אבני האפוד של משכן ובו פסל את הלוחות הראשונות ולוחות האחרונות וזה מדרך הקבלה היה אצלם מימי משה רבינו ואין להרהר אחריו: (ח) פתח הצלע. הצלע מלרע: אל כתף הבית הימנית. אינו אומר שהצלע היתה פתוחה לבית אלא אומר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לרוח דרומית של הבית וכן מה שבין התיכונה לעליונה הפתחים היו לצד רוח דרומית של הבית והנה אמר שהיו הצלעות פתוחות זו לזו ועתה אומר במה היו עולים מזו לזו לא במעלות אבנים ועצים אלא בלולים. ובלולים כתוב בוי"ו עם הדגש והלול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב והעול' בו עולה דרך הקף והיורד בו גם כן יורד דרך היקף וכן תרגם יונתן ובלולים ובמסבתא וכן תרגם הפסוק תרעא דמחיצת' ארעיתא פתיח לעיבר ביתא מימינא ובמסבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעיתא ויש לפרש לול ארובה כלומר דרך ארובה היו עולים מזו לזו ובדברי רבותינו ז"ל לול הפתוח מבית לעליה: אל השלשים. אל היציע השלישית שהיא העליונה ואומר השלישים בלשון רבים כי רבים היו היציעים סביב כל הבית מחוץ משלש רוחות דרום ומער' ... (ט) ויבן את הבית. בנה הבית וכלהו תחלה ואחר כך הפן איתה כלומר כל קירותיו בנה תחלה ואחר כך הניח הקורות שהוא הספון: גבים. בתי ... קרה הבית התחתון הוא הנקרא גבים ולמעלה מאותה תקרה אחרת מארזים וכן תרגם יונתן וטליל ית ביתא בהנתיכין ועילא מנהון סדרא דריכפת ... דריית ארזיא ושריית פירושו קורות כמו בגלל קורתי תרגומו בטלל שירותי ופי' גבים כמו עשה הנחל גבים שהוא חפירות והקורות הדם היו מצויירות בחתוכים ... גבים או יהי' פי' כמו שהיתה עשויה תקרה כמין כפה וכן בדברי רבותינו ז"ל שלשה גובבין את הקומה ופירושו כמו כופפין: ושדרות. פירוש כי ... היו מניחים סדרים סדרים והתקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושלמעל' ממנה של ארזים וכן אמר בדברי הימים ואת הבית הגדול חפה ... ברושים וזכר שמה התקרה התחתונה ולא זכר העליונה שהיתה של ארזים והקרוב אלי עוד במלת גבים שיהיה כמו הצלעות כי צלעות הבהמות יקרא' גב
כמו

רלבג

...ר במופתים הנדסיים כי מפני היות האלוכות רחבות מבחוץ והולכות
...ורבה יותר האור בבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה
...אמה כמו שקדם הנה יהיה אמרו ושדרות בארזי' רומז אל תקרה שנית
...קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונה למעשים אמה גובה כי בזה
...כפלו באורך וברוחב ובעומק וכמו שהיה במשכן שעשה משה בסוי יותר
מאחד

מצודת דוד

...ותקרות השניים היו רצפת השלישים וכאשר בנו בנין כותלי הבית פחתו
...מעובי הכותל בכלות חמש אמות מהארץ ועל בליטת האמה ההיא הניחו
...תקרת התחתיים שהם רצפת השניים ע"כ נתרחבו השניים אמה אחת של
...הכותל וכ"כ פחתו אמה בכלות עשר אמות ועל בליטת האמה ההיא הניחו
...תקרת השניים שהם רצפת השלישים א"כ נתרחבו השלישים עוד אמה על
...וכן פחתו אמה בכלות חמשה עשר אמות להניח על בליטת האמה קורות תקרת השלישים וז"ש כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה ור"ל לכותלי הבית מצד
...היה מגרע מן העובי מול כלות גבהי כל שורה משורות היציעים בכדי להניח קורות תקרת היציעים על בליטת האמה האמור: לבלתי אחז. ר"ל לבל עשות כדרך
...הבונים בנין סמוך נשען לגבוה ממנו אשר דרכם לעשות חורים ונקבים בבנין הגבוה להכניס ולאחוז בו קורות תקרת בנין הנמוך: (ז) והבית בהבנותו.
...טעם למה עשה המגרעות ולא בנאוה כדרך הבנאים ואמר שהבית במקום שנבנה נבנה מאבן שלמה כמו שהסיעם והביאם מההר כי לא חפץ להביא במקום
...דבר בלתי נשלם ולזה נחצב כל אבן בהר בשלימותה ובמדה הנצרכה ולא נעשה בהם עוד מלאכה במקום הבנין ולא היה א"כ נשמע שם קול מקבות וגרזן כי לא
...שם דבר כ"א הנחה לבדה ואם היו בונים כדרך הבנאים לעשות נקבים היה א"כ בהכרח לעשות מלאכה במקום הבנין: (ח) פתח הצלע התיכונה. אשר עלו
...אליה מן התחתונה עמדה לרוח הדרומי מהבית ר"ל בהצלע אשר עמדה בעבר הדרומי: ובלולים. בדרך מדרגות עמוד אשר עמדה בחלל התחתונה עלו
...הבית: ומן התיכונה. ובדרך זה עלו מן התיכונה אל השלישים כי עמד העמוד בחלל התיכונה ובה עלו אל הפתח הפתוח מהתיכונה להשלישים: (ט) את
...את קירות ההיכל: ויספון. כסה את הבית בתקרה חקוקה ומצוירת גבים לנוי ולפאר וממעל לה עשה עוד תקרה מארזים סדורות להיות מחוזק לדריסה
רגלי

מצודת ציון

מל' גרעון: (ז) מסע. מל' הסעה ועקירה: ומקבות. הוא הפטיש הכד בראשו האחד ובו פוסלין את האבנים: (ח) ובלולים. הם עמודים חלולים ובחלל עשוי מעלות סביב סביב והעולה בו מקיפו סביב והוא מל' לול קטן היה בין הכבש למזבח (פסחים לד): (ט) ויכלהו. השלימו: ויספון. ענין כסוי התקרה וכן לשבת בבתיכם ספונים (חגי א): גבים. כענין גומות ובורות
כמו

רדק

כמו שאמר על גבי בהמה וכן צלעות האדם כשהיה בסוף כמו שכתיב על גבי חרשו חורשים וכאשר אמר גבים כאילו אמר צלעות ברושי' כמו שאמר בסמוך בצלעות ארזים בצלעות ברושים וכל חו' הגרות שאינן רחבות כמו האחרות יקראו צלעות שהם בדמות צלעות: ויבן את היציע. כל יציע ויציע: (י) על כל הבית. כמו עם כל הבית וכן ויבאו האנשים על הנשים וזולתו כי היציעים לא היו על הבית אלא סביב סביב: קומתו. זכר הנה היציע בלשון זכר ולמעלה זכרו בלשון נקבה היציע התחתונה לפי שנקרא צלע והצלע הוא לשון נקבה: ויאחז את הבית. היציע אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות הארזים שהיו סמוכות על קיר הבית ויהיה טעם ויאחז על המקרה ויהיה עובר לשלישי או יהיה טעמו על היציע: (יא) ויהי דבר ה' אל שלמה. בעוד שהיה בונה הבית בא לו הנבואה בשם ה' ואמר לו זה והנביא הוא אחיה השילוני: (יד) ויבן שלמה את הבית ויכלהו. פי' בנה הבית וכלהו קירותיו וקירויו ואחר כך בנה קירות הבית מבפנים והוא ההיכל: (טו) בצלעות ארזים. שלא תראה אבן הקיר כמו שאמר בסמוך אין אבן נראה: עד קירות הספון. ועד הספון כלומר כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה צפה עץ ארז מבפנים והסמוכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון וכת"י מארעי' ביתא עד כותליא וגו': (טז) ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית. כלומר העשרי' אמה שלקח לצד אחד מירכתי הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בצלעות ארזים מבפנים מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל: מירכתי. כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרים וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכרים לבד: ויבן לו מבית לדביר. אותו שהוא מבפנים בנה אותה לדביר להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאול':

(יז) וארבעים באמה. עתה חלק הששים אמה שזכר למעל' במדת אורך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרים אמה היו דביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו וכת"י לקבליה ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר אינם משמשות להביא דבר אל העצם אבל הם מורות על העצם כלמ"ד הרגו לאבנר והשלישי לאבשלום לאמית חמש. ומלת פני הוא תואר לדבר העומד

תרגום

שְׁרִיתָא אַרְזַיָא: י וּבְנָא יַת תֵּיקָא עַל כָּל בֵּיתָא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְטַלֵּיל יַת בֵּיתָא בְּאָעֵי אַרְזַיָא:
יא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁלֹמֹה לְמֵימַר:
יב בֵּיתָא הָדֵין דִּי אַתְּ בָּנֵי אִם תְּהַךְ בִּקְיָמַי וְיַת דִּינַי תַּעְבֵּיד וְתִטַּר יַת כָּל פִּקּוּדַי לִמְהַךְ בְּהוֹן וְאָקִים יַת פִּתְגָמִי עִמָּךְ דִּי מַלֵּילִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ: יג וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אַרְחֵיק יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל:
יד וּבְנָא שְׁלֹמֹה יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ: טו וּבְנָא יַת כּוֹתְלֵי בֵיתָא מִלְּגָיו בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מֵאַרְעִית בֵּיתָא עַד כּוֹתְלַיָא עַד מְטֵי שְׁמֵי שְׁרִיתָא חֲפֵי נִסְרִין דְּאַרְזָא מִלְּגָיו וַחֲפָא יַת אוּשֵׁי בֵיתָא בִּמְחִיצַת בִּירְוָן:
טז וּבְנָא יַת עַסְרִין אַמִּין מִסְיָפֵי בֵּיתָא בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מִן אוּשַׁיָא עַד כָּתְלַיָא וּבְנָא לֵיהּ מִגָּיו לְבֵית כַּפּוּרֵי לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא: יז וְאַרְבְּעִין אַמִּין הֲוֵי בֵיתָא

מקרא

וּשְׂדֵרֹ֖ת בָּאֲרָזִֽים׃ י וַיִּ֤בֶן אֶת־הַיָּצ֙וֹעַ֙ (ב' חסר. יציע ק')
עַל־כָּל־הַבַּ֔יִת חָמֵ֥שׁ אַמּ֖וֹת קוֹמָת֑וֹ
וַיֶּאֱחֹ֥ז אֶת־הַבַּ֖יִת בַּעֲצֵ֥י אֲרָזִֽים׃
יא וַֽיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־
שְׁלֹמֹ֖ה לֵאמֹֽר׃ יב הַבַּ֨יִת הַזֶּ֜ה אֲשֶׁר־ (ל' ר"פ)
אַתָּ֣ה בֹנֶ֗ה אִם־תֵּלֵ֤ךְ בְּחֻקֹּתַי֙ וְאֶת־ (ט' חסר וכל אורייו' דכו' במ"ח)
מִשְׁפָּטַ֣י תַּעֲשֶׂ֔ה וְשָׁמַרְתָּ֥ אֶת־כָּל־
מִצְוֺתַ֖י לָלֶ֣כֶת בָּהֶ֑ם וַהֲקִמֹתִ֤י אֶת־
דְּבָרִי֙ אִתָּ֔ךְ אֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְתִּי אֶל־דָּוִ֥ד (י"ג)
אָבִֽיךָ׃ יג וְשָׁ֣כַנְתִּ֔י בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל
וְלֹ֥א אֶעֱזֹ֖ב אֶת־עַמִּ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
יד וַיִּ֧בֶן שְׁלֹמֹ֛ה אֶת־הַבַּ֖יִת וַיְכַלֵּֽהוּ׃ (ב')
טו וַיִּ֜בֶן אֶת־קִיר֤וֹת הַבַּ֙יִת֙ מִבַּ֙יְתָה֙ (ל')
בְּצַלְע֣וֹת אֲרָזִ֔ים מִקַּרְקַ֤ע הַבַּ֙יִת֙ עַד־
קִיר֣וֹת הַסִּפֻּ֔ן צִפָּ֥ה עֵ֖ץ מִבָּ֑יִת וַיְצַ֛ף
אֶת־קַרְקַ֥ע הַבַּ֖יִת בְּצַלְע֥וֹת בְּרוֹשִֽׁים׃ (ל')
טז וַיִּ֜בֶן אֶת־עֶשְׂרִ֨ים אַמָּ֜ה מִיַּרְכּ֤וֹתֵי (מירכתי ק')
הַבַּ֙יִת֙ בְּצַלְע֣וֹת אֲרָזִ֔ים מִן־הַקַּרְקַ֖ע
עַד־הַקִּיר֑וֹת וַיִּ֤בֶן לוֹ֙ מִבַּ֔יִת לִדְבִ֖יר (ב' בתרי ליסני חד חסר)
לְקֹ֖דֶשׁ הַקֳּדָשִֽׁים׃ יז וְאַרְבָּעִ֥ים בָּֽאַמָּ֖ה

דברי י"ג בקריאת וסי' עתה תראה היקרך דברי אם לא. לא היה דברי ראשון. הבית הזה אשר אתה בונה, אם תלך בחקתי. ויאמר אליהו התשבי. כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב, ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו. כי שוקד אני על דברי. הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש. הנביא אשר אתו חלום ב' בפסוק, כי כה אמ' ה' לפי מלאת לבבל. ויתפלל אל ה' דיונה. אחרי דברי לא ישנו:

תולדות אהרן וארבעים באמה. יומא נד (כלאים לא יומא מב):

רשי

ושדרת. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין ... בבדק הבית וכן ת"י ושדרות בארזים ועילא מהכון (ר"ל מן הגבים) סידרא ... רישי שריתא ארזיא. והכסה לשון תכיסה וחבירו עבי שחקים (שמואל ... תרגום יונתן מריכסא עננין קלילין (ושדרות. כלומר היו נסרים סדורים ... זה רד"ק): (י) חמש ... קומתו. כל כל או"א הר... ט"ו אמות לכל שני הב... ויאחז את הבית. הוא ... הגג העליון והספון ... למעלה הוא תקרת הב... (טו) מביתה בצלעות ... קירות ארז אבל קיר ... כדי לטוח עליו זהב כמ... אומר למטה ויצף ... הבית פנימה זהב ... אפשר לטוח זהב ... האבנים כי אם ... ובמסמרות: קירות ה... קירות העליה: את ... הבית. הרצפה כולה: ... עשרים אמה מירכתי ... ה' שהן מם ק ההיכל ... והם' שבסוף הבית ... הכפורת (דהיינו קדשי ה... עד הקירות. עד התקר... קיר ארז להשית קיר... לטוח עליו זהב: וזו ... אותם עשרים אמה ... לדביר. לפנים ממשי... טרקסין המפסקת בין א... לעשרים ואותה מחיצה ... דביר: לקדש הקדשים. ... לאותן עשרים אמה ... (יז) ההיכל לפני. לפני... לצד

רלבג

מאחד בן היה בזה ה... (י) ויבן את היציע ... הבית. ר"ל שהבר בנ... אבל כל אבות והיה חמ... קומת כל יציע והנה היצ... את הבית בעצי ארזים ... היתה התקרה והם היו ... על המגרעות שנתן לנ... שקדם או ירצה בזה ש... העליונה לבית אחוז... בעצי ארזים והכאור ... הוא יותר באות לפי מה שאמרנו': (יא) ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר. לפ... אחר זה ויראה ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת ... לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיע לו הש"י על יד נביא בעת שהי... הבית: (יד) ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר"ל אחר שבנה אותו באופ... וכלה חשויו וקרויו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכס... האבנים כשה אותן הקירו' מבפנים בנסרים וקורות ארזים עד עשרי... שהיה שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים ... שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפני' לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ... אשר

מצודת ציון

כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג): ושדרות. כמו וסדרות בסמ"ך: (י) על כל הבית. סמיך ונשען לכל הבית: את הבית. עם הבית: (טו) מביתה. מבפנים: בצלעות. ענינו נסרים ולוחות: קירות הספון. תקרה המכסה: (טז) מירכתי. בסוף: לדביר. היא המחילה המפסקת בין

מצודת דוד

רגלי העולים לראות בדקי הבית: (י) על כל הבית. נשען אליה בכל שלש ה... קומתו. קומת של כל אחד ואחד: ויאחז את הבית. היציעים ההם אחז ע... בעצי ארזים והם קורות התקרות אשר הונחו על המגרעות: (יב) הבית ה... ר"ל עם היותך בונה אותה ביפה שבבנינים מ"מ לא אשרה בו שכינתי כ... בחוקותי וגו'. והקימותי. אז אקיים דברי שהבטחתי להשרות בה השכינה: (יד) ויכלהו. למעלה אמר שכלה קירות הבית וכאן אמר שכלה התקרה: (ט... את קירות וגו'. לפי שכל הבית היה בה טיח זהב מבפנים וס"א לטוח הזהב על האבנים ולזה חפה את הקירות מבפנים בצלעות ארזים ועליהם הטיח את... קירות הספן. הוא התקרה העשוי גבים גבים: את קרקע הבית. להיות לה לרצפה: (טז) ויבן את עשרים אמה. ר"ל חלל העשרים אמה שהיה בסו... מערבה בנה גם אותה בצלעות ארזים מהקרקע עד קירות הסיפן כמו ההיכל: ויבן לו מבית לדביר. עכשיו בא לומר מה שהיה משמש אותו החלל ואמר... לדביר ר"ל מבפנים להמחילה בנה להיות קדש הקדשים: (יז) לפני. למזרחו של בית

רשי

...ין: (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. פירוש ואותם הארזים שעשה אל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה בציורי ... וצורות פקעים כמין כפתורים. פקעים לוויישו"ש בלע"ז: ופטורי ... תרגם יונתן ואטונין שושנין. צורת שלשלאות: פטורי. לשון חבלים ... אמרא כמו כפיטורי כפי... צים. לשון פרחים ... ציץ (במדבר י"ז כ"ג) ... ופרחים. ומנחם חברו ללשון פטר רחם (שמות ...) וכמו יפטירו בשפה (תהלים כ"ב ח): הכל ארז ... נראה. כל ביתא ... רין דארזא לית אבנא ...: מקלעת פקעים. ... חיזו ביעין (פירוש דמות בצים עגולים): ודביר בתוך הבית. ... אמה טרקסין: לתתן. ...: (כ) ולפני הדביר. ... מאותה מחיצה חלל של ... ושל עשרים רוחב: ... אמה קומתו. כלומר של בית קדשי הקדשים ... משל היכל: ויצפהו. ... היא המחיצה: זהב ... פירשו בו רבותינו ... שנפתח לימכר כל חנויות ... נסגרות. וי"ת דהב ... ל מי שיש לו ממנו ... לעצמו: ויצף מזבח ארז. ... מזבח הקטרת ותמיה ... של משה למה נגנז: ... את הבית. בית קדשי ...: ויעבר. לשון ...: ברתיקות. שלשלאות: ... את כל הבית. כל ההיכל כולו

הָיָה הַבַּיִת הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי׃ יח וְאֶרֶז
אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים
וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן
נִרְאָה׃ יט וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה
הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה׃
כ וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ
וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה
קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ
אָרֶז׃ כא וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת־
הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר
וַיְעַבֵּר בְּרַתִּיקוֹת זָהָב לִפְנֵי הַדְּבִיר
וַיְצַפֵּהוּ זָהָב׃ כב וְאֶת־כָּל־הַבַּיִת צִפָּה
זָהָב עַד־תֹּם כָּל־הַבָּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ

ל' · ד' נסי'. ה' · ד' · ו' בליש' ל' · יו"ד יתירה וכל לפני ולפני הדבי' · ה' · ל' · ברתוקות ק' · ל'

הוּא הֵיכְלָא דִקְבְלֵיהּ׃
יח וְנִסְרִין דְאַרְזָא חֲפֵי בֵיתָא
מִלְגָיו וּגְלַף חֵיזוּ בֵּיעִין
וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִּין כָּל בֵּיתָא
חֲפֵי נִסְרִין דְּאַרְזָא לֵית
אַבְנָא מִתַּחְזְיָא׃ יט וּבֵית
כַּפּוּרֵי מְגוֹ בֵיתָא מִלְגָיו
אַתְקֵין לְמִתַּן תַּמָּן יָת אֲרוֹן
קְיָמָא דַיְיָ׃ כ וְקֳדָם בֵּית
כַּפּוּרֵי עַסְרִין אַמִּין אוֹרְכָּא
וְעַסְרִין אַמִּין פּוּתְיָא וְעַסְרִין
אַמִּין רוּמֵיהּ וַחֲפָהִי דַּהֲבָא
טָבָא וַחֲפָא מַדְבְּחָא נִסְרִין
דְּאַרְזָא׃ כא וַחֲפָא שְׁלֹמֹה
יָת בֵּיתָא מִלְגָיו דַּהֲבָא טָבָא
וְאַעְבַּר בְּשִׁלְשְׁלָן דִּדְהַב קֳדָם
בֵּית כַּפּוּרֵי וַחֲפָהִי דַּהֲבָא׃
כב וְיָת כָּל בֵּיתָא חֲפָא דַהֲבָא עַד דִּשְׁלִים כָּל בֵּיתָא וְכָל מַדְבְּחָא לְבֵית כַּפּוּרֵי

פנימה ה' בקריא' וסי' הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה. וארז אל הבית פנימה. ויבאו פנימה אל חזקיהו. ויקראו השערים ויגידו בית המלך. כל כבודה בת מלך פנימה: נתינה שם ז' בליש' בקריא' וסי' ונתת את הכיו'. ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון. לתתן שם את ארון. מקום אשר נתנו שם ריח. ויתנו שם כעס קרבנם. שם תתנו נחלתו. שם אתן את דודי לך:

תולדות אהרן ודביר ולפני הדביר. שם מגלה י' בתרא לח: זהב סגור. יומא מה:

רדק

העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח אדם אחרי ולכולי לא יאמר שוא: (יח) וארז אל הבית. פי' אלה צלעות הארזים שהיה מצפה בהן הבית מבפנים היו מצויירו' במקלעות פקעים ופטורי צצים: מקלעת פקעים. כמעשה קלעים ופקעים והם צורות פקועות שדה או מקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי' ציור פקעי' כמו וקלע כרובים שפי' ציור צורת כרובים ויונתן תרגם מקלעת פקעים וגלף חיזו ביעין רוצה לומר כצורת בצים: ופטורי צצים. פתוחים דמות ציצים ופרחים והפטורי כמו פוטר מים ראשית מדון שהוא כמו פותח ודגש ציצים תמורת ההא אשר בציץ שהוא עי"ן הפעל: (יט) ודביר בתוך הבי'. הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו לתת שם הארון לפיכך הדביר קדש הקדשים ומלת לתתן מקור כמו לתת והנו"ן נוספת במקור לשפתים כמו באבדן מולדתי השיבות מחרון אפך כמו שכתבנו בספר מכלל ואחר שנוספה בו הנו"ן היתה דגושה בו התי"ו הנוספת לחסרון הנו"ן למ"ד הפעל ומה שאמר הכין פירשו רז"ל כי שלמה צפה ברוח הקדש שסוף הבית ליחרב וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון סמוך לחרבן הבית ובנה אותו במטמוניות עמוקות ועקלקלות ובנה אבן על פי המקום ההוא ועל האבן ההיא היה הארון מונח ויאשיהו גנז הארון שם: (כ) ולפני הדביר. איננו אומר שהיה שם מקום אחר לפני הדביר זולתי ההיכל שהיה עשרים אמה ארכו כי לא היה שם אלא ההיכל וההיכל ארבעי' אמה ארכו ושלשים אמה קומתו והוא אומר עשרים אמה קומתו אלא פי' ולפני כמו ולפנים כלומר הדביר שהיה לפנים שעשה לתת שם הארון היה שם עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשרים אמה קומתו ומצאנו לפני שהוא כמו לפנים כמו חלונים לפני שקופים כמו חלונים לפני כמו לפנים: ועשרים אמה קומתו. והנה אומר למעלה על כל הבית ושלשים אמה קומתו ואם נאמ' שהדביר היה שפל מן ההיכל הלא כשאמר מדת הבית ששים ארכו הדביר בכלל וגם כן כשאמר ושלשים אמה קומתו הדביר בכלל ויש מפרשים מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מצופה זהב וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי עשרים אמה בגובה צפה הקירו' זהב והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה בלשם שבו ושהם וספיר ודומיהם מן האבנים הטובות וזהו שאמר בדברי הימים ויצף את הבית אבן יקרה וזה לתפארת ואחר כך אמר ויצף את הבית זהב נראה כי שני צפויים היו על הקירות וזהו הפירוש הנכון ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כי קא חשיב משפת כנים ולמעלה קא חשיב: זהב סגור. כתרגומו דהבא טבא: ויצף מזבח ארז. תרגו' וחפא מדבחא נסרין דארזא צפה את המזבח בנסרים של ארז ועל מזבח הקטרת אמר ולא אמר על המזבח מה היה קודם שצפהו בנסרים של ארז ואפשר שהיה מאבנים וזה איננו מזבח שעשה משה כי אותו היה של עצי שטים מצופה זהב וכתב ספור המזבח עם הדביר לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר: (כא) ויעבר ברתוקות זהב. תרגם בריחין עברין ורתוקות כמו

רלבג

...ה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם: (יח) וארז אל הבית ... מקלעת פקעים. הנה הפקעי' הם בצורת ביצים משני ראשיה' חדים והנה ... מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שהכר הי' ... בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים ואל הפקעים בעת אשר הם ... להבין ציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים ששני ראשיהם ... אחר זה יפרוח מהפרש כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו ... נפרשת ויקחו לי תרומה ולהבה בעינה שהיו אלו הציורים במנורה היו ... וקום וזה אמנם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל ... שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור ... ות לפי מה שיראה ממה שאמר זה או יהיה מקלעת בדמיון הבריחות ... שבהם הפרחים: (יט) ודביר בתוך הבית מפנימה. ר"ל כי בתוך הבית ... והוא לפאת מערב היה דביר והכין אותו להיות שם ארון האלהים ... ר"ל כי בזה רמז אל הבנין שעשה שלמה תחת הקרקע לגנוז שם את ... לפי שהיה נודע שעתיד הבית הזה ליחרב ואולם לפי הפשט הוא לפי ...נו: (כ) ולפני הדביר. ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף ...דנים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ...ור אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ... ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני ... היה שיעור הדביר עשרים אמה בארך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר ...ו זהב אך קצר להגלות זה הענין בו: (כא) ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו'. ר"ל שכבר צפה שלמה את הבית הזה והיא הדביר בכל אשר מבפנים

מצודת דוד

...ק: (יח) וארז וגו'. ר"ל צלעות הארז אשר היו מחפים את הבית מבפנים ...ל ציורים היה צורות פקעים ופטורי צצים: הכל ארז. כל הבית חפה ארז ...נים של הכותלים: (יט) ודביר בתוך הבית. בחלל הבית עשה מחיצה ...פי ומבפנים לאותה מחיצה הכין לתת שם את הארון והוא בית קודש הקדשים: ... הדביר. החלל הפנימה לה לצד המערב: ועשרים אמה קומתו. ולמעלה ...שים אמה קומתו כי ההיכל לבד היתה שלשים אמה אבל עליות בית קה"ק ...ה וכה משל היכל י' אמו'. ורז"ל אמרו שחושב כאן משפת כרובים ולמעלה שהיו קומתן י' אמות כמ"ש למטה: ויצפהו זהב סגור. חזר וכתבו לומר שזהב הצפוי הי' זהב סגור: ...ית ארז. זהו מזבח הקטורת ועשאו מאבנים וארז ממעל ועל הארז צפהו זהב והיה א"כ מעשה המזבח דומה למעשה קירות הבית ולזה סמכו כאן: (כא) ויצף שלמה וגו'. בא ...ר לפי ההיכל הנעשה בפנים היה זהב סגור כמו של בית קדשי הקדשים: ויעבר. עשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחילה: ויצפהו. על המחילה יאמר: (כב) ואת כל

מצודת ציון

בין ההיכל לבית קה"ק: (יח) מקלעת. ענין ציורים וכת"י וגלף וכן תפתח את שתי האבנים (שמות כח) תרגומו תגלוף: פקעים. ציור פרי מה וכן פקועות שדה (מ"ב ד): ופטורי. ענין פתיחה כמו פטר רחם (שמות יג): צצים. פרחים ור"ל ציורי פתיחת הפרחים: (יט) לתתן. כמו לתת והנון נוספת: (כ) סגור. ר"ל הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג: (כא) ויעבר. הוא התרגום של בריחים: ברתוקות. בשלשלאות כמו ורתוקות כסף: (כב) תום. השלם: כרובים

רדק

כמו פלש׳אות וענין זה כי כותל היה לפני הדביר מבדיל בין הדביר ובין ההיכל במקום שהיה בו משכן הפרכת ורחב כותל זה אמה ואמה כי באותו כותל שהיה לפני הדביר נתן בריחי זהב וצפה הכל והכותל זהב : (כד) ואת כל הבית צפה זהב . ובדברי הימים שבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ואמר כי לטוח קירות הבתים טעמו לשלשת אלפים ככרי זהב שזכר או טעמו על הכסף ופירוש לטוח שאר הבתים חוץ מן ההיכל ובדברי רז״ל לטוח קירות הבתי׳ וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורא אותו כסף שהיה מכסף לכל בעלי זהבים : וכל המזבח אשר לדביר . סמך המזבח לדביר ואף על פי שלא היה בתוכו אלא בהיכל היה השלחן לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר כי בהיכל היה השלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנור׳ בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח הקטרת ממוצע ביניהם ומשוך קמעא כלפי חוץ וזה מכוון כנגד פתח הדביר ומפני זה סמך המזבח לדביר ואמר המזבח אשר לדביר ומה שאומר וכל לומר כי קירותיו וגג הכל צפה זהב : (כג) עצי שמן . תרגומו אעי דזיתא ואין לשאול איך שחת מפני מאכל לצורך מלאכה יש לומר כי כרת הזיתים הזקנים שאינם עושים פירות וכן בעצי מערכה שהיה בהן מעצי אגוז ועצי דקל ארז״ל מאותן שאינן עושים פירות ויש לפרש עצי שמן מין ממין הארז ולא ממנו שמן שעושין ממנו הוספת לפיכך נקרא עץ שמן כי כנה מצאנו במזרח שאמר כמו הכרה וכביאו עלי זית ועלי עץ שמן נמצא עץ שמן אינו עץ זית : (כז) וכנפיהם אל תוך הבית . כי הכנפים הקצוות היו נוגעות אל הקירות כמו שאמר זאת לקיר דרומי ואת לקיר צפוני כי פניהם כנגד ההיכל כמו שאומר בדברי הימים ופניהם לבית והכנפים האחרות שהיו תוכיות זהו תוך הבית שאמר כי כלם היו תוך הבית אלא שאלה קצוות ואלה תוכיות והתוכיות היו נוגעות כנף כרוב זה לכנף כרוב זה והנה בין ארבע הכנפים עשרים אמה כמדת הבית וגופות הכרובים תחת הכנפים הם ואין צריך להיותם עומדת בהם : (כט) מסב . שם בשקל מגר ופי׳ כמו סביב : קלע . שם בשקל פעל ופי׳ ציור ר״ל כי סביב הבית צייר ציורים כרובים מפותקים לא שהיו בולטין ותמרות . צורת תמרים : מלפנים ולחיצון . מלפנים הוא הדביר ולחיצון הוא

אֲשֶׁר־לַדְּבִיר צִפָּה זָהָב׃ כג וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר שְׁנֵי כְרוּבִים עֲצֵי־שָׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃ כד וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד־קְצוֹת כְּנָפָיו׃ כה וְעֶשֶׂר בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב אֶחָד לִשְׁנֵי הַכְּרֻבִים׃ כו קוֹמַת הַכְּרוּב הָאֶחָד עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי׃ כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּרוּבִים בְּתוֹךְ ׀ הַבַּיִת הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־כַּנְפֵי הַכְּרֻבִים וַתִּגַּע כְּנַף־הָאֶחָד בַּקִּיר וּכְנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי נֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם אֶל־תּוֹךְ הַבַּיִת נֹגְעֹת כָּנָף אֶל־כָּנָף׃ כח וַיְצַף אֶת־הַכְּרוּבִים זָהָב׃ כט וְאֵת כָּל־קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב ׀ קָלַע פִּתּוּחֵי מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים מִלִּפְנִים וְלַחִיצוֹן׃ ל וְאֶת־קַרְקַע

ה׳. ג׳ — י״ד חס׳ וכל אורי׳ דכות׳ — כ׳. ד׳ חס׳ בסיפרא — ג׳ וחס׳ — ל׳ וחס׳ — ל׳ — ד׳. ד׳

חַפָּא דַהֲבָא׃ כג וַעֲבַד בְּבֵית כַּפּוֹרֵי תְּרֵין כְּרוּבִין דְאָעֵי זֵיתָא עֲסַר אַמִּין רוּמֵיהּ׃ כד וְחָמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָא דִכְרוּבָא חַד וְחָמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָא דִכְרוּבָא תִנְיָנָא עֲסַר אַמִּין מִקְצַת כַּנְפוֹהִי וְעַד קְצַת כַּנְפוֹהִי׃ כה וַעֲסַר אַמִּין כְּרוּבָא תִנְיָנָא מִשְׁחָא חֲדָא וְעֻבְדָא חַד לִתְרֵין כְּרוּבַיָא׃ כו רוּמֵיהּ דִכְרוּבָא חַד עֲסַר אַמִּין וְכֵן כְּרוּבָא תִנְיָנָא׃ כז וִיהַב יַת כְּרוּבַיָא בְּגוֹ בֵיתָא גַוָאָה וּפְרַסוּ יַת כַּנְפֵי כְרוּבַיָא וּמַטְיָא כַּנְפָא דְחָד בְּכוֹתְלָא וְכַנְפָא דִכְרוּבָא תִנְיָנָא מַטְיָא בְּכוֹתְלָא תִנְיָנָא וְכַנְפֵיהוֹן לְגוֹ בֵיתָא מַטְיָא כְּנַף לִכְנָף׃ כח וַחֲפָא יַת כְּרוּבַיָא דַהֲבָא׃ כט וְיַת כָּל כּוֹתְלֵי בֵיתָא אַקִּיף צִיּוּרִין וּגְלַף קְלִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת דִּקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִּין מִלְגָיו וּלְבָרָא׃ ל וְיַת אוּשֵׁי בֵיתָא חֲפָא

הכרבים י״ג חס׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר תרומה ; צצים ד׳ וסי׳ וארון אל הבית פנימה . פתוחי מקלעות כרבים . ושתי דלתות עצי שמן . וקלע כרבים ותמרות :

תולדות אהרן חמש אמות . בפרק נט ; קומת הכרוב . סוכה ה מגלה י :

רשי

כולו : (כג) עצי שמן . דאעי זיתא : עשר אמות קומתו . ורגליהם עומדים א׳ מצפון לארון ואחד מן הדרום סוככים על הארון ועל אורך הכנפים מכסים מקצת (רוחב הבדים) שהארון היה נתון לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח נתונין כראשי ארץ כד... שני לוים יכולים ליכנס ... כשנושאין אותו במד... (כד) עשר אמות מקצו... ועד קצות כנפיו . ... פרושות נמצאות כנפים ... שהיו נוגעות זו בזו ... כל חלל עשרים אמה ... הכרובים אינו מן המדה ... כנס : (כז) ותגע כנף ... בקיר . צפון : וכנף הכרוב ... נוגעת בקיר . הדרום ... על הארון ועל בדיו : ו... אל תוך הבית . ורגלי ... אשר במאמצע הבית : ... כנף אל כנף . שכל ... הבית עשרים : (כט) ... קירות הבית . קירות ... מסבקלע . מוקפו׳ צורין ... מקלעת כרובים . חקוק ... כרובי׳ ודקלים ופרחים ... מלפנים ולחיצון . לבית ... הפנימי ולהיכל ... ואת

רלבג

מכספים ממנו בזהב מ... יורה שעשה שם מח... ובין ההיכל ובזה גם כן ... שהיה עשרים אמה ל... ויעבר ברתוקות זה... עשה כמו בריחים ב... זהב בהיכל אשר לפני ... כי עשה שם כותל בין ... ובין ההיכל להיות ... הפרכת אשר שלשה ... הכוא זהב כמו שר... (כד) ואת כל הבית צ... עד תום כל הבית . ר״ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמ... שצפה בו הדביר לבאר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקד... המזבח אשר לדביר צפה זהב . אחשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה לא ... הקטרת באבנים וצפהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהיו של א... אותם בארז ואמר כן צפה אותם זהב : (כג) ויעש בדביר שני כרובים ... הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קד״ש ... פי״ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי מזה המין עשה זה או שלמו... ולא השמית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שיבש כא... הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים . וזכר שהכרוב היה עשר א... אחד מהם בקומה ורוחב פרישת כנפיו גם כן עשר אמות והנה היו שני הכרובים האלו מביטים לפני הכנפים שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנ... מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שבניהם היה עשרים אמה . וזכר שהצר לפה אלו הכרובים זהב : (כט) מסב קלע . ר״ל כי... בדמיון יריעה או סבב אילן ותרותיו פתוחי מקלעו׳ כרובים ותימורו׳ ר״ל שהיה חקוק ומצויר בהם דמות יריעות שהיה בהם צ... רת כרובים וצורת תימורו... כמו ספקים וזה כי צורת תמרים היא כמו בולה ששני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן ותרותיו ; ויהיה בהם צורת כרובים וצ...רת ספקים ופט רי צצים ... מצויר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל : (ל) וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מצופה עץ ארז ... הדביר

מצודת ציון

(כג) כרובים . צורת תינוק להם כי תנוק הוא רביא בל׳ ארמי : עצי שמן . ת״י דאעי זיתא : (כה) וקצב . ענין חתוך וכריתה כמו ויקצב עץ (מ״ב ו) ור״ל שווים כאלו נחתכו כאחת : (כט) פתוחי . ענין חקיקה כמו פתוחי חותם (שמות כח) : ותמרות . ציורי אילני תמר ולפתח (לא) ואת פתח . כמו

מצודת דוד

כל הבית . בא לומר שהכל חפה ואף התקרה שלא הוזכר למעלה ... המזבח . בכל שטח השטחים : אשר לדביר . העומד סמוך להדביר : (כ... בדביר . בחלל בית קה״ק : קומתו . קומת כל אחד והכרובים ההם עמד... (כד) כנף הכרוב . רוחב הכנף מצפון לדרום : השנית . מושב על... (כה) הכרוב השני . רוחב כנפי כרוב השני . וא״כ ארבעת הכנפים מלאו כל רוחב חלל בית קה״ק : (כו) קומת וגו׳ . ר״ל כמו שקומת הכרוב האחד היה ע... כן קומת הכרוב השני : (כז) הבית הפנימי . זהו בית קה״ק : ויפרשו . ר״ל עשאום פרושים : אל תוך הבית . אשר אל אויר חלל הבית : כנף אל כנף . ... האחד בכנף כרוב השני : (כט) קירות הבית . הם הצלעות שבפנים : מסב קלע . מסובב בציורים וחוזר ומפרש מה היו הציורים ואמר שהיו פתוחי ציורי... וגו׳

...קרקע הבית. כל הרצפה : לפנימה ולחיצון . לבית הכפורת ולהיכל :
...י שמן . עצי זית : האיל . אילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומכאן פשוטות
...כמין אילים אילו ואילמיו (ס"א אלה ואלון) וכן בכל בנין יחזקאל
...פתחים קרוים אילים : מזוזות חמישית . המשקוף והמזוזות מכאן
...תחים הרי שלש והמשקוף
...שוי כשתים כזה
...מתי ואני אומר
...חמישית שמשה
...היו למזוזות ולא כותב
...ואינו מדבר לא
...ולא במשקוף שלא
...מפתן ומשקוף קרוין
: (לב) וירד על הכרובי' .
...רדד הזהב טסין דקין
...הצורות להיות שוקע
...קום החקק ובולט על
...שלא יהא הזהב מבטל
...ורות ויהיו צורות כעין
...הזהב : (לג) מאת רבעי'.
...ההיכל היו רבועות וכן
...יונתן מן ארבעה
...הון מרבעין : (לד) ושתי
... . כל אחת כדי חצי
...הפתח : שני צלעים .
...זרין צירין ציר העליון
...התחתון : גלילים .
...ן : ושני קלעים . אף
...תרגם צירין . לשון קלעי'
...אני שהוא לשון ארמי
...יום: שהיא נכנס בחיר
... : (לה) וקלע כרובים .
על

ד הַבַּיִת צִפָּה זָהָב לִפְנִימָה וְלַחִיצוֹן׃ לא וְאֵת פֶּתַח הַדְּבִיר עָשָׂה דַלְתוֹת עֲצֵי־
שָׁמֶן הָאַיִל מְזוּזוֹת חֲמִשִׁית׃
לב וּשְׁתֵּי דַּלְתוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן וְקָלַע
עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרוֹת
וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב וַיָּרֶד עַל־
הַכְּרוּבִים וְעַל־הַתִּמֹרוֹת אֶת־הַזָּהָב׃
לג וְכֵן עָשָׂה לְפֶתַח הַהֵיכָל מְזוּזוֹת עֲצֵי־
שָׁמֶן מֵאֵת רְבִעִית׃ לד וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת
עֲצֵי בְרוֹשִׁים שְׁנֵי צְלָעִים הַדֶּלֶת
הָאַחַת גְּלִילִים וּשְׁנֵי קְלָעִים הַדֶּלֶת
הַשֵּׁנִית גְּלִילִים׃ לה וְקָלַע כְּרוּבִים
וְתִמֹרוֹת וּפְטֻרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב

ד' · כל סיפ' מ"ל · ד'. ל' · ב' כתובים כן וקלע כרובים. · ו' · ל' כ"כ בסיפ' · ב' ובכסו' · ל' ספ'

דַהֲבָא מִלְגָיו וּלְבָרָא׃ לא וּלְתְרַע בֵּית כַּפּוֹרֵי עֲבַד
דָשִׁין דַאֲעֵי זֵיתָא אֲלָהֵי
וְסִפּוֹהִי מְטַקְסִין׃ לב וְתַרְתֵּין
דָשִׁין דַאֲעֵי זֵיתָא וּגְלַף
עֲלֵיהוֹן הַלִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת
דִקְלִין וְאַטוּנִין שׁוֹשַׁנִין וַחֲפָא
דַהֲבָא וְנַסֵיךְ עַל כְּרוּבַיָא וְעַל
צוּרַת דִקְלִין יַת דַהֲבָא׃
לג וְכֵן עֲבַד לִתְרַע הֵיכְלָא
סִפִּין דַאֲעֵי זֵיתָא מִן אַרְבְּעָה
סִטְרֵיהוֹן מְרַבְּעִין׃ לד וְתַרְתֵּין
דָשִׁין דַאֲעֵי בְרָן תְּרֵין צִירִין
דְדָשָׁא חֲדָא סַגַלְגְלִין וּתְרֵין
צִירִין דְדָשָׁא תִנְיָתָא
סַגַלְגְלִין׃ לה וּגְלַף כְּרוּבַיָא
וְצוּרַת דִקְלִין וְאַטוּנִין
שׁוֹשַׁנִין וַחֲפָא דַהֲבָא מְכַבֵּשׁ

הוא ההיכל ואמר כי בכל קירות הבית סביב עשה אלה הציורין בדביר ובהיכל וכן פי' לפנימ' ולחיצון שצפה קרקע הדביר וקרקע ההיכל זהב : (לא) ואת פתח הדביר . כמו ולפתח הדביר וכן עשה את דמו כמו לדמו וכת"י ולתרע בית כפורי : האיל מזוזות חמשית . האיל הוא הסף העליון והמזוזות הם אשר משה ומשה אשר הסף סמוך עליהם ואומר כי איל הפתח ומזוזותיו היו בתכונת חמשית שהיתה המזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו וכן המזוזה האחרת וכן האיל וי"ת אילא וספוהי מטקסין ולדעתו יהיה פנין הפסוק כן כאילו אמר האיל והמזוזות היו חמושים תרגום חמישית מטקסין כמו חמושים וכן תרגום ומדדו את תכנית טקוס : (לב) ושתי דלתות עצי שמן . ושתי דלתות עצי שמן שאמר שעשה לפתח הדביר קלע עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות וי"ו וקלע כוי"ו ושא אברהם את עיניו נרדם ורכב וסוס וזולתם או יהיה פירושו כמשמעו ומה שאמר ושתי דלתות עצי ברושים אחר שאמר ושתי דלתות עצי שמן בא לומר כי ארבע דלתות היו לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל וכן אמר בבנין יחזקאל ושתי דלתות להיכל ולקדש ושתי דלתות לדלתות ופי' רז"ל החצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל והפנימי' נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות ואע"פ שהיו הדלתות לפתח הדביר היה שם גם כן פרוכת כמו שאמר בדברי הימים להיות מסך לפתח לפי שלא היו הדלתות נסגרות שהרי בדי ארון נתונים על פני הדביר א"כ הפרכת היה מסך לשער הדביר : וירד על הכרובים . ואחר שאמר וצפה זהב למה אמר א"כ וירד אלא שלא תאמר כי צפה הכל זהב ולא נראו הצורות כמו שהיו קודם צפוי הזהב כן היו אחר כך כי רדד הזהב על הצורות ותרגום וירקעו ורדידו : (לג) וכן עשה . על המזוזות הוא אומר שעשה מזוזות פתח ההיכל עצי שמן כמו שעשה לפתח הדביר אבל דלתות פתח ההיכל היו עצי ברושים : מאת רביעית . כמו שפי' חמישית שהיו במזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו ובמזוזה פתח ההיכל היו ארבע זו לפנים מזו ופי' מאת כי רביעית תואר לתכונ' כמו שפי' חמישית גם כן תואר לתכונה ומאת דבק עם התכונ' כאילו אומר עשויה מתכונה רביעית וכן גם מאת זה תלאי כמו מזה וי"ל עוד שפי' מענין רביעית לוח כי מלאהו במשנה ורביעית של ארז על גביהן ופי' לוחות ואומר כי המזוזה לא היתה גוף אחד מקשה אבל היתה מלוחות מדובקות זו לזו וי"ת מן ארבעה סיטריהון מרבעין אומר כי המזוזות היו מרובעות בארבע זויותיהן ולענין זה נוכל לפרש חמישית כי למזוזות היו חמש פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע : (לד) שני צלעים . שני צדי הדלת הצד הפנימי והצד החיצון היו עשויין מעשה גלילים בציור וכן הדלת השנית : וקלעים . כמו וכן תרלדון כמו תרקדון ומ"ד קלע עליה' כרובים ותימורות והבר פי' וקלע שהוא כמו וצייר ומקלעות כמו ציור וי"ת תרין צירין דדשא חדא סגלגלין ותרין צירין דדשא (לה) מיושר על המחקה . כמ"ש למעלה וירד על הכרובים ועל התמורות את הזהב ...ר הנה שלא תאמר וצפה זהב ולא היו נכרות הצורות אלא הזהב היה מיושר ומונח על המחקה ועד הצורות כמו שהיו שוקעות או בולטות הזהב מצפה

רלבג

...כמו שקדם ואמנם היה זה כדי שישאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה ...ן הבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים : (לא) ואת פתח הדביר עשה ...עצי שמן האיל מזוזות חמשית . ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח ...ות שהיו לצדדיו היו מאת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעי' ...והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהני' והראשונה לעזרה הגדולה ...מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה ...ה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר דברי הימים : (לב) ושתי ...עצי שמן וקלע עליהם . ר"ל ושתי דלתות עצי שמן שעשה לדביר לייר ...ה צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על ...ים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן : (לג) וכן עשה ...ההיכל וגו' . ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת ...הרביעית . והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה העירה אל מה ...ה בזה הבנין כמו שנתבאר : (לד) ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת ...ן גלולים . ר"ל ששני צדי הדלת היה מצויר בהם צורת גלילים ועמודים : ...וקלעים . ר"ל שני צידי הדלת השני היו לצוריה גם כן גלילים : (לה) וקלע כרובים

מצודת דוד

...י מלפנים ולחילון . לבית קה"ק ולהיכל : (ל) צפה זהב . על רצפת צלעות ...בתים : לפנימה ולחילון . לבית קה"ק ולהיכל : (לא) ואת פתח הדביר . ולפתח ...יה בהמחילה המפסקת בין ההיכל לבית קה"ק : עשה דלתות . שתים היו ...לן בהמזוזה מזה והאחת מזה וכל אחת כדי רוחב חצי חלל הפתח : האיל מזוזות ...ות . ר"ל עמודי המזוזות היו בני חמש צלעות ולא מרובעות כדרך רוב המזוזות : ...ושתי דלתות וגו' . ר"ל אותן שתי הדלתות מעצי השמן העשויות לפתח הדביר ...ין קלע ומצייר עליהם צורת כרובים וגו' : צפה זהב . על הדלתות : וירד על הכרובים וגו' . צפוי הזהב היה מרדד על הצורות להיות שוקע במקום שקועו ...ן במקום בליטתו באופן שלא יבטל צפוי הזהב את צורות הציורים אבל יהיו נראים כשהם מלופים זהב : (לג) מאת רביעית . מרביעית וכן מאת זה תלאי ...ויה ב') שהוא כמו מזה ור"ל שעשה המזוזות האלה מרובעות בני ארבעה צלעות לא כמזוזות של בית קה"ק : (לד) ושתי דלתות . של ההיכל היו מעצי ברושים והיו ...נת דלתות בית קה"ק האחת קבועה בהמזוזה מזה והא' מזה ובכ"א כחצי רוחב חלל הפתח : שני צלעים הדלת האחת . שני עברי הדלת הא' מזה ומזה היה מצוייר ...ה גלילים ר"ל אופנים : ושני קלעים . ר"ל וכן שני עברי הדלת השנית היה מצויר מעשה גלילים . או ר"ל ושני ציורים היו להדלת הב' מזה ומזה והיו מעשה ...ים והכוונה יהיה לאחדים עם הפירוש הראשון : (לה) וקלע כרובים . עוד צייר עליהם כרובים וגו' : מישר על המחקה . היה מרדד את הזהב להיות מיושר ...וזה על חקיקת הציורים אשר על הדלתות להיות שוקע במקום שקועו ובולט במקום

מצודת ציון

...ולפתח וכן ועשה את דמו (ויקרא טז) ומשפטו לדמו : האיל . עמודי המזוזות נקראים אילים כמו ואיליו שתים אמות (יחזקאל מ') ואמר מזוזות לתוספת ביאור בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : (לב) וירד . ענין רקוע ושטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ"ד) : (לד) צלעים . ענין צד ועבר כמו ולצלע המשכן (שמות כ"ו) : גלילים . מלשון גלגל ואופן כמו על גלילי כסף (אסתר א') : קלעים . ציורים . או הוא כמו צלעים בחלוף הקו"ף בצד"י וכן ההיפוך למה תרצדון (תהלים ס"ח) ור"ל

מֵיֻשָּׁר עַל־הַמְחֻקֶּה׃ לו וַיִּבֶן אֶת־הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית וְטוּר
כְּרֻתֹת אֲרָזִים׃ לז בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית
יֻסַּד בֵּית יְהוָה בְּיֶרַח זִו׃ לח וּבַשָּׁנָה
הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל־דְּבָרָיו
וּלְכָל־מִשְׁפָּטָו וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים׃
ז א וְאֶת־בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וַיְכַל אֶת־כָּל־בֵּיתוֹ׃ ב וַיִּבֶן אֶת־
בֵּית ׀ יַעַר הַלְּבָנוֹן מֵאָה אַמָּה אָרְכּוֹ
וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה
קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טוּרֵי עַמּוּדֵי אֲרָזִים
וּכְרֻתוֹת אֲרָזִים עַל־הָעַמּוּדִים׃
ג וְסָפֻן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת

עַל צוּרָתָא׃ לו וּבְנָא יָת
דָּרְתָא גַוַּיְתָא תְּלָתָא סִדְרִין
דְּאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חַד
דְּמָרִישׁ אָעֵי אַרְזַיָּא׃
לז וּבְשַׁתָּא רְבִיעִתָא שָׁרֵי
לְאִשְׁתַּכְלָלָא בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַיָי בְּיַרַח זִיו נִצָּנַיָּא׃
לח וּבְשַׁתָּא חֲדָא עַסְרֵי בְּיַרַח
מֵיסַף אִבְּבַיָּא הוּא יַרְחָא
תְּמִינָאָה אִשְׁתַּכְלַל בֵּיתָא
לְכָל גְּזֵרָתֵיהּ וּלְכָל דַּחֲזֵי
לֵיהּ וּבְנָהִי שְׁבַע שְׁנִין׃
א וְיָת בֵּיתֵיהּ בְּנָא שְׁלֹמֹה
תְּלַתְעֲסַר שְׁנִין וְשַׁכְלֵיל יָת
כָּל בֵּיתֵיהּ׃ ב וּבְנָא יָת בֵּית
מְקֵרַת מַלְכַּיָּא מְאָה אַמִּין
אוּרְכֵּיהּ וְחַמְשִׁין אַמִּין
פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ
עַל אַרְבְּעָה סִדְרֵי עַמּוּדֵי
אַרְזַיָּא וְקַרְנָתְהוֹן דְּאַרְזַיָּא עַל עַמּוּדַיָּא׃ ג וְחַפָּא נִסְרִין דְּאַרְזָא מֵעִלָּוֵי מְחִיצַיָּא דְעַל

טורי ג' מלאים וסי' וימלאו בו ארבעה טורי אבן. ויבן את החצר. ויבן את בית יער הלבנון דספרא: בירח ד' בקריא' וסי' בשנה הרביעית יסד בית ה'. ובשנה האחת עשרה. בירח האיתנים בחג היא החדש. ואכחד את שלשת הרעים בירח: ואת ביתו. ז' ופי' נמסר בסדר לך לך ולעיל בסיפרא סימן ד':

תולדות אהרן בירח זיו. (ר"ה נו): בית יער הלבנון. יומא לט: וספון בארז. (בתרא טו):

רש"י

על הדלתות: מיושר על המחוקה. הזהב מכוון על חיקוק הצורות שוקע בחקיקתו ובולט במקום בליטתו שיהיו הצורות ניכרות בו: (לו) החצר הפני[מית] היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם וקורא אותה פ[נימית] לפי שהיתה לפני' מעזרת נשים: (ובמקרא לא מצינו כתיב עזרת נ[שים] במשנה): וטור כרותות [ארזים] נדבך של קירות (מס...) עשה בחומה: (לז) ברביעית. למלך שלמה [יסד] בית ה'. הוחל יס[וד]: (לח) בירח בול. הוא [מרחשון] שהעשב בלה בשדה [ומגבלין] לבהמה מן הבית מלש[ון] למאכלים (שיסטים יע...): (א) ואת ביתו בנה שלמה [שלש] עשרה שנה. שבמלאכת [בית המקדש] נזדרז ובשלו נתעצל [ולשבחו] סיפר הכתוב: (ב) בית [יער] הלבנון. תירגם יונ[תן] מקירת מלכיא (עמודי ...) כעומדים באורך המא[ה] כל טור וטור לאורך ומטור הראשון לטור [השני] חמשים אמה והוא רוח[ב] הגגה מבל"ה) : ו[כרותות] ארזים. קורות ארזים הבית היה טור עמודים והכרותות מעמוד לע[מוד] (וטור השני למול טור ברוחב הבית וכן [כל] הטורים. והכך [...] לרצפת הבית מטור ל[טור] הכרותות. והעמודים עשוים פתחים פתחים כסדרה והיו הכרותו[ת] משקף שעל המזוזות [...] כן אלו הכרותות כדי [...] עליהם המחיצות שהם [...] הנזכרים בכתוב. הצלעות אשר על ה[...] ולא אמר על הכרותו[ת]

רד"ק

מלפה אותם והלא הם נראות כבתחלה אבל היו מלופות זהב וכת"י מכבש על צורתא: (לו) ויבן את החצר הפנימית. היא החצר הנקראת ג"כ עזרה וקראה פנימית לפי שהיתה פנימית לחצר הבית: כרותות. קורות ארזים כרותות ומתוקנות היטב לשומם בכותל והיו שלשה הטורים מאבן גזית והאחד מקורות ארזים וכת"י כרותות מריש ובדברי רז"ל על מריש הגזול שבנאו בבירה: יוסד. משנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בנין הבית וזהו יסוד שבנו ויסדו: בירח זיו. כמו שכתוב למעלה: (לח) בירח בול. הוא מרחשון כמו שאמר הוא החדש השמיני ונקרא בול מפני הגשמים שמתחילין בו מנין מבול ובדברי רז"ל בירח בול שבו העלה נבל והארץ עשויה בילות בולות וירח שבו בוללין לבהמה מתוך הבית כלומר שמאכל הבהמה כלה מן השדה ועם יונתן בזה שתרגם בירח מיסף אבביא: ויבנהו שבע שנים. בשבע שנים ואחר שאמר ובשנה האחת עשרה כלה הבית מה היה צריך לומר ויבנהו שבע שנים אלא תאמר שנתעכב בנתים מהבניני' ולא התעסק כל שבע שנים בבנין לפיכך חזר ואמר ויבנהו שבע שנים: שלש עשרה שנה. שלש עשרה שנה אחר כלות בית ה' התעסק בבנין ביתו וי"מ כי לא נתעסק בבנין ביתו אלא שתי שנים ופי' שלש עשרה שנה עד תום שלשה עשרה שנה למלכותו ולפי' זה יקשה מה שאמר למטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים נראה כי עשרים שנה הוציא בין שני הבתים שבע בבית ה' ושלשה עשר בביתו ויוכלו לתרץ כי פי' אחד ועשרים שנה למלכותו שבע שנים אחר השלמת הבתי' נתן הערים לחירם ואף ע"פ שחירם נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לבנין הבתים לא נתן הוא לחירם אלא הערים אלא מקצה עשרים שנה למלכותו: (ב) בית יער הלבנון. ת"י בית מקרת מלכיא נראה כי מנהג המלכים היה בזמן ההוא לבנות בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ושלמה בנה ביער שהיה ידוע בארץ ישראל נקרא לבנון ובנה הבית הזה מעלים כתליו וקירותיו ובנה אותו על ארבע טורי עמודי ארזים על ארבע פנות הבית ומעמוד לעמוד כרותות ארזים שהם קורות גדולות הנקראים מרישי' בדברי רז"ל וי"ת כרותות קרנתהון: (ג) וספון בארז. ותפא נסרין דארזא: על הצלעות

שהעמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם. והכרותות אינם אלא להחזיק עמוד אל עמוד להיות האהל אחד ומונחים על צדן ולא היו זקופין ובאמ[צע] העמודים ר"ל על הכרותות שעל העמודי' ולא נקרא בשם בפני עצמן [...] ואפשר נמי שהכרותו' אינם עולים למעלה מן העמודים דאינם שוכבים אלא הם נתונים בראשי העמודים ובשוין למעלה ולא כעין משקוף השו[כב על] המזוזו' אלא כמו יתד ארוך המחבר שני עמודים ומ"ש וכרותות על הע[מודים] פירושו בצד העליון של עמודים. נמצא מה שעל הכרותות הוא על העמ[ודים] עד כאן פי' בעל צורת הבית): (ג) וספון בארז. קירוי עליה מלמעלה. הצלעות. מחיצות עליונות שעל הכרותו' ארבעה מחיצות זה אל זה משוכים:

רלב"ג

הכרובים וגו' וצפה זהב מיושר על המחקה. ר"ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק שם מאלו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות בזהב: (לו) ויבן את החצר הפנימית. היא העזרה ולא פי' שיעורה. והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על גביהם ממתכות גדולות ארזים: (לח) בירח ביל. הוא מרחשון: ויבנהו שבע שנים. לא הקפיד בחצי השנה העודפ' או אולי בשבע שנים נשלם בניינו אך קצת הדברים שנעשו בו לנויו ולקשוט לא נשלמו עד הזמן והנה נזכר זה לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עש[רה] וזה מורה על עוצם זריזותו בבית המקדש: (ב) ויבן את בית יער הלבנון נראה ממה שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה ז[ה] להתקרר שם לימות החמה ולזה ידמה שעש' פתחים רבים ואחשוב שיער ל[בנון] קרוב

מצודת ציון

ור"ל תרקדון: (לה) המחקה. מל' חקיקה: (לו) טורי. שורות כמו ארבעה טורים (שמות כ"ח): גזית. מסותתות בנסר: (לז) בירח. בחודש: (לח) בול. הוא חשון שבו נובלין ובוללין עלי האילנות: כלה. נשלם: ז (ב) הלבנון. שם היער: (ג) הצלעות. הנסרים: והקפים

מצודת דוד

במקום בליטתו לבל יבטל הזהב צורות הציורים אבל יהיה נראה זהב: (לו) הפנימית. זה עזרת כהנים: שלשה טורי גזית: שלשה שורות זה על גב [זה] באבני גזית ועליהם שורה הרביעית בנה מארזים כרותות ומחוטבות ביותר הזה בנה אותו עד כלות גבהי הכתלים: (לז) בשנה הרביעית. למלכות שלמה: יוסד. הונח היסוד: (לח) לכל דבריו. כל הדברים הנצרכים בו: ולכל משפטו. היא וכפל הדבר במ"ש: ויבנהו שבע שנים. ר"ל שבנה כל שבעת השנים ולא הפסיק זמן מה ולא חש למנות החדשים היתרים על שבעת השנים או ר"ל שבנה [...] שנים שלמות כי במשך זמן הבנין חדל לבנותו בשעור החדשים העודפים על שבעת השנים: ז (א) שלש עשרה שנה. לימד בכאן שנתעצל בבנין ביתו ולא כלהו [עד שלש] עשרה שנה אבל בבנין בה"מ נזדרז וכלהו לשבע שנים אף כי היתה גדול להפליא יותר מביתו: ויכל וגו'. ר"ל עם שהשהה בה י"ג שנה לא קץ בטורח הבנין עד כ[לו] כלו: (ב) בית יער הלבנון. כן היה נקרא כי לפי רוב העמודים שעמדו בה היה נראה כיער המרובה באילנות. או שבנהו במקום יער הלבנון כי היה מנהג [...] בזמן ההוא לבנות להם בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ועשויה היא בחלונות מרובים להכניס שם האויר: על ארבעה טורי עמודי ארזים. והשורות ה[...] לרוחב הבית והיה נחלק להם האורך לשלשה חלקים שווים אבל לאורך הבית היה כתלים ממש כדרך הבנין: וכרותות ארזים. ארזים מחוטבים השכיבו על ה[...] ההם לחברם יחד לבל יהיו זזים ממקום עמדם: (ג) וספן בארז מעל על הצלעות. כי על העמודים ועל קירות הארזים המחברם יחד

רשי

...ים לאורך הבית הילן סתחים וחלונות כי בית הקיץ היה עשוי לאויר ועל ...מחולות קירוי הספין ארבעים וחמשה נסרים היו הספון שלשה טירי ...(לשלשה חללים) ארבע טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור הבית ...נתונים בין כל חלל ט"ו מהם) ארכן לרוחב שבין טיר לטיר ורחבן לאורך ...זה אצל זה: (ד) ושקופי' ...טורים. ועוד עשה קרוי ...עירים הנסרים ושלשת השקופי' כי רוחב של ט"ו ... לא קירה את הבית ארכו שהוא ק' אמה. אצלו לקרות הבית קרוי ...נסרים קטנים נתונים על ...קטנים הנותרים (נ"ל ...ים) מטור כרותות ארזים ...ר. שלשה תריסין זה (נ"ל לם ף) זה ושקופין כדיכן כעין משקוף שהדל' בו ועל אותן שקיפין הנסרים הקטנים נתונים ...כן של נסרים קטנים רחבן של נסרים גדולים מעלה: ומחזה אל מחזה. נסרים של שקף זה למול ...) נסרים של (שקיף) זה: . לשון קלה ומנחם כן וחברו אל מחוז חפצם ...זות שבלשון משנה כך היא בסדר מערכת התמיד. וכן הוא עושה (חזית) ...נפרק השותפין בבבא בתרא. ויונתן אף הוא תרגמו זוי לקביל זוי. אבל ...ים אטומים (מלכים א' ו' ד') וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסא: ...כל הפתחים והמזוזות. שהתם מקירות מלכים עשוי פתחים פתחים. מפני ... ולכך קראו בית יער שדומה ליער: רבועים שקף. תירגם יונתן מרבעין כלנסא ומחופין היו הפתחים בנסרים דקין רבועין היו כשאר פתחי בתים שווין כיפה כעין פתחי אולם: ומול מחזה. ומול של מחזה מוסב לקראת המערת. ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה יודע האיך: (ו) ואת אולם העמודי'. אולם עשה לפני העמודים שאלה מבוא לבית חמשים אמה ארכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני מסך הבית אלא שלאולם המדה יתירה קרויה אורך והקצרה קרויה רוחב: ואולם על פניהם. אולם גביה עשה על כל הבית: ועמודים ועב על ...ועל כרותות ארזים שעל העמודי' התחתונים הגיה על (נ"ל עיד) עמודים אחרים ותריסין מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן צלעות מזה לזה והעבים ...העליונה. עב היא תריס כמו שפירשנו והעבים אלו התריסין: (ז) ואולם הכסא. ואולמא לאתקנא תמן כורסי בית דינא דדאין תמן פרסדא לבית דינא עביד

מלכים א ז

אֲשֶׁר עַל־הָעַמּוּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה ל'
חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר: ד וּשְׁקֻפִים שְׁלֹשָׁה
טוּרִים וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ ל'. כ'
פְּעָמִים: ה וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזֹת
רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה ל ומט'
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: ו וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים ל'
עָשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים
אַמָּה רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם
וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם: י"א חס'
ז וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם ה' ר"פ

ועמדים י"א חס' ו' וסי' נמסר בסדר ויקהל:

עַמּוּדַיָּא אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא
חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִדְרָא:
ד וּכְלֻנְסָא תְּלַת סִדְרִין וְזָוֵי
לָקֳבֵיל זָוֵי תְּלַת זִמְנִין:
ה וְכָל תַּרְעַיָּא וְסִפַּיָּא מְרַבְּעִין
וַחֲפַן כְּלֻנְסָא וּמְקָבֵיל זָוֵי
לָקֳבֵיל זָוֵי תְּלַת זִמְנִין:
ו וְיַת אוּלַמָּא דְעַמּוּדַיָּא עֲבַד
חַמְשִׁין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
וּתְלָתִין אַמִּין פּוּתְיֵהּ
וְאוּלַמָּא עַל אַפֵּיהוֹן
וְעַמּוּדַיָּא וּסְקוּפְתָא עַל
אַפֵּיהוֹן: ז וְאוּלַמָּא לְאַתְקָנָא
תַּמָּן כּוּרְסֵי בֵּית דִּינָא

רדק

הצלעות. הם הכרותות שזכר וי"ת מחיצתא והוא הענין בעצמו כי הכותלים נקראו מחיצה: ארבעים וחמשה. אלה הנסרים של ארז שקרה בהם הבית היו מ"ה כי שלשה טורים היו כל טור וטור היו בו חמשה עשר נסרים: (ד) ושקופים שלשה טורים. חלונות עשה בבית הזה וקראם שקיפים לפי שאדם משקיף מהם כמו שאמר וישקף אבימלך בעד החלון ומה שאמר שלשה טורים שלשה טירי נסרי ארז בין חלון לחלון ומה שאמר מחזה אל מחזה מראה כנגד מראה כלומר כי החלונות היו בשלשה הכותלים וזהו שאמר שלש פעמים והיו חלון כנגד חלון וזהו מחזה אל מחזה וי"ת וכלונסא תלתא סידרין זוי לקבל זוי תלת זמנין וכדברי רז"ל ומודלא על גבי כלונסת והם בדים ארוכים כמין קנה של רומח וזוי כמו זוית: (ה) וכל הפתחי' והמזוזות רבעים שקף. הפתחים היו מרובעים לא שהיו עשויים מלמעלה כמין כפה וכן מזוזות השערים היו מרובעים ולא עגולים: שקף. ויש לפרש שקף כמו משקוף כי המשקוף שעל הפתחי' היה גם כן מרובע והמשקוף הוא חלון שעושין על הפתח להשקיף ממנו מי שקורא בשער והחלון ההוא היה עשוי מחזה מול מחזה שלש פעמים כמו שפירשנו: (ו) ואת אולם העמודים. האולם הוא הנקרא בית שער וקירויו עשוי כמין כפה וסמך האולם אל העמודים כי הבית היה בנוי על ארבעה עמודים כמו שזכר ואמר כי זה האולם היה על פני העמודים וזהו שאמר ואולם על פניהם ועוד היו עמודים אחרים על פניה' ועוד עב על פניהם ועב הוא עץ עב וגדול הוא הנקרא מריש כדברי רז"ל ואמרו והעבים אלו המריש: (ז) ואולם הכסא. סמך האולם אל

רלבג

...לבית המקדש ולזה נקרא לבית המקדש לבנון. וזכר שהבר בנה זה הבית ...ארבעת טורי עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית ...האורך בהם לשלש' חלקים שהיו עמודים היו בכל טור. והנה היו כרותות ...ים על העמודים שיסבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים ארכם לפי מה שארכו שלישית מאה אמה: (ג) והנה היה ספון בנסרים ...ארז ממעל על הצלעות והם כרותות הארזים אשר על העמודים שהיו ...ים וחמשה כי חמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות ...ים אשר עליהם חמשה עשר ומזה התבאר כי מקצת עובי העמוד האחד ... עובי העמוד השני הנמשך לו היה שלש אמות ושליש אמה ואולם עובי ...דים האלו היה לפי מה שיראה לי ממה שנזכר אחר זה שתי אמות וחצי ...שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה ובזה ...ת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים: (ד) ושקופי' ...טורים. הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא ...שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים: מחזה ...מחזה שלש פעמים. ר"ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי הארך זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבפנים: (ה) וכל הפתחים והמזוזות רבועים. ר"ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים. וזהו מה שנראה לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים מאד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה: (ו) ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו. והנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודים ולזה היה גבהו כגבהם: ואולם על פניהם וגו'. ר"ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים הנזכרים היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה: (ז) ואולם הכסא אשר ישפט שם

מצודת דוד

...שהניחו צלעות ונסרים להיות מחולות הבית ממעל ועל הצלעות ההם הניחו ...ארז להיות לתקרה (יאמר על העמודים ולא זכר כרותות הארזים על כי ...ים היו העיקר לסבול מעל הצלעות): ארבעים וחמשה. מספר לוחות ...המכסים את התקרה היו ארבעים וחמשה: חמשה עשר הטור. כי העמודים ...לאורך לשלשה חלקים שוים ולזה היה גם התקרה נחלק לשלשה חלקים ...חלק הניחו שורה של לוחות ארז ובה חמשה עשר במספר והניחו לאורך ...לאורך הבית א"כ היה אורך כל לוח ל"ג אמות ושליש אמה ורוחב הלוחות ...הבית היה רוחב כל לוח ג' אמות ושליש אמה: (ד) ושקפים שלשה טורים. ...לים שעמדו באורך הבית עשו שלשה שורות חלונות זה למעלה מזה בקומת ...: ומחזה אל מחזה. כי בהכותל שמזה ומזה עשו שלשה שורות חלונות ואמר ...לונות היו מכוונות זו מול זו ר"ל החלונות מכותל מזה מול החלונות מכותל מזה: שלש פעמים, ר"ל כן היה בכל שלשת הטורים: (ה) וכל הפתחים. אלו הפתחים שפתחו בכתלים ההם היו מרובעים כי המשקופים היו מיושרים לא עגולים: והמזוזות. הם עמודי המזוזות היו מרובעים בני ארבע צלעות כדרך רוב המזוזות: שקף. גם חלון הקטן העשוי ממעל להפתח היתה רבוע: ומול מחזה אל מחזה. כמו ומחזה אל מול מחזה ור"ל החלון שבעבר הזה היה מול החלון שבעבר מזה: שלש פעמים. יתכן שהיו שלשה פתחים בכותל מזה ושלשה בכותל מזה והחלון מלמעלן וכל השלשה היו זה מול זה והיה א"כ בכל חלק שבחלק העמודים פתח אחד מזה ופתח אחד מזה: (ו) ואת אולם העמודים. לבית יער הלבנון עשה אולם עומד על עמודי ארזים יהיה ארכו חמשים אמה ורחבו שלשים אמה: ואולם על פניהם. יספר מקום עמוד האולם ואמר שעמוד נסמך לבית היער לפני פתחיו וכדרך בית שער ועמד ארכו לאורך הבית להיות מול כל שלשת הפתחים

רדק

אל הכסא כי לא היה שם אלא כסא המשפט אומר כי עשה אולם לבית המשפט ושם היה הכסא שהיה יושב בו ושופט הבאים לפניו במשפט ומה שאמר אחר כך אולם המשפט הוא כפל דבר או פירושו כי לאותו אולם שהיה בו כסא עשה אולם אחר לפניו הוא הנקרא אולם המשפט שהיה בית שער לבית המשפט וכן נראה דעת המתרגם שתרג' אולמא לאתקנא תמן כורסי' בית דינא דדאין תמן פירסדא לבית דינא עביד ופירו' פורסד' בית שער כמו שאמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין נאין ויש נוסחאות פרוסדור בסמ"ך : מהקרקע עד הקרקע . ת"י מאושיא ועד אושיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפה כותה מכוסה בנסרים של ארז : (ח) וביתו אשר ישב שם . הוא הבית שאמר למעל' ואת ביתו בנה שלמה שלש עשר' שנה ואו'מר כי החצר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית נעשה לבת פרעה עשה ג"כ במעשה האול' הזה : (ט) כל אלה . כל אלה הבתים שזכר שבנה בית ה' וביתו ובית המשפט בית בת פרעה וחצרותיהם כלם היו בנויים באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה : במדות גזית . אבן גזית היה ידוע מדתו ביניהם כמו בימי רז"ל שהיה מדת גזית חמשה טפחים : מגוררות במגרה . מגרה הוא המישור שהיו פני האבנים חלקות וישרות יותר כשהיו מגוררות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופי' מבית ומחוץ כי שני הפנים היו מגוררות : וממסד עד הטפחות והיו שם אבנים ישרות וחלקו' כן מן היסוד עד שמי קורה ונקרא מקום הנחת הקירות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקירות עליהם יוצאים חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבנין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנין אחר כמו שאמר באבנים שלשה טורים וטור כרותות ארזים : (י) ומיוסד אבנים . היה הבנין הזה מיוסד באבנים טובו' וגדולות שהיו אבנים מעשר אמות ואבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבנים טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במדת הגזית ורז"ל אמרו כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמנה אמו' היו אילטוריו' יוצאות חוץ לכותל בולטות מבפנים לבית ואמר אבני עשר ואבני שמנה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו עולות לגדולות ששם היו זקנים וזקני כהונה שלא היו מכניסין מטות למקדש וסרחי כהונה היו ישנים איש על כסותו לארץ

רשי

עביד . פרוסדא לשון פרוזדור : וספון בארז . מחופה קרקע הרצפה באר[ז] מהקרקע . ת"י מן אושיא עד אושיא מיסוד כותל זה ועד יסוד כ[ותל] (ח) וביתו אשר ישב שם . דירה גמורה לאכול שם ולשכב שם : מבית ל[...] לפנים מן אולם של בית יער הלבנון : ובית יעשה . עלה בלבו לעשות בי[ת] [לבת] פרעה : כאולם הזה . [...] אולם הזה : (ט) כל אלה [...] יקרות . כל האבנים [...] עשוים כבדות : במד[ות] כמדת אבני גזית מד[...] היתה לאבני גזית במ[...] וממסד עד הטפחות . [...] היה הבנין הזה עשוי [...] גזית הללה מן היסוד [...] הקירה : וממסד . לשון [...] הטפחות . שמי קורה [...] ומיני טפחה שמים [...] מח יג) : ומחוץ . לצד [...] היה כל משך הקירות [...] כללו עד החצר הגד[ולה] (י) ומיוסד וגו' אבנים [...] והיסוד שבתוך הקרקע [...] אבני' גדולות יותר ממד[...] (יא) ולמעלה אבנים [...] ולמעלה ליסודות היו [...] יקרות עד הטפחות כמ[...] למעלה : וארז . ושפ[...] דארוא כמו שאמר וספן [...] שלשה

ג' חס' אֻלָ֤ם הַמִּשְׁפָּט֙ עָ֔שָׂה וְסָפ֣וּן בָּאֶ֔רֶז מֵֽהַקַּרְקַ֖ע עַד־הַקַּרְקָֽע׃ ח וּבֵית֞וֹ ל' . ו'

אֲשֶׁר־יֵ֣שֶׁב שָׁ֗ם חָצֵ֤ר הָאַחֶ֙רֶת֙ מִבֵּ֣ית ל'

לָֽאוּלָ֔ם כַּֽמַּעֲשֶׂ֥ה הַזֶּ֖ה הָיָ֑ה

וּבַ֨יִת יַעֲשֶׂ֤ה לְבַת־פַּרְעֹה֙ אֲשֶׁ֣ר לָקַ֣ח ב' ותבחהו

שְׁלֹמֹ֔ה כָּאוּלָ֖ם הַזֶּֽה׃ ט כָּל־אֵ֜לֶּה אֲבָנִ֤ים

ל' חס' . ב' יְקָרֹת֙ כְּמִדֹּ֣ות גָּזִ֔ית מְגֹרָר֥וֹת בַּמְּגֵרָ֖ה

מִבַּ֣יִת וּמִח֑וּץ וּמִמַּסָּד֙ עַד־הַטְּפָח֔וֹת ל' . ב'

וּמִח֖וּץ עַד־הֶחָצֵ֥ר הַגְּדוֹלָֽה׃ י וּמְיֻסָּ֕ד ל'

אֲבָנִ֥ים יְקָר֖וֹת אֲבָנִ֣ים גְּדֹל֑וֹת אַבְנֵי֙

עֶ֣שֶׂר אַמּ֔וֹת וְאַבְנֵ֖י שְׁמֹנֶ֥ה אַמּֽוֹת׃

ל' יא וּמִלְמַ֕עְלָה אֲבָנִ֥ים יְקָר֛וֹת כְּמִדּ֥וֹת

דְּדָאֵין תַּמָּן פְּרוֹסְדָא לְבֵית דִּינָא עֲבִיד וַחֲפֵי נִסְרִין דְּאַרְזָא מֵאוּשַׁיָּא עַד אוּשַׁיָּא: ח וּבֵיתֵיהּ דְּיָתֵב תַּמָּן דָּרְתָּא אוֹחֲרַנְתָּא מְגָיו לְאוּלַמָּא כְּעוֹבָדָא הָדֵין הֲוָה וּבֵיתָא עֲבַד לְבַת פַּרְעֹה דִּנְסֵיב שְׁלֹמֹה כְּאוּלַמָּא הָדֵין: ט כָּל אִלֵּין אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גָּזִית מְמַסְּרָן בִּמְסָרִין מְגָיו וּמִבָּרָא וּמְשַׁכְלְלָן בְּפוּשְׁכַיָּא וּמִלְּבָרָא עַד דָּרְתָּא רַבְּתָא: י וּמְשַׁכְלַל בְּאַבְנִין טָבָא אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנֵי עֲסַר אַמִּין וְאַבְנֵי תְמָנֵי אַמִּין: יא וּמִלְּעֵלָּא אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גָּזִית וַחֲפֵי נִסְרִין

אלם ג' חס' בקריא' וסי' אלם המשפט עשה . ולחצר בית ה' הפנימית , ויקם את העמדים . וכל צורת הבית דכוו חס' במ"ה מ"ל :

תולדות אהרן כל אלה . סוטה מה (סוטה כד) : אבני עשר . תמיד כו : כמדות גזית . בתרא 3 :

רלבג

שם . ובמקום אשר יהיה הגמר דין והוא הנקרא אולם המשפט או י[...] ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר ישפט שם הוא אולם המשפט [...] הראשון תואר הוא הכסא אשר ישפט שם ר"ל כי ממנו יכנסו לאולם [...] כמו שתרגם יונתן : וספון בארז מן הקרקע ועד הקרקע . ר"ל על [...] הקרקע אולם המשפט מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה שכנגדו : ([ח]) אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם . ר"ל הוא החצר האחרת שהיל[...] לאולם אשר בנה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו ה[...] נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם : ובי[ת] לבת פרעה . ר"ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה [...] הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז : (ט) כל אל[ה] יקרות כמדות גזית . הנה היתה מדת אבן גזית מיגבלת וידועה אצלם : [...] במגרה מבית ומחוץ . ר"ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררו[ת] והוא חרב סגוס אחד שיר"א בלעז כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושל[...] זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחד נראה[...] וממסד עד הטפחות . ר"ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראים שידקדקו בשיעורם למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה ה[...] אמר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשער כמדת טפח או יותר מעט ר"ל שישימום שם נוספות ב[...] מבואר בבנייניס היפים והשלמים : ומחוץ עד החצר הגדולה . מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהי[ה] באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אשר זכרו בית יער הלבנון : (י) ומיוסד אבנים יקרות . ר"ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי [...] אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות . ולמעלה מן היסוד היו אבנים יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באצלים כרותות אב[...] האבנים

מצודת ציון

(ד) ושקפים . חלונות אשר ישקיפו ויביטו דרך שם : ממחזה . אף הוא ענין חלון אשר יחזו ויראו דרך בה (ה) שקף . חלון . (ט) יקרות . כבדות ומקטיות . או מכובדות ומשובות : מגוררות במגרה . מגרה היא כלי ברזל מלאה פגימות ועל כי יחתכו בו העצים דרך גרירה נקרא מגרה וכן ויסם במגרה (ש"ב י"ב) : (יד) חורש . אומן : ויצר

מצודת דוד

הפתחים שבשלשת חלקי הבית : (ולזה אמר על פניהם כי היו לפני של[...] בתחילת קונטרס בנין הבית והצורה) : ועמודים ועב על פניהם . לפ[...] האולם הזה עמדו עמודים תקועים בארץ וממעל להם עץ עב לחברם [...] יהיו זזים ממקומם והיה עשוי לנוי ולפאר או להיות כעין מחילה ול[...]

(ז) ואולם הכסא . ר"ל אל האולם אשר עמד בו הכסא אשר ישב עליו לשפוט שם אל האולם הזה עשה עוד חולה לו אולם המשפט שיעמדו שם הבאים[...] עד אשר יקראו לבוא לפני המלך : וספן בארז . כסה הרצפה בנסרי ארז : מהקרקע עד הקרקע . ר"ל מקרקעית כותל זה עד קרקעית כותל ז[ה] (ח) וביתו אשר ישב שם . ר"ל מקום מושבו בקביעות : חצר האחרת . אשר עמדה בחצר האחרת מבפנים לאולם המשפט בדרך הכניסה מן החוץ אל [...] המלוכ' : כמעשה הזה היה . כמעש' אולם המשפט ספן בארז כמותו : ובית יעשה . הבית אשר עשה לבת פרעה היה ג"כ כאולם המשפט : (ט) כל אלה . כל[...] שזכר בנה מאבנים יקרות וגדולות כמדות הראויות לאבני גזית כפי מה שהי' ידוע להם : מגוררות במגרה . החתוכות במגרה לעשותן חלקות משני עבר[...] הפנימי ובעבר החיצון : וממסד . מן היסוד עד התקר' וזהו עד הטפחות כי הדרך הוא לעשות כעין לבזבז בשעור טפח בולט מהכותל אצל התקרה והוא[...] המלאכה : ומחוץ . ואף יתר הבנינים אשר עמדו מחוץ להבתים האלה עד החצר הגדולה את כולם בנה כבנין האמור אבל החצר הגדולה עצמה בנה ב[...] כמפורש בענין : (י) מיוסד וגו' . ר"ל מה שנאמר למעלה אשר אבני היסוד היו שוות לאבני הכותל אין זה כ"א בדבר שהיו אבני יקרות כמותן אבל לא י[...] כי אבני היסוד גדולות מאבני הכותל כי אבני יסוד היו בני י' אמות וגו' וגדולים המה ממדת אבני גזית : (יא) ולמעל'. כתלים שעל היסודות : וארז . כ[...] הא[...]

גָּזִית וָאָרֶז׃ יב וְחָצֵר הַגְּדוֹלָה סָבִיב ל׳
שְׁלֹשָׁה טוּרִים גָּזִית וְטוּר כְּרֻתֹת
אֲרָזִים וְלַחֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית ל׳
וּלְאֻלָם הַבָּיִת׃ ג׳ חסר
יג וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־
חִירָם מִצֹּר׃ יד בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה ב׳ מן בנית דן נד"ה
הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי
חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־ ו׳
הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־
מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ ו׳ מ"ל בסיפ׳
שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ׃ טו וַיָּצַר ב׳ . ג׳ וכל עליה דכוו׳
אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד
וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־ ב׳
הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי׃ טז וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה
לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק ב׳ חס׳ ולא קירס
נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת

דְאַרְזָא׃ יב וְדַרְתָּא רַבְּתָא סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתָא סִדְרִין דְאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חַד דְמָרֵישׁ אָעֵי אַרְזִין וּלְדָרַת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ גַוָיְתָא וּלְאוּלָמָא דְבֵיתָא׃ יג וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וּדְבַר יָת חִירָם מִצוֹר׃ יד בַּר אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא הוּא מִשִׁבְטָא דְבֵית נַפְתָּלִי וַאֲבוּהִי גְבַר צוֹרִי אוּמַן בְּעוֹבָדָא דִנְחָשָׁא וְאִתְמְלֵי יַת חוּכְמְתָא וְיַת סוּכְלְתָנָא וְיַת דַעְתָּא לְמֶעְבַּד כָּל עֲבִידָא בִּנְחָשָׁא וַאֲתָא לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַעֲבַד יַת כָּל עֲבִדְתֵּיהּ׃ טו וְצַר יַת תְּרֵין עַמּוּדַיָא דִנְחָשָׁא תַּמְנֵי עַסְרֵי אַמִין רוּמֵיהּ דְעַמּוּדָא חַד וְחוּט מְשַׁח תַּרְתֵּין עַסְרֵי אַמִין מַקַף לֵיהּ וְכֵן לְעַמּוּדָא תִנְיָנָא׃ טז וְתַרְתֵּין קְרוֹנְתָּן עֲבַד לְמִתַּן עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא מַתַּךְ נְחָשָׁא חֲמֵשׁ אַמִין רוּמָה דִקְרוֹנְתָּא חֲדָא וַחֲמֵשׁ

רשי

שלשה טירים גזית . הסות׳ עשויה שלשה נדבכין של אבנים ונדבך של עץ : (יד) חרש אומן : וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת . שלשה אומנות שהעולם נברא בהן שנאמר בחכמה יסד ארץ . כונן שמים . בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג כ) בשלשתן נבנה הבית : (טו) את העמודים . שהעמיד ... ימין ובועז : שמנה ... אמה קומ׳ וגו׳ . (ובדברי ... ב׳ ג׳ ט"ו) הוא אומר ... וחמש אמה קומתן שילק ... כאחד . והאמה החסיר׳ ... אני אני אמה היתה לכל ... בראשו שאינה דומה ... שאר העמוד כמו ... למטה בענין ועל ראש ... יס מעשה שושן : וחוט ... אמה יסוב את העמוד ... לימד שהיה ד׳ אמ׳ת ... אמות עגול שכל שיש ... ג׳ טפחים יש בו רחב ... ועוביו ארבע אצבעות ... חלול כך מפורש בסוף ירמיה . והרי זה מקרא ... שירש ארכו של אחד ולמד ממנו . ושירש הקיפו של ... ולמד ממנו בראשון . וכן ... יונתן וחוט משח תרתין ... אמין מקיף ליה וכן ... דא תניינא : (טז) ושתי ... ת . סומיילי"ש בלע"ז . ... טריסגיטו"ר בלע"ז : ... אמות קומת הכותרת ... . ובסוף הספר הוא ... שלש אמות שנינו במשנה ... יים ותשע מדות שתי ... התחתונות של כותרות ... ות לעמוד שלא היו בכן ... ושלש העליונות היו ... ת לחוץ המוקפות לורה ... ר שבכים מעשה שבכה כמין

...ות אהרן וישלח המלך : ערוכין יו : בן אשה אלמנה . שם :

רדק

לארץ : (יב) ולחצר . בנין החצר הגדולה כמו שאמר למעלה ויבן את החצר הפנימית וגו׳ וכן עשה לבנין הבית הבנין הזה : (יד) ממטה נפתלי . הוא היה ממטה נפתלי ואמו מבנות דן כמו שאמר בדברי הימים בן אשה אלמנה מבנות דן ומה שאמר ואביו איש צרי שהיה גר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי וצורי קריאתו מלרע : חרש נחשת . הוא או אביו גם כן היה חרש נחשת ורבותינו ז"ל שמכו מזה כי חייב אדם להתעסק באומנות אביו לפיכך הזכיר שכתיב אביו כי גם כן הוא היה אומן ובנו למד אומנתו ומה שאמר בן אשה אלמנה להודיע כי מת בעלה אבי חירם לפיכך לקח שלמה בנו כי גם הוא היה אומן טוב ומה שאמר חרש נחש׳ לעשות כל מלאכה בנחש׳ ובדברי הימים אומר יודע לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל וגו׳ שמה ספר כל אומניו׳ שהיה לו והנה לא ספר אלא מלאכת הנחשת כי לאותה מלאכה היה צריך לו שלמה כמו שאמר שעשה את העמודי׳ והכותרות והמכונות והכיורות והים והיעים והמזרקות כלם כלי נחשת היו : (טו) ויצר . אמר ויצר לפי שצורתם עשה בקרקע שהתיכ׳ בו : שמנה עשר אמה . ובדברי הימים אמות שלשים וחמש אורך מה שאומר בדברי הימים הוא אומר על מדת שני העמודים כאחד בעת היציקה שהיו שוכבים לפי׳ אמר שמה אורך והנה אמר קומה כשהעמידם וקומת העמוד האחד היה שמנה עשרה וכן העמוד השני הנה שלשים ושש בין שניהם ומה שאמר שלשים וחמש האמה האחת היה נכנס חצי אמה מכל עמוד בתוך הכותרת לפיכך לא אמר אלא שלשים וחמש והעמודים האלה היו חלולים כמו שאמר בסוף ירמיהו ועביו ארבע אצבעות נבוב ומה שאמר וחוט שתים עשרה יסב את העמוד השני הוא הדין לראשון והקומה שזכר לראשון והוא הדין לשני אלא אחז הכתוב דרך קצרה והוא אחד משלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת בהן וכן אמר בסוף ירמיהו שמנה עשרה אמה בקומ׳ העמוד האח׳ וח׳ט י"ב יסבנו ואמר בסוף וכן לעמוד השני וכו׳ תרגם יונתן בפסוק הנה תמני עסרי אמין רומי׳ דעמודא חד וחוט משח תרתין עסרי אמין מקף ליה וכן לעמודא תניינא ומדת ההקף בעמוד היה שתי׳ עשרה אמה וזהו שאמר וחוט שתים עשרה האמה יסוב את העמוד : (טז) ושתי כותרות עשה . פירוש עטרות כמו כתר מלכו ותרגומו קרונתין : מוצק נחשת . הכותרות היו נחשת מוצק כלו שהתיכו הכותרות כמו שהתיכו העמודי׳ : חמש אמות קומת הכותרת האחד . ובס׳ף זה הספר אומר וקומת

בן ב׳ ר"פ בקריא׳ וסי׳ בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי . בן אשה מבנות דן דדברי הימי׳ : י"ח פסוקי׳ בקריאה אית בהון את ואת ואת את וסי׳ ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת לוט בן הרן . ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו . וכלה מכפ׳ את הקד׳ ואת אהל מועד . הן הראנו ה׳ אלהי את כבודו . ויקח את זקני העיר . ויהי לתשובת השנה . ויצו המלך את יואב . בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי . ויעש חירום את הכיורות ואת היעים . ויקח את אוצרות . אז יכה מנחם . ויעמד המלך על העמוד . ויכרת את את הברית ירושלם ואת . והארץ תענה את הרגן . ועיפה פילגש כלב . ויעש חירום את הסירו׳ דד"ה ׳ ובשנת שמונה עשרה . חבול חבלנו :

רלבג

...ים הכס : (יב) והחצר הגדולה סביב וגו׳ . ר"ל שהחצר הגדולה אשר בה
...המלך היא מוקפת סביב חומה שלשים טירים אבני גזית וטור כרותות ארזים
...ים וכן היה לחצר בית ה׳ הפנימית כמו שקד׳ וכן היה לאולם הבית ר"ל
...ם אשר לפני ההיכל והדביר : (יג) וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו׳ .
...שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה הבקיאות לו יותר בזאת המלאכה :
...ויצר את שני העמודים . ר"ל שהוא עושה צורתם מפני עשותו הדפים שבו
...ך הנחשת אשר שהתיכו : שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד . בספר
...הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסם מזה
...ן אמה . ואפשר שנאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן
...במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד
...ארבעים שנה : וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני . מזה התבאר כי קיטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה
...וב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות : (טז) ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחושת .
ר"ל

מצודת דוד

...: כמה התקרה בארז : (יב) וחצר הגדולה סביב . אשר היה מסבב כל בתי ... : שלשה טורים . בנין כתליו היה מאבני גזית שלש שורות זו על גב זו ועליהם ... הרביעית היה מארזים כרותות ומחוטבות ביושר וכמו כן עד כלות גובה ...ים היה בנוי באופן הזה : ולחצר בית ה׳ הפנימית . ר"ל וכמו הבנין אשר ... לחצר בית ה׳ האמור למעלה וכן בנה את האולם אשר לפני ההיכל כי כולם ... בשלשה טורים גזית וגו׳ : (יג) את חירם . כך שמו של האומן : (יד) ממטה ...פי׳ . אביו היה מבני נפתלי ואמו היתה מבנות דן כמ"ש בד"ה : איש צורי . ...ד זמן רב בצור : חורש נחושת . על אביו הוא חוזר : וימלא . ר"ל ולזה היה חירם בנו ממולא בחכמת מלאכת הנחושת כי למד מאביו : (טו) ויצר . לפי שלא עשה המלאכ׳ בהעמודים רק עשה צורות העמודים בקרקע ושפך שם הנחושת לאחר התכה לזה אמר ויצר ר"ל עשה צורות שני העמודים אשר היו מנחשת וכו׳ : שמנה עשרה אמה . ובד"ה נאמר אמות שלשים וחמש אורך אבל שם נאמר מדת שני העמודים יחד וחצי האמה העודפת כאן היא הנעשית אחר היציקה בהקשת הקורנס להכניסה בהכיתרת האמור בענין ולזה לא חשבה בד"ה כי שם נאמר בלשון אורך אשר יורה שחושב בעת היציקה כאשר שכבו בארץ ולא היתה אז חצי האמה ההיא אבל כאן נאמר בלשון קומה וחושב א"כ אחר ההקמ׳ וכבר ניתוסף חצי האמה ההוא :
וחוט

רדק

וקימת הכותרות שלש אמות אמרו רבותינו ז"ל שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהם צורה ושלש עליונות הן נפרדית לחוץ מקפות שבכי' מעשה שבכה כמו לולבי דקל היו מוקפי' לפיכך לא מנה בזה בספר בס"ק אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרות סביב: (יח) לכסות את הכותרות. איני אומר שהשבכה האחת היתה לכסות שתי הכותרות אלא פירוש על השבכה האחת משתי השבכות שהיו מכסות את הכותרות: אשר על ראש הרמונים. היאך היה זה והלא הכותרות היו על ראש העמודים והרמונים על הכותרו' ויש ספרים שכתוב בהם אשר על ראש העמודים טעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמונים לית כותיה הנה כי זה לבדו ראש הרמונים והשאר ראש העמודים אם כן אפשר שגם על ראש הרמונים היו כותרות אחרות: וכן עשה לכותרת השנית. שני טורים רמונים על השבכה לצורך הכותרת לכסותה כמו שעשה באחרות: (יט) מעשה שושן באולם. על הכותרת שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה וזהו שאמר גם כן למטה ועל ראש העמודים מעשה שושן ויונתן תרגם עובד שושנתא לקיט באולמא וכן תרגים פרח שושן לקיט שושנתא: (כ) מלעומת הבטן כנגד המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות וכותרת על שני העמודים: (כ) גם ממעל מלעומת הבטן. שהוא לעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק (שעל השבכה) (נ"ל שהיא) מדובקת

תרגום

אַמִּין רוּמַהּ דְּקְרוֹנִתָּא תִנְיֵתָא: יז סְרִיגָן עוֹבַד סְרִיגָא קְלִיעָן עוֹבַד גְּדִילָן לִקְרוֹנְתָּן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא שִׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא חֲדָא וְשִׁבְעָא לִקְרוֹנְתָּא תִנְיֵתָא: יח וַעֲבַד יָת עַמּוּדַיָּא וּתְרֵין סִדְרִין סְחוֹר סְחוֹר עַל סְרִגְתָּא חֲדָא לְכַסָּאָה יָת קְרוֹנְתָּן דְּעַל רֵישׁ רִמּוֹנַיָּא וְכֵן עֲבַד לִקְרוֹנְתָּא תִנְיֵתָא: יט וּקְרוֹנְתָּן דְּעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא קָיִם בְּאוּלָמָא אַרְבַּע אַמִּין: כ וּקְרוֹנְתָּן עַל תְּרֵין עַמּוּדַיָּא אַף מִלְּעֵלָּא מִלְּקֳבֵיל דִּבְקָא דִּי לְעֵבַר

מקרא

הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: יז שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: יח וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: יט וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת: כ וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר

ב' . ג' מ"ל ויעש סרסרות. ג' בו ודין. ל' דסמי' ג' קמצין וכל אס"ק דכוו' בג"כ ב' למנלא וכל שושן הכירה דכו' ל'

האחת ג'קמצין וסי' נמסר בסדר תרומה :

רשי

כמין לולבין של דקל היו מוקפות ואומר אני שלא מנה אותן שתי התחתונות בס"ק הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד תחוב בכותרת ... אמות : (יז) שבכים מעש' שבכה. השבכות שהיה להם דומה כמין כיפה ... קויפא : מעשה שבכה . מוקפות היו צורות של לולבי דקל כמו שבכה ותכלך. וגדולים כמעשה שרשראות לכותרת האחת. שבעה היה להיקף את' לשבכה (יח) ושני טורים. של ... ושל נחשת. הרמונים ... בשרשרות המקיפות את ... כך מפורש בדברי ובמשנת ארבעים ותשע לכסות את הכותרת א... ראש הרמונים. ה"ז ... מסורס לכס'ת הרמונ' הכותרות אשר על הרא... היו הכותרות עשויות ל... משמעות המקראות ... אגנים שיהא כל א... התחתון בית קיבולה והוא קרוי גולה כמו בענין וגולת הכותרות יונתן אגני קרונתין כסוי על התחתון בית ... למטה והיא קרויה שבכ... שנאמר בענין זה ו... שתים לכסות את שת... הכותרות כמלא רחבה הדבק ומשופע' ועולה ו... ויורד' והוא קרוי בטן מלעומת הבטן מלקבל...

וגובה שתי האגנות האלה ד' אמות וזהו שאמר ומעשה שושן באול' ד' ... מציירות היו בה כמין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ד... גובה והאמה החמישית היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה הוא ...

רלבג

ר"ל שהתיך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת בצורת שני כתרים דבוקי' זה בזה כל אחד מהם בצורת אבן ומצד אחד היה נכנס בהם העמוד. והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובס"ק זה הספור אמר שקומתם היתה ג' אמות וזה ראיה ששתי אמות התחתונות היתה כמו מלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מהעמקם אי זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם : (יז) שבכים מעשה שבכה. הוא מעשה רשת קרשפינ"ה בלע"ז והיתה מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת : גדילים מעשה שרשרות לכותרות. הם טרי"נאש בלע"ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה : (יח) ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת. אחשוב שהעמודים האלו היו טירים עומדים בגובה בשבכה ואילו העמודים היו קטנים בשבכה בשני גדולים ממנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו מהשבעה גדולים ... אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים ... כאבן העליונה והנה תהיה אות וי"ו במלת ושני טורים כפ"א רפה ... ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים וירצה בזה שהכו... את העמודים בשבכה באופן שתארנו ועשה אותם שני טורים והכוונה אח... שוכרנא קודם : (יט) וכותרות אשר על ראש העמודים. ר"ל שהכר ... בכותרות אשר על ראש העמודים והם האגנות העליונות צור שושנים ו... היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה ... היה נעשה בשני טירי העמודים היוצאים מן השבכה כי ... ההם היו גבוהים על ראש הכיתרות והיה בהם צורת ... ושושנים : (כ) וכותרות על שני העמודים וגו'. הם הכותרות התחתונ... שהאגנים התחתונים המביטים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שנמש... מהם

מצודת ציון

(טו) ויצר. מלשון צורה : וחוט. חבל וקו : (יז) שבכים. כעין ענפים כמו שובך האלה (שם י"ח) : שבכה. כעין מעשה רשת : גדלים. קלועים ושזורים כמו גדילים תעשה לך (דברים כ"ב) : שרשרות. שלשלאות : על ראש הרמונים. סמוך לראש הרמונים : (יט) שושן. שם צמח ועל שהוא תמיד בת שש עלין קרויה שושן : באולם. עיקר שם אולם הונח על כיפת התקרה כן אחז"ל (עירובין ק"ב) : (כ) הבטן. אמר דרך משלה על חלל העמוד וכן מבטן שאול (יונה ב') ור"ל חלל עומק השאול ותהום :

מצודת דוד

וחוט שתים עשרה וגו'. וא"כ היתה בת ארבע כי כל שיש ברחבו אחד יש ... שלשה : השני. כמו והשני ור"ל וכן היה העמוד השני ובסוף ירמיה נאמר ... ארבעה אצבעות נבוב : (טז) מוצק נחשת. מעשה יציקה היו ומנחשת : חמש ... ובסוף מ"ב נאמר שלש אמות וזה לפי ששתי האמות התחתוניות של קומת הכ... היו מצוירות והיו א"כ שוות לתמונת העמוד ולזה לא חשבם : (יז) שבכים ... שבכה. ציורי ענפים מעשה שבכה הנקוב מעבר לעבר וקלועים זה בזה ... סרסרות היה עשוי לכותרות ר"ל לחלק העליון כמפורש בענין : שבע'. ציורי שבעת ענפים היו מקיפים כל כותרת : (יח) ויעש את העמודים. למעל' אמר שעשו העמודים בקרקע וכאן אמר שעשה העמודים עצמן ר"ל שספך הנחשת לאחר ההתכה אל מקום חפירת הציור : ושני טורים וגו'. על כל שבכה היא חלק העליון מהו... סיבב שני שורות רמונים זה למעל' מזה והיו עשוים מנחשת וחרוזים בשלשלאות וראשיהם קשורים זה בזה ונתנם על השבכה : לכסות את הכותרת. ר"ל העשוי' לכסות אחת את אחת מהכותרת חלק התחתון שבה כי תמונת הכותרת היית' כעין שני אגנות כפויה זו ע"ג זו התחתונ' בית קבולה למעל' ושוה לתמונת ... כי היית' מבלי ציור וקרוי' למט' בענין גולת הכותרת והעליונ' בית קבולה למטה כפויה על התחתונ' ועשוי' מעשה שבכה וכמ"ש בענין והשבכות שתים לכסו... גלות הכותרת והרמונים היו תלוים בתחתית השבכ' א"כ סמוכים שמה לעליונית הגול' וכמו אותה ולזה אמר הטורים היו על השבכה העשוי' לכסות גולת ... את החלק העליון ממנה הסמוכ' לראש הרמונים כשהם תלוים בתחתית השבכה כי אז סמוכ' להם עליונית הגול' ונכסת מהם כאמור : וכן עשה. כדרך שתלה ... באחת כן תלה בשנית : (יט) מעשה שושן באולם. כי ציורי שבעת הענפים היו מקיפים סביב את חלק העליון מן הכותרת אולם ממעל ר"ל השטח הרואה את ... הקרוי אולם מעשה השטח ההוא היה מעשה שושן. או ר"ל לאחר שהעמידו את העמודים באולם עשו מנחשת מעש' שושן וחברו על הכותרת כשהם באולם : ארבע א... מעשה השושן היית' בשטח ארבע אמות על הכותרת ממעל כי העמודים היו ברוחב ארבע אמות כמ"ש למעל' והכותרות בולטין מכל צד והיו א"כ יותר מארבע אמו... מעשה השושן היית' רק בשטח ארבע אמות : (כ) וכתרת וגו'. בא לומר מאין סי' השטח הזה ואמר אל תחשוב שכתרי העמודים לא היו כ"א ... סביבות

רשי

זק בגולה אשר תחתי' : והרמונים מאתי' : רמוני' עשוין שתי טורי' סביב
וי' בשלשלת ומקיפין את השבכה : על הכותרת השנית . אף זה מקרא קצר
אמת וכן על השני' : (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן . אלי אמה
כל אחד הי' כותלו דק כשושן . ושאר העמוד עוביו ארבע אצבעות נכוב לכך
מנית אותה אמה ביציקת
דים בדברי הימים לפי
היתה שוה למלאכת
ר : (כג) עשר באמה
עד שפתו . באמצעיתו
יוסב כלי עגול באמצעיתו
וקו שלשים באמה . וזהו
כל שיש בהיקפו שלשה
ש יש בו רוחב טפח הקיפו
ורחבו עשר ומתוכו הוא
בערובין : קומתו . עומקו
י הימים הוא אומר
לרחיצת הכהנים לטבול
: (כד) ופקעים . וצורת
תרגם יונתן : מתחת
. בשלש אמות התחתונות
מרובעות שכך שנינו
דעירובין שלש התחתונות
ות ושתים עליונו' עגולות
שר לן להכיל אלפים בת
אמה וחמשים מקוה
ארבעים אלא בענין זה
פירשו רבותינו בעירובין .
ת מרובעות והתחתיונות
אי אפשר לומר דכי
שפתו עגול סביב . לכך
ומר בפקעים שללו עשר
מקיפין את הים סביב
ם ריבועו (היקפו)
ים אמה עשר אמה לכל
רוח

ותוך בצורתו כמו שהיתה כן התיכו בדפים בקרקע אלא שהקישו בקורנס כמו שעשו הכלים : עשר באמה . שהיתה רחבו עשר אמות והקיפו שלשי' אמה יסוב
כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח : (כד) ופקעים . ת"י וצורת ביעין ובדברי הימי' ודמו' בקרי' א"כ גופם היה עגול כדמות בצים ופניהם היו
פני בקרים ומה שאמר מתחת לשפתו אינו אומר מתחת לשפתו ממש אלא מתחת לשפתו רחוק משפתו שתי אמות כי חמש אמות היה קומת הים והשתים
אמות

רדק

כותרות אחרות מלמעל לאותו המקום ויונתן תרגם מלקבל דבקא : מאתים
טורים סביב על הכותרת השנית . והוא הדין לראשונה כי ארבע מאות
רמונים היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה ומה שאומר מאתים טורים
לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמונים היו מאתים לשבכה האחד והוא שני
טורי' סביב בכל טור מאה
וזהו שאמר בדברי הימים ויעש
רמונים מאה ויתן בשרשרות
והם השרשרות שעשה לכותרות
וכן מה שאמר בספר ירמיה כל
הרמונים מאה על השבכה
בטור האחד ר"ל וכן בטור
השני מאה והנה הם מאתים
בשבכה האחת ומאתים בשבכה
האחרת ומה שאמר שם תשעים
וששה רוחה אומר כי תשעים
וששה המאה אשר היו בטור
האחד היו מיוחדות סביב
לעבר אחד והארבע מיוחדות
לעבר אחר גם כן סביב :
(כא) לאולם ההיכל . כמו
באולם ההיכל וכמוהו כי איש
הרגתי לפצעי בפצעי ואחרים
זולתו : יכין . מה שקרא שם
העמודים לסימן טוב לפי שהיו
בכניסת הבית קרא להם שמות
לסימן טוב לאחד יכין לשון
הכנה שיכון הבית לעולם כמו
שאמר כירח יכון עולם ובועז
לשון עוז והיא מלה מורכב' בו
עז כלומר שיתן האל בו עוז
וקיום כמו שנאמר ה' עוז
לעמו : (כב) ותתום . לפי שהיו
בהם מלאכות רבות וציורים
רבים כמו שכתוב אמר עם כל
זה שלמה מלאכת העמודים :
(כג) ויעש את הים מוצק .

מלכים א ז

שְׂבָכָה וְהָרִמֹּנִים מָאתַיִם טֻרִים
סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
כא וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל
וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ כב וְעַל רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם
מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃
כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה
מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ
בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָוֹה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה
יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ כד וּפְקָעִים מִתַּחַת
לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר

השבכה ק' ל' מ"ל בסיפ' וכל ספר קרי' דכו' מ"ל במ"ב סס' · ו' דסמי' · ב' הסנה · וקו ק' ג' כ"כ. ד' · ל' · ל' סס' ודד"ה מ"ל

סְרִיגְתָא וְרִמּוֹנַיָא מָאתָן
סִדְרִין עָבְדִין לֵיהּ סְחוֹר
סְחוֹר עַל כְּרוֹנִתָא תִנְיָתָא׃
כא וַאֲקִים יַת עַמּוּדַיָא
לְאוּלָמָא דְהֵיכְלָא וַאֲקִים
יַת עַמּוּדָא מִימִינָא וּקְרָא
יַת שְׁמֵיהּ יָכִין וַאֲקִים יַת
עַמּוּדָא מִסְמָלָא וּקְרָא יַת
שְׁמֵיהּ בּוֹעַז׃ כב וְעַל רֵישׁ
עַמּוּדַיָא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָא
וּשְׁלִימַת עֲבִידַת עַמּוּדַיָא׃
כג וַעֲבַד יַת יַמָא מַתַּךְ עֲסַר
אַמִּין מִסִּפְתֵיהּ עַד סִפְתֵיהּ
סַגַלְגַל סְחוֹר סְחוֹר וְחַמֵשׁ
אַמִּין רוּמֵיהּ וְחוּט מְשַׁח
תְּלָתִין אַמִּין מַקַף לֵיהּ סְחוֹר
סְחוֹר׃ כד וְצוּרַת בֵּיעִין
מִלְרַע לְסִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר מַקְפִין לֵיהּ עֲסַר אַמִּין מַקְפִין

השבכה י"ג חס' ה"א בריש תיבותא וקרינן וסי' נמסר בספר שמואל חלק ב' סימן כ"ג : וקוה ג' כתי' ה' בסוף וסי' ויצא עוד קות המדה . ויעש את הים מוצק , לכן כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים :

תולדות אהרן ויעש את הים . ערובין יד : שפתו עגול . שם :

רלבג

ביע לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעאת הבטן
מלא דבוק שתי האגנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור
. והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים
ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה
לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים . והנה הרמונים
בשרשרות כמו שנזכר שם וידמה שהשרשרת שהיו שבעה לכל כותרת
הם בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקם והיא
עומת הבטן . הנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים
אין הרצון בו שיהיו מאתים טורים כי זה אינו כמו שזכרנו אך הרצון
רמונים היו מאתים טורים סביב ר"ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב :
יקם את העמודים לאולם ההיכל . ר"ל שהקימ' בו ולא היו נעשים .
רא שם העמוד הימיני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר
פון קרא בועז כאילו העיר בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי הבית
כמו שבארנו מעניינם בספר ואלה שמות והוא ידוע כי השי"ת שם בטבע
ת הארבעה רוסם להויות השפלות והתקופות השתים השמש בהם דרומי
הם מפינות ההויות והתקופות הנשארות והיה הטבע חזק ועז לעשות פעולותיו
וזה מבואר נגלה בנמצאים כי הם יקחו רושם מאלו התקופות יותר ממה שיקחו
מהם הכ"ח ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים של ראש העמודים מעשה
שושן והנה נבאר זה באור יותר בג"ה בזכרנו התועלות המגיעות מזה : (כג) ויעש
את הים מוצק וגו' . הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה
לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו לומר שרגלי הבקרים היו
מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם . והנה
זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש
אמות קומתו . והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך
קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור הקוטר כמו שביעית
הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים
הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח
ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שליטית אמה ויהיה הקיפו בקירוב
יותר על שלשים אמה אמה ושליטית אמה : (כד) ופקעים מתחת לשפתו סביב .
הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך
שיהיו

מצודת דוד

ה העמוד ולא היו נעשים ככיפת כובע לכסות גם חלל העמוד ממעל כי
א: שהם כמו גם ממעל מלעומת הבטן שהוא חלל העמוד הפונה לעבר
ר לגד מעלה פ"כ מזה בא השבח אשר היה עליו מעשה השושן : והרמונים מאתים טורים . ר"ל מספר הרמונים היו מאתים חרוזים בשני טורים ונתונים המה
ל הכותרת מאה בכל טור : השנית . כמו והשנית ר"ל וכן היו מספר הרמונים לכותרת השנית : (כא) לאולם ההיכל . באולם שלפני ההיכל : הימני .
את הדרומי : יכין . לסימן טוב שיכון הבית לעד : השמאלי . אשר בפאת הצפוני : בועז . היא מלה מורכבת בו עז ר"ל בהבית הזה בקרבנות הנעשים בה
ו וחוזק לישראל : (כב) ועל ראש העמודים . ר"ל לאחר הקמת העמודים בהאולם אז הניח מעשה השושן על ראש העמודים והוא השטח הרואה כפת האולם :
ה' . כי בעת הקמתה עדיין לא נשלמה המלאכה עד אשר הניח עליהם מעשה השושן ונחשב אחר ההקמה : (כג) ויעש את הים . גיגית גדולה עשויה כדמות הים
ר שהיו הכהנים רוחצים שם לטבול מטומאתן ואחז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם בא המים
ין : מולק . ביציקה נעשה לא בהקשת הקורנס : משפתו . משפת עבר זה עד השפה שממולו : עגול סביב . בכל סביבו היה עגול : וקו שלשים . כי כל שיש
חד יש בהקיפו שלשה : (כד) מתחת לשפתו . ר"ל בשלש אמות התחתונות כי שתי האמות עליונות היו עגולות ושלש התחתונות היו מרובעות כן אחז"ל בעירובין
והפקעים

מצודת ציון

(כב) ותתום . ענין השלמה : (כד) ופקעים . דמות פקועות שדה והוא שם פרי מה ובד"ה נאמר ובקרים

רדק

אמות העליונות היו חלוקות שלא היו בהם צורות בקרים ובאותן שתי אמות היה הים עגול ומתחת אותם שתי אמות היה הים מרובע כשלש התחתונו' ולהם היה צור' בקרי' וזהו שאמר עשר באמה מקיפים את הים פירוש עשר באמה לכל רוח הנה היה רבוע הים מ' אמה בעגולו מלמעלה שלשים אמה כך פירשו רבותינו ז"ל וכן נראה מפשט הפסוק: יצוקים ביצוקתו. הבקרים היו יצוקים ביציקת הים כאחד לא שחוברו אחר כך ויצוקתו שם ואמ' ממנו יצוקה בשקל מלוכה גדולה: (כה) עומד על שני עשר בקר. גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהיה מונח לו ארבע רוחות כנגד מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם ופני הבקרים אל הרוחות ואחוריהם מרובעים: (כו) ושפתו. תרגם יונתן וסיפתיה כעובד שפת כס הגלגל לקיט בשושנתא: אלפים בת יכיל. ובדברי הימים אומר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל פירשו רבותינו ז"ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש וכן תרגם יונתן תרין אלפין ביתין ברטיב' מחסיל כי כל כלי שעמקו חצי רחבו גדשו משפתו ולמעלה הוא שליש ממה שמכיל הכלי עד שפתו להיכך היה הים מחזיק אלפים בלח שמתמלא עד שפתו ושלשת אלפים ביבש עם הגודש משפתו ולמעלה והים לא אמר למה עשה אותו ובדברי הימים אומר לרחצה לכהנים בו פי' שהכהני' טובלים מטומאתן ובדברי רז"ל והלא כלי היה ואין טבילה בכלים א"ר יהושע בן לוי אמת המים נמשכת לו ממעין עיטם והיו רגל השוורים נקובים כרמונים: (כז) המכונות. המכונה היא מושב הכיור כמו שנאמר בכיור שעשה משה את הכיור ואת כנו: (כח) מסגרות להם. לכל מכונה ומכונה עשה מסגרות שיסגיר הכיור בתוכם: השלבים. כדים כמין שוקי הסולם וכן אמר

תרגום

יַת יַמָּא סְחוֹר סְחוֹר תְּרֵין
סִדְרִין דְּצוּרַת בֵּיעִין מַתְּכִין
בְּאַתְּכוּתֵיהּ: כה קָאֵים עַל
תְּרֵי עֲסַר תּוֹרִין תְּלָתָא
אַפֵּיהוֹן לְצִיפּוּנָא וּתְלָתָא
אַפֵּיהוֹן לְדָרוֹמָא וּתְלָתָא
אַפֵּיהוֹן לְמַעַרְבָא וּתְלָתָא
אַפֵּיהוֹן לְמַדִינְחָא וְיַמָּא
מְתַקַּן עֲלֵיהוֹן מִלְעֵלָּא וְכָל
אֲחוֹרֵיהוֹן לְגָיו: כו וְסוּמְכֵיהּ
פּוּשְׁכָּא וְסִפְתֵיהּ כְּעוֹבַד
שְׂפַת כָּס סַגַלְגַל לְקִיט
בְּשׁוֹשַׁנְתָּא תְּרֵין אַלְפִין
בֵּיתִין בִּרְטִיבָא מַחְסֵיל:
כז וַעֲבַד יַת בְּסִיסַיָא עַסְרָא
דִנְחָשָׁא אַרְבַּע אַמִּין אוּרְכָּא
דִבְסִיסָא חֲדָא וְאַרְבַּע אַמִּין
פּוּתְיָהּ וּתְלַת אַמִּין רוּמָהּ:
כח וְדֵין עוֹבַד בְּסִיסַיָא גְדַנְפִּין לְהוֹן וּגְדַנְפִּין בֵּין

מקרא

ב' וחסרו דו"ה בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי
ב' . ל' טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃
ו' כה עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלשָׁה
כ"ב פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלשָׁה פֹנִים ׀ יָמָּה
כ"ו וּשְׁלשָׁה ׀ פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלשָׁה פֹּנִים
ו' מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־
ג' . ג' אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ כו וְעָבְיוֹ טֶפַח
וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח
ב' ועל ראש העמודים שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃
כז וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת
אַרְבַּע בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת
וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ בָּאַמָּה
ב' מ"ל קוֹמָתָהּ׃ כח וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה
ל' חס' . ג' מִסְגְּרֹת לָהֶם וּמִסְגְּרֹת בֵּין הַשְׁלַבִּים׃

והים ו' בקריאת וסי' והים הגדול וגבול דיהושע. ראו הפלתי לכם דיהושע. והים בקעת לפניהם. והים לרחצה הכהנים בו. והים עליהם מלמעלה. כל הנחלים הולכים אל הים. אחוריהם ג' וסימ' וכל אחריהם ביתה. ותחרו. ופניהם קדמה והם משתחוים.

תולדות אהרן עומד. יומא נח זוהר ויקי': ועביו טפח. ערובין יד: אלפים בת. שם (ערובין יט):

רשי

רוח אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים ה
יצוקים ביצקתו. הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציק
ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדר"א בלע"ז: (כה) וכל אחוריהם
בקרים הללו: ביתה. אל תחת הים היו אחוריהם פונים(שלשה) פנים שבצפון
שבדרום ושל מזרח כנ
מערב: (כו) ועביו טפ
ודופנותיו אלא שאצל ש
דק ומרוקע ומרודד כ
שפת הכוס שעושין בו ו
פרח ושושן: אלפים בת
אלפים סאים. שהבת
סאין שנאמר האיפה והב
אחד להם נמצאו חמשים
מקוה טהרה. הארבעים
מאה מקואות והעשרים
חמשים מקואות. ואף כש
הכל לפי מדה שעיערו
אמה על אמה ברום ג'
למקוה תמצאנה כן. ג'
מרובעות מאה מקואות
העגולות חמשים
שהמרובע יתר על
רבועית (ובדברי הימים
ה') כתיב בתי' שלשת
יכיל. ופירשו רבותינו
היבש שהגודש היה שלי
הקיבול: (כז) ושלש
קומתה. של מכונה
פירוש חוץ מן הכן ג'
האופן היה האופן) שהיו
עליו אמה וחצי אמה
המכונה אמה וחצי (ד'
אורך וגו') האמה גובה
מרובעת אבל חצי האמ
עגולה שנאמר וכראש
חצי האמה קומה עגול
(כח) מסגרת להם.
במשנה ארבעים ותשע
המסגרות כמין טבלאות: מסגרות להם. המסגרות מיד אופן ליד א
אופן הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי אייסי"ל בלע"ז וד' כ
המכונה מסגרות מכאן ומסגרות מכאן מד' צדדין ובין זו לזו ארבע אמו
ולמעל' סרנים כמו נסרים מול המסגרות והשלבים מן התחתונה לעליונה ומ
אמרות

רלבג

שיהיו מהם בכל ההקף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו יצוקים ביציקת הים לא שיהיו שם מסובכים אחר כן אך בהתכה היה נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקרי' הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שור ויצאו המים מפיו והנה אמרו רבותי' ז"ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת והבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו ששערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם ששת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה היה העגול אמה מהאמות הנזכרים כי הם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שבגובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמונים אמה ולזה יתחייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכונה שהיתה מרובעת והיה בראש המכונה חצי האמה

קומה עגול סביב ואמרו ז"ל ששלש אמות התחתונות היה בהם הים ר
ובשתי אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב וכו
יותר מה שזכר מצורות הבקר שהיה הים מונח עליהם שהיו מהם של
רוח: (כה) והנה היו פני הבקר בחוץ נראים ואחוריהם היו נסתרים
הים: (כו) ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן. שמצוייר בו
והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר
בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז"ל שאשר נזכר בזה המקום הוא בו
ביבש יחזיק יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש הים מחזיק כמו חצי
שמחזיק הים וזה אפשר כשהיה הדבר הנגדש עולה על הים שיעו
(כז) ויעש את המכונות. הנה היו המכונות משמשות להיות מושב הכיור ו
היו לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בה כמו שנזכר בספר ד"
שנזכר היה ארך המכונה בכללה ד' אמות וכהה רחבה ואולם קומתה
אמות: (כח) וזה מעשה המכונה. אחשוב שהמסגרות הם באופן
אשר

מצודת ציון

ובקרים כי עשו בהם צורות ראשי בקרים: (כו) בת. שם מדת הלח והם ג' סאין: יכיל. יחזיק כמו קטן מהכיל (לקמן ח'). (כז) המכונות. ר"ל בסיס ומקום מושב: (כח) השלבים. כעין יתדות וכן

מצודת דוד

והפקעים ההם היו במקום רבועו וח"ש עשר באמה מקיפים וכו' ור"ל ארבעה
שבכל אחת עשר אמות היו הפקעים מקיפים וכו': שני טורי' הפקעים וגו'.
היו שני טורים והיו נצוקים עם יציקת הים ביחד לא בפ"ע וחברם את

הים: (כה) עומד. הים הזה היה עומד על י"ב בקר עשויות מנחושת: פונים. את פניהם: והים עליהם. לתוספת ביאור כפל הדבר: וכל אחוריהם א
הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה: (כו) ועביו. עוביו ודפנותיו: ושפתו. שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד במעשה שפת כוס המלוי
ושושן: אלפים בת יכיל. הים היה מחזיק אלפים בת והם מאה וחמשים מקוה טהרה שבכל אחת מ' סאה ובד"ה נאמר בתים שלשת אלפים ואחז"ל אל
הם שלשת אלפים ביבש עם הגודש שהוא בשעור מחצית בית הקבול: (כז) המכונות. הם כני הכיורות ובכל מכונה היה תחוב עוד כן ובו היה מושב הכיור
בעגין: קומתה. קומת המכונה עם הכן התחוב בו: (כח) מסגרות להם. בתחתיות כל מכונה סלל שוליו היה מחילה נמוכה מקפת וסוגרת את המק
ארבעת הפאות: ומסגרות בין השלבים. לקומת המכונה עמדו כעין שליבי סולם עשויים מנחושת ובראשיהם היו נכפפים זה מול זה להיות לגג על המכונה ע
כביפה

רש"י

...ות בין השלבים כמין מלאכת כרעי המטה של בני כפר שאינן מגולים ...סלע לצור בהם אריות וכרובים. ואומר אני שהשלבים הללו כמין שליבות ...ס כמין מקלות נחושת זקופין על המסגרות התחתונה השנים ושלשה בין ...למקל מסגרות קבועות משליבה לשליבה ויונתן תרגם שליביא: (כט) ועל ...גרות אשר בין השלבים. ...מצויירות צורות אריות ...ת בקרים וכרובים: ועל ...ים כן. בסיס להושיב ...ר עליו מלמעלה למסגרת ... על ראשם: ומתחת ...ות ולבקר. המרוקמין על ...גרות שבין השלבים: ...ת. לויות כמין זכר ונקבה ...ברין זה בזה: מעשה מורד. ...דין כמין רידוד טס דק ...בולטין בעביו ולא חקוקים ...קוע. ויונתן תירגם לויות ...זה מורד. מדבק עובד ... . שולדור"ש בלע"ז: ... וארבעה אופני. שנים ...יה ושנים לאחריה כדרך ...לות הגדולו': וסרני נחשת. ...ן תירגם וסרנין דנחש הם ...ריס העליונים מול ...סגרות: סרני. כמו ...ים: וארבע פעמותיו. של ...עליהם: כתפות להם. ...ות למעלה מן הנסרים ...ת הכן. ומתחת הכיור ...ב על הכן היו הכתפות יצוקות (ס"א ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות ביציקה אחת והכתפות מחוזקות לכיור שלא יפול למטה לתוכה של כן): מעבר איש ליות. ...י כל א' מן הכתפות היה ליות של זכר ונקבה מצויירות. מעבר איש כמו איש אל אחיו האמורי' בכרובים: (לא) ופיהו מבית לכתרת ומעלה באמה. פיהו של ...יוצא מתוך פיהו של כותרת ועולה למעל' אמה גובה והכותרת היא הגג המכוס' עשוי כמין כובע משופע מכל צדדיו ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה ...ב בעגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחילה חצי אמה גובה סביב וכך מפרש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב והוא קרוי פי הכותרת

מקרא

כט וְעַל־הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר ׀ בֵּין הַשְׁלַבִּים ה'. ג'
אֲרָיוֹת ׀ בָּקָר וּכְרוּבִים וְעַל־הַשְׁלַבִּים ג'. ג'
כֵּן מִמָּעַל וּמִתַּחַת לַאֲרָיוֹת וְלַבָּקָר לֹיוֹת ג'. ג'
מַעֲשֵׂה מוֹרָד׃ ל וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי
נְחֹשֶׁת לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי
נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַעֲמֹתָיו כְּתֵפֹת לָהֶם ל' חס' בנביאי'
מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפֹת יְצֻקוֹת ב' חס' בנבי' ויסר
מֵעֵבֶר אִישׁ לֹיוֹת׃ לא וּפִיהוּ כ"ב
מִבֵּית לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה וּפִיהָ
עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה
וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם ל'

ומתחת ג' בקריא' וסימ' ומתחת זרועות עולם. ומתחת הלשכות האלה. ומתחת לאריות:

תרגום

שְׁלִיבַיָּא: כט וְעַל גְּדַנְפַיָּא דְּבֵין שְׁלִיבַיָּא צִיוּר אַרְיָוָן תּוֹרִין וּכְרוּבִין וְעַל שְׁלִיבַיָּא כַּנְתָּא מִלְעֵיל וּמִלְרַע לְאַרְיָוָן וּלְתוֹרִין מַדְבַּק עוֹבַד כְּבוּשׁ: ל וְאַרְבְּעָה גַלְגְלֵי נְחָשָׁא לְבְסִיסָא חֲדָא וְנִסְרִין דִּנְחַשׁ וְאַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ כַּתְפִין לְהוֹן מִלְרַע לְכִיוֹרָא כַּתְפִין מַתְּכִין כִּכְבַשׁ עוֹבַד דִּבּוּק: לא וּפוּמֵיהּ מְגָיו לְקְרוֹנְתְּהוֹן וּלְעֵלָּא בְּאַמְּתָא וּפוּמֵיהּ סְגַלְגַּל עוֹבַד כַּנְתָּא אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא וְאַף עַל פּוּמָהּ קְלִיעָן וּגְדַנְפֵיהוֹן

רדק

אמר כסולם הלך אחר שליבותיו וכן ת"י שליביא: (כט) אריות. צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים שהם צורת אדם אלא שיש להם כנפיים: ועל השלבים כן ממעל כן הוא מושב כמו מכונה שהית' מושב כיור וכן קטן מהמכונה וי"ת מכונה בסיסא וכן הכתה וכן זה לא אמר מה היו מושיבין בו ואפשר שהיו מושיבין בו קיתון: לויות מעשה מורד. ליות הוא מן ילוה אישי אלי והיו"ד תמורת וי"ו עי"ן הפעל והענין דבוק וכת"י מדבק ור"ל כי מתחת הצורות ההם בדי נחשת קטנים דבוקים זה בזה והיה מעשה מורד לא שהיה מותך מורד פירו' כמו רקיע תרגום וירקעו ורדידו: (ל) וסרני נחשת. פי' כמו הסיך וכת"י ונסרין דנחש ועניינו כמו לוחות: הכתפות יצוקות. לפי שהלויות היו מעשה רקוע אמר כי הכתפות לא היו כן אלא מותכות היו: מעבר איש לויות. מעבר כל איש ואיש מן הלויות היו הכתפות ואיש זה פירושו כמו והניחם איש אל אחיו וכן בירועות אשה אל אחותה: (לא) ופיהו. פירושו כל אחד מהלויות ופיה פירושו כל אחד מהכותרות. מעשה כן. כבר פירשנו מה הוא כן:
לא

רלבג

...סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הנרא' ...ני שהיו מתחת המכונית ארבעת אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר"ל ...עשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת נצבים עליהם ...ארבעת קצותיהם היו כתפות מחוברות בהם אלו הנסרים כדרך שיעשו ...ומנים בארגזים שהם עושים כתפות בד' זוויות הארגז יחוברו בהם הנסרים ...לה אל קצה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור ...בולט מהכתפות היה מכסנים אך מבחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות ...היה עושה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מרקעים ויוצאים מלוחות ...ין בגובה ושטחם נכחיי לשטח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגוב' ...המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו ...ות אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה ...א שלא זכר בזה במקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות ...ין מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות מהם ...ה על השלבים האל, היה מלמעלה כן הכיור ר"ל מושבו והמסגרת העליונה ...זה סוגרת ומקיימת הכיור שם והיא הנקראת כותרת והנה כן הכיור היה ...בו אמה וחצי האמה והאמה התחתונה היתה עולה ברבוע וחצי האמה ...ליונה היתה עגולה ושם היה יכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל ...כתפות הנזכרות היה עומד ועל השלבים העליונים ואחשוב שכן הכיור היה לו מתחת לוח א' ממנו וישימהו כלי שלם בעל בית קבול. ביאור המלות מסגרות להם ומסגרות בין השלבים. ר"ל שהיו להם מסגרות מלמעלה להשים בהם כן הכיור והיו מסגרות אחרות בין השלבים ההם שהם כמו מעלות סלם יוצאים מהלוחות המחוברים ברבוע: (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים ר"ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר"ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים: ועל השלבים כן ממעל. ר"ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ר"ל השלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם ויהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפי' יהיה שב אמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או קצר הלשון ורצה בזה הכרובי' והאריות והבקר והנה הרצון באמ' לויות מחוברות מענין לוית חן ילוה אישי אלי והרצון באמ' מעשה מורד מעשה רקוע: (ל) וד' אופני נחשת. ר"ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולד' זוויות המחובר מהנסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל א' מהנסרים היו מחוברות בעצמותם: (לא) ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמ'. ר"ל שפי הכיור היה עולה אמה בגובה מלפנים

מצודת דוד

...יפת כובע ולמטה בענין קרויה כותרת לרוחב השליבות ההם עשו כעין לבזבזין ...גרות ומסבבות ארבעת הפאות סביב לחבר את השליבות זה לזה: (כט) אריות. ...מצויר אריות וגו': ועל השלבים כן ממעל. כי בגג המכונה הנעשה מן השלבים ...יחו באמצעיתו נקב עגיל ברוחב אמה וחצי וסביבו הנקב ההיא במחילה עולה ...פי מעלה ברום חצי אמה הקרויה בענין פי הכותרת ובהמחילה ההיא תחבו הכן העליון ונמלא יושב הוא ממעל להשלבים העולים ובכפפים עד המחילה ההיא: ומתחת ...ריות. מתחת ליורי האריות והבקר הנעשים בהמסגרת: ליות מעשה מורד. ועשוי מעשה רדידה בהקשת הקורנס לא ביציקה: (ל) וארבעה אופני. ב' לפניה ב' לאחור ...לו ישאו אותה: וסרני נחשת. שולי המכונה עשוי מנסרים ולוחות של נחושת: וארבעה פעמותיו. על הכן יאמר שהיה כתפל על המכונה ותחוב בו ובו היו הכתפות ...חזיק את הכיור התחוב בו לבל יפול אל חללו יותר מהנרלה אבל המכונה עצמו לא היה צריך לכתפות לבל יפול הכן לחלל המכונה יותר מן הנרלה כי הכן היה ...תחתיתו עגול לתחבו בהמחיל' העגולה הקרויה פי הכותרת היוצאת מן המכונה ועליונית הכן היה מרובע ולא היה יכול א"כ ליפול לחלל המכונה יותר מהנרלה כי קרנות ...יגוע העמידו על מקומו אבל הכיור יכול היה ליפול לחלל הכן יותר מהנרלה כי לא היה בו להעמיד עצמו על מקומו לזה עשו בד' זוויות הכן כעין כתפות יורדות מתחת להכיור להחזיקו לבל יפול למטה: הכתפות יצוקות. מעשה יציקה היו ולא בהקשת הקורנס: מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות במקום הנגלה ...ומת מחברתו היה מצוייר זו"ג חבורים יחד: (לא) ופיהו. פה הכן עלה אמה למעלה מבית הכותרת היא המחילה העגולה היוצאת מנקב הכותרת כי קומת המחילה ההיא ...חה חצי האמה וקומת הכן היה אמה וחצי ובתחתיתו היה עגול חצי האמה והיה תחוב במחילת נקב הכותרת והאמה העליונה היתה מרובעת ועלתה למעלה מבית לכותרת: ופיה היא בית הכותרת שהיא המחילה העגול העולה מנקב הכותרת: עגול. היא עגול כמעשה תחתית הכן להיות

מצודת ציון

וכן שתי ידות לקרש האחד משולבות (שמות כ"ו): (כט) כן. בסיס: ליות. ענין חיבור כמו ילוה אישי (בראשית כ"ט): מורד. מלשון רדידה ושטיחה: (ל) וסרני. לוחות והוא הפוך מן נסרי וכמו כבש כשב: פעמותיו. זויותיו כמו על ארבע פעמותיו (שמות כ"ה): כתפת. יקראו כן על כי יסבלו

רדק

לא עגולות . אבל בדיכן לא היה בבסיס שום עגול אלא מרובעות היו הוצרך לומר זה לפי שכיס היה מרובע מתחת ועגול ממעל : וידות האופנים . תרגומו ואשדת גלגליא : (לג) אופן המרכבה . מרכבת הקדש הנראת במראה הנבואה ליחזקאל וכת"י מרכבת יקרא וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל בנבואתו : וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק . חשוקיה' הוא ענין כבוש ודבוק וחשוריהם ענין קשירה וי"ת וחופיהון וכיבושיהון כולא מתך : (לו) ויפתח על הלוחות . הם הרגי נחשת שזכר ויאמר כי בפתוח י' ידות המכונה על הלוחות : ותימורות . צורת דקלין כמער איש ולוית סביב . בדבוק כל אחד ואחד מן הלויות שזכר למעלה ומער לשון דבוק וכן קיר ערה מגן וכן בדברי רז"ל מעורה בטרפשין וי"ו ולוית כוי"ו כרדם ורכב וסוס וזולתם ובדברי רז"ל מאי כמער איש ולוית כאיש המעורה בלויה שלו וי"ת כיבש חד ומדבק סחור סחור : מולק

רשי

הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן תחובין בתוך פי ההיקף ולמ׳ היתכו הוא בולט אמה וזהו שאמר כאן ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה ופיה עגול מעשה כן . ופיה של כותרת עגול דוגמת כן העגול : אמה ואמה . רחבה בעגול : וגם על פיה מקלעות . צורת פרחים (לב) וארבעת האופני' לנ׳ למסגרות . שהמסגרות אופן ליד אופן כמו שפירש וידות האופנים . הול׳ כתמוב באופני' וקירין איו׳ במכונה . דבוקים אל במכונה ביליקה אחת (לג) כמעשה אופן המרכבה תרגם יונתן כעובד מרכבה אופן בתוך האופ׳ וערב כמו שאמר ביחז׳ במרכבה גבוה : ידות . איישי"ל : וגביהם . בוי׳ בלע"ז הם הנקבים : וחשוקיהם הם עגולים סביב שהוא קיר׳ וחשוריהם . זרועות הא׳ התחובים מגביהם לחשו׳ שקורין רייי"ש בלע' (לד) וארבע כתפות . שפירשתי למעלה ול׳ טעמותיו כתפות להם שנאן כאן אלא לומר המכונה כתפיה : (לה) האמה קומה עגול . מסילה כמו שפירשתי לפ׳ שהיא סביב הנקב וכ׳ מרובעת : ועל ראש המ׳ ידותיה . הם סרני הנ׳ האמורים למעלה : ומסגרותי׳ ממנה . מסגרות התחתונות הולקו עמה ולא שחיברן לאחר כן : (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה . התחתונות פניהם פתח וחקק כרובים אריות (ותימרות הא"א) : כמער איש ולוית . פתח סביב כזכר ונקבה המבוקי' בזרועותיהן כן פירשו רבותינו : כמער . לשון א׳ ודיבוק

מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת׃ לב וְאַרְבַּעַת
ג׳ הָאוֹפַנִּים לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת
וִידוֹת הָאוֹפַנִּים בַּמְּכֹנָה וְקוֹמַת
הָאוֹפַן הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה׃
ו׳ לג וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן
ג׳ הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם וְחִשֻּׁקֵיהֶם
ג׳ . ב׳ ר״פ וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק׃ לד וְאַרְבַּע
ל׳ . ד׳ חס׳ בלישני׳ ועל רא״ש. ובליקלג. ובמכנה ודין ב׳ בו. כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה
הָאַחַת מִן־הַמְּכֹנָה כְּתֵפֶיהָ׃ לה וּבְרֹאשׁ
הַמְּכוֹנָה חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב
וְעַל רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ
ב׳ . ל׳ חס׳ בנביאים מִמֶּנָּה׃ לו וַיְפַתַּח עַל־הַלֻּחֹת יְדֹתֶיהָ
מסגרתיה ק׳ וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים אֲרָיוֹת
ל׳.ל׳ וְתִמֹרֹת כְּמַעַר־אִישׁ וְלֹיוֹת סָבִיב׃

מְרַבְּעִין וְלָא סַגְלְגְלִין׃
לב וְאַרְבְּעָא גִלְגְּלַיָא לִמְלְרַע לְגַדְנְפַיָא וְאַשְׁדַת גִלְגְּלַיָא בְּבְסִיסָא וְרוּמֵיהּ דְגַלְגַל חַד אַמְתָא וּפַלְגוּת אַמְתָא׃
לג וְעוֹבַד גִלְגְּלַיָא כְּעוֹבַד גַלְגְלֵי מֶרְכְּבַת יְקָרָא אַשְׁדַתְהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְחוֹפֵיהוֹן וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כּוּלָא מַתָּךְ׃
לד וְאַרְבַּע כַּתְפִּין לְאַרְבַּע זָוְיָן דִבְסִיסָא חֲדָא מִבְּסִיסָא בְּתַפְהָא׃ לה וּבְרֵישׁ בְּסִיסָא פַּלְגוּת אַמְתָא רוּמָא סַגְלְגַל סְחוֹר סְחוֹר וְעַל רֵישׁ בְּסִיסָא אַשְׁדָתָהָא וְגַדְנְפָהָא מִנַהּ׃
לו וּגְלַף עַל לוּחַיָא אַשְׁדָתָהָא וְעַל גַדְנְפָהָא כְּרוּבִין אַרְיָון וְצוּרַת דִקְלִין כְּכְבַשׁ חַד

ומעשה י׳ וסי׳ האפנים כמעשה, היה כנור ונבל . אשר ברכו ה׳ צבאו׳ . אנחנו החמר . לא יבנו ואחר ישב . כי מעמדם . חשמים מספרים , לפנים הארץ יסדת , ויהי נועם ה׳ אלהינו ב׳ בו ׃

רלבג

מלפניו מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין הכיור ולמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעמ׳ כן הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד שלמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שזכר אחר זה וגם על פיה מקלעות ר"ל שעל שפתה היו ציורים ר"ל על שפת הכותרות והיא המסגרת העליונה ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות ר"ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואע"פ שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו : (לב) וארבעת האופנים למתחת למסגרות . ר"ל שארבעת אופנים היו מתחת לכל המסגרות : וידות האופנים במכונה . הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה ממנה היו יוצאים : וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מהקרקע : (לג) ידותם וגביהם וחשוקיהם וחשוריהם . הנה ידותם הם הידות שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות יבאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה וכל זה היה מוצק מחובר בהתכה לא במלאכה : המכונה כתפיה . ר"ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם סרני הנחשת חבור מלאכותי אך היו בעצמם יוצ׳ מהמכונה : (לה) ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב . ר"ל שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיו על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם וידותיה והם הם׳ ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה היה מחובר בדרך מלאכה : (לו) ויפתח על הלוחות . ר"ל שהכהר חקק ו׳ סביב הלוחות כדרך שעשה מהמכונה בעצמה : ידותיה . והם השלב׳ ומסגרותיה . ג"כ הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה . ואחשוב שהאו׳ לא היו סובבים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד ו׳ והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים ואריות והתימורות שהיו על המס׳ בלד כל אחד מהם והיו מחוברים סביב הכל היה מעלם המכונה מולק . התימורות היו בצורת הקעים כמו שזכרנו במה שקדם וידמה שהיו בצורת בלד א׳ מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים והנה ה׳ בא׳ כמער איש ולויות סביב שבלד כל א׳ מהמסגרות היו מחוברים ו׳ ויהיה הרצון באמרו כמער איש כטעם אמרו מעבר איש והרצון בו ככלות כל׳ מהם והוא בקצותיהם הם שם מחוברות סביב מעלמותם וכמוהו במערה ג׳ כזאת

מצודת ציון

יטבלו הכיור בכתף הסובל משא : לכיור . עשו כעין דוד גדול : (לב) וידות . הם הנתחבים בנקבי האופנים ובהם יתגלגלו : (לג) וגביהם . הם אמצעית האופנים אשר בהם הנקבים וקרוי גב כי המסובב האופן בארץ המקום ההוא הוא הגבוה מכל האופן : וחשוקיהם . הם העגולים הגדולים סביבות האופנים המחוברים זרועות האופן כמו וחשוקיהם כסף (שם כ"ז) שהוא ענין חגורה : וחשוריהם . הם זרועות האופן הקושרים העיגול הגדול לאמצעית האופן שבו הנקב כמו חשרת מים (ש"ב כ"ב) שהוא ענין קשירה : (לד) פנות . זויות : (לו) ויפתח . וחקק : כמער . ענין חבור ודבוק כמו

מצודת דוד

להיות נוח לתחוב בו את הכן : אמה וחצי האמה . משפת המחילה מזה השפה שממולו היה אמה וחצי האמה וכמדת נקב הכותרת : וגם על פיה . מחילת נקב הכותרת עשו ציורים : ומסגרותיהם . מסגרי המכונות אשר היו השלבים היו מרובעות בכל אורכן ולא נמצא בהם מקומות עגולות : (לב) וארבעת האופנים . ר"ל נקבי ארבעת אופני המכונה והם המקומות אשר הידות תחובים בהם הנקבים ההם היו מול תחת המסגרות והיא המחילה הנמוכה בתחתיות המכונה אל שוליו כי שם היו קבועים הידות ולמולם היו נקבי האופנים וכדרך המרכבה : וידות האופנים . הידות התחובות בנקבי האופנים ומתגלגלים עליהם הם היו קבועים בהמכונה : (לג) כמעשה אופן המרכבה . כתמונת אופני העשוים במרכבה : הכל מוצק . ביציקה נעשו ולא בהקשת הקורנס : (לד) וארבע כתפות . ר"ל ארבעת הכתפות האמור למעלה אשר היו בארבע פנות הכן המכונה הנה הכתפות ההם ילאו ממנו כי ביציקה אחת ילקם ולא ילקם בפ"ע וחברם אחר זה אל הכן : (לה) ובראש המכונה . בא לומר שהמחילה שהיתה בראש המכונה סביב הנקב היתה קומתה חצי האמה והיתה עגול מסביב בכל קומתה : ועל ראש המכונה ידותיה . הידות היו מונחות ודבוקות על המכונה ומהם היו נמשכין ויורדין בעברי המכונה כלפי מטה עד אשר באו מתחת המסגרות היא המחילה הנמוכה ומשם נמשכו להלן מן המכונה אילך ולו׳ והיו נתחבות בנקבי האופנים : ומסגרותיה ממנה . מסגרות המכונה היו ממנה ר"ל מולק עמה ולא שנעשה לבד וחבר במלאכה : (לו) ויפתח על הלוחות . עשה פתוחים וציורים על הנסרים המונחים בשולי המכונה גם עשה פתוחים על הידות במקום המונח ודבק במכונה ואף על מסגרותיה היא המחילה הנמוכה

לז כָּזֹאת עָשָׂה אֵת עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק
אֶחָד מִדָּה אַחַת קֶצֶב אֶחָד לְכֻלָּהְנָה׃ ג'. ג'
לח וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת
אַרְבָּעִים בַּת יָכִיל ׀ הַכִּיּוֹר הָאֶחָד
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר
אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לְעֶשֶׂר ב' פתח וקמץ
הַמְּכֹנוֹת׃ לט וַיִּתֵּן אֶת־הַמְּכֹנוֹת
חָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין וְחָמֵשׁ
עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ וְאֶת־הַיָּם ה'. ה'
נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית קֵדְמָה
מִמּוּל נֶגֶב׃
מ וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־ ג' מ"ל. ויהי חירום יפסלו ויעש חירום
הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר
עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃
מא עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־ ז' חסרים
עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת
שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃

וּמִדְבַּק סְחוֹר סְחוֹר׃ לז כְּהָדָא עֲבַד יַת עֲסַר בְּסִיסַיָא מַתָּךְ חַד מְשַׁחְתָא חֲדָא עוֹבָדָא חַד לְכוּלְהוֹן׃ לח וַעֲבַד עַשְׂרָא כִּיוֹרִין דִנְחָשָׁא אַרְבְּעִין בֵּיתִין בְּרַטִיבָא מַחְסֵיל לְכִיוֹרָא חָד אַרְבַּע אַמִּין כִּיוֹרָא חָד כִּיוֹרָא חָד עַל בְּסִיסָא חֲדָא לַעֲשַׂר בְּסִיסַיָא׃ לט וִיהַב יַת בְּסִיסַיָא חֲמֵשׁ עַל עֵבַר בֵּיתָא מִימִינָא וַחֲמֵשׁ עַל עֵבַר בֵּיתָא מִסְמָלֵיהּ וְיַת יַמָּא יְהַב מֵעֵבַר בֵּיתָא מִימִינָא קִדוּמָא מְקָבֵיל דָרוֹמָא׃ מ וַעֲבַד חִירָם יַת כִּיוֹרַיָא וְיַת מַגְרוֹפְיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָא וְשֵׁיצֵי חִירָם לְמֶעְבַּד יַת כָּל עֲבִידְתָא דַעֲבַד לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ מא עַמּוּדַיָא תְרֵין וְאַגָנֵי קְרוֹנָתְהוֹן דִי עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא תַּרְתֵּין וּסְרִיגָתָא תַרְתֵּין לְכַסָאָה יַת תַּרְתֵּין אַגָנֵי קְרוֹנָתְהוֹן דְעַל רֵישׁ

על כתף ה' וסי' נמסר בסדר מסעי: על כתף ה' וסי' וירד הגבול משפם. ויתן את המכונות ב' בו. משא בהמות נגב. ויביאני במבוא אשר על צפונה. ונמסר גם בסדר מסעי: ואת הים ה' וסי' ואת הים האחד. ואת הים נתן מכתף הבית. וחברו דד"ה. ויקצץ המלך אחז. ואני מרעיש את. כה אמר ה' צבאות עוד: גלת ז' חסי' וסי' ותאמר לו תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ג' בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שני' דמלכי' קדמא דפסו' חסר וי"ו, ונמסר גם ביהושע סי' ט"ו:

רש"י

...כזכר המעורה בנקבה ופירושו. איש ולויותו ולפי משמעותו לויות לשון ...שולדור"א בלע"ז כמו לויות היו שם עשויות כמערת איש והמערה כמו ...: (לז) מוצק אחד. כשם שיצק את הראשונה כן יצק את כולם: ...מבעל צורת הבית וזה מעשה המכונה עשה ארבעה אופני נחשת ...ר וארבעה אופני נחשת ...כאחת כצורת עגלה ...וקומת האופן האחד ...וחצי האמה. ומעשה ...ם כמעשה אופן המרכב' ...בתוך אופן למען יוכל ...ם אל אשר יהיה הרוח ...להוליכם שמה יוליכם ...שיצטרך להפכם אנה ...והמרחק שמאופן לאופן ...למערב ד' אמות וכן ...לדרום שהיא מרובעת ...וכה העגלות שלנו וזהו ...ד' באמה ארך המכונה ...וארבע באמה רחבה ...ב וארוך נתחב בשני ...ם שממזרח למערב ...ם. וכן כמו באופן ...ם שבתוך אלו היה מקל ...חב בשניים מהם שמצפון ...המזרחיים. וכן בשניים ...יים ואלו המקלות קראם ...ידות וזהו שאמר ...ם. ופי' וגביהם הוא ...האופנים שבתוכה ...המקלות הללו ונקראי' ...שהוא הגובה שבאופן ...על הארץ. וכן כל ...עיגול היא הגובה שממנו ...הלדין נמשכין ממנו. ...חשוקיהם הם העיגולים ...ם שמקשר חישוריהם ...עצים הדקים כמין ...הנתפסים ונתונים ...לחישוק והוא מלשון ...ם כסף (שמות כ"ז י) ...הגלגל המגלגל על ...גילין לעשות סביבו ...גול ונקרא בלשון המשנ' ...א"א הכלים סובב של ...ן לא היה צריך לסובב ...א כולו מכוסה: ...ן פירש כמין טבלאות ...ם על הידות לארבע רוחות בריבוע וזהו שאמר ומסגרותיהם מרובעות ...לות. והם סוגרים העגלה מארבע רוחותיה לפיכך נקראו מסגרות. ...המסגרות הללו נסרים מחוברות קראם הכתוב סרני נחשת והיא מלה מסורסת ...כלומר מבחוץ ולא על גבם עשויה כמין שליבות סולם ומבין שליבה ...מסגרות ועליהם צורת בקר וגו'. והיו הנסרים עולים מעל המסגרו' ...ד קומת האופנים. ומשופעים והולכים ככובע וכמין כיסוי שבעגלות ...ד ראשם כנגד קומת האופן והם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו ...אמצעו למעלה אינן מכסין אבל יש בהם נקב עגול רוחב עיגולו אמה וחצי ...כזה נקרא כותרת והנקב שבו פי הכותרת וזהו שאמר ופיה עגול מעשה ...וחצי האמה. וסביב זה הנקב עולה מחילה בגובה חצי אמה וזהו שאמר ...המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. ובתוך המחילה הזאת נכנס ונתחב הכן שהוא כלי קבול המקבל הכיור כשהכיור תחוב בכן. והכן בתוך מחיל' ...עגלה. והכן בתחתונה הוא עגול בחצי האמה כשיעור גובה המחיל' שעל הנקב המגיע שבמכונה למעלה. ועולה הכן על המחילה הזאת אמה וזה מה ...יכו מבית לכותרת ומעלה באמה. ומעתה יש לנו שלש אמות קומת המכונה שהאופן אמה וחצי. והמחיל' העגולה חצי אמה. ואמה יוצא גובה הכן ...אמה הזאת היא מרובעת ולו ארבע כתפות בארבע פינותיו וזהו שאמר וארבע כתפות אל וגו' המכונה האחת מן המכונה כתפיה. לפי שהכיור הוא למטה ...שופע שיכנס לתוך הכן וכדי שלא יפול אל תוכו יותר משיעור הנרצה לכך נעשו אלו הכתיפות שישאו ויסבלהו. עד כאן לשון צורת הבית: (לח) ויעש ...רות. כתיב (בד"ה ב' ד' ו) את מעשה העולה ידיחו בם: (לט) על כתף הבית. כנגד כתף הבית: מכתף הבית הימנית. משוך אצל דרום ...וזה קדמה מול נגב מקצוע מזרחית דרומית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה ולצד צפוני קרוי ממול נגב משוך ומרוחק מן הדרום ...וממול שוין בפתרון: (מ) ויעש חירום וגו'. ואמר רבי הכירות הן הן סירות. כד"א הכיור אש בעצים (זכריה י"ב ו) וכן והכה בכיור (שמואל א ב יד):

רד"ק

(לז) מוצק אחד. בהתכה אחת: קצב אחד לכלהנה. לכל עשר המכונות היה קצב אחד וקצב כמו מדה ענין דבר החתוך במדה: (לט) על כתף הבית מימין. פי' הבית עזרת הכהנים ושם היו נתונים הכיורות: על כתף הבית. פירוש מימין הבית וכן משמאלו משמאל הבית או יהיה פירוש מימין כיור שעשה משה ומשמאלו והכיורות היו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם ולהדיח בהם מעשה העולה כמו שאומר בדברי הימים: ואת הים. הים היה גם כן נתון בעזרה וכן כתוב בדברי הימים ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה וגו'

רלב"ג

(לז) כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד. ר"ל שכל אחד מהן עם כל אלו הדברים הנלוי' לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת וקצב אחד לא היה ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה: (לח) ויעש עשרה כיורות נחשת. הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שנזכר בתורה והיה משמש להדחת מעשה העול' ג"כ כמו שנזכר בספר ד"ה. וזכר שקוטר הכיור היה ארבע באמה וידענו שהוא היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיור הא' ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם ט' פעמים אמה על אמה ברום אמה: (לט) ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין. הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם ה' כיורות וה' הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה ואפשר שנא' והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד"ה שהיה שעורו כ' אמה באורך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי' הנה לא נצטרך לומר שיהיו הכיורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פנוי שם לפי מה שאמרנו פרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים: (מ) ויעש חירם את הכיורות. הרצון בו הסירות וכן אמר אחר זה ואת הסירות ואת היעים וכן

הכיורות

מצודת דוד

...על כולם עשה פתוחי כרובים אריות ואילני תמר ולחבורי איש ולויה ...בת זוגו כן לייר כל אחד מסביב: (לז) כזאת. כתמונה הזאת: מוצק ...כיציקת זה כן יציקת זה: קצב אחד. ר"ל שוים כאלו נתחכו כאחד: ...יר האחד. גבהו של הכיור: על המכונה. על הכן שעל המכונה: (לט) על כתף הבית. היא עזרת הכהנים. קדמה ממול נגב. ר"ל משוך כלפי

מצודת ציון

כמו ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ז): (לז) לכלהנה. כמו לכלהן: (מ) הכירות. הסירות כמו והכה בכיור (ש"א ב'): היעים. המכבדות לגרף בהם הדשן וכן ויעה ברד (ישעיה כ"ח): המזרקות. הספלים המקבלים בו הדם לזריקה: (מא) וגלת. כן יקרא חלק התחתון מהכתר כי מעשהו כספל

מקצוע

רדק

וגו'. ואומר ואת כיס נתן מכתף הימנית קדמה וגו' פי' נתן הים בעזרה לצד דרום משוך כלפי מזרח: (מה) ואת כל הכלים האהל. כן כתיב וקרי האלה והקרי מבואר והכתיב ר"ל כעין אותם הכלים שהיו באהל מועד כן עשה חירם למלך שלמה בבית המקד' וכן תרגם יונתן כל מאניא האילין כעובד מאני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכ' שלמה בית מקדשא דה': ממורט. זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג: (מו) בככר הירדן. כתרגומו במישרי ירדנא: במעבה האדמה. תרגומו בעובי גרגישתא והגרגישתא היא העפ' הטוב אשר ממנו יעשו הכורים ללקת בהם ובככר הירדן היה שם מקום ללקת בו: בין סכו' ובין צרתן. ובדברי הימים צרדתה ושני שמות היו לו והעפר ההוא טוב להתכ' ובעובי אותו קרקע צייר דפוס הכלים ויצקם שם כי לא יתכן לעשות כורים לכלים גדולים כאלה אלא בעובי האדמה להיכו אותם: (מז) וינח שלמה. הניח מלשקלם מרב מאד מאד לא נחקר משקלם והניחם כמו שנעשו ולא נודע משקלם ויונתן תרגם ואצנע שלמה כלומר הביאם ממקום יציקתם והניחם בבית המקדש במקומם ומרוב שהיו הכלים לא נחקר משקלם: (מח) ואת השלחן. שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ויעש שלחנות עשרה וגו' ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים: (מט) חמש מימין וחמש משמאל. פי' מימין מנורת משה הניח חמש מנורות וחמש משמאל מנורת משה אבל כל המנורות היו גם כן בדרום וכן כל השלחנות בצפון ואומר בדברי הימים על השלחנות שהניח חמש מימין וחמש משמאל ופירושו כמו במנורת חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו ועל כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנות היו מסדרין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בדברי רז"ל הנראה מן הפסוקים כן הוא: והפרח. פרחי המנור' כמו שכתיב במנורת משה כפתור ופרח

תרגום

עַמּוּדַיָא: מב וְיַת רִמּוֹנַיָא
אַרְבַּע מְאָה לְתַרְתֵּין
סְרִיגָתָא תְּרֵין סִדְרִין
דְרִמּוֹנִין לִסְרִגְתָּא חֲדָא
לְכַסָּאָה יַת תַּרְתֵּין אַגְנֵי
קְרוֹנַתְּהוֹן דְעַל אַפֵּי עַמּוּדַיָא:
מג וְיַת בְּסִיסַיָא עֲסַר וְיַת
כִּיוֹרַיָא עַסְרָא עַל בְּסִיסַיָא:
מד וְיַת יַמָּא חָד וְיַת תּוֹרֵי
תְּרֵי עֲסַר תְּחוֹת יַמָּא:
מה וְיַת דּוּדַיָא וְיַת
מַגְרוֹפְיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָא
וְיַת כָּל מָנַיָא הָאִלֵין כְּעוֹבַד
מָנֵי מַשְׁכְּנָא דַעֲבַד מֹשֶׁה
כֵּן עֲבַד חִירָם לְמַלְכָּא
שְׁלֹמֹה בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ
נְחָשׁ טָב: מו בְּמֵישְׁרֵי
יַרְדְּנָא אַתְכֵינוּן מַלְכָּא
בְּעוֹבֵי גַרְגִּשְׁתָּא בֵּין סֻכּוֹת
וּבֵין צָרְתָן: מז וְאַצְנַע
שְׁלֹמֹה יַת כָּל מָנַיָא מִסְּגֵי
לַחֲדָא לַחֲדָא לֵית סוֹף
לְמַתְקַל נְחָשָׁא: מח וַעֲבַד
שְׁלֹמֹה יַת כָּל מָנַיָא דִי
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ יַת
מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא וְיַת
פָּתוֹרָא דִי עֲלוֹהִי לְחֵם
אַפַּיָא דַהֲבָא: מט וְיַת מְנָרְתָא חֲמֵשׁ מִימִינָא וַחֲמֵשׁ מִסְמָלָא קֳדָם בֵּית
כַּפּוּרֵי דַהֲבָא טָבָא וְשׁוֹשַׁנְתָּא וּבוֹצִינַיָא

מקרא

מב וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי
הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים (ד' זוגין מתחלפין)
לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי
גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃
מג וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת (ל' חסר)
עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ מד וְאֶת־הַיָּם (ה')
הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת
הַיָּם׃ מה וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים
הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ (האלה קרי)
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ (ל' וחסר)
מו בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ (ב')
בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין (ל')
צָרְתָן׃ מז וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־ (ב' מלר. ו')
הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר (ב')
מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ מח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת
כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח
הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם (ג')
הַפָּנִים זָהָב׃ מט וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת
חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול
לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת (ח'. ל' מס' לחם בנבי' וכתוב')

וינח ז' דגשין בקריא' וסי' משה את המטה. וינח ה' את הגוי'. ויכתב בספר וינח. וינח שלמה את כל הכלים. וינח את נבלתו. ויגח את נערו שם. ויעש שלחנות. ונמסר גם בסדר קרח: מאד מאד ו' בקריאה וסי' וחמים גברו מאד מאד על הארץ. ויפרץ האיש מאד מאד. טובה הארץ מאד מאד. וינח שלמה את כל הכלים. וייראו מאד מאד. והנבאתי כאשר צויתי: ואת השלחן ג' בקריאה וסי' ואת כל כליו. וחברו ואת השלחן. ויעש שלמה את כל הכלים:

תולדות אהרן נחשת ממרט. ערכין י: ואת השולחן. מנחות לט: זהב סגיר (יומא מה):

רשי

הכיורות. של נחשת לדשן את המזבח: היעים. מגרפות של נחושת וידו"ל באשכנז לחתות בהן דשן בתוך הסירות: (מב) שני טורים רמ... מאה רמונים בטור חרוזים בשרשרות: (מו) יצקם. התיכם בתבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגשתא: (מז) וינח שלמה. מל... משקל הכלים האלה ... מאד וחדל לספור מ... (מט) חמש מימין ... משמאול. אי אפשר ...

רלבג

ה'. ר"ל אשר בבית ה': את מזבח הזהב. הוא מזבח הקטרת אשר היה בהיכל: ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב. כבר נתבאר בספר דברי ה... שלמה עשה עשר שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדב... שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היתה בדרום אבל הרצון בזה שלפאת צפון שם השלחנות בשתי שורות השורה האחת לפאת ימין מהאמרת וכן ראוי שנ... המכונות והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר עשאם באופן שנזכר בתורה: (מט) לפני הדביר זהב סגור. הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפ... ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשולחנות והם היו כנגד הארון כי לפני ה' היו כמו שהתבאר מדברי הת... שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעד פרחה שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקצ... הם

מצודת ציון

כמו וגלה על ראשה (זכריה ד'): (מב) על פני. ר"ל בגובה ע"ש שהפנים הוא בגובה האדם: (מה) הסירות. הם הכיורות שזכר וכן והיו הסירות בבית ה' (שם י"ד): ממורט. לטוש ובהירה כמו סומדה וגם מורטה (יחזקאל כ"א): (מו) בככר. במישור: (מט) והפרח. קבועת פרחי המנורה: הנרות. עשוים כעין בזיכין ובהם מסימין השמן והפתילות: והמלקחים. הצבתים ילקחו בהם הפתילות

מצודת דוד

מקלוע מזרחית דרומית שבעזרת כהנים: (מ) בית ה'. לצורך בית ה': השבכות. העשויות לתלות בתחתית השבכות: שני טורים. בכל טור מאה לכסות את שתי וגו'. על הרמונים יאמר שאין מכסים חלק העליון ... שהרי היו תלוין בתחתית השבכה והיו יורדין על עליונות הגולה: (מה) ... לצורך בית ה': נחשת ממרט. היו מנחושת לרוק ומזוקק: (מו) במעבה ... בעובי האדמה חפר צורות הכלים ההם ושפך בהם את הנחושת לאחר ההתכה: (מז) וינח שלמה וגו'. הניח מלשקול אותם מחמת שהיו מרובים מאד מאד ולא נחקר לדעת משקל הנחושת וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: (מח) אשר בית ה'. אשר לבית ה': ואת השולחן. ר"ל קבוצת השלחנות כי עשר שלחנות ... בד"ה: זהב. מוסב על השלחן: (מט) חמש מימין. ר"ל מימין מנורת משה אבל כולם העמיד בדרום שהתורה אמרה בה על צלע המשכן תימנה (שמות ...

וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב׃ נ וְהַסִּפּוֹת וְהַֽמְזַמְּרוֹת
וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב
סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת
הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי
הַבַּיִת לַֽהֵיכָל זָהָב׃
נא וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה
אֶת־קׇדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף
וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה׃
ח א אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־כׇּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
יְרוּשָׁלָ͏ִם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃
ב וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כׇּל־אִישׁ
יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא
הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃

ל' · ס' · ל' · ג' בסיפ' · ג'. ז' · כ"א · י"ח פסו' את את ואת ואת ג' · כולהון קמצין · ד'

וצבתיא דדהבא : נ וקוליא ומזמריא ומזרקיא ובזיכיא ומחתיתא דדהבא טבא ומוגלסיא לדשי בית גואה לקודש קודשיא לדשי ביתא להיכלא דדהבא : נא ושלימת כל עבידתא דעבד שלמה מלכא בית מקדשא דיי ואיתי שלמה ית קודשי דוד אבוהי ית כספא וית דהבא וית מניא יהב באוצריא בית מקדשא דיי : א בכן כנש שלמה ית סבי ישראל וית כל רישי שבטיא רברבי אבהתא דבני ישראל לות מלכא שלמה לירושלם לאסקא ית ארון קימא דיי מקרתא דדוד היא ציון : ב ואתכנישו לות מלכא שלמה כל אנש ישראל בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא

רשי

...ספות. כלי של מיני זמר הוא וכן מזמרות : והמזרקות. לקבל דם : ...ז. לבזיכי לבונה : והמחתות. לחתות בהן תרומת הדשן וגחלי' להוליך ...החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת : והפותות. מסמרות שמעמדי...ין בהם את המנעול : לדלתות הבית. שהוא קדש קדשים : לדלתי ...הבית להיכל. שהוא להיכל כל פתחותיהן ...זהב : (נא) את קדשי ...דוד אביו. מה שנשאר מכסף ...והקדיש אביו. ומדרש ...שלא רצה שלמה לתת ...הקדש לבנין הבית. ...מחכמי ישראל שהיו ...לפי שהיה יודע שסופו ...שלא יהיו העובדי ...אומרים קשה ירושלים ...נקמתם מן הבית שנבנה ...ות וחבלות שגזל מהם ...וי"א כך אמר שלמה ...היה בימי אביו ג' שנים ...חר שנה והיה לו לבזוז ...ות כללו להחיות בהן ...ראל : (א) נשיאי האבות ...ראל. של בני ישראל : ...דוד. שנתנו שם דוד ...או מבית עובד אדום : ...רח האיתנים. ת"י ...דעתיקיא דקרן ליה ...קדמאה בחגא וכען הוא ...שביעאה מגיתנה תורה וכתיב

רלבג

...כל פי' זהב וכן המלקחים ...א כמו שהוגבל בתורה ...אמר בתורה עד ירכה ...חס זהב טהור : זהב ...ר"ל נקי ומזוקק ודמה ...היה בשיסגרוהו תוך ...באש עם דברים יוציאו ...סיגיו במעט ולזה נקרא ... : (נ) והספות. הם ...כדים המשווים לשום ...ן : והמזמרות. הם כלי ...שוים מזהב. ואפשר שיהיו גם כן הספות מינים אחרים מכלי זמר : ...ות. הם לקבל הדם ואפשר שהיו משמשים לדם קדשים אשר יובא אל ...הפנימה : והכפות. הם לשום בהם מלא קומץ לבונה להקטיר : והמחתות. ...ות בהם גחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב : והפותות לדלתות ...ר"ל מה שיכנס ציר הדלת בו שהוא מחובר לדלת. הנה זה היה בדביר ...מזהב : (נא) ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'. ...מזה המקום כי שלמה עשה משלו את הבית הגדול הזה ואולם הקדשו' ...היו שם באוצרות בית ה' ויראה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית ...אלו כי בשנה הרביעית השלים הבנין כמו שקדם והיה זה כן כדי שיבנהו ...לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדיש אותם לה' וכאילו היה זה מכוון מהש"י כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף ...של הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו בחר השם ית' לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום : ...זה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית ה' מעיר דוד ...ו בקדש הקדשים. וזכר שכבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיושרים

רדק

ופרח וכן הנרות שבעה בכל מנורה כמו במנורת משה וכן המלקחים : (נ) והספות. הם כלים עשוים בתכונת הכדים ואפשר שהם הנקראים בדברי רז"ל קיתון קיתונות ות"י וקוליא ותרגם אונקלוס וכדה על שכמה וקולתא : והמזמרות. כלי שמזמרים בהם : והפותות לדלתו' הבית. ת"י ומוגלסיא והם צירי הדלתות ואומר כי צירי הדלתות של הבית הפנימי שהוא הדביר וצירי דלתות ההיכל עשה זהב אבל הדלתות היו מעץ מצופות זהב כמו שכתוב למעלה ולהיכל שאמר הוא פי' הבית שזכר כי אמר לדלתות הבית ופירוש לדלתות שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית בשתם באותם הבתים כי אין כתוב ולהיכל אלא להיכל בלא וי"ו והספרים שכתוב בהם וי"ו טעות הוא : (נא) ויבא שלמה. מה שהקדיש אביו נתן ממנו בבנין הבית לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו הקד' כי לרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד דוד אביו נתן ממנו במלאכת בית המקדש והשאר נתן באוצרו' בית ה' ופירוש ואת כל הכלים כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדרעזר' משאר הגוים כמו שכתוב למעלה. ובדרש שלא נתן שלמה מקדשי דוד אביו דבר במלאכ' בית המקד' וי"א לפי שידע שלמה שסופו ליחרב שלא יהו אומרים אומות העולם מפני שהיה בנין הבית מחמס ומגזלות שגזל דוד להיכך חרב וי"א כך אמר שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזוז ההקדשות האלה להחיות בהן עניי ישראל והיו שמורין לעת צורך : (א) מעיר דוד. כי שם העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדום : (ב) בירח האיתני'. שבו אוספים הפירות והתבואות לבית כמו שנקרא חג האסיף לזה הטעם וכן איתנים לשון חוזק שהתבואות והפירות חיי האדם ומרבו' ז"ל שאמרו חדש שנולדו בו אבות הם איתני עולם כמו והאיתנים מוסדי ארץ ומהם שאמרו שהוא חזק המצות שיש בזה החדש חגים ומצות וי"ת בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה כלומר כי לפני הזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי החדש הראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו בני ישראל ממצרים בניסן הוא ראש לחדשים ותשרי שביעי לו כי כן אמר להם האל ית' החדש הזה לכם ראש חדשים לכם מכלל כי לשאר העולם אינו ראשון כי תשרי הוא ראשון : בחג. קודם חג הסכות נקהלו אלא אמר כי בחג נקהלו לעשות שם

ותשלם ג' בקריאה וסי' ותשלם כל המלאכה דמלכים. וחברו דד"ה. ותשלם החומה בעשרים : ואת הכלים ג' בקריאה וסי' ותשלם כל המלאכה אשר עשה : ואשקלה להם. ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית : בירח ד' וסי' נמסר לעיל בסיפרי סימן ז'. באהל ו' קמץ וסי' בלשון תרגום שרה עלת בעננא דנשיא בקימא דארונא. ופי' נמסר בסדר חקת התורה ובספר שפטים סימן ה' :

תולדות אהרן בירח האתנים. ר"ה יא מגלה לא (ר"ה כו) :

מצודת דוד

...לפני הדביר. כי בהיכל עמדו : (נ) הבית הפנימי. ולתוספת ביאור כפל ...לקדש הקדשים. וכן לדלתי הבית כפל לתוספת ביאור ואמר להיכל : זהב. ...על הפותות שהם היו מזהב : (נא) את קדשי מה שהקדיש דוד אביו וכו' ...הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחשת עשה ממה ...אביו מערי הדדעזר כמ"ש בד"ה א' י"ח) : נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא ...אביו ונתן את הם באוצרות העשויות בבית ה' : ח (א) אז. כאשר נשלם כל מלאכת הבנין : נשיאי האבות. הנשיאים לכל בתי האבות של בני ישראל והם הם ...המטות חזר ולתוספת ביאור כפל : (ב) בירח האתנים. חודש תשרי נקרא ירח האתנים מלשון איתן וחוזק ע"ש כי בחדש תשרי הם המועדים היותר חזקים ומיושרים

מצודת ציון

הפתילות למושכם ולהניחם על מקום הראוי : (נ) והספות. כלים כעין כדים כי ת"י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כ"ד) ת"א וקולתה : והמזמרות. כלי זמר : והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה : והמחתות. כלים לחתות בהם האש על הקטורת : והפותות. הם העשויות להציב בהן צירי הדלתות לסבב אילך ואילך ובמשנה והפותה שתחת הציר (כלים פי"א) : ח (ב) האתנים. ענין חוזק כמו

מקרא

ג וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃ ד וַיַּעֲלוּ אֶת־
אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃
ה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל
הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן
מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ
וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ ו וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־
דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־
תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃ ז כִּי הַכְּרוּבִים
פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן
וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו
מִלְמָעְלָה׃ ח וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ
רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי
הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם

(מסורה: ט' פסו' בסי' את ואת ואת; ג'; ב'; ל"ה; ל'; ד' חסר בסיפ'; ב'; ד'. י"ו)

תרגום

שְׁבִיעָאָה׃ ג וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וּנְטַלוּ כַהֲנַיָּא יָת אֲרוֹנָא׃ ד וְאַסִּיקוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְיָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא דִּי בְמַשְׁכְּנָא וְאַסִּיקוּ יַתְהוֹן כַּהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי׃ ה וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְכָל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִזְדַּמַּנוּ עֲלוֹהִי קָיְמִין עִמֵּיהּ קֳדָם אֲרוֹנָא מְנַכְסִין עָאן וְתוֹרִין דְּלָא יִתְחַשְּׁבוּן וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגֵי׃ ו וְאָעִילוּ כַהֲנַיָּא יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְאַתְרֵיהּ לְבֵית כַּפּוּרֵי דִּי מְתַקַּן לֵיהּ בְּגוֹ בֵיתָא לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא לִתְחוֹת גַּדְפֵּי כְרוּבַיָּא׃ ז אֲרֵי כְרוּבַיָּא פְּרִיסַן גַּדְפֵּיהוֹן עַל אֲתַר אֲרוֹנָא וּמְטַלִּין כְּרוּבַיָּא עַל אֲרוֹנָא וְעַל אֲרִיחוֹהִי מִלְּעֵלָּא׃ ח וַאֲרִיכוּן אֲרִיחַיָּא וּמִתְחֲזַן רֵישֵׁי אֲרִיחַיָּא מִן קוּדְשָׁא עַל אַפֵּי בֵּית כַּפּוּרֵי וְלָא מִתְחֲזַן לְבָרָא וַהֲווֹ תַמָּן

וכל עדת ג' דסמיכי וסי' נמסר בסדר בהעלותך ; יראו ד' בקריאה וסי' את חג המצות תשמור קדמא . ופטר חמור תפדה בשה ואם לא . ופני לא יראו . ולא יראו החוצה ויהיו שם . וחברו דדברי הימים . וחד ויראו לפניך מראינו ומראת הילדים ;

תולדות אהרן ויאריכו הבדים . מנחות לח (שקלים מט) : ויראו ראשי הבדים . יומא נג :

רד"ק

שם חנוכת המקדש והחג שבעת ימים קודם חג הסוכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש : (ג) וישאו הכהנים את ארון ה' . אמרו רבותינו ז"ל בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלום ועתה כשהכניסוהו לבית המקדש לקדש הקדשים והם לא זכרו זה המקום אולי בכלל החזירוהו למקומו הוא : (ד) את ארון ה' ואת אהל מועד . את ארון ה' מציון כמו שאמ' ואת אהל מועד מגבעון כי שם היה : הכהנים והלוים . הכהנים הארון והלויים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל ואהל מועד גנזו באוצרות בית האלהים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית : (ו) אל תחת כנפי הכרובים . הכרובים הכנים בתחלה והכרובי' האלה שעשה שלמה היו עומדים על רגליהם והניחם לבית כמו שאומר בדברי הימים ופורשים כנפיהם מקיר אל קיר ובין כרוב לכרוב הכניסו הארון תחת הכנפים והכרובים שעשה בצלאל היו בשני קצות הכפורת על הארון והיה מכסה הארון כמו שהיה מתחלה אבל אלו הכרובי' היו כנפיהם גבוהים על הארון כי ממש אמותיה קומ' הכרוב ואין צריך לגוף הכרובים שהיה עומד בהם כי הגוף תחת הכנפים ואין לנו לשאול למה עשה שלמה כרובים אחרים ולא כתבנית הראשונים כאשר אין לנו לשאול למה לא עשה ארון אחר ועשה מזבחות אחרים ומנורות ושולחנות וכלים אחרים כי הכל עשה על פי הנבואה כמו שמסר לו דוד אביו כמו שכתוב בד"ה שאמר לו דוד הכל בכת' מיד ה' עלי השכיל כל מלאכת התבני' : (ח) ויאריכו הבדים . האריכו אותם לחוץ כלומר שמשכו אותם כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחלה היו הבדים נתונים בארון בשוה שהיו עודפים אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל בד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנשוא בכתף האריכו הבדים ומשכו' כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהיה נכנס שם כהן גדול ביום הכפורים להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה ולפיכך האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצה לפני הדביר ואם תאמר והלא אורך הבדים לא היה אלא עשר אמות ולא נאמר בתורה שהיו נראים חוץ לפרכת והדביר היה רחבו עשרים אמה א"כ אע"פ שמשכו אותם היאך נראו עדיין על פני הדביר נאמר כי לא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל עד כדי שיראו הבדים על פני הדביר כשמשכו אותם כלפי חוץ ואין צריך לומר כי מקום ארון אינו מן המדה והנה היה עומד שהרי בתוך המדה היה תחת כנפי הכרובים בתוך עשרים אמה ולא היה ממנו עשר אמה לכל רוח : ויהיו שם עד היום הזה . שלא הסירו אותם עוד

רש"י

וכתיב בניסן שהוא ראש חדשי' נקרא תשרי שביעי : (ד) ואת אהל [...] שעשה משה וגנזו שלמה משנבנה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא ד[...] אשר באהל . אשר נטה דוד לארון : כנפי הכרובים . אותן שעשה [...] העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל כ[...]
(ז) אל מקום הארון . אל קיר כמו שאמר [...] בענין : (ח) ויראו הבדים . בפרוכת שכנגד באמה טרקסין יכול מקרעין בה ויוצאין [...] לומר ולא יראו החו[...] כיצד דוחקין ובולטין כ[...] דדי אשה כענין שנא[...] שדי ילין (שיר א' [...]) כנאת

רלב"ג

מיישרים אל השלמות [...] שבארנו בבאורנו לדברי[...] ובפרשת הנחם בארנו הענין : (ג) וזכר כי כל זקני ישראל לכבו[...] ולא נשאו הלויים את ה[...] הכהנים ואע"פ שהיה הארון מעבודת בית [...] לא השכימו בזה המקום: אותו הלויים לפי שהבואה[...] להביאו בבית קדשי ה[...] והוא הדביר אשר לא[...] להכנס בו כי אם הכ[...] יום אחד בשנה וכאשר [...] אפשר שישא הכהן הגד[...] הארון היה יותר ראוי [...] שם הכהנים משיכנסו שם[...] ואולם בספר ד"ה כתוב [...] נשאו אותו והנה הרצון בו[...] כי מצאנו שנקראו הכהני[...] במקומות מה . ומזה [...] יש ללמד כי כשהיא [...] לתקן בית קדש הקדשים[...]

לבמור תהלה שיתוקן על יד הכהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה [...] תהלה זה לכהנים ואם אין מהם יודע לתקן נתיר זה ללוים וכן ממדרגה ל[...] שפלה ממנה : (ד) והנה העלו עם זה אהל מועד שעשה במדבר על יד מ[...] כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהי[...] היו נכללים בכלים ההם הכלים שעשה משה והנה הארון נשאו הכהני[...] הכלים שהיה הכון שישאים הלוים נשאו אותם הלוים : (ה) וזכר כי המלך [...] וכל עדת ישראל הנועדים עליו . והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים לא[...] לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים צועדים בהעלאת הארון למקומו וכ[...] הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים [...] שם שהיו נוגעים בכנפיהם בכותל רוב הדביר והיו נוגעים כנף זה בכ[...] במה שבין הכרובים האלו תחת כנפיהם היה מקום הארון בדרך שסככו הכ[...] על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות [...] שקדם . והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו[...] היו תמיד שם : (ח) ויאריכו הבדים . אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים [...] משה ולזה אמר ויאריכו הבדים שעשו אותם יותר ארוכים ממה שהיו מש[...] כי שיעור קדש הקדשים לא היה או כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו [...] אמה ואמר שהבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים ע[...] הדביר ולזה היו מגיעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים אעפ"י שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי י[...] ימנעו

מצודת ציון

כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד) : (ה) הנועדים . ענין וועד ואסיפה וכן הנועדים על ה' (שם י"ו) :

מצודת דוד

ומיישרים את האדם אל השלמות : (ד) ואת אוהל מועד . בגבעון היה [...] עליו העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה' בהעליות אשר ממעל להיכל ולדביר : ה[...] הלוים . הכהנים העלו הארון והלוים את אוהל מועד וכליו : (ה) אתו לפני הארון . ללכת עמו לפני הארון : (ו) כנפי הכרובים . הם שעשה שלמה ועמדו בארץ [...] למעלה : (ז) כי הכרובים וכו' . ר"ל כי מתחילה נעשה שיפרשו הכרובים כנפיהם אל מקום עמידת הארון ולזה בהכנסת הארון אל מקומו היו א"כ הכרובים מוכ[...] עליו : (ח) ויאריכו הבדים . ר"ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו [...] בחולה להיות מקרעין בפרוכת ללאת חולה לו : ויהיו שם . על הבדים יאמר שהיו שם באותה הנחה ומלב : עד היום הזה . ר"ל עד אשר נגנז בימי יאשי[...] אשר

רשי

עד היום הזה. הכהנים שנשאו הארון בדביר כשילאו שרתה שכינה בהיכל: (יב) אז אמר שלמה. כשראה הענן אמר עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לנוא ולשכון בו מתוך ענן ערפל וכוכן אמר כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא ט"ז ב) כך בעערפל: (יג) לשבתך עולמים. שמתכנהרה לא היו כבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: (טו) אשר דבר בפיו. סימן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בהיכים: (טז) מן היום. את זה דבר אל דוד אבי

עד מן הארון כמו שכתוב לא יסורו ממנו וגם לא החזירו אותם לאחוריהם אלא היו משוכים לפני הדביר לעולם וזהו עד היום הזה א"כ דלתות שער הדביר לא היו נסגרות לפיכך הוצרך שלמה לעשות פרכת להיות מבדילו: (ט) אין בארון. זה ראייה כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ס"ת וארון שבו ס"ת נראה כי

עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ט אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי
לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה ד'. ל' מס'
בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
י וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ
וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה׃ יא וְלֹא־
יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי
הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־
בֵּית יְהוָה׃
יב אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן ג'. ג"כ מס' וח' מ"כהחרי' בערפל וחבירו
בָּעֲרָפֶל׃ יג בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל ג'
לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ ג'
יד וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־
קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד׃ ג'
טו וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ
מִלֵּא לֵאמֹר׃ טז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי
אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־ י"ס בפסוקים את
בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל ומלה אחת ביניהון
לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר
בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
יז וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת ד'

עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ט לֵית בַּאֲרוֹנָא לְחוֹד תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא דְּאַצְנַע תַּמָּן מֹשֶׁה בְּחוֹרֵב דִּי עֲלֵיהוֹן כְּתִיבִין עַשְׂרָא פִּתְגָמֵי קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַפְּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ י וַהֲוָה בְּמִפַּק כַּהֲנַיָּא מִן קוּדְשָׁא וַעֲנַן אֲמִיטְתָא אִתְמְלֵי יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃ יא וְלָא יָכִילוּ כַּהֲנַיָּא לְמֵיקַם לְשַׁמָּשָׁא מִן קֳדָם עֲנָנָא אֲרֵי אִתְמְלֵי יְקָרָא דַּייָ יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃ יב בְּכֵן אֲמַר שְׁלֹמֹה יְיָ אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם׃ יג מִבְנָא בְנֵיתִי בֵּית מַקְדְּשָׁא קֳדָמָךְ אֲתַר מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִנְתָּךְ עָלְמִין׃ יד וְאַסְחַר מַלְכָּא יַת אַפּוֹהִי וּבָרִיךְ יַת כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וְכָל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל קָאִים׃ טו וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּי גְזַר בְּמֵימְרֵיהּ עִם דָּוִד אַבָּא וּבִרְעוּתֵיהּ קַיֵּים לְמֵימָר׃ טז מִן יוֹמָא דִּי אַפֵּקִית יַת עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לָא אִתְרְעֵיתִי בְּקַרְתָּא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי בֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן וְאִתְרְעֵיתִי בְדָוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ יז וַהֲוָה בְּלִבָּא דְדָוִד אַבָּא

רדק

נתנוהו באוצרות בית ה' עם אהל מועד ועם הכלים וכן נראה מדברי חלקיהו הכהן ס"ת מצאתי בבית ה' נראה כי לא היה במקום שהיו רגילים בו ולא היו יודעים אותו עם באותו הדור: אשר כרת ה'. כמו שת"י די עלויהון כתיבין עשרה פתגמי קיימא דגזר ה' עם בני ישראל: בצאת הכהנים. שהכניסו את הארון בצאתם מן הקדש נראה כבוד ה' בענן: (יב) אז אמר שלמה. אז כשראה שהענן הכבוד בבית הזה אמר ה' שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעבדו וכמו שאמר כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו ורז"ל אמרו כשאמר כי בענן אראה על הכפורת רמז לשם כי בענן יראה בבית עולמים ות"י ה' אתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם תרגם בערפל בירושלם כלומר מקום שישכון שם בערפל והוא ענן הכבוד: (יג) לשבתך עולמים. כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו שם המקום שנבחר אשר נאמר עליו אל המקום אשר יבחר ה' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו עליו וקראו ה' יראה ואומר בהר ה' יראה כי באותו ההר יראה לדורות ודוד כשראה שנעתר שם וירד אש על עולתו אש מן השמים ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: (יד) ויברך. לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר תפלתו נכתבה ואמר שברכם נתן הודאה לאל ואמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו כלומר מה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמר ובידו מלא ות"י ובידו כנוי כנגד האל יתברך

רלבג

(ט) אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא יתכן שלא היו שם הדברים שזכרו בם רק שהם מונחים בו מטה אהרן וצנצנת המן שלל בזה שלא היה שם בארון רק עשית הדברים מן היום הכה על כתובים שנזכרנו בפרשה יתרו: (י) ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. וזכר בספר ד"ה כי כל הכהנים התקדשו לא שמרו בזה למחלקות לרוב הזבחים ... שנעשו שם. והלוים היו ... להודות לה' בשיר ובכלי ... והכהנים מחצצרים ... כי זה היתה עבודתם ... יותר השמועה כי אם על ... כמו שנתבאר בתורה ... כי כבוד היה בעת ... הזבחים והנה ... השכינה על ... ונראה שם כבוד ה' ... עד שלא יוכלו הכהנים ... לשרת במוכה מפני הענן ... כבוד ה' את בית ה': אז אמר שלמה. הנה ... שכן בערפל ... ובפי המשל ... הרצון בו כי הש"י אמר ... כבוד שכינתו בענן ... בבית הקדוש ... המשל הרצון בו ... להשרות שכינתו ... המשל ... (יג) בנה בניתי זבול לך. ... כמשל ... שכינת הש"י בבית

קדש יותר ממה שיתראה באחר המקומות שהוא בנה שידור בו הש"י ויהיה לשכינתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עדי עד וזה כי אמר שנגלה זה המקום יותר באשר המקום הכוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה: (יד) ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו לשם בברכה כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מלאנו שהיו בברכת הכהנים: וכל ישראל עומד. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה ולזה יתבאר שמלכי בית דוד יושבים בעזרה: (טו) ובידו מלא. ר"ל שהש"י

וכן אמר למטה ובידך מלאתי ר"ל בכחו וביכולתו שהשלים כל הגזרות עמו והם עשו רצונו ות"י וברעותיה קיים ומלת לאמר שב אל בפיו: (טז) ואבחר בדוד. לפי שהקדים לא בחרתי בעיר היה לומר ואבחר בירושלם אלא שירוש כי לא הודיעתי

לחות האבני' ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר עקב: לשבתך ג' בקריאה וסי' מכון לשבתך פעלת ה'. מכון לשבתך עולמים. וחברו דדברי הימים. אנ"ך: וכל קהל ג' בקריאה וסי' ויסב המלך את פניו דמלכים. וחברו דד"ה. וישלחו ויקראו:

תולדות אהרן אין בארון. בתרא יד: בנה בניתי. ר"ה טו חגיגה טו זוהר בהעלותך (תענית סה) לא בחרתי. זוהר ויקהל:

מצודת דוד

אשר כרת וכו'. בעת שנתנם: (י) מן הקדש. אחר שהעמידו בה את הארון: והענן. הוא כעין עשן: (יא) לעמוד. בהיכל ובעזרה: כבוד ה'. הוא הענן: (יב) אז. בראות הענן אמר רואה אני כי באה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ') וערפל הוא עב הענן: (יג) בנה בניתי וכו'. ר"ל הואיל ובאה השכינה בניתי א"כ בית זבול לך ולא היה לי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד: מכון. יהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תחרב השכינה עוד במקום אחר: (יד) ויסב וכו'. מול העם: עומד. כי אין ישיבה בעזרה וכו': (טו) ובידו מלא. בכח ידו השלים דברו אשר דיבר לאמר: (טז) לבנות בית. לבנות בה בית: ואבחר בדוד וגו'

מצודת ציון

עליו. כמו אליו: ויסעו. מל' סכך: בדיו. מוטות לשאת בהם הארון: (יב) בערפל. עב הענן: (יג) זבול. מדור כמו מזבול קדשך (ישעיה ס"ג): מחלליך

לשם יהוה אלהי ישראל: יח ויאמר
יהוה אל-דוד אבי יען אשר היה עם-
לבבך לבנות בית לשמי הטיבת (ג' חד כתי' הטיבות)
כי היה עם-לבבך: יט רק אתה לא
תבנה הבית כי אם-בנך היצא (ל')
מחלציך הוא-יבנה הבית לשמי:
כ ויקם יהוה את-דברו אשר דבר (ב')
ואקם תחת דוד אבי ואשב | על-כסא (ג' סס')
ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה
הבית לשם יהוה אלהי ישראל:
כא ואשים שם מקום לארון אשר-שם (ה' סס')
ברית יהוה אשר כרת עם-אבתינו
בהוציאו אתם מארץ מצרים: (ג' ומ"ל)
כב ויעמד שלמה לפני מזבח יהוה
נגד כל-קהל ישראל ויפרש כפיו
השמים: כג ויאמר יהוה (כ"א פתח וכל ויפן וכסף דחיוב דכו')
אלהי ישראל אין-כמוך אלהים
בשמים ממעל ועל-הארץ מתחת
שמר הברית והחסד לעבדיך
ההלכים לפניך בכל-לבם: כד אשר
שמרת לעבדך דוד אבי את אשר-
דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת
כיום הזה: כה ועתה יהוה אלהי ישראל (ג' ר"פ וסיפ')
שמר לעבדך דוד אבי את אשר
דברת לו לאמר לא-יכרת לך איש
מלפני ישב על-כסא ישראל רק
אם-ישמרו בניך את-דרכם ללכת
לפני כאשר הלכת לפני: כו ועתה (ל')
אלהי ישראל יאמן נא דבריך (דבריך ה' כתי' דבריך וקרי דבריך)
אשר דברת לעבדך דוד אבי:

למבני ביתא לשמא דיי
אלהא דישראל: יח ואמר
יי לדוד אבא חלף די הוה
עם לבך למבני ביתא
לשמי אתקינתא ארי
הוה עם לבך: יט לחוד את
לא תבני ביתא אלהין בר
דתוליד הוא יבני ביתא
לשמי: כ וקיים יי ית
פתגמיה דמליל וקמית
תחות דוד אבא ויתיבית
על כורסי מלכותא
דישראל כמא דמליל יי
ובניתי ביתא לשמא דיי
אלהא דישראל: כא ושויתי
תמן אתר מתקן לארונא
די ביה מחתין תרין לוחי
אבניא די עליהון קימא
דיי די גזר עם אבהתנא
באפקותיה יתהון מארעא
דמצרים: כב וקם שלמה
קדם מדבחא דיי לקביל
כל קהלא דישראל ופרס
ידוהי בצלו לצית שמיא:
כג ואמר יי אלהא דישראל
לית בר מנך את הוא
אלהא דשכנתך בשמיא
מלעילא ושליט על ארעא
מלרע נטר קימא וחסדא
לעבדך די מהלכין קדמך
בכל לבהון: כד די נטרת
לעבדך דוד אבא ית
דמליליתא ליה וגזרתא
במימרך וברעותך קיימת
ביומא הדין: כה וכען יי אלהא דישראל טר לעבדך
דוד אבא ית דמליליתא ליה למימר לא יפסוק
לך גבר מן קדמי יתיב על כורסי מלכותא דישראל
לחוד אם יטרון בנך ית אורחתהון להלכא קדמי
כמא דהליכתא קדמי: כו וכען אלהא דישראל
יתקיימון כען פתגמיא די מלילת לעבדך דוד אבא:

רדק

הודעתי בחירתי בירושלים עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראיתי לו המקום שאבחר בירושלים כשנעתרתי לו בגרן ארונה באש מן השמים: (כא) ואשים שם מקום לארון. והוא הדביר: לפני מזבח ה'. מזבח הנחשת שעשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים כי עשה מזבח נחשת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו: (כב) נגד כל קהל ישראל. בדברי הימים אומר כי עשה כיור נחשת חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ויתנהו בעזרה ויעמוד עליו נגד כל קהל ישראל ויברך עליו על ברכיו ויפרש כפיו השמים: (כג) שומר הברית והחסד. שכרת עם האבות: לעבדיך. לזרעם אחריהם: דבריך. כתיב על הפרט וקרי דברך על הכלל

ואשב ח' וסימן נמסר בסדר עקב: ואשם ה' הס' יוד בקריאה וסי' ואשם הנזם על אפה והצמידים, ואשם את הלוחות בארון אשר עשיתי, ואשם שם מקום לארון דמלכים, ואשם חשק על מתני, ואשם דברי בפיך:

תולדות אהרן יק אתה. מגלה י:

מצודת ציון

(יט) מחלציך. הם המתנים והוא כינוי על היותו כמוך להם: (כו) יאמן. מל' אמונה: (כז) האמנם. בה"א התימה ר"ל האמת: יכלכלוך. ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (לעיל ז'): אף כי. הוא בענין כל שכן וק"ו וכן אף

רש"י

אבי: (כב) ויעמד לפני מזבח ה'. כתיב בדברי הימים ב' ו' (י"ג) שלמה כיור נחשת ויתנהו בעזרה וגו' ויעמד ויברך על ברכיו: (כג) הברית. ממתין ומצפה הברית והחסד לקיי' ה... (כד) אשר שמרת. לש... הבטחה

רלבג

שהש"י השלים בידו ו... שיעד בפיו: (טז) לבחר ... ה' וגו' עד הוציאו אות... מצרים. למדנו מזה ש... המקדש ראוי שיהיה ב... הקדשים אשים לכוונ... שם הארון: (כב) ... שלמה לפני מזבח ה' שהיה עומד בעזרה גדול... עזרת ישראל שהיה הכהנים כשהתפלל ואם לו בא בחצר הכהנים מזבח החיצון והאמור הוא יותר נכון לפי מה... כי לא יתקרב לש"י מ... מהעזרה אל פני האלהים אם לא שנ... מפני שהיה מקום המזב... כמו שנראה מענין מה... בסוף ספר שמואל... שלמה לבא שם כדי... תפלתו יותר נשמ... (כג) ויאמר ה' אלהי... אין כמוך אלהים. ר'... הש"י המנהיג ישראל... בם הנה אין כמוך... המנהיגים הנבדלים... בשמים ממעל והם... הגרמים השמימיים... על הארץ מתחת. והו... השפל כי מה שינהיגו... הוא מסובב ממך הוא... חלקית כמו שבארנו... מספר מלחמות ה'... ההנהגה היא כוללת... הכל: שומר הברית... לעבדיך. והנה כי ה... יותר ההבדל שבין הנה... יתברך ובין ההנהגה אלו ה... ממנו וזה כי הוא מקיים... והחסד לעבדיו ההולכי... הש"י בכל לבם על צד ה... הפרטית וזה דבר לא י...

אחר שאמר ההבדלים שבאלוהים ממנו. והנה הרצון באמרו הברית והחסד הברית שהוא על צד החסד והוא אשר יהיה מצד ההשגחה הפרטית והנה יוכר זה... שהבר יהיה בו תנאי והוא שיהיה המקבל באופן שיהיה דבק בה"י וזהו אמרו לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם ולזה גם כן אמר רק אם ישמרו בניך את דרכם... לפני

מצודת דוד

וגו'. שע"י בא ההכנה לבחור בירושלים לבנות בה בית: (יח) הטיבות וכו'. טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י בא ההכנה ללות עליה ולהכין הכל: רק אתה וגו'. עם שתכין הכל: (כא) ואשים שם. בהבית הזה: אשר שם. בזה הארון: ברית ה'. לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם: (כב) ויפרש כפיו. כדרך שואל החסד: (כג) שמר הברית. הגמול שהבטיח בברית: (כד) אשר שמרת וגו'. ר"ל אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאתה... הבית: ותדבר בפיך. כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה... (כה) שמור וגו'. רצה לומר שמור גם ההבטחה תהיה אשר הבטחתו של... ילדיו לא יופסק מהם המלוכה: (כו) יאמן נא. ר"ל עשה דבר לאיכא נכ... הבית:

רש"י

ה: (כז) האמנם. לשון תימה: לא יכלכלוך. לא יכילוך: (לא) אשר איש לרעהו. בועל אשת איש: ונשא בו אלה. כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו: ונשא בו. לשון נושה: ובא אלה לפני. והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה' י"ח): (לב) לתת בראשו. ולכתה בנגה ולהצדיק צדיק. ונקתה זרע כך נדרש בתוספתא: (לג) והודו את שמך. אדם לברך על הרעה:
כי

רד"ק

על הכלל: (כז) כי האמנם. הה"א פתוחה כי היא לתימה כלומר באמת היא שישב אלהים עם האדם בארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה מתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך אם כן מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה ואע"פ שבכל המקומות הוא רצונו אל הצועק אליו בלב שלם לשמוע אל תפלתו בקש שלמה מהאל שיהיה המקום הזה כנבחר מסייע המתפלל בתפלתו כאילו הבית הזה היה מלאך מליץ ותשמע תפלת כל שמתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר: (כט) להיות עיניך פתוחות. להיות שמירתך תמידה במקום הזה ועינך חסר יו"ד הרבוי מהמכתב: אל המקום הזה. כמו במקום הזה וכן כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון וכן הדומים לזה בפרש' הזאת אל המקום אל הבית וי"ת באפי אתרא הדין: (ל) אל מקום שבתך אל השמים. כמו ממקום שבתך מן השמים וכן הוא אומר בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף או פירושו שיהיו לבם אל מקום שבתך ואתה תשמע בשמים וכן אל יוסף טעמו דבק עם וכל הארץ באו מצרימה או פירושו אל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום: ושמעת וסלחת. כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון: (לא) ונשא בו אלה. וחייבו הדין להשביעו נשא מענין משאת מאומה שהוא לשון חוב וי"ת וירשי ביה מומי לאומיותיה: ובא אלה. פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבית הזה וי"ת על המשביע וייתי ויומיניה קדם מזבחך: (לב) ואתה תשמע השמים. מן השמים וכן תרגם יונתן מן שמיא: ושפטת. אף על פי שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה נפרע ממנו בשעת עונו אם ישבע בבית הזה לא תאריך לו. שיכירו בני אדם כי המקום הזה הנבחר סייע בהזהרות העונש ויראו מן הבית הזה, ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם האל יתברך לזה כן ואמר ומקדשי תיראו: להרשיע רשע. איזה מהם שיהיה רשע הנשבע לשקר או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע: (לג) בהנגף. והודו את שמך כי חייב אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה

רלב"ג

כאשר הלכת לפני:
כי האמנם ישב אלהים
ארץ. ר"ל הנני מתפלל
את התפלה הזאת כי
הנה באמת שהכינות הש"י
ואו תמשך גם כן באלו
ים השפלים וזה מקום
כי השמים ושמי השמים
אלו הודך ורוממת ת
תך וכנימים המושכל
קף לך מהם כי זה בלתי
לוולתך כי נבהה מאד
ת המושקף לך מהם על
הם עליו מהמציאות כמו
בו בראשון ובשמוני מספר
את ה' וכל שכן שמדבק
תך והשקפתך באלו
ים השחותים מאד עד
השגחתך בזה הבית אשר
ויושב לך פניו:
ופנית אל תפלת עבדך.
מפני היות שכינתך
הזה תפנה אל תפלת
לשמוע אל הרנה ואל
ה. הכונה ברנה הוא
והשבח כי הוא קודם
תפלה. ולזה פתח שלמה
ו בדברי שבח באמרו ה'
ישראל אין כמוך אלהים:
ושמעת אל תחנת עבדך
התחנה היא אמר התפלה
בקשת הצרכים בלשון
ים ומחילת החטאים ולזה
ושמעת וסלחת: את
חטא איש לרעהו. ידמה
ה שאחשוב. ששלמה בקש
שהשבועה נבדקת באלות
ואלו אותה בבית המקדש
אופן שנזכר בתורה כן
באלה זה הבית הקדוש
דברים אשר תהיה בהם
בין איש לרעהו או אלת
השבועה הנטען להשבע
בזכם ה' בבית הזה והנה
אשר יחטא איש לרעהו
חטא הממון כאמרו והטאה בשגגה מקדשי ה' נפש כי תחטא ומעלה
בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב
נפש כי תחטא ושמעה קול אלה: (לג) ושבו אליך והודו את שמך. הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתענשם

כז כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ
הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא
יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר
בָּנִיתִי׃ כח וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ
וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־
הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ
מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ כט לִהְיוֹת עֵינֶךָ
פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם
לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל
עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ ל וְשָׁמַעְתָּ
אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה
תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־
הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃ לא אֵת
אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ
אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי
מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ לב וְאַתָּה ׀ תִּשְׁמַע
הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ
לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ
וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֵת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃
לג בְּהִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ
אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ

ד'. ב'
ל'. וק' והנה שמים
ב'
ו' חס'
ב' חס'. ג'
ה'
ב'
ב'
י"ד
ב'

כז אֲרֵי מַן יְסוֹבַר וּמַן דָּמֵי
כִּי בְקוּשְׁטָא אִתְרְעֵי יְיָ
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגוֹ
בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּדַיְרִין עַל
אַרְעָא הָא שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי
שְׁמַיָּא לָא יָכְלִין לְסוֹבָרָא
יְקָרָךְ אַף אֱלָהֵין בֵּיתָא
הָדֵין דִּבְנֵיתִי׃ כח וְתִתְפְּנֵי
לִצְלוֹתָא דְעַבְדָּךְ וּלְבָעוּתֵיהּ
יְיָ אֱלָהִי לְקַבָּלָא צְלוֹתָא
וּבָעוּתָא דְעַבְדָּךְ מְצַלֵּי
קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין׃ כט לְמֶהֱוֵי
רַעֲוָא קֳדָמָךְ לְאַגָּנָא עַל
בֵּיתָא הָדֵין לֵילֵי וְיֵמָם
לְאַתְרָא דִּי אֲמַרְתְּ יְהֵי
שְׁמִי תַּמָּן לְקַבֵּל צְלוֹתָא
דִּי צַלֵּי עַבְדָּךְ לְאַפֵּי אַתְרָא
הָדֵין׃ ל וּתְקַבֵּל בָּעוּת
עַבְדָּךְ וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּיצַלּוֹן
לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין וְאַתְּ
תְּקַבֵּל מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתָּךְ
מִן שְׁמַיָּא וּתְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן
וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן׃ לא יַת
דְּיֵחוּב גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְיַרְשֵׁי
בֵיהּ מוֹמֵי לְאוֹמָאוּתֵיהּ וְיֵיתֵי
וְיוֹמֵינֵיהּ קֳדָם מַדְבְּחָךְ
בְּבֵיתָא הָדֵין׃ לב וְאַתְּ
תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא וְתַעְבֵּיד
וּתְדִין יַת עַבְדָּךְ. לְחַיָּבָא
חַיָּבָא לְמִתַּן אוֹרְחֵיהּ
בְּרֵישֵׁיהּ וּלְזַכָּאָה זַכָּאָה
לְמִתַּן לֵיהּ כִּזְכוּתֵיהּ׃ לג כַּד יִתְמְחוֹן עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
דִּיחוּבוּן קֳדָמָךְ וִיתוּבוּן לְפוּלְחָנָךְ וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וִיצַלּוּן וְיִבְעוּן מִן קֳדָמָךְ

ונשא י"ז בקריאה וסי' על כתפות האפוד מלמטה. ונשא אהרן את שמות בני ישראל. ונתת אל חשן המשפט את האורים. והיה על מצח אהרן. והוא עד או ראה או ידע. ואם נפש כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו את כל עונותם. ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ. איש איש כי יקלל אלהיו ונשא. ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו. ונשא בו אלה להאלתו. ונשא שה מהעדר. ויצו המלך את חלקיה תנינא. ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. וחברו בהר מרום אשתלנו. ונשא המונה ושלל שללה. הנני גוער לכם את הזרע. וזריתי פרש על:

תולדות אהרן לשמוע אל הרנה. ברכות ו לב: בהנגף עמך, פקידה ס' כם: והתפללו. ברכות לא:

מצודת דוד

אשר בניתי בית ה': (כז) כי האמנם. הבאמת הדבר שישב אלהים
בעצמו. על ארץ בתמיה הלא השמים לא יכלכלוך ומכ"ש הבית וא"כ במה
ית ה': (כח) ופנית. לזאת פנה נא אל תפלתי מה שמתפלל על עיקר כוונת תועלת הביתו במה יקרא בית ה': (כט) להיות. וזהו תפלתי להיות עיניך וכו': אל המקום הזה.
הזה וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון: (ל) ושמעת וגו'. ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך: ואתה תשמע וגו'.
א שתשב פה לשמוע כ"א התפלה העשויה פה ישמע אל השמים ותקבלה ברחמים ותסלח לעון המתפלל: (לא) איש לרעהו. בדבר ממון: ונשא בו אלה. ויחייב בו
חוב שבועה להשביעו: ובא אלה. ר"ל וישבע לפני המזבח: (לב) להרשיע רשע. לחייב את הרשע לתת גמול דרכו בראשו

מצודת ציון

אף כי את הכלתהו (יחזקאל ט"ו): (לא) ונשא. ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כ"ד):
אלה

וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ לד וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם׃

לה בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וּמֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃

לו וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר־נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה׃

לז רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי־יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־נֶגַע כָּל־מַחֲלָה׃

לח כָּל־תְּפִלָּה כָל־תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם לְכֹל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃

לט וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל־דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת־לְבַב כָּל־בְּנֵי הָאָדָם׃

מ לְמַעַן יִרָאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ׃

מא וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר

תרגום

בְּבֵיתָא הָדֵין׃ לד וְאַתְּ תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּתְתִיבִינּוּן לְאַרְעָא דִּיהַבְתָּא לַאֲבָהָתְהוֹן׃ לה כַּד יִתְכְּלוּן שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵי מִטְרָא אֲרֵי יְחוּבוּן קֳדָמָךְ וִיצַלּוּן לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וּמֵחוֹבֵיהוֹן יְתוּבוּן אֲרֵי תְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן׃ לו וְאַתְּ תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵי עַבְדָּךְ וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל אֲרֵי תַלְפִינּוּן יַת אוֹרְחָא דְּתַקְנָא דִּיהָכוּן בָּהּ וְתִתֵּן מִטְרָא עַל אַרְעָךְ דִּיהַבְתָּא לְעַמָּךְ לְאַחְסָנָא׃ לז כַּפְנָא אֲרֵי יְהֵי בְאַרְעָא מוֹתָא אֲרֵי יְהֵי שִׁדְפוֹנָא יַרְקָנָא גּוֹבָא שְׁמוֹטָא אֲרֵי יְהֵי אֲרֵי יְעִיקוּן לֵיהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן בְּאַרְעָא קִירְוֵיהוֹן כָּל מַכְתַּשׁ כָּל מְרַע׃ לח כָּל צְלוֹתָא כָּל בָּעוּתָא דִּתְהֵי לְכָל אֱנָשָׁא לְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּי יִדְעוּן גְּבַר מַכְתַּשׁ לִבֵּיהּ וְיִפְרוֹס יְדוֹהִי בִּצְלוֹ לְאַפֵּי בֵיתָא הָדֵין׃ לט וְאַתְּ תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתָּךְ וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן וְתַעְבֵּיד בְּעוּתְהוֹן וְתִתֵּן לִגְבַר כְּכָל אוֹרְחָתֵיהּ דִּגְלֵי קֳדָמָךְ לִבֵּיהּ אֲרֵי אַתְּ הוּא לֵית בַּר מִנָּךְ קֳדָמָךְ לְחוּד גְּלָן לִבְבָא דְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ מ בְּדִיל דִּידְחֲלוּן מִן קֳדָמָךְ כָּל יוֹמַיָּא דְּאִינוּן קַיָּמִין עַל אַפֵּי אַרְעָא דִּי יְהַבְתְּ לַאֲבָהָתָנָא׃ מא וְאַף מִן בַּר עַמְמִין דְּלָא

רד"ק

הטובה: בבית הזה. כשאהרים בעיר אשר לא יצאו למלחמה ויתפללו אליך בבית הזה על הזוכה שיצאו למלחמה ואתה תשמע תפלה וסלחת לחטאתם והשבותם אל אדמתם: (לה) בהעצר שמים. כי תורם הדרך הטובה שתודיעם על איזה עון נעצר השמים ותורם הדרך הטוב' ונתת מטר: (לז) רעב כי יהיה. וכלא זכר העצר השמים והוא הרעב אם כן מה טעם אמר אחר כן רעב כי יהיה לפי שיתכן שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שפירש אחר כן שדפון וירקון ארבה חסיל: כי יצר לו אויבו. פירוש או כי יצר לו אויבו: בארץ שעריו. בארצו בשעריו כמו שכתוב והצר לך בכל שעריך: כל נגע כל מחלה. אף על פי שזכרתי מקצת נגע שאני אומר על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם שכל תפלה וכל תחנה שיתפללו על כל נגע ועל כל מחלה אשר תהיה לכל אדם: (לח) לכל עמך ישראל. כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו אשר ידעו לבו ממה שלא נודע לאחרים כלומר בין מן המכאובים הנסתרים בין מן הנגלוים: ופרש כפיו אל הבית הזה. כמו בבית הזה כלומר ופרוש כפיו אל ה' בבית הזה או פירש בכל מקום שיהיה כנגד הבית הזה וכן תרגם לאפי ביתא הדין: (מ) למען יראוך. היו"ד נראית לבד ופ"א הפעל נעלמת ופירושו כשיראו שתשמע תפלה

רש"י

(לה) כי תענם. למען...

רלב"ג

שהענים שיכנסו לפני איו... ישובו אליך ויסירו מדר... הרעים ויודו את שמך... שהוא לשמך ולהודות... התפלה הראוי ואחר כך י... ויתחננו אליך בבית הזה ל... חטאתם ולהושיעם מיד... ולהשיבם לאדמתם אשר... מהם כאויב הנה אתה... השמים ותסלח לחטאת... ישראל ותשיבם אל ה... אשר נתת לאבותם (לה) בהעצר שמים ולא... מטר וגו'. הרצון באמ... תענם כי תצוה גם הם... ותעיד על דרך אמרו... אל ויענם שהרצון בו... גם לדעת קצת המ... וכמוהו הן תוו שדי יענני... ויענה בו. והנה גם... הקידם בזמן והוא שצריך... שישובו מחטאתם כי תענ... אשר על כן עצר את ה...

באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות או לעבוד האדמה והנה יתחדש גם רעב בסבת זה: כל נגע כל מחלה. ר"ל כל מכה ... התפלה והתחנה עליו אשר תהיה לאיש מה מישראל הנגע והמחלה או הצורך האחר או זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי ש... לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך. והנה הרצון באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך ישראל אשר תהיה לכל אחד מאנשי ה... ההכרי לא התפלל עתה שלמה: (לט) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו. כי באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם ... הש"י או תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי ענינו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד ... ששבו

ישובון ה' בקריאה וסי' בהעצר שמים ולא יהיה מטר. וחברו דדיה. ופדויי ה' ישובון. וחברו. ופליטי חרב ישובון. לכן יתנם עד עת יולדה. גבול שמת בל יעברון. תסתיר פניך יבהלון. ויגל אזנם למוסר. כל באיה לא ישובון: איבו ד' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סי' כ"ד: ידעון ד' בקריאה וסי' אהל גדלך דיהושע. כל תפלה כל תחנה דמלכים. ואתה תשמע השמים. שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי:

תולדות אהרן אל המקום הזה. שם ל: ואתה תשמע. תענית ח: מכון שבתך. חגיגה יב מקידה שער לב: את לבבו. שם שער יד: למען ייראוך. שם שער לב:

מצודת ציון

אלה. ענין קללה ושבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה'): (לה) בהעצר. בהמנע: תענם. מלשון עניה ותשובה: (לו) תורם. תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כ"ח): (לז) שדפון. ענין לקוי הארץ עד לא נגמר השבול: ירקון. היא הכספת פני התבואה ונהפך לירקון: חסיל. מין ארבה: יצר. מלשון צרה: מחלה. מלשון חולי: (לח) נגע לבבו. ר"ל עון וחטא: הנגעים

(לה) כי תענם. ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום מאהבה בראותם חסדי המקום: ונתתם. ולזה מלא משאלותם ותן המטר: (לז) ... יצר לו אויבו. כשיבוא אויבו לצור עליו בארצו ובשעריו: כל נגע. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו: (לח) לכל האדם וכו'. לכל איש יחידי מכל עמך ... אשר תכיר בנגע לבבו לדעת שבא בעבור רשעו: (לט) ועשית. תעשה שאלתו וחוזר ומפרש ונתת לאיש ככל דרכיו ר"ל כפי כל הדרכים ששאל:

מצודת דוד

בראשו הנשבע לשקר עם המשביע בחנם ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת על זה לא תהלה הואיל ואלו הבית עם השבועה: ולהצדיק צדיק. את הנשבע ... ואת המשביע בצדק: (לג) אשר יחטאו. על אשר חטאו: (לד) והשבותם ... כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם ... (לו) ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה: כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה ... (לז) רעב כי יהיה. מסבות אחרות לא מעצירת המטר: שדפון וכו'. והרעב מוכן לבוא ... אשר

רשי

ככל אשר יקרא אליך הנכרי . ובישראל הוא אומר ונתת לאיש ככל דרכיו
ישראל מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה
הדבר בעצמו ובחטאיו אבל עובד גילולים קורא תגר ואומר בית ששמו הולך
בעולם נתיגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש
שאין ממש בע"ג לפיכך
אשר יקרא אליך הנכרי
ישראל אם אתה רואה
משחית במעשיו את חביו ו
תן לו : (מד) דרך העיר
לצד ירושלים :(מה)ועשי'
טם . נקמתם באויביהם :
כור

רדק

שתפלה להם בעונם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עון
בא להם הנגע והמחלה לא שהוא מקרה ובעבו' זה ייראוך וכן טעם כי עמך
הסל חה למען הורא : (מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי . אף על פי שלא
יהיה ראוי לכך תשמע תפלתו אבל בישראל אמר ונתת לאיש ככל דרכיו
אשר תדע את לבבו אבל הנכרי
אף על פי שאין לבבו נכון
אליך עשה ככל אשר יקרא
אליך למען ידעון כל עמי
הארץ את שמך ולדעת כי שמך
נקרא על הבית הזה ומתוך כך
ידעו ליראה אותך כעמך ישראל:
(מד) כי יצא עמך למלחמה
על אויבו . דרך העיר : בדרך
אשר תשלחם . כמו ויהי דבר
שמואל לכל ישראל וגו' וכן
כשהיו שואלים באורים ותומים
כמו בדבר בנימין וכן כשלא
יהיה עליהם עונש : (מה) ועשי'
משפטם . תעשה משפטם
באויביהם וכן כי עשית
משפטי ודיני ובת"י ותתפרע
עולבנהון : (מו) כי יחטאו לך.
כמו וכי יחטאו לך כלומר ואם
יחטאו לך ואינן ראויין לתשוע'
ושתנקום נקמתם באויביהם
ויתחייבו גלות ויעשו תשובה
בגלותם ויתפללו דרך ארצם
תשמע

לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ
רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ׃ מב כִּי יִשְׁמְעוּן
אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה
וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־
הַבַּיִת הַזֶּה׃ מג אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל־
עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ לְיִרְאָה אֹתְךָ
כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא
עַל־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃
מד כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל־
אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְלוּ
אֶל־יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ׃
מה וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־
תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃
מו כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־
יֶחֱטָא וְאָנַפְתָּ בָם וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב
וְשָׁבוּם שֹׁבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ הָאוֹיֵב
רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ מז וְהֵשִׁיבוּ אֶל־
לִבָּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם וְשָׁבוּ׀
וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שֹׁבֵיהֶם לֵאמֹר
חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ׃ מח וְשָׁבוּ
אֵלֶיךָ בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם
וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם אֲשֶׁר
נָתַתָּה לַאֲבוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ

ה' נ' ה' חס' בליש' ד' בסיפ' ו' ר"פ בנביא' ד' ה' ד' ל' חס' כ'. ו' ג' ה' ל' ד' בטע' מלרע

מעמך ישראל הוא ויתי
מארעא רחיקא בדיל
שמך : מב ארי ישמעון
ית שמך רבא וית ידך
תקיפתא ודרעך מרממא
וייתי ויצלי לאפי ביתא
הדין : מג את תקבל מן
שמיא מאתר בית שכנתך
ותעביד ככל די יצלי
קדמך בר עממין בדיל
דידעון כל עממי ארעא
ית שמך למדחל קדמך
כעמך ישראל ולמידע ארי
שמך אתקרי על ביתא
הדין די בניתי : מד ארי
יפוק עמך לאגחא קרבא
על בעלי דבביהון באורחא
דתשלחינון ויצלון קדם יי
לאפי אורח קרתא
דאתרעיתא בה וביתא די
בניתי לשמך : מה ותקבל
מן שמיא ית צלותהון וית
בעותהון ותתפרע
עולבנהון : מו ארי יחובון
קדמך ארי לית אנש דלא
חטי ויחול רוגזך בהון
ותמסרינון קדם בעלי
דבביהון וישבונון שוביהון
לארע בעלי דבביהון
דרחיקא או קריבא :
מז ויתיבון ללבהון בארעא
דאשתביאו לתמן ויתובון
ויבעון מן קדמך בארעא
שביהון למימר חבנא
ואטפשנא סרחנא :
מח ויתובון לפולחנך בכל לבהון ובכל נפשהון בארעא בעלי דבביהון
דשבו יתהון ויצלון קדמך לאפי אורחא דארעהון דיהבתא לאבהתהון קרתא

ישמעון ח' וסי' נמסר בסדר דברים : זרעך ח' חסי' בליש' וסי' נמסר בסדר עקב : ולדעת ח' וסימן נמסר בשמואל חלק ב' סי' ג' : ונתתם ו' קמצין וסי' ואנפת בם ונתתם. וחברו דד"ה. וסלחת לעמך אשר חטאו. לקוח את הספרים. עשה לך מוסרות. וישאל דוד בה' לאמר האעלה דד"ה: נשבו ח' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל' : שבו ד' בטעם מלרע בליש' וסי' ואת נשיהם שבו. ושבו אליך בכל לבבם דמלכים. וחברו ושבו אליך בכל לבם דד"ה. ועשרת אלפים חיי' שבו :

תולדות אהרן שטאנו והעוינו. יומא לו : והתפללו ברכות לא :

מצודת ציון

(מב) הנטויה . מלשון הטיה : (מו) ואנפת . ענין כעס כמו אודך כי אנפת בי (ישעיה י"ב) : ושבום . מלשון שבים : (מז) ושבו . מלשון תשובה : (מח) אשר שבו . מלשון שבים :
כור

רלבג

מכם שמעת לקולם :
וגם אל הנכרי וגו' ועשית
אשר יקרא אליך הנכרי.
לא אמר שלמה בנכרי
לו כפי כדרכיו אשר ידע
לבבו כי מזה הצד לא היה
שתקבל תפלתו אך בקש
י שישמע לקול הנכרי בכל
יקרא אליו לבעבור שהם
ב לעבודת השם כישראל
שיתפרסם כי שם ה' נקרא
בית הזה עד שהקורא אליו
במקום תהיה תפלתו
ת ככל אשר יקרא אליו :
כי יצא עמך למלחמה
אויבו . עד עתה זכר
ה שתהיה בתוך הבית
ם הזה ובא עתה לזכור
ה שתהיה חוץ מהבית
בית המקדש כשלא יהיה
שהבי' בבית המקדש כמו
בצאת ישראל למלחמה
יבו ואמר בדרך אשר
ים העיר הזה שאין ראוי
למלחמה אם לא יהיו
ים בשכינה אם על יד
אם על יד אורים ותומים
ל שכאשר יהיה הענין כן
ללו אל ה' דרך העיר אשר
ה ר"ל שיתפללו נכח
ים ונכח בית המקדש
הש"י תפלתם ותחנתם
משפטם לתת להם
יהם אשר הם בהם בעת
ה : (מו) כי יחטאו לך .
עתה אין אשר מתפלה
ובית המקדש והוא השיגלו
מעל אדמתם על רוב
הם ושבו אל הש"י בארץ
ים והתודו את עונם ואת
עוז אשר חטאו בהם ויכירו
יותיהם סבבו להם כל זה
ושובו אל הש"י ללכת
בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך לצד ארץ ישראל נכח ירושלים ובית המקדש שמע ה' תפלתם ותחנתם עשה משפטם לפי היות לבבם אליך בעת התפלה
התפלה תעותיהם וגם פשעיהם שהם על דרך המרד ותתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום בארץ שהם גולים בה. והנה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה
ממה

מצודת דוד

תדע . וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך : (מ) למען ייראוך . בראותם
התפלה והתשובה הלכה לה הצרה ידעו מיד ה' עשתה : (מא) למען שמך .
פרסום שמך : (מד) בדרך אשר תשלחם . כי אין יוצאין במלחמה טרם
בה' : דרך העיר . כי בהיותם בדרך לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בה

ולזה אמר אף בהיכוונו שתלך תפלתם השמימה דרך העיר והבית : (מה) ועשית
משפטם . לנקום נקמתם מיד האויב : (מו) כי אין אדם וכו' . ר"ל אם אין בהם
אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז בודאי תאנף בם : (מח) דרך
ארצם . כי בהיותם בארץ האויב תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר
והבית

וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי לִשְׁמֶךָ׃ מט וְשָׁמַעְתָּ
הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם
וְאֶת־תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃
נ וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־לָךְ
וּלְכָל־פִּשְׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־בָךְ
וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שֹׁבֵיהֶם
וְרִחֲמוּם׃ נא כִּי־עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ הֵם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ כּוּר
הַבַּרְזֶל׃ נב לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְתֻחוֹת אֶל־
תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנַּת עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם בְּכֹל קָרְאָם
אֵלֶיךָ׃ נג כִּי־אַתָּה הִבְדַּלְתָּם לְךָ
לְנַחֲלָה מִכֹּל עַמֵּי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ בְּיַד ׀ מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ בְּהוֹצִיאֲךָ
אֶת־אֲבֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
נד וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה
לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה
וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה
מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת
הַשָּׁמָיִם׃ נה וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־
קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר׃
נו בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל
דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ נז יְהִי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ׃
נח לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־
דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ׃
נט וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי
לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת ׀ מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ

בניתי ק' י"ב חס' י' בסוף תיבותא וקרי' | ו' קמץ | ל' | כל סי' פתח' כתרת חס' ד"ה פתחות כתרות כתיב כן | ל' | ו' וכל חס"ף דכוו' במ"א. | ב' | ל' | ל' וחסר ל' וחס' וי"ו קדמא | כל ליס' מ"ל במ"ד חס' | ל' | ד'. ד' | זקף סימן | י"א רפין

דאתרעיתא וביתא דבניתי לשמך : מט ותקבל מן שמיא מאתר בית שכינתך ית צלותהון וית בעותהון ותתפרע עולבנהון : נ ותשבוק לעמך דחבו קדמך ולכל מרדיהון די מרדו בך ובמימרך ותתנינון לרחמין קדם שוביהון וירחמון עליהון : נא ארי עמך ואחסנתך אינון דאפיקתא ממצרים מגו כורא דברזלא : נב למהוי רעוא קדמך לקבלא בעות עבדך ובעות עמך ישראל לקבלא צלותהון בכל עדן דאינון מצלן קדמך : נג ארי את אפרשתנון לך לאחסנא מכל עממי ארעא כמא דמליתא ביד משה עבדך באפקותך ית אבהתנא ממצרים יי אלהים : נד והוה כד שיצי שלמה לצלאה קדם יי ית כל צלותא ובעותא הדא קם מן קדם מדבחא דיי מדהוה כריע על ברכוהי וידוהי פריסן בצלו לצית שמיא : נה וקם ובריך ית כל קהלא דישראל קל רב למימר : נו בריך יי די יהיב ניחא לעמיה ישראל ככל די מליל לא בטיל פתגמא חד מכל פתגמוהי תקניא די מליל בידא דמשה עבדיה : נז יהי מימרא דיי אלהנא בסעדנא כמא דהות בסעדא דאבהתנא לא ישבקיננא ולא ירחקיננא : נח לאפנאה לבנא לדחלתיה למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי דפקיד ית אבהתנא : נט ויהון פתגמי אלין די בעיתי מן קדם יי מתקבלין קדם יי אלהנא יימם ולילי למעבד דין

רדק

תשמע תפלתם וכן ראינו בדניאל שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלים : (מט) ועשית משפטם . בשוביהם שלא ימשלו עליהם ויכבידו עליהם ועוד תתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום שיניחום לצאת מהגלות ולשוב לארצם כמו שעשה כורש מלך פרס : (נא) מתוך כור הברזל . כי כמו שצורפין הכסף והזהב בכור כן נצרפו במצרים בעבודה קשה ומה שאמר הברזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה אמר הברזל לחזוק הצרוף שנצרפו שם : (נב) בכל קראם אליך . בכל עת שיקראו אליך בצרתם וישובו אליך וכן כה' אלהינו בכל קראינו אליו בתשובה : (נו) ככל אשר דבר. והניח להם מכל אויביהם : (נח) להטות את לבבנו אליו . טעמו דבק עם יהי ה' אלהינו עמנו : (נט) יומם ולילה . להיות שמירתו תמיד לעשות משפטינו ופירוש משפט במקום הזה כמו כמשפט הבנות יעשה לה והדומה לו כלומר לתת לנו דבר .

עבדך לעבדך ז' קמצין וסי' נמסר בסדר בהעלתך : לבבנו ד' בקריאה וסי' אחינו המסו את לבבנו לאמר עם . ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח . להטות לבבנו אליו ללכת . נשא לבבנו אל כפים אל אל : ללכת בכל דרכיו דסמיכי ד' בקריאה וסי' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל . כי אם שמור תשמרון את כל המצוה . רק שמרו מאד . להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו : ויהיו י"א רפין בקריאה וסימ' נמסר בסדר תרומה :

מצודת ציון

(נא) כור . שם כלי יתיכו בה זהב וכסף כמו וכור לזהב (משלי י"ז) : (נז) יטשנו . ענין עזיבה וכפל הדבר במ"ש : (נט) משפט . ענין צורך וכן

רש"י

(נא) כור הברזל . ... שמזקקין בו זהב קרוי ... (נו) ככל אשר דבר . ... דבר והניח לכם מכל אויב... (דברים י"ב י) : (נט) ל... משפט עבדו ומשפט ע... לקבוע עלבונם מיד הא... את

רלבג

ממה שיצטרך אל עוזם ה... הפרטית ושישלם עון ... כיושב אז בארץ ישראל ... כי לא שלם עון האמורי ... הנה : (נב) לשמוע אליהם ... קראם אליך . ר"ל בכי... שיבקשו ממך בהיותם ... שוביהם ואף על פי ... מתפללים תוך הבית הז... שהם מתפללים לנכחו ל... שאספר להם : (נד) ויהי ... שלמה להתפלל אל ה' . ... מזה שהמלך כרע על ... מהתחלת תפלתו עד ... אותם . ומזה המקום ... רבותינו שהמלך כיון ... שוב אינו זוקף עד כלותו ... (נו) אשר נתן מנוחה לעמ... ככל אשר דבר . הנה זה ... שאמר בפרשת ראה ... וישבתם בארץ אשר ה' א... מנחיל אתכם והניח לכ... אויביכם מסביב וישבתם ... (נח) להטות לבבנו אליו ... שיהיה השם עמנו באופן ... להטות לבבנו אליו ל... כשנחטא לו כמו שעש' ל... בהיותם במדבר ולא ימנ... שחטאנו ולא יעזבנו ... השגחתו ממנו : (נט) ... משפט עבדו ומשפט עמו ... דבר יום ביומו . ר"ל ... לכל אחד מהם לפי ... ולא יסתיר פניו מהם ... השווים אבל יוכיחם ... שיחזרו למוטב . ובזה י... לכל עמי הארץ כי ... האלהים ואין עוד ... בראותם כשיחטאו ישר... נענשים ובשובם מחטא... טוב

תולדות אהרן ויהי כ... שם לד ... לא שבועות יו (ברכות ...

מצודת דוד

והבית : (מט) ועשית משפטם . לנקום מאויביהם למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל : (נ) ונתתם לרחמים . במה שתנקום בהם יבינו שמהראוי לרחם על ישראל וכן יעשו כי ירחמו : (נא) מתוך כור הברזל . מתוך קושי השעבוד וכאילו היו נתונים בכור ברזל העומד על האש : (נב) להיות . ר"ל הגואלם ממצרים היתה בכדי להיות עיניך פתוחות בין אל יחיד בין אל רבים : בכל קראם . בכל דבר אשר יקראו אליך : (נג) כי אתה הבדלתם . לפי שהבדלתם מכל האומות להיות הם לך לנחלה א"כ מהראוי לשמוע אליהם בכל קראם אליך : (נד) מכרוע . ממה שהיה כורע על ברכיו בעת תפלתו : (נו) ברוך ה' . טרם ברך את ... ראה כי טוב לברך את ה' בראשונה : לא נפל . ר"ל לא נחסר : (נז) עם א... הם אנשי דור המדבר שהיתה השכינה שורה עמהם בתמידות : (נח) ל... וכו' . כמו שהטה לבב אבותינו בהיות הדבור מצוי להם : (נט) דברי... האמורים למעלה בדברי תחנתו אשר שאל על כל המתפללים : קרובים . ... התפלות קרובים להשמע לה' בכל עת התפלה בין ביום בין בלילה : לעשו... לשמוע התפלה ולעשות המבוקש : משפט עבדו וכו' . ר"ל דבר הנצרך בין ...

ומשפט עמו ישראל דבר־יום ביומו:
ס למען דעת כל־עמי הארץ כי יהוה
הוא האלהים אין עוד: סא והיה
לבבכם שלם עם יהוה אלהינו
ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום
הזה: סב והמלך וכל־ישראל עמו
זבחים זבח לפני יהוה: סג ויזבח
שלמה את זבח השלמים אשר זבח
ליהוה בקר עשרים ושנים אלף
וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו
את־בית יהוה המלך וכל־בני
ישראל: סד ביום ההוא קדש המלך
את־תוך החצר אשר לפני בית־יהוה
כי־עשה שם את־העלה ואת־המנחה
ואת חלבי השלמים כי־מזבח
הנחשת אשר לפני יהוה קטן מהכיל
את־העלה ואת־המנחה ואת חלבי
השלמים: סה ויעש שלמה בעת־
ההוא | את־החג וכל־ישראל
עמו קהל גדול מלבוא חמת | עד־
נחל מצרים לפני יהוה אלהינו

ד' בליש'   כ' את בית האלהים דד"ה ו'   ב'   ח'   ח'   ל"ג מלעיל פסו'

עבדיה ועולבן עמיה
ישראל פתגם יום ביומיה:
ס בדיל דידעון כל עממי
ארעא ארי יי הוא אלהים
לית עוד: סא ויהי לבכון
שלים בדחלתא דיי אלהנא
למהך בקימוהי ולמטר
פקודוהי כיומא הדין:
סב ומלכא וכל ישראל
עמיה מנכסין נכסת קודשין
קדם יי: סג ונכס שלמה
ית נכסת קודשיא די נכים
קדם יי תורי תרתין רבוא
ותרין אלפין ועאנא תרתא
עסרי רבוא וחניכו ית בית
מקדשא דיי מלכא וכל
בני ישראל: סד ביומא
ההוא קדיש מלכא ית גו
דרתא די קדם בית מקדשא
דיי ארי עבד תמן ית
עלתא וית מנחתא וית
תרבי נכסת קודשיא ארי
מדבחא דנחשא די קדם יי
דחיק מלסוברא ית עלתא
וית מנחתא וית תרבי
נכסת קודשיא: סה ועבד
שלמה בעדנא ההיא ית
חגא וכל ישראל עמיה קהלא רב ממעלנא דחמת עד נחלא דמצרים קדם יי

ואת המנחה ח' וסי' נמסר בסדר פקודי:

תולדות אהרן דבר יום ביומו. מגילה כ (ר"ה כו סנהדרין כ): ויזבח שלמה. זבחים נט: ביום ההוא. שם: ויעש שלמה. מ"ק ט הוריות ג (פסחים לד):

רש"י

(סד) את תוך החצר. דברים ככתבן דברי רבי יהודה קדש את רצפת העזר' לעשות מזבח להקטיר על הרצפה: כי מזבח הנחשת. מזבח האבנים שעשה שלמה [...] מזבח הנחושת: קטן מהכיל את העולה ואת המנחה. שהרגו לגבוה. [...] לו ר' יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה [...] והשתא. מגיע לחשבון [...] ולמנין עולות זה של [...] גדול משל משה שמזבח [...] מקום מערכתו אמה על [...] והוו היה מקום מערכתו על כ"ד הרי של שלמה מאות שבעים ושש כשל [...] אם כן מהו קידש המלך תוך החצר שקבע בו מזבח [...] אבנים מחובר ברצפה: [...] מהכיל. בשל משה הוא [...] כאדם שאומר לחבירו [...] פלוני ופסול לעבודה: [...] מלבוא חמת. שהיא [...] של ארץ ישראל: עד [...] מצרים. שהיא כנגדו [...] בחלק מסעי: שבעת ימים

רד"ק

דבר יום ביומו מה שאנו צריכי' להשפיע לנו הטובה ולשמרנו מרעה ובזה ידעו כל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים כי הצדקים בו שביעי טובה ונשמרים מרעה: (סד) קדש המלך את תוך החצר. הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים ואינו אומר על מזבח הנחשת שעשה משה כי בפירוש אמרו בדברי הימים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל משה גנוז עם אהל מועד כמו שפירשנו למעלה מזבח הנחשת שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים רחבו לא היה יכול להכיל רב העולות והחלבים שהרי מזבח הנחשת שעשה משה היה חמש על חמש ואמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא ומזבח הנחש' שעשה שלמה היה עשרים על עשרים ולפי חשבון עולות וחשבון אמות לא היה מזבח שעשה שלמה מכיל אלא ששה עשר אלף והוא אומר בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ואם תאמר כל אלו לא היו אלא החלבים כי שלמים היו כל אלו והמזבח של משה אמר אלף עולות שהיו כלם כליל נאמר כי גם הנה היו עולות רבות ומנחות כי לא מנה אלא השלמים והעולות שהיו רבים עד כי בין העולות והמנחות וחלבי השלמים לא יכול מזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל ודברי רבותינו ז"ל מחלוקת בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו ויש אומרים כי מזבח אבנים בנה תוך החצר ואמר עוד כי מזבח אבנים הוא שעש' שלמה לא מזבח נחשת ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחשת וכן אמר כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל פי' מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברים של תימה הם. ואפשר כי מה שאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא לא בפעם אחת אלא קודם שיבנו מגבעון לירושלים כמו שפירשנו בדברי הימים: (סה) את החג. חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה סמוכה לחג הסכות ועשו שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי חג הסכות ואומר ארבעה עשר יום להודיע כי שמוגים היו לא היה הפרש ביניהם וביום השמיני שאומר שלח את העם הוא שמיני עצרת ולא נוכל לפרש כי שבעת ימי חנוכ' היו אחר שבעת ימי סכות ויום השמיני שמיני לחנוכה שהרי אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם ואם תאמר יום שמיני עצרת אינו אלא כ"ב לחדש ואיך אמר וביום עשרים ושלשה אמרו רבותינו ז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג וביום שלשה ועשרים לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליהם ואף

רלב"ג

נאמר להם: (סד) ביום ההוא קדש המלך את תוך [החצר] ר"ל כי מרוב הקרבנות [...] ביום ההוא הוצרך [...] לקדש החצר ר"ל חצר [...] באופן שיקריבו שם [...] על הרצפה כי מזבח [...] שעשה שלמה שהיה עשרים ארכו ועשרים אמה רחבו [...] שנזכר בדברי הימים היה [...] מהכיל ושם כתוב בבאור [...] מזבח הנחשת שעשה שלמה [...] מהכיל והנה קרא אותו [...] הנחשת לפי שהיה מצופה [...] אבל תחתיו היה של [...] שלמות כמו שנזכר [...] אבנים שלמות תבנה את [...] ה' אלהיך: (סה) מלבוא [חמת] עד נחל מצרים. הם [...] קצוות של ארץ ישראל [...] בצפונה והאחד בדרומה [...] נזכר בפרשת אלה מסעי: [שבעת] ימים ושבעת ימים ארבע' [עשר] יום. כבר נתבאר בספר ד"ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבעת [ימים] ואחר כך עשו חג הסוכות שבעת ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט [...] של אחריו שהוא עשרים ושלש שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום [...] ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום היינו יכולים לומר שכבר עשו [חנכת] המזבח אחר החג על דרך הענין בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם [...] אמרו שהם ארבע' עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל [...] בתשרי ושלמו שבעה ימים לו ובא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה [...] הכפורים ואכלו ושתו בו אז לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה [...] באופן שלם. ואם היה שעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע"י נביאים [...] שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג [...] תעשה לך שבעת ימים ואע"פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה

מצודת דוד

[...] בים: דבר יום ביומו. ר"ל דבר הנצרך ביום ההוא יעשה ביומו: (ס) למען [...] בראותם השגחתו הנפלאה בעמו: (סא) והיה לבבכם שלם. כאומר כן יהיה [...] יהיה לבבכם שלם וכו' אבל בזולת זאת לא תועיל התפלה עם שתהיה [...] הזה: כהיום הזה. אשר לבבכם שלם עם ה': (סד) קדש המלך. בקדושת המזבח: תוך החצר. רצפת חצר הכהנים: כי עשה שם. על הרצפה: ההיא: מזבח הנחשת. [...] שלמה כמ"ש בד"ה כי מזבח הנחושת אשר עשה שלמה וכו' ר"ל מזבח אבנים תחת מזבח נחושת שעשה משה במדבר: קטן מהכיל וכו'. היה קטן מלהחזיק [...] רבנות המרובים: (סה) את החג. חנוכת הבית נקרא גם היא חג בהיותו קרוב אל החג. או נקרא חג בעבור רבוי הקרבנות כמו אסרו חג (תהלים קי"ח) ור"ל [...] קרבן: מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהוא בפאת הדרומי: שבעת ימים כו'. בתחלה

מצודת ציון

וכן כמשפט הבנות יעשה לה (שמות כ"א): (סג) ויחנכו. התחלת הסדר ובשמוש בה משם והולך קרויה התחלה בלשון מקרא: (סד) מהכיל. מהחזיק כמו אלפים בת יכיל (לעיל ז'): הסק

רשי

אלה: ואת המלוא. מקום היה בירושלים בעיר דוד ונקרא מלוא ע[ל] שמוקף חומה נמוכה ומלאו לתוכה עפר: (טז) שלוחים. נדוניא: (יח) [ואת] תדמור במדבר בארץ. אצל הישוב: (יט) ערי המסכנות. קרו[י] אוצריא: (כג) שרי הנצבים. ממונים על הממוני': חמשים וחמש מאות[...] מאות מהם היו גרים ה[...] על שבעים אלף נושא[...] ושמונים אלף חוצב בהר [...] אלפים ושלש מאות הי[...] בעם שאמר למעלה לבד[...] הנצבים לשלמה וגו' [...] אלפים ושלש מאות ([...] הימים ב' ב יז) הוא או[...] מאות אלו שלש מאות [...] הם מנה כאן שהיו ה[...] על [...]

מלכים א ט

ז' בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־הַמִּלּוֹא

ל' חס' וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלָ͏ִם וְאֶת־חָצֹר וְאֶת־

ב' ר"פ מְגִדּוֹ וְאֶת־גָּזֶר׃ טז פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם

ל' עָלָה וַיִּלְכֹּד אֶת־גֶּזֶר וַיִּשְׂרְפָהּ בָּאֵשׁ

ב' וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הָרָג וַיִּתְּנָהּ

ב' חד חס' וחד מ"ל שִׁלֻּחִים לְבִתּוֹ אֵשֶׁת שְׁלֹמֹה׃ יז וַיִּבֶן

ל' חסר דחסר שְׁלֹמֹה אֶת־גֶּזֶר וְאֶת־בֵּית חֹרֹן תַּחְתּוֹן׃

תדמר ק' יח וְאֶת־בַּעֲלָת וְאֶת־תַּמֹר בַּמִּדְבָּר

בָּאָרֶץ׃ יט וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת

ו' אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה וְאֵת עָרֵי הָרֶכֶב

ל' וְאֵת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֵת ׀ חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה

אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת בִּירוּשָׁלַ͏ִם

ב'. ה' וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ׃

ג' ר"פ כ כָּל־הָעָם הַנּוֹתָר מִן־הָאֱמֹרִי הַחִתִּי

מתפו"ס סימן הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא־מִבְּנֵי

ל' ר"פ. חס' יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ כא בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נֹתְרוּ

אַחֲרֵיהֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָכְלוּ בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל לְהַחֲרִימָם וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה

ל' לְמַס־עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ כב וּמִבְּנֵי

יִשְׂרָאֵל לֹא־נָתַן שְׁלֹמֹה עָבֶד כִּי־הֵם

ל' אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו

וְשָׁלִשָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו׃

כג אֵלֶּה ׀ שָׂרֵי הַנִּצָּבִים אֲשֶׁר

עַל־הַמְּלָאכָה לִשְׁלֹמֹה חֲמִשִּׁים וַחֲמֵשׁ

ג' מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃

ביתיה וית מליתא וית
שורא דירושלם וית חצור
וית מגדו וית גזר:
טז פרעה מלכא דמצרים
סליק וכבש ית גזר ואוקדה
בנורא וית כנענאה דיתיב
בקרתא קטל ויהבה מתנן
לברתיה אתת שלמה:
יז ובנא שלמה ית גזר
וית בית חורון ארעאה:
יח וית בעלת וית תדמור
במדברא בארעא: יט וית
כל קירוי אוצריא די הואה
לשלמה וית קירוי רתיכיא
וית קירוי פרשיא וית כל
רעות שלמה דאתרעי
למבני בירושלם ובליבנן
ובכל ארע שולטניה: כ כל
עמא דאשתאר מן אמוראה
חתאי פריזאי חואי
ויבוסאי דלא מבני ישראל
אינון: כא בניהון
דאשתארו בתריהון
בארעא דלא יכילו בני
ישראל לגמרותהון ומנינון
שלמה למסקי מסין עד
יומא הדין: כב ומבני
ישראל לא יהב שלמה
למהוי פלחין ארי אינון גבר עבדי קרבא ועבדוהי ו' ר"פ בנביא'
ורברבנוהי וגברוהי ורבני רתיכוהי ופרשוהי: כג אילין
רבני אסטרטיגיא די ממנן על עבדתא דשלמה חמש
מאה וחמשין די מפלחין בעמא דעבדין בעבדתא:

רדק

למעלה ע' אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר מל יהושע ספי' וזה הדבר שהעבירו מל יהושע. וכן זה פירושו וזה דבר המס שהעבירו המלך שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית ה' ולא זכר המס ולמטה זכר אותו באומרו כל העם הנותר וגו': (טז) שלוחים. מנחה כלומר במקום מנחה ומתנה ששולחים בני אדם לבנותיהן נתן לה זה העיר וכן לכן תתני שלוחים וי"ת מתנן: אנשי המלחמה. אף על פי שלא היו לו מלחמות כי שלום היה לו מכל עבריו ומעט מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר ואילות: (כג) חמשים וחמש מאות. לפי שזכר העבדים ההגרים במלאכה ושרי ישראל זכר השרים הנצבים על המלאכה ואמר שהיו חמשים וחמש מאות ובדברי הימים אומר חמשים ומאתים השלש מאות היו ההגרים שהיו נצבים על שלשת אלפים ושלש מאות והמאתים והחמשים היו מישראל שהיו נצבים על אותן שלש מאות ההגרי' ומנה בספר הזה נציבי ההגרים עם נציבי ישראל בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי ההגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי ההגרים מנה אותם שם עם שאר ההגרים שם שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש מאות כמו שאומר בזה

ואת ערי ז' וסי' במסרת רבת'; ובכל ארץ ח' וסי' נמסר בסדר בהר סיני; למס עובד ג' דסמיכי וס' ויט שכמו לסבל. וישב הכנעני בקרב בניהם. אשר נתרו אחריהם:

רלבג

אשר העלה המלך שלמה[...] כל אלו הבניינים שזכר[...] שלמה ובנה המס. הזה[...] העם הנותר מן. האמורי[...] והפרזי החוי והיבוסי א[...] מבני ישראל הנה ר"ל[...] נתגיירו הנה בניהם אשר[...] אחריהם בארץ אשר ל[...] בני ישראל להחרימם[...] העלם שלמה כלם למס[...] והם עבדו את הבנינים[...] אך מבני ישראל לא נתן[...] עבד כי הם היו אנשי ה[...] השיצטרך והם היו עבדיו[...] המשרתים לפניו והם הי[...] השרים הממונים עם[...] המלך והיו שרי רכבו[...] פרשיו. והנה היו אלו הב[...] בנין בית ה' ובנין בית[...] ובנין המלוא שהיה סג[...] כי דוד בנה מן המלוא[...] כמו שכתוב בספר שמואל[...] המלוא בלתי בנוי והוא ה[...] שהיו נאספים שם ישרא[...] נקרא מלוא כטעם קראו[...] ואמרו ובנין חומת ירוש[...] מעתה נתקדשה לאכל[...] הקדשים תוך החומה[...] שנזכר בתורה. ובנין עיר[...] ומגדו וגזר כי פרעה[...] מצרים שרף אותה באש[...] הוצרך שלמה לבנותה[...]

(טז) שלוחים. ר"ל מנחה ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה נדב[ק] למדבר ולצד האחר לארץ העבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלזה וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה ובנין כל הערים ההם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערים שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בעיר שלום וביער הלבנון ובכ[ל] ממשלתו: (כג) אלה שרי הנצבים. ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם: חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה. כבר זכרנו שקדם שכבר היה על השלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו מהספרם כמו שנתבאר מה שנזכר מהספרם ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום והספר שאלו המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו מ[...] על כלם. ולזה מנאם בספר ד"ה אחר זכרו המעלה הגיעה משום שלמה לבני ישראל והוא אמרו כי המה אנשי מלחמ' ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי ה[...] אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם והאפשר שבבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות ואולם בשאר הבניינים שהם העושים במלאכה מפוזרים ה[...] הוצרך להוסיף על הרודים במלאכה הממונים על הממוני' מאתים וחמשים איש ולקחם מהגרים בעצמם בדרך שלא נשארו הרודים אשר הי[ו] כי

מצודת ציון

מלשון בכבלי ברזל (תהלים קמ"ט): דבר המס. ענין המס: (יט) המסכנות. האוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א'): ערי הרכב. להניח בהן מרכבות: (כא) להחרימם. להכריתם: (כב) ושלישיו. גבוריו ונכבדיו כמו ומבחר שלישיו (שם ט"ו): (כג) הרודים. המושלים ונוגשים

מצודת דוד

המס אשר העלה מישראל על זה היה דבר המס לבנות את בית ה' וכו' המלוא. כי דוד הניח סמוך לחומה מקום פנוי להתאסף בו אנשים כמ"ש מן המלוא וביתה (ש"ב ה') ובא שלמה ובנאה: (טז) שלוחים. ר"ל במקום ששולחים בני אדם לבנותיהם וכן לכן תתני שלוחים (מיכה א'): (יז) ויבן ר"ל ועל שפרעה שרפה לזה בנאה שלמה: (יח) במדבר בארץ. ר"ל סמוך אל הישוב: (כא) למס עובד. לא למס ממון כ"א שיעבוד בעצמו עבודתו: (כב) לעבוד בגופו עבודת עבד: (כג) שרי הנצבים. ר"ל ממוני' על הממוני': חמשים וחמש מאות. שלש מאו' היו מן הגבעונים ור"ן היו מבני ישראל (והם ממונים

רש"י

...ולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל ממונים על שאר עושי המלאכה ...רי הימים ב ח' י) מכאן למעלן ואלה שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים ...בהם עושי המלאכה : (כד) אך בת פרעה . שהיתה מתחלה בעיר דוד כמה ...בראש הספר וביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו'. ובדברי הימים כי אמר לא תשב אשה ...עיר דוד כי קדש המה ...באה אליהם ארון ה' ...הימים ב' ח' י"א) : או ...שלמה : את המלוא . ...לתיכו בתים לעבדיה ...ותיה וזה שהוכיחו ירבעם ...ניהו פרוץ לעולי רגלים ...בנית אותו לעשות אנגריא ...פרעה וזהו אך האמור ...ר בו היה שלמה שבנה את המלוא כך שמעתי ...אומר אך בת פרעה וגו' ...הפרים האמורות למעלה ...לבנות למסכנות לרכב ...ולגדולה אך את המלוא ...יה בנה לשום גדולה כי ...בניהו לפרוש בו עולי הרגלים אלא שבת פרעה ...אל ביתה והמלוא סמוך ...בית או בנה את המלוא : ...על המזבח . של בית ...ש : והקטיר אתו . ...מזבח הקטורת אשר לפ' י ...רת הסמים : (כו) ואני . אניה

רד"ק

בזה הספר : (כד) אך בת פרעה . לפי שאמר למעלה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלוא אמר עתה למה בנה את המלוא כי בנה שם בית לבת פרעה כמו שאמר אז בנה את המלוא ובדברי הימים אומר הטעם למה לא רצה שתשב' בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' : (כה) והעלה שלמה . ענין זה הוא קצר הנה ובדברי הימים יותר מבואר אמר או העלה שלמה וגו' רוצה לומר או אחר שנבנה הבית העמידו על משפטו להקריב על מזבח הנחשת אשר לפני האולם והתמידים דבר יום ביומו להעלות במצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלש פעמי' בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על עבודת' והלוים על משמרת' להלל ולשרת והשוערים במחלקותם כמו שצוה דוד אביו בכל ענין הבית ובדברי האמורו': והקטר אתו . כמו עליו . ותרגו' ומקטר עלוהי קטורת בוסמיא ועל המזבח אשר לפני ה' אמר זה שהוא מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני ה' והוא היה מזבח הקטרת או פי' אותו כמשמעו ולפי שזכר כי העלה עולות על המזבח האמר אשר בנה והוא מזבח הנחשת אמר כי הקטי' ג"כ על המזבח האחר אשר עמו ואף על פי שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם אף על פי שבבית ה' היה עמו לפיכך פירש אשר לפני ה' : ושלם את הבית . השלים עבודת הבית כמו שזכרנו בדבר הקרבנות והעמיד הכהנים הלוים ומה שזכר בדברי הימים בפרט זכר הנה בכלל ואמר ושלם את הבית ושם גם כן אמר בסוף הדברים שלם את בית ה' : (כו) ואני עשה . בדברי הימים אמר או הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ר"ל שהלך ולכדם והנה אמר כי עשה שם אניה : אשר את אילות . עציון גבר הסמוך לאילות נראה כי עציון גבר אחר היה וחירם שלח לו שם עיר אניות וזהו שאמר הנה וישלח חירם באני' ר"ל באניות וכן הוא אומר בדברי הימים אניות : (כז) אנשי אניות יודעי הים . כתרגומו גברין ספנין דאומנין לדברא בימא : (כח) ארבע מאות ועשרים ככר . ובדברי הימים אומר ארבע מאות וחמשים ככר וזהב כי השלשים הוציאו בהוצאות הדרך : (א) שמעת . שומעת תמיד את שמע שלמה : ותבא לנסותו בחידות . כלומר בדברים סתומי' בחכמה ומה שאמר לשם ה' כי רוב החרטומים והאשפי' המתעסקים בחכמות האלהות אין מלאכתם לשם ה' וחכמת שלמה היתה לשם ה' לפיכך באה לדבר

מקרא

כד אַךְ בַּת־פַּרְעֹה עָלְתָה מֵעִיר דָּוִד אֶל־
בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ אָז בָּנָה אֶת־
הַמִּלּוֹא׃ כה וְהֶעֱלָה שְׁלֹמֹה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֹלוֹת וּשְׁלָמִים עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לַיהוָה וְהַקְטֵיר
אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־
הַבָּיִת׃ כו וָאֳנִי עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר אֲשֶׁר אֶת־אֵלוֹת עַל־
שְׂפַת יַם־סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ כז וַיִּשְׁלַח
חִירָם בָּאֳנִי אֶת־עֲבָדָיו אַנְשֵׁי אֳנִיּוֹת
יֹדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ כח וַיָּבֹאוּ
אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע־
מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וַיָּבִאוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃

י א וּמַלְכַּת־שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת־שֵׁמַע ה' וחס'
שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ ל' חס'
בְּחִידוֹת׃ ב וַתָּבֹא יְרוּשָׁלְַמָה ב'. ה'
בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים נֹשְׂאִים
בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתָּבֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת

לנסתו ד' חס' ו' בליש' נסיון ופי' ועל נסתם את ה' לאמר . למען ענתך לנסתך לדעת . למען ענתך ולמען נסתך . לנסתו בחידות דמלכים :

תולדות אהרן ומלכת שבא . בתרא טו :

תרגום

כד בְּרַם בַּת פַּרְעֹה סְלִיקַת מִקַרְתָּא דְדָוִד לְבֵיתָא דִי בְנָא לַהּ בְּכֵן בְּנָא יַת מִלֵּיתָא׃ כה וְאַסִּיק שְׁלֹמֹה תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין עַל מַדְבְּחָא דִבְנָא קֳדָם יְיָ וּמַקְטַר עֲלוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָא דִי קֳדָם יְיָ וְשַׁלִּים יַת בֵּיתָא׃ כו וּסְפִינָתָא עֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּעֶצְיוֹן גֶּבֶר דְּעִם אֵילוֹת עַל כֵּיף יַמָא דְסוּף בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם׃ כז וּשְׁדַר חִירָם בִּסְפִינְתָּא יַת עַבְדוֹהִי גֻּבְרִין סַפָּנִין דְּאוּמָנִין לְדַבָּרָא בְּיַמָּא עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ כח וַאֲתוֹ לְאוֹפִיר וּנְסִיבוּ מִתַּמָּן דַּהֲבָא אַרְבַּע מְאָה וְעַשְׂרִין כַּכְּרִין וְאַיְתִיאוּ לְוָת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה׃ א וּמַלְכַּת שְׁבָא שְׁמַעַת יַת שְׁמַע שְׁלֹמֹה לִשְׁמָא דַייָ וַאֲתַת לְנַסָּיוּתֵיהּ בְּחוּדָאִין׃ ב וַאֲתַת לִירוּשְׁלֵם בְּמַשְׁרְיַן סַגִּיאִין גַּמְלִין טְעִינִין בּוּסְמָנִין וְדַהֲבָא סַגִּי לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן וַאֲתַת לְוַת שְׁלֹמֹה וּמַלִּילַת עִמֵּיהּ יַת

רלב"ג

...שלשת אלפים וחמשים : ...אך בת פרעה עלתה ...דוד אל ביתה אשר בנה ...כבר ביאר בספר ד"ה ...רצה שלמה שתשב לו ...בבית דוד מלך ישראל כי ...קדש המה אשר באה אליהם ...ה' : או בנה את המלוא . ...שלצורך בת פרעה בנה ...הבוא להיות שם בית ...פרעה : (כד) והעלה ...שלש פעמים בשנה עולות ...ם . הנה ביאר בספר ...שזה היה בחג המצות ...בשבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם כי אם עולות ואחשוב ששם היו ...הכיור ובזה המקום זכר השלמים עמהם שהיה שלמה מעלה שם. באלו ...ים בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחויב בהם וגם היו באים בעבור ...או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל : והקטיר אתו ...לפני ה'. ר"ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח ...: ושלם את הבית . ר"ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום ...ין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד"ה . וידמה שכמו שבנה שלמה ...משלו כן רצה שתהיה עבודתיו כל ימיו והוא המנדב זה בעבור ישראל ...יהיה לרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה ...משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב : (כה) ואני עשה המלך שלמה . ר"ל ספינה : (כו) אנשי אניות יודעי הים . ר"ל אנשים ...ים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו : (כז) ויבאו אופירה . שם היה מקום לזהב יוציאו אותו ממנו ר"ל כי ...שם היה מחצב לזהב : (א) ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם ה'. ר"ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמה לשם ה' והרצון בו כי מה' היתה לו החכמה כמו

מצודת דוד

...ם על ממוני שאר מלאכת המלך זולת ממוני נושאי הסבל והחוצבים בהר ...אי למעלה) ובד"ה חשב של ישראל לבדן : (כד) אך בת פרעה . ר"ל מיד ...ע"ל עלתה בת פרעה אל ביתה בנה לכבודה את המלוא שהי' סמוך לביתה : (כה) והעלה שלמה . ר"ל מממונו התנדב בעבור כל ישראל : ושלש פעמים . שלש ...גל : והקטיר אתו . ר"ל הקטיר עליו קטורת על המזבח אשר לפני ה'. וזהו מזבח הזהב שבהיכל והוא מקרא קצר כדבר המובן מאליו : ושלם . השלים עבודת ...בי לכל משפטו : (כו) את אילות . עם אילות ר"ל סמוך לה : (כז) אנשי אניות . מלומדים ללכת באניות יודעי דרך הים : (כח) אופירה . שם היה ...ק מחצב הזהב : ועשרים . ובד"ה נאמר וחמשים ואולי שלשים מהם הוליכו בהוצאת הדרך : י (א) לשם ה'. ר"ל שמעה אשר חכמתו אינה מטבע האנושי ...מאת ה' היתה לו : לנסותו בחידות . לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה ואם יגידם תדע נאמנה שמאת ה' היתה לו החכמה : (ב) עם לכבד . אשר הסחורה מכל

מצודת ציון

ונוגשים : (כה) אתו . עם המזבח ר"ל עליו : (כו) ואני . ספינה : י (ב) בחיל . עושר וקנינים

כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבָהּ׃ ג וַיַּגֶּד־
לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה
דָּבָר נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד
לָהּ׃ ד וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת
כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר
בָּנָה׃ ה וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב
עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָו וּמַלְבֻּשֵׁיהֶם
וּמַשְׁקָיו וְעֹלָתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית
יְהוָה וְלֹא־הָיָה בָהּ עוֹד רוּחַ׃
ו וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר
אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ
וְעַל־חָכְמָתֶךָ׃ ז וְלֹא־הֶאֱמַנְתִּי
לַדְּבָרִים עַד אֲשֶׁר־בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה
עֵינַי וְהִנֵּה לֹא־הֻגַּד־לִי הַחֵצִי הוֹסַפְתָּ
חָכְמָה וָטוֹב אֶל־הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר
שָׁמָעְתִּי׃ ח אַשְׁרֵי אֲנָשֶׁיךָ אַשְׁרֵי
עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תָּמִיד
הַשֹּׁמְעִים אֶת־חָכְמָתֶךָ׃ ט יְהִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ
עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־
יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיְשִׂימְךָ לְמֶלֶךְ
לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ י וַתִּתֵּן
לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים ׀ כִּכַּר זָהָב
וּבְשָׂמִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה לֹא־
בָא כַבֹּשֶׂם הַהוּא עוֹד לָרֹב אֲשֶׁר־
נָתְנָה מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃
יא וְגַם אֳנִי חִירָם אֲשֶׁר־נָשָׂא זָהָב
מֵאוֹפִיר הֵבִיא מֵאֹפִיר עֲצֵי אַלְמֻגִּים
הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה׃ יב וַיַּעַשׂ
הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְמֻגִּים מִסְעָד
לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת

ב׳ על כל נעלם. בי"ד מקומות מסרת דרנק דן. עס מרין חוטרין לטפס׳. ד׳. משרתיו ק׳ ג׳. כ"ה. ל׳. ה׳ וסי׳ שמואל טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא. ל׳. י"ח חס׳. ל׳. ל׳ חס׳ וי"ו. ל׳. ל׳. ח׳

כָּל דִּי הֲוָה עִם לִבַּהּ׃
ג וְחַוִּי לַהּ שְׁלֹמֹה יָת כָּל
פִּתְגָמַהָא לָא הֲוָה מִדַּעַם
דְּאִתְכַּסָּא מִן מַלְכָּא דְּלָא
חַוִּי לַהּ׃ ד וַחֲזָת מַלְכַּת
שְׁבָא יָת חוּכְמַת שְׁלֹמֹה
וּבֵיתָא דִּי בְנָא׃ ה וּמֵיכַל
פָּתוֹרֵיהּ וְאַסְחָרוּת עַבְדּוֹהִי
וּמְקָם מְשׁוּמְשָׁנוֹהִי
וּלְבוּשֵׁיהוֹן וְשַׁקְיוּתֵיהּ
וַעֲלָתֵיהּ דְּמַסִּיק בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיָי וְלָא אִשְׁתְּאַר
בַּהּ עוֹד רוּחַ׃ ו וַאֲמַרַת
לְמַלְכָּא קוּשְׁטָא הֲוָה
פִּתְגָמָא דִּי שְׁמָעִית בְּאַרְעִי
עַל פִּתְגָמָךְ וְעַל חוּכְמְתָךְ׃
ז וְלָא הֵימָנִית לְפִתְגָמַיָּא
עַד דַּאֲתֵיתִי וַחֲזָאָה עֵינַי
וְהָא לָא אִתְחַוָּא לִי פַּלְגוּ
מָה דַּחֲזֵיתִי אוֹסַפְתָּא
חוּכְמְתָא וְטַבְתָא עַל
שְׁמוּעֲתָא דִּי שְׁמָעִית׃
ח טוּבֵי גֻבְרָךְ טוּבֵי עַבְדָּךְ
אִלֵּין דְּקַיְמִין קֳדָמָךְ תְּדִירָא
דְּשָׁמְעִין יָת חוּכְמְתָךְ׃
ט יְהִי יְיָ אֱלָהָךְ בְּרִיךְ
דְּאִתְרְעֵי לְמִתְּנָךְ עַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל בְּרְחִימַת
יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל לְעָלַם וּמַנְּיָךְ
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא לְמֶעְבַּד דִּין
דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ׃ י וִיהָבַת
לְמַלְכָּא מְאָה וְעַסְרִין כִּכְּרִין
דִּדְהַבָא וּבוּסְמָנִין סַגִּי לַחֲדָא
וְאַבְנִין טָבָן לָא אֲתָא
כְּבוּסְמַנַיָּא הָאִינוּן עוֹד לִסְגִּי דִּי יְהָבַת מַלְכַּת שְׁבָא
לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה׃ יא וְאַף סְפִינָתָא דְחִירָם דְּמַיְתְיָא
דַּהֲבָא מֵאוֹפִיר אַיְתִיאַת מֵאוֹפִיר אָעֵי אַלְמוּגִין סַגִּי
לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן׃ יב וַעֲבַד מַלְכָּא יָת אָעֵי אַלְמוּגַיָּא
סָעִיד לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי וּלְבֵית מַלְכָּא וְכִנּוֹרַיָּא

רש"י

אניה: (ה) ועולתו אשר יעלה בית ה'. דרך מבוא ה... מביתו לבית המקדש ... עולה בו לבית ה': (יא) אלמוגים. קוראי"ל בלע... (יב) מסעד לבית ה'. (ו... הימים ב ט' י"א) כתיב מ... לבית ה' לכך אני אומר ה... הוא

רלב"ג

כמו שקדם באמרו הנני לך לב חכם ונבון אשר לא היה לפניך ויהיה באמרו לשם ה' בעבור או יהיה הרצון בזה שהמה שמעו שכל מה עושה היה עושה לשם ה' היה דבק בו תמיד ו... מפני זה בחכמה כי ז... מהכלים הגדולי' להשגת ... או ירצה בזה שהיתה לו נפלאה ולא היה משת... אלא לשם ה' לעשות ... ומשפט כמו שמצאנו ... שבאו לפניו והבאור ה... הוא יותר נכון לפי מה שא... ותבא לנסותו בחידות. ... חכמתו אם יעמוד ע... החידות ההם אשר הוה... כי בזה יבחן אם החכמ... לו מאת אלהים שאם כן יעמוד על הכוונ... הוגה בהם ואע"פ שהם ... כוונות אחרות: (ב) ... כבד מאד. הרצון בו ... וקניינים רבים כטעם ... וכל אוצרותיך: (ג) ו... שלמה את כל דבריה ... הדברים אשר הוגה ... הכן: (ד) ותרא מלכ... את כל חכמת שלמה וה... מורה כי הבית אשר בנ... בנוי בחכמה נפלאה וכן ... שולחנו ומושב עבדיו ... משרתיו ומלבושיהם ... שהיה הולך על דרך המ... דרך הרס אם הכל היה ... בחכמה וכן העליה ... יעלה בה בית ה' מביתו ... גם כן נעשית בחכמה ... הרצון באמרו ועולתו ... יעלה בית ה' ועלייתו וה... בספר ד"ה: (ז) אל ה...

אשר שמעתי. הרצון בו לשמועה אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסודר ממך יתוסף עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל ה... על השמוע' והנה היה הטוב המשפט והצדק' המסודרים ממנו: (י) לא בא כבושם ההוא עוד לרוב. ר"ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא: עצי אל... קוראל בלע"ז והוא עץ גדל בקצת הימים: (יב) מסעד לבית ה' ולבית המלך. הנה בספר ד"ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שהעליה אשר יע... בית ה' מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמגים שיסמך האדם בהם בהליכתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית ה' ובבית המ... לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל ההיכלים לפי מה שהתבאר מדברינו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על ... וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שיהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם: ו... ונבלים

רד"ק

לדבר עמו לחקור על חכמתו כי הוא היתה חכמה: ומשקיו. ובדברי הימי' ומשקיו ומלבושיה' כי כל ענין ביתו היה מסודר מאד ומלבושי כל משרת היה הראוי לעבודה שהיה עובד: ועולתו אשר יעלה בית ה'. מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמ' ובאומנות וכן בדברי הימים ועליותו אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק בית מקדש' דה' ולא היה בה עוד רוח מרוב שתמהה על חכמתו: (יא) עצי אלמוגים. ובדברי הימים אומ' אלגומים ואחד הוא כמו כבש וכשב והוא העץ שנקרא קוראי"ל: (יב) מסעד. ובדברי הימים מסלות ופירושו עמודי' לסמיכה

ומאכל ד' פתחין בקריאת וסי' ובסל העליון מכל מאכל פרעה. ומאכל שלחני ומושב עבדיו. וחברו דד"ה. ונפשו מאכל תאוה. וסי' סלא בנפשיה פתורא דחבריה: וטוב ח בקריאת וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח. והנער שמואל הולך וגדל וטוב. ושמו שאול בחור וטוב. הוספת חכמה וטוב. וימצאו מרעה שמן וטוב. וסי' טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא:

מצודת ציון

וקניינים כמו הולך וכל אוצרותיך (ירמיה כ"ו): ככר. ענין רבוי: יקרה. חשובה: (יא) אלמוגים. הוא מין עץ יקר וחשוב: (יב) מסעד. משען: הקרים

מצודת דוד

מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז לחשוב שהיה הדבר נשמע לשלמה: (ג) את כל דבריה. אשר שאלה אותו: לא היה דבר. מכל דברי חידותיו לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה כי הכל ידע והגיד לה את כולם: (ה) ומושב עבדיו. כ"א במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ"א במקום הראוי לשירותו: ומלבושיהם. הראוי לכ"א לפי מה שהוא: ועולתו. דרך עלותו לבית ה': ולא היה וגו'. אמר בלשון גוזמא לרוב התמהון: (ז) הוספת. בחכמה הנמ... מרובה יותר מאשר הוגד לי: (ט) באהבת ה'. בעבור אהבת ה' לישראל ש... עליהם למלך לעשות ברוחב חכמתך משפט וצדקה: (יב) מסעד. הוא ... שזכר למעלה שהיה לבית ה' ולבית המלך ר"ל מזה לזה ובד"ה נקרא מסי... היותו מסילה ללכת בה וכאן נקרא מסעד לפי שהיה לו כעין מעקה מפה ... לגיות

לשון רצפה : לשרים . לבני לוי : (יג) נתן למלכת שבא . נתינה זו אלא לימוד חכמה : כל חפצה . (בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצ' והחריב שעמד ת"י שנים בחלק כל י"ב שבטים בהאר"י ז"ל) מלבד אשר מתנות ומגדנות המצוין כאן ואינם מצוין במקומה : (יד) שש מאות ושש . חירם נתן לו ק"ך שבא ק"ך ואני תרגים מאופיר ת"כ כרי תר"ס לא ידעתי מאין (ובדברי ב' ח' י"ח) כתיב שהביאו ארבע מאות וחמשים מונה שם ק"ך של חירם לתקן המקרא שהשלשים יום היו מן הק"ך של שכרי. עבדי חירם היו עבדיו : (טו) לבד כתרים . שהיו תביאים הסוחרים התרים בארץ : הרוכלים . מוכרי ומוליכין אותם מעיר : וכל מלכי הערב. תרגם וכל מלכי סומכותא ערובה המלכים שהיו וסומכין עליו כטיא"ה בלע"ז : (טז)צנה. את האדם משלשה וכוא שאמר בספר (ה י"ג) כצנה רצון : שש מאות זהב . שש מנים שהזהב הוא : (יז) זהב שחוט . הוא רך

וּנְבָלִים לַשָּׁרִים לֹא בָא־כֵן עֲצֵי אַלְמֻגִּים וְלֹא נִרְאָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ח' בליש'
יג וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא
אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאָלָה מִלְּבַד ב'. ב'
אֲשֶׁר נָתַן־לָהּ כְּיַד הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה ג'
וַתֵּפֶן וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וַעֲבָדֶיהָ׃
יד וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־
בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אֶחָת שֵׁשׁ מֵאוֹת
שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכַּר זָהָב׃ טו לְבַד
מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וּמִסְחַר הָרֹכְלִים ג'. ל'
וְכָל־מַלְכֵי הָעֶרֶב וּפַחוֹת הָאָרֶץ׃ ל'
טז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה
זָהָב שָׁחוּט שֵׁשׁ־מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־ ט'
הַצִּנָּה הָאֶחָת׃ יז וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים
זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מָנִים זָהָב יַעֲלֶה
עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית סימן
יַעַר הַלְּבָנוֹן׃
יח וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ

וְנִבְלַיָא לִבְנֵי לֵוִי לָא אֲתוֹ כֵן אָעֵי אַלְמוֹגִין וְלָא אִתְחֲזִיאוּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ יג וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה יְהַב לְמַלְכַּת שְׁבָא יַת כָּל רְעוּתָהּ דִשְׁאֵלִית בַּר מִדְמַנְיָהּ כְּעוּתַר יְדָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְאִתְפְּנִיאַת וַאֲזַלַת לְאַרְעַהּ הִיא וְעַבְדָהָא׃ יד וַהֲוָה מַתְקַל דַּהֲבָא דִי הֲוָה אָתֵי לִשְׁלֹמֹה בְּשַׁתָּא חֲדָא שִׁית מְאָה שִׁתִּין וְשִׁית כַּכְּרֵי דַהֲבָא׃ טו בַּר מֵאַגַר אוּמָנַיָא וּסְחוֹרַת תַּגָּרַיָא וְכָל מַלְכֵי סוּמְכוּתָא וְשִׁלְטוֹנֵי אַרְעָא׃ טז וַעֲבַד מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מָאתָן תְּרֵיסִין דִּדְהַב טָבָא שִׁית מְאָה דְּהַבָא מַסִּיק עַל תְּרֵיסָא חֲדָא׃ יז וּתְלַת מְאָה מְגִנִּין דִּדְהַב טָבָא תְּלָתָא מָנַן דַּהֲבָא מַסִּיק עַל מְגִינָא חֲדָא וּמַנְּינוּן מַלְכָּא בֵּית מְקִירַת מַלְכַיָא׃ יח וַעֲבַד מַלְכָּא כּוּרְסְיָא דְשִׁינָּא רַבָּא

לשרים ח' בליש' ופי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"א : התרים ג' בקריא' וסימ' מן התרים את הארץ קרעו . לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. וחברו דדברי הימים: וכל מלכי ז' דסמיכי בקריאה וסי' ויהי כשמע כל מלכי האמרי. לבד מאנשי התרים. וחברו דדברי הימים . וכל הארץ מבקשים את פני שלמה . ולא נעשה פסח כמוהו . ויראו גוים את שם ה'. וכל מלכי הארץ דדברי הימים :

תולדות אהרן זהב שחוט . יומא מה (יומא מה) :

רדק

לסמיכת התקרות : ולא נראה. ובד"ה ולא נראה להם לפנים בארץ יהודה : (יג) את כל חפצה אשר שאלה. בדברי חכמה : מלבד אשר נתן לה . תורמת הארץ מדברי' הנמצאים בארץ ישראל ואינם נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב ובדברי הימים מלבד אשר הביאה אל המלך ופי' מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך: (טו) לבד מאנשי התרים . לבד מה שהיו מביאים האנשים הסוחרים והתרים וכן הוא אומר בדברי הימי' לבד מאנשי התרים והסוחרים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה ואע"פ שבספר ירמיה נראה שהם שנים שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם או אפשר שאלו ואלו היו מביאין מנחה לשלמה ופירוש התרים הם הסוחרים הקטנים מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי שעסקם מעט לפיכך נקראו תרים והסוחרים הם הסוחרים הגדולים והרוכלי' הם הבשמים כמו. מכל אבקת רוכל ומלת מאנשי איננה לסמיכות אלא בא ביו"ד הרבים לבד ונגרעה המ"ם וכמוהו אנשי מחקה על הקיר אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר ויונתן תרגם בר מאגר אומניא וסחור' תגריא : (טז) שש מאות זהב. מטבע זהב היה בינוהם ידוע משקלו והיה בצנה אחת זהב במשקל שש מאות זהב וטעם יעלה על שלמה לומר שש מאות זהב היה נותן בצנה האחת : זהב שחוט . אין שחוט אלא משוך וכן חץ שחוט לשונם והיה זהב טוב מאד שהיה נמשך כשעוה ויונתן תרג' דהבא טבא: (יז) שלשת מנים . ג' ליטרין וליטרא זהב מאה ממטבע הזהב שזכרנו וכן אומר בדברי הימים שלש מאות זהב והמנה הוא מאה בדברי רבותינו ז"ל בתילה כהונתה מאתים ואלמנה

רלבג

לשרים . ר"ל שהבר מעצי האלמוגים כנורות למשוררים בכלי זמר: כן עצי אלמוגים ולא . אפשר שהרצון בזה שלא עצי אלמוגים גדולים שיהיו נכונים לעשות מה שעשה שלמה מאלו : המלך שלמה נתן למלכת את כל חפצה אשר שאלה . קוב תמורת זה בספר ד"ה כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך והרצון מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחידות נתן לה עוד את כל אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועלה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועלה מלבד מה שנתן ולא שהיה כיד המלך שלמה כי לא היה חכם אחד בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם : (יד) ויהי משקל הזהב א לשלמה בשנה אחת. אחשוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנ' קוב אחר זה ובספר ד"ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגו' והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק סוסים ופרדים דבר שנה בשנה : (טו) לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים . הנה אמר בד"ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחירות בקנית הארץ מאיזה מקום הם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור שם זעיר שם זעיר שם זה עדות שמה שהי' הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה : וכל מלכי הערב ופחות הארץ . אמר תמורת זה בד"ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף והנה זה ג"כ כי' בא מידי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו : (טז) ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט . הנה הצנה הוא כמו מגן אלא שהוא מקיף את האדם כאמרו כצנה רצון תעטרני והרצון באמרו זהב שחוט לפי מה שאחשוב שהוסר אדמימותו ממנו במלאכה והסיר ממנו בזה קצת לחותו ולזה יתר מזוק : שש מאות זהב . ר"ל שש מאות שקלים זהב : (יז) שלשת מנים זהב . ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר בד"ה שלש זהב : (יח) כסא שן גדול . זה היה כסא המלוכה והיה נעשה לשן הפיל ואחרי בלע"ז : ויצפהו זהב מופז . פירשו בו זהב נקי מסיגיו ואחשוב שהיה' עיניו

מצודת דוד

העולה נשען ונסעד בהם : לשרים . למשוררים : לא בא כן . מעולם לא בא זה בכמות רב ובגודל כאשר אז : (יג) כל חפצה . מהדברים היקרים שהיו בבית שלמה : אשר נתן לה . זולת שאלתה : כיד המלך שלמה . ר"ל בנדיבת שראוי למלך שלמה : (יד) אשר בא . מאופיר : (טו) לבד מאנשי התרים . לבד מה שהבא אליו מאנשי התרים וכו' : (טז) זהב שחוט . לרוב עשרו עשאם מזהב ולא כי הדרך לעשותם מברזל : שש מאות זהב . ר"ל דינרי זהב : יעלה . היה נכנס בו : (יז) שלשת מנים . ובד"ה נאמר שלש

מצודת ציון

(טו) התרים . הם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנות במקום הזול והוא מלשון לתור את הארץ (במדבר י"ג) : ומסחר הרוכלים . ר"ל ומן סוחרי הרוכלים והם מוכרי הבושם כמו מכל אבקת רוכל (ש"ה ג') : מלכי הערב . הם הערביים : ופחות . שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א') : (טז) צנה . מלבוש ממתכת יקיף כל הגוף להציל ממכת חרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה') : שחוט . נמשך כמו חץ שחוט לשונם (ירמיה ט') ור"ל זהב טוב נמשך כשעוה : (יז) מגנים . הוא שם כלי עשוי לאחוז ביד בעת המלחמה להגן בו וגם יש מגן עשוי מעור שלוק האמור בתהלת ע"ב : (יח) שן . שן הפיל : מופז

רך ונוח לסרקע : (יח) זהב מופז . מבהיק כמרגלית : (יט) שש מע
מדרגות לעלות בו וראש הכסא : היה עגול מקום מושב המלך : מאחריו .
הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד רחבה . לצד אחריו היה
גבוה מן הכסא מקום עגול : וידות מזה ומזה . לסמוך זרועותיו עליהם

ולמלכה מנה : על המגן האחת . מגן לשון זכר ונקבה : (יח) זהב מופז . טוב ומזוקק מן כתם פז ויש אומרים שהוא שם מקום ויונתן תרגם דהבא טבא : (יט) שש מעלות לכסה וראש עגול לכסה . שהיה כתובים ה"א במקום אלף : וידות מזה ומזה . במקום ושיבתו היו ידות מזה ומזה לסמיכות זרועותיו והיו צורות אריות עומדות אצל הידות : (כא) אין כסף לא נחשב . כל הכלים האלה היו זהב סגור אין כסף בהם כי לא נחשב הכסף למאומה בימי שלמה מרוב הזהב לפיכך עשה כל הכלים זהב ולא עשה אחד מהם מכסף : (כב) תרשיש . תרגם יונתן אפריקא : נושאת זהב וכסף . בהנעת האל"ף : שנהבים וקופים ותוכיים . תרגם יונתן שן דפיל וקופין וטווסין שן הפיל ידוע והקוף גם כן שדומים פניו לפני אדם וטווס הוא העוף הנקרא בלע"ז פאוו"ן : (כו) וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים . וינחם מבנין הפעיל כמו אשר הנחני בדרך אמת ובדברי הימים ויניחם מן הניח ויונתן תרגם בענין וינחם ואשרינון ויש לפרש כמשמעו אחרי שאספם כלם בירושלם הנחה אותם בערי הרכב שיהיו שם ונשארו מהם עם המלך בירושל' ויונתן תרגם בר מדהוו עם מלכא בירושל' פי' אלה היו בערי הרכב מלבד אותם שהיו עם המלך בירושלים ועל כן נקראו ערי

זָהָב מוּפָז : יט שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה
וְרֹאשׁ עָגֹל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת מִזֶּה
וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת
עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת : כ וּשְׁנֵים עָשָׂר
אֲרָיִים עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת
מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־
מַמְלָכוֹת : כא וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר
הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב
בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה : כב כִּי אֳנִי
תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם
אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא ׀ אֳנִי
תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים
וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים : כג וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה :
כד וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה
לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים
בְּלִבּוֹ : כה וְהֵמָּה מְבִאִים אִישׁ־מִנְחָתוֹ
כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֵשֶׁק
וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה
בְּשָׁנָה : כו וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב
וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת
רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים
וַיַּנְחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ

ג' כתי' ה"א ; ג' כתי' ה"א ; ג' חס' בליש' ; ולרבע הידת ב' ידת דמסכל' תנינא ודין ; ג' ומ"ל ; ו' . ד' ציר"י ; ה' . ד' ויגין מתקלפין ; ל' . ב' ; ב' חד חסר וחד מ"ל ; ג"ן ; ה' ; ו' ר"פ ; ד' . ג' ציר' בליש' ; ב' ; ו'

וְחַפְּהִי דַּהֲבָא טָבָא :
יט שִׁתָּא דַּרְגִּין לְכוּרְסְיָא
וְרֵישׁ סְגַלְגַּל לְכוּרְסְיָא
מֵאֲחוֹרוֹהִי וְאַשְׁדָּתָא מִכָּא
וּמִכָּא עַל אֲתַר מוֹתְבָא
וּתְרֵין אַרְיָון קָיְמִין בִּסְטַר
אַשְׁדָּתָא : כ וּתְרֵי עֲשַׂר
אַרְיָון קָיְמִין תַּמָּן עַל שִׁתָּא
דַּרְגִּין מִכָּא וּמִכָּא לָא
אִתְעֲבַד כֵּן לְכָל מַלְכְוָתָא :
כא וְכָל מָנֵי מִשְׁתְּיָא דְּמַלְכָּא
שְׁלֹמֹה דַּהֲבָא וְכָל מָנֵי בֵּית
מְקֵרַת מַלְכָּא דַּהֲבָא טָבָא
לֵית כַּסְפָּא לָא אִתְחֲשִׁיב
בְּיוֹמֵי שְׁלֹמֹה לְמִדַּעַם :
כב אֲרֵי סְפִינָתָא אַפְרִיקָא
לְמַלְכָּא בְּיַמָּא עִם סְפִינָתָא
דְּחִירָם חֲדָא לִתְלַת שְׁנִין
אָתְיָא סְפִינַת אַפְרִיקָא
טְעִינָא דְהַב וּכְסַף שֵׁן דְּפִיל
וְקוֹפִין וְטַוְסִין : כג וּרְבָא
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי
אַרְעָא לְעוֹתַר וּלְחוּכְמָא :
כד וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא בָּעַן
לְמֶחֱזֵי יַת סְבַר אַפֵּי שְׁלֹמֹה
לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמְתֵיהּ
דִּיהַב יְיָ בְּלִבֵּיהּ : כה וְאִינוּן
מַיְתַן גְּבַר קוּרְבָּנֵיהּ מָנֵי
כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּלְבוּשִׁין
וּמָנֵי זֵינָא וּבוּסְמָנִין סוּסְוָן
וְכוּדְנָוָן גְּזֵירַת שְׁנָא בִּשְׁנָא :
כו וּכְנַשׁ שְׁלֹמֹה רְתִיכִין וּפָרָשִׁין וַהֲווֹ לֵיהּ אֶלֶף וְאַרְבַּע מְאָה רְתִיכִין וּתְרֵי
עֲסַר אַלְפִין פָּרָשִׁין וְאַשְׁרִינוּן בְּקִירְוֵי רְתִיכַיָּא בַּר מִדַּהֲווֹ עִם מַלְכָּא בִּירוּשְׁלֶם :

לכסה ג' כתיב ה' בקריאה וסי' ושש מעלות לכסה ב' בפסוק, מאחז פני כסה פרשז, וא' בכסה ליום חגינו ; וכל כלי ז' בקריאה וסי' וכל כלי משקה המלך שלמה דמלכים ב' בו , וחברו דדברי הימים ב' בפסוק . וישלח את הדורים . וישרפו את בית האלהים . וכל כלי בית האלהים : משקה ה' קמצין בקריא' וסי' נמסר בסדר וישב . וכל הארץ ה' בקריא' וסי' וכל הארץ באו מצרימה . וכל הארץ הזאת אשר אמרתי . וכל הארץ בכים . וכל הארץ מבקשים את פני שלמה דמלכים . וחברו דדברי הימים :

תולדות אהרן זהב מופז . סם מד (סם) : וכל כלי משקה . מנחות כט :

רלבג

היו שם ארבעה עשר אריות : (כב) שנהבים . הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שיעשו ממנו במלאכה ואור"ו בלע"ז : וקופים . הם שימו"ש
ותוכיים . הם פאווו"ש בלעז : (כה) ונשק . הם כלי זיין : (כו) ויהי לו אלף וארבע מאות רכב . הנה כתוב בדברי הימים בזה המקו' א
שקדם לכתיב ארבעי' אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק בזה במה שקדם באמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים
ובשאר היו בהם סוסים בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחות ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב
האלף וארבע מאות רכב אסף אותם שלמה ממקומות רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו
כלי

מצודת ציון

מופז . טוב ומזוקק ומבהיק וכן כתם פז (ש"ה ה) : (יט) מעלות . מדרגות : (כא) סגור . הנסגר בכור לצרפו להסיר הסיג : למאומה . לכלום : (כב) שנהבים . הוא שן הפיל : וקפים . הוא הקוף הנזכר בדרז"ל (יומא כט) ודומים הם בצורותיהם לבני אדם : ותוכיים . הם העופות היפות מאוד בנוצותיהם בחלוף המראות והוא הטווס : (כה) ושלמות . ומלבושים : ונשק . כלי זיין כמו נשק בית היער (ישעיה כב) : (כו) וינחם . מלשון הנחה :
כשקמים

מצודת דוד

שלש מאות זהב כי מנה הוא ליטרא וכו מאה דינרי זהב : (יט) וראש עגול
מאחריו . לאחרי הכסא יצא ממעל היושב מכסה עגולה כעין כיפת
וידות . כעין זרועות יצא אצל מקום הישיבה להשען בהם : אריות .
מזהב : (כ) המעלות . אשר יעלו בהם לשבת על הכסא : מזה ומזה .
ושנים מזה : (כא) אין כסף . לא היה בהם כלי כסף כי הכסף לא היה
למאומה : (כב) למלך בים . המלך היה לו בים אניה הולכת תרשיש כ"א ויחד עם אני חירם מלך צור ואחת לשלש שנים תבוא האניה מן תרשיש
זה אופיר האמור למעלה ולשני המקומות שלח אניות) : (כד) מבקשים וכו' . היו חפצים לראות את פני שלמה : (כה) דבר שנה בשנה . מכהב שנה בשנה
היה עם בואם פעם בשנה : (כו) ויאסף . מן המנחות שהביאו לו לבד מה שהיה לו מאז האמור למעלה : וינחם . מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם
המלך

רשי

ז. וינהלם: (כז) כאבנים. ולמעלה הוא אומר למאומה רבותינו פירשו קודם שנשא שלמה את בת בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת ...ה: (כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. היה ממצרים: ומקוה. אסיפת ...י הסוסים במצרים סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרים ...מלך שלא יוציא אדם סוס אלא על ידם כך שמעתי ...קוד על ומקוה טעם גדול ללמוד שכתובה עומד' ...ה ואינה דביקה לאחריה: וסוס בחמשים ומאה. ...ו שהמרכבה בארבע סוסי' ...דמים הללו לכל מלכי ...ם ולמלכי ארם: בידם. ...סוחרי שלמה יוצאים ...ים: ואת בת פרעה. ...יא מן הנכרית אלא ...ה חביבה עליו מכולם ...לעלמה זכן ויסקדו ...י דוד חטעה עשר איש ...אל (שמואל ב ב י"ז):
או

רדק

פרי הרכב שהיו שם סוסים והמרכבות: (כז) כאבנים. על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה בירושלם. ודרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר רבי יוסי אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות היו: (כח) ומוצא הסוסים. ת"י הפסוק כן ומתפקין סוסוותא די לשלמה ממצרים ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה בדמין. וי"ת מקוה מענין תקות חוט השני כלומר שני דברים אלה היו באין לשלמה ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ מצרים כמו שכתוב שם ברקמה ממצרים חטיבות אטון מצרים ואותן הדברים היו ליקחין סוחרי המלך במצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושל' למצרים ואדוני אבי ז"ל פי' כי פרעה נתן לשלמה מוצא הסוסים והוא כי לא יוציאו ממצרים סוסים אלא ברשות המלך ונותנין המוציאי' למלך דמים בהוצאת הסוסים ואותו המוצא נתן פרעה לשלמה ושלמה היה מוכר אותו לסוחרים לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המוצא כלומר קבוץ כל המוצא ביחד והם היו במצרים והיו ליקחין מחיר המוצא על יד כמו שהיו מוציאין מלכי הארץ הסוסים ממצרים וזהו שאמר בידם יוציאו כי מלכי החתים ומלכי ארם שהיו מוציאין ממצרים על ידי סוחרי המלך היו מוציאין: (כט) בידם. כמו ברשותם כמו ויקח את כל ארצו מידו. ות"י בידם ברעותהון ברצונם וברשותם: סוס בחמשים ומאה. מכאן למדנו שהמרכב' ארבעה סוסי': (א) נשים נכריות רבות. שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישרא' אסיר לו להרבות כמו שכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרים והוא בטח בחכמתו ואמר אני ארבה ולא אסור וזהו שאמר הכהלת אל יתהלל חכם בחכמתו ומה שאמר ואת בת פרעה כי היא היתה תחילת הקלקלה אף על פי שהיא לא הטתה את לבבו עד שהרבה נשים נכריות לעת זקנתו והטו את לבבו ולא שעבד ע"ג אלא שהניח נשיו לעבוד ע"ג לאלהים אחרים אף שהניח אותן לבנות במות בירושלים לע"ג והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבנות ולא מיחה בהן: (ב) לא תבאו בהם. כמו שכתוב ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואף על פי שאמר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר עו"ג אלא לפי שהיו באים בארצם הזהירם עליהם אבל אם היה משיב אותם לדת ישראל לא היה אסו' אם היו מתגיירות
אלא

בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ כז וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף
בִּירוּשָׁלַ͏ִם כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן
כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃
כח וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה ג'
מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ
מִקְוֵה בִּמְחִיר׃ כט וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה
מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס ג'
בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי
הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֹצִאוּ׃ ה'. ל'י. ד'
יא א וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב ד' פתח
נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת־בַּת־ ה'
פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיֹּת ג' וחס'
צֵדְנִיֹּת חִתִּיֹּת׃ ב מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר ג' וחס'.
אָמַר־יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תָבֹאוּ
בָהֶם וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ י"ס

כז וִיהַב מַלְכָּא יָת כַּסְפָּא
בִּירוּשְׁלֵם כְּאַבְנַיָא וְיָת
אַרְזַיָא יְהַב כְּשִׁקְמַיָא
דִבְשְׁפֶלְתָּא לִסְגֵי׃
כח וּמִתַּפְּקִין סוּסְוָתָא
דִלְשְׁלֹמֹה מִמִּצְרַיִם וּמִקְוֵה
תַּגָּרֵי מַלְכָּא זָבְנִין מִקְוֵה
בְּדָמִין׃ כט וּסְלֵקָא וּנְפָקָא
רְתִיכָא מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁית
מְאָה כַּסְפָּא וְסוּסְוָתָא
בִּמְאָה וְחַמְשִׁין וְכֵן לְכָל
מַלְכֵי חִתָּאֵי וּמַלְכֵי אֲרָם
בִּרְעוּתְהוֹן נַפְקִין׃ א וּמַלְכָּא
שְׁלֹמֹה רְחֵים נְשִׁין בְּנַת
עַמְמִין סַגִּיאִין וְיָת בַּת
פַּרְעֹה מוֹאֲבָאָן עַמּוֹנָאָן
אֲדוֹמָאָן וְצִידוֹנָאָן חִתָּאָן׃
ב מִן עַמְמַיָא דִּי אֲמַר יְיָ
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תִתְעָרְבוּן
בְּהוֹן וְאִינוּן לָא יִתְעָרְבוּן
בְּכוֹן דִּלְמָא יַטְעוּן יָת

במחיר ה' בקריא' וסימ' אקנה מאותך במחיר דסוף שמואל. יקחו מקוה במחיר. וחברו מקוה יקחו במחיר דד"ה. ואדמה יחלק במחיר. לא במחיר ולא בשחד. לבז אתן ולא במחיר. וכהניה במחיר יורו. עצינו במחיר יבאו: ואת בת ה' בקריאה וסי' ואת בת היענה דת"כ. וחברו דמ"ת. ואת בת פרעה. העלה דד"ה. ערות אשה ובתה לא תגלה:

תולדות אהרן ויתן המלך. פסחים נג' סנהדרין כא (סנהדרין כ): ותצא מרכבה. שם שם: מן הגוים יבמות עו:

רלבג

...סק ואלו היו הנזכרים ...בנות אשר לשלמה והנה ... בערי הרכב אשר לו ...נכס אורות לכלכלם שם ... להשיר עם המלך ...ים כדי שיהיו יותר ... אליו: (כח) ומוצא ...ם אשר לשלמה ממצרים. לפי מה שאחשוב אל מה למעלה והמה מביאים נחתו כלי כסף וכלי זהב הדברים שזכר שהיו באים מדי שנה בשנה והרצון ...את הסוסים ממצרים היה לשלמה ר"ל שכל מי ...מוציא סוס ממצרים הי' נותן דבר ידוע לשלמה כי ממצרים לא יצא סוס ...ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה: ומקוה סוחרי ...יקחו מקוה במחיר. הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא ...ן יקרא הנארג מהחוטין מקוה והנה היה במצרים בגדי פשתן חשובים ...מו שנתפרסם והנה לא היו מוציאי' אותם אלא ברשות המלך ואותו הכח ...עה לשלמה ולר"ל המצא הסוסים והשש במצרים לא יהיה האדם רשאי ...על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא מרשות המלך כדי שיוכר בין השרים ...עבדים והנה הרצון בזה כי מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל הי' ...וזכר כי סוחרי המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המוצא ...למה לזה היו הרוצים להוציאו משם קונין אותו מסוחרי המלך ומזה היה ...ועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקו' כי סוחרי המלך היו קונין זה ...ממנו בכך רב לסוס ולמקוה והנה קצר המאמר כי סוחרי המלך היו ...לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שירצו להוציאם ממצרים: (כט) ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ...הוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכב' ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסי' למלכי החתים ...ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הסך מהם לסוס ולרכב. ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא ...אשר לשלמה ממצרים היה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחים מקוה במחיר ...שיותן לשלמה מן המוצא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס. ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל ...החתים ולמלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם הי' נתן המוצא לשלמה וביד סוחרי המלך וברשות היו מוציאים היוצא משם: (א) והמלך שלמה
אהב

מצודת דוד

...ירושלים: (כז) ויתן המלך וגו' כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים ...כי היו רבי המשקל לא היה מהאפשר לגנבם וללקחם: אשר בשפלה. ...בשפלה הרבה מאוד: (כח) ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים שהיה ...ממצרים היה כי הם הוציאו הסוסים ממקומם להביא אל שלמה כי היה לו עמהם מקח ידוע וקצוב וכאשר יאמר במקרא שלאחריו: ומקוה. הנה התרגום לא ...ת ומקוה ונראה מזה דעת התרגום שהיה שם מחוז נקרא קוה והמ"ם היא במקום מן ור"ל וגם מן קוה קנה סוסים ולא באופן אשר קנה ממצרים רק הוא שלח ...והמה יקחו מן מחוז קוה במחיר ר"ל בערך הראוי לפי השווי לא במקח ידיע וקצוב: (כט) ותעלה ותצא. ר"ל הוצאה ממצרים והועלה לו מרכבה והם ד' סוסים ...מחיר שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם: וסוס בחמשים ומאה. ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים: וכן לכל מלכי החתי'. גם להם מכרו ...המצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים: בידם יוציאו. אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם ...קונה אותם או שעל מלכי החתים וכו' יאמר שהם יוציאו בידם ור"ל עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה מ"מ בהבאה למקומם לא הי' להם יפוי הכח כשלמה: יא (א) ואת בת פרעה. לפי שהיתה חביבה עליו מכולן לזה פרטה לעצמה: (ב) מן הגוים: על החתיות חוזר שהם
משבעת

מצודת ציון

(כז) כשקמים. שם אילן גרוע ושפל כמו שקמים גדעו (שם ט): בשפלה. בעמק: (כח) במחיר. ענין ערך הדבר ושוויו כמו אקנה מאותך במחיר (ש"ב כד): יא (ב) אכן. באמת:
מלכוס

את־לבבכם אחרי אלהיהם בהם
דבק שלמה לאהבה : ג ויהי־לו נשים
שרות שבע מאות ופלגשים שלש
מאות ויטו נשיו את־לבו :
ד ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו
את־לבבו אחרי אלהים אחרים ולא־
היה לבבו שלם עם־יהוה אלהיו
כלבב דויד אביו : ה וילך שלמה אחרי
עשתרת אלהי צדנים ואחרי מלכם
שקץ עמנים : ו ויעש שלמה הרע
בעיני יהוה ולא מלא אחרי יהוה
כדוד אביו : ז אז יבנה
שלמה במה לכמוש שקץ מואב
בהר אשר על־פני ירושלם ולמלך
שקץ בני עמון : ח וכן עשה לכל־
נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות
לאלהיהן : ט ויתאנף יהוה בשלמה
כי־נטה לבבו מעם יהוה אלהי
ישראל הנראה אליו פעמים : י וצוה
אליו על־הדבר הזה לבלתי־לכת
אחרי אלהים אחרים ולא שמר את
אשר־צוה יהוה :
יא ויאמר יהוה לשלמה יען אשר
היתה־זאת עמך ולא שמרת בריתי
וחקתי אשר צויתי עליך קרע אקרע
את־הממלכה מעליך ונתתיה
לעבדך : יב אך־בימיך לא אעשנה
למען דוד אביך מיד בנך אקרענה :

לבכון בתר טעותהון בהון
אתרעי שלמה למרחם :
ג והואה ליה נשין מלכן
שבע מאה ולחינן תלת
מאה ואטעיאה נשוהי ית
ליביה : ד והוה לעדן דסיב
שלמה נשוהי אטעיאה ית
ליביה בתר טעות עממיא
ולא הוה ליביה שלים
בדחלתא דיי אלהיה כלבא
דדוד אבוהי : ה ואזל
שלמה בתר עשתורת
טעות צידונאי ובתר
מלכום שקוץ עמונאי :
ו ועבד שלמה דביש קדם
יי ולא אשלים בתר דחלתא
דיי כדוד אבוהי : ז בכן
בנא שלמה במתא לכמוש
שקוץ מואב בטורא די על
אפי ירושלם ולמולך שקוץ
בני עמון : ח וכן עבד לכל
נשוהי בנת עממיא מסקין
בוסמין ומדבחן לטעותהון :
ט ותקיף רוגזא דיי בשלמה
ארי אתפני ליביה מדחלתא
דיי אלהא דישראל
דאתגלי ליה תרתין זמנין :
י ופקיד עלוהי על פתגמא
הדין בדיל דלא למהך
בתר טעות עממיא ולא
נטר ית דפקיד יי :
יא ואמר יי לשלמה חלף
דהות דא עמך ולא נטרת
פקודי וקימי די פקדית עלך אעדאה אעדי ית
מלכותא מנך ואתננה לעבדך : יב ברם ביומך
לא אעבדנה בדיל דוד אבוך מיד בנך אעדינה :

רד"ק

מלב שלם לא מחמת יראה ואהבה ודבר זה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל כמו שכתבנו בפסוק ויאהב שלמה: אכן יטו את לבבכם. באמת יטו לבבכם כמו שאומר כי יסיר את בנך מאחרי ות"י דילמא יטעון לבכון : (ט) הנראה אליו . אשר נראה אליו כי לא תבא ה"א הידיעה על הפעל וכן ההקדש משאול הנמצאו פה וזולתם שכתבנו בספר מכלל: פעמים . בגבעון הפעם האחת והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך וגו' אליו במראה הראשו' בחלום ובמרא' השנית במפורש : (יא) ויאמר ה' לשלמה . על ידי נביא והוא אחיה

ויטו ד' ופתחין וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ו : דויד ה' מ"ל וסימ' והארכתי ימיך . ויהי לעת זקנת שלמה . ולבנו אתן שבט . במגדל דויד צוארך : והקימותי עליהם דיחזקאל . וכל תריסר ועזרא וד"ה דכוו' מלאים : לאלהיהן ה' וסימ' נמסר בסדר

תולדות אהרן ויהי לעת זקנת . שבת נו סנהדרין כא : ולא היה לבבו . שבת שם נו : וילך שלמה . זוהר בראשית : ויעש שלמה . שבת נה : אז יבנה שלמה. סנהדרין כא : הנראה אליו . זוהר ויצא : אקרע . זוהר בראשית :

מצודת ציון

(ה) מלכום . הוא מולך : שקץ . כנוי בלשון גנאי והוא ענין תעוב : (ט) ויתאנף . מלשון אף וכעס : (יא) יען . בעבור :

רש"י

(ז) אז יבנה שלמה ה...
רבותינו אמרו מתוך שלא ...
בנשיו נקראת על שמו : ...
אשר על ירושלים. הר הזי...
(יא) אשר היתה זאת ע...
אשר ידעת שאתה עו...
מלותי

רלב"ג

אהב נשים וגו'. הנ...
אותו משני צדדין האחד...
לקח נשים מן הגוי...
הזהירה התורה שלא נתח...
כדי שלא יטו את ...
אחרי אלהיהם . והצד ...
מפני שהרבה לו נשי...
הזהירה התורה אותו...
בפרשת שופטים ואם אמ...
שהנה ראוי שנחשוב שנ...
הגר קודם שלקחתם ...
הנה עם כל זה לא היה...
מהגנות כי בת פרעה...
אסור לבא בקהל ה' ג...
שנתגיירה כי דור שלישי...
מותר להם לבא בקה...
והעמוניות והמואביות הנ...
מעם שאינו ראוי לבא...
שנאמר לא יבא עמוני ...
בקהל ה' ואף על פי שנ...
לא נאסרו לבא בק...
שבארנו שם הנה לא הי...
למלך שיבא בהן כי הזר...
לו מהן א"א שיהיה ש...
והנה היה ראוי לשלמה ...
מאד שיהיה זרעו שלם ...
כדי שיתקיים לו הברית...
השם לדוד אביו להיו...
המלוכה תמיד אם ישמ...
תורתו הלא תראה ...
היה בן עמונית ו...
בעיני ה' ועוד כי מפנ...
שלמה את נשיו לעבוד ...
הרי הן כאילו לא נתגיי...
אמר ואת בת פרע...
מצרים לפי שהיה גם...
מדרכי התורה ממ...
בלקיחת שאר נשיו ...
והיא ג"כ כיתה הנ...
מאד עד שהיה בונה ...

כאופן הנזכר במה שקדם : (ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים . אחר שזכר שנשיו הטו את לבבו לא היה צריך לומר ו...
לבבו שלם את ה' אלהיו כלבב דוד אביו אם הי' הרצון בזה ששלמה היה עובד אלהים אחרים ולזה הוא מבואר שהרצון בו שאהבתו נשיו הטה את לבבו ...
לעבוד אלהים אחרים ולהעלים עיניו מהם ומזה גם כן התבאר כי אמרו וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צידונים ואחרי מלכום שקוץ עמונים הרצון שהנ...
הצידוניות והעמוניות לעבוד אלהיהם והעלים עיניו מהם ולזה אמר ויעש שלמה את הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו כי אם היה ממלא ...
לא היה מניח לנשיו לעשות זה העון הנפלא והעד עוד על זה שהרצון בו שהוא העלים עיניו מנשיו והניחם לעבוד אלהים אחרים אמרו וכן עשה ל...
הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן באר בזה שחטא שלמה היה הניחו נשיו שתהיינה מזבחות ומקטרות לאלהיהן וזה ממה שאין ספק בו ולזה אז יבנה של...
שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע"ג ולזה היה שלמה סבה לבניינם ובכלל הנה הוא ...
באיש חכם כשלמה שיצא לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו משיג הש"י יותר מזולתו מהאנשים והנה יעיד על זה גם הספרים שחבר ברוה"ק ונראה אל...
הש"י פעמי' ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע"ג וראוי שתדע שהנה יאמר שהנה עשה פלוני דבר אם בעשותו בעצמו אם בעשותו על ידי ש...
שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך והנה יאמר גם כן שהוא עשאו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונינו שאמרה תור...
האדם כדבר למי שהיה בידו למחות בשלא מחה ואמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ...
לא תוכיחהו תשא עליו חטא כמה שיחטא בו כי הוא כאילו עשית החטא ההוא בידך ובזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה : (י) וצוה ...
הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים . ר"ל כי ממצות הש"י היה מחויב שלא יניח לעבוד ע"ג בביתו עם שום דרך שילכו בניו אחרי אלהים אחרים
אמיתיהם

מצודת דוד

מסבעה העכו"ם שאמרה התורה לא תתחתן בם וכו' כי יסיר וכו' (דברים ז') : (ד) אחרי אלהים אחרים . ר"ל להניח אותן ללכת הן אחרי אלהים אחרים : (ה) וילך שלמה . על שלא מיחה בנשיו ההולכות מעלה עליו הכתוב כאילו הלך אחריהם : (ו) ולא מלא . לא השלים אחרי דבר ה' למחות בנשיו המחללות דברו :

(ז) אז יבנה . ר"ל כאשר הניח לנשיו אז נחשב לו כאלו הוא בנה במ...
בהר . הוא הר הזיתים : (ח) וכן עשה וכו' . נהעלים עין מכל נשיו
המקטירות וכו' : (ט) פעמים . פעם בגבעון ופעם אחר תפלתו אבל ביתר
דב...

רש"י

: (טו) ויהי בהיות דוד את אדום . אז ויברח הדד מפני דוד ויואב : את החללים . שקברו להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר ...ל ב' מ' י"ג) ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום שהיו הכל ...ן אותו איש חסיד שקובר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג ...כל עם הארץ והיה להם ...י"ת לקבר את החללים ...ית קטילא לקחת את ...ם : (יח) ולחם אמר לו . ...למשרתיו כך וכך לחם ...ליום : (יט) הגבירה . ...: (כא) כי שכב דוד. ...מת מיתת עצמו נאמרה ...יבה יואב שנהרג נאמרה ...מה . ד"א דוד שהניח בן ...ממלא מקומו נאמר בו ...יואב שלא הניח בן הגון ...מקומו לא נאמרה בו שכיבה

מלכים א יא

יג רק את כל הממלכה לא אקרע
שבט אחד אתן לבנך למען דוד
עבדי ולמען ירושלם אשר בחרתי :
יד ויקם יהוה שטן לשלמה
את הדד האדמי מזרע המלך הוא
באדום : טו ויהי בהיות דוד את אדום
בעלות יואב שר הצבא לקבר
את החללים ויך כל זכר באדום :
טז כי ששת חדשים ישב שם יואב
וכל ישראל עד הכרית כל זכר
באדום : יז ויברח אדד הוא ואנשים
אדמיים מעבדי אביו אתו לבוא
מצרים והדד נער קטן : יח ויקמו
ממדין ויבאו פארן ויקחו אנשים
עמם מפארן ויבאו מצרים אל פרעה
מלך מצרים ויתן לו בית ולחם אמר
לו וארץ נתן לו : יט וימצא הדד חן
בעיני פרעה מאד ויתן לו אשה את
אחות אשתו אחות תחפנים הגבירה :
כ ותלד לו אחות תחפנים את גנבת
בנו ותגמלהו תחפנס בתוך בית
פרעה ויהי גנבת בית פרעה בתוך
בני פרעה : כא והדד שמע במצרים
כי שכב דוד עם אבתיו וכי מת

תרגום

יג לחוד ית כל מלכותא
לא אעדי שבטא חד
אתן לברך בדיל דוד עבדי
ובדיל ירושלם קרתא
דאתרעיתי : יד ואקים יי
סטן לשלמה ית הדד
אדומאה מזרעא דמלכא
הוא באדום : טו והוה כד
הוה דוד באדום כד סליק
יואב רב חילא לחלצא
קטיליא וקטל כל דכורא
באדום : טז ארי שתא ירחין
יתיב תמן יואב וכל ישראל
עד די שיצי כל דכורא
באדום : יז וערק אדד הוא
וגברין אדומאין מעבדי
אבוהי עמיה למיעל למצרים
והדד יניק זעיר : יח וקמו
ממדין ואתו לפארן ודברו
גברין עמהון מפארן ואתו
למצרים לבת פרעה מלכא
דמצרים ויהב ליה ביתא
ומזון אמר לספקא ליה
וארעא יהב ליה : יט ואשכח
הדד רחמין בעיני פרעה
לחדא ויהב ליה אתתא ית
אחת אתתיה אחתיה
דתחפניס מלכתא :
כ וילידת ליה אחתא
דתחפניס ית גנובת בריה
וחסלתיה תחפנס בגו בית
פרעה והוה גנובת דבית פרעה בגו בני פרעה : כא והדד שמע במצרים . ארי

ל' וקף קמץ · כ' · ה' . ל' · ט"ו פתח · ל"ג מלעו' פסו' · ל' . י' · ל' · ל' · ל' . ג' סך פס' · ג' · ג' ודין פס' · ב' פס' וכפסו' · ל"ו זוגין מיסדין וכי

כי תשא : בעלות ה' וסימ' ויהי בעלות חלהב . ויהי בהיות דוד את אדום . ויהי בעלות המנחה קדמאה דסיפרא . ויהי בעלות נבוכדנאצר . וימן האלהים תולעת :

תולדות אהרן דוד עבדי . סנהדרין כה : ויקם ה' . סם קו : כי ששת . פסחים פו בתרא כא (ר"א מו) : והדד שמע . בתרא קטו :

רדק

אחיה השילוני : (יג) שבט אחד . כי בנימין לפי שהיה חלקו עם יהודה בירושלם בין שניהם נחשבים לשבט אחד : (יד) ויקם ה' שטן . זה היה לעת זקנת שלמה כאשר נטה לבבו מעם ה' : הוא באדום . מזרע המלך שהיה באדום או הוא אומר זה על הדד : (טו) בהיות דוד את אדום . כמו באדום השר ענין זה עתה כי ברח הדד והיה נער קטן בברחו וברח מארצו עם אנשים אדומיים כשהכה יואב את כל זכר באדום וכאשר שמע כי מתו דוד ויואב חשב להנקם מישראל ומה שספר מענין אשתו שהיתה אחות הגבירה ובנו שהיה גמול בתוך בני פרע' כל זה אמר להודיע כי כל כך גברה שנאתו לישראל עד שהניח כל הטובה הזאת להנקם מישרא' ואמר לפרעה שישלחנו וילך לארצו ולא עלתה בידו להרע לישראל עד עת זקנת שלמה שהקימו ה' לשטן בישראל בעבו' עון ע"ג שעשו נשי שלמה ובנו במות וכן הקים שטן אחר לשלמה את רזון בן אלידע ושניהם הרעו לישראל לעת זקנת שלמה : ויך כל זכר באדום . אחר שהכה כל זכר באדום כי קודם הכה ואחר כן קברם וכמו וי"ו זה כן אתה קנסת ונשא אחר שהטאתו קלסת וישם את הים למרבה ויבקעו המים אחר שנבקעו המים שם הים למרבה וזולת אלה שכתבנו בספר מכלל ולענין זה פירש רז"ל ויעש דוד שם בשובו מהכותו את אדום זהו שם טוב שקנה בגוים שהוא לקבור את ההרוגים וכן אומר הכתוב במלחמות גוג ומגוג וקברום כל עם הארץ והיו להם לשם אבל י"ת לקבור את החללים לחלצא קטיליא כלומר לקחת חליצותם וכליהם : וכל ישראל . כל ישראל אשר עמו במלחמה ישבו שם עד הכריתו כל זכר באדום ועד קברם החללים : (יז) ויברח אדד . באל"ף והאחרים בה"א ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפו' כמו ישי אישי והדומים להם: (יח) ויקומו ממדין . אולי בצאתם מאדום נתעכבו במדין ויקומו משם ויבאו פארן ויקומו אנשים עמם מפארן כי אותם היו מכירים אותו שהוא מזרע המלוכה לפיכך לקחם עמם כדי שיעידו עליו לפני פרעה שהוא מזרע המלוכה : ולחם אמר לו . אמר לתת לו ות"י ומזון אמר לספקא ליה : וארץ נתן לו . ערים שיהיה שר ופקיד עליהם : (כא) כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב

רלבג

...הם עובדת ע"ג וכבר ...אותם הש"י כדי שיישיר ...לבלתי לכת אחרי אלהים ... כדי שיתקיים לו ...ה ולא יגלו ישראל מעל ...ם ולא יחרב בית המקדש: למען דוד עבדי . מגיד ...שנגשה על האב תמשך לבן ...למען דוד עבדו השגיח ... שלא יקרע דבר ...לכה ממנו בחייו ולמען ...בדו השגיח בזרע שלמה ...תסור מהם הממלכה ... והנה קרא שבט אחד ...ובנימין מפני היות ...ם יחד : ולמען ירושלם ...בחרתי . ר"ל כי מפני ...ירושלם לנלא להיות ...המקדש אראה שהמולך ...וקיים מלכותו שם תמיד ...ה והיה סבה להעמיד ...בית המקדש באופן יותר ...כי כל אחד מהמלכים ...ישתדל בתקונו מפני ...אבותיו : (טו) ויהי ... דוד את אדום . ר"ל ...היה את אדום לקבר ...חללים לטהר הארץ בעת ...יואב שר הצבא על אדום ... ואמר זה ספר שהכבר ...יואב כל זכר באדום : ...קחו אנשים עמם מפארן. ...ולקחם כדי שיהיו עמו ...וזה יהיה סבה שיכבדהו ויגשלו עם שהם גם כן העידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו מה שנתן : ולחם אמר לו . ר"ל שהכבר אמר לתת לו לחם חקו תמיד : וארץ

מצודת דוד

...מו ע"י נביא : (יא) ויאמר ה' . ע"י נביא אמר לו : (יג) שבט אחד . על ... יאמר ואף בנימין בכלל עמו על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה ...כה והוא היה נפל ליהודה : ולמען ירושלים . לפי שנבחרה להיות בה בה"מ ובכדי להעמיד כל ענייני הבית על מכונו מהראוי הוא אשר ימלוך בה מלך ... בונה הבית להיות חופש וזריז במעשה אביו : (יד) הוא באדום . ר"ל הוא מזרע המלך שמלך באדום : (טו) את אדום . ר"ל באדום . ר"ל בעלות יואב . כשעלה ...זמנה להכותם היה שם דוד לקבר החללים : ויך . ר"ל כי יואב הכה כל זכר באדום ובעבור מרבית חללין היה דוד מקברם לרחמנות וחמלה : (יז) ויברח . אז ברח ...הדד : (יח) ויקומו ממדין . כי ברחו דרך מדין ומשם באו לפארן ולקחו עמהם אנשים משם ללכת למצרים במרבית אנשים להיות נראה בעיני פרעה ...גדול : ויתן . פרעה נתן לו בית לשבת בה ואמר לתת לו לחם מאכלו ואף נתן לו ארץ לנחלה : (כ) בית פרעה . בבית פרעה : בתוך בני וכו'. להיות מגודל עמהם ...לכם : (כא) אל ארצי . כי חשב לאסוף אנשים ללחום בישראל בשמעו שמת המלך ושר הצבא המכים באדום וכאלו עמהם מתה הגבורה מישראל : כי

מצודת ציון

(יד) שטן . מקטרג להסית אחרים ללחום בו : (יט) הגבירה . המלכה : (כ) ותגמלהו . ענין הכרתת

רדק

יואב שר הצבא. דרשו בו מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב היא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתוב בו שכיבה יואב שנהרג כתוב בו מיתה דוד שירשו בניו את מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא ירשו בניו את מקומו נאמרה בו מיתה: שלחני. אמר לפרעה שישלחהו כי חשב כיון שמתו דוד ויואב ושלמה נער ואין איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעודו במצרים לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה ויצא ממצרים ולא עלתה מחשבתו בידו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת זקנתו ואז היה שטן לישראל זה הדד ורזון גם כן: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה כלומר עוד הקים לו שטן אחר את רזון אשר ברח גם כן מאת הדדעזר בהכות דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואומר כי אז ברח מאת אדוניו רזון זה ויקבץ אנשים ויהי שר גדוד ובשמעו זה כי הדד שב לארצו כדי להרע לישראל הלך הוא ג"כ עם אנשיו דמשק וישבו שם עד שמלכו הוא ואנשיו בדמשק ואח"כ גבר עוד ומלך הוא על כל ארם כי דמשק מארם היה ומתחילה לא התגבר על אנשיו שבאו עמו והניחם להיות שליטים על העיר עמו עד שהתחזק הוא במלוכה ומלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל: (כה) כל ימי שלמה. מעת שקם לשטן היה לשטן כל ימי שלמה לישראל אבל לא נוכל לפרש כל ימי שלמה מעת שמלך שלמה שהרי כתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה ואומר אין שטן ואין פגע רע אלא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטנים מעת שנטה לבבו מעם ה' ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה עד שמת שלמה כדי שינחם על החטא ויכיר כי בעוד שהיה אוהב את ה' אין שטן ואין פגע רע וכיון שחטא קמו השטנים: ואת הרעה אשר הדד. נתחברה רעתו עם הרעה אשר עשה הדד לישראל: ויקץ בישראל. ויקץ זה שעל משקל יוצא ותרגומו ומרד בישראל ואפשר שהוא פעל עומד כמבירו כלומר קץ בהם ומאס אותם בהיותו בשלום עמהם: (כו) וירבעם בן נבט. אמרו בדרש הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי והנה שבע בן בכרי משבט בנימין ונבט משבט אפרים: אפרתי. משבט אפרים: וירם יד במלך. מרד בו שדבר בו ולא ירא ממנו וכבר הפקיד אותו שלמה לכל סבל בית יוסף לקבל המס ממנשה ואפרים כי ראה כי עושה מלאכה כלומר ראהו זריז במלאכתו ובעת ההוא קודם שהרים יד במלך מצא אותו אחיה השילוני ובשרו במלכות על כן על הפקידות שהיה לו מתחילה ועל בשורת המלכות שאמר לו אחיה גבה לבו ודבר מה שדבר בשלמה ושלמה כאשר הוגד לו בקש להמיתו וברח למצרים כן הוא סדר הענין הזה אבל בין וירם יד במלך ובין ויבקש שלמה להמית את ירבעם הוסמו הדברים למה גבה לבו להרים יד במלך: (כז) שלמה בנה את המלוא. המלוא היה מקום בעיר ירושלם סמוך לירושלם

רשי

שכיבה כי אם מיתה: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה וזה הוא נתן הנבואה לדוד (שמואל ב' ז' י"ד) אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנ[שים] (כה) ואת הרעה אשר הדד. עם הרעה שעל ידי הדד היתה גם [מ]רזון: (כו) וירם יד במלך. הוכיחו ברבים: (כז) וזה הדבר. אשר [הרים יד] עליו: שלמה בנה את ה[מלוא] ובבנין זה סגר את פ[רץ] דוד שהיה הפרץ אחורי[ו] אמר לו אביך פרץ בחומה ליכנס בו עולי [רגלים] ואתה

כב' לן מטלי ד'

יוֹאָב שַׂר־הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הֲדַד אֶל־פַּרְעֹה שַׁלְּחֵנִי וְאֵלֵךְ אֶל־אַרְצִי׃ כב וַיֹּאמֶר לוֹ פַרְעֹה כִּי מָה־אַתָּה חָסֵר עִמִּי וְהִנְּךָ מְבַקֵּשׁ לָלֶכֶת אֶל־אַרְצֶךָ וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי שַׁלֵּחַ תְּשַׁלְּחֵנִי׃ כג וַיָּקֶם אֱלֹהִים לוֹ שָׂטָן אֶת־רְזוֹן בֶּן־אֶלְיָדָע אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה אֲדֹנָיו׃ כד וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי שַׂר־גְּדוּד בַּהֲרֹג דָּוִד אֹתָם וַיֵּלְכוּ דַמֶּשֶׂק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמָּשֶׂק׃ כה וַיְהִי שָׂטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי שְׁלֹמֹה וְאֶת־הָרָעָה אֲשֶׁר הֲדָד וַיָּקָץ בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם׃ כו וְיָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי מִן־הַצְּרֵדָה וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אַלְמָנָה עֶבֶד לִשְׁלֹמֹה וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ׃ כז וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא סָגַר אֶת־פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו׃

ג' בטע' פסק ודגש · ג' · ג' · ג'. ג' · ג'. ג' בטע' · ג' · ה'. ד ר"פ · ד'

שְׁכִיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי וַאֲרֵי מִית יוֹאָב רַב חֵילָא וַאֲמַר הֲדַד לְפַרְעֹה שַׁלְּחַנִי וְאֵהַךְ לְאַרְעִי׃ כב וַאֲמַר לֵיהּ פַּרְעֹה אֲרֵי מָא אַתְּ חָסַר עִמִּי דְּאַתְּ בָּעֵי לְמֵיזַל לְאַרְעָךְ וַאֲמַר לָא אֲרֵי שַׁלָּחָא תְּשַׁלְּחִינַנִי׃ כג וַאֲקֵים יְיָ לֵיהּ סָטָן יַת רְזוֹן בַּר אֶלְיָדָע דַּעֲרַק מִן קֳדָם הֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה רִבּוֹנֵיהּ׃ כד וּכְנַשׁ עֲלוֹהִי גֻּבְרִין וַהֲוָה רַב מַשִּׁרְיָתָא כַּד קְטִיל דָּוִד יַתְהוֹן וַאֲזַלוּ לְדַמֶּשֶׂק וִיתִיבוּ בָהּ וּמְלַכוּ בְדַמֶּשֶׂק׃ כה וַהֲוָה סָטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵי שְׁלֹמֹה וְיַת בִּישְׁתָא דַּעֲבַד הֲדַד וּמְרִיד בְּיִשְׂרָאֵל וּמְלַךְ עַל אֲרָם׃ כו וְיָרָבְעָם בַּר נְבָט אֶפְרָתִי מִן צְרֵדָה וְשׁוּם אִמֵּיהּ צְרוּעָה אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא עַבְדָּא לִשְׁלֹמֹה וַאֲרֵים יְדָא בְּמַלְכָּא׃ כז וְדֵין פִּתְגָמָא דַּאֲרֵים יְדָא בְּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּנָא יַת מִלֵּיתָא אֲחַד יַת תַּרְעֲתָא קִרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי׃

ויאמר לו פרעה ב' דסמיכי וסימ' ויאמר לו פרעה לך מעלי. כי מה אתה חסר: ויקם כ' בקריא' וסימ' ויקם משה את המשכן ב' בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח. ויקם ה' שפטי' ויזעקו בני ישר' דעתניאל. וחברו דאהוד בן גרא. ויקם את העמודים לאולם ג' בפסוק דשלמה. ויקם ה' את דברו אשר דבר. וחברו דד"ה. ויקם ה' שטן לשלמה. ויקם אלהים לו שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את הבמות. וחברו דד"ה. ויקם את העמדים על דד"ה. ויקם את דברו אשר דבר עלינו דדניאל. ויעלני מבור שאון מטיט היון. ויקם עדות ביעקב: אפרתי ג' בקריאה וסי' בן תחו בן צוף אפרתי. ודוד בן איש. וירבעם בן נבט אפרתי:

תולדות אהרן וירבעם. סנהדרין קא: וזה הדבר. שם עב:

רלבג

וארץ נתן לו. ר"ל [...] פרוס והיה מושל ע[...] (כא) ויאמר אל פרעה [...] ואלך אל ארצי. י[...] חשב הדד להנקם [...] ברואתו כי מתו ג[...] המצליחים במלחמה [...] זה לא יוכל בעת שהי[ה] הולך בדרכי ה' כדוד [...] לעת זקנתו שנמלא [...] החטא אז היה הדד שט[ן] ולישראל ואע"פ שהת[...] יהודה וישראל לבטח א[יש] גפנו ותחת תאנתו [...] באר שבע כל ימי של[מה] הרצון בו רוב ימי שלמ[ה] עד עת זקנתו כי [...] תמצא מלת כל בדברי [...] אמר וישכימו בבקר [...] פגרים מתים והנה מ[...] בזה המקום ויהי שטן [...] כל ימי שלמה ר"ל [...] שלמה הנשארים מעו[...] אשר עבדו נשיו אלהים [...] (כה) ויקץ בישראל. ר[...] קץ ומואס בישראל [...] הרצון בו שהיה במלו[...] בעבור וישראל השל[...] לעשות כל רצונו מהם [...] רצונו להשמיתם א[...] ותמיד היו עיניו נשואו[ת] להם כל הרע בהי[...] וברוב השתדלותו להרע [...] מלך על ארם והנה [...] במלך שלמה כי קודם [...] ארם נושאי מנחה לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל וידמה שכל [...] שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי א[...] הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקראה שמו מפני עוצם מדרגת הדד [...] (כו) וירבעם בן נבט אפרתי. ר"ל שהוא משבט אפרים: עבד לשל[מה] וירם יד במלך. ר"ל כי מפני שמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שהר[ים] יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך וזאת הרמת י[ד] מה שלקחה לבו לגנות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה וה[...] זה יספר באיזה מנוי שמהו שלמה וסבה אחרת לגובה לבו ספר ג"כ ו[...] ביעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם [...] מה היא הרמת ידו והוא שהוא אמ' מגנה אותו ראו מה עשה הנה של[מה] את המלוא אשר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת לכ[ל] ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אשר סגר את פרץ דוד א[שר] שם מקום היתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך לבגיע[...]

מצודת ציון

הסרדת היונק משדי אמו כמו ביום הגמל (בראשית כא): (כד) גדוד. חיל אנשים: (כה) ויקץ. מאס

מצודת דוד

(כב) כי מה אתה. ר"ל וכי מה אתה חסר בהיותך עמי בתמיה ומדו[ע] ל[...]ת אל ארצך: (כד) בהרוג. בעת שהרג דוד חיל הדדעזר ברח אז ר[זון] אליו אנשים ויהי להם לראש ובשוב הדד לארצו הלך גם הוא ואנשיו אל דמשק ומשלו בה והיה דעתו להתחבר עם הדד וללחום בישראל: (כה) כל ימי מעת שברח עד יום מותו: ואת הרעה. ר"ל רעתו של רזון היתה עם הרעה אשר עשה הדד כ"א היה לבדו לא היה יכול לו: ויקץ. מאס בישראל ולא אבה עוד בארם כאשר מאז שם דוד נציבים בארם כמ"ש בש"ב: וימלוך. ומלך הוא בארם ולא נציב מלך מישראל: (כו) אפרתי. מבני אפרים: וירם יד. בעוד היה עבד לו: (כז) וזה הדבר. ר"ל בדבר הזה מרד במלך אשר גינה מעשיו:

לם והיה רחבה להתאסף שם העם מעגין קראו אחריך מלוא שהוא ענין אסיפה ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו כשבנה בית לבת פרעה ואף
כן מן הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה והיו יראים ממנו לאמר כך וכך עשה שלמה וזה ירבעם גבה לבו והעיז את פניו ואמר שלמה
את המלוא כלומר ראו רעה שעשה ועוד שאמר שלמה ולא אמר המלך וזה היה מרד במלך ועוד אמר סגר את פרץ דוד אביו פירשו בו כי דוד עשה פרץ
ת ציון שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח מהם בלא דעתם כמו שהוא מנהג היום במלכי ישמעאל שעשו פרץ במגדליהם שאם יקומו על המלך בני העיר
שיברח משם ויקראו שמו שער הנגד ושלמה סגר אותו הפרץ ואמר ירבעם ראו גבהות לבו שסגר הפרץ כלומר שהוא בוטח שאינו ירא ממרד ובדברי רז"ל מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ואמרו רז"ל מאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפליו בפניו: (כט) השילוני. מן שילה היה ואמר מן שילה שילוני מן גלה גילוני: והוא מתכסה. או אחיה או ירבעם אין לו הכרע וכן בדברי רז"ל רב ולוי חד אמר שמלתו של אחיה וחד אמר שמלתו של ירבעם אמר ר' שמואל מסתבר כמאן דאמר של אחיה שכן דרך של צדיקי' להיות קורעים במחלוקת של בית דוד: (לב) והשבט האחד. יהודה ובנימן חושב לשבט אחד בעבור שהיו מיוחדי' בנחלה ובירושלם: (לג) אשר עזבוני. שלמה וביתו והכנועים אחריהם: (לד) ולא אקח את כל הממלכ'. שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו

גדרת אותה לעשות לבת פרעה להושיב שם ומשרתיה: (כח) וירא את הנער. קודם לכן: עושה מלאכה הוא. מהיר ... וזריז: לכל סבל בית. לכל מסקי מיסין דבית מנשה ואפרים לפי שמשבט אפרים

כח וְהָאִישׁ יָרָבְעָם גִּבּוֹר חָיִל וַיַּרְא שְׁלֹמֹה
אֶת־הַנַּעַר כִּי־עֹשֵׂה מְלָאכָה הוּא ד׳
וַיַּפְקֵד אֹתוֹ לְכָל־סֵבֶל בֵּית יוֹסֵף׃ ב׳ את גדליהו
כט וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם ג׳ ויאמר אבימלך. ויגד יהודה. ודין
יָצָא מִירוּשָׁלָ͏ִם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה
הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה ל׳
בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם ל׳
בַּשָּׂדֶה׃ ל וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה ל׳
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעֶהָ שְׁנֵים ל׳
עָשָׂר קְרָעִים׃ לא וַיֹּאמֶר לְיָרָבְעָם קַח־
לְךָ עֲשָׂרָה קְרָעִים כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה
מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֵת עֲשָׂרָה ל׳
הַשְּׁבָטִים׃ לב וְהַשֵּׁבֶט הָאֶחָד יִהְיֶה־לּוֹ ל׳
לְמַעַן ׀ עַבְדִּי דָוִד וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַ͏ִם ה׳
הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל׃ לג יַעַן ׀ אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לְעַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִין לִכְמוֹשׁ אֱלֹהֵי ל׳ וחסר יו"ד קדמ׳
מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְלֹא־
הָלְכוּ בִדְרָכַי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי
וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי כְּדָוִד אָבִיו׃ לד וְלֹא־ ל׳
אֶקַּח אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה מִיָּדוֹ כִּי ׀
נָשִׂיא אֲשִׁתֶנּוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד ל׳ וחס׳
עַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר ל׳
מִצְוֺתַי וְחֻקֹּתָי׃ לה וְלָקַחְתִּי הַמְּלוּכָה מִיַּד ט׳ חס׳ וכל אורית׳ דכו׳ במ"א
בְּנוֹ וּנְתַתִּיהָ לְּךָ אֵת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים׃

כח וְגַבְרָא יָרָבְעָם גְּבַר חֵילָא וַחֲזָא שְׁלֹמֹה יַת עוּלֵימָא אֲרֵי עָבֵיד עֲבִידְתָּא הוּא וּמַנֵּי יָתֵיהּ לְכָל מַסְּקֵי מִכִּין דְּבֵית יוֹסֵף׃ כט וַהֲוָה בְּעִידָנָא הַהִיא וְיָרָבְעָם נְפַק מִירוּשְׁלֵם וְאַשְׁכַּח יָתֵיהּ אֲחִיָּה שִׁלוֹנָאָה נְבִיאָה בְּאוֹרְחָא וְהוּא מִתְכַּסֵּי בִּכְסוּתָא חֲדַתָּא וְתַרְוֵיהוֹן אִינוּן בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּחַקְלָא׃ ל וַאֲחַד אֲחִיָּה בִּכְסוּתָא חֲדַתָּא דִּי עֲלוֹהִי וּסְדִיקַהּ לִתְרֵין עֲסַר סְדְקִין׃ לא וַאֲמַר לְיָרָבְעָם סַב לָךְ עַסְרָא סִדְקִין אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַעְדֵּי יַת מַלְכוּתָא מִידָא דִּשְׁלֹמֹה וְאֶתֵּן לָךְ יַת עַסְרֵי שִׁבְטִין׃ לב וְשִׁבְטָא חַד יְהֵי לֵיהּ בְּדִיל דָּוִד עַבְדִּי וּבְדִיל יְרוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְּאִתְרְעֵיתִי בַהּ מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃ לג חֲלַף דִּשְׁבַקוּ פוּלְחָנִי וּסְגִידוּ לְעַשְׁתּוֹרֶת טַעֲוַת צִדוֹנָאֵי וְלִכְמוֹשׁ טַעֲוַת מוֹאֲבָאֵי וּלְמִלְכּוֹם טַעֲוַת בְּנֵי עַמּוֹן וְלָא הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמַי לְמֶעְבַּד דְּכָשַׁר קֳדָמַי וּקְיָמַי וְדִינַי כְּדָוִד אֲבוּהִי׃ לד וְלָא אֶסַּב יַת כָּל מַלְכוּתָא מִינֵיהּ אֲרֵי מַלְכָּא אֲשַׁוֵּינֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי בְּדִיל דָּוִד עַבְדִּי דְּאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ דִּנְטַר פִּקּוֹדַי וְאוֹרָיְתִי וּקְיָמַי׃ לה וְאֶסַּב מַלְכוּתָא מִיַּד בְּרֵיהּ וְאֶתְּנַהּ לָךְ יַת עַסְרָא

רלבג

לפניו דברי ריבותיהם אם זה בעיני וכבר פירשו כבר בנית שם מקום פרוץ לברוח ממנו אם ימרדו ישראל וכאילו אמר שהשלמה לבו לא ירא שימרדו בו. והנה בזה חטא לשלמה בשני צדדין מפני שגנהו על מעשיו פלגים והשנית שלא לו כבוד אך קראו בשמו שלמה בנה את המלוא דוד בשמו ולא קרא מהם מלך: (כח) והנה כי האיש ירבעם היה גבור וירא שלמה את הנער כי רב פעלים והיה זריז וכמו אשר מנהו ומנה אותו זה לקבץ המס שהוטלו על כל בית יוסף והם מנשה ים ובעת ההיא אחר המלך על זה הפקידות יצא ירבעם מירושלם לקבץ המסים שהפקד מצאהו אחיה השילוני והיה אחיה השילוני בשלמה חדשה והיו לבדם בשדה וכאשר אחיה שם ושם כי אין איש ירא מעשיהם שיוכל למלך שלמה או תפש בשלמה

ויהי בעת ההיא ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר וירא: עבדי דוד ה׳ בקריא׳ וסימ׳ והשבט האחד יהיה לו. ואקרע את הממלכה. והקימותי עליהם רעה. ואני ה׳ אהיה ועבדי דוד מלך עליהם׳ וכל שמואל דכוו׳ במ"א דוד עבדי ועתה עשו: חקתי ט׳ חס׳ וכל אוריתא דכוו׳ במ"א וסימ׳ נמסר בסדר תולדות: לדויד ה׳ מלאי׳ וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא והאי סימן: לשמור ח׳ מלאים בקריאה וסימ׳ בא אל פילגשי אביך. והיה אם תשמע דירבעם. אך יתן לך ה׳ שכל ובינה. ולשלמה בני תן. ויהי כצאת הכהנים מן. ויעמד המלך על עמדו דד"ה. עת לשמור ועת לאבד. לשמור על אחיהם:

זת אהרן ויהי בעת ההיא. סנהדרין קב:

מצודת דוד

ין בפרסום ואמר שלמה בנה את המלוא ודוד הלא הניחו פנוי להתאסף בו הלורך: סגר וכו׳. ר"ל מאז היתה פרלה חומת עיר דוד ללאת ולבוא בה מלך לפנים אליו דברי ריבותם והנה שלמה סגר הפרלה כאילו אינו חושש ת משפט העם: (כח) כי עושה מלאכה. ר"ל שהוא מהיר וזריז במעשיו: ויפקד אותו. מאז עד לא הרים בו יד מנהו על סבל בית יוסף ר"ל לגבות מהם: (כט) ויהי בעת ההיא. כאשר מנהו ויצא מירושלים ללכת לגבות המס: והוא. על אחיה השילוני חוזר: ושניהם לבדם. ולא היה שם מי לגלות הדבר אשר: (ל) שנים עשר קרעים. ר"ל י"ב חתיכות או קרעים ממש ובי"ב קרעים יש י"ב חתיכות ונתן לירבעם י"א חתיכות ובהם עשרה קרעים לרמוז על עשרה ים ובידו נשאר ב׳ חתיכות ובהם קרע אחד לרמוז שבשבט יהודה ישאר למלכות בית דוד ושבט בנימן נכלל בשבט יהודה והיו טפלים להם והלוים הלא ישבו בין בטי ישראל ולא יחשבו כלל: (לא) קח לך וכו׳. להיות לאות ולסימן: (לג) אשר עזבוני. ר"ל הניח את נשיו לעזוב את ה׳ ולהשתחות לע"ג: ולא הלכו בדרכי. לא איתן ללכת בדרכי וכו׳ כאשר עשה דוד אביו: (לד) את כל הממלכה. ר"ל שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו ודוגמתו לא תעשה כל מלאכה: (שמות כ׳) ור"ל שום מלאכה: כי נשיא אשיתנו. כל ימיו אשים אותו לנשיא על כל ישראל כאשר

מצודת ציון

מאס כמו קלתי בחיי (שם כז): (כח) ויפקד. ענין מנוי וגזברות כמו מאז הפקיד אותו (שם לט): סבל. משא המס: (ל) ויתפוש. ואחז: (לד) אשיתנו. אשימנו כמו אשית בישע (תהלים יב)

רדק

תאכלו והדומים להם : (לו) למען היות ניר לדוד עבדי. ניר בחיר"ק כמו בצר"י כמו שאמר ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו ותרגום אונקלוס ונירם ומלכו : (לח) את כל אשר אצוך . הכ"ף רפה וכן אשר אנכי מצוך בפרשת ואתחנן : (לט) ואענה את זרע דוד . האל"ף נחה והענוי הוא שלא תחזור להם מלכות על ישראל ולא נוכל לפרש ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה : למען זאת. מה שעשה שלמה. ובסדר עולם למען זאת למען ל"ו שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו נשאה והגזרה נגזרה למלכות בית דוד לחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה ובסוף ל"ו שנה תחזור המלכות ליושנה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנאמר בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא וגו' . ולא היה אלא בשנת י"ו לאסא אלא ל"ו למלכות שלמה שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל ונשען על מלך ארם לא חזרה : אך לא כל הימים . עתידה לחזור ליומות המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמר ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לאומרין שוא אנו מלפסין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנתלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן : (מ) אל שישק מלך מצרים. פרעה חותן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו : (מא) על ספר דברי שלמה . בספרים שחבר בחכמתו לא נמצאו היום אצלנו וגם הג' הנמצאים אצלנו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בעניינו חבר ספר בפני עצמו ומרז"ל שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירים בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו ומהם אמרו כי קרוב למיתתו שרתה עליו רוה"ק וחבר שלשה ספרים אלה :

תרגום

שִׁבְטִין : לו וְלִבְרֵיהּ אֶתֵּן שִׁבְטָא חַד בְּדִיל לְקַיָּמָא מַלְכוּ לְדָוִד עַבְדִי כָּל יוֹמַיָּא קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְאִתְרְעֵיתִי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן : לז וְיָתָךְ אֲקָרֵיב וְתִמְלוֹךְ בְּכָל דְרַעֲוָא נַפְשָׁךְ וּתְהֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל : לח וִיהֵי אִם תְּקַבֵּיל לְמֵימְרִי יַת כָּל דַּאֲפַקְדִינָךְ וּתְהַךְ בְּכָל אוֹרְחַן דְּתַקְנַן קֳדָמַי וְתַעְבֵּיד דְּכָשַׁר בְּעֵינַי לְמִטַּר קְיָמַי וּפִקּוּדַי כְּמָא דַעֲבַד דָּוִד עַבְדִי וִיהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָךְ וַאֲקִים לָךְ מַלְכוּ קַיָּמָא כְּמָא דְקַיֵּימִית לְדָוִד וְאֶתֵּן לָךְ יַת יִשְׂרָאֵל : לט וְאַעְנֵי יַת זַרְעָא דְדָוִד בְּדִיל דָּא בְּרַם לָא כָל יוֹמַיָּא : מ וּבְעָא שְׁלֹמֹה לְמִקְטַל יַת יָרָבְעָם וְקָם יָרָבְעָם וַעֲרַק לְמִצְרַיִם לְוַת שִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וַהֲוָה בְּמִצְרַיִם עַד דְּמִית שְׁלֹמֹה : מא וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי שְׁלֹמֹה וְכָל דִּי עֲבַד וְחוּכְמְתֵיהּ הֲלָא אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי שְׁלֹמֹה : מב וְיוֹמַיָּא דִמְלַךְ שְׁלֹמֹה בִּירוּשְׁלֵם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין : מג וּשְׁכִיב שְׁלֹמֹה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי וּמְלַךְ רְחַבְעָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

מקרא

ב' לו וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט־אֶחָד לְמַעַן הֱיוֹת־
ס' . ה' מ"ל נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי כָּל־הַיָּמִים ׀ לְפָנַי
בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי
ג' וזגין מתחלפין . ל' לָשׂוּם שְׁמִי שָׁם : לז וְאֹתְךָ אֶקַּח וּמָלַכְתָּ
בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְהָיִיתָ מֶּלֶךְ
ל' דסמי' עַל־יִשְׂרָאֵל : לח וְהָיָה אִם־תִּשְׁמַע אֶת־
כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָ וְהָלַכְתָּ בִדְרָכַי
ס' מ"ל וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִשְׁמוֹר חֻקּוֹתַי
וּמִצְוֺתַי כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד עַבְדִּי וְהָיִיתִי
עִמָּךְ וּבָנִיתִי לְךָ בַיִת־נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר
בָּנִיתִי לְדָוִד וְנָתַתִּי לְךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל :
ג' לט וַאֲעַנֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ
ג' לֹא כָל־הַיָּמִים :
מ וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם
וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־
שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם
ד' עַד־מוֹת שְׁלֹמֹה : מא וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה :
מב וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה :
מג וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
ד' בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו :

רשי

...כמו אסרים היה : (לו) ניר . ממשלה וניר לשון עול : (לט) אך לא כל הימים לימות המשיח תשוב המלוכה אליו . ובסדר עולם מצאתי ואענה ... דוד למען זאת . כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת ... שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה של מלכות ... ליחלק וראויה היתה לחזור בימי אסא בשנת ... עשרה למלכו אלא ... לשלות שוחד למלך ... סמך על הקב"ה והוא ... בדברי הימים (ב ט"ז ...) שלשים ושש למלכות א... בעשא את הרמה וא"... אסא קבר את בעשא ... ד"ו למלכותו אלא ... שלו הנא קורא שלשי... שכן סוף שלשים ושש ... המלכות וכגיד הכתוב ... שנה קילקל אסא אן ... הימים אלא ל"ו ... קטני...

הרלבג

בשלמה המדשה אשר ... ויקרעה י"ב קרעים ו... כי מלוך ימלוך על ... השבטים אחרי מות ... אשר הניח בני ביתו ... ע"א אך לא יקח דבר ... בחייו למען דוד עבד... שמר מצותיו וחקותיו ... השנה ג"כ לא יסיר ... לגמרי מזרע שלמה ... והודיעו שאם ישמר ... וחקותיו יבנה לו בית ... ארוך ובזה יענה זרע ... האוסן שלא תהיה ... המלוכה אך לא ... כל הימים כי עוד ... המלוכה לזרע דוד ול... שבה המלוכה כלה ... בימי בית ראשון ולא ... שני הנה זה ראיה שה... המלכות בכללו לזרע ... ויהיה בימי מלך המשיח ... לא תסור ממנו המלו... שנתבאר במקומו' מספר ... (מ) עוד ספר שעל מה ... ירבעם בנגד שלמה ר... להמיתו והוצרך לבר... מצרים עד מות שלמה. הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל ב... שהבאנו באורו בזה המקום :

כי ... ואולם התועלות המגיעים ממנו הנה . התועלת הראשון הוא להוד... הכונה בקרבנות הזבחה וההקטרה אך הכונה בהם הוא מה... עליו מסודות המליאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי ... אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבוד... מפני מה שהוטבעו בו מהעבודות הנעשות לאלהים אחרים ויחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה ; הזאת הנעשית ... איננה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שוכר בזה המקום בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות באמר ירא' ממנו שלא היתה פעלתו זאת ... וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאלו אמר שבזה הענין עשה מה שאיננו ראוי לע... השני הוא להודיע שיש בהעלת העולות תבוא להגעת הנבואה וכ"ש כשהשליגו ברצוייס ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה ... מזבח

מצודת ציון

יב) : (לו) ניר . כמו נר : (לח) נאמן . מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז) : (לט) ואענה . מלשון

מצודת דוד

כאשר הוא עתה : (לו) ניר . ר"ל מלך מושל וכה"א ערכתי נר למשיחי (תהלי... ויקרא המלך כן על שם שמשפיע ומאיר ובאורו נראה אור : לדוד עבדי מזרעו מלך מושל : (לז) בכל אשר תאוה נפשך . ר"ל למשול ממשל רב : (לח) בית נאמן . בית מלכות מתקיימת : (לט) ואענה. במה שאקח מידם עשרת הש... למען זאת. על עברה שלמה : אך לא כל הימים . כי בימי המשיח תשוב כל המלוכה לזרע דוד : (מ) להמית וכו' . בעבור שהרים בו יד ומתחילה ראה להזכיר אשר בעבורה נתנבא ירבעם להרים יד במלך : אל שישק . לא זהו שנשא שלמה בתו : (מא) וכל אשר עשה. מלבד מעשיו הנזכרים פה : על ספר וכו'. ספר מיו... לפס

...ת הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אלף עולות וספר תכף כי בגבעון
...וה ה' אל שלמה וכבר נתבאר זה גם כן מענין בלעם כמו שזכרנו שם במה
...שתדל להגיע אליו הנבואה בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל
...ח וכבר בארנו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו
...בואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות :
...לישי הוא בדעות והוא להודיע כי ה' יתן חכמה על דרך השפע האלהי
...ת הבותיה ולזה תמצא ששלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו
...י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר דברי הימים ובזה הספר וזה לאות כי
...י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור בדבר דבר
...ה ויקדם לו מהמוש מה שיצטרך לדרוש ההוא ומזה המקום התבאר
...שר שישפעו לאדם ידיעות עיונות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה
...רש דברי הפילוסוף בספר החוש והמוחש ושם בארנו אמות זה השרש כי
...מפרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי: הרביעי הוא להודיע שהשלם
...יבקש החיים והעושר אם לא מפני השגת השלמות האנושי ולזה לא ידאג
...המות אלא מפני הפסד ממנו השגת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה
...ר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהש"י כששאל לו מה יתן לו
...ן השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם מבוקשים
...אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק בהם מאד :
...מישי והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישאל
...ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה
...נה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני הש"י
...ר לא שאל שלמה עושר וכבוד וארך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה
...ה להבין משפט : הששי והוא במדות והוא להודיע שאשר התירו לו לשאול
...ן לו וזה מכניעתו שלא ישאל אלא דבר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא
...מלאת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטוב ממנו
...ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שישר בעיני הש"י כשלא שאל
...שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה
...ל ביותר שלם שאפשר עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה
...שלא שאל העושר והכבוד וארך החיים אם ילך בדרכי השם יתברך :
...ביעי הוא להודיע שראוי לשמח על הטובה שיועד השם עליה כי לא דבר
...יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם יתברך קודם בא הטובה
...ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית
...העלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו : השמיני והוא במדות והוא
...יע שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולות לעמוד על אמתת הדברים
...תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקים שיביאו לעמוד על
...מזולת שירגישו בעלי הריב שאלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו
...אה במה שזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך
...ן וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים
...הענין עמד על אמתת הדבר כי אשר איננה אמו לא תחוס אם יגזרוהו
...ם וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי
...תם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנראה לפניהם אבל ראוי שיעמיקו
...וד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנראה לפניהם לבד שאם
...שופט שלמה מזה הכלל הנה היה ראוי לו שיאמר שישאר הילד החי לאשה
...זקת בו ולא יצא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המוסכמת מהעדות והנה
...מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולות
...פט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי
...דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינה :
...שיעי הוא להודיע שהכהן גדול ששמש בכהונה גדולה לא תסור הגדולה
...כל ימיו ר"ל שהוא כל ימיו במדרגת כהן גדול אף על פי שיש שם כהן
...אחר ולזה אמר צדוק ואביתר הכהנים אף על פי שגרש אביתר מהיות כהן
...כמו שקדם : העשירי הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לכלכל
...וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל
...אל היה תחת מנוי כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה
...כל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המצטרך לא יעדרו דבר וגם
...ירים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבויים ורבוי המצטרך לבית
...ך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל
...ים לצורך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל
...ים אלף וישלחם לבנונה וכבר נתבאר זה גם כן מדברי שמואל בהודיעו
...משפט המלוכה : האחד עשר הוא לפרסם שהבאת קיום הש"י מה שייעד
...ם לישראל מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישראל לבטח איש
...ת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן
מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר :
...ים עשר הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר
ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ
...ים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישי' לו מנחה כל
...מיו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת שש מאות ככר
...ה ושש לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ
...הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו
...מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקניינים אחרים מדי שנה בשנה
...מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי

ארם והיה עשרו כ"כ עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע
מעוצם חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם ודבר דבור טבעיי על כל מיני
הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרג' ועל כל מיני ב"ח בהדרגה ג"כ וזאת חכמה
נפלאה ר"ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על סבות כל מין מהם ומה גיון :
השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא
יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בהסבות היותר נאותות וכ"ש
כשיהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד השם ית' ולזה תמצא כי כשרצה שלמה
לבנות בית המקדש והי' מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה
הלבנון אשר הוא יותר נא'ת לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר
היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי
הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם ה' אשר הוא מושל
בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יותר בזה
הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו
ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך
צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר
עבדיו בכל אשר יאמר כאילו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצה
שיגיע לו מהתועלת מפני צוותו לכרות הארזים אשר לו להביא' אל שלמה ולא
בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאול ממנו יותר וגם הודיע
אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה
במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם
לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל
חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושי' ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם
דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים
לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע
לחירם בהעלמה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא ישיגהו
בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל
המקום שירצה שלמה והנה נתבאר בספר דברי הימים כי זולת זה השכר הנזכר
בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם : הארבעה עשר הוא להודיע
שיש למלך להעביר הגוים ההם התושבים לעשות מלאכת בית ה' ומלאכתו כמו
שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלים
הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף
נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר : החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל
ענין שיהיו בו ממונים רבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא
ששם שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכה והוכרח לשים הממונים
ההם גרים מפני שקשה על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה
תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא
יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא
שסדר בכלכול ביתו וכל המצטרך לו שנים עשר נציבים יכלכלוהו כל אחד חדש
אחד במה שלקט מהמס מהחלק מישראל הבאים לגורלו שאם היה זה המנוי לאיש
אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו : הששה עשר הוא
להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם ה' וזהו אמרו בתורה ועשו לי
מקדש ר"ל שבעשייתו יעשוהו לשמו יתברך ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה
הספור זה הענין אמר כי לא יכול לבנות בית לשם ה' והנני אומר לבנות בית
לשם ה' והבנה הבית לשם ה' אשר בנה המלך שלמה לה' עם לבב דוד לבנות
בית לשם ה' ובנית אשר בניתי לשמך והיה זה כן להעיר האנשים אל קדושת
הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר
ויעיר לעמוד על סודות בניניו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו היושר'
יש בהם להשיג הש"י אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות
הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו
היושר' יש בו להשיג סוד הש"י וסודות המציאות מפני שעשייתו לא היה לש"י
אם היה הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה
והבית לה' אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מצד מה שהם קדש :
השבעה עשר הוא מה שהודיע מרוחק עת התחלת בנין בית המקדש מעת
יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד
זה הזמן והוא מאה ושמונים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון
הזבולני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם חשבנו אחר זה ארבעים
שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים
שנה של עלי וארבעים שנה של דוד וג' שנים שכבר עברו למלכו' שלמה לא
ישארו כי אם ו' שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמואל את כל ישראל. וכבר
ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחות י"ג שנה כי עשרים שנה
עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים וששה חדשים
למלכות דוד וז' חדשים היה ארון ה' בשדה פלשתים ונשארו יותר מי"ג שנה
ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערים יותר
מעשרים שנה אך אמר שעברו עשרים שנה נהו כל ישראל אחר ה' ולזה ידמה
לפי מה שאחשוב שרוב שני השעבוד נכללים בשנות שמשון ועלי כי בימי שמשון
היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה
ר"ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות
ושמונים שנה : השמנה עשר הוא מה שהודיענו מצורת הבית שבנה לשם ה'
כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מחכמת הנמצאות והנה היה ההיכל והוא
הקדש וקדש הקדשים ממנו ששים אמה ארכו ורחבו עשרים אמה והנה היה האורך
והרוחב

ורוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים בקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה באופן ג"כ שם התקרה התחתונה בהיכל גבוהה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשים בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר"ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבנים שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות השם יתעלה אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה ג"כ היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרזן וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות. והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמו' התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות. והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אצל האנשים עם שכבר היה ראוי שיהיה אמצע מה בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואעפ"י שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים. והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתיישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל. ואולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת הסדר ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליו' במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סבוב ויעלה האדם בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שהלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח. והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם בדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה. והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתמורות ופטורי ציצים הם השושנים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנה. והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל. ואולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי ציצים והם כדמות הפטורים וגביעים משוקדים ופרחים לסב' בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיר על השכל הלוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות החושיות. וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו צויירו שם כרובים בכותלים. והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבור' היו הכלים אשר שם כלם מוזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה. והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואח"כ מוזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיציירום באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר ב' כרובים גדולים אין פניהם איש אל אחיו והיו סוככים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך יתדבק הא' עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו והו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה' ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה א' מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחד כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחד שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות ה' שאי אפשר שישוב השכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אלו הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא הש"י. והנה היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת היאך להעיר שהם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל. והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם הפתחים לכל אלו ההשגות והנה ההשגות החושיות הם ג"כ מכוונים לזאת הסבה בעינה ולזה היו ג"כ הכרובים בדלתות ההיכל. והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים עליהם הנה הג' טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממיית וטור הארז על הצור' הצומחת אשר איננה ערומה מהצורה הדוממית. והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם. ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על הפנים להורות גם כן על הנפש החיונית ושהיא לא תושפע מהצומחת כמו שזכרנו בפרשת ויקרא והנה היה כל מה שהיה מתתכת בחצר הכהנים

מנחש' לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן. והנה עשה מהשלחנות ומהמנורות עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש"י כמו ש במקומות רבים מביאורנו לדברי התורה כאלו העיר בזה כי אלו הצורות ועירו עליהם השולחן והמנורה הם כלם שופעות מהש"י באמצעות שאר הנב והנה קרא הפתח החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שאשר הי היה מעיר על ג' צורות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל הרביעית והיא המדבר' ופתח הדביר היה מעיר על צורה חמשית באופ והיא השכל הנקנה. והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא ה הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצ או הצומחת והחיונית הא' מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת והאחרת היא המושלת ולה התוקף והעוז וממנה ימשכו פעולות הנמצא עם שאלו הנמצאים הם צורות ר"ל הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות בפאת ימין לא יעשו פעולותיהם אך יקנו מזה ההכנה לתת פרי' בהיות בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעולות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו ברוב בהיות השמש לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם קצת ואין הנה מקום באור אלו הדברים. והנה היה רחב העמודים ארבע להורות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודות ולזה ג"כ היה עביו ארבע א ולזה ג"כ היה על הכותרות מעשה שושן באולם ד' אמות. והנה היתה הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכ שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותרות בקרוב כמו גובה הנחש' עם גובה המערכה שעליה יושמו נתחי העולה כי היה גבהם לכ שבארנו כמו אחד ועשרים אמה וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה שנזכר בספר ד"ה. והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנ יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם השפלה ממנה. והנה היו שם גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם מורים על מדרגת הצורות שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה גלה היו ג' גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה. העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בת הנה זה כלו מורה על מציאות הנפש הצומחת כי הוצאת השושן והפירות ל שיתחדש מן הכוס לבד כמו שאמר הפילוסוף. והנה הרמונים שני טורי הענין במועדים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש הצומחת הא' ב והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה ה ועל הצורה שהיא שלמות לה. והנה היו הרמונים מאה בטור אחד מהם על רבוי מיני הצמחים ובב"ח והתפלספותם שהוא בהכרח מצד הצורה. הים היה בזה השיעור כדי שיהיה נאות לרחוץ ואשר מה שהיה בו ידמה שכבר נעשה לגוי לבד ואפשר שנאמר כי מפני שנעשה לטהרה שם ב מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלמ היה י' אמות רחבו והיו מקפים תחת שפתו י' באמה ג"כ לזאת ה והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר החמש באלו הדברים אשר הכהנים והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה כי הטמאות תהיינה החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה מצד הצורה וההתבוננות שבארנו בספר ויקרא והצור' היא קושרת יסודות החמר ומקיפה בהם ול העגול מעיר עליה. והיו בה שני טורים פקעים להעיר על הצורה הצמחי הצורה אשר בה יהיה הנמצא מה שהוא והיא המשלמת אותו. והנה היה ב צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונית כי מה שהיה הכהנים מעיר על הצורה הדוממי' והצומחת והחיונית כמו שזכרנו. וה שנים עשר בקר כמו נושאים הים להעיר על שהכחות השופעות מהעליוני המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמ שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיות עם שכבר העיר בזה בצורה החיוני היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעי מספר הארבעה אשר הוא סבת הטומאה והוא החומר. והיה עם ה בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר המכונות בארכם וברחבם ובקומתם והיו ארבעת אופנים מתחת לה מציאות היסודות שהם סבת הטומאה ולזאת הסבה היו שם ארבע דבקות בהם לוחות המכונות. והיו על המסגרות אשר בין השלבים צורו וצורת בקר וצורת כרובים להורות על שאלו הצורות הם עלולות מצורו אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני הכרוב כמו שזכ' יחזקאל כאילו י שהנפש השכלי' ימצאו אלו הצורות ביותר נכבד שבמציאותם וזה כי הא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בחמישי מספר מלחמות ה'. והיה פיה עגול לסבה בעינה אשר היה עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה. והיה הכל מחובר ומדובק בת במלאכה להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה כי הוא יעיר על מציאו והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדבקהו במלאכה יעדר ממנו הצורה וזה עדות על שזה ההתאחדות לא יהיה אם לא מצד הצורה. וה גובה האופנים אמה וחצי האמה ולמעלה מהמכונה היה גובה א אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות וישלם בזה מספר השבעה א מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכונו וכן הענין במספר הכיורות והיו חמש' מימין וחמשה משמאל לסבה א לספר החמשה במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה מעיר על מה

שהשמר ההוי עליון מן הצורות כי ההמשית היא השכל הנקנה כמו שקדם . [...] מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה שהיה נמצא [ב]מקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מצד מה שצוייר בו מהדברים [ואם] מצד שאינו בא על טומאה כמו הענין בים הושם הים בצד היותר פחות [...] הצד המזרחי דרומי . והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר מהדברים אשר [בהיכ]ל ובדביר אף על פי שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר בספר דברי [הימי]ם מפני עוצם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כי אם כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב :

[התש]יעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת השם וחפצו בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה [...] עשה את בית ה' בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה : העשרים הוא [להוד]יע שראוי לכל אדם שישתדל לזכות בשיעשה מקניניו מה שהוא לכבוד הש"י [הלא ת]ראה כי שלמה אף על פי שהיו לו הקדשות רבות לבנות הבית במה שיהיה [...] משלו וישארו ההקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ עשה מביתו כל עבודת המקדש בתמידין ומוספין וקרבנות צבור וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר [הדבר]ים הצריכים לעבודת הבית : העשרים ואחד הוא להודיע עוצם נפלאות [...] ועוצם הראות שכינתו בבית המקדש עד שהכבד ספר שבאת הכהנים מן [...] הענן מלא את בית ה' : העשרים ושנים הוא להודיע שהמברך ראוי [שיש]ים פניו כנגד המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם :

[העש]רים ושלשה הוא להודיע שראוי לברך את הש"י על הטובה ולתת לו תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה דבר ראוי בעצמו הנה [...]בו תועלת להיישיר האדם אל שהטוב"ת כלם הם עלולו' מהש"י ולזה ספר [...] שלמה את ה' על אשר קיים היעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו :

[הע]שרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם הדבקות [להתפ]לל עם הש"י כי אז תהיה התפלה נשמעת יותר ולזה תמצא שהכבד התפלל [...] במקום שישלם בו הדבקות בש"י יותר והוא לפני מזבח ה' שהיה המקום [...] לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה נורא המקום הזה אין [זה כ]י אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא אברהם שם [המק]ום ה' יראה ולזאת הסבה גם כן הקדים שמואל לשבח הש"י קודם התפלה [...]זה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח ה' [...] כפיו השמים והקדים ואמר ה' אלהי ישראל אין כמוך וגו'. לשבח הש"י [...] וכבר נכפל זה השורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה :

[הע]שרים וחמשה הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמים [...] לא כמו שאמרו המאמינים בשניות לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפים [...] שתהיה התחלותיהם מתחלפות ולפי שהדברים השפלים נפסדים והשמים [בלת]י נפסדים הנה ראוי שתהיה התחלה אחת לשמים והתחלה אחרת [...] וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר אין כמוך אלהים בשמים [ממע]ל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ [מתח]ת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת בנחתו שאשר הם אלהים בשמים [הם] אלהים על הארץ כי אנחנו נראה מהשמים כחות שופעו' בארץ וזה לאות [...]ניעים הכם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר [...] ר"ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר : העשרים וששה הוא [להוד]יע שהש"י משגיח בעבדיו הדבקים בו השגחה פרטית ובזאת ההשגחה [...] להם טובות ואם אינם מסודרות להם מאת העליונים ולזה אמר שלמה [א]ין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך [ההול]כים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו [...] מנהיגים בשמים ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את תפקידם אך הש"י [ה]שליט לעשות זה : העשרים ושבעה הוא להודיע שהדברים שייעד הש"י [...] אי אפשר בהם מזולת השגחה פרטית הנה והיה בהם תנאי בהכרח והוא [...] המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שייעד השם יתברך לדוד שלא [יכרת] לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם [ללכת] לפני הש"י כאשר הלך דוד לפניו : העשרים ושמנה הוא להודיע [שהתפ]לה על כל הצרכים הן צרכי רבים הן צרכי יחיד ראוי שתהיה בבית [המק]דש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי [תפל]ת שלמה וממענה הש"י לו עליה ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהי' מתפלל [נגד] ירושלם תמיד ומזה המקום נתישר פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד המקדש : העשרים ותשעה הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים [...] בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמר [כי] יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו התפלה והתחנ' [...] התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא [תשוב]ה וכבר אמר ג"כ ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר ג"כ [...]ת משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו : השלשים הוא [להוד]יע שאשר הוא יותר במעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לש"י ולזה [תמצ]א שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש"י תמיד עד כלותו התפלה [...] למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים תפלתו :

[השל]שים ואחד הוא שאשר יש לו להודות הש"י על טוב הגיע לו לבדו ועל [...] הגיעו לו ולזולתו יודנו תהלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה הש"י תהלה על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כן הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישראל והוא אמרו ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שיישירם השם לשמור מצותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הט"וב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא : השלשים ושנים הוא להודיע עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם בצד מה לחג החדש השביעי והנה היו ימי החג שבעה להורות על תפארת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת הסבה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיר על השגת השלמות ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה והכפרות הנפלאות אשר בו ובכליו : השלשים ושלשה הוא להודיע עוצם השגחת הש"י על ישראל ולזה תמצא כי מפני שסערה החכמה האלהית ששלמה יחטא לש"י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפליג להזהירו על זה במה שאמר לו בהראה אליו שנית כדי שיהיה נשמר לה' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' ולזה הודיעו דבר גלות ישראל מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך ה' הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר ה' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות הש"י ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לה' הודיעו הש"י העונש שיבא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישובו לתקן המעוות ולא הכנע מפני זה להוכיח את נשיו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך ה' והיה זה סבה לגלות ישראל מהארץ ולחרבן הבית :

השלשים וארבעה הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואף ע"פ שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים :

השלשים וחמשה הוא להודיע שכל מה שעשה שלמה וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שנזכר בספור מלכות שבא מדברים ואחשוב כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרגה השביעית מן הצורות והוא הש"י כי לא יושג מצד עוצם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת הש"י כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אלא שהאדם ג"כ לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות ה' והנה היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שייראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצתם ליראתם מהמלך : השלשים וששה הוא להודיע עוצם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סחרי המלך שם לקנות לו סוסים ואחשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצורף אל מה שהיה נוטה לרבוי הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה לעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש : השלשים ושבעה הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לה' הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר איש את בנו כמו שיעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים ה' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע :

השלשים ושמנה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימות מות עד יום מות שלמה ולא הועיל לו בזה הענין הסרה אשר אמרו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שייעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך עד יסיר מלכותו ממנו השם הלא תראה כי דוד אף על פי שייעדו שמואל שימלוך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו : השלשים ותשעה הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו בוטח בהשם יתברך . ויבקש - תמיד בדברים הסבות הנאותות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה ג"כ המתין לדבר עמו בשדה כדי שיכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך והיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל מלך מצרים כי יש כח למלך לתת שחד רב למלך מצרים להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו : ארבעים הוא להודיע שכבר תשוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימן ידענו שעתיד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל :

וילך

יב א וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם
בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃ ב וַיְהִי
כִּשְׁמֹעַ ׀ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וְהוּא עוֹדֶנּוּ
בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה
הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב יָרָבְעָם בְּמִצְרָיִם׃
ג וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹאוּ יָרָבְעָם
וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם
לֵאמֹר׃ ד אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה
עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה
וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ
וְנַעַבְדֶךָּ׃ ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לְכוּ־עֹד
שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלְכוּ הָעָם׃
ו וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה
אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם
נוֹעָצִים לְהָשִׁיב אֶת־הָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃
ז וַיְדַבֵּר אֵלָיו לֵאמֹר אִם־הַיּוֹם תִּהְיֶה־ (וידברו קרי)
עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וַעֲבַדְתָּם וַעֲנִיתָם
וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ
לְךָ עֲבָדִים כָּל־הַיָּמִים׃ ח וַיַּעֲזֹב
אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ
אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר
הָעֹמְדִים לְפָנָיו׃ ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מָה אַתֶּם נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־
הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר
הָקֵל מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ׃
י וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ
אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה־תֹאמַר לָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר
דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־
עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תְּדַבֵּר
אֲלֵיהֶם קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃

א ואזל רחבעם לשכם ארי לשכם אתו כל ישראל לאמלכא יתיה: ב והוה כד שמע ירבעם בר נבט והוא עד כען במצרים דערק מן קדם מלכא שלמה ויתב ירבעם במצרים: ג ושלחו וקרו ליה ואתא ירבעם וכל קהל ישראל ומלילו עם רחבעם למימר: ד אבוך אקשי ית נירנא ואת כען אקיל ית פולחנא דאבוך קשיא ומניריה תקיפא דיהב עלנא ונפלחינך: ה ואמר להון אזילו עוד תלתא יומן ותובו לותי ואזלו עמא: ו ואתמליך מלכא רחבעם בסביא דהוו משמשין קדם שלמה אבוהי כד הוה קים למימר איכדין אתון מתמלכין לאתבא ית עמא הדין פתגמא: ז ומלילו עמיה למימר אם יומא דין תתעליב לעמא הדין ותפלחינון ותענינון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין ויהון לך עבדין כל יומיא: ח ושבק ית מלכא דסביא די מלכוהי ואתמליך בינקיא דרביאו עמיה דמשמשין קדמוהי: ט ואמר להון מה אתון מתמלכין ונתיב פתגמא ית עמא הדין דמלילו עמי למימר אקיל מן נירא דיהב אבוהי עלנא: י ומלילו עמיה ינקיא דרביאו עמיה למימר כדין תימר לעמא הדין דמלילו עמך למימר אבוך אתקיף ית נירנא ואת אקיל מננא כדין תימר להון חלשותי תקיפא מעולימותיה דאבא:

רדק

(א) כי שכם בא כל ישראל. שכם היה משבט אפרים ונראה כי הנבואה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם נודעה לפי' שלחו ישראל וקראו לו ובקשו למנו' עליו' להסב המלוכה אל ירבעם לפיכך לא רצו לבא לירושלם אלא באו לשכם שהוא מאפרים וירבעם מאפרים והוצרך רחבעם לבא שכם. ובדרש שכם מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד: (ג) וישלחו ויקראו לו. וכבר שלחו וקראו לו ויהי כשמוע ירבעם מה שלחו לו בא ממצרים ובא הוא וכל קהל ישראל בשכם ודברו אל רחבעם אם ירצה למלוך עליהם יקל העול מעליהם: (ד) אביך הקשה. במס שהיה מעלה עליהם בכל שנה ואף על פי כן לא היה להם להתרעם כי השלוה גדולה היו בימיו וכל המס היה נקל עליהם כי לא עבר עליהם שבט אויב בימיו אלא סבה היתה מאת האל לבקש לרחבעם עלילה כדי שיפרדו ממנו וימליכו ירבעם: (ו) בהיותו חי. למה הוצרך לומר בהיותו חי ידוע הוא בהיותו חי היו עומדים לפניו לא בהיותו מת אלא אף כשמת שלמה קראו עצתם שהיו עומדים לפני שלמה כמו אם היה חי בתתם עצה הנוגה לרחבעם בנו: איך אתם נועצים. פי' איך אתם נועצים בעצמכם איש באחיו לתת לי עצה: (ז) תהיה עבד. שתהיה נכנע להם ותענה ברצונם: ועניתם. כתרגומו ותענינון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעות העברי כי טעם ועניתם דבק עם דברים טובי': (ח) ויעזוב. שלא ישרה עצתם בעיניו: אשר העומדים לפניו. אשר הם עומדים לפניו כלומר עזב עצת הזקנים העומדים לפני אביו ולקח עצת הילדים העומדים לפניו: (י) קטני עבה. האמר הקטן שבי עבה ממתני אבי ומלת קטני קשה בדקדוק כי אם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי אלא נשאר הקמץ בקו"ף כמו

רשי

(י) קטני עבה. אצבע
שלי

רלבג

(א) וילך רחבעם שכם
וישכב אחאב עם אב
וילך רחבעם שכם ית
מפני שהיה ירבעם מ
בחרו ישראל שילך שם ל
כדי שיוכל ירבעם לבטו
ויהרגהו רחבעם על מה
כנגד אביו וידמה שלאחת
שלחו וקראו לו בני
לחשבם כי עתה בעת ה
רחבעם יקל להם להש
רחבעם שלא ימית
והנה היה גדול בעיניה
שכבר היה ממונה בימי
על כל סבל בית יוסף
גם כן שלחו וקראו לו.
שהיה מהש"י שיסיבו
ישראל כל כך כדי שיה
כלי לקיום היעוד שיו
השם יתברך מדבר המ
(ד) אביך הקשה את
ידוע כי המס שהטמים
עליהם לכלכל את בי
יעדרו דבר למצטרך
מאכל סוסיו שהיו רבים
עד שהיו לו ארבעים
אוריות סוסים היה קש
מאד ועם כל זה הי
בעיני ישראל מרוב השלו
הם. אך עתה החלו
המלחמות כמו שקדם
בן הדד ורזון בן אלידע
בקשו ישראל שיקל מ
מזה המס קצת: (ו)
פני. ר"ל שהיו עומדים
המלך שלמה להיות אנש
כל ימי היותו חי ולא
ראוי שילך אחר עצ
רוע עניינו היה סבה
עצת הזקנים הטובים
בעצת הנערים הרעה
את המלוכה לירבעם
שיועד הש"י על יד
השילוני: (י) קטני עבה
אבי. ר"ל האצבע הקטנה
לי

ויבאו י"א מלין כתיב ו
תיבותא ולא קרינן וסי'
איש ישראל אל תחוי.
איש ישראל אל גדעון מ
וצ"ע. ויאמרו אל העם ב
ויאמרו שמואל אל שא
ואגידה. משוה רגלי כל

ויבא ירבעם וכל קהל ישראל וידברו. ויבאו רחבעם ירושלם ויקהל. ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת דיהואש. ויאמר שמטוהו וישמטות. ויצוהו המלך אחז את ה
יצאו ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים. ויעמידו ואת שער העין החזיק. וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות: נועצים ה' מלאים וסי' איך אתם נועצים. ו
תרויהון דמלכים. וחבירם דד"ה. רק בזדון יתן מצה:

מצודת ציון

מלשון עינוי ויסורין: יב (ד) עולנו. אמר במשל מעול ההושם בצואר הבהמה: (ו) את פני. לפני: (ז) ועניתם. מלשון עניה ותשובה: העמים

מצודת דוד

להם אשר יסופר בו כל דברי שלמה: יב (א) כי שכם וכו'. בחשבם אשר בז...
בהיות מקימו יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם: (ב) כשמוע. אשר מג...
אויבו: והוא עודנו. כשהיה עוד במצרים: וישב. עכ"ז ישב במצרים ולא חזר מעצמו: (ג) וישלחו. זקני העדה שלחו אחריו ללכת עמהם אל רחבעם להיות ה...
המדברים על כי ידעו בו שלא ישים למולו יד לפה וכאשר החל להרים יד בשלמה: (ד) הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים: ואתה עת...
אבל אתה הואיל ואיך בגודל מעלת אביך אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסוסים עזוב אותם והקל עולנו: (ה) לכו עוד. ...
לאהליכם והתעכבו עוד שלשה ימים ואח"ז שובו אלי: (ז) תהיה עבד. רצה לומר תדבר בהכנעה כעבד: ועבדתם ועניתם. תעבוד אותם בדברי הכנעה ות...
על שאלתם דבר הראוי ועוד תוסף לדבר דברים טובים מאשר לא שאלו הם: והיו לך. ואז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך: (ח) ויעזוב.

יא ועתה אבי העמיס עליכם על כבד
ואני אסיף על־עלכם אבי יסר
אתכם בשוטים ואני איסר אתכם
בעקרבים׃ יב ויבו ירבעם וכל־העם
אל־רחבעם ביום השלישי כאשר
דבר המלך לאמר שובו אלי ביום
השלישי׃ יג ויען המלך את־העם קשה
ויעזב את־עצת הזקנים אשר יעצהו׃
יד וידבר אליהם כעצת הילדים
לאמר אבי הכביד את־עלכם ואני
אסיף על־עלכם אבי יסר אתכם
בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים׃
טו ולא־שמע המלך אל־העם כי־היתה
סבה מעם יהוה למען הקים את־
דברו אשר דבר יהוה ביד אחיה
השלני אל־ירבעם בן־נבט׃ טז וירא
כל־ישראל כי לא־שמע המלך
אלהם וישבו העם את־המלך דבר ׀
לאמר מה־לנו חלק בדוד ולא־נחלה
בבן־ישי לאהליך ישראל עתה ראה
ביתך דוד וילך ישראל לאהליו׃
יז ובני ישראל הישבים בערי יהודה
וימלך עליהם רחבעם׃
יח וישלח המלך רחבעם את־אדרם
אשר על־המס וירגמו כל־ישראל
בו אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ
לעלות במרכבה לנוס ירושלם׃
יט ויפשעו ישראל בבית דוד עד היום
הזה׃ כ ויהי כשמע
כל־ישראל כי־שב ירבעם וישלחו
ויקראו אתו אל־העדה וימליכו אתו
על־כל־ישראל לא היה אחרי בית־

ב׳ | ג׳ חסר וי״ו | ויבא קרי ט׳ חס׳ בליש׳ | ג׳ וחס׳ | ה ו׳ | ל׳ וחד נסבה דד״ה | ל׳ | ה׳ | י״ג חס׳ בסי׳ ו׳ ז׳ טס׳ וג׳ מ״ל | ל׳ וחס׳ | ל׳ | י״ד וכל אורי׳ ויהושע כוות׳ במ״ג להעלו׳ | כ׳ דסמי׳

יא וכען אבא רמא עליכון
ניר תקיף ואנא אוסיף על
ירכון אבא רדא יתכון
שרביטין ואנא ארדי
יתכון במרגנין׃ יב ואתא
ירבעם וכל עמא לות
רחבעם ביומא תליתאה
כמא דמליל מלכא למימר
תובו לותי ביומא תליתאה׃
יג ואתיב מלכא ית עמא
פתגם קשי ושבק ית מלכא
דסביא די מלכוהי׃
יד ומליל עמהון כמלכא
דינקיא למימר אבא אתקיף
ית נירכון ואנא אוסיף על
נירכון אבא רדא יתכון
בשרביטין ואנא ארדי
יתכון במרגנין׃ טו ולא
קביל מלכא מן עמא ארי
הות פלוגתא מן קדם יי
בדיל לאקמא ית פתגמא
דמליל יי ביד אחיה
שילונאה על ירבעם בר
נבט׃ טז וחזו כל ישראל
ארי לא קביל מלכא מנהון
ואתיבו עמא ית מלכא
פתגמא למימר לית לנא
חולק בדוד ולא אחסנא
בבר ישי גבר לקרוך
ישראל כען מלוך על אנש
ביתך דוד ואזל ישראל
לקרוהי׃ יז ובני ישראל
דיתבין בקרויא דבית
יהודה ומלך עליהון
רחבעם׃ יח ושלח מלכא
רחבעם ית אדורם דממנא
על מסקי מסין ורגמו כל
ישראל יתיה באבנא ומית
ומלכא רחבעם אתקף
למסק ברתיכא למפך ירושלם׃ יט ומרדו בית
ישראל בבית דוד עד יומא הדין׃ כ והוה כד שמעו
כל ישראל ארי תב ירבעם ושלחו וקרו יתיה לות
כנשתא ואמליכו יתיה על כל ישראל לא הוה בתר

רשי

(יא) עקרבים. אשגלנטי״ר שעוקצין כעקרב: [ראה] ביתך. בית המקדש [...] לך לבדך והיה: [אדורם] הוא אדונירם: ואת

רלבג

[...] יותר גבוה ועבה [...] אבי והרצון בזה כי [...]מלך שלמה היה נער [...]מו שהקדם ועם כל זה [...] אותו בזאת העבודה [...]ראוי שתעבדוני עבודה [...] חזקה ויותר קשה כי [...] היה בן ארבעים ואחת [...] מלכו: (יא) בשוטים. [...]: בעקרבים. שהטים [...] בהם קוצים שנוקבים [...]ים וירצה בזה שהוא [...] להעמים על עולם [...] ליסרם במוסר יותר [...] המוסר שיסרם בו שלמה: [...]בה ביום השלישי שבו [...]עם בשבם ועבה להם [...] כעצת הילדים: [...] והשיבו לו כי אין להם [...] דוד ולא נחלה בבן ישי [...] אם יפרדו ממנו ר״ל [...] ואמרו לו ראה ביתך [...]ל ראה הבית שנשאר [...]ך בו מה הוא כי באמ׳ [...] מלוך על ישראל וסרו [...]היו הולכים להם אז שלח [...]מלך רחבעם את אדור׳ [...]ל המס להשיבם ולדבר [...] דבריו והם רגמו בו [...]מת והמלך רחבעם הוצרך [...]ק לעלות במרכבה תכף [...]ירוש׳ כדי שלא ימיתוהו:
זולתי

[...] ד׳ וסי׳ ועתה אבי [...]. וידבר אליהם כעצת [...]. תרויהון דמלכים. [...] דד״ה: לא שמע ה׳ וסי׳ [...] בשמואל חלק א׳ סי׳ י״ד: [...] י״ג חסר בסי׳ וסי׳ נמסר [...] בסי׳ י״ו: על כל ישראל [...] כי בקריאה וסי׳ ושמתיה [...] על כל ישראל. בחברון [...] שמואל. וימלך דוד על [...]אל דשמואל. ויהי המלך [...]. ולשלמה שנים עשר [...]. והימים אשר מלך [...]. וימליכו אותו על כל [...]. מלך בעשא בן אחיה. [...]ורת משה. כל אלה אנשי מלחמה דדברי הימים. כי נמשח דוד. וימלך דוד. ובבני אבי [...] להמליך. ודוד בן ישי מלך. וימלך שלמה בירושלם דדברי הימים. וישחטום הכהנים דד״ת, וישלח יחזקיהו. וצפירי עזים לחטיא׳. הבאים מתשבי. ויתנהו אלהים מלך:

רדק

כמו שהיה טרם התחברו אל ההוי כמו שאמר מן בגוד בגודה אחותה ומן שליש בדקר שלישו והדומים להם שנשארו על תנועתם והנה הבלע בדגש ושב השוא לקמץ חטף ועניני יותר יש לי כח ואומץ ממה שהיה לאבי ולמה אקל עולכם: עבה. פועל עבר לזכר במשקל עשה ויש לפרשו תאר לנקבה ויהיה תאר לאצבעו הקטנה וכא האצבע זכר ונקבה הזכר כנגד התואר קטן ות״י חלשותי תקיף מגבורותיה דאבא: (יא) העמים. ענין משא כמו ועמסו איש על חמורו: בשוטים. ת״י בשרביטין וכן שוט לסוס. ועקרבים קשים מהם שהם עוקצים בקוצים שבהם ויונתן תרגם במרגנין: (יב) ויבו ירבעם. כתיב בוי״ו וקרי באל״ף ואחד הוא כי אותיות אהו״י מתחלפות: (טו) ולא שמע המלך אל העם. להקל עולם כאשר אמרו לו: (טז) מה לנו חלק בדוד. כמשמעו דרך שאלה כלומר מה לנו עוד בו כיון שאינו שומע בקולינו ואמר שיכביד עולינו מי יכריחנו להיות לנו חלק בו ומה שזכר דוד לפי שהוא היה תחלת המלוכה קורא בנו או בן בנו דוד וכן ודוד עבדי נשיא להם לעולם וי״ת מה כמו לא ואמר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי: ראה ביתך. כלומר ראה מי נשאר עמך ועל איזה בית תמלוך כי לא על בית ישראל וי״ת כען מלוך על אינש ביתך דוד. ובדרש ראה ביתך דוד זה בית המקדש: (יז) וימלוך עליהם רחבעם. מלך עליהם וכוי״ו כוי״ו ויצא אבי הם והדומים לו: (יח) את אדורם. שלח אותו אמריהם שישובו אליו ויקבלוהו למלך ורגמוהו וכיון שידע רחבעם כי רגמוהו ידע כי הקשר אמיץ והתאמץ לרכוב ולנוס: (כ) ויהי כשמוע כל ישראל. אחר שהלכו כל ישראל לאהליהם וירבעם שב למקומו
אשר

מצודת דוד

[...] ישרו בעיניו: גדלו אתו. יחד מקטנותם: אשר העומדים. ואשר [...] עומדים לפניו: (י) קטני. אצבעי הקטן עבה היא ממתני מתני אבי ר״ל [...]עוד במעלה יותר מאבי: (יא) ועתה. הואיל ותגדל מעלתי אוסיף עוד עולכם [...]׳ יתרבו אנשי וסוסי ועבדיהם לכלכל: יסר אתכם. למלאות די מחסורו: [...]בים. המכאיבים עוד יותר: (טו) אל העם. אשר שאלו להקל עולם: כי [...] סבה. רצה לומר לא בעבור גודל סכלותו השיב מה שהשיב כ״א מה׳ היתה: אל ירבעם. אשר הוא ימלוך: (טז) מה לנו. ר״ל מהו החלק הניתן לנו בעבור [...]נהיה עבדים לזרעו: ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי: לאהליך ישראל. אתה ישראל לכה לאהליך ולא תמליכו אותו: עתה. ר״ל אתה [...] הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה: (יח) וישלח המלך. שלח אל העם להחזירם בדברי רכות: התאמץ וכו׳. כי פחד לנפשו

מצודת ציון

(יא) העמים. ענין הטענת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד): יסר. מלשון יסורין והכאה: בשוטים. הוא כעין שבט כמו שוט לסוס (משלי כו): בעקרבים. מין קוצים כמו ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב): (טו) סבה. ענין הקפת הדבר והגורם לה: (יח) וירגמו. השלכת האבנים נקראת רגימה: התאמץ. מלשון אומץ ר״ל התחזק: (יט) ויפשעו. מרדו כמו ויפשע אדום (מ״ב ח): כדא

דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃
כא וַיָּבֹאוּ רְחַבְעָם יְרוּשָׁלַםִ וַיַּקְהֵל אֶת־
כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן
מֵאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה
מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה׃ כב וַיְהִי דְּבַר
הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים
לֵאמֹר׃ כג אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה
מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה
וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹר׃ כד כֹּה אָמַר
יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־
אֲחֵיכֶם בְנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ
לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה
וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת
כִּדְבַר יְהוָה׃
כה וַיִּבֶן יָרָבְעָם אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם
וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־
פְּנוּאֵל׃ כו וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה
תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד׃
כז אִם־יַעֲלֶה ׀ הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים
בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלַםִ וְשָׁב לֵב הָעָם
הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַהֲרָגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל־רְחַבְעָם
מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ כח וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ
שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־
לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַםִ הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ויבא קרי ג' ב"ב · ג' · כ' דכמי' · ג' דסמי' · י"א וינין מפסלפין בטעמא · י"ו מ"ל · ל' דד"ה מלחמו וסי' מלכיא אכלין נינין · ס' · אמירה בלבו דוקא בלבו י' · ג' חד מלא וחד חסר · ג' · י"ג סס' בסיפ' · נ'

בית דוד אלהין שבטא
דיהודה בלחודוהי׃
כא ואתא רחבעם לירושלם
וכנש ית כל בית יהודה
וית שבטא דבית בנימן
מאה ותמנן אלפין גבר
גבר עבדי קרבא לאגחא
קרבא עם בית ישראל
לאתבא ית מלכותא
לרחבעם בר שלמה׃
כב והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם שמעיה נביא דיי
למימר׃ כג אמר לרחבעם
בר שלמה מלכא דבית
יהודה ולכל שבטא דבית
יהודה ושבטא בנימן ושאר
עמא למימר׃ כד כדנן אמר
יי לא תסקון ולא תגיחון
קרבא עם אחיכון בני
ישראל תובו גבר לביתיה
ארי מן קדם מימרי הוה
פתגמא הדין וקבילו
לפתגמא דיי ותבו למיזל
כפתגמא דיי׃ כה ובנא
ירבעם ית שכם בטורא
דבית אפרים ויתיב בה
ונפק מתמן ובנא ית פנואל׃
כו ואמר ירבעם בלביה
כען דלמא תתוב מלכותא
לבית דוד׃ כז אם יסקון
עמא הדין למעבד נכסת
קודשין בבית מקדשא דיי
בירושלם ויתפני לבא
דעמא הדין בתר רבונהון
בתר רחבעם מלך שבטא
דבית יהודה ויקטלנני
ויתובון לות רחבעם מלך שבטא דבית יהודה׃ כח ואתמליך מלכא ועבד
תרי עגלין דדהבא ואמר להון סגיאה לכון ארחא מלמסק לירושלם הא אינון

י"א נקראו איש האלהים וסימ' משה. אלקנה. שמואל. דוד. שמעיה. מיכה. אמוץ. אליהו. אלישע. עדו. חנן בן גדליהו: אמירה בלבו דוקא בלבו י' וסימן הלבן מאה שנה יולד · עשו · ירבעם. נבל. ותברו. המן. אמר בלבו מי יורידני ארץ. אמר בלבו לא תדרוש. אמר בלבו שכח אל. אמר בלבו בל אמוט:

תולדות אהרן ויאמר ירבעם בלבו. סנהדרין קא: אם יעלה העם. שם (ע"ב לט): ויועץ. שם וזהר תצא:

רדק

אשר היה שם בית אביו ומשכנתו נועדו ישרא' ולא נזכר באותו מקום ואשר שאמרו לשכם ומפני זה נגה אותו לבוא לו לבית מלוכה ושלחו וקראו ירבעם שיבא אל העדה במקום שנתקבצו שם והמליכו אותו על כל ישראל: שבט יהודה לבדו. כבר כתבנו כי שבט בנימין בכלל שבט יהודה כי ירושלם בין שניהם היתה ומי שימלוך בירושלם בודאי ימלוך על שניהם לפיכך בכלל שבט בנימין בכלל שבט יהודה: (כה) ויבן ירבעם את שכם. לא נוכל לומר כי חרבה היתה מעת שהחריב אותה אבימלך כי לא יתכן שבנינה חריבה יותר ממאתים שנה ועוד כי שם התקבצו ישראל להמליך רחבעם ודאי עיר בנויה היתה אלא פי' ויבן שחזק חומות העיר ובנה בו היכל מלך וכן ויבן את פנואל לא היתה חריבה מעת שנתץ גדעון מגדל פנואל אלא שחזק בנייניו כי חשש שמא ילחם עמו רחבעם וחזק שני אלה הערים כי גם כן רחבעם בנה ערי מצודות כמו שאומר בד"ה: (כז) אם יעלה העם הזה. כשיעלה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה כלומר כיון שהם צריכים על כל פנים לעלות לירושלם שלש פעמים בשנה כל ישראל מלבד שיעלו יחידים לזבוח בשאר ימות השנה אי אפשר שלא יטה רחבעם לבבם אליו ושבו אל אדוניהם כי הוא אדוניהם מלך בן מלך ונקל הוא להטות לבבם אליו וצריך שאקח עצה שלא יעלו ירושלם שאם יעלו ישובו אל אדוניהם והרגוני שלא אספק עוד במלוכה ובדברי רז"ל מאי והרגוני גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכות הוא שאם היה מלך היה יושב וקטלו לי ואזלי בתרי' ועוד בדבריהם באגדה שהיטה מלך ירבעם אמר כתי' במועד מקץ שבע שני' וגו' תקרא את התורה הזאת אם אני ארצה לקרוא יאמרו מלך העיר יקרא קודם ואם אני אקרא שני גנאי הוא לי ואם לא אקרא בזיון הוא לי: (כח) ויועץ המלך. שאל עצה היאך יעשה והסכימה עצתו עם היועצי' אותו שיעשה שני עגלי' ולמה עגלי' שהיה אותם בדברים אמר להם שלא ידעתם כי ... נחלקה ברצון האל כמו שאמר לו אחיה השלוני הנביא אם כן האל לא רצה במלכות בית דוד ולא רצה ג"כ בירושלם שהוא מלכות בית דוד אם כן נעשה מק... שקבוע.

רשי

(כא) ואת שבט בנימן. שמ... על הגבול שיהודה ובנימ... גבולם סמוך זה לזה: ... יעלה העם הזה וגו' ... ישיבה בעזרה אלא למל... דוד בלבד ויהיה הוא יו... עומד ומצאתי שבועי... הקהל יקרא את פרשת... שבוע

רלבג

(כ) זולתי שבט יהודה ... לרבוי שבט יהודה ... שבט בנימן לא משך ... מצורף שנחלת בני בנימ... תוך נחלת בני יהודה: ... כל בית יהודה ובני... העם. זה לאות שמלך ... ובנימן גם היה עמו ... השבטים וזה אמרו ... ואחשוב שהיו השבים ... מכל השבטים ואוספ... לרחבעם גם אפשר ... שמעון נשאר מעט ... רחבעם כי נחלת שמע... מסודרת תוך נחלת בני... כמו שנזכר בספר ... (כד) שובו איש לביתו ... נהיה הדבר הזה. מגיד ... על כוונת השם ורצונו ... (כה) ויבן ירבעם ... בהר אפרים. ר"ל שה... והוסיף על העיר בנין ... ראוי להיות עיר מכ... כרצון באמרו ויבן אמ... רוצה לומר שחזק בנינה... היו המקומו' ההם בנוי... זה: (כז) אם יעלה הע... ר"ל אם אניח העם הולכ... ולעשות זבחים בבית ... בשלש רגלים כפי מה ש... התורה הנה ישוב ... לאדוניה' בראות' כבודו... ואת כבוד בית ה' ... גדול הבית שלמה לה... (כח) ויועץ המלך. ר"ל ... עצה על זה בדרך של ... המלוכה ממנו ועשה ... עגלי זהב ומשך לב הם ... הנה רב לכם הדרך ... הולכם בירושלם כי ... לאיתי רב ולואת השבי... עשה להם שני עגל... שלא יצטרכו כולם ללכת ל... אחד

מצודת דוד

לנפשו: (כ) כשמוע כל ישראל. כי זקני העדה לבדם שלחו אחריו מאז וידעו ממנו ורצוהו ולאח"ז נשמע לכולם כי שב ממצרים: זולתי שבט יהודה. ואף בני בנימין נכללו עמהם על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו כי אינן רק טפלים להם: (כג) ויתר העם. כי רבים מאחר השבטים התגררו בנחלת יהודה ובנימין: (כד) כי מאתי. בהשגחה בא הדבר ולא במקרה: (כה) ויבן. להיות עיר מבצר להשגב בה: (כו) עתה תשוב. ר' מ... וזמן קרוב: (כז) אם יעלה. כשיעלה העם הזה וגו': ושב לב. לאהבו ... בראותם כי לו לבדו הרשות לשבת בעזרה ולא לזולתו: ושבו אל רחבעם ... הוא עליהם למלך: (כח) ויועץ המלך. עם יועציו: רב לכם. ר"ל מה... הדבר מאשר תעלו עד ירושלים: הנה אלהיך ישראל. פיתה אותם לאמר אשר ... התורה

ותזבחו שם ולמה עגל אמר להם הלא אהרן עשה לישראל עגל להשרות השכינה בו במקום משה שלא היה להם גם אתם עתה שאין לכם מקום השכינה ירושלם נעשה עגל במקומו להשרות שכינה בו לפיכך אמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים כמו שאמר בעגל המדבר כי לא היתה כוונתו למה עשה שנים כדי שלא להטריח ישראל שיבאו כלם למקום אחד : (כט) וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן. בבית אל לפי שאמר להם מקום גם כן נבחר כמו ירושלם כי יעקב אבינו אמר על המקום הזה יהיה בית אלהים ואחד נתן בדן גבול ישראל כמו שכתוב מדן ועד באר שבע :

כט וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־
הָאֶחָד נָתַן בְּדָן׃ ל וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה
לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־
דָּן׃ לא וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית
בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים מִקְצוֹת הָעָם
אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי׃ לב וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם׀
חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר
יוֹם לַחֹדֶשׁ כֶּחָג׀ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית־אֵל לְזַבֵּחַ
לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהֶעֱמִיד בְּבֵית
אֵל אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה׃
לג וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ׀ אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־
אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלִּבּד
וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־

ד' | כ' ר"פ בסיפ' | פסק | ל' | ל'. ג' בטעם סופר מונח | ל' | מלבו קרי

דַחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דְאַסְקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כט וְשַׁוִי יַת חַד בְּבֵית אֵל וְיַת חַד יְהַב בְּדָן׃ ל וַהֲוָה פִתְגָמָא הָדֵין לְחוֹבָא וַאֲזַלוּ עַמָא קֳדָם חַד עַד דָן׃ לא וַעֲבַד יַת בֵּית בָּמְתָא וַעֲבַד כּוּמְרַיָא קְצַת מִן עַמָא דְלָא הֲווֹ מִבְּנֵי לֵוִי׃ לב וַעֲבַד יָרָבְעָם חַגָא בְּיַרְחָא תְמִינָאָה בְּחַמְשָׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא כְּחַגָא דְשִׁבְטָא דִיהוּדָה וַאֲסֵיק עַל אֱגוֹרָא כֵּן עֲבַד בְּבֵית אֵל לְדַבָּחָא לְעֶגְלַיָא דִי עֲבַד וַאֲקֵים בְּבֵית אֵל יַת כּוּמְרֵי בָמְתָא דִי עֲבַד׃ לג וַאֲסֵיק עַל אֱגוֹרָא דַעֲבַד בְּבֵית אֵל בְּחַמְשָׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא תְמִינָאָה בְּיַרְחָא דַעֲדָא מֵרְעוּתֵיהּ וַעֲבַד חַגָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּסְלֵק עַל אֱגוֹרָא

ואת האחד ד' בקריאה . וסי' נמסר בסדר מצורע : בית אל ג' בשפר מונח וסימ' ותקש בלדתה . ולא נשאר איש בעי ובית אל . והעמיד בבית אל את כהני הבמות . ושארא בגעיא :

תולדות אהרן ויסם את האחד . סנהדרין נו (יבמות טו) : לפני האחד . זוהר תסא : בחודש . נדרים י (ע"ג לט) :

רב לכם מעלות ירושלם . די לכם עד עתה הניחו מהיום והילך מעלו' ירושלם וי"ת סגיאה לכון אורחא מלמיסק לירושלם הוא איכון דחלתך ישראל . ובדרש רב לכם מעלית מה עשה הושיב שני סרדסיאו' או קסתראו' אחת על תבור ואח' על המצפה וזהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפ' ורשת פרושה על תבור : (ל) לחטאת . כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע"ג היה עושה אותם אלא לשם האל ואחר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת שקבלוהו באלוה ומתנו יבאו לאלהים אחרים ככל הגוים לפיכך אמר ויהי הדבר הזה לחטאת : עד דן . אף על פי שהיה בקצה הגבול באו אליו מן הקצה האחר כל כך היו אדוקין בע"ג והקצה האחר היה באר שבע כמו שכתוב מדן ועד באר שבע ועל זה אמר הנביא חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע כי מבאר שבע היה דרכם לאלהי דן והיו נשבעים בו : (לא) ויעש את בית במות . עשה בית ובנה שם במות : מקצות העם . כמו ומקצה אחיו מן הגדולים או מן הפחותים ובדברי רבותינו ז"ל מן הקילים שבעם : אשר לא היו מבני לוי . כי לא רצו לעבוד ע"ג וכן בעגל שעשו במדבר כשאמר משה מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי מודיע שלא עבדו הם את העגל ואמר מעולם לא עבד שבט לוי ע"ג וזהו שאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו ומה שאמר אך לא יעלו כהני הבמות כי אם אכלו מצות מקריבים היו בבמות אבל לשם ה' או מה שאמ' מעולם לא עבד שבט לוי ע"ג עד זמן שחטאו מלכי יהודה אבל כיון שחטאו מלכי יהודה והעמידו ע"ג בבית ה' חטאו גם כן מקצת הכהנים והקריבו לע"ג בבית ה' ומבני לוי שהם מבני איתמ' היו מקריבים ע"ג לא מבני צדוק שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו לע"ג מעולם כמו שמפורש ביחזקאל וכיון שראה ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו גרשם מנחלתם ומאחוזתם והלכו להם לארץ יהודה כמו שאמר בדברי הימים כי עזבו הלוים את מגרשיהם ואחוזתם וילכו ליהודה ולירושל' כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן לה' כי אמר ירבעם יקחו מעשרותיה' ואחוזת' במלכותי וילכו ויעבדו לירושל' זה לא יהיה כיון שאינם עובדים בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי וזהו שאמר כי הזניחם מכהן לה' הרחיקם מקחת מעשרותיהם ונחלתם שהם כהונת ה' או פירושו כיון שלא רצו לכהן מכהן לה' לירושלם הזניחם וגרשם מארצו : (לב) בחדש השמיני . החליף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישראל עוד מחקות ירושלם או אם יהיה מישראל שירצו ללכת בחג הסכות בירושלם כמו שאומר בדברי הימי' הנותנים את לבבם לבקש את יי' אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח עשה הוא חג בחדש השמיני כי כבר שבו לביתם ההולכים לירושלם ויהיו שם בבית אל בחג אשר עשו מיראת המלך : כן עשה . כחג אשר ביהודה בשביעי כן עשה בבית אל בשמיני : לזבח לעגלים אשר עשה . ובבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא אמר וכן כי מלבד אתה בודאם מוליאם ובדברי רז"ל שאור

את במדינתו ואני כשאר מלאכתי בזוי : (ל) עד בסוף גבול הארץ : חודש השמיני . דרש לא פדש האסיף וכו ראוי ... : בדא מלבו . ... קונטרוני"ר בלע"ז : והנה

רלבג

... ויכבד עליהם ולזאת ... כן עשה להם הכהנים ... שיהיה מהשבטים לפי ... נבנין בית המקדש אחר ... שכן שילה היתה העבוד' ... בזרים וכאילו כטעה ... אמר שבזה יוכלו לעשות ... שלא בית המקדש ובזה ... אחר כדי שלא יהיה כל ... הגדולה בזה לשבט לוי ... לא איך הסכימו ישראל ... לעביר על דברי התורה ... להקריב קרבנו' בחוץ אחר ... הבמות ועל ידי זרים ... בעגלי הזהב שהם ... אשר הוציאו ישראל ... ממצרים . וידמה כי לא ... ישראל בתורה אך היו ... שוטים ושמחים כמו ... בתחלת מלכות שלמה ... סבת נפלם באלו ... עם שהכהר ראו בימי ... נעשו תועבות בירושלם ... הגוים אשר נתחתן בהם שלמה ומזה המקום פרצו החטאים האלו ... אל וידמה שאמר להם מה לכם לעלות לירושלם והם האלהים אשר ... הגוים טוב שנעבו' האלהים שעבדו אבותינו שהיה נעשה ע"י אהרן שהיה ... ליישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך ... מצרים : (כט) והנה עשה האחד בבית אל : להתפרסם הענין שהכר ... השכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהיא בקצה ארץ ישרא' ולזה אמר הנכר ... דן ועד באר שבע : (ל) ויהי הדבר הזה לחטאת . ר"ל שהכר היה זה ... אף על פי שיעשוהו לעבוד הש"י כל שכן כשעשו מהם ע"ג : וילכו ... לפני האחד עד דן . ספר זה בעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע"ג ... היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן : (לא) ויעש ... במות . אמנם שעשה בית שהיו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית ... שלא היתה בו כי אם במה אחת : ויעש כהנים מקצות העם אשר לא ... לוי . הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרו' ... ומתנות הכהונה שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים ההם ... לשבת מגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן ... שירצה ולא יצטרכו ישראל לתת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט ... כי אם בבית מקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו ועשה כהנים מקצות ... אשר לא היו מבני לוי : (לב) ויעש ירבעם חג בחדש השמיני . אפשר שעשה ... שלא יחלקו עליו הרוצים עבוד את ה' כי יוכלו לעלות בירוש' בחדש השביעי

... בבית אל כן עשה בדן אלא מפני המעשה הזה שהיה בבית אל והוא ירבעם עלה על המזבח אשר בבית אל להקטיר ובא הנביא אליו לפיכך אמר ... : (לג) ויעל על המזבח אשר עשה . העלה עליו עולות וזבחים : אשר בדא מלבו . אשר הוציא מלבו וכן כי מלבך אתה בודאם מוליאם ובדברי רז"ל שאור

מצודת דוד

... עגלי הזהב וכאשר טעו מאז בהעגל שעשה אהרן ... ע"ה בהלשונוסה עלמו כמ"ש ... אלהיך ישראל וכו' (שמות ל"ב) : (ל) לחטאת . עם כי מתחלה לא היתה הכוונה ... ע"ס אולם בהאריך הזמן חטאו בהם ועשום לעכו"ם ממש : עד דן . הרחיקו ... עד דן שהיתה בסוף הגבול וכאומר הנה מתחילה פתח בעבור מרחק הדרך ... ובסוף הרחיקו ללכת אל העגל אשר בדן : (לא) בית במות . עשה בדן בית להעמיד בו מזבחות : מקצות העם . ממקצותם יהיה מי שיהיה : (לב) כחג אשר ביהודה . לעשות בו כמלות חג הסכות הנעשה ביהודה בט"ו לחודש השביעי : ויעל . העלה עולות על המזבח : כן עשה וכו' . כמו שעשה בדן כן עשה בבית אל : והעמיד וכו' . לעשות עבודת המזבח : אשר עשה . מקלות העם : (לב) ויעל . העלה עולות כמו

רדק

שאור בודא לכם ומחמאתן פי' מוציא וי"ת דעלא מרעותי' : מלבו. מלבד כתי' ר"ל אשר בדא מלבד מועדי ה' ולא ראוים' אם עשה כן בשא' כמועדי' כמו בחג הסכות ואמר כי באותו זמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפיכך אמר כי חג זה בדא מלבו והוא הדין לאחרים ובדברי רז"ל אף שבתות וימים טובים בדא ירבעם מלבו הדא הוא דכתיב אשר בדא מלבו מלבד כתי' מלבד שבתות ה' : ויעל על המזבח להקטיר. ירבעם עלה על המזבח להקטיר: (א) והנה איש אלהים. ארז"ל שהוא עדו הנביא ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים ובחזות עדוא החוזה על ירבעם בן נבט : (ב) מזבח מזבח. הוא דרך הקריאה כמו שכתוב אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל ובדברי רבותינו ז"ל מזבח שבבית אל ומזבח שבדן : הנה בן נולד. יהיה נולד : ועצמות אדם. אמר עצמות אדם לפי ששורפין על המזבח עצמות בהמה בעולות אשר יעלו עליו אמ' שישרפו עליו עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח. ובדרש עצמות ירבעם ר"ל אלא שחלק כבוד למלכות : (ו) חל נא את פני ה' אלהיך. כלומר שהוא שלחך ואתה שלוחו ואני אדע כי ישמע אליך וירא ממנו וחלה את פניו שישיב ידו אליו ובדברי רז"ל אלהיך ולא אלהי ועוד באיזה פנים יקרא אותו אלהי והוא עומד ומקריב לע"ג אף על פי כן ויחל איש האלהים : ותהי כבראשונה. שהניע אותה כרצונו כבתחלה ובדרז"ל אם תכתוש את האויל במכתש אין אתה מועיל כלום. מה בראשונה עומד ומקריב לע"ג אף אחר כן עומד ומקריב לע"ג : (ז) וסעדה. בקמץ חטף : כי כן צוה אותי. המלאך שדבר עמי בדבר ה' ולמה מנעהו מלאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאסור להנות לעיר עובדי ע"ג אם לא להפרות בהם ולהנעם או' לדבר להם בשם ה' לפי שיראו העם כי לא נכנס שם אלא לספר נבואתו בלבד מנעהו מלאכול ולשתות שם ולפי שלא יזכר דרך העיר ההוא ולא ישוב שם מנעהו מלשוב בדרך אשר בא בה :

ונביא

תרגום

לַאַקְטָרָא : א וְהָא נְבִיָא דַיְיָ אֲתָא מִשִּׁבְטָא יְהוּדָה בְּפִתְגָמָא דַיְיָ לְבֵית אֵל וְיָרָבְעָם קָאֵים עַל אֲגוֹרָא לַאַקְטָרָא : ב וְאִתְנַבֵּי עַל אֲגוֹרָא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲמַר מַדְבְּחָא מַדְבְּחָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא בְּנָא מִתְיְלִיד לְבֵית דָוִד יֹאשִׁיָהוּ שְׁמֵיהּ וְיִנְכֵּס עֲלָךְ יָת כּוּמְרֵי בָמָתָא דְאַסִיקוּ בוּסְמִין עֲלָךְ וְגַרְמֵי אֱנָשָׁא יוֹקְדוּן עֲלָךְ : ג וִיתֵּן בְּיוֹמָא הַהוּא אָתָא לְמֵימַר דָא אָתָא דִי מַלֵּיל יְיָ דְתִידְעוּן דִי שְׁלַחַנִי יְיָ הָא מַדְבְּחָא מִתְבְּזַע וּמִשְׁתְּפֵיךְ קִטְמָא דִי עֲלוֹהִי : ד וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יָת פִּתְגָמָא דִנְבִיָא דַיְיָ דְאִתְנַבֵּי עַל אֲגוֹרָא בְּבֵית אֵל וְאוֹשִׁיט יָרָבְעָם יָת יְדֵיהּ מֵעִילָוֵי מַדְבְּחָא לְמֵימַר אַחֲדוּהִי וִיבֵשַׁת יְדֵיהּ דְאוֹשִׁיט עֲלוֹהִי וְלָא יָכִיל לַאֲתָבוּתֵיהּ לְוָתֵיהּ : ה וּמַדְבְּחָא אִתְבְּזַע וְאִשְׁתְּפֵיךְ קִטְמָא מִן מַדְבְּחָא כְּאָתָא דִיהַב נְבִיָא דַיְיָ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ : ו וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר לִנְבִיָא דַיְיָ צַלֵּי כְעַן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי וְתִתוּב יְדִי לִי וְצַלֵּי נְבִיָא דַיְיָ קֳדָם יְיָ וְתָבַת יְדָא דְמַלְכָּא לֵיהּ וַהֲוַת כְּבְקַדְמֵיתָא : ז וּמַלֵּיל מַלְכָּא עִם נְבִיָא דַיְיָ עוּל עִמִּי לְבֵיתָא וּסְעוֹד וְאֶתֵּן לָךְ מַתְּנָא : ח וַאֲמַר נְבִיָא דַיְיָ לְמַלְכָּא אִם תִּתֵּן לִי

מקרא

הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃

יג א וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־בֵּית־אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ ב וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לְבֵית־דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ׃ ג וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו׃ ד וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו׃ ה וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה׃ ו וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה׃ ז וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה וְאֶתְּנָה לְךָ מַתָּת׃ ח וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי

ה' ר"פ בסי' · י"א נקרחו איש אלהים · ג' · ג' קמץ · ד' · ג' · ג' קמץ · כ' סר מלא וסר חסר · ג'. ב' · ל' · ו' בענין · ל' · ב' סמ' · ד' · ה' · ל'. י"ס. · ל'

תולדות אהרן הנה בן נולד . יבמות כ נדרים ל (ברכות ז) :

רשי

(א) והנה איש אלהים. זה היה עדו : (ב) מזבח מזבח. שבבית אל ... ועצמות אדם. של ירבעם זה אלא שחלק לו כבוד : (ג) ונתן ביום ... הנבואה מופת לדבריו ביום שנתנבא זה להם האות המזבח נקרע היום מאליו ... הדשן לארץ : (ד) ותיבש ידו. נקם הקדוש ברוך הוא על כבודו של צדי... מכבודו עומד ומקטיר ... כוכבים לא יבשה ידו ... לפי הצדיק יבשה ... (ו) אלהיך. ולא אלה... עומד במרדו: ותהי כבר... עומד ומקטיר לעבודת ... (ז) וסעדה. ... ובזיא

רלבג

השניעי לעבוד ... כמו שזכר בס' דברי ... כן עשה בבית אל לזבח... אשר עשה. ר"ל כי הו... שהלכו העם לפני הא... דן ועשה שם בית במו... הכנים מקצות העם ... היו מבני לוי ועשה ח... השמיני כן עשה בבית ... בית במות והעמיד שם ... כהני הבמות אשר עשה... העם ולפי שבית אל הי... יוסף הנה היה שם ירב... הזה והוא בעצמו העל... על המזבח להקטיר וה... זה מפני מה שיזכר ... מדבר איש אלהים לה... (ב) הנה בן נולד לבי... הרצון בו והיה נו... הנבואים רואים ... העתידים כאילו הם ... (ו) חל נא את פני הא... והתפלל בעדי . זה ... רב מעלי ירבעם השכ... לשמוע תפלת הנביא ... ואפשר כי עשה זה כי ... בתשובה ברואתו אלו ... ועם כל זה לא שב... מדרכו הרעה כמו שזכ... זה

נולד ג' קמצין יאשיהו ש... רעם נולד כי עשח : ו ג... שמהתהון עד לא אתבא... ישמעאל . יצחק . ול... יאשיהו : לחשיבה ג' וס... ידו דירבעם . ויקם איש ו... שמן עצל ידו בצלחת : כ' א... ה' בקריאת וסי' נמי ... שפטים סימן ב'

מצודת ציון

(לג) בדא. ענין המלאת הכזב כמו מלבך אתה בודאם (נחמיה ו) : יג (ג) מופת. אות : (ו) חל. ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות לב) : (ז) וסעדה. אכול סעודה : מתת. מתנה

מצודת דוד

כמו בדן : אשר בדא מלבו. אשר המציא ממחשבות לבו אשר לא כדת : ו... להקטיר. ירבעם בעצמו עלה להקטיר את הקטורת אבל שאר הקרבנות הלו... הבמות במלוכו : יג (א) בדבר ה'. ר"ל בשליחות ה' : (ב) מזבח מזבח ... ידבר אל המזבח ומדרך הקריאה לכפול שם הנקרא וכן אברהם אברהם (בראשית כ"ב) : נולד. יהי' נולד : ועצמות אדם. כאומר הנה עתה שורפים עלי ע... בהמה אבל אז ישרפו עליך עצמות אדם כמ"ש ויקח את העצמות מן הקברים וישרוף על המזבח (מ"ב כ"ג) : (ג) ונתן ביום ההוא. איש האלהים ... בעת ההיא לאמת דבריו : (ד) וישלח. הושיט ידו על הנביא לרמז לעבדיו לתפסו : (ו) ותשב. ר"ל שאוכל להשיב ידי : ותהי. היה משיבה אליו ונחרפה ... והיתה

את־חצי ביתך לא אבא עמך ולא־ ה׳ חס׳
אכל לחם ולא אשתה־מים במקום
הזה: ט כי־כן | צוה אתי בדבר יהוה
לאמר לא־תאכל לחם ולא תשתה־
מים ולא תשוב בדרך אשר הלכת: ל׳. ל׳
י וילך בדרך אחר ולא־שב בדרך אשר ה׳
בא בה אל־בית־אל:
יא ונביא אחד זקן ישב בבית־אל ז׳. ל׳
ויבוא בנו ויספר־לו את־כל־המעשה ט״ו מ״ל
אשר־עשה איש־האלהים | היום
בבית־אל את־הדברים אשר דבר
אל־המלך ויספרום לאביהם: יב וידבר ב׳
אלהם אביהם אי־זה הדרך הלך י״ג חס׳. ל״ו
ויראו בניו את־הדרך אשר הלך איש
האלהים אשר־בא מיהודה: יג ויאמר
אל־בניו חבשו־לי החמור ויחבשו־ ל׳
לו החמור וירכב עליו: יד וילך אחרי ל׳
איש האלהים וימצאהו ישב תחת ד׳
האלה ויאמר אליו האתה איש־ ד׳
האלהים אשר־באת מיהודה ויאמר
אני: טו ויאמר אליו לך אתי הביתה י״ס
ואכל לחם: טז ויאמר לא אוכל לשוב
אתך ולבוא אתך ולא־אכל לחם ד׳ ומ״ל
ולא־אשתה אתך מים במקום הזה:
יז כי־דבר אלי בדבר יהוה לא־תאכל ו׳ בענין
לחם ולא־תשתה שם מים לא־תשוב ל׳. ל׳ קדמא ולא תשוב
ללכת בדרך אשר־הלכת בה: יח ויאמר
לו גם־אני נביא כמוך ומלאך דבר
אלי בדבר יהוה לאמר השבהו אתך ג׳. ל׳ חסר
אל־ביתך ויאכל לחם וישת מים ה׳ רפין וסי׳ קם עשבא דנחמא וכפר בגנתיה
כחש לו: יט וישב אתו ויאכל לחם

יַת פַּלְגוּת בֵּיתָךְ לָא אֵיעוּל עִמָּךְ וְלָא אֵיכוּל לַחְמָא וְלָא אֶשְׁתֵּי מַיָא בְּאַתְרָא הָדֵין: ט אֲרֵי כֵן פַּקִיד יָתִי בְּפִתְגָמָא דַיָי לְמֵימַר לָא תֵיכוּל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָן מַיָא וְלָא תְתוּב בְּאוֹרְחָא דַאֲזַלְתָּא: י וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא אוֹחֲרֵי וְלָא תָב בְּאוֹרְחָא דַאֲתָא בָהּ לְבֵית אֵל: יא וּנְבִיָא שַׁקְרָא חַד סָבָא יָתֵיב בְּבֵית אֵל וַאֲתָא בְרֵיהּ וְאִשְׁתָּעִי לֵיהּ יַת כָּל עוֹבָדָא דַעֲבַד נְבִיָא דַיָי יוֹמָא דֵין בְּבֵית אֵל יַת פִּתְגָמַיָא דְמַלֵיל עִם מַלְכָּא וְאִשְׁתָּעוּנוּן לַאֲבוּהוֹן: יב וּמַלֵיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן בְּאֵי דָא אוֹרְחָא אֲזַל וְאַחֲזִיאוּ בְנוֹהִי יַת אוֹרְחָא דַאֲזַל נְבִיָא דַיָי דַאֲתָא מִשִּׁבְטָא דִיהוּדָה: יג וַאֲמַר לִבְנוֹהִי זְרִיזוּ לִי חֲמָרָא וְזָרִיזוּ לֵיהּ חֲמָרָא וּרְכִיב עֲלֵיהּ: יד וַאֲזַל בָּתַר נְבִיָא דַיָי וְאַשְׁכְּחֵיהּ יָתֵיב תְּחוֹת בּוּטְמָא וַאֲמַר לֵיהּ הַאַתְּ נְבִיָא דַיָי דַאֲתֵיתָא מִשִּׁבְטָא יְהוּדָה וַאֲמַר אֲנָא: טו וַאֲמַר לֵיהּ אִיתָא עִמִּי לְבֵיתָא וֶאֱכוֹל לַחְמָא: טז וַאֲמַר לָא אִיכוּל לְמֵיתַב עִמָּךְ וּלְמֵיעַל עִמָּךְ וְלָא אֵיכוּל לַחְמָא וְלָא אֶשְׁתֵּי עִמָּךְ מַיָא בְּאַתְרָא הָדֵין: יז אֲרֵי גְזֵירָא עֲלַי בְּפִתְגָמָא דַיָי לָא תֵיכוּל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָן מַיָא וְלָא תְתוּב לְמֵיזַל בְּאוֹרְחָא דַאֲזַלְתָּא בָהּ: יח וַאֲמַר לֵיהּ אַף אֲנָא נְבִיָא כְּוָתָךְ וּמַלְאֲכָא מַלֵיל עִמִּי בְּפִתְגָמָא דַיָי לְמֵימַר אֲתֵיבְהִי עִמָּךְ לְבֵיתָךְ וְיֵיכוּל לַחְמָא וְיִשְׁתֵּי מַיָא כַּדִיב לֵיהּ: יט וְתָב עִמֵּיהּ וַאֲכַל לַחְמָא

רדק

(יא) ונביא אחד זקן. ת״י ונביא שקרא חד סבא ויש נוסחאות שכתוב בהם ושמיה מיכה וכן בדברי רז״ל כי מיכה היה מהם אמרו כי אמציה כהן בית אל היה ומהם אמרו זה עידוא הנביא ומהם אמרו זה יונתן בן גרשם ותחלת ישיבתו בשמרון היתה כמו שכתוב בדברי יאשיהו הנביא אשר בא משמרון ובא לבית אל וישב שם ואף על פי שלא היה באותו הפרק עיר שמרון בנויה עדיין שהרי עמרי בנה את העיר היה שם מתחילה פרז ועמרי קנה ההר ובנה שם העיר או שהיה שם מתחילה כמו שתרגם יונתן ויקן את ההר וזבן ית כרכא אלא שעמרי חזק הבנין וקרא לעיר שם אחר: ויספרום. אמר ויספרום אחר שאמר ויבוא בנו ויספר לו פירוש כי תחלה בא בנו האחד והיה מספר לו אשר עשה איש האלהים ובעודו מספר באו שאר בניו גם כן ויספרו הדברים לאביה׳ כמו שהיה מספר הראשון: (יב) ויראו בניו את הדרך. ת״י ואחזיאו כמו ויראו בפתח היו״ד מבנין הפעיל כלומר שהראו לאביהם הדרך אשר הלך בה ויש לפרשו כמשמעו ופירושו וכבר ראו בניו הדרך אשר הלך ואמרו לאביהם בדרך זו הלך: (יז) כי דבר אלי. פי׳ כי דבר בא אלי כלומר דבר נבוא׳ בא אלי על ידי מלאך שאמר לי בדבר ה׳: (יח) כחש לו. כי נביא שקר היה והוא האזין לדבריו ונענש בזה כי היה לו לחקור ולשאול עליו אם הוא נביא אמת והוא עבר על דברי עצמו לפיכך היתה מיתתו בידי שמים שנאמר אשר לא ישמע אל

רשי

ונביא אחד. נביא השקר: בבית אל. ואינו משם אלא [מש]מרון בא וכן הוא אומר [במצו]ת יאשיהו (מלכים ב כ״ג) וימלטו עצמותיו את [עצמות] הנביא אשר בא משומרון: אל

רלבג

(ט) לא תאכל לחם ולא [תשת]ה מים. ידמה שזהו השם [...]ך בזה להעיר שאין בהם [תועל]ת והנאה כי כלם יאבדו בעבור זה החטא. ולזהו [לא י]שוב בדרך אשר בא בה [אל] בית אל כאילו יעיר כי [ה]דרך אשר דרך בה ללכת לבית [אל] לאמר אלו הדברים אשר [...] שם אין בה תועלת כי [לא] הועילו שם דבריו כלום [...]ם מרי ירבעם: (יא) ויבא [בנו] ויספר לו. הנה בנו האחד [התח]יל הספור במה שעשה איש [האל]הים בבית אל ובנו אחר [...] הדברים אשר דבר אל [המל]ך באופן שבניו ספרו לו [...] הספורים לאביהם: [...] תחת האלה. אלמי בלע״ז [...] וישב שם להיות לו לצל: [...] כחש לו. ראוי שיפול [...] איך לא נענש זה הנביא [...] השיבו שאמר לו בשם ה׳ [...] לא צוהו לדבר והדבר [...]זר בתורה שהעושה זה חייב [...]ה בידי שמים. ועוד יפול [...] למה נענש הנביא אשר [...] מיהודה והנה חשב כי דבר [...] אליו שישוב בבית אל ויאכל [...]ם כי כן מלאכו כאברהם [...]ו הש״י שיעלה את בנו [...]ה ואמר כן צוהו שנית [...] ישלח ידו אל הנער. [...] התשובה בזה הספק [...] לא תקשה מאד לפי מה [...]רנו אנחנו בענין עקדת [...] והוא שהש״י לא שב מצוויו [...]שון אבל באר לו שרצונו [...] כאמרו והעלהו שם לעולה [...]כו שם בעבור העולה כדי [...]וך יעסק בעבודת הש״י כמו

[...]יות אהרן כי כן צוה. סנהדרין פט: יאמר לו גם אני. שם:

אלהם י״ג חס׳ בספרא וסימ׳ וירא כל ישראל. וייעץ המלך ויעש שני עגלי. וידבר אלהם אביה׳ קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון. מה משפט האיש. וישובו אליו והוא. לא זה הדרך. וישלח רכב סוס שני. ויקבץ מלך ישראל את הנביאים. ויקבץ יהוא את כל העם. ויפל אחזיהו. ויקרא המלך יהואש. ויקרא אל המלך. ובק״צת ספ״רי מס״רה נמ״סר וידבר אלי״הם כע״צת תיל״דים במ״נין החס׳

[ב]ית הו״א: הביתה י״ח בקריאת וסימ׳ וישלחו האנשים את ידם. ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים. ויהי כהיום הזה. ויבא יוסף הביתה. וירא יוסף אתם את [...] ועתה שלח העז את מקנך. את תקות חוט השני הזה תקשרי. ויסורו שם לבא ללון בגבעה. ויאמרו אליו עברים אנחנו. ועתה קחו ועשו עגלה. וישלח דוד [...]מר. ויקם יואב ויבא אל אבשלום. ויבאו עבדי אבשלום. באה אתי הביתה. ויאמר אליו לך אתי. ויקח אליהו את הילד. ויבא אלישע הביתה. ויקם ויבא הביתה: ויאכל ה׳ רפין וסי׳ קם עשבא דנחמא וכפר בגנתיה. ופירושן נמסר בסדר תולדות:

מצודת דוד

[...]ה כבראשונה: (ט) צוה אותי. המלאך הדובר בי צוני בדבר ה׳ וכו׳: ולא תשוב [בדר]ך. לא תשוב למקומך בזה הדרך אשר הלכת הנה וכאילו לא יחפוץ לדעת מבוא [...] לשוב ולבוא בה: (יא) ויספרום. מתחלה בא האחד וספר ואח״ז באו יתר בניו וספרו גם המה: (יג) ויראו. כמו ויראו בפת״ח ור״ל שהראו לאביהם: (יז) כי [דבר] אלי. ר״ל דבר בא אלי ע״י המלאך שאמר בדבר ה׳ וכו׳: (יח) כחש לו. אלה דברי כותב הספר שאמר הנה הנביא הזקן היה מכחש לו כי לא בא אליו הנבואה להשיבו

מצודת ציון

מתנה כמו מתת אלהים היא (קהלת ה): (יג) חבשו. ענין תקון האוכף: (יד) האלה. [...] שם

בְּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁתְּ מָיִם׃ כ וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים
אֶל־הַשֻּׁלְחָן ג' וַיְהִי
דְּבַר־יְהוָה אֶל־הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ׃ ג' ובטעין
כא וַיִּקְרָא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא
מִיהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן כִּי
מָרִיתָ פִּי יְהוָה וְלֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־ ב' חס' את בליש'
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
כב וַתָּשָׁב וַתֹּאכַל לֶחֶם וַתֵּשְׁתְּ מַיִם
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־תֹּאכַל
לֶחֶם וְאַל־תֵּשְׁתְּ מָיִם לֹא־תָבוֹא
נִבְלָתְךָ אֶל־קֶבֶר אֲבֹתֶיךָ׃ כג וַיְהִי אַחֲרֵי
אָכְלוֹ לֶחֶם וְאַחֲרֵי שְׁתוֹתוֹ וַיַּחֲבָשׁ־ ג' ומ"ל
לוֹ הַחֲמוֹר לַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ׃ ב' דנסים כי לנביא היוצא ח' מ"ל
כד וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ
וַתְּהִי נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר
עֹמֵד אֶצְלָהּ וְהָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה׃
כה וְהִנֵּה אֲנָשִׁים עֹבְרִים וַיִּרְאוּ אֶת־ ה' ר"פ בסי' ג' ומד הנה אנשים
הַנְּבֵלָה מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְאֶת־הָאַרְיֵה
עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה וַיָּבֹאוּ וַיְדַבְּרוּ
בָעִיר אֲשֶׁר הַנָּבִיא הַזָּקֵן יֹשֵׁב בָּהּ׃
כו וַיִּשְׁמַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ מִן־הַדֶּרֶךְ ג' ומ"ל ובטעין
וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר מָרָה
אֶת־פִּי יְהוָה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה לָאַרְיֵה
וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וַיְמִתֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר ב' חסים
דִּבֶּר־לוֹ׃ כז וַיְדַבֵּר אֶל־בָּנָיו לֵאמֹר
חִבְשׁוּ־לִי אֶת־הַחֲמוֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ׃ כח וַיֵּלֶךְ ג'
וַיִּמְצָא אֶת־נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ ג' ובטעין
וַחֲמוֹר וְהָאַרְיֵה עֹמְדִים אֵצֶל הַנְּבֵלָה ג'
לֹא־אָכַל הָאַרְיֵה אֶת־הַנְּבֵלָה וְלֹא
שָׁבַר אֶת־הַחֲמוֹר׃ כט וַיִּשָּׂא הַנָּבִיא אֶת־
נִבְלַת אִישׁ־הָאֱלֹהִים וַיַּנִּחֵהוּ אֶל־ ב' חס' בגן עדן
הַחֲמוֹר וַיְשִׁיבֵהוּ וַיָּבֹא אֶל־עִיר

בְּבֵיתֵיהּ וּשְׁתִי מַיָא׃ כ וַהֲוָה עַד דְאִנּוּן מְסַחֲרִין עַל פָּתוֹרָא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ לִנְבִיָא דַאֲתָבֵיהּ׃ כא וְאִתְנַבֵּי עַל נְבִיָא דַיְיָ דַאֲתָא מִשִּׁבְטָא יְהוּדָה לְמֵימָר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲלַף דְסָרֵיבְתָּא עַל מֵימְרָא דַיְיָ וְלָא נְטַרְתָּא יַת תַּפְקֵידְתָּא דְפַקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ כב וְתַבְתָּא וַאֲכַלְתָּ לַחְמָא וְאִשְׁתֵּיתָא מַיָא בְּאַתְרָא דְמַלֵיל עִמָךְ לָא תֵיכוֹל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי מַיָא לָא תִתְכְּנִישׁ נְבֶלְתָּךְ לְקִבְרָא דַאֲבָהָתָךְ׃ כג וַהֲוָה בָּתַר דַאֲכַלוּ לַחְמָא וּבָתַר דִשְׁתִיאוּ וְזָרֵז לֵיהּ חֲמָרָא לִנְבִיָא דַאֲתָבֵיהּ׃ כד וַאֲזַל וְאַשְׁכְּחֵיהּ אַרְיָא בְּאוֹרְחָא וְקַטְלֵיהּ וַהֲוַת נְבֶלְתֵּיהּ רְמִיָא בְּאוֹרְחָא וַחֲמָרָא קָאִים לְקִבְלָא וְאַרְיָא קָאִים בִּסְטַר נְבֶלְתָּא׃ כה וְהָא גֻבְרַיָא עָבְרִין וַחֲזוֹ יַת נְבֶלְתָּא רְמִיָא בְּאוֹרְחָא וְיַת אַרְיָא קָאִים בִּסְטַר נְבֶלְתָּא וַאֲתוֹ וּמַלִילוּ בְקַרְתָּא דִנְבִיָא שַׁקְרָא סָבָא יָתִיב בַּהּ׃ כו וּשְׁמַע נְבִיָא דַאֲתָבֵיהּ מִן אוֹרְחָא וַאֲמַר נְבִיָא דַיְיָ הוּא דְסָרֵיב עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּמַסְרֵיהּ יְיָ לְאַרְיָא וְתַבְרֵיהּ וְקַטְלֵיהּ כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלֵיל לֵיהּ׃ כז וּמַלֵיל עִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר זָרִיזוּ לִי יַת חֲמָרָא וְזָרִיזוּ׃ כח וַאֲזַל וְאַשְׁכַּח יַת נְבֶלְתֵּיהּ רְמִיָא בְּאוֹרְחָא וַחֲמָרָא וְאַרְיָא קַיְמִין בִּסְטַר נְבֶלְתָּא לָא אֲכַל אַרְיָא יַת נְבֶלְתָּא וְלָא תַבַּר יַת חֲמָרָא׃ כט וּנְטַל נְבִיָא שַׁקְרָא יַת נְבֶלְתָּא דִנְבִיָא דַיְיָ וְאַחֲתֵיהּ עַל חֲמָרָא וַאֲתִיבֵיהּ וַאֲתָא לְקַרְתָּא דִנְבִיָא שַׁקְרָא סָבָא לְמִסְפַּד

רשי

(כ) אל הנביא. נביא השקר אשר השיבו. לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא. הנביא הזקן איש האלהים: (כג) לנביא אשר השיבו. שם זה לנביא עליו

רדק

אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו כל שכן אם הוא עצמו לא ישמע אל דברי עצמו אשר דבר בשם ה': (כ) אל הנביא אשר השיבו. בעבור אשר מרה פי ה' נביא האמת לא בא אליו הנבואה ובאה אל נביא השקר לצורך להודיע לנביא האמת חטאו ועגשו ורז"ל אמרו גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים ומרחקת את הקרובי' ומשרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא אל איש האלהים. כתרגו' ואיתנבי על נבי' דה' דאתא משבט יהודה וי"מ כי הנבואה באה אל איש האלהים כמו שאמ' ויקרא אל איש האלהים ומה שאמר אל הנביא אשר השיבו פירוש אל הנביא אשר השיבו הנביא הזקן ובדברי רז"ל אשר הושב לא נאמר אלא אשר השיבו מלמד שאל נביא השקר שרתה רוח הקודש: (כב) אל קבר אבותיך. שלא ישוב אל ארץ יהוד' וימת שם כי בדרך ימות ובאמרו לו נבלתך רמז לו כי נבלה תהיה גויתו כלומר מושלכת בדרך או כל גוף מת יקרא נבלה בין של בהמה ועוף בין של אדם ואפילו צדיק כמו נבלתי יקומון: (כג) ויחבש לו החמור. הנביא הזקן חבש החמור לנביא ה' אשר השיבו מן הדרך ואמר הידועה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (כט) וחמור והאריה. יש אומרים כי חסר ממנו ה"א הידועה ומשפטו והחמור כמו בחמור החמור לחמור ולא יתכן כי לא יתכן ה"א הידועה חסרה כי אם על לא עם וי"ו השמוש ובא והמ"ר בלא ידועה כי כבר נזכר פעמים וכן וישרף עליו את בית מלך באש בלא ידועה כי כבר זכרו בידועה ארמון בית המלך: לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור. לא אכל את הנבלה על דרך וסגר פיה אריותא אבל הרגו לעונש שמרה פי השם והנה הראה לנו בזה גמול הצדיק ועגשו כאש' בעולם הזה וכן גמול החמור בעולם הזה לכבוד הנביא שרכב עליו כי יש גמול ועונש בשאר בעלי חיים בעולם הזה בענין האדם כמו שכתבנו בספ' תלים במזמור תהלה לדוד: (כט) ויניחהו אל החמור. כמו על החמור כמו אל ההרים לא אכל על ההרים ווולתם רבים: ולקברו

רלבג

כמו שבארנו שם ואמנם המקום היה שב הש"י ... הראשון וזה לא יתכן ... ומפני זה היה ראוי שיר... לבו הנביא אשר מיהוד... נביא שקר הוא ולא ... לדבריו. וכאן הותר זה הנ... ואולם הספק הראשון יש ב... מהקושי ויגדם' כי לרוב טוב... שם הסתיר הש"י פניו ... ולא ענשם על חטאיהם ... אמרו לא אפקוד על בנו... כי תזנינה וגו'. הלא ... כי לאהבת הש"י יהודה ... ענש את רחבעם והעלה ... מלך מצרים בשנה החמ... למלכו ולא התחיל לחטו... השנה הרביעית כמו שהוכ... דברי הימים ואולם ירבע... שמע קול נוגש והנה נעשה... הענין שלא אחר והוא ש... השם נבואתו לנביא ... ויותר נפלא מזה שהכר... לו הנבואה בהקיץ לפי ה... ואע"פ שאפשר שלא' שה... אשר מיהודה והני הנביא... היו יושבים אל השולחן ... דבר ה' אל הנביא הזקן ... ודמה שכמו שהשרה ... השכינה על בלעם בעבו... ואע"פ שלא היה נביא... קוסם כן שפך רוחו ... הנביא הזקן בעבור מטא... האלהים והיה זה מדה ... מדה הוא האמין נביא ... במה שלא היה ראוי לה... ואפילו אם היה נביא ... והוצרך מפיו לשמוע ד... על דבר ענשו וחטאו אשר ... (כד) והנה זה היה שלא ... שהאריה המיתו ולא שב... החמור ולא אכל את ... כי מה' היה למען יודע ... זה ויקחו מוסר היודעי... שאילי וחי זה סבה ירבעם

תולדות אהרן ויהי הם. ס... קד : וילך ... שם כט

וימצאהו ד' בקריאה וסימ' וימצאהו איש והנה תעה בשדה. וימצאהו יושב תחת האלה. וימצאהו אריה בדרך וימיתהו. וימצאהו האריה ויכהו; וימיתהו ח' מלאים בקריאה וסימ' ויהי ער בכור יהודה. וימצאהו אריה בדרך. ויבא זמרי ויכהו. שלום בן יבש ב' בפסוק. ויקשר קשר הושע בן אלה. וימיתהו במגדו' בראתו אתו. ויהי ער בכור יהודה דד"ה. ולא דרש ביי'; והנה ה' ר"פ וסי' נמסר בריש ספרא; וינחהו ז' חס' בליש' וסי' וינחהו בגן עדן. ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר. וינחהו במשמר. הנחו לו ויקלל. אשר הנח שם משה. וינחהו

מצודת ציון

שם אילן מה: האמת. בה"א השאלה: (כא) מרית. מל' מרי ומרד: (כב) נבלתך. אף גוף מת צדיק נקרא נבלה וכן נבלתי יקומון (ישעיה כו): (כט) אל החמור. על החמור: הוי

מצודת דוד

להשיבו: (כ) אשר השיבו. הוא הנביא הזקן: (כג) ויחבש לו. הנביא הזק... את החמור להנביא אשר בא מיהודה: (כז) אשר דבר לו: אשר דבר ע... בקברו

רשי

איש האלהים : (ל) בקברו. בבית קבורה שהיה לנביא השקר הזה בעיר : כי היה יהי' וגו'. אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי : (לג) אחר הדבר הזה. את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא שב ... דרשו אחר שתפסו הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי בגן עדן : (ג) ונקודים. ...ליות מייבשין בתנור ועושין ... קמח לעשות ממנו מאכל ... לו שתיתא בלשון גמרא : וכיא

רלבג

...ס מדרכו הרעה בראותו ...ל מטא זה נענש הנביא ...עונש הנפלא : (ל) ויספדו ...הוי אחי. נתכן שספדו ... כל העיר שידעו מה ... בבית אל ואת הדברים ... דבר לירבעם או ספדו ... הזקן ובניו עליו : ... אצל עצמותיו הניחו את ...תי. לזה זה כי ידע ...זאת איש האלהים ימלטו ... ושרפם יאשיהו ולמלט ...תיו עשה זה וכן כתיב ...ו עצמותיו את עצמות ... אשר בא משמרון וזה ... שזה הנביא הזקן בא ...רון : (לב) ועל כל בתי ...ת אשר בערי שמרון. ... שאף על פי שלא עשה ... כי אם שני עגלי זהב ... היו במלכותו בתי במות ... אך במקום העגלים היו ...ת הגדולות. והנה לא ... שומרון בימי ירבעם ...מרי בנה אותו והוא היה ... המלכות בסוף הענין ... נתנב' זה הנביא הזקן ... המעש' גם כן ומעשה ... על כל בתי הבמות ... בערי שמרון וכן היה ... כמו שנזכר בס"ף זה ... : (לג) אחר הדבר ... ר"ל דברי הנביא הזה ... ראוי שיקח ירבעם ... עליהם מפני ראותו ... המזבח שנקרע ונשפך ... וידו שיבשה ושבה ...ותה מפני תפלת הנביא ...ת המריה איש האלהים ... אשר מרה את פי ה' ... ולשתות במקום ההוא ... שהיה בזה שלא שבר ... את החמור ולא אכל ... הנבלה : החפץ ימלא את ... ר"ל להקריב הקרבנות :

ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם. הנה בזה החטא היה לעונש נפלא בית ירבעם. ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה. ר"ל כי זה החטא סבב שלא לירבעם נין ונכד ועליו ועל חביריו אמרה התורה פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגו' כמו שביארנו שם : (ב) ולא ידעו כי את אשת ירבעם

מקרא

הַנָּבִיא הַזָּקֵן לִסְפֹּד וּלְקָבְרוֹ׃ ל וַיַּנַּח ל'. ו'
אֶת־נִבְלָתוֹ בְּקִבְרוֹ וַיִּסְפְּדוּ עָלָיו הוֹי
אָחִי׃ לא וַיְהִי אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֹתוֹ וַיֹּאמֶר ב' את אביו
אֶל־בָּנָיו לֵאמֹר בְּמוֹתִי וּקְבַרְתֶּם אֹתִי ל' מ"ל
בַּקֶּבֶר אֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים קָבוּר בּוֹ ב'. ל'
אֵצֶל עַצְמֹתָיו הַנִּיחוּ אֶת־עַצְמֹתָי׃ ה' חס'
לב כִּי הָיֹה יִהְיֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר קָרָא בִּדְבַר ב' כתיב ה"א
יְהוָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל
וְעַל כָּל־בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי ל'
שֹׁמְרוֹן׃ לג אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה
לֹא־שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וַיָּשָׁב
וַיַּעַשׂ מִקְצוֹת הָעָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת הֶחָפֵץ ג'. ג'
יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ וִיהִי כֹּהֲנֵי בָמוֹת׃ לד וַיְהִי ז'. ל"ב. ג'
בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטַּאת בֵּית יָרָבְעָם ו' פתח
וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי ל'. ד'
הָאֲדָמָה׃
יד א בָּעֵת הַהִיא חָלָה אֲבִיָּה בֶן־יָרָבְעָם׃ ב' בנביאים
ב וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא
וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא יֵדְעוּ כִּי־אַתִּי אֵשֶׁת י"ב. את קרי ה' כתיב ו'
יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה ב'
הַנָּבִיא הוּא־דִבֶּר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל־הָעָם ה'
הַזֶּה׃ ג וְלָקַחַתְּ בְּיָדֵךְ עֲשָׂרָה לֶחֶם ל'
וְנִקֻּדִים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו ל'. ה'

תרגום

וּלְמִקְבְּרֵיהּ : ל וְאַחֵית יַת נְבִלְתָּא בְּקִבְרֵיהּ וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי וַי עַל אֲחָא : לא וַהֲוָה בָּתַר דִּקְבָרוּ יָתֵיהּ וַאֲמַר לִבְנוֹהִי לְמֵימָר כַּד אֵימוּת וְתִקְבְּרוּן יָתִי בְּקִבְרָא דִנְבִיָּא דַּיְיָ קְבִיר בֵּיהּ בִּסְטַר גַּרְמוֹהִי אַחִיתוּ יַת גַּרְמָי : לב אֲרֵי אִתְקַיָּמָא יִתְקַיָּם פִּתְגָּמָא דְּאִתְנַבֵּי בְּפִתְגָּמָא דַּיְיָ עַל אֱגוֹרָא דִּי בְּבֵית אֵל וְעַל כָּל בָּתֵּי בָמָתָא דִּי בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן : לג בָּתַר פִּתְגָּמָא הָדֵין לָא תָב יָרָבְעָם מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וְתָב וַעֲבַד קְצַת מִן עַמָּא כּוּמְרֵי בָמָתָא דְּרָעֵי מַקְרִיב יַת קוּרְבָּנֵיהּ וִיהוֹן כּוּמְרִין לְבָמָתָא : לד וַהֲוָה פִּתְגָּמָא הָדֵין לְחוֹבֵי בֵּית יָרָבְעָם וּלְגַמָּרָא וּלְשֵׁיצָאָה מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא : א בְּעִדָּנָא הַהִיא אִתְמְרַע אֲבִיָּה בַּר יָרָבְעָם : ב וַאֲמַר יָרָבְעָם לְאִתְּתֵיהּ קוּמִי כְעַן וְתִשְׁתַּנִּין וְלָא יִדְעוּן דְּאַתְּ אִתַּת יָרָבְעָם וְתַהֲכִין לְשִׁלֹה הָא תַמָּן אֲחִיָּה נְבִיָּא הוּא מַלֵּיל עֲלַי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא הָדֵין : ג וְתִסְּבִין בִּידָךְ עֲסַר טוּלְמִין דִּלְחֵם וְכִסְנִין וְזִלּוּעַ דִּדְבַשׁ וְתַהֲכִין לְוָתֵיהּ

רדק

(ל) בקברו. בקבר הנביא הזקן אשר כרה לעצמו : ויספדו. הוא ובניו : (לא) אצל עצמותיו הניחו את עצמותי. זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף : (לב) היה יהיה. וכשיטרפו עצמות הקבורי' עצמותיו ימלטו כי הוא איש האלהים ועצמותי ימלטו עם עצמותיו לכבודו וכן כתוב וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון : (לג) לא שב ירבעם. אף על פי שראה מופת המזבח שנקרע ומופת ידו שיבש' ושבה אליו בתפלת איש האלהים וראה מות הנביא כאשר מרה את פי ה' ושמע המופת שהאריה עומד אצל נבלת הנביא ולא אכל הנבלה ולא שבר את החמור אף על פי כן לא שב מדרכו הרעה ושב כבתחלה ועשה מקצות העם כהני במות כל מי שרוצה לבא להקריב בבמה להיות כהן היה והגדיל החטאת יום יום ופירוש ויהי כהני במות ויהי מכהני הבמות ופירוש ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם לעונש בית ירבעם ולהשמיד ולהכחיד וכן זאת תהיה חטאת מצרים ובית בדבר במקום ה"א הידיעה או פירושו כמשמעו כלומר בדבר הזה היה חרון אף האל על בית ירבעם להשמידם מעל פני האדמה כי לא שב מדרכו הרעה בכל אשר ראה : (ב) והשתנית. לפי שידע כי אחיה היה שונא אותו לפי שסר מאחרי ה' אמר בלבו אם ידע אחיה שהיא אשתי לא יתנבא לי כי אם רע לפיכך אמר לאשתו שתשתנה כדי שלא יכירה כי היא אשתו של ירבעם ומה שאמר לה שתקח עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש למנחה לנביא כי כן היה המנהג כשהיו באים לשאול אהנביא היו מביאים לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו מה נביא לאיש האלהים : (ג) ונקודים. ת"י כסנין ובדברי רז"ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה כעכין יבשים וכוססין אותם בבית המשתה : ובקבוק. כלי שפיו צר ות"י זלוע ומה שאמר לה הוא דבר עלי למלך על העם הזה כלומר שנבואתו מתקיימת כי כמו שדבר עלי כן היה לי ומה שיאמר לך על הנער הוא האמת

מסורה

אל החמור : ושמך עלינו נקרא : ימלא ו' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר צו : בדבר הזה ח' בקריא' וסי' ויתעבר ה' בי למענכם . אם יקרך עון בדבר . אפס כי נאץ נאצת . ויהי בדבר הזה לחטאת . יען מאסכם . ואדני המלך למה חפץ . בדבר הזה יסלח תנינא דפסו' . כי הרבינו לפשע . ותרין ובדבר הזה וסי' אינכם מאמינים . תאריכו ימים : על העם ח' וסימ' ויבחר משה אנשי . ותחזק מצרים . ויקח משה את הדם . ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ . ויקח צמד בקר וינתחהו . ויהי כשמוע חירם . ויאמר ירבעם לאשתו . ויתן שרי מלחמות דד"ה . וכל עזרא דכוו' על העם :

תולדות אהרן אחר הדבר . סס קב : ויהי בדבר . סס קב :

מצודת דוד

קברו. בהקבר אשר כרה נביא הזקן לעצמו : ויספדו. הנביא הזקן ובניו : הוי אחי. ר"ל צר לי עליך רעי : (לב) ועל כל בתי הבמות. אף שהנביא הבא מיהודה לא בא כ"א על המזבח אשר בבית אל הוסיף הוא להנבאות על כל בתי הבמות אשר בערי שומרון. אמר ע"ש סופו כי עמרי בנהו לאחר זמן : (לג) אחר הדבר הזה. אף כי ראה מפלאות ה' ביבושת ידו וקריע' המזבח ומיתת הנביא על אשר עבר מצות ה' עכ"ז לא שב מדרכו : וישב ויעש. ר"ל פעם אחר פעם : החפץ. ...ולא היה מחנך עצמו והיה מכהני במות : (לד) בדבר הזה. בעבור עבודת הבמות היה הגמול להיות בית ירבעם חסר מן העולם : יד (ב) והשתנית. שנה כסותך

מצודת ציון

(ל) הוי. הוא ענין לשון יללה : (לא) עצמותיו. זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף : (לג) ימלא את ידו. הוא ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) : (לד) לחטאת. ענין חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (לעיל א) : ולהכחיד. להכרית כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט) : ולהשמיד. ענין כליון : יד (ב) והשתנית. מלשון שנוי : (ג) בידך. עמך וברשותך : ונקודים. פת יבש מתובל בתבלין על כי המה מנוקדים ומנומרים ממראה התבלין : ובקבוק

הוּא יַגִּיד לָךְ מַה־יִּהְיֶה לַנָּעַר׃ ד וַתַּעַשׂ
כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ שִׁלֹה
וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל
לִרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ׃
ה וַיהוָה אָמַר אֶל־אֲחִיָּהוּ
הִנֵּה אֵשֶׁת יָרָבְעָם בָּאָה לִדְרֹשׁ דָּבָר
מֵעִמְּךָ אֶל־בְּנָהּ כִּי־חֹלֶה הוּא כָּזֹה
וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ וִיהִי כְבֹאָהּ וְהִיא
מִתְנַכֵּרָה׃ ו וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־
קוֹל רַגְלֶיהָ בָּאָה בַפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֵּרָה
וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ קָשָׁה׃ ז לְכִי אִמְרִי
לְיָרָבְעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם וָאֶתֶּנְךָ
נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ ח וָאֶקְרַע אֶת־
הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וָאֶתְּנֶהָ לָךְ וְלֹא־
הָיִיתָ כְּעַבְדִּי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֺתַי
וַאֲשֶׁר־הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת
רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי׃ ט וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת מִכֹּל
אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי
וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ׃ י לָכֵן
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם
וְהִכְרַתִּי לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר
עָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי
בֵית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל
עַד־תֻּמּוֹ׃ יא הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

הוּא יְחַוֵי לִיךְ מָא יְהֵי לְרַבְיָא׃ ד וַעֲבַדַת כֵּן אִתַּת יָרָבְעָם וְקָמַת וַאֲזַלַת לְשִׁלֹה וַאֲתַת לְבֵית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּה לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי אֲרֵי כְהָאָה עֵינוֹהִי מְסֵיבֵיהּ׃ ה וַייָ אֲמַר לַאֲחִיָּה הָא אִתַּת יָרָבְעָם אַתְיָא לְמִתְבַּע פִּתְגָם מִנָּךְ עַל בְּרַהּ אֲרֵי מְרַע הוּא כְּדֵין וּכְדֵין תְּמַלֵּיל עִמַּהּ וִיהִי בְּמֵיעֲלַהּ וְהִיא מִשְׁתַּנְיָא׃ ו וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲחִיָּה יָת קָל רִגְלָהָא עָלַת בְּתַרְעָא וַאֲמַר עוּלִי אִתַּת יָרָבְעָם לְמָא דְנַן אַתְּ מִשְׁתַּנְיָא וַאֲנָא שְׁלִיחַ לְאִתְנַבָּאָה עֲלַךְ פִּתְגָמִין קַשְׁיָן׃ ז אֱזִילִי אֱמָרִי לְיָרָבְעָם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף דְּאַפְרֵישְׁתָּךְ מִגּוֹ עַמָּא וּמַנִּיתָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ ח וְאַעְדֵּיתִי יָת מַלְכוּתָא מִבֵּית דָּוִד וִיהַבְתַּהּ לָךְ וְלָא הֲוֵיתָא כְּעַבְדִּי דָוִד דִּי נְטַר פִּקּוּדַי וּדְהַלֵּיךְ בָּתַר פּוּלְחָנִי בְּכָל לִבֵּיהּ לְמֶעְבַּד לְחוּד דְּכָשַׁר קֳדָמַי׃ ט וְאַבְאֵישְׁתָּא לְמֶעְבַּד מִכֹּל דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ וַאֲזַלְתָּא וַעֲבַדְתָּא לָךְ טַעֲוַת עַמְמַיָּא וּמַתְּכָן לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי וּפוּלְחָנִי אַרְחֵיקְתָּא מִקָּבֵיל עֵינָךְ׃ י בְּכֵן הָא אֲנָא מַיְתֵי בִישְׁתָּא לְבֵית יָרָבְעָם וַאֲשֵׁיצֵי לְיָרָבְעָם יָדַע מַדַּע וַאֲחִיד וּשְׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲפַלֵּי בָּתַר בֵּית יָרָבְעָם כְּמָא דִּמְגַנְדְּרִין בְּגוֹלִילִין עַד דְּמַסְפִּין׃ יא דִּימוּת לְיָרָבְעָם בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא וּדִימוּת בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָּא אֲרֵי מֵימְ...

רדק

באמת: (ד) כי קמו עיניו משיבו. וכן ועיניו קמה והטעם כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכה' העין בשורה והכהה פי' בו פירוש אחר במלת ועיניו קמה: משיבו. כמו משיבתו וכן והרם לבלות שאול שהוא כמו והורה' כתבונת עצבים שהוא כמו כתבונתם. ואמ' בדרש כל המעמיד תלמיד שאינו הגון עיניו כהות מנא לן מאחיה השילוני וירבעם בן נבט תלמידו היה: (ה) כזה וכזה. הדברים שאמר לה: מתנכרה. השך הנכרה: (ו) קשה. חזות קשה וכמוהו מאכלו בריאה שה בריאה: (ט) ואותי השלכת אחרי גווך. שלא פנית אלי לא כך ולא כך כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו ותרג' יונתן ופולחני ארחיקתא מקבל עינך: (י) ומשתין בקיר. אמרו רז"ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ונאמר זה על דרך ההפלגה וי"ת ידע מדע אמר משתין כמו משית ר"ל משית עלה בקירות לבו: עצור ועזוב. אפילו מה שיהיה עזוב ועצור במקום שלא יכרת בתחלת הפורענות הבאה עליו אכריתנו בסוף שלא ישאר ממנו דבר ואדוני אבי ז"ל פירש עצור על הממון שהוא עצור באוצר ועזוב המקנ' שהוא עזוב בשדה: כאשר יבער הגלל עד תמו. אמרו רבותינו ז"ל גלל זה השן רוצה לומר כמו שמבער השן המאכל עד תומו ונקרא השן גלל לפי שדומה לאבן שיש הנקרא גלל כמו שאמר נדבכין די אבן גלל ויש מפרשי' גלל היא צואה מן הגללי צואת האדם ויונתן תרגם כמו דמגנדרין בגולילין עד דמסיפין: בצואה

רשי

רלבג

אחיהו ה' בקריאה וסי' ותעש כן אשת ירבעם תניינא דפסוק. וה' אמר אל אחיהו. ויהי כשמע אחיהו. ויקברו אתו ויספדו אתו. ולא שמעהמלך דד"ה: חלה ח' ז' חסרים וא' מלא וסימ' נפסר בריש סדר ויחי: שלוח ד' בקריאה וסימ' ואנכי שלוח אליך קשה. וציר בגוים שולח דירמיה. כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון. ואף כי תשלחנה לאנשים: כל מלכים וישעיה וירמיה ותריסר על בית ועל בית ב"מ י"א אל בית וסימ' הנני מביא רעה אל בית ירבעם. והלכו גו' והלכו עמים רבים. אל בית יעקב אשר פדה את אברהם. והקימותי את הדבר הטוב. הלוך אל בית הרכבים. ויאמר ירמיהו אל מלך צדקיהו. כי מ... אל בית. ולנה בתוך ביתו ב' בו ובחנוני:

תולדות אהרן ואותי השלכת, ברכות יא: כאשר יבער, ב"ק ב ג כג נה:

מצודת ציון

ובקבוק. כלי שפיו צר וכן וקנית בקבוק (ירמיה יט): (ז) הרמותיך. מלשון הרומה ור"ל הפרשתיך: (ט) ומסכות. עבודת גלולים העשויים בהתכת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד): גוך. גופך כמו תשבע לנו הסילים (משלי כו): (י) ובערתי. ענין הפנוי מהמקום כמו בערתי הקדש (דברים כו): הגלל. הצואה: כמו גללי האדם (יחזקאל ד): תמו. מלשון תם והשלמה: פתה

מצודת דוד

כהוהך למען לא ידעו הרואים אשר את אשתי כי חשב פן כשידעו אשר ... אל הנביא יחקרו לדעת מה דבר עמה ויהיה לו למוקש: למלך. ... ונראה א"כ בזה שדבר ה' בפיו אמת: (ד) קמו עיניו משיבו. לפי ... להתנענע בעת הראות אבל כשנעדר הראות מן העין הקים ותעמוד במ... (ה) כזה וכזה. הדברים שאמר לה: והיא מתנכרה. עושה עצמה כנ... אינה אשת ירבעם: (ו) למה וכו'. ר"ל למה לך להתנכר לבל יכירך מי הלא אנכי שלוח בחזות קשה רק אליך לא יודע לאיש ואין לך צורך להתנכר ... אשר היו לפניך, רמז בזה לשלמה ולרחבעם: אחרי גוך. כהמשליך דבר מה לאחוריו לבל יראהו: (י) משתין בקיר. הוא הזכר כי עושה קלוח ומשתין...

יב וְאַתְּ קוּמִי לְכִי לְבֵיתֵךְ בְּבֹאָה רַגְלַיִךְ
הָעִירָה וּמֵת הַיָּלֶד׃ יג וְסָפְדוּ־לוֹ כָל־
יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא
לְיָרָבְעָם אֶל־קָבֶר יַעַן נִמְצָא־בוֹ דָּבָר
טוֹב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית
יָרָבְעָם׃ יד וְהֵקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־בֵּית יָרָבְעָם
זֶה הַיּוֹם וּמֶה גַּם־עָתָּה׃ טו וְהִכָּה יְהוָה
אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמַּיִם
וְנָתַשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה
הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לַאֲבוֹתֵיהֶם
וְזֵרָם מֵעֵבֶר לַנָּהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ
אֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם מַכְעִיסִים אֶת־יְהוָה׃
טז וְיִתֵּן אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּגְלַל חַטֹּאות
יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ יז וַתָּקָם אֵשֶׁת יָרָבְעָם
וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא תִרְצָתָה הִיא בָּאָה בְסַף־
הַבַּיִת וְהַנַּעַר מֵת׃ יח וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּהוּ הַנָּבִיא׃
יט וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם אֲשֶׁר נִלְחַם וַאֲשֶׁר
מָלָךְ הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר
מָלַךְ יָרָבְעָם עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה
וַיִּשְׁכַּב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ נָדָב בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ כא וּרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה מָלַךְ בִּיהוּדָה בֶּן־אַרְבָּעִים
וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ וּשְׁבַע

גזר כן: יב ואת קומי אזילי לביתך במיעל רגליך לקרתא ימות רביא: יג ויספדון ליה כל ישראל ויקברון יתיה ארי דין בלחודוהי יתכניש לירבעם לקברא חלף דאשתכח ביה פתגם דתקין קדם יי אלהא דישראל בבית ירבעם: יד ויקים יי קדמוהי מלכא על ישראל דישיצי ית בית ירבעם מן דקים יומא דין ואף דאתיליד מבכן ולהלא: טו וימחי יי ית ישראל כמא דנאיד קניא במיא ויעקר ית ישראל מעל ארעא טבתא הדא דיהב לאבהתהון ויגלינון מעיבר פרת חלף דעבדו ית אשריהון מרגזין קדם יי: טז וימסר ית ישראל בדיל חובי ירבעם דחב ודחייב ית ישראל: יז וקמת אתת ירבעם ואזלת ואתת לתרצת היא עלת בסיפא דביתא ורביא מית: יח וקברו יתיה וספדו עלוהי כל ישראל כפתגמא דיי דמליל ביד עבדיה אחיה נביא: יט ושאר פתגמי ירבעם דאגיח קרבא ודמלך הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דישראל: כ ויומיא דמלך ירבעם עסרין ותרתין שנין ושכיב עם אבהתוהי ומלך נדב בריה תחותוהי: כא ורחבעם בר שלמה מלך על דבית יהודה בר ארבעין וחדא שנא רחבעם כד מלה

רדק

(יב) בבואה רגליך העירה. מקור בתוספת ה"א כמו בבוא רגליך: דבר טוב. לא גלה הכתוב מה דבר טוב נמצא בו ורז"ל אמרו שבטל פרדסאו' שהושיב אביו בדרכים למנוע ישראל שלא יעלו לרגל: (יד) זה היום. זה היום שיקום אותו המלך: ומה גם עתה. מה רעה זו גם עתה כלומר נקלה היא רעה זו כי יותר ויותר יבאו על ישראל רעות: (טו) כאשר ינוד הקנה במים. אמרו רז"ל אפילו בשעת קללה המשילו' לקנה במים אמר שהוא נד ואינו נעקר ממקומו: וזרם מעבר לנהר. יזרה ר"ל יזרה ויפזר אות' לעבר נהרי כוש וזהו גלות ראשונ' שהגלם מלך אשור וינחם בחלח ובחבו' ות"י מעיבר לנהר מעב' פרת: (טז) ויתן את ישראל. מקרא קצר רוצה לומר ויתנם לקללה ולשמה: (יז) תרצ'. ולמעלה אמר כי ירבעם היה יושב בשכם בתחלת מלכותו ישב שם ואחר כן ישב בתרצה או הנער בנו שלה בתרצה: תרצתה. אל תרצה כי שם היה הנער שוכב חולה והיה עיר מערי ישראל כמו שאמר במלכי כנען מלך תרצה אחד: בסף הבית. ואחיה אמר לה בבוא' רגליך העירה כיון שנכנס' בעיר נאנש ולא יצא' נשמתו עד

העירה ט' ה' לשון קרת' וחד לשון עורת וסימ' נמסר ביהושע סימ' ו': ומה כ"ד וסי' נמסר בסדר כי תשא: לאבותיהם ד' מ"ל בנביאים וסימ' והכה ה' את ישראל. ויגכרו את המקום הזה ויקטרו דירמיה. עד תמם מעל האדמה. נוה הצדק ומקוה. ויתן י"ג רפין וסי' ויתן לי את מערת. את ברכת אברהם. ויתן לך אלהים מטל. ויתן עז למלכו. הלא קציר חטים היום. גם את ישראל. את אבישג השונמית. ויתן את ישראל בגלל: ויקבץ מלך ישראל. וחברו דד"ה. ויהי ויתן לו מזהב שבא. יסר בנך ויניחך. והתענג על ה': נלחם י"ב פתחין וסי' בשפטים סי' ט':

רשי

...גשם גלל כך אמר עד תומו: (יג) דבר ... בטל משמרתו שהושיבו ... שלא יעלה איש ... בטל משמרתו ועלה: ... יכרית את בית ירבע' ...: ומה גם עתה. ... לו היום ואשר עתידין ... לו מעשה כך תרגם יונתן

רלבג

...ם ית' אמרי ירבעם ...: (יב) בבאה רגליך ... הוא כמו בבוא רגלך ... זה נבא רגלך בעיר ... אמר בה והעיר היא ... מקומי ותלכי לביתך ... או הולד מת והנה ... חוק על אמתות ... מהנבואה הזאת כי ... ויגלף עת באה העיר ... ה כי תוכל ללכת ... או במתין או תוכל ... בדרך אך על כל ... רצה לאמת זה האות ... לתרצה תקים תכף ... בית' והוא תמצא הענין ... אמר הנביא כי אם ... לא אשוב לביתי עוד ... ך מזה שלא ימות בנה ... את אשר כעת שתוכל ... ב בביתה מעת בא ... העיר ההוא: (יג) יען ... בו דבר טוב אל ה' ... ישראל. רוצה לומר ... בבית ירבעם שנמצ' ... טוב לה' זולת זה ולזה ... ה"י לעשות לו טוב קצת ... יבא אל קבר וספדו ... ישראל אך מהשאר לא ... אל קבר והנה לא ... זה דבר טוב נמצ' ... ורמוז שתדע שנמצאו ... רעים רבים שלולי ... היה זה הגמול לבד ... אך יהיה ראוי שימשוך ... אליו ומה שידמ' לזה ...: (יד) אשר יכרי' ... את ירבעם זה היום. ... המלך ההוא יכרית את ... ירבעם זה הנמצא לו ... שלא תחשבו שיאריך לו ... הרפ' עד עבור הדור

תולדות אהרן וספדו לו. מ"ק כ"ח סנהדרין מו: יען נמצא. מ"ק שם: והכה ה'. תענית כ סנהדרין קה:

... לו בנוחו: ומה גם עתה. רוצה לומר ויכרית גם כן מה שיולד לו עוד מהבנים גם עתה: והכה ה' את ישראל וגו'. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם ... עם ואשר החטיא את ישראל ויענש ישראל בכללו ויהיה קיומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקנ' במי' שינוד במעט מהסבות כן תנידם סבה חלושה ... כענין ויעקור הש"י ישראל מעל אדמתם ויפילם מעבר לנהר הוא נהר גוזן לפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים בפעם הראשו' ... מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שהתבאר בספר דברי הימים והם שני השבטים וחצי השבט ובשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה: (יז) היא באה בסף

מצודת דוד

...: עצור. העוצר שהוא עצור ומעוכב בתוך הבית: ועזוב. המקנה שהוא ... בישראל. ר"ל בפרסום רב למען יוסרו: כאשר יבער. ר"ל כאשר ... יבער את הגללה מבלי ישאיר אחרית כן אבערו עד תומו: (יא) לירבעם: ... ירבעם: כי ה' דבר. ודברו לקיים: (יג) דבר טוב. לא פירש מהו הדבר ... ורז"ל אמרו שבטל משמרתו ועלה לרגל: בבית ירבעם. בכל בית ירבעם נמצא רק בו דבר טוב: (יד) זה היום. ר"ל האנשים אשר הם זה היום בעו... מלכו: ומה גם עתה. ר"ל גם מה אשר יולדו מעתה: (טו) כאשר ינוד הקנה. אשר לרוב רכותו יתנודד במעט רוח ויכה את עצמו בהעומד אצלו: מעבר ... הוא נהר גוזן כי לשם גלו כמ"ש במ"ב ובד"ה: מכעיסים. המכעיסים: (טז) ויתן את ישראל לדבר העונש הנזכר: אשר חטא. הוא עצמו: ואשר וגו'. בעונות

מצודת ציון

(יד) ועתה. כמו מעתה: (טו) ונתש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א): וזרם. יפזרם כמו ואזרם במזרה (שם טו): אשריהם. הוא אילן הנעבד: (טז) בגלל. בעבור כמו בגלל יוסף (בראשית ל"ט): (יז) בסף. האסקופ' נקראת גם היא סף כמו המזוזות וכן וידיה על ה... (שופטים י"ט): (יט) הנם. הנה הם: ויקנאו

עד בואה בסף הבית אשר הוא שוכב שם: (כא) ושם אמו נעמה העמונית. הספור הזה להודיע כי הלך אחר מעשה אמו ועבד ע"ג אחרי שנים שלש כמו שאומר בדברי הימי': (כד) וגם קדש. כמשמעו ויונתן תרגם נפקת ברא וכן תרגם ויעבר הקדשי' נפקת ברא: ככל התועבות הגוים. באה ה"א הידיעה על הסמיכו' כמו על המזבח בית אל והדומים לו בספר מכלל: (כז) והפקיד. הנה אותם על ידי שרי הרצי' שישאו' הרצים לפני המלך בבואו בבית ה' ואחרי שובו השיבום אל תא הרצי' כי שם היו מופקדי' המגינים ודבר זה שהיה עושה אולי היה ירא ממרד או היה עושה דבר זה לגדולה ותפארת ופירוש תא חדר ויונתן תרגם לדוכא ומה שאמר מדי בא בית ה' אמר שהכנע הוא ויהודה עמו ושב אל ה' כמו שאומר בדברי הימים ואמר שם וגם ביהודה היו דברים טובים: (ל) ומלחמה היתה. אף על פי שאמר שמנעו שמעיה הנביא מלהלחם בישראל ושמעו אליו זה היה בתחלת המלכות שחשב רחבעם להשיב המלוכה אליו ובפעם ההוא מנעו כיון ששמעו כי מה' היתה סבה אבל אחר כן היו מלחמות ביניהם:
ובשנת

יונתן: (כא) העיר אשר בחר ה'. ואעפ"כ: (כב) ויעש יהוד[ה] ... ולא נתנו זה על לבם: ויקנאו. לשון קניטה: (כג) גם המה. כשא... (כד) קדש. ניאוף: (כה) שישק. מצינו במדרש שיר השירים הוא ... ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלו[מה] ועכשיו עלה ולקחו: ... הכל לקח. את הכ... מן הכל: (כח) ישאו[ם] ... לפניו לכבוד ואח"כ ... את הרצים עומדים ... וכש...

וּשְׁבַע עַשְׂרֵי שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְאִתְרְעִי
יְיָ לְאַשְׁרָאָה יַת שְׁכִנְתֵּיהּ
תַּמָן מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל
וְשׁוּם אִמֵּיהּ נַעֲמָה מִבְּנֵי
עַמּוֹן: כב וַעֲבַד דְּבֵית
יְהוּדָה דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
וְאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי מִכָּל
דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתְהוֹן בְּחוֹבֵיהוֹן
דִּי חָבוּ: כג וּבְנוֹ אַף אִינוּן
לְהוֹן בָּמָן וְקָמָן וַאֲשֵׁרִין
עַל כָּל רָמָא מְנַטְּלָא וּתְחוֹת
כָּל אִילָן עֲנוּף: כד וְאַף
נַפְקַת בָּרָא הֲוָה בְּאַרְעָא
עֲבַדוּ כְּכֹל תּוֹעֲבַת עַמְמַיָּא
דִּי תָרֵיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: כה וַהֲוָה בְּשַׁתָּא
חֲמִישְׁתָּא לְמַלְכָּא רְחַבְעָם
סְלִיק שִׁישַׁק מַלְכָּא
דְּמִצְרַיִם עַל יְרוּשְׁלֵם:
כו וּנְסִיב יַת אוֹצְרֵי בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת אוֹצְרֵי
בֵּית מַלְכָּא וְיַת כּוֹלָא נְסִיב
וּנְסִיב יַת כָּל מְגִנֵּי דְהַבָא
דַּעֲבַד שְׁלֹמֹה: כז וַעֲבַד
מַלְכָּא רְחַבְעָם חֲלוּפֵיהוֹן
מְגִנֵּי נְחָשָׁא וּמַנֵּי עַל רַבָּנֵי
רְהַטַיָּא דְּנַטְּרִין תְּרַע בֵּית
מַלְכָּא: כח וַהֲוָה בִּזְמַן
דְּעָלֵיל מַלְכָּא לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ נַסְבִין לְהוֹן
רְהַטַיָּא וּמְתִיבִין לְהוֹן
לְדוּכָא דִּרְהַטַיָּא: כט וּשְׁאָר
פִּתְגָּמֵי רְחַבְעָם וְכָל דַּעֲבַד
הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר
פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְּבֵית
יְהוּדָה: ל וּקְרָבָא הֲוַת
בֵּין רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם
כָּל יוֹמַיָּא: לא וּשְׁכִיב
רְחַבְעָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וְשׁוּם אִמֵּיהּ נַעֲמָה דְּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ אֲבִיָּם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

עֶשְׂרֵה שָׁנָה ׀ מָלַךְ בִּירוּשָׁלַ͏ִם הָעִיר
אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה
הָעַמֹּנִית: כב וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָאוּ:
כג וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת
וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת
כָּל־עֵץ רַעֲנָן: כד וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָאָרֶץ
עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
כה וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית
לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שׁוּשַׁק מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלָ͏ִם: כו וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־כָּל־
מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה:
כז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתָּם מָגִנֵּי
נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים
הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ: כח וַיְהִי מִדֵּי־
בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים
וֶהֱשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים: כט וְיֶתֶר
דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־
הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה: ל וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים:
לא וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וְשֵׁם אִמּוֹ
נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו:

ג' דסמיכ　ג'　ג'　ג' מס' כסי'　ג' מלעיל　ג'　ג'　ג' ר"פ בטע'　שישק ק'　י"א מ"ל　ג' ר"פ בטע'　מד' מ"ל וסד סס'　ה' בטע' ויסכב פליגי

לשום את שמו ג' וסי' לשכנו תדרשו. ורחבעם בן שלמה מלך. ויתחזק רחבעם דד"ה. וב' לשום שמו וסימ' כי ירחק ממך. וכי ירבה. ושארא לשכן שמו: חטאו ג' וסי' צית גם חום: בחטאתם אשר. כי לה' חטאו:

תולדות אהרן ויהי בשנה. פסחים פו קיט:
ויקח את אוצרות. שם קיט:

רלבג

בסף הבית והנער ... לומר תוך מזוזת הב... הנער כמו שאמר ... והגיד שלא נתקבל ... בקרבה אך בבואה ... אל היתה כמאמר ... (כא) ושם אמו נעמ[ה] ... כתב זה בספור דבו ... שני טעמים להודי[ע] ... אמו עמונית היה ... כי גדל על מנהגיה ... עובדת ע"ג לעת ז... כמו שקדם בס"ף ה... (כב) ויקנאו אותו. ... ויכעיסו אותו במו... (כג) ויבנו גם המה ל... הנה אמר זה כי ... הבמות מעת שו... המקדש ולזה שטא... על פי שיזבחו ל... ומצבות. הנה הזכי... גם כן שלא לשפ... אפילו לשם יש' ... תקים לך מצבה: ... הנה דבר האשרה ... כי אשרים הם אלו... אשרה והנה עשו ... כל גבעה גבוהה ... הגוים אשר הורי... בני ישראל והאש... תחת כל עץ כי ... מהעץ ההוא: (כד) ... היה בארץ. אמנם ... הוא בזה המקום ... ולזה אמר עשו כ... הגוים אשר הוריש ... בני ישראל: (כח) ו... את הרצים. הנה ... מבוא שורט"ני בלש... היה מביא אותם ... שיה...

מצודת ציון

(כב) ויקנאו. הרגיזו כמו יקניאהו בזרים (דברים ל"ב): (כג) במות. בנין גבוה לע"ג מקום יעמודו בו המזבחות: מצבות. מזבחות מאבן אחת: רענן. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צ"ב) כי ע"ז הוא מרבה בענפים: (כד) קדש. ניאוף כמו היה הקדשה (בראשית ל"ח): הוריש. גירש כמו הוריש את האמורי (שופטים י"א): והפקיד. מל' פקדון והכנה: על יד. כמו ביד: (כח) מדי. מתי ר"ל בכל זמן כמו מדי עלותם (ש"א א'): תא. ענין חדר מה כמו מגג התא יחזקאל

מצודת דוד

בעשות להם עגלי הזהב: (יז) תרצתה. אל תרצה והיא היתה עיר המלוכה עד עמרי שבנה את שומרון: בסף הבית. יתכן שעמד הבית בקצה העיר כי הנביא אמר לה בבואה רגליך העירה: (יט) אשר נלחם. מהמלחמות אשר נלחם: ואשר מלך. מענין המלוכה אשר מלך: על ספר וכו'. ספר מיוחד היה להם כתבו בו כל הקורות והספורים: (כא) ושם אמו. בא לומר שהנה נדמה להמקור אשר חוצב ממנה כי אמו היתה בת עכו"ם: (כב) מכל אשר עשו. יותר ממה שהכעיסו אבותם בימי השופטים: (כג) גם המה. כמו שבנו בני עשרת השבטים: להם ותחת כל עץ רענן. חוזר הוא על הבמות והמצבות: (כו) ואת הכל. ... מהם כלום: (כח) ישאום הרצים. להגן עליו מהאויב הבא פתאום: ... אחרי בוא לבית המלך: (ל) ומלחמה היתה. עם כי שב מלהלחם בדבר ... למעלה מ"מ לאח"ז חזר ונלחם עמו כל הימים עד מותו: (לא) ושם ... וכו

טו א ובשנת שמנה עשרה למלך
ירבעם בן נבט מלך אבים על יהודה:
ב שלש שנים מלך בירושלם ושם
אמו מעכה בת אבישלום: ג וילך
בכל חטאות אביו אשר עשה לפניו
ולא היה לבבו שלם עם יהוה אלהיו
כלבב דוד אביו: ד כי למען דוד נתן
יהוה אלהיו לו ניר בירושלם להקים
את בנו אחריו ולהעמיד את
ירושלם: ה אשר עשה דוד את הישר
בעיני יהוה ולא סר מכל אשר צוהו
כל ימי חייו רק בדבר אוריה החתי:
ו ומלחמה היתה בין רחבעם ובין
ירבעם כל ימי חייו: ז ויתר דברי
אבים וכל אשר עשה הלוא הם
כתובים על ספר דברי הימים
למלכי יהודה ומלחמה היתה בין
אבים ובין ירבעם: ח וישכב אבים
עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דוד
וימלך אסא בנו תחתיו:
ט ובשנת עשרים לירבעם
מלך ישראל מלך אסא על יהודה:
י וארבעים ואחת שנה מלך בירושלם
ושם אמו מעכה בת אבישלום:
יא ויעש אסא הישר בעיני יהוה כדוד
אביו: יב ויעבר הקדשים מן הארץ
ויסר את כל הגללים אשר עשו

ט' ר"פ · ג' · כ"ה · ה' · ב' את מרכבותיו · ב' דסמי' בקריאה · ה' בטעם · י"ו מ"ל בסי' · ט' ר"פ · ג' · ב' אביה אסא · ט'. כ' · כל סיפ' סמ' וי"ו

א ובשנת תמני עסרי למלך ירבעם בר נבט מלך אבים על דבית יהודה: ב תלת שנין מלך בירושלם ושום אמיה מעכה בת אבישלום: ג ואזל בכל חובי אבוהי דעבד קדמוהי ולא הוה לביה שלים בדחלתיה דיי אלהיה כלביה דדוד אבוהי: ד ארי בדיל דוד יהב יי אלהיה ליה מלכו בירושלם לאקמא ית בריה בתרוהי ולקימא ית ירושלם: ה דעבד דויד ית דכשר קדם יי ולא סטא מכל דפקדיה כל יומי חיוהי לחוד בפתגמא דאוריה חתאה: ו וקרבא הות בין רחבעם ובין ירבעם כל יומי חיוהי: ז ושאר פתגמי אבים וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה וקרבא הות בין אבים ובין ירבעם: ח ושכיב אבים עם אבהתוהי וקברו יתיה בקרתא דדוד ומלך אסא בריה תחותוהי: ט ובשנת עסרין לירבעם מלכא דישראל מלך אסא על שבטא דבית יהודה: י וארבעין וחדא שנין מלך בירושלם ושום אמיה מעכה בת אבישלום: יא ועבד אסא דכשר קדם יי כדויד אבוהי: יב ונפלי נפקת ברא מן ארעא ואעדי ית כל טעותא

רשי

...נת שמונה עשרה למלך ... שנה אחת אחר מות ... ובשנת עשרים לירבעם ... שנה השלישית של ... (יו) נמנית למלך אסא ... כמי נמנית: (יב) ויעבר ... תרגם יונתן ופלי נפקת

רלבג

...ר נשמר: (ב) ושם ... בת אבשלום. הנה ... דברי הימים זכר שמה ... בת אוריאל מגבעה ... עוד זכר שם שמה ... בת אבשלום ואחשוב ... שלום בן דוד כי שם ... רבעם שלש נשים האחת ... דוד והשנית בת בן ישי ... מעכה בת אבשלום ... זכר אלו הנשים מפני ... ממשפחתו ולא זכר ... שהיה בן דוד כי לא ... מנהג בן ואולי שאר ... לקח ופילגשיו לא זכר ... זכר אלו לבד להיותן ... כמו שזכרנו והנה ... אמו להעיד כי היתה ... לאביה שהיה איש רע ... זה תמצא גם כן שזכר ... עשתה מפלצת לאשרה ... כאמר שהסבה בהיות ... עשה רע בעיני ה' ... מני היותו בן מעכה: ... בירושלם. ניר הוא ... נעבדת באופן שיהיו ... אשר בה ספרים ובזה ... כי לולא דוד לא היה ... ברך נותן לו בירושלם ... תמול בו להעמיד את ... והוא אסא: (ה) רק ... אוריה החתי. זה מתה ... כי נשאר דבריו בכללם ... יד הישר בעיני ה': ... חמה היתה בין רחבעם ... עם כל ימי חייו. ר"ל ... חיי רחבעם ואף על ... מלה מעט הנביא ... להשיב אל רחבעם ... אחר זה היה בניהם ... (ו) ומלחמה היתה ... ובין ירבעם. הנה ... ד"ה מלחמה חזקה ... ביניהם שמתו בה חמש ... אלף איש מישראל ושם זכר כי רחבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו שאביה היה במלכו רב השנים ממה שהיה רחבעם ... הנה אמר ורך כי לרוב השלום שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס המלחמה אך אביה ראה מלחמות בין ירבעם ובין אביו: (י) ושם אמו ... את אבישלום. ידמה שאם אמו גדלה אותו וזכר זה כי עם כל זה לא למד אסא ממעשיה ועשה הישר בעיני ה' כדוד אביו: (יג) ויעבר הקדשים מן הארץ

רדק

(א) ובשנת שמנה עשרה שנה. לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י"ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכות' בשנה אחת היתה ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנ' עשרה ולא מנו אותה לפי שלא השלימה ומנה אותה לירבעם כמשפט: (ב) ושם אמו מעכה בת אבישלום. להודיע כי אשה רעה היתה כמו שאומר למטה אשר עשתה מפלצת לאשרה והנה הלך בדרכיה: (ד) ניר בירושלם. כבר פירשנוהו למעלה: (ט) ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה. מקלה שמונה עשרה שנה שמלך רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולא מנה אותה לרחבעם ומנה אותה לאביה בנו וי"ת וקלת שנת עשרים הרי שלש שנים לאביה: (י) ושם אמו מעכה וגו'. ולא היתה אם אסא אלא אם אביה אביו כמו שכתוב למעלה ואם אביו קורא אותה אמו כמו שכתוב ותאמן אל רעואל אביהן וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע"ג כמו שאומ' אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה עשה אסא הישר בעיני ה' ולא נטה אחריה:
וגם

ובשנת ט' ר"פ וחד מציע' פסו' וסי' ובשנת שמנה עשרת לירבעם. ובשנת עשרי' לירבעם. ובשנת חמש ליורם. ובשנת אחת עשרה שנה ליורם. ובשנת שלוש למלכו דיהושפט דד"ת. ובשנת י"ח למלכו דיאשיהו דד"ת. ובשנת אחת לכורש דריש עזרא וחברו דסוף ד"ה. ובשנת שתים למלכו דדניאל. ובשנת בצורת לא ידאג. בתרא מצעות: צוהו י' בקריאת וסים' ויעש נח ככל אשר צוהו. ויגד משה לאהרן את כל דברי. ויבא משה ויקרא לזקני העם. ויקח משה את המטה. וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן. ויעש דוד כן כאשר צוהו. וחברו דד"ת. אשר עשת דוד את הישר. ויעש ברוך בן נריה. אלה פקדתם לעבדתם: ויעבר ט' בקריאה. וסים' ויעבר אלהים רוח על הארץ. ויקחם ויעברם את הנחל. ויעבר ישי שמה. ויעבר ישי שבעת בניו. ויעבר הקדשים. וכשמוע אסא הדברים דדברי הימים. ויגע הדבר אל מלך נינוה. ובשנת אחת לכורש דריש עזרא. וחברו דסוף דברי הימים:

תולדות אהרן ושם אמו. קמא לא: וגם קדש. סנהדרין מד (שם כה): רק בדבר. שבת נו מ"ק טו:

מצודת דוד

...ומר שעד יום מותו נדמה במעשיו למעשה אמו: טו (א) ובשנת שמונה ... כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי"ז למלכו ובשנה הבאה מלך ... היא בי"ח לירבעם: (ג) שלם וכו'. ומקוטעות היו: (ד) כי למען דוד. ר"ל כ"כ הרשיעו עד שלא היה ראוי למלוך רק למען דוד וכו': לו ניר. לדוד ... בירושלים ולתוספות ביאור אמר להקים את בנו אחריו: ולהעמיד כו'. ר"ל בכדי שיתקיים הבית אשר בירושלים כאשר ימלוך בה מזרע הבונה אותה: ... עשה. ר"ל בעבור אשר עשה דוד את הישר וכו': רק בדבר אוריה. כי בבת שבע לא חטא כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו: (ו) ומלחמה ... ר"ל המלחמה שהיתה בין רחבעם לירבעם היתה כל ימי חייו של אביה ר"ל מעת היותו לאיש כי הוא היה היוצא והבא במלחמה: (ז) בין אבים. אף בימי ... לא חדל מלהלחם עם ירבעם: (ט) ובשנת עשרים. כי אביה מלך בי"ח לירבעם ומלך ג' שנים מקוטעות והם שנת י"ח וי"ט וכ' ובשנה ההיא מלך אסא ונחשבת השנה ההיא לאביה ולאסא: (י) ושם אמו. אם אביו היתה ולפי

מצודת ציון

(יחזקאל מ'): טו (ד) ניר. כמו נר ור"ל מלכות: (יב) ויעבר. הסיר: הקדשים. הניאוף

אֲבֹתָיו׃ יג וְגַם ׀ אֶת־מַעֲכָה אִמּוֹ
וַיְסִרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת ג' וקס'.
לָאֲשֵׁרָה וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת־מִפְלַצְתָּהּ ב'
וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ יד וְהַבָּמוֹת לֹא־
סָרוּ רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם עִם־
יְהוָה כָּל־יָמָיו׃ טו וַיָּבֵא אֶת־קָדְשֵׁי
אָבִיו וְקָדְשׁוֹ בֵּית יְהוָה כֶּסֶף וְזָהָב וקדשיו קרי
וְכֵלִים׃ טז וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אָסָא
וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃
יז וַיַּעַל בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־
יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת
יֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ג' קמץ
יח וַיִּקַּח אָסָא אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב
הַנּוֹתָרִים ׀ בְּאוֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־
אוֹצְרוֹת בֵּית מֶלֶךְ וַיִּתְּנֵם בְּיַד־עֲבָדָיו י"א מ"ל המלך ק'
וַיִּשְׁלָחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶל־בֶּן־הֲדַד בֶּן־
טַבְרִמֹּן בֶּן־חֶזְיוֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב ג' וקס'
בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר׃ יט בְּרִית בֵּינִי
וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי לְךָ שֹׁחַד כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ
הָפֵרָה אֶת־בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא ב'
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃ ג' רפין
כ וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־הַמֶּלֶךְ אָסָא י"ח פסו' אל על על
וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ
עַל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־ ב'. ג'
דָּן וְאֵת אָבֵל בֵּית־מַעֲכָה וְאֵת כָּל־
כִּנְרוֹת עַל כָּל־אֶרֶץ נַפְתָּלִי׃ כא וַיְהִי ג' וסי' ואל המלכים
כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־ והערבה עד ים ודין

דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי׃ יג וְאַף
יָת מַעֲכָה אִמֵּיהּ אַעְדָהּ
מִמַּלְכוּתָהּ דַעֲבַדַת טַעֲוָתָא
לַאֲשֵׁרְתָא וְקָץ אָסָא יָת
טַעֲוָתָא וְאוֹקֵיד בְּנַחְלָא
דְקִדְרוֹן׃ יד וּבָמָתָא לָא
עַטְרָא לְחוֹד לִבָּא דְאָסָא
הֲוָה שְׁלִים בְּדַחְלְתֵיהּ דַיְיָ
כָּל יוֹמוֹהִי׃ טו וְאַיְתֵי יָת
קוּדְשֵׁי אֲבוּהִי וְקוּדְשׁוֹהִי
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא וּמָנַיָא׃ טז וּקְרָבָא
הֲוַת בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵיהוֹן׃
יז וּסְלִיק בַּעְשָׁא מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל עַל דְבֵית יְהוּדָה
וּבְנָא יָת רָמְתָא בְּדִיל
(דְלָא) לְמִשְׁבַּק לְמִתַּן נָפֵיק
וְעָלֵיל לְאָסָא מַלְכָּא דְבֵית
יְהוּדָה׃ יח וּנְסִיב אָסָא יָת
כָּל כַּסְפָּא וְדַהֲבָא
דְאִשְׁתְּאַרוּ בְּאוֹצְרוֹת בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת אוֹצְרֵי
בֵּית מַלְכָּא וּמַנִינוּן בִּידָא
דְעַבְדוֹהִי וְשַׁדְרִינוּן מַלְכָּא
אָסָא לְוַת בַּר הֲדַד בַּר
טַבְרִימוֹן בַּר חֶזְיוֹן מַלְכָּא
דַאֲרָם דְיָתֵיב בְּדַמֶּשֶׂק
לְמֵימַר׃ יט קְיָם בֵּינִי
וּבֵינָךְ וּבֵין אַבָּא וּבֵין
אֲבוּךְ הָא שַׁדְרִית לָךְ
שׁוֹחֲדָא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא אֱזֵיל
אַשְׁנֵי יָת קְיָמָךְ עִם בַּעְשָׁא
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְיִסְתַּלֵיק
מִנִי׃ כ וְקַבֵּיל בַּר הֲדַד מִן
מַלְכָּא אָסָא וּשְׁדַר יָת
רַבְּנֵי חֵילְוָתָא דִילֵיהּ עַל קִרְוֵי יִשְׂרָאֵל וּמְחָא יָת עִיּוֹן וְיָת דָן וְיָת אָבֵל בֵּית
מַעֲכָה וְיָת כָּל גִינוֹסַר עַל כָּל אֲרַע שִׁבְטָא דְבֵית נַפְתָּלִי׃ כא וַהֲוָה כַּד שְׁמַע

רדק

(יג) וגם את מעכ' אמו. טעמו למה שאמרו ויסר את' כי גם כן הסיר את מעכה אמו ואמר כך פירש איך הסיר אותה ואמר ויסירה מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשרה ופי' מפלצת ע"ג קראה מפלצת שהוא לשון אימה ורעדה כמו פלצו' בעתתני לפי שאימת' מוטלת על עובדיה וכן מזה הטעם נקראו אימים הגלולים כמו שאמר ובאמים יתהוללו: וישרוף בנחל קדרון. שרף ה' פלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע"ג אסורה בהנאה: (טו) וקדשי בית ה'. ר"ל וקדשי עצמו והסר הנסמך כמו והכורת ולא מזין וכן הוא בדברי הימים וקדשיו וכת"י וקדשוהי לבית מקדשא דה' ובקצת ספרים וקדשו כתיב וקרי וקדשיו: (יח) הנותרים באוצרות ה'. לפי שלקח שישק מלך מצרים אוצרות בית ה' אמר הנותרים כי לא לקחם כלם: (כ) אבל בית מעכה. הוא אבל מים הנזכרת בדברי הימים: ואת כל כנרות. קבוץ כנרת וזה ת"י גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורז"ל הפליגו בספור שבח פירותיה והקבוץ רצה לומר שהיו מקומו' נחלקים וכלם היו שמני': על כל ארץ נפתלי. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ובדברי הימים ואת כל מסכנות ערי נפתלי: (כא) וישב בתרצה. ר"ל ושב לו בעירו כי שם היה מלך כמו שכתוב למטה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהוד' כי בסוף ימיו היתה מלחמה זאת וי"ת ויתיב בתרעית' תרגם בתרצה מן פשוט ורצוץ כלומר ישב לו ירא ומרד ורצוץ מפני מלך ארם:
אין

וישלחם ד' בקריאת וסימ' וישלחם יהושע. ויקם יהושע וכל העם. וישלחם לבנותה. ויקח אסא: י"ח פסוקים אל על על וסי' נמסר בסדר פקודי:

רשי

נסקת ברא: (יג) ויסיר[...] מהיות גבירה: א[...] מפלצת. אמרו רבות[...] ליצנותא כמין זכרו[...] לה והיא היתה נ[...] בכל יום: (יד) לא סרו. במות היחי[...] ליקרב עליהן לשמי[...] שילה עד שנבנה ה[...] הבמות מותרות לא [...] ואע"פ שנאסרו משנ[...] והיו עושים עליה[...]

רלבג

הארץ. הם המוכנים[...] (יג) ויסירה מגבירה[...] מהיות גביר' בדו[...] הפס לעבוד ע"ג [...] לאשרה. הוא ב[...] לכבוד הע"ג וקרא[...] לפי שהוא מביא פל[...] רבות לעובדיו: וי[...] את מפלצתה. הנה [...] לפי שע"ג היא אסו[...] ולזה השליך עפ[...] קדרון. שלא יהנו [...] (יד) והבמות לא ס[...] שאלו הבמות היו [...] בהם לש"י כמו ש[...] קודם בנין בית המ[...] היו מוטעי' בזה [...] שהיו עובדים בהם [...] כמו שהתבאר בזה[...] (טו) ויבא את ה[...] וקדשי בית ה'. [...] שהכר הביא בית ה' [...] וקדשי עצמו ולזה [...] וקדשו וכן כתוב [...] (יז) ויעל בעשא [...] ויבן את הרמה. וה[...] שכתוב בזה בספר ד[...] כתוב שזה היה ב[...] ושם למלכות אסא ו[...] כי בשנת שלש למ[...] מלך בעשא ולא ה[...] כי אם ארבע וע[...] ואיך יתכן עם זה ש[...] המלחמות בשנת [...] למלכית אסא ואול[...] הספק הוא לפי [...] והוא שהכר שקטה [...] מלחמה עשר שנים
כמו שכתוב בספר ד"ה והראות ישראל הלחתו בקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז נלחם עם ישראל והביאו של[...] שכתוב שם ושם כתוב ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכית אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא [...] עשר

תולדות אהרן וגם את מעכה ז ע"ג כד (ע"ג יב): ויכרת אסא. (שם): וישלחם המלך. יבמות סב (שם ג):

מצודת ציון

מפלצת: אלילים. מעבודת גלולים שמאוסים כגלל ולואה: (יז) הרמה. בנין רם: (יט) שחד. ענין

מצודת דוד

ולפי שהיתה מגדלתו אמר אמו: (יג) וגם את מעכ'. מוסב על ויסר האמ[...] שלפניו לומר וגם את מעכה הסיר וחוזר ומפרש שהסרתה היתה מהיות ומושלת לכל חסית אנשים לעבוד' כוכבים: אשר עשתה. בעבור אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות דבר נוסף אל האשרה וכמו שעבוד' גלולים נקרא[...] וע"ש שמעליב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי היא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ"א) ובעבור זה יקראו אימים כמ"ש ובאימים יתהללו (י[...]) וישרוף בנחל קדרון. ר"ל שרפה והשליך עפרה לנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסורה בהנאה: (יד) והבמות. אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נ[...] נאסרו הבמות בכל מקום לזה יחשב לחטא: (טו) קדשי אביו. אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה'; וקדשו וכו'. ר"ל גם הק[...] בית ה' ובד"ה נאמר וקדשיו: (טז) ובין בעשא. אשר מלך אחר נדב בן ירבעם כאשר יאמר למטה: כל ימיהם. מן העת שהתחילו: (יז) את הרמה. מגדל מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא: (יח) הנותרים. מה שלא לקח שישק ועם שנאמר למעלה שאת הכל לקח הנה לא לקח אלא מה שמ[...] עוד מה שלא מצא: (יט) ויעלה מעלי. ר"ל הלחם עמו שיעלה מעלי: (כ) כל כנרות.

הרמה וישב בתרצה: כב והמלך אסא
השמיע את כל יהודה אין נקי
וישאו את אבני הרמה ואת עציה
אשר בנה בעשא ויבן בם המלך
אסא את גבע בנימן ואת המצפה:
כג ויתר כל דברי אסא וכל גבורתו ט' פסו' כל וכל וכל
וכל אשר עשה והערים אשר בנה
הלא המה כתובים על ספר דברי ד'
הימים למלכי יהודה רק לעת זקנתו
חלה את רגליו: כד וישכב אסא עם
אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד ד' בסיפ'
אביו וימלך יהושפט בנו תחתיו:
כה ונדב בן ירבעם מלך
על ישראל בשנת שתים לאסא
מלך יהודה וימלך על ישראל
שנתים: כו ויעש הרע בעיני יהוה
וילך בדרך אביו ובחטאתו אשר
החטיא את ישראל: כז ויקשר עליו כולהון פס'
בעשא בן אחיה לבית יששכר
ויכהו בעשא בגבתון אשר
לפלשתים ונדב וכל ישראל צרים ל"ה מלעיל פסו'
על גבתון: כח וימתהו בעשא בשנת ו' בסי"ן
שלש לאסא מלך יהודה וימלך
תחתיו: כט ויהי כמלכו הכה את כל ג' כ"ף
בית ירבעם לא השאיר כל נשמה
לירבעם עד השמדו כדבר יהוה כ' פס' וה' פס' בליש'
אשר דבר ביד עבדו אחיה השילני: ד' בטע'
ל על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר ה' פס' בן נבט ב'
החטיא את ישראל בכעסו אשר
הכעיס את יהוה אלהי ישראל:
לא ויתר דברי נדב וכל אשר עשה י"ג בטע'
הלא הם כתובים על ספר דברי
הימים למלכי ישראל: לב ומלחמה
היתה בין אסא ובין בעשא מלך

בעשא ואתמנע מלמבני ית רמתא ויתב בתרעיתא: כב ומלכא אסא כנש ית כל דבית יהודה לית דנקי ונטל ית אבני רמתא וית אעהא די בנא בעשא ובנא בהון מלכא אסא ית גבעתא דבני בנימין וית מצפיא: כג ושאר כל פתגמי אסא וכל גבורתיה וכל די עבד וקירויא די בנא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכא דבית יהודה לחוד לעדן סיבתיה אתמרע ברגלוהי: כד ושכיב אסא עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדויד אבוהי ומלך יהושפט בריה תחותוהי: כה ונדב בר ירבעם מלך על ישראל בשנת תרתין לאסא מלכא דשבטא דבית יהודה ומלך על ישראל תרתין שנין: כו ועבד דביש קדם יי ואזל באורח אבוהי ובחוביה דחייב ית ישראל: כז ומרד עלוהי בעשא בר אחיה משבטא דבית יששכר ומחהי בעשא בגבתון די לפלשתאי ונדב וכל ישראל צירין על גבתון: כח וקטליה בעשא בשנת תלת לאסא מלכא דשבטא דבית יהודה ומלך תחותוהי: כט והוה כממלכיה קטל ית בית ירבעם לא אשאר כל נשמא לירבעם עד די שיציה כפתגמא דיי דמליל ביד עבדיה אחיה שילונאה: ל על חובי ירבעם דחב ודחייב ית ישראל בארגזותיה דארגיז קדם יי אלהא דישראל: לא ושאר פתגמי נדב וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: לב וקרבא הות בין אסא ובין בעשא

רש"י

(כב) אין נקי. אפי' חתן מחדרו וכו (דברים כ"ד ה') נקי לביתו שנה אחת: נקי'. השניה והשלישית לאסא

רלב"ג

שנה למלכות אסא כי היה לו מלחמה עם ... ואמנם מנה שלשים ... מעת החלק המלכות ... היו עשרים שנה ... ואבים ולאסא חמש ... והנה בשנת שש עשרה ... בנה בעשא את הרמה ... שמנה מעת החלק ... כי מה שעשה אסא ... בניית הרמה הנה ... החלק המלכות כי כבר ... מלכות לשוב לו קודם ... שזכרנו ובעבור זה ... נשארה המלכות נחלקת ... הנה והנה זה החטא היה ... אשר זרועו כמה שאלה ... הדד מלך ארם ולא ... אשר הסיל מחנה ... לסנין ואחשוב שלזאת ... חלה את רגליו לעת ... כי הוא שלח זה אל ... כאילו לא היו לו ... ללכת במלחמה ולזה ... שאלה בה רגליו ... זקנתו: (כה) בשנת ... לאסא מלך יהודה. ... כי מת ירבעם בשנת ... אסא כי עשרים ושתי' ... מלך וכבר מלכו עשרי' ... ירבעם ואבים ולא ... השנה ונחשבה השנה ... ולנדב בנו ולא השלים ... השנה השלישית לאסא ... השנה ההיא לו ולבעשא ... וכבר מלך נדב שנתים ... מלך בעשא עשרים ... שנה ולזה נשלמו בשנת ... ושש לאסא ולא השלים ... ונחשבה לו השנה ההיא ... זמרי ואחר מלך עמרי ... עשרה שנה ולזה נשלמו ... שלשים ושמנה לאסא ... אחרו פסקות רבות יסלו ... אלו השנים שנחשבו לכאן ... (כט) ויהי כמלכו הכה ... בית ירבעם. ראוי ... איך נחשב לו זה לעון ... היה דבר ה' ביד אחיה ... שיסיר זה לבית ירבעם ... בן

רד"ק

(כב) אין נקי. אפי' חתן שנאמר עליו נקי יהיה לביתו שנה אחת: (כג) וכל גבורתו. במלחמות ובכיבושים: חלה את רגליו. חן רגליו וכן הם ילאו את העיר מן העיר והדומים לו ובדברי רז"ל אין נקי שעשה אנגריא לתלמידי חכמים ומפני זה נענש וחלה את רגליו מפני שהעביד בעבודה זו תלמידי חכמים: (כט) ויהי כמלכו. בה"ף: בשנת

ד' פסוקי' את את ואת את ואת וסימ' ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב. והמלך אסא השמיע את כל יהודה. והבשת אכלה את יגיע אבותינו. ואסא המלך לקח את דד"ה: וכל ישראל ו' מצעו' פסוקי' בסיפרא וסי' והמלך וכל ישראל: ויעש שלמה בעת. כי ששת חדשים. ויקשר עליו בעשא. ויעלה עמרי ויתקשר. וכל ר"פ דכוו': סימן קדמא ויהי כמלכו תניינא ויהי במלכו ואפ"ס ואשכן כמלך בגדוד קדמא כ"ף ותניינא בי"ת ולית דכוותיה דסמיכי:

תולדות אהרן והמלך אסא. סוטה י (שם כג):
רק לעת זקנתו. שם סנהדרין מח:
על חטאת. אבות יב הוריות י:

מצודת ציון

ענין בטול: (כג) את רגליו. מרגליו כמו יצאו את העיר (בראשית מ"ד) ומשפטו מהעיר: (כז) ויקשור ענין מרד הנעשה ע"י בני אדם קשורים באגודה אחת: צרים. מלשון מצור ר"ל

מצודת דוד

...זומות אשר במחוז כנרות: על כל. עם כל ארץ וכו': (כא) בתרצה. ...עיר המלוכה: (כב) השמיע. הכריז להשמיע: אין נקי. לבל יהיה מי ...נקי ונפטר מלבוא: (כג) רק. רצה לומר בכל דבר היה מוצלח רק לעת זקנתו ...(כה) בשנת שתים לאסא. כי אסא מלך בשנת כ' לירבעם וירבעם מת בשנת ...יד מלך נדב א"כ הוא בשנת שתים לאסא: שנתים. ומקוטעות היו: (כז) ונדב. ואז היה נדב וכל ישראל וכו': (כח) בשנת שלש לאסא. כי נדב מלך בשנת שתים לאסא ושנתים מלך והם מקלת הב' מאסא והג' והם ב' שנים מקוטעות: (ל) בכעסו. ר"ל שהיה יודע רבונו ומתכוין להכעיסו ולמרוד בו: (לא) ומלחמה היתה. עם שכבר נאמר למעלה בא עתה לומר אף שאסא היה צדיק גמור ובעשא הלא הטיב לעשות להשמיד בית ירבעם עכ"ז לא נמנע אסא מלהלחם עמו על כי

נס

רדק

(לג) בשנת שלש לאסא מלך בעשא. היאך היה זה והלא מלחמה זו שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת שלשים ושש למלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים ובעשא לא מלך אלא עשרים וארבע שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך בעשא הנה מת בעשא בשנת כ"ו לאסא ואיך אמר כי בנה את הרמה בשנת ל"ו לאסא אלא פי' בשנת שלש בשנת שלש שהחל אסא להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחלה עם נדב בן ירבעם ולשנת שלש מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ"ג למלכות בעשא שהיא שנת ל"ו לתחלת מלכותו של אסא והיא שנת כ"ה או כ"ו למלחמת אסא כי שנה שניה של נדב בן ירבעם מנה אותה ג"כ לבעשא כי לא שלמה לו השנה ועשר שנים ששקטה הארץ בתחלת מלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ושתי שנים מהם היו בימי ירבעם ושמנה השנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשר שנים מלך נדב מלכות שלימה ונלחם עם אסא וזה הוא ונדב בן ירבעם מלך ישראל בשנת שתים לאסא כלומר בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת י"א למלכו התחילו מלחמותיו וכל החשבונות שמנה בספר זה לאסא אינם לתחלת מלכותו אלא לתחלת מלחמותיו והחשבונות שאומ' בדברי הימי' הם לתחלת מלכותו וראיה לדברינו כי בחשבונות דברי הימים אומר למלכות אסא ובחשבונות זה הספר אומר לאסא ובסדר עולם אומר כי המלחמה הזאת שבנה בעשא את הרמה היתה בשנת י"ו לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושיים ומנין ל"ו שאומ' בדברי הימים הוא למיתת שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזירה שתחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה מלכות בית דוד לחזור בשנת י"ו לאסא שהשלמו ל"ו לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית ה' ולא נשען על ה' לא חזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה ולדברי בעל סדר עולם יקשה הפסוק בדברי הימים ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא והנה מלחמת אסא קודם ל"ה היתה לדבריו: (ג) הנני מבעיר. מן ובערת הרע: ביד יהוא. לפי שאמר וימליך אלה בנו תחתיו אמר כי לא היתה מלכו' שלימה כי לא מלך אלא שנתים ואותם היו מקוטעות שהרי מלך בשנת כ"ו וזמרי המיתוהו בשנת כ"ז לאסא הנה לא מלך אלא שנה אחת ומה שאמר שנתים מקצת שנתים וגם שאמר הוא לרבות על בית ירבעם כי ... אחיו

רשי

לאסא: (לג) בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא. שנה השלישי' לאסא לנדב ולבעשא: (ז) וגם ביד יהוא בן חנני הנביא' דבר ה' היה אל בעשא הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא שלא ... מלכותו: ועל אשר הכה אותו. הואיל וגם הוא הלך בחטאתיו נמצ... היה לו להורגו לכך ... הריגתו והמיתו (כהושע) ופקדתי את דמי יזרעא... בית

תרגום

מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵיהוֹן׃
לג בִּשְׁנַת תְּלָת לְאָסָא מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ בַּעְשָׁא בַר אֲחִיָּה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה עַסְרִין וְאַרְבַּע שְׁנִין׃ לד וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דְחָב דִי חַיֵיב יַת יִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יֵהוּא בַר חֲנָנִי עַל בַּעְשָׁא לְמֵימַר׃ ב חֲלָף דְאַפְרֵישְׁתָּךְ מִן עַפְרָא וּמַנִיתָךְ מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַאֲזַלְתָּא בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וְחַיֵיבְתָּא יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָמַי בְּחוֹבֵיהוֹן׃ ג הָא אֲנָא מְפַלֵי בָּתַר בַּעְשָׁא וּבָתַר בֵּיתֵיהּ וְאֶתֵּן יַת בֵּיתָךְ כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט׃ ד דִימוּת לְבַעְשָׁא בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָא וְדִימוּת לֵיהּ בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָא׃ ה וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי בַעְשָׁא וּדַעֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וּשְׁכִיב בַּעְשָׁא עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּתִרְצָה וּמְלַךְ אֵלָה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ ז וְאַף עִם יֵהוּא בַר חֲנָנִי נְבִיָּא פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עַל בַּעְשָׁא וְעַל בֵּיתֵיהּ וְעַל כָּל בִּישְׁתָא דַעֲבַד קֳדָם יְיָ לְאַרְגָזָא קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדוֹהִי לְמֶהֱוֵי כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל

מקרא

יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃
לג בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ־יְהוּדָה מָלַךְ
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל (ג' דסמי')
בְּתִרְצָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה׃
לד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ
יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל׃ טז א וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי עַל־בַּעְשָׁא (ג' למערבאי אל בעשא. ב' וכתיב בן)
לֵאמֹר׃ ב יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִן־
הֶעָפָר וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וַתֵּלֶךְ׀ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וַתַּחֲטִא אֶת־ (ד' חס' בליש)
עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בְּחַטֹּאתָם׃
ג הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַעְשָׁא וְאַחֲרֵי
בֵיתוֹ וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט׃ ד הַמֵּת לְבַעְשָׁא בָּעִיר (ג')
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי (ה' בטע' בסי')
בַעְשָׁא וַאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלֹא־ (ס' דסמי')
הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיִּשְׁכַּב בַּעְשָׁא
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּתִרְצָה וַיִּמְלֹךְ
אֵלָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז וְגַם בְּיַד־יֵהוּא (סיפ' ר"פ כל וגם)
בֶן־חֲנָנִי הַנָּבִיא דְּבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־
בַּעְשָׁא וְאֶל־בֵּיתוֹ וְעַל כָּל־הָרָעָה׀ (ג' דסמי')
אֲשֶׁר־עָשָׂה׀ בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ (ג' דסמי')
בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו לִהְיוֹת כְּבֵית יָרָבְעָם
וְעַל אֲשֶׁר־הִכָּה אֹתוֹ׃ (ד')

רלבג

בן נבט. והנה מצאנו ש... לעון במה שאמר אחר ... כל הרעה אשר עשה ... להכעיסו במעשה ידיו ... כבית ירבעם ועל א... אותו. והספר שנאמר ... על זה מפני שכבר הר... עשה זה בעבור שטאת ... כי גם הוא הלך בדרך ... ולא עשה זה גם כן למ... ה' כמו שעשה יהוא ... זה לרוע לבבו בעבור ... ולא ימצא מי שיחלוק ... המלכות לתתה לבית ... ונענש גם כן בעבור ... במת שהיה נלחם מלך ... עם פלשתים כי הכר... צרים על גבתון אשר ... ואולי יהוא לא נענש ... בית אחאב כי הכר... במצות נביא השם ובע... הרבה מהמועבות א... אחאב: (ד) המת לבע... יאכלו הכלבים. ר"ל ש... אחד מהם אל קבר: ... ביד יהוא בן חנני. ... היה עוד דבר ה' על ... בעשא ואל ביתו שיהי... ירבעם על לכתו בדרך ... ועל אשר הכה אותו ... שהוסיף בזאת הנבואה ... ועל זה התעורר להרו... ולזה לא נענש על ... אן

על כל ישראל ב' דסמי' נמסר לעיל בסי' סי' י"... עשה ח' וסימ' נמסר ב... ספרא סימן ב' : ועל ... וסימ' נמסר בספר שמוא... סימן י"ב :

מצודת ציון

ר"ל חנו לגור ולשבת: טז (ב) הרימותיך. מלשון תרומה והפרשה: (ג) מבעיר. ענין הפנוי מהמקום

מצודת דוד

גם הוא עשה הרע כאשר יאמר למטה ולא נחשב לו א"כ לזכות מה שהכ... ירבעם: (לג) בשנת שלש לאסא. השנה ההיא נחשבת גם לנדב גם לבעשא ... ההיא הרגו לנדב ומלך מיד: עשרים וכו' ומקוטעות היו: טז (ז) וגם ביד יהוא. כי למעלה לא הזכיר לייעד העונש כ"א על מה שהחטיא את ישראל ולא ע... חטא הוא בעצמו לכן הוסיף לומר וגם ביד יהוא וכו' ור"ל בעותה הנבואה עצמה שנשלח ביד יהוא שמיועד הוא לעונש על אשר החטיא את ישראל בהכעוס... ייעד העונש גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו במעשה ידיו: ועל אשר הכה אותו. ר"ל גם יביא עליו העונש בעבור שהכה בית ירבעם ואף שנדבר ה' נע... בעשא

ח בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ שָׁנָה לְאָסָא
מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ אֵלָה בֶן־בַּעְשָׁא עַל־
יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה שְׁנָתָיִם: ט וַיִּקְשֹׁר
עָלָיו עַבְדּוֹ זִמְרִי שַׂר מַחֲצִית הָרָכֶב
וְהוּא בְתִרְצָה שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בֵּית אַרְצָא (ג' מלרע וכתו' א' בסוף)
אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת בְּתִרְצָה: י וַיָּבֹא זִמְרִי
וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע (ה' מ"ל)
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו:
יא וַיְהִי בְמָלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסְאוֹ (ב' על כסא ממלכתו)
הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא לֹא־הִשְׁאִיר
לוֹ מַשְׁתִּין בְּקִיר וְגֹאֲלָיו וְרֵעֵהוּ:
יב וַיַּשְׁמֵד זִמְרִי אֵת כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בַּעְשָׁא
בְּיַד יֵהוּא הַנָּבִיא: יג אֶל כָּל־חַטֹּאות (ו' בסיפ'. ל')
בַּעְשָׁא וְחַטֹּאות אֵלָה בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ
וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם: (ב' בסיפ')
יד וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה (י"ג בטעם תביר)
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי (י"ו מ"ל בסי')
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
טו בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה (ב' בטע' בסי')
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ זִמְרִי שִׁבְעַת
יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם חֹנִים עַל־גִּבְּתוֹן (ג')
אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים: טז וַיִּשְׁמַע הָעָם (ג')
הַחֹנִים לֵאמֹר קָשַׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה (ג')
אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־ (ה' בסי')
עָמְרִי שַׂר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם (ג' וסאר סר צבא)
הַהוּא בַּמַּחֲנֶה: יז וַיַּעֲלֶה עָמְרִי וְכָל־ (ב' דגשים עמרי אחאב)
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־ (נשיאי' קדמא דסיפר')
תִּרְצָה: יח וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי כִּי־ (ט' בטע' בסי')
נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן בֵּית־
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־בֵּית־מֶלֶךְ

תרגום

דקטל יתיה: ח בשנת עסרין ושית שנין לאסא מלך שבטא דבית יהודה מלך אלה בר בעשא על ישראל בתרצה תרתין שנין: ט ומרד עלוהי עבדיה זמרי חד מתרין רבני רתיכיא והוא בתרצה שתי רוי בית ארצא טעותא די בביתא בתרצה: י ואתא זמרי ומחהי וקטליה בשנת עסרין ושבע לאסא מלך שבטא דבית יהודה ומלך תחותוהי: יא והוה במטלכיה כמתבי על כורסיה קטל ית כל בית בעשא לא אשאר ליה ידע מדע וקריבוהי וחברוהי: יב ושיצי זמרי ית כל בית בעשא כפתגמא דיי דמליל על בעשא ביד יהוא נביא: יג על כל חובי בעשא וחובי אלה בריה די חבו ודי חיבו ית ישראל לארגזא קדם יי אלהא דישראל בטעותהון: יד ושאר פתגמי אלה וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: טו בשנת עסרין ושבע שנין לאסא מלך שבטא דבית יהודה מלך זמרי שבעא יומין בתרצה ועמא שרן בגבתון די לפלשתאי: טז ושמע עמא דשרן למימר מרד זמרי ואף קטל ית מלכא ואמליכו כל ישראל ית עמרי רב חילא על ישראל ביומא ההוא במשריתא: יז וסליק עמרי וכל ישראל עמיה מגבתון וצרו על תרצה: יח והוה כד חזא זמרי ארי אתכבישת קרתא ועל לאידרון בית מלכא ואוקיד עלוהי ית בית מלכא

רדק

אחיה השילוני על ירבעם ועל ביתו שלא תקום מלכותו וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים והיו מקוטעות שהרי בשנת שתים לאסא מלך ובשנת שלש לאסא מלך בעשא שהמיתו הנה כי לא מלך בנו אלא שנה ומה שאמר שנתים מקצת שנתים כן היה לו גם לבעשא כי לא מלך בנו אלא שנה ונפסקה מלכותו כמו שנבא עליו יהוא בן חנני: ועל אשר הכה אותו. כי נענש בעשא על דמי נדב כיון שהלך בדרכיו והיה רשע כמוהו נענש על הריגתו ונהרג גם הוא וכן הוא אומר ג"כ בנביא יהוא ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא ואמר אותו ואף על פי שלא זכר נדב הנה זכר בית ירבעם: (ט) שר מחצית הרכב. כתרגומו חד מתרין רבני רתיכיא: שותה שכור. כלומר ששתה עד ששכר: בית ארצא. שם אדם והיה פקיד והוא שאמר אשר על הבית וי"ת כן בית ארצא טעותא די בביתא בתרצה: (יא) ויהי במלכו. בבי"ת: כשבתו. בכ"ף: לא השאיר לו. בכל זרעו והכה גם כן גואליו והם קרוביו וגם הכה רעהו והם אוהביו. ורעהו כמו רעיו וכן בהתפללו בעד רעהו מגן גבורהו כמו גבוריו: (טו) והעם חונים על גבתון. כבר ישראל צרו על גבתון ולא לכדוה ועתה בימי אלה שבו לצור עליה: (טז) וימליכו כל ישראל. אותם שהיו במחנה: (יח) וישרף עליו. עמרי שרף על זמרי בית המלך שנשגב בו ומת זמרי: את בית מלך. חסר ה"א הידיעה שלא כמנהג ולפי שזכרו לא הוצרך בו

מצודת ציון

מהמקום: (יח) ארמון. היכל: סמר

רש"י

…פא סוטל ולא סרו …אמלך נכנסו על …ט: שר מחצית הרכב. …ומר היו שרים על הרכב: …גואליו ורעהו. וקריבוהי …ורחמוהי.

רלבג

…נס על לכתו בחטאת …ועל הכותו את …: (ט) שר מחצית הרכב. …ין שרי הרכב שנים וזמרי …חד מהם והנה שלם …בעשא מדה כנגד מדה כי …יב את בית ירבעם בעת …הרים על גבתון אשר …ים והוא גם כן בעת …ישראל חונים על גבתון …פלשתים הרג זמרי את …בעשא ומשפחתו ורעהו: …הנה מלך זמרי שבעת …לאמתן כימי' הלך בחטאת …ומת כחטאתו אשר חטא …במלוכו הכעס את עמרי …שר צבא על ישראל ולקח …שנתחדש לו אמר זה …ת על המלכות בשנת …כן גינת הנה נחשב …ת לעמרי ומת בשנת …ושמנה לאסא ונחשבה …בנה הסוא ולזה אמר כי …עמרי מלך שתים עשרה שנה …הי"ב שנה מלך שש …שלמות בתרצה וזה כי …שלשים ואחת לאסא מלך …את תבני ומלך עמרי …אל בכללם ר"ל עשרה …ם והנה היה כל זמן …שתים עשרה שנה כמו …ובתרצה מלך שם שני' …עד סוף שלשים ואחת …עד ראש שלשים ושמנ': ויקן

…ח' מ"ל וסימ' …בסדר וישב ולעיל בהאי …סי"רג: כשבתו ב' בקריא' …והיה כשבתו על כסא …ו. והיה במלכו כשבתו: …תם ג' בקריאת וסימ' …בהבליהם ואני אקניאם. …חטאות בעשא וחטאת …וילך בכל דרך ירבעם …: וימלכו ה' חס' בליש' …ם את שאול. כל ישראל. …זרי שר צבא. ויוצא את …לך דמלכים ויקח כל …ודת את עזרית דמלכים:

מצודת דוד

…לא עשאו לקיים דבר ה' כ"א עשה לשבת על כסא המלוכה מבלי ימלא מערער …ואיל וגם הוא אחז במעשיו לזאת לדם נקי יחשב לו: (ח) בשנת עשרים ושש. …את מלך בב' לאסא ועם השנה ההיא מלך כ"ד שנים ומת ומיד מלך אלה …איל בשנת כ"ו לאסא: שנתים. ומקוטעות היו: (ט) שר מחצית הרכב. שני …היו לאלה על אנשי הרכב והיה זמרי לשר על החצי: והוא בתרצה. בעת …עליו זמרי היה אלה בתרצה בבית ארצא אשר היה ממונה על בית המלך …בתרצה ושם שתה היין עד אשר נשתכר ולזה לא היה בו דעת להיות נשמר מזמרי: (י) בשנת עשרים ושבע. כי בשנת כ"ו לאסא מלך וימי מלכותו שנתים והם מקצת הכ"ו מאסא והכ"ז והם ב' שנים מקוטעות: (יא) משתין בקיר. הוא הזכר העושה קלוח למרחוק: וגאליו. קרוביו כמו ובא גאלו (ויקרא כ"ה) על כי להקרוב היא משפט הגאולה לגאול שדהו מיד הקונה: ורעהו. מיוחד היה להם איש לשבת תמיד עם המלך וכמ"ש וזבוד וכו' רעה המלך (לעיל ד'): (טו) בשנת עשרים ושבע. כי מלך מיד כשהרג לאלה: והעם חונים. כשהומלך בתרצה היו העם חונים בגבתון: (טז) כל ישראל. אותם שהיו במחנה המליכו את עמרי ולא חפצו

רדק

בן כ"ח כידוע: (יט) להחטיא את ישראל. והלא לא מלך אלא שבעת ימים בתרצה לבדה מה החטיא את ישראל בשבעת הימים אלא קודם לכן שהיה שר מחצית הרכב היה מחטיא את ישראל וכן מה שאמ' ויתר דברי זמרי על הימים אשר היה שר אמר: (כא) אז יחלק העם ישראל. חסר הסמוך כמו הארון הברית וכתוב בסדר עולם וכמה היתה המחלוקת הזה ארבעה חדשים: (כב) ויחזק העם. אמרו לפי שנתחתן עם יהושפט חזק: את העם. מן העם וכן כלאתי את העיר: וימת תבני. מת מיתת עצמו וכיון שמת מלך עמרי בלא מחלוקת ובסדר עולם אומר כי הרגו תבני כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט הרגו את תבני: (כג) בשנת שלשים ואחת. והלא בשנת כ"ז לאסא מלך זמרי ולא מלך אלא שבעת ימים ומלך עמרי אלא מפני מחלוקת תבני לא מלך מלכות שלימה ובשנת שלשים ואחת לאסא מת תבני ומלך עמרי מלכות שלימה וכלל ימי מלכותו י"ב שנה הנה שבע שנים מלך מלכות שלימה שהרי בשנת ל"ח לאסא מלך אחאב בנו ומל"א עד ל"ח שבע שנים ושש שני' שמלך בתרצה עד מחלוקת תבני הרי י"ג שנה והכתוב אומר שתים עשרה שנה שנת י"ג לא שלמה לו ולא מנה אותה לו: (כד) ההר שמרון. כמו העם ישראל וי"ת ההר הרכא נראה מדבריו כי הרך גדול היה שם מתחלה אלא שעמרי חזק הבנין וקרא שם העיר שמרון על שם שמר אדני ההר שמרון: (כו) ובחטאתיו. כתיב כלומר חטאות רבות שעשה וקרי בחטאתו לשון יחיד כלומר חטאת

רשי

ורחמוהו: (כב) וימת תבני. כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט הרגו את תבני כשראו חשיבותו של עמרי כסדר עולם: (כג) בשנת שלשים [...] שנה לאסא וגו' מלך עמרי. מלכות שלימה. וחמש שנים היתה [...] של תבני מעשרים ושבע לאסא עד ל' ואחת: שתים עשרה [...]
הן הכל חוץ במחלו[...]
במלכות שלימה ושי [...]
שתים עשרה במלכות [...]
שהרי אחאב בנו מל[...]
שלשים ושמנה לאסא [...]
מלך שש שנים. עד [...]
אי[...]

רלבג

(כד) ויקן את ההר [...]
ר"ל ההר שבנה בו ע[...]
ולפי שהיה שם אדני ה[...]
קרא שם העיר שמ[...]
לאות כי היה שם [...]
שמרון קודם זה אך [...]
עמרי: (כה) וירע [...]
לפניו. ידמה שהלך [...]
ירבעם כמו שאמר וה[...]
לשוא חטאים אמרו [...]
עוד שאמר שהרע [...]
לפניו מפני לכתו ב[...]
ירבעם כי הוא רא[...]
מוסר מפני מה שר[...]
בעשא ובית ירבעם [...]
קבל כלל מהמוסר [...]
להעיר מעט מעטא [...]
הנה ראוי שיאמר [...]
אשר לפניו ומיד [...]
מפני אמרו וילך [...]
ירבע[...]

בָּאֵשׁ וַיָּמֹת׃ יט עַל־חַטֹּאתָו אֲשֶׁר
חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת
בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
לְהַחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כ וְיֶתֶר דִּבְרֵי
זִמְרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
כא אָז יֵחָלֵק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֵצִי חֲצִי
הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת
לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֵצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃
כב וַיֶּחֱזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־
הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת
וַיָּמָת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי׃
כג בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה
מָלַךְ שֵׁשׁ־שָׁנִים׃ כד וַיִּקֶן אֶת־הָהָר
שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כָּסֶף וַיִּבֶן
אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר
בָּנָה עַל שֶׁם־שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן׃
כה וַיַּעֲשֶׂה עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע
מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו׃ כו וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטֹּאתָיו אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃
כז וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
כח וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
כט וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ

בְּנוּרָא וּמִית׃ יט עַל כָּל חוֹבַיָא דִי חַב לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לְמֵיזַל בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דִי עֲבַד לְחַיָבָא יַת יִשְׂרָאֵל׃ כ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי זִמְרִי וּמֵירְדֵיהּ דִמְרַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא בְּכֵן אִתְפְּלַג עַמָא יִשְׂרָאֵל לְתַרְתֵּי פַלְגָוָן פַּלְגוּת עַמָא הֲוָה בָּתַר תִּבְנִי בַר גִינַת לְאַמְלָכוּתֵיהּ וּפַלְגוּת בָּתַר עָמְרִי׃ כב וּתְקִיף עַמָא דְבָתַר עָמְרִי מִן עַמָא דְבָתַר תִּבְנִי בַר גִינַת וּמִית תִּבְנִי וּמְלַךְ עָמְרִי׃ כג בִּשְׁנַת תְּלָתִין וַחֲדָא שְׁנִין לְמַלְכָּא אָסָא מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ עָמְרִי עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּתִרְצָה מְלַךְ שִׁית שְׁנִין׃ כד וּזְבַן יַת כְּרַכָּא דִלְשׁוֹמְרוֹן מִן שֶׁמֶר בְּתַרְתֵּין כַּכְּרִין דִכְסַף וּבְנָא יַת כְּרַכָּא וּקְרָא יַת שְׁמֵהּ דְקַרְתָּא דִבְנָא עַל שׁוּם שֶׁמֶר מָרֵיהּ דְטוּרָא שׁוֹמְרוֹן׃ כה וַעֲבַד עָמְרִי דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּבְאִישׁ מִכֹּל דִי קֳדָמוֹהִי׃ כו וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּבְחוֹבוֹהִי דִי חַיֵב יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן׃ כז וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי עָמְרִי דִי עֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ דִי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כח וּשְׁכִיב עָמְרִי עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשׁוֹמְרוֹן וּמְלַךְ אַחְאָב בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ כט וְאַחְאָב בַּר עָמְרִי מְלַךְ

תולדות אהרן: ויקן את ההר סנהדרין קב: אחאב שם.

מצודת דוד

חפלו בזמרי: (יח) וישרוף עליו. עמרי שרף על זמרי: (יט) אשר חטא. בעוד היה שר מחצית הרכב חטא והחטיא את הכתובים תחת ממשלתו: (כא) לחצי. לשני חלקים: חצי העם. אותם שלא היו במחנה היו אחר תבני: (כב) וימת תבני. במ"ע יש כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו לאסא הרגו את תבני: (כג) שלשים ואחת. אף כי זמרי הלא מלך בכ"ז לאסא והומת אחר שבעה ימים ומיד מלך עמרי אבל לפי שחצי העם היו אחרי תבני לא היתה מלכות עמרי מלכות שלימה עד כי הומת תבני בשנת ל"א לאסא כי אז מלך על [...] שתים עשרה שנה. ומקוטעות היו וחושב מעת שהומלך מהעם אשר ב[...] א"כ חמש שנים עם תבני כאחת ושבע שנים אחר שמת תבני ולפי שב[...] כל ישראל חזר לחשוב למלכותו גם אלו חמשת השנים: (כד) ויקן. בעס[...] למלכותו: את ההר שמרון. ע"ש סופו אמר כי הוא קראה שמרון: ו[...]

חטאתיו ג' בקריאה [...]
חטאתיו לזמרי. ותרש[...]
כלחטאותיואשר עשת ו[...]
דאית בהון חטאת וע[...]
נמסר בסדר נשא: ד[...]
ג' דסמיכי בקריאה ו[...]
את העם ישראל. אז [...]
ישראל. לא נבדלו ה[...]
שם כל שם קמץ ב[...]
וסי' נמסר בסדר לך [...]
ד' בקריאה וסימ' [...]
יוסף אותו. דבר ד[...]
הארץ אתנו קשות. ו[...]
האיש אדני הארץ. ו[...]
שמרון. וחד ואדני [...]
ויעשה ד' בקריאה וכ[...]
עמרי הרע. ודיתורב[...]
ודיואש הסמוך לאל[...]
כל חקתי שמר: ויל[...]
ג' דסמיכי בקריאה ו[...]
יהושפט דמלכים
דמלכים. ושארא ויל[...]

ין : (לא) ויעבוד את הבעל . מוסיף על עגלים של ירבעם :
רה . אילן נעבד : (לד) חיאל בית האלי. מיאל אשר מבית אל כמו
הלחמי (שמואל א' ט"ז) ולא נאמר הבית לחמי . וכן יהושע בית
בספר (שמואל א' ו' י"ד) ולא הבית שמשי וכן בעפרת אבי העזרי
ו') ולא נאמר האבי
יש סותרין בית האלי
ל עליו קללות יהושע
איש אשר יקום ובנה
יהושע ו' כ"ו) אמרו
חיאל משל בנימין
של יהושפט ומפני מה
אחאב שתולין את הקללו'
(ס"א במקולל) :
בכורו יסדה . כשיסד'
בכורו וקבר והלך וקבר
עד שמת האחרון
לתות וכן הוא קללות
ע בבכורו ייסדנה
יציב דלתיה (שם) :
ר אליהו התשבי.מארץ
העיר) ששמה תושב:
למה סמכו כאן אלא
אליהו ואחאב לנחם
את

מטאת העגלים : (לא) הנקל לכתו . אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הרבה במעשיו כי נקלו' היו בעיניו אותם החטאו' ולקח אשה מגויי הארצות לחטוא עוד ולעבוד הבעל שהיו הם עובדי' שם וזהו שאמ' וילך ויעבוד הלך שם לצידון ועבד הבעל שהיו עובדים שם והשתחוה לו כלומר שקבלו עליו באלוה ועשה כמוהו בשמרון ובנה לו בית וקראו בית הבעל והקים לו שם מזבח : (לב) בית הבעל . חסר בי"ת השמוש וכן הנמצא בית ה' שהוא כמו בבית כהם והדומים לו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק : (לג) ויעש אחאב . הוסיף עוד לחטוא ונטע אשרה לעבדה זולתי הבעל שעשה ובדרש מאי ויעש אחאב את האשרה אמר ר' יוחנן שכתב על דלתי שמרון אחאב כפר באלהי ישראל לא יהא לו חלק באלהי ישראל : (לד) חיאל בית האלי. מבית אל היה כמו בית הלחמי מבית לחם בית השמשי מבית שמש ותחת ממשלתו של אחאב היה ועשה דבר זה ולא מיחה בידו אחאב כל כך הרשיע לעשות ועד ימיו לא היה אדם שעלה בלבו לבנות יריחו מפני השבועה שהשביע יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה את העיר וגו' ותמיה' הוא כי יריחו למלך יהודה היה כי משבט בנימין היה ואיך נתן יהושפט רשות לבנותה ומצאנו בירושלמי חיאל מן יהושפט יריחו מבנימין אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי ומובה על ידי חייב ואחר שנבנתה לא נאסרה וישיבתה כי החרם היתה שלא תבנה כמו עיר הנדחת והבונה אותה עובר בחרם והוא נענש כאשר דבר יהושע ות"י בית האלי בית מומי כלומר שעבר על האלה שהשביע יהושע ומפני זה נקרא בית האלי לא שהיה מבית אל ובדברי רז"ל נקרא בית האלי על שעבר על אלה שאמר יהושע ארור האיש וגו' : יריחה . כתיב בה"א וקרי בוי"ו. כמו אהלה והדומים לו : באבירם בכורו יסדה . ומת וכן מתו כל בניו ובעת שהציב דלתיה היה עדיין שגוב צעירו חי ומת ות"א

על ישראל בשנת שלשים ושמנה
שנה לאסא מלך יהודה וימלך כולהון חס'
אחאב בן עמרי על ישראל
בשמרון עשרים ושתים שנה :
ל ויעש אחאב בן עמרי הרע בעיני
יהוה מכל אשר לפניו : לא ויהי הנקל ב' לבית יהודה
לכתו בחטאות ירבעם בן נבט ויקח
אשה את איזבל בת אתבעל מלך ג'
צדנים וילך ויעבד את הבעל
וישתחו לו : לב ויקם מזבח לבעל ג'
בית הבעל אשר בנה בשמרון :
לג ויעש אחאב את האשרה ויוסף ז' מ"ל
אחאב לעשות להכעיס את יהוה
אלהי ישראל מכל מלכי ישראל
אשר היו לפניו : לד בימיו בנה חיאל ג'
בית האלי את יריחה באבירם בכרו ג' ב"כ
יסדה ובשגיב צעירו הציב דלתיה ובשגוב קרי
כדבר יהוה אשר דבר ביד יהושע ה' בטע' בסי'
בן נון : יז א ויאמר אליהו
התשבי מתשבי גלעד אל אחאב ל' וחס'
חי יהוה אלהי ישראל אשר עמדתי

על ישראל בשנת תלתין
ותמני שנין לאסא מלכא
שבטא דבית יהודה ומלך
אחאב בר עמרי על ישראל
בשומרון עסרין ותרתין
שנין : ל ועבד אחאב בר
עמרי דביש קדם יי מכל
די קדמוהי : לא והוה שים
בעינוהי למיזל בחובי
ירבעם בר נבט ונסיב
אתתא ית איזבל בת
אתבעל מלכא דצידון
ואזל ופלח ית בעלא וסגיד
ליה : לב ואקים אגורא
לבעלא בית בעלא דבנא
בשומרון : לג ועבד אחאב
ית אשרתא ואוסיף אחאב
למעבד לארגזא קדם יי
אלהא דישראל מכל מלכי
ישראל דהוו קדמוהי :
לד ביומוהי בנא חיאל בית
מומי ית יריחה קטל אבירם
בוכריה כד שרי לשכליל
יתה ושגוב זעיר בנוהי
כד אקים דשהא כפתגמא
דיי די מליל בידא דיהושע
בר נון : א ואמר אליהו
דמתושב מתותבי גלעד לאחאב קים הוא יי אלהא דישראל דמשמשנא

ויוסף ז' מלאים בקריאה וסימ' ויעמד במקום צר אשר אין דרך . ויוסף עוד יפתח . ויוסף יהונתן להשביע . רד קעילה . ויוסף אחאב . דבר אל אחז קדמאה דויוסף ה' דבר . ובעת הצר לו דד"ת . ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב ושארא ויסף :

תולדות אהרן ויהי הנקל · שם (סנהדרין כח) : ויעש אחאב · שם : בימיו בנה . (שם וד' כט) : ויאמר אליהו . פסחים פח סנהדרין קיג (ברכות ט תענית סג סנהדרין כח) : חי ה'. תענית ג סנהדרין שם :

רלבג

ן נבט : (לא) ויהי
תו בחטאת ירבעם .
חטאת ירבעם היו
לים בעיניו אך הוסיף
ו' האלו ולקח לאשה
ל והיא היתה בת
מלך צידונים והנה
היה שם המלך ההוא
או יהיה הרצון בזה
על בת מלך צידונים
לת בת מושכת עצמה
מה רצה לומר שנשאה
ת אתבעל והוא אלהי
והרצון בו שלא נתגייר'
אמרו והעל בת אל
די לו בזה אבל גם
ועבד את הבעל שהית'
לו איזבל והשתחוה לו
בנה מזבח לבעל בבי'
ר בנה בשמרון ועשה
ה לבעל ועוד עשה
הוסיף להכעים את ה'
אל מכל מלכי ישראל
לפניו : (לד) בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה . ר"ל כי בימיו
שהיה מבית אל את יריחו ונתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה
כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו
ציב דלתיה ואעפ"כ ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את ה' אך
חטאתיו : (א) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד . הנה זכר זה
הפלגת חטאת אחאב שאעפ"כ שראה קיום מה שיועד הנביא לו מן
חטאתיו לא שב מפני זה אל ה' . וראוי שתדע שהנה הסכימו קצת
אמם זה אליהו מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתיחסות והנה נזכר
נתורה

קטל אבירם בוכריה כד שרי לשכלל יתה וקטיל שגוב זעיר בנוהי כד אקים דשהא : ובשגיב . כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו שעו שעוי עלין עלון כי אותיות אהו"י מתחלפות : (א) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד . מעיר ששמה תושב היה תחלה ואח"כ ישב בגלעד וכת"י אליהו דמתושב מתותבי גלעד ונחלקו רז"ל מאיזה שבט היה מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרו משבט בנימין ומהם אמרו פנחס זה אליהו וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו לה' על עובדי ע"ג כתוב בתורת משה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה
אף

מצודת דוד

...מלוכה לשבת בה : (כט) שלשים ושמנה . כי עמרי מלך מיד כשמת זמרי
...לא וימי מלכותו י"ב שנים ומת ומיד מלך אחאב הרי ל"ח לאסא : עשרים
...ומעות היו : (לא) ויהי הנקל . הקל שבמעשיו היה ללכת בחטאת ירבעם
... עוד יותר ממנו : (לב) בית הבעל . בבית הבעל : (לד) בית האלי . מבית אל כמו בית הלחמי (ש"א ט"ז) ור"ל מבית לחם : באבירם בכורו יסדה.
...שבניה היסוד מת אבירם בכורו ושאר בניו מתו במשך הבנין ובעת העמיד הדלתות מת שגוב לצעיר בניו : כדבר ה' וכו' . שאמר יהושע לפני לה' ארור האיש
...רו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו') (ואף כי יריחו היתה בגבול בנימין ממלכות יהודה אמר בימיו ותלה בו לומר שכל זה ראה ולא לקח מוסר):
...יאמר אליהו וכו' . ארז"ל כאשר מתו בני חיאל בית האלי הלכו אחאב ואליהו לנחמו ואמר אליהו לחיאל שמתו בניו בדבר קללת יהושע השיב אחאב
ומדוע

מצודת ציון

(כד) שמר . שם איש : (לד) לצעירו . קטן בניו : יז (א) התשבי . מעיר ששמה תושב : מתושבי . מלשון ישב ור"ל שישב בגלעד זמן רב :
לפי

רדק

אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ובטח באל שיקיים את דבריו ועליו וכיוצא בו נאמר ותגזר אומר ויקם לך כמו שאמר שמואל הנביא אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע מכל אשר לפניו גזר אליהו ואמר לו כי לא יהיה טל ומטר אולי יחזור בו והאל ארך אפים האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו ומה שאמר כ"א לפי דברי עד שיראה שיחזרו מעבוד ע"ג כלם או מקצתן. ובדרש וכי מה ענין זה אצל זה אלא כשמתו בני חיאל כלם הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי במון שבנה ירימו מתו בניו כדבר ה' אשר דבר יהושע בן נון אמר לו אחאב מי גדול משה או יהושע אמר לו משה שהיה רבו של יהושע אמר לו דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו והלא אמר משה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי ע"ג הם ואין השמים נעצרים קפץ אליהו ואמר ונשבע חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי : אשר עמדתי לפניו . שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה וכן אל המקום אשר עמד שם את פני ה': כי אם לפי דברי . כתרגומו אילהין כד אימר כי לא בא המטר לפי דברו כי האל אמר לו תחלה לך הראה אל אחאב ואתנה מטר א"כ לפי דברי ר"ל עד שאומר במצות האל : (ג) ונסתרת. שלא ידעך אדם שם : (ד) והיה מהנחל תשתה. והיה סומך זה כי מהנחל תשתה והעורבים יכלכלוך : ואת העורבים צויתי. עורבים ממש והם העופות השחורים וטעם צויתי ששמתי בלבם להביא לחם ובשר שתי פעמים ביום ואין לשאול מאין היו מביאין לו כי באמת ממקום כשר היו מביאין לו אחר שברצון האל היו מביאין לו והרבה כשרים היו בישראל שאומר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו . ובדברי רז"ל י"א שהיו מביאין לו משלחנו של אחאב ויש אומרים משלחנו של יהושפט וי"מ העורבים סוחרים כמו עורבי מערבך והנה הכתוב אומר ונסתרת שלא ידעך אדם שם שהרי ראינו כי אחאב היה מחפש אחריו כמו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו' . ואולי הסוחרים ההם היו מסתירים אותו : (ט) צרפתה אשר לצידון . לפי שיש צרפת אחר וזהו שנאמר עליו אשר כנעני' עד צרפת וזה צרפת שאמר הקב"ה לאליהו

רש"י

את חיאל בהכלו אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיי[מה] ... משה רבינו לא נתקיימה שנאמר (דברים י"א ט"ו) וסרתם ועבדת[ם] אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים . והרי ... עובדין ע"ג ואין גשמים נעצרים מיד ויאמר אליהו וגו' : (ג) ונסת[רת] ... אחאב ואיזבל : (ז) ... כדי שידע צורך הגש[ם] ... לגלות שהיה קשה ... שישראל שרוין מתי... (ט) צרפתה . שם ... צו...

מקרא

לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל
י"ג וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי דְבָרִי׃
ב' דסמי' ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃
ג לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ
בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃
ל'. ל' וחי' והערבים ד וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים
צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃ ה וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ
ב' כִּדְבַר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית
ל' אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ ו וְהָעֹרְבִים
ס' מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם
ל' וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃
ב' בטע' ר"פ. ב'. ב' ח' סס' ז וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנָּחַל כִּי לֹא־
הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃
ט' ר"פ ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ט קוּם
ב'. ל' לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ שָׁם

תרגום

קֳדָמוֹהִי אִם יְהֵי שְׁנַיָא הָאִלֵין טַלָא וּמִטְרָא אֱלָהֵין כַּד אֵימַר : ב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵיהּ לְמֵימָר : ג אֱזֵיל מִכָּא וְתִתְפְּנֵי לָךְ לְקִדוּמָא וְתִטַּמַר בְּנַחְלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי יַרְדְנָא : ד וִיהֵי מִנַחְלָא תִשְׁתֵּי וְיַת עוֹרְבַיָא פַּקְדֵית לְסוֹבָרוּתָךְ תַּמָן : ה וַאֲזַל וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲזַל וִיתֵיב בְּנַחְלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי יַרְדְנָא : ו וְעוֹרְבַיָא מַיְתָן לֵיהּ לַחְמָא וּבִסְרָא בְּצַפְרָא וְלַחְמָא וּבִסְרָא בְּרַמְשָׁא וּמִן נַחְלָא שָׁתֵי : ז וַהֲוָה מִסוֹף יוֹמִין וִיבֵשׁ נַחְלָא אֲרֵי לָא הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא : ח וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵיהּ לְמֵימַר : ט קוּם אֱזֵיל לְצָרְפַת דִי לְצִידוֹנָאֵי וְתִתֵּב תַּמָן הָא

דברי י"ג וסימ' נמסר לעיל בתאי סיפרא סי' ו' : ובשר ח' וסי' נמסר בסדר תזריע : קום ט' ר"פ וסי' נמסר ביהושע סימן ז' :

תולדות אהרן לך מזה . שם : והעורבים . שם חולין ה' : ויהי מקץ . סנהדרין קיג : צרפתה. זוהר פקודי :

רלב"ג

בתורה שהשם ית[...] את בריתו שלו[ם] הכהונה בריתי היתה והשלום ולזה ידמה השם לפנחס אורך והנה מלאכו שהיה פילגש בגבעה ובימ[י] כתוב ופנחס בן א[...] היה עליהם לפני[ו] וכבר באנו בספר הוא היה מלאך ה' גדעון ואל יפתח והי[...] רוח ה' כמו מלא[ך] שמלאכו גם כן ב[...] אמר ותורה יבקשו מלאך ה' צבאות[...] הסבה אמר לפנ[...] והנה מלאכי בא[...] לש"י קח את נפשי[...] אנכי מאבותי ר"ל [...] תמיד בזה העולם כדרך כל הארץ מאבותיו ומלאכו גם בעת אשר לוקח אלישע וזה כי א[...] מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ד"ה והנה ית[...] היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו [...] נשה רוח אליהו על אלישע והנה מלאכו כי אלישע נבא בימי יהוש[פט] חי ה' אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו' וזה לאו[...] הו' מי אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי בדברים ההם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא[...] על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והר[ג] בית אביו הטובים ממנו ועוד אותו שישיגהו עונש נפלא על זה הח[...] וזה לא יתכן שיעיד בו הנביא קודם עשות החטאים כי אעפ"י שיו[...] באיש אחד שכבר יחטא מה הנה האיש ההוא יוכל להשמר שלו[...] כשם ית' לא יכריח האדם שיחטא ושמהו בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו בשלישי מספר מלחמות ה' והנה אם לא[...] להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת או אליהו ולא נעשית בקשתו [...] קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ' מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה"א. הודיעה ולפי שמלאכו זה האורך הנפלא מן החיים לא[...] מלאכותו ג"כ לפנחס כמו שזכרנו ומלאכו בשניהם נשיאת רוח ה' אותם כאילו הם מלאכי ה' ומלאכו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנ[...] זה אליהו כי יותר ראוי שיונח זרות אחד משיונחו שני זרות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה ארוך מהאנשים ואם"כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים : אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי . הנה מדרגת הטל בה[...] כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בג[...] למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש"י כי הטל לא יעצר אפי' עם היובש : (ג) ונסתרת בנחל כרית עדות כי הש"י יעשה מה שיעשה בסבות הנאותות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה השם ית' שיסתר שם מפני אחאב וסבב ה' לו שם מזונו על יד העורבים והם עופות טמאי' כדי שלא ידעהו אדם שם ואין לשאל איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשר כי הש"י רצה שיאכל לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב הש"י להאכילו ע"י העורבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעה יתכן לעבור על בהמצוות הנבואה כמו שנתבאר בת"ת : (ט) קום לך צרפתה אשר לצידון . לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו וגלות החל הזה לבני י[שראל] כנע[נים]

מצודת ציון

לפי. לשעור כמו לחם לפי הטף (בראשית מז) : (ג) ופנית תפנה ותסבב עצמך : (ד) העורבים . הם העופות

מצודת דוד

ומדוע לא יקוים קללת משה רבו שאמר ועבדתם אלהים אחרים וכו' ועצר (דברים י"א) והלא כולם עובדי כוכבים ואין הגשמים נעצרים מיד [...] ונשבע שיעצר טל ומטר : חי ה'. הוא ענין שבועה לומר כשם שה' חי וכו' : אשר עמדתי לפניו. אשר אני רגיל לעמוד לפניו בתפלה : כי אם לפי [...] לשעור הזמן שאדבר בתחלה שיהיה : (ג) לך מזה. שלא יהרגך אחאב : קדמה . למזרח : בנחל כרית. אל הנחל העומד למזרח הירדן : (ד) והיה מ[...]

ס . בפמליא שלי שתכלכלך שם אשה אלמנה : (י) קחו נא לי
ז. הוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב"ה ולמד מאליעזר עבד
אמר אותה שתתן לי מים לשתות היא האלמנה : (יב) מעוג .
: מלא כף . תירגם יונתן מלי פיסת ידא : בצפחת. ביטויל"א בלעז
אמר בשאול לספת
ר מראשותיו (שמואל
ב) : ומתנו . משם
ת ברעב : (יג) עוגה
אשונה . מ"א יש בכ"ר
אשונה) בותאמר לאם
בגד

לאליהו שילך שם הוא סמוך לצידון והיא של ישראל : הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך . אם נאמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה לה במה שתחיה היא אלא ע"י הנס אבל אליהו הבין מדבר האל כן כמ"ש לו גם כן ואת העורבים צויתי לכלכלך שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחי' היא עצמה כ"ש שתכלכלהו ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם ע"י נס הוא שאמר שיהוה דברו וברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר ה' אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר . ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה הנביא : (יא) לקחי נא לי . הלמ"ד מעמדת בנעיא : (יב) אם יש לי מעוג . כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה: כי אם מלא כף קמח . שאינו עוג עדיין . ומלא כף תרגם מלא פסת ידא : ומתנו . אמר בנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל עוד : (יג) עשי כדברך . שתעשה אותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר בראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוציא לו מן העיסה חלה תחילה : (יד) לא תכלה . נכתב בה"א ונקודו כבעל אלף וענינו לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א : עד יום תתן ה'. כתוב בנו"ן כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת והניחם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתיב וקרי כי בגלות נשתבשו הנסחאות והיו מוצאין בנסחא אחת כך ובנסחא אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפנים והאחרת מבחוץ: (טו) ותאכל היא והוא . הכתוב הוכר בתחילה והנקבה באחרונה והקרי להפך ושניהם ענין אחד כי שניהם אכלו אבל מנהג הלשון הוא כשזוכר זכר ונקבה כאחד יפול הלשון על הקודם אם זכר ואם נקבה והראשון הוא העיקר לפי' נזכר בראשונה כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכן זה ותאכל היא והוא כי היא העיקר ואע"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס . ובדרש הוא והיא כתיב בזכות אליהו אכלו :

הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה
לְכַלְכְּלֶךָ׃ י וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה ל'. ב'
וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם אִשָּׁה
אַלְמָנָה מְקֹשֶׁשֶׁת עֵצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ ב' וחסר
וַיֹּאמַר קְחִי־נָא לִי מְעַט־מַיִם בַּכְּלִי נ"א פתח ו' זוגין דמיין
וְאֶשְׁתֶּה׃ יא וַתֵּלֶךְ לָקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
וַיֹּאמַר לִקְחִי־נָא לִי פַּת־לֶחֶם בְּיָדֵךְ׃ ג'
יב וַתֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־לִי
מָעוֹג כִּי אִם־מְלֹא כַף־קֶמַח בַּכַּד ב' בתרי ליש'
וּמְעַט־שֶׁמֶן בַּצַּפָּחַת וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת ג'. ב' וחס'
שְׁנַיִם עֵצִים וּבָאתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי ל' ומ"ל
וְלִבְנִי וַאֲכַלְנֻהוּ וָמָתְנוּ׃ יג וַיֹּאמֶר ל'
אֵלֶיהָ אֵלִיָּהוּ אַל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי
כִדְבָרֵךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם עֻגָה קְטַנָּה
בָרִאשֹׁנָה וְהוֹצֵאת לִי וְלָךְ וְלִבְנֵךְ כ"ג. ל'. ה'
תַּעֲשִׂי בָּאַחֲרֹנָה׃
יד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּד ה'
הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא ג' ב' כתיב ה' וחד כתיב א'
תֶחְסָר עַד יוֹם תֵּתֶן־יְהוָה גֶּשֶׁם עַל־ תת קרי
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ טו וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה כִּדְבַר
אֵלִיָּהוּ וַתֹּאכַל הוא־והיא וּבֵיתָהּ היא קרי והוא קרי
יָמִים׃ טז כַּד הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה וְצַפַּחַת ל'
הַשֶּׁמֶן לֹא חָסֵר כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר ו'. ה' בטעם בסיפ'
דִּבֶּר בְּיַד אֵלִיָּהוּ׃

פקדית תמן אתתא
ארמלתא לסוברותך׃
י וקם ואזל לצרפת ואתא
לתרע קרתא והא תמן
אתתא ארמלתא מגבבא
אעין וקרא לה ואמר סבי
כען לי זעיר מיא במנא
ואשתי׃ יא ואזלת למיסב
וקרא לה ואמר סבי כען
לי פתא דלחמא בידיך׃
יב ואמרת קים הוא יי
אלהך אם אית לי מדעם
אלהין מלי פיסת ידא קמחא
במנא וזעיר משחא
בצלוחיתא והא אנא
מגבבא תרין אעין ואיהך
ואעבדיניה לי ולברי
וניכליניה ונמות׃ יג ואמר
לה אליהו לא תדחלין עולי
עבידי כפתגמיכי ברם
עבידי לי מתמן חררא
זעירא בקדמיתא ותפקין
לי וליך ולבריך תעבדין
בבתריתא׃ יד ארי כדנן
אמר יי אלהא דישראל
מנא דקמחא לא יגמר
וצלוחיתא דמשחא לא
יחסר עד יומא דיתן יי
מטרא על אפי ארעא׃
טו ואזלת ועבדת כפתגמא
דאליהו ואכלת היא והוא
ביתא יומין׃ טז מנא דקמחא לא גמר וצלוחיתא דמשחא לא חסר כפתגמא דיי דמליל בידא דאליהו׃

רלבג

צד צרפת אמר צרפתה
דון : הנה צויתי שם
מנה לכלכלך . ר"ל
כי לא היה לה דבר
כו כמו שנתבאר אחר
שאמר לו הש"י שהיא
רלה אליהו לקחת
לחם מיד האלמנה :
יש לי מעוג . הוא
עוגה ואמרה שאין לה
עוגה אך יש לה מעט
ד ומעט שמן בצפחת :
ומתנו . ר"ל שאמר
כי אין לה מה לאכול
זק ברעב : (יג) אך
משם עוגה קטנה
. הנה צוה לה אליהו
ספני לכלכלה אותו ויביא
' הברכה בקמח ההוא
אם תעשה לה ולבנה
כלה הקמח והשמן בו :
אכל הוא וכו' וביתה
הקדים הוא תחלה כמו
ה אליהו : (טו) וזכר
זת אכלו מזה ולא כלתה
ום וצפחת השמן לא
הנה היה זה התוספת
המזיר אשר בכד לקמח
אשר בצפחת לשמן כמו
הכסף המטה לגמש :
ויהי

וסי' יערת כמטר לקחי . לקחי נא לי פת לחם . ותאמר זך לקחי . וא' ולקחי ואטעם : ומתנו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר
ותעשה ד' בקר אה וסי' ותעשה לך אלהים אחרים . ותלך ותעשת כדבר אליהו . ותעשה לך שם כהיום הזה . ותעשה אדם
כדגי : ולך ד' קמץ וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"א :

בנה ואחרים בני ביתה אבל למעלה לא אמר אלא לי ולבני כי לא היה מספיק אלא לשניהם לבד והם קודמין לשאר בני הבית : (טז) וצפחת השמן לא
לגזירת הפעל בצרי כמו כי חסך בבת יעקב ואמר חסר לשון זכר כי טעמו אל השמן ולמעלה אמר לא תחסר לשון נקבה טעמו על הצפחת . והענין
ו שאמר למעלה הוא מנהג הלשון ברוב להיות טעם הפעל אל הדבק וכמעט יהיה הפעל אל הנדבק כמו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו
קשת

מצודת דוד

יות למאוכך כי מהנה תשתה : ואת העורבים וכו' . בכדי להעיר רוחו לבל
על ישראל בראותו כי העורבים האכזרים יחמלו עליו לכלכלו ואיך לא
הוא על ישראל : צויתי . ר"ל נתתי בלבם : (ו) ובשר . ועל כי ה' אמר לו
ידע שבשר כשר הוא : (ט) צרפתה . שם עיר בארץ צידון : הנה צויתי .
ונתי שם אשה אלמנה לכלכלך : (י) קחי נא לי . קחי מביתך והביאי לי :
) לא כף קמח . יש לי בכד קמח שעור מלא הכף : שנים עצים . לאפות בו : ומתנו . ואח"ז נמות ברעב כי אין לי עוד מאומה : אל תיראי . כי לא תמותו
: עשי כדברך . ללוש הקמח ולעשות עוגות : משם . מהקמח ההוא : והוצאת לי . להאכילני מקודם ואח"ז תעשי לך ולבנך : (יד) לא תכלה . מלאסיף הקמח : עד
יום וכו' . כי אז אין צורך אל הנס : (טז) לא חסר . השמן שבצפחת :

מצודת ציון

העופות השחורות : לכלכל . ענין סיפוק המזון : (י) מקששת . לקיטת דברים הדקים קרוי קושש
וכן לקושש קש (שמות ה') : (יא) פת . חתיכה כמו פתות אותה (ויקרא ב') : (יב) מעוג .
עוגה וכן בחנפי לעגי מעוג (תהלים לה) : כף . פס היד: בכד . שם כלי : בצפחת . צלוחי' וכן
צפחת המים (ש"א כ"ו) : (יד) תכלה . מלשון כליון : (טו) ימים . ארו"ל שנה :
בעלת
עד

רד"ק

קצת גבורים חתים: (יז) עד אשר לא נותרה בו נשמה. יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה חליו חזק מאד עד שנעצרה נשמתו ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא וכן הוא אומר בדניאל לא נותרה בי נשמה אבל אותו הוא על דרך הפלגה והנכון כי מת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם: (יח) להזכיר את עוני. כמדומ' כי על ידך נזכר עוני שמא לא עבדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי האל עון שיש לי והמיתני האל בבני שמת: (כ) הגם אל האלמנה. כלומר אפילו על האלמנה פקדת העון כמו שאתה פוקד היום עונש לישראל בעצירת הגשמים ואפי' על זאת האלמנה פקדת עונה להמית את בנה. לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה ויונתן תרגם ברם על ארמלתא די אנא דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות ברה. וזה סיוע למה שכתבנו כי לא מת מיתה גמורה. מתגורר עמה: כמו עם לבן גרתי והוא מבנין התפעל: (כא) ויתמודד. מענין מדה מבנין התפעל כלומר שם עצמו במדת הילד כשנשתטח עליו כענין שנאמר באלישע וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו והענין הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כששוכב עליו ויתמודד עליו וע"ד הזה ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כלומר שהיתה אשתו לנגדו בעת תפלתו כדי שיכוין תפלתו עליה כי עקרה היא אשר ג"כ כי עשה כן להכניס עליו ולחממו בחום הטבעי היוצא מפניו ומבשרו כי רוב פעמים הנסים נעשי' ע"י מעט תחבולה מדרך העולם: שלש פעמים. ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישי נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא ה' אלהי השב נא נפש הילד הזה על קרבו ומבין תשובת הנפש על קרבו תשובת נשימתו והרגשותיו שהבילו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והדומים לו: על קרבו. כמו לקרבו יכן ותתפלל על ה' ואומר קרבו לפי שהלב תלוי חיות האדם והוא בקרב האדם וי"ת למעוהי: (כד) ודבר ה' בפיך אמת. פי' ועוד שדבר ה' בפיך אמת כלו' עתה ידעתי כי איש האלהים אתה בהחיותך בני שהיה מת ועוד ידעתי זה בראותי כי דבר ה' בפיך אמת שאמרת כד הקמח לא תכלה השמן לא תחסר וכן היה או פירש כי כשאמר לה תני את בנך על מנת להחיותו אמר לה וכמו שאמר לה כן היה ומה שאמר' לו עתה ידעתי כי [...] ועל השמן אמרה כי ברכת אלהים בזכות הנביא וזה הדבר הוא נמצא על דרך ישלם ה' לך את הברכה באמתיך אבל להחיות מת לא [...]

רש"י

בגד: (יז) חלה בן האשה. כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים [...] בשאלתי אגדתא דחלק: (יח) להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי היו שוק[לין] ומעשה עירי וזכיתי ראוי לנס משבאת לכאן לא נחשבתי לכלום וא[...] ניכרת (ס"א נזכרת) וכן בלוט הוא אומר (בראשית יט יט) ואנכי לא אוכ[ל] ההרה אצל אברהם [...] זכותי נזכר אצלו: (כא) מלשון מדה נשתט[ח] [...] ויק[...]

מלכים א יז

יז וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן־
הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבָּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק
מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא־נוֹתְרָה־בּוֹ נְשָׁמָה׃
יח וַתֹּאמֶר אֶל־אֵלִיָּהוּ מַה־לִּי וָלָךְ
אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת־
עֲוֺנִי וּלְהָמִית אֶת־בְּנִי׃ יט וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ תְּנִי־לִי אֶת־בְּנֵךְ וַיִּקָּחֵהוּ
מֵחֵיקָהּ וַיַּעֲלֵהוּ אֶל־הָעֲלִיָּה אֲשֶׁר־
הוּא יֹשֵׁב שָׁם וַיַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטָּתוֹ׃
כ וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי
הֲגַם עַל־הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי מִתְגּוֹרֵר
עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ׃
כא וַיִּתְמֹדֵד עַל־הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי
תָּשָׁב־נָא נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד הַזֶּה עַל־קִרְבּוֹ׃
כב וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ וַתָּשָׁב
נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד עַל־קִרְבּוֹ וַיֶּחִי׃ כג וַיִּקַּח
אֵלִיָּהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וַיֹּרִדֵהוּ מִן־הָעֲלִיָּה
הַבַּיְתָה וַיִּתְּנֵהוּ לְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
רְאִי חַי בְּנֵךְ׃ כד וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־
אֵלִיָּהוּ עַתָּה זֶה יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים
אַתָּה וּדְבַר־יְהוָה בְּפִיךָ אֱמֶת׃

תרגום

יז וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָא
הָאִלֵין אִתְמְרַע בַּר אִתְּתָא
מָרַת בֵּיתָא וַהֲוָה מַרְעֵיהּ
תַּקִיף לַחֲדָא עַד דְלָא
אִשְׁתְּאָרַת בֵּיהּ נִשְׁמְתָא׃
יח וַאֲמַרַת לְאֵלִיָהוּ מָה לִי
וְלָךְ נְבִיא דַיְיָ אֲתֵיתָא לְוָתִי
לְאַדְכָּרָא יָת חוֹבִי וּלְמִקְטַל
יָת בְּרִי׃ יט וַאֲמַר לַהּ הָבִי
לִי יָת בְּרִיךְ וּנְסֵבֵיהּ מֵחֵיקַהּ
וְאַסְקֵיהּ לְעִלִּיתָא דְהוּא
יָתֵיב תַּמָן וְאַשְׁכְּבֵיהּ עַל
עַרְסֵיהּ׃ כ וְצַלִּי קֳדָם יְיָ
וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי בְּרַם עַל
אַרְמַלְתָּא דִי אֲנָא דָר עִמַּהּ
לָא יִתְבְּאֵשׁ לַהּ וְלָא יְמוּת
בְּרַהּ׃ כא וְאִתְמַתַּח עַל
רַבְיָא תְּלָת זִמְנִין וְצַלִּי
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי
תְּתוּב כְּעַן נַפְשָׁא דְרַבְיָא
הָדֵין לִמְעוֹהִי׃ כב וְקַבִּיל
יְיָ צְלוֹתָא דְאֵלִיָהוּ וְתָבַת
נַפְשָׁא דְרַבְיָא לִמְעוֹהִי
וַחֲיָא׃ כג וּנְסֵיב אֵלִיָהוּ יָת
רַבְיָא וְאַחֲתֵיהּ מִן עִלִּיתָא
לְבֵיתָא וִיהָבֵיהּ לְאִמֵּיהּ
וַאֲמַר לַהּ אֵלִיָהוּ חֲזִי חַיָא
בְּרִיךְ׃ כד וַאֲמַרַת אִתְּתָא
לְאֵלִיָהוּ כְּעַן דֵין יְדַעְנָא אֲרֵי
נְבִיָא דַיְיָ אַתְּ וּפִתְגָמָא דַיְיָ בְּפוּמָךְ אִינוּן קְשׁוֹט׃

(מסורה: ג' · ג' · ז' קמץ ופתח אליהו אלישע יחסיהו · ג' · ו' · ב' סר מ"ל · ב"ח · ס' · ב' · ג' ומסתכיין בקתיקון · ל"א · ס' · ג' וחס' · י"ט. ג' בטע' סופר וזקף · ו' · ו')

י' פסוקים אית בהון ויקרא ויאמר וסי' ויקרא אהרן ויאמר חג. ויקרא שמשון. ויצמא מאד ויקרא אל ה' ויאמר. ויקם וילך צרפתה. ותלך לקחת. הגם על האלמנה. ויתמודד על הילד. ויקרא אסא אל ה'. ויחל יונה לבוא בעיר. גבריאל הבן להלז את המראה:

תולדות אהרן חלה. סנהדרין סה. כל הפרשה עקידה ש' כב: הגם על האלמנה. זוהר ויגש (ברכות ט תענית סג): כי איש אלהים אתה. עקידה שער ג:

רלב"ג

(יז) ויהי חליו חזק [...] אשר לא נותרה בו נש[מה] [...] שהשיגהו מות מפני הח[ולי] [...] (יח) באת אלי. לה[זכיר] עוני ולהמית את בני. כי מפני היות אליהו [...] החטאים הנה בהיותו [...] עונה לפי שאינה לדו[...] ואפשר שאמרה זה מפ[...] השלם ידקדק עמו ה[...] ויעניש יותר על מ[...] שיעניש איש אחר כ[...] בדבר הנבואה הוקן א[...] אל ולזה יתכן שאם [...] שם אליהו והיה הש' [...] עיניו משגיח אך מ[...] שם ידקדק הש"י בה[...] בבית אשר הוא שם [...] סבה להגיע עליה [...] (כ) מתגורר. מעני[ן] דר: (כא) ויתמודד [...] שלש פעמים. ר"ל [...] אצלו ומשה עצמו [...] בששם עיניו אצל עיניו [...] פיו וכפיו אל כפיו [...] בדרך כמו שעשה א[לישע] בשונמית כאילו ירצה ש[...] הרוח מאברי הנביא [...] הילד: תשב נא נ[פש] הזה על קרבו. לפי [...] הפנימיים כמו הל[ב] והאצטומכא נראה [...] יותר התפלל שתשוב [...] ובית ד אל הלב כי משכ[ן] לכל הגוף: (כד) [...] ידעתי כי איש אלה[ים] ודבר ה' בפיך אמת [...] שהשבה אותו בדבר ה[...] והפסת השמן שמשה [...] מנביא אחר אחרוה לא [...] אך כאשר ראתה שה[...] כמו[...]

מצודת ציון

(יז) בעלת הבית. אדונת הבית: (כ) מתגורר. מל' גרות ומדור וכן עם לבן גרתי (בראשית ל"ב): (כא) ויתמודד. מלשון מדידה: קרבו. תוך גופו: ויתכיאס

מצודת דוד

(יז) עד אשר וכו'. ר"ל כ"כ חזקה עליו החולי עד שמת מחוליו זה: (יח) מה לי [ולך]. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשית לי ומה עשיתי לך ומדוע באת אל[י] [להזכיר] את עוני כי עד לא באת הנה הייתי נחשבת לצדקת מול אנשי מקומי אב[ל] אני רשעה ונזכרה עוני ועי"ז מת בני וחשבה כאשר תתרעם על הנביא יעתיר לה' בעבור בנה: (כ) הגם על האלמנה. ר"ל לא די שהרעות לי ללכ[ת] משוטט בארץ על שהעצרתי את המטר וכי גם על האלמנה יחרה לך על אשר הכניסה אותי בביתה והרעות לה להמית את בנה בעבור זה וכי כ"כ גדלה אשמתי עד ש[כל] מי יכניס אותי: (כא) ויתמודד. ר"ל שם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכו' כמה שעשה אלישע בבן השונמית וכאילו מדד עצמו למדת הילד ולהשפיע החיות מא[ברי] אברי הילד: על קרבו. אל קרבו: (כד) עתה זה ידעתי. אף כי מאז קראתו איש האלהים מ"מ היתה מסופקת בלבה כי חשבה אולי מפני נביא שמע מה ש[...] כד הקמח לא תכלה וכו': ודבר ה' בפיך אמת. ר"ל אמת הדבר שגם בראשונה היה דבר ה' בפיך אשר דבר כך ולא שמעת מפי נביא זולתך כאשר חשבתי[ה] לה

יח א וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־יְהוָה
הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית ט' מ"ג
לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה ג'
מָטָר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ב וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ
לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק ד' ומ"ג
בְּשֹׁמְרוֹן: ג וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־
עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ
הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה מְאֹד: ד וַיְהִי
בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה ג' ומ"ל וכוד סס'
וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִאִים וַיַּחְבִּיאֵם ג' מ"ל
חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם ג'
וָמָיִם: ה וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ
לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם וְאֶל ג'
כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי ׀ נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה ל"ה מ"ל ה' מכון בסיפ' מהבהמה ק'
סוּס וָפֶרֶד וְלוֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה:
ו וַיְחַלְּקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־בָּהּ
אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ
וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אֶחָד לְבַדּוֹ:
ז וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ ג'. ג'
לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו ל' וסס'
וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ: ר'
ח וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה
אֵלִיָּהוּ: ט וַיֹּאמֶר מֶה חָטָאתִי כִּי־
אַתָּה נֹתֵן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד־אַחְאָב
לַהֲמִיתֵנִי: י חַי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־ ב'
יֶשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח
אֲדֹנִי שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ וְאָמְרוּ אָיִן
וְהִשְׁבִּיעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי כִּי
לֹא יִמְצָאֶכָּה: יא וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר
לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ:
יב וְהָיָה אֲנִי ׀ אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה ׀ ג'
יִשָּׂאֲךָ עַל אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי
לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ וַהֲרָגָנִי ג'

תרגום

א והוא מזמן יומין סגיאין ופתגם נבואה מן קדם יי הוה עם אליהו בשתא תליתאה למימר אזיל אתחזי לאחאב ואתן מטרא על אפי ארעא: ב ואזל אליהו לאתחזאה לאחאב וכפנא תקיף בשומרון: ג וקרא אחאב לעובדיהו די ממנא על ביתא ועובדיהו הוה דחיל מן קדם יי לחדא: ד והוה כד קטלת איזבל ית נביאיא דיי ודבר עובדיהו מאה גברין נביאין ואטמרינון חמשין גברא במערתא וסוברינון בלחמא ובמיא: ה ואמר אחאב לעובדיהו חליף בארעא על כל מבועי מיא ועל כל נחליא מאים נשכח עסבא ונקיים סוסון וכודנון ולא נפסוק מבעירא: ו ופליגו להון ית ארעא למעבר בה אחאב אזל באורחא חדא בלחודוהי ועובדיהו אזל באורחא חדא בלחודוהי: ז והוה עובדיהו אזיל באורחא והא אליהו לקדמותיה ואשתמודעיה ונפל על אפוהי ואמר האת דין רבוני אליהו: ח ואמר ליה אנא אזיל אמר לרבונך הא אליהו: ט ואמר מה חבית ארי את מסר ית עבדך בידא דאחאב למקטלי: י קים הוא יי אלהך אם אית עם ומלכו דלא שלח רבוני לתמן למבעך ואמרו לא הוה כא ומומי ית מלכותא וית עמא ארי לא משכח לך: יא וכען את אמר אזיל אמר לרבונך הא אליהו: יב ויהי עוד דאנא אזיל מלותך ורוחא מן קדם יי יטלינך לאתר דלא אידע ואיתי לחואה לאחאב ולא ישכחינך

רדק

(א) ויהי בשנה השלישית. לעצירת הגשמים: ואתנה מטר. כי מפני הרעב שבו רבי' בתשוב' והטיבו דרכיהם וע"ד שהיו בישראל ז' אלפים אשר לא כרעו לבעל: (ג) ירא את ה' מאד. ועתה אומר היאך היה ירא את ה' מאד כי הם נשאו בכפו להציל נביאי ה' ולהחיותם ואמרו רז"ל כי זה עובדיה הנביא ה' איש במערה אחת וחמשים איש במערה אחרת כמו שאמר למטה חמשים חמשים איש במערה: (ד) לחם ומים. כי המים היו יקרים בשני הרעב: (ה) ולא נכרית מן בהמה. מן בהמה כתיב וקרי מהבהמה ואמר הוא ופי' לא נכרית עירנו מהבהמה: (י) אם יש גוי וממלכה. סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישראל כלה לא מלך איך מלך בכל העולם והנה היו לו מלחמות ומלך ארם לקח ערים ממנו ושם לו חוצות בשמרון ומה שאמר והשביע את הגוי והממלכ' דרך אהבה ובקשה לא בדרך יראה ושררה או השוחרי' הבאים מכל גוי וממלכ' לארץ ישראל היה משביע אות' אם ראו אותך בארצם: כי לא ימצאכה. טעמו דבק עם לבקשך כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלח לבקשך בארצות הגוים ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך מצידון שהיה בא"י אולי האלהי' הסתיר אותו ולא גלתה אותו לבני עירה או בני עירה הסתירוהו לשלוחי אחאב כשבאו לבקשו: (יב) ורוח ה' ישאך. היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח ה' נשאו על אחד ההרים כמו שאמרו בני הנביאי' לאלישע פן נשאו רוח ה' וישליכהו באחד ההרים: ועבדך ירא את ה'. לפיכך יש לך לחמול עלי שלא תביאני לידי מיתה: אוכלי

תולדות אהרן לר הרא"ה. תענית ג סנהדרין קיג (ברכות ט תענית סג) : וילך אליהו. ברכות י : ויקרא אחאב. סנהדרין לט : מאד. שם : הלא הגד. (פאה טו) : ויהי בהכרית. שם : חי ה' אלהיך. מגלה יא :

מצודת ציון

יח (ד) ויחביאם. הטמינם במחבואה: (ה) חציר. דשא: ונחיה. וזון וכן למחיה שלחני (בראשית מ"ה): (י) אין איננו פה : עוכר

רשי

...י בהכרית איזבל. ...א איך היה עובדיהו ...ת ה' : חמשים איש ...אחת. וחמשים איש ...אחרת : (ה) ולא נכרית ...ה. לא תכרת כל ...ממנו : (ט) להמיתני. ...נסרש ואומר ורוח ה' ...ל אשר לא אדע : (י) כי ...אכה. שאין העם יכול למצוא

רלבג

...ו נתברר לה כי הוא ...הוא איש אלהים ואמת ...י ה' בפיו : (א) בשנה ...ר"ל בשנה השלישי' ...הטל והמטר : ...הביאם חמשים איש ... ר"ל כי ליראתו ...ת איזבל חלקם לשני ...לוה שם חמשים איש ...אחת וחמשים במערה ...(ה) חציר. עשב להאכיל ... ולא נכרית מהבהמה ...ר שלא נכרית עצמנו ...ה שלא תשאר ממנו לנו ...(י) אם יש גוי וממלכה ...שלא אדני שם לבקשך. ...ע"ש שלא יכיר אחאב ...יכם היה חוקר עמהם ...ת שם אליהו גם היה ...הגוי והממלכה באלהיה' ...לו האמת כמו שנהיג ...האדם הנה במה שישאל ...יגיד לו האמת אך לא ...אב בכלל העולם כי הי' ...ד ולא היה ראוי שיטיב ...ואת הטובה שלא תרא' ...ם אליו בן הדד כספך ...י הוא שלא לו כדברך ...מלך : (יב) ורוח ה' ...ל אשר לא אדע. הנה היה

...ד' דסמיכי בקריאה וסי' ... בימים ההם אין חזון ...יקם דוד בבקר. ותאמר ...ל אליהו. ויהי ימים רבי' ... כי מציון תצא תורה ... וחברו דמיכה. ויהי ...לא יצא : להראות ג' ...וסימ' נמסר בסדר כי ...שמואל חלק א' סימן ...ותה זה ד' בקריא' וסימ' ...ה. בני עשו ויאמר. ...: עשהאל. ארני אליהו. ...יאל : ימצאכה חד מן כ' ...תיב בה בסוף תיבותא ...ור בסדר וארא. מנער' ...ליש' וסי' ואני התהלכתי ... ועבדך ירא את ה'. ...לוף נערי אתה :

מצודת דוד

[ל]ך הראה אל אחאב. סבב הדבר שיחלה פניך בעבור המטר ואתן אותו ולפי שנשבע אליהו שלא יהיה המטר כ"א לפי דברו לכן צוה לו כזאת : [ג] עובדיהו. ללכת עמו כמ"ש למטה בענין : על הבית. ממונה היה על בית (ד) חמשים איש. ר"ל חמשים לבד וחמשים לבד : ולא נכרית. ולא נהיה נכרתים מן הבהמות : (ז) ויפול על פניו. להשתחות לאליהו : (ט) כי אתה נותן ר"ל אתה תהיה סיבה שאמות ביד אחאב : (י) כי לא ימצאכה. אם לא מצאו אותך : (יב) ורוח ה' ישאך. כאשר היה למוד בכך כפעם בפעם : על אשר. על מקום אשר לא אדע אנה הוא לבקש שמה : ולא ימצאך. במקום הזה : והרגני. בחושבו שהתלתי

רדק

(יט) אוכלי שלחן איזבל. על נביאי הבעל ונביאי האשרה אמר או על נביאי האשרה לבד והוא הנכון לפיכך לא הניחה אותם איזבל ללכת להכמן ם
וזה הראיה שאמר אליהו אני נותרתי נביא לה' לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשי' איש ולא זכר נביאי האשרה נראה שלא היו שם: (כ) ויקב׳ אח
ולא אמר את כל ישראל כי ישראל נקבצו מעצמם ברצון כששמעו כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים לא נקבצו אלא בהכרח אחאב
כי שקר נסכם אבל נביאי האשרה לא יכול אחאב להכריח' ללכת שם מפני איזבל לפי שהיו אוכלי שלחנה לא רצתה שילכו שם : (כא) פסחים. כי
שהוא פוסח בשתי רגליו כי מי שפוסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פוסח שתי רגליו אינכו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות לפיכך אמר לשון נקבות לפי שפי' סעיפים מחשבות שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל וא"ת והלא הם נוטים אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי האלהים נאמר כי כאשר ראו כי נעצרו הגשמים בדבר אליהו שהיה נביא ה' נטה לבבם אחרי ה' אלא שנביאי הבעל היו מתעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עב דת הבעל כי היא תיטיב להם ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים וי"ת עד אימת אתון פליגין לתרין פלגון הלא ה' הוא אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמא אתון טען בתר בעלא דלית ביה צרוך. והנה הנסיון שעשה אליהו אסתר שעשה אותו מלכו ובטח באל שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם תעניי ידעו קטם הזה כי לא מלבי אני עושה מה שאני עושה אלא בדברך ובמצותך שאני אומר אתה מקיים או אסתר שהאל אמר לו אף על פי שהכתוב לא ספר וזהו שאמר ובדבריך עשיתי אבל הראשון קרוב שאם האל אמר לו למה היה צריך לתפלה ויש לפרש כי הצריכו האל לתפלה אף על פי שאמר

תרגום

וְיִקְטְלִינַנִי וְעַבְדָּךְ דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ מִזְּעוּרִי׃ יג הֲלָא אִתְחַוָּא לְרִבּוֹנִי יָת דַּעֲבָדִית כַּד קְטָלַת אִיזֶבֶל יָת נְבִיַּיָא דַּיְיָ וְאַטְמְרִית מִנְּבִיַּיָא דַּיְיָ מְאָה גֻּבְרִין חַמְשִׁין חַמְשִׁין גְּבַר בִּמְעַרְתָּא וְסוֹבַרְתִּינוּן בְּלַחְמָא וּבְמַיָּא׃ יד וּכְעַן אַתְּ אָמַר אֱזֵיל אֱמַר לְרִבּוֹנָךְ הָא אֵלִיָּהוּ וְיִקְטְלִינַנִי׃ טו וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ קַיָּם הוּא יְיָ צְבָאוֹת דִּי מְשַׁמְּשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אֲרֵי יוֹמָא דֵין אִתְחַזֵּי לֵיהּ׃ טז וַאֲזַל עוֹבַדְיָה לִקְדָמוּת אַחְאָב וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲזַל אַחְאָב לִקְדָמוּת אֵלִיָּהוּ׃ יז וַהֲוָה כַּד חֲזָא אַחְאָב יָת אֵלִיָּהוּ וַאֲמַר אַחְאָב לֵיהּ הַאַתְּ דֵּין עָכְרֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל׃ יח וַאֲמַר לָא עֲכָרִית יָת יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵין אַתְּ וּבֵית אֲבוּךְ בְּדִשְׁבַקְתּוּן יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּיְיָ וַאֲזַלְתּוּן בָּתַר בַּעֲלַיָּא׃ יט וּכְעַן שְׁלַח כְּנוֹשׁ לְוָתִי יָת כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוּר כַּרְמְלָא וְיָת נְבִיֵּי בַעְלָא אַרְבַּע מְאָה וְחַמְשִׁין וּנְבִיֵּי אֲשֵׁרְתָּא אַרְבַּע מְאָה אָכְלֵי פָּתוֹרָא דְּאִיזֶבֶל׃ כ וּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּכְנַשׁ יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא לְטוּר כַּרְמְלָא׃ כא וּקְרִיב אֵלִיָּהוּ לְוָת כָּל עַמָּא וַאֲמַר עַד אִימָתַי אַתּוּן פְּלִיגִין לִתְרֵין פַּלְגַּוָן הֲלָא יְיָ אֱלֹהִים פְּלָחוּ קֳדָמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי וּלְמָא אַתּוּן טָעַן בָּתַר בַּעֲלָא דְּלֵית בֵּיהּ צְרוֹךְ וְלָא אֲתִיבוּ עַמָּא יָתֵיהּ פִּתְגָם׃ כב וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְעַמָּא אֲנָא

מקרא

וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי׃
יג הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא
מִנְּבִיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים
חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם
וָמָיִם׃ יד וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר
לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃
טו וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר
עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם אֵרָאֶה אֵלָיו׃
טז וַיֵּלֶךְ עֹבַדְיָהוּ לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־
לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ׃
יז וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֵלָיו הַאַתָּה זֶה עֹכֵר יִשְׂרָאֵל׃
יח וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי־
אִם־אַתָּה וּבֵית אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־
מִצְוֺת יְהוָה וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃
יט וְעַתָּה שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־
יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּנְבִיאֵי
הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֹכְלֵי שֻׁלְחַן
אִיזָבֶל׃ כ וַיִּשְׁלַח אַחְאָב
בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־
הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל׃ כא וַיִּגַּשׁ
אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי
אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־
יְהוָה הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל
לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר׃
כב וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי

ג׳ חס׳ · ג׳ חס׳ יו״ד · ג׳ · ג׳ ג׳ בטעין ושמע שאול · ב׳ כי בטעין וחד ואראה פני אלהים · ג׳ ר״פ בטעם תביר · ז׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ו׳ בסיפ׳ · ג׳. ג׳ · י׳ · ג׳ דסמי׳

רשי

(כא) פסחים. כ...
למצוא אומר : (א)...
כסעפים . שתי ...
שאוכסם מבינים לבר...
האלהים : ואם הבעל ...
לכו אחריו : ולא ...
אותו דבר . שלא ...
להכן

רלבג

היה אליהו מורגל בכ...
היה במקום אחד ...
נושאו אל מקום ...
שוכרנו ולזה ירא ...
(כא) עד מתי אתם ...
שתי הסעפים. ...
פעם אל רגלו האחד...
רגלו השני וכן היו ...
על שתי המחשבות ...
כי ה׳ לבדו הוא האלה...
יאמינו כי הבעל הוא...
והנה ענין הבעל ...
שאחשוב שהיו ...
יורידו זה לפי ...
המשרת העליון ...
האומה הזאת ומ...
הזאת והיו נביאי הבעל...
מינים מהשפלות ...
להם מין מה מהקס...
להם הכודעה לפי ...
מהשלוט הזאת ...
כחותיו בהנהגה ...
לפי ...
האשרה חושבים שיש...
ההם באילן האשרה ...
בעת מגדל והיו ...
מין מהקסם מאו...
המגונות והנה באמ...
המגיע בהודעת ...
מספר מלחמות ה׳ ...
שנביאי האשרה היו...
איזבל והנה לא ...
קרא להם אחאב ...
לבאו כי האשרה ...
בעצמם ידעו כי ...
הבל ואין תועיל ...
אותם איזבל שלא ...
שם במצות המלך ...
הבעל הוכרחו ללכת ...
המלך : ולא ענו ...
דבר. יתכן שהבר...
זה

מסורה

והרגני ג׳ וסי׳ ושמע שאול. והיה אני אלך מאתך. הנה אליהו והרגני
כל מלכים וישעיה על כל ועל כל במ"ו ועל כל ואל כל וסימ׳
אמר אל רחבעם בן. ויאמר אחאב אל עבדיהו ב׳ בו. וישמד זמרי את כל בית בעשא. ויגש אליהו. צדיקים אתם ממני :

תולדות אהרן ועבדך ירא. נדרים סב :

מצודת ציון

(יז) עוכר. משחית ומבלבל וכן עכרתם אותי (שם ל"ד) : (כא) פוסחים. מדלגים ויקרא כן החגר כי בעת הלוכו נראה כדולג : הסעיפים. המחשבות כמו סעפים שנאתי (תהלים קי"ט) והוא לשון

מצודת דוד

שהתלתי בו כאומר דרך לעג הנה שלחתי לבקשו ולא מצאתו והנה הוא ...ומ...
ועבדך ירא וכו׳. ולמה א"כ תהיה אתה סיבה על מיתתי : (יד) ועתה ...
וא"כ מי יכלכל הנביאים מעתה חמול נא עליהם : (יז) עוכר ישראל כי ...
אותם במה שנשבעת לעצור המטר : (יח) לא עכרתי. ר"ל אין אני תחלת הסיבה כ"א אתה במה שעזבת את ה׳ : (יט) ועתה. ר"ל אם תבקש על המה של...
אלי כו׳ וזה יהיה סיבה שיבוא המטר : אוכלי וכו׳. על נביאי האשרה יאמר : (כ) ויקבוץ וכו׳. כי כל ישראל באו מאליהם כאשר שלח אחריהם אבל נבי...
באו עד אשר קבצם המלך שלא בטובתם ולזה לא קבץ כ"א נביאי הבעל ולא נביאי האשרה כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה על כי היו מאוכלי שולחנה : (כ...
פוסחים. ר"ל כחגר הזה אשר פעם ינטה על צד ימין ופעם על צד השמאל וכן אתם עד מתי תהיו נוטים במחשבותיכם פעם אחרי ה׳ ופעם אחרי הבעל ...
ר"ל בעל היכולת ומנהיג העולם : (כב) אני נותרתי. כי מאה הנביאים אשר החביאם ... עודיה

רשי

(כו) אשר נתן להם. שהיה נשמט מהם שלא יקרב לע"ז וקרא לו תחת ... אליהו אמר לו לך בשניהם יתקדש השם: ויפסחו על המזבח. תרגם יונתן ואשטטו היו מרקדין כשוטין על מזבחותם: ... כמו ויפסחו. (כז) כי אלהים הוא. ארי אתון אמרין דאלהא הוא: ... וכי שיג לו. שמא יש ... עם יועציו עסקיו או ... דהוא עסקיו במלחמ': ... לו. לבית הכסא: ויתגודדו

רדק

שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר לו האל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא והאל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא ובדבר האש היו אומרים על ידי כשפים הוא עושה: ולא ענו העם אותו דבר. לא רצו לומר לו לא כן ולא לאו לפי שהיו מסופקים בדבר אבל כששמעו ההצעה ענו ואמרו טוב הדבר: (כו) אשר נתן להם. פירוש נתן להם בדברו שאמר להם בחרו להם הפר האחד ועשו ראשונה או פירוש אשר נתן להם אחאב כמו שאמר אליהו ויתנו לנו שני פרים ונתנם להם אחאב ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עמהם אמר לו הפר לאליהו אני וחברי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבוס אחד הוא עלה לחלק האל ושם האל יתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי אמר לו אליהו לך עמהם כשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני איני זז ממקומי עד שתמסרני בידם הה"ד אשר נתן בידם: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תרגם יונתן ואשטטו על אגורא דעבד ופסוטו עשו עצמם כפסחים וכואבי' הולכים ושבים על המזבח ופירוש אשר עשה דרך כלל כמו אשר עשו כלומר אשר עשה ישראל: (כז) ויהתל בהם אליהו. בא דגש כמשפטו והשאר רפים וענינו כי התלוצץ ואמר להם דרך ליצנות קראו בקול גדול: כי שיח וכי שיג. שיח ודברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם ופירוש שיג שרשו נשג מן השג תשג ומשקלו אם יעלה לשמים שיאו שרשו נשא וכן שיג שרשו נשג. וענינו או יש לו אויבים ורודף אחריהם להשיגם ויונתן תרגם אשתדפא אשתדיף: וכי דרך לו. או הלך לו בדרך לעסק מעסקיו: אולי

רלבג

...לא היו יודעים לאי זה ...ם כי מפני מה שראו ...י הבעל והמטר מהם בשנת ...ם שפתו ללכת אחרי ...ם אחרים היתה נוטה ...ם כי ה' הוא האלהים ... השתית נביאי הבעל ...ה היתה מחשבתם נוטה ...ל הוא האלהים. וידמה ...ה הבעל לפי אמונתם ...ם במול עלה שהיא ביתו ...מזולת האש ולזה רצה ...ה במה שהם אומרים ...מיוחס אל הבעל והוא ...מחכמי זה נתרצו בו העם ...י הבעל ומתה שיורה שהם ...שיהיה הבעל מאדים ...דם המשפטים עד שסך ...אלהם כי שפיכת הדם ...מהדברים המיוחסים ...ום ולזה אמר להם דרך ...שיקראו בקול גדול כי ...ם הוא מי שירד כמו על ...בעל והוא המערכת העליון ...היא רחוק מאד מהם ...ה אמרת הסבה שלא ...אלהם והוא כי שיח וכי ...ו והנה שיח שרשו נשא כמו ...שרשו נשא והרצון בו ...ך כמו כמו והסבתם מעל ...להם כי הסת"ך והסי"ן ...פי מאד בכירה ת התיבה ...הם בהם והנה עקירת ...היה בהיותו בנית ...שי או בניס נופל או מה ...ה לה. או ירצה בשים ...השקיעה והוא בהיותו ...בין השחר והכזורות ושיג ...שרשו נשג בסמ"ך והוא ...הוריק כי או יחלש כמו ...עד הכסר ילפי שים בו ...הכוכבים בשקיעתו אולי ישן ...שהוא שאין לו כח ויקץ ...בשעה כמו כשתקראו ...ל גדול. או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל לענינים אשר יבוא ממנו לאחרים ולא יתערב כמו בהם. וכי שיג לו והוא השגת מחשבת ...שידבקו יחד ויתן האחד הכח לשני. וכי דרך לו ר"ל שיפרד מהטבע או מהדביק אי מנוחתו או מבית כבודו או שליטתו או זולת זה ממה שידמה לו. אולי ...שאין לו כח מפני היותו בבית נופל וייקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו השנות אשר

נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל
ארבע־מאות וחמשים איש:
כג ויתנו־לנו שנים פרים ויבחרו להם ג'. ה'
הפר האחד וינתחהו וישימו על־ ג' דסמי'. ה' וסב'
העצים ואש לא ישימו ואני אעשה
את־הפר האחד ונתתי על־העצים ג'
ואש לא אשים: כד וקראתם ג' ר"פ
בשם אלהיכם ואני אקרא בשם־
יהוה והיה האלהים אשר־ ג' זס' והיה אלהים
יענה באש הוא האלהים ויען
כל־העם ויאמרו טוב הדבר: ד' פס' אית ויען ויאמרו
כה ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו ב'
לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי ג'
אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ג'
ואש לא תשימו: כו ויקחו את־הפר
אשר־נתן להם ויעשו ויקראו בשם־
הבעל מהבקר ועד־הצהרים לאמר ג'
הבעל עננו ואין קול ואין ענה י"ג פסו' אין ואין
ויפסחו על־המזבח אשר עשה: ג'
כז ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו י"ב. ג'
ויאמר קראו בקול־גדול כי־אלהים
הוא כי־שיח וכי־שיג לו וכי־דרך לו ג'. ג'

תרגום

אשתארית נביא קדם יי בלחודי ונביי בעלא ארבע מאה וחמשין גברא: כג ויתיהבון לנא תרין תורין ויבחרון להון תורא חד ויהדמוניה וישוון על אעיא ואשתא לא ישוון ואנא אעביד ית תורא חד ואתן על אעיא ואשתא לא אשוי: כד ותקרון בשום טעותכון ולא תתענון מן קדם דלית ביה צרוך ברם אנא אצלי בשמא דיי וישלח מימריה ויחות אשתא ארי יי הוא אלהים ואתיב כל עמא ואמרו תקין פתגמא: כה ואמר אליהו לנביי בעלא בחרו לכון תורא חד ועבידו קדמיתא ארי אתון סגיאין וקרו בשום טעותכון ואשתא לא תשוון: כו ונסיבו ית תורא דיהב להון ועבדו וקרו בשום בעלא מצפרא ועד עדן טיהרא למימר בעלא עניגא ולית קל ולית דעני ואשתטו על אגורא דעבד: כז והוה בעדן טיהרא ותיך בהון אליהו ואמר קרו בקל רב ארי אתון אמרין דחלא הוא דלמא שועי ליה או אשתדפא אשתדיף או אורח הות ליה או דלמא

ויתנו ג' רפ"ן בקריא' וסי' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם. ויתנו אתו לעשי המלאכה. מן הזורעים ונאכלה ומים: וישימו ג' רפ"ן וסי' וישימו על העצים ואש לא. וישימו וישכילו. וישימו באלהים כסלם: וקראתם ג' ר"פ בקריא' וסי' נמסר בסדר אמור: ראשנה י' וסימ' וישם את השפחות. ויהי בלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת. כל הפקודים למחנה יהודה. ויהי לבני אהרן. בחרו לכם הפר האחד. ושלמתי ראשנה משנה. ומדתי פעלתם. בבעל הוה ראשנה. והקרב אליו כרשנא. בבעל. ומלק. ושלמתי ראשונה כתיב מ"ל בוי"ו ואל"ף. ויהי לבני אהרן ראישנה כתיב ביו"ד בתר אלף ושארא ראשנה כתיב חס' וי"ו: מהבקר ג' וסי' נמסר בסוף שמואל: בצהרים י"ב. וסי' כי אתי יאכלו האנשים. עד בא יוסף בצהרים. והיית ממשש. ויהי בצהרים ויהתל. כשלנו בצהרים. קומו ונעלה בצהרים. ויצאו בצהרי'. ובן הדד שתה שכור. בתור שדד בצהרים. והבאתי השמש בצהרים. כי עזה עזובה תהיה. ובלילה ימששו בצהרים. איכה תרעה איכה תרביץ:

מצודת דוד

... לא היו יודעים להם: ונביאי וגו' ר"ל עם שאני יחידי והמה מרובים ... תפלת מי תקובל: (כד) אשר יענה באש. ר"ל התשובה תהיה בדבר ... (כה) כי אתם הרבים. והוא דרך המוסר אשר הרבים יבחרו לעצמם ... (כו) אשר נתן להם. מרז"ל אשר שבחרו פר לא רצה ללכת אחריהם ... מסרו בידיו: ויפסחו. דלגו על המזבח אשר עשה אחאב או זולתו והדלוג הזה היתה מדרך עבודתם: (כז) כי אלהים הוא. אמר בדרך התול הלא ... יכול הוא לענות כשישמע אבל עדיין לא שמע כי מדבר הוא כעת עם מי או הוא משיג השגות ומעיין בחכמות ועל כי הוא טרוד בדבר מה נבדל ממנו ... בקלות או אולי הוא בדרך ולמרחק המקום לא ישמע ולזה קראו בקול גדול ואז עם כל טרדתו יתעורר ואף אם הוא בדרך מרחוק ישמע בקול גדול: אולי

מצודת ציון

לשון שאלה מטעיף אלא כי המחשבות ... (כג) וינתחוהו יחתכוהו לאברים כמו ונתח אותו (ויקרא א'): (כו) ויפסחו. ודלגו: (כז) ויהתל. ולעג כמו ולהיכן התל בי (בראשית ל"א): שיח. ענין דבור כמו ישיחו בי (תהלים ס"ט): שיג. ר"ל השגת דבר חכמה

רד"ק

אולי ישן הוא. או שמא ישן הוא ואינו שומע אתכם ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול: ויקץ. ביו"ד אחת לבד ווי"ו השרש נעלמה: (כח) ויתגדדו. כמו לא תתגודדו ענין שריטה בבשר: כמשפטם. כן היה משפטם לעתים כדי להראות העם כי אז יענה אותם ויקבל תפלתם או יהיה הגדידה ממשפטי העבודה: (כט) ויתנבאו. דברו דברי הבלים שהיה מנהגם לאמר לפני הבעל ותרגומו ואישתטיאו: עד לעלות המנחה. עד שעת קרבן מנחת הערב: ואין קשב. שאם היה להם מקשיב היה עונה אותם קשב כמו והקשיב קשב רב קשב: (ל) וירפא. דרך השאלה אמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומות ירושלם וכן ויואב יחיה את שאר העיר: את מזבח ה' ההרוס. אמר כי מזבח היה שם מקדש שנבנה לשם ה'. ואמרו בדרש כי זה המזבח בנה אותו שאול והוא מה שאמר והנה מציב לו יד והיה זה המזבח הרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שנבנו לשם ה' בשעת היתר הבמות ועתה משעה שעשה ירבעם העגלים מנע מהקריב במקום אחר אלא או בבית אל או בדן והרסו המזבחות כמו שאמר אליהו את מזבחותיך הרסו והנה אליהו מזבח והקריב עליו בשעת איסור הבמות לצורך שעה ויש מפרשים וירפא את מזבח ה' ההרוס כי בנס שנעשה על ידו שבו בני ישראל בתשובה וזבחו זבחים במזבח ה' שהיה הרוס ונמנע מהם: (לא) כמספר שבטי בני יעקב. שתועיל זכות השבטים בדבר הזה ויענהו השם בתפלתו או להראותם כי שנים עשר שבטי בני יעקב עליהם להיות מחוברים ודבקים בה' להעלות במזבח אחד לא כמו שהיו עושים עתה כי שני השבטים היו מעלים עולה במזבח ה' והשאר במזבח הבעל לפיכך בנה לעיניהם המזבח משנים עשר אבנים וטעם אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי בבית אל שבנה שם יעקב אבינו מזבח לה' נאמר שם ישראל יהיה שמך כדי להגדיל שם זרעו אם יהיו דבקים בו כי ישראל הוא שם שררה כמו שאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ובו במקום שבנה יעקב אבינו מזבח לה' ונאמר לו שם שמך ישראל עשו הם עגל ובנו שם מזבח לבעל. ובדברי רבותינו ז"ל ישראל יהיה שמך למה נאמר כאן לפי שביום שנגלית שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידים בניך להקהל כשאר הגוים ולבנות מזבח ולהקטיר קטורת עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרג' בדבר: (לב) ויעש תעל'. עשה חפיר' סביב למזבח שילכו בה המים ורוחב התעלה כשיעור
מקום

רש"י

(כח) ויתגודדו. לשון שריטה בכלי וכן היה נימוסיהן: (כט) ויתנבאו. ואשתטיאו: (ל) וירפא את מזבח ה'. ההרוס. בנה מזבח והזכיר להיות מזבח ה' עולה על לבם ושגור בפיהם שהי' הרוס ונסגר ו... והזכרתו מפי כל י' השבטים. כך שמעתי פשוטו. ומדרשו שמעתי שהא... מזבח בנה הכרמל וזה... (שמואל א' ט"ו י"ב) ... הכרמלה והנה מציב ... ולהלן (בראשית ל"ג ...) אומר ויצב שם מזבח ... ישראל הרסו כל ... והבמות שנאסרו שנעש... שמים והנה אליהו מ... של שאול שהיה הרוס: (... היה דבר ה' אליו לאמ... יהי' שמך. למה נא... לפי שביום שנגלתה ש... יעקב בבית אל וקראו י... ביום אמר לו גוי וקה... יהי' ממך עתידין בניך... כשאר עמים ולבנות... להקטיר עליו בשעת... הבמות ואני מתרגמ... בה"ר: (לב) תעלה. ... בלעז: כבית סאתים ... בית סאתים מאה על... כחצר...

מלכים א יח

ל' רפי וסס' — אולי ישן הוא ויקץ: כח ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד־שפך־דם עליהם: כט ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין־קול ואין־ענה ואין קשב: ל ויאמר אליהו לכל־העם גשו אלי ויגשו כל־העם אליו וירפא את־מזבח יהוה ההרוס: לא ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני־יעקב אשר היה דבר־יהוה אליו לאמר ישראל יהיה שמך: לב ויבנה את־האבנים מזבח בשם יהוה ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח: לג ויערך את־העצים וינתח את־הפר וישם

(מסורה: ל' — ב' חד חס' וחד כת מ"ל' סופה — מ"ל' . י"ד — ל' . ל' — ל' רפי וחד כמספר — ל' — ל')

תרגום

דמוך הוא ויתער: כח וקרו בקל רב ואתחממו כנימוסיהון בסיפין וברומחין עד דאשתפיך דמא עליהון: כט והוה כמעבר טיהרא ואשתטיאו עד למיסק מנחתא ולית קל ולית דעני ולית דמצית: ל ואמר אליהו לכל עמא אתקריבו לותי וקריבו כל עמא לותיה ובנא ית מדבחא דיי דהוה מפגר: לא ונסיב אליהו תרתא עסרי אבניא למנין שבטי בני יעקב די הוה פתגמא דיי עמיה למימר ישראל יהי שמך: לב ובנא ית אבניא מדבחא בשמא דיי ועבד מזיקתא כבית סאתן זרעא סחור סחור למדבחא: לג וסדר ית אעיא והדים ית תורא

ויבנת ג' וסי' על פי ה' נתנו לו את. ויבנה את האבנים מזבח בשם ה'. ויבנה ערים באשדוד דעזיה דד"ת. וא' ויבנה ערי יהודה:

תולדות אהרן ו'תגודדו. מכות כא: ויהתל. עקידה ש' נג: וירפא. זוהר פ' כח: ויעש תעלה. בתרא יו:

רלב"ג

אשר זכר להם אליהו ... בתכלית השגעון והשט... זה הוא ההאור הנא' מ... והאפשר שנאמר עוד שה... הוא שאמר להם על ל... קראו בקול גדול אח... אלהים לפי ממשכתה... שיח ותפלה ר"ל שיקבל... וכי שיג לו וכי דרך ... שיש לו השגת דבר מ...

דרך יתנועע בו להשיגו והביו' הענין כן אולי עתה ישן הוא ר"ל אשר... הפעולות התנועה שמא יש לו ג"כ הפעלו' השינה אחרי טרחו בתנועה ו... תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג. ואמנם הם קראו ב... להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה נתן להם... שיבחרו הפר האחד. והנה אמר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו ע... ואם לא ישימו. וידמה שהיה היום ההוא יום מאדים ולזה רצה שיעשו... כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המשיכו זה עד שעברה השעה... כי או תשוב הממשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר... והאפשר שנאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמ... אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברי' היוצאים מהטבע כי זה מ... יוכל זולתי השם יתברך לבדו: (כו) ויפסחו על המזבח. ר"ל שהיו הולכי... אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל ענהו: ויתגודדו. ר'... בשרם בחרבות וברמחים עד שישפך הדם עליהם: (כט) ויתנבאו ע... המנחה. ר"ל וידברו אלה הדברים ודומיהם: ואין קול ואין עונה וא...

ר"ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קיל לעשות בקשתם ולא שמע ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם: וירפא את מזבח ה' ה...
ר"ל שבזה הפעל העלה רפואה אל מזבח ה' ההרוס בישראל עד שלא היו זובחים לו יתברך כי אם לע"ג או אפשר שהיה שם מזבח בנוי לה' להיותו כמ...
והרסו אותו בעבד' ע"ג ואז הרסו כל המזבחות שהיו שם לשם ית' כאמרו את מזבחותיך הרסו: (לד) ויעש תעלה. היא חפירה ויעש אותה כבית סאת...
כמו שהיה הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע. והנה להפליג המופת רצה אליהו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והנה עשה זה אליהו...
לבטח...

מצודת ציון

חכמה: (כח) ויתגודדו. ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד): כמשפטם. כמנהגם: בחרבות. מלשון חרב: (כט) ויתנבאו. עשו עצמם כמתנבאים: קשב. האזנה כמו והקשיב קשב (ישעיה כ"א): (ל) ההרס. ענין שבירה ונתיצה: (לב) תעלה. חפירה וכן תעלת

מצודת דוד

אולי ישן. או שמא ישן הוא וכאשר תקראו בקול גדול ייקץ משנתו: (כח) ויקראו בקול גדול. שמעו לדברי אליהו עם כי אמר בהתול ולעג: ויתגדדו. שרטו בחרבות עד כי נשפך דמם כאשר היה מנהגם לעבדו בענין זה: (כט) ויתנבאו עשו את עצמם כאלו מדברים בנבואה שתרד האש ולא חדלו מלהתנבאות עד עת העלאת מנחת הערב הוא תמיד של בין הערבים כי אז נלאו ולא התנבאו עוד: ואין קול. אבל אין קול וכו': ואין קשב. ר"ל וזה לפי שאין מי יקשיב... אונו אלוה: (ל) גשו אלי. לראות שאין הערמה בדבר: וירפא. בא על דרך השאלה לומר לשון רפואה על תיקון בנין הנהרס וכן נאמר כי עלתה ארוכה לחומת... נחמיה ד'); וארוכה גם היא מענין רפואה (ואחז"ל שהמזבח הזה בנה שאול ונהרס ע"י עובדי הבעל): (לא) ישראל יהיה שמך. ע"ש שנאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית ל"ב) וכאלו יתן טעם למה לקח י"ב אבנים ואמר לפי שהם במספר שבטי בני ישראל ולהזכיר זכות ישראל אביהם שגם הוא כמ... אלהים אחרים ואנשי נביאי הבעל: (לב) ויעש תעלה. עשה חפירה סביב המזבח ... כשיעור

עַל־הָעֵצִים: לד וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה
כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־ ג'
הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר ג'. ג'
שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ: לה וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם ג'. ג'
סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־ ג'
מָיִם: לו וַיְהִי ׀ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ ה'
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי ב"א פתח
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע
כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי
עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְיךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל־ יתיר יו"ד
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: לז עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי
וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה י"א רפין
הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם ג'
אֲחֹרַנִּית: לח וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה ה'
וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים ג'
וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־ ג'. ג'. ג'
הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה: ג'

וְשַׁוִּי עַל אָעַיָּא: לד וַאֲמַר מְלוֹ אַרְבַּע כַּדִּין מַיָּא וְאָרִיקוּ עַל עֲלָתָא וְעַל אָעַיָּא וַאֲמַר תְּנוֹ וּתְנוֹ וַאֲמַר תַּלִּיתוּ וּתְלִיתוּ: לה וַאֲזַלוּ מַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא וְאַף יַת מְזִיקְתָא מְלֵי מַיָּא: לו וַהֲוָה בְּמִיסַּק מִנְחָתָא וּקְרֵיב אֵלִיָּהוּ נְבִיָּא וַאֲמַר יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין יִתְיְדַע אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִנְתָּךְ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנָא עַבְדָּךְ וּבְפִתְגָּמָךְ עֲבָדִית יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין: לז קַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ בְּאֶשָּׁתָא קַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ בְּמִטְרָא וְיִדְעוּן עַמָּא הָדֵין בְּמֶעְבְּדָךְ לְהוֹן גִּסָּא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים וְאַתְּ בְּרַחֲמָךְ יַתְהוֹן מִשְׁתְּאֵיל לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ לְאַתָּבוּתְהוֹן לְדַחֲלְתָּךְ וְאִינוּן יָהֲבוּ יַת לִבְּהוֹן פְּלִיג: לח וּנְפַלַת אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכַלַת יַת עֲלָתָא וְיַת אָעַיָּא וְיַת אַבְנַיָּא וְיַת עַפְרָא וְיַת מַיָּא דִּבְמְזִיקְתָא

אברהם יצחק וישראל ד' דסמיכי בקריאה וסימ' גמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן ויהי בעלות. ברכות ו שבת כה (תענית סה סנהדרין כו): ענני ה' ענני. ברכות ט תענית יז (תענית סה): ואתה הסבות. ברכות ט לג: ואת המים. יומא כא:

רשי

ושן: (לד) כדים מים. להגדיל את הנס: ויצקו. אלישע (יצק) ונעשו אצבעותיו כמעיינות ונתמלאה התעלה הוא שנאמר פה אלישע אשר יצק מים ע"י אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעשה [...]ים על ידיו: (לו) ובדברך עשיתי. שהקרבתי בבמה בשעת איסור [...]: (לז) ענני ה' ענני. [...] ענני במטר כך ת"י [...] אמרו ענני באש [...] שלא יאמרו מעשה [...]הם: וידעו וגו' כי [...] ואני עבדך וכשתשלחני [...] לעתיד לבא יאמינו כי [...] תענני: ואתה הסבות [...] נתת להם מקום [...] אחריך ובידך הי' להכין [...]ליך ומדרש אגדה אם [...] אף אני אהיה כופר [...] ואתה הסבות את לבם. [...] (במדבר י"ו כ"ט) [...] כל האדם ומותן [...] אני כופר ואומר לא [...] לדבר את התורה [...] וכך אמר מיכיהו [...] ב' כ"ו) אם שוב [...] שלום לא דבר ה' בי: [...] הוא האלהים. ולא [...] הבעל

רדק

מקום זריעת סאתים ושיעורו חמשים אמה על חמשים אמה: (לד) מלאו ארבעה כדים מים. אמר זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תכבה אף כי תלחך המים וצוה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמר להם שנו ושלשו ושלשה פעמים ארבעה הם שנים עשר כדי מים כנגד שנים עשר אבנים למספר שבטי בני ישראל ומה שלא צוה לתתם בפעם אחת שנים עשר כדי מים אלא בשלשה פעמים כנגד האבות שהם שלשה שהתפלל לאל ואמר אלהי אברהם יצחק וישראל: ויצקו. בווי שלם ובמשך פ"א הפעל בטעם כמו משכו וקחו לכם צאן ובדרש אלישע יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשרה אצבעותיו כמעינו' ונתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו הכ"ד אשר יצק מים על ידי אליהו: (לה) וילכו המים סביב למזבח. המים ששפכו על העולה ועל העצים הלכו על המזבח סביב כי באמצע המזבח היו העצים והעולה: מלא מים. צוה אליהו למלאת מים או הוא בעצמו מלא אותה והמים האלה לבד השנים עשר כדים: (לו) בעלות המנחה. בבי"ת פירוש בשעת מנחת הערב: ובדבריך. כתיב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והענין אחד אלא שזה יחיד וזה רבים וטעם ובדברך שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים או קסמים ואם תענני באש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה וידעו כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך לא העגלים שהם עובדים ובדברי רבותינו ז"ל ובדברך עשיתי שלא יאמרו אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמו' ובדברך עשיתי בדבורך עשיתי: ענני ה' ענני. הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום שאין לו טעם אחר וכן אל אלהים ה' אל אלהים ה' וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש כמו ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה והדומים להם וי"ת קבל צלותי ה' באשתא קבל צלותי ה' במיטרא כלומר כלל בתפילתו עתה ענין המטר שהיה עתיד להתפלל עליו בו ביום. ורבותינו ז"ל אמרו ענני ה' באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי: וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים. וכאשר תשלחני לבשר לעתיד לבא יאמינו כי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם אחורנית. פירש הגאון רב סעדיה לבם שהיה אחורנית תסב אותו אליך עתה אם תענני ויש מפרשים לבם אחורנית מאמונת הבעל וידעו כי שקר נסכם ויש לומר אם תענני ידעו כי אתה האלהים לבדך ואתה שלא הראית להם עד עתה מופת גלוי שיכירו כי היום ידעו שאתה הסיבות את לבם אחורנית. ובדרש אם לא תענני אף אני אהי' כופר ואומר שאתה הסיבות את לבם אחורנית וכן אמר משה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא ה' שלחני וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי ועוד דרשו אתה הסיבות את לבם כי היה לך להכין את לבם לטובה ולסמוך על זה הפי' כי הבחירה נתונה לבני אדם כמו שכתוב הנה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע אדם יבחר במה שירצה ז"ל אמרו גם כן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והחכם הגדול הרמב"ם ז"ל פירש כשמשמעו מנעת מהם התשובה לרוב פשעם כדי שיקבלו עונשם על וחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והדומים להם ויונתן תרגם וידעון עמא הדין במעבדך להון ניסא וגו' כבעמוד:

לחכה

רלבג

[...] הט"ו ועשה התוספת על [...] שעשה מכן הכרסית [...]קים דבר עבדו ועלת [...] ישלים או אולי צוהו [...] על זה להסיר ישראל [...] הגדול אשר היו בו: [...] ובדבריך עשיתי את כל [...] האלה. ר"ל [...]ך ובמצותך כי ידמה [...] זה כמו שזכרנו ואע"פ [...] שלא צוהו על זה הנה [...] יאמר כי בדברו עשה [...] שאמר לו שיראה אל [...] ויתן מטר על פני האדמ' והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה [...] מחזיקים ברשעתם כי אז יסור מעצירת המטר התועלת אשר בעבורו [...] כדי שישובו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן יאמרו כי מקרה [...] לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה [...] למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת [...]: (לז) וידעו העם הזה כי אתה ה' הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה האלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיענה הבעל בבא בקשתם הנה היה מהבעל אבל אותן הפעולות באו מאתך וכאלו הסיבות את לבם [...] כשפע אותם הפעולות מאתך כי הם חשבו שהיה בסבת הבעל והמשל הנה

מצודת דוד

מקום זריעת סאתים זרע: בכדי שילכו בה המים להגדיל הנס כמ"ש: (לד) ויצקו. וישפכו וכן עשו ושפכו ועם כי לא נזכר כי מעצמו יובן: שנו. גם שנית ושפכו פעם שנית: שלשו. שפכו פעם שלישית וכו'. (לה) סביב למזבח. כי בהשפך המים על העולה שעל המזבח נשפך המים למטה על כל המזבח [...]קום המערכה: מלא. או אליהו בעצמו או ע"י פועלו מלאו גם התעלה: (לו) בעלות המנחה. בעת העלאת מנחת הערב הוא התמיד של בין הערבים: [...] ה' להתפלל: היום יודע. ר"ל כאשר תרד האש יודע היום וכו': בישראל. ר"ל מורה שכינתך בישראל: ואני עבדך. ובהיות הנס הזה על ידי ידעו הכל [...]ך נביא נאמן לה' ויאמינו בי לעולם בהנבאי להם: ובדברך וכו' ר"ל מהראוי שתעשה לי הנס הזה כי הלא כל הדברים האלה שעשיתי להגדיל הנס הלא [...] בעבור ישמרו דברך ולא למעני עשיתים: (לז) ענני ה'. בהורדת האש: ואתה הסבות וכו'. עבר במקום עתיד ור"ל בהנס הזה תסבב אליך את לבם אשר היה

מצודת ציון

תעלת הבריכה (שם י): (לג) ויערוך. ענין סדור: (לח) לחכה. ענין לקיקה כמו ועפר רגליך ילחכו (שם מט) ור"ל

וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם
וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים׃ מ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לָהֶם
תִּפְשׂוּ ׀ אֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אַל־
ל' חסר יִמָּלֵט מֵהֶם וַיִּתְפְּשׂוּם וַיּוֹרִדֵם אֵלִיָּהוּ
ג' אֶל־נַחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם׃
מא וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב עֲלֵה אֱכֹל
ג' וגעי' וּשְׁתֵה כִּי־קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם׃ מב וַיַּעֲלֶה
אַחְאָב לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלִיָּהוּ עָלָה
ב' אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר אַרְצָה וַיָּשֶׂם
ברכיו קרי פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּו׃ מג וַיֹּאמֶר אֶל־נַעֲרוֹ
עֲלֵה־נָא הַבֵּט דֶּרֶךְ־יָם וַיַּעַל וַיַּבֵּט
ב' חס' וַיֹּאמֶר אֵין מְאוּמָה וַיֹּאמֶר שֻׁב שֶׁבַע
ב' חס' ו' קדמא פְּעָמִים׃ מד וַיְהִי בַּשְּׁבִעִית וַיֹּאמֶר
ב' רגל עגל הִנֵּה־עָב קְטַנָּה כְּכַף־אִישׁ עֹלָה מִיָּם
וַיֹּאמֶר עֲלֵה אֱמֹר אֶל־אַחְאָב אֱסֹר
ל' . ל' ימ"ל ה"ח וָרֵד וְלֹא יַעַצָרְכָה הַגָּשֶׁם׃ מה וַיְהִי ׀
י"ז עד ועד ג' עַד־כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ
עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם גָּדוֹל וַיִּרְכַּב

לְחֵיבַת׃ לט וַחֲזוֹ כָל עַמָּא
וּנְפָלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וַאֲמַרוּ
יְיָ הוּא אֱלֹהִים יְיָ הוּא
אֱלֹהִים׃ מ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ
לְהוֹן אַחֲדוּ יָת נְבִיֵּי בַעֲלָא
גְּבַר אַל יִשְׁתֵּיזֵיב מִנְּהוֹן
וְאַחֲדוּנוּן וְאַחֲתִינוּן אֵלִיָּהוּ
לְנַחֲלָא דְקִישׁוֹן וְנַכְסִינוּן
תַּמָּן׃ מא וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ
לְאַחְאָב סַק אֱכוֹל וּשְׁתֵי
אֲרֵי קַל אִתְרְגוּשַׁת מִטְרָא׃
מב וּסְלֵיק אַחְאָב לְמֵיכַל
וּלְמִשְׁתֵּי וְאֵלִיָּהוּ סְלֵיק
לְרֵישׁ טוּרָא דְכַרְמְלָא
וּגְחִין לְאַרְעָא וְשַׁוִּי אַפּוֹהִי
בֵּין בִּרְכּוֹהִי׃ מג וַאֲמַר
לְעוּלֵימֵיהּ סַק כְּעַן סְכִי
לְאוֹרַח מַעַרְבָא וּסְלֵיק וּסְכָא
וַאֲמַר לֵית מִדַּעַם וַאֲמַר
תּוּב שְׁבַע זִמְנִין׃ מד וַהֲוָת
בְּזִמְנָא שְׁבִיעֵיתָא וַאֲמַר
הָא עֲנָנָא סָלֵיק זְעֵירָא
כְּפִיסַת יַד גְּבַר סָלֵיק
מִמַּעַרְבָא וַאֲמַר סַק אֱמַר
לְאַחְאָב אִזְדָּרַז וּנְחוֹת וְלָא
יְעַכְּבִינָךְ מִטְרָא׃ מה וַהֲוָה עַד דְּמִזְדָּרַז וּנְחִית וּשְׁמַיָּא אִתְחַפִּיאוּ עֲנָנָא וְרוּחָא

ימלט י"ג וסימ' ויאמר אליהו להם תפשו את. ויבאו לעשות זבחים ועלות. היקח מגבור מלקוח. גם שבי גבור יקח. וצדקיהו מלך יהודה. ראיתי את ה' נצב. אל ינוס הקל. ותית כל אשר יקרא. ובזת אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל: עד כה ועד כה חד מן י"ז פסוק בקריאה אית בהון עד ועד וסימ' עד אנה ינאצוני העם הזה. ישלח ה' בך את המארה את המהומה. וירד ימה אל גבול היפלטי. והערבה עד ים כנרת. ויהמם ה' לפני ישראל. ויהי עד כה ועד כה והשמים. ואל תתנו דמי לו. עד יכונן ועד לא ישוב חרון אף ה' עד תניינא. לא ישוב חרון אף ה' קדמא. ונעו מים עד ים. ותכן כל מלאכת שלמה דד"ה. רק הכהנים היו למעט. ויקבלון מלכותא קדישי עליונין. אחריו החזיק מלכית. אחריו החזיק בנוי בן חנדד. ואמר אליהם לא יפתחו שערי. כי גדול עד שמים חסדך:

רדק

(לח) לחכה. יבשה אותם עד שלא נשאר בתעלה שום לחות: (לט) ה' הוא האלהים. הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו ה' הוא האלהים: (מ) וישחטם שם. צוה לשחטם כי יד כל העם היתה עמו כשראו זה המופת הגדול: (מא) עלה אכול ושתה. נראה כי היה מתענה לעצירת הגשמים ואמר לו שיאכל וישתה כי עתה ירד הגשם ופירוש מה שאמר לו עלה ר"ל עלה על המרכבה כי הדרך מהר הכרמל ליזרעאל ירידה היא לא עליה כמו שאמר אסור ורד וכן אמר הכתוב בעמק יזרעאל בהיל יזרעאל. נראה כי מקום עמק הוא אלא פי' עלה על המרכבה או פירושו שיעלה מן הנחל שהיו בו ששחטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך אל העמק אל אהלו אשר נטו לו שם ושיאכל וישתה לא שילך עדיין יזרעאל: כי קול המון הגשם. ועדיין לא היה אלא פירושו כי עתה תשמע קול המון הגשם כי בטח אליהו באל שיתן המטר כמו שאמר לו ואתנה מטר על פני האדמה ועוד כי הרג עובדי הבעל ובטל הע"ג: (מב) ויעלה אחאב לאכול ולשתו'. עלה על המרכבה ללכת יזרעאל לאכול ולשתות וראותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה יהיה ולפירושינו האחר עלה מן הנחל אל האהל לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל: ויגהר ארצה. כתרגו' וגחין שהתנפל לפני ה' על המטר למהר לתתו בעוד אחאב שם: וישם פניו בין ברכיו. כתיב חסר יו"ד הרבים ומה שאמר וישם פניו בין ברכיו אחר שאמר ויגהר ארצה מתחילה התנפל והשתטח ארצה והתפלל ואח"כ ישב לו ושם פניו בין ברכיו ולא רצה לקום עדיין מתפילתו עד שידע אם יש סימן מטר לפיכך אמר לנערו הבט דרך ים בעוד שהי' הוא בתפילתו או פי' וישם פניו ויגהר ארצה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים ורגלי' אלא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל: (מג) עלה נא. אולי לא עלה נערו עמו אל ראש ההר או אם עלה עמו היה בראש ההר מקום גבוה יותר מאותו מקום שהיה בו אליהו ואמר לו הבט דרך ים והוא נגד המערב כתרגום או פי' ים ממש כי הר הכרמל קרוב לים ומן הים יעלו העננים לפיכך אמר לו הבט דרך ים: שוב שבע פעמים. ז' פעמים אמר לו שוב כי לא היה רואה בכל פעם שום סימן עד השביעית: (מד) עלה אמר אל אחאב. אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות היה מקום גבוה בהר: אסור ורד. פי' אסור מרכבה ורד ללכת ליזרעאל מהר שלא יעצרכה הגשם כל כך ויהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך: יעצרכה. הכ"ף כמו והיו לאות על ידכה כמו הנלכת עמכה ולא יענוכה והדומים להם: (מה) ויהי עד כה ועד כה. בין כך ובין כך כלומר בעוד שהיה אוסר מרכבתו ויורד מן המקום

רשי

הבעל האלהים: (מב) ויגהר ארצה. וגחין לארעא להתפלל על הג[...] (מג) דרך ים. אם תראה ענן עולה מן הים: (מד) אסור ורד [...] מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידפק אותך הגשם (מה) עד כה ועד כה. בתוך שהלך השלים ובתוך שאסר המרכבה [...] התקדרו: (מו) ויד [...] גבירה מן קדם ה' [...] לר ז לפני המרכבה [...]

רלבג

הנה היתה אמונתם כ[...] הבעל תתן הארץ י[...] בתת הארץ יבולה [...] מגיע מהש"י התחזק[...] הבעל להשגם כי מ[...] זה: (מ) ויורידם אל נחל קישון וישחט[...] יתכן שלזה היה לשנ[...] שם. ואפשר שהוא בנ[...] אותם בקנאו לש"י כ[...] שמואל את אגג ב[...] פנחס זמרי וכזבי ביד[...] לש"י וזכו היותר [...] (מא) עלה אכל ושת[...] המון הגשם. ר"ל השלימך לאכול ולשת[...] קול המון הגשם והכ[...] שיעלה לפי שהעוי' הכו[...] להר הכרמל היתה יו[...] מהמקום שהיו בו אלי[...] והנה בטח אליהו ב[...] זה או ידע זה [...] (מב) ואליהו עלה [...] הכרמל. ידמה ש[...] שם כדי שיוכלו לר[...] אם עבים עולים מ[...] או אולי היה אויר ה[...] יותר זך ולזה יתק[...] תפלתו יותר נשמעת[...] ההוא כי לזכות ה[...] המקום יותר מוכן [...] בו השפע האלהי: ויג[...] ר"ל שהכפף ראשו למ[...] ששם פניו בין בר[...] מתפלל לש"י עם זכ[...] וההכנעה כדי שתהי[...] נשמעת יותר כי ומ[...] להביא המטר להש[...] ההויה שלא ישקיד נ[...] (מג) עלה נא הבט[...] ים: ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים ש[...] דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מסכי' אליהו להסיר עצמ[...] ההוא המעמד אותו עד יראה בסימן ששמע השם תפלתו ולזה לא ה[...] בעצמו יכול להביט זה והנה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המ[...] היה משלים התפלה הי' קורא לנערו שיבט דרך ים אם יראה שום ענן [...] לו אין מאומה עד הפעם השביעי' שאמר לו שהנה ראה עב קטנ' כ[...] מים. והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד פעל[...] להם הש"י זה הטוב על דרך הנס ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו [...] לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתם [...] המטר שהביא הש"י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר תכף כ[...] כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף ששבו אל ה': (מד) אסור ורד ואל יעצרכה הגשם. ר"ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם [...] אסור המרכבה תכף ורד ליזרעאל קודם בא הגשם: (מה) וירכב אחאב וילך יזרעאל. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קו[...]

מצודת ציון

ור"ל שרפה הכל הלוקק בלשון: (מ) תפשו. אחזו לבל יברחו: (מב) ויגהר. ענין השתטחות כמו ויגהר עליו (מ"ב ד'): (מג) אין מאומה. אין כלום: (מד) אסור. קשור הסוסים להמרכבה: יעצרכה. יעכב אותך כמו אם תעצרני לא אוכל (שופטים י"ג): (מה) התקדרו. נחשכו כמו פחם

מצודת דוד

היה עד הנה אחורנית להפנות מהך: (לט) ויפלו על פניהם. להשתחוו[ת] [...] הוא האלהים וכו'. הכפל בא לחזק: (מא) עלה אכול ושתה. כאומר ה[...] כולם ואמרו ה' הוא האלהים לזה עלה מעתה ואכול בשמחה לחמך ושת[ה] יינך כי הנה ישמע קול המיית הגשם: (מב) ראש הכרמל. ראש הר הכר[מל] [...] ארצה. נשתטח לארץ ואח"ז קם ושם פניו בין ברכיו להתפלל על המטר ואף שה' אמר לו ואתנה מטר וכו' מ"מ התפלל למהר לתתו בעוד אחאב שם ועל כי היה[...]

יחידי שחלק כבוד למלכות: וישנס מתניו. כמו ויאזור ואין לו ... הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז כזרדו כגבור: (ב) כה יעשון. כמו שעשית לנביאי הבעל: (ד) רותם. יונירב"א בלעז: ויאמר רב. ארכא עד אימתי אנא מטריף כדין: (ו) רצפים. פחמים וכן ובידו (ישעיה ו' ו'): אל

במקום אשר אכל שם וי"ת והוה עד דמיזדרז ונחית: התקדרו עבים ורוח. חשכו מפני העבים והיה רוח והרוח סימן למטר ותרגום אתחשיאו ענניא ורוחא: (מו) ויד ה' היתה אל אליהו. כתרגומו ורוח גבורה מן קדם ה' הות עם אליהו וזריז חרציה כי כח וגבורה נוסף לו שהרי אחאב כבר רכב והוא הלך אחריו רגלי והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל: וישנס. ויחגור ולמדו רבותינו ז"ל מזה ואמרו לעולם תהא אימת מלכות עליך שהרי אליהו שנס מתניו ורץ לפני אחאב: באכה. כן דרך המקרא להורות המקום כמו באכה מנית באכה אשור וכן הלום והנה הכ"ף כנגד יודע המקום: (ב) כה יעשון אלהים וכה יוסיפון. דרך שבועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף ואמר בלשון רבים כי דעתה אל האלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן התימה מה שתרגם יונתן כדין יעבדון דחלתא דה' ובנסחא טובה מצאתי כדין יעבדון דחלתאי וזה הוא האמת והנוסחא שכתוב בהם דחלתא דה' טעות סופר הוא: (ג) וירא ויקם. ראה עצמו בסכנה והלך ונמלט אל נפשו והמפרשים וירא כמו ויירא לא ידעתי למה ועוד כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יונתן תרגם וחזא וקם ואזל לשיזבא ית נפשיה: ויבא באר שבע אשר ליהודה. לא נאמר אשר ליהודה אלא בעבור באר שבע אשר נמצא בנחלת בני שמעון כי הוא אותו הכתוב ג"כ בנחלת בני יהודה. וכבר פירשתי כי שתיהן אחד ולפי שנחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה מנה אותו עם יהודה ומנאו עם שמעון אלא אמר אשר ליהודה כלו' יצא לו מתחת רשות אחאב ומארצו והלך לו אל ארץ יהוד' מפחדו מאיזבל: (ד) והוא הלך במדבר. אפי' בארץ יהוד' לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן הישוב והלך לו במדבר במקום שלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחייו או יראה אליו דבר ה' מה יעשה: תחת רותם אחת. אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר יראה יותר ורותם מן גחלי רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שהא שגחלתו חמה מאד יש מפרשים שהוא שקורין אותו זני"סטא ויש אומרי' שהוא שקורין יני"ברי: ויאמר רב. כלומר רב לי עוד בעה"ז ואני בו בסכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרף כדין: כי לא טוב אנכי מאבתי. נראה כי ארכו ימיו יותר מימי אבותיו וזה ראיה לאמר ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא באותו המדבר מחסה

אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה׃ מו וְיַד יְהֹוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃

יט א וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃
ב וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם׃
ג וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃
ד וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃
ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃
ו וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים

ו'. נ' / ג' / ו' מ"ל ה' בתרא / ה'. ג' וחס' יו"ד / ב' הלב. כ"ה פתח / ו'. ג"נ ר"פ ג' / אחד קרי ז' מלין כתיב ת' ולא קריין / ג' זקף פתח. ב' בא / ה' מ"ל / ח'

וַהֲוָה מְטַר סַגִּי וּרְכִיב אַחְאָב וַאֲזַל לְיִזְרְעֶאל׃ מו וְרוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת עִם אֵלִיָּהוּ וְזָרֵיז חַרְצֵיהּ וּרְהַט קֳדָם אַחְאָב עַד דְּאַתְאָ לְיִזְרְעֶאל׃ א וְחַוִּי אַחְאָב לְאִיזֶבֶל יַת כָּל דִּי עֲבַד אֵלִיָּהוּ וְיַת כָּל דִּקְטַל יַת כָּל נְבִיֵי שִׁקְרָא בְּחַרְבָּא׃ ב וּשְׁלַחַת אִיזֶבֶל אִזְגַּדָּא לְוַת אֵלִיָּהוּ לְמֵימַר כְּדֵין יַעַבְדוּן דַּחֲלָתַאי וּכְדֵין יוֹסְפוּן אֱלָהִין כְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר אֲשַׁוֵּי יַת נַפְשָׁךְ כְּנַפְשָׁא דְּחַד מִנְּהוֹן׃ ג וַחֲזָא וְקָם וַאֲזַל לְשֵׁיזָבָא נַפְשֵׁיהּ וַאֲתָא לִבְאֵר שֶׁבַע דִּי לְשִׁבְטָא יְהוּדָה וּשְׁבַק יַת עוּלֵימֵיהּ תַּמָּן׃ ד וְהוּא הֲלִיךְ בְּמַדְבְּרָא מַהֲלַךְ יוֹמָא וַאֲתָא וִיתֵב תְּחוֹת רִתְמָא חַד וּשְׁאֵיל יַת נַפְשֵׁיהּ לִמְמָת וַאֲמַר סַגִּי לִי אַרְכָּא עַד אֵימָתַי אֲנָא מִטְּרַף כְּדֵין כְּעַן יְיָ סַב נַפְשִׁי אֲרֵי לָא טַב אֲנָא מֵאֲבָהָתִי׃ ה וּשְׁכִיב וּדְמוֹךְ תְּחוֹת רִתְמָא חַד וְהָא דֵין מַלְאֲכָא קָרֵיב בֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ קוּם אֱכוֹל׃ ו וְאִסְתְּכֵי וְהָא אִסָּדוֹהִי חֲרָרָא

יעשון ה' בקריאה וסי' והזהרת אתהם את החקים ואת התורות . ועלי זקן מאד . ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר . בן הדד דמלכים . הכת אפרים שרשם יבש : ז' מלין כתיב תי"ו ולא קרינן וסי' באחת ובאנו אליו באחת המקומות . אחת תחת רתם אחת . המומתים ותקח יהושבע בת המלך . ארבעת ואתה בן אדם כה אמר ה' . בשנת ויהי בשנת ההיא בראשית ממלכת צדקיהו . בשנת הדבר אשר היה אל ירמיהו . התפלשתי בגת אל תגידו :

תולדות אהרן ויד ה'. ובחיים קב מנחות לא כל הפרשה עקידה שער פד : וירא ויקם. זוהר ויגש : וישב. זוהר תצא : וישאל. זוהר ויגש :

רלבג

ליזרעאל: (מו) ויד ה' [על] אליהו. ר"ל שכבר ... דבר ה' שיעשה זה ... ס מתניו ולרוץ לפני ... שבא אחאב ליזרעאל ... ום מתניו הוא שחגר ... דרך שיתכן לו לרוץ ... ק באחוריו הפנימיים ... זק התנועה: (א) את ... שה אליהו. הוא מה ... הוריד האש על העולה ... אכלה העולה והעצים ... והמים אשר בתעלה ... באון כי ה' הוא האלהי' ... שה מבאת המטר: ... אשר הרג את כל ... בחרב. ודמה שהודיע ... א זה להפחם הלם ... לבאל קישון ושחטם שם ... בה שלא יטמא דמם ... ן ולזה נשפך דמם אל ... והליכו למקום רחוק: ... יעשון אלהים. אמרה ... רבים לרבוי האלוהות ... עובדים להם: (ג) וירא ... לך אל נפשו. ר"ל ... ראה הסכנה שהוא בה ... לסמוך על הנס אבל ... והלך למלט את נפשו: ... שבע אשר ליהודה. ... היה לחלק יהודה ... שם להמלט מיד איזבל ... שבא לנחלת בני שמעון ... זה כי מפני היותו תוך ... ה היו בני העיר ההיא ... מלך יהודה או אולי ... ית שנלחמו מלכי יהודה ... כי ישראל לקחו מלכי ... העיר ההיא: (ד) והוא ... ודבר דרך יום. בחר ... במדבר כדי שלא יראהו ... כל להגיד זה לאיזבל: וישב תחת רותם אחד. הוא עץ שהל גיני"סטה ... וישאל את נפשו למות. הנה מפוזר כרעב היה בוחר במות ולזה אמר ... אלו במה שחיה ובקש מהש"י שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא ... יו שיוכה מפני זה לאורך הגאולה מן הקיום: (ו) עוגת רצפים. ... ר"ל ... אליהו: (ה) תחת רותם אחד. ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד

מצודת דוד

... שיקובל תפלתו אמר לאחאב מתחילה כי קול המון הגשם: (מג) עלה נא. ותחילה אל ראש ההר: הבט דרך ים. ראה לפאת המערב אם נראה עבים ובעלותו לא ראה להפנות אנה ואנה עד עת תקובל תפלתו: שוב שבע פעמים. עת פעמים אמר לו לשוב ולהביט: (מד) אסור ורד. אסור המרכבה ורד לבל יעכב אותך הגשם כי אם תשהה עוד תהיה מעוכב מן הגשם: (מה) עד כה ועד כה. בין כך ובין כך ר"ל בעוד שאסר המרכבה וירד ממקומו חשכו השמים העבים ונשב הרוח ויהי הגשם: וירכב. עם שהיה הגשם: (מו) ויד ה'. ר"ל רוח גבורה מה': וישנס. חגר מתניו להיות מזורז ביותר ורץ רגלי לפני מרכבת עד המקום אשר יבואו בו ליזרעאל ועשה זאת לחלוק כבוד למלכות: יט (א) אשר עשה. בהורדת האש והגשם: (ב) כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה ולא פרשה וכאילו אמרה כהטובה היא יעשון וכו' ועוד יוסיפו טובה כי כעת מחר וכו' ואמרה בלשון רבים כי עבדה לבעל ולאשרה: אחד מהם. מהנביאים: (ג) וירא. ראה עצמו בסכנה: אל נפשו. בעבור למלט נפשו: אשר ליהודה. ואינה ממשלת אחאב: (ד) תחת רותם. לחסות בצלו: וישאל

מצודת ציון

שמש וירח קדרו (יואל ב'): (מו) וישנס. ענין חגורה ואין לו דומה: עד באכה. עד אשר תבוא וכאילו ידבר למול היודע המקום: (ב) כעת. הכ"ף באה לאמתת הדבר: (ד) רתם. שם אילן שגחליו תמיד חמים מאוד וכן גחלי רתמים (תהלים ק"כ): (ו) מראשותיו. סמוך לראשו: עוגת

רדק

מאשה אחר שישכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו: והנה זה מלאך. אינו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד אלא יבאו שניהם למהירו' הזמנת הענין כלומר תכף שישן בא אליו המלאך ונגע בו והעירהו משנתו ויאמר לו קום אכול:

(ו) עוג'רצפי'. עוג' אפוי' בגחלי': ויאכל וישת. לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא רצינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים: (ז) כי רב ממך הדרך. והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעים לילה עד הר חורב ונתיישר לו הדרך שם כמו לארון שאמר וישרנה הפרות בדרך וגו' וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה לו דבר ה' כבא תו ההר נגלה תחלה למשה ובו נגלה הכבוד ונתן תורה לישראל או היתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה: (ח) בכח האכילה ההיא. לא היה זה הנס משה רבינו כי בו נאמר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא אמר שעמד בכח האכילה ובאליהו אמר בכח האכילה הלו' שנשתנה המאכל באצטומכא ולא נשלה אותו הכח המבשלת ולא משכה אותו הם המוסף והזון הג"ף באותו מאכל ארבעים יום וארבעים לילה: (ט) ויבא שם אל המערה. מערה היתה בהר סיני ועליה נאמר ושמתיך בנקרת הצור כמו שתרגם אונקלוס במערת טינרא: מה לך פה אליהו. טעם השאלה תחלת הדברים לשמוע התשובה כדרך לשון בני אדם וכן שאלת מה לך היה כי תנ"ם מפני התשובה אי הבל אחיך הראשת וגם ירשת הראית כי נכנע אחאב ואע"פ שהוא יודע לב בני האדם וכן ויאמר לו איכה מה זה בידך וכן ענין מה לך פה למה יצאת ממקומך מה יש לך פה: (י) קנא קנאתי לה'. הקנאה שקנאתי לשמ' והרגתי נביאי הבעל המתעי' את ישראל עד שעזבו בריתך הברית עם בני ישראל בהר סיני. ובדרש בריתך שבטלו מהם ברית מילה אותה הקנאה גרמה לי לצאת ממקומי לברוח מפני איזבל ולבא הנה: את מזבחותיך הרסו. כמו שאמר למעלה את מזבח ה' ההרום: ואת נביאיך הרגו בחרב. כמו שאמר למעלה בהרוג איזבל את נביאי ה': ואותר אני לבדי. והלא נותרו המאה שהחביא עובדיה אלא לפי שלא היו נודעים הרי הם כאילו אינם: (יא) צא ועמדת בהר. נראה כי

רשי

אל המער'. היא נקרת הצור שעמד בה משה (שמות ל"ג כ"ב): (י) את [מזבחותיך] הרסו. במות יחיד הנעשות לשם שמים שהרי מזבח בית הבחירה בירושלים [...] (יא) ורוח גדולה. משרית מלאכי רוחא: ברעש. משרית מלאכי[...] (יב) אש. משרית מלאכי אשא: קול דממה דקה. קל מ[...] בחשאי אבל בנביאי ה[...] דממה וקול אשמע(אי[...] דממ[...]

תרגום

מְעַפְּפָא וּצְלוּחִיתָא דְמַיָּא וַאֲכַל וּשְׁתִי וְתָב וּשְׁכִיב: ז וְתָב מַלְאָכָא דַייָ תִּנְיָנוּת וּקְרֵיב בֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ קוּם אֱכוּל אֲרֵי סַגִּי מִנָּךְ אוֹרְחָא: ח וְקָם וַאֲכַל וּשְׁתִי וַאֲזַל בְּחֵילָא דַאֲכִילְתָא הַהִיא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן עַד דַאֲתָא לְטוּרָא דְאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַייָ לְחוֹרֵב: ט וְעַל תַּמָּן לִמְעַרְתָּא וּבַת תַּמָּן וְהָא פִּתְגָמָא דַייָ עִמֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ מָה לָךְ כָּא אֵלִיָּהוּ: י וַאֲמַר קַנָּאָה קַנֵּיתִי קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֲרֵי שְׁבַקוּ קְיָמָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מַדְבְּחָךְ פַּגַּרוּ וְיַת נְבִיַּיךְ קְטַלוּ בְחַרְבָּא וְאִשְׁתְּאַרִית אֲנָא בִּלְחוֹדִי וּבְעוֹ יַת נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ: יא וַאֲמַר פּוּק וּתְקוּם בְּטוּרָא קֳדָם יְיָ וְהָא יְיָ מִתְגְּלֵי וּקְדָמוֹהִי מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מְפָרְקִין טוּרַיָּא וּמְתַבְּרִין כֵּיפַיָּא קֳדָם יְיָ וְלָא בְּמַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא שְׁכִנְתָּא דַייָ וּבָתַר מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא וְלָא בְּמַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא שְׁכִנְתָּא דַייָ: יב וּבָתַר מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא אֶשָּׁתָא וְלָא בְּמַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי אֶשָּׁתָא שְׁכִנְתָּא דַייָ וּבָתַר מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי

מלכים א יט

וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב: ז וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה ׀ שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ: ח וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב: ט וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ: י וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: יא וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה: יב וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל

פסק
ל'
ל'
י"ב בליש'
ב' לא יחסן וזה
כ"ב חס'
י"ב דסמי'
ג' ב' חס' וא' מ"ל. ג'
ד' דסמי'. ב'
ג' קמץ

והנה ה' ד' בקריאת וסי' צא ועמדת בהר לפני. ויען חשליש תגיינא דפסוק נמכר בריש סדר ויצא: ברוח ג' קמצין וסי' מפרק הרים. ותבנית כל אשר היה ברוח בד"ה. אין אדם שליט ברוח לכלוא:

תולדות אהרן מה לך. זוהר תשא: כי עזבו. עקרים מב פ' כא ופ' ל: ומשבר סלעים. עקידה שער פג ויהר לו: לא ברוח ה'. חגיגה טו: ואחר הרעש. ברכות שם: ואחר האש. חגיגה שם:

רלבג

ר"ל עוגה שנאפית ב[...] (ח) וילך בכח האכילה [...] ר"ל בכח שקנה מהאכי[...] הלך ארבעים יום ו[...] לילה ואולם אמר שי[...] מהאכילה ההיא [...] האכילה היה אלוש ו[...] קרוב מאד למות מס[...] והנה בא בדרך המדב[...] חורב שנתנה בו התורה [...] (ט) ויבא שם אל המ[...] שם. ידמה שההר היה [...] בהר חורב ולן שם [...] והנה דבר ה' אליו [...] אחשוב כי בתחלה בא [...] ה' על דרך הנבואה [...] הש"י מה לך פה אליו [...] שהבר ידע זה הש"י [...] אמרו לקין אי הבל א[...] השיב אליהו כי הו[...] לש"י כי בני ישראל [...] ברית התורה והרסו [...] הש"י כי לא רצו לעב[...] אלהים אחרים והר[...] השם בחרב כי כבר [...] איזבל כמו שקדם ונש[...] לבדו מן הנביאים הי[...] ובקשה להרגאותו ו[...] תהש"י על זה שיהי[...] על אלו הרעות ש[...] והנה קרה זה לאל[...] כעסו על חטאת ישרא[...] לו הש"י שילא ויע[...] לפני ה' ר"ל כי [...] כבוד ה' או ילא מהמ[...] שהבר עשה זה הש"י [...] אליהו רחמים על [...] שיתפלל להשחיתם מעלליהם כי היה [...] להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים: (יא) ולא היה [...] כי אין מדרך הש"י שיביא הרעות אם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי [...] לש"י שלא יהיו מקבלי' תוכחת לא רצה לענוש על אלו החטאים לפי [...] אבל המתין להם אם ישובו מדרכם הרעה. והנה היה אחר הרוח ר[...] מזיק כי הוא כלי להפכת הארצות. וזכר ג"כ שלא ברעש ה' כמ[...] ברו[...]

מצודת ציון

עוגת. חררה: רצפים. אפויה ע"ג גחלים כמו ובידו רצפה (ישעיה ו'): (ט) פה. הנה: (י) קנא קנאתי. נקם נקמתי וכן בקנאו את קנאתי (במדבר כ"ה): (יא) מפרק. משבר כמו ופרקיהן יפרק

מצודת דוד

לאחר זמן: (ה) וישכב וכו'. ר"ל אף כשבא לשכב וליישן בהתפשטות רגליו לא מלא שנים יחד לחסות בצילם כל אורך הגוף: והנה זה. הלשון הזה יורה למהיר[ות] לומר מיד כשישן בא אליו המלאך וכן קול דודי הנה זה בא (ש"ה ב'): נוגע בו. להקיצו משנתו: (ז) כי רב ממך הדרך. ר"ל הדרך שאתה רוצה ללכת מרחק רב מפה ולא תמצא מה לאכול ולזאת קום ואכול שיב וממנו תשבע זמן רב: (ח) בכח האכילה ההיא. ע"פ נס לא נתעכלה במעיו כל הזמן ה[...] הר. עד בואו להר האלהים והוא הר חורב: (ט) אל המערה. שעמד בה משה וכמ"ש ושמתיך בנקרת הצור (שמות ל"ג) ותרגומו במערת טנרא: מה לך [...] באת הנה ובא השאלה בדרך לשון בן אדם השואל בכדי להכנס עמו בדברים ודוגמתו אי הבל אחיך (בראשית ד'): (י) קנא קנאתי לה'. מקנא הייתי קנאת נביאי הבעל ולעצור המטר על אשר עזבו בריתך וכו': הרסו. כמ"ש למעלה וירפא את מזבח ה' ההרום: לבדי. כי מאת הנביאים שהחביא עובדיה אינ[ם] נפש: ויבקשו וכו'. כאומר לזה באתי הנה להתפלל במקום המקודש לקחת נקמתי מהם: (יא) צא. לזהו לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה' כי בבוד[...] ויואל. שאל מה' לקחת נפשו ולמות בידי שמים: רב עתה. ר"ל הואיל בנער הנה נחשבים לי ימי למרובים ואין לי חפץ בהם ולכן קח נפשי כי [...] אחיה כי לא טוב אנכי מאבותי להנצל מן המיתה ואם כן מה לי עת[...] תעבו[...]

רדק

המערה היה בשיפוע ההר או שראשו לא בתחתית ההר שהרי אמר לו צא ועמדת בהר והוא עמד פתח המערה: והנה ה' עבר. פי' כבוד ה' עבר כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויעבור ה' על פניו ועבר לפניו תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח ה' כלומר הכבוד הבא לעתו ומה פרק הרים ומשבר סלעים דרך הפלגה ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר עדיין ואחר עבור הרוח היה רעש ההר ואמר לו הקול אינני בא ואמר עבור האש עבר הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כשומעו קול דממה דקה: (יג) וילט פניו באדרתו. כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויסתר משה פניו ופי' ויצא ויעמד פתח המערה כששמעו קול דממה דקה בא ועמד בהר פתח המערה וכסה פניו כמו שאמר לו הדבר צא ועמדת בהר לפני השם ר"ל שיעבור הכבוד ומתוך אותו הקול דממה יצא אליו קול דבר שאמר לו מה לך פה אליהו ופירוש קול דממה דקה קול נמוך וי"ת הפסוק כן והא ה' מתגלי וקדמוהי משריית מלאכי רוחא מפרקין טוריא ומתברין כיפיא קדם ה' וגו' כמעמד ויש לשאול מה היה כל זה הענין ולא אמר לו מה יעשה עד שהביאו אל הר חורב והראה לו כל זה הכבוד. והנראה בעיני כי כל זה היה גמול המעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם ה' בתוך בני ישראל והשיבם למוטב עד שאמרו כלם ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים והרג נביאי הבעל גמלו האל בצדקו והביאו אל מקום הכבוד עם שלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה וצריך להתבונן ברוח וברעש ובאש ובקול דממה דקה: וילט פניו. כסה פניו כמו לוטה בשמלה פני הלוט הלוט: (טו) שוב לדרכך. אחר שאמר לו שוב הבטיחו שלא

...יוחס לשבח. ואני קול בא מתוך הדממה מנ"ט בלעז ואינש:ומעין ... : (יג) וילט פניו. ...וסוהי וכן הוא אומר ...מלה (שמואל א' כ"א) ... תמשח לנביא תחתיך. ...אני בנביאותך מאחר ...למד קטיגוריא על בני: ימית

> יב דְּמָמָה דַקָּה׃ יג וַיְהִ֣י ׀ כִּשְׁמֹ֣עַ אֵלִיָּ֗הוּ וַיָּ֤לֶט פָּנָיו֙ בְּאַדַּרְתּ֔וֹ וַיֵּצֵ֕א וַֽיַּעֲמֹ֖ד פֶּ֣תַח הַמְּעָרָ֑ה וְהִנֵּ֤ה אֵלָיו֙ ק֔וֹל וַיֹּ֕אמֶר מַה־לְּךָ֥ פֹ֖ה אֵלִיָּֽהוּ׃ יד וַיֹּ֡אמֶר קַנֹּא֩
> קִנֵּ֨אתִי לַֽיהוָ֜ה אֱלֹהֵ֣י צְבָא֗וֹת כִּֽי־
> עָזְב֤וּ בְרִֽיתְךָ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־
> מִזְבְּחֹתֶ֣יךָ הָרָ֔סוּ וְאֶת־נְבִיאֶ֖יךָ הָרְג֣וּ
> בֶחָ֑רֶב וָאִוָּתֵ֤ר אֲנִי֙ לְבַדִּ֔י וַיְבַקְשׁ֥וּ אֶת־
> נַפְשִׁ֖י לְקַחְתָּֽהּ׃
> טו וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלָ֔יו לֵ֛ךְ שׁ֥וּב לְדַרְכְּךָ֖
> מִדְבַּ֣רָה דַמָּ֑שֶׂק וּבָ֗אתָ וּמָשַׁחְתָּ֧ אֶת־
> חֲזָאֵ֛ל לְמֶ֖לֶךְ עַל־אֲרָֽם׃ טז וְאֵת֙ יֵה֣וּא
> בֶן־נִמְשִׁ֔י תִּמְשַׁ֥ח לְמֶ֖לֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל
> וְאֶת־אֱלִישָׁ֤ע בֶּן־שָׁפָט֙ מֵאָבֵ֣ל מְחוֹלָ֔ה

ג' קמצין סמי' · ל' · ג' טס' וכעניין · י"ב · ג'. ג' · ו' ר"פ · ב' פתח בית און · וסי' דמשק סקרתה

אִשְׁתָּא קַל דִּמְשַׁבְּחִין בְּהַשָׁאִי׃ יג וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֵלִיָּהוּ וּכְרִיךְ אַפּוֹהִי בְּשׁוֹשִׁיפֵיהּ וּנְפַק וְקָם בִּתְרַע מְעַרְתָּא וְהָא עִמֵּיהּ קָלָא וַאֲמַר מַה לָּךְ כָּא אֵלִיָּהוּ׃ יד וַאֲמַר קַנָּאָה קַנֵּיתִי קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֲרֵי שְׁבַקוּ קְיָמָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַדְבְּחָךְ פַּגַּרוּ וְיָת נְבִיָּךְ קְטַלוּ בְּחַרְבָּא וְאִשְׁתַּאֲרֵית אֲנָא בִּלְחוֹדִי וּבְעוֹ יָת נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ׃ טו וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אֱזֵיל תּוּב לְאוֹרְחָךְ לְמַדְבְּרָא דְדַמֶּשֶׂק וְתֵיתֵי וְתִמְשַׁח יָת חֲזָאֵל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל אֲרָם׃ טז וְיָת יֵהוּא בַּר נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְיָת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט מִמֵּישַׁר מְחוֹלָה

ויאמר ה' אליו. ו' ר"פ בקריאה וסי' מי שם פה לאדם או מי ישום. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העם. קרא שמו יזרעאל:

תולדות אהרן ויבקשו. ע"כ בפקידה סער פס: ומשחת את חזאל. ע"כ בעקרים פ' ל':

רלבג

(יב) והנה אחר הרעש ...יותר מזיק. וזכר ג"כ ...אש כמו לסבה שזכרנו ...אחר בזה שאלו הרעית ...להם בהדרגה איגם ...מהש"י אך הסתיר ...ם ומזכם כמו מטרה ...רעית הסכונות לבא ...אים זה כן לפי שהרעו' ...על צד הקנאה המוסר ...לו להם הלא תראה ...עזרת הטל והמטר ...שלא נכנעו מפני הש"י: ...אחר האש קול דממה ...ר"ל קול נמוך מהש"י ...הוא מורכב מהקול

...והנה העיר בזה כי אחר נפלם באלו הרעות ולא ירגישו שעוניתיהם ...הם משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהשם ית' ...יהיה שלם באופן שהיה מביא השם ית' המוסר לישראל במדבר בימי ...מים מניע באופן שהיו מרגישי' תכף כי בסבת העון היה אך ויהיה בזה ...כמו מורכב מהקול ומהשתיקה. וידמה כי מרוב כעס אליהו על רוב ...ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב באופן ...הראשונה: (יג) ויהי כשמוע אליהו. ר"ל כשמוע אליהו קול הש"י ...פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא ...כמו שצוהו השם ית' ועמד פתח המערה: (טו) ויאמר ה' אליו לך ...מדברה דמשק. ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ומשם ימשח חזאל ...על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ומשם ימשח יהוא בן ...מלך על ישראל ומשם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת ...אחר שאין רצון אליהו להיות לנביאו ולמזכיר לישראל עד שכבר קץ בחייו ...ע מעשיהם ואמר לש"י שיקח את נפשו. ולפי שלא מצא שם בדרך ...אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש ...אליהו עם שלבוש' האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ...ועד אדרת שער למען כחש וידמה שהודיע אליהו לאלישע את הנבואה והוא שיודיע לחזאל שהוא יהיה מלך על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על ...ולזה היה כאילו ימשחם. אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שיורה מה שלמד עליהם חובה לפני הש"י הנה הוא סבת המשח ...מלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש"י בכל אלו הדברים ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו:

רדק

יהרגנו אותו ואמר לדרכך מדברה דמשק ומדבר דמשק לא היה דרכו אלא אמר לו לך לדרכך ותקח מדרך הזה דרך המדבר דמשק למשוח חזאל מלך ארם והנה אליהו לא משח את חזאל ולא יהוא אמר לו הקב"ה על הקנאה אשר קנאת לי כי עזבו בני ישראל את בריתי אני מודיעך כי על ידי שלשה אלה אכלה כל העוזבים את בריתי ואתה תמשח חזאל למלך על ארם כלומר תגיד לאלישע שיהיה נביא תחתיך שימנה אותו למלך והוא יעשה רעה על ישראל וכן יהוא תמשח כלומר תגיד לאלישע שימשחהו וכן משחו אלישע ע"י אחד הנביאים אם כן למה צוה לו שילך מדברה דמשק כיון שלא משח הוא חזאל יתכן לפרש כי כיון שהלך מדברה דמשק ומצא בדרכו אלישע בן שפט והנבואה אמרה לו משיחת אלישע אחרון לחזאל ויהוא והוא מצאו ראשון הבין כי ע"י אלישע יהיו נמשחים ולא הקדימם האל בנבואה אלא על דרך הנקמה שיהיה ראשון חזאל ואחריו יהוא ואחריו אלישע כמו שאמר והיה הנמלט וגו': מדברה דמשק. נפתחה הבי"ת מפני הסמיכות וכן מדברה בית און: ומשחת את חזאל. לפי שמנוי המלוכה או הגדולה היה ע"י משיחה ברוב נאמר למנוי אע"פ שאינו ע"י משיחה בלשון משיחה לפיכך אמר ומשחת את חזאל. וכן אמר תמשח לנביא תחתיך וכן אמר על

והנה

מצודת דוד

...לפניו: והנה ה' עובר. אחר כל המחנות ההם: ורוח גדולה. תרגום ...זרית מלאכי רוחא רלה לומר מחנה מן מלאכי רוח עברו לפני ה' עד לא ...ד השכינה: לא ברוח ה'. רלה לומר בא אליו קול הנבואה. ואמרה שאין ...שכינה עוברת במחנה מלאכי הרוח: רעש. ת"י משרית מלאכי זיעא: לא ...לא באש ה'. כן אמרה קול הנבואה: קול דממה דקה. ר"ל קול חשאי כאלו ...משבחין בחשאי: (יג) כשמוע אליהו. את קול הדממה והשכיל בהכבוד עובר ...לא ויעמוד. ויצא מהמערה ויעמוד בפתח: מה לך פה. על כי הראהו הכבוד ...ר"ל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש ולזה שאל לו שוב מה לך פה ר"ל העודך ...ולא לכבודי ולזה גם עתה אבקש נקם למען כבוד שמו: (טו) לך שוב לדרכך. בדרך אשר באת הנה והוא במדבר דמשק: ובאת. אל דמשק: ומשחת. ...זה יורה על מינוי הגדולה והושאל משיחת מלכי ישראל שהיתה משיחה ממש: (טז) תמשח לנביא. אף בזה הוא ענין מינוי הגדולה: תחתיך. אחר שתעלה

לא ברעש ה'. קול הנבואה אמרה לא ברעש ה': (יב) אש. ת"י משרית מלאכי ...חשאי כאלו היה מורכבת מקול ומשתיקה ולת"ס' ביאור אמר שהקול היה דקה ותרגומו ...וכרך פניו באדרתו. לבל יביט אל הכבוד כמ"ש במשה ויסתר משה פניו (שמות ...ולא עבר ברוח וברעש ובאש כ"א בקול דממה דקה כי חפץ חסד ה' ולא ...בזאת הנה לבקש נקמה: (יד) ויאמר קנא קנאתי. ר"ל הלא מאז קנאתי

בסערה

מצודת ציון

יפרק (זכריה י"א): (יב) דממה. ענין שתיקה כמו יקם סערה לדממה (תהלים ק"ז): (יג) וילט. ענין הליכה כמו לוטה בשמלה (ש"א כ"א): באדרתו. מלבוש חשוב מיוחד לנביאים וכן ולא ילבשו אדרת

רדק

על האבות אל תגעו במשיחי וכן למשיחו לכורש: (טז) תמשח לנביא תחתיך. כיון שאתה רוצה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה ה' קח את נפשי צריך שתניח נביא תחתיך ותמנה אלישע בן שפט ותלמדהו. ובדרש א"א בנבואתך אמר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: (יז) ימית יהוא. שהרג כל עובדי הבעל וכל בית אחאב שהיו ע"ג: ימית אלישע. כי בתוכחתו אותם ולא היו שומעים אליו ולא היו שבים מדרכם הרעה האוביים יבואו עליהם והרגום וכאילו הוא היה ממית אותם כי יותר היו ענושים כשהיה מזהיר להם ומצוה משלא היה להם מזהיר או פי' ימית אלישע במותו כי במות אלישע באו גדודי ארם ומואב בארץ: (יח) נשק לו. אלרע: (יט) והוא חורש. אלא שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב צמדים היו לפניו חורשים. וצמדים ר"ל בקר לפי שהשורים נצמדים יחד בעת החרישה נקראים צמד וצמדים ות"י תרין עשרין פדנין דתורא צמידין קדמוהי: והוא בשנים העשר. מן הי"ב צמדים הוא היה חורש באחד מהם וי"א עבדיו היו כל אחד ואחד עם צמדו והוא מתורגם והוא רדי בחד מתרי עשר והספור הזה להורות כי מאלו בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמוכיח: וישלך אדרתו אליו. כמו עליו ובת"י ורמא שושיפיה עלוהי ולא שעזבה אצלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מה' יהיה נביא וידע כי האל נתן בלב אלישע ללכת אחריו לשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן ומה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומר בלב שלם ופי' מה עשיתי לך רוצה לומר אם השלכתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי: (כ) אשקה נא. במקצת הספרים הש"ין בקמץ חטף: (כא) וישב מאחריו. לנשק לאביו ולאמו

אע"פ

ככר יקרא אבי כאב אב כאמרו ותבאנה אל רעואל אביהן: (יט) והוא חורש שנים עשר צמדי' לפניו והוא בשנים העשר. ר"ל שהיו שם שנים עשר חורשים אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה אחד מהשנים העשר החורשים. ואחשוב שזכר זה להעיד כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כ"ז נשאר מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה: ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו. ר"ל כי כאשר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו ה... כנפי אדרתו עליו על שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבאו ויחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר... אליהו ואמר לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו: (כ) ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך. ירצה לפי מה שאחשוב לך לנשק א... ושוב אחרי כי זה הוא מה שעשיתי לך ר"ל שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבא לחסות תחת כנפי: (כא) ובכלי הבקר בשלם הבשר. ר"ל... הבק...

רשי

(יז) ימית אלישע. לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים הדובים בירישו (מלכים ב' ב' כ"ה). (כ) לך שוב. מאחרי: כי מ... לך. שתבא אחרי: (כא) בשלם הבשר. בשל להם את הבשר. כך פי' ומנחם וכן תרגמו יונתן בשתי תיבות. ואני אומר אין צריך לשתי תיבות ותהו בש... בשלם לשני השורים ... שלהם שהצמד אין ... משנים: ויתן לעם ... שמחת...

רלבג

(יז) והנה ימית יהוא הוא השמיד כל ב... והרג כל עובדי הבע... כהניו והרג איזבל א... אמר אליהו קנא א... לה"י ומה שאמר כי ... מחרב חזאל ימית ... הרצון בו שיקדש הר... חזאל לישראל אל הר... יהוא לישראל כי ה... בהסך זה כי בימי ... יהוא היה הרע שע... לישראל אך הרצון ... שהיה נמלט מחרב ... היו חיים ימית יהוא ... אלא היה בה למחו... אחאב לו היה קיים ... ובניו הם היו מאליה... כנגד מלך ארם. ... שאמר והנמלט מח... ימית אלישע אין ... שיקדש הרעה שעשה יהו... על הרע שיתחדש ל... אלישע כי הדבר ה... והנה מה שהמית א... ארבעים ושנים נערי... בה' ודמה שהרעב ... היה בשמרון היה בה... ולזה אמר המלך ... לי אלהים וכה יוסיף ... ראש אלישע בן ש... היום: (יח) והשאר ש... זה הרע לשיעור ש... בישראל כי אם שבע... איש והם אשר לא ... ולא נשקו לו. והנה ... בן נמשי והוא אב...

ז' פסוקים והוא ותוא בקריאה וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה. ותנת עמך שמעי בן גרא בן הימיני. וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש. אותו תקדישו. והוא יבנה את היכל ה'. אבלו זרים כחו. ואחר בא חצרון:

תולדות אהרן והשארתי בישראל; סנהדרין קב חולין ד:

יז וְהָיָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ / תִּמְשַׁח לִמְהֱוֵי נְבִיָּא תְּחוֹתָךְ׃

יז וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע׃ / יז וִיהֵי דְּיִשְׁתֵּיזֵיב מֵחַרְבָּא דַּחֲזָאֵל יִקְטוֹל יֵהוּא וּדְיִשְׁתֵּיזֵיב מֵחַרְבָּא דְּיֵהוּא יִקְטוֹל אֱלִישָׁע׃

יח וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ׃ / יח וְאַשְׁאַר בְּיִשְׂרָאֵל שַׁבְעָא אַלְפִין כָּל רְכוּבַיָּא דְּלָא כְרָעוּ לְבַעְלָא וְכָל פּוּמָא דְּלָא נְשַׁק לֵיהּ׃

יט וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃ / יט וַאֲזַל מִתַּמָּן וְאַשְׁכַּח יַת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט וְהוּא רָדֵי בִּתְרֵי עֲשַׂר פַּדְנִין דְּתוֹרָא צְמִידִין קֳדָמוֹהִי וְהוּא בְּחַד מִתְּרֵי עַסְרָא וַעֲבַר אֵלִיָּהוּ לְוָתֵיהּ וּרְמָא שׁוֹשִׁיפֵיהּ עֲלוֹהִי׃

כ וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ / כ וּשְׁבַק יַת תּוֹרַיָּא וּרְהַט בָּתַר אֵלִיָּהוּ וַאֲמַר אֶנְשׁוֹק כְּעַן לְאַבָּא וּלְאִמָּא וְאֵיהָךְ בַּתְרָךְ וַאֲמַר לֵיהּ אֱזֵיל תּוּב אֲרֵי מָה עֲבָדִית לָךְ׃

כא וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃ / כא וְתָב מִבַּתְרוֹהִי וּנְסִיב יַת פַּדַּן תּוֹרַיָּא וְהַדְמֵיהּ וּבְמָנֵי תּוֹרַיָּא בַּשֵּׁיל לְהוֹן בִּסְרָא וִיהַב לְעַמָּא וַאֲכָלוּ וְקָם וַאֲזַל בָּתַר אֵלִיָּהוּ וְשַׁמְּשֵׁיהּ׃

כ

א וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם קָבַץ אֶת־כָּל־חֵילוֹ וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ אִתּוֹ וְסוּס וָרָכֶב וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיִּלָּחֶם / א וּבַר הֲדַד מַלְכָּא דַּאֲרָם כְּנַשׁ יַת כָּל מַשִׁרְיָתֵיהּ וּתְלָתִין וּתְרֵין מַלְכִין עִמֵּיהּ וְסוּסָוָן וּרְתִיכִין וּסְלֵיק וְצָר עַל שׁוֹמְרוֹן וַאֲגִיחַ קְרָבָא

מצודת ציון

דרת שער (זכריה י"ג): (יט) צמדים. כן יקרא זוג הבקר כי הולכים מחוברים יחד והוא מל' צמיד פתיל (במדבר י"ט): (כ) אשקה. מל' נשיקה: (כא) מאחריו. מאחרי אליהו: בשלם. בשל:

מצודת דוד

בספרו השמים: (יז) והיה הנמלט. לפי שבקש נקמה מישראל לזה למצוה אלו והם יהיו השלוחים בדבר הנקם כי חזאל ירבה להשמידם וכו' ימית יהוא כי יהרוג כל בית אחאב וכל עובדי הבעל (ואף שיהוא הרגם... חזאל עכ"ז אמר לשון נמלט כי אלו לא המיתם יהוא היו נמלטים מחרב חזאל על כי המה אין מדרכם לרדת במלחמה להיות הם נהרגים ביד חזאל): ימית... פרז"ל שהם הנערים המנוערים מן המצות שהרגם בקללתו: (יח) והשארתי. אף שתחשוב גם חרב חזאל לא יכלה הכשרים שבהם שיהיו במספר שבעת א... המה חשבון כל הברכים וכו' כי זולת אלו לא ימצא בהם עוד כשרים: (יט) והוא חורש. הולך אחר הבקר החורש: שנים עשר צמדים לפניו. כי היו ה... חורשים ובכ"א צמד בקר והוא באחרונה בשנים העשר א"כ הלכו לפניו י"ב כי גם צמדו הלך לפניו כי דרך החורש ללכת אחרי הבקר: אדרתו. השליך... מאדרתו לרמוז שיהא נביא כה' וילבש גם הוא אדרת כמנהג הנביאים וכמ"ש ולא ילבשו אדרת וכו' (זכריה י"ג): (כ) אשקה נא. כדרך השואלים רשות... ללכת מאתם: לך שוב. לך לנשק אביך ואמך כאשר אמרת ושוב אלי: כי מה עשיתי לך. כי הנפלאות והניסים מה שעשיתי אזי המה גם לך ר"ל... תעשה כמוהם אם תלך אחרי: (כא) ובכלי הבקר. שהמה מעצים: ויתן לעם. שהיו עמו בחרישה ועשה זאת לגודל השמחה: כ (א) וסוס ורכב.

רש"י

משה מטחס : (ס) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן . ידעתי כי תתנס
אסרת אני גוזר עליך : (ו) כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו .
כל הראשונים דברי חמד' הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך
זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדי' מזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"א)
אחאב בלבו דבר גדול
קם אין זה שלי לבדי של
ישראל הוא לפיכך ויקרא
זקני הארץ אע"פ שהיו
ע"ג היו מכבדין את
: (י) אם ישפוק עפר
לשעלים וגו' . למיסב
פרסת רגלי טפה דעמי.
ידבק בפרסת רגלים :
לשעלים

רדק

אע"פ שלא ספר הכתוב ואחר כך שחט הבקר. ועשה סעודה באותו השדה
לחורשים ולעם אשר באו אחריו ללוותו וזהו שאמר ויתן לעם כי מהעם לא היו
אתו בשדה כי אם אחד עשר החורשים אלא זהו פירושו כי הלך לקחת רשות
מאביו ומאמו ובאו אחריו מאנשי עירו ללוותו כי הוא נפרד מהם : צמד
הבקר . אחד מהשנים עשר :
בשלם הבשר . בשל להם הבשר
כלומר לעם אשר אתו והת"י
בשיל להון ומרוב מהירותו
ללכת אחרי אליהו לא המתין
לחטוב עצים לבשל ובקע כלי
הבקר והוא כלי המחרישה
ובשל להם הבשר ומ"ם בשלם
במקום להם וכמוהו ארץ
הנגב נתתני נתת לי ואמר
כנוי העם ועדיין לא זכר העם
וכמוהו ותפתח ותראהו את
הילד וכמתו חיתו להם והדומים
להם : (ד) לך אני וכל אשר
לי . לא אמר על דעת שיקח
אלא שיהא הכל תחת ממשלתו
להטיל מס ועבודה עליהם והוא
שלח לו אחר כן לי תתן כלומר
מה שאמרת לי הם על דעת כן
אמרתי כי עתה תתן אותם
כי אם כעת מחר אשלח את
עבדו וגו' וזה היה בין הדברים
הראשונים והאחרונים ומפני זה
מאן אחאב והזקנים בדבריו
האחרונים ומה שאמר ולא
מנעתי ממנו פי' לא מנעתי
אלא הודיתי לא שיהן לו ולא
שיקחם לפיכך אמרו לו הזקנים
לא תשמע ולא תאבה . ובדרש
כל מה שתבע בראשונה תבע
בשניה שמדה הוא כסף וזהב
נשים ובנים כלם חמדה הם
אלא מהו כל מחמד עיניך דבר
שהוא חמדה מתוך חמדה ואיזו
זו זו התורה הנחמדים מזהב
ומפז רב כיון ששמע מלך ישראל
כן אמר אין שלי הדבר הזה של
זקנים הוא מיד ויקרא מלך
ישראל לכל זקני הארץ ויאמרו
אליו לא תאבה ולא תשמע לו
כיון ששמע מלך ישראל לעצת
הזקנים מיד ויצא מלך ישראל
ויך את הסוס ואת הרכב ואמרו
עוד לא נוכל לומר כי מחמד
עיניך על ע"ג אמר שהרי כתיב
ויאמרו אליו הזקנים וכל העם
אל תשמע ולא תאבה והלא היו
בהם כמה שלא עבדו לבעל
שנאמר והשארתי בישראל
שבעת אלפים כל הברכים אשר
לא כרעו לבעל וכל הפה אשר
לא נשק לו אלא ודאי מחמד
הוא ספר תורה ואמרו עוד מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכבד את התורה שכתובה בכ"ב אותיות ר"ל תיבות כי בפסוק ויאמר למלאכי
... וגו' כ"ב תיבות וכן הדד מוטב בתיבה אחת לפי שהוא שם אחד ויש נסחאות כתוב בהן מפני שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות : (ו) כי אם כעת מחר .
... אלהין כעידנא הדין מחר : לא אוכל לעשות . שתחפש בתיכו ותקח כל המחמד והנשים והבנים הטובים אלא מה ששלחת בראשונה שיהיו לך ותחת ממשלתך
... הוא אעשה ואשמע לך בדבר ההוא : (י) כה יעשון . לשון שבועה : אם ישפוק עפר שמרון לשעלים. כל כך העם רב אשר אתי כי כל עפר שמרון ידבק בפרסות
רגליהם

מלכים א כ

בָּה׃ ב וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הָעִירָה׃ ג וַיֹּאמֶר לוֹ
כֹּה אָמַר בֶּן־הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי־
הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי־הֵם׃
ד וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לְךָ אֲנִי וְכָל־אֲשֶׁר־לִי׃
ה וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ כֹּה־
אָמַר בֶּן־הֲדַד לֵאמֹר כִּי־שָׁלַחְתִּי
אֵלֶיךָ לֵאמֹר כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ וְנָשֶׁיךָ
וּבָנֶיךָ לִי תִתֵּן׃
ו כִּי ׀ אִם־כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֶת־עֲבָדַי
אֵלֶיךָ וְחִפְּשׂוּ אֶת־בֵּיתְךָ וְאֵת בָּתֵּי
עֲבָדֶיךָ וְהָיָה כָּל־מַחְמַד עֵינֶיךָ
יָשִׂימוּ בְיָדָם וְלָקָחוּ׃ ז וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל לְכָל־זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דְּעוּ־
נָא וּרְאוּ כִּי רָעָה זֶה מְבַקֵּשׁ כִּי־שָׁלַח
אֵלַי לְנָשַׁי וּלְבָנַי וּלְכַסְפִּי וְלִזְהָבִי וְלֹא
מָנַעְתִּי מִמֶּנּוּ׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל־
הַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם אַל־תִּשְׁמַע וְלוֹא
תֹאבֶה׃ ט וַיֹּאמֶר לְמַלְאֲכֵי בֶן־הֲדַד
אִמְרוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ
אֶל־עַבְדְּךָ בָרִאשֹׁנָה אֶעֱשֶׂה וְהַדָּבָר
הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת וַיֵּלְכוּ
הַמַּלְאָכִים וַיְשִׁבֻהוּ דָּבָר׃ י וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו בֶּן־הֲדַד וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשׂוּן לִי
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּ אִם־יִשְׂפֹּק עֲפַר

ט' מ' לשון קרתא וה' לשון עורה
י"ב כ"ע
ב' הוסיעני
ג'
ב' מטעי' בהון ב'
ג' . ג'
ג' מלעות פסו' בסיפ'
ה' מ"ל בסי'
כ"ב . ג'
ב' וסס'
ה' . י"א
ד' כ"ב

תרגום

בָה׃ ב וּשְׁלַח אִזְגַדִין לְוָת
אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
לְקַרְתָּא׃ ג וַאֲמַר לֵיהּ
כִּדְנָן אֲמַר בַּר הֲדַד כַּסְפָּךְ
וְדַהֲבָךְ דִילִי הוּא וּנְשָׁךְ
וּבְנָךְ שַׁפִּירַיָא דִילִי אִינוּן׃
ד וַאֲתֵיב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וַאֲמַר כְּפִתְגָמָךְ רִבּוֹנִי
מַלְכָּא דִילָךְ נַפְשִׁי וְכָל
דִילִי׃ ה וְתָבוּ אִזְגַדַיָא
וַאֲמַרוּ כִּדְנַן אֲמַר בַּר
הֲדַד לְמֵימַר אֲרֵי שְׁלָחִית
לְוָתָךְ לְמֵימַר כַּסְפָּךְ
וְדַהֲבָךְ וּנְשָׁךְ וּבְנָךְ לִי
תִתֵּן׃ ו אֱלָהֵין כְּעִדָּנָא
הָדֵין מְחַר אֶשְׁלַח יַת עַבְדַי
לְוָתָךְ וִיבַלְשׁוּן יַת בֵּיתָךְ
וְיַת בָּתֵּי עַבְדָךְ וִיהֵי כָּל
רִגְגָא בְעֵינָךְ יְשַׁוּוּן בִּידֵיהוֹן
וְיִסְּבוּן׃ ז וּקְרָא מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְכָל סָבֵי אַרְעָא
וַאֲמַר דְעוּ כְעַן וַחֲזוֹ אֲרֵי
בִישְׁתָא דֵין בָּעֵי אֲרֵי שְׁלַח
לִי לִנְשַׁי וְלִבְנַי וּלְכַסְפִּי
וּלְדַהֲבִי וְלָא מְנָעִית מִנֵּיהּ׃
ח וַאֲמַרוּ לֵיהּ כָּל סָבַיָא
וְכָל עַמָּא לָא תִשְׁמַע וְלָא
תֵיבֵי׃ ט וַאֲמַר לְאִזְגַדֵי
בַּר הֲדַד אֱמַרוּ לְרִבּוֹנִי
מַלְכָּא כָּל דִי שְׁלַחְתָּא
לְעַבְדָךְ בְּקַדְמֵיתָא אַעְבֵּיד
וּפִתְגָמָא הָדֵין לָא אִיכּוּל
לְמֶעְבַּד וַאֲזָלוּ אִזְגַדַיָא
וַאֲתִיבוּהִי פִּתְגָמָא׃ י וּשְׁלַח
לֵיהּ בַּר הֲדַד וַאֲמַר כְּדֵין יַעְבְּדוּן לִי דַחַלְתָּא וּכְדֵין יוֹסְפוּן אִם יִסְפּוֹק עַפְרָא

רלבג

וכאשר נתבשל נתן לעם
השדים ואכלו וקם והלך
אליהו ושרתו כדי שילמד
מחכמתו ממה שילמדו
תלמידיו כי המשרת הוא
עם הרב ורואה מנהגיו
ודבריו תמיד ולמד יותר
שילמד התלמיד שאינו
: (ד) לך אני וכל אשר
ר"ל שתחת ממשלתך אני
ולעשות לך מס :
אם ישפוק עפר שמרון
. ר"ל שלא יספיק עפר
לכל העם אשר ברגליו
אם

לו כה אמר בן הדד ר"פ
מן י"ב ויאמר דסבירין
וסי' נמסר בסדר מצות :
ס"פ וסי' נמסר בסדר
גלוא ל"ת מלאים וסי'
בסדר ויקרא : יוספו ד'
זרים ינ"ד וסי' וכל ישראל
ויראון קדמא . וישלח
ן הדד . ועתה יוספו
. אמרו בגוים לא יוספו
הלין יוספו כתיב חסר
ראה, בני עולה דשמואל.
עוד . יסיפו כתיב חסר
א יוסיפו בני עולה דד"ה.
ימים ושנות חיים. יוסיפו
מ"ל דמ"ל ושארא יספו
ישפק ג' ב' כתיב שי"ן
תיב סמ"ך וסי' אם ישפוק
שומרון . ישפוק עלימו
. בינינו יספוק וירב
אמריו לאל :

ת אהרן וישלח מלאכים.
סנהדרין קב :

מצודת דוד

הנה כרצוי לל"ב מלכים : (ד) כדברך . כאשר דברת כן הוא כי חשב שכל
בן הדד היה להיות הכל תחת ממשלתו ולהטיל עליהם המס ושעבוד ולעשר
ובזו ולכן הודה לו : (ה) כי שלחתי וכו' לי תתן . ר"ל לבבי לא כן ידמה
ששלחתי אליך וכו' הכוונה היה אשר תתן בעלמך ואם אהיה מוכרח לשלח עבדי אליך כעת הזאת
לחפש את אשר בביתך לקחת בע"כ הנה דע לך שהמה יקחו כל מחמד עיניך מלבד הכסף והזהב : (ז) כי רעה זה מבקש . אין דעתו על השלום כ"א
לא כי שואל דברים שא"א למלאותם : ולא מנעתי ממני . ר"ל וכי לא אמנע ממנו בתמיה : (ט) כל אשר וכו' בראשונה . ר"ל דבר המובן בשאלה הראשונה
תחת ממשלתך : והדבר הזה . מה שאתה שואל עתה לתת לך הכל : (י) כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר ורבים כמוהו במקרא : אם ישפוק .
אם

מצודת ציון

בשל להם ר"ל לשעם וכן ארץ הנגב נתתני (יהושע ט"ו) ומשפטו נתת לי : ב (ו) וחפשו . ענין
דרישה וביקור : (ח) ולא תאבה . ולא תרצה : (י) ישפוק . כמו יספוק בסמ"ך והוא מלשון ספוק
ודי

רדק

רגליהם ולא יספיק ועל הדרך הזה ת"י אם יספוק עפרא דשמרון למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי ויש לפרש לשעלים ענין מי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף ופירושו אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק: (יא) ויאמר דברו. אמרו לו זה המשל וכת"י אמרו ליה: אל יתהלל חוגר כמפתח. חוגר החרב להכנס למלחמה אין לו להתהלל כי אינו יודע מה יקרהו במלחמה כמפתח החרב שכבר יצא ונצח במלחמה הוא יוכל להתהלל: (יב) ויאמר שימו. פירוש שימו כלי מלחמה להלחם על העיר: וישימו על העיר. הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר וטרם ששמו הם על העיר יצאו נערי שרי המדינות כדבר הנביא כי בסכות היו שותין עדיין כשיצאו נערי שרי המדינות כדבר הנביא ואח"כ וישימו על העיר אינו אומר שעשו כן אלא שהכינו כלי המלחמה להלחם אל העיר וי"ת שימו אזדרזו ותרגם וישימו על העיר וכמנו על קרתא א"כ לדבריו פירוש וישימו על העיר שמו אחרב על העיר ושאר החיל היו עדיין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות: (יג) והנה נביא אחד. אמרו כי הוא מיכיהו בן ימלה: (יד) בנערי שרי המדינות. והנערים האלה היו גדולים אצלו כי כן מנהג המלכים שיגדלו בהיכליהן בני השרים הגדולים וי"א כי הם בני התערובות שלוקח המלך בני השרים עמו להיות לו ערבון שלא ימרדו בו השרים ומה שאמר בנערי שרי המדינות ר"ל לא תצטרך להביא חיל ופרשים מחוץ אלא באותם שעמך נערי שרי המדינות והחיל אשר אתך בעיר והאסר שנאספו אל שמרון חיל מן הערים האחרות או היו משמרון השבעת אלפים והאסר שאותם שבעת אלפים היו אותם אשר לא כרעו לבעל: מי יאסור המלחמה. כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין קשור כי ראש המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מתחיל והעם אחריו ולמה שאל אחאב מי יאסר ומי יאסור אלא הוא שהיה מלך אלא לפי שהיה עובד ע"ג והקב"ה עושה עם ישראל גם חשב אחאב שלא יעשה הקב"ה הנס אם יהיה שם הוא לפי שהוא עובד ע"ג לפיכך שאל מי יאסור המלחמה ויאמר אתה: (טז) שותה שכור. שותה ומשתכר כאדם בוטח שלא היה חושש לחיל שומרון: עזר אותו. שהיו עוזרים אותו: (יז) ...

רשי

לשעלים. לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים (במדבר כ"ב כ"ד) ... מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב) שדרך בים סוף שנאמר דרכת בים סוסיך (חבקוק ג' ט"ו): אם ישפוק. אם יש די: (יא) דברו אל יתהלל חוגר כמפתח אמרו ליה לא ישתבח דמזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק אל יתהלל החוגר חרב ... למלחמה שאינו יודע ... אם לאו: כמפתח. ... חרבו שהלך כבר מן ה... ונצח כך אין לאדוניכם ... כדבר המתיד: (יב) ... כלי המצור על העיר: (יג) ... אחד. הוא מיכיהו בן ... (יד) בנערי שרי המדינות. ... בני התערובות שהיו ... של שאר האומות נותנים ... תחת ידו ערבים שלא ... בו: מי יאסור המלחמה. ... יערוך לצוות אותם: ... אתה תחלה וכה תמיתו ... תריעו (ס"א): (טו) ... אלפים. אומר אני ... עליהם כל הברכים ... כרעו לבעל שנאמר ... (מלכים א' י"ט): (טז) ... ששתו להם מפני ... לתשובה

רלבג

אם יקח כל אחד מה... מלא שעלו והוא מלא ... (יא) ויאמר דברו א... חוגר כמפתח. ר"ל שה... למלאכי בן הדד ... לאדוניהם שאין ראוי ... בהלוך המלחמה מי ש... החרב ללכת למלחמה ... שיש לו חיל רב כי ... להתהלל מי שהוא מפת... אחר שובו מהמלחמה ונ... כי לא ידע החוגר ... לו כי לפעמים ינצ... המעט החיל הרב: (י... אל עבדיו שימו. ... והמלחמה על ... (יד) בנערי שרי המ... ידמה שבני שרי המד... גדלים עם המלך ... אצלו לערבון שלא ... שרים: (טו) פקד את ... כל בני ישראל שבעת ... ר"ל שכבר פקד כל ... בשמרון וכבר היו שב... ואלה לבדם יצאו ל... חיל מלך ארם: (יח) ...

שמרון לשעלים לכל־העם אשר
ברגלי: יא ויען מלך־ישראל ויאמר
דברו אל־יתהלל חגר כמפתח:
יב ויהי כשמע את־הדבר הזה והוא
שתה הוא והמלכים בסכות ויאמר
אל־עבדיו שימו וישימו על־העיר:
יג והנה נביא אחד נגש אל־אחאב
מלך־ישראל ויאמר כה אמר יהוה
הראית את כל־ההמון הגדול הזה
הנני נתנו בידך היום וידעת כי־אני
יהוה: יד ויאמר אחאב במי ויאמר
כה־אמר יהוה בנערי שרי המדינות
ויאמר מי־יאסר המלחמה ויאמר
אתה: טו ויפקד את־נערי שרי
המדינות ויהיו מאתים שנים
ושלשים ואחריהם פקד את־כל־העם
כל־בני ישראל שבעת אלפים:
טז ויצאו בצהרים ובן־הדד שתה
שכור בסכות הוא והמלכים שלשים־
ושנים מלך עזר אתו: יז ויצאו נערי
שרי המדינות בראשנה וישלח בן־
הדד ויגידו לו לאמר אנשים יצאו
משמרון: יח ויאמר אם־לשלום יצאו
תפשום חיים ואם למלחמה יצאו

ג' / ג' / ח' פסוקים והוא הוא / י"ג וכל ונגותי דכו' במ"א / ס' ר"פ בסיפ' / ב' פסו' בהון ז' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם אביו ודין / ג' / י"ב / כולהון מ"ל במ"א / כ"ב / ס' / ומ"ל . ג' / ס'

דשומרון למיסב בשעולי
פרסת רגלי עמא דעמי:
יא ואתיב מלכא דישראל
ואמר אמרו ליה לא
ישתבח דמזדרז ונחית
בקרבא כגבר דנצח וסליק
מנה: יב והוה כד שמע
ית פתגמא הדין והוא שתי
הוא ומלכיא במטליא
ואמר לעבדוהי אזדרזו
וכמנו על קרתא: יג והא
נביא חד קריב לות אחאב
מלכא דישראל ואמר
כדנן אמר יי החזיתא ית
כל המונא סגיאה הדין
הא אנא מסר ליה בידך
יומא דין ותידע ארי
אנא יי: יד ואמר אחאב
במן ואמר כדנן אמר יי
בעולימי רברבי מדינתא
ואמר מן יעקים קרבא
ואמר את: טו ומנא ית
עולימי רברבי מדינתא
והוו מאתן ותלתין ותרין
ובתריהון מנא ית כל עמא
כל בני ישראל שבעא
אלפין: טז ונפקו בטיהרא
ובר הדד שתי רוי במטליא
הוא ומלכיא תלתין ותרין
מלכיא מסעדין ליה:
יז ונפקו עולימי רברבי
מדינתא בקדמיתא ושלח בר הדד וחויאו ליה למימר גברין נפקו משמרון:
יח ואמר אם לשלמא נפקו אחודונון כד חיין ואם לקרבא נפקו כד חיין

והנה ה' ר"פ בסי' ופי' נמסר בריש סיפרא ; ויאמר אחאב חד מן ב' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם . ודין ; בצהרים י"ב וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' י"ח ; יצאו ח' קמצין וסי' נמסר בספר יהושע סימן ב' ; תפשום ג' וסי' ויאמר יהוא תפשום . ויאמר אם לשלום ב' בו ;

מצודת ציון

לשעלים. הוא ענין אגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ): אשר ברגלי. ההולכים עמי ואחרי וכן ויעל ברגליו (שופטים ד): (יא) יתהלל. יתפאר: כמפתח. ענין התרה: ההמון

מצודת דוד

ודי: לשעלים ... אם העפר אשר בשומרון והיה די לכל העם אשר אתי אם יקח כ"א מלא אגרופו: (יא) דברו. אמרו אל בן הדד אל יתהלל וכו'. ר"ל החוגר חרב למלחמה אין לו להתהלל כאשר יתהלל המפתח ומתיר חגורת חרבו בשובו מן הנצחון וכאומר עדיין אין לו להתהלל כי מי יודע מי ינצח במלחמה: (יב) בסכות. מפני החמה עשו להם סוכות: שימו. הזמינו מלחמה על העיר: (יג) נביא. אמרו ז"ל שהוא מיכיהו בן ימלה: הראית. ר"ל האם אתה נותן לב לגדל רבוי העם ועם כ"ז הנני נותנו בידך: (יד) במי. מי הם אשר ילאו בראש לשימסרו בידם: בנערי שרי המדינות. משרתי שרי המדינות שבא"י והמה מתי מספר ואינם מלומדי מלחמה וזהו בכדי שיהיה הנס עוד יותר גדול להפליא: ... המלחמה. ראש המלחמה נקרא אוסר על כי מעמיד הוא את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן ויאסור אבים את המלחמה (דה"ב) ... (טו) ואחריהם. ר"ל ללכת אחריהם כי נערי שרי המדינות הלכו בראש כדבר ה': כל בני ישראל. ר"ל לא היה עוד ביניהם אנשי מלחמה או שהמה היו הכל בני ישראל וכמ"ש למעלה והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכו': (טז) שתה שכור. שתה עד שנשתכר מרוב היין: עוזר אותו. כ"א עוזר לו: (יז) וישלח בן הדד. לדעת מה נעשה בהיותם צרים על העיר: (יח) אם לשלום וכו'. ר"ל בין כך ובין כך תפשום והפוך המלות ליופי המליצה

חַיִּים תְּפָשׂוּם: יט וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהַחַיִל אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶם: כ וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ אֲרָם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּלֵט בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם עַל־סוּס וּפָרָשִׁים: כא וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־הַסּוּס וְאֶת־הָרֶכֶב וְהִכָּה בַאֲרָם מַכָּה גְדוֹלָה:

כב וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִתְחַזַּק וְדַע וּרְאֵה אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה כִּי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אֲרָם עֹלֶה עָלֶיךָ:

כג וְעַבְדֵי מֶלֶךְ־אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל־כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוּלָם נִלָּחֵם אִתָּם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם: כד וְאֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עֲשֵׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקֹמוֹ וְשִׂים פַּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם: כה וְאַתָּה תִמְנֶה־לְךָ ׀ חַיִל כַּחַיִל הַנֹּפֵל מֵאוֹתָךְ וְסוּס כַּסּוּס וְרֶכֶב כָּרֶכֶב וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיַּעַשׂ כֵּן:

כו וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה וַיִּפְקֹד בֶּן־הֲדַד אֶת־אֲרָם וַיַּעַל אֲפֵקָה לַמִּלְחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל: כז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ וְכָלְכְּלוּ וַיֵּלְכוּ לִקְרָאתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים

אַחֲדוּנוּן: יט וְאִלֵּין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא וְחֵילָא דְבַתְרֵיהוֹן: כ וּקְטַלוּ גְּבַר גַּבְרוֹהִי וְאַפָּכוּ אֱנָשׁ אֲרָם וּרְדַפוּנוּן יִשְׂרָאֵל וְאִשְׁתְּזֵיב בַּר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם עַל סוּסְוָן וְעִמֵּיהּ תְּרֵין זוּג פָּרָשִׁין: כא וּנְפַק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וּמְחָא יַת סוּסְוָתָא וּמַגִּיר יַת רְתִיכַיָּא וּמְחָא בֶּאֱנָשׁ אֲרָם מָחָא סַגִּיאָה: כב וּקְרֵיב נְבִיָּא לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לֵיהּ אֱזֵיל אִתַּקַּף וְדַע וַחֲזֵי יַת דְתַעְבֵּיד אֲרֵי לִזְמַן סוֹפָא דְשַׁתָּא מַלְכָּא דַאֲרָם סָלֵיק עֲלָךְ: כג וְעַבְדֵי מַלְכָּא דַאֲרָם אֲמַרוּ לֵיהּ אֱלָהָא דְשַׁלִּיט עַל טוּרַיָּא אֱלָהֲהוֹן עַל כֵּן תְּקִיפוּ מִנָּנָא וּבְרַם נַגִּיחַ עִמְּהוֹן בְּמֵישְׁרָא אִם לָא נִתְקֵיף מִנְּהוֹן: כד וְיַת פִּתְגָמָא הָדֵין עֲבֵיד אַעְדֵּי מַלְכַיָּא גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ וּמַנֵּי שִׁלְטוֹנַיָּא חִלּוּפֵיהוֹן: כה וְאַתְּ תְּמַנֵּי לָךְ מַשְׁרְיָן כְּמַשְׁרְיָיז דְאִתְקְטָלָא מִנָּךְ וְסוּסְוָן כְּסוּסְוָן וּרְתִיכִין כִּרְתִיכִין וְנַגִּיחַ עִמְּהוֹן בְּמֵישְׁרָא אִם לָא נִתְקֵיף מִנְּהוֹן וְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן וַעֲבַד כֵּן: כו וַהֲוָה לִזְמַן סוֹפָא דְשַׁתָּא וּמְנָא בַּר הֲדַד יַת אֱנָשׁ אֲרָם וּסְלֵיק לַאֲפֵק לַאֲגָחָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל: כז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְמְנִיאוּ וְאִזְדַּמְּנוּ וַאֲזָלוּ לְקַדָּמוּתְהוֹן וּשְׁרוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְקִבְלֵיהוֹן כִּתְרֵין גִּזְרֵי עִזִּין וֶאֱנָשׁ

רש"י

[תשו]בת השנה. לזמן סופא דשתא: (כד) ושים פחות תחתיהם. מתוך ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק כדי למצוא חן: (כה) אם לא נחזק לומר ותראה אם לא נחזק מהם: (כז) וכלכלו. פרנסת צידה למלחמה הם כלי זיין וכל צרכי המלחמה: וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשיפי עזים. [ת]רגום ואין לו דמיון חברו בלשון גילוי כמו לבן (בראשית ל ל"ז) ... (ישעיה מ"ז ב) ולשון ... על עדרי עזים כמו ... גלעד (שה"ש ד' א') ... מן ההר נתגלה ההר: ויאמר

רלבג

[תפש]ום חיים. ר"ל שאיך ... לשלו' או למלחמ' ... חיים ולא יהרגום: ... איש אישו. ר"ל ... כל אחד מהם האיש ... לתפשו: (כא) ויך את ... הרכב. יתכן שהכה ... להרוג הרוכבים: ... [אלה]י הרים אלהיהם. ... שמרון היה בנוי בהר ... קנה אותו עמרי: ... אפקה למלחמה עם ... חשב שאפק היה ... קוה מישראל במלחמ' ... נמלטים שם בן הדד ... (כז) ובני ישראל התפקדו ... ר"ל שכבר התפקדו ... לא' ראשונה עם מלך ... [מל]חמה ונמצאו כלם לא ... ולפי שהארם הנכוה להיות

... ופי' ויהי כי חזקו ... ועבדי מלך ארם אמרוי ... דבריכם בסוף מלאכי: ... ישור ו' מלאים וסי' ועבדי ... ושל אחריו ואתה ... חיל. ושפט בצדק דלים. ... קוב למישור ד'. ואשים ... פניהם. תורת אמת ... רגלי עמדה במישור. ... דרכך. ויבן מגדלים ... למרני לעשות רצונך: ... וסי' נמסר בסוף סדר ... נלחמה ד' בקריאה וסי' ... יש שופטים ובשמואל ... י"ז: התפקדו ד' וסי' ... בסדר מדבר סיני:

... אהרן אלהי הרים. עקידה ... שער כא: הסר ... המלכים. שם:

רדק

חיים. מה שכתוב תפשום חיים חיים תפשום אחד הוא אלא שהנה מפני הכפל ר"ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה בדעתו כי יהיו מתגברים עליהם האנשים אשר היה הוא שולח אליהם עד שאם ירצו לתפשם חיים שיוכלו כי לא יעלה בלב אנשי שמרון שיצאו להלחם עמם כיון סיגיעו אליהם מפחדם אליהם לפיכך אמר תפשום חיים ובגאוה ובגודל לבב אמר: (יט) ואלה יצאו מן העיר. פי' אלה אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם כלומר החיל אשר נתמנו ללכת אחריהם הכו איש את אישו: (כ) ויכו איש אישו. מן האנשים אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש הבא לנגדו מארם אשר שלח מלך ארם אליהם לראות אם למלחמה יצאו אם לשלום יצאו. וכיון שראו ארם כי הכו האנשים אשר שלחו אליהם וראו כי עצתם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמהם שלא פחדו מאנשיהם וינוסו כי פחד אלהים נפל עליהם: על סוס ופרשים. נמלט על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו גם כן נסו ולא אמר כמה פרשים אלא מיעוט פרשים שנים ת"י על סוסיא ועמיה תרין רתיכין ונסחא אחרת מצאתי על סוסון ועמיה תרין זוג פרשי: (כא) ויצא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינות ומקצת החיל אחריהם התחילו להכות בארם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אחר כך כי עדיין היה לבו נקשו עד שראה כי החלה התשועה ונסו ארם יצא גם הוא ושאר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הם אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסים על הסוסים ועל הרכב והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים הרכב והרוכבים נופלים והיו מכים בהם כי לא הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבים שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחא ית סוסוותא ומגיר ית רתיכיא: (כב) ויגש הנביא. הוא הנביא הנ"ל ונביא אחד: לך התחזק. בפתח ולא כן ברוב הכוי בפתח וכמוהו והתענג על ה' בפתח ופירוש התחזק שתכין עצמך למלחמה כי עתיד הוא לעלות [לתשובת] השנה או פירוש התחזק במעשים טובים ולעקור ע"ג שהרי ראית והכרת כי ה' הוא האלהים ושקר הסוס לתשועה שנתן כל ההמון הזה בידך: לתשובת [השנה]. תרגומו לזמן סופא דשתא שתשוב השמש לנקוד' אשר החלה ממנה בראש השנה: (כג) אלהי הרים. כי אמרו זה הנצחון לא מגבורתם ומהמונם כי אנחנו היינו רבים

מצודת דוד

... הוא ענין צריות וכן בן איש חי (ש"ב כ"ג) וכה אמר להם אם תראו ... לשלום להמסר עצמם לשבי ותכו בהיותם יוצאים בעצלות ובשפלות ידים ... אין ראוי וכנון להופשם לזאת תפשום חיים ר"ל בזריזות רב טרם יאמרו ... לשלום ואם תראו שיצאו למלחמה כי יצאו חיים ר"ל מזורזים ביד רמה למשפט יוצאי מלחמה אזי תפשום לבד ואין צורך אל הזירוז: (יט) ואלה יצאו. אשר יצאו נערי שרי המדינות והחיל הם שבעת האלפים: (כ) איש אישו. כל איש מהם הרג את הבא למולו לתפשו חיים: ופרשים. גם פרשים נמלטו עמו: התחזק. ר"ל הכן עצמך למלחמה: לתשובת השנה. לעת תשוב השמש לנקודה היוצאה מהנקודה שהיא עתה ממנה: עולה עליך. למלחמה: (כג) אלהי הרים אלהי ישראל מושל בהרים לבד (ויתכן שחשבו כזאת על אשר נתן התורה לישראל על ההר): אם לא. ר"ל אז תראה אם לא נחזק מהם כי שהדבר ברור ... במישור: (כד) ואת הדבר וכו'. לשיהיו עוד סבה לנצח אותם: הסר המלכים. לבל יאסרו הם המלחמה כי על כי מלכים הם יקרה נפשם בעיניהם ואינם

מצודת ציון

(יג) ההמון. ענין רבוי: (כד) פחות. שלטונים וכן פחת יהודה (חגי א): (כו) ויפקוד. ענין מנין: (כז) וכלכלו. מלשון כל: חשפי. הוא ענין עדר ואין לו דומה: נוכח

רד"ק

רבים מאד עליהם אם כן מכח אלהיהם היה להם זה אלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם במלחמה שנלחמנו אתם בהר: אם לא נחזק מהם. ת
לא נחזק מהם אם נלחם במישור: (כד) הסר המלכי'. ואמרו זה בעבור שלא יתגאו החיל כשיראו מלכי' ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחז
להלחם: (כה) כחיל הנופל. כדי שנהיה כמו שהיינו בתחילה במניין: (כו) ויעל אפקה. ואפקה לבני יהודה הוא ואעפ"י שנמצא אפק בנחלת בני אשר זה אפק
יהוד' כי אשר ממלכות אחאב היה ואעפ"י שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר הזאת מישור גדול חנו שם וקראו להם ל
להלחם עמם שם ובני ישראל הלכו לקראתם: (כז) התפקדו וכלכלו. התפקדו כחיל אשר יצאו במלחמה הראשונה: וכלכלו. כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת וי"ת איתמניאו ואיזדמנו: כשני חשיפי עזים. אמר בו התרגום כתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים: מלאו את הארץ. קל והאוי להדגש: (כח) ויאמר אל מלך ישראל. אמר לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מה' התשועה וכן ויאמר המלך ויאמר לאסתר המלכה ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי. ובדרש אמירה ראשונה אמר לו נתתי את כל ההמון הזה בידך שניה אמר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי: יען אשר אמרו. כלומר לא בצדקתך וביושר לבבך כי לא עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועזרך ברעתך אלא להקדיש שמו יעשה האל עמכם גם לפי שאמרו אלהי הרים הוא ולא אלהי עמקים: וידעתם כי אני ה'. כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מה' היתה התשועה: (כט) ותקרב המלחמה. כתרגומו וקריבו עבדי קרבא: וינוסו (ל) הנותרים אפקה אל העיר. כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפיכך היו נסים שם להמלט כי לא היו הורגי' אותם כיון שהיה בשלום עמם לפיכך הוצרכו ישראל לנס גדול הזה ובהיותם במבוא העיר להכנס שם ולהמלט נפלה החומה עליהם ומתו ובן הדד נס ובא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה ראשון לאותן כ"ז אלף או אחרון לפיכך לא מת עמהם והכל היה סבה מאת ה' ית' שמו ובעיר לא הרגוהו כמו שפירשתי לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לצאת מן העיר לפיכך אמרו לו עבדיו נצא אל מלך ישראל אולי יחי' את נפשך: (לא) וחבלים אין בו יו"ד לפיכך הריש בחולם כדרך היחיד כי הרבים הוא בקמץ הרי"ש ויש ספרים כתוב בי"וד ואם כן הוא בא הרי"ש בחולם כמו בכל ראשיו קרחה וגו
מצאתי מחלוקת במלה הזאת אם הוא מלא או חסר: (לג) ויחלטו הממנו. מלת הממנו דבק עם מלת וינחשו לא עם מלת ויחלטו ורבים כמוהו ופירושו כ
ק

תרגום

אֲרָם מְלִיאוּ יַת אַרְעָא:
כח וקריב נביא דיי ואמר
לות מלכא דישראל ואמר
ליה כדנן אמר יי חלף
דאמרו אנש ארם אלהא
דשליט על טוריא יי ולא
אלהא דשליט על מישריא
הוא ואמסר ית כל המונא
רבא הדין בידך ותדעון
ארי אנא יי: כט ושרו
אליז לקביל אלין שבעא
יומין והוה ביומא שביעאה
וקריבו עבדי קרבא ומחו
כל בני ישראל ית אנש
ארם מאה אלפין גבר
רגלי ביומא חד: ל ואפכו
דאשתארו לאפק לקרתא
ונפל שורא על עשרין
ושבעה אלפין גברא
דאשתארו ובר הדד ערק
ועל לקרתא תון בגו תון:
לא ואמרו ליה עבדוהי הא
כען שמענא ארי מלכי
בית ישראל ארי מלכי
גמלי חסדא אינון ניסר
כען סקין בחרצנא
ואטונין ברישנא ונפוק
לות מלכא דישראל מאים
יקים ית נפשך: לב ואסרו
שקין בחרציהון ואטונין
ברישיהון ואתו לות מלכא
דישראל ואמרו עבדך בר הדד אמר תתקים כען נפשי ואמר העוד
כען קים אחי הוא: לג וגבריא נחישו ואוחיאו וחטפוהא מניה ואמרו

מקרא

וַאֲרָם מִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ:
כח וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן
אֲשֶׁר אָמְרוּ אֲרָם אֱלֹהֵי הָרִים יְהוָה
וְלֹא־אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא וְנָתַתִּי אֶת־
כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדֶךָ וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה: כט וַיַּחֲנוּ אֵלֶּה נֹכַח אֵלֶּה
שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַתִּקְרַב הַמִּלְחָמָה וַיַּכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־אֲרָם מֵאָה־אֶלֶף רַגְלִי בְּיוֹם אֶחָד:
ל וַיָּנֻסוּ הַנּוֹתָרִים אֲפֵקָה אֶל־הָעִיר (ה')
וַתִּפֹּל הַחוֹמָה עַל־עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה (ב' מ"ל בסיפר')
אֶלֶף אִישׁ הַנּוֹתָרִים וּבֶן־הֲדַד נָס
וַיָּבֹא אֶל־הָעִיר חֶדֶר בְּחָדֶר:
לא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו עֲבָדָיו הִנֵּה־נָא שָׁמַעְנוּ (ב' ר"פ איה שרה)
כִּי מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־מַלְכֵי חֶסֶד
הֵם נָשִׂימָה נָּא שַׂקִּים בְּמָתְנֵינוּ
וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁנוּ וְנֵצֵא אֶל־מֶלֶךְ (ב' חד מלא וחד חסר אס)
יִשְׂרָאֵל אוּלַי יְחַיֶּה אֶת־נַפְשֶׁךָ: (יד תהיה מלא)
לב וַיַּחְגְּרוּ שַׂקִּים בְּמָתְנֵיהֶם וַחֲבָלִים
בְּרָאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (ב' סרותי)
וַיֹּאמְרוּ עַבְדְּךָ בֶן־הֲדַד אָמַר תְּחִי־נָא (ב' נפשי ותהלך)
נַפְשִׁי וַיֹּאמֶר הַעוֹדֶנּוּ חַי אָחִי הוּא:
לג וְהָאֲנָשִׁים יְנַחֲשׁוּ וַיְמַהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ (ל. ל)

בס"ב מלאו בחירק תחת המ"ם וסי' השלטים. ומלאו ידיו: ויאמרו אליו ב' ר"פ וסי' איה שרה אשתך. ויאמרו אליו עבד
שמענו: יחיה ז' בקריאה וסי' ואיש ואשה לא יחיה דוד. והכה דוד את הארץ. יואב יחיה את שאר העיר דד"ה. יחיה איש ע
כי לא יחיה רשע. נשימה נא שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה:

מלאו כל סיפרא ב
אורייתא דכוו' במ"ג כ
כי מלאו ימי. ומלאו ב
בתיך. וכל שאר ק

רש"י

(כח) ויאמר אל מ
ויאמר וגו'. א"ר יו
שנאמר ויאמר ויאמר
אמירה ראשונה אמר
את כל ההמון הזה ביד
שנייה אם יפול בן
אל תחמול עליו לפיכ
עליו אמר לו יען שלח
חרמי מיד וגו' (לכ
מ"כ): (לג) ינחשו וימה
הממנו

רלב"ג

להיות המלחמה על
שם אחאב עמהם
מיס': כשני חשיפי ע
כשני עדרים קטני'
והנה היו שני חלקיה
שרי המדינות היו ל
והשבעת אלפי' היו ל
(כט) ויהי ביום השב
המלחמה. ר"ל שקר
המלחמה קצתם לק
שנלחמו זה עם זה
הדד נס ויבא אל ה
בחדר. ידמה שכבר
הדד קודם נפילת הח
נמלט וכבר היה יר
היה יכול לצאת מן
לקחו עבדיו והם בני
עצה למלט את נפ
וזה כי הם חגו
במתניה' כאבלי' וקש
בראשיהם להעיד ש
עצמם תחת ממשלת
(לג) והאנשים ינחשו.
מנחשי' בדבור וכא
שאחאב קראו אחיו

מצודת ציון

(כט) נוכח. מול: המלחמה. עם המלחמה: (לג) ינחשו. מל' נחוש וסימן טוב וכן נחשתי ויברכני ה' (בראשית ל) ור"ל ביאתך לי לסימן טוב ויברכני ה': ויחלטו. התרגום של לעמיתות (ויקרא כה) הוא לחלוטין ועניינו

מצודת דוד

ואינם מכניסים עצמם בסכנה לרדת בעומק המלחמה למען יקנו כבוד כי מכובדים הם מצד המלוכה אבל הפחות אין נפשם יקרה בעיניהם ובכבוד ישתכנו לרדת בעומק המלחמה: (כה) כחיל הנופל. ואין מספור יותר מבראשונה: (כו) ויפקוד. לראות אם נתמלא כשיעור חיל הנופל: (כז) התפקדו וכלכלו. מאז התפקדו במלחמה הראשונה והיו כולם קיימים לא נפקד כשני חשיפי עזים. כערי שרי המדינות לבד ושבעת האלפים לבד: מלאו וכו'. אמר דרך גוזמא לרוב העם: (כח) ויאמר. כפל מלת ויאמר כי אמר לו פעם ב' (ל) חדר בחדר. חדר לפנים מחדר להסתיר עצמו: (לא) מלכי חסד. להתחסד עם אויביהם: נשימה נא שקים וכו'. להראות הכנעה ללכת כשבויי מלחמה וכחבלים בראשיהם מוכנים לתלותם בהם: (לב) העודנו חי. וכי הוא עדיין חי ולא הומת במלחמה כי מעתה לבו לא יפחד כי חביב הוא לי כאח ולא יעשה לו (לג) והאנשים. עבדי בן הדד: ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. ר"ל בממעט שאמר אחי הוא היו מחזיקים הדבור לניחוש וסימן טוב ולזה מהרו והחליטו הד
ממ

ונחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלא סימן טוב הוא זה וימהרו להחזיק הדבר: ויחלטו. לשון נמיתות (ויקרא כ"ה) כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו והה"א של הממנו נוטה במסורת תיבות. כאלו נכתב ויחלטוה ממנו אם ממנו יצא הדבר בכוונת הלב: אמר אליו. בן הדד אשר לקח אבי מאת אבי אשיב לך: וחוצות בדמשק. ותהי מושל ראש למלכותי: כאשר שם אבי בשומרון. שירד על זה היה אומר מירא אחאב ואני בברית אשלחך: (לה) הכני נא. רע על אחאב שאמר על פי הגבורה להכות הדד ולא הכהו ואף זה הנביא בדבר ה' הכיני בשם שנפרע מזה לאחאב: בדבר ה'. אמר שתכה אותי: ופצע. מכת חבורה: ויתחפש באפר. שינה את שלא יכירוהו כל שינוי לשון חיפוש: באפר. יונתן במעפרא הוא (לט) והנה איש סר. אלי: ויבא אלי איש. המלחמה: אם הפקד אם יברח לשון לא נפקד

הין מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו ממנו מענה טוב יחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון שאמרו לו הם עבדך והוא אומר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך ומה שאמר וימהרו ויחלטו ושניהם לשון מהירות לרוב מהירותם שעד שלא גמר הדבר מפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלים לחזק הענין כמו האכה אכה אבי האדרש אדרש בדרך בדרך אלך והדומים להם וי"ת וחטפוהא מיניה כאילו ה"א הממנו קשורה עם ויחלטו כאילו אמר ויחלטוה ממנו: באו קחוהו. כתרגומו עולו דברוהו כלומר הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי: וחצות תשים לך בדמשק. פירש שוקים שיהיו מוצאי השוקים ממה שיקנו וימכרו בהם יהיה המכס שלו וכת"י חצות שוקים. כ"א קירוין: (לד) ואני בברית אשלחך. אמר לו אחאב כיון שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שאכרות לך מעתה ומה שאמר בברית עם בי"ת הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת: (לה) ואיש א' מבני הנביאים. כתרגומו מתלמידי נבייא ואמרו כי זה הנביא היה מיכיהו: הכיני נא. נכתב ני"ו מקו'[?] למ"ד הפעל ומשל זההיה על אחאב שאמר לו הנביא ונתתי את כל ההמון הזה בידך וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד ועבר על פי ה' הלא ראה כי הנותרים שנסו אל אפקה הרגם האל כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנסות בו אחאב והוא היה לו להבין כי לא רצה האל יתברך שיותר אחד מהם. וחמל על בן הדד והחמלה על הרשעים אכזריות כי ידוע כי סופם לעשות מלחמה וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף ה' וכמו שהאריה הכה איש שמאן להכות הנביא בדבר ה' כי כן היה דינו כמו שאמר העובר על דברי נביא מיתתו בידי שמים שנאמר אנכי אדרש מעמו ואם תאמר היאך ידע האיש כי בשם ה' אמר והלא לא נתן לו אות כשמוחזק הנביא אין שואלים ממנו אות וחייב אדם להאמין בו כן אחאב שמאן להכות מלך ארם נפל בידו והכהו כמו שאמר לו הנביא נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו: (לז) הכה ופצוע. הפצע הוא מכת דם. ובדרש אותה טיפת דם שיצאה מן הצדיק היתה כפרה לישראל שלא מתו מהם במלחמות רמות גלעד שהרי אמר לו הנביא ועמך תחת עמו כי חייבי מיתה היו אלא שאותה טיפת דם היתה כפרה להם: (לח) ויתחפש באפר. השתנה באפר ששם על עיניו שלא

עיניו. הנה אפר הוא צעיף והשתנה בו בששמהו על עיניו כדי שלא מלך ישראל: (לט) או ככר כסף תשקול. ר"ל אם תשמרהו כראוי: כן

מלך ישראל ותרגום וכריך במעפרתא עינוהי ונסחא אחרת וכריך במעפרא עלי אפוהי באפר אפר הוא צעיף והוא הפוך מן פארי המגבעות ובי"ת באפר ורה על הידיעה ואע"פ שהנביא כבר עשה משל על דבר אחאב אמר למלך עוד דבר משל שישפוט הוא בעצמו המשפט: (לט) אם הפקד יפקד. כמו ולא נפקד ממנו

ויאמרו אחיך בן הדד: (לג) ויאמר. בן הדד אל אחאב

הַמִּמֶּנּוּ וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶן־הֲדַד וַיֹּאמֶר
בֹּאוּ קָחֻהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־הֲדַד
וַיַּעֲלֵהוּ עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ לד וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הֶעָרִים אֲשֶׁר־לָקַח־אָבִי מֵאֵת
אָבִיךָ אָשִׁיב וְחוּצוֹת תָּשִׂים לְךָ
בְדַמֶּשֶׂק כַּאֲשֶׁר־שָׂם אָבִי בְּשֹׁמְרוֹן
וַאֲנִי בַּבְּרִית אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיִּכְרָת־לוֹ בְרִית
וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃
לה וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים
אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָה
הַכֵּינִי נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ׃
לו וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
יְהוָה הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ הָאַרְיֵה
וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ׃
לז וַיִּמְצָא אִישׁ אַחֵר וַיֹּאמֶר הַכֵּינִי
נָא וַיַּכֵּהוּ הָאִישׁ הַכֵּה וּפָצֹעַ׃ לח וַיֵּלֶךְ
הַנָּבִיא וַיַּעֲמֹד לַמֶּלֶךְ עַל־הַדָּרֶךְ
וַיִּתְחַפֵּשׂ בָּאֲפֵר עַל־עֵינָיו׃ לט וַיְהִי
הַמֶּלֶךְ עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ ׀ יָצָא בְקֶרֶב־הַמִּלְחָמָה
וְהִנֵּה־אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ וַיֹּאמֶר
שְׁמֹר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה אִם־הִפָּקֵד
יִפָּקֵד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ
כִכַּר־כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל׃ מ וַיְהִי עַבְדְּךָ

ג' · ג' חס' · ב' בתרי לשו' · ה' דגשים . ג' סב כזה · ה' · ב' מ"ל · ג' מ"ל בסיפר' · ב' מ"ל ובענין · ג' · ג' · ג' · ב' לגם אל ה' · כ"א · ו' מ"ל בלישנא

אָחוּךְ בַּר הֲדַד וַאֲמַר עוּלוּ דַבְּרוּהִי וּנְפַק לְוָתֵיהּ בַּר הֲדַד וְאַסְקֵיהּ לִרְתִיכָא׃ לד וַאֲמַר לֵיהּ קִרְוַיָּא דִנְסִיב אַבָּא מִן אֲבוּךְ אָתֵיב וְשׁוּקִין תְּמַנֵי לָךְ בְּדַמֶּשֶׂק כְּמָא דְמַנֵּי אַבָּא בְּשֹׁמְרוֹן וַאֲנָא בִּקְיָם אֲשַׁלְּחִינָךְ וּגְזַר לֵיהּ קְיָם וְשַׁלְּחֵיהּ׃ לה וְגַבְרָא חַד מִבְּנֵי תַלְמִידֵי נְבִיַּיָא אֲמַר לְחַבְרֵיהּ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ מְחֵינִי כְעַן וְלָא אֲבָא גַבְרָא לְמִימְחֵיהּ׃ לו וַאֲמַר לֵיהּ חֲלַף דְּלָא קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרָא דַיְיָ הָא אַתְּ אָזֵיל מִלְוָתִי וְיִקְטְלִנָּךְ אַרְיָא וַאֲזַל מִלְוָתֵיהּ וְאַשְׁכְּחֵיהּ אַרְיָא וְקַטְלֵיהּ׃ לז וְאַשְׁכַּח גַּבְרָא אוֹחֲרָנָא וַאֲמַר מְחֵינִי כְעַן וּמְחָהִי גַבְרָא מְחָהִי וּפַדְעֵיהּ׃ לח וַאֲזַל נְבִיָּא וְקָם לְמַלְכָּא עַל אוֹרְחָא וּכְרִיךְ בְּמַעְפְּרָא עֵינוֹהִי׃ לט וַהֲוָה מַלְכָּא עָבַר וְהוּא צָוַח קֳדָם מַלְכָּא וַאֲמַר עַבְדָּךְ נְפַק בְּגוֹ קְרָבָא וְהָא גַבְרָא זָר וְאַיְתִי לִי גַבְרָא וַאֲמַר טַר יַת גַּבְרָא הָדֵין אִם מִשְׁנָא יִשְׁנֵי וּתְהֵי נַפְשָׁךְ חֲלַף נַפְשֵׁיהּ אוֹ כִכְּרָא דִכְסַף תִּתְקוֹל׃ מ וַהֲוָה עַד דְּעַבְדָּךְ מִתְפְּנֵי

בברית ה' דגשים בקריאה וסי' ואני בברית אשלחך. ויעמד כל העם בברית. וישבעו כל השרים וכל העם אשר. התחזק יהוידע דד"ה. ויבאו בברית לדרוש דד"ה: תשקול ו' מלאים ו' בלישנא משקל וסי' או ככר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל כעסי. אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. ואשקולה להם:

תולדות אהרן ואיש אחד. סנהדרין פט (שם ל): והכך האריה. שם:

רלבג

ד בן הדד להשים נפשו אחאב ולזה מהרו והחליטו לדעת הממנו אמר הוא אחיו כי אולי לא אחאב דבריהם כשאמר הוא ולזה מהרו לאמר הדד ואז ענה אחאב באו וקחוהו ויצא אליו מן הענ' שהי' נחבא הו אחאב על המרכבה דד לאחאב הערים אשר מאת אביך אשיב לך שים לך בדמשק לקחת מהסחרים הנעשים אבי בשמרון ואז השיב ואני בברית אשלחך תעשה לי כן ויכרות לו שלחהו: (לו) יען לא בקול ה'. ידוע שהעובר נביא חייב מית' ככר בתורה: (לח) ויתחפש

מצודת דוד

ולו ואמרו גם המה אחיך בן הדד: (לד) ויאמר. בן הדד אל אחאב: בעיר המלוכה דמשק תעשה לך שווקים כאלו היתה עירך: ואני בברית. אחאב השיב ואמר לו כאשר תכרות לי ברית על זה אז אשלחך לנפשך: בני הנביאים. הוא מיכיהו בן ימלה: בדבר ה'. בשליחתו של ה': הכיני למשל על אחאב שנמנע להרוג את בן הדד: (לח) ויעמוד למלך. עמד על הדרך להמתין עד יעבור המלך: ויתחפש באפר. שינה עצמו בלבוש אפר ומו ממעל לעיניו ונסו בכדי שלא יכירו המלך ע"י לבוש האפר אשר לו: (לט) והוא צעק. כאלו קיבל על המכות אשר הוכה ממי שהפקיד בידו האיש: אם הפקד יפקד. אם יברח ויהיה נחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א);

מצודת ציון

(לו) ויפצע. מכה ועניינו דבר המתקיים מבלי השתנות: (לה) וימאן. לא רצה: (לז) ופצוע. מכה המוציאה דם: (לח) ויתחפש. ענין השתנות המלבוש וכן התחפש ובוא (לקמן כב): באפר. בלשון צעיף והוא הפך מן פארי המגבעות (שמות לט) שהוא מענין היופי והשבח שים להאדם כשהצעיף בראשו

תשקול

רדק

ממנו איש ענין חסרון: (מ) עשה הנה והנה. כתרגו' מתפני לכא ולכא כלומר מתעסק כאן וכאן: אתה חרצת. אתה חתכת הדין בעצמך שקבלת שמירתו ונתחייבת לו: (מב) איש חרמי מיד. ר"ל מידך ופירוש חרמי הריגתי מן חרוב וחרם זובח לאלהים יחרם ר"ל שהי' חייב הרג וכן ת"י גברא דחייב קטול או יהיה פירושו. חרמי מן יצודו חרם חרמים ומצודים שעניינם רשת ומכמרות וכן הוא בדרש כמה מצודים וחרמים פירשתי לו עד שנפל בידך: (מג) על ביתו. כמו אל ביתו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו אל ביתו ודברתי על הנביאים אל הנביאים: סר וזעף. כמו מה זה רוחך סרה ענינו קרוב לזעף ותרגומו נסים ודוי ותרגום והנה זועפים והא אינון נסיסין וסר פתח שלא כמנהג נחי העי"ן וכן חבירו השני: (א) אשר ביזרעאל. הכרם שהיה לו ביזרעאל ולאחאב היה היכל ביזרעאל כמו שכתוב למטה: (ב) לגן ירק. הוא העשב שהוא מאכל האדם או עשבים שיש להם ריח טוב ומנהג לעשות מהם גן בחצר הבית או אחורי הבית: מחיר זה. מחיר כרם זה כלומר מה שישוה אם תרצה למכור בכסף: (ג) מתתי. במחיר כסף או חליפין. (ד) ויסב את פניו. הסב פניו אל הקיר: (ה) מה זה רוחך סרה. כמו סר וזעף שפירשנו ותרגומו נסים: (ו) כי אדבר. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו או הוא בלשון הוה כלומר הייתי מדבר לו זה הדבר:

תעשה

רשי

נפקד ממנו איש (במדבר ל"א מ"ט) לשון חסרון: (מ) והוא איננו. ...
אתה חרצת. או נפש או ככר כסף: (מב) איש חרמי. איש מלחמתי ל...
ולשון חירוס נופל במלחמה וכן על אדום תרד ועל עם חרמי (ישעי...
ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: ...
וזעף. נסים ודוי. ...
ממנו: (א) ויהי אחר...
האלה. עוד אחרת לקו...
(ב) מחיר זה. הכר...

מלכים א כ–כא

עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר
אליו מלך־ישראל כן משפטך אתה ס' חס'
חרצת: מא וימהר ויסר את־האפר
מעל עיניו ויכר אתו מלך ישראל מעלי ק'
כי מהנביאים הוא: מב ויאמר אליו ג' מ"ל
כה אמר יהוה יען שלחת את־איש־ ג'
חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו
ועמך תחת עמו: מג וילך מלך־ישראל
על־ביתו סר וזעף ויבא שמרונה: ח' . ג'
כא א ויהי אחר הדברים
האלה כרם היה לנבות היזרעאלי
אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב
מלך שמרון: ב וידבר אחאב אל־
נבות ׀ לאמר תנה־לי את־כרמך ויהי־ פסק . ל"כ
לי לגן־ירק כי הוא קרוב אצל ביתי
ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו
אם טוב בעיניך אתנה־לך כסף
מחיר זה: ג ויאמר נבות אל־
אחאב חלילה לי מיהוה מתתי את־ ג'
נחלת אבתי לך: ד ויבא אחאב אל־
ביתו סר וזעף על־הדבר אשר־ כ' פתח
דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר
לא־אתן לך את־נחלת אבותי ז' מ"ע
וישכב על־מטתו ויסב את־פניו
ולא־אכל לחם: ה ותבא אליו איזבל ד'
אשתו ותדבר אליו מה־זה רוחך
סרה ואינך אכל לחם: ו וידבר אליה ז' מלרע
כי־אדבר אל־נבות היזרעאלי ואמר
לו תנה־לי את־כרמך בכסף או אם־ ט"ו רפין

תרגום

לכא ולכא והא ליתוהי
ואמר ליה מלכא דישראל
את דנתא דינך ופסקת:
מא ואוחי ואעדי ית
מעפרא מעלוי עינוהי
ואשתמודע יתיה מלכא
דישראל ארי מתלמידי
נביא הוא: מב ואמר ליה
כדנן אמר יי חלף
דשיזיבתא ית גבר דחיב
קטול מיד ותהי נפשך
חלף נפשיה ועמך חלף
עמיה: מג ואזל מלכא
דישראל לביתיה נסים
ודוי ואתא לשמרון:
א והוה בתר פתגמיא
האלין כרמא הוה לנבות
יזרעאלה די ביזרעאלה
בסטר היכלא דאחאב
מלכא דשמרון: ב ומלל
אחאב עם נבות למימר הב
לי ית כרמך ויהי לי לגנת
ירקא ארי הוא קריב
לביתי ואתן לך חלופיה
כרמא דטב מיניה אם
תקין בעינך אתן לך
כספא דמוהי מה דשוי:
ג ואמר נבות לאחאב חס
לי מן קדם יי מלמתן
ית אחסנת אבהתי לך:
ד ואתא אחאב לביתיה
נסים ודוי על פתגמא
דמליל עמיה נבות
יזרעאלה ואמר לא אתן
לך ית אחסנת אבהתי
ושכיב על ערסיה ואסחר
ית אפוהי ולא אכל לחמא:
ה ואתת לותיה איזבל
אתתיה ומלילת עמיה מה דין רוחך סטיא ולית את אכיל לחמא: ו ומליל עמה ארי
עם נבות יזרעאלה ואמרית ליה הב לי ית כרמה בכספא או אם

רלבג

(מ) כן משפטך את...
רוצה לומר אתה ...
עצמך להיות נפשך ת...
(מא) ויסר את הא...
עיניו. ואז הכירו מל...
(מב) איש חרמי. ...
לכדתיו בחרמי וכר...
בידך כי לא היה ...
לנוס: (מג) על ביתו...
ביתו אשר הלך ש...
הנהגת ביתו כי מ...
להלחם עם בן הדד: ...
סר הוא מענין הסו...
מהמנהג והרצון שכב...
מזה תכלית ההתפק...
על זה הענין זעוף וכנ...
(ב) ואתנה לך תחתיו...
ממנו. ר"ל אם לא...
למכור נחלותיך אתן...
אחר טוב ממנו ואם...
למכרו אתן לך כסף...
(ד) וישכב על מטת...
מרוב הכעס לא רצה...
עסק עם האנשי' אבנ...
מטתו והסב פניו אל...
ירא' האנשי' בכאס לא...
הכעס גם כן לא רצ...
(ה) מה זה רוחך סר...
מה זה רצונך נוטה...
אל...

משפטך ה' חס' בליש' ...
כן משפטך אתה חרצה...
כאור צדקך. ואל תצל...
אמת. קולי שמעה ...
תחי נפשי ותהללך ...
בקריאה וסי' מחתי א...
אחר. מחתי לך את נח...
מחתי את מדין ; אבותי...
בלישנא וסי' לא אתן ל...
אבותי. אשר שחתו ...
גוזן. אשר השחיתו ...
מה עשיתי אני ואבותי ...
אלהי הארצות. ועתה ...
אתכם חזקיהו. תושב ...
בכסף ט"ו רפין וסי' נמ...
סי' כ"ב ;

תולדות אהרן כן משפטך. עקידה שער מב: איש חרמי. סנהדרין פט: כל ענין אחאב עם נבות. עקידה שער פח:

מצודת ציון

בראשו: (מ) חרצת. גזרת וחתכת כמו כליון חרוץ (ישעיה י): (מב) חרמי. ענין רשת כמו יצודו חרם (מיכה ז): (מג) סר. ר"ל סרה מעמו הרצון והדבור וכמ"ש מה זה רוחך סרה (לקמן כא): וזעף. ענין כעס כמו זעף ה' אשא (מיכה ז): כא (ב) מחיר. דמיו ערך שויו: (ו) אדבר. כמו דברתי עתיד במקום עבר

מצודת דוד

תשקול. לידי תשקול לפרוע בעדו: (מ) עושה הנה והנה. עשיתי מלאכתי ומתעסק כאן וכאן: איננו. כי ברח: כן משפטך. או נפש או ככר כסף כי כן חרצת וגזרת על עצמך: (מב) את איש חרמי. שלחת מידך את בן הדד אשר לכדתי אותו כמו הצודה את הדג בחרמו על כי לא היה לו מקום לנוס: והיתה נפשך. דומה לאומר האיש על שהכיתו לברוח יותן נפשו תחתיו ועם כי ככר עשה משל על זה בדבר הממאן להכותו בדבר ה' כי כמו שהכה האריה את הממאן להכותו כן יומת אח... מיאן להמית את בן הדד מ"מ עשה טוב משל בכדי שאחאב בעצמו יכ... ויאמר כן משפטך אתה חרצת כאלו פסק אחאב גם על עצמו על כי שיותו... (מג) על ביתו. אל ביתו והוא מקום מלונו מחוץ לאפסק מקום המלחמה... אל שומרון: כא (א) אשר ביזרעאל. אשר עמד ביזרעאל: אצל היכל אח...
ה...

[...]שה מלוכה. כתרגומו תצלח במלכותא והוא לשון תמיהה: (ח) ותשלח הספרים. כתוב בה"א הידיעה וקרי בלא ה"א ושניהם נכונים: ואל החורים. השרים [...]ם כמו את חורי יהודה ואריכה את החורים ות"י תורבינא: קראו צום. כמשמעו לשון תענית וכת"י גזרו צומא ואמרה זה לפי שביום התענית מפשפשין [...]ם ואם יש מעוות מתקנין אותו ואדוני אבי ז"ל פירש צום קבוץ וכן ביום צום שבירמיהו מלשון רז"ל צומת הגידין שהוא מקום קבוץ הגידין: (י) ויעידוהו. [...]בו. יש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה יהרגוהו במצות איזבל בלא עדות ובלא דבר התשובה כי זקני העיר והשרים היו מעטין ולא היה במעל עם איזבל כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניחין להרגו באנס כל שכן הקרובים שהיו לנבות בעיר ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב ואיזבל אף על פי שהיו רשעים היו לשמים לעבוד ע"ג אבל אם היו הורגין וגוזלין שלא במשפט היו ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליהם אם לא יעמיד ארץ במשפט אבל למנעו מע"ג לא היו יכולים כי לא היו אלא שבעת אלפים אשר לא כרעו לבעל ושאר ישראל היו רבים מאד שהיה לבם באמונת הבעל שהיו מטעים אותם נביאי הבעל לפיכך בקשה איזבל עלילה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ובטחה איזבל בזקני ישראל שיכסו עליה ויעלימו הדבר או ידעה בהם שהיו יראין את אחאב מאד לפיכך כתבה להם בשם אחאב וחתמה לה' בחותמו כי ידע שלא ישנו אחרי דברו ואעפ"י שהיו יודעים שבדבר עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו העדים כמו שאמרה היא והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה לוקח זה הכרם במשפט המלוכה שהרי כתוב את שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם הטובים יקח התשובה כמו שפי' בספר שמואל כי אין ממשפט המלוכה שיקח אלא הפירות לצורך עבדיו ואנשי מלחמתו אם יצטרכו והראייה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו וראייה עוד שאמר שדותיכם כרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם משמע כי על הפירות אמר לא על גוף הקרקע: ברכת אלהים ומלך. תרגומו גדיפתא קדם ה' ומלכא לטית למה אמר אלהים ומלך ובאח' מהם חייב מיתה אמרה זה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו מיד: (יא) אשר היושבים בעירו. הודעה אחר הודעה כי די היה אם אמר היושבים או אם אמר אשר ושבים: ויעידוהו. אמר הכנוי תחלה ואחר כך ההודעה שאמר כנגדו ואמר ויעידוהו ואחר כך [...]ת נבות כי כן דרך הכתוב במקומות ותפתח ותראהו את הילד ואחרי' זולתו: (טו) קום רש. אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא במקום היורשים וכן

[...]ת אהרן נדך נבות. סנהדרין כט מח (מגלה עא):

חפץ אתה אתנה־לך כרם תחתיו
ויאמר לא־אתן לך את־כרמי:
ז ותאמר אליו איזבל אשתו אתה
עתה תעשה מלוכה על־ישראל קום
אכל־לחם ויטב לבך אני אתן לך
את־כרם נבות היזרעאלי: ח ותכתב
ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו
ותשלח הספרים אל־הזקנים ואל־
החרים אשר בעירו הישבים את־
נבות: ט ותכתב בספרים לאמר
קראו־צום והשיבו את־נבות בראש
העם: י והושיבו שנים אנשים בני־
בליעל נגדו ויעדהו לאמר ברכת
אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו
וימת: יא ויעשו אנשי עירו הזקנים
והחרים אשר הישבים בעירו כאשר
שלחה אליהם איזבל כאשר כתוב
בספרים אשר שלחה אליהם:
יב קראו צום והשיבו את־נבות בראש
העם: יג ויבאו שני האנשים בני־
בליעל וישבו נגדו ויעדהו אנשי
הבליעל את־נבות נגד העם לאמר
ברך נבות אלהים ומלך ויצאהו
מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים וימת:
יד וישלחו אל־איזבל לאמר סקל נבות
וימת: טו ויהי כשמע איזבל כי־סקל
נבות וימת ותאמר איזבל אל־אחאב
קום רש את־כרם | נבות היזרעאלי

רעי את אתן לך כרמא
חלופוהי ואמר לא אתן
לך ית כרמי: ז ואמרת
ליה איזבל אתתיה את
כען תצלח מלכותך על
ישראל קום אכול לחמא
וישפר לבך אנא אתן לך
ית כרמא דנבות
יזרעאלה: ח וכתבת
אגרתא בשמא דאחאב
וחתמת בעזקתיה ושדרת
אגרן לסביא ולתורביני
דבקרתא דיתבין עם
נבות: ט וכתבת באגרתא
למימר גזרו צומא ואותיבו
ית נבות בריש עמא:
י ואותיבו תרין גברין בני
רשעא לקבליה ויסהדוניה
למימר גדיפתא קדם יי
ומלכא לטתא ואפקוהי
ורגמוהי ויתקטל:
יא ועבדו אנשי קרתיה
סביא ותורביני דיתבין
בקרתיה כמא דשלחת
לותהון איזבל כמא דכתבת
באגרתא דשלחת להון:
יב גזרו צומא ואותיבו
ית נבות בריש עמא:
יג ואתו תרין גברין
בני רשעא ויתיבו לקבליה
ואסהידו גברי רשעא ית
נבות קדם עמא למימר
גדיף נבות קדם יי ומלכא
לט ואפקוהי מברא לקרתא
ורגמוהי באבניא ומית:
יד ושלחו לות איזבל
למימר אתרגים נבות ומית: טו והוה כד שמעת איזבל ארי אתרגים נבות ומית:
ואמרת איזבל לאחאב קום אחסין ית כרמא דנבות יזרעאלה דלא אבא

[...] הזקנים. זקני אשמאי [...]תא: (ט) קראו צום. [...] צום דרכם לבדוק [...]ת שבידם: (יג) ברך [...] חילוף של קללה ותרגום [...]בות קדם ה' ומלכא לט: [...]ט. יש מחכמים אומרים [...] מלכות נכסיהם למלך [...]ן אומרים בן אחי אביו [...] היה

רלבג

[...]זה עתה תעשה מלוכ' [...] ר"ל האם כמנהג [...]תעשה מלוכה על ישראל [...]י ספק אין מחק המלך [...]ל בזה האופן: (ח) אל [...]ואל החורי'. ר"ל השופטי' [...] והם לבדם ידעו זה [...] ובטחה בהם איזבל [...] למה שלא להם [...] וחתמה בחותמו וידמה [...]אם היו יודעים העם [...]תחבולה לא היו מסכימי' [...] נבות ואף על פי שהיו [...]ים בזה זקני בעיר [...]: (ט) קראו צום. שלחה [...]ה כי ביום הצום הם [...]ים ואז יתכן שיעידו זה [...] לעיני כל העם: [...]ה קרא העדי' בני בליעל [...]ת זה לא יסכימו להעיד [...]ר: (יג) ויוצאהו מחוץ [...] ויסקלהו. למדנו מזה [...]י הסקילה היה מחוץ [...]: (טו) קום רש את כרם [...] היזרעאלי. למדנו מזה [...]י מלכות נכסיה' למלכות: [...] מלך

[...]נתה ג' וסי' ואתה עתה [...] מעבדת אביך דמלכים. [...]תה תעשה מלוכה. אתה [...]רוך ה': ויטב ג' חסרים [...]סר בשמואל חלק א' סי' [...] ומלך ה' בקריאה וסי' ובני [...] ויתון ומלך. וחברו: ירא [...]ת בני ומלך. והושיבו שני [...]. ויבאו שני האנשים: [...]שים ד' בקריאה וסי' נמסר [...] בסדר שופטים:

מצודת דוד

[...]ו ביזרעאל: (ב) לגן ירק. לגדל בו סירק. אם טוב בעיניך. אם חפץ אתה [...]ת נממון: מחיר זה. מחיר כרם זה: (ג) חלילה לי מה'. חולין הוא לי בעבור [...] שאמרה התורה והארץ לא תמכר לצמיתות (ויקרא כ"ה): (ד) ויסב. החזיר [...] לקיר כדרך המיצר ודואג: (ה) רוחך סרה. סר ממך הרצון והדבור כמו רוח אחרת (במדבר י"ד) וכמו ברוח שפתיו (ישעיה י"א): (ז) עתה תעשה מלוכה. [...] בתמיה וכי בדבר שאתה עושה עתה תנהיג את המלוכה וכאלו אמרה כן ראוי למלך להתגבר ולהתחכם שימולא רצונו ולא להיות סר וזעף: ויסב לבך. ר"ל

מצודת ציון

עבר: (ח) ספרים, אגרות ע"ש שבהן יסופר דברים: החורים. השרים וכן ואריכה את נא [...] החורים (נחמיה ה): (טו) רש. מל' ירושה: מאן.

רש"י

היה ואותו ואת בניו הרג וראוי ליורשו: (כ) התמכרך. מכרת את עצמך ה... את בוראך. התמכרך כמו והתמכרתם שם לאויביכם (דברים כ"ח)... (כג) בחל יזרעאל. בבקעת יזרעאל. בחל תרגומו של גיא: (כה) רק ל... כאחאב. הכתוב מעיד עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר את... את העגלים מיראה א... העם ירושלים תשוב א... לבית

רד"ק

וכן בארץ כנען וירשת וישבתה בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירושה מאבותם ולפי מה שהועד בנבואה כי קלל אלהי' ומלך חייב מיתה ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך ונחלקו רבותינו ז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלהי' ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהי' לבד והיה דינו מסור לב"ד ויהיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך וא"ת ונכסיו למלך אם כן למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו אלהים אלא להגדיל הקצף עליו ורבי יהודה אומר אין הרוגי מלכות נכסיהן למלכות ומה שאמר קום רש ואמר אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה לירושה כי הבנים שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתוב אם לא דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקצף עליו: כי מת. אחר שאמר כי אין נבות חי למה אמר כי מת לומר שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך: (יח) אשר בשמרון. לא אמר שימצא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון וכאשר שמע כי מת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות חשב כי הרויח והוא הפסיד: (יט) הרצחת וגם ירשת. ה"א השאלה ותבא על פתיחת הדברים לשמוע המענה ואעפ"י שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב מלפני הנגלה נגליתי המן הסלע הזה וכן במלות השאלה אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים: (כ) המצאתני אויבי. כלומר מצאת לי מקום להאשימני וכן זאת הה"א כה"א הרצח' שפירש' ואחאב הפסיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמר לו בתשלום הנבואה הנני מביא אליך רעה עד מפני ישראל. התמכרך. כאילו מכר עצמו לעשות רע וכל עניניו וכל עסקיו לרע וי"ת דחשיבת כלומר כל מחשבותיך הם לעשות הרע. ובדרש אשר התמכר לעשות אחאב היה עושה מוחק האזכרות וכותב תחתיהם שם הבעל בראשית ברא הבעל וידבר הבעל וזה שאמר הכתוב החושבים להשכיח את שמי: (כא) הנני מבי. חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב וכן ישי מות עלימו שמן ראש אל יני ראשי אשר החטי את ישראל: משתין בקיר. דרך גוזמא אפילו הכלב לא ישאיר לו וי"ת ידע מדע נראה כי דעתו כמו משית בקירות לבו שלא ישאר בכל ביתו בן דעת כלומר הקטנים הגדולים כלם יכרתו: ועצור ועזוב. שלא ישאר לאחאב בישראל עצור ועזוב שיאמר

תרגום

למתן בכספא ארי לית נבות קים אלהין מית׃
טז והוה כד שמע אחאב ארי מית נבות וקם אחאב למיחת לכרמא דנבות יזרעאלה למירתיה׃
יז והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם אליהו דמן תושב למימר׃
יח קום חות לקדמות אחאב מלכא דישראל די בשמרון הא הוא בכרמא דנבות דנחת תמן למירתיה׃
יט ותמליל עמיה למימר כדנן אמר יי הקטלתא ואף אחסנתא ותמליל עמיה למימר כדנן אמר יי באתרא דלחיכו כלביא ית דמא דנבות ילחכון כלביא ית דמך אף דילך׃
כ ואמר אחאב לאליהו האשכחתא לי בעיל דבבי ואמר אשכחית חלף דחשבתא למעבד דביש קדם יי׃
כא הא אנא מיתי עלך בישתא ואפלי בתרך ואשיצי לאחאב ידע מדע ואחיד ושביק בישראל׃
כב ואתן ית ביתך כבית ירבעם בר נבט וכבית בעשא בר אחיה על ארגזותא דארגיזתא וחייבתא ית ישראל׃
כג ואף על איזבל גזר יי למימר כלביא ייכלון ית איזבל באחסנת יזרעאל׃
כד דימות לאחאב בקרתא ייכלון כלביא ודימות

מקרא

אֲשֶׁר מֵאֵן לָתֶת־לְךָ בְכֶסֶף כִּי אֵין
נָבוֹת חַי כִּי־מֵת׃ טז וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אַחְאָב
כִּי מֵת נָבוֹת וַיָּקָם אַחְאָב לָרֶדֶת אֶל־
כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ׃
יז וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי
לֵאמֹר׃ יח קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה
בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ׃
יט וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר
לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ
הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה׃
כ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הַמְצָאתַנִי
אֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן הִתְמַכֶּרְךָ
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כא הִנְנִי
מֵבִי אֵלֶיךָ רָעָה וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ
וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר
וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃ כב וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ
כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא
בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ
וַתַּחֲטִא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כג וְגַם־לְאִיזֶבֶל
דִּבֶּר יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת־
אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל׃ כד הַמֵּת לְאַחְאָב
בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה

מסורה: ט"ו רפין · ב' וכעינין · ט' ר"פ · ב' וכעינין · ל' · ל'. ד' · ל' · ל' · ל' · מביא ק' · ל' · ל' · ד' חס' בלישנא · ה' חס' בלישנא

ודברת אליו ד' דסמיכי בקריאה וסי' ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו · ה' אלהי העברים שלחני אליך דדבר · הרצחת וגם ירשת ב' בו : חל ה' חס' בלישנא בקריאה וסי' וישפכו סוללה · וגם לאיזבל דבר' ה'. ישועה ישית חומות וחל. וגלות החל הזה · ויאבל חל וחומה יחדו :

תולדות אהרן במקום אשר לקקו. שם לט : יען התמכרך. (סנהדרין כח): בחיל יזרעאל. זבחים לא :

רלב"ג

(יח) מלך ישראל בשמרון. ר"ל שמושב... בשמרון או ירצה בזה... שאחשוב והוא הנכון ש... ישראל אשר יושבים ב... לבד ומפני מלכו עלי... שליט לעשות החמסי... רוצה לעשות וזה כי... היות בני השרים את... בשמרון הוכרחו השר... ביזרעאל לרשת כרם... (יט) במקום אשר לקקו... את דם נבות. אי... בזה שילקקו הכלבים... אחאב במקום שנסק... כי על ברכת שמרו... הכלבים דם אחאב כ... אחר זה אך הרצון... במדרג' מיתת נבות... מית' עצמו ימו' אח... שלקקו הכלבים את ד... כן ילוקו את דם אחאב... שנאמ' שהרצון בו כי... ההוא בעינו ילוקו הכ... דמו אך מפני כי נכנ... מפני השם ית' האריך... עד ימי בנו ועם כ"ז... באחאב קצת זה הע... שלקקו הכלבי' את דמ... מן הרכב על ברכת שמר... שם כי הזונו' רחצו... בספור עונש אחאב... שהזונות הרוחצות בבר... רחצו מדמו והכלבים... דמו: (כ) המצאתני... ר"ל האם מצאתני ע... שתיעד לי עליו עונש... ואמנם אמר זה לפי... בדבר שלוחו בשלום... ובהריגת נבות: יען ה... לעשו' הרע בעיני ה'... היה פונה לעשות הר... נמכר לזה התכלית: (כא)... בקיר. הם הזכרים... ועזוב בישראל. ר"ל ש... מה שהוא עצור מביתו... ומה שהוא עזוב והנ... דעתי עצור הוא כמו... העוצר מביתו בישרא... המולך אחריו או הוא עצור בישראל להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שס... שלא הניח לו ממשלה וכן היה כי יהור' מת ומתו אחריו כל בית א... יהיה עצור רמז לע' בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדל' ועזוב הוא מ... מזרעו ביד אומן ומגדל: (כב) אל הכעס אשר הכעסת. ר"ל על הכעס: (כ... יזרעאל

מצודת ציון

...לא רצה: (יט) לקקו. ענין לחיכה כמו אשר ילק בלשונו (שופטים ז) : (כג) בחל. היא חומה

מצודת דוד

ר"ל היה שמח : (ח) ותחתום בחותמו. חתמה האגרת בחותם טבעתו : הי... במושב זקני העיר עם נבות : (ט) קראו צום. על כי ביום הצום הד... להתקבץ זקני העיר לשפוט במעשה אנשי העיר : (י) בני בליעל. כי כשרים לא יעידו שקר : ויעידהו. יעידו עליו וחזר ופירש על נבות : ברכת. הוא כנוי הקללה... ומלך. להגדיל הקצף לסקלו מהר : (טו) קום רש. כי הרוגי מלכות נכסיהן למלך : (יט) הרצחת. כי מדעתו עשתה איזבל ולזה אמר לו היתכן שרצחת את...

רשי

יוד וחה הוסיף הבעל והאשרה להכעיס : התמכר . נמכר לע"ג .
בירושלמי היאל בית האלי שושבינו היה ובכל יום שם דמיו ונתן לע"ג :
הלך אט . יחף : (כט) לא אביא הרעה . רעת ביתו לא אביא בימיו
ירת ילוקו הכלבים את דמו אי אפשר לבא בימי בנו אלא עליו : (ב) בשנה
. שבלח את בן הדד :
חנו מחשים . מתעצלים
פיגר"י בלע"ז :
האין

רדק

שיאמר זה נעצר מבית אחאב או זה נעזב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו ואדוני אבי
ז"ל פירש עצור הממון הנעצר בבתים ועזוב המקנה שיעזב בשדה שלא יאספהו הבית
ורז"ל דרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא כלומר שאין לו חלק לעולם הבא :
(כג) בחל יזרעאל . ת"י גיא חוליתא ועוד תרגם באחסנת ולדעתו חסר קוף והוא כמו
בחלק יזרעאל וכן אמר במקום אחר בחלק יזרעאל : (כה) רק לא היה כאחאב . כי ירבעם והבאים אחריו אעפ"י שעבדו העגלים כוונתם לשמים אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כאשר הע"ג לפיכך אמר ויתעב מאד וגו' ככל אשר עשו האמרי : אשר הסתה . הדגש תמורת נח הסתה ת"י אטעיאת : (כז) וישם שק על בשרו . וגם והלך אט ובלילה שכב בשקו : ויהלך אט . הלך בתוך ביתו לאט כאדם דואג וי"ת והלך יחיף : (כט) לא אבי הרעה בימיו . חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב : (ג) כי לנו רמות גלעד . כי לנו היתה כמו שכתוב את ראמות בגלעד לגדי ואמרו בדרש למה נקרא שמה רמות גלעד שיש לפניה שתי ברכות מים ומלך ארם לקחה ממלך ישראל ויש לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך וא"ת לא קיים לו דברו והלא שלום היה ביניהם שלש שנים ולמה לא עשה מלחמה זאת כשלא השיב להם הערים ועוד למה אמר אחאב על רמות' גלעד יותר משאר הערים נאמר כי רמות גלעד לא לקחה מלך ארם מעמרי אבי אחאב כי קודם לכן לקחה והוא א"ל הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב ואחאב לא נתן דעתו אז לשאול ממנו רמות גלעד כי ג"כ היה משיב לו שהרי בדמשק נתן לו חוצות כל שכן שהיה משיב מה שהיה לו אלא שלא נתן דעתו אז ואח"כ כשנזכר לא יכול להלחם עמו על זאת שהרי שלחו בברית לפיכך היה שלום ביניהם שלש שנים ועתה כשראה אחאב כי מלך יהודה היה עמו ואמר לעזור לו אמר שילך למלחמה על מלך ארם לקחת רמות גלעד ממנו

מלכים א כא–כב

יֹאכְל֖וּ ע֥וֹף הַשָּׁמָֽיִם׃ כה רַ֚ק לֹֽא־הָיָ֣ה
כְאַחְאָ֔ב אֲשֶׁ֣ר הִתְמַכֵּ֔ר לַעֲשׂ֥וֹת הָרַ֖ע
בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֑ה אֲשֶׁר־הֵסַ֥תָּה אֹת֖וֹ אִיזֶ֥בֶל
אִשְׁתּֽוֹ׃ כו וַיַּתְעֵ֣ב מְאֹ֔ד לָלֶ֖כֶת אַחֲרֵ֣י
הַגִּלֻּלִ֑ים כְּכֹל֙ אֲשֶׁ֣ר עָשׂ֣וּ הָאֱמֹרִ֔י
אֲשֶׁר֙ הוֹרִ֣ישׁ יְהוָ֔ה מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
כז וַ֠יְהִי כִּשְׁמֹ֨עַ אַחְאָ֜ב
אֶת־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה וַיִּקְרַ֤ע בְּגָדָיו֙
וַיָּֽשֶׂם־שַׂ֥ק עַל־בְּשָׂר֖וֹ וַיָּצ֑וֹם וַיִּשְׁכַּ֣ב
בַּשָּׂ֔ק וַיְהַלֵּ֖ךְ אַֽט׃ כח וַֽיְהִי֙
דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־אֵלִיָּ֥הוּ הַתִּשְׁבִּ֖י לֵאמֹֽר׃
כט הֲֽרָאִ֔יתָ כִּֽי־נִכְנַ֥ע אַחְאָ֖ב מִלְּפָנָ֑י יַ֜עַן
כִּֽי־נִכְנַ֣ע מִפָּנַ֗י לֹֽא־אָבִ֤י הָֽרָעָה֙ בְּיָמָ֔יו
בִּימֵ֣י בְנ֔וֹ אָבִ֥יא הָרָעָ֖ה עַל־בֵּיתֽוֹ׃
כב א וַיֵּשְׁב֖וּ שָׁלֹ֣שׁ שָׁנִ֑ים אֵ֣ין מִלְחָמָ֔ה
בֵּ֥ין אֲרָ֖ם וּבֵ֥ין יִשְׂרָאֵֽל׃
ב וַיְהִ֖י בַּשָּׁנָ֣ה הַשְּׁלִישִׁ֑ית וַיֵּ֛רֶד
יְהוֹשָׁפָ֥ט מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֖ה אֶל־מֶ֥לֶךְ
יִשְׂרָאֵֽל׃ ג וַיֹּ֤אמֶר מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵל֙ אֶל־
עֲבָדָ֔יו הַיְדַעְתֶּ֕ם כִּֽי־לָ֖נוּ רָמֹ֣ת גִּלְעָ֑ד
וַאֲנַ֣חְנוּ מַחְשִׁ֔ים מִקַּ֣חַת אֹתָ֔הּ מִיַּ֖ד
מֶ֥לֶךְ אֲרָֽם׃ ד וַיֹּ֙אמֶר֙ אֶל־יְה֣וֹשָׁפָ֔ט
הֲתֵלֵ֥ךְ אִתִּ֛י לַמִּלְחָמָ֖ה רָמֹ֣ת גִּלְעָ֑ד
וַיֹּ֤אמֶר יְהוֹשָׁפָט֙ אֶל־מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֔ל
כָּמ֧וֹנִי כָמ֛וֹךָ כְּעַמִּ֥י כְעַמֶּ֖ךָ כְּסוּסַ֥י

תרגום

לֵיהּ בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָא׃ כה לְחוֹד לָא הֲוָה כְּאַחְאָב דַחֲשִׁיב לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ דְּאַטְעִיאַת יָתֵיהּ אִיזֶבֶל אִתְּתֵיהּ׃ כו וְאַרְשַׁע לַחֲדָא לִמְהָךְ בָּתַר טַעֲוָתָא כְּכָל דַעֲבַדוּ אֱמוֹרָאָה דְתָרִיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כז וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אַחְאָב יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי וַאֲסַר סַקָא עַל בִּסְרֵיהּ וְצָם וּשְׁכִיב בְּסַקָא וְהַלִיךְ יָחֵיף׃ כח וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם אֵלִיָהוּ דְמִן תּוֹשָׁב לְמֵימָר׃ כט הַחֲזֵיתָא אֲרֵי אִתְכְּנַע אַחְאָב מִן קֳדָמַי חֲלַף דְאִתְכְּנַע מִן קֳדָמַי לָא אַיְתֵי בִישְׁתָא בְּיוֹמוֹהִי בְּיוֹמֵי בְרֵיהּ אַיְתֵי בִישְׁתָא עַל בֵּיתֵיהּ׃ א וִיתִיבוּ תְּלַת שְׁנִין לֵית קְרָבָא בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ ב וַהֲוָה בְּשַׁתָּא תְלִיתָאָה וּנְחַת יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ ג וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְעַבְדוֹהִי הֲיָדַעְתּוּן אֲרֵי דִילָנָא רָמוֹת גִלְעָד וַאֲנַחְנָא שְׁתִיקִין מִלְמִיסַב יָתָהּ מִיַד מַלְכָּא דַאֲרָם׃ ד וַאֲמַר לִיהוֹשָׁפָט הֲתֵיזֵל עִמִּי לְאַגָחָא קְרָבָא לְרָמוֹת גִלְעָד וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא כְּוָתָךְ עַמִּי כְּעַמָּךְ וְסוּסְוָתִי

רלבג

. ר"ל בגיא יזרעאל או
…ור ואפשר שיהיה מענין
…מה כי אכל החומ' אכלו
…ו את בשר איזבל כמו
… במה שיבא : (כה) רק
… כאחאב . כל זה אמר
…הו : (כז) וישם שק על
…יום . ר"ל שלבש בגדי
…ם עשויים משער קשה
… ושכב בלילה בבגדי שק
…נחת כאבל וכמנודה או
…אמרו ויהלך אט שכבר
…תר שלא יראוהו האנשים
…כמנודה : (כט) לא אביא
… בימיו . ידמה שלולא כי
…אחאב מפני השם היה
… יד יהוא בחלקת נבות
… ושם ילקקו הכלבים דמו
… שנכנע אחאב מפני הש"י
…הש"י הרעה הזאת עד ימי
… נתקיי' כל היעוד הרע
…הנה מפני ששלח בן הדד
…היתה נפשו ונהרג ברמות
…שלקקו הכלבים את דמו
… מנהרכב : (א) וישבו שלש
…ין מלחמה . מפני שנכנע
…ומפני השם האריך לו השם
…מר לו שתהיה נפשו תחת
…בן הדד בהלחמו עמו
…ים וידמה שמה שאמר
…ו תחת עמו האריך הש"י
… חזאל : (ג) הידעתם כי
…ות גלעד . יתכן שכאשר
…לו בן הדד הערים אשר
…ביו מישראל לא נזכר
…לשאול לו את רמות גלעד
…מ' לעבדיו הלא ידעתם
… רמות גלעד ואנחנו
… מלקח' אותם מיד מלך
… (ד) כמוני כמוך . רצה
…ו שתלך אתה אלך אני
…ילך עמך כן ילך עמי
וכמו

אבי ט' חס' א' בליש' ביאה וסי' במסרה רבתא : מחשים ד' בקריאה וסי' נמסר בספר שופטים סי' י"ח :

…ת אהרן רק לא היה כאחאב . מגילה כט סנהדרין קב (שם) : וילם . (שם) : הראית · יומא פו (שם) : אין מלחמה . (סוטה יח) כמוני כמוך . חולין ס :

מצודת דוד

…י אויב וגם ירשת אותו כקרוב אסוב : גם אתה . בא כפול לתוספת ביאור :
… מצאתני אויבי . אתה אויבי וכי מצאת אותי חייב ואשם בדבר זה כאומר
… ובל עשתה זאת ולא אני וחשב לכחש בפני הנביא כאלו לא נעשתה מדעתו :
… . ר"ל הן מצאתי אותך חייב בדבר כי ידעתי אשר נעשתה מדעתך : התמכרך . מרוב השתדלותו בעבירות חשבו כאלו מכר עצמו לעשות הרע :
… נערתי . אפנה אחריך לבל ישאר שארית מה : משתין בקיר . זה הזכר כי עושה קלוח משא"כ הנקבה : עצור . העוצר הכנוס בבית : ועזוב . המקנה
… בשדה : בישראל . ר"ל בפרסום רב למען ייסרו הכל : (כה) רק לא היה וכו' . ר"ל הסיבה שהרשיע אחאב מכולם רק באה בעבור אשר הסיתה אותו איזבל
… : (כו) ויתעב מאד . עשה מעשים תעובים ללכת אחר הע"ג כאנשי האמורי : (כז) ויהלך אט . הלך בנחת הנה והנה כדרך אדם הדואג ומתאבל ומחשב מה
… לתקן הדבר : (כט) הראית . האם נותן אתה לב לראות אשר נכנע אחאב מלפני ור"ל לא מפחד העונש כ"א מגדולת האדון ה' : כב וישבו . ר"ל ישבו
… : (ג) הידעתם . האם אתם נותנים לב לדעת אשר רמות גלעד היא מהגבול שלנו ואנחנו שותקים מקחת אותה וכו' : (ד) כמוני כמוך . כמו שאתה
תלך

מצודת ציון

הומה נמופה כמו ותעמוד בה! (ש"ב כ) : (כה) הסתה . ענין פתוי : (כו) הוריש . גירש :
(כז) אט . בנחת וכן לאט לי לנער (שם יח) : כב (ג) מחשים . שותקים כמו עת לחשות
קשלת

רדק

ממנו. (ז) האין פה נביא לה' עוד. כלומר כי אין אלה לה' כי הכיר יהושפט כי נביאי הבעל או האשרה הם ולא אמר בפי' כי נביאי שקר הם מפני כבוד
כי נשא את פניו אבל אמר האין פה עוד נביא לה' ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר יהושפט האין פה נביא לה' עוד אמר לו אחאב כל אלה הנביאי' לה' הם
לו יהושפט כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד עובדיה אמר זדון לבך השיאך ירמיה
תפלצתך השיא אותך זדון לבך ואלה כלם אמרו דבר אחד עלה ויתן ה' ביד המלך נמצא שאין בדבריהם ממש: (ח) כי אם רע. והלא התנבא עליו טוב שאמ"ל
כל ההמון הזה הנני נותנו בידך
וכן אמר לו בפעם שנייה כמו
שכתבנו כי רבותינו ז"ל אמרו
זה הנביא היה מיכיהו בן ימלה
אלא פירושו שהתנבא עליו פעם
שלישית והיה נספך תחת נפשו
ועמך תחת עמו התנבא לו שיפול
ביד מלכן ארם מהיום ההוא
ואילך שנא אותו ואמר כי לא
יתנבא עליו טוב ר"ל ידעתי כי
לא יתנבא עלי טוב: (ט) מהרה
מיכיהו בן ימלה. ת"י תבע
מיכיהו ותרגם וחש עתידות למו
ומבע דעתיד להון: (י) מלובשים
בגדים. פירוש בגדים חמודות
כי מה שהיה אומ' מלובשים
ידענו כי לא היו ערומים אלא
פי' בגדי מלכות חמודות וכמוהו
ימותו אנשים ר"ל אנשים
בחורים בא כאנשים באנשים
זקנים: בגרן. פי' ויושבים
בגרן וכן הוא בדברי הימים
ויושבים בגרן והגרן היה פתח
שער שמרון אולי מפחד אויביהם
שהיה להם מלחמה עם ארם
תמיד היו עושים גרנות סמוך
לעיר ובדברי רבותינו ז"ל אמרו
וכי שער שמרון גורן היה אלא
לאו כגורן דתניא סנהדרין היתה
כחצי גרן עגולה כדי שיהיו
רואין זה את זה ור"ל כן היו
יושבים אחאב ויהושפט עם
סיעתן כחצי גורן: מתנבאים
לפניהם. היו מתנבאים בנבואה
זו או בדברים אחרים מתנבאים
לשעה אבל לא ברוח השם כי
נביאי השקר היו והיו מתפארים
בנבואת האל כמ"ש צדקיהו כה
אמר ה' ואמרו שאר הנביאים
ונתן ה' ביד המלך וצדקיהו
לאמת נבואתו יותר עשה לו
קרני ברזל למשל כמו שנאמר
בירמיהו · עשה לך מוסרות
ומוטות. ונתתם על צוארך:
עלה

כְּסוּסֶיךָ׃ ה וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־דְּבַר יְהוָה׃
ו וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִיאִים
כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
הַאֵלֵךְ עַל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־
אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן אֲדֹנָי בְּיַד
הַמֶּלֶךְ׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה
נָבִיא לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאוֹתוֹ׃
ח וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל ׀ אֶל־יְהוֹשָׁפָט
עוֹד אִישׁ־אֶחָד לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה
מֵאֹתוֹ וַאֲנִי שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא־יִתְנַבֵּא
עָלַי טוֹב כִּי אִם־רָע מִיכָיְהוּ בֶּן־יִמְלָה
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כֵּן׃
ט וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־סָרִיס אֶחָד
וַיֹּאמֶר מַהֲרָה מִיכָיְהוּ בֶן־יִמְלָה׃
י וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
יֹשְׁבִים אִישׁ עַל־כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים
בְּגָדִים בְּגֹרֶן פֶּתַח שַׁעַר שֹׁמְרוֹן וְכָל־
הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם׃
יא וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן־כְּנַעֲנָה קַרְנֵי
בַרְזֶל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה
בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת־אֲרָם עַד־כַּלֹּתָם׃
יב וְכָל־הַנְּבִאִים נִבְּאִים כֵּן לֵאמֹר עֲלֵה
רָמֹת גִּלְעָד וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד
הַמֶּלֶךְ׃ יג וְהַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ ׀ לִקְרֹא
מִיכָיְהוּ דִּבֶּר אֵלָיו לֵאמֹר הִנֵּה־נָא

חצי הספר בפסוקים · ג׳. ל׳ · י״ג. קל״ד · ג׳ · פסק · נביאים כתי׳ ה׳ כתובי׳ כתי׳ א׳ · ב׳ ולכה · ד׳ · ד׳ · ו׳ ושאר צדקיהו · ד׳. ג׳ ותס׳ וכל אורי׳ דכו׳ · ל׳

כְּסוּסְוָתָךְ׃ ה וַאֲמַר
יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
תְּבַע כְּעַן כְּיוֹמָא דֵין יַת
פִּתְגָמָא דַייָ׃ ו וּכְנַשׁ
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת נְבִיֵי
שִׁקְרָא כְּאַרְבַּע מְאָה גַבְרָא
וַאֲמַר לְהוֹן הַאֵיזִיל בְּרָמוֹת
גִּלְעָד לַאֲגָחָא קְרָבָא אִם
אִתְמְנַע וַאֲמַרוּ סַק וְיִמְסַר
יְיָ בְּיַד מַלְכָּא׃ ז וַאֲמַר
יְהוֹשָׁפָט הֲלֵית כָּא נְבִיָא
קֳדָם יְיָ עוֹד וְנִתְבַּע מִנֵּיהּ׃
ח וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
לִיהוֹשָׁפָט עוֹד גַּבְרָא חַד
לְמִתְבַּע יַת פִּתְגָמָא דַייָ
מִינֵיהּ וַאֲנָא סְנֵיתֵיהּ אֲרֵי
לָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין
בִּישׁ מִיכָה בַּר יִמְלָה
וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לָא יֵימַר
מַלְכָּא כֵּן׃ ט וּקְרָא מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְגַוְזָאָה חַד וַאֲמַר
אוֹחִי תְּבַע מִיכָה בַּר
יִמְלָה׃ י וּמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דִיהוּדָה
יָתְבִין גְּבַר עַל כּוּרְסֵיהּ
לְבִישִׁין לְבוּשִׁין וְיָתְבִין
בְּאִידְרָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע
שׁוֹמְרוֹן וְכָל נְבִיֵי שִׁקְרָא
מִתְנַבְּאִין קֳדָמֵיהוֹן׃ יא וַעֲבַד
לֵיהּ צִדְקִיָּה בַּר כְּנַעֲנָה
קַרְנִין דְּבַרְזֶל וַאֲמַר כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ בְּאִלֵּין תְּקַטֵּל יַת
אֱנָשׁ אֲרָם עַד דִּי תְשֵׁיצִינוּן׃
יב וְכָל נְבִיֵי שִׁקְרָא מִתְנַבַּן
כֵּן לְמֵימַר סַק לְרָמוֹת גִּלְעָד וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא׃ יג וְאִזְגַדָּא דַאֲזַל
לְמִקְרֵי מִיכָיְהוּ מַלֵּיל עִמֵּיהּ לְמֵימַר הָא כְעַן

רשי

(ז) האין פה נביא לה
מקובלני אין ב'
מתנבאים בל' א' ואל
לשון א' אומרים: (ח)
רע. לפי שאמר יען ש
איש

רלבג

וכמו שתביא סוסיך
כן אביא שם סוסי: (ה)
כיום את דבר ה'. הנה
מפני שהיה עושה הישר
לא הסכים לעשות דבו
על פי ה': (ז) האין
לה' עוד ונדרשה מאות
שלא יעלם ממנו שיהו
הרגיש כי אלו הארב
נביאי' לא היו נביאי
היה חושב היותם נביא
ראוי שיבטח על דברי
ואם לא היה בוטח
היות' ארבע מאות
היה ראוי שיבטח בהם
עמהם עוד אחד. ול
שחקר אם יש נביא
כדי שישמע דברי נבי
זה והנה מלת עוד
אמרו האין פה נביא
אמרו האין פה נבי
(ח) כי לא יתנבא עלי
רע. ידמה שמיכיהו
היה הנביא שהתחפש
והתנב' לו רע על דב
בן הדד בשלו': (י)
בגדים. ר"ל שהיו
בגדי מלכות והנה השי
לאחאב עלה ונתן ה' ב
כי ידמה שכבר הצליחו
ואף על פי שכבר מ
שם ולזה היה אמת מ
לו מיכיהו אלא של
תשובתו מספקת לפי ה
עדיין לא הודיע אם י
לאחאב רע אם לא ו
שנחשוב שאמר לו מיכי
דבר שקר כי כבר יתחי
על

כארבע ד' בקריאה וסי' נמסר
בשמואל חלק א' סי' כ"ב: האלך
חד מן ד' פסוקים דמיין תרין
במלכים ותרין בד"ה ומתחלפין
וסי' ויקבץ מלך ישראל. ויבא
אל המלך. סי' ויקבץ ויבא
דמלכים ויקבץ האלך אם אחדל
ויבא הנלך אם נחדל. ויקבץ
ויבא דד"ה הנלך אם אחדל וסי' א"א ג' ג' נ"א נ"או מלבשים ד' וסי' בגדים בגרן פתח שער. וחברו דד"ה. והלוים המשוררים לכלם. ויסרו הבונים את היכל ה':

תולדות אהרן האין פה: סנהד' פט: ומלך ישראל. חולין ס: קרני ברזל. ב"ק ב סנהד' פט:

מצודת ציון　　מצודת דוד

(קהלת ג): (ט) סרים. שר וכן שבעת הסריסים (אסתר א): (יא) תנגח. מל' נגיחה והכאה: תלך כן אלך גם אני: (ה) דרש נא כיום. ר"ל אם אינך רגיל לדרוש
נפולים　הנה כעת דרש נא: (ו) הנביאים. נביאי הבעל: ויתן ה'. בפני יהושפ
בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה': (ז) האין פה נביא לה' עוד. ר"ל וכי כולם הרגש איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' וארז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר
ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה': (ח) לדרוש. אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו: כי לא יתנבא עלי טוב. מעת אשר
בן הדד: אל יאמר וכו'. כי את אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר: (ט) מהרה. אמור למיכיהו שיבוא מהר: (י) בגדים. ר"ל בגדי מלוכה: בגורן פתח
העומד מול פתח השער: (יא) צדקיה. הוא היה מנביאי הבעל: באלה. ר"ל התחזק להתגבר עליהם כאלו תנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי
דמיונות

רש"י

זו וגו': (טו) עלה והצלח. לא אמר לו בשם ה': ונתן ה'. הלואי כמלך: (יז) לא אדונים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה כענין לקמן פסוק ל"א) לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך בדו ואע"פ שנאמר ועמך תחת עמו (לעיל כ' מ"ב) טיפה שילאה דיק מיכיהו שהכהו ה ופצוע היתה כפרה ישראל כך מפורש (יט) מימינו ומשמאלו. שמאל למעלה והלא מין ה' רוממה ימין ה' ול (תלים קי"ח י"ו) ' נאדרי בכח ימינך ה' ויב (שמות ט"ו ו') אלא מינים ואלו משמאילים מלמדים זכות ים מלמדים חובה: לא הרוח. רוחו של נבות

רד"ק

(טו) עלה והצלח. דרך התול אמר לו כלשון שאר הנביאים ולא אמר לו כה אמר ה' שהרי נשבע כי את אשר יאמר ה' אותו אדבר והכיר מלך יהודה בלשונו כי דרך התול היה אומר לו לפיכך אמר לו עד כמה פעמים אני משביעך וכיון שהשביעו אמר לו האמת בשם ה': (יז) ישובו איש לביתו בשלום. והנה ראינו למעלה שאמר לו הנביא עמך תחת עמו. אפשר שהיה זה במלחמות אחרות אבל במלחמה זו לא מתו מישראל כיון שהמלחמה היתה כל היום אי אפשר שלא מתו מהם אלא לא מתו אלא מעטים ומארם מתו רבים וזהו בשלום: (יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו. דרך משל כמו המלך יושב על כסאו ועבדיו עומדים לפניו מימינו ומשמאלו: צבא השמים. הם המלאכים: עומד עליו. סמוך לו וכן הנצבים עליו והדומים להם: מימינו ומשמאלו. דרך משל ובדברי רבותינו ז"ל וכי יש ימין למעלה ויש שמאל למעלה אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה: (כ) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב. הדברים האלה הם מבוכה גדולה למי שמבין אותם כמשמעו והאמת כי האל העיר רוח נביאי שקר לפתות את אחאב ללכת לרמת גלעד לפי שנתחייב מיתה לשמים לא שבאה לאחת מהם רוח נבואה אלא הערת רוח וחפץ לדבר אל אחאב דברים אלו והוא מה שאמר מיכיהו הנה נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה וה' דבר עליך רעה ושאר כל הדברים כמו ויאמר זה אומר ככה וזה אומר בכה ויצא הרוח ויאמר אצא והייתי רוח שקר כל אלה דברי מליצה הם אמרם מיכיהו דרך הנעת דברים לא שראה מיכיהו דברים אלה ולא שמעם כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת בשם ה' ואף על פי כן אכתוב דרך הדרש כמו שכתוב גם כן בתרגומו של תוספתא בוצאה הרוח ונפק רוחא דנבות וקם קדם ה' ואמר בבעו מינך יתקם לדמי על ידי דאנא מגינא לאטעיותיה ולאובדא יתיה מן עלמא ואמר ליה ה' במה את יכיל ואמר איפוק ואהיה רוח שיקרא בנלדקי' בר כנענה ובשאר

רלב"ג

כמו שנתבאר בתורה: יאמר אליו המלך עד פעמים אני משביעך. כמה פעמים. אצטרך ך אשר לא תדבר אלי אמת ודבר נכון בשם ולם היה משביע אותו י היה יודע כי נביאי ה' אים אותו מפני שהרגה נביאי ה' ואף על פי שלא שר להם לאמר דבר שקר בר אפשר שיעלימו מה ו המלך וכן בזה המקום שהבעלים מה שיוזק בו כי לא הודיעו מה יקרה מו שם. והנה אין זה אמת לפי השאלה אחר מלהשיב כראוי ואעפ"י יה דבר שקר במה שהודיע לזה השיב לו מיכה מה ר ממנו שהמלך ימות ' ולא רצה לאמ' זה לחלוק כבוד למלכות: לא אמרתי אליך לא עלי טוב. כי אם רע. מיכה על עצמו קצת חסד ו אלא מה שאפשר ים מיהושפט היותו נביא ן הנה כבר חשש אחאב ' מיכה ושנה את בגדו שלא יוכר בו שהו' מלך ע ממה שיועד לו מיכיהו ושב שנבואתו היא שלא ו חיל ארם להרוג כי אם ישראל וכאשר לא יכירוהו מזה: (יט) ראיתי את ה' ו על כסאו. אמר זה על

לד

דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה־אֶחָד טוֹב אֶל־
הַמֶּלֶךְ יְהִי־נָא דְבָרְךָ כִּדְבַר אַחַד
מֵהֶם וְדִבַּרְתָּ טּוֹב: יד וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ
חַי־יְהוָה כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה
אֵלַי אֹתוֹ אֲדַבֵּר: טו וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָיְהוּ הֲנֵלֵךְ
אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־נֶחְדָּל
וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲלֵה וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה
בְּיַד הַמֶּלֶךְ: טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד־
כַּמֶּה פְעָמִים אֲנִי מַשְׁבִּעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־
תְדַבֵּר אֵלַי רַק־אֱמֶת בְּשֵׁם יְהוָה:
יז וַיֹּאמֶר רָאִיתִי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל נְפֹצִים
אֶל־הֶהָרִים כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם
רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־אֲדֹנִים לָאֵלֶּה
יָשׁוּבוּ אִישׁ־לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם: יח וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא
אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לוֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב
כִּי אִם־רָע: יט וַיֹּאמֶר לָכֵן שְׁמַע דְּבַר־
יְהוָה רָאִיתִי אֶת־יְהוָה יֹשֵׁב עַל־
כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו
מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי
יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת
גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה:
כא וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר

ג' · דברך ק' כ"ה · ע"ו מ"ל וכל מגלת אסתר דכו' ב' נ"ב · ב' · ג' · ב' א' חסר וא' מלא · ב' · ס' · י"ז מ"ל בסיפ' · ב' וכל הגבורים · ד' · ז'

תרגום

פִּתְגָמֵי נְבִיֵּי שִׁקְרָא מְמַלֵּל חַד שָׁוֵי קֳדָם מַלְכָּא יְהֵי כְעַן פִּתְגָמָךְ כְּפִתְגָמָא דְחַד מִנְהוֹן וּתְמַלֵּיל פִּתְגָמִין תַּקְנִין: יד וַאֲמַר מִיכָיְהוּ קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי יָת דְיֵימַר יְיָ לִי יָתֵיהּ אֲמַלֵּל: טו וַאֲתָא לְוַת מַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא לֵיהּ מִיכָיְהוּ הֲנֵיזֵיל רָמוֹת גִּלְעָד לְאַגָּחָא קְרָבָא אִם נִתְמְנַע וַאֲמַר לֵיהּ סַק וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא: טז וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא עַד כְּמָא זִמְנִין אֲנָא מְקַיֵּים עֲלָךְ דְּלָא תְמַלֵּיל לִי לְחוֹד קְשׁוֹט בִּשְׁמָא דַיְיָ: יז וַאֲמַר חֲזֵיתִי יָת כָּל יִשְׂרָאֵל מְבַדְּרִין עַל טוּרַיָּא כְּעָנָא דְלֵית לְהוֹן רָעֵי וַאֲמַר יְיָ לֵית רִבּוֹנִין לְאִלֵּין יְתוּבוּן גְּבַר לְבֵיתֵיהּ בִּשְׁלָם: יח וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט הֲלָא אֲמָרִית לָךְ דְּלָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין בִּישׁ: יט וַאֲמַר בְּכֵן קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַיְיָ חֲזֵיתִי יָת יְקָרָא דַיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ וְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא קָיְמִין קֳדָמוֹהִי מִימִינֵיהּ וּמִסְמָלֵיהּ: כ וַאֲמַר יְיָ מַן יַטְעֵי יָת אַחְאָב וְיִסַּק וְיִפּוֹל בְּרָמוֹת גִּלְעָד וַאֲמַר דֵּין בִּכְדֵין וְדֵין אָמַר בִּכְדֵין: כא וּנְפַק רוּחָא וְקָם קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אֲנָא

פה אחד ג' וסי' ויתקבצו יחדו להלחם. והמלאך אשר הלך דמלכים. וחברו דר"ה: כמה ג' בקריאה וסי' עד כמה פעמים אני משביעך דמלכים. וחברו דד"ה. אשר זעמת זה כמה שנים: לאלה ה' בקריאה וסי' ולבנותי מה אעשה לאלה היום. לאלה תחלק הארץ בנחלה. ראיתי את כל ישראל נפצים אל ההרים. וחברו דד"ה. אל תטיפו: יפתה ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר משפטים:

תולדות אהרן עלה והצלח. זוהר עג. עקידה שער כה: מי יפתה. שבת קמט. סנהד' פט קב (בלאים לב): ויצא הרוח. ש"ת שם סנהד' שם:

מצודת ציון

(יז) נפוצים. מפוזרים: אל ההרים. על ההרים: (יט) עליו. סמוך לו: הוכל

מצודת דוד

נות ודוגמא לדברי הנבואה: (יג) פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על ך לזה הנבא כמוהם לטובה: (טו) עלה והצלח. מעצמו אמר לו בברכה הלואי ליא וימסרם ה' בידך או שאמר בלעג והתול בסגנון נביאי הבעל: (טז) עד פעמים. ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ"א עד כמה פעמים לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בברכה שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלה והצלח השכיל לדעת שאין זה דבר ה' וסיים וסף אם אמר מלעג אם אמר בברכה: (יז) ראיתי. במראה הנבואה: אין להם רועה. להנהיגם יחד: לא אדונים לאלה. ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום: (יח) הלא אמרתי וכו'. ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא: (יט) לכן. ר"ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי: מימינו ומשמאלו. אמרז"ל מימינו רמז למלמדים זכות ומשמאלו רמז למלמדים חובה: (כ) מי יפתה. על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן כדרך מנהגי בני אדם): ויאמר זה בכה. מי מהם

רדק

וכשאר נביאי שיקרא דיליה ומשום דלית רעותיה דקודשא בריך הוא כעבדי ליאות שקר. ולא לבי כהון אמר ליה לנבות מדבשקרא את רחלתא פוק ממתיבתא דידי ועביד לך רעותך משום דלא ניחא קמאי למימר שיקרא והרב החכם הרמב"ם ז"ל כתב כן וכשנסדרו עונותיו וזכיותיו של אחאב לפני אלהי הרוחות לא נמצא לו עון שחייבו ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנאמר ויצא הרוח ויעמד לפני ה' וגומר והרוח רוח נבות: (כה) להחבה. נכתב בה"א במקום אל"ף: (כו) והשיבהו אל אמון. נראה שהיה שם פעם אחרת תפוש: (כח) לא דבר ה' בי. אז תאמר שלא דבר ה' בי ומדעתי אמרתי זה וכן אמר משה רבינו ע"ה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא ה' שלחני: שמעו עמים כלם. דרך הלשון כמו היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה: (ל) התחפש ובא במלחמה. אמר מלך ישראל להתחפש ולבא במלחמה כדי שלא יכירוהו ואמר ליהושפט ואתה לבש בגדיך כי אינך צריך להתחפש. אבל אני צריך להתחפש לפי שהם בעלי ריבי והם שונאים אותי ולא יועילו התחבולות שלא ברצון האל כי המושך בקשת לתמו הרגהו וי"ת כמו אתחפש אנא אשתני ואיעול בקרבא: (לא) לא תלחמו. והוא לא היתה כוונתו לחמול עם ישראל אלא אם ילחמו עם שאר העם ויראה מלך ישראל שתכבד המלחמה בין כך ובין כך ימלט מידם

רשי

נבות: (כד) אי זה עבר רוח ה'. אי זה הדרך עבר והרי זה מ(דה"ב י"ח כ"ג) כתיב איזה הדרך עבר וגו': (ל) ויאמר מלך ישראל התחפש ובא במלחמה. להתחפש ולבא אני אתחפש אשנה בגדי מלכות יכירוני שאם יכירוני יסורו אלי להלחם: ואתה לבש בגדיך. ש מלך ישראל אתה ועמך אין להם תגר: יהושפ

אֲנִ֣י אֲפַתֶּ֔נּוּ וַיֹּ֧אמֶר יְהוָ֛ה אֵלָ֖יו בַּמָּֽה׃
כב וַיֹּאמֶר֒ אֵצֵ֗א וְהָיִ֙יתִי֙ ר֣וּחַ שֶׁ֔קֶר בְּפִ֖י כָּל־נְבִיאָ֑יו וַיֹּ֗אמֶר תְּפַתֶּה֙ וְגַם־תּוּכָ֔ל צֵ֖א וַעֲשֵׂה־כֵֽן׃ כג וְעַתָּ֗ה הִנֵּה֙
נָתַ֤ן יְהוָה֙ ר֣וּחַ שֶׁ֔קֶר בְּפִ֖י כָּל־נְבִיאֶ֣יךָ אֵ֑לֶּה וַֽיהוָ֔ה דִּבֶּ֥ר עָלֶ֖יךָ רָעָֽה׃
כד וַיִּגַּשׁ֙ צִדְקִיָּ֣הוּ בֶֽן־כְּנַעֲנָ֔ה וַיַּכֶּ֥ה אֶת־מִיכָ֖יְהוּ עַל־הַלֶּ֑חִי וַיֹּ֗אמֶר אֵי־זֶ֨ה עָבַ֧ר רֽוּחַ־יְהוָ֛ה מֵאִתִּ֖י לְדַבֵּ֥ר אוֹתָֽךְ׃
כה וַיֹּ֣אמֶר מִיכָ֔יְהוּ הִנְּךָ֥ רֹאֶ֖ה בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא אֲשֶׁ֨ר תָּבֹ֥א חֶ֛דֶר בְּחֶ֖דֶר לְהֵחָבֵֽה׃
כו וַיֹּאמֶר֙ מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֔ל קַ֚ח אֶת־מִיכָ֔יְהוּ וַהֲשִׁיבֵ֕הוּ אֶל־אָמֹ֥ן שַׂר־הָעִ֖יר וְאֶל־יוֹאָ֥שׁ בֶּן־הַמֶּֽלֶךְ׃ כז וְאָמַרְתָּ֗ כֹּ֚ה אָמַ֣ר הַמֶּ֔לֶךְ שִׂ֥ימוּ אֶת־זֶ֖ה בֵּ֣ית הַכֶּ֑לֶא וְהַאֲכִילֻ֜הוּ לֶ֤חֶם לַ֙חַץ֙ וּמַ֣יִם לַ֔חַץ עַ֖ד בֹּאִ֥י בְשָׁלֽוֹם׃ כח וַיֹּ֣אמֶר מִיכָ֔יְהוּ אִם־שׁ֤וֹב תָּשׁוּב֙ בְּשָׁל֔וֹם לֹֽא־דִבֶּ֥ר יְהוָ֖ה בִּ֑י וַיֹּ֕אמֶר שִׁמְע֖וּ עַמִּ֥ים כֻּלָּֽם׃
כט וַיַּ֧עַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵ֛ל וִיהוֹשָׁפָ֥ט מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֖ה רָמֹ֥ת גִּלְעָֽד׃
ל וַיֹּ֨אמֶר מֶ֜לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל אֶל־יְהוֹשָׁפָ֗ט הִתְחַפֵּשׂ֙ וָבֹ֣א בַמִּלְחָמָ֔ה וְאַתָּ֖ה לְבַ֣שׁ בְּגָדֶ֑יךָ וַיִּתְחַפֵּשׂ֙ מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֔ל וַיָּב֖וֹא בַּמִּלְחָמָֽה׃ לא וּמֶ֣לֶךְ אֲרָ֡ם צִוָּה֩ אֶת־שָׂרֵ֨י הָרֶ֜כֶב אֲשֶׁר־ל֗וֹ שְׁלֹשִׁ֤ים וּשְׁנַ֙יִם֙ לֵאמֹ֔ר לֹ֣א תִּֽלָּחֲמ֔וּ אֶת־קָטֹ֖ן וְאֶת־

כ' קמץ · ג' זקף קמץ · ג' אתם בני ודין והברו · ט' מ"ל בליש' זכר · ג' חס' בנביאי' · ג' כתיב ה"א · ב' . ל' חס' · ל' חס' ודד"ס מלה י'. · ג' דסמיכי הדין והברו ונתן לכם · כ' לחס לר · ג' · ג' ב' חס' · ט"ו מ"ל וכל אסתר דכוו' כמ"ב · י"ב פסו' את את ואת את ל'

אַטְעֵינֵיהּ נַאֲמַר יְיָ לֵיהּ בְּמָא׃ כב וַאֲמַר אֶפּוֹק וְאֶהֱוֵי לְרוּחַ שְׁקַר בְּפוּם כָּל נְבִיּוֹהִי וַאֲמַר תַּטְעֵי וְאַף תִּכּוּל. פּוּק וַעֲבֵיד כֵּן׃ כג וּכְעַן הָא יְהַב יְיָ רוּחַ שְׁקַר בְּפוּם כָּל נְבִיָּךְ אִלֵּין וַיְיָ גְּזַר לְאַיְתָאָה עֲלָךְ בִּישָׁא׃ כד וּקְרֵיב צִדְקִיָּהוּ בַר כְּנַעֲנָה וּמְחָא יַת מִיכָיְהוּ עַל לִסְתֵיהּ וַאֲמַר אֵי דָא שַׁעְתָּא אִסְתַּלַּק רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ מִינִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ׃ כה וַאֲמַר מִיכָיְהוּ הָא אַתְּ חָזֵי בְּיוֹמָא הַהוּא דְּאַתְּ עָלֵיל תְּוָן בְּגוֹ תְּוָן לְאִטַּמָּרָא׃ כו וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּבַר יַת מִיכָיְהוּ וַאֲתֵיבְהִי לְוַת אָמוֹן רַב קַרְתָּא וּלְוַת יוֹאָשׁ בַּר מַלְכָּא׃ כז וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא שַׁווּ יַת דֵּין בְּבֵית אֲסִירֵי וְאֵיכְלוּהִי לַחְמָא בִּדְחוֹק וּמַיָּא בִּדְחוֹק עַד מֵיתָאִי בִּשְׁלָם׃ כח וַאֲמַר מִיכָיְהוּ אִם מֵיתַב תְּתוּב בִּשְׁלָם לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בִּי וַאֲמַר שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא כּוּלְהוֹן׃ כט וּסְלֵיק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה רָמוֹת גִּלְעָד׃ ל וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט אֲנָא אֶשְׁתַּנֵּי וְאֵיעוֹל בִּקְרָבָא וְאַתְּ לְבַשׁ לְבוּשָׁךְ וְאִשְׁתַּנֵּי מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְעַל בִּקְרָבָא׃ לא וּמַלְכָּא דַאֲרָם פַּקֵּיד יַת רַבָּנֵי רְתִיכָא דִילֵיהּ תְּלָתִין וּתְרֵין מַלְכִּין לְמֵימַר לָא תַגִּיחוּן קְרָבָא עִם זְעֵירָא וְעִם רַבָּא אֱלָהֵין

במה ח' קמצין וסי' במה אדע כי אירשנה. במה אושיע את ישראל. ויאמר שאול גשו. ויצא הרוח ויעמד דמלכים. וחברו דד"ה. במה אקדם אדני. אהבתי אתכם אמר ה'. הוגעתם את ה' בדבריכם. וא' ובמה ויאמר דוד אל הגבעונים: ויכה י' וסי' ויכה יהושע את כל. ויגש צדקיהו בן כנענה. ואיש משך בקשת דמלכים. ויקח אליהו את אדרתו. ויקח אדרת אליהו ב' בו. ויעבר יורם צעירה דמלכים. ויצא מלאך ה' ויכה דישעיה. ויכה אותם מלך בבל דירמיהו. ויכה פשחור את ירמיה: ובא ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ואנכי נער קטן לא אדע. התחפש ובא במלחמה. וחברו דד"ה מלא: י"ב פסוקים את את ואת את וסי' נמסר בשמואל הלק ב' סי' ג':

רלבג

לד המשל והמכוון ב... הוא שהש"י שם השכ... על הקוסמים כלי להט... ברמות גלעד כי ב... החסרון מה שכבר ב... מספר מלחמות ה' ולכ... יבא מהשפע השופע... השמים כמו שבארנו... שכל נבא השמים עומ... ולפי שקלת מה שישפע... מכוון בעצמו וקלתו א... אם לא מצד ההכרח... שישפע מהם מהרעות... השמי' היו עומדים אצ... ושמאלו וזה כי מה שי... מכוון בעצמו הוא מ... ית' והשאר הוא משמ... מה שחסר מהם בהכ... הוא מיתת אחאב א... מכוונת מהש"י כמו שי... שקדם להיות נפשו תח... הדד: (כה) הנך רו... ההוא אשר תבא ח... להחבה. אמר זה כי... שהכליחו ישראל במלח... יהיה נביא השקר מתח... בחדר על דבר מית... מפני שהבטחתו הכ... (כו) והשיבהו אל... העיר. ר"ל השיבהו... ותביאהו שם אל... העיר: (כז) והאכילהו... ומים לחץ. ר"ל שלא... די ספקו אלחם ומי... שיספיק לו בדוחק: (ל... ובא במלחמ' ואתה לב... הנה התחפש הוא מקו... בו שעל דבר מיכיהו... שישנה בגדיו ויבא... בדרך שלא יכירוהו... אך אתה תלבש בגדי... אין לך לירא כי כלם... לטוב במלחמה אך בד... לבד התנכלת מיכיהו... (לא) לא תלחמו את... גדו...

תולדות אהרן אנה. פנת קמץ סנהד' קב זוכר ויסב: מלבשים. (הוריות מו): וה' דבר. (ברכות יד סנהד' יח): אם שוב תשוב. סנהד' לט (שם כח): לא תלחמו. עקידה שער לח:

מצודת ציון

(כב) תוכל. מל' יכולת: (כד) הלחי. הוא המקום שאצל השין: (כה) הנך. הנה אתה: להחבה. מל' מחבואה ומסתור: (כו) לחץ. ענין דוחק ר"ל בצמצום: (כט) התחפש. ענין השתנות המלבוש הרגה

מצודת דוד

מהם אמר באופן זה ומי באופן אחר: (כא) הרוח. אר"ז"ל רוחו של נבות (כב) והייתי רוח שקר. ר"ל אני אדבר שקר בפי כל נביאיו להבטיחו על תפתה וגם תוכל. בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה ניסת וילך לא ועשה כן. חזר לזרזו על הדבר: (כג) הנה נתן ה'. ר"ל בהשגחה בא הדבר: וה' דבר. אבל ה' דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה': (כד) אי ר"ל אי זה הדרך עבר וגו': (כה) הנך רואה. ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה: (כו) אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם: (כז) בית הכלא. בבית האסורים: לחם לחץ. ר"ל בדוחק רק די החיות נפשו: (כח) לא דבר ה' בי. ר"ל שמלבי אדבר ולא מה': ויאמר. אמר דברו להשמיע לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם: (ל) התחפש ובוא. ר"ל לי ראוי ולבוא

גָּדוֹל כִּי אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ׃
לב וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת־יְהוֹשָׁפָט
וְהֵמָּה אָמְרוּ אַךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא
וַיָּסֻרוּ עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט׃ ג׳ בסיפ׳
לג וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּשׁוּבוּ מֵאַחֲרָיו׃ לד וְאִישׁ ו׳ מ״ל בנביאי׳
מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּכֶּה אֶת־מֶלֶךְ ו׳
יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן ב׳
וַיֹּאמֶר לְרַכָּבוֹ הֲפֹךְ יָדְיךָ וְהוֹצִיאֵנִי ג׳ . ז׳ זוגין מתחלפין . ל׳
מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃
לה וַתַּעֲלֶה הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא ג׳
וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מָעֳמָד בַּמֶּרְכָּבָה ב׳ קמץ
נֹכַח אֲרָם וַיָּמָת בָּעֶרֶב וַיִּצֶק ל׳
דַּם־הַמַּכָּה אֶל־חֵיק הָרָכֶב׃
לו וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ ו׳ חס׳
לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ וְאִישׁ אֶל־ ב׳ וסים כלבי
אַרְצוֹ׃ לז וַיָּמָת הַמֶּלֶךְ וַיָּבוֹא שֹׁמְרוֹן מודח ס״ו מ״ל
וַיִּקְבְּרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשֹׁמְרוֹן׃
לח וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב עַל בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן
וַיָּלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת ל׳
רָחָצוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ ל׳
לט וְיֶתֶר דִּבְרֵי אַחְאָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה

עִם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּלְחוֹדוֹהִי׃ לב וַהֲוָה כַּד חֲזוֹ רַבָּנֵי רְתִיכַיָא יָת יְהוֹשָׁפָט וְאִינוּן אֲמַרוּ בְּרַם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל הוּא וְזָרוּ עֲלוֹהִי לְאַגָחָא קְרָבָא בֵיהּ וּצְוַח יְהוֹשָׁפָט׃ לג וַהֲוָה כַּד חֲזוֹ רַבָּנֵי רְתִיכַיָא אֲרֵי לָא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל הוּא וְתָבוּ מֵאֲחוֹרוֹהִי׃ לד וְגַבְרָא נְגַד בְּקַשְׁתָּא לְקִבְלֵיהּ וּמְחָא יַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּין דִבְקֵי וּבֵין שִׁרְיָנָא וַאֲמַר לְמַרְכַּבְנֵיהּ אִתְהֲדַר לַאֲחוֹרָךְ וְאַפֵּיקְנִי מִן מַשְׁרִיתָא אֲרֵי מְרַע אֲנָא׃ לה וּסְלִיקוּ עָבְדֵי קְרָבָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּמַלְכָּא הֲוָה מַתְקִיף וְקָאִים בִּרְתִיכָא לָקֳבֵיל אֱנָשׁ אֲרָם וּמִית בְּרַמְשָׁא וְאִתְרִיק דְּמָא דְמַחְתָּא לְגוֹ רְתִיכָא׃ לו וְאַעֲבַרוּ כָּרוֹז בְּמַשְׁרִיתָא כְּמֵיעַל שִׁמְשָׁא לְמֵימַר גְּבַר לְקַרְתֵּיהּ וּגְבַר לְאַרְעֵיהּ׃ לז וּמִית מַלְכָּא וַאֲתָא לְשָׁמְרוֹן וּקְבַרוּ יַת מַלְכָּא בְּשָׁמְרוֹן׃ לח וּשְׁטַף יַת רְתִיכַיָא עַל בְּרֵיכְתָא דְשָׁמְרוֹן וּלְחָכוּ כַלְבַיָא יַת דְּמֵיהּ וּמָנֵי זַיְנָא שְׁטָפוּ כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלֵּיל׃ לט וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אַחְאָב

וישובו ז׳ מלאים בנביאים וסי׳ ויהי כאשר מת גדעון . אל נהלתם דסוף ספר שפטים . כי לא מלך ישראל הוא . וישובו המלאכים אליו . וישובו אחרי כן ויאמרו . כאשר זמם ה׳ צבאות בריש זכריה . וכל כתובים דכוו׳ מלאים במ״ה חס׳ וסי׳ וישובו מלכת . צאן לרוב . וגם בירושלים העמיד יהושפט . וישבו כל איש יהודה . ויבאו להלקיהו הכהן . וכל אוריתא חס׳ : בבא ו׳ חסרים בלישנא וסי׳ נמסר בסדר כי תשא :

תולדות אהרן משך בקשת . שם (שם לו) : היה מעמד . מ״ק כח : ויעבר הרנה . סנהד׳ שם : והזונות . שם :

רשי

להקב״ה: (לד) ואיש משך. זה נעמן: לתומו. לא ידע שהוא מלך ... בין הדבקים ובין השרין. יש שריונות שהם עשוין קליפים קליפים כענין ... ואל א׳ (ש״א י״ז ה׳) ושריון קשקשים והקליפים נופלים על נקבי השריון ... אותן והם קרויין דבקים: (לה) מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי ... ישראל במכתו ... שלא נפילה ניסה: ... הכלבים את דמו. ... ששם נהרג נבות ... הנביא במקום אשר ... את דם נבות וגו׳: ... רחצו. וכלי הזיין ... מן הדם כך ת״י. ... אמרו אחאב מזונן ... לו איזבל דמות ב׳ זונות

רלבג

... את מלך ישראל ... שם השם ית׳ זה ... מלך ארם להפיל ... רמות גלעד ולא הסכים ... מישראל אחד ... ולזה לא רצו חיל מלך ... את יהושפט כשידעו ... ישראל: (לד) ואיש ... לתמו: ר״ל שלא ... לכוו׳ שום אדם ... הש״י שירה החץ ... הכה מלך ישראל בין ... בין השרין והרצון בזה ... קשקשת לקשקשת ... השרין והנה הרצון ... בין השרין והוא באור ... בין הדבקי׳ כי ... בשרין או אולי ... היה כלי זין אחר ... חתיכות ברזל דבוקות ... על זו והנה מאת ... החץ בין הדבקי׳ כי ... לא היה יכול להכנס ... אחר זה קרה גם כן ... אשר הכה בשרין היה ... השרין בדרך שנכנס ... בו: כי החליתי. לא ... כי הוכה כדי שלא ... ישראל אבל אמר כי ... ולזאת הסבה היה ... עמד במרכבה נוכח ... היום ההוא כדי שלא ... מהמלחמה ויתחזקו ... ארם: (לה) ותעלה ... ר״ל שגבר חזקה ... מאד: ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ר״ל שמרוב שפיכת דמו נגר ... חיק הרכב אשר היה רוכב עליו: (לו) ויעבר הרנה. הרצון בו ויעבר ... והיא הצעקה וענינו קול הכרוז: (לח) וישטוף הרכב על ברכת שומרון. ר״ל והזונות רחצו. מוסב למעלה וישטף את הרכב אמר שטפו הרכב ורחצו הזונות על ברכת שמרון והשטיפה חזקה מהרחיצ׳: וילקו הכלבים את דמו. ר״ל דם אחאב כי כל זה הדם מאחאב היה וילקו הכלבים את דמו כדבר ה׳ אשר דבר במקום אשר לקקו

רדק

מידם לפיכך אמר להם שכל מלחמתם לא תהיה כי אם במלך לבדו עד שימיתוהו ואחר כך בשאר העם: (לב) ויזעק יהושפט. והכירו קולו כי יהושפט הוא וזה הוא שאמר ויהי כראות כלומר בהבין כמו ולבי ראה הרבה חכמ׳ ודעת: (לד) לתומו. שלא מתכוין לאחאב וי״ת לתמו לקיבליה ולא ר״ל לנגד אחאב אך לנגד עצמו מנגד פניו שלא היסב קשתו לימין או לשמאל אלא כמו שהיה מושך הקשת וירה החצי. ובדרש לתמו תמו שני חזיונות של אליהו ושל מיכיהו ששניהם נבאו על מות אחאב: בין הדבקים ובין השרין. כתרגומו בין דיבקי ובין שירייניא: לרכבו. משרת הרכב: הפוך ידיך. כתוב ביו״ד וקרי בלא יו״ד וטעם הכתוב פעמים יצטרכו לאדם שתי ידיו וקרי ידך כי פעמים יספיק באחת: כי החליתי. נהפך הקמץ חטף אל החי״ת להרחיב עליה ופירושו החליתי מן המכה ואדוני אבי ז״ל פירש כי גם לרכבו לא רצה לגלות שהוכה אלא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא משמעות הכתוב שאמר החליתי ולא אמר הוכתי וכת״י ארי מרע אנא: (לה) ותעלה המלחמה. היתה הולכת ומתגברת וכמוהו רבים והנה מים עולים: מעמד במרכבה. שלא הטה עצמו מפני המכה אלא התחזק בעצמו והיה מחזיק מעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישראל שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמים: אל חיק הרכב. כתרגומו לגו רתיכא: (לו) ויעבר הרנה. כתרגומו כרוז ואמר ויעבר לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמר ויעבר על האדם המעביר את הקול. ובדרש ויעבור הרנה באבוד רשעים רנה: איש לעירו. שלא ילחמו עוד והכרוז הזה עבר במחנה ישראל או בשתי המחנות ולא נמצא בכתוב מי היו המנצחים והמתגברים אם ישראל ואם ארם וכיון שאמר הנביא ישובו איש לביתו בשלום נראה שלא מתו מישראל ואם מתו מעטים היו ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו במלחמות אחרות היה זה: (לח) וישטף. השוטף כמו ויאמר ליוסף ויגד ליעקב:

מצודת דוד

... לחמה מתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו בי אנשי ארם אבל אתה תוכל ... בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנבואה לא ניבאה הרעה ... לי ולא על זולתי ואף שלא האמין לנבואה מ״מ חשש לדבריו: (לב) אך ... ר״ל אין זה הדיוט כ״א מלך ישראל הוא וחשו על מראהו בלבוש מלכות: ויזעק. לאנשיו לבוא לעזרו: (לג) ויהי כראות וכו׳. כי ראו אשר אנשי ... בא לעזרו ומזה ידעו שאין זה מלך ישראל: (לד) לתמו. בתמימות שלא נתכוון לאחאב שהרי לא היה ניכר: בין הדבקים ובין השרין. השרין הוא ... ברזל כעין לבוש ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ״ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש״א י״ז) ועשוים הם לסתום נקבי השריון לבל ... חץ והם הם הקרוים דבקים כי המה דבוקים בשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השרין ונכנס בנקב השרין ונתחב בהגוף: לרכבו. ... ידיך את הרכב: הפוך ידך. לשוב לאחור: החליתי. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכלם וינוסו מן המלחמה: (לה) ותעלה ... עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה: היה מעמד. בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: חיק הרכב. ... תוך מקום העמוק שבו: (לו) איש אל עירו. ולא ילחמו עוד על כי מת המלך: (לח) וישטוף. מלוך הרכב שטף ורחץ את הרכב מדמו במי הברכה ושתו

מצודת ציון

(לו) הרנה. קול הכרוז כת״י: (לח) ברכת. מקום הבנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו על ברכת גבעון (ש״ב ב): וילוקו. ענין לחיכה כמו כל אשר ילק בלשונו (שופטים ז): (לט) השן. שן

ר"ל כי בעברו שם שטף הרכב על מי הברכ' ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים ושם לקקו הכלבי' דמו בשתותם מהמי' ההם ועוד היה לו מהבוז שהנשים הזונות הרוחצות בברכ' ההיא רחצו בדמו אשר נתערב במים ההם: כדבר ה' אשר דבר. ר"ל שכבר היתה נפשו תחת נפש בן הדד כדבר ה' אשר דבר ונפל ברמות גלעד כדבר ה' אשר דבר ולקקו הכלבי' את דמו כדבר ה' אשר דבר. הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו באורה בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעות מזה. והנה התועלת הראשון הוא במדות להודיע שצריך להתישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהי' באופן הראוי ולזה ספר שבא ישראל אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימי' וישיב אותם דבר: השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה כי ארך הימים יתן לזקנים טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שישלם לילדים אם לא על דרך הזרות: השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא הסכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים: הרביעי להודיע קיום יעוד הש"י שתקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם: החמישי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מהלחם עם ישראל תכף שבאהו דבר השם יתברך על ספר והנה ספר בספר דברי הימים שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני ה' שלש שנים: הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלוי' מארצו במה שהזניח' מכהן לה' כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו נתקיים מה שייעדה התורה באמרה פן יש בכם איש או אשה וגו' כי הש"י ישמיד האיש ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וכזה קרא לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט: השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בסבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנבי' ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר ה' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנה במופתים תתקיים פנת התורה: השמיני הוא להודיע שהש"י כשצוה דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהמצוה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהודה על אשר אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש"י מזה ואע"פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר ה' ואמר לו שישיבהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש"י מצואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך חטא הנביא אשר כחש לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה ששב השם מצואתו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש"י זולת מה שהבין אברהם מהם: התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש"י על חטאם באופן שיענשו הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני עצם חטאיו לא נענש על מה שדבר שקר בשם ה' בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעב' על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר ה' מה שאמר לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על אמתת זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרו' בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שמגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית ה' ואחר ישיבו אותם אל תא הרצים:

העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שנזכר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא רגליה העיר תקום ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל בית' ימות הילד וזה כי היה מופ' נפלא כי נעדים בדרכה זה היו מדת חייו תלך במהירות או במתון: האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא רחבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה נתבאר אמות מה שזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן בגוים והוא כי יסיר את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לשורש הרע נשי שלמה מגויי הארצות כמו שקדם הספור בזה: השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אבים היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצת לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעולותיו: השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית' ולזה תמצא כי אבים לא חיה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני ה' האריך ימים על ממלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישראל והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב: הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים בה' מבטחו כל שכן כשמצא עצמו נעזר בו יתברך: ולזה תמצא שנענש אסא בששם בשר זרועו בשלחו אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפיר בריתו את בעשא מלך ישראל כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזא' הסבה גם כן ידמה שחלה את רגליו כמו שבארנו:

החמשה עשר והוא לבאר עוצם השגחת הש"י בישראל בעבור בריתו
עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל ראויים שי
פניו מהם ויעזוב אותם מצד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם י
פעלות אחאב שהיו כלי אל שיסורו ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה
ענינים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב וישר
דברי הנביאי' וקללותיה' כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריח
וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיי' את דברי
ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י מקללו' נביאו שהם יתמ
לא ישובו אל הש"י ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יהיה הש
טל ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר
לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואי' קיום ייעודי הנביא וקללותיו
אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי ה' הוא האלהים מצד המ
שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבל הוא הבעל לתכלית שישובו יש
לעבודת הש"י ויהרגו נביאי הבעל וכאש' ראה הש"י כי לא נכנע אחאב
לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא ה' ויעד לו זה שטוב עלי
עד שכב' נלא במתי מעט מלך ארם עם כל המלכי' אשר היו אתו
הפעל עד שתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ול
מהרע מה שקרה: הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שנע
יד אליהו והוא שהתמידו העורבי' להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם
לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכד הקמח שהיה בו מעט ק
השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה
כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחר מ
האש מן השמים לאכל העולה והעצי' והאבנים ולחכה המים אשר
רבוי המים שנשפכו שם ורדת המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו א
הפלגת העניי' שהיתה אז ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך
וצפחת מים ומה שעמד ארבעים יום וארבעים לילה בזולת מאכל ו
סופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה מפנות התור
השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מ
בדבר ה' לפי שעה ולזה ספר שהעורבים מביאים לו
בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר ה' אף על פי שלא
אם היא כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות
קצירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדב
השמנה עשר הוא לפרסם עוצם הכפל המופתים אשר נעשו על יד
שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן הש
שיספיק לשעה אחד כדי שיכפל המופ' יותר ויתפרס' זה לאלמנה בזה
כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצ' שהעורבים הביאו לו שנה
ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת לזו' אחד
או יותר עם שבזה הערך שהש"י בחר לנביאו בזה האופן זה הענין
המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדברי' תו
שהשלמים אין ראוי שיבקשו היתרונות אבל יספיק להם ההכרח
התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל
יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בצד אחר
כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו הש"י שילך קדמה ויסתר בנחל כר
יראהו שום אדם עם מזונו ויגה שם וישתה מהנחל והעורבים יבי
ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך
לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצו
והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא
לא היה צריך עתה לכמו זה הסת' הנפלא כי כבר נואש ממנו
מה והספיק לו ההסתר בית האלמנה והיא היתה מתקנ' לו מזונו
ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על
דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהש"י שליט בעשיית ה
אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך כמו שבארנו במקומות רבים
העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הנלווים לשלם בשיביא השם ית
טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מלדם להביא עונש
על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפי
איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני: העשרים ואחד הוא
כבר יהיה מושגח החוטא בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש
ברע שיקרה לאיש ההוא כי להצילו מהצער יצל החוטא מהרע ולז
על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה וזה כי מפ
אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה צער עצמו להתמודד על הילד
להשים פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולז
כן צער עצמו להביא הגשם כשגהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שי
הזה ויביא הש"י גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האד' ה
מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה השרש במקומו
העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שיעשה דבר מה לתכ
שלא יקצר מהבאת כל הסבו' העוזרו' בהבאת הת
ומהסרת כל הסבו' המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצ' שי
הארץ על צד ההשגחה התחכם בכל עוז להכרית האמונה הנפסדת ל
נענשו ישראל בשנעצר להם המטר ולזה רצה נביאי הבעל ונביאי הא
לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר השתמש בזאת הב
מהצד

יס שהיה אפשר לו שלא ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות
מפני מה שנפלו ישראל בו מהטעו' אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי
הפר האחד כדי שלא יוכל לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נשאר לאליהו
בעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם
על שמוהו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם
שיתפרסם לכל שהם קוראים לאלהים ואין קול ואין עונה
שב ולא יוכלו להתגלל ולומר שזה אשר לא ענה אותם באש מפני
קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא
להם בזה שום התגללות ואחר זה הקי' מזבח ה' ההרוס להעיר כי לו לבדו
תהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר
בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהו' אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה
שלא לעבדו כי אם במקום אשר יבחר ה' אשר הגלותו שם והוא בית
כן רצה אליהו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במצו' השם להדמות
יכלת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם ה' כדי שיכירו הכל
מעשיו היו לשם ה' ולזה ענהו באש והקים בו מהאבנים כמספ' שבטי ישראל
העיר בזה כי ישראל בכללם ראוי' שיהיו לש"י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו
ימן שכבר ישובו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמי' כמות רב כדי שיתבאר
ל יותר עוצם גבורת הש"י בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים
את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתים עשרה לסבה בעינה
מספר האבנים שתים עשרה : העשרים ושלשה הוא בדעות והוא להודיע
בש"י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש"י כמו שהתבאר במקומותיו
מדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך
אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש"י :
ים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתים יעשה אותם הש"י על
יד נביאו באמצעות התפלה וזה שרש רב התועלת כבר
רבותינו ז"ל וכבר למדנו זה ממה שספר בזה המקום מתפלת אליהו על בן
ת להחיותו ומתפלת אליהו שענהו השם יתברך באש בפני כל ישראל ומתפלתו
המטר עם הפלגת היגירה שהיתה אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת
שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו אנשים ממה שאמרו
תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וזה שאם הונח הענין כן יתחייבו
מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם
ה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו גם כן בעת שהוגבל חדושם בזולת נביא
מתפלל וכבר יתחייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז גם כן
אז נביא כי זה בלתי אפשר כי הנבואה לא יהיה אלא בשלמיות יקנו הם
בבחירתו שיקנא ושלא יקנם ואם הנחנו שיתחייב אז כן שיהיה נביא הנה
טבע האפשר ויתחייב שיהיה זה האיש על כל פנים בעל שלמיות יתכן בהם
נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים נמצאים מתחדשים בעבור תועלת
לפי המקרים והמשיגים הנמצאים אז לאנשים ויתחייב כשהונח חדוש אלו
תים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמשיגים אשר
רם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין
נה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבנים
ה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שיסירו לישראל מעבודת
לים וישובו אל הש"י הנה היה מחויב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל
ים הבעלים ויהיו א"כ מוכרחין לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר
התורה בכללה כי מהגדולות מהפנות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה
ל בה לעשות מה שיסודר לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים
הטוב ואת המות ואת הרע : העשרים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי
ם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש"י כי
לה עליהם הוא אכזריות על הטובים ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפוש
נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידום אל נחל קישון וישחטם
: העשרים וששה הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד מלכות הלא
זה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו
יזעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שגם הוא סר אז
ורי הבעלים והאמין בש"י ולזה הסכים לאליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם
שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר
: הכ"ז הוא מה שלמדנו מה שהיה לאליהו ארך ימים נפלא ולזה אמר קח
י כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה נתישרנו להאמין שפנחס הוא אליהו ושאליהו
מת כמו שבארנו אצל באורנו זה הספור : הכ"ח הוא להודיע עוצם הכנת
סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר
זה האופן הנפלא : הכ"ט הוא להודיע שהכוונה במציאות הנביא היא להשגחה
שהוא נביא בתוכם וכאשר ישתמש בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו
תסכים החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר
: הש"י היות אליהו מבקש רע לישראל הישירו להבין שאין השם יתברך חפץ
את הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם ה'
ר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס
הו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכונה האלהית בזה המראה
אה לו השם יתברך ולזה השיב שנית לש"י כמו התשובה הראשונה וכאשר ראה
י שהוא משתמש בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז
יוע שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך ינקום הש"י
תו מישראל בעוזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע : הל' הוא להודיע

כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא היה בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים המלאכותיים ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברים אשר היה חורש בהם : הל"א הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם : הל"ב הוא במדות כי לפני שבר גאון ר"ל שהגאוה סבת השבר ושהבוטח בכחו ובחזקו ינוצח ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגא' מאד ושאל למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא נתפייס בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכים בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו וסבב שבמתי מעט נצחוהו אחאב בשתי מלחמות זו אחר זו והנה שם הש"י בטחו על חזקו כדי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויצאו מחיל ארם איש לקראת כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו וינסו ארם מפני זה ונצחום ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם : הל"ג הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי ה' הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם נצוחם המון חיל ארם הנפלא במתי מעט למען ידעו כי ה' הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שזכר בזה המקום :

הל"ד הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדינים מפני מה שנתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש"י בחרמו ובדרשותו ובמכמרתו כעס הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו : הל"ה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לבו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה גם כן למכרו אליו :

הל"ו הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שמרון היה מושל בישראל ומגיע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך החורים אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחין אבותיהם לעשות רצונו כדי שלא ימית בניהם ולזה זכר שנערי שרי המדינות היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשמרון היה מלך בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישראל אשר בשמרון כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה : הל"ז הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעיד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיים שהשם יתברך שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה : הל"ח הוא להודיע שהרוגי מלכות נכסיהן למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה מפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שנאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו :

הל"ט הוא להודיע שכאשר יעד הש"י יעוד רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש"י הנה הש"י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש"י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו : המ' הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות : המ"א הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש"י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש בדבר ה' הסתפק בנביאי האשרה שהיה לו ולא דרש פי ה' מנביא ה' : המ"ב הוא להודיע שעצת ה' היא תקום ולא תועיל תחבולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש"י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמה שלא יפול במה שיעד לו הש"י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר ה' אשר דבר ולא אמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו פלוני : המ"ג הוא להודיע שיש במה שיושפע מצבא השמים מה שהוא מימין הש"י וגו מה שהוא לשמאלו וכלל הנה הרעות המסודרות ממנו הם כאלו הם משמאל הש"י מפני היותן בלתי מכוונות בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות ה' והטובות השופעות מהם הם מכוונות בעצמן :

ויהושפט

מות תמות וילך אליה: ה וישובו המלאכים אליו ויאמר אליהם מה־זה שבתם: ו ויאמרו אליו איש | עלה לקראתנו ויאמר אלינו לכו שובו אל־המלך אשר־שלח אתכם ודברתם אליו כה אמר יהוה המבלי אין־אלהים בישראל אתה שלח לדרש בבעל זבוב אלהי עקרון לכן המטה אשר־עלית שם לא־תרד ממנה כי־מות תמות: ז וידבר אלהם מה משפט האיש אשר עלה לקראתכם וידבר אליכם את־הדברים האלה: ח ויאמרו אליו איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו ויאמר אליה התשבי הוא: ט וישלח אליו שר חמשים וחמשיו ויעל אליו והנה ישב על־ראש ההר וידבר אליו איש האלהים המלך דבר רדה: י ויענה אליהו וידבר אל־שר החמשים ואם־איש אלהים אני תרד אש מן־השמים ותאכל אתך ואת־חמשיך ותרד אש מן־השמים ותאכל אתו ואת־חמשיו: יא וישב וישלח אליו שר־חמשים אחר וחמשיו ויען וידבר אליו איש האלהים כה־אמר המלך מהרה רדה: יב ויען אליה וידבר אליהם אם־איש האלהים אני תרד אש מן־השמים ותאכל אתך ואת־חמשיך ותרד אש־אלהים מן־השמים ותאכל אתו ואת־חמשיו: יג וישב וישלח שר־חמשים שלשים וחמשיו ויעל ויבא שר־החמשים השלישי ויכרע על־ברכיו | לנגד אליהו ויתחנן אליו וידבר אליו איש האלהים תיקר־נא נפשי ונפש עבדיך אלה חמשים בעיניך: יד הנה ירדה אש מן־השמים ותאכל את־שני שרי החמשים הראשנים ואת־חמשיהם ועתה

מנה ארי ממת תמות ואזל אליה: ה ותבו אזגדיא לותיה ואמר להון מא דין תבתון: ו ואמרו ליה גברא סליק לקדמותנא ואמר לנא אזילו תובו לות מלכא דשלח יתכון ותמללון עמיה כדנן אמר יי הלא אלהא קים דשכנתיה שריא בישראל את שלח למתבע בבעל זבוב טעות עקרון בכן ערסא דסליקתא תמן לא תיחות מנה ארי ממת תמות: ז ומליל עמהון מא גמוסא דגברא דסליק לקדמותכון ומליל עמכון ית פתגמיא האלין: ח ואמרו ליה גבר בעיל סערן וזרזא דמשכא אסיר בחרציה ואמר אליה דמן תושב הוא: ט ושלח לותיה רב חמשין וחמשין דעמיה וסליק לותיה והוא יתיב על ריש טורא ומליל עמיה נביא דיי מלכא מליל חות: י ואתיב אליה ומליל עם רב חמשין אם נביא דיי אנא תיחות אשתא מן שמיא ותיכול יתך וית חמשין דעמך ונחתת אשתא מן שמיא ואכלת יתיה וית חמשין דעמיה: יא ותב ושלח לותיה רב חמשין אוחרניו וחמשין דעמיה ואתיב ומליל עמיה נביא דיי כדנן אמר מלכא אוחי חות: יב ואתיב אליה ומליל עמהון אם נביא דיי אנא תיחות אשתא מן שמיא ותיכול יתך וית חמשין דעמך ונחתת אשתא מן שמיא ואכלת יתיה וית חמשין דעמיה: יג ותב ושלח רב חמשין תליתאין וחמשין דעמיה וסליק נאתא רב חמשין תליתאה וכרע על ברכוהי לקביל אליהו ובעא מן קדמוהי ומליל עמיה נביא דיי תיקר כען נפשי ונפשא דעבדך אלין חמשין בעינך: יד הא נחתת אשתא מן שמיא ואכלת ית תרין רבני חמשין קדמאין וית חמשין דעמהון

רדק

(ז) מה משפט האיש. מה תארו ותרגומו מה נימוסא דגברא ונרא' כי אלישע לא הי' אז עמו כי פעמים הי' מניחו באחת המקומות והי' הולך יחידי על ההרים להתבודד בנבוא': (ח) אליהו התשבי. כי יודע הי' כי מנהגו לאזור אזור עור והי' ידוע כי בעל שער הי' ותימ' הוא היאך לא היו מכירים אותו מלאכי מלך ישראל והלא הוא הי' רגיל עם אחאב ובשמרון ואפשר כי אלו האנשים ששלח מלך ישראל לא היו אז בשמרון כשהי' אליהו רגיל שם וזמן רב הי' לאליהו שלא הי' בשמרון מפני איזבל שאמר' להרגו שהרי במלחמת בן הדד ראינו שלא הי' שם ולא במלחמות רמות גלעד כי מיכיהו בן ימלא הי' להם אז הנביא לה' אשר בשמרון: (יב) ויען וידבר אליה'. ויען כמו ויען איוב ויאמר וענית ואמרת לשון צעקה בדבור

מצודת ציון

(ז) משפט. ר"ל מנהג: (יג) שר חמשים שלשים וחמשיו. הוא השוך כמו שר חמשים וחמשיו שלישית כתבו

רלבג

הלך לקרא' מלאכי מלך ואמר להם מה שובו (ז) מה משפט האיש. ר מנהג האיש וכן וכו כל הימים: (ט) וישלח חמשי' וחמשיו. ר"ל לאליהו לכבודו לקרוא גדול שהיו חמשי' איש לפניו והלכו עמו החמ ההם: איש האלהים דבר רדה. ידמה מדברי היו רוצים להביאו עמהם מצד מצות המלך ולזה שיבא במצות המלך אליהו מעניני' שאם לא ללכת מעצמו יקחוה למלאת מצות המלך ו להם כי מאחר שהם אותו איש אלהים הנ הכל אינו תחת המלך ו בחזקם עמו ולזה אמר אלהים אני תבא אש ותאכל אותך ואת ולפי שהשר השני דבר כן באופן שדבר אליו עשה אליהו שירדה אש ואכלה אותו ואת חמש השר השלישי לא הר אליו בכח אבל בא אליו ולזה לא עשה אליהו ד וגו

על ראש ההר ה' דסמיכי נכון לבקר. ויעבר דוד וישלח אליו שר חמשין אחר מפני גערת אחד. הבית על ראש ההר: ב בקריאה וסי' ואם איש ואם איש אלהים אני. שפתים יצדק. אנ"ך: ח' בקריאה וסי' נמסר בנך אליה ה' וסי' ומלאך ד ודבתריה ולכן פה אמר ואזור עור אזור. ו וידבר אליהם. הנה אנ וחד ויערשיה ואליה.

תולדות אהרן ואזור
שער
החמשים. שם שצק

מצודת ד

(ז) מה משפט האיש ומלבושיו: (ח) ב מגודל בשער הרבה בחגורה של עור: עם חמשים האנשים שר עליהם: המלך כאומר רד במצות המ עם אנשי: (יג) תיקר תהא נפשי יקרה וחש לבל תמית אותי: (יד)

רשי

ון חולי : (יז) וימלוך יהורם תחתיו . אחיו היה : בשנת שתים
יהושפט . אפשר לומר כן והלא מלך בשנת י"ט ליהושפט שהרי אחזיה מלך
שנתים ובסמוך נמי כתיב בשנת י"ח ליהושפט מלך יהורם ויהושפט
ים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג
מד ובשכר שזעק תלה
שנים ומאותה שעה
לבנו : (א) בסערה .
ברוח

רדק

בדבור : רד אותו . פי' עמו וכן וירד אתו אל המלך ירד עמו והלך אל המלך כי השר עלה אל קצה ההר ואליהו היה בראש ההר : (טו) אל תירא מפניו . כי מתירא היה שיוליכנו למלך והיה ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע שימות או היה ירא מפני איזבל אמו : (יז) בשנת שתים ליהורם בן יהושפט . היאך היה זה והלא אמר למעלה כי מלך בשנת י"ח ליהושפט ויהושפט הלך עמו למלחמת מואב והנה היה מלך בימי יהושפט שבע שנים כי יהושפט מלך כ"ה שנים אלא שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני מחלוקת אחיו כמו שאומר בדברי הימים ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ומה היה צריך לומר זה ידוע הוא כי המלוכ' היא לבכור אלא שנרא' כי היה מחלוקת בין בניו לפיכך נתן לו המלוכ' בחייו ומלך בחיי אביו שבע שנים ובשנת שתים למלכות יהורם זו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל : כי לא היה לו בן . לא היה לאחזיהו בן לפיכך מלך יהורם אחיו תחתיו ובסדר עולם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט אפשר לומר כן והלא הוא מלך משנת שמונ' עשר' ליהושפט אלא לענין שנאמר ויעזר יהושפט וה' עזרו ויסירם אלהים ממנו ראוי היה יהושפט ליהרג באות' שע' לפי שהיה עוזר לרשע ובשכר שזעק תלה לו האל ז' שנים ועלו לבנו ועוד נכתבנו : (א) בסערה . בקמץ חטף הסמ"ך אמר בסער' ולא אמר כן למט' אלא רכב אש וסוסי אש רוח סער' היו עמהם כמו שאמר ויעל אליהו בסערה אלא הנרא' לאלישע אמר רכב אש וסוסי אש אבל הרוח איני נראית ורוח הסער' העלתה אותו מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלת' אותו כרצון האל על גלגל האש ושם נשרפו בגדיו זולתי האדרת וכלה בשרו ועצמו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנ' ומה שנרא' רכב אש וסוסי אש לאלישע להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו כמו שאמר אלישע אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ודעת המונינו גם חכמינו כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו כמו שהי' אדם הראשון קודם שחטא
וכן

מקרא

ב' תִּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ׃

ל' טו וַיְדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ רֵד
כ"ד מ"ל אוֹתוֹ אַל־תִּירָא מִפָּנָיו וַיָּקָם וַיֵּרֶד
כ"ד מ"ל אוֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ טז וַיְדַבֵּר אֵלָיו כֹּה־
אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן
ד' ג' בענין אין קמצים הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ
בִּדְבָרוֹ לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם
לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃
יז וַיָּמָת כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר אֵלִיָּהוּ וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם תַּחְתָּיו
ב' ומ"ל כי הוא הבכור בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לִיהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵּן׃ יח וְיֶתֶר
י"ז מ"ל כסי' ד' דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃

ג' ב א וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת
ב' כתיב סמ"ך ובענין יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בִּסְעָרָה הַשָּׁמָיִם

תרגום

וּכְעַן תֵּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ׃ טו וּמַלֵּיל מַלְאֲכָא דַיָי עִם אֵלִיָהוּ חוּת עִמֵיהּ לָא תִדְחַל מִן קֳדָמוֹהִי וְקָם וּנְחַת עִמֵיהּ לְוַת מַלְכָּא׃ טז וּמַלֵּיל עִמֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲלַף דִשְׁלַחְתָּא אִזְגַדִין לְמִשְׁאַל בְּבַעַל זְבוּב טָעֲוַת עֶקְרוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָם דִשְׁכִנְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁאַל בְּפִתְגָמֵיהּ בְּכֵן עַרְסָא דִסְלֵיקְתָּא תַמָן לָא תֵיחוּת מִנַהּ אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת׃ יז וּמִית כְּפִתְגָמָא דַיָי דְמַלֵּיל אֵלִיָהוּ וּמְלַךְ יְהוֹרָם תְּחוֹתוֹהִי בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לִיהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה אֲרֵי לָא הֲוָה לֵיהּ בַּר׃ יח וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי אֲחַזְיָה דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה בְּאַסָקוּת יְיָ יַת אֵלִיָהוּ בְּעַלְעוֹלָא

דבוו' : המבלי ד' וסי' נמסר בסדר בשלח . בהעלות ג' וסי' ויהי בהעלות ה' את אליהו . בהעלות העולה והחלבים . בהתי אתך עיר נחרבת :

רלבג

היה מסכים לבא עם
א אל המלך לירא אתו
בנו' ומאיזבל אמו :
ת שתים ליהורם בן
מלך יהודה . יש בכאן
ומה שלא יתכן שיהיה
ב שנת שתים ליהורם
ט וזה שכבר מלך בשנת
רה ליהושפט ולא מלך
שתים שני' כמו שקדם
י יהושפט עשרים וחמש
ה לא יתכן שנאמר
למלוך יהורם בן אחאב
ים ליהור' בן יהושפט
ינו שכבר התחיל למלוך
יהוספ' בחיי אביו מעט
חב הנה לא יתכן מה
ת הממלכה נתן ליהורם
הבכור שהרי החזיק בה
ה זכר במה שיבא כי
ש ליורם בן אחאב
ל ויהושפט מלך יהודה
ורם בן יהושפט מלך
ממה שיוסיף עוד ספק
עוד שאחר זה כתב כי
ת אחת עשרה ליורם בן
מלך אחזיה על יהודה
אחר כתב כי בשנת
שרה ליורם בן אחאב
זיה על יהודה וזה
כשיאמר בשנת כך למלך כך הנה פעם ירצה בו שעברו אותן שנים למלך
ה שהמליך בשנ' ההוא ויהי' הרצון באמרו בשנ' אחת עשר' ליורם בן
בנ' עברו לו אחת עשרה שנה והיא בשנת שתים עשרה והרצון באמרו בשנ'
שרה הוא שבנ' היה בשנה ההיא . והנר' בעיני כי מפני החתון שהיה
עם אחאב היה יהושפט הולך אחרי מות אחאב עם מלך ישראל כל ימיו
ולקים לו כבוד בני אחאב מפני היותו זקן והתחתן באחאב ולזה תמצא
שנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה והרצון בו
היה מנהיג מלכות ישראל עמו וכאילו היה יהושפט מלך ישראל גם כן והוא מבואר שהוא מחוייב שיהיה פירושו כן כי אי אפשר שיהיה הרצון בו שתהי'
ש ליהושפט כי שנת החמש ליהורם בן אחאב היא שנת עשרי' וחמש ליהושפט אחר שכבר מלך אז יהורם בן יהושפט ובזה הדרך נאמר שעד שהתחילה השנה
למלכות יהורם מלך יהודה היה מלך יהודה משתתף עם יהורם בן אחאב בהנהגת המלכות כי כבר תמצא במלחמותיו שהיה יהושפט תמיד עמהם . והנה
אלו הפסוקים ידמה בעיני שהשנה שמלך בה אחזיה היתה שמנה עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשר' ובמלוך יהורם עברו ליהושפט שמונה
נה והיה בשנת התשע עשרה ובשנה שעברו חמש שנים ליהורם בן אחאב מלך ישראל מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה ובזה לא יפול שום ספק כי כשעברו
ארבע שנים מלך יהושפט ונשארו לאחאב י"ח שנים מקוטעים ולזה לא עברו ליהושפט במותו כי אם י"ז שני' שלמים והיה בשנת שמנה עשרה ומלך אחזיה
מקוטעים ומת כשהיה יהושפט בשנת התשע עשרה ואחר כן יהושפט פחות משש שנים כדרך שלקח מהשנה העשרים וחמש מעט ואז עברו חמש שנים ליהורם
ב והיא בשנה הששי' וכשעברו לו אחת עשרה שנה והיה בשנה השתים עשרה בדרך שלקח מהשתים עשרה יותר ממה שלקח מהשנה הששי' הנה כבר עברו
בן יהושפט יותר משש שנים שלמים והיותר היה קצתו מהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט וקצתו היה מהשנה השמינית ונחשב לו זה שמנה שנים ולא היה
א שש שני' ויותר מעט ולפי שהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט לא היתה אלא זמן מועט מאד . כמו שבארנו הנה לא נראה בזמן ההוא היות מלך יהודה
משתתף עם מלך ישראל בהנהגת ישראל ולא הראה לו זה עד בא השנה השנית ליהורם מלך יהודה והנה בזה הדרך נתישב כל זה בלי שום ספק : (א) בהעלות
אליהו בסערה השמים . אי אפשר שיובן שהעלהו השמים כי לא יעלו שם אלו הגופות אבל הכוונה בו בגובה האויר כאמרו ערים גדולות בצורות בשמים ומגדל
וראשו בשמים והנה נשאהו רוח ה' אל מלאכות ה' אל מקום לא נודע עדיין והוא חי שם כמו שבארנו

מצודת דוד

ון בזדון : ועתה . הואיל ואני באתי בהכנעה : (טו) רד אותו . רד עמו :
ל' נו. וירד עמו : (יז) וימלוך יהורם . אחי אחזיה בן אחאב : בשנת שתים
ו בן יהושפט . אז"ל מעת שהלך יהושפט אל רמות גלעד לעזור לאחאב מונין
לו גם לבנו על כי היה ראוי ליהרג אז על שעזר לרשע ובעת הסיא הם שתי
שנים כי אז נהרג אחאב ומיד מלך בנו אחזיה וימי מלכו שנתים ומת ומיד מלך
יהורם אחיו : כי לא וכו'. שימלוך תחתיו ולזה מלך אחיו : ב (א) בהעלות. בעת
בא הזמן שהעלה ה' את אליהו ע"י רוח סערה אל השמים הלך אז אליהו עם אלישע
מן

זכן הכנים חנוך שם . וכדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן : וילך אליהו . ואליהו נאמר לו ברוח הנבואה כי באותו היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע אבל אלישע נאמר לו גם כן ברוח נבואה שהרי אמר גם אני ידעתי החשו ושאר הנביאים נאמרה להם כל שכן הוא ומה שהיו הולכים מעבר הירדן נראה כי כן נאמרה לו לאליהו בנבואה כי מעבר לירדן ילקח אולי היה הלקחו במקום אשר נאסף משה רבינו לכבודו כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבינו וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהראה לו למשה רבינו וגם מ' יום ומ' לילה כמו שגם משה רבינו : (ב) חי ה' וחי נפשך . מה שאמר וחי נפשך אחר שאמר חי ה' לא אמר כן אלא להגדיל כי השבועה הראשונה גדלה אלא נשבע בנפשו להראות כי גדלה נפשו בעיניו והקדים חי ה' לכבוד : (ג) בני הנביאים . כתרגומו תלמידי נביאי : אשר בית אל . כמו בבית אל ומה שהיו בני הנביאים בבית אל וביריחו כן היו בערים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם עליהם ומה שהיו ברוב ערי ישראל כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ונבואתם היתה לשעה לפיכך לא נכתבה נבואתם : החשו . פירשו בו צווי כמו בפתח הה"א וכן ת"י שתיקו ואדוני אבי ז"ל פירש כמשמעו כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא דברו לו עוד : (ח) ויגלם . כרכה והכה בה את המים וכן בגלומי תכלת פי' כרכי בגדים : (ט) פי שנים ברוחך אלי . פירשו רז"ל כפלים ממה שהיה באליהו והוא שהחיה שני מתים אחד בחייו ואחד במותו ולמי שאמר על רגליו עמד ולביתו לא הלך שרפא צרעת נעמן שהמצורע חשוב כמת שנאמר אל נא תהי כמת ואדוני אבי ז"ל פירש פי שנים שני חלקים שאל שיהיה לו מרוח אליהו וכן הוא אומר פי שנים בכל אשר ימצא לו שני חלקי נכסיו כי הבכור נוטל שני חלקים מן הנכסים והפשוט נוטל החלק השלישי : (י) הקשית לשאול . די היה לך בחלק אחד מרוחי או כחצי רוחי אבל פי שנים דבר קשה שאלת ואעפ"כ אם

ברות סערה : (ב) שב נא פה . חפץ היה לדחותו מחמת ענוה שלא בהלקחו : את אדוניך . ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים כאליהו : (ח) ויגלם כרכה כדי שתהא נוחה להכות בה : ויגלום . ולא כריכה ממש אלא שקורין פייגד"ו בלע"ז : (י) הקשית לשאול . אי אפשר לתת לך יותר מ

ב וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן־הַגִּלְגָּל׃
ב וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־אֱלִישָׁע שֵׁב־נָא
פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי עַד־בֵּית־אֵל
וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ
אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּרְדוּ בֵּית־אֵל׃ ג וַיֵּצְאוּ
בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בֵּית־אֵל אֶל־
אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי
הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל
רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃
ד וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע ׀ שֵׁב־נָא
פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי יְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר חַי־
יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּבֹאוּ
יְרִיחוֹ׃ ה וַיִּגְּשׁוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־
בִּירִיחוֹ אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־
אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי
יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃ ו וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ
שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי הַיַּרְדֵּנָה
וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם׃ ז וַחֲמִשִּׁים
אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הָלְכוּ וַיַּעַמְדוּ
מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וּשְׁנֵיהֶם עָמְדוּ עַל־
הַיַּרְדֵּן׃ ח וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־אַדַּרְתּוֹ
וַיִּגְלֹם וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה
וָהֵנָּה וַיַּעַבְרוּ שְׁנֵיהֶם בֶּחָרָבָה׃ ט וַיְהִי
כְעָבְרָם וְאֵלִיָּהוּ אָמַר אֶל־אֱלִישָׁע
שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח
מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי־נָא פִּי־
שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי׃ י וַיֹּאמֶר הִקְשִׁיתָ

ג' דסמי' . ד' כליגנא סבירין בבית · ח' · ג' וכפנין · ד' . ח' · ג' וכפנין · ד' · ל' חסר . י' · ג' · ג' · ל"ב · ג'

לְצֵית שְׁמַיָא וַאֲזַל אֵלִיָהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן גִלְגָלָא׃ ב וַאֲמַר אֵלִיָהוּ לֶאֱלִישָׁע תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי עַד בֵּית אֵל וַאֲמַר אֱלִישָׁע קַיָם הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָךְ וּנְחָתוּ לְבֵית אֵל׃ ג וּנְפַק תַּלְמִידֵי נְבִיַיָא דִי בְּבֵית אֵל לְוַת אֱלִישָׁע וַאֲמַרוּ לֵיהּ הֲיָדַעְתָּא אֲרֵי יוֹמָא דֵין יְיָ דָבַר יַת רִבּוֹנָךְ מֵעַל רֵישָׁךְ וַאֲמַר אַף אֲנָא יְדַעְנָא שְׁתוּקוּ׃ ד וַאֲמַר לֵיהּ אֵלִיָהוּ אֱלִישָׁע תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי לִירִיחוֹ וַאֲמַר קַיָם הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָךְ וַאֲתוֹ לִירִיחוֹ׃ ה וּקְרִיבוּ תַּלְמִידֵי נְבִיַיָא דִי בִירִיחוֹ לְוַת אֱלִישָׁע וַאֲמַרוּ לֵיהּ הֲיָדַעְתָּא אֲרֵי יוֹמָא דֵין יְיָ דָבַר יַת רִבּוֹנָךְ מִנָךְ וַאֲמַר אַף אֲנָא יְדַעְנָא שְׁתוּקוּ׃ ו וַאֲמַר לֵיהּ אֵלִיָהוּ תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי עַד יַרְדְנָא וַאֲמַר קַיָם הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָךְ וַאֲזַלוּ תַּרְוֵיהוֹן׃ ז וְחַמְשִׁין גַבְרָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיַיָא אֲזַלוּ וְקָמוּ מִקָבֵיל מֵרָחִיק וְתַרְוֵיהוֹן קָמוּ עַל יַרְדְנָא׃ ח וּנְסִיב אֵלִיָהוּ יַת שׁוֹשִׁיפֵיהּ וְאַחֵיד וּמְחָא יַת מַיָא וְאִתְפְּלִיגוּ לְכָא וּלְכָא וַעֲבָרוּ תַּרְוֵיהוֹן בְּיַבֶּשְׁתָּא׃ ט וַהֲוָה כְּמֶעְבַּרְהוֹן וְאֵלִיָהוּ אֲמַר לֶאֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אַעְבֵיד לָךְ עַד דְלָא אִתְדְבַר מִלְוָתָךְ וַאֲמַר אֱלִישָׁע וִיהֵי כְעַן תְּרֵין בְּרוּחַ נְבוּאָתָךְ עִמִּי׃ י וַאֲמַר אַקְשֵׁיתָא לְמִשְׁאַל

רלבג

שבארנו : (ב) שב נא ... שלחני עד בית אל ... שתדע שלא עשה ... לתכלית שלא יאציל ... הרוח אשר עליו ... שהרי צוהו הש"י שימ... בן שפט לנביא תחת... אמר זה לו כדי ... אלישע בהפרד אלי... אם יראה שינשא בסע... (ג) היום ה' לוקח א... מעל ראשך . הנה ... שלא נלקח אלא מ... וכן אמר אליהו לאלי... אלקח מאתך וזה ... לקחו . אלהים במות... לקחו מעם אלישע ... שתקו : (ח) ויגלם . ו... כרך אדרתו והכה ב... (ט) ויהי נא פי שנ... אלי . ר"ל במה שהאצ... על כל בני הנביא... כנאצל לו מרוחך פי ... כל אחד מהם והוא ... שאמר כי את ... השמואה יכיר לתת לו ... בכ

בית ד' בלישנא סב... וסי' ויבא ערוב כבד ... איש בעי . ויצאו בני ה... עגלי הזהב אשר : הידע ... כי היום יי לוקח . וחברו ... הידע' חקות שמים . עת ... סלע . הירדנה ד' בקריא ... הגבול הירדנה . ויב ... הירדנה . ויאמר אליהו א... וילך אתם ויבאו הירדנ... י' וסי' נמסר לעיל בספר

הולדות אהרן שלחני ... לת : ול...
מקרים ס' יט : פי שנים ...
מז קס חולין ז עקידה

מצודת ציון

ב (ג) החשו . שתקו כמו ואנחנו מחשים (שם כב) : (ח) אדרתו . מלבוש יקר המיוחד לנביאים וכן ויטלך אדרתו (שם יט): ויגלום . כרכו כאחת וכן בגלומי תכלת (יחזקאל כז) ופי' בכריכת בגדי תכלת : בחרבה . ביבשה : (ט) פי . ענין חלק וכן פי שנים בכל אשר ימצא

מצודת דוד

מן הגלגל : (ב) שב נא פה . מגודל הענוה חפץ לדחותו לבל יראה ... השמים : (ג) אשר בית אל . אשר בבית אל : הידעת . בלשון שאלה ... ידעת וכו' : מעל ראשך . כאלו אמרו הגם היה לך לעטרה ויוסר העטרה מ... החשו . שתקו ולא תדברו מזה על כי ראה באלישע שאין חפצו לגלות הד... הענוה : (ז) מנגד מרחוק . כפל המלה לתוספות ביאור : (ח) ויגלום . כדרך אדרתו שתהא נוחה להכות בה את המים : ויחצו הנה והנה . נבקעו המים ומזה ... ומזה נשארו במקומם ולא ירדו למטה : (ט) שאל וכו' . ר"ל שאל בטרם אלקח מה טובה אעשה לך : פי שנים . שתשרה עלי רוח הנבואה במעלה כפולה על מ... עליך : (י) הקשית לשאול . כי איך אוכל להשפיע עליך דבר שאין בי : אם תראה . אך ...

רשי

אם תראה אותי לוקח מאתך. אז אוכל לעשות לך יותר ויותר: יהי לך
אין לא יהי' שאין היכולת בידי: (יב) אבי אבי רכב ישראל. רבי
להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: (יד) איה ה' אלהי אליהו
שתשר' בי פי שנים ברוחו אלי: אף הוא ויכה את המים. אף הוא.
אליעזר בנו של רבי
גדולה חביית אליסע
אליהו שבתחלה
ועכשיו זכותו יחידי:
אלו רוח ה'. אפשר
לו הידעת כי היום
אדוניך ועכשיו נעלם
הוא מלמד מיום
יהו הלכה ונסתלקה
מן הנביאים ושוב
לא

רדק

אם יהיה לך כח רוח אלהים שתוכל לראותי כשאלקח מאתך ידעתי כי
מאת האל יהיה שיהיה לך כמו ששאלת: לקח. פעל עומד מבנין שלא נזכר
פעלו לפיכך הוא קמוץ: (יא) ויעל אליהו בסערה. כמו שפירשנו ופירוש
השמים לענין הגוף האוירי כמו אשר תעוף בשמים ולענין הרוח השמים
העליונים עם המלאכים שיכנו
להם השמים כמו הללו את ה'
מן השמים ואליהו נעשה רוחני
והגוף כלה באש העליוני ושב
כל יסוד אל יסודו ואליסע ראה
העלותו מן הארץ ובהיותו לאויר
ראה דמיון רכב אש וסוסי אש
שהפריד בין שניהם. כלומר
בראותו כי נפרד ממנו מעת
אשר הועלה וכן בגדיו כלו באש
זולתי האדרת שנפלה מעליו
כדי שיקחנו אליסע להכות בה
המים ואם כדברי רז"ל שהיה
לו כפלים ברוח ממה שהיה
לאליהו תימה הוא מה צורך
היה לו אדרת לאכות בה המים
והנה אפי' עם האדרת לא
נחצו המים עד שאמר איה ה'
אלהי אליהו ואם תאמר לא
נפלה האדרת לצורך אליסע
אלא כיון שנעשה רוחני נפלה
האדרת מעליו אם כן שאר
בגדיו למה לא נפלו גם כן:
(יב) ואליסע ראה. ראה
העלותו מן הארץ ולא ראהו
עוד כי רכב אש וסוסי אש
הפרידו בין שניהם: אבי אבי.
כתרגומו רבי רבי וכן תלמידי
הנביאים נקראו בני הנביאים:
רכב ישראל ופרשיו. כתרגומו
דטב להון לישראל בצלותיה
מרתיכין ופרשין: ויקרעם
לשנים קרעים. מכאן סמכו
רז"ל שחייב אדם לקרוע על
רבו שלמדו חכמה ואותו הקרע
אינו מתאחה לעולם לפי שנאמר
לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם
איני יודע שהוא לשנים אם כן
מה ת"ל לשנים שיראה כבן
הקרע לעולם: (יד) איה ה'
אלהי אליהו. ת"י כן: ואמר
קבל בעותי ה' אלהיה דאליהו
ולפי פשוטו איה הוא שאינו
מראה כח האות לי כמו שעשה
לאליהו בהכות המים: אף הוא
ויכה את המים. אף הוא
נעשה לו נס והכה המים פעם
שנית אחר שאמר איה ה' אלהי
ונחצו הנה והנה וי"מ אף הוא
על אליהו שבא כמו שהיה רוחני
והכה את המים ויחצו ויעבר

לשאול אם־תראה אתי לקח מאתך ג' קמצי'
יהי־לך כן ואם־אין לא יהיה׃ יא ויהי ב'
המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב־
אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ל' . ל' וחסר
ויעל אליהו בסערה השמים׃ ב' בטע'
יב ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי פסק
רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד
ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים
קרעים׃ יג וירם את־אדרת אליהו ח'
אשר נפלה מעליו וישב ויעמד על־
שפת הירדן׃ יד ויקח את־אדרת
אליהו אשר־נפלה מעליו ויכה את־ י'
המים ויאמר איה יהוה אלהי אליהו
אף־הוא ׀ ויכה את־המים ויחצו הנה י' . ג'
והנה ויעבר אלישע׃ טו ויראהו בני־ ל' וחס'
הנביאים אשר־ביריחו מנגד ויאמרו
נחה רוח אליהו על־אלישע ויבאו ג' מלעיל . ל'
לקראתו וישתחוו־לו ארצה׃
טו ויאמרו אליו הנה־נא יש־את־
עבדיך חמשים אנשים בני־חיל
ילכו נא ויבקשו את־אדניך פן־ ג'

ה' אם תחזי יתי דאנא
מידבר מלותך יהי לך כן
ואם לא לא יהי׃ יא והוה
עד דאינון אזלין מיזל
וממללין והא רתיכין
דאשתא וסוסון דאשתא
ואפרישו בין תרויהון וסליק
אליהו בעלעולא לצית
שמיא׃ יב ואלישע חזי
והוא מצוח רבי רבי דטב
להון לישראל בצלותיה
מרתיכין ופרשין ולא
חזהי עוד ואתקף בלבושיה
וסדקינון לתרין סדיקין׃
יג ואריםהיתלמכן יית שושיפא
דאליהו די נפלת מניה
ותב וקם על כיף ירדנא׃
יד ונסיב ית שושיפא
דאליהו דנפלת מניה
ומחא ית מיא ואמר קביל
בעותי יי אלהיה דאליהו
אף הוא ומחא ית מיא
ואתפליגו לכא ולכא ועבר
אלישע׃ טו וחזוהי תלמידי
נבייא דביריחו מקביל
ואמרו נחת רוחיה דאליהו
על אלישע ואתו לקדמותיה
וסגידו ליה על ארעא׃ טז ואמרו ליה הא כען אית עם עבדך חמשין גברין
בני חילא ייזלון כען ויבעון ית רבונך דלמא נטליה

לקח ה' וסי' נמסר בסדר בראשית: וירם ה' בקריא' וסי' ויעשו בן משה ואהרן. וירם משה את ידו. וירם הטבח את השוק והעליה. וירבעם בן נבט אפרתי הזה. וירם אדרת אליהו. וירם קרן לעמו. ואשמע את האיש. וירם יאשיהו לבני: נחה ג' מלעיל וסימ' נחה ארם על אפרים. נחה שקטה כל הארץ. נחה רוח

תולדות אהרן אם הבאם. עקידה שם זוהר ויצב: והנה רכב אש. תענית י סוטה מט (ברכות ח): ויעל אליהו. סכה ה: ואלישע ראה. מ"ק כו סנהד' ס סא עקידה ש' קד (מ"ק סג): ולא ראהו עוד. מ"ק שם: ויחזק בבגדיו. שם כב כו: אף הוא. עקרים מ' יט:

רלבג

ימצא לו: (י) אם
תי לוקח מאתך.
על דרך המופתים
כאילו יאמ' שאם
בעת הלקחו מעמו
בסערה השמים אז
על צד המופת שיאצל
אשר על אליהו מה
מה שבקש אליסע ואז
אדרתו כדי שיחזיק
ותהיה כלי מה
המופת הלא תראה
היה מלוה גחזי שיקח
ליסע בידו להחיו' בו
וכן תמצא שעל צד
תחדש באדר' אליהו
אליסע בעשיי' המופתי'
ולתנו באמרו אם
לוקח מאתך יהי
אחרים ואשר
הוא מה שזכרנו
ללשון ולענין וזה כי
אם תראה אותי
שתשכיל מציאו'
והוא שכל אליהו
מהאמר ואלו
הכרח שיהיה זה
לאליהו וכבר בארנו
אפשר וקנתם אמרו
אותי לוקח מאתך
עמי בכל הסודות
נבוך בהם מפני
לוקח מאתך ולא
לך ממני זולתי בזה
יקשה לזה שאנחנו
שעמדו יחד אחר כל זה מה שיתכן בו זה הענין גם לא היה מספיק
כמו זה לזה הענין לפי מה שאחשב: (יא) והנה רכב אש וסוסי אש
בין שניהם. הנה נתחדש זה על דרך המופת לשאת אליהו אל אשר יהיה
הש"י: (יב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הנה כמו שהתלמידים
בני' כמו בני הנביאים כן הרב יקרא אב כי הוא המוליד שכל התלמיד
רכב ישראל ופרשיו כאילו יאמר שהוא התוקף והחוזק של ישראל במלחמ'
רכב והפרשי' אשר בהם יגברו במלחמה: (יד) אף הוא ויכה את המים
והנה. ר"ל אף הוא כאשר הכה את המים הנה נחצו תכף הנה והנה, ואחשב כי לא הכה אותם אלא פעם אחת ובפע' ההיא אמר איה אלהי אליהו
וגם שגם אליסע הגיע לזאת המעלה שהגיע אליהו והוא שכאשר הכה את המים נחצו הנה והנה: (טו) נחה רוח אליהו על אליסע. ר"ל שכבר האצילו
מרוחו

אליסע. ובדרש אף הוא מלמד שנעשו נסים לאליסע בקריעת הירדן יותר מאליהו
שבפעם ראשונה היתה זכות שניהם עומדת ופעם שנייה של אליסע היתה זכות
צדיק אחד עומדת וכן הוא אומר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי מכאן אתה דורש
שמנה מופתים באליהו שש עשרה באליסע: (טו) נחה רוח אליהו. כיון שראוהו
שאכה המים ועבר הירדן ידעו כי נחה עליו רוח אליהו: (טז) חמשים בני חיל.
למה היו צריכים בני חיל וכי היה להם לעשות מלחמה אלא פירוש בני חיל בני
כח

מצודת דוד

אז אותי בעת אשר אהיה נלקח ממך יהיה לך כן כי אז נתכפלה מעלת אליהו
בו גם מקודש ויוכל להשפיע לזולתו כל הדבר שיש בו אז: (יא) והנה רכב אש.
יב אם וכו': (יב) ואליסע רואה. בעת שנלקח: אבי אבי. רבי רבי שהיה לישראל לעזור מול האויב כמו רכב ופרשים כת"י: לשנים קרעי'. ר"ל לשני חתיכות:
ה'. כאומר עם שנלקח אליהו הנה איה ה' הלא השגחתו ויכלתו לא כלה: אף הוא. ר"ל אף הוא בהוייתו בכל עת ולא נשתנה ודוגמתו עתה יזנו תזנותיה וסיא
יחזקאל

מצודת ציון

ימצא לו (דברים כא): הקשית. מל' קשה: ואם אין. ואם לא: (יג) וירם. מל' הרמה
והגבהה

נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד ג׳. ג׳
הֶהָרִים אוֹ בְּאַחַת הַגֵּיאָוֹת וַיֹּאמֶר לֹא הגאיות ק׳
תִשְׁלָחוּ׃ יז וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר ב׳. ב׳.
שְׁלָחוּ וַיִּשְׁלְחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ וַיְבַקְשׁוּ ב׳ חס׳
שְׁלֹשָׁה־יָמִים וְלֹא מְצָאֻהוּ׃ יח וַיָּשֻׁבוּ ד׳. ל׳ ותסר
אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בִּירִיחוֹ וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם הֲלוֹא־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם י״ג חס׳ בסיפ׳ / י״ז מ״ל בסיפ׳
אַל־תֵּלֵכוּ׃
יט וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־אֱלִישָׁע
הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר
אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ
מְשַׁכָּלֶת׃ כ וַיֹּאמֶר קְחוּ־לִי צְלֹחִית ל׳. ל׳
חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו׃
כא וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֶךְ־
שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה
רִפִּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם ה׳. ל׳ וכתי׳ א׳ דגשים
עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת׃ כב וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד ל׳
הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר׃
כג וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־
אֵל וְהוּא׀ עֹלֶה בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים
יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ ל׳

רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ וּרְמָהִי
בְּחַד מִן טוּרַיָא אוֹ בְּחַד מִן
חֵילַיָא וַאֲמַר לָא תִשְׁלְחוּן׃
יז וְאַתְקִיפוּ בֵיהּ עַד סַגְיָא
וַאֲמַר שְׁלָחוּ וּשְׁלַחוּ חַמְשִׁין
גַּבְרָא וּבְעוֹ תְּלָתָא יוֹמִין
וְלָא אַשְׁכְּחוּהִי׃ יח וְתָבוּ
לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתֵיב בִּירִיחוֹ
וַאֲמַר לְהוֹן הֲלָא אֲמָרִית
לְכוֹן לָא תֵיזְלוּן׃ יט וַאֲמַרוּ
אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לֶאֱלִישָׁע הָא
כְעַן מוֹשַׁב קַרְתָּא שַׁפִּיר
כְּמָא דְרִבּוֹנִי חָזֵי וּמַיָא
בִּישִׁין וְאַרְעָא מְתַכְּלָא׃
כ וַאֲמַר אַיְתוֹ לִי צְלוֹחִיתָא
חַדְתָּא וְשַׁווּ תַמָּן מִלְחָא
וְאַיְתִיאוּ לְוָתֵיהּ׃ כא וּנְפַק
לְמַפְקָנָא דְמַיָא וּרְמָא תַמָּן
מִלְחָא וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אַסֵּיתִי לְמַיָא הָאִלֵּין וְלָא
יְהֵי מִתַּמָּן עוֹד מוֹתָא
וּמְתַכְּלָא׃ כב וְאִתַּסִּיאוּ
מַיָא עַד יוֹמָא הָדֵין כְּפִתְגָמָא
דֶאֱלִישָׁע דְמַלֵּיל׃ כג וּסְלִיק
מִתַּמָּן לְבֵית אֵל וְהוּא
סָלִיק בְּאוֹרְחָא וְיַנְקִין
זְעִירִין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא
וְאִתְלַעֲבוּ בֵיהּ וַאֲמַרוּ לֵיהּ

אליהו על אלישע . וחד ונחה עליו רוח יי׳ : נשאו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבאו כל איש אשר נשאו לבו. לקרבה אל המלאכה לעשות אותה . פן נשאו רוח יי׳ : שלשה ימים ד׳ דסמי׳ בקריאה וסימ׳ ויתנו לו פלח דבלה . לכו עוד שלשה ימים דמלכים . ויבקשו שלשה ימים דאליהו . ויהי יונה במעי הדג: מים ה׳ דגשים בקריאה וסי׳ . ויצמא שם העם למים . רפאתי למים האלה . הוי כל צמא . ואדיריהם שלחו צעיריהם . לא רעב ללחם ולא צמא למים ׳ וחד בין מים למים :

תולדות אהרן מושב העיר טוב . סוטה מו :

רד״ק

כמו שהיה להם כח ללכת הנה והנה במעט זמן ואיך אמרו לו שיבקשוהו והלא הם אמרו לו כי היום ה׳ לוקח אדוניך מעל ראשיך אלא חשבו שמא לא עלה השמים אלא נשאו רוח ה׳ והפרידו מבני אדם כמו שראו שנפרד מבני אדם מ׳ יום ומ׳ לילה ואולי פעמים רבות היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו שהרי עובדיה אמר לו ורוח ה׳ ישאך על אשר לא אדע : (יז) ויפצרו בו . הרבה לו דברים עד ששמע אליהם : עד בוש . עד אשר בושש הרבה מלומר להם שישלחו ותרגומו עד סגיא : (יט) הנה נא מושב העיר טוב . עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה מים רעים ולא שהיתה העיר משכלת שאם כן לא היו מודים אותה ולא היו עוברים על החרם לבנות אותה ואליהו ג״כ היאך לא רפה אותה ואם היתה משכלת מכמה שנים שישבו בה היו מניחים אותה ולא היו יושבין בה אלא נראה שמקרוב היה זה הרע למים מרעת יושבי בה ומפני רוע המים היתה גם כן הארץ משכלת שהיו האנשים שותים המים והיו מתים ברוב.. ובדרש אמר יריחו היתה משכלת ומקוללת על שם שארר יהושע ובא אליהו והוסיף לקללה ע״י מעשה של חיאל כשמתו בניו והלכו שניהם הוא ואחאב ובקרוהו וכל הענין נזכר למעלה ובדברי רז״ל מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלת מאי טיבותיה אמר רבי יוחנן חן מקום על יושביו : (כ) מלח . גם בתוך נס היה כי המלח עושה המים רעים וכן ויורהו ה׳ עץ אמרו עץ מר היה וגם בתוך נס היה : (כא) אל מוצא המים . אל מקור המים המקום שהיו המים יוצאים ממנו : רפאתי . בחיר״ק הפ״א כבעלי הה״א : ומשכלת . ולא תהיה הארץ משכלת כי מן המים היה בה השכול : (כב) וירפו המים . נעלמה האל״ף והיה כבעלי הה״א : (כג) ונערים קטנים . כי יש גדולים ויקראו נערים אמר כי אלה הנערים היו קטנים וכן ונער קטן עמו ורז״ל דרשו נערים שהיו מנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה : ויתקלסו בו . לעגו בו ובזוהו בדבריהם שהיו אומרים לו בעלותו

רש״י

לא היתה רוח הקודש מרובה בישראל : (יז) עד בוש . נתבייש ... ויאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצה ... זה ראיתי בתוספתא דסוטה : (יט) והמים רעים . ומחמת המים האר... את יושביה לקברם אם כן מהו ומושב העיר טוב מכאן אמרו חן ... יושביו : (כא) אל מוצ... שהיו נובעים משם : ... מלח . והלא מלח דבר... את המים הוא אלא ... נס : (כג) ונערים ... המנוערין מן המצות : ... עו...

קרה לארץ שתהיה משכלת : (כב) והנה רפא אלישע המים ההם על ד... בהשליכו אל מוצא המים מלח מהמלח ששמו בצלוחית חדש׳ ואחשוב ש... אלישע שתהי׳ הצלוחית חדש׳ כדי שלא יחשבו שיהיה מבושל בה דבר ימשך המלח כחו ויהי׳ לו רושם על דרך הרפוא׳ בתקון המים אך בחר לתקנם במה רושם לתקונם כי אנחנו רואי׳ שהמי׳ המלוחים הם רעים לשתיה עם שאי אפשר במעט מלח שיתן רושם במוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אם ל... על דרך המופת : (כג) ויתקלסו בו . ר״ל לעגו

רלב״ג

... מה שימשך מ...
... בדמיון המופ...
... ולזה חלקו לו...
... חוו לו ארצה : (טו)
... ההרים א...
... ת . ר״ל
... כי היה רגי...
... כמו שאמר
... ה׳ ישאך אל
... : (יז) ויפצרו בו
... הרבו כל כך
... לו בשת מלח...
... בריהם ולזה
... מגד המוסר
... ת רצונם אך
... ן כששאמרו
... שיזכן ממנו
... דבורו כי פעמ...
... כלאו ולזה
... תי אליכם אל
... אלישע שלא יר...
... ו בזה העת כ...
... (יט) והמים רע...
... ת . מפני שאמ...
... תי למים האלה
... עוד מות ומש...
... הארץ משכלת
... רעים . והנה
... מי שיבנה הנ...
... ים משבת בה א...
... היה כן לא היו
... ם שם . והנה
... מושב העיר . ט...
... רואה . ולזה
... סבה . אל
... משכלת . אך
... הרעים . ומז...

מצודת ציון

והגבעות : (טז) נחת . ענין חניה : הגאיות . מל׳ גיא ועמק : (יז) ויפצרו . ענין רבוי הדברים להעביר האדם מרצונו כמו ויפצר בו ויקח (בראשית לג) : בוש . ענין איחור כמו ויחילו עד בוש (שופטים ג) : (יט) מושב . מל׳ ישיבה : משכלת . סורגת אנשים כמו ומשכלת גויך (יחזקאל לו) : (כ) צלוחית . תרגום של צנצנת (שמות טז) היא צלוחית : (כא) מוצא . מקום הנביעה : מות ומשכלת . היא היא וכפל הדבר במ״ש : (כב) וירפו . מל׳ רפואה : (כג) ויתקלסו . וילעגו כמו

מצודת דוד

(יחזקאל כ״ג) ור״ל עדיין היא בהוייתה כשהיתה מאז . או מושב הוא על ... ור״ל אף אלישע עשה כמעשה אליהו וכשהכה המים נבקעו הנה והנה וכו... הולך ומונה יחד כל הנפלאות שעשה אלישע) : (טז) ויראהו . כשבא ... הירדן : (טז) בני חיל . אנשי חיל ובני כח ללכת הנה והנה במעט זמן : ... חשבו שהרוח שבה אל האלהים וגופו הושלך מת ורצו לבקשו ולקברו : לא ... כי ראה שעלה עם הגוף ומגודל הענוה לא אמר להם מה שראה : (יז) ... עד אשר נתאחר זמן רב שהפצירו בו לתת להם רשות לשלוח : (יט) טוב . בשדות וכרמים וכו׳ : והארץ משכלת . בסיבת המים משכלת יושביה : (כא) אל מו... אל המקום שהמים נובעים משם : רפאתי למים . אמר״ל שהיה הנס כפול כי דרך המלח לקלקל המים : לא יהיה משם . לא יבוא עוד משכלת מסיבת המים : קרח . לפי שאליהו רבו היה בעל שער ואלישע היה קרח אמרו בלעג והתול עלה קרח השמימה כאליהו רבך וכאלו אמרו איך במעלה כמוהו כי הוא היה ... ואת...

רשי

וכאן שהקרחת עלינו את המקו' שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים ... מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיקו אבדו פרנסתן כך מפורש בסוטה: וירא. ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה: (א) ויהורם בן ... אף פרש' זו בשביל להגיד גם של מישע מלך מואב שנעשה על ידי אלישע כאן שמנה באליהו שמונה ובאלישע ט"ו לקיים פי ברוחך אלי וכתבן כולם ... זו. כך ראיתי בל"ב ... ר"א בנו דר' יוסי הגלילי ... ירדן של אלישע בשתים ... (ב) רק לא כאביו ... שהוסיפו את הבעל ... (ג) רק בחטא' ירבעם ... בן כל מלכי ישראל מדאגה ... שוב הממלכה לבית דוד ... עלו לרגל לכך עבדו את ... (ד) נוקד. מרי גיתין: ... צמר. דיכרין דרעיא. ... עם

רדק

בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אלישע. וכדרש קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום: (כד) ויראם ויקללם. ונחלקו רז"ל בזה כי קשה אליהם היאך גרם מיתה עליהם על דבר זה מהם אמרו על שם שבזוהו נתן עיניו בהם ונענשו כמו שאמרו כל מקום שנתנו עיניהם חכמי' או מיתה או עוני ומהם אמרו ראה שכלם נתעברו אמותיהם ביום הכפורים כלומר ראה כי מעבירה באו וראוין היו למיתה ולכך הפקירו עצמם לבזותו ולכך קללם ולא מפני שבזוהו ומהם אמרו בלורית ראה להם כע"ג ומהם אמרו שלא ראה בהם לחלוחית מצוה ולא עתידה להיות לא בהם ולא בזרעם לפיכך אררם לסלקם מן העולם ואמר כי נענש על דבר זה שגרם מיתה לאלה הנערים ואמרו שלשה חלאים חלה אלישע אחד על שגרה דובים בתינוקות ואחת על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחת אשר מת בו וסמכו זה לפסוק שאמ' ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו. חלה. הנה אחד. חליו. שנים. אשר ימות בו. ג': שתים דובים. נקבות היו ואומר הריבוי במ"ם כמו גמלים מניקות ובדברי חז"ל מהם אמרו כי מעשה נס היה כי באותו יער לא היו רגילים חיות רעות ומהם אמרו נס בתוך נס היה כי לא היה שם לא יער ולא דובים ואמרו בשביל ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים: (ב) ויסר את מצבת הבעל. אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע"א שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנ' אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלי' שעשה ירבעם: (ד) היה נוקד. כתרגומו מרי גיתי ונקרא בעל המקנה נוקד שכאן נקודי' ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנח' למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר. כלומ' עם צמרם שלא היה גוזזם ולא אמר הכתו' אם היה משיב לו מנח' זו בכל שנה או לזמן אחד ידוע ביניהם: (ה) ויהי כמות אחאב. בכ"ף וכאשר מת אחאב פשע מלך מואב באחזיהו כמו שכתו' למעלה וכן ביורם אחיו

לו עלה קרח עלה קרח: כד ויפן אחריו
ויראם ויקללם בשם יהוה ותצאנה
שתים דבים מן היער ותבקענה
מהם ארבעים ושני ילדים: כה וילך
משם אל הר הכרמל ומשם שב
שמרון: ג א ויהורם בן
אחאב מלך על ישראל בשמרון
בשנת שמנה עשרה ליהושפט מלך
יהודה וימלך שתים עשרה שנה:
ב ויעשה הרע בעיני יהוה רק לא
כאביו וכאמו ויסר את מצבת הבעל
אשר עשה אביו: ג רק בחטאות
ירבעם בן נבט אשר החטיא את
ישראל דבק לא סר ממנה:
ד ומישע מלך מואב
היה נקד והשיב למלך ישראל מאה
אלף כרים ומאה אלף אילים צמר:
ה ויהי כמות אחאב ויפשע מלך מואב
במלך ישראל: ו ויצא המלך יהורם
ביום ההוא משמרון ויפקד את
כל ישראל: ז וילך וישלח אל
יהושפט מלך יהודה לאמר מלך
מואב פשע בי התלך אתי אל
מואב למלחמה ויאמר אעלה
כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי
כסוסיך: ח ויאמר אי זה הדרך נעלה

סק קרחא סק קרחא:
כד ואתפני לאחורוהי
וחזינון ולטינון בשמא דיי
ונפקו תרתין דובין מן
חורשא ובזעא מנהון
ארבעין ותרין ינקין:
כה ואזל מתמן לטור כרמלא
ומתמן תב לשמרון:
א ויהורם בר אחאב
מלך על ישראל בשמרון
בשנת תמני עסרי
ליהושפט מלך שבטא
דבית יהודה ומלך תרתא
עסרי שנין: ב ועבד
דביש קדם יי לחוד לא
כאבוהי וכאמיה ואעדי ית
קמת בעלא דעבד אבוהי:
ג לחוד בחובי ירבעם בר
נבט דחיב ית ישראל
אתרעי לא סטא מנה:
ד ומישע מלכא דמואב
הוה מרי גיתין ומתיב
תוקרבא למלכא דישראל
שנא בשנא מאה אלפין
תורין דפטמא ומאה אלפין
דכרין דרעיא: ה והוה
כד מית אחאב ומריד
מלכא דמואב במלכא
דישראל: ו ונפק מלכא
יהורם ביומא ההוא
משמרון ומנא ית כל
ישראל: ז ואזל ושלח
לות יהושפט מלכא דבית
יהודה למימר מלכא דמואב
מריד בי התיזיל עמי לות מואב בקרבא ואמר אסק אנא כותך עמי כעמך
סוסי כסוסך: ח ואמר באידא אורחא ניסק ואמר

רלבג

(כד) ויפן אחריו ... הנה לא קללם עד שרא' ... וידע וראה על דרך נבוא' ... ראויים לקללה מלך רוע ... (א) ויהורם בן אחאב ... על ישראל בשומרון בשנת ... עשרה ליהושפט. זה יורה ... לא מלך שתי שנים ... אך היו מקוטעות והנה ... כמה שקדם איך יתישב ... המשכון בלי שום ספק: ... לא היה כאביו וכאמו. ... והוא דבק לבד בחטאת ... ועזב חטאת אחאב ... והנה הסיר מצבת הבעל ... אביו אך לא הסיר ... שעשתה אמו כי לא יכול ... זאת היתה בחיים עדיין: ... נוקד. ר"ל בעל מקנה ... עושה מס למלך ישראל ... אלף כרים ומאה אלף ... צמר ר"ל בעלי צמר ולא גזוזים

... ג' בקריאה וסי' ונהר יוצא ... להשקות את הגן. על בן ... זה בבל. ומשם בארה היא ... משם יקבצך יי אלהיך ... יקחך. ומשם עבר קדמה ... ומשם עבר את בני עמון. ... שב שמרון. ומשם לא ... וחברו: כמות ג' בקריאה ... כמות כל האדם ימותון ... ויהי כמות אחאב. כמות ... מות זה ורוח. אנ"ך:

... ותי חד מן ג' פסוקים דמיין ומתחלפין ב' במלכים וחד בדברי הימים קדמא ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמר יהושפט כמוני כמוך. תניינ' וילך וישלח ... שפט התלך אתי אל מואב למלחמה ויאמר אעלה כמוני כמוך. תליתא ויאמר אחאב מלך ישראל אל יהושפט מלך יהודה התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי ועמך במלחמה. בתראה בדברי הימים:

... ות אהרן עלה קרח. שם מו זוכר פקודי: ויקללם. סוטה שם: שתים דובים. שם: ומישע. (כלאים לא): מלך מואב פשע בי. יומא לו שבועות יב:

מצודת דוד

... קרח: (כד) ויראם. אמרו ז"ל שראה ברוה"ק שאין בהם לחלוחית טובה ולכן ... ג (א) בשנת שמנה עשרה. ר"ל כבר עבר שמונה עשרה ליהושפט כי אחזיה ... וגו מלך אחד שעבר י"ז ליהושפט בתחילת י"ח ובשתים מלך וסוף מקצת הי"ח ... ם ומקצת הי"ט ומלך א"כ אחיו יהורם בתחילת הי"ט מיד אחר שעבר שנת י"ח: שתים עשרה שנה. ומקוטעות היו: (ג) בחטאות ירבעם. בעגלי הזהב: ... יה נוקד. ר"ל בעל צאן הרבה ועל שרובם נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד כמו דברי עמוס אשר היה בנוקדים (עמוס א'): והשיב. לפי שבכל שנה העלה לו ... לכן אמר והשיב ר"ל נתן וחזר ונתן: צמר. עם צמרם לא גזוזים: (ו) ביום ההוא. בעת שבא אלישע לשומרון: (ז) כמוני כמוך. כמו שתעלה אתה אעלה כן

מצודת ציון

... קרח. כן יקרא מי שאין בו שער הראש כמו קרח הוא (ויקרא יג): (כד) ותבקענה. מל' בקיעה: ג (ב) מצבת. מל' מצבה: (ט) ברגליהם. ההולכים עמהם

כמו לחרפה ולקלה (ירמיה כ):

רדק

אחיו ולא השיב לו: (ח) דרך מדבר אדום. לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם: (י) לתת אות' ביד מואב. שאם לא נמצא מים יפולו חיילותינו אילך ואילך למצוא מים ויבואו מואב ולא נוכל להמלט מידם: (יא) פה אלישע. אלישע הלך עמהם על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמהם אבל בא לו בתוך העם: אשר יצק מים. ר"ל ששרת אותו ובדברי רז"ל למד לא נאמר אלא יצק מלמד ששמוש' גדו' מלמוד' ובדרש אמ' עוד אשר יצק מים ע"י אליהו בהר הכרמל כשמלא המזבח והתעלה מים אלישע היה יוצק מים ע"י אליהו ונעשה נס ונעשו י' אצבעותיו כמעינות מי' עד שנתמלאת התעל' מים שנ' ויצקו וכמו ששם נעשה נס על ידו במים לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים ע"י אליהו אמרו אפילו היה מבקש מים לפניו היה נותן לו: (יב) יש אותו דבר ה'. שהרי הוא לא בא לעשו' מלחמ' למה בא לא בא אלא ע"י נבואה באמת יש אותו דבר ה': וירדו. ירדו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו שיבא אלי' לפי שהיו בצרה גדול' חשו לכבוד הבורא ולכבוד נביאו: מלך ישראל ויהושפט מלך אדום. לפי שדבר יהושפט בשמו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנציב שהיו משימי' עליה' מלכי יהודה והוא היה להם מלך ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט מלך להודיע ענוותנותו של אותו צדי' שלא רצה לירד לפני הנביא בבגדי מלכו' אלא כאחד הדיוט וי"א שנגזרה גזרה שיהרג עם אחאב והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה לפיכך לא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לראות כל אלו הנסים: (יג) אל כי קרא ה'. אל תאמר עתה לנו דברים אלו אמת הוא כי קרא ה' לשלשת המלכים הבאים הנה לתתם ביד מואב וי"ת אל לשון בקשה בבעו לא תידכר עלנא חוביה רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין ה' לתלתא מלכיא וכן תרגם אנקלוס אל נא אדוני בבעו כען רבוני: (טו) קחו לי מנגן. אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין כי אבל היה ורוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה וי"א מפני הכעס שכעס על מלך ישראל היה עצב ואמרו כל הכועס אם נביא נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מאלישע ולשמחתו אמר קחו לי מנגן: (טז) עשה הנחל גבים.

מקור

רש"י

עם נמרס: (ח) דרך מדבר אדום. כי גם מלך אדום ילך עמנו: (י) ל[תת] אותם וגו'. סימונו בנמא: (יא) אשר יצק מים על ידי אליהו. ב[הר] הכרמל וביציקתו נעשו אצבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאה התעלה ר[אוי] הוא ליעשות לנו נס על ידו במים: (יג) אל כי קרא ה' וגו'. בבעו לא ד[תדכר] חובין רשעתא ההיא בעי[...] רחמין ארי זמין ה' [...] (טו) קחו לי מנגן מפני כ[עס] נסתלקה שכינה ממנו: (ט[ז]) [...] גבים. בורות מלאים נ[...] ונקל[...]

וַיֹּאמֶר דֶּרֶךְ מִדְבַּר אֱדוֹם׃ ט וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמֶלֶךְ אֱדוֹם
וַיָּסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־הָיָה
מַיִם לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם׃
י וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲהָהּ כִּי־קָרָא
יְהוָה לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת
אוֹתָם בְּיַד־מוֹאָב׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט
הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה וְנִדְרְשָׁה אֶת־
יְהוָה מֵאוֹתוֹ וַיַּעַן אֶחָד מֵעַבְדֵי מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט
אֲשֶׁר־יָצַק מַיִם עַל־יְדֵי אֵלִיָּהוּ׃
יב וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר־יְהוָה
וַיֵּרְדוּ אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
וּמֶלֶךְ אֱדוֹם׃ יג וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מַה־לִּי וָלָךְ לֵךְ אֶל־
נְבִיאֵי אָבִיךָ וְאֶל־נְבִיאֵי אִמֶּךָ וַיֹּאמֶר
לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַל כִּי־קָרָא יְהוָה
לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם
בְּיַד מוֹאָב׃ יד וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה
צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי לוּלֵי
פְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲנִי נֹשֵׂא
אִם־אַבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם־אֶרְאֶךָּ׃ טו וְעַתָּה
קְחוּ־לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי
עָלָיו יַד־יְהוָה׃ טז וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה
עָשֹׂה הַנַּחַל הַזֶּה גֵּבִים ׀ גֵּבִים׃ יז כִּי־כֹה ׀
אָמַר יְהוָה לֹא־תִרְאוּ רוּחַ וְלֹא־תִרְאוּ

אוֹרַח מַדְבְּרָא דֶאֱדוֹם׃
ט וַאֲזַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וּמַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
וּמַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְאַסְחָרוּ
מַהֲלַךְ שַׁבְעָא יוֹמִין וְלָא
הֲוָה מַיָא לְמַשְׁרִיתָא
וְלִבְעִירָא דְעִמְּהוֹן׃ י וַאֲמַר
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַי אֲרֵי
זַמִין יְיָ לִתְלָתָא מַלְכַיָא
הָאִלֵין לְמִמְסַר יַתְהוֹן בִּידָא
דְמוֹאָב׃ יא וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט
הֲלֵית כָּא נְבִיָא דַיְיָ וְנִשְׁאַל
יַת פִּתְגָמָא דַיְיָ מִנֵיהּ
וַאֲתֵיב חַד מֵעַבְדֵי מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר הָכָא
אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט דְשַׁמֵשׁ
יַת אֵלִיָהוּ׃ יב וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט
אִית עִמֵיהּ פִּתְגָמָא דַיְיָ
וּנְחַתוּ לְוָתֵיהּ מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט וּמַלְכָּא
דֶאֱדוֹם׃ יג וַאֲמַר אֱלִישָׁע
לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מַה לִי
וְלָךְ אֱזֵיל לְוָת נְבִיֵי אֲבוּךְ
וּלְוָת נְבִיֵי אִמָּךְ וַאֲמַר לֵיהּ
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּבְעוּ לָא
תִדְכַּר חוֹבִין רִשְׁעָתָא הַהִיא
בְּעֵי עֲלָנָא רַחֲמִין אֲרֵי
זַמִין יְיָ לִתְלָתָא מַלְכַיָא
הָאִלֵין לְמִמְסַר יַתְהוֹן בִּידָא
מוֹאָבָאֵי׃ יד וַאֲמַר אֱלִישָׁע
קַיָם הוּא יְיָ צְבָאוֹת
דִמְשַׁמְשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אֲרֵי
אִלוּלָא פּוֹן אַפֵּי יְהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
אֲנָא נְסִיב אִם אִסְתַּכַּל בָּךְ וְאִם אַחֲזֵינָךְ׃ טו וּכְעַן אַיְתוֹ לִי גַבְרָא דְיָדַע לְנַגָנָא בְּכִנּוֹרָא וַהֲוָה כַּד
דִמְנַגֵן וּשְׁרָא עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃ טז וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ יִתְעֲבִיד נַחְלָא הָדֵין פַּצִידִין פַּצִי[דִין]
יז אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תֶחֱזוֹן רוּחָא וְלָא תֶחֱזוֹן

רלבג

[...] גזוזים: (ח) ויאמר דרך [...] אדום. יתכן שבחר הדרך [...] כדי שלא ירגישו והנו' ש[...] יהודה עם מלך אדום כ[...] תחתיו והוא הנציב ש[...] מלך יהודה: (יא) פה [...] בן שפט אשר יצק מים [...] אליהו. אף על פי [...] לאליהו תלמידים רבים [...] זכר אלישע שהיה תלמיד[...] ראוי שיקב' יותר מהשלמות [...] ששרת את אליהו כי המשו[...] תמיד לפני רבו ולזה יתכן [...] יותר ולזה שפט יהושפט [...] את אלישע דבר ה' מצור[...] כי באה שנשע ממקום [...] אנשי המלחמה ומעפ"י ש[...] היה איש מלחמה ולזה [...] שעשה זה שאם יצטרכו [...] לדבר ה' ימצאהו שם [...] לכבודו ירדו אליו שלש' [...] ולכבוד הש"י: (טו) ועת[ה קחו] לי מנגן. ידוע כי הכעס [...] ההתבודדות לשכל בעת [...] הנבואה מפני טרדת המ[...] אשר יהיה בהם הכעס [...] שכעס מאד אלישע על [...] מפני שדבק בחטאת י[...] הוצרך לדבר יסיר כעסו [...] לבו ואז שרתה עליו רוח ה[...] (טז) עשה הנחל הזה [...] גבים. ר"ל שיעשו המישו[ר] חפירות חפירות ובזולת [...] וגשם יעשה הש"י על דרך [...] שימלאו החפירות אשר [...] ההוא מים יספיקו להם [...] הס[...]

אותם ט' מלאים בספרא וסי' ונלחמה אותם במישור. אהה כי קרא יי'. אל כי קרא יי'. כי רבים אשר אתנו. גדולי העיר מגדלים א[ותם]. בראותו אותם האכה אכה. וילך אותם שמרונה. ויושב אותם בחלה. והנם ממיתים אותם:

תולדות אהרן פה אלישע. ברכות ח פסחים סח (ערכין כב): עלה. פסחים סו מגלה כח: קחו לי מנגן. שבת ל פסחים סו קיז עקרים מ[...] וסיס כנען. (ברכות ג) סוכה נס:

מצודת ציון

מסס והתריסס כמו לעס אשר ברגלי (שופטים ח): (י) אהה. ענין ל' צעקת יללה: (יא) יצק. שפך: (יב) אותו. עמו: (יד) לולי. אם לא: (טו) מנגן. יודע לנגן: (טז) הנחל. העמק

מצודת דוד

כן גם אני: (ט) ומלך אדום. הוא היה נצב מלך מתחת יד מלך יהודה: ויסבו דרך [...] ר"ל הלכו שבעת ימים ולא מצאו מים: (י) כי קרא ה'. ר"ל גזר ה' להפילם ביד [מואב] כי בעבור הצמאון לא יתגברו להלחם: (יא) האין פה. האם אין פה: אשר י[צק] ר"ל שהיה משרתו והתבודד עמו בכל עת: (יב) יש אותו דבר ה'. כי בוודאי לא בא אל המחנה להלחם כ"א בא מדבר ה': (יג) מה לי ולך. ר"ל מה הוא האהבה והקורב[ה] בינינו מהו הטובה שעשית לי ומה עשיתי לך ומדוע א"כ תשאל בי: לך אל נביאי אביך וגו'. הם נביאי הבעל: אל וכו'. ר"ל אל תאמר עתה כדברים האלה כי אנו בסכנה ואל [...] סדין בהזכרת החטאים: (יד) אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: כי לולי וכו'. ר"ל אם לא היה הדבר הזה מה שאני נושא פני יהושפט:

רשי

ונקל זאת. ועוד גם זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף להפליא אתכם ... ונתן את מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. אע"פ שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה כאן התיר לכם שהיא אומה בזויה לפניו וכן הוא אומר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם אלו ... ות הטובים שבהם: החלק' ... שדה זרועה קומל"ו : (כ) ויהי בבקר כעלות ... המים התחילו לירד ... מים בבקר בארץ אדום ... המנחה באין שוטפין ... לאותו הנחל לפי שאמר ... רוח ולא תראו גשם ... ר' תנחומא: (כא) על ... על הספר שקורין : (כב) אדומים כדם. כן ... המים כשהשמש זורחת ... בבקר מאדימות: מנגד. ... והם לא ראו באותו ... מים מעולם לפיכך היו ... סבורין

גֶ֔שֶׁם וְהַנַּ֥חַל הַה֖וּא יִמָּ֣לֵא מָ֑יִם
וּשְׁתִיתֶ֛ם אַתֶּ֥ם וּמִקְנֵיכֶ֖ם וּבְהֶמְתְּכֶֽם׃
יח וְנָקַ֥ל זֹ֖את בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֑ה וְנָתַ֥ן אֶת־
מוֹאָ֖ב בְּיֶדְכֶֽם׃ יט וְהִכִּיתֶ֞ם כָּל־עִ֤יר
מִבְצָר֙ וְכָל־עִ֣יר מִבְח֔וֹר וְכָל־עֵ֥ץ טוֹב֙
תַּפִּ֔ילוּ וְכָל־מַעְיְנֵי־מַ֖יִם תִּסְתֹּ֑מוּ וְכֹל֙
הַֽחֶלְקָ֣ה הַטּוֹבָ֔ה תַּכְאִ֖בוּ בָּאֲבָנִֽים׃
כ וַיְהִ֤י בַבֹּ֙קֶר֙ כַּעֲל֣וֹת הַמִּנְחָ֔ה וְהִנֵּה־
מַ֥יִם בָּאִ֖ים מִדֶּ֣רֶךְ אֱד֑וֹם וַתִּמָּלֵ֥א הָאָ֖רֶץ
אֶת־הַמָּֽיִם׃ כא וְכָל־מוֹאָב֙ שָֽׁמְע֔וּ כִּֽי־
עָל֥וּ הַמְּלָכִ֖ים לְהִלָּ֣חֶם בָּ֑ם וַיִּצָּעֲק֗וּ
מִכֹּ֨ל חֹגֵ֤ר חֲגֹרָה֙ וָמַ֔עְלָה וַיַּעַמְד֖וּ עַל־
הַגְּבֽוּל׃ כב וַיַּשְׁכִּ֣ימוּ בַבֹּ֔קֶר וְהַשֶּׁ֖מֶשׁ
זָרְחָ֣ה עַל־הַמָּ֑יִם וַיִּרְא֨וּ מוֹאָ֥ב מִנֶּ֛גֶד
אֶת־הַמַּ֖יִם אֲדֻמִּ֥ים כַּדָּֽם׃ כג וַיֹּֽאמְרוּ֙
דָּ֣ם זֶ֔ה הָחֳרֵ֤ב נֶֽחֶרְבוּ֙ הַמְּלָכִ֔ים וַיַּכּ֖וּ
אִ֣ישׁ אֶת־רֵעֵ֑הוּ וְעַתָּ֥ה לַשָּׁלָ֖ל מוֹאָֽב׃
כד וַיָּבֹ֜אוּ אֶל־מַחֲנֵ֣ה יִשְׂרָאֵ֗ל וַיָּ֤קֻמוּ
יִשְׂרָאֵל֙ וַיַּכּ֣וּ אֶת־מוֹאָ֔ב וַיָּנֻ֖סוּ מִפְּנֵיהֶ֑ם

מִטְרָא וְנַחְלָא הַהוּא יִתְמְלֵי מַיָא וְתִשְׁתּוּן אַתּוּן וְגֵיתֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן: יח וְקַלִילָא דָא קֳדָם יְיָ וְיִמְסַר יַת מוֹאֲבָאֵי בִּידְכוֹן: יט וְתִמְחוֹן כָּל כְּרַךְ תַּקִיף וְכָל קִרְוִין כְּרִיכָן וְכָל אִילָן דְּיָאֵי תְּעַקְרוּן וְכָל מַבּוּעֵי מַיָא תִּסְתְּמוּן וְכָל אַחְסַנְתָּא שַׁפִּירְתָּא תְּטוּמוּן בְּאַבְנַיָא: כ וַהֲוָה בְצַפְרָא כְּמִיסַּק מִנְחָתָא וְהָא מַיָא אָתָן בְּאוֹרַח אֱדוֹם וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא יַת מַיָא: כא וְכָל מוֹאֲבָאֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי סְלִיקוּ מַלְכַיָא לְאַגָחָא קְרָבָא בְּהוֹן וְאִתְכְּנִישׁוּ מִכֹּל אֲסִירֵי סַיְפָא וּלְעֵילָא וְקָמוּ עַל תְּחוּמָא: כב וְאַקְדִימוּ בְצַפְרָא וְשִׁמְשָׁא נְחַת עַל מַיָא וַחֲזוֹ מוֹאֲבָאֵי מִקָּבִיל יַת מַיָא סוּמְקִין כִּדְמָא: כג וַאֲמָרוּ דַּם דֵּין אִתְגָּרָאָה אִתְגָּרִיאוּ מַלְכַיָא וְקַטְלוּ גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ וּבְעַן פּוּקוּ לְבִיזְתָא מוֹאֲבָאֵי: כד וַאֲתוֹ לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל וְקָמוּ יִשְׂרָאֵל וּמְחוֹ יַת מוֹאֲבָאֵי וַאֲפָכוּ מִן קֳדָמֵיהוֹן

וכל עץ ה' דסמיכי בקריאה וסי' והכיתם כל עיר. והערים יהרסו. רנו שמים כי עשה ה'. ואמרת ליער הנגב. ואביאם אל הארץ: זרחה ד' בקריאה וסי' אם זרחה השמש עליו דמים לו. וישכימו בבקר והשמש זרחה. שמש זרחה ונודד דנחום. והצרעת זרחה במצחו. וזרחה לכם יראי שמי:

תולדות אהרן המים אדומים. שבת קח נדה יט:

רדק

מקור במקום צוי: גבים. חפירות כמו באו על גבים ותרגום בור גובא אמר להם שיעשו הנחל חפירות שימלאוהו מן המים שיבואו ותרגומו פצירין פצירין וכן תרגם אפיקיו פצירוהי: (יח) ונקל זאת בעיני ה'. נקל זאת בעיניו לעשות לכם זה הנס עד שיעשה לכם נס גדול יותר ונתן מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא בשיצורו על עיר כמ"ש הטעם כי ממנו תאכל ואעפ"י שרז"ל קבלו כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל פשט הכתוב הוא שלא אמר אלא בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות. ובדרש כשאמר להם הנביא וכל עץ טוב תפילו אמרו לו הרי הוא אומר לא תשחית את עצה ואתה אומר כן אמר להם על שאר האומות נאמרה זה אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני ה' שנאמר ונקל זאת בעיני ה' ונאמר לא תדרוש שלומם וטובתם אלו אילנות טובות שלהם: תכאיבו באבנים. על דרך השאלה וכן היחיו את האבנים וירפא את מזבח ה' ההרוס ותרגומו תטומון: (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. כעלות בב"ק ופירוש בבקר בעת עלות מנחת הבקר והמים האלה אפשר שהיו מגשמים שהיו רחוקים מהם בארץ אדום אבל המחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם או נפרץ אחד מהנהרות בארץ אדום ברצון הבורא ונגרו המים עד הנחל הזה. ובדרש או בבקר או בעלות המנחה מהו בבקר בעלות המנחה אמר רבי תנחומא שטף של גשמים ירד באדום בבקר ובאו להם בעלות המנחה: (כא) מכל חוגר חגורה. כתרגומו מכל אסירי סייפא: על הגבול. על גבול ארצם להלחם אם יבואו עליהם המלכים: (כג) דם זה. לפי שראו באדמימות ומים לא היו יודעים כי עתה באו המים שם שהרי לא היו שם מתמול שלשום התחזק בלבם כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטטה בין המלכים והרגו אלו לאלו: החרב נחרבו. מענין חרב כלומר נהרגו ביניהם החרב מבנין הפעל: ויבאו. פאו כאנשים בוטחים ולא כנלחמים וישראל ואשר עמהם קמו עליהם והכום: (כד) ויכו בה. כן כתיב בבי"ת וקרי בה"ק והכתוב לא

רלבג

... וקניהם שהביאו לאכול ... ובהמתם אשר ירכבו : (יח) ונקל זאת בעיני ... ר"ל שלא יספיק לש"י ... זה החסד לכם כי הוא ... מיניו ביחס אל החסד ... ...זק לעשות והו' שהכר ... את מואב בידכם : ... והכיתם כל עיר מבצר ... ר"ל שאמ' להם במצו' ... יכו כל עיר בצור' וכל ... ...רת ויפילו כל אילן טוב ... פי שהתור' אמרה לא ... את עצה הנה היה זה ... הש"י לפי שעה להשחית ... ...ו לפי היכלת ולזה צוה ... לסתם להם כל מעין ... ...כות באבנים כל חלקה ... ...די שישחיתו תבואתה : ... בבקר כעלות המנחה. ... לא יתכן שיהיו דברי ... ...ל לאלישע בלילה ולא ... שנאמר שהמתינו לשתות ... ...זרת היום ההוא שבאו ... מדרך אדום הנה הנראה בעיני בזה שהרצון באמרו ויהי בבקר שזה ... אמר לעשות למואב היה בבקר שאחר היום ההוא כמו שיבאר אחר זה אך ... המי' שם נתקיי' תכף בעת אשר יעלו בו מנחת ערב והוא תמיד של בין ... והוא שכבר הביא הש"י מדרך אדום מים ומלא' הארץ מהם : (כא) מכל ... ...גורה ומעלה. ר"ל כל מי שראוי לחגור חגור' להלח' ומי שלמעלה מהם ... ...עקו ויעמדו אל גבול ארצ' לשמו' שלא יכנסו בה אויביה' : (כג) ויאמרו ... וגו'. לפי שלא היה מנהג המישור ההוא להיות בו מים חשבו שיהיו דם ולא נתנו לבם הכאת השמש במים : החרב נחרבו. ר"ל הכו זה את זה בחרב והרגו ... זה : (כד) ויבאו אל מחנה ישר'. הנה סבב הש"י שבאו כלם שם לא כדרך האנשים היוצאים למלחמה אך כדרך האנשים היוצאים לשלל ולזה הכום ישראל בקלות

מצודת דוד

... וכו'. ר"ל אם הייתי מביט אליך בזולת יהושפט יהיה עלי עונש השבועה : ... ועי מנגן. לשמחני בנגונו כי בעבור שכעס על יהורם לא חלה עליו הנבואה ... הנבואה שורה אלא מתוך שמחה והכעס בא' היה עם העצבון : והיה כנגן. ... המנגן התחיל לנגן שרתה עליו רוח הנבואה : (טז) גבים גבים. להתאסף בהם המים הבאים : (יז) לא תראו רוח. ר"ל לא יבואו המים בדרך טבעי ע"י ... גשם כ"א יבואו ע"פ נס : ומקניכם. מה שהביאו למאכלם : ובהמתכם. מה שהיו רוכבים עליהם : (יח) ונקל זאת. החסד הזה הוא נקל בעיני ה' כי ... וה חסד גדול מזה בתת את מואב בידכם : (יט) מבחור. טובה ונבחרה : תכאיבו. תשחיתו אותה במה שתשליכו בה אבנים והוא לשון מושאל מנופעלי חיים הנכאבים ... : (כ) כעלות המנחה. כאשר בא זמן העלאת מנחת תמיד הבוקר : (כא) שמעו. כאשר שמעו שעלו למלחמה נאספו גם המה : מכל חוגר. מכל היודע ... חרב : ומעלה. והמעולים מהם הם הגבורים אנשי מלחמה ור"ל איש לא נעדר : (כב) על המים. הבאים אל הנחל בדבר ה' : אדומים כדם. ע"י זריחת ... על המים נראים הם אדומים : (כג) דם זה. היות כי מעולם לא היה שם מים לחשוב שנראים אדומים מזריחת השמש כי לא ידעו שבא שמה מים בדרך נס : ... נחרבו. ר"ל המלכים נהרגו בחרב כי הכו איש את רעהו בהלחמם זה בזה : ועתה. הואיל וכן הרי הם מוכנים לשלל מואב ולא יצטרכו מעתה להלחם בהם : (כד) ויבואו. כההולכים בבטחון מבלי הכין למלחמה : ויכו בה והכות וכו'. ר"ל

מצודת ציון

הנגן: גבים. בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל) : (יט) החלקה. השדה כמו ראו חלקת יואב (ש"ב יד) : (כא) ויצעקו. נאספו ע"י צעקת המאסף : (כג) החרב נחרבו. מלשון חרב

וַיַּבּוּ־בָהּ וְהַכּוֹת אֶת־מוֹאָב׃ כה וְהֶעָרִים
יַהֲרֹסוּ וְכָל־חֶלְקָה טוֹבָה יַשְׁלִיכוּ
אִישׁ־אַבְנוֹ וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם
יִסְתֹּמוּ וְכָל־עֵץ־טוֹב יַפִּילוּ עַד־
הִשְׁאִיר אֲבָנֶיהָ בַּקִּיר חֲרָשֶׂת וַיָּסֹבּוּ
הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ׃ כו וַיַּרְא מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי־
חָזַק מִמֶּנּוּ הַמִּלְחָמָה וַיִּקַּח אוֹתוֹ
שְׁבַע־מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ
אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְלֹא יָכֹלוּ׃ כז וַיִּקַּח אֶת־
בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר־יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו
וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל־הַחֹמָה וַיְהִי קֶצֶף־
גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו
וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ׃ ד א וְאִשָּׁה
אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־
אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה
יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה
וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ

ויכו ק' · ג'. ד' · ס' פסו' וכל וכל וכל · ג' · ג' · ס'. ו' מ"ל ד' בסיפרא · ג' · ג' · כ"ל סיפרא חס' במ"כ · ג'. כ"צ · ח' · ג'

ומחו בהון וקטלו ית מואבאי: כה וקרויא פגרו וכל אחסנתא שפירא רמו גבר אבניה ומלאוהא וכל מבועי מיא סתמו וכל אילן דיאי עקרו עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרותא ואסתחרו קלעיא ומחוהא: כו וחזא מלכא דמואב ארי תקיפו מניה עבדי קרבא ודבר עמיה שבע מאה גברא שלפי סיפא לאפנאה לות מלכא דאדום ולא יכילו: כז ונסיב ית בריה בוכרא דעתיד דימלוך תחותוהי ואסקיה עלתא על שורא והוה רגז רב על ישראל ואסתלקו מניה ותבו לארעא: א ואתתא חדא מנשי תלמידי נביא מצוחא קדם אלישע למימר עבדך עובדיה בעלי מית ואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל מן קדם יי כד קטלת איזבל ית נביא דיי דבר מנהון מאה גברין ואטמרינון חמשין חמשין גברא במערתא והוה יזיף ומוכל להון בדיל דלא לאוכלא יתהון מנכסוהי דאחאב מן קדם דאינון אונסא וכען רשיא אתא למדבר ית תרין

מעין ד' פתחין בקריאה וסי' כל מעין מי נפתוח. וחברו דדברי הימים. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר מים חיים ונוזלים. וה' מעין קמצין וסי' נמסר בסדר שמיני: חזק ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר מקץ: ולא יכלו ג' וסי' ויעשו כן החרטומים. להבקיע אל מלך אדום ויחתרו האנשים להשיב: אישי ה' וסי' נמסר בסדר ויצא:

תולדות אהרן תענית ד' סנהד' לט: ויהי קצף. שם עב:

רדק

לא מצאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי"ו תמורת אל"ף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישראל בא בה ופי' בה בעיר כלומר בכל עיר ועיר שהיו נסים אלה להמלט שם מפני ישראל והוא אחד במסרה והוא אחד מתרין שקורין בה וסבירין בם והאחר הוא ותירוש יכחש בה: (כה) עד השאיר אבניה בקיר חרשת. קיר חרשת שם עיר גדולה בערי מואב וזכר אותה בכל מפלת מואב ולפי שהיתה בעלת שם זכר אותה ולא זכר הערים האחרות שהרסו ופירוש עד השאיר הכל הרסו והפילו עד השאיר קיר חרשת לבדה שהיתה עיר בצורה וגם לא השאירו אלא אבני החומה וזהו אבניה אבני העיר הזאת כי כל מה שהיה מחוץ לעיר הרסו והפילו העצים וכל האבנים היו משליכים בחלקות הטובות ונשארה חומת העיר הזאת: ויסבו הקלעים ויכוה. הכו בחומה עד שהרסוה ידמה כי לשאר הערים לא היו צריכים להם קלעים אלא היו כובשים הערים ואחר כן היו הורסים אותם ולזאת שהיתה עיר בצורה הוצרכו הקלעים והקלעים האלה לא היו קלעים כיד אלא קלעים שמשליכים אבנים גדולות בדיק וכיוצא בו שהאבן אחת משא ככר ומשליכין באותן הכלים האבן לחומה עד שישברו החומה וכן עשו לקיר חרשת והכוה וי"ת עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה ואסתחרו קלעיא ומחוהא: (כו) וירא מלך מואב. מלך מואב היה בתוך העיר הזאת כמו שאמר למעלה כי נסו מפניהם וחשבו להשגב בעיר הזאת וכראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה הזאת לקח עמו שבע מאות איש להבקיע אל מלך אדום לצאת מן העיר כי אפשר כי מלך אדום היה קרוב לעיר יותר משני המלכים: חזק ממנו המלחמה. פירוש דבר המלחמה וחזק פועל עבר כי אליו קמץ והזיו פתח: (כז) ויקח את בנו הבכור. פי' אדוני אבי ז"ל כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכים כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו וזהו ויעלהו עולה ששרפו כמו ששורפין העולה: ויהי קצף גדול על ישראל. ממלך אדום כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב וזהו שאמר הכתוב על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד ורבי אחי ר' משה ז"ל פי' כי כאשר חשב להבקיע מלך מואב אל מלך אדום אז לקח בנו באותה המלחמה חטפו מהם והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו ויהי' קצף גדול על ישראל ממלך אדום שלא עזרהו להציל ובדרש ויעלהו עולה שאל מלך מואב מפני מה אומה זו רצויה לנסים האלה אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר להם אף אני אעשה כן והע... בנו עולה וחלקו בדבר זה מהם אמרו לשם שמים העלה אותו וזה שאמר ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם כי מלך מואב לא... בנו כשחשב לעשות בו רצון האל וישראל היו מקניפים אותו בכל יום והוא חשב לעשות רצון האל והינו כמו שאמרו אשר לא צויתי זה יפתח שהעלה את בתו וכ... על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו מהם אמרו כי לע"ג העלה ומפני זה חסר וי"ו החמה כי הי' עובד לחמה והעלה את בנו לחמה ומה שאמר ויהי ק... שנזכרו עונותיהן של ישראל באותה שעה שגם הם היו שורפים את בניהם לע"ג ולאשרה ואמר הכתוב וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמרו רז"ל כמתוקנין... לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם: וישבו לארץ. כל אחד מהמלכים שב לארצו. ובדרש באותה שעה ירדו ישראל למדרגה התחתונה: וישבו. כ... כלומר ישבו לארץ כמו וישבו אתו לארץ: (א) ואשה אחת. אמרו שהיתה אשת עובדיה: עבדך אישי מת. י"ת עבדך עובדיה בעלי מית ואת ידעת ארי...

רשי

...סבורין שהוא דם: (כה) והערי' יהרוסו. היו הורסין: ישליכו איש אבנו... נוטלין האבנים מן החומות עד השאיר כל אבני הקירות בקיר לעמוד על... שלבן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה ואחרי זאת... הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה: (כו) ו... בנו הבכור. בפסיקתא... שקלים נדרש ששאל או... מה טיבה של אומה זו... להם נסים כאלה א... אביה' אברה' בן יחיד... א"ל הקב"ה הקריבהו ל... להקריבו להקב"ה או... אף אני בן בכור יש... ואקריבו לע"ג: על החו... וא"ו שהיה עובד לחמ... קצף גדול. שנזכרו כ... שאף הם עובדין לעבו... ואינן ראויין לנס: (א)... הנביאים. אשת עובדי... כל בני הנביאי' שנקרו... תלמידי נביא: והנו... יהורם בן אחאב שהי... ברבית מה שזן את... בימי אביו במדרש רבי... לכך נאמר (לקמן ט')... אר...

רלבג

בקלות: (כד) ויכו ב... את מואב. הנה הנ... כבי"ת וקרי ויכו בכ"ף... בהם שכבר הכום במ... שבאו שם והוא מאנ... ובא כלשון נקבה על... תחנה עלי מחנה ו... השלימו להכות את... במקומותיהם: (כה)... יהרסו. עד השאיר אב... חרשת. ר"ל שבעיר הי... השאיר אבניה כי ה... חזקה מאד וכבר היו... הקלעים ומכים אות'... שם מלך מואב וכראות... ממנו דבר המלחמה ל... שבע מאו' איש שולפחרב... אל מלך אדום ולא יכול... במחנה מלך אדום בנו... של מלך אדום אשר ימלוך תחתיו והעלהו עולה על החומה ר"ל ששרף אות... על שרפו את עצמות מלךאדו' לשיד: (כז) והנה הביא זה הענין קצףגדול ... ר"ל שכעסו מאד על שקרה זה המקר' הרע למלך אדו' שבא לעזור להם: הרצון שהיה למלך אדום קצף גדול בעבו' ישראל כי בסבתם קרה... (א) ואשה אחת מנשי בני הנביאים. ידוע כי בני הנביאים היו כלם ... ולזו... דחי...

מצודת ציון

תרע: (כה) הקלעים. משליכי אבני קלע: (כו) אותו. עמו: להבקיע. מל' בקיעה ור"ל לספריד המחנה ולעבור דרך בה: ד (א) והנושה. המלוה כמו והאיש אשר אתה נושה בו (דברים כד)

מצודת דוד

הכו וחזרו והכו: (כה) איש אבנו. כ"א השליך האבן אשר היה עליו להש... השאיר אבניה וכו'. ר"ל לא השאירו בעיר קיר חרשת כ"א אבני ה... שהיתה מטרפולין של מואב: ויסובו. אחר זה הפילו גם החומה עם אבני... (כו) המלחמה. עם המלחמה הבא עליו: להבקיע. ר"ל לעבור בתוך המחנה אל מלך אדום להלחם עמו ולא יכלו לבוא עד מקומו: (כז) ויקח את בנו. כי ... בנו ולקחו עמו ושרפו כליל כעולה על החומה מול אביו מלך אדום: ויהי קצף. מלך אדום קצף על ישראל כי בעבורם באה לו הרעה הזאת ולא ראו להצילו. ור... שמלך מואב העלה בנו לעולה מבם ומהם אמרו לשמים ומהם אמרו לעבוד' כוכבים ובעבור זה קצף ה' על ישראל וכו': ד (א) ואשה וכו'. ארז"ל שהיתה

רשי

ס בין זרועיו שפשטו ליטול רבית: (ב) אסוך שמן. כדי סיכת שמן נתיבה מן היסוד כמו אל"ף של ואחותי באזניכם (איוב י"ג ז') והאל"ף חרב (יחזקאל כ"א ב'): (ד) וסגרת הדלת. כבוד הנס הוא לצנע והמלא תסיעי. מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו ולנוחית השמן ממקומו לפי שהקב"ה מעין ואין דרך מעין [illegible]זקימו מדרש אגדה (ה) הם מגישים אליה. (ו) ויעמוד השמן. [illegible] ומדרש אגדה [illegible]וקיר שער השמן: ותגד וגו'. באת ליטול למכור אם להמתין [illegible]ר עוד אמר לה לכי [illegible] יש די לכל נשייך ולחיות [illegible]ך בנותר עד שיחיו (ח) ושם אשה גדולה. [illegible]איתי בפ' דרבי אליעזר של אבישג השונמית היתה

לַעֲבָדִים׃
ב וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי (ל ק')
בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת
כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן׃
ג וַיֹּאמֶר לְכִי (ג')
שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־
שְׁכֵנָיְכִי כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃ (שכניך ק' ג' חס' ה')
ד וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־
בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה
וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי׃
ה וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר (ג' וא' ומלא נרכת ה' ג')
הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּשִׁים
אֵלֶיהָ וְהִיא מֹיצָקֶת׃ (מוצקת ק' ג' ב' הס' וא' מלא)
ו וַיְהִי ׀ כִּמְלֹאת
הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי
עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי
וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃
ז וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־ (ב' כתרי לישני)
הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי וְאַתְּ בָּנַיִכִי (נשיך ק' ובניך ק')
תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃
ח וַיְהִי הַיּוֹם
וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה

בְּנֵי לֵיהּ לְעַבְדִין׃
ב וַאֲמַר
לַהּ אֱלִישָׁע מָה אַעְבֵּיד לִיךְ
חַוִּי לִי מָא אִית לִיךְ בְּבֵיתָא
וַאֲמַרַת לֵית לְאַמְתָךְ כָּל
מִדַּעַם בְּבֵיתָא אֱלָהֵין מָנָא
דִמְשְׁחָא׃
ג וַאֲמַר אֱזִילִי
שְׁאִילִי לִיךְ מָנִין מִן בְּרָא
מִן כָּל שְׁבָבַיְכִי מָנִין רֵיקָנִין
לָא תַזְעִירִין׃
ד וְתֵהָכִין
וְתַגִיפִין דַשָּׁא בְּאַפִּיךְ וּבְאַפֵּי
בְּרָךְ וּתְרִיקִין עַל כָּל מָנַיָּא
הָאִלֵּין וּמָנָא דְאִתְמְלֵי
תְּסַלְּקִין׃
ה וַאֲזַלַת מִלְוָתֵיהּ
וַאֲגָפַת דַשָּׁא בְּאַפַּהָא וּבְאַפֵּי
בְנָהָא אִינוּן מְקָרְבִין לַהּ
מָנַיָּא וְהִיא מְרִיקָא מִשְׁחָא׃
ו וַהֲוָה כְּמִשְׁלַם מָנַיָּא וַאֲמַרַת
לִבְרָהּ קָרֵיב לִי עוֹד
מָנָא וַאֲמַר לַהּ לֵית עוֹד
מָנָא וּפְסַק מִשְׁחָא׃
ז וַאֲתַת
וְחַוִּיאַת לִנְבִיָּא דַיְיָ וַאֲמַר
אֱזִילִי זַבִּינִי יַת מִשְׁחָא
וְשַׁלְּמִי לְמָרֵי חוֹבְתִיךְ וְאַתְּ
וּבְנַיִיךְ תִּתְפַּרְנְסִין
מִדְּיִשְׁתָּאַר׃
ח וַהֲוָה יוֹמָא וַעֲבַר אֱלִישָׁע לְשׁוּנֵם וְתַמָּן אִתְּתָא דַּחֲלַת חֶטְאִין

רקים ג' חס' בלישנא וסי' כהגלות נגלות. אנשים רקים בני. כלים רקים אל תמעיטי: מגישים ג' בקריאה וסי' מגשים מנחה ועבדים את שלמה. והיא מוצקת. מגישים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם. מגשים דשלמה חסר:

תולדות אהרן אין לשפחתך. זוכר יתרו ולך לך וגו: אל שונם. זוכר בשלח:

רדק

דחיל מן קדם ה' כד קטילת איזבל רשיעתא וגו' כנבעמוד. ובתרגום של תוספתא עוד מאתן ושתין וחמשא זמנין צוחת אתת עובדיה כהאי גונא ולא הוה משגח ולא ידעה מה למעבד עד דאזלא לבי קיבריה וצווחא דאלא דה' דאלא דה' ואשתמע לה קלא מביני מיתיא מאן הדין. דאלא דה' דקא בעית ארבעה איקרו דאלא דה' אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה אותיבה ואמרה לא בעינא אלא האי דכתיב ביה דאלא דה' להדא וכד אודעוה קבריה הוה קא מתפלשא בקבריה וקא צוחא ואמרה מרי מרי היכא רוחצניך לי בשעתא די דמכתא ודמותא כד אמרית לך למאן את שביק לי וית תרין בני ואתיבתני דרכון דעלמא רחצן לי ואמרת לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחץ וכדו לא נהשכח משזיב ויתמי נמי צוחי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא אתיב עובדיה ואמר לה זילי לגבי אלישע בפורתא דמשחא דאשתאיר גביך ולברכיך ביה דהנא כי אטמרתינהו למאה נביאיא וזנתינהו במערתא בלחם' ובמיא לא איטפיין בוציניה דמשחא מיניהו לא ביממא ולא בליליא לידכר ליה נבייא מילי דידי לקודשא בריך הוא וישלים לכו מאן דאוזפיניה דהכי אמר קרא דמוזיף למרי עלמא ה' כל מאן דרחים על עניא ועל מסכינא ובכן אזלת ואודעתיה לאלישע כולי האי: והנשה בא לקחת. בדרש מי היה זה זה יהורם בן אחאב שעובדיה קיים כספו לא נתן בנשך ויהורם שנתן ברבית אמר לו הקדוש ברוך הוא עד עכשיו הוא חי יבוא יהוא ויהרגהו שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח לא יחיה וכתיב ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרועותיו ויצא החצי מלבו על שהקשה לבו ויפשט זרועותיו ליטול רבית: (ב) מה יש לכי. כתיב לכי וקרי לך וכן שכיניכי נשיכי ובניכי כתובין ביו"ד באחרונה כמו הסולח לכל עוניכי התחלואיכי חייכי והקרי אחר הרוב: אסוך שמן. לגין שיש בו שמן והאל"ף נוספת והוא מן סוך לא סכתי לפי שסכין ממנו נקרא כן: (ד) והמלא תסיעי. כתרגומו תסלקי כלומר שתסלקי אותו ממקומו ושימי כלי הריק תחתיו וכן לכל כלי וכלי ובאמרו לה והמלא תסיעי הודיעה שלא תזוז היא ממקומה והאסוך בידה כי מעשה נס לא יהיה אלא במקום שהתחיל בו: (ה) מיצקת. כתוב ביו"ד על דרך הכתובין ביו"ד [illegible] פעיל מאין תמורה כמו מטיבים את לבם וקרי בוי"ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ"א שמומרת בהם היו"ד בוי"ו: (ו) ויהי כמלאת הכלים. בהגדה [illegible]ס של תוספתא והוה כמשלם מניא ואמרת לברה קריב לי עוד מאני תבירי דחספא דמאן דיגזר על מאנין ריקנין דימלון יגזר על מאני תבירי ויתקנון [illegible]קיט מאני שבירי ומשוי חד על חד ומתחברי במימרא דה' קודשא בריך הוא ועמודא דמישחא טייף על כולהון עד דשלימו כל פסקי מאנייא אמר ברא [illegible] מנא ושמע עמודא דמישחא ופסק: (ז) ושלמי את נשיכי. ושלמי למרי חובותיך ובתוספתא וכד אתרחיש לה ההוא ניסא אמרת ליה לנביא דה' אית עלי [illegible]ההי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביאיא דה' במילתא דליכא עליה עשורא ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא הדרה ואמרה ליה מה [illegible]מבני דאחאב אי שמעי עלי ואנסי לי מתיב ואמרה לה דסגר פומא דכלבי דמצרים ועתיד למיסגר פום אריוותא דדניאל יטמטם עינוהי דבני אחאב ויסגר [illegible] דלא לבאשו לך ויהבית אודיתא ותושבחתא ואזלת: (ח) אשה גדולה. חשובה בעלת נכסים ובעלת השם. ובדרש כי אחותה של אבישג השונמית היתה אמו של

רלבג

[illegible]ר' כי עבדך היה ירא [illegible]א היה עובד ע"ג ואמר' [illegible]ב ישראל עובדי' ע"ג [illegible] כי אם אסוך שמן. [illegible]ך הו' כלי קטן ושימו [illegible]סוך והנה היה זה המופ' [illegible] הכלי הזה היה כל [illegible]נכנס שם מתהפך לשמן [illegible]הפך המטה לנחש היה [illegible]פ' בפעם אחת לבד [illegible]: אותה שתשאל תחלה [illegible]קים מאת כל שכניה כל [illegible]ש' לה כדי שיהיה לה [illegible]שיעור רב והיא היתה [illegible]על הכלי ובהיותו מלא [illegible]מסיעים הכלי המלא [illegible]לי הריק באופן שיציקה [illegible]אלו כל הכלים זה אחר [illegible]) ותבא ותגד לאיש [illegible]. הנה לא רצתה לעשות [illegible]מן דבר אם לא בעצת [illegible] כי לא היתה יודעת מה רצון הנבי' בזה: ושלמי את נשייך. ר"ל [illegible]ת חוביך כטעם לוה רשע ולא ישלם: (ח) ושם אשה גדולה. ר"ל [illegible]ובה ונכבדת: ותחזק בו לאכל לחם. אחשב שהשתדלה בכל עוז שיאכל [illegible] ביתה' ושיבא שם בכל עת שיהיה בעיר שונם ואחשוב שלא נתפרס' לה עדיין

מצודת דוד

[illegible]נדים וכנושה היה יהורם בן אחאב ובחיי אחאב הלוה לו ממון ברבית לכלכל [illegible] יאים: לעבדים. בעבור חוב הממון: (ב) מה יש לך. לשיאה הברכה שורה [illegible]: נבית. כלל לא: (ג) מן החוץ. מן האנשים שחוץ לביתך ולתוספות ביאור [illegible]את כל שכניך: אל תמעיטי. אל תשאלי מעט כ"א הרבה כלים: (ד) והמלא תסיעי. הכלי אשר תמלא תסיע ממקומה להעמיד האחר תחתיה ולא תזוז האסוך: [illegible] על כי האסוך נעשה כמעין ואין מדרך המעין לזוז: (ה) הם מגישים. את הכלים הריקים כי היא לא זזה ממקומה עם האסוך: (ו) הכלים. אשר שאלה [illegible] וכו'. כי לא ידעה אשר כבר נתמלאו כולם: ויעמוד השמן. לא היה נשפך עוד: (ז) בנותר. בדמי השמן על דמי החוב: (ה) ויהי היום. ר"ל בא היום אשר

מצודת ציון

כד): (ב) אסוך. שם פך השמן ויקרא כן על שם שסכין ומושחין ממנו: (ד) בעדך. כנגדך: תסיעי. תעקור ממקומה: (ז) נשיך. הלואתך: מדי. מתי ר"ל בכל זמן: (ט) אשה. בעלת קיר

של עדות הנביא וי"ת דחלת חטאין: (ט) הנה נא ידעתי. כי היה ידוע אלישע בישראל כי איש אלהים הוא וקדוש ואף על פי שאמרה נא אינו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא מלת נא ר"ל עתה צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אלינו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בביתינו וכמוהו הנה נא העיר הזאת קרובה אינו אומר כי עתה תהיה קרובה ולא קודם זה אלא עתה צריך אני להמלט בה כיון שהיא קרובה ורז"ל דקדקו מלת נא ר"ל שעתה ידעה כי קדוש הוא ולא קודם זה ואמרו מנא ידעה ואמרה שלא ראתה לו קרי במטתו: (י) עלית קיר. עלייה בנויה בקירות אבנים או לבנים לא במספם: (יג) חרדת אלינו. לשון תנועה והשתדלות על הדבר וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו יחרדו כצפור ממצרים ובענין זה ת"י הא עסקת לנא ית כל עסקא הדא: היש לדבר לך. ר"ל שידבר בעבורה אם תצטרך והיא השיב' בתוך עמי אנכי יושבת כלומר בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו בעבורי אם אצטרך ואמר אלישע לגיחזי כי היא הלכה מלפניו ואחר שענתה לו לפיכך שאל אלישע לגיחזי: (יד) ומה לעשות. כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר גיחזי אבל בן אין לה כלומר לזה ששאלת אינה צריכה ולא לשום דבר אבל לזה הדבר צריכה כי בן אין לה ואישה זקן כלומר אם תאמר אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבא אישה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא ואם תוכל שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טובה גדולה וי"ת בתוך עמי אנכי יושבת בגו עסקי עמי אנא מסוברא: (טו) קרא לה. כי כבר הלכה מלפניו: (טז) ויאמר למועד הזה. אפשר שנאמר לו כאותה העת בנבואה או אמר מלבו ובטח באל יתברך שיקיים דברו כמו שכתוב באדם הצדיק ותגזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמר בדרש רצון יראיו יעשה עשה הקב"ה רצונו של נביא והרתה וילדה:

היתה: ויהי מדי עברו. באות' העיר יסור אל בית' לאכל לחם: יסור. ...
היה סר שם: (ט) הנה נא ידעתי. שלא ראת' זבוב על שלחנו וקרי ...
(יא) ויהי היו'. ויהי יום א': חרדת אלינו. בשבילנו: את כל החרדה הזאת ...
לכך את העסק הזה כמו וחרד על דברי (ישעיה ס"ו ב') זהיר על הדבר ...
ונותנו אל לבו: ...
לך. מה את צריכה ...
שבשבילנו עסקת כל ...
עמי. בתוך קרובי ...
מזיקמי איני צריכה ...
לשר הצבא: (יד) ויאמ' ...
לגחזי: ומה לעשות ...
הטובה הזאת: (טו) ...
כעת חיה. כמו שאת ק...
ולשלו' כך תהי קיימת ...
וחובקת בן: אל א...
תאמר חובקת בן מה...
אם סופי לקוברו וזי...
לו כשמת הלא אמרתי ...
או

וְאַתְקִיפַת בֵּיהּ לְמֵיכַל
לַחְמָא וַהֲוָה בִּזְמַן מְעִדּוֹהִי
מִתְפְּנֵי לְתַמָּן לְמֵיכַל לַחְמָא׃
ט וַאֲמַרַת לְבַעְלַהּ הָא כְעַן
יְדַעְנָא אֲרֵי נְבִיָּא דַיְיָ
קַדִּישָׁא הוּא מִתְפְּנֵי לְוָתָנָא
תְּדִירָא׃ י נַעְבֵּיד כְּעַן
עֲלִית כָּתְלָא זְעֵירָא וּנְתַקֵּן
לֵיהּ תַּמָּן אֲתַר עַרְסָא
וּפָתוּרָא וְכוּרְסַיָא וּמְנַרְתָּא
וִיהֵי בְּמֵיתוֹהִי לְוָתָנָא
יִתְפְּנֵי לְתַמָּן׃ יא וַהֲוָה
יוֹמָא וְעַל לְתַמָּן וְזָר
לְעִילִיתָא וּשְׁכִיב תַּמָּן׃
יב וַאֲמַר לְגֵיחֲזִי עוּלֵימֵיהּ
קְרִי לְשׁוּנַמִּיתָא הָדָא וּקְרָא
לַהּ וְקָמַת קֳדָמוֹהִי׃ יג וַאֲמַר
לֵיהּ אֱמַר כְּעַן לַהּ הָא
עַסֵּיקְתָּא לָנָא יַת כָּל עִסְקָא
הָדָא מָה לְמֶעְבַּד לִיךְ
הַפִּתְגָם אִית לִיךְ לְמַלָּלָא
עִם מַלְכָּא אוֹ עִם רַב חֵילָא
וַאֲמַרַת בְּגוֹ עִסְקֵי עַמִּי
אֲנָא מְסוֹבְרָא׃ יד וַאֲמַר
וּמָה לְמֶעְבַּד לַהּ וַאֲמַר
גֵּיחֲזִי בְּקוּשְׁטָא בַּר לֵית
לַהּ וּבַעְלַהּ סִיב׃ טו וַאֲמַר קְרֵי לַהּ וּקְרָא לַהּ וְקָמַת בְּתַרְעָא׃ טז וַאֲמַר לְזִמְנָא
הָדֵין בְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּמִין תְּהֵא מְחַבְּקָא בְּרָא וַאֲמַרַת

גדולה ותחזק־בו לאכל־לחם ויהי
ב׳ יקת אתכם. ג׳ חס׳ מדי עברו יסר שמה לאכל־לחם׃
ט ותאמר אל־אישה הנה־נא ידעתי כי
ו׳ דסמיכי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו
תמיד׃ י נעשה־נא עלית־קיר קטנה
ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא
י"ח כ"ס ומנורה והיה בבאו אלינו יסור שמה׃
יא ויהי היום ויבא שמה ויסר אל־
העליה וישכב־שמה׃ יב ויאמר אל־
גיחזי נערו קרא לשונמית הזאת
ויקרא־לה ותעמד לפניו׃ יג ויאמר
ב׳ פסו׳ בטעם ויאמר אביהם ראובן ודין כ"ד ס"ג לו אמר־נא אליה הנה חרדת׀ אלינו
את־כל־החרדה הזאת מה לעשות
לך היש לדבר־לך אל־המלך או אל־
שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי
ב׳ קמץ ישבת׃ יד ויאמר ומה לעשות לה
ויאמר גיחזי אבל בן אין־לה ואישה
זקן׃ טו ויאמר קרא־לה ויקרא־לה
ל׳ קמץ ותעמד בפתח׃ טז ויאמר למועד
את ק׳ כ"כ הזה כעת חיה אתי חבקת בן ותאמר

יסר ז׳ חסרים בלישנא סורה בקריאה וסי׳ ויאמר משה אס־ה נא ואראה. בטבעות הארון. ידך לא אסרות. לכן פרו רדו מתוך עמלקי. יסר שמה לאכל לחם. מי פתי יסר הנה. והברו. ולא תסרו ימין ושמאל דואתחנן: ה׳ פסוקים שמה שמה וסי׳ הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה. מהר המלט שמה כי לא אוכל. ויסר אל העליה וישכב שמה. מקום המשפט שמה הרשע. שמה חבלתך אמך שמה: מה ומה כ"ד פתחין וסי׳ נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן קדוש הוא. עקידס שער מס זוהר תרומה (סנהד׳ כט יבמות ג): עלית קיר. ברכות יא (ברכות ח סנהד׳ כח): הנה חרדת. עקידס שער מס:

רלבג

עדיין מעלת אלישע...
דרכ׳ להביא לביתה ...
מהאורחי׳ הבאי׳ בעירה ...
היה בתחלת ענין אלי...
שירא׳ מהזמן שהיה זק...
שאמר אלישע מחר ...
בשקל וסאתי׳ שעורי׳ב...
שומרון וזה שכבר ב...
אח׳ זה ולקץ שנה מ...
אלישע ילדה בן וגדל ...
עד שכבר יצא אל הק...
לאביו ראשי ראשי וא...
לה שתצא לגור באשו...
קרא ה׳ לרעב וגם ב...
שבע שנים ואחר שב...
הרעב וכשתחקור...
שזה היה אצל תחל...
נבואת אלישע ולזה ...
הפלא אם לא היה ...
לה שיהיה נביא ויתי...
מעניניו כשראת׳ ע...
תמיד מפני ראותה ...
בתכלית מהשלמות ו...
לה שהוא איש אלהי...
(י) נעשה נא עלית ק...
אחשוב שמהקיר בעי...
נמשכת העלייה כמו הי...
הכפה מאלט"ו בלע׳ ...
לו שם מטה ושלחן וכס...
רצה לומר כי למעלתו ...
שישתתפו בני הבית ...
כעת חיה. למועד הזה כעת שתהיה ראויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים או להשתמש בכלים שהוא ישתמש בהם ולזה רצת׳ שיהי׳ לו שם כלי תשמיש...
לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז"ל והחיה תנעול את הסנדל: חובקת בן. לה: (יג) ויאמר לו אמר נא אליה. הנה לא רצה אלישע לדבר עם ה...
שתטלי לא כשהביאו לזה הכרח ואלו הדברים הספיק שיאמר לה גחזי ולזה לא...
גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אלישע לדבר עמה אבל עמד׳ בחוץ לפני גחזי והי׳ גחזי בחוץ קרו׳ לאלישע או היה סמוך לפתח העלייה: הנה חרדת אלי...
החרדה הזאת. ר"ל הנה פחד׳ שלא תוכלי לנו לעשות הראוי מהכבוד כל הפחד הזה עד שהביאך זה לעשות כל מה שעשית לי מהכבוד: מה לעשות לך. להשיב...
הטובה הזאת היש לדבר בעבורך אל המלך או אל שר הצבא ואדבר אליהם בעבורך ותאמר בתוך עמי ומשפחתי אנכי יושב׳ ולזה אין לי עסק עם אד׳ יצטרך לי בעב...
אל המלך או אל שר הצבא: (יד) ויאמר אלישע לגחזי ומה לעשות לה. מהטובות לתת גמול ע"ז. ויאמר גחזי באמת בן אין לה ואישה זקן ולזה אינו מוכן מאד ה...
עם שתלדה אפשר ג"כ שימנע פרי בטן להיותה עקרה: (טו) ויקרא לה ותעמד בפתח. הנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אלישע בעצמו לאמרו לה: (טז) כעת...
כע...

מצודת ציון

(י) קיר. כותל: ונשים. מל׳ שימה: (יג) חרדת. ענין תנועה חזקה ואם היא מבלי פחד כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז): (טו) חיה. כן נקראת היולדת וכדרז"ל והחיה תנעול את

מצודת דוד

אשר עבר אלישע אל שונם: אשה גדולה. אשה חשובה: ויהי מדי עב...
שהוא והלאה מדי עברו וכו׳: (ט) הנה נא ידעתי. מכירה אני בו שהוא ...
ואין מראוי לשבת אתנו יחד ואמרו רז"ל שהאשה מכרת באורחים יותר מ...
שובר. אף הוא עובר עלינו תמיד בכל עת בואו פה ואיך ישב עמנו יחד פעמים רבות: (י) עלית קיר. עליה קטנה בנויה בקיר אבנים בנין מעולה: ישו...
להתבודד בחדרו לבד: (יא) ויהי היום. א׳ היום אשר בא שמה אחרי עשותה את העליה: (יג) אמר וכו׳. לא רצה לדבר עם האשה פא"פ: הנה חרדת ו...
בעבור שאת מטרחת עצמך הטרח׳ הזאת בעבורינו ומהו הגמול לעשות לך האם יש לך דבר מה לדבר בעבורך אל המלך וכו׳: בתוך עמי. ר"ל אני יושבת ...
משפחתי

אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך: יז ותהר האשה ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר דבר אליה אלישע: יח ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים: יט ויאמר אל אביו ראשי ראשי ויאמר אל הנער שאהו אל אמו: כ וישאהו ויביאהו אל אמו וישב על ברכיה עד הצהרים וימת: כא ותעל ותשכבהו על מטת איש האלהים ותסגר בעדו ותצא: כב ותקרא אל אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן הנערים ואחת האתנות וארוצה עד איש האלהים ואשובה: כג ויאמר מדוע אתי הלכתי אליו היום לא חדש ולא שבת ותאמר שלום: כד ותחבש האתון ותאמר אל נערה נהג ולך אל תעצר לי לרכב כי אם אמרתי לך: כה ותלך ותבוא אל איש האלהים אל הר הכרמל ויהי כראות איש האלהים אתה מנגד ויאמר אל גיחזי נערו הנה השונמית הלז: כו עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום: כז ותבא אל איש האלהים אל ההר ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר

ל׳ · ל׳ דסמי׳ · כ׳ נמיוק · ב׳ חד חסר וחד מלא · ו׳. ל׳ · את ק׳ הולכת ק׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ ר״פ בסיפ׳ הנה בטחת המבלעדי ודין · ל׳

בְּבָעוּ רִבּוֹנִי נְבִיָא דַיְיָ לָא יִתְכַּדֵיב פִּתְגָמָךְ בְּאַמְתָךְ: יז וְעַדִיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִדָן דְהִיא קַיָמָא דִי מַלֵיל עִמָהּ אֱלִישָׁע: יח וּרְבָא רַבְיָא וַהֲוָה יוֹמָא וּנְפַק לְוַת אֲבוּהִי לְוַת חַצְדַיָא: יט וַאֲמַר לַאֲבוּהִי רֵישִׁי רֵישִׁי וַאֲמַר לְעוּלֵימָא סַבְהִי אוֹבִילֵיהּ לְאִמֵיהּ: כ וְנַסְבֵיהּ וְאוֹבִילֵיהּ לְאִמֵיהּ וִיתֵיב עַל בִּרְכָהָא עַד עִדָן טִיהֲרָא וּמִית: כא וּסְלֵיקַת וְאַשְׁכְּבְתֵיהּ עַל עַרְסָא דִנְבִיָא דַיְיָ וַאֲגָפַת בְּאַפּוּהִי וּנְפָקַת: כב וּקְרַת לְבַעְלָא וַאֲמַרַת שַׁדַר כְּעַן לִי חַד מִן עוּלֵימַיָא וַחֲדָא מִן אֲתָנַיָא וְאִתְמְטֵי לְוַת נְבִיָא דַיְיָ וְאֵתוּב: כג וַאֲמַר מָא דֵין אַתְּ אָזְלַתְּ לְוָתֵיהּ יוֹמָא דֵין לָא יָרַח וְלָא שַׁבְּתָא וַאֲמַרַת שְׁלָם: כד וְזָרִיזַת אֲתָנָא וַאֲמַרַת לְעוּלֵימָהָא דְבַר וְאֵזֵיל לָא תִדְחוֹק עֲלַי לְמִרְכַּב אֱלָהֵין כַּד אֵימַר לָךְ: כה וַאֲזַלַת וַאֲתַת לְוַת נְבִיָא דַיְיָ לְטוּר כַּרְמְלָא וַהֲוָה כַּד חֲזָא נְבִיָא דַיְיָ יָתַהּ מְקַבֵיל וַאֲמַר לְגֵיחֲזִי עוּלֵימֵיהּ הָא שׁוּנַמִית דֵיכִי: כו כְּעַן רְהוֹט כְּעַן לְקַדָמוּתַהּ וֶאֱמַר לַהּ הַשְׁלָם לִיךְ הַשְׁלָם לְבַעְלִיךְ הַשְׁלָם לְרַבְיָא וַאֲמַרַת שְׁלָם: כז וַאֲתַת לְוַת נְבִיָא דַיְיָ לְטוּרָא וְאַתְקִיפַת בְּרִגְלוֹהִי וּקְרִיב גֵיחֲזִי לְמִידְחָהּ

רש"י

…אל תכזב. אל תראני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמים ויתן לי בן …ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו …(יז) כעת חיה. כעת הזאת שהיתה בחיי׳ ובשלום ולכך …(יט) ראשי ראשי. הכני חולה בראשי: ויאמר. אביו אל אחד מן …שאהו אל אמו: …ולך. מהר: אל תעצר לי. …על ידי את הרכיב׳: …ר שלום. הרי זה …שהרי היה לו לכתוב …ותאמר שלום: …הלא

רד"ק

שתטלי אותו בחיקך: אל אדוני. אמרה שני פעמים אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה הדבר על כל פנים אחר שיאל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא ופי׳ אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו וי״ת אל אדוני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פתגמך באמתך: (יז) כעת חיה. כעדן דהיא קימא: (יט) ראשי ראשי. היה לו כאב הראש ודרך הכואבים או הבוכים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה: (כג) אתי. כתיב ביו״ד וכן הולכתי כתיב ביו״ד כמו שמצאנו יודי״ן נוספות כמו אהבתי לדוש מלאתי משפט והקרי הולך אחר הרוב: לא חדש ולא שבת. למדו רז״ל מזה כי חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שנאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ובשבת היה לה ללכת אליו ואדוני אבי ז״ל פירש לא עבר לא חדש ולא שבת שראית אותו מה לך ללכת אליו עתה: ותאמר שלום. לא רצתה לגלות לאדם עד שתראה הנביא: (כד) נהג ולך. י״מ כי היא היתה רוכבת ואמרה לנער שינהג הבהמה כלומר שיכה האתון במתג למהר ללכת. ופי׳ אל תעצור לי לרכוב אל תעצור האתון ללכת בנחת בעבור רכיבתי אלא אם אומר לך נהג לך בנחת וי״מ כי היתה הולכת ברגל במר נפשה ואמרה לנער שינהג האתון וילך לו אחרי האתון ולא יעצור האתון כדי שתרכב היא אם לא תאמר לו ועל הדרך הזה ת״י אלא שתרגם אל תעצור על האשה שתרגם לא תדחוק עלי למירכב אלהין כד אומר לך: (כז) להדפה. בעבור כבודה שלא

אתי ה׳ כתיב אתי וקרינן את וסי׳ קומי נא והשתנית. חבקת בן. מדוע אתי הולכת אליו היום. ואלישע דבר אל האשה. יען אכלת אדם אתי. וא׳ ואתי שדוד מה תעשי: עתה ג׳ ר״פ בסיפרא וסי׳ עתה רוץ נא לקראתה. עתה המבלעדי ה׳. עתה הנה בטחת:

תולדות אהרן איש האלהים. עקידת שער ג: אל הקצרים. (יבמות יד): לא חודש ולא שבת. סוכה כז ר״ה יז: להדפה. ברכות יא (סנהד׳ כט):

רלבג

…כמועד וקרא העת …להיות זה החלק …בזו נמצא כי הזמן …כבר נעדר ונעתיר …נכנס במציאות וכבר …בפרשת וירא אליו …ס: אל אדני איש …אל תכזב בשפחתך. …אומרת זה דרך בקשה …זה אדני לא תכזב …בעבור שפחתך להביא …אליה טובה אם לא …ילד כי אלישע לא …שיחיה כמו שהיה …בקשת גחזי שאמר אבל …וזהו גם כן מה שזכרה …שאמרה לו לא תשלה …ל בל תתן לי טובה …ה אלא לתת לי שלוה …מעולם תשוקתי אל …בן כי איננו חפצה …הכל אם לא יתקיים …(יט) ראשי ראשי. …ילד לאביו שכבר היה …אשו ואז אמר למשרתו …שישא הנער אל אמו: …ותשכבהו על מטת איש …הסבה שבזכות הנביא …יותר נשמר שם: …לא חדש ולא שבת. …ימים האלו היו באי׳ …ולי׳ לשמוע דבריהם …אותם את הדרך ילכו …המעשה אשר יעשון: …האתון. ר״ל שכאשר …האתון על יד משרתה …שינהג האתון וילך …לא יעכור בעבור׳ האתון …כדי שתרכב על האתון …ולא אמר לו שתרג׳ לרכוב …בעיפו׳: (כה) הנה …הלז. ר״ל הנה זאת …איש היא השונמית: (כו) ותאמר שלו׳. לא רצת׳ לפתוח פיה לרע: (כז) ותחזק ברגליו. להשתחוות לו ולהתחנן לפניו בעד בנה והנה נגש גחזי לדחותה

מצודת דוד

…ואין מי מכם עושה רעה עמדי לשאצטרך לקבול ולהתרעם על מי: (יד) ומה …אחר שהלכה מפניו שאל לגיחזי ומהו א״כ הגמול שאעשה לה: אבל. …מקום לעשות לה גמול כי אין לה בן ואישה זקן ובדרך הטבע לא תלד עוד …ע״י בן יחשב לגמול רב: (טו) בפתח. ברצותה שאיננו מדבר עמה פא״פ …לפתחך ועמדה בפתח: (טז) למועד הזה כעת חיה. ר״ל לזמן הבא כעת הראויה להיות חיה ר״ל יולדת והיא בכלות תשעה חדשים שהם ימי הריון: את …ר״ל תשעשע עצמך עם בנך לחבקו ואף כי בתחלה לא דבר עמה פא״פ אבל אחר שראה נכיעותה שעמדה בפתח חזר לדבר עמה: אל אדוני. אל תדבר …: אל תכזב. אל תאמר דבר הנפסק בעבור לשמח לב שפחתך ועל כי אמר חובקת בן המורה לשעשוע מה ולא הבטיחה שיתקיים לזה אמרה אל תשמחני …אינו מתקיים: (יז) אשר דבר. כפי אשר דבר אלישע: (יח) ויהי היום. בא היום אשר יצא אל אביו כשהוא עומד על הקוצרים: (יט) ראשי ראשי. יש לי …וכפל המלה כדרך הנוסס מכאב כמו מעי מעי אוחיל׳ (ירמי׳ ד׳): (כג) לא חדש ולא שבת. כי בר״ח ובשבת היתה רגילה לקבל פניו: ותאמר שלום. ר״ל

מצודת ציון

את הסגל (יומא עג): תכזב. ענינו דבר הנפסק כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח): (כב) וארוצה. ענין מהירות ההליכה: (כד) תעצר. תעכב כמו נעצרה נא אותך (שופטים יג): (כה) הלז. הזאת: (כז) להדפה. לדחפה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א): תשלה

ב׳ איש האלהים הרפה־לה כי־נפשה
כ״ז מרה־לה ויהוה העלים ממני ולא
ל׳ הגיד לי: כח ותאמר השאלתי בן מאת
ל׳ אדני הלא אמרתי לא תשלה אתי:
ד׳. י״ג כט ויאמר לגיחזי חגר מתניך וקח
ה׳ משענתי בידך ולך כי תמצא איש
ל׳ לא תברכנו וכי־יברכך איש לא
תעננו ושמת משענתי על־פני
הנער: ל ותאמר אם־הנער חי־יהוה
וחי־נפשך אם־אעזבך ויקם וילך
ד׳ חס׳ אחריה: לא וגחזי עבר לפניהם וישם
י״ג פסוקים ואין ואין את־המשענת על־פני הנער ואין
קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד־
לו לאמר לא הקיץ הנער: לב ויבא
י״ח אלישע הביתה והנה הנער מת
ל׳ משכב על־מטתו: לג ויבא ויסגר הדלת
בעד שניהם ויתפלל אל־יהוה:
לד ויעל וישכב על־הילד וישם פיו על־
כפיו ק׳ פיו ועיניו על־עיניו וכפיו על־כפו
ב׳ ויגהר עליו ויחם בשר הילד: לה וישב
ל׳ דסמ׳ וילך בבית אחת הנה ואחת הנה ויעל
ג׳. ל׳ ויגהר עליו ויזורר הנער עד־שבע

ואמר נביא דיי שבוק מינה ארי נפשא מרירא לה ומן קדם יי אתכסא מני ולא אתחוא לי: כח ואמרת השאילית ברא מן רבוני הלא אמרית לך אם מתיהב לי בר קים אם לא לא תנסים יתי: כט ואמר לגיחזי זריז חרצך וסב חוטרי בידך ותיזיל ארי תשכח גבר לא תשאל בשלמיה וארי ישאל בשלמך גברא לא תתבניה ותשוי חוטרי על אפי רביא: ל ואמרת אמיה דרביא קים הוא יי וחי נפשך אם אשבקינך וקם ואזל בתראה: לא וגיחזי עבר קדמיהון ושוי ית חוטרא על אפי רביא ולית קל ולית דמצית ותב לקדמותיה וחוי ליה למימר לא אתער רביא: לב ואתא אלישע לביתא והא רביא מית רמי על ערסיה: לג ועל ואגף דשא באפי תרויהון וצלי קדם יי: לד וסליק ושכיב על רביא ושוי פומיה על פומיה ועינוהי על עינוהי וידוהי על ידוהי ואלהי עלוהי וחם ביסריה דרביא: לה ותב והליך בביתא זמנא חדא לכא וזמנא חדא לכא וסליק ואלהי עלוהי ואתמורק

רשי

(כח) הלא אמרתי. לך אל תכזב בשפחתך: לא תשלה. לא תשגה דבר טעות: (כט) לא תברכנו. לא תשאל לשלום. וכל זה שלא ירבק... וישאלהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כבוד הנס... כו מי שבא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל השואלו הוא אומר ר... להחיות את המת: (ל... עליו. ת״י ואלהי עלו... לשון עייפות. יש דוגמת... דהאזינו ובספרי. ומנ... ויגהר פתרון המלה כ... נשתטח עליו: (לה) ... נתעט...

רדק

שלא תשק רגלי הנביא או לכבוד הנביא שלא תחזק ברגליו: העלים ממני. עד עתה כי באותה שעה שנפלה לרגליו נאמר לו בנבואה: (כח) לא תשלה אותי. כמו שאמרה אל תכזב בשפחתך ותשלה כמו תשגה תרגום שגגה שלו כלומר שלא תטעה אותי ומה לי לבן אם לא יחיה ות״י הלא אמרית לך אם מתיהיב לי בר קיים אם לא לא תנסים יתי: (כט) חגור מתניך. אמר לו זה לפי שילך במהרה בזריזות: כי תמצא איש לא תברכנו. זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה כונתו בשליחותו ולא יפנה לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור. ובדרש שהיה כשחוק בעיניו וכל האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמן שהמטה הזה מחיה את המת לפיכך לא עלתה בידו: (לא) ואין קול. לענות: ואין קשב. לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע או רומז בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה: לא הקיץ הנער. מצאנו הקיצה למת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא אשר אמרנו בילד שהחיה אליהו היא הסברא עצמה בזה הנער שהחיה אלישע ומצאנו לו סמך בדברי רז״ל ששאלו בן השונמית מהו שיטמא והיתה התשובה מת מטמא ואינו מטמא חי: (לד) וישם פיו על פיו. כמו שפירשנו באליהו שאמר ויתמודד על הנער והכל לכוין. לשון התפלה על מי שמתפלל עליו כמו שאמר ביצחק לנוכח אשתו ואפשר גם כן להנשים על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו כי רוב הנסים נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם: ויגהר עליו. התנפל והשתטח עליו כמו ויגהר ארצה אבל זה ת״י ואלהית עלוהי: (לה) וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה. וישב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנער שם ושכב עליו והתנפל עליו עד שחם בשרו ואחר כך שב לארץ והתפלל והתנפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אמר דוד אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי: ויזורר הנער. נתעטש ותרגום

רלבג

לדחותה ולהסירה של... לפני הנביא כל זה ה... אולי עשה זה לכבוד... יודע שאין רצונו שתת... אשה כל כך: (כט) חג... וקח משענתי בידך. ל... מתניו כדי שיוכל לרו... החגור׳ תמנע תנועת... הפנימיים ולזאת הסב... מנעו שלא יברך איש ו... שימצאהו בדרכו גם... למברכים אותו כדי ש... בדרך וידמה שלא נ... מכל מ״מ לו אלישע... הועיל כששם מטה... על פני הנער וידמה ג... היה גחזי ראוי שיעש׳... על ידו וזה יתבאר מ... בו בדבר נעמן: (לא... ואין קשב. ר״ל שלא ... ולא שומע כשידברו... (לג) ויסגור הדלת בע... ר״ל שלא היו בבית... שניהם כי לא רצה ש... שום אדם כדי שתהי׳... יותר שלימה וכדי ש... אדם מה שעשה: (... פיו על פיו. כאילו ר... חיות לנער מאברי אל... עשה זה אחר התפלה... עליו. ר״ל ששב להת... זה והיה הולך בבית ל... בתפלה היה נמשך ל... רגליו ללכת מתנוע... השיר התנועה במחו... מבואר מן החוש כ... מחשבו׳ תתנועע כ... פעם כה ופעם כ... תנועע ללכת במהירו׳... המחשבות וזכר שאחר... היה עולה וכורע על הילד: (לה) והנה זרר הנער אחר זה. ר״ל שנתעטש וכן עשה אלישע כסדר הזה להתפלל ולכרוע

חגור ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סי׳ ב׳: ולך ה׳ וסי׳ הנה רבקה לפניך. למה אמרת אחתי. ותאמר אל נערה נהג ולך: וקח משענתי בידך. קחנה בידך ולך: גחזי ד׳ חסר יו״ד בקריאה וסי׳ וגחזי עבר לפניהם וישם את המשענת. מאן גחזי. והמלך מדבר אל גחזי. ודבתריה ויהי הוא מספר למלך:

תולדות אהרן לא תשלה. עקידה שער ג: ושמת משענתי. פסחים סח: וילך אחריה. ברכות כא ערובין יח:

מצודת ציון

(כח) תשלה. ענין שגגה ושכחה כמו על השל (ש״ב ו) ור״ל הטעאה: (כט) משענתי. המטה אשר נשען בו: תעננו. מל׳ עניה ותשובה: (לא) קשב. ענין האזנה: הקיץ. ענין הערה: (לד) ויגהר. ענין השתטחות הגוף כמו ויגהר ארצה (מ״א יח): ויחם. מל׳ חמימות: (לה) ויזורר. ענין עטוש כמו עטישותיו תהל אור (איוב מא) תרגומו זעירוהי: ויפקח. פתח כמו עיניו

מצודת דוד

(כז) להדפה. בעבור כבוד הנביא שלא תחזיק ברגליו: הרפה לה. תן לה רפיון ואל תדפנה כי עושה כזאת בעבור מרירות נפשה ולא ידעתי מה היא כי ממני בעת נסיתה וגם עתה לא הגיד לי: (כח) השאלתי וכי שאלתי אני על הבן עד שבע״כ הבטחתני אף בדבר שאינו מתקיים: הלא אמרתי. בעת אמרתי אל תטעה אותי להבטיח לי דבר הנפסק: (כט) חגור מתניך. ללכת מהרה ובזריזות: לא תברכנו. בכדי שלא תשהה בדרך: (ל) אם אעזבך. לבל ת... עמדי: (לא) עבר לפניהם. הקדים להם: ואין קול. אז״ל כי גחזי לא שמע לדברי הנביא והיה עוד מלגלג בדרך לומר שהולך להחיות את המת: ואין ק... היא כי כשאין קול אין מה להקשיב וכפל הדבר במ״ש: (לד) ויעל. על המטה: פיו על פיו. כאלו ישפיע מן החיות שבאיבריו אל איברי הנער: (לה) ו...
ר״ל אין דבר רע שאלך בעבורו אל הנביא ולא רצתה לגלות הדבר לבעלה... מוטב שיעשה הנס בצנעה: (כד) ותחבוש. קשרה האוכף: נהג ולך. נה... ולך אתה ואל תתעכב בעבורי שארכב אני בה כי אם כאשר אומר לך... תעמוד: (כה) מנגד. מרחוק: הנה השונמית הלז. ר״ל הזאת הבאה היא ה... (כו) ותאמר שלום. אחר ששאלה אמרה לו הכל שלום ולא רצתה לגלות...

: (לח) שפות הסיר. הושיבה על הכירה: נזיד. תבשיל: לבני
ס. לתלמידי נביאה: (לט) ללקט אורות. גרגיר שקורין אורגא שמאיר
ינים. ויש שפותרין אורות ירקות כמו כחם צח עלי אור (ישעיה יח ד):
גפן שדה. גופנא בחקלא: וילקט ממנו פקעות שדה. נמחו ממנו פקועות
הוא בוליי"ן בלעז הם
ובהם ר' מנחם שמעתי
כד ממנו בלעדיו פקועות
: ויפלח. ויבקע:
בעל שלישה. שם מדינה
תרגם מארעא דרומא
און מישור והרבה במקרא:
כורים. בפסח שהתבואה
: בצקלונו. בלבושיה:
לתלמידים שהיה זן:
ה אתן זה. כל לחם
ולחם

פעמים ויפקח הנער את־עיניו׃
לו ויקרא אל־גיחזי ויאמר קרא אל־
השנמית הזאת ויקראה ותבוא אליו
ויאמר שאי בנך׃ לז ותבא ותפל על־
רגליו ותשתחו ארצה ותשא את־
בנה ותצא׃ לח ואלישע
שב הגלגלה והרעב בארץ ובני
הנביאים ישבים לפניו ויאמר לנערו
שפת הסיר הגדולה ובשל נזיד לבני
הנביאים׃ לט ויצא אחד אל־השדה
ללקט ארת וימצא גפן שדה וילקט
ממנו פקעת שדה מלא בגדו ויבא
ויפלח אל־סיר הנזיד כי־לא ידעו׃
מ ויצקו לאנשים לאכול ויהי כאכלם
מהנזיד והמה צעקו ויאמרו מות
בסיר איש האלהים ולא יכלו לאכל׃
מא ויאמר וקחו־קמח וישלך אל־הסיר
ויאמר צק לעם ויאכלו ולא היה דבר
רע בסיר׃ מב ואיש בא
מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים
לחם בכורים עשרים־לחם שערים
וכרמל בצקלנו ויאמר תן לעם
ויאכלו׃ מג ויאמר משרתו מה אתן
זה לפני מאה איש ויאמר תן לעם

רביא עד שבע זמנין
ופקח רביא ית עינוהי׃
לו וקרא לגיחזי ואמר קרי
לשונמיתא הדא וקרא לה
ואתת לקדמוהי ואמר סבי
בריך׃ לז ואתת ונפלת
קדם רגלוהי וסגידת על
ארעא ונסיבת ית ברה
ונפקת׃ לח ואלישע תב
לגלגלא וכפנא בארעא
ותלמידי נביא יתבין
קדמוהי ואמר לעולימיה
תפי דודא רבא ובשיל
תבשילא לתלמידי נביא׃
לט ונפק חד לחקלא ללקטא
ירוקין ואשכח גופנא
בחקלא ולקיט מיניה פקעי
חקלא מלי לבושיה ואתא
ופרם ורמא לדודא
דתבשילא ארי לא ידעו׃
מ ואריקו לגבריא למיכל
והוה במיכלהון מתבשילא
ואינון צוחו ואמרו מותא
בדודא נביא דיי ולא יכילו
למיכל׃ מא ואמר איתו
קמחא ורמו לדודא ואמר
אריק לעמא וייכלון ולא
הוה מדעם ביש בדודא׃
מב וגברא אתא מארע
דרומא ואיתי לנביא דיי
לחם בכורין עסרין טולמין
דלחם סעורין ופירובן בלבושיה ואמר הב לעמא וייכלון׃ מג ואמר
משומשניה מא אתן דין קדם מאה גברא ואמר הב לעמא וייכלון ארי כדנן

ותרגום עטישותיו תהל אור זרירוהי: (לז) ותצא. מעלית אלישע: (לח) שפות
הסיר. ערוך כלומר שים אותה על השפתים: נזיד. תבשיל כמו ויזד יעקב
נזיד: (לט) ללקט ארת. ללקט ירקות לאכול וכת"י ללקטא ירוקין וכן כי
טל אורות טלך טל הראוי לירקות ובדברי רז"ל מאי אורות תנא משמיה דר' מאיר
זה גרגיר אמר ר' יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאירות את העינים והוא הנקרא אירוג"א בלע"ז והעלי' יצא ללקט לא הזרע: וימצא גפן שדה. ת"י ואשכח גפנא בחקלא ולקיט מיניה פיקעי חקלא וי"מ גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבותינו ז"ל וגדלו הפטריות ההם אצל הגפן ומצאנו בפי' הגאונים ז"ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטנים והם מרים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שאמרו רז"ל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירוש ירצה לומר גפן שדה שהקנה הוא שגדלין בו אלה הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה: וילקט ממנו. נמצא גפן זכר ונקבה ברוב וזכר כמו זה שאמר ממנו וכן גפן בוקק ובעל המסרה חשבו עם השפה שקורין ממנו וסבירין ממנה: ויפלח. כמו ויבקע מן כפלח הרמון כמו פולח ובוקע בארץ: כי לא ידעו. שהם מרים: (מ) ויצקו לאנשים. היו"ד מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל מהמכתב וענינו שיצקו התבשיל בקערות לאנשים לאכול: כאכלם. בכ"ף: מות בסיר. לפי שהיו מרים: (מא) וקחו קמח. הוי"ו כאותן הווי"ן שכתבנו שהם בראש ענין ואינם לתוספת ענין כמו וישא אברהם את עיניו והדומים לו או תורה מלה נסתרת עמו ופי' לכו וקחו: וישלך אל הסיר. והלא כבר יצקו התבשיל בקערות אלא נראה שצוה להחזיר התבשיל בסיר ואחר כך השליך הקמח בסיר שלא תצטרך לתת הקמח בכל קערה וקערה: (מב) מבעל שלשה. שם מקום הנזכר בספר שמואל ויעבר בארץ שלישה וי"ת זה וזה ארע דרומא: לחם בכורים. מן השעורים הראשונים שקצרו כי זמן קציר שעורים היה: וכרמל בצקלונו. בקליפתו כתרגומו ופירוכן

רלבג

ד להתמודד עליו עד
זה שבע פעמים ואז פקח
את עיניו ונשלמה לו
: (לח) שפות הסיר
. ר"ל הכן הסיר הגדולה
ה תבשיל ובשל בה תבשיל
הנביאים והם תלמידי
ם: (לט) ללקט אורות.
קט ירקות: וימצא גפן
קט ממנו פקועות שדה.
קצת המפרשים שהם
מריקגומ"רו בלעז והם
ת ברוע והסכנה לאוכל
א לתספירשו שהם הנקראי'
טידא"ש והם גם כן כמו
ות: ויפלח אל סיר
. ר"ל שכרת העשבים
שם בסיר הנזיד כי לא
יסיה בלתי נאות למזון:
קו לאנשים לאכול. ר"ל
והסיר אל הקערה וכאשר
ממנו צעקו שיש סם המות
על צד המופת צוה הנביא
קמח וישליכו אל הסיר
עשו זה נרפא הנזיד ולא
ר רע בסיר: (מב) לחם
. הוא מקציר השעורים
נקצרים ראשונה: וכרמל
. אחשוב שכבר היו
השעורים ואח"כ שוברין
היו קוטרים אותם לחלקי'
והוא הנקרא כרמל ואמר
בצקלונו ר"ל בכלי שהיה
את בו אלו הדברים :
כי

השנמית ג' חס' ו' בקריאה וסי' יתן את אבישג השנמית. ושל אחריו. ויקרא אל גחזי ויאמר שאי ה' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סי' מ"ט גבי ריש פרשתא דותאמר ציון עזבני ה': ותשא י"ד וסי' ותשא את קולה ותבך. ותשא רבקה את. ותשא אשת אדניו. ותשא כל העדה ויתנו. ותשא את בנה ותצא. ותשא מרום עיניך. וחבירו. וישלח תבנית יד. ותשא אתי רוח. הרים רעשו ממנו. ותשא בריתי עלי פיך. ותשא ותבא העיר. ותשא חן וחסד לפניו. ותשא חסד לפניו ויבהל: ויאכלו ג' רפין בקריאה וסי' ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר. ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש. ויאמר משרתו מה אתן

ת אהרן ללקט אורות. יומא יח: מבעל שלשה. כתובות קה סנהד' יב מנחות סו (שם יח נדרים מ): תן לעם. סנהד' יב: לפני מאה איש. כתובות קו:

מצודת דוד

ד נעל כמס: אחת הנה. פעם להעבר מזה ופעם להעבר מזה עד שבע פעמים
ת ז' פעמים ופתח אח"כ את עיניו: (לח) שפות הסיר. ערוך הסיר על מקום
וש ובשל בה תבשיל: (לט) גפן שדה. מין גפנים הגדלים בשדה והפירות הם
ני ורסי וממית: ויפלח. בקע לחתיכות ונתנה אל הסיר כי לא הכיר בו שהוא
ני ורסי: (מ) ויצקו. שפכו הנזיד אל הקערות לאכלה: מות בסיר וגו'. אתה
ש נסים הנה בסיר יש דבר הממית כי הרגישו במרירתו: (מא) ויאמר. אלישע
מו נחזירו הנזיד אל הסיר וקחו קמח לתת בסיר ואז יוסר המרה: צק לעם. עתה שפוך אל הקערות ויאכלו: ולא היה. ר"ל וכן היה כי לא היה מעתה דבר
רי וממית: (מב) לחם בכורים. לחם העשוי מהקציר הנקצר שם ראשונה והיו במספר עשרים וממין השעורים: וכרמל בצקלונו. שבלים רכים ומלאים כשהם עדיין
בקליפותיהן: (מג) מה אתן זה. ר"ל הלא מעט המה: אכול והותר. בהם יהיה די

מצודת ציון

עיניו פקח (שם כו): (לח) שפות. ענין העמדת הסיר במקום מושבה כמו שפות הסיר שפית (יחזקאל כד): הסיר. הקדרה: נזיד. תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד (בראשית כה): (לט) אורות. ענינו למחי שדה כמו טל אורות טלך (ישעיה כו): פקועות שדה. הם הגדלים על גפן שדה והמה מרים ועושים מהם שמן ובדרז"ל נקרא שמן פקועות (שבת כד): ויפלח. ענין בקיעה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד): (מב) מבעל שלשה. שם מקום: בכורים. מל' בכור ור"ל דבר הנקצר ראשון: וכרמל. כן יקרא שבלים רכים: בצקלונו. ת"י בקליפותיהן: ויבנו

רד"ק

ופירוקן בלבושיה : (א) כי בו . כתרגומו ארי על ידיה עבד ה' נצחנה לאנש ארם ובדרש היה מושך את הקשת לתומו והרג את אחאב ועוד בדרש בשעה שגמלו חסד עם יעקב כמו שכתוב ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמר להם הקדוש ברוך הוא גמלתם חסד עם יעקב אני אתן שכרכם לבניכם בשביל שלא יהיה שכר לרשעים בעולם הבא שנאמר כי בו נתן ה' תשועה לארם : גבור חיל מצורע . כי היה גבור חיל והיה מצורע : (ב) נערה קטנה . מן השבי ששבו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כי יש נערה גדולה ובדברי רבותינו ז"ל קרי לה נערה וקרי לה קטנה אלא קטנה היתה והיתה ממקום ששמו נערון : ותהי לפני . היתה משמשת לפניה : (ג) אחלי אדוני . תחנות אדוני ובקשותיו יהיו לפני הנביא אשר בשמרון : אז יאסוף אותו מצרעתו . כי הנורא יתברך עושה נסים על ידו ואחלי שם בפלס אשרי ות"י טובי רבוני : יאסוף אותו מצרעתו . כתרגומו יסי יתיה מסגירותיה וקראת רפואת הצרעת אסיפה מפני שהמצורע ישב בדד וכשרפאו יאסף בין בני אדם : ויבא ויגד . נעמן הגיד למלך ארם אדוניו דברי הנערה אחר שספרה לו אשתו : (ה) וששת אלפים זהב . כתרגומו ושיתא אלפין דינרין דדהב : (ו) ויבא הספר אל מלך ישראל לאמור . הביא הספר אל מלך ישראל ודברי הספר היו ועתה כבוא הספר הזה אליך היו בתחלת הספר דברים אחרים אלא שדברים הצריכין ספר הכתוב : (ז) האלהים אני . ולא נתן אל לבו דבר הנביא אעפ"י שהיה יודע כי הקדוש ברוך הוא עושה נסים על ידו כי בוש לבא לפניו ולאמר לו להתחנן לאל בעבורו לפי שהוא לא היה שומע

רש"י

ולחם : (א) ונעמן שר צבא . נסים שנעשו ע"י אלישע מסדר והולך : לארם . הוא משך בקשת לתומו והרג את אחאב : (ב) יצאו גדודים . כמו מאה או מאתים מעכמן לשלול כאשר ימצאון הוא קרוי גדוד : נערה ריבה קטנה מעיר נערון : ותהי לפני . והות משמשא קדם אתת נעמן : (ג) אחלי אדני לפני הנביא . לשון ויחל משה (שמות לב) בקשות כל המתפללים על שיבא הגם לפני הנביא שוהיידמנ"ס בלעז כלומר בקשה שהוא צריך לה : (ד) ויבא ויגד לאדוניו . נעמן : ויגד לאדוניו . מה ששמע : (ה) ויקח בידו . מנחה ששת אלפים זהב . זהב : (ו) לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו' . הספר אמר כבוא הספר הזה וגו' : ואספתו מצרעתו . אסיפה במצורע לשון רפואתו כי בהסגרו הוא נאסף אל תוך ביתו ובחליו הכל בדלין הימנו : (ז) האלהים אני . ה' פת"ח ללמד שהוא בלשון מתמה

רלב"ג

(א) כי בו נתן ה' תשועה לארם . ידמה שהתשועה היא הריגת אחאב שנכה פעמים והנה התשועה בלי מתכוין משך בקשת והמית אחאב : (ב) ואכלו גדודים . ר"ל שמבני יצאו גדודים : נערה הנה יקרא נער הקטן בשמואל והנער נער ולא כי הם שתי שנים ולא ונער קטן נוהג בם הסבה גם כן בזה המקום קטנה : ותהי לפני אשת רוצה לומר לשרתה : (ג) אדני לפני הנביא וגו'. תהיינה תחנות אדני לפני הנביא אשר בשמרון יאסוף אותו מצרעתו (ד) ויבא ויגד לאדוניו שנעמן בא והגיד זה למלך ארם : (ו) מצרעתו . ר"ל מצרעתו ונקרא מהצרעת אסיפה כי תעשה מהאחד רבים תגבורת החום בטפו מאד החום הטבעי איברי הב"ח ומשים או ולזה

מקרא ותרגום

ויאכלו כי כה אמר יהוה אכול והותר : מד ויתן לפניהם ויאכלו ויותרו כדבר יהוה :

אמר יי ייכלון ויותרון : מד ויהב קדמיהון ואכלו ואותירו כפתגמא דיי :

ה א ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים כי בו נתן יהוה תשועה לארם והאיש היה גבור חיל מצרע : ב וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת נעמן : ג ותאמר אל גברתה אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסף אתו מצרעתו : ד ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל : ה ויאמר מלך ארם לך בא ואשלחה ספר אל מלך ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות בגדים : ו ויבא הספר אל מלך ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה אליך הנה שלחתי אליך את נעמן עבדי ואספתו מצרעתו : ז ויהי כקרא מלך ישראל את הספר ויקרע בגדיו ויאמר האלהים אני להמית ולהחיות כי זה שלח אלי לאסף איש מצרעתו כי אך דעו נא וראו כי

א ונעמן רב חילא דמלכא דארם הוה גבר רב קדם רבוניה ונסיב אפין ארי על ידיה עבד יי נצחנא לאנש ארם וגברא הוה גבר חילא והוא לקי בסגירתא : ב ואנש ארם נפקו במשרין ושבו מארעא דישראל עולמתא זערתא והות משמשא קדם אתת נעמן : ג ואמרת למרתה טובי רבוני אם יזיל לקדם נביא די בשמרון בכן יסי יתיה מסגירותיה : ד ואתא וחוי לרבוניה למימר כדין וכדין מללת עולמתא די מארעא דישראל : ה ואמר מלכא דארם איתא איזיל ואשדר אגרתא לות מלכא דישראל ואזל ונסיב בידיה עסר ככרין דכסף ושתא אלפין דינרין דדהב ועסרא אצטלון דלבושא : ו ואיתי אגרתא למלכא דישראל למימר וכן כתיב בה וכען כמיתי אגרתא הדא לותך הא שדרית לך ית נעמן עבדי ותסיניה מסגירותיה : ז והוה כד קרא מלכא דישראל ית אגרתא ובזע ית לבושוהי ואמר הצרוך אית בי מן קדם יי למקטל ולאחאה ארי דין שלח לי לאסאה גברא מסגירותיה ארי ברם דעו כען וחזו ארי תוסקפא דין בעי

מסורה

זה לפני מאה איש : והותר ג' בקריאת וסי' והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה : והותר עד לרוב . כי כה אמר ה' אכול והותר : ונשא ד' בקריאה ג' מלאים וסי' ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול . שר חמשים ונשוא פנים . זקן ונשוא פנים . ונשוא פנים ישב בה . וא' נשוא עון . נעמן חס' : גברתה ד' בקריאה וסי' ותקל גברתה בעיניה . ותאמר גברתה אחלי אדני . כעיני שפחה אל יד גברתה . ושפחה כי תירש גברתה : וחד כשפחה כגברתה : ולהחיות ג' בקריאה וסי' ולהחיות לכם לפלטה גדולה . האלהים אני להמית ולהחיות . ולהחיות לב נדכאים :

תולדות אהרן נערה קטנה . סוטה מו חולין ה : הנה שלחתי . כל ענין נעמן עקידה ש' סא :

מצודת ציון

(ב) וישבו . מל' שביה : (ג) גברתה . אשת אדונה : אחלי . ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות לב) : (ה) ספר . אגרת : חליפות . כן יקראו שבגדים כי בשביל שאחת יחלוף אחרת תחתיה מתאנה

מצודת דוד

די לאכול ועוד יהיה מותר : ה (א) איש גדול . ר"ל חשוב לפניו וכו' פנים : שכל היו נושאים לו פנים לכבדו כי ע"י באה תשועה לארם וארז משך הקשת לתומו והרג את אחאב : גבור חיל מצורע . כאומר הנה בהיו חיל חשק לרדת בכל עת אל המלחמה ומפני צרעתו מנע והיה מיצר בעבור זה : (ב) יצאו גדודים . כשהולכין מעכמן מתי מספר לשלול כאשר ימצאו קרוי נערה קטנה . גם קטנה תקרא נערה וכן ונער קטן נוהג בם (ישעיה י"א) : ותהי וכו' . היתה משמשת לפני אשת נעמן : אחלי אדוני . אם בקשת אדוני תהיה הנביא אז מבלי ספק ירפאו מצרעתו ונקרא רפואת המצורע בלשון אסיפה לפי שבעודו בצרעתו מחוץ למחנה מושבו וכאשר יתרפא יאסף ויכנס אל המחנה נאמר עד האסף מרים (במד' י"ב) : (ד) ויבא וכו' . נעמן ספר הדבר לפני המלך : (ה) לך בא . אל הנביא : אל מלך ישראל . שהוא יצוה את הנביא על זאת בידו . מנחה להנביא : (ו) ועתה . לא פירש הכתוב מה כתב בראשית אמריו כי היה כמנהג לפקדו בשלום וסוף דבריו היה שאמר ועתה וכו' : ואספתו . דעת מלך ארם שמלך ישראל יאספו מצרעתו רק דבריו היו שהוא יצוה את הנביא לאספו מצרעתו : (ז) ויקרע בגדיו . מחמת חרדה : האלהים אני . וכי אני להיות בידי להמית ולהחיות כי זה וכו' כי אין מי יוכל לרפאות המצורע אלא מי שבידו להמית ולהחיות ומגודל רשעו לא האמין בהנביא וחשב אשר שלח שהוא ירפאו

רשי

...ה. מבקש תואנה להתגרות בי. מתאנה. לשון עלילות (דברים כב יד): הנה אמרתי. סבור הייתי אלי יצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי: ...ידו אל המקום. הנגעת: (יג) אבי. כמו אדוני: הלא תעשה. וכי לא ... אפילו אמר לך דבר טורח: ואף כי. קל וחומר שאמר לך דבר קל ...טהר: (טו) ברכה. מנחת של הקבלת פנים ששואל ...או עבד בשלום הרב ... בלעז: (טז) אם אקח. ...עבודת גלולים מעורבין ... (יז) ולא. לשון בקשה לשון ...: יותן נא. אדמה זו ... ישראל שהיא קדושה משא שני

רדק

שומע אליו להניח עבודת העגלים: מתאנה הוא לי. מתעולל עלי עלילות ומבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו כדי שילחם עמי כי בשלום היה אז עמו: (ט) בסוסו. כן כתיב וקרי בסוסיו לשון רבים הכתוב אומר על עצמו שהיה הוא רוכב בסוסו והקרי הוא על הבאים עמו: (יא) והניף ידו אל המקום. ת״י וירים ידיה על אתר בית מחתא ותיתסי סגירותיה, ופי׳ ואסף המצורע בשר המצורע כלומר מקום הנגעת: (יב) אבנה ופרפר. כתוב בבי״ת וקרי במ״ם והיה הנהר נקרא אבנה ואמנה עם בי״ת ועם מ״ם: הלא ארחץ בהם וטהרתי. אם בטבילה אטהר ארחץ בהם ואטהר ואדוני אבי ז״ל פירש הלא בכל יום אני רוחץ: וטהרתי. בתמיה וכי אני טהור בעבור זה וכן פירש ר׳ יונה המדקדק: (יג) אבי. כמו אדוני וכת״י מרי וכן אבי ראה גם ראה: דבר גדול אליך. אם דבר גדול דבר אליך הנביא לעשות כדי שתרפא הלא תעשה כל שכן שדבר קטן דבר אליך שיש לך לעשותו שאמר אליך רחץ וטהר וכת״י אילו פתגמא רבא נביא מליל עמך: וטהרתי. ת״י ואתסי ר״ל כי רפואתו היא טהרתו: (טו) ברכה. מנחה וכן קח נא את ברכתי: (טז) אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ושבועה זו למד מרבו אליהו ויש מפרשים אשר עמדתי לפניו על אליהו חי ה׳ וחי אליהו אשר עמדתי לפניו: (יז) ולא יתן נא לעבדך. שאלה וכן

תולדות אהרן כי אין אלהים. עקידה שער ע:

מִתְאַנֶּה הוּא לִי: ח וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ ׀
אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא
אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל:
ט וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע: י וַיִּשְׁלַח אֵלָיו
אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ
שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ
לְךָ וּטְהָר: יא וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר
הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי ׀ יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא
בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־
הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצֹרָע: יב הֲלֹא טוֹב
אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל
מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם
וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה: יג וַיִּגְּשׁוּ
עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר
גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה
וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר:
יד וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים
כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ
כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר: טו וַיָּשָׁב אֶל־
אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא
וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי
כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־
בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה מֵאֵת
עַבְדֶּךָ: טז וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ
לָקַחַת וַיְמָאֵן: יז וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וָלֹא יֻתַּן־

ל׳. ט׳ בטע׳ בסיפרא / ל׳ דסמיכי / ג׳ וסי׳ מתקלא דנביאה שלים / בסוסיו ק׳ / ט״ו וחסר / ג׳ / ו׳ ג׳ מ״ל עמ״ן סימן / ג׳ / אמנה ק׳ ל׳ / ל׳. וחד טהרתי / י״ו מ״ל בסיפר׳ / ג׳ קמץ / ב׳ אחינו / ל׳ / ל׳ / י״ח בטע׳ / ל׳ וה׳ ואם אקח. ד׳ ב׳. ו׳

לאתגראה בי: ח והוה כד שמע אלישע נביא דיי ארי בזע מלכא דישראל ית לבושוהי ושלח לות מלכא למימר למא בזעתא לבושך ייתי כען לותי וידע דאית נביא בישראל: ט ואתא נעמן בסוסוהי וברתיכוהי וקם בתרע ביתא דאלישע: י ושלח לותיה אלישע אזגדא למימר איזיל וטבול שבע זמנין בירדנא ויתוב בסרך לך ואתסי: יא ורגיז נעמן ואזל ואמר הא הויתי אמר דלותי יפוק מפק ויקום ויצלי בשמא דיי אלהיה וירים ידיה על אתר בית מחתא ותתסי סגירותא: יב הלא טבין אמנה ופרפר נהרי דמשק מכל מי ארעא דישראל הלא אטבול בהון ואתסי ואתפני ואזל ברגז: יג וקריבו עבדוהי ומלילו עמיה ואמרו מרי אלו פתגמא רבא נביא מליל עמך הלא תעביד ואף אלהין דאמר לך טבול ואתסי: יד ונחת וטבל בירדנא שבע זמנין כפתגמא נביא דיי ותב בסריה כבסר יניק זעיר ואתסי: טו ותב לות נביא דיי הוא וכל משריתיה ואתא וקם קדמוהי ואמר הא כען ידעית ארי לית אלהא קים בכל ארעא אלהין בישראל וכען קביל כען תקרובתא מן עבדך: טז ואמר קים הוא יי די משמשנא קדמוהי אם אקביל ואתקיף ביה לקבלא ולא אבא: יז ואמר נעמן

רלבג

...אה במצורע שכבר יפלו
... ולזה אמר בזה המקום
... המצורע וישוב בשרך
...ר כי המצורע אין בשרו
...ו שזכרנו כי אין בו
...קושר בשרו בו: (ז) כי
... הוא לי. ר״ל מבקש
... כדי שילחם עמי:
...והניף ידו אל המקום.
... המקום אשר הוא עומד
... (יב) הלא ארחץ בהם
...י. ר״ל הלא אני רוחץ
... תמיד בהם טהרתי
...י מפני רחיצתי בהם:
... כי דבר גדול הנביא דבר
... ר״ל אילו דבר אליך
... לעשות דבר גדול הלא
... כדי שתרפא אף כי
... אליך שתרפא בדבר קל
...יא הרחיצה בירדן שבע
... שיש לך לעשות דבריו:
...ח נא ברכה מאת עבדך.
... לומר מנחה: (יז) ולא
... לעבדך כמו פרדים
.... רוצה לומר נניח זה
... שאין רצונך לקחת גמול
על

... וסי׳ כי יש נביא בישראל. ...ליו וידע. ישקלי במאזני ... וסי׳ בלשון ארמי מתקלא ... שלים: אמנה ג׳ וסי׳ הלא ...נה ופרפר. תשורי מראש ... ובכל זאת אחנו כרתים. ... אמנה על המשררים: ... ג׳ בקריאה וסי׳ הלא טוב ... ורפר. הובשת נהרות איתן. ...ות בבל שם ישבנו: ... וקמצין וסי׳ וישלח אליו ... מלאך. ג׳ ויגשו עבדיו ... ויאחז צדיק דרכו. וא׳ ... חן שפתיו: ועתה ואתה ...נם תברין וסי׳ נמסר בסדר ...ך: ויפצר ד׳ וסי׳ ויפצר ... ויפצר בם מאד. ... ולקחת. ויפצר בו חתנו. ...צרו דפוות׳ במ״א ויפרצו בו עבדיו:

מצודת ציון

(ז) מתאנה. מבקש עלילה כמו תואנה הוא מבקש (שופטים יד): (י) מלאך. שליח: (יא) והניף. מל׳ הנפה והרמה: (יג) אבי. ר״ל שר וקצין כהאב על הבן: אף כי. הוא כענין כל שכן: (טו) ברכה. מנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג): (טז) ויפצר. ענין רבוי הדברים ופתוי: וימאן. לא רצה: (יז) ולא יתן. הוא מל׳ שאלה וכן ולא ילך אתנו אמנון

מצודת דוד

... כי אך דעו נא. כלומר שלא נעלם ממנו שלא אוכל לה אבל הכוונה ... עלילה להלחם בי: (ח) וידע. לא למענך ארפאו כ״א למען קדושת השם: ...ב בשרך לך. כי ע״י הנגעת רזה משמן הבשר ומעתה ישוב לך הבשר ואף ... וסור מן הנגעת: (יא) אלי יצא וכו׳. חשבתי כי לכבודי יצא אלי ויעמוד ... רגלו כדרך הכבוד שעושים בני אדם לשרים הגדולים ובדבר הרפואה חשבתי שיקרא בשם ה׳ ויניף ידו אל מקום הנגעת להשפיע שם הרפואה ע״פ נס ובאופן זה יאסף המצורע: (יב) הלא טוב. ר״ל אבל באמרו לרחוץ וטהר נראה א״כ שאמר מדרך רפואה טבעית והלא בודאי אין ממש בדבריו כי נהרות דמשק טובים המה מכל מימי ישראל והלא בתמידות אני רוחץ עצמי בהם וכי טהור אני בתמיה א״כ כמו שלא הועילו לי נהרות דמשק כן לא יועיל מי הירדן: (יג) דבר גדול.

רד"ק

וכן ולא ילך אתנו אמכון אחי : אדמה . לעשות מזבח בארצו וכי לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות אלא אמר שלא יעשה המזבח לה' בגזלה אם לא מרצון הנביא והמלך : (יח) בהשתחויתי . מלעיל בשני פשטין והוא שם יאמר ממנו השתחויה ובמשנה שלש עשרה השתחויות היו במקדש : יסלח ה' לעבדך . נא כתיב ולא קרי כמו כן יסלח ה' לעבדך והכתוב רוצה לומר מעתה יסלח ה' לעבדך כלומר שאל מאל שיסלח לי : (יט) כברת ארץ . הוא שיעור מיל : (כ) ויאמר גחזי . ויאמר בלבו : ככרים כסף השוא אשר בכ"ף הוא סימן הסמיכות : בשני חריטים . קשר בשני כיסים ויונתן תרגם פלדסין וכן תרגם סדינים פלדסין : (כד) אל העופל . מקום גבוה שבו היה בית כמו עופל ובחן שהוא מקום גבוה ויונתן תרגם לאתר כסי תרגם אותו מן עפולים שפירושו תחתוניות שהוא מקום נסתר : ויפקד בבית . הפקיד הכסף והבגדים שם שרצה להעלים מאלישע וזה לבדו בענין פקדון מן הקל : מאן

רש"י

שני פרדים ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח : (יח) בית רמון . שם... גלולים : והשתחויתי . על כרחי כששוחה אדוני והוא נשען על ידי : (יט) כברת ארץ . שם מדה של קרקע כמו צמדי כרם ארפינ"ט בלעז : (כ) מאומה... אל"ף לפי שהיתה לקיחה זו למום : (כא) ויפול . ואתרכין : (כג) הואל... שלחך : בשני חרטים בגדים וסודרין כמו ה... והחריטים (ישעיה ג) ... חברו מנחם אבל יונת... זה פלדסין ואת שבספרי... תרגם מחכיא . והפותרי... בשני חריטים בשני כיסי... פירדיי"ש בלעז : אל שני... של נעמן : וישאו לפניו... גחזי : (כד) ויבא אל ... תרגם יונתן לאתר כסי... מידם . מיד שני נערי... וישלח את האנשים . ש... אותם

וְלָא יִתְיְהֵיב כְּעַן לְעַבְדָךְ טְעוֹן זוּג כּוּדְנְוָן מֵעֲפַר אַדְמְתָא אֲרֵי לָא יַעְבֵּד עוֹד עַבְדָךְ עֲלָתָא וְדִבַח לְטָעֲוַת עַמְמַיָא אֱלָהֵין לִשְׁמָא דַייָ : יח לְפִתְגָמָא הָדֵין יִשְׁבּוֹק יְיָ לְעַבְדָךְ בְּמֵיעַל רִבּוֹנִי לְבֵית רִמּוֹן לְמִסְגַד תַּמָּן וְהוּא סָמִיךְ עַל יְדִי וְאֶסְגוֹד בֵּית רִמּוֹן בְּמִסְגְדִי בֵּית רִמּוֹן יִשְׁבּוֹק יְיָ לְעַבְדָךְ בְּפִתְגָמָא הָדֵין : יט וַאֲמַר לֵיהּ אֱזֵיל לִשְׁלָם וַאֲזַל מִלְוָתֵיהּ כְּרוּב אַרְעָא : כ וַאֲמַר גֵיחֲזִי תַּלְמִידָא דֶאֱלִישָׁע נְבִיָא דַייָ הָא מְנַע רִבּוֹנִי יַת נַעֲמָן אֲרַמָאָה הָדֵין מִלְקַבָּלָא מִנֵיהּ יַת דְאַיְתִי קַיָם הוּא יְיָ אֱלָהֵין אֱרְהוֹט בָּתְרוֹהִי וְאֶסַב מִנֵיהּ מִדָעַם : כא וּרְדַף גֵיחֲזִי בָּתַר נַעֲמָן וַחֲזָא נַעֲמָן גַבְרָא רְהִיט בָּתְרוֹהִי וְאִתְרְכִין מִן רְתִיכָא לְקַדָמוּתֵיהּ וַאֲמַר הַשְׁלָם : כב וַאֲמַר שְׁלָם רִבּוֹנִי שַׁלְחַנִי לְמֵימַר הָא כְעַן דֵין אֲתוֹ לְוָתִי תְּרֵין עוּלֵימִין מִטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם מִתַּלְמִידֵי נְבִיַיָא הַב כְּעַן לְהוֹן כִּכְּרָא דִכְסַפָּא וּתְרֵין אִצְטְלָן דִלְבוּשָׁא : כג וַאֲמַר נַעֲמָן שְׁרֵי סַב תַּרְתֵּין כִּכְּרִין וְאַתְקֵיף בֵּיהּ וְצַר תַּרְתֵּין כִּכְּרִין דִכְסַף בִּתְרֵין פַּלְדְסִין וּתְרֵין אִצְטְלָן דִלְבוּשִׁין וִיהַב לִתְרֵין עוּלֵימוֹהִי וּנְסִיבוּ קֳדָמוֹהִי : כד וַעַל לַאֲתַר כַּסִי וּנְסֵיב מִיְדֵהוֹן וּפַקֵיד בְּבֵיתָא וְשַׁלַח יַת גַבְרַיָא וַאֲזָלוּ :	נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים אֲדָמָה כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם־לַיהוָה׃ יח לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה וְהוּא׀ נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח־ נא־יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ יט וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ׃ כ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי נַעַר אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים הִנֵּה׀ חָשַׂךְ אֲדֹנִי אֶת נַעֲמָן הָאֲרַמִּי הַזֶּה מִקַּחַת מִיָּדוֹ אֵת אֲשֶׁר־הֵבִיא חַי־יְהוָה כִּי־אִם־רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה׃ כא וַיִּרְדֹּף גֵּיחֲזִי אַחֲרֵי נַעֲמָן וַיִּרְאֶה נַעֲמָן רָץ אַחֲרָיו וַיִּפֹּל מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם׃ כב וַיֹּאמֶר׀ שָׁלוֹם אֲדֹנִי שִׁלְּחַנִי לֵאמֹר הִנֵּה עַתָּה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי־נְעָרִים מֵהַר אֶפְרַיִם מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים תְּנָה־ נָּא לָהֶם כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים׃ כג וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרָיִם וַיִּפְרָץ־בּוֹ וַיָּצַר כִּכְּרַיִם כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרִטִים וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן אֶל־שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ לְפָנָיו׃ כד וַיָּבֹא אֶל־הָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּפְקֹד בַּבָּיִת וַיְשַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ׃

רמן ט' חס' בלישנא וסי' נמסר בסדר תצוה : כברת ג' וסי' נמסר בסדר ויחי : השך ז' וסי' נמסר בס' שמואל ח"א סוף סימן כ"ה : ויראה ה' בקריאה וסי' ויבט הפלשתי ויראה את דוד . וירדף גחזי אחרי נעמן . ויראה ולא יעשה בהן . ויראה וישב מכל פשעיו . ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב וירא כתיב חסר ה' : הואל ד' בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סימן י"ט : ויצר ג' בקריאה וסי' ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה . ויצר את שני העמודים . ככרים כסף . וכל ויצר עליה דכוו' :

תולדות אהרן בית רמון . נדרים נז סנהד' עד : לדבר הזה . (שביעית לה) : כי אם רצתי . (סנהד' כט) : הואל קח ככרים . סוטה מז סנהד' קז ערכין ט :

רלב"ג

על זה שעשית לי מן ה... אשאל ממך שתתן לי ה... לעבוד בו השם יתבר... לי זאת הטובה ול... מאלישע שיתן לו מ... שיוכל לשאת שני... מאדמה לבנות בה מזב... לא יעבוד עוד אלהים... כי אם השם יתברך ל... לאלישע שיתפלל לש"י ... לדבר הזה והוא השתחו... רמון אשר הוא מוכ... מפני היות אדוניו כ... בבאו בית רמון להש... (יט) ויאמר לו לך ... קצר הכתוב אך המ... שנתן לו בקשתו כמה ... לעבוד את השם יתבר... מאתו כברת ארץ . ה... הנעבדת אשר סבי... והרצון בו שלא הרחיק... כי לא היה בינו ובין... אם שדות העיר וכרמי... (כג) ויצר ככרים כ... חריטים . רוצה לומ... שני ככרים של כ... חריטים או בשתי א... (כד) ויבא אל העו... מידם . הנה העופל ה... גבוהה והיה שם בית ... שם כספו שם כדי שי... נסתר : (כד) ויפקד... אחשוב שהרצון בזה ש... בהיותו בבית שם המ... בא...

מצודת ציון

אמכון (ש"ב יג) : צמד . זוג : פרדים . הם הנולדים מן הסוס והחמור : (יח) בית רמון . בית עבודת גלולים ששמה רמון : (יט) כברת . הוא מיל וכן כברת ארץ (בראשית מח) : (כ) חשך . מנע כמו ולא חשכת (שם כב) : (כא) ויפול . ענין הטיה כמו ותפול מעל הגמל (שם כד) : השלום . ה"א השאלה : (כג) הואל . רצה כמו הואל נא ולך (לקמן ו) : ויפרץ . הוא הפוך מן ויפצר וכן הוא : ויצר . וקשר כמו צור תעודה (ישעיה ח) : חריטים . מין כיסים וכן

מצודת דוד

...אם הנביא היה אומר לך דבר טורח גדול בכדי שתטהר הלא מהראוי הי... ומכ"ש שאמר לך דבר קל רחץ ובזה הטהר ומדוע א"כ תמנע לעשות : (... נער קטן . ר"ל נאה ומזהירה : ויטהר . נעשה טהור מן הצרעת : (טו) ונעמ... כעבד לפני האדון : ועתה . בעבור הרפואה וההודאה הזאת קח ממני ... (טז) עמדתי לפניו . שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה : אם... ר"ל עונש שבועה יהיה עלי אם אקח : (יז) ולא יותן . בש...

לתת לו אדמה מעפר א"י בשיעור משא שני פרדים לשאתם לארצו למלאות מהם מזבח לזבוח עליו לה' ולא רצה לקחת מבלי רשות הנביא : כי לא וכו' , לא אעשה עוד עולה וכו' : (יח) לדבר הזה . שאל מהנביא שיעתיר בעבורו לה' לסלוח לו על הדבר האמור בענין : והוא נשען על ידי . בעת בואו להשתחוות... השתחוה גם אני עמו : בהשתחויתי . ובדבר ההשתחואה ההיא יסלח לי ה' : (כ) ויאמר . חשב בלבו : הנה חשך . ר"ל מנע את נעמן מליתן הואיל ו... מקחת מידו : חי ה' . כאומר הריני נשבע שלא יהיה כן כ"א ארוץ אחריו ואקח ממנו דבר מה : (כג) הואל . כי חפץ היה להרבות במנחה להנביא : וי... נעמן הפציר בגחזי לקחת ככרים ובתחילה מיאן גחזי לבל ירגיש נעמן שבא מדעת עצמו : ויצר . נעמן קשר ככרים וכו' ונתנם לעבדיו לשהם ישאו אותם : ...העופ...

לישע : (כו) העת לקחת את הכסף . להתעשר ולקחת ממנו בגדים וגו' : (א) ויאמרו בני הנביאים . כשים שנעשו לו מסדר והולך . רבותינו כאן שהיה גיחזי דוחה התלמידים מלפניו כשנטרד באו תלמידים ונדחק המקום מהם : (ג) הואל . התרצה : (ה) ואת הברזל . : והוא שאול . שאלתיו ממה לשלם : (ו) ויצף . צף

(כה) מאן גחזי . כן כתיב בלא יו"ד והקרי מאין ושניהם ענין אחד כי מאן כמו אן הלכתם אנה ואנה אילך ואילך : (כו) לא לבי הלך . בתמיה כלומר כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית : העת . פתח הה"א והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכת לקחת לא ידעתי : וזיתים וכרמים . כתרגומו וחשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין וגו' כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה : (כז) וצרעת נעמן. הוי"ו כמו הווי"ן הנוספים שפירשנו או יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף נתון לך והצרעת : ובזרעך לעולם. לא אמר בכל הבנים שיצאו ממנו עד עולם אלא באותן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובהם לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו מה חטאו אלא מלמד שבניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמואל בקללה שקלל דוד ליואב : (א) צר ממנו. שהיו יושבים שם בדוחק כל כך היו רבים התלמידים ואמרו רז"ל כי כאשר גורש גחזי מלפני אלישע אז רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבים יראים לבא לפני אלישע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו יושבים בו מתחלה : (ה) ואת הברזל נפל אל המים. אין מלת את נופלת על הפועל כאשר חשבו רבים ופירושו ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים : והוא שאול. אם היה שלי לא הייתי חושש כל כך אלא שאלתיו ועלי לשלמו : (ו) ויקצב עץ. למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל מתחילה למה הוצרך לקצוב עץ ונראה כי הנסים בדבר חדש יעשו וכן בצלוחית חדשה. ויקצוב עץ להיותו יד הברזל שנפל ונכנס העץ בעין הברזל שנכנס בו היד וצף הברזל עם ידו לפיכך אמר ויקצב שפירושו כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחת : ויצף. פועל עומד אשר הציף את מי ים

כה והוא־בא ויעמד אל־אדניו ויאמר ל"ג ר"פ . ל'
אליו אלישע מאן גחזי ויאמר לא־ מאין ק'
הלך עבדך אנה ואנה : כו ויאמר אליו
לא־לבי הלך כאשר הפך־איש מעל
מרכבתו לקראתך העת לקחת את־ ב'
הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים ל'
וצאן ובקר ועבדים ושפחות : ב'
כז וצרעת נעמן תדבק־בך ובזרעך ל'
לעולם ויצא מלפניו מצרע כשלג : ח'
ו א ויאמרו בני־
הנביאים אל־אלישע הנה־נא
המקום אשר אנחנו ישבים שם ג'
לפניך צר ממנו : ב נלכה־נא עד־
הירדן ונקחה משם איש קורה אחת ה'
ונעשה־לנו שם מקום לשבת שם
ויאמר לכו : ג ויאמר האחד הואל נא ג'
ולך את־עבדיך ויאמר אני אלך : י"א
ד וילך אתם ויבאו הירדנה ויגזרו ד'
העצים : ה ויהי האחד מפיל הקורה ב' אמי תחנתי
ואת־הברזל נפל אל־המים ויצעק
ויאמר אהה אדני והוא שאול : ב' כל הומים חסר הוא וכל
ו ויאמר איש־האלהים אנה נפל שום גבר דכוו'
ויראהו את־המקום ויקצב־עץ ב'. ל'

כה והוא אתא וקם קדם רבוניה ואמר ליה אלישע מנן את אתי גיחזי ואמר לא אזל עבדך לכא ולכא : כו ואמר ליה ברוח נבואה אתחוא לי כד אתהפיך גברא מעל רתיכיה לקדמותך השעה היא לך דנסיבתא כספא ונסיבתא לבושיא וחשבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין ועבדין ואמהן : כז וסגירות נעמן תדבק בה ובבנך לעלם ונפק מן קדמוהי חור כתלגא : א ואמרו תלמידי נבייא לאלישע הא כען אתרא די אנחנא יתבין תמן קדמך עק לנא : ב ניזיל כען עד ירדנא ונסב מתמן גבר כשורא חדא ונעביד לנא תמן אתרא למתב תמן ואמר אזילו : ג ואמר חד שרי כען ואזיל עם עבדך ואמר אנא איזיל : ד ואזל עמהון ואתו לירדנא וקצו אעיא : ה והוה חד מחי בשריתא ואשתליף ברזלא ונפל למיא וצוח ואמר בבעו רבוני והוא משאל שאילתיה : ו ואמר נביא דיי אן נפל ואחזיה ית אתרא וקץ אעא ורמא

לקראתך ד' בקריאה וסי' וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך.פן בחרב אצא לקראתך . כאשר הפך איש מעל .
ע"ב יצאתי לקראתך לשחרך ולקחת ד' בקריאה וסי' בלשונארמי יברוחי דיוסף לבושין דרעוא.ופי' בסדר ויצא :

תולדות אהרן לא לבי הלך . שם סוטה מז : וצרעת נעמן . שם שם ערכין טו זוהר תזריע (סנהד' כט) : ויאמרו בני הנביאים . סוטה שם (סנהד' שם) :
מפיל הקורה . סוטה יג :

רלבג

...זריטים כאלו תאמר סך
...או הסלעים או המעות
...מענין פקדון ואם הוא
...והרצון בו שהפקידו
...או יהיה מענין פקידות
...בו שמנה שם איש או
...יקנו לו בכסף ההוא
...וזיתים וכרמים וצאן
...עבדים ושפחות ולזה
...אלישע העת לקחת את
...ולקחת בגדים וזיתים
...וצאן ובקר ועבדים
... : (כה) מאן גחזי .
...רי מאין והרצון בו מאין
...פשר כי אם לא היה
...לו היה לוקח בחטא
...רך אחרת כאלו תאמר
...לו מה שלקח באופן
...לנעמן שלא היה
... הדבר הזה אך גחזי
...ועצמו אך מפני שכחש
...ף בשובו לקח ממנו זאת
... : (כו) לא לבי הלך
...הפך איש מעל מרכבתו
...ר"ל לא הלך ממני לבי
...ממני מה שעשי' כאשר
...מעל מרכבתו לקראתך
...מן כי בודאי אני יודע
...ולזה נתן ענשו על זה
...בו צרע' נעמן וזרעו
...ר"ל כל ימיה' או עד
...גל דרך ועבדו לעולם :
...ממנו . ר"ל דחוק ממנו
...כי מפני זה סמך זה
...זוי להעי' כי לרוע תכונת
...היו התלמידים רבים
...ך כאשר נפרד גחזי
...אז רבו התלמידים :
...זה לנו שם מקום לשבת
...ל שיבנו מהקורו' האלו
...אהל כשיעשו מקלתם
...או יבנו הכותלי' מאבן
...בית באלו הקורות :

...ל נא ולך את עבדיך . אמר זה כדי שיהיה להם לעזר במתחדש להם שם : (ה) ויהי האחד מפיל את הקור' והברזל נפל אל המי' . ר"ל שבעת הכותו בגרזן להפיל ...של הברזל מיד הגרזן ונפל במי הירדן וצעק ואמר אהה אדני זה הגרזן לא היה שלי אך שאלתיהו מאח' : (ו) ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל . ר"ל שכב' ...זקנו במדה שיוכל להכנס בנקב הברזל ויהיה לו כמו יד והנה היה המופת הזה שכאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל ולפי שככר ...בדבר המופתים מצד העיון ומצד דברי רז"ל כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה' שלא יתחדש בהם דבר חדש כאילו תאמר עליית הברזל למעלה כמים והוא ברזל או רדת העץ למטה במים והוא עץ בלתי ראוי שיצלול במים והנה הרצון באמרו וישלך שמה שככר השליך

מצודת דוד

...ש. אל המגדל וכן עופל ובחן (ישעיה ל"ב) . או כמו האופל באל"ף ור"ל ...ק חושך לבל יראה מי : ויפקד . הניחם בבית שמור : את האנשים . כשרי נעמן : ...ה אין . מהיכן תבוא : (כו) לא לבי הלך . ר"ל עם שאני ישבתי פה וכי לא הלך ...י ך כאשר הפך איש וכו' : העת . וכי בעת ההיא ראוי לקבל ממנו את הכסף ...אם היא בדבר הנס וכי ראוי להנות מן הנס במקום שאין דחק : ולקחת בגדים . ואפי' אם היה נותן לך בגדים וזיתים וכו' לא היה לך לקחת עם שהוא עושר רב : ...) דעת . יחסר ראשית הדברים וכאומר הכסף נתון לך וגם הצרעת : כשלג . כי הצרעת לבנה היא וכמ"ש ואם בהרת לבנה (ויקרא י"ג) : ך (א) המקום . בית ...ון : צר ממנו . דחוק הוא להחזיק את כולנו : (ב) משם . מן היער הסמוך אל הירדן : (ה) מפיל הקורה . אל הירדן להשיטה אל מקום הנרצה : ואת הברזל . ...קו נפל אל המים ועם הברזל הוא הגרזן : אהה . הוא ענין ל' צעקת יללה : והוא שאול . הגרזן שאולה בידי ואין לי לשלם מחירו : (ו) אנה נפל . איה המקום שנפל

מצודת ציון

וכן והמטפחות והחריטים (שם ג) : (כה) אנה ואנה . לפה ולפה : ך (ב) קורה . עץ עב כמו קורות בתינו ארזים (ש"ה א) : (ג) הואל . רצה : (ד) ויגזרו . ענין חתוך כמו גזרו את הילד (מ"א ג) : (ו) ויקצב . ענין כריתה וחתוך וכן כעדר הקצובות (ש"ה ד) : ויצף . ענ למעלה

רדק

יש סוף פועל יוצא ויש לפרש ויצף פועל יוצא כלומר הנביא הציפו: (ח) אל מקום פלוני אלמוני תחנותי. כתרגומו לאתר כסי וטמיר יהי בית מישרי: (ט) נחתים. מן הנחת ה' גבוריך ותרגום וירד ונחת ופי' יורדים וחונים שם ואמר נחתים כי במקום מורד חנו להסתר שם ודגש תי"ו נחתים מקום הנח בשרידים וי"ת נחתים כמן: (י) והזהירה. בה"א כמו אהלה: ונשמר שם. ונשמר משם כמו שהיה מזהירו הנביא: לא אחת ולא שתים. לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדו אלא פעמים רבות וכמוהו והוא איש אחד לא נוגע בשוכו שפירושו לא נוגע לבדו: (יא) ויסער. היה מסתער על זה הדבר מי היה מגלה מסתריו: איכה הוא. כמו אנה הוא וכן בענין אנה איכה תרעה אלא שהוא קמוץ וזה בחולם

רשי

נף על המים: (ח) פלוני אלמוני. כסוי וטמיר פלוני לשון כי יפלא (דב…) יתכסי: אלמוני. מבלי שם שלא היה רוצה להתגלות: תחנותי… ולארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברים לשלול בארצ… המקום: (ט) מעבור המקום הזה. מלכת שם: נחתים. חונים: (י)… ישראל: היה שולח… אמת הוא: והזהירו… איש האלהים מעבו… אחת ולא שתים… כ"א פעמים רבות… הדבר הזה. מי הוא… (יג) איכה. היכן הוא…

וַיַּשְׁלֶךְ־שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל׃ ז וַיֹּאמֶר
הָרֶם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֵהוּ׃ ח וּמֶלֶךְ
אֲרָם הָיָה נִלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּוָּעַץ אֶל־
עֲבָדָיו לֵאמֹר אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי
תַּחֲנֹתִי׃ ט וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִשָּׁמֶר מֵעֲבֹר
הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־שָׁם אֲרָם נְחִתִּים׃
י וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ אִישׁ־הָאֱלֹהִים וְהִזְהִירֹה
וְנִשְׁמַר שָׁם לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתָּיִם׃
יא וַיִּסָּעֵר לֵב מֶלֶךְ־אֲרָם עַל־הַדָּבָר
הַזֶּה וַיִּקְרָא אֶל־עֲבָדָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
הֲלוֹא תַּגִּידוּ לִי מִי מִשֶּׁלָּנוּ אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל׃ יב וַיֹּאמֶר אַחַד מֵעֲבָדָיו לוֹא
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־אֱלִישָׁע הַנָּבִיא אֲשֶׁר
בְּיִשְׂרָאֵל יַגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בַּחֲדַר מִשְׁכָּבֶךָ׃
יג וַיֹּאמֶר לְכוּ וּרְאוּ אֵיכֹה הוּא וְאֶשְׁלַח
וְאֶקָּחֵהוּ וַיֻּגַּד־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה בְדֹתָן׃
יד וַיִּשְׁלַח־שָׁמָּה סוּסִים וְרֶכֶב וְחַיִל כָּבֵד
וַיָּבֹאוּ לַיְלָה וַיַּקִּפוּ עַל־הָעִיר׃ טו וַיַּשְׁכֵּם
מְשָׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים לָקוּם וַיֵּצֵא
וְהִנֵּה־חַיִל סוֹבֵב אֶת־הָעִיר וְסוּס וָרָכֶב
וַיֹּאמֶר נַעֲרוֹ אֵלָיו אֲהָהּ אֲדֹנִי אֵיכָה
נַעֲשֶׂה׃ טז וַיֹּאמֶר אַל־תִּירָא כִּי רַבִּים
אֲשֶׁר אִתָּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם׃ יז וַיִּתְפַּלֵּל
אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר יְהוָה פְּקַח־נָא אֶת־

לתמן וקפא ברזלא׃
ז ואמר טול לך ואושיט
ידיה ונסביה׃ ח ומלכא
דארם הוה מגיח קרבא
בישראל ואתמלך בעבדוהי
למימר לאתר כסי וטמיר
יהי בית משרי׃ ט ושלח
נביא דיי לות מלכא
דישראל למימר אסתמר
מלמעבר אתרא הדין ארי
תמן אנש ארם כמן׃
י ושלח מלכא דישראל
לאתרא די אמר ליה נביא
דיי ואזהריה ואסתמר תמן
לא חדא זימנא ולא תרתין
זמנין׃ יא ואסתער לבא
דמלכא דארם על פתגמא
הדין וקרא לעבדוהי ואמר
להון הלא תחוון לי מן
מדילנא גלי רזי למלכא
דישראל׃ יב ואמר חד
מעבדוהי לא רבוני מלכא
ארי אלישע נביא די
בישראל יחוי למלכא
דישראל ית פתגמיא
די תמליל באדרון
בית משכבך׃ יג ואמר
אזילו וחזו היכא הוא
ואשלח ואדבריניה ואתחוא ליה למימר הא בדותן׃
יד ושלח תמן סוסון ורתיכין ומשרין סגיאין ואתו
בליליא ואקיפו על קרתא׃ טו ואקדים משומשניה
דנביא דיי למיקם ונפק והא משרין אקיפא ית
קרתא סוסון ורתיכין ואמר עולימיה ליה בבעו
רבוני איכדין נעבד׃ טז ואמר לא תדחל ארי סגיאין
דעמנא מדעמהון׃ יז וצלי אלישע ואמר יי גלי כען ית

פלני אלמני ג' בקריאה ואת הנערים יודעתי. אל מקום פלוני אלמוני תחנתי. ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני: הלוא י"ו מלאים בסי' וסי' נמסר לעיל בסיפרא ח"א סי' כ"ב: אחד כ"ה פתחין וסי' ויכלו המים. והעלהו שם. כמעט שכב. ואחד עשר כוכבים. ואת אחד עשר ילדיו. שכם אחד. אל אחד מבניו. את אחד מהם. אחד עשר יום. ומת אחד מהם. והאיש מוכה. ותאבדנה האתונות. ויאמר דוד אל אבנר. אחד הרקים. עד אחד לא נעדר. בכל אשר התהלכתי. וחברו שפטי דד"ה. בנפש אחד. יהי נא דבריך. ויאמר אחד מעבדיו. ואיך תשיב את פני. וחברו. הנדברים בך. ולנשיא מזה. ושר

תולדות אהרן מי משלנו. עקידס שער לו:

רלבג

השליך שם העץ בכ… מפני זאת התנועה… והנה היה העץ בכ… יכול לנלח קלותו כ… ויציפהו שמו על… הוצרך שיהיה העץ… הספי'לו גודל יד הכ… שם וחתך מפני זה… המופת היה כמו ש… נכנס בנקב הברז… אותו במי': (ח)… פלני אלמני תחנתי… היה חונה במקום… שלא ישמר מלך יש… שם ויקחהו והנה… פלוני שהוא דבר מ… ואלמוני הוא ג"כ מו… והנעלם והוא נגזר… כאלו יאמר שלא… כלל כדי שלא יוד… אפשר על זה הענ… אל"ף אלמוני בזה… במקו' עי"ן כמו ע… ענין נעלם וכזה מ… שמוש האותיות מזה… הדרך: (ט) השמר מ… הזה כי שם ארם… שתשמור מעבור ב… כי שם ארם נחתי… מלך ארם ועבדיו… יורדים במורד אשר… שלא תשמר מהם… נחתים יורדים וחו… וירד ונחת או יהיה… ונשארה התי"ו ב… שנשארה התי"ו במ… והרצון בו שהם… בנחת בדרך שיעלם… וכן היה שולח לו…

מקום שהיו נסתרים שם מלך ארם ועבדיו לתפשו ולבחון אם היה דבר הנבי' אמת שלח שם מלך ישראל אל המקום ההוא אשר הזהירו מעבור שם ו… דברי הנבי' תמיד לא פעם א' לבד ולא ב' פעמים לבד אך בחן זה פעמים רבות בדרך שנודע למלך ארם כי מלך ישראל היה יודע המקומו' אשר יתח… (יא) ויסער לב מלך ארם. רוצה לומר אחזיהו סער ומבוכה על זה הענין לחשבו כי במשרתיו איש יגלה סתריו למלך ישראל: (יג) איכה הוא. איך הו… אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו או איך הוא ענינו כי לפי שהוא בו אתחכם להבי' עליו חיל לתפשו: (יד) והנה החיל שם בלילה כדי שלא ישמע דבר… ויקבוץ אנשים יותר עמו: (יז) סוסי' ורכב אש סביבו' אלישע. הנה אף ע"פ שלא נעזר אלישע בהם היה תועלת להראותם לנערו לש…

מצודת ציון

למעלה כמו אשר הציף (דברים יא): (ח) פלוני. מכוסה: אלמוני. מל' אלם כי לא ידובר בו וכן ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני (ש"א כא): (ט) נחתים. ענין ירידה כמו הנחת ה' גבוריך (יואל ד) כי במקום מורד ירדו להסתר: (יג) איכה הוא. אנה הוא כמו איכה תרעה (ש"ה א) ואם שהוא בחולם: (יד) כבד. כרבה: ויקיפו. וסבבו: (יז) פקח. פתח

מצודת דוד

שנפל בה: ויקצב. חתך חתיכת עץ: (ז) הרם לך. הגבה לך את הבר… מקום פלוני אלמוני תחנותי. ר"ל נהיה חונים במקום מכוסה ונעלם ולא… בפני כולם וזהו בכדי לארוב על מלך ישראל: (י) וישלח. שלח אל המ… לו הנביא שבני ארם נסתרים בה והזהירו מלעבור בה ושלח שם לדעת אתו: ונשמר שם. והיה המלך נשמר משם כאשר ראה שאמת הדבר: לא פעם אחת לבד וכו' כ"א פעמים רבות הזהירו הנביא ומלאם אמתיים ונשמר שמה: (יא) ויסער. אחזו רעדה כמרות סערה בעבור זאת: מי משלנו. מי מ… אל מלך ישראל ומגלה מסתרינו: (יב) לא. אין מי מאנשינו מגלה המסתר: יגיד למלך. כי יודע הוא בנבואה: (טו) איכה נעשה. איך נעשה להמל… רבים. הרכב אשר הם בעזרתנו המה מרובים מאשר עמהם: (יז) פקח נא. לראות

…רפנו: (יח) ויאמר הך נא וגו'. על הקללה לא הזכיר את השם
…יא' הזכיר את השם על שתיקן על של נער ועל של גדול: סנורים.
…מון רואה ואינו יודע מה הוא רואה: (יט) ולא זה העיר. שהנביא
…ת אמר להם שכבר יצא ממנה: (כב) האשר שבית וגו'. וכי
…אותם שאתה מביא
…שבית אותם):
…לשון תיקון סעודה:
…ים. זבל הזב מן
…כו) הושיעה אדני
…ור שאולת מזונות:
ותחבית

בחולם: (יז) סביבות אלישע. והלא אלישע בעיר היה והסוסים ורכב אש חוץ לעיר בהר אלא הראה לו לנער כן שהיו סביבות אלישע הראה. לו הא"ל כן לחזק לבו שלא יפחד: (כ) כבאם. בכ"ף: (כא) כראתו. בכ"ף: (כב) האשר שבית. מה דין יש לך בהם שתכה אותם וכי אתה שבית אותם בחרבך ובקשתך: (כג) ויכרה להם. תקן להם מאכל גדול וכן יכרו עליו חברים אלא כי ויכרה יוצא לשלישי ויכרו יוצא לשני: ולא יספו עוד. אינו אומר עוד לעולם שהרי אומר ויהיו אחרי כן ויקבוץ בן הדד אלא פירוש עוד באותו הזמן וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ונאמר בירמיה וחיל פרעה יוצא ממצרים וישמעו הכשדים וכן לא תוסיפו עוד לעלות וכן ועמלו לא יזכר עוד רוצה לומר כל זמן שהיה בו: (כה) ראש חמור. כמשמעו כי הבהמות הטמאות והשקצים היו אוכלים מפני הרעב וכן ת"י רישא דחמרא וי"מ כמו מעשר החמור והוא

ל' עֵינָיו וְיִרְאֶה וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵי
הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר מָלֵא סוּסִים
ל' כ"כ בנביאי' וכתובים וכל אורית' כ"כ במ"ב וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישָׁע׃ יח וַיֵּרְדוּ
אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע אֶל־יְהוָה
ג' וַיֹּאמַר הַךְ־נָא אֶת־הַגּוֹי־הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים
ג' וַיַּכֵּם בַּסַּנְוֵרִים כִּדְבַר אֱלִישָׁע׃
יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלִישָׁע לֹא־זֶה הַדֶּרֶךְ
ל' ומ"ל וְלֹא זֹה הָעִיר לְכוּ אַחֲרַי וְאוֹלִיכָה
ל' י"ד אֶתְכֶם אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁוּן וַיֹּלֶךְ
ט' מ"ל בסיפ' אוֹתָם שֹׁמְרוֹנָה׃ כ וַיְהִי כְּבֹאָם שֹׁמְרוֹן
וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְהוָה פְּקַח אֶת־עֵינֵי־
ג' רפין לשון ראייה אֵלֶּה וְיִרְאוּ וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵיהֶם
וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שֹׁמְרוֹן׃ כא וַיֹּאמֶר
ב' חס' מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־אֱלִישָׁע כִּרְאֹתוֹ
ט' מ"ל בסיפ' אוֹתָם הַאַכֶּה אַכֶּה אָבִי׃ כב וַיֹּאמֶר לֹא
ל'. ב' ולא בקשתך תַכֶּה הַאֲשֶׁר שָׁבִיתָ בְּחַרְבְּךָ וּבְקַשְׁתְּךָ
ל' בסיפרא אַתָּה מַכֶּה שִׂים לֶחֶם וָמַיִם לִפְנֵיהֶם
ב'. ל' וְיֹאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ וְיֵלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם׃
ל'. ל'. ה' כג וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה וַיֹּאכְלוּ
וַיִּשְׁתּוּ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם
ד' וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃
כד וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּקְבֹּץ בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ־
ל' אֲרָם אֶת־כָּל־מַחֲנֵהוּ וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־
שֹׁמְרוֹן׃ כה וַיְהִי רָעָב גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן
ל' וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ עַד הֱיוֹת רֹאשׁ־
חֲמוֹר בִּשְׁמֹנִים כֶּסֶף וְרֹבַע הַקַּב

עֵינוֹהִי וְיֶחֱזֵי וּגְלָא יְיָ יָת
עֵינֵי רַבְיָא וַחֲזָא וְהָא
טוּרָא מְלֵי סוּסָוָן וּרְתִיכִין
דְּאֶשָּׁתָא סַחֲרָנוּת אֱלִישָׁע׃
יח וּנְחָתוּ לְוָתֵיהּ וְצַלִּי אֱלִישָׁע
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר מְחֵי כְעַן יָת
עַמָּא הָדֵין בְּשַׁבְרִירַיָּא
וּמְחָנוּן בְּשַׁבְרִירַיָּא כְּפִתְגָּמָא
דֶּאֱלִישָׁע׃ יט וַאֲמַר לְהוֹן
אֱלִישָׁע לָא דֵין אוֹרְחָא וְלָא
דָּא קַרְתָּא אִיתוֹ בַּתְרַי
וְאוֹבִיל יַתְכוֹן לְוַת גְּבַר
דִּי אַתּוּן בָּעַן וְאוֹבִיל יַתְהוֹן
לְשָׁמְרוֹן׃ כ וַהֲוָה כְּמֵיעַלְהוֹן
לְשָׁמְרוֹן וַאֲמַר אֱלִישָׁע יְיָ
גְּלֵי יַת עֵינֵי אִלֵּין וְיֶחֱזוּן
וּגְלָא יְיָ יַת עֵינֵיהוֹן נַחֲזוֹ
וְהָא בְּגוֹ שָׁמְרוֹן׃ כא וַאֲמַר
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לֶאֱלִישָׁע
כַּד חֲזָא יַתְהוֹן הַמִקְטוֹל
אֶקְטוֹל רַבִּי׃ כב וַאֲמַר לָא
תִקְטוֹל הָא דִשְׁבֵיתָא
בְּחַרְבָּךְ וּבְקַשְׁתָּךְ אַתְּ
קָטֵיל שַׁוִּי לַחְמָא וּמַיָּא
קֳדָמֵיהוֹן וְיֵיכְלוּן וְיִשְׁתּוּן
וְיֵיזְלוּן לְרִבּוֹנֵיהוֹן׃ כג וְאַתְקֵין
לְהוֹן שֵׁירוּ רַבָּא וַאֲכַלוּ
וּשְׁתִיאוּ וְשַׁלְחִינוּן וַאֲזַלוּ
לְוַת רִבּוֹנֵיהוֹן וְלָא אוֹסִיפוּ
עוֹד מַשְׁרְיַת אֲרָם לְמֵיעַל
בִּתְחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃
כד וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּכְנַשׁ בַּר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם יַת כָּל
מַשְׁרִיתֵיהּ וּסְלֵיק וְצַר עַל שָׁמְרוֹן׃ כה וַהֲוָה כַּפְנָא
רַבָּא בְּשָׁמְרוֹן וְהָא צָיְרִין עֲלַהּ עַד דַּהֲוָה רֵישָׁא
דַחֲמָרָא מִזְדַּבַּן בִּתְמָנַן כְּסַף וְרִבְעַת קַבָּא דְזֶבֶל

מלכות פרס: ותחי' ח' כתיב ה' וקרינן ו' וב' כתיב וי"ו וסי' לשחוק אמרתי מהולל. אין טוב באדם שיאכל ושתה. וגם זה רעה חולה הכל עמת שבא. גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר. כל זה נסיתי בחכמה. גם זה ראיתי חכמה תחת השמש. ויאמר להם אלישע לא זה הדרך תנינא דפסוק, וידבר אלי זה הלישכה. ישובו לא על היו. אם ישמרו בניך בריתי. ב' בתראי כתיב זו בוי"ו: ויראו ג' בקריאה וסי' פקח את עיני אלה ויראו. ויראו צדיקים ויראו. ויראו שנאי ויבשו: מכה ה' בסגול בקריאה וסי' בלשון תרגום עבראה בחוטרא לא תלקי עממין בעברה ה' מחי. ופי' נמסר בסדר שמות: ולא יספו ד' בקריאה וסי' ולא יספו עוד להלחם: ולא יספו לשאת ראשם. ויתקע יואב בשופר. ולא יספו עוד גדודי ארם:

תולדות אהרן ויכרם להם. בתרא עם נדה לא:

רלבג

…צעק מפני הפחד
…שבה שיתפחדו בני
…ויעזר פחדם אל
…ונים לעשות כי אז
…ישע שם: (יח) וירדו
…ל אלישע. ר"ל כי
…יורדים אל אלישע
…לל אלישע אל ה'
…בסנורים בדרך שלא
…ובזה האופן נדמה
…שהלכו שם לא היתה
…מבקשים והיה אפשר
…ותם כי בלילה הלכו
…כבאם לאלישע שאלו
…יר שהם בה היא
…לא כי טעית' בדרך
…יר אשר אלישע בה
…יך לעיר אחרת או
…ולא זו העיר היא
…ר הראשון הוא יותר
…האשר שבית בחרבך
…זה מכה. ר"ל הנה
…ני והגתי בכח גבורת
…ך ולמה תכה אותם
…האנשים אשר תנהג
…ך ובקשתך אין זה
…שכן שאין ראוי זה
…ה אותם הש"י:
…להם כרה גדולה.
…להם סעודה גדולה:
…עוד גדודי ארם.
…יספו עוד לבא שם
…שהיו באים בתחילה
…י יראו ממה שראו
…אך כשרצו להלחם
…אסף מלך ארם כל
…ו שלא שם כמו שהיה
…לה: (כד) ויעל ויצר
…. ר"ל שבנה עליה
…כי שלא יוכל איש לצאת
…דמה שכבר שם במצור
…רות רבות מישראל והיו משחיתים יבול כל הארץ בדרך שהיה הרעב ככד באר' וזהו מה שאמר אלישע לשונמית כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע
…ר שנתקבצו ברעב סבות אחרות כאילו תאמר חסרון התבואות וידמה שזמן המצור ארוך מאד ולזה הגיע הענין בשמרון מחוזק הרעב שהיה שם ראש חמור
…כסף והיו אוכלי' אותו מפני הרעב כי התור' אמרה וחי בהם ולא שימות בהם: (כה) ורובע הקב חריונים. פי' בו צואת יונים כי היא יוצאת מאחוריהם
…כל את תוריהם ולא אשער מה היה השתמשותם ברעב בצואת יונים ואפשר כי לרוב השחתת האויבים יבול הארץ היו גרגירי הזרעים נמצאים מאד בחוץ
והיו

מצודת דוד

…ו'. ואע"פ שלא היה נעזר בזה כ"א במה שהוכו בסנורים
…שנער מצעקתו כי הצעקה היה סיבה שירגישו הארמים
…ח) וירדו. הארמים ירדו אל אלישע: בסנורים. הוא
…מיתית וכן נאמר בסדום הכו בסנורים וכו' וילאו למצוא הפתח (בראשית י"ט): (יט) לא זה הדרך. ר"ל תעיתם בדרך בעת שלכתם אל דותן
…עיר דותן: אל האיש. הוא הנביא: (כ) פקח. ר"ל יוסר מהם מכת הסנורים: (כא) האכה. בשאלה אמר האם אכה אותם: (כב) האשר שבית. האם
…שבית אתה משתכה בהם הלא בנס הובאו ומה לך להם: (כג) ויכרם. עשה להם סעודה גדולה: ולא יספו וכו'. לא באו עוד באופן זה לארוב עליהם
…כי הנביא מגלה מסתורם: (כד) ויקבוץ. לבוא בגלוי ובפומבי ולזה קבץ כל עמו: (כה) והנה צרים. כאומר מלבד הרעב מסיבת חסרון התבואה נתוסף
עוד

מצודת ציון

פתח: נא. עתה: (כא) אבי. ר"ל רבי: (כב) האשר. בה"א התימה: (כג) ויכרה. עשה סעודה כמו יכרו עליו חברים (איוב מ): (כה) דביונים. צואה הזב מן היונים כי אשר יזוב (ויקרא טו)

רדק

והוא רחוק: חריונים. כן כתיב וקרי דביונים ופי' צואת יונים והכתוב אומר מה שיוצא מתוך היונים והקרי לשון נקיים יותר מה שזב מן היונים ותרגם זוב דוב וכת"י דזבל: מפקת יונים והיו מבערים אש בצואת היונים כי לא היו להם עצים כי מפני המצור לא היו יכולים לצאת מן העיר לחטוב עצים ביער וא"א אבי ז"ל פי' דביונים מה שבזפק היונים שהיונים היו יוצאים ואוכלים התבואה ונכנסים לעיר והיו אנשי העיר לוקחים מה שבזפק היונים ואוכלים כי מפני המצור היה הרעב: (כט) ותחביא את בנה. שתאכלנו לבדה או רחמה עליו להחיותו: (ל) מבית. מבפנים: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיה עליו לבקש רחמים ואיננו מבקש: (לב) וישלח איש. המלך שלח איש מלפניו להסיר את ראש אלישע: בטרם. חסר וי"ו והיא יתירה במלת והוא אמר וכן ענין הפסוק המלך שלח איש מלפניו אל אלישע ובטרם יבא המלאך אליו הוא אמר אל הזקנים כי המלך שולח איש להסיר את ראשו כי נאמר לו ברוח הנבואה: הראיתם. בדגש הרי"ש וכן הראיתם אשר בחר בו ה': בן המרצח. בן אחאב שרצח נבות כן הוא רוצה לרצחני: הלא קול. תשמעו קול רגלי אדוניו שיבא אחריו: (לג) ויאמר. המלך הבא אחרי המלאך אמר הנה זאת

רשי

(כט) ותחבא את בנה. מת ורוצה לאוכלו לבדה: (ל) וירא העם. ד... את השק תחת בגדיו: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיכולת ב... רחמים: (לב) וישלח איש מלפניו. המלך שלח להרגו ובטרם י... המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקודש ואמר אל הזקני... המלאך יורד אליו והמ...
(לג) ויאמר. המלך: ... הרעה מאת ה'. זאת ... הקללות שקלל על ... ואכלת פרי בטנך במצו... וגו' (דברים כ"ח נ"ג) ... אוחיל לה' עוד. לה...

מלכים ב ו

חרייונים [דביונים ק'] בחמשה־כסף: כו ויהי מלך ישראל עבר על־החמה ואשה צעקה אליו לאמר הושיעה אדני המלך: כז ויאמר אל־יושעך יהוה מאין אושיעך המן־הגרן או מן־היקב: כח ויאמר־לה המלך מה־לך ותאמר האשה הזאת אמרה אלי תני את־בנך ונאכלנו היום ואת־בני נאכל מחר: כט ונבשל את־בני ונאכלהו ואמר אליה ביום האחר תני את־בנך ונאכלנו ותחבא את־בנה: ל ויהי כשמע המלך את־דברי האשה ויקרע את־בגדיו והוא עבר על־החמה וירא העם והנה השק על־בשרו מבית: לא ויאמר כה־יעשה־לי אלהים וכה יוסף אם־יעמד ראש אלישע בן־שפט עליו היום: לב ואלישע ישב בביתו והזקנים ישבים אתו וישלח איש מלפניו בטרם יבא המלאך אליו והוא ׀ אמר אל־הזקנים הראיתם כי־שלח בן־המרצח הזה להסיר את־ראשי ראו ׀ כבא המלאך סגרו הדלת ולחצתם אתו בדלת הלוא קול רגלי אדניו אחריו: לג עודנו מדבר עמם והנה המלאך ירד אליו ויאמר הנה־זאת הרעה מאת יהוה מה־אוחיל ליהוה עוד:

תרגום

מפקת יוניא בחמשא סלעין דכסף: כו והוה מלכא דישראל עבר על שורא ואתתא קבלא קדמוהי למימר פריק רבוני מלכא: כז ואמר לא יפרקינך יי מנן אפרקינך המן אדרא או מן מעצרתא: כח ואמר לה מלכא מה ליך ואמרת אתתא הדא אמרת לי הבי ית בריך וניכליניה יומא דין וית ברי ניכול מחר: כט ובשילנא ית ברי ואכלנוהי ואמרית לה ביומא אוחרנא הבי ית בריך וניכליניה ואטמרת ית ברה: ל והוה כד שמע מלכא ית פתגמי אתתא ובזע ית לבושוהי והוא עבר על שורא וחזא עמא והא סקא אסיר על בסריה מלגיו: לא ואמר כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף אם יתקים רישא דאלישע בר שפט עלוהי יומא דין: לב ואלישע יתיב בביתיה וסביא יתבין עמיה ושלח גברא קדמוהי עד לא יתי אזגדא לותיה והוא אמר לסביא החזיתון ארי שלח בר קטולא הדין לאעדאה ית רישי חזו כמיתי אזגדא אחודו דשא ותדחקון יתיה בדשא הלא קל רגלי רבוניה בתרוהי: לג עד דהוא ממליל עמהון והא אזגדא נחית לותיה ואמר הא דא בישתא מן קדם יי מא אצלי קדם יי עוד:

רלבג

והיו היונים אוכלים מ... ומרוב אכלם מהם ה... מהזרעים ההם קנ... כי לא יוכלו לעכל ... ההוא: (כז) אל יו... ר"ל הנה ה' הוא ... מושיעך כי הוא הביא ... החזק הזה אבל אני ... במה שלא יושיעך: ... או מן היקב. והנה ... לפי שלא היו יכולים ... תבואת גרן ותבו... (כט) ותחבא את ב... למלטו שלא יאכלוה... תהיה לה הגלה ממ... (לא) אם יעמוד ר... בן שפט עליו היו'. ... אלישע בהוכיחו אוק... שיהיה רעב ולא הגי... שבע שניסלבד כמו ש... אם יהיה השנים ... ומטר כי אם לפי ... הגיד לו גם כן ש... השלישית ולזה כעס ... ואמר להמיתו מפני ... כבר הגיע מחוק ... שהיו אוכלים בשר... (לב) בן המרצח הזה... אחאב בן המרצח כי ... בהריגת נבות ובהריג... על יד איזבל: (לג) ו... יורד אליו ויאמר ... הרעה מאת ה' מה ... עוד. ידמה שהמל... אליו אמר לאלישע ... להרגו על דבר הרע... המלך ואמר לו אלי... זו הדרך להמלט מה... עד שיתפללו לש"י וש...

המן ג' בקריאה וסי' המן העץ. המן הסלע הזה. המן הגרן: מלפניו ח' וסי' וצרעת נעמן תדבק. ואלישע ישב בביתו. חילו מלפניו כל הארץ דד"ה. והאלהים עשה שיראו. אשר יראו מלפניו. אם על המלך טוב יצא. ואת פתשגן כתב הדת. וזרעות השטף מלפניו

תולדות אהרן חריונים. מגלה כה: ויקרע את בגדיו. תענית יד:

מצודת ציון

טו). תרגומו ארי ידוב ובהם היו מדליקין האש לחסרון העצים בעבור המצור: (כז) היקב. הוא גת היין: (כט) ותחביא. הסתירה: (לב) הראיתם. בה"א השאלה: ולחצתם. ענין דחק: (לד) אוחיל. אקוה כמו

מצודת דוד

עוד הרעב בעבור שהיו צרים עליה ולא הניחו להביא מאכל אל העיר: עד היות. כ"כ נתחזק הרעב עד שהיה נמכר ראש חמור בשמונים שקלי כסף: (כז) אל יושעך ה'. חשב אשר שאלתה על המזון ואמר לה ה' הוא אין מושיעך ועם שבידו להושיעך ואני מאין אושיעך וכי בתבואה מן הגורן או ביין מן היקב הלא אין עמדי וכאומר לא יקרא אין מושיע כ"א מי שבידו להושיע ולא זולת: (כח) ויאמר. חזר המלך לשאלה מהו המבוקש לך כי שוב חשב שמא שאלתה בדבר אחר: (ל) מבית. מבפנים לבגדיו וראוהו דרך הקריעה: (לא) כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר: אם יעמוד וכו'. כי איסרו על כי בידו לעתיר לה' להסיר הרעב ואינו חושש: (לב) וישלח. המלך שלח אל אלישע לפני בואו שמה לשמרו לבל יברח עד יבא הוא ולהרגו בפניו: בטרם. עד לא בא השליח אמר אלישע אל הזקני ר"ל האם אתם נותנים לב לדבר הזה אשר שלח בן המרצח להסיר ראשי כאמר לו: בן המרצח. את אחאב קורא מרצח לפי שמה שהרגם אי... הנביאים היה בהסכמת דעת אחאב: ראו וכו'. הסתכלו עת ביאת ה... וסגרו אז את הדלת ודחקוהו עם הדלת אל החוץ: הלא קול. עודו מ... אמר הלא עתה נשמע לי בנבואה קול רגלי אדוניו המלך אשר הולך א... אשר שלח: (לג) יורד אליו. אל אלישע הביתה כי בשמעם שגם המלך ... מלסגור הדלת מפני כבוד המלכות ויאמר כאשר בא גם המלך אמר ... המלך הנה רעת הרעב באה היא מה' לתשלום גמול הפשעים ואם אוס...

עוד : ז א ויאמר אלישע
שמעו דבר־יהוה כה אמר יהוה כעת
מחר סאה־סלת בשקל וסאתים
שערים בשקל בשער שמרון :
ב ויען השליש אשר־למלך נשען
על־ידו את־איש האלהים ויאמר
הנה יהוה עשה ארבות בשמים
היהיה הדבר הזה ויאמר הנכה ראה
בעיניך ומשם לא תאכל :
ג וארבעה אנשים היו
מצרעים פתח השער ויאמרו איש
אל־רעהו מה אנחנו ישבים פה עד־
מתנו : ד אם־אמרנו נבוא העיר
והרעב בעיר ומתנו שם ואם־ישבנו
פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל־
מחנה ארם אם־יחינו נחיה ואם־
ימיתנו ומתנו : ה ויקמו בנשף לבוא
אל־מחנה ארם ויבאו עד־קצה מחנה
ארם והנה אין־שם איש : ו ואדני
השמיע ׀ את־מחנה ארם קול רכב
וקול סוס קול חיל גדול ויאמרו איש
אל־אחיו הנה שכר־עלינו מלך
ישראל את־מלכי החתים ואת־
מלכי מצרים לבוא עלינו : ז ויקומו
וינוסו בנשף ויעזבו את־אהליהם
ואת־סוסיהם ואת־חמריהם המחנה
כאשר הוא וינסו אל־נפשם : ח ויבאו
המצרעים האלה עד־קצה המחנה
ויבאו אל־אהל אחד ויאכלו וישתו
וישאו משם כסף וזהב ובגדים
וילכו ויטמנו וישבו ויבאו אל־אהל
אחר וישאו משם וילכו ויטמנו :

פסק | ג׳ פסו׳ אית בהון ויאמר ויאמר | ג׳ דסמי׳ | ג׳ | ס׳ ול׳ פתח | ג׳ | ג׳ | ג׳. ס׳ ד׳ קמץ | ג׳ כ"כ שכתוב נדיבי ודין | ס׳ | ט׳ מ"ל | כ׳ מ"ל | ג׳ | ג׳ | ב׳ והס׳ ובפסו׳ | ב׳ חס׳

תרגום

א ואמר אלישע קבילו פתגמא דיי כדנן אמר יי כעדנא הדין מחר סאה סולתא בסלעא וסאתן סעורין בסלעא בתרע דשמרון : ב ואתיב גברא דמלכא דסמיך על ידוהי ית נביא דיי ואמר אילו יי פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי פתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול : ג וארבעה גברין הוו סגירין יתבין במעלנא דתרעא ואמרו גבר לחבריה מא אנחנא יתבין כא עד דנמות : ד אם נימר ניעול לקרתא וכפנא בקרתא ונמות תמן ואם נתיב הכא ונמות וכען אתו ונשתמע למשרית ארם אם יחיוננא ונחי אם יקטלוננא ונתקטיל : ה וקמו בקבלא למיעל למשרית ארם ואתו עד סיפי משרית ארם והא לית תמן אנש : ו ומן קדם יי אשתמע למשרית ארם קל רתיכין קל סוסון קל משרין סגיאן ואמרו גבר לחבריה הא אגר עלנא מלכא דישראל ית מלכי חתאי וית מלכי מצראי למיתי עלנא : ז וקמו וערקו בקבלא ושבקו ית משכניהון וית סוסותהון וית חמריהון במשריתא כמא דהיא וערקו לשיזבא נפשיהון : ח ואתו סגיריא האלין עד סיפי משריתא ועלו למשכנא חד ואכלו ושתיאו ונסיבו מתמן כספא ודהבא ולבושין ואזלו ואטמרו ותבו ועלו למשכנא אוחרנא ונסיבו מתמן ואזלו ואטמרו :

רדק

ואת הרעה מאת ה׳ עד שאוכלות הנשים בשר בניהם : מה אוחיל לה׳ עוד. כלומר מה אקוה לה׳ עוד ומה אקוה לו מה יועילני אחרי זאת הרעה ויונתן תרגם מה אצלי תרגם אוחיל כמו אחלה : (ב) אשר למלך נשען על ידו. דרך קצרה ופי׳ השליש אשר למלך שהיה נשען על ידו : ארובות בשמים. להמטיר או בדרך הפלגה להוריד חטים ושעורים על דרך ירידת המן ותרגם יונתן אילו ה׳ פתח כוון ומחית טובא מן שמיא : הנכה. בה"א כמו הנלכת עמכה והדומי׳ להם : (ג) וארבעה אנשים. ארז"ל כי אלה הארבעה היו גחזי וג׳ בניו : פתח השער. כמו שדרך המצורעים להיות חוץ לעיר כמו שכתוב מחוץ למחנה מושבו : עד מתנו. עד אשר מתנו : (ד) ונפלה. כמו אל הכשדים אתה נופל : השמיע את מחנה ארם. לפני בא המצורעים באותו לילה כי אם נסו מאתמול ביום ההוא היו רואים ישראל וכן אומר ויקומו בנשף תכף כששמעו הקול נכנס פחד גדול בלבם ונסו : (ז) וינוסו אל נפשם. להציל נפשם לא חסו על הממון ואפילו הסוסים לא אסרו לרכוב

רש"י

ומיל : (ג) וארבעה אנשי׳. ובניו : פתח השער. כמו ... בדד ישב מחוץ למחנה ... (ויקרא י"ג מ"ו) : ... שמיע את מחנ׳ ארם. נדמ׳ להם

רלבג

... אחר שזאת הרעה מאת ה׳ ... יתפלל אליו עוד וחשב ... תפלה לבד תועיל להציל ... שיעשהו אחר לא מהרעה ... הש"י בעצמה ולזה ענה ... כי השם יצילם מהרע ... עד שבעת מחר ישוב ... שמרון סאה סולת בשקל ... סאתים שעורים בשקל ואפשר ... הרצון בזה שכבר אמר ... שבא להמית אלישע כמו ... על שבא להרגו הנה ... הרע׳ באה לנו מאת ה׳ ... חטאינו מה אחטא עוד ... לעצמי חיל וצרה על ... הזאת בעבור שיכעס עלי ... והוא מענין מעי מעי ... : (ב) השליש אשר למלך ... על ידו. רוצה לומר בעת ... המלך נשען על ידו בדרך ... המלך דבריו כאמרו ... נבואת אלישע שזה לא ... כמו שלא יתכן שיעשה ... ארובות בשמים : ... וארבעה אנשים היו מצורעי׳ ... השער. לפי שהיו מוכרחים ... מחוץ למחנה והיה שם ... להם תוך שער העיר ... לפתח השער : (ה) ויקומו ... בנשף. רוצה לומר כי ... שמעו הקולות אשר ... יעם השם יתברך על דרך ... ובלילה ההוא נסו תכף ומרוב

מצודת ציון

... על כן אוחיל לו (איוב כ"ג) : (ב) השליש. שר ותשוב כמו ומבחר שלישיו (שמות טו) : נשען. נסמך : ... ארובות. חלונות כמו וכעשן מארבה (הושע יג) : הנכה. הנה אתה והוא ... הנך והה"א נוספת ודוגמתו הנלכת ... (ש"א א) ומשפטו עמך : ... ונפלה. ענין נטיה כמו אל הכשדים ... נופל (ירמיה לז) : (ה) בנשף. ... כמו מאחרי בנשף (ישעיה ה) מחשים

וישברו : עשה כ"ב פתחין וסי׳ ועשה חסד לאלפים. עשה משפט יתום. והיה כי תמצאן אתו. ויען השליש אשר. וחברו ויען השליש את איש האלהים. למען ירשו את. מה תחשבון אל ה׳. הנני עשה את כל. שאלו מה׳ מטר. ועסותם רשעים. והיו לי אמר ה׳ ליום. וימלך דוד על כל. מגדיל ישועות מלכו. דום לה׳ והתחולל לו. שבחו אל מושיעם. עושה מלאכיו רוחות. עשה משפט לעשוקים. עשה שמים וארץ. אשר חטא עשה רע. והסגנים לא ידעו אנה. הבונים בחומה והנשאים. ואשלחה אליהם מלאכים. וכל העושה דכוו׳ פתחין במ"א וסי׳ וימרד בו לשלח מלאכיו : החתי ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר בספר שופטים סי׳ א׳ : וינוסו ד׳ מלאים בקריאה וסי׳ ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את. ובני עמון ראו דד"ה. ושלפניו ויגש יואב. וינוסו בני ישראל

תולדות אהרן שמעו. סנהד׳ 5 : ויען השליש. שם
עקידה ש׳ סא : וארבעה אנשים. סוטה מז סנהד׳ קז (שם) : אם אמרנו. קמא ס ע"ג כז עקידה שער סא :

מצודת דוד

... לא יד בנביאו א"כ מה היא התקוה אשר אוחיל עוד לה׳ שלא לא יוסיף לרחם ... בעבור העון הזה ומפני כבוד המלכות תלה הדבר בעצמו : ז (א) ויאמר וכו׳. ... מוע דברי המלאך הממאן לשלוח בו יד מפחד ה׳ והמלך הסכים על ידו אמר ... כעת הזאת ביום מחר יהיה סאה סולת בשקל וכו׳ : בשער. מקום שמוכרין ... התבואה : אשר למלך נשען. מלת אשר עומדת במקום שתים כאלו אמר אשר ... לך אשר היה נשען על ידו בבואו אל הנביא כמ"ש למעלה הלוא קול רגלי וכו׳ : ... ה׳ עושה. אף אם עושה ה׳ ארובות בשמים להשליך דרך שם על הארץ הסולת והשעורים וכי אפשר שיהיה הדבר הזה להיות כ"כ בזול : ראה. בזול ההוא : ומשם לא תאכל. כי תמות מיד ועל שלגלג על דבריו אמר לו כן : (ג) פתח השער. היו יושבים בפתח השער כדין המצורע כמ"ש מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג) : עד מתנו. עד אשר נמות ברעב : (ד) נחיה. כי שם נמצא לחם : ומתנו. כאומר מה בכך אם נמות שלא ממ"כ אנו מעותדים למיתה : (ו) וה׳ השמיע. הסיבה היה שלא מצאו שם איש כי ה׳ השמיע וכו׳ ר"ל בהשגחת ה׳ היה נדמה להם כאילו שומעים : לבוא עלינו. וזהו הקול שאנו שומעים : (ז) המחנה כאשר היא

רדק

לרכוב עליהם : (ט) לא כן . לא טוב כתרגומו לא כשר מה דאנחנא עבדין :
מחשים . שותקים מלבשר : וחכינו עד אור הבוקר . אם נחכה עד
אור הבקר מלבשר מצאנו עון כזה : עון . מלא בשני ווי"ן : (י) אל שוער
העיר ויגידו להם . שוער דרך כלל כמו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו :
או פירושו קראו אל שוער אחד
מן השוערים וקמו כולם והגידו
להם זה הדבר : הסוס אסור
והחמור אסור . דרך כלל כמו
ויהי לי שור וחמור ופירושו
שהיו אסורים על אבוסיהם :
(יא) ויקרא השוערים . שוער
העיר קרא אל שוערי בית
המלך והם הגידו בית המלך
פנימה : (יב) להחבה . בה"א :
בהשדה . נכתב בה"א הידיעה
כמשפט כמו להגדול אשר בא
עליו והדומים לו וקרי בשדה
בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב
להקל : (יג) ככל המון ישראל
אשר נשארו בה . נכתב ההמון
על הידיעה בסמיכות כמו העם
המלחמה . הארון הברית
והדומים להם וקרי בלא ה"א
הידיעה כמנהג ברוב ופי'
הפסוק כן הוא הנם ככל המון
ישראל פירוש הסוסים כחושים
ורעים . ככל המון ישראל
שנשארו בשמרון שהם כחושים
מהרעב ואם תאמר היאך לא
נשארו כי אם חמשה סוסים
בשמרון הנם ככל המון ישראל
אשר תמו כמו שתמו האנשים
כן תמו הסוסים כן פירש אדוני
אבי ז"ל . ויונתן תרגם אם
יבדון הא אינון ככל המונא
דישראל דספו : ככל המון
ישראל . בכ"ף : (יד) ויקחו שני
רכב סוסים . והלא אמר חמשת
סוסים והיאך אמר שלא לקחו
אלא שנים כי פירוש שני רכב
סוסים שנים סוסים ורוכבים
עליהם וכת"י תרין רכבי סוסוון
אלא מן החמשה שאמרו בחרו
השנים הטובים שבהם :
(טו) בהחפזם . הכתוב הוא עם
ה"א ויהיה מבנין נפעל אם
הה"א נקודה בצר"י והקרי הוא
בלא

רשי

להם כאלו שומעין : (ט) ומצאנו עון . מתחייבין אנו למלכות : (י) כאשר הם
כמו שהיו מלאים מתחלתם לא הוציאו מה שבתוכם : (יב) כי רעבים
אנחנו . ותאבים לצאת אל השלל ואל המזון : (יג) אשר נשארו ב
בתוך העיר שלא מתו ברעב : הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה .
יאמרו מסוכנין הם שלא יהנו
אדם הרי הנם בעיר הי'
בסכנת הרעב כאשר כל המון
ישראל אשר נשארו בה וס
ימותו הנה ככל המון ישו
אשר תמו ברעב : (טו) בחפ
במהרם

ט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ
ג' חס' עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא
ד'. ל' וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר
ד' מ"ל. ג' חד חסר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָוֺן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה
וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ י וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ
אֶל־שֹׁעֵר הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר
בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם
ל' דסמי' אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר
ג' וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר הֵמָּה׃
יא וַיִּקְרָא הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ
ס' פְּנִימָה׃ יב וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת
אֲשֶׁר־עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי רְעֵבִים
ג' כתיב ה"א אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה
בשדה ק' י"ד בְּהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר
ג' חס' וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא׃
יג וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא
חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים
המון ק' אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־
הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה
ד' רפין וְנִרְאֶה׃ יד וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם
לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ טו וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵיהֶם
ה' עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה
בְגָדִים וְכֵלִים אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם
בחפזם ק' ד' מס' בְּהֵחָפְזָם וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ
לַמֶּלֶךְ׃ טז וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה
ז' זוגי' מתחלפי' אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם

ט וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לָא
כָשַׁר מַה דַּאֲנַחְנָא עָבְדִין
יוֹמָא הָדֵין יוֹם בְּסוּרָא הוּא
וְאִלוּ אֲנַחְנָא שָׁתְקִין וּמוֹרְכִין
עַד נְהוֹר צַפְרָא וִיעַרְעִינָנָא
חוֹבָא וּכְעַן אִיתוּ וְנִתְמְטֵי
וּנְחַוֵי בֵּית מַלְכָּא׃ י וַאֲתוֹ
וּקְרוֹ לְנַטְרֵי תְּרַע קַרְתָּא
וְחַוִיאוּ לְהוֹן לְמֵימַר אֲתֵינָא
לְמַשְׁרִיַת אֲרָם וְהָא לֵית
תַּמָּן גְּבַר וְקָל אֱנָשׁ
אֱלָהֵין סוּסָן אֲסִירִין
וַחֲמָרִין אֲסִירִין וּמַשְׁכְּנִין
כְּמָא דְאִינוּן׃ יא וּקְרָא נַטְרֵי
תַרְעָא וְחַוִיאוּ בֵּית מַלְכָּא
לְגָיו׃ יב וְקָם מַלְכָּא
בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לְעַבְדוֹהִי
אֲחַוֵי כְעַן לְכוֹן יַת דַּעֲבָדוּ
לָנָא אֱנָשׁ אֲרָם יָדְעִין אֲרֵי
כְפָנִין אֲנַחְנָא וּנְפַקוּ מִן
מַשְׁרִיתָא לְאִטַּמָּרָא בְּחַקְלָא
לְמֵימַר אִם יִפְקוּן מִן קַרְתָּא
וְנֵיחֳדִנּוּן כַּד חַיִּין וּלְקַרְתָּא
נֵיעוֹל׃ יג וַאֲתֵיב חַד
מֵעַבְדוֹהִי וַאֲמַר וְיִדְבְּרוּן
כְּעַן חַמְשָׁא מִן סוּסְוָתָא
מִן שְׁאָרָא דְּאִשְׁתְּאָרוּ בָהּ
הָא אִינוּן כְּכָל הֲמוֹנָא
דְיִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּאָרוּ בָהּ
אִם יֵבְדוּן הָא אִינוּן כְּכָל
הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל דְּסָפוּ
וְנִשְׁלַח וְנֶחֱזֵי׃ יד וְדַבָּרוּ תְּרֵין
רִכְבֵי סוּסִין וּשְׁלַח מַלְכָּא
בָּתַר מַשְׁרִיַת אֲרָם לְמֵימַר
אֱזִילוּ וַחֲזוֹ׃ טו וַאֲזַלוּ
בָּתְרֵיהוֹן עַד יַרְדְּנָא וְהָא כָל
אוֹרְחָא מַלְיָא לְבוּשִׁין וּמָנִין
דִּרְמוֹ אֱנָשׁ אֲרָם בְּאִתְבְּעוּתְהוֹן לְמֶעְרַק וְתָבוּ אִזְגַּדַיָּא וְחַוִיאוּ לְמַלְכָּא׃ טז וּנְפַק
עַמָּא וּבַזּוּ יַת מַשְׁרִיַת אֲרָם וַהֲוָה סְאָה סוּלְתָּא בְּסִלְעָא וְסָאתַן

רלבג

ומרוב פחדם עזבו סוס
וחמוריהם וברחו ברגליהם
(ט) לא כן אנחנו עושים .
אין אנחנו עושים דבר
היום הזה הוא יום ראוי ל
ואם אנחנו שותקים וממתינ
אור הבקר ידעו זה יש
וימצאנו עונש על אשר
בשרנו הבשורה הזאת והנה
היה עדיין לילה : (יא) ויק
השוערים . רוצה לומר שש
העיר קרא השוערים
שומרים שער המלך : (יג) ו
ככל המון ישראל . הנה הה
כתוב והמון קרי והכל
אחד והרצון בכתבו ההמון
ישראל כמו והנבואה
הנביא והרצון בזה אם ימ
הנם ככל המון ישראל
נשארו בה בעיר ואין בזה
ואם יפסדו הנם ככל
ישראל אשר תמו ולא
ההפסד הזה ביחס אל כל
שנפסד מפני הרעב והנה
הסכימו לשלוח כי אם שני
סוסים כי די בהם לעמד
אמתת זה : (טו) אשר הש
ארם בחפזם . ר"ל מפני הי
נחפזים

מפני יהודה דד"ה : בשרו
חס' בקריאה וסי' ולכה אין בש
אשר חשב לתתי לו בשרה .
הזה יום בשרה הוא : עוון
מלאים בלישנ' בקריאה וסי' ה
נא את עוון עבדיך דד"ה .
אור הבקר ומצאנו עוון . הן ב
חוללתי ובחטא . עוונותיו יל
את הרשע : פנימה ה' וסי' נ
בסדר שמיני ובסיפרא ח"א סי'
ויקחו ד' רפין בקריאה וסי'
לי תרומה מאת כל איש . ב
לחדש הזה ויקחו להם איש .
תצוה את בני ישראל . וחבר
את בני ישראל . ויקחו אליך
אדומה תמימה . ויקחו נא ה
מן הסוסים : והנה כל ה' ד
וסי' מדוע גנבוך אחינו . והנ
הדרך מלאה בגדים . והנ
הנשים . והנה כל הבית. יחח

מצודת ציון

(ט) מחשים . שותקים . כמו גם אני
ידעתי החשו (לעיל ב) : וחכינו . ענין
איחור והמתנה כמו ונסתה ולא תחכה
(לקמן ט) : (יג) הנם . הנה הם :
המון . ענין רבוי עם : תמו . נשלמו :
(טו) בחפזם . ענין מהירות כמו ויהי
בחפזה לנוס (ש"ב ד) : סרים

תולדות אהרן יום בשורה . עקידה ש' קא : ויען אחד מעבדיו . שם שער ל :

מצודת דוד

היא . הכל בשלימות כאשר היתה היא בעוד שהיו שם : אל נפשם . להציל את
נפשם : (ט) לא כן . לא טוב ויושר כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים י"ב) : היום
הזה וכו' . כי היום יש בו מה לבשר טוב ואנחנו שותקים מלבשר ואם נמתין עד
הבוקר הלא יודע למלך ע"י אחרים ונאשים בעיניו ע"מ שלא מהרנו לבוא ולבשר :
(י) שוער העיר . שומר שער העיר : אסור . קשור אל האבוס כדרכו : כאשר

המה . כשהיו מאז כאשר היו שם : (יא) ויקרא השוערי' . שוער העיר קרא
שומרי שערי בית המלך ואמר להם הדברים האלה והם הגידו הדבר לבית המ
מקום מושב המלך : (יב) את אשר וכו' . הערמה והתחבולה אשר עשו : כי
להמציא מה לאכול כי לגודל הרעבון לא ימתינו עד יחקרו על הדבר : (יג)
נשארו בה וכו' . כאומר אף אם האויב ימית את הרוכבים אין היזק בדבר כ
ככל

שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה׃ יז וְהַמֶּלֶךְ
הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־נִשְׁעָן עַל־
יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם
בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ
אֵלָיו׃ יח וַיְהִי כְּדַבֵּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־
הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל
וּסְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר
בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃ יט וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה
אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה
וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא
תֹאכֵל׃ כ וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם
בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃

ח א וֶאֱלִישָׁע דִּבֶּר אֶל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־
הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתְּי
וּבֵיתֵךְ וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי־קָרָא
יְהוָה לָרָעָב וְגַם־בָּא אֶל־הָאָרֶץ שֶׁבַע
שָׁנִים׃ ב וַתָּקָם הָאִשָּׁה וַתַּעַשׂ כִּדְבַר
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתֵּלֶךְ הִיא וּבֵיתָהּ
וַתָּגָר בְּאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים שֶׁבַע שָׁנִים׃
ג וַיְהִי מִקְצֵה שֶׁבַע שָׁנִים וַתָּשָׁב
הָאִשָּׁה מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וַתֵּצֵא
לִצְעֹק אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתָהּ וְאֶל־
שָׂדָהּ׃ ד וְהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר אֶל־גֵּחֲזִי נַעַר
אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר סַפְּרָה־נָּא לִי אֵת
כָּל־הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה אֱלִישָׁע׃
ה וַיְהִי הוּא מְסַפֵּר לַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־
הֶחֱיָה אֶת־הַמֵּת וְהִנֵּה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־
הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ צֹעֶקֶת אֶל־הַמֶּלֶךְ
עַל־בֵּיתָהּ וְעַל־שָׂדָהּ וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה־בְּנָהּ
אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֱלִישָׁע׃ ו וַיִּשְׁאַל הַמֶּלֶךְ
לָאִשָּׁה וַתְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּתֶּן־לָהּ הַמֶּלֶךְ

סעורין בסלעא כפתגמא
דיי׃ יז ומלכא מני ית גברא
דסמיך על ידוהי על תרעא
ודשוהי עמא בתרעא ומית
כמא דמליל נביא דיי
דמליל כד נחת מלכא
לותיה׃ יח והוה כד מליל
נביא דיי עם מלכא
למימר סאתן סעורין
בסלעא וסאה סולתא
בסלעא יהי כעדנא הדין
מחר בתרעא דשמרון׃
יט ואתיב גברא ית נביא
דיי ואמר ואלו יי פתח
כוין ומחית טובא מן
שמיא היהי כפתגמא
הדין ואמר הא את
חזי בעינך ומתמן לא
תיכול׃ כ והוה ליה כן
ודשו יתיה עמא בתרעא
ומית׃ א ואלישע מליל
עם אתתא דאחיי ית
ברה למימר קומי ואזילי
את ואנש ביתיך ודירי
באתר דבכשר למידר ארי
זמין יי כפנא ואף עתיד
למיתי על ארעא שבע
שנין׃ ב וקמת אתתא
ועבדת כפתגמא דנביא
דיי ואזלת היא ואנש
ביתה ואתותבת בארעא
פלשתאי שבע שנין׃
ג והוה מסוף שבע שנין
ותבת אתתא מארעא
פלשתאי ונפקת למיקבל
קדם מלכא על ביתה ועל
חקלה׃ ד ומלכא מליל עם גחזי תלמידא דנביא דיי
למימר אשתעי כען לי ית כל רברבתא דעבד
אלישע׃ ה והוה הוא משתעי למלכא ית דאחיי
ית מיתא והא אתתא דאחיי ית ברה קבלא
קדם מלכא על ביתה ועל חקלה ואמר גחזי רבוני
מלכא דא אתתא ודין ברה דאחיי אלישע׃
ו ושאיל מלכא לאתתא ואשתעיאת ליה ומני לה

רשי

...רס לנום׃ (יז) אשר נשען ידו. אתמול כשבא לבית ...ישע׃ (א) ואלישע דבר אל ...שה. זה שבע שנים׃ כי קרא לרעב. הוא הרעב אשר היה ...י יואל בן פתואל׃ (ג) אל ...ה ואל שדה. שהחזיקו בה גזלנים

רלבג

...מיום ללכת׃ (יז) והמלך ...קיד את השליש. ר"ל שכבר ...קידו לאנשים שישמרוהו שם ...יפן שבעבור העם שם ירמסוהו ...בור מה שדבר כנגד הנביא׃ ...ותבא לצעק אל המלך אל ...ה ואל שדה. ר"ל שהחזיקו ...ם אנשים והיתה מבקשת ...קעותיה ופירותיה מיום ...נה׃ (ו) וישאל המלך לאשה ...ספר לו. ר"ל שכבר שאל ... זה הענין שספר גחזי ...ה אלישע מהגדולות ותספר ... שהענין הוא כן׃ ויתן לה ...לך סרים אחד. ר"ל שר ... וצוה שישיב לה את כל ... לה מהקרקעות ואת כל ...את השדה מיום עזבה את ...ץ ואולם מהבית לא צוה ...ת לה שכירות ואת קלת ...ה שהדר בחצר חברו שלא ...נתו אינו חייב להעלות לו שכר

...סוקים ויאמר ויאמר קדמא ...ת ובתרא בסגול וסי' ויוסף ... לדבר. ויען השליש. והברו׃ ... ה' כתיב יו"ד וסי' נמסר ...' בסיפרא חלק ב' סי' ד'׃ ויהי ...ה ה' וסי' שלשה ימים ויעברו. ... אשר כרתו. ויהי מקצה ...ים שנה דמלכים. ותשב ...וה מארץ פלשתים. שבעת ... ויהי דבר׃ גחזי ד' חס' וסי' ... בסיפרא ח"ב סימן ד'׃ ...ה ה' בקריאה וסי' מה זאת ...ת. ויאמר הכהן לאשה יתן. ...ר בעיני שמשון. וישלח דוד ...ר לאשה. וישאל המלך לאשה׃

...דות אהרן ויסי לו כן. סנהד' ...: כי קרא. ברכות ...עניות ס': ספרה נא. מגלה כו ...(ס עג)׃ זאת האשה. סנהד' ק׃

רדק

בלא ה"א מן הקל׃ (יח) ויהי כדבר. לפי שאמר כאשר דבר איש האלהים ספר היאך היו הדברים אע"פ שכבר כתב למעלה הסיב עוד הדברים הנה על המעשה׃ (א) אתי וביתך. היו"ד בכתב נוספת כמו יודי"ן רבות כמו שכתבתי למעלה׃ שבע שנים. בדברי רז"ל אותן שבע שנים אכלו שנה ראשונה מה שבבתים שניה מה שבשדות שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמישית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר איש בשר זרועו יאכלו׃ (ג) לצעוק אל המלך. יש מרז"ל שלמדו מזה הפסוק כי יש חזקה לבורח כיון שהיתה צריכה למלך להחזיר השדה והתבואות שמע מינה כי אותם שהחזיקו היו להם דין חזקה׃ אל ביתה ואל שדה. כמו על וכמוהו רבים אל במקום על וכן היא הבאה אחר זה צעקה אל המלך על ביתה ועל שדה׃ (ו) סרים אחד. כתרגומו גוזא חד והוא סרים כמשמעו שנכרתו ביציו ואע"פ שהמעשה הזה אסור בישראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו לוקחים אותם מן הגוים ההם או שהיו סריסים מחמת חולי והם בבתי המלכים כדי לעמוד בפני הנשים כמו שכתוב סרים המלך שומר

מצודת דוד

...המון ישראל הנשארים בעיר כי כולנו מעותדים למות ברעב והרוכבים כאחד ...: אם ישארו פה ואם לאו במה שיוקדם להם המיתה הלא יהיו ככל המון ...אל שכבר תמו קודם להם לזאת נשלחה ונראה׃ (יד) שני רכב. כי עכ"ז לא ...לסכנים בסכנה כ"א שנים׃ אחרי מחנה. ר"ל בדרך ארם׃ (טו) אשר השליכו. ...ל משאם בעבור מהירת הניסה׃ (יז) הפקיד. מינה אותו אז להיות שומר ...ר׃ וירמסוהו. מרוב הדחק העם ההולכים לשלול שלל רמסוהו ברגליהם׃

(יח) ויהי כדבר. חוזר ומפרש למה דבר הנביא שימות השליש ואמר לפי שכאשר דבר איש האלהים וכו'׃ (יט) ויען. ואז השיב השליש וכו'׃ ויאמר. ואז אמר לו הנביא הנך רואה וכו'׃ (כ) ויהי לו כן. וכאשר אמר הנביא כן היה׃ ח (א) באשר תגורי. במקום שתרצה לגור׃ וגם בא. כבר התחיל לבוא אל הארץ ויתמיד שבע שנים׃ (ג) אל ביתה. כי החזיקו בה אחרים בהיותה בפלשתים׃ (ד) כל הגדולות. כל הנפלאות הגדולות אשר עשה כי לא ידע המלך מכולם׃ (ה) ויהי הוא מספר. בעת

רדק

שומר הנשים : מיום עזבה . מקור העי"ן נקרא בקמץ חטף והה"א רפה ומשפטה במפיק : (ז) ויבא אלישע דמשק . למשוח את חזאל כדבר ה' אשר דבר אל אליהו כמו שפירשתי למעלה . ובדרש כי גחזי הלך לדמשק ואם הלך שם אומר אני כי הלך אל נעמן שיטיב לו בעבור שנדבק בו צרעתו בקללת אלישע והם אמרו כי יצא מן הדת והלך שם אלישע כדי להחזירו בתשובה ולא רצה אמר לו כך מקובל אני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ומה עשה שהחטיא את הרבים מהם אמרו אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ומהם אמרו שם חקק לה בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך : (ט) וכל טוב דמשק . על דרך הפלגת הרבוי כמו וכל טוב אדניו בידו כל הארץ כאו מצרימה והדומים להם . ובדרש וכי כל טוב דמשק היה נושא ארבעים גמל אלא ללמדך שהיתה בידו אבן טובה שהיתה ראויה ליתן בדמיה כל טוב דמשק : (י) אמר לא חיה תחיה . כתוב באל"ף לפי שדעתו שלא יחיה וקרי לו בוי"ו כי אמר לו שיחיה : והראני ה' כי מות ימות . כלומר מן החולי יחיה אם לא יומת אבל הראני ה' כי ימיתוהו ולפיכך כשאמר אלישע לחזאל כי יהיה מלך על ארם אמר לו והראני ה' כי מות ימות הבין חזאל כי רצה לומר לו שהוא ימיתהו אלא שלא אמר לו בפירוש : (יא) ויעמד את פניו וישם עד בוש . פירוש העמיד פניו לצד אחר שלא יראה חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך וי"ת ואסחר ית אפוהי ואורך עד סגי ובכא נביאה דה' ובוש פעל עבר מנחי העי"ן בשקל הבקר אור ובושש משה פעל עבר מן המרובע בשקל כונן : ועולליהם תרטש . ענין הפלת העוללים על הקרקע או בקירות דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שארז"ל או שטרפה בכותל : והרותיהם תבקע . הנשים ההרות וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריות

תולדות אהרן ויבא אלישע . סוטה מז סנהד' קז :

רשי

גזלנים : (ז) ויבא אלישע דמשק : להחזיר את גיחזי בתשובה : (י) חיה ח... כלפי חזאל אמר שיחיה תחת בן הדד למלכות : (יא) ויעמד את פניו . פנ... צער שלו שהיה מבקש לבכות העמיד שלא יבכה בפני חזאל וישם לבו... ולהתאפק : עד בוש . כמו בושש ולא יכול להתאפק ויבך : (יב) תרטש . לשו... המעיסואה לכולוקשתות... תרטשנה (ישעיה י"ג... והרותיהם . מעוברות ש... המכבר

סָרִים אֶחָד לֵאמֹר הָשֵׁיב אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לָהּ וְאֵת כָּל־תְּבוּאֹת הַשָּׂדֶה
מִיּוֹם עָזְבָהּ אֶת־הָאָרֶץ וְעַד־עָתָּה :
ז וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק
וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם חֹלֶה וַיֻּגַּד־לוֹ
לֵאמֹר בָּא אִישׁ הָאֱלֹהִים עַד־הֵנָּה :
ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־חֲזָהאֵל קַח בְּיָדְךָ
מִנְחָה וְלֵךְ לִקְרַאת אִישׁ הָאֱלֹהִים
וְדָרַשְׁתָּ אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר
הַאֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה : ט וַיֵּלֶךְ חֲזָאֵל לִקְרָאתוֹ
וַיִּקַּח מִנְחָה בְיָדוֹ וְכָל־טוּב דַּמֶּשֶׂק
מַשָּׂא אַרְבָּעִים גָּמָל וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד
לְפָנָיו וַיֹּאמֶר בִּנְךָ בֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם
שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר הַאֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה :
י וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע לֵךְ אֱמָר־לא
חָיֹה תִחְיֶה וְהִרְאַנִי יְהוָה כִּי־מוֹת
יָמוּת : יא וַיַּעֲמֵד אֶת־פָּנָיו וַיָּשֶׂם עַד־
בֹּשׁ וַיֵּבְךְּ אִישׁ הָאֱלֹהִים : יב וַיֹּאמֶר
חֲזָאֵל מַדּוּעַ אֲדֹנִי בֹכֶה וַיֹּאמֶר כִּי
יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
רָעָה מִבְצְרֵיהֶם תְּשַׁלַּח בָּאֵשׁ וּבַחֻרֵיהֶם
בַּחֶרֶב תַּהֲרֹג וְעֹלְלֵיהֶם תְּרַטֵּשׁ וְהָרֹתֵיהֶם
תְּבַקֵּעַ : יג וַיֹּאמֶר חֲזָהאֵל כִּי
מָה עַבְדְּךָ הַכֶּלֶב כִּי יַעֲשֶׂה הַדָּבָר
הַגָּדוֹל הַזֶּה וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע הִרְאַנִי
יְהוָה אֹתְךָ מֶלֶךְ עַל־אֲרָם : יד וַיֵּלֶךְ מֵאֵת
אֱלִישָׁע וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר לוֹ
מָה־אָמַר לְךָ אֱלִישָׁע וַיֹּאמֶר אָמַר לִי

ג' מ"ע · כ' לא מפיק ה' יתמיך אני אחיה ודין · ס' כ"כ יתיר פ"ף · י"א · כ"ס מ"ל · ב' · ב' · לו ק' · ד' · ו' · ס' . ג' · ג' . ל' · ס' יתיר ס' · ו' . י"א חס' את · ג' סגנים סתילכו ודין · ס'

מלכא גוזא חד למימר אתיב ית כל דילה וית כל עללת חקלא מיומא דשבקת ית ארעא ועד כען : ז ואתא אלישע דמשק ובר הדד מלכא דארם מרע ואתחוא ליה למימר אתא נביא דיי עד הלכא : ח ואמר מלכא לחזאל סב בידך תקרובתא ואזיל לקדמות נביא דיי ותתבע ית פתגמא דיי מניה למימר האיחי ממרעי דין : ט ואזל חזאל לקדמותיה ונסיב תקרובתא בידיה וכל טוב דמשק טעון ארבעין גמלין ואתא וקם קדמוהי ואמר ברך בר הדד מלכא דארם שלחני לותך למימר האיחי ממרעי דין : י ואמר ליה אלישע איזיל אמר ליה מיחא תיחי ואחזינני יי ארי ממת ימות : יא ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי : יב ואמר חזאל מא דין רבוני בכי ואמר ארי ידענא ית דתעביד לבני ישראל בישא כרכיהון תוקיד בנורא ועולימיהון בחרבא תקטיל ועולימיהון תטרף ומעדיתיהון תבזע : יג ואמר חזאל ארי מה עבדך כלבא ארי יעביד פתגמא רבא הדין ואמר אלישע אחזיני יי יתך מלכא על ארם : יד ואזל מלות אלישע ואתא לות רבוניה ואמר ליה מה אמר לך אלישע ואמר אמר לי מיחא תיחי :

רלבג

שכר : (ט) וכל טוב דמש... ארבעים גמל . והנה... שזאת היא המנחה שלק... ר"ל תחת רשותו ות... וכל טוב כפ"א רפה... ישמעאל ר"ל שהיא לל... והרצון בו כל טוב ד... (י) לך אמור לו חיה... ר"ל שכבר הראהו ה'... כי מות ימות אך כ... יאמרו כי מהפחד מת... חיה תחיה וזה דבר... לנביאים כי בזה יתאמ... אמתות נבואתם : (יא)... את פניו . ר"ל שכבר... להעמיד פניו שלא יב... ידיו על פניו שלא ירא... בוכה ולא יכול להמנע מ... (יב) מבצריהם תשלח בא... לומר הערים הבצורות... להם : ועולליהם תרטש... שהרצון בזה שיהיה שב... רטושים ועזובי' כשיהרג... ואמותיהם : והרותיהם... רוצה לומר הנשים הה... דרך אכזריות או יהיה... בהרותיהם המגדלים הבצורים ובנויים בהרי... בקוע הוא בקוע חו... וכמוהו על בקעם את... הגלעד והנה זה הפיר... הוא היותר נכון ל... שאחשוב : (יג) הראני... מלך על ארם . הנה ז... משיחת חזאל למלך שא... ית'

חזהאל ה' מלאים בה"א... תיבותא בקריאה וסי' ויא... אל חזהאל קח בידך מנחה... חזהאל כי מה עבדך... חזהאל . בהלחמו א... דמלכים . וחברו דד"ה :... וסי' ויעמד אתם סביבות... ויעמד את פניו . רוח ק... אחרים תחתם . וכל ד"ה... במ"ז וסי' שמן לישראל... לפני מזבח דשלמה . וד... עשה שלמת כיור . ויצא... ויעמד יהושפט בקהל . ורוח אלהים לבשה את . המלך ע...

מצודת ציון

ח (ו) סרים . שר : עזבה . הניחה : (ט) בנך . ר"ל מכניע לך כבן לאביו : (יא) בוש . ענין איחור כמו ויחילו עד בוש (שופטים ג) : (יב) תשלח . השבער קרוי שלוח כי עשה יעשה שליחותו שהולך ממקום למקום ושורף הכל : ועולליהם . בניהם הקטנים : תרטש . ענין בקיעה כמו

מצודת דוד

בעת שספר למלך מה שהחיה אלישע את בן השונמית קרה מקרה שבאה או... עם בנה לצעוק אל המלך בעבור ביתה : (ו) השיב . אמור להשיב לה כל... תבואות השדה אשר גדל בה מעת עזבה את השדה עד עתה : (ט) וכל טוב... כל מיני מאכל טוב הנמצא בדמשק : (י) אמר לו . ר"ל לנחמו אמור לו שי... האמת הוא אשר הראני ה' בנבואה כי מות ימות : (יא) ויעמד . העמיד את פניו לצד אחר לבלי ראה דמעות עיניו מזלפין : וישם עד בוש . שם פניו בצד האחר ע... זמן רב וכשלא יכול עוד להתאפק הרים קול בבכי והחזיר פניו מעתה הואיל וא"א עוד להסתיר הבכי : (יב) כי ידעתי וכו'. וזוכר אני עתה בדבר ולזה אבכה : מבצרי... מבצריהם תבעיר באש : והרותיהם . הנשים ההרות תבקע בטנם להוציא הולדות : (יג) כי מה עבדך . וכי כוחי רב כ"כ לעשות כדבר הזה : מלך . ואז יהיה

אמכבר . תרגום יונתן גונבא וכן ותכסהו בשמיכה (שופטים ד' י"ט) נגונבא והוא בגד : ויפרוש על פניו . להצטנן : (טז) ובשנת חמש וגו' . ו המליך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט בשנת חמשים שנגזרה על יהושפט ליהרג ברמות ...לא שתל' לו בשביל שזעק ...ים : (יט) ניר . ממשלה : ...ליכו עליהם מלך . ומימי ...א היה להם מלך כמו ... ומלך אין באדום ויהם ... נציבים (שמואל ב' ח' ו') ...מלכים מלכו באדום לפני ...לך לישראל המנויים בספר ...ת (ל"ו ל"א) כנגדו מלכו ...ל שמנה מלכים . איש ... ודוד . ושלמה . ורחבע' . ...ואסא. ויהושפט . ויהורם. ...ה מלך לאדום ומה שכתוב ... שהלך מלך אדום עם ... בן אחאב ועם יהושפט ...ה על מלך מואב לא מלך ...הוא אלא נציב שאף הוא ...קרוי מלך וכמו שנאמר ... אין באדום נצב מלך ...ם א' כ"ב מ"ח) הנציב היה

אכזריות : (טו) ויקח את המכבר ויטבל במים . הוא הכר כמו כביר העזים וטבלהו במים ופרשהו על פניו והיה אומר לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לחנקו ולהמיתו : (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט . חמש שזכר עומד במקום ב' ופי' חמש ליהושפט ומאימתי מונה לו ליהושפט אלו ה' שנים ממלחמת רמות גלעד כן פירש בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד היה ראוי ליהושפט שיהרג שהלך לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שנים ולסוף ה' שנים מאותה שעה שהיו ה' שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט ממלחמת עמון ומואב והר שעיר עם מלך ישראל מאחר שהרגו אותם באו והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה ומלך שתי שנים בחיי אביו ומה שאמר למעלה וימלוך יהורם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט שידמה כי יהורם בן יהושפט מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שנים הנה כי מלך יהורם בחיי יהושפט אביו שבעה שנים לא המליכו אז אלא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג מנה מאותה השעה המלכות לבנו אבל לא המליכו אלא שתי שנים בחייו ואני תמה מדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה שעה מנה המלכות לבנו שבע שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם שבע שנים שהרי אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנה החמישית לגזרה ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם חמש שנים ממלכותו מת יהושפט כי לא חיה אחר אחאב שבע שנים ועוד איך אמר מאחר שהרגו עמון ומואב והר שעיר בחזרתן באו והמליכו את יהורם בן יהושפט ואותה מלחמה לא ראינו שהיה שם מלך ישראל ועוד כי אותה מלחמה היתה בימי אחזיה בן אחאב ועדיין לא מלך יהורם בן אחאב עד מות אחזיהו אחיו כי כן מצאנו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם אחזיהו בן אחאב לעשות אניות אלא פי' ויהושפט ומת יהושפט כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנית כי כבר מלך בחיי אביו שבע שנים כמו שפירשנו ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלמה בלא מערער כי הרג את אחיו והתחזק במלוכה כמו שכתוב בדברי הימים ואם חסרה מלת ומת אין תמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה לפי שיובן ענינם מהפסוק וכדומה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שונא בצע יאריך ימים שחסר ימות פירוש נגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות ימות אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת יהושפט כי

טו וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיִּקַּח הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם וַיִּפְרֹשׂ עַל־פָּנָיו וַיָּמֹת וַיִּמְלֹךְ חֲזָהאֵל תַּחְתָּיו :
טז וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה :
יז בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם :
יח וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ ׀ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה :
יט וְלֹא־אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים :
כ בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ :
כא וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל־הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה וַיַּכֶּה אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵיב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי

(marginal Masorah: ל' ; ה' ; ט' ר"פ . י"א ; ט"ו בסיפרא ; ז' ; שנים ק' ; ה' קרי' מ"מ ; ולא כתיב ; ח' ; ס' חס' ; א" ; ג' חס' ו' ל' ; כ"כ . ג')

טו וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּנְסֵיב גּוּנְבָא וּטְבַל בְּמַיָא וּפְרַס עַל אַפּוֹהִי וּמִית וּמְלַךְ חֲזָאֵל תְּחוֹתוֹהִי :
טז וּבִשְׁנַת חֲמֵשׁ לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה :
יז בַּר תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וְתַמְנֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם :
יח וַאֲזַל בְּאוֹרַח מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דַעֲבַדוּ בֵית אַחְאָב אֲרֵי בַת אַחְאָב הֲוָת לֵיהּ לְאִיתּוּ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ :
יט וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְחַבָּלָא יַת דְּבֵית יְהוּדָה בְּדִיל דָּוִד עַבְדֵּיהּ כְּמָא דַאֲמַר לֵיהּ לְמִתַּן לֵיהּ מַלְכוּ וְלִבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָא :
כ בְּיוֹמוֹהִי מְרַדוּ אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יְהוּדָה וְאַמְלִיכוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא :
כא וַעֲבַר יוֹרָם לִצְעִיר וְכָל רְתִיכַיָא עִמֵּיהּ וַהֲוָה הוּא קָם בְּלֵילְיָא וּמְחָא יַת אֱנָשׁ אֱדוֹם דְּמַקְפִין לֵיהּ וְיַת רַבָּנֵי רְתִיכַיָא וְאַפֵּךְ

ובשנת ט' ר"פ וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' ריש סי' ט"ו : יורם י"א חד חסר וסי' תעי דשמואל . וירכב יהוא ב' בפסוק . ויתקשר ב' בפסוק . אחת עשרה . יהושבע בת המלך דמלכים . וירם בנו . ואחיו . גם עצתם . תבוסת קדמא דפסוק . מן ויקח המכבר עד ואלישע הנביא דכוו' יורם במ"ג

רלבג

...לאליהו : (טו) ויהי ...ת ויקח המכבר ויטבל ... ויפרש על פניו וימת . ...: כי המכבר הוא הנקרא ...: בלע"ז והנה טבל אותו ... קרים כי היה מתרעם ...ד מתגבורת החום הנכרי ...זה להשקיט החום ההוא ...ד למהר המות ומלך ... תחתיו כמו שאמר לו ...: (טז) ובשנת חמש ... בן אחאב מלך ישראל . ...ארנו זה במה שקדם והרצון ...אשר עברו חמש שני' ליורם ...אב עם יהושפט מלך יהודה ...השתתף עמו בהנהגת מלכות ישראל אז מלך יהור' בן יהושפט מלך יהודה : ... כי בת אחאב היתה לו לאשה . והנה במה שאחר זה קראה בת עמרי ואחשוב ...תה בת אחאב אך פעם יחסה אל אביה ופעם אל אבי אביה : לתת לו ניר ... כל הימים . רוצה לומר שיתן מלכות לבניו כל הימים : (כ) בימיו פשע ... מתחת יד יהודה . ר"ל כי בימי יורם פשע אדום מתחת יד יהודה ומרדו ...ה והמליכו עליהם מלך והעבירו הנציב ששם עליהם מלך יהודה : (כא) והנה ...ע יורם צעירה וכל הרכב עמו להלחם עם אדום המורד בו והנה לא מרדו ...כו אך קצתם הלכו בעזרתו כדי להלחם עם המורדים בו מהאדומים וכשהיה ...יה משתדל יהורם להלחם עם אדום המורד בו הנה קם אדום המורד לילה והכה

...א שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנ' שנים מלך יהורם בן יהושפט : (יז) שנה. כתיב ושנים קרי : (יט) לתת לו ניר . כמו נר בנרי על דרך ...ע ...זי נר למשיחי ויונתן תרגם מלכו וכן תרגם אונקלוס ונירם ומלכו : (כ) בימיו פשע . כי תחת מלכי יהודה היו היום הזה ולא היה בהם מלך אלא מלכי יהודה היו ...ו ...ם עליהם נציב והוא היה להם מלך ומפני עונות יהורם פשעו מתחת ידו : צעירה . עיר מאדום ועבר שם יהורם להלחם עם מלך אדום : (כא) ויהי הוא קם לילה . פי'

מצודת דוד

...ב שכח שרב הזה : (טו) ויפרוש על פניו . להקיר חמימות אש החולי : וימות . ...ר זה מת כי סרה החום מן החוץ אל הפנים : (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב . ...ט : בס"ע שיהושפט המליך את יהורם בנו שתי שנים שלימות בחייו דהיינו בשנת ...ל למלכו כי כ"ה מלך והי' א"כ בשנת ה' ליורם בן אחאב כי הוא מלך בי"ט ליהושפט ולזה אמר ובשנת חמש ליורם בן אחאב וכו' ויהושפט וכו' ור"ל אז יהושפט ...א את יהורם בנו ויהיה מלך כמו המליך . או מלת חמש עומדת במקום שתים וכאילו אמר וחמש ליהושפט וחושב מזמן מלחמות רמות גלעד שהיה ראוי למות ...לו המלת ה' עליו וכאלו נעשה אז בריה חדשה ומלך אז אבל ליורם בן אחאב הם חמש שנים מקוטעות והם קצת שנת י"ט מיהושפט וכ' וכ"א וכ"ב וקצת כ"ג כי ...א המליך את יהורם בנו והם שתי שנים לפני מותו כי בכ"ה מת וליהושפט עצמו הם חמש שנים שלימות מזמן מלחמות רמות גלעד והם מקצת שנת י"ח מתחילת ...ס יהו וי"ט וכ' וכ"א וכ"ב ומקצת שנת כ"ג : (יז) שמנה שנים . ומקוטעות היו ובהם כלולים שתי השנים אשר מלך בחיי אביו : (יח) ולא אבה . עם שהיו ראוים ...לאחר כי יהורם וביתו עשו הרע : את יהודה . ר"ל מלכי יהודה : כל הימים . ר"ל כל ימי המלכות : (כ) וימליכו . כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי

מצודת ציון

כמו שוללים ירוצו (שופט י"ד) : (טו) המכבר ת"י גונבא והוא מין בגד עב כי ותכסהו בשמיכה (שופטי' ה) תרגומו כמו כן בגונבא : (יט) ניר . כמו נר ור"ל אלך המאיר כנר : פך

רדק

פירוש כשהיה יורם צעירה יצא לו חיל אדום וחנו אלה נוכח אלה עד למחר שילחמו אלה עם אלה וכאשר היה בלילה קם יורם עם מחנהו והכה במחנה אדום כל אותם שהיו סובבים אליו והכה שרי הרכב וכשהרגישו היו מבוהלים מחנה אדום כי בפתאום נפלו עליהם וגם עם אדום הנשארים איש לאהליו ואמר אחר כך ויפשע כלומר עם כל זה שעשה יורם לאדום מרדו עד כל הימים מתחת יד יהודה ואדוני אבי ז"ל פירש ויהי הוא קם לילה על מלך אדום שהכה את אדום הסובב למלך ישראל כלומר שהוא בעזרתו שלא מרדו עדיין כי היו באדום עדיין שלא מרדו וקם מלך אדום והכה אותם ואת שרי הרכב אשר ליורם: וינס העם. ישראל נסו לאהליהם ואמרו לישראל אשר בערים פשע אדום מתחת יד יהודה: הסביב. בוי"ו המשך שלא כמנהג עם הגרי וכמוהו הקיף את העיר ובעל כנפים יגיד דבר והוליד און: (כב) אז תפשע לבנה. אם לבנה זו היא לאדום למה אמר תפשע הלא כבר אמר ויפשע אדום ואפשר כי היתה לבנה זו סמוכה לארץ ישראל יותר משאר ארץ אדום וכשפשע אדום זאת לא מרדה עדיין ואחרי המלחמה זאת מרדה לפיכך אמר בעת ההיא ורש"י ז"ל כתב כי על לבנה היא לישראל אמר שמרדה כשמרד אדום מרדה גם היא במלך וזה הפירוש רחוק בעיני: (כד) בעיר דוד. אבל לא עם המלכים וכן כתב בדברי הימים ולא בקבורת המלכים: (כה) בשנת שתים עשרה. ויהורם אביו מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך שמנה שני' הנה י"ג אך לא שלמה שנת י"ג לפיכך לא מנאה לו וכן תמצא בכל המספרים כמו שכתבנו: (כו) בן עשרים ושתים. בדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו היאך היה זה ועוד כי כל ימי אביו לא היו אלא ארבעים שנה שכן כתוב בן ל"ב שנה במלכו ושמנה שנים מלך הרי ארבעים איך היה הוא בן מ"ב במלכו זה לא יתכן ואמר כסדר עולם כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע המלוכה ולפיכך מנה מ"ב מיום שנג' ובשנת ל"א לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי על ישראל והלא קודם לכן ארבעים ושתים שנה מלך אלא ר"ל מלך מלכות שלמה שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישראל ומשנת ל"א לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנים כיצד תשע שנים לאסא וכ"ה ליהושפ' ושמנה שנים ליהורם הרי מ"ב וזהו רחוק מאד מדרך הפשט והפי' הנכון כי יהורם היה יותר ממ' שנה ולא מנה מימי מלכותו אלא שמנה שנים שמלך בחיי מעת שנפל ביד הערבים ונפל גם כן בחליו לא מנו לו ימי מלכותו והשלימו והמליכו אחזיהו בחייו מעת שנפל אביו ומלך בלא חמדה והיו עשרים שנה אחזיהו בחיי אביו היה בן עשרים ושתים שנה כמ"ש הנה ומ"ש ושנה אחת מלך בירושלם אחר מית אביו אבל בחיי אביו מלך עשרים שנה ובשנת אביו שנה והמליכוהו פעם אחרת ולא מלך אחר מיתת אביו אלא שנה אחת: ושם אמו עתליהו בת עמרי. ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו כי בת אחאב היתה ואמר בת עמרי כי בני בנים הרי הם כבנים וכן ותבאנה אל רעואל שהיה אבי אביהן וכן זרובבל בן שאלתיאל והוא היה בן פדיה בן שאלתיאל ורבים ככה ומה שאמר בו חתן בית אחאב והוא היה בן חתן בית אחאב הוא ג"כ חתן להם כלומר כי ע"י חיתון היתה קרובתו עמהם: (כט) מן הכ...

רש"י

היה להם במקום אחר: (כא) הסובב אליו. הסמוכים אל ס... (כב) תפשע לבנה. מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואינו יודע אם היו שהרי לבנה מארץ ישראל היא ואומר אני שהיו משבט יהוד... במלך: (כד) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד. (ובדברי הימים ב' כ"א ד') אור... דוד ולא בקברות מלכ... ואלי:

תנ"ך

הָרֶכֶב וַיָּנָס הָעָם לְאֹהָלָיו׃ כב וַיִּפְשַׁע
אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה
אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא׃ כג וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יוֹרָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כד וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד
וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
כה בִּשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
אֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
כו בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ
בְמָלְכוֹ וְשָׁנָה אַחַת מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ עֲתַלְיָהוּ בַּת־עָמְרִי מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ בֵּית אַחְאָב
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּבֵית אַחְאָב
כִּי חֲתַן בֵּית־אַחְאָב הוּא׃ כח וַיֵּלֶךְ
אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב לַמִּלְחָמָה עִם־
חֲזָהאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיַּכּוּ
אֲרַמִּים אֶת־יוֹרָם׃ כט וַיָּשָׁב יוֹרָם
הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים
אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בָּרָמָה בְּהִלָּחֲמוֹ

תרגום

עַמָּא לְקִירְווֹהִי׃ כב וּמְרָדוּ
אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ
יְהוּדָה עַד יוֹמָא הָדֵין בְּכֵן
מְרָדוּ יָתְבֵי לִבְנָה בְּעִדָּנָא
הַהִיא׃ כג וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי יוֹרָם
וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִינּוּן כְּתִיבִין
עַל סִפְרָא פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי דְּבֵית יְהוּדָה׃
כד וּשְׁכִיב יוֹרָם עִם
אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם
אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְּדָוִד
וּמְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בְּרֵיהּ
תְּחוֹתוֹהִי׃ כה בִּשְׁנַת
תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם
בַּר אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
מְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בַּר יְהוֹרָם
מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה׃
כו בַּר עַשְׂרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין
אֲחַזְיָה כַּד מְלַךְ וּשְׁתָּא חֲדָא
מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ
עֲתַלְיָהוּ בַּת עָמְרִי מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל׃ כז וַאֲזַל בְּאוֹרַח
בֵּית אַחְאָב וַעֲבַד דְּבִישׁ
קֳדָם יְיָ כְּבֵית אַחְאָב אֲרֵי
חֲתָנָא דְבֵית אַחְאָב הוּא׃
כח וַאֲזַל עִם יוֹרָם בַּר אַחְאָב
לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם חֲזָאֵל
מַלְכָּא דַאֲרָם בְּרָמוֹת גִּלְעָד
וּמְחוֹ אֱנָשׁ אֲרָם יַת יוֹרָם׃
כט וְתָב יוֹרָם מַלְכָּא לְאִתַּסָּאָה בְּיִזְרְעֶאל מִן מַחֲתָא דִמְחוֹהִי אֱנָשׁ אֲרָם בְּרָמְתָא כַּד...

י"ט · פ"ג · א' · ג' בטעין · ד' · מ"ה כ"ב

תולדות א־רן אז תפשע . יומא נו שבועות יב :

רלב"ג

והכה את אדום הבא להלחם עמו והם סר... לעזור את יורם קם ... והכה בלילה שרי הרכ... ליורם וינוסו עם ישראל ל... וגם אז מרדה עיר לבנ... (כו) בן עשרים ושני' אחזיהו במלכו . וה... אמר בן ארבעים ושתים והנה מה שמנה ... ללידת אחזיה אך לא... מלכות עמרי אשר בכור... מזרעו קרה לו שנהרגו... ישראל וזה שאחר שליכ... שנה לאסא מלך עמו... ישראל ואחר זה מלכו... ואחאב בנו עשרי... ואחזיה שנתים ויורם י... שתים עשרה הרי ארבע... שנה שעמדה מלכות... ושם אמו עתליהו ... הנה היא אשר זכר ... אחאב : (כח) ויכו את... יורם . הנה סבב ... שברמות גלעד נפלו א...

יהורם וסי' מלך יהורם... בן יהורם . ואחזיהו בן ... ירם בנו וסי' ... וסי' ותקח צפ־ה צר ו... וירק כמגו או צמרה פלשתים מי עשה זאת ... בית אחאב . ...

מצודת דוד

מלכי יהודה : (כא) צעירה . שם מקום מארץ אדום : קם לילה . כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בפומבי : הסובב אליו . הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה : וינס . אחר שהכה מה בהם נס מיד לאהליו כי פחד מאדום : (כב) אז . בעת ההיא פשע גם לבנה ונזכרת היא ביהושע בערי נחלת יהודה וביותם סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה : (כה) בשנת שתים עשרה . כי יהורם בן יהושפט מלך בשנת ה' ליורם בן אחאב וח' שנים מקוטעות מלך הרי כלו בי"ב ליורם בן אחאב ואז מלך אחזיה : (כו) בן עשרים ושתים שנה . ובד"ה נאמר בן ארבעים ושתים שנה ונטים בס"ע שמנין הזה אינם ללידת אחזיה כ"א לצמיחת מלכות עמרי על כל ישראל שביתה ע"י שנשא יהושפט את בתו לאשה (ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל וביה א"כ מ"ב שנה) ובעבור היות אחזיה מזרעו ק"ס לו שנהרג עם מלך ישראל ע"י יהוא מלכותו בצמיחת מלכות עמרי : בת עמרי . ולמעלה נאמר שיהורם אבי אחאב וידמה שעמרי גדלה ונקראת בתו אף כי בני בנים הם כבנים חתן . ר"ל ע"י החתון בא לו קורבתו עמהם כי אביו היה חתן בי... (כט) וישב . מן המלחמה : ברמה . היא רמות גלעד : לראות . ר"ל לב...

אֶת־חֲזָהאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בֶן־
יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לִרְאוֹת אֶת־
יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל כִּי־חֹלֶה
הוּא׃
ט א וֶאֱלִישָׁע הַנָּבִיא קָרָא לְאַחַד מִבְּנֵי
הַנְּבִיאִים וַיֹּאמֶר לוֹ חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח
פַּךְ הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדֶךָ וְלֵךְ רָמֹת גִּלְעָד׃
ב וּבָאתָ שָׁמָּה וּרְאֵה־שָׁם יֵהוּא בֶן־
יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי וּבָאתָ וַהֲקֵמֹתוֹ
מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהֵבֵיאתָ אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר׃
ג וְלָקַחְתָּ פַךְ־הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ עַל־
רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר יְהוָה
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל וּפָתַחְתָּ
הַדֶּלֶת וְנַסְתָּה וְלֹא תְחַכֶּה׃ ד וַיֵּלֶךְ
הַנַּעַר הַנַּעַר הַנָּבִיא רָמֹת גִּלְעָד׃
ה וַיָּבֹא וְהִנֵּה שָׂרֵי הַחַיִל יֹשְׁבִים וַיֹּאמֶר
דָּבָר לִי אֵלֶיךָ הַשָּׂר וַיֹּאמֶר יֵהוּא אֶל־
מִי מִכֻּלָּנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר׃
ו וַיָּקָם וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וַיִּצֹק הַשֶּׁמֶן אֶל־
רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־עַם
יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ ז וְהִכִּיתָה אֶת־
בֵּית אַחְאָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי ׀
עֲבָדַי הַנְּבִיאִים וּדְמֵי כָּל־עַבְדֵי יְהוָה
מִיַּד אִיזָבֶל׃ ח וְאָבַד כָּל־בֵּית אַחְאָב
וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר
וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט וְנָתַתִּי אֶת־בֵּית
אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה׃ י וְאֶת־אִיזֶבֶל
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל וְאֵין

קְרָבָא עִם חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בַר יְהוֹרָם מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה נְחַת לְמִסְעַד יַת יוֹרָם בַּר אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל אֲרֵי מְרַע הוּא׃
א וֶאֱלִישָׁע נְבִיָּא קְרָא לְחַד מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא וַאֲמַר לֵיהּ זְרֵיז חַרְצָךְ וּסְבַר מָנָא דִמְשַׁחָא הָדֵין בִּידָךְ וְאֵיזֵיל לְרָמוֹת גִּלְעָד׃
ב וְתֵיעוֹל לְתַמָּן וְתֶחֱזֵי תַמָּן יַת יֵהוּא בַּר יְהוֹשָׁפָט בַּר נִמְשִׁי וְתֵיעוֹל וּתְקִימִינֵיהּ מִגּוֹ אֲחוֹהִי וְתָעֵיל יָתֵיהּ תְּוָן בְּגוֹ תְוָן׃
ג וְתִסַּב מָנָא דִמְשַׁחָא וּתְרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְתִפְתַּח דָשָׁא וְתֶעֱרוֹק וְלָא תִסְפֵי׃
ד וַאֲזַל עוּלֵימָא תַּלְמִידָא דִנְבִיָּא לְרָמוֹת גִּלְעָד׃
ה וַאֲתָא וְהָא רַבְנֵי חֵילָא יָתְבִין וַאֲמַר פִּתְגָם אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ רַבָּא וַאֲמַר יֵהוּא לְמַן מִכּוּלָּנָא וַאֲמַר עִמָּךְ רַבָּא׃
ו וְקָם וְעָל לְבֵיתָא וַאֲרִיק מִשְׁחָא עַל רֵישֵׁיהּ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל׃
ז וּתְמַחֵי יַת בֵּית אַחְאָב רִבּוֹנָךְ וְאֶתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת דַם עַבְדֵי נְבִיַּיָא וּדְמֵי כָּל עַבְדַיָא דַיְיָ מִידָא דְאִיזָבֶל׃
ח וְיֵיבַד כָּל בֵּית אַחְאָב וְאֱשֵׁיצֵי לְאַחְאָב יָדַע מַדַּע וַאֲחִיד וּשְׁבִיק
ט וְאֶתֵּן יַת בֵּית אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בַר אֲחִיָּה׃ י וְיַת אִיזֶבֶל יֵיכְלוּן כַּלְבַיָא בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל וְיַת דְקָבֵיר וּפְתַח דָשָׁא

רש״י

אלישע הנביא קרא וגו'. הפרק שהיה יהורם חולה אל: לאחד מבני הנביאי'. ן אמתי היה: חגור . כל חגורת מתנים ל' גבורה הוא לפי שהוא דבר הסכנה (צריך זירוז): נער הנביא. נערו של הנביא כך תרגם יונתן עולימא תלמידא דנביא: אתם

רלב״ג

יורם הלך להלחם ברמות ושם בוכה וזה היה כלו איך יכול יהוא להמיתו: אמר לו חגור מתניך. לחגור מתניו בדי שיוכל ולך רמות גלעד. ידמה ה מיד מלך ארם אחרי אחאב או בעת מות אחאב הגליחו ישראל במלחמה שכבר מת אחאב והנה ה העת חיל ישראל שם: הבאת אותו חדר בחדר. ה כדי שלא ישמע אדם : (ג) ונסתה ולא תחכה. לא תמתין לנוס אבל תנוס כשלימך הדברים והנה בכאן ולא זכר הדברים אלישע שיאמר ליהוא דבריו ליהוא למדנו שכבר אלישע לומר אותן כדבהי': ויאמר

רד״ק

כמו מן המכות ויאמר האחד מכה בסגול על משקל ומטה וכן אמר התרגום מן מחתא: אשר יכוהו. כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רבים: (א) לאחד מבני הנביאים. אמרו כי יונה בן אמתי היה: חגור מתניך. אמר לו זה כדי שילך במהרה וישוב במהרה בעוד שאין יהורם שהלך להתרפא ביזרעאל וכן אמר ונסתה ולא תחכה: וקח פך השמן. ולמה צוה למשחו והלא אין מושחין מלכי ישראל אמרו רז"ל מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב וזה השמן לא היה שמן המשחה כי לא היו מושחין בו אלא מלכי בית דוד. אלא שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא נמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: ולך רמות גלעד. והלא רמות גלעד היתה ביד מלך ארם ואחאב שהלך לקחת אותה מידו מת במלחמה ההיא ולא ראינו אחר כן שלקחה מלך ישראל מידו וא"ת במחנה היו ישראל לפני רמות גלעד שהיו חושבין לקחתה ומלך ארם היה בעיר וישראל בחוץ ושם בוכה מלך ישראל והלך לו להתרפא ביזרעאל והניח מחנהו שם ואמר אלישע לזה הנביא שילך שם למחנה ישראל שהיה ברמות גלעד וימשח שם את יהוא זה לא יתכן כי ידמה כי בתוך העיר היו ישראל שהרי אמר והבאת אותו חדר בחדר ואומר ויבא הביתה ואומר אל גרם המעלות ואומר אל יצא פליט מן העיר ללכת לגיד ביזרעאל מכל אלו הפסוקים נראה כי ישראל היו בעיר וארם מבחוץ אם כן נאמר מלך ישראל לקחה מיד מלך ארם או יהואחז או יהורם וחזאל בא אחר כן להלחם בה והלך שם מלך ישראל עם מחנהו: (ב) ובאת שמה. חלוקה המלה בטרחא: חדר בחדר. חדר לפנים מחדר: (ג) אל ישראל. כמו על ישראל: ולא תחכה. שיאמר לך דבר אלא מיד תצא: (ד) וילך הנער הנער הנביא. אמר בתחלה הנער ואח"כ פירש איזה נער ואמר הנער הנביא ולדעת יונתן הנער הוא סמוך אל הנביא כאילו אמר נער הנביא שתרגם תלמידא דנביא: (ו) אל ראשו. אל עם ה' אל ישראל כמו על: (ז) זי כל עבדי ה'. ונכות ככללם: (ח) משתין בקיר ועצור ועזוב. פירשנו אותם למעלה: (י) ואין קובר. כי כשהלכו לקברה לא מצאו בה אלא הגלגלת וכפות הידים

ומצתך: לאחד ולאחד ד' ת וסי' מתת לאחד מהם בניו אשר. ואלישע הנביא ויקרא דוד לאחד מהנערים. יום ההוא יחבט ה'. וכי נה מנחלתו. לאחד קראתי לאחד קראתי חבלים ב' בו: בקריא' וסי' נמסר בשמואל סי' כ': ה' פסוקים אית ומה שם וסי' עלת תמיד ם. ובאת שמה וראה שם ויצו מלך אשור לאמר. נה קפוד. ויבאו אלה ם בשמות. וחלופים ו' שם שמה וסי' נמסר בריש אה: והכיתה ה' מלרע ג' וב' מלאים בה"א בתרא בית את כל זכורה. והכית ין. והכית את ארם באפק את עמלק. את בית אחאב ו"ת אהרן והכרתי לאחאב. בתרא יש:

מצודת דוד

אלא מן המכים: ט (א) לאחד וכו'. אחז"ל שהיה יונה בן אמתי: חגור ת. שילך ולבוא בזריזות כי החגור במתניו הוא קל ללכת ומזורז: (ב) והקמותו. א לו מקום מבין רעיו ותביא אותו בחדר לפנים מחדר: (ג) ונסתה. תנוס ולא תאחר מללכת שלא תסתכן כאשר יודע למלך: (ד) וילך הנער. וחוזר ומפרש הנער של הנביא: (ה) דבר לי. יש לי מה לדבר עמך: (ז) בית אחאב. בני ביתו: ונקמתי. על ידיך: (ח) משתין בקיר. זה הזכר שעושה קלוח: עצור. השומר הכנוס בבית: ועזוב. המופקר העזוב ע"פ השדה: בישראל. ר"ל בפרסום

מצודת ציון

ט (א) פך. שם כלי מיוחד לשמן: (ג) תחכה. תמתין, והאחר כמו ותכינו עד אור הבקר (לעיל ז'): (ו) בחלק. הנחלה יקרא כן כי נחלק לו: (יא) שיחו. דברו כמו כי שיח וכי שיג

רדק

שדים ולא קברו העצמות : (יא) ויאמר לו השלום . הגדול שבשרים שאל ממנו השלום : המשוגע הזה . היו קוראים לנביא משוגע לפי שפעמים בעת הנבואה היה מנהג כמו המשוגע ושיצא מדעתו כמו שאמר ויפשט גם הוא בגדיו לפי שיש להם בטול ההרגשות והכחות הנפשיות ובני ישראל הרעים שהיה דעתם ולבם אחר הבעל היו קוראים לנביא ה' משוגע דרך בזיון : אתם ידעתם . אתם ידעתם את האיש ואת דבריו כי אני לא ידעתי מה דבריו ולא אמר לי דבר עיקר : (יב) שקר . כי אתה מעלים ממנו מה שאמר לך ודבר סוד אמר לך : (יג) אל גרם המעלות . אל המעלה העליונה שבמעלות ות"י לדרג שעיא והוא האבן שמסמנין אותה לדעת השעות : (יד) ויתקשר. המרד יקרא קשר לפי שהמרד הוא בהתקשר זה עם זה להיות בלב אחד ובהסכמה אחת : ויורם היה שומר . עתה ספר היאך היה הקשר חזק כי אם היה יורם שם לא היה הקשר אז כי היו שרי החיל אשר שם יראים מיורם ולא היו נסכמים עם יהוא למרוד בו אלא שיורם שהיה שם ברמות גלעד שומר העיר מפני חזאל היה מקרהו שהוכה שם והוצרך לו לשוב להתרפא ביזרעאל ובין כך בא הנביא אל יהוא ומשחו והתקשרו עמו שרי החיל אשר שם : (טו) מן המכים . שם כמו מן המכות ויאמר האחת מכה בסגול וכן אמר התרגום מן מחתא . אשר יכוהו . כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רבים : אם יש נפשכם . אם רצונכם אתי להמליכני כאשר אתם מראים עזרוני בזה הדבר שלא יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל ליהורם כי טוב הוא שנבא עליו פתאום ולא ישמר ממנו : לגיד . כן כתיב וקרי להגיד ושניהם נכונים כי מנהגו המקור בחסרון הה"א רבים כמו לשמיע בקול תודה שהוא כמו להשמיע לראותכם כמו להראותכם והדומים להם : (יז) את שפעת יהוא . רבוי עם שהיה בא עם יהוא וכן שפעת גמלים שפע ימים ינקו : שפעת אני רואה . התי"ו כמו הה"א כי איננו סמוך וכמוהו חכמת ודעת

רשי

(יא) אתם ידעתם את האיש . אתם מכירים את האיש שהוא מש[...] (יב) ויאמרו שקר . אתה אומר מעלים אתה מה שאמר לך : (יג) אל גרם הג[...] על דרג שעיא כמין מעלות עשוייה למול שעות היום לדעת על כ[...] ושעה כשהצל יורד שעה אחת . גרס אורליו בלע"ז לשון פגם . והגרמה ש[...] שחיטה מן הלשון הזו[...] שסורט והולך ויורד ונרא[...] גבשושית למעלה : (טו) נפשכם . שאמלוך : מן מן רמות גלעד : לגיד להגיד : (יז) שפעת . את[...]

רלבג

(יא) ויאמ' לו השלום ,ר"[...] אמר לו זה אחד מהשרי[...] שם וחקר עמו אם הדבר[...] אליו הוא שלום או [...] רגילי' היו הנביאים ל[...] לישראל וכנה קראו משוגע לפי שמרוב הר[...] שכלם בש"י היו שוגים הענינים : אתם ידע[...] האיש ואת שיחו . ר'[...] מכירים את האיש וא[...] שאין בהם ממש ולזה לחקור על דבריו כי [...] דבר שיהי' לו שורש : (יב[...] שקר הגד נא לנו . ר[...] דבריך הם שקר הגד מה אמר לך כי דבר [...] אליך : (יג) וימהרו ויק[...] בגדו . ר"ל שכל אחד אשר שם לקח בגדו וש[...] יהוא לעוגם המעלו[...] העלוהו שם כדי שיהי[...] מלך על כלם כמשפט (יד) ויתקשר יהוא בן י[...] רוצה לומר שהתקש' עם אשר שם כנגד יורם סבת זה הקשר היה ה[...] מוכה ברמות גלעד כי [...] כבר היה שומר ברמו[...] וכל ישראל מפני חז[...] רוצה לכבוש רמות גל[...] יראת השרים ממנו ל[...] אפשר אז כל זה אך קר[...] שם והוכרח מפני ז[...] ביזרעאל וזה ממה הדרך אל זה הקשר : נפשכם . רצה לומר אם להחזק בקשר הזה לא אדם מן העיר שיוכל [...] ביזרעאל כי זה יהיה שיחזק יורם לנגדי ו[...] לעשות הדרוש ממנו : (יז) את שפעת יהוא . ר"ל שהיה:

תרגום

ונערק : יא ויהוא נפק לות עבדי רבוניה ואמר ליה השלם מה דין אתא שטיא הדין לותה ואמר להון אתון ידעתון ית גברא וית שועיתיה : יב ואמרו שקרא את אמר חוי כען לנא ואמר כדין וכדין אמר לי למימר כדנן אמר יי משחתך למהוי מלכא על ישראל : יג ואוחיאו ונסיבו גבר לבושיה ושויאו תחותוהי לדרג שעיא ותקעו בשופר ואמרו מלך יהוא : יד ומריד יהוא בר יהושפט בר נמשי על יורם ויורם הוה נטיר ברמות גלעד הוא וכל ישראל מן קדם חזאל מלכא דארם : טו ותב יהורם מלכא לאתסאה ביזרעאל מן מחתא דמחוהי אנש ארם כד אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם ואמר יהוא אם רעות נפשכון לא יפוק משיזבא מן קרתא למיזל לחואה ביזרעאל : טז ורכב יהוא ואזל ליזרעאל ארי יורם שכיב תמן ואחזיה מלכא שבטא דבית יהודה נחת למסעד ית יורם : יז וסכואה קאים על מגדלא ביזרעאל וחזא ית משרית יהוא במיתוהי ואמר משרית אנא חזי

מקרא

קבר ויפתח הדלת וינס : יא ויהוא
יצא אל עבדי אדניו ויאמר לו
השלום מדוע בא המשגע הזה
אליך ויאמר אליהם אתם ידעתם
את האיש ואת שיחו : יב ויאמרו
שקר הגד נא לנו ויאמר כזאת
וכזאת אמר אלי לאמר כה אמר יהוה
משחתיך למלך אל ישראל :
יג וימהרו ויקחו איש בגדו וישימו
תחתיו אל גרם המעלות ויתקעו
בשופר ויאמרו מלך יהוא :
יד ויתקשר יהוא בן יהושפט בן נמשי
אל יורם ויורם היה שמר ברמת
גלעד הוא וכל ישראל מפני חזאל
מלך ארם : טו וישב יהורם המלך
להתרפא ביזרעאל מן המכים אשר
יכהו ארמים בהלחמו את חזאל
מלך ארם ויאמר יהוא אם יש
נפשכם אל יצא פליט מן העיר
ללכת לגיד ביזרעאל : טז וירכב
יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב
שמה ואחזיה מלך יהודה ירד לראות
את יורם : יז והצפה עמד על
המגדל ביזרעאל וירא את שפעת
יהוא בבאו ויאמר שפעת אני ראה

(מסורה בשוליים: ב' חד מ"ל · י"ב סבירין ויאמרו · ב' דסמי' · ב' · ב' נסיס' · ה' בסיפרא · ג' · ג' · י"א · ל"ג מלעות פסוק · ו"ו בנכיאי' · ג' · לחגיד ק' · ז' · ז' · י"א)

אדניך ב' בתראי מ"ל : ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' נמסר בסדר מטות וגם בספר שופטים סי' י"א : יורם י"א וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' ח' : אל יצא ג' וסי' אל יצא איש ממקמו . אל יצא פליט מן העיר . באו הכום איש אל יצא :

מצודת ציון

טיג לו(מ"א י"ח) : (יג) גרם . עלם וגרם אחד הוא כמו תשבר גרם (משלי כ"ה) וכמו שעלמית הדבר נקרא בל' עלם כמ"ש בעלם היום (בראשית ז) כ"כ נקרא בל' גרם : המעלות . המדרגות : (יד) ויתקשר . כן נקרא המרד כי רבים יתקשרו באגודה אחת : (טו) נפשכם . רצונכם כמו ואכלת ענבים כנפשך (דברים כ"ג) : פליט . שם שארית וכן שריד ופליט (ירמיה מ"ב) : (יז) והצופה . הוא העומד במקום גבוה להביט למרחוק : שפעת . מל' שבוע : עד הם . עד אליהם : בחלקת

מצודת דוד

בפירסום למען יקחו מוסר : (יא) יצא . מן החדר : ויאמר . אחד מהם שאל [...] ר"ל אם הנביא ניבא טוב ושלום מדוע א"כ בא אליך לבד ולא אמר לכולנו : [...] כן קראו את הנביא לפי שבעת שהיה מתבודד בנבואה היה נדמה להם [...] על כי לא פנה אז בעניני העולם : אתם ידעתם . כאומר הלא אתם מכי[...] ואת דבריו שהמה של מה בכך לא שלום ולא למלחמה והיה חפץ להעלים [...] עת יראה כי יש לאל ידו : (יב) שקר . אתה מדבר שקר כי לא דברי רוח [...] הגד לנו : כזאת וכזאת . וחזר ומפרש כה אמר ה' וכו' : (יג) תחתיו . תחת יהוא לשבת למעלה מכולם כדרך המלך : אל גרם המעלות . על המעלות עצמן : (יד) עשה קשר עם השרים שהיו עמו : ויורם היה שומר . אז היתה ישיבת קביעתו ברמות גלעד לשמור העיר מחיל חזאל : (טו) וישב . לפי שעה שב מרמו[ת] להתרפא ביזרעאל : אם יש נפשכם . אם יש רצונכם שאמליך אני שמרו לבל יצא מי מן העיר כי פן ילך ויגיד ביזרעאל ויכיה המלך נשמר : (יז) בבואו . בעת העם

ויאמר יהורם קח רכב ושלח
לקראתם ויאמר השלום:
יח וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה־
אמר המלך השלום ויאמר יהוא
מה־לך ולשלום סב אל־אחרי ויגד
הצפה לאמר בא־המלאך עד־הם
ולא־שב: יט וישלח רכב סוס שני
ויבא אלהם ויאמר כה־אמר המלך
שלום ויאמר יהוא מה־לך ולשלום
סב אל־אחרי: כ ויגד הצפה לאמר
בא עד־אליהם ולא־שב והמנהג
כמנהג יהוא בן־נמשי כי בשגעון
ינהג: כא ויאמר יהורם אסר ויאסר
רכבו ויצא יהורם מלך־ישראל
ואחזיהו מלך־יהודה איש ברכבו
ויצאו לקראת יהוא וימצאהו
בחלקת נבות היזרעאלי: כב ויהי
כראות יהורם את־יהוא ויאמר
השלום יהוא ויאמר מה השלום עד־
זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים:
כג ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל־
אחזיהו מרמה אחזיה: כד ויהוא מלא
ידו בקשת ויך את־יהורם בין זרעיו
ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו:
כה ויאמר אל־בדקר שלשה שא
השלכהו בחלקת שדה נבות
היזרעאלי כי־זכר אני ואתה את
רכבים צמדים אחרי אחאב אביו
ויהוה נשא עליו את־המשא הזה:
כו אם־לא את־דמי נבות ואת־דמי
בניו ראיתי אמש נאם־יהוה ושלמתי

(מסורה בגליון: י״ז כנגיא · ו׳ רפין · ג׳ ג׳ חס׳ · ל׳ וסד ועד סס · ס׳ . ל׳ · ו׳ חס׳ · פ׳ . ל׳ · ל׳ . ג׳ · י״ז כנגיאי׳ · ז׳ חס׳ בליש׳ · ד׳ דגשים · ל׳ · שלשו ק׳ · י״ג חס׳ בליש׳ · ל׳ ג׳ ב׳ קמץ ול׳ פתח כרת׳ והדבר ודין · ח׳ ר״פ . ב׳ ירוש׳יס)

תולדות אהרן דמי נבות. סנהד׳ מח:

תרגום

ואמר יהורם דבר רכבא ושלח לקדמותהון וייימר השלם: יח ואזל רכיב סוסיא לקדמותיה ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי וחוי סכואה למימר אתא אזגדא עד לותהון ולא תב: יט ושלח רכיב סוסיא תנינא ואתא לותהון ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי: כ וחוי סכואה למימר אתא עד לותהון ולא תב ודברא כדברא דיהוא בר נמשי ארי בניח מדבר: כא ואמר יהורם אזדרז וטקים רתיכיה ונפק יהורם מלכא דישראל ואחזיהו מלך שבטא דבית יהודה גבר ברתיכיה ונפקו לקדמות יהוא ואשכחוהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה: כב והוה כד חזא יהורם ית יהוא ואמר השלם יהוא ואמר מה השלם עד טעות איזבל אמך וחרשהא סגיאין: כג ואתחזר יהורם לאחורוהי ואפך ואמר לאחזיהו ניכלא אחזיה: כד ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחא ית יהורם בין דרעוהי ונפק גירא מלביה וכרע ברתיכיה: כה ואמר לבדקר גבריה סב רמיהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין: כו אם לא ית דמי נבות וית דמי בנוהי גלו קדמי בקריב אמר יי ואשלם לך באחסנתא

רדק

ודעת אם אתן שנת לעיני כשמחת בקציר והדומה לו שכתבנו בספר מכלל: רכב. משרת רוכב הסוס יקרא רכב ועתה רכב על סוס אדוניו ללכת לקראת יהוא: (יח) עד הם. הראשון כן והשני עד אליהם שלא כמנהג כי המנהג עדיהם מלה אחת ועד אליהם היא תוספת ביאור כי הוה מספיק אם יאמר אליהם או עדיהם לבדו: (כ) והמנהג כמנהג יהוא. מנהג הרכב כמנהג יהוא שהוא נוהג רכבו בשגעון וי״ת בשגעון ינהג בניח מדבר: (כב) השלום עד זנוני. מה ענין השלום שיגיע עד זנוני אמך לא יאות לה ולך שלום: (כג) ויהפוך יהורם ידיו. האוחזות ברסן הפכם להסב פניו ולנוס: (כד) מלא ידו בקשת. משך הקשת בכל כחו: (כה) שלשה. בה״א במקום וי״ו כמו אהלה: כי זכור אני ואתה. זכור היום שאני ואתה היינו רוכבים יחדיו מחוברים כלומר שהיו רוכבים שניהם ברכב אחד או שניהם זה אצל זה ביחד וזהו צמדים כמו צמד בקר ומלת את ר״ל עם כלומר אני עמך ואתה עמי היינו רוכבים צמדים וי״ת ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין: וה׳ נשא עליו. ומן קדם ה׳ אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין: (כו) את דמי נבות ואת דמי בניו. נחלקו רז״ל בדבר זה יש שאומרים בניו נהרגו עמו ומהם אמרו בניו העתידים לצאת ממנו וא״א ז״ל פי׳ ואת דמי בניו שגזל מהם נחלתם: ראיתי אמש. ת״י גלן קדמי בקריב

רשי

... רוכבים צמדים. את ... ואתה היינו רוכבים ... (ס״א מצומדים) אחר ... יום שהרג את נבות: ... עליו. ביד אליהו ... המשא הזה ואכחנו שמענו

רלבג

... עם יהוא: קח רכב ... ראתם. ר״ל רוכב סוס: ... לך ולשלו׳ סוב אל אחרי. ... כדי שלא ידע המלך דב׳ ... שיתכן לו יותר להמיתו: ... והג כמנהג יהוא. ר״ל ... מלך אשר היה רוכב בו ... נוהג מנהג יהוא כי ... בו בשגעון בזולת ישוב: ... הפך יהורם ידו וינס. ... היה נס לשוב ליזרעאל ... יהוא וירה לו חץ והכהו ... בין זרועיו ויצא מלבו ... עתו וכרע ברכבו ואמר ... דקר שהיה השליש שלו ... נבלת יורם וישליכהו ... שדה נבות היזרעאלי ... מקום אשר סוקל שם ... (כה) אני ואתה את ... צמדים אחרי אחאב ... ר״ל שאני ואתה היינו ... את רוכבים אחרים ... והולכים אחרי אחאב ... (כו) אם לא את דמי ... את דמי בניו ראיתי ... אמר דמי בניו העתידים לצאת

... בקרי׳ ופי׳ ושלח לקראתם ... שלום. אף יחם ויאמר האח. ... צילני כי אלי אתה. תשוע ... הוי המרבה לא לו. ... ודם אך פרי לצדיק: ... ג׳ בקריאה וסי׳ מה לך ... סב אל אחרי. וחברו. ... המשרה ולשלום אין קץ: ... קריאה וחס׳ וסי׳ נמסר ... רים: ולא שב ח׳ בקריא׳ ... בדרך אחר דמלכים. בא ... עד הם. וחברו. ואתה ... תה רשע. וחברו: ... ג׳ בקריאה וחס׳ וסי׳ ... המרים בקשת. וחברו ... וימצאהו בחלקת נבות ... י: השלום ד׳ דגשים וסי׳ ... אות השלום. והיתה לי ... שון. ויהי כראות יהורם. ... השלום הגפן: אחזיה ז׳ ... ור לעיל בסי׳ בחלק א׳ סוף ... : השלכהו י״ג חס׳ בליש׳

מצודת דוד

... עם יהוא ראה אותם הצופה אבל עדיין לא הכיר אם אל יהוא המה: ... השלום. הרכב אמר להם השלום ר״ל אם בואם בעבור השלום או למלחמה: ... לך ולשלום. מה לך שתשאל השלום שאם נוגע בך הדבר: סוב אל אחרי. ... אלהם ולא תשוב אל המלך: (כ) והמנהג. הנני רואה הנהגת העם הבא הוא ... יהוא אשר הנהגתו בשגעון מבלי סדר וישוב הדעת: בן נמשי. בן בנו של נמשי: (כא) אסור. קשור הסוסים אל הרכב: (כב) מה השלום. מהו השלום הראוי ... השלום נמול זנוני איזבל וכו׳. וכאומר וכי ראויים אתם לשלום: (כג) ויהפוך. הפך ידיו האוחזות ברסני הסוסים להפכם לאחור ולנוס: מרמה. ר״ל הנה קשר ... במרמה היו מראים עצמם כאוהבים: (כד) מלא ידו. שם כל ידו במלואה בקשת לירות בכח רב: ויכרע. כרע על ברכיו: (כה) כי זכר. תן דעתך לזכור כי ... את אשר היינו רוכבים צמדים ומחוברים אחרי אחאב ואז נשא ה׳ עליו את המשא הזה על ידי אליהו: (כו) אם לא. וכו׳ ור״ל האם לא את דמי וכו׳ ראיתי ... למחרת הריגת נבות ירד אחאב לרשת כרמו ואז אמר לו אליהו בדבר ה׳ אם לא את דמי וכו׳ ראיתי אמש והם צועקים ומבקשים עליו דין: ודמי בניו. יש מרז״ל

מצודת ציון

(כא) בחלקת. בנחלת שדה: (כה) שלשה. ענין שר כמו ומבחר שלישיו (שמות טו): שא. הגבה אותו: צמדים. מחוברים יחד כמו צמיד פתיל (במדבר יט): נשא עליו. העמיס עליו: המשא. הנבואה: (כו) אמש. יאמר על הלילה שעבר כמו ויוכח אמש (בראשית לא): בסוף

רדק

בקריב וי״ל אמש כמשמעו הלילה שעבר ואמר לאליהו ממחרת שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה באה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה: (כז) וינס דרך בית הגן. ובדברי הימים הוא אומר והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו נראה כי בדרך הכוהו כמו שאמר להם הכוהו אל המרכבה והם הורו לו חצים והכוהו והוא נס מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש אלא נשתתק מחמת המכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש עד עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנשתתק ואחר כן נשאוהו עבדיו להחבא בשמרון מפני יהוא ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדיין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקבורתו וגו׳: במעלה גור. לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא השיגוהו כי הוא היה נס על המרכבה ולא השיגוהו עד מעלה גור שהשיגוהו בחצים שמה והוא נס עם כל זה עד מגידו וזהו שאמר ויכוהו במעלה גור אשר את יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המבין וכמוהו הרבה במקרא: (כט) ובשנת אחת עשרה. ולמעלה אמר בשנת שתים עשרה ולפי החשבון הוא בשנת י״ב כמו שכתב אלא שב׳ שנים היו בהם מקוטעות מה שאומר זה הנה אף על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג״כ מלכותו להודיע כי בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אביו אלא שנה אחת: (ל) ותשם בפוך עיניה. ותשם פוך בעיניה וכמוהו שלחו באש מקדשך שלחו אש במקדשך או פי׳ ותשם ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא הכחול: ותיטב את ראשה. ותתקן כלומר קשטה את עצמה כדי שתמצא חן בעיניו ולא יהרגה: (לא) זמרי הורג אדוניו. לפי שהרג זמרי את אלה בן בעשא אדוניו ויהוא גם כן הרג אדוניו לפיכך קראו אותו כן: (לב) מי אתי. מי שם בעזרתי:

רשי

שמעו: (כז) הכהו אל המרכבה וגו׳. (ובדברי הימים כ״ב ח׳) הוא או׳ את אחזיה וילכדוהו והוא מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא גם לשב המ[...] וינס דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדוף אחריו יהוא אך ושנמנגס כסדר ש[...] כיתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתוב [...] ספרים וישלח שומרון וגו׳ [...] פירשו באגדת חלק והוא [...] בשומרון שהיה קודר [...] וכותב עכו״ם אחתיה[...] דבריהם יש לומר שאין [...] זו מפני יהוא אלא כך [...] ויבקש את אחזיהו ו[...] כשהיה גם דרך הגן וה[...] מרשיע לעשו׳ מתחילה [...] לשומרון והתחבא מפ[...] ויהודה לעשות התועבה [...] לפי שיושבי שומרון עובדי [...] הוא ויביאוהו אל יהוא [...] יהוא שרדפו אחריו ויאמ[...] אל המרכבה: במעלה גור [...] הכוהו אליו: וינס [...] מוכה בגבליות: (כט) אחת עשר׳ שנה ליורם ב[...] מלך אחזיה. למעלה הו[...] בשנת י״ב ועל כרחך [...] אביו לא מת אלא בכ[...] ליורם שהרי בשנת ה׳ [...] מלך וח׳ שנים מלך ומה[...] כאן בשנת י״א אומר אנ[...] בחיי אביו שנה לפי שה[...] בתחלואים רעים כמו [...] (בד״ה ב׳ כ״א י״ח) וא[...] זאת נגפו ה׳ לחלי לאין [...] ויהי לימים מימים וכ[...] עם חליו וגו׳ וימליכו [...] ירושלים את אחזיהו ב[...] תגמר בן כ״ב שנה אחזיה (ובד״ה ב׳ כ״ב ב׳) [...] שנה היה במלכו וכל ימ[...] אביו מ׳ שנה היו ול[...] שנאמר בו ל״ב שנה במ[...] שנה מלך והיאך אפש[...] להיות גדול מאביו שתי שנים אלא כ׳ שנה לפני שנולד שהם ב׳ שנים שנולד אביו נגזר׳ גזרה זו מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו גזירה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומ׳ (בד״ה ב׳ כ״ב ז׳) ומ[...] הית׳ תבוסת אחזיהו לבא אל יורם וגו׳ כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי אך מצאתי (בדבר[י הימים ב׳]]כ׳ י״ח א׳) ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל׳ ואחד לאסא שנאמר בשנת ל״א לאסא מלך עמרי (מלכים א׳ ט״ז כ״ג) ושנינו בסדר עולם מלכות שלימה שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם וכשנשא אסא [...] ליהושפט נתעלה עמרי והרגו את תבני לא וחשוב משנת ל״א לאסא עד מות ותמצאם מ״ב: (ל) ותיטב את ראשה. ותקנת ית רישא כדי שתהא לחן יהוא וישאנה: (לא) ותאמר השלום. תרצה להיות עמו בשלום: זמרי הרג אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי גם הוא הרג את [...] בעשא: (לב) מי אתי. מי בכם לעזרתי:

מקרא

לָךְ בַּחֶלְקָה הַזֹּאת נְאֻם־יְהוָה וְעַתָּה
שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ בַּחֶלְקָה כִּדְבַר יְהוָה׃
כז וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָאָה וַיָּנָס דֶּרֶךְ
בֵּית הַגָּן וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו יֵהוּא וַיֹּאמֶר
גַּם־אֹתוֹ הַכֻּהוּ אֶל־הַמֶּרְכָּבָה בְּמַעֲלֵה־
גוּר אֲשֶׁר אֶת־יִבְלְעָם וַיָּנָס מְגִדּוֹ
וַיָּמָת שָׁם׃ כח וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עֲבָדָיו
יְרוּשָׁלָ͏ְמָה וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּקְבֻרָתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד׃
כט וּבִשְׁנַת אַחַת־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ אֲחַזְיָה עַל־
יְהוּדָה׃ ל וַיָּבוֹא יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה
וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ
וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד
הַחַלּוֹן׃ לא וְיֵהוּא בָּא בַשָּׁעַר וַתֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו׃ לב וַיִּשָּׂא
פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר מִי אִתִּי מִי

תרגום

הָדָא אֲמַר יְיָ וּכְעַן סַב רְמֵיהִי בְּאַחְסַנְתָּא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ׃ כז וַאֲחַזְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה חֲזָא וַאֲפַךְ בְּאוֹרַח בֵּית גִנַּיָא וּרְדַף בַּתְרוֹהִי יֵהוּא וַאֲמַר אַף יָתֵיהּ מְחוֹהִי בִרְתִיכָא בְּמִסְקָנָא דְגוּר דְּעִם יִבְלְעָם וַאֲפַךְ לִמְגִדּוֹ וּמִית תַּמָן׃ כח וַאֲחִיתוּ יָתֵיהּ עַבְדוֹהִי לִירוּשְׁלֵם וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּקְבוּרְתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד׃ כט וּבִשְׁנַת חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מְלַךְ אֲחַזְיָה עַל דְבֵית יְהוּדָה׃ ל וַאֲתָא לְיִזְרְעֶאל וְאִיזֶבֶל שְׁמַעַת וְכַחֲלַת בִּצְרִידָא עֵינָהָא וְתַקְנַת יָת רֵישָׁא וְאִסְתַּכִּיאַת מִן חַרְכָּא׃ לא וְיֵהוּא עַל בְּתַרְעָא וַאֲמַרַת הַשְׁלָם זִמְרִי קְטֵיל רִבּוֹנֵיהּ׃ לב וּזְקַף אַפּוֹהִי לְחַרְכָּא וַאֲמַר מַן הָדָא מַן

רלבג

לאחת ממנו כמו שבארנו במה שקדם ואמר אליהו לו בדבר ה׳ שכבר ראה בלילה שעבר קודם מצאו אותו דמי נבות שהומת בעבור שלא רצה למכור כרמו או להחליפו: (כז) ואחזיהו מלך יהודה ראה וינס. ספר בד״ה שכבר היה אחזיהו מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ואולם קצר בזה המקום והנה בשהביאוהו אמר להם שיכוהו אל המרכבה בחצים והנה אמר להם זה בהיותו בעליית גור אשר את יבלעם ושם הכוהו בחצים ונס מוכה אל מגדו וימת שם והנה זכה מפני היותו בן יהושפט אשר דרש את ה׳ בכל לבו כמו שנזכר בספר ד״ה: (ל) ותשם בפוך עיניה. ר״ל שכבר קשטה את עצמה ושמה פוך בעיניה להוטיב אולי עשתה כדי שתשא חן בעיניו ויחמול עליה ולא יהרגה או עשתה זה להחזיק המלוכה עדיין והוא יותר נכון ולזה אמרה בגאוה ליהוא השלום זמרי הורג שמטוהו

מצודת ציון

(ל) בפוך. הוא כחול שחור וכן כי תקרעי בפוך עיניך (ירמיה ד׳): ותיטב. ענין תקון כמו מה תיטבי

מצודת דוד

תרז״ל אמרו שסרב גם בניו ומסם אמרו בניו שהיה עתיד להוליד: ואלמ[...] גם זה דברי אליהו שאמר בשם ה׳ שיקבל גמולו בחלקת נבות: ועתה. הוא ה׳ הוא השליכהו אל החלקה הזה: (כז) גם אתו הכהו. כי גם הוא מבית אחאב עובד ע״ג כמוהם: אל המרכבה. בעודו יושב במרכבה: במעלה גור [...] אמר והכהו במעלה גור וקצר הכתוב וסמך על המ״ם גם אותו הכהו: את יבלעם. סמוך ליבלעם: וינס מגדו. אחרי אשר הכהו נס אל מגידו: וימת שם. ר״ל הוא בקשר הביא אל יהוא כי בד״ה נאמר שמת בשומרון כי לשם בא ממגידו: (כח) בקבורתו. אשר כרה לו בחייו. (כט) ובשנת אחת עשרה. ר״ל אחר שעבר שנת י״א מלך וכמ״ש למעלה בשנת שתים עשרה וגו׳ כי ישורם אביו מלך בה׳ ליורם בן אחאב וימי מלכותו ח׳ שנים מקוטעות וכלו א״כ בי״ב ליורם בן אחאב ואז מלך [...] (ל) ותשם בפוך עיניה. כמו ותשם פוך בעיניה וכן שלחו באש מקדשך (תלים ע״ד) ומשפטו שלחו אש במקדשך: ותיטב את ראשה. תקנה לנעיף ראשה וקשט[...] למצוא חן בעיני יהוא לבל יהרגנה: (לא) השלום. האם תרצה להיות עמי בשלום: זמרי הורג אדניו. לפי שגם זמרי הרג את המלך אלה בן בעשא לזה קר[...] בשם

רשי

שמטוהו . מן החלון ארצה : הגלגולת והרגלים . אמרו שהיתה מרקדת לפני בידיה וברגליה ומכשכשת : (לז) כדומן . תרגומו (א) ואל האומנים אחאב . את בניו : ואתכם הסוסים . ויש בכם כח : (ד) שני המלכים , יורם

רלבג

שמטוהו . כתוב שמטוה קרי שב אל גוף איזבל כאילו שמטו גופה כדי שיפילוהו וזה סקילה כמו שסוקל כי הסקילה היא אם אבנים על הנסקל או הנסקל על האבן כאמרו ול יסקל או ירה יירה ה היה מדה כנגד מדה : ה . רמס אותה אחרי נפלה להמיתה ולקיים מה שנאמר נבלת איזבל כדמן על דה : (לו) בחלק יזרעאל. שבכרם נבות נפלה ושם בשדה הכלבי' כי אצל בית היה כרם נבות : נשק . ר"ל כלי המלחמה : שלח אשר על הבית . בכר שלח הממונים על אחאב והממונה על עיר וזקני העיר והאומנים ס בני אחאב שהיו גדולי העיר

רבתא : כל לישן הזאה ד אל וסי' והזה אל הבית עמים . והזה אל נכח פני עד . ויז מדמה אל הקיר ק : מדמה ו' בקריאה וסי' קרא : והיתה ג' בטעמא ם וסי' והיתה הצפירה . נבלת איזבל . והיתה תבל ואשר על העיר חד מן י"ו בשעם פזר גדול וגלגל וסי'

מלכים ב

וַיַּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים׃
לג וַיֹּאמֶר שִׁמְטֻהוּ וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּז
מִדָּמָהּ אֶל־הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים
וַיִּרְמְסֶנָּה׃ לד וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר
פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת
וְקִבְרוּהָ כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא׃ לה וַיֵּלְכוּ
לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם־
הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם׃
לו וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה
הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ
הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר אִיזָבֶל׃ לז וְהָיְתָ
נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת
אִיזָבֶל׃ י א וּלְאַחְאָב
שִׁבְעִים בָּנִים בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא
סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל־שָׂרֵי
יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים אַחְאָב
לֵאמֹר׃ ב וְעַתָּה כְּבֹא הַסֵּפֶר
הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם
וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים וְעִיר מִבְצָר
וְהַנָּשֶׁק׃ ג וּרְאִיתֶם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר
מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשַׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא
אָבִיו וְהִלָּחֲמוּ עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם׃
ד וַיִּרְאוּ מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי
הַמְּלָכִים לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד
אֲנָחְנוּ׃ ה וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת
וַאֲשֶׁר עַל־הָעִיר וְהַזְּקֵנִים וְהָאֹמְנִים
אֶל־יֵהוּא ׀ לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל
אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא־נַמְלִיךְ

ל' · שמטוה ק' · ל'. ל'. ל' · ל' · ל' וחד ארורים · ג' · ל' וחד ורגלים. · ג' · והיתה ק' · ג' בטעמ' · ל' · ל' וחס' · ו' חס' · ג' · ג' · ל'. ד' · ל' · ד' חס' וכל שמואל דכוו' כמ"א · י"ו . י"ו בטע' אופן ועגלה · ל' וחס'

וְאִסְתְּכִיאוּ לְוָתֵיהּ תְּרֵין
תְּלָתָא גַזְזָאִין ׃ לג וַאֲמַר
מַגְרוּהָא וּמַגְרוּהָא וּנְדָא
מִדְמַהּ עַל כּוּתְלָא וְעַל
סוּסְוָתָא וְדָשׁוּהָא ׃ לד וְעַל
וַאֲכַל וּשְׁתִי וַאֲמַר סְעַדוּ כְעַן
יַת אֲרוּרְתָא הָדָא וְקִבְרוּהָא
אֲרֵי בַת מַלְכָּא הִיא ׃
לה נַאֲזַלוּ לְמִקְבְּרַהּ וְלָא
אַשְׁכָּחוּ בָהּ אֱלָהֵין גוּלְגַלְתָּא
וְרַגְלַיָּא וּפִסַּת יְדָא ׃
לו וְתָבוּ וְחַוִּיאוּ לֵיהּ וַאֲמַר
פִּתְגָמָא דַיְיָ הוּא דְמַלֵּיל
בְּיַד עַבְדֵּיהּ אֵלִיָּהוּ דְמִן
תּוֹשָׁב לְמֵימַר בְּאַחְסָנַת
יִזְרְעֶאל יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא יַת
בִּסְרָא דְאִיזָבֶל ׃ לז וּתְהֵי
נְבֵילְתָא דְאִיזֶבֶל כְּזֶבֶל
מְבַדַּר עַל אַפֵּי חַקְלָא
בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל דְלָא
יֵימְרוּן דָא אִיזָבֶל ׃
א וּלְאַחְאָב שַׁבְעִין בְּנִין
בְּשָׁמְרוֹן וּכְתַב יֵהוּא אִגְּרָן
וְשַׁדַּר לְשָׁמְרוֹן לְרַבְרְבֵי
יִזְרְעֶאל סָבַיָּא וּלְתוּרְבְּנַיָּא
דְאַחְאָב לְמֵימַר ׃ ב וּכְעַן
כְּמֵיתָא אִגַּרְתָּא הָדֵין
לְוָתְכוֹן וְעִמְּכוֹן בְּנֵי
רִבּוֹנֵיכוֹן וְעִמְּכוֹן רְתִיכִין
וְסוּסָוָן וְקִרְוִין כְּרִיכָן וּמָאנֵי
זֵינָא ׃ ג וְתֶחֱזוּן דְתַקִּין
וּדְכָשַׁר מִבְּנֵי רִבּוֹנְכוֹן
וּתְשַׁוּוֹן עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא
דַאֲבוּהִי וְתַגִּיחוּן קְרָב עַל
בֵּית רִבּוֹנְכוֹן ׃ ד וּדְחִילוּ
לַחֲדָא לַחֲדָא וַאֲמַרוּ הָא
תְּרֵין מַלְכַיָּא לָא יְכִילוּ
לְמֵיקָם קֳדָמוֹהִי וְאֵכְדֵין נְקוּם
אֲנַחְנָא ׃ ה וּשְׁלַח דִמְמַנָּא
עַל בֵּיתָא וּדְמְמַנָּא עַל קַרְתָּא וְסָבַיָּא וְתוּרְבְּנַיָּא לְוַת יֵהוּא לְמֵימַר עַבְדָּךְ אֲנַחְנָא וְכָל דְתֵימַר לָנָא

רדק

(לג) שמטוה . הפילוה מן החלון לארץ וכתוב בוי"ו שהוא כנוי לזכר וקרי בקמץ הה"א לנקבה והוי"ו נוספת והכתיב יש בו דרש רמז לנבות שגותה לשמוט אותו ולסקלו כן נוה הוא לשמטה כי דין סקילה היה לה כי מתה בנפלה ורמסוה : ויז מדמה . בחיר"ק היו"ד מבנין הקל וכתב זה לגלות משפט האל ברשעה הזאת כי היה דמה נראה ימים בקיר : וירמסנה . והוא רמסה בסוסו : (לד) כי בת מלך היא . ואף על פי שהיתה ממלכי אומות העולם צריך לנהוג כבוד בכל נכבד באומתו מדרך המוסר ולא תלה בכבוד בעלה לפי שהיא גרמה מיתתו ואבדון מלכותו : (לה) כי אם הגלגלת. כי שאר כל הגוף אכלו הכלבים ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים ושבו והגידו ליהוא ולא קברו מאנה דבר כיון שהיה רוב גופה נאכל כמו שאמר הנביא ואין קובר . ובדרש למה נשאר בה הגלגלת והרגלים וכפות הידים שלא אכלו הכלבים לזכות שהיתה מרקדת לפני הכלות נשארו בה הרגלים ולפי שהיתה מטפחת לפניהם נשארו בה כפות הידים ולפי שהיתה מכשכשת בראשה לפניהן נשאר בה הגלגלת ולדעת הדרש הנשאר בה קברו ומה שאמר ואין קובר כי קודם שיבואו לקבר נאכל רוב גופה : (לו) בחלק יזרעאל . כי החלק הזה היה פתוח אל כרם נבות כמו שאמר הכתוב כי הכרם היה אצל היכל אחאב : (לז) והית . הכתוב הוא בלא ה"א כמו ועשת את התבואה והקרי בה"א על הרוב : כדומן. כתרגומו כזבל דמבדר על אפי חקלא : (א) אל שרי יזרעאל . שרי יזרעאל היו אז בשמרון אולי הלכו שם כששמעו המרד להתיעץ שם לפי ששמרון היתה עיר המלוכה : ואל האומנים אחאב . האומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי העיר מגדלים אותם : (ב) והלחמו . לנסותם כתב

מצודת דוד

ורי ואילו בא להקל אשמתו לומר שכבר היה לעולמים וכדי להחניפו אמרה (ב) מי אתי מי . מי בעזרתי : וישקיפו אליו . כאומרים הננו למצותיך : (לג) שמטוה . זורקה מן החלון להפילה לארץ : וירמסנה . יהוא רמסה ברגליו : (לד) פקדו ברו את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא ואין מדרך המוסר לנהוג יון אחר מיתתה : (לה) כי אם הגולגולת וכו' . ושאר כל הגוף אכלו הכלבים ה' ואז"ל בזכות שהיתה מרקדת ברגליה ומספחת בידיה ומרכנת בראשה לפני הכלה לשמחה לזה נשארו ולא אכלום הכלבים : (לו) דבר ה' הוא . ולא במקרה (לז) כדומן . כזבל המפוזר בארץ כן היו אבריה מפוזרים : זאת איזבל . כי רוב הגוף אכלו הכלבים והנשאר לא היה שמה עליה : י (א) האמנים האמנים של אחאב : (ג) ועתה . לא הזכיר הכתוב ראשית הדברים שהיו כמנהג לפוקדים בשלום ואח"ז כתב ועתה וכו' : בני אדוניכם . יורשי המלוכה : הרכב ואח"כ בכח בידכם להלחם : (ג) על בית . בעבור בית אדוניכם ובכדי לנסותם לדעת מה בלבם שלח אליהם כדברים האלה : (ה) אשר על הבית . הממונה על בית

מצודת ציון

תיטבי דרכך (שם ג) : ותשקף . ראתה והביטה : (לב) סריסים . שרים : (לג) שמטוה . ענין הזזה מן המקום כמו שמטו הבקר (ש"ב ו) : ויז . מל' הויה והטיפה : (לה) הגלגלת . הראש : (לז) כדומן . כזבל כמו לדומן על פני האדמה (ירמיה ח) : י (א) האמנים . כן יקראו מגדלי הילדים כמו על יד האמנים (ישעיה ס) : (ב) והנשק . כלי המלחמה כמו נשק בית היער (שם כ)

רדק

כתב להם כן : (ו) את ראשי אנשי בני אדניכם . בני הוא פי׳ אנשי כי אם היה אומר אנשי אדניכם היו סוברים כי על כל אנשי ביתו אמר ואעפ״י שאינם בניו לפיכך אמר בני אדניכם : ובני המלך . לא היה זה בספר אלא ספור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שצוה יהוא להביא את ראשיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם : (ז) בדודים . בסלים וכן ת״י בסליא וכמוהו שני דודאי תאנים הדוד האחד : (ח) שני צבורים . כמו גלים לפי שהם נאספים יחד כמו גל אבנים לפיכך נקראו צבורים מן ויצבור יוסף אם יצבר כעפר כסף וי״ת דגורין כמו שתרגם אונקלוס חמרים חמרים : (ט) צדיקים אתם . אינכם חייבים בדם אלה האנשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגתיו אלה לא הכיתי אני אלא גדולי העיר הכו אותם ולא רצו להלחם עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מה׳ יצא הדבר ואני ואתם צדיקים בדם כל בית אחאב : (יא) ומיודעיו . קרוביו כמו ולנעמי מודע לאישה וכת״י וקריבוהי : וכהניו . כהני במות וי״ת וחברוהי : (יב) בית עקד הרועים . ת״י בית כנישת רעיא וכתב א״א ז״ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם ובעת הגזיזה קושרים אותם ברגליהם מקום העקדה : (יג) מצא את אחי אחזיהו . בני אחי אחזיהו כמו שאומר בד״ה וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו וכן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו : לשלום בני המלך ובני הגבירה . בני אחאב ובני איזבל ומ״ש ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה תלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא נסו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך אמרו לשלום בני המלך וכן אמר שם בדברי הימים משרתים לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמהם : (יד) תפשום חיים . ומה שצוה כן ובלבבו להרגם כמו שאמר וישחטום להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מלחמה :

ויברכהו

רשי

יורם ואחזיהו : (ו) ובני המלך שבעים איש את גדולי העיר וגו׳ . כל בספר ואני יודע חשבונם שבעים איש והם עם גדולי העיר המגדלים (ז) בדודים . סירות : (ח) צבורים . חמרין דגורין מונטי׳ בלע״ז : (ט) אתם . כולכם בעיניכם צדיקים ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שקר המלך ועתה ראו הנה אני על אדוני והרגהו את מי הכה אני לא הרג מאלה תדע אפוא כ המל׳ היא עליהם והוא הוא ומקיים את מצות (יב) בית עקד הרועי כניסת רעיא . עקד . מקום אסיפת רועים : הגבירי

איש הטוב בעיניך עשה : ו ויכתב אליהם ספר ׀ שנית לאמר אם־לי אתם ולקלי ׀ אתם שמעים קחו את־ראשי אנשי בני־אדניכם ובאו אלי כעת מחר יזרעאלה ובני המלך שבעים איש את־גדלי העיר מגדלים אותם : ז ויהי כבא הספר אליהם ויקחו את־בני המלך וישחטו שבעים איש וישימו את־ראשיהם בדודים וישלחו אליו יזרעאלה : ח ויבא המלאך ויגד־לו לאמר הביאו ראשי בני־המלך ויאמר שימו אתם שני צברים פתח השער עד־הבקר : ט ויהי בבקר ויצא ויעמד ויאמר אל־כל־העם צדקים אתם הנה אני קשרתי על־אדני ואהרגהו ומי הכה את־כל־אלה : י דעו אפוא כי לא יפל מדבר יהוה ארצה אשר־דבר יהוה על־בית אחאב ויהוה עשה את אשר דבר ביד עבדו אליהו : יא ויך יהוא את כל־הנשארים לבית־אחאב ביזרעאל וכל־גדליו ומידעיו וכהניו עד־בלתי השאיר־לו שריד : יב ויקם ויבא וילך שמרון הוא בית־עקד הרעים בדרך : יג ויהוא מצא את־אחי אחזיהו מלך־יהודה ויאמר מי אתם ויאמרו אחי אחזיהו אנחנו ונרד לשלום בני־המלך ובני הגבירה : יד ויאמר תפשום חיים ויתפשום חיים וישחטום אל־בור

נעביד לא נמליך גבר דתקין בעינך עביד : ו וכתב להון אגרתא תנינות למימר אם דילי אתון ומני אתון מקבלין סבו ית רישי גברי בני רבונכון ותיתון לותי בעדנא הדין מחר ליזרעאל ובני מלכא שבעין גברא ית רברבי קרתא מרבן יתהון : ז והוה כמיתי אגרתא לותהון ודברו ית בני מלכא ונכיסו שבעין גברא ושויאו ית רישיהון בסליא ושדרינון לותיה ליזרעאל : ח ואתא אזגדא וחוי ליה למימר איתיאו רישי בני מלכא ואמר שוו יתהון תרין דגורין במעלנא דתרעא עד צפרא : ט והוה בצפרא ונפק וקם ואמר לכל עמא זכאין אתון הא אנא מרדית על רבוני וקטלתיה ומן קטל ית כל אלין : י דעו כען ארי לא יבטל מפתגמא דיי דמליל יי על בית אחאב ויי קים ית דמליל ביד עבדיה אליהו : יא ומחא יהוא ית כל דאשתארו לבית אחאב ביזרעאל וכל רברבוהי וקריבוהי וחברוהי עד דלא אשתאר ליה משיזיב : יב וקם ואתא ואזל לשמרון הוא בית כנישת רעיא באורחא : יג ויהוא אשכח ית אחי אחזיה מלך שבטא דבית יהודה ואמר מן אתון ואמרו אחי אחזיהו אנחנא ונחתנא למסעד שלם בני מלכא ובני מלכתא : יד ואמר אחודינון כד חיין ואחדונון כד חיין ונכיסונון

רלבג

העיר כמו שנזכר אחר עבדיו וכל אשר יאו יעשו : (ז) וישימו את בדודים . ר״ל בסלים כד האנשים : שימו או צבורים . הם כמו חמ שיעשו שני גלים מאלו והנה באו בעוד לילה הענין מההמון : (יא) ו כהני הבמות : (יב) ו וילך שומרון . ר״ל יהוא ובא לביתו לק והלך לשומרון ובדו בהיותו בית עקד הרו הבית שהיו הרועים ג את הצאן ולזה היו אותם שם הנה מצא אחי אחזיהו מלך י בני אחי אחזיהו כי אחיו כמו שנזכר בס (יד) וישחטום אל בור הנה היה בור בבית ה בית עקד הרועים ו את

במסרה רבתא : מדב שקר תרחק. ויקש דבר א דעו אפוא כי לא יפל : וסי׳ יואב . ויהוא מצא ב׳ וסי׳ אל בור עקד

מצודת צ

כב : (ז) בדודים . וכן והכה בכיור או בדוד (ח) צבורים . קבוצים כמו (בראשית מב) : (י) אפוא וזוא תרגום של עתה : (יא קרוביו כמו מודע לאישה וכהניו . כהני הבעל : (יב) בית עקד הרועים . גוזזים בו הצאן ולפי ש ולקושרם בעת הגזז קר ויעו׳

מצודת דוד

בית המלך : (ו) אם לי אתם . אם אתם משלי ונכנעים אלי : כעת מחר . כעת הזאת ביום מחר : ובני המלך כו׳ . גם זה מדברי יהוא שכתב להם יודע אני שהמה שבעים ובבית גדולי העיר ולא תוכלו להעלים ממני את מי מהם : את גדולי העיר . והמה עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם ר״ל שהיו בבית גדולי העיר : (ח) עד הבקר . להיות מונחים עד הבקר בכדי שיראום שמה : (ט) צדיקים אתם . רוצה לומר הנה תחשבו שאתם צדיקים ממני על שקשרתי את המלך ומי הרג את כל אנשי שומרון הרגום : (י) דעו אפוא . בזאת דעו עתה שלא יפול דבר להיות בטל מה מדברו כ״א יפול על ראש מי אשר נגזר עליו : וה׳ ע המלך ובניו באה בהשגח׳ מה׳ : (יב) הוא בית עקד . כשבא לבית עקד הרועי בדרך : (יג) ויהוא מצא . שם מצא יהוא את אחי אחזיהו ר״ל בני אחיהו וכן

בֵּית־עֵקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא־
הִשְׁאִיר אִישׁ מֵהֶם׃
טו וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־
יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב לִקְרָאתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת־לְבָבְךָ יָשָׁר
כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר
יְהוֹנָדָב יֵשׁ וָיֵשׁ תְּנָה אֶת־יָדֶךָ וַיִּתֵּן
יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו אֶל־הַמֶּרְכָּבָה׃
טז וַיֹּאמֶר לְכָה אִתִּי וּרְאֵה בְּקִנְאָתִי
לַיהוָה וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ בְּרִכְבּוֹ׃
יז וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־כָּל־הַנִּשְׁאָרִים
לְאַחְאָב בְּשֹׁמְרוֹן עַד־הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּהוּ׃
יח וַיִּקְבֹּץ יֵהוּא אֶת־כָּל־
הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד אֶת־
הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה׃
יט וְעַתָּה כָל־נְבִיאֵי הַבַּעַל כָּל־עֹבְדָיו
וְכָל־כֹּהֲנָיו קִרְאוּ אֵלַי אִישׁ אַל־יִפָּקֵד
כִּי זֶבַח גָּדוֹל לִי לַבַּעַל כֹּל אֲשֶׁר־יִפָּקֵד
לֹא יִחְיֶה וְיֵהוּא עָשָׂה בְעָקְבָּה לְמַעַן
הַאֲבִיד אֶת־עֹבְדֵי הַבָּעַל׃ כ וַיֹּאמֶר
יֵהוּא קַדְּשׁוּ עֲצָרָה לַבַּעַל וַיִּקְרָאוּ׃
כא וַיִּשְׁלַח יֵהוּא בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ
כָּל־עֹבְדֵי הַבַּעַל וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ
אֲשֶׁר לֹא־בָא וַיָּבֹאוּ בֵּית הַבַּעַל
וַיִּמָּלֵא בֵית־הַבַּעַל פֶּה לָפֶה׃ כב וַיֹּאמֶר
לַאֲשֶׁר עַל־הַמֶּלְתָּחָה הוֹצֵא לְבוּשׁ
לְכֹל עֹבְדֵי הַבָּעַל וַיֹּצֵא לָהֶם הַמַּלְבּוּשׁ׃
כג וַיָּבֹא יֵהוּא וִיהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב בֵּית
הַבָּעַל וַיֹּאמֶר לְעֹבְדֵי הַבַּעַל חַפְּשׂוּ
וּרְאוּ פֶּן־יֶשׁ־פֹּה עִמָּכֶם מֵעַבְדֵי יְהוָה
כִּי אִם־עֹבְדֵי הַבַּעַל לְבַדָּם׃ כד וַיָּבֹאוּ
לַעֲשׂוֹת זְבָחִים וְעֹלוֹת וְיֵהוּא שָׂם־לוֹ

כנשתא ארבעין ותרין גברא ולא אשתאר אנש מנהון: טו ואזל מתמן ואשכח ית יהונדב בר רכב לקדמותיה ובריכיה ושאיל בשלמיה ואמר ליה האית לבך כשר כמא דלבי עם לבך ואמר יהונדב אית ואית הב ית ידך ויהב ידיה ואסקיה לותיה לרתיכא: טז ואמר איתא עמי וחזי בקנאתי דאנא מקני קדם יי ואחיתו יתיה ברתיכיה: יז ואתא לשמרון ומחא ית כל דאשתארו לאחאב בשמרון עד די שיציה כפתגמא דיי דמליל עם אליהו: יח וכנש יהוא ית כל עמא ואמר להון אחאב פלח ית בעלא זעיר יהוא יפלחיניה סגי: יט ובען כל נביי בעלא וכל פלחוהי וכל כומרוהי זמינו לי אנש לא ישתגי ארי דבח רב לי לבעלא כל דישתגי לא יתקיים ויהוא עבד בחוכמא בדיל לאבדא ית פלחי בעלא: כ ואמר יהוא זמינו כנשתא לבעלא וזמינו: כא ושלח יהוא בכל ישראל ואתו כל פלחי בעלא ולא אשתאר אנש דלא אתא ועלו לבית בעלא ואתמלי בית בעלא ספא בספא: כב ואמר לדממנא על קומטריא אפיק לבושא לכל פלחי בעלא ואפיק להון לבושא: כג ואתא יהוא ויהונדב בר רכב לבית בעלא ואמר לפלחי בעלא בלושו וחזו דלמא אית כא עמכון מעבדיא דיי אלהין פלחי בעלא בלחודיהון: כד ואתו למעבד נכסת קודשין ועלון ויהוא מני ליה בברא תמנין גברא ואמר גברא דישתיזיב מן גברא דאנא מעיל על ידיכון נפשיה

רשי

...אוזבל: (טו) ויאמר ...הוא: היש את לבבך ...שלם מה שאני עושה ...בי שלם עם לבבך: ...ונדב יש ויש תנה את ...זו בה והעלני אליך ...כבה: (יט) בעקבה: ...שון ויעקבני (בראשית ...): (כ) קדשו עצרה. ...אסיפה להיות נעצרים ...על: (כב) על המלתחה. ...ממנא על קומטריא ...וקופסאות שכורכין ...נוזין תכשיטי עובדי ...(כד) נפשו תחת נפשו. ...ר תחת הנפש הנמלט:

ויסלכו

רלבג

...גוס: (יט) איש אל ...״ע שלא יחסר איש ...י כלם שם: עשה ...״ע במרמה: (כ) קדשו ...על. זמנו וקראו יום ...צרים בו כלכם לבעל: ...ר לאשר על המלתחה. ...מונה על אוצר בגדי ...ועובדי הבעל:

ויסלכו

...מטעין בענין וסי׳ ויך ...ל הנשארים לבית אחאב ...ויבא שמרון ויך את כל ...לאחאב בשמרון: ד׳ ...קריאה אית בהון כל כל ...סי׳ כל החיה כל הרמש ...ועתה כל נביאי הבעל. ...׳ בכורי כל וכל תרומת ...קבל דנא בה זמנא: ...בקריאה וסי׳ הוצא מן ...הוצא את המקלל אל ...חנה. המה מטיבים את ...הוצא את בנך וימות. ...שר על המלתחה. וחד ...ו עמי בני ישראל:

...אהרן יסוא יעבדנו סה:ס: ...סנהד׳ קב: סולא ...לבוש. גיטין נט:

רדק

(טו) ויברכהו. נתן לו שלום: ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. יהונדב אמר יש ויש כפל לחזק כי יש לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו או פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומר כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי א״כ תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה: (יז) עד השמידו. בחיר״ק הה״א כי כן יבוא המקור פעמים: בעקבה. כתרגום בחכמה וכן ויעקבני: (כ) קדשו עצרה. זמנו עצרה שיהיו נעצרים כל העם לפני הבעל: (כב) לאשר על המלתחה. ת״י לדממנא על קומטריא פי׳ גנזי הבגדים וכן בדברי רז״ל קומטרי דספרי פי׳ גנזי הספרים: (כד) נפשו תחת נפשו. נפש השומר תחת נפש

מצודת ציון

ויעקוד את יצחק (בראשית כב): (טז) בקנאתי. ענין נקימה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה): (יט) אל יפקד. אל יחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (שם לא): בעקבה. ת״י בחוכמא וכן ויעקבני זה פעמים (בראשית כז): (כ) קדשו. הזמינו: עצרה. אסיפה וקבוץ כמו עצרת בוגדים (ירמיה ט): (כב) המלתחה. הוא מקום גניזת כריכי מלבושי כהני הבעל והוא הפוך מן וערפל חתולתו (איוב לח) וכן ת״י קומטרא ובמסכת כסוי קמטרא טהור (כלים פי״ו): (כג) חפשו. חקרו כמו נחפשה דרכינו (איכה ג) לראים

מצודת דוד

...ו לו אחים כי כולם נהרגו מאז כמש״ם: לשלום. לשאול בשלום בני אחאב ...א ידעו כי נהרגו: (יד) וישחטום. כי גם המה היו מבית אחאב: בית ...עומד בבית עקד: (טו) היש את לבבך ישר. האם יש עם לבבך ישר ותמים ...לב אותי כאשר לבבי ישר עם לבבך: יש ויש. הכפל לחזק: תנה את ידך. ...ענה וקיום ברית או להעלהו על המרכבה: (טז) בקנאתי. במה שאקנא ...להנקם מבית אחאב ועובדי הבעל: (יח) אחאב עבד את הבעל מעט. כאומר והנה בעבור זה באה הרעה על ביתו: (יט) לי לבעל. יהיה לי אל הבעל: בעקבה. בכדי שיקבצו כולם: (כ) קדשו עצרה. הזמינו יום להיות כולם נעצרים ונאספים: ויקראו. הכריזו יום קבוע: (כא) פה לפה. מהפתח מהעבר מזה עד הפתח שממולו: (כב) הוצא לבוש. הכוונה היה שיהיו נכרים במלבושיהם לבלא ימלט מי מהם: (כג) מעבדי ה׳. כי חשש פן יבוא מי מהם לראות מה נעשה ויאבד עמהם: כי אם. ר״ל עבדי ה׳ ילכו מפה ולא ישארו כ״א עובדי

בַּחוּץ שְׁמֹנִים אִישׁ וַיֹּאמֶר הָאִישׁ
אֲשֶׁר־יִמָּלֵט מִן־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אֲנִי
מֵבִיא עַל־יְדֵיכֶם נַפְשׁוֹ תַּחַת נַפְשׁוֹ׃
כה וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לַעֲשׂוֹת הָעֹלָה וַיֹּאמֶר
יֵהוּא לָרָצִים וְלַשָּׁלִשִׁים בֹּאוּ הַכּוּם
אִישׁ אַל־יֵצֵא וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב
וַיַּשְׁלִכוּ הָרָצִים וְהַשָּׁלִשִׁים וַיֵּלְכוּ
עַד־עִיר בֵּית־הַבָּעַל׃ כו וַיֹּצִאוּ אֶת־
מַצְּבוֹת בֵּית־הַבַּעַל וַיִּשְׂרְפוּהָ׃
כז וַיִּתְּצוּ אֵת מַצְּבַת הַבָּעַל וַיִּתְּצוּ אֶת־
בֵּית הַבַּעַל וַיְשִׂמֻהוּ לְמַחֲרָאוֹת עַד־
הַיּוֹם׃ כח וַיַּשְׁמֵד יֵהוּא אֶת־הַבַּעַל
מִיִּשְׂרָאֵל׃ כט רַק חֲטָאֵי יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא־
סָר יֵהוּא מֵאַחֲרֵיהֶם עֶגְלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר
בֵּית־אֵל וַאֲשֶׁר בְּדָן׃
ל וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יֵהוּא יַעַן
אֲשֶׁר־הֱטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי
כְּכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְאָב
בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־כִּסֵּא
יִשְׂרָאֵל׃ לא וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת
בְּתוֹרַת־יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־
לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ לב בַּיָּמִים
הָהֵם הֵחֵל יְהוָה לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
וַיַּכֵּם חֲזָאֵל בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל׃
לג מִן־הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ אֵת כָּל־אֶרֶץ
הַגִּלְעָד הַגָּדִי וְהָראוּבֵנִי וְהַמְנַשִּׁי
מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־נַחַל אַרְנֹן וְהַגִּלְעָד
וְהַבָּשָׁן׃ לד וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֵהוּא וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה וְכָל־גְּבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ לה וַיִּשְׁכַּב יֵהוּא עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹאָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ לו וְהַיָּמִים אֲשֶׁר
מָלַךְ יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים־
וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה בְּשֹׁמְרוֹן׃

חלף נפשיה: כה והוה כד שיצי למעבד עלתא ואמר יהוא לרהטיא ולגבריא עולו מחונון אנש לא יפוק ומחונון לפתגם דחרב ורמורהטיא וגבריא קטילין ואזלו עד קרית בית בעלא: כו ואפיקו ית קמת בית בעלא ואוקידוהא: כז ותרעו ית קמת בעלא ותרעו ית בית בעלא ושויוהא לבית מפקת אנשא עד יומא דין: כח ושיצי יהוא ית בעלא מישראל: כט לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא יהוא מבתריהון אשתעביד לעגלי דהבא די בבית אל ודי בדן: ל ואמר יי ליהוא חלף דאתקינתא למעבד דכשר קדמי ככל דברעותי עבדתא לבית אחאב בנין רביעין יתבון לך על כורסי מלכותא דישראל: לא ויהוא לא נטר למהך באוריתא דיי אלהא דישראל בכל לביה לא סטא מעל חובי ירבעם דחייב ית ישראל: לב ביומיא האינון שרי רוגזא דיי למתקף בישראל ומחנון חזאל בכל תחום ארעא דישראל: לג מן ירדנא מדנח שמשא ית כל ארעא גלעד שבטא גד ושבטא ראובן ושבטא דמנשה מערוער דעל כיף נחלא דארנון וארעא גלעד ומתנן: לד ושאר פתגמי יהוא וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: לה ושכב יהוא עם אבהתוהי וקברו יתיה בשמרון ומלך יהואחז בריה תחותוהי: לו ויומיא דמלך יהוא על ישראל עסרין ותמני שנין

רדק

נפש הנמלט: (כה) וישליכו הוא על דרך הרחבת הלשון מרוב החפזם ומהירותם אותם לשלחם לעיר בית הבעל לנתוץ את המצבות: ויוציאו. הראשון מצבות לשון רבים והשני מצבת לשון יחיד: וישרפוה. כל אחת מן המצבות: (כז) למחראות. כתיב וקרי למוצאות ושניהם ענין אחד אלא שהקרי לשון נקיה יותר והענין שהיו נפנין שם: אשר בית אל. כמו בבית אל וכן הנמצא בית ה': (ל) ויאמר ה' אל יהוא. ע"י נביא ובסדר עולם מי אמר לו יונה בן אמתי: בני רבעים. כמו בנים רבעים יהואחז יהואש ירבעם זכריהו ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי אחאב אחזיהו יהורם מלכו מבניו ארבעה דורות ויהוא בער הבעל ולא בער העגלים כי אותם עשו לשם ה' ואעפ"י כן היה חטא גדול כמו שכתוב לא תעשון אתי וגו': (לב) לקצות בישראל. להכרית כמו מקצה רגלים

מצודת דוד

עובדי הבעל: (כד) על ידיכם. המסורים בידכם לשמרם לבל יברחו: נפשו. נפש השומר הם שע בשמירתו תחת נפש הנמלט בפשיעתו: (כה) ככלותו. כאשר השלים יהוא לעשות העולה על ידיהם כי אחר שעשו העולה התפרסם אמתת הדבר שהמה עובדי הבעל ומעתה לא יאמרו שהרג נקיים: וישליכו. אמר כן על דרך ההרחבה אשר מרוב החפזון כאלו השליכו א"ע ללכת על העיר המיוחדת לבית הבעל: (כו) מצבת הבעל. הבסים שעמדה עליו צורת הבעל: (כט) עגלי הזהב. מוסב על תחילת המקרא לומר ומה הם חטאי ירבעם עגלי הזהב אשר בבית אל וכו'. (ל) ויאמר ה'. ע"י נביא: הטיבות לעשות וכו'. הישר בעיני עשית בגלל היותר טוב וכפי מחשבות לבבי עשית וכו': בני רבעים. ד' דורות מזרעך ימלכו: (לב) החל ה'. התחיל ה' להכרית בישראל: בכל גבול ישראל. לא במקום אחד לבד: (לג) מזרח השמש. לצד המזרח הכה את כל ארץ הגלעד וכו'. מערוער וכו'. מן ערוער הכה עד סוף הגבול: והגלעד. עיר הגלעד היתה מטרפולין לכל ארץ הגלעד ואמר מלבד שהכה ארץ הגלעד כמ"ש למעלה הכה גם עיר המטרפולין שלה

רשי

רלבג

מצודת

רש"י

…ת כ"ז מ"ז) : (ב) בחדר המטות. בעליית בית קדשי הקדשים כמה …ומר ויהי אתה בית ה' מתחבא וגו' (לקמן פסוק ג') עליו אמר דוד (תהלי' …כי יצפנני בסכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם …ילין (שיר השירים א' י"ג) וזהו שיסד ר' אליעזר נפן חדר המטות ביתך יכפר עליהם : … שרי המאות לגבורים …ות לרצים ולשון כרי …ר לכרים שם דבר של גבורים ברבי"ר בלע"ז: …הם ברית שיהיו בעזרתו את בן המלך : …שית מכם באי השבת. …ת היו מתחדשות ובאות …שמרות כהונ' ולויה אחת ואחת יוצאת וזהו את הנכנס להתחלק לשלשה השלישית בבית המלך שלא יעמוד איש על …הרגו והשלישית בשער …א שער המזרחי שבעזרה …רה : והשלשית בשער … אף הוא משערי העזרה …רגם בתרעא דבתרוהי …טיא ושער הרצים דרך …ן מבית המלך לבית כמה שנאמר בסוף …ותו שער העזרה שנאמר …ער הרצי' קראו (בדברי …: כ"ג ד) שער הספים : …תם את משמרת הבית …מירה זו בוס על החלק …שאמר עליו ושמרו את משמרת

יא א וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ וראתה (ראתה ק') כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל־
זֶרַע הַמַּמְלָכָה׃ ב וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע
בַּת־הַמֶּלֶךְ־יוֹרָם אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת־
יוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָה וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ
בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הממותים (המומתים ק') אֹתוֹ וְאֶת־
מֵנִקְתּוֹ בַּחֲדַר הַמִּטּוֹת וַיַּסְתִּרוּ אֹתוֹ
מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הוּמָת׃ ג וַיְהִי
אִתָּהּ בֵּית יְהוָה מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים
וַעֲתַלְיָה מֹלֶכֶת עַל־הָאָרֶץ׃
ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁלַח יְהוֹיָדָע
וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי המאיות (המאות ק') לַכָּרִי וְלָרָצִים
וַיָּבֵא אֹתָם אֵלָיו בֵּית יְהוָה וַיִּכְרֹת
לָהֶם בְּרִית וַיַּשְׁבַּע אֹתָם בְּבֵית יְהוָה
וַיַּרְא אֹתָם אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃
ה וַיְצַוֵּם לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן
הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת וְשֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ ו וְהַשְּׁלִשִׁית
בְּשַׁעַר סוּר וְהַשְּׁלִשִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר
הָרָצִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת

ז' · ראתה ק' · י"א · המומתים ק' · כ' . ז' חס' בליש' · ז' · ג' זוגין דמיין · המאות ק' · ד'. ל"כ · ד' . י"ט · ל'

בְּשֹׁמְרוֹן׃ א וַעֲתַלְיָה אִמֵּיהּ דַאֲחַזְיָה חֲזַת אֲרֵי מִית בְּרַהּ וְקָמַת וְאוֹבְדַת יַת כָּל זַרְעָא דְמַלְכוּתָא׃ ב וּנְסִיבַת יְהוֹשֶׁבַע בַּת מַלְכָּא יוֹרָם אֲחָתֵיהּ דַאֲחַזְיָה יַת יוֹאָשׁ בַּר אֲחַזְיָה וּגְנַבַת יָתֵיהּ מִגּוֹ בְּנֵי מַלְכָּא דְמִתְקַטְלִין וְאַטְמָרַת יָתֵיהּ וְיַת מְנִקְתֵּיהּ בְּאִידְרוֹן בֵּית עַרְסָתָא וְאִטְמָרוּ יָתֵיהּ מִן קֳדָם עֲתַלְיָה וְלָא אִתְקְטֵיל׃ ג וַהֲוָה עִמַּהּ בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ מִטַּמַּר שִׁית שְׁנִין וַעֲתַלְיָה מַלְכַת עַל אַרְעָא׃ ד וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא שְׁלַח יְהוֹיָדָע וּדְבַר יַת רַבָּנֵי מָאוָתָא לְגִבָּרַיָּא וּלְרָהֲטַיָּא וְאָעֵיל יַתְהוֹן לְוָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וּגְזַר לְהוֹן קְיָם וְאוֹמֵי יַתְהוֹן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְאַחֲזֵי יַתְהוֹן יַת בַּר מַלְכָּא׃ ה וּפַקְדִינוּן לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא דְתַעְבְּדוּן תְּלָתָא מִנְּכוֹן עָלֵי שַׁבְּתָא וְנַטְרֵי מַטְּרַת בֵּית מַלְכָּא׃ ו וּתְלָתָא בִּתְרַע גַּבְרַיָּא וּתְלָתָא בְּתַרְעָא דְּבָתְרוֹהִי תְּרַע רָהֲטַיָּא וְתִטְּרוּן יָת

וכל אוריתא דכוו' חס' ; עתליה ז' וסי' ועתליה אם אחזיהו דמלכי' . ועתליה מלכת על הארץ דמלכים . וחברו דד"ה . ותשמע עתליה דמלכים . ותקרע עתליה את בגדיה דמלכים . ושמשרי ושחריה ועתליה . ומבני עילם ישעיה . ושארא עתליהו ; ג' זוגין קדמא שי"ן ותנינא זיי"ן וסי' שלח ובשנה השביעית שלח יהוידע . התחזק ובשנה השביעית התחזק . שכחתני אמרה לאל סלעי . זנחתני כי אלהי מעזי . אשמרה עזי אליך אשמרה . אזמרה עזי אליך אזמרה . וחילופיהון ג' זוגין קדמא זיי"ן תנינא שי"ן וסי' נמסר בשמואל תולדות אהרן ראתה . סנהד' נס :

רד"ק

רגלים חמס שותה : (א) וראתה כי מת בנה . כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד : ותאבד . ובמקומו בדברי הימים ותדבר וסי' תאבד דוברי כזב : הממלכה . פירוש ממלכות יהודה וכן אומר בדברי הימים : (ב) הממותים . כתיב וקרי המומתים והענין אחד אלא שהכתוב הוא תואר כמו ממותי תחלאים והקרי הוא מהפעלים מבנין הפעיל : בחדר המטות . חסר וענינו ותסתירה ואת מניקתו בחדר המטות וכת"י ואטמרת יתיה וית מניקתיה באידרון בית ערסתא וכן בדברי הימים ותתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות ואמר אחר כך ויסתירו אותו ר"ל היא הסתירה אותו לשעה ומכאן ואילך הסתירו אותו ג"כ היודעים שלא גלו הדבר לעתליה כל שש השנים ופי' בחדר המטות החדר שהיה בעזרת הלוים או הכהנים ובדברי רז"ל בחדר המטות בתאים ר' ישמעאל אומר בעליות בימות החמה שהיו שוכבים שם הכהנים והלוים ויש בו דרש בית המקדש קורא חדר המטות על שם בין שדי ילין ועוד כתיב אף ערשנו רעננה : (ד) שרי המאיות . כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד המאות וכן כלם אשר בפרשה זאת עד ויכרת יהוידע כן כתוב וכן קרי והכתוב הוא בהראות היו"ד למ"ד הפעל הנסתרת ממלת מאה כי הה"א במאה לנקבה והי"א השרש נעלמת ואלה שרי המאות כהנים ולוים היו כי רבים היו כי דוד מנה מן הלוים ארבעת אלפים שוערים וארבעת אלפים משוררים ומהללים : לכרי ולרצים . כמו לכרים וכמוהו הרודד עמי תחתי כמו עמים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל ות"י לכרי לגבריא ופי' לקח שרי המאות אשר בלוים וקרא ג"כ לשרים ולרצים להתיעץ עמהם . וכן אומר בדברי הימים וראשי האבות לישראל וקרא לרצים גם כן להכינם למשמרת המלך : וירא אותם . מבנין הפעיל כתשלומו ויראה בפתח הוי"ו : (ה) באי השבת ושומרי משמרת . שיתעסקו בעבודתם וישמרו משמרת הבית ופי' באי השבת כי משמרות קבועות היו בכהנים ובלוים מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה משמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיה השלישית מן השומרים מן באי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת כי יוצאי השבת יותר פנויים מן באי השבת שעל באי השבת עבודת השבוע ויהיה השלישית בבית המלך השלישית בשער סור והשלישית בשער אחר הרצים ולא חלק אותו שלישית יהיה כאן ואותו שלישית יהיה כאן אלא שיחלקו באי השבת עם יוצאי השבת לשלשה חלקים ויהיו על השלש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך : (ו) בשער סור . ובדברי הימים בשער היסוד ות"י בתרע גבריא ויש נסחאות בתרע נטוריא ובדברי רז"ל

רלב"ג

…חד : (א) ועתליהו אם … ראתה כי מת בנה . הנה … מאת הש"י לכלות הזרע … בית אחאב כי הנותר … ית יהוא המיתה עתליה … ש יואש בן בנה הוצרכה … בת המלך יורם למלטו … מפני עתליהו שלא … ולזה גנזה אותו ואת … בחדר המטות שהיו שם … אותו הוא ומניקתו … ליהו ולא הומת והנה … אותם יהושבע בבית … היתה יושבת כי בעלה … גדול והנה החביאתם שש שנים ואז היתה עתליהו מולכת על הארץ : … יהוידע ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים . הרצון באמרו לכרי לכרים … לשרים והם ראשי האבות לישראל כמו שנזכר בספר דברי הימים והנה … שכבר לקח יהוידע שרי המאות לכהנים וללויים ושלח בידם לראשי … אל ולרצים שיבאו אליו והנה הביא אותם אליו בית ה' וכרת להם ברית … גם המלך כמו שזכ' אחר זה שלא יגלה אותם והשביע אותם בשם ה' … אותו להקים את בית המלך על כסא אביו ואחר זה הראה אותם את … והוא יואש : (ה) ויצום לאמר זה הדבר אשר תעשון השלשית . השלישית … אשר צוה יהוידע לשמירת המלך הם מבאי השבת והם המשמר הנכנס … ללויים והשאר ישתדלו בעבודת בית המקדש וכבר זכר אחר זה כי שתי

מצודת דוד

יא (א) את כל זרע . בכדי שתמלוך היא מבלי מערער : (ב) אותו ואת מניקתו . … ומניקתו שהביאם בחדר המטות שהיה בבה"מ : ויסתירו . אף היודעים … אותו לבל יודע לעתליה ולזה לא הומת : (ג) ויהי אתה . כי היא היתה אשת כ"ג והתמידם לשבת בבה"מ : ועתליה מולכת . וימי מלכותה ו' שנים מקושעות : (ד) ובשנה השביעית . למספר השנים שהיה מתחבא : יהוידע . יתכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה (א' ה') ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות : (ד) שרי המאות . מן הכהנים … לכרי ולרצים . גם לקח הכרים והרצים : ויכרות . להיות שהאהבה ביניהם ולהיות ידם עמו להמליך את בן המלך והשביעם על זאת : (ה) השלישית . חלק … באי השבת . כי משמרות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים כמה שכתוב בדברי הימים וקורים המה באי השבת ואמר להם השלישית

מצודת ציון

יא (ד) לכרי . כמו לכרים ויקראו כן הגבורים ע"ד השאלה וכמ"ש … כמה (דברים כה) … מדם

רדק

רז"ל שהוא שער המזרחי ושבע שמות נקראו לו שער סור שסם היו טמאים פורשים סה"ד סורו טמא קראו למו שער היסוד שסם היו מיסדים את ההלכה. שער חרסית שהיה מכוון כנגד זריחת החמה הה"ד האומר לחרס ולא יזרח. שער האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה. שער התוך שהוא ממוצע בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער עליון שהוא למעלה מעזרת ישראל: בשער. אחר הרצים.. ת"י בתרעא דבתרוהי תרע רהטיא ובדברי הימים לשוערי הספים והוא שער שהיה לדרום העזרה ועליו נאמר בדברי הימים בית האספים ומה שכנהו בשער הרצים לפעמו שהיו רצי המלך שם: מסח. פי' משמרת מסח שתשמרו ממסח והיא הנתילה וההריסה כמו ונסחתם מעל האדמה ובמקום הזה הוא הריסת המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל ה' והזהירם שיהיו במשמרה כאחד זה אצל זה שלא יפרד אחד מסדר המשמרה ללכת אל מקום אחד או יהיה מסח מן הסיח הדעת שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר אלא דעתם יהיה למשמרת לשמור את המלך: (ז) אל המלך. בעבור המלך: (ח) והבא אל השדרות. כתרגום ודיעול לגו מן סדרא כלומר אדם אחר שיכנס תוך סדר משמרותיכם יומת ובדברי הימים והבא אל הבית יומת ואחד הוא כי כל הבית היה משמרתם. כמ"ש מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית: (ט) ויקחו איש את אנשיו. כל אחד משרי המאות לקח אנשיו עמו: את החנית. שם כלל כי לא נתן להם חנית אחד לבד אלא ר"ל החניתים וכן אומר בדברי הימים את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ופי' השלטים בדמות מגינים וכן כל שלטי הגבורים: (י) אשר למלך דוד. שהיה לוקח דוד במלחמות היה מקדיש כמו שלטי הזהב אשר לקח מהדרעזר וזולתו והיו נתונים לאוצרות בית ה': (יב) את הנזר ואת העדות. בגדי מלכות מן ועדית עדי עדות בשקל גאות וי"ת ית כלילא וית סהדותא. ובדברי רז"ל כי זה הנזר היה עדות למלכי בית דוד מי שראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו ואדניהו בקש להלמו ולא הולמתו: וימשחוהו. יהוידע ובניו. וכן כתוב בדברי הימים. וימשחוהו יהוידע ובניו ומפני מה משחוהו והלא אין מושחין מלך בן מלך מפני מחלוקת של עתליהו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקתו של אדניהו: יחי המלך

משמרת בית המלך: מסח. שמרוהו מאד שלא תסיחו דעתכם ... א' כ"ז ב') שלא יהא יאוש בדבר ומ"ס של מסח מן היסוד ... נכס. שאמרתי שיהו בשער סור ובשער הרצים ועמהם ... משמר היוצא: ושמרו את משמרת בית ה' אל המ...

מַסָּֽח׃ ז וּשְׁתֵּ֤י הַיָּדוֹת֙ בָּכֶ֔ם כֹּ֖ל יֹצְאֵ֣י
הַשַּׁבָּ֑ת וְשָֽׁמְר֛וּ אֶת־מִשְׁמֶ֥רֶת בֵּית־
יְהוָ֖ה אֶל־הַמֶּֽלֶךְ׃ ח וְהִקַּפְתֶּ֨ם עַל־
הַמֶּ֜לֶךְ סָבִ֗יב אִ֚ישׁ וְכֵלָ֣יו בְּיָד֔וֹ וְהַבָּ֥א
אֶל־הַשְּׂדֵר֖וֹת יוּמָ֑ת וִהְי֥וּ אֶת־הַמֶּ֖לֶךְ
בְּצֵאת֥וֹ וּבְבֹאֽוֹ׃ ט וַֽיַּעֲשׂ֞וּ שָׂרֵ֣י הַמֵּאיֹ֗ות
כְּכֹ֤ל אֲשֶׁר־צִוָּה֙ יְהוֹיָדָ֣ע הַכֹּהֵ֔ן וַיִּקְחוּ֙
אִ֣ישׁ אֶת־אֲנָשָׁ֔יו בָּאֵ֣י הַשַּׁבָּ֔ת עִ֖ם
יֹצְאֵ֣י הַשַּׁבָּ֑ת וַיָּבֹ֖אוּ אֶל־יְהוֹיָדָ֥ע
הַכֹּהֵֽן׃ י וַיִּתֵּ֨ן הַכֹּהֵ֜ן לְשָׂרֵ֣י הַמֵּאיֹ֗ות
אֶֽת־הַחֲנִית֙ וְאֶת־הַשְּׁלָטִ֔ים אֲשֶׁר֙
לַמֶּ֣לֶךְ דָּוִ֔ד אֲשֶׁ֖ר בְּבֵ֥ית יְהוָֽה׃
יא וַיַּֽעַמְד֨וּ הָרָצִ֜ים אִ֣ישׁ ׀ וְכֵלָ֣יו בְּיָד֗וֹ
מִכֶּ֨תֶף הַבַּ֤יִת הַיְמָנִית֙ עַד־כֶּ֤תֶף הַבַּ֙יִת֙
הַשְּׂמָאלִ֔ית לַמִּזְבֵּ֖חַ וְלַבָּ֑יִת עַל־הַמֶּ֖לֶךְ
סָבִֽיב׃ יב וַיּוֹצִ֣א אֶת־בֶּן־הַמֶּ֗לֶךְ וַיִּתֵּ֤ן
עָלָיו֙ אֶת־הַנֵּ֙זֶר֙ וְאֶת־הָ֣עֵד֔וּת וַיַּמְלִ֥כוּ
אֹת֖וֹ וַיִּמְשָׁחֻ֑הוּ וַיַּכּוּ־כָ֕ף וַיֹּאמְר֖וּ יְחִ֥י
הַמֶּֽלֶךְ׃

(מסורה: ל' · ל'. ח' · ו' · ג' · המאות ק' · המאות ק' · ג"ט · ח' · ד' · ב'. ס' חס' · ל' זקף קמץ וכל אסף דכוו')

מַטְרַת בֵּיתָא מִדְּאִשְׁתְּלֵי׃ ז וְתַרְתֵּין חוּלָקִין בְּכוֹן כֹּל נָפְקֵי שַׁבָּא וְתִטְרוּן יַת מַטְרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ עַל מַלְכָּא׃ ח וְתַקְפוּן עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ וּדְיֵיעוֹל לְגוֹ מִן סִדְרָא יִתְקְטִיל וַהֲווֹ עִם מַלְכָּא בְּמִפְּקֵיהּ וּבְמֵיעֲלֵיהּ׃ ט וַעֲבַדוּ רַבָּנֵי מַאֲוָתָא כְּכֹל דְּפַקֵּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא וּדְבָרוּ גְּבַר יַת גַּבְרוֹהִי עָלֵי שַׁבְּתָא עִם נָפְקֵי שַׁבְּתָא וַאֲתוֹ לְוַת יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא׃ י וִיהַב יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא לְרַבָּנֵי מַאֲוָתָא יַת מוֹרְנִיתָא וְיַת שִׁלְטַיָּא דִּי לְמַלְכָּא דָוִד דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃ יא וְקָמוּ רָהֲטַיָּא גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ מֵעִיבַר בֵּיתָא מִימִינָא עַד עִיבַר בֵּיתָא מִסְמָלָא לְמַדְבְּחָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ יב וְאַפֵּיק יַת בַּר מַלְכָּא וִיהַב עֲלוֹהִי יַת כְּלִילָא וְיַת סַהֲדוּתָא וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ וּמְשַׁחוּהִי וּטְפָחוּ יַד וַאֲמָרוּ יִצְלַח

חלק ב' סי' ב': ובבאו ג' וסי' והיו את המלך בצאתו. ומהאלהים היתה תבוסת. ובבאי נבעתי: ויוצא ד' וחס' יו"ד וסי' נמסר בסדר ואתחנן:

ימי חייו והיתה עמו כמו שנזכר בתורה: וימשחוהו. מפני מחלוקת עתליה

כלי מלחמתו בידו והנכנס מהזרים אל הסדרים ... המלך יומת כדי לשמור המלך תכלית השמירה ... בצאתו ובבאו כדי שלא יקרהו נזק: (ט) ויקחו א... יוצאי השבת. והנה לקחו מבאי השבת מחציתם לז... כמו שקדם והנ' לא הטריח יהוידע המשמרו' האחרו... הכהן לשרי המאות את החנית ואת השלטים אשר ל... המלך דוד: (יא) על המלך סביב. ר"ל אצל המל... העדות. ר"ל הכתר והחשוב שנתן אצלו התורה ש... עתליה הוצרכו למשחו מצורף לזה שלא היה מפורסם מאד שיהיה בן...

מצודת ציון

מדם כרים ועתודים (ישעיה לד): (ו) מסח. מל' היסח הדעת: (ז) הידות. החלקים כמו וארבע הידות (בראשית מז יח): (ח) והקפתם. וסבבתם: השדרות. כמו הסדרות בסמ"ך וזהו מל' סדור ועריכה וכמו שהחיל המסודר יקראו מערכת כמו כן יקראו סדרות: (י) השלטים. כעין מגינים: (יא) מכתף. מצד: (יב) הנזר. הכתר: העדות. מל' עדי וקשוט

מצודת דוד

השלישית מהם ר"ל חלק שלישי משומרי המלך יהיו מאנשי באי השבת: ו... המה יהיו שומרי משמרת בית המלך שלא יהרג בבית המלך מאושבי עתלי... הבית תהיה אחר שיבוא המלך אל הבית: (ו) והשלישית. חלק שלישי ... בשער סור ואמרו"ל שהוא שער המזרחי ויקרא כן ע"ש שמשם היו הטמא... ע"ש הכתוב סורו טמא קראו למו (איכה ד') ובד"ה נאמר שער היסוד

לפי שהיתה מקום התחלת הקדושה כמו יסוד להבנין: והשלישית. חלק שלישי השלישי ישמרו בהשער אשר אחריו שער הרצים כן ת"י: את משמרת הבית. ...
בו להרוג את המלך: מסח. ת"י מדאשתלי ור"ל שישמרו מבלי היסח הדעת: (ז) ושתי הידות בכם. שנים שלישים בשומרי המלך יהיו כל אנשי יוצאי השבת ...
פנויים הם מעבודת המקדש כי באו במקומם באי השבת והמה יעבדו עבודת המקדש ולזה לא יוכלו הם כולם לשמור על המלך כ"א מחציתם: ושמרו. יוצאי ה...
בבית ה' בעבור המלך: (ח) וכליו. כלי זיינו: והבא. איש זר הבא אל תוך סדר מערכות השומרים יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את ה...
ובבואו. בצאתו מן הבית ובבואו אליו: (ט) איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו: (י) החנית. ר"ל קבוצת החניתות:
דוד. אשר עשאם דוד והיו מונחים בבית ה': (יא) ויעמדו הרצים. מלבד באי השבת ויוצאי השבת עמדו הרצים ע"פ רוחב הבית ור"ל בעזרה: למזבח. לפני המזב...
על המלך. סמוך למלך וסביבו: (יב) ויוצא. ממקום מחבואו: הנזר. כתר מלכות: העדות. היא התורה הנקראת עדות ותלו אותה בזרועו וכמ"ש רז"ל נכ...

רשי

ראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינו הולמתו : (יד) העמוד . ...עמד המלך בבית ה': קשר קשר . מרד מרד יש כאן : (טו) הוציאו אותה . ...המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה ...דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים ומתחברים אליה : והבא אחריה . ...ה : המת בחרב . להמית ... : (טז) וישמו לה ידים . אשטנג"א בלע"ז : (יז) בין ... המלך ובין העם . שיהו ... והעם אחרי ה' ואח"כ ...לך ובין העם שיהו עבדים ... (יח) פקודות . ממונים ... במקו' משמרתם כהלכתן ...ליהו בטלה את סדר ...ת הבית : (יט) ויבאו דרך ...רצים . אל בית המלך : כל

רדק

המלך . ת"י ובלא מלכא : (יג) את קול הרצין העם . חסר הנסמך ומשפטו הרצים רצי העם כמו סיגים כסף אחרים אמת או הוא כמו הפוך כמו שהוא אומר בדברי הימים את קול העם הרצים או יהיה קול עומד במקום שנים ופירוש את קול הרצים ואת קול העם וכו"ן הרצין במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ופי' קול הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים יחי המלך ובדברי הימים את קול העם הרצים מהללים את המלך ות"י את קול הרצים העם ית קל דרקדנין שמא פירוש שהיו מרקדים ומטפחין כמו שאמר ויכו כף : (יד) עומד על העמוד . פי' סמוך לעמוד וכן והכית עליו סמוך לו ועליו מטה מנשה סמוך לו וי"ת קאים על אסטוונא ופי' סטיו שהוא ספסל שיושבים בו השרים הגדולים ולדעתו יהיה פי' עמוד שהיה באותו הסטיו מקום נכבד לעמוד שם המלך לפיכך נקרא עמוד וכן אומר בדברי הימים על עמדו כלומר מקום הראוי לו לעמוד בו : (טו) הוציאו אותה אל מבית לשדרות . הוציאו אותה מבית ה' ותצא דרך מקום השדרות שהיא מערכת השומרים ואם יצא איש אחריהם לעזרתם המיתוהו בחרב : המת . מקור : (טז) וישימו לה ידים . נתנו לה מקום שתצא באותו הדרך אשר מבית ה' לבית המלך והוא דרך מבוא הסוסים לבית ושם המיתוה : (יז) בין ה' ובין המלך . מתחלה כרת ברית בין ה' והמלך והעם שיהיו כלם לעבודת ה' ולהסיר הבעלים ואחר כך כרת ברית בין המלך והעם : (יח) ואת מתן . כהן הבעל היה שמו מתן : וישם הכהן פקדות . ת"י ומני כהנא מטרות ר"ל המשמרות אשר היו מתוקנות מתחילה כן הושיבם עתה כי נראה כי מפני שהיו עובדים הבעל המלכים אשר היו לפני זה לא נשאר דבר בבית ה' על מכונו ועל סדורו וכן כתוב בדברי הימים וישם יהוידע פקדות בית ה' ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית ה' להעלות עולות וגו'

יג וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָה אֶת־קוֹל הָרָצִין
הָעָם וַתָּבֹא אֶל־הָעָם בֵּית יְהוָה׃
יד וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עֹמֵד עַל־הָעַמּוּד
כַּמִּשְׁפָּט וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל־
הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ
בַּחֲצֹצְרוֹת וַתִּקְרַע עֲתַלְיָה אֶת־בְּגָדֶיהָ
וַתִּקְרָא קֶשֶׁר קָשֶׁר׃ טו וַיְצַו יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת ׀ פְּקֻדֵי הַחַיִל
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הוֹצִיאוּ אֹתָהּ אֶל־
מִבֵּית לַשְּׂדֵרֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ הָמֵת
בֶּחָרֶב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן אַל־תּוּמַת בֵּית
יְהוָה׃ טז וַיָּשִׂמוּ לָהּ יָדַיִם וַתָּבוֹא דֶּרֶךְ־
מְבוֹא הַסּוּסִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַתּוּמַת
שָׁם׃ יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־
הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין
הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ
וּבֵין הָעָם׃ יח וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ
בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו
וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן
כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת
וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃
יט וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי
וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ
וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ
דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב
עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃ כ וַיִּשְׂמַח כָּל־
עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־

ג׳ · ד׳ ומ"ל · ב׳ דד"ס מ"ל ודין חסר · סימן · המאות ק׳ ג׳ חסר · ב׳ חס׳. ג׳ · ג׳ · ב׳ הס׳. · ו׳ מ"ל בנ"יאי׳ · ג׳ · ק׳ מזבחתיו · ב׳ חס׳ · ג׳ ב"ב בענין · ו׳. ג׳ מ"ל

מַלְכָּא׃ יג וּשְׁמַעַת עֲתַלְיָה יַת קַל דְּרַקְדָנִין עַמָּא וַאֲתַת לְוַת עַמָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ יד וַחֲזַת וְהָא מַלְכָּא קָאִים עַל אִסְטְוָנָא כְּהִלְכְתָא וְרַבְרְבַיָּא עִמֵּיהּ וַחֲצוֹצְרָתָא קֳדָם מַלְכָּא וְכָל עַמָּא דְאַרְעָא חָדַן וְתָקְעִין בַּחֲצוֹצְרָתָא וּבְזַעַת עֲתַלְיָה יַת לְבוּשָׁהָא וּקְרַת מֵירְדָא מֵירְדָא׃ טו וּפַקֵּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא יַת רַבָּנֵי מַאֲוָתָא דִּמְמַנָּן עַל חֵילָא וַאֲמַר לְהוֹן אַפִּיקוּ יָתַהּ לְגָיו מִן סִדְרָא וּדְיֵיעוֹל בַּתְרָהָא יִתְקְטֵיל בְּחַרְבָּא אֲרֵי אֲמַר כַּהֲנָא לָא תִתְקְטֵיל בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ טז וְשַׁוִיאוּ לַהּ אַתְרָא וְעָלַת בְּאוֹרַח מַעֲלָנָא דְסוּסַיָא לְבֵית מַלְכָּא וְאִתְקְטִילַת תַּמָן׃ יז וּגְזַר יְהוֹיָדָע יַת קְיָמָא בֵּין מֵימְרָא דַייָ וּבֵין מַלְכָּא וּבֵין עַמָּא לְמֶהֱוֵי לְעַם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בֵּין מַלְכָּא וּבֵין עַמָּא׃ יח וְעָלוּ כָּל עַמָּא דְאַרְעָא לְבֵית בַּעֲלָא וְסַתְרוּהִי וְיָת אֱגוֹרוֹהִי וְיַת צַלְמוֹהִי תַּבִּירוּ יָאוּת וְיַת מַתָּן כּוּמְרָיָא דְבַעֲלָא קְטַלוּ קֳדָם אֱגוֹרָא וּמַנֵּי כַּהֲנָא מַטְּרָן עַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ יט וּדְבַר יַת רַבָּנֵי מַאֲוָתָא וְיַת גִּבָּרַיָּא וְיַת רָהֲטַיָּא וְיַת כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וְאַחִיתוּ יַת מַלְכָּא מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וַעֲלוּ בְּאוֹרַח תְּרַע רָהֲטַיָא דְבֵית מַלְכָּא וִיתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכַיָא׃ כ וַחֲדִי כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וְקַרְתָּא שְׁדוֹכַת וְיָת

רלבג

...ת קול הרצין העם . ר"ל ...רצין וקול העם : (יד) עומד ...עמוד . ר"ל אצל העמוד : ...הוציאו אותה אל מבית ...ת . ר"ל הוציאו אותה בדרך ... תמיד מבפני' לשדרים ...כות השומרים את המלך ...לא תמלט ותנוס : והבא ... המת בחרב . ר"ל הנמשך ... לבא עמה תמיתו בחרב ...לא יאספו אליה ותתחזק ...הנה שמו לה מקום לנוס ...בחרו ולזה באה דרך ... הסוסים בית המלך ושם ...תה יכולה לנטות אנה ...והרגוה שם כי לא רצה ...תומת בית ה' : (יז) ויכרו' ...את הברית . הנה ראשונ' ...ברית בין ה' ובין המלך ...שיהיו לעם ה' ואחר כן ...ברית בין המלך ובין העם ...יהיה להם למלך והם יהיו ...ם : (יח) ואת מתן כהן ... . אחשוב שהרצון בזה ...ים לכהן לבעל והם שאר ...ים שהיו שם עובדים עמו ... כלם לפני המזבחות : ...כהן פקודות על בית ה' . ...מנה שם מנויים ופקידות ...ייהו מסודר בתכלי' הסדור ...ועניןאלו המנויים העמדת ...ות על ענינם הראשון : ...יבאו דרך שער הרצים . ...שזה השער היה נקרא כך ...חבעם כי אז עשה רחבעם ...והפקידים אל תא הרצים : כל

מצודת ציון

וקשוט או על הס"ת יאמר : (יח) ויתצהו . מל׳ נתיצה ושבירה : היטב . ר"ל בחוזק וכן טחון היטב (שם לג) : מתן . כך שמו : (כ) שקטה . נחה הורהו

מצודת דוד

...ך . או הוא מלשון עדי וקשוט ור"ל קשט אותו בבגדי מלוכה מאבני יקר : ויכו ...יא דרך שמחה : (יג) קול הרצין העם . קול מרוצת העם וכאלו אמר קול ...העם הרצין : (יד) על העמוד . ר"ל על מקום מיוחד למלך לעמוד שם וזהו כמשפט ...מנהג המלך וכן נאמר ד"ה על עמדו וכיא היא : קשר קשר . מרד יש כאן ...דברים כדרך המרד : (טו) פקודי החיל . הממונים על החיל : הוציאו אותם ...ית לשדרות . ר"ל הוציאו אותם מחוץ לבה"מ אולם תלך אל מבית לשדרות ...ונכנס למערכת השומרים לבל תמלט : והבא אחריה . להיות בעזרתה דתו להמית בחרב : כי אמר וכו׳ . ולזה לא הרגוה מיד : (טז) וישימו לה ידים . עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה׳ ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה : (יז) להיות לעם לה׳ . מוסב גם על ובין המלך שגם הוא יעבוד את ה׳ : ובין המלך ובין העם . שהמלך ילחום מלחמות העם והם יעבדוהו כמשפט הראוי למלך : (יח) פקדות על בית ה׳ . ממונים כפי שתקן דוד כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים : (כ) והעיר שקטה . לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי את

וגו': (כ) בית מלך. כן כתיב וקרי המלך ואחד הוא אלא שבכתוב חסרון הידיעה: (ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. לא כל ימיו כי אחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני ה' כמו שכתוב בדברי הימים אלא פי' כל הימים אשר הורהו יהוידע הכהן כלומר כל זמן שיהוידע היה חי וכן כתוב בד"ה כל ימי יהוידע הכהן: (ה) כל כסף הקדשים.

(ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע. אבל משמת יהוידע אז באו שרי להשתחוות למלך ועשאוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדש הקדשים שמה מסוכן למות ואתה נחבאת בו שש שנים כדאי אתה להיות אלוה אז המלך אליהם (דה"ב כ"ד י"ז): (ה) כסף עובר איש כסף נפשות ער

עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית מֶלֶךְ (המלך ק'):
יב א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ
בְּמָלְכוֹ: ב בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא
מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר
שָׁבַע: ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן: ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד
הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת:
ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים
כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־
יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת
עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־
אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: ו יִקְחוּ לָהֶם
הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ
אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בָּדֶק: ז וַיְהִי בִּשְׁנַת
עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ
לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת:
ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם
מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־
תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק

עֲתַלְיָה קְטָלוּ בְּחַרְבָּא בֵּית
מַלְכָּא: א בַּר שְׁבַע שְׁנִין
יְהוֹאָשׁ כַּד מְלַךְ: ב בִּשְׁנַת
שְׁבַע לְיֵהוּא מְלַךְ יְהוֹאָשׁ
וְאַרְבְּעִין שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִימֵּיהּ צִבְיָה
מִבְּאֵר שָׁבַע: ג וַעֲבַד יְהוֹאָשׁ
דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמוֹהִי
כְּמָא דְּאַלְפֵיהּ יְהוֹיָדָע
כַּהֲנָא: ד לְחוֹד בָּמָתָא לָא
עֲטָרָא עַד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין
וּמַסְּקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא:
ה וַאֲמַר יְהוֹאָשׁ לְכַהֲנַיָּא כָּל
כְּסַף קוּדְשַׁיָּא דְּמִתַּעַל לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ כְּסַף תִּקְלַיָּא
דְּעָבַר עַל מִנְיָן גַּבְרָא כְּסַף
פּוּרְקַן נַפְשָׁתָא דְּמִתַּן גְּבַר
פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ אַף כָּל כְּסַף
דְּמִתְנַדַּב גְּבַר בְּלִבֵּיהּ
לְאַיְתָאָה לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַּיְיָ: ו יִסְּבוּן לְהוֹן כַּהֲנַיָּא גְּבַר
מִן מַכָּרֵיהּ וְאִינוּן יְתַקְּפוּן יַת
בִּדְקָא דְּבֵיתָא לְכָל אֲתַר
דִּי יִשְׁתְּכַח תַּמָּן בִּדְקָא:
ז וַהֲוָה בִּשְׁנַת עֶסְרִין וּתְלָת
שְׁנִין לְמַלְכָּא יְהוֹאָשׁ לָא
תַקִּיפוּ כַּהֲנַיָּא יַת בִּדְקָא
דְּבֵיתָא: ח וּקְרָא מַלְכָּא
יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע כַּהֲנָא
וּלְכַהֲנַיָּא וַאֲמַר לְהוֹן מָא דֵין
לֵיתְכוֹן מְתַקְּפִין יַת בִּדְקָא דְּבֵיתָא וּכְעַן לָא תִסְּבוּן כַּסְפָּא מִן מַכָּרֵיכוֹן אֲרֵי

אומר בדברי הימים ויהי אחר כן היה עם לב יואש לחדש את בית ה' כי היה צריך חזוק כי שם אומר הטעם כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית האלהים לפיכך היה צריך חזוק כי לולי זה היה עדיין קיים הבנין כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יואש לא היה אלא מאה וחמשים וחמש שנה ובנין חזק כאותו בנין היה עומד יותר ויותר לולא שפרצוהו עתליהו ובניה הם שהיו לה מאיש אחר ולפי שעשו בו פירצות שם יואש על לבו לתקנם והיה צריך לקבץ קדשי ישראל שיקדישו שקלים או קדשי נדבות וההקדשות שהיו בבית ה' אומר בדברי הימים כי עתליהו ובני' עשו אותם לבעלים הרוב ומה שנשאר לא רצה יהואש להוציאו בבנין כדי שלא ישאר אוצר ה' ריק וחשב שיעשהו מקדשי החוץ ואמר לכהנים שיקבצו כל כסף המובא בית ה' וגם הכריז על השקלים שיביאו אותם כמו שאומר בדברי הימים ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא בית ה' משאת משה עבד האלהים ומשאת משה הוא כסף שקלים קראו משאת על שם כי תשא את ראש בני ישראל ושלשה כספים זכר הנה כסף עובר הוא מחצית השקל כמו שנאמר כל העובר על הפקודים איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא המתנדב לבדק הבית וכת"י הפסוק כל כסף קודשיא דמיתעל לבית מקדשא דה' וגו' כבעמוד ואם תאמר כיון שנתנו השקלים לבדק הבית ממה היה להם התמידים באותה שנה שהיו לוקחין אותן בכל שנה מתרומת השקלים ונראה כי נתרשלו מלהביא אותה תרומה אותן השנים שמלכה עתליהו והיה לבם ועבודתם לבעלים ולא לבית ה' ולא היו מעלים עולות תמיד כמו שאומר בדברי הימים והיו מעלים עולות תמיד בבית ה' כל ימי יהוידע נראה כי קודם לכן לא היו מעלים תמיד ומפני זה הוצרך יהואש להחזירם ולהעביר קול ולהביא משאת ה' והטובים שבהם ה' בכל לבם הביאו מה שהם חייבין מהשנים שעברו והספיק לזה ולזה: (ו) איש מאת מכרו. כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת ישראל המכי[רים] והרגיל אצלו שנותן לו מתנותיו ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את בדק הבית פירוש בדק הבית מקום השבר וההריסה ונקרא ב[דק] שצריך לבדקו ולעמוד עליו מה יצטרך: (ח) מדוע אינכם מחזקים. נראה שהיו הכהנים שומרים עד שיהיה הכסף רב בידם ואחר יחזקו את בדק[י הבית] והמלך

שני כספים יש כאן כסף הוא כסף השקלים שבכל הנאמר בו (שמות ל' י"ג) כל העובר על הפקודים שיתנדב ערכת נפשו ערכי עלי: כל כסף אשר וגו'. כגון האומר הרי על כסף אשר יעלה וגו'. כגון הרי עלי מנה לבדק ה (ו) יקחו להם הכהנים שלהם והם יקבלו עליהם את בדק הבית משלהם מכרו. מאת מכירו הרגיל בדק. בקיעה וסדק ה (ח) ועתה אל תקחו כסף ואל תחזקו הבית משלכ לבדק הבית תתנוהו. אם יפחות

רלבג

(ג) כל ימיו אשר הורה מגיד שכל מה שהיה מי הורהו יהוידע הכהן עש בעיני ה' אך אחרי מות לא עשה הישר בעיני ש.וזכר בספר ד"ה: (ה) הקדשים אשר יובא בי הוא מחצית השקל לכ ואחד שהיה משאת מש האלהים על ישראל במד שנזכר בספר ד"ה: כסף הוא הכסף שאינו מוגב שנה ושנ' כמו ההקדשות שיהיה נודר איש כסף ערכו וכל כסף אשר יעלה איש להביא בית ה' והם או זה נדרים שיהיו ההקדשות שהם לבדק (ו)מאת מכרו. ר"ל מאת לכל אשר ימצא שם בדק לכל דבר שיצטרכו לחז ולבדקו אם יחסר דבר לו: (ח) כי לבדק הבית ר"ל

תולדות אחרן נעשות מגלה

יובא ה' ומל' בקריאה וסי' וכל חטאת אשר יובא מדמה . במים יובא וטמא עד הערב . אשר יובא בית ה' כסף עובר . כסף אשם וכסף חטאות לא יובא : כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב : ערכו ג' בקריאה וסי' והבאת את השלחן וערכת את ערכו . איש כסף נפשות ערכו . ודבר גבורות וחין ערכו . א"נך : חזקו ד' דגשים בקריאה וסי' לבא חמס שבעים בני ירבעל . לא חזקו הכהנים את בדק הבית . חזקו פניהם מסלע : וכל סביבתיה' חזקו בידיהם : ולכהני' ה' בקריא' וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולהכהנים : ולכהני הלוים לא יכרת איש . ואחר הכינו להם ולכהנים ב' בפסוק . והסגנים לא ידעו אנא הלכו :

מצודת ציון

יב (ג) הורהו. לימדהו כמו את מי יורה דעה (ישעיה כח): (ו) בדק. מקום השבר והרעוע יקרא בדק כי מהצורך לבדוק ולחפש אחריו כמו

מצודת דוד

יב (ב) בשנת שב[ע] את עתליה המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה: כשמלך יהוא הרג את אחזיה. ועתליה לא קבלה המלוכה עד שנה השני[ת] והומתה בשנה השביעית והיא התחלת השביעית ליהוא ואז מלך יהואש: (ג) אשר הורהו. ר"ל כל הימים אשר למדו יהוידע אולם אחרי מות יהוידע ולא היה ללמדו השחית דרכו כמ"ש בדברי הימים: (ד) רק הבמות. במות יחיד לשמים ואסור הוא משנבנה הבית: (ה) כסף עובר. בתחילת המקרא אמר כל כ[סף] וחוזר ומפרש מה הן הכספים ואמר כסף עובר רצה לומר מחצית השקל שנאמר בו זה יתנו כל העובר על הפקודים (שמות ל'): איש וכו'. גם הכסף הבא אשר יערוך נפש שדמיו קצובים בתורה ולפי רוב השנים אשר יעלה וכו' גם הכסף העולה על לב איש להביא בנדבה: (ו) יקחו להם. כל הכספים האלו יקחו לעצמם כ"א מאת מכירו ומיודעו ותמור זה יחזקו משלהם את בה"מ בכל מקום שימצא שם בדק: (ח) אל תקחו כסף, אל תקחו לעצמיכם אלא מיד בנות תנו

רשי

ת ואם יותיר יותיר : (י) אצל המזבח . בעזרה : מימין כבוא איש . מימין ... האנשים : שומרי הסף . ספי העזרה הממוני' על מפתחו' העזרה ... תרגומו יונתן אמרכליא והאמרכלים שבעה היו לשבעה שערי העזרה ... פתח דשקלי' : (יא) ויהי . מיום אל יום (תמיד) : כראותם כי רב הכסף בארון ... סופר המלך דוגו' : (יב) ונתנו ... הכסף המתכן . היו נותנין ... הכסף המנוי לאחר שהוציאו ... ארון ושקלוהו ומנאוהו היו ... אותו על ידי הגזברין ... ... ים על עושי המלאכה : ... ן . לשון מנין כמו ותוכן ... תתנו (שמות ה׳ י״ח) : ... ידי׳ . הממונים : ויוציאהו . ... הוצאה לשכור חרשי העץ : ... ס . הם הארדכלין חרשי ... שחבריהם עושים על ... ראשי האומנות : ... ולגדרים . לבוני החומה ... י ארדכלין : ולחצבי האבן . ... ר : (יד) ספות כסף מזמרות

רדק

והמלך חשד אותם שהיו לוקחים הכסף לעצמם לפיכך אמר להם שלא יקחו הכסף לעצמם אלא מיד שיבא לידם יתנוהו לבדק הבית : (ט) ויאתו הכהנים . בזה וישר בעיניהם שלא יקחוהו כלל כדי שלא יהיו נחשדים בזה הדבר וכיון שלא יקחו הם לא יהיה מוטל עליהם לחזק את הבית וזהו שאמר לבלתי חזק את

הַבַּ֖יִת תִּתְּנֻֽהוּ׃ ט וַיֵּאֹ֖תוּ הַכֹּהֲנִ֑ים
לְבִלְתִּ֤י קְחַת־כֶּ֙סֶף֙ מֵאֵ֣ת הָעָ֔ם
וּלְבִלְתִּ֥י חַזֵּ֖ק אֶת־בֶּ֥דֶק הַבָּֽיִת׃
י וַיִּקַּ֞ח יְהוֹיָדָ֤ע הַכֹּהֵן֙ אֲר֣וֹן אֶחָ֔ד וַיִּקֹּ֥ב
חֹ֖ר בְּדַלְתּ֑וֹ וַיִּתֵּ֣ן אֹת֡וֹ אֵ֣צֶל הַמִּזְבֵּ֡חַ
בַּיָּמִין֩ בְּב֨וֹא־אִ֜ישׁ בֵּ֣ית יְהוָ֗ה וְנָֽתְנוּ־
שָׁ֙מָּה֙ הַכֹּהֲנִים֙ שֹׁמְרֵ֣י הַסַּ֔ף אֶֽת־כָּל־
הַכֶּ֖סֶף הַמּוּבָ֥א בֵית־יְהוָֽה׃
יא וַיְהִי֙ כִּרְאוֹתָ֔ם כִּי־רַ֥ב הַכֶּ֖סֶף בָּֽאָר֑וֹן
וַיַּ֨עַל סֹפֵ֤ר הַמֶּ֙לֶךְ֙ וְהַכֹּהֵ֣ן הַגָּד֔וֹל
וַיָּצֻ֙רוּ֙ וַיִּמְנ֔וּ אֶת־הַכֶּ֖סֶף הַנִּמְצָ֥א
בֵית־יְהוָֽה׃ יב וְנָֽתְנוּ֙ אֶת־
הַכֶּ֣סֶף הַֽמְתֻכָּ֔ן עַל־יַ֛ד עֹשֵׂ֥י הַמְּלָאכָ֖ה
הַמֻּפְקָדִ֣ים בֵּ֣ית יְהוָ֑ה וַיּוֹצִיאֻ֜הוּ לְחָרָשֵׁ֤י
הָעֵץ֙ וְלַבֹּנִ֔ים הָעֹשִׂ֖ים בֵּ֥ית יְהוָֽה׃
יג וְלַגֹּֽדְרִים֙ וּלְחֹצְבֵ֣י הָאֶ֔בֶן וְלִקְנ֥וֹת
עֵצִים֙ וְאַבְנֵ֣י מַחְצֵ֔ב לְחַזֵּ֖ק אֶת־בֶּ֣דֶק
בֵּית־יְהוָ֑ה וּלְכֹ֛ל אֲשֶׁר־יֵצֵ֥א עַל־
הַבַּ֖יִת לְחָזְקָֽה׃ יד אַ֡ךְ לֹא֩ יֵעָשֶׂ֨ה בֵּ֜ית
יְהוָ֗ה סִפּ֥וֹת כֶּ֙סֶף֙ מְזַמְּר֤וֹת מִזְרָקוֹת֙
חֲצֹ֣צְר֔וֹת כָּל־כְּלִ֥י זָהָ֖ב וּכְלִי־כֶ֑סֶף מִן־

ג׳ וחס׳ · ד׳ · ג׳ ג׳ · מימין ק׳ · ח׳ מ״ל · ג׳ . ב׳ מאחיו · ג׳ וחס׳ · ג׳ · ידי ק׳ · המפקדים ק׳ ג׳ · ח׳ חס׳ · ב׳ · ג׳ . ו׳ בסיפר׳ · ג״ז · ג׳ · י״ח בליפוא

לְבִדְקָא דְבֵיתָא תִּתְּנוּנֵיהּ׃ ט וְאִיתְפְּסוּ כַהֲנַיָא בְּדִיל דְלָא לְמִסַב כַּסְפָּא מִן עַמָא וּבְדִיל דְלָא לְתַקָפָא יָת בִּדְקָא דְבֵיתָא׃ י וּנְסֵיב יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא אֲרוֹנָא חַד וּנְקַב חוֹרָא בְּדַשֵׁיהּ וִיהַב יָתֵיהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא מִיַמִינָא בְּמֵיעַל גַבְרָא לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וִיהָבוּן תַּמָן כַּהֲנַיָא אֲמַרְכְּלַיָא יָת כָּל כַּסְפָּא דְמִתָּעַל לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ יא וַהֲוָה כַּד חֲזוֹ אֲרֵי סַגִי כַסְפָּא בַּאֲרוֹנָא וּסְלֵיק סָפְרָא דְמַלְכָּא וְכַהֲנָא רַבָּא וְצָרוּ וּמְנוֹ יָת כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ יב וִיהָבִין יָת כַּסְפָּא דִמְתַקַם עַל יְדֵי עָבְדֵי עֲבִידְתָּא דִי מְמַנָן עַל בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּמַפְּקִין לְנַגָרֵי אָעַיָא וּלְאַרְדִיכְלַיָא דְעָבְדִין בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ יג וּלְאַרְגוּבְלַיָא וּלְפַסְלֵי אַבְנַיָא וּלְמִזְבַּן אָעִין וְאַבְנִין פְּסִילָן לְתַקָפָא יָת בִּדְקָא בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּלְכֹל דִיפּוֹק עַל בֵּיתָא לְתַקְפוּתֵיהּ׃ יד בְּרַם לָא מִתְעֲבִיד בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ קוּלִין דִכְסַף מְזַמְרַיָא וּמָאנֵי מִזְרְקַיָא חֲצוֹצְרָתָא כָּל מָאנֵי דַהֲבָא וּמָאנֵי כַסְפָּא מִן כַּסְפָּא

בדק הבית לפיכך לקח יהוידע הארון ונתנו במבוא הבית שישימו אותו הכהנים שם תכף שיבא לידם : (י) ארון אחד . ארון איש אחד : בימין . כתיב מימין קרי והוא אחד בענין : שומרי הסף . שומרי כלי הבית וסף הוא שם כלל לכלי השרת וי״ת אמרכליא והם הגזברים הגדולים אשר ממונים אחרים תחתיהם כמו שתרגם אונקלוס ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן ואמרכליא דממנא על רברבי ליואי : (יא) ויהי כראותם . יום יום כשהיו רואים שהארון מלא היו מערים אותו ומשיבים אותו למקומו וכן כתוב בדברי הימים ויערו את הארון וישאוהו וישיבוהו אל מקומו כה עשו ליום ביום : ויצורו וימנו . היו מונין תחילה ואחר כך היו משימין אותו בצרורות כסף שהיה מטבע צרור לבדו ואשר לא היה מטבע צרור לבדו והיו נותנין הכסף המתוכן והוא שהיה עשוי מטבע היו נותנין אותו על ידי עושי המלאכה והיו מוציאין אותו לחרשים ואשר לא היה מטבע היו עושין אותו מטבע או צורפין אותו במטבע כי בהוצאה לא יוציא אדם אלא המטבע לשכר האומנין ולקנות עצים ואבנים ופי׳ המתוכן מתוקן בצורה שהיה נשלם בצורתו ותבניתו ויש לפרש ויצורו מענין צורה כי הכסף שלא היה מטבע עשו אותו מטבע : (יב) על יד . כן כתיב וקרי ידי ואחד הוא בענין : הפקדים . כן כתיב וקרי המופקדים והכתוב הוא תואר כמו חכם חכמים והקרי הוא מהפעלים ואחד הוא : לחרשי העץ . הם כורתי העצים בלבנון ועושין אותם במקצועות : ולבונים . שבונים העצים בבית : (יג) ולגודרים . הבונים קירות האבנים : ולחוצבי האבן . שחוצבין האבנים בהר : ולקנות עצים ואבני מחצב . היו להם פוסלים בלבנון ובהר והיו קונין גם כן מאחרים שהיו להם עצים כרותים ואבני מחצב כלומר אבנים חצובות מחצב שם בשקל משען וי״ת ולבונים ולארדכליא והם אומני האבן הגדולים אשר תחתיהם אומנים אחרים ותרגם ולגודריא ולארגובליא הם אומני האבן הגדולים בוני הקירות : (יד) אך לא יעשה בית ה׳ ספות כסף . ובדברי

רלבג

... תשימו הכסף ההוא במקום ... לבדק הבית : (ט) ויאותו ... ים . ר״ל שהם לא רצו ... עליהם חזוק בדק הבית ... על זה הכסף מאת ... ם אך היה נאות בעיניהם ... יקחו הכסף ולא יהיה ... לחזק את בדק הבית : ... קב חור בדלתו . הנה דרך ... היו משליכין שם הכסף ... בדלת שהיא מכסה הארון ... לא יוכל אחד לקחת ממנו ... פתיחת הארון : שומרי ... . הם שומרי כלי בית ... : (יא) ויצורו וימנו את ... . כבר נתבאר בספר ד״ה ... היה הארון מלא היו ... אותו ואחר כך היו נושאי׳ ... ומשיבים אותו אל מקומו ... המקום באר שאחר שערו ... הארון היו משימים את ... בצרורות והיו מונים : ... נתנו את הכסף המתוכן . ... הכסף הנמצא מענין ... ת הבנים : והיו נותנים ... על ידי עושי המלאכה ... ים בית ה׳ והם יוציאו את הכסף לחרשי העץ והם האומנים הכורתים ... כתמונה שירצו : ולבונים . והם העושים בית ה׳ כמו ההיכל והדביר . ... לגודרים . והם העושים הקירות והגדר לחצר הגדולה והעזרה ולחוצבי האבן ... חוצבים אותם מן המחצב ואע״פ שהיו שוכרים חרשי עץ וחוצבי אבן הנה ... ריכים לקנות העצים כרותים ואבני מחצב נחצבים או בלתי נחצבים : ... ך לא יעשה בית ה׳ ספות כסף . הם כלים לקבל הדם או יין הנסכים ומה שידמה

כלי ד׳ דמטעין כלי בקריאה וסי׳ במסרה רבתא : כלי זהב ג׳ וסי׳ נמסר במסות :

תולדות אהרן ויקר אר . סנהד׳ נו לב מנחות לד : וימנו . בתרא ט : אך לא יעשה . כתובות קו (שקלים ג) :

מצודת דוד

... ותו לבדק הבית ר״ל הכניסו באוצר בית ה׳ עד יהיה בהם די לחזק הבדק : ... יאתו הכהני׳ . נתרצו והוטב הדבר בעיניהם לבלי קחת הכסף לעצמם ולבלי ... משלהם : (י) ויקב . עשה נקב צר בדלת הארון לזרוק דרך בו את הכסף אל ... : בבוא איש וכו׳ . ר״ל בימין הבא אל הבית לא בימין היוצא : ונתנו שמה . ... בואו לידם נתנו בארון מדרך החור אבל לא יוכלו להוציא מה זולת פתיחת ... : (יא) ויהי כראותם . בכל עת כשראו שיש בה הרבה כסף : והכהן הגדול . ... נאמו כ״א פקידו בא ממקומו וכן מפורש בד״ה : ויצורו . עשו בהם צורת ... להוציאם בהוצאה ימנו מטבעות : (יב) עשי המלאכה . הם האומנים הגדולי׳ הממונים בבית ה׳ ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדז״ל נקראים ... ין : ויוציאהו . הם הוציאו את הכסף בשכר האומנים הפועלים : לחרשי העץ . הם כורתי העצים בתמונה הנרצה : ולבונים . הבונים העצים בקירות הבית : ... לגדרים . הם הבונים קירות אבנים : ולחוצבי האבן . החוצבים את האבנים מן ההר : ואבני מחצב . אף שכרו חוצבי אבן הוצרכו עוד לקנות אבנים חצובים : ... אשר יצא . לכל מאד הדברים הנצרכים להוציא על הבית לחזק אותו : (יד) אך לא יעשם וגו׳ . מהכסף ההוא לא עשו לצורך בית ה׳ ספות כסף וגו׳ ובד״ה נאמר

מצודת ציון

כמו מחזיקי בדק (יחזקאל כז) : (ט) ויאותו . נתרצו כמו בזאת נאות לכם (בראשית לד) : (י) ארון . ארגז : ויקב . עשה נקב ולתוספת ביאור אמר חור כי חור הוא נקב : שומרי הסף . שומרי מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה וכן ת״י אמרכליא והאמרכלים היו בשבעה לשבעה שערי העזרה : (יא) ויצרו . מל׳ צורה : וימנו . מל׳ מנין ומספר : (יב) המתוכן . המנוי כמו מתכונת הלבנים (שמות ה) : על ידי . אל ידי : לחרשי . לאומני : (יג) ולחוצבי . לכורתי : (יד) ספות . הם כלים עשוים כצורת כדים כי ת״י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כד) ת״א וקולתא : מזמרות . כלי זמר : מזרקות . ספלים לזרוק מהם דם הקרבנות : ויתל

הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ טו כִּי־לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית　ל' וחס'
יְהוָה׃ טז וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים　כ'
אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת
לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים׃　ל' חס' וו' חס' כלים'
יז כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא　ל' . ב'
בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃　ל'
יח אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּלָּחֶם
עַל־גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם חֲזָאֵל פָּנָיו
לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃ יט וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ　י"ד וכל אורי' ויהושע דכו' כמ"ג
מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֵת כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־
הִקְדִּישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ
אֲבֹתָיו מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קֳדָשָׁיו　ג' ואים וקדשיו ודין
וְאֵת כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־
יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל
מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלָםִ׃
כ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה　י"ג נסע' י"ג
הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי　י"ו מ"ל כסיפר'
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כא וַיָּקֻמוּ
עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־קָשֶׁר וַיַּכּוּ אֶת־
יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד סִלָּא׃　ל' חס'
כב וְיוֹזָכָר בֶּן־שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר ׀
עֲבָדָיו הִכֻּהוּ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָה　ב'
בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

דְּמִתַּעַל לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי׃
טו אֲרֵי לְעָבְדֵי עֲבִדְתָּא
יְהֲבִין לֵיהּ וּמְתַקְפִין בֵּיהּ
יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיָי׃
טז וְלָא מְחַשְּׁבִין עִם גֻּבְרַיָּא
דִּי יַהֲבִין יַת כַּסְפָּא עַל
יְדֵיהוֹן לְמִתַּן לְעָבְדֵי
עֲבִדְתָּא אֲרֵי בְּהֵימָנוּתָא
אִנּוּן עָבְדִין׃ יז כְּסַף אַשְׁמָא
וּכְסַף חַטָּוָתָא לָא מִתְעַל
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי לְכָהֲנַיָּא
יַהֲבִין לֵיהּ׃ יח בְּכֵן סְלֵיק
חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וַאֲגִיחַ
קְרָבָא עַל גַּת וּכְבָשַׁהּ וְשַׁוִּי
חֲזָאֵל אַפּוֹהִי לְמִיסַּק
לִירוּשְׁלֵם׃ יט וּנְסֵיב יְהוֹאָשׁ
מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
יַת כָּל קוּדְשַׁיָּא דִּי אַקְדִּישׁוּ
יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ
אֲבָהָתוֹהִי מַלְכַיָּא דְבֵית
יְהוּדָה וְיַת קוּדְשׁוֹהִי וְיַת
כָּל דַּהֲבָא דְאִשְׁתְּכַח
בְּאוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיָי
וּבֵית גִּנְזֵי מַלְכָּא וּשְׁדַר
לַחֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם
וְאִסְתַּלַּק מֵעַל יְרוּשְׁלֵם׃
כ וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי יוֹאָשׁ וְכָל
דַּעֲבַד הֲלָא אִנּוּן כְּתִיבִין
עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃
כא וְקָמוּ עַבְדוֹהִי וּמְרַדוּ
מֵירְדָא וּמְחוֹ יַת יוֹאָשׁ בֵּית
מִלּוֹא דְנָחִית לְסִלָּא׃ כב וְיוֹזָכָר בַּר שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בַּר שֹׁמֵר עַבְדוֹהִי מְחוֹהִי
וְקַטְלוּהִי וּקְבָרוּ יָתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אֲמַצְיָה בְרֵיהּ

רדק

ובדברי הימים אומר ויעשו כלים לבית ה' כלי שרת ורז"ל הקשו אלה בפסוקים ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו והוא שאמר ובכלותם הביאו לפני המלך והודיע כי לפני כלות המלאכה לא היו עושים כלים כמו שאומר הנה אך לא יעשה בית ה' ספות כסף כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא נעשתה המלאכה אך כאשר נעשתה המלאכה כמו שאומר שם ויעמידו בית האלהים על מתכונתו וגו' ובכלותם עשו הנותר כלי שרת: (טז) ולא יחשבו את האנשים. מכאן ארז"ל שאין מחשבין עם גבאי צדקה כי כשממנין אנשים על הצדקה אנשים נאותין ממנין ואין מחשבין עמהם שאין חושדין בכשרים: כי באמונה הם עושים. ידועים היו כי אנשים נאמנים היו: (יז) כסף אשם. פירוש רז"ל המפריש מעות לחטאתו או לאשמו ולקח הבהמה לחטאת או לאשם והותיר מן המעות המותר לא יובא בית ה' לבדק הבית אלא לכהני' יהיה אותו הכסף והם לוקחין מהם עולות לקיץ המזבח אמרו זה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם הוא לה' אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא ממותר חטאת ואשם ילקח בדמיו עולות הבשר לה' ועורות לכהנים: (יח) אז יעלה חזאל. בדברי הימים כתיב כי אחרי מות יהוידע עשה יהואש הרע בעיני ה' וגם הרגו זכריה בנו במצות המלך לפי שהיה מוכיחם ולתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו' ושתי מלחמות היו וזו המלחמה שאמר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פירוש כשעשה הרע בעיני ה' אחרי מות יהוידע והביא עליהם האל מלך ארם ונלחם על גת ולכדה והיא היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים: וישם חזאל פניו לעלות לירושלם. ולא עלה כי יהואש לקח קדשי בית ה' הכסף והזהב הנמצא באוצרות בית ה' ואע"פ שאמר כל הזהב לא ר"ל כלו אלא רובו שהרי בימי אמציה בנו לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית ה' ובאוצרות המלך אלא הרוב לקח ושלח לחזאל: (יט) ויעל מעל ירושלם. כלומר נמנע מלעלות ירושלם ואחר כך כשהרגו זכריה שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה והשחיתו כל השרים ורבים מהעם ואת יואש עשו שפטים ועזבו אותו בתחלואים רבים ואז קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאומר שם ב[ן] יהוידע: (כא) בית מלוא היורד סלא. בית מלוא שם מקום וסלא שם מקום ובאמרו היורד סלא נראה כי בית מלא אחר היה ובדברי הימים אמר ויהרגוהו על מ[טתו] היה כי במלחמה הוכה כמו שאומר שם ואת יואש עשו שפטים ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בתחלואים רבים וגו' ונשאוהו במטה להוליכו לישראל ובדרך הרגו[הו] על מטתו: (כב) ויוזכר. בכ"ף וברי"ש ויהוזבד בבי"ת ובדל"ת והרבה נמצא בשנוי הזה בשמות בני אדם ובדברי הימים בן שמעת העמונית ויהוזבד בן המואבית ויש בו דרש למה פירש שם אמותם ללמדך שנפרע ממנו הקב"ה על ידי אנשים כיוצא בו אמר יבואו עמונית ומואבית כפויי טובה שכפו בטובתו של אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכים להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפר בטובתו של יהוידע הכהן והרג את זכריהו בנו: ב[ע]... ובדברי הימים ולא קברוהו בקברות המלכים כי שרי יהודה שחזקו את ידו ופתו אותו לעשות הרעות שעשה מתו במלחמה כמו שאמר שם והכירו העם כי היה כל זה שלקח נקמה מן השרים ומן יואש על הרעות שעשו לעבוד ע"ג ולהרוג זכריה ולפיכך עשו לו העם זה הבזיון ולא נתנוהו שיקברוהו בקברות המ[לכים] בשנת...

רשי

מזמרות. והם כלי שיר: (טז) ולא יחשבו את האנשים. לא היו בא[ין]... באין לחשבון עם האנשים הגזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תח[ת] ידם לתתו לעשי המלאכה לפי שלא היו חשודים בעיניהם כי באמו[נה] עושים: (יז) כסף אשם וכסף חטאות. המפריש מעות לחטאתו ולאשמו ול[קח] הבהמה ונותר מן המעו[ת]... יובא בית ה'. לבדק ה[בית]... לכהנים יהיו. והם לוקחי[ן]... עולות קיץ למזבח הבשר... והעורות שלהם כך שנינו... זה מדרש דרש יהוידע ה[כהן]... הבא ממותר חטאת ו[אשם]... אשם ילקח בהן עולות:... יעלה חזאל. אחר מות... ועשה יואש את עצמו א[לוה]... (כא) בית מלא. באותו... מלא. שם מקום: ש[ם]... מקום: (כב) ויוזכר בן... ויהוזבד בן שמר כתוב... הימים ב' כ"ד כ"ו)... העמונית ויהוזבד בן... המואבית ולמה פירשו... ללמד שנפרע ממנו הקב[ה]... אנשים כיוצא בו יבאו... ומואבים כפויי טובה... בטובתו של אברהם אבי[נו]... ללוט שנלחם עם המלכי[ם]... והם שכרו את בלעם ל[קלל]... בניו ויפרע מיואש שכפה... של יהוידע והרג את זכ[ריה]... כמו שמפרש (בדברי הי[מים]... כ"ד כ"ו) ומדרש זה... ויתן...

רלבג

סידמה להם: מזמרו[ת]... כלי זמר: מזרקות... בלע"ז: חצוצרות... נעשות לתקוע על המזב[ח]... שזכרה...

חטאות ג' מלאים בקריאה... אשם וכסף חטאות. עונות, לקדשים ולחטאו[ת]... המלך ג' בקריאה וסי' ו... מלך יהודה. שמעו זאת... ויצא אסא כסף וזהב מא[וצרות]... ה' דד"ה:

תולדות אהרן כי לעו[שי]... ולא יחש[בו]...
ט: כסף אשם. שקלי[ם]...

מצודת דוד

אבל הכלים נעשו מן הכסף המובא ואמרו רז"ל בתחילת הבנין לא עשו כלי שרת ואחר שהשלימו והי' נותר עשו כלי שרת: (טז) ולא יחשבו. לא עשו חשבון עם האנשים אשר נתנו להם הכסף לשהם יתנו לעושי המלאכה הבונים והגודרים וכו': כי באמונה. ידוע היה שעושים באמונה ולכך נבחרו אלו מתחילה: (יז) כסף אשם וכו'. מי שהיה מפריש ממון לאשמו או לחטאתו וקנה הקרבן והותיר מן הממון הנ[ותר] הזה לא בא לבדק הבית כ"א לכהנים יהיו לקחת מהם עולות והיה הבשר כליל [לה'] לכהנים כן דרז"ל: (יח) אז. בימי יהואש עלה חזאל וכו': (כא) ביור[ד]... השומדר...

התורה ואמר שלא יעשה מזה הכסף אלו הכלים וזולת' אבל יתנוהו מלאכ' לחזק את בית ה' ואולם התבאר בספר ד"ה שאחר שחזקו את אם הותיר היו עושין מהנשאר כלי שרת ולא היו מסכימין לעשות כלי שרת אם לא נשאר אחר חזוק הבית : (טז) ולא יחשבו את . ר"ל שהאנשים הנותני' הכסף לעושי המלאכה לא יחשבו עמהם והו כולו לעושי מלאכה אם לא כי בודאי באמונה הם עושים מבדל בדילי אינשי מיניה : (יז) וכסף אשם וכסף חטאות . נשים המפרישים מעות לאשם או לחטאת והותירו הנה המותר לא יובא לחזק הבית אך יהיה לכהנים והנה היה הדין שיקנו מהם חטאות או ימסרו לצרכי חטאת ואשם אך תקנו חכמים שיהיה המותר לעולות הבשר ר לכהנים : (יח) אז יעלה חזאל מלך ארם . הנה זאת המלחמה היא לחמ' הנזכרת בספ' ד"ה כי בזאת המלחמה לא עלה לירושלם ובמלחמה שם בא אל יהודה וירושלם ווּדמה שבתחלת הענין כשעשה יואש הרע ' אחרי מות יהוידע הכהן היתה זאת המלחמ' והמלחמה הנזכרת בספר זה לתקופת השנה אחר שהרג זכריה בן יהוידע ואמר שם כי אז עזבוהו במחלוים גדולים ואז התקשרו עליו עבדיו והכוהו על מטתו ומת והנה המקום שכבר היה אז יואש בעיר שמה בית מלוא ולפי שהיה שם בית ר זולת זה זכר שזה היה יורד אל סלא והנה היה שם מושכב על מטתו וכות שהכוהו חיל ארם וזכר שכבר קברו אותו עם אבותיו בעיר דוד וזה ודו ממנו שלא קברוהו עם אבותיו בקברות המלכים וכן באר זה בדברי בר שכבר מלך אמציה בנו תחתיו הנה זה באור מה שראינו לבארו בזאת

הפרשה שהגבלנו ביאורה בזה המקום :

תועלות המגיעות ממנה : הא' והוא כולל הרבה מדברי אלו הספורים הוא הודיע כי ההליכה בדרכי ה' ימשכו הטובות והפך למי שסר מאחרי הש"י ' כי יהושפט עשה הישר בעיני ה' ובער יתר הקדש אשר נשאר בימי אסא שכו לו מההשגחות והטובות והוא שלא מרדו בו האדומיים ומרדו תכף תו ומה שקרה לו מהפחד והרע היה בהתחברו לרשע מבד הרשע ולזה אימות מות במלחמת רמות גלעד ונשברו אניות בהתחברו עם מלך התחתנו בו ולזאת הסבה גם כן ספר שאחזיהו בן אחאב מפני הפליגו הרע בעיני ה' ככל חטא אחאב פשע מואב בו אחרי מות אחאב ונפל בכה בעליתו אשר בשמרון וחלה מפני זה חליו אשר מת בו מפני שהיה על זבוב אלהי עקרון היחיה מחלי זה והלך בלא חמדה כי לא נשאר לו ך תחתיו ולזה גם כן ספר מהנערים הקטנים שהיו מחרפים הנביא שכבר ; זה בשיצאו שני דובים מן היער ובקעו מהם ארבעים ושנים ולזה גם כן יהורם בן אחאב לא הפליג ברע כמו שהפליגו בו אביו ואמו והסיר את בעל ואע"פ שדבק בחטאת ירבעם הנה מפני מה שמיעט מן הרע נתן רו שהאריך לו זמן הפורעניות עד שתים עשרה שנה ולא תמצא כן בבית בבית בעשא גם הצליח במלחמת מואב ושמרו הש"י מיד ארם במקומות או שם לתפשו והיה זה פעמים רבות על יד נביאי הש"י ולזה ספר גם כי בעבור שחלל כבוד הש"י לקחת כסף על המופת אשר עשה לנעמן שלא הודה הענין לאלישע הנה נענש בשדבקה בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ואת הפנה שזכרנו ספר גם כן חוזק הרעב שהיה בימי יהורם עד שאכלו הם ועם כל זה לא שב מחטאת ירבעם אשר דבק בהם אבל היה מפליג ע שהיה מגזם להמית נביא ה' על דבר זה הרעב ולזה גם כן ספר זאל למלך על ארם אשר היה לקוץ מכאיב לישראל בעבור עברם את ש"י כמו שאמר הש"י לאליהו וספר עם זה שכבר הודיע לו אלישע הרע ישראל כי זה ממה שהיישירו יותר לעשות להם אלו הרעות ולזאת הסבה פר שיהורם בן יהושפט הלך בדרך בית אחאב ולזה נמשך לו מהרע שמרדו ומרדה עיר לבנה וזכר בדברי הימים שכבר נהרגו בניו על יד הערבים ר לו זולת אחזיה בנו הקטן וזה היה גמולו הראוי לו על המתתו אחיו ר שם ובסוף הענין נגפו ה' במעיו עד יצאו מעיו עם חליו וספר גם כן בנו הלך בדרך בית אחאב ולזה נהרג עם בית אחאב ולא מלך כי אם ולזאת הסבה זכר איך סבב הש"י אשר לו נתכנו עלילות שיבא לבית איזבל כדבר ה' אשר דבר על דבר חטאתיהם אשר הפליגו בהם והנה "י שנלחם יורם עם חזאל ברמות גלעד והכוהו ארמים והלך מפני זה ת ביזרעאל ואנשי החיל נשארו ברמות גלעד לשמור העיר מפני חיל הארמי' סבה אל שיתכן יותר שימשח הנביא את יהוא על ישראל ושיתקשר יהוא לך וסבב הש"י כשראה הצופה שפעת יהוא ששלח שם המלך רכב אחד ן שלישי עד שיהיה זה סבה אל שיצאו יהורם ואחזיהו לקראת' יהוא ומצאוהו ת נבות ומת שם יהורם כדבר ה' גם הרג אחזיהו ובני אחיו שהיו ארבעים יה זה סבה אל שיראו ממנו הזקנים והאומני' את בני המלך אשר בשמרון ראשי בני אדניהם בדודים גם נהרגה איזבל ואכלו הכלבים את בשרה עאל עד שכבר השמיד יהוא כל בית אחאב וכל גדוליו ומיודעיו וכהניו השאיר לו שריד ואחרי כן השמיד כל נביאי הבעל וכל עובדיו וכל כהניו כן ספר שעתליה הרגה כל זרע המלוכה כי מבית אחאב היו וגם היא סוף באמצעות הסבות הראויות על ידי יהוידע ולזאת הסבה ג"כ ספר כי שה יהוא רצון הש"י באחאב נתן הש"י שכרו שיהיו לו בנים רבעים על אל ולזאת הסבה זכר כי מפני שלא שמר יהוא ללכת בתורת ה' אלהי לך בדרך ירבעם הנה התחיל הש"י אז להכרית את ישראל על יד חזאל ולזה

גם כן תמצא כי יואש בכל עת שהלך אחר הש"י כמו שהורהו יהוידע הכהן לא קרה לו רק טוב ואחר שעשה הרע בעיני ה' הגיע לו מן הרעות הרבה ולעמו עד שכבר השאירוהו ארמים בתחלואים רבים וקשרו עליו עבדיו והרגוהו : הב' והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם לברוח מחברת רשעים ולזה ספר שלא הסכים יהושפט שילכו עבדי אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו נזק כמו שאמר הנביא ליהושפט לפי מה שנזכר בד"ה :

השלישי הוא להודיע איך היה חומל הש"י על ישראל מפני השגחתו על האבות ולזה תמצא שכאשר ראה הש"י עוכם סור ישראל מעליו עד שכבר היו דורשים מאלהי העמים אשר המה הבל ידיעת הדברים העתידים ועזבו את ה' ונביאיו לזה ראה הש"י שיבא אליהו להגיד למלאכי מלך שמרון כי בעבור שדרש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחליו ועזב נביאי ה' הנה לא ירד מהמטה אשר עלה שם כי מות ימות ולזאת הסבה גם כן סבב שייראו ישראל את ה' במה שאמר אליהו לשר החמשים וחמשיו כשחשב לתפשו בכח למיעוט האמנתו בש"י ובנביאים אם איש אלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך והיה לו כן ולשר החמשים השני עד שבא השלישי והכיר לנביא מעלתו והתחנן לו שתיקר נפשו ונפש עבדיו אלה בעיניו ולפי שכבר הגיע מזה זה התועלת אשר היה ראוי שיהיה זה כלי אל שישובו ישראל לטוב הנה תמצא ביהורם בן אחאב שעשה זה הענין בו רושם עד שמיעט הרבה מהחטאים שהיה חוטא בהם אחאב : הד' הוא להודיע שראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הנס הלא תראה כי גם הנביא אליהו עם עוצם מעלתו בחדוש המופתים היה ירא מלבוא למלך אחזיהו ליעד לו זה הייעוד הרע עד שהבטיחו הש"י שלא יירא מפניו : הה' הוא להודיע עוצם מעלת אליהו והפלא שהיה בענינו והוא שכבר העלה אותו הש"י בסערה גבוה מאד שנעלם מכל אדם והסתירהו הש"י מבני אדם עד עת קץ כי לו נגזר ארך חיים נפלא על דרך המופת והראיה שלא מת בהעלותו הסערה השמים אחר זה בא מכתב אליהו ליורם בן יהושפט אשר הורה בלי ספק היותו אז חי כמו שבארנו במה שקדם : הו' הוא להודיע כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ולזה תמצא שהדברים העתידים יודעו לנביאים קודם חדושם ואע"פ שיהיה חדושם על דרך המופת הלא תראה כי הלקח אליהו מעל ראש אלישע ביום ההוא היה ידוע לבני הנביאים אשר בבית אל ובירחו ואלישע אע"פ שהיה חדושו על דרך המופת וכן גם כן תמצא שהודיע הש"י לאברהם את דבר המופתי' אשר יעשה בהוציאו זרעו מעבודת' ולזה אמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כי אלו המופתי' היו כלי אל שיאמין אברהם בירוש' הארץ כמו שבארנו שם : הז' הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי להקדים לאדם הודיעה בדבר מצער טרם הגיעו כי די לו בצער שיקרה לו ממנו בהגעתו לא שיקדי' להצטער קודם זה אלא אם יגיע מההודעה תועלת מה ולזה תמצא כי מפני שלא היה מצער אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי ה' לוקח אותו מעמו היה מעלים ממנו זה לצערו שכבר יצטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יוכל להעלים הענין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לתת לו מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי ממה שאפשר והנה נתן לו הנביא שאלתו על דרך המופת בשבקש מהש"י שיהיה לאלישע כן והוא שיהיה לו ברוחו פי שנים על כל בני הנביאי' אשר למדו לפניו והנה מה שנתן לו האות בזה שאם יראה אותו לוקח מאתו יהי לו כן אינו שיהיה זה הענין סבה אל היות נאצל מן הרוח אשר עליו לאלישע זה השיעור הנפלא אבל היה זה אות לו בהגיעו שכבר נתנה לו המתנה ששאל מאליהו וזה ממה שראוי שישמח בו אחר הפרד אליהו ממנו ואחשוב כי אליהו היה יודע שלא יעזוב אלישע חברתו אבל עשה זה לנסות לבבו אם רב חשקו כל כך בהשגת השלמות שלא יתרצה בשום ענין להניח אליהו וכזה תמצא שעשה אליהו לאלישע בתחלה כשהשליך אדרתו עליו והיה אלישע רוצה לידבק בו תקף הנה אמר לו אליהו לבחון ענינו לך שוב כי מה עשיתי לך ומפני ראותו רב חשקו בחברת אליהו נודע לו שכבר השיג מחכמתו יותר הרבה ממה שהשיגו ממנה שאר תלמידיו : הח' הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיחשק מאד בחברת הטובי' הלא תראה המעלה שזכה בה אלישע מפני חשקו בחברת אליהו זה החשק הנפלא עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו ה' מאתו :

התשיעי הוא להודיע ענין הנפלאות העצומות שבאו בזה הספור כי באמונת הנפלאות יתקיימו הפנות התוריות ולזה ספר שכבר הכה אליהו באדרתו מי הירדן ונחצו הנה והנה ושכבר עשה זה גם כן אלישע ולזה גם כן ספר שכבר רפא אלישע מי יריחו שהיו רעים וממיתים בשבם במקום המוצא מעט מלח אשר לא היה בטבע המלח שיתקן המים אבל הוא מקלקל אותם ולזה ג"כ ספר שתכף שקלל אלישע הנערי' הקטני' שחרפו אותו יצאו שנים דובים מן היער ובקעו מהנערי' ההם ארבעי' ושני' וזה עשאו אלישע לתועלת שיכירו ישראל זה וישובו אל ה' כי רובם היו עובדי' ע"ג בזמנו ולזאת הסבה גם כן ספר המופת שעשה אלישע כשלא היה מים לשלשת המלכי' ויהיו יראי' שימותו בצמא ובאו להם המים על דרך המופ' שעשה אלישע שבאו מים נמלא מהם הנחל ההוא מזולת שיראו רוח ידחם שם ולא גשם יתחדשו ממנו כמו שיעד להם והיה מעצם המופ' בזה שהיה כלי להפיל מלך מואב ביד המלכי' ההם בזה האופן הנפלא שזכר וזה שהם ראו מנגד את המי' אדומי' כדם וחשבו שהחרב נחרבו המלכי' ויצאו כדמות אנשי' הולכי' לקחת שלל והיה זה סבה אל שנעשה למואב כל הרע הנפלא שיעד אלישע ולזה ג"כ זכר מופת השמן שלא היה שם אלישע אבל כל עוד שהיתה האשה מוצקת היה מתחדש על דרך מופת שמן באסוך ההוא עד שמלאת כל הכלים שיכלה

שיכלה לקבץ אליה ולזה ג"כ זכר המופת שעשה לשונמית שלא היה לה בן והיה אישה זקן והיה מפני זה יותר רחוק שתתעבר והנה אלישע כשידע יעד אותה בזה הטוב שבעת חיה היא חובקת בן על צד הש' הגמול לה על הטוב שהטיבה לו והיה לה בן ולזה ספר שהוא החיה בנה אחר שמת ולזה גם כן ספר שהסיר שהיה בו מות מפני פקועות השד' ששמו בו הנה עשה אלישע על דרך המופת שהסיר הרע ממנו בהשליכו קמח אל הסיר אשר אין לו רושם בהסרת זה הרוע ולזה ספר שהלחם שהיה מעט מאד לתת לפני מאה איש אכלו ושבעו ממנו והותירו כמו שייעד אלישע להם ולזה ספר מה שרפא צרעת נעמן בשאמר לו שירחץ במי הירדן שבע פעמי' ותשוב בשרו אליו וטהר והיה לו כן ולזאת הסבה גם כן ספר שדבקה צרעת נעמן בגחזי ובבניו תכף שקללהו הנביא בזאת הקללה ולזה גם כן ספר שהברזל שנפל מן העץ תוך הירדן הנה חתך אלישע עץ בצור' יד הגרזן במקום שנכנס שם ותכף שהשליך אלישע העץ אל המים נכנס על דרך המופת בנקב הברזל והציף הברזל על המים ולזה ג"כ ספר מה שראה אלישע לנערו סוסי אש ורכב אש ומה שהכה בסנורים על דרך המופת הגוי כלו הבא אליו עד שהוליכם תוך שומרון והם לא הרגישו ולזה ג"כ ספר מה שהשמיע הש"י את מחנ' ארם על דרך המופת קול רכב קול סוס קול חיל כבד בדרך שנסו כלם ברגליהם ועזבו כל המחנה כאשר היא והיה זה סבה שיהיה סאה סלת בשקל וסאתי' שעורים בשקל בשער שומרון כעת שייעד להם אלישע ונתקיים גם כן מה שאמר לשליש אשר המלך נשען על ידו שכבר יראה בעיניו ומשם לא יאכל: הי' הוא להודיע שאין תלמידי חכמים הולכים בלא דברי תורה וחכמה ולזה אמר ויהי הם הולכים הלוך ודבר כי בודאי לא היו דבריהם דברי הבאי אבל מרוב תשוקת אלישע ללמוד מאליהו היו מדברי' בסודות התורה והחכמה והנבואה: הי"א הוא להודיע כי חייב אדם לקרוע על רבו במיתתו הלא תראה כי אלישע קרע בגדיו בהלקח אליהו מאתו ואע"פ שלא מת כי היה ענינו לו כאילו מת שלא יכול להשיג ממנו אחר זה שום דבר חכמה: הי"ב הוא להודיע שהקורע בגדיו על אבל רבו אינו מאחה לעולם שנ' ויחזק בבגדיו ויקרעם לשני' קרעים ולא היה צריך לומר לשני' קרעים אחר שאמר ויקרעם כי לכל הכאת יהיו שנים קרעים אך הרצון בו שתמיד הם נראי' שנים קרעים:

הי"ג הוא להודיע שהוא ראוי שלא לומר את שאינו נשמע ולזה תמצא כי בני הנביאי' כאשר שאלו את אלישע אם ישלחו חמשי' איש בני חיל לבקש את אליהו איפה נשאו רוח ה' היה המענה ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין דעתם להמנע מזה לא רצה לחלוק על כונת' ואמ' להם שישלחו בצור' שהיו יכולי' להכיר ממנה שאין דעתו שישלחו והיה להם בה התנצלות גם כן שלא עשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו: הי"ד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לבזות החכמי' והשלמי' הלא תראה מה שקרה להנערים שבזו את אלישע שמתו מהם ארבעי' ושני': הט"ו הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיתדבק לחכמי' וישרתם כי בשירות אותם ילמד הרבה מחכמת' מפני היותו תמיד אצלם ושמעו כל דבריה' ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט היש פה נביא לה' ענוהו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ללמד כי מפני ששירת אותו ושמשו היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט גם כן יש אותו דבר ה': הט"ז הוא להודיע עוצם תשוקת הנביאי' להוכיח החוטאי' כראוי עד שכבר תמצא שאע"פ שחלק מן הכבוד הרבה מלך ישראל לאלישע עד שכבר ירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדו' ולא הסכימו לשלח לקרוא לו הנה עם כל זה ענהו הנביא קשה ואמ' לו שילך אל נביאי הבעל והאשר' ולא ישאל ממנו דבר אחר שכבר סר מאחרי ה' ללכת בחטאת ירבעם וכל זה היה מהנביא להועיל ליהורם שאם ישוב אל ה' אולי ינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לו וכאשר ראה שלא היה אז עת תוכחת כי הם בסכנה עצומה הראה לו שהוא מואס אותו מפני רוע מעשיו ואמר כי לולי פני יהושפט הוא נושא לא יביט אליו ולא יראנו אך לכבוד יהושפט שעשה הישר בעיני ה' יעשה שאלתו וזה כלו להועיל ליהורם כמו שזכרנו: הי"ז הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל שלם שימאס הרעים ויסור מחברתם ומהבטת ראיית פניה' פן ימשכוהו לרוע דרכיהם ולזה אמ' לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם אראך: הי"ח הוא במדות והוא להודיע שראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכבה אור השכל הלא תרא' כי מפני כעס אליש' על מלך ישראל לא שרתה עליו שכינה עד שהסיר הכעס בנגון המנגן לפניו:

הי"ט הוא להודיע כי הנביאי' אף על פי שהם שליטי' בעשיית הש"י המופתים על ידם לא ישתדלו להיטיב בזה האופן כי אם לטובי' ולזה תמצא שהאשה שצעקה לפניו כי הנושה בא לקחת את שני ילדיה לו לעבדי' אמרה לו שכבר ידע כי אבי הילדי' הי' ירא את ה' כי אם הי' מאשר סרו מאח' ה' לא הי' מתעורר אלישע להיטיב לה בזה האופן הנפלא: הכ' הוא במדות והוא להודיע שמדות הנדיבות משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמי' מפני נדיבותיה שהחזיקה באלישע לאכל לחם ושאלה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואחרי שנתבאר לה שהוא איש אלהי' קדוש אלקה לו מהכבוד יותר כראוי לו כי זה היה סבה אל שיהיה לה בן והחיהו אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שכבר קרא הש"י אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שני' ולזה נתן לה עצה שתלך לגור באשר יאות לה לגור שם עד עבור הרעב: הכ"א להודיע שהוא ראוי למקבל שישתדל לשלם גמול ראוי למיטיב ולזה תמצא שספר שכבר חקר אלישע מה לעשות לשונמית מן הטוב' על מה שהטיבה לו ולרצותו להשיב לה גמול גדול שאל מה לעשות לה והשתדל על כל פני' לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהטיבה לו:

הכ"ב הוא להודיע שאין ראוי לשלם לדבר עם האש' אם לא יביאוהו
אבל ראוי להתרחק ממנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שכאשר ר
לדעת אי זה גמול יתכן לו להשיב לה לא דבר אליה הוא בעצמו
לגחזי שיקרא לה והוא יאמר אליה אלה הדברי' עד אשר ראה אלישע
לו דרך להשיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ועמדה
שתשמע ייעוד הנביא מפי הנביא: הכ"ג הוא להודיע שאין התכלית בב
אדם בהם בחייו אבל הוא לקיו' המין שישאר לאדם בהם זכר ולזה כ
אמרה השונמית לאלישע כשייעד לה שעל דרך המופת תהיה חובקת בן
שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה חפץ
להשלות אותה ר"ל לתת לה שלוה ברצותה שיש לה בן ולזה אמרה
אמרתי לא תשלה אותי: הכ"ד הוא להודיע כי המועדי' והימי' טוב
לעבוד בהם הש"י ולהשתדל בהשגות קנין השלמות לפי היכולת ולזה כ
אמר אישה לשונמית מדוע את הולכת אליו היו' לא חדש ולא שבת ל
שבכמו אלו הימי' ראוי ללכת אל החכמים ללמוד מהם: הכ"ה הו
שהצריך לדבר הצלת נפש ראוי שיתעסק בו במהירות נפלא לפי מה ש
ספר דבר מהירו' השונמית ללכת לאלישע ושם התנפלה לפניו והחזיקה ב
שידרש הנביא לבקשתה ולא רצתה להגיד לו בברור על מה באה לכי
כי ידעה שהוא ידע זה ברצותו אות' וגם לא הסתפקה במה שאמר הנ
כי יראה שמא אינו ראוי שיעשה זה על ידו ולזה נשבעה שלא תעזבהו
לשלם לבנה ההצלה בלי שום ספק: הכ"ו הוא להודיע שאין ראוי שי
פיו לרע הלא תראה מה שספר מהשונמית שאמרה לאישה שלום כששא
מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי: הכ"ז הוא להודיע שרא
לפרסם עוצם גבורת הש"י לגויי הארצות לעשות להם מופת אף על
ראויים לו ולזה תמצא שכבר התעורר אלישע לרפאות נעמן מצרעתו לכ
יש נביא בישראל כי בזה תועלת להיישירם לעבודת הש"י וכן מצאנו ז
בברור בתפלת שלמה כמו שבארנו שם: הכ"ח הוא להודיע שאין ר
לקחת שכר על מה שיעשהו מן המופתי' כי בזה יבא להאמין כי הוא
המופ' ויסור מפני זה התועלת אשר נתחדש בעבורו והוא שיכירו מנ
וגבורתו וישובו לאמונתו ולזה תמצא שלא רצה אלישע לקחת מנחה מ
שרפא אותו מצרעתו וגם קלל גחזי כשקבל ממנו כסף על זה והנה
מפני שרא' נעמן שלא רצה אלישע לקבל דבר מנעמן על זה להורות ש
הפועל בזה אך הש"י התנדב נעמן שלא יעבוד כי אם לה': הכ"ט ה
שאין ראוי לאדם שיכפור העון אך יהיה מודה ועוזב ולזה תמצא שלא
גחזי ברצותו אותו אע"פ שהוא יודע שעשה זה החטא אך קללו אחר
ולולי כפירת העון היה אפשר שיקח אלישע לתקן את אשר עות: הל'
והוא להודיע שהוא ראוי שכאש' נפלו קצת אויבי האומה בידם שייטיב
שיהיו בשלו' עמה' ברצותם שבעת נפלם בידם חמלו עליה' והיטיבו
שראוי לעשו' זה בהיות אויבי האומה יותר חזקי' מהם: הל"א הוא ל
ראוי לאדם שיהיה מכחיש ובלתי מאמין מה שייעדו הנביאים הלא
שקרה לשליש מפני היותו מרחיק שיהיה מה שאמר אלישע לשוב למחרת
סאה סלת בשקל וסאתי' שעורי' בשקל בשער שומרון והוא שכבר ראה
ומשם לא אכל כמו שאמר הנביא לו וזה הי' ענשו הראוי לו שהוא ראה
הנבואה ההיא ולא נהנה בטוב שהגיע ממנה: הל"ב הוא במשפטים הת
להודיע שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר ולזה
שספר שצעקה השונמית אל המלך על ביתה ועל שדה שהיו מחזיקי' בהם
צוה המלך להשיב לה את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום
הארץ ולא אמר להשיב לה שכירות ביתה: הל"ג הוא להודיע שאין ראוי
לסמוך על הנס ולזה צוה אלישע לנבי' שיביא חדר בחדר יהוא בן יהושפ
למשחו למלך על ישראל כדי שלא יודע סודו פן יהרגנו מלך ישראל וכן ת
אחיה לירבעם ושמואל הנביא לדוד ר"ל שלקחו להם דרך כדי להעלי' סו
הל"ד הוא להודיע שאין עושין שררה בממון באחד לבד ולזה תמצא
הכסף בארון לחזק את בדק הבית שמוהו שם הכהני' שומרי הסף לא
גם בהוציאם הכסף מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא א
בתתם הכסף אחר זה נתנוהו על ידי עושי המלאכה והם הוציאוהו י
לבד: הל"ה הוא ללמד שהדברי' העצמיים בבית המקדש ראוי שיקד
המשרתי' להם לפי שהם מכווני' בעצמם וכז' היושר' לעמוד על סודו
ולז' ספר שבדק הבית היה קוד' עשיית הכלי' המשרתי' שאינם מכוו
כמו הספות והמזמרות והמזרקי' והחצוצרות ומה שידמה להם מכלי הכ
הל"ו הוא להודיע שאין מחשבין עם הממוני' על ההקדשות והדומ
באמונה הם עושי' להיות דבר ההקדש חמור להם ולזה אמר ולא יחשבו
אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושי
בגבאי' צדקה לפי מה שאחשוב: הל"ז הוא להודיע שמותר חטאת לחט
אשם לאשם שאם הי' מותרים לאיזה דבר שירצו הבעלים לא היה לכהנים
כסף אשם וכסף חטאת לא יובא בית ה' לכהני' יהיו ולמדו מאמרו לכהני'
אלו הכספי' מתחלף ולזה לא יתערבו זה עם זה אמנם יהיה בשיליה
לאשם ומותר חטאת לחטאת כמו שיראה חיובו מגד עלם

יג א בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לְיוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ אַחַר ל׳ סימן
חַטֹּאת יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא ו׳ חס׳
אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃ ג וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד ׀ חֲזָאֵל
מֶלֶךְ־אֲרָם וּבְיַד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל
כָּל־הַיָּמִים׃ ד וַיְחַל יְהוֹאָחָז אֶת־פְּנֵי ד׳
יְהוָה וַיִּשְׁמַע אֵלָיו יְהוָה כִּי רָאָה אֶת־
לַחַץ יִשְׂרָאֵל כִּי־לָחַץ אֹתָם מֶלֶךְ אֲרָם׃
ה וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ וַיֵּצְאוּ
מִתַּחַת יַד־אֲרָם וַיֵּשְׁבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּאָהֳלֵיהֶם כִּתְמוֹל °שִׁלְשׁוֹם׃ ו אַךְ ה׳
לֹא־סָרוּ מֵחַטֹּאת בֵּית־יָרָבְעָם אֲשֶׁר־ ו׳ חס׳
הֶחֱטִי אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ וְגַם החטיא ק׳
הָאֲשֵׁרָה עָמְדָה בְּשֹׁמְרוֹן׃ ז כִּי לֹא ד׳
הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז עָם כִּי אִם־חֲמִשִּׁים י״ו קמץ
פָּרָשִׁים וַעֲשָׂרָה רֶכֶב וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
רַגְלִי כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂמֵם ל׳ חס׳
כֶּעָפָר לָדֻשׁ׃ ח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָחָז ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם י״ז מ״ל בסיפ׳
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט וַיִּשְׁכַּב יְהוֹאָחָז
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ ל׳
יוֹאָשׁ בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
י בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְיוֹאָשׁ י״ו

תחותוהי: א בשנת עסרין ותלת שנין ליואש בר אחזיה מלך שבטא דבית יהודה מלך יהואחז בר יהוא על ישראל בשמרון שבע עסרי שנין: ב ועבד דביש קדם יי ואזל בתר חובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא מנהון: ג ותקיף רוגזא דיי בישראל ומסרינון בידחזאל מלכא דארם וביד בר הדד בר חזאל כל יומיא: ד וצלי יהואחז קדם יי וקביל צלותיה יי ארי גלי קדמוהי דוחקא דישראל ארי דחק יתהון מלכא דארם: ה ויהב יי לישראל פריק ונפקו מתחות יד אנש ארם ויתיבו בני ישראל בקרויהון כמאתמלי ומדקדמוהי: ו ברם לא סטו מחובי ירבעם דחייב ית ישראל בהון אזלו ואף אשירתא קמת בשמרון: ז ארי לא אשאר ליהואחז עם אלהין חמשין פרשין ועסר רתיכין ועסרא אלפין גבר רגלין ארי אבדינון מלכא דארם ושוינון כעפרא לדייש: ח ושאר פתגמי יהואחז וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: ט ושכיב יהואחז עם אבהתוהי וקברוהי בשמרון ומלך יואש בריה תחותוהי: י בשנת תלתין ושבע שנין

רשי

...ן ה׳ לישראל מושיע. את יואש בן יואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה :(י) בשנת שלשים ושבע וגו׳. מקרא זה מוכחש משני צדדין ולא מצאתי ...קן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ...מלך שבע עשרה שנה נמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הא ...מטה בעיני ובשנת שתים ...ויהואחז מלך ישראל מלך ...יואש מלך יהוד׳ נמצא ...יואש בן יואחז בשנת ארבעים

רלבג

...ת עשרים ושלש שנה ...ד סוף הספר: בשנת ...ושלש. ידוע כי שש ...שנה יואש ואלו השש ...לך יהוא קודם מלוך ...זה יתבאר כי בראש ...שרים ושלש ליואש מלך ...: (ד) ויחל יהואחז את ...אף על פי שלא היה ...ראוי שתשמע תפלתו ...מע הש״י אליו מפני ...את לחץ ישראל שלחץ ...לך ארם כי לולי שמעו ...ליו כלי׳ עשרת השבטים ...ברי׳ הש״י עם השבטים ...האבות ואולם אמרנו ...עם השבטים כי כבר ...בתורה שלא יכלה אחד ...מו שבארנו שם ואחשוב ...הש״י תפלתו לשמור ...שלא יגר להם חזאל ...פן הנפלא שהיה משחי׳ ...יה זה בחייו אך עם ...לחן אותם כל ימי חייו ...כר אחר זה והקים ...שיע מידו אחרי מות ... והוא יואש בנו כמו ...אחר זה ואחר סרו מתח׳ ... וישבו ישראל באהליה׳ ...שלשום אך לא סרו ...מחטאת בית ירבעם ...ך יהואחז וגם האשרה ...עדיין בשמרון שלא בער ...הואחז והנה עם כל זה ...׳ תפלת יהואחז להקל ...אשר היה לוחץ אותם ...ימיו ולתת לישראל אחרי ...מושיע מיד מלך ארם ...לא מפני שברוב הלחץ ...לחץ אותם חזאל היו ...כלים בקלות כמו שזכרנו ...הש״י בעבור בריתו עם ...שירתם עליהם כמו ...אחר זה. וזה כי לא ...חזאל ליהואחז עם כי ...שים פרשי׳ ועשרה רכב ...אלפים איש רגלי כי ...מלך ארם וישימם כעפר ...(י) בשנת שלשים ושבע שנה. כבר קדם כי בהיות יואש מלך יהודה בראש שנת עשרים ושלש למלכו אז מלך יהואחז והוא מלך שבע עשרה שנה מקוטעים משתי ...ן והם יתכן שיהיו בפחות משש עשרה שנה ולזה יתחייב שנכון אמרו בשנת שלשים ושבע שנה אחר עבור ליואש שלשים ושבע שנה והיתה שנת שלשים ושמנה לו בלתי

רדק

(א) בשנת עשרים ושלש. היה לו לומר בשנת עשרים ואחת שהרי בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וכ״ז ואחת הרי כ״ח וכ״ח שנה מלך יהוא א״כ בנו מלך בשנת כ״ח ליואש מלך יהודה נאמר כי מה שאמר בשנת שבע ליהוא מלך יהואש ר״ל בתחלת שבע ובשנת כ״ג ליואש ר״ל בתחילת כ״ג: (ה) ויתן ה׳ לישראל מושיע. הוא יהואש בן יהואחז כי כל ימי יהואחז לחץ אותם מלך ארם: (ו) אשר החטי את ישראל בה הלך. חסר אל״ף וכמוהו וה׳ חפץ דכאו החלי: גם האשרה. כי לא כרת אותה יהוא אלא הבעלים הוא שהשמיד: (ז) כי לא השאיר ליהואחז. אינו טעם לדבק אליו אלא למה שאמר למעלה כי לחץ אות׳ מלך ארם: (י) בשנת שלשים ושבע. היה לו לומר בשנת שלשים ותשע שהרי בתחילת שנת עשרים ושלש ליהואש מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא ומלך שבע עשרה שנה הנה כלו לו י״ז בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה ונראה כי מלך יהואש בחיי יהואחז אביו שני שנים וזהו שאמר ויתן ה׳ לישראל מושיע והמושיע הוא יהואש ואחרי שחלה יהואחז את פני ה׳ ואמר וישמע אליו ה׳ היאך ידע ששמע אליו ה׳ אם לא

חטאת ו׳ חס׳ וסימן נמסר בסדר נשא: ויחל ד׳ בקריא׳ וסימן ויחל משה את פני. ויחל איש האלהים. ויחל יהואחז את פני ה׳ דמלכים. ההמת המיתהו: כתמל ח׳ בקריא׳ וסימן וירא יעקב את פני לבן. ראה אנכי את פני אביכם: לא תאספון לתת תבן לעם. ויכו שטרי בני ישראל. על כל גדותיו. אך רחוק יהיה ביניכם וביניו. כי אם אשה עצרה לנו. וישבו בני ישראל באהליהם: שלשום כל נביאים מלאים במ״ד חסרים וסימן בשמואל ב׳ סימן ג׳ וכל אורייתא דכוו׳ במ״ב מלאים וסי׳ וירא יעקב את פני. פן ירדף: הלוא י״ז מלאים בסיפ׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ חלק א׳ סימן כ״ב:

מצודת ציון

יג (ד) ויחל. ויתפלל: לחץ. דחק: (ה) שלשום. יום השלישי שלפני היום: (ז) לדוש. מל׳ דישה וכתישה:
ירס

מצודת דוד

...ת בדרך ביורד אל שלא: יג (א) בשנת עשרים ושלש. כי יהואש מלך בתחלת ...שנ׳ יהוא ויהוא מת בסוף כ״ח למלכו והוא כ״ב ליואש ובתחלת השנה הבאה ...מלך יהואחז א״כ היא כ״ג ליואש: שבע עשרה שנה. ומקוטעות היו: (ג) כל ...ימי׳. כל ימי יהואחז: (ד) כי ראה וכו׳. ולולי זאת לא היתה תפלתו כדאי ...לפני ה׳: (ה) מושיע. יואש בנו היה המושיע כמו שנזכר אח״ז בימי מלכות יואחז ...בח״ה התשועה: (ו) אך לא סרו. חוזר על המקרא שלפניו לומר אף שחילה ...יהו׳ את פני ה׳ אך לא סרו הוא ועמו מחטאת בית ירבעם והיה התפלה עם אחיזת הטוב: (ז) כי לא השאיר. כי בעבור זה לא השאיר ארם ליהואחז עם וגו׳: כעפר לדוש. כעפר הנידש ברגלי אדם: (ח) וגבורתו. בהלחמו ביתר העמים זולת ארם: (י) בשנת שלשים ושבע. כי יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב׳ שנים לפי שבאה על ידו התשועה כמו שכתוב למעלה לזה המליכו בחייו שתי שנים והלא יהואחז מלך בכ״ג ליואש מלך יהודה וימי מלכותו י״ז שנים מקוטעות וכלו א״כ בל״ט ליואש מלך יהודה והלא יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב׳ שנים הרי
מלך

מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז
עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה: יא וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא
סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ:
יב וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר נִלְחַם עִם אֲמַצְיָה
מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
יג וַיִּשְׁכַּב יוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וְיָרָבְעָם
יָשַׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיִּקָּבֵר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן
עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
יד וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת־חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת
בּוֹ וַיֵּרֶד אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּבְךְּ עַל־פָּנָיו וַיֹּאמַר אָבִי ׀ אָבִי רֶכֶב
יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו: טו וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלִישָׁע
קַח קֶשֶׁת וְחִצִּים וַיִּקַּח אֵלָיו קֶשֶׁת
וְחִצִּים: טז וַיֹּאמֶר ׀ לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
הַרְכֵּב יָדְךָ עַל־הַקֶּשֶׁת וַיַּרְכֵּב יָדוֹ
וַיָּשֶׂם אֱלִישָׁע יָדָיו עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ:
יז וַיֹּאמֶר פְּתַח הַחַלּוֹן קֵדְמָה וַיִּפְתָּח
וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְרֵה וַיּוֹר וַיֹּאמֶר חֵץ־
תְּשׁוּעָה לַיהוָה וְחֵץ־תְּשׁוּעָה בַּאֲרָם
וְהִכִּיתָ אֶת־אֲרָם בַּאֲפֵק עַד־כַּלֵּה:
יח וַיֹּאמֶר קַח הַחִצִּים וַיִּקָּח וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ

ליוֹאָשׁ מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שִׁית עַסְרֵי שְׁנִין:
יא וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מִכָּל חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְחַיֵב יַת יִשְׂרָאֵל בְּהוֹן אֲזַל:
יב וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי יוֹאָשׁ וְכָל דַעֲבַד וּגְבוּרָתֵיהּ דְאַגִיחַ עִם אֲמַצְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
יג וּשְׁכִיב יוֹאָשׁ עִם אֲבָהָתוֹהִי וְיָרָבְעָם יְתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ וְאִתְקְבַר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
יד וֶאֱלִישָׁע מְרַע יַת מַרְעֵיהּ דִימוּת בֵּיהּ וּנְחַת לְוָתֵיהּ יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וּבְכָא עַל אַפּוֹהִי וַאֲמַר רַבִּי רַבִּי דְטַב לֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל בִּצְלוֹתֵיהּ מֵרְתִיכִין וּמִפָּרָשִׁין:
טו וַאֲמַר לֵיהּ אֱלִישָׁע סַב קַשְׁתָּא וְגִירַיָא וּנְסֵיב לְוָתֵיהּ קַשְׁתָּא וְגִירַיָא:
טז וַאֲמַר לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל אָתֵית יְדָךְ עַל קַשְׁתָּא וְאָתֵית יְדֵיהּ וְשַׁוִי אֱלִישָׁע יְדוֹהִי עַל יְדֵי מַלְכָּא:
יז וַאֲמַר פְּתַח כַּוָן לְמַדִינְחָא וּפְתַח וַאֲמַר אֱלִישָׁע שְׁדֵי וּשְׁדָא וַאֲמַר הָדֵין גִירָא יִתְעֲבֵיד לָנָא פוּרְקָנָא מִן קֳדָם יְיָ וְהָדֵין גִירָא יִתְעֲבֵיד לָנָא נִצְחָנָא בַּאֲנָשׁ אֲרָם וְתִמְחֵי יַת אֱנָשׁ אֲרָם בַּאֲפֵק עַד דִישְׁתֵּיצוּן:
יח וַאֲמַר סַב גִרְרַיָא וּנְסֵיב וַאֲמַר לְמַלְכָּא

רדק

לא החלה התשועה בימיו אלא מלמד שהחלה התשועה בימיו אך לא על ידו אלא ע"י בנו ואולי על ידי נביא המליכו בחייו שאמר לו כי על ידי בנו תהיה התשועה ובעבור שיראה תחלה הישועה המליכו בחייו: (יב) ויתר דברי יואש. למה הזכיר הנה סוף מלכות יואש והלא עתיד לזכור עדיין אחר אשר עשה ואחר כן ויתר דברי יהואש אלא סמך תחלת מלכות בנו לתחלת מלכותו ואמר וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי אביו אולי הרגיש בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפיכך טרם מותו הושיבו על כסאו וזהו שאמר ירבעם ישב על כסאו ולא אמר וימלוך ירבעם בנו תחתיו כמו שאמר בשאר המלכים אלא כיון שאמר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו ובסדר עולם אומר ירבעם מלך בחיי אביו שנה שנאמר וירבעם ישב על כסאו: (יד) ואלישע חלה. כבר כתבנו למעלה מה שדרשו בפסוק זה כי שלשה חלאים חלה אלישע ומזה החולי השלישי מת: (טז) ידיו על ידי המלך. לחזק לבו להאמין בסימן החצים: (יז) ויאמר פתח החלון. כבר אמר לו טרם שירכיב ידו על הקשת או אמר פתח לאחד מן העומדים שם: קדמה. לפי שארם היה למזרח ארץ ישראל כמו שכתוב ארם מקדם והחץ הראשון הוא שירה דרך החלון אבל האחרים הכה בהם בארץ ואמר אלישע בהורותו החץ זה החץ יהיה תשועה שיושיע ישראל ובאיזה עם יפול החץ שתהיה תשועה ממנו לישראל בארם יפול החץ זהו שאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם: באפק עד כלה. אפק הוא מערי יהודה ואף על פי שהיה גם כן אפק בנחלת בני אשר זה היה לבני יהודה כמו שפירש למעלה בדבר אחאב והוא המקום שנלחמו בו ישראל עם מלך ארם בימי אחאב והכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי

רשי

ארבעים של יואש שהיתה שנה אחרונה לו ובשנה שניה ליואש בן יהואחז מלך ... ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו וקרא הכתוב שנת שת... למדת שלא מלך יואש מלך ישרא' עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך ... (יג) וירבעם ישב על כסאו. בנו היה. ויש לתמוה למה נכתבו כאן שני ... הללו שהרי עוד לפני ... מספר והולך בדברי יו... וכותב ויתר דברי יואש ו... יואש עם אבותיו וגו' ו... שלא נכתבו אלא להפ... לסמוך מיתת אליש... של עבודת כוכבים לו... הרע וגומר ואלישע ח... (יז) פתח החלון קדמ... ארץ ארם שהם במז... שנאמר ארם מקדם (יש... י"ב): ירה ויור. שדי... ויאמר חץ תשועה וגומר... אמר החץ הזה יהיה ס... לישראל: באפק. שס... ויאמו...

רלבג

בלתי שלימה וזה יתי... פחות משש עשרה ש... וידמה שהתחלת שנ... בית יהוא היא זולת ... שנת מלכי בית דוד וכ... היתה השנה ראשונה ... קטועה וגם האחרו... יתישר זה המספר וכ... במה שקדם שלפעמ... בזה שאלה השנים עבו... למלכותו ולפעמים יר... בזאת השנה: (יד) ... רכב ישראל ופרשיו. ... גבורת ישראל וכחם ... מלחמותיהם בעצותיו ... בדבר ה': (טז) ויש... ידיו על ידי המלך. ... ידיו תהיינה במלחמ... דרך המופת וההשגחה ... בעבור הנביא והנה ... המופתים אחר מו... שנמשך מופת המן ... מות משה וכמו שהי... יתברך האיש שנגע ... אלישע בעבור כבו... מותו: (יז) ויאמר פ... קדמה. הנה היה ... להכאת ארם כי ... מזרחיים להם: ויאמ... ירה ויור ויאמר חץ ... לה'. העיר אותו כי ... שקנה מידי אליש... במלחמת ארם וזה ה... עתה הוא סימן ל... שיכנ...

ויעשה ד' וסי' נמסר בסיפ' חלק א' סימן י"ו. סימן יהואחז אחר חטאת. יהוא בן נמשי. מנחם בן גדי לא סר מעל חטאת. פקח לא סר מן חטאת. יהואש בן יהואחז. ירבעם בן יואש מכל חטאת ושארא מחטאות: פתח ד' בקריאה וסי' ויאמר פתח החלון קדמה. פתח לבנון דלתיך. פתח פיך לאלם. פתח פיך שפט צדק: והכית ה' מלרע וסימ' נמסר בסדר שפטים ובשמואל חלק א' סימן ט"ו ולעיל בסיפר' חלק ב' סימן ט': כלה י' בליש' וסי' אקים אל עלי. והכית את ארם באפק. אז הכית את ארם. וישליכו לארון. ובכלות כל זאת. מקרב חיקך כלה. כלה בחמה ב' בו. הלא תאנף בנו עד כלה. לכלא

תולדות אהרן את חליו. סוטה מז מלועה פו סנהד' קו:

מצודת ציון

(יז) ירה ויור. ענין השלכת חצים: ויתן

מצודת דוד

מלך בל"ז ליואש מלך יהודה: שש עשרה שנה. מספר השנים ההם מלך אחר מות אביו: (יב) ויתר וגו'. אף שהא"ז יספר עוד ממעשה יואש ואף שתי המקראות האלו אמורים שם ואולי לפי שרמז עליו בהקרה היה' מושיע לישראל מיד ארם וסמכה לספורי אביו כי באה בתפלתו ואף בתחילה בימי מלכותו ולזה ראה להזכיר כל מעשיו בהקרה עד אחר מותו וחוזר שוב לפרש מעשיו בארוכה ועד אחר מותו: (יד) אשר ימות בו. אשר היה מעותד למות מחולי זה: אבי אבי וגו'. רבי רבי שעזר ישראל בתפלתו כרכב ופרשים: (טז) הרכב. הנח ידך על הקשת ו... (יז) קדמה. אל מול ארם היושב מקדם כמ"ש ארם מקדם (ישעיה ט') השלך החצים מהקשת: ויור. שמע לו וירה: ויאמר. בעת שירה אמר תשועה וכו' ר"ל ע"י החץ יהיה תשועה המיוחדת לה' לבוא מאתו ובאיזה החץ שיהיה ע"י תשועה לישראל בארם יפול החץ: באפק. במקום אפק ...

רשי

ויאמר להכות חמש או שש פעמים . היה לך : אז . אם כך עשית הכית את
חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידיך על הקשת :
באו בארץ . היו רגילין לבא ולשלול בארץ : בא שנה . במיעל
בתשובת השנה בעוד הארץ מליאה דשאים ויש מאכל לבהמתם דרך חיילות
לצאת

רדק

רגלי ביום אחד ואמר לאלישע בנבואה כי באותו מקום שהיתה אז התשועה תהיה עוד התשועה לישראל במלחמת ארם ואמר לו אלישע עד כלה כי כן נאמר לו בנבואה אם יורה המלך החצים פעמים רבות והיה סבור אלישע כי לא יעמוד מלירות החצים עד שיאמר לו עמוד ומפני זה קצף עליו אלישע כאשר עמד :

יִשְׂרָאֵל הַךְ אַרְצָה וַיַּךְ שָׁלֹשׁ־פְּעָמִים ל'
וַיַּעֲמֹד׃ יט וַיִּקְצֹף עָלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת חָמֵשׁ אוֹ־שֵׁשׁ פְּעָמִים
אָז הִכִּיתָ אֶת־אֲרָם עַד־כַּלֵּה וְעַתָּה ו' בליש'
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תַּכֶּה אֶת־אֲרָם׃
כ וַיָּמָת אֱלִישָׁע וַיִּקְבְּרֻהוּ ל'
וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבֹאוּ בָאָרֶץ בָּא שָׁנָה׃
כא וַיְהִי הֵם ׀ קֹבְרִים אִישׁ ט' בטע'
וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ ד' מ"ל וכל כתו' יס דכו'
אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ במ"א חס' וישלכו את
וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע תורתך
וַיְחִי וַיָּקָם עַל־רַגְלָיו׃
כב וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת־יִשְׂרָאֵל
כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז׃ כג וַיָּחָן יְהוָה אֹתָם ל' ד
וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ ל'
אֶת־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה ב' לך ואספת י"ד
הַשְׁחִיתָם וְלֹא־הִשְׁלִיכָם מֵעַל־פָּנָיו ל'
עַד־עָתָּה׃ כד וַיָּמָת חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם ד'
וַיִּמְלֹךְ בֶּן־הֲדַד בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה וַיָּשָׁב
יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז וַיִּקַּח אֶת־הֶעָרִים כל ספרא יהואש במ"ו יואש
מִיַּד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל אֲשֶׁר לָקַח
מִיַּד יְהוֹאָחָז אָבִיו בַּמִּלְחָמָה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים הִכָּהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשֶׁב אֶת־עָרֵי כ"ה
יִשְׂרָאֵל׃ יד א בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
לְיוֹאָשׁ בֶּן־יוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ ד'

דישראל מחי לארעא ומחא תלת זמנין ופסק : יט ורגיז עלוהי נביא דיי ואמר הוה חזי לך דממחי חמש או שית זמנין בכן פון מחיתא ית אנש ארם עד שיציותא וכען תלת זמנין תמחי ית אנש ארם : כ ומית אלישע וקברוהי ומשרית מואב עלת בארעא במיעל שתא : כא והוה עד דאינון קברין גברא והא חזו ית משריתא ורמו ית גברא בקברא דאלישע ואזל וקריב גברא בגרמי דאלישע וחיא וקם על רגלוהי : כב וחזאל מלכא דארם דחק ית ישראל כל יומי יהואחז : כג וחס יי עליהון ורחם עליהון ואתפני במימריה לאוטבא להון בדיל קימיה דעם אברהם יצחק ויעקב ולא אבה לחבלותהון ולא אגלינון מארע בית שכינתיה עד כען : כד ומית חזאל מלכא דארם ומלך בר הדד בריה תחותוהי : כה ותב יהואש בר יהואחז ונסיב ית קירויא מיד בר הדד בר חזאל די נסיב מן יהואחז אבוהי בקרבא תלת זמנין מחהי יואש ואתיב ית קירוי ישראל : א בשנת תרתין ליואש בר יהואחז מלכא דישראל

רלבג

אפק עד כלה הנה באר המלחמה באפק כי יתכן לו יותר לנצחם זכרנו שהש"י כשיעשה ים יעשה באופן אשר בו בהם יותר מעט מן : (יח) הך ארצה. הנה ם חצים רבים וחשב שיכה בכלם לארץ כיון לו קח החצים ומפני זה ו שיכה את ארם באפק ה אך יואש הכה שלש ועמד מלהכות עוד עליו איש האלהים כי עט הטובה שהיה נותן ארם : (כ) וגדודי מואב ארץ בא שנה. הנה בא כמו בה בה"א בחלוף אל"ף כי הם מתחלפות ה הרצון בזה שבא אלישע ר זה שנה ועם כל זה וה המופת לכבוד אלישע יקבר רשע אצל צדיק בר שתכף שקברו אלישע גדודי מואב לבא להצר לישראל כי בימי נכנעו כמו שקדם : ויחי ויקם על רגליו . שלימה עד שכבר קם גליו לא כמו שהיה בבן השונמית שהיתה מעט מעט אך זה שב כחו לעמוד על רגליו או שיהיה הרצון בזה שכבר וס על רגליו לא ללכת לעניננו הראשון אך היה וציאו מהקבר ההוא אלישע : (כב) לחץ את בימי יהואחז . ידמה שמת סר לחצו מישראל הושיעם ה' על יד יואש שנאה

רדק

(יט) להכות חמש. אם עלה בלבך להכות חמש או שש פעמי' אז הכית ארם עד כלה : (כ) וימת אלישע. בסדר עולם היא שנה עשירית ליואש מכאן אתה מחשב כמה שנים פרנס אלישע לישראל משנת י"ט ליהושפט עד עכשיו יותר מששים שנה ולא ידעתי מאין היה לו כי בשנה העשירית ליואש מת אבל נראה כי בתחילת מלכותו מת כי אז התחילה התשועה שהרי מעת שחלה יהואחז אביו את פני ה' שמע ה' את תפלתו : וגדודי מואב . כיון שמת אלישע התחיל הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שעל ידו נושעו ישראל מיד מואב ועשו ישראל בהם רעה גדולה כמו שכתוב למעלה ומשמת הוא התחילו לבא בארץ : בא שנה . כתרגומו במיעל שתא ואפשר שתהיה האל"ף תמורת ה"א הנקבה והוא כמו בה שנה כלומר באותה שנה עצמה שמת אלישע באו גדודי מואב בארץ וכמוהו על כן גבהא קומתו באל"ף במקום ה"א הנקבה וכן בה ברוב גלוליו בה"א במקום אל"ף : (כא) וישליכו את האיש . מרוב חפזם מפחד הגדוד השליכהו בקבר אלישע כלומר במערת אלישע שנקבר בה ולא היה להם אלא לפתוח פי המערה ולהשליכו בתוכה והיה נקל להם לעשות זה מלחפור קבר לאיש ופירוש ויהי הם קוברים איש רוצים לקברו מתעסקים בקבורתו וכיון שפתחו פי המערה השליכוהו שם ונתגלגל האיש עד שנגע בעצמות אלישע וזהו וילך ויגע האיש בעצמות אלישע : ויחי ויקם על רגליו. מרז"ל כי חיה והוליד בנים והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו שנתן לו פי שנים ברוחו ואליהו החיה מת אחד והוא החיה שנים אחד בחייו בן השונמית ואחד במותו זה האיש ואמרו כי הוליד בן והאיש הזה היה שלום בן תקות והוא מגדולי הדור והיה עושה צדקות בכל יום ומה צדקות
שה היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב את נפשו ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח
על אשתו שנאמר אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקות וכשמת גמלו כל ישראל עמו חסד ויצאו עמו לקברו וראו הגדוד והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע בעצמות
וחיה ואחרי כן הוליד את חנמאל שנאמר הנה חנמאל בן שלום דודך וכן אמר בתרגומו של תוספתא דין הוא שלום בן תקות והוליד ית חנמאל בתריה ומהם אמרו שלא
א שלא יקבר עם אלישע הצדיק והאיש הזה היה רשע הה"ד אל תאסוף עם חטאים נפשי ודקדקו ויקם על רגליו על רגליו עמד ואל ביתו לא הלך א"כ לא חיה
די שלא יהיה נקבר אצל אלישע וכאשר יצא מן המערה מת ונקבר במקום אחר וברכת פי שנים נתקיימה ברפואת צרעת נעמן כי המצורע חשוב כמת : (א) בשנת שתים

הפשע בתר' כתיב א' : ויעקב י"ד בקריאה וסימ' במסר' רבת' : עד עתה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר ראה ובשמואל ב' סימן י"ט :

תולדות אהרן המה קוברים . סנהד' מז חולין ז : ותזאל. שבת כה : ויחן . שם (סנהד' כז) :

מצודת ציון

ן. מל' חנינה וחמלה :
כם. ולא נפש : על

מצודת דוד

לס : (יח) הך ארצה. השלך עם הקשת את החצים לארץ : ויעמוד. פסק ך עוד : (יט) להכות חמש וכו'. היה לך להכות חמש וכו' ואז היית מכלה ם : (כ) יבואו בארץ. היו רגילין לבוא בארץ לשלול שלל : בא שנה. תרגום במיעל שתא ר"ל בתחילת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים למאכל בהמתם : ויהי הם. ר"ל פעם אירע כשהיו קוברין איש אחד ראו גדוד מואב בא :
בקבר. סמוך לקבר : וילך ויגע. כאשר השליכוהו נתגלגל עד הקבר ונגע בעצמות אלישע : ויחי. המת ההוא וזהו על כי לא רצה אלישע שישכב אצלו : (כג) עד עתה. ר"ל עד עולם כי כל הקורא במקרא הזה כ"א בזמנו אומר עד עתה : (כד) וימת חזאל. בכדי לבוא תשועה לישראל מת חזאל ומלך בן הדד ובימיו נושעו : יד (א) בשנת שתים

אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ב בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ
וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדָּין מִן־יְרוּשָׁלִָם׃
ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּדָוִד
אָבִיו כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יוֹאָשׁ אָבִיו
עָשָׂה׃ ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃
ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ
וַיַּךְ אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ
אָבִיו׃ ו וְאֶת־בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית
כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת
עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת
כִּי אִם־אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת׃ ז הוּא־
הִכָּה אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא־הַמֶּלַח עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים וְתָפַשׂ אֶת־הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ יָקְתְאֵל עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ ח אָז שָׁלַח אֲמַצְיָה
מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־
יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְכָה נִתְרָאֶה
פָנִים׃ ט וַיִּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר
הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־
הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה אֶת־
בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה
אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס אֶת־הַחוֹחַ׃

מלך אמציה בר יואש מלך שבטא דבית יהודה :
ב בר עסרין וחמש שנין הוה כד מלך ועסרין ותשע שנין מלך בירושלם ושום אמיה יהועדן מן ירושלם :
ג ועבד דכשר קדם יי לחוד לא כדוד אבוהי ככל דעבד יואש אבוהי עבד : ד לחוד במתא לא עטרא עד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמין על במתא : ה והוה כד תקיפת מלכותא בידיה וקטל ית עבדוהי די קטלו ית מלכא אבוהי : ו וית בני קטליא לא קטל כמא דכתיב בספר אוריתא דמשה דפקיד יי למימר לא יומתון אבהן על פום בנין ובנין לא יומתון על פום אבהן אלהין אנש בחוביה ימות : ז הוא מחא ית אנש אדום בגי מלח עסרא אלפין וכבש ית כרכא בקרבא וקרא ית שמה יקתאל עד יומא הדין : ח בכן שלח אמציה אזגדין לות יהואש בר יהואחז בר יהוא מלכא דישראל למימר איתא נקבל אפין בקרבא : ט ושלח יהואש מלכא דישראל לות אמציה מלך שבטא דבית יהודה למימר חוחא די בלבנן שלח לארזא די בלבנן למימר הב ית ברתך לברי לאתו ועברת חיות ברא די בלבנן ודשת ית חוחא :

רדק

שתים ליואש בן יהואחז . כיצד בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה מת אחזיהו ומלך יואש בנו ואף על פי שמלך בחיי אביו כמו שפירשנו אחר מיתת אביו מונה לו עתה המלוכה הנה תשעה ושלשים ושנת הארבעים שמת יואש מלך יהודה ומלך אמציה בנו באותה שנה הנה בשנת שתים ליואש מלך ישראל מלך אמציהו : (ו) לא יומתו אבות על בנים . כי משמעות הכתוב כן הוא כמו שאמר איש בחטאו יומת אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי בכלל לאו זה עדות הקרובים כמו שתרגם אונקלוס על פום בנין ועל פום אבוהון אבל עיקר האזהרה הוא שלא יומתו האבות בעון הבנים והבנים בעון אבות כמו שהביא ראיה הנה מן הפסוק : ימות . כתיב וקרי יומת והענין אחד : (ז) בגי המלח . כתיב וקרי גי מלח והענין אחד : עשרת אלפים . זכר המוכים בגי מלח ולא זכר השאר שאומר בדברי הימים עוד עשרת אלפים שבו חיים ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו : ותפש את הסלע במלחמה . ת"י וכבש ית כרכא בקרבא המצודה היתה בסלע : יקתאל . אחר שלקח המצודה שנה את שמה וקרא את שמה יקתאל על ענין ידוע אצלם : (ח) לכה נתראה פנים . פי' למלחמה והענין שרצה להלחם עמו אומר בדברי הימים כי בלכת אמציהו להלחם באדום שכר מישראל מאה אלף גבורים שילכו עמו והניאם במצות הנביא ואמר להם שילכו למקומם וחרה אפם ופשטו בערי יהודה והכו מהם ג' אלפים ובזו בזה רבה ומפני זה רצה להלחם אמציה עם מלך ישראל : (ט) החוח אשר בלבנון . משלו משל זה וקרא מלך יהודה החוח וקרא עצמו ארז ומשל תנה את בתך לבני כלומר אפילו רצה להתחבר עמו

רשי

לנאת : (ז) ויקרא את שמה יקתאל . שהיתה לו לקיהוי שיניים כמו (בד"ה ב' כ"ה יד) אחרי בוא אמציהו מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני ... לאלהים ולפניהם ישתחוה וגו' והוכיחו הנביא ואמר לו (ד"ה ב' כ"ה ט"ז) כי יעץ אלהים להשחיתך ומה היא העצה שהשיאו להתגרו' במלך ישראל : ... שלח אמציה מלאכים וגו' ... פנים . במלחמה : (ט) אשר בלבנון . שכם בן ... שלח אל הארז . יעקב : ... חית השדה . בני יעקב ... החללים אף כאן אתי ... להתמשל אלי ומשל בזיון ... שדימהו לחוח ואת עצמו ... ותעבור חית השדה אשר ... ותרמוס וגו' . לפי ש... אף אתה ירמסוך גדודי ... ואת

רלבג

שנלח ארם במלחמ... פעמים והשיב לישרא... עריהם שלקחו ארם... במלחמה ולא ידענו מ... זה אם בראשית מלכו... או אחר שמלך זמן מה... ממה שכתוב פה כי אנ... יהואחז סר לחץ ארם... לגמרי כי לא אבה השם... כמו שזכר ולזה לא... הלחץ כי אם כל ימי יה... אחר מות חזאל ומלך... היתה התשועה שהשי... ממלך ארם את כל ער... אשר לקחו ממנו במ... (ו) ואת בני המכים ל... ככתוב בספר תורת מ... לאות כי כונת הכתוב... לא יומתו אבו' על בנ... לא יומתו על אבות של... האבות בחטא הבנים ו... הבנים בחטא אבות... (ח) לכה נתראה פני... התראות הפנים במ... (ט) החוח אשר בלבנו... עצמו ארז וקרא מלך י... על צד הבוז ואמר ממש... שאל ממנו להתחבר... שיהיה שלום ביניהם... יהיה דבר זה נבזה... נמאס ומהפלג' הבוז ת... השדה אשר בלבנון ותר... החוח כל שכן כשיר... עמו והנה היה מבזה... כך מפני היותו מזר... אשר הי' מבית אחא... אבותיו והרגו כל בי... ולזאת הסבה תמצא בז... כשנלחהו יואש שיאמ... אחזיה וזהו אמרו את...
מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל עם שזה היתה סבת נלחו אותו כי הוא הלך בדרך אחזיהו וגם יואש אביו אחרי מות יהוי... ספ...

יו"ו בסיפ' · ז' · יהועדן ק' · י' . ג' דסמי' · י"ו דסמי' · ג' · ג' · יומת ק' · ט' כתיב יו"ד מלח ק' · ב' אבן העזר ג' נא' ויקתאל · ט' · ג'

יואש י"ו בסיפר' ופי' במסר' רבת' וכל תריסר ושפטים ודברי הימים דכו' יואש ושארא יהואש : ואת בני י' דסמי' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וישב : בגי ט' כתיב יו"ד וסי' נמסר ביהושע סי י"ח : אמציה ט' בקריאה וסי' ויוזבד בן שמעת דכלבים . אז שלח אמציה . בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם . ויתר דברי יואש ואשר נלחם . וישלח אמציה כהן בית אל. ויאמר אמציה אל עמוס. ויען עמוס ויאמר אל אמציה . ומשובב וימלת ויושה בן אמציה . בן חשביה בן אמציה בן חלקיה :

מצודת ציון

יד (ו) על בנים . בעבור בנים : (ט) החוח . מין קוץ : ותרמוס . מל' רמיסה ודריכה : ונשאך

מצודת דוד

שתים . אף כי יואש מלך ב' שנים בחיי אביו מ"מ חשבון ימי מלכותו סת... מות אביו והוא בל"ם ליואש מלך יהודה ויואש מלך יהודה מלך מ' ... בתחילת השנה השנית ליואש מלך ישראל ואז מלך אמציה : (ז) את הסלע . מבצר בנוי בסלע : (ח) נתראה פנים . כי בד"ה נאמר שאנשי יהואש פשטו בע... והכו בהם ולזה שלח אליו לאמר אין זה גבורה לבא פתאום ולהכות אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי : (ט) החוח . המשיל את אמציה ... עצמו לארז וכאלו אמר אף אם דברת לשלום לכלימה יחשב לי להתחבר עמך ומכ"ש לרדת עמך למלחמה : ותרמוס . על אשר נשאו לבו לדבר כזאת ורמז לו שאנשיו יר... הכ...

י הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ
הִכָּבֵד וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ וְלָמָּה תִתְגָּרֶה
בְּרָעָה וְנָפַלְתָּה אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ׃
יא וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ וַיַּעַל יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ פָנִים הוּא וַאֲמַצְיָהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר
לִיהוּדָה׃ יב וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו׃ יג וְאֵת אֲמַצְיָהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה בֶּן־יְהוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ
תָּפַשׂ יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית
שָׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלַםִ וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת
יְרוּשָׁלַםִ בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר
הַפִּנָּה אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה׃ יד וְלָקַח
אֶת־כָּל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל־
הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בֵּית־יְהוָה
וּבְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי
הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב שֹׁמְרוֹנָה׃ טו וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹאָשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ
וַאֲשֶׁר נִלְחַם עִם אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר
דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
טז וַיִּשְׁכַּב יְהוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ
יָרָבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
יז וַיְחִי אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה
אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ יח וְיֶתֶר
דִּבְרֵי אֲמַצְיָהוּ הֲלֹא־הֵם כְּתֻבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה׃ יט וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר
בִּירוּשָׁלַםִ וַיָּנָס לָכִישָׁה וַיִּשְׁלְחוּ
אַחֲרָיו לָכִישָׁה וַיְמִתֻהוּ שָׁם׃
כ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ עַל־הַסּוּסִים וַיִּקָּבֵר

י מימחא מחיתא ית אנש אדום וראים עלך לבך אתיקר ותיב בביתך ולמא את מתגרי בבישתא ותתקטיל את ודבית יהודה עמך: יא ולא קביל אמציהו וסליק יהואש מלכא דישראל ואקבילו אפיהון בקרבא הוא ואמציהו מלך שבטא דבית יהודה בבית שמש די לשבטא דיהודה: יב ואתברו אנש יהודה קדם ישראל ואפיכו גבר לקירווהי: יג וית אמציהו מלך שבטא דבית יהודה בר יהואש בר אחזיה אחד יהואש מלכא דישראל בבית שמש ואתו לירושלם ופרץ בשורא דירושלם בתרע שבטא דאפרים עד תרע זויתא ארבע מאה אמין: יד ונסיב ית כל דהבא וכספא וית כל מניא דאשתכחו בית מקדשא דיי ובגנזי בית מלכא וית בני רברביא ותב לשמרון: טו ושאר פתגמי יהואש די עבד וגבורתיה ודאגיח עם אמציה מלך שבטא דבית יהודה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: טז ושכיב יהואש עם אבהתוהי ואתקבר בשמרון עם מלכי ישראל ומלך ירבעם בריה תחותוהי: יז וחיא אמציהו בר יואש מלך שבטא דבית יהודה בתר דמית יהואש בר יהואחז מלכא דישראל חמש עסרי שנין: יח ושאר פתגמי אמציה ... אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דבית יהודה: יט ומרדו עלוהי מירדא בירושלם ... לכיש ושלחו בתרוהי ללכיש וקטלוהי תמן: כ ונטלו יתיה על סוסותא ואתקבר בירושלם

רש"י

את בני התערובות. בני השרים שהיו נתונים בבית המלך לערבון ... מרדו אבות' בו וכן תרגם יונתן בני רברביא: (יז) ויחי אמציהו וגו'. ... חמש עשרה שנה מלך עוזיהו בנו בחייו שכן כתוב (דה"ב כ"ה כ"ח) ... אשר סר אמציהו מאחר ה': (יט) ויקשרו עליו וגו'. משמעו מה שאמר ... כי יעץ ה' להשחיתך: ... לכישה. שם היה כל ... ט"ו

רדק

עמו דרך שלום היה נבזה בעיניו להתחבר עמו כ"ש דרך מלחמה: (יא) בבית שמש אשר ליהודה. ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להודיע כי בגבול בני יהודה בא מלך ישראל להלחם עמו: (יב) ויגף יהודה. בעון שהביא מלך יהודה אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה כמו שאומר בדברי הימים לפיכך אמר להשחיתו: (יג) בשער אפרים. שער היה בירושלים שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נוכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים בני אפרים בבואם לירושלים: עד שער הפנה. הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה: (יד) הנמצאים בית ה'. כמו בבית ה' וכמוהו רבים: ואת בני התערובות. בני השרים שמשימין ערבים למלך שלא ימרדו בו ות"י בני רברביא: וישב שומרונה. אומר בסדר עולם כו בפרק מת יהואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת ארבעה עשר לאמציה לפי חשבון השני' אבל לא נתברר לנו בכמה שנים לאמציהו היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל: (יז) חמש עשרה שנה. זה החשבון ישר כי אמציהו מלך בשנת שתים ליואש ויואש מלך חמשה עשר שנה נמצא כי ארבעה עשר שנה מלך יואש בפני אמציהו ואמציה מלך כ"ט הנה כי ט"ו שנה חיה אמציהו אחרי יואש: (כ) על הסוסים. על רכב משני סוסים

רלבג

... דה"ב כי אמציה הביא ... בני שעיר ולפניהם ישתחוה ... זה החטא נפל ביד יואש ... יהוד' עמו: (י) הכבד ... ביתך. הוא מענין הכבו' ... ואמר שכבודו יהיה ... בביתו כי ישיגהו קלון ... המלחמה: (יא) בבית ... אשר ליהודה. הנה מרוב ... יואש לנצח מלך יהודה ... אליו להלחם בארצו ולזה ... כי בבית שמש אשר ... היתה המלחמה: ... בשער אפרים עד שער ... ידמה שהיה שם שער ... נכנס בו שבט אפרים ... לירושלם ושער הפנה ... שער אשר הוא סמוך לבית ... א נקרא שער הפנה כי ... היה פנה והיסוד לקדוש' ... : ואת בני התערובו' הם ... שרים שהם לערבו' למלך ... ימרדו בו אבותיה' והנה ... י חיה אמצי' אחרי יואש ... כאילו זכר להעיר כי ... שנתגאה כל כך יואש ... לאמציה ונפלת אתה ... עמך הנה הוא מת קודם ... חמש עשר' שנה והנה ... כן כי כבר מלך יואש ... אמציה שתי שנים וי"ד ... לך בימיו ונשארו לאמציה ט"ו

... ב' חס' וסי' ויקחו את ... ם וישלכו אתו ביער. ... זודה לפ:י ישראל דמלכים: ... דד"ה לאהליו כתיב ... ה"ג' וסי' וילך מלך ישראל. ... תם שמרונה. ואת בני ... בות: וימתהו ו' וסי' ויכו את ... ם. ויכהו וימתהו דאיש בשת. ... עליו דאמציה. ויבאהו אל ... דד"ה. ויקשרו דאמציה ... ויקשרו דאמון דד"ה. דנביאי' ... כתי' חסר דחסר. דכתובי' ... ויתהו כתיב חס' וי"ו:

ב' | ב' | ג' ומ"ג | ג' | ב' פסוקים דמיין לאהליו ק' ב' חס' | ויבא ק' | י' | ב' . ג' | י"ב פתח | סימן | י"ו בסיפרא | ב' בטע' | ו' חס' וכל אורי' דכו' | ו' . ו' ג' חס'

מצודת דוד

(י) הכה. בעבור שהכית את אדום נתגאה לבך: הכבד ושב בביתך. ר"ל אם תשב בביתך ותחדל מלהלחם בי אז תפאר בכבודך שקנית בנצחון אדום: ולמה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך: (יג) בשער אפרים. כן היה שם השער ומשם התחיל לפרוץ ופרץ עד השער העומד בפנת העיר והיה הפרצה באורך ת' אמה: (יד) בני התערובות. בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו אבותיהם: (יז) חמש עשרה שנה. כי אמציה מלך בב' ליואש ויואש מלך ט"ז שנה מלבד שתי השנים שמלך בחיי אביו וכלו א"כ בט"ו לאמציה ואמציה הלא מלך כ"ט שנה א"כ עם השנה שמת בו יואש חי אחריו אמציה ט"ו שנה: (יט) בירושלם. כי

מצודת ציון

... לבך. ענין התרוממות ... : תתגרה. התחלת הריב: ... תערובות. מל' ערבון ומשכון: ... מורס

רדק

סוסים: (כב) הוא בנה את אילת. ובדברי הימים את אילות ואחד הוא והיתה למלך אדום כמו שכתוב בתורה מאת אחינו בני שעיר מאילת ומעציון גבר וכן אמר בדברי הימים אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום ואפשר כי דוד לקחה ממלך אדום כי מושל היה בכל ארץ אדום כמו שאומר וישם דוד באדום נציבים ובימי יהורם בן יהושפט פשע אדום מתחת יד יהודה ואילות שלקחה דוד השיבוה אליהם ועתה כשמלך עוזיהו לקח אילת ממלך אדום ושיבה ליהודה ועוזיה בנה אותה אחר שהשיבם ליהודה כי לא בנה אותה והיא ביד אדום אלא לאחר שלקחה מידי אדום ואפשר שנהרסו חומותיה בעת הכבוש עד שהוצרך לבנותה וכמו וי"ו זה כן אתה קלפת ונחטא אחר שחטאנו קלפת ובאמרו אחרי שכב המלך עם אבותיו נראה כי קודם שמת אביו מלך שאם לא כן לא הוצרך לומר אחרי שכב המלך ומתי היה אלא אחרי מות אביו אלא קודם שמלך כיון שנס אביו מירושלם מפני הקושרים עליו ולא ידענו מתי הוא זה שקשרו עליו ונס לכישה והנה נראה מהפסוקים כי תכף שנס שם שלחו אחריו והמיתוהו שם ונשאוהו לירושלם וקברוהו והמליכו את בנו ואפשר כי וישלח אחריו שאמר לא היה תכף שהיה בלכיש אלא לאחר זמן ולדברי בעל סדר עולם נראה כי בשובו ממלחמת אדום ונלחם ישראל קשרו עליו עבדיו ומקרא מסייעו בדברי הימים ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה' ויקשרו עליו קשר וגו' ובשובו ממלחמת אדום הוא שסר מאחרי ה' שהביא אלהי שעיר ובעל סדר עולם אמר כי בשנת שלש עשרה לאמציהו עשה מלחמת אדום ואם כן הוא בשובו מן המלחמה אחרי שנלחם עם ... קשרו עליו עבדיו והמיתוהו כל זה היה בשנת שלש עשרה לאמציהו או בשנת ארבעה עשר והנה נשארו משני מלכותו י"ו שנה או ט"ו שנה כי הכתוב אומר כי ... ותשעה שנה מלך בירושלם והיאך היה זה ובסדר עולם אומר גם כן מה תלמוד לומר אחרי שכב המלך עם אבותיו אלא שמלך בחיי אביו ולא פירש כן ... אמר בו טעם אחר מה יהורם ואחזיהו ויואש מתו מיתת תחלואים ע"י אחרים אף אמציהו מת מיתת תחלואים ע"י אחרים. לפיכך אמר אחרי שכב המ... אבותיו מת כמות אבותיו ורש"י ז"ל כתב כי אותן חמשה עשר שנה לאמציהו משקשרו עליו קשר ומלך עוזיהו ואמציה ישב בלכיש כל אותן חמשה עשר שנה ... בנו מלך נראה כן לפי הפסוקים כי הכתוב אומר כי אחר שנקבר אמציהו לקחו כל עם יהודה את עוזיהו בנו וימליכו אותו תחת אביו והוא בן י"ו שנ... מלך חמשה עשר שנה בחיי אביו ואם יאמר כי ויקחו כל עם יהודה את עוזיהו כשקשרו על אמציהו ונס לכישה אז המליכו בנו ואז היה בן י"ו שנה לא נראה ... במלכים ולא בדברי הימים כי אחר מיתת אביו אומר שהמליכוהו ועוד היאך אומר הכתוב על אמציהו כי תשעה ועשרים מלך והוא לא מלך אלא י"ד שנה ו... מתחבא בלכיש ט"ו שנה מה מלכות היה זה ועוד כי לבנו אינו מונה אלא שתים וחמשים שנה והם אחר מות אביו כי כן כתוב כי בן ששה עשר היה במלכו ו... מלך ואותן ט"ו שנה אם תמנה אותן לבנו הרי מלך ס"ז והראיה שהוא מביא מהימים שעמד הבית אינה ראיה כי ב' חשבונות תמצא בימי הבית כי אם תמנה ... בנין הבית עד ג' ליהויקים שבא עליו נבוכדנצר תמצא ארבע מאות ועשר ושלשה חדשים ואם תמנה עד שחרב הבית מכל וכל בי"א שנה לצדקיהו תמצא ... מאות ותשע וששה חדשים ועוד לדבריו כי היה הקשר ט"ו שנה והוא עומד בלכיש היאך היה זה והכתוב אומר כי בנוסו ללכיש שלחו אחריו והמיתו שם ו... ט"ו שנה היה לא היה אומר וישלחו אחריו כי אחריו נראה מיד אחר שנס שם שלחו אחריו. אלא הנראה בזה כי מלחמת אמציהו עם אדום ועם ישראל ה... י"ד לאמציהו כי מארבעה עשר ואילך לא יכול להיות כי בשנת ארבעה עשר לאמציהו מת מלך ישראל ואם תרצה לומר כי בשנת שלש עשרה לאמציה היתה ... כמו שאומר בסדר עולם אבל הקשר שקשרו עליו לא היה אלא סמוך למיתתו ומה שאמר בדברי הימים ומעת אשר סר אמציהו מאחרי ה' ויקשרו עליו ר... מעת אשר סר מאחרי ה' החלה הרעה לבא עליו שהרי נגף במלחמת ישראל ועוד בכל יום ויום ענינו היה ברע עד סוף ימיו שקשרו עליו עבדיו וזאת קש... שנס מפניהם לכישה וישלחו אחריו והמיתוהו שם והכתוב קצר וסיפר הרעה האחרונה כי כן דרך הכתוב בהרבה מקומות ומ"ש אחרי שכב המלך עם אבות... כי תכף שמת אביו החלה ההצלחה לבא כמו שהיה הפכה בחיי אביו כמו שאומר בדברי הימים ובימי דרשו את ה' הצליחו האלהים ותחילת הצלחתו הוא שהש... ליהודה: (כה) הוא השיב את גבול ישראל. והנה יואש אביו השיב ערי ישראל אלא שיואש השיב אותם הערים שלקח מלך ארם וירבעם בנו השיב מלכ... עד ים הערבה מיד מלכי הגוים שלקחו אותם ולא ראינו ביד מי היו ויש מחלוקת בדברי רז"ל בזה יש מי שאומר מה שכבש יהושע כבש זה ויש מי שאומר ו... שכבש יהושע כבש זה ואנחנו רואים כי גבול לבא חמת וים הערבה הוא מארץ הנכבשת בין משה ויהושע ועוד הכתוב אומר השיב מלמד שכבר היתה נכבשת: ל... ביל...

תרגום

עם אבהתוהי בקרתא דדוד: כא ודברו כל עמא דיהודה ית עזריה והוא בר שית עסרי שנין ואמליכו יתיה תחות אבוהי אמציהו: כב הוא בנא ית אילת ואתיבה לבית יהודה בתר דשכיב מלכא עם אבהתוהי: כג בשנת חמש עסרי שנין לאמציה בר יואש מלך שבטא דבית יהודה מלך ירבעם בר יואש מלכא דישראל בשמרון ארבעין וחדא שנין: כד ועבד דביש קדם יי לא סטא מכל חובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל: כה הוא אתיב ית תחום ישראל ממעלנא דחמת עד ימא דמישרא כמא דמליל יי אלהא דישראל די מליל ביד עבדיה יונה בר אמתי נביא די מגת חפר: כו ארי

מקרא

בירושלם עם־אבתיו בעיר דוד:
כא ויקחו כל־עם יהודה את־עזריה
והוא בן־שש עשרה שנה וימלכו (ה' חס')
אתו תחת אביו אמציהו: כב הוא בנה
את־אילת וישבה ליהודה אחרי (ב' חד חסר וחד מלא)
שכב־המלך עם־אבתיו:
כג בשנת חמש־עשרה שנה
לאמציהו בן־יואש מלך יהודה מלך (י"ו בס פר' וכל קריי' דכוו')
ירבעם בן־יואש מלך־ישראל
בשמרון ארבעים ואחת שנה:
כד ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מכל־ (ב' בסיפרא דיהואש בן יהואחז ודין)
חטאות ירבעם בן־נבט אשר החטיא
את־ישראל: כה הוא השיב את־גבול
ישראל מלבוא חמת עד־ים הערבה (ל')
כדבר יהוה אלהי ישראל אשר
דבר ביד־עבדו יונה בן־אמתי
הנביא אשר מגת החפר: כו כי־ (ל')

רשי

ט"ו שנה: (כב) אחרי שכב המלך עם אבותיו. אחרי מות אמציה... מכאן אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומ"מ לא נתנה אילת בידו עד... מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכב המלך עם א... וכשאתה מונה ימי הבית ע"פ שנות המלכים אם אינך מחסר ט"ו שנים הללו ... לאמציה ולעוזיהו תמצא ... ארבע מאות ועשרים וה... (כה) הוא השיב. מיד מלכי... יונה בן אמתי. הוא שמ... יהוא שאמר לו בני רביעי... לך אבל רבותינו דקדק... דבר ה' אל יונה שנית (... א') ולא שלישית לפי ... כבוד הבן ולא תבע כבו... והוקשו להם זה המקרא ו... כדבר ה' אשר דבר בי... לנינוה ונהפכה גזרת רעה... כך נהפך לישראל בימי ... בן יואש מרעה שהיו ב... אבדם מלך ארם וישימם... לדוש ועכשיו נהפך להם ... מורה

רלבג

ט"ו שנה: (כג) בשנת חמ... שנה לאמציהו. זה מבו... כבר מלך י"ד שנה כשמ... מלך

וימלכו ה' חס' בליש' ו... בסופ' חלק א' סימ' י...

תולדות אהרן סוף הסי... לא (חל... מגת החפר. שם (סוכה...

מצודת דוד

כי אף שתפסו יהואש מ"מ החזירו למלכותו: (כב) הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה. יתכן שהיתה פעם א' משל יהודה ובני אדום לקחו מהם וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזריה בנה את חומתה להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיק בשלהם: אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עזריה ועשאה עיר מבצר: (כג) בשנת חמש עשרה. כי אמציה מלך בב' ליואש וימי מלכות יואש מ"ז שנים וכלו א"כ בט"ו לאמציה ו... ירבעם ארבעים וגו' ומקוששות היו: (כה) הוא השיב. כי בימי אבותיו לקחו מלכי ע"ג את הגבול ההוא מישראל וחזר הוא והשיב להם: מלבוא. מן המקום שבאים בו לחמת: עד ים הערבה. ר"ל כלפי ים הערבה המלח: ביד עבדו יונה וגו'. הנבואה הזאת לא הוזכרה במקרא ורז"ל א... שע"י יונה נהפך לניחום מרעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבעם: ראה...

רשי

רה מאד : מיצר מאד קונטריאי"ש בלע"ז כמו אשר ימרה את פיך .
הייתם . ותהיין מרת רוח (בראשית כ"ו ל"ה) ויש פותרים מורה מאד
אד לשון ירה בים : (א) בשנת עשרים ושבע שנים לירבעם וגו' .
לומר כן והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת כמו שפי' בסמוך אלא
"ל בשנת עשרים וז'
מלך עוזיה שמלך מלכות
למדנו שנתנגע בשנת
לכותו : (ה) וינגע ה'
לך . מפורש בדברי
הימים

רדק

ביד עבדו יונה בן אמתי. לא נכתבה נבואה זו ויש בדבר זה מחלוקת בדברי רז"ל שהם אמרו יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח חוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל לנינוה שידע שיהיו קרובי התשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל מה נאמר בו ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי שנית שנית דבר עמו ולא שלישי' והקשו והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותירצו על עסקי נינוה לא דבר אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו לא בנינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם מרעה לטובה : (כו) כי ראה ה'. לא בשביל תשובה שעשו אלא שריחם עליהם כי ראה עניים : מרה מאד. משתנה ומתחלף מרעה אל רעה וי"ת שעבודא דישראל תקיף לחדא : (כח) ואשר השיב. דמשק וחמת לארם היו אם כן איך אמר השיב נאמר כי דוד המלך נלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נציבים בדמשק וגם בחמת אף על פי שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נציבים נראה כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כל שכן חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמר ליהודה כי מלך ישראל לקחם והשיבם ליהודה כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאמר בישראל לומר אף על פי שהוא היה מלך ישראל והשיבם למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהשיבם בישראל : (א) בשנת עשרים ושבע. והלא בשנת י"ד שנה לירבעם מלך עוזיה שהרי מלך ירבעם בשנת ט"ו לאמציהו ומלכות אמציהו כ"ט נמצא כי בשנת י"ד לירבעם מת אמציהו ומלך עוזיה אלא פי' עשרים ושבע לירבעם בסוף מלכותו שהוא י"ד שנה לתחלת מלכותו מלך עוזיה כי מ"א מלך ירבעם וי"ד וכ"ז הרי מ"א ובסדר

רָאָה יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מֹרֶה (ס' חס')
מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב וְאֵין (ג.ו')
עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל׃ כז וְלֹא־דִבֶּר יְהוָה (חסר)
לִמְחוֹת אֶת־שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת (ג' וחד למחות מלכין)
הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד יָרָבְעָם בֶּן־ (ד')
יוֹאָשׁ׃ כח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם וְכָל־ (ד' בטע' בסיפ')
אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־נִלְחָם (ג' זקף קמץ)
וַאֲשֶׁר הֵשִׁיב אֶת־דַּמֶּשֶׂק וְאֶת־חֲמָת (ג')
לִיהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כט וַיִּשְׁכַּב יָרָבְעָם עִם־אֲבֹתָיו
עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ זְכַרְיָה בְּנוֹ (כל נביאים כן במ"ב זכריהו)
תַּחְתָּיו׃ טו א בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים
וָשֶׁבַע שָׁנָה לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
מָלַךְ עֲזַרְיָה בֶן־אֲמַצְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ (ט')
ב בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ (ו')
וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ
וְשֵׁם אִמּוֹ יְכָלְיָהוּ מִירוּשָׁלָםִ׃ ג וַיַּעַשׂ (ג')
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה
אֲמַצְיָהוּ אָבִיו׃ ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃
ה וַיְנַגַּע יְהוָה אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מְצֹרָע (ג' את סרעה)

גְּלֵי קֳדָם יְיָ שִׁעְבּוּדָא דְיִשְׂרָאֵל תַּקִּיף לַחֲדָא וְאִינוּן מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין וְלֵית דְּסָעִיד לְיִשְׂרָאֵל׃ כז וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמִמְחֵי יָת שְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא וּפַרְקִינוּן עַל יְדֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ׃ כח וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי יָרָבְעָם וְכָל דַּעֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ דַּאֲגִיחַ וּדְאָתִיב יָת דַּמֶּשֶׂק וְיָת חֲמָת לְדְבֵית יְהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כט וּשְׁכִיב יָרָבְעָם עִם אֲבָהָתוֹהִי עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמְלַךְ זְכַרְיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ א בִּשְׁנַת עַשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין לְיָרָבְעָם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ עֲזַרְיָה בַּר אֲמַצְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ ב בַּר שִׁית עַסְרֵי שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וְחַמְשִׁין וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ יְכָלְיָה מִירוּשְׁלֵם׃ ג וַעֲבַד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַד אֲמַצְיָה אֲבוּהִי׃ ד לְחוֹד בָּמָתָא לָא עֲטָרָא עַד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין וּמַסְקִין בּוּסְמַיָּא עַל בָּמָתָא׃ ה וְאַיְתֵי יְיָ מַכְתָּשׁ עַל מַלְכָּא וַהֲוָה

רלבג

יאל:(כו)כי ראה את עני
מורה מאד. ר"ל אע"פ
רה מאד את פי השם ית'
זבו את בריתו : ואפס
אפס עזוב בישראל. ר"ל
קניהם העצורים בבית
ם בשדה : (א) בשנת
ושבע שנה לירבעם מלך
מלך עזריה . ידוע כי
אמציה מלך ירבעם ט"ו
זה יתבאר שכבר מלך
שנת י"ו למלכות ירבעם
בעיני שהוא מונה כ"ז
היו עתידים לבא ואחר
מלכו' בית יהוא וזה כי
מלך אחר זה כ"ו שנה
ך ששה חדשים והם כ"ז
קוטעין : (ה) וינגע ה'
לך ויהי מצורע . כבר
באר

ה' חסרים וסימנהון
לגל אצל אלני מרה .
ה סורר ומרת . כי ראה ה'
ישראל . אל תהיו כאבתם .
צבעתיו : ואין עוזר ו'
וסימן כי ראה ה' את
אל . ואביט ואין עוזר .
ל אביון משוע . ויכנע
בם . ויטע אהלי אפדנו .
ושלם יכי : ויושיעם ד'ג'
א'חס' וסימ' את עתניאל
. ויושיעם ביד ירבעם בן
ויושיעם למען שמו .
מיד שונא ויגאלם: זכריה
אה בן במ"ב זכריהו . זסי'
שלשים ושמנה שנה לעזריהו . ואעידה לי עדים נאמנים . וכל דברי הימי' דכוות' במ"ז וסי' שם בחלק א' סי' ט' :

בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל מלך עזריה וגו' וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מנוגעת פי' וכן היו כ"ז או עצמו אם מלכו כאחת כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד ומכאן ואילך מלך מלכות מנוגעת א"כ אני מלכותו מלכות מנוגעת ואם כן לדבריו למה בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו מלך מלכות מנוגעת למה תלה הדבר במלכות ירבעם ובדברי רז"ל ג"כ יותם לא היה לעוזיהו ימי חלוטו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו כשמת אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כשנולד יותם אם כן שימש מטתו בימי חלוטו ולמדו מזה תר למצורע לשמש מטתו בימי חלוטו ומה שאמר הכתוב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים בימי ספרו הוא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עולם כי ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עוזיהו בימי אמציהו אביו י"ד שנה וכבר כתבנו למעלה כי לא זה לפי הפסוקים שאפילו שנה אחת מלך בחייו : (ה) וינגע ה' את המלך . בדברי הימים אומר למה נגעהו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת ודרשו כי רמז בזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר ה' ביד משה לו כשלקתה יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה

מצודת דוד

גו' . לא בזכותם רק כי ראה עניים המשתנה ומתחלף מרעה אל רעה ונכמרו : ואפס עצור . לא נשאר בידם העושר הכנוס בבית ולא המקנה העזוב בשדה : (כז) ולא דבר . ר"ל וגו' לא רצה למחות את שמם ולזה הושיעם ביד ירבעם : (כח) ואשר השיב . כי מלכי יהודה כבשו מאז חמת ודמשק וחזר ארם מידם ועתה השיבם הוא ליהודה : בישראל . ר"ל בכח גבורי ישראל אנשי בני עמו ולא בכח אנשי יהודה : טו (א) בשנת עשרים ושבע . שנויה בס"ע כ"ז לירבעם נתנגע עזריה ומלך מלכות מנוגעת אבל התחלת מלכות עזריה היתה כאחת עם מלכות ירבעם (ר"ל מה שמלך אחרי מות אביו יואש ולא שתחלת ימי מלכותו כי ירבעם מלך שלשה שנים בחיי אביו מאז היתה חשבון ימי מלכותו) כי עזריה מלך ט"ו שנים בחיי אביו והוא בעת מת יואש (ולכך לא תלה המנוגעת במלכות עצמו כי לא היינו יודעין אם חושב מהזמן שמלך בחיי אביו או משמת אביו אבל עתה כאילו יאמר בשנת כ"ז למלכותו והוא כ"ז לירבעם א"כ מזמן שמלך הוא בחיי אביו והוא הזמן אשר מלך ירבעם משמת אביו) : וחמשים ושתים . ט"ו בחיי אביו ול"ז אחרי מות אביו : (ה) וינגע ה' . ובד"ה נאמר

מצודת ציון

(כו) מורה . מל' תמורה וחלוף : ואפס . הוא כענין לא : (כז) למחות . מל' מחיה ומחיקה :
טו (א) עזריה . הוא עוזיהו האמור בדברי הימים ולמטה : קבל

רדק

לקה עוזיהו בצרעת : וישב בבית החפשית . אמרו רז"ל כי המלכות היא עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבודות וכשנצטרע עוזיהו וישב לו בבית אחד לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת הבית בית החפשית ועוד אמרו שעשה לו בית בבית הקברות . כד"א במתים חפשי ות"י ויתב מברא לירושלם : שופט את עם הארץ. לדברינו כל הימים שאביו היה מצורע הוא היה שופט את עם הארץ וכן הוא משמעות הכתוב ולדברי רז"ל כי בשנה שנצטרע נולד ולא שפט את עם הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת וקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ : (ח) בשנת ל' ושמנה שנה לעוזיהו . אם כדברי רז"ל שעוזיהו וירבעם מלכו כאחת היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעוזיהו מלך זכריהו בן ירבעם אלא שנאמרה לדעתם כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזה לא מצאנו בכתוב וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדברינו יתרים י"א שנה ונאמר כי אותם י"א שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה אלא כן נראה לפי החשבון : (י) קבל עם . שתי מלות והוא כמו נגד העם תרגום נגד קבל ות"י קדם עמא : (יב) הוא דבר ה' אשר דבר . מלת הוא טעמו למעלה וימיתהו וימלך תחתיו כאשר דבר ה' וכיון שמלך רב או מעט כבר נתקיים דבר ה' ונוסבה המלוכה לאחרים כי הם

סְגִיר עַד יוֹם מוֹתֵיהּ וִיתֵיב בַּר מִן יְרוּשְׁלֶם וְיוֹתָם בַּר מַלְכָּא מְמַנָּא עַל בֵּיתָא דָאִין יַת עַמָּא דְאַרְעָא :
ו וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי עֲזַרְיָהוּ וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה :
ז וּשְׁכִיב עֲזַרְיָה עִם אֲבָהָתוֹהִי וּקְבָרוּ יָתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ יוֹתָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי :
ח בִּשְׁנַת תְּלָתִין וְתַמְנֵי שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ זְכַרְיָהוּ בַּר יָרָבְעָם עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שִׁתָּא יַרְחִין :
ט וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי לָא סְטָא מֵחוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְחַיֵּב יַת יִשְׂרָאֵל :
י וּמְרַד עֲלוֹהִי שַׁלֻּם בַּר יָבֵשׁ וּמְחָהִי קֳדָם עַמָּא וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי :
יא וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי זְכַרְיָה הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל :
יב הוּא פִּתְגָמָא דַיְיָ דִּי מַלֵּיל עִם יֵהוּא לְמֵימַר בְּנִין רְבִיעָאִין יִתְּבוּן לָךְ עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה כֵן :
יג שַׁלּוּם בַּר יָבֵשׁ מְלַךְ בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּתְשַׁע שְׁנִין לְעֻזִּיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ יְרַח יוֹמִין בְּשֹׁמְרוֹן :
יד וּסְלִיק מְנַחֵם בַּר גָּדִי מִתִּרְצָה וַאֲתָא לְשֹׁמְרוֹן וּמְחָא יַת שַׁלּוּם בַּר יָבֵשׁ בְּשֹׁמְרוֹן וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי :
טו וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי שַׁלּוּם

עַד־י֣וֹם מֹת֔וֹ וַיֵּ֖שֶׁב בְּבֵ֣ית הַחָפְשִׁ֑ית
וְיוֹתָ֤ם בֶּן־הַמֶּ֙לֶךְ֙ עַל־הַבַּ֔יִת שֹׁפֵ֖ט אֶת־
עַ֥ם הָאָֽרֶץ׃ ו וְיֶ֛תֶר דִּבְרֵ֥י עֲזַרְיָ֖הוּ וְכָל־
אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה הֲלֹא־הֵ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־
סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יְהוּדָֽה׃
ז וַיִּשְׁכַּ֤ב עֲזַרְיָה֙ עִם־אֲבֹתָ֔יו וַיִּקְבְּר֥וּ
אֹת֛וֹ עִם־אֲבֹתָ֖יו בְּעִ֣יר דָּוִ֑ד וַיִּמְלֹ֛ךְ
יוֹתָ֥ם בְּנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃ ח בִּשְׁנַ֨ת
שְׁלֹשִׁ֤ים וּשְׁמֹנֶה֙ שָׁנָ֔ה לַעֲזַרְיָ֖הוּ מֶ֣לֶךְ
יְהוּדָ֑ה מָ֠לַךְ זְכַרְיָ֨הוּ בֶן־יָרָבְעָ֤ם עַל־
יִשְׂרָאֵל֙ בְּשֹׁמְר֔וֹן שִׁשָּׁ֖ה חֳדָשִֽׁים׃
ט וַיַּ֤עַשׂ הָרַע֙ בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֔ה כַּאֲשֶׁ֥ר עָשׂ֖וּ
אֲבֹתָ֑יו לֹ֣א סָ֗ר מֵֽחַטֹּאות֙ יָרָבְעָ֣ם בֶּן־
נְבָ֔ט אֲשֶׁ֥ר הֶחֱטִ֖יא אֶת־יִשְׂרָאֵֽל׃
י וַיִּקְשֹׁ֤ר עָלָיו֙ שַׁלֻּ֣ם בֶּן־יָבֵ֔שׁ וַיַּכֵּ֥הוּ
קָבָל־עָ֖ם וַיְמִיתֵ֑הוּ וַיִּמְלֹ֖ךְ תַּחְתָּֽיו׃
יא וְיֶ֖תֶר דִּבְרֵ֣י זְכַרְיָ֑ה הִנָּ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־
סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
יב ה֣וּא דְבַר־יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֤ר אֶל־יֵהוּא֙
לֵאמֹ֔ר בְּנֵ֣י רְבִיעִ֔ים יֵשְׁב֥וּ לְךָ֖ עַל־
כִּסֵּ֣א יִשְׂרָאֵ֑ל וַֽיְהִי־כֵֽן׃
יג שַׁלּ֤וּם בֶּן־יָבֵישׁ֙ מָלַ֔ךְ בִּשְׁנַ֗ת שְׁלֹשִׁ֤ים
וָתֵ֙שַׁע֙ שָׁנָ֔ה לְעֻזִּיָּ֖ה מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה
וַיִּמְלֹ֥ךְ יֶֽרַח־יָמִ֖ים בְּשֹׁמְרֽוֹן׃ יד וַיַּעַל֩
מְנַחֵ֨ם בֶּן־גָּדִ֜י מִתִּרְצָ֗ה וַיָּבֹא֙ שֹֽׁמְר֔וֹן
וַיַּ֛ךְ אֶת־שַׁלּ֥וּם בֶּן־יָבֵ֖ישׁ בְּשֹׁמְר֑וֹן
וַיְמִיתֵ֖הוּ וַיִּמְלֹ֥ךְ תַּחְתָּֽיו׃ טו וְיֶ֙תֶר֙ דִּבְרֵ֣י

ל' חס' וג' חס' בליש'. ב' זוגין
י"ג בטע' בסיפ'
ד' דנביאים
ג' בנביאים ואעידה לי וכו' ד"ה דכו' במ"ו
ח' מ"ל
ה' בנבי'
ב' חד חס'. ב' ג' מ"ל בנביא' ו' חס'
ד'
ב' וכתב
ג' מ"ל
ח' מ"ל

בבית ה' זוגין מן ב' חד בית וחד בבית וסי' נמס' בירמי' סימ' לז' : עזריהו ד' בנביאים וסי' ואלה השרים אשר . ועזריהו בן נתן . ויתר דברי עזריהו . בשנת שלשים ושמנה . ומן ועזריהו בן עודד דברי הימים עד סוף ספרא דכוו' במ"א ולו אחים קדמא דפסוק : וימיתהו ח' מל' וסי' נמס' לעיל בסי' חלק א' סימן י"ג :

רשי

הימים שנכנס להיכל להקטיר על המזבח הקטורת : בבית החפשית . בית בבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי בירושלמי : (ח) בשנת ושמ' שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו . אף מכאן יש ללמוד עזרי' משמת יואש מלך ישראל ט"ו שנה בחיי אמציה אביו שאם לא ע... שמת אביו נמצא שלא כ... בשנת ט"ו לירבעם בן ... וירבעם מלך ארבעים... נמצא שמת ירבעם בש... לעוזיה והיאך הוא אומר ל"ח אלא על כרחך וירבעם מלכו כאחת שירבעם מלך בחיי יהואש ג' שנים לכ... אומר וירבעם ישב על... שישב כבר ועוזיה עמד ... יואש ומלך ירבעם מלכות... ובסדר עולם ראיתי ... מלך בחיי אביו שנה וא... אם שבוש הסופרים הוא... יכול לייסב בשנת שלשים... לעזריה מלך זכריה אלא... זה : (י) ויכהו קבל עם . ... קדם עמא . לעיני ... (יב) ויהי כן . לא שהיתה... מלכותו לימשך כל כ... לקיים דבר מלך שנאו... יהיה

רלבג

באר בד"ה כי זה קרה לו... חשבו להקטיר במזבח ה... והנה היה אז יותם ב... שופט את עם הארץ כי... ומהעת שהיה מצורע ישב... החפשית לפי שהיה צרי... בדד מחוץ למחנה והיתה ... בית המצורע בית החפש... שהמצורע אין לו עסק ... אדם והוא מפני זה ... מהעסקים והמלאכות ... (ח) בשנת שלשים ושמ... לעזריהו מלך יהודה . לכ... מלך ירבעם בחייו עשר... שנה הנה יהיה זה בש... לעזריהו ולזה ידמה שמל... בחיי אביו י"א שנה כ... עליו קשר בירושלם מ... מאחרי ה' וינס לכי... המליכו כל עם יהו... עזריה ומלך בחיי אב... שנה והעד הנאמן על ... אמרו הוא בנה את ... וישיבה ליהודה אחר... המלך עם אבותיו וזה ... קצת כי מלך בחיי אב... בן

מצודת ציון

(י) קבל עם . תרגום של נגד הוא קבל : (יג) ירח . חדש על שהוא נמנה במהלך הירח : ידיו

מצודת דוד

נאמר שבא לו בזעפו עם הכהנים בעת בא להקטיר ומיתו בו : בבית החפשית . ר"ל עזב הנהגת המלכות והיה חפשי מזה העמל וכמ"ש רז"ל שהמלכות יחשב לעבדות לפי רוב העמל : על הבית . היה ממונה על בית המלך להיות שופט ומשפט העם תחת המלך : (ח) בשנת שלשים ושמנה . כי ירבעם מלך שלש שנים בחיי אביו ולא אחרי מות אביו ובין כולם מ"א וכלו א"כ בל"ח לעזריה כי התחלת מלכות עזריה משמלך בחיי אביו והתחלת מלכות ירבעם משמת אביו היו בזמן אחד אם כן קדמה מלכות ירבעם למלכות עזריה שלש שנים מה שמלך ב' וכלתה שנת מ"א שלו בל"ח לעזריה ואז מלך זכריה : (יב) הוא דבר ה' ... על המקרא שלפני פניו שנא' וימלוך תחתיו והוא דבר ה' וגו' : ויהי ... מלכו יהואחז ויואש וירבעם וזכריה ונפסק מזרעו המלוכה : (יג) בשנת... ותשע . כי זכריה מלך בל"ח לעוזיה ומלך ששה חדשים ואחריו מלך שלו... ל"ט

שַׁלּוּם וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הִנָּם ט׳
כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
טז אָז יַכֶּה־מְנַחֵם אֶת־תִּפְסַח וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ מִתִּרְצָה כִּי ג׳ ומ״ל
לֹא פָתַח וַיַּךְ אֵת כָּל־הֶהָרוֹתֶיהָ בִּקֵּעַ: ח׳ בטע׳ מהמ״ג תלו״ש סימן
יז בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע
שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ מְנַחֵם
בֶּן־גָּדִי עַל־יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שָׁנִים
בְּשֹׁמְרוֹן: יח וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט כ׳
אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל כָּל־יָמָיו:
יט בָּא פוּל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן
מְנַחֵם לְפוּל אֶלֶף כִּכַּר־כָּסֶף לִהְיוֹת ל׳
יָדָיו אִתּוֹ לְהַחֲזִיק הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ:
כ וַיֹּצֵא מְנַחֵם אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יִשְׂרָאֵל י״ג חס׳
עַל כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל לָתֵת לְמֶלֶךְ ס׳ פתח
אַשּׁוּר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים כֶּסֶף לְאִישׁ
אֶחָד וַיָּשָׁב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא־עָמַד שָׁם ג׳
בָּאָרֶץ: כא וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַחֵם וְכָל־אֲשֶׁר י״ג בטעם ה׳כי בס׳פרא
עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר י״ו מ״ל בס׳פר׳
דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
כב וַיִּשְׁכַּב מְנַחֵם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
פְּקַחְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו:
כג בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ ג׳
יְהוּדָה מָלַךְ פְּקַחְיָה בֶן־מְנַחֵם עַל־
יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁנָתָיִם: כד וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מֵחַטֹּאות כו״ל מ״ל בה״ג חס׳
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל: כה וַיִּקְשֹׁר עָלָיו פֶּקַח
בֶּן־רְמַלְיָהוּ שָׁלִישׁוֹ וַיַּכֵּהוּ בְשֹׁמְרוֹן ב׳ בדקד׳ סה כתיב המלך ק׳
בְּאַרְמוֹן בֵּית־מֶלֶךְ אֶת־אַרְגֹּב וְאֶת־
הָאַרְיֵה וְעִמּוֹ חֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי
גִלְעָדִים וַיְמִתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו: ל׳. כו״ון חס׳ במ״ח

וּמֵרְדֵיהּ דִּי מְרַד הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרֵי פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: טז בְּכֵן מְחָא מְנַחֵם יָת תִּפְסַח וְיָת כָּל דִּי בָהּ וְיָת תְּחוּמָהָא מִתִּרְצָה אֲרֵי לָא פְּתָחַת תַּרְעָהָא לְאַשְׁלָמָא וּמְחָא וְיָת כָּל מְעַדְיָתָהָא בְּזַע: יז בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּתְשַׁע שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה מְלַךְ מְנַחֵם בַּר גָּדִי עַל יִשְׂרָאֵל עֲסַר שְׁנִין בְּשֹׁמְרוֹן: יח וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מֵעַל חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּב יַת יִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמוֹהִי: יט אֲתָא פוּל מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל אַרְעָא וִיהַב מְנַחֵם לְפוּל אֲלַף כִּכְּרִין דִּכְסַף לְאַשְׁלָמָא יְדוֹהִי עִמֵּיהּ לְאַתְקָפָא מַלְכוּתָא בִּידֵיהּ: כ וּרְמָא מְנַחֵם יַת כַּסְפָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל כָּל גִּבָּרֵי חֵילָא לְמִתַּן לְמַלְכָּא דְאַתּוּר חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף לְגַבְרָא חַד וְתַב מַלְכָּא דְאַתּוּר וְלָא אַגְזִיק תַּמָּן בְּאַרְעָא: כא וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי מְנַחֵם וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: כב וּשְׁכִיב מְנַחֵם עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ פְּקַחְיָה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: כג בִּשְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ פְּקַחְיָה בַּר מְנַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן תַּרְתֵּין שְׁנִין: כד וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מֵחוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּב יַת יִשְׂרָאֵל: כה וּמְרַד עֲלוֹהִי פֶּקַח בַּר רְמַלְיָהוּ גִּבָּרֵיהּ וּמְחָהִי בְּשֹׁמְרוֹן בְּאִידְרוֹן בֵּית מַלְכָּא יַת אַרְגּוֹב וְיַת אַרְיָא וְעִמֵּיהּ חַמְשִׁין גַּבְרָא מִבְּנֵי גִלְעָדָאֵי וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ

רשי

...רי אשר יצא מפי וגו׳ ...ה יא): (טז) כי לא פתח. ...ר לא פתח לו את העיר ...מלך עליהם: ההרותיה. ...ים ההרות שבה בקע: ...לישו. גבור שלו: את ...את האריה. כל ארגוב ...טין החשובין וכל טרכונין ...ארמי פלטין החשובין ...בארמון הגדול אשר ...ארגוב: ואת האריה. ...שהיה ארי׳ של זהב ...עומד

רלבג

...עשרה שנה כשהמליכוהו ...ביו: (טז) ואת גבוליה ...כי לא פתח. ידמה ...לא היתה מארץ ישראל ...לה מנחם לשלום ולא ...להשלי׳ עמו ולא פתח ...הכה אותה ואת כל ...כה ואת גבוליה אשר ...עיר מתרצה ואילך וגם ...גדלים החזקי׳ הבנויי׳ ...אשר בה בקע: (כה) בארמון ...מלך את ארגב ואת ...אחשוב שארגוב קרא ...על כל חבל ארגוב ...קרא גבור אחר ...אריה על צד ההשאלה ...גבורתו. והנה קשר עליו ...ם שני אלו השרים והיו ...כן חמשים איש מבני ...כי לבני גלעד היה חבל ...לפי מה שאחשוב: ויקח

...מ״ל בנביאי׳ וסי׳ שלום בן ...ר״פ. ויעל מנחם בן ...יתר דברי שלום • וכל ...כונ׳ מלאים במ״ו חס׳ וסי׳ ...ורחבעם. לשלם הקרחי. ...בן שלם. אשת שלם בן ...חשערים בני שלם תגינא ...שלם וטלם ואורי: ...ח׳ מלין בתרי טעמי ...חא לא ישרתנה מירכא ...כי אם בח׳ מקומות וסי׳ ...תלו״ש ופי׳ בסדר אמר: ...קים על על וכלה במצעון ...ורצו המים שרץ נפש. או ...דה. צו את אחרן. ...חו את אשר עשה מיכה. ...ני ישראל דויחזק ה׳ את ...ויאמר לכי וישלח אתה. ...גה אחרי אכלה בשלה. ...הדבר הזה. ועתה כה ...עבדי לדוד דשמואל. ...נתם את הכסף. והמלך ...ת השליש. ערות על ...כן על בחוריו. ואמרתם ...גבה לבך ביפיך. לא לנו ...בית המן. הדבר אשר

רדק

הם היו רשעים כלם ואילו היו טובים ארכה מלכותם עוד וכבר היתה מלכותם ראויה להפסק קודם זה מפני עונותם ולא מלך זכריה אותם ששה חדשים אלא לקיים דבר ה׳ בעבור שידעו העם כי אמת דבר הנביא ליהוא בשם ה׳ כשאמר לו בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל: (טז) את תפסח ואת כל אשר בה. תפסח לא היתה מארץ ישראל אלא מעבר הנהר מארם וכן כתוב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ונראה כי היתה לגבול ארץ ישראל נכח תרצה ותרצה היתה מארץ ישראל מקומו של מנחם ומנחם בא להלחם על תפסח וקרא לשלום אליה להיותה לו למס ולא פתח לו עם העיר וזהו שאמר כי לא פתח ויך והכה אותה ואת כל גבוליה מתרצה כלומר מגבול תרצה ואילך כל הנמצא בכל גבוליה הכה ועוד כי כל ההרות שבה בקע דרך נקמה ובזיון: ההרותיה. בשתי ידיעות כמו בתוך האהלי: (כ) ולא עמד שם בארץ. לא נתעכב שם אלא שב לו לארצו כיון שקבל הכסף ולא שמרה מאויב אחר וי״ת ולא אנזיק תמן בארעא: (כה) בארמון בית מלך. כן כתיב וקרי המלך והענין אחד: את ארגב ואת האריה. עם ארגב ועם האריה ושני גבורים היו שמם כך ועמהם בא ועם חמשים מבני גלעדים

מצודת ציון

(יט) ידיו. כמו ידיו: להחזיק. מל׳ חוזק: (כה) שלישו. שר שלו: ארמון. אהל

מצודת דוד

...ים: (טז) מתרצה. מעבר תרצה: כי לא פתח. על שלא פתח תפסח ...ה העיר לבוא בה ולזה הכה את תפסח ואת גבולים אשר מעבר תרצה: בקע. ...ההרות להוציא וולדותיהן: (יז) בשנת שלשים ותשע. ר״ל אחר שעבר ל״ט ...כי שלום מלך בסוף ל״ט לעזריה ונהרג אחר ירח ימים ובשנה שבאה בכלות ...ה היה בתחלת מ׳ מלך מנחם: עשר וגו׳. ומקוטעות היו: (יט) בא פול. כאשר ...ובקש מנחם לתת לו אלף ככר כסף לעזור לו על המלוכה: (כ) ויוצא מנחם. הוציא את הכסף מזולתו והטילו על ישראל ומפרש שעל גבורי החיל הטיל כל אחד חמשי׳ שקל: ולא עמד. לא נתעכב: (כג) בשנת חמשי׳ שנ׳. כי מנח׳ מלך בשנת מ׳ לעזרי׳ ומלך י׳ שנים מקוטעות וכלו אם כן במ״ט לעזרי׳ ובשנה שבאה מלך פקחיה והיא נ׳ לעזרי׳: שנתי׳. ומקוטעות היו: (כה) בארמון. בהיכל של בית המלך. את ארגוב ואת האריה. עם הארגוב ועם האריה והם שמות שני גבורי׳ ואולי נקרא ארגוב על שהי׳ מושל בחבל הארגוב והארי׳ ע״ש גבורתו ופקח שהתחבר עמהם ועוד היו חמשי׳ איש והמיתו את פקחיה

כו וְיֶתֶר דִּבְרֵי פְקַחְיָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
כז בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לַעֲזַרְיָה
מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ
עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים שָׁנָה׃
כח וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִן־
חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כט בִּימֵי פֶּקַח מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל בָּא תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וַיִּקַּח אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־אָבֵל בֵּית־
מַעֲכָה וְאֶת־יָנוֹחַ וְאֶת־קֶדֶשׁ וְאֶת־
חָצוֹר וְאֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־הַגָּלִילָה כֹּל
אֶרֶץ נַפְתָּלִי וַיַּגְלֵם אַשּׁוּרָה׃ ל וַיִּקְשָׁר־
קֶשֶׁר הוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה עַל־פֶּקַח בֶּן־
רְמַלְיָהוּ וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיוֹתָם בֶּן־
עֻזִּיָּה׃ לא וְיֶתֶר דִּבְרֵי־פֶקַח וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
לב בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְפֶקַח בֶּן־
רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ יוֹתָם בֶּן־
עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ לג בֶּן־עֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
יְרוּשָׁא בַּת־צָדוֹק׃ לד וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה עֻזִּיָּהוּ
אָבִיו עָשָׂה׃ לה רַק הַבָּמוֹת לֹא סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת
הוּא בָּנָה אֶת־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה
הָעֶלְיוֹן׃ לו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹתָם וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
לז בַּיָּמִים הָהֵם הֵחֵל
יְהוָה לְהַשְׁלִיחַ בִּיהוּדָה רְצִין מֶלֶךְ
אֲרָם וְאֵת פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ׃ לח וַיִּשְׁכַּב
יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו

תחותוהי: כו ושאר פתגמי פקחיה וכל די עבד הא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: כז בשנת חמשין ותרתין שנין לעזריה מלך שבטא דבית יהודה מלך פקח בר רמליהו על ישראל בשמרון עסרין שנין: כח ועבד דביש קדם יי לא סטא מן חובי ירבעם בר נבט דחטיב ית ישראל: כט ביומי פקח מלכא דישראל אתא תגלת פלאסר מלכא דאתור ושבא ית עיון וית אבל בית מעכא וית ינוח וית קדש וית חצור וית גלעדא וית גלילא כל ארעא שבט נפתלי ואגלינון לאתור: ל ומרד מרדא הושע בר אלה על פקח בר רמליהו ומחהי וקטליה ומלך תחותוהי בשנת עסרין ליותם בר עזיה: לא ושאר פתגמי פקח וכל די עבד הא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: לב בשנת תרתין לפקח בר רמליהו מלכא דישראל מלך יותם בר עזיהו מלך שבטא דבית יהודה: לג בר עשרין וחמש שנין הוה כד מלך ושית עשרי שנין מלך בירושלם ושום אמיה ירושא בת צדוק: לד ועבד דכשר קדם יי ככל דעבד עזיה אבוהי עבד: לה לחוד במתא לא עטרא עד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמיא על במתא הוא בנא ית תרע בית מקדשא דיי עלאה: לו ושאר פתגמי יותם וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: לז ביומיא האינון שרי יי לגראה בדבית יהודה רצין מלכא דארם וית פקח בר רמליהו: לח ושכיב יותם עם אבהתוהי ואתקבר עם

רדק

גלעדים וימיתוהו: (ל) בשנת עשרים ליותם. והיאך היה זה והלא יותם לא מלך אלא י"ו והיאך מונה לו עשרים ועשרים של פקח שלמו בשנת ד' לאחז אם כן היה לו לומר בשנת ד' לאחז ואומר בסדר עולם וכי אפשר לומר כן אלא שהיתה גזירה גזורה בימי יותם. דבר אחר שרצה הכתוב למנות ליותם בקבר ולא לאחז בחיים: (לב) בשנת שתים לפקח. בתחילת שתים ופקח מלך בשנת חמשים ושתים לעזריה ועזריה מת בסוף נ"ב לו ומלך יותם הנה בשנת שתים לפקח מלך יותם: (לה) הוא בנה את שער בית ה' העליון. השער הזה היה בין בית ה' ובין בית המלך כמו שראינו בדבר יואש ויורידו את המלך מבית ה' ויבואו דרך שער הרצים בית המלך ומה שאמר כי הוא בנה אותו הוסיף בו בניין או נפל ובנהו שהרי שלמה בנה שער בין ביתו ובית ה' כמו שאמר ועולתו אשר יעלה בית ה': (לז) בימים ההם החל ה'. אחר שמת

מצודת דוד

פקחים: (כז) בשנת חמשים ושתים. כי פקחיה מ"ך בנ' לעזריה ומלך שנתים מקוטעות וכלו בנ"א לעזריה ובשנה הבאה מלך פקח והיא נ"ב לעזריה: עשרים שנה. ומקוטעות היו: (ל) בשנת עשרים ליותם. כי פקח מלך בנ"ב לעזריה ובסוף השנה ההיא מת עזריה ובתחלת השנה הבאה מלך יותם בנו וימי מלכותו ט"ז שנה ופקח מלך כ' שנה והם שנה אחת ממלכות עזריה וט"ז ממלכות יותם וג' שנים אחרי מות יותם וכלו א"כ בי"ט מהתחלת מלכות יותם ובתחילת השנה הבאה מלך הושע והיא כ' להתחלת מלכות יותם ורצה הכתוב למנות שנות הושע לימי יותם הצדיק בקבר ולא לימי אחז בנו הרשע בחיים: (לב) בשנת שתים. כי פקח מלך שנה אחת בימי עזריה ויותם מלך בשנה שנאה והיא בשנת ב' לפקח: (לג) ושם וכו'. ומקוטעות היו: (לה) הוא בנה. ר"ל עשה עליו בנין נכבד וגדול ממה שהיתה או שנפל ועשהו מחדש ואולי זהו שנקרא שער ה' החדש (ירמיה כ"ו): (לז) בימים ההם

רשי

עומד באותו ארמון: (ל
עשרים ליותם. הי'לו לומ
ארבע לאחז שהרי ש
מלכות יותם שש עשר
אלא לפי שהי' אחז ר
הכתוב למנותם ליותם
ולא לאחז בחיים כך הי
עולם: (לז) בימים ה
בסוף ימיו של יותם: ל
לגרות

רלבג

(כט) ויקח את עיון ו
בית מעכה ואת ינוח וא
הנה זה היה לפי מה
מה שזכר בספר ד"ה כ
פלאסר מלך אשור
לראובני ולגדי ולח
המנשי ויביאם לחלח
והרא ונהר גוזן ולפי
המדינו' היו מארץ אש
בזה המקום ויגלם
(לב) בשנת שתים ל
רמליהו מלך ישראל מלך
ר"ל בראש השנ' השנית
שנת חמשי' ושנים לעזר
פקח ומת עזריה בשנה
(לז) בימים ההם ה
להשליח ביהוד' רצין
לגרו' ביהודה או לש
היה אחרי מות יותם
אחז נתחברו אלה המ
ירושלם מפני רוב חט
כמו שנתבאר בספר ד
הכו בה מכה גדולה ו
היו צרים על ירושלם
להלחם כי חמל הש"י
ולא

היה אל ירמיהו: א
קמצין בקריאת וסי'
מחוילה עד שור אשר. ב
מלך ישראל: בא תגלת
ויגל מלך אשור את
עד אשר הסיר. בשנת
להושע. תהיה מסלו
במלכו ז' וסי' יהורם בן
דמלכים. אמציהו בן
עזריה בן אמציה. יותם
בלא המדה. יותם
דדברי הימים: אשר
וסימ' עמרי. אחזיהו. ו

מצודת צי

(כט) אבל בית מעכה. שן ש
כגלילה. ארץ הגליל: (ל
התחיל: להשליח. לגרו
כמו שני משליח בך (שמו
הוריה

בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ טז א בִּשְׁנַת שְׁבַע־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מָלַךְ
אָחָז בֶּן־יוֹתָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ב בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְלֹא־
עָשָׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו כְּדָוִד
אָבִיו׃ ג וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וְגַם אֶת־בְּנוֹ הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֹתָם מִפְּנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיְזַבֵּחַ וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת
וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ ה אָז
יַעֲלֶה רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־
רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ
לַמִּלְחָמָה וַיָּצֻרוּ עַל־אָחָז וְלֹא יָכְלוּ
לְהִלָּחֵם׃ ו בָּעֵת הַהִיא
הֵשִׁיב רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם אֶת־אֵילַת
לַאֲרָם וַיְנַשֵּׁל אֶת־הַיְהוּדִים מֵאֵילוֹת
וַאֲרוֹמִים בָּאוּ אֵילַת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וַיִּשְׁלַח אָחָז מַלְאָכִים
אֶל־תִּגְלַת פְּלֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר
עַבְדְּךָ וּבִנְךָ אָנִי עֲלֵה וְהוֹשִׁעֵנִי מִכַּף
מֶלֶךְ־אֲרָם וּמִכַּף מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
הַקּוֹמִים עָלָי׃ ח וַיִּקַּח אָחָז אֶת־הַכֶּסֶף
וְאֶת־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה
וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ־
אַשּׁוּר שֹׁחַד׃ ט וַיִּשְׁמַע אֵלָיו מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶל־דַּמֶּשֶׂק
וַיִּתְפְּשֶׂהָ וַיַּגְלֶהָ קִירָה וְאֶת־רְצִין
הֵמִית׃ י וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ אָחָז לִקְרַאת
תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר דּוּמֶּשֶׂק
וַיַּרְא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּדַמָּשֶׂק
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶל־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן
אֶת־דְּמוּת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־תַּבְנִיתוֹ לְכָל־
מַעֲשֵׂהוּ׃ יא וַיִּבֶן אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז
מִדַּמֶּשֶׂק כֵּן עָשָׂה אוּרִיָּה הַכֹּהֵן עַד־
בּוֹא הַמֶּלֶךְ־אָחָז מִדַּמָּשֶׂק׃ יב וַיָּבֹא
הַמֶּלֶךְ מִדַּמֶּשֶׂק וַיַּרְא הַמֶּלֶךְ אֶת־

אַבְהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי וּמְלַךְ אָחָז בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ א בִּשְׁנַת שְׁבַע עַסְרֵי שְׁנִין לְפֶקַח בַּר רְמַלְיָהוּ מְלַךְ אָחָז בַּר יוֹתָם מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ ב בַּר עַשְׂרִין שְׁנִין אָחָז כַּד מְלַךְ וְשִׁית עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְלָא עֲבַד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהֵיהּ כְּדָוִד אֲבוּהִי׃ ג וַאֲזַל בְּאוֹרַח מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְאַף יַת בְּרֵיהּ אַעֲבַר בְּנוּרָא כְּתוֹעֲבַת עַמְמַיָּא דְתָרִיךְ יְיָ יָתְהוֹן מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וְדַבַּח וְאַסֵּיק בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא וְעַל רָמָתָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עֲבוּף׃ ה בְּכֵין סְלֵיק רְצִין מַלְכָּא דַאֲרָם וּפֶקַח בַּר רְמַלְיָהוּ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִירוּשְׁלֵם לַאֲגָחָא קְרָבָא וְצָרוּ עַל אָחָז וְלָא יְכִילוּ לַאֲגָחָא׃ ו בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲתֵיב רְצִין מַלְכָּא דַאֲרָם יַת אֵילַת לַאֲרָם וְתָרִיךְ יַת יְהוּדָאֵי מֵאֵילַת וַאֲרָמָאֵי אֲתוֹ לְאֵילַת וִיתִיבוּ תַמָּן עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ז וּשְׁלַח אָחָז אִזְגַּדִּין לְוָת תִּגְלַת פִּלְסֶר מַלְכָּא דְאַתּוּר לְמֵימַר עַבְדָּךְ וּבְרָךְ אֲנָא סַק וּפְרוֹקְנִי מִיַּד מַלְכָּא דַאֲרָם וּמִיַּד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּקָמוּ עֲלַי׃ ח וּנְסֵיב אָחָז יַת כַּסְפָּא וְיַת דַּהֲבָא דְאִשְׁתְּכַח בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּבְאוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא וְשַׁדַּר לְמַלְכָּא דְאַתּוּר שׁוֹחֲדָא׃ ט וְקַבֵּיל מִנֵּיהּ מַלְכָּא דְאַתּוּר וּסְלֵיק מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל דַּמֶּשֶׂק וְאַחְדַהּ וְאַגְלֵי עַמָּא דִי בָהּ לְקִירִינָא וְיַת רְצִין קְטַל׃ י וַאֲזַל מַלְכָּא אָחָז לְקַדָּמוּת תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מַלְכָּא דְאַתּוּר לְדוּמֶּשֶׂק וַחֲזָא יַת מַדְבְּחָא דִי בְדַמֶּשֶׂק וְשַׁדַּר מַלְכָּא אָחָז לְוָת אוּרִיָּה כַּהֲנָא יַת דְּמוּת מַדְבְּחָא וְיַת טִיקוּסֵיהּ לְכָל עוֹבָדוֹהִי׃ יא וּבְנָא אוּרִיָּה כַּהֲנָא יַת מַדְבְּחָא כְּכָל דִּשְׁלַח מַלְכָּא אָחָז מִדַּמֶּשֶׂק כֵּן עֲבַד אוּרִיָּה כַּהֲנָא עַד דַּאֲתָא מַלְכָּא אָחָז מִדַּמֶּשֶׂק׃ יב וַאֲתָא מַלְכָּא מִדַּמֶּשֶׂק וַחֲזָא מַלְכָּא יַת מַדְבְּחָא

רש"י

: (ט) ויגלה קירה . את [א]שר כה הגלה למדינה [ל]קיר : (יא) עד בא . [ב]בוא המלך מדמשק : ואת

רלב"ג

[א]מר להשחיתו : (ו) וינשל [ה]יהודים מאילות . ר"ל [ה]שליכם וגרשם משם [א]ילת שבנה עוזיה כמו : (ז) הקומים עלי . ר"ל [ה]עולים עלי : (ט) ויגלה קירה . [ה]גלה העם אשר בדמשק [לקי]ר : (יא) ויבן אוריה . ר"ל ויבנה אוריה הכהן [ה]מזבח בעוד שהי' בא [ה]אחז מדמשק עד שכאשר בא

רד"ק

שמת יותם : (ו) את אילת לארם . שכבר לקחה עזריה מלך יהודה : וינשל את היהודים מאילות . והיא אילת כי כן היתה נקראת אילת ואילות וכן בדברי הימים אילות ופירוש וינשל כמו ונשל גוים רבים מפניך ענין גירושין ושילוח : וארומים באו אילות . כתיב ארמים לפי שמלך ארם לקחה ועל ידו ישבו הארמים וקרי אדומים בדל"ת כי לבני אדום היתה כמו שפירשנו למעלה : (ז) הקומים עלי . תואר בפלס טובים : (ט) ויגלה קירה . העם אשר בה הגלה אל קיר וקיר היתה מאשור הוא שאומר עמוס הנביא וגלו עם ארם קירה

מצודת דוד

הזה . אחרי מות יותם :

טז (א) בשנת שבע עשרה . כי יותם מלך בב' לפקח וימי מלכותו ט"ז שנה וכלו בי"ז לפקח ואז מלך אחז : (ג) וגם וכו' . ומקוטעות היו : (ג) העביר באש . היא עבודת המולך שמעביר בנו בין שתי מדורות אש : (ה) ולא יכלו להלחם . לא התגברו במלחמה על ירושלים : (ו) השיב וכו' את אילת . זו היא האמור למעלה אשר בנה עזריה והשיבה ליהודה ועתה בא רצין והשיבה לארם : וינשל . גלה משם היהודים והאדומים ישבו בה כאשר ישבו בה מאז טרם לקחה אמציה ולפי שבא ארם להחזיר לאדום לזה אמר השיב לארם כאלו היתה שלהם מאז כי באו במקום אדום : (ט) ויגלה . גלה אנשיה אל קיר והיא מארץ אשור : (י) אוריה הכהן . יתכן שהיא אמריה הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות : את דמות המזבח . כי ישרה בעיניו תבניתו ושלח הדמות אל הכהן לעשות מזבח כדמותו : לכל מעשהו . ר"ל את תבנית הציורים הפרטי' שבו : (יא) ככל וכו'. אף הציורי' הפרטי':

עד

אחז . אמון : בעיר דוד ד' [ס]מוכי וסי' וישכב שלמה . אסא . וישכב יהושפט . יותם . תעבות ט' כתיב ט' בקריאה וסי' וילך בדרך [י]שראל דאחז דמלכים . וילך [ד]אחז דדברי הימים . גם הכהנים . יען אשר עשה . ויסר יאשיהו את כל . להפר מצותיך . ואשלח [ד]ירמיה . ויתר דברי יהויקים [...]תיו . כתעבותיה' לכנעני : [...]ין קדמאי תעבות כתיבין [ק]דמ' וב' מ"ל דמ"ל וסי' [...]בכפך . כתועבות הגוים [...] בדברי הימים . ושארא [...] כתיב חס' ו' בתרא : י"ז [...]קריאה דלא מפקי' א' ולית [...]ג וסי' שלתך יתן את שלתך [ש]אלת . חטאים לה' לאכל [...]ם . ותזרני חיל למלחמה [...]ל . להשו' גלים נצים [...] . וירפו המים עד היום [...]פלסר וישלח אחז מלאכים [...]ויער אלהי ישראל . כלו [...]רכלתך מלו . נשו לשוא [...] ונשו את כלמתם . משתו [...]לים . הפורים כי מבית [...] . השפות את שער הגיא [...] קרוא אני קרוא לה . שרית [...]לה אנשי מלחמה בד"ה . [...] משה ואהרן בכהניו ושמואל

[מ]צודת ציון

[...] סוריה . גירש : (ח) וידלו . [...]ל : (ו) וינשל . ענין [...]כמו ונשל גוים רבים (דברים [...]) (ח) בית ס' . כבית ה' :

[...] לנקר

רדק

קירה אמר ה' : (יב) ויקרב המלך על המזבח . פועל יוצא וזה לבדו מן הקל יוצא ר"ל הקריב על המזבח קרבנותיו והעלה עולותיו או יהיה ויקרב פועל עומד כמשפטו ויהיה על המזבח כמו אל המזבח קרב הוא בעצמו אל המזבח והעלה עליו : (יד) ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה'. סמוך עם ה"א הידיעה וכמוהו הממלכות כנען והוא המזבח שעשה שלמה כמו שפירשתי בבנין הבית אמר שזה המזבח נתן אותו עם המזבח אשר לפני ה' ופירוש ויקרב מאת פני הבית הקריב זה המזבח ממזבח הנחשת שהיה בעזרה את פני הבית הקריב זה יותר לצד הבית ונתן אותו בין המזבח ובין בית ה' על ירך המזבח לצד צפון : (טו) ויצוהו המלך אחז . כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו . והכתוב הוא כמו ותראהו את הילד וענין אחד הוא הכתיב והקרי : על המזבח הגדול . זהו המזבח שעשה ואמר שיהיה הוא עקר ומזבח ה' כטפל לו וזהו שאמר יהיה לי לבקר כלומר לפעמים כשארצה לבקרו ולהעלות עליו : (יז) את המסגרות המכונות . סמוך עם הה"א הידיעה כמו המזבח הנחשת ופירוש קצץ המסגרות המכונות שהיו סוגרות הכיורות בתוכן וקצץ אותן מסגרות והסיר הכיורות וכן הים הוריד מעל הבקר הנחשת ונתן אותו על מרצפת אבנים וכן הכיור נתן על מרצפת אבנים ובאמרו את הכיור הוא שם כלל כי עשרה כיורות היו ואחר שאמר המסגרות המכונות ידענו כי על הכיורות אמר כן כי אם אמר על כיור אחד לבדו לא היה אומר המכונות כי אם המכונה וכל זה שעשה לא עשה אלא דרך בזיון והכעסה כמו שעשה מן המזבח ג"כ וכמו שכבה את הנרות וכמו שסגר דלתות בית ה' כדי שלא יכנס שם אדם להקריב ועשה מזבחות בכל פנה בירושלם כמו שאומר בד"ה ומתחלה שם המזבח שעשה לפני מזבח ה' ועשה אותו עקר ומזבח ה' טפל לו וכאשר הכעים עוד השחית כלי בית האלהים וסגר הדלתות שלא יכנס אדם שם : אשר תחתיה . זכר הים בלשון נקבה ובשאר מקומות לשון זכר : מרצפת אבנים. כמו רצפת בהט ושש וקרקע ההיכל לא היה מרצפת אבנים כי אם מצופה זהב היה מרוקע על נסרים של ארז אלא מרצפת אבנים ר"ל שהוא עשה להם מרצפות אבנים במקום המכונות : (יח) ואת מיסך השבת . כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא ושרשו יסך מענין סכך שניס שרשים וענין אחד וי"ת טיקוס שבתא ובמקצת נוסחאות ית טקס מדבחא דשבתא וענינו בנין שעשו לאנשי

תרגום

וְקָרֵיב מַלְכָּא עַל מַדְבְּחָא וְאַסֵּיק עֲלוֹהִי : יג וְאַסֵּיק יַת עֲלָתֵיהּ וְיַת מִנְחָתֵיהּ וְנַסֵּיךְ יַת נִסְכֵּיהּ וּזְרַק יַת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי לֵיהּ עַל מַדְבְּחָא : יד וְיַת מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא דִּי קֳדָם יְיָ וְקָרֵיב מִן קֳדָם בֵּיתָא מִבֵּין מַדְבְּחָא וּמִבֵּין בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ וִיהַב יָתֵיהּ עַל צִידָא דְמַדְבְּחָא צִפּוּנָא : טו וּפַקֵּיד מַלְכָּא אָחָז יַת אוּרִיָּה כַּהֲנָא לְמֵימַר עַל מַדְבְּחָא רַבָּא אַסֵּיק יַת עֲלַת צַפְרָא וְיַת מִנְחַת רַמְשָׁא וְיַת עֲלַת מַלְכָּא וְיַת מִנְחָתֵיהּ וְיַת עֲלַת כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן וְכָל דַּם עֲלָתָא וְכָל דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא עֲלוֹהִי תִּזְרוֹק וּמַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא יְהֵי לִי לְבַקָּרָא : טז וַעֲבַד אוּרִיָּה כַּהֲנָא כְּכֹל דְּפַקֵּיד מַלְכָּא אָחָז : יז וְקַצֵּיץ מַלְכָּא אָחָז יַת גְּדַנְפֵי בְּסִיסַיָּא וְאַעְדִּי מִנְהוֹן יַת כִּיוֹרָא וְיַת יַמָּא אַחִית מֵעַל תּוֹרַיָּא דִנְחָשָׁא תְּחוֹתוֹהִי וִיהַב יָתֵיהּ עַל רְצָפַת אַבְנַיָּא : יח וְיַת

מקרא

הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְרַב הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּזְבֵּחַ (ס')
וַיַּעַל עָלָיו : יג וַיַּקְטֵר אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־
מִנְחָתוֹ וַיַּסֵּךְ אֶת־נִסְכּוֹ וַיִּזְרֹק אֶת־ (ג')
דַּם־הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר־לוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ :
יד וְאֵת הַמִּזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי (ב')
יְהוָה וַיַּקְרֵב מֵאֵת פְּנֵי הַבַּיִת מִבֵּין (ס')
הַמִּזְבֵּחַ וּמִבֵּין בֵּית יְהוָה וַיִּתֵּן
אֹתוֹ עַל־יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפוֹנָה :
טו וַיְצַוֵּהוּ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן (ויצוה ק')
לֵאמֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל הַקְטֵר אֶת־ (ב')
עֹלַת־הַבֹּקֶר וְאֶת־מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֶת־ (ג')
עֹלַת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וְאֵת עֹלַת
כָּל־עַם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
וְכָל־דַּם עֹלָה וְכָל־דַּם־זֶבַח עָלָיו (ד' דסמי')
תִּזְרֹק וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת יִהְיֶה־לִּי לְבַקֵּר : (ב' אחר עשה מנז)
טז וַיַּעַשׂ אוּרִיָּה הַכֹּהֵן כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
הַמֶּלֶךְ אָחָז : יז וַיְקַצֵּץ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־
הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכֹנוֹת וַיָּסַר מֵעֲלֵיהֶם
וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־הַיָּם הוֹרִד מֵעַל (אֵת ק' · ב' חס' בנביאי' · ג' כ"כ)
הַבָּקָר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן
אֹתוֹ עַל מַרְצֶפֶת אֲבָנִים : יח וְאֶת־מֵיסַךְ (ג' · מוסך ק')

בקוראי שמו קראים : מאת פני ה' בקרי' וסי' מאת פני יצחק אביו . ויגרש אתם מאת פני פרעה . קרבו שאו את אחיכם מאת פני הבית. ויצא השטן מאת פני ה'. ודין : לבקר ב' בקריא' וסימ' ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ואחר נדרים לבקר : וכל דם ד' בקריאה וסי' חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם . וכל דם לא תאכלו בכל משבותיכם. ויצו המלך אחז ב' בפסוק :

רשי

(יד) ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו' . אי אפשר לומר מזבח הנחשת משה שהרי נגנז . ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו (ה' ז') מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורג שנינו אם שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה ... שהוא הרס את המזבח שמצינו באגדת חלק . ... לפרש מזבח זה ... בכיורות ומכונות של נח... ברכי מזבח והיו אלל ... הקדש וכשעשה אחז את ... לע"ג סילק את הכיור ... לצד אחר מאת פני הב... להפסיק בין המזבח שע... בית ה' ויתן אותו אצ... הקדש צפונה ומצינו ... רבותינו דוגמתו (במ... דף נ"ה) ויבאו ויעמ... מזבח הנחשת (יחזקאל ...) מזבח הנחושת מי ה... להם התחילו ממקום ... שירה לפני הרי כאן ... של נחושת קראו ... (טו) לבקר . לפרקים ... בלבו לבקרו : (יז) את ה... המכונות איצטבלאות ש... עשויות עליהם כמו שנ... מעשה המכונות מסגרו... (יח) מוסך השבת . ... עשוי ...

רלבג

בא מנאו בכוי : (יד) ואת ... הנחשת אשר לפני ה' שזה המזבח שבנה אור... בחצר הכהנים עם מזבח ... אשר לפני ה' שבנה של... זה המזבח השני יותר ... פני ההיכל כאלו הי... המזבח ומבין בית ה... שלא היה מכוון לפני ה... אלל ירך המזבח צפו... ואפשר שמהו לפאו... להיותם עובדים לצבא ... והכוכבי' הצפוניים הכ... חזקים בפעולותיהם בזק... לפי מה שסדר הש"י ... ולזה תמצא פעל הש... חזק במזלות הצפוניים : (טו) והנה קרא אחז המזבח ההוא אשר בנ... הגדול כי אולי היה יותר גדול השיעור או מפני שהיה אצל מחשבתו יותר ... ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר . ר"ל כי לפעמים ארצה לראותו ולבקרו ... עליו : (יז) את המסגרות המכונות . ר"ל המסגרות מסגרות המכונות וה... מהם את הכיור ועמד הכיור בזולת כנו וכן עשה לכל הכיורות אשר ש... הסיר מעל שנים העשר הבקר אשר תחתיו ונתן אותו על רצפת אבנים : (... מוסך השבת אשר בנו בבית . היה כמו אהל לעמוד שם תשמר הי... הערב ...

מצודת ציון

(טו) לבקר . לדרוש כמו לא יבקר הכהן (ויקרא יג) : (יז) ויקצץ . ענין כריתה : המכונות . מל' כן ובסים : הכיור . כעין דוד גדול עשוי לרחצה : הים . עשוי כגיגית גדולה : מרצפת . ענין הצעת אבנים בקרקע : (יח) מיסך . מל' סכך : ויצערהו

מצודת דוד

עד בוא . טרם בוא המלך וכו' : (יב) ויקרב . קרב אל המזבח והעלה עליו ע... (יד) ואת המזבח . מזבח החדש שם עם מזבח הנחושת וכו' שעשה שלמה ... מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת אשר עשה משה במדבר : ו... מזבח החדש מסך ממול פני ההיכל וחוזר ומפרש שמשכו מבין מזבח הנחושת ומבין בית ה' כי מקומו הראוי לו הי' בין מזבח הנחושת ובין ההיכל כי בו נוח להקרי' ולזה ... שלא יפסיק דבר בינו ובין ההיכל הנה הוא לא העמידו במקום הראוי לו כי העמידו בצד מזבח הנחושת בצפונו וקצת מזבח הנחושת הפסיק בינו לבין ההיכל : (טו) המזבח ... כי את מזבח החדש עשהו גדול מאשר שלמה : עולת הבקר . הוא תמיד של שחר : מנחת הערב . זה תמיד של בין הערבים : לבקר . לדרשו בעת מן העתים ... על לבו להקטיר עליו : (יז) ויקצץ . כרת את המסגרות של המכונות והמה הלבזבזין ומחיצות המכונות אשר מתחת לכיורות האמור במ"א שעשה שלמה : את הכיור ... מכונה הסיר את הכיור הנתון עליו : מעל הבקר הנחושת . כי שלמה העמיד את הים על י"ב בקר נחשת כמ"ש במ"א והוא הסיר מהבקרים ההם ונתנו ע... אבנים : (יח) ואת מוסך השבת . גם הוריד את מוסך השבת וגו' והוא היה בנין מסוכך ממעל לשבת תחתיו אנשי המשמר היוצא בשבת על כי היו פונים או ... כי

השבת אשר בנו בבית ואת מבוא
המלך החיצונה הסב בית יהוה
מפני מלך אשור: יט ויתר דברי אחז
אשר עשה הלא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי יהודה:
כ וישכב אחז עם אבתיו ויקבר עם
אבתיו בעיר דוד וימלך חזקיהו בנו
תחתיו:

יז א בשנת שתים עשרה לאחז
מלך יהודה מלך הושע בן אלה
בשמרון על ישראל תשע שנים:
ב ויעש הרע בעיני יהוה רק לא
כמלכי ישראל אשר היו לפניו:
ג עליו עלה שלמנאסר מלך אשור
ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה:
ד וימצא מלך אשור בהושע קשר
אשר שלח מלאכים אל סוא מלך
מצרים ולא העלה מנחה למלך
אשור כשנה בשנה ויעצרהו מלך
אשור ויאסרהו בית כלא: ה ויעל
מלך אשור בכל הארץ ויעל שמרון

ל' · ל' מלעיל · י"ג בטע' בסיפרא · ל' · כ"ס · ב' תחלת דבר ס' · נמדנחאי סוא כתיב · ל' · ל' . ל' · ג' בליסנא

טיקוס שבתא די בנו
בביתא וית מעלנא דמלכא
בראה אסחר לבית
מקדשא דיי מן קדם מלכא
דאתור: יט ושאר פתגמי
אחז דעבד הלא אינון
כתיבין על ספר פתגמי
יומיא למלכיא דבית
יהודה: כ ושכיב אחז עם
אבהתוהי ואתקבר עם
אבהתוהי בקרתא דדוד
ומלך חזקיה בריה
תחותוהי: א בשנת
תרתי עסרי לאחז מלך
שבטא דבית יהודה מלך
הושע בר אלה בשמרון
על ישראל תשע שנין:
ב ועבד דביש קדם יי
לחוד לא כמלכי ישראל
דהוו קדמוהי: ג עלוהי
סליק שלמנאסר מלכא
דאתור והוה ליה הושע
עבדא ואתיב ליה
תקרובתא: ד ואשכח
מלכא דאתור בהושע
מירדא די שלח אזגדין
לות סוא מלכא דמצרים
ולא אסיק תקרובתא למלכא דאתור כשנא בשנא ואחדיה מלכא
דאתור ואסריה בבית אסירי: ה וסליק מלכא דאתור בכל ארעא וסליק

רשי

...ל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת : ואת מבוא המלך . שהיה בא בו לבית ה' דרך החוץ הסב אותו במקום הצנוע מפני מלך אשור שלא ... אותן הכלים וגם את המבוא הסב שמא יצטרך להחבא ויברח בהצנע : ... שנת שתים עשרה לאחז וגו' . אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת ... עשרה לאחז שהרי ... ה' לאחז הרג את פקח ... תחתיו ונשתהדק בשנות ... מלא כן וגם א"א לומר ... לך אלא ט' שנים שהרי ... שנת ד' לאחז עד שנת ... יהו שנלכדה שומרון הרי ... ט"ו שנה ומה תלמוד ... ' שנים משמרד במלך ... ך שנויה בסדר עולם . ... שר לומר שבשנת י"ב ... התחיל למרוד שא"כ תמצ' ... מרדו חמש שנים בימי ... שנים בימי חזקיהו הרי ... ן הוא אומר תשע לא ... נת י"ב לאחז אלא לענין ... של אחריו . עליו עלה ... ר וגומר שבשנת י"ב ... לה סנחריב על הושע ... אותן שבעבר הירדן . ... נו בסדר עולם ומקרא ... דברי הימים א' ה' כ"ו) ... הי ישראל את רוח פול ... ר ויגלם לראובני ולגדי ... רש באיזה זמן וכאן ... שנת י"ב לאחז היה . ... ת גלו עשרת השבטים ... שרים לפקח . כמו ... מעל' בא תגלת פלאסר ... ר ויקח את עיון ואת ... כל ארץ נפתלי ויגלם ... זה היה שנת הארבע ... היה שמנה שנים וכא ... נת י"ב לאחז והגלם ... ולגדי וכשראה הושע ... מרד בו ושלח מלאכים ... לך מצרים שהיה סמוכה ... צר על שומרון ונלכדה ... שנים וגלו כולן וזהו ... ישעיה ט' א') כעת ... הקל ארצה זבולון ... פתלי הקל אף בשניה ... ה אלא שני השבטים . ... זרון הכביד טיאטא את ... שמכבד את הבית ומכל מקום לפי החשבון שכתב כאן את מנין שני ... ע שנים לא מרד בו עד שנת י"ד לאחז שהרי אחז מלך שש עשרה ... ם של אחז היה המרד ושש שנים בימי חזקיהו : (ב) רק לא כמלכי ... שביטל פרדיסאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ... רגל וזה בטלן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגליות ראשונה ויקח ... את דן הגלה עגל שבדן . ובשניה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל ... ה שנאמר גם אותו לאשור יובל (הושע י' ו') ולפי שבטלו פרדיסאות ... ו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו תלו ... במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות . וזהו שאמר הושע בן בארי (שם ה' ...) ... ולכותו כמרדו תשע שנים : (ד) ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא .

רדק

לאנשי המשמר לחסות תחתיו ובשמכו אותו לשבת נראה כי למשמר היוצא עשו אותו שהיה יוצא בשבת והיו פנויים מן העבודה מאותו היום והיו יושבין שם עד פנות היום שהיו הולכים להם ולא אמר מה עשה בו אבל נראה שסתר אותו : ואת מבוא המלך החיצונה . מלעיל והה"א נוספת כה"א השערה החדרה והוא סמוך למה שאמר שהוריד הכיור והים כן הוריד זה המסך וסתר אותו . והוא כמו האלון והיסב מבוא ביתו שהיה מחוץ הסב אותו בית ה' ולא היו נכנסין בו אלא דרך בית ה' להשגב בו מפני מלך אשור : (א) בשנת שתים עשרה . והלא מלך בשנת ארבע לאחז לפי החשבון כמו שכתבנו למעלה ואמר בסדר עולם שנים למרדו אבל הוא מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו ובשנת י"ב לאחז שהיא שנת שמנה להושע מרד במלך אשור ומשנה שמרד בה עד סוף מלכותו ט' שנים : (ב) רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו . אמרו שהעביר כל אותן פרדיסאות שהושיב ירבעם בן נבט על התחומין שלא לעלות ירושלם ואמר כי בט"ו באב ביטל אותן פרדיסאות לפיכך היו ישראל עושין י"ט בט"ו באב : (ה) ויעל מלך אשור בכל הארץ . פי' וילכדה ואחר כך

אל סוא ל' ומשמש א"ב אל וסי' אל אדם ל' אל ארבע ל' אל אצרותיה ל' אל בנו ל' אל בנים ל' אל בחוריה ל' אל גג ל' אל הצאן ל' אל המנחה ל' אל המלאכה ל' אל ארון ל' אל אדום ל' אל בנתיו ל' אל בני ל' אל בגד ל' אל גבוריה ל' אל דבר ל' אל הבתים ל' אל המשכן ל' אל המלחמה ל' אל זקני ל' אל טוב ל' אל כסא ל' אל משמר ל' אל סוא ל' אל עגלה ל' אל צאנו ל' אל ראשי ל' אל שמים ל' אל תורת ל' :

תולדות אהרן רק לא כמלכי ישראל. גיטין סח :

רלבג

הערב : ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית ה'. הנה מפני יראתו ממלך אשור סתם מבוא ביתו מחוץ והיו נכנסין בבית המלך דרך בית ה' : (כ) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד . באר בספר ד"ה כי לא הביאוהו לקברי מלכי בית ישראל : (א) בשנת שתים עשרה לאחז . ידענו כי הושע מלך עד שנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע כמו שנזכר במה שאחר זה ולפי שכבר ידענו כי אחז מלך בשנת י"ז לפקח הנה נתבאר כי אחז מלך י"ל שנה לבד קודם שימלוך הושע ולזה צריכים אנו לומר כי אחר עבור י"ב שנה לאחז והיה אחז בשנת הי"ג כי לא נשארו לו כי אם ג' שני' אז מלך הושע אך קודם זה היה עבד מלך אשור ולא נחשב למלך כי אם כמו נגיד שמהו מלך אשור ומרדו בו כמו שזכר ואחר זה אחשוב שהיה זה אחר עבור תשע שני' להושע כי כבר עלה מלך אשור שמרון

מצודת דוד

הנכנס בלו במקומם ולזה ישבו תחת צל המוסך עד פנות היום עת הלכם : ואת מבוא המלך . מקום הכניסה של בית המלך שהיתה מצד החוץ סבבה ה' להיות מקום הכניסה מבית ה' ועשה כן מפני מלך אשור שלא יבוא עליו מבחוץ פתאום : יז (א) בשנת שתים עשרה . כי מתחילה היה הושע תשעה שנים נגיד מלך מתחת יד מלך אשור ואח"ז מרד בו ומלך מעצמו ט' שנים מקוטעות ומ"ש למעלה שמלך הושע בשנת כ' ליותם ר"ל אז נעשה נגיד מלך והיה כן עד שנת י"ג לאחז תשעה שנים מקוטעות כי כ' ליותם הוא ה' לאחז כי יותם מת בי"ז למלכו ומיד מלך אחז ומ"ש כאן בשנת שתים עשרה ר"ל אחר שעבר י"ב לאחז ... ג מלך הושע מעצמו ומרד במלך אשור : (ב) רק לא וכו' . ארז"ל שבטל השומרים שהושיב ירבעם לבל יעלו לירושלים ברגלים : (ג) וישב לו מנחה . לפי ... ע עליו לכל שנה אמר וישב כי נתן וחזר ונתן : (ד) וימצא . נודע למלך אשור כי הושע רוצה שוב למרוד בו ושלח למלך מצרים לעוזרו אף לא העלה לו ... ה כמו בכל שנה ושנה : ויעצרהו . כי אז כאשר נודע לו היה שוטע עמו ועצרו מללכת לארצו ואסרו בבית הכלא : (ה) בכל הארץ

מצודת ציון

יז (ד) ויעצרהו . עכבו ומנעו כמו אל תעצר לי (לעיל ד) : כלא . ענין תפיסה כמו אשר כלאו צדקיה (ירמיה לב) : (ה) ויצר . מל' מצור : ויגל

רדק

כך עלה שמרון וצר עליה : (ח) ומלכי ישראל אשר עשו . פי׳ ובחקות מלכי ישראל אשר עשו : (ט) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה׳ אלהיהם . בדברי רז״ל מה אמרו אמרו העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע וזהו לשון ויחפאו שהסתירו הידיעה מהבורא כמו שאמר יחזקאל הנביא שהיו אומרים אין ה׳ רואה אותנו עזב ה׳ את הארץ וכן אמר ישעיהו ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ובא אל״ף ויחפאו תמורת ה״א למ״ד הפעל מן חפה עלי ברושים כי ענין אחד ושרש אחד הם : אשר לא כן . אשר לא טוב : ממגדל נוצרים עד עיר מבצר . ממגדל שעומדים בו השומרים וי״ת ממגדל תקיף עד קרוין כריכן : (יג) ויעד ה׳ . מבנין הפעיל מנחי העי״ן ענינו התראה על ידי עדים וכן העד העיד בנו האיש העידותי בכם היום : ביד כל נביאו כל חוזה . כתוב בוי״ו ר״ל ביד כל מי שהיה נביאו לא נביאי השקר וקרי נביאי והוא כמו נביאים וכן חלוני שקופים כמו חלונים אנשי מחוקה כמו אנשים וענינו שהעיד בהם ביד כל חוזה ונביא . ונדרש ביד כל נביאו כמה נביאים העידותי בהם אחד

רשי

ה׳ ג׳) כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה נגלית רעתכם : התשעית . למרדו של הושע : ויגל את ישראל . ויגל ישראל וזה שעור כל תיבה שפעל שלה בה״א כגון פנה בנה גלה זה כשבא לתת בראש התיבה וא״ו יו״ד אם המלה מוסבת על הפוע[illegible] היו״ד נקודה בחיר״ק כ[illegible] שם מזבח (בראשית י׳[illegible]) ויפן וירד משה (שמות ל[illegible]) ויגל יהודה מעל אדמתו [illegible] ב׳ י״ז כ״ו) ותלך ותזן [illegible] (ירמיה ג׳ ח׳) ויר[illegible] ויעצמו מאד (שמות א׳[illegible]) הוא מדבר בלשון מפ[illegible] היו״ד נקודה בסגו״ל כ[illegible] זנה אל זנה (שופטים [illegible]) ויגל את ישראל אשור[illegible] פסוק כ״ב) ויזן א[illegible] ירושלים (ד״ה ב׳ כ[illegible]) וירב בבת יהודה תאנ[illegible] (איכה ב׳ ה׳) : (ט) ו[illegible] בדאו סתרונו לפי [illegible] ממגדל נוצרים . שא[illegible] אלא להעמיד צופה לגל[illegible] בית גבוה העמידו[illegible] גילולים : עד עיר מב[illegible] מקטן ועד גדול : (יג) [illegible] התרה בהם : נביאו [illegible] נביאי כל חזון יש חוזה [illegible] דבר כמו ועם שאול עשי [illegible] ש׳

ג לְשֹׁמְר֖וֹן וַיָּ֥צַר עָלֶ֖יהָ שָׁל֥שׁ שָׁנִֽים׃ ו בִּשְׁנַ֨ת
הַתְּשִׁיעִ֜ית לְהוֹשֵׁ֗עַ לָכַ֤ד מֶֽלֶךְ־אַשּׁוּר֙
אֶת־שֹׁ֣מְר֔וֹן וַיֶּ֥גֶל אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל אַשּׁ֑וּרָה
וַיֹּ֨שֶׁב אֹתָ֜ם בַּחְלַ֧ח וּבְחָב֛וֹר נְהַ֥ר גּוֹזָ֖ן
וְעָרֵ֥י מָדָֽי׃ ז וַיְהִ֗י כִּֽי־חָטְא֤וּ בְנֵֽי־
יִשְׂרָאֵל֙ לַיהוָ֣ה אֱלֹהֵיהֶ֔ם הַמַּעֲלֶ֤ה
אֹתָם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם מִתַּ֕חַת יַ֖ד פַּרְעֹ֣ה
מֶֽלֶךְ־מִצְרָ֑יִם וַיִּֽירְא֖וּ אֱלֹהִ֥ים אֲחֵרִֽים׃
ח וַיֵּֽלְכוּ֙ בְּחֻקּ֣וֹת הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ הוֹרִ֣ישׁ
יְהוָ֔ה מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וּמַלְכֵ֥י
יִשְׂרָאֵ֖ל אֲשֶׁ֥ר עָשֽׂוּ׃ ט וַיְחַפְּא֣וּ בְנֵֽי־
יִשְׂרָאֵ֗ל דְּבָרִים֙ אֲשֶׁ֣ר לֹא־כֵ֔ן עַל־
יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיהֶ֑ם וַיִּבְנ֨וּ לָהֶ֤ם בָּמוֹת֙ בְּכָל־
עָ֣רֵיהֶ֔ם מִמִּגְדַּ֥ל נוֹצְרִ֖ים עַד־עִ֥יר
מִבְצָֽר׃ י וַיַּצִּ֤בוּ לָהֶם֙ מַצֵּב֖וֹת וַאֲשֵׁרִ֑ים
עַל כָּל־גִּבְעָ֣ה גְבֹהָ֔ה וְתַ֖חַת כָּל־עֵ֥ץ
רַעֲנָֽן׃ יא וַיְקַטְּרוּ־שָׁם֙ בְּכָל־בָּמ֔וֹת
כַּגּוֹיִ֕ם אֲשֶׁר־הֶגְלָ֥ה יְהוָ֖ה מִפְּנֵיהֶ֑ם
וַֽיַּעֲשׂוּ֙ דְּבָרִ֣ים רָעִ֔ים לְהַכְעִ֖יס אֶת־
יְהוָֽה׃ יב וַיַּעַבְד֖וּ הַגִּלֻּלִ֑ים אֲשֶׁר֙ אָמַ֣ר
יְהוָ֣ה לָהֶ֔ם לֹ֥א תַעֲשׂ֖וּ אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃
יג וַיָּ֣עַד יְ֠הוָה בְּיִשְׂרָאֵ֨ל וּבִיהוּדָ֜ה בְּיַ֨ד
כָּל־נביאו כָל־חֹזֶה֮ לֵאמֹר֒ שֻׁ֜בוּ
מִדַּרְכֵיכֶ֤ם הָֽרָעִים֙ וְשִׁמְרוּ֙ מִצְוֺתַ֣י
חֻקּוֹתַ֔י כְּכָל־הַתּוֹרָ֔ה אֲשֶׁ֣ר צִוִּ֖יתִי אֶת־

לְשָׁמְרוֹן וְצַר עֲלַהּ תְּלָת שְׁנִין : ו בְּשַׁתָּא תְשִׁיעֵתָא לְהוֹשֵׁעַ כְּבַשׁ מַלְכָּא דְאַתּוּר יַת שָׁמְרוֹן וְאַגְלֵי יַת יִשְׂרָאֵל לְאַתּוּר וְאוֹתֵיב יַתְהוֹן בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְקִרְוֵי מָדָי : ז וַהֲוָה כַּד חָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן דְּאַסֵּיק יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִתְּחוֹת יַד פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּדְחִילוּ טָעֲוַת עַמְמַיָּא : ח וַאֲזַלוּ בִּגְזֵירַת עַמְמַיָּא דְתָרֵיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דַּעֲבָדוּ : ט וַאֲמָרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִלִּין דְּלָא כַשְׁרִין קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וּבְנוֹ לְהוֹן בָּמָן בְּכָל קִרְוֵיהוֹן מִמִּגְדַּל תַּקִּיף עַד קִרְוִין כְּרִיכָן : י וַאֲקִימוּ לְהוֹן קָמָן וַאֲשֵׁירִין עַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף : יא וְאַסִּיקוּ בוּסְמִין תַּמָּן בְּכָל בָּמָתָא כְּעַמְמַיָּא דְאַגְלֵי יְיָ מִן קֳדָמֵיהוֹן וַעֲבָדוּ קֳדָמוֹהִי פִּתְגָמִין בִּישִׁין לְאַרְגָּזָא קֳדָם יְיָ : יב וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָא דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן לָא תַעַבְדוּן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין : יג וְאַסְהֵיד יְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל סָפַר כָּל מֵילַף לְמֵימַר תּוּבוּ מֵאוֹרְחָתְכוֹן בִּישָׁתָא וְטָרוּ פִּקּוּדַי וּקְיָמַי כְּכָל אוֹרַיְתָא דְפַקֵּדִית יַת

כגוים ג׳ דגשים בקריאה וסי׳ כגוים אשר ה׳ מאביד מפניכם . כגוים אשר הגלה ה׳ . והעלה על רוחכם : וביהודה ה׳ בקריאה וסימני׳ וביהודה הירדן מזרח שמש. ויעד ה׳ בישראל וביהודה . עד השליכו אותם מעל פניו דירמיה . והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש. לכו דרשו את ה׳ בעדי . וחד בירושלם ויהודה כי על אף ה׳ היתה בירושלם ויהודה : שבו ה׳ חס׳ בנביאי׳ ובכתובים וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן . וכל אורייתא דכוו׳ חס׳ במ״ג במלאים וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן : מצותי חקתי ג׳ בקריאה וסי׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי . אם שוב תשובון דסיפרא . ויעד ה׳ בישראל וביהודה

תולדות אהרן ויחפאו . מ״ק יא :

רלבג

שמרון ויצר עלי׳ וכו[illegible] לכד שומרון ואז [illegible] ועצרכו בבית כלא : [illegible] ישראל אש׳ עשו . ר[illegible] מלכי ישראל אשר [illegible] ירבעם בן נבט ואחר[illegible] הלכו ישר׳ בחקותיהם [illegible] ברית ה׳ : (ט) ויח[illegible] ישראל דברי׳ אשר [illegible] ה׳ אלהיהם . הנה ו[illegible] מענין חפוי וכסוי [illegible] שהם שמו נעלם ומכוה[illegible] דברים אשר אינם כ[illegible] שאינם נעלמים מנ[illegible] שהם חשבו שאין הש[illegible] אל מעשיהם ושהוא [illegible] הארץ ולזה היו עובד[illegible] השמים והיו עושין [illegible] המגונות ההם כמו ש[illegible] עד שכבר בנו במות [illegible] מהקטן עד הגדול [illegible]

הו׳ מגדל נוצרים ר״ל מגדל שומרים שכאשר יהיו לאדם שדו׳ רבות וכרמים זה אחר זה יבנה מגדל בתוכם לשמור פירותיהם ולאצר׳ שם וגם במגדל[illegible] במה ולא הספיק להם זה אבל מחוץ לעיר הניחו להם מצבות ואשרי׳ על כל גבע׳ גבוהה ותחת כל עץ רענן וזה כלו בהפך כוונת התורה שצותה לעבו׳ [illegible] ובמקום אחד לבד אחר הבנות בית המקדש : (יא) כגוים אשר הגלה ה׳ מפניה׳ . לא שלא נתנו אל לבם שאלו הפעלות המגונו׳ לא הועילו לגוים אשר הגלה [illegible] אך היו סבה שהקיאה אותם הארץ : (יג) ויעד ה׳ בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה . ר״ל ביד כל נביאים וכל חוזה וידמה שהחוזה הוא יותר [illegible]

מצודת ציון

(ו) ויגל . מל׳ גלות : ויושב . מל׳ ישיבה : (ח) הוריש . גירש : (ט) ויחפאו . מל׳ חפוי וכסוי ור״ל הסתירו כדבר המכוסה : כן . ראוי והגון כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים יב) : (יב) הגלולים . מל׳ גלל וצואה והם הע״ג :

מצודת דוד

הארץ . בכל א״י לכבוש את הכל : (ו) בשנת התשעית . מעת שמלך [illegible] מלך א״כ כל תשע השנים כי הלא אסרו בבית הכלא עד לא עלה [illegible] ועליה זה ג׳ שנים ומ״ם למעלה מלך הושע וכו׳ תשע שנים ר״ל מהתח[illegible] עד הגלות היה תשע שנים) : נהר גוזן . ר״ל בחלח ובחבור העומדות על נהר גוזן : (ז) ויהי כי חטאו וכו׳ . ר״ל הגלות הזה היתה על שחטאו ב״י כי ע[illegible] הושע היו קצת אנוסים כי המלכים החטיאום ולא הניחום לעלות לירושלים אבל הושע בטל השומרים ונתן הברירה ועכ״ז לא עלו לירושלים ועבדו עגלי[illegible] החטא להם יחשב : (ח) ומלכי ישראל . מלת בחוקות עומדת במקום שתים וכאלו אמר ובחוקות מלכי ישראל אשר עשו לע״ג : (ט) ויחפאו . אמרו בכל[illegible] דברים שאינם ראוים לאומרן כי כחשו בידיעתו והשגחתו וכמ״ש כי אומרים אין ה׳ רואה אותנו עזב ה׳ את הארץ (יחזקאל ח׳) ונאמר הוי המעמיק[illegible] לסתר עצה וכו׳ (ישעיה כ״ט) : ממגדל נוצרים . אף במגדל שעומדים בו הנוטרים וקוראם נוצרים כי ע״י נשמרים בני העיר : עד עיר מבצר . ר״ל בכל [illegible] כגדול : (י) תחת כל עץ רענן . על מלבת חוזר : (יג) ויעד ה׳ . התרה בהם ועל כי הדרך להתרות בפני עדים אמר לשון ויעד : כל נביאי . כל נביא[illegible] ולא [illegible]

אבתיכם ואשר שלחתי אליכם ביד
עבדי הנביאים: יד ולא שמעו ויקשו
את ערפם כערף אבותם אשר לא
האמינו ביהוה אלהיהם:
טו וימאסו את חקיו ואת בריתו אשר
כרת את אבותם ואת עדותיו אשר
העיד בם וילכו אחרי ההבל ויהבלו
ואחרי הגוים אשר סביבתם אשר
צוה יהוה אתם לבלתי עשות כהם:
טז ויעזבו את כל מצות יהוה אלהיהם
ויעשו להם מסכה שנים עגלים
ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא
השמים ויעבדו את הבעל: יז ויעבירו
את בניהם ואת בנותיהם באש
ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו
לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו:
יח ויתאנף יהוה מאד בישראל ויסרם
מעל פניו לא נשאר רק שבט יהודה
לבדו: יט גם יהודה לא שמר את
מצות יהוה אלהיהם וילכו בחקות
ישראל אשר עשו: כ וימאס יהוה
בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד
שסים עד אשר השליכם מפניו:
כא כי קרע ישראל מעל בית דוד
וימליכו את ירבעם בן נבט וידא
ירבעם את ישראל מאחרי יהוה
והחטיאם חטאה גדולה: כב וילכו
בני ישראל בכל חטאות ירבעם

ג' חס' בכתי' · ג' ומל' · ב' · ג' · ס' מפקין וי"ו · ג' זקף קמץ · ג' חד מ"ל · ג' · ג' חנ"ך · שני ק' · ג' מ"ל בליש' · ד' חד חסר · ג' · ג' · ב' ומסר ויסרם דוד מעליו · ופ"ק כמסר ג' חסר · ג' ר"פ בסיפר' · וידח ק' · ס' חס' בן נבט

אבהתכון ודשלחית לותכון ביד עבדי נביאיא: יד ולא קבילו ואקשיאו ית קדלהון כקדלא דאבהתהון דלא הימנו במימרא דיי אלההון: טו וקצו בקימוהי ובגזירתיה די גזר עם אבהתהון ובסהדותיה דאסהיד בהון וטעו בתר טעותא והוו ללמא ובתר עממיא די בסחרניהון די פקיד יי יתהון בדיל דלא למעבד כותהון: טז ושבקו ית כל פקודיא דיי אלההון ועבדו להון מתכא תרין עגלין ועבדו אשירתא וסגידו לכל חילי שמיא ופלחו ית בעלא: יז ואעברו ית בניהון וית בנתיהון בנורא וקסמו קסמין ונחישו והחשיבו למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי: יח והוה רגז מן קדם יי לחדא בישראל ואגלינון מארעא בית שכינתיה לא אשתאר לחוד שבטא דבית יהודה בלחודוהי: יט אף דבית יהודה לא נטרו ית פקודיא דיי אלההון ואזלו בגזירת ישראל דעבדו: כ וקץ יי בכל זרעא דישראל ועגינון ומסרינון ביד בוזזין עד דאגלינון מאתר בית שכינתיה: כא ארי אתפליגו בית ישראל על דבית יהודה ואמליכו ית ירבעם בר נבט ואטעי ירבעם ית ישראל מבתר פולחנא דיי וחיבינון חובא רבא: כב ואזלו בני ישראל בכל חובי ירבעם דעבד לא סטו

רש"י

(טז) שני עגלים. בבית אל ... את הבעל. ע"ג ששמה ... (יז) ויתמכרו. מכרו ... כך: (יח) ויסרם מעל ... שגלו עם הושע בן אלה: ... ישראל. זה נקוד ... שהוא לשון גלה ואינו לשון

רלב"ג

... לא יקרא נביא אפילו בא ... דבר ה' בחלום כאמרו אם ... נביאכם ה' במראה אליו ... בחלום אדבר בו ואולם ... יקרא אשר יבא אליו ... במראה והוא למעלה ... (יד) כערף אבותם ... האמינו בה' אלהיהם. ... למי שהיה מאבותם ... האמינו בה' אלהיהם ולא ... להאמין בו מפני דברי ... ם: (טו) וימאסו את ... את בריתו. זה כלו עדות ... עשו מה שזכר הש"י שאם ... ובוא עליהם אלו הקללות ... עליהם ולסוף הענין ... אל ארץ אחרת כיו' הזה ... כר גם כן שהם עזבו כל ... ה' כמו שזכר שם באותם ... : ואת עדותיו אשר ... ם. הנה קרא עדות מה ... תורה על דרך העדות ... נפלאות השם ית' ... כמו פסח וסוכות שהם ... על יציאת מצרים וקדושת ... בהמה טהור' ופדיון בכו' ... פטר חמור שהם עדות ... בכורו' וקרא עדות גם ... שהעיד בהם הש"י בתורה ... שמים ואת הארץ שאם ... על בריתו יבאו להם אלו ... עד השמידו אות' וקרא ... גם כן מה שבא בתור' ... ר' אשר הם עדו' על ... עבור על דבר השם ית' ... אופן יענש עונש נפלא ... רבו הספורים בתורה ... יס על זה ומי שיקיימ' ... לו גמול טוב והם עזבו ... אם' נודע להם שלמותו וטובו והלכו אחרי ההבל והוא הע"ג ועשו גם כן פעולותיהם הבלים: (יז) ויקסמו קסמים וינחשו. ר"ל שהם עשו פעלות להוריד רוחניות הכוכבי' לפי מחשבת' והיו בזה האופן המגונה מגיעים להם כח קסם וכן היו מנחשים בגוים והיו מסתפקים באלו הודעות ועתידות החלומות ... ות בתכלית והיו עוזבים ההודעו' השלמות שהיו מגיעים להם על ידי נביא: (כ) ויענם ויתנם ה' ביד שוסים. זכר זה כי כבר עשה הש"י בהדרגה כמו ... תורה והוא שכבר ענה ישראל ברעב ובמה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד אויבים היו שוללים אותם ואח' זה השליכם מעל פניו והגלה אותם אל ארץ אחרת: ... וימליכו את ירבעם בן נבט. אמר זה כי ישראל המליכוהו מעצמם אף על פי שכבר ייעד הש"י על יד נביאו הנה נבחר זה אז מעצמם לא על ידי נביא' ... בעת ההיא' נהפך לבב ירבעם' לרע ולא היו שואלים פי נביא לא היה בוחר בו כמו שמצאנו בשאול שאף על פי שנמשח למלך אמ' הש"י לשמואל כי נחם ... מליכו כ"ש בזה שלא נמשח: וידא ירבע' את ישראל. וידא כתוב וידח קרי והכתי' הוא מענין ידו גורל והרצון בו וישליך וכן כונת הקרי מסכמת לזה הענין

רד"ק

אחד בשחרית ואחד בין הערבים כניאו כתיב: (יז) ויתמכרו כבר פירשנו בפסוק יען התמכרך לי: (יח) רק שבט יהודה לבדו. ושבט בנימין טפל לו וכלל עמו: (כא) וידא. כן כתיב וקרי וידח והכתוב פי' מן המנדים ליום רע שונאיכם מנדיכם ופי' הרחיק מאחרי ה' את ישראל והקרי ידוע: ויושב

ביד כל עדותיו ה' מפקין וי"ו בליש' וסימ' נמסר בסיפר' חלק א' ריש סימן ב': אשירה ג' מ"ל בליש' וסימ' ואשירהם תגדעון. ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא. ונתשתי אשיריך: וידא ד' קריאן ח' ולא כתיב וסימ' העיר ויהי ישעיהו דמלכים. וידא כי קרע ישראל. אני אם טוב ואם רעבקור ה'. ותחפנס גם בני נף ותחפנס. חצר ק' וידח ק' אנחנו ק'

תולדות אהרן וידח ירבעם. סנהד' קב:

מצודת ציון

(יד) ערפם. הוא אחורי הראש: (טו) כהם. כמו הם: (טז) מסכה. ענין יציקת מתכת כמו הפסל נסך חרש (ישעיה מ): (יז) ויקסמו וינחשו. ענין כשוף וניחוש: (יח) ויתאנף. מל' אף וחימה כמו ואנפת בם (מ"א ח): (כ) ויענם. מל' עינוי: שוסים. בוזזים כמו והמה שוסים (ש"א כג): ויורס

מצודת דוד

אמר כל חוזה כי שם נביא מוסף הוא גם לנביאי הבעל מ"מ א"כ חוזה כי ... תי לס' לבדו: ואשר שלחתי. שמרו אשר שלחתי וכו': (יד) ויקשו את ערפם. ... לשון הרחבה כאילו נתקשה הצורף מבלי יוכלו להחזיר לאחור לפנות מול ... : כערף אבותם. הם עובדי העגל במדבר: (טו) אשר כרת. על קיום ... : ואת עדותיו. מאסו בהתראות שהתרה בהם ולא היו חוששין להם: ויהבלו. ... בהבלי הבל והדוקים לע"ג: ואחרי. מוסב על וילכו לומר שהלכו אחרי דרך ... וכו': (טז) ויעשו להם מסכה וכו'. יאקו לעצמם העגלים: (יז) ויעבירו ... אש. וזו עבודת המולך: ויתמכרו. כ"כ התמידו לעשות הרע כאלו מכרו עצמם לכך: (יח) ויתאנף ה'. ובעבור כל זאת התאנף ה': מעל פניו. ר"ל מארצו: לא נשאר. בארצם: (יט) גם יהודה. ר"ל אף שגם יהודה לא שמר וכו': אשר עשו. החוקים אשר עשו ישראל: (כ) וימאס. ר"ל עכ"ז לא מאס אותם רק בישראל: מפניו. מארצו: (כא) כי קרע ישראל. ר"ל וזהו בעבור אשר כל ישראל התחילו בעבירה כי הם מעצמם קרעו ונפרדו ממלכות בית דוד ופי' ס' לא שאלו: וידח ירבעם. וזה היתה סיבה שהדיחם ירבעם בעגלי הזהב כי ברצותו שמרדו במלכות בית דוד חשש פן גם בו ימרדו כאשר יבואו לירושלים ולזה עשה העגלים למגעם מלכת לירושלים כמ"ש במ"א אבל אם היו שואלים בדבר ה' ומלך על פיו לא

(כד) ויושב בערי שמרון. ולא אמר בשמרון ובעריה וכן אמר וירשו את שמרון וישבו בעריה כי שמרון החריבה מלך אשור עד היסוד כמו שניבא עליהם המורשתי ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם: (כו) אשר הגליתי. הניעותי וטלטלתי כי פעמים יאמר לשון גלות זולת השבי וכן ויגלם מנחת: (כ... מהכהנים. שהם מורי התורה: (כח) איך יראו את ה'. הורה אותם שאף על פי שהם עובדים איש אלהיו יהיה לבם לאל כי ישראל אע"פי שהיו עובדים ע"ג לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין האל כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו ש... טעו אחרי דעות האומות אם כן מה בין ישראל ובין האומות יש אומרים כי האומות כשהיו עובדים איש את אלהיו החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם והעבודה היא אמרו כי תישר בעיני האלהים אבל המון העם לא היה להם לב וסבר' כי אם על הנעבד והיו חושבים כי הוא המטיב והמריע וישראל לא כן אלא כלם היו יודעים מירושת אבות כי האל יתברך הוא אלהי האלהים אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות וכשהיו רואים ההצלחה לאומות העולם היו סוברים כי אלהיהם האמצעיים היו גורמים להם ההצלחה ההיא והיו אומרים איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני כמ"ש אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני ואפילו הרשעים שבהם היו דורשים את ה' כי ירבעם אמר אל נא את פני ה' אלהיך כי כוונתו כי הוא המטיב והמריע ולא אמר כי יבושת ידו היה מקרה וכשחלה בנו שלח אשתו לדרוש את ה' מאחיה השילוני ואחאב נשכם עם אליהו בדבר נביאי הבעל וחרד לדברי הנביא שאמר לו והיתה נפשך תחת נפשו ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו וצם ושכב בשק ויהורם אמר כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב יראת השם זאת היתה בלבם כי מאת האל יתברך הטוב והרע אף על פי שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא ייטיב ה' ולא ירע והיו אומרים מי רואנו ומי יודענו אותם היו מעטים ודעת אחר היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר ויחפאו בני ישראל ואותם היו מאמינים שהטוב ורע אינו בכוונת מכוון לא באל ולא באחד מן הנעבדים אבל המאמינים בע"ג והעובדים היו רבים ואותם היתה דעתם לאל ית' אלא שהיו עובדים ע"י אמצעי ויראת אלהים זאת לא היתה אתם כי האל זוה אותם לא תעשון אתי אלהי כסף... זהב ר"ל שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם ובזה היו טועים והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמנעם האל יתברך לפיכך הקיאה אותם הארץ... שאמר להם ה' יתברך ולא תלכו בחקות הגוים ולא תקיא הארץ אתכם ומפני מה היו נענשים הגוים האלה אשר באו בשמרון ולא היו נענשים בארצם... ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם כמו שאמר הכתוב אלהי נכר הארץ לפיכך אמר ויורם את משפט אלהי הארץ ונאמר כאשר ק... הגוי אשר לפניכם וזה הכהן הבא להורות אלה הגוים בשמרון אם יאמר להם שלא יהיו עובדים ע"ג כלל לא היו מאמינים כי הוא דבר שגדלו בו כל... מקדם והוא אלהם כמו מושכל ראשון אך אמר להם שיהיו עובדים כמו שהיו עובדים את אלהיהם ובלבד שתהא כוונת האל בלבם כי אלה האלהים לא יו... וייטיבו כי אם ברצון האל אלא שעובדים אותם להיותם אמצעיים בינם ובין הבורא והורה אותם ג"כ שישמרו מהתועבות הגדולות בטומאת הגוף כמשכב זכור... בהמה

מִנָּה׃ כג עַד דְּאַגְלֵי יְיָ יַת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ כְּמָא דְּמַלֵּיל בְּיַד כָּל עַבְדּוֹהִי נְבִיַּיָּא וּגְלוֹ יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַרְעֲהוֹן לְאַתּוּר. עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כד וְאַיְתֵי מַלְכָּא דְּאַתּוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּה וּמֵחֲמָת וּמִסְפַרְוַיִם וְאוֹתֵיב בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן חֲלַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִירִיתוּ יַת שֹׁמְרוֹן וִיתִיבוּ בְּקִירְוָהָא׃ כה וַהֲוָה בְּשֵׁרְיוּת לְמִיתַּבְהוֹן תַּמָּן לָא הֲווֹ דַּחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְגָרֵי יְיָ בְּהוֹן יַת אַרְיְוָתָא וַהֲווֹ קַטְלִין בְּהוֹן׃ כו וַאֲמַרוּ לְמַלְכָּא דְּאַתּוּר לְמֵימָר עַמְמַיָּא דְּאַגְלֵיתָא וְאוֹתֵבְתָּא בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן לָא הֲווֹ יָדְעִין יַת דִּין אֱלָהָא דְּאַרְעָא וְגָרֵי בְהוֹן יַת אַרְיְוָתָא וְהָא אִנּוּן מְקַטְּלִין יָתְהוֹן בְּדְלֵית אִנּוּן יָדְעִין יַת דִּין אֱלָהָא דְּאַרְעָא׃ כז וּפַקֵּיד מַלְכָּא דְּאַתּוּר לְמֵימַר אוֹבִילוּ לְתַמָּן חַד מִכַּהֲנַיָּא דְּאַגְלֵיתִנּוּן מִתַּמָּן וְיֵיזְלוּן וְיִתְּבוּן תַּמָּן וְיַלְּפוּן יַת דִּין אֱלָהָא דְּאַרְעָא׃ כח וַאֲתָא חַד מִכַּהֲנַיָּא דְּאִתְגְּלִיאוּ מִשֹּׁמְרוֹן וִיתֵיב בְּבֵית אֵל וַהֲוָה מַלֵּיף יָתְהוֹן אֵכְדֵין יְדַחֲלוּן מִן

אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא־סָרוּ מִמֶּנָּה׃ כג עַד
אֲשֶׁר־הֵסִיר יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל
פָּנָיו כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד כָּל־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים וַיִּגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמָתוֹ
אַשּׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כד וַיָּבֵא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה
וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּסְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי
שֹׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־
שֹׁמְרוֹן וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ׃ כה וַיְהִי בִּתְחִלַּת
שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת־יְהוָה
וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּהֶם אֶת־הָאֲרָיוֹת
וַיִּהְיוּ הֹרְגִים בָּהֶם׃ כו וַיֹּאמְרוּ לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר לֵאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ
וַתּוֹשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן לֹא יָדְעוּ אֶת־
מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיְשַׁלַּח־בָּם
אֶת־הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים
אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יֹדְעִים אֶת־מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃
כז וַיְצַו מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר הֹלִיכוּ שָׁמָּה
אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם
וְיֵלְכוּ וְיֵשְׁבוּ שָׁם וְיֹרֵם אֶת־מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃ כח וַיָּבֹא אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים
אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית־אֵל
וַיְהִי מוֹרֶה אֹתָם אֵיךְ יִירְאוּ אֶת־יְהוָה׃

רשי

...לשון הגלה: (כה) לא יראו... ה'. אף על פי שהעמיכו... גלולים הם יראים מפני... ליה אלהא דאלהיא כ... שנאמר ושמי נורא בגוים (מ... א') ואלו לא יראו... אמרו אלו היתה בו יו... נתן

רלבג

הענין כי ההדחה מתיחו... אל ההשלכה: (כד) ויי... אשו' מבבל. ר"ל שהב... מבל אלו המקומו'... בערי שמרון אש' הגלה... ישראל: (כז) אחד מהכהנ... הגליתם משם. ידמה... כהני ה' היו שם במ... והוא היה מורה הגוי... איך יתנהגו לפי משפטי... והם עושים עם זה... אלהיו בערי שמרון והכני... שלהם בבית הבמות א... השומרונים ויהיו יראים... ועשו להם מקצתם כהו... כמו

ובתחפנחס ק' : בתחלת ו'... וסי' והם המתו בימי קצי... כתיב . ויהי בתחלת שב... בתחלת עלו' הלקש . נ... לחם בתחלת קציר שערים... תחנוניך יצא דבר . ... מלכותו כתבו שטנה על . ... ג' חד חס' וב' מ"ל וסימ... בם את האריות . אך יד... כי אם ממתים אתם אתי ... לשחת נפשו וחיתו לכ...

מצודת ציון

(כו) ויורם . ענין למוד ו... דעה (ישעיה כח) : ...

מצודת דוד

לא סיים בא לכלל זה: (כב) לא סרו ממנה. אף אחר שבטל הושע את השומרים עב"ז לא סרו ממנה מדעת עצמם: (כג) עד אשר. כ"כ הרשיעו עד שגרם הטמא והסירם ה' מעל פניו: עד היום הזה. ר"ל והנם שם עד היום הזה ולא חזרו בבית השני כמו יהודה וכ"ז חוזר למעלה ליתן טעם מדוע חרה אף ה' בישראל ועדיין האריך אף ליהודה והלא דרך אחד להם ואמר לפי שע"ז כל ישראל באה מתחילה התקלה ולבסוף אחזו מעלתם מבלי מכריח ולזה חרה בם והגלם אותםומבלי מ"רם בבית השני אבל אנשי יהודה לא באה התקלה על ידם כ"א ע"י המלכים שהכריחו ובסור המכריח אחזו עדיין בדרך ה' ולזה עדיין לא נתמלא סאתם (ואף אחר שגלו חזרו בבית השני כי לא ידמו בחטאם להטא ישראל כי תחילת התקלה לא ... ידם כדרך שבאה ע"י ישראל): (כד) בערי שמרון. בהערים הסמוכים ל... (כו) ויאמרו. עבדי המלך: אשר הגלית. מבבל ומכותה וגו': את משפט האלהים השוכן בהארץ ההיא: וישלח. ולזה שלח בהם את האריות בעוד ... יודעים משפט וגו' אבל כאשר ידעו לא שלח בהם עוד (ואף כי מאז היו ב... ידעו משפט ה' מ"מ לא הקפיד על הע"ג כ"א בהיותם בארצו המקודש ו... הע"ג) : (כז) וילכו וישבו שם. חוזר על הע"ג מבבל ומכותה וגו' ור"ל כא... לשם

כט וַיִּהְיוּ עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ
בְּבֵית הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים
גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים שָׁם׃
ל וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת
וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי
חֲמָת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא׃ לא וְהָעַוִּים
עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים
שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ
וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹה סְפָרִים׃ לב וַיִּהְיוּ יְרֵאִים
אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי
בָמוֹת וַיִּהְיוּ עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית
הַבָּמוֹת׃ לג אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים
וְאֶת־אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם׃
לד עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים כַּמִּשְׁפָּטִים
הָרִאשֹׁנִים אֵינָם יְרֵאִים אֶת־יְהוָה
וְאֵינָם עֹשִׂים כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם
וְכַתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־

קֳדָם יְיָ׃ כט וַהֲווֹ עָבְדִין עַמָּא עַמָּא טַעֲוָתְהוֹן וְאַחִיתוּ בְּבֵית בָּמָתָא דַעֲבָדוּ שָׁמְרוֹנָאֵי עַמָּא עַמָּא בְּקִירְוֵיהוֹן דְאִינוּן יָתְבִין תַּמָּן׃ ל וְאֱנָשֵׁי בָבֶל עֲבָדוּ יַת סִכּוֹת בְּנוֹת וְאֱנָשֵׁי כוּת עֲבָדוּ יַת נֵרְגַל וְאֱנָשֵׁי חֲמַת עֲבָדוּ יַת אֲשִׁימָא׃ לא וְעַוָּאֵי עֲבָדוּ נִבְחַז וְיַת תַּרְתָּק וֶאֱנָשׁ סְפַרְוָאֵי מוֹקְדִין יַת בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ טַעֲוַת סְפַרְוָיִם׃ לב וַהֲווֹ דָחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבָדוּ לְהוֹן מִקְצָתְהוֹן כּוּמְרֵי בָמָתָא וַהֲווֹ עָבְדִין לְהוֹן בְּבֵית בָּמָתָא׃ לג מִן קֳדָם יְיָ הֲווֹ דָחֲלִין וְיַת טַעֲוָתְהוֹן הֲווֹ פָלְחִין כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָא דְאַגְלִיאוּ יָתְהוֹן מִתַּמָּן׃ לד עַד יוֹמָא הָדֵין אִינוּן עָבְדִין כְּנִימוּסֵי קַדְמָאֵי לֵיתֵינוּן דָחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְלֵיתֵינוּן עָבְדִין כִּגְזֵירָתְהוֹן וּכְדַחֲזֵי לְהוֹן וּכְאוֹרָיְתָא וּכְתַפְקֵידְתָּא דְפַקֵּיד יְיָ יַת בְּנֵי יַעֲקֹב

רשי

...ו לגלות: (כט) אשר עשו השומרונים. ישראל בעודם שם: גוי גוי לאומה ואומה ע"ג שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גויי אשר הורישם סנחריב שם בערי ישראל: (ל) סכות בנות. דמות ...ת עם אפרוחיה: נרגל. דמות תרנגול: אשימא. דמות תיש ...ין בלשון כל אומה ואומה ...ש רבותינו בסנהדרין: ...בחז. דמות כלב: תרתק ...חמור: לאדרמלך. דמות ... וענמלך. דמות סוס: ...משפט הגוים אשר הגלו ... משם. אותם עכו"ז ...ים הגוים אשר הגלן ... ואוכלוסיו (את אלו) ... היו אלו עובדין כאן: ...אינם יראים את ה' ...שלימה כמשפט ישראל ...ל פי שנתגיירו מיראת ...ת אין יראתם את ה' ...שלימה (כמשפט ישראל) ...שמפרש והולך שאינם ...ם בתורה ובמצות אשר ...' את בני יעקב ואינם ... כחקותם וכמשפטם ...עליהם לעשות משנתגיירו ...מו שהורם הכהן שהי' מן ...ונים שהיו עו"ג:

ויכרת

רדק

בהמה ומשכב הקרובות כמו שאמר הכתוב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ וזהו את משפט אלהי הארץ וזה יראת ה' שיראו ממנו ויתנו לו הכח כי הוא אל על כל אלהים ויזהרו מהטומאות האלה בעבור יראתו והזהרתו שלא יעשו בארץ ההיא יותר מאשר הארצות: (כט) אשר עשו השמרונים. זה ישראל שהיו בשמרון ובאותם בתי הבמות שעשו הם הניחו אלו הגוים אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם היה עושה כל אחד בעירו בארץ ישראל כמנהגם בארצם: (ל) את סכות במת. כן היה שם ע"ג שהיו עובדים בארצם ואינו כי שם ע"ג של בבל היה שמה בל כמו שאומר הכתוב כרע בל קורס נבו זה היה בימי נבוכדנצר כמו שאמר הכתוב בל כשם אלהיו אבל בימי מלך אשור היה ע"ג שלהם סכות בנות ובדברי רבותינו ז"ל סכות בנות זה תרנגולת כלומר דמות תרנגולת היו עובדים והיה שמה סכות בנות וכמו שקורין לתרנגול סכוי כן היו קורין לתרנגול סכות ובנות פי' עם אפרוחיה: אשימא. אימרא כמה דתימא באיל האשם: (לא) נבחז. בזי"ן ויש ספרים כתוב בנו"ן ואינו כי אם בזי"ן וטעות הוא בספרים ופי' נבחז הוא כלב והיא מלה מורכבת נובח חז כובח מן לא יוכלו לנבוח חז לשון מראה שמראה שיניו: תרתק. פירשו בו צורת חמור: לאדרמלך וענמלך. אדרמלך הוא הפרד ונקרא כן דאדר ליה למריה בטועניה פי' שנושא לרבו כל משאותיו. אדר כמו דרי טוענא. ענמלך זה הסוס דעני ליה למריה בקרבא ובירושלמי אדרמלך וענמלך זה טווס ופסיוני וטווס הוא הנקרא בלשון לע"ז פאון וידוע הוא ופסיוני הוא שלו ותרגום שאל ויבא שלו שאילו בשרא ואייתו פסיונין: (לב) ויהיו עושים להם. הכהנים היו עושים להם עבודתם וקרבנותיהם בבמות: (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו ...ם משם. כמשפט ישראל שגלו משמרון כן היו עושים אלה הגוים שהיו יראים את ה' ועובדים אלהים אחרים כמו שפירשנו או יהיה פירושו כמשפט הגוים גויי ...תם אשר באו משם ויהיה טעמו אל אלהיהם היו עובדים לא אל ה' היו יראים כלומר כן היו עושים ועובדים אלהיהם כמו שהיה משפטם בארצם: (לד) עד ...היום הזה. לפי' הראשון יהיה פי' עד היום הזה הם עושים על ישראל פי' ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מן דרכם הרעה ועד היום הזה עושים במקום אשר גלו ...כמשפטי' הראשוני' שהיו עושים בשמרון אינם יראי' את ה' שלא לעבוד ע"ג כי גם שם עובדים ע"ג בגלותם ולא יראו את ה' כי היראה היא לעבוד את ה' לבדו ...שאמר להם יהושע ועתה יראו את ה' ועבדו אותו בתמי' ובאמ' והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך יראו את ...עבדתם אותו באמת ואינם עושים כחקים וכמשפטים רק כחקות הגוי' וכמשפטיהם ואינם עושים כתורה וכמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ומה שאומר אשר ...שמו ישראל כי אז כשאמר יעקב לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכ' אז נרא' אליו ה' ואמר לו ישראל יהי' שמך ולפי' אחרון ...פי' אינם יראים את ה' על הגוי' אע"פ שאמר את ה' היו יראים לא היו יראים את ה' בלב שלם כי אם מפחד האריו' לפיכך קראו אותם גרי אריו' ואמר ...משפטי' הראשונים היו עושי' פי' כמשפטי' הראשוני' שהיו עושים בארצ' כן היו עושים ולא היו עושים כחוקות' וכמשפטם וכתורה אשר צוה ה' שהיה עליה' לקבל הכל כיון ...שנתגיירו ולא קבלו והיה להם לקבל התור' כתור' וכמצו' אשר צוה ה' את בני יעקב וכל הענין וכיון שראו הגוים האלה כי ישראל גלו משם לפי שלא עשו כתורה וכמצוה

רלבג

...שעשה ירבעם והזניח ...ים מן הכהונה ודמה כי ...הבמות היו מקריבים לשם ...ה' כמו שהיה הענין קודם ...הבמות: (לג) כמשפט ...אשר הגלו אותם משם. ...שם היו גם כן עובדים ...יתעלה ועובדי ע"ג ולזה ...להם אליהו עד מתי אתם ...' על שתי הסעיפים ...' הוא האלהים לכו אחריו ...הבעל לכו אחריו: ...עד היום הזה הם עושים ...פטים הראשונים. ר"ל ...זרים הם ישראל כי לא הגלו

ידע תדעו חס' ; ואנשי ד' ר"פ בקריאה ופי' ואנשי סדום רעים וחטאים. ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה. ואנשי בבל עשו. ואנשי תמיד יבדילו עברים. והעוים ד' ב' ר"פ וב' מציעתא פסו' וסי' והעוים היושבים בחצרים עד עזה. והעקרוני והעוים. והעוים והפרזי. והעוים עשו נבחז: כמשפט ז' רפין ה' פתחין וב' קמצין וסימ' ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות. כמשפט צידנים יושב ובוטח. את ה' היו יראים. ויעשו את חג הסוכות. ויעמד כמשפט דוד אביו. פנה אלי וחנני כמשפט. ולכל העולות עולות ב' בתראי קמצין:

תולדות אהרן בנות בנות. סנהד' סג (ע"ג מג) נבחז. (שם) מקצותם. קדושין עד:

מצודת דוד

...ן כן נאמרו יושבים בה והכהן ילמדם משפט ה': (כט) גוי גוי אלהיו. כל ...ה עשה לעצמו ע"ג שעבד בארצו ולא היה הכהן מעבירם מסע"ג מכל וכל כי ...ו היה מכהני הבמות ועבד ע"ג כמותם: השמרנים. היהודים אנשי שומרון ...לא גלו: גוי גוי. כל אומה העמידה ע"ג שלה בבית הבמות בהעיר אשר ...יושבה בה: (ל) סכות בנות. בלשון בבל הוא תרנגולת עם אפרוחיה: נרגל. ...ון כותי הוא תרנגול הזכר וכן כ"א נקרא לפי לשון האומה ההיא: אשימא. הוא ...: (לא) נבחז. הוא כלב. תרתק. הוא חמור: לאדרמלך וענמלך. הם הפרד והסוס: (לב) מקצותם. עשו מקצתם כהני במות לעשות עבודתם בבית הבמות: (לג) ואת אלהיהם. ע"ג שלהם: כמשפט וכו'. כ"א עבד את הע"ג שבארצו אשר הגלה ממנה: (לד) כמשפטים הראשונים. כפי מה שהורה הכהן בעת נתיישבו שמה: אינם יראים וכו'. יראה שלמה כ"א מפחד האריות: ואינם וכו'. אינם עושים כחק וכמשפט הראוי להם לעשות לאחר שנתגיירו: וכתורה וכו'. אינם עושים כתורה וכו' וראוי היה שכן יעשו הואיל ונתגיירו: אשר שם שמו ישראל. כאומר הלא השם הזה הוא ע"ש כי שרה עם האלהים וגו' ויוכל ומזה נראה שאין לעבוד לשרי מעלה כי

בני יעקב אשר שם שמו ישראל׃
לה ויכרת יהוה אתם ברית ויצום לאמר
לא תיראו אלהים אחרים ולא
תשתחוו להם ולא תעבדום ולא
תזבחו להם׃ לו כי אם את יהוה
אשר העלה אתכם מארץ מצרים
בכח גדול ובזרוע נטויה אתו תיראו
ולו תשתחוו ולו תזבחו׃ לז ואת
החקים ואת המשפטים והתורה
והמצוה אשר כתב לכם תשמרון
לעשות כל הימים ולא תיראו
אלהים אחרים׃ לח והברית אשר
כרתי אתכם לא תשכחו ולא תיראו
אלהים אחרים׃ לט כי אם את יהוה
אלהיכם תיראו והוא יציל אתכם
מיד כל איביכם׃ מ ולא שמעו כי
אם כמשפטם הראשון הם עשים׃
מא ויהיו הגוים האלה יראים את יהוה
ואת פסיליהם היו עבדים גם
בניהם ובני בניהם כאשר עשו
אבתם הם עשים עד היום הזה׃
יח א ויהי בשנת שלש
להושע בן אלה מלך ישראל מלך
חזקיה בן אחז מלך יהודה׃ ב בן
עשרים וחמש שנה היה במלכו
ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם
ושם אמו אבי בת זכריה׃
ג ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר
עשה דוד אביו׃ ד הוא הסיר את
הבמות ושבר את המצבת וכרת
את האשרה וכתת נחש הנחשת
אשר עשה משה כי עד הימים
ההמה היו בני ישראל מקטרים
לו ויקרא לו נחשתן׃

דשוי שמיה ישראל׃
לה וגזר יי עמהון קים
ופקידינון למימר לא
תדחלון לטעות עממיא
ולא תסגדון להון ולא
תפלחונון ולא תדבחון
להון׃ לו אלהין קדם יי
דאסיק יתכון מארעא
דמצרים בחיל רב ובדרע
מרמם יתיה תדחלון
וקדמוהי תסגדון ועל
מדבחיה תדבחון׃ לז וית
קימיא וית דיניא ואוריתא
ותפקידתא דכתב לכון
תטרון למעבד כל יומיא
ולא תדחלון לטעות
עממיא׃ לח וקימא דגזרית
עמכון לא תתנשון ולא
תדחלון לטעות עממיא׃
לט אלהין מן קדם יי
אלהכון תדחלון והוא
ישיזיב יתכון מיד כל בעלי
דבביכון׃ מ ולא קבילו
אלהין כנימוסיהון קדמאי
אינון עבדין׃ מא והוו
עממיא האילין דחלין מן
קדם יי וית צלמניהון הוו
פלחין אף בניהון ובני
בניהון כמא דעבדו
אבהתהון אינון עבדין עד
יומא הדין׃ א והוה בשנת
תלת להושע בר אלה
מלכא דישראל מלך
חזקיה בר אחז מלך
שבטא דבית יהודה׃
ב בר עסרין וחמש שנין
הוה כד מלך ועסרין
ותשע שנין מלך בירושלם
ושום אמיה אבי בת
זכריה׃ ג ועבד דכשר
קדם יי ככל דעבד דוד
אבוהי׃ ד הוא אעדי ית
במתא ותבר ית קמתא
וקץ ית אשירתא ופסיק
ית חויא דנחשא דעבד משה ארי עד יומיא האינון הוו בני ישראל מסקין בוסמין ליה והוו קרן ליה נחוש

רדק

וכמצו' אשר צוה ה' אותם היה להם ללמו' ולעשות כתורה וכמצוה ולא עשו כן והפי' הראשון נכון בעיני: (מ) כי אם כמשפטם הראשון. לא שמעו נגאים המוכיחים אותם והם עושים אחר התוכחה כמו לפני התוכחה: (א) ויהי בשנת שלש להושע בן אלה. שנת שלש למרדו כמו שפי': (ד) וכתת נחש הנחשת. יש מרז"ל שאמרו שוחק וזור' לרוח כי היה אסו' בהנא' ומהם אמרו כי לא היה אסור בהנא' כי משה רבינו ע"ה משלו עשה אותו שנא' עשה לך שרף משלך שהעובדים אותו לא היו יכולי' לאוסרו כי אין אדם אוס' דבר שאינו שלו ובדין הוא נמי דכתותי לא הוה צרי' אלא כיון דחזא חזקיה דקא טעו ישראל בתרי' עמד וכתתו: כי עד הימי' ההמה היו בני ישר' מקטירים לו. מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישראל אחר ע"ג עד הימי' ההמ' שמלך חזקיהו היו בני ישראל מקטרי' לו כיון שמצאו כתו' ורא' אותו וחי היו חושבי' כי טוב הוא להיו' אמצעי ולעבוד אותו והיה מונח מימות משה זה הנחש לזכרון הנס כמו צנצנת המן ואסא ויהושפט שלא בערוהו כא"ש' בערו שאר הע"ג מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדין ומקטרים לזה הנחש והיו מניחים אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו כשביער הע"ג כי בימי אביו היו עובדים לו כמו לע"ג אע"פ שהטובים היו זוכרים בו הנס אמר טוב לבער אותו וישכח הנס מלהניחו ויטעו בני ישראל היום או מחר אחריו ורבותינו ז"ל אמרו אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל עבודת גלולים שבארץ יהודה אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו: ויקרא לו נחשתן. דרך בזיון כלומר אינו

תולדות אהרן נחש הנחושת.
ע"ג מד חולין ו
(דמאי כב ע"ג מכ):

מצודת דוד

(לו) נטויה. המשיל לגבור הנוטה זרועו במלחמה: יח (ד) וכתת. ענין כתישה כמו וכתתו חרבותם (שם ג)

רשי

(לה) ויכרת ה' אתם את... כשנתן להם תורה בהר... (א) בשנת שלש. למר... הושע: (ד) ויקרא לו נחת... לשון בזיון כלומר מה ב... בזה

רלבג

הגלו כולם כמו שיראה מא... אשר בענין חזקיה שעלו ל... שנאמר שם: (לז) ו... לעשות כל הימים. זה ל... שהתור' נתנה לעשות מ... כל הימי' לא שתשתנ' נ... כמו שחשבו אנשי' חלילה ו... (מ) ולא שמעו כי אם כמש... הראשון הם עושי' ר"ל כ... לא שמעו לסור מע"ג ולז... שם יאשיה כהני הבמ... (מא) ויהיו הגוי' האלה... את ה'. ידמה שאמר ש... שמעו אלו הגוים לקולה... אך הרכיבו בין שתי הס... ולזה הוא מבוא' של... יראים את ה' שאכ... יראים את ה' לא היו נ... ע"ג ולזה לא נחשבו... אמתיים כי הגרים הא... הם. כמו וישראלים כי... קבלו עליהם לקיים התו... עבודת אלהיהם ולזה... משוללים מיראת הש"י... במדרגת ישראל כי הישר... על פי שחוטא זכו לו... אל שיהי' מישר' אך ה... יהיה גר אם לא יקב... כל מצות התורה כי... זאת בלתי קבלת תוספת... כמו שנזכר במקומות מה... (ג) ויעש הישר בעיני ה... אשר עשה דוד אביו... בזה הוסיף על דוד כי ה... חטא אך עשה תמיד הישר... ה' ודוד חטא על דבר א... (ד) הוא הסיר את הבמ... הם שנעשו להקריב בהכ... אשר לא סרו בימי מלכי... הראשונים: ושבר המצ... כי התורה אמר לא תק... מצבה ואע"פ שהיא לש"י... כשהיתה לשם ע"ג כמו ש... שהיה

ויצום ד' בקריא' וסי' נמסר בס... ואת החקים ד' בקריאה וסי'... עמו וקרא בו כל ימי חייו... את המצוה ואת החקים... המשפטים. חבול חבלנו לך... החקי' ואת המשפטים...

מצודת דוד

כי הלא בעזר אלוה נגבר על הסר של מעלה: (לה) ויכרת. בעת שצוה את בני יעקב התורה והמצוה כרת עמהם ברית והזהירם על ע"ג חוזר הוא למעלה לומר הנה הע"ג הבאים לערי שומרון לא עשו כדבר ה' אשר צוה וכו' וכרת עמהם הברית וכו' וכל הענין עד סופו ולאומר הלא הע"ג ההם נתגיירו וידעו מהאזהרות ההם והיה מהראוי להיות זהירים. נהם מעתה: (מ) ולא שמעו. אבל הע"ג ההם לא השגיחו על כל הדברים האלה אף כי נתגיירו כי אם היו עושים כמ... הראשון לעבוד עבודת כוכבים כאשר עבדו מאז: (מא) ויהיו הגוים. ר"ל עשו בעת בואם כן עשו כל ימיהם והיו יראים את ה' ועובדים הפסילים בניהם וכו' כאשר עשו אבותם כן עושים גם המה עד היום הזה: יח (א) שלש

ה ביהוה אלהי־ישראל בטח ואחריו
לא־היה כמהו בכל מלכי יהודה
ואשר היו לפניו: ו וידבק ביהוה לא־
סר מאחריו וישמר מצותיו אשר־
צוה יהוה את־משה: ז והיה יהוה
עמו בכל אשר־יצא ישכיל וימרד
במלך־אשור ולא עבדו: ח הוא־הכה
את־פלשתים עד־עזה ואת־גבוליה
ממגדל נוצרים עד־עיר מבצר:
ט ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו
היא השנה השביעית להושע בן־
אלה מלך ישראל עלה שלמנאסר
מלך־אשור על־שמרון ויצר עליה:
י וילכדה מקצה שלש שנים בשנת־
שש לחזקיה היא שנת־תשע להושע
מלך ישראל נלכדה שמרון: יא ויגל
מלך־אשור את־ישראל אשורה
וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי
מדי: יב על | אשר לא־שמעו בקול
יהוה אלהיהם ויעברו את־בריתו
את כל־אשר צוה משה עבד יהוה
ולא שמעו ולא עשו:

יג ובארבע עשרה שנה למלך
חזקיהו עלה סנחריב מלך־אשור
על כל־ערי יהודה הבצרות ויתפשם:
יד וישלח חזקיה מלך־יהודה
אל־מלך־אשור | לכישה | לאמר |
חטאתי שוב מעלי את אשר־תתן
עלי אשא וישם מלך־אשור על־
חזקיה מלך־יהודה שלש מאות ככר־
כסף ושלשים ככר זהב: טו ויתן
חזקיה את־כל־הכסף הנמצא בית־

ח במימרא דיי אלהא דישראל אתר חיץ ובתרוהי לא הוה כותיה בכל מלכיא דבית יהודה ודהוו קדמוהי: ו ואדבק בדחלתא דיי לא סטא מבתר פולחניה ונטר פקודוהי דפקיד יי ית משה: ז והוה מימרא דיי בסעדיה בכל אתר דנפק מצלח ומריד במלכא דאתור ולא פלחיה: ח הוא קטל ית פלשתאי עד עזה וית תחומהא ממגדל תקוף עד קירוין כריכן: ט והוה בשתא רביעיתא למלכא חזקיה היא שתא שביעיתא להושע בר אלה מלכא דישראל סליק שלמנאסר מלכא דאתור על שמרון וצרי עלה: י וכבשוה מסוף תלת שנין בשנת שית לחזקיה היא שנת תשע להושע מלכא דישראל אתכבישת שמרון: יא ואגלי מלכא דאתור ית ישראל לאתור ואשרינון בחלח ובחבור נהר גוזן וקירוי מדי: יב על דלא קבילו למימר דיי אלההון ועברו ית קימיה ית כל דפקיד משה עבדא דיי ולא קבילו למימריה ולא עבדו רעותיה: יג ובארבע עשרי שנין למלכא חזקיה סליק סנחריב מלכא דאתור על כל קרויא דבית יהודה כריכתא ואחדינון: יד ושלח חזקיה מלכא דבית יהודה לות מלכא דאתור ללכיש למימר חבית אסתלק מני ית דתרמי עלי אקבל ורמא מלכא דאתור על חזקיה מלכא דבית יהודה תלת מאה ככרין דכסף ותלתין ככרין דדהבא: טו ויהב חזקיה ית כל כספא דאשתכח

רשי

[…]ו אלא נחש נחושת: […]יל. יצליח: קצן

רלבג

[…]ענין באלו המצבות: היו […]אל מקטרים לו. הנה […]שתהיה לזאת הצורה […] אלהית מפני שעשאה […]ה כל הנשוך וראה אותו […] קרא לו חזקיה נחשת […]אלו יאמר שאין לזאת […]כח כי אם מה שיש […]נחשת: (ה) בכל מלכי […]אשר היו לפניו. הנה […]שר במלת ואשר מוסכת […]אשר במלת בכל והרצון […] מלכי יהודה ובאשר היו […]ולם אמ' זה כי אפי' […]היה כמוהו כי הוא חטא […] חטא אך עשה הישר […]': (ו) וידבק בה' לא […]חריו. הנה הדבקו בה' […]שגה והליכה בדרכיו […]א סר מאחריו. מעיד […]א בדב': (ז) והיה ה' […]ה היה מהש"י גמול לו […]ל: בכל אשר יצא ישכיל. […]כל אשר יצא יצליח. […]מלך אשור ולא עבדו. […]כיו אחז עשה עצמו עבד […]רו עבדך ובנך אני זכר […] מרד במלך אשור וענין […] הוא שלא עבדו: […]גדל נוצרים עד עיר […] ר"ל שלא נשאר בהם […]לא הוכה מקטון ועד גדול

רדק

אינו אלא נחשת מה כח יש בו להרע ולהטיב בעת שכתתו קרא לו כן: אמר להם לישראל איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל כי אינו אלא נחשת ותוספת הנו"ן להקטינו כמ"ד האמינון וי"ו כו"ן אישון שכתון וי"ת והוו קרן ליה נחושתן כלומר ישראל שהיו עובדים אותו היו קורין אותו נחשתן: (ה) ואשר היו לפניו. ר"ל חוץ מדוד ושלמה אבל בשאר מלכי יהוד' אשר היו לפניו אע"פ שהיו בהם מלכי' טובי' והם אסא ויהושפט ויהואש כל ימי יהוידע ועזיהו ויותם לא היה בהם שעש' הישר בעיני ה' כמוהו שהרי אמר עליו ככל אשר עשה דוד אביו: (ז) ישכיל. יצליח: וימרוד במלך אשור. לפי שאחז אביו הי' עובדו אמר כי מרד בו ולא עבדו שבעת באל לבדו: (ח) ממגדל נוצרים עד עיר מבצר. ממגדל שעומדי' בו השומרי' וי"ת ממגדל תקיף עד קרוין כריכן: (י) מקצה שלש שני'. מתחלת שנה שלישית וכמוהו מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו וכן מקץ שבע שנים תעשה שמטה להשמטת קרקע ולשלוח עבדי' כי הוא עלה בשנ' הרביעי' לחזקיהו היא שנת שביעי' להושע ולכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע אין כאן כי אם שתי שנים והוא מקצה שלש א"כ פירושו מתחלת שלש וי"ת מסוף תלת שנין וע"כ לדעתו בשנה הרביעית ובשנה השביעי' ר"ל בתחלת השנ' הרביעי' והשביעי': (יא) ויגל מלך אשור. מבנין הפעיל כי הוא כלו בסגול ובתשלומו ויגלהו: (יג) ויתפשם. מה שאמר בדברי הימים ויאמר לבקע' אליו פירו' אמר לבקעם ובקעם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב כי תחל לזנות וזנתה והדומ' להם: (יד) וישלח חזקי'. אחר שתפש ערי יהודה הבצורו' ושם פניו ירושלם כמו שאומר בדברי הימים ופניה למלחמה על ירושלם

שלח

מצודת ציון

ב): (ט) ויצר. מל' מצור: (יא) וינחם. הניחם: (יג) הבצרות. מל' מבצר: ויתפשם. לכדם: (טו) בית ה'. בבית ה': קצן

[…]דספר': והיה ה' ו' וסי' […]בריה סימן י"ד: וילכדה […]אה וסי' וילכו בני מכיר […]ז. הארב קם מהרה. […]הושע דמלכים. ויעל […]מעגלונה. וילכדה מקצה […] ב' מנהון חס' קדמא […]: לכישה ד' בקריאה וסי' […]הושע ב' בפסוק. ויקשרו […]ור דאמציה ב' בפסוק. […]קיה מלך יהודה אל מלך […]מלכים. ומעת אשר סר

[…]ת אהרן עלה שלמנאסר (תענית סט): […]גול. יבמות יז קדושין עב:

מצודת דוד

[…]"ל אחר שעבר שלא להושע בתחילת ד' למלכו מעצמו כי הושע מלך […]בי"ג לאחז וימי מלכות אחז היו י"ו שנה וכלו א"כ בד' להושע ואז מלך […] (ג) ועשרים וכו'. ומקוטעות היו: (ד) את הבמות. מה שהקריבו […]לגבוה ובאיסור נעשו כי מעת שנבנה הבית נאסרו הבמות: אשר עשה משה. […]ולא בישראל הנחשים השרפים צוהו ה' לעשות נחש נחושת להביט בו […]' כמ"ש בתורה: מקטרים לו. בחשבם שיש בו אלהות על כי נתרפא הנשוך כאשר הביט בו: נחשתן. כאומר מה זה כלא הוא רק נחושת ולהקטין מעלתו הוסיף הנו"ן כי כן דרך המקרא וכן האמינון אחיך (שמואל ב' י"ג): (ז) ישכיל. יצליח. כי המצליח נראה הוא להבריות כאלו עושה מעשיו בהשכל: (ח) ממגדל נוצרים. מן המגדל שהצופים עומדים עליו ור"ל מקטן ועד גדול: (ט) היא השנה השביעית להושע. כי חזקיהו מלך בד' להושע: עלה שלמנאסר.

עם

רדק

שלח לו חזקיה אל לכיש שהיה שם מלך אשור והיא מערי יהוד' ושלח לו חטאתי שוב מעלי כלו' חטאתי שמרדתי בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תגזר עלי אתן ושב לו בפע' הזה' אחר שנתן לו מה שהטיל עליו שלש מאו' ככר כסף ושלשי' ככר זהב לאח' זמן שב לו לארץ יהודה לאח' שפסק מלתת לו שנה בשנ' מה שהטיל עליו כמו שאמ' לו רבשקה על מי בטח' כי מרד' בי ובא עד לכיש ומשם שלח מלאכיו עם קצת חיילותיו לירושל' ודבר מה שדבר ולא קבלו אותן הדברים ושב לו רבשקה עם חיילותיו ואמר כי אז השלימו עמו שנכ' וסיעתו ועליה' נאמ' לא תאמרון קשר לכל אשר יאמ' העם הזה קשר ומצאו רבשקה כי נסע מלכיש ובא ונלחם על לבנה ושם באה לו שמוע' כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ונסע משם ומשם שלח מלאכים אל חזקיהו פעם שניה והפחידו כי בשובו ממלחמת כוש יבא עם חייליו על ירושלם והלך לו ונלחם על כוש ומלך מצרים ועם כל השבי הזה' בא לו ירושל' וחנה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך ה' והכה במחנ' אשו' ויצאו ישר' ובזזו כל הבז' ההיא ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וכן נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו וגו' ואותם שנצלו מן המלחמה שבו לדת ישראל כמו שאמר אך בך אל ואין עוד אפס אלהים ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות וכל אותה הפר' בארתי כל הענין הזה כאחד לפי שאינו מבואר כלו במקום אחד לא בזה הספר ולא בישעיה ולא בדברי הימים :

תרגום

בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיָי וּבְגִנְזֵי
בֵּית מַלְכָּא׃ טז בְּעִדָּנָא
הַהִיא קְלִיף חִזְקִיָּה יָת
דָּשֵׁי הֵיכְלָא דַיָי וְיָת
סְקוֹפַיָּא דַּחֲפֵי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
וִיהַבִינוּן לְמַלְכָּא דְאַתּוּר׃
יז וּשְׁלַח מַלְכָּא דְאַתּוּר
יָת תַּרְתָּן וְיָת רַב סָרִים
וְיָת רַבְשָׁקֵה מִן לָכִישׁ
לְוַת מַלְכָּא חִזְקִיָּה בְּמַשִׁרְיָן
סַגִּיאָן לִירוּשְׁלֵם וּסְלִיקוּ
וַאֲתוֹ לִירוּשְׁלֵם וּסְלִיקוּ
וַאֲתוֹ וְקָמוּ בְּמֵזִיקַת
בְּרֵיכְתָא עִלָּיְתָא דִי בִּכְבִישׁ
חֲקַל מַשְׁטַח קַצְרַיָּא׃
יח וּקְרוֹ לְמַלְכָּא וּנְפַק
לְוַתְהוֹן אֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּה
דִּמְמַנָּא עַל בֵּיתָא וְשֶׁבְנָה
סָפְרָא וְיוֹאָח בַּר אָסָף
דִּמְמַנָּא עַל דָּכְרָנַיָּא׃
יט וַאֲמַר לְהוֹן רַבְשָׁקֵה
אֱמָרוּ כְעַן לְחִזְקִיָּה כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא רַבְּתָנָא מַלְכָּא דְאַתּוּר מָא רוֹחֲצָנָא

מקרא

יְהוָה וּבְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
טז בָּעֵת הַהִיא קִצַּץ חִזְקִיָּה אֶת־ ל׳
דַּלְתוֹת הֵיכַל יְהוָה וְאֶת־הָאֹמְנוֹת ל׳
אֲשֶׁר צִפָּה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּתְּנֵם
לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
יז וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־תַּרְתָּן וְאֶת־
רַב־סָרִיס ׀ וְאֶת־רַבְשָׁקֵה מִן־לָכִישׁ ל׳. ל׳
אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל כָּבֵד ג׳
יְרוּשָׁלִָם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלִַם
וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ בִּתְעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֲשֶׁר בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ ג׳ חד חס׳
יח וַיִּקְרְאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם
אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת
וְשֶׁבְנָה הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף ג׳ כתיב ה״א
הַמַּזְכִּיר׃ יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַבְשָׁקֵה
אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר
הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה ד׳

אמציהו ב' בפסוק : אלהם כול' מלאי' בספרא ב״מ י״ג חסר וסי' נמסר בריש סיפרא סי' י״ג :

רש״י

(טז) קצץ. את הדלתות שהיה של זהב : ואת האומנות. תרגום יונ[תן] סקיפיא איסקופות : (יז) את תרתן ואת רב סרים. למדנו בסדר עולם ש[...] שלשתם יחד אלא רבשקה לבדו כמו שכתב בס' (ישעיה ל״ו ב') ותרתן ורב[...] באו בשליחות שנייה כשבאה לו שמועה על תרהקה מלך כוש וישמע [...] מלאכים אל חזקיהו וגו' [...] ל״ז ט') : בתעלת. פו[...] בלע״ז בריכה שעושין [...] דגים : שדה כובס [...] שהכובסין שוטחין בו בגד[...] תירגם יונתן חקל [...] קצריא : (יח) המזכיר [...] משפט בא לפני המלך [...] שיפסקנו

רלבג

גדול והיותר קטן הו[...] הנוצרים ר״ל השומרים[...] מחוץ לעיר לשמור פירו[...] והכרמים אשר שנ[...] (טז) קצץ חזקיה את [...] היכל ה'. ר״ל לקחת [...] הזהב אשר הם מצופות[...] ואת האומנות. הם [...] מצופים זהב או אסקופו[...] התחתונות והעליו[...] (יז) בתעלת הברכה ה[...] הברכה הוא חריץ בנוי [...] בו מים והיה אצל המי[...] ר״ל חפירה רחב' יתפ[...] במסלת שדה כובס. ה[...] הבא לשדה הכובסי' [...] ישטחו בגדיהם אח[...] אותם : (יח) ויקראו א[...] ר״ל קראו שיצא אליה[...] (יט) ויאמר להם רב[...] אף על פי שבאו אחי[...] והם תרתן ורב סרים [...] אלו הדברים כי אש[...]

רדק

את אשר תתן עלי אשא. הטעם אשר תתן עלי אשא אסבול אותו ואשאנו : (טז) קצץ חזקיהו את דלתות ההיכל. קלף הזהב מעליהם כי הדלתות היו מצופות זהב והזהב הוא שלקח וכת״י קליף : ואת האומנות. ת״י וית סקופיא ותרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופות האלה אשר צפה חזקיהו זהב אפשר כי הזהב אשר עליהם מבנין שלמה הוסר או נפסד וחזקיהו צפה אותו זהב ועתה כשנצטרך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב : (יז) את תרתן ואת רב סרים ואת רבשקה. ובישעיה אמר רבשקה לבדו נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשנים טפלי' לו וכן נראה הוא גם כן רבשקה הו' היה המדבר ובסדר ע[ולם] אומר כי רבשקה לבדו בא בשליחו' הראשו' כמו שאומ' בישעיה ותרתן ורב סרים בא בשליחות שנייה ומה שזכר הנה תרתן ורב סרים לפי שגם הם היו[...] אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחות שניה כשמצאו רבשקה נלחם על לבנ' ולבנה היא מארץ ישראל כמו שנאמר במלכי כנען מלך לבנה אחד ואמרו רז״ל כי [...] ישראל מומר היה ואם אמרו מפני שהיה מדבר יהודי' הרבה בני אדם ימצאו מדברים בלשון עם אחר והנה אליקים ושבנה ויואח היו מכירין בלשון ארמי או[...] היתה בידם : בחיל כבד. בחיל עם כבד : בתעלת הבריכה העליונה. הבריכ' היא חריץ בנוי באבנים ובסיד ומתכנסין שם מי גשמי' או מושכין שם [...] המעין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב ויסתמו אותו עד זמן שירצו להוצי' מים מן הבריכ' והתעלה היא חפירה סמוכה לבריכה [...] מים מן הבריכ' לתעלה בזמן שירצו להשקות או לכבס בגדים : אשר במסלת שדה כובס. המסלה היא הדרך שמתקנים אותה באבנים כדי שיוכלו ללכ' ב[...] הגשמים ועיקר הלשון הוא לשון הרמה מענין סלו לרוכב בערבו' שענינו רוממות והמקום הזה היה בזה השדה והוא מורס ומתוקן באבנים ועל המקום [...] עומדים מכבסי הבגדים במי התעלה ובשדה היו שוטחים הבגדים לשמש וכת״י שדה כובס חקל משטח קצריא : (יח) ויקראו אל המלך. קראו לאשר על [...] לאשר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיצא לדבר עמם ויצאו אליהם במצו' המלך אליקים ושבנא ויואח : אליקים בן חלקיהו אשר על הבית. וכן אמר בישע[יה] בפרשה אבל בפרשה שנאמרה על שבנא נאמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ובא עליו שיהדפנו מהסררה שהיה בה שהיה על הבית [...] לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קודם המעשה הזה מרד שבנא ונתנו סררתו לאליקי' ומפני זה אמר אליקים אשר על הבית כי אלו היו המלאכים הרא[שונים] באו ממלך אשור לירושלם ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו ונאמר ויבא אליקים ושבנא הס[...] קר[...]

רש״י

לזה לא זכר זולתו בזה השליחות ובספ' ישעיה וידמה כי אחר שנתן חזקי[הו] הכסף הנמצא באוצרות ה' ובאוצרות המלך למלך אשור שב למרוד בו [...] לו מדי שנה בשנה זה המס הכבד ששם עליו : מה הבטחון הזה א[שר] ...

מצודת ציון

(טז) קצץ. כרת וקלף : האומנות. מפתני הבית וכת״י סקופיא : (יז) כבד. ענין רבוי : בתעלת הברכה. הברכה היא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא החפירה הסמוך לה ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הבריכה וכן אל קצה תעלת הבריכה (שם ז) : במסלת

מצודת דוד

עם שכבר נאמר למעלה חזר לספר שוב כאומר מה מעלה שלמנאסר אשור על ישראל ויגל את ישראל וכו' עד סוף הענין הנה זה לא היה בכ[...] על אשר לא שמעו בקול ה' וגו' שהרי בימי חזקיה עלה אשור על יהוד[ה] תמו ברצות ה' : (י) מקצה שלש שנים. כי צר עליה בתחלת ד' וכבשה ב[...]

(יב) על אשר לא שמעו וגו'. ולא בכח ידם : את בריתו. התורה אשר נתן בברית. : (יד) חטאתי. במה שמרדתי בך : את אשר תתן וגו'. ר״ל הטונס [...] עלי אשא ואסבול : וישם. שם עליו עונש שלש מאות וגו' : (טז) קצץ. קלף ציפוי הזהב מן הדלתות ומן מפתני הבית : אשר צפה חזקיה. כי כבר היה [...] מעשה שלמה : (יז) וישלח מלך אשור. ובמרמה שם עליו הטונס כי עכ״ז עלה עליו : בתעלת. בתעלה שנמשכת מהבריכה העליונה אשר היא במסילה [...] השדה שמכבסים שם את הבגדים ושוטחים שמה מול השמש ליבשם : (יח) אל המלך. קראו אל המלך לצאת אליהם : על הבית. ממונה על בית המלך [...] הממונה על ספר הזכרונות : (יט) מה הבטחון וכו'. אמור מה בטחונך אשר בעבורה מרדת

(רש"י) ...נו ראשון : (כ) אמרת אך דבר שפתים וגו' . אמרת עד הנה
...אעבוד למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבוא
...א הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שיצא ובא עצה וגבורה אתה
...למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת : (כא) ובא בכפו . כשאדם נסמך
...משענת קנה רצוץ שנשבר
...באין ראשי הקרומיות
...את כפו : (כב) הלא
...שר הסיר חזקיהו וגו' .
...מוד מכאן דרבשקה
...מומר היה שהיה מודה
...ה אלוה אלא שרצונו
... : (כג) התערב נא .
... עליו בוא בערבון על
...ם תוכל ליתן לך רוכבים
...פים סוסים : התערב .
...בלע"ז : (כד) ואיך תשיב
... פחת אחד עבדי אדוני .
...ל הקטן שבהם שר על
... איש ואתה איך משיב
...ס. איש למדנו מכאן על
... גייסות מאה ושמונים
...אלף שנפלו עם סנחרב
... שבהם שר על אלפים
...עמו : (כה) המבלעדי
...וכי שלא ברשות באתי
...תנבא (ישעיה ז' י"ז) בימי
...ביך יביא ה' עליך ועל
...וגו' את מלך אשור :
...ה. את זו הוסיף משלו :
כי

(רד"ק) קרועי בגדים נראה כי עדיין לא מרד אלא בשוב רב שקה אומר שמרד ובסדר עולם אומר כשהלך לכוש שטף שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז"ל כשבא סנחריב וצר על ירושלם כתב שבנא כת' והשליכו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השלימו חזקיהו וסיעתו לא השלימו וכאשר יצא עם סיעתו בא גבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אצל סנחריב אמר לו היכן סיעתך אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסי' והיו מגרירים אותו על הקוצים ועל הברקנים וזה אינו כדברי בעל סדר עולם שאמר ששטף שבנא וסיעתו ואפשר כי קודם לכן מרד מעת שבא מלך אשור על ערי יהודה אבל נסתר ולא היה מראה עצמו וכן במעשה הזה שבא קרוע בגדים היה מרא' הוא עצמו עבד ולבו לא נכון והנבי' גלה דעתו לחזקיהו והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית : (כ) אמרת אך דבר שפתים . חשבת להנצל בדבר שפתים כלומר בתפלה אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמה כך פירש אדוני אבי ז"ל והחכם רבי אברהם ב"ע פי' אמרת לאנשיך כי יש לך עצה וגבורה וזהו דבר שפתים והטעם כי גבורתך הו' בדבור לבד ויו"ת ברם במלל סיפון במילך וגבורא אעביד קרבא : כי מרדת בי . שלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה : (כא) הרצוץ . שהוא רצוץ בראשו ואותם קסמין נכנסין בכף האדם בהשען עליו : (כב) הלא הוא אשר הסיר . כלו' כשהסיר חזקיהו ונתץ המזבחות לא עשה כי אם לכבודו ולהנאתו כדי שיבואו כלם לירושלם כי המזבחו' בכל מקום לשם ה' היו וחזקיהו הסירם ונתצן איך תחשבו כי ה' יעזור אותו ואיך תבטחו עליו : ליהודה ולירושלם . כתרגומו לאנש יהודה וליתבי ירושלם : (כג) התערב נא . הכנס עמי בערבון בזה הדבר אם תוכל לעשותו : רוכבים עליהם . רוכבים שיהיו פרשים : (כה)המבלעדי ה'. להפקיד' אמר כן או פירושו אחר שכל הארצו' נתן ה' בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אמר אלי עלה אל הארץ והשחיתה ואם רבשקה היה ישראל מומר אמר זה לפי שישעיה נבא ואמר הנני מעלה את
מי

הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ 20 אָמַרְתָּ
אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה
לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ כִּי
מָרַדְתָּ בִּי׃ 21 עַתָּה הִנֵּה בָטַחְתָּ לְּךָ
עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־
מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא
בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ 22 וְכִי־
תֹאמְרוּן אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בָּטָחְנוּ הֲלוֹא־הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר
חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו
וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם לִפְנֵי
הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ בִּירוּשָׁלִָם׃
23 וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי אֶת־מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־
תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃
24 וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי
אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם
לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃ 25 עַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי
יְהוָה עָלִיתִי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
לְהַשְׁחִתוֹ יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה עַל־

(מסורה) כ' ומ"ל . ג' ר"פ סימן · כ"ה ר"פ · ג' · ג' · ג' · ט' · י"ו מ"ל בסיפר' · ח' · ג' · י' ומ"ל · כ"ה ר"פ . ג' · ג' · ל' חס'

(תרגום) הָדֵין דְּאִתְרְחֵיצְתָּא׃ 20 אֲמַרְתְּ בְּרַם בְּמַלַל סִפְוָן בְּמִילַךְ וּגְבוּרָא אַעְבֵּד קְרָבָא כְּעַן עַל מַן אִתְרְחֵיצְתָּא אֲרֵי מְרֵידְתָּא בִי׃ 21 כְּעַן הָא אִתְרְחֵיצְתָּא לָךְ עַל סְמַךְ קַנְיָא רְעִיעָא הָדֵין עַל מִצְרַיִם דְּאִם יִסְתְּמֵיךְ גַּבְרָא עֲלוֹהִי וְיֵיעוֹל בִּידֵיהּ וִיבַזְעִינֵיהּ כֵּן פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְכָל דְּמִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי׃ 22 וַאֲרֵי תֵימְרוּן לִי עַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲנָא אִתְרְחֵיצְנָא הֲלָא הוּא דְּאַעְדֵּי חִזְקִיָּה יָת בָּמָתוֹהִי וְיָת מַדְבְּחוֹהִי וַאֲמַר לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם קֳדָם מַדְבְּחָא הָדֵין תִּסְגְּדוּן בִּירוּשְׁלֵם׃ 23 וּכְעַן אִתְעָרֵב כְּעַן עִם רִבּוֹנִי עִם מַלְכָּא דְאַתּוּר וְאֶתֵּן לָךְ תְּרֵין אַלְפִין סוּסְוָן אִם תִּכּוֹל לְמַנָּאָה לָךְ רְכִיבִין עֲלֵיהוֹן׃ 24 וְאֵיכְדֵין אַתְּ מְדַמֵּי לְאַתָבָא יָת אַפֵּי חַד מִשִּׁלְטוֹנֵי עַבְדֵי רִבּוֹנִי זְעֵרַיָּא וְאִתְרְחִיצַת לָךְ עַל מִצְרָאֵי לִרְתִיכִין וּלְפָרָשִׁין׃ 25 כְּעַן הֲבַר מִמֵּימְרָא דַיְיָ סְלֵיקִית עַל אַתְרָא הָדֵין לְחַבָּלוּתֵהּ יְיָ אֲמַר לִי סַק

סימן מלכי' אמרת ישעיה אמרתי ואפ"ס ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא : תאמרון ט' בקריא' וסימ' כה תאמרון לאדני לעשו . ויאמרו למלאכים הבאים : וכי תאמרון אלי דספרא . ויאמר להם ישעיה דספרא. וחברו ויאמר אליה' ישעיהו דישעיהו כה תאמרון אל חזקיהו . לא תאמרון קשר . ויאמר אליהם ירמיהו . כה תאמרון אל חזקיהו דר"ה :

תולדות אהרן המבלעדי . בנזד' לד :

רלבג

...דת כי ולא קיימת מה
...נ לי בהיותי נלחם עמך
...אשר תתן עלי אשא :
...מרת אך דבר שפתים
...עצה וגבורה . שיתגבר
...בו למלחמה ר"ל שבדברי
...יסיר מעליו הנלחם עמו
...עשית את' ממני ואחר
...זק ויתגבר בעוזריו לעמו'
...י שהיה נלחם עמו עתה
...בטחת שיעזרך כי מרדת
...י שהש' מלך אשור כי
...זקיה במרדו בו על מלך
... שיעזרהו במלחמה אמר
...נה בטחת על משענת
...כמו משענת הקנה הרצון
...די שאי אפשר לאדם
...בו אבל לא יזיק לעצמו
...' בו כי הקנה הרצוץ יכנס בכפו ונקבה כי כן פרעה מלך מצרים לכל
...ם עליו וכי תאמרון אלי אל ה' אלהינו בטחנו שיצילנו הלא הוא אשר הסיר
...את במותיו ואת מזבחותיו אשר היו מקריבים בהם לה' ויאמ' ליהודה
...ם לפני המזבח הזה לבד תשתחוו ואיך יעזרהו והוא עשה כנגדו להשחית במותיו ומזבחותיו : (כג) ועתה התערב נא אדני את מלך אשור . ר"ל תן
...ן שלא תמרוד בי ותהיה לי למס ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך אנשים רוכבים עליהם והנה אמ' זה על דרך הבוז והלעג כאילו אמ' שלא
...לחזקיה אלפי' אנשים ראויים לרכוב על סוסים : (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים כל זה אמ' לירא אותם ולבהלם כאילו יאמר שמלך
...וא באופן מהגודל שאין ראוי לחזקי' להשי' פני פחת אחד שהוא מעבדיו הקטנים גם כי אחד מעבדיו הקטנים גדול מאד עד שאין ראוי להשיב פניו ולבטוח
...זרים לרכב ולפרשי' שיעזרהו במלחמה כנגד מלך אשו' : (כה) עתה המבלעדי ה' . אמר זה כאלו יאמר איך תבטח על ה' שיצילך והוא אמר
אלי

מצודת דוד

...משמע לי לצאת מארצך אל ארץ אחרת וכאשר אמר בסוף דבריו : (כ) אמרת . ...ושב שאך בדבר שפתים בעצת יועצים נעשה המלחמה לא כן הוא כי צריכים ...צף עם גבורה . עתה . הואיל וצורך הוא גם אל הגבורה ואינכם בך א"כ ...בטחת שיתן בך גבורה : (כא) עתה הנה בטחת . הואיל ואין בך גבורה ...הנה מהו בטחונך על מצרים הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר ...מוך איש עליו באים עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה : (כב) הלא הוא . הלא זה הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו ...אין בכל הארץ ואמר לישראל פרק למזבח העומד בבה"מ אשר בירושלים תשתחוו ומיעט א"כ בעבודתו וכבאה בעיניו : (כג) התערב נא . התחייב עצמך עם אדוני ...ל למלאות הדבר אשר ישאל : לתת לך . לתת מאנשיך : (כד) ואיך תשיב . את פניך להלחם עם פני פחת וכו' הלא אף הקטן שבהם

מצודת ציון

במסלת . בדרך הכבושה : (כא) משענת . ענין סמיכה : הקנה . המטה : הרצוץ . השבור והרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד) : ונקבה . מל' נקב וחור : (כג) התערב . מל' ערבון ומשכון כי כשהשנים חלוקים בדבר מה וכ"א מחייב עצמו בממון באם לא יהיה כדבריו הדרך הוא שכ"א נותן ערבון להיות בטוח ומקוים : (כד) פחת . ענין שרים : (כה) המבלעדי . ענינו כמו זולת : בעל

רדק

מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו': (כו) כי שומעים אנחנו. מבינים ומכירים בלשון ארמית: (כז) העל אדניך. כמו האל וכן הוא בישעיה וכן על האנשים כמו אל ולאליקים אמר שהוא הגדול וכן הוא אומ' ויאמר אליקים וגו': חריהם. כן כתיב וקרי צואת' ועניין אחד הו' והקרי הוא לשון נקיה: שניה'. כן כתיב וקרי מימי רגליהם והכתו' הוא רמז לתחתוניות וכן בדברי רז"ל המקנה בדבר שהאור שולט בו שיניו נשרות ועניין לאכול את צואת' שחושבי' להיות במצו' עד שיאכלו צואת' וכן הוסיף יהונתן בציירא עמכון: (לא) ברכה. ר"ל פשרה ושלום וכת"י שלמא: (לב) איש מי בורו. הבורות שהם חוצה לעיר בגנות: עד בואי ולקחתי אתכם. כי כן עשה בכל הגוים אשר כבש היה מגלה אותם מארצם ומשכן אחרים תחתיה' כדי שיהיו כלם נכבשי' תחתיו וכן עשה יוסף שאנשי מצרים ואת העם העביר אותו לערים: ארץ לחם וכרמים. אמר זה אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפשר שהדגן והתירו' יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כמו שאמר בצור לפיכך אמר ארץ לחם וכרמים כי הארץ היא עושה לחם ויש בה כרמים וכת"י ארע' חקלין וכרמין ארע' דזיתה' עבדין משחא והיא עבדא דבש: כי יסית אתכ'. הדגש תמור' הנח כויסת דוד וכן כדגש כסיתוך

רשי

(כו) כי שומעים אנחנו. אנו בני פלטין ומכירין בלשון ארמית ובשאר ... ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין בו ואין אנו רוצים ש... (כז) לאכול את צואתם. ברעב המצור: חוריהם. רעי היוצא ... פי הטבעת. ורבותינו פירשו לכנותם לשון נאה צואתם: מימי ... צואה לחה שיני דברכשא... אתלת שגי או לשון ג... על ידי לעיסת הש... (לא) עשו אתי ברכה ... שלום כמו ויברך יע... פרעה (בראשית מ"... (לב) אל ארץ כארצכ... דרכי להעביר את ... ממדינה למדינה היה ... אל ארץ טובה משלכ... לפתותם בא אלא שידע... שדבריו שקר: ארץ דגן ... זו...

רלבג

אלי שאעלה על האו... להשחיתה: (כו) באזנ... אשר על החומ'. אמרו ז... היו רוצי' שישמע אלו ד... העם אשר על החומה ... ירפו ידיהם משמירת ... (כז) העל אדניך. ואלי... האם בעבור אדניך ... שלחני מלך אשור: ... צואתם ולשתות א... רגליהם עמכם. כאי... שאם ישמרו את הח... יכנסו חיל מלך אשור ... עליה מלך אשור ... שמרוב הרעב יאכלו צוא' מי רגליהם והוא ... (לא) עשו אתי ברכה ... ר"ל אם תהיו אתי ... עמי ולצאת אלי עשו ... אז תוכלו לעבוד האדמ... פריה: (לב) ולקחתי ... ארץ כארצכם. ר"ל ... אתכם אל ארץ טו... ארצכם ואמר זה לב... שלא יזוקו אם יגלו... לארץ אחרת כמו שעשו ... שבטים והנה היה מניע... האומות בזה הדרך כדי ... למרוד בו ולזה היה מ... אותם מעוזריהם והיו ... אותם אליו ואל ... חמו...

מקרא

הארץ הזאת והשחיתה: כו ויאמר אליקים בן־חלקיהו ושבנה ויואח אל־רבשקה דבר־נא אל־עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל־תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על־החמה: כז ויאמר אליהם רבשקה העל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את־הדברים האלה הלא על־האנשים הישבים על־החמה לאכל את־חריהם ולשתות את־שיניהם עמכם: כח ויעמד רבשקה ויקרא בקול־גדול יהודית וידבר ויאמר שמעו דבר־המלך הגדול מלך אשור: כט כה אמר המלך אל־ישא לכם חזקיהו כי־לא יוכל להציל אתכם מידו: ל ואל־יבטח אתכם חזקיהו אל־יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה ולא תנתן את־העיר הזאת ביד מלך אשור: לא אל־תשמעו אל־חזקיהו כי כה אמר מלך אשור עשו־אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש־גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי־ברו: לב עד־באי ולקחתי אתכם אל־ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחיו ולא תמתו ואל־תשמעו אל־חזקיהו כי־יסית אתכם לאמר יהוה יצילנו: לג ההצל הצילו אלהי הגוים איש

מסורה: כ' כתיב ה"א. ג"ב. ו' חס' בסיפר'. כ' בטע'. ג'. צואתם ק' מימי רגליהם ק'. ד'. ה'. ג' חברו דישעיה. ג' דסמו'. ג' חד מ"ל וחד חסר. ל' וחד וילהר ודכם. ז'.

תרגום

לאתרא הדין וחבלינה: כו ואמר אליקים בר חלקיה ושבנה ויואח לרבשקה מליל כען עם עבדך ארמית ארי שמעין אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית קדם עמא דעל שורא: כז ואמר להון רבשקה העל רבונך ועלך שלחני רבוני למללא ית כל פתגמיא האליו הלא על גבריא דיתבין על שורא למיכל ית מפקתהון ולמשתי ית מימי רגליהון בצירא עמכון: כח וקם רבשקה וקרא בקל רב יהודית ומליל ואמר שמעו פתגמא דמלכא דרבתנא מלכא דאתור: כט כדנן אמר מלכא לא יטעי יתכון חזקיה ארי לא יכול לשיזבא יתכון מן ידיה: ל ולא ירחיץ יתכון חזקיה על מימרא דיי למימר שיזבא ישיזביננא יי ולא תתמסר קרתא הדא ביד מלכא דאתור: לא לא תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר מלכא דאתור עבידו עמי שלמא ופוקו לותי ואכלו גבר פרי גופניה וגבר פרי תינוהי ושתו גבר מי גוביה: לב עד מיתי ואדבר יתכון לארעא טבא כארעכון ארעא עבור וחמר ארעא חקלין וכרמין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש וחיון ולא תמותון ולא תקבלון מן חזקיה ארי יטעי יתכון למימר יי ישיזביננא: לג השיזבא שיזיבא דחלת עממיא גבר ית ארעיה

יהודית ז' בקריאה וסי' ויהי עשו בן ארבעים שנה. ויקח אשה · ויאמר אליקים בן חלקיהו דמלכים · ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול דמלכים · ויקרא בקול גדול יהודית דדברי הימים · ויעמד רבשקה דישעיה · ויאמר אליקים ושבנא דישעיה · ובניהם חצי מדבר דעזרא: על האנשים ה' בקריאה וסמני' תכבד העבדה על האנשים: ויאמר אליה' רבשקה העל אדניך דמלכי'. וחברו דישעיה · הקפאים על שמריהם. וילכו ויגידו לדוד: וחיו ח' וסימ' במסרה רבתא:

מצודת ציון

(כז) העל. כמו האל: חוריהם. מל' חור ונקב: שיניהם. הוא מ"ר וזוה קרוב מל' שתן: (כט) ישיא. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (לא) ברכה. ענינו מנחה והשורת שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג): (לב) ותירוש. ענבי היין: זית יצהר. זיתים המושכין שמן: יסית. מל' הסתה ופיתוי: בגע

מצודת דוד

שבהם ממונה הוא על אלפים: ותבטח. א"כ בוודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ: (כה) המבלעדי ה'. וכי מבלי גזירת המקום ה' אמר. כבר ניבא ישעיה ישא וכו' ואת שלל שומרון (ישעיה ח') וטעם לומר שכן יעשה לירושלים: (כו) ארמית. בלשון ארמית: כי שומעים. כי מבינים אנחנו ארמית: יהודית. בלשון יהודית: באזני העם. בפניהם כשהם שומעים כי הכל מכירים בו וכאומר הנה אין מהדרך לפרסם דברי מלחמה בפני המון העם: (כז) העל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי: לאכול. לאכול צואם ולשתות להזכירם כי יבאו במצור ומעקת רעבון ולמאון יוכרחו לאכול רגלים: עמכם. ר"ל גם הם גם אתם: (כח) וידבר ויאמר. כפל דבריו (לא) עשו אתי ברכה. ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורת שלום: ואכלו ... לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ו... סבורות: (לב) ולקחתי. אקח אתכם משם להוליך אל ארץ טובה כארצכם ... דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת: וחיו. מאז"כ ... במרד: כי יסית. אשר יסית: (לג) איש וכו'. ר"ל כל אלוה את ... בנג...

רש"י

...יקי: (לד) הנע ועוה. אותם מלך אשור החריבם והגלם: כי הצילו את ... והשומרונים היו עובדים את אלהי ארם שהיו שכיניהם: (לו) קרועי בגדים. ...עו גידופי השם: (ג) ותוכחה. שהרשעים מתווכחין ומראין פנים לדבריהם ...לו הכח והגבורה: בנים. ישראל: עד משבר. עד צרה הדומה לאשה יושבת ...ר ואינה כח לילד. משבר ...ה אשה הכורעת לילד: ...ים. אוסטרוכי"ר בלע"ז ...פנים לדבריו שהגליח בכל

רד"ק

הסיתוך ויכלו לך: (לד) הנה ועוה. שמות מדינו' או שמות אלהים אחרי' ולדעת יונתן פירושו הניע ועוה אותם מארצם שתרג' הלא טלטילונון ואגליאונון: כי הצילו את שומרון מידי. בתמיה וכי ה' אלהיכם שאתם בוטחי' בו הצילו את סומרון מידי שתחשבו שיציל את ירושל' מידי וכן הוא אומר בישעיה וכי הצילו בוי"ע שידמה ענין תמיהה וי"ת וכי הצילו העגלים את שמרון מידי: (לו) קרועי בגדים. רז"ל פי' כי בעבור ששמעו ברכ' השם קרעו בגדיה' וסמכו מזה הפ' כי כל השומע ברכת ה' חייב לקרוע ואותו קרע אינו מתאחה לעולם ואינו חייב לקרוע אלא אם כן שומע הגדוף מיסר' והם שקרעו ששמעו מרבשקה לפי שקבלה היתה בידם כי רבשקה ישראל מומר היה ומה חירוף אמר רבשקה שקרעו בגדיה' כששמעו שאמר מי בכל אלהי הארצו' אש' הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושל' מידי אין לך גידוף גדול מזה שהשוה בורא הכל לאלהי עץ ואבן והסי' היכול' מהבור' וכן האל ית' חשב לו דבריו לחירו' וגידוף ואמר עליו את מי חרפ' וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפת ה': (א) ויקרע את בגדיו. על מה שהגידו לו שחירף וגידף רבשקה הש"י שמו: ויתכס בשק. לענו' עצמו שירא' האל עליו ועל העם: (ג) יום צרה ותוכחה ונאצה. תוכחה שרבשקה הוכיחנו בדברי הפח' וחירופין או פירו' שהאל מוכיח אותנו על עונותינו ונאצה שנאץ רבשקה האל וי"ת יו' עקה וחיסודין וניאוצא: באו בנים עד משבר. המשיל הצר' לאש' אשר יאחזוה חבליה ובא הבן עד המשב' והו' הרחם מקו' יציאת הולד כי אז חבליה יותר קשים כשהולד קרוב לצא' ואם אין כח ליולד' לחזק עצמ' להולי' הולד הנה היא בחוזק חבלי' בלי תקוה למנוחה כן הצרה גדולה עלינו ואין לנו כח לצא' ממנ' אם לא יעזרנו האל: ללידה. שם תואר ות"י הפסו' כן ארי אקיפנ' עקא כאיתת' דיתב' על מתבר' וחיל לית לה למילד: (ד) לחרף אלהי' חי. כמו שאו' כי יציל את ירושל' מידי וי"ת לחסד' עמא דה' קיימ': והוכיח בדברים. רבשקה הוכיח בדברי גידופי' או פירושו האל יוכיח בדברי' אשר שמע וכן ת"י ויעביד פורענותא על כל פתגמי' דשמעין

רלב"ג

...ות ארפד. ספרוים הנע ...ם שמות מדינות ויעיד ...מ"ש את' זה ומלך לעיר הנע ועוה: כי הצילו ...מרון מידי. הנה קצר ...אמר בהתחלתו קצר ...ובסופו קצר הנושא ...כי איה אלהי חמת ...אם הצילו חמת וארפד ...ה אלהי ספרוי' הנע ...ם הצילו אלו המדינו' ...יה אלהי שומרון כי ...ת שומרון מידי והנה ...מ' הש"י לאלו האלילים ...ו בכל ואין בם מועיל ...קרעו בגדיה' השומעי' ...פני מה שחרף וגדף ...הש"י והמלך קרע בגדיו ...בבגדי שק לצער עצמו ...רחם הש"י עליו ובא להתפלל שם: (ג) יום ...כח' ונאצ' היום הזה. ...הוא יום צרה חזק' ...זה שגזר מלך אשור ...את ירוש' על שמרוב ...גה המעוברות הכורעו' ...ין להן כח ללדת ואע"פ ...גים עד משב' והוא ...מהרח' שיהיה בו הולד ...אתו וגיחו מרחם והוא ...יום תוכח' ונאצ' כי ...רבשקה בדברי נאצ' ...גדוף שהש"י לא יציל את

מקרא

אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
לד אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי
סְפַרְוַיִם הֵנַע וְעִוָּה כִּי־הִצִּילוּ אֶת־
שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ לה מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם
מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלַםִ
מִיָּדִי׃ לו וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ
דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא
תַעֲנֻהוּ׃ לז וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּה
אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח
בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי
בְגָדִים וַיַּגִּדוּ לוֹ דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃
יט וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע
אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃
ב וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־
הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְאֵת זִקְנֵי
הַכֹּהֲנִים מִתְכַּסִּים בַּשַּׂקִּים אֶל־
יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא בֶּן־אָמוֹץ׃ ג וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה
וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בָאוּ
בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אַיִן לְלֵדָה׃
ד אוּלַי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת ׀ כָּל־
דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר ׀ אֲדֹנָיו לְחָרֵף אֱלֹהִים
חַי וְהוֹכִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה
בְּעַד הַשְּׁאֵרִית הַנִּמְצָאָה׃ ה וַיָּבֹאוּ
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ׃

ג' · ג' · ג' וחס' ד' במלכים · ב' מ"ל · כולסון קמץ · ג' · ל' וכל קרי' ישעיהו בן אמוץ סגולה · ב' · ב' · סימן · פסק · ב' הכרו דישעיה

תרגום

מִיַּד מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ לד אָן
דַחֲלַת חֲמָת וְאַרְפָּד וְאָן
דַחֲלַת סְפַרְוַיִם הֲלָא
טַלְטִילוּנוּן וְאַגְלִיאוּנוּן אֲרֵי
שֵׁיזִבוּ יַת שֹׁמְרוֹן מִן יְדִי׃
לה מַן בְּכָל דַחֲלַת מְדִינָתָא
דְשֵׁיזִיבוּ יַת אַרְעֲהוֹן מִן יְדִי
אֲרֵי יְשֵׁיזִיב יְיָ יַת יְרוּשְׁלֵם
מִן יְדִי׃ לו וּשְׁתִיקוּ עַמָּא
וְלָא אֲתִיבוּ יָתֵיהּ פִּתְגָמָא
אֲרֵי תַפְקֵידַת מַלְכָּא הִיא
לְמֵימַר לָא תְתִיבוּנֵיהּ׃
לז וַאֲתָא אֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּה
דִמְמַנָא עַל בֵּיתָא וְשֶׁבְנָא
סָפְרָא וְיוֹאָח בַּר אָסָף
דִמְמַנָא עַל דָכְרָנַיָא לְוַת
חִזְקִיָּהוּ מְבַזְעִין לְבוּשֵׁיהוֹן
וְחַוִיאוּ לֵיהּ יַת פִּתְגָמֵי
רַבְשָׁקֵה׃ א וַהֲוָה כַּד שְׁמַע
מַלְכָּא חִזְקִיָּה וּבְזַע יַת
לְבוּשׁוֹהִי וְאִתְכַּסֵי בְסַקָא
וְעַל לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃
ב וּשְׁלַח יַת אֶלְיָקִים דִי
מְמַנָא עַל בֵּיתָא וְשֶׁבְנָא
סָפְרָא וְסָבֵי כַהֲנַיָא כַּד
מְכַסַן סַקַיָא לְוַת יְשַׁעְיָהוּ
נְבִיָא בַּר אָמוֹץ׃ ג וַאֲמָרוּ
לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם
עָקָא וְחִיסוּדִין וְנִיאוּצָא
יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי אֲקִיפְתָנָא
עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָתְבָא עַל
מַתְבְּרָא וְחֵיל לֵית לַהּ
לְמֵילַד׃ ד מָאִים שְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ יַת כָּל
פִּתְגָמֵי רַבְשָׁקֵה דִשְׁלָחֵיהּ
מַלְכָּא דְאַתּוּר רִבּוֹנֵיהּ
לְחַסָדָא עַמָא דַיְיָ קַיָמָא וְיַעְבֵּיד פּוּרְעֲנוּתָא עַל כָּל פִּתְגָמַיָא דִשְׁמִיעִין קֳדָמוֹהִי
יְיָ אֱלָהָךְ וְתִתְחַנַן בִּצְלוֹ עַל שְׁאָרָא הָדֵין דְאִשְׁתְּאַר׃ ה וַאֲתוֹ עַבְדֵי מַלְכָּא חִזְקִיָּהוּ

...חס' בקריאה וסי' דברי ...ספרא. על אודות הבאר ...רו. עוד יוסף חי. ...לאכים. וכל שפטים ...כו' במ"ב מ"ל וסימ' ...נשי יבש. ויגידו לשאול ...ה העם: ואת זקני ג' ...וסימ' ויאמר חושי אל ...מתכסים בשקים. וחברו ... אהרן ויהי כשמוע (מ"ק פג):

מצודת דוד

...ע ועוה. הניעם ממקומם והעקימם: כי הצילו. וכי אלהי שמרון הצילו ...רון מידי: (לז) קרועי בגדים. על ששמע דברי רבשקה המחרף ומגדף ...גלם לםדמותו לאלהי עמי הארצות: יט (ג) ותוכחה. האויב מתווכח ...בהצלחתו ואומר ידי רמה: ונאצה. מנאץ את ה' בדברי חרוף: כי באו ...דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים: (ד) אולי ישמע ה'. הלואי יתן לב לשמוע: והוכיח. התווכח ...כאשר שמע ה': ונשאת. כאומר לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה': השארית הנמצאה. שארית ישראל הנמצאה בירושלים כי כבר כבש כל ערי הבצורות

מצודת ציון

(לד) הנע. מל' נע: ועוה. מל' עוות ועקום: (לו) והחרישו. שתקו: יט (ג) ותוכחה. מל' ויכוח וברור דברים: ונאצה. ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים (ש"א ב): משבר. הוא מקום מושב היולדות וכן במשבר בנים (הושע יג): (ד) אולי. הלואי כמו אולי יראה ה' בעניי

רדק

דשמעין קדמוהי: (ו) נערי. עבדי כי המשרת יקר׳ נער והם רבשקה וחביריו: (ז) רוח. רצון: ושמע שמועה. זהו ששמ׳ שמלך כוש יצא להלח׳ אתו: ושב לארצו. כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור להלח׳ בארצו בעוד שהיה מלך אשו׳ בארץ ישר׳ ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלח׳ עם מלך כוש ויניח מלחמ׳ העיר הזא׳ ואח״כ אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר שבא ממלחמ׳ כוש לירושל׳ ונגף מחנהו על ידי המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב כמו שכתוב אבל נבואת המגפה לא אמר להם ישעיה כפי׳ ואין לשאול טעם למעשה האל ית׳ כי ה׳ נור׳ עלילו׳ למה לא נגפו אז אלא עד שהלך להלח׳ עם מלך כוש ואח״כ שב לירושלם והטעם הנראה לנו בזה כדי שיהיה להם לישראל בזת כוש ומצרים ועוד שיראו כוש ומצרים הנפלאו׳ שעשה לאוהביו ולדורשי שמו כי מלך אשור נצח אותם וכל הארצו׳ כבש ובירושל׳ נגף בלא חרב ובלא חנית והאל נתן בלב מלך אשו׳ להביא חיל מלך כוש ומצרים לירושלם עמו להפחיד יושבי ירושלם עוד: (יג) איו מלך חמת. על האלהים אמ׳ אשר לא יוכלו להציל ארצו׳ עובדיה׳ וגם המלכים איה הם שלא עמדו לפני כלם ואמר עם ספרוי׳ לעיר שהיתה גדולה מכלם: (יד) ויפרשהו. את׳ מהספרי׳ או כל א׳ מהם ואדוני אבי ז״ל פי׳ ויפרשהו על הספ׳ שבו

רשי

בכל אשר הלך: (ז) ושמע שמועה. ויעלה מעליכם ושב לארצו ולא... השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבושת פנים והפלתיו שם בחרב... השמועה וישמע אל תרהקה שמע שילא תרהקה להלחם עמו ועלה מעל... והלך לכוש ונלחם עם תרהקה ופוט ומצרים שעמו ונלחם ונטל חמדת אוצ... ובא לירושלים ונפל ב... שאמר (ישעיה מ״ה י״) מצרים וסחר כוש וגו׳ יעבורו וגו׳: (ט) וישל[ח] מלאכים. להודיע שאי[ן] לארצו אלא להלחם ... ולחזור כאן: (יב) עדן מדינה: (יג) הנע ועוה... מלך אשור: (יד) אמנם... הוא שהחריבו מלכי א... העמים ונתנו את ... כאש

תרגום

לְוָת יְשַׁעְיָהוּ׃ ו וַאֲמַר לְהוֹן יְשַׁעְיָהוּ כִּדְנַן תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנְכוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תִדְחַל מִן קֳדָם פִּתְגָמַיָא דִשְׁמַעְתָּ דְחַסִידוּ עוּלֵימֵי מַלְכָּא דְאַתּוּר קֳדָמָי׃ ז הָא אֲנָא יָהֵיב בֵּיהּ רוּחָא וְיִשְׁמַע בְּסוּרָא וִיתוּב לְאַרְעֵיהּ וְאַפְלֵיגֵיהּ בְּחַרְבָּא בְּאַרְעֵיהּ׃ ח וְתָב רַבְשָׁקֵה וְאַשְׁכַּח יַת מַלְכָּא דְאַתּוּר מְגִיחַ קְרָבָא עַל לִבְנָה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי נְטַל מִלָּכִישׁ׃ ט וּשְׁמַע עַל תִּרְהָקָה מַלְכָּא דְכוּשׁ לְמֵימָר הָא נְפַק לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמָּהּ וְתַב וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת חִזְקִיָּה לְמֵימָר׃ י כִּדְנַן תֵּימְרוּן לְחִזְקִיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימָר לָא יַטְעֵינָךְ אֱלָהָךְ דְאַתְּ רָחִיץ בֵּיהּ לְמֵימָר לָא תִתְמְסַר יְרוּשְׁלֵם בְּיַד מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ יא הָא אַתְּ שְׁמַעְתָּא יַת דַעֲבַדוּ מַלְכָא דְאַתּוּר לְכָל מְדִינָתָא לְגַמָּרוּתְהוֹן וְאַתְּ מְדַמֵּי לְאִשְׁתֵּיזָבָא׃ יב הֲשֵׁיזָבָא יַתְהוֹן דַּחֲלַת עַמְמַיָּא דְחַבִּילוּ אֲבָהָתִי יַת גּוֹזָן וְיַת חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי עֶדֶן דְבִתְלַסָּר׃ יג אָן מַלְכָּא דַחֲמַת וּמַלְכָּא דְאַרְפָּד וּמַלְכָּא דִלְקַרְתָּא סְפַרְוַיִם הָא טַלְטִילוּנוּן וְאַגְלִיאוּנוּן׃ יד וּנְסֵיב חִזְקִיָּהוּ יַת אִגַּרְתָּא מִיַּד אִזְגַדַּיָּא וּקְרִינָן וּסְלִיק לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּפְרַסִינָן חִזְקִיָּהוּ קֳדָם יְיָ׃ טו וְצַלִּי חִזְקִיָּהוּ קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִשְׁכִנְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָּא אַתְּ הוּא יְיָ וְלֵית בַּר מִנָּךְ לְכָל

מקרא

ו וַיֹּאמֶר לָהֶם יְשַׁעְיָהוּ כֹּה תֹאמְרוּן
אֶל־אֲדֹנֵיכֶם כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־
תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ
אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֹתִי׃
ז הִנְנִי נֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְשָׁמַע שְׁמוּעָה
וְשָׁב לְאַרְצוֹ וְהִפַּלְתִּיו בַּחֶרֶב
בְּאַרְצוֹ׃ ח וַיָּשָׁב רַבְשָׁקֵה וַיִּמְצָא
אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר נִלְחָם עַל־לִבְנָה
כִּי שָׁמַע כִּי נָסַע מִלָּכִישׁ׃
ט וַיִּשְׁמַע אֶל־תִּרְהָקָה מֶלֶךְ־כּוּשׁ
לֵאמֹר הִנֵּה יָצָא לְהִלָּחֵם אִתָּךְ וַיָּשָׁב
וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר׃
י כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה
בֹּטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַםִ
בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יא הִנֵּה ׀ אַתָּה שָׁמַעְתָּ
אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל־
הָאֲרָצוֹת לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִּנָּצֵל׃
יב הַהִצִּילוּ אֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
שִׁחֲתוּ אֲבוֹתַי אֶת־גּוֹזָן וְאֶת־חָרָן
וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֶדֶן אֲשֶׁר בִּתְלַאשָּׂר׃
יג אַיּוֹ מֶלֶךְ־חֲמָת וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ
לָעִיר סְפַרְוָיִם הֵנַע וְעִוָּה׃ יד וַיִּקַּח
חִזְקִיָּהוּ אֶת־הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים
וַיִּקְרָאֵם וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ
חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהוָה׃
טו וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים
אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל

כ״ג . ט׳ · ג׳ דין וחברו עוד זאת גדפו · ג׳ חסרו · ל׳ וחד על תרהקה דישעי׳ · ס׳ · ג׳ וחס׳ · כ׳ ומ״ל · ז׳ מ״ל · ד׳ · כ׳ וכסי׳ איו מלכי חמת · ג״ה פתח · ד׳ חס׳ כסי׳

רלבג

את ירושל׳ מיד מלך א[שור] ... אמרו אחר זה והוכיח ... אשר שמע ה׳ אלהיך: ... מלך אשור. עבדי ... ומשרתיו: (ז) הנני נותן ... ר״ל רצון: ושמע שמ[ועה] ... לארצו. הנה השמוע[ה] ... ששמע על תרהקה ... שיצא אליו להלח׳ ... הגיעו הש״י משם ... מהמצור בזמן ההוא ויש[וב] ... מה שיצטרך להם מהמ[ון] ... ואחר זה ישוב לאר[צו] ... היות המגפ׳ בחילו ו... יפול בחרב כי בניו יהר[גוהו] ... רבשקה שב אל אדו[ניו] ... עשותו שליחותו ומ... אשור נלחם אבל לבנ... מישראל כי שם בא ... כוש להלחם עמו ומשם ... אשור אל המצור. שלר... ירושלם ושלח מלאכים ... לאמר כמו הדברים ה... ודמה ממה שנאמר ... שהם היו מלאכים ... ושרבשקה אמר הדברי[ם] ... (יד) ויפרשהו. ר״ל הכ[תב] ... בו אלו החרופין והג... הם נשאו ספרים על ... אשור ועוד דברו בפ... החירופין ולזה אמר ... את דברי סנחריב א[שר שלחו] לחרף אלהים ח[י] ... (טו) ויתפלל חזקיהו ... לומר ה׳ אלהי ישר[אל] ... השגחתו דבקה בהם ... תגלה ותראה על דר[ך] ... במקום הכרובים בקדש ... כמו שנתפרסם

מסורה

דישעיה׃ גדפו ג׳ וסימ׳ אשר גדפו נערי מלך אשור דסיפרא • וחברו דישעיה. עוד זאת גדפו אותי אבתיכם׃ תאמרון ח׳ נמסר לעיל בהאי ענינא׃ אבותי ז׳ מ״ל וסי׳ נמסר בספרא דא חלק א׳ סי׳ כ״א׃ עדן ג׳ פתחין וסי׳ ההצילו אתם אלהי הגוים • וחברו דישעיה • ושברתי בריח דמשק והכרתי • וא׳ ועדן חרן ומלכה • איו ה׳ בליש׳ וסימ׳ בלשון תרגו׳ • בנתיהון דמלכיא מתגלגלין ובהתין ומיתין • ופי׳ נמסר בסדר שמות ו׃

מצודת ציון

בעניי (ש״ב י״ו): והוכיח. נאוכח: (ו) גדפו. חרפו: (ז) רוח. רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א): (י) ישיאך. יסית ויפתה אותך: סקת

מצודת דוד

הבלגות שביהודם: (ז) נותן בו רוח. אעיר רצונו ללכת משם כאשר ישמע שמועה שיצא שמועת תרהקה מלך כוש: ושב לארצו. סוף הדבר יהיה שישוב לארצו בפחי נפש ובארצי אפילו אותו בחרב: (ט) וישמע אל תרהקה. ר״ל קבל דבריו ויצא גם הוא לקראתו למלחמה: וישב. שלח שוב מלאכים להודיע שאינו מסתלק לגמרי כ״א על מנת לשוב: (יא) ואתה. וכי אתה תנצל בתמים: (יב) ... וכי אלהי העמים הצילו את העמים: (יג) לעיר ספרוים. לפי שהית[ה] ... והחשובה אמר בה לעיר: (יד) הספרים. כי במכתב שלח הדברים ... ויפרשהו. פרש כל אחת ואחת: (טו) הכרובים. שעל הכפורת אשר ... וכאומ[ר] ...

רשי

(כג) מרום הרים. הר הבית: ירכתי לבנון. בית המקדש שמלבין ... ואכרת קומת ארזיו. לא אשוב עד שאחריבנו: קצו. סופו: יער ... מליאת ארצו ויופי הדרו: (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. ... תחלתי בכל מעשה וגמרתי כזה הכורה בור ומוצא מים זרים ושותה. ... ים קורא זרים לפי ... לא הכירו בהם: בכף פעמי. אם ... על עיר הבוטחת עליה גייסות רבות ... יאוריה בשתייתם מתם ומרמס רגליהם: ... לשון הוה כן דרכי תמיד

רדק

שכו הי' גדוף האלהים: (טז) אשר שלחו. שלא המדבר החירוף: (כ) אל סנחרב. בעבור סנחריב: (כא) בזה לך. פועל עבר מנחי העין והו' מלרע שלא כמנהג ברוב: בתולת בת ציון. מלכות כניסתא דציון: בת ירושלם. עמא דירושלם ופירוש בתולת כבתולה שלא נכבשה וכן בכל מקום שזוכ' בתולה על עם ועל עדה זהו ענינו: (כב) על קדוש ישראל. כמו אל קדוש וכן כתוב בישעיה: (כג) מרום הרים. ארץ ישר' שהיא גבוה' מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון הוא יער עלים בארץ ישראל נקרא כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושים וארזים המשיל הארץ ללבנון ר"ל עליתי על הארץ וכבשתי אותה ועתה אבא לירושל' ולפי שהיא טובה ונכבדת מכל הארץ קרא' מלון קיצו יער כרמלו כי הכרמל הוא טוב מן היער וכי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער לבנון הו' אילני סרק ומה שקרא' מלון בעבור בית המקדש שבה שהו' משכן האל ומלונו ובישעיה מרום קיצו והענין אחד כי בית המקדש במקום גבוה בהר המוריה ומה שאמר קצו כאילו היתה ירושלם קץ כל ארץ ישר' לפי שכבש כל ארץ ישראל זולתי ירושלם כלומר מלון קצו שאין לו עוד על דרך ובא עד קצו ואין עוזר לו וי"ת סליקי' לתקוף כרכיו וגו' ובדברי רז"ל כתיב מלון קצו וכתיב מרו' קצו אמ' אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואח"כ אחריב דירה של מעלה: מבחור. בחול' ובישעי' מבחר בפתח והענין אחד: (כד) אני קרתי. באתי עד המקור כלו' חפשתי אחר מקו' המי' כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי המים הנמצאים על

ממלכות הארץ אתה עשית את־
השמים ואת־הארץ׃ טז הטה יהוה ׀
אזנך ושמע פקח יהוה עיניך וראה
ושמע את דברי סנחריב אשר
שלחו לחרף אלהים חי׃ יז אמנם
יהוה החריבו מלכי אשור את־
הגוים ואת־ארצם׃ יח ונתנו את־
אלהיהם באש כי לא אלהים המה
כי אם־מעשה ידי־אדם עץ ואבן
ויאבדום׃ יט ועתה יהוה אלהינו
הושיענו נא מידו וידעו כל־ממלכות
הארץ כי אתה יהוה אלהים לבדך׃
כ וישלח ישעיהו בן־
אמוץ אל־חזקיהו לאמר כה־אמר
יהוה אלהי ישראל אשר התפללת
אלי אל־סנחרב מלך־אשור
שמעתי׃ כא זה הדבר אשר־דבר יהוה
עליו בזה לך לעגה לך בתולת בת־
ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם׃
כב את־מי חרפת וגדפת ועל־מי
הרימות קול ותשא מרום עיניך על־
קדוש ישראל׃ כג ביד מלאכיך חרפת
אדני ותאמר ברכב רכבי אני
עליתי מרום הרים ירכתי לבנון
ואכרת קומת ארזיו מבחור ברשיו
ואבואה מלון קצה יער כרמלו׃ כד אני
קרתי ושתיתי מים זרים ואחרב בכף־

מלכות ארעא את עבדתא
ית שמיא וית ארעא׃
טז גלי קדמך יי ודון ושמיע
קדמך יי ואתפרע ועביד
פורענותא על כל פתגמי
דסנחריב דשלחיה לחסדא
עמא דיי קימא׃ יז בקושטא
יי אחריבו מלכי אתור ית
עממיא וית ארעהון׃
יח ומוקדין ית טעותהון
בנורא ארי לא טעון דאית
בהון צרוך אינון אלהן
עובד ידי אנשא אעא
ואבנא ואבדונון׃ יט וכען
יי אלהנא פרוקנא כען מן
ידיה וידעון כל מלכות
ארעא ארי את יי אלהים
לית בר מנך׃ כ ושלח
ישעיהו בר אמוץ לות
חזקיהו למימר כדנן אמר
יי אלהא דישראל דבעיתא
מן קדמי על סנחריב מלכא
דאתור שמיע קדמי׃
כא דין פתגמא די גזר יי
עלוהי מבסרא לך מעיקא
עלך מלכות כנשתא דציון
בתרך רישיהון מניעין
עמא דירושלם׃ כב ית מן
חסידתא ועל מן
אתרברבתא וקדם מן
ארימתא קלא וזקיפתא
לרומא עינך אמרת מלין
דלא כשרין קדם קדישא
דישראל׃ כג ביד אזגדך
חסידתא עמא דיי ואמרת
בסגיאות רתיכי אנא סליקית לתקוף כרכיהון אף איחוד בית מקדשהון
ואקטול שפר גבריהון מבחר שלטוניהון ואכביש קרית תוקפיהון ואשיצי
סגי משריתהון׃ כד אנא הויתי חפיר גובין ושתי מין נוכראין וטפחית

י"ג / ט' קמץ / ג' / ב'. ג' / י"א / ט' כתו' כן בנביאים / כ"ד מיחדין / ג' חס' / ג' / ח'. ב' / ב'. ד' / ג'. ב' ולא סש / קל"ד ברב ק' / ב'. ב' ומ"ל / ד' קצו ק' / ב'

ושמע ח' זקפין קמצין וסי' נמסר בסדר בלק: ואת ארצם ג' דסמיכי בקריאה וסימ' אמנם ה' החריבו המלכים. וחברו דישעיה. ואת כל המלכים האלה ואת ארצם דיהושע: ה' אלהים ה' כתוב כן בנביאי' וסי' במסר' רבת': בזה ח' בקריא' וסי' במסר' רבתא: ותשא יו"ד בקריאה וסימני' נמסר בסיפרא דא חלק ב' סימן ר':

רלבג

...רי התורה ונתבא' ג"כ ...מר בענייני שלמה וזה ...הש"י השגחתו דבק' ...אתה הוא המנהיג ...ממלכו' הארץ כי אתה ...שפיל מלכים ולהקימ' ...להם מסודר ממערכ' ...לפי שאתה מושל ...בי' ועל השפע השופע ...י' אתה עשית את ...את הארץ: (יט) וידעו ...כו' הארץ כי אתה ...לבדך. ר"ל שראוי לך ...ה כדי שלא יתחלל ...אין ישראל ראויים ...להם נס: (כא) בזה ...לך. ר"ל שהי' מבז' ...על דבריך ואיב' ירא' ...מהש"י יהיה עוזרה ...ו שכאר ולזה גם הניעה ...ריך וזה אמר להודיע ...ריכה שתירא מאלו ...אע"פ שכבר היו ...ותפחדי' מאד מהם ...ס: (כב) ותשא מרו' ...קדוש ישראל. ר"ל ...דלת לעשות מאד עד ...גודל לבבך לחרף ולגדף ...בתכלי' הרוממו' והוא ...ראל: (כג) הנה ביד ...חרפת ה' ואמרת כי ...ורב רכביך עלית ...מרום הרים והם ...בחזקים הבנויים ...ירכתי לבנון. הם ...ד הלבנון וכל זה משל ...ראל שהיא גבוהה מכל ...והיה מתפאר על שכבש ...ן ישראל ולזה אמר ...כי ירושלים היתה ...ולא כבש אותה והנה ...שיכרות קומת ארזים ...אמצע היער ובמקום ...ותר ממנו והנה קרא ארזים וברושים המלכות והשרי' או העיירות יותר חזקות: ואבואה מלון קצו. ובישעיה כתוב מרום קצו והנה קרא מלון קצו בית המקדש ...קן וסוף המעלות והרוממות אשר בארץ ישראל ורצה לומר שכבר יחריב בית המקדש ואחר כך יחריב יער המישור אשר לפניו אשר מגדל פירו' ובמחי' לרוב ירושלים: (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. ר"ל לא היה פלא אם שתיתי מים המוכנים לשתותם אבל אני חפרתי והוצאתי מים זרים אשר לא עלה על לב

תולדות אהרן

ביד מלאכיך. סנהד' לד: מלון קצו. שם: אני קרתי. שם:

מצודת דוד

...ואיך א"כ תמסור בידו את ירושלים ויבאו הכרובים ביד זר: (טז) אשר ...את המלאך המביא ספר ס: (יז) אמנם ה'. אמת ה' הנה אמת הוא ...את סעמים: (יח) כי לא אלהים המה. אבל כ"ז היה בעבור שאין בהם ...נוס שהכידם: (כ) אל סנחריב. בעבור דברי סנחריב: (כא) עליו. על סנחריב: בזה לך. בת ציון תבזה אותך תלעג עליך (וקראה בתולה על כי לא נכבשה

מצודת ציון

(טז) פקח. פתח כמו אפקח את עיני (זכריה יב): (כג) כרמלו. מקום שדות וכרמים מעובחים קרוי כרמל: (כד) קרתי. חפרתי אחר מקור והוא מלשון יקרוה עורבי נחל (משלי ל) שהוא ענין נקב ובקוע: זרים. שונים כמו

רדק

על הארץ וזהו שאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וקראם זרים לפי שלא היו יודעי' ונראי' לבני אדם ועל הדרך הזה ת"י הפסו' אנא הויתי חפיר גובין וגו' כבעמוד ויש מפרשי' יאורי מצור כמו מצרי' לפי שהוא נהר גדול אמר כן על דרך ההפלגה: (כה) הלא שמעת למרחוק. אמר לו הקב"ה הלא שמעת מזמן רחוק הגזרה שגזרת על האומות להחריבם אותה הגזרה עתה הביאותיה מהמלכו מלכי אשור הבאתי הגזרה על ידם ועל ידך על האומה ועל ישראל אני הוא שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלי' נצים ויהיו יושבי הערים קצרי יד ויהיו כעשב השדה וירק דשא וכיותר חלוש מהם והוא חציר גגות שלא היה כח ביושבי הערי' להלחם כנגדך והכל היה מאתי ואני גזרתי ואמרתי ע"י נביאי טרםשהיתה הגזרה ואידתתפאר על מה שעשיתי אני וכן אמר עליו הנביא ז"ל היתפאר הגרזן על החוצב בו וי"ת כן הלא שמעת מלקדמין וגו' כבעמוד וא"א ז"ל פי' כן אותה עשיתי ירושלם וכן אמר ויוצרה מרחוק לא ראיתם אמר כי מימים קדמונים אני עשיתיה ועתה הביאותיה בתמיה אמר הביאותיה עתה שתהי להשות גלים נצים ערים ושיהיו יושביהם קצרי יד וחתו ובשו ושיהיו כעשב השדה: להשות. שרשו שאה ומשפטו בתשלומו להשאות כמו שכתוב בישעיה ונשתנו תנועות הלמ"ד והה"א מפני חסרון האלף: גלים נצים ערים בצורות. להשות ערים בצורו' להיות' גלי' נצים ופי' נצים חרבים מן עריך תצינה: (כו) ושדפה לפני קמה. העשב שהכה השדפון טרם היותו קמה כלומר שלא הספיק להיותה קמה ולהיו' נגמר בשולו והוש' בשדפון ובישעיה ושדמה במ"ם והוא כמו בפ"א כי המ"ם והפ"א ממוצא אחד: (כז) ושבתך וצאתך ובאך. שבתך בארצך. וצאתך מארצך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני: ואת התרגזך אלי. ג"כ ידעתי שהקצפת אלי ודברת כי כדבר באלהי עם ואבן וי"ת שבתך ומיתבך בעיצה: (כח) ושאננך. כמו ושאנך וכפל הנ"ון להפלגת השאנן כן כתבו רבי יונה וכן הו' דעתי ודעת יונתן שתרגם ואיתרגשותך סליקת לקדמי ויש לפרשו כמשמעו בעבו' כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו שקט ושאנן: ושמתי חחי באפך. הוא הברזל כמין מחט וראשו כפוף נוקב אף הדג ולחיו ומעלין אותו מן המי' וכן ובחות תקוב לחיו ונתתי חחי' בלחיך: ומתגי בשפתיך. המתג הוא הברזל שמשימין בפה הבהמה להנהיגה וכת"י וזמם בספוותך ותרגם ורסן

רשי

תמיד: (כה) הלא שמעת למרחוק. למה תתפאר ותתגדל כזאת ... היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי ... העובדי כוכבים להביאך עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי ... ז' ד'): למימי קדם. משנבראה העולם עלתה במחשבה שנאמר (ישעיה ... כי ערוך מאתמל תפת ... הוא למלך הוכנה שנברא ... באש גיהנם שנ' (שם ל ... ה' אשר אור לו בציון ... הבאתיה. וזה הכח ... ותהי ביאתה של ... להשאות ערים בצורות ... לגלים נצים לגלי ... שצומחין בהן ירקות ... מחריבן בגזרתי: להשו... שאייה גלמודה: (כו) ... קצרי יד. הם שאני ... את כחן לפניך ואין ... שלך אין אתה גבור ... חלשים: חציר גגות ... ליבש: ושדפה לפני ... כשבלים השדופות בטר... לבא לידי קמה: (כז ... ובאתך ובאך. תירגו... ומיתבך בעילה ומיפקך ... קרבא ומיתך לארעא ... גלי קדמי מאתי כ... ואת התרגזך אלי. ... סופך להתגאות ולהתי... ברוגז ורעש אסטרומי"... (כח) ושאננך. כמו ... חחי. כמין שיר הוא ... כו בהמה שעסקיה ר... ששניהו כל בעלי הש... בשיר: ומתגי. תרו... זמם והוא של ברזל ... אור

כה שמעת ... הלא שמעת למרחוק. למה תתפאר ...

פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃ כה הֲלֹא־שָׁמַעְתָּ
ה' ב' חבותיב' לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם
י"ד וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵאתִיהָ וּתְהִי
ג' ישעיה להשלום. ג' לַהְשׁוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת׃
ד'. ב' כו וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ
עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת
ג' וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה׃ כז וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ
ד' וּבֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי׃ כח יַעַן
ד' הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי
ג'. ג' וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ

בְּפַרְסַת רִגְלֵי עַמָּא דְעִמִּי כָּל מֵי נַהֲרִין עֲמִיקִין׃ כה הֲלָא שְׁמַעְתָּא מִלְקַדְמִין מַה דַעֲבָדִית לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם הֲלָא עַל דְשַׁלִּיט בְּהוֹן וְאַף עֲלָךְ אִתְנַבִּיאוּ נְבִיֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא תַבְתָּא וְדָא חֲזְיָא קֳדָמַי מִיּוֹמֵי קֶדֶם לְמֶעְבַּד לָךְ אַף אַתְקֵינְתָּא כְּעַן אַיְתֵיתַהּ וְדָא הֲוַת לָךְ לְתַקָּלָא עַל דַהֲוָאָה קֳדָמָךְ כְּאִתְרְגוֹשַׁת גַּלִּין דִּישְׁחוּ קִירְוִין כְּרִיכַן׃ כו וְיָתְבֵיהוֹן אִתְקַצַּר חֵילֵיהוֹן אִתְּבָרוּ וּבְהִיתוּ הֲווֹ כְּעֵשֶׂב חַקְלָא וְכִירוֹק דִתְאָה כְּעֵשֶׂב אַגְרַיָא דִישְׁלוֹק עַד דְלָא מְטָא לְמֶהֱוֵי שׁוּבָלִין׃ כז וּמִיתְבָךְ בְּעֵיצָה וּמִפְקָךְ לְאַגָחָא קְרָבָא וּמֵיתָךְ לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל גְלֵי קֳדָמַי וְיָת דַאֲרְגֵיזְתָּא קֳדָמַי גְלֵי׃ כח חֲלָף דַאֲרְגֵיזְתָּא עַל מֵימְרִי וְאִתְרַגְשׁוּתָךְ סְלֵיקַת לִקֳדָמַי וַאֲשַׁוֵי שֵׁירִין בְּלִיסְתָךְ וּזְמַם בְּסִפְוָתָךְ וַאֲתִיבִינָךְ

למרחוק ה' בקריאה וסי' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל. וחברו דד"ה. והקול נשמע עד למרחוק. הלא שמעת עד למרחוק דסיפרא. וחברו דישעיה. יוצא שמו. אשא דעי למרחוק. משם חפר אכל: ותהי י"ד רפין בקריאה וסי' נמסר בסיפרא דא חלק א' סי' יח: והשיבתיך ג' וסי' אנכי עמך ושמרתיך. יען התרגזך דמלכים. וחברו דישעיה: התרגזך ד' וסי' ואת התרגזך אלי. ודבתרי' יען התרגזך. וחברו דישעי':

רלבג

לב איש שיוכל לשתות משם מים וזה משל למקומות שכבש שהיו כ... שלא עלה בלב איש שיוכל לכבשם ובכף פעמי לבד בלי השתדלו' אח... והובשתי כל היאורים אשר בערי המצור. והם הערים החזקים שלא יתכ... כי אם בבניית המצור עליהם ואפשר שיאמר אומר שבבר אמר ... ושתיתי בעבור חזקיה שסתם המעינות כמו שנזכר בספר ד"ה והבאו... יותר נכון לפי מה שאחשוב; (כה) הלא שמעת למרחוק אותה עשי... על מה תתפאר על הצלחותיך במלחמות הלא שמעת כי למרחוק הוא... הדברים מהצלחותיך על כל הגוים על ידי עבדי הנביאים וזה לאות... עשיתי כמו שאמר ישעיה מי פעל ועשה קורא הדורות מראש ר"ל ש... הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות הוא מחוייב שיהיה הוא הפועל... זה איך יתכן שידע הוא מה שיעשה זולתי האלהים אלא אם היה הוא... מסרת אותו בזה ויהי הפועל מסודר מהמודיע זה טרס היותו לא מהמסרת כי איננו הראשון כזה וכבר הארכנו המאמר בזה בראשון מספר ... ובספר ישעיה: למימי קדם ויצרתיה. ר"ל כי מימי קדם חשבתיה ורמיתיה והוא מענין ויצורי כלל כלם והנה עתה הבאתיה בימי מלכי אשור ... המחשבה שחשבתי ועשיתי אותה להשאו' ולהחריב עד שיהיו ערים בצורות לגלים חרבים ועשיתי יושבי הערים קצרי יד כאילו אין להם כח ... כי נהיו לשמה כרגע מה שלא חשבו זה מלפנים הנה לא היה להם כח להלח' כאילו הם עשב שדה וירק דשא שאיננו זז ממקומו כשיכרתו אותו ... הגרוע שהוא יותר נקל להכרת וכמו העשב השרוף טרם הגיעו להיות קמה: (כז) ושבתך וצאתך ובאך ידעתי. ר"ל שבתך בארצך וצאתך למלח... לעירך

מצודת ציון

כמו ולם מים עבר (חבקוק ג): ואחריב. מל' חורב ויובש: פעמי. רגלי: יאור. ענין נהר ונחל: מצור. ענין חוזק והוא מל' צור: (כה) להשות. מל' שאיה ושממון כמו אמם בואה ומשואה (איוב ל): גלים. הוא כענין תל: נצים. פרחים כמו הנצו הרמונים (ש"ה ז): (כו) חתו. נשברו: ושדפה. מל' שדפון ירקון (מ"א ח) והוא לקות הזרע: (כז) התרגזך. ענין תנועת חרדה ממבירות וכן הרגיז ממלכות (ישעיה כג): ושאננך. הוא מל' שאון והמייה: חחי. הוא הטבעת הנתון בחוטם כסי הבהמה שמוסיפים רעים למושכם. ע"י וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל)

מצודת דוד

נכבשה עדיין מעולם למשול בה עם אחר כבתולה זו שלא באה ברשות ... בתולה בת צידון (ישעיה כ"ג): אחריך. אחרי מפלתך תניע בראשה ... (כב) את מי. למה לא שמת על לבך להבין את מי חרפת: מרום. ל... (כג) מרום הרים. זה הר הבית: ירכתי לבנון. בסוף יער לבנון ... הארזים הגבוהים: קומת ארזיו. ר"ל השרים והגבורים: מלון קצו. ... שהוא מלון ומשכן השכינה והוא הקץ מכל הדברים הנחמדים אשר ב... כרמלו. ר"ל מיטב שבחו וכובד חוזקו: (כד) אני קרתי ושתיתי מים. ר"ל הצלחתי במעשי כמו הכורה באר ומצליח למצוא המקור ושותה ורב מימיו: ואחריב בכף פעמי. כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר ... הבאתי עליה חיל רבות והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם: (כה) למרחוק מזמן רחוק: אותה. את הגזירה הזאת עשיתי מימים קדמונים: ויצרתיה. את הדבר הזה וכפל הדבר במ"ש: אתה הבאתים. אני הבאתי עתה את הדבר על ידך: ותהי. אתה תהיה למקל מרדות להחריב עם ... לעשותם שממה וגלים מלמיחים נצים ופרחים: (כו) ויושביהן. יושבי הערים ההם עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך: עשב שדה. כעשב שדה: כ... כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש למאד: ושדפה. כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה חלושים עד למאד ור"ל הנה אני ... ומחלים לפניך כח העובדי כוכבים ולא באה בשולם ידך: (כז) ושבתך. ת"י ומיתבך בעצה: ואת התרגזך ואף את התרגזך ידעתי: (כח) אלי.

רשי

בנחירי הנאקה ובמשכת בו לפי שעסקיה רעים והוא ששנינו ונאקה
ס: (כט) וזה לך האות. לחזקיהו אמר הנביא וזה שאמרתי לך סנחרב
כאן יהי לך לאות אף לימים הבאים שאתם יראים למות ברעב לפי
יב החריב את הארץ וגדע את האילנות: אכול השנה ספיח.
הזאת יצמחו לכם צמחים
נמו מהם: סחיש.
אילנות שיצמחו וכשתראה
קיים במפלת האוכלסין
לך לאות שאף הבטחה זו
ס: (לא) קנאת ה'
. שיקנא לכבודו ולשמו
ש זכות בידכם כי הרבה
אח אביך: (לב) ולא
ה: לא יערך לפניה מגן:
. צבור אדמה להגביה
עמוד עליו להלחם על
ועל שם שהוא כובשו
בעלים ומקבות כדי
גדוש וכבוש בחוזק קורהו
לשון סולו סולו המסילה:
ויהי

רדק

ורסן מתעה וזמם דטעי ר"ל אני אראה לך שאתה ברשותי ואנהיג אותך למקום שארצה כמו שמנהיג האדם הבהמה ומושכה למקו' שירצה וכמו שהדייג מושך הדג אליו מן המי' בחכתו: בדרך אשר באת בה. כמו אשר תבא בה כי עתה ע"י מלאכי' שלח הדברי' והוא הלך להלחם עם מלך כוש אלא אחר המלחמה שב לירושלם ועל אותו הדרך אמר שעתיד לשוב ולבוא לירושלי' כי באותו הדרך שיבא ישוב לארצו אחר שינגף מחנהו: (כט) וזה לך האות. אמר לחזקיהו זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה שהרי ראית ששלח מלאכיו ושב לארצו להלח' עם מלך כוש ובזה האות שנתאמ' אצלך דברי תדע כי גם נבוא' זאת תהי' אמת בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיכבוש אותה ועוד אני אומר שתאכלו השנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים אם כן מה אמ' להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחי' אחר שלא זרעו לא היה להם קציר אחר אלא אמר להם הנביא שיתברך להם התבואה שבשדו' ויספיקו להם אותם הספיחי' כל השנה ההיא ובשנה השנית גם כן לא תצטרכו לזרוע כי תאכלו השחיש והוא היוצא מהנופל מהספיח ובשנה הג' תזרעו ממות' השחיש על אכלכם ותקצרו בשלום כי לא יהיה לכם פחד מאויב ותטעו כרמים ותאכלו פריים בהשקט ובבטחה ובסדר עולם באחד עשר ביוכל עלה סנחריב בשנ' הרביעי' בשבוע

וַהֲשִׁבֹתִ֫יךָ בַּדֶּ֫רֶךְ אֲשֶׁר־בָּ֥אתָ בָּֽהּ׃
כט וְזֶה־לְּךָ֮ הָאוֹת֒ אָכ֤וֹל הַשָּׁנָה֙ סָפִ֔יחַ
וּבַשָּׁנָ֥ה הַשֵּׁנִ֖ית סָחִ֑ישׁ וּבַשָּׁנָ֣ה
הַשְּׁלִישִׁ֗ית זִרְע֛וּ וְקִצְר֥וּ וְנִטְע֥וּ
כְרָמִ֖ים וְאִכְל֥וּ פִרְיָֽם׃ ל וְיָ֨סְפָ֜ה פְּלֵיטַ֧ת
בֵּית־יְהוּדָ֛ה הַנִּשְׁאָרָ֖ה שֹׁ֣רֶשׁ לְמָ֑טָּה
וְעָשָׂ֥ה פְרִ֖י לְמָֽעְלָה׃ לא כִּ֤י מִירֽוּשָׁלִַ֙ם֙
תֵּצֵ֣א שְׁאֵרִ֔ית וּפְלֵיטָ֖ה מֵהַ֣ר צִיּ֑וֹן
קִנְאַ֛ת יְהוָ֖ה תַּעֲשֶׂה־זֹּֽאת׃
לב לָכֵ֗ן כֹּֽה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֶל־
מֶ֣לֶךְ אַשּׁ֔וּר לֹ֤א יָבֹא֙ אֶל־הָעִ֣יר הַזֹּ֔את
וְלֹֽא־יוֹרֶ֥ה שָׁ֖ם חֵ֑ץ וְלֹֽא־יְקַדְּמֶ֣נָּה מָגֵ֔ן
וְלֹֽא־יִשְׁפֹּ֥ךְ עָלֶ֖יהָ סֹלְלָֽה׃ לג בַּדֶּ֛רֶךְ
אֲשֶׁר־יָבֹ֖א בָּ֣הּ יָשׁ֑וּב וְאֶל־הָעִ֥יר הַזֹּ֛את
לֹ֥א יָבֹ֖א נְאֻם־יְהוָֽה׃ לד וְגַנּוֹתִ֛י אֶל־הָעִ֥יר
הַזֹּ֖את לְהוֹשִׁיעָ֑הּ לְמַֽעֲנִ֔י וּלְמַ֖עַן דָּוִ֥ד

בְּאוֹרְחָא דַאֲתֵיתָא בָהּ׃
כט וְדֵין לָךְ אָתָא אֱכוֹל
בְּשַׁתָּא חֲדָא כְּתִין וּבְשַׁתָּא
תִנְיֵנִיתָא כְּתַכְתִּין וּבְשַׁתָּא
תְלִיתָאָה זְרוּעוּ וַחֲצוּדוּ
וְצוּבוּ כַּרְמִין וְאֵכוּלוּ
אִבֵּיהוֹן׃ ל וְיוֹסְפוּן מְשֵׁיזְבַיָא
דְבֵית יְהוּדָה דְאִשְׁתַּאֲרוּן
כְּאִילָן דִי מְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי
לְרַע וּמְרִים נוֹפֵיהּ לְעֵילָא׃
לא אֲרֵי מִירוּשְׁלֵם יִפְּקוּן
שְׁאָר צַדִּיקַיָא וְשֵׁיזָבַת
מְקַיְמֵי אוֹרַיְתָא מִטּוּרָא
דְצִיוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת
תִּתְעֲבֵיד דָא׃ לב בְּכֵין
כְּדְנַן אֲמַר יְיָ לְמַלְכָּא
דְאַתּוּר לָא יֵעוּל לְקַרְתָּא
הָדָא וְלָא יַקְשֵׁית תַּמָּן גִּיר
וְלָא יַקְדְּמִינָהּ בִּתְרֵיסִין
וְלָא יִצְבַּר עֲלַהּ מְלִיתָא׃
לג בְּאוֹרְחָא דַאֲתָא בָהּ יְתוּב
וּלְקַרְתָּא הָדָא לָא יֵעוּל אֲמַר יְיָ׃ לד וְאַגֵּן עַל קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ בְּדִיל מֵימְרִי

ג׳ · ג׳ ר״פ. י׳ מ״ל · ל׳ ישעיה סחיש · ג׳ · צבאות קרי ולא כתיב · ג׳ · ט׳ פסוקים לא ולא ולא · ג׳ · ל׳ דס״ו׳ ובס׳ על העיר

אכול י׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בסדר שמיני · צבאות חד מן י׳ מלין דקריין ולא כתבן וסימ׳ נמסר ברי׳ סדר אלה

רלבג

ת שלכדת הכל ידעתי
היותו וגם ידעתי התרגזך
רוצה לומר היותך מראה
אלי נורא מאד עד שחשבת
וכל לך ושאני צריך לירא
ולפי שכבר עלה בחזני
ך אלי והיה סבת זה היותך
שאנן ולזה יחסת לעצמך
הצלחות לא לי הנה אראה
אני האדון והמנהיג ואתה
ולזה אשים חח באפך והוא
שילכדו בו הדגים ואשים
ך המתג שמשימין בשפתי
ת להנהיגם כאשר ירצו:
השיבותיך בדרך אשר באת בה. ידמה שלאחר הלחמו עם מלך כוש שב אל ירושלם
נף ה׳ את כל חילו: (כט) וזה לך האות אכול השנה ספיח. אמר זה לפי שלא
בלי פחד עדיין אף על פי שימותו חיל מלך אשור כי אולי ישוב עליהם
יל אחר ולזה אמר הנביא לחזקיה וזה הדבר אשר תראה מסנחריב שישוב
אשר בא בה ולא יבא על ירושלים יהיה לך אות על ייעוד אחר מייעד
הש״י והוא השנה הזאת תאכלו הספיחים אשר בשדות בחוץ ולא יהיה
בחוץ שימנע אתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן שיספיקו כל השנה:
השנית תאכלו סחיש. והם ספיחים הצומחים מהיוצא מהספיחים הראשוני׳
שאותה שנה היתה שנת השמטה שאם לא היה כן מה זה שלא יזרעו
קצרו: (ל) ויספה פליטת בית יהודה הנשארה. ממלך אשור ומלכי ישראל
מלך ארם לעשות שרש למטה ותשתרש באופן שתעשה פרי למעלה: (לא) כי
ולים תצא שארית ופליטה מהר ציון. יעשה זה הש״י לקנאתו על החירופין
אותו מלך אשור ואע״פ שאין ישראל ראויין לזה הנס: (לב) לא יקדמנה
לפי שההורסים החומות מקדמים לפניהם מגן והם באים תחתיו והורסי׳
ה בכשיל וכלפות אמר לא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה להפיל
ה והוא כלי שמשליכין בו אבנים גדולות מאד להפיל החומה בחוזק או ירצה באמרו ולא יקדמנה מגן ולא יקדמנה איש מגן ויהיה חסר הנושא כאמרו ומאכלו
ה שהרצון בו ומאכלו שה בריאה: (לד) וגנותי. הוא מענין מגן: למעני ולמען דוד עבדי. ר״ל למען כבוד שמי ובעבור בריתי עם דוד עבדי שאם
ישמרו

רדק

וכן הוא אומר אכול השנה ספיח שעלה בפרס הפסח ולא יכלו לזרוע ואכלו הספיחים ובשנה השנית סחיש שגדעו לגיונות את האילנות ובשנה השלישית זרעו מלמד שלא נשתייר בשבוע אלא שנה אחת: (ל) שרש למטה. ת״י כאילן די משלח שורשוהי לרע ומרים נופיה לעילא: (לא) כי תצא שארית. יפקון שאר צדיקיא ושיזבת מקיימי אורייתא מטורא דציון: קנאת ה׳ צבאות. קרי ולא כתיב שקנא האל לשמו לפי שחירף וגדף מלך אשור ביד מלאכיו ות״ת במימרא דה׳ צבאו׳ תתעביד דא: (לב) לא יבא אל העיר הזאת. שיכבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם ושם נגף מחנהו או פי׳ לא יבא לא יכנס תוך העיר וכן תרגם יונתן לא יעול לקרתא הדא: לא יקדמנה מגן. חסר בי״ת השמוש במגן כי בעלי המגינים באים ראשוני׳ אל העיר כשנלחמים עליה ובת״י לא יקדמנה בתריסין: ולא ישפוך עליה סוללה. כתרגומו ולא יצבר עלה מליתא ומליתא הוא תל עפר מדברי רבותינו ז״ל מוליא בגלא והוא שצוברין עפר לעשות תל ולהגביה כנגד חומת העיר ללכוד העיר וכן אמר ויצבור עפר וילכדה:
ויהי

מצודת דוד

אלי: והשיבותיך. בע״כ אשיב אותך: (כט) וזה לך האות. אל חזקיה ידבר הנה התשועה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה ונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות וסק״ב מבטיחך לכלכל אתכם: ספיח בספיחי הזרעים: ובשנה השנית סחיש. אולי היתה שנת השמיטה אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים: ובשנה השלישית זרעו. תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב: (ל) שורש למטה. ר״ל יהיו ממולאים טוב כאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה: (לא) כי מירושלים וכו׳. ר״ל ירושלים תהיה שארית להנצל מיד סנחריב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ״ש: קנאת ה׳. כי יקנא לשמו אשר חרף רבשקה וסנחריב: (לד) למעני. למען כבוד שמי:

מצודת ציון

(יחזקאל לח): ומתגי. הוא כענין רסן כמו מתג לחמור (משלי כו): (כט) ספיח. הוא הצומח מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כה): סחיש. ענינו ספיחי ספיחים או ספיחי האילנות ואין לו דומה: (לב) יורה. ישליך: ולא יקדמנה. לא יערך לפניה כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה׳ (מיכה ו): סללה. הוא צבור העפר ששופכין מול העיר ועולים בה להלחם וכן ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו): (לד) וגנותי. מל׳ הגנה:
סקיר
ויצא

רדק

(לה) ויהי בלילה ההוא. היות שחזר מלך אשור על ירושלם עם מחנהו ועם כל השבי באותה הלילה יצא מלאך ה' והכה במחנה אשור ורבותינו ז"ל אמרו כי ליל פסח היה ועוד אמרו כי לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויום שלישי לחליו היתה מפלתו של סנחריב ואותה הלילה אמרו ישר' שירה שנ' השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ואמרו מאה ושמנים אלף שהכה במחנה אשור כולם היו קשורים קתרים' בראשיהם וכדבריהם נראה בדברי הימים שנאמר ויכחד כל גבורי חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וכן מה שנאמר בישעיה במשמניו רזון ואמרו כי מכתם היתה שריפת נשמה וגוף קיים שנ' ותחת כבודו יקד יקוד כלומר תחת הלבוש שהוא כבודו של אדם כשרפת בני אהרן שנא' וישאום בכתנותם : וישב בנינוה. שלא יצא במלחמה עוד : בניו. קרי ולא כתיב : (לז) הכוהו בחרב בהגדה סנחריב שאל את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו מה זכות של אומה זו שאלהיהם נלחם להם אמרו לו אברהם אביה' העלה את בנו עולה אמר אף אני אעלה את שני בני לאלהי כששמעו בניו הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה : (א) כי מת אתה ולא תחיה. לא תרפא מחולי זה כי מתוך זה החולי תמות וכת"י ולא תיחי ממרעך ורז"ל אמרו כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא מאי טעמא דלא עסקת בפריה ורביה ואמת הוא כי בניו נולדו אחר חליו שנ' בן שתי' עשרה שנה מנשה במלכו : (ב) אל הקיר. כדי לכוון לבו בתפלה כי היה תמיה בלבו למה היה האל מקצר ימיו שהרי לא היה אלא בן ל"ט שנים כשחלה חלי זה וי"ת אל הקיר לכותל בית מקדשא : (ג) התהלכתי לפניך. זה עבודת הלב ואחר כך זכר המעשה : והטוב בעיניך עשיתי. כמו שהעיד עליו הכתוב ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו ואומר וישמור מצותיו אשר צוה ה' את משה. ובדרש והטוב בעיניך עשיתי שגנז ספר רפואו' שעשה שלמה והיו העם בוטחים בו ולא היו דורשים את ה' בלבם : (ה) לא יצא העיר התיכונה. העיר כתי' וחצר קרי ובדברי רז"ל כתיב העיר וקרינן חצר מכאן שהסרטיא של מלכים בעיירות בינוניות ובמקום אחר אמר בירושלמי כתיב העיר לומר מהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנקנסה עליו מיתה : (ו) והוספתי על ימיך. שהיו קצובים לך וזה מחלוקת בדברי רז"ל י"א משלו הוסיפו לו כי ימיו הקצובים היו יותר ולעונש עון היו מחסרין לו ויש אומרים תוספת עשו על הקצובים

רשי

(לה) ויהי בלילה ההוא. כששב סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיתה ... לירושלים : מאה ושמונים וחמשה אלף. כולם ראשי גייסות : (לו) וישב ... היה ראש לארץ אשור : (לז) בית נסרוך אלהיו. נסר מתיבתו ... הכהו בחרב. שמעו אותו שאמר לשוטן לפניו אם יצילוהו שלא יהרגו...

תרגום

ובדיל דוד עבדי : לח וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְפַק מַלְאֲכָא דַיְיָ וּקְטַל בְּמַשְׁרִית אַתּוּרָאָה מְאָה וְתַמְנַן וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וְאַקְדִימוּ בְצַפְרָא וְהָא כוּלְהוֹן פִּגְרִין מֵתִין : לו וּנְטַל וַאֲזַל וְתַב סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר וִיתֵיב בְּנִינְוֵה : לז וַהֲוָה הוּא סָגֵיד בֵּית נִסְרוֹךְ טַעֲוָתֵיהּ וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בְּנוֹהִי קַטְלוּהִי בְּחַרְבָּא וְאִינוּן אִשְׁתֵּיזָבוּ לְאַרְעָא קַרְדּוּ וּמְלַךְ אֵסַרְחַדּוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי : א בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן מְרַע חִזְקִיָּהוּ לִמְמָת וַאֲתָא לְוָתֵיהּ יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ נְבִיָּא וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פַּקֵּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ אֲרֵי מָאֵית אַתְּ וְלָא תֵיחֵי מִמַּרְעָךְ : ב וְאַסְחַר יַת אַפּוֹהִי לְכוֹתֶל בֵּית מַקְדְּשָׁא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ לְמֵימַר : ג קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אִדְכַּר כְּעַן יַת דִּפְלָחִית קֳדָמָךְ בְּקוּשְׁטָא וּבְלִבָּב שְׁלִים וּדְתַקִּין קֳדָמָךְ עֲבָדִית וּבְכָא חִזְקִיָּה בִּכְיָא סַגִּיאָה : ד וַהֲוָה יְשַׁעְיָה לָא נְפַק לְדַרְתָּא מְצִיעָאָה וּפִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִמֵּיהּ לְמֵימָר : ה תּוּב וְתֵימַר לְחִזְקִיָּה מַלְכָּא דְעַמִּי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּדָוִד אֲבוּךְ שְׁמִיעַ קֳדָמַי צְלוֹתָךְ גְּלֵיָא קֳדָמַי דִּמְעָתָךְ הָא אֲנָא מַסֵּי לָךְ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה תִּיסַּק לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ : ו וְאוֹסִיף עַל יוֹמָךְ חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין וּמִידַ מַלְכָּא דְאַתּוּר אֲשֵׁיזְבִינָךְ וְיַת קַרְתָּא הָדָא

מלכים ב

עַבְדִּי׃ לה וַיְהִי
בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּךְ
בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה
אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם
פְּגָרִים מֵתִים׃ לו וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב
סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה׃
לז וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר הִכֻּהוּ בַחֶרֶב
וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט וַיִּמְלֹךְ
אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
כ א בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבֹא
אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ
כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה׃ ב וַיַּסֵּב אֶת־
פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
לֵאמֹר׃ ג אָנָּה יְהוָה זְכָר־נָא אֵת אֲשֶׁר
הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְלֵבָב
שָׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ
חִזְקִיָּהוּ בְּכִי גָדוֹל׃
ד וַיְהִי יְשַׁעְיָהוּ לֹא יָצָא הָעִיר הַתִּיכֹנָה
וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ה שׁוּב
וְאָמַרְתָּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ נְגִיד־עַמִּי כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָּוִד אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי
אֶת־תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ
הִנְנִי רֹפֶא לָךְ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי תַּעֲלֶה
בֵּית יְהוָה׃ ו וְהֹסַפְתִּי עַל־יָמֶיךָ חֲמֵשׁ
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמִכַּף מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
אַצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגַנּוֹתִי עַל־

תולדות אהרן בימים ההם. ברכות י בתרא קמז : ויסב. ברכות שם : זכר נא. שם : והטוב בעיניך. סנהדרין קד : ויהי ישעיהו. ערובין כד : והוספתי על ימיך. יבמות מט וכ' : וגנותי. ברכות יח :

מצודת ציון

(ב) הקיר. הכותל : (ג) אנה. הוא ענין לשון בקשה : נא. עתה : (ד) התיכונה. האמצעית :

מצודת דוד

(לה) ויצא מלאך ה'. לאחר שנלחם בכוש חזר ובא לירושלים ואז יצא ... וכו' : וישכימו בבוקר. סנחריב והמעט אשר נשארו חיים : (לו) בנינוה.
רצה למלכות אשור : (לז) בית נסרוך. נסר מתיבתו של נח שהיה לו לאלוה ובעת אשר שמתחוים לו סכהו בניו : ושמה. בני סנחריב אשר סכוהו : ...
חסם. אמרז"ל שהיה שלשה ימים לפני מפלת סנחריב : למות. ר"ל חולי אנוש ומסוכן היה בו כדי למות : לו. היה ...

[ד]בלת תאנים. כשהם לחין קרוין תאנים וכשנדרסים בעיגול קרוין דבלה : [ו]על השחין ויחי. וגם בתוך נס שהרי אף בשר חי כשאתה נותן עליו דבלת ... והקב"ה נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ומתרפא : (ט) הלך הצל עשר ... אם ישוב עשר מעלות. ה"ז מקרא קצר כבר ירד הצל למעלות העשוים ... היום כמו אורלוויי"ן בלעז ... האנשים לבחון שעות ... חפץ אתה שימתין במקום ... שם כדי מהלך עשר ... או ישוב למעלה עשר ... ויהי נראה כאילו הוא ... : (י) ויאמר יחזקיהו ... לנטות עשר מעלות. ... קל הוא לנטות במקומו ... ועומד עשר מעלות אינו ... ניכר כל כך לא כן אלא ... צל ויהיה הדבר תימה ... פנה היום לערוב וחוזר ... בוקר : (יא) אשר ירדה ... אחז. יום שמת אחז ... היום ימהר הצל לירד ... מעלות כדי שלא יהא ... ואותן עשר שעות חזרו ... לחזקיהו : (יב) כי שמע ... . ועד אותו היום לא ... הם חולה וחיה ואיך שמע ... היה לאכול בשלש שעות ... ישן עד תשע כיון שחזר ... מה לחזקיהו ניעור בתשע ... ומלא שהוא שחרית בקש ... את עבדיו אמר אתם ... אותי לישן יום ולילה ... גלגל חמה חזר אמר ... להם

הקלוכים לו ובספר שמות בפסוק כי אם ה' יגפנו פירשנו זה הענין : ומכף מלך אשור אצילך. זה ראיה כי קודם מפלתו של סנחריב חלה חזקי' (ז) דבלת תאנים. בדברי רז"ל והלא אם אתה נותן שרף של תאנים על הבשר מיד הבשר מתחבל אלא נס בתוך נס כיוצא בדב' ויורהו ה' עץ עץ מר היה כך הוא דרכו של הקדוש ברוך הוא במר הוא ממתיק את המר:

הָעִ֥יר הַזֹּ֖את לְמַֽעֲנִ֑י וּֽלְמַ֖עַן דָּוִ֥ד עַבְדִּֽי׃
ז וַיֹּ֣אמֶר יְשַֽׁעְיָ֔הוּ קְח֖וּ דְּבֶ֣לֶת תְּאֵנִ֑ים ל׳
וַיִּקְח֛וּ וַיָּשִׂ֥ימוּ עַל־הַשְּׁחִ֖ין וַיֶּֽחִי׃
ח וַיֹּ֤אמֶר חִזְקִיָּ֙הוּ֙ אֶֽל־יְשַֽׁעְיָ֔הוּ מָ֣ה א֔וֹת
כִּֽי־יִרְפָּ֥א יְהוָ֖ה לִ֑י וְעָלִ֛יתִי בַּיּ֥וֹם ג׳
הַשְּׁלִישִׁ֖י בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ ט וַיֹּ֣אמֶר יְשַֽׁעְיָ֗הוּ
זֶה־לְּךָ֤ הָאוֹת֙ מֵאֵ֣ת יְהוָ֔ה כִּ֚י יַעֲשֶׂ֣ה
יְהוָ֔ה אֶת־הַדָּבָ֖ר אֲשֶׁ֣ר דִּבֵּ֑ר הָלַ֤ךְ הַצֵּל֙
עֶ֣שֶׂר מַֽעֲל֔וֹת אִם־יָשׁ֖וּב עֶ֥שֶׂר מַעֲלֽוֹת׃ ב׳
י וַיֹּ֙אמֶר֙ יְחִזְקִיָּ֔הוּ נָקֵ֣ל לַצֵּ֔ל לִנְט֖וֹת ג׳ בנביאים
עֶ֣שֶׂר מַֽעֲל֑וֹת לֹ֣א כִּ֔י יָשׁ֥וּב הַצֵּ֛ל
אֲחֹֽרַנִּ֖ית עֶ֥שֶׂר מַעֲלֽוֹת׃ יא וַיִּקְרָ֛א יְשַֽׁעְיָ֥הוּ
הַנָּבִ֖יא אֶל־יְהוָ֑ה וַיָּ֣שֶׁב אֶת־הַצֵּ֗ל כ״ה
בַּֽמַּעֲל֞וֹת אֲשֶׁ֣ר יָֽרְדָ֗ה בְּמַֽעֲל֥וֹת אָחָ֛ז ב׳
אֲחֹֽרַנִּ֖ית עֶ֥שֶׂר מַעֲלֽוֹת׃ ז׳
יב בָּעֵ֣ת הַהִ֡יא שָׁלַח֩ בְּרֹאדַ֨ךְ בַּלְאֲדָ֧ן בֶּֽן־ ל׳ ויתיר א׳
בַּלְאֲדָ֛ן מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֖ל סְפָרִ֣ים וּמִנְחָ֑ה
אֶל־חִזְקִיָּ֔הוּ כִּ֣י שָׁמַ֔ע כִּ֥י חָלָ֖ה חִזְקִיָּֽהוּ׃

וְאָגֵין עַל קַרְתָּא הָדָא בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָוִד עַבְדִי׃ ז וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ יִסְבוּן דְבֶלֶת תֵינִין וּנְסִיבוּ וְשַׁוִיאוּ עַל שִׁיחֲנָא וְאִתַּסִי׃ ח וַאֲמַר חִזְקִיָהוּ לִישַׁעְיָהוּ מָא אָת אֲרֵי יַסֵי יְיָ לִי וְאֶסַק בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה לְבֵית מַקְדְשָׁא דַייָ׃ ט וַאֲמַר יְשַׁעְיָה דֵין לָךְ אָתָא מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי יַעְבֵד יְיָ יַת פִּתְגָמָא דְמַלֵיל הֲיַהַךְ טוּלָא עֲסַר שָׁעִין אִם יְתוּב עֲסַר שָׁעִין׃ י וַאֲמַר חִזְקִיָה קְלִילָא דָא דִיהַךְ טוּלָא עֲסַר שָׁעִין בְּרַם נְסָא יְתוּב טוּלָא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲסַר שָׁעִין׃ יא וְצַלִי יְשַׁעְיָה נְבִיָא קֳדָם יְיָ וַאֲתֵיב יַת טוּלָא בְּצוּרַת אֶבֶן שָׁעַיָא דְנַחֲתַת בְּמַסְקָנָא דְאָחָז שִׁמְשָׁא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲסַר שָׁעִין׃ יב בְּעִדָנָא הַהִיא שְׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בַּר בַּלְאֲדָן מַלְכָּא דְבָבֶל אִגְרָן וְקֻרְבְּנִין לְוָת חִזְקִיָה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי

(ח) מה אות. שאל אות לפי שאמר לו הגזרה כפולה כי מת אתה ולא תחיה חשב כי מה שאמר לו ישעיה הנני רופא לך לא אמר אלא לנחמו לפי שראה אותו שבכ' בכי גדול ואף על פי שראה' שנתרפא השחין לא חשב שנתרפא עד שיתחזק ויוכל לעלות בית ה' כי אפשר שישוב השחין עדיין או שלא סר החולי ממנו : (ט) הלך הצל. כמו ילך שאל לו באיז' אות יבחר אם ילך הצל לפנים עשר מעלות ברגע אחד או ישוב אחורנית עשר מעלות ואמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות כי הגלגל במרוצתו יהיה נקל האות שימהר מרוצתו יותר ממנהגו אבל האות יהיה יותר חזק אם ישוב אחורנית מהלכו : במעלו' אשר ירדה. אשר ירדה השמש והלך הצל עשר מעלו' ושב השמש אחורנית והי' הצל במעלה הראשונה : במעלות אחז. כי הוא בנה אותם המעלות. ובדרש אשר ירדה במעלות אחז כי במות אחז קצר היום ונטה הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלו' טרם זמנו כדי שלא יספדוהו לפי שהיה רשע ואות' עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורנית לחזקיה לאות וי"ת וצלי ישעיה נביאה קדם ה' ואתיב ית טולא בצורת אבן שעיא דנחתת במסקנ' דאחז שמשא לאחורוהי עסר שעין ר"ל במעלות היתה אבן מסומנת לדעת שעות היום : (יב) בראדך מראדך כתי' במ"ס ואחד הוא כי הם ממוצא אחד ובלאדן הוא שם כנוי נסמך לאביו שהיה שמו בלאדן וזה מלך אסרחדון כי סנחריב מלך בבל היה' וכן בימי נאמר בדברי הימי' ויבא עליהם אתשרי הגבא אשר למלך אשור וגו' ויוליכם בבלה : כי שמע כי חלה. לא היה עיקר שליחותי על חליו אלא על המופת שנעשה לו

ג' וסי' כי גדול כים ... ומחץ מכתו ירפא. כי ... לי ועליתי : יחזקיהו ג' ... ספר בריש ישעיה : אחרנית ... א' וסי' ויקח שם ויפת את ... ב' בפסוק. ויהי בהזכירו ... ארון האלהים. ואתה הסבות ... : ויאמ' יחזקיהו נקל. ... ישעיהו הנביא אל ה' דמלכי'.

תולדות אהרן כ' ישעה. עקידה ש' יג : הצל אחורנית. שם : מה אות. (סנהדרין ל) : בלאדן. סנהד' נו :

רלבג

[בלא]דון היה מגזם אל ירושלים : (ז) קחו דבלת תאנים. ידוע כי הש"י כשיעשה ... יבקש להם קצת סבות כשאפשר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אשל ... ולזה צוה לקחת דבלת תאנים כי אע"פ שאין בו כח לעשות זה הנה ... מבוא ברפואת המורסות והבשולים : (ח) ויאמר חזקיהו אל ישעיהו ... [או]ת כי ירפא ה' לי. ראוי שתדע שלא היה זה מיעוט אמונה לחזקיהו ... [לבק]ש אות בזה וזה שכבר הודיעו ישעיהו כי גזירת הש"י היתה שימות ועתה ... [רצ]ה להוסיף על ימיו חמש עשרה שנה אולי היה תנאי ר"ל אם יהיה ... באופן מהשלימות שיתכן שתדבק בו כמי ההשגחה ולזה לא היה סומך ... [חז]קיהו אם לא שיתן לו אות שבזולת תנאי נתן לו השם יתברך זאת המתנה : ... [הל]ך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. ר"ל אם ישוב ללכת עשר ... אחרות בדרך שיהיו עשרים מעלות : (י) ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטות ... [מע]לות. הנה זה הפסוק קשה מאד בפירושו וזה כי ידוע כי נטית הצל תהיה ... [לפי תנ]וע' השמש ולפי תנוע' השמש מעט מעט יטה הצל מעט מעט וזה מבוא' בעצמו ... העגין כן מה זה שאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות איך חשב ... נקל מה שהוא מהמופת נפלא מאד לא ראינו כמוהו בביאור אפילו ... אשר לא קם כמוהו לכל האותות והמופתים אשר עשה כי המופתים ... ההם היו לשנות סדר אלו הדברים השפלים והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו סדר הגרמים העליונים ובהיות הענין כן הנה יהיה זה המאמר מחזקיה בתכלית הסכלות ואיך ראוי שנחשוב זה עליו עם שלמותו הנראה מדבריו ואם אמרנו שלא היה זה המופת בתנועת השמש בעצמה יקשה מה שאמר בספר דברי הימים על מליצי שרי בבל שבאו לדרוש המופת אשר היה בארץ כי ידמה מזה המקום שזה המופת היה על דבר חליו לפי שבזה המקום אמר כי שמע כי חלה חזקיהו והנראה בעיני מפני כל זה שזה המופת היה בצל לא בשמש בעצמו וכבר ידעת כי העננים המתנועעים תחת השמש יביאו לפעמי' ניצוץ השמש בזולת מקומו הראוי לו וזה כבר נמצא בחוש הרבה ולפי שראה חזקיה מתנועת הרוח אז וקצת אידים שהיו תחת השמש שיקל להם בתנועתם המהירה להשיב הצל עשר מעלות כי באותו צד היתה תנועתם בקש מישעיה שיהיה הענין בהפך זה כדי שיוכר לו מופת השם יתברך והנה התפלל הנביא אל הש"י ושב הצל אחורנית עשר מעלות כמו ששאל חזקיה וזה המופת יתכן שנהיה בשחדש הש"י על דרך המופת אידים מתנועעים לצד ההוא ונרשם בהם ניצוץ השמש והביאוהו בתנועתם במהירות נפלא אל המקום ההוא עד שכבר היה זה תכף : (יא) במעלות אחז אחורנית. יתכן שבנה אחז אלו המעלות בבית

מצודת דוד

[א]ל עניני ביתך : (ח) מה אות. ר"ל מה מאד יחשב לאות גדול ונפלא [כי] ירפאני ה' מכל מכאוב החלי ואעלה ביום השלישי אל בית ה' : (ט) וזה לך האות מאת ה'. המקום מעצמו אמר לתת לך אות על הדבר הזה אשר תעלה ביום

מצודת ציון

דבלת תאנים. הם התאנים הנדרסים יחד : השחין. מין נגע בבהמה על ידה וכן לשחין פורח אבעבועות (שמות ט) : ויחי. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה) : (ח) מה אות. מלת מה

רדק

לו על חליו וכן הוא בדברי הימים לדרוש המופת אשר היה בארץ: (יג) וישמע עליהם. כמו אליהם ועל כמו אל ורבים כמוהו כמו וילך אלקנ' הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר וישמע נראה שהם בקשו ממנו להראותם נכתה ושמע אליהם ועש' כן וכת"י וקביל מנהון וביעיה ויעמח עליהם: את כל בית נכתה. כל בית חמדתו כלומ' כל הדברים שהיו לו ואחר כך פרט מה הם הדברים הנחמדים וכן נכאת וצרי ולוט דבר נחמד ובדברי רז"ל מאי בית נכותה מהם אמרו אשתו היתה משקה להם ומהם אמרו זין או כלי זין הראה להם ומהם אמרו בית גנזיו הראה להם: שמן הטוב. זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העול' אלא ביריחו ואמרו כי לכיכך נקרא יריחו והיה רע בעיני ה' כי הראה להם בית נכתה כי נתגאה בבא אליו השלוחים מארץ רחוקה וכי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר בדברי הימים כי גבה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו וכן אומ' בדברי הימים וכן במליצי שרי בבל המשולחים אליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו

תרגום

אתמרע חזקיה: יג וְקַבֵּל מִנְהוֹן חִזְקִיָּה וְאַחְזֵינוּן יַת כָּל בֵּית גִּנְזוֹהִי יַת כַּסְפָּא וְיַת דַּהֲבָא וְיַת בּוּסְמַנַיָּא וְיַת מִשְׁחָא טָבָא וְיַת בֵּית מָנוֹהִי וְיַת כָּל דְּאִשְׁתְּכַח בְּגִנְזוֹהִי לָא הֲוָה מִדַּעַם דְּלָא אַחְזֵינוּן חִזְקִיָּה בְּבֵיתֵיהּ וּבְכָל שׁוּלְטָנֵיהּ: יד וַאֲתָא יְשַׁעְיָה נְבִיָּא לְוַת מַלְכָּא חִזְקִיָּה וַאֲמַר לֵיהּ מָה אֲמָרוּ לָךְ גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין וּמְנָן אֲתוֹ לְוָתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתוֹ לְוָתִי מִבָּבֶל: טו וַאֲמַר מָה חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה יַת כָּל דִּי בְּבֵיתִי חֲזוֹ לָא הֲוָה מִדַּעַם דִּי לָא אַחֲזֵיתִינוּן בְּגִנְזָי: טז וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ לְחִזְקִיָּה קַבֵּל פִּתְגָמָא דַּיְיָ: יז הָא יוֹמַיָּא אָתַן וְיִתְנְטֵיל כָּל דִּי בְּבֵיתָךְ וְדִגְנָזוּ אֲבָהָתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין וְיִתּוּב לְבָבֶל לָא יִשְׁתְּאַר מִדַּעַם אֲמַר יְיָ:

מקרא

יג וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם
אֶת־כָּל־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת ׀ שֶׁמֶן
הַטּוֹב וְאֵת בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר
לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־
מֶמְשַׁלְתּוֹ: יד וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא
אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה
אָמְרוּ ׀ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ
אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה
בָּאוּ מִבָּבֶל: טו וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ
וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי
רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִם
בְּאֹצְרֹתָי: טז וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ
אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה: יז הִנֵּה
יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא ׀ כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ
וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה
בָּבֶלָה לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה:

דישעיה וישמח ואפ"ם שמעם ותשמח ציון נכתו ק' ז' | ג' כתיב כן | ס' | ג' חד מלא דישעיה מלא ג' חס' | י"ג | כ"ט

רשי

להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו כדאיתא בפסיקתא: (יג) בית נכתה. בית גנזי בשמיו כמו נכאת וצרי ולוט (בראשית ל"ז כ"ד): ואת השמן. יש פותרין שמן המשחה ויש פותרים שמן אפרסמון (בלסמון) שהוא מצוי שנאמר (ביחזקאל כז י"ז) יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש. יוסיפון פנג הוא אפרסמון ביריחו ועל שם הריח יריחו: לא היה דבר. הארון והלוחות וספר ה(תורה): (יד) מארץ רחוקה כ... אחד משלשה שבדקן ... ומלאן עביט של מים ע... קין. יחזקיהו. ובלעם. ... ידעתי השומר אחי אנכי ... ד' ח') היה לו לומר ר... עולם הלא כל הנסתרות ... לך כדאיתא בתנחומא ... שאמר לו המקום (במדבר ט') מי האנשים האל... היה לו לומר ה' אלהי... ידעת כמו שנאמר (יחזקאל ג') והוא השיב בגאוה ... לפור מלך מואב שלח אל... מבקשים יש לי. חזקי... לו להשיב לישעיה אתה ... של מקום ואתה שו... התחיל חזקיה מתגאה ... מארץ רחוקה באו א... נענש ועל ששמח עליהם ... על שלחנו: (יז) לא יותר ... מדה כנגד מדה לא היה ... ומבניך. חנניה מישאל ו... טוב

תולדות אהרן לא יות... יונא ע...

מסורה

חנני משיב את צל: וישמע עליהם כל לשון שמיעה אל במי"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמ' תשמע חלום. וישמע על תרהקה דישעיה. וישמע עליהם חזקיהו דמלכים. דרשו מעל ספר: הזכירו לגוים בירמיה. כהקיר ביר מימיה כן הקרה. אל תשמעו על דברי הנביאים. לשמוע על דברי עבדי הנביאים. ולבית חרכבים אמר ירמיהו. שאו נס בארץ. השמיעו עליך בקולם. השמיעו על ארמנות באשדוד. ואת זעקתם שמעת על: ואת שמן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא. ומאין ה' בקריאה וסי' נמסר ... סימן ט'. באצרתי ג' חסר בקריאה וסי' הלוא הוא כמוס עמדי חתום. לא היה דבר אשר לא הראיתם. וחברו דישעיה:

רלבג

בבית המלכות. והנה שמע מלך בבל כי חלה חזקיה ולזה שלח מלאכיו שם ונוה אותם גם כן שידרשו המופת אשר היו בארץ אז מחיל סנחריב שמתו כלם בזולת יד אדם אך הכם מלאך ה' ולזה אמר ג"כ אשר הי' בארץ ואם היה זה שב אל המופת מהשמש הנה לא היה בארץ לבד אך בכל העולם: (יב) בעת ההיא שלח ברואדך בלאדן. ראוי שתדע כי אע"פ שהיה סנחריב מושל בבבל כמו שיראה ממה שאמר במה שקדם ויבא מלך אשור מבבל הנה היה שם מלך והיה תחת סנחריב והיה נותן לו מס שנה בשנה כי כן היה מנהגו עם כל המלכים שהיה כובש אותם והנה לפי דעתי נמשכה המלוכה למלכי אשור עד שבא נבוכדנצר מלך בבל והחזיק במלכות הזה ונמשך המלכות לו ולבנו ולבן בנו עד שבעים שנה: ספרים ומנחה אל חזקיהו. כבר ספר בספר ד"ה כי רבים היו מביאים מנחה לה' בירושלם ומגדנות לחזקיה והיה זה כן מפני מה ששמעו מהמופת שעשה ה' בחיל מלך אשור אז ידעו כל ממלכות הארץ כי ה' הוא האלהים ולזה ספר זה שם אחר ספור זה המופת אשר עשה ה' בחיל מלך אשור: (יג) וישמע עליה' ... ר"ל שכבר שמע בעבורם מה שבקשו ממנו והגיד להם כל אשר שאלו ... כל בית נכתה הנה הוא קבוץ על חמודותיו ואחר זה פרט מה שהיה ... כסף וזהב ובשמים ושמן הטוב והוא שמן אפרסמון שלא היה נמצא כי א(ם) ... ובמקום אחד ממנו לבד והוא נקרא בלשוני בלעז: ואת בית כליו ואת ... נמצא באוצרותיו. יתכן שהראה אותם ג"כ הדברי' החמודים שהיו לו ... והנה היה רע בעיני ה' אשר עשה כי גבה לבו על הש"י כי הם באו ל... המופת לכבוד הש"י ולא היה ראוי לחזקיה להגדיל עצמו בזה אבל ... שיתן הגדולה והכבוד לש"י ויראה להם גדולת הש"י כי על זה באו ו... אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לש"י מהכבוד על זה המופת ... שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גבה לבו ולזה היה עליו קצף ו... וירושלם והנה הקצף היה מה שאמר לו ישעיה הנביא על זה:

מצודת ציון

מה יורה על גודל הדבר ותשיבהו כמו מה אדיר שמך (תהלים ח): אות. מופת: (יג) נכתו. ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית לז) בר"ל דברים נחמדים: (יד) ומאין. מאיזה מקום: סריסים

מצודת דוד

ביום הג' לבית ה': הלך הצל עשר מעלות. מעלו' היו עשויות מול החמה ל... שעות היום כי בכל שעה ירד הצל מעלה אחת ושאל לו באיזה אות יבחר ... הילך הצל במהלכו לפניו עשר מעלות פתאום וברגע אחד (ויהיה הלך כמו ...)

במקום עתיד וכמוהו רבים במקרא) או אם תרצה שישוב הצל אחורנית עשר מעלות: (י) נקל לצל לנטות. האות הזה שיפשט הצל במהירות הוא נקל ... החזרת הצל כי בנטיית הצל במהירות הלא תלך גלגל החמה במהלכו ואיך ימהר לכת במרוצה ואין האות ניכר כ"כ ולזה ישוב הצל אחורנית ... שאות הזה יותר חזק וקשה: (יא) ויקרא וגו'. לעשות האות אשר בחר חזקיה: במעלות אחז. ר"ל זה האות נעשה במעלות אשר עשה אחז ובהם שב הצל ... עשר מעלות. ורז"ל אמרו שסבב לאחור כחשבון שמיהרה לרדת במעלות ביום שמת אחז לקצר את היום להמעיט בהספדו: (יב) כי חלה. על שנתרפא ... לדרוש בשלומו דרך אהבה ובד"ה נאמר שבאו לדרוש המופת הנעשה בחליו: (יג) וישמע עליהם. יתכן שבקשו להראות להם את כל בית נכתו ושמע ... ויראם: (יז) ונשא. יהיה נשא ונלקח: ואשר אצרו. אשר שמנו באוצר: לא יותר דבר

מלכים ב כ כא

יח ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד
יקח והיו סריסים בהיכל מלך בבל׃
יט ויאמר חזקיהו אל ישעיהו טוב דבר
יהוה אשר דברת ויאמר הלוא אם
שלום ואמת יהיה בימי׃ כ ויתר דברי
חזקיהו וכל גבורתו ואשר עשה את
הברכה ואת התעלה ויבא את
המים העירה הלוא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי יהודה׃
כא וישכב חזקיהו עם אבתיו וימלך
מנשה בנו תחתיו׃ **כא** א בן
שתים עשרה שנה מנשה במלכו
וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם
ושם אמו חפצי בה׃ ב ויעש הרע
בעיני יהוה כתועבת הגוים אשר
הוריש יהוה מפני בני ישראל׃
ג וישב ויבן את הבמות אשר אבד
חזקיהו אביו ויקם מזבחת לבעל
ויעש אשרה כאשר עשה אחאב
מלך ישראל וישתחו לכל צבא
השמים ויעבד אתם׃ ד ובנה מזבחת
בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם
אשים את שמי׃ ה ויבן מזבחות
לכל צבא השמים בשתי חצרות
בית יהוה׃ ו והעביר את בנו באש
ועונן ונחש ועשה אוב וידענים
הרבה לעשות הרע בעיני יהוה
להכעים׃ ז וישם את פסל האשרה
אשר עשה בבית אשר אמר יהוה
אל דוד ואל שלמה בנו בבית הזה
ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי
ישראל אשים את שמי לעולם׃
ח ולא אסיף להניד רגל ישראל מן
האדמה אשר נתתי לאבותם רק אם
ישמרו לעשות ככל אשר צויתים
ולכל התורה אשר צוה אתם עבדי
משה׃ ט ולא שמעו ויתעם מנשה
לעשות את הרע מן הגוים אשר
השמיד יהוה מפני בני ישראל׃

(Masora marginal notes: ג׳ · יקחו ק׳ · י״ז מ״ל בסיפ׳ · ס׳ בטע׳ בסיפ׳ · ג׳. כ״א · ט׳. י״ז מ״ל בסיפרא · ג׳ כי לך יקרא · ג׳ וסבר בריתיה. כ׳ · ג׳ חס׳ ובענין וכל אורי׳ כו׳ חס׳ · ג׳ דסמי׳ · כ״א · ד׳. ו׳ כ״כ · ג׳ לא כן עבדי ואו׳ בג.די במשה · ג׳ ד)

תרגום

יח ומבנך די יפקון מנך דתוליד ידבר ויהון רברבין בהיכלא דמלכא דבבל׃ יט ואמר חזקיה לישעיה תקין פתגמא דיי דמלילתא ואמר הלא אם שלם וקשוט יהי ביומי׃ כ ושאר פתגמי חזקיה וכל גבורתיה ודעבד ית בריכתא וית מזיקתא ואיתי ית מיא לקרתא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה׃ כא ושכיב חזקיהו עם אבהתוהי ומלך מנשה בריה תחותוהי׃
א בר תרתא עסרי שנין מנשה כד מלך וחמשין וחמש שנין מלך בירושלם ושום אמיה חפצי בה׃ ב ועבד דביש קדם יי כתועבת עממיא דתריך יי מן קדם בני ישראל׃ ג ותב ובנא ית במתא דאביד חזקיהו אבוהי ואקים אגורין לבעלא ועבד אשירתא כמא דעבד אחאב מלכא דישראל וסגיד לכל חילי שמיא ופלח יתהון׃ ד ובנא אגורין בבית מקדשא דיי דאמר יי בירושלם אשרי ית שכינתי׃ ה ובנא אגורין לכל חילי שמיא בתרתין דרתה דבית מקדשא דיי׃ ו ועבר ית בריה בנורא ועגין ונחיש ועבד בידין וזכורו אסגי למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי׃ ז ושוי ית צלם אשירתא דעבד בביתא דאמר יי לדוד ולשלמה בריה בביתא הדין ובירושלם דאיתרעיתי מכל שבטיא דישראל אשרי ית שכינתי לעלם׃ ח ולא אוסיף לטלטלא ית ישראל מן ארעא דיהבית לאבהתהון לחוד אם יטרון למעבד ככל דפקידתינון ולכל אוריתא דפקיד יתהון עבדי משה׃ ט ולא קבילו ואטעינון מנשה למעבד ית דביש מן עממיא דשיצי יי מן קדם בני ישראל׃

רשי

...וב דבר ה׳. מאחר ...יהיה שלום׃ (כ) ואשר ...ת הברכה וגו׳. בדברי הימים

רלבג

...ר יצאו ממך אשר תוליד. ...ת שלא היו בנים לחזקיה ...את הנבואה אך אחר ...ים הוליד מנשה שמלך ...והנה אמר ובניך על ...ם הוא רחוק כי כל זרע ...קראו בניו אפי׳ לאלף ...ו שנקרא אנחנו היום ...ישראל׃ אשר

...ג אהרן ומבניך. סנהד׳ צג קד׃ מנשה. שם קב׃

רדק

בלבבו׃ (יח) אשר תוליד יקחו׃ יקח כתיב וקרי יקחו ואמרו זה דניאל חנניה מישאל ועזריה׃ והיו סריסי׳. מחלוקת בדברי רז״ל מהם אמרו סריסים ממש ומה׳ אמרו שנסתרס׳ ע״ג בימיהם כלומר שהכירו הכל שאין בה ממש וי״ת רברבין כמו שריס ועל דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר שהם היו בהיכלי מלך בבל ונאמר עליה׳ מבני יהודה והם היו מזרע המלוכ׳ כי כן אמר נבוכדנצר לבקש מזרע המלוכ׳ ומן הפרתמים׃ (ג) כאשר עשה אחאב. כי הוא החל לעשות אשרה במלכי ישראל כי עד שמלך אחאב לא ראינו לאחד מן המלכים שעשו אשרה אלא שהיו הולכי׳ בחטאת ירבעם׃ (ו) לעשו׳ הרע בעיני ה׳ להכעיסו. אמרו שסילק האש העליונה שהיתה במזבח מעת שירד׳ שם בימי שלמה עמד הוא וסלקה וזה המעש׳ היה להכעי׳׃ (ח) ולא אסיף להניד. אמר אוסיף כי כשהיו חוטאים היה משליט בהם אויביה׳ והיו מנידי׳ ומגלי׳ אותם מארצם אף על פי שלא גלו גלו׳ שלמה

הלוא י״ז מ״ל בסיפרא וסי׳ נמסר בסיפרא דא חלק ב׳ סי׳ כב׃ העירה ט׳ וסי׳ ויקרעו שמלתם ויעמס. וירע העם ויתקעו בשפרות. וגם אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לכי לביתך. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דד״ה. העירה והקיצה׃

מצודת ציון

(יח) סריסים. שרים וממונים׃ (כ) הברכה. בנין אבנים על אסיפת המים׃ התעלה. חפירה למים׃ **כא** (ב) הוריש. גירש׃ (ג) צבא השמים. כוכבים ומזלות׃ (ח) להניד. גל׳ נדידה׃ (ט) ויתעם. מל׳ תועה תעלנה

מצודת דוד

... מכל אשר בביתך׃ ...ומבניך. הם דניאל חנניה ...ועזריה׃ אשר יצאו ממך ...תוליד. כפל הדבר פעמים ...דרך המקרא׃ (יט) טוב ... טוב הדבר בעיני ...דבריו ואמר הלוא אם ...שלום בימי וה׳ יאמת לי ...זו אינני חושש במה ...אחרי מותי׃ (כ) את ...מוצא מי גיחון שהיתה ...עיר הביא העירה׃ ...(ד) אשר אמר וגו׳. כאלו ...קובל עליו לומר ראו מה ...לא ה׳ אשר שמה ישכון ...ם שמה מזבחות לאשרה׃ ...ם. בבית העומד בירושלים׃ ...את שמי. ר״ל אשרה ...׃ (ה) בשתי חצרות. ...הכהנים ועזרת ישראל׃ ...עביר וכו׳. היא עבודת ...ועונן וגו׳. כמה מעשה ...׃ (ז) בבית. פסל האשרה ...שם אותם בבית ה׳׃ ...(ח) אוסיף. גם זה מדברי ...אמר לדוד ולשלמה׃ אשר ...הם אנכי ולא יביא ...ששמעו מפי הגבורה׃ ...ה אותם עבדי משה. ...אמר שמצית כולם ששמעו ...שנאמר לו מפי ה׳׃ ...שמעו. אבל המה לא שמעו ...ים התעה אותם לעשות ...יותר מן העמים

י וַיְדַבֵּר יְהוָה בְּיַד־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים לֵאמֹר׃ יא יַעַן אֲשֶׁר עָשָׂה
מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ־יְהוּדָה הַתֹּעֵבוֹת הָאֵלֶּה
הֵרַע מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
לְפָנָיו וַיַּחֲטִא גַם־אֶת־יְהוּדָה
בְּגִלּוּלָיו׃ יב לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה עַל־יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה אֲשֶׁר כָּל־
שֹׁמְעָיו תִּצַּלְנָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃
יג וְנָטִיתִי עַל־יְרוּשָׁלִַם אֵת קָו שֹׁמְרוֹן
וְאֶת־מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב וּמָחִיתִי
אֶת־יְרוּשָׁלִַם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־
הַצַּלַּחַת מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ׃
יד וְנָטַשְׁתִּי אֵת שְׁאֵרִית נַחֲלָתִי וּנְתַתִּים
בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וְהָיוּ לְבַז וְלִמְשִׁסָּה
לְכָל־אֹיְבֵיהֶם׃ טו יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־
הָרַע בְּעֵינַי וַיִּהְיוּ מַכְעִסִים אֹתִי מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרַיִם
וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ טז וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ
מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא
אֶת־יְרוּשָׁלִַם פֶּה לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יז וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַשֶּׁה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ יח וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־
עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
יט בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת
בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה׃ כ וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה

ז׳ בטע׳ · ט׳ כתיב כן בליש׳ · ד׳ · ג׳ חס׳ וד׳ חס׳ בליש׳ · ג׳ דסמי׳ · ג׳ · שמעה ק׳ · ג׳ כ׳ ומ״ל כל היקוס · ל׳ · ל׳ ב׳ · ז׳ בליש׳ · ג׳ דסמיכי וכל ירמיה דכו׳ · כ׳ ויצלא בית הבעל · ס׳ בטע׳ בסיפרא · ל׳ · ב׳ בנביאים כתיב א׳

תרגום

י וּמַלֵּיל יְיָ בְּיַד עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא לְמֵימַר׃ יא חֲלַף דַעֲבַד מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה יַת תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין אַבְאִישׁ מִכֹּל דַעֲבָדוּ אֱמוֹרָאֵי דַהֲווֹ קֳדָמוֹהִי וְחַיֵּיב אַף יַת דְּבֵית יְהוּדָה בְּפוּלְחַן טַעֲוָתֵיהּ׃ יב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מֵיתֵי בִישְׁתָא עַל יְרוּשְׁלֵם וִיהוּדָה דְּכָל דִּישְׁמְעִינֵיהּ יִצְלַן תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי׃ יג וְאֶגּוֹד עַל יְרוּשְׁלֵם יַת חוּט חוּרְבַּן שָׁמְרוֹן וְיַת מַתְקוֹלֶת צָרוּת בֵּית אַחְאָב וְאֶמְחֵי יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְמִתְמַחְיָא צְלוֹחִיתָא מִתְמַחְיָא וּמִתְהַפְּכָא עַל אַפָּהָא׃ יד וְאֶרְטוֹשׁ יַת שְׁאָרָא דְאַחֲסַנְתִּי וְאֶמְסְרִינוּן בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וִיהוֹן לְבַז וּלְתְבַר לְכָל סָנְאֵיהוֹן׃ טו חֲלַף דַעֲבָדוּ יַת דְּבִישׁ קֳדָמַי וַהֲווֹ מַרְגְּזִין קֳדָמַי מִן יוֹמָא דִנְפָקוּ אֲבָהַתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין׃ טז וְאַף דַּם זַכַּאי דַאֲשַׁד מְנַשֶּׁה סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי מַלֵּא יַת יְרוּשְׁלֵם סִיפָא בְּסִיפָא בַּר מֵחוֹבוֹהִי דְחַיֵּיב יַת דְּבֵית יְהוּדָה לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ׃ יז וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי מְנַשֶּׁה וְכָל דַעֲבַד וְחוֹבוֹהִי דְחָב הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ יח וּשְׁכִיב מְנַשֶּׁה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּגַן עֻזָּא וּמְלַךְ אָמוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ יט בַּר עַסְרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין אָמוֹן כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מְשֻׁלֶּמֶת בַּת חָרוּץ מִן יָטְבָה׃ כ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַעֲבַד

רדק

שלמה לפני דוד: (י) וידב׳ ה׳ ביד עבדיו הנביאים. בסדר עולם יואל נחום וחבקו׳ נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו: (יב) כל שמעיו. כתי׳ וקרי שמעה והקרי בעבור כי רעה לשון נקב׳ והכתי׳ על הענין: תצלנה שתי אזניו. שרשו צלל מבנין נפעל מפעלי הכפל מענין לקול צללו שפתי והוא ענין תנודת הרעשה טנדימ״נט בלעז: (יג) את קו שומרון. קו החרבן על דרך ונטיתי עליה קו תהו ואבני בהו וכן ת״י ואגוד על ירושלם ית חוט חורבן שמרון וית מתקולת צרות בית אחאב: ומחיתי. ענין קינוח: הצלחת. הקערה: כאשר ימחה. חסר איש וכן כאשר ישבור כלי היוצר כאשר ישבור איש: מחה. פי׳ כאשר ימחה האדם את הצלחת שמחה אותה ואח׳ כך הפכה על פניה כי כן דרך המקנח הקער׳ שהופך אותה אחר כך על פניה כדי שלא תתטנף כן ימחה ירושלם וינקה אותה מאנשיה ואחר כך יחריבנה: (טז) הרבה מאד. יש מרז״ל שדרשו בו שהרג

וידבר ה׳ ז׳ בטעם דרגא תביר וסימ׳ אני ה׳ דבר אל פרעה כלך. זאת החיה אשר תאכלו. אליכם מתוך האש. כי אתם עברים את הירדן. צו את בני ישראל ונתנו ללוים. ביד עבדיו הנביאים אל מנשה ואל עמו: הרע ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע. יען אשר עשה מנשה מלך יהודה. הריכה פעמיך למשואות. וה׳ ענה בי ושדי הרע לי׳ וא׳ ושב והרע לכם: ועד היום הזה ג׳ דסמיכי וסימ׳ ככל המעשים אשר עשו מיום. כי לא ישבתי בבית דשמואל. יען אשר עשו את הרע. וכל ירמיהו דכוו׳ במ״ד עד היום הזה וסימ׳ למן היום אשר יצאו אבותיכם. אשר שמת אותות ומופתים. הוקם את דברי יהונדב. לא דכאו עד היום הזה: עזא ג׳ כתיב א׳ בנביאים וסימ׳ ועזא ואחיו בני אבינדב דשמואל. ויקבר בגן ביתו. ויקבר אתו בקברתו. וכל כתובין דכוו׳ במ״א עזה אלהים זו פעלת לנו:

תולדות אהרן וגם דם נקי. יומא ט נג סנהד׳ קג קט (סס כח):

רשי

הימי׳: (י) ביד עבדיו ה[...] נחום וחבקוק ולפי שהי[...] רשע לא נקראו על שמ[...] שבימיו היו: (יב) תצלנ[...] מצלתים טינטני״ר בל[...] (יג) משקולת. הוא חוט[...] חומה קושרין בו עופר[...] בו את החומה: ימח[...] הצלחת. יקנח את ה[...] ספר

רלבג

(יב) אשר כל שומעי[...] שתי אזניו. ר״ל שמרוב[...] וההפעלות שיקרה ל[...] השמועה הרעה ידמה[...] קול הברה באזניו: (יג[...] על ירושלם וגו׳. ר״ל[...] ביד אויב כמו שנתני[...] ביד מלך אשור: ואת[...] בית אחאב. הוא אבן[...] שבונין בו ואמר זה[...] המשל לענין חורבן בי[...] והכלותו וכן אמר שיכל[...] יושביו: ומחיתי. ו[...] כאשר ימחה את הצלח[...] כמו שיכה איש את[...] מלאה תבשיל שבהכו[...] תתהפך על פניה ול[...] בקערה דבר מהתבשי[...] בה: (יד) ונטשתי א[...] נחלתי. הנה קרא מלת[...] שארית נחלתו כי ה[...] נשאר מנחלת הש״י ש[...] ישראל כי השאר הג[...] אשור: (טז) וגם דם נ[...] מנשה הרבה מאד. יע[...] היה הורג כל מי שלא[...] לעבוד ע״ג והנביאים[...] אותם כמו שעשת׳ אי[...] א[...]

מצודת ציון

(יב) תצלנה. ענין תנו[...] כמו צללו שפתי (חבקוק ג) [...] חבל: ומחיתי. מל׳ מ[...] ור״ל אקנח: הצלחת. הוא [...] שמו ובדודים ובצלחת (דה[...] (יד) ונטשתי. ועזבתי [...] ענין דריסה ורמיסה כ[...] למשסה יעקב (ישעיה מב) [...]

מצודת דוד

בעמים וכו׳: (י) וידבר ה׳. ולכן דבר ה׳ וכו׳: (יב) תצלנה. כ״א מאזניו תרעד ותתנועע מגודל החרדה: (יג) קו שומרון. ר״ל כדרך הבנאי אם ינפה קו לייסר ולהשוות הבנין כ״כ הרעה אשר תבוא לירושלים תדמה לרעת שמרון: ואת משקולת. היא כעופרת הקשורה בחוט לשקול ולהכביד למטה: ומחיתי. אקנח אותה מכל אשר בה כמו שמקנחין את הצלחת ומהפכין אותה על פיה אחר הקנוח שלא תתטנף כן יהיה סוף הקנוח של ירושלים כי לאחר שתתרוקן מכל תהיה נהפכת וחרבה: (יד) שארית נחלתי. כי שאר שבטי ישראל כבר ה[...] (טו) ועד היום הזה. ולכן עתה נתמלא הסאה: (טז) עד אשר מלא. [...] הטעם שהקל מנשה בשפיכת דם למדו ממנו ושפכו גם המה ויחשב העון [...] כאלו הוא היה הממלא: פה לפה. ר״ל משער לשער: בעיני ה׳. ש[...] למקום: (יח) בגן ביתו. בהגן שהיה לו בביתו: (כו) בקבורתו. אשר [...] נח[...]

אָבִֽיו׃ כא וַיֵּ֕לֶךְ בְּכָל־הַדֶּ֖רֶךְ אֲשֶׁר־הָלַ֣ךְ
אָבִ֑יו וַיַּעֲבֹ֗ד אֶת־הַגִּלֻּלִים֙ אֲשֶׁ֣ר עָבַ֣ד
אָבִ֔יו וַיִּשְׁתַּ֖חוּ לָהֶֽם׃ כב וַיַּעֲזֹ֕ב אֶת־יְהוָ֖ה
אֱלֹהֵ֣י אֲבֹתָ֑יו וְלֹ֥א הָלַ֖ךְ בְּדֶ֥רֶךְ יְהוָֽה׃
כג וַיִּקְשְׁר֥וּ עַבְדֵי־אָמ֖וֹן עָלָ֑יו וַיָּמִ֥יתוּ אֶת־
הַמֶּ֖לֶךְ בְּבֵיתֽוֹ׃ כד וַיַּךְ֙ עַם־הָאָ֔רֶץ אֵ֚ת
כָּל־הַקֹּשְׁרִ֖ים עַל־הַמֶּ֣לֶךְ אָמ֑וֹן
וַיַּמְלִ֧יכוּ עַם־הָאָ֛רֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּ֥הוּ בְנ֖וֹ
תַּחְתָּֽיו׃ כה וְיֶ֛תֶר דִּבְרֵ֥י אָמ֖וֹן אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה
הֲלוֹא־הֵ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י
הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יְהוּדָֽה׃ כו וַיִּקְבֹּ֥ר אֹת֛וֹ
בִּקְבֻרָת֖וֹ בְּגַן־עֻזָּ֑א וַיִּמְלֹ֛ךְ יֹאשִׁיָּ֥הוּ
בְנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃ כב א בֶּן־שְׁמֹנֶ֤ה
שָׁנָה֙ יֹאשִׁיָּ֣הוּ בְמָלְכ֔וֹ וּשְׁלֹשִׁ֣ים
וְאַחַת֙ שָׁנָ֔ה מָלַ֖ךְ בִּירוּשָׁלִָ֑ם וְשֵׁ֣ם אִמּ֔וֹ
יְדִידָ֥ה בַת־עֲדָיָ֖ה מִבָּצְקַֽת׃ ב וַיַּ֥עַשׂ
הַיָּשָׁ֖ר בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֑ה וַיֵּ֗לֶךְ בְּכָל־דֶּ֙רֶךְ֙
דָּוִ֣ד אָבִ֔יו וְלֹא־סָ֖ר יָמִ֥ין וּשְׂמֹֽאול׃
ג וַיְהִ֗י בִּשְׁמֹנֶ֤ה עֶשְׂרֵה֙ שָׁנָ֔ה
לַמֶּ֖לֶךְ יֹאשִׁיָּ֑הוּ שָׁלַ֣ח הַ֠מֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָ֨ן
בֶּן־אֲצַלְיָ֤הוּ בֶן־מְשֻׁלָּם֙ הַסֹּפֵ֔ר בֵּ֥ית
יְהוָ֖ה לֵאמֹֽר׃ ד עֲלֵ֗ה אֶל־חִלְקִיָּ֙הוּ֙ הַכֹּהֵ֣ן
הַגָּד֔וֹל וְיַתֵּ֣ם אֶת־הַכֶּ֔סֶף הַמּוּבָ֖א בֵּ֣ית
יְהוָ֑ה אֲשֶׁ֥ר אָסְפ֛וּ שֹׁמְרֵ֥י הַסַּ֖ף מֵאֵ֥ת
הָעָֽם׃ ה וְיִתְּנֻה֙ עַל־יַד֙ עֹשֵׂ֣י הַמְּלָאכָ֔ה
הַמֻּפְקָדִ֖ים בְּבֵ֣ית יְהוָ֑ה וְיִתְּנ֣וּ אֹת֗וֹ
לְעֹשֵׂ֤י הַמְּלָאכָה֙ אֲשֶׁ֣ר בְּבֵ֣ית יְהוָ֔ה
לְחַזֵּ֖ק בֶּ֥דֶק הַבָּֽיִת׃ ו לֶחָרָשִׁ֕ים
וְלַבֹּנִ֖ים וְלַגֹּֽדְרִ֑ים וְלִקְנ֣וֹת עֵצִ֗ים
וְאַבְנֵ֣י מַחְצֵ֔ב לְחַזֵּ֖ק אֶת־הַבָּֽיִת׃ ז אַ֚ךְ
לֹא־יֵחָשֵׁ֣ב אִתָּ֔ם הַכֶּ֖סֶף הַנִּתָּ֣ן עַל־יָדָ֑ם
כִּ֥י בֶאֱמוּנָ֖ה הֵ֥ם עֹשִֽׂים׃ ח וַיֹּ֡אמֶר
חִלְקִיָּ֩הוּ֩ הַכֹּהֵ֨ן הַגָּד֜וֹל עַל־שָׁפָ֣ן הַסֹּפֵ֗ר

ד' בטע' בסיפ' · ג' · ג' ומ"ל · ב' מ' וכל טוב דכו' כמ"ג · ג' בטע' בסיפ"א · ג' בגי ל"ה מ.ל. · ג' בנביאים כתוב א' · ג' · ל' . ג' · ג' · ד' · ד' · ג' · ויתנהו ק' · בית ק' ג' רפין · (עט"ס) · ס' הס' גליטנא · ל"ו . ג' · ד'. ג'

אֲבוּהִי׃ כא וַאֲזַל בְּכָל
אוֹרְחָא דַּהֲלִיךְ אֲבוּהִי
וּפְלַח יָת טַעֲוָתָא דִּפְלַח
אֲבוּהִי וּסְגִיד לְהוֹן וּשְׁבַק
יָת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אֱלָהָא
דַּאֲבָהָתוֹהִי וְלָא הֲלִיךְ
בְּאוֹרְחָא דְּתַקְנָא קֳדָם יְיָ׃
כג וּמְרָדוּ עַבְדֵּי אָמוֹן עֲלוֹהִי
וְקַטְלוּ יָת מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ׃
כד וּקְטַל עַמָּא דְאַרְעָא
יָת כָּל דִּמְרָדוּ עַל מַלְכָּא
אָמוֹן וְאַמְלִיכוּ עַמָּא דְאַרְעָא
יָת יֹאשִׁיָּהוּ בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃
כה וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אָמוֹן
וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן
כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי
יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃
כו וּקְבַר יָתֵיהּ בִּקְבוּרְתֵיהּ
בְּגִנַּת עֻזָּא וּמְלַךְ יֹאשִׁיָּהוּ
בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ א בַּר
תְּמָנֵי שְׁנִין יֹאשִׁיָּהוּ כַּד מְלַךְ
וּתְלָתִין וַחֲדָא שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ
יְדִידָה בַּת עֲדָיָה מִבָּצְקַת׃
ב וַעֲבַד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ
וַאֲזַל בְּכָל אוֹרַח דָּוִד אֲבוּהִי
וְלָא סְטָא לְיַמִּינָא וְלִסְמָלָא׃
ג וַהֲוָה בִּתְמָנֵי עַסְרֵי שְׁנִין
לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ שְׁלַח מַלְכָּא
יָת שָׁפָן בַּר אֲצַלְיָה בַּר
מְשֻׁלָּם סָפְרָא לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ לְמֵימַר׃
ד סַק לְוָת חִלְקִיָּה כַּהֲנָא
רַבָּא וְיַתְקִים יָת כַּסְפָּא
דְּאִתָּעַל בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ דִּי כְנַשׁוּ אֲמַרְכְּלַיָּא מִן
עַמָּא׃ ה וְיִתְּנֻנֵּיהּ עַל יְדֵי עָבְדֵי עֲבִידְתָּא דִּמְמַנַּן
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וְיִתְּנוּן יָתֵיהּ לְעָבְדֵי עֲבִידְתָּא
דִּבְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ לְתַקָּפָא יָת בִּדְקָא דְבֵיתָא׃
ו לְנַגָּרַיָּא וּלְאַרְדִּכְלַיָּא וּלְאַרְגּוּבְלַיָּא וּלְמִזְבַּן אָעִין
וְאַבְנִין פְּסִילָן לְתַקָּפָא יָת בֵּיתָא׃ ז בְּרַם לָא מִתְחַשַּׁב
עִמְּהוֹן כַּסְפָּא דְּמִתְיְהֵב עַל יְדֵיהוֹן אֲרֵי בְהֵימָנוּתָא
אִינוּן עָבְדִין׃ ח וַאֲמַר חִלְקִיָּה כַּהֲנָא רַבָּא לְשָׁפָן

רשי

התורה מצאתי. טמון [כ]ן שהטמינו שם כשגר' אחז

רדק

שהרג ישעיהו: (ד) ויתם את הכסף. וישלים כלומר ישלים לגבותו: (ה) ויתנוהו לעושי המלאכה. כי היה צריך הבית חזוק ובנין לפי שהרס מימי יהואש שחזק בדק הבית עד היום ההוא שהיו רכ"ד שנה ובסדר עולם מאתים ושמנה עשרה: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש וי"ת אמרכלי' והם הגזברים וכבר פירשנו כל הענין הזה בבדק יהואש: ויתנה. כתיב וקרי ויתנוהו הכתוב אומר על חלקיהו וה"א הכנוי על המגבה והקרי ויתנוהו על שומרי הסף שיתנוהו הכסף והה"א וי"ו הכנוי על הכסף: המופקדים בית ה'. כמו בבית: (ח) על שפן הסופר. כמו אל שפן וכן וילך אלקנה הרמתה על

ולא הלך ג' וסי' בפעם בפעם לקראת נחשים. יהושפט עשר אניות. ויעזב את ה' אלהי אבתיו דאמון: ולא סר ד' בקריאה וסי' אשר עשה דוד. ויעש הישר דיאשיהו דמלכים. וחברו דד"ה. וילך בדרך אסא אביו: עשי י"ו כתיב יו"ד בקריאה וסימן במסר'

מצודת ציון

עזא. כך שם הגן: (כג) ויקשרו. ענין מרד: כב (א) ויתם. מל' תם והשלמה: שומרי הסף. הם הסוטרים: (ה) על יד. ביד: בדק הבית. רעוע הבית ע"ש שבודקים ומחפשים אחר מקום השבור והרעוע: (ו) ואבני מחצב. אבנים הנכרתים ממקום גדולים: (ח) על שפן. אל שפן: שתיכו

רלבג

[...]י ה': (כב) ויעזוב את ה' [...]תיו ולא הלך בדרך ה'. [...]ר נפרד מכל וכל מדרך [...] וילך בכל דרך דוד [...] סר ימין ושמאל: [...]על פי שהלכה לו חולד' [...]יען רך לבבך ותכנע [...]אין הרצון בזה שחטא [...]ודם זה אך הרצון בו [...]מעו את הרעה הזאת [...]רה מאת ה' על ירושל' [...]על כל פנים לתקן את [...]ונו הראשונים כי קודם [...]יה יודע הרע שנגזר [...]אך היה עושה היושר [...]' וזה לא היה מספיק [...]: חרון אף ה' ממנו [...] ראוי שיוסיף לו דבקו' [...]ך שיהיה מושגח השגחה [...]ה מזה הרע הנגזר [...]"י ולזה תמצא שהשתדל [...]השיב ישראל לעם לה' [...]יר מהם זה הרע ולבער [...] את כל הנעשה לע"ג: [...]ם את הכסף המובא [...]. ידמה שהיה הכסף [...]ארון כמו שהיה הענין [...]ואש המלך ושם זכר [...]מה שזכר בזה המקום [...]מרו ויתם את הכסף [...]לה וזה יהיה בשערו [...]רון אשר אספו בו את [...]ומרי כלי בית המקדש [...] הכסף ההוא יתנוהו [...]ל ידי עושי המלאכה [...] בבית ה' לחזקו והם [...]דול וסופר המלך ומהכס' [...]פרעו שכירותם לאומנין [...] המלאכה בבית ה' לחזק [...]ן הבית ר"ל מה שראוי [...] לתקון מפני רעותו [...]זק והאומנים הם חרשי [...]בונים הקירות והתקרה [...]ים הם הגודרים גדר [...] אשר הכהנים וזולתו [...] ההוא היו גם כן קוני' [...]לאבני מחצב ולא יחשב [...]י המלאכה הממונים [...]' הכסף כי באמונה הם [...] וכבר באררנו הסבה בזה [...] וגם באררנו התועלת [...]ת מזה הספור אשר [...]ת זם ולזה לא נשוב למנות' [...] קום: (ח) ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הסופר. הנה זכר כי הכהן הגדול היה ראש על שפן הסופר בזה המנוי שהיו עושים אותו שניהם ולזה יחס

מצודת דוד

כב (ד) ויתם את הכסף. ר"ל יאסף כל הכסף בשלימות: (ה) עושי [המ]לא[כה]. הם האומנים הגדולים הנקראים בדרז"ל אדרכלין והיו ממונים בבית [...]זאת ידם היו בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם: ויתנו. והם [...]ת הכסף לאומנים הפועלים בשכרן: (ו) לחרשים. הם כורתי העצים בתמונה [...]ר: ולבונים. הם הבונים העצים בקירות הבית: ולגודרים. הם הבונים קירות האבנים: (ז) אך לא יחשב. לא עשו חשבון על הכסף וכו' כי ידוע היו שעושים באמונה ולזה נבחרו אלו: (ח) ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת הזה והטמינו מפניו ולאחר מותו חפשו אחריו ולא מצאוהו וכאשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ואחרי בדקי הבית מצאו ואמרו ז"ל שמצאה

רדק

על ביתו כמו אל ביתו : ספר התורה מצאתי בבית ה' : דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו מפניו ספר תורה אח' והטמינוהו תחת הנדבך ועכשיו מצא חלקי' ספר התורה הזה ורחוק הוא זה שחזקיהו שבא אחריו שרבן תורה בישראל איך לא הוציאו וכמה ספרי תורה הניח חזקיהו במותו אלא מנשה מלך זמן רב שהרי מלך נ"ה שנה ועשה הרע בעיני ה' כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע"ג בבית ה' והוא השכיח התור' מישראל ואין פונה אליה כי כלם היו פוני' אל אלהי' אחרים ואל חקות הגוים ובנ"ה שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית ה' לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית ה' והיה חלקיהו מחפש בבית ה' ובבית קה"ק ובדביר מצא ס"ת שהיה מונח במקומו מצד הארון וכן הוא אומר בד"ה ובהוציאם את הכסף המובא בית ה' מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת ה' ופתח וקראו ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המונעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישראל ואם תאמר והרי מנשה עשה תשובה כמ"ש בדברי הימים כשהגלו אותו שרי מלך אשור והוליכוהו בבל אמר ובהצר לו חלה את פני ה' ויכנע מאד ויתפלל אליו ויעתר לו וישיבהו ירושלם וידע מנשה כי ה' הוא האלהים ואמר שהסיר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה' ויאמר ליהודה לעבוד את ה' אם כן היאך לא החזיר את התור' ליושנה ולא קרא בה ואיך היה אצל חלקיה ואצל אחרים חדוש דברי התורה אפשר כי הגלות שגלה מנשה היה בזקנותו ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כל כך אלא שידע ושמע כי ע"ג רע בעיני ה' כמו שהעידו בו הנביאים בעודו ברשעו והע"ג בער כשעשה תשובה ולא נתן אל לבו לחפש ספ' התור' ויאשיהו היה קטן בימי מנשה בן שש שנים ולא למד תורה עדיין ואמון אביו היה רשע ואחז בדרכי אביו הרעים שגדל בהם ובשוב מנשה מרשעו לא הכין הוא את לבבו כמו שכתוב ולא נכנע מלפני ה' כהכנע מנשה אביו ומפני זה היה חדוש אצלם ספר התורה אבל למה שמצינו בסדר עולם ובדברי רז"ל כי בשנת כ"ב למנשה גלה ואחר כך עשה תשובה וסמכו זה למה שכתוב ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב כ"ב רצה לומר כי מנשה הרע כאחאב ואחאב עשה הרע כ"ב שנה כל ימי מלכותו ומנשה עשה הרע ג"כ כ"ב שנה הנה ל"ג שנים היה מנשה ... והוא רחוק ואיך היה זה שעמד ל"ג שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר התורה זה רחוק מאד : (יא) ויהי כשמוע המלך . אמרו כי מצאו הספר נגלל ... תוכחות יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' כי שם נרמז ענין גלות שומרון וגלות יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולם חלקיה קרא זה אל שפן לסבב ... שפן אל מלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר : (יב) ואת עכבור . ובדברי הימים ואת עבדון ושני שמות היו לו וכמוהו רבים : (יג) נצתה ... נדלקה בנו כמו הנני מצית בך אש מדליק : על דברי הספר . כמו אל : (יד) אל חולדה הנביאה . אמרו בדרש כי מבני בניה של רחב היתה ולמה הלכו ... ולא

רשי

אחז את התורה : (יג) דרשו את ה' בעדי .. ראה כתוב יולך ה' אותך ... מלכך : (יד) אל חולדה . אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת יותר מן ... לכך לא שלח אל ירמיהו . ויש אומרים ירמיהו לא היה שם שהלך ... עשרת השבטים : במשנה . בבית אולפנא שער יש בעזרה ששמו שער ... במסכת מדות . ויש שער ... במשנ' חוץ לחומה בין ב' ... שהיא משנה לעיר : (ג... היתה לומדה התורה ... לזקנים שבדור והיא היא ... הג"ה דר"ע) : (במשנה ... הדברים עד לעיני כל ... וכן .

רלבג

יחם יאשיה הפעל כלו ... הכסף לכהן הגדול ולו ... ויתם את הכסף אע"פ ... היו שם : (ט) ויתנוהו ... עושי המלאכה . והנה ... למי אמר זה כי נשנ ... שזכר שפן הסופר ועוד ... אמר אחר זה ויתן חלק ... הספר אל שפן : התיכו ... את הכסף . אין הרצון ... שהתיכוהו באש אך הרצון ... מענין כלוי כטע' ותתך ... (יא) ויהי כשמוע המלך ... ספר התורה ויקרע את ... יתכן שראה התוכחות ... להם שבמשנה תורה כי ... ענין גלות שומרון וגלות ... עם מלך יהודה כמו שב... ואולי חלקיה קרא זה ... לסבב שיקראהו שפן ... ויקח עצה להסיר ממנו ... לפי מה שאפשר : (יג ... בנו על אשר לא שמעו ... ר"ל נבערה בנו : (יד ... יושבת בירושלם במשנה ... יונתן במשנה בבית ה' ... לכ...

סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן ט"ג
חִלְקִיָּה אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן וַיִּקְרָאֵהוּ׃ י'
ט וַיָּבֹא שָׁפָן הַסֹּפֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב כ"ס
אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר הִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ
אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בַבַּיִת וַיִּתְּנֻהוּ עַל־ ד' חד מלא
יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בֵּית
יְהוָה׃ י וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסֹּפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן וַיִּקְרָאֵהוּ ד' בסיפר'
שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יא וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ
אֶת־דִּבְרֵי סֵפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־
בְּגָדָיו׃ יב וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּה ד' בסיפר'
הַכֹּהֵן וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־
עַכְבּוֹר בֶּן־מִיכָיָה וְאֵת ׀ שָׁפָן הַסֹּפֵר ג'
וְאֵת עֲשָׂיָה עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר׃ יג לְכוּ
דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי וּבְעַד־הָעָם
וּבְעַד כָּל־יְהוּדָה עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר י' וכל ד"ס דכו' כמ"א
הַנִּמְצָא הַזֶּה כִּי־גְדוֹלָה חֲמַת יְהוָה
אֲשֶׁר־הִיא נִצְּתָה בָנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר ה' וכל ד"ס דכו' כמ"א
הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב עָלֵינוּ׃
יד וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַאֲחִיקָם וְעַכְבּוֹר
וְשָׁפָן וַעֲשָׂיָה אֶל־חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה
אֵשֶׁת ׀ שַׁלֻּם בֶּן־תִּקְוָה בֶּן־חַרְחַס י"א חס' ג'
שֹׁמֵר הַבְּגָדִים וְהִיא יֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַםִ
בַּמִּשְׁנֶה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ׃ טו וַתֹּאמֶר ג' בנביאים
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כ"ד

סִפְרָא סִפְרָא דְאוֹרָיְתָא אַשְׁכָּחִית בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וִיהַב חִלְקִיָּה יָת סִפְרָא לְשָׁפָן וְקָרְהִי׃ ט וַאֲתָא שָׁפָן סָפְרָא לְמַלְכָּא וַאֲתֵיב יָת מַלְכָּא פִּתְגָמָא וַאֲמַר
טְקִיסוּ עַבְדָּךְ יָת כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בְּבֵיתָא וִיהַבוּהִי עַל יְדֵי עָבְדֵי עֲבִידְתָּא דִּמְמַנָן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃
י וְחַוִּי שָׁפָן סָפְרָא לְמַלְכָּא לְמֵימַר סִפְרָא יְהִיב לִי חִלְקִיָּה כַּהֲנָא וּקְרָהִי שָׁפָן קֳדָם מַלְכָּא׃
יא וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יָת פִּתְגָמֵי סִפְרָא דְאוֹרָיְתָא וּבְזַע יָת לְבוּשׁוֹהִי׃
יב וּפַקֵּיד מַלְכָּא יָת חִלְקִיָּה כַּהֲנָא וְיָת אֲחִיקָם בַּר שָׁפָן וְיָת עַכְבּוֹר בַּר מִיכָיָה וְיָת שָׁפָן סָפְרָא וְיָת עֲשָׂיָה עַבְדָּא דְמַלְכָּא לְמֵימָר׃
יג אֱזִילוּ תְּבַעוּ מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי וְעַל עַמָּא וְעַל כָּל דְבֵית יְהוּדָה עַל פִּתְגָמֵי סִפְרָא דְאִשְׁתְּכַח הָדֵין אֲרֵי סַגִּיאָה חֵימְתָא דַייָ דְּהִיא דְלִיקַת בָּנָא עַל דְּלָא קַבִּילוּ אֲבָהָתָנָא לְפִתְגָמֵי סִפְרָא הָדֵין לְמֶעְבַּד כְּכָל דִּכְתִיב עֲלָנָא׃
יד וַאֲזַל חִלְקִיָּה כַּהֲנָא וַאֲחִיקָם וְעַכְבּוֹר וְשָׁפָן וַעֲשָׂיָה לְוַת חֻלְדָּה נְבִיַּיתָא אִתַּת שַׁלֻּם בַּר תִּקְוָה בַּר חַרְחַס נָטַר לְבוּשַׁיָא וְהִיא יָתְבָא בִּירוּשְׁלֶם בְּבֵית אוּלְפָנָא וּמַלִּילוּ עִמַּהּ׃
טו וַאֲמַרַת לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ ...

תולדות אהרן ספר התורה . עקרים מג פ' כח : ויקראהו . סוכה לח : בן תקוה . שם :

רבת' : מיכיה ג' וסי' ... את חלקיה דמלכים ... הכהנים בחצצרות ... אליקים מעשיה מיני... מכיהו וסימ' שלש ש... בירושלם ושם אמו ... ולמכיהו וסימ' ובשנת של ... שלחלשריו דד"ח : על... בקריא' וסימ' במסר' ו...

מצודת ציון

(ט) התיכו . ענין הנקה שע"י האור כמו כהתוך כסף (יחזקאל כ"ב) : (יג) נצתה . מל' הצתה והבערה : ...

מצודת דוד

... שמצאה כשהיתה מגוללת בפרשת תוכחות והיה בתחלת הדף יולך ה' אותך ... מלכך ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר ספר התורה ... מצאתי ה בבית ה' : ויתן וגו' . ר"ל הראה לו הנמצא כתוב בתחלת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם : ויקראהו . כמתמיה ומשתומם : (ט) ... עושית מטבעות להוציאם בהוצאה : (י) ספר נתן לי . ר"ל נתן לי ספר הנאבד כשהיא מגוללת בדף הזה : ויקראהו . בדף ההוא : (יא) ויקרע וגו' ... שהחרדים כי גם הוא חשבה לאות וסימן : (יג) דרשו את ה' . שאלו לנביאים עלי ...

אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם אֵלָי׃
טז כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו אֵת כָּל־
דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר קָרָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
יז תַּחַת ׀ אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסֵנִי בְּכֹל מַעֲשֵׂה
יְדֵיהֶם וְנִצְּתָה חֲמָתִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה
וְלֹא תִכְבֶּה׃ יח וְאֶל־מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ
אֶתְכֶם לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה כֹּה תֹאמְרוּ
אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ׃ יט יַעַן רַךְ־
לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע ׀ מִפְּנֵי יְהוָה בְּשָׁמְעֲךָ
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־
יֹשְׁבָיו לִהְיוֹת לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וַתִּקְרַע
אֶת־בְּגָדֶיךָ וַתִּבְכֶּה לְפָנָי וְגַם אָנֹכִי
שָׁמַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ כ לָכֵן הִנְנִי אֹסִפְךָ
עַל־אֲבֹתֶיךָ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ
בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל
הָרָעָה אֲשֶׁר־אֲנִי מֵבִיא עַל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה וַיָּשִׁבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר׃
כג א וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיַּאַסְפוּ אֵלָיו כָּל־
זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ ב וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־
יְהוָה וְכָל־אִישׁ יְהוּדָה וְכָל־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלִַם אִתּוֹ וְהַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל־
הָעָם לְמִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּקְרָא בְאָזְנֵיהֶם
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא
בְּבֵית יְהוָה׃ ג וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל־
הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית ׀ לִפְנֵי
יְהוָה לָלֶכֶת אַחַר יְהוָה וְלִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֵדְוֹתָיו וְאֶת־חֻקֹּתָיו
בְּכָל־לֵב וּבְכָל־נֶפֶשׁ לְהָקִים אֶת־
דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת הַכְּתֻבִים עַל־

ג' דסמי' · ו' כתיב כן · ח' · כ"ד · ב' חסרו דד"פ · פ' · ג' וחס' · ב' . ג' . ב' ה' מלא וה' חסר · ו' ג' מנכון מ"ל · ג' . י"א · ט"ל · י"ח פסו' את ואת את את · ה' · ו' חס'

דישראל ואמרו לגברא
דשלח יתכון לותי׃
טז. כדנן אמר יי הא אנא
מיתי בישתא על אתרא
הדין ועל יתבוהי ית כל
פתגמי ספרא דקרא מלך
שבטא דבית יהודה׃
יז חלף דשבקו פולחני
ואסיקו בוסמין לטעות
עממיא בדיל לארגזא
קדמי בכל עובדי ידיהון
וידלק רוגזי באתרא הדין
ולא יטפי׃ יח ולמלך
שבטא דבית יהודה דשלח
יתכון למתבע אולפן מן
קדם יי כדנן תימרון ליה
כדנן אמר יי אלהא
דישראל פתגמא די
שמעתא׃ יט חלף דזע
לבך ואתכנעתא מן קדם
יי במשמעך דגזרית על
אתרא הדין ועל יתבוהי
למהוי לצדו וללוטא ובזעתא
ית לבושך ובכיתא קדמי
ואף קדמי שמיע אמר
יי׃ כ בכן הא אנא כניש
לך לות אבהתך ותתכניש
לקברך בשלם ולא יחזין
עינך בכל בישתא די
אנא מיתי על אתרא הדין
ואתיבו ית מלכא פתגמא׃
א ושלח מלכא וכנשו
לותיה כל סבי יהודה
וירושלם׃ ב וסליק מלכא
לבית מקדשא דיי וכל
אנש יהודה ויתבי ירושלם
עמיה וכהניא וספריא
וכל עמא למזעירא ועד
רבא וקרא קדמיהון ית כל
פתגמא ספרא דקימא
דאשתכח בבית מקדשא
ג וקם מלכא על אסטונא וגזר ית קימא קדם יי למהך בתר פולחנא דיי ולמטר פקודוהי וית
סהידותוהי וית קימוהי בכל לבא ובכל נפש לקימא ית פתגמי קימא הדין דכתיבין על

רש"י

...ברים הנכפלים בתורה ...דים וגלתה העונשים ...הנכפלים לעוברים על ...י התורה סוד מישרי'): ...פת אל קברותיך בשלו'. ...ום ולא תראינה עיניך ...בית: (ג) על העמוד. ...עמד המלך בבה"מ: ואת

רלבג

...אנכי אוסיפך אל אבותיך. ...מותו יהיה נקבר אצל ...ולא תהיה הרעה בימיו ...היו בישראל אז נביאים ...לדה אך שלח אליה ...ותה קרובה לו כי היתה' ...לם: (ג) ויעמוד המלך ...מוד. ידמה שהנו שם ...והיה בו המלך בעת ...את התורה כמו שנזכר בפרש'

...ח' ליוסף אנא שא נא. ...שאול כה תאמרו לדוד. ...יהודה השלח דמלכים. ...ד"ח. כה תאמרו איש ...דירמיהו. וצוית אתם ...ניהם. והבאתי אתכם ...לח אתכם אלי דירמיה: ...' פתחין וסי' נמסר בסדר באזניהם ח' בקריא' וסי' ...יעקב את כל אלהי הנכר. כל העם את נזמי הזהב ...זניהם. וישכם אבימלך ...קרא לכל עבדיו. בבוא ...אל לראות את פני. הקהילו כל זקני שבטיכם. ויעל ...ית ה' דמלכים. וחברו ...שב נא וקראנה באזנינו:

...ת אהרן את כל דברי. סכום שם: הנני אוספך. מ"ק כח:

מצודת ציון

...) רך. מל' רכות: רך לבבך. ...ן מקשה הלב: (יט) ותכנע. ...נה: לשמה. מל' שממה: (כ) אוספך. ענין מיתה כמו יאסף ...(במדבר כ): ונאספת. ענין ...כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים)

רדק

ולא הלכו אל ירמיה יש מרבות' ז"ל שאמרו מפני שהנשי' רחמניו' ומהם אמרו כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטים ואמרו כי ירמיה היה אז נביא שהרי תחלת נבואתו היתה בי"ג שנה ליאשיה וזה הענין היה בשנת י"ח אלא שלא היה שם בירושלם אז כשמצאו התורה אולי היה בענתות או במקום אחר וחולדה היתה יושבת בירושלים לפיכך שלח אליה ואמרו רבות' ז"ל כי שלשה נביאים נתנבאו בימי יאשיהו והם ירמיה וצפניהו וחולדה כי ירמיה היה מתנבא בשוקים וצפניה בבתי כנסיות וחולד' אל הנשים: בן חרחס. בס"מך: במשנה. כתרגו' בבית אולפנא: (טז) אשר קרא מלך יהודה. נוה לקראם כאילו קראם וכן ויבן שלמה את הבית והדומים להם וכן הוא בדברי הימים אשר קרא לפני מלך יהודה ובדברי רז"ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהודה קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה: (כ) אספך. בחירק בשקל אויבך ויבא גם כן בסגול על משקל אערך בבטן: על אבותיך. כמו אל: ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא כתיב וירו המורי' למלך יאשיהו מהו בשלום שלא חרב ב"ה בימיו. וכן הוא מפרש והולך ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקו' הזה: קברותיך. ר"ל קברות אבותיך: (ב) והכהני' והנביאים. ת"י וכהניא וספריא תרגם הנביאי' סופרי' כלומר תלמידי' לפי שלא היו שם נביאים אחרים שהרי המלך שלח אל חולדה מלמד שלא היו שם נביאי' אחרי' וכן תרגם שופט ונביא דיין וסופר ונוכל לפרש נביאים כמשמעו כי ירמיה וצפניה בן כושי היו נביאים בזמן ההוא ואוריהו בן שמעיהו אפשר שהיה נביא גם כן בזמן ההוא ולא היו בירושלם בעת שמצא חלקי' הכהן את ספר התורה ועתה כאשר שלח המלך לאסף איש יהודה באו גם כן הנביאים לירושל': (ג) על העמוד. כתרגומו על אסטונא וכבר פי' למעלה בדבר יהואש ובדברי הימים ויעמוד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמיד שם: עדותיו. בהנעת

מצודת דוד

עם הנמצא שם ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחילת ...אשר מהנראה שבוא לאות אשר גדולה חמת ה' וכו': לעשות. אשר רוצה ...ככל הכתוב בתחילת הדף ההוא: (יד) אל חולדה. ארז"ל מפני שהנשים ...ות בן שלכו אליה שהיא תתפלל בעדם. או יתכן אשר אמר הנביאים לא היו אז ...ים: שומר הבגדים. של המלך: במשנה. בין שתי החומות שהיא משנה ...וכן ויללה מן המשנה (צפניה א): וידברו אליה. את דברי המלך: (טז) הנני ...ר"ל שאות הזה לא במקרה בא כ"א מה' וכאלו אמר הנני מביא רעה וגו': ...קרא. אשר נוס לקרות לפניו: (יח) ואל מלך יהודה. ר"ל דבר הנוגע אל המלך ע'מו: הדברים אשר שמעת. ר"ל אף שהגזירה גזורה כאשר שמעת אל תשיה כלול עמהם: (יט) בשמעך אשר דברתי. ר"ל בעת השכלת בדברי האות הזה אשר הוא מה': ולקללה. מי שיקלל את זולתו יתלה הקללה בהם לומר שיקולל כהם: (כ) אל קברותיך. ולא תקבר בארץ העובדי גלולים: בשלום. עם כי מת במלחמה מ"מ תחשב לו לשלום על כי לא ראה בהרעה הבאה על ישראל: וישיבו. חלקיה וחבריו: כג (ב) ספר הברית. ספור התוכחות האמורים בברית: הנמצא בבית ה'. וזהו על כי בהספר ההוא מצאו התוכחות גלולה בפתיחתה ואף היא כתובה בידי

רדק

בהנעת הוי"ו : ויעמוד כל העם בברית. עמדו והתחזקו בפיהם ובלבם בברית וכן היעמוד לבך אם תחזקנה ידיך ות"י וקבילו כל עמא עליהון קימא : (ד) ואת כהני המשנה. שהיו שניים לכהן גדול וכת"י וית סגן כהניא : שומרי הסף. פירשנוהו : להוציא מהיכל ה'. והלא מנשה הוציא הכל כשעשה תשובה כמו שאומר בדברי הימים ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה' וגו'. אלא שאמון החזירם שם ובשנת שתים עשרה למלכו החל לטהר ולהעביר את השקוצים כמו שאומר בדברי הימים אבל לא כלה עד שנת שמנה עשרה אחר שמצא הספר כמו שאמר הנה : בשדמו' קדרון. כתרגומו במישר קדרון : ונשא את עפרם בית אל. כי שם היה עיקר הע"ג שהיה שם העגל וטמא אותו המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שריפת הבעל והאשיר' וכליהם ששרף בירושלם בשדמות קדרון נשא את עפרם שם : (ה) והשבי' את הכמרים. האנשי' העובדים לפני הבעל נקראין כמרים וכן תרגום הכהני' שהם עובדי ע"ג כומריא ומה שאמר שם הכמרי' עם הכהנים ושניהם עובדי ע"ג אלא שמשתנין בלבושיהם כי הכמרים הם לובשים שחורים לפיכך נקראו כמרי' מענין עורנו כתנור נכמרו ואומר כי הכמרים האלה נתנו אותם מלכי יהודה לזו העבודה ויאשיהו בטל הע"ג ובטל העובדי' מעבודתם והחזירם למוטב : ויקטר בבמות. ויקטר כל אחד מהמלכים וכת"י ואסיקו בוסמין על במת' : ומסבי. כמו ובמסיבי : ואת המקטרים. פירו' והשבית ג"כ את המקטרים לבעל לשמש ולירח : (ו) על קבר בני העם. העם שהיו עובדים להם בחייה' השליך עפר השריפה על קבריהם לבזיונם כלומר ראו מה שהייתם עובדים בחייכם כדי שיוסרו החיים וכן אומר בדברי הימים ויזרק על פני הקברים הזובחי' להם והוא חסר הנסמך קברי הזובחים להם כמו העם המלחמ' וי"ת לקבר גליא וגליא שם ע"ג וכן בדברי רבותינו ז"ל בית גליא קורין לה בית כריא : (ז) ויתץ את בתי הקדשים. ת"י ית בתי הקדיש טעותא והענין מורה עליו אשר הנשים אורגות שם בתים לאשרה אבל וגם קדש היה בארץ ויעבר את הקדשים מן הארץ תרגם כמשמעו נפקת ברא כי אם היה הקדשים זה ענין זמה מה ענין בבית ה' אבל האשרה שעשה מנשה בבית ה' עשה שם בתים לנשים שיארגו יריעות לכבוד האשרה : בתים לאשרה. יריעות היו אורגות שם והיריעות היו בתי' לאשרה כמו בתים לבדים אפשר שהיו אותן יריעות תלויו' האשרה והיה לאשרה בית ומקום וי"ת די נשיא מייתין תמן מכולין לאשירתא ופי' בעל הערוך כמו מכילתא שהם מדות : (ח) ויבא את כל הכהנים. ק' אהרן ותרגם אותם יונתן כומריא לפי שנטעו כומרים לע"ג והביא אותם לירושלים והחזירם בתשובה : ויטמא. שם אותם מקום טומאה להשליך שם נבלות וכ' להרחיק הע"ג מלב העם : אשר פתח שער. כמו ואשר פתח השער וכמוהו שמש ירח ופי' נתן את במות השערים והבמה אשר היתה פתח שער יהושע שר ה'

רשי

(ד) ואת כהני המשנה. סגני כהונה שהם שניים לכהנים גדולים : שומרי הסף. אמרכלי' הממונים על כל צרכי הבית ומפתחות העזרה בידם : בשדמות קדרון. במישר קדרון : ונשא את עפרם בית אל.. אל מקום טמא אשר שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות : (ה) ויקטר בבמות ואותן שקטרו בבמות ... יהודה : (ז) את בתי הק... בתי הזמה : אורגות שם ... יריעות

הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד כָּל־הָעָם
בַּבְּרִית: ד וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּהוּ (ס' דגש)
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה (ד' דסמי'. ל')
וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל
יְהוָה אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם (ל')
לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם
וַיִּשְׂרְפֵם מִחוּץ לִירוּשָׁלַםִ בְּשַׁדְמוֹת
קִדְרוֹן וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־אֵל: (י"ז)
ה וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ (ג' את שם)
מַלְכֵי יְהוּדָה וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת בְּעָרֵי
יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלָםִ וְאֶת־ (ל')
הַמְקַטְּרִים לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ (ל')
וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם: ו וַיֹּצֵא (י"ג חס')
אֶת־הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ
לִירוּשָׁלַםִ אֶל־נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ
בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־ (ג')
עֲפָרָהּ עַל־קֶבֶר בְּנֵי הָעָם: ז וַיִּתֹּץ אֶת־ (ל' וכ' גלי' סגול. ל')
בָּתֵּי הַקְּדֵשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר
הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת שָׁם בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה: (ל')
ח וַיָּבֵא אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה (כ"א)
וַיְטַמֵּא אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־שָׁמָּה (ל')

סִפְרָא הָדֵין וְקַבִּילוּ כָּל עַמָּא
עֲלֵיהוֹן קְיָמָא: ד וּפַקִּיד
מַלְכָּא יַת חִלְקִיָּהוּ כַּהֲנָא
רַבָּא וְיַת סְגַן כַּהֲנַיָּא וְיַת
אֲמַרְכְּלַיָּא לְאַפָּקָא מֵהֵיכְלָא
דַיְיָ יַת כָּל מָנַיָּא דַעֲבִידִין
לְבַעְלָא וְלַאֲשֵׁירְתָא וּלְכָל
חֵילֵי שְׁמַיָּא וְאוֹקְדִינוּן
מִבָּרָא לִירוּשְׁלֵם בְּמֵישַׁר
קִדְרוֹן וְאוֹבִיל יַת עַפְרְהוֹן
לְבֵית אֵל: ה וּבַטֵּיל יַת
כּוּמְרַיָּא דִי יְהָבוּ מַלְכַיָּא
דְבֵית יְהוּדָה וְאַסִיקוּ
בוּסְמִין עַל בָּמָתָא בְּקִרְוַיָּא
דְבֵית יְהוּדָה וּבְסַחֲרָנֵי
יְרוּשְׁלֵם וְיַת דְאַסִיקוּ
בוּסְמִין לְבַעְלָא וּלְשִׁמְשָׁא
וּלְסִיהֲרָא וּלְמַזָּלָתָא וּלְכָל
חֵילֵי שְׁמַיָּא: ו וְאַפֵּיק יַת
אֲשֵׁירְתָא מִבֵּית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ מִבָּרָא לִירוּשְׁלֵם לְמֵישַׁר
קִדְרוֹן וְאוֹקִיד יָתַהּ בְּנַחְלָא
דְקִדְרוֹן וְאַדְקַהּ לְעַפְרָא
וּרְמָא יַת עַפְרַהּ לְקִבְרֵי
בְּנֵי גָלַיָּא: ז וְתָרַע יַת בָּתֵּי
הֶקְדֵּישׁ טַעֲוָתָא דִי בְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ דִי נְשַׁיָּא
מְתַּקְּנָן תַּמָּן מְכוֹלִין לַאֲשֵׁירְתָא: ח וְאַיְתֵי יַת כָּל כּוּמְרַיָּא מִקִּירְוַיָּא דְבֵית
יְהוּדָה וְסָאֵיב יַת בָּמָתָא דְאַסִיקוּ בוּסְמִין תַּמָּן

בברית ה' דגש וסימ' נמסר בספרא דא חלק א' סימן כ' ; ג' שא י"ו וסימ' נמסר בסדר אחרי מות ובריש ספירא דא סימן ה' ; ויצא י"ג חס' וסי' נמסר בסדר קרח ; לעפר ג' וסימ' נמסר בסדר עקב ;

תולדות אהרן על קבר. שבת פג סנהד' מז :

רלבג

בפרשת הקהל : (ד) ואת ... המשנה. הם הכהנים ... לו כמו סגן הכהנים והם ... לו לפי מדרגותיהם על ... בשדמות קדרון. הוא ... קדרון והוא מישור שהי... (ה) והשבית את הכמרי... שבטל והשבי' את הכמרי... כל אחד מהם בבמות... יהודה ובמסבי ירושלם ... גם כן המקטרים לבעל ... ולירח ולמזלות ולכל צב... וידמה שכבר החזירם ... ובטל העבודה ההוא שהי... לע"ג : (ו) וישלך את ע... קבר בני העם. ר"ל ש... העם שהיו עובדים ע'... המקום למדנו שקבר ... בהנאה שאם היה מותר ... היה לו להשמר מזה ש... בקברי העם ונמלאו נהני... (ז) ויתץ את בתי הקדש... בבית ה'. אפשר כי עם... בפעולו' המגונות ההם ... בזמה ובתועבות שהיו ... שאר הגוים וידמה כי ... קצת האשרות היה שי... מוכנים למשגל מגונה ... היו אורגות שם בתים ... האשרה והיו עושים ... יהיו מחילה ובית לבאו... האשרה הפעולה המגונ... זכר הרב המורה קצת ... המשגלים המגונים שה... הקדומים מעובדי ע"ג ... בהם : (ח) ויבא את כל ... מערי יהודה. כבר בנ... יחזקאל כי הכהנים ... הם אשר לא עבדו ... שאר הכהנים חטאו בחטאת בני יהודה והנה טמא את הבמות בשש... דבר

מצודת ציון

(שופטים יט) : כג (ד) שומרי הסף. השוערים : בשדמות קדרון. במישור הסמוך לנחל קדרון : (ה) והשבית. ענין בטול : הכמרים. הם כהני עו"ג הלובשים שחורים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י) : (ז) ויתץ. מל' נתיצה : הקדשים. דבר המובדל מן האדם ואף בעבור הטומאה והאיסור נקרא בלשון קודש וכן פן תקדש המלאה (דברים כב) : ויפשת

מצודת דוד

בידי משה המקודשות ומסי ס' והמה סיבות עצומות להחריד את העם לש... (ג) על העמוד. על המקום המיוחד למלך לעמוד בה : להקים. לקיים ... הסורה הכתובים בברית : ויעמוד וגו'. ר"ל קבלו הברית : (ד) כהני ... הכהנים שהמה שניים לו כסגן ומשוח מלחמה : בית אל. כי שם היה מקו... כי העמיד בה ירבעם עגל הזהב : (ה) והשבית וכו'. ויקטר כו' ביטל הכמרים אשר העמידו מלכי יהודה להיות מקטרים בבמות בערי יהודה וסביבות יר... ואת המקטרים וכו'. גם אות' השבית : (ו) בנחל קדרון. סמוך להנחל : וידק לעפר. שרפה עד שהיתה דק כעפר : בני העם. אותם שהיו עובדים לה... ועשה כזאת לבזותם : (ז) בתי הקדשים. העשויים לשבת בהן המיוחדים לעבודת האשרה : בתים. ר"ל יריעות לתלות סביבה ודוגמתו בתים לבדים (שמות ... (ח) ויבא וכו'. הכהנים מזרע אהרן אשר נעשו כומרים לעכו"ם הביאם לירושלים להחזירם בתשובה : ויטמא. השליך שם נבלות וכדומה : מגבע. הבמות ל... מגב...

רשי

(ט) לא יעלו. הכהני' שקטרו בבמות לעכו"ם לא יעלו עוד לשרת על ... כי אם אכלו מצות. כלומר כי אם בדבר זה לא יבאו מכהונתם ... לאכול בקדשים הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלי' אבל לא מקריבין: מנחות. מנחות וה"ה לכל הקדשים: (י) התופת. הוא המולך ועל שם הכהנים מקישים בתופים ... שמע האב את נהמת הבן נכוה בידי הכורה של מולך קראוהו תופת: ... את הסוסים. אותם ... לחמה היו להם סוסי' ... לצאת לקראת החמה ... נתן מלך. כך שמו: פרורים. לא ידעתי מה (יג) וירץ משם. ובערים (יג) להר המשחית. הר ... הוא הר המשחה וכיון ... את שמו על ידי עכו"ם שיהא

רדק

כן נתן אולי היתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לבדה: אשר על שמאל איש בשער העיר. כלומר הבא איש בשער העיר היתה זאת הבמה לשמאלו וכן ת"י במיעליה תרע קרתא: (ט) כי אם אכלו מצות. פירשו רבותינו ז"ל הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקרבין ומה שאומר מצות פי' מנחות שהיו נאפות מצות והוא הדין לכל הקדשים: (י) וטמא את התופת. שם מקום שהיו מעבירין שם בניהם למולך היה שם המקום תופת ואמרו כי נקרא כן כי היו מרקדים ומכים בתופים בשעת העבודה כדי שלא ישמע האב צעקת בנו כשהיו מעבירין אותו באש וינהם לבו עליו ויקחהו מידם והמקום הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם ונקרא גי הנם וגי בן הנם והכתיב בזה בני הנם והקרי בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא או לאחד מהם וטמא יאשיהו אותו המקום כלומר שם אותו מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה שלא יעלה עוד על לב איש להעביר עוד את בנו ואת בתו באש למולך ומעשה המולך פירשו בדרש אמרו רז"ל אף על פי שהיו כל בתי ע"ג בירושלים המולך היה חוץ לירושלים והיה עשוי צלם חלול נתון לפנים משבעה קנקלים וכל מי שמקריב סלת פותחין לו אחד מהם תורין ובני יונה פותחין לו שנים כבש פותחין לו ג' איל פותחין לו ד' עגל פותחין לו חמשה שור פותחין לו ששה וכן מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו באש והכומרים נוטלין את התינוק ונותנין תוך ידיו של מלך והתינוק מוציא נפשו ולמה נקרא תפת והנם תפת שהיו מנהמין בתופים שלא ישמע אביו קול הנער וירחם עליו ויחזור בו הנם שהיה התינוק מנהם וקול נהמותיו עולה. דבר אחר הנם שהיו הכומרים אומרים הנה לך יערב לך יתבסם לך: (יא) וישבת את הסוסים. ובטל גם כן זה המעשה שהיו עושים מלכי יהודה שהיו עובדים לשמש ונתנו שם

מלכים ב כג

הַכֹּהֲנִים מִגֶּבַע עַד־בְּאֵר שָׁבַע וְנָתַץ
אֶת־בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר־פֶּתַח
שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׂר־הָעִיר אֲשֶׁר־עַל־
שְׂמֹאול אִישׁ בְּשַׁעַר הָעִיר: ט אַךְ לֹא
יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֶל־מִזְבַּח יְהוָה
בִּירוּשָׁלִָם כִּי אִם־אָכְלוּ מַצּוֹת בְּתוֹךְ
אֲחֵיהֶם: י וְטִמֵּא אֶת־הַתֹּפֶת אֲשֶׁר
בְּגֵי בְנֵי־הִנֹּם לְבִלְתִּי לְהַעֲבִיר אִישׁ
אֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בִּתּוֹ בָּאֵשׁ לַמֹּלֶךְ:
יא וַיַּשְׁבֵּת אֶת־הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי
יְהוּדָה לַשֶּׁמֶשׁ מִבֹּא בֵית־יְהוָה אֶל־
לִשְׁכַּת נְתַן־מֶלֶךְ הַסָּרִיס אֲשֶׁר
בַּפַּרְוָרִים וְאֶת־מַרְכְּבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ שָׂרַף
בָּאֵשׁ: יב וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הַגָּג
עֲלִיַּת אָחָז אֲשֶׁר־עָשׂוּ ׀ מַלְכֵי יְהוּדָה
וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה מְנַשֶּׁה
בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה נָתַץ הַמֶּלֶךְ
וַיָּרָץ מִשָּׁם וְהִשְׁלִיךְ אֶת־עֲפָרָם אֶל־
נַחַל קִדְרוֹן: יג וְאֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר ׀ עַל־
פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר מִימִין לְהַר־
הַמַּשְׁחִית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־

(מסורה: ג' · ד'. ג' · ג' · ט' כתיב יו"ד בן ק' · ב' יתן לו · ג' · ו' חד חסר · ל' וחד כתן זרע לאחיו · ד' · ג' · ל' · ל')

תרגום

כּוּמְרַיָא מִגֶּבַע עַד בְּאֵר
שָׁבַע וְתָרַע יַת בָּמַת
תַּרְעַיָא דִּי קֳדָם תְּרַע
יְהוֹשֻׁעַ רַב קַרְתָּא דִּי עַל
שְׂמָאלָא גַּבְרָא בְּמֵיעֲלֵיהּ
תְּרַע קַרְתָּא: ט בְּרַם
לָא סַלְקִין כַּהֲנַיָא כּוּמְרֵי
בָּמָתָא לְדַבָּחָא עַל מַדְבְּחָא
דַּיְיָ בִּירוּשְׁלֵם אֱלָהֵין אֲכָלוּ
פַּטִּיר בְּגוֹ אֲחֵיהוֹן:
י וְסָאֵיב יַת תּוֹפֶת דִּי
בְּחֵילַת בַּר הִנֹּם בְּדִיל
דְּלָא לְאַעֲבָרָא גְּבַר יַת
בְּרֵיהּ וְיַת בְּרַתֵּיהּ בְּנוּרָא
לְמֹלֶךְ: יא וּבַטֵּל יַת
סוּסְוָתָא דִּיהָבוּ מַלְכַיָא
דְּבֵית יְהוּדָה לְשִׁמְשָׁא
מִמַּעֲלָנָא דְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דַּיְיָ לְלִשְׁכַּת נְתַן מֶלֶךְ גַּוְזָאָה
דִּבְפַרְוָרַיָא וְיַת רְתִיכֵי
שִׁמְשָׁא אוֹקִיד בְּנוּרָא:
יב וְיַת אֱגוֹרַיָא דִּי עַל אִגַּר
עִלִּית אָחָז דַּעֲבָדוּ מַלְכַיָא
דְּבֵית יְהוּדָה וְיַת אֱגוֹרַיָא
דַּעֲבַד מְנַשֶּׁה בְּתַרְתֵּין
דָּרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ
תְּרַע מַלְכָּא וְאַרְחֵיק מִתַּמָּן
וּרְמָא יַת עַפְרְהוֹן לְנַחְלָא דְקִדְרוֹן: יג וְיַת בָּמָתָא דִּי עַל אַפֵּי יְרוּשְׁלֵם
דְּמִדָּרוֹם לְטוּר זֵיתַיָא דִּי בְנָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל

בני ט' בתיב יו"ד וסי' נמסר ביהושע סימן י"ח: מרכבות ד' ג' מלאים וא' חס' בקריא' וסי' מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס': מרכבות השמש שרף, שמה מרכבות כבודך, מרכבות עמינדב:

תולדות אהרן אך לא יעלו. מנחות קט: עלית אחז. סנהד' קג: ואת הבמות. שבת נו:

רלבג

טומאה: (ט) אך ... אלו כהני הבמות. ר"ל ... שעבדו ע"ג לא יעלו ... ה' בירושלי' להקריב ... אך יאכלו במצות ... חלקם ובמה שידמה ... עם אחיהם כאילו הם ... מומין: (י) וטמא את ... הנה עשו שם בנין ... להעביר בנו ובתו באש ... היה אש מכאן ואש מכאן ... שם מעבירים אותו בין ... אשים: (יא) וישבת את ... הנה מלכי יהודה נתנו ... סוסים מיוחדים שהיו ... בהם ממבוא בית ה' אל ... מי שיוהו המלך להיות ... המגרשים וידמה שבלשכה ... היה עושים דבר מה לשמש ... שם היו הולכים מבית ה' ... המזרח אל הלשכה ההיא ... לשמש הסך מה שכוונה ... ולזה סדרה שיהיה קדש ... לפאת מערב כמו ... כבארנו לדברי התור': ... מרכבות השמש שרף באש. ... מרכבות אשר לסוסים ... (יב) אל נחל קדרון. ... קדרון: (יג) אשר בנה שלמה

... שהיו מוכנים לזאת העבודה שהיו רוכבים עליהם והולכים לקראת השמש בבקר בזרחה והיו הולכים לקראתו ממקום שהיה מבוא בית ה' עד לשכת נתן ... שאמר מבוא בית ה' אל לשכת נתן מלך ובוא הוא שם כמו מבוא וכן תרגם ממעלנא דבית מקדשא דה': ללשכת נתן מלך הסרים. כמשמעו וכת"י ... וכבר פירשנו זה הענין בפסוק ויתן לה המלך סריס אחד: אשר בפרורים. פירוש מגרשי הערים ותרגום ירעשו מגרשות יזועון פרורים ובדברי רז"ל בכל ... ורהא ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר: מרכבות השמש. מרכבות הסוסים שהיו הולכים בהם לקראת השמש: (יב) הגג עלית אחז. אשר הנסמך ... עלית אחז וכן הארון הברית הארון ארון הברית וסמך גג העליה לאחז אולי הוא בנה אותו לזאת העבודה: וירץ משם. מן הקל והוא פעל יוצא כלומר ... משם ויש לפרשו ענין שבר ונתילה כמו כי בך ארוץ גדוד לדעת רבים ואפשר שיהיה שרשו רצץ ויהיו לו חברים רבים בענינו ות"י ופליגון מתמן ר"ל ביערם ... וארחיק מתמן: (יג) להר המשחית. הר הזיתים ונקרא הר המשחה ולגנאי מפני הע"ג שהיה שם קראו הר המשחית וכן תרגם יונתן לטור זיתיא:

אשר

מצודת דוד

... וכו': במות השערים. אשר עמדו מול השערים: אשר פתח. כמו בפתח וכו' ולפי שהיתה גדולה מכולם זכרה לעצמה: שמאל איש. בבוא ... העיר: (ט) אך לא יעלו. עם שהחזירם למוטב מ"מ לא הניחם לעבוד במזבח ... אכלו מצות. משירי מנחה הנאפה מצות וה"ה לשאר קדשים: בתוך אחיהם. ר"ל לקחו חלק בין הכהנים והיו א"כ כבעלי מומין שאינם עובדים וחולקין: (י) את ... היא המקום שהיו מעבירים שם בניהם למולך ונקראה כן ע"ש שהיו מכים בתופים לבל ישמע האב נהמת הבן כשהוא נשרף בין המדורות ולבל יכמרו ... לבלתי להעביר. ר"ל שמא המקום ההוא לבל יעלה עוד על לב אדם להעביר שם למולך: (יא) לשמש. כי מלכי יהודה היו מיחדים סוסים לעבודת ... לרכוב בהם לקראתו בבוקר ממקום שבאים בה לבית ה' אל לשכת וכו': מרכבות השמש. אשר משכו בם הסוסים ההם: (יב) עלית אחז. שעל עלית אחז: ... חצרות. של הכהנים ושל ישראל: וירץ משם. הוציאם משם במרוצה ובמהירות: (יג) להר המשחית. הוא הר המשחה ובעבור העכומ"ז כנהו לגנאי:

אשר

מצודת ציון

(יא) וישבת. ענין בטול: נתן מלך. כך שמו: בפרורים. ירעשו מגרשות (יחזקאל כז) תרגום ירושלמי פרוריא ובדרז"ל בכל וכל פרורהא (כתובות נד): (יב) נתן. שבר וכתת: הציון

יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת ׀ שִׁקֻּץ צִידֹנִים
וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת
בְּנֵי־עַמּוֹן טִמֵּא הַמֶּלֶךְ׃ יד וְשִׁבַּר אֶת־
הַמַּצֵּבוֹת וַיִּכְרֹת אֶת־הָאֲשֵׁרִים וַיְמַלֵּא
אֶת־מְקוֹמָם עַצְמוֹת אָדָם׃ טו וְגַם אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל הַבָּמָה אֲשֶׁר
עָשָׂה יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא
וְאֶת־הַבָּמָה נָתָץ וַיִּשְׂרֹף אֶת־הַבָּמָה
הֵדַק לְעָפָר וְשָׂרַף אֲשֵׁרָה׃ טז וַיִּפֶן
יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּרְא אֶת־הַקְּבָרִים אֲשֶׁר־
שָׁם בָּהָר וַיִּשְׁלַח וַיִּקַּח אֶת־הָעֲצָמוֹת
מִן־הַקְּבָרִים וַיִּשְׂרֹף עַל־הַמִּזְבֵּחַ
וַיְטַמְּאֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ יז וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר
אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר
הַקֶּבֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא
מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בֵּית־אֵל׃
יח וַיֹּאמֶר הַנִּיחוּ לוֹ אִישׁ אַל־יָנַע עַצְמֹתָיו
וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו אֵת עַצְמוֹת הַנָּבִיא
אֲשֶׁר־בָּא מִשֹּׁמְרוֹן׃ יט וְגַם אֶת־כָּל־
בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן
אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
הֵסִיר יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־
הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית־אֵל׃
כ וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר־
שָׁם עַל־הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף אֶת־
עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב יְרוּשָׁלָם׃

ל׳ | ג׳ | י"ס פסו׳ כסיפ׳ את את את | ד׳ פסוקים וגם גם | ל׳ . ל׳ | נ׳ | י"ט פסוקים כסיפרא את את את | ל׳ | ל׳ | ל׳ . ב׳ פתחין | ל׳ | ל׳ | כ"ג . ל׳ | ב׳ | ד׳ דסמי׳

לְעַשְׁתּוֹרֶת שִׁקּוּץ צִידוֹנָאֵי
וְלִכְמוֹשׁ שִׁקּוּץ מוֹאֲבָאֵי
וּלְמִלְכּוֹם רִיחוּק בְּנֵי עַמּוֹן
סָאֵיב מַלְכָּא׃ יד וְתַבַּר
יַת קָמָתָא וְקַץ יַת אֲשֵׁרָתָא
וּמַלֵּא יַת אַתְרְהוֹן גַּרְמֵי
אֱנָשָׁא׃ טו וְאַף יַת אֱגוֹרָא
דִי בְּבֵית אֵל בָּמָתָא דַעֲבַד
יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּב יַת
יִשְׂרָאֵל אַף יַת אֱגוֹרָא הַהִיא
וְיַת בָּמָתָא תְּרַע וְאוֹקִיד
יַת בָּמָתָא אַדְקַהּ לְעַפְרָא
וְאוֹקִיד אֲשֵׁירָתָא׃
טז וְאִתְפְּנֵי יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲזָא
יַת קִבְרַיָּא דְּתַמָּן בְּטוּרָא
וּשְׁלַח וּנְסִיב יַת גַּרְמַיָּא מִן
קִבְרַיָּא וְאוֹקִיד עַל אֱגוֹרַיָּא
וְסַאֲבֵיהּ כְּפִתְגָמָא דַיְיָ
דְּמַלֵּיל נְבִיָּא דַיְיָ דְּאִתְנַבֵּי
יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין׃
יז וַאֲמַר מָה צִיּוּנָא הָדֵין
דִּי אֲנָא חָזֵי וַאֲמַרוּ לֵיהּ
אֱנָשֵׁי קַרְתָּא קִבְרָא דִנְבִיָּא
דַיְיָ דַּאֲתָא מִשִּׁבְטָא
דִיהוּדָה וְאִתְנַבֵּי יַת
פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דַּעֲבַדְתָּא
עַל אֱגוֹרַיָּא בְּבֵית אֵל׃
יח וַאֲמַר שְׁבוּקוּ מִנֵּיהּ
אֱנַשׁ לָא יָנִיד גַּרְמוֹהִי
וְשֵׁיזִיבוּ גַּרְמוֹהִי (עִם)
[יַת] גַּרְמֵי נְבִיָּא שִׁקְרָא
דַּאֲתָא מִשֹּׁמְרוֹן׃ יט וְאַף
יַת כָּל בָּתֵּי בָמָתָא דִּי
בְּקִירְוֵי שֹׁמְרוֹן דִּי עֲבָדוּ
מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא
פַּלְחֵי יֹאשִׁיָּהוּ וַעֲבַד לְהוֹן
כְּכָל עֲבִידָא דַעֲבַד בְּבֵית
אֵל׃ כ וּכְנִיס יַת כָּל
כּוּמְרֵי בָמָתָא דִּי תַמָּן עַל
אֱגוֹרַיָּא וְאוֹקִיד יַת גַּרְמֵי אֱנָשָׁא עֲלֵיהוֹן וְתָב

תולדות אהרן מה הציון הלז . מגלה יד ערכין לו :

רדק

אשר בנה שלמה . והיאך לא ביערו אותם אסא ויהושפט שביערו כל ע"ג אשר היתה בארץ ישראל לפניהם ע"ג בערו אבל הבמות לא בערו כי היו אז מקריבים עליהם לאל כי בכלם נאמר והבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ויאשיהו נתץ גם כן הבמות כיון שנעשו מתחלה לע"ג או כדי שלא יקריבו עליהם אפילו לשם שמים שכיון שהיה בית המקדש קיים אסורות היו הבמות לפיכך כתוב עליו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כי המלכים אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אף על פי שהיו מלכים טובים : (יד) עצמות אדם . עצמות עובדי ע"ג שהיה מוציא אותם מקבריה' ונותנם במקום האשרו' והמצבות לבזיון ושרפם שם : (יז) מה הציון הלז . נראה כי הנביא הזקן צוה לבניו שיעשו על הקבר ציון גדול שיהא ניכר בין הציונים האחרים כי ידע כי תתקיים נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר והנביא אמר מה שיעשה יאשיהו שיוציא העצמות מקבריהם וישרפו אותם לפיכך צוה להם שיהיה ציון אותו הקבר ניכר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ידע שלא יוציאו מקברו לפיכך שאל יאשיהו מה הציון הלז . ובדרש ראה שגדלו אחד עלו בו חרולים וקמשונים וגדו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים לפיכך תמה ושאל מה הציון הלז והיה זה כי צדיק ורשע היו נקברים בו נביא אמת ונביא השקר : ויאמרו אליו אנשי העיר . קבלה היתה בידם כי מעת שנקבר שם הנביא עד הזמן ההוא יותר משלש מאות וחמשים שנה אלא קבלה היתה בידם בן מפי אב : הקבר איש האלהים . חסר הנסמך הקבר קבר איש האלהים וכן הארון הברית : על המזבח בית אל . בא בה"א הידיעה עם הסמוך שלא כמנהג וכמוהו הלשכות הקדש היתד הארג והדומים להם שכתבנו בספר מכלול : (יח) וימלטו . כי בקבר אחד היו עצמותיו אצל עצמות הנביא אשר בא משומרון הוא הנביא הזקן נביא השקר ובבית אל היה יושב אז אבל משומרון בא שם כמו שפירשנו למעל' במקומו:
(יט) אשר בערי שומרון. והלא הכותיים היו יושבים בשמרון וישראל גלו מהם אלא הבמות היו עדיין קיימים וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישראל [...] בארץ זעיר שם והיו עובדים ע"ג עדיין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמו' אשר שם וכן אמר בדברי הימים כי מאפרים וממנשה היה שם שארית בימי[...] וכ[...]

רש"י

שינה שמו לגנאי : (יז) מ[...]
הלז . ראה קבר מלדו א[...]
קמשונים וחרולים ולדו [...]
ובשמים ותמה עליו ו[...]
זה : הקבר איש האלהים [...]
השקר שצוה לבניו ש[...]
אצלו : (יט) אשר בערי [...]
שהיה יאשיהו מלך על כ[...]
מה שחזרו מעשרת השב[...]
ידי[...]

רלבג

שלמה מלך ישראל . כב[...]
במה שקדם שלא בנה [...]
שלמה אך העלים עיניו [...]
שבנו הבמות האלו ו[...]
הכתוב בנייתם אל ש[...]
(יד) וימלא את מקומם [...]
אדם . לטמא אותם [...]
שמעצמות עובדי ע"ז ש[...]
(טז) ויקח את העצ[...]
הקברים זה לאות ש[...]
משים שם רק עצמות [...]
ולזה לא הסכים לשרוף [...]
עצמות איש האלהים [...]
עצמותיו עצמות הנבי[...]
בא משומרון ולולי זה [...]
עצמותיו נשרפים [...]
מנביאי ע"ג : (י[...]
הציון הלז . הנה בנו [...]
קבר איש האלהי' להכי[...]
ההוא נקרא ציון ושאל [...]
מה הציון הלז : (כ) ויז[...]
כל כהני הבמות אשר [...]
המזבחות . ידמה שעדי[...]
שם קצת ישראל כמו [...]
אחר זה ועדין היו [...]
ברשעתם והיו שם כה[...]
ויאשיה זבח אותם [...]
המזבחות ושרף על [...]
עצמות[...]

בבית אל ד' בקריאה וס[...]
בית יוסף בבית אל . [...]
המזבח בבית אל : וגם א[...]
הבמות . ויבא אחר מ[...]
ומן ויבן ירבעם את [...]
אחר הדבר הזה לא ש[...]
דכוו' בבית אל במ"א בית[...]

מצודת צי[ון]

(יז) הציון . הוא סימן מצ[...]
ובנה אצלו ציון (יחזקאל [...]
הזה : (יח) ינע . מל'[...]
ההרס[...]

מצודת דוד

אשר בנה שלמה . ר"ל בנוה לנשיו לבנות : (יד) עצמות אדם . כי הוציא מהקברים עצמות עובדי העכומ"ז : (טו) וגם את המזבח אשר בבית אל . עם שבית אל לא היתה מארץ יהודה מדינת מלכותו : הבמה . כמו והבמה ושוא הבנין אשר עשה להעמיד בה העכומ"ז והמזבחות : הדק לעפר . להיות דק דק דומה לעפר : (טז) בהר . של בית אל : וישרוף . כי היו עובדי כוכבים : אשר קרא . מאז בימי ירבעם קרא ולתוספות ביאור אמר שוב אשר קרא הדברים האלה : (יז) מה הציון . ראה ציון על קבר מסומן בגדלו ושאל עליו של מי הוא [...] זה הקבר הוא של איש האלהים וכו' : (יח) וימלטו עצמותיו . בעבור [...] עצמות איש האלהים החדיל מקחת עצמות הנביא הקבור סמוך לו כי [...] יגיעו בזה עצמות איש האלהים : אשר בא משומרון . להסיב עמו [...] האלהים כאשר נאמר שם : (כ) אשר שם . אף שכבר גלו משומרון עכ"[...] אשר

רשי

רמיהו: (כב) לא נעשה כפסח הזה. לא נתקבצו רוב עם בכל פסח שנתקבצו בזה: מימי השופטים. מימי שמואל כתוב (בד"ה ב' ל"ה י"ח) אף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבצם המצפתה. ד"א לא נעש' כפסח ה' בירושלי' (אבל) משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל
בירושלים לפי שנחלקה
ות לשנים מירבעם והיו
ם לעגל שבבית אל ובדן
בשיו שגלו עשרת השבטים
ים ירמיהו ומלך עליהם
ו ובאו כולם לירושלים:
התרפים. צורות שמדברי'
שפים והעושה אותן צריך
שעה אחת בשנה ושנה
אחת

רדק

וכן בימי חזקיהו היה שארית בארץ מזבולון ומאשר ומשמעון ואפרי' ומנשה ורבותינו ז"ל אמרו כי ירמיהו החזיר מעשרת השבטים ומלך עליהם יאשיהו: (כב) כי לא נעשה כפסח הזה. תכלית הספור הוא זה כי מלת כי נותן טעם למה שקדם וכן כי נתן ה' בידינו את כל הארץ ר"ל כי עשו הפסח כמו שצוה אותם יאשיהו ונתקבצו כלם לירושלם וארך הספור הוא כמו שכתוב בדברי הימים וסוף הספור כי לא נעשה כפסח הזה: מימי השופטים. ובדברי הימי' כתיב מימי שמואל הנביא וזמן אחד הוא כי שמואל בימי השופטים היה ובימיו החלה המלוכה בישראל ומה שאמר כי לא נעשה כפסח הזה שהיו כל ישראל בלב אחד לעבוד את ה' וכן אמר בשמואל וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ואמר ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את השם לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיבים ברצים שהי' שולח חזקיהו ואף אותם שהיו בירושלים רבים היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה: (כד) ואת התרפי'. כתרגו' צלמניא והם צלמים עשויים לדעת העתידות וכבר פירשנוהו עוד בספר שמואל: (כה) אשר שב אל ה'. שחרד לדברי תורה ועשה ככל הכתוב בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבה"מ לבדו והמלכים אשר לפניו אף על פי שהיו בהם טובים לא הסירו הבמות כמו שאומר עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ונמצא באסא דכתי' אשר לא כן שנשען על מלך ארם והוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ושלח לו ונאמר וגם בחליו לא דרש את ה' ויהושפט גם כן היה עוזר למלכי ישראל הרשעי' ונתחתן עמהם וחזקיה ג"כ נאמר עליו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלים אבל יאשיהו נאמר עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז"ל מהם אמרו כי יאשיהו חטא אלא שעשה תשובה גדולה אשר שב אל ה' וגו' ומהם אמרו שלא חטא אלא מה אני מקיים אשר שב אל ה' שכל דין שדן מבן שמנה ועד י"ח החזירו להם שמא תאמר נטל מזה ונתן לזה

מקרא

כא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר
עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב
עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה: כב כִּי לֹא נַעֲשָׂה ח̇
כַּפֶּסַח הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר ד'
שָׁפְטוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי ג'
יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה: כג כִּי אִם־
בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ
נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה בִּירוּשָׁלִָם: ח̇
כד וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־
הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־ ל̇
הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה ג' חס'
וּבִירוּשָׁלִַם בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן
הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים ו' חס'
עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן
בֵּית יְהוָה: כה וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו י"ח ר"פ דמיין לסופיכון
מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ
וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת
מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ: כו אַךְ ז' וכ' ולא קר
לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל ל̇
אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־
הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה: ל̇ . ל̇
כז וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה אָסִיר
מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר־
בָּחַרְתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־הַבַּיִת
אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם:
כח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה י"ב בטע' תביר בספרא
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי

תרגום

לִירוּשְׁלֵם: כא וּפַקִּיד מַלְכָּא יַת כָּל עַמָּא לְמֵימַר עֲבִידוּ פִסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִכְתִיב עַל סִפְרָא דִקְיָמָא הָדֵין: כב אֲרֵי לָא אִתְעֲבִיד כְּפִסְחָא הָדֵין מִיוֹמֵי נְגִידַיָּא דְדָנוּ יַת יִשְׂרָאֵל וְכֹל יוֹמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה: כג אֱלָהֵין בִּתְמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ אִתְעֲבֵד פִּסְחָא הָדֵין קֳדָם יְיָ בִּירוּשְׁלֵם: כד וְאַף יַת בִּדִּינַיָּא וְיַת זְכוּרוּ וְיַת צַלְמָנַיָּא וְיַת טַעֲוָתָא וְיַת כָּל שִׁקּוּצַיָּא דְאִתְחֲזִיאוּ בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם פַּלֵּי יֹאשִׁיָּהוּ בְּדִיל לְקַיָּמָא יַת פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא דִכְתִיבִין עַל סִפְרָא דְאַשְׁכַּח חִלְקִיָּה כַּהֲנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ: כה וּכְוָתֵיהּ לָא הֲוָה קֳדָמוֹהִי מַלְכָּא דְתָב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ בְּכָל לִבֵּיהּ וּבְכָל נַפְשֵׁיהּ וּבְכָל נִכְסוֹהִי כְּכֹל אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה וּבָתְרוֹהִי לָא קָם כְּוָתֵיהּ: כו בְּרַם לָא תָב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ רַבָּא דִתְקֵיף רוּגְזֵיהּ בִּדְבֵית יְהוּדָה עַל כָּל אַרְגָּזוּתָא דִי אַרְגֵּיז קֳדָמוֹהִי מְנַשֶּׁה: כז וַאֲמַר יְיָ אַף יַת דְבֵית יְהוּדָה אַגְלֵי מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי כְּמָא דְאַגְלֵיתִי יַת יִשְׂרָאֵל וְאַרְחֵיק יַת קַרְתָּא הָדָא דְאִתְרְעֵיתִי בִּירוּשְׁלֵם וּבְבֵיתָא דַאֲמָרֵית יְהֵי שְׁמִי תַמָּן: כח וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל דִי עֲבַד הֲלָא

רלבג

אדם: (כב) כי לא נעשה
כזה מימי השופטים.
ימי סוף השופטים שהוא
כי בחייו שבו גם כן כל
אל ה' ובימי שאול ודוד
ראל במות בהסך כונת
אע"פ שהיו מותרות ובימי
נשארו גם כן הבמות
במות לע"ג ובימי חזקיהו
ו גם כן כל ישראל אל
קצת ישראל היו מלעיגים
חזקיהו אך בימי יאשיהו
השנה שבו כל ישראל אל
ה זכר הפסח הנעשה
א שמתנאי הפסח שלא
ממנו ישראל מומר וידמה
את השנה לבד היה לב
ראל לש"י אך אחר זה
בסתר גם בימי יאשיהו
אמר כי בשמנה עשרה
מלך יאשיהו נעשה הפסח
ה' והנה לזאת הסבה לא
"י מחרון אפו הגדול כמו
בי בלי ספק אם היו
שבים לה' בכל נפשם
בהשגחה ההיא דבקה
ישוב חרון ה' מהם ולזה
אך לא שב ה' מחרון אפו
ולזאת הסבה ג"כ מת
בעון העם כי הוא חשב
כל ישראל הולכים אחר
הש"י ויהיו ראוים מפני
בקו בהם כל הברכות
ת בתורה אשר כתוב
חרב לא תעבור בארצכם
חרב של שלום ובחטא
מת ונענשו בעבור מהם
יו בגלו בגוים ועליו קונן
כמו שכתוב בספר הקינו'
: שזכר בד"ה ממנו ואמרו
ו ז"ל שמה שכתוב שם
א אמרו רוח אפינו משיח
ד' בשחיתותם וגו' וזה
מה שאמרנו: (כה) וכמוהו
יה לפניו מלך אשר שב
אל

מסורה

איש אלהים בא מיהודה: נעשה ח' קמצין בקריאה וסי' וכל המנחה אשר תאפה בתנור. ויאמר אם אסור יאסרוני בשנים. ושנים עשר אריים. וחברו דדברי הימים. ולא נעשה פסח כמהו דדברי הימי'. כי אם בשמונ' עשר' שנה למלך יאשיהו. כי לא נעשה כפסח הזה. בשמנ' עשרה שנה דד"ה. וכל חמש מגלות דכוו' נעשה במ"ב נעשה וסי' תורי זהב נעשה לך. אחות לנו קטנה ושדים אין. וסימ' תורתא דאחתי. ובירושלם כ"א בקריאה וסימ' במסרה רבתא:

תולדות אהרן וכמהו לא היה. שבת נו:

מצודת ציון

(כד) התרפים. הם העשוים בצורת אדם ומגידים עתידות ע"י כישוף: בער. פנה מן הארץ: הקים. מל' קיום: בית ה'. בבית ה': (כה) מאודו. עשרו כמו ובכל מאדך (דברים ו): נכה

מצודת דוד

…אחרו עבדו עכו"ם כמאז: עצמות אדם. של המתים: (כב) כי לא נעשה. …ם שגם לפניו עשו פסח מ"מ הוכרח לצוות לעשות ככתוב בתורה גדולה כי …שם כפסח הזה שעשוי בתורה מימי השופטים ובד"ה נאמר מימי שמואל …ואל היה סוף שופטים: וכל ימי מלכי ישראל. מוסב על לא נעשה לומר שלא נעשה כפסח הזה כל ימי מלכי ישראל ושם דוד ושלמה שמלכו על כל ישראל: (כד) על הספר. ר"ל בעבור הספר אשר מצא חלקיה כי הספר הזה היתה סיבה לכל זה: (כה) וכמהו לא היה לפניו. ומה שנאמר בחזקיה ואחריו לא קם כמוהו הוא בדבר הבטחון בה'. וכמ"ש שם אבל בדבר התשובה לא היה כיאשיהו ויש

לזה תלמוד לומר ובכל מאודו שהחזיר להם משלו: (כט) פרעה נכה. כתרגומו פרעה חגירא שהיה נכה רגלים: וילך המלך יאשיהו לקראתו. להלחם את
שהיה עובר בגבולו בכרכמיש על פרת והוא היה הולך להלחם על מלך אשור שכבש כרכמיש ממלך ארם ושלח לו מה לי ולך מלך ישראל לא עליך אתה היום כ
בית מלחמתי כמו שכתוב בדברי הימים ולא שמע אל דברי פרעה נכה ואמרו רבותינו ז"ל מאי דרש יאשיהו וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום כיון
עושין רצונו של מקום והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי ע"ג היו אלא שהיו עושין בסתר שהרי בימי יאשיהו היה ירמיהו מוכיח כי מספר עריך היו אלהיך י
וימיתהו במגידו כראותו אותו.

אחת ראויה לכך: (ל) וי
לא היה צריך משיחה אלא
שהיה יהויקים אחיו גדול
שתי שנים כמו שכתוב ב
איש

בכ"ף בבקעת מגידו היתה המלחמה כמו שאומר בדברי הימים ופי' כראותו אותו כשראה אותו שדעתו להלחם עמו שהתר' בו וראה אותו לבוש כלי מלחמה כמו שאומר בדברי הימים כי להלחם בו התחפש ונענש יאשיהו לפי שלא שמע יאשיהו אליו כי מפי אלהים היה אומר לו כמו שאומר בדברי הימים ולא שמע אל דבר נכה כי ירמיהו התנבא בזה וכן אמרו רז"ל כי אלהים האמור ביאשיהו קדש ומהם אמרו כי חדל לך מאלהי' אשר עמי ע"ג ובעוד פרעה שם נלחם בכרכמיש על פרת לקח הש"י נקמת יאשיהו ממנו שכר שם ימים רבים עד השנה הרביעי' ליהויקים בן יאשיהו ובא עליו נבוכדנצר והוא שהתנבא ירמיהו למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל וגו' ואומר והיה היום ההוא לה' צבאות יום נקמה להנקם מצריו היא נקמ' המלך יאשיהו: (ל) בקבורתו. בקברות המלכים כמו שאומר בדברי הימים בקברות אבותיו ומה שאמר בקבורתו אפשר שהוא כרה לו קבורה בחייו: וימשחו אותו. מפני מה משחו אותו והלא אין מושחין מלך בן מלך ולא משחו שלמה אלא מפני מחלוקתו של אדוניהו ואת יהואש מפני מחלוקתו של עתליה ויהואחז גם כן משחו מפני מחלוקתו של יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים ומשחו יהואחז אע"פ שהיה קטן ממנו מפני שהיה ממלא מקום אבותיו ויהויקים לא היה ממלא מקום אבותיו כך פירשו רבותינו ז"ל ויהויקים שהיה גדול מיהואחז שתי שנים ראו מהפסוקים שנאמר בן עשרים ושלש יהואחז במלכו וכתיב בן עשרים וחמש יהויקים במלכו ולא מלך יהואחז אלא ששה חדשים והנה מצאנו בדברי הימים ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום והנה לא נזכר שם יהואחז והם אמרו כי יוחנן הוא יהואחז וקראו בכור שהי' בכור למלכו' ושלום הוא צדקיהו ואמר השלישי צדקיהו שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שלום שהיה רביעי למלכות יאשיהו וקראו שלום ששלמה מלכות בית דוד בימיו ואני פרשתי בד"ה כי שלום הוא יהויכין ונזכרו בן הבן בסדר הבנים רבי' כמוהו בספ' והחכם רבי אברהם בן עזרא כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ"ג וצדקיה שהיה גדול ממנו בן כ"ד ויהויקים בן כ"ה והנה במלוך צדקיהו לפי זה החשבון היה בן ל"ה והכתוב אומר בן כ"א צדקיהו במלכו אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחייו
שלש שנים לפני מותו וכשמת יאשיהו לא רצו העם במלכותו והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימש
וימליכו אותו תחת אביו נראה כי בחזקה המליכוהו והביא ראיה ממה שכתוב בירמיה בראשית ממלכת יהויקים וגו' ואומר עשה לך מוסרות ומוטות וגו' ביד ה
הבאים:

הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כט בְּיָמָיו עָלָה
פַרְעֹה נְכֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־מֶלֶךְ ט'
אַשּׁוּר עַל־נְהַר פְּרָת וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ
יֹאשִׁיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיְמִיתֵהוּ בִּמְגִדּוֹ ח' מל
כִּרְאֹתוֹ אֹתוֹ׃ ל וַיַּרְכִּבֻהוּ עֲבָדָיו מֵת ב' א' מלא
מִמְּגִדּוֹ וַיְבִאֻהוּ יְרוּשָׁלִַם וַיִּקְבְּרֻהוּ ז'
בִּקְבֻרָתוֹ וַיִּקַּח עַם־הָאָרֶץ אֶת־
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ
וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו׃ כו' מ"ל כמ"ה חס'
לא בֶּן־עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה יְהוֹאָחָז
בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמוּטַל בַּת־
יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃ לב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃
לג וַיַּאַסְרֵהוּ פַרְעֹה נְכֹה בְרִבְלָה בְּאֶרֶץ
חֲמָת בִּמְלֹךְ בִּירוּשָׁלִָם וַיִּתֶּן־עֹנֶשׁ ממלך ק' ד'
עַל־הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־כֶּסֶף וְכִכַּר זָהָב׃
לד וַיַּמְלֵךְ פַּרְעֹה נְכֹה אֶת־אֶלְיָקִים בֶּן־ ה'
יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו וַיַּסֵּב י"ב
אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים וְאֶת־יְהוֹאָחָז לָקַח

אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה׃ כט בְּיוֹמוֹהִי סְלֵיק פַּרְעֹה חֲגִירָא מַלְכָּא דְמִצְרַיִם עַל מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל נְהַר פְּרָת וַאֲזַל מַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ לְקַדָּמוּתֵיהּ וְקַטְלֵיהּ בִּמְגִדּוֹ כַּד חֲזָא יָתֵיהּ׃ ל וְאַחְתוּהִי עַבְדּוֹהִי כַּד מִית מִמְּגִדּוֹ וְאַיְתִיאוּהִי לִירוּשְׁלֵם וְקַבְרוּהִי בִּקְבוּרְתֵּיהּ וּדְבַר עַמָּא דְאַרְעָא יָת יְהוֹאָחָז בַּר יֹאשִׁיָּהוּ וּמְשָׁחוּ יָתֵיהּ וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ תְּחוֹת אֲבוּהִי׃ לא בַּר עַסְרִין וּתְלַת שְׁנִין יְהוֹאָחָז כַּד מְלַךְ וּתְלָתָא יַרְחִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ חֲמוּטַל בַּת יִרְמְיָה מִן לִבְנָה׃ לב וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבָדוּ אֲבָהָתוֹהִי׃ לג וְאַסְרֵיהּ פַּרְעֹה חֲגִירָא בְּרִבְלָה בְּאַרְעָא דַּחֲמָת מִלְּמִמְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וּרְמָא מַגְבִּיתָא עַל עַמָּא דְאַרְעָא מְאָה כִּכְּרֵי כַסְפָּא וְכִכְּרָא דְדַהֲבָא׃ לד וְאַמְלִיךְ פַּרְעֹה חֲגִירָא יָת אֶלְיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּהוּ תְּחוֹת יֹאשִׁיָּהוּ אֲבוּהִי וְשַׁנִּי יָת שְׁמֵיהּ יְהוֹיָקִים וְיָת

וימלך ה' בקריאה וסימ' וימלך את שלמה. את מתניה דדו. וימלך פרעה נכה את יהויקים. לתשובת השנה שלח. מלך מצרים את אליקים אחיו דדברי הימים:

רלבג

אל ה' וגו'. עד שכבו
מבזה כל הדברים זולת
יתברך. ובכל הקניינים
לרוב חשקו לעבוד הש"י
הרצון שלא יהיה יאשיהו
עניינו טוב עם הש"י
נזכר בדברי הימים כי מ
החל לעבוד השם יתברך
בער בשלמות האלילים מ
והיו חוטאים עדיין ישר
ומפני ראותו הכתוב
התורה שיבא מהרע ל
יקיים את התורה ויע
ברית הש"י התעורר
להשיב ישראל לעבודת
האלילים שעשו ישרא
ארץ ישראל כדי שישו
ע"ג מישראל ולא יוסיפו
עוד: (ל) ויקח עם הא
יהואחז בן יאשיהו וימש
ידמה שמשחו אותו מפני
שהיתה בין האחים וידו
זה כי הוא לא היה
הבכור וכבר יתבאר
שזכר כי בן עשרים ו
יהואחז במלכו ולא מל
שלשה חדשים ומלך
יהויקים והיה בן עשרי
שנה יהויקים במלכו ו
שכבר היה גדול ממנו
שנים וכבר נמנו בספ
בני יאשיהו וזכר שם כי
יוחנן השני יהויקים

צדקיהו הרביעי שלם וכבר באר ר' אברהם בן עזרא ע"ה כי שלום הוא
כי כתוב בירמיהו כי כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה המו
יאשיהו אביו אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב עוד והנה אחריו מלך
ובנו ואחריהם מלך צדקיה ולא מלך יוחנן ואם הוא הבכור מלך בכל המל
בעיניו ואמנם הנה זכר בספר ד"ה כי הבכור יוחנן לפי מה שאחשוב
שכבר עשו ישראל שלא כהוגן בהמליכם הקטן מהבנים אך המליכוהו
נמשך לפעולות המגונות אשר היו פניהם מועדו' אליהם ולזה נמשך אליהם
מה שנמשך כי אולי היה יוחנן אוחז מעשה יאשיהו אביו: (לב) ככל א
אבותיו. ר"ל אבותיו אשר עשו הרע בעיני ה' כמו אחז ומנשה והדומי
(לג) ויתן עונש על הארץ. ר"ל שיתנו זה המס מדי שנה בשנה והוא המס
אחד

מצודת ציון

(כט) נכה. ת"י חגירא והוא מענין שבירה וכן בן נכה רגלים (ש"ב ד): על נהר. סמוך לנהר: (לג) ויאסרהו. קשרו: (לד) ויסב. ויסבב: ענש.

מצודת דוד

ויש מרז"ל שאמרו שמעולם לא חטא ותבונתו היתה להחזיר משלו כל דין
ה' עד י"ח וז"ש ובכל מאודו: (כו) אך לא שב כו'. אף שיאשיה עשה
בכל לבבו והורה להעם דרכי ה': על כל הכעסים. בעבור כי בהלגע אחי
בהכעסים אשר הכעיס מנשה לעבוד כוכבים כמוהו. (כט) לקראתו. למנעו ללכת דרך ארצו: כראותו אותו. ר"ל בהלחמו עמו וכמו ויתראו פנים: (ל
ר"ל נלחמו פנים בפנים והוא ראיית המלחמה: (ל) בקבורתו. אשר כרה לעצמו בחייו: (לב) אבותיו. מנשה ואמון: (לג) ממלוך. להסירו ממלוך בי
ויתן

(רד"ק) ...ים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והיאך היה צדקיהו מלך ברחשי' ממלכת יהויקים אלא שהיה נודע בגוים כי יאשיה המליך צדקיהו בחייו אלא שלא רצו בו ...בארץ אחרי מות אביו ואנחנו נפרש זה הענין בספר ירמיה בע"ה : (לג) ויאסרהו פרעה נכה. נראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה נכה ...ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה ובשובו פגע בו פרעה בארץ חמת ולכדו ואסרו וזהו שאמר יחזקאל וילמד לטרוף טרף אדם אכל כי מה ענין ויאסרהו ...שיקדם לו ענין שנלחם עמו או עלה על ארצו והלא פרעה התנכל ליאשיהו ואמר לו לא עליך אתה היום אלא שכן נראה הענין כמו שפירשנו ומשל יחזקאל מורה עליו : במלך בירושלם. כן כתיב רוצה לומר בעוד מלכו בירושלם מעט הזמן הזה לקחו וקרי ממלוך שהסירו מהמלוכה לפי שהחל להלחם עמו והוא לא פשע במיתת אביו לפי דעתו כי הוא לא היה בא להלחם עמו ואעפ"כ לקח האל יתברך נקמתו ממנו כמו שכתוב והמליך פרעה נכה את אחיו כדי שיהיה לו עבד וידע כי מידו הוא מולך : וככר זהב. כמשמעו ככר א' זהב וי"ת וככרי דהבא ר"ל ככרים ולא זכר כמה : ויסב את שמו יהויקים. הטעם כדי שידמה שברשותו הוא והמלוכה לו מאתו כי השם לא מאסו : (לה) אך העריך. כתרגום ברם רמא מגביתא על עמא דארעא : איש כערכו. גבר כד חזי כל אחד כמו שהיה ראוי לתת לו לפי ממונו : נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ. נגש את עם הארץ לתת את הכסף ואת הזהב : (לו) זבידה. כתוב ביו"ד וקרי זבודה בוי"ו עם הדגש : אבותיו. אמון ומנשה : (א) ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים. הנה מצאנו כי נבוכדנצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים כי כן כתיב בירמיהו הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר מלך בבל ובדניאל אומר בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר וגו' ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצ' כלי בית האלהי' ויביאם ארץ שנער והנה אמר כי יהויקים הגלה בבל וכן אומר בדברי הימים להוליכו בבלה וירמי' נתנב' עליו סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם נראה כי בדרך

(מקרא)

לה
וַיָּבֹא מִצְרַיִם וַיָּמָת שָׁם׃ לה וְהַכֶּסֶף ב'
וְהַזָּהָב נָתַן יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה אַךְ
הֶעֱרִיךְ אֶת־הָאָרֶץ לָתֵת אֶת־הַכֶּסֶף ל'
עַל־פִּי פַרְעֹה אִישׁ כְּעֶרְכּוֹ נָגַשׂ אֶת־ ל' וחד כערכי ל'
הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב אֶת־עַם הָאָרֶץ
לָתֵת לְפַרְעֹה נְכֹה׃ לו בֶּן־
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ
וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ זְבִידָה בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃ זבודה ק'
לז וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ כד א בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר כל סיפרא חסר במ"א
מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים עֶבֶד
שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ׃ ב וַיְשַׁלַּח כ"ב
יְהוָה׀ בּוֹ אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־
גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֵת׀ גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֵת
גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה
לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר ד' בטע' בסיפ'
בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ ג אַךְ׀ עַל־פִּי
יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל
פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר ו' חס'
עָשָׂה׃ ד וְגַם דַּם־הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ ג'. ב' זקפי' קמצין
וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלִַם דָּם נָקִי וְלֹא־אָבָה

(תרגום)

יְהוֹאָחָז דְּבַר וַאֲתָא לְמִצְרַיִם
וּמִית תַּמָּן׃ לה וְכַסְפָּא
וְדַהֲבָא יְהַב יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה
בְּרַם רְמָא מַגְבִּיתָא עַל
עַמָּא דְּאַרְעָא לְמִתַּן יַת
כַּסְפָּא עַל מֵימְרָא דְּפַרְעֹה
גְּבַר כַּד חֲזֵי תַּקִּים יַת
כַּסְפָּא וְיַת דַּהֲבָא מִן עַמָּא
דְּאַרְעָא לְמִתַּן לְפַרְעֹה
חֲגִירָא׃ לו בַּר עַסְרִין וְחָמֵשׁ
שְׁנִין יְהוֹיָקִים כַּד מְלַךְ
וַחֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ
זְבוּדָה בַּת פְּדָיָה מִן רוּמָה׃
לז וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
כְּכֹל דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי׃
א בְּיוֹמוֹהִי סְלִיק נְבוּכַדְנֶאצַּר
מַלְכָּא דְּבָבֶל וַהֲוָה לֵיהּ
יְהוֹיָקִים עַבְדָּא תְּלַת שְׁנִין
וְתַב וּמְרִיד בֵּיהּ׃ ב וְגָרֵי
יְיָ בֵּיהּ יַת מַשִּׁרְיַת כַּסְדָּאֵי
וְיַת מַשִּׁרְיַת אֲרָם
וְיַת מַשִּׁרְיַת מוֹאָב וְיַת
מַשִּׁרְיַת בְּנֵי עַמּוֹן וְגָרֵינוּן
בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאוֹבָדֵיהוֹן
כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ דִּי מַלֵּיל
בְּיַד עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא׃ ג בְּרַם
עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָם יְיָ הֲוַת
בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאַגְלָיוּתְהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ בְּחוֹבֵי מְנַשֶּׁה כְּכָל דַּעֲבַד׃ ד וְאַף דַּם
זַכַּאי דַּאֲשַׁד וּמְלָא יַת יְרוּשְׁלֵם חוֹבַת דַּם זַכַּאי הֲוַת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ דְּלָא

(רד"ק, המשך)

...אמר כי בשנת שלש למלכו' יהויקים שהמליכו פרעה נכה ובסוף ג' שנים ליהויקי' בתחל' שנה רביעית לו התנבא ירמיהו שיבא נבוכדנצר על ירושלים ובא ...השנה ההיא ויצר עליה ולכדה ולקח את יהויקים והוליכו בבל כמו שאומר בספר דניאל והשיבו לירושלם ועמד בירושלם שלש שנים באמונתו עם מלך בבל ומרד בו ...אמ' ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו וזהו שאמר וישב כי כבר לקחו והוליכו בבל ואחר כך שב ומרד בו והנה היו לו ממלכותו ז' שנים או יותר ...ידענו כמה היה בבבל טרם שובו לירושלם כי אם נאמר כי בשנה ההיא שהוליכו בבל השיבו לירושלם ועמ' שלש שנים באמונתו ומרד הנה עברו שבע שנים ...ממלכותו ונשארו ד' שני' ממלכותו אם כן לא באו גדודי כשדים לירושלם עד סוף ארבע שנים אלו ועמד במרדו ד' שנים ושבע שעברו הרי י"א שנה שמלך יהויקי' ...ואמר שהי' שם בבבל יותר נוכל לומר כי עד ד' שנים היה שם ובשובו לירוש' עברו ח' שנים ממלכותו ונשארו שלש שנים ממלכותו ואותן שלש עמד באמונתו עם ...בבל והיה לו עבד ובסוף שלש שנים שהיא שנת י"א לו מרדו ובאו גדודי כשדים ולכדוהו וסחבו אותו ובדרך מת ולא נקבר והית' נבלתו מושלכת לחורב ביום ...בלילה ובסד' עולם אומר וכן בדברי רבותינו ז"ל כי בשנה הראשונה שמלך נבוכדנצר כבש נינוה שניה כבש יהויקים והיא השנה החמישית ליהויקים ויהיה לו ...עמד שלש שנים שהרי שמנה שנים שמלך ארבע קודם מלכות נבוכדנצר ושנה שנכבש בידו ושלש שנים שהיה לו עבד הרי שמנה שנים שמרד בו ולבסוף ג' שנים ...בא נבוכדנצר וכבשו פעם שניה וזהו שאומר בדניאל בשנת שלש הרי י"א ליהויקים ושמנה למלכו' נבוכדנצר ואותה שנה שמינית המליך יהויכין ומלך ...שים והגלהו עם החרש והמסגר וזהו שאמ' גלו בשנת שבע גלו בשמנה בשבע לכבוש יהויקים שהיה שמנה למלכות נבוכדנצר שהרי שנה א' מלך קודם כבוש ...: (ב) ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון. כלם באו בשליחות נבוכדנצר הרשע שנתן ה' בלבם לבא להאבידו לפי שעשה הרע בעיני ה'

(רש"י) ...איש כערכו. כפי עשרו : ...אך על פי ה' היתה. כל ...הבאה ביהודה על ידי ...הגדודים

רלבג

...אליקים : (ד) ולא אבה ...סלוח. ר"ל כי אף ע"פ ...מנשה תשובה לא אבה ...לסלוח שפיכתו הדם הנקי ...שבכלל עבדי ה' אשר ...ישעיה בן אמוץ על אשר ...מוכיח אותו וכן אמרו ...כי מנשה הרג ישעיהו : ולא

(מסורה) ...כ"ב בקריאה וסימ' ...בסדר נח : כדבר ה' ...עמא בספרא וסימ' ביד עבדו ...השילני . ביד יהושע בן ...אשר דבר אל אליהו . ביד ...הנביאים : דם הנקי ג' ...בקרי' וסימ' ובערת דם ...מישראל . וגם דם הנקי ...שפך . ועל דם הנקי לשפוך

מצודת ציון

...צם. דמק וכפס : (ב) גדודי. ...יילי גנה : ...זולת

מצודת דוד

...שנים. על שהמליכוהו לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו משפט ...: (לה) אך העריך. לא לקח הכסף כפי אשר ישר בעיניו אך לקח מכ"א ...לפי ערכו : על פי פרעה. מה שאמר פרעה בעבור העונש : איש כערכו ...בחוזק יד ובכפים גבה מכ"א לפי ערכו : (לו) בן עשרים וחמש. כי היה ...שנים מיהואחז אחיו : כד (א) וישב. אחרי שלשת שנים : (ב) וישלח ה'. העיר את לב גדודי כשדים וכו' לבוא עליו למלחמה : וישלחם. לפי שאמרו הדברים לכן חזר ואמר וישלחם וכן דרך המקרא : (ג) אך על פי ה'. רצה לומר לא גבר העכו"ם בעולם ידו אך דבר ה' היתה : בחטאת מנשה. בעבור שאחזו בחטאת מנשה לעשות ככל אשר עשה הוא : (ד) וגם דם הנקי. גם דם הנקי גרם הדבר : אשר שפך. ר"ל על שהסיכל מנשה בשפיכת דם למדו שעם גם הם לשפוך דם

רדק

ה'. וזהו שאמר וישלח ה' בו ולא אבה ה' לסלוח: ולא אבה ה' להאריך לו עוד לפיכך אמ' וישלח ה' בו: (ג) אך על פי ה' היתה ביהודה. כלומר קודם מלכות יהויקים היתה הגזירה על פי ה' שדבר ביד עבדיו הנביאי' בחטאת מנשה כי לולי חטאותיו שרבו היה סולח לחטאי' הבאי' אחריו אך בחטאתיו נגזרה הגזירה להחריב ירושלם: (ה) למלכי יהודה. ושכתוב בשתם ותעבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ואם אמר על זה הספר אין כאן כתוב דבר ממעשיו אלא בשתם ויעש הרע והנרא' כי על ספר ירמיהו אמר כי שם מספר תועבותיו בפרשת הוי בונה ביתו: (ו) וישכב יהויקים עם אבותיו. רוצה לומר שמת אבל לא נקבר עם אבותיו שהרי לא נקבר כלל כמו שכתוב אלא בא על דרך ויאסף אל עמיו: (ז) ולא הוסיף עוד מלך מצרי'. פירוש באותו הזמן עד שמלך צדקיהו ואז יצא כמו שכתוב בירמיהו וימלך מלך צדקיהו וגו' וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכמוהו ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל ר"ל בזמן ההוא אבל אחר כך באו כמו שכתוב: (ח) בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו. ובדברי הימים בן שמנה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלים. אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונ' שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרי' ועוד כי ראה שמלכותו תלויה ביד אחרי' לא ידע אם יסירוהו מהמלוכ' כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י"ח שנה ומלך ג' חדשים ולא חשש כאן לכתוב עשרה ימים היתרים ובסדר עולם י"ח של מלך נבוכדנצר שמנה משנחתם גזר דין לגלות: (י) בעת ההיא. כמו שאומ' בדברי הימים ולתשובת השנה שלח המלך: עלו עבדי נבוכדנצר. כתיב עלה וקרי עלו כי הוא עלה אחר כן ומצא' צרי' על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחילה: (יב) ויצא יהויכין. יצא אל מלך בבל שיעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכ' אמרו חשב מלך בבל שיהיה מורד יהויכין כמו שהיה אביו מורד אמר מכלבא בישא גורא טבא לא נפיק לפיכך העבירו והמליך תחתיו: שריו וסריסיו. ת"י רברבנוהי וגברוהי: בשנת שמנה למלכו. בתחילת ח' שהרי יהויקים מלך י"א שנה ונבוכדנצר מלך בשנ' הרביעית ליהויקים אם כסוף ח' היה י"ב אלא כך פירו' בתחלת שמנה וכן בירמיה אומ' וזה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת ז' סוף ז' ותחלת ח' והרבה פיר' כזה בז' ולדברי בעל סדר עולם שנת ז' לכיבוש יהויקים היא שנת שמנ' לנבוכדנצר: (יד) גבורי החיל עשר' אלפי' גול'. כתיב עשרה ועשרת קרי ואחד הוא ... ואח

רשי

הגדודים האלה: (ו) וישכב יהויקים. לא על מטתו כי אסרו נבוכדנצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין אותו ומת בידם כמו שנאמר (ירמיה י"ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך (ובדברי הימים ב' ל"ו ו') כתב ... נבוכדנאצר להוליכו בבלה: (ז) לצאת מארצו. לעזור ליהויקים. כי לקח ... וגו'. שנצחו במלחמה ב... הרביעית ליהויקים ... נהר פרת ככתוב בספר י... מ"ו ב'): (יב) ויצא יהויכין ... יהודה על מלך בבל. ... לו כרצונו ולא למסר... החר...

ה יְהוָה לִסְלֹחַ: ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה:
ו וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו: ז וְלֹא־הֹסִיף עוֹד
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח
מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר פְּרָת
כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם:
ח בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה
חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
נְחֻשְׁתָּא בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלִָם:
ט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה אָבִיו: י בָּעֵת הַהִיא עָלָה עַבְדֵי
נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם וַתָּבֹא
הָעִיר בַּמָּצוֹר: יא וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ:
יב וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה עַל־
מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו
וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת
שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ: יג וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־
כָּל־אוֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב
אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: יד וְהִגְלָה
אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־הַשָּׂרִים

ג' חד חס' וחד מ"ל כי ירבה לסלוח · ג' · ג' כ"כ · ד' · ג' · עלו ק' · י"ז · ט' · י"ב מ"ל · א' מלא

תרגום

לְמִשְׁבַּק: ה וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי יְהוֹיָקִים וְכֹל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה: ו וּשְׁכִיב יְהוֹיָקִים עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ יְהוֹיָכִין בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: ז וְלָא אוֹסִיף עוֹד מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמִפַּק מֵאַרְעֵיהּ אֲרֵי נְסֵיב מַלְכָּא דְבָבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד נְהַר פְּרָת כֹּל דַּהֲוָה לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם: ח בַּר תַּמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין יְהוֹיָכִין כַּד מְלַךְ וּתְלָתָא יַרְחִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ נְחֻשְׁתָּא בַּת אֶלְנָתָן מִירוּשְׁלֶם: ט וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַד אֲבוּהִי: י בְּעִדָּנָא הַהִיא סְלִיקוּ עַבְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֶם וְעָלַת קַרְתָּא בִּצְיָרָא: יא וַאֲתָא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַל קַרְתָּא וְעַבְדוֹהִי צַיְרִין עֲלַהּ: יב וּנְפַק יְהוֹיָכִין מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַל מַלְכָּא דְבָבֶל הוּא וְאִמֵּיהּ וְעַבְדוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי וְגִבָּרוֹהִי וּדְבַר יָתֵיהּ מַלְכָּא דְבָבֶל בִּשְׁנַת תַּמְנֵי לְמַלְכוּתֵיהּ: יג וְאַפֵּיק מִתַּמָּן יַת כָּל אוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת אוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא וְקַצִּיץ יַת כָּל מָנֵי דַהֲבָא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּהֵיכְלָא דַיְיָ כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ: יד וְאַגְלֵי יַת כָּל ...

רלבג

(ז) ולא הוסיף עוד ... לצאת מארצו. אמר ... כי לקח השם יתברך ... ואסיהו ממנו שהרגו ... להלחם על נהר פר... (יא) ויצא יהויכין מלך י... על מלך בבל. ר... במצור מלך בבל כשמ... בא שם להשלים עמו ... בוארו תחת עלו והגל... להשלים עמו אך הגל... אל בבל הו' ואמו ועב... וסריסיו בשנת שמנה ל... נבוכדנצר מלך בבל ש... ז' שנים שלמות: (... החרש והמסגר. הם א... והשוערי' ושומרי החומ... כתקיו

ועל העשק: מגחל ... וסי' ונקח בעת ההוא או... ואלה מלכי הארץ' איש... ישראל. ולא הוסיף ... מצרים. מנחל בדרך ... מלין כתיב ה' בסוף ... וקרינן ו' וסימ' יקרהה א... קרחה בראשם. שפבו... שפכה את הדם הזה ... אניות בעציון גבר. ... ההוא עלה עבדי נבו... נצתה עריו נצתה מב... היה צאן אבדות היו ... נושבה כי כה אמר ה' ... יהודה גלעד. ... נאופים. יהיה ועשיתי ... אחד. שמכה וירע ... שמעתי. שפכה ואני ... רגלי. חמרמרה עיני ... מני בכי. עודינה ... אל. שלה ומני שם ...

מצודת דוד

דם א"כ מילא הוא את הדם לעשות את כולם רוצחים: ולא אבה. לזה לא רצה ה' לסלוח כי היו אוחזים ברשעת מנשה ואף בשפיכת הדם: (ו) עם אבותיו. ר"ל שמת עם אבותיו אבל לא נקבר עמהם כי אסר אותו להוליכו בבלה ומת בדרך ולא נקבר כלל כמ"ש בד"ה ובירמיה: (ז) לצאת מארצו. להמליך מלך ביהודה כמו שהמליך את יהויקים: (י) ותבוא העיר במצור: בנו סביבה כרכום לכבשה וכן ובנית מצור (דברים כ') ונקראה כן ע"ש כי העם היושב בה המה במצור ובמצוק: (יא) צרים עליה. מסבבים עליה להצר להעם: (יב) ויצא יהויכין. מסר א"ע בידו לעשות בו חפצו בחשבו כי יחמול עליו בעבור הכנעתו: בשנת שמנ... שנים מקומעו': למלכו. למלכו' נ"נ ובירמי' נאמ' בשנ' שבע ור"ל בשנ... יהויקים כי בשני למלכותו והיא ה' ליהויקים כבש את יהויקים ברא... לבבל וקבל על עצמו להיות לו לעבד והחזירו ועבדו ג' שנים וחזר ומרדו... שנית בשנת ג' למרדו הוא האמור בד"ה ב' ובזה השנה מלך יהויכין ונ... ג' חדשים: (יג) ויקצץ. כרת וקלף את הזהב מהכלים: (יד) עשרת ... ובירמי'

רשי

חרש והמסגר. תרגום יונתן אומניא ותרעיא ורבותינו אמרו חכמים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתוב (ישעיה מ"א א') החרישו ...ים. מסגר הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר (ישעיה כ"ב) אין סוגר וסוגר ואין פותח: (טו) ואת אילי הארץ. אלו חורי יהודה ...ולדיקים היו עליהם ...אומר (ירמיה כ"ד ה') הטובות האלה כן אכיר ...ת יהודה: (טז) שבעת ... ולמעלה הוא אומר ...לפים בא הכתוב השלישי בספר ירמיה (נ"ב כ"ח) ... אשר הגלה נבוכדנצר ...בע יהודים שלשת אלפים ...ועתה ג' אלפים היו ... יהודה ושבעת אלפים ... ושאר שבטי' ואף בסדר ...ולמו כן: (יז) ויסב את ...קיהו. יה יצדיק עליך ...ין אם תמרוד בו: ...על אף ה' היתה וגו'. ...מרוד צדקיהו במלך בבל ...ה בלבו למרוד בו כדי ... (א) בשנת התשיעית ...של צדקיהו: דיק. תרגם

מלכים ב כד–כה

יד ואת כל גבורי החיל עשרה אלפים (ס' עשרת ק')
גולה וכל החרש והמסגר לא נשאר (ה' ב' מ"ל)
זולת דלת עם הארץ: טו ויגל את (ל'. ל')
יהויכין בבלה ואת אם המלך ואת (כ"ט. ל')
נשי המלך ואת סריסיו ואת אולי (אילי ק')
הארץ הוליך גולה מירושלם בבלה: (ב')
טז ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים (ב')
והחרש והמסגר אלף הכל גבורים
עשי מלחמה ויביאם מלך בבל (כל ענינא כתיב יו"ד)
גולה בבלה: יז וימלך מלך בבל את
מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו (י"ג)
צדקיהו: יח בן עשרים
ואחת שנה צדקיהו במלכו ואחת
עשרה שנה מלך בירושלם ושם
אמו חמיטל בת ירמיהו מלבנה: (חמוטל ק')
יט ויעש הרע בעיני יהוה ככל אשר
עשה יהויקים: כ כי על אף יהוה
היתה בירושלם וביהודה עד (ה')
השלכו אתם מעל פניו וימרד (ל' חס')
צדקיהו במלך בבל:

כה א ויהי בשנת התשיעית (בשנת כתיב למדנחאי)
למלכו בחדש העשירי בעשור
לחדש בא נבכדנאצר מלך בבל
הוא וכל חילו על ירושלם
ויחן עליה ויבנו עליה דיק סביב:

תרגום

יד וית כל רברביא וית כל גברי חילא עסרא אלפין בגלותא וכל אומניא ותרעיא לא אשתאר אלהין חשיכי עמא דארעא: טו ואגלי ית יהויכין לבבל וית אמא דמלכא וית נשי דמלכא וית רברבנוהי וית רברבי ארעא אוביל בגלותא מירושלם לבבל: טז וית כל גברי חילא שבעא אלפין אומניא ותרעיא אלפין כולהון גברין גברי עבדי קרבא ואיתינון מלכא דבבל בגלותא לבבל: יז ואמליך מלכא דבבל ית מתניה אח אבוהי תחותוהי ושני ית שמיה צדקיהו: יח בר עסרין וחדא שנין צדקיה כד מלך וחדא עסרי שנין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיהו מן לבנה: יט ועבד דביש קדם יי ככל דעבד יהויקים: כ ארי על דארגיזו קדם יי הות בירושלם וביהודה עד דאגלי יתהון מארעא בית שכינתיה ומריד צדקיהו במלכא דבבל: א והוה בשתא תשיעיתא למלכיה בירחא עשיראה בעשרא לירחא אתא נבוכדנאצר מלכא דבבל הוא וכל משריתיה על ירושלם ושרא עלה ובנו עלה כרקום סחור סחור:

עם: וביהודה ה' וסימ' נמסר לעיל בחלק ב' סימ' י"ז סימן מלכים ויחן עליה ירמיה קדמא ויצרו עליה תניינא ויחנו עליה. מלכים בתשעה לחדש ר"פ. ירמיה בחדש השביעי ר"פ:

תולדות אהרן והחרש והמסגר. גיטין פח סנהד' לח (שם יט נדרים מ): ויסב את שמו. הוריות יב כריתות ה (שקלים מט סוטה כב הוריות מט): ויעש הרע. סנהד' קג:

רדק

ואת כל אנשי החיל ז' אלפים ובירמיה אומר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים עשרים ושלשה האיך הוא. זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפים הוא כלל לכל ופרט אחר כן ז' אלפים. והם מבני בנימין ושאר שבטים ופרט עוד בירמיה ג' אלפים והם אנשים מקובצים שהיו מבני יהודה כמו שאמר יהודים והכל י' אלפים וכ"ג הוא מספר מועט ולא חשש לספרו עם י' אלפים זה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמיה אומר מה שגלו בגלות צדקיהו שהוא שנ' י"ח לנבוכדנצר והיו בשמנה מאות ול"ב ואחר החורבן שנת כ"ג לנבוכדנצר היו הגולים תשמ"ה אותם שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם שתרגם בגלותא: וכל החרש והמסגר. ת"י אומניא ותרעיא: (טו) ואת אילי הארץ. אלה חורי יהודה ובנימין עליהם הכתוב אומר כתאנים הטובות האלה וגו': הוליך גולה. בגולה והוא שם בשקל שואה וכן כלי גולה: (טז) והחרש והמסגר אלף. אלה אינם בכלל היו"ד אלפים שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסגר אלף היו כלומר שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואחר כן לפרט אם לא לחדש על ענין הראשון וא"כ לבד אלה הראשונים היו: הכל גבורים עושי מלחמה. בסדר עולם וכי מה גבורה הם עושים בני אדם ההולכים בגולה ומה מלחמה עושין בני אדם האסורים בזיקי' הנתוני' בשלשלאו' של ברזל אלא גבורים בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבורי כח עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמה של תורה וכן הוא אומר על כן יאמר בספר מלחמות ה'. חרש אחד מדבר והכל שותקין מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שנ' ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: (יז) ויסב שמו צדקיהו. הטעם פי' למעלה ומה שנה כל כך שמו וקראו צדקיהו אומר בדרש אמר לו יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: (יח) בן עשרים ואחת שנה צדקיהו. היאך הוא זה והלא בן ל"ה שנה היה לפי חשבון של אחיו שהרי הבן השלישי ליאשיהו היה ויהויקים שהיה גדול ממנו נאמר בו בן כ"ה שנה יהויקים במלכו וי"א שנה מלך הרי ל"ה לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם כי הוא אומר שמלך ג' שנים בחיי אביו ואז היה בן כ"א וכל זה היה צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז הוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן כ"ג במלכו אבל ...י"ל שאמרו כי שלום הוא צדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה במות אביו בן עשר שנים ועתה כשמלך בן אחד ועשרים אלא שרחוק ...כי מנה בנים בסדר והאחד אינו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין הנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון: (כ) כי על אף ה'. והוא טעם ...מה אחר כן וימרוד האל יתב' שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימצא מלך בבל טענה להחריב הכל: היתה בירושלם. הפלטה הנשארה היתה בירושלם על ...חמתו בעבור המעשי' רעים שהיו עושים: (א) בשנת התשיעית למלכו. למלכות צדקיהו והיא שנת י"ז לנבוכדנצ': ויבנו עליה דיק. הוא מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבשה: בתשעה

רלבג

(טו) ואת אילי הארץ. ...הארץ: (טז) ואת כל ...חיל שבעת אלפים. ...מר למעלה י' אלפים ...רמיה אמר שבשנת שבע ...נבוכדנצר הגלה יהודי' ...אלפים ועשרים ושלשה ...זה שאמר בספר ירמיה ...ר"ל שעברו לנבוכדנצר ...ולזה אמר בזה המקום ...ואולם מספר הגבורים ...פי' רבינו דוד קמחי ...ה ספר כל גבורי החיל מיהודה ובנימין ואחר ...בזה המקום הגבורים ...ט בנימין ובספר ירמיה ...ורים שהיו משבט יהודה ...אם יהודים: (כ) כי ...ה' היתה בירושלם ...עד השליכו אותם מעל ...ל כי מחמת מוקשי ...עם הש"י עליהם נהיה ...עליהם אלו הרעים ...כן היתה הסבה שמרד במלך בבל כי לולי מרדו ...נה ירושלים ולא גלו ...מתם כמו שהיה אומר ...יהו: (א) ויבנו עליה ...ג. הוא מגדל שבונין סביב.

מצודת דוד

(יד) ...לא נאמר יהודים שלשת אלפים כ"ג ור"ל למבני יהודה היה החשבון האמור והמותר ...בנימין ושאר השבטים אשר התגוררו בירושלים וזהו שאמר למטה שבעת אלפים ...המס עשרת אלפים ולא חש לחשוב עוד אותן שכ"ג האמור בירמיה: וכל החרש והמסגר. הם האומנים ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם וכן ת"י: ...גבורים. על אנשי החיל יאמר לא על החרש והמסגר: (כ) כי על אף. כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כ"כ גדולה עד להשליך

מצודת ציון

(יד) זולת. רק: (טו) אילי. הם השרים הגדולים והחזקים כי הוא ענין חוזק כמו יש לאל ידי (בראשית לא): (יז) תחתיו. במקומו: כה (א) ויחן. מל' חניה: נפשו

רדק

(ג) בתשעה לחדש . ולא זכר באיזה חדש ובספר ירמיה אמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש : (ד) ותבקע העיר. בקעו הכשדים חומת העיר וכיון שראו אנשי המלחמה אשר בעיר כי בקעו העיר ברחו בלילה ההוא וזהו שאמר וכל אנשי המלחמה הלילה רוצה לו' ברחו בלילה ההוא וכן אמר בספר ירמיה וכל אנשי המלחמה ברחו ויצאו מן העיר לילה : דרך שער בין החומתים אשר על גן המלך . יצאו דרך השער שהיה בין שתי החומות בסתר שלא ירגישו בהםהכשדים: וילך דרך הערבה . וילך צדקיהו ואשר יצאו עמו . ובדרש בין החומותים מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי שהלך על גג המערה ורדפו כשדי' אחר הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו היה צדקיהו יוצא וראהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי : (ו) אל מלך בבל רבלתה . והרי נבוכדנצר בא לירושלם כמו שכתוב בא נבוכדנצר מלך בבל וכל חילו על ירושלם אלא שארכו ימי המצור כמו שאומר והלך לו נבוכדנצר בארץ חמת רבלתה והניח חילו במצור וכשכבשו ירושלם היה הוא ברבלתה והעלו את צדקיהו אליו : ובדרש לא עלה נבוכדנצר לירוש' אלא מה שאומר בא נבוכדנצר נבוזראדן הוא שעלה ודמות דיוקנו של נבוכדנצר היתה חקוקה לו במרכבתו והיתה אימתו מוטל' עליו כאילו הוא עומד לפניו כמו שאומר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל בירושלם : וידברו אתו משפט . הוכיחו על שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שכתוב וגם מלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים : (ח) בשבעה לחדש . ובירמיה כתוב בעשור לחדש פי' רז"ל בשבעה בו נכנסו גוים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שמיני ותשיעי ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך עד סוף עשירי : היא שנת י"ט למלך נבוכדנצר . וכן כתוב בירמיה וזה הפסוק היא שנת י"ט אבל בסוף אמר בשנת י"ח לנבוכדנצר הגלה מירוש' נפש ח' מאות כמו שפי' בז' ובא' סוף ז' ותחלת ח' וכן הוא שנת י"ח בסוף י"ח והתחלת י"ט ורבותינו ז"ל אמרו גלו בי"ט גלו בי"ח וחשבון א' הוא אלא י"ט למלכות נבוכדנצר וי"ח לכבוש יהויקים שהיה בשנה שניה לנבוכדנצר : (ט) ואת כל בית גדול . כל בית אדם גדול ר"ל בתי הגדולים וכן ת"י בתי רברביא : (י) אשר רב טבחים . אשר עם רב הטבחים וכן כתוב בירמיה אשר את רב

רשי

ת"י כרקוס : (ד) דרך שער בין החומתים . מערה הולכת מביתו עד ערבו[ת יריחו] וברח לו דרך המערה והקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעי[ר ורדפו] כשדים אחרי הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו [ולכדוהו] הוא שאמר (ביחזקאל י"ב י"ג) ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי : (ו[ידברו]) אתו משפט . נתווכח [...] השבועה : (ט) ואת [...] גדול . בתי כנסיות [...] בהן תורה ותפלה ובתי[...] ואת

תרגום

ב וַעֲלַת קַרְתָּא בִּצְיָרָא עַד חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא צִדְקִיָּהוּ : ג בְּתִשְׁעָא לְיַרְחָא וּתְקֵיף כַּפְנָא בְּקַרְתָּא וְלָא הֲוָה מֵיכַל לְעַמָּא דְאַרְעָא : ד וְאִתְרְעַת קַרְתָּא וְכָל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא בְּלֵילְיָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא בֵּין שׁוּרַיָּא דִּי עַל גִּינְתָּא דְמַלְכָּא וְכַסְדָּאֵי שָׁרָן עַל קַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וַאֲזַל בְּאוֹרַח מֵישְׁרָא : ה וּרְדָפוּ מַשְׁרְיַת כַּסְדָּאֵי בָּתַר מַלְכָּא וְאַדְבִּיקוּ יָתֵיהּ בְּמֵישְׁרֵי יְרֵיחוֹ וְכָל מַשְׁרִיתֵיהּ אִתְבַּדָּרַת מִנֵּיהּ : ו וַאֲחָדוּ יַת מַלְכָּא וְאַסִּיקוּ יָתֵיהּ לְוַת מַלְכָּא דְבָבֶל לְרִבְלָת וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ פִּתְגָמֵי דִינִין : ז וְיַת בְּנוֹהִי דְצִדְקִיָּהוּ נְכִיסוּ לְעֵינוֹהִי וְיַת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עַוַּר וְאַסְרֵיהּ בְּשִׁלְשְׁלָן דִּנְחָשׁ וְאוֹבְלֵיהּ לְבָבֶל : ח וּבְיַרְחָא חֲמִישָׁאָה בְּשִׁבְעָא לְיַרְחָא הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אֲתָא נְבוּזַרְאֲדָן רַב קָטוֹלַיָּא עַבְדָּא דְמַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֵם : ט וְאוֹקִיד יַת מַקְדְּשָׁא דַייָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא וְיַת כָּל בָּתֵּי יְרוּשְׁלֵם וְיַת כָּל בָּתֵּי רַבְרְבַיָּא אוֹקִיד בְּנוּרָא : י וְיַת [...] יְרוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר תְּרָעוּ כָּל מַשְׁרְיַת כַּסְדָּאֵי דְעִם רַב קָטוֹלַיָּא : יא וְיַת שְׁאָר עַמָּא

מלכים ב כה

ב ותבא העיר במצור עד עשתי
עשרה שנה למלך צדקיהו :
ג בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר
ולא היה לחם לעם הארץ : ד ותבקע
העיר וכל אנשי המלחמה הלילה
דרך שער בין החמתים אשר על גן
המלך וכשדים על העיר סביב וילך
דרך הערבה : ה וירדפו חיל כשדים
אחר המלך וישגו אתו בערבות ירחו
וכל חילו נפצו מעליו : ו ויתפשו את
המלך ויעלו אתו אל מלך בבל
רבלתה וידברו אתו משפט : ז ואת
בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת עיני
צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים
ויבאהו בבל : ח ובחדש
החמישי בשבעה לחדש היא שנת
תשע עשרה שנה למלך נבכדנאצר
מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים
עבד מלך בבל ירושלם :
ט וישרף את בית יהוה ואת בית
המלך ואת כל בתי ירושלם ואת
כל בית גדול שרף באש : י ואת
חומת ירושלם סביב נתצו כל חיל
כשדים אשר רב טבחים : יא ואת יתר

רלבג

סביב העיר לכבשה : (ג) [ב]תשעה לחדש ויחזק הרעב בעי[ר] לא באר באי זה חדש [...] בספר ירמיה באר ש[...] בחדש הרביעי בתשעה [...] (ד) ותבקע העיר . ר"ל נ[...] חיל כשדים : וכל אנשי [...] הלילה . ר"ל ברחו הל[...] שראו שחיל כשדים נכנס[...] דרך שער בין החומתי[ם] שיצאו דרך שהיה בין שת[י] כדי שלא ירגישו בהם [...] ירגישו בהם : אשר ע[ל] המלך . ר"ל אצל גן [...] וילך דרך הערבה . [...] המלך הלך דרך המד[בר ...] ירגישו בו כשדים : (ו) [...] אתו משפט . אמר לו [...] המורד והעובר על שבוע[תו ...] הרג בניו ועור עיני[ו] ויאסרהו בנחשתי' ונתנו [...] האסורים עד יום מו[תו ...] שנזכר בספר ירמיה : (ח) [...] החמישי בשבעה לחדש [...] אמר בספר ירמיה בעש[ור ...] וידמה שהתחלת הח[...] בשבעה לחדש כי א[...] בירושלם וסוף החור[בן ...] בעשור לחדש כי אז [...] המקדש : (ט) ואת כל בי[ת ...] ר"ל ואת כל בית איש [...] (י) אשר רב טבחים . [...] את

ותבקע ד' וסי' נמס' בסדר קרח ובמלכי' א' סימ' א' : אל גן כל לשון גן אל במ"ג על וסימ' אשר על גן המלך וכשדים . וחנו[...] ירמיה . ועל גנתו יונקתו . ירחו ל' בספרא וישגו אתו בערבות ירחו . וכל יהושע ומלכים יריחו ב"מ דין . וכל אוריתא דכוו' [...] שאר קריאה יריחו וסימ' ושכן חררים חומש רי מקרא די וכלהון כתיבן ג' בסוף תיבותא במ"א ירותה כתי: וסימ' בימיו בנ[...] וכל יהושע חס' יו"ד במ"א ופי' חגלה ועמק: ואת בני י' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בריש סדר וישב : לעיניו ה' בקריא[ה ...] ושרף את הפרה לעיניו . ותלך תמר בית אמנון אחיה . ואת בני צדקיה שחטו לעיניו דמלכים . וחביריהם דירמיה קדמא [...] ובחדש ה' ר"פ בקריאה וסימ' נמסר בסדר פנחס : ואת כל בית ט' דסמיכי בקריאה וסימ' כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל . ויב[...] את אביו ואת אחיו . ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה . ואת אחיכלך . וישמח עליהם חזקיהו דישעיה . וישרף את בית ה' [...] המלך דסיפרא . וחברו דירמיה תנינא כי כאשר ידבק האזור תנינא דפסוק . ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת א[...]

תולדות אהרן ויעלו אותו . סנהד' לו : בחדש החמישי . תענית כט סנהד' לו : וישרוף . מגילה כו סנהד' לו (מגילה עג) :

מצודת ציון

(ד) נפצו . נתפזרו : (ו) ויתפשו . אחזו בחוזקה : (ז) בנחשתים . בשלשלאות נחושת : (י) נתצו. שברו

כה (א) למלכו . למלכות צדקיה : דיק . הוא מגדל

מצודת דוד

להשליך אותם מעל פניו לזה העיר לב לצדקיה למרוד במלך בבל להיות סיבה ל[...] להשליכם מעל פניו :

מול העיר ללכדה : (ב) ותבוא העיר במצור . עמדה העיר והמצור סביבה עד וכו' : (ג) בתשעה לחודש . בירמיהו נאמר בחודש הרביעי : (ד) ותבקע [העיר ...] חיל כ"כ בקעו חומתה וכאלו נעשית מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם לעכב על ידם : הלילה . רצה לומר ברחו בלילה ובירמי[הו ...] וברחו ויצאו מן העיר לילה : דרך שער וגו' . בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך : וילך . המלך וכל אשר עמו : דרך הערבה ההולך

רשי

ות הנופלים . ששמעו
וכדנצר ויצאו אליו מן
ו בלכתו אל נקלג נפלו
נשה וגו' (ד"ה א' י"ב
(יב) וליגבים . חופרי
ון יקבים שהם חפירות
: (יז) וקומת הכותרת
ות . ובתחלת הספר
הוא אומר חמש אמות
תי את המקראות :
קופיי"א בלע"ז כמין
וכאלה . רמונים :
פר שר הצבא . שהיה
יודע

רלבג

בחים : (יב) לכורמים
רוצה לומר לעבוד
הכרמים : (יג) ואת
נחשת אשר בית ה'.
באר בענין צורת אלו
זכרון בניית שלמה בית
משם ילקח ביאור כל
ר בזה המקום מאלו
(יח) שריה כהן הראש.
גדול : ואת צפניה
הוא סגן הכהנים :
ת שומרי הסף . הם
ית המקדש : (יט) ואת
ור הצבא . רוצה לומר
ופר שהיה סופר שר
הנה שר הצבא הוא
את כל עם הארץ על
פי

כי האלה ד' דסמיכי
זהב טהור יעשה אתה .
שנים דמלכים . וחברו
לא נחקר דדברי הימים.
את כל הכלים האלה :

ו אהרן שלשה שמרי הסף .
מגילה כג : חמשה
וס סנהד' י (סנהד' יח) :

העם הנשארים בעיר ואת־הנפלים
אשר נפלו על־המלך בבל ואת יתר ח'
ההמון הגלה נבוזראדן רב־טבחים׃
יב ומדלת הארץ השאיר רב־טבחים ג'
לכרמים ולגבים׃ יג ואת־עמודי וליוגבים ק'
הנחשת אשר בית־יהוה ואת־
המכנות ואת־ים הנחשת אשר בבית־ ט"ו
יהוה שברו כשדים וישאו את־
נחשתם בבלה׃ יד ואת־הסירות ואת־ כ"ט
היעים ואת־המזמרות ואת־
הכפות ואת כל־כלי הנחשת
אשר ישרתו־בם לקחו׃ טו ואת־ ג' בלי"ש
המחתות ואת־המזרקות אשר
זהב זהב ואשר־כסף כסף לקח רב־
טבחים׃ טז העמודים | שנים הים ג'
האחד והמכנות אשר־עשה שלמה
לבית יהוה לא־היה משקל לנחשת
כל־הכלים האלה׃ יז שמנה עשרה ג'
אמה קומת | העמוד האחד וכתרת
עליו | נחשת וקומת הכותרת שלש
אמה ושבכה ורמנים על־הכתרת אמות ק'
סביב הכל נחשת וכאלה לעמוד ג'
השני על־השבכה׃ יח ויקח רב־טבחים
את־שריה כהן הראש ואת־צפניהו ג'
כהן משנה ואת־שלשת שמרי הסף׃ י"א
יט ומן־העיר לקח סריס אחד אשר־הוא סימן
פקיד | על־אנשי המלחמה וחמשה ד'
אנשים מראי פני־המלך אשר
נמצאו בעיר ואת הספר שר הצבא
המצבא את־עם הארץ וששים איש ג' וחס'

דאשתארו בקרתא וית
שמיעיא דאשתמעו על
מלכא דבבל וית שאר
המונא אגלי נבוזראדן רב
קטוליא׃ יב ומחשיכי
עמא דארעא אשאר רב
קטוליא למהוי מפלחין
בחקלין ובכרמין׃ יג וית
עמודי נחשא דבבית
מקדשא דיי וית בסיסיא
וית ימא דנחשא די בבית
מקדשא דיי תברו כסדאי
ואובילו ית נחשיהון לבבל׃
יד וית דודיא וית מגרופיתא
וית מזמריא וית בזיכיא וית
כל מני נחשא דהוו
משמשין בהון נסיבו׃
טו וית מחתיתא וית מזרקיא
די דהבא דהבא ודי כספא
כספא נסיב רב קטוליא׃
טז עמודיא תרין ימא חד
ובסיסיא דעבד שלמה
לבית מקדשא דיי לא
הוה מתקל לנחשתהון דכל
מניא האלין׃ יז תמני עסרי
אמין רומיה דעמודא חד
וקרונתהון עלוהי דנחשא
ורומא דקרונתהון תלת
אמין וסרגתא ורמוניא על
קרונתהון סחור סחור
כולא נחשא וכאלין לעמודא
תנינא על סרגתא׃ יח ודבר
רב קטוליא ית שריה
כהנא רבא וית צפניה
סגן כהניא וית תלתא
אמרכליא׃ יט ומן קרתא
דבר גוזא חד דהוא ממנא
על גברי עבדי קרבא
וחמשא גברין דחזן אפי
אשתכחו בקרתא וית ספרא רב חילא דכניש ית עמא דארעא ושתין גברא מעמא דארעא

רדק

(יא) ואת הנופלים אשר נפלו . שיצאו אליו קודם כבוש העיר ומסרו עצמם אליו כמו אל הכשדים אתה נופל ות"י וית שמיעיא דאשתמעו כלומר שסרו אל משמעתו : על המלך בבל . סמוך ה"א הידיעה כמו הארון הברית: (יב) לכורמים וליוגבים. כורמים עובדי הכרמים יוגבים עובדי השדות וכן ת"י למהוי מפלחין בכרמין ובחקלין וכתוב ולגבים בלא י' פ' הפעל ובדברי רבותינו ז"ל תני רב יוסף לכורמים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי עד רמתא וליוגבים אלו צדי חלזון מסולמא דצור עד חיפה : (יח) כהן הראש . כהן גדול שהוא ראש לשאר הכהנים : כהן משנה . שני לכהן גדול והוא הסגן וכן תרגם יונתן סגן כהניא : שומרי הסף . שומרי כלי בית המקדש : (יט) ומן העיר לקח . לפי שאלו שזכר היו מבית המקדש אמר ומן העיר לקח : סריס אחד . סריס ממש כתרגומו גוזא : וחמשה אנשים מרואי פני המלך . ובירמיהו אומר שבעה אנשים מראי פני המלך השנים לא היו גדולים כמו החמשה לפיכך לא מנאן כאן ובדברי רבותינו ז"ל כתוב אחד אומר חמשה וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני סופרי הדיינין: המצביא את עם הארץ . שעל פיו

מצודת ציון

שברו וכתתו : (יא) הנופלים . הם היוצאים מעצמן למסור עצמן ולשכון בינותם וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז) : ההמון . כעם הרב : (יב) לכורמים . לעבוד הכרמים : וליוגבים . ענין בורות כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (לעיל ג) ור"ל לעבוד השדות בחפירות ובורות או הוא כמו ליוקבים מל' יקב היין כי גיכ"ק מתחלף ור"ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב : (יג) בית ה'. בבית ה' : המכונות . הם כני ובסיסי הכיורות : ים . כענין גיגית גדולה עשוי לרחוץ בה : (יד) הסירות . הקדרות : היעים . המכבדות והמגרפות עשוים לגרוף בהם הדשן : המזמרות . כלי זמר : הכפות . הבזיכים : (טו) המחתות . כלים לחתות בהן האש : המזרקות . הספלים : (יז) ושבכה . עשוים היא כרשת : ורמונים . עשוי מכתובת : (יח) כהן כהן גדול : משנה . שני לו זה הסגן : שומרי הסף . הם השוערים כי מזוזת השער יקרא סף כמו וסף הבער (יחזקאל מ) : (יט) סריס . שר : פקיד . ממונה : המצבא . מל' צבא : על

מצודת דוד

ערבות יריחו : (ה) וירדפו . אר"ל שברח דרך מערה ההולכת עד יחו ונזדמן צבי הולך מעל המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח רו את המלך יוצא ותפשוהו : (ו) רבלתה . כי בהאריך ימי המצור רבלה : משפט . התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש (ח) חמש עשרה . כי בעת שהגלה את יהויכין היה ח' למלכו ולדקיהו שנה הרי י"ט ובסוף ירמיה נאמר י"ח ור"ל לכבוש יהויקים בראשונה נים למלכות כ"כ : רב טבחים . שר על ההורגים במצות המלך : (ט) בית א פי' על מה שאמר כל בתי ירושלים לומר שהם כל בית אדם גדול שלים ואותם לבד שרף ולא זולתם : (י) אשר רב טבחים . אשר עם רב טבחים : (יא) הנשארים . אשר לא נהרגו : ואת יתר ההמון . הנשארים בכל ערי יהודה : (יד) אשר ישרתו בם . העשוים לעבוד ולשרת בהם בבה"מ : (טו) אשר זהב זהב וכו'. רצה לומר בין של זהב בין כסף הכל לקח : (יז) שמנה עשרה אמה וכו'. כבר נתבאר ענינ' במ"א בספור מלאכתו ואין צורך א"כ בהשנות הנה : וכאלה . מספר הרמונים שהיו באחד היו בהשני : (יט) מרואי פני המלך . ר"ל היושבים תמיד עם המלך ובירמיה נאמר שבעה אנשים וזהו לפי שהשנים מהם לא היו חשובים כמו החמשה ולא כללם כאן עמהם : אשר נמצאו בעיר . ולא ברחו : הספר שר הצבא . סופר של שר הצבא : המצבא . על פיו מוציאה

מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצְאִים בָּעִיר׃ כ וַיִּקַּח
אֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ
אֹתָם עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה׃ כא וַיַּךְ
אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרִבְלָה
בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃
כב וְהָעָם הַנִּשְׁאָר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר
הִשְׁאִיר נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל
וַיַּפְקֵד עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם
בֶּן־שָׁפָן׃ כג וַיִּשְׁמְעוּ כָל־
שָׂרֵי הַחֲיָלִים הֵמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי־
הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּבֹאוּ
אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּה וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־
נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן־
תַּנְחֻמֶת הַנְּטֹפָתִי וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶּן־
הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם׃ כד וַיִּשָּׁבַע
לָהֶם גְּדַלְיָהוּ וּלְאַנְשֵׁיהֶם וַיֹּאמֶר
לָהֶם אַל־תִּירְאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים
שְׁבוּ בָאָרֶץ וְעִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל
וְיִטַב לָכֶם׃ כה וַיְהִי ׀ בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶּן־
אֱלִישָׁמָע מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַעֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּמֹת
וְאֶת־הַיְּהוּדִים וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר־
הָיוּ אִתּוֹ בַּמִּצְפָּה׃ כו וַיָּקֻמוּ כָל־הָעָם
מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וְשָׂרֵי הַחֲיָלִים וַיָּבֹאוּ
מִצְרָיִם כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵי כַשְׂדִּים׃
כז וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה
לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנֵים
עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ
נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת
מָלְכוֹ אֶת־רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה
מִבֵּית כֶּלֶא׃ כח וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת
וַיִּתֵּן אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים

דאשתכחו בקרתא׃ כ ודבר יתהון נבוזראדן רב קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא דבבל לרבלת׃ כא ומחא יתהון מלכא דבבל וקטלינון ברבלה בארעא דחמת וגלו דבית יהודה מעל ארעהון׃ כב ועמא דאשתאר בארעא דבית יהודה דאשאר נבוכדנאצר מלכא דבבל ומני עליהון ית גדליה בר אחיקם בר שפן׃ כג ושמעו כל רבני חילותא אינון וגבריהון ארי מני עליהון מלכא דבבל ית גדליה ואתו לות גדליה למצפיא וישמעאל בר נתניה ויוחנן בר קרח ושריה בר תנחמת דמנטופה ויאזניה בר מעכת אינון וגבריהון׃ כד וקים להון גדליה ולגבריהון ואמר להון לא תדחלון מעבדי כסדאי תבו בארעא ופלחו ית מלכא דבבל ויטב לכון׃ כה והוה בירחא שביעאה אתא ישמעאל בר נתניה בר אלישמע מזרעא דמלכותא ועסרא גברין עמיה ומחו ית גדליה ומית וית יהודאי וית כסדאי דהוו עמיה במצפיא׃ כו וקמו כל עמא מזעירא ועד רבא ורבני חילותא ואתו למצרים ארי דחילו מן קדם כסדאי׃ כז והוה בתלתין ושבע שנין לגלות יהויכין מלך שבטא דבית יהודה בתרי עשר ירחין בעשרין ושבעא לירחא רבי אויל מרודך מלכא דבבל בשנת ממלכיה ית ריש יהויכין מלך שבטא דבית יהודה מבית אסירי׃ כח ומליל עמיה פתגמין תקנין ויהב ית כורסיה עיל מן כורסי

רדק

פיו היו יוצאים העם לצבא: (כז) בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרודך. שמת נבוכדנצר ומלך אויל מרודך בנו ובירמיה אומר בעשרים וחמשה פירשו רז"ל בכ"ה מת נבוכדנצר בכ"ו נקבר בכ"ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו כי פחד שמא ישוב עדיין כמו שעשה אחר שנטרד ודר עם החיות והמית בן אחד שהמליכו תחתיו ובקצ׳ הנסחאות בדרש כתוב אויל מרודך הוא שהמליכו תחתיו וכשטב נבוכדנצר ומצאו על כסאו נתנו בבית האסורים ועכשיו פחד אויל מרודך אולי ישוב ויהרגהו והוציאהו מקברו לראות אם מת בלא ספק לקיים עליו

ויולך ד׳ ג׳ מ"ל וא׳ חס׳ וסי׳ ויולך ה׳ את הים ברוח קדים. ויולך אתם שמרונה. על מלך בבל דמלכים. אל מלך בבל דירמיה: ויגל ד׳ וסי׳ יהודה מעל אדמתו. וחברו דסוף ירמיה. ויגל השארית דד"ה. ויגל אזנם למוסר. וא׳ ויגל בלחץ אזנם וא׳ יגל יבול ביתו: וייטב ג׳ חס׳ יו"ד בליש׳ בקריא׳ וסי׳ ועשית לו כאשר יטב בעיניך. קום אכל לחם ויטב לבך דאחאב. ועבדו את מלך בבל: מזרע המלוכה ד׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. וחברו דירמיה ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית. ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דדניאל. את הכשדים ג׳ וסימ׳ בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. ואת כל היהודים דירמיה. הנני מסב

רשי

יודע מנין כל עיר ועי... אנשים מוציאה לצבא: שרי החילים. שיצאו מ... להחבא במצודות וב... ובצורים וביערים: (כ... אויל מרודך. שמת נ... ומלך אויל מרודך ת... בעשרי׳ ושבעה לחודש. (... כ"ב ל"א) הוא אומר ... וחמשה אלא בעשרים ... מת...

רלבג

פי הסופר: (כ) ויולך ... על מלך בבל. רוצה ל... מלך בבל: (כו) כי יר... כשדים. על שהומתו ... שהיו עם גדליה והומ... אשר מנה אותו מלך ... שארית הגולה: (כ... בשלשים ושבע שנה ... יהויכין. לפי שאז היה ... ראשונה למלכות אויל... וכבר היה גלות יהויכי... השמיני לנבוכדנצר ... שנבוכדנצר מלך מ"ד... והנה אמר פה בכ"... ובספר ירמיה בעשרים... וידמה כי בכ"ה לחדש... המעשה ולא נשלם עד... ושבעה לחדש והנה אמ... ז"ל כי אויל מרודך רא... אם מת אביו קודם ש... היה ירא ממנו מל... השליכו מקברו לדעת ... מת כמו שכתוב ואתה ... מקברך כנצר נתעב ות... ירא אויל מרודך ... כשנטרד נבוכדנצר והו... שכלו המליכו אויל מ"ד... כ

תולדות אהרן ...

מצודת צ...

(כ) על מלך. אל מלך: (... מפנין מנוי וגזבות: (כג ... לשאות עם: (כז) נשא ... ושרים: מבית כלא. מ... כמו ובבתי כלאים החבאו (יש... (כח) מעל. ממעל: ...

מצודת דוד

מוציאה כל עיר אנשים לצאת במלחמה: מעם הארץ. מהמכובדים שבהם אשר נמצאו בעיר ולא ברחו: (כג) והאנשים. אשר היו עמהם: אל המצפה.. מקום מושב גדליהו: וישמעאל וכו׳.. גם ישמעאל וכו׳. באו אליו עם אנשיהם: (כד) וישבע להם. גדליהו נשבע להשרים ההם שאין להם לפחוד מן הכשדים כי לא יקחם בשבי: ועבדו. במס: (כה) מזרע המלוכה. באומר בעבור זה הרג לגדליה בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה ולא לגדליה: ואת היהודים. גם היהודים והכשדים שהיו עם גדליה הרג ישמעאל ואנשיו: (כו) כי יראו. יאמרו הכשדים אשר בעצתם נהרג גדליה פקיד המלך והכשדים - אש... (כז) בעשרים ושבעה. ובירמיה נאמר בעשרים וחמשה כי בכ"ה מת נ"נ בו... נקבר והוציאהו אויל מרודך בנו מקברו וגררו בחוצות להודיע לכל שמת ו... ונשא את ראש יהויכין: מבית כלא. ר"ל מיד כשהוציאו מבית הכלא נשא... (כח) טובות. דברים טובים ונחומים: מעל. עליון לכסאי שאר המ...

רשי

דנאצר ונקבר בעשרים
צשרים ושבעה הוציאו
וקך מקברו וגררוהו
בטל גזירותיו כמו
ישעיה (סי׳ י״ד י״ט)
כת מקבר׳ כנצר נתעב
ו) וידבר אתו טובות.
כרי נחומים :

המלחמה : היו ד׳
מניהן ואבשלום לקח
חיו. וארחתו ארוחת
כים. ושנה את בגרי
מיה. טוב אשר יפה
כל ולשתות :

אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ כט וְשִׁנָּא אֵת
בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד לְפָנָיו
כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ ל וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד
נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו׃

ס׳. ב׳ חד כתיב א׳ וחד כתיב ה׳
כ׳

סכום פסוקי של ספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימנו אשרי הגוי אשר ה׳ אלהיו. וסדריו שלשה וחמשה סימן חן חן לה (ואצלנו מ״ז) וקאפיטולי שבספר ראשון כ״ב סימן בך יברך ישראל. וספר שני כ״ה סימן כה תברכו את בני ישראל. בין הכל מ״ז, והסימן יזל מים מדליו :

תולדות אהרן ואלותנו. סנהד׳ מח (קדושין ס) :

מַלְכָּא דִי עִמֵּיהּ בְּבָבֶל׃ כט וְשַׁנִּיאַת לְבוּשֵׁי אֲסוּרֵיהּ וְאָכִיל לַחְמָא תְדִירָא קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ ל וְשֵׁירוּתֵיהּ שֵׁירוּת תְּדִירָא מִתְיַהֲבָא לֵיהּ מִן קֳדָם מַלְכָּא פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃

עליו מה שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצ׳ נתעב: (כט) ושנא. בא״לף במקום ה״א ושל ירמיהו כתיב בה״א : לפניו. לא לפניו ועל שולחנו שהרי אומר ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: (ל) כל ימי חייו. ימי חייו של יהויכין ובדברי רז״ל רב ולוי חד אמר ימי חיו של אויל מרודך וחד אמר ימי חייו של יהויכין ומסתברא כמאן דאמר ימי חייו של יהויכין שכשהקדוש ברוך הוא נותן שלוה לצדיקים אינו נוטל׳ מהם אלא הולכת עמהם לגן עדן :

רלבג

אוי בלי ספק וכאשר שב לדעתו ומצאו מולך שמהו בית האסורין ואולי ... בידם : (כט) ואכל לחם תמיד לפניו. אחשוב כי הוא היה מאוכלי ... היה שולח לו ארוחה ומשאת לפרנס ב״ב ואפשר שהוא לא היה מאוכלי ... מר שהוא אוכל לחם תמיד לפניו כי אצלו היה בביתו או סמוך לו : (ל) כל ... אפשר ששב אל יהויכין ואפשר ששב אל אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ... ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בבירור על זה ... זה הוא מה שראינו שיצטרך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה ... : ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הנה הם אלו :
... לבאר מדרך העדות שהש״י משגיח על אישי המין האנושי לענוש הרשעים על רשעם ולגמול טוב לצדיקים על צדקם ולזה ספר כי מפני שעשה ... יהוא הרע בעיני ה׳ חרה אף ה׳ בישראל ונתנם ביד חזאל מלך ארם ... עד שלא השאיר חזאל ליהואחז כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ... לפים רגלי ולזה גם כן ספר כי ההצלחה שהיתה ליואש בן יהואחז על ... לא היתה כי אם מפני ברית הש״י עם האבות כי בזולת זה תופר ... האבות כמו שזכרנו בביאורנו בזה המקום עם מה שעזר בזה אלישע ... המופת במה שצוה ליואש לקחת קשת וחצים כי מההשגחה הדבקה לנביא ... הזו ההשגחה לישראל בתפלתו ולזה גם כן ספר כי תכף שמת אלישע ... דדי מואב על ארץ ישראל כי בזכותו היו נצולים מזה בחייו ולזה גם כן ... אמציה בעשותו הישר בעיני ה׳ הצליח במלחמה והכה את אדום בגיא ... לפים ומן אז עבד לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נפל ביד אויביו ... עמו וקשרו עליו קשר בירושלים והמיתוהו ולזה גם כן ספר שההצלחה ... ירבעם בן יואש מלך ישראל היתה בעבור ברית השם עם האבות שלא ... ישראל מתחת השמים ולזה ג״כ ספר כי עוזיה נצטרע מפני החטא ... שבא אל המזבח להקטיר כמו שנזכר בד״ה ובראשונה כאשר עשה הישר ... הצליח במלחמות מאד ובכל ענינו כמו שנזכר בד״ה ולזה גם כן ספר ... בן ירבעם לא מלך כי אם ששה חדשים ונהרג מפני עשותו הרע בעיני ... חטא אבותיו ולא המית אבותיו בזה האופן כי דבר ה׳ היה שיהיו ליהוא ... ים על כסא ישראל לזה גם כן ספר כי מנחם בן גדי מפני עשותו ... ני ה׳ קשר עליו פקח בן רמליהו והרגו ולזה גם כן ספר כי פקח מפני ... ע בעיני ה׳ בא עליו מלך אשור ולקח הרבה מעריו והגלה יושביהם ... ופני זה גם כן קשר עליו הושע בן אלה והרגו ולזה גם כן ספר כי ... שה יותם הישר בעיני ה׳ שכב עם אבותיו קודם שישלח ה׳ ביהודה רצין ... ופקח בן רמליהו וזה היה בעבור חטא העם כי עם יהודה היו משחיתים ... ר בספר ד״ה ולזה גם כן ספר פה ובד״ה כי מפני שעשה אחז הרע בעיני ... בזה הנה בא עליו רע נפלא על יד רצין ופקח וזולתם כמו שנזכר ... ולזה ג״כ ספר כי מפני שעשה הושע בן אלה את הרע בעיני ה׳ ומפני ... שפקדו עליהם מלכי ישראל בכללם הנה בא קץ הכרתת ישראל מעל ... ולזה עלה עליו מלך אשור ובאחרית הדבר לכד שמרון ויגל את ישראל ... כר אחר זה כי זה היה מפני החטאים הנפלאים שהתמידו בהם כל ... והעם וזה שהם מאסו את ברית הש״י וכל עדותיו אשר העיד בהם ועזבו ... ו ולא אבו שמוע לדברי הנביאים המוכיחים אותם ולזה היה תכליתם ... הנפלא כמו שיעדה התורה ולזה גם כן ספר שהש״י שלח האריות להמית ... הביא מלך אשור בעם שמרון עד התקרבו לעבוד׳ ה׳ קצת התקרבו׳ ולזה ... כי מפני שהפליג חזקיה לעשות הישר בעיני ה׳ וביער מן הארץ כל מה ... שם להסיר ושראל מאחרי ה׳ הצליח הצלחות רבות ועשה לו הש״י מופתי׳ נפלאים והטיב לו בזה שהוא יצא מעבודת מלך אשור והכה את הפלשתים מכה רבה ונמלט מסנחריב מלך אשור שהיה מולך בכל הממלכות בזה האופן הנפלא שנזכר בזה הספור והוסיף הש״י על ימיו ט״ו שנה ורפאו מחליו הכבד בקלות רב עד שביום הג׳ עלה בית ה׳ ולזאת הסבה ספר כי מפני שנתן חזקיהו כבוד לעצמו במה שהראה למלאכי מלך בבל מכבוד עשרו ולא נתן הכבוד לש״י לפרס׳ להם גדולות הש״י מגד המופת שהיה בארץ אשר באו לדרוש עליו כמו שנזכר בספר ד״ה הנה היה קצף ה׳ עליו אלא שלא היה הרע בימיו מפני התהלכו את הש״י תמיד רק בזה הדבר לבד חטא ולזה ג״כ ספר כי מפני שחטא מנשה זה החטא הנפלא בע״ג ושפיכות דמים נגזר על מלכות יהודה לגלות מעל האדמה אשר נתן להם ה׳ כמו שגלו עשרת השבטים והנה ספר בד״ה שכבר עשה מנשה תשובה אחרי נתנו ה׳ ביד מלך אשור ואסר אותו ושמהו בבית כלא ולזה לא נהיה הרע בימיו והאריך ימים על ממלכתו אך אמון בנו שהלך בדרכיו הרעים הלך בלא חמדה ולא מלך כ״א שתי שנים וקשרו עליו והכוהו והמיתוהו כאילו היה זה להשגחת הש״י על יהודה ובנימין שלא יכשלו בחטאיו ולזה ג״כ ספר כי יאשיה מפני שעשה הישר בעיני ה׳ השגיח בו הש״י שלא היה הרע שגזר על יהודה וירושלים בימיו אך נבי׳ בימי בניו וכבר מת על ידי פרעה נכה בעבור אשמת ישראל ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע לבני יאשיהו כלם מפני עשייתם הרע בעיני ה׳ עד שכבר השליך הש״י בחטאיהם יהודה ובנימין מעל פניו והחריב ירושלים ובית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה בימינו : השני הוא להודיע שאף על פי שישראל חוטאים לש״י הנה תדבק ההשגחה בהם מגד האבות הקדושים באופן שלא ישמידם ולזה ספר כי מפני ראות הש״י את לחץ ישראל על יד חזאל שהיה בשיעור שיכלם לולי ה׳ שהיה להם כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם מתי מספר הנה חנן הש״י אותם ורחמם ופנה אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב והציל אותם מכף חזאל ובזה נתבאר כי כמו שההשגחה הכוללת תמשך מהאב לזרעו זמן ארוך כן הענין בהשגחה הפרטית אבל היא יותר אמתית בזה ולזה נתבאר מן התורה שלא יכלה שבט מן השבטים : השלישי לפרסם דבר המופתים המתחדשים על יד הנביא כי באמונתם קיום פנת התורה ולזה זכר ענין הנבואה וההצלחה שנתחדשה ליואש עם הלחמו על ארם מפני מה ששם הנביא ידיו על ידי המלך שהיו על הקשת ומספר החצים שירה אז כן היה מספר המלחמות שהצליח בם והכ׳ את ארם וביאר לו הנבי׳ שאם הי׳ מכה מהחצי׳ בארץ פעמי׳ יותר הי׳ מכה ארם פעמים יותר כאילו התבאר מזה שההצלחה שפעה לו על דרך מופת מהנביא מפני שומו ידיו על ידיו בהכאות ההם שהיה משל להכאתו ארם ולזה גם כן ספר שהאיש שקברו בנגעו בעצמות אלישע חיה וקם על רגליו בעבור כבוד אלישע והנה זה המופת היה נפלא מאד ולזה ג״כ ספר מה שנגע הש״י המלך עוזיהו בצרעת בעלותו על המזבח להקטיר ולזה גם כן ספר מה ששלח הש״י האריות להמית השמרונים על שהסכימו לעבוד את ה׳ באופן מה והתקרבו קירוב מה לעבודתו ולזה ג״כ ספר המופת הנפלא שעשה הש״י בנגפו חיל מלך אשור שהיה מתפאר על הש״י עד שבלילה ההוא מת חיל מלך אשור על יד מלאך ה׳ והוא שב לארצו ושם סבב הש״י שהכוהו בניו בחרב והרגוהו כמו שייעד ע״י נביאו ולזה ג״כ ספר מה שרפא הש״י על דרך המופת את חזקיה מחליו אשר היה ראוי שימות בו וענין המופת שעשה בהשבתו הצל אחורנית י׳ מעלות : הרביעי הוא לפרסם קיום ייעודי השם יתברך על יד נביאו ולזה ספר הרע שעשה חזאל לישראל כמו שייעד הש״י לאליהו וזכר אלישע זה הייעוד לחזאל בעת שלא היה מלך ונתבאר מזה הספור שכן היה הענין בסוף כמו שייעד אלישע ולזה זכר ג״כ שכבר ייעד אלישע שלש פעמים יכה יהואש את ארם ושכן היה הענין בסוף ולזה זכר גם כן

מצודת דוד

... : (כט) ושנא. היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא להחליפם ... לחם. כל הסעודה קרויה ע״ש הלחם : לפניו. ר״ל עמו יחד : כל ... של יהויכין : (ל) וארחתו ארחת תמיד. פרס הנתונה לו היתה פרס ... זמיד מבלי הפסק והי׳ למאכל לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד : דבר יום ביומו. דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא העבירו ממועד :

מצודת ציון

(כט) ושנא. כמו ושנה בה״א והוא מענין חלוף ותמורה : כלאו. מאסרו : (ל) וארחתו. הוא ענין פרס קבוע וכן ארחה ומשאת (ירמיה מ) :

כן מירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים המערבה כמו שייעד הנביא יונה ולזה גם כן ספר שהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל כמו שייעד לו הש"י על יד נביאו וספר ג"כ רוב הרעות שבאו לישראל שכבר ייעד אותם אחיה לאשת ירבעם באמרו והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה ונתבאר גם כן מזה הספור ששבט ראובן והנטפלים אליו גלו ראשונה ואל זה רמז בתורה באומר יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר כמו שביארנו שם ולזה ג"כ זכר שכבר הסיר הש"י את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד הש"י בסנחריב שכבר ישמע שמוע' ושב לארצו ויפול בחרב בארצו ושלא יבא אל ירושל' ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה וכן היה הענין בסוף ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד הנביא שירפא ה' לחזקיה ויוסיף על ימיו ט"ו שנה וכן היה ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד ישעיה לחזקיה הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתו ואשר אצרו אבותיו בבל ומבניו אשר יוליד יהיו סריסים בהיכל מלך בבל וכן היה הענין בסוף ולזה גם כן זכר מה שדבר הש"י ביד עבדיו הנביאים על חטא מנשה שיבין מן הרעה על יהודה וירושלם מה שנתאמת בזה הספור שכבר באה להם הרעה ההיא ולזה גם כן ספר שכבר עשה יאשיהו מה שייעד הנביא אשר בא מיהודה שכבר ישרף יאשיהו על המזבח ההוא עצמות אדם : החמישי הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה הש"י שיהיה רשע נקבר אצל צדיק : הששי הוא להודיע שאין ראוי לענוש הבנים על חטא האבות ולא האבות על הבנים ולזה ספר שבני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על האבות : השביעי הוא להודיע שאין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מדנים מפני ראותו שכבר הצליח במלחמה מה כי כבר אפשר שינוצח במלחמה הזאת אע"פ שכבר הצליח במלחמה האחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליהואש מפני מה שראה מהצלחתו על האדומי' במלחמה נפל בידו הוא ויהוד' עמו ולזאת הסבה ג"כ ספר ענין הגאו' שאמר יהואש לאמצי' שכבר אמר לו שיפול הוא ויהוד' עמו ונמשך לו מזה שכבר היה אמציה אחר יהואש ט"ו שנה : השמיני הוא להודיע שאין ראוי להתחרות במצליח דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל בעבור שמרדו מלכיהם במלכים המצליחים אשר היו נותנים מס להם כי זה היה סבת החורבן והגלות ולזה ספר שכבר מצא מלך אשור בהושע קשר ולזה צר על שמרון והגלה ישראל מעל אדמתם ולזאת הסבה גם כן זכר כי חזקיה בראותו כי מלך אשור תפש כל הערי' הבצורות אשר ליהודה נכנע אליו ועבדו וזהו אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה ג"כ ספר כי כבר היו ישראל בסכנה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולי ה' שהיה לו ולזאת הסבה גם כן זכר מרד יהויקים בנבוכדנצר שהיה סבה אל שהגלה שם כל ביתו ובנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירושל' ולזאת הסבה ג"כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחרבן ירושל' ולגלות יהודה מעל אדמתו ולזאת הסבה ג"כ זכר כי יהויכין מפני ששם צוארו תחת עול מלך בבל היתה לו נפשו לשלל וממנו לבד נשארו בנים לבית יאשיהו והנה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד"ה ואחר ימות נבוכדנצר נשא אויל מרודך את ראש יהויכין והוציאהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל : התשיעי הוא להודיע כי זה הרע הנפלא שהביא הש"י על עשרת השבטים לא הביאו עליהם כי אם אחרי הפליגם בעשיית הרע מאד עד שכבר מאסו כל מצות הש"י ועדותיו ועזבום ועבדו אלהים אחרים בכל מקומותיה'

ועשו פעולות היותר מגונות והיותר רעות שיוכלו לעשות ולא קבלו מוס
הש"י על יד נביאיו שהעיד בהם כל הרע שהיה בא עליהם קודם בו
עוזבם ברית הש"י והיה זה סבה שמאס הש"י בכל זרע ישראל ויענה או
ענויים כמו הרעב ומה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד שוסים ובוזזים אותו
השליכם מעל פניו כמו שזכר בקללות הכתובות בתורה :
העשירי הוא להודיע כי מה שימשך ממנו רע אף ע"פ שכוון לתכלית טו
להרחיקו ואע"פ שסודר ענינו על יד השלם שבאנשים וכל ש
מביא לעבוד עבוד' אלילים הלא תראה כי נחש הנחשת שנעשה במצות ה
על יד משה רבינו להציל הנשוכים כשיראו אותו כתת אותו חזקיהו בראו
ישראל טועים אחריו : האחד עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיק רע הא
בשמעו חלול השם הנכבד ולזה ספר שקרעו בגדיהם שומעי אלו החרופי
מפי רבשקה וגם חזקיה קרע בגדיו כששמע זה מפי שלוחיו ששלח
רבשקה : השנים עשר הוא להודיע כי אחת מן התחבולות הטובות למלי
להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רבשקה כי אדניו שלחו בעבור הא
על החומה ליראם ולבהלם : השלשה עשר הוא להודיע שהמלך ימ
בהטבתו להם כי בזה ימשך רצונם אליו וזהו אמרו עשו אתי ברכה ו
ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו: ארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לא
על הדברים שיאמרו לו בעתו' הרעה והצרה אך ישבע בחרפה אולי יתמצ
לו וירחמהו ויצילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא ענו העם דבר לרב
מצות המלך היא לאמר לא תענוהו : החמשה עשר הוא להודיע כי
בצרה ראוי שיכנע האדם לפני הש"י ויתפלל עליו כדי שירחמהו וירא
ספר שכבר התפלל המלך בשק והתפלל לפני הש"י ובקש מישעיה שישא תפ
שהאר'ת הנמצא ולזאת הסבה ג"כ ספר שכבר נכנע יאשיה לפני הש"י וקר
ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא עליו ועל עמו מאת ה' על חטאת
הששה עשר הוא להודיע כי היות השם יתברך מגיד מראשית אח
המופת על שהוא פועל הדברים כי לולי זה לא יתכן שיודיע אותם טר
כי איך ידע הוא מה שיפעלהו זולתו : השבעה עשר הוא להודיע כי ה
הש"י בצדיקים ימשך לדחות מעליהם הרע שכבר התחיל לבא כאמרו
לו איחל ולזה ספר שאף ע"פ שכבר נגזר על חזקיה שימות מחליו כ
שמע השם יתברך תפלתו ורפא אותו והאריך ימיו חמש עשרה שנה ולז
גם כן ספר שאף על פי שכבר היה נגזר שיבא הרע בימי יאשיהו הני
השם יתברך והיה שלום ואמת בימיו : השמנה עשר הוא להודיע כי
שימשך רע מה מחטאים מה הנה ראוי לנקות מהחטאים ההם כדי שי
ההוא ולזה תמצא כי כשידע יאשיהו שהאריך הש"י את הרע עד אחר מ
הכנעו לפניו רצה לנקות ישראל מהחטא ההוא והעמיד כל העם בברית
ית' ובער כל האלילים והמזבחות והבמות ומשמשיהם והשבית את הכ
כל כהני הבמות אבל המזבחות לא השאיר לע"א שום זכר בישראל
והנה היה כלי כל זה להסיר הרע לגמרי מישראל כי היעודים הרע
בסור החטאים אשר בעבורם היו אף ישראל חטאו אז כמו שזכר הק
מוכיח אותם בימי יאשיהו ולזה לא נמשך מזה התכלית שבוין אלי
התשעה עשר הוא להודיע שהכהן שעבד עבוד' אלילים הוא כפול ו
הוא אוכל בקדשים עם אחיו הכהנים וזהו אמרו אך לא יעלו כהני הבמות
ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם :

ביאור על בנין הבית מהגאון רבינו אליהו ז"ל

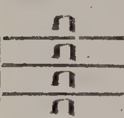
ו (א) ויהי בשמונים שנה וגו'. חשבון של ת"פ שנה הוא כן . ארבעים של מדבר. י"ד שנים של גלגל והם י"ד שנים ראשונים של יהושע ז' שכבשו וז' שחלקו שס"ע של שילה . וזה פרטן . י"ד שנים אחרונים של יהושע לפי שפרנס את ישראל כ"ח שנה (כמ"ש רש"י שופטים יא פסוק כו וסוף מסדר עולם רבה פ' יב) ארבעים של עתניאל . (שופטים ג פסוק יא) שמונים של אהוד (שם פסוק ל) מ' של דבורה (שם ה פ' לא) מ' של גדעון (שם ח פ' כח) ובו נכללו ז' של מדין (לא כפירש"י וסדר ע"ר הנ"ל אלא כמ"ש בסדר הדורות) שלש של אבימלך (ט' כב) כ"ג של תולע (י' פ"ב) כ"ב של יאיר (שם פ"ג) י"ח של שעבוד בני עמון (שם פ"ח) כמ"ש רש"י שופטים הנ"ל ששם בפ"ט) שש של יפתח (שם י"ב פ' ז) ז' של אבצן (שם פ"ט) עשרה של אילון (שם יא) שמונה של עבדון . (שם פ' יד) עשרים של שמשון (שם טו פ' לא) תשעה ושלשים של עלי . ואפילו שבשמואל א' סימן ד' פסוק י"ח כתוב ששפט ארבעים שנה אפשר שמת בשנת הארבעים ולכן לא חשיב והרי ש"ע שנה ושנה אחת היתירה כבר כתב רש"י שם דבכ"ג של תולע וכ"ב של יאיר שנה אחת עולה לשניהם (וגם לפי חשבון סדר הדורות הנ"ל נ"ל מה שכתוב (בשופטים יא פ' כו) שלש מאות שנה הוא פחות זיי"ן שנים ויפתח לא דק בשלחו אל מלך בני עמון) הרי שס"ע שנים של שילה . ונוב . שלש עשרה שנה . היינו עשרה של שמואל . א' של שמואל ושאול . ב' שאול לבדו . גבעון ארבעם וארבעים, שנה היינו מ"ם של דוד . ד' של שלמה (כמ"ש כל זה בס' ע"ר פסוק יג ע"ש כל הפרק) נמצא ס"ה חשבון הת"פ שנה הם כן . מ"ם של מדבר . י"ד הראשונים של יהושע . שס"ע של שילה . נ"ז נוב וגבעון : בשמונים. פירוש בתחלת שמונים : בחודש זיו . הוא אייר והוא שם העצם שלו וכך היו קוראים אותו קודם שבאו לבבל

וכן לתשרי איתנים ולמרחשון בול ולניסן אביב ושמות שלנו דהיינו ניסן
קראום אחר שירדו לבבל כן מפורש בירושלמי : למלוך שלמה על ישרא
בשנה הרביעית למלוך על ישראל וכמו וישימו אותם חונים על הים כל סוס
וגו' שפירוש וישימו אותם כל סוס רכב פרעה חונים על הים : ויבן את הב
ההיכל : (ב) והבית ששים אמה ארכו וגו' . פירוש שהיה באורך וברוחב
ממה שהיה במשכן ובקומה שלשה פעמים : (ג) והאולם . שתי מחיצות
פתח הבית נקרא אולם (נ"ל שנקרא כן לפי שהוא חיזוק לבית להשתמש
הנצרכים לבית ואינו כבוד לבית שישמשו שם דברים אלו ישתמשים בא
הא ל'היה כ' אמה רוחב ול' אמה גובה וכל גובה האולם היה ק"כ אמה בבית
היה מאה אמה גובה : (ד) שקופים אטומים . כלומר חלונות פתוחים
שיהא אפשר לסתום אותם : יציע . שלשה שמות יש לו . יציע . תא.
היינו יציע הוא שטח חלל החדר ונקרא יציע לשון שטח . וצלע הו
שהכתלים הם מצדדי שטח החלל והם גבולי השטח . ותא הוא שם הכל
השטח עם הגבול : סביב . פירוש סביב ההיכל והק"ק : (ו) היציע התחתו
החלל של התחתונה : (ז) והבית בהבנותו . פירוש מעצמו שהיה כא
א"ע על הבנין . בא וראה כמה היה מפואר ונכבד הבנין שהיה לו
מסייעין וכל הרוחות והשדים וגם האבנים . בעצמם הושיבו את עצמן
נמשך עד ז' שנים והכתוב מעיד שלא היה מתעלל בבנינו : והמקבות
כלי ברזל . פירוש שהמקבות והגרזן הם עקרי כלי ברזל שנצרכים לבנין
ברזל המצטרכים ג"כ אבל לא כ"כ . כולם לא נשמע שם : (ח) פתח הצלעה
פירוש של אמצעית : הימנית . הוא בצד צפון ונקרא ימנית של היכל לפסי
יון

נכנס והיינו שלא היה פתח לחוץ אלא לתא האמצעי וממנו היו הולכים
התאים ואליה יעלו במסיבה כמו שמפרש׳ וראיתי בכתבים אחרים של מו"ר
ז"ל שהיה כתוב בהם הימנית הוא בצד דרום והאמצעית שבצד דרום היה
את ובהתחתונים היו שני פתחים לימין ולשמאל וע"ז כתיב פתח הצלע וגו׳
שלהתיכונה לא היה רק פתח אחד דהיינו למזרח כך ראיתי ושאלתי את
דוש ואמר שהנכון כמו שאמר לי והשומע טעה בדבריו כי לא אמר זאת
(ולפ"ז איך היו להתחתונים . ואפשר שהיה ג"כ פתח אחד לתא אחת
נכנסים לכולם) : ובלולים יעלו על התיכונה . שהיה מסיבה עומדת מבחוץ
עלות על התיכונה : (ט) ויבן את הבית ויכלהו . כל הד׳ כתלים : ויספון
ית . אחר בנין הכתלים אע"פ שלא עשה עדיין המחילה המפסקת בין
לק"ק : גבים . שהיה כמו כיפה עשוים מאבנים : ושדרות . ועליהם
נסרים לרצפה להלוך עליהם : (י) ויבן את היציע . עכשיו בא לפרש כל
יציע : על כל הבית . שבנה את התאים סביב הבית : ויאחז את הבית .
נות התאים להיכל בעצי ארזים : (יב) אם תלך בחקותי . זו חקת השמים
ידעת חקי שמים : ואת משפטי תעשה . זו חקת הארץ כמ"ש מלך במשפט
ארץ : ושמרת את כל מצותי . זו תיקון האדם המתחבר ע"י עשיית המצות
כל עיוני ושכל מחשבי ושכל מעשי שהם חכמה ומוסר ובינה . כמ"ש ברים
כנגד זה הבטיחו ג׳ דברים : והקימותי את בריתי . נגד משפטי תעשה
שיקים מלכות בית דוד על עולם . והב׳ (יג) ושכנתי בתוך בני ישראל .
ת השמים : ולא אעזוב את עמי ישראל. נגד תיקון האדם : (יד) ויכלהו .
מלאכת היציעות והקורות : (טו) ויבן וגו׳ מביתה . פירוש מבפנים נפה כל
בצלעות ארזים בנסרים דקים של ארזים שהם יפין לצפוי (וג"ל שלכן
צלעות שאין להם שפת רחב בעובי ואינו רק גבול וקו לכן נקראו צלעות) :
ת קרקע הבית . הוא הרצפה : בצלעות ברושים . בנסרים דקים של ברושי׳
לפי שהארז הוא גבוה לפה בו הכתלים וברושים אינם גבוהים כ"כ אך הם
יותר ויפים יותר לרצפה עשה מהם רצפה וזהו קורות בתינו ארזים רהיטנו
הוא הרצפה שהולכים עליהם הם מברושים : (טז) מירכתי . בסוף הבית
והיינו לסוף ארבעים אמה נפה בצלעות ארזים : מן הקרקע עד הקירות .
לפי שעשה קורות על ק"ק לבד למטה מקירות הסיפון ונפה כאן עד הקירות
מעלה הוא אומר עד הקירות הסיפון לפי שהם נפה עד הקירות הסיפון
זמלה בגובה מקירות קה"ק : ויבן לו וגו׳. כי דביר הוא המחילה בין ההיכל
ונפה מבית לדביר דהיינו מבית לקדשי קדשים (ו דיין לא עשה הדביר
: (יח) וארז אל הבית מפנימה . הארזים אשר בתוך קה"ק היו מקולעות
פקעים . הוא צורת חיות ובהמות ולפי שדבר המצוייר אינו נראה אלא החצי
שני דבוק אל קיר המצוייר לכן נקרא פקעים מלשון בקע פירוש חצי: פטורי
פתוחים פרחים מלשון פטר רחם : (יט) ודביר בתוך הבית . עשה המחילה
דביר בתוך הבית תוך ההיכל : מפנימה הכין . כדי שיהא מקום מוכן
למחילה ליתן שם ארון ה׳ : (כ) ויצף מזבח ארז . לפי שהמזבח שעשה
א היה רק אמה על אמה ורצה להוסיף עליו עוד אמה שיהא כפל כשל משה
מקדש היה כפול שתים על עשרים והמשכן היה שלשים על עשר וכן בארון
זוגות כרובים לכך צפה התוספת בארץ ואח"כ נפה על הארז בזהב כמו
לקמן : (כא) הבית מפנימה . הוא קדש הקדשים : ויעבר ברתוקות . כי
היה גבוה מן הק"ק והיה נראה גג הקה"ק לכך העביר שלשלאות של זהב
המפסיק בין קדשי קדשים להיכל דהיינו מראש הכותל עד ראש הגג במסך
ההיכל בכדי שלא יתראה גג עליות הק"ק ועל השלשלאות נפה בעשין של
(כב) וכל המזבח . כלומר אותו תוספות אמה שהוסיף בארז כמ"ש למעלה
ל הארז בזהב : (כג) שני כרובים . מראה אדם עם כנפים הוא הנקרא
כל מקום : עצי שמן . פירוש של זית . פירוש אחר של עצי אפרסמון :
קצב אחד . משקל אחד : (כז) ויפרשו את כנפי . הם בעצמם פרשו את
בהכנתם בקה"ק : (כט) מלפנים ולחיצון . להיכל ולקה"ק : (לא) מזוזות
. שלא היו מרובעות אלא בחמשה צדדים : (לב) וירד על הכרובים . מפני
יה כל כלי ברזל נשמע בבנין בית המקדש לכך עשו מזהב טוב אשר הזהב
היה כמו דונג ולא היה נצרך לכלי ברזל וזה הזהב הוא הנקרא כסף שמכסיף
פנים ולכך כתיב וירד וכשהיה מרדד על הכרובים והתמורות היו הציורין
מוזהב כמו שהן על הכותל . אבל של ההיכל לא היה הזהב חשוב כ"כ נאמר
ב מיושר פי׳ שיישרו אותו מקודם שנתנו על הכותל ועשאו בתוכו שקוע ן
צורות הבולטין ואח"כ נתנוהו על הכותל : (לג) מאת רביעית בארבעה צדדים
אלו אילי ק"ק אשר שם היה חמשית : (לד) ושתי דלתות . כלומר שני שערים
היכל : שני צלעים וגו׳ . כל שער היה נפתח בשני חצאים באמצע : גלילים
קלעים . כלומר וכל חצי שער היה נקלע ונכפל ולאחוריו ובמקום אשר נתקפל
ניגול שלא יהיה חוד שפת הדלת מעכב מלכפול ומחמת זה נגלל חצי הדלת על חצי
הב׳ ותיבות ושני קלעים קאי אדלעיל ואדלתתא: הדלת השני גלילים .וכן הדלת
פי׳ חצי השני שבדלת היה ג"כ נגלל כראשונה : (לה) זהב מיושר . כדלעיל :
מחוקה . כלומר שהי׳ מחוקה בדלת כרובים ותמורות בבליטה והי׳ שם בצפוי
שוקע בכדי שיהא מיושר על המחוקה : (לו) ויבן את החצר הפנימית .
עזרה גדולה . ולפי שיש חיצונה שהיא עזרת נשים קורא אותה פנימית וכמו
שתים כן בעזרה שתים וכמו אולם לפני ההיכל כן חצר לפני העזרות : וטור
כרתת ארזים . לחזק לפי שההיכל וקה"ק יש להם קירוי המחזיק אותם אבל
ת הי׳ בלא קירוי : (לח) בירח בול . הוא מה שנקרא אחר ירידתם לבבל
ון : לכל דבריו . פירוש הגם שבית המקדש עצמו נגמר בתשרי בז׳ בו כידוע
אחרי דברים הנצרכים לבית הם נגמרו במרחשון וזהו לכל דבריו : שבע

שנים . חוץ משנת הרביעית שהתחיל בו כמ"ש למעלה אבל השנה האחת עשרה
הוא מן המנין :

ז (ב) **יער** הלבנון . לפי שהיה שם הרבה עמודי ארזים עומדים וה"ה דומה
ליער נקרא יער לבנון : על ארבעה טורי וגו׳. שהיו מסודרים הד׳ טורים
לרוחב ונמצא ביניהם ג׳ אוירים של שלשים אמה הרי תשעים אמה ועובי כל עמוד
ב׳ אמות וחצי הרי מאה אמה ואורך כל טור חמשים אמה ובין עמוד לעמוד היתה
עשוי רצפה של אבנים : וכרותות ארזים על עמודים . שחפה את העמודים מן
הקרקע עד הראש בנסרים של ארז שיהיה כחדר : (ג) וספון בארז וגו׳ . פי׳ שהיה
הספין בארז על העמודים וממעל על הצלעות הי׳ ג"כ ספון בארז והצלעות הם חדרים
שהיו עומדים על העמודים אחר שקירה בארזים : וספון . פי׳ וחפה : חמשה
עשר הטור . פי׳ שהיה מ"ו חדרים בכל טור מפני שכל חדר עשר על עשר שכ"ה
שיעור טרקלין והי׳ שלשה אוירים שכל אויר היה אורך ג׳ ורוחב ל׳ נמצא הי׳ בכל
אויר שלשה פעמים חמשה חדרי׳ של י׳ על י׳ וכן הי׳ בכל אויר הרי ארבעים
וחמשה חדרים. או שהיה על כל אויר מ"ו צלעות בשורה אחת כל צלע ארכו ל׳
אמה ורחבו שלשה הרי רוחב הט"ו צלעות מ"ה אמה וע"י כל הכתלים המפסיקים
בין הצלעות עולים חמשה אמה הרי בין הכל נ׳ אמה כאורך האויר : (ד) ושקופים
שלשה טורים . פי׳ כמו לשלשה טורים שהיה לשלשה אוירים שלממה חלונות :
ומחזה אל מחזה . פי׳ חלון כנגד חלון : שלש פעמים . פירש שהיה כן ג׳
פעמים לכל אויר או פירושו שהיה כן בכל הג׳ אוירים : (ה) רבועים שקף . פירש
שהשקופים היו מרבעים וכן הפתחים היו מרובעים : ומול מחזה אל מחזה ג׳
פעמים . שהיה פתחים בכל ג׳ האוירים או פי׳ שהיה ד׳ פתחים . זה כנגד זה כיון
כי ד׳ טורי עמודים היו ובכל טור הי׳ פתח נמצא הי׳ המול ג׳



פעמים דהיינו מול פתח ראשון ושני ושלישי אבל החלונות לא
היו אלא שלשה לכך לא כתיב שם מול : (ו) אולם העמודים
פירוש שעשה אולם לפני העמודים : ואולם על פניהם . פירוש
שעשה עוד אולם ככל אורך הבית והאולם העמודים וארכו ק"ל
אמה : ועב על פניהם . פירוש שעשה קורות על העמודים דהיינו שהיו עמודים
וחפה בנסרים ועליהם קורות : (ז) ואולם הכסא . פירוש שעשה אולם עוד לשפוט
שם ; וספון בארז . פירוש שעשה רצפה של ארזים מאולם אשר ביער הלבנון עד
אולם הכסא והיתה של ארז מפני שרבים בוקעים בו והיתה צריכה להיות עב וחזק
לכן עשה מארז אבל בבית המקדש היתה של ברוש : (ח) וביתו אשר וגו׳ מבית
לאולם . פירוש מבפנים לאולם המשפט : כמעשה הזה . פירוש הבית היה כמעשה
בית יער : כאולם הזה . פירוש שהיה עושה לה בית ואולם כמעשה בית ואולם
של בית יער : (ט) מגררות במגירה . כי במקדש לא היה במגירה אבל בביתו
היה במגירה : ומטפח עד הטפחות . פירוש מן היסוד עד הקורה ומחוץ עד
החצר הגדולה . דהיינו מן הקצה עד הקצה : (י) ומיוסד אבנים יקרות . פירוש
היסוד בעצמו שהוא בקרקע הי׳ אבנים גדולות של שמונה ועשר אמות :
(יא) ומלמעלה וגו׳ וארז . פירוש שהי׳ מקורה בארז : (יב) וחצר הגדולה. היינו
עזרת נשים כולם : ולחצר בית ה׳ . היינו עזרה היו להיכל ג׳ טורי גזית וטור
כרותות ארזים מפני שלא היה להם תקרה לכך היה בארזים כדי לחזק : (יד) הוא
ממטה נפתלי . אבל אמו היתה משבט דן : (טו) ויצר . פירוש וילק : שמונה
עשר אמות . ובדברי הימים אמר ל"ה אמות לפי שהניקו שניהם בבת אחת והיה
תקוע אחד בחברו אמה אחת : את העמוד השני . פי׳ וכן עשה ג"כ עמוד השני:
(טז) חמש אמות כו׳ . ולהלן הוא אומר מעשה שושן ד׳ אמות והיינו עם הכותר׳
השני׳ העומדת למעלה היו ה׳ אמות אבל בלא הכותרת היה ד׳ אמות כי
הכותרת השני׳ היתה אמה : (יז) שבכים מעשה שבכה . פירוש שהיתה הכותרת
כמו כדור גדול וחצי כדור העליון מעשה שבכה היה:גדלים מעשה שרשרות.פירוש שהיו
שרשרות שבהן היו תולין הרמונים האמור למטה : לכותרת אשר על כו׳ . פירוש השבכה
היתה בעליון בחצי כדור העליון דוקא : שבעה . פירש שבעה אלי כדורים
מלובשים זע"ז : לכותרת השנית . פירש בעמוד השני : (יח) ויעש את העמודים .
פירוש נתנם על העמודים : ושני טורים כו׳ לכסות כו׳ . כי הרמונים עבים יותר
מן השלשלאות וא"כ אם לא יהיה אלא טור א׳ רמון אצל רמון יהיה ריוח בין
השלשלאות ולכן היה צריך טור שני והרמונים של הטור השני היו למטה והיו
השלשלאות של השנים ממלאין את החלל שבין השלשלאות של העליונים והרמונים
היו מכסין את הבטן והבטן הוא הרחב שבכדור באמצע הכדור ונמצא נתכסה כל
הכותרת : וכן עשה לכותרת השנית . פירש בעמוד השני : (יט) וכתרת כו׳ באולם
ארבע אמות . פירש הכותרת שעל ראש העמודים שהיה מעשה שושן באולם היה
הכותרת ארבע אמות . ומה שכתוב לעיל חמשה אמות היינו גם הכותרת העליונה
הנזכר בפסוק שלאחריו שעל הכותרת התחתון : (כ) וכותרת על שני העמודים .
שהיה כותרת קטנה על ראשי הכותרת : ממעל לעומת הבטן . כלומר כנגד אמצע
חללו של בטן : אשר לעבר השבכה . על אותו חצי כדור העליון שבו השבכה כנ"ל :
על הכותרת השנית . היא הכותרת שהיתה ד׳ אמות והכותרת העליונה היתה אמה :
(כא) ויקם את העמוד הימיני ויקרא את שמו יכין . הענין שהאור מאיר ובא לעולם
ע"י ב׳ עמודי אור שהן שמש וירח שני מאורות וכנגדן מלכות בית דוד כמ"ש
וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם והן נגד פרץ וזרח שממשלת הלבנה ביום ובלילה
ופורץ גדר ונכנס בגבול שאינה שלה כמ"ש חז"ל אם מפרץ קאתי מלכא להוי שמלך
פורץ גדר וגם מפני שהיא חסרה והוא לשון פרצה וחסרון . וזרח הוא ע"ש השמש
והם נגד מ"ע ומל"ת ימין ושמאל עבודה וגמ"ח שעליהם העולם עומד והן עמודי
עולם . ולמ"ע צריך הכיון לעשות ולמל"ת צריך גבורה כמ"ש איזהו גבור הכובש את
יצרו והן נגד שמש וירח כי השמש נגד מל"ת לכן בו שס"ה ימים והוא בגבורה כמ"ש
בצאת השמש בגבורתו וירח נגד עשה לכן נאמר בה כירח יכון עולם וזהו ב׳
עמודים

וצרעת נעמן תדבק בך . עוד מצאתי בויקרא רבה סדר מצורע פרק י"ז על י' דברים נגעים באים וכו' עד ועל חילול ה' מגיחזי ויאמר גיחזי נער אלישע וגו' מהו מאומה מן מומא. דאית ביה פירש בנעמן ומנין שלקה בצרעת שנאמר וצרעת נעמן תדבק בך . ומאמר זה איתא נמי במדרש רבה פרשת נשא פ"ז בלישנא יתירא והכי איתמר התם ועל המחלל שם שמים זה גיחזי שרץ אחר נעמן ליטול ממנו ממון שנאמר וירדף גיחזי אחרי נעמן וגו' אלישע קידש שמו של הקב"ה שלא רצה ליטול מנעמן כלום וגיחזי רדף אחריו ונשבע לו לשקר ששלח אצלו שישלח לו ממון נמצא זה מחלל שם שמים מה שקידש אלישע אמר לו הקב"ה לגיחזי רשע אתה אמרת חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה נשבעת בשמי כדי לחלל חייך מאומה אמרת ומומו אתה נוטל וצרעת נעמן תדבק בך ע"כ . ומתוך כל מאמרים אלו גמרתי אומר שבספרו של רש"י היה כתוב מומה וקרי מאומה וסברתו היא שגם חכמינו ז"ל דרשוהו כן וכן ראיתי לבעל כלי יקר שכתב נראה כי פשוט הוא שהם ז"ל דרשו קרי וכתיב דקרינן מאומה וכתיב מומה לשון מום ע"כ . אך לפי דעתי אין זה מוכרח בדברי רבותינו ז"ל אדרבא נוכל לקיים גירסתם כספרים שלנו אבל דרשו מאומה לשון מום כמו שדרשו ג"כ בב"ר פ' נ"ו על פסוק אל תעש לו מאומה אל תעש לו מומה ובויקרא רבה פ' ל"ד בענין הצדקה א"ל הקב"ה לא דייך שלא נתת לו משלך. מאומה אלא במה שנתתי לו אתה מכנים לו עין רעה לפיכך הוליד בן ואין בידו מאומה מן כל מה דהוא ליה לא ישבוק לבריה ונסיב מומא לנפשיה ויש להם ז"ל על מה שיסמוכו מתרי קראי דכתיבין מ א ו ם למערבאי וקרי ומיתפרשן מום ואלו הן ואחר עיני הלך לבי ובכפי דבק מ א ו ם (איוב ל"א) וחברו ילדים אשר אין בהם כל מ א ו ם בריש דניאל ואינון מן מ"ח מלין דנסבין אלף באמצעות תיבותא ולא קריין וסימנהון במסרא רבתא ובחילופי המקרא שבין מערבאי למדנחאי כתוב באותו של איוב דלמדנחאי מאומה כתיב מום קרי . אחר כל אלה הדברים מצאתי סיוע לרש"י מהירושלמי דפרק חלק דאמרינן התם אתא גיחזי ואמר חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה מומה כתיב ע"כ : אך בעל יפה מראה כתב מומה כתיב לא מצאתי כן בשום ספר ונראה שהוא כמו קרי ביה מומה דמשום דק"ל שלא מצינו לשון מאומה על מציאות דבר אלא על העדרו לא תתן לו מאומה . ולא ידע אתו מאומה . כי לא מצאתם בידי מאומה . להכי קאמר דס"ל כאילו כתיב מומה שרמז שיקח מומו דהיינו הצרעת : (כג) קח ככרים . חד מאלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא : ככרים כסף . הכ"ף בשוא מפני הסמיכות : (כה) מא"ן . מאין קרי : אנה ואנה . במקצת ספרי הדפוס הנו"ן בקמץ בשתי המלות וטעות הוא כי בכל ספרים המדוייקים אָנֶה הראשון הנו"ן בסגול וכן לא תלא משם אָנֶה ו א נ ה והלכת אָנֶה ו א נ ה (מלכים א' ב') והם שלשה במסורת : (כז) תדבק בך . התי"ו במאריך : ובזרעך . הוא"ו במאריך במדוייקים :

ו (ב) נלכה נא . מאריך בנו"ן בנסחאות כ"י ודפוסים ישנים : (ז) הרם לך . הרי"ש בסגול והמלה מלעיל כמו שבא במסורת פרשת בשלח על פסוק ואתה הרם את מטך והוא ג"כ בשטא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן בסוף מ"ב : (ט) השמר . יש ספרים מהדפוסים ראשונים שהמ"ם בצירי ומשובשים הם כי המלה מלעיל והמ"ם בסגול וא' בלבד נמצא בצירי כי הוא מלרע השמֵר ו ה ש ק ט (ישעיה ז') : (י) והזהירה . והזהירו ק' : (יג) איכה . הכ"ף בחול'.(אמר המגיה שח מראות עיני בראותי החילופים שנמצאו בין הספרים במלה זו כי במקרא גדולה מוגהת נכתב בגליון א י כ ו קרי ובאחרת א י פ ה קרי . וכן בדפוסי אמשטרדם א י פ ה ק' ובדפוסי ווינציאה קצתם איכו ובקצתם איפה ואין לי להכריע ממסורת אלא שבאיוב ריש סימן ל"ח נמסר בכמה אופנים אשר נ כ ת ב ה תיבת א י פ ה ואילו בכ"ף לא נסדר שם . אבל הנראה לע"ד אין כאן ק' וכתיב כלל כיון שהרב המחבר דרכו להעיר על כל קרי וכתיב וכאן לא כתב אלא הכ"ף בחולם . וכן נראה דעת רד"ק בפירוש הפסוק וכן כתב בשרשים שורש א י ך ע"ש. וכן כתב המכלל יופי כמו א י כ ה תרעה אלא שהוא קמץ וזה בחולם ע"כ : (כ) כבואם . בכ"ף : (כא) כראותו . בכ"ף : (כב) ובקשתך . הוא"ו במאריך במדוייקים כ"י : (כה) חרי יונים . דיב יונים קרי כן הוא בס"ם מדוייקים כ"י וגם בדפוס ישן אבל גירסת הרי"ף והרא"ש בפ' הקורא את המגילה עומד . חורי יונים וכן כתב בעל הלשון כי הכתיב חורי יונים והקרי ד ב י ו נ י ם על משקל ג ל י ו נ י ם . ובמקצת ספרים חדא מלה כתיב ובשני יודי"ן וי"ם ביו"ד אחד לבד וכן הוא ברד"ק בפי' ובשרשים שרש דב וזו היא ג"כ גירסת רבינו ישעיה הראשון ז"ל מטראני : (ל) ויהי כשמע . פליגי ספרי אם הוא דגש או רפה ועיין מ"ש בשופטים י"ו: (לב) הראיתם . הרי"ש בדגש ע"פ המסורת ומכלול דף ע"ב וד' ס"א: המרצח . המ"ם רפויה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דף כ' :

ז (ו) קול רכב קול סוס . בתרגום של יונתן כתוב ו ק ל סוסין ובכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים קול סוס בלא וא"ו בראש המלה וכן הוא במאיר כתיב ואני יגעתי לעמוד על בירורו של דבר עד שמצאתי בחסד אל מסרה תמנים עשר פסוקים דמיין מן ג' ג' מלין קדמאה ותליתאה לא כתיב וא"ו ותניינא כתיב ו' וסי' כמסר במסר' גדולה ישעי' מ"ט ופסוק זה אינו נחשב עמהם ומזה נלמד שכתוב קול בלא וא"ו : שכר עלינו . כתיב במכלול משקל פעל שהוא מלעיל שלא כמנהג ובסוף מסרה גדולה נמנה גם כן בשטא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה : (ז) המחנה כאשר היא . כתיב וקרי ביו"ד בדפוסים ישנים וספרים כ"י : (ח) ויבאו המצרעים . בספרים מדוייקים המ"ם רפה והה"א במאריך : (ט) ומצאנו עוון . מלא בשני ווי"ן והוא חד מן ד' מל' ע"פ המסורת וסימן נמסר בד"ה א' כ"א . ועיין שם בפי' רש"י ז"ל : (יב) בהשדה . בשדה קרי ועיין מ"ש בקהלת סימן ו' על ש ה ת ק י ף : (יג) הנם ככל ההמון . בכ"ף וכן חברו שבפסוק : בהמון ישראל אשר נשארו בה . המון קרי : (טו) בהחפזם . בחפזם ק' והוא חד מן מלין

דכתיבין ה"א באמצעות תיבותא ולא קריין כמ"ש בקהלת סימן ו' : (יח) ויהי כדב
וסאה סלת . במקצת ספרים כתיב ו ס א ה הסמ"ך בשוא לבדו ובספרים כ"י מ
וגם בדפוסים ישנים הסמ"ך בחטף קמץ והוא"ו במאריך וכ"כ רד"ק בשרשים ויהי
סלת בשוא הסמ"ך . ו ס א ה סלת בשקל . בחטף קמץ הסמ"ך : (יט) היהי
הזה . הרבו הספרים לפשוע בדבר הזה וברוך היודע אי זה יכשר הזה או זה כ
מקראות כ"י משנים קדמוניות מצאתי כתוב ה ד ב ר הזה בה"א כמו שכתיב
הפרשה וגם בדפוס ישן שכתוב בפנים כ ד ב ר נרשם מבחוץ ה ד ב ר להורות
חילוף זה בספרים . ולא ראיתי לאחד מהמפרשים כלום זולתי בעל כלי יקר שכ
בן שנוי הלשון שלמעלה אמר הדבר הזה וכאן הוא אומר כדבר הזה להכניס חטא
לומר שלא האמין כלל לא זה ולא כיוצא בו ולזה אמר כאן כדבר הזה בכ"ף הדמיו
למעלה שכתוב היהיה הדבר הזה עכ"ל . וכן בתרגום יונתן הראשון פתגמא
כפתגמא אבל במאיר כתיב שניהם בה"א :

ח (א) אשר החיה . ברוב ספרים החי"ת בחטף סגול כמנהג ברוב כספ"א גרוע
ספרים בשוא לבדו : ולכי אתי . את ק' : (ה) החיה את המת . החי"ת בחט
וכן ה ח י ה את בנה . אשר ה ח י ה אלישע שבפס"ק ומתחלפים בשוא לבד כמ"ש לק
וזה־בנה . יפה דגש : (ו) מיום עזבה את הארץ . בספרים מדוייקים הה"ל
וכ"כ רד"ק במכלול דף ל"ב ובפירוש ובשרשים שהוא מקור והעי"ן נקראת בקמץ חטוף
רפה ומשפטה במפיק והמסורת עליו ב' לא מפיק ה"א. וחברו ע ז ב ה י ת ו מ י ך
מ"ט) שהוא ציווי ומזה למדנו שהעי"ן חטופה ואין בה מאריך : (י) לא חיה תח
ק' : (יג) שנה . שנים קרי : (יט) לתת לו ניר . הטעם בתי"ו : ניר ולבניו .
ספרים כ"י וכמה דפוסים כתיב ל ב נ י ו בלא וא"ו בראשית המלה וכן משמע מפי'
ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן כתוב ו ל ב נ י ו בוא"ו וכן הוא
ובמאיר כתיב וגם חברו שבד"ה ב' סימן כ"א כתוב בוא"ו ושניהם הובאו כן במסור
(כה) בשנת שתים עשרה שנה . בנביאים עם פי' הריא"ז ליתא מלת ש נ ה ובכ
כ"י אמנם ברוב הספרים איתא :

ט (ב) וראה שם יהוא . י"ם ו ר א ה במאריך הוא"ו : והביאת . בא מלא בעי"ן
מכלול דף ק"ן וכן ראיתי במסורת הביאת והביאת ב' כתיבי כן וחברו לא הב
שה עלתך (ישעיה מ"ג) . ותימא שבישעיה סימן מ"ג במקרא גדולה לא נחשב
אותם שהם מלאים יו"ד כלישן הכזה . ועיין עוד מ"ש בישעיה ל"ז : (ג) משחתי
אל ישראל . במקצת ספרים כ"י ישנים וגם במקצת דפוסי' ראשונים כתוב ע ל
ואתבריר לן דשגגה היא וצריך למיכתב א ל ישראל דהכי איתא במסורת כל ו
למלך כתוב אל ישראל בר מן א' על ישראל וסי' ויאמר נתן אל דוד אתה האיש (ש
פוק חזי במ"ג סי' ויחי וכן כתב רד"ק אל ישראל כמו על ישראל וכן כתב לקמן אל
אל ישראל כמו על : (יז) ויאמר לו השלום . י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף
המשגע הזה: הספרים חלוקים במקצתם הה"א במאריך והמ"ם רפויה ובמקצתם
ודגש וי"ם בלא מאריך ובלא דגש ורד"ק בספר מכלול דף כ' מנאו עם אותם שה
ובלא מאריך בה"א : (טו) ל*גיד. להגיד קרי ונראה שכן צריך להיות בחילופים למ
(יז) ושלח לקראתם . בספרים כ"י הוא"ו במאריך ויש מהם שהשי"ן בשוא ו
(יט) וישלח רכב סוס שני ויבא אלהם ויאמר כה אמר המלך שלום . עיין מ"ש בס
י"ח : (כה) בלקר שלשה. הה"א במקום וא"ו : (לג) שמטוהו . שמטוה קרי : (לז)
והיתה קרי ובס"ם הוא"ו בגעיא ובס"א כ"י מצאתיו בב' יודין והיית ומסור ע
כתיב ב' יודין וכן הוא בחילופי המקרא אליבא דמדינחאי :

י (ד) ויראו מאד מאד . בספרים מדוייקים כ"י וגם דפוסים ישנים היו"ד במאר
חד מן ד' חסרים יו"ד ע"פ המסורת מלבד שמואל וסימן במסרה רבתא אות
(ח) שימו אתם . ברוב ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים אתם חסר
ככון ע"פ המסורת כי במלכים ב' סימן ג' נמסר ט' אותם מלאים בסיפרא ולי
זה עמהם: (ט) ויאמר אל כל העם צדקים אתם . כתב המכלול יופי בא עם המ"
בחסרון יו"ד ככתיבה והם דברי רד"ק במכלול דף י"ב . ותמהני כי בכל הספרי
יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן הביאו בעל המסורת בתילים ל"ג על פסוק ו
צדיקים . וכבר השיג עליו ר' אליה המדקדק וכתב בהגהותיו לספר מכלול זהו ט
חסר בו יו"ד קדמאה והיה לו לומר ואנשים צדיקים המה ישפטו (יחזקאל כ"ג) : (ט
את ידך . במקצת דפוסים אחרונים כתוב ידיך ביו"ד וטעות הוא : (יט) בעקבה .
כ"י ודפוסים ישנים העי"ן בקמץ חטוף והבי"ת דגושה והה"א רפה : (כו) ויצאו אר
בית הבעל . לית חסר דחסר ועיין מ"ש בד"ה ב' סימן א' : (כז) וישימהו . ברוב המ
כן כתיב מלא יו"ד : למחראות . למוצאות קרי והכי איתא בשילהי פירקא דהק
המגילה עומד ואמרינן התם דר' יהושע בן קרחה היה אומר למחראות כשמה מפנ
גנאי לבעל דאמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא בר וכו' : (כט) אשר בית אל . ד'
בבי"ת: (לד) וכל גבורתו. יונתן תרגם וגבורתיה דומה שהוא גורס וגבורתו ולא
כן לאחד מהספרים :

יא (א) וראתה . ראתה קרי : (ב) הממותים . המומתים קרי ובמקצת ספרי' הכת
תוין. אמנם ברוב ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים בתי"ו א' בלבד וכן בר
ובפי' רש"י ד"ה ב' כ"ב והוא חד מן מלין דכתיבין מוקדם מאוחר וסימן במסר
א"ת וא"ו. ברם צריך להתישב בדבר שמצאתי במלכי' א' י"ט מסרה מן ז' מלין
ת"ו ולא קרינן . ומילין אלין איכון מתלתא גווני תרי מינייהו כתיבין ת"ו וקרי
וסימן ובאנו אליו ב א ח ת ה מ ק מ ו ת (ש"ב י"ז) באחד קרי וחבריה ויבא ויש
רתם אחת (מלכים א' י"ט) אחד קרי ותרתי אחריני כתיבין ת"ו וקריין ה"א
הרביעית (ירמיה כ"ח) ב ש נ ת העשירית (ירמיה ל"ב) תרווייהו בשנה ק' ותלת
ת"ו ולא קריין כלל וסימן ארבעת כנפות (יחזקאל י"ז) ארבע קרי . עפר ב ת פ
(מיכה א') התפלשי קרי . הממותתים . המומתים ק'. והמסרה נחד שמא
זאת אומרת שתיבה זו כתובה בשני תוי"ן וצריך עיון . ובסוף קהלת איכא כת
אחריתי חילופא דלא מן י"א מלין דקריין ת"ו ולא כתבן דאית בהון חכמה אכפי.
גדולה כתיב שם ואני המאסף קשיא לי טיבא וכו' ולדידן לא קשיא לן כלל דאורח
כדחזינן הכא : (ד) המאיות . המאות קרי : (ה) השלשית מכם וכן (ו) וה
בשער סור והשלשית בשער אחר הרצים . בשלשתם ראיתי חילופים רבים ומ
אות שכתבו שהספריסיו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה ומסורת דפרשת שלח לך מסי
זיל קרי התם במסרה גדולה : (ט) שרי המאיות . המאות ק' : (י) לשרי המאיות.
קרי:(יב) ויוצא. הצד"י בחירק וחסר יו"ד על פי המסורת והם ד' כתובים כן וסימן
ואתחנן במקרא גדולה : (טו) את שרי המאיות . המאות ק' : פקדי החיל . כל פ

מלא

נר מן חד חסר ויצו יהוידע את שרי. מסורת ריש פרשת פקודי: (יח) ויתנהו
חו. בס"א כתיבת יד היה כתיב את ואחר כך הוסיפו וא"ו ונעשו ו את וכן נראה
ו וכן מצאתי בשני דפוסים ישנים ובמאריך כתיב. אמנם ברוב הספרים כתוב את
: מזבחתו. מזבחותיו ק': (יט) ויקח את שרי המאת. לית כתיב כן בענין:
(כ) בית *מלך. המלך קרי:

מקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך: (י) כל כסף הקדשים. במקצת מדוייקים
ף בחטף קמץ וגם להפרים שהיא בקמץ לכל קריאתה בחטף קמץ כמ"ש בסוף
יה: (י) בימין. מימין קרי: (יב) את הכסף המתכן. הה"א במאריך בספרים
ידי קרי. ה*פקדים. המפקדים קרי: (יד) כלי זהב וכלי כסף. שהיהם
מסורה גדולה כמכו עם ז' מטעין דסבירין בגירי: (כב) ויוזכר. בכ"ף וכרי"ש
ד מאריך: ויהוזבד. בבי"ת ובדל"ת כן כתב רד"ק ואני מצאתי שהיהם בבית
מרבעה ספרים מדוייקים כתובי יד ודפוס א' ישן וכן בד"ה כתוב זבד
בן שמעת בבי"ת ובדל"ת:

ך לא סרו וגו' החטי*. חסר אל"ף וכן בירמיה ל"ב: (ז) ועשרה
מלעיל: (יב) אשר נלחם אמציה. בדפוס ישן נכתב בגליון
ן הוא במקצת ספרים כ"י וטעות הוא בידם שזהו אחד מן ט' הכתיבים בלא
פי המסורת וסימן נמסר לקמן סימן י"ד במ"ג: (יג) וְיָרָבְעָם ישב.
כן נקוד:

עדין. יהועדן ק': (ד) ומקטרים. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך: (ו) בספר.
ים מדוייקים הסמ"ך בגלגל: תורת משה. התי"ו במאריך: לא יומתו.
ספרים יש מאריך במלת לא ולא במלת יומתו וכן חברו שבסמוך: ימות.
: (ז) בגי המלח. מלח ק' ומלת בגי במקצת ספרים מלא יו"ד ואל"ף.
ורת נמנה במספר החסרים אל"ף בקריאה וסימן נמסר במ"ג ביהושע סימן
ה סימן י"ד: יקתאל. עיין מה שכתבתי ביהושע ט"ו: (י) והשאר.
מדוייקים הוא"ו במאריך: (יב) לאהלו. לאהליו ק': (יג) ויבאו ירושלם.
: (יד) הנמצאים בית. בנביאים עם פי' הרי"א בבית וגם בדפוס אחד
במון אבל בכל שאר ספרים כתוב בית ובד"ה כתיב בבית האלהים:
. בס"א כ"י הבי"ת דגושה וכן חברו שבד"ה ובשאר ספרים שניהן רפין:
ר דברי יהואש וגו' ואשר נלחם עם אמציהו. בכל הספרים כתוב בוא"ו
הספרים כ"י היה כתוב בוא"ו ואחר כך עבר עליה קולמוס. ולפי דעתי
מה שבמלא כתוב במסורת ויתר דברי יואש דאשר נלחם וסדרא ממסרה
סבר דדין הוא ולא הוא דהכא כתיב יהואש ומסרה קתני לי' אפסוקא דלעיל
דכתיב יואש: (כג) מלך ירבעם בן יואש מלך ישראל. בס"א כ"י וגם בדפוס
יאה ובנביאים עם פי' מהרי"א כתיב בן יואש על ישראל ובספרים אחרים
כתוב מלך וכן תרגם יונתן:

ומקטרים בבמות. בספרים כ"י מאריך בוא"ו וכן ומקטרים שבסוף
ימן הזה: (ה) וישב בבית החפשית. סימן מלכים בבית החפשית ד"ה בית
וא' פסוק סימן עיניכם הראות אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש
ך אחרי בעל פעור: (י) קבל עם. במקצת ספרים הוא מלה אחת אבל
ונ נפי' ובשרשים שהן שתי מלות וכן תרגם יונתן קדם עמא. וגם בספר ישן
ליו לית ואיכון תרין מלין ולכל הכשמאות בקמץ חטוף: (יג) שלום בן יבש וגו'
מלך יהודה. בספר אחד כ"י כתוב לעזריה וכן בספר אחר נכתב בצדו
ריה וכן הוא בתרגום אבל ספרים אחרים כתוב לעזיה וכן דיקו מבח המסורת
נם הכתיבים עזיה במסרה רבתא אות ע"ן וכן כתב מהרי"א ז"ל לעזיהו הוא
עמים קורא אותו עזריה ופעמים עזיה ועיין מ"ש בד"ה א' ו': (יד) ויך
ם בן יביש. במקצת ספרים מלא יו"ד וכן דיקו ע"פ המסורת דבסוף
נמסר כל החסרים בלישנהון ולא נמנה זה עמהם: (כה) בית*מלך. המלך ק':
תגלת. בס"א כ"י כתוב תלגת ובגליון שלו ס"א תגלת ובספר א' כ"י כתוב בפנים
ן תלגת ק' ובכל שאר ספרים כ' וק' תגלת כחביריו שבענין. ובד"ה ב' כ"מ כתיב
(לה) ומקטרים. הוא"ו במאריך כמו שכתבתי למעלה: (לח) וישכב יותם
ו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד אביו. בס"א כ"י וגם בדפוס ישן השמיטו ויקבר
ותיו ואף בדפוס ישן מויניציאה ליכא בתרגום ואתקבר עם אבהתוהי
ובס"א איתנהו בפסוק ובתרגום:

ואדומים. ואדומים ק' והוא חד מן ד' מלין כתיבין רי"ש וק' דל"ת וסימן
ך במ"ג בירמיה סימן ל"א: (י) דומשק. נכתב בוא"ו עם דגש במ"ם ונחסר
מלא: (טו) ויצוהו. ויצוה ק': ואת עלת המלך. בספרים מדוייקים
עיה: (יז) ואת הכיר. את ק': (יח) מיסך. מוסך ק': המילכים.
ספרים מלרע ובמדוייקים מלעיל ונמסר עליו לית בטעם מלעיל וכ"כ רד"ק
ונמנה ג"כ בסוף מ"ג בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה:

יגל את ישראל אשורה. היו"ד בסגול וכ"כ רש"י כאן ובאיכה ב' כתב
בגירי ויש שם ט"ס שכתוב ויגל מלך בבל את ישראל אשורה וצריך למחוק
: בחלח. בספרים מדוייקים החי"ת בשוא לבדו: (יב) ויעבדו הגלולים.
ופלאו ית בטליא דומה שהיה כתוב את הגלולים ובספרים שלנו אינו ובמקצת
כתוב הגללים חסר וא"ו: (יג) כל נביאו. נביאי ק' ויש בו דרש
ע עיין ילקוט ורד"ק וכלי יקר: ושמרו מצותי חקותי. י"ם שכתוב
ני בוא"ו בתחלת המלה ושגגה הוא כי נמסר עליו ג' וסימנהון עקב אשר
רסם וגו'. אם שוב תשובון למלכים א' ט': ויעד ה'. וכן הוא בלא וא"ו
בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים קדמונים. עוד באיזה ספרים חסר וא"ו
אבל במדוייקים מלא וכן ראוי ע"פ המסורת דפ' תולדת יצחק: (טז) שנים.
(כא) וידא. וידח ק': (כג) ויגל ישראל מעל אדמתו. היו"ד בחירק וכ"כ
: ובמסורת שלנו בסוף מלכים נמסר ויגל ד' וסימן יהודה מעל אדמתו
סוף ירמיה. ויגל השארית דד"ה. ויגל אזנם למוסר (איוב ל"ו). ומאי
סו ויגל את השארית דד"ה טעותא הוא דבכולהו ספרי בסגול וצ"ל ויגל
הכא. והכי אשכחנא בסדיא במס' כ"י: (כד) ומעוא ומחמת. בכל הספרי'
עוא באל"ף ומסור עליה לית כתיב אל"ף וקשה בעיני כי בחילופי המקרא
ומערבאי בה"א ולמדינחאי באל"ף: ו*ספרוים. ומספרוים ק': ויירשו את
בין"ד שאיתן לבד ונעדרה היו"ד ש"א שפעל מהמכתב ובמסורת וירשו ד'

חסרין וסימנהון ואלה מלכי הארץ יהושע ריש סימן י"ב. ויצא גבול בני דן מהם
שם סוף סימן י"ט. ויבא מלך אשור מבבל דמלכים ויבאו וירשו אות' (ירמיה ל"ב) ואית
דמסרי ז' חסרים בלישנ'. וכן נמסר ביהושע סימן י"ט וסימן כ"א במ"ג וליכא ביניייהו
פלוגת' ובספרי' כ"י מדוייקי' וגם בדפוס קדמון היו"ד במאריך והוא נכון כחביריו:
(כח) איך ייראו את ה'. בספרי' מדוייקי' ודפוסי' ישני' בשני יודין ובמאריך: (לא) עשו
נבחז. בנביאים עם פי' הרי"א כתוב עשו את נבחז והוא טעות: והעוים עשו נבחז. כתב
רד"ק בזי"ן וי"ם כתיב בנון וטעות הוא בספרים עכ"ל. ובמק"ג בגליון כתוב
לית זי"ן רבתי ואולי זאת היתה סבת הטעות אך לא מצאתיה כן בשום נוסח
מאלפ"א בית"א רבתית ובס"א כ"י נמסר עליו לית כתיב זיי"ן ומלת רבתי איננה.
ובעל דלך אמונה במאמר א' ש' ב' כתב הפך זה וזל"ש ונכתב בנו"ן זעירא עד
שרבים חשבוה לזי"ן וכו' ע"ש, ובנסחא כ"י מאותיות קטנות נמנה בתוכם הי"ן
והעוים עשו נבחז ואין כן במסורת אחרות: אלהי*. אלהי ק': ספר*ים. ספרוים
ק': (לב) מקצותם. סקו"ף רפה:

יח (ד) וכתת נחש הנחשת. בס"א כ"י וכתת את נחש והתרגום מסייעו שתרגם
ופסיק ית חויא. ולא ראיתי כן בשאר ספרים. אדרבא יש להוכיח מהמסורת
דלא כתיב את ונשמעינים מן הדא דבמס"ה רבתי נמסר סימן י"ט פסוקים בספר
מלכים דכתיב בהו את את את ודין חד מנהון שמעת מינה דלא את זה מהכא
דאי לאו הכי הוו להו ד' את בפסוקא הדין והוה לן למימניניהו בהדי ט"ו פסוקים
דאית בהו את את את את וסימנהון במסרה רבתא: (יא) וינחם בחלח. בספרים
מדוייקים החי"ת בשוא לבדו: (יג) ובארבע עשרה שנה וגו'. חילופים רבים יש
בין פרשה זו לאותה שבישעיהו ונמנו במסורת שם: (יז) שדה כבס. כתב בעל
המסורת ג' ב' מלא וחד חסר ולא פי' איזהו החסר וגם בס"א כ"י מצאתי חסר אותו
של ישעיה סימן ל"ו ובשני ספרים כ"י זהו החסר ובמ"ג שלנו בדפוס כתוב ג' מלאים
וסותרת למה שנמסר כאן במקרא גדולה ג' חד חסר: (כב) את במתיו. במקצת
ספרים במותיו מלא וא"ו: (כה) אמר אלי עלה על הארץ הזאת. כן ראיתי בספרי
הדפוס חדשים גם ישנים וגם בס"א כ"י מדוייק כתוב על אבל בספרים אחרים
כ"י כתוב אל הארץ וכן בתרגום סק לארעא ואולם בישעיה ל"ו הביא בעל המסורת
כמה חילופים שבין פסוק דמלכים לפסוק דישעיה בזה הענין וכתב שזה על הארץ
ודישעיה אל הארץ עיין שם: (כו) ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנה. ב' כתוב ה"א
הדין ואידך ויקראו אל המלך דלעיל: (כז) הישבים על החמה. בספרים מדוייקים
חסר וא"ו: חריהם. צואתם ק' ועיין מ"ש בישעיה ל"ו: שֵׁינֵיהֶם. מימי רגליהם ק'
ומתקני הנקוד שמו כל הנקודו' של שתי המלות שבק' תחת הכתוב אע"פ
שאינה אלא מלה אחת ועיין מ"ש בזה בישעיה ל"ו בס"ד: (כט) אל ישא לכם
חזקיהו. בספרי הדפוס האחרונים מלא יו"ד אבל בספרים כ"י ודפוסים ישנים
חסר וכן מצאתי במסורת כ"י ה' ב' מנהון חסר וסימנהון אל ישא לכם חזקיהו
דמלכים ודישעיהו חסר. ודד"ה. ואויב בו. תילים פ"ט מלא. וחד ישימות עלימו
תילים נ"ה כתיב חד מלה וקריא ב' מלין: להציל אתכם מידו. הספרים שכתוב
בהם מידי הם כבני בבל אבל לבני ארץ ישראל שאנו סומכים עליהם בחילופי המקרא
כתוב מידו: כי לא יוכל להציל אתכם מידו. (הג"ה) מי יוכל לתקן את אשר
עותו הסופרים והמדפיסים מימים קדמונים וכ"ש שנתקים בנו בעונותינו לכן הנני
יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר
והנה אנחנו מגששים כעורים באפלת המחלוקת ואין אנו מצליחים את דרכינו למצא
חפצנו. בשלשת ספרים ישנים מהדפוס כתוב מידי וכן מצאתי בס"א מדוייק כ"י
מספרד ובספר אחד כ"י נכתב בפסוק מידו ונרשם מבחוץ נ"א מידי ובספר אחר
כתוב מידו בוא"ו ונקוד חירק ואין בידי להכריע כי בספרים אחרים כתוב
מידו וכן מתורגם מן ידיה. ה' יגיה חשכנו מאפל ומחשך שני עורים תראנה:
(ל) ולא תנתן את־העיר הזאת. בספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב את העיר:
(לב) וחיו ולא תמותו. במקצת ספרים תמותו מלא וא"ו אך כפי המסורת דינו
להיות חסר שלא נחשב זה עם ז' מלאים בכלל מקן: (לז) ויבא אליקים וגו'
ויגידו לו דברי רבשקה. אי משכחת נסחי דכתוב בהו לו את דברי. הם אליבא
דמדינחאי אבל למערבאי כתיב ויגידו לו דברי וכן מצאתי בספרים במדוייקים
ובאחד מהם נכתב בצדו יפה חסר את:

יט (ב) ושבנא הספר. בהרבה מדוייקים חסר וא"ו ומילתא פסיקתא נמסר
בשמואל ב' סימן ט' סופר הסופר כל הנביאים חסר בר מן ב' מלאים ולית
דין בגוויהו: (ז) הנני נתן בו רוח. דמלכים חסר דישעיה מלא: (טז) הטה
ה' אזנך ושמע. הוא"ו במאריך ובקצת ספרים הסי"ן בשוא לבדו ובמקצתם בשוא
ופתח ועיין מ"ש בפ' בלק על פסוק קום בלק ושמע ושופטים ה' על ושבה שביך:
ושמע את דברי סנחריב. בדפוס ישן כתוב את כל דברי וכן בס' א' כ"י היה
כתוב בתחלה את דברי ואחר כך הוסיף הסופר מלת כל וכן מתורגם על כל
פתגמי ואולם בכל שאר ספרים אין כאן מלת כל רק הוא בס' ישעיה כמו שנזכר
במסורת שם וכן בתרגום מדפוס ישן כתוב על פתגמי: אשר שלחו. בס"א כ"י
טעה הסופר בין שלח לשלחו ואין ספק בזה שכתוב שלחו כמו שפי' המפרשים
ובישעיה כתוב שלח וזהו ג"כ א' מהחילופים שיש בין שני הספרים: (כג) ביד
מלאכיך חרפת ו אדני. יש פסוק בין חרפת לשם להרחיק החירוף כן הוא בפסיקתא
דנביאים ובספרים מדוייקים וכן הוא חברו דישעיה: ברכב רכבי. ברב ק':
מבחור ברשיו. בחי"ת בחולם ובישעיה מבחר בפתח וסימנהון ראשי ספריהון
(פי' תמצא לקמן כ' ג') וכן במסו' מבחור ב' ומלא הדין דמלכים וחברו וכל עיר
מבחור דהאי סיפרא סימן ג': מלון קצה. קצו ק' ועיין מ"ש בישעיה סימן
ל"ז: (כד) כל יארי מצור. פליגי ספרי כ"י אם חסר הוא או מלא ועיין מ"ש
בזכריה י': (כה) עתה הביאתיה. עיין מ"ש בזה בישעיה ל"ז ובמיעוט ספרים
דין דמלכים הבי"ת בחירק והאל"ף בחולם וליכא למיסמך עליהון: ותהי לַהְשׁוֹת
גלים נצים. במקצת ספרים כן כתוב בפנים ובהין להשאות ק' וזה

מעות

טעות גמור הוא כי אותו של ישעיה כתוב לה מ א ו ת כמו שנז' בחילופים שהובאו שם וכ"כ ן' עזרא בישעיה אבל זה דמלכים כתיב וק' ל ה ש ו ת וכן נמנה במסו' לעיל סי' פ"ג עם מלין דלא מפקין אל"ף בקריאה ולית להון זוג והוא ג"כ חד מן ד' זוגים מתחלפים מן ב' קדמאה חסר אל"ף בתראה מלא אל"ף וסימנא ברים פ' תולדות יצחק וד"ה א' ז' וכן ראיתי בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים הלמ"ד פתוחה והש"א בהוא נח וכן כתב רד"ק במכלול דף קס"ו ובשרשים שרש שאה ושרש נשה ע"פ ספרים מדוייקים וכ"כ הלוית חן שער ז' פ"ה ובס"א כ"י כתוב עליו במחזורא רבא לְהַשׁוֹת וכן הביאו רד"ק בתחלה בפתח הה"א והשי"ן דגושה ופרשו . נשא . . . ולקריאה אחרת יהיה משרש שאה : (כח) ושאננך . במקצת ספרים כ"י ודפוסים קדמונים הנו"ן ראשונה בקמץ וכן חברו דישעיה והם שנים במסורת וכיון דהקולים הם יבואו שניהם בקריאה אחת וספרים אחרים שניהם בפתח כמ"ש בישעיה : (לא) קנאת ה' ***** תעשה זאת . צבאות קרי ולא כתיב והוא חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן שנמסר סימנם ברים סדר אלה הדברים וברות ומ"ש שם במסורת צבאות כי מירושלם תנא דישעיה טעות הוא וצריך להגיה דמלכים שכן הוא בכל הספרים ודישעיה צבאות כתיב וקרי ובסדר קרי ולא כתיב ופירושו מצאתי . כתוב כלשון הזה חסר צבאות מבפנים ותלה אותו מבחוץ להודיע כי שתי נקמות נקם אלהים בו תחלה ע"י עצמו ואחרי כן ע"י צבאות מלאכיו וכן הוא אומר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' : (לד) וגנותי אל העיר . בס"א כתיבת יד על העיר אכן בשאר ספרים כתוב אל וכן במסור' ירמיה ל"ב כל וגניתי על העיר בר מן חד אל העיר וסימן וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קדמאה דמלכים והתרגום שתרגם על יש לומר דפרושי קא מפרש : (לז) וְאַדְרַמֶּלֶךְ . הוא בגעיה בס' מדוייקים כ"י ובס"א כתוב עליו כ"א וְאַדְרַמֶּלֶךְ :

ושראצר *** הכהו . בניו ק' ולא כתיב ע"פ המסורת ואלו נכתב ואדרמלך ושראצר ה כ ה ו לא נודע כי בניו הכוהו בחרב לכן תלה בניו מבחוץ להודיע נקמת ה' בו לכל העולם כענין שכתוב הנני מקים עליך רעה מביתך כן מצאתי : אסרחדן . במקצת ספרים מלה חדא ומקצתן תרין מלין כמ"ש בישעיה :

כ (ג) אנה ה'. חד מן ו' כתיבין ה"א לשון בעותא ובס"א כ"י בשני טעמים כזה אָנָּה ובשאר ספרים בטעם א' לבד בנו"ן ועיין מ"ש בתילים סימן קי"ח : ובלבב שלם . ובישעיה סי' ל"ח ובלב שלם וסי' ראשי ספריהון פי' מלכים המתחיל והמלך שיש לו ה' אותיות כתוב ובלבב שהוא של ה"א אותיות ישעיה המתחיל חזון שיש לו ד' אותיות כן ובלב של ד' אותיות : (ד) העיר. חצר ק' ונדרש בבבלי דעירובין פ' שמין פסין ובירושלמי פ' חלק בענין מנשה עיין ילקוט מלכים רמז רמ"ב ובפי' רש"י ורד"ק וכלי יקר : (ה) רפא לך. בב' ספרים כ"י הפ"א בסגול וזהו גם דעת רד"ק במכלול דף קנ"ב אמנם בספרי הדפוס ובס"ם כ"י בצירי והמלה מלעיל בכל הספרים : (ו) והספתי . זהו א' מן ב' מלרע על פי המסורת וחברו והוספתי על כל תהלתך (תילים ע"א) ושניהם דקבלת (א' ע"ז י"ב ס') מלעיל (כי הם וא"ו התבור) ובמסורת חסיב להו ומה שכתוב כאן במסורת שבמקרא גדולה ב' בתראי מלעיל טעות מפורש הוא ור"ל ב' בתראי מלרע וכן מצאתי במסרות כ"י ובספר תילים נמסר יפה והדין חסר וא"ו בתר ה"א ותלתא אחריני מלאים . ועיין עוד מ"ש בתילים ע"א : (יג) וישמע עליהם חזקיהו . במקרא דפוס ישן מויניציאה נכתב בגליון וישמח וכן בתרגום שלה ו ח ד י עליהון חזקיה וזהו טעות גדול שכל הספרים ומסרותיהם מסכימים שזה דמלכים וישמע ודישעיה וישמח וא' פסוק סימן ממעה ותשמח ציון וזהו ג"כ א' מן הטעמים במסורת דסמיך על לשון שמיעה ותרגומו וקביל מנהון חזקיהו : וישמע עליהם חזקיהו . (הנ"ל) בס"א ישן מטולימולא כתוב אליהם וכ"כ החכם לונזאנו שכן מצא בספרים כ"י ואיני שומע אליהם לבטל ספרים האחרים שהמסורה אומרת כל לשון שמיעה אל בר מן י"ב על וזה א' מהם וכ"כ רד"ק וישמע עליהם כמו אליהם וכן מצאתי מסרה כ"י שאומרת בפ' סימן מלכים וישמע עליהם חזקיהו . ישעיה וישמח עליהם חזקיהו : נכתה . נכתו ק' : ואת בית כליו . בס"א כ"י ואת כל בית וכן הוא בנביאים עם פי' הרי"א ובדפוס ישן יש הערה מחילוף אכן בכל שאר ספרים אין בהם מלת כל רק הוא בס' ישעיהו : (יד) ויבא ישעיהו הנביא אל המלך חזקיהו . בס"א נכתב בגלדו י"ם שכתוב ישעיה : (יח) יקח* יקחו ק' :

כא (ג) ויקם מזבחות לבעל . במלה זו וחברותיה שבסמוך רבו החלופים בספרים הם הם חסרים וא"ו או מלאים והעיקר כמו שמצאתי בס"ם כ"י שזה ויבן ובנה מ ז ב ח ת שבסמוך חסרים ועל אלו נמסר ב' חסרים ובענין וכל אורייתא כוותיה חסר . והכי איתמר בהדיא במסרא רבתא אבל ו י ב ן מ ז ב ח ו ת שבפסוק לאחריו ראוי להיות מלא : (ו) ועונן . יש ספרים שחסר וא"ו אחר עי"ן : לעשות הרע בעיני ה' להכעיס . ובדפוס ישן מויניציאה כתוב ל ה כ ע י ס ו וכן הוא בקונקורדאנציאה אך בשאר ספרים כתוב להכעים בלא וא"ו ומה שמתורגם לארגזא קדמוהי כן דרך התרגום בכל מלת ל ה כ ע י ס מפני כבוד המקום ברוך הוא : (ח) להניד רגל ישראל . ראיתי מי שמסתפק אם כתוב א ת רגל וכן נראה מהתרגום ואין ספק מוציא מידי ודאי כל הספרים הכתובים בלא מלת את : (יא) התעבות האלה . חד מן ט' כתיבין כן חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה כמו שנמסר בהאי הפרא ריש סימן ט"ז ובסוף סדר אחרי מות : (יג) משמיו . ממעה ק' ונראה שכן צריך להיות בחילופי המקרא אליבא דמערבאי : (טו) ויהיו מכעיסים . במקצת ספרים כ"י מלא יו"ד גם אחר העי"ן וכן נכון לפי המסורת דרים שמואל : (יז) הלא הם כתובים . דספרים חדשים מהדפוס מלא וא"ו והוא טעות כי אין זה מן י"ז מלאים שנמנו במסורת בסוף ספר ראשון ממלכים וכן בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר : (יט) ישבה . היו"ד בקמץ חטוף במדוייקים כ"י ודפוסים ראשונים ובדפוסים חדשים היו"ד במאריך והוטעים הם : (כא) הגלולים.

י"ם שכתוב ה נ ל ל י ם : (כה) ויתר דברי אמון וגו' ה ל א הם כתובים . ב[...] חסר וא"ו וכן נכון מהטעם שכתבתי למעלה :

כב (א) מבצקת . הבי"ת בקמ"ץ חטוף והקו"ף בפתח ובהרבה ספרים בקמ"ץ : (ה) ויתנה . ו[...] בבית . בית קרי : לחזק בדק הבית . ברוב ספרי הדפוס כתוב לחזק את בדק וכן ת"י [...] בידקא וברוב הספרים כ"י שלפני ליכא מלת את וגם בדפוס ישן ומאיר נתיב שרש חזק ו[...] (ח) ויאמר חלקיהו הכהן הגדול . הראשון שבפ' חלקיהו הוא"ו והשני חלקיה בלא וא"ו וכן [...] במסורת ד"ה ב' ל"ג שבמ"ג וכן נמצאו ברובן של מדוייקים : (יב) ויצו המלך את חלקיה הכהן [...] בן שפן . בכל הספרים כתוב ח ל ק י ה בלא וא"ו . ולמטה בפ' הסמוכה כתוב ויצו המלך [...] הוא"ו . ובמ"ג חלקיהו הכהן ה' וסימן עלה אל חלקיהו . ויאמר חלקיהו הכהן . ויצו המלך את [...] הכהן . ויצו המלך תנינא דקיפרא ע"כ . והאי קרא דמביא מסורתא דלעיל בהמציעתא ויצו [...] על ההוא דכתיב בד"ה ב' ל"ד איתמר וקראי אחריני כולהון כתיבין בפנינא דהכא אבל ויצ[...] קדמאה דהאי סיפרא כתוב חלקיה בלא וא"ו כדכתבינן לעיל : (יד) הרחב . במקצת בפי[...] אבל ברוב מדוייקים בסמ"ך וכן כתב רד"ק : במשנה . בדפוסים חדשים הנו"ן בציר[...] בסגול וכן בכ"י בסגול ; (כ) הנני אסִפך . עיין מ"ש בשמואל א' ט"ו ובהרבה ספרי[...] שום מאריך :

כג (ג) ואת עדותיו . בהגעת הוא"ו רד"ק ובמסורת ע ד ו ת י ו ה' מפקין וא"ו בליבנא [...] ושמרת את משמרת . וישמרו את חקיו . ויעמד המלך על העמוד דמלכים . וחברו ד[...] אשר קטרתם כן מצאתי במסרות כ"י ובמסו' שבדפוס במלכים א' ב' גם זו לעמת ז ו ע ד ת י ו [...] וסימן בסדר ואתחנן ותילים סימן נ"ט והם המה כנגד המה : (י) בני בני . בן קרי : (יא) [...] ברי"ש וקנסוא בתרגום ירושלמי ובגמרא דילן ומד"ר כמו בפירש הערוך ערך פרוור : (יב) ואת [...] אשר על הגג . הוא"ו בגעיה בס"ס : (יג) ואת הבמות אשר על פני . הוא"ו בגעיה בס"ס : לה[...] בהזפרק כמה בהמה כתוב בספרי הגמרא להר המ ש ח ה וטעות הוא מהמדפיסים וכן [...] כתוב להר המשחית ופי' המפרשים שהוא הר המשחה' הנקרא גם כן הר הזיתים והנכון שכתוב בל[...] נגנאי מפני בנין ע"א שבנו בו : שקץ צידנים . בספרים מדוייקים מלא ב' יודי"ן וכן נכון ע[...] דשופטי' י"ח כמ"ש שם : (כד) חלקיהו הכהן בית ה' . בכל הספרי' כתוב בי ת לא ב ב י ת : (כ[...] בכ"ף וכן במסו' כ ר א ת ו לית חסר וא' מלא . כי אין הנער (ברא' מד לא) : (ל) ויבא[...] בס"ם חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן הוא במקצת דפוסים ישנים ועיין מה שאני עתיד לכתוב בי[...] כ"ו בס"ד : (לג) במלך . ממלך קרי : (לו) זבידה . זבודה קרי הוא"ו עם דגש בדל"ת

כד (ו) בעת ההיא עלה . עלו קרי : (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל . בדפוס י[...] מלך וטעות הוא כי בכל שאר ספרי הדפוס וגם בכ"י כתיב על מלך אמנם בספר כ"י [...] בגליון ל מ ל ך ע"פ המסורת ומנה כ"ט למלך בקריאה וזה מכללם אך במ"ג שלנו בדפוס ל[...] עמהם והמסרה כ"י השמיטה להיות למלך על ישראל דד"ה סימן כ"א ונסחא דדפוסא ספי כ[...] סמכינן דבמסכתא אחריתי איתמסר ט' על מלך ודין חד מיניהו ועיין לקמן בשילהי סיפרא : ([...] השרים . הוא"ו בגעיה בס"ס : עשרה . עשרת קרי : (טו) אולי . אילי קרי : (יח) חמיט[...] קרי : (כ) עד השלכו . בספרים מטעים הה"א בפתח ואין לחוש עליהם שכן במסורה ב' א'[...] מלא זהו שחסר וחברו דסוף ירמיה מלא ושניהם בחירק :

כה (א) ויהי בשנת התשיעית . במ"ג כתוב ב ש נ ת ומסור עליה בשנה כתיב למדנחאי וכ[...] כ"י נכתב כן בגלדם ובחילופי דידן ליתיה ומ"ת כבר איכפילא הרי"א נסחא דהמער[...] ובנסחא עתיקא כ"י בשנת כתיב ב ש נ ה קרי ולפום מאי דחזי לי לאו דסמכא היא דלא [...] ליה לבטל המסורת למיתכבי' בכדי ז' מלין דכתיבין תי"ו ולא קריין כמ"ש לעיל ה[...] פניינא דמלכים סימן י"א והיכא נוכחא אחרינא דכתיב בשנה וקרי בשנת וליכא למב[...] דא"כ ה"ל למימנים עם י"א מלין דקריין תי"ו ולא כתבן ואינון כתיבין ברים שופטים ו[...] וכיון דאיתבטילו כולהו נסחי דאמרן אית לן למימר על כרחין דנסחא דילן עדיפא ט[...] נעדי מינה : (ג) ולא היה לחם . בס"א כ"י היה מלרע ובספרים אחרים שלפני מלע[...] מבקל פָּעַל מנה ולא היה לחם לעם הארץ דירמיה עם דומיה אחרים בהו מלרע [...] וכתב אח"כ ודמלכים פליגין עליה וכן כתב המכלול יופי יש הומרים שהוא מל[...] יש אומרים שהוא מלרע שלא כמנהג ועיין במסרה גדולה אות הה"א ות"ב במלכים א' י"ז : ([...] חיל כשדים אחר המלך : כן כתיב לא אחרי : בערבות ירחו . הרי"ש בצירי והסר יו[...] ספרים הוסיפו יו"ד . ולפי מה שכתוב כאן במסורת חסר דכלא הייל וכל אורייתא דכו[...] כתב הרמ"ה ז"ל גבי מעבר לירדן י ר ח ו פ' חקת חסר יו"ד קדים לתי"ת וכל אורייתא [...] (ו) וידברו אתו משפט . ובירמיה (נ"ב ט"ו) וידבר אתו משפטים : (ז) ויאסרהו . [...] וַיַּאַסְרֵהוּ הרי"ש בשלש נקודות ומבקלו כגדו וַיְבִיאֵהוּ בָּבֶל ושני טעיות כן ב[...] להברו טעות ראבון מבולר ממה שנמסר במסורת ו[...] ג' בקריאה וסימן וַיַּאַסְרֵהוּ בכנים עבתים חדשים (שופטים ט"ו) וינקרו את עיניו (שם סי' ט"ז) וילכדו את מנב' במוחי' דד"ס (ב' ל"ג) למדנו מכאן שזה כתוב ו[...] בצירי וכיון שכל"ל ג"כ ו י ב א ה ו בצירי כמ"ש בסוף ירמי' ובמ"ב כאן בספרים כ"י מדוי' ישנים לא בשלש נקודות כמו שהוא בדפוסים הדבים ומי שלא יתפיים בזה יעיין במסורת [...] סי' כ"ד שנמסר ז' וַיְבִיאֵהוּ ואין זה מתמיינס וכן תרגם יונתן ו א ס ר י ה ו א ו ב י ל [...] במאיר נתיב ובפי' רלב"ג : (ז) בנחשתים . הנו"ן בלא דגש והבי"ת במאריך כמ[...] ט"ז וכן הוא במדוייקים : ויביאהו בבל . בתרתי דפוסי כתוב ב ב ל ה ואינהו אטעו אנכ[...] דאשכחו במ"ר סימנא מן עברים ותשע בבלה וחד מינייהו ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו [...] הוא ולא היא דההם בסוף ירמיה קיימא ואזלא : (ח) ובחדש בחמישי וגו' למלך נבכדנאצר [...] כתיב כחבירו בענין : (י) אשר רב טבחים . בספר אחד כ"י כתוב אשר את רב ונכ[...] מויניציאה יש הערה מזה בחילוף ואין כן בשאר הספרים : (יא) ואת יתר העם הנשאר [...] יתר הֶהָמוֹן . ובסוף ירמיה הוא אומר י ת ר הָאָמוֹן וסימן לא נגה זרע . ובמלכי[...] הארץ . ובירמיה ו מ ד ל ו ת הארץ וסימן עניותא בתר עניותא הזלא פ[...] במדבר מעגיו' התרבן נכתב ומדלות לשון רבי' . ובמלכי' הה' עבירי' נכתב ומדלת לשון יחיד : ([...] וליגבים ק' ובמקצת ספרים כתיב ו ל י ג ב י ם ואין הפרש בין ק' לכתיב ובאחד מהם נכתב [...] כתוב למדנחאי וליגבים קרי וכחילופים שלנו שבין מערבאי למדינחאי לא נזכר מ[...] שכתבתי בתחלה הוא דעת רד"ק שכתב זה לשונו וכתוב וליגבים בלא יו"ד פ"א בפעל ([...] המכנות . הוא"ו בגעיה בס"ם : (יד) המזמרות . הה"א המוכה במאריך והמ"ם רפה וב[...] הה"א בלא מאריך והמ"ם דגושה : (יז) וכתרת עליו וגו' . בספרים מדוייקים חסר וא"ו [...] וכן שניס אחרים בפ' : בלא אמה . אמות ק' ובמלכים א' ז' כתוב חמש אמות . עיין ש[...] וכלי יקר : (יח) שמרי הסף . הסמ"ך בפתח במדוייקים ועיין מה שכתבתי בשופטים כ[...] (יט) אשר הוא פקיד . ב' פסוקים מטעים וסימן אשר הוא פקיד דסוף מלכים . ירמיה [...] פקיד . וא' פסוק הי' הוא היה גבר ליד . מלכים ואת ה ס פ ר ש ר ה צ ב א . ירמיה [...] שַׂר הַצָּבָא . וחד פסוק הי' וזה פרשגן הנשתון עד כאן לשון המסורת . פי' בנאותו [...] לעזרא הכהן ה ס פ ר ס פ ר דברי וגו' (עזרא ז') : וחמשה אנשים . חלוף . מלכים וחמ[...] ירמיה ובשבעה אנשים . וכן צריך לגרוס במדבר רבה פרשת י"א והכי איתא בירושלמי [...] דסנהדרין סי' ד' עיין כלי יקר : מלכים מבית הגלה . ירמיה מבית הגלות : מלכים מעל כ[...] ירמיה מתעל לכהא המלכים : (כ) על מלך בבל רבלתה : זהו א' מן ט"ו ע ל דסמיך למלת [...] במקרא גדולה יחזקאל כ"ח ודניאל י"א ובנביאים עם פירוש הרי"א כתוב אל מלך ואיתא [...] בנביא : (כא) ויגל יהודה . היו"ד נחירק על פי המסורת וכמ"ש במלכים ב' י"ז וכן [...] שם אע"פ שלא כתב כן הרי"ב פרשת שמות על פסוק וייטב אלהים ובאיכה על פסוק ויגל [...] (כג) אל גדליהו המצפה . בספר א' כ"י ה מ צ פ ת ה ובמה נתחלף לו בין זה דמלכים ו[...] ירמיה בסימן מ' ובמקרא גדולה כתוב על זה בס' מוגה . וכלשון הזה מצאתי בספר כ"י [...] ראוי להיות המצפה ולא המצפתה עוד יש ראיה ממסרה הגדולה במערכת מ' [...] המצפתה ולא נמנה זה בתוכה . והוי יודע שמסרה זו צריכה תיקון מתחרון יוכל להס[...] בירמיה סי' הנ"ל יש עוד ב' המצפתה ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה והסימן נ"ל [...] וכן על כל אחד מהם נמסר ה' : (כט) ושנא . באל"ף (ודירמיה) בה"א מסורת תילים י[...] דף ק"י קע"ד ובשרשים שרש שנה : ואכל לחם . ואכל מלרע שלא כמנהגו [...] מבקל פָּעַל וכן חברו דירמיה : (ל) כל ימי חיו . היו"ד אחת בלבד והוא חד מן ד' [...] פי' המסורת אבל כל ימי חייו שבפסוק הקודם בשני יודי"ן כי לא בא במנין הזה [...] מצאתי במקצת ספרים ובמקצת שניהם מלאים והמסורת חולקת עליהם : ה' יקיים [...] בכתוב יחיינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו ונדעה ונרדפה לדעת את ה' [...] מוצאו וגו' :

*) עיין מסר' ריש (ויקרא) ובפירוש הרב מנ"ש שם שלפי גודל בקיאתו לא עיין כאן (ובפוס[...]

נשלם נביאים ראשונים . בעזרת אלהי קדם שוכן מעונים :

ב׳ אתין דכתיב וי״ד בריש תיבותא וקרי׳ ו׳ וסימנהון יבאו כי הם ומקניהם יעלו . יחנני ויאמר בעוד הילד חי . ופצחו רנו שמים
יהו . יחדל הלא מעט ימי יחדל . ישית ב׳ בפסוק . יבא צדיק הראשון בריבו . ישאל מחרף עצל לא יחרש . ירם וגשא ההמון ירם לבבו . ירמות ומבני

הנה אנכי שולח לכם את

חד מן אחד עשר מלין דכתיבין בי״ת וקרינן כ״ף וס׳מנהון בשמעכם
דשמואל . ויבו ויבא אל מחנה ישראל . יבלו קדמא יבלו בטוב ימיהם . באמרם ויהי

אָדָ֣ם

יום יי הגדול והנורא שמע

בעלות ולא אבו האנשים לשמע לו . בהם ויאמרו למלאכים הבאים . בשמעו
זבי עתליה . והלופיהון ג׳ כתיבן כ׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ במלכן ואת העם אשר בה הוציא .

יחיה כה אמר ה׳ היושב בעיר . יחיה היושב בעיר הזאת . ישבי רדי מכבוד ישבי בצמא . ילבשו בבאם הכהנים ולא יצאו . יהיה
ושאג שאגה לו כלביא . ושפטוהו על ריב המה יעמדו . ועשו את הכבש ואת המנחה . ורב ובניו ורב המשא עליו . ודכה ישח ונפל בעצמיו . וצפן לישר

א רבתי בקריאה וסי׳ א׳ אדם שת אנוש . ב׳ בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ . ג׳ והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן . ד׳ שמע ישראל ה׳ אלהינו
ה׳ הלה׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם . ו׳ דגהון וכל הולך על ארבע . ז׳ זכרו תורת משה עבדי . ח׳ חור כרפס ותכלת . ט׳ טוב שם משמן טוב ויום המות . י׳
נא כח ארני . כ׳ וכנה אשר נטעה ימינך . ל׳ וישלכם אל ארץ אח־ת כיום הזה . מ׳ משלי שלמה בן דוד מלך . נ׳ ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב . ס׳ סוף

פירוש לדברי הימים לרבי דוד בן יוסף קמחי ז״ל .

בן קמחי ז״ל זה הספר ספר דברי הימים מכתבי הקודש ובכללם נכתב לפי שיש בו ספור דברי הימים למלכי יהודה והתחיל לספר היחס מאדם עד נח דרך קצרה ומנח עד אברהם ומאברהם עד דוד כי הוא העיקר לפיכך הניח לספר יחס בני ישראל כולם אל יהודה עד בואו אל דוד ואחר כן ספר מיחס שאר השבטים להודיע מספרם בימי דוד וכל מה שהזכיר בגתים מות לספר יחוס העולם על סדר כמו שנכתב בספר בראשית ובשאר היחסים כולם הולך ומקצר וספר גם כן מלכי אדום לפי שמלכו מהם לפני מלך מלך בבני ישראל שמנה מלכים אחד עשר וכל מלכיהם לא היו מלך בן מלך אלא שהיו מולכים עליהם מלכים ממקומות אחרים לפי התגברות אנשי המקומות ההם עליהם ומלכות בית דוד מלך בן מלך וכלל מה שקדמה עמדה לפני מלך ישראל הראשון והוא דוד כמו שאמר ויהי אדום עבדים לדוד כי אף על פי שמלך שאול בישראל תחילה לא היה עיקר המלכות ולא מלך כי אם שנתים ואע״פ כן כבס ולא יכלו לעמוד מפניו ודוד הכניעם . ומלכות בית דוד הוא העיקר בקבלה ובנבואה מיעקב אבינו וממשה רבינו עליו השלום . כי יעקב אמר לא יסור שבט מיהודה . ומשה אמר ל יהודה . ואמרו רבותינו ז״ל כי זה הספר כתב עזרא ובאמת קודם עזרא נכתבו דברי הימים למלכי יהודה כמו שאמר בספר מלכים אלא שלא הגר עדין לכתבי הקדש אלא שהיה נכתב דברי הימים למלכי יהודה . וכן דברי הימים למלכי ישראל היו נכתבין בספר אלא שאותו ספר לא חבר אל כתבי הקודש לפי שלא עמדה מלכות ישראל . ולעתיד ג״כ מלכות בית דוד תקום הנבואה ונשיא אחד יהיה לעולם . ואמר ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות . אבל ספר דברי הימים למלכי יהודה חבר אל כתבי הקדש כמשפט לספר בו דברי מלכי יהודה עלותם מהגלות וממלכות בית דוד היה נשיא עליהם זרובבל בן שאלתיאל בן בנו של יהויכין . וכן יתם בזה הספר עזרא המלכות עד זרובבל . ותבר עזרא זה הספר בכתבי הקדש על ידי ומלאכי הנביאים האחרונים וחברו עם הכתובים ולא עם הנביאים לפי שהוא ספור דברי הימים אע״פ שיש בכללם קצת נבואות אחר שעיקרו נכתב לספר דברי הימים והיחסים נכתב וככלל ס כמו ספר רות שנכתב לספר יחס דוד ונכתב עם הכתובים ג״כ . ויש בספר הזה דברים כתומים מאד ודברים חלוקים עם דברי שמואל ומלכים . ולפי שהספר הזה הוא ספור דברי הימים ללמדו ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהשתדלו בפירושו אלא שמצאתי סנה בנרבונ״א פירושים בזה הספר לא ידעתי שמות מחבריהם וראיתי כי הולכים דרך הדרש ברוב . ושאל מני משכיל אחד מגירונא מתלמידי אדוני אבי לפרשו וראיתי לתת את שאלתו . ולא כתבתי פסוק אחר פסוק אלא פסוקים שצריכין פירוש וזה התלי בעזרת המלמד לאדם דעת :

א אָדָ֥ם שֵׁ֖ת אֱנֽוֹשׁ׃ ב קֵינָ֥ן מַהֲלַלְאֵ֖ל יָֽרֶד׃ ג חֲנ֥וֹךְ מְתוּשֶׁ֖לַח לָֽמֶךְ׃ ד נֹ֥חַ שֵׁ֖ם חָ֥ם וָיָֽפֶת׃ ה בְּנֵ֣י יֶ֔פֶת גֹּ֣מֶר וּמָג֔וֹג

עיין בערך בן במסר׳ רבתא

רש״י

אדם שת אנוש . עזרא כתב ספר היחס הזה על ידי חגי זכריה ומלאכי כתוך י״ח שנה שמלאותו זמן שבא לירושלים זרובבל ויהושע הכהן בומי

רד״ק

(א) אדם שת אנוש. זה הוא מספר התולדה זה אחר זה . וכן קינן. מהללאל. ירד. חנוך . מתושלח . למך. נח . שם . אבל שם וחם ויפת . הוא כמו

מצודת דוד

א אדם שת אנוש . כאלו אמר הראשון אדם יולד והוא הוליד את שת ושת את אנוש וכן עד נח ולא ראה להזכיר שאר התולדות על כי כולם ספו תמו במי המבול ולא נשאר מהם זרע ע״פ האדמה: (ד) נח שם. כאלו אמר נח הוליד את שם ואת וכו׳ : (ה) בני יפת. לפי שעיקר הספור הוא בעבור אברהם וזרע

דבר הכל נשמע את האלהים . ע' שמע ישראל . פ' באדין מלכא בשפרפרא פ' בתראת . צ' צופיו עורים כלם לא ידעו . ק' גם צפור מצאה בית ודרור קן לה .
תשתחוה לאל אחר . ש' שיר השירים אשר לשלמה . ת' תמים תהיה עם :

וּמָדַי וְיָוָן וְתוּבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ ו וּבְנֵי גֹּמֶר מ"ם ר"פ
אַשְׁכְּנַז וְדִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ ז וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה ל' אורי' וריפת ב' . ג'
וְתַרְשִׁישָׁה כִּתִּים וְרוֹדָנִים׃ ח בְּנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם ל' ומ"ל אורי' ודודנים
פּוּט וּכְנָעַן׃ ט וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּא ל'
וְרַעְמָא וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָא שְׁבָא וּדְדָן׃ י וְכוּשׁ ל' כתיב א' ל' כתיב א'
יָלַד אֶת־נִמְרוֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבּוֹר בָּאָרֶץ׃ סימן ל' ומ"ל
יא וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִיִּים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־ יתיר יו"ד
לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ יב וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־ ג'
כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים ב' וחסר
וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃
יג וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידוֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃ יד וְאֶת־ ד' מ"ל
הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֵת הַגִּרְגָּשִׁי׃ טו וְאֶת־הַחִוִּי ד'

ב' . ב' וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי׃ טז וְאֶת־הָאַרְוָדִי
ס' בטעמ' במנין הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי׃ יז בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְ
ב' יון וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם וְעוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָ
יח וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־
ב' וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃ יט וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִ
הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם
ב' יָקְטָן׃ כ וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף
ד' חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח׃ כא וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָ
דִּקְלָה׃ כב וְאֶת־עֵיבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־
כג וְאֶת־אוֹפִיר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּ
ל' בְּנֵי יָקְטָן׃ כד שֵׁם אַרְפַּכְשַׁד שָׁלַח׃ כה
ב' ר"פ יפג באדן פֶּלֶג רְעוּ׃ כו שְׂרוּג נָחוֹר תָּרַח׃ כז אַבְרָ

רדק

כמו ראובן . שמעון . לוי . יהודה : (ה) בני יפת. החל מיפת כמו שנכתב בתורה והוא הקטון כי בכל מקום מזכירם שם וחם ויפת דומה כי כן היה תולדותם . ומה שאמר אחי יפת הגדול אינו אומר גדול בשני' אלא גדול במעלה. וכן נראה ביחסו שם אליו . והטעם שהחל להזכיר התולדות מהקטון לפי שעיקר הספור אינו אלא על אברהם שהוא מזרע שם וכו יאריך סיפור היחסים . לפיכך זכר תולדות שם באחרונה והקדים יפת להם כי היה גדול ונכבד ממנו ואם הוא קטון בשנים : (ו)ובני גמר . דיפת בדל"ת . ובספר בראשית הוא ברי"ש : (ז)ובני יון . והניח מגוג ומדי ותבל ומשך ותירס . וכן בספר בראשית כדי לקצר כי אין יחסם בא לעיקר ואולי גמר ויון היו ראשי המשפחות היוצאות מיפת : ורודנים. כתוב ברי"ש ראשונה . ובספר בראשית כתוב בשני דלתין ודדנים ולפי שהדל"ת והרי"ש קרובים בכתבן והרואים בספרי היחסים הנכתבים בימים הקדמוני' יש שהיו קוראים בדל"ת ויש שהיו קוראים ברי"ש ונשארו השמות לפני בני אדם בדל"ת וברי"ש לפיכך נכתב בספר בראשית באחת מהקריאות ונכתב בספר הזה באחרת להודיע כי הכל שם אחד ואם זה קורא בדלי"ת וזה קורא בריש . וכן רבלתה ברי"ש ודבלתה בדל"ת . וכן רעואל ברי"ש ודעואל בדלי"ת. וכן תשתנה הקריאה בוי"ו וביו"ד לפי שהם קרובים בכתיבתן וכן תשתנה בנחות האל"ף ובה"א בתכלית המלה . כמו בסבתא וסבתכא כי הא ל"ף והה"א אחיות אותיות הנשימה ומי שירצה לכתוב אל"ף יכתוב ולכתוב ה"א יכתוב וזה השימוש באותיות אהו"י הוא ג"כ בפעלים ובשמות ובמלים כמו שבארנו בחלק הדקדוק אשר חברנו באר היטב . ואע"פ שיש בשינוי אותיות השמות האלה דרשות לא ראיתי לכתבם למען לא תאריך המלאכה עלי והעיקר הוא מה שפירשתי : (יג) וכנען ילד . ראיתי לאחד מהמפרשים שכתב כי בני כנען אחד עשר ועמו הם שנים עשר הוא שאמר הכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל . גבולות כנען ובניו שהם למספר בני ישראל : (יז) בני שם. הזכיר בני הבנים בסדר הבנים לקצר כי עוץ וחול וגתר ומשך היו בני ארם . ובספר בראשית ומש וקרובים הם בלשון וכזה וכזה היה נקרא : (כ) ויקטן ילד את חצרמות. מלה אחת: (כד) שם ארפכשד. עתה קצר חשבון היחס משם עד אברהם איש אחר איש : (כז) אברם הוא אברהם . הזכיר אברם

רשי

בימי כורש הראשון עד שבא כורש בן אסתר והכל משום יחס דוד והלוים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד על מעמדם למשמרותם . לפיכך יחסם מאדם ועד אברהם ולפי שהוצרך ליחם אב הזכיר גם שאר העכומ"ז בניו ובני בניו ומשום בניו צריך ליחם שאר כנען להודיע היאך ירש אברהם את ארצם ומאחר שהוצרך להזכיר וליח כנען הזכיר על גבם (תולדות) שאר עכומ"ז ומזכירם מעט מעט ומש שהגיע לעיקר כדמפרש בבראשית רבה משל לאדם שהיה עובר ממקום ונפלה לו מרגליות ועמד האדם וכבר בכברה העפר עד שמצא מרגליות הקב"ה מה לי ליחס שם וארפכשד וכו' ותרח אלא למצוא לאברהם ו לבנו נאמן (לפניך) ומפני כבודו של יצחק יחס בני עשו וישמעאל ו ומשליכן מעט מעט ומניחן ובני שעיר החורי מזכיר על כי בני עשו י ליחם תמנע שנעשית פילגש לבני אברהם להודיע שבחו של אברהם ש נשיאים ואלופים ורצתה להיות פילגש לזרע אברהם דכתיב ואחות ל (בראשית ל"ו) וכתיב ותמנע היתה פילגש (שם) אלא לפי שאמרה אם ל להנשא לו לאשה אהיה לו פילגש ועוד לכן יחס בני שעיר שהם היו ומלכים והר שעיר של שעיר היה ובאהבת יצחק נתנה הקב"ה ל ובני עשו יירשום וישבו תחתם (דברי' ב') ולהודיע קיום דברי הקב" ליצחק להרבות זרעו ולהשליטו בכל ובשביל כבודו של יצחק כתב כמ המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגומר (לקמן א') : אדם שת אנוש כמו בני אדם שת ובני שת אנוש ולפי שאינו עיקר היחס מקצרן ו הזכיר קין והבל לפי שלא העמידו תולדות אבל משת יצאו תולדות נ ומאברהם עד דוד : (ד) נח שם חם . והיה לו לחשוב בנו שם מ מרגלית אברהם וכו' עד דוד ומשליך הטפל ומקצר היחס שלו ותופ וכן דרך כל היחס הזה דדברי הימים וכן בסמוך בני אברהם יצחק אלה תולדותם בכור ישמעאל נביות וכו' ויולד אברהם את יצחק בני וישראל בני עשו אליפז שמזכיר תחלה ליחס הטפל ואח"כ העיקר : ודיפת (בדלי"ת) ובחומש כתיב (בראשית יז) וריפת שמתחלה היו רפ מתגברים על ישראל ולסוף נתמלאו דופי וריעוע : (ז) ובני יון אלי

שלא הזכיר מגוג ומדי לפי שלא יצאו מהם ראשי עובדי כוכבים אלא היחס אבל בני מגוג ובני מדי לא הזכיר לפי שלא יצאו מהם ראשי עובדי כוכבים אלא כל עובדי כוכב
על שם כתים ודודנים : ורודנים . ולהלן (שם) הוא אומר ודודנים כשישראל חוטאים הם באים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומרים בני דוג
בתחילה היו נראין כאוהבים בשעת הנאתן לבסוף רודים בהם : (י) הוא החל להיות גבור בארץ . הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ : (יא) ומצריי
לודים. בב"ר א"ר אבא בר כהנא כל מוגינגא של מצרים אינה אלא בים א"ר יהושע בן קרחה בד"ה לודים לודיים כתיב בשני יודין לומר לך לודיים לודי ים עני
ים להבים להבי ים נפתוחים נפתוחי ים: (יב) פתרוסים. פתרוסי ים כסלוחים כסלוחי ים פלשתים פלשתי ים כפתורים כפתורי ים לפיכך כתוב בשני יודי"ן לדרוג
(יג) וכנען ילד וגו'. י"א הם וכנען עמהם הרי י"ב והיינו דכתיב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב)כלומר גבולות עמים העמיד כנגד שבטי יש
הם י"ב כנגד שבטי ישראל הציב גבולות עמים דוגמת אשר הנכת לבדנה (ראשית כ"א) : (יט) כי בימיו נפלגה הארץ : נתחלקו ונתמעטו ימיהם של בריות
היו בני אדם חיים ט' מאות שנה ויותר ונחלו בימי ארפכשד ואילך לד' מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחלו למאתים מאותן ד' מאות : (כג) כל אלה ב
שהיו מקטין עסקיו.נביא גדול היה עבר אבל שמות אחרים לא נתנו לידרש כי לא ע"פ נביא נתן להם שמות: (כד) שם ארפכשד שלח. למעלה מנה בניו של
התחיל שוב פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל לאדם שנפלה לו מרגלית כו' כדלעיל : (כז) אברם הוא אברה

מצודת ציון

א (ו) ודיפת . ובתורה כתיב וריפת ברי"ש ובשתי השמות היה נקרא והוא כלל גדול בכל שינוי השמות ולא הזכיר כל חלוף השמות כי רבו מאד : (יט) נפלגה . ענין חלוקה והפרדה וכן

מצודת דוד

ישראל הבאים משם ויאריך בהם הספור לזה הניח מלהזכיר את בני שם עד
אבל בני יפת ובני חם הספור בהם מעט לזה הקדימם בראשונה ופסק מהם)
נמרוד . לפי שהיה החשוב מכל בני כוש לזה חשבו לעצמו ולא עם יתר ב :
בהל ... עד ימיו היו כל בני אדם שוים ולא התגבר מי מהם למשול על חברו ונמרוד התחיל להתגבר ולמשול

בן חור . אלה ראשי אבות . אלה ראשי האבות . אלה עשה בניהו בן יהוידע . אלה מבני גד ראשי . אלה הם אשר עברו . ומן דוד זקן עד רישא דסיפרא דכו' ר"פ אלה במ"ד
וסימ' ואלה אשר הופד שלמה . ואלה שרי הנצבים . ואלה פקדתם לבית אבותיהם . ואלה המתקשרים תנינא דסיפרא . וכל עזרא דכו' ר"פ ואלה במ"ד אלה וסימ' אלה

יהם׃ כח בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל׃
לֶה תֹּלְדוֹתָם בְּכוֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר ג'
בְאֵל וּמִבְשָׂם׃ ל מִשְׁמָע וְדוּמָה מַשָּׂא חֲדַד ל' . ג'
מָא׃ לא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה אֵלֶּה הֵם בְּנֵי ב' וח' ויטור . ג'
מָעֵאל׃ לב וּבְנֵי קְטוּרָה פִּילֶגֶשׁ אַבְרָהָם יָלְדָה ל'
זִמְרָן וְיָקְשָׁן וּמְדָן וּמִדְיָן וְיִשְׁבָּק וְשׁוּחַ וּבְנֵי
ן שְׁבָא וּדְדָן׃ לג וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר
ךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃ ב' ה' חסר . ג'
לֶד אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנֵי יִצְחָק עֵשָׂו וְיִשְׂרָאֵל׃ ס' נטע' . ל' ל"ג
נֵי עֵשָׂו אֱלִיפַז רְעוּאֵל וִיעוּשׁ וְיַעְלָם וְקֹרַח׃
י אֱלִיפַז תֵּימָן וְאוֹמָר צְפִי וְגַעְתָּם קְנַז וְתִמְנַע ל' . ל'
לֵק׃ לז בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת זֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה׃
נֵי שֵׂעִיר לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה וְדִישֹׁן ס' נטע' בסיפרא . ל'
ר וְדִישָׁן׃ לט וּבְנֵי לוֹטָן חֹרִי וְהוֹמָם וַאֲחוֹת ל' בסי' . ל' מ"ל
תִּמְנָע׃ מ בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְיָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפִי ל' . ל'
ם וּבְנֵי צִבְעוֹן אַיָּה וַעֲנָה׃ מא בְּנֵי עֲנָה דִּישׁוֹן ל' . ט"ו סבי' בן

וּבְנֵי דִישׁוֹן חַמְרָן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃ מב בְּנֵי־ ל' . ל'
אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן יַעֲקָן בְּנֵי דִישׁוֹן עוּץ וַאֲרָן׃ ל' וכל שוס קרתא דכו'
מג וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ
בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּלַע ב'
בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃ מד וַיָּמָת בָּלַע ב'
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ מה וַיָּמָת ל'
יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חוּשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃ ד' ב' מ"ל וב' חס'
מו וַיָּמָת חוּשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד
הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ
עֲוִית׃ מז וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה עוית ק'
מִמַּשְׂרֵקָה׃ מח וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל ב'
מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ מט וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ נ וַיָּמָת בַּעַל חָנָן וַיִּמְלֹךְ ל' דס"ג'
תַּחְתָּיו הֲדַד וְשֵׁם עִירוֹ פָּעִי וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל ו'פסו' וסס וסס ל' . ג'
בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃ נא וַיָּמָת הֲדָד וַיִּהְיוּ ל'
אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְיָה אַלּוּף יְתֵת׃ עליה ק'

רשי

ם . עכשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם שנקרא אברהם : קטורה פילגש אברהם. כל גנאי שיכול לספר בהם הוא מספר משום כבודו [של יצח]ק שכולם היו בני פלגש אבל הוא היה עיקר ואדון הבית : (לג) ובני מדין [עיפה ו]עפר וגו' . ה' ראשי עכו"ם על כן העמידו חמשה מלכים לכל אומה דכתיב את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור וגו' חמשת מלכי מדין [במדבר] ל"א) : כל אלה בני קטורה . בשביל כבודו של אברהם : (לד) בני יצחק [עשו וי]שראל . מפני כבודו של דוד אמר ישראל ולא יעקב : (לה) בני עשו אליפז . [ל]קצר ולהשליכו והזכירו לכבוד יצחק : (מא) חמרן ואשבן . ובחומש (בראשית [כתיב] חמדן בתחלה היו חמודים ונחמדין כצדיקים ולבסוף מכוערין כחמור [כדר]ך החמור בתחילה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחלה מכוער [ולבסוף] יפה : (מג) ואלה המלכים . מפרש בב"ר א"ר איבו קודם שלא עמד [מלך ב]ישראל (אבל משמלך מלך לישראל) נגב מלך באדום רבי יוסי בן חנינא [אמר ב]שעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה נשיאים אמר רבי יהושע בן לוי זה העמיד ח' וזה העמיד ח' ושמעתי [שלא] היה לאדום אלא אלו ח' מלכים ולישראל ח' והלא יותר היו יורם אחזיה

רדק

אברם על דרך תולדת היחס והוא אברהם הידוע שאהב השם וגדל שמו כי אב המון גוים נתנו. ובהזכירו תולדות אברהם הזכיר תולדות ישמעאל בנו ובני קטורה ואחרי כן אמר ויולד אברהם את יצחק כי הוא העיקר : (לב) ובני קטורה פילגש אברהם. לפי שאמר בתורה ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה הודיע הנה שאינה אלא פילגש. ומה שאמר ויקח אשה לקח אשה אחת לפילגש כי לא היתה לו אשה אלא שרה אמנו והשאר פלגשים וכן אמר בתורה ולבני הפלגשים אשר לאברהם וכו' : (לה) בני עשו . כמו שהזכיר תולדות ישמעאל בן אברהם כן הזכיר תולדות עשו בן יצחק והמלכים אשר מלכו באומתו לפני מלוך מלך בישראל כי אחרי כן לא היו מלכים כמו שכתבתי כי תחת יד דוד היו עד שגרמו עונות מלכי יהודה ופשעו מתחת ידם : (לו) בני אליפז צפי. כתיב ביו"ד ובתורה הוא צפו כתיב בוי"ו : קנז ותמנע ועמלק . כנראה מן הפסוק הזה כי תמנע הוא בן אליפז ובתורה כתיב כי תמנע היתה פלגש לאליפז ותלד לו את עמלק יש מפרשים כי תמנע אם עמלק כמו שכתוב בתורה וממזרת היתה כי אליפז בא אל אשת שעיר אם לוטן וילדה תמנע או בחיי שעיר או אחר מותו . ועזרא דקדק בתורה שיש פסוק אחר ותמנע שאף היא היתה בתו ואחרי כן היתה לו פלגש וילדה לו עמלק לכך כתוב ואחות לוטן תמנע ולא אמר בת שעיר אלא אחות לוטן וזה הפי' הוא דרך דרש . ואילו היתה תמנע בת אליפז לא מנה אותה בסדר הבנים

[ש]זה דרך הכתוב אם לא יזכור בפירוש כמו ואת דינה בתו ושרח אחותם . והנראה בעיני כי אחז הכתוב דרך קצרה כי לא הוצרך עזרא לפרש כי מפורש [בת]ורה אלא שכתב התולדות דרך קצרה . וכן קצר בבני שם וכתב בני הבן בסדר הבנים לקצר וכשהזכיר וארם וכו' אמר ובניו עוץ וחול . כן כתב הנה [ב]דרך קצרה כי היה לו לקצר עוד וגעתם קנז ועמלק אלא לפי שעמלק לא היה שוה לשאר הבנים כי הם היו בני אשה והוא בן פלגש לכך הפריד [ו]חבר אמו ואמר ותמנע ודי לו כי נזכר הוא בתורה : (לח) ובני שעיר . הזכיר כמו כן בני שעיר כמו שהזכיר בתורה כי לאהבת יצחק נתן לעשו בני האלופים האלה : (לט) ובני לוטן חורי והומם . בוי"ו ובתורה והימים ביו"ד: (מ) בני שובל עלין . ובתורה עלון : שפי . ביו"ד ובתורה שפו בוי"ו : (מא) ובני [ו]בתורה ואלה בני דישן בקמץ ואמר כי בני דישן היו כי דישון בחולם היה החמישי מבני שעיר ודישן בקמץ היה הבן השביעי מבני שעיר וכן הזכירם . ודישון [ו]דישן אבל כשנזכר תולדותם קראם שניהם דישן בקמץ ואלה בני דישן חמדן וכו' ואחר כן בני אצר ואחר כן בני דישן עוץ וארן ועזרא כתב שניהם [נ]ראה כי לא היו מקפידים בשמותן בין דישן לדישון : ובני דישון חמרן . בריש ובתורה חמדן בדל"ת וככר כתבתי טעמי החילופין : (מב) וזעון יעקן . [ו]בתורה ועקן בוי"ו : (מג) ואלה המלכים . וימת בעל חנן וימלוך תחתיו הדד בדל"ת ובתורה הדר ברי"ש : (נ) ושם עירו פעי . ובתורה פעו בוי"ו : אלה

מצודת דוד

[א]שר יצאו משם פלשתים . ר"ל מבני כסלוחים באה האומה של פלשתים : ואת [כפתרי]ם . חוזר הוא על מצרים שהוא ילד את כפתורים : (יז) עוץ וחול וכו'. אלו [ה]יו בני ארם ולקצר חשבם בבני שם כי בני בנים הם כבנים : (יט) נפלגה [ה]אר[ץ] בני הארץ נפרדו זה מזה ע"פ כל האדמה : (כד) שם ארפכשד וכו'. כאומר [שמ]מזה שם ילד את ארפכשד והוא ילד את שלח וכו' עד שנולד אברהם : (כז) [ה]וא אברהם . הוא הנקרא אחר זה בשם אברהם ע"ש אב המון גוים כמ"ש [...] : (לב) ילדה . כמו אשר ילדה : (לג) כל אלה בני קטורה . כי בני בנים הם [...] : (לו) ותמנע . כאלו אמר ותמנע היתה לו לפילגש ואת עמלק ילדה לו וכן נאמר בתורה ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק (בראשית לו) : (לח) ובני שעיר . לא היה שעיר מבני עשו והזכירו בעבור תמני בת אשתו שהיתה פילגש לאליפז בן עשו : (לט) ואחות לוטן תמנע. אחותו מן האם ולא היתה בת שעיר אביו כי אליפז בא על אשת שעיר וילדה לו את תמנע ונעשית פילגשו : (מג) לפני מלך מלך וכו' . עד לא עמדו מלכים בישראל : בלע . ר"ל המלך הראשון היה בלע : (מו) המכה את מדין וכו'. כשבאו להלחם על מואב בא הוא לעזרת מואב והכה את מדין : (נ) בת מי זהב . מטרד היתה בת מי זהב והוא שם אדם : (נא) ויהיו אלופי אדום . אחר שמת הדד פסקה מהם המלכות והנהיגו עצמן ע"פ אלופים

בקשו כתבם. אלה בקשו כתבם תנינא דסופרא. אלה בני המדינה העלים תנינא דסופרא. אלה בימי יהויקים. וכל שאר כתוב דבותהון ר״פ אלה בני״ב ר״פ ואלה

נב אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃
נג אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃
נד אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם׃
ב א אֵלֶּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה
יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃ ב דָּן יוֹסֵף וּבִנְיָמִן נַפְתָּלִי גָּד
וְאָשֵׁר׃ ג בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה שְׁלוֹשָׁה
נוֹלַד לוֹ מִבַּת־שׁוּעַ הַכְּנַעֲנִית וַיְהִי עֵר | בְּכוֹר
יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִיתֵהוּ׃
ד וְתָמָר כַּלָּתוֹ יָלְדָה לּוֹ אֶת־פֶּרֶץ וְאֶת־זָרַח כָּל־
בְּנֵי יְהוּדָה חֲמִשָּׁה׃ ה בְּנֵי־פֶרֶץ חֶצְרוֹן וְחָמוּל׃
ו וּבְנֵי זֶרַח זִמְרִי וְאֵיתָן וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וָדָרַע כֻּלָּם
חֲמִשָּׁה׃ ז וּבְנֵי כַּרְמִי עָכָר עוֹכֵר יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מָעַל בַּחֵרֶם׃ ח וּבְנֵי אֵיתָן עֲזַרְיָה׃ ט וּבְנֵי
אֲשֶׁר נוֹלַד־לוֹ אֶת־יְרַחְמְאֵל וְאֶת־רָם
כְּלוּבָי׃ י וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב וְעַ
הוֹלִיד אֶת־נַחְשׁוֹן נְשִׂיא בְּנֵי יְהוּדָה׃ יא וְ
הוֹלִיד אֶת־שַׂלְמָא וְשַׂלְמָא הוֹלִיד אֶת־
יב וּבֹעַז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת־
יג וְאִישַׁי הוֹלִיד אֶת־בְּכֹרוֹ אֶת־אֱלִיאָב וַאֲ
הַשֵּׁנִי וְשִׁמְעָא הַשְּׁלִישִׁי׃ יד נְתַנְאֵל הָרְבִי
הַחֲמִישִׁי׃ טו אֹצֶם הַשִּׁשִּׁי דָּוִיד הַשְּׁ
טז וְאַחְיוֹתֵיהֶם צְרוּיָה וַאֲבִיגָיִל וּבְנֵי צְרוּיָה
וְיוֹאָב וַעֲשָׂה־אֵל שְׁלֹשָׁה׃ יז וַאֲבִיגַיִל יָלְ
עֲמָשָׂא וַאֲבִי עֲמָשָׂא יֶתֶר הַיִּשְׁמְעֵאלִי׃

תולדות אהרן ובני זרח. סימן׳ עד׳: ובני איתן. בברא קטע: ואחותיהם. בנם גד בברא יח: ופלג. סימן י״ז ית תמורה פו:

רדק

(א) אלה בני ישראל וכו׳. והתחיל ליחס בני יהודה כי עיקר הספר על מלכי יהודה: (ו) ובני זרח זמרי. הוא זבדי בן זרח הנזכר בספר יהושע: (ז) ובני כרמי. אף על פי שלא נזכר כרמי ידוע היה כי כרמי בן זבדי הוא וזמרי נזכר וכן מנהג זה הספר בספור יחסים במקומו. ועכר היא עכן אלא קראו עכר לגנאי כי עכר ישראל: (ח) ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חושים. ובני כלוא אליאב ולא הזכיר יחיס הימן וכלכל והדרע אולי לא מצאם. או קצר ביחס זרח כי לא באה ממנו המלוכה וחזר ליחס חצרון בן פרץ כי מהם יצאה המלוכה: (ט) ואת כלובי. היא כלב בן חצרון שמזכיר למטה: (י) את נחשון נשיא בני יהודה. לכבוד דוד כתב כן להודיע שאף זקנו נחשון היה נשיא: (יג) ואישי הוליד. באל״ף ובי״ד אחד היא כי אותיות אהו״י מתחלפות: ושמעה השלישי. הוא שמה הנזכר בספר שמואל: (טו) דויד השבעי. כתב ר׳ יונה כי הוא כמו השמיני שהרי שבעה בני היו לו מלבד דוד כמו שאומר בספר שמואל ויעבר ישי שבעת בניו לפני שמואל. ואחרי כן אמר לו התמו הנערים ואמר עוד שאר הקטן. ועוד כתיב ולו שמנה בנים הנה כי שמנה בנים היה לו והוא היה השמיני אם כן דוד השביעי ר״ל השמיני. ולא יתכן זה הספק. אבל הנכון שהיה לישי בן מאשה אחרת. ובספר שמואל מנה אותם כולם בכלל באמר שבעת בניו ואמר עוד שאר הקטן. וכאן זכר השבעה שהיו מאם אחד עם דוד וכן פירש אותו החכם ר׳ אברהם בן עזרא. ויש אומרים כי מת הבן האחד. ובמדרש כי הבן השמיני היה. שמו אליהוא והוא הנזכר בנגידים שהקים דוד ליהודה אליהוא מאחי דוד והוא היה קטן מדוד ומה שאמר דוד היה הקטן על שהי׳ מקטין עצמו קראו קטן: (יז) יתר הישמעאלי. היא יקרא הישראלי וקראו ישמעאלי לפי שגר בארץ ישמעאל ולפיכך קראו ישראלי בלא יחשב אדם לפי שקראו ישמעאלי שהיה מזרע ישמעאל אלא מזרע ישראל היה: (יח) וכלב
בן

רשי

אחוזת יולם וכו׳ אלא זה קשיות ק׳ מלכים פירש מותן במלכי מלכים של אדום לא המלכים את מלכי ישראל כי קדם דוד [illegible] אבותיו: (ג) רע בעיני ה׳. מפורש בב״ר שהיה מרע נבעתו [illegible] בא עליה שלא כדרכה: (ד) ותמר כלתו. שהיה אמו של [illegible] של דוד: (ו) ואיתן והימן וכלכל ודרע. כולם בימי דוד [illegible] והיו חכמים ביותר ועל זה נאמר (מלכים א׳ ה׳) ויחכם מכל האדם האזרחי והימן וכלכל ודרע בני מחול. לכלן [illegible]

[illegible]

אמרו אבכן זה [illegible]

מצודת ציון

וכן נפלאות ראות (בראשית ס׳): (נא) אלופי. ענין שררה וכן אלופים נשלם (ירמיה י״ג): ב (ז) עוכר. ענין בלבול והפסד כמו עכרתם אותי (בראשית ל״ד): מעל. ענין חטא ובגד: (ט) כלובי. הוא כלב: (יג) ואישי. הוא ישי: (יז) יתר הישמעאלי. הוא יתרא הישראלי באמר (ש״ב) [illegible]

מצודת דוד

אלופים: ב (ג) בני יהודה. לכבוד דוד מיחס את בני יהודה בראש [illegible]

[illegible]

(ו) ורם הוליד. מפני כבוד דוד הקדים לספר יחוסו עד לא הזכיר בני ירחמאל כסדר: (טו) דויד השביעי. [illegible]

לבבך . ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד : ושם י"ג ר"פ בקריאה וסי' ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב . ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור . ושם אחיו
א היה אבי כל תפש . ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי . ושם איש ישראל המכה אשר הכה . ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור . ושם בת אשר שרח .

צרון הוליד את־עזובה אשה ואת־יריעות
בניה ישר ושובב וארדון: יט ותמת
ה ויקח־לו כלב את־אפרת ותלד לו את־
וחור הוליד את־אורי ואורי הוליד את־
אל: כא ואחר בא חצרון אל־בת־מכיר
גלעד והוא לקחה והוא בן־ששים שנה
לו את־שגוב: כב ושגוב הוליד את־יאיר
לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד:
ח גשור־וארם את־חות יאיר מאתם את־

קנת ואת־בנתיה ששים עיר כל־אלה
בני מכיר אבי־גלעד: כד ואחר מות־חצרון בכלב
אפרתה ואשת חצרון אביה ותלד לו את־אשחור
אבי תקוע: כה ויהיו בני־ירחמאל בכור חצרון
הבכור | רם ובונה וארן ואצם אחיה: כו ותהי
אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה היא אם
אונם: כז ויהיו בני־רם בכור ירחמאל מעץ וימין
ועקר: כח ויהיו בני־אונם שמי וידע ובני שמי
נדב ואבישור: כט ושם אשת אבישור אביחיל

אהרן ואת יריעות . סוטה יב : ותמת עזובה . שם יא סנהד' סט : ואחר בא חצרון , יבמות סב : ושגוב הוליד . בתרא קיא קיב קיג (בתרא עו) :

רשי

ך כינה את שם כתו עזובה אשה כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את מכאן שהיתה לו אשה ששמה עזובה : (יט) ותלד לו את חור : הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל . צא וחשוב שכל אחד מהם ת מן שמונה שנים כשהולידו שהרי כלב היה בן מ' שנים במרגלים דכתיב "ד) בן ארבעים שנה אנכי בשלוח וגו' ואותה שעה כבר נולדו כולם ס המשכן שעשה בצלאל כלב היה בן ח' כשהוליד עזובה אשה ובן ט' יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח את אפרת והולידה את חור רת הרי בן י' שנים ואיר בן ח' כשהוליד את אורי ואורי בן ח' כשהוליד רי כ"ו שנים וכתיב (שמות ל"ו) ואת כל איש חכם לב ואין איש פחות ה הרי בצלאל בשעה שעשה המשכן בן י"ג שנה הרי מ' שנה חסר אחת ל אח' מה' היה פחות מן ח' כשהולידו וכן מפורש בפרק בן סורר ומורה ן שם ושם הולידו : (כא) ואחר בא חצרון אל בת מכיר . כל זה משום דוד שהרי חצרון בא אל בת מכיר לקחה לפילגש שלא לשום אישות אשר בא אל בת שבע (תהלים נ"א) והוא היה בן ס' הרי ב' דברים ר לגריעותא אחת שלא לקחה לשום אישות וא' שחצרון היה כי כבוד משפחות יהודה נתנוה לו וכשהוליד יאיר נתנו לו בני "ג ערים ליקח אשר אחת מבנותיו : (כג) ויקח גשור וארם . א גשורי והמעכתי לפי שהיו קרובים לארמים שהיו יושבים במזרחה של אל וארם היו יושבים במזרח דכתיב (ישעיה ט') ארם מקדם ופלשתים בימי השופטים כשחטאו ישראל מכרם ביד אויב ביד ארם ואז הלכו א) ולקחום מהם וכשבא דוד החזירן ולפי שהחזירן כתבן כאן : ב אפרתה. על שם (כלב) אשתו קראו את העיר (כלב) אפרתה: ותלד לו את אבי תקוע. לאחר מיתת חצרון : אבי תקוע . שר של עיר תקוע שהוא של שבט (כה) ויהי בני ירחמאל בכור חצרון . לפי שהפסיק במשפחתו של כלב ע"כ מר בכור חצרון בכור ירחמאל . בכור של ירחמאל : (כו) ותהי אשה ירחמאל ושמה עטרה. לפי פשוטו ישראלית היתה וביבמות ירושלמי כתב ית להתעטר בה יפה ושרית היתה : היא אם אונם . (שמעתי) אם כמו

רדק

בן חצרן . יש מרבותינו ז"ל שאמרו כי הוא כלב בן יפונה ולמה נקרא בן יפונה שפנה עצמו מעצת מרגלים ומה שאמר בן עתניאל בן קנז אחי כלב אמרו כי אחיו היה מאמו ולא היה בן קנז אלא חורגו שהוא בן אשתו . ואמרו דוקי' דכתיב הקניזי ולא כתב בן קנז ולא יראה כן לפי פשטי הכתובים כי לפי פשטי הכתובים נראה כי כלב זה היה מבני חצרון הראשונים . ואמר כי אחר לקח בת מכיר והוא בן ששים שנה ואם כמו שאמרו רז"ל כי היה כלב בן יפונה כשהוליד חצרון כלב היה חצרון בן מאה ושבעים שנה . כי כלב אמר בן ארבעים שנה אנכי בשלוח אותי משה עבד ה' וזה היה בשנה שניה שיצאו ממצרים וחצרון היה מבאי מצרים : הוליד את עזובה אשה ואת יריעות . ואחרי כן אמר ותמת עזובה ואמר ואלה בניה נראה כי נשיו היו . ונראה כי בנותיו היו וכן אמרו רבותינו וכי יש אדם מוליד את נשיו ודרשו בו ענינים . ולפי דעתי את זה כמו מן . וכן כצאתי את העיר ואחרים זולתו . וכן פירוש הפסוק וכלב בן חצרון הוליד מן עזובה אשתו מן יריעות שתיהם היו נשיו ומשתיהן היו לו בני' וקצר התולדה ולא זכר את בני האחת והיא עזובה ועליה אמר ואלה בניה וכאשר מתה עזובה לקח לו כלב אשה אחרת שמה אפרת : (כא) ואחר בא חצרון . מה שאמר והוא בן ששים שנה כי הנשים שזכר לקחם קודם זאת ואחר כן כשהיה בן ששים שנה והוא זקן לקח בת מכיר וכו' וכל אלה התולדות במצרים היו שהרי חצרון היה מבני מצרים : (כב) ושגוב הוליד את יאיר. הנראה מן התורה כי יאיר היה משבט מנשה והוא שלקח הערים בארץ הגלעד וקרא אותם חות יאיר על שמו וכל הספור ספר הנה גם כן להודיע כי זה הוא יאי' הנזכר בתורה וכן מיחס אותו אל שבט יהודה וכן היה . ומה שאמר בתורה בן מנשה ממשפחות האם כי האם היתה בת מכיר בן מנשה ולפי שלקח יאיר הערי' בארץ הגלעד נשאר שם וגם שבט אמו והיו לו הערים ההמה לנחלה . ורבותינו ז"ל אמרו כי אין זה יאיר הכתוב בתור' אלא זה יאיר בן שגוב לקח אשה בארץ הגלעד ומתה וירשה ומירושת אשתו היו לו אלו עשרים ושלשה ערים : (כג) ויקח גשור וארם . הודיע כי אלה הערי' אשר לקחם יאיר לקח' מיד בני בניו גשור וארם שהיו מהאמות שהיו שכיניה' כמ"ש עד גבול הגשורי והמעכתי : כל אלה בני מכיר אבי גלעד . פי' כל אלה הערים היו לבני מכיר אבי גלעד . כלומר לבני בת מכיר והוא חסר למ"ד

כמו

וכן ושני שרי גדודי' היו בן שאול כמו לבן שאול ורבי' כמוהו חסרים למ"ד השמוש . ומכאן ראו רז"ל בני בנים הרי הם כבנים ואפילו בני בנות והיינו ד זה לענין הדין והם פי' בני כמשמעו לא כמו שאנו מפרשים אותו שהוא כמו לבני . והנכון כמו שפירשנו כי אם היה אומר על הבנים מהו כל אלה והוא ולא שגוב אלא על הערים אמר ששים עיר שזכר . ואפשר כי מה שזכר כ"ג ערים בארץ הגלעד הם בכלל ששים עיר שזכר שגם אלה ששים עיר בארץ ס . ובאמרו עשרי' ושלש הערים הגדולות ואמרו ששים עם בנותיהן : (כד) ואחר מות חצרון בכלב אפרתה . יש אומרים כי על שם כלב ואשתו קראו את אפרתה ואם כן חצרון היה מבאי הארץ ובארץ ישראל מת . ורחוק הוא זה הפירוש שהיה חצרון יותר ממאתים וחמשים שנה . ולפי דעתי כי פי' בעת ב בנו אפרתה אשתו באותו בעת מת חצרון : ואשת חצרון אביה . לפי שאמר כי בעת זקנתו לקח בת מכיר הודיע כי בעת שמת הית' לו אשה אחרת ה וילד' לו את אשחו' אבי תקוע אפשר בחייו או לאחר מותו : (כה) ויהיו בני ירחמאל . הזכי' תחל' יחוס רם בן חצרון כי הוא העיקר לספר ממשפח' דוד הזכיר יחס כלב בן חצרון אחר רם . ועתה שב להזכיר יחס הבכו' והוא ירחמאל :(כו) ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה . לפי פשט הפסוק ישראלית אמר אחרת לפי שזכר הראשו' או אפילו תאמר שהיתה פלגש כמו בן אשה אחרת אתה אבל מישראל היתה . ורבותינו דרשו כי גויה היתה לכן

הזכיר

מצודת דוד

נשיא הקדים גם אותו לירחמאל הבכור : הוליד את עזובה אשה . הוליד אונס אשתו ומן יריעות וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומשפטו מן העיר : של האחת . והיא עזובה : (כא) ואחר . ר"ל אחר שנולד לו שלשת מורים למעלה : אבי גלעד . על כי גלעד היה חשוב וידוע לזה יחס אח בנו וכמוהו רבים : (כב) ויהי לו . אחז"ל שלקח אשה מארץ הגלעד ם הערים האלה ואין זה יאיר הכתוב בתורה : (כג) את חות יאיר . בן מנשה המוזכר בתורה קרא לעריו חות יאיר לזה קרא גם הוא יאיר כי היה שמו כשמו ועריו מרובות וכמו יאיר הגלעדי השופט

המוזכר בשופטי' שהיו לבניו שלשים עירים וקראם ג"כ חות יאיר בעבור זה : מאתם . ר"ל לאחר מות יאיר לקחו מבניו : את קנת . עם קנת ועם בנותיה שהיו בכמאוז הכוא ששים עיר : כל אלה בני מכיר . תחסר הלמ"ד כאלו אמר כל הששים הערים האלה היו לבני מכיר : (כד) ואחר מות חצרון . ר"ל אחר שמת חצרון בעת שלקח כלב בנו את אפרת אז אשת חצרון שמה אביה ילדה לו את אשחור : אבי תקוע . שר של תקוע והוא שם עיר . ור"ל כל אנשי תקוע היו בניו וזרעו וכן בכל מקום שנזכר לשון אבי על עיר : (כו) אשה אחרת . מלבד אם בניו האמורים למעלה : היא אם אונם . על כי אונם היה חשוב וידוע לזה ייחס אמו להר

ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי . ושם חברון לפנים קרית ארבע . ושם אשת אבישור אביהיל . ושם אשת שאול . ושם האיש נבל . ושם האיש אלימלך ושם אשתו
ושם אשת ג׳ ר״פ בקריאה וסי׳ ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה . ושם אשת שאול . ושם אשת אבישור . אנך :

ותלד לו את־אחבן ואת־מוליד׃ ל ובני נדב ל׳. ל׳ סוף פסוק ב׳ סוף פסוק
סלד ואפים וימת סלד לא בנים׃ לא ובני אפים ט״ו סבירין וכו׳ ג׳ בפסוק
ישעי ובני ישעי ששן ובני ששן אחלי׃ לב ובני ב׳
ידע אחי שמי יתר ויונתן וימת יתר לא בנים׃
לג ובני יונתן פלת וזזא אלה היו בני־ירחמאל׃ ז׳. ב׳
לד ולא־היה לששן בנים כי אם־בנות ולששן ל׳. כ״כ
עבד מצרי ושמו ירחע׃ לה ויתן ששן את־בתו ל׳
לירחע עבדו לאשה ותלד לו את־עתי׃ לו ועתי ל׳
הליד את־נתן ונתן הוליד את־זבד׃ לז וזבד י״א חס׳ בסיפ׳
הוליד את־אפלל ואפלל הוליד את־עובד׃ ל׳. ל׳
לח ועובד הליד את־יהוא ויהוא הליד את־עזריה׃ י״א חס׳ בסיפ׳
לט ועזריה הליד את־חלץ וחלץ הליד את־ ל׳. י״א חס׳
אלעשה׃ מ ואלעשה הליד את־ססמי וססמי ל׳. ל׳.
הליד את־שלום׃ מא ושלום הוליד את־יקמיה י״א חס׳

י״א חס׳ ויקמיה הליד את־אלישמע׃ מב ובני כלב
ב׳ מילין ירחמאל מישע בכרו הוא אבי־זיף ובני מ
ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ ובתלת לוש׳ אבי חברון׃ מג ובני חברון קרח ותפח
ס׳. ל׳ ושמע׃ מד ושמע הליד את־רחם אבי יר
ב׳ ורקם הוליד את־שמי׃ מה ובן־שמי מעון ו
אבי בית־צור׃ מו ועיפה פילגש כלב ילדה
ב׳ וכל סוס קרים דכו׳. ל׳ חרן ואת־מוצא ואת־גזז וחרן הליד את
ל׳ מז ובני יהדי רגם ויותם וגישן ופלט ו
ל׳ ושעף׃ מח פלגש כלב מעכה ילד שבר
ל׳ סוף פסוק. ל׳. ל׳. ל׳ תרחנה׃ מט ותלד שעף אבי מדמנה את
ל׳. ל׳ כתי׳ א׳ אבי מכבנא ואבי גבעא ובת־כלב עכסה׃
היו בני כלב בן־חור בכור אפרתה שובל
ב׳ כני בית קרית יערים׃ נא שלמא אבי בית־לחם
אבי בית־גדר׃ נב ויהיו בנים לשובל אבי

רדק

הזכיר ושמה עטרה שלקחה להתעט׳ בה כי בת גדולים היתה ומכאן אמרו אל תאמן בגר עד עשרים וארבעה דורות כי כ״ד דורות מעטרה עד ישמעאל בן נתני׳ בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם . ואילו הן. עטרה . אונם . שמי . נדב . אפים . ישעי. ששן . בן ששן . עתי . נתן . זביד . אפלל . עובד . והוא עזריה . חלץ . אלעשה . סיסמי . שלום . יקמיה . אלישמע . נתני׳ . ישמעאל . עם ירחע אבי עתי שהיה עבד הם כ״ד : (ל) וימת סלד לא בנים . בלא בנים : (לד) ולא היה לששן בנים . והלא אמר ובני ששן אחלי . אלא שמת אחלי בחיי אביו ולא נשאר ממנו בן ולא בת: ולששן עבד מצרי ושמו ירחע . שגדל עמו והיה בן ביתו כמו אליעזר עבד אברהם ונתן לו את בתו אחר ששחררו ודרך דרש כי מן השם למדו שעשהו בן חורין כי ירחע עבד חרי וירח חרי בהפך . מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנה לו . ואע״פי ששחררו עבר על התורה כשנתן לו בתו כי מצרי ראשון היה ומכאן אמרו אל תאמן בעבד עד עשרה דורות כי י״ו דורות מן ירחע עד ישמעאל בן נתניה : (מב) ובני כלב אחי ירחמאל . ספר יחס ירחמאל ובא להשלים יחס כלב מה שלא נכתב למעלה : מישע בכורו . כי אשר זכר למעלה לא היו בני הראשונים אלא הקדימם אולי היו החשובים מבניו וכן הבנים שהיו לו מן אפרת לכבוד בצלאל וזהו שאמר למעלה ואלה בני כלומר כי לו כבר היו בנים אבל אלה היו לו מן עזובה : הוא אבי זיף . זיף היה ידוע לפיכך אמר אבי וכן מכיר אבי גלעד ואחרים רבים . ואולי זיף שם העיר נקרא׳ על שמו אבי זיף שר זיף כלומר כי מישע היה אדון ושר על העיר הנקרא׳ זיף והראשון נכון : ובני מרשה אבי חברון . לפי דעתי כי הוא חסר זיף . ולפי שהזכירו בסמוך סמך על המבין והניחו והוא כאלו אמר ובני זיף מרשה אבי חברון : (מז) ובני יהדי . הוא אחד מן הבנים שהזכיר ושני שמות היו לו : (מח) פלגש כלב מעכה ילד . אינו חוזר למעכה כי היה אומר ילדה אלא לכלב כאלו אמר פלגש כלב מעכה ויולד ממנה את שבר ואת תרחנה : (נ) אלה היו בני כלב בן חור . אלה שמספ׳ עמה שובל והאחרים היו בני כלב בן חור והוא היה בן בנו של כלב בן יפונה ולפי שיחס׳ למעלה אורי בן חור אמר עתה כי עוד היה לו בן אחד לחור ושמו כלב ואלה היו בניו : אבי קרית יערים . יש מפרשים אדון קרית יערי׳ וכן אבי בית לחם : (נא) אבי בית גדר . יתכן לפרש אבי כמשמעו פירוש אבי קרית יערים כי כל בני קרית יערי׳ היו בניו ובני בניו וכל אותה העיר נתיחסה מבניו לכך כללן ואמר קרית יערים וכן אבי בית לחם אבי בית גדר : (נב) הרוא׳ חצי המנחות . יש מפרשים שהיה מושל על העיר שסמה

רשי

כמו שקמתי אם בישראל (שופטים ה׳) (והיא היתה שא״א) אונס שפל ו
לשון אונן וכמו לא אכלתי באוני ממנו (דברים כ״ו) וכמו כמתאוננים (במ
ויצא ממנו ששן . שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר בגנותן כלומר
ראויין למלכות ויצא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג ג
אחיקם (ירמיה מ״א) : (לד) ולא היה לששן בנים כי אם בנות . ומה שאמ
ובני ששן אחלי . חולה שפל היה ומת בלא בנים : (לה) ויתן ששן
לירחע עבדו לאשה . מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנהו לה ומ
חכמים ביבמות ירושלמי אל תאמן בגר עד ט״ו דורות וט״ו דורות ה
המצרי עד ישמעאל וי״א ט״ז דורות עם ירחע ומדרש רבותינו אפשר
מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירחמאל היה ולא מן רם אלא שהע
למולך : (מב) ובני כלב אחי ירחמאל . לפי שיחס למעלה קצת מש
והפסיק ביחס ירחמאל צריך לומר כלב אחי ירחמאל שלא תאמר כבר
משפחות כלב לכך הוצרך לומר כלב אחי ירחמאל שזה לא כלב אחר
דרך כל היחס אינו מיחס כסדר אלא מיחס קצת ממשפחת פלוני ותופ
אחרת וכשיחס קצת ממשפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבת
האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה : הוא אבי זיף . שר של זיף
בני מרשה ושר חברון ושם העיירות האלה כתובות בספר (ביהושע ט״ו
זיף וטלם ובעלות (וכתיב) קעילה (שם) ואכזיב ומרשה : (מד) אבי
כל אבי שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך : (מז) ובני
אחד מבנים של עיפה היה ומה שלא הזכיר מי היה אביו לפי שא
להזכיר שום מבנים של עיפה כי אם זה יהדי : (מט) ותלד ש
מדמנה את שוא אבי מכבנא ואבי גבעא . שתי עיירות הללו שלו
כלב עכסה . עתה מתחיל לראש ומקדים בעכסה משום שהיתה אש
כדכתיב שם ויאמר כלב אשר יכה קרית ספר וגו׳ : (נ) אלה היו ב
חור בכור אפרתה . פתרון אלה היו בני כלב בן חור כמו בנו חור
היה בנו הבכור לאפרת אשתו ולא בכור לכלב וכן מפורש למעלה ויק
את אפרת ותלד לו את חור . ע״א אלה היו וגו׳ חור היה בן לכלב
ויקרא שמו כלב לכך פירושו ואלה היו בניו של כלב בנו של חור ש
בכור אפרתה . ולא בכור לכלב על חור הוא אומר כן נראה לנו : (נ
חצי המנחות . מדינה אחת היתה בארץ ומנוחות שמה דכתיב ויגלם
(לקמן ח׳) והוא המושל על חצי מדינה ולקמן נאמר מי משל על ח
האחו

מצודת דוד

אחריו : (לב) לא בנים . בלא בנים : (לד) ולא היה לששן בנים . כי בנו אחלי מת בחייו ולא השאיר זרע : (מב) ובני כלב . עם שכבר התחיל לספר מזרע כלב פסק בו וחזר לספר מזרע ירחמאל אחיו ועתה חזר לספר עוד מזרע כלב וכן דרך הספר הזה לספר קצת ולהפסיק בספור אחר ולחזור לספור הראשון : מישע בכורו . אולי הנזכרים למעלה היו חשובים ממנו ולזה הקדימם : ובני מרשה . תחסר

מלת זיף וכאלו אמר ובני זיף מרשה וכו׳ ולפי שזה עתה הזכיר זיף סמך
(מז) ובני יהדי . הוא אחד מבני עיפה פילגש כלב הנזכר למעלה
היה לו : (מח) ילד שבר . רצה לומר כלב ילד ממנה את ש
(מט) ותלד שעף . ר״ל שעף וכו׳ הוליד את אשתו את שוא
מכבנה ועל גבעא . או ר״ל אנשי הערים ההם היו מזרעו : (נ) כלב
למע

הָרֹאֶה חֲצִי הַמְּנֻחוֹת׃ נג וּמִשְׁפְּחוֹת קִרְיַת ל׳. ד׳
הַיִּתְרִי וְהַפּוּתִי וְהַשֻּׁמָתִי וְהַמִּשְׁרָעִי מֵאֵלֶּה ל׳. ל׳. ל׳
הַצָּרְעָתִי וְהָאֶשְׁתָּאֻלִי׃ נד בְּנֵי שַׂלְמָא בֵּית ל׳. ל׳ ח׳ בטע׳ ס״פ ל׳
וּנְטוֹפָתִי עַטְרוֹת בֵּית יוֹאָב וַחֲצִי הַמָּנַחְתִּי
י׃ נה וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵו יַעְבֵּץ ד׳ ישבי ק׳
תִים שִׁמְעָתִים שׂוּכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים ל׳. ל׳ ל׳ וחד קינים
ת אֲבִי בֵית־רֵכָב׃ ג א וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי דָוִיד ב׳
וֹלַד־לוֹ בְּחֶבְרוֹן הַבְּכוֹר ׀ אַמְנֹן לַאֲחִינֹעַם ל׳ חס׳
אלִית שֵׁנִי דָּנִיֵּאל לַאֲבִיגַיִל הַכַּרְמְלִית׃ ה׳ ול׳ מ״ל. ב׳

ב הַשְּׁלִשִׁי לְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ כו״סון חס׳ במ״ו
גְּשׁוּר הָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית׃ ג הַחֲמִישִׁי ס׳
שְׁפַטְיָה לַאֲבִיטָל הַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אִשְׁתּוֹ׃ ל׳ ול׳ אבוטל
ד שִׁשָּׁה נוֹלַד־לוֹ בְחֶבְרוֹן וַיִּמְלָךְ־שָׁם שֶׁבַע שָׁנִים
וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם׃ ה וְאֵלֶּה נוּלְּדוּ־לוֹ בִּירוּשָׁלָיִם שִׁמְעָא ל׳ ומ״ל ס׳ מ״ל ל׳
וְשׁוֹבָב וְנָתָן וּשְׁלֹמֹה אַרְבָּעָה לְבַת־שׁוּעַ בַּת־
עַמִּיאֵל׃ ו וְיִבְחָר וֶאֱלִישָׁמָע וֶאֱלִיפָלֶט׃ ז וְנֹגַהּ וְנֶפֶג
וְיָפִיעַ׃ ח וֶאֱלִישָׁמָע וְאֶלְיָדָע וֶאֱלִיפֶלֶט תִּשְׁעָה׃

אהרן ומשפחות סופרים. סוטה יא סנהד׳ קד קו (שקלים מח) : שני דניאל. ברכות י : הששי יתרעם. (סוכה נב סנהד׳ כ) :

רשי

רואה פורמדריפי״ו בלע״ז : (נג) ומשפחות קרית יערים. יושבי קרית מאלה יצאו הצרעתי והאשתאולי. יושבי צרעה ואל תתמה שכתב יג) ותחל רוח ה׳ לפעמו בין צרעה ובין אשתאול דמשמע שהיו שתי הללו של בני דן כי כל אלה שנאמר כאן של בני יהודה היו שאנו יכולין עיירות והגבול שהיה בין צרעה ואשתאול היה של דן אבל צרעה ואשתאול בני יהודה היו : (נד) בני שלמא בית לחם. בני שלמא היו מיושבי ם הנטופתי : עטרות בית יואב. וגם מיושבי נטופת ועטרות בית מדינת המנחתי תפשו להם בני צרעה והיו יושבים בהם שם מקומות הן נטופתי. בענה הנטופתי (ש״ב כ״ג) גבורי דוד. ומנחת ויגלום אל מנחת : (נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. סיעת יעבץ שהיה מושל עליהם למטה ויהי יעבץ נכבד מאחיו : תרעתים שמעתים שוכתים. ות בית אביהם : המה הקינים. והיכן מקומם של אלו והלא הם יושבי מקום דכתיב הקין וגבעה ותמנה ערים עשר (יהושע טו) : הבאים אבי בית רכב. שיצאו מחמת שהיה של בית רכב ויש בקין. ע״א יעבץ עיר ושל יששכר היתה כדכתיב והרבית וקשיון ואבץ (שם יט) : המה צורפים ויתנהו לצורף תרגומו לקינאה (שופטים י״ז) : (א) שני דניאל. (ובשמואל ב׳ ג׳) כתוב והשני כלאב לאביגיל ובמדרש ויכלו מפרש ד נשא אביגיל אחר מיתת נבל והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך וד שמות שנים כלאב ודניאל דניאל דני אל כלאב שהיה דומה כולו לאב: י יתרעם לעגלה אשתו. מדרש וכי היא בלבד אשתו אלא שפעת ילדתו ושהיתה חביבה עליו כעגלה כמו (שופטים י״ד) לולא חרשתם ומפני חביבותה של מיכל קורא אותה אשתו : (ו) ואלישמע ואליפלט. ואליפלט. (בשמואל ב׳ ה׳) אינו מונה אליפלט אלא פעם אחת ואינו אם ז׳ וכאן מונה ט׳ וזהו טעמא אליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר ן ונקרא שמו כמו כן אליפלט שהיה הוא שמנה לשם וגם אלישמע מונה פעמים כמו כן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם א׳ מאלו מת ונשארו זה שאינו מונה לשם כי אם שבעה והט׳ שמונה משום כבודו של דוד שהיו

רדק

ששמה מנחות הנזכר למטה. ופירוש הרואה שרואה ענין העיר ומושל עליה. ויש מפרשים שהיה מושל על חצי העיר ירושלים שנקראת מנוחה. ויש מפרשים שהיה רואה וממונה על חצי המנחות הבאות לירושלים מאת כל הגוים. ועוד יש פירושי׳ אחרים לא ראיתי לכתבם וגם אלו אשר כתבתי לא ישרו בעיני. והנראה בעיני כי הרואה חצי המנחות הם שמות בני שובל בנים אחרים לבד אשר ישבו בקרית יערים ושם האחד רואה ושם האחד חצי המנחות. ואין לתמוה על צירוף שמות בני אדם שידמה ענין כי הנה צרף גדלתי ורוממתי שידמה ענין והוא שמות בני אדם ואחרים מלבד אלה : (נג) ומשפחות קרית יערים היתרי והפותי. פירוש כל בני קרית יערים שהיו בני שובל היו חלוקים לאלה המשפחות. ואלה הנזכרים ראשי המשפחות כל משפחה מתיחסת אל בית אב שלה כמו לימנה משפחת הימני לבריע׳ משפחת הבריעה וכן כולם : מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי. וצרעה ואשתאול שני מקומות בארץ יהודה ויצאו אנשים ממשפחת קרית יערים ובנו שני מקומות אלה וישבו שם והיו לשני משפחות נקראו צרעתי ואשתאלי ואע״פי שכתוב ותחל רוח לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאל לא היו משבט דן כי אם משבט יהוד׳ כמו קרית יערים אלא שבט דן חנו באותן המקומות עד נפלה להם נחלה לפיכך נקרא מחנה דן וכן כתיב ויעלו ויחנו בקרית יערים ביהודה על כן קראו למקום ההוא מחנה דן עד היום הזה הנה אחרי קרית יערים : (נד) בני שלמא בית לחם. כמו שפירשנו שלמא אבי בית לחם ועוד מבניו משפחה אחרת שמה נטופתי : עטרות בית יואב. גם הוא שם משפחה או שם עיר כמו עטרות ודיבון. וכל אותה העיר הית׳ מבניו : וחצי המנחתי הצרעי. גם כן שם משפחות היו מבני שלמא : (נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. כלומר גם אלה המשפחות היו מבני שלמא סופרים שהיו סופרים ומלמדים והיו יושבי עיר ששמה יעבץ. אפשר שיעבץ בנה אותה ונקראת על שמו : תרעתי׳ שמעתי׳ שוכתי׳. שמות משפחות ויש הרבה דרשות בשמות הללו ואם באנו לדרוש כל השמו׳ למה נקראו כן לא יכילם ספר ואין לנו אלא מה שנמצא כתוב. כי כל השמות היו על עניני׳ ידועים אצלם כמו שכתוב במקצתם ואין לנו לחפש אחר אותם שלא נכתבו ענייניהם : המה הקינים. מצאתי בספר מדויק הקנים בצ״רי הק״וף. ובספרים אחרים גם כן מצאתי בחירק הק״וף. והמסרה עליו לית וחד קינים והגנז. והקינים הם כמו כן שם משפחה ידועה. ויש מפרשים שהיו צורפים מתרגום ויתנהו יהביה לקינאה. ואמרו רבותינו ז״ל שהיו מבני קיני חותן משה ונתערבו במשפח׳ יהוד׳ ונתיחסו עמם : מחמת אבי בית רכב. והם משפח׳ בית הרכבים הנזכר בספר ירמיה ושם אב המשפחה היא חמת : (א) ואלה היו בני דויד. לפי שהזכיר למעלה משפחת רם עד דוד ולא השלי׳ היחס כדי לספר יחס כלב חזר עתה בהשלימו יחס כלב להשלים יחס דוד : שני דניאל. ובספר שמואל קורא אותו כלאב. יש בו דרש לפי שלקח דוד אביגיל אחרי מות נבל אמרו בני אדם זה הבן הנולד לאביגיל היה בנו של נבל ולפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב דומה לאב ודניאל היה שמו כלומר דנני אלהים מנבל : (ב) השלישי לאבשלום בן מעכה. למ״ד לאבשלום נוספת על עיקר הטעם לא להביא דבר אל הטעם ובאמרו לאבשלום כאלו אמר אבשלום. וכמו למ״ד זו למ״ד הרגו לאבנר. לכל כליו תעשה נחשת. אנוש לשברך. ואחרים מלבד אלה כמו שהבאתי׳ בספ׳ מכלל בחלק הדקדוק : יתרעם לעגלה אשתו. אמרו כי זו היא מיכל בת שאול לפי׳ אמר אשתו הראשונה. ומה שאמר הכתוב ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מיום ואילך לא היתה לה בשביל עונש בזיון שביזת לדוד על שהיה מפזז ומכרכר לפני ה׳ אבל קודם לכן היה לה : (ה) ואלה נולדו בירושלם. דגש נולדו תמור׳ הנח ואף על פי שנכתבה הוי״ו הנה נבלע בדגש : ארבעה לבת שוע בת עמיאל. היא בת שוע בת אליעם. ויש שהיו קוראין אותה בת שבע

מצודת דוד

אמר שחור בן כלב הוליד את אורי ואמר עתה שעוד היה בן לחור ב ואלה הם בניו : בכור אפרתה. חור היה בכור לאמו ולא מיצע היה שם בכורו : (נב) הרואה חצי המנחות. שם האחד הרואה חד חצי המנוחות ואין לתמוה על צרוף שמות בני אדם שידמה ענין גדלתי ורוממתי עזר (לקמן כ״ה) שידמה ענין והם שמות בני אדם : (נג) קרית יערים. יושבי קרית יערים : מאלה. מן הבנים משפחות האלה יצאו יושבי אשתאול והם שתי עיירות מנחלת יהודה : (נד) בית לחם. אנשי בית לחם היו מבניו וגם אנשי נטופה : עטרות וכו׳. הם שמות מקומות או משפחות : משפחות סופרים. גם מבניו היו משפחות הסופרים וחכמים סיעת יעבץ אשר ישבו עמו ועסקו בתורה והיו טפלים לו וכמ״ש ויהי יעבץ נכבד מאחיו (לקמן ד׳) : וכו׳. הם שמות משפחות הסופרים : המה הקינים. המשפחות האלה היו נקראים בשם כולל קינים : הבאים מחמת. ר״ל יוצאי ירך איש אשר שמו חמת אבי בית רכב : ג (ב) לאבשלום. את אבשלום והלמ״ד הוא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש״ב ג׳) : (ג) אשתו. מוסב על כולן לומר כל אחת היתה אשתו : (ה) שמעא. לא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון : (ז) ונוגה. בש״ב לא הזכיר נוגה גם לא אליפלט השני ואולי מתו בקטנותם ;

מצודת ציון

(נג) תות. תרגומו כפרני : (נה) סופרים. וחכמים ובדרז״ל סופר מבדך ובור יוצא (חולין ק״ח) : ג (א) דניאל. הוא כלאב האמור (בב״ש) : (ה) לבת שוע. היא בת שבע : עמיאל. בהפוך האותיות

כל

ואהל וברכיה ואהל חד מן א"ב מן חד וחד חד וא' וחד והא' ולית דכו' וסי' ואחרון ואני ידעתי גואלי חי . והאחרון כי לא מועף לאשר מוצק . ואהל וחשובה ואהל וב[...]
והאהל ומשמרת בני גרשון באהל מועד . ואלפים צנה ואלפים כלם וגם . והאלפים והעירים עבדי האדמה . ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלנתיכם . והבקר ומרא[ה ...]

ט כל בני דויד מלבד בני־פילגשים ותמר אחותם:
י ובן־שלמה רחבעם אביה בנו אסא ז' סבירי' וכני ל'
בנו יהושפט בנו: יא יורם בנו אחזיהו בנו יואש
בנו: יב אמציהו בנו עזריה בנו יותם בנו: יג אחז
בנו חזקיהו בנו מנשה בנו: יד אמון בנו יאשיהו ס' בספר'
בנו: טו ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים ג' פסו' דכל מלי' בטעם
השלשי צדקיהו הרביעי שלום: טז ובני יהויקים
יכניה בנו צדקיה בנו: יז ובני יכניה אסר ז'. ל' חסר
שאלתיאל בנו: יח ומלכירם ופדיה ושנאצר ג'. ל'. ל'
יקמיה הושמע ונדביה: יט ובני פדיה זרבבל ג'. ל'

ושמעי ובן־זרבבל משלם וחנניה וש[לומית] ז' סבירין וכני
אחותם: כ וחשבה ואהל וברכיה וחסדיה י[ושב] ל'. ל'. ל'
חסד חמש: כא ובן־חנניה פלטיה וישעיה ז' סבי' וכני
רפיה בני ארנן בני עבדיה בני שכניה: כב [...] ל'
שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש ט"ו סבירי' וכן
ובריח ונעריה ושפט ששה: כג ובן־נע[ריה] ז' סבי' וכני ל'
אליועיני וחזקיה ועזריקם שלשה: כד ובני אל[יועיני] ס'. ל'. ס'
הודיוהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן הודויהו ק'
וענני שבעה:
ד א בני יהודה פ[רץ]
חצרון וכרמי וחור ושובל: ב וראיה בן־[שובל]

תולדות אהרן הבכור יוחנן . הוריות יב כריתות ה (שם מע סוטה כל הוריות מז) : הרביעי שלום . הוריות שם כריתות שם : ובני יכניה . סנהד' לז :

רדק

שבע ויש בת שוע כי קרובים הם . וכן עמיאל ואליעם אחד הוא אלא שהאותיות הפוכות . ולא נזכרו אלו הארבעה בנים כסדר תולדותם . שהרי שלמה היה הגדול כי הוא היה הבן הראשון שהי' לבת שבע מדוד אחרי מות הילד וכמו שכתוב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה ותלד בן ויקרא שלמה שמו ובספר שמואל כשזוכר אותם בני דוד שנולדו בירושלים אינו זוכר אליפלט הראשון ונגה אולי לא היו בחיים אז ולא מנה אותם ובזה הספר מנה אותם אף על פי שלא היו אלא השנים בחיים כי מנה הנולדים לו בירושלים . ולפי שאמר הנה כל בני דוד מנה אותם כולם ואף על פי שלא אמר ואליפלט השני אולי מת הראשון כשקרא שם האחרון אליפלט . ובמנין השני בזה הספ' יש שנוי מעט ביניהם כי הראשון אליפלט והשני אליפלט : (ט) כל בני דוד . הרי אמר אשר היו לו בירושלים : (י) ובן שלמה רחבעם . הניח הבנים אחרים ויחס שלמה כי לו המלוכה ולבניו אחריו ויחס מלכי יהודה דור אחר דור : (טו) ובני יאשיהו הבכור יוחנן . הוא יהואחז שלקחו פרעה נכה והגלהו למצרים ומת שם ושני שמות היו לו והיאך אומר הבכור והלא יהויקים היה גדול ממנו שתי שנים דכתיב בן כ"ג יהואחז במלכו . וכתיב בן כ"ה יהויקים במלכו ולא היה בן מלכות זה למלכות כלומר שמלך תחילה כן פירשוהו רז"ל : השלישי צדקיהו הרביעי שלום . אמרו חכמינו ז"ל כי שלום הוא צדקיהו וקראו שלום על שם שהיה מושלם במעשיו כי הוא צדיק היה לא שהיו בני דוד רשעים . ועוד קראו שלום על ששלמה מלכות בית דוד בימיו ואמר עליו השלישי שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שהיה רביעי למלכות יאשיהו . ומדרך הפשט לא נראה כן אלא כי שלום זה הוא יהויכין בן יהויקים בן יאשיהו ולא נוכל לומר כי בן אחר היה ליאשיהו ששמו שלום כי לא מצאנו במלכי' אחר יאשיהו כי אם יהואחז ויהויקים ויהויכין וצדקיהו [...] קורא אותו מלך בספר ירמיהו אל שלום בן יאשיהו המולך תחת יאשיהו . וכל ענין אותה הנבואה על יהויכין שגלה לבבל . ואמר בן יאשיהו כי ב[...] ובני בנים כבנים בהרבה מקומות תמצא כן . והנה ג"כ כתיב בספר בני יאשיהו לפי שהיה לו למלכות יאשיהו בפני צדקיהו דודו לפיכך חזר לספר אותו [...] והנה גם כן כתב בספר בני יאשיהו : (טז) ובני יהויקים יכניה בנו צדקיהו בנו . קרא יכניה בנו צדקיהו על שם דודו צדקיהו : (יז) ובני יכניה אסיר [...] בנו . שניהם היו בניו וקראו אסיר שנולד בבית האסורין כי כבר כתב עליו הנביא כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו . אלא אחר [...] תשובה בבית האסורין ושב אל ה' בכל לבו ויעתר לו ה' ונתן לו בנים ויצא מבית הכלא וקרא שם האחד אסיר שנולד בבית האסורין ושם האחד [...] שנשתלה מלכות בית דוד ממנו . ועוד אמרו אמר ר' יוחנן גולה מכפרת על הכל שנ' כתבו את האיש הזה ערירי וכתיב דגלה כתיב אסיר שאלתיאל בנו . אסיר [...] אמו בבית האסורים . שאלתיאל ששתלו שלא כדרך הנשתלין . גמירי דאין אשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד . דבר אחר שאלתיאל שנשאל [...] זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו : (יח) ומלכירם ופדיה . כל אלה בני שאלתיאל ואחז דרך קצרה ולא אמר ובני שאלתיאל כי הדבר מ[...] אב ובניו כולם : (יט) ובני פדיה זרובבל ושמעי . ומה שאמר בחגי זכריה ובעזרא זרובבל בן שאלתיאל לפי שהיה בן בנו כי פדיה בן שאלתיאל וזרובבל ב[...] הלא תראה בכמה מקומות שזכר בני בנים כבנים : ובן זרובבל משולם . כמו ובני זרובבל . וכן ובן חנניה ובן נעריה : (א) בני יהודה פרץ חצרו[ן ...] בא להשלים יחס יהודה מה שלא הזכיר למעלה . והזכיר דרך קצרה בנים ובני בנים כסדר : וחור ושובל . זהו חור שהזכיר למעלה כלב בן חור בכור [...] והיה חור זה בן כלב בן יפונה . והוא אבי כלב שהיה אבי שובל כמו שהזכיר למעלה וכאן השלים יחסו : (ב) וראיה בן שובל . ראיה זה הוא הרוא[ה ...] למעל[ה]

רשי

שהיו לו בנים הרבה שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וע[...] (יא) אחזיהו בנו יואש . משלמה עד יואש ח' דורות ולפי שראה דוד שי[...] כלה בימי יואש ע"י עתליהו כדכתיב בספר זה (ב' כ"ב) ותקם ותדבר [...] לשון דבר ע"י שם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על ש[...] שמונה נימין (ס"א במנין) על דור שמיני הושיעה ה' כי גמר חסיד וג[ו'] ונמלט יואש ומן יואש עד יאשיהו ח' דורות שראה דוד שיאשיהו וכו[...] הולכין לאבדון זה נהרג וזה נקרו עיניו והתפלל עוד על השמינית על ד[...] ה' אל באפך תוכיחני (שם ו') ובשביל תפילתו נשתיירו בני יהויקים וה[...] תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים . ומיכניה (ס"א ומיהויכ[ין]) ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב (בדניאל ז') וארו עם ענני ש[מיא] בנים בין בנים ובין דורות לבנים הקב"ה עשה כן בשביל שאמר להקו[...] תשבחות בספר עזרא (ד"ה א' כ"ט) (וקראו ספר עזרא לפי שעזרא [...] יוס"ה) מן ברוך ה' אלהי ישראל וגו' עד ולחזק ל"ח תיבות : (כ) וחש[בה ...] חסד חמש . חמש היו לבד משלומית אחותם : (כב) ובני שמעיה חטו[ש] ובריח ונעריה ושפט ששה . אינם אלא ה' ויש בו טעם כמו שכתוב למטה (כ"ה [...] הלוים לידותון בני ידותון גדליהו וצרי וישעיה חשביהו ומתתיהו ששה ואינם [...] (ב) וראיה . כן מנהג היחס הזה אף על פי שלא הזכיר עדיין ראיה [...] דורות קחשיב וכן בני הלאה צרת וצחר ואתנן וקוץ הוליד . ועדיין לא י[...] ומזכיר

מצודת דוד

(ט) כל בני דויד . אלה כל בני דוד מן הנשים : ותמר . ר"ל ומלבד תמר אחותם : (י) אביה בנו . של רחבעם וכן מונה והולך המלכים זה אח"ז : (יב) עזריה . הוא עוזיה המלך : (טו) הבכור יוחנן . הוא יהואחז הנזכר (במ"ב) ועם כי יהויקים היה גדול ממנו קראו בכור על כי היה בכור למלכות שמלך קודם יהויקים כמ"ש (במ"ב): שלום . ארז"ל שהוא צדקיה הנזכר וקראו גם רביעי ע"ש שהי' הרביעי למלכות כי יכניה בן יהויקים מלך לפניו : (טז) צדקיה בנו . אין זה צדקיה המלך כי זה הי' בן יכניה וצדקיהו המלך הי' דודו בן יאשיהו : (יז) ובני יכניה . מלבד צדקיהו הנזכר : שאלתיאל בנו . בן אסר היה : (יח) ומלכירם וכו' . בני שאלתיאל היו ולקצר סמך על המבין שזוכר את הבנים סמוך לאביהם : (יט) ובני פדיה זרובבל . ומה שנאמר במקומות אחרים זרובבל בן שאלתיאל כי בני בנים הם כבנים : ובן זרובבל . כמו ובני זרובבל ורבים כמוהו :

(כ) יושב חסד . הוא שם אחד : חמש . הם האמורים במקרא זה ואולי [...] היו מאשה אחרת ולזה לא כללם יחד : (כא) בני רפיה . רצה לומר [...] היה ובן רפיה היה ארנן וכו' ולקצר סמך על המבין ובני הוא כמו [...] רבים : (כב) ששה . אינם אלא חמשה אלא אשתו היתה מעוברת ול[...] שתלד בן זכר ודוגמתו נאמר בני ידותון וכו' ששה (לקמן כה) ואינו [...] חמשה . או שהוא חוזר על שכניה לומר לשכניה נולדו ששה וחושב הבן עם [...]
ד (א) בני יהודה וכו' . בא להשלים יחוס בני יהודה ובדרך קצרה מזכ[יר] אביו ובני בניו והם פרץ בן יהודה וחצרון בנו וכרמי בן זמרי בן זרח [...] וחור בן כלב בן חצרון ושובל בן כלב בן חור : (ב) וראיה . הוא הרואה האמור אלה משפחות הצרעתי . שאמור [...] למעל[ה]

...גוים ובאו עמים רבים וגוים עצומים . והגוים כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו . וגבהים אם עשק רש וגזל ומשפט וצדק תראה במדינה . והגבהים . ונקף
...ער בברזל והלבנון . וגבה עדה גא גאון וגבה. והגבה והאולם אשר על פני הארץ . וגבוה כי רם ה' ושפל יראה . והגבוה כה אמר ה' הסיר המצנפת הרם העטרה . ודל

...את־יחת ויחת הוליד את־אחומי ואת־להד
משפחות הצרעתי׃ ג ואלה אבי עיטם
...אל וישמא וידבש ושם אחותם הצללפוני׃
...אל אבי גדר ועזר אבי חושה אלה בני־
...בכור אפרתה אבי בית לחם׃ ה ולאשחור
...תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה׃ ו ותלד
...רה את־אחזם ואת־חפר ואת־התימני ואת־
...שתרי אלה בני נערה׃ ז ובני חלאה צרת
...ואתנן׃ ח וקוץ הוליד את־ענוב ואת־
...בה ומשפחת אחרחל בן־הרום׃ ט ויהי
...נכבד מאחיו ואמו קראה שמו יעבץ
...ר כי ילדתי בעצב׃ י ויקרא יעבץ לאלהי

ישראל לאמר אם־ברך תברכני והרבית את־
גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי
עצבי ויבא אלהים את־אשר שאל׃ יא וכלוב
אחי־שוחה הוליד את־מחיר הוא אבי אשתון׃
יב ואשתון הוליד את־בית רפא ואת־פסח
ואת־תחנה אבי עיר־נחש אלה אנשי רכה׃
יג ובני קנז עתניאל ושריה ובני עתניאל חתת׃
יד ומעונתי הוליד את־עפרה ושריה הוליד את־
יואב אבי גיא חרשים כי חרשים היו׃ טו ובני
כלב בן־יפנה עירו אלה ונעם ובני אלה וקנז׃
טז ובני יהללאל זיף וזיפה תיריא ואשראל׃ יז ובן־
עזרה יתר ומרד ועפר וילון ותהר את־מרים

...אהרן ולאשחור . סוטה יב : ובני חלאה . שם : ויקרא יעבץ . תמורה טז :

רשי

...את בניו : (ה) ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים . מוסב למעלה ואשת אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע כי לא יחס עד עתה : (ט) ואמו ...אה יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב . וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני (ס"א קרא לו בנימין) (ראשית ל"ה) : (י) והרבית את גבולי . בנחלות : והיתה ... ועשית מרעה . אם תהיה עמי ותצילני מרעה לבלתי עצבי שלא יארע ...זק וצער ועצב והוא נדר מה שנדר : ויבא אלהים את אשר שאל . ...רו ומכאן מביאין ראיה כשפוסקין צדקה (בצבור) בעבור מה שאין נודרין ...תנין בלא נדר ומדרשו ידוע : (יא) וכלוב אחי שוחה . משפחות הוא ...כקבור ל' אע"פ שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אע"פ שלא הזכירו וכן מעונתי כמו כן לא הזכירו כי כן דרך כל הספר הזה : (יב) אבי ...ש . שם עיר . ותחנה שר (היה) עליה : אלה אנשי רכה . בני אשתון אותו מקום ברכה . ע"א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה : ...ריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים . יואב היה שר של עמק שיש בה ... ולמה אני קורא אותה גיא חרשים כי חרשים היו פתרון אותן שישבו ...חרשים חרשים המה ועל שמם נקרא הגיא : (טו) ובני כלב בן יפונה . ...בותינו כלב בן יפונה זה כלב בן חצרון ולמה נקרא בן יפונה שפינה מעצת ...ים ואל תתמה שהרי ייחס כבר משפחת כלב בן חצרון שהרי כן הדרך ...קלת ומדלג על משפחה אחרת ואח"כ תופש משפחה ראשונה : ובני אלה וקנז

רדק

למעלה . ויהיו בניו לשובל הראה חצי המנוחות והראה ורמיה אחד כי כן דרך המשפחות להתהפך כהן האותיות : אלה משפחות הצרעתי . הוא שהזכיר למעלה מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי . והזכיר הנה יחת ואחומי ולהד שהיו עיקר משפחות הצרעתי : (ג) ואלה אבי עיטם . פי' ועוד אלה בנים משובל ומחור אבי עיטם יזרעאל : ושם אחותם הצללפוני . מה שהזכיר אחותם וכן הזכיר למעלה בבני זרובבל ושלמית אחותם . אולי לא היתה להם עוד והזכירם . או היו בעלות השם בדורם ונשים חשובות לכך הזכירם כמו סרח בת אשר : (ד) אבי בית לחם . קבר ולא הזכיר שלמא שהיה אבי בית לחם כי חור היה אבי שלמא . ושלמא אבי בית לחם : (ה) ולאשחור אבי תקוע . הוא שהזכיר למעלה בן חצרון שהיה לו מאביה אשתו ולא הזכיר למעלה עוד מיחוסו אלא שאמר אבי תקוע . והנה השלים יחוסו : (ט) ויהי יעבץ נכבד מאחיו . אולי יעבץ הוא אחד מהנזכרים והיו לו שני שמות או הוא אחר . ואף על פי שלא הזכירו בסדר התולדה הזכיר ענינו . יעבץ אע"פ שהוא הפוך אל הענין כי היה לו לומר יעצב . אינם מקפידים העברים על זה כמו נח מן ינחמנו . קין מן קניתי . שמואל מן מה' שאלתיהו : (י) ויקרא יעבץ . אולי חשש על שמו שהיה מענין עצב כמו שאמר לבלתי עצבי וחשש שלא יבואו עניניו על הנכונה ושיעצב בעניני העולם ונדר נדר אם יצליחהו השם ויברכהו יעשה כך וכך ולא הזכיר הנדר . וכן וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי לדעת קצת המפרשים וכן וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון תתן את העם וכו' : ועשית מרעה לבלתי עצבי . כלומר שתעשה אות עמי שלא אעצב מרעה בעולם ולא יהי' שמי גורם עצב ועצבי הוא מקור פועל עומד והכנוי והמקור באחד אין בו פועל וכפ"ל . או יהיה פועל יוצא ופי' ועשית עמי להצילני מרעה לבלתי עצב אותי : (יא) ...לוב אחי שוחה . אף על פי שלא הזכירו בסדר התולדה הזכירו לספר תולדותיו וכן תמצא בספר זה בהרבה מקומות כי מקצר היה בתולדות : (יב) אבי עיר ...ש כמו אבי קרית יערים כי מבניו נתישבה העיר הנקראת עיר נחש : אלה אנשי רכה . כל אלה בני כלוב שהזכיר היו נקראין אנשי רכה על ענין ידוע ...(יג) ובני קנז עתניאל . אף על פי שלא הזכיר קנז הזכיר תולדותיו כמו שכתבנו : (יד) אבי גיא חרשים . כמו אבי קרית יערים כמו שכתבנו והזכיר למה נקראת ...א החרשים : כי חרשים היו . פי' אומני אבן ועץ וברזל כי הכל יקרא חרש : (טו) ובני כלב בן יפונה . כבר כתבנו כי דעת רבותינו ז"ל שהוא כלב ...רון . ואם הוא הזכיר עוד מתולדותיו מה שלא הזכיר למעלה : ובני אלה וקנז . כך היה שמו וקנז בו"יו : (יז) ובן עזרה יתר ומרד ...ילון ותהר את מרים . פי' ותהר כמו ותלד וכן על ברכות הורי כמו יולדי . ועל אשתו של מרד אומר שילדה לו למרד את מרים ואת שמי וכו' מרים בן ...ו האחרים כי הרבה נמצאים בשם אחד זכר ונקבה . כמו אביה אשת חצרון ועיפה פלגש כלב ואחרים רבים וסוף פסוקים המוכיח כי ותהר את מרים על אשתו

מצודת דוד

...שיצאו מבני שובל : (ג) ואלה מוסב על המקרא שלאחריו שאמר אלה בני ...ר' ואמר מלבד בני חור הנזכרים למעלה הנה גם אלה היו בניו והם אבי ...ע יזרעאל וכו' : (ד) אבי בית לחם . שלמא בן כלב בנו הי' אבי בית לחם ונקרא ...ן בנו וכאומר אבי של אבי בית לחם ואבי האב הוא כאב : (ה) ולאשחור . ...א נזכר למעלה שהיה בן חצרון : (ח) וקוץ . אולי הוא אחד מהנזכרים למעלה והיה ...ל ב' שמות וכן נאמר ברבים כמוהו אשר נמצא בזה הספר אשר לא יזכרו לפנים מי ...י יצא : (ט) ויהי יעבץ . גם הוא לא נזכר שמו לפנים מי הוא : ילדתי בעצב . כאשר ...ותו היה לה עצבון מה ולזכרון קראה את בנה יעבץ בהפוך אותיות מעצב ...ל ואמר שיהפך העצב לשמחה : (י) והרבית את גבולי . להיות נחלתי מרובה : ...מי . לעזרני בעת הצורך : ועשית מרעה . ר"ל תהפוך מהרעה אשר בעבורה ...ה אמי בעת ילדה אותי הרעה ההיא תהפוך לטובה לבלתי עצבי כאשר ...א שמו בקריאת השם יעבץ והנה נדר מה א"כ יהיה ולא פירש מה נדר וכאלו אמר כאשר כן יהיה אשלם גמול הדבר ואלך בדרכי ה' ודוגמתו כל מכה יבוסי וכו' (ש"ב ה) ולא פירש מה יעשה לו והוא כאומר הנה יקבל גמול : (יא) וכלוב אחי שוחה . לא הוזכרו לפנים גם שניהם ואולי הוזכרו בשם האחד אשר היה להם . או כן דרך הספר להזכיר אנשים ותולדותיהם עם שלא הוזכרו לפנים ממי יצאו ומי אביהם : (יב) אלה אנשי רכה . כל בני כלוב היו נקראים אנשי רכה ממעשה ידוע אצלם : (יג) ובני קנז . גם הוא לא נזכר לפנים בן מי הי' (ולא אזכרם עוד מעתה כי מאד רבו) : עתניאל . הוא היה השופט הראשון על ישראל : (יד) כי חרשים היו . ר"ל בעבור זה היה נקרא המקום ההוא גיא חרשים על כי היו אנשים חרשים רצה לומר אומני אבן ועץ וברזל : (טו) כלב בן יפונה . הוא כלב בן חצרון ועל שפינה עצמו מעצת המרגלים נקרא בן יפונה כן אז"ל ועם כי כבר סיפר מתולדותיו בא עתה להשלים ספור כל תולדותיו וכן דרך הספר הזה : וקנז . כן שמו בוי"ו : (יז) ותהר . אשתו של מרד הרתה וילדה את מרים והוא שם איש

מבין חכם בעיניו איש . והדל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט . והרים כה אמר ה׳ הסיר המצנפת והרים העטרה . וההרים ואשב ואשא עיני והנה ארבע ׃ וחטים משכ
וכלי יוצר . והחטים ויאמר ארנן אל דוד . וחצר הגדולה סביב שלשה . והחצר וירם כבוד ה׳ דיחזקאל . וחכמים אנשי לצון יפיחו . והחכמים אשר הצדיקים והחכמים

וְאֶת־שַׁמַּי וְאֶת־יִשְׁבָּח אֲבִי אֶשְׁתְּמֹעַ׃ יח וְאִשְׁתּוֹ ל׳
הַיְהֻדִיָּה יָלְדָה אֶת־יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְאֶת־חֶבֶר אֲבִי ל׳ ג׳ כתי כן
שׂוֹכוֹ וְאֶת־יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִּתְיָה ל׳ . י״ג . ל׳
בַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח מָרֶד׃ יט וּבְנֵי אֵשֶׁת הוֹדִיָּה ל׳
אֲחוֹת נַחַם אֲבִי קְעִילָה הַגַּרְמִי וְאֶשְׁתְּמֹעַ ל׳ . ל׳
הַמַּעֲכָתִי׃ כ וּבְנֵי שִׁימוֹן אַמְנוֹן וְרִנָּה בֶן־חָנָן ל׳
וְתוּלוֹן וּבְנֵי יִשְׁעִי זוֹחֵת וּבֶן־זוֹחֵת׃ כא בְּנֵי שֵׁלָה ותילון ק׳ ג׳ ובפסוק
בֶן־יְהוּדָה עֵר אֲבִי לֵכָה וְלַעְדָּה אֲבִי מָרֵשָׁה ל׳ . ל׳ ה׳ חס׳ בסיפר׳
וּמִשְׁפְּחוֹת בֵּית־עֲבֹדַת הַבֻּץ לְבֵית אַשְׁבֵּעַ׃ כב וְיוֹקִים ד׳ חס׳ בסיפר׳ ל׳ וחס׳. ל׳ ומ״ע
וְאַנְשֵׁי כֹזֵבָא וְיוֹאָשׁ וְשָׂרָף אֲשֶׁר־בָּעֲלוּ לְמוֹאָב

ג׳ חס׳ בליש׳ וְיָשֻׁבִי לָחֶם וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִים׃ כג הֵמָּה הַיּוֹ
ל׳. י״ט ר״פ וְיֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה עִם־הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ
שָׁם׃ כד בְּנֵי שִׁמְעוֹן נְמוּאֵל וְיָמִין
ו׳ חס׳ בכתו׳ זֶרַח שָׁאוּל׃ כה שַׁלֻּם בְּנוֹ מִבְשָׂם בְּנוֹ מִ
בְּנוֹ׃ כו וּבְנֵי מִשְׁמָע חַמּוּאֵל בְּנוֹ זַכּוּר בְּנוֹ
בְנוֹ׃ כז וּלְשִׁמְעִי בָּנִים שִׁשָּׁה עָשָׂר וּבָנוֹת
ג׳ בליש׳ ומייחדי׳ וּלְאֶחָיו אֵין בָּנִים רַבִּים וְכֹל מִשְׁפַּחְתָּ
ל׳ הִרְבּוּ עַד־בְּנֵי יְהוּדָה׃ כח וַיֵּשְׁבוּ בִּבְאֵר־
ל׳ וּמוֹלָדָה וַחֲצַר שׁוּעָל׃ כט וּבְבִלְהָה וּבְעֶצֶם וּבְ
ל׳ . ל׳ ל וּבִבְתוּאֵל וּבְחָרְמָה וּבְצִקְלָג׃ לא וּבְבֵית מַר

תולדות אהרן ואשתו היהודיה . מגלה יג. סנהד׳ יט: ויוקים ואנשי כוזבא . בתרא צא:

רדק

אשתו של מרד הוא אומר וכן אשתו היהודיה ילדה את ירד פי׳ אשתו של מרד : (יח) היהודיה . מכלל שהראשונה שהזכיר לא היתה יהודיה והיא בתיה בת פרעה שהזכיר בסוף הענין : את ירד אבי גדור . יש מפרשים כל אלה אבי אדון ומפרשים גדור ושכו וזנוח שם הערים שהיו אלה מושלים עליהם . והנכון שהם כמשמעם וכלם שמות בני הילודים לכל אחד ואחד וכן תראה במה שהקדמנו שהוא מיחס האב על הבן להודיע לפרסמו כשהיה הבן נכבד וידוע מאביו : ואלה בני בתיה בת פרעה . פי׳ ואלה שהזכרנו תחלה מרים ושמי וכו׳ היו בני בתיה בת פרעה : אשר לקח מרד . בן עזרה מבני כלב בן יפונה . ורז״ל דרשו כי מרד הוא כלב בן יפונה ולמה נקרא שמו מרד שמרד מעצת מרגלים. ודרשו כל אלה השמות ירד ואביגדור וחבר כולם על משה רבינו ואמרו ילדה כמו גדלה שהיה לה כבן : (יט) ובני אשת הודיה . אע״פי שלא אמר עד הנה הודיה זה הזכיר תולדותיו וכן מנהג הספר כמו שכתבנו ומאשתו שהיתה אחות נחם היו לו אלה הבנים אבי קעילה הגרמי ואשתמוע המעכתי : (כא) בני שלה בן יהודה . כל התולדות שהזכיר עד הנה היו מפרץ ומזרח ומבני שלה לא הזכיר עד עתה . ועתה בהשלימו יחס יהודה הזכיר מבני שלה קצת : ומשפחות בית עבודת הבץ. פי׳ שהיו אותם משפחות עובדי פשתים:(כב) ויוקים ואנשי כוזבא . יש דרשות הרבה באלה השמות . ודרשו יואש ושרף שהם מחלון וכליון : אשר בעלו למואב . שלקחו להם נשים מואביות וישבי לחם שהיו מבית לחם יהודה . וכן בפסוק המה היוצרים הרבה דרשות . ולפי פשט הפסוק כל אלה מבני שלה ומבני בניו ואנשי כוזבא כולם היו מבניו . ואפשר שכוזבא הוא כזיב . ויואש ושרף ג״כ מבניו . ופי׳ אשר בעלו למואב שנלחמו עם מואב והיו אדונים להם . וישובי לחם גם כן שם אחד מבניו : והדברים עתיקים . פי׳ זה שאמרנו כי יואש ושרף בעלו למואב אף על פי שלא נמצא זה בספרי הנבואה הם מדברי׳ ידועים בקבלה ובמסרה ונעתקים איש מפי איש . ויש מפרשים כי והדברים עתיקים חוזר על כל מה שכתב עזרא הנה מיחס התולדות. כי הדברים הנכתבים הנה אף על פי שלא תמצאם כתובים בספר מספרי הנבואה לא תאמר איך ידע כל זה עזרא דברים שלא היו בימיו כי הדברים מקובלים כלם: (כג) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה . יתכן שחוזר לאנשי כוזבא שזכר ואמר כי אלה אנשים המה היוצרים הידועים שהיו יוצרים אומני כלי חרש והיו יושבים חוץ לעיר במקום הנטעים לטעת נטעים ולעבוד האדמה ולעשות שם הכלים . גם כן אולי אותו המקום היה העפר שלו טוב למלאכת החרש ויהיו יושבים שם ונוטעים נטיעות וגודרים גדרות עם המלך במלאכתו וכן היו עם המלך בחוץ בענין והגדרות וישבו שם מפני הכנת מלאכתם שם : (כד) בני שמעון . הזכיר יחס שמעון בקצרה אחר יחס יהודה לפי שהיו שכנים בנחלה נחלתם עם יחסם כמו שכתוב מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתן כי לא היה לו חלק כמו לשאר השבטים וזהו שאמר אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל : נמואל וימין. נמואל הוא ימואל הנזכר בפרשת ויגש אליו ובפרשת וארא ונזכר ג פנחס נמואל לנמואלי משפחת הנמואלי וכן תראה ברוב השמות בעברי בשמות בני אדם ובשמות הערים כי אינם קופדים בחילוף אות אחת או שת וכעמים קוראים אותם בשני שמות שאינם דומים זה לזה וקורא אותם במקום אחד בשם האחד ובמקום אחר בשם האחר : (כז) וכל משפחתם לא הר יהודה

רשי

וקנז : כך היה שמו וקנז : (יח) ואשתו היהדיה . אשת כלב שנולדה מי ירד אבי גדור וגו׳ . שרי העירות כדכתיב ביהושע ויקדעם ואלחול בית צור וגדור ירמות ועדלם שוכה ועזקה : ואלה בני בתיה בה הוי״ו מפרדת בין בני יהודיה ובין בני בתיה : אשר לקח מרד . כלב י שמרד בעצת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחד אומר בני כמו וב וקנז : (כא) בני שלה בן יהודה . לפי שעדיין לא יחסו מיחסו עתה שמ של דוד מקדים ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם יצא גם הוא ועכשי כל משפחות פרץ מתחיל לייחס כל משפחות שלה שהיו באותו הדור : בית עבודת הבוץ . לירישות המקדש אף הם היו מבני שלה : (כב) ויוק כוזבא עד וישבי לחם . כל אלה בני שלה בן יהודה : ויואש ושרף . רבותינו זה מחלון וכליון : והדברים עתיקים . פתרון אל תאמר לפי שהתחלת מאנשי דורינו שכולם היו אחרי כן אלא כולן שנאמרו בפסוק זה (ה הראשונים שהיו בימי קדמונים : אשר בעלו למואב . שלקחו נשים מ (כג) המה היוצרים . המה יוקים ואנשי כוזבא וישבי לחם היו יוצ למלאכת המלך וגם קדרות למאכל המלך וגם לכהנים : ויושבי נטעים עוסקים בנטיעות של מלך : וגדרה . אומנים גודרי גדר אבנים למלאכ עם המלך . פתרון הושיבן המלך באותן העיירות לפי שהיו עושים דוגמא במשפטים בשואל בעליו עמו לא ישלם כלומר עמו במלאכתו : שמעון. לפי ששמעון יושב בחלק יהודה הוא מקדימו ליחסו ולדבר בעיירו לראובן : (כז) ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחתם לא הרבו עד בנ לא הרבו בנים כבני יהודה לפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם ק שמעון בחלקו כי שמעון לא היה לו חלק בא״י שנ׳ אחלקם ביעקב ואפיצ (ראשית מ״ט) ושנינו בבראשית רבה אחלקם להעמיד סופרים בישרא כנסיות כו׳ ומניין שקבלו דכתיב (יהושע י״ט) מחבל בני יהודה נחלת כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם עליהם חית השדה ומה שכתוב (שם) ויעל הגורל לבני שמעון כך הי הפילו גורל איזה שבט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יה מה שכתוב (שופטים א׳) ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורל בכנעני והלכתי גם אני אתך בחלק שנתתי לך : (כח) וישבו בבאר ב שמע

מצודת ציון

האותיות אליעם שאמור (בש״ב) : ד (כא) הבוץ . פשתן כמו אחוז בחבלי בוץ (אסתר א׳) : (כב) בעלו . ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כ״ב) : עתיקים . ענין יושן כמו ועתיק יומין

מצודת דוד

אים :(יח) ואשתו היהודיה . אשת מרד היהודית . כי הראשונה שזכר יהודית כי היא היתה בתיה בת פרעה האמור בסוף המקרא : ואלה . במקרא שלפניו והם מרים ושמי וכו׳ אלה היו בני בתיה וכו׳: (יט) אחות היתה אחות נחם: אבי וכו׳. ר״ל אלה בנים אבי קעילה וכו׳: (כ)בן חנן. כן שמו וכן בן זוחת: (כא)ומשפחות וכו׳. המשפחות שהיו עובדים עבודת הפשתן המיוח אשבע : (כב) אשר בעלו למואב . אשר נלחמו עם מואב והיו אדונים להם : וישבי לחם . כן שם איש : והדברים עתיקים . כלומר אף כי אמרתי מדבר ונלחמו ואין הדבר ידוע הנה אל תתמהו על זה כי הדברים האלה המה מיושנים ועבר זמן רב ונשכח מן הבריות : (כג) המה היוצרים . המה היו יוצרי יושבים במקום הנוטעים לנטוע אותם והיו בעלי גדרים ר״ל בונים גדרות וכתלים : עם המלך . כאשר היו עם המלך עוסקים במלאכתו היו יושבים שם במקום הנט הכנ

ומלא ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת . והמלא ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך . ומשחית עלה אריה מסבכו ומשחית גוים . והמשחית ותהי חרדה
בשדה . ומשלח יפיח כזבים עד שקר . והמשלח את השעיר לעזאזל יעמד חי . ונגע לא תאנה אליך רעה ונגע לא . והנגע וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה .

ר סוּסִים וּבְבֵית בִּרְאִי וּבְשַׁעֲרָיִם אֵלֶּה ג' וחד כה"ו. ל'
הֶם עַד־מְלֹךְ דָּוִיד׃ לב וְחַצְרֵיהֶם עֵיטָם
רִמּוֹן וְתֹכֶן וְעָשָׁן עָרִים חָמֵשׁ׃ לג וְכָל־ ב' לבנים ס' שוס קרתא
הֶם אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הֶעָרִים הָאֵלֶּה עַד־בָּעַל ל'
מוֹשְׁבֹתָם וְהִתְיַחְשָׂם לָהֶם׃ לד וּמְשׁוֹבָב ל'
ךְ וְיוֹשָׁה בֶּן־אֲמַצְיָה׃ לה וְיוֹאֵל וְיֵהוּא בֶּן־ ל'. ל'. ס'
יָה בֶּן־שְׂרָיָה בֶּן־עֲשִׂיאֵל׃ לו וְאֶלְיוֹעֵינַי ל'. ל'
קֹבָה וִישׁוֹחָיָה וַעֲשָׂיָה וַעֲדִיאֵל וִישִׂימִאֵל ל'. ל'. ל'
ה׃ לז וְזִיזָא בֶן־שִׁפְעִי בֶן־אַלּוֹן בֶּן־יְדָיָה ב' חד כתיב ו'
שִׁמְרִי בֶּן־שְׁמַעְיָה׃ לח אֵלֶּה הַבָּאִים בְּשֵׁמוֹת
ים בְּמִשְׁפְּחוֹתָם וּבֵית אֲבוֹתֵיהֶם פָּרְצוּ ט' מ"ל. ג'
לָרוֹב׃ לט וַיֵּלְכוּ לִמְבוֹא גְדֹר עַד לְמִזְרַח הַגָּיְא ב' מ"ל. ב' חס'
לְבַקֵּשׁ מִרְעֶה לְצֹאנָם׃ מ וַיִּמְצְאוּ מִרְעֶה שָׁמֵן ל'
וָטוֹב וְהָאָרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם וְשֹׁקֶטֶת וּשְׁלֵוָה כִּי מִן־ ס'. ל'
חָם הַיֹּשְׁבִים שָׁם לְפָנִים׃ מא וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה הַכְּתוּבִים
בְשֵׁמוֹת בִּימֵי׀ יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיַּכּוּ אֶת־
אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־הַמְּעִינִים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ־שָׁמָּה המעונים ק'
וַיַּחֲרִימֻם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתֵּיהֶם כִּי־מִרְעֶה ל' וחס'
לְצֹאנָם שָׁם׃ מב וּמֵהֶם׀ מִן־בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ ד' ר"פ
לְהַר שֵׂעִיר אֲנָשִׁים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּפְלַטְיָה וּנְעַרְיָה
וּרְפָיָה וְעֻזִּיאֵל בְּנֵי יִשְׁעִי בְּרֹאשָׁם׃ מג וַיַּכּוּ אֶת־
שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה לַעֲמָלֵק וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם ג' חס'

אחרון מן בני שמעון . בתרא קכג :

רשי

ישבו באותן עיירות של יהודה : (לא) אלה עריהם עד מלוך דוד . שהרבו בני יהודה עשו תרעומות על בני שמעון מימי שאול ורצו לגרשם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדה ובמלחמות וכשמלך שבטו לשאול מבני שמעון את ארצם שהשאילו להם והלך דוד וגר שם לא חשש בכך מפני שגאת דוד שהיה מיהודה וזהו שכתב אלה עריהם עד וכשמלך גרשם מפי' רבי אליעזר בר משולם ז"ל וכן פי' לי רבי שלמה אחי רבי משה הדרשן : (לב) וחצריהם . הכפרים מי היו עיטם ועין וגו' : (לג) זאת מושבותם והתיחשם להם . פתרון אע"פ שייחסם כאן אל תאמר שלא היו כי אם אותן שהרי יש ספר יחוס אחר ושם היו כל שבט ושבט כך היה לפרש יחוסו בפני עצמו : (לד) ומשובב . וכל : (לח) אלה הבאים . בשמות נשיאים במשפחותם : ובית אבותיהם וגו' . לא היה להם מקום לישב : (לט) וילכו . על כן למבוא גדור וגו' רעה לצאנם : (מ) כי מן חם היושבים שם לפנים . בשקט ובשלוה היו ולא בא אדם להרע להם לפיכך לא נזהרו כשבאו עליהם להלחם ודוגמתו ויבאו על ליש על עם שקט ובוטח וגו' ודבר אין להם עם אדם לפי שקטים לא היו יראים ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם לפיכך נכחום חמש מאות וגם כתיב לשם כמשפט צידונים שקט ובוטח וגו' : ויכו את שארית הפליטה . מהכרתת דוד כי דוד הכרית כל זכר באדום : ובני

רדק

יהודה . לפי שהיו שוכנים בתוך בני יהודה אמר כי לא הרבו משפחתם שהגיעו למספר בני יהודה . לפיכך היו יושבים ביניהם ונספחים אליהם וישבו בקלת ערי יהודה וכן תמצא הערים אשר מזכיר הנה בספר יהושע בכלל ערי יהודה ומזכיר אותם גם כן בנחלת בני שמעון שנפלה להם בתוך בני יהודה לפיכך אמר הנה אלה עריהם עד מלך דוד . אבל כשמלך דוד וחזקו בני יהודה גרשום בני יהודה מנחלתם והם בקשו להם נחלה . כמו שאמרו וילכו למבוא גדור עד למזרח הגי ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר וכו' כי הלכו הנה והנה לבקש נחלה , ומה שאמר זאת משבותם והתיחסם להם . ר"ל כי אלה חמש ערים וחצריהם נשארו להם ולא גרשום משם בני יהודה:(לג) התיחש' להם. כלומר כי היו נקראים על שמם כל הימים . ואיננו רחוק בלשון לזכור יחס בענין הערים . כי עקר מלת יחס הוא גלוי על משפחה והודיע על האיש מאיזה משפחה הוא ומאיזה שבט הוא כן מיחס הערים אל האדם והאדם אל הערים להודיע ולגלות הדבר וכן קראו ליו"ד ברי יו"ד היחס שמיחס אותו אל ברי עבר . ומה שאמר ואת מושבותם ולא אמר אלה כן דרך הלשון בהרבה מקומות יחיד בלשון רבים ורבים בלשון יחיד כמו כי תקראנה מלחמה . ויבא משה ואהרן והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק . או יהיה פי' זאת הארץ: (לד) ומשובב וימלך וכו' . כל אלה שזוכר היו נשיאי משפחות לשבט שמעון וראשי בתי אבות והלכו לבקש נחלה אחר מלוך דוד והארץ היתה מבני חם שהיו יושבים שם לפנים ובאו אלה והכום והחרימום עד היום וישבו תחתיהם : (מא) ואת המעונים. בשורק מקום חולם והוא קבוץ מן מעון שהוא מקום הדירה

מר עד היום הזה כי עד ימי עזרא לא שבו עוד בניהם באלה המקומות אף על פי שגלו משם בני שמעון : (מב) בני ישעי בראשם. אלה ארבעה בני ישעי שים לאלה חמש מאות אנשים אמרו רבותינו ז"ל כי ממנשה היו . בני ישעי ראינו שהיה משבט מנשה כמו שאמר ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר ובית יוסף להבה . והקשו והכתיב ומהם מבני שמעון הלכו להר שעיר ובני ישעי תרגו ישעי נמי מבני מנשה קאתי דכתיב ועפר וישעי:(מג) ויכו את שארית הפליטה לעמלק. פי' מה שנשאר שלא החרימום שאול ודוד כי בדוד הוא אומר ת כל זכר באדום ועמלק מבני אדום.ומה שאמר וישבו שם עד היום הזה.פי' עד היום הזה שגלו.או פי' כי עד היום אע"פי שגלו בני שמעון בני עמלק לא שבו שם ועוד

מצודת דוד

אכתם אבל לא בזולת זה : (כד) בני שמעון. לפי שהי' שכן ליהודה בנחלתו לזה חריו וקודם לראובן : (כה) שלום בנו . של שאול הסמוך לו ומבשם בנו וכו' : (כז) וכל משפחתם . של בני שמעון לא הרבו בנים לגעת עד מספר

מצודת ציון

יומין (דניאל ו') : (לג) וחצריהם . הם המקומות הסמוכות לעיר וקטנות ממנו ואין מוקפות חומה : (לט) פרצו . ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית ל"ח) : (מ) ידים . מקומות כמו יד אבשלום (ש"ב יח) : (מג) הפלטה . ענין שיור כמו

ם אשר שכנו עמהם וכאומר אין המקום גורם מרבית הבנים כי בני יהודה ובני שמעון ישבו יחד ועכ"ז לא נתרבו אלו כאלו : (כח) וישבו בבאר שבע וכו' . אלה היו בנחלת בני יהודה ונתנה לבני שמעון לשבת בהן ונזכרים שמה בספר יהושע קצת בחלוף השמות : (לא) אלה עריהם . אשר ישבו בהן : עד מלוך אבל כאשר מלך דוד גברה יד בני שבטו וגרשום מנחלתם על כי נתרבו והיה צר להם המקום לשבת עם בני שמעון : (לב) וחצריהם . אבל חצרי הערים שזכר וכו' ואף שאמר בסוף המקרא ערים חמש מ"מ אל מול הערים שזכר בראשונה יחשבו כחצרים : (לג) הערים האלה . הם עיטם וכו' : עד בעל . החצרות עד בעל : זאת . השמות הזאת נשארה להם לשבת בה : והתיחשם להם . המקומות האלה נשארו מיוחסות לבני שמעון (ועם כי עיקר שם יחוס הונח על את האיש לדעת מבני מי הוא הנה הושאל על הגלות העיר לדעת של מי הוא וכן על הגלות האיש לדעת מאיזה עם הוא או מאיזה מקום וכן קראו ים לסיו"ד של מצרי ואדומי (יו"ד היחס) : (לח) אלה הבאים בשמות . רצה לומר אלה הנזכרים בשמותם היו נשיאי' במשפחות' ובית אבותיהם התחזקו רב ולא יכלו לשבת בשמות הנאמר : (לט) וילכו . ולזה הלכו עד המקום שבאים בה אל גדר וכו' לבקש מקום מרעה : (מ) רחבת ידים . מקומות רחבות : ושוקטת ושלוה . עמה יושבת בהשקט ואינה נשמרת מן המלחמה : כי מן חם . כי המה מבני חם היושבים שמה מימים קדמונים ולא היה מי מעורר לבוא נשמרים מן המלחמה : (מא) הכתובים בשמות . הם שובב וימלך וכו' : את אהליהם . רצה לומר יושבי האהלים : המעונים . שם אומה מצון : עד היום . לומר נחרמו ונאבדו משם עד היום הזה ולא חזרו לה אף לאחר שגלו ישראל מארצם : וישבו . או בעת שהחרימום ישבו במקומם כי מקום מרעה היה ענייהם : (מב) ומהם . וחוזר ומפרש מן בני שמעון : בראשם . שמה היו הראשים להם : (מג) את שארית הפליטה . הנשארים מה שלא החרימם שאול ודוד שנאמר בו עד הכרית כל זכר באדום (מ"א י"א) ועמלק הוא מבני אדום : עד היום הזה . כי חזרו לשבת בה כאשר שבו מבבל : כי

ושטן הפקד עליו רשע ושטן . והשטן ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד . ועירים גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות . והעירים והאלפים והעיריה . ופרה ודוב תרעינה …
ירבצו ילדיהן . והפרה והעזים והפרה . וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם . והצרעת ויזעף עזיהו . וקדש ואשמעה אחד קדש מדבר . והקדש ואחרי השבעים שש…

הזה׃ ה א ובני ראובן בכור־ישראל כי הוא
ג׳ ג׳ ומ״ל הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני
ג׳ יוסף בן־ישראל ולא להתיחש לבכרה׃ ב כי יהודה
ג׳. ח׳ גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכרה ליוסף׃ ג בני
ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי׃
ד בני יואל שמעיה בנו גוג בנו שמעי בנו׃
ה מיכה בנו ראיה בנו בעל בנו׃ ו בארה בנו
ב׳. ג׳ חסר אשר הגלה תלגת פלנאסר מלך אשר הוא
ד׳ נשיא לראובני׃ ז ואחיו למשפחתיו בהתיחש

לתלדותם הראש יעיאל וזכריהו׃ ח ובלע …
ס׳ חס׳ עזז בן־שמע בן־יואל הוא יושב בערער …
ה׳ בכתו׳ ב׳ וג׳ ס׳ נבו ובעל מעון׃ ט ולמזרח ישב עד־לבוא מד…
ג׳ למן־הנהר פרת כי מקניהם רבו בארץ גל…
ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ י ובימי שאול עשו מלחמה עם־ההגראים …
ד׳ דסמי׳ בידם וישבו באהליהם על־כל־פני …
לגלעד׃ יא ובני־גד לנגדם ישבו בארץ ה…
ג׳ עד־סלכה׃ יב יואל הראש ושפם המשנה …
ט׳ מ״ל בסיפ׳ ושפט בבשן׃ יג ואחיהם לבית אבות…

תולדות אהרן ובני ראובן . שם קנג : ובחללו . ברכות ז בתרא קלג זוהר ויחי : כי יהודה גבר . בתרא שם : והבכורה ליוסף . שם שם :

רד״ק

ועד היום הזה בחזקת בני שמעון : (א) ובני ראובן . אחר שהזכיר שמעון מפני שהיה שכן ליהודה כמו שכתבנו חזר לראובן הבכור : כי הוא הבכור . כלומר הוא הבכור ובו היה ראוי להחל ספור היחסים כי משפט הבכורה והמלכות היו ראוים לו אלא שבחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל כלומר שהיה לו לאביו בן אהוב ושניא ונתנה לו: ולא להתיחש לבכורה . כלומר כשנתן לו הבכורה לא שיתיחש יוסף לבכורה מכל ויקרא בכור ישראל שאם כן היתה לו המלוכה גם כן כמו שהיתה המשפט לראובן מהכל:(ב) כי יהודה גבר באחיו . ונתן לו יעקב המלוכה . ושאר משפט הבכורה והוא לקחת פי שנים בארץ נתן ליוסף : ולנגיד ממנו . פי׳ מי שהיה בישראל לנגיד אמר יעקב שיהיה ממנו: (ג) בני ראובן.לפי שהפסיק בענין חזר לומר פעם אחרת בני ראובן : (ד) בני יואל . אע״פ שלא הזכירו בסדר התולדה מזכירו עתה לייחס בניו אחריו וכמוהו רבים בספור היחסים : שמעיה בנו גוג בנו . כלם אחד בן אחד ואפילו היה לכל אחד בנים אחרים אינו מזכיר אלא הראשים . וכן תמצא בהרבה מקומות: (ו) בארה בנו אשר הגלה וגו׳.הוא היה נשיא לשבט ראובן בעת שהגלם תלגת פלנאסר והוא תגלת שמזכיר במלכים והפוך האותיות בשמות הוא דרך הלשון כמו שתראה רבים: (ז) ואחיו למשפחותיו . כלומר זה היה נשיא וגם אחיו בהתיחשם לתולדותם הוא ראשי משפחותם וידועים . והראש בהם יעיאל וזכריהו וכו׳ : (ח) בן שמע בן יואל .הוא שמעיה בן יואל שהזכיר למעלה : הוא יושב בערוער . וי״מ בי״ת בערוער במקום מ״ם כי ערוער לא היה לבני ראובן כי אם לבני גד כמו שאמר ויבנו בני גד את דיבון ואת עטרות ואת ערוער . ונכון הוא וכמוהו מצאנו בי״ת במקום מ״ם והנותר בבשר ובלחם וכן וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשנה ההיא שמונה עשרה שנה . ויש לפרש עוד בערוער בגבול ערוער כי העיר לבדה היתה לבני גד שבנו אותה וגבולה היה לבני ראובן : (ט) ולמזרח ישב . פי׳ למזרח ארץ הגלעד כי כל ארצם היתה מזרח לארץ ישראל כמו שאמר עבר הירדן מזרחה אבל למזרח ארץ הגלעד התפשטו וישבו עד לבא מדברה:למן הנהר פרת. כלומר עד נהר פרת ומן הנהר והנה הוא גבולם כי נהר פרת הוא גבול ארץ ישראל למזרח כמו שאמר מן הנהר נהר פרת עד הים האחרון יהיה גבולכם : כי מקניהם רבו . כלומר כי לכך היו צריכים להתפשט בארץ כי מקניהם רבו : (י) עם ההגריאים . הם בני הגר . והאל״ף מקו… היחס : על כל פני מזרח לגלעד . פני מזרח אשר לגלעד : (יא) ובני גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד סלכה . אינו אומר בכל ארץ הבשן שהרי אמר ב… כי ארץ הבשן נתנה משה לחצי שבט המנשה . כמו שאומר ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה וכו׳ . אלא מקצת הבשן היה וג… עד סלכה ומסלכה ואילך כל הבשן היה לחצי שבט המנשה ומה שאמר בתורה כי כל הבשן היה לחצי שבט המנשה פירושו כל הבשן שהיה ממלכות ע… חבל הארגוב שהיה נקרא ארץ הרפאים . אבל היה מקצת מקומות בבשן שלא היה מולך עליהם עוג ואעפ״י שהיה נקרא מלך הבשן לפי שרוב הבשן היה ומ… מן הבשן עד סלכה הי׳ לאמורי ואותו היה לבני גד . ומה שאמר גם כן הנה וישבו בגלעד בבשן ובבנותיה באותו בשן שהוא עד סלכה ובבנותיה ישבו… וכן הנה אמר שחצי שבט המנשה ישבו בארץ הבשן עד בעל חרמון . ר״ל מאותו מקום הבשן שהיה לבני גד עד בעל חרמון וכן אמר ביהוש… שבט המנשה נתן משה בשן ולא אמר כל הבשן : (יב) יואל הראש . היה ראש לבני גד . ואלה הארבעה זוכר ראשי משפחות וידועים בשבט היו מושלים ב…

רש״י

(א) ובני ראובן בכור ישראל . ואם תאמר אם כן שהיה בכור למה ל… ממנו מלכות כי הוא בודאי הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבנ… ואם תאמר אם כן למה לא מלכו בני יוסף לכך אמר ולא ל… לבכורה חלק בכורות ולא בכור כי יהודה אפילו לא חלל ראובן הבכו… נלקחה ממנו אפילו הכי היה הגון יהודה למלך : (ב) כי יהודה גבר ו… שנאמר גור אריה יהודה (ראשית מ״ט) : ולנגיד ממנו . שגלה … מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המוליא והמביא והבכורה ת… נטלה מראובן ונתנה המלכות ליהודה כדכתיב כי יהודה גבר באחיו : א… הבכורה נתנה ליוסף לשני בניו: בני ראובן בכור ישראל. מתחיל עתה בבנ… (ד) בני יואל.דורות דורות קחשיב:(ו) אשר הגלה תלגת פלנאסר. קודם … וכן היה סדרן פול (מלכים ב׳ ט״ו) הי׳ כשמלך מנחם בן גדי ובימי … רמליה (שם) בא תגלת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה (שם … שלמנאסר מלך אשור (שם ט״ו) ובימי חזקיהו סנחרב ופירשו רבותינו פו… סנחרב : הוא נשיא לראובני . באותו זמן שהגלוהו תלגת פלנאסר : (ז) … לתולדותם הראש יעיאל וזכריהו . פתרון הרי לא יחסתי לך מן ראובן … קצת ועיקר יחוסו במקום יחוסו על דברי הימים למלכי ישראל היה יעיאל … הראש שעל ידן כלה יחוסן : (ח) ועד נבו ובעל מעון . שבימים קדמוניו… שבאו לידי ישראל נקראו נבו ובעל מעון ע״ש תועבותם כי כן היה מנהג… כוכבים ומזלות עד היום ההוא לקראת תועבותיהם בשם עיירותיהם אבו… לידי ישראל הסבו שמותם כדכתיב ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם (… ל״ב) כלו׳ ישראל הסבו שמותם ואת שבמה לפי שלא נקרא… תועבותיה לא הסבו שמה ובמגילה מפרש כי נבו ובעל מעון שם ע… כוכבים הם : (י) עם ההגראים . הם הישמעאלים וע״ש אמם … הגראים בני הגר היו : וישבו באהליהם . שכן מנהג ערביים לישב בא… (יא) ובני גד לנגדם ישבו . אצלם כמו ואלכה לנגדך (ראשי׳ ל״ג) : (יג) … לבית

מצודת ציון

כמו שריד ופליט (יהושע ח׳) : ה (א) ובחללו . מלשון חולין ובזיון : יצועי . מצעת המטה וכן על ערש יצועי (תהלים קל״ב) : (י) ההגראים . שמם בני ישמעאל ונקראים ע״ש הגר אמו : (יא) לנגדם . כמו לפם . וכן ואלכה לנגדך (בראשית לג) : (יב) המשנה . שני לו במעלה

מצודת דוד

ה (א) כי הוא הבכור . ר״ל עם כי הוא הבכור והיה א״כ מהראוי להזכי… ראשון : ובחללו . אבל בעת שחלל ובזה יצועי אביו ובלבלה לבל יבא מ… אבל בלהה אז נלקחה הבכורה מעמו ונתנה ליוסף להיות נוטל פי שניים… להיות בניו נחלקים לשני שבטים : ולא להתיחש לבכורה . לא שיהיה יוסף מ… לבכורה מכל וכל לשיצא ממנו גם המלכות : (ב) כי יהודה גבר באחיו . בדבר המלוכה גבר יהודה מכל אחיו : ולנגיד ממנו . ר״ל להעמיד נגיד ומלך ע״פ אמר יעקב שיצא ממנו : והבכורה . בדבר נחלת השבטים היא לבדה נתנה ליוסף וכאומר הנה על כי לא נשאר מה מן המעלה לראובן לזה אמרו עד כ… ליהודה מפני כבוד המלוכה : שמעיה בנו וכו׳ . כל מה שחשב היה אחד בן אחד : (ו) אשר הגלה וכו׳ . רצה לומר אשר בעת שהגלם תלגת וכו׳ היה ה… נשיא לבני ראובן : (ז) ואחיו . מיודעיו וחבריו של בארה : למשפחותיו וכו׳ . ר״ל כ״א למשפחות בהתיחסם לסדר תולדותם היה נראה אשר יעיאל היה הרא… וזכריה אחריו על כי אבותיהם היו אנשי המעלה יותר מאבות כולם : (ח) הוא יושב . זרעו ישבו בגבול ערוער : ועד נבו . הוא הרוחב מצפון … (ט) ולמזרח ישב . כלפי המזרח ישבו עד המקום שבאים בו למדבר למן הנהר פרת והלאה אף כי נהר פרת היא גבול א״י למזרח נתרחקו להלאה כי נתרבו … מלשבת בארץ הגלעד כי היה צר להם המקום : (י) באהליהם . של ההגריאים : על כל פני . על כל עבר המזרחי מול הגלעד : (יב) בבשן. אלה הארבעה ה…

ז עינים הייתי לעור ורגלים . והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו בה . ושיר כי בימי דוד ואסף . והשיר כל הקהל משתחוים . ושופט ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו .
ט על הרע כפים . ותבן ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן . והתבן לסוסים ולרכש . ותרומה והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה . והתרומה היקבע אדם
אלהים דתריסר . ותורות ועל הר סיני ירדת . והתורות אלה החוקים והמשפטים והתורות אשר קדמאה דסיפרא :

אל ומשלם ושבע ויורי ויעכן וזיע ועבר ל׳. ל׳
עה: יד אלה ׀ בני אביחיל בן־חורי בן־ ד׳. ל׳
בן־גלעד בן־מיכאל בן־ישישי בן־יחדו בן־ ל׳. ל׳. ל׳
: טו אחי בן־עבדיאל בן־גוני ראש לבית ב׳ טוס חגם ל׳. ל׳
תם: טז וישבו בגלעד בבשן ובבנתיה ובכל־ ל׳
שי שרון על־תוצאותם: יז כלם התיחשו ל׳. ל׳ מ״ל
יותם מלך־יהודה ובימי ירבעם מלך־
אל: יח בני־ראובן וגדי וחצי שבט־מנשה
ני־חיל אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת
די מלחמה ארבעים וארבעה אלף ושבע־ ל׳
ת וששים יצאי צבא: יט ויעשו מלחמה עם־
יאים ויטור ונפיש ונודב: כ ויעזרו עליהם ג׳. ל׳. ל׳. ל׳
נו בידם ההגריאים וכל שעמהם כי לאלהים ל׳. ל׳ ג׳. ל׳. ג׳
ו במלחמה ונעתור להם כי־בטחו בו: ל׳ ומ״ל
ישבו מקניהם גמליהם חמשים אלף ש׳

וצאן מאתים וחמשים אלף וחמורים אלפים ו׳ מ״ל
ונפש אדם מאה אלף: כב כי־חללים רבים נפלו
כי מהאלהים המלחמה וישבו תחתיהם עד־ ב׳ כ״ח
הגלה: כג ובני חצי שבט מנשה ישבו ב׳ חס׳
בארץ מבשן עד־בעל חרמון ושניר והר־חרמון ל׳
המה רבו: כד ואלה ראשי בית־אבותם ועפר
וישעי ואליאל ועזריאל וירמיה והודויה ויחדיאל ל׳. ל׳
אנשים גבורי חיל אנשי שמות ראשים לבית
אבותם: כה וימעלו באלהי אבתיהם ויזנו ב׳. ו׳ חס׳ בסיפרא
אחרי אלהי עמי־הארץ אשר־השמיד אלהים ב׳. כעל אלפי
מפניהם: כו ויער אלהי ישראל את־רוח ׀ פול כ״ת מייהדין
מלך־אשור ואת־רוח תלגת פלנסר מלך אשור ד׳ י״ו מסקין א׳
ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם
לחלח וחבור והרא ונהר גוזן עד היום הזה: ל׳ כתיב א׳
כז בני לוי גרשון קהת ומררי: כח ובני קהת ב׳ בסיפר׳

ת אהרן ומשלם . משלם יח ...

רשי

אבותיהם . במקום יחוסן : מיכאל ומשלם . אלו היו ראשי אבותיהם של
יחס כי כולם התיחסו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל :
י ראובן וגד וחצי שבט מנשה מן בני חיל וגו׳ . כלומר כולם נתקבצו ועשו
עם ההגריאים : (יט) ויטור ונפיש . בניו של ישמעאל הם : (כ) ויעזרו
. כי ה׳ עוזרם : וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם . אומות אחרים
: ונעתור להם . דוגמת ויעתר להם ה׳ : (כה) ויזנו אחרי אלהי עמי
אשר השמיד אלהים מפניהם . פתרון הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ ואיזה
השמידם אלהים מפניהם שאלהיהם לא היה יכול לעוזרם ולא שמו על
לבם

רדק

ויש בדרש ושפט בבשן הוא שפט אבי אלישע הנביא וסמך לו בבשן מה בשן
ששים עיר אף אלישע בנו פרנס ישראל ששים שנה : (טו) ראש לבית אבותם .
עבדיאל או גוני אביו : (טז) וישבו בגלעד בבשן . פי׳ ובבשן והוא חסר וי״ו
כמו שמש ירח : (יז) כלם התיחשו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך
ישראל . פי׳ כל אלה בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה התיחשו למלחמה
הזאת שעשו עם ההגריאים כלומר התפקדו למשפחותם לבית אבותם בצאתם
למלחמה והיה זה בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל והוא ירבעם
בן יואש מבני יהודה . ואע״פי שנראה מן הפסוקים במלכי׳ כי יותם מלך יהודה
וירבעם מלך ישראל לא מלכו בזמן אחד שהרי ירבעם מלך ארבעים ואחת שנה
ובשנת עשרים ושבע לירבעם מלך עזריה בנאמציה מלך יהודה והוא עוזיה ומלךעזריה
ושתים שנה הנה עזריה מלך יהודה מלך אחרי מות ירבעם מלך ישראל שלשים ושמנה שנה ואע״פ שיש לדקדק בחשבונות אלו כמו שאנו עתידים לבאר במלכים
קום עוזיה האריך ימים אחרי ירבעם . א״כ איך מלך יותם בן עוזי׳ בזמן ירבעם אלא שיותם בן עוזיה מלך בחיי עוזיה אביו משהיה מצורע עוזיהו כמו שנאמר
את המלך ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ . ויתכן לפרש בימי יותם ובימי ירבעם עם כל אחד בזמנו ועם כל אחד מהם התיחשו
: (יח) ולמודי מלחמה . הוא תואר קל ואינו פעול כי למד הוא פועל עומד ואין בו פעול כי אם על דרך התואר כמו שבארתי בספר מכלל בחלק
: (כ) וכל שעמהם . וכל האומות שהיו עם ההגריאים הכל נתנו בידם : ונעתר להם . כמו ונעתור והוא מגזרת פעול . כמו ונחתום בטבעת המלך :
שבו תחתיהם . במקומם ואע״פי שאמר וישבו מקניהם מקנתם ישבו שם . ומקנתם שבו לארצם עם השבי : עד הגלה . עד שגלו על ידי מלכי אשור :
י חצי שבט המנשה וכו׳ המה רבו . כלומר לפי שרבו הרבו גבולים עד בעל חרמון ושניר והר חרמון: (כד) ועפר וישעי . וי״ו ועפר כמו ואיה וענה : (כו) עד היום
י לא יצאו בצאת גלות יהודה מבבל : (כז) בני לוי . הזכיר יחס בני לוי ג״כ ועריהם שנתנו להם והזכיר כי העמיד דוד מהם משוררים ומשרתים לפני ה׳
יחס אהרן עד הגולה והוא יהוצדק שהלך עם גלות יהודה ביד נבוכדנצר ויהושע בנו עלה מבבל עם הגולה . בספר עזרא מזכיר זה היחס עד אהרן כי
איה בן שריה . ומיחסו עד אהרן כמו שמיחס הנה יהוצדק אחיו עד אהרן אבל שם מדלג בו חמשה בתי אבות שהזכיר הנה מיחסן אבי עזריה עד מריות
לג אותם בתי אבות . והזכיר יחס אלעזר ולא יחס איתמר לפי שמבני אלעזר היו כהנים גדולים עד עולם כי כן אמר לפנחס הקב״ה כאשר קנא
בשטים

מצודת דוד

ים בבשן : (יג) ואחיהם . מיודעיהם ורעיהם שהיו ראשים לבית אבותיהם
אל וכו׳ : (טו) ראש וכו׳ . היה ראש לבית אבותם של האנשים אשר עמו :
תוצאותם . כמו עד תוצאותם רצה לומר עד סופי הגבולים :
חשו . חקרו לדעת סדר תולדותם בימי יותם כשהיה שופט מעת שנתנגע
יו אבל לא מלך בימי ירבעם כ״א לאחר מותו כמ״ש במ״ב : (יח) מן
. ר״ל מן בני חיל התאספו אנשים וכו׳: יוצאי צבא . הראוים לצאת בצבא

מצודת ציון

במעלה : (טו) ובבנותיה . הכפרים הסמוכים לה : מגרשי . הם הבתים העומדים מחוץ לחומות
העיר הנראים כאלו נגרשו מן העיר : (יח) ודורכי . הדרך הוא לדרוך ברגל על הקשת למתחו
היטב לירות למרחוק : ולמודי . ענין הרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל יט) : (יט) ויטור
וגו׳ . גם המה מבני ישמעאל : (כ) ונעתור . ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (שם ח) :
(כא) וישבו . מל׳ שביה : (כד) ועפר . הוי״ו יתירה . או כן שמו בוי״ו וכמוהו רבים :
(כו) ויער . מל׳ התעוררות : רוח פול : רצון פול : ... לבני

: (כ) ויעזרו עליהם . היו נעזרים מה׳ להתגבר עליהם : וכל שעמהם . וכל אשר היו עמהם בעזרתם : ונעתור להם . קבל עתר תפלתם : (כא) מקניהם .
לל וחוזר ומפרש גמליהם וכו׳: (כב) כי חללים וכו׳ רבים נפלו. כאומר אין לתמוה איך אפשר אשר מ״ד אלף ותש״ם יקחו בשבי מאה אלף כי בעבור שנפלו מן ההגריאים
ים כי נצחון המלחמה היתה מה׳ ובעזרתו ולזה נפל פחד היהודים עליהם ומסרו עצמן לשבי: תחתיהם. במקום ההגריאים: (כג) ישבו בארץ. המה חזרו מן המלחמה
רצם אולם התפשטו מבשן עד בעל חרמון וכו׳ כי המה רבו והיה צר להם המקום אשר ישבו בה מבראשונה ולזה התפשטו לשבת במקום אחיהם אשר הלכו
קום ההגריאים : (כד) אנשי שמות . רצה לומר ידועים בשמותם לגודל החשיבות : (כה) אשר השמיד וכו׳ . כאומר והיה להם להבין אם אלהים המה
הצילו את עמם : (כו) ונהר גוזן . סמוך לנהר גוזן : עד היום הזה . רצה לומר והנה עודם שם כי לא חזרו בבנין בית השני : (כח) ובני קהת . מפני כבוד משה ואהרן
הקדימו

עמרם יצהר וחברון ועזיאל : (ג׳. ס׳ כתו׳ מתחלפין.)
כט ובני עמרם אהרן ומשה ומרים ובני (ד׳ דקדים אהרן למשה)
אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר :
ל אלעזר הוליד את-פינחס פינחס הליד את- (י״א חס׳)
אבישוע : לא ואבישוע הוליד את-בקי ובקי
הוליד את-עזי : לב ועזי הוליד את-זרחיה
וזרחיה הוליד את-מריות : לג מריות הוליד את-
אמריה ואמריה הוליד את-אחיטוב : לד ואחיטוב
הוליד את-צדוק וצדוק הוליד את-אחימעץ :
לה ואחימעץ הוליד את-עזריה ועזריה הוליד
את-יוחנן : לו ויוחנן הוליד את-עזריה הוא אשר
כהן בבית אשר-בנה שלמה בירושלם : (ל׳ ול׳ וכהן)
לז ויולד עזריה את-אמריה ואמריה הוליד את-
אחיטוב : לח ואחיטוב הוליד את-צדוק וצדוק
הוליד את-שלום : לט ושלום הוליד את-חלקיה (י׳)
וחלקיה הוליד את-עזריה : מ ועזריה הוליד
את-שריה ושריה הוליד את-יהוצדק : מא ויה[וצדק]
הלך בהגלות יהוה את-יהודה וירושל[ם]
(ו׳ חס׳ כסיפר׳) בנבכדנאצר :
(ב׳ חס׳ בסיפ׳) ו א בני לוי גרשם קהת ומררי : ב
(ז׳ פסו׳ דמיין במתחתטן) שמות בני-גרשום לבני ושמעי : ג ובני
עמרם ויצהר וחברון ועזיאל : ד בני מררי
(ב׳ חס׳ בסיפר׳ ל׳ חס׳) מחלי ומשי ואלה משפחות הלוי לאבתיהם : ה לג[רשום]
לבני בנו יחת בנו זמה בנו : ו יואח בנו ע[דו]
(ל׳) זרח בנו יאתרי בנו : ז בני קהת עמינד[ב]
(ל׳) קרח בנו אסיר בנו : ח אלקנה בנו וא[ביאסף]
(ג׳ מוס אלכ) בנו ואסיר בנו : ט תחת בנו אוריאל בנו
(ל׳) בנו ושאול בנו : י ובני אלקנה עמשי ואח[ימות]
(בני ק׳) יא אלקנה בנו אלקנה צופי בנו ונחת
יב אליאב בנו ירחם בנו אלקנה בנו : יג

רדק

בשיטי׳ והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם זו היא כהונה. כי ג״כ בני איתמר היו כהנים ואלה שמבני פנחס היו כהנים גדולים עד עולם. ובצדוק היתה תחלת הברכה הזאת עד יהוצדק והיו כהנים גדולים גם מבני איתמר כי עלי היה כהן גדול שהיה מבני איתמר וכן אחימלך ואביתר בנו: (לו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה בירושלים. אם נאמר כי הוא היה ראשון אשר כהן בבית לא היה כן כי צדוק היה כמו שאמר במלכים צדוק הכהן ונתן הנביא ובזה הספר הוא אומר ג״כ וימשחו לה׳ לנגיד ולצדוק לכהן. ואם נאמר כי לא רצה לומר שכהן ראשון בבית אלא שכהן הנה גם האחרי׳ כהנו מה בא לומר ואם בא לומר כי כהן גדול היה גם אחרים היו כהנים גדולי׳. ורז״ל אמרו שהוא עזריה שהי׳ בימי עוזיהו ולפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח עוזיהו להקטי׳ לכך נאמר הוא אשר כהן כלו׳ שהוא חס על כבוד הכהונה ולא נשא פנים לעזיהו. ויש לפרש כי גם בימי שלמה כהן אחר צדוק ואחר אבותיו הנזכרים אלא בימי שלמה היה קטן עדיין ולא היה כהן גדול בימי עוזיהו ובימי חזקיהו עדיין היה חי והי׳ כהן גדול כמו שנאמר ויאמר אליו עזיהו כהן הראש ולפי שהאריך ימים כל כך אמר עליו אשר כהן בבית כלומר אשר כהן כמה ימים: (א) בני לוי גרשם. הוא גרשון כי המ״ם והנו״ן שוים בשמות. כמו כמהם כמהן תנים תנין: (ה) לגרשום לבני בנו וכו׳. ולא זכר משפחת שמעי וכן בפרשת פנחס והטעם שלא זכרו הנה כמו שלא זכר משפחת עמרם וחברון ועזיאל כי זכר העומדים על השיר כמו שזכר בסמוך משפחת יצהר ומגרשום משפחת לבני וממררי משפחת מושי ולמטה כשפירש דוד זכר משפחת שמעי: יחת בנו. בן לבני. ובבני שמעי למטה זוכר יחת כי היו שני בניהם נקראים בשם אחד אבל זה יחת בן לבני זוכר שמו למטה יחיאל ויחת ויחיאל קרובי׳ בלשון ובשני שמות האלה היה נקרא וכמוהו רבים במספר: (ז) בני קהת עמינדב. חזר לספר בני קהת לפי שרצה לספר מיחם בניו ובני בניו עוד. ועמינדב זהו יצהר ושני שמות היו לו. ולמעלה הזכירו יצהר וכאן הזכירו עמינדב: אסיר בנו: אלקנה בנו אביאסף בנו. אלה שלשתן אינו ר״ל אחד בן [אחד כמו] האחרים. אלא שלשתן בנו אלה חוזר לקרח כי שלשתן היו בניו כמו שכתוב בתורה ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף והנה גם כן אמר במזכירו [...] ב אבי אסף בן קרח: (י) ובני אלקנה עמשי ואחימות אלקנה אלה שלשתן אחד בן אחד כי אלקנה זה בן אחימות בן עמשי ועמשי בן אלקנה [...] אלקנה צופי בנו וכו׳. אלה הם אחד בן אחד. ואליאב הנזכר הנה הוא אליהוא הנזכר בתחלת ספר שמואל ונחת הוא תוחו הנזכר שם וצופי הוא צוף הנ[זכר] (יג) ובני שמואל הבכור ושני ואבי׳. יש מפרשים כמו והשני כאלו אמר והשני אביה ואמר הבכור ולא זכר שמו כי ידוע הוא כי הוא יואל והשני [...] שאמר בשמואל שם ומשנהו אביה ואומרים כי ושני כמו שני כמו שלו ושלו. והוי״ו פתוחה כמו וחמור אסור שהוא כמו והחמור. ואין זהו פי׳ נכון כי לא [...] כמו שני ואין ראיה משלו ושלו כי הם שני משקלים ועוד כי וי״ו פתוחה לא יתכן בזה הדרך כי וי״ו וחמור פתוחה מפני אות הגרון כי היתה רא[ויה] כ[...]

רשי

לבם אחרי השמידם מפניהם ולא היה יכול לעזרם ולנו כמו כן לא יעזור [...] אשר כהן בבית אשר בנה שלמה. יש מפרשים עזריה הוא היה עזריה [...] ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח׳ כהנים ומכאן הוגהו ביומא [...] ובויקרא רבה ובספרי פ׳ פנחס שמנה כהנים שמשו בבית הראשון ויש [...] שמנה עשר ולא זה וזה יש בהם רוח חיים כי צדוק הוא היה הראשון [...] שלמה ועוד איזה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כ[הן] (ד״ה ב׳ י״ט) והוא (אמריה) בן עזריהו שהיה בימי עוזיהו בימי חזקיה [...] יהושפט וא״ת עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימ[י] [...] אלא מצדוק יש לחשוב שנים עשר כהנים היו מצדוק עד שריה וכנמצינו בוי[...] מדוייק ומ״ש בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירוש׳ כך וכי הוא [...] בימי שלמה (כהן) והלא גם שאר כהנים כמו כן כהנו אלא לפי שמסר נפשו [...] הבית שלא הניח את עוזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבנ[ין] [...] בנה שלמה והוא עזריה שהיה בימי עוזיה (לקמן ב׳ כו) ובימי חזקיהו וק[...] אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עוזיה עזריה דכתיב [...] ב׳ טו) בשנת עשרים וז׳ שנים לירבעם וגו׳ מלך עזריה ונקרא עזריה כנ[...] זכריהו דכתיב ויהי לדרוש אלהים (לקמן ב׳ כו) בימי זכריהו המבין בירא[ת] וגו׳: (מא) ויהוצדק הולך בהגלות ה׳ את יהודה וירושלים. ומ״ש כב[...] א׳) יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לא יהוצדק שמש מעולם בכהונה ג[דולה] [...] הוגלה לבבל בימי יכניה כדכתיב ויהוצדק הלך בהגלות וגו׳ אלא י[...] היה כהן גדול כשעלו מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה ה[...] גדול וכן אחיו יהושע בן יהוצדק כיהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם [...] כמה ימים ושנים קודם שעלה עזרא: (יג) ובני שמואל הבכור ושני [...] ה:

מצודת דוד

הקדימו לגרשון: (לד) את צדוק. והוא הכ״ג הראשון ששמש בבה״מ והלכה הכהונה מאב לבן שנים עשר דורות: (לה) את עזריה. יתכן שהוא אמריה שנזכר בד״ה ב׳ י״ט ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות: את יוחנן. יתכן שהוא יהוידע הנזכר במ״ב ובד״ה ב׳: (לו) הוא אשר כהן וגו׳. אמרז״ל וכי הוא לבד כהן אלא שמסר נפשו על עבודת הבית שמיחה בעוזיה המלך כאשר בא להקטיר קטורת כמו שכתוב בד״ה ב׳: (לז) את אמריה. יתכן שהוא אוריה הנזכר במ״ב ט״ז: את אחיטוב. יתכן שהוא עזריה הנזכר בד״ה ב׳ ל״א: (מ) את שריה. הוא כ״ג האחרון והומת ביד נ״נ בזמן גלות צדקיה כמ״ש סוף מ״ב ובסוף ירמיה: את יהוצדק. והוא לא שמש בכהונה גדולה ובנו יהושע שמש בתחילת בית [...] (מא) הלך. בגולה לבבל: ו (א) בני לוי. בעבור לייחס הנשארים [...] כולם: (ד) לאבותיהם. אשר מתייחסים אל אבותיהם מסבן אל האב: (ה) [...] אלה שתולדות אשר לגרשום: (ח) אלקנה בנו. לא שהיה בנו של אסיר [...] כולם אחד בן אחד אלא אלקנה גם הוא היה בנו של קרח וגם אביאסף [...] קרח אסיר ואלקנה ואביאסף (שמות ו): ואסיר בנו. זה אסיר השני [...] אביאסף: (י) ובני אלקנה. הוא היה בן שאול: ואחימות. היה בנו [...] (יא) אלקנה. היה בנו של אחימות: בני אלקנה. ר״ל ואלה בני אלקנה [...]

ז' וסימ' מלבד עולת החדש ומנחתה דפנחס • ומנחתם ונסכיהם לפרים דשביעי של חג • ויקראו בקול גדול ויתגודדו • כי אם כמשפטם הראשון • לבא לבית ה
כמשפטם • ויעמדו כמשפטם על עבודתם • ויעמדו על עמדם כמשפטם • וא' כמשפטם עד היום הזה הם עשים :

ל הַבְּכֹר וַשְׁנִי וַאֲבִיָּה׃ יד בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי ל' חס' בכתו'
בְּנוֹ שִׁמְעִי בְנוֹ עֻזָּה בְנוֹ׃ טו שִׁמְעָא בְנוֹ
בְּנוֹ עֲשָׂיָה בְנוֹ׃ ל'
וְאֵלֶּה אֲשֶׁר הֶעֱמִיד דָּוִיד עַל־יְדֵי־שִׁיר
הוָה מִמְּנוֹחַ הָאָרוֹן׃ יז וַיִּהְיוּ מְשָׁרְתִים לִפְנֵי ל' ומ"ל
אֹהֶל־מוֹעֵד בַּשִּׁיר עַד־בְּנוֹת שְׁלֹמֹה אֶת־ ג' דגשים
הוָה בִּירוּשָׁלִָם וַיַּעַמְדוּ כְמִשְׁפָּטָם עַל־
תָם׃ יח אֵלֶּה הָעֹמְדִים וּבְנֵיהֶם מִבְּנֵי הַקְּהָתִי ז' בסיפרא
הַמְשׁוֹרֵר בֶּן־יוֹאֵל בֶּן־שְׁמוּאֵל׃ יט בֶּן־ ל' ומלא
ה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיאֵל בֶּן־תּוֹחַ׃ כ בֶּן־ ל'
ן־אֶלְקָנָה בֶּן־מַחַת בֶּן־עֲמָשָׂי׃ כא בֶּן־ צוף ק'
ה בֶּן־יוֹאֵל בֶּן־עֲזַרְיָה בֶּן־צְפַנְיָה׃ כב בֶּן־
ן־אַסִּיר בֶּן־אֶבְיָסָף בֶּן־קֹרַח׃ כג בֶּן־יִצְהָר
ת בֶּן־לֵוִי בֶּן־יִשְׂרָאֵל׃ כד וְאָחִיו אָסָף ב'
עַל־יְמִינוֹ אָסָף בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־שִׁמְעָא׃ ד'
מִיכָאֵל בֶּן־בַּעֲשֵׂיָה בֶּן־מַלְכִּיָּה׃ כו בֶּן־אֶתְנִי ל' . ל'

בֶּן־זֶרַח בֶּן־עֲדָיָה׃ כז בֶּן־אֵיתָן בֶּן־זִמָּה בֶּן־
שִׁמְעִי׃ כח בֶּן־יַחַת בֶּן־גֵּרְשֹׁם בֶּן־לֵוִי׃ כט וּבְנֵי ג' חס'
מְרָרִי אֲחֵיהֶם עַל־הַשְּׂמֹאול אֵיתָן בֶּן־קִישִׁי בֶּן־ ל'
עַבְדִּי בֶּן־מַלּוּךְ׃ ל בֶּן־חֲשַׁבְיָה בֶּן־אֲמַצְיָה בֶּן־ ט'
חִלְקִיָּה׃ לא בֶּן־אַמְצִי בֶן־בָּנִי בֶּן־שָׁמֶר׃ לב בֶּן־ י"א. ל'
מַחְלִי בֶּן־מוּשִׁי בֶּן־מְרָרִי בֶּן־לֵוִי׃ לג וַאֲחֵיהֶם
הַלְוִיִּם נְתוּנִים לְכָל־עֲבוֹדַת מִשְׁכַּן בֵּית הָאֱלֹהִים׃ ל' מ"ל / ג' מ"ל בסיפרא
לד וְאַהֲרֹן וּבָנָיו מַקְטִירִים עַל־מִזְבַּח הָעוֹלָה וְעַל־ ג' / ט' מ"ל בסיפרא
מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת לְכֹל מְלֶאכֶת קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
וּלְכַפֵּר עַל־יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד ג' . ד'
הָאֱלֹהִים׃ לה וְאֵלֶּה בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלְעָזָר י"ג
בְּנוֹ פִּינְחָס בְּנוֹ אֲבִישׁוּעַ בְּנוֹ׃ לו בֻּקִּי בְנוֹ עֻזִּי
בְנוֹ זְרַחְיָה בְנוֹ׃ לז מְרָיוֹת בְּנוֹ אֲמַרְיָה בְנוֹ
אֲחִיטוּב בְּנוֹ׃ לח צָדוֹק בְּנוֹ אֲחִימַעַץ בְּנוֹ׃
לט וְאֵלֶּה מוֹשְׁבוֹתָם לְטִירוֹתָם בִּגְבוּלָם ל' מ"ל / ג' מ"ל
לִבְנֵי אַהֲרֹן לְמִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי כִּי לָהֶם הָיָה

רשי

ואל פתרון והשני אביה כלומר שני לראשון הוא היה אביה ושני לאביה יואל שלא נכתב ודוגמתם כי אם הסוס אסור וחמור אסור (מלכים ב' ז') וכן הפר שני דגדעון וכן הראשון (שופטים ו') : (טז) ואלה אשר העמיד . כשהשיבוהו מבית עובד אדום כדכתיב (לקמן ט"ז) ויעזב שם לפני ארון אסף ולאחיו לשרת לפני הארון וגו' וכתיב ועובד אדום (שם) בן ידותון לשערים וגו' (שם) : לפני משכן ה'. בבמה אשר בגבעון . מידן בבית המקדש בירושלים : (יז) ויעמדו כמשפטם על עבודתם . שר העמידן דוד : (כד) ואחיו אסף העומד על ימינו . של הימן ובניו : מררי אחיהם על השמאל . (אחיהם) דוגמת שאמר בלשון אשכנ"ז . על השמאל של הימן ובניו שהימן ובניו באמצע : (לג) ואחיהם נתונים לכל עבודת משכן בית האלהים . לשוערים ולהפשיט כדכתיב לקמן והלוים מפשיטין : (לה) ואלה בני אהרן . המקטירים על מזבח העולה קטורת : (לח) צדוק בנו אחימעץ בנו . לא חשב כי אם אותם שהיו

רדק

כמו וי"ו וזבולן וכן כל וי"ו שמוש שהוא על תיבה שתחלתה שב"א הוא בשורק אלא על אותיות הגרון שהוא בפתח כשתחלת התיבה שב"א ופתח או כשתחלת התיבה שבא וסגו"ל . ואם ושני היתה לשמוש היה לו לומר ושני הוי"ו בשורק ועוד היאך אמר הבכור ולא הזכיר שמו זה החסרון ולא מצאנו . ועוד שיצטרכו לומר כי וי"ו ואביה נוספת ומי הביאם בטורח הזאת אבל הנכון כי ושני הוא יואל ושני שמות היו לו כמו שראינו בספר הזה בכמה מקומות כן זה הוא שמו יואל והיה שמו ושני גם כן : (טז) ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר . כלומר העמידם לשורר : בית ה'. כמו בבית . וכן הנמצא בית ה' ורבים כמוהו : ממנוח הארון . הוא סמוך מן מנוח כמו מן מקום ממקום . ופי' ממנוח הארון מיום שנח הארון בירושלים כשהביאוהו מקרית יערים לירושלים והיה באהל אשר נטה לו דוד עד בנין הבית וזהו שאמר ממנוח הארון כי עד היום ההוא לא היה נח כי היו מביאין אותו ממקום למקום . ומיום שנח הארון שם העמיד דוד המשוררים ושרתו לפני הארון שם כמו בבית המקדש : (יז) ויעמדו כמשפטם על עבודתם . היא עבודת השיר וכן אמר בתורה לעבוד עבודת עבודה והוא

א עבודת הקרבנות : (יח) ואלה העומדים . זכר אלה השלשה הימן ואסף ואיתן שהיו ראשי אבות ללוים ולכבודם מיחס כל אחד מהם עד לוי ה גדול ונכבד מהשנים יחסו עד יעקב אבינו אמר עליו בן ישראל ובשנים אמר בן לוי ולא עוד ומפני שהיה נכבד מהשנים היה עומד בשיר באמצע ואסף ואיתן על שמאלו . ורז"ל אמרו כי לפיכך אמר ביחס הימן בן ישראל לפי שהיה מבני קרח ואמר יעקב ובקהלם אל תחד כבודי . כלומר כשיקהלו לא יזכר שמי וכן אמר בתורה קרח בן יצהר בן קהת בן לוי אבל בקהלם שיקהלו לעבודת השם על ידי דוד יזכר שמי לפיכך אמר בן ישראל ביחס הימן השמות משתני' ממה שהזכירם למעלה וזהו המנהג כמו שתראה בהרבה מקומות יש שהיו לו שתי שמות פעם קוראים אותו באחד ופעם אותו באחר . ויש שהיה משתנה שמו מעט השם האחד קרוב . לאחר באותיות ולא היו קפדים בזה כמו תוח שזוכר אותו הנה ולמעלה זכר אותו ר שמואל תוחו . וכן זוכר צוף הנה ולמעלה צופי . וכן אליאל ולמעלה זכר אותו אליאב ובספר שמואל אליהוא : (כח) בן יחת בן גרשם בן לוי . לבני וזכר שמעי בן יחת ולא זכרו למעלה ולא מצאנו טעם בדבר זה : (כט) ואיתן . הוא יואח הנזכר למעלה . ועדיה הוא עדו ואתני הוא : (לג) ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת בית האלהים . כלומר אלה השלשה שזכרנו היו ראשי אבות . והיו משוררים לפני משכן אהל מועד ולא ות כתף ושום דבר עליהם אלא משוררים היו ואחיהם היו לשאר עבודת המשכן כמו שכתוב בתורה שהיו נושאי המשכן עד מנוח הארון וממנוח הארון היו שוערים ם בענין המשכן וכן בבית אשר בנה שלמה היו שוערים כמו שכתוב : (לד) ואהרן ובניו מקטירי'. זכר אהרן שהי' ראש הכהונה ולפי שזכר הלוים כלומ' ללוים זה לאהרן ולבניו להקטיר ולכפר על ישרא' : (לה) ואלה בני אהרן . יחסם עד צדוק ואחימעץ שהיו בימי דוד ושלמ' : (לט) ואלה מושבותם לטירות'. לפי שהשבט לוי

מצודת דוד

והוא נקרא אחד בן אחד : (יג) ובני שמואל . הוא שמואל הנביא בן אלקנה : א יואל האמור בס"פ ובשתי השמות היה נקרא : (טו) אלה . הם הנאמרים ל ידי שיר . ר"ל לשורר בבית ה' : ממנוח הארון . מיום שנח הארון בירושלים כי לא זזו משם כאשר מקודם שהיה מתהלך ממקום למקום : (יז) משכן ה'. זה האוהל אשר נטה לו דוד כמ"ש בס"ב : ויעמדו כמשפטם . כאשר יבנה הבית יעמדו שם כמשפט שתקן להם דוד על עבודתם המוטל עליהם וזהו עבודת : (יח) ואלה העומדים . אלה הם הראשים העומדים לשורר ובניהם עמהם : הימן המשורר . הוא היה הראש : בן יואל . הוא ושני הנזכר למעלה וכן ביתר השמות ממה שזכר למעלה וזהו על כי היו נקראים בשתי השמות וזהו כלל גדול : (כד) ואחיו . ר"ל חברו : אסף וכו'. גם הוא היה לראש : אסף בן ברכיהו , זה היה בן ברכיהו וכו' : (כז) בן שמעי . לקצר לא זכר למעלה שמעי וכאן לא הזכיר לבני בן גרשון : (כט) על השמאל . של הימן המשורר : איתן הוא היה לראש : (לג) ואחיהם הלוים . ושאר הלוים היו נתונים לשאר עבודת המשכן להיות שוערים וממונים על צרכי המשכן : (לד) מקטירים . הם היו מקטירים

מצודת ציון

(ג) לבני . הוא לעדן הנזכר לקמן (כג ז) בחלוק המשמרות : (ה) יחת . הוא יחיאל הנזכ' למשנה : (ו) עזיזדב . הוא יזכר הנזכר : (לט) לטירותם . ענין

ואת שדה כ' וכו' ואת שדה שמרין וכנינין . ואת שדה הקיר ואת חצריה : ויהבו ית שום קרתא בקריאה ובני לבנה ויתר . ולאשר כבור עשן . ותן
ואת עשן ואת מגרשיה דסיפרא : אתהם ה' בקריאה וכו' ויתבו לכן בבקר ויהבו לבניו ולבנותיו ויברך . והזהרה אתהם את הדקים ואת ההירות . ויתבינו ה' בכן
ויהן את הבניני . בבקרת רעה עדרו . ויתנו בגורל ממטה יהודה דסיפרא : ואת ברים ג' דבטבי בקריאה וכו' ואת ברים בן בנער הרגו בחרב . ואת בריע בן בנו

הַגּוֹרָל׃ מא וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ יְהוּדָה
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃ מב וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר
וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃
מג וְלִבְנֵי אַהֲרֹן נָתְנוּ אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֶת־
חֶבְרוֹן וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־יַתִּר וְאֶת־
אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ מד וְאֶת־חִילֵז וְאֶת־
מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־דְּבִיר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ מה וְאֶת־עָשָׁן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃
מו וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת־גֶּבַע וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ
וְאֶת־עָלֶמֶת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־
מִגְרָשֶׁיהָ כָּל־עָרֵיהֶם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עִיר
בְּמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם׃ מז וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים
מִמִּשְׁפַּחַת הַמַּטֶּה מִמַּחֲצִית מַטֵּה חֲצִי מְנַשֶּׁה
בַּגּוֹרָל עָרִים עָשֶׂר׃
מח וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹם לְמִשְׁפְּחוֹתָם מִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר
וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה
בַּבָּשָׁן עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃ מט לִבְנֵי מְרָרִי
לְמִשְׁפְּחוֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה

זְבוּלֻן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ נ וַיִּתְּנ
יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים וְאֶת־מִגְרְשֵׁ
נא וַיִּתְּנוּ בַגּוֹרָל מִמַּטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה וּמִמַּטֵּ
שִׁמְעוֹן וּמִמַּטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֵת הֶעָרִים
אֲשֶׁר־יִקְרְאוּ אֶתְהֶם בְּשֵׁמוֹת׃ נב וּמִמִּשְׁ
בְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי גְבוּלָם מִמַּטֵּה אֶ
נג וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֶת־שְׁכֶם
מִגְרָשֶׁיהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־מִגְ
וְאֶת־יָקְמְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בֵּית
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נד וְאֶת־אַיָּלוֹן וְאֶת־מִ
וְאֶת־גַּת־רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נה וּמִמַּחֲצִי
מְנַשֶּׁה אֶת־עָנֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בִּלְעָ
מִגְרָשֶׁיהָ לְמִשְׁפַּחַת לִבְנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים
נו לִבְנֵי גֵּרְשׁוֹם מִמִּשְׁפַּחַת חֲצִי מַטֵּה
אֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עַ
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נז וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָ
קֶדֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְ
נח וְאֶת־רָאמוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עָנֵ

רדק

לוי לא היה לו חלק בארץ אלא השם היא נחלתו והם היו נתונים לעבודת השם הלוים לשורר והכהנים להקריב זכר הערים שנתנו להם חלף עבודתם ובספור ערי הלוים תמצא שמות משתנים מהם שתמצא בספר יהושע יהיה כמו שכתבתי לך בשמות בני אדם . ויש מפרשים כי כל שנשתנו כאן היה כי כשנפל הגורל לתת המניין ביהושע היו קצת הערים ביד הכנענים והכרישו אחרים תחתיה' עד שכבשו' . וכענין זה נמצא בתוספתא אעפ"י שהפרישו שכם בהר אפרים לא היתה קולטת הפרישו את גאולה תחתיה עד שכבשו קדש יש הרבה דרשות בהשתנות השמות ואין צריך להזכירם: (נב) וממשפחות בני קהת . פי' מקצת משפחות בני קהת אותם שלא לקחים מיהודה ומשמעון ומבנימין לקחו ערים ממטה אפרים את שכם ואת מגרשיה ואת גדר ואת מגרשיה : (נג) ואת יקמעם . זאת קבציים הנזכר ביהושע : ואת בית חורון ואת מגרשיה . זה היה מבני אפרים : (נד) ואת אילון . זה היה מבני דן

רשי

שהיו עד שלמה : (לט) ואלה מושבותם לטירותם בגבולם וגו' . ע
היה הגורל ללוים ולכהנים מנחלתם כל ישראל הפילו גורלות על ארץ
מארץ ישראל יצא להם ולכהנים וללוים ויצא ליהודה הגורל מתחלה
היה הגורל בראשונה לתת להם איזו עיירות שכתיב כאן: (מג) את נתנו לכ
נתן לו: (מו) וממטה בנימין את גבע . כי הגורל נפל לבנימין ל
העיירות: (מז) ולבני קהת הנותרים. כי הכהנים יצאו מקהת ושבר אמרו
לכהנים בני קהת : ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה. של לוי: מחצי
חצי מנשה בגורל ערים עשר . ולחצי שבט מנשה נפל הגורל ליתן
הלוים ערים עשר : (נ) ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני
אעפ"י שלא הזכיר שמעון בנתינתן היא נתן חלקו מה שנתן לו יהודה
אינו נזכר למעלה בעיקר הנתינה וכל מה שמזכיר למעלה מיתנו
חברון עד וממטה בנימין הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי
למעלה מזכירו עתה כאן : אשר יקראו אתהם בשמות . כלומר

אותם בשמות למעלה לפי שהיה בנימין חבר עמהם לבני אהרן מזכירו אעפ"י שהזכירו כבר : (נא) וממשפחות בני קהת ויהי ערי וגו' . אע"פ
חצי שבט מנשה נתנו להם גם אפרים ע"פ הגורל : (נה) וממחצית מטה מנש' . עד חצי מנשה שבעבר הירדן בארץ ישראל : למשפחת לבני קהת
הם הלוים ופתרון הכל נתנו אפרים ומנשה לאותו הנותר שאחר למעלה ולבני קהת הנותרים ממשפחות המטה: (נו) לבני גרשום ממשפחת חצי מט
אע'

מצודת ציון

ענין ארמון כמו הפי טירתם במשה (תהלים סט) : (מג) המקלט . נקרא כן ע"ש שקולטת את הרוצחים וזה שאין עיר אחרת מיוחדת לרוצחים לשבת עמהם : ויגלום

מצודת דוד

מקטירים וכו' והיו ממונים לכל מלאכת קדש הקדשים כי הלוים אסורים
(לח) ואלה בני אהרן . אשר היו ממונים על מלאכת קדש הקדשים
אחימעץ שהיה כ"ג בימי רחבעם : (לט) ואלה מושבותם. אלה המקומות

בהן הכהני' והלוי' : לטירותם בגבולם . מקום מוכן לטירותם בגבול הניתן להם : לבני אהרן למשפחת הקהתי . ר"ל ראשון למשפח' הקהתי נתנו לבני
להם היה הגורל לקחת ראשונה : (מא) נתנו לכלב . כאשר צוה משה ע"פ ה' : (מג) ולבני אהרן . על שהפסיק במה שנתנו לכלב חזר לומר ולבני אהרן
המקלט . כי כל הערים הניתן להכה' ולהלוים היו קולטין את הרוצח וכן אחז"ל : את חברון . על שהזכיר באשר הזכיר שוב את חברון : וממטה
ואלו הנזכרים למעלה היו מבני יהודה ומבני שמעון : שלש עשרה . אינם מנויין כאן כ"א י"א והשנים כלולים בהמגרשים וביהושע הזכיר כולם בשם וקנה
השמות ובשתיהן נקראו : במשפחותיהם . הנחלקים בין משפחות הכהנים וכל משפחה ישבה לבדה ולא מעורבבים : (מז) הנותרים וכו' . כי הכהנים
ממשפחת מטה קהת והם כבר לקחו : ממחצית . להם נתנו מנחלת חצי מטה מנשה : בגורל . הפילו גורל מה הם הערים אשר יתנו : ערים עשר
אפרים ודן הנזכרים למטה : (מח) למשפחותם . נחלקה למשפחותם כי גם המה ישבו כל משפחה לבדה : בבשן . אשר ישבו בבשן שעמדם בעבר הירדן
שבט מנשה שנתנו לבני קהת המה ישבו בא"י עצמה : (מט) ויתנו. לפי שעתה בא לפרש שמות הערים לזה אמר שוב ויתנו וכו' : (נ) ויתנו בגורל וכו' . לפי
לא הזכיר את שמעון ועתה בא להזכירו לזה זכר שוב את כולם : אשר יקראו. רצה לומר אשר קראו ופרשו למעלה את שמות הערים : (נא) וממשפחות . על
משפחות בני קהת היו ערי גבולם וכו' ומונה כאן גם ערי בני דן עם שלא זכר את דן ולי ע"ה למי' ערים עשר ומפורשים הם ביהושע ובשתים החסרים כאן כללם בת
למשפחת

ז ואת מגרשיה: ופואה חד מן ד' זוגין מן ב"ב קדמ' לא מפיק א' ותנינ' מפיק וסי' תומים וימלאו ימיה ללדת והנה תומים. תאומי" ויהי בעת לדתה והנה תאומי'
פוה ובני יששכר תולע ופוה דבראשית' ופואה ולבני יששכר תולע ופואה דד"ה. ותזרני חיל למלחכה דשמואל. ותאזרני חיל למלחמה דתהלות. להשות גרים נצים.
לים דישעיה. וחלופי' ד' זוגין מן ב"ב קדמאה מפיק א' ותנינא לא מפיק א' וסימ' משאל וממטה אשר דיהושע. משל וממטה אשר דד"ה. וקראהו ויאמר לא ירד בני

יהָ׃ נט וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־מָשָׁל וְאֶת־
ה וְאֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ ס וְאֶת־
אֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃
מַטֵּה נַפְתָּלִי אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל וְאֶת־
ה וְאֶת־חַמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־קִרְיָתַיִם
גְרָשֶׁיהָ׃ סב לִבְנֵי מְרָרִי הַנּוֹתָרִים
זְבֻלוּן אֶת־רִמּוֹנוֹ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־תָּבוֹר
גְרָשֶׁיהָ׃ סג וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ לְמִזְרַח
מִמַּטֵּה רְאוּבֵן אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר וְאֶת־
ה וְאֶת־יַהְצָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ סד וְאֶת־
ת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־מֵיפַעַת וְאֶת־
ה׃ סה וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־רָאמוֹת בַּגִּלְעָד
גְרָשֶׁיהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃
חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־יַעְזֵיר וְאֶת־
ה׃ ז א וְלִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפוּאָה
שִׁמְרוֹן אַרְבָּעָה׃ ב וּבְנֵי תוֹלָע עֻזִּי וּרְפָיָה
ל וְיַחְמַי וְיִבְשָׂם וּשְׁמוּאֵל רָאשִׁים לְבֵית־
ם לְתוֹלָע גִּבּוֹרֵי חַיִל לְתֹלְדוֹתָם מִסְפָּרָם
דָוִיד עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם־אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃

ג וּבְנֵי עֻזִּי יִזְרַחְיָה וּבְנֵי יִזְרַחְיָה מִיכָאֵל
וְעֹבַדְיָה וְיוֹאֵל יִשִּׁיָּה חֲמִשָּׁה רָאשִׁים כֻּלָּם׃
ד וַעֲלֵיהֶם לְתֹלְדוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם גְּדוּדֵי צְבָא
מִלְחָמָה שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אָלֶף כִּי־הִרְבּוּ נָשִׁים
וּבָנִים׃ ה וַאֲחֵיהֶם לְכֹל מִשְׁפְּחוֹת יִשָּׂשכָר גִּבּוֹרֵי
חֲיָלִים שְׁמוֹנִים וְשִׁבְעָה אֶלֶף הִתְיַחְשָׂם לַכֹּל׃
ו בִּנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וִידִיעֲאֵל שְׁלֹשָׁה׃ ז וּבְנֵי
בֶלַע אֶצְבּוֹן וְעֻזִּי וְעֻזִּיאֵל וִירִימוֹת וְעִירִי חֲמִשָּׁה
רָאשֵׁי בֵּית אָבוֹת גִּבּוֹרֵי חֲיָלִים וְהִתְיַחְשָׂם עֶשְׂרִים
וּשְׁנַיִם אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים וְאַרְבָּעָה׃ ח וּבְנֵי בֶכֶר
זְמִירָה וְיוֹעָשׁ וֶאֱלִיעֶזֶר וְאֶלְיוֹעֵינַי וְעָמְרִי וִירֵמוֹת
וַאֲבִיָּה וַעֲנָתוֹת וְעָלָמֶת כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי בָכֶר׃
ט וְהִתְיַחְשָׂם לְתֹלְדוֹתָם רָאשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם גִּבּוֹרֵי
חָיִל עֶשְׂרִים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ י וּבְנֵי יְדִיעֲאֵל
בִּלְהָן וּבְנֵי בִלְהָן יְעִישׁ וּבִנְיָמִן וְאֵהוּד וּכְנַעֲנָה וְזֵיתָן
וְתַרְשִׁישׁ וַאֲחִישָׁחַר׃ יא כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יְדִיעֲאֵל
לְרָאשֵׁי הָאָבוֹת גִּבּוֹרֵי חֲיָלִים שִׁבְעָה־עָשָׂר אֶלֶף
וּמָאתַיִם יֹצְאֵי צָבָא לַמִּלְחָמָה׃ יב וְשֻׁפִּם וְחֻפִּם בְּנֵי
עִיר חֻשִׁם בְּנֵי אַחֵר׃ יג בְּנֵי נַפְתָּלִי יַחְצִיאֵל

רשי

תנו לבני קהת ע"פ הגורל נפל גם להם הגורל לתת כמו כן לגרשום:
י מררי הנותרים ממטה זבלון. כלומר שלא הגיע להם אותם שתים
ירות שנתנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים ממטה זבולן מחלק
ו לבני מררי הנותרים: (א) ולבני יששכר תולע ופואה ישוב ושמרון.
תיב (בראשית מ"ו) ויוב יוב היה שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תור' דכתי'
ב) מבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב: (ב) ובני
ספרם בימי דוד עשרים ושנים אלף ושש מאות כל אלה בני תולע לבד
: (ג) ובני עזי וגו'. שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים. וכל אלה
מאותן עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע: (ה) ואחיהם לכל
. בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החיילים של דוד שמונים
לף: התיחשם לכל. פתרון לכל היחס שלהם: (ו) בנימין בלע ובכר
. זה שקורא בספר הישר אשבל (בראשית מ"ו): (יב) ושפים וחפים בני
בני אחר. עזרא שכתב ספר היחס הזה לא היה יודע אם היו מבני
ם לאו לפיכך כתבם לבדם וגם משום דכתיב ומכיר לקח אשה לחפים
ליה: (יג) בני נפתלי יחציאל וגו'. מה שלא נתיחס יותר זהו הטעם
בשלהי מגילת ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא וכל אחד ואחד מן היחס
ומה

רדק

דן ולא זכרו אולי היו סמוכות לאותם הערים שלקחו מאפרים. וכן ביהושע זכר דן אחר אפרים וכאן לא זכר שם דן כי זכר הערים שסמוכות לערי בני אפרים וידוע הוא כי לבני דן היו: (א) ולבני יששכר. למ"ד ולבני כלמ"ד והשליכו לאבשלום. למעלה החל לספר ביחס השבטים והפסיק בלוי וספר יחסם ומושבותם בעריהם ועתה חזר ליחס השבטים ומספרם כאשר נמצאו בימי דוד מלך ישראל ומה שהניח מהם שלא זכר הנה זכר אותם עם האחרים כולם בספור בואם אל דוד חברונה להמליכו ויחס דן ובניו לא זכר. וי"א כי חושים בני אחר שזכר סמוך לבני נפתלי הוא רמז לחושים בן דן ומנפתלי לא זכר יחסו כי אם בנו לבד ואולי לא מצא יחסם כתוב ולא נאמר לו בקבלה. ומה שהניח מן היחסים כלל באמרו בסוף וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל: (ב) לתולע גבורי חיל לתולדותם. פי' לתולע היו אלה גבורי חיל מאשר בניו חוץ מעזי והיו עשרים ושנים אלף ושש מאות ומבני עזי היו שלשים וששה אלף וזהו הטעם כי הרבו נשים ובנים לפיכך עלה מספרם כל כך כי מאשר בני תולע שהיו חמשה לא היו מספרם כי אם עשרים ושנים אלף ושש מאות ומבני עזיהו היו שלשים וששה אלף לפי שהרבו נשים והולידו בנים רבים: (ה) ואחיהם לכל משפחות יששכר. הם אחי תולע פואה ישוב ושמרון: (ו) בנימין בלע ובכר. י"מ כי מבני יששכר הוא זה בנימין וכל התולד' עד בני נפתלי כי עוד יזכיר בנימין אחר אשר. ויש לפרש כי על בנימין בן יעקב הוא אומר והזכיר הנה
ים ובאחרונה זכר עוד עד יחס שאול מלך ישראל: וידיעאל. הוא אשבל: (ח) ובני בכר וכו' וענתות. עיר ענתות אשר בארץ בנימין נקראת על שמו
א נתות זה. כמו ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך. ועלמת כמו כן שם אדם ושם עיר בארץ בנימין והיא הנקראת בחורים וכן כתיב מבחורים ומן
ת (יב) ושפים וחפי' בני עיר. והוא עיר שזכר מבני בלע: חשים בני אחר. אחר זה לא נזכר ואפשר שהוא אחר מהנזכרים ויש לו שתי שמות ומה
ר חם על דרך קצרה כי עזרא מה שמצא ביחסי' או מה שנמסר לו בקבלה הוא מה שכתב: (יג) בני נפתלי. ולא זכר מיחסו כי אם בניו ומה שאמר בני בלהה

מצודת דוד

) זכאת. לכל משפחה לבדה: הנותרים. כי הכהנים שהיו מבני קהת כבר
ו (סב) הנותרים מבני לוי. כי גרשון וקהת כבר לקחו: (סג) לירדן ירחו.
ן אצל לירחו וגם כאן חסרים ערים שתים וכלולים במגרשים: ז (א) ולבני
ר"ל זהו היחוס של בני יששכר: (ג) ראשים. הם היו ראשים לבית
ת לתולע. לבני תולע נולדו גבורי חיל לכל תולדותם ועלו מספרם בימי דוד
(ג) חמשה וכו', כל החמשה היו ראשים האב וארבעת בניו: (ד) ועליהם,
ועמהם מתולדותם ומבית אבותם אנשי גדודים הראוים לצאת בצבא מלחמה היו ל"ו אלף כי הרבו נשים ועי"ז הרבו בנים: (ה) לכל משפחות. את כל המשפחות: התיחשם לכל. לכולם היו ספרי יחוסם: (ו) בנימין. זהו היחוס מבני בנימין: (ז) והתיחשם עשרים וכו'. למספר הזה היה ספרי יחוסם: (ט) והתיחשם וכו'. ר"ל ראשי האבות היו להם ספרי יחוסם לתולדותם ועמהם גבורי חיל למספר עשרים

עמכם כי אחיו מת . וקרחו ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון. תבארתי צלק תעמוני נחרי דשמואל . חברותי דד"ת . וירפאו את שבר בת עמי על נקלה קדמאה
את שבר בת עמי תנינא . וסימ׳ בלשון ארמי קרא משאל לנחרי אסיא . אחיחד ל׳ כתיב ח׳ ונעמן ואחיה . וחד אחיהוד ואינון חד מן ט"ו זווין בקריאה מן ב׳ב חד קר
קרי ח׳ וסימ׳ אחיחד ונעמן ואחית וגרא הוא . אחיהוד למטה בני אפרים נשי׳ . בחצן כה אמר אדני ה׳ הנה אשא אל גוים ידי . הצן ובאו עליך הצן רכב וגלגל . חמו
שרפתי בכיו אש ו׳ד חציו . והכותי את איכתי אשלח לפניך והכותי . ונחה עליו רוח ה׳ . ונהה ביום ההוא ישא עליכם משל . חורי ובשו עבדי פשתים . הורי ברות

וגוני ויצר ושלום בני בלהה : יד בני מנשה
אשריאל אשר ילדה פילגשו הארמיה ילדה
את־מכיר אבי גלעד : טו ומכיר לקח אשה לחפים
ולשפים ושם אחתו מעכה ושם השני צלפחד
ותהינה לצלפחד בנות : טז ותלד מעכה אשת־
מכיר בן ותקרא שמו פרש ושם אחיו שרש ובניו
אולם ורקם : יז ובני אולם בדן אלה בני גלעד
בן־מכיר בן־מנשה : יח ואחתו המלכת ילדה
את־אישהוד ואת־אביעזר ואת־מחלה :

יט ויהיו בני שמידע אחין ושכם ולקחי ואנ
כ ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת
ואלעדה בנו ותחת בנו : כא וזבד בנו ושו
בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי־גת הנ
בארץ כי ירדו לקחת את־מקניהם : כב ויתא
אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנ
כג ויבא אל־אשתו ותהר ותלד בן ויקרא
שמו בריעה כי ברעה היתה בביתו : כד
שארה ותבן את־בית־חורון התחתון :

תולדות אהרן ובני אפרים . סנהדרין צב : וזבד בנו . שם : ויתאבל אפרים . שם :

רדק

בלהה כמו שאמר בתורה אלה בני בלהה ואע"פ שלא אמר כן באחרים ויש בו דרש לשכח בלהה זכרה שברצון נשאת ליעקב שאין כתיב בה ותקח כמו בזלפה אלא ותתן : (יד) בני מנשה אשריאל אשר ילדה . מן הנראה בתורה כי אשריאל מבני גלעד בן מכיר בן מנשה והוא היה הבן השלישי לו ובהרבה מקומות מצאנו בספר הזה שזוכר בני הבנים בסדר הבנים . והנה ג"כ זכר אשריאל בבני מנשה אע"פ שהיה בן בנו והקדימהו למכיר בנו לפי שמכיר היה בן פלגש כמו שאמר פלגשו הארמיה ילדה את מכיר אבי גלעד . ומה שאמר אשר ילדה ולא זכר היולדת כן דרך הכתוב כמו אשר ילדה אותה ללוי במצרים ואותה ילדה אחרי אבשלום ומה שזכר אשריאל ולא זכר האחרים לפי שהם נזכרים בתורה ואחז דרך קצרה וזכר זה אולי היה נכבד מאחיו ומשפחתו ידועה . ויש בו דרש לפי שהיה שמו דומה לשם ישראל אביהם : (טו) ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים. ר"ל לקח אשה מהם והם בני עיר שזכר למעלה ולמ"ד לחפים ולשפים ר"ל ומכיר לקח אשה שהיתה אחות לחפים ולשפים . וזהו שאמר ושם אחותו מעכה. ומה שאמר אחותו ולא אחותם חזר אל הנכבד מהם . והוא חופים שהקדימו לשפים ומה שאמר למעלה שפים וחפים על דרך התולדה : ושם השני צלפחד . חוזר לב אשריאל אשר זכר ואשריאל הוא בן בן בן מנשה. וצלפחד בן בן בן מנשה ואומר השני ואם אינו שני לאשריאל כי חפר אביו היה הבן הששי לגלעד ואשו השלישי . אבל מה שאמר השני לזכירה לפי שלא זכר כי אם אשריאל וצלפחד ובני שמידע שזכר באחרונה וזכרו במקום חפר אביו לפי שלא היה לב ונכבד כמוהו אלא צלפחד ובמקומו היה לשם כי לא זכרו האחרים וצלפחד לא היו לו בנים כי בנות . אבל לחפר היו לו בנים אחרים כמו שאמור נחלה בתוך אחי אביהם ואמר בתורה לבני דודיהן לנשים : (טז) ובניו אולם ורקם . חוזר לפרש או לשרש הקרוב : (יז) אלה בני גלעד בן מכיר בן מנשה. לאשריאל ולצלפחד שזכר אותם אע"פ שזכרתי אותם בבני מנשה בן גלעד מבן בנו היו : (יח) ואחותו המולכת. אחות גלעד והיתה מולכת בקצת האר לגלעדי ואע"פ שלא נזכר בתורה ובנביאים ידוע הוא אצלם בקבלה . ולפי שהיתה אשה גדולה זכר תולדתה : (יט) ויהיו בני שמידע. לא היה צריך לזכור כי א בן גלעד כי ידוע הוא מן התורה . וזכר בניו והוא אחין ושכם ולקחי ואניעם . ושכם זה אינו הנזכר בתורה כי אותו היה אחי שמידע וזה בנו : (כ) ובנ שותלח כמו שנזכר בתורה . וברד הוא בכר והוא הנזכר בתורה . ותחת הוא תחן הנזכר בתורה . ומכאן ואילך הם בני בכר ואולי כל הנזכרים מלבד שו בני בנים : (כא) והרגום אנשי גת הנולדים . י"מ כי לפיכך אמר הנולדים בארץ לפי שהם היו יודעים מוצא הארץ ומבואה והם בני אפרים נכנסו באו מקניהם ולא ידעו הדרכים והם בני גת ארבו להם והרגום . וי"מ כי אמר הנולדי׳ בארץ לפי שהיתה גת אחר כן לישראל אמר כי בני גת הנולדים בא הפלשתים הם הרגום . ולפי דעתי כי הנולדים בארץ שב לבני אפרים . ולפי שזכר בבני אפרים הנולדים במצרים והם בניו ובני בניו כמו שאמר וי לאפרים בני שלשים . אמר כי בני אפרים הנולדים בארץ שהוליד הוא בארץ ירדו לארץ גת לקחת מקניהם והרגום אנשי גת וזה היה במדבר כי בארץ י יוכל להיות לפי שאמר ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים . ואפרים לא נכנס בארץ כי לא נכנסו לארץ מיוצאי מצרים מבן עשרים שנה ומעלה כי בן יפונה ויהושע בן נון . לפיכך אני אומר כי המעשה הזה היה במדבר או בארץ הגלעד . והיה עדיין אפרים חי כי זה יכול להיות כי מכיר בן מנשה היה ארץ גלעד . והנה בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף . ומה שמוכיח הפירוש הזה כי תמצא מספר בני אפרים בצאתם ממצרים כשנמנו במדבר בי השנית מ׳ אלף ות"ק וכשנמנו בכניסתם לארץ בערבות מואב בשנת הארבעים לא היו כי אם ל"ב אלף ות"ק ואלו ח׳ אלפים שחסרו במדבר הם ש גת . ורז"ל דרשו כי זה היה קודם יציאת מצרים שמנו את הקץ וטעו ויצאו כלא עתם וקרה להם זה : (כב) ויבאו אחיו לנחמו . קרוביו ומיודעיו : (כ היתה בביתו . כי מעט שלקחה קרה לו המקרה הרע הזה שהרגו אנשי גת את בניו : (כד) ותבן את בית חורון התחתון ואת העליון . הם הנזכרים בס׳ בנחל

רשי

ומה שמצא כתב ומה שלא מצא לא כתב ומן בני נפתלי לא מצא יור
הטעם שכל היחס הזה מיוחס בדילוגים כי דולג מספר זה אל ספר זו
ומה שלא היה יכול לכתוב בספר זה כתב בספר עזרא תדע כי נאמ
(לקמן ט׳) וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהוד
לבבל פתרון אם רצונך לידע יחס עשרת שבטים לך לחלח וחבור נהר ו
מדי כי ספר דברי הימים שלהם גלה עמהם אבל יהודה מצאתי ספר
ומה שמצאתי כתבתי : (יד) בני מנשה אשריאל אשר ילדה . פירוש אש
לו אשתו דוגמא אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כ"ו) אבל
הארמיה ילד את מכיר : (כ) ובני אפרים שותלח וגו׳ . והרגום אנשי ג
כי ירדו לקחת את מקניהם . ולא היו בקיאים במוצאי הדרכים ובמוצ
והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי הם היו בקיאים בארץ ההיא : (
שארה ותבן את בית חורון . שארה בנאתו : ואת אזן שארה . על ס
סג

מצודת דוד

עשרים אלף ומאתים : (יא) לראשי האבות. ר"ל המה היו לראשי האבות מגבורי חילים שבעה עשר וכו׳ : (יב) בני עיר. היו בני עיר והוא עירי בנבלע הנזכר למעלה : בני אחר . אחר הוא שם איש והוא אחד מהנזכרים ושתי שמות היו לו : (יג) בני בלהה . היא אשת יעקב : (יד) אשריאל . לא היה בנו ממש כי היה בן גלעד בן מכיר בן מנשה כמ"ש בתורה אבל בני בנים נקראו בנים : אשר ילדה . אשה הראויה מבנות ישראל : הארמיה . מבנות ארם : (טו) לחפים ולשפים . רצה לומר אחות לחפים ולשפים : ושם אחותו . על כ"א מן האחים : ושם השני . הוא חוזר על אשריאל האמור במקרא שלפניו ור"ל שהיה שני לסדר הדורות כי צלפחד היה בן חפר אחיו וזכר רק את החשובים שבהם : (טז) ובניו . חוזר על פרש : (יז) אלה בני גלעד . מוסב על אשריאל וצלפחד לומר שלא היו בני מנשה ממש כי אם מזרעו ומגלע׳ באו אשריאל היה בנו וצלפחד בן בנו : (יח) א אחות גלעד שהיתה מולכת ומושלת בקצת הארץ אשר לגלעד : (כ) וברד ו מוסב על אפרים שכולם היו בניו ולא בניו ממש כ"א בני בנים לבד מש בנו ממש : (כא) הנולדים בארץ . כאומר לפי שהמה היו מילידי הא וידעו מוצא הארץ ומבואה לא כן בני אפרים כי נולדו בארץ אחרת ולזה עליהם בני גת והמה הרגום על אשר ירדו לקחת את המקנה של אנ (כב) ויתאבל אפרים . בדבר נעשה עוד אפרים חי : אחיו . קרוביו ומיוד עם שאחיו נחמו אותו לא קבל מהם תנחומין והתאבל ימים רבים : (כג) ר"ל כי נולד בעת רעה היתה בביתו שעוד מתאבל : (כד) ובתו שארה ב בתו שארה : אזן שארה . אולי היה עיר אחרת ושמה אזן ולזה נקראה
סו

על ברכות הורי • חח ויבאו האנשים על האנשים כל נדיב לב. הה בן אדם הנבא ואמרת דהלילו הה ליום. חרום כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. חרום וקוץ הוליד את ענב. והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר • יהלומן ועתה פתוחיה יחד • חמק פתחתי אני לדורי ודודי חמק עבר • המק וזאת תהיה המגפה אשר יגוף • לחלם והעטרות תהיה

יון ואת אזן שארה : כה ורפח בנו ורשף
ת בנו ותחן בנו : כו לעדן בנו עמיהוד בנו
שמע בנו : כז נון בנו יהושע בנו : כח ואחזתם
בותם בית אל ובנתיה ולמזרח נערן ולמערב
בנתיה ושכם ובנתיה עד עיה ובנתיה :
לידי בני מנשה בית שאן ובנתיה תענך
יה מגדו ובנותיה דור ובנותיה באלה ישבו
וסף בן ישראל : ל בני אשר ימנה
ה וישוי ובריעה ושרח אחותם : לא ובני
ה חבר ומלכיאל הוא אבי ברזות : (ברזית ק')
בר הוליד את יפלט ואת שומר ואת חותם
שועא אחותם : לג ובני יפלט פסך ובמהל
ת אלה בני יפלט : לד ובני שמר אחי
ה יחבה וארם : לה ובן הלם אחיו צופח (וחבה ק')
ן ושלש ועמל : לו בני צופח סוח וחרנפר

וישועל ובר י וימרה : לז בצר והוד ושמא ושלשה
ויתרן ובארא : לח ובני יתר יפנה ופספה וארא :
לט ובני עלא ארח וחניאל ורציא : מ כל אלה
בני אשר ראשי בית האבות ברורים גבורי
חילים ראשי הנשיאים והתיחשם בצבא
במלחמה מספרם אנשים עשרים וששה אלף :
ח א ובנימן הוליד את בלע בכרו אשבל השני
ואחרח השלישי : ב נוחה הרביעי ורפא החמישי :
ג ויהיו בנים לבלע אדר וגרא ואביהוד :
ד ואבישוע ונעמן ואחוח : ה וגרא ושפופן וחורם :
ו ואלה בני אחוד אלה הם ראשי אבות ליושבי
גבע ויגלום אל מנחת : ז ונעמן ואחיה וגרא
הוא הגלם והוליד את עזא ואת אחיחד :
ח ושחרים הוליד בשדה מואב מן שלחו אתם
חושים ואת בערא נשיו : ט ויולד מן חדש

אהרן נון בנו . ערובין סג. פסחים קיט מגלה יד : והתיחשם . קדושין עו :

רשי

ר: (כה) ורפח בנו . של בריעה : ורשף ותלח . בניו של רפח כמו כן ות: (כט) ועל ידי בני מנשה בית שאן . פתרון סמוך לבני מנשה כמו ידו לדגליהם (במדבר ב') : (לא) הוא אבי ברזית . שר אותה העיר ר' לוי ור' סימון ר' לוי אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהנים שנמשחו ת ר' סימון אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן ולפי שהיו להם שמן הרבה היו מושחין בו לכך היו נאות דהא כאשר וטבל בשמן רגלו (דברים ל"ג) ואמר ר' חנניה חמין ושמן שסכתני אמי י לנערותי : (א) ובנימין הוליד את בלע בכורו . כבר יחסו (לעיל ז') לה ליחס עד שאול המלך מתחיל ליחס מבנימין ושמות אחרים קוראם היחס למפרע והרוצה לדקדק רוב ערי הלוים ומגרשיהם האמורים כאן קן ביהושע כי עזרא ספרים מצא : (ו) ויגלום אל מנחת . מי הגלם אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם : מנחת . שם מדינה כדכתיב) הרואה חצי המנחות וכתיב וחצי המנחתי (שם) : (ח) ושחרים הוליד . הוא

רדק

בנחלת בני אפרים: ואת אזן שארה. שם העיר אזן ואולי היה אזן אחר. לפיכך היו מיחסים זה אל שארה שבנתה אותו : (כה) ורפח בנו ורשף. שב לסדר התולדה שהזכיר בבני אפרים והפסיק במעשה אנשי גת ועתה חזר והשלים היחס עד יהושע : (כט) ועל ידי בני מנשה. ועל מקומות בני מנשה כמו איש על ידו. ר"ל כי סמוך לערי בני מנשה שהן בית שאן ובנותיה תענך ובנותיה וכו' סמוך להם היו בני אפרים כמו שאמר בספר יהושע : (ל) בני אשר וכו' הוא אבי ברזית. מלכיאל הוא אבי ברזית : (לב) וחבר הוליד את יפלט וכו' ראשי הנשיאי'. ואף לנשיאי השבט היו ראשים מרוב גבורותם. או יהיה ראשי כמו ראשים וכמוהו רבים. ור"ל שהם הראשים הנשיאים:(א) ובנימין הוליד את בלע בכרו אשבל השני. אמר אשבל השני ולא היה אלא שלישי כי בני בנימין בלע ובכר ואשבל וכן אמר למעלה בלע ובכר. אלא לפי שלא זכר בכר אמר אשבל השני ולא זכר בכר הנה כמו שלא זכרו גם כן בסדר פנחס אלא לבלע משפחת הבלעי לאשבל משפחת האשבלי. ובסדר ויגש אליו זכר י' בנים לבנימין ובסדר פנחס לא זכר כי אם חמשה אולי הם היו ראשי משפחות לבנימין לפיכך לא זכר הנה ג"כ בכר
זכר אותם בספר הראשון. ובסדר ויגש גם כן זכר ארד ונעמן בבני בנימין ובסדר פנחס זכרם בבני בלע . ואפשר כי בסדר ויגש זכר בני הבנים עם או מה שזכר בסדר פנחס ויהיו בני בלע ארד ונעמן שקרא בלע שם בניו כשם אחיו גם שנה זכר השמות בסדר פנחס ממה שזכרם בסדר ויגש כמו ספר הזה ובזולתו בהרבה מקומות כמו שכתבתי. ורז"ל אמרו כי אותם משפחות שחסרו בסדר פנחס כלו במדבר בדבר בלעם . ומה יאמרו בבכר שלא דר פנחס ונזכר בזה הספר למעלה הוא ומשפחתו ומספרם שהיו בימי דוד :(ו) ויגלום אל מנחת. פי' אלה ראשי האבות הגלו יושבי גבע אל מנחת . זוכר איזה מן הראשים שהגלום והם נעמן ואחיה וגרא . והגלות הזה לשון טלטול כלומר הניעום וטלטלום ממקומם שהיה גבע אל מנחת . וכן גם ה לשון טלטול וכן כל לשון גלות אלא שרובם טלטול השבי : (ח) ושחרים הוליד בשדה מואב . שחרים זה הוא מתולדות בנימין ואעפ"י שלא זכרו כמוהו ופר שהלך לגור בשדה מואב מפני הרעב או מפני מקרה אחר: הוליד בן מן שלחי אותם.והוא שם אשתו האחת חשים השנית ובערא השלישית שלקחן נשיו . שלקחן הוליד ומן מן שלחו עומד במקום שנים כאלו אמר מן שלחו אותם ומן חשים : ואת בערא . כמו מן בערא כמו כצאתי את העיר שפי' ר תולדות שתי נשיו ולא זכר תולדות בערא. אולי לא היו נכבדים וראשים כי אלה שזכר היו ראשי האבות כמו שאומר : (ט) חדש אשתו היא שלחו אותם שזכר

מצודת דוד

: (כה) ורפח בנו . חוזר על בריעה לומר שרפח היה בנו : ורשף ותלח . א היה בנו של רפח : ותחן בנו . הוא חוזר על תלח הסמוך : (כז) יהושע . יא יהושע בן נון הידוע : (כח) ואחוזתם ומושבותם . ענינם אחד והוא כפל רדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב) : ולמזרח נערן ולמערב . מעבר נערן י שמערבי גזר וכו' : (כט) ועל ידי . גם ישבו סמוך למקומות נחלת מנשה שאן וכו' שהיו מנחלת מנשה כמ"ש ביהושע : באלה וכו' . בני אפרים אל וכו' ובני מנשה בבית שאן וכו' : (לד) אחי . כן שמו : (לה) ובן הלם . הלם : אחיו . הלם זה היה אחיו של כ"א מן הנזכרים במקרא שלמעלה : . יתר . הוא יתרן : (לט) ובני עלא . אולי הוא מהנזכרים והיה נקרא בשתי : (מ) ברורים . נבחרים מכל בני השבט : ראשי הנשיאים . הם היו לראשים השבט : והתיחשם . הידועים ביחוסם מבני אשר היוצאים בצבא מלחמה היה מספרם כ"ו אלף אנשים חשובים : ח (א) ובנימין . חזר להזכיר את בנימין לייחס אחריו שאול המלך : אשבל . למעלה חשב אחרים וכן יש הרבה שינוים בין זה לזה וכן דרך הספר מה שחיסר כאן גלה במקום אחר ואולם יש דרש בכל זה כמ"ש רז"ל לא ניתן ספר ד"ה אלא להדרש : (ו) ואלה בני אחוד . יתכן שהוא בלע והיה נקרא בב' השמות : ויגלום . הראשים ההם הגלו את יושבי גבע אל מנחת : (ז) ונעמן וכו'. עתה מפרש מי ומי מהם אשר הגלום : ואחיה . יתכן שהוא אחוח הנזכר למעלה כי קרובים הם בלשון : הוא . מוסב על גרא לומר כאשר הגלם הוליד את עזא וכו' : (ח) ושחרים . גם הוא מבני בנימין ואולי נזכר הוא למעלה בשמו האחר : בשדה מואב. בעת שהלך לגור שם : מן שלחו אתם וכו'. מן שאמר עומד במקום שנים כאלו אמר מן שלחו אותם ומן חושים ומבערא נשיו ובן שמות הנשים האחת שלחו אותם והשנית חושים והג' בערא ואת הוא כמו מן וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומשכתו מהעיר:(ט) מן חדש

להלם ולמוביה ולידעיה ; להלם ובן אחי וצופה . מחולל והוא מחולל מפשעינו מדכא . מחולל לשחוק אמרתי מהולל . נחה ויתנה לך נחה את העם ; נחה בן אדם נחה
מצרים . פרחת על ימין פרחת יקמו . פרחה וזה מעשה המנורה מקשה זהב . יהדי אלה בני אביהל . יהדי ובנו יהדי רגם ויותם . חרות על הלוחות . חרות כה אמר

אשתו את־יובב ואת־צביא ואת־מישא ואת־
מלכם : י ואת־יעוץ ואת־שכיה ואת־מרמה
אלה בניו ראשי אבות : יא ומחשים הוליד את־
אביטוב ואת־אלפעל : יב ובני אלפעל עבר
ומשעם ושמד הוא בנה את־אונו ואת־לד
ובנתיה : יג ובריעה ושמע המה ראשי האבות
ליושבי אילון המה הבריחו את־יושבי גת :
יד ואחיו ששק וירמות : טו וזבדיה וערד ועדר :
טז ומיכאל וישפה ויוחא בני בריעה : יז וזבדיה
ומשלם וחזקי וחבר : יח וישמרי ויזליאה
ויובב בני אלפעל : יט ויקים וזכרי וזבדי :
כ ואליעיני וצלתי ואליאל : כא ועדיה ובראיה
ושמרת בני שמעי : כב וישפן ועבר ואליאל :
כג ועבדון וזכרי וחנן : כד וחנניה ועילם ועתתיה :
כה ויפדיה ופניאל בני ששק : כו ושמשרי

ושחריה ועתליה : כז ויערשיה ואליה וזכר
ירחם : כח אלה ראשי אבות לתלדותם רא
אלה ישבו בירושלם : כט ובגבעון ישבו
גבעון ושם אשתו מעכה : ל ובנו הבכור ע
וצור וקיש ובעל ונדב : לא וגדור ואחיו וז
לב ומקלות הוליד את־שמאה ואף המה
אחיהם ישבו בירושלם עם־אחיהם :
לג ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד את־
ושאול הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־שוע
אבינדב ואת־אשבעל : לד ובן־יהונתן
בעל ומריב בעל הוליד את־מיכה : לה
מיכה פיתון ומלך ותארע ואחז : לו ואחז ו
את־יהועדה ויהועדה הוליד את־עלמת
עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד את־מו
לז ומוצא הוליד את־בנעה רפה בנו א

תילדות אהרן ובני אלפעל . מגלה ד :

רדק

שזכר וי"מ מן שלחו אותם מעת ששלח אותם שחרים . אותם שהגלה אותם ושאר ראשי האבות אל מנחת מעת ששלח אותם הלך הוא בשדה מואב והוליד שם מחשים ומבערא נשיו : (כז) ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם. מצאתי בדרש שזה אליה הוא אליה הנביא וארבע שמות היו לו ואלו השמות מפרשים עליו כמו שכתוב בדרש ההוא . ומבני בנימין היה כי אלה התולדות תולדות בנימין הם כמו שאמר א"כ לדברי בעל הדרש הזה מנחם אינו אליהו . ומצאתי ג"כ בסדר אליהו רבא בב"ר אמר להם אליהו רבותי עד מה אתם חולקים עלי איני אלא מזרעה של רחל אמרו לו תן סימן לדבריך אמר להם לא כן כתוב בספר יחוס ואליה וזכרי בני ירוחם : (כח) אלה ישבו בירושלים . כי ירושלים מקצתה היתה לבנימין ומקצתה ליהודה ואלה שזכר עד עתה מבני בנימין ישבו בירושלים:(כט) ובגבעון ישבו.גבעון היתה עיר לבני בנימין כמו שאמר בספר יהושע ואולי אבי גבעון זה בנה אותה ונקראת על שמו או שמו המיוחד היה יעואל כמו שזכר אותו למטה בפעם השנית בזכור זה היחס וקרא אבי גבעון שהיה גדול העיר הנקראת גבעון. ובעל ונדב לא זכרם ובפעם השנית זכרם בעל ונר ונדב:(לב) ואף המה נגד אחיהם . אעפ"י שלא היתה עיקר ישיבת אלו בירושלים גם הם ישבו עם אחיהם בירושלים: (לג) ונר הוליד את קיש. ובספר שמואל אמר כי אביאל אבי קיש ונר היה אחי קיש בן אביאל והיה אבי אבנר . וכן אמר בפס ק אחר אבנר בן נר דוד שאול והנה הוא אומר כי נר היה אבי קיש אבי שאול . ואף בפסוק שלמטה אומר וקיש ובעל נר ונדב ידמה כי אחים היו נר וקיש .
וזה נוכל לאמר כי קרא נר לשם בנו קיש כשם אחיו ויתכן לפרש כי אביאל הוא נר ושני שמות היו לו יקרא שם בנו נר כשמו יהיה אבי אב שקרא נר שם בנו אבנר ר"ל שם אביו שהוא שמו נר . וכן מצאתי בדברי רז"ל בויקר' רבה אמר רבי שמעון בן לקיש כתיב אחד אומר ונר הוליד
וכתוב אחד אומר קיש בן אביאל . הא כיצד אביאל שמו ועל שהיה מדליק נרות במבואות האפלים נקרא שמו נר : את יהונתן ואת מלכי שוע ואת
אבי נדב הוא ישבי שזוכר בספר שמואל וכן קורא אותו שם אבינדב כשמתו במלחמה . ואשבעל היא איש בושת בן שאול . ובעל יבשת אחד כי הבעל
בשת כמו שנאמר וינזרו לבשת . וכן אומר שמה מזבחות לבשת מזבחות לקטר לבעל . וכן גדעון נקרא ירובעל ונקרא ירובשת ולא ספר לנו הכתוב
נקרא שמו כן . וכן בן יהונתן בשמואל זוכר אותו מפיבשת והנה מריב בעל הנה בעל במקום בשת ומריב במקום מפי כי קרובים הם כי
פה הוא ונקרא כן על ענין ידוע אבלם לא נודע אצלנו : (לד) ומריב בעל הוליד את מיכה .

רשי

הוא היה אחד מן הגולים ולאחר ששלחו אותו מן הגלות הוליד
חושים ואת בערא נשיו . כך היו שמותיהם של נשיו : (יא) ומחשים
ואת חושים אשתו שהזכירה למעלה ולפי שהפסיקה בחדש אשתו : (
ששק . כל אלה בני אלפעל . ע"א ועיקר מן אחיו ששק עד ויוחא כל
בריעה ומזבדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד ושמרת כל
שמעי : (כט) ובגבעון ישבו אבי גבעון . פרשה זו עד כל אלה בני אצ
ב' פעמים בספר זה גם פרשת והיושבים הראשונים אשר באחוזתם בע
סי' ט') ופרשת ומן הכהנים ידעיה ויהויריב . כמו כן בס' עזרא
י"א) דכתיב ואלה ראשי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגילת ירושלמי
מצא עזרא ספר מעיינים ספר זאטוטי ספר האחים ובטלו דברי האחד
דברי השנים וכן מצאו הרבה ספרי יחוסין כשמצא ג' או ה' בטלו
וקיימו המרובים וכשמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך ל
פעמים שאין סדר יחוסן שוה וכן היושבים הראשונים מצא זוגות ותלוק
זה כתבוהו שני פעמים בכאן ובספרו ולמה לא כתב שתיהן כאן היתה
ואלה ראשי המדינה וגומר ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים הלוים
ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחס בכאן בדברי הימים
ולאחר עזרא כי אם אותם שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובג
וגו' ועוד אמרו חכמים בספר' ולאצל ששה בנים תליסר אלפי גמלי טעוני
וכ

מצודת ציון

ח (ו) ויגלום . ענין הנוע ממקום למקום . ועם היה גלה בני כמו וגם גולה אתה למקומך
(ש"ב טו) : (לב) נגד אחיהם . שוה לאחיהם כמו ואלכה לנגדך (בראשית לג) ורבים כמוהו :
והנם

מצודת דוד

חדש אשתו . היא שלחו אותם שזכר ובשתי השמות נקראת : (יב) הוא
שמד יאמר : (יג) ובריעה ושמע . גם המה מבני אלפעל : כבריחו
עמהם : (טז) בני בריעה . חוזר על כלן מן אחיו : (יח) בני אלפע .
[illegible]
[illegible]
שהיו בני בניו ולא בניו ממש ולזה לא חשבם למע'ה עם בניו : (כא) בני שמעי . הוא שמע בן אלפעל הנזכר למעלה : (כז) בני ירוחם . אולי נזכר למ
באהר : (כח) לתולדותם ראשים . היו לראשים לבני התולדות אבותם וכפל כי למר ראשי אבות כפל הדבר להוספת ביאור : (כט) אבי גבעון . שר של גבעון
וכו' . גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון : (לב) ומקלות . גם הוא בן אבי גבעון וכן נאמר למטה : ואף המה . ר"ל אף כי ישבו בגבעון
לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם : עם אחיהם . הוא כפל ענין להוספת ביאור כי כפל הוא כמו נגד : (לג) ונר . גם הוא
גבעון וכן נאמר למטה : אשבעל . היא איש בושת במלך ההוא שאול והוא ישוי האמור בש"א : (לד) מריב בעל . הוא מפיבשת : (לז) רפה בנו . של
תו

אצל בנו: לח ולאצל ששה בנים ואלה ג׳ ונסיפרא
שמותם עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה ג׳ וחס׳
וחנן כל אלה בני אצל: לט ובני עשק אחיו ג׳. ל׳ וחד הכתר עסק
אולם בכרו יעוש השני ואליפלט השלישי:
מ ויהיו בני אולם אנשים גבורי חיל דרכי קשת ל׳
ומרבים בנים ובני בנים מאה וחמשים כל אלה ל׳
מבני בנימן: ט א וכל ישראל התיחשו ל׳
והנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ג׳ על הקינות
הגלו לבבל במעלם: ב והיושבים הראשנים ג׳ מאשר לא הגלו. ג׳
אשר באחזתם בעריהם ישראל הכהנים הלוים ל׳ כ״א
והנתינים: ג ובירושלם ישבו מן בני יהודה ומן י״ג
בני בנימן ומן בני אפרים ומנשה: ד עותי בן ל׳
עמיהוד בן עמרי בן אמרי בן בנימן בני פרץ בני מן ק׳ תרתין מלין
בן יהודה: ה ומן השילוני עשיה הבכור ובניו: כתיב הדא
ו ומן בני זרח יעואל ואחיהם שש מאות ל׳
ותשעים: ז ומן בני בנימן סלוא בן משלם בן ג׳ וג׳ כ״כ
הודויה בן הסנאה: ח ויבניה בן ירחם ואלה ל׳
בן עזי בן מכרי ומשלם בן שפטיה בן רעואל ג׳ נקרי ליס׳ את הסמן
בן יבניה: ט ואחיהם לתלדותם תשע מאות ל׳
וחמשים וששה כל אלה אנשים ראשי אבות ז׳ כסיפרא
לבית אבתיהם: י ומן הכהנים ידעיה ט׳ חס׳ בסיפ׳
ויהויריב ויכין: יא ועזריה בן חלקיה בן משלם י״א
בן צדוק בן מריות בן אחיטוב נגיד בית
האלהים: יב ועדיה בן ירחם בן פשחור
בן מלכיה ומעשי בן עדיאל בן יחזרה בן ל׳ ל׳ ומלעיל
משלם בן משלמית בן אמר: יג ואחיהם ל׳
ראשים לבית אבותם אלף ושבע מאות וששים
גבורי חיל מלאכת עבודת בית האלהים: ל׳ דסמי׳
יד ומן הלוים שמעיה בן חשוב בן עזריקם בן
חשביה מן בני מררי: טו ובקבקר חרש וגלל ל׳
ומתניה בן מיכא בן זכרי בן אסף: טז ועבדיה ב׳ כתרי ליבני ל׳ ג׳ כתיב א׳
בן שמעיה בן גלל בן ידותון וברכיה בן ב׳
אסא בן אלקנה היושב בחצרי נטופתי:
יז והשערים שלום ועקוב וטלמון ואחימן
ואחיהם שלום הראש: יח ועד הנה בשער ל׳. ד׳
המלך מזרחה המה השערים למחנות בני לוי:

רשי

ישראל התיחשו. אמרתי לך קצת מן יחוסן מה שמצאתי אבל עיקר ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם הייתי אני עזרא מצאתי כתוב וכתבתיו: (יח) ועד הנה בשער המלך מזרחה. פתרון עד עד שער שמו שער המלך המזרחה המה השוערים שלום ואחיו ממחנות בני

רדק

מיכה זה ג״כ נזכר בספר שמואל שהיה בן מפיבשת: (לח) ולאצל. בזר״ו בני אצל בפת״ח הצד״י מפני ההפסק: (א) וכל ישראל התיחשו. כלומר אעפ״י שזכרתי מקצת יחסם לא זכרתי כולם והנם כתובים על ספר מלכי ישראל. ואותו הספר איננו נמצא אצלנו כמו ספר הישר וספר מלחמות ה׳: ויהודה הגלו לבבל במעלם. גלות ישראל זכר למעלה שהגלם פול מלך אשור ותגלת פלאס׳ לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה. וכן שאר השבטים הגלם מלך אשור ואותם לא שבו בבית שני. זולתי מעטים מן השבטים נשארו מאפרים וממנשה ומיששכ׳ ונשארו עם מלכי יהודה את גלית יהודה וגלו עמהם ושבו עמהם ושבט יהודה שהגלו לבבל במעלם שבו בימי עזרא. ועתה הוא מספר תשובתם ישבו בירושלים כשיבם מהגלות כמו שמספר בספר עזרא: (ב) והיושבים הראשונים אשר באחזתם. כלומר הראשונים אשר באו מבבל נתיישבו באחוזתם ישראל וכהנים ולוים ונתינים ובירושלים ישבו מהם כמו שהולך ומספר וכן אמר שם בספר עזרא ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלים ובערי יש באחוזתו בעריהם ישראל הכהנים והלוים והנתינים ושם הוסיף ובני עבדי שלמה שלא זכרם הנה ובירושלים ישבו מבני יהודה ומבני בנימין וכו׳ וכן וספרו הנה הדברים וספרו שם שיש שלא יתחלף אלא במקומות מעטים ונקל הוא להשוות ביניהם כי שמות בני אדם משתנים כמו שזכרנו כמה בזה הספר ומה שיש הפרש ביניהם בחשבון בבני בנימין ובכהנים שכלל בחשבון שם מה שלא כלל הנה וכלל הנה מה שלא כלל שם קרוב הוא ועד הנה בשער המלך מזרחה. כלומר עדיין כמו שהיה בבית ראשון: השוערים. ממונים בשער שהיה המלך נכנס בו שהיה מזרחה כמו כן

מצודת דוד

בן א׳: (לח) בכרו. כן שמו: (לט) ובני עשק אחיו. שהיה אחיו של (מ) מאה וחמשים. במספר מאה וחמשים: ט (א) וכל ישראל וכו׳. כלומר אף שלא הזכרתי אני יחוס כל ישראל הנה כולם נחקר הנה כתובים על ספר מלכי ישראל והספר הזה גלה עמהם ואינו בידי להעתיק ממנו כל יחוסם: ויהודה. אבל יהודה הגלו לבבל בעבור מעלם וספר זה ומה שמצאתי בה העתקתי כי עמהם נמצאתי: (ב) והיושבים הראשונים. בני הגולה שעלו בראשונה עם זרובבל אשר עלו קודם שעלה עזרא ואנשיו אשר ראשונים בעריהם שאחזו ולא בירושלים המה היו מכל שבטי ישראל אשר חזרו מבבל (כי אף שבני עשרת השבטים הגלו לאשור מכל מקום רבים נשארו לבבל עם בני יהודה ובנימין וחזרו עמהם): הכהנים. גם מהם ישבו בערי אחוזתם ובנחמיה חשב גם בני עבדי שלמה: (ג) ובירושלים. אבל בירושלים ישבו מכל שבטי ישראל כ״א מבני יהודה וכו׳ ובנחמיה לא נזכר בני אפרים ומנשה כי מעט היו אשר ישבו בירושלים: (ד) עותי. ובנחמיה נאמר עתיה והוא קרובים שמה בלשון אולם השינוי בשמות האבות ובמספרם הוא לפי שגם כאן גם בנחמיה לא חשב כל האבות כסדר עד האב הראשון כ״א חשבם בדלוג אחרים ממה שחשב בנחמיה: (ה) ומן השילוני. מבני שילה בן יהודה: עשיה. הוא מעשיה האמור בנחמיה: הבכור. שהיה הבכור מאחיו: (ו) ואחיהם ובניה: הם מאות ותשעים. מוסב על בני שלה ועל בני זרח ומספר בני פרץ נאמר בנחמיה: (ט) לתולדותם. מתולדות של אבותם הנזכרים: תשע ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שם חשב אנשי גבי כלי הנזכר שם וכאן חשב אנשי סלוא וחביריו: אנשים. ר״ל חשובים ככל אנשים שבמקרא: לבית הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי כבר אמר ראשי אבות והוא היא: ומן הכהנים. ישבו בירושלים ידעיה ויהויריב. ובנחמיה נאמר ידעיה בן יויריב ויתכן שהיה נמשך אחר הבן ונפל לו: (יא) ועזריה. הוא שריה הנאמר בנחמיה: נגד וכו׳. ממונה על בית אלהים: (יב) ומעשי. הוא עמשי האמור בנחמיה הם ראשים. ואחיהם אשר היו ראשים לבית אבותם שהיו במספר אלף וכו׳ גם הם ואנשיהם ישבו בירושלם ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שם אותם שהיו תחת ממשלת השרים הנזכרים שם וכאן כלל את כל הכהנים כולם: מלאכת. לעשות מלאכת עבודת וכו׳: (יד) ומן הלוים. ומספר אנשיהם בנחמיה: (טז) היושב בחצרי נטופתי. על אלקנה יאמר כי בחצריה ישב בירושלים: (יז) שלום הראש. על שלום הנזכר ראשון יאמר שהוא היה הראש לכולם הנה. ר״ל כמו שיסד דוד ושמואל את השוערים כן היה כל ימי עמידת הבית ועד הנה בבית השני: בשער. לעמוד לשמור בשער אשר המלך בא בו הפונה

מצודת ציון

ט (א) והנם. הנה הם: (ב) והנתינים. הם הגבעונים ונקראים כן ע״ש שנאמר בהם ויתנם יהושע וכו׳ חוטבי עצים וכו׳ (יהושע ט): והשוערים. הממונים על שערי בה״מ לשמור ולפתוח ולנעול

שלשה פשעי עמון : יעיאל ד׳ כתי׳ יעואל וקרי׳ יעיאל וסימ׳ ובגבעון ישבו אבי גבעון . עזיא העשתרתי שמע . ומבני אלצפן שמרי . ויהי לעזיהו חיל : ותהרע קרמ׳
תנינא ותהרע . ואפ״ס ועשה אח מאחת מאלה : יונתן ו׳ בקריאה וסי׳ עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר . ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל ארננו . ובני יונתן פלת . וב

יט וְשַׁלּוּם בֶּן־קוֹרֵא בֶּן־אֶבְיָסָף בֶּן־קֹרַח וְאֶחָיו י׳ מ״ל
לְבֵית־אָבִיו הַקָּרְחִים עַל מְלֶאכֶת הָעֲבוֹדָה ג׳. ל׳
שֹׁמְרֵי הַסִּפִּים לָאֹהֶל וַאֲבֹתֵיהֶם עַל־מַחֲנֵה יְהוָה ג׳. י׳ חס׳ דכתובים
שֹׁמְרֵי הַמָּבוֹא׃ כ וּפִינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר נָגִיד הָיָה
עֲלֵיהֶם לְפָנִים יְהוָה׀ עִמּוֹ׃ כא זְכַרְיָה בֶּן מְשֶׁלֶמְיָה ז׳ בס״פ א ז׳ בטע׳
שֹׁעֵר פֶּתַח לְאֹהֶל מוֹעֵד׃ כב כֻּלָּם הַבְּרוּרִים ה׳
לְשֹׁעֲרִים בַּסִּפִּים מָאתַיִם וּשְׁנֵים עָשָׂר הֵמָּה
בְחַצְרֵיהֶם הִתְיַחְשָׂם הֵמָּה יִסַּד דָּוִיד וּשְׁמוּאֵל ד׳
הָרֹאֶה בֶּאֱמוּנָתָם׃ כג וְהֵם וּבְנֵיהֶם עַל־הַשְּׁעָרִים ט׳ ר״פ
לְבֵית־יְהוָה לְבֵית־הָאֹהֶל לְמִשְׁמָרוֹת׃ כד לְאַרְבַּע
רוּחוֹת יִהְיוּ הַשֹּׁעֲרִים מִזְרָח יָמָּה צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה׃ ל׳. כ״ג

ב׳ ימי סמיכ׳ כה וַאֲחֵיהֶם בְּחַצְרֵיהֶם לָבוֹא לְשִׁבְעַת הַיָ
מֵעֵת אֶל־עֵת עִם־אֵלֶּה׃ כו כִּי בֶאֱמוּנָה ה
ה׳ חס׳ אַרְבַּעַת גִּבֹּרֵי הַשֹּׁעֲרִים הֵם הַלְוִיִּם וְהָיוּ
מ״ת הַלְּשָׁכוֹת וְעַל־הָאֹצְרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים׃ כז וּסְבִ
ב׳ ג׳עיא בֵּית־הָאֱלֹהִים יָלִינוּ כִּי־עֲלֵיהֶם מִשְׁמֶרֶת וְהֵם
ב׳. ב׳ רנה. ו׳ ג׳ וא׳ אל כלי הַמַּפְתֵּחַ וְלַבֹּקֶר לַבֹּקֶר׃ כח וּמֵהֶם עַל־כְּלֵי הָעֲ
ל׳ כִּי בְמִסְפָּר יְבִיאוּם וּבְמִסְפָּר יוֹצִיאוּם׃ כט וּ
ל׳ מְמֻנִּים עַל־הַכֵּלִים וְעַל כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ
ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא הַסֹּלֶת וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְהַלְּבוֹנָה וְהַבְּשָׂמִים׃ ל
ל׳ בְּנֵי הַכֹּהֲנִים רֹקְחֵי הַמִּרְקַחַת לַבְּשָׂמִים׃ לא וּמַתּ
ו׳ חס׳ בכתו׳ מִן־הַלְוִיִּם הוּא הַבְּכוֹר לְשַׁלֻּם הַקָּרְחִי בֶּאֱ

תולדות אהרן המה יסד דוד ושמואל . (סוכה נה תענית סח) :

רדק

כן על אותו ענין שנעשה בבית ראשון נעשה בבית שני כמו שאו׳ המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם : (יט) ושלום בן קורא בן אביסף בן קרח . הוא אביאסף בן קרח שהזכיר למעלה בפרשת ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר אבל שלום בן קורא לא זכר שם אולי מבני הימן היה וקצר היחס עם בן אביסף בן קרח : ואחיו לבית אביו הקרחים על מלאכת העבודה שמרי הספים לאהל . ר״ל שומרי מזוזות בית קדשי הקדשים כמו שהיו אבותיהם משפחת הקרחי שהוא משפחת הקהתי על הארון ועל הכפרת ועל פרוכת המסך והוא מחנה ה׳ היו שומרים המבוא שלא יכנס אדם לפנים כמו שכתוב עליהם עתם ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו : (כ) ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם. ר״ל על משפחת הקרחי היה נגיד פנחס בן אלעזר לפנים בימי אבותיהם כמ אלעזר אביו ממונה עליהם כמו שאמר ופקודת משמרת אלעזר בן אהרן ואחריו היה פנחס בנו נגיד ג״כ עליהם כי היה ה׳ עמו. והיה גדול מבני איתמר לפנ נגיד כל ימיו עליהם.ויש מרבותינו שאמרו פנחס זה אליהו ואמת כי פנחס חיה ימים רבים כי בימי פלגש בגבעה ראינו שהיה עדיין חי כמו שאמר שם ופנחס בן אל והיה אז ליציאת מצרים יותר משלש מאות שנה והוא היה מיוצאי מצרים . ודרשו רבותינו ז״ל כי נסתלקה ממנו שכינה על שלא התיר נדרו של יפתח וזהו נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה ואמר לפנים ה׳ עמו בימי זמרי מחה ובימי פלגש בגבעה לא מחה . כלומר בימי זמרי עמו והיה כח בידו למחות ומחה והיה כפרה לישראל שלא כלו בימי זמרי כי היה ה׳ עמו והיה כח בידו למחות אבל בימי פלגש בגבעה לא בידו למחות כי לא היה ה׳ עמו כי כמה אלפים מתו מישראל עד שלא נצחו לבני בנימין . וי״מ ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם אינו זה פנחס כי זה הפנחס היה לוי וזהו שאמר לפנים ה׳ עמו . כלומר זה פנחס אינו אותו פנחס שהיה לפנים כי אותו היה ה׳ עמו . והיה שורה עליו רוח הקד היה בו אבל גדול היה ונגיד היה על הלוים . והפי׳ הנכון הוא מה שפירשתי : (כב) כלם הברורים וכו׳ המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. דוד תקנו משמרות כהונה ולויה ותקנו שלא להיות פחות ממאתים ושנים עשר ופי׳ באמונתם בקיומם שיסדו וקיימו זה על דרך ומאמר אסתר קיים . ו כי הם יסדו וקיימו הדבר שהיה כן כל הימים . ואמונה לשון קיום . והרבה ימצאו כן כמו וארשתיך לי באמונה אמונה אמן והיה אמונת עתך זולתם.ורז״ל אמרו באמונתם אומנות גדולה היתה שם שאין אומר נוטל בשדה אחוזה ולא היו כל אלה ר׳ וי״ב שומרים כאחד אלא משבעה ימים לשבעה י באים כמו שהיו המשמרות קבועות וזהו שאמר לבא לשבעת הימים מעל״ע עם אלה כי גם אלה היו בחצריהם יושבים כמו שאמר המה בחצריהםהתיחש׳ כלומר שנתנו להם בימי יהושע והיו מתיחסים כאו״א השמר לבית אבותיו לדעת באיזה עיר ישבו והיו באים לירושלים במשמרות הידועות להם כמו שתקנו להם באמונה המה ארבעת גבורי השוערים. לא היו ארבעה לבד אלא ארבעה גבורים ממוני׳ על האחרים להיות שומרים השערים: (לא) על מעשה החבית

רשי

בני לוי : (יט) שומרי הספים לאהל. שלום בן קורא ואחיו לבית אביו שומרי הספים של אוהל מועד שלא היו מניחים שום אדם לבא אל א כי אם הכהנים בעבודתן: (כ) ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים שנתנבא לפנים ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפ נסתלקה השכינה ממנו : (כב) המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם . (כה) לשבעת הימים.לסופו׳ הימים:מעת אל עת.משבעה לשבעה כל משמרת (כז) והם על המפתח . על מפתח העזרה : ולבקר לבקר . לפתוח : (כ על

מחנ

מצודת ציון

ולנטול : ואחיהם . ותבריהם וכן בכל הספר : (יט) הספים . מזוזות השערים כמו וסף השער (יחזקאל מ) : המבוא . הפתחים שבאים דרך בם : (כב) הברורים . ענין בחירה : יסד . כמו תקן כי התקנה אל קיומה היא כמו היסוד אל הבנין : הרואה . הנביא על כי רואה במראה הנבואה : באמונתם . ענין קיום וכן והיה אמונת עתך (ישעיה ל״ג) : (כג) למשמרות . דבר המוטל על הרבה בני אדם על כל אחד בזמן הקבוע לו קרוי משמר כי עליהם לשמור לבל יעברו את הזמן : (ל) רקחי המרקחת . ענין ערבוב הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל) : (לא) החביתים . מל׳ מחבת

מצודת דוד

הפונה מזרחה המה שלום וחביריו היו שוערים בשערי הר הבית שהיא מח (ום) לבית אביו . משפחות בית אביו : על מלאכת . המה היו ממונים ענ העבודה וחוזר ומפרש שהיו שומרי מזוזות פתחי האוהל רצה לומר העזרה : וכו׳ . רצה לומר וכמו שהיו אבותיהם ממונים על מחנה ה׳ והיו שומרים מי בפתחי בעזרה שהיא מחנה שכינה : (כ) נגיד היה וכו׳. היה מ אבותיהם הקרחים בימים הקדמונים כי ה׳ היה עמו ולזה נבחר לנגיד : (א פתח . גם הוא היה שומר שער פתח האוהל : (כב) כולם הברורים. ר״ כולם של הנבררים להיות שוערים לשמור בספים היו מאתים וי״ב ובנחמיה נאמר מספר פחות כי לא חשב שם רק השומרים במחנה לויה הוא הר הבית כולם : המה בחצריהם . המה מן היושבים בחצריהם סביבות ירושלים להיות קרובים לבוא לבה״מ : התיחשם . והיה להם ספר יחוסם : המה יסד . ר׳ הזה יסד דוד ושמואל הנביא להיות מתקיים בתקנת קיומם לבל יכחשו מרי״ב שוערים : (כג) והם ובניהם . הנזכרים למעלה עם בניהם היו ממונים ע לשמור בהם : לבית ה׳. לבית האהל . הוא כפל ענין במ״ש לתוספת ביאור : למשמרות . לא שהיו כולם שומרים בכל עת אלא היו חלוקים למשמרות ו בזמנו בחוזר חלילה : (כד) לארבע רוחות . בכל ארבע הרוחות יעמדו השוערים לשמור וגדולה וכבוד הוא לבית שיעמדו בה שומרים : (כה) ואחיהם . ח הנזכרים למעלה היושבים בחצריהם עליהם לבוא לשמור על שבעת הימים : מעת אל עת . בעת שבאו אז ילכו בכלות שבעת הימים ויבואו אחרים במקומם : ר״ל גם אלה הנזכרים בשמם יבואו בבוא עתם ויתעכבו שבעת ימים : (כו) כי באמונה . כי הדבר הזה היה בתקון המתקיים לבל יבטל מי משמרו : ה גם המה ארבעת גבורי השוערים והם שלום וכו׳ שזכר למעלה גם יתר הלוים אין מי בהם שיבטל משמרו : והיו . השוערים היו גם ממונים על הלשכות ועל הא בית האלהים: (כז) סביבות וכו׳. כ״א בבוא עת משמרתו : כי עליהם משמרת.עליהם מוטל לשמור את הבית : על המפתח. על פתיחת השערים : ולבוקר לבוקר. ר״ל בוקר : (כח) ומהם . מן השוערים היו ממונים על כלי העבודה כמזרקים ומחתות והדומים : יביאום . מלאכת הכלים אל מקום המזבח : יוציאום . משם א והכל נעשית על ידיהם : (כט) על הכלים . יתר הכלים שאינם כלי העבוד׳ והם כלי בשול וכדומה : כלי הקדש . שולחנות ומנורות והדומי׳ : ועל הסולת וכו׳ ב

וסג

בני חשם הגידוני. וידבקו פלשתי׳ דד״ה. ויבאו אל גדליה המצפתה. ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו׳ יונתן במ״ב יהונתן וסי׳ לכה ונעברה
ערלי׳. ויאמר יונתן הנה אנחנו. ומן ויהי ככלתו עד סופא דסיפ׳ דכו׳ במ״א יונתן וסי׳ וידבר שאול אל יונתן בנו • וכל עזרא דכו׳ יונתן במ״ב יהונתן וסי׳ לבלגה

שֶׁה הַחֲבִתִּים׃ לב וּמִן־בְּנֵי הַקְּהָתִי מִן־
עַל־לֶחֶם הַמַּעֲרָכֶת לְהָכִין שַׁבַּת שַׁבָּת׃ כ׳. ד׳
׃ הַמְשֹׁרְרִים רָאשֵׁי אָבוֹת לַלְוִיִּם בַּלְּשָׁכֹת
כִּי־יוֹמָם וָלַיְלָה עֲלֵיהֶם בַּמְּלָאכָה׃ פטורים ק׳
רָאשֵׁי הָאָבוֹת לַלְוִיִּם לְתֹלְדוֹתָם רָאשִׁים
שָׁבוּ בִירוּשָׁלָםִ׃ לה וּבְגִבְעוֹן יָשְׁבוּ
עוֹן יְעוּאֵל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מַעֲכָה׃ לו וּבְנוֹ יעיאל ק׳
עַבְדּוֹן וְצוּר וְקִישׁ וּבַעַל וְנֵר וְנָדָב׃
וְאַחְיוֹ וּזְכַרְיָה וּמִקְלוֹת׃ לח וּמִקְלוֹת ד׳. ז׳ בסי׳ וכל קרי׳ דכו׳
אֶת־שִׁמְאָם וְאַף־הֵם נֶגֶד אֲחֵיהֶם יָשְׁבוּ כמ״כ
ם עִם־אֲחֵיהֶם׃ לט וְנֵר הוֹלִיד אֶת־ ו׳ פסו׳ את את ואת
שׁ הוֹלִיד אֶת־שָׁאוּל וְשָׁאוּל הוֹלִיד אֶת־ ואת ואת
וְאֶת־מַלְכִּי־שׁוּעַ וְאֶת־אֲבִינָדָב וְאֶת־
׃ מ וּבֶן־יְהוֹנָתָן מְרִיב בָּעַל וּמְרִי־בַעַל ג׳
אֶת־מִיכָה׃ מא וּבְנֵי מִיכָה פִּיתוֹן וָמֶלֶךְ בס׳ מוגה ז׳ חס׳ ג׳
׃ מב וְאָחָז הוֹלִיד אֶת־יַעְרָה וְיַעְרָה הוֹלִיד ס׳. ל׳. ל׳
מֶת וְאֶת־עַזְמָוֶת וְאֶת־זִמְרִי וְזִמְרִי הוֹלִיד
צָא׃ מג וּמוֹצָא הוֹלִיד אֶת־בִּנְעָא וּרְפָיָה בְנוֹ

ב׳ וכסיפרא אֶלְעָשָׂה בְנוֹ אָצֵל בְּנוֹ׃ מד וּלְאָצֵל שִׁשָּׁה בָנִים
ב׳ וכס פרא וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם עַזְרִיקָם בֹּכְרוּ וְיִשְׁמָעֵאל וּשְׁעַרְיָה
ג׳ וכסתם דיון וחברו וְעֹבַדְיָה וְחָנָן אֵלֶּה בְּנֵי אָצַל׃
י א וּפְלִשְׁתִּים נִלְחֲמוּ בְיִשְׂרָאֵל וַיָּנָס אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר גִּלְבֹּעַ׃
ב וַיַּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחֲרֵי בָנָיו ג׳
וַיַּכּוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־יוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינָדָב וְאֶת־ ז׳
מַלְכִּי־שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ ג וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה
כ׳ ו׳ חס׳ בליש׳ עַל־שָׁאוּל וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים בַּקֶּשֶׁת וַיָּחֶל מִן־
ד׳ הַיּוֹרִים׃ ד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־נֹשֵׂא כֵלָיו שְׁלֹף
ב׳ וחגרו חַרְבְּךָ ׀ וְדָקְרֵנִי בָהּ פֶּן־יָבֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה
וְהִתְעַלְּלוּ־בִי וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו כִּי יָרֵא מְאֹד
וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ׃ ה וַיַּרְא
נֹשֵׂא־כֵלָיו כִּי־מֵת שָׁאוּל וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־
הַחֶרֶב וַיָּמֹת׃ ו וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְכָל־
ג׳ בֵּיתוֹ יַחְדָּו מֵתוּ׃ ז וַיִּרְאוּ כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל
ב׳ אֲשֶׁר־בָּעֵמֶק כִּי נָסוּ וְכִי־מֵתוּ שָׁאוּל וּבָנָיו וַיַּעַזְבוּ
עָרֵיהֶם וַיָּנֻסוּ וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶם׃

הדר] וינס איש ישראל. סוטה מד: וגם לשאול. עקידה שער סח:

רשי

י שרת במספר יוציאום ובמספר יביאום: (לג) ואלה המשוררים וגו׳. ל דבר המלאכה כי אם לשיר שירה: (לט) אשבעל. הוא איש כינהו בושת לפי שבעל לשון אדני הוא וכינהו בושת ל׳ גנאי: מריב מפיבושת א״ר יצחק בר שמואל מנרבונא מעשה שעבדו ישראל את הבעל ל שם בושת דכתיב לקטר לבושת לקטר לבעל (ירמיה י״א) כי הבעל הוא ונקרא ירובעל על שריב לו בעל (שופטים ו׳) ונקרא ירובשת דכתיב על הכה אבימלך בן ירובשת וגו׳ בס׳ שמואל (ב׳ י״א) ונקרא ירובשת י בעל ובשת אחד הוא: (א) ופלשתים נלחמו בישראל. אינו מספר כי של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זולותו אלא גבורתו הספר שלו ולמלכי יהודה: (ג) וימצאוהו המורים בקשת. בוא וראה כי ואין תבונה לנגד ה׳ (משלי כ״א) כי נגד ה׳ דרכי איש בנימין היו

רדק

מחבת. והדגש תמור׳ הנח אשר בשרידי׳ אשר הוא במשקלו. וכנוי שספר׳ נחתים שמרשו נחת והדגש בו תמורת הנח: (לג) פטורים. כלומר היו יושבים בלשכות והיו פטורים משאר מלאכה כי במלאכת השיר היו מתעסקים יומם ולילה: (לה) ובגבעון ישבו וכו׳. פ׳ זו הזכי׳ למעלה והפסיק לענין הכהני׳ והלוים שישבו בירושלי׳ על משמרות׳ ועתה שב להזכי׳ יחס שאול על הסד׳ ועניינו היא דהיה. וכי הוסבה המלוכ׳ ממנו לדוד בנושי ומכאן ואילך הולך ומספר דברי מלכי יהודה על הסדר זה אחר זה עד הגלות: (ב) וידבקו פלשתים. כמו וידביקו. וכן וידרכו את לשונם. כמו וידריכו: (י) וישימו את כליו וכו׳ ואת גלגלתו תקעו בית דגן. ובספר שמואל ואת גויתו תקעו בחומת בית שן מה שלא נזכר שם נזכר הנה כי גלגלתו תקעו בית דגון וגויתו תקעו עם גוית בניו בחומת בית שן ואנשי יבש גלעד גויתו וגוית בניו לקחו אבל ראשו שהיה בבית דגון

כפלים לפניהם בקשת כי הם בקיאים בקשת כדכתיב אטר יד ימינו וגו׳ בשופטים (כ״א) וכן ביהונתן נדה אורה לשלח לי למטרה בשמואל (א׳ כ׳) זה (י״ב ב׳) בנימן נושקי קשת מימיני׳ וגו׳ וכן באסא בס׳ זה (ב׳ י״ד) ומבנימן נושאי מגן ודורכי קשת וגו׳ אבל כשהשם סר מעל שאול נפל ביד

מצודת דוד

לות והיין לנסכים והלבונה לתת בבזיכין על מערכת לחם הפנים והבשמים (ל) רוקחי וכו׳. הם היו מערבבים וכותשים את הבשמים של הקטורת: נס. בקיום חזק היה ממונה על מעשה החבתים והם המנחות מעשה ירית האיפה הקרב בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב והיה הוא ו להזכיר ולזרז להיות קרב בזמנו: (לב) מן אחיהם. של בני קרח

מצודת ציון

מחבת והוא שם כלי מס: (לב) המערכת. מלשון עריכה וסדור: (לג) פטורים. הוא הפוך מן החיוב ודוגמתו כי לא פטר יהוידע (דה״ב כג): י (א) איש ישראל. כמו אנשי ישראל: (ג) המורים. ענין השלכת החצים כמו אשר אנשי מורה (ש״א כ): ויחל. מל׳ חלחלה ופחד: (ד) שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה: ודקרני. ענין נעיצה ותחיבה כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה)

מעלה שגם המה מבני קהת: על לחם וכו׳. היו ממונים על לחם הפנים הערוך על השלחן להכין אותם בכל שבת ושבת: (לג) ואלה המשוררים. רלה אלה המשוררים הנזכרים למעלה שהם ראשי האבות הלוים והם שמעיה וחביריו המה ישבו בתמידות בלשכות ללמד מעשה השיר ופטורים הם משאר עבודת יומם ולילה מוטל עליהם לעסוק במלאכת השיר ואינם פנוים כמו השוער ם לעסוק עוד בעבודה אחרת: (לד) אלה. הנזכרים למעלה: לתולדותם ראשים. על אבותם היו ראשים וכפל הדבר לתוספת ביאור: (לה) ובגבעון ישבו. כל הפרשה הזאת כתובה למעלה בהזכירו מי מבנימין ישב בירושלים ומי בגבעון ור הכהנים והלוים היושבים בירושלים ועתה על כי בא לספר ממלכות דוד הבאה אחרי מות שאול לזה התחיל לספר שוב מהתחלת יחוס שאול: אבי גבעון. שר ומו יעיאל: (לו) וצור וכו׳. גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון: (לח) ואף הם. ר״ל אף כי ישבו בגבעון מ״מ לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים ים להם: עם אחיהם. הוא כפל ענין לתוספות ביאור כי עם הוא כמו נגד: (לט) אשבעל. הוא איש בושת שמלך תחת שאול והיא ישוי האמור בש״א: בעל. הוא מפיבושת: (מב) ואחז. גם הוא בן מיכה וכן נאמר למעלה: (מג) ורפיה בנו. של בנעא וכן חושב אחד בן אחד: (מד) בכרו. כן שמו: קו. ברדפם הניגוס והיו דבוקים אחריהם וקרובים להם: (ג) על שאול. על כי כבר הרגו את בניו היתה כל פני המלחמה עליו לבד: המורים. מורים בקשת מצאו מקומו ופחד מהם שלא יאחזוהו ויתעללו בו: (ד) והתעללו בי. ליסרני ביסורי בזיון: כי ירא מאד. פחד מה׳ לשלוח יד במשיחו: ויפול

שמוע לשמעי׳ ׃ וגדול ח׳ בקריאה וסי׳ ותבוא אביגיל אל נבל ׃ ויאמר המלך אל עבדיו ׃ מאין כמוך ה׳ גדול אתה תנינא דפסוק ׃ קטן וגדול שם הוא ועבד ׃ וילך
וגדול ׃ וחברו דסיפ׳ ׃ כי האיש מרדכי הולך וגדול ׃ כי מרדכי היהודי משנה למלך אלה עשו שלשת הגבורים ׃

ח וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים לְפַשֵּׁט אֶת־
הַחֲלָלִים וַיִּמְצְאוּ אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־בָּנָיו נֹפְלִים ו׳ וכל אוריתא דכו׳ במ״ד
בְּהַר גִּלְבֹּעַ׃ ט וַיַּפְשִׁיטֻהוּ וַיִּשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁוֹ
וְאֶת־כֵּלָיו וַיְשַׁלְּחוּ בְאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים סָבִיב לְבַשֵּׂר ג׳. ד׳
אֶת־עֲצַבֵּיהֶם וְאֶת־הָעָם׃ י וַיָּשִׂימוּ אֶת־כֵּלָיו בֵּית י״כ
אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ תָקְעוּ בֵּית דָּגוֹן׃ ב׳
יא וַיִּשְׁמְעוּ כֹּל יָבֵישׁ גִּלְעָד אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשׂוּ
פְלִשְׁתִּים לְשָׁאוּל׃ יב וַיָּקוּמוּ כָּל־אִישׁ חַיִל וַיִּשְׂאוּ ט׳ מ״ל
אֶת־גּוּפַת שָׁאוּל וְאֵת גּוּפֹת בָּנָיו וַיְבִיאוּם יָבֵישָׁה ג׳. ל׳
וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹתֵיהֶם תַּחַת הָאֵלָה בְּיָבֵשׁ ל׳. ל׳ וחס׳
וַיָּצוּמוּ שִׁבְעַת יָמִים׃ יג וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ ל׳ מ״ל בכתובי׳
אֲשֶׁר־מָעַל בַּיהוָה עַל־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמָר וְגַם־לִשְׁאוֹל בָּאוֹב לִדְרוֹשׁ׃ יד וְלֹא־דָרַשׁ
בַּיהוָה וַיְמִיתֵהוּ וַיַּסֵּב אֶת־הַמְּלוּכָה לְדָוִיד בֶּן־ ה׳ מ״ל. ב׳
יִשָׁי׃ **יא** א וַיִּקָּבְצוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶל־דָּוִיד

ט׳ מ״ל חֶבְרוֹנָה לֵאמֹר הִנֵּה עַצְמְךָ וּבְשָׂרְךָ א
ב גַּם־תְּמוֹל גַּם־שִׁלְשׁוֹם גַּם בִּהְיוֹת שָׁאוּ י״כ פסו׳ גם גם גם
אַתָּה הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֱלֹהֶיךָ לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי אֶת־יִ
וְאַתָּה תִּהְיֶה נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ ג
ט׳ מ״ל כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ חֶבְרוֹנָה וַיִּכְרֹ
דָּוִיד בְּרִית בְּחֶבְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה וַיִּמְשְׁחוּ
דָּוִיד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה בְּיַד־שְׁ
ל״ד מלעו׳ פסו׳ ד וַיֵּלֶךְ דָּוִיד וְכָל־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ הִיא
וְשָׁם הַיְבוּסִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ ה וַיֹּאמְרוּ יֹשְׁבֵ
ד׳ חס׳ בליש׳ לְדָוִיד לֹא תָבוֹא הֵנָּה וַיִּלְכֹּד דָּוִיד אֶת־
צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִיד׃ ו וַיֹּאמֶר דָּוִיד כִּי
ה׳ מ״ל יְבוּסִי בָּרִאשׁוֹנָה יִהְיֶה לְרֹאשׁ וּלְשַׂ
ה׳ מ״ל בָּרִאשׁוֹנָה יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וַיְהִי לְרֹאשׁ׃ ז
ל׳ דָּוִיד בַּמְצָד עַל־כֵּן קָרְאוּ־לוֹ עִיר דָּוִיד׃

תולדות אהרן וגם לשאול באוב. עקידת שער פח ׃

רדק

דגון לא לקחו ואנשי יבש גלעד התעסקו בו כי זכרו את אשר עשה עמהם שהושיעם כשבא עליהם נחש העמוני: (יב) ויצומו שבעת ימים. זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שמואל : (יג) על דבר ה׳ אשר לא שמר וכו׳. פי׳ דבר עמלק : (יד) ולא דרש בה׳ וכו׳. ובספר שמואל אמר וישאל שאול בה׳ ולא ענהו ה׳ ואחרי כן דרש באוב כיון שדרש אחרי כן באוב נחשב לו כאלו לא דרש בה׳ שהרי השוה דרישת האוב ודרישה בה׳ ואף על פי שלא ענהו ה׳ היה לו לבקש פני ה׳ עוד ולשוב בתשובה שלימה לפניו ולא להוסיף על חטאתו פשע ולדרוש באוב : (ח) מן המלוא ועד הסביב. מלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום הוא רחב להאסף

שנוהו שמואל כדכתיב שבעת ימים תוחל (שמואל א׳) ועל אשר מעל במלחמת עמלק : (ב) אתה תרעה את עמי. על זה אמר דוד ה׳ רועי לא אחסר כ״ג) אתה אומר לי אתה תרעה מה אני יכול לרעות אין הדבר תלוי בי אלא ה׳ רועי לא אחסר וגם אני לא אחסר לכם. ודוגמא (ב׳ כ״א) אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תכבה את נר ישראל אמר להם דוד כי אתה נרי ה׳ וה׳ יגיה חשכי (שמ (ג) ויכרות להם דוד ברית. כאותו ברית שכרת יהוידע דכתיב (מלכים ב׳ י״א) ויכרות יהוידע את הברית בין ה׳ ובין המלך ובין העם להיות לעם ל להיות לה׳ עבדים וגם בין המלך ובין העם להיות לו לעבדים כמשפט המלך וגם המלך לעשות כחוק לעבדיו ללחום מלחמותם : לפני ה׳. והלא המשכן בחברון אלא מהו לפני ה׳ כל מקום שעושין תנאי או כורתין ברית המקום שם הוא דוגמא ויפתח לפני ה׳ במצפה (שופטים י״א) ודוגמא ומעלה ש וכיחש בעמיתו (ויקרא ה׳) כדמפרש בתורת כהנים : (ד) וילך דוד וגו׳. הלך מיד למלחמה. כשהמליכוהו כל ישראל שלא יאמרו ישראל כל המלחמו דוד בימי שאול נוצח מזלו של שאול היה ועתה דואג להלחם לכך הלך מיד למלחמה : (ה) ויאמרו ישבי יבוס לדוד לא תבא הנה. אינו מפרש א ובשמואל (ב׳ ה׳) מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים ראו שלא יוכלו לעמוד לפני דוד ונתנו עורים ופסחים לפני ה לאמר לא יבא דוד הנה כי אם ילחם עם העורים הללו כי ידעו כי בזוי הוא למלך להלחם עם העורים ומתוך כך ישוב ולא ילחם עמהם ודוד א אמת הוא כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים ועם פסחים אך כל מי שיכה היבוסי היאך שיגע בצנור ומשכם וישליכם משם את העורים על כן י ופסח לא יבא אל הבית אל בית דוד שיהא לו גנאי פן יאמרו עם אלו נלחם דוד : (ח) ויואב יחיה את שאר העיר. הוא בנה והחזיק לבנות בד דוגמ

רשי

ביד רובה קשת בדבר שהוא אומנתו : ויחל מן היורים. כמו ותתחל (אסתר י׳) : (יב) ויביאום יבישה. ליבש גלעד : ויצומו שבעת ימים. ו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבוע יותר משאר יש שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם וכנגד אוש ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע והיו צמים ומתענים אולי מושיע ובא שאול והושיעם כנגדן נתענו עתה גם הם וגם מפני אבילות שנהגו שבעת ימים כי גם קרובי כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש בגבעה (סוף שופט אנשי יבש בנותיהם לבנימין כשחטפום מן המחולות : (יג) וימת של אשר מעל. שתי מעילות מעל בשאלת אוב אחת ששאל אחרי שמואל ווא ובאגדה דשמואל שנינו חמש מעילות מעל : על דבר ה׳ אשר לא ש

מצודת ציון

(ישעיה יג) : והתעללו. ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במדבר כב) : ולא רצה : (ח) לפשט. ענין הסרת הבגדים : (י) גלגלתו. ראשו : תקעו. תלאו כמו והוקע אותם לה׳ (שם כה) : דגון. שם עבודת גלולים עשוי בדמות דג : (יב) האלה. שם אילן סרק : **יא** (ב) שלשום. יום השלישי מהיום. : (ה) מצודת. ענין מבצר חזק כמו ישבו במצדות (ירמיה כ״ח) : במצד. היא מצודת

מצודת דוד

ויפול עליה. להמית את עצמו בה : (ז) אשר בעמק. היא עמק יזרעא סמוך למקום המלחמה : (ט) וישאו את ראשו. כרתו אותה מן הגוף וכו עצביהם. כהני הע״ג : (י) ואת גלגלתו. בש״א הזכיר שתקעו גויתו ב שם גלה כאן : (יג) במעלו. בעבור מעלו וכו׳ וחוזר ומפרש על דבר ה׳ שמר למחות את עמלק מכל וכל וגם אשר חטא לשאול באוב לדרוש בו (יד) ולא דרש בה׳. כי אף שדרש ולא נענה כמ״ש בש״א מ״מ היה לו לדרוש ולחזור ולדרוש ולהפציר בתפלה והוא לא כן עשה : **יא** (א) חברונה. אחר שמ על יהודה : עצמך ובשרך. כמו כל בית יהודה כי בני איש אחד נחנו : (ב) אתה המוציא. כאילו אמרו לא יגדל אהבת בית יהודה עלינו על אשר מלכת בת כי גם עלינו משלת מאז : את ישראל. א״כ עליך לרעות את כל ישראל אלו כאלו בשוה : (ג) כל זקני ישראל. אשר הנה בידם להמליכו : ויכרות וכ להם לאויב כמו לבית יהודה : לפני ה׳. לפני ארון ה׳ כי הביאוהו שמה לפי שעה : (ד) ירושלים. אל ירושלים להלחם בה : ושם היבוסי. כי בני יהודה לא הורישום מאז : (ה) לא תבוא הנה. ר״ל לא תוכל לכבשה בעבור חזקה : מצודת ציון. שם מבצר חזק סמוך למקום יבוס : היא עיר דוד. לא שמה עיר דוד : (ו) בראשונה. לעלות במלחמה תחלה להכות בם : (ח) מן המלוא. סמוך להחומה הניח מקום פנוי להיות מוכן להאסף שם מרח

ח מסביב מן־המלוא ועד־הסביב ויואב יחיה
ח' ומ"ל את־שאר העיר: ט וילך דויד הלוך וגדול ויהוה
צבאות עמו: י ואלה ראשי הגבורים אשר
ל' לדויד המתחזקים עמו במלכותו עם־כל־ישראל
להמליכו כדבר יהוה על־ישראל:
יא ואלה מספר הגברים אשר לדויד ישבעם בן־
השלישים ק' חכמוני ראש השלושים הוא־עורר את־חניתו
ג' על־שלש־מאות חלל בפעם אחת: יב ואחריו
ח' מ"ל אלעזר בן־דודו האחוחי הוא בשלושה הגברים:
י"ד מ"ל ל' יג הוא־היה עם־דויד בפס דמים והפלשתים
ב' דגשים באפס ל' נאספו־שם למלחמה ותהי חלקת השדה מלאה
ב' מ"ל . ח' שעורים והעם נסו מפני פלשתים: יד ויתיצבו
ג' ומ"ל בתוך־החלקה ויצילוה ויכו את־פלשתים ויושע

ו' מ"ל יהוה תשועה גדולה: טו וירדו שלושה מן־
י"ב מ"ל ד' מ"ל ל' חס' בכתובי' השלושים ראש על־הצר אל־דויד אל־מערת
ב' וחס' עדלם ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים:
ג' טז ודויד אז במצודה ונציב פלשתים אז בבית
ל' . ג"ה לחם: יז ויתאו דויד ויאמר מי ישקני מים מבור
בית־לחם אשר בשער: יח ויבקעו השלשה
במחנה פלשתים וישאבו־מים מבור בית־
ג' חס' וכל נביאי' דכו' לחם אשר בשער וישאו ויבאו אל־דויד ולא־
חס' כמ"א מ"ל אבה דויד לשתותם וינסך אתם ליהוה:
ב' רפים יט ויאמר חלילה לי מאלהי מעשות זאת הדם
האנשים האלה אשתה בנפשותם כי בנפשותם
הביאום ולא אבה לשתותם אלה עשו שלשת
ז' מ"ל הגבורים: כ ואבשי אחי־יואב הוא היה ראש

[תולדות] אהרן ויואב יחיה . סנהד' מט : והפלשתים נאספו . (סנהד' כ) : ותהי חלקה . ב"ק ס :

רשי

[ע]זרא היחיו את האבנים מערמות העפר (נחמיה ג') : (יא) ראש השלישים [ה]גבורים . כמו ושלשים על כלו (שמות י"ד) : עורר חניתו . כאשר הוא [ב]מלחמה לא היה חוזר במלחמה עד שיהרג בחניתו ג' מאות חלל : בן [חכמוני] . (בשמואל ב' כ"ג) כתוב תחכמוני הוא אביו ויפה כח האב מכח הבן [כת]בו (שם) על שמונה מאות גבורים חלל בפעם אחת : (יב) הוא בשלושה [הגבורים] . הוא בכלל ג' הגבורים כי הוא אחד מהם ושלשה אלו גבורים יותר [מל]' ושלשה שנזכר בסמוך וכאן אינו מזכיר כי אם שנים ישבעם ואלעזר [ובש]' ב' י"ז מזכיר אף השלישי דכתיב ואחריו שמה בן אגא הררי (שם א'): [בפס] דמים . שם מקום ובשמואל באפס דמים : והפלשתים נאספו שם [למלחמה] . שנזדרזו להנקם מישראל ומאותם גבורים שחרפו כמפורש בשמואל (ב' כג) [ב]פלשתים : מלאה שעורים . ורצו פלשתים לקוצרה ולהביאה באש : וירדו [ה]שלושים . שלשה אלו היו ראש לכל השלושים : (טז) ונציב פלשתים אז [בבית לח]ם. שכבר בית לחם לקחו והעמידו בה נציב שופט זה בתחלת מלכותו שעדיין היו מושלים בשכך מצינו שלפני בא דוד היו מושלים על ישראל בימי שמשון כתיב (בשמואל א' ד') התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעבריםוגו': [י]שקני מים מבור בית לחם . זה הי' מקומו של דוד דכתיב ודוד בן ישי [ה]לחמי (שמואל א' יז) ולפי שהיה דוד תדיר מלומד ורגיל באותן מים [...]ם וכל מים וכל אויר שאד' רגיל בהם יפין לו ושאין רגיל בהם ניזוק [...]כריע יוסיפון מלכ' אחת שחלת' על שנישאת חוצה מארץ מולדתה ואמרו [...]ו אין לה רפואה עד שתרחץ ותהנה ממימי מקומה וכן עשו לה : [ויבק]עו השלשה במחנה פלשתים . בל"א (דורך ברעכן די שאר"א) : וישאבו . [פלש]תים עומדים בפני הבור באו ג' גבורי ישראל ובקעו ביניהם ושאבו על [...]ה וינסך אותם לה'. בר קפרא אומר חג הסוכות היה ונסכן על המזבח : [כי ב]נפשותם הביאום . שמסרו עצמם להריגה על המים : (כ) ואבשי אחי [יואב הו]א היה ראש השלושה . לאותם שלשה שבקעו במחנה פלשתים ושאבו [...]ה שאינו מזכיר את יואב עם הגבורים לפי שאין כבודו למנותו עם אלו

כי

רדק

להאסף העם שם לפי' נקרא מלוא כמו האספו מלאו . וממנו ולפנים בנה עד סביב המגדל וזהו הסביב . וזהו שאמר בספר שמואל מן המלוא וביתה. כלומר מן המלוא ולפנים . ושלמה בנה אותו המלוא הוא שאומר שלמה בנה את המלוא וכו' : ויואב יחיה את שאר העיר . פי' בנה שאר העיר שהיתה הרוסה ולשון חיות על הבנין הוא לשון שאלה. וכן היחיו את האבנים מערמות העפר . וכן וירפא את מזבח השם ההרוס על דרך השאלה : (יא) ישבעם בן חכמוני . ובספר שמואל יושב בשבת תחכמוני אפשר שאביו היה שמו תחכמוני כמו שאומר כאן בן חכמוני ובנו זה שמו עדינו . והיה יושב בשבת עם המלך שהיה מיועציו וזהו שנקרא שמו ישבעם שהיה יושב בעצה עם המלך נגד העם או על ענייני העם . ומה שאמר על שמנה מאות והנה הוא אומר על שלש מאות והאחד הוא אומר על האב והאחר על הבן . ואפשר שאמר שניהם על אחד אלא שבשתים מלחמות היה באחת עורר חניתו על שלש מאות ובאחרת על שמנה מאות : (יב) הוא בשלשה הגבורים . היו בן חכמוני ואלעזר בן דודו ושמה בן אגא . וגבורת אלעזר לא זכר הנה . ובספר שמואל זכר הוא קם ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו . ומה שאמר הנה הוא היה עם דוד בפס דמים . אינו אומר על אלעזר כי אם על שמה כמו שאומר שם בשמואל על שמה ויתיצב בתוך החלקה . ומה שאומר הוא ולא זכר שמה אחר שזכר שלשה הגבורים ושמה היה הגבור השלישי הרי כאלו זכרו . ואפשר כי גם אלעזר היה עמו לפי שאמר הנה ויתיצבו בתוך החלקה אבל שמה עיקר אותה המלחמה כמו שאומר בספר שמואל : (יג) בפס דמים . ובספר שמואל אמר באפס דמים במלחמת גלית הפלשתי וכן המלחמה הזאת היתה באותו מקום ובספר שמואל אמר בזה המלחמ ויאספו פלשתים לחיה והוא לשון עיר פרזי שאין לו חומה ואותו מקום היתה נקראה אפס דמים או פס דמים כי הכל אחד : ותהי חלקת השדה מלאה שעורים . ובספר שמואל אמר מלאה עדשים אפשר כי עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים משדות אחרים והיו אותן העמרים מעדשים ומשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה מלאה שעורים ושם מלאה עדשים : (טו) וירדו שלשה

מהשלשים

מצודת דוד

[...]ו מלוא (ירמיה ד) ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב : ועד הסביב . [...]ר לומר שאת הכל בנה : יחיה . היה מחזק בדקי שאר העיר בחומות [...] : (ט) הלוך וגדול . בכל עת נתגדל יותר : (י) במלכותו . בדבר המלכות [המתח]זקים עמו לדבר על לב ישראל להמליכו כמו שדבר ה' על ישראל שהוא [...]יחס : (יא) ואלה וכו' . אשר התחזקו עמו : ישבעם . הוא יושב בשבת האמור בש"ב כי פתרון אחד להם : בן חכמוני . הוא תחכמוני האמור בש"ב ופתרון [...]וכאשר תים ירושלים יקרא בן ירושלים וירושלמי : הוא עורר וכו' . ר"ל אחר שהרג שלש מאות חלל בפעם אחת סמוך לה הי' עורר את חניתו להלחם בם [...]ם התחיל להלחם (ובש"ב משבחו באמרו בשבת בהחכמה עם הגבורים לומר אחר שהרג שמונה מאות חלל חזר לשבת בישיבת החכמה) : (יב) ואחריו . במעלה : [...]שה הגבורים . הוא היה אחד מהשלשה גדולים האמורים בש"ב שהיו עם דוד בחרפם פלשתים וכו' ולקצר סמך על מה שנאמר שם : (יג) מלאה שעורים . [...]מר עדשים כי באמת לא זו היא המלחמה כי שם נאמר שמה הצילה : (יד) ויצילוה . הוא ואנשיו . לבל ישרפוה פלשתים : (טו) מן השלושים ראש . ר"ל [...]ל היה ראש משלשים הגבורים הנזכרים בש"ב ונזכרים גם המה למטה אבל הוסיף עוד עליהם : (טז) במצודה . הוא הצור אשר במערת עדולם : (יז) מי [...]יס . לא שאל להביא המים אלא כאומר מי יתן והיה נמצא לי מי בור בית לחם : (יח) ויבקעו . כאשר שמעו שהתאו' לא הלכו מעצמם לעשות נחת רוח לדוד [...]רך המחנה וכאלו בקעו לעשות בה דרך ללכת : וינסך . שפכם ארצה לשם ה' : (יט) ויאמר . נתן טעם על שלא שתה מהם ואמר חלילה וכו' ר"ל חולין הוא לי לשתותם מחמת יראת ה' : הדם וכו' .

וכי

מצודת ציון

מצודת ציון : (ח) יחיה . יאמר בדרך השאלה על תקון בדק הבנין כמו היחיו את האבנים (נחמיה ג') : (יא) השלישים . ענינו שרים וגבורים כמו מבחר שלישיו (שמות ט"ו) : עורר . מלשון התעוררות ותנועה : (יג) בפס דמים : שם מקום : חלקת השדה . אחוזת השדה : (טז) ונציב . ענין פקיד וממונה : (יז) ויתאו . מל' תאוה וחפץ :

כמכור

לקהל דוד את כל . כמגדל דוד צוארך : שמות ג' בקריאה וסימ' שמות ושאוף אתכם .שמות ההרורי . אשר שם שמות בארץ : עמוני ח' מל' בליש' בקריאה וסי' לא יב
ומואבי בקהל . ויעל נחש העמוני . ושל אחריו . צלק העמוני דסיפרא . וטוביה העבד העמוני דוילעגו לנו דעזרא : וירמיה ב' וסי' ואלה ראשי בית . וירמיה ויחזאו

הַשְּׁלֹשָׁה וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
חָלָל וְלֹא־שֵׁם בַּשְּׁלוֹשָׁה׃ כא מִן־הַשְּׁלוֹשָׁה בַשְּׁנַיִם
נִכְבָּד וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא בָא׃
כב בְּנָיָה בֶן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חַיִל רַב־פְּעָלִים מִן־
קַבְצְאֵל הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִיאֵל מוֹאָב וְהוּא
יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִי בְּתוֹךְ הַבּוֹר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג׃
כג וְהוּא הִכָּה אֶת־הָאִישׁ הַמִּצְרִי אִישׁ מִדָּה חָמֵשׁ
בָּאַמָּה וּבְיַד הַמִּצְרִי חֲנִית כִּמְנוֹר אֹרְגִים וַיֵּרֶד אֵלָיו
בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ
בַּחֲנִיתוֹ׃ כד אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְלוֹ־שֵׁם
בִּשְׁלוֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ כה מִן־הַשְּׁלוֹשִׁים הִנּוֹ נִכְבָּד
הוּא וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא וַיְשִׂימֵהוּ דָוִיד עַל־
מִשְׁמַעְתּוֹ׃ כו וְגִבּוֹרֵי הַחֲיָלִים עֲשָׂהאֵל אֲחִי יוֹאָב
אֶלְחָנָן בֶּן־דּוֹדוֹ מִבֵּית לָחֶם׃ כז שַׁמּוֹת הַהֲרוֹרִי
חֶלֶץ הַפְּלוֹנִי׃ כח עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ הַתְּקוֹעִי אֲבִיעֶזֶר
הָעַנְּתוֹתִי׃ כט סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי עִילַי הָאֲחוֹחִי׃
ל מַהְרַי הַנְּטֹפָתִי חֵלֶד בֶּן־בַּעֲנָה הַנְּטוֹפָתִי׃
לא אִיתַי בֶּן־רִיבַי מִגִּבְעַת בְּנֵי בִנְיָמִן בְּנָיָה

הַפִּרְעָתֹנִי׃ לב חוּרַי מִנַּחֲלֵי גָעַשׁ אֲבִיאֵל הָעַ
לג עַזְמָוֶת הַבַּחֲרוּמִי אֶלְיַחְבָּא הַשַּׁעַלְבֹנִי׃
הַשֵּׁם הַגִּזוֹנִי יוֹנָתָן בֶּן־שָׁגֵה הַהֲרָרִי׃ לה אֲחִ
בֶּן־שָׂכָר הַהֲרָרִי אֱלִיפַל בֶּן־אוּר׃ לו חֵפֶר הַמְּ
אֲחִיָּה הַפְּלֹנִי׃ לז חֶצְרוֹ הַכַּרְמְלִי נַעֲרַ
אֶזְבָּי׃ לח יוֹאֵל אֲחִי נָתָן מִבְחָר בֶּן־
לט צֶלֶק הָעַמּוֹנִי נַחְרַי הַבֵּרֹתִי נֹשֵׂא כְּלֵי יוֹאָ
צְרוּיָה׃ מ עִירָא הַיִּתְרִי גָּרֵב הַיִּתְרִי׃ מא
הַחִתִּי זָבָד בֶּן־אַחְלָי׃ מב עֲדִינָא בֶן־
הָראוּבֵנִי רֹאשׁ לָראוּבֵנִי וְעָלָיו שְׁלֹשִׁים׃
בֶּן־מַעֲכָה וְיוֹשָׁפָט הַמִּתְנִי׃ מד עֻזִּיָּא הָעַשְׁ
שָׁמָע וִיעוּאֵל בְּנֵי חוֹתָם הָעֲרֹעֵרִי׃ מה יְדִיעֲ
שִׁמְרִי וְיֹחָא אָחִיו הַתִּיצִי׃ מו אֱלִיאֵל הַ
וִירִיבַי וְיוֹשַׁוְיָה בְּנֵי אֶלְנָעַם וְיִתְמָה הַמּוֹ
מז אֱלִיאֵל וְעוֹבֵד וְיַעֲשִׂיאֵל הַמְּצֹבָיָה׃
יב א וְאֵלֶּה הַבָּאִים אֶל־דָּוִיד לְצִיקְלַג עוֹד
מִפְּנֵי שָׁאוּל בֶּן־קִישׁ וְהֵמָּה בַּגִּבּוֹרִים
הַמִּלְחָמָה׃ ב נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִ

הולדות אהרן איש סמגרי . זוכר כראשית :

רדק

מהשלשים ראש. מהשלשים שהיו ראשי הגבורים אשר לדוד: על הצור. אמר וירדו ואמר על הצור. כי במקום שהיו בו שירדו ממנו היה גבוה על הצור אשר במערת עדולם. וכן וירדתי על ההרים וירד הסלע: (כא) מן השלושה בשנים נכבד. כי הוא היה משלשת הגבורים שהביאו המים והוא היה נכבד מהשנים חביריו: בשנים נכבד. ובשמואל אמר מן השלשה הכי נכבד. ר"ל ג"כ משלשתם: ועד השלשה לא בא. עד אותן השלשה האחרים שהם תחכמוני אלעזר ושמה: (כב) שני אריאל מואב. שני גבורי מואב וכן אמר המתרגם בשמואל תרין רברבי מואב. וכנה הגבורים אריאל לפי שארי גבור וחזק. וכן אל לשון חזק: (כג) איש מדה. ובשמואל אמר איש מראה כלומר שהיה בעל פרצוף גדול ובמדה גדולה: כמנור אורגים. הוא העץ שמקפל בו האורג את הבגד: (כה) מן השלשים הנו נכבד הוא. לא היה ממנין השלשים אבל נכבד היה מהשלשים: ואל השלשה לא בא. אלו השלשה ראשונים תחכמוני ואלעזר ושמה: (ב) נושקי קשת. מזויינים בקשת ובחיצים: מימינים ומשמאילים. שהיו שולטים בשתי ידיהם בין לירות אבנים

רשי

כי הוא היה שר צבא ראש לכולם: ולו שם בשלשה. אותו השם היה לו היתה כנגד כל גבורות כולם וטעות הוא: (כא) מן השלושה בשנים. ולא כאותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורות השלשה (וזהו) ועד השלשה לא בא: (כב) בן איש חיל. דוגמא בן בליעל (ב' כ"ג) כתיב בן איש חי כי כן מנהג בני האדם כשרואים אדם זריז זה כולו חי: אריאל. גבורים בעלי כח ארי גבור וגם אל לשון אי (יחזקאל י"ז): רב פעלים. פעולות של גבורות הרבה עשה: והוא יר את הארי בתוך הבור ביום השלג. ולא חשש מן הצינה והקור. ויש אומ השלג כל השנה כולה אין הארי מסוכן יותר מיום השלג כשבא אדם השלג ברגלו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעת זאת: (כג) איש מדה. שאר בני אדם אין צריך למדוד כי אם מאומד ודוגמא אשר ראינו בתוכה אנשי מדות (מדבר יג): כמנור אורגים. שכורכים עליו הבגד: (כה) מן השלושים הנו נכבד הוא ואל השלש גבורת השלשה לא בא לאותן ג' שמזכיר למעלה ולכן כתיב לא בא: משמעתו. ל' מנוי וכן ובני עמון משמעתם (ישעיה י"א): (כו) וגבורי החילים. אך לא כאותן של מעלה: (א) עוד עצור. נחבא: (ב) נשקי קשת בקש

מצודת ציון

(כג) כמנור אורגים. הוא העץ העגול אשר האורג כורך עליו השתי ובמשנה נקרא כובד (שבת ק"ג): בשבט. בשרביט: יב (א) עצור. נחבא וכלוא כמו עצור בחצר המטרה (ירמיה לג): (ב) נושקי. ענין מזוין כמו נושקי רומי קשת (תהלים עח): בשלשים

מצודת דוד

וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם כי הלא בסכנ הביאום א"כ המים לדם יחשב: (כ) ראש השלשה. הוא היה הראש שבקעו המחנה להביא המים: והוא עורר וכו' על וכו'. ר"ל על הבריגה היה עורר את חניתו להלחם עמהם כאלו עתה התחיל להלחם: ולו שם בשו שהיה מפורסם לגבור בין שלשת הגבורים הראשונים והם ישבעם ואלעזר ושמה הנזכר בש"ב ור"ל גם הם עם כל גבורתם החשיבו גם את אבשי לגבור: (כא) בשנים. ר"ל מבין שלשה שואבי המים בשנים שהיו עמו היה הוא הנכבד מהם ולזה היה להם לשר: ועד השלשה. אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: (כב) פעל הרבה גבורות: שני אריאל מואב. ת"י תרין רברבי מואב וע"ש גבורתו קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוי (יחזקאל ל"א): בתוך הבור. עם כי המקום דחוק להתחזק בו: ביום השלג. עם היות כי טבע הארי להתחזק בו ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות בהגבורת הקור עכ"ז התגבר עליו והכהו נפש: (כג) איש מדה. רצה לומר בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר י"ג): כמנור אורגים. בית יד החנית הי אורגים: (כד) אלה. הפעולים ההם: ולו שם. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם: (כה) מן השלשים. האמורים בש"ב ונזכרים הם למטה: הוא. הנה הוא היה נכבד מהם ולזה לא חשבוהו עמהם אבל לא בא למעלת שלשה שואבי המים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם: על משמעתו. לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: (כו) וגבורי החילים. ואלה הם שאר גבורי החילים עשהאל וכו' ובש"ב לא חשב כ"א החשובים שבהם הנזכרים כאן ראשונים עד או אולם קראם בשם האחר שהיה להם: (לט) נושא כלי יואב. חוזר הוא על נחרי שהוא היה נושא כלי תשמישי יואב: (מב) ועליו. ר"ל הסמוכים עליו אחריו: יב (א) עוד עצור. בעוד שהיה נחבא מפני שא

ה' בקריאה וסימ' למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו . למהר שלל חש בז . וכצבאים על ההרים למהר . חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים : קטן הקטן ה' בקריאה וסי' ותקרא ליעקב בנה הקטן . עוד שאר הקטן . ולמפיבושת בן קטן . אחד למאה הקטן . ובמלאת הימים האלה עשה המלך . וכל אתנחתא וסוף פסוק דכו' קמצין : על שאול וסימ' בקריאה וסימ' ותצלח רוח אלהים על שאול . ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב. ויקונן דוד את הקינה הזאת . ותכבד המלחמה על שאול דד"ה. וממנשה נפלו על דוד :

נים ובחצים בקשת מאחי שאול מבנימן : ל'
אש אחיעזר ויואש בני השמעה הגבעתי ל'
ל ופלט בני עזמות וברכה ויהוא הענתתי : ויזיאל ק' ב' בתרי ליש'
שמעיה הגבעוני גבור בשלשים ועל־ ל' ומ"ל
שים וירמיה ויחזיאל ויוחנן ויוזבד הגדרתי : ד' וכל פורה דכו'
עוזי וירימות ובעליה ושמריהו ושפטיהו
פי : ו אלקנה וישיהו ועזראל ויועזר וישבעם החרופי ק'
חים : ז ויועאלה וזבדיה בני ירחם מן־הגדור : ג'. ל'. ז'
הגדי נבדלו אל־דויד למצד מדברה גברי ל'. ג'
אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמח ופני ס'. י"ו
פניהם וכצבאים על־ההרים למהר : ל'. ג'
הראש עבדיה השני אליאב השלישי :
מנה הרביעי ירמיה החמשי : יא עתי הששי ו'. ב' ג' חסר
אל השבעי : יב יוחנן השמיני אלזבד ח' חס'
שיעי : יג ירמיהו העשירי מכבני עשתי עשר : ל'

ו' נכיפה ב'. ס' יד אלה מבני־גד ראשי הצבא אחד למאה הקטן
והגדול לאלף : טו אלה הם אשר עברו את־
ל"ג הירדן בחדש הראשון והוא ממלא על־כל־
גדותיו ק' גדיתיו ויבריחו את־כל־העמקים למזרח
ולמערב : טז ויבאו מן־בני בנימן ויהודה
ל' עד־למצד לדויד : יז ויצא דויד לפניהם ויען
ויאמר להם אם־לשלום באתם אלי לעזרני
ל' ומ"ל יהיה־לי עליכם לבב ליחד ואם־לרמותני לצרי
ס'. ח' מ"ל. ב' בלא חמס בכפי ירא אלהי אבותינו ויוכח :
השלישים ק' יח ורוח לבשה את־עמשי ראש השלושים
ס'. ס' לך דויד ועמך בן־ישי שלום שלום לך ושלום
לעזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם
ד'. ל' בראשי הגדוד : יט וממנשה נפלו על־
ס'. פ' דויד בבאו עם־פלשתים על־שאול למלחמה
ב' חס'. ל' וחס' ולא עזרם כי בעצה שלחהו סרני פלשתים

ת אהרן ורוח לבשה . ברכות נח מגילה יד טו גיטין סב : וממנשה נפלו . עקידה שער כו :

רשי

ובחצים ומורים לפניהם ולאחריהם אף באבנים היו נותנים על יתר אבן מורים ואני ראיתי כן הרבה : מאחי שאול מבנימין . לפי שכולם יצאו אחד מבנימין קרויים כולם אחים . ולכבוד גדולת דוד אומר מאחי שאול אחי שאול באו אליו בעוד שאול חי : (ד) ועל השלשים . ראש לשלשים : מצד מדברה . למצודות המדבר שנחבא מפני שאול דכתיב (שמואל א' כ"ג) וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב (שם כ"ד) דוד משם וישב במצדות עין גדי : ופני אריה . פניהם מפוחדים כאריה : ים על ההרים למהר . קלים היו במרוצתם כי דרכן של צבאים לרוץ על

רדק

אבנים בין לירות חיצים : מאחי שאול מבנימין . כלומר מקרובי שאול באו אליו לעזרו אף על פי שהיה שאול חי : (טו) ממלא . תואר כמו מלא : ויבריחו את כל העמקים . הבריחו יושבי העמקים בעברם לבא גדול וחשבו כי אויבים היו וברחו : (יז) ואם לרמותני לצרי . בעבור צרי . ולפי שהיו שם מבני בנימין היה דוד ירא . ותי"ו לרמותני בפת"ח מקום צר"י : (יח) ורוח לבשה את עמשי . רוח רצון : (כב) כמחנה אלהים. ר"ל גדול כי כשרוצה להגדיל הדבר מיחסו אל השם כמו כהררי אל . עיר גדולה לאהים . שלהבתיה . מאפליה . ואעפ"י כי שלהבתיה מלה אחת וכן

כשלדין אותם : (יד) אלה מבני גד . כדכתיב למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד : אחד למאה הקטן . הקטן שבכולם ירדוף מאה : והגדול לאלף . והגדול ירדוף אלף כאן נתקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם וגו' : (טו) אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון . בניסן שכבר נפרשו ם : ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב . עברו את הירדן ובקעו במגיניהם את כל עמקי המים למזרח ולמערב ועברו ביבשה וי"א ויבריחו את כל ים עמים היושבים בעמקים : (טז) מן בני בנימין יהודה עד למצד לדויד . אל המצודה אשר דוד נחבא שם מפני שאול ולקחו עמהם בן אחות דוד לפי שדאגו ימין מדוד שמא סבור הוא דוד שבאו בני בנימין לכפותו ולתתו ביד שאול לפיכך לקחו עמשי עמהם וגם שאר מיהודה קרובי דוד כדכתיב מן בני בנימין בשיראה דוד שבאו עמהם באמונתם שלא יחשדם בכל דבר : (יז) ויצא דויד לפניהם . מן המצד : ויען ויאמר להם וגומר לבב ליחד . לבבכם ולבבי לב אחד : ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי . כי מה עשיתי לשאול כי הוא צודה את נפשי לקחתה על חנם : (יח) ורוח לבשה את עמשי . טלטל"ט בלע"ז וח נבואה כלומר זה הרוח והרצון לבשו שקפץ בראש לדבר לפני בנימין ויהודה הבאים עמו ודוגמתו ותהי על יפתח רוח ה' (שופטים י"א) ואמר לך תה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באנו אליך : ועמך בן ישי . אנו רוצים להיות עמך ולעזרך: שלום שלום לך ושלום לעוזרך . ואתה שואל אלי לעזרך לעזרך באנו ולנו אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הוא וזהו כי עזרך אלהיך : ויקבלם דוד . לאותם בני בנימין ויתנם בראשי הגדוד שלו : (יט) וממנשה על דוד . לעזרו : בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה . באותה מלחמה שנהרג בה שאול : ולא עזרום . ח"ו שעזרו לפלשתים אלא בעצה שלחוהו סרני פלשתים

מצודת דוד

: והמה בגבורים . נחשבים המה בין הגבורים עוזרי גלחון המלחמה : ימיניים וכו'. שולטים בשתי ידיהם לירות באבנים ובחצים ע"י הקשת : מאחי . מקרובי שאול מבני בנימין : (ג) הראש . מן הבאים היה הראש אחיעזר מו יואש אחיו והמה בני השמעה : (ד) גבור בשלשים . הוא היה הגבור ים וממונה עליהם : (ו) הקרחי . אלקנה וכו' היו מבני קרח : (ח) נבדלו . מעם שאול נבדלו ללכת אל דוד אל המצודה אשר במדבר שהיה דוד נחבא שם : אנשי למודים לצאת בצבא מלחמה ועורכי מלחמה בצנה והוא כעין מגן : ופני אריה פניהם . מפחידים במראות פניהם כמו האריה : וכצבאים . ממהרים לרוץ כצבי הרץ מהר הרים להנצל מיד הציד : (יד) הקטן . האחד שבהם האחד ירדוף מאה והגבור שבהם האחד ירדוף אלף : (טו) והוא ממלא . כי אז מתרבים המים מן הפשרת ובעבור זה היה הירדן מלא עד שהלכו המים על כל שפתיו ולגבורה גדולה תחשב לעבור במים עמוקים שוטפים ולא ישטפוהו המים : ויבריחו . עם כי נתייגעו במים מ"מ הבריחו כל יושבי העמקים לפה ולפה ולא עצרו כח לעמוד כנגדם : (יז) ויצא דוד . מן המצד : יהיה לי וכו' . ר"ל ה' יתן בלבי שיהיה עליכם להיות לעם אחד ר"ל אהובים זה לזה : ואם לרמותני . על שראה בהם מאחי שאול חשש בדבר ואמר אם ביאתכם הנה לרמות אותי למען לא אהיה מכם ורוצים אתם לתפשני ולהסגיר לי בחנם בלא חמס בכפי כי לא עשיתי מאומה רע לשאול : ירא אלהי וכו' . אזי יראה ה' בהחמס הנעשה לי ויברר את להיות נגלה המרמה לבל אשמע לכם להיות לעם אחד : (יח) ורוח לבשה וכו'. ר"ל באה בלבו הרצון לדבר בעבור כולם : לך דויד . ר"ל להנאתך ולטובתך : ועמך . חפצים אנו להיות עמך ובעזרתך : שלום שלום לך . ר"ל הנה רואים אנו אשר השלום עמך ועם העוזרים לך ולא בשיגם יד שאול וזהו בעזר אלהים נחתו ומדוע א"כ נבוא עמך ברמאות וכפל שלום שלום לחזק : ויקבלם . כי האמין לדברי עמשי בן אחותו : בראשי הגדוד . להיות גם המה לראשים על הגדוד

מצודת ציון

(ד) בשלשים . בשרים כמו ומבחר שלישיו (שמות טו) (טו) גדותיו . שפתי הנהר : (יח) ויוכח . ענין ברור דברים כמו אשר הוכיח ה' (בראשית כד) : (יח) ורוח . ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב יט) : הגדוד . חיל הצבא : (יט) נפלו . ענין נטיה והתקרבות וכן אל הכשדים אתה נופל

יפול ו' מל' בקרי' וסי' והלבנון באדיר יפול · כי גר אתך עליך יפול . והקרוב בחרב יפול · ולא יפול צרור ארץ. וכל הנספה יפול בחרב. בראשינו יפול . וכל קהלת
דכו' מל' במ"ג חס' וסי' וברשעתו יפל רשע . באין תחבולות יפל עם . מלאך רשע יפל : ומבני יששכר כל דברי הימים מן בני ומן בני במ"ז מבני ומבני וסי' ויהו בני ו
ואלה העמדים ובניהם . אלה מבני גד . ומבני יששכר יודעי בינה לעתים . ויחלקום בגורלות . גם אותם הקדיש דוד. כל אלה מן בני עובד אדום :

לאמר בראשינו יפול אל אדניו שאול: כ בלכתו ו' מ"ל
אל ציקלג נפלו עליו ׀ ממנשה עדנח ויוזבד ל' . ל'
וידיעאל ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי ל'
האלפים אשר למנשה: כא והמה עזרו עם דויד ו' ר"פ
על הגדוד כי גבורי חיל כלם ויהיו שרים בצבא: ד' דגשים
כב כי לעת יום ביום יבאו על דויד לעזרו עד ס'
למחנה גדול כמחנה אלהים: כג ואלה ל' . ל'
מספרי ראשי החלוץ לצבא באו על דויד חברונה ס' . ט'
להסב מלכות שאול אליו כפי יהוה: ל'
כד בני יהודה נשאי צנה ורמח ששת אלפים
ושמנה מאות חלוצי צבא: כה מן בני ס' ר"פ בסיפ'
שמעון גבורי חיל לצבא שבעת אלפים ומאה:
כו מן בני הלוי ארבעת אלפים ושש מאות: ס' ר"פ בכתו'
כז ויהוידע הנגיד לאהרן ועמו שלשת ס' בטע'

אלפים ושבע מאות: כח וצדוק נער
חיל ובית אביו שרים עשרים ושנים:
ד' כט ומן בני בנימן אחי שאול שלשת אלפים ו
ל' הנה מרביתם שמרים משמרת בית שא
ל ומן בני אפרים עשרים אלף וש
מאות גבורי חיל אנשי שמות לבית אבו
לא ומחצי מטה מנשה שמונה עשר
אשר נקבו בשמות לבוא להמליך את ד
ז' בסיפ' לב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ל
ד' מ"ל . ל' י"ג מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים ו
ד' מ"ל אחיהם על פיהם: לג מזבלון יוצאי
ערכי מלחמה בכל כלי מלחמה חמשים
ל' ותס' ולעדר בלא לב ולב: לד ומנפתלי
ד' . ל' אלף ועמהם בצנה וחנית שלשים ושבעה

תולדות אהרן בלכתו. בתרא קכג: ומבני יששכר. ערובין ק יומא כו מדרש כ ב"ק יז:

רד"ק

וכן מאפליה ענייניהם שתי מלות: (כז) הנגיד לאהרן. לזרע אהרן כלומר הוא הכהן הגדול ובא אל דוד עם שלשה אלפים ושבע מאות ובניהו בנו היה ראש שלשים הגבורים כמו שאמר למעלה: (כח) וצדוק נער. באותו הזמן היה עדיין נער והיה גבור חיל ובא אל דוד עם עשרים ושנים שרים עם בית אביו: (כט) ועד הנה מרביתם. כלומר אלה שלשת אלפים מבני בנימין שבאו אל דוד חברונה אחרי מות אבנר ואיש בשת שבאו כל ישראל אל דוד חברונה אז באו אלה שלשת אלפים כי עד אותו הזמן היה מרביתם עם בית שאול ושומרים לו המלכות. לא כאותם שבאו אל דוד בחיי שאול לצקלג: (לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. רבותינו פירשו שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. וזהו שאמר לדעת מה יעשה ישראל וזהו יודעי בינה לעתים כלומר לזמני העולם שהיו יודעים לחשב בתקופות המזלות. וזכר ענין זה בזה המקום כי צריך המלך אליהם להתיעץ עמהם כי על פי המלך היה נעשה העבור והקביעות כדבר חזקיה המלך. ורבי יונה פי' ענין משפטים ודינים וכן יודעי העתים כמו שאמר לפני כל יודעי דת ודין. וכן עת ומשפט ידע לב חכם. והיה צריך המלך להתיעץ עמהם על ענין הדינין אבל לדעת מה יעשה ישראל אין טעמו דבק לזה הפי' כי היה לו לומר לדעת מה יעשה המלך. אבל לפי' רבותינו יבא בטוב לדעת מה יעשה ישראל היאך ישמרו המועדים ובאיזה זמן יעשו אותם: (לג) מזבלון וגו' ולעדור בלא לב ולב. פי'

רש"י

פלשתים. אלא כי עצה נתיעצו הסרנים לשלחו לביתו כי אמרו בראשינו י[פול אל] אדוניו דוגמת נפלו אל דוד: (כא) על הגדוד. של עמלקים כשנשבו נשיו כי [באותו] פרק היה כי בלכתו אל צקלג כששלחוהו סרני פלשתים ובא אל צקלג כבר[...] (כב) כי לעת יום ביום יבואו על דוד לעזרו. פתרונו מה לך לספר יותר [...] באו אליו אלא סוף דבר בכל עת ועת באים אל דוד: עד למחנה גדול [כמחנה] אלהים. פתרון לא היה המחנה של דוד להיות כך גדול אלא כי מהשם [היה] המחנה כך גדול שבאו לו בעצת אלהים וזהו כמחנה אלהים ודוגמא מחנה [...] דיעקב (בראשית ל"ב) ויש לומר מרוב חיילות קראו מחנה אלהים: (כג) [להסב] מלכות שאול אליו. מן בני שאול ודוגמא ותסוב המלוכה: (כד) בני [יהודה] נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמונה מאות. ואל תתמה שמיהודה ב[או] מעט מכל שבט ושבט שבא לו שהרי אין צריך לבוא לו שום אדם [...] להמליכהו כי בני יהודה הם המליכוהו כבר בחברון אבל יותר השבטים [...] עם בני שאול עד עתה הם הוצרכו לבוא בחברון להמליכו: חלוצי [צבא] המוציאים מן העם ודוגמתו חלוצי צבא דמטות. וי"א חלוצים כמו וריזי [...] רצה והחליצנו: (כז) ויהוידע הנגיד לאהרן. הוא אביו של [בניהו] הנגיד לאהרן. המוציא והמביא: ועמו שלשת אלפים ושבע מאות. כלומ[ר] אהרן הכהן ויהוידע שהיה בימי יואש בן בניהו בנו של יהוידע: (כח) וצדוק נער. לא[ו] תתמה שלא היה נגיד: ובית אביו שרים עשרים ושנים. זה היא גדולה גדולה ש[...] לקחו הכהונה גדולה מאביתר ונתנוה לצדוק הכהן: (כט) ומבני בנימין אחי שאול וגו'. ואל תתמה שלא באו אלא כי אם ג' אלפים כי עד הנה מרביתם שומרים [...] בני שאול לעתרן: (לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. שיודעים לתת עצה לפי הענין של מעשה שצריך לדוד להתיעץ היאך יחזק המלכות מפני בני [...] ראשיהם מאתים. לבד מן השאר: וכל אחיהם על פיהם. על עצתם: (לג) ולעדור. ל' עדור ממש כמו (ישעיה ז') כל ההרים אשר במעדר [...] ומתוך

מצודת ציון

נופל (ירמיה לג): סרני. ענין שררה: (כז) פתלון. ענין מזוין כמו חלוצי צבא (במדבר לא): (כט) מרביתם. ל' רבוי: (לא) נקבו. נזכרו כמו וניקב שם (ויקרא כד): (לג) ולעדור. עניינו

מצודת דוד

הגדוד: (יט) בבואו. כשבא דוד עם פלשתים כשהלכו להלחם בשאול: עזרום. אבל דוד לא עזר לפלשתים במלחמה כי בעצת הסרנים שלחוהו מן ה[מחנה] לשוב למקומו כי אמרו בראשינו יפול וגו' ר"ל עם הבאת ראשינו ישוב ל[...] כי בזה ירצה אותו למחול לו על מה שמרד בו ובעודה הולך למלחמה: (כ) בלכתו. כשחזר מן המלחמה לשוב למקומו לצקלג: ראשי האלפים. כ"א היה ראש [...] אנשים: (כא) עזרו עם דוד. ר"ל כמו שעזר דוד את עצמו כן המה עזרוהו על הגדוד מבני עמלק אשר שבו נשי דוד ואנשיו ובניהם כמ"ש בש"א: ויהיו [...] כשרדף אחר עמ"ק מינה אותם לשרים על הצבא: (כב) כי לעת. כאומר סוף הדבר אשר בכל יום ויום באו אנשים לעזרו: עד למחנה גדול. עד נתרבו [...] מחנה גדול כמחנה אלהים ר"ל מרובה מאד וכן דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים כמו עיר גדולה לאלהים (יונה ג'): (כג) מספרי. [...] חשב כל שבט לעצמו אמר מספרי בלשון רבים: ראשי וכו'. הראשים של חלוצי הצבא: באו. אשר באו אל דוד לחברון אחר שמלך על בני יהודה: [...] להסב אליו המלכות מבני שאול להמליכו על כל ישראל: (כד) נושאי צנה. בעת יבאו למלחמה: (כז) ויהוידע. הוא אביו של בניהו והיה השר על בני [...] (כח) נער. אז בבואו היה עדיין נער בשנים וגבור חיל ובאו עמו בית אביו השרים: (כט) אחי שאול. קרובי שאול: ועד הנה. עד הזמן ההוא [...] מרבית אנשיהם שומרים משמרת בית שאול להעמיד המלכות בידם ומעט מהם באו אל דוד כשהיה עוד עוצר מפני שאול אבל לאחר שמת איש בושת ברצו [...] מהם: (ל) אנשי שמות. היו המפורסמים וידועים בשמם בבית אבותם: (לא) ומחצי מטה מנשה. הם שנחלו בא"י עצמה: אשר נקבו בשמות. בני[...] פרשו בשמות מי ומי ההולכים לבא להמליך את דוד: (לב) יודעי בינה לעתים. המשכילים לקבוע עתים לדעת מה יעשה ישראל ר"ל במה קבעו החדשים [...] השנים כן אחז"ל. או ר"ל שהיו משכילים לקבוע עתים בדבר המלחמה וכדומה: ראשיהם. מהם באו ראשיהם והיו במספר מאתים וכל אחיהם שנשארים [...] על

...נבי׳ ר״פ גם במ״כ וגם וסימ׳ וגם אהלי מקנה היו . וגם הקרובים אליהם עד יששכר . וגם במלך נבוכדנצר מרד . וגם בירושלם העמיד . וגם אל הנכרי
וגם ללוים אין לשאת . וגם מעכה אם אסא המלך . וגם עלה לרוב כחלבי השלמי׳ . וגם עבדי חירום דד״ה . וגם עד זקנה ושיבה . וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך
טוב . וגם אני ואחי ונערי דעזרא . וגם במלאכת החומה . וגם נביאים העמדת להם . וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה . וגם זה רעה חולה כל עומת . וגם בדרך

ן־הדני ערכי מלחמה עשרים־ושמונה אלף
ש מאות : לו ומאשר יוצאי צבא לערך ל׳. ד׳ ומ״ל
מה ארבעים אלף : לז ומעבר לירדן מן־
ובני והגדי וחצי | שבט מנשה בכל כלי
א מלחמה מאה ועשרים אלף : לח כל־אלה
י מלחמה עדרי מערכה בלבב שלם באו ל׳ וחס׳
רונה להמליך את־דויד על־כל־ישראל וגם ט׳
שרית ישראל לב אחד להמליך את־דויד : ל׳
היו־שם עם־דויד ימים שלושה אכלים י״ב מ״ל בסיפ׳
תים כי־הכינו להם אחיהם : מ וגם הקרובים־ ו׳ ס׳ מ״ל
הם עד־יששכר וזבלון ונפתלי מביאים ל׳
ם בחמורים ובגמלים ובפרדים | ובבקר ו׳ מ״ל. ב׳
ל־קמח דבלים וצמקים ויין ושמן ובקר ל׳. ל׳
ן לרב כי שמחה בישראל : יג א ויועץ דויד
שרי האלפים והמאות לכל־נגיד : ב ויאמר

דויד לכל | קהל ישראל אם־עליכם טוב ומן־ ב׳ יסור לבו
יהוה אלהינו נפרצה נשלחה על־אחינו הנשארים ל׳
בכל ארצות ישראל ועמהם הכהנים והלוים
בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו : ג ונסבה את־ ל׳. ל׳
ארון אלהינו אלינו כי־לא דרשנהו בימי שאול : ב׳ וחס׳
ד ויאמרו כל־הקהל לעשות כן כי־ישר הדבר ג׳
בעיני כל־העם : ה ויקהל דויד את־כל־ישראל
מן־שיחור מצרים ועד־לבוא חמת להביא את־ ל׳. ל׳
ארון האלהים מקרית יערים : ו ויעל דויד וכל־
ישראל בעלתה אל־קרית יערים אשר ליהודה ל׳
להעלות משם את ארון האלהים | יהוה יושב
הכרבים אשר־נקרא שם : ז וירכיבו את־ארון ב׳
האלהים על־עגלה חדשה מבית אבינדב ועזא ל׳ וחד אל עגלה
ואחיו נהגים בעגלה : ח ודויד וכל־ישראל
משחקים לפני האלהים בכל־עז ובשירים ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא ו׳

רשי

כך יעמדו הם כעורכי המלחמה וי״מ לעדור כמו לערוך מלחמה : בלא לב מפורש בב״ר בין במתכוין בין שלא במתכוין היו מנצחין : (לח) וגם כל ישראל לב אחד להמליך את דוד . אע״פ שלא באו לחברון לכך שארית חסר כלומר אפי׳ שארית לא היה שלא נשתיירו . כי אם מעט כי כולם באו ן בשמחה: (לט) ויהיו שם עם דוד ימים שלשה. ואל תתמה היכן לקחו כל החיל כל כך אכילה ושתיה שהיה מספיק להם כי אחיהם הכינו להם מקודם לכן: י שמחה בישראל . שהיה להם מלך מצליח ומשכיל : (א) ויועץ דוד עם לפים. שאמר להם דוד כבר עסקתם בתקנתכם להיות לכם מלך להושיע עתה תעסקו בכבוד אלהים : (ב) נפרצה נשלחה . נפרצה אותה גדר שהיתה עד עתה שלא דרש שום אדם לאלהים ונשלחה על אחינו הנשארים משום הארון : (ה) מן שיחור מצרים ועד לבא חמת . דוגמא מלבוא חמת עד מצרים : (ו) בעלתה אל קרית . פתרון בעלתה שהיא קרית יערים : להעלות וגומר . כדכתיב (בשמואל ב׳ ז׳) אשר נקרא שם ה׳ צבאות יושב הכרובים כלומר שמו של הקב״ה נקרא על הארון אעפ״י שגלה ארון לפלשתים ממנו שם הזה שנתקדש: (ז) וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה . אה דוד שהרכיבו על עגלה חדשה ולא במשא הלוים כאשר עשה כשהביא משם לציון באחרונה לפי שאמר דוד כל עומת שבא אלי כשהשיבוהו ים על עגלה חדשה כדכתיב וישימו את הארון ה׳ על עגלה וגו׳ לפיכך נענש : עזא ואחיו . בני אבינדב היו כדכתיב בשמואל (שם א׳ ו׳) : נוהגים ה. כמנהג נוהגי עגלה אחד הולך לפני העגלה ומייסר׳ בדרך ישרה ואחד בצד העגלה שלא תהפוך ליפול וכן כתיב (שמואל א׳ ו׳) ואחיו הולך לפני הארון ועזא

רדק

פי׳ ולעדור ולערוך . וכן עודרי מערכה וכן לאורות פי׳ מערכות ולזה יקרא מערכת הצאן עדר . ופי׳ הפסוק כי אלו היו לערוך מלחמה כנגד אויבי דוד בלא לב ולב . כלומר שלא היה להם שתי לבבות כי אם לב אחד שלם אל דוד . ובב״ר בלא לב ולב בין במתכוין בין בלא מתכוין היו מנצחים : וגם כל שרית ישראל . כמו שארית וכן יתן את שלתך . כמו שאלתך : (א) לכל נגיד . כלומר לכל נגיד שבהם קרא להתיעץ : (ב) נפרצה נשלחה על אחינו . כלומר נשלחה מלאכים הנה והנה בכל מקום . ונפרצה כמו ופרצת ימה וקדמה . והכל ענין התפשטות הדברים לרב . וזהו שאמר בספר שמואל ויוסף עוד דוד . כלומר אסף עוד מישראל על אשר היו אותו בהמליכו כמו שאמר הנה כי לא דרשנוהו בימי שאול כי הוא החריב נוב עיר הכהנים וכתיב בו ולא דרש בה׳ : (ד) כי ישר הדבר בעיני כל העם. פעל עבר כי הוא חציו פתח : (ו) בעלתה אל קרית יערים . נקראת גם כן בעלה כמו שאומר בספר יהושע ותאר הגבול בעלה כי היא קרית יערים וכן אמר אל קרית בעל היא קרית יערים עיר בני יהודה וכן אמר בספר שמואל מבעלי יהודה ושם היה הארון מיום אשר שב משדה פלשתים עשרים שנה עד אשר העלו דוד משם : אשר נקרא שם . ובספר שמואל פי׳ שם ה׳ צבאות יושב הכרובים עליו לפיכך נקרא שם ומה שקראו במקום הזה פן מה שלא קראו כן במקום

מצודת דוד

יהם יצאו ויבאו וכאומר והרי היא כאילו באו כולם : (לג) ולעדור בלא לב ״ל ובאו לערוך מלחמה בעבורו בלבב שלם ולא באו לערוך בלב ולב והוא ענין וכן בלב ולב ידברו (תהלים יב) ע״ש שנראה כאלו מדבר ועושה בשליחות לב שא׳ אחר בל עמו והוא ענין מליצה : (לז) בכל כלי . ר״ל בכל כלי זיין אשר יוצאים בצבא מלחמה : (לח) בלבב שלם . כי רבי הלבב אף בעת יערכו מלחמה לבם אם ללחום אם לחדול אבל כל אלה לא כן המה : כל שרית ישראל. הנשארים בארצם ולא באו : לב אחד . ר״ל מבלי רמיה ולא בלב ולב : (לט) כי הכינו . ולכן די ספוקם : אחיהם . חבריהם אנשי חברון : (מ) הקרובים אליהם . הסמוכים לאנשי חברון : עד יששכר וכו׳ . ואף כי נחלתם היה בקצה גבול א״י כמ״ש ע מ״מ קרובים היו מבני עבר הירדן : ובבקר . מעונים על הבקר : מאכל קמח . גם הביאו מיני מאכל עשוי מקמח : כי שמחה בישראל . שמחה היתה בישראל המליכו מלך משכיל ומוצלח ולזה הרבו להביא כל אלה לעשות משתה ושמחה : יג (א) לכל נגיד . ר״ל לא נתייעץ עם כולם כ״א את כל הנגיד אשר בהם ר״ל זרים : (ב) ויאמר דוד . לאחר שהסכימו הנגידים על הדבר אמר לכל ישראל אם הדבר טוב בעיניכם ואם מה׳ יצא הדבר להסכים על ידינו : נפרצה . ה ונשלחה בעבור אחינו הנשארים בארצם ולא באו עמהם : ועמהם . ר״ל ובעבור הכהנים והלוים אשר עמהם : בערי מגרשיהם . נקראים כן על כי אשר כל ם היה מגרש חוצה להן : (ג) ונסבה וכו׳. לדרוש בו ברבת עם להרבות כבוד הארון : אלינו . אל ירושלים המרובה באוכלסין כי לא דרשנוהו בכבוד הראוי לו : אול . כי בעבור שהרג נוב עיר הכהנים משרתי הארון בזה כאלו מיעט כבוד הארון : עד לבוא חמת. עד המקום שבאים בו לחמת מקצה גבול א״י עד קצהו : ת יערים . כי שם היה מעת שהחזירוהו הפלשתים כמ״ש בש״א : (ו) בעלתה . קרית יערים נקראה גם קרית בעל כמ״ש ביהושע : יושב הכרובים . אשר על : אשר נקרא שם . ר״ל אשר נקרא עליו שם ה׳ האמור ובש״ב נאמר שם ה׳ : (ז) מבית אבינדב. כי בביתו היה הארון : נוהגים בעגלה . היו מנהיגים הבקר הקשורים בעגלה למושכו : (ח) משחקים. משמחים לפני הארון בכל כח : ובשירים . שררו בפה להלל לה׳ ואף בכנורות וכו׳ והם

מצודת ציון

ענינו כמו ולערוך וע״ש זה נקראים מערכת וקבוצת המקום בשם עדר : (לח) עודרי מערכה . עורכי מערכה : שרית . כמו שארית ונפלה האל״ף ודוגמתו יתן ה׳ את שלתך (ש״א א) והוא כמו שאלתך : (מ) ובפרדים . הם הבאים מן הסוס והחמור : דבלים . תאנים יבשים דבוקות יחד ונעשים גוף אחד : וצמוקים . ענבים יבשים : יג (ב) נפרצה . נתחזקה כמו מה פרצת (בראשית לח) : (ג) ונסבה . מל׳ סבוב : (ה) שיחור . הוא הנילוס

כשהסכל הולך לבו חסר . וגם אלהיהם עם נסיכיהם ועם כלי חמדתם . וגם של תשלו לה מן הצבתים . וגם את רות המואביה אשת מחלון : ונתתם ו׳ קמצי׳ וסי׳ ונפת

ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות:
ט ויבאו עד־גרן כידן וישלח עזא את־ידו לאחז
את־הארון כי שמטו הבקר: י ויחר־אף יהוה
בעזא ויכהו על אשר־שלח ידו על־הארון וימת
שם לפני אלהים: יא ויחר לדויד כי־פרץ יהוה
פרץ בעזא ויקרא למקום ההוא פרץ עזא עד
היום הזה: יב ויירא דויד את־האלהים ביום ההוא
לאמר היך אביא אלי את ארון האלהים: יג ולא־
הסיר דויד את־הארון אליו אל־עיר דויד ויטהו
אל־בית־עבד אדם הגתי: יד וישב ארון האלהים
עם־בית עבד אדם בביתו שלשה חדשים ויברך
יהוה את־בית עבד־אדם ואת־כל־אשר־לו:
יד א וישלח חירם מלך־צר מלאכים אל־
דויד ועצי ארזים וחרשי קיר וחרשי עצים לבנות
לו בית: ב וידע דויד כי־הכינו יהוה למלך על־
ישראל כי־נשאת למעלה מלכותו בעבור עמו
ישראל: ג ויקח דויד עוד נשים בירוש
ויולד דויד עוד בנים ובנות: ד ואלה ש
הילודים אשר היו־לו בירושלם שמוע וש
נתן ושלמה: ה ויבחר ואלישוע ואלפלט: ו
ונפג ויפיע: ז ואלישמע ובעלידע ואלי
ח וישמעו פלשתים כי־נמשח דויד־
על־כל־ישראל ויעלו כל־פלשתים לבקש א
דויד וישמע דויד ויצא לפניהם: ט ופל
באו ויפשטו בעמק רפאים: י וישאל ד
באלהים לאמר האעלה על־פלשתיים ו
בידי ויאמר לו יהוה עלה ונתתים ב
יא ויעלו בבעל־פרצים ויכם שם דויד וי
דויד פרץ האלהים את־אויבי בידי כפר
על־כן קראו שם־המקום ההוא בעל פ
יב ויעזבו־שם את־אלהיהם ויאמר דויד וי
באש: יג ויסיפו עוד פלשתים וי

תולדות אהרן ויבאו עד גורן - סוטה לה : ויאמר דוד וישרפו . ע״ג מד (ע״ג מג) :

רד״ק

במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב״ה עליו בהיותו בשדה פלשתים : (ט) עד גורן כידון . ובספר שמואל גורן נכון ושני שמות היו לו ואפשר כי נקרא כידון על שמת שם עזא מ־כין יראו עיניו כידו : (י) על אשר שלח ידו על הארון . והוא לא היה לוי ובזה שגה דוד כי על ידי הלוים היה לו להביאו ולא בעגלה כמו שכתוב ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו וכן התודה הוא חטאו ואמר כי לא לשאת ארון האלהים כי אם הלוים ואמר פרץ השם בנו כי לא דרשנוהו כמשפט והענין אשר שגה דוד בזה הענין והוא מקרא מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אע״פ שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר צוה השם כן לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת הארון בכתף . להורות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא יהיה שם משכן חשב שאין חטא אם ישא בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה : (יב) היך אביא אלי . כמו איך כי אותיות אהו״י מתחלפים . וכן בה״א והיך יוכל עבד אדוני זה : (יג) בית עובד אדום הגתי . לוי היה ומן השוערים היה כמו שכתוב ועובד אדום ויואל השוערים . וקראו גתי לפי שהתגורר בגת : (ב) וידע דוד כי הכינו לפי שראה המלכים היו שולחים לו המנחה : (ח) לבקש את דוד . להלחם עמו

רש״י

ועזא בצד העגלה (שם) לפיכך שלח עזא את ידו לאחוז בארון כששמטו הבקר כאן כתיב בכל עוז ובשמואל (שם) כתיב בכל עצי פתרון בכל עצי כלי פתרון בכל עוז כלי שיר:(ח) ובשירי׳ ובכנורות ובנבלים ובתפים.כולם כלי שיר מצלתים כלי שיר היה ולא היה עשוי כ״א להשמעת קול ודוגמתו כלי שיר פויקי״ן בל״א שמכינעליו במקלות והוא משמיע קול וכן מוכיח לקמן ובמצלתי׳ משמיעים וכתיב (ט״ו) והמשוררים הימן אסף ואיתן במצלתי להשמיע ועוד למטה כתיב בשיר בית ה׳ במצלתים וגומר (לקמן כ״ה) כך נקרא מצלתים וכן יירש הצלצל (דברים כ״ח) מין ארבה המשמיע קול בכנפות (יואל ב׳) על כארבה כקול מרכבות על ראשי ההרים ירקדון עד גורן כידון . שם מקום : (י) ויכהו על אשר שלח ידו על הארון . ובשמואל (ב׳ ו׳) ויכהו שם אלהים על השל פתרון על השלה על שאו ודוגמתו (במלכים א׳ כ״א) הכלבים יאכלו את בשר איזבל בחיל יזרעאל אחר כתיב בחלק יזרעאל (שם ב׳ ט) כך נפרש כאן על השל השלה : לפני אלהים . לפני ארון אלהים (בשמואל ב׳ ו׳) כתיב וימת שם האלהים : (יב) ויירא דוד את האלהים לאמר . מה הוא ירא לאמר אביא אלי ארון ה׳ : (יג) הגתי . מגת היה בתחילה מקודם היה מתגיר ולוי היה כדכתיב (לקמן ט״ו) ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את המשוררים וכתיב בסמוך (שם) ועבד אדם ויחיה שוערים לארון :

חירם מלך צור . מפורש בב״ר למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט יהודה כן עשה חירה העדולמי ליהודה: וחרשי קיר וחרשי עצים. אומנים : (ב) וידע כי הכינו ה׳ למלך . כשראה ששלחו לו מלכי עמים תשורות : (ג) ויקח דויד וגו׳ . וכל זה חזקו של דוד : (ח) וישמעו פלשתים כי נמשח דויד למלך על כל ישראל ויעלו כל פלשתים. לפי שפלשתים היו מושלים כל הימים עד שבא שאול ודוד כדכתיב (שופטים ט״ו) בשמשון ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו וכן (בשמואל א׳ ד׳) התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם וגו׳ וכן למעלה בפרשה זו ויראו כל איש ישראל וגומר וימי וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהם באותן ז׳ שנים שמלך דוד בחברון לכך לא אמרו דבר ולא חששו . על שמלך דוד על חברון כי אמרו מה לנו שמא נאי מנהו לדוד על חברון אבל כשנמשח למלך על כל ישראל אז עלו כל הפלשתים לבקש את דוד שלא רצו שיהא מלך בישראל אלא שעוד הם יהיו מושלים (י) וישאל דויד באלהים . ע״י אורים ותומים : (יא) ויעלו בבעל פרצים . שנקרא אחרי כן בעל פרצים על שם מעשה אשר פרץ האלהים את אויו שנו

מצודת ציון

הנילים : (ח) ובמצלתים . הם שני כלי נחושת ומקישים זה בזה לשמיע קול גדול כמו בצלצלי שמע (תהלים קנ) : (ט) כידון . ובש״ב נאמר נכון ובשתי השמות היתה נקראת : שמטו . ענין הנטה ממקומו כמו ויאמר שמטוה (מ״ב ט) : (יא) פרץ . מל׳ פרצה ושבר : (יב) היך . כמו איך בא״ל וכן והיך יוכל עבד אדוני (דניאל י) : יד (ט) ויפשטו . מל׳ התפשטות והטיאה וכדרך הנלחמים

מצודת דוד

והם מיני כלי שיר : (ט) וישלח . הושיט את ידו : כי שמטו הבקר . נטו ממקומו וחשב שיפול מעל העגלה : (י) ויחר . על מיעוט האמונה כ׳ לא שיפול ארונו וזה על אשר שלח וכו׳ : לפני אלהים . לפני ארון אלהים : (א) לדויד. חרה על עצמו וכדרך המיצר והנבהל : כי פרץ. בעבור דאגת הספר(יב) האלהים . את ארון האלהים בחשבו שה״א לכזכר בקדושתו וזה לאר

(יג) ויטהו . נטה אותו מדרך עיר דוד להוליכו אל בית עובד וכו׳ : (יד) עם בית . סמוך לבית מושבו כי יחד לו חדר בביתו : ויברך וכו׳ . בעבור שעמד הארון וכן נאמר בש״ב : יד (א) ועצי ארזים . ובידם עצי ארזים : וחרשי . גם שלח לו אומנים סבונים קיר אבנים ובנין עצים : (ב) וידע דויד . במה שעם א יעבדהו ידע שה׳ הכינו למלך : בעבור עמו . ר״ל גם ידע אשר בעבור ישראל נשאת מלכותו למעלה ולא חלה סדבר בעצמו : (ד) שמוע . הוא שמע כ למעלה ולא חשבם כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון : (ה) ואלישוע . הוא אלישמע האמור למעלה : (ז) ובעלידע. הוא אלידע האמור למעלה : (ח) כ
כ

רו דד"ה . וסלחת לעמך אשר חטאו . לקוח את הספרים . עשה לך מופרות . וישאל דויד בה' לאמר האעלה דד"ה : צוהו י' וסימ' נמסר בסדר נח ובמלכים
ט"ו : לשאת כ"ד וסי' כי היה רכושם רב . אשר שלח יוסף לשאת . אשר שלח פרעה לשאת אתו ותחי . לשאת את הארן בהם . לשאת את השלחן . תעשה לו
. גבוב לחות תעשה . לשאת את הארן בהם דויקהל . את השלחן . ודבתריה עשה לו מתחת לזרו . גבוב לחות עשה . לשאת את כל העם הזה . לשאת את עון
. לשאת חטא למות . לשאת את ארון ברית ה' . ויכנע מדין לפני בני ישראל . ובחור אתו מכל שבטי ישראל . הלשלול שלל אתה בא . האיפה והבת .

יד וישאל עוד דויד באלהים ויאמר לו ז' בליש"א
ם לא תעלה אחריהם הסב מעליהם ובאת
מול הבכאים : טו ויהי כשמעך את־קול ל"ב . ל'
ברא‍שי הבכאים אז תצא במלחמה ד'
האלהים לפניך להכות את־מחנה
ם : טז ויעש דויד כאשר צוהו האלהים י'
ת־מחנה פלשתים מגבעון ועד־גזרה : ל'
שם־דויד בכל־הארצות ויהוה נתן את־
ל־כל־הגוים : טו א ויעש־לו בתים בעיר
ן מקום לארון האלהים ויט־לו אהל :
ר דויד לא לשאת את־ארון האלהים כ"ד . כ"ו
הלוים כי־בם | בחר יהוה לשאת את־ כ"ו
אלהים ולשרתו עד־עולם : כ"ו
דויד את־כל־ישראל אל־ירושלם להעלות י"ג וכל עדת דכו' נמ"ן
רון יהוה אל־מקומו אשר־הכין לו : כ"ו
דויד את־בני אהרן ואת־הלוים : ד'
קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים :
לבני מררי עשיה השר ואחיו מאתים
ם : ז לבני גרשם יואל השר ואחיו
ושלשים : ח לבני אליצפן שמעיה

השר ואחיו מאתים : ט לבני חברון אליאל
השר ואחיו שמונים : י לבני עזיאל עמינדב
השר ואחיו מאה ושנים עשר : יא ויקרא
ג' דויד לצדוק ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל
עשיה ויואל שמעיה ואליאל ועמינדב : יב ויאמר
להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם
ואחיכם והעליתם את ארון יהוה אלהי ישראל
ח' בטע' אל־הכינותי לו : יג כי למבראשונה לא אתם פרץ
ב' וחס' יהוה אלהינו בנו כי־לא דרשנהו כמשפט :
ג' יד ויתקדשו הכהנים והלוים להעלות את־ארון
יהוה אלהי ישראל : טו וישאו בני־הלוים את
ג' ארון האלהים כאשר צוה משה כדבר יהוה
ל' בכתפם במטות עליהם : טז ויאמר דויד
לשרי הלוים להעמיד את־אחיהם המשררים
ג' ב' מ"ל וח' חסר בכלי־שיר נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים
להרים־בקול לשמחה : יז ויעמידו הלוים
ד' את הימן בן־יואל ומן־אחיו אסף בן־ברכיהו
ל' ומן־בני מררי אחיהם איתן בן־קושיהו : יח ועמהם
ז' פורים בפ' ל' וחד והמשני' אחיהם המשנים זכריהו בן ויעזיאל ושמירמות
ד' ויחיאל | ועני אליאב ובניהו ומעשיהו ומתתיהו

רשי

כו זה מעל זה: כפרץ מים. כגלי מים שנפרצי' ממקומם ונופלים למקום אחר : מעליהם . אמרה מדת הדין לפני המקום רבש"ע למה העברת את י דוד אמר לה' על שלא המתין לשמואל שבעת ימים כאשר צוהו אמר אנסה עתה את דוד הסב מעליהם וגו' וכל זה שמר דוד : (ב) כי כי בם בחר . כלומר בלוים בחר ולא בעגלה שלפני שהרכבנוהו גם עוזה וזהו שאמר למטה כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו דרשנוהו כמשפט שהרכבנוהו בעגלה: (טו) כדבר ה' בכתפם. לשאת אותו בכתפם כי אם במוטות עליהם: (יח) ועמהם אחיהם המשנים. משנה להם כריהו בן. כך שמו וכל אלו משוררים ושוערים היו בדרך שהביאו את הארון ם והשוערים שהעמיד דוד לאחר שנתנו הארון אל האהל אשר נטה משכן שילה היו שוערים ובדרך לא היו שוערים לפי שלא הוצרכו כל כך
ה אומר לכן היה דומה מן בניס : השוערים . שהיו שוערים לארון אחר

רדק

עמו : (יד) ממול הבכאים . פי' בו תנתנ"ים : (יב) אל הכינותי לו . פי' אל המקום אשר הכינותי . וכן מהשלל הביאו כמו אשר הביאו ואחרים זולתו כמו שהבאתי אותם בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר : (יג) כי למבראשונה לא אתם . כלומר לא הייתם אתם בראשונה כשנשאנו אותו מבית אבינדב לפיכך פרץ ה' אלהינו בנו : כי לא דרשנוהו כמשפט . כי המשפט לאלהים . הוא כמו שכתוב בתורת משה לשאת אותו הלוים בכתפם במוטות . ומ"ם למבראשונה פתוחה ומשפטה חיר"ק על המנהג . וכן לא התקדשו למדי . חלקו מחמאות פיו: (יח) ועמהם המשנים. שניים להם כמו משנה למלך. כמו שאמר אסף הראש ומשנהו זכריה : זכריה בן . כך היה שמו בן. וכן פי' אדו' אבי ז"ל לבן הנזכר בספר תהלים כי על זה המשורר אומר שהוא נגן אותו המזמור שעשה דוד על מות גלית ונסו פלשתים . ואעפ"י שלמ"ד לבן פתוחה שתורה על ה"א הידיעה וה"א הידיעה לא תבא על שם אדם באה כאן בה"א הידיעה להודיע כי הוא המשורר שהביגו לארון באהל אשר נטה לו . או היו שוערים מתחילה בשהיה הארון בשילה ובנוב

מצודת דוד

ו מגבורתו לזה עלו כולם לבקשו ולהלחם בו : (יא) בבעל פרצים . הוא עמק מר על שם סופו שקראוהו בעל פרצים : כפרץ מים . ר"ל פתאום כמים ירלים גדר : (יד) לא תעלה אחריהם . רצה לומר לא תלך בדרך המיומן מהם ללכת בדרך עקלתון ותבוא עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם : (טו) כשמעך . כאשר תשמע קול צעדה וכו' אז תלחם כי אז יצא האלהים לפניך וכו' לא מלאכו להכות בהם (ועפ שאין מעצור לה' להושיע מבלי תחבולות הסבוב ומבלי קביעות זמן מ"מ אמר כן לנסותו הישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל אשר הקל בהם שאול) : (טז) מגבעון . בדרך נוסם מגבעון עד בואם לגזר : טו (א) ויכן וכו'. הכין מקום על הארון ופירש עליו אוהל : (ב) אז . כשמת אשר שלח ידו בארון : כי בם בחר ה'. ולא יבוא בידם המכשול שנכשל בו עזא : (ג) להעלות . מבית עובד אדום : (ה) לבני קהת. היו הבאים אוריאל השר (יב) אתם ראשי וכו'. ועליכם הדבר : התקדשו . הטהרו : אל הכינותי . אל מקום אשר הכינותי לו : (יג) כי למבראשונה. בהעלאה הראשונה מקרית יערים : לא הייתם אתם המעלים ולזה נתגלגל הדבר שפרץ ה' בעזא כי לא דרשנוהו כמשפט התורה שאמר' שבני לוי ישאו את הארון ובעבור זה באה התקלה : פס . לא בעגלה ע"י הבקר כי אם בכתפם בהבדים אשר שמו עליהם : (טז) ומצלתים משמיעים . המשמיעים קול גדול וכן נאמר בצלצלי שמע (תהלים שמחה . לעורר השמחה בעת העלות הארון : (יח) המשנים . שניים להם במעלה : זכריהו בן . כן שמו : השוערים . שהיו שוערים מאז כשהיה הא־ון בשילה

מצודת ציון

הנלחמים : (יד) הבכאים . הם אילני תותים וכן עוברי בעמק הבכא (תהלים פד) : (טו) הצעדה. מל' צעד ופסיעות : (טז) מגבעון . ובש"ב נאמר גבע והיא היא : במצלה

ולא יוכל ה' לשאת. אז אמר דוד לא לשאת ב' בו. וגם ללוים אין לשאת : נשקפה ד' וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב. ומיכל בת שאול נשקפה . וחבירו דר"ה .

ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל השוערים:
יט והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת ל'
להשמיע : כ וזכריה ועזיאל ושמירמות ויחיאל ז' בסיפ'
ועני ואליאב ומעשיהו ובניהו בנבלים על־
עלמות : כא ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד ב'
אדם ויעיאל ועזזיהו בכנרות על־השמינית לנצח: ג' . ה'
כב וכנניהו שר־הלוים במשא יסר במשא כי ל' וכתיב ס' ב'
מבין הוא : כג וברכיה ואלקנה שערים לארון :
כד ושבניהו ויושפט ונתנאל ועמשי וזכריהו
ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצצרות יתיר צ'
לפני ארון האלהים ועבד אדם ויחיה שערים ל'
לארון : כה ויהי דויד וזקני ישראל ושרי
האלפים ההלכים להעלות את־ארון ברית־יהוה כ"ו
מן־בית עבד־אדם בשמחה : כו ויהי בעזר ל' . ל'
האלהים את־הלוים נשאי ארון ברית־יהוה כ"ו

ויזבחו שבעה־פרים ושבעה אילים : כ[…]
מכרבל ׀ במעיל בוץ וכל־הלוים הנשאי[…] ל' . ב'
הארון והמשררים וכנניה השר המשא המ[…] ב'
ועל־דויד אפוד בד : כח וכל־ישראל מעלי[…] ל'
ארון ברית־יהוה בתרועה ובקול שופר ובח[…] כ"ו
ובמצלתים משמעים בנבלים וכנרות : […] ג' ב' מ"ל וחד חסר
ארון ברית יהוה בא עד־עיר דויד ומיכ[…] ל'
שאול נשקפה ׀ בעד החלון ותרא את־[…] ד'
דויד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה : ב'
טז א ויביאו את־ארון האלהים ויציגו את[…]
האהל אשר נטה־לו דויד ויקריבו עלות וש[…]
לפני האלהים : ב ויכל דויד מהעלות […] ל'
והשלמים ויברך את־העם בשם י[…]
ג ויחלק לכל־איש ישראל מאיש ועד[…]
לאיש ככר־לחם ואשפר ואשישה : ב' . ב'

תולדות אהרן וכנויו . ערכין יא : ויזבחו . סוטה לה :

רדק

ובנוב ובגבעון : (כב) יסר . הלוים במשא : כי מבין הוא . פי' למד חכמת השיר שהיתה לו והיה שר וגדול בנבואה כי מבין הוא . וי"מ במשא בהגבהת הקול מן וישא את קולו כלומר היה שר וגדול על כולם בנשיאת הקול בשיר . ויסר הוא כתו' בס"מדויקות כמו בשי"ן וכן כול' שרי סופרי'. כמו שרי בשי"ן: (כד) מחצצרים. כתוב בשני צדי והראשונה נקראת והשנית אינה נקראת. וכן יששכר שי"ן הראשונה נקראת והשניה אינה נקראת. וכן ומתייאל ילד את מתושאל. וכן יראייה בן שלמייה הראשונה נקראת והשנייה אינה נקראת : שוערים לארון . כלומר אעפ"י שהיו שוערים היו גם כן משוררים : (כו) ויהי בעזר האלהים את הלוים . בית בעזר בסגול ומשפטה בפתח על המנהג . וטעם בעזר שלא נכשלו בנשאם הארון כאשר נכשלו בתחילה במות עוזא . ובספר שמואל אמר כי כאשר צעדו ששה צעדים זבחו זה הזבח . ורבותינו דרשו בעזר מכאן שהארון נושא את עצמו : (כז) מכרבל במעיל בוץ . מעוטף וכן בארמית פטיהון וכרבלתהון ומעיל בוץ שאומר הנה הוא אפוד בד שאומר בספר שמואל וי"ת אפוד בד כרדוט דבוץ כי כן תרגם תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים כרדוטין : וכנניה השר המשא . חסר הנסמך השר שר המשא . וכן הארון הברית והאריס זולתם : (כח) משמיעים בנבלים

רשי

כך שוערים לפיכך נעשו משוררים חוץ משנים ברכי' ואלקנה וכל זה [...] אבל בנוח הארון היו משוררים שוערים : (יט) והמשוררים הימן אסף וא[...] להשמיע קול הם היו ממונים על אותו כלי שיר : (כ) וזכריה ועזי[...] אלו שנאמרו בפסוק למעלה שהיו שוערים החזירו כאן לעשות משור[...] עלמות . על אותן כלי שיר שמנגנין בהם אותן מזמורים למנצח על עמ[...] (כא) ומתתיהו ואליפלהו וגו' על השמינית לנצח . אותו כלי שיר שמנ[...] אותן מזמורים למנצח על השמינית : (כב) וכנניהו שר הלוים במש[...] היה שר במשא בנשאות השיר : יסר במשא . מייסר ומוכיח אותם [...] בנגון נעימות שיר אם להרים קול אם להשפיל : כי מבין הוא . במשו[...] הנגון ולשון מבין נופל על למוד השיר ודוגמא ויהי מספרם עם אחיהם שיר לה' כל המבין וגומר וכתוב ויפילו גורלות וגו' מבין עם תלמיד (כ[...] בעזר האלהים . רבותינו אמרו מכאן שהארון נושא את עצמו : [...] מכרבל . כמו בדניאל בכרבלתהון דוגמא כרבלתא דתרנגולא : וכל הוס [...] כן מכורבלים במעיל בוץ ולפי שהיה דוד משורר כמו לוים לבש גם הוא [...] שלבשו גם הם וראיה להבדיל כך היה מנהג מלכים ושרים של עובדי [...] ומזלות שאוכלים עם כהניהם כחוקם היו לובשים לבושי כהניהם : [...]

אפוד בד . כאותו אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדין אחד לפנים ואחד לאחור ומגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו : (כט) ומי[...] שאול וגומר . לפי שספר דברי הימים בשביל כבוד דוד הוא לפיכך אין כתוב כאן מה אמרה מיכל לדוד כמו שכתוב בשמואל מה נכבד היום מ[...] אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים כי זולותא של דוד היה שאמרה לו אשה כן : (ב) ויברך את העם בשם ה' . שנקרא[...] כדכתיב למעלה את ארון האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם : (ג) ואשפר . אחד מששה בפר : ואשישה . אחד מששה בהין ואשי[...] אשישי ענבים (הושע ג') גלוסקאות : (ד) ולהזכיר ולהודות ולהלל . להזכיר לומר אותן שני מזמורים שכתוב בהם מזמור לדוד להזכיר (ת[...] ולהודות

מצודת ציון

טו (כב) במשא. מל' נשיאה והרמה : יסור. כמו ישור בשי"ן והוא מל' שר : (כז) מכורבל . מעוטף והוא מל' א"מי ודוגמתו פטישיהון וכרבלתהון (דניאל ג) ור"ל עטופיהון : במעיל. שם מלבוש העליון כעין המעיל של כה"ג : בוץ . פשתן : (כט) נשקפה . ענין ראיה והבטה : בעד החלון . דרך החלון : מרקד . ענין דלוג וקפיצה של שמחה : ומשחק . ענין שמחה : טז (א) ויציגו . ענין עמידה : (ג) ואשפר . ענין מנה יפה והוא מל' אמרי שפר (שמות מט) : ואשישה . כן שם הכלי אשר ישימו

מצודת דוד

בשילה ובנוב ובגבעון : (יט) במצלתים . ר"ל המה הקישו במצלתים [...] להשמיע קול גדול : (כ) על עלמות . ועל עלמות וגם הוא שם כ"ו ומכ[...] (כא) על השמינית. בכינור שיש בו שמנה נימין : לנצח . המנגנים יקש[...] על כי דרכם לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה : (כב [...] בדבר הרמת הקול : יסור במשא . היה שר וגדול בענין הנ[...] ובפל דברו : כי מבין הוא . בדבר הזה להרים הקול ול[...]

במקום הראוי : (כג) שערים לארון . מאז היו שוערים באהל הארון ועתה שבו להיות משוררים : (כד) מחצרים . היו מנגנים בחצוצרות ולתוספת [...] בח'וצרות וכן ותפרש פרשיה (תהלים ע') : ועבד אדם . אולי הוא הוא אחר ולא זהו האמור למעלה : שערים לארון . גם המה היו מאז שוערים ושבו [...] משוררים : (כה) בשמחה . חוזר על תחלת המקרא לומר ויהי דוד וכו' בשמחה : (כו) בעזר . ר"ל בעבור שעזרם האלהים ולא נכשלו בנשאם לזה זבח[...] הללו מלבד הבור ומריא שזבחו אחר כל ששת הצעדים האמורים בש"ב : (כז) מכרבל . היה מעוטף במעיל של בוץ וכן כל הלוים וכו' : השר המשא המשרר' . בהרמת הקול על המשוררים : אפוד בד . מין לבוש עשויה כעין האפוד של כ"ג והיא מיוחדת למתבודדים בעבודת ה' וכן נאמר בשמואל שהיה חגור אפ[...] עם כי היה לוי : (כח) ובקול שופר . הוא הקול פשוט : (כט) ארון ברית . הארון שמונחים בו הלוחות הכתובים בברית : ותבז . בזתה אותו [...] שאין מהראוי למלך להקל בכבודו כ"כ ועם שהוא לכבוד ארון ה' : טז (ב) בשם ה' . בהזכרת שם ה' : (ג) לאיש . ר"ל לכל אחד : (ד) משרתים . [...] לוי

...פון. וא' ונשקפה על פני הישימון: כל סיפרא זכריהו וזכריהו במ"ז זכריה וזכריה וסי' זכריה בן משלמיה שוער. אסף הראש ומשנהו זכריה. וגדור ואחיו וזכריה.
...ריה ועזיאל. ובשנת שלש למלכו שלח. ורוח ה' לבשה את זכריה. והאנשים עשים באמונה: בקשו ז' דגשי' וסימ' בקשו לי אשת בעלת אוב. דרשו ה' ועזו בקשו
...דתהלות. וחברו דד"ה. בקשו את ה' כל ענוי ארץ ג' בו. לך אמר לבי בקשו פני. וחד ובקשו ברחובותיה: סימן ד"ה ושבועתו ליצחק. תילים ושבעתו לישחק.
סימן למה זה צחקה שרה לאמר. ד"ה וממלכה. תילים ממלכה. ד"ה לאיש לעשקם. תילים אדם לעשקם. ד"ה. עוז וחדוה במקומו. תילים עוז ותפארת

...ארון יְהוָה מִן־הַלְוִיִּם מְשָׁרְתִים וּלְהַזְכִּיר
...ית וּלְהַלֵּל לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה אָסָף
...ו וּמִשְׁנֵהוּ זְכַרְיָה יְעִיאֵל וּשְׁמִירָמוֹת וִיחִיאֵל
...ה וֶאֱלִיאָב וּבְנָיָהוּ וְעֹבֵד אֱדֹם וִיעִיאֵל
...נְבָלִים וּבְכִנֹּרוֹת וְאָסָף בַּמְצִלְתַּיִם מַשְׁמִיעַ׃
...הוּ וְיַחֲזִיאֵל הַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹת תָּמִיד לִפְנֵי
...בְּרִית־הָאֱלֹהִים׃ ז בַּיּוֹם הַהוּא אָז נָתַן דָּוִיד
...ו לְהֹדוֹת לַיהוָה בְּיַד־אָסָף וְאֶחָיו׃
...ח לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים
...יו׃ ט שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו׃

י הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְהוָה׃
יא דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד׃ יב זִכְרוּ
נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ׃
יג זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו׃ יד הוּא
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו׃ טו זִכְרוּ
לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר׃ טז אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק׃
יז וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃
יח לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ־כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם׃
יט בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃

רשי

הודו לה' קראו בשמו (שם ק"ה): ולהלל. ואותן מזמורים שמתחילין... (ו) ובניהו ויחזיאל בחצצרות תמיד. חצוצרות כלי שיר של כהנים הוא... מעלה (ט"ו) ושבניהו ונומר ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצוצרות: ...ת לה' ביד אסף ואחיו. שאסף היה מתחיל הודו לה' קראו בש"ו ואחרי... יו עונים אחריו ודוגמא בעזרא (נחמיה י"א) ומתניה בן מיכא בן זבדי בן... ש התחלה יהודה לתפלה. לכלי שיר הידות שמו כדכתיב בעזרא (שם י"ב) ...וע בנוי קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות: (ח) ה דיעו בעמים... מעשה גבורותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון: קראו בשמו. קראו ה' ...לארונו דוגמא (מלכים א' י"ח) וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא ...אל ה' נופל לומר ל' קריאה שנפלאות עשה: (י) התהללו בשם קדשו. ...מי שמאמין באלהינו הוא יעזרנו דוגמא ובקדוש ישראל תתהלל (ישעיה ...בשם קדשו. שיש לך אלוה קדוש וכן כה' אלהינו בכל קראנו ...ברים ד'): ישמח לב מבקשי ה'. ובהיטיב יכול לשמוח לבו מי שמבקש ...שלם לכך: (יא) דרשו ה' ועזו. מקדש וארון נקראו עזו דכתיב ויתן ...(תילים עח) שנתן ארונו להביאו בשבי וכתיב קומה ה' למנוחתך אתה ...ך (שם קלב) ועל כן נקרא אלעזר השומרו עוזא על שם ששמר הארון ...עו דוגמא על שם ד' מאות שקל כסף והוא חשבון גמטריא של עפרן ...ה דן ידין עמו (ראשית כג) יהודה יודוך אחיך (שם): (יב) זכרו נפלאותיו. ...כרים ושלקחו פרות עלות ובניהם כלו בבית וישרנה הפרות (שמואל א' ...חזרו לאחוריהם ופרץ בעוזא וכל השיר נעשה על הארון (שם) והיו אומרים ...תמיד של שחר ושירו לה' על תמיד של בין הערבים ולמי אני אומר ...נפלאותיו של תמים דעים: (יג) לזרע ישראל עבדו וגו' הוא ה' אלהינו ...ו) זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור. התורה אשר צוה להודיע ...אחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע ...שבעים וד' דורות ועתה מספר מה הוא: (טז) אשר כרת את ...ושבועתו ליצחק: (יז) ויעמידה ליעקב לחוק וגו': (יח) לאמר לך אתן ...ען. שעם כל אחד ואחד כרת ברית לתת להם את ארץ כנען: ...יותם מתי מספר. אז נשבע לתת להם את ארץ כנען חבל נחלתכם ...ר גדול שאין לומר מרוב עם שהייתם תפשתם ארץ כנען אלא בהיותכם ...ספר וא"ת אפי' לאלף ויותר יש מספר ומהו שכתוב בה בהיותכם מתי ...לכך נאמר כמעט וגרים בה פתרון אם למיושב אחד הייתי אומר לאברהם לבד ליצחק בלבד ליעקב בלבד לאחד מהם היה אומר לך אתן ארץ כנען לא ...מה שהרי מיושבים בה היו אלא הוא נשבע לתת להם את הארץ בשעה שהיו אבותיכם גרים בה דכתיב היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק ועוד אם לגר

רדק

בנבלים פי' משמיעים קול: (ח) הודו לה' קראו בשמו. זה המזמור שוררו אותן היום לפני הארון ובספר תהלים הוא כתוב ג"כ אלא שיש ביניהם שינוי מעט במקצת תיבו' וענין אחד. ושם הוא עד ובנביאי אל תרעו. והנה ג"כ הוא תכלית מזמור הודו לה' כי שירו לה' כל הארץ הוא מזמו' אחר. ובספר תהלי' גם כן זה המזמו' אלא שיש ביניהם שינוי מעט והענין אחד: הודו לה'. דברי דוד למשוררים ולקהל: קראו בשמו. להודות דרך ה' כמו ויקרא שם אברהם בשם ה'. וזהו טעם הודיעו בעמים עלילותיו. ופי' עלילותיו העלילות שהתעולל בפלשתים על דבר הארון: (ט) שירו לה' זמרו לו. בפה ובכלים: שיחו בכל נפלאותיו. גם תשיחו תמיד זה לזה בכל נפלאותיו: (י) התהללו בשם קדשו. אתם תוכלו להתהלל על כל העמים בשם קדשו הנקדש עליכם על כן ישמח לבבכם שאתם מבקשי ה' או כל מבקשי ה' ואפילו מהאומות ישמח לבם בשם בבקשם אותו: (יא) דרשו ה' ועזו. הארון נקרא עזו כמו שכתוב ויתן לשבי עוזו: (יג) זרע ישראל עבדו. ובספר תילים זרע אברהם עבדו. ואמר הנה זרעו ישראל כי כוונת זרע אברהם שאמר שם הוא זרע ישראל כי זרע אחר היה לאברהם אבל זרע ישראל הוא מיוחד בנו וכשאמר זרע אברהם על זרע ישראל ר"ל: (יד) הוא ה' אלהינו. אעפ"י שבכל הארץ משפטיו הוא אלהינו ואנחנו עמו: (טו) זכרו לעולם בריתו. ובתילים זכר לעולם בריתו. פי' הברית שכרת עם אברהם זכר אותה לעולם ולבניו והדבר שהיה לו עמו וההבטחה שהבטיחו צוה שיעמוד לאלף דור. או פי' צוה גזר כמו ה' לא צוה. ופי' הדבר שגזר בין הבתרים לתת לבניהם את ארץ כנען יהיה לאלף דור. ומה שאמר הנה זכרו פי' בריתו שהוא עמכם לעולם זכרו אותו תמיד: (טז) אשר כרת את אברהם. כמו שכתוב ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי וגו'. ואותה הברית והשבועה ליצחק היה כלומר בעבור יצחק לא בעבור ישמעאל ובני קטורה. כי מה שאמר לזרעך בברית ובשבועה ליצחק היתה כמו שאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והשבועה היתה בעקדת יצחק כמו שכתוב בי נשבעתי ואמר ליצחק והקמותי השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך ואותה הברית והשבועה העמידה לחוק לבני ישראל ברית עולם כי על זרעו המיוחד היתה הברית והשבועה לא על עשו. וכן אמר יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם: (יח) לאמר לך אתן ארץ כנען. לכל אחד ואחד אמר כן: חבל נחלתכם. לנכח ישראל: בהיותכם

מצודת דוד

...ארון: (ה) ומשנהו. השני לו: במצלתים. היה מקיש במצלתים להשמיע ...ול: (ז) אז נתן וכו'. אז מסר בתחילה ביד אסף להודות לה' בזה השיר: ...דו לה'. ר"ל וזה השיר הודו לה' וכו': קראו בשמו. בהשם המיוחד ...לו המורה על גדולתו: הודיעו. פרסמו בין העמים פלאי מעשיו: (ט) שירו ...פה: זמרו לו. בכלי שיר: שיחו. דברו בתמידות בכל נפלאותיו: (י) התהללו. שבחו א"ע להתפאר בשם קדשו אשר יורה על יכולתו: ישמח. ...ישמח לב ב"א ממבקשי ה' בשמעו כל אלה: (יא) ועוזו. דרשו להראות לכם עוז יכלתו: (יב) ומשפטי פיהו. המשפטים שעשה בעכו"ם במאמר פיו: (יג) זרע ...ר'. אתם זרע ישראל עבדו: בחיריו. הנבחרים לה' מיתר העובדי כוכבים: (יד) הוא ה'. דעו שה' אלהינו הוא בהויתו ובכל הארץ שולטים משפטיו כמאז: ...בריתו. התורה הנתונה בברית: דבר צוה. והוא הדבר אשר צוה לנו אחר אלף דור כי תתקע"ד דורות העביר הקב"ה מן העולם ולא בראם ולאחר כ"ו ...משנברא העולם נתן את התורה הרי אלף דור: (טז) אשר כרת. על הדבר אשר כרת עליו ברית עם אברהם ועליו היתה השבועה ליצחק: (יז) ויעמידה. ...השבועה העמידה ליעקב לחוק קבוע: לישראל וכו'. כפל הדבר במ"ש: (יח) לך אתן. ולא לישמעאל ועשו עם שהמה מזרעם: חבל. מהו שהוא עתה חבל נחלתכם: (יט) בהיותכם. בעוד היותכם מתי מספר כחשבון שיותר מעט ר"ל בימי

מצודת ציון

ישימו בו היין וכן סמכוני באשישות (ש"ה ב): (ח) עלילותיו. מעשיו כמו ועולל למו (איכה א): (ט) שיחו. ענין דבור התמידי כמו ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט): (יח) חבל. ענין חלק כמו מחבל בני יהודה (יהושע יט) ע"ש שדרך לחלוק נחלה בחבל המדה: (יט) מתי. אנשי

אנכי יושב בבית . ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב : שמואל את אחד שבטי . דד"ה את אחד שפטי : אחר כ"ה פתחין בקרי' וסימ' ויכלו המים מן החמת . ויאמר קח
בנך את יחידך אשר אהבת . כמעט שכב אחד העם . ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו . את שתי נשיו ואת אחד עשר ילדיו . ואני נתתי לך שכם אחד . אדם כי יהיה
בשרו שאת . את אחד מהם . אחד עשר יום . ומת אחד מהם . והאיש מיכה לו בנים . ותאבדנה האתונות . ויאמר דוד אל אבנר הלוא . אחד הרקים . עד אחד לא נ
בכל אשר התהלכתי . וחברו שפטי דד"ה . ותשלח איזבל מלאך . והמלאך אשר הלך לקרא . ויאמר אחד מעבדי . ואיך תשיב את פני פחת . וחברו . ואתה בן אדם בע

ישראל הדבר דברתי את־אחד שפטי ישראל ב' רפי' כ"ס. ב' וי"אמר
אשר צויתי לרעות את־עמי לאמר למה לא־ מסס
בניתם לי בית ארזים: ז ועתה כה תאמר לעבדי ל' . י"ג
לדויד כה אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן־ ל'
הנוה מן־אחרי הצאן להיות נגיד על עמי ישראל: ל'
ח ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרית את־כל־ ל'
אויביך מפניך ועשיתי לך שם כשם הגדולים ז' א"ל
אשר בארץ: ט ושמתי מקום לעמי ישראל ד' . ו' מ"ל
ונטעתיהו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־ ל' ומ"ל . ד'פסו' בסי' ולא
יוספו בני־עולה לבלתו כאשר בראשונה: ולא . ג' מ"ל . ל' . ח' מ"ל
י ולמימים אשר צויתי שפטים על־עמי ישראל ל'
והכנעתי את־כל־אויביך ואגד לך ובית יבנה־ ז' מ"ל . ב' חסר
לך יהוה: יא והיה כי־מלאו ימיך ללכת עם־
אבתיך והקימותי את־זרעך אחריך אשר יהיה ג' מ"ל

מבניך והכינותי את־מלכותו: יב הוא יבנ כל סי' מ"ל
לי בית וכננתי את־כסאו עד־עולם: יג א ל' חס'
אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן וחסדי ל
אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפנ ב' מ"ל
יד והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד־העו ל' . ד'
וכסאו יהיה נכון עד־עולם: טו ככל הדברי
האלה וככל החזון הזה כן דבר נתן אל־ד ס'
טז ויבא המלך דויד וישב לפני יהוה וי
מי־אני יהוה אלהים ומי ביתי כי הביאתני ב' וחס' ו'
הלם: יז ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר י"ב
בית־עבדך למרחוק וראיתני כתור הא י"ג . ל' . ל'
המעלה יהוה אלהים: יח מה־יוסיף עוד ב' הוא יסר
אליך לכבוד את־עבדך ואתה את־עבדך ידע
יט יהוה בעבור עבדך וכלבך עשית את ב'

תולדות אהרן לגלותו . ברכות ח :

רדק

(ז) מן הנוה . גדרות הצאן נקרא נוה כמו נות הרועים וגדרות צאן : (ח) ועשיתי לך שם כשם הגדולים . כמו שאמר למעלה ויצא שם דוד בכל הארצות וה' נתן פחדו על כל הגוים : (י) ולמימים וגו' . בראשונה היו מכלים אותם ואף מימים שצויתי עליהם שופטים ג"כ היו מענים אותם ואעפ"י שהיו מושיעים אותם השופטים לא היה להם מנוחה שלמה עד עתה : (טז) עד הלום . שהמלכתני ואני קטן ונבזה : (יז) ותקטן זאת בעיניך . עד שדברת אל בית עבדך : למרחוק . שהבטחת זרעי אחרי להמליכם עד עולם כמו שאמר והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד העולם : וראיתני כתור האדם המעלה . כלומר הראיתני במעלה גדולה כתכונת האדם הגדול ואני שפל ונבזה ותור הוא לשון תכונה . וכן תורת האדם שאמר בספר שמואל וקרוב לו נאוו לחייך בתורים שהם הפנינים המסודרים ומחוברי' על סדר ותכונה :(כא)לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרי' גוים. זה היה לך שם גדולות ונוראות שפדיתם ממצרים וגרשת מפניהם גוים והם ז' אומות

רשי

את עמי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים . זה לא עשיתי ולא מאליהם לא עלה במחשבתם לבנות לי בית כאשר עלה במחשבתך : (ז) אמר ה' צבאות . מה שעלה במחשבתך אני אשלם לך : מן הנוה . נוה רועים וגדרות צאן : (ח) ועשיתי לך שם כשם הגדולים . כשם מלכים כי למעלה כתיב ויצא שם דוד בכל הארצות (שמואל א' ל"א) : (ט) ושמתי וגומר ושכן תחתיו. לא כמו שהיה בימי שאול כשנהרג שאול וינוסו ישראל פלשתים תחתם : ולא יוסיפו בני עולה לבלתו . כמו לענותו : (י) אשר צויתי שופטים על עמי ישראל . לא היה מנוחה להם כמוך אשר את כל אויביך לפניך : ואגד לך . מה יהיה שכרך שרצית לבנות לי ובית יבנה לך ה' . אתה חשבת לבנות לי בית לשמי באותה מדה יהיה ומבשרך הקב"ה כי בית יעשה לך ה' שיתן לך בן שימלוך תחתך וישב ישראל במקומך וכל דבר שתתקיים בבן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא והקימותי את זרעך אחריך : (יא) והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבת
כלומר אל תירא שאני ממהר את הדבר אלא כי מלאו ימיך אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריך וגו' (מלכים א' א') והכינותי את מלכותו . וכן הוא א בשלמה ותכון מלכותו מאד : (יג) אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן . (ובשמואל ב' ז') כתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ופתרון אמיר נגדי איסרנו על יד כאדם שמיסר את בנו בשבט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד ועל אותו פסוק נופל לומר וחסדי לא אסיר ממנו כאשר ... מעם שאול שהיה לפניך וכשפשע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו בשמואל (שם) כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב כאן אשר בהעותו וגו' משום כ של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות לבית דוד : (טז) כי הביאתני עד הלום . מנוה רועים הביאתני למלכות : (יז) ותקטן זאת בעיניך ש לי המלכות : למרחוק . שהעמדת את מלכותי לעתים רחוקים שאמרת והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם : וראיתני כתור האדם המעלה . שהשויתני ושב בשורות הגדולים כלומר קטן הייתי והושבתני בשורות נדיבי עמך שאמרת לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים : כתור . פתרון שורה ודוגמא (שלה ראש תור ירק : (יח) מה יוסיף עוד דויד אליך . פתרון מה צורך עוד לדוד לבקשך : לכבוד את עבדך . בשביל לעשות כבוד לי שאני עבדך ואתה י מאליך ובשמואל (שם) כתיב ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך ה' : (יט) ה' בעבור עבדך . כך מוסב פסוק זה על העליון ועל ... להודיעני:

מצודת דוד

את עמי וכו' וכאומר הנה מזה תדע שבנין הבית שמורה היא למי שיבנהו ואין כולם ראויים לה ולזה לא צויתי עליה מאז : (ז) ועתה . ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וכו' : (ח) שם כשם הגדולים. להתפרסם בעולם ככל הגדולים אנשי השם. ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד : (ט) ושמתי מקום . בימיך שמתי מקום מנוחה וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על אדמתו ושכן במקומו ולא יחרד עוד לנוע ממנה : כאשר בראשונה . ר"ל טרם הקמת השופטים : (י) ולמימים . מוסב למקרא של מעלה ולא יוסיפו עוד לבלותו כאשר בראשונה וכאשר בזמן השופטים : ואגד לך . ומלבד זאת אגיד לך שעוד ייטיב ה' עמך ויבנה לך בית מלכות לזרעך אחריך ואם כו' בהטובות האלה אף אם לא תבנה בית ה' : (יא) והיה . אבל כאשר ימלאו ימיך וכו' : (יב) הוא יבנה . כי אליו שמורה הגדלת השם בבנין ביתי : עד עולם . לזרעו אחר (יג) לאב . כמו אב המייסר את בנו בשבט ואל המיתו בל ישא נפשו : וחסדו . לא אסיר חסדי ממנו למאס בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול אשר היה מלך לפניך (יד) בביתי . בבית המלכות ולתוספת ביאור אמר במלכותי וכפל עוד לומר וכסאו וכו' וכן דרך המקרא לכפול הדברים פעמים ושלש לחזוק : על העולם . לזרעו אחריו (טו) כן דבר נתן. ר"ל עם שמתחלה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו בדבר ה': (טז) לפני ה'. לפני הארון : ומי ביתי . כי הם המואבים אני בא : עד הלם . עד המעלה שאני בה עכשיו : (יז) ותקטן . החסד הזה היא עוד קטנה בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל להדורות הבאים במלכות לזרעי עד עולם : וראיתני . ראית אותי להחשיבני כתכונת והואר האדם גדול המעלה עם שאני פחות ונבזה : (יח) מה יוסיף . מעתה מה יוסיף עוד לעשות כבוד עם עבדך ר"ל מעתה אין לו לשאול עוד ואמר כאחר המדבר : ואתה . הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות

מצודת ציון

יז (ז) הנוה . מדור הרועים כמו נות כרות רועים (צפניה ב') : (ט) ירגז . ענין התרדה : לבלותו . מל' בליה והפסד כמו בלה בשרי (איכה ג) : (יד) נכון . מתוקן (טו) החזון . מראה הנבואה : (טז) הלום . לכאן כמו אל תקרב הלום (שמות ג) : (יז) כתור ענין תכונה ותואר וכן נאוו לחייך בתורים (ש"ה א) שהם הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה (יח) ידעת . הוא מענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג) :

ב . ולנשיא מזה ומזה יהיה . שר מלכות פרס : ויך דוד את פלשתים חד מן י"א זוגין מתחלפין בטעמא חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסי' בלשון תרגום שמואל
ייתא דויד מנהון במיא קטלין לרוגזא משה ממלל בגלותא . וביאורים והנער שמואל הולך וגדל . והנער שמואל משרת . ועשיתם ביום הניפכם את העומר . ועשיתם
זים . וסי' עומרא סליק צפירא נחית . התורה . התורה . ויך דוד את פלשתים דשמואל . ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים דד"ה . ממנו פנה ממנו יתד דזכריה . איום

לָּה הַזֹּאת לְהֹדִיעַ אֶת־כָּל־הַגְּדֻלּוֹת׃ כ יְהוָה
מוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ
נֵינוּ׃ כא וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ
הָלַךְ הָאֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ עָם לָשׂוּם לְךָ
דֻלּוֹת וְנֹרָאוֹת לְגָרֵשׁ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר־
מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם׃ כב וַתִּתֵּן אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל ׀
עָם עַד־עוֹלָם וְאַתָּה יְהוָה הָיִיתָ לָהֶם
הִים׃ כג וְעַתָּה יְהוָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל־
ךָ וְעַל־בֵּיתוֹ יֵאָמֵן עַד־עוֹלָם וַעֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר
תָּ׃ כד וְיֵאָמֵן וְיִגְדַּל שִׁמְךָ עַד־עוֹלָם לֵאמֹר
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל
דָּוִיד עַבְדְּךָ נָכוֹן לְפָנֶיךָ׃ כה כִּי ׀ אַתָּה
י גָּלִיתָ אֶת־אֹזֶן עַבְדְּךָ לִבְנוֹת לוֹ בָּיִת עַל־
צָא עַבְדְּךָ לְהִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ׃ כו וְעַתָּה יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים וַתְּדַבֵּר עַל־עַבְדְּךָ הַטּוֹבָה

הַזֹּאת׃ כז וְעַתָּה הוֹאַלְתָּ לְבָרֵךְ אֶת־בֵּית עַבְדְּךָ
לִהְיוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּי־אַתָּה יְהוָה בֵּרַכְתָּ
וּמְבֹרָךְ לְעוֹלָם׃ יח א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ
דָּוִיד אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכְנִיעֵם וַיִּקַּח אֶת־גַּת וּבְנֹתֶיהָ
מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ב וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב וַיִּהְיוּ מוֹאָב
עֲבָדִים לְדָוִיד נֹשְׂאֵי מִנְחָה׃ ג וַיַּךְ דָּוִיד אֶת־
הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה חֲמָתָה בְּלֶכְתּוֹ לְהַצִּיב יָדוֹ
בִּנְהַר פְּרָת׃ ד וַיִּלְכֹּד דָּוִיד מִמֶּנּוּ אֶלֶף רֶכֶב
וְשִׁבְעַת אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי
וַיְעַקֵּר דָּוִיד אֶת־כָּל־הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה
רָכֶב׃ ה וַיָּבֹא אֲרַם דַּרְמֶשֶׂק לַעְזוֹר לַהֲדַדְעֶזֶר
מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִיד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־וּשְׁנַיִם אֶלֶף
אִישׁ׃ ו וַיָּשֶׂם דָּוִיד בַּאֲרַם דַּרְמֶשֶׂק וַיְהִי אֲרָם
לְדָוִיד עֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה וַיּוֹשַׁע יְהוָה לְדָוִיד
בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ ז וַיִּקַּח דָּוִיד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב

רשי

ני את כל הגדולה הזאת שהודעתני והכל מרצון לבך לכן ה' אין כמוך אמר גדול כמוהו אינו אבל מעט קטן ממנו יש לכך נאמר: (כ) ואין זולתך . אין כמוך ואין זולתך באלהים אף בעממים : ככל אשר שמענו אזני . כל ימינו : (כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד. ממה הם מיוחדים מכל מזה אשר הלך אלהים בעצמו לפדותם לו לעם כמו שכתוב אני יוצא מצרים (שמות י"ב) מזה אנו מיוחדים שלא עשה זה לשום אומה בעולם : מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים . ולפי שאתה יחיד בעולמך ועמך מיוחדים ים ולכך נאה לך לתת להם מלך הגון וגדול : (כד) ויאמן ויגדל שמך עד לאמר . שיאמרו ה' צבאות אלהי ישראל אלהים לישראל וגם קיים דברו : דוד עבדך נכון לפניך . שדברת וכסאו יהיה נכון עד עולם : (כה) כי אלהי גלית . פתרון ודאי נאה לך לאמן דבריך כי אתה בעצמך גלית בנות לי בית כדכתיב (לעיל) ואגיד לך ובית יבנה לך ה': על כן מצא התפלל לפניך.כלומר אסלא היית בעצמך אומר לי להביא על זרעי הטובות האלה לא היה עולה על דעתי לבקש אשר מי אני אשר הביאותני אפילו עד הלום ואיל שאמרת למעןלהביא לי כל הטובות הללו לפיכך אני מתפלל שתאמן את דבריך:(כז) כי אתה ה' ברכת.כלומר ברכתני:ומבורך לעולם.כלומר ועבדך יהא מבורך :(א) ויהי אחרי כן ויך דויד.אחר שאמר דוד לבנות בית וא"ל הקב"ה לא תבנה אתה אמר דוד הואיל ואין עלי לבנות הבית אלא בני עתה אכינה ואסדר לו הכל א בני לבנות הבית שיהא לו הכל מזומןועתה מניח הכל והולךומספר היאךזימןלו הבניןשנלחםעם אויביו והקדיש שללםלבניןהבית וכןדרךהפסוק לדברו ודוגמא באליהו ע מאחר שאמר יהי נא פי שנים ברוחך אלי מניח כל המעשה מן המלכים ומספר והולך מן נפלאות אלישע היאך היו פי שנים עד שישלים הכל : (ג) ויך את הדרעזר מלך צובה חמתה.בחמת היתה המלחמה ובחמת הכם דוד : חמתה . כמו לחמת : להציב ידו . פתרונו כשהלך להציב כחו להשיב גבולו ולהציב פרת שהיה משיב לגבול נהר פרת ודוגמא (שמואל ב' י"ח) ואבשלום לקח ויצב לו בחייו וגו' ויקרא לה יד אבשלום שפתרונו כח גבול אבשלום . ד"א ויקרא אבשלום בתוךהמצבה צר אבשלו' צורת אורדידו.כדכתיב באותו פסוק כי אמר זאת הצורה המצויירת אחר יד אבשלום.(מפי ר' יצחק בר שמואל בנרבונ"א שמעתי כן): עקר דויד.ומשום דכתיב לא ירבה לו סוסיםכדכתיב (דברים י"ז)ואת סוסיהם תעקר(יהושע י"א):ויותר ממנו מאה רכב. לא ירבה לו סוסים הא כדי מרכבתו מותר: כא ארם דרמשק . (בשמואל ב' ח') כתיב דמשק ודרך הפסוק לדבר כן כמו מן שבט שרביט שהרי אייסר אתכם בשוטים תרגום שרביטים גם זו אמר ר' יצחק : (ו) וישם דוד בארם דרמשק . פתרון נציבים (ובשמואל שם) כתיב בפירוש וישם דוד בארם דמשק נציבים : (ז) שלטי
הזהב

רדק

אומות . ובספר שמואל אמר אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו : (ג) חמתה . בחמת הכהו כשהלך הדרעזר להציב ידו בנהר פרת שהלך לכבוש ולהציב גבולו בנהר פרת והוא היה גבול ארץ ישראל והיה בחמת כי מלחמה היה לו עם תועו מלך חמת כמו שאומר כי איש מלחמות תועו היה הדרעזר . ובספר שמואל להשיב ידו כלומר להשיב הארץ אליו: (ד) וילכד דוד ממנו אלף רכב ושבעת אלפים פרשים. ובספר שמואל אלף ושבע מאות פרשים ידמה כי לא מנה שם אלא השרים הגדולים אשר במחנה הדרעזר . ובזה הספר מנה כל הפרשים וכן לא זכר שם מנין הרכב והנה זכר אותם . וכן זכר שם הרגלים מה שלא זכר הנה : ויעקר דוד את כל הרכב . לפי שהיה אסור לו לרבות סום כמו שכתוב לא ירבה לו סוסים . ויותר ממנו מאה רכב כדי צרכו : (ו) וישם דוד בארם דרמשק . ר"ל כי שם נציבים ופקידים . וכן אמר בספר שמואל וישם דוד נציבים בארם דמשק .
ושם

מצודת דוד

לו כזאת מבלי שאלה ובקשה : (יט) בעבור עבדך . ר"ל אם עשית כזאת שאני עבדך מכל מקום כלבך עשית הגדולה הזאת כי אין זכותי כדאי לה ען לבך : להודיע . ר"ל ואף להודיע לי את זאת כאלו באה לתשלום גמול על : (כ) אין כמוך . בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך : ככל אשר שמענו . ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו : (כא) ומי כעמך . ר"ל הואיל ואין זולתך אם כן מי ועובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד בארץ : לפדות לו עם . לפדות ממצרים להיות לו לעם : לשום לך וכו' . לפרסם את שמך : גוים . מוסב על לגרש ר"ל הוצאתם לגרש מפניהם העמים אשר בארץ כנען : (כב) עד עולם . ולא יחליפם באומה אחרת : (כג) יאמן . יקוים להיות המלכות מזרעי לם : (כד) ויאמן . במה שיאמן הדבר יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למלוכה עד עולם ואין בי הלילה ות לחזור מדבריו : (כה) כי אתה וכו' . ר"ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי וערב לגשת להתפלל עליהם כי ה"א דבר גדול : (כו) אתה האלהים . א"כ בידך הכח כי נאמן נתן לגביה ודבר ה' בפיו : (כז) ועתה הואלת . ר"ל הואיל וכן הוא א"כ מעתה לו עוד על הדבר אבל שאלתי רצה נא לברך וכו' שיהיו לעולם לפניך ר"ל ברכם במתנת לב שסור ללכת בתורתך בכדי שיהיו ראויים לקבל החסד הגדול הזה : כי אתה ר"ל שלא כבר ברכת ומבורך לעולם כי אין שום מניעה מפאת המברך ולזה אשאל עוד שגם לא יהיה מניעה מצד המקבל הברכה : יח (ג) חמתה . הכהו בניך : להציב ידו . להציב מקומו לאחור להרחיב גבול ארצו : (ד) ושבעת אלפים פרשים . ובש"ב נאמר אלף ושבע מאות כי לא זכר רק החשובי' שבהם : ויעקר . כי אסור להרבות
סוסים

מצודת ציון

(כג) יאמן . מל' האמנה וקיום : (כז) הואלת . ענין חפץ ורצון כמו ויואל משה (שמות ב) : יח (ד) ויעקר . הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן ועבית סירותיו לדבנו (שם)

ונורא הוא ממנו דחבקוק. אלה הם משפחות הלוי. אלה משפחות הגרשוני. ואלה אשר נחלו בני. אלה אשר נחל משה. ומים במשורה תשתה. ומים במשורה ובי[…]
דיחזקאל. ויכו את ששי. ויכו את הכנעני יושבי צפת. ויכהו שם החומש. ויכהו שם האלהים על השל. ואף בעונת אבתם. ואף אשר הלכו. אחרי מות משה. אחרי[…]
אמה. וידבר משה כן אל בני. וידבר משה לפני ה'. אשר הגלה ואלה בני המדינה העולים. וחברו אלה בני המדינה. עוד מצאתי אלה בני זלפה. אלה בני בלהה דוק[…]

אשר היו על עבדי הדדעזר ויביאם ירושלם׃ ב' וחד מל
ח ומטבחת ומכון ערי הדדעזר לקח דויד נחשת ל'. ל'
רבה מאד בה עשה שלמה את־ים הנחשת ל'
ואת־העמודים ואת כלי הנחשת׃ ל'. ב'
ט וישמע תעו מלך חמת כי הכה דויד את־
כל־חיל הדדעזר מלך־צובה׃ י וישלח
את־הדורם־בנו אל־המלך דויד לשאול־לו ד' יתיר ו'
לשלום ולברכו על אשר נלחם בהדדעזר ויכהו ב'. ב'
כי־איש מלחמות תעו היה הדדעזר וכל כלי
זהב וכסף ונחשת׃ יא גם־אתם הקדיש ז'. ג'
המלך דויד ליהוה עם־הכסף והזהב אשר נשא ו' בסיפרא
מכל־הגוים מאדום וממואב ומבני עמון ל'. י' בכי'
ומפלשתים ומעמלק׃ יב ואבשי בן־צרויה הכה ב' בסיפרא
את־אדום בגיא המלח שמונה עשר אלף׃ ל'
יג וישם באדום נציבים ויהיו כל־אדום עבדים
לדויד ויושע יהוה את־דויד בכל אשר הלך׃

ב' יד וימלך דויד על־כל־ישראל ויהי עשה מש[פט]
וצדקה לכל־עמו׃ טו ויואב בן־צרויה על־הצ[בא]
ויהושפט בן־אחילוד מזכיר׃ טז וצדוק ב[ן־]
ל' אחיטוב ואבימלך בן־אביתר כהנים ושו[שא]
סופר׃ יז ובניהו בן־יהוידע על־הכרתי והפ[לתי]
ובני־דויד הראשנים ליד המלך׃
יט א ויהי אחרי־כן וימת נחש מלך בני־[עמון]
וימלך בנו תחתיו׃ ב ויאמר דויד אעשה־ח[סד]
עם־חנון בן־נחש כי־עשה אביו עמי ח[סד]
ל'. ב' וחד מלא וישלח דויד מלאכים לנחמו על־אביו וי[באו]
עבדי דויד אל־ארץ בני־עמון אל־חנון לנח[מו]
ב' ג ויאמרו שרי בני־עמון לחנון המכבד
את־אביך בעיניך כי־שלח לך מנחמים ה[לא]
ל'. ל' בעבור לחקר ולהפך ולרגל הארץ באו ע[בדיו]
אליך׃ ד ויקח חנון את־עבדי דויד ויגל[חם]
ב'. ל' ויכרת את־מדויהם בחצי עד־המפשעה וישל[חם]

תולדות אהרן ובניו. ברכות ד סנהד' טו :

רדק

וכאן אומר ומבטח ומברתי. והנה אמר ומטבחת ומכון. כי הערים היו נקראים בשני שמות וטבחת ומבטח אחד אלא שהפכו האותיות: (יא) הקדיש המלך דוד. לבנין בית המקדש: (יב) ואבשי בן צרויה וגו'. יש לשאול כי בספר תהלים זוכר אותם בשם יואב ואומר שנים עשר אלף. והנה זכר אותם בשם אבישי ואמר שמנה עשר אלף וכן בספר שמואל י"ח אלף. ובשני הספרים אומר אדום ובספר שמואל אמר ארם. ונראה כי מלחמות אדום היתה כשהיתה מלחמות ארם כי כן כתוב בתהילים בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה שמנה עשר אלף. ואמר במקום אחר אדום ור"ל ואשר עמהם והם ארם ובאמרו הנה כי אבישי י"ח אלף ובתהלים אמר יואב ואמר י"ב אלף. אבישי עשה המלחמה תחילה והכה בהם ששת אלפים ואחר כן יואב והכה בהם י"ב אלף. וזהו שאמר בתהלים וישב יואב כלומר אחרי אבישי וזכר הנה המלחמה כולה בשם אבישי מפני שהוא היה תחילת המלחמה. ובספר שמואל זכר המלחמה בשם דוד שהוא העיקר: (ד) ויגלחם. כמו שאמר בספר שמואל ויגלח את חצי זקנם: מדויהם. לבושיהם מן מדו בד: עד המפשעה. פי' הערוה

רשי

הזהב. בויכר"ש בלע"ז דוגמתו (ירמיה כ"א) הברו החצים מלאו השלט[ים]: (ח) נחשת רבה מאד בה עשה וגו'. וזהו שאמר כיון שאמר דוד לבנות ב[ית] ואמר הקב"ה לו לא אתה תבנה הבית כי אם בנך מספר והולך היאך זי[מן] לבנות הבנין: (י) כי איש מלחמות תעו. בעל מחלוקתו היה וכן מוכיח למע[לה] דוד את הדרעזר וכי מה ענין להם לחמת לערוך בו מלחמה אלא הדרעזר מ[לך] צובה הלך להלחם על תעו מלך חמת בחמת ובעוד כן בא דוד עליו והכ[הו] כלי זהב וכסף ונחשת הביא לדוד וכן (בשמואל ב' ח') ובידו היה כלי כ[סף ו]כלי זהב וכלי נחשת: (יג) וישם באדום נציבים. שלטונים שלא רצה להמליך [עליהם] מלך: (יד) משפט וצדקה. משך עצמו מלהלחם עוד ומלצאת ולבא עוד בצ[בא] והיה יושב ושופט תמיד ישראל בצדקה: (טו) ויואב וגו' על הצבא. לפי שא[מר] מלצאת עוד בצבא הניח יואב על הצבא להלחם כל מלחמתו כל זה מו[…] עשה משפט וצדקה ומה שהפסיק ויואב על הצבא משום הכי הוצרך שלא תאמר […] ודוד עשה משפט אם כן לא היו ישראל עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על [הצבא]: מזכיר. חוזר לראש שהיה מזכיר איזה דין בא לפני המלך תחלה דוגמא […] את ספר הזכרונות דברי הימים (אסתר ו' א'): (טז) ושושא סופר. […] מזכיר ושושא כותב על ידו: (יז) על הכרתי והפלתי. פתרונו אומות היו כדכתיב (צפניה ב') הוי גוי כרתים ואומותם היו עם דוד אנשים גבורי חיל ובניהו […] ודוגמא (בשמואל ב' טו) וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגומר: ובני דוד הראשונים ליד המלך. פתרונו ובני דוד היו תמיד הש[…] אצל המלך לעשות כל צרכו: (ב) כי עשה אביו עמי חסד. לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך מואב כדכתיב (ש"א כ"ב) וילך דוד[…] מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם וגו' ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון וקבלו נחש מל[ך] עמון שהרי לא מכרו עוד חוץ מאליהו שכתוב במחלקות בנשיאים ליהודה אליהו מאחי דוד (לקמן א' כ"ז) וזהו אשר עשה אביו עמי חסד ועל פי אותה[…] הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו דכתיב (בשמואל ב' ח') ויך דוד את מואב וגו': (ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. והלא בת[…] בתורתם לא תדרוש שלומם וטובתם (דברים כג) וסבור אתה שמניח מצות אלהיו ובא לדרוש שלומך ולכבוד אביך שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקור […] (ד) מדויהם. כמו מדו בד (ויקרא ו'): בחצי עד המפשעה. עד ערותן פנים ואחור (ובשמואל ב' ט') כתיב שתותיהם עד ערותן כמו חשופי שת ערות […] ישעיה

מצודת דוד

פוסים כמ"ש בתורה: (ו) וישם דוד. ר"ל שם בהם דבר הראוי לשמים במדינה הכבושה והם הנציבים האמור בש"ב: (י) כי איש מלחמות. הדרעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועו: וכל כלי זהב. ר"ל כל מה שהיו מזומנים בידו: (יא) גם אותם. מה שהביאו לו למנחה הקדיש עם השלל אשר לקח בעצמו מכל הגוים והם אדום וכו': (יב) ואבשי וכו'. ובש"ב נאמר שדוד הכה בם כי כל נצחון המלחמה נקרא ע"ש המלך ובתילים נאמר שיואב הכה בהם ואז"ל שב' מלחמות היו ולא זהו כאמור כאן: (יד) משפט. בין איש לאחיו: וצדקה. נתן משלו צדקה לכל עמו הנצרכים לקבל צדקה: (טו) על הצבא. היה שר על קבוצת החיל: מזכיר. היה ממונה על ספר הזכרונות: (טז) כהנים. ר"ל שרי הכהנים לצדוק היה משוח מלחמה ואבימלך כגן ולא חשב את בי[…] לכ"ג כי לא הועמד עדיין כ"א מאז מלך על יה דם אבל יואב עם כי היה שר צבא מאז מ"מ נעשה עתה שר צבא של כל ישראל או על שחזר דוד והעמיד אב[יתר] לכ"ג לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים: (יז) הראשונים. הם היו ראשונים למקום המלך ועל פיהם נעשה הכל: יט (ב) כי עשה וכו'. […] שבחסד היה שההיה את אחיו אשר ברח אליו. מלה מ"ך מו"ב כש המית את אביו וביתו אחר שהוליכם אליו מן מערת עד לם כמ"ש בש"א: (ג) המכבד דוד

מצודת ציון

(בש כו) ור"ל לאסיר הדבן: (ז) שלטי. כעין מגן: (ח) ומטבחת ומכון. ובש"ב נאמר ומברותי ובשני השמות היו נקראות וכמוהו רבים במקרא: (יא) נשא. נטל ולקח: (טו) ו[…] הוא אחימלך הנזכר בש"ב: הכרתי והפלתי. ת"י קשתיא וקלעיא: יט (ג) לחקור חקירה וחפוש: ולהפך. ת"י ולאבדא כי הבודק דבר מה מהפכו מעבר אל עבר: ולרגל. גם […] חקירה וחפוש: (ד) מדויהם. מלבושיהם כמו וילבש שאול וכו' מדיו (ש"א יז): המפשעה. […]

לישן קרתא וסימ' ויקרעו שמלתם ויעמס איש על . וירע העם ויתקעו בשפרות. ונס אל אחת מהערים האלה דיהושע . ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל . ואת
יתך . וישלח מלאכים אל אחאב . ויתר דברי יחזקיהו וכל אשר עשה דויבא את המים . ובני עמון ראו כי נס דד"ה . וחד לישן עורה העירה והקיצה למשפטי : וישר

גידו לדויד על־האנשים וישלח לקראתם ל'
האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך
רחו עד אשר־יצמח זקנכם ושבתם :
בני עמון כי התבאשו עם־דויד וישלח ל'
י עמון אלף ככר־כסף לשכר להם מן־
הרים ומן־ארם מעכה ומצובה רכב ב' ינתני. ל'
: ז וישכרו להם שנים ושלשים אלף
ת־מלך מעכה ואת־עמו ויבאו ויחנו ד'. ז'
דבא ובני עמון נאספו מעריהם ויבאו י"ד
ה : ח וישמע דויד וישלח את־יואב
צבא הגבורים : ט ויצאו בני עמון ויערכו ל'. ז' מ"ל
פתח העיר והמלכים אשר־באו לבדם
: י וירא יואב כי־היתה פני־המלחמה
ים ואחור ויבחר מכל־בחור בישראל
לקראת ארם : יא ואת יתר העם נתן ביד
חיו ויערכו לקראת בני עמון : יב ויאמר
ק ממני ארם והיית לי לתשועה ואם־ כ"ו. ב'
ן יחזקו ממך והושעתיך : יג חזק ונתחזקה ל'. ל'
מנו ובעד ערי אלהינו ויהוה הטוב בעיניו
יד ויגש יואב והעם אשר־עמו לפני ארם

ד' מ"ל למלחמה וינוסו מפניו : טו ובני עמון ראו כי־
נס ארם וינוסו גם־הם מפני אבשי אחיו ויבאו
ט' העירה ויבא יואב ירושלם : טז וירא ארם כי
י"ג נגפו לפני ישראל וישלחו מלאכים ויוציאו את־
ל' ארם אשר מעבר הנהר ושופך שר־צבא
כ"ד. כ' הדדעזר לפניהם : יז ויגד לדויד ויאסף את־כל־
ו' חס' בסיפרא ישראל ויעבר הירדן ויבא אלהם ויערך אלהם
ויערך דויד לקראת ארם מלחמה וילחמו עמו :
י"ט בכתוב יח וינס ארם מלפני ישראל ויהרג דויד מארם
ד' שבעת אלפים רכב וארבעים אלף איש רגלי
ל' ואת שופך שר־הצבא המית : יט ויראו עבדי
הדדעזר כי נגפו לפני ישראל וישלימו עם־דויד
ל' וחס' ויעבדהו ולא־אבה ארם להושיע את־בני־עמון
עוד : כ א ויהי לעת תשובת השנה לעת | צאת
כ' המלכים וינהג יואב את־חיל הצבא וישחת ואת־
ל' חס' בסיפ' ארץ בני־עמון ויבא ויצר את־רבה ודויד ישב
ל' בירושלם ויך יואב את־רבה ויהרסה : ב ויקח
ב' מלאך ס' דויד את־עטרת־מלכם מעל ראשו וימצאה |
ג' משקל ככר־זהב ובה אבן יקרה ותהי על־ראש
י"ב דויד ושלל העיר הוציא הרבה מאד : ג ואת־

רשי

: (ו) מן ארם נהרים ומן ארם מעכה . ארמים הרבה היו וזהו ארם היושבים במעכה ומן ארמים יושבים על נהר פרת וארם צובה ... הוא ועיקר האומה וכן עמונים היושבים בעמון קרויס ... עיקר האומה בשאר מקומות וכן בני עשו בארץ שעיר והעיקר (ט) לבדם בשדה . חלקו. חיילותם לשתי מערכות בני עמון במערכה ... העיר כנגד כל ישראל והמלכים אשר עמהם במערכה אחרת ... מאחור לישראל : (יא) ביד אבשי . לאבישי שכל דברי הימים כתיב אבשי קרינן לבד מאלו שנים שיצאו מן הכלל על פי המסורה ולכך ... הזה אבשי שכל הספר הזה נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו ... אחותו אבישי דמשמע גם אני חשוב כדוד כי אבי הוא ישי לכך ... הזה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם ... ובשי ועל פי המסורה שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיא : (טז) ושופך שר צבא . (ובשמואל כ"ט) כתיב ושובך שר צבא פירשו ... נקוטה שובך . שהוא גבוה כשובך שופך שהיה שופך דמים כמים : (א) ויהי לעת תשובת השנה . כשהעשבים בשדה להאכיל הסוסים : וכה אבן ... עטרה : ותהי על ראש דויד . יש מפרשים על ראש דוד ממש ויש לתמוה היאך ראשו סובלת ורבותינו פירשו אבן שואבת היתה בה ושמעתי בגרבונא כי ... יסמעאל שתולין כתר של מלך מלמעלה על ראשו והוא יושב כנגדה מלמטה תחתיה על כסא ומה שכתוב ותהי על ראש דוד שנראית כמו על ראשו :

רדק

הערוה והוא מן אפסעה בה . וכן כינה הערוה ברגלים גם כן ולא עשה רגלי . ובמקומו בשמואל עד שתותיהם והוא ג"כ כינוי לערוה :(ח) ואת כל צבא הגבורים. ר"ל כל הצבא והגבורים : (יח) שבעת אלפים רכב וארבעים אלף איש רגלי . ובספר שמואל שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים . ומה שאומר בשמואל שבע מאות רכב ר"ל שבע מאות רכב בחור ולא מנה שאר הרכב . ובזה הספר מנה כל הרכב שהיו שבעת אלפים ושם מנה הפרשים שהיו ארבעים אלף ולא מנה הרגלים והנה מנה הרגלים ולא מנה הפרשים : (ב) ותהי על ראש דוד . שואלים היאך היה סובל אותה ומשקלה היה ככר זהב י"מ כי תלויה היתה למעלה מראשו והוא היה יושב על הכסא תחתיה והיתה כנגד ראשו מלמעלה . ובדברי רז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותה באויר . ועוד אמרו אבן יקרה שהיתה בה היתה שוה ככר זהב . וי"ל כי לא היתה על ראשו תמיד אלא היתה על ראשו פעם או שתים ויכול לסבלה שעה אחת שהיתה על

ויהי

מצודת דוד

... זביך בעיניך . וכי סבור אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך ... שלא . באמת לא שלח כ"א לרגל הא־ץ : (ד) בחצי . במחצית ארכם והוא ... נס : (ה) וילכו . שלוחיהם : על האנשים . בעבור מקרה האנשים : וישלח ... לאמר להם לשבת ביריחו האמור בסוף המקרא והפסיק לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם : ושבתם . לביתכם ... באשו . התעיבו את עצמם בעיני דוד כדבר הנבאש ולזה פחדו מן המלחמה : (ט) פתח העיר . מול פתח שער עירם : (י) פני המלחמה . פני אנשי ... : (יג) חזק ונתחזקה . חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק : בעד עמנו . שלא ילכו בשבי : ובעד ערי אלהינו . שלא יכבשום האויב : וה' הטוב ... ל ואם בכל ההתחזקות לא נועיל יעשה ה' הטוב בעיניו ונקבל באהבה : (יז) ויערוך אליהם . הכין עצמו לערוך אליהם מלחמה : (יח) שבעת אלפים . ... חשב כ"א החשובים שבהם אף לא זכר שם אנשי רגלי וזכר הפרשים ולא זכרם הנה ומה שמקרא אחד סותר גלה השני וכמוהו רבים במקרא : ... מו . עשו שלום : לא אבה . לא רצה עוד להושיע וכו' : כ (א) תשובת השנה . ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה שהיא בעו'מה שהיתה בה בעת לאת ... שנה שעברה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ"ש למעלה : (ב) ותהי על ראש דויד . למעלה מראשו היתה תלויה כשהוא יושב על הכסא כי איך יסבול על

מצודת ציון

כמו המתפשעה בשמ"ך והוא מלשון פשיעה ור"ל הרגלים שפושעים בהם והוא כינוי לעגבות שהיא ברגלים ממעל ובמה יכלה חצי המלבוש : (ה) יצמח . יגדל : כ (א) וילך . מלשון מצור : (ב) מלכם. העבודת

ג' כתי' שי"ן בקריא' וכו' וישר אבומלך על ישר' . וישר במגרה ובחריצי הברזל דד"ה. וישר אל מלאך ויוכל בבה ויתחנן לו. וכל דכתיב סמ"ך דכותהו' . וגם הוא ז' וכו' בסר' וירא בלק . ויעמוד כל סיפרא ויעמד במ"ז ויעמוד וסימ' ויעמוד שטן על ישר'. ויעמוד לפני מזבח ה' דשלמה. ודבתריה כי עשה שלמה. ויצא הרות. ויעמוד יהושע ורוח אלהים לבשה את זכריה. ויעמוד המלך על עמדו דסיפר' . וכל שאר קריא' דכו' ויעמוד במ"ד ויעמד וכו' אתם סביבות האהל . ויעמד את פניו. רוח סערה. אתה

העם אשר־בה הוציא וישר במגרה ובחריצי ג' כתיב ש"ן
הברזל ובמגרות וכן יעשה דויד לכל ערי בני־
עמון וישב דויד וכל־העם ירושלם: ד ויהי אחרי־ ו' מלעיל פסו' בסיפרא
כן ותעמד מלחמה בגזר עם־פלשתים אז הכה
סבכי החשתי את־ספי מילידי הרפא ויכנעו: ל'
ה ותהי־עוד מלחמה את־פלשתים ויך אלחנן בן־ ס"א הרפאים ל'
יעור את־לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור יעיר ק'
ארגים: ו ותהי־עוד מלחמה בגת ויהי איש מדה
ואצבעתיו שש־ושש עשרים וארבע וגם־הוא ב' א' מ"ל
נולד להרפא: ז ויחרף את־ישראל ויכהו ד' ב' כתיב ה' וב' כתיב ה'
יהונתן בן־שמעא אחי דויד: ח אל נולדו ג' כתיב ה' וכענין הביאו דשמואל כתי' ה'
להרפא בגת ויפלו ביד־דויד וביד־עבדיו:
כא א ויעמד שטן על־ישראל ויסת את־ ו' בסיפרא
למנות את־ישראל: ב ויאמר דויד אל־
ואל־שרי העם לכו ספרו את־ישראל מבאר ג'. ג'
ועד־דן והביאו אלי ואדעה את־מספרם: ג ג'. ו'. ו'
יואב יוסף יהוה על־עמו | כהם מאה ה'
הלא אדני המלך כלם לאדני לעבדים
יבקש זאת אדני למה יהיה לאשמה לי
ד ודבר־המלך חזק על־יואב ויצא יואב ה'. ל'
בכל־ישראל ויבא ירושלם: ה ויתן
את־מספר מפקד־העם אל־דויד ויה

תילדות אהרן ויעמוד שטן . ברכות סב : ויס כל ישראל . פקידה שער לא טעם חלוף המספר מהמוכר בס' שמואל :

רדק

על ראשו : (ג) וישר במגרה . כרת אותם במגרה . וישר מענין אם יתגדל המשור והיה ראוי להדגש : (ה) אלחנן בן יעיר את לחמי אחי גלית הגתי . ובספר שמואל אלחנן בן יערי בית הלחמי את גלית הגתי . גלית הגתי הוא גלית הפלשתי כי כן אמר שהגלית הפלשתי הוא שמו מגת ואלחנן לא הכהו כי דוד הכהו. וא"כ בפסוק אשר בשמואל יש דבר נסתר ובית הלחמי אמר על דוד שהכה גלית הגתי ואלחנן הכה אחיו . והנה אמר ג"כ את לחמי ר"ל עם לחמי והוא עם דוד . ושם ספר מיתת גלית והנה ספר מיתת אחיו . ודוד הכה את גלית ואלחנן הכה אחי גלית אולי בעזרת דוד הרגו לפיכך זכר עמו דוד . וי"ת אותו פסוק של שמואל על דוד שתרגם כן וקטל דוד בריש מחי פרוכת בית מקדשיה דמכית לחס : (ו) איש מדה . ר"ל מדה גדולה וכן אנשי מדות. וכס' שמואל אמר איש מדון והנו"ן במקום הכפל כמו מעזניה . כי לא תמנו . או הנו"ן כנו"ן זכרון והדל"ת היתה ראוי להדגש לחסרון הכפל ובא הנה תמורתו : שש ושש עשרי' וארבע . אמרו רבותינו למה הוצרך לומר עשרים וארבע כי אלו לא אמר כן הייתי אומר שש בשתי ידיו ושש בשתי רגליו לכך אמר עשרי' וארבע ואלו אמר עשרי' וארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר באחת חמש אצבעות ובאחת שבע אצבעות לכן אמר שש ושש : להרפא . כתב א"א ז"ל כי אינו שם לנקבה כי אם לזכר והוא מן רפאים שהן ענקים. ומן רפאים יאמר האחד רפא וכאשר אמר להרפא כאלו אמר לענק והה"א לידיעה והוא כתוב באל"ף בזה הספר בזה הענין בשתי מקומות . ובספר שמואל כתיב בה"א ואותיות אהו"י מתחלפות : (ח) נולדו . כמו נולדו הדגש תמורת הנח . ואעפ"י שכתוב בוי"ו אחר שהלמ"ד דגושה הנה הוי"ו נעלמת מהמכתב: (א) ויעמוד שטן על ישראל ויסת את דוד וגומר . הוא הנטוע בלב האדם מנעוריו ומה שאמר בספר שמואל ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם שנראה כי ה' הוא המסית . אמת הוא כי הוא הסיתו באמצעות השטן בעון ישראל שהיו ראויים להענש וגם הוא יקרא מלאך ה' והוא שראה דוד כדמות מלאך ה' וחרבו שלופה בידו כי הוא המטעה והוא הממית : (ה) אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שולף חרב . ובספר שמואל שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף . מצאנו בהגדה א"ר שמעון בן לוי הכתובים מוסיפין כאן מה שחסר כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב ולוי ובנימין לא פקד בתוכם אמר באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימין דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי' הפסוק זה ולוי ובנימין לא פקד בתוכם בשמואל היה לו לכתוב אותו שהיה טעם לחסרון שחסר שם המספר . ולחסרון שחסרו בני יהודה
בזה

רש״י

(ד) ויהי אחרי כן ותעמוד מלחמה בגזר . מה שמחוסר כאן כזו היה בשמואל (ב' כ"א) ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ... וילחמו את הפלשתים ואף זה משום כבודו של דוד לא נכתבה כאן ... שם ויעף דוד וכתיב (שם) וישבי בנוב אשר בילידי הרפא וגו' והוא ... ויאמר להכות את דוד ולולי שעזרו אבישי בן צרויה היה נופל בידו ... אותו גנאי לא כתבו כאן : אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי ... ובשמואל (שם) כתיב את סף אשר בילידי הרפא שהיה אחיו של גל... ואחי ישבי בנוב : (ה) ויך אלחנן בן יעיר . אחד מגבורי דוד היה ... אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור אורגים . כאותו עץ שגול שכי... בשעת האריגה ויונתן תרגם אותו פסוק בשמואל וקטל דוד בן ישי ... בית מקדשא דמכית לחס . ופתרון יעיר כמו יער הלבנון מדה כמו ... דוד שאמו אורגת פרוכת לבית המקדש כמנור אורגים ויהרוג את ... חניתו כמנור אורגי' ולמה קראו אלחנן שחננו ה' ונראה שגלית הגתי ... הפלשתי אחת ששם קוראו גלית הפלשתי ואחת שהרי למעלה כתי' ... סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאים וגם למטה כתוב כן וגם ... להרפה מכלל שלא מזכיר אף באחי גלית הגתי מילידי הרפה שאי... (ו) ויהי איש מדה . דוגמא אנשי מדות (במדבר י"ג) כלומר איש ... שהוא גדול כל כך שצריך למדדו קורהו איש מדה : ואצבעותיו שש ... וארבע . י"ב בידים וי"ב ברגלים (ובשמואל ב' כ"א) אומר עשרים ... כלומר זה בצד זה שיכול למנות וגם זה היה כחו שיכול לאחוז ... בידו ובמסכת ברכות מפרש ל"ל דכתיב שש ושש עשרים וארבע צריך ... רחמנא שש ושש הוה אמרינן שית דידיה ושית דכרעיה לכך כתיב כ"... כ"ד הוה אמרינן שבע בהא וחמש בהא לכך כתב רחמנא שש ושש ... (א) ויעמד שטן על ישראל . אע"פ שפרשה זו אינה לכבוד דוד ... משום שנאמר בסוף הפרשה שבנה מזבח וענהו ה' מן השמים וזה ... (ה) מספר מפקד העם . דוגמת וכל פקודיכם לכל מספרכ': ויהי כל ... אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף . (ובשמואל ... כתיב שמנה מאות אלף ואיש יהודה ה' מאות אלף דמשמע דלא ... כל כך כאשר נאמר כאן אלא לפי שהקלף היה מאת הקב"ה של ... שם מספר כולם שמנה ואף יואב לא מנה כל השבטים כמו שכתוב ... המלך את יואב אבל כאן משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר ... כי זהו כבודו שחיל כבד כזה היה בשבטו וכן מוכיח כמו שפירשתי ...

מצודת ציון

העבודת כוכבים הקרויה מלכום או כפשוטו : יקרה . השובה : (ג) וישר . כלי כמלא פגימות אשר יכרתו בו העצים קרוי משור כמו אם יתגדל המשור (ישעיה י) וע"ש שכורתים בו העצים ע"י גרירה קרוי ג"כ מגרה כמו מגררות במגרה (מלכים א ז) והיה די לומר וישר שפירש חתך במשור אבל לתוספות ביאור אמר במגרה וכן רתקו בזיקים (נחום ג) : ובחריצי הברזל . כלי ברזל עבוי חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כח) : ובמגרות . גם הם כלים מלאים פגימות אבל קטנים הם מן המשור : (ד) הרפא . הענקים כמו מיתר הרפאים (דברים ג) : (ה) כמנור אורגים. הוא העץ העגול אשר האורג כורך בו חוטי השתי ובמנוס נקרא כובד (שבת קג) : (ו) להרפא . להענקה : (ח) אל נולדו . כמו אלה נולדו וכן כל התועבות האל (ויקרא י"ח) : כא (א) ויסת . ענין פתוי : (ג) לאשמה . היא מלשון שממה וכן עדרי כאן נאשמו (יואל א) : (ה) מספר מפקד.
להוספת

מצודת דוד

על ראשו משא של ככר : (ה) ועץ חניתו . הוא בית יד החנית : (ו) איש ... בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר י"ג) : שש ושש . לכ"א היו שש ... נחשוב שבשתי ידיו וכן בשתי רגליו היו שש ב' לכ"א לזה אמר עשרי' ... (ז) ויחרף . חרפם בדברים : כא (א) ויעמד שטן . הוא היצה"ר ... האדם: על ישראל . ר"ל לעשות דבר הרע לישראל : (ג) יוסף ה' על ... נראה מתאלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת ... אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה' עליכם כמו שהם עתה ועוד יב... ויתכפלו עד מאה פעמים : הלא וגו' . ר"ל הלא אדוני המלך יודע ...
לאדני

וסימ' עד אור הבקר ומצאנו עוון . העבר נא את עוון עבדך . הן בעוון חוללתי . עוונותיו ילכדונו את הרשע : למנות ה' בקריאה ומל' וסימני' ושמתי את זרעך . ויעמד שטן על ישראל ויסת . הלוא אני אמרתי למנות בעם . יואב בן צרויה החל . למנות ימינו כן הודע : ויעש ב' רפין וסימניהון הבא אליו כרצונו . ויאמר

ל אלף אלפים ומאה אלף איש שלף
יהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש
רב : ו ולוי ובנימן לא פקד בתוכם
ב דבר־המלך את־יואב : ז וירע בעיני
ים על־הדבר הזה ויך את־ישראל :
ר דויד אל־האלהים חטאתי מאד אשר
את־הדבר הזה ועתה העבר־נא את־
בדך כי נסכלתי מאד :
ר יהוה אל־גד חזה דויד לאמר : י לך
אל־דויד לאמר כה אמר יהוה שלוש
טה עליך בחר־לך אחת מהנה ואעשה־
יא ויבא גד אל־דויד ויאמר לו כה־אמר
קבל־לך : יב אם־שלוש שנים רעב ואם־
חדשים נספה מפני־צריך וחרב אויבך |
ת ואם־שלשת ימים חרב יהוה | ודבר
בארץ ומלאך יהוה משחית בכל־גבול ישראל
ועתה ראה מה־אשיב את־שלחי דבר :
יג ויאמר דויד אל־גד צר־לי מאד אפלה־נא
ביד־יהוה כי־רבים רחמיו מאד וביד־אדם אל־
אפל : יד ויתן יהוה דבר בישראל ויפל מישראל
שבעים אלף איש : טו וישלח האלהים | מלאך |
לירושלם להשחיתה וכהשחית ראה יהוה וינחם
על־הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה הרף
ידך ומלאך יהוה עמד עם־גרן ארנן היבוסי :
טז וישא דויד את־עיניו וירא את־מלאך
יהוה עמד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה
בידו נטויה על־ירושלם ויפל דויד והזקנים
מכסים בשקים על־פניהם : יז ויאמר דויד אל־
האלהים הלא אני אמרתי למנות בעם ואני־
הוא אשר־חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן

אהרן יבהשחית. ברכות סב זוכר ויקבל : למלאך המשחית שם :

רשי

רחל שמנה לא כתב כל מספרם בשמואל אבל כאן כתב כל אותו מספר א כתיב כאן ויהי כל ישראל ובשמואל לא כתיב כל ובפירוש מוכיח כאן דכתיב יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל כמספר במספר דברי הימים למלך דוד (לקמן כ"ז כ"ד) : (ו) ולוי א פקד בתוכם וגו'. יואב היה יודע שיהיה אשמה לעם לנגף לפיכך ב יכול אני להציל שבטים הללו מן המנין לוי אם יאמר דוד למה לא ת לוי אשיבנו כי לא התפקדו בתוך בני ישראל (במדבר ב') וכן אומר בלא בפלגש בגבעה נגפו ואם יתנגפו עתה מה ישתייר להם : (ח) ועתה א את עון עבדך. עון זה מלא בשני ווי"ן כלומר העבר נא על העון עשיתי וד' מלאים הן בקריאה וזה אחד מהם והשני (בתהלים כ"א) הן בעוון במפורש בויקרא רבה באשה כי תזריע (פי"ד ע"ש) אפילו חסיד שבחסידים יהא לו אחד בעבירה בלא נתכוין (אבא) והלא לא נתכוין אלא לצורך עצמו עוונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה') עוונותיו המרובים והרביעי כ' ז') ומצאנו עון ועתה לכו ונבואה ונגידה בית המלך שאמרו אם לא ד את בית המלך יהיה עון גדול כי יבואו עליהם אויבים : (יג) צר לי אתה אומר בחר לך הקל שבהם קשה לי וצר לי מאוד עליו משל לאדם נו בנך מת ובאיזה קבר רצונך שתקבר אבל אביך או אמך אמר להם אוי שכך שומעו' : אפלה נא ביד ה'. בדבר ששוה בכל עשירים ועניים : ו רחמיו. אולי ירחם אבל אויבינו לא ירחמו עלינו : (טז) נטויה על . ומה שכתוב (ביהושע ה') והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו י אתה אם לצרינו יהושע היה עומד ואחוריו כנגד צריו ובא מלאך פיכך תמה ואמר לו הלנו אתה אם לצרינו לעוזרינו הואיל ואתה עומד ו לצרינו לעזור שגם אתה עומד כנגדן אבל כאן כיון שראה החרב של מלאך

רדק

בזה הספר לא נתן טעם. ובשלשים ושתים מדות דרבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם. כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב ויהודה ארבע מאות אלף איש שולף חרב. וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף איש. נמצא ביניהם שלש מאות אלף איש. אילו שלש מאות אלף איש מה טיבן בא המכריע והכריע בני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה. המחלקות האחד עשרים וארבעה אלף שלש מאות אלף היו כתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד עשרים וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים ושמנת אלפים נשתיירו שנים עשר אלף לנשיאי ישראל והשליכן הכתוב כאן וחזר וכללן להלן. וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצא הנה כי בשמואל כתיב חמש מאות אלף והנה כתוב ד' מאות ושבעים אלף נמצאו חסרים שלשים אלף. ואפשר שכל אותם שלשים אלף מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה : (יב) שלש שנים רעב. ובספר שמואל כתיב התבא לך ז' שנים רעב בארצך. לא אמר לו אלא שלש שנים אלא אמר לו שבע לפי שג' שנים רעב היה באותו זמן כמו שאומר ויהי רעב בימי דוד ג' שנים שנה אחר שנה לפיכך אמר לו גד הנביא התבא ז' שנים רעב בארץ כלומר התבחר בזה כי ג' שנים היה רעב ושלש שנים אחרים שיהיו עתה הרי שש. והשנה השביעית אעפ"י שיהיה מטר ויהיה חריש וקציר לא תמלט בלא רעב שתבא התבואה אחר שש שני הרעב : (טו) ובהשחית ראה ה' וינחם וגו'. ראה כי רבים מתו ונחם על הרעה. ובדברי רז"ל מה ראה אפרו של יצחק ראה כי באותו הגרן העלה אברהם את יצחק

מצודת דוד

לעבדים ואם עוד יתרבו הנה ברוב עם הדרת מלך וא"כ למה יבקש במספרם למה יהיה זה סיבה לעשות אשמה לישראל כי אין הברכה מצויה בדבר הסמוי מן העין : (ה) אלף אלפים. ר"ל אף שיואב נתן למלך מספר אמור בש"ב האמת הוא שהיו אלף אלפים וכו': (ו) ולוי ובנימין. ר"ל על כי לא פקד ביניהם לוי ובנימין לזה לא ע"ה החשבון שנתן למלך כמ"ש כאן כי החשבון האמור עם לוי ובנימין (ואף כי לא מנה אותם יתכן שאמר כן באומד הדעת) : כי נתעב. נתן טעם למה לא פקד את לוי ובנימין ואמר כי דבר המלך היה מאוס בעיני ה היה מתמעט לומר הלא גם בימי משה לא התפקדו מטה לוי בתוך בני ישראל ובבני בנימין היה כמתמעט לומר די להם מה שנתמעטו בימי פילגש בגבעה : הדבר הזה. בעבור שמנו בלא כופר נפש : ויך את ישראל. ר"ל ע"י זה בא הנגף כאשר בחר דוד : (ח) הדבר הזה. למנותם בלא כופר נפש : העבר נא ר"ל לא ימותו לשחת וא"כ ממילא יעבור העון וילך לו הואיל ולא יהיה הנגף : כי נסכלתי מאד. ר"ל הלא אני עשיתי סכלות גדול מאד למנותם בלא כופר נפש בו הם שימותו במגפה וכאשר לא ימותו לא ימצא בי עון : (ט) חוזה דוד. כי כל נבואותיו היה לדוד : (י) שלוש. ר"ל אחת משלש וכן בשתים תתחתן בי (ש"א י"ח) ור"ל באחת משתים : (יב) אם שלוש שנים רעב. חמור הנגף הבאה בעבור המנין מבלי כופר : למשגת. להיות משגת אותך : שלשת ימים חרב ה'. בדבר להיות זמן מוגבל ובהשגחת המקום : ודבר וכו'. כפל הדבר פעמים ושלש במ"ש כדרך המקרא : ראה. בראיית הלב ובהבנתה : את שלחי. הוא המקום ב"ה : (יג) צר לי מאוד. כאומר הלא כולם קשות הם למאד ועל"ז אפלה

מצודת ציון

לתוספת ביאור כפל במ"ש וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) : (ח) נסכלתי. מלשון סכלות ושטות : (יב) נספה. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח) : (טו) הרף. מלשון רפיון : (טז) שלופה. שולפה

ארנן אל דוד דד"ה : בכסף ט"ו רפין וסי' נמסר ביהושע סימן כ"ב : בראות ב' א' מ"ל וא' חס' וסימ' בראות דויד כי ענהו ה'. בימי זכריהו המבין בירא ת האלהים קדמא מ"ן
ז' חס' בכתוב וסימ' ולא יכול דוד ללכת לפניו • ובכל מעשה אשר החל . ויהי לדרש אלהים • ויאכלו בני יש' • וכן במליצי שרי ב' בפסוק • כי עזרא הכין • אבל דבריו

מֶה עָשׂוּ יְהוָה אֱלֹהַי תְּהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית
אָבִי וּבְעַמְּךָ לֹא לְמַגֵּפָה׃ יח וּמַלְאַךְ יְהוָה ג'
אָמַר אֶל־גָּד לֵאמֹר לְדָוִיד כִּי ׀ יַעֲלֶה דָוִיד לְהָקִים
מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבֻסִי׃ יט וַיַּעַל דָּוִיד ב' חס' בליש'
בִּדְבַר־גָּד אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּשֵׁם יְהוָה׃ כ וַיָּשָׁב אָרְנָן
וַיַּרְא אֶת־הַמַּלְאָךְ וְאַרְבַּעַת בָּנָיו עִמּוֹ מִתְחַבְּאִים ל'
וְאָרְנָן דָּשׁ חִטִּים׃ כא וַיָּבֹא דָוִיד עַד־אָרְנָן וַיַּבֵּט ל'
אָרְנָן וַיַּרְא אֶת־דָּוִיד וַיֵּצֵא מִן־הַגֹּרֶן וַיִּשְׁתַּחוּ
לְדָוִיד אַפַּיִם אָרְצָה׃ כב וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל־אָרְנָן
תְּנָה־לִּי מְקוֹם הַגֹּרֶן וְאֶבְנֶה־בּוֹ מִזְבֵּחַ לַיהוָה ט"ו רפין
בְּכֶסֶף מָלֵא תְּנֵהוּ לִי וְתֵעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם׃ ג'. ב' סגא
כג וַיֹּאמֶר אָרְנָן אֶל־דָּוִיד קַח־לָךְ וְיַעַשׂ אֲדֹנִי ג' רפין
הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו רְאֵה נָתַתִּי הַבָּקָר לָעֹלוֹת ב'
וְהַמּוֹרִגִּים לָעֵצִים וְהַחִטִּים לַמִּנְחָה הַכֹּל נָתָתִּי׃ ב'
כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ דָּוִיד לְאָרְנָן לֹא כִּי־קָנֹה אֶקְנֶה ב' דגשים וחד סתורס
בְּכֶסֶף מָלֵא כִּי לֹא־אֶשָּׂא אֲשֶׁר־לְךָ לַיהוָה וְהַעֲלוֹת ג' א' כתיב ו' ג' דסמי'

עוֹלָה חִנָּם׃ כה וַיִּתֵּן דָּוִיד לְאָרְנָן בַּמָּקוֹם זְ ט' מ"ל בסיפ'
זָהָב מִשְׁקַל שֵׁשׁ מֵאוֹת׃ כו וַיִּבֶן שָׁם דָּוִיד מִ
לַיהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיִּקְרָא אֶל־
וַיַּעֲנֵהוּ בָאֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבַּח הָעֹלָה׃ חסר
כז וַיֹּאמֶר יְהוָה לַמַּלְאָךְ וַיָּשֶׁב חַרְבּוֹ אֶל־נְ כ"ס. ל'
כח בָּעֵת הַהִיא בִּרְאוֹת דָּוִיד כִּי־עָנָהוּ יְהוָה ב' בתרי לישנ' חד מ"ל וחד
אָרְנָן הַיְבוּסִי וַיִּזְבַּח שָׁם׃ כט וּמִשְׁכַּן יְהוָה חסר ויבי לדרש אלהים בימי
עָשָׂה מֹשֶׁה בַמִּדְבָּר וּמִזְבַּח הָעוֹלָה בָּעֵת הַ
בַּבָּמָה בְּגִבְעוֹן׃ ל וְלֹא־יָכֹל דָּוִיד לָלֶכֶת לְ
לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעַת מִפְּנֵי חֶרֶב מַלְאַךְ יְ ד'. ב'
כב א וַיֹּאמֶר דָּוִיד זֶה הוּא בֵּית ו'.
הָאֱלֹהִים וְזֶה־מִּזְבֵּחַ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל׃
ב וַיֹּאמֶר דָּוִיד לִכְנוֹס אֶת־הַגֵּרִים אֲשֶׁר בְּ
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲמֵד חֹצְבִים לַחְצוֹב אַבְנֵי גָזִית לִ ל' מ"ל
בֵּית הָאֱלֹהִים׃ ג וּבַרְזֶל ׀ לָרֹב לַמִּסְמְרִים לְדַ מ"ח. ל'
הַשְּׁעָרִים וְלַמְחַבְּרוֹת הֵכִין דָּוִיד וּנְחֹשֶׁת לָ ל' ומלא

ת לדורת אהרן ויתן דוד לארנן . זבחים קיו :

רדק

יצחק בנו : (כה) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות . ובספר שמואל אמר ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים . אמרו רז"ל גבה מכל שבט ושבט חמשים שהם שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וזהו שאמר שקלי זהב . ועוד אמרו כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם בית משבט אחד והכסף מכל שבטיכם . רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי בקר ועצים ומקום מזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות . ולשון הפסוקים מוכיחים דברי רבי כי בספר שמואל אומר את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים כי הגורן והבקר היה בחמשים . והנה אומר ויתן דוד לארנון במקום שקלי זהב . ר"ל בכל המקום כי בגרן היה המזבח והשדה כלו נבנה בו הבית : (כט) בבמה בגבעון. כל הבית שהיה שם המשכן והמזבח נקרא במה לפי שהיתה שם הבמה והוא המזבח . וכן בטרם יעלה הבמתה לאכל כי לא היו אוכלים במזבח אלא בבתים שהיה בהם המזבח והוא הבמה : ולמחברות . לחבר

רשי

מלאך שהיתה נטויה על ירושלים ידע בעצמו שבא לנגוף את ישראל : (יז) הצאן מה עשו . שהם כאותן הצאן המובאים לשחיטה שאינן יכולין להציל שהרי כי לשחיטה הן עומדים : (כ) מתחבאים . מפני המלאך לקיים הפסוק (ישעיה כ"ו) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדיך חבי כמעט רגע עד יעבר ואומר (שמות י"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר: וארנן דש חטים לפי שאמר לפניו והחטים למנחה שלא תתמה וכו' הואך היו לפסוקים (כג) והמורגים לעצים. נסרים שדשין בהם התבואה כמו ששנינו בע"ג מוחא דזיד דדייסא דישתא דומה למורג חרוץ חדש : (כה) שקלי זהב משקל שש מאות (ובספר שמואל) כתיב בכסף שקלים חמשים הא כיצד נטל מכל שבט ושבט חמשים שקלים הרי שש מאות שקלים כדי שיהיה חלק לכל ישראל במזבח : (כז) ויאמר ה' למלאך . להשיב חרבו וישב חרבו אל נדנה וכן ויאמר ה' לדג את יונה וגו' : (כח) בעת ההיא בראות דויד כי ענהו ה' . פרשה זו לא נכתבה בשמואל ומשום כבוד דוד נכתבה כאן שעשה מזבח וכל פסוקי דפרשה זו פסוק אל פסוק כאילו כולו פסוק א' : (כט) ומזבח העולה . של משה עומד היה בבמה אשר בגבעון : (ל) ולא יכל דויד . אז כשהיה אותו מעשה שצוה לו הקב"ה להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים כלומר לפני המזבח אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך ה' והלך דוד כדברי ה' ובנה מזבח ועבד ועבד ועבהו ה' : (א) ויאמר דויד זהו בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל מכאן ואילך שכל שמבקש ה' להקריב לו קרבן יבא ויקריב על אותו מזבח : (ב) לכנוס את הגרים . גרים שנתגיירו שלא רצה להעביד בישראל עבודת פרך וכן מצינו בשלמה למטה ויספר שלמה וגו' ויעש מהם ע' אלף נושא סבל וגו' ועוד כתיב וכל העם הנותר מן החתי וגו' ב' פסוקים (לקמן כ"ח) ועוד ומן בני ישראל לא נתן שלמה לעבדים וגו' (שם) : (ג) למסמרים. לדלתות השערים . נשע"ל כל"א: ולמחברות . הכין דוד הברזל שמחברין את הדלתות

מצודת ציון

כואלה מתעדה : (כב) ותעצר . ענין מניעה : (כג) והמוריגים . כעין לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא) : (כז) נדנה . הוא נרתק החרב ודוגמתו בגו נדנה (דניאל ז) : (ל) נבעת . מל' בעתה וחרדה : כב (ב) חוצבים . כן יקראו כורתי האבנים ממקום גדולם : גזית . היא מל' גזיזה ור"ל גרוזות ומסותתות ביושר : למסמרים

מצודת דוד

אפלה ביד ה' ע הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם : וביד אדם . כי גובר הרעב ימכרו לבני אדם והמה לא ירחמו : (טו) ובהשחית . וכאשר הרבה רואה ה' בעגים וינחם על הרעה : רב עתה . די עתה במה שמתו ורפה ידך כי עוד כזאת כ"א מעט מעט : עם גורן . סמוך לגורן ארנן : (טז) בין הארץ ר"ל עמד באויר : (יז) ואלה הצאן . רצה לומר בני העם: ידך. מכת ידך וכו' לא למגפה . לא תשלוט להביא מגפה : (יח) כי יעלה דוד . אשר יעלה דוד אל הגורן להקים בה מזבח : (כ) וישב ארנן . החזיר פניו : את המלאך. המתחבאים וארבעת בניו . אשר היו עמו היו מתחבאים א"ע מפחד המלאך : (כא) עד ארנן . סמוך אל הגורן : (כב) בכסף מלא . במחיר כסף שלם כל משקלו : ותעצר המגפה : (כג) קח לך . את הגורן : ויעש . מעלי יעשה עולות את המוב בעיניו ראה וכו' : לעצים . להבעיר האש על המזבח : (כד) לא אשא . לא אשר לך לתתם לה' : והעלות . ולהעלות עולה מהדבר הניתן לי בחנם : (כה) במקום . בעבור כל השדה סביב הגורן : (כו) באש . ר"ל הפנים היה במה שירדה על המזבח : (כז) ויאמר וכו' . להשיב חרבו וכן עשה וישב חרבו לבל להשחית כלל מעתה : (כח) ויזבח . היה רגיל לזבוח שם קרבנותיו : (כט) בבמה שעמד בה המשכן והמזבח נקראת במה ע"ש הבמה שעמד בה והיא המזבח : (ל) ולא יכול וכו' . ולזה זבח קרבנותיו על המזבח שעשה בגרן ארנן : כי נבעת כחו מעתה ללכת לגבעון : כב (א) זה הוא וכו' . במקום הזה יבנה הבית : מזבח לעולה . לפי שרוב הקרבנות הקבועים המה עולות לזה נקרא מזבח העולה : (ב) הגרים . הם הגבעונים : (ג) למסמרים וכו' . לעשות מסמרים המצטרכים אל הדלתות : ולמחברות . ר"ל לחבר קרש אל קרש : אין משקל . לא היה אפשר לדעת המשקל

זא דכו' חסר במ"ב מ"ל וסי' לפנים בישראל כה אמר. זרעו לכם לצדקה : הנה ג' ר"פ בסיפרא וסימ' הנה בן נולד לך . הנה אני בונה בית לשם ה' . הנה ה' נוגף מגפה .
כתובי' דכו' ר"פ הנה במ"ו והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר . והנה אשה לקראתו . והנה עלה כלו קמשונים. והנה יד נגעה בי . והנה כדמות בני אדם. והנה בעז
מבית לחם : תוסיף ב' מ"ל דמ"ל וסי' הכינותי ועליהם תוסיף דד"ה . ולא תוסיף עוד לחנבא דעמוס . תוסיף י"ג ומשניין באתיהון וסי' בסדר בא ע"ש :

משקל : ד ועצי ארזים לאין מספר כי־ ל'
הביאו הצידנים והצרים עצי ארזים לרב לדויד:
ה ויאמר דויד שלמה בני נער ורך והבית
לבנות ליהוה להגדיל למעלה לשם ולתפארת
לכל־הארצות אכינה נא לו ויכן דויד לרב
לפני מותו: ו ויקרא לשלמה בנו ויצוהו לבנות־ ד'
בית ליהוה אלהי ישראל: ז ויאמר דויד
לשלמה בנו אני היה עם־לבבי לבנות בית בני ק'
לשם יהוה אלהי: ח ויהי עלי דבר־יהוה לאמר
דם לרב שפכת ומלחמות גדלות עשית לא־
תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה
לפני: ט הנה־בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה ג' ר"פ בסיפ'
והנחותי לו מכל־אויביו מסביב כי שלמה יהיה ג' ל' ד"מ"ל
שמו ושלום ושקט אתן על־ישראל בימיו: ח' מ"ל ה'
י הוא־יבנה בית לשמי והוא יהיה־לי לבן
ואני־לו לאב והכינותי את־כסא מלכותו על־
ישראל עד־עולם: יא עתה בני יהי יהוה עמך כ"ס ר"פ
והצלחת ובנית בית יהוה אלהיך כאשר דבר
עליך: יב אך יתן־לך יהוה שכל ובינה ויצוך ג'. ל'
על־ישראל ולשמור את־תורת יהוה אלהיך: ה' מ"ל
יג אז תצליח אם־תשמור לעשות את־החקים ד' מ"ל ד'

ואת־המשפטים אשר צוה יהוה את־משה על־
ישראל חזק ואמץ אל־תירא ואל־תחת:
כל סיפרא מ"ל יד והנה בעניי הכינותי לבית־יהוה זהב ככרים
מאה־אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת
ולברזל אין משקל כי לרב היה ועצים ואבנים
ל' ר"פ י"ו כתיב י' הכינותי ועליהם תוסיף: טו ועמך לרב עשי
ד'. ל' מלאכה חצבים וחרשי אבן ועץ וכל־חכם בכל־
מלאכה: טז לזהב לכסף ולנחשת ולברזל אין
ל"כ מספר קום ועשה ויהי יהוה עמך: יז ויצו דויד
לכל־שרי ישראל לעזר לשלמה בנו: יח הלא
יהוה אלהיכם עמכם והניח לכם מסביב כי נתן
ג' בידי את ישבי הארץ ונכבשה הארץ לפני יהוה
כ"ס ר"פ ולפני עמו: יט עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרוש
ג'. י' דסמי' ליהוה אלהיכם וקומו ובנו את־מקדש יהוה
כ"ו האלהים להביא את־ארון ברית־יהוה וכלי קדש
ל' האלהים לבית הנבנה לשם־יהוה: כג א ודויד
ב' ואכל ושבע ס' זקן ושבע ימים וימלך את־שלמה בנו על־ישראל:
ב'. ח' ב ויאסף את־כל־שרי ישראל והכהנים והלוים:
ל' ג ויספרו הלוים מבן שלשים שנה ומעלה ויהי
ל' מספרם לגלגלתם לגברים שלשים ושמונה
ב' ר"פ ב'. ב' אלף: ד מאלה לנצח על־מלאכת בית־יהוה עשרים

אהרן כי שלמה. (ברכות ד) : בעניי הכינותי . (פלה יח) :

רשי

והשערים בהם : (ד) והצורים . עם חירם מלך צור : (ה) נער ורך . לפי
בן מ"ב שנה קרוי נער דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימיש וגו' (שמות
כי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם כ"ח שנה וחי ק"י שנה נמצא
שנה כשהיו ישראל במדבר העיד עליו הכתוב ויהושע בן נון נער
בן מ"ב שנה על כן הוצרך לכתוב רך שלא היה כי אם בן י"ב שנה
להגדיל למעלה . גדול מאד שהגביהו שלמה עד מאה ועשרים אמה
כדכתיב

רדק

לחבר קרש אל קרש במסמרים : (ח) דם לרוב שפכת . זה לא מצאנו שאמר לו
השם אבל דוד אמר כן בלבו כי מפני זה מנעהו השם לבנות הבית . או נתן
הנביא אמר לו כן ואעפ"י שלא נכתב בספר שמואל נמצא כמוהו רבים כמו
ותאמרו נשלחה אנשים . ובאמרו דמים לרוב שפכת ארצה כי דם נקיים היה
בדמים אשר שפך כמו דם אוריה וזה לפני . גם בדמי הכהנים היה הוא הסבה
כמו שאמר הסיבותי בכל נפש בית אביך . גם בדמי הגוים אשר שפך אותם שלא
היו בני מלחמתו אפשר שהיו בהם אנשים טובים וחסידים אעפ"י כן לא נענש

כוונתו לכלות הרשעים שלא יפרצו בישראל ולהציל עצמו כשהיה בארץ פלשתים לא יחיה איש ואשה . אבל כיון שנזדמן לו שפיכות דמים לרוב מנעו
בית המקדש שהוא לשלום ולכפרת עון ולעטרת תפלה . כמו שמנעו להניף ברזל במזבח ובבית המקדש לפי שהברזל עושים ממנו כלי הריגה לא יעשו ממנו
ברוב : (יד) והנה בעניי הכינותי וגו'. שלא היה עשיר גדול והיה מוציא הוצאות במלחמות ובדרש אם משבאו לידו עשיר היה ואם קודם שבאו לידו כי
יש דבר שאינו שלו כי מה בנתונים בתוך ארבע אמות שלו אמר רבי בון שאין עשירות לפני המקום . ד"א בעוד שהיה מתענה היה מקדיש סעודתו
לשמים

מצודת דוד

גודל הרבוי : (ה) נער . בשנים : ורך . מעונג ביותר : והבית לבנות .
עליו לבנות לה' מהראוי להגדיל הבנין למעלה להיות לשם וכו' לזה אכינה
בנין להקל מעליו : (ח) דם לרוב שפכת . עם שנלחם מלחמות ה' מ"מ
את הבית כמו שמנע להניף ברזל על המזבח על שעושים מהם כלי
(ט) איש מנוחה . יהיה חפצו במנוחה ולא יתגרה במי : והניחותי לו . אתן לו מנוחה מאויביו ולא יתגרה מי בו : ושלום וכו' . זכרון שמו הוא לאות על
(י) לבן . חביב כבן לאביו : לאב . לחמול עליו כאב על בנו : עד עולם . לזרעו אחריו : (יב) ויצוך על ישראל . ר"ל יתן בלבך בינה לדעת לצוות את ישראל
אשר יעשון ובחת הבינה הרי הוא כאלו הוא מצוך על ישראל : ולשמור . גם יתן לך בינה לשמור את התורה : (יג) אז תצליח וכו' . הוא כמו הפוך כאומר
וכו' אז תצליח : חזק ואמץ . בדבר הנהגת המלוכה : (יד) בעניי. ר"ל עם שאני נחשב לעני מול צורך הראוי לבנין בית ה' הנה הכינותי זהב וכו' :
ע"כ שאמור למעלה הוא חוזר : (טו) וכל חכם וכו' . כל מין חכם בכל מיני מלאכה : (טז) לזהב . הן למלאכת הזהב וכו' : אין מספר . אל החכמים : קום
לשון זרוז : (יח) הלא ה' . ר"ל וכה אמר להם הלא ה' וכו' : ונכבשה . כבשנו ולכדנו את הארץ : לפני ה' וכו' , ר"ל בעזר ה' ועז"י עמו : (יט) ובנו .
גם אתם תסייעו לבני הבנין : הנבנה , כי בעת ההבאה כבר בנויה : כג (ד) מאלה

מצודת ציון

(ג) למסמרים . ליתדות : (ט) ושקט . ענין מנוחה : (יג) ואמץ . גם הוא ענין חוזק : תחת .
ענין פחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהושע א) : כג (ג) לגברים . לאנשים : (ד) לנצח .
מלאכת השיר נקרא מלשון נצוח כי דרך בעלי השיר לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה :
ומוסרים
לנצח

וימלך ה׳ וסי׳ את שלמה. את מתניה דודו דמלכים. וימלך פרעה נכו את יהויקים. ולתשובת השנה שלח. מלך מצרים את אליקים אחיו דד״ה: ויחלקם ב׳ וסי׳ ויחלק
מחלקות לבני לוי. ויחלקם דוד וצדוק מבני אלעזר: ולברך ד׳ בקרי׳ וסי׳ ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה׳. יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב. בעת ההיא הבדיל ה׳ את
הלוי. בני עמרם אהרן ומשה ויבדל: השלשי ד׳ חס׳ בס׳ וסי׳ בסד׳ וישמע יתרו: ולא היו לו חד מן ג׳ זוגין מן ב״ב בחד עניינא קדמאה היו תניינא היה וסימ׳ היו ויקבין
אכל שבע שנים היה ותכלינה שבע שני השבע. היו וימת אלעזר ולא היו לו בנים. היה למחלי אלעזר ולא היה לו בנים. שהיו קניתי עבדים ושפחות ובני בית היו לי

וְאַרְבָּעָה אֶלֶף וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטִים שֵׁשֶׁת אֲלָפִים׃
ה וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים שֹׁעֲרִים וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים
מְהַלְלִים לַיהוָה בַּכֵּלִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְהַלֵּל׃
ו וַיֶּחָלְקֵם דָּוִיד מַחְלְקוֹת לִבְנֵי לֵוִי לְגֵרְשׁוֹן ג׳ בסיפרא
קְהָת וּמְרָרִי׃ ז לַגֵּרְשֻׁנִּי לַעְדָּן וְשִׁמְעִי׃
ח בְּנֵי לַעְדָּן הָרֹאשׁ יְחִיאֵל וְזֵתָם וְיוֹאֵל שְׁלֹשָׁה׃
ט בְּנֵי שִׁמְעִי שְׁלֹמוֹת וַחֲזִיאֵל וְהָרָן שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה שלומית ק׳ ג׳
רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְלַעְדָּן׃ י וּבְנֵי שִׁמְעִי יַחַת
זִינָא וִיעוּשׁ וּבְרִיעָה אֵלֶּה בְּנֵי־שִׁמְעִי אַרְבָּעָה׃
יא וַיְהִי־יַחַת הָרֹאשׁ וְזִיזָה הַשֵּׁנִי וִיעוּשׁ וּבְרִיעָה ל׳
לֹא־הִרְבּוּ בָנִים וַיִּהְיוּ לְבֵית אָב לִפְקֻדָּה אֶחָת׃
יב בְּנֵי קְהָת עַמְרָם יִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל אַרְבָּעָה׃
יג בְּנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וַיִּבָּדֵל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ ה׳ דקדיש אהרן למשה. ל׳
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא־וּבָנָיו עַד־עוֹלָם לְהַקְטִיר לִפְנֵי ס׳
יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד־עוֹלָם׃ יד וּמֹשֶׁה ד׳. ז׳ ר״פ ז׳ דסמי׳
אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּנָיו יִקָּרְאוּ עַל־שֵׁבֶט הַלֵּוִי׃ טו בְּנֵי ב׳ על סם
מֹשֶׁה גֵּרְשׁוֹם וֶאֱלִיעֶזֶר׃ טז בְּנֵי גֵרְשׁוֹם שְׁבוּאֵל
הָרֹאשׁ׃ יז וַיִּהְיוּ בְנֵי־אֱלִיעֶזֶר רְחַבְיָה הָרֹאשׁ וְלֹא־
הָיָה לֶאֱלִיעֶזֶר בָּנִים אֲחֵרִים וּבְנֵי רְחַבְיָה רָבוּ כ׳

לְמָעְלָה׃ יח בְּנֵי יִצְהָר שְׁלֹמִית הָרֹאשׁ׃ יט בְּ
חֶבְרוֹן יְרִיָּהוּ הָרֹאשׁ אֲמַרְיָה הַשֵּׁנִי יַחֲ
ז׳ מ״ל בסיפרא הַשְּׁלִישִׁי וִיקַמְעָם הָרְבִיעִי׃ כ בְּנֵי עֻזִּיאֵל מִ
הָרֹאשׁ וְיִשִּׁיָּה הַשֵּׁנִי׃ כא בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמ
ל׳. ג׳ זוגין מן ב״ב בְּנֵי מַחְלִי אֶלְעָזָר וְקִישׁ׃ כב וַיָּמָת אֶלְעָזָר וְ
ב׳ ה׳ חסר וה׳ מלא הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וַיִּשָּׂאוּם בְּנֵי־ק
ד׳ אֲחֵיהֶם׃ כג בְּנֵי מוּשִׁי מַחְלִי וְעֵדֶר וִירֵמוֹת שְׁלוֹשָׁ
ז׳ מ״ל נסיב כד אֵלֶּה בְנֵי־לֵוִי לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם רָאשֵׁי הָאָ
ג׳ מ״ל לִפְקוּדֵיהֶם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם עֹשֵׂה הַמְּ
לַעֲבֹדַת בֵּית יְהוָה מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָ
כה כִּי אָמַר דָּוִיד הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל ל
ס׳. ב׳ ע׳ ר״פ נסיב׳ וַיִּשְׁכֹּן בִּירוּשָׁלַםִ עַד־לְעוֹלָם׃ כו וְגַם לַלְוִיִּם א
ג׳ דסמיכי לָשֵׂאת אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו לַעֲבֹדָ
ו׳ מ״ל כז כִּי בְדִבְרֵי דָוִיד הָאַחֲרֹנִים הֵמָּה מִסְפַּר ב
ג׳ בסיפרא לֵוִי מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמָעְלָה׃ כח כִּי מַעֲ
לְיַד־בְּנֵי אַהֲרֹן לַעֲבֹדַת בֵּית יְהוָה עַל־הַחֲצ
ל׳. ל׳ וְעַל־הַלְּשָׁכוֹת וְעַל־טָהֳרַת לְכָל־קֹדֶשׁ וּמַ
ז׳ בליש׳ עֲבֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים׃ כט וּלְלֶחֶם הַמַּעֲרֶכֶת וּ
ל׳ לְמִנְחָה וְלִרְקִיקֵי הַמַּצּוֹת וְלַמַּחֲבַת וְלַמֻּ

תולדות אהרן ויבדל אהרן. פסחים קד גיטין נט הוריות יג: בניו יקראו. זבחים קב: בני משה. יבמות סא בתרא קט: ובני רחביה. ברכות ז:

רד״ק

לשמים: (ז) לגרשוני לעדן ושמעי. לעדן הוא לבני הנזכר בתורה ונזכר בזה הספר למעלה: (ח) בני לעדן הראש יחיאל. יחיאל הראש. ר״ל ואין לו הכרע ונמשך לפניו או לאחריו. כי לבני היה הבכור לגרשון ויחיאל היה הבכור ללבני שהוא לעדן. ויחיאל הוא יחת הנזכר למעלה. וזיתם ויואל ג״כ בני לעדן והנה הם שלשה. ולמטה הוא זיתם ויואל בני יחיאל שאמר בני יחיאל זיתם ויואל אחיו א״כ הנה כתב בני בנים עם הבנים וכמוהו בספר רבים. או נפרש מה שאמר למטה בני

רש״י

כדכתיב (במלכים א׳ ו׳) והאולם על פני היכל הבית וגו׳: (כז) המה בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה. כלומר אז תיקן דוד משמרות אלו כשיו בנו שיהיו מזומנים לו: (כח) כי מעמדם ליד בני אהרן וגו׳. דוגמ עליך וישרתוך: ועל טהרת לכל קדש. שאם יטמא הבית וכליו שיהיו הם לטהרו שכן מצינו בחזקיהו כדכתיב (לקמן ב׳ כ״ט) ויקבלו הלוים להוא קדרו

יחיאל זיתם ויואל היו בניו נקראים על שם אחיו או חסר וי״ו ופי׳ בני יחיאל זיתם אחיו היו על אוצרות בית ה׳: (ט) בני שמעי. אין זה שמעי מבני גרשון לא מבני אלעדן הנזכרים היה שמו שמעי ובניו שלמיה וחזיאל והרן שלשה: (י) ובני שמעי. זהו שמעי בן גרשום: (כו) וגם ללוים אין לשאת. כלומר אחר שכבר האהל יר עוד אין ללוים עבודת משא: (כז) כי בדברי דוד האחרונים היה זה שספר הלוים מבן עשרים שנה והעמידם על משמרותם. והכין המקדש כי מתחילה ספר אותם מבן שלשים כמו שכתוב בתורה. ועתה אמר כיון שאין ללוים לשאת בכתף נעמיד ג״כ מבן עשרים שנה: (כח) ועל טהרת לכ שיהיו הלוים מזומנים לטהרת כל קדש כמו שאמר ביחזקאל ויבאו הכהנים לפנימה בית ה׳ לטהר וגו׳ ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה: ו עבודת בית האלהים. מעשה איננו סמוך כי הוא נקוד סגול ופי׳ ולמעשה ולעבודת בית ה׳ לכל יהיו מזומנים: (כט) ולכל משורה ומדה. גם כן יהיו לתק

מצודת ציון

ושוטרים. הם הנוגשים וכופים לעשות דברי השופטים: (יא) לפקודה. ענין מנוי ונזכרות: (כט) המערכת. מל׳ ערוכה וסדור: ולרקיקי. מררות דקות כמו רקיקי מצות (ויקרא ב) ולמחבת. מנחה מעשה מחבת: ולמרבכת. ענין חליטה ברותחין כמו מרבכת תביאנה (שם ו) משורה. היא מדת הלח כמו במדה במשקל ובמשורה (שם יט): קרן

מצודת דוד

לנצח. אלה העמיד לנצח וכו׳: על מלאכת וכו׳. בעת עבודת המזבח: כי הכ״ד אלף האמורים במקרא שלפניו המה שערו בפה: (ו) מחלקות לבני לוי. את בני לוי היה מחלק והם גרשון וכו׳: (ז) לגרשני. לגרשון לעדן ושמעי: (ט) בני שמעי. אין זה שמעי בן גרשון כ״א אחד מבני לעדן

בניו היו ראשי אבות: (י) ובני שמעי. זהו בן גרשון: (יא) הראש. הוא היה בית אב הראשון בבני שמעי: וזיזה. הוא זינא הנזכר: אחת. מוסב גם על אב ור״ל שהיו לחבורה אחת וראש אחד להם: (יג) ולברך בשמו. הוא ברכת כהנים בנשיאת כפים: (יז) רבו למעלה. נתרבו מאד: (כב) וישאום לנשים: אחיהם. קרוביהם: (כד) לבית אבותיהם וכו׳. לבני בית אבותיהם היו אלו ראשי האבות לכל הפקודים שבהם: במספר שמות. המנויין במספר שמותם לגלגלתם: עשה המלאכה וכו׳. המשוררים והשוערים והממונים: (כה) כי אמר דוד. בא לתת טעם למה מנה דוד מבן עשרים שלא התורה אמרה מן ואמר כי אמר דוד הניח ה׳ וכו׳ עד לעולם ולא יזוז עוד משם: (כו) וגם ללוים. וא״כ אין גם ללוים לשאת את המשכן ממקום למקום כמו שנשאו עד הנה ויבא לשיר ודי בבן עשרים כי לעבודה בכתף הוצרך לשלשים למלאות הכח ולא לשיר: לעבודתו. השמוש לעבודת המשכן: (כז) כי בדברי וכו׳. ר״ל אף שבדברי עצמו נאמר למעלה מבן שלשים זהו כי בדברי דוד האחרונים המה ספורים מבן עשרים אבל בראשונה לא עלתה זאת על דעתו ורצה למנותם כמ״ש בתורה שלשים: (כח) כי מעמדם. ר״ל הואיל והופקדו להיות מעמדם תחת יד בני אהרן וכו׳ א״כ די בבן עשרים: על החצרות מהו עבודת בית ה׳ ואמר שיהיו ממונים על החצרות וכו׳: ועל טהרת. לשמור טהרת דברים הקדושים שלא יטמאו: ומעשה. ואמר מעשה עבודתו וכו׳ וללח

והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם ׃ וסי׳ היו היה דבר ה׳ אל יחזקאל ׃ ובבני ד׳ וסי׳ ושאול לכד את המלוכה . וגם כל היהודים ׃ ויחלקום בגורלו׳ אלה עם אלה .
...בי בי רצה ׃ הרבעי ג׳ חס׳ בקריאה וסי׳ לשערים הרבעי . יחלקיהו השני תבליהו . ביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה ׃ העשרים ג׳ וסימ׳ לא אעשה בעבור . נגד העשרים

...־מְשׂוֹרָה וּמִדָּה׃ ל וְלַעֲמֹד בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
...ת וּלְהַלֵּל לַיהוָה וְכֵן לָעָרֶב׃ לא וּלְכֹל הַעֲלוֹת
...ת לַיהוָה לַשַּׁבָּתוֹת לֶחֳדָשִׁים וְלַמֹּעֲדִים בְּמִסְפָּר
...שְׁפָּט עֲלֵיהֶם תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה׃ לב וְשָׁמְרוּ
...מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל־מוֹעֵד וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ
...מֶרֶת בְּנֵי אַהֲרֹן אֲחֵיהֶם לַעֲבֹדַת בֵּית יְהוָה׃
כד א וְלִבְנֵי אַהֲרֹן מַחְלְקוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן
...וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ב וַיָּמָת נָדָב
...יהוּא לִפְנֵי אֲבִיהֶם וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֲנוּ
...זָר וְאִיתָמָר׃ ג וַיֶּחָלְקֵם דָּוִיד וְצָדוֹק מִן־בְּנֵי
...זָר וַאֲחִימֶלֶךְ מִן־בְּנֵי אִיתָמָר לִפְקֻדָּתָם
...דָתָם׃ ד וַיִּמָּצְאוּ בְנֵי־אֶלְעָזָר רַבִּים לְרָאשֵׁי
...רִים מִן־בְּנֵי אִיתָמָר וַיַּחְלְקוּם לִבְנֵי אֶלְעָזָר
...שִׁים לְבֵית־אָבוֹת שִׁשָּׁה עָשָׂר וְלִבְנֵי אִיתָמָר
...ת אֲבוֹתָם שְׁמוֹנָה׃ ה וַיַּחְלְקוּם בְּגוֹרָלוֹת אֵלֶּה
...־אֵלֶּה כִּי־הָיוּ שָׂרֵי־קֹדֶשׁ וְשָׂרֵי הָאֱלֹהִים

מִבְּנֵי אֶלְעָזָר וּבִבְנֵי אִיתָמָר׃ ו וַיִּכְתְּבֵם שְׁמַעְיָה
בֶן־נְתַנְאֵל הַסּוֹפֵר מִן־הַלֵּוִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים
וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר וְרָאשֵׁי
הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם בֵּית־אָב אֶחָד אָחֻז
לְאֶלְעָזָר וְאָחֻז ׀ אָחֻז לְאִיתָמָר׃ ז וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל
הָרִאשׁוֹן לִיהוֹיָרִיב לִידַעְיָה הַשֵּׁנִי׃ ח לְחָרִם
הַשְּׁלִשִׁי לִשְׂעֹרִים הָרְבִעִי׃ ט לְמַלְכִּיָּה הַחֲמִישִׁי
לְמִיָּמִן הַשִּׁשִּׁי׃ י לְהַקּוֹץ הַשְּׁבִעִי לַאֲבִיָּה הַשְּׁמִינִי׃
יא לְיֵשׁוּעַ הַתְּשִׁעִי לִשְׁכַנְיָהוּ הָעֲשִׂרִי׃ יב לְאֶלְיָשִׁיב
עַשְׁתֵּי עָשָׂר לְיָקִים שְׁנֵים עָשָׂר׃ יג לְחֻפָּה שְׁלשָׁה
עָשָׂר לְיֶשֶׁבְאָב אַרְבָּעָה עָשָׂר׃ יד לְבִלְגָּה חֲמִשָּׁה
עָשָׂר לְאִמֵּר שִׁשָּׁה עָשָׂר׃ טו לְחֵזִיר שִׁבְעָה עָשָׂר
לְהַפִּצֵּץ שְׁמוֹנָה עָשָׂר׃ טז לִפְתַחְיָה תִּשְׁעָה עָשָׂר
לִיחֶזְקֵאל הָעֶשְׂרִים׃ יז לְיָכִין אֶחָד וְעֶשְׂרִים לְגָמוּל
שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים׃ יח לִדְלָיָהוּ שְׁלשָׁה וְעֶשְׂרִים
לְמַעַזְיָהוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים׃ יט אֵלֶּה פְקֻדָּתָם

...ת אהרן וימלאו . תענית כז : ואחז אחז . שם :

רשי

...חולה וכתיב ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וגו׳ : (לא) ולכל העלות ...לה׳ לשבתות לחדשים . פתרון הם יהיו ממונים על הלשכות וגם על ...בית הטלאים שהקרבנות שם והם יביאו אל הכהנים תמיד בכל יום במספר ...צריכים בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשים ובמועדים שמוסיפים על ...כל אלה יביאו במספר כמשפט וגם מסייעים לכהנים להפשיט הזבח ...כינו בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ...ם אחיהם הלוים וגו׳ : (א) ולבני אהרן . פתרון אלה בני אהרן וגומר ...חלקותם : (ב) וימת נדב ואביהוא ובנים לא היו להם . לפי שלא היו להם ...כיהנו אלעזר ואיתמר במקומם אבל אם היו לנדב ואביהו בנים היו ...ם לאלעזר ואיתמר בכהונה גדולה שכן מצינו (בעזרא ג׳) שהרי יהוצדק ...של יהושע היה ויהוצדק ועזרא בני שריה היו דכתיב (לעיל ה׳) ושריה הוליד ...וצדק ובעזרא(ה)כתיב עזרא בן שריה ויהוצדק הלך בגולה לבבל וכשעלו מבבל ...הושע ושימש ולא שימש עזרא לפי שהי׳ יהוצדק הבכור וקדמו בנאחיו הבכור ...ב בנבואת חגי:(ז) יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול:(ג)ואחימלך מן בני איתמר.זה ...לך בן אביתר כדמוכח בסמוך (כד ו) ויכתבם שמעיה וגו׳ עד ואחימלך בן אביתר: ...חלקו׳ לבני אלעז׳ ראשים לבית אבות ששה עשר. מתחלה במשכן שילה לא היו ...׳ו משמרו׳ ח׳ מאלעזר וח׳ מאיתמר כמפורש במסכ׳ תענית וכשראה דוד שהיו ...הגבורים לאלעזר רבים חלקם לכל משמר ומשמר של אלעזר לשנים ...דם על י״ו משמרות ומשמרת בני איתמר העמיד על מעמד משמר ...מונה על שמנה משמרות וכן מוכיח בסמוך בית אב אחז לאלעזר ואחז אחז ...זר. כלומר כאחוז למעמד למשמרת שבמשכן כמו כן העמידן דוד עתה ...המקדש : (ה) ויחלקום בגורלות אלה עם אלה . למי יפול הגורל להיות ...או שני או שלישי או רביעי וכן כולם : (ו) ויכתבם שמעיה . להיות להם לזכרון מי ראשון ומי שני וכן כולם : (יט) אלה פקדתם לעבדתם . אלו שכתובין

רדק

לתקן המדות שיהיו צריכין למקדש ההין והאיפה שלישתם ורביעתם ועשירתם . והמשורה הוא כלל המדות הקטנות והמדה כלל המדות הגדולות:(לא)ולכל העלות עלות . שיהיו מזומנים ג״כ להלל בכל זמן שיעלו עולה לשבתות לחדשים ולמועדים ולעזור לכהנים ג״כ באלה הימים שהקרבנות מרובים ויעזרו להביא הבהמות ולהכניס ולשחוט ולעשות כל מעשה עד קבלת הדם כי מקבלת הדם ואילך מצות כהונה : (ג) ויחלקם דוד וצדוק וגו׳ . היו״ד בסגול והחי״ת בקמץ והוא כמו ויחלקם האמור למעלה כי שוים הם בניקוד. וכבר זכרתי דקדוקו בספר מכלל. פי׳ לפי ששנה דוד המשמרות ממה שהיו כי מתחילה היו שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר . וראה דוד רבים לראשי גבורים מן בני איתמר ולקח עמו אחד מבני איתמר ואחד מבני אלעזר והוסיף עוד שמונה משמרות ותקן עשרים וארבעה משמרות השש עשרה מאלעזר והשמונה מאיתמר . וזהו שאמר בית אב אחד אחוז לאלעזר כלומר יותר על מה שהיה בתחילה . ואחוז אחוז לאיתמר . כלומר מה שהיה אחז לאיתמר היה גם עתה כן אחוז כי לא הוסיפו לו משמרה . ונחלקו רבותינו יש מי שאומר כי משה תקן שמונה משמרות ד׳ מאלעזר וד׳ מאיתמר בא שמואל והעמידן על שש עשרה שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר בא דוד והעמידן על עשרים וארבע . ויש מהם מי שאומר כי משה תקן שש עשרה שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר בא שמואל ודוד והעמידו׳ על עשרים וארבע שנאמר יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם : (ה) ויחלקם בגורלות אלה עם אלה וגו׳ . ר״ל כי לא נתן מעלה לאחד מהם על חברו כי כלם היו שרי קדש ושרי האלהים מבני אלעזר ומבני איתמר לפיכך לא נתן להם מעלה זה על זה להיות זה קודם לזה אלא כמו שעלה הגורל להם כן היו לבד הכהונה הגדולה שהיתה מבני אלעזר כמו שפירשנו למעלה: (ו) ויכתבם שמעיה בן נתנאל הסופר. עשרים וארבעה משמרות ובית

מצודת דוד

וללחם המערכת וכו׳ . להכין לחם הפנים וסולת למנחת הסולת : ולרקיקי וכו׳. ...ניפי מנחות האמורים בתורה : ולכל משורה . להיות ממונים על מדות של לח ...הנצרכים בעזרה : (ל) ולעמוד וכו׳ . לשורר בעת הקרבת התמידין : ...ולכל העלות . להודות ולהלל בכל זמן העלאת עולות לה׳ לשבתות וכו׳ והם עולות ...ין : במספר . ר״ל העולות הבאים במספר הקבוע כמשפט התורה על ישראל ...ב תמיד לפני ה׳ ולא יעבור : (לב) ושמרו וכו׳. גם ישמרו את משמרת האהל ...קרב איש זר : הקדש . דברים המקודשים : ומשמרת בני אהרן . לסייע אותם ...הצריך לעבודת בית ה׳ כהפשטת עור העולה וכדומה : כד (א) ולבני אהרן. ...ני אהרן היה כן מחלקותם למשמרות : (ב) לפני אביהם . בחיי אביהם :

ויכהנו . ר״ל והם נשארו כהנים לה׳ : (ג) לפקודתם בעבודתם . לפי מספרם העובדים בעבודה המוטל עליהם : (ד) לראשי הגברים . למספר ראשי הגברים הראויים לעבודה : ראשים לבית אבות . עשה ששה עשר ראשי בתי אבות והם המשמרות : (ה) בגורלות . מי ישמש ראשון ומי שני וכו׳ : כי היו שרי קדש וכו׳. כי כולם היו שרי קדש וכו׳ ולזה לא נתן מעלה לאחד על השני להקדימן מבלי גורל : (ו) ויכתבם . שמות בתי האבות כתבם על פתקים להניחם בקלפי לעשות הגורל : בית אב אחד אחז וכו׳ . ארז״ל מתחלה היו שמונה בתי אבות לאליעזר ושמונה לאיתמר ועל שמצא דוד רבים לבני אלעזר חלק כל בית אב לשתים וז״ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ר״ל כל בית אב אחז עוד אחת להיות בה שתים : ואחז אחז לאיתמר

אשר לחצר . ליחזקאל העשרים : צוהו י׳ בקריאה וסימ׳ ויעש נח ככל אשר צוהו . ויגד משה לאהרן את כל דברי • ויבא משה ויקרא לזקני העם . ויקח משה את המטה • ש
דוד בבקר דגלית . ויעש דוד כן כאשר צוהו ה׳ דמלכים . וחברו ויעש דויד כאשר צוהו האלהים דד״ה . אשר עשה דוד את הישר . ויעש ברוך בן נריה דירמיה . אלה גד
לעבדתם : ויוסף ט׳ שום בר נש וסימ׳ ויוסף הורד מצרימה . ויוסף בן שלשים שנה בעמדו . ויוסף הוא השליט . הם יצאו את העיר לא הרחיקו . אנכי ארד עמך מצומ
ויוסף היה במצרים . לברך את העם על הר גרזים . לבני אסף זכור . גאלת בזרוע עמך . ותר לישן תוספת ויאמר יואב אל המלך דשמואל :

לַעֲבֹדָתָם לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה כְּמִשְׁפָּטָם בְּיַד אַהֲרֹן
אֲבִיהֶם כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְלִבְנֵי י׳
לֵוִי הַנּוֹתָרִים לִבְנֵי עַמְרָם שׁוּבָאֵל לִבְנֵי שׁוּבָאֵל ג׳
יֶחְדְּיָהוּ׃ כא לִרְחַבְיָהוּ לִבְנֵי רְחַבְיָהוּ הָרֹאשׁ יִשִּׁיָּה׃
כב לַיִּצְהָרִי שְׁלֹמוֹת לִבְנֵי שְׁלֹמוֹת יָחַת׃ כג וּבְנָי ג׳. ג׳. ל׳
יְרִיָּהוּ אֲמַרְיָהוּ הַשֵּׁנִי יַחֲזִיאֵל הַשְּׁלִישִׁי יְקַמְעָם ל׳ וכרי״ם
הָרְבִיעִי׃ כד בְּנֵי עֻזִּיאֵל מִיכָה לִבְנֵי מִיכָה שָׁמוֹר׃ שמיר ק׳
כה אֲחִי מִיכָה יִשִּׁיָּה לִבְנֵי יִשִּׁיָּה זְכַרְיָהוּ׃ כו בְּנֵי
מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי בְּנֵי יַעֲזִיָּהוּ בְנוֹ׃ כז בְּנֵי מְרָרִי
לְיַעֲזִיָּהוּ בְנוֹ וְשֹׁהַם וְזַכּוּר וְעִבְרִי׃ כח לְמַחְלִי אֶלְעָזָר ג׳
וְלֹא־הָיָה לוֹ בָּנִים׃ כט לְקִישׁ בְּנֵי־קִישׁ יְרַחְמְאֵל׃ ב׳ בתרי לישני כ״ט
ל וּבְנֵי מוּשִׁי מַחְלִי וְעֵדֶר וִירִימוֹת אֵלֶּה בְּנֵי ג׳ זוגין מתחלפין
הַלְוִיִּם לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם׃ לא וַיַּפִּילוּ גַם־הֵם גּוֹרָלוֹת ט׳ חס׳ בסיפ׳

לְעֻמַּת ׀ אֲחֵיהֶם בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי דָּוִיד הַמֶּ
וְצָדוֹק וַאֲחִימֶלֶךְ וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַ
אָבוֹת הָרֹאשׁ לְעֻמַּת אָחִיו הַקָּטָן׃ כה א וַיַּ ל׳ טוס אגס ג׳
דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לַעֲבֹדָה לִבְנֵי אָסָף וְ
וִידוּתוּן הַנְּבִיאִים בְּכִנֹּרוֹת בִּנְבָלִים וּבִמְצִלְ יתיר י׳
וַיְהִי מִסְפָּרָם אַנְשֵׁי מְלָאכָה לַעֲבֹדָתָם׃ ב לִבְנֵי
זַכּוּר וְיוֹסֵף וּנְתַנְיָה וַאֲשַׂרְאֵלָה בְּנֵי אָסָף עַל י׳ ט׳ כוס אגס
אָסָף הַנִּבָּא עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ ג לִידוּתוּן בְּנֵי יְדוּ
גְּדַלְיָהוּ וּצְרִי וִישַׁעְיָהוּ חֲשַׁבְיָהוּ וּמַתִּתְיָהוּ שִׁ ב׳ בתרי לי״ש ולוט. ד׳
עַל יְדֵי אֲבִיהֶם יְדוּתוּן בַּכִּנּוֹר הַנִּבָּא עַל־הֹ
וְהַלֵּל לַיהוָה׃ ד לְהֵימָן בְּנֵי הֵימָן בֻּ ג׳. ג׳
מַתַּנְיָהוּ עֻזִּיאֵל שְׁבוּאֵל וִירִימוֹת חֲנַנְיָה חֲ
אֱלִיאָתָה גִּדַּלְתִּי וְרֹמַמְתִּי עֶזֶר יָשְׁבְּקָשָׁה מַ ג׳. ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא

רדק

וכית ראשי הגבורים ונתנם בקלפי ויצא הגורל הראשון ליהויריב וגו׳: (לא) אבות הראש. כך היה שמו אבות. ופירוש לעמת אחיו הקטן שלא היה הגורל ראשון ואחריו הקטן אלא הפילו ביניהם גורלות גם הם כמו שעשו הכהנים בין גדול בין קטן כאשר עלה בגורלו כך היה וכן אמר כקטן כגדול מבין עם תלמיד פי׳ המבין הוא הגדול והתלמיד הוא הקטן: (א) ויבדל דוד. פי׳ הבדיל לבני אסף והימן וידותון להיות משוררים והאחרים להיות שוערים והאחרים להיות גזברים על אוצרות בית ה׳ כמו שאומר. וכל חבורה מהם נחלקו ביניהם על פי הגורל: הנבאים בכנורות בנבלים ובמצלתים. היו בני אסף מנגנים בכלי שיר ואסף שורה עליו רוח הקדש והיה משורר בפיו לקול הכנורות. וכן הימן וידותון כלם היו נביאים עם כלי השיר כי ספר תהלים ברוח הקדש נאמר ויש בו נבואות ועתידות הגלות והגאולה. והיו בני אסף ארבעה ובני ידותון ששה ובמספר אינם כי אם חמשה גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו ומתתיהו ואמר ששה ואינם אלא חמשה אבל במספר הגורל מצאנו אחד שאינו הנה והוא שאמר והעשירי שמעי. ונמצא בהגדה כי כשחלקם דוד היו לידותון חמשה בנים והיתה אשתו מעוברת משמעי וראה ברוח הקדש שגם הוא יהיה ראש משמרה לפיכך אמר ששה. ויתכן לומר שהיה קטן אז ולא היה עדיין ראוי לשורר ולהיותו ראש משמרה ע[...] והיה ראש משמרה. לפיכך ספרו במספר הגורל לפי שהיו מלמדים אותו והיה עתיד להיות ראש משמרה. ובני הימן היו י״ד כי רוממתי עזר הוא שם אחד [...] שתי תיבות הנה כמוהו רבים. והנה בין שלשתם היו עשרים וארבעה ראשי משמרות כנגד הכהנים שהיו גם כן עשרים וארבע. ויוסף בן אסף ראש [...] הלוים שבת עם יהויריב ראש משמרות הכהנים וכן כלם. ואלה עשרים וארבע משמרות הלוים היה כל אחד מהם עם אחיו ובניו שנים עשר הנה [...] היו מאתים ושמונים ושמונה כמו שאומר הנביא על ידי המלך הם המזמורים שאמר אסף והיו נאמרים ברוח הקדש ואמר על ידי המלך כי המלך [...] בדברי השיר ובכליו וכתב דבריו בספרו. וכן אמר בידותון הנביא על הודות והלל לה׳. ובהימן ג״כ אמר שהיה מבני קרח חוזה המלך בדברי האלהים להר[...] ישראל.

רשי

שכתובין כאן ראשי משמרות פקודתם על משמרות היו: (א) ויבדל דו[...] הצבא לעבודה. לשורר השיר: לבני אסף וגו׳. מכל הלוים לא הבדיל כ[...] אסף: והימן וידותון הנבאים. כשהיו מנגנים בכלי שירים הללו היו מת[...] דוגמא באלישע קחו לי מנגן (מלכים ב׳ ג׳) והיה כנגן המנגן ותהי עליו [...] ויהי מספרם אנשי מלאכה. כלומר המשמרות כ״ד על כ״ד משמרות ד׳ [...] של אסף וששה של ידותון וי״ד של הימן הרי כ״ד למטה כלל מספר כולן [...] ויהי מספרם עם אחיהם וגו׳: (ג) ומתתיהו ששה. ולא תמצא אלא [...] אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח הקודש שגם הוא עתיד [...] ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שנאמר לפנינו העשירי שמעי וכ[...] הפייטן (בקדושת של יוצר דפרשת שקלים) רשום מבטן להפקד במשמרת [...] על ידי אביהם ידותון. דוגמא על ידו החזיק (נחמיה ג׳): הנבא על הו[...] והלל. שהיו מנגנים בכנור מזמורי הודו ומזמורי הללויה והיה מתנבא: (ד) ורוממ[...] עזר

מצודת דוד

לאיתמר. ר״ל מה שהיה אחוז לאיתמר מאז נשאר אחוז ולא הוסיף כלום: (יט) אלה פקודתם. אלה מספר המשמרות לבוא לבית ה׳ לעבודתם כמשפט האמור ביד אהרן כאשר צוהו ה׳: (כ) ולבני לוי הנותרים. היה כן מחלקותם ואמר הנותרים כי כבר חשב הכהנים מבני לוי ובני גרשון בן לוי ואף שגם המה נזכרים עמהם למעלה מ״מ חשבם שוב על כי נשתנה בהם שמות בתי האבות ועל בני מררי נתוסף עוד: לבני עמרם שובאל וכו׳. ר״ל בית האב מבני עמרם שהיתה נקראת מתחלה ע״ש שובאל עתה הוחזרה להיות נקראה ע״ש יחדיהו שהיה מבני שובאל וכן כולם הנאמרים בענין: (כא) לרחביהו. לבית אב של רחביהו נעשה מבניו ישיה לראש ונקראה בית האב על שמו: (כב) ליצהרי. בית האב מבני יצהר שהיתה נקראת ע״ש שלומות נקראת עתה ע״ש יחת: (כג) ובני יריהו. ר״ל בית האב שהיתה נקראת ע״ש יריהו נעשה עתה לבית אב אחת עם אמריהו שהיתה שנית לה ונקראו שתיהן ע״ש אמריהו: יחזיאל. בית האב השניה לא נשתנה שמה וכן יקמעם: (כד) אחי מיכה ישיה. ר״ל בית האב שהיתה נק אם ע״ש ישיה שהיה אחי מיכה הוחזרה להיות נקרא ע״ש זכריהו שהיה מבני ישיה: (כו) בני מררי. ר״ל מה שהיו בתי אבות לבני מררי רק מבני מחלי ומושי נתוסף עתה בתי אבות בני יעזיהו בן מררי שלא הוזכר למעלה: (כז) בני מררי. אלה בתי האבות מבני מררי ליעזיהו בנו היו שהם וכו׳: (כח) ולא היה לו בנים. ולא היה א״כ לבית אב: (כט) לקיש. בית האב של קיש נקראה עתה ע״ש ירחמאל שהיה מבני קיש: (ל) ובני מושי מחלי וכו׳. בתי האבות ההם לא נשתנו שמם: לבית אבותיהם. של בני משפחותם (והיו א״כ נחלקים עתה לכ״ד מחלקות כמו הכהני[...] מבני גרשון ושמנה מבני קהת ושבעה מבני מררי): (לא) גורלות. מי ישמר[...] ועבודתם היה לשורר בפה: לעומת אחיהם. ר״ל כמו אחיהם בני אהרן ודו[...] בדבר הגורל: אבות הראש וכו׳. הראש מכל בני בתי האבות היה נק[...] אבות ולזה אמר עם שאבות הזה היה הראש לכולם עכ״ז היה מונח בגור[...] אחיו הקטן מכולם ולא הועיל לו מעלתו להקדים ראשון את בית האב[...]
כה (א) ויבדל. הבדילם משאר הלוים אל עבודה הנמסר להם נאלל ב[...] הנבאים. אשר היו מתנבאים ברה״ק: בכנורות. הבדילם לנגן בכנורות[...] אנשי מלאכה לעבודתם. בקיאי׳ וחכמים בעבודת הנגון: (ב) לבני אסף זכור[...] לבני אסף היה המספר זכור ויוסף וכו׳: על יד אסף. ר״ל הם השכילו בחכמ[...] על יד אסף אביהם כי הוא למדם: הנבא. על אסף יאמר שהי׳ מתנבא ברה״ק [...] כי הוא הכינו להיישירו אל הנבואה: (ג) לידותון. זו היא המספר ל[...] ששה. אינם אלא חמשה ואז״ל שאשת ידותון היתה מעוברת ולכה דוד ברוה״ק[...] שתלד בן ויהיה ראש משמרה והוא שמעי האמור למטה העשירי שמעי: על י[...] ר״ל ע״י אביהם השכילו לנגן בכנור כי הוא למדום: הנבא. על ידותון יאמ[...] מתנבא ברוח הקדש בהודות והלל לה׳: (ד) להימן. זהו המספר להימן: [...]

…' בקריאה וסימ' וישלחו כל השרים אל ברוך . ויבאו אל גדליה המצפתה . והבור אשר השליך שם ישמעאל . החמישי נתניהו בניו ואחיו . ועמהם הלוים שמעיהו :
…' וסי' ועמהם אחיהם המשנים . ומתתיהו ואליפלהו ר"פ . לידותון בני ידותון גדליהו . לארבעה עשר מתתיהו : יהוחנן ד' בקריאה וסי' עילם החמישי יהוחנן הששי .
…וחנן השר ועמו . ולישמעאל בן יהוחנן דובשנה השביעית התחזק יהוידע . ויקומו אנשים מראשי בית אפרים . וכל עזרא דכו' יהוחנן במ"ג יוחנן וסימ' שם סימן י' :

מחזיאות : ה כל־אלה בנים להימן חזה
בדברי האלהים להרים קרן ויתן האלהים
בנים ארבעה עשר ובנות שלוש : ו כל־
…ידי אביהם בשיר בית יהוה במצלתים
…ובנרות לעבדת בית האלהים על ידי
אסף וידותון והימן : ז ויהי מספרם עם־
…מלמדי־שיר ליהוה כל־המבין מאתים
…ם ושמונה : ח ויפילו גורלות משמרת
…כקטן כגדול מבין עם־תלמיד : ט ויצא
…הראשון לאסף ליוסף גדליהו השני הוא־
…ובניו שנים עשר :
…שי זכור בניו ואחיו שנים עשר :
…עי ליצרי בניו ואחיו שנים עשר :
…שי נתניהו בניו ואחיו שנים עש־ :
…י בקיהו בניו ואחיו שנים עשר :
…עי ישראלה בניו ואחיו שנים עש־ :
…ני ישעיהו בניו ואחיו שנים עשר :
…עי מתניהו בניו ואחיו שנים עשר :
…רי שמעי בניו ואחיו שנים עשר :
…י־עשר עזראל בניו ואחיו שנים עשר :

יט השנים עשר לחשביה בניו ואחיו שנים עשר :
כ לשלשה עשר שובאל בניו ואחיו שנים עשר :
כא לארבעה עשר מתתיהו בניו ואחיו שנים עשר :
כב לחמשה עשר לירמות בניו ואחיו שנים עשר :
כג לששה עשר לחנניהו בניו ואחיו שנים עשר :
כד לשבעה עשר לישבקשה בניו ואחיו שנים עשר :
כה לשמונה עשר לחנני בניו ואחיו שנים עשר :
כו לתשעה עשר למלותי בניו ואחיו שנים עשר :
כז לעשרים לאליתה בניו ואחיו שנים עשר :
כח לאחד ועשרים להותיר בניו ואחיו שנים עשר :
כט לשנים ועשרים לגדלתי בניו ואחיו שנים עשר :
ל לשלשה ועשרים למחזיאות בניו ואחיו שנים
עשר : לא לארבעה ועשרים לרוממתי עזר בניו
ואחיו שנים עשר : כו א למחלקות לשערים
לקרחים משלמיהו בן־קרא מן־בני אסף :
ב ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור ידיעאל השני
זבדיהו השלישי יתניאל הרביעי : ג עילם החמישי
יהוחנן הששי אליהועיני השביעי : ד ולעבד
אדם בנים שמעיה הבכור יהוזבד השני יואח
השלישי ושכר הרביעי ונתנאל החמישי :

רשי

…ס אחד הוא : (ה) חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן . …שמתנבא למלך דוגמא וירם קרן משיחו (שמואל א' ב') : ויתן …ימן . כלומר אם לא שנתן לו אלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י"ד …בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמא (רות ד) ויתן ה' …ילד בן אם לא שהיתה מתנה זו מה' אי אפשר שיוליד בועז שהיה

רדק

ישראל ולהוציאם מהגלות : (ה) ויתן האלהים להימן בנים ארבעה עשר ובנות שלש . אמר כן לפי שאסף וידותון לא היה להם כל כך בנים או אפשר שהיה עקר מתחילה והעתיר לה' ושמע תפלתו ונתן לו ארבעה עשר בנים ושלש בנות: (ח) ויפילו גורלות משמרת לעמת. ר"ל לעמת משמרת וכן מאהל אל אוהל וממשכן וגו'

…ויזכו ה' את כל הארץ (דברים לב) אם לא מאת ה' היתה ראויה זאת אי אפשר להביט כ"כ למרחוק : (ז) כל המבין . לענין שירה נופל לומר מבין …ין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא : (ח) ויפילו גורלות משמרת לעומת . פתרון משמרת לעומת משמרת ודוגמא …ואהי' מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרון ממשכן אל משכן:כקטן כגדול מבין עם תלמיד.פתרון הפילו גורלות על המשמרות זה לעומת זה משמרת לעומת …טן כגדול מבין הרב עם תלמיד כולם היו שוין בזה למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן כן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי' אחרון …ן מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנופל הגורל הא' משמרת ראשון עם משמרת …ן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן : (ט) ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף . בנו ראשון . גדליהו השני . …ידותון הוא : ואחיו ובניו שנים עשר כו' . פתרון על כל משמרה ומשמרה יבאו י"ב לוים שהרי היו כולם רפ"ח וכשתחלקם לכ"ד חלקים יהיה …ק י"ב לוים כ"ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם …ל אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים (ברודי"ר בלע"ז) כל' אשכנז : (י) השלישי זכור . בכור אסף : (יא) הרביעי ליצרי . שני של ידותון : …מי' נתניהו.שלישי של אסף כך נפל הגורל מזה לזה:(א) למחלקות לשערים. אין חוזרים חלילה אלא כנגד שערים חלקים ושוב הפילו גורלות מי לשער זה מי לשער

מצודת דוד

…סו גם אחד ועם שכמה שתי תיבות : (ה) חזה המלך וכו' . הוא היה …לי בדבר אלהים שירים קרן ממשלתו : (ו) על ידי אביהם בשיר . …יו שכילו לדבר בשיר בבית ה' במצלתים וגו' : לעבודת וכו' . בעת עבודת …ת על ידי המלך . ר"ל בכלולים שתיקן המלך ואסף וכו' כי גם המה …מות ס כמ"ש בספר תהלים : (ז) ויהי מספרם . של ראשי המשמרות הנזכרים עם חבריהם המלומדים לדבר בשיר : כל המבין . בדבר השיר : מאתים וכו' . …בנ"א המבינים ביותר בדבר הנגון אבל מספר כולם היו ארבעת אלפים כמ"ש למעלה : (ח) גורלות . מי ישמש ראשון ועבודתם היה לנגן בכלים : …לעמת . כמו משמרת לעומת משמר' וקאר בדבר המובן : מבין . היותר נכון בדבר השיר עם מי שצריך להתלמד עוד ולא הועיל לו רוב בינתו להקדימו : …ט לאסף ליוסף . מבני אסף עלה הגורל הראשון ליוסף : גדליהו השני . הוא היה בן ידותון וכן כולם לא היו בסדר התולדות כ"א כאשר עלה הגורל : …ואחי בניו . מוסב גם על יוסף הראשון כי בכ"א היו י"ב ולכ"ד משמרות עולה רפ"ח במספר האמור למעלה והם היו המביני' ביותר בדבר השיר : …(א) חלקות . ר"ל אלה הנחלקים לשוערים לבני קרח היה לשוער משלמיהו וכו' : (ד) ולעבד אדם . גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה : כי

מצודת ציון

כה (ה) קרן . ענין ממשלה וחוזק והושאל מבע"ח בעלי הקרנות אשר יתחזקו בהם בהלחמם עם מי : (ז) מלומדי . ענין הסרגל כמו וילמד לטרף טרף (יחזקאל י"ט) : (ח) לעומת . נגד : (יא) ליצרי . הוא צרי האמור למעלה וכן ימצא קצת שינוי בשמות בשאר הנזכרים וכדרך המקרא ויפקידם

אביהו ז׳ בקריאה וסי׳ וירד אביהו אל אשה . ויחר אפו ויעל בית אביהו . וירדו אחיו וכל בית אביהו . ודקרהו אביהו . וישלח חירם מלך צר דמלכים . ולחסה מן בני מר
שמרי הראש . ויחל שלמה לבנות וגו׳ אשר נראה לדוד אביהו . וסימ׳ בלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתה חזיא כלבא ודקרה ברישה . סימן כל סיפרא ודניאל ועזרא
במ״י וסימ׳מן קדמי שים טעם . מן הכהנים עזאל . מן השלשה בשנים . מן השלשים הנו נכבד . מן המלחמות ומן השלל. מן בני פרץ הראש. מן היום אשר הוצאתי.

ה עַמִּיאֵל הַשִּׁשִּׁי יִשָּׂשכָר הַשְּׁבִיעִי פְּעֻלְּתַי הַשְּׁמִינִי
כִּי בֵרֲכוֹ אֱלֹהִים׃ ו וְלִשְׁמַעְיָה בְנוֹ נוֹלַד בָּנִים
הַמִּמְשָׁלִים לְבֵית אֲבִיהֶם כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל הֵמָּה׃
ז בְּנֵי שְׁמַעְיָה עָתְנִי וּרְפָאֵל וְעוֹבֵד אֶלְזָבָד אֶחָיו
בְּנֵי־חָיִל אֱלִיהוּ וּסְמַכְיָהוּ׃ ח כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי ׀ עֹבֵד
אֱדֹם הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וַאֲחֵיהֶם אִישׁ־חַיִל בַּכֹּחַ
לַעֲבֹדָה שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם לְעֹבֵד אֱדֹם׃ ט וְלִמְשֶׁלֶמְיָהוּ
בָּנִים וְאַחִים בְּנֵי־חָיִל שְׁמוֹנָה עָשָׂר׃ י וּלְחֹסָה
מִן־בְּנֵי־מְרָרִי בָּנִים שִׁמְרִי הָרֹאשׁ כִּי לֹא־הָיָה
בְכוֹר וַיְשִׂימֵהוּ אָבִיהוּ לְרֹאשׁ׃ יא חִלְקִיָּהוּ הַשֵּׁנִי
טְבַלְיָהוּ הַשְּׁלִשִׁי זְכַרְיָהוּ הָרְבִעִי כָּל־בָּנִים וְאַחִים
לְחֹסָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר׃ יב לְאֵלֶּה מַחְלְקוֹת הַשֹּׁעֲרִים
לְרָאשֵׁי הַגְּבָרִים מִשְׁמָרוֹת לְעֻמַּת אֲחֵיהֶם לְשָׁרֵת

בְּבֵית יְהוָה׃ יג וַיַּפִּילוּ גוֹרָלוֹת כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל
אֲבוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר׃ יד וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל
לְשֶׁלֶמְיָהוּ וּזְכַרְיָהוּ בְנוֹ יוֹעֵץ בְּשֶׂכֶל הִפִּילוּ
וַיֵּצֵא גוֹרָלוֹ צָפוֹנָה׃ טו לְעֹבֵד אֱדֹם נֶגְבָּה
בֵּית הָאֲסֻפִּים׃ טז לְשֻׁפִּים וּלְחֹסָה לַמַּעֲרָב
שַׁעַר שַׁלֶּכֶת בַּמְסִלָּה הָעוֹלָה מִשְׁמָר לְעֻמַּת
יז לַמִּזְרָח הַלְוִיִּם שִׁשָּׁה לַצָּפוֹנָה לַיּוֹם
לַנֶּגְבָּה לַיּוֹם אַרְבָּעָה וְלָאֲסֻפִּים שְׁנַיִם
יח לַפַּרְבָּר לַמַּעֲרָב אַרְבָּעָה לַמְסִלָּה שְׁנַיִם
יט אֵלֶּה מַחְלְקוֹת הַשֹּׁעֲרִים לִבְנֵי הַקָּרְחִי
מְרָרִי׃ כ וְהַלְוִיִּם אֲחִיָּה עַל־אוֹצְרוֹת בֵּית
וּלְאֹצְרוֹת הַקֳּדָשִׁים׃ כא בְּנֵי לַעְדָּן בְּנֵי
לַעְדָּן רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְלַעְדָּן הַגֵּרְשֻׁנִּי

תולדות אהרן מבני עובד . ברכות סד (יבמות ו) : למזרח הלוים. תמיד כז : לפרבר. שם : שנים לפרבר . זבחים נה :

רדק

וגומר כמו שכתבנו : (ה) פעלתי השמיני כי ברכו אלהים. כמו שכתב למעלה ויברך אלהים את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים וכן כתוב ששים ושנים לעובד אדום. למעלה אומר ועובד אדום ואחיהם ששים ושמונה ואמר ואחיהם כינוי הרבים על עובד אדום ובניו כי כלם יקראו אחי אביהם כמו אחיהם והנה אמר מבני עובד אדום שהיו ששים ושנים. ומה שאמר המה ובניהם ואחיהם המה אומר על בני עובד אדום ובניהם אומר על בני בניו הנזכרים ואחיהם על שאינם נזכרים. ואיש חיל כמו ואנשי חיל. ורז"ל דרשו ויברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו שילדה אשתו ושמנה כלותיה ששה בכרס אחד והם ששים ושנים : (ו) הממשלים לבית אביהם כי גבורי חיל המה. דומים להם בגבורה כמו שהיו בית אביהם גבורי חיל לעבודה כן היו הם. והממשלים תאר בחיר"ק המ"ם כמו הטרים המבדלות. עתליהו המרשעת : (יג) ויפילו גורלות כקטן כגדול. כמו שפירשנו למעלה : לשער ושער. פירוש הגורלות שהפילו ביניהם לא לדעת איזה מהם קודם אלא איזה מהם לשער מזרח. ואיזה מהם לשער מערב ודרום וצפון:(יד) ויפל הגורל מזרח לשלמיהו. בנו ולעובד אדום נגבה : לשפים ולחוסה למערב : (טו) ולבניו בית האספים. פירוש בניו היו שומרים בית האספים והיה זה הבית לדרום העזרה מבין שאמר ולאספים שנים שנים. יש בו פירו' שנים כדברי רז"ל האחד שהיו לכל אחד מבני האספים שנים לוים והאחר שהיה לכל אחד מבתי האוצ ואחד. ויהיה פירוש כך ולאספים שהיו שנים היו שנים הכל אחד ואחד והיה בין כולם עשרים וארבע כשאר המשמרות במזרח ששה ובצפון ארבעה ובדרום ולאספים שנים שנים והיו ארבעה. ולמערב ארבעה. ולפרבר שנים הרי עשרים וארבעה. ורבותינו חלקים לעשרים וארבעה מקומות שאמ בשלשה מקומות הכהנים שומרים את המקדש בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. והלוים בעשרים ואחד מקום חמשה על חמשה שערי הר הב על ארבעה פנותיו מבפנים חמשה על חמשה שערי העזרה. וארבעה על ארבעה פנותיו מבחוץ אחד בלשכת הקרבן ואחד בלשכת הפרכת ואחד אחרי בית והקשו הפסוקים האלה שיש בהם עשרים וארבעה ובלוים הוא מדבר. ותירצו כי בעשרים וארבע מקומות נקראו הכהנים לוים וזה אחד מהם והלוים בני צדוק והנה גם כן השלשה היו כהנים ועשרים ואחד לוים ותירצו הפסוקים גם כן בענין אחר. כמו שכתבו במסכת תמיד ובזבחים. לפרבר כמאן דאמר כלפי בר:(כא) בני לעדן.הוא לבני כמו שפירשנו ואמר בני הגרשוני אולי היה לעדן אחר ואמ' בני לעדן שהיו מבני גרשון הם ראשי האבות הגרשוני

רשי

לשער אחר כך מפורש לקמן : לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני האסף. למעלה ושלום בן קורא וגו' (לעיל א' ט') : (ה) כי ברכו אלהים. כדכתיב יג) ויברך ה' את בית עובד אדום וגו' : (ו) הממשלים לבית אביהם. אותם מושלים היו על יד אביהם ודוגמא בסוף דניאל ומשל ממשל רב חיל. לא בכח ולא במלחמה אלא כאדם שאומר עליו פלוני חשוב בועז מודעתנו איש גבור חיל (רות ג') : (יב) משמרות לעמת אחיהם. משמרות : (יג) ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער. שער זה ולמי שער זה למזרח למערב לצפון לדרום וכן לכל שערים (יז) ולאספים. מקום ששמו אסופים : (יח) שנים לפרבר. ומפורש אמר רבא לפרבר כלפי בר : (כ) והלוים אחיה על אוצרות וגו'. הוא על מעות שנקנין מהם קרבנות לבית אלהים כגון קרבן קדשים : (כא) בני

מצודת דוד

(ה)כי ברכו אלהים.ברבוי בנים וארז"ל על שעמד הארון אצלו כמ"ש למעל':(ו)הממשלים. המושלים על בית אביהם : (ז) אחיו בני חיל . כן שמות בניו האחד אחיו והשני בני חיל : (ח) איש חיל . כ"א היה איש חיל : לעבדה. לפתוח ולנעול את השערים: ששים ושנים . ולמעלה נאמר ששים ושמונה ואולי מתו ששה לעת זקנת דוד : (י) ולחסה . גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה : כי לא היה בכור . יפרש למה אמר בחבריו הבכור ובו אמר הראש ואמר כי באמת לא היה בכור וכו' : (יב) לאלה וכו'. ר"ל כל אלה הנזכרים למעלה היו מחלקין כל השוערים שהיו במספר ארבעת אלפים כמ"ש למעלה והנזכרים כאן היו הראשים עליהם : לראשי הגברים משמרות. ר"ל המשמרות חלקו לפי מספר ראשי הגברים שיהיו כולם שוים (ולא בצמצום כי א"א להתחלק ד' אלפים שוערים על כ"ד חלקים שוים שכן היה מספר המשמרות): לעומת אחיהם . רצה לומר כמו אחיהם המשוררים ודומה להם : לשרת בבית ה'. בדבר פתיחת ונעילת השערים : (יג) כקטן כגדול לבית אבותם.הקטן אשר במשפחתם היה שוה אל הגדול בדבר הגורל : לשער ושער . ר"ל והגורל היה מי יהיה שוער בשער זה ומי בשער זה לא לדעת איזה מהם קודם כאשר היה הגורל במשמרות הכהנים והמשוררים : (יד) מזרחה לשלמיהו. שער המזרחי נפל בגורל לשלמיהו

הוא ואנשיו : יועץ בשכל . שהיה בעל עצה בהשכל רב ולזה הוא הגורלות ויצא גורלו בשער הצפוני : (טו) בית האספים. נקרא כן אצלם והיתה מול שער הדרומי : (טז) לשפים . אולי נזכר למעלה שער שלכת . כן שם השער שעמד במסילה ושביל העולה על מעלה לעומת משמר . רצה לומר זמן מה ישמור שופים למערב וחוסה ולעומת זמן זה יתחלף המשמר וכן יחזור חלילה : (יז) למזרח . עתה שמות המקומות אשר ישמרו שם ומספר כתות השומרים ואשר בכת יהיו ו' כתות לוים משמרים : ליום ארבעה . ר"ל בכל עת ישמרו ד' כתות שנים . יתכן שהיו האספים שתים מקומות ולזה מזכיר בל' רבים ובכ"א כתות במקומות חלוקות זו מזו : לפרבר למערב. כלפי המערב אל שם חדר מה : ארבעה . יהיו ארבעה כתות במסילה ההולכת אל הפרבר בפרבר עצמה והרי הן במספר כ"ד וכן ארז"ל: (יט) אלה מחלקות. חלוקת השערים : (כ) והלוים . ר"ל וגם זאת פקודת הלוים : בית האלהים. הבית : הקדשים . שלוקחין בהם קרבנות הצבור : (כא) בני הגרשני. ללעדן ראשי האבות וכו'. כאומר הנה לעדן נטל גדולה הרבה

יתרו . מן בני שמעון גבורי . מן־בני הלוי ארבעת : הבאה ג׳ בטעם מלרע וסימ׳ כל־הנפש הבאה ליעקב מצרימה . הבאה והיוצאת. יתן ה׳ את האשה הבאה : ומקלו׳ ד׳

י יחיאלי זתם ויואל אחיו על־אצרות בית ג׳
: כג לעמרמי ליצהרי לחברוני לעזיאלי :
באל בן־גרשום בן־משה נגיד על־האצרות : ג׳ חס׳
חיו לאליעזר רחביהו בנו וישעיהו בנו ג׳
בנו וזכרי בנו ושלמות בנו : כו הוא ו ג׳ חס׳ ושלמית ק׳
ות ואחיו על כל־אצרות הקדשים אשר ג׳
יש דויד המלך וראשי האבות לשרי־ ג׳
פים והמאות ושרי הצבא : כז מן־המלחמות ח׳ ר״פ בסיפר׳
השלל הקדישו לחזק לבית יהוה : כח וכל ס׳ פסו׳ דמין
דיש שמואל הראה ושאול בן־קיש ואבנר ג׳
ר ויואב בן־צרויה כל המקדיש על יד־
ית ואחיו : כט ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה
ונה על־ישראל לשטרים ולשפטים :

ל לחברוני חשביהו ואחיו בני־חיל אלף ושבע־ ב׳
מאות על פקדת ישראל מעבר לירדן מערבה ג׳ וא׳ וחל פקודת
לכל מלאכת יהוה ולעבדת המלך : לא לחברוני ג׳ מלעיל
יריה הראש לחברוני לתלדתיו לאבות בשנת ג׳ בסי׳ וחסר
הארבעים למלכות דויד נדרשו וימצא בהם ג׳ . ז׳
גבורי חיל ביעזיר גלעד : לב ואחיו בני־חיל ב׳ מ״ל
אלפים ושבע מאות ראשי האבות ויפקידם דויד ג׳ ומ״ל
המלך על־הראובני והגדי וחצי שבט המנשי ד׳
לכל־דבר האלהים ודבר המלך : **כז** א ובני
ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים
והמאות ושטריהם המשרתים את־המלך לכל
דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש לכל ג׳ בטע׳ מלרע . ב׳
חדשי השנה המחלקת האחת עשרים וארבעה ב׳

ת אהרן ושבאל בן גרשם . נדרים י בתרא קי : בשנת הארבעים . תענית כז : והיוצאת . כתובות כב :

רשי

הגרשוני היה ראש האבות יחיאל הוא לעדן האמור לעיל : (כב) ויואל אחיו של יחיאל כדכתיב למעלה יחיאל וזתם ויואל : על אוצרות בית צרות הרבה היו בעזרה כל אוצר ואוצר לתקונו ועל כל אחד ואחד היה אחד : (כד) ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האצרות . כמו בן נגיד : מאוצרות העזרה . ויש מפרשים נגיד על האוצרות כל האמרכלין יו תחתיו : (כט) ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה. מלאכה שעושין יר ביערים ובהרים ולכרות ארזים ולחצוב אבנים ולחרוש שדה של הקדש: רוני חשביהו עד לכל מלאכת ה׳ . הם שוטרים על אותם שהיו עושים ה׳ בעבר הירדן : ולעבודת המלך . אף הם ממונים על יושבי נחלת אוצרות המלך וכן לפניו לכל דבר האלהים ודבר המלך : (לא) בשנת ים (היו) וגו׳. וגם כל חשבונות הללו בשנת הארבעים היו : (א) לכל דבר ות. כל זה היה מתחילת מלכותו ואילך ואגב שנאמר מספר הלוים מספר י היו שרי מחלוקת דוד : הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה . ראל חלוקים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק שמש את המלך והמלך נותן להם הוצאותם כדכתיב בספר מלכים ולשלמה שנים בים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו והם מזומנים ללחום ו ולכל עבודתו בזה החדש וכל זה תחילת מלכותו הי׳ : עשרים וארבעה וע״פ שהיו ישראל יותר מי״ב פעמים כ״ד אלפים דוד לא בחר אלא אנשי חיל

רדק

ולעדן ששה שהם ללעדן הגרשוני ובכל זה תוספת ביאור כי די היה לו בפעם אחת ואחד מבני לעדן הגרשוני היה יחיאל והוא היה הבכור ואומר על אלה שהיו באוצרות בית ה׳:(כב) בני יחיאלי. פרשתיו למעלה:(כה) רחביהו בנו וישעיהו בנו. פי׳ ישעיה בן רחביהו כי לאלעזר לא היו לו בנים כי אם רחביה כמו שאמר למעלה . וישעיה ויורם וזכרי ושלומות בני רחביה ורבים בנים היו לו כמו שאמר ובני רחביה רבו למעלה אבל שלמות היה ראש לכולם כמו שאמר שלומות ואחיו על כל אוצרות הקדשים וכן אמר כל המקדיש על יד שלומות אחיו . שלומית הוא שלומות שאמר אחרי כן . והנה אמר כי אחיה על אוצרות בית האלהים ולאוצרות הקדשים ואחרי כן אמר כי זתם ויואל אחיו על אוצרות בית ה׳ ואחרי כן אמר כי שבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות . ואחרי כן אמר כי שלומית ואחיו על כל אוצרות הקדשים וגומר . יראה כי מתחלה היה אחיה ממונה על האוצרות וכן זתם ויואל היו גם כן ממונים על האוצרות . אבל האוצרות היו חולקים לכל הקדשות שהקדישו בכל דור ודור מדור המדבר עד דוד כי מהם היו מקדישים לקרבנות ומהם היו מקדישים לבנין הבית ומהם היו מקדישים לכלי בית ה׳ וכל אוצר מהם לבדו והיה ממונה על כל אחד ואחד ושבואל היה ממונה על כולם וזהו שאמר ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות ושלומית היה ממונה על ההקדשות שהקדישו משמואל ואילך שהקדיש שמואל ושאול לדוד ואבנר ויואב וראשי האבות לשרי האלפים והמאות כלם הקדישו על ידי שלומית : (כט) למלאכה החיצונה . המלאכה שהיתה חוצה לעיר לחטוב עצים ביערות אבנים ושדות וכרמים וגנות ופרדסים של הקדש. והיה כנניהו ובניו ממונים עליהם . ומה שאמר על ישראל לפי שהיו בישראל מתנדבים בכל שנה מתבואותיהם ופירותיהם והיו אלה ממונים לשוטרים ולשופטים על הממונים תחתיהם לאסוף ולכנוס ולהביא בית ה׳ : (ל) מעבר לירדן מערבה וכו׳ . ארץ אשר מעבר לירדן הקלת שהוא לצד מערב לארץ ההיא לצד ירדן אבל כל ארץ הגלעד בכללה היא מזרח לארץ ישראל וכן נקראת בכל מקום : נת הארבעים למלכות דוד נדרשו . פירוש אלה אשר מעבר לירדן וכן כל הענין אשר הקדים היה בשנת הארבעים שהרי אמר בתחלת הענין ודוד זקן

מצודת דוד

אבות במספר המרובה מכוון ללעדן כולל יחיאל שהיה שר וגדול ובניו ינים על האוצרות כמ״ש במקרא שלאחריו : (כב) בני יחיאלי וכו׳ . ר״ל ם זתם ויואל אחיו בני לעדן היו על אוצרות בית ה׳ והם כלי זהב וכסף ה׳ : (כג) לעמרמי וכו׳ . ר״ל וכן מבני עמרם וכו׳ היו ממונים בבית ה׳ כאשר יזכור למטה ולא זכר מבני עזיאל ואולי כללם בבני חברון : (כד) נגיד על . היה ממונה על האוצרות ואשר הממונים היו תחת ידו : (כה) ואחיו . של שבואל מזרע של אליעזר : רחביהו בנו . הוא היה בן אליעזר וכן כולם היו אחד : (כו) על כל וכו׳. ר״ל כל המקדיש דבר גדול היה מוסרו לידו והוא הביאו אל בית האוצר וכמ״ש במקראות שלאחריו : וראשי האבות לשרי וכו׳ . ראשי האבות עמדו להיות שרי האלפים והמאות : (כז) מן המלחמות וכו׳. אשר הקדישו ממה שלקחו במלחמה וממה ששללו מן המקומות אשר כבשו : לחזק וכו׳ . להיות ור על תקון הבית : (כח) הקדיש. אשר הקדיש כי הה״א היא במקום אשר : על יד. היה מוסרו לידו להביאו אל בית האוצר : (כט) למלאכה החיצונה . אכה הנעשה חוצה לעיר לצורך הבית להכין עצים ואבנים וכדומה המוטל על ישראל היו שמה לשוטרים ולשופטים על הדבר ההוא : (ל) על פקודת. המה היו על ד של ישראל היושבים בעבר הירדן בחלק המערבי ממנו הפונה מול ארץ ישראל : לכל מלאכת ה׳ וכו׳. על כל המלאכה המוטל עליהם לבית ה׳ ולבית המלך : לדותיו לאבות . למשפחתו לכל בתי האבות היה הראש : נדרשו . בני חברון נדרשו לדעת אם יש בהם אנשי חיל : ביעזיר גלעד . ביעזר שעמדה בארץ הגלעד : חיו . חבריו של יריה שהיו בני חיל אלפים וכו׳ : על הראובני וכו׳. ר״ל היושבים בחלק המזרחי כי בחלק המערבי היו חשביה ואחיו לממונים : לכל דבר . דבר המוטל עליהם מעבודת בית אלהים ומעבודת המלך : **כז** (א) למספרם. לכל מספר אנשיהם היו ממונים. עליהם ראשי האבות וכו׳ ומתחלת ימי מלכותו ה ו בהם ועל שחשב כאן מנוי המשמרות סמך להם להזכיר את כל הממונים : ושוטריהם . ומהם היו שוטריהם של השרים הנזכרים הממונים מפיהם המשרתים לך בכל דבר המוטל על המחלקות לזרוז ולכופם לעשות בזמנו : הבאה ויוצאת . כל מחלוקה היתה באה בתחלת החודש ויוצאת בסופו ונכנסת אחרת תחתיה וזולה לכל חדשי השנה וכן בכל שנה ושנה ועל כל אחת היה מוטל בחדשה לעשות כל צרכי המלך : המחלוקת האחת . מספר אנשי מחלוקת האחת היו

מצודת ציון

כו (לב) ויפקידם . ענין מנוי והזכרות : לכל דבר. לכל ענין וכן על דבר פעור (במדבר כה) :
כז (א) המחלקות . מל׳ חלק : ומקלות

בקריאה וסי׳ וגדור ואחיו . ומקלות הוליד . וחברו . ומקלות הנגיד : זבדיה וזבדיה ט׳ בקריאה וסי׳ וזבדיה וערד ועדר . וזבריה ומשלם וחזקי . ויועאל וזבדיה . הרביעי . ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו . אמריהו כהן הראש . ומבני שפטיה זבדיה . ומבני אמר חנני : לבנימיני ל׳ כתיב כן והוא חד ט״ו מלין כתיב חד וקרי׳ תרין וסי׳ מזה ויאמר ה׳ אליו מזה בידך . מלכם תדכאו עמי . כהם ויאמר אלי בן אדם דיחזקאל . ישימות עלימו שאול ירדו . בגד ותאמר לא בגד והגהו וארד בית היוצר והנהו עשה . בנימין עותי בן עמיהוד . חלכאים ידכה ישוח ונפל בעצומיו . אשרת ה׳ מסיני בא . מאשתם נחר מפוח . לבנימיני ועל מחלוקתו

אלף : ב על המחלקת הראשונה לחדש ח׳
הראשון ישבעם בן־זבדיאל ועל מחלקתו ס״ג
עשרים וארבעה אלף : ג מן־בני־פרץ הראש
לכל־שרי הצבאות לחדש הראשון : ד ועל ס״ג
מחלקת | החדש השני דודי האחוחי ומחלקתו ב׳ ח׳ חסר וח׳ מ״ל
ומקלות הנגיד ועל מחלקתו עשרים וארבעה
אלף : ה שר הצבא השלישי לחדש השלישי ז׳ מ״ל בסיפר׳
בניהו בן־יהוידע הכהן ראש ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף : ו הוא בניהו גבור
השלשים ועל־השלשים ומחלקתו עמיזבד בנו :
ז הרביעי לחדש הרביעי עשהאל אחי
יואב וזבדיה בנו אחריו ועל מחלקתו עשרים ט׳ בליש׳
וארבעה אלף : ח החמישי לחדש החמישי ל׳
השר שמהות היזרח ועל מחלקתו עשרים וארבעה ד׳. ל׳. ל׳
אלף : ט הששי לחדש הששי עירא בן־עקש
התקועי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף : מ״א
י השביעי לחדש השביעי חלץ הפלוני מן־בני מ״א
אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
יא השמיני לחדש השמיני סבכי החשתי
לזרחי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף : ב׳

ב׳ מ״ל יב התשיעי לחדש התשיעי אביעזר הענתתי
לבן ימיני ק׳ לבנימיני ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
ט״ו כתיב מלה חדא וקרי׳ תרין יג העשירי לחדש העשירי מהרי הנטופתי לזרחי
ג׳ ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
ז׳ וכל עזרא דכו׳ יד עשתי־עשר לעשתי עשר החדש בניה
הפרעתני מן־בני אפרים ועל מחלקתו עשרים
ב׳ וארבעה אלף : טו השנים עשר לשנים עשר
ג׳ מ״ל החדש חלדי הנטופתי לעתניאל ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף : טז ועל שבטי ישראל
ג׳ ב׳ חס׳ וח׳ מלא לראובני נגיד אליעזר בן־זכרי לשמעוני שפטיהו
ג׳. ג׳ בן־מעכה : יז ללוי חשביה בן־קמואל לאהרן
ד׳ חס׳ א׳ צדוק : יח ליהודה אליהו מאחי דויד
ל׳ כ״כ ליששכר עמרי בן־מיכאל : יט לזבולן
ל׳ ישמעיהו בן־עבדיהו לנפתלי ירימות בן־עזריאל :
כ לבני אפרים הושע בן־עזזיהו לחצי
ל׳ שבט מנשה יואל בן־פדיהו : כא לחצי המנשה
ל׳. ל׳ גלעדה ידו בן־זכריהו לבנימן יעשיאל בן־אבנר :
כב לדן עזראל בן־ירחם אלה שרי שבטי
ב׳ אומס האבן ישראל : כג ולא־נשא דויד מספרם למבן
עשרים שנה ולמטה כי אמר יהוה להרבות

רדק

זקן ושבע ימים וימלך את שלמה וכו׳ ויספרו הלוים וכו׳ ויחלקם דוד מחלקות וכו׳ אבל מחלקות ישראל היו בתחלת מלכותו כמו שאמר למעלה ואלה ראשי הגבורים אשר לדוד המתחזקים עמו במלכותו עם כל ישראל להמליכו וסופר שם הגבורים שסופר הנה. וגם עשהאל אחי יואב היה הרביעי לחדש הרביעי והוא לא האריך ימים בתחלת מלכותו כי אבנר הרגו : (ה) שר הצבא השלישי. לפי שהיה בניהו ראש לשלשים הגבורים אמר עליו שר הצבא מה שלא אמר כן באחרים : הכהן ראש. יהוידע היה כהן גדול כמו שאמר למעלה בתחלת מלכות בית דוד ויהוידע הנגיד לאהרן : (ו) ומחלקתו עמיזבד בנו. פירוש עמיזבד בנו היה גם כן על מחלוקתו תחתיו וזבדיה בנו אחריו שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו ונתן דוד זבדיה בנו אחריו לראש על מלחמתו : (יא) סבכי החשתי לזרחי. ממשפחת זרח : (טו) חלדי הנטופתי לעתניאל. ממשפחת עתניאל בן קנז : (טז) ועל שבטי ישראל לראובני נגיד. עד הנה ספר הגבורים שהיו ראשי המחלוקת ועתה ספר השרי׳ שהיו ראשי השבטים נשיא כל שבט ושבט : (יח) ליהודה אליהו מאחי דוד. הנזכרים למעלה ולו שני שמות. או אחר מלבד הנזכרים כמו שארז״ל בדרש שכתבנו : (כג) ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה. כלומר כל אלה שספר דוד שנים עשר מחלקות כל אחד מעשרים וארבעה אלף לא ספר אלא

רשי

חיל ועשירי העם אשר יוכל לעזוב עסקיהם ולעסוק בעסקי המלך אבל העם הצריכין לפרנס עצמם לא לקח דוד : (ג) הראש לכל שרי הצבאות. שהיה מבני פרץ היה והיה ראש לכל י״ב שרי צבאות ולפי שהיה מן בני פרץ מנו ראש : (ד) ומקלות הנגיד. בר מחלוקתו המסייע עמו ומקלות : (ה) שר הצבא השלישי. משום כבוד בניהו קורהו שר הצבא יותר מהשאר לבד מישבעם מבני פרץ שקורהו כמו כן ראש דכתיב הראש לכל שרי הצבאות מפני כבוד דוד שהיה מבני פרץ כמוהו : הכהן ראש. שהיה ראש וי״א שהיה כהן ואינו כן שהרי צדוק ואביתר היו כהנים גדולים : (ו) גבור השלשים. דכתיב מן השלשים הנו נכבד וגו׳ : (ז) הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו. שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו שהרגו אבנר (שמואל ב׳) זבדיה בנו אחריו תחתיו על מחלוקתו : (ח) השר שמהות היזרח. (טז) ועל שבטי ישראל. כבר אמרנו ראשי המחלוקת אשר לדויד ועתה מי היו שרי שבטי הישראל שר כל שבט ושבט : (כג) ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה. פתרון כבר אמרנו שמנה ישראל וחלקן למחלקות הלוים מנה וישימם על עבודתם וכל אלו שמנה לא מנה אחד מהם פחות ד׳ : ככוכבי השמים. כמו שאין יכול איש למנות כוכבי השמים כך לא למנותם

מצודת ציון

(ד) ומקלות. כן שמו כוי״ו : (ו) השלישים. שרים וממונים כמו ומבחר שלישיו (שמות טו) : (כג) נשא. ענין מספר כמו כי תשא (שם ל) : סתל

מצודת דוד

היו כ״ד אלף : (ב) על מחלוקת. הממונה על המחלוקת הראשונה המשמשת בחדש הראשון היה ישבעם : ועל מחלוקתו. מספר האנשים שעל מחלוקתו היו כ״ד אלף : (ג) בני פרץ. ישבעם היה מבני פרץ קרוב לדוד ולזה היה הראש לכל שרי צבאות והם הממונים על המחלוקת (ד) : ומחלוקתו. המסייע לו בדבר מחלוקתו היה ומקלות הנגיד : (ה) שר צבא. ועם כי כולם קרואים שרי צבאות מ״מ פרט בבניהו כי אף קראו ראש : (ו) גבור השלשים. היה הגבור שבשרים וממונה עליהם : ומחלוקתו. המסייע לו : (ז) אחריו. כי עשהאל הומת מיד בתחלת מלכותו ומנה בנו אחריו : (יא) לזרחי. מבני זרח בן יהודה : (טו) לעתניאל. מבני עתניאל בן קנז השופט הראשון : (טז) ועל שבטי ישראל. לכל שבט העמיד שר מבני השבט : (יח) מאחי דוד. הוא הנשאר מאחיו כי כולם הרג מלך מואב : (כא) גלעדה. היושבים בארץ הגלעד בעבר הירדן : (כג) ולא נשא וכו׳. ר״ל כל הממונים לא מנה בהם פחות מבן עשרים : כי אמר ה׳ להרבות את ישראל ככוכבי השמים שאין למנותם כמ״ש הבט וכו׳ וספור הכוכבים אם תוכל לספור וכו׳ כה יהיה זרעך

נאומים רבת שבעה. מנהסערה ויען ה' את איוב. וחברו מנהסערה ויען ה' את איוב. המפרצים ואצאה בשער הגיא לילה: והאלהים ז' בקריאה וסי' והאלהים נסה את אברהם
אמר אליו. ויהי קול השופר הולך וחזק מאד. ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי. והאלהים אמר לי לא תבנה בית. ויריעו איש יהודה. והאלהים עשה שיראו מלפניו.

את־ישראל ככוכבי השמים׃ כד יואב בן־צרויה (ג' ר"פ)
החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על־ (ס'. ג')
ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים
למלך דויד׃ כה ועל אצרות המלך עזמות בן־ (חצי הספר בפסוקים)
עדיאל ועל האצרות בשדה בערים ובכפרים
ובמגדלות יהונתן בן־עזיהו׃ כו ועל עשי מלאכת (י"ו כתיב י')
השדה לעבדת האדמה עזרי בן־כלוב׃ (ג' סוס אכנ)
ועל־הכרמים שמעי הרמתי ועל שבכרמים (ל')
לאצרות היין זבדי השפמי׃ כח ועל־הזיתים
והשקמים אשר בשפלה בעל חנן הגדרי ועל־ (ל')
אצרות השמן יועש׃ כט ועל־הבקר הרעים (ל'. ל')
בשרון שטרי השרוני ועל־הבקר בעמקים שפט (שרטי ק')
בן־עדלי׃ ל ועל־הגמלים אוביל הישמעלי (ג' חס' א')
ועל־האתנות יחדיהו המרנתי׃ לא ועל־הצאן (ב')
יזיז ההגרי כל־אלה שרי הרכוש אשר למלך (ל'. ל')
דויד׃ לב ויהונתן דוד־דויד יועץ איש־מבין
וסופר הוא ויחיאל בן־חכמוני עם־בני המלך׃ (ל' מ"ל)
לג ואחיתפל יועץ למלך וחושי הארכי רע (ל')
המלך׃ לד ואחרי אחיתפל יהוידע בן־בניהו
ואביתר ושר־צבא למלך יואב׃ כח א ויקהל (ל')
דויד את־כל־שרי ישראל שרי השבטים ושרי
המחלקות המשרתים את־המלך ושרי האלפים (ו' בטע' אופן ועגלה)
ושרי המאות ושרי כל־רכוש־ומקנה למלך (ג')
ולבניו עם־הסריסים והגבורים ולכל־גבור חיל (ז' וכל אסף דכו')
אל־ירושלם׃ ב ויקם דויד המלך על־רגליו ויאמר (י"ג)
שמעוני אחי ועמי אני עם־לבבי לבנות בית (י"א)
מנוחה לארון ברית־יהוה ולהדם רגלי אלהינו (ל' וחס')
והכינותי לבנות׃ ג והאלהים אמר לי לא־תבנה (כל סיפ' מ"ל ז')
בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת׃ (ב')
ד ויבחר יהוה אלהי ישראל בי מכל בית־אבי

לדות אהרן ואחרי אחיתופל. ברכות ד סנהד' יד: ויקם דוד. סוטה מ:

רש"י

[...]נותם: (כד) ולא כלה. פתרון ועוד אני אומר לך הלא יואב התחיל פעם אחרת [...]ות העם למעלה מעשרים ולא כלה: ויהי בזאת קצף על ישראל. מאותו [...]ת שמנה היה קצף על ישראל לפי שעלה במחשבתו למנות כל ישראל לעבור [...] הפסוק אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ וגו' (בראשית יג) ולעבור [...]סוק הבט נא השמימה וגו' (שם טו): ולא עלה המספר. פתרון אע"פ שאני [...]ר החל למנות ולא כלה ולא מנה כי אם מעט שהרי לא עלה מספר המנויין [...]ר שמואל כמספר המנויין כאן (בד"ה כאן) אלף אלפים ומאה אלף ויהודה [...]בע מאות ושבעים אלף ובשמואל (סוף) שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות [...] וא"ת שני מספרים היו שפעמיים מכאן א' בשמואל וא' כאן אלא כך הוא [...] עלה המספר כמספר ד"ה כי אותו המספר שמנה לא כתב בשמואל כי אם [...] מן המספר משום צער ואבילות שנגפו אפי' על אותן מעט וכאן משום [...]ד דוד אפילו אם היה המספר יותר היה אמרו לפי שהיה משמע שלא על [...] היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה מישראל ועוד משום כבודו [...] כולם לו לעבדים כאיש אחד: (כה) ועל אוצרות המלך. אוצרות כסף [...]: כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האתונות שלו: ועל האוצרות בשדה. ועל מה שגדל בשדה. תבואות יין ושמן וכל מיני [...]לין ומשקין: בערים. לחמש הערים ולחמש ערי המלך ומגדלותיו: (כו) ועל עשי מלאכת השדה לעבודת האדמה. לחרוש האדמה: עזרי בן כלוב. היה [...]נה על כך לצוות לחרוש האדמה והוא נותן להם בקר וכל כלי המחרישה: (כז) ועל הכרמים. לעדור ולזמור הכרמים: ועל שבכרמים. הוא אוצרות [...]: (כח) ועל הזיתים. לכוטען ולמסוק: (כט) ועל הבקר הרועים בשרון שרטי השרוני. הבקי בעניינם: (ל) הישמעלי. היודע בטוב עסקן של גמלים: [...]) ועל הצאן יזיז ההגרי. כי ההגרים יושבי אהל בשדה לכן מנהו על צאנו: (לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרבות: [...]) וחושי הארכי רע המלך. שושבינו קרית ספר תרגום קריתא דארכי. ומדרש רבה כשחטא דוד בבת שבע שאל לחושי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלנו [...]וש ברוך הוא בתשובה לתת לו ארוכה לחטאו ואמר לו כן. למרעהו אשר רע לו דשמשון תרגומו שושביניה (שופטים יד): (לד) ואחרי אחיתופל. לאחר שמת [...] לו דוד את יהוידע ואביתר במקומו: (א) ויקהל דויד את כל שרי ישראל. אלו השרים שרי שבטים כדכתיב (לעיל כז) ועל שבטי ישראל לראובני: ושרי
המחלקות

רד"ק

אלא מעשרים שנה ומעלה: כי אמר ה' להרבות וכו'. ואף כשאמר הקב"ה למנות ישראל לא אמר למנותם אלא מבן עשרים שנה ומעלה כי אמר להרבותם ככוכבי השמים ואין להם מספר כמו שאמר גם זרעך ימנה וכל אלה שספר דוד לא היו בכלל אותם שמנה יואב שהתחיל למנות כל ישראל ולא כלה כי שני שבטים לא ספר כי נתעב דבר המלך אל יואב כמו שכתוב ויהי בזאת קצף על ישראל: (כה) ועל אוצרות המלך. עתה סופר פקידיו וגזבריו על מלאכתו ועל אוצרותיו בבית ובשדה: (כז) ועל הכרמים. שמעי היה ממונה על הכרמים עד אסיפת הענבים. וזבדי היה ממונה על הכרמים בשעת אסיפת הפירות והענבים מהבציר ואילך כמו שאמרו לאוצרות היין: (ל) אוביל הישמעלי. שהתגורר בארץ בני הגר: (לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. שהיה מלמדם ומגדלם: (לד) ואחרי אחיתופל יהוידע. כלומר אחרי שמת אחיתופל והיה יועץ המלך היו יועציו יהוידע ואביתר ויואב היה שר צבא: (ב) ויקם דוד המלך על רגליו. התחזק וקם מהמשכב שהיה שם כי כבר נפל למשכב שכתוב בספר מלכים והתחזק והלך למקום שצוה להאסף
שם

מצודת דוד

[...]' (בראשית טו) ולכן לא מנה הפחותים מבן עשרים לבל יודע מספר כל בני [...]אל: (כד) החל למנות. את היתרים מבן עשרים: לא כלה. לספור את כולם [...]כי לא מנה את שבט לוי ובנימין כמ"ש למעלה ועם כל זה היה בזאת קצף על ישראל [...] בסס הדבר כמ"ש למעלה: ולא עלה המספר. ר"ל לכן חדל מלמנות את [...]ותים מעשרים ולא עלה המספר שלהם כמספר האמור בדברי הימים וכו' כי המספר האמור שם הלא המה מן היתרים מבן כ': (כה) ועל אוצרות המלך. [...]ונה על אוצרות המלך היה עזמות: בשדה בערים וכו'. אוצרות התבואה וכלי מלחמה וכדומה: (כו) לעבדת האדמה. לחרוש ולזרוע ולקצור: (כז) ועל הכרמים. [...]העבודה אשר יעשה בהם עד אחר הבציר: ועל שבכרמים. על העבודה אשר יעבוד בהענבים עד להביא היין אל האוצרות והוא דריכת הענבים בגת וכדומה: [...]) והשקמים אשר בשפלה. מין אילני תאנים הגדלים בעמק וכן כשקמים אשר בשפלה לרוב (דה"ב ט'): (כט) בשרון. בארץ מישור ומקום שמן: השרוני. [...]יל לרעות בשרון וכן כל הממונים העמיד על כל דבר אדם הרגיל בה: (לא) שרי הרכוש. מלת רכוש כולל כסף וזהב ומקנה וכל המטלטלין ושדות: אשר [...]'. אשר הופקדו למלך דוד: (לב) איש מבין. בעל בינה: עם בני המלך. היו בתמידות עם בני המלך ללמדם חכמה: (לג) יועץ למלך. הוא היה המיוחד [...]ל המלך אבל יהונתן דודו לא היה מיוחד למלך: רע המלך. הוא היה יושב בתמידות עם המלך להשתעשע עמו: (לד) ואחרי אחיתופל. אחר מותו לקח במקומו [...] יהוידע ואת אביתר: ושר וכו'. המיוחד על כל הצבא אשר למלך היה יואב: כח (א) המשרתים. חוזר הוא על המחלקות: ולכל גבור חיל. כפל הדבר לומר
שאים

מצודת ציון

(כד) החל. התחיל: ולא כלה. לא השלים: (לב) וסופר. חכם ובדז"ל סופר מהיר ובור יוצא (חולין קח): כח (א) הסריסים. ענין שרים: (ב) ולהדום. הוא שרפרף הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב כמו והארץ הדום רגלי (ישעיה סו) והוא במשל מדרך האדם:
יגר

האלהים יבקש את נרדף: מצות ה' אלהיכם ה' דסמי' בקריאה וסימ' לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם . שמר תשמרון את מצות ה' אלהיכם • את הברכה אשר תשמעו
את מצות ה' . והקללה אם לא תשמעו אל מצותי . ועתה לעיני כל ישראל קהל ה' : במשקל ד' דגשי' בקריאה וסי' והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם. לא תעשו עול במשפט.

להיות למלך על־ישראל לעולם כי ביהודה כ"ט
בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי ד'
בי רצה להמליך על־כל־ישראל: ה ומכל־בני ג' ב' ר"פ
כי רבים בנים נתן לי יהוה ויבחר בשלמה בני
לשבת על־כסא מלכות יהוה על־ישראל: ו ויאמר ח'
לי שלמה בנך הוא־יבנה ביתי וחצרותי כי־ ל' וג"ל
בחרתי בו לי לבן ואני אהיה־לו לאב: ז והכינותי
את־מלכותו עד־לעולם אם־יחזק לעשות מצותי ג'
ומשפטי כיום הזה: ח ועתה לעיני כל־ישראל
קהל־יהוה ובאזני אלהינו שמרו ודרשו כל־
מצות יהוה אלהיכם למען תירשו את־הארץ ס' דס"ו
הטובה והנחלתם לבניכם אחריכם עד־עולם:
ט ואתה שלמה־בני דע את־אלהי אביך ועבדהו ל'
בלב שלם ובנפש חפצה כי כל־לבבות דורש ג' ל' ד' מ"ל

יהוה וכל־יצר מחשבות מבין אם־תדרשנו ימצא ג'
לך ואם־תעזבנו יזניחך לעד: י ראה עתה כי־ ל'
יהוה בחר בך לבנות־בית למקדש חזק ועשה: ג' דגשים
יא ויתן דויד לשלמה בנו את־תבנית האולם
ואת־בתיו וגנזכיו ועליתיו וחדריו הפנימים ה' תוין דגש' כהווק . ל'
ובית הכפרת: יב ותבנית כל אשר היה ברוח ג' חס ג'
עמו לחצרות בית־יהוה ולכל־הלשכות סביב ד'
לאצרות בית האלהים ולאצרות הקדשים: ל'
יג ולמחלקות הכהנים והלוים ולכל־מלאכת ל'
עבודת בית־יהוה ולכל־כלי עבודת בית־יהוה:
יד לזהב במשקל לזהב לכל־כלי עבודה ועבודה ד' דגשים
לכל כלי הכסף במשקל לכל־כלי עבודה ועבודה:
טו ומשקל למנרות הזהב ונרתיהם זהב
במשקל־מנורה ומנורה ונרתיה ולמנורות הכסף ל'

תולדות אהרן כי ביהודה . עקידה שער קא : בני דע . שם יו : ויתן דוד . פסחים פו :

רדק

שם כל ישראל וקם על רגליו ודבר אליהם את כל הדברים האלה : (ט) דע את אלהי אביך . כמו וידעת את ה' אלהיך ואמר אלהי אביך ר"ל שיסמוך על הקבלה עד שידעם מעצמו : וכל יצר מחשבות מבין . פעלת הלב נקראת יצר . לפי שהלב פועל ויוצר במחשבה הענינים הן לטוב הן לרע : (יא) וגנזכיו . פי' אוצרותיו : (יב) כל אשר היה ברוח עמו . ברוח נבואה כי על פי רוח הקדש ידע כל תבנית הבית . או על ידי עצמו או על ידי שמואל הנביא : (טו) למנורות הזהב . הם המנורות עשר שעשה שלמה אבל מנורת כסף לא מצאנו שעשה א"כ מה הוא ולמנורות הכסף . ויראה כי עשה מנורות כסף להיות בלשכות הכהנים להאיר להם שהיו אוכלים ושוכבים שם . ומנורות הזהב היו בהיכל עשר חמש מימין המנורה שעשה משה וחמש משמאול וכן שלחנות הזהב היו ללחם הפנים ושולחנות הכסף לשחוט עליהם ולתת עליהם בשר העולה כשהי' מנתחה ואעפ"י שלא

רשי

המחלקות . אלו י"ב מחלקות של מלך (כדלעיל כ"ז) ובני ישראל למספרם ו
ושרי האלפים . כדלעיל : ושרי המאות . שוטריהם : ושרי כל רכוש ומק
למלך . אותן שמזכיר לעיל על אוצרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתים והב
השרים שהיו על הבקר ועל הגמלים ועל הצאן שכל מין הבהמה קרוי מ
כדכתיב גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי דקהלת : (ח) כל ישראל .
כאזרח : ובאזני אלהינו . לפני אלהינו דוגמא אתם נצבים היום כ
לפני ה' אלהיכם וכן ויעמוד המלך על העמוד אשר לפני ה' (מ"ב כג) : שמרו ו
כל מצות ה' אלהיכם. זה אמר לכל ישראל יחד. אבל לשלמ' אמר לפני כל ישראל ומ
(ט) בלב שלם .. בלבב שלם לא נאמר שיהא משמע שני לבבות אלא בלב שלם לא
יהיה לך אלא לבב אחד לאבינו שבשמים וכן יסד הפייט (בקדושתא דס
של יו"ט א' דר"ה) שני לבבות לך כאחד לאחד . ודוגמתו (מלכים א' ח')
לבבכם שלם עם ה' אלהינו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יה' לב
א' שלם וכן מפורש בב"ר ושעדו לבכם אחר תעבורו (ראשית י"ח) מלמד שאין
למלאכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהיה כן כדכתיב שיתו לבכם לחילה
(תילים מ"ח) : כי כל לבבות דורש ה' . כאן נופל לומר לבבות כל לבבות דורש ה' בין טוב ובין רע : וכל יצר מחשבות מבין . בב"ר שנינו קודם שנוצר יצר מבין הקב"ה מה שאדם עתיד לחשוב : אם תדרשנו ימצא לך . לכך אני אומר (לעיל) ודרשו כל מצות ה' : יזניחך לעד . יעזבך אין כתיב כאן אלא יזניחך שהוא קשה ממנו כמו והאזניחו (ישעיה יט) . זנח ה' מזבחו (איכה ב') : (י) כי ה' בחר בך לבנות בית למקדש . לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש לצורך הארון שנקרא מקדש דכתיב (מדבר י') ונשאו הקהתים נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה משובח מאנשים אלא למענו ולמען רחמיו לכך חזק ועשה : (יא) תבנית האולם . ארכו ורחבו וגבהו כדכתיב (במלכים א' ו') והאולם על פני היכל הבית וגו' : וגנזכיו . מקום שאוצרות הקדשים מונחים : (יב) אשר היה ברוח עמו . כאשר הראהו שמואל הרואה כדכתיב לקמן המה יסד דוד ושמואל הרואה ורבותינו אמרו ושאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בניות ברמה עוסקין היו בבניינו של עולם הוא ב"ה ולמד לו אותה שעה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד בכמה שנים : סביב לאוצרות בית האלהים ולאוצרות הקדשים . ולא מפרש איזה מהקדשים אשר הקדיש דוד וראשי האבות שבאותו פרק היה ממונים עליו עד שיבנו בית המקדש אבל אוצרות אלו תמיד היו כל עוד שהבית קיים : (יג) ולמחלקות הכהנים והלוים . שחלק לכ"ד משמרות כדלעיל כל זה מסר לו : ולכל כלי עבודת בית ה' . משקל מה וכמה כל כלי וכלי כמפורש : (יד) לזהב במשקל לזהב לכל כלי עבודה ועבודה . וכן לכל כלי הכסף במשקל : (טו) ונרתיהם זהב . משקל לכל נר ונר : במשקל מנורה ומנורה . כי עשרה מנורות עשה : כעבודת מנורה ומנורה . ומשקל כלי עבודת מנורה מלקחיה ומחתותיה

מצודת ציון

(ט) יצר . הוא ענין פעולה כמו מי יצר אל (שם מד) : יזניחך . ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מג) : (יא) תבנית . ענין תואר וצורה : וגנזכיו . מקום האוצרות והוא מלשון גניזה והטמנה : (יג) ולמחלקות . ואת מחלקות והלמ"ד הוא במקום את כמו לכל כליו (שמות כז) ורבים כמוהו

מצודת דוד

שאינו לא נעדר מכל הגבורים : (ב) על רגליו . כאומר עם כי תשש כחו לגוד הזקנה עכ"ז התחזק לעמוד על רגליו לכבוד שרי ישראל הנאספים אליו : עם לבבי לבנות. עם לבבי היה לבנות בית וכו' וגם הכינותי כל המצטרך לה : (ג) ודמים רבת. ולכן מנעו לבנות וכאשר מנע מלהניף ברזל על המזבח על שעושים ממנו כלי רצח:
(ד) ויבחר וכו'. כאומר אולם לא לעון יחשב הדם ההוא ולא נמאסתי בעבור זה מן מלוכה אלא נבחרתי עד עולם כל ימי חיי : בחר לנגיד . להיות מלך מזרעו : בית אבי את בית אבי : (ה) ויבחר בשלמה . בא לרמז שלא נשא בחטא את בת שבע כ"א היתה בחטא לא היה נבחר בנה למלוכה הואיל ובניו מרובים ויש א"כ מי למלוך זולתו : (ו) לבן. להיות אהוב לי כבן : לאב . לחמול עליו כאב על בנו : (ז) כיום הזה. אשר עתה הוא מתחזק לעשות מצות ה' : (ח) לעיני כל ישראל . ר"ל בפני כולכם אני מזהיר אתכם לאמר שמרו ודרשו וכו': ובאזני אלהינו . כאומר וה' יהיה לעד : למען תירשו . למען יתקיים לכם ירושת הארץ ולהנחיל אותה לבניכם ובניכם לבניהם וכן עד עולם : (ט) דע את אלהי אביך . כאומר חקור בשכלך לדעת אותו ואם תקצר השכל עכ"ז לא תעזבנו כי אלהי אביך הוא וסמוך על הקבלה כי לא היה האב מעמיד את בנו על האמת : ובנפש חפצה . ר"ל מאהבה ומרצון ולא מיראת העונש : דורש ה' . דרושים הם לפניו לדעת כל מה בהם : וכל יצר מחשבות . כל פעולת המחשבות הוא מבין : אם תדרשנו . להשכיל גדולת רוממותו : ימצא לך . ר"ל יפתח לבבך לדעת ולהבין : יזניחך לעד . יעזבך לעולם אם לא תשובו : (י) ראה עתה . הגדולה שנתונה לך מה' : למקדש . להיות לו למקדש : (יא) ויתן דויד וכו' . ר"ל למדו ומסר בידו : האולם . אשר לפני ההיכל : ואת בתיו בית החליפות

זב במשקל הזהב כל כלי עבוד' קדמא דפסוק. ודבתריה ולמזבח הקטרת : בכתב ב' וסי' ויאמר חירם. הכל בכתב מיד ה' עלי : ואמץ ב' פתחין וסימ' חזק ואמץ אל תירא
ל. חזק ואמץ ועשה אל תירא : והמלאכה ג' בקרי' וסימ' והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. והמלאכה לא ליום אחד ולא לשני'. והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה :

משקל למנרה ונרתיה כעבודת מנורה ומנורה: ג'
ואת־הזהב משקל לשלחנות המערכת לשלחן ב' ובפסוק
שלחן וכסף לשלחנות הכסף: יז והמזלגות
והמזרקות והקשות זהב טהור ולכפורי הזהב
משקל לכפור וכפור ולכפורי הכסף במשקל
כפור וכפור: יח ולמזבח הקטרת זהב מזקק ג'
משקל ולתבנית המרכבה הכרובים זהב ד' דגש ס
לפרשים וסככים על־ארון ברית־יהוה: יט הכל מ"ל כ"ו ב'
בכתב מיד יהוה עלי השכיל כל מלאכות התבנית: ג' וח' במלאכו'
כ ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ ועשה ב'
אל־תירא ואל־תחת כי יהוה אלהים אלהי עמך

לא ירפך ולא יעזבך עד־לכלות כל־מלאכת
עבודת בית־יהוה: כא והנה מחלקות הכהנים
והלוים לכל־עבודת בית האלהים ועמך בכל־ ז'
מלאכה לכל־נדיב בחכמה לכל־עבודה והשרים ג' וכל קהלת דכו' כמ"א
וכל־העם לכל־דבריך:

כט א ויאמר דויד
המלך לכל־הקהל שלמה בני אחד בחר־בו
אלהים נער ורך והמלאכה גדולה כי לא לאדם ג'
הבירה כי ליהוה אלהים: ב ובכל־כחי הכינותי ה' כתיב בתרי כפ"ן
לבית־אלהי הזהב לזהב והכסף לכסף והנחשת
לנחשת הברזל לברזל והעצים לעצים אבני־שהם ג'
ומלואים אבני־פוך ורקמה וכל אבן יקרה ואבני־ י' מ"ל. ג'

לדות אהרן הכל בכתב. שם סוכה נא זבחים לג סנ חולין פג בכורות יז עקידם שער כ : (מגילה סט) :

רשי

נרותיה. וגם משקל : (טז) שלחנות המערכת. לערוך עליו לחם הפנים משקל שלחן ושלחן כי עשרה שלחנות של זהב עשה בהיכל ומשקל הכסף לחנות שבעזרה שמפשיטין עליהם הקרבנות ומשקל המזלגות והמזרקות : ולכפורי הזהב במשקל. כפורי כלי שרת לקנח בכלים הדם מהם ודוגמא בפ' א דבבא מציעא הה א גברא דכפר ידיה בגלימא דחבריה וכל כפרה לשון ות וחטוי הוא : (יח) זהב מזוקק. כמו כסף מזוקק : ולתבנית המרכבה. הכרובים שהשכינה רוכבת עליהם : לפרשים. כלומר המפורשים והסוככים הארון כדאמר והיו הכרובים פורשי כנפים וגו' (שמות כה) : (יט) הכל בכתב. רון הכל בכתב סדר לו סכום משקל ומשקל של כל כלי וכלי שמואל הרואה : מלאכות התבנית. תבנית הבית חכמני והשכילני כמו תבנית אורך ורוחב בה והכל דרש שמואל מן התורה ברוח הקודש כמו ששנינו הר הבית היה חמש ות אמה על חמש מאות אמה (שם כ"ז) דרש אורך החצר מאה באמה ורוחב שים בחמשים חמשים פעמים חמשים הם כ"ה מאות כ"ל חתכם לחמש רצועות ות חמש מאות על חמש מאות והוא מיוסד בסילוק קרובץ של שבת חנוכה תחיל מנשה את אפרים ואפרים את מנשה והכל דרש שמואל ברוח הקודש וד לדוד כן : (כ) חזק ואמץ. כדי שתתקיים מלכותך כמו (לעיל כ"ח) שהבטיחך כ"ה והכינותי מלכותו עד עולם אם יחזק לעשות מצותי וגו' : (כא) והנה לקות הכהנים והלוים לכל עבודת בית האלהים ועמך בכל מלאכה. כלומר ל ערכתי וסדרתי וזמנתי לך מחלקות ופועלים ואין לך לעכב כי אם מיד ות הבית : והשרים. הממונים על הפועלים ושוטריהם : וכל העם לכל דבריך. ית כווייך : (א) שלמה בני אחד וגו'. ואפילו אם היו מאה לא די לבנותו ד שהוא נער ורך : והמלאכה גדולה. ואם תאמר תקטין הבית זה אי אפשר כי לא לאדם הבירה כי אם לה' אלהים הגדול והנורא אשר לא יכלכלוהו השמים י השמים ואעפ"כ אל תבהל לבנות בית גדול כזה כי אני בכל כחי הכינותי לבית אלהים הזהב לזהב והכסף לכסף וגו' לפיכך אין לך טורח גדול כל כך : אבני שוהם ומלואים. דוגמת המשכן אבני שוהם ואבני וגו' (שמות כ"ט) : אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה. לתת בקירות הזהב ובכלי הכסף : ואבני שיש. לעמודי'

רדק

שלא זכר זה בספור בנין הבית למדנו זה מבנין הבית שראה יחזקאל במראה הנבואה : (יז) ולכפורי הזהב. פירשו רז"ל מזרקי' שאמרו ודם הסכין במאי מקנח ליה בשפת מזרק דכתיב כפורי זהב. ונקראו כן על שם שמקנח בהם הסכין כמו מכפר לה בבליתא דפרטא שענייננו מקנח וכן כל לשון כפרה : (יח) ולתבנית המרכבה הכרובים זהב. פי' לתבנית מרכבות חיות הקדש כי בהם פני הכרוב : לפורשים וסוככים. פירוש להיות פורסים וסוככים בכנפיהם על ארון ברית ה' : (יט) הכל בכתב מיד ה'. פירוש הנה לך הכל בכתב מסודר כמו שהוא מיד ה' על כל מלאכות התבנית כי בנבואה נאמר לה כמו שכתבנו על יד שמואל הרוא' : (כא) ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה לכל עבודה. על דרך כל אשר ידבנו לבו לקרב' אל המלאכה לעשות אותה. כלומר עמך עמלים בכל מלאכה ובכל אשר יתנדבו לעשות אותה. והשרים והעם הם מזומנים לכל דבריך : (א) נער ורך וכו'. אמרו כי בן י"ב שנה היה שלמה כשמלך כי באותו פרק שנולד הוא מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור והיה שם שלש שנים הרי חמש שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים. ומרד באביו ונהרג אחרי זה ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר. ובשנה שאחריו מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי י"א ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי י"ב : (ב) הזהב לזהב והכסף לכסף. כלומר הכנותי הזהב למה שצריך זהב וכסף למה שצריך כסף : אבני פוך ורקמה. פירוש ובגדי רקמה ואבני פוך : וכל אבן יקרה. לקירו' הבית ולרצפ'. והפוך הוא אפשר שהוא
אבני

מצודת דוד

לות שמזה ומזה : ובית הכפורת. הוא בית קדש הקדשים : (יב) כל אשר ברוח עמו. ר"ל אשר נגלה לו ברוח הקדש תבנית הנעשית לחצרות וכו' : צרות בית האלהים. אשר בהם יניחו הנדבות על תיקון בדק הבית : ולאוצרות הקדשים. אשר בהם יניחו הממון שעל קרבנות הצבור : (יג) ולמחלקות. גם מסר בידו מחלקות הכהנים והלוים והממונים על כל מלאכת עבודת הבית ואת תבנית כל כלי דה : (יד) לזהב. לכלי הזהב מסר בידו במשקל הראוי לזהב לכל כלי וכלי : לכל כלי הכסף שקל. ר"ל למשקל הראוי לכסף כי לא ישוה משקל הכסף למשקל הזהב : (טו) ומשקל. מסר לו משקל לעשרה המנורות שעשה שלמה מזהב הם ונרותיהם השוויין כעין ין לשום בהם השמן והפתילות : במשקל מנורה. כמה יהיה במשקל של כ"א מ משקל נרותיה : ולמנורות הכסף. עשויים להעמידם בלשכת הכהנים להאיר להם בעת לו הקדשים בלילות : כעבודת. כפי המשקל הראוי לפי מלאכת תבניתה : (טז) ואת הזהב וכו'. משקל הזהב להשלחנות העשוי למערכת לחם הפנים : וכסף. ל הכסף לשלחנות הכסף העומדים בעזרה להפשיט עליהם את הקרבנות ועם שלא הוזכרו בבנין שלמה נזכרים הם בבנין יחזקאל וכן היו בבית שלמה : (יז) והמזלגות. גם מסר לו תבנית כל הכלים האלה : זהב טהור. שהיה מזהב טהור : במשקל. כמה יהיה משקל כ"א : (יח) ולמזבח. את המזבח שהיה מזהב מזוקק מסר לו כמה משקלו : ולתבנית המרכבה. וחוזר ומפרש שהם הכרובים שעמדו בארץ להיות פורשים כנפיהם לסכך על הארון והיו דומים למעשה חיות המרכבה אשר פני לפנה כי גם אל הכרובים היה פני תינוק : (יט) הכל בכתב. ר"ל כן אמר דויד לשלמה הנה לך הכל מסודר בכתב אשר מיד ה' עלי השכיל ר"ל אשר באה עלי מידו השכילני כל מלאכות התבנית של הבית וכל כליו : (כ) אל תירא. לחשוב שלא תוכל לגמור את הכל : עד לכלות. עד אשר תשלים את הכל : (כא) לכל עבודת. פקדים לכל עבודת בית האלהים : ועמך. הם יהיו עמך לעזור בכל מלאכה : לכל נדיב. את כל מהם אשר נדבו לבו בחכמה להשכיל לעשות את כל העבודה המצטרך אל ין : לכל דבריך. המה נכונים לעשות את כל דברך : כט (א) אחד. כאומר ואיך יוכל אחר לאסוף הון רב כ"כ לבנות בית לה' : בחר בו אלהים. ואף בו בחר למלוך
על

מצודת ציון

כ:ווסו : (יז) והמזלגות. שם כלי בעלת שנים ובו תוחבים הבשר להעלות מן כיורה : והמזרקות. הכלים אשר יקבלו בהם הדם לזריקה : והקשות. סניפין כעין יתדות עמדו אצל השולחן מזה ומזה לערוך לחם הפנים כמ"ש בתורה : ולכפורי. גם המה כעין מזרקים וכן כפורי זהב משנים (עזרא א) וע"ש שהכהן הזורק מקנח ידו בשפתו קרוים כפורי ובדרז"ל ובעי לכפורי ידיה (גיטין נו) : (יח) מזוקק. ענין צרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב) : (כ) תחת. ענין פחד ושבר : לכלות. לשלים : כט (א) הבירה. הארמון ועל המקדש יאמר : (ב) א כי פיך. אבני יקר ומראיהם כעין ספוך והוא הכחול : ורקמה. יריעות המרוקמות במיני צבעונין : יקרה. חשובה שם מין
אבן

לזהב לזהב חד מן א"ב מן כ"ב תאומים וכל חד וחד ל' דכו' וסימ' גמסר במסרה רבתא במערכת אות התי"ו בערך תאם בס"ד : שמח ב' בקריאה וסי' וגם דוד המלך. שמח מצם בצאתם כי נפל . וב' ושמח וסימ' וראך ושמח בלבו . ושמח לבם כמו יין : ועד עולם י"ב בקריאה וסימ' למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא . ואני זאת בריתי אתם אמר רוחי דישעיה . ושכנתי אתכם במקום הזה דירמיה . לאמר שובו נא איש מדרכו הרעה דירמיה . ושמתי את הצלעה לשארית . ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל . ואנחנו נברך מעתה ועד עולם . יהי שם ה' מברך . וחסד ה' מעולם ועד עולם . יחל ישראל אל ה' . ירושלם הרים סביב לה . ה' ישמור צאתך ובואך מעתה :

שיש לרב : ג ועוד ברצותי בבית אלהי יש־לי
סגלה זהב וכסף נתתי לבית־אלהי למעלה מכל־
הכינותי לבית הקדש : ד שלשת אלפים ככרי
זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים ככר־כסף
מזקק לטוח קירות הבתים : ה לזהב לזהב ולכסף
לכסף ולכל־מלאכה ביד חרשים ומי מתנדב
למלאות ידו היום ליהוה : ו ויתנדבו שרי
האבות ושרי ׀ שבטי ישראל ושרי האלפים
והמאות ולשרי מלאכת המלך : ז ויתנו לעבודת
בית־האלהים זהב ככרים חמשת־אלפים
ואדרכנים רבו וכסף ככרים עשרת אלפים ונחשת
רבו ושמונת אלפים ככרים וברזל מאה־אלף
ככרים : ח והנמצא אתו אבנים נתנו לאוצר בית־
יהוה על יד־יחיאל הגרשני : ט וישמחו העם על־
התנדבם כי בלב שלם התנדבו ליהוה וגם דויד
המלך שמח שמחה גדולה : י ויברך דויד
את־יהוה לעיני כל־הקהל ויאמר דויד ברוך
אתה יהוה אלהי ישראל אבינו מעולם ועד־
עולם : יא לך יהוה הגדלה והגבורה והתפארת
והנצח וההוד כי־כל בשמים ובארץ לך יהוה

רדק

אבני הכחול . או אבנים יקרות עינס כעין הכחול : (ג) מכל הכינותי . מכל אשר הכינותי : (ד) לטוח קירות הבתים . והלא בזהב היו טוחים הקירות שנאמר ואת כל הבית צפה זהב ואיך אמר כי הכסף הכין לטוח הקירות . נאמר כי לטוח טעמו לשלשת ככרי זהב שזכר . ובדברי רז"ל לטוח את קירות הבית וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורין אותו כסף שהיה מכסף כל בעלי זהבים : (ז) ואדרכנים רבו . מטבע ידוע אצלם : (י) אלהי ישראל אבינו . אבינו שב אל ישראל וזכר הנה יעקב אבינו על בנין הבית לפי שיעקב אבינו אמר תחלה לבנות בית אלהים כמו שכתוב והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים ובב"ר מפרש כי על שם הנדבה אשר התנדבו זכרו ישראל אביהם שהוא היה תחילה לנודרים שנאמר וידר יעקב נדר לאמר מהו לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרתם . יעקב פתח בנדר תחלה לפיכך כל מי שהוא נודר לא יהא תולה את הנדר אלא בו . א"ר אבהו כתיב אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב לאביר אברהם לאביר יצחק לא נאמר אלא לאביר יעקב תלה את הנודר מי שפתח בו בתחלה . רב הונא בשם רבי אידי אמר כתיב וישמחו העם על התנדבם וכו' ויברך דוד את ה' וכו' ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו אלהי אברהם אלהי יצחק לא נאמר אלא אלהי ישראל תלה הנדר במי שפתח בו תחלה : (יא) לך ה' הגדלה והגבורה וכו'. כלומר כל הגדולה הזאת והגבורה שהיתה לי והנצח שהיתה לי על כל הגוים והתפאר' היה לי הוד וכבוד עליהם הכל הוא כמו שאמר כי ממך הכל ומידך נתנו לך : כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה . כלומר אשר בשמים ובארץ לך ה' היא הממלכה שאתה מולך ומושל בכל אשר בשמים ובארץ והמתנשא

רשי

לעמודים ושלחנות ולרצפה : (ג) ועוד ברצותי בבית אלהי . פתרון מרוב [illegible] שרציתי בבית אלהי : יש לי סגולה . קבצתי לי קבוצת זהב וכסף כדפירש לפנ[illegible]: (ד) מזוקק . לבן הרבה : לטוח קירות הבית . ואין אדם יכול לטוח שום [illegible] לא בכסף ולא בזהב כי אם שיהיה מזוקק : (ה) לזהב לזהב ולכסף לכסף [illegible] מלאכה ונתתיו ביד חרשים . אומנים וזהו אשר הכינותי לבית המקדש וא[illegible] שקבצתי כל זאת ומי מכם שמתנדב למלאות ידי היום לה' להביא זהב וכסף [illegible] דבר לבנין דוגמא כל נדיב לבו הביאו חח ונזם (שמות לה) : למלאות . דוג[illegible] ומלאת יד אהרן ויד בניו (שם כט) ותרגומו ותקריב קרבן דאהרן : (ו) ויתנ[illegible] שרי האבות וגומר . אותם שכתוב למעלה על שבט ישראל וגו' וכתוב [illegible] למעלה (כ"ו) ובני ישראל למספרם ראשי האבות וגו' : ולשרי מלא[illegible] המלך . וגם שרי עבודת אדמת המלך ועל שבכרמי המלך וגו' כדלעי[illegible] (ז) ואדרכונים רבו . קצו"ש בלע"ז : (ח) ונתנו לאוצר בית ה' על יד יח[illegible] הגרשוני . שהיה נגיד על האוצרות כדלעיל (כ"ו) בני יחיאל זתם ויואל [illegible] על אוצרות בית ה' : (ט) בלב שלם . בלב אחד נתנו ברצון נפשם ולא [illegible] לבבות שיש אדם שנותן בעל כרחו ולא בנפש חפצה או שמתביישׁ מאחרים [illegible] נקרא שני לבבות אבל אלו ברצון נפשם נתנו כולם : וגם דויד המלך [illegible] שמחה גדולה . ושלא תאמר כהם ולא יותר מכולם לכך אמר וגם דוד המלך [illegible] וגו' יותר מכולם כי הוא בעל המעשה דוגמת (שופטים ה') הרים נזלו מפני [illegible] סיני יותר מכולם מפני אשר ירד עליו ה' באש (שמות יט) : (י) ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל . שהקהיל כדאמר לעיל (כ"ח) ויקהל דוד ויברכם על התנ[illegible]: ויאמר דוד ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו . לפיכך הזכיר ישראל [illegible] מאברהם ויצחק לפי כי יעקב גם הוא נדר דכתיב וידר יעקב נדר (ברא[illegible] כ"ח) : ישראל אבינו . ישראל סבא וגם בבראשית רבה מפורש כך נדרתי אני דוד ועמי כמו ישראל סבא וכל הנודר צריך להזכיר בנדרו ישראל וכן אשר [illegible] לאביר יעקב (תילים לב) : מעולם ועד עולם . אמר דוד גר אחד היה יתרו בין שש מאות אלף ואמר ברוך ה' אשר הציל אתכם גנאי גדול הוא זה לכל [illegible] ואני הריני מוסיף לברך את הקב"ה יותר מיתרו : (יא) לך ה' הגדולה . נתן שבח להקב"ה שנתן לו כל כך לקבוץ ממון כזה לבנין בה"מ וכתיב לעיל הוא [illegible] בית וסמיך ליה ה' בעבור עבדך (וכלבך) עשית את כל הגדולה וגם ל' גדולה נופל על בנין בית המקדש כדכתיב (לעיל כב) והבית לבנות לה' להגדיל למעלה [illegible] ה' הגדולה . אף על פי שהקבצתי כל הממון הזה לבנין בית המקדש שנקרא גדולה אתה נתת לי כל הגדולה הזאת והגבורה שנתת לי גבורה להלחם [illegible] שונאי ישראל ולבוז שללם לפני לבנות הבית כדלעיל אחר שנלחם עם כל אויביו ונאמר כתיב (לעיל יח) גם אותם הקדיש המלך דוד וגומר : והתפארת [illegible] שבחות אלו שבחו על שנתן לו הקב"ה כח לקבץ ממון לבנין ב"ה שנקרא פאר דכתיב (ישעיה ס') לפאר מקום מקדשי וגם למעלה (כ"ב) כתיב [illegible] ולתפארת : והנצח . שנתן לו הקב"ה נצחון לשלול שלל העובדי כוכבים לצורך הבנין : כי כל בשמים . לך הוא אפילו על מה שעל השמים אתה מושל כל [illegible] על

מצודת ציון

אבן חשוב לבנין : (ג) סגולה . ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב) : (ד) לטוח . מל' טיחה ומשיחה כמו וטח את הבית (ויקרא יד) ואמר בדרך השאלה כי בטסים חפו הבית ולא ע"י טיחה ומשיחה כדרך שעושים האומנים ומרבית הזהב יוכיח : קירות . כותלי : (ה) חרשים . אומנים : למלאות . ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) : (ז) ואדרכונים . שם מטבע ידוע אצלם וכן לאדרכונים אלף (עזרא ח) : (יא) והתפארת . מל' פאר : והנצח . מל' נצחון :

מצודת דוד

על ישראל ויערך מאד בדבר המלוכה : נער ורך . והוא נער בשנים ומעונג בעזר ולא נסה למרות הרבה : כי לא לאדם . לא בעבור צורך אדם נעשה הבית כ"א לה' [illegible]"כ מהצורך לפארו מאד : (ב) ובכל כחי . כאומר והנה אני עשיתי מה שעלי ובכל כחי הכ[illegible]תי וכו' : הזהב לזהב . הזהב הכינותי על כלי הזהב וכן כולם : ומלואים . כן יקראו אבני יקר ע"ש שממלאים את הגומא העשוי במשבצות להושיב בו האבן : (ג) ברצותי . בעבור שאני מרוצה וחפץ בבית ה' הנה יש לי עוד סגולה מיוחדת מזהב וכסף נתתי גם אותם לבית ה' : למעלה מכל וכו'. ר"ל נוסף על כל אשר הכינותי מאז לנכסי"ם : (ד) שלשת אלפים . ר"ל וזהו חשבון הסגולה שלשת אלפים וכו' : לטוח וכו'. חוזר הוא על הזהב כי לא טחום בכסף . ורז"ל אמרו שהכסף האמור כאן ר"ל זהב שוב המכסף כל הזהבים : (ה) לזהב לזהב . את הזהב לכלי הזהב וכו' : ולכל מלאכה כו' . ואת כל דבר הנצרך למלאכה הלא המה מסורים ביד החרשים : ומי מתנדב . אמר אל העומדים לפניו מי בכם מתנדב מה לחנך את ידו היום בתת נדבה לה' וכאומר מעתה התחילו להתנדב על בנין הבית : (ו) שרי האבות . הם [illegible] האבות האמור למעלה : ולשרי . ואת השרים הממונים על מלאכת המלך הם שרי הרכוש האמור למעלה : (ז) ואדרכונים . שם מטבע ידוע אצלם : [illegible] . הוא עשרת אלפים ולא באו עדיין למשקל ככר : (ח) והנמצא . ואשר נמצא אתו אבנים נתנו אותם לאוצר הבנין : על יד יחיאל . על ידו מסרו האבנים והוא [illegible] אל האוצר : (ט) על התנדבם . שמחו על הנדבה כי היתה בלב שלם כי המתנדב ולבו בל עמו הוא נעצב על חסרון הממון : (י) אלהי ישראל אבינו . מלת אבינו [illegible] על ישראל ולפי שיעקב היה תחלה לנודרים ובא לדבר דבריו בעבור הנדבה לזה הזכיר שם ה' על ישראל : מעולם וכו' . מהעה"ז עד העוה"ב : (יא) לך וכו'. [illegible] הגדולה שאני בה והגבורה והתפארת אשר בי והנצחון שעשיתי וההוד שני בבל הכל המה מידך : כי כל וכו'. מוסב על לך לומר כי כל לך אשר בשמים ובארץ

[...]ה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל ׀ לְרֹאשׁ׃ יב וְהָעֹשֶׁר־ ל׳
[...] מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ י״ד מ״ל. י״ז דגשים
[...]ה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל׃ יג וְעַתָּה ל׳. ג׳. י״א ל׳ ומ״ל
[...] מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם
[...]תֶּךָ׃ יד וְכִי מִי אֲנִי וּמִי עַמִּי כִּי־נַעְצֹר ח׳ ר״פ דמיין
[...]תְנַדֵּב כָּזֹאת כִּי־מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ ל׳. י׳
[...] כִּי־גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכָל־
[...]ו כַּצֵּל יָמֵינוּ עַל־הָאָרֶץ וְאֵין מִקְוֶה׃ ס׳ דגש׳. ב׳ לישראל
[...] אֱלֹהֵינוּ כֹּל הֶהָמוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר הֲכִינֹנוּ ל׳ ומ״ל
[...]לְךָ בַּיִת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ מִיָּדְךָ הִיא וּלְךָ הַכֹּל׃ הוא ק׳
[...]תִּי אֱלֹהַי כִּי אַתָּה בֹּחֵן לֵבָב וּמֵישָׁרִים ג׳
תִּרְצֶה אֲנִי בְּיֹשֶׁר לְבָבִי הִתְנַדַּבְתִּי כָל־אֵלֶּה
וְעַתָּה עַמְּךָ הַנִּמְצְאוּ־פֹה רָאִיתִי בְשִׂמְחָה ל׳
לְהִתְנַדֶּב־לָךְ׃ יח יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק
וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שָׁמְרָה־זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר ד׳ דסמי׳. ל״ג
מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ׃ יט וְלִשְׁלֹמֹה ס׳
בְנִי תֵּן לֵבָב שָׁלֵם לִשְׁמוֹר מִצְוֹתֶיךָ עֵדְוֹתֶיךָ ח׳ מ״ל . ג׳
וְחֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת הַכֹּל וְלִבְנוֹת הַבִּירָה אֲשֶׁר־ ט״ו
הֲכִינוֹתִי׃ כ וַיֹּאמֶר דָּוִיד לְכָל־הַקָּהָל בָּרְכוּ־
נָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וַיְבָרְכוּ כָל־הַקָּהָל לַיהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה וְלַמֶּלֶךְ׃ ט׳ חס׳ בכתו׳. ב׳
כא וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה ׀ זְבָחִים וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת לַיהוָה

[...]אחרן ויעלו עולות . (כינס סא) :

רשי

[...]ארץ לפיכך אתה יכול ליתן גדולה למי שאתה רוצה : ובארץ . אתנחתא [...] הפסוק ומוסב למעלה הימנו כדפרשתי : לך ה' הממלכה והמתנשא [...] . פתרון מלך אם נתן לעבדו אחד שררה וממשלה במלכות [...] הוא עבדו בכל מקום שהוא אבל המלכות אינו של מלך ומי שהמלכות [...] עבד המושל שלו אבל הקב"ה שלו הוא העבד הממונה למושל וגם [...]לו אקוטריא בלע"ז ולפיכך כתיב לך ה' הממלכה והמתנשא עליהם [...] יש גרגותא משמיא מנו ליה ועוד פירשו והמתנשא לכל לראש כשאנו [...] נותנו לך כל ההודאות ואין לך עוד שבח אחר עדיין אינו כלום שהמשובח [...]ע השבחות וכן כשסיים דוד כל תשבחותיו בתילים הוא מתחיל מזמור [...]רו לה' שיר חדש כלומר כל השבחות חדשים הם כאילו לא שבחנוהו [...]ך פי' לי רבי אלעזר ב"ר מאיר ב"ר יצחק מאורליינ"ש וכן בהגיגת [...] מדומה לי : (יב) והעשר והכבוד מלפניך . מידך . והכבוד נופל על [...] כתיב בזו כסף בזו זהב וגו' (נחום ב') וכמו ומאשר לאבינו עשה את [...] הזה (בראשית לה) כלומר כל העושר שסגלתי מאתך הוא כי אתה [...] בידך כח וגבורה וגו' : (יג) ועתה אלהינו מודים אנחנו לך. על שחלקת [...] : (יד) וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב. שדחקנו עצמנו להתנדב כל כך בזאת הנדבה ולא משלנו אלא ממך הכל וחלקת לנו מעט : ומידך נתנו [...] שנתת לנו מידך נתנו לך מקצת. נו"ן דגושה במקום נו"ן שניה נתננו לך : (טו) כי גרים אנחנו לפניך . ואין לנו חלק ונחלה בארץ ולא אחוזה [...] כה דוגמא כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כה) : ככל אבותינו . אדם שיש לו בנים ונחלות ומכר כל הנחלות ואם באים בניו לגור באותה [...]ם ושנים הם נקראים גרים ותושבים אבל אבותינו היו אורחים וכן אמר דוד אין אנו כן אלא גם אנו וגם אבותינו כולנו גרים ותושבים בעולם [...] שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם (תילים פט) : כצל ימינו על הארץ . מפורש במדרש קהלת ולא כצל האילן ולא כעוף הפורח העושה [...] ושנים או לשעה אחת עושה צל אלא כצל כנפי הדבורה שיש לה כנפים ואין לה צל : ואין מקוה . אין מי שיש לו תקוה שלא ימות : (טז) אשר [...] דוגמת אשר הכינונו : (יז) וידעתי אלהי כי אתה בוחן לבב . אתה בוחן מי שיש לו שני לבבות אחד לטוב ואחד לרע : ומישרים תרצה . ולב טוב [...] וכי אני יודע שביושר לבבי שישרתי לטוב לבבי ללב ה' בהתנדבתי את כל אלה . ומן עמך שהתנדבו פתרון בשלי אני בקי ויודע ובשל אחרים איני [...] מה שראיתי שבשמחה התנדבו אני אומר : ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך . כלומר ראיתי ששמחו בהתנדבם ואיני יודע אם [...] היה כדכתיב וישמחו העם על התנדבם : הנמצאו פה . הנמצאים כאן הם הכתובים למעלה ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגו' אבל עשירי [...]ם אשר בכל עיר ועיר לא נמצאו פה ועל כן רבונו של עולם נתמעטה הנדבה שאילו היו שאר כל ישראל כאן אז התרבה הנדבה : (יח) שמרה [...] . זכור לנו זאת הנדבה למצוה רבה ולצדקה : ליצר מחשבות לבב עמך . כי יצר שני לבבם ומחשבותם לטובה ומוסב הוא על כי אתה בוחן לבב [...] הכן לבבם אליך . שני לבבם שלם להיות לב אל ה' אליך וכן תפרש : (יט) ולשלמה בני תן לבב שלם . להכין לבבו שלם עם אלהיו לשמור מצותיו וגו' וכן [...] יהי ה' אלהינו עמנו עד והיה לבבכם שלם (מלכים א' ח') : ולבנות הבירה אשר הכינותי . אפרייטמ"י בלע"ז ועתה לפי שהכינותי וזמנתי הכל לפיכך [...] לבנות ובלבד שתהא ידך בו : (כ) ויאמר דויד לכל הקהל . מוסב על ויקהל דוד את כל שרי וגו' : ברכו נא את ה' אלהיכם . אלהי אבותיכם לא [...] אלהיכם דמשמע ולא אלהי אבותיהם לכך נאמר ברכו את ה' אלהיכם והם אמרו אלהינו ואלהי אבותינו ולכך ויברכו כל הקהל לה' אלהי אבותיהם [...] ל' ומחמת קדושתו : (כא) למחרת היום . אותו היום של וועד זה שדבר דוד כל דבריו כי אותו היום לא היה להם פנאי כי בשהלכו מן הוועד עסקו

רדק

והמתנשא לכל לראש כלומר לכל הראשים והמלכים אתה הוא המתנש' על כולם ולמ"ד לראש ר"ל לכל אשר ממונ' לראש. ורבותינו פירשו כי כל המתנשא להיות לראש וכל שהוא ראש על כל דבר אינו אלא ממך כי אפילו ריש גרגות' מן שמיא ממנו : (טו) ותושבים ככל אבותינו . כלומר אם אנחנו בעולם תושבים אין אנחנו תושבים אלא ככל אבותינו שהלכו להם ומתו א"כ גרים אנחנו וכמו הצל שהוא פונה במהרה כן ימינו על הארץ : ואין מקוה . ואין שום מקוה לאדם שיאריך בעולם כי חרוצים הם ימיהו : (טז) כל ההמון הזה . כמו המון ר"ל ריבוי הכסף והזהב ושאר דברים וכן מהמון רשעים רבים : (יז) כי אתה בוחן לבב . כלומר אתה הוא בוחן ורוצה ביושר לבבי וידעת ביושר לבבי כי באשר לבבי התנדבתי וכן עמך אשר נמצאו פה אתה ידעת את לבבם אבל אני ראיתי כי בשמחה התנדבו לך ובדומה לי כי בלב יושר התנדבו הם ג"כ וכמו שהיום לבבם יושר כן שמרה זאת להם לעולם שיהיה יצר מחשבתם ולבבם נכון אליך . וה"א הנמצאו במקום אשר וכן ה"א ההלכוא אתו וזולתם כמו שכתבנו

מצודת דוד

[...]ך וכו' . אתה הוא הממליך מלכים ואתה הוא המתנשא את כל אשר [...]יות לראש : (יב) מלפניך. ממך הם נתונים : לכל. את כל אשר תחפוץ : [...]ו וכו' . על כל העושר הרב אשר נתת לנו : (יד) מי אני וכו' . ר"ל [...]ביינו גדול כ"כ לעצור כח להתחזק לאסוף הון להתנדב נדבה גדולה כזאת: [...]ך כל העושר הזה בא ממך והנה מידך חזרנו ונתננו לך : (טו) כי [...]ל שנותיך ימי שנותינו מעטים המה כימי הגר בארץ נכריה וא"כ הוא [...] לאסוף הון רב כזה בזמן מועט בעולם יד לולי ה' שהיה לנו : ותושבים . ר"ל כל מה שאנחנו תושבים בעולם אין אנו תושבים אלא ככל אבותינו שהלכו להם ומתו [...] נחשב : כצל . הפונה בכל עת בנטית השמש כן ימינו על הארץ בכל עת פונה ועובר מהימים הקצובים : ואין מקוה . ואין תקוה להאדם להאריך ימיו יותר מן [...] (טז) כל ההמון . מרבית העושר הזה : מידך הוא . מידך בא לנו והכל שלך : (יז) וידעתי . אתה אלהי הן ידעתי שאתה בוחן לבב האדם לדעת מחשבתו ורוצה אתה [...] לכן התנדבתי הנדבה ההיא ביושר לבב : ראיתי בשמחה . ראיתי אני אשר בשמחה נדרו להתנדב לך א"כ גם המה התנדבו ביושר לבב כמוני : (יח) שמרה [...] הנדבה ההיא שמור לעולם : ליצר מחשבות . את פעולת מחשבות לבב עמך שהיתה במחשבה טובה ורצויה : והכן . אמץ לבבם להפנות אליך : (יט) ולעשות [...] הכל . את כל דברי התורה וכפל דברו לחזק : אשר הכינותי . את כל דבר הצריך על הבנין : (כא) זבחים . זבחי שלמים

מצודת ציון

והסוד . ענין הדר ויופי : (יג) מודים . מל' הודאה : (יד) נעצור כח . נעצב אצלנו הכח כמו נעצרה נא אותך (שופטים יג) : (טו) ותושבים . היושב זמן רב במקום אחד קרוי תושב מלשון ישב : (טז) ההמון . ענין מרבית ההון כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה) : (יז) בוחן . מל' בחינה ונסיון: הנמצאו . אשר נמצאו הה"א היא במקום אשר וכן ההקדיש שמואל (לעיל כו) : (יח) ליצר . הוא ענין פעולה כמו מי יצר אל (ישעיה מד) וכן וכל יצר מחשבות לבו (בראשית ו) : והכן . מל' הכנה : (כ) ברכו . שבחו והללו : ויקדו . כפפו הקדקוד : למעלה

ודברי ה' בקריאה וסי' ודברי דויד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים דד"ה . ודברי רחבעם הראשונים והאחרונים דדברי הימים . ודברי שנאה סבבוני ית
הדר כבוד הודך . ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו דד"ה : ויתחזק ח' בקריאה וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה . ויתחזק דוד באלהיו . ויתחזק העם איש י
שלמה בן דוד על מלכותו דד"ה . ויתחזק דמלך רחבעם . ויתחזק אביה וישא לו נשים . וימלך יהושפט בנו . ויתחזק יותם . וב' ויתחזק וסי' ויקם יהורם על ממ

לְמָֽחֳרַת֩ הַיּ֨וֹם הַה֜וּא פָּרִ֨ים אֶ֜לֶף אֵילִ֥ים אֶ֛לֶף ל' וחד למחרת
כְּבָשִׂ֥ים אֶ֖לֶף וְנִסְכֵּיהֶ֑ם וּזְבָחִ֥ים לָרֹ֖ב לְכָל־יִשְׂרָאֵֽל׃
כב וַיֹּאכְל֨וּ וַיִּשְׁתּ֜וּ לִפְנֵ֧י יְהוָ֛ה בַּיּ֥וֹם הַה֖וּא בְּשִׂמְחָ֣ה
גְדוֹלָ֑ה וַיַּמְלִ֨יכוּ שֵׁנִ֜ית לִשְׁלֹמֹ֣ה בֶן־דָּוִ֗יד וַיִּמְשְׁח֧וּ
לַיהוָ֛ה לְנָגִ֖יד וּלְצָד֥וֹק לְכֹהֵֽן׃ כג וַיֵּ֣שֶׁב שְׁלֹמֹ֡ה ב' א' חסר וא' מ"ל
עַל־כִּסֵּ֣א יְהוָ֣ה ׀ לְמֶ֧לֶךְ תַּֽחַת־דָּוִ֛יד אָבִ֖יו וַיַּצְלַ֑ח כ"ט רפין . ב'
וַיִּשְׁמְע֥וּ אֵלָ֖יו כָּל־יִשְׂרָאֵֽל׃ כד וְכָל־הַשָּׂרִים֙ וְהַגִּבֹּרִ֔ים ד'
וְגַ֕ם כָּל־בְּנֵ֖י הַמֶּ֣לֶךְ דָּוִ֑יד נָ֣תְנוּ יָ֔ד תַּ֖חַת שְׁלֹמֹ֥ה ג' דסמי'
הַמֶּֽלֶךְ׃ כה וַיְגַדֵּ֨ל יְהוָ֤ה אֶת־שְׁלֹמֹה֙ לְמַ֔עְלָה לְעֵינֵ֖י
כָּל־יִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּתֵּ֤ן עָלָיו֙ ה֣וֹד מַלְכ֔וּת אֲשֶׁ֧ר לֹא־
הָיָ֛ה עַל־כָּל־מֶ֥לֶךְ לְפָנָ֖יו עַל־יִשְׂרָאֵֽל׃ כו וְדָוִ֖יד בֶּן־
יִשָׁ֑י מָלַ֖ךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵֽל׃ כז וְהַיָּמִ֗ים אֲשֶׁ֨ר ב' וקפי' קמצין
מָלַךְ֙ עַל־יִשְׂרָאֵ֔ל אַרְבָּעִ֖ים שָׁנָ֑ה בְּחֶבְר֣וֹן
שֶׁ֣בַע שָׁנִ֔ים וּבִירוּשָׁלִַ֥ם מָלַ֖ךְ שְׁלֹשִׁ֥ים וְשָׁ
ד' כח וַיָּ֙מָת֙ בְּשֵׂיבָ֣ה טוֹבָ֔ה שְׂבַ֥ע יָמִ֖ים עֹ֣שֶׁר וְכָב֑וֹד
ג' ר"פ וַיִּמְלֹ֛ךְ שְׁלֹמֹ֥ה בְנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃ כט וְדִבְרֵי֙ דָּוִ֣יד הַמֶּ֔לֶךְ
הָרִאשֹׁנִ֖ים וְהָאַחֲרֹנִ֑ים הִנָּ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־
סימן שְׁמוּאֵ֣ל הָרֹאֶ֔ה וְעַל־דִּבְרֵי֙ נָתָ֣ן הַנָּבִ֔יא וְעַל־
גָּ֖ד הַחֹזֶֽה׃ ל עִ֥ם כָּל־מַלְכוּת֖וֹ וּגְבוּרָת֑וֹ וְהָ
ג' אֲשֶׁ֨ר עָבְר֤וּ עָלָיו֙ וְעַל־יִשְׂרָאֵ֔ל וְעַ֖ל כָּל־מַמְלְכ֥וֹת
הָאֲרָצֽוֹת׃

ספר שני
א א וַיִּתְחַזֵּ֛ק שְׁלֹמֹ֥ה בֶן־דָּוִ֖יד עַל־
מ' וַיהוָ֤ה אֱלֹהָיו֙ עִמּ֔וֹ וַֽיְגַדְּלֵ֖הוּ לְמָֽעְלָה׃ ב וַיֹּ
שְׁלֹמֹ֤ה לְכָל־יִשְׂרָאֵל֙ לְשָׂרֵי֩ הָאֲלָפִ֨ים וְהַ

תולדות אהרן וימשחו . סנהד' כא : וישב שלמה . שם עב :

רדק

שכתבנו בספר מכלל : (כב) וימליכו שנית לשלמה וכו' . כי פעם אחרת המליכו דוד כשבאה בת שבע אליו ונתן הנביא ואותו היום צוה למשחו ולהמליכו כמו שכתוב בספר מלכים ואז לא היו שם ישראל אלא אנשי ירושלים ואחרי כן הקהיל כל שרי ישראל מכל השבטים והמליכו לעיניהם פעם שנית : וימשחו לה' לנגיד . פירוש וימשחהו אותו לה' לנגיד ולצדוק משחו להיות כ"ג . ומזה הפסוק סמכו רז"ל כי הכוה שהיו בוזזים ישראל מאויביהם מחצה למלך ומחצה לעם מקים נגיד לצדוק מה צדוק מחצה לו אף נגיד מחצה לו . ומחצה לעם לאחיו הכהנים שנאמר והיתה לאהרן ובניו : (כה) ויתן עליו הוד מלכות . שהיו כל העם יראים ממנו ומנשאים אותו ובהפך זה כתיב בספר דניאל ולא נתנו עליו הוד מלכות : (ג) ויאמר שלמה לכל ישראל וכו' וילכו שלמה וכל הקהל . פירוש שאמר להם שילכו לבמה אשר בגבעון וילכו . והוא מזבח הנחשת אשר עשה משה . וכן ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אמר לו שיקיא אותו וכן עשה . וכן ויאמר

רשי

עסקו לקנות בהמות לצורך הקרבנות עד הלילה ולמחר ויזבחו לה' א פרים אלף כבשים אלף ונסכיהם . דוגמא אילים חמשה עתודים חמ (מדבר ז') שיעור אחד לכולם : וזבחים לרב. כן דרך המקרא לד בשנים ובג' דברים מניח הראשון עד לסוף ומפרש האחרון מיד וכ באהל יעקב עד ויבא באהל רחל והלא כבר נאמר ויבא לבן באוהל אהל רחל (בראשית לא) אלא לא מצא הוא מוסב על האמהות האח מפרש הראשון ויצא מאהל לאה תחלה ויבא באהל רחל מאהל ל אהל רחל לפי שדברים אחרים צריך לומר על זה ורחל לקחה וג נופל לומר ובאוהל שתי האמהות ולא מצא הכא נמי צריך לומר דברים אחרים : (כב) ויאכלו וישתו ביום ההוא וגו'. ואם היה לה' זבחים היה מפסיק בין הזבחים והעולות בדברים אחרים וכדי ש לא אמרן מיד והמתין עד לבסוף ואומר וזבחים לרוב ויאכלו וישת דוגמא ויאכלו וישתו לפני ה' דוגמא ויקח יתרו חתן משה וגומר (וימליכו שנית לשלמה בן דויד . כבר המליכוהו פעם אחד כדכתיב מל

א') ויקח צדוק הכהן את קרן וגומר מפורש בהוריות מלך (בן מלך) אין מושחין אותו ולמה משחו את שלמה דוד צוה למשחו כדי להוציא מלבן ש אדוניהו להמליכו : וימשחו לה' לנגיד . מלשון נגידו תרגום של משכו ועל שם אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם (במ ולצדוק לכהן . לפי שמשח אביתר את אדוניהו : (כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך . כאן נופל לומר מלך על כסא ה' שהכסא של ה' הוא להמ שירצה.ובמדרש מפורש כסאו היה מלא כמו הלבנה בט"ו בחדש כי מאברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמה ב' דור שלמה וזהו שכתוב כסאו כשמש נגדי (תהלים פט) שאינו נחסר לעולם ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהיה כירח שיכון לעתיד לבא ומשלמה ואילך נתמע מגדולתם כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו ועיני צדקיהו עור : וישמעו אליו כל ישראל . מיד מה שאין כן בשאול כדכתיב (שמואל א' י') ובני בליעל יושיענו זה וגם דוד לא מלך מתחלה כי אם בחברון שבע שנים . מה שאין כן באדוניה כדכתיב במלכים (א א) והגבורים א היו עם אדוניהו : וגם כל בני המלך נתנו יד . מה שאין כן באדוניהו שלא שמו ידם תחתיו : נתנו יד . אמונה תקעו כף לשלמה לעבדו בלבב שלם עליו הוד מלכות . פתרון נתן עליו חן מלכות דוגמא ונתת מהודך עליו (מדבר כז) שהכל אמרו הגון זה ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא נת מלכות:(כט) ודברי דוד המלך הראשונים.מה שאירעהו לדוד מתחלתו עד סופו:הנםכתובים על דברי שמואל.בספר שמואל:ועל דברי גד.במעשה המגפה ולכבוד ומזכיר לומר כל פרשת גדולתו של מלך כתיב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס :(ל) והעתים אשר עברו עליו. שעברו עליו וז"ש דוד (תהלים לא) בידך עתותי הצילני מיד אויבי ורודפי: ועל ישראל. עתות שעברו על ישראל: ועל כל ממלכות הארצות.שבאו על ישראל דוגמ ז')וירעםה' בקול גדול על פלשתי' ויהומ' וגו' וכן ביהושפט (ד"ה ב' כ') ובעת החלו ברנה ותהלה נתנה' וגו' וכןבסנחריב (ישעיה לז) וישכימו בבקר והנה כולם פ (א) ויתחזק שלמה וגומר . מפני שה' אלהיו עמו : (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל . ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדכתיב (לעי

מצודת ציון

(כט) למעלה . מל' עליה והרמה : (ל) והעתים . מל' עת וזמן :

מצודת דוד

שלמים זבחו לרוב : לכל ישראל . ר"ל כולם הביאו שלמים : (כב) לפני ה' בשר זבחי שלמים : וימליכו שנית . כי בפעם הראשון כשנמלך מפני מחלת ה יאמן כמ"ש במ"א לא היו אז כ"א אנשי ירושלים לכן שבו להמליכו בהקהל כל שרי ישראל : וימשחו לה' . ע"פ מצות ה' משחוהו למלך : ולצדוק . ואת צדוק (כג) על כסא ה' . ר"ל לעשות משפט ה' : כל ישראל . ולא היה מערער עליו : (כד) נתנו יד . תקעו כפם להיות תחת ממשלתו : (כה) לעיני כל י ראו גדולתו : הוד מלכות . ר"ל שהיה נראה בעיני כל אשר הוא הגון וראוי למלוכה מפאת עצמו : על כל מלך . על שום מלך שהיה לפניו על ישראל : (כז) ולא חש לחשוב עוד ששת החדשים שמלך בחברון או לפי שהיה נרדף ששה החדשים לפני אבשלום בנו ולא היה נחשב למלוכה לכן לא חשב למולם אלה שנת (כח) עושר וכבוד . מוסב על מלת שבע לומר שהיה שבע עושר וכבוד : (כט) הראשונים . כשהיה עוד נרדף מפני שאול : על דברי שמואל . ר"ל בספר שמואל נתן וכו' . גם הם כתבו ספרים ואינם אתנו : (ל) עם כל מלכותו . ר"ל שמה יסופר דברי דוד עם כל הארצות שמלך עליהם : והעתים וכו' . עתים למובה ע ועל ישראל . העתים אשר עברו בימיו על ישראל : ועל כל ממלכות הארצות . העתים אשר עברו עליהם בהלחמם עם דוד :

א (א) ויתחזק שלמה וגו' וה' וגו' . ר"ל על כי היה ה' עמו לכן התחזק : (ב) ויאמר שלמה וכו' . אמר להם ללכת עמו אל הבמה אשר

...ן את החומה . וכל התחזק דכו׳ : סימן קדמא דסיפרא שמואל הרואה תנינא דסיפר׳ דיאשיהו שמואל הנביא ואפ״ס ראה ה׳ והביטה וגו׳ : במחיר ח׳ וסימ׳ נמסר

ל׳ ...ים וּלְכֹל נָשִׂיא לְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי הָאָבוֹת׃
ה׳ ...שְׁלֹמֹה וְכָל־הַקָּהָל עִמּוֹ לַבָּמָה אֲשֶׁר
ל׳ דסמי׳ ...ן כִּי־שָׁם הָיָה אֹהֶל מוֹעֵד הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
...מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בַּמִּדְבָּר׃ ד אֲבָל אֲרוֹן
ל׳ ...ים הֶעֱלָה דָוִיד מִקִּרְיַת יְעָרִים בַּהֵכִין לוֹ
ב׳ ...י נָטָה־לוֹ אֹהֶל בִּירוּשָׁלִָם׃ ה וּמִזְבַּח
...ת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר שָׂם
...מִשְׁכַּן יְהוָה וַיִּדְרְשֵׁהוּ שְׁלֹמֹה וְהַקָּהָל׃
...שְׁלֹמֹה שָׁם עַל־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת לִפְנֵי יְהוָה
ה׳ ...אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו עֹלוֹת אָלֶף׃
ב׳ ר״פ ...ה הַהוּא נִרְאָה אֱלֹהִים לִשְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר לוֹ
...מָה אֶתֶּן־לָךְ׃ ח וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לֵאלֹהִים
ל׳ ...שִׂיתָ עִם־דָּוִיד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל וְהִמְלַכְתַּנִי
כ״ה ר״פ ...׃ ט עַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים יֵאָמֵן דְּבָרְךָ עִם
...בִי כִּי אַתָּה הִמְלַכְתַּנִי עַל־עַם רַב כַּעֲפַר
כ״ה ר״פ ל׳ וחס׳ ומלא ...י עַתָּה חָכְמָה וּמַדָּע תֶּן־לִי וְאֵצְאָה לִפְנֵי

ד׳ הָעָם־הַזֶּה וְאָבוֹאָה כִּי־מִי יִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ הַזֶּה
כ״ה הַגָּדוֹל׃ יא וַיֹּאמֶר־אֱלֹהִים לִשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר
ל׳ הָיְתָה זֹאת עִם־לְבָבֶךָ וְלֹא־שָׁאַלְתָּ עֹשֶׁר נְכָסִים
ד׳ וְכָבוֹד וְאֵת נֶפֶשׁ שֹׂנְאֶיךָ וְגַם־יָמִים רַבִּים לֹא
ל׳ מ״ל שָׁאָלְתָּ וַתִּשְׁאַל־לְךָ חָכְמָה וּמַדָּע אֲשֶׁר תִּשְׁפּוֹט
אֶת־עַמִּי אֲשֶׁר הִמְלַכְתִּיךָ עָלָיו׃ יב הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע
ג׳ נָתוּן לָךְ וְעֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד אֶתֶּן־לָךְ אֲשֶׁר ׀
לֹא־הָיָה כֵן לַמְּלָכִים אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא
יִהְיֶה־כֵּן׃ יג וַיָּבֹא שְׁלֹמֹה לַבָּמָה אֲשֶׁר־בְּגִבְעוֹן
י״ט בכתובי׳ יְרוּשָׁלִַם מִלִּפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃
כ׳ יד וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ
אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף
פָּרָשִׁים וַיַּנִּיחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם׃
ו׳ טו וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב בִּירוּשָׁלִַם
כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה
לָרֹב׃ טז וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם

...הרן לבמה . יומא נג (יו״א מב) :

רש״י

...ל שרי ישראל ומה אמר להם שיבאו עמו לבמה אשר בגבעון: (ג) וילכו ... הקהל עמו וגו׳. וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר ה׳ לדג ... יונה אמר לו להקיא ויקא. וכן (לעיל כ״א) ויאמר ה׳ למלאך ... אל נדנה: (ז) שאל מה אתן לך. בחר ושאל כל מה שתרצה ואני ... (ט) עתה ה׳ אלהים יאמן. פראבריט״ש בלע״ז: כי אתה המלכתני. ...ן שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח לצאת ... ללחום מלחמותיהם כענין שנאמר בשמואל (א׳ ח׳) ושפטנו מלכנו ויצא ...חם את מלחמותינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבי אשאל מה שאני צריך ... לי חכמה: (י) ואצאה לפני העם הזה ואבואה. וגם למלך צריך ... חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפי׳ אלף אנשים חכמים היה ...ל לשפוט עם גדול כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין ...עיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ...לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו ...שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך ... (יא) יען אשר היתה זאת עם לבבך. שאין אדם שואל דבר זה אלא ...את שמים בלבו כענין שנאמר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל ...ים (שמות י״ח): ואת נפש שונאיך. לנקמה: (יב) החכמה והמדע ... מה ששאלת: עושר ונכסים וכבוד. אשר לא שאלת אתן לך: אשר ...ן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה. מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם אריכות ...יכ (משלי ג׳), אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב במלכים (א׳ י״א) ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגומר: ... בערי הרכב. הניח מקצת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרוכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקצתם הניח עמו ... (עיין מלכים א׳ על פסוק זה מה שפירש״י שם וצריך עיון) : (טו) כאבנים. מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב ... לעשות שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר וי״ח אמות שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף : (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. כלומר כל
מוצא

רדק

ויאמר ה׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה : (ו) ויעל עליו עולות אלף. לא בפעם אחת אלא קודם שובו לירושלם : (יג) ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון. אין למ״ד לבמה במקום מ״ם כמו שכתב רבי יונה כי זה הפך זה כי הלמ״ד מורה הקירוב והמ״ם מורה הריחוק ואיך יהיה זה במקום זה אלא פי׳ כך ויבא שלמה שהלך לבמה אשר בגבעון לפני אהל מועד אשר בגבעון בא לו לירושלם וימלוך על ירושלם. ורז״ל דרשוהו כך כשבא שלמה מגבעון ירושלים היו פניו לבמה אשר בגבעון כמו שהיו פניו כשהלך לשם כלומר כי כשיצא מהבית שהיתה שם הבמה מהלך לאחריו ופניו לבמה מפני כבוד הבמה ולמדו מזה וכן הכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כשהיו נפטרים לא היו מחזירים פניהם והולכים אלא מצדדין פניהם והולכים וכן תלמיד הנפטר מרבו : (יד) ויניחם בערי הרכב. בערים שהיו שם גדולי הסוסים שהיתה ארץ מקנה : (טו) כאבנים. לא אמר על הערך אלא שהיה נמצא הזהב והכסף בירושלים לרוב כמו האבנים והוא על דרך הפלגה. ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות א״ר יוסי אבני עשר אמות ואבני שמנה : (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים. פירוש א״א ז״ל בספר מלכים כי פרעה נתן לו יציאות ורוחות במצרים מוצא בסוסים והיה מוכר אותם לסוחרים בשוק וזהו מקוא יקחו במחיר. ומקוא
לשון

מצודת דוד

...זון : לכל ישראל . וחזר ופירש שאמר לשרים שבהם : ...נות . שהם ראשי האבות : (ד) בהכין . במה שהכין לו מקום : כי נטה. ... : (ה) וידרשהו . ר״ל הקריב עליו קרבנות : (ו) ויעל עליו . לפי ...דברים אמר שוב ויעל וכן דרך המקרא : (ח) והמלכתני . במה שבמלכת ...ן שאר בניו הראית לדעת שלא חטא אבי בבת שבע אמי ולחסד גדול יחשב : (ט) יאמן . יקוים דבריך מה שדברת עם דוד אבי להיות ...כון בידי : על עם רב . וא״כ עסקיהם מרובים : (י) עתה . הואיל וכן שאלתי היא לתת לי חכמה לדעת לצאת ולבוא לפני העם הזה : כי מי ישפוט . א״א ...כלה מחכמת לבבו מבלי עזר מן השמים : (יא) זאת . השאלה הזאת : (יב) נתון לך . עתה נתון לך מאתי : (יג) לבמה וכו׳. ר״ל מהדרך אשר הלך לבמה ...ובא לירושלים מלפני אוהל מועד : וימלוך . ר״ל קבלוהו למלך באהבה רבה בעבור רוב החכמה הנתונה בו בגלוי הכל : (יד) בערי הרכב . בערים ...להעמיד בהם הרכב : ועם המלך . ומקצתם היו עמו בירושלים : (טו) יתן וכו׳ . ר״ל עזבם בחוצות כי בעבור שהיה רבוי המשקל היו נשמרים כי לא היה מהאפשר ...לגנבם : אשר בשפלה . הגדלים בעמק הרבה מאוד : (טז) ומוצא הסוסים . מקום מוצא הסוסים היו לו ממצרים ומן קוא והוא גם מקום והסוסים
מצויים

מצודת ציון

א (ט) יאמן . מל׳ אמנה וקיום : (יא) יען . בעבור : נכסים . הוא כולל למטלטלין ומקנה ובהמות : (טו) כשקמים . מין אילני תאנים : (טז) ומקוא . התרגום לא תרגם מלת מקוא ולזה נראה כי קוא שם מקום והמ״ם הוא במקום מן : במחיר . ענין ערך הדבר ושויו כמו אקנה מאותך

במלכים א׳ סימן י׳ : החתים ה׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימ׳ א׳: יוציאו ד׳ וסימ׳ נמסר באיוב סימן ח׳: הנה אני ו׳ דסמי׳ בקריאה וסימ׳ הנה אני קשרתי על אדני . הנ א
אלהי כל בשר . הנה אני פותח את קברתיכם . הנה אני מביא בכם רוח . הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרי׳ . הנה אני לוקח את בני ישראל . הנה אני בא

וּמִקְוֵ֕א סֹחֲרֵ֣י הַמֶּ֔לֶךְ מִקְוֵ֥א יִקְח֖וּ בִּמְחִֽיר׃ יז וַיַּעֲל֡וּ ב׳ כתיב א׳ ובפסוק
וַיּוֹצִ֨יאוּ מִמִּצְרַ֜יִם מֶרְכָּבָ֗ה בְּשֵׁ֤שׁ מֵאוֹת֙ כֶּ֔סֶף וְס֖וּס י״ב
בַּחֲמִשִּׁ֣ים וּמֵאָ֑ה וְ֠כֵן לְכָל־מַלְכֵ֧י הַחִתִּ֛ים וּמַלְכֵ֥י ח׳
אֲרָ֖ם בְּיָדָ֥ם יוֹצִֽיאוּ׃ יח וַיֹּ֣אמֶר שְׁלֹמֹ֗ה לִבְנ֥וֹת בַּ֙יִת֙ ד׳
לְשֵׁ֣ם יְהוָ֔ה וּבַ֖יִת לְמַלְכוּתֽוֹ׃ ב א וַיִּסְפֹּ֣ר
שְׁלֹמֹ֡ה שִׁבְעִ֨ים אֶ֜לֶף אִ֣ישׁ סַבָּ֗ל וּשְׁמוֹנִ֥ים אֶ֛לֶף
אִ֥ישׁ חֹצֵ֖ב בָּהָ֑ר וּמְנַצְּחִ֣ים עֲלֵיהֶ֔ם שְׁלֹ֥שֶׁת אֲלָפִ֖ים ג׳
וְשֵׁ֥שׁ מֵאֽוֹת׃ ב וַיִּשְׁלַ֣ח שְׁלֹמֹ֔ה אֶל־חוּרָ֥ם
מֶֽלֶךְ־צֹ֖ר לֵאמֹ֑ר כַּאֲשֶׁ֤ר עָשִׂ֙יתָ֙ עִם־דָּוִ֣יד אָבִ֔י
וַתִּֽשְׁלַֽח־ל֣וֹ אֲרָזִ֔ים לִבְנֽוֹת־ל֥וֹ בַ֖יִת לָשֶׁ֥בֶת בּֽוֹ׃
ג הִנֵּ֣ה אֲנִ֣י בֽוֹנֶה־בַּ֡יִת לְשֵׁם֩ ׀ יְהוָ֨ה אֱלֹהָ֜י לְהַקְדִּ֣ישׁ ג׳ ר״פ. ה׳ מ״ל ח׳
ל֗וֹ לְהַקְטִ֨יר לְפָנָ֤יו קְטֹֽרֶת־סַמִּים֙ וּמַעֲרֶ֣כֶת תָּמִ֔יד ד״ד
וְעֹל֞וֹת לַבֹּ֣קֶר וְלָעֶ֗רֶב לַשַּׁבָּתוֹת֙ וְלֶחֳדָשִׁ֔ים וּלְמוֹעֲדֵ֖י ג׳
יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑ינוּ לְעוֹלָ֖ם זֹ֥את עַל־יִשְׂרָאֵֽל׃ ד וְהַבַּ֛יִת
אֲשֶׁר־אֲנִ֥י בוֹנֶ֖ה גָּד֑וֹל כִּֽי־גָד֥וֹל אֱלֹהֵ֖ינוּ מִכָּל־ ה׳ מ״ל. ב׳

הָאֱלֹהִֽים׃ ה וּמִ֤י יַעֲצָר־כֹּ֙חַ֙ לִבְנֽוֹת־ל֣וֹ בַ֔יִת ג׳ וא׳ כי שמים
הַשָּׁמַ֙יִם֙ וּשְׁמֵ֣י הַשָּׁמַ֔יִם לֹ֖א יְכַלְכְּלֻ֑הוּ וּמִ֤י אֲנִי֙ ג׳
אֶבְנֶה־לּ֣וֹ בַ֔יִת כִּ֖י אִם־לְהַקְטִ֥יר לְפָנָֽיו׃ ו וְעַתָּ֡ה
שְֽׁלַֽח־לִ֣י אִֽישׁ־חָכָ֡ם לַעֲשׂ֣וֹת בַּזָּהָ֡ב וּבַכֶּ֡סֶף
וּבַנְּחֹ֣שֶׁת וּבַבַּרְזֶ֡ל וּבָֽאַרְגְּוָ֡ן וְכַרְמִ֣יל וּתְכֵ֗לֶת וְיֹדֵ֙עַ֙ ג׳. ב׳ ג׳ וחס׳
לְפַתֵּ֣חַ פִּתּוּחִ֔ים עִם־הַחֲכָמִ֗ים אֲשֶׁ֤ר עִמִּי֙ בִּֽיהוּדָ֣ה ב׳ מ״ל
וּבִיר֣וּשָׁלִַ֔ם אֲשֶׁ֥ר הֵכִ֖ין דָּוִ֥יד אָבִֽי׃ ז וּֽשְׁלַֽח־לִ֡י כ״ח
עֲצֵ֣י אֲרָזִים֩ בְּרוֹשִׁ֨ים וְאַלְגּוּמִּ֜ים מֵהַלְּבָנ֗וֹן כִּ֚י אֲנִ֣י ג׳
יָדַ֔עְתִּי אֲשֶׁ֣ר עֲבָדֶ֔יךָ יֽוֹדְעִ֖ים לִכְר֣וֹת עֲצֵ֣י ד׳ ת״ל ב׳ מ״ל
וְהִנֵּ֥ה עֲבָדַ֖י עִם־עֲבָדֶֽיךָ׃ ח וּלְהָכִ֥ין לִ֛י עֵצִ֖ים ג׳
לָרֹ֑ב כִּ֥י הַבַּ֛יִת אֲשֶׁר־אֲנִ֥י בוֹנֶ֖ה גָּד֥וֹל וְהַפְלֵֽא׃ ה׳ מ״ל. ג׳
ט וְהִנֵּ֣ה לַחֹטְבִ֣ים לְכֹרְתֵ֣י הָעֵצִ֡ים נָתַ֣תִּי חִטִּ֣ים
מַכּ֣וֹת לַעֲבָדֶ֡יךָ כֹּרִ֣ים עֶשְׂרִ֣ים אֶ֡לֶף וּשְׂעֹרִ֡ים כֹּרִ֣ים
עֶשְׂרִ֣ים אֶ֡לֶף וְיַ֡יִן בַּתִּ֡ים עֶשְׂרִ֣ים אֶ֡לֶף וְשֶׁ֡מֶן בַּתִּ֡ים
עֶשְׂרִ֖ים אָֽלֶף׃ י וַיֹּ֨אמֶר ח֤וּרָם מֶֽלֶךְ־ ב׳

תולדות אהרן . ויספר שלמה . יבמות עט : ויעש מהם . שם :

רדק

לשון קבוץ . ובמלכים מקוה כתיב בה"א ובדברי הימים כתיב בא"ל"ף כי אותיות אהו"י מתחלפים : (יז) מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה . מכאן למדנו שהמרכבה היא ארבעה סוסים : בידם יוציאו . ברשותם כלומר כל המלכי׳ שהיו מוציאים סוסים ממצרים ליד הסוחרים שהיו לוקחים המוצא מהמלך שלמה היו מוציאים . והיו נותנים בסוס מאה וחמשים כסף : (א) ויספר שלמה . בכל אלה גרים היו הסבלים והחוצבים והמנצחים כמו שאמר בסמוך ויספר שלמה כל האנשים הגרים וכו׳ : שלשת אלפים ושש מאות . ובמלכים שלשת אלפים ושלש מאות פי׳ רש"י ז"ל כי השלש מאות היו נציבים על כלם כי השלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שהיו בין סבלים וחוצבים אלף ומאה כמו שאומר ומנצחים עליהם שלשת אלפים ושלש מאות והשלש מאות מן השש מאות היו על כלם :(ג) לעולם זאת על ישראל. פירוש המצוה הזאת מצות הקרבנות לעולם על ישראל ואיננה על זמן לפיכך צריך אני לבנות בית טוב וחזק . ורז"ל דרשו אלו ת"ח שעוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה בית המקדש בימיהם : (ו) ובארגון . כמו בארגמן . ותרגום ארגמן ארגונא והוא צבע אדום . וכרמיל הוא צבע אדום ג"כ אלא שארגמן הוא צבע אדום שקורין לאקא. וכרמיל הוא תולעת השני והוא צבע הכרמי : (ז) ואלגומים . כמו אלגמים והוא העץ האדום הנקרא בערבי אלבקם ובלעז ברזילי . וי"מ קורילי : (ח) גדול והפלא . פירוש גדול היה והפלא בגדולתו : (ט) מכות לעבדיך . כמו מכול׳ לביתו הכתוב במלכים . וכתבו ר׳ יונה מן כתית ר"ל חטיכט ואא"א ז"ל פירוש מן נכות . ותרגום ויגשכו ובכיתו נשיכה לעבדיך כאלו אמר מאכל וזה היה מאכל כורתי עצים . ומה שזכר במלכים הוא מאכל ...

רשי

מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים : ומקוא סחרי המלך . אסיפת הסוסים במצרים וקורין לה בל"א סטוט"א : (ג) להקדיש לו . ... להקטיר לפניו קטורת . שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר ... לעולם זאת על ישראל . לכך אני מבקשך לשלוח אלי בנין טוב וחזק ... זקוק על ישראל להקריב קרבנם בבית זו אשר אני בונה : (ד) והבית ... בונה גדול . לפיכך צריך אני שתשלח לי מבנייניך וא"ת תקטין את ... שלא תצטרך לאחרים איני יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ... יכול להקטינו ולהמעיטו : (ה) ומי יעצר כח לבנות לו בית . לפי שאמר אשר אני בונה גדול שמא יהא משמע לך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי כח מי יכול לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי ... למעלה (כט) כי נעצור כח להתנדב : כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כי אם להקטיר בו לפניו : (ו) ובארגון . זה ארגמן : וכרמיל . זו תולעת שני שהרי לא נזכר כאן תולעת שני : ויודע לפתח פתוחים . דוגמת פתוחי ... שיודע לחתום ולצייר באבנים גראבי"ר בל"א : (ט) נתתי חטים מכ... (פול אויף) ויש אומרים מכות כתותין להוציא חטים מן השבולת : ... לן ...

מצודת ציון

מאותן במחיר (ש"ב כד) : ב (א) סבל . נושא משא כמו והנושא בסבל (נחמיה ד) : חוצב . כן יקרא כריתת האבן : ומנצחים . מל׳ נצחון ונגישה : (ה) יעצר . ענין עכבה וכן נעצר כח (דה"א כט) : יכלכלוהו . ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (מ"א ז) : (ו) ובארגון . הוא ארגמן וכן תרגומו : וכרמיל . הוא תולעת שני : לפתח פתוחים . ענין חתירת הצורות באבנים כמו פתוחי חותם (שמות כח) : (ז) ואלגומים . הוא ספק מן אלמוגים האמור במ"א והוא מין עץ יקר ומשובח : (ט) כורים . שם מדה של שלשים סאין : בתים . בת היא מדה הלח מחזקת שלשה סאין

מצודת דוד

מצויים שם : סוחרי המלך . ר"ל שלמה שלח סוחרים והם יקחו הסוס במחיר ולפי ערך שויו של כ"א : (יז) ויעלו ויוציאו ממצרים . ר"ל אבל ... שלח סוחרים כי אנשי מצרים עצמם היו מעלים ומוציאים לו מרכבה בשש ... בעבור שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם : וסוס בחמשים ... ומזה נשמע שהמרכבה הם ד׳ סוסים : וכן לכל מלכי החתים . גם להם ... מצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק ... הסוסים : בידם יוציאו . אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להם ... סקונה אותם או שעל מלכי החתים וכו׳ יאמר שהם יוציאום בידם ור"ל עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה מ"מ בסבאה למקומם לא הי׳ להם יפוי הכח ... (יח) למלכותו . לפי הראוי והסגון למלכותו : ב (א) ומנצחים עליהם . רודים ונוגשים עליהם לבל ירפו ידיהם מן המלאכה : (ג) כאשר עשית וכו׳ . כאומר ... עמדי וכאשר יאמר בסוף דבריו : להקדיש לו . נדרי קרבנות : ומערכת תמיד . הם לחם הפנים : ועולות . להעלות לו עולות תמיד בבקר ובערב : לשבת ... הם המוספין : לעולם זאת . הדבר הזה קבוע הוא לעולם על ישראל וכאומר בעבור זה מהצורך לבנות בית חזק ומתקיים : (ד) גדול . אעשנו גדול בבנ... (ה) ומי וכו׳. כאומר הנה עם כל גודל הבית אל תחשוב שתשיב לשבתו כי מי יעצר כח וכו׳ : ושמי וכו׳. הם השמים העליונים אשר ממעל השמים הנראים לא יחזיקו אותו כי הוא מקום העולם ואין העולם מקומו : ומי אני . עם כי אני מלך מי אני נגדו הלא כמוני כאין : כי וכו׳ . אינה עשויה כ"א להקטיר ... (ו) עם החכמים . לעשות במלאכה עם החכמים אשר עמי : (ז) מהלבנון . אשר בארצך : יודעים לכרות וכו׳ . לפי הקצב הנראה למלאכת הבנין : עם ... יהיו עם עבדיך לסייע להם : (ח) ולהכין . צוה להכין לי וכו׳ : והפלא . ברוב הגודל ומהצורך א"כ לעצים מרובים : (ט) לחוטבים . ולתוספת ביאור אמר ... העצ...

ע ג׳ בקריאה וחס׳ סימ׳ וידע דעת עליון . וידע חושי בו . וידע לפתח פתוחים. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים : את השמים ואת הארץ י״ג דסמי׳ וסימ׳ בראשי׳ ברא יום . זכור את יום השבת לקדשו . ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם . העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ דסדר דברים . וחברו דסוף נצבי׳ . ויתפלל חזקיהו דמלכי׳ .

כְּתָב וַיִּשְׁלַח אֶל־שְׁלֹמֹה בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־
עַמּוֹ נְתָנְךָ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃ יא וַיֹּאמֶר חוּרָם בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִיד הַמֶּלֶךְ בֵּן חָכָם
יוֹדֵעַ שֵׂכֶל וּבִינָה אֲשֶׁר יִבְנֶה־בַּיִת לַיהוָה וּבַיִת
לְמַלְכוּתוֹ׃ יב וְעַתָּה שָׁלַחְתִּי אִישׁ־חָכָם יוֹדֵעַ
בִּינָה לְחוּרָם אָבִי׃ יג בֶּן־אִשָּׁה מִן־בְּנוֹת דָּן וְאָבִיו
אִישׁ־צֹרִי יוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף בַּנְּחֹשֶׁת
בַּבַּרְזֶל בָּאֲבָנִים וּבָעֵצִים בָּאַרְגָּמָן בַּתְּכֵלֶת וּבַבּוּץ
וּבַכַּרְמִיל וּלְפַתֵּחַ כָּל־פִּתּוּחַ וְלַחְשֹׁב כָּל־מַחֲשָׁבֶת
אֲשֶׁר יִנָּתֶן־לוֹ עִם־חֲכָמֶיךָ וְחַכְמֵי אֲדֹנִי דָּוִיד
אָבִיךָ׃ יד וְעַתָּה הַחִטִּים וְהַשְּׂעֹרִים הַשֶּׁמֶן וְהַיַּיִן
אֲשֶׁר אָמַר אֲדֹנִי יִשְׁלַח לַעֲבָדָיו׃ טו וַאֲנַחְנוּ
נִכְרֹת עֵצִים מִן־הַלְּבָנוֹן כְּכָל־צָרְכֶּךָ וּנְבִיאֵם לְךָ
רַפְסֹדוֹת עַל־יָם יָפוֹ וְאַתָּה תַּעֲלֶה אֹתָם יְרוּשָׁלִָם׃
טז וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה כָּל־הָאֲנָשִׁים הַגֵּיּוֹרִים אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַסְּפָר אֲשֶׁר סְפָרָם דָּוִיד
אָבִיו וַיִּמָּצְאוּ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ יז וַיַּעַשׂ מֵהֶם שִׁבְעִים אֶלֶף סַבָּל
וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת מְנַצְּחִים לְהַעֲבִיד אֶת־הָעָם׃ ג א וַיָּחֶל
שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם בְּהַר
הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הֵכִין
בִּמְקוֹם דָּוִיד בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי׃ ב וַיָּחֶל לִבְנוֹת
בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשֵּׁנִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ׃
ג וְאֵלֶּה הוּסַד שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים

לדות אהרן הארוס . (שביעית לח) : ויחל לבנות . ר״ס ג זבחים קיט (סנהד׳ יט ר״ס כו) :

רשי

ן נת מדה בלה כור בינה : (יב) יודע בינה לחורם אבי . אומן חכם של
י היה גם שלי הוא : (יג) בן אשה . אלמנה היתה : מן בנות דן . משבט
: ואביו איש צורי . יהודי היה יושב בצור דוגמא עובד אדום הגתי (שמואל
ו) שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים (א ז) כתיב ובן אשה אלמנה ממטה
תלי ואביו איש צורי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה
ט היה אביו ואמו זהו שכתוב (ראשית ל׳) דנני אלהים וגם נפתולי אלהים
(שם) אמרה רחל מעתה עקמתי פתולים עקמומיות עשיתי עד שאני יכולה
מות עלמי ללאה אחותי אם לאה תתפאר בבצלאל בנה שיעשה המשכן ויצטרך
שתתף במלאכתו אחד מבני דן שנא׳ ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם
מה בן אחותי יבנה ב״ה צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי : ואביו איש
י . ללמדך אע״פ שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו (ולהחיות אמו
״א) (כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר לוי ממגטויל״א בן אחותו של רבינו
ה הדרשן) : (טו) רפסדות . (ובמלכים א׳ ה׳) דוברות בל״א פלייטי״ן : על
יפו . פי׳ על חוף הים כמו וירד יפו דיונה : (טז) ויספר שלמה כל האנשים
גרים . מלא בב׳ יודי״ן ומתחילה כשספרם דוד נקראו שם גרים ביו״ד אחת
ל שלמה ספרם בשעת מעשה כשבנה ולכך כתיב מלא ודוגמא והעליתם
עצמותי מזה חסר אתכם בפ׳ ויהי בשעת מעשה כשלקחן (בפ׳ בשלח) כתיב אתכם:
ספר כו׳ אחרי הספר . למעלה דכתיב (לעיל כ״ב) ויאמר דוד לכנוס את הגרים :
) ויעש מהם ע׳ אלף וגו׳ . מה שחזר ומזכירן המספר בשביל שהפסיק
נין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר מיד ויחל
מה לבנות וגו׳ ואפילו בפסוק א׳ מנהגו שיפסיק הענין ומתחיל לדברי הראשון
ו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו׳ (מדבר טז) . ולמחרתו כתיב (שם)
ומר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו׳ וחוזר ואמר וקחו איש מחתתו וגו׳
א לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית להכתב וכ״ש כאן : (א) בהר
מוריה . לפי אשר שם נראה הקב״ה לדוד בגרן ארנן בהעצר המגפה והוא
המוריה מקום דוד: (ב) ויחל לבנות בחדש השני . מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי ופתרון בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו

רדק

שכר לעבדיך : (יג) בן אשה. אלמנה: מבנות דן . ובמלכים בן אשה אלמנה הוא
ממטה נפתלי אביו היה ממטה נפתלי וקראו צרי לפי שגר בצר כמו עובד
אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי . וכן זה קראו צרי לפי שגר
בצר ואמו היתה ממטה דן כמו שאומר מבנות דן : יודע לעשות בזהב . הוא
אומר על אביו גם כן . וכן במלכים ואביו איש צרי חרש נחשת יתכן חרש נחשת
עליו או על אביו . ורז״ל פירשו על אביו וסמכו מזה כי חייב כל אדם להתעסק
באומנו׳ אביו כי לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם אביו היה אומן ובנו
לומד אומנותו : (טו) רפסדות . כמו דוברות והם הקורות שקושרים אותם
בראשיהם ומוליכים אותם בנהרות ובים ולכן נקראו דוברות לשון הנהגה ותרגום
וינהג ודבר ונקראו ג״כ רפסדות ובלשון המשנה אסדא היה יושב בספינה או
באסדא ובגמרא הוא אסדא הוא אכסרא הוא רפסדות : (טז) הספר . שם על
משקל איל שרד : אשר ספרם דוד . כמו שאמר למעלה ויאמר דוד לכנוס את
הגרים אשר בארץ ישראל ויעמד חוצבים והוא ג״כ ספרם אחר כן כי נוספו
עליהם מעת שמלך שלמה . ואפשר שהגרים האלה הם העם הנות׳ מהאמורי
ומן החתי והפרזי והיבוסי כמו שאמר בסמוך כי אותם העלהו שלמה למס עד
היום לעשות לו מלאכתו והעדים אשר בנה וקראם גרים לפי שלא היו עובדי
ע״ג כי לא היו מניחין לעבוד ע״ג בימי דוד ובימי שלמה שהיתה יד ישראל
תקיפה ובתנאי זה הניחום לשבת בארץ ועשה מהם דוד ושלמה חוצבים וסבלים
ועושי מלאכתו : (ב) בחדש השני בשני. פי׳ ביום שני לשבוע. או הוא כפל
דבר כמו עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש . ורז״ל אמרו כי לפיכך אמר
בשני להורות כי מניסן מונין למלכי ישראל לפיכך אמר בחודש השני בשני כי
החדש שהוא שני לחדשי השנה הוא שני גם כן למלכי ישראל : (ג) ואלה הוסד
שלמה לבנות את בית האלהים . פירוש ואלה התכונות והמדות אשר הוסד שלמה
לבנות בהם את בית האלהים . והוסד פירוש התיעץ כמו יסד המלך . יסדת
עוז

מצודת דוד

גים : נתתי . כמו אתן : מכות . כתות ומחון , או הוא מלשון נכת והוא תרגום
נסך ור״ל לנסוך בשיכיהם ולאכלם ויהיה כמש״כ במ״א מכולת שהוא כמו מאכולת:
באהבת . בעבור שה׳ אוהב את עמו לזה העמיד אותך עליהם למלך להיות להם
אב ולעזר : (יא) אשר יבנה . אשר יהיה בונה בית ה׳ ובית ההגון למלכות
מאל וכאומר אם הוא יהיה הבונה אז יהיה בתכלית הפאר והיופי : (יב) ועתה וכו׳. גם זה מדברי הכתב ששלח אל שלמה ועל שהתחיל בה לומר באהבת וכו׳ לזה הפסיק
ך לו שאמר אז להעומדים לפניו ברוך ה׳ וכו׳ וחוזר לדברי הכתב : לחורם אבי . כמו לחורם ולאבי ור״ל יודע בינה ואומן מובהק שלי ומאז היה אומן מובהק של
י. או שלמד היה במקום אב ועל האומן אמר כי גם שמו היה חורם כמ״ש במ״א וקראו אבי בלשון חשיבות על רוב חכמתו כי אב הוא ענין שר וחשוב : (יג) איש
י . ר״ל מאז התגורר בצור : ולחשוב . להמציא מלאכות יקרות הבאים ממחשבת הלב וכן מעשה חושב (שמות כו) ויאמר על מעשה האריגה מחולף הצורות בהעבר
ה מן העבר מזה : אשר ינתן לו . לעשות אותם עם חכמיך : (טו) ואנחנו . ר״ל עבדי : על ים יפו . היו קרוב אל הלבנון ועל הים ההוא ישיטו את העצים : ואתה . ר״ל
דיך יעלו אותם מן המים לשאתם ירושלים : (טז) הגירים . הם הנבעונים : (יז) ויעש מהם וכו׳ . עם כי כבר נאמר למעלה חזר ואמר לסמכו לספור הבנין :
צחים . רודים ונוגשים את העם לעשות העבודה ולא ירפו ידיהם מן מלאכה : ג (א) אשר נראה . אשר שם נראה המקום ב״ה לדוד אביו ויאמר על ירידת האש
ל המזבח כמ״ש ויענהו באש מן השמים (ד״ה א׳ כ״א) : אשר הכין . על שלמה יאמר שהוא הכין לבנות במקום שקבע דוד בגורן וכו׳ : (ב) בשני . ביום שני בשבת
או

מצודת ציון

סאין : (יג) ובבוץ . הוא פשתן : רפסדות . הם דוברות האמור במ״א והם הקורות הקשורות
יחד להשיטם במים אל מקומם הנרצה ולשון רפסודות כוזכר בתלמוד ירושלמי (ברכות פרק ד) :
(יז) מנצחים . מל׳ נצחון והתגברות ונגישה : ג ויחל . מל׳ התחלה : הפה

וחברו דישעיה. הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. ואם יסתר איש במסתרים. אהה אדני ה'. אדני ה' ואני מרעיש. אני מרעיש. ויאמר חורם ברוך ה' ; במדה ג' דגש' בקריאה וסי' לא תעשו עול במשפט במדה. אך רחוק יהיה ביניכם וביניו. את בית האלהים הארך אמות. אנ"ך. וסימני' בלשון תרגום תעבדון רחיקן אריכין ; זהב ד' פתחין בקמ[ץ]

הָאֹרֶךְ אַמּוֹת בַּמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה אַמּוֹת שִׁשִּׁים ג' דגשים. ס'
וְרֹחַב אַמּוֹת עֶשְׂרִים׃ ד וְהָאוּלָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֹרֶךְ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהַגֹּבַהּ ג'
מֵאָה וְעֶשְׂרִים וַיְצַפֵּהוּ מִפְּנִימָה זָהָב טָהוֹר׃
ה וְאֵת ׀ הַבַּיִת הַגָּדוֹל חִפָּה עֵץ בְּרוֹשִׁים וַיְחַפֵּהוּ ס'. ס' בליש'
זָהָב טוֹב וַיַּעַל עָלָיו תִּמֹּרִים וְשַׁרְשְׁרוֹת׃ ו וַיְצַף
אֶת־הַבַּיִת אֶבֶן יְקָרָה לְתִפְאָרֶת וְהַזָּהָב זְהַב ג'. ד'
פַּרְוָיִם׃ ז וַיְחַף אֶת־הַבַּיִת הַקֹּרוֹת הַסִּפִּים ג'. ג' ב' בתרי ליש'
וְקִירוֹתָיו וְדַלְתוֹתָיו זָהָב וּפִתַּח כְּרוּבִים עַל־ ד' מ"ל
הַקִּירוֹת׃ ח וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְרָחְבּוֹ
אַמּוֹת עֶשְׂרִים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב לְכִכָּרִים שֵׁשׁ ב' וכטעין ג'
מֵאוֹת׃ ט וּמִשְׁקָל לְמִסְמְרוֹת לִשְׁקָלִים חֲמִשִּׁים ג'
זָהָב וְהָעֲלִיּוֹת חִפָּה זָהָב׃ י וַיַּעַשׂ בְּבֵית־קֹדֶשׁ ג'. ב' וכטעין

תולדות אהרן זהב פרוים. יומא מה :

רדק

עוז. נוסדו יחד. והכל ענין יסוד. כי העלה והסוד למעשה היסוד לבנין והעל' והסוד בבנין הבית לקח שלמה מדוד אביו כמו שאמר למעלה ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וכו' : במדה הראשונה. פירוש האמות היו במדה הראשונה במדה שנעשו בה המשכן וכליו כמו האמה הזאת. ואמרו במשנה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה : אמות ששים. הדביר היה בכללן : (ד) והאולם אשר על פני האורך על פני רחב הבית. פירוש והאולם שהיה על פני רוחב הבית היה על פני האורך עשרים אמה כי ארכו לרוחב הבית כי השטח הגדול יקרא אורך והקטן רחב והנה ארך האולם לרחב הבית והגובה מאה ועשרים. ובספר מלכים לא זכר רחב האולם אך זכר גובה הבית ושלשים אמה קומתו. יתכן כי האולם לבדו היה לו זה הגובה והוא היה גבוה על כל הבית או היה כל הבית גבוה כאחד. ומה שאמר במלכים ושלשים אמה קומתו מקרקע הבית עד הספון ולמעלה מהספון היו עליו' גובהן תשעים אמה כמו שנאמר וגנזכיו ועליותיו וכן אמר ועליות חפה זהב. והקרוב אצלי כי האול' לבדו היה לו הגובה הגדול הזה וכן היו העליות לפי' יחס העליו' אל האולם כמו שאמר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו וחדריו הפנימים כי אין ספור האולם בכלל הבית ולא הבית בכלל האולם לא בספר מלכים ולא בספר הזה. לפיכך מה שאמר והגובה מאה ועשרים על האולם לבדו אמר. ואין טענה בעבור שאמר והגבה ולא אמר וגבהו ידמה כי על כל הבית אמר כי הנה אמר ג"כ על פני הארך ולא אמר על פני ארכו. ומה שאמר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם. אין בכללו ההיכל והדביר אלא בכלל ובתיו. ויחס ההיכל אליו ואעפ"י שההיכל היה ארוך ממנו לפי שהאולם היה הבית החיצון יחס הבתים הפנימים אליו והם ההיכל והתאים אשר בקירותיו וזכר אחריהם בית הכפרת שהוא הדביר ששם הארון שהוא פנימי לכולם. ומדברי רז"ל נראה ג"כ כי על ההיכל והדביר היו עליות : (ה) ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים. הוא ההיכל כי היה גדול שבבתים כי היתה ארכו ארבעים אמה : תמרים. צורת תמרים : (ו) פרוים. שם מקום. ורז"ל אמרו שהיה אדום כדם הפרים : (ח) את בית קדש הקדשים. הוא הדביר :

מעשה

רשי

למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים היו הלוך וחסור עד הח[דש] העשירי (ראשית ח') ודוגמא במלכים (א' ו') בשנה הרביעית בחדש זיו [הוא] חדש השני למלוך שלמה וגו' מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכו[תו] התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור והגיסן לא היה [יכו]ל מפני הפסח : (ג) הארך אמות במדה. ולפי שהפסיק ואמר במדה הראשונה אומר עוד אמות כלומר אורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ו[רוחב] אמות ד' : (ד) והאולם אשר על פני הארך. אורך של אולם שעל פני רו[חב] הבית ד' שהרי אורך האולם בכל רוחב הבית ד' אמה מצפון לדרום וכל [...] יתירה קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב ולפי שההיכל מדתו ממזרח למע[רב] יתירה קרויה אורך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רוחב וכא[ן] שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה אורך ומדתו מן המזרח למערב ש[היא] פחותה קרויה רוחב ורחב האולם עשר כמפורש (במלכים א' ז') עשר ב[אמה] רחבה על פני הבית : והגובה מאה ועשרים. ובמלכים (שם) כתיב ושלשים [אמה] קומתו הא כיצד גובה הקומה מקרקעית הבית עד קירוי עלייה ראשונה של [...] אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות כדכתיב (ד"ה א' כ"ח) ו[יתן] דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו מכלל שהיו [...] עליות : ויצפהו מפנימה זהב. בפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב [ול]א האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל ה[בית] זהב טהור חפה עץ ברושים שכל הבית הדביר וההיכל צפה מתחילה עצי ברו[שים] ואחר כך ויחפהו זהב טוב על קירות הברושים ומשום צפוי זהב שרצה לצ[פות] הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק [...] במסמרים בציורי העץ שהיה מצייר ציורין בעץ תמורים הם אילנות כמין תמ[רים] וכרובים ובמלכים (שם) כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופ[טורי] ציצים כמו (מדבר י"ח) ויצץ ציץ ופטורי כמו פוטר אדם אשתו אנטואל[ין] בל"א. (מפי רבינו אלעזר ב"ר משולם ז"ל) : (ה) ויחפהו זהב. כלומר כשה[יו] כל הציורים צפה הקורות זהב אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ [כ]די שלא ימוט מה שלא היה יכול לעשות בכותל האבן ומשום זה הטעם היה מצ[פה] כל הבית מתחילה בעצי ברושים : ושרשרות. פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל וכשראה שהיה כולם חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרות שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים. ענין אחר ממש שרשרות של זהב עשה ודבק הצורות בכן יחד : (ו) ויצף את הבית אבן יקרה. שקע ורבץ אבנים יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי : והזהב. שאומר ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים הי' פרוים [...] מקום ורבותינו פירשו שדומה לדם פרים מרוב טבחו ואדמימותו : (ז) ויחף. כמו ויצף ומפרש מה צפה בבית הקירות והספים : וקירותיו. של ספי הב[ית] שהיו של אבנים ומפרש קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים (א ו) כתוב עד קירות הספון ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריבה הפוכה [...] מנהג לקרות את הקרוי עגול כעין ספינה : (ח) ויעש את בית וגומר. כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למ[על]ה כך והאולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן : ויחפהו זהב טוב. אף בקדש הקדשים בנה תחלה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה [ש]אין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של ב"ה כלומר כל כותלי בית הארון היה של זהב ולא היה בכן ; עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמל[כים] (שם) מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב (שם) ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שהו[א] דברי הימים למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית : לככרים. מככרים. (ט) ומשקל למסמרות. לחזק בהם הזהב בקירות העץ : לשקלי[ם]. למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב : (י) מעשה צעצועים. דוגמתו (ישעיה כ"ב) הצאצאים והצפיעות ותרגומו ובניא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כר[...]

ושל

מצודת ציון

(ה) חפה. ענין צפוי וכסוי : ושרשרות. שלשלאות : (ו) פרוים. שם מקום ורז"ל אמרו שדומה לדם הפרים (יומא מה) : (ז) ויחף. ענין צפוי : כרובים. תרגום של נער הוא רביא כי פרצוף תינוק

מצודת דוד

או בחודש ורז"ל דרשו בו בר"ם : (ג) ואלה הוסד. אלה מספרי האורך והרוחב אשר הבית היסוד לבנות וכו' : במדה הראשונה. במדת האמה שנעשה בה הבנין שהיתה ראשונה לבנין המקדש והיא היתה בת ששה טפחים : (ד) אשר על פני האורך וכו'. ר"ל אשר האורך עמד לרוחב ההיכל הוא היה במדת אמות עשרים כי המדה המועטת תקרא רוחב וההיכל היתה ארבעים על עשרים והאולם היתה רחבה עשרה כמו שנאמר במ"א וארכה עשרים אם כן עמד אורך האולם ע"פ רוחב הבית : והגובה מאה ועשרים. ובמ"א נאמר שלשים ויתכן לומר כי שם נאמר על הבית וכאן על האולם. או נאמר כי תשעים אמות היו העליות זו על זו כמ"ש ואת האולם וכו' ועליותיו (ד"ה א' כ"ח) : מפנימה. בעבור הכתלים שבפנים בחללו ועל הבית יאמר לא על האולם : (ה) הבית הגדול. זה ההיכל שהיתה גדולה מן [ה]מ' על כ' : חפה. את קרקע הבית חפה בעצי ברושים : ויחפהו. על העצים חפה הזהב וכן נאמר במ"א : ויעל עליו. העלה על החיפוי ציורי אילני תמר ושרשר[ות] : (ו) ויצף וכו'. בקירות הבית שקע אבנים יקרות במשבצות הזהב להיות לנוי ולפאר : (ז) הקורות. קורות התקרה : הספים. מזוזות הדלתות : וקירותיו. הכתלים : ופ[תח]. חתר צורות כרובים על הכתלים : (ח) ארכו על פני רוחב הבית. על שאמר כן באולם שהיתה כ' על עשר אמר כן בבית קה"ק עם שהיתה כ' על כ' : [ו]את עשרים. ר"ל והיתה אמות עשרים : לככרים. עלה לככרים שש מאות : (ט) למסמרות. הם היתדות שחבר בהם את חפוי הזהב על העצים : והעליות. כותלי בנין העל[יות] :

ויעש

כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש. כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת׳ ויצף את הבית דסיפרא. ויהי כל זהב התרומה ׳ וחד וזהב הארץ ההיא טוב . האחר ג׳
זה וסימ׳ ואמר אליה ביום האחר . הכרוב האחר . דבקה לכנף כרוב האחר : עמדים העמדים י״א חס׳ וי״ו בקריאה וסימני׳ ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ר״פ .
ואת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדיו עשרים . ולפאת ים קלעים חמשים באמה . והאדנים לעמדים נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף. והמשני את העמדים דשמשון .
ים ועב על פניהם . ויקם את העמדים דמלכים . עמדים שנים וגלות דמלכים דר״פ . כה אמר ה׳ ארך הארך . ויעש שרשרות בדביר . כה אמר ה׳ צבאות אל העמדים ועל הים

רְשִׁים כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצֻעִים וַיְצַפּוּ ל׳ וחס׳. ל׳
ם זָהָב׃ יא וְכַנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָּם אַמּוֹת
רִים כְּנַף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חָמֵשׁ מַגַּעַת לְקִיר ל׳
ת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לִכְנַף
וּב הָאַחֵר׃ יב וּכְנַף הַכְּרוּב הָאֶחָד אַמּוֹת ג׳
שׁ מַגִּיעַ לְקִיר הַבָּיִת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת
שׁ דְּבֵקָה לִכְנַף הַכְּרוּב הָאַחֵר׃ יג כַּנְפֵי ל׳. ג׳
וּבִים הָאֵלֶּה פֹּרְשִׂים אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם ל׳

עֹמְדִים עַל־רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לַבָּיִת׃ יד וַיַּעַשׂ ט׳
אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּבוּץ וַיַּעַל כ׳ ובסיפרא
עָלָיו כְּרוּבִים׃ טו וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים שְׁנַיִם
אַמּוֹת שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ אֹרֶךְ וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר־עַל־ ל׳
רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ׃ טז וַיַּעַשׂ שַׁרְשְׁרוֹת ג׳ מ״ל
בַּדְּבִיר וַיִּתֵּן עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים וַיַּעַשׂ רִמּוֹנִים י״א כ״כ
מֵאָה וַיִּתֵּן בַּשַּׁרְשְׁרוֹת׃ יז וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּדִים
עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מֵהַשְּׂמֹאול ל׳ ומ״ל

ות אהרן ופניהם לבית . בתרא ט :

רשי

ן היו ושוב ויצפו זהב (ובמלכים א׳ ו׳) ויעש בדביר שני כרובים עלי כל מה שבפנים מעץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר משום כבודו : (יא) וכנפי ים ארכם אמות עשרים . כיצד כנף האחד לעומת חמש וסוף החמש מגעת הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שבצדו הרי עשר כרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע לצפון וכנף כרוב אחד נמצא שהיו ארוכות ככל כותל המערב שהיה ד׳ אמות וגופם אמרו נו בנס היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופן בולט מהם כעוף זה כנפיו בולט גופו מחוץ כנפיו וקומתן מפורש במלכים (שם) קומת הכרוב י׳ באמה וכן הכרוב השני : (יג) עומדים על רגליהם . בקרקעות הבית ב: ופניהם לבית. לפנים שלא היו ראשיהם זקופים שנראה כמביטין לחוץ ראשם היה כפוף ומביטין לפניהם כדכתיב ופניהם איש אל אחיו (שמות וכאן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם ם לבית כלפי פנים והארון הי׳ עומד במקום פריסת שני הכרובים כנפי הכרובים מטין מן הכותל וסוככין על הכפורת ועל הארון בכנפיהם מכרובים אלו היו הכרובים שעשה משה מן הכפורת עדיין אדוקין ומדובקים כפורת ועומדין עליו ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שלחנות וי׳ ת לבד מאותן של משה : (יד) ויעש את הפרכת תכלת וארגמן . ותלה על שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע״פ שהיה בו דלתות תלה בדלקמן ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו׳ : ויעל עליו ים. ציורי כרובים : (טו) שלשים וחמש ארך . קומה ובמלכים ויצר את שני ים נחשת י״ח אמות פירש רבינו שלמה זצ״ל יצקם שניהם כאחד ושוב לשנים והאמה החסרה אינה חושבה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד אמר שם בענין (ב׳ כ״א) ועל ראש העמודים מעשה פרח שושן וגם רבי יוסף כן ולא נראה דמה לנו גבהה י״ח אלא כך שמעתי ודאי יצקם שניהם כאחד חלקם לשנים ונמצאו כל אחד י״ז אמה וחצי : והצפת . שהיא כותרת ד שם עביו חצי אמה הרי כל אחד י״ח אמות . צפת הוא צפוי כמו ויצפה זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלול ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י״ח אמות (ובמלכים א׳ ז׳) קורהו לשון כתר . כדכתיב ושתי כותרות וגו׳ : (טז) ויתן בשרשרות . עשה שרשרות הצפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רמונים כדי לכסות חלל הצפת יב (שם) לכסות את שתי גולות הכותרת ועל שם חללו קורא להם גולות שבכה שכתב שם הם השרשרות לשון ועל שבכה יתהלך(איוב י״ח) ל׳ ענפים נסבך בקרניו (בראשית כ״ב) ויש אומרים קופיא ור׳ אלעזר פירוש ענפים :

רדק

(י) מעשה צעצועים . כמו צאצאים כמו שאמרו רז״ל כרוב כרביה כי פני נערים היה להם . וי״מ מעשה ברכב היו עשויים הנקראה בלשון ערבי צנעה ברכוי : (יא) לאמות חמש. הלמ״ד כלמ״ד והשלישי לאבשלום: (יג) פורשים אמות עשרים. כמו שהי׳ אורך הבית . ואין צורך לגוף הכרובים שיהיה עומד בהם כי הגוף תחת הכנפים והם עומדים על רגליהם לא כאותם שעשה בצלאל שהיו בשני קצות הכפורת על הארון ואלה היו עומדים על רגליהם בקרקע הבית : ופניהם לבית. ובאותם שעשה בצלאל כתיב ופניהם איש אל אחיו. יתכן לפרש כי נשתנו בזה כמו שנשתנו שהיו עומדים על רגליהם והיו עצי שמן מחופים זהב . ורז״ל תירצו שני הפסוקים ואמרו שהיו מצדדין פניהם כתלמיד הנפטר מרבו: (יד)ויעל עליו כרובים. כרובים מצויירים היו בפרכת וכן אומר בפרכת המשכן תעשה אותם כרובים: (טו) אמות שלשים וחמש ארך . על מידות שני העמודים הוא אומר כי העמוד האחת לא היה קומתו אלא שמנה עשרה וכן השני שלשים ושש בין שניהם והאמה האחד שלא מנה שהיא חצי אמה מכל אחד נכנסת בתוך הכותרת לפי׳ לא אמר אלא שלשים וחמש ומה שמנה קומת שני העמודים כאחד לפי שבשעת יציקה יצקום כאחד והראיה שאמר ארך ידמה כי לעת היציק׳ הוא מונה שקומתן אחד ביציקת׳ . ובספר מלכים מונה מדתן לפי העמדתן שהיו עומדין ומנ׳ קומתן לפיכך אמר מדת כל עמוד לבדו בקומה : והצפת . היא הכותרת שאמר בספר מלכים שהיה על ראש כל עמוד כותרת והיתה חמש אמות כמו שאמר הנה אמות חמש. ובסוף מלכים אומר הכותרת שלש אמות . ארז״ל שתי אמות התחתונות של כותרת היו שוות לעמוד שלא היה בהם צורה ושלש העליונות הם עודפות לחוץ מוקפת צורה. שנ׳ שבכים מעשה שבכה כמין צילבין של דקל היו מוקפות לפיכך לא מנה בסוף מלכים אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהן השבכה. לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרת סביב שלא דבר אלא על השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה. ונקראת הכותרת צפת לפי שהיתה צפוי לעמוד : (טז) ויעש שרשרות בדביר ויתן על ראש העמודים . אינו אומר שאותן שרשרות שבדביר נתן על ראש העמודים שהרי העמודים היו באולם על פני ההיכל אלא פירושו שעשה שרשרות בדביר כמו שאמר במלכים ויעבר ברתוקות זהב לפני הדביר ואמר אח״כ ויתן על ראש העמודים פירוש ויתן שרשרות על ראש העמודים . ולפי שזכר שרשרות חסרו וסמך על המבין וכן דרך המקרא בכמה מקומות : (יז) ויקרא שם הימיני יכין ושם השמאלי בועז . לפי דרך הפשט קראם כן לסימן טוב . יכין לשון הכנה כלומר שיכין הבית לעולם. ובועז לשון עז והיא מלה מורכבת כלומר שיתן

ל פני ההיכל . על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח (במלכים א׳ ז׳) וכותרת אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן : אחד מימין . הפתח : ואחד ל הפתח : יכין ובועז. יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם (תהלים פ״ט) : בועז . (כנגד השמש שהוא יוצא בגבורה ועוז) שנאמר ישיש כגבור לרוץ (שם י״ט) והבי״ת בבועז כמו (בראשית ה׳) מ״ש בנח ינחמנו (בשמואל א׳ א׳) כי מה׳ שאלתיו: ויקרא שם הימיני יכין. אע״פ שירח קטן ש שיועיל לו ויהיה נכון כירח יכון ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הקב״ה כינה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקיים עמודי נחשת . ד״א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים קרא את האחד יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו (שופטים ט״ז) וילפת שמשון שני עמודי התוך וגו׳

מצודת דוד

) שם וכו׳ כרובים . הם עמדו בארץ והיו מעץ ומצופים זהב : (יג) פורשים . פרושים ברוחב קה״ק : לבית . מול חלל הבית ולא פנו זה מול זה : (יד) את ת . מול פתח בית קה״ק ועם שהיו שם דלתות כמ״ש למטה ובמ״א : ויעל . צייר עליו כרובים במעשה רוקם : (טו) לפני הבית. בחלל האולם : שלשים וחמש אורך . יהם יחד : והצפת . היא הכותרת האמור במ״א וקרוהו צפת לפי שהיתה צפוי וכסוי על העמוד ממעל : (טז) ויעש שרשרות . הוא האמור במ״א ויעבר ות וכו׳ ור״ל שעשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה שבין ההיכל לבית קה״ק : בדביר . במחיצה ההיא נקראת דביר כמו בית קדש הקדשים עצמה : על ראש העמודים . נתן שרשרות על ראש העמודים ובהם היו הרמונים חרוזים ולפי שזכר מלת שרשרות בתחלת המקרא חסרו כאן וסמך על המבין ועם שאינם השרשרות ההם : מאה . לכל טור היו מאה ולכל עמוד היו שתי טורים כמ״ש במ״א : (יז) יכין . לסימן טוב שיכין הבית לעד : בועז . הוא מלה מורכבת בו עז ר״ל

מצודת ציון

תיוק להם : (י) צעצעים . כמו צאצאים באל״ף והוא מל׳ הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב) ותרגומו בניא

דירמיה : נגבה כ״ט בליש׳ הלוך ונסוע הנגבה. ולוט עמו הנגבה. אחרי חפרד לוט . והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת . ועשית את הקרשים . וישם את המנורה באהל
נכח השלחן . ויהי הגורל למטה בני יהודה דיהושע . מן הלשון הפונה נגבה דיהושע . ויהיו הערים מקצה למטה . נחל קנה נגבה לאפרים וצפונה למנשה. ועבר משם
לווה קדמ׳ דפסוק . ותאר הגבול ונסב לפאת ים ב׳ בו . ודבתריה ופאת נגבה ר״פ : וירד גי הנם אל כתף היבוסי נגבה . ועבר הגבול אל פתח בית הגלה צפונה קדמא
עומד על שני עשר בקר דמלכים . לארבע רוחות יהיו דד״ה . למזרח הלוים ששה לצפונה . לעבד אדום נגבה דד״ה . עומד על שנים עשר דד״ה . ואת הים נתן
הימנית . ופאת נגב תימנה דיחזקאל . ולאלה תהיה תרומת הקדש דיחזקאל . והיה מגרש לעיר צפונה . ופאת נגבה חמש מאות דסוף יחזקאל . ראיתי את האיל מנגח

וַיִּקְרָא שֵׁם־הַיְמָנִי יָכִין וְשֵׁם הַשְּׂמָאלִי בֹּעַז׃ הימני ק׳
ד וַיַּעַשׂ מִזְבַּח נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ ב׳
וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבּוֹ וְעֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃
ב וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ אֶל־
שְׂפָתוֹ עָגוֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָו ב׳ בליש׳ ג׳
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ ג וּדְמוּת בְּקָרִים
תַּחַת לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב סוֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה ג׳ מ״ל
מַקִּיפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנַיִם טוּרִים הַבָּקָר

יְצוּקִים בְּמֻצַקְתּוֹ׃ ד עוֹמֵד עַל־שְׁנֵים עָשָׂר בָּ ג׳. ו׳ מ״ל
שְׁלֹשָׁה פֹנִים צָפוֹנָה וּשְׁלוֹשָׁה פֹנִים יָמָּה וּשְׁל י״ב מ״ל
פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵ ז׳
מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ ה וְעָבְיוֹ ג׳ וחס׳. ג׳
וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשַׁנָּה מַ ג׳ וחד כשושנה כשו״א וחד פתח
בַּתִּים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים יָכִיל׃ ו וַיַּעַשׂ כִּי
עֲשָׂרָה וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וַחֲמִשָּׁה מִשְּׂמֹא
לְרָחְצָה בָהֶם אֶת־מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה יָדִיחוּ בָם ד׳. ט׳ מ״ל. ב׳. ז׳

תולדות אהרן מחזיק בתים . ערובין יד (יט) :

רדק

שיתן בו השם העוז והקיום . ולפי שהעמודים בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לבית : (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו . שהיה רחבו עשר והקיפו שלשים אמה כמו שאומר קו שלשים באמה יסוב אותו סביב שכל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח : (ג) ודמות בקרים תחת לו סביב . מלת לו שב אל שפתו שזכר כמו שאמר במלכים מתחת לשפתו ואעפ״י ששפת לשון נקבה הנה מאחר שפה יהיה לפיו לשון זכר . או שבה מלת לו אל הים ואינו ר״ל מתחתיו ממש אלא בקומתו מתחת היו מצוירים דמות הבקרים . ובקרים שזכר הנה הן הפקעים שזכר במלכים וע״י פקעים דמות ביצין א״כ נצטרך לפרש כי גופס היה עגול כדמות ביצים ופניהם היה דמות פני בקרים : עשר באמה מקיפים את הים סביב . פי׳ רז״ל כי השלש אמות התחתונות היו מרובעות והשתי׳ העליונות עגולות כי קומת הים חמש אמות ופירוש עשר באמה כי הבקרים היו בשלש אמות התחתונות שהיה הים מרובע בהם ובהם היו הבקרים וזהו שאמר עשר באמה פירוש עשר באמה לכל רוח הנה היה רבוע הים ארבעים אמה ועגולו מלמעלה ש׳ שים אמה : יצוקים במצקתו . השם מוצקת בפלם מולדת ואם זה בחולם וזה בשורק. ופירוש כי כל אלה הבקרים הותכו עם הים כאחד לא שחברו בם אחר כן : (ד) עומד על שנים עשר בקר . גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהרי מונה לו ארבע רוחות ככל מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהי׳ הים עומד עליהם : (ה) מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל . ובספר מלכים אלפים בת יכיל . פירשו רז״ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש . כי כל כלי מחזיק בדבר יבש אם גודשים אותו השליש יותר מחזיק על שמחזיק בדבר לח שאין אדם יכול לגדש אותו שהגדוש הוא שליש הכלי וכן אמרו במשנה שדה תיבה ומגדל וכוורת הקטן אעפ״י שיש להם שוליים אם מחזיקות ארבעים סאה בלח שהם כורים ביבש טהורין . וכורים הם ששים סאים : (ו) חמשה מימין וחמש׳ משמאל. פירוש מימין כיור משה ומשמאלו. וכן במנורו׳ חמש מימין מנור׳ שעשה משה וחמש משמאל׳. וכן בשולחנות חמש מימין לשלחן משה וחמש משמאלו וכך פי׳ רז״ל כי המנורו׳ כלם בדרום והשלחנו׳ כלם בצפון וכן נתנם משה במשכן המנורה בדרום והשלחן בצפון. ונחלקו רז״ל מהם שאמרו כי לא היו מדליקין אלא על מנורו׳ משה ולא היו מסדרין אלא על שלחן משה שנאמר את מנורת הזהב ואת נרותי׳ לבער בערב. ומהם אמרו שעל כלם היו מדליקין שנאמר את המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט ועל כלם היו מסדרים שנאמר ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים . וכן נראה כי על כלם היו מדליקין ומסדרין ואעפ״י שכל אחד מהם תירץ הפסוקים לדעתו ומה שאמר על מנורת הזהב להודיע שאף בשל משה היו מדליקין אעפ״י שעשה
לרחצ׳ בהם את מעשה העולה ידיחו בם . את מעשה העולה הוא פירוש לרחצה בהם כלומר מה היו רוחצים בהם את מעשה העולה היו מדיחים בם .
חסר וי״ו השימוש ואת מעשה העולה כלומר הכיורים היו לרחצה פירוש לרחוץ בהם הכהנים ידיהם ורגליהם כמו כיור שעשה משה שאמר בו ורחצו
ידיהם ורגליהם ואת מעשה העולה ידיחו בם ג״כ : והים לרחצה לכהנים וכו׳ . פי׳ הים לטבילת הכהנים שהיו טובלין מטומאתן לתוכו . ובגמרא ירושלמית מק
כלי

רשי

(וגו׳ נכון וגו׳) ושלמה קרא לשני בועז ע״ש זקנו בועז דוגמא ויקרא לו שהדולא (בראשית ל״א) : (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו . י׳ על י׳ עגול סביב : וקו שלשים באמה יסב אותו . כל שיש בהקיפו שלשה טפחים ברחבו טפח : וחמש באמה קומתו . עומקו : (ג) ודמות בקרים תחת לו דמות בקרים יצק ממנו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמר בסוף הפסוק יצוקים במצקתו : סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים . אין כאן מה הדבר שסובבן אלא במלכים (א׳ ז׳) כתיב ופקעים מתחת לשפתו וגו׳ פקעים כגון שעושין לכוסות פומילי״ש עגולים משום כוי ומתחת וסביב היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ושתים עליונות ואי אפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא זה כמו שמפורש בעירובין והעליונות מרובעות והתחתונות עגולות א״א כתיב עגול בביב סביב משפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמ רוח אבל במקום עגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב : שנים טורי הפקעים : יצוקים במצקתו . הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים יציקתו על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדור״א בלע״ז: אחוריהם ביתה. אחוריהם של בקרים הללו היו פונים ביתה אל שבצפון פונים אחוריהם כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמ (ה) ועביו טפח. שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו הי׳ דק מרוקע ומרודד : שפת כוס . שעושין בו ומצויר פרח שושן : מחזיק בתים שלשת אלפים אף זה מחזיק ובמלכים (שם) כתיב אלפים בת יכיל גודשא תלתא שאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם הרי לך ששת אלפים שאין מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים מאות שאין מאה מקואות נמצא גם מאות שאין הנותרים חמשים מקואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה חכמים אמה על אמה בגובה שלש אמות למקוה תמצא וכן לשלש אמות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקואות ולשתים אמות קומה עשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשי׳ מקואות שמרובע יותר רביע : (ו) ויעש כיורים עשרה . לבד אותן של משה : ויתן חמשה מימין של משה : וחמשה משמאל . לרחצה בהם קדוש ידים ורגלים : את מעשה ידיחו בם . מן מימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אבל שלמים לא
נאכל

מצודת ציון

ד (ב) וקו . חבל : בנינא ובני בנינא ואף כי אמר כרובים אמר לתוספת ביאור מעשה נפלאים :
(ה) יכיל . יחזיק כמו קטן מהכיל (מ״א ח) : (ו) כיורים . כעין דוד ולה דדים המריקים מים : ידיחו

מצודת דוד

ד (א) מזבח נחושת . ר״ל מזו ר״ל בהבית הזה ימצא עוז וחוזק לישראל :
תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר : (ב) את הים . כעין גיגית גדולה
בדמות ים : מוצק . ביציקה נעשה ולא בהקשת הקורנס : משפתו . משפתו
השפה שממולו : עגול סביב . בכל סביבו היה עגול : וקו שלשים . כי כל מה שיש ברחבו אחד יש בהקיפו שלשה : (ג) ודמות בקרים . כעין ראשי בקרים , ובמ״כ
פקעים כי עשו בפקעים צורות ראשי בקרים : תחת לו . ר״ל בשלש האמות התחתונות שהיו מרובעות אבל שתי האמות העליונות היו עגולות כמ״ש רז״ל
וז״ם עשר באמה מקיפים וכו׳ ר״ל ארבעה הפאות שבכל אחת עשר אמות היו הבקרים מקיפים וכו׳ : שנים טורים . שני שורות בקרים הקיפו זה למעלה מזה
יצוקים . הבקרים ההם היו ניצוקים כאחד עם יציקת הים ולא יצקם בפ״ע וחברם אח״כ במלאכה : (ד) עומד. הים הזה היה עומד על י״ב בקר עשויים מנחושת
את פניהם : והים עליהם . נת ספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם . אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה : (ה) ועביו . שוליו ודופניו
ושפתו . שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצויר בפרח ושושן : מחזיק בתים . וחזר ומפרש שלש אלפים יכיל : (ו) מימין . של הכיור שעשה
משה : לרחצה בהם . את ידיהם ואת רגליהם כמ״ש בתורה : את מעשה וכו׳ . אף היו מדיחים בהם מעשה העולה כקרבים וכיוצא : לרחצה . לכהנים לטבול בו מ
ואז״ל

...ום ההוא ז׳ סימן מלכים ויעש הירם את הכיורות · ד״ה ויעש חורם את הסירות ואת היעים · מלכים וגלות הכותרות אשר · ד״ה והגולת והכותרות ׃ כל קריאה את

...ה לַכֹּהֲנִים בּוֹ׃ ז וַיַּעַשׂ אֶת־מְנֹרוֹת
...עֶשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם וַיִּתֵּן בַּהֵיכָל חָמֵשׁ מִיָּמִין
...ש מִשְּׂמֹאול׃ ח וַיַּעַשׂ שֻׁלְחָנוֹת עֲשָׂרָה
...בַּהֵיכָל חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וַחֲמִשָּׁה מִשְּׂמֹאול
...מִזְרְקֵי זָהָב מֵאָה׃ ט וַיַּעַשׂ חֲצַר
...ים וְהָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה וּדְלָתוֹת לָעֲזָרָה
...תֵיהֶם צִפָּה נְחֹשֶׁת׃ י וְאֶת־הַיָּם נָתַן מִכֶּתֶף
...ת קֵדְמָה מִמּוּל נֶגְבָּה׃ יא וַיַּעַשׂ חוּרָם
...סִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל
...לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
...בְּבֵית הָאֱלֹהִים׃ יב עַמּוּדִים שְׁנַיִם וְהַגֻּלּוֹת
...רוֹת עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת
לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרוֹת אֲשֶׁר

עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ יג וְאֶת־הָרִמּוֹנִים אַרְבַּע
מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנַיִם טוּרִים רִמּוֹנִים
לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרוֹת
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ יד וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂה
וְאֶת־הַכִּיֹּרוֹת עָשָׂה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ טו אֶת־הַיָּם
אֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחְתָּיו׃ טז וְאֶת־
הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְלָגוֹת וְאֶת־כָּל־
כְּלֵיהֶם עָשָׂה חוּרָם אָבִיו לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית
יְהוָה נְחֹשֶׁת מָרוּק׃ יז בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם
הַמֶּלֶךְ בַּעֲבִי הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צְרֵדָתָה׃
יח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה לָרֹב
מְאֹד כִּי לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ יט וַיַּעַשׂ
שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית הָאֱלֹהִים וְאֵת

...אהרן ויעש את מנורות . מנחות לח (שקלים ג) ׃ נחשת מרוק . ערכין י ׃

רשי

...עלים בכל העיר. הכיורים היו לקדוש טבילה: (ז) ויעש את מנרות הזהב ...פטם. למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שמודיענו למה עשה עשרה ...כל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משוקדים נאמרו בפ׳ ...רי לכל עשרה מנורות שבעה נרות. (כן פי׳ אחי אמי דודי ר׳ קלונימוס ...ה ומדרש הוא) ושבעה נרותיה כנגד ז׳ כוכבים אנכ״ל של״ס: ...כל חמש מימין. למנורה של משה: וחמש משמאל. וכולם בדרום: ...ל. של שלחן בצפון: ויעש מזרקי זהב מאה. שזורקין בו הדם על (ט) ויעש חצר הכהנים. עזרת הכהנים: והעזרה הגדולה. זו עזרת (י) מכתף הימנית קדמה ממול נגבה. ריחק אותו מן המזרח מן כנגד ...רוחה של עזרה לפי שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם: ...חורם את הסירות. סירות נחושת שעשויים לחתות הדשן לתת לתוך (יב) והגלות והכתרות על ראש העמודים שתים. לשתי העמודים: ...שתים. אלו השרשרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא בכאן ...ים מזכיר בפרשה זו בשום מקום שרשרות: לכסות את שתי גלות לכסות חלל הכותרת בשבכות ואותן ענפים כענפי חריות כמו שפירשתי: ...הרמונים ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעש רמוני מאה הא כיצד ...ש לנו לפרש ודאי ד׳ מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר ...מאה לכל טור וטור וד׳ טורים הם כדאמר ב׳ טורים לשבכה אחת ...רי׳ רמוני׳ לשבכה אחת הרי ד׳ טורי׳ והרמוני׳ היו מחוזרי׳ בתוך השבכות ...תקועי׳ לכסות בה היטיב את שתי גולות הכתרות: (יד) ואת המכונו׳ עשה. ...תיב ויעש את המכונות עשר מכונות הם כני הכיור והם מפורש מלאכתם: (טו) ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות. אע״פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ...להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הוזכר למעלה: מרוק. דוגמת מרקו הרמחים (ירמיה מ״ו) ומורק ושוטף במים (ויקרא ו׳) ובמלכים (א׳ ...ומורט כמו כי ימרט ראשו (ויקרא י״ג) ותרגומו נחשת טב: (יז) בעבי האדמה. תרגומא גרגושתא כארדי״לא בלע״ז: בין סכות ובין צרדתה. ובמלכים ...צרדתה הוא מקומו של ירבעם וירבעם בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה (מלכים א׳ י״א) לפי שמת מטמא באהל וגם ...כן וכן עבודת כוכבים כמו ששנינו בפרק ג׳ דעבודת כוכבים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדתה נראה שהגר התורה ולא הרחיבה הגר.

רדק

כלי הוא כלו׳ איך היו טובלין לתוכו והלא כלי הוא ואין טבילה בכלי׳ ומתרץ הריב״ל אמת המי׳ היתה נמשכת לו מעין עיטם והיו רגלי השורי׳ פתוחי׳ ברמוני׳ כלומר מתחת הארץ והיו באי׳ לו המי׳ והיו נכנסי׳ ועולי׳ דרך רגלי השורי׳ שהיו פתוחין מתחתיהם וחלולים: (ז) כמשפטם. פי׳ כמשפט המנורה שעשה משה עם הגביעים והכפתורים: (ח) ויעש מזרקי זהב מאה. אינו אומר שהיו לצורך השלחנות אלא לזרוק בהם הדם על המזבח היו אלא מנאם עם השלחנות לזכר הכלים שעשה זהב: (ט) והעזרה הגדולה. היא החצר הגדולה שהיו עומדים בה ישראל ונקראת עזרה שהיו נעזרים בה בהתפללם שם: (יג) ואת הרמונים ארבע מאות. ולמעלה אומר ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות. המאה שזכר הם לטור האחד והיה בהם ארבעה טורים רמונים הנה הם ארבע מאות. או היו רמונים קבועים בשרשרות זולתי הרמונים הקבועים בשבכות והיו רמוני השרשרות מאה ורמוני השבכות ארבע מאות: (טז) עשה חורם אביו למלך שלמה. פי׳ הכלים האלה עשה חורם טובים ויפים כאביו כלומר כחירם אביו שהיה נודע ומפורסם באומנות כמו שאמר למעלה יודע בזהב ובכסף. וחסר מאביו כ״ף הדמיון וכמוהו רבים כמו לב שמח ייטיב גהה שפי׳ כגהה: (יז) בעבי האדמה. פי׳ בעבי הקרקע יצקם לא שעשה להם כורים לצקת בהם כי לא יתכן לכלים גדולים כאלה וי״ת במעבה האדמה גרגישתא והוא עפר אדום ועשה ממנו הכורים להתיך בהם המתכות: בין סכות ובין צרדתה. ובספר מלכים ובין צרתן. וצרתן וצרדתה קרובים

מצודת דוד

...א היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ...נבאו המים מן המעין: (ז) כמשפטם. כתמונת מנורת משה בגביעים ...ין. של מנורת משה וכן השלחנות: (ט) והעזרה הגדולה. היא עזרת ...ויס עזרה על כי נעזרים מה׳ כאשר יתפללו בה: (י) מכתף הימנית. ...יוס: קדמה ממול נגבה. ר״ל משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבחצר (יא) בבית האלהים. בעבור צורך בית האלהים: (יב) והגלות והכתרות. ...הכותרות: (יז) לשתי השבכות. לתלותן סביבן כמ״ש במ״א: לכסות ...ובזה יאמר שכסתה על גולות הכותרו׳ אשר על פני העמודים ומעשה הכותרות מפרש במ״א: (יד) על המכונות. להושיבם על המכונות: (טו) ואת הסירות וכו׳. עם ...למעלה אמר שוב לומר שהיו מנחשת מרוק: כל כליהם. של חצרות בית ה׳: חורם אביו. הראוי כאביו ותחסר כ״ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז) ...ס ור״ל חורם עשאם טובים ויפים כאביו כלומר כפי מה שהיה עושה אביו שהיה נודע לאומן גדול כמ״ש במ״א: (יז) בעבי האדמה. חפר באדמה צורות ...ושפך שם הנחושת לאחר התכה: (יח) כי לא נחקר. כ״כ היו ברבוי מופלג עד אשר לא נחקר לדעת משקלם: (יט) אשר בית. אשר לבית האלהים:

מצודת ציון

ידיתו. ענין שטיפה: (יא) הסירות. ענין קדרה כמו והיו הסירות בבית ה׳ (זכריה יד): היעים. מכבדות לגרף הדשן והוא מל׳ ויעה ברד (ישעיה כח): (יב) והגלות. כן יקרא חלק התחתון מן הכותרת על כי מעשהו כספל והוא מל׳ וגולה על ראשה (זכריה ד): והשבכות. כן יקרא חלק העליון מן הכותרת על כי מעשהו כענין שבכה ורשת: (יג) על פני. ר״ל בגבהם ועל כי פני האדם הוא בגובהו נקרא הגובה על פני בל׳ מליצה: (יד) המכנות. מל׳ כן ובסיס: (טז) מרוק. זך ובהיר כמו מרקו הרמחים (ירמיה מו): (יז) בככר. במישור: צרדתה. וכמ״א

ועליהם

מזלגות במ"א ואת המזלגות. את הסירות ואת היעים דד"ה. מלכים בין סוכות ובין צרתן. ד"ה בין סכות ובין צרדתה: ותשלם ג' בקריא' וסי' ותשלם כלהמלאכה אש[ר] ע[שה]
המלך שלמה. וחברו דמלכים. ותשלם החומה בעשרים וחמשה דעזרא: באהל ו' קמצין וסים' בלשון תרגם שרה עלת בעננא דנשיא בקימה דארונא וביאור' ויאמרו אליו אי[ן] ש[ם]

ט' מזבח הזהב ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים:
כ ואת המנרות ונרתיהם לבערם כמשפט לפני
ח' הדביר זהב סגור: כא והפרח והנרות והמלקחים
ל' זהב הוא מכלות זהב: כב והמזמרות והמזרקות
ח' והכפות והמחתות זהב סגור ופתח הבית דלתותיו
ל' ומ"ל הפנימיות לקדש הקדשים ודלתי הבית להיכל
ג' זהב: ה א ותשלם כל המלאכה אשר
ג"א עשה שלמה לבית יהוה ויבא שלמה את
ד' קדשי דויד אביו ואת הכסף ואת הזהב ואת
מ"א כל הכלים נתן באצרות בית האלהים: ב אז
ל' מ"ל יקהיל שלמה את זקני ישראל ואת כל ראשי
י"ג וכל כו"ה דכו' כמ"א המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל ירושלם
להעלות את ארון ברית יהוה מעיר דויד היא

ציון: ג ויקהלו אל המלך כל איש ישראל ב[חג]
ה' חס' הוא החדש השבעי: ד ויבאו כל זקני יש[ראל]
וישאו הלוים את הארון: ה ויעלו את הא[רון]
ה' ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש א[שר]
ו' ד' באהל העלו אתם הכהנים הלוים: ו והמ[לך]
ג' שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו ל[פני]
ג' הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו [ולא]
ג"ו ימנו מרב: ז ויביאו הכהנים את ארון ב[רית]
יהוה אל מקומו אל דביר הבית אל [קדש]
ג' פרשי דאורי' הקדשים אל תחת כנפי הכרובים: ח ויה[יו]
ג' ל' דסמי' הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון וי[כסו]
ב' א' חס' וא' מלא. ב' הכרבים על הארון ועל בדיו מלמעלה: ט ויא[ריכו]
הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון ע[ל]

תולדות אהרן ואת השולחנות. מנחות לט: והמזמרות. (פסחים ז):

רד"ק

קרויים הם בלשון: (כא) הוא מכלות זהב. כמו כלי זהב כלומר כל כלי המנורה הוא זהב. וי"מ מכלות זהב כמו כליל זהב כלומר זהב מזוקק הרבה. וכן בדברי רז"ל עשר מנורות עשה שלמה וכל אחת ואחת הביאה אלף ככר זהב והכניסוה אלף פעמים לכור והעמידוה על ככר זהב: (כב) להיכל זהב. פי' מצופות זהב כי הדלתות מעץ היו כמו שכתוב בספר מלכים אבל היו מצופות זהב: (א) ויבא שלמה את קדשי דוד אביו. פי' הנותר כאשר נעשתה כל המלאכה: (ד) וישאו הלוים את הארון. ובספר מלכים וישאו הכהנים את הארון הכהנים נשאוהו ומה שאמר הלוים הם הכהנים כי הכהנים לויים היו. וארז"ל בכ"ד מקומות נקראו הכהנים לוים וזה אחד מהם. והכהנים הלוים בני צדוק. ומה שאמר בסמוך הכהנים הלוים פי' הכהנים והלוים וכן כתיב במלכים בוי"ו ויעלו אותם הכהנים והלוים הכהנים נשאו את הארון והלוים את אוהל מועד: (ה) ויעלו את הארון ואת אהל מועד. פי' את הארון מציון ואת אהל מועד מגבעון שהיה שם וכן כתוב במלכים אז יקהל שלמה להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון ואת אהל מועד גנזו באוצרות בית אלהים עם הקדשים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית: (ט) ויאריכו הבדים. אם אלו הבדים הם שהיו בארון מתחלה תימה הוא היאך נראו על פני הדביר שהרי הבדים לא היו

רש"י

הגר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל: (כ) ואת המנרות ונרותי[הם] להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין מגופה של מנורה ואדוקין ה[יו] כתיב ואת המנורה ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן וז[ה] מעשה המנורה בפני עצמן גביעים כפתורי' ופרחים מכלל שלא היו הנרו[ת] והואיל ואין אדוקין בה נראה כמעשה אחר וצריך להזכיר נרותיהם [כ]ל מלאכות שהיו אדוקין בה אינו מזכירם שנקראים על שם המנורה ומ[ה] עשר מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עש[ה] בברייתא דר' פנחס בן יאיר: (כא) והפרח. פירשו רבותינו הוא כד[מות] פרח שהוסיף משה בפרשה בהעלותך עד ירכה עד פרחה וגו' שלא נאמר [ב]ת[רומה] והמלקחים זהב. שמגביהים הפתילה מן הנר שיש בו השמן: הוא מכל[ות] מזוקק וצרוף פיי"ן בלע"ז ובמנחות מפורש מכל זהב שהיה לו לשל[מה] הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור: (כב) והמזמר[ות] זמר: והמזרקות. לזרוק בהם דם על המזבח: והכפות. לבזיכי [ל]ב[ונה] והמחתות. לחתות בהם תרומת הדשן להרים מעל המזבח ולקח מל[א] [ה]מ[חתה] וגומר: (א) ויבא שלמה את קדשי. כל מה שבפסוק לפי פשוטו מק[רא] לו מן הקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך ד[וד] עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגו' ומה שהותיר לו נתן באוצ[רות]

האלהים. ומדרש אגדה יש מחכמים אומרים לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים העובדי כוכבים קשה יראתנו שלקחה נקמתה מן הבית הז[ה] מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מכתי עבודת כוכבים שלה ויש אומרים כך אמר (הקב"ה) [נ"ל שלמה] רעב היה בימי דוד (אבי) שלש שנים שנה אחר ש[נה] לו לבזבז ההקדשו' הללו להחיות בהן עניי ישראל ואני מביא סיוע שהרי בכל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שכתוב למעלה (שם) לא נאמר בהן בה כ[ה] דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנאמר (שם) ומטבחת ומכון ערי הדדעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגו' אבל מכס[ף] שלא נאמר בו עשה שלמה מהן שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם כסף וזהב ולפי פשוטו נראה לי מה שלא אמר [ו]נ[חשת] שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית ה': (ב) אז יקהל שלמה את זקני ישראל. נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים ולא [ב]ח[ר] יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתיב ויקהל דוד את כל ישראל ירושלים וגומר (לעיל כ"ח): (ג) בחג. הוא חג הסכות: (ה) את אהל מועד [אשר עשה] משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים וההקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שנגנזו: ואת כל כלי הקדש אשר באהל. [א]ש[ר] (ס"א נטע) דוד לארון: העלו אותם הכהנים הלוים. פתרונו מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לל[מעלה] הכהנים הלוי' שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לוים ממש היו וכן כתוב במלכים (א' ח') וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלוים [והכהנים] (ח) ויהיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון. במקום שהארון עומד שסלסיכך ויכסו הכרובים על הארון: ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון כך היע[ו] הבדים

מצודת ציון

ובמ"א נאמר צרתן ובשתי השמות נקרא: (כ) ונרתיהם. הם העשויים כעין בזיכים ובהם השמן והפתילה: לבערם. מל' הבערה והדלקה: הדביר. זהו בית קה"ק: סגור. הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג: (כא) והפרח. כעין פרחי אילן הנעשים במנורה כמ"ש בתורה: והמלקחים. הצבתים שבהם לוקחים הפתילה למושכה ולהושיבה במקומה: מכלות. מל' כל: (כב) והמזמרות. כלי הזמר: והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה הנתון על מערכת לחם הפנים: והמחתות. הכלים העשויים לחתות ולשאוב בו האש על הקטרת: ה (ו) הנועדים. מל' וועד ואסיפה כמו הנועדים על ה' (במדבר טז): עליו. כמו אליו: (ח) בדיו. מוטות עשויים לשאת בהם את הארון:

מצודת דוד

ועליהם. על השלחנות סדרו לחם הפנים: (כ) לבערם. העשויים להדליק בנרות כמשפט התורה אשר עמדו לפני הדביר המה היו מזהב סגור: (כא) והפרח קבולת הפרח: זהב. היו מזהב: הוא מכלות זהב. היה כליל זהב מבלי תערובת סיג: (כב) דלתותיו. בין דלתותיו הפנימיות ולתוספת ביאור אמר לקדש הקדשים ובין דלתות ההיכל היה מצופים זהב: ה (א) את קדשי. מה שהקדיש דוד כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחושת עשה כי הנחושת הביא מערי הדדעזר כמ"ש בדה"א יח): ואת הכסף וכו'. יפרש מה הם הקדשי אביו והוי"ו יתירה: נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה': (ד) הלוים. הכהנים מבני לוי כי במ"א נאמר הכהנים: (ה) ואת אהל מועד. בגבעון היה ומשם העלוהו ונגנזו באוצרות בית ה': הכהנים הלוי'. הכהני' העלו את הארון והלוים את אוהל מועד: (ו) לפני הארון. לפני הארון: אל מקומו. אל המקום העשוי לו: אל תחת כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ: (ח) ויהיו הכרובים. ר"ל מתחלה נעשו כפיהם כנפיה

כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה׳ באהל בעמוד ענן. תבורך מנשים יעל. ויעלו את ארון ה׳, ויעלו את הארון דד״הז החוצה י״ו בקריאת וסי׳ ויוצא אותו החוצה. ויהי
ם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך. ולרבקה אח ושמו לבן. ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי. ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה. ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא. ויהי
קולי ואקרא. כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו. בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נושה בו. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתי. ויהי לו שלשים בנים
דאבצן. וישכימו ויהי כעלות השחר. ויאריכו הבדים דמלכים. ויקרא את נערו משרתו. ויאריכו הבדים ויראו דסיפרא. יען בצד ובכתף תתדפו:

יר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִי־שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י״ו
י אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי הַלֻּחוֹת אֲשֶׁר־נָתַן מֹשֶׁה
בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם
מִמִּצְרָיִם׃ יא וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ
כִּי כָּל־הַכֹּהֲנִים הַנִּמְצְאִים הִתְקַדָּשׁוּ אֵין לִשְׁמוֹר ג׳. ח׳ מ״ל
לְמַחְלְקוֹת׃ יב וְהַלְוִיִּם הַמְשֹׁרְרִים לְכֻלָּם לְאָסָף
לְהֵימָן לִידֻתוּן וְלִבְנֵיהֶם וְלַאֲחֵיהֶם מְלֻבָּשִׁים ד׳ חס׳
בּוּץ בִּמְצִלְתַּיִם וּבִנְבָלִים וְכִנֹּרוֹת עֹמְדִים מִזְרָח ל׳
לַמִּזְבֵּחַ וְעִמָּהֶם כֹּהֲנִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מַחְצְרִים ב׳. יתיר ר׳

ז׳. יתיר ל׳ בַּחֲצֹצְרוֹת׃ יג וַיְהִי כְאֶחָד לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים
ג׳. ל׳ לְהַשְׁמִיעַ קוֹל־אֶחָד לְהַלֵּל וּלְהֹדוֹת לַיהוָה וּכְהָרִים
ס׳ קוֹל בַּחֲצֹצְרוֹת וּבִמְצִלְתַּיִם וּבִכְלֵי הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל
לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְהַבַּיִת מָלֵא עָנָן
ג׳ מ״ל בֵּית יְהוָה׃ יד וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת
מ״ח מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית
הָאֱלֹהִים׃ ו א אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר
ג׳ ל׳ מ״ל לִשְׁכּוֹן בָּעֲרָפֶל׃ ב וַאֲנִי בָּנִיתִי בֵית־זְבֻל לָךְ
ל׳. ג׳ וּמָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ ג וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו

רשי

ם ומשכו כ״כ לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כמו קצת הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואינך יכול לפרש שכסו הכרובי׳ ל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא ם שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדים בקדש הקדשים של אהל מועד היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של שנאמר אף בהם פורשים וסככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפורת וכרובים שנאמר אותם שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואעפ״כ אותן של משה היו אדוקין על הכפורת כך פי׳ ר׳ נתן (ורבי פי׳) הכהנים רצו להכניס עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית ה׳ ולא יכלו להביא הכרובים עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטים בפרוכת אך קשה לי ויהי בצאת הכהנים ואחר כן מלא כבוד ה׳ את בית אלהים (ור׳ יוסף פי׳) ויתארכו לא נאמר דמשמע ויתארכו הן עצמן אלא ויאריכו דמשמע ים מאריכין אותם ומפרש האומנין האריכו הבדים עד לעשרים והיו נוגעין קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימא יש והיאך יכול ם כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מכן: (יא) ויהי בצאת הכהנים קדש. מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית ה׳ אלא שמפסיק בינתים במלכים (א׳ ח׳) ויהי כצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה׳: כי הכהנים הנמצאים התקדשו. לדבר זה: אין לשמור למחלקות. כ״ד של וכ״ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו: (יג) ויהי כאחד למחצרים. ויהיו אחודים יחד המחצרים כולם יחד וממה היו אחודים לדבר זה מיע קול אחד כאחד להלל ולהודות לה׳: (א) אז אמר שלמה. הואיל ת מלא עשן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו יב (שמות כ׳) ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו להתעכב בספרו פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה שהשכינה יה בבית אשר בניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכן בו מתוך ענן וערפל והיכן (ויקרא ט״ז) כי בענן אראה על הכפורת: (ב) בית זבול. מדור: לשבתך מים. שמשנבחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות:

ויברך

רדק

היו ארכן יותר מעשר אמות שהרי קדש הקדשים של אהל מועד לא היה אלא עשר. והארון היה נתון בתוכו ולא נאמר בתורה שהיו נראים הבדים מחוץ לפרכת. והדביר היה רחבו עשרים א״כ היאך היו נראין על פני הדביר. ואפשר שעשו לארון בדים אחרים ארוכים מהם כדי שיראו על פני הדביר וזהו שאמר ויאריכו שהוא פועל יוצא ולא אמר ויארכו. גם יתכן לפרש כי אותם הבדים היו שהיו בארון מתחלה ואפשר שהיה ארכן עשר אמות וקודם שהכניסו הארון לדביר היו הבדים נתונין בארץ בשוה שהיו עודפין אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל צד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנושאו בכתף האריכו הבדים ומשכום כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהא נכנס שם כ״ג ביום הכפורים להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה. לפיכך האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצה חוץ לפני הדביר. וא״ת כיון שלא היה אורך הבדים אלא עשר אמות והדביר רחבו עשרים היאך נראו עדיין על פני הדביר יתכן שלא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל והכרובים פורשים כנפים על הארון ועל בדיו. שהיה פרישת הכנפים ברוחב גם כן עשרים אמה כמו שהיה באורך או היה רוחב הכנפים כרוחב הארון ואורך הבדים. ורז״ל דרשו ויראו ראשי הבדים וכתיב ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת ונראין כמין שני דדי אשה שנ׳ בין שדי ילין ואין אנו צריכין לדרשן שהוא אומר שהיו נראין על פני הדביר אבל חוץ לכותל הדביר לא היו נראין. ומה שאמרו עוד מקום ארון אינו מן המדה ובנס היו עומדים לא ידעתי מה טעם שהרי הכתוב אומר שהכרובים פורשי כנפים היו וכנפיהם על הארון והארון מתחת כנפי הכרובים היו ואינו נכנס בחשבון וא״כ מה טעם לתת גם המקום שאינו צריך והם אמרו כי הארון עשרה אמות היה לו לכל רוח זה לא מצאנו ולא יתכן לפי הפסוקי׳ והם שאמרו ידעו מה אמרו כי דעתם רחבה מדעתנו: (יא) אין לשמור למחלקות. כי כבר נחלקו הכהנים והלוים למשמרות ועתה היו כל כך הזבחים לרוב והקהל לרוב כי כל הכהנים והלוים היו מצטרפים כולם לעבוד ולהלל: (א) לשכון בערפל. פי׳ אמר שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן. כמו שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעובדו. ורז״ל אמרו כי כשאמר כי בענן אראה על הכפרת רמז להם בענן בעשן הקטרת אעפ״כ פשטיה דקרא בענן הכבוד הוא וכן היה הכבוד נראה בענן תמיד במשכן שכתוב וירא כבוד ה׳ בענן והנה כבוד ה׳ נראה בענן. וכמו שאמר כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו וירד בענן: (ב) עולמים. כי שילה ונוב

מצודת דוד

ויסם על מקום עמידת הארון ולזה בהכנס הארון אל מקומו היו א״כ הכרובים סוככין עליו: (ט) ויאריכו הבדים. ר״ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו וזה לפני הדביר בהיותם דוחקים ובולטין לפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכה לצאת חוצה לה: ויהי שם. על הבדים יאמר א היה שם באותם הנחה ומצב: עד היום הזה. ר״ל עד אשר נגנז הארון בימי יאשיהו: (י) אשר כרת. בעת שנתנם: (יא) מן הקדש. אחר שהניחו שם את ארון: כי כל הכהנים. בא ליתן טעם למה לא יזכיר מי הם הכהנים ששמשו אז ואמר כי כל הכהנים הנמצאים אז בירושלים מסרו עצמן לעבודה ולא היה אז מקום עוד קביעת חלוק המשמרות שיעבדו משמר המשמר הקבוע לבד וזהו לפי שהיו הזבחים רבים ולא הספיקו בני המשמר לעשות את כולם לבדם: (יב) לכולם. את כולם העמידו ר ומפרש את אסף וכו׳: מלובשים. כולם היו מלובשים בגדי בוץ ובידם מצלתים וכו׳: מחצרים. היו מנגנים בחצוצרות ולתוספות ביאור אמר בחצוצרות וכמוהו רבים במקרא:) ויהי כאחד. ר״ל כולם נגנו באחדות אחת להשמיע כאלו הוא קול אחד להלל וכו׳ ולא הקדים אחד לחברו: וכהרים קול. וכאשר הרימו את הקול בחצוצרות וכו׳: ולל לה׳. ר״ל בההלול האמור בו כי טוב וכו׳ והוא הנקרא הלל הגדול: והבית. ר״ל אז בעת שיצאו הכהנים מבית קדש הקדשים וכולם הרימו בקול ׳ אז נתמלא הבית ענן שהרגיל להיות בבית ה׳ שם: (יד) מפני הענן. מפני חשכת הענן: כבוד ה׳. הוא הענן שנזכר: ו (א) אז. בראות הענן אמר רואה אני כי בא ה ה׳ כינה כי ה׳ אמר לשכון בערפל כמ״ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ) וערפל הוא עב הענן: (ב) ואני בניתי. ר״ל הואיל ובאה השכינה בניתי א״כ ז זבול לך ולא היה עמלי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחר: ומכון. ויהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר: (ג) ויסב וכו׳. אל מול העם: ויברך. הברכה האמורה במ״א אחר התפלה

מצודת ציון

(יג) ענן. הוא כעין עשן: ו (ב) זבול. מדור כמו מזבול קדשך (ישעיה סג): ומכון. מל׳ הכנה

חשממה י"א בקריאה וסי' ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה. ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה. קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן. ויקחו את פיח
הכבשן ויעמדו לפני פרעה. ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח. לא בשמי' היא לאמר מי יעלה לנו השמימה. ויפנו אנשי העי אחריהם. והמשאת העלה עלות

ג' וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
ו' ומ"ל עוֹמֵד׃ ד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
ג' דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִיד אָבִי וּבְיָדָיו מִלֵּא לֵאמֹר׃
ה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ס"ר"פ בסיפר'
ג' לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת
ג' בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וְלֹא־בָחַרְתִּי בְאִישׁ לִהְיוֹת
נָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ ו וָאֶבְחַר בִּירוּשָׁלִַם לִהְיוֹת
שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִיד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
ז וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִיד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִיד אָבִי
יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי
ג'. ג' מ"ל הֱטִיבוֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ ט רַק אַתָּה לֹא
ס' פסו' מטעי' בסון לית בסון תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי בִנְךָ הַיּוֹצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה
חס הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ י וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
ס' דִּבֵּר וָאָקוּם תַּחַת דָּוִיד אָבִי וָאֵשֵׁב ׀ עַל־כִּסֵּא
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ יא וָאָשִׂים שָׁם אֶת־הָאָרוֹן
אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יב וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל ז' בסיפר' וכל קרי' דכו' כמ"ד

וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו׃ יג כִּי־עָשָׂה שְׁלֹמֹה כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת
וַיִּתְּנֵהוּ בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ
ג'. ז' בסיפר' אַמּוֹת רָחְבּוֹ וְאַמּוֹת שָׁלוֹשׁ קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֹד עָלָיו
ג' וחד ויברך וַיִּבְרַךְ עַל־בִּרְכָּיו נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ
י"א. ל"ג כַּפָּיו הַשָּׁמָיְמָה׃ יד וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֵין־כָּמוֹךָ אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֹׁמֵר הַבְּרִית
וְהַחֶסֶד לַעֲבָדֶיךָ הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל־לִבָּם׃
טו אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִיד אָבִי אֵת אֲשֶׁר־
דִּבַּרְתָּ לּוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ וּבְיָדְךָ מִלֵּאתָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃
טז וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ
דָּוִיד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לּוֹ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת
י"ג לְךָ אִישׁ מִלְּפָנַי יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם־
יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת בְּתוֹרָתִי כַּאֲשֶׁר
הָלַכְתָּ לְפָנָי׃ יז וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֵן
ד' דְּבָרְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְדָוִיד׃ יח כִּי הַאֻמְנָם
ג' וחד סגס סממים יֵשֵׁב אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה שָׁמַיִם
וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה
ד' אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ יט וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־
תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה

רדק

ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר שנא' בו אל המקום אשר יבחר ה' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו בו וקראו ה' יראה ואמר בהר ה' יראה כי באותו הר יראה לדורות ודוד כשראה כי נעתר שם וירד ה' שם על עולותיו אש מן השמים ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזהו מזבח לעולה לישראל: (יג) כי עשה שלמה כיור נחשת. מלת כי הוא טעם למה שאמר נגד כל קהל ישראל היאך היה נגד כולם והיו רואים אותו כלם כי עשה כיור נחשת ועמד עליו: (יח) כי האמנם. הה"א פתוחה. כי הוא לתימה כלומר האמת הוא שישב אלהים עם האדם על הארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה תתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכלך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך. א"כ מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה. ואעפ"י שבכל מקום הוא רצונו אלא הצועק אליו בלב שלם לשמוע תפלתו בקש שלמה מלפני השם שיהא המקום הזה הנבחר מסייע

רשי

(ג) ויברך את כל קהל ישראל. ברכה האמורה בסוף הענין: (ד) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה לו בית: מלא. קיים דברו הטוב: (ה) מן היום אשר הוצאתי. שאף זה דברת אל אבי: (ו) ואבחר בירושלים. מוסב על לא בחרתי בעיר: ואבחר בדויד. מוסב על ולא בחרתי באיש: (ח) הטיבות כי היה עם לבבך. כלומר גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבך לבנותו לשכן שמי שם כמו שאמר למעלה: (יב) ויפרש כפיו. היה לו לומר כך ויפרוש כפיו השמימה ויאמר וגו' אלא שמפסיק בינתים להודיע על מה עמד וכן במלכים (א' ח') ויפרש כפיו השמימה ויאמר: (יג) כי עשה שלמה. מוסב על נגד כל קהל ישראל כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו: ויעמוד עליו. ועתה יוכלו לראותו כל ישראל ומשום שמפסיק הענין צריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה: (יד) אין כמוך באלהים. ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מכניעו וגונז בארץ והחסד לקיים הבטחתך בארץ: ההולכים לפניך. כמו שהלך דוד אבי וזה אשר שמרת לעבדך דוד בל' אמנת הבטחה: (יח) כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ. ל' תמיה וכי אפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגומר אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי נאמנת שכינתך: אף כי הבית הזה אשר בניתי. ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפלתינו: (יט) לשמוע אל הרנה. זו צעקה כמו (מלכים א' כ"ב) ויעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא גם מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בסתר כך חבור המקראות וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקום

מצודת ציון

הכנה: (ט) מחלציך. הם המתנים והוא כינוי לאבר המעגל על כי הוא סמוך להם: (י) ויקם. קיים: (יג) ויברך. ענין כריעה ולהוספת ביאור אמר על ברכיו: (טו) מלאת. ענין השלמה: (יז) יאמן. מל' האמנה וקיום: (יח) האמנם. אמנם הוא ענין אמת וה"א בס"א התמיהה: יכלכלוך. ענין החזקה כמו שלשת אלפים יכיל (לעיל ד): אף כי. הוא ענין ק"ו וכ"ש: ונשא

מצודת דוד

התפלה: עומד. כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד: ובידו מלא. בכח ידיו השלים דברו אשר דבר לאמר: (ה) לבנות בית. לבנות בה ב' (ח) הטיבות. טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י באה הסבה לבנות עליו ולכן הכל: (ט) רק אתה וכו'. עם שהכין הכל: (יא) ואשים שם. בבית הז' אשר שם. בזה הארון: ברית ה'. לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל את ונתנם: (יב) ויפרוש כפיו. כדרך שואל החסד: (יג) כי עשה שלמה. בא לפרש איך הי' נגד כל ישראל והאיך ראוהו הרחוקים ממנו ואמר כי עשה וכו': ויגיד עליו. וראהו א"כ כולם: השמימה. למעלה כלפי השמים: (יד) שומר הברית. הגמול שהבטיח בברית: (טו) אשר שמרת. ר"ל אשר נראה לכל שמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית: ותדבר. כמו מדברת בגן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום: (טז) שמר וכו'. ר"ל שמור גם ההבטחה הבאה הבטחתו שאם זרעו ידבקו לא יופסק מהם המלוכה: (יז) יאמן דברך. ר"ל עשה דבר לשיהא נקרא שם הבית אשר בניתי בית ה': (יח) כי האמנם. האם את הדבר שישב אלהים עם האדם בבית העשוי על הארץ בתמיה הלא שמים ומכ"ש הבית וא"כ במה יהיה בית ה': (יט) ופנית. לזאת הנה נכלל תפלתי

יר. ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה דמנוח. כי עשה שלמה דסיפרא. וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו וישאו קולם: י' פסו' כל כל ומלה חדא ביניהון וסי' בשפטים ריש סימן כ' ובנחמיה סימן י' וע"ש בנחמיה מה דכתיבנא: ידעו י"ב בקריאה וסי' למען ידעו דורתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל. ויאמר ירבעם לאשתו קומי ותנית. יצרי פסל כלם תהו. למען ידעו ממזרח שמש את. לא ילמדו עוד איש את רעהו. ואטמא אתם במתנות' בהעביר כל. באו ימי הפקודה באו ימי השלום. כל תפלה כל תחנה

עבדך מתפלל לפניך: כ להיות עיניך
ות אל־הבית הזה יומם ולילה אל־המקום
אמרת לשום שמך שם לשמוע אל־התפלה
יתפלל עבדך אל־המקום הזה: כא ושמעת
תחנוני עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו
המקום הזה ואתה תשמע ממקום שבתך
השמים ושמעת וסלחת: כב אם־יחטא איש
הו ונשא־בו אלה להאלתו ובא אלה לפני
חך בבית הזה: כג ואתה | תשמע מן־השמים
ית ושפטת את־עבדיך להשיב לרשע לתת
בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו:
כד ואם־ינגף עמך ישראל לפני אויב כי
או־לך ושבו והודו את־שמך והתפללו
חננו לפניך בבית הזה: כה ואתה תשמע מן־
ים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשיבותם
האדמה אשר־נתתה להם ולאבתיהם:
העצר השמים ולא־יהיה מטר כי יחטאו־
לך והתפללו אל־המקום הזה והודו את־שמך
מחטאתם ישובון כי תענם: כז ואתה | תשמע
השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל
כי תורם אל־הדרך הטובה אשר ילכו־בה ונתתה
מטר על־ארצך אשר־נתתה לעמך לנחלה:
כח רעב כי־יהיה בארץ דבר כי־יהיה שדפון
וירקון ארבה וחסיל כי יהיה כי יצר־לו איביו
בארץ שעריו כל־נגע וכל־מחלה: כט כל־תפלה
כל־תחנה אשר יהיה לכל־האדם ולכל עמך
ישראל אשר ידעו איש נגעו ומכאבו ופרש כפיו
אל־הבית הזה: ל ואתה תשמע מן־השמים מכון
שבתך וסלחת ונתתה לאיש ככל־דרכיו אשר
תדע את־לבבו כי־אתה לבדך ידעת את־לבב
בני האדם: לא למען ייראוך ללכת בדרכיך כל־
הימים אשר־הם חיים על־פני האדמה אשר
נתתה לאבתינו: לב וגם אל־הנכרי אשר
לא־מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען

ת אהרן ואתה תשמע. (ברכות ח): והתפללו. (שם ע"ב):

רשי

שבתך למדת שלא בכאן אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי שישב על ... שמוע ממכון שבתך אל התפלות שיתפללו בו: (כ) להיות עיניך פתוחות. ... אשר יתפללו אליך: (כב) אם יחטא איש. מקרא זה על כל ישראל ... חברו שבועה אם באמת הוא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע ... ואם הדין עם הנשבע שבעל הדין מזקיקו על שבועה של חנם אף המשביעו ... עו: (כג) ולהצדיק צדיק. שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע ... דסוטה מפרש את אשר יחטא. בועל אשת איש. ונשא בו אלה. ויחייב ... כשם שהמים בודקים אותה כך המים בודקין אותו. לפני מזבחך. (במדבר ה') והעמיד הכהן את האשה: לתת דרכו בראשו. כדכתיב ... ענה (שם): ולהצדיק צדיק. דכתיב ונקתה ונזרעה זרע (שם): (כד) ואם ... יך. ולא מפני שידך קצרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך: ... ודו את שמך. פתרון והתוודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את ... חטאתם ישובון כי תענם: (כה) והשיבותם. והשב אותם אל האדמה ... פלים ונגפים לפני אויביהם תופסים מה שיכולים ומביאים אותם ... אל ארץ אחרת: (כו) בהעצר השמים. כדכתיב ועצר את השמים ולא ... ר (דברים יא): (כז) כי תורם אל הדרך. כמו שעשית כשהיה רעב בימי ... נים (שמואל ב' כ"א) והורית ואמרת להם אל שאול ואל בית הדמים כמו כן תורם איזה חטא גורם להם על מה נעצרו השמים: (כח) כל נגע. ... הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעצירת גשמים ומה עוד להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל: (כט) ופרש כפיו אל הבית ... זה שאמר כל תפלה וכל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחד הדברים האלה: אשר ידעו איש נגעו. כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ... (ל) וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין ... (או) יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: (לא) למען ייראוך. וישוב הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל לתת

רדק

מסייע בתפלה כאלו הבית הוא מלאך מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר: (כב) ונשא בו אלה. אם יחייבנו הדיין שבועה מענין משאת מאומה שהוא לשון חוב: ובא אלה. פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבית הזה: (כג) ושפטת. פירוש אף על פי שאתה מאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום הנבחר הזה סייע במהירות העונש וייראו הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם הבורא צוה כן שנאמר ומקדשי תיראו להרשיע לרשע ולהצדיק לצדיק איזה מהם שיהיה הרשע הנשבע לשקר או המשביעו בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע: (כז) כי תורם אל הדרך הטובה. כלומר שתודיעם על איזה עון נעצרים השמים ותורם הדרך הטובה ונתת המטר: (כח) כל נגע וכל מחלה. פי' אעפ"י שזכרתי מצרכי עמך ישראל בפרט אשר יתפללו עליהם לפניך כן אני אומר על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם כל תפלה וכל תחנה שיתפללו על אשר יהיה לכל האדם: (כט) ולכל עמך ישראל. כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש לאיש לפי נגעו ומכאובו שיתפלל אתה תשמע: (לא) למען ייראוך. כשיראו שתסלח להם כשובם אליך והתפללם אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עון בא להם הנגע והמחלה ולא שהוא מקרה

מצודת דוד

... שמתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יקרא בית ה': (כ) להיות וכו'. ... תו להיות עיניך וכו': אל המקום הזה. במקום הזה וכן ואל הארון (שמות כה) ... ובארון: (כא) ושמעת וכו'. ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני ... מוע תפלת כל עמך: ואתה תשמע וכו'. ר"ל לא שתשב פה לשמוע כ"א ... מעוני פה ישמע אל השמים ותקבל ברחמים ותסלח לעון המתפלל: (כב) איש ... בדבר ממון: ונשא בו אלה. ויחויב בו חוב שבועה להשביעו: ובא אלה. ר"ל וישבע לפני המזבח: (כג) להשיב לרשע. כגמולו ולהשיב דרכו בראשו אם ... לשקר אם המשביע בחנם ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת אמר על זה לא תסלח הואיל וחלל הבית עם השבועה: ולהצדיק צדיק. אם הנשבע באמת אם ... בצדק: (כד) כי יחטאו. כאשר יחטאו: (כה) והשיבותם. ר"ל כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם: (כו) כי ... ם ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום: (כז) ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה: כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום: ונתתה. ולזה מלא משאלותם ותן המטר: (כח) רעב כי יהיה

מצודת ציון

(כב) ונשא. ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כד): אלה. קללת השבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה): (כו) בהעצר. ענין מניעה: תענם. מל' ענוי והסבה: (כז) תורם. תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כח): (כח) שדפון. ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול: ירקון. הכספת פני התבואה ונהפך למראה ירקון: וחסיל. מין ארבה: יצר. מל' מצור: מחלה

דסיפרא. ואתה תשמע מן השמים בתרא דסיפרא. שיתה ה׳ מורה להם. למען ידעו דור אחרון. ויאמר צרינו לא ידעו: עתה כ״ה ר״פ בקריאה וסימ׳ עתה ידעתי כ[י גדול]
ה׳ מכל האלהים. עתה שמע בקלי איעצך ויהי. עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. עתה לך והכית את עמלק. עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה. עתה המבלעדי ה׳ דמלכים
עתה הנה בטחת לךְ מלכים. עתה בוא כתבה על לוח. עתה אקום יאמר ה׳. עתה נבראו ולא מאז. עתה הקץ עליך וכליתי. עתה ירחקו את זנותם. עתה מקרוב אשפוך ...

שמך הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה ובאו
והתפללו אל־הבית הזה׃ לג ואתה תשמע מן־
השמים ממכון שבתך ועשית ככל אשר־יקרא ג׳
אליך הנכרי למען ידעו כל־עמי הארץ את־ י״ב
שמך וליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי־ ב׳ וסמכת. ה׳
שמך נקרא על־הבית הזה אשר בניתי׃
לד כי־יצא עמך למלחמה על־איביו בדרך אשר
תשלחם והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר
בחרת בה והבית אשר־בניתי לשמך׃ לה ושמעת
מן־השמים את־תפלתם ואת־תחנתם ועשית
משפטם׃ לו כי יחטאו־לך כי אין אדם אשר
לא־יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושבום ב׳. י׳
שוביהם אל־ארץ רחוקה או קרובה׃ לז והשיבו
אל־לבבם בארץ אשר נשבו־שם ושבו והתחננו ג׳ וה׳ על לבבם ס׳
אליך בארץ שבים לאמר חטאנו העוינו ורשענו׃
לח ושבו אליך בכל־לבם ובכל־נפשם בארץ
שבים אשר־שבו אתם והתפללו דרך ארצם ד׳ בטעם מלרע
אשר־נתתה לאבותם והעיר אשר בחרת ולבית
אשר־בניתי לשמך׃ לט ושמעת מן־השמים ממכון ג׳

ג׳ שבתך את־תפלתם ואת־תחנתיהם ועשי
כ״ס ר״פ משפטם וסלחת לעמך אשר חטאו־לך׃ מ ע
ג׳ אלהי יהיו־נא עיניך פתחות ואזניך קשב
ג׳ בטע׳ מלרע לתפלת המקום הזה׃ מא ועתה קומה יה
ג׳ אלהים לנוחך אתה וארון עזך כהניך יה
ט׳ דגשים אלהים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בט
ד׳ מב יהוה אלהים אל־תשב פני משיחך זכר
ג׳ לחסדי דויד עבדך׃ ז א וככלות ש
ג׳ להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל ה
והזבחים וכבוד יהוה מלא את־הבית׃ ב ול
יכלו הכהנים לבוא אל־בית יהוה כי־מ
י׳ כבוד־יהוה את־בית יהוה׃ ג וכל׀ בני יש
ראים ברדת האש וכבוד יהוה על־הבית וי
ג׳ וחד אל הרצפה אפים ארצה על־הרצפה וישתחוו והודות ל
י׳ מלעות פסו׳ בסיפרא כי טוב כי לעולם חסדו׃ ד והמלך וכל־הע
ד׳ בליסנא זבחים זבח לפני יהוה׃ ה ויזבח המ
ג׳ בטעם שלמה את־זבח הבקר עשרים ושנים אלף צ
ב׳. מ״ת מאה ועשרים אלף ויחנכו את־בית האלהים ה
ג׳ וכל ר״פ דכו׳ במ״ג וכל־העם׃ ו והכהנים על־משמרותם עו

תולדות אהרן ס׳ אלסים. מ״ק ט סנהד׳ ק. שבת ל: וכל בני ישראל. שבועות יו:

רדק

קרה ובעבור זה יראוך. וכן טעם כי עמך הסליחה למען תורא: (מא) קומה ה׳ אלהיך לנוחך. כלומר שיהיה זה בית נוחך ונוח ארון עוזך לעולם וכהניך ילבשו תשועה שתרצה קרבנותם ותושיעם וכן חסידיך היושבים בביתיך להתפלל לדעת דרכיך. או פי׳ וחסידיך הלוים שהיו משוררים במקדש: (מב) אל תשב פני משיחך. מכל מה שהתפללתי לך שתהיה תפלתי מקובלת לפניך: (ג) על הרצפה. על קרקע הבית וקראו רצפה לפי שהיה רצוף באבני שיש. וזכר כריעת אפים על הרצפה לפי שכריעת שלמה היתה על הכיור במקום שהיה עומד. והנה ג״כ כרעו אפים על הרצפה במקום שהיו שם: (ו) בהלל דוד בידם. כלי ...

רשי

לתת לו לאיש כדרכיו: (לג) ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. ... אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל לעו״ג ככל אשר יקרא לך לפי שישראל ... בהקב״ה ויודעין שהיכולת בידו לעשות אם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו ... ומפשפש במעשיו אבל העו״ג קורא תגר ואומר שמעתי שמעו בכל העולם ו... בדרכים הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאו... לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: (לד) דרך הר... פניהם לצד ירושלים: (לה) ועשית משפטם. נקמתם ... ע״א צרכיהם דוגמא לעשות משפט עבדו (מלכים א׳ ח׳): (לח) אשר בניו ל... פתרון הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם ...

לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: (לט) ושמעת תפלתם. ועל זה יתגדל שמך בעולם: (מא) ועתה קומה ה׳. שלא ה... כאשר עד עתה משילה לנוב ,ומנוב לגבעון: אתה וארון עזך. שלא יטלטל עוד מעתה: עזך. על שם כן קרוי עוזך על שעשה נפלאותיו ועוזות בפלש... כתיב (לעיל ט״ז) בהודו לה׳ דרשו ה׳ ועוזו ועוד אמרו רבותינו במסכת עבודת כוכבים ושרנה הפרות (שמואל א׳ ו׳) מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו ... קדשו (תהלים צ״ח): ילבשו תשועה. מחמת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו (ישעיה י״א): וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ... הניתן ללוים בשכר ששומרין את הארון ומשוררים לפניו: (מב) אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך: (ו) והכהנים על מ... כאשר הלקן דוד לכ״ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבוע שלה והלוים כמו כן על כ״ד משמרות שלהם: להודות. בכלי שיר שהיו אומרים ...

מצודת ציון

מחלה. מל׳ חולי: (לב) הנטויה. מלשון הטיה: (לו) ואנפת. ענין כעס כמו כי אנפת בי (שם יב): ושבום. מלשון שביה: (לז) והשיבו. מל׳ השבה: נשבו שם. מל׳ שביה: (מ) קשובות. ענין שמיעה כמו ואין קשב (מ״א יח): כזן

מצודת דוד

יהיה. מסיבות אחרות לא מעצירת המטר: שדפון וכו׳. וסרעב מו... כי יצר לו. כשיבא אויב לצור עליו בארצו ובשעריו: כל נגע. או כל ... ומחלה אשר יבוא בו: (כט) לכל האדם. בין לאיש יחידי בין לכל עמך: ...

אשר יכיר בנגע לבבו לדעת שבא המכאוב בעבור נגע העון: (ל) ככל דרכיו. כפי כל הדרכים ששאל: אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו ש... (לא) למען ייראוך. בראותם שעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה ידעו שיד ה׳ עשתה: (לג) למען שמך. בעבור פרסום שמך: (לד) אשר תשלחם. כי ... במלחמה טרם ישאלו בה׳: דרך העיר. כי בהיותם בדרך לא יוכלו לבא לבית ה׳ להתפלל בה ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם השמימה דרך העיר ... (לה) ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד העובדי כוכבים: (לו) כי אין אדם וכו׳. ר״ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז ... בה: (לח) דרך ארצם. כי בהיותם בארץ העובדי כוכבים תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית: (לט) ועשית משפטם. לנקום מהעובדי כוכ... למען יכירו שלא טוב בעיני ה׳ הכבדת עולם על ישראל: (מא) קומה ה׳. קום ממקומך להשרות השכינה במקום המנוחה והיא בית קה״ק: ילבשו תש... תשועתך יקיפם מסביב כבגד יעטם: בטוב. בתשועה הבאה ממך: (מב) אל תשב וכו׳ ר״ל אל תשב פני ריקם לבל לקבל תפלתי: לחסדי דוד. למעשה החס... דוד אבי ובעבורו אל תשב פני ריקם: (א) וכבוד ה׳ וכו׳. ר״ל שכן היה מלא כאשר היה קודם ירידת האש מעת שיצאו הכהנים מן הקדש והתחילו לשריקו... כמ״ש למעלה: (ג) והודות לה׳. אמרו הודות לה׳ את הסלול האמור בה כי טוב וכו׳ והוא הלל הגדול: (ו) על משמרותם. כל משמרה במקום מיוחד: להודות לה׳. ...

ו ויחזקאל • עתה יחדו האיין • עתה התגודדי בת גדוד • עתה למה תריעי ריע • עתה תנו לבבכם ונפשיכם דד"ה • עתה עיני יהיו פתוחות • עתה אלהי יהיו נא עיניך •
ז' אלהים יאמן דברך • עתה חכמה ומדע תן לי. עתה אל תקשו לבבכם. עתה בני יהי אלהים עמך • עתה עם לבבי לכרות ברית • עתה ידעתי כי הושיע ה' את משיחו •
תי ו' בקריאה וסי' כי לי כל בכור בבני ישר' באדם ובבהמה ביום • וחברו כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור • הקדשתי את הכסף דמיכה • את הבית הזה • וחברו ואת

ים בכלי־שיר יהוה אשר עשה דויד המלך
ות ליהוה כי־לעולם חסדו בהלל דויד בידם
הנים מחצצרים נגדם וכל־ישראל עמדים:
קדש שלמה את־תוך החצר אשר לפני בית־
ה כי־עשה שם העלות ואת חלבי השלמים
מזבח הנחשת אשר־עשה שלמה לא יכול
יל את־העלה ואת־המנחה ואת־החלבים:
עש שלמה את־החג בעת ההיא שבעת ימים
־ישראל עמו קהל גדול מאד מלבוא חמת
נחל מצרים: ט ויעשו ביום השמיני עצרת
חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת
ם: י וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי
ח את־העם לאהליהם שמחים וטובי לב
הטובה אשר עשה יהוה לדויד ולשלמה
שראל עמו: יא ויכל שלמה את־בית יהוה
ת־בית המלך ואת כל־הבא על־לב שלמה

לעשות בבית־יהוה ובביתו הצליח: יב וירא
יהוה אל־שלמה בלילה ויאמר לו שמעתי את־
תפלתך ובחרתי במקום הזה לי לבית זבח: יג הן
אעצר השמים ולא־יהיה מטר והן־אצוה על־
חגב לאכול הארץ ואם־אשלח דבר בעמי:
יד ויכנעו עמי אשר נקרא־שמי עליהם ויתפללו
ויבקשו פני וישבו מדרכיהם הרעים ואני אשמע
מן־השמים ואסלח לחטאתם וארפא את־ארצם:
טו עתה עיני יהיו פתחות ואזני קשבות לתפלת
המקום הזה: טז ועתה בחרתי והקדשתי את־
הבית הזה להיות שמי שם עד־עולם והיו עיני
ולבי שם כל־הימים: יז ואתה אם־תלך לפני
כאשר הלך דויד אביך ולעשות ככל אשר
צויתיך וחקי ומשפטי תשמור: יח והקימותי
את כסא מלכותך כאשר כרתי לדויד אביך
לאמר לא־יכרת לך איש מושל בישראל: יט ואם־

רות אהרן כי חנכת המזבח. (מ"ק ס) ✤ וביום עשרים. מ"ק ט :

רדק

כשיר שעשה ד' להלל. או פי' בהלל דוד שהיו אומרים המזמורים שעשה דוד בידם כי על פי ניגון הכלים היו נאמרים : (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר. ו רז"ל בדבר זה יש אומר כי רצפת העזרה קדש לעשות בו העולות כמו המזבח לצורך שעה לרוב העולות. וי"א כי בנה שם מזבח לצורך שעה : (ט) כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים. ארז"ל שאכלו ביום הכפורים כי שבעת ים קודם חג הסכות יום הכפורים בכללם. והחנכה היתה שמחה בזבחי שלמים כל ובמשתה ולא נחשב להם לעון שיצאת בת קול ואמרה כולכם מזומנים לעולם הבא : (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. ובספר ים אומר ביום השמיני שלח את העם והוא עשרים ושנים לחודש. פי' רז"ל ביום השביעי נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג ולמחר כ"ג לחדש שנסעו חזרו ונטלו רשות ממנו: (יט) ואם תשובון אתם. פי' אתם

רשי

כי טוב כי לעולם חסדו : בהלל דויד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים : והכהנים מחצרים נגדם. שעליהם לשורר בחצוצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו' (מדבר י') : (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר רבותינו חולקין בדבר זה (זבחים נ"ט) רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר (לעיל ב' ח') אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומנין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמשה מאות ושבעים ושש כשל משה א"כ מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה: לא יכול להכיל. בשל משה הוא אומר כאדם האומר ננס פלוני ופסול לעבודה : (ח) מלבוא חמת. שהוא בצפון של ישראל : עד נחל מצרים. שהיא כנגדו כמפורש באלה מסעי : (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. שהוא ט' לחנוכת הבית ובמלכים (א' כתוב וביום השמיני שהוא כ"ב לחדש פתרון ביום ח' נתן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשיצא החג אז הלכו כולם יחד. ע"א ביום ח' נתן להם ושלא אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל העם כולו ובב"ר מפרש נטלו רשות ממנו ו עוד שם יום אחד וחזרו ונטלו רשות עוד למחר פעם שניה לכך נאמר ביום כ"ג בחדש : שמחים וטובי לב וגו' לדויד ולשלמה. כי מה שדבר בפיו ל כ"ח) בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם ה' ובב"ר מפרש א"ר לוי כתיב כי חנוכת וגו' שמחים על אשר אמר ה' לדוד שקיים מה שנדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא : ולישראל עמו. כדכתיב במלכים (א' ח') לא נפל דבר אחד. ע"א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו' (שם ה') : (יב) וירא ה' אל שלמה בלילה. בחזיון : שמעתי את תפלתך. בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הקב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הקב"ה הן אעצור. הוא התפלל רעב וארבה ה משיבו והן אצוה על חגב. הוא התפלל על דבר והקב"ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי : ויכנעו עמי. במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם ים הרי ג' כנגד ג' : (יג) הן אעצור והן אצוה ואם אשלח. כנגד ג' תפילות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם : (טז) והיו עיני ולבי. תרגם יונתן

מצודת ציון

פוך. ענין חוזק : (ז) הרצפה. הקרקע הרצופה במלא אבנים ופן על רצפת בהט ושש : (ה) ויחנכו. התחלת הדבר לעמוד בה משם והלאה קרוי חנוך בלשון מקרא : לסחויק : (יג) אעצור · ענין מניעה : חגב. מין ארבה : (טו) קשובות. שומעות : ונתקשים

מצודת דוד

בכלי שיר להודות לה' בהלול האמור בה כי לעולם חסדו : בהלל דוד בידם. ר"ל בידם היה כלי שיר שעשה דוד להלל בם והוא כפל ענין במ"ש : מחצרים. תקעו בחצוצרות : נגדם. מול הלוים : עומדים. לשמוע ההלול : (ז) את תוך החצר. רצפת חצר הכהנים קדש בקדושת המזבח כי עשה וכו' : מזבח הנחושת. ר"ל מזבח ים תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר : לא יכול להכיל את. מרבית הקרבנות : (ח) ויעש וכו'. ר"ל מלבד ימי החנוך הרבו עוד להביא קרבנות בימי החג בעבור ת הבית : מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהיא בפאת הדרומי : (ט) כי חנוכת המזבח. ר"ל כאשר השלימו לעשות ת ימי חנוכה ושבעת ימי החג עשו עצרת כמשפט התורה : (י) וביום עשרים ושלשה. הוא יום המחרת מן יום שמיני העצרת : לדויד. שקיים לו הבטחתו אשר יושב על כסאו בנה הבית: ולישראל עמו. על כי ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי : (יא) ואת כל הבא וכו'. את כל מה שחשב לעשות עשה והצליח : (לבית זבח. להיות לי בית זבח : (יג) הן אעצור וכו'. ר"ל כל צרה שתבוא בהם הן עצירת השמים מן המטר הן שילוח החגב וכו' : (יד) ויכנעו. וכאשר עו עמי וכו' : ואני אשמע. אז אני אשמע וכו' : (טו) לתפלת המקום הזה. אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה : (טז) עד עולם. לא אסיר עוד שריתי במקום

תבית אשר הקדשתי לשמי . וחברו ואת תבית הזת אשר הקדשתי לשמי דסיפרא . וחד בחרתי והקדשתי דסיפרא ; ואת ערי ז' בקריאת וסימ' ואת כלי המסכנות דמלכים בפסו ואת בעלת דד"ת בתרא דפסוק . ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים . ואת ערי יהודה אתן . הנני מוצות נאם יי . לא תרחם את ירושלים ; ואת בת ח' דסמי' ואת ב היע

תשובון אתם ועזבתם חקותי ומצותי אשר
נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם : כ ונתשתים מעל אדמתי
אשר נתתי להם ואת הבית הזה אשר הקדשתי
לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל ולשנינה
בכל העמים : כא והבית הזה אשר היה עליון
לכל עבר עליו ישם ואמר במה עשה יהוה ככה
לארץ הזאת ולבית הזה : כב ואמרו על אשר
עזבו את יהוה ׀ אלהי אבתיהם אשר הוציאם
מארץ מצרים ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו
להם ויעבדום על כן הביא עליהם את כל הרעה
הזאת : ח א ויהי ׀ מקץ ׀ עשרים שנה אשר
בנה שלמה את בית יהוה ואת ביתו : ב והערים
אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב
שם את בני ישראל : ג וילך שלמה חמת צובה
ויחזק עליה : ד ויבן את תדמר במדבר ואת

כל ערי המסכנות אשר בנה בחמת : ה ויבן
את בית חורון העליון ואת בית חורון התחתון
ערי מצור חומות דלתים ובריח : ו ואת בעלת
ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת
כל ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת כל חשק
שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון
ובכל ארץ ממשלתו : ז כל העם הנותר מן
החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי אשר לא
מישראל המה : ח מן בניהם אשר נותרו אחריהם
בארץ אשר לא כלום בני ישראל ויעלם שלמה
למס עד היום הזה : ט ומן בני ישראל אשר
לא נתן שלמה לעבדים למלאכתו כי המה
אנשי מלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו
ופרשיו : י ואלה שרי הנציבים אשר למלך
שלמה חמשים ומאתים הרדים בעם : יא ואת
בת פרעה העלה שלמה מעיר דויד לבית [illegible]

תולדות אהרן ויבן את תדמר . זוכר פנחס :

רד"ק

אתם לישראל : (כא) אשר היה עליון לכל עובר . פי' שהיה עליון ונפלא בעיני כל עובר בארצנו ישום וישרוק העובר עליו : (ב) והערים אשר נתן חורם לשלמה . ובספר מלכים אומר כי שלמה נתן לחירם עשרים עיר בארץ הגליל ואינו אומר שנתן לשלמה אלא עצי ארזים ועצי ברושים וזהב . יתכן לפרש כי נתן חירם לשלמה ערים בארצו . והושיב שם בני ישראל כדי להתחזק בהם ושלמה גם כן נתן לחירם ערים בגליל וזה היה לחזק הברית ביניהם וזכר במלכים מה שנתן שלמה לחירם וזכר בזה הספר מה שנתן חירם לשלמה : (ג) ויחזק עליה . עד שכבש אותה : (י) ואלה שרי הנציבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם . ובספר מלכים הוא אומר חמשים וחמש מאות . השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות כמו שכתבנו למעלה ואלו המאתים וחמשים היו מישראל שהיו נציבים על אותם השלש מאות גרים שהיו נציבים על השאר . ובספר מלכים מנה כל הנציבים כאחד ישראל וגרים והיו חמשים וחמש מאות . ובזה הספר לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי הגרים מנאם בכלל שאר הגרים שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש מאות כמו שאומר בספר מלכים הנה השלש מאות הם הנציבים

רש"י

יונתן ותהי שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא. והיו עיני שם אם לבי וחפצי שם : (כ) אשליך מעל פני . כתנאי שביני וביניכם ואם לא תש[מעו] לי (ויקרא כ"ו) מה נאמר והשימותי את מקדשיכם: ואתננו למשל ולשנינה . [שהמו]שלים משל על מי שאירע לו דבר פגע : ולשנינה . כמו (דברים ו') ושננת[ם] לבנך ותתיכון לשון סיפור רעות וכן תרגום ויספר ואשתעי ולשועי : (כא) [ל]כל עובר עליו ישום . כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישום כמו (איוב י"ח) על יומו נשמו אחרונים : במה עשה ה' . כמו על מה עשה ה' (דברים כט) [כ]תיב (במלכים א' ט') : (א) ויהי מקץ עשרים שנה . פתרון מקץ עשרים [שנה] שנגמר כל הבנין של בית ה' שבע שנים ואת ביתו י"ג שנים כדכתיב במלכי[ם] (שם ו) : (ד) ויבן את תדמור במדבר . (ובמלכים א' ט') כתיב את תמור ותמור קרינן וזה שכינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודים וכב"ר בפרשת קיד[ו] מפרש שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בפי[כך] כן נכתב במלכים תמור לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה להם שלמה שבנה להם כרך תדמור ומשום שלמה לא נכתב כאן תמור אלא [תדמור] כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הא בנה כרך שמרדו בו וקלקלו בו ועל כן כתב תדמור ולא תמור: (ה) ערי מצור . לפסו[ק]

עומדים על התחום הוצרכו חוזק כל כך : (ט) למלאכתו . למלאכת בניינו למה כי הגרים למלאכתו ולא אנשי ישראל לפי כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי [מלחמה] ושרי רכבו ופרשיו : (י) חמשים ומאתי' . ובמלכים (א' ט') חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד הוא שמחסר לשם ג' מאות ושנה ומנה אותם שוב שהר[י] כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו' שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפ[סוק] אחר ומחלקם בשביל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג' אלפים וג' מאות הרודים על ע' אלף נשא סבל ופ' אלף חוצב בהר ואלו המ[אתים] ומאתים הנאמר כאן ישראלים היו ממונים על אותם ג' מאות גרים : (יא) העלה שלמה מעיר דוד . היא ציון שהושיבה בעיר דוד כשלקחה והיתה שם עד [שגמר] לבנות :

מצודת ציון

(כ) ונתשתים . ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) : ולשנינה . ענין התמדת הדבור כמו ושננתם לבניך (דברים ו) : (כא) ישום . ענין תמהון כמו ישום וישרוק (ירמיה יט) : ח (ה) ערי המסכנות . ערי אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א) : (ה) ערי מצור . ערי מבצר נקראת ערי מצור על כי אין לבוא בהן כ"א יצורו עליהן מסביב לבלתי תת יוצא ובא להכרית מזון ומים : (ו) חשק . ענין תאוה : ובלבנון . כן שם היער : (ח) כלום : מלשון כליון : (ט) שלישיו . גבוריו : (י) הנצבים . הממונים כמו נציב פלשתים (ש"א י"ג) : הרודים . ענין ממשלה כמו רדה בקרב

מצודת דוד

במקום אחר : עיני ולבי . ר"ל השגחתי : (יח) והקימותי . להיות מתקיים שולם לזרעך אחריך : לך . ר"ל מזרעך : (יט) אתם . על ישראל בכללם יאמר : ועליך ר"ל אמהם גם : למשל . מחורבן הבית יביאו למשל על חרבנות אחרות : (כא) היה עליון . שהיה קודש החורבן עליון במעלה לכל עיני העובר עליו עתה בחרבנו ישום כל אחד על גודל החורבן : במה . בעבור מה : (כב) ואמרו . המשיבים יאמרו : הביא . ה' אלהי אבותיכם האמור למעלה : ח (א) אשר בנה ר"ל אשר השלים הבנין : (ב) והערים . ר"ל ואחר שבנה הערים וכו' : והושיב שמה'. (ובמ"א לא הוזכר מן הערים שנתן חירם לשלמה כ"א מן הערים שנתן שלמה לחירם וכן דרך המקרא מה שמחסר גלה זה): (ג) וילך . אחר כל המעשים האלו הלך למלחמה על חמת צובה ונתגבר עליה וכבשה : (ד) ויבן . ואח"ז בנה תדמור וכל ערי המסכנות וכו' כי בעודו בונה בית ה' וביתו לא נתעסק בזה :(ה) ויבן את בית חורון וכו' אף שנאמר (בדה"א) אשר שארה מבנות אפרים בנתה הערים האלה כי יתכן אשר נחרבו וחזר שלמה ובנאם או שבנאם להיות ערי מבצר מוקפות חומה וכו' : ו כל ערי המסכנות . מלבד מה שבנה בחמת : ואת כל ערי וכו' . ר"ל כל הדברים האלה בנאם אחר כלות בנין בית ה' וביתו: (ח) למס . ר"ל למס עובד לעשות את הבנינים האמורים : עד היום הזה . ר"ל עד כלות כל הבנינים : (ט) ומן בני ישראל . ר"ל אבל מן בני ישראל אשר וכו' . ר"ל הם אשר לא נתן וכו' : (י) אלה
ארי

ה כִּי אָמַר לֹא־תֵשֵׁב אִשָּׁה לִי בְּבֵית דָּוִיד
שְׂרָאֵל כִּי־קֹדֶשׁ הֵמָּה אֲשֶׁר־בָּאָה אֲלֵיהֶם ג'
הוָה׃ יב אָז הֶעֱלָה שְׁלֹמֹה עֹלוֹת לַיהוָה כ"ו
בַּח יְהוָה אֲשֶׁר בָּנָה לִפְנֵי הָאוּלָם׃ יג וּבִדְבַר־
וֹם לְהַעֲלוֹת כְּמִצְוַת מֹשֶׁה לַשַּׁבָּתוֹת
ים וְלַמּוֹעֲדוֹת שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בְּחַג ל' ומלא
ת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת׃ יד וַיַּעֲמֵד
ט דָּוִיד־אָבִיו אֶת־מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים עַל־ ה'
ם וְהַלְוִיִּם עַל־מִשְׁמְרוֹתָם לְהַלֵּל וּלְשָׁרֵת
הַכֹּהֲנִים לִדְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ וְהַשֹּׁעֲרִים
קוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר כִּי כֵּן מִצְוַת דָּוִיד אִישׁ־ ג'. ג'
ים׃ טו וְלֹא סָרוּ מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עַל־הַכֹּהֲנִים ג'. ד'
לְכָל־דָּבָר וְלָאֹצָרוֹת׃ טז וַתִּכֹּן כָּל־מְלֶאכֶת ד' וחסר ב' הס'
: עַד־הַיּוֹם מוּסַד בֵּית־יְהוָה וְעַד־כְּלֹתוֹ י"ד פסוקים עד ועד.
בֵּית יְהוָה׃ יז אָז הָלַךְ שְׁלֹמֹה לְעֶצְיוֹן־ ט' חס' כוו
אֶל־אֵילוֹת עַל־שְׂפַת הַיָּם בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃

יתיר ו' יח וַיִּשְׁלַח־לוֹ חוּרָם בְּיַד־עֲבָדָיו אֳנִיּוֹת וַעֲבָדִים
ל' וחד ידעי סיפ.ב' מ"ל. יוֹדְעֵי יָם וַיָּבֹאוּ עִם־עַבְדֵי שְׁלֹמֹה אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ
ל"ו מִשָּׁם אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים כִּכַּר זָהָב וַיָּבִיאוּ
אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ ט א וּמַלְכַּת־שְׁבָא
ה'. כל כתובים מ"ל במ"ב שָׁמְעָה אֶת־שֵׁמַע שְׁלֹמֹה וַתָּבוֹא לְנַסּוֹת אֶת־
שְׁלֹמֹה בְחִידוֹת בִּירוּשָׁלִַם בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד
וּגְמַלִּים נֹשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב לָרֹב וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתָּבוֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר עִמּוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
הָיָה עִם־לְבָבָהּ׃ ב וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־
ל'. ג' בטע' דְּבָרֶיהָ וְלֹא־נֶעְלַם דָּבָר מִשְּׁלֹמֹה אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד
לָהּ׃ ג וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה
ד' וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה׃ ד וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב
עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָיו וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וּמַשְׁקָיו
כ"ס וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וַעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא־
הָיָה עוֹד בָּהּ רוּחַ׃ ה וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת
הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ וְעַל־

רשי

ביתו : כי קדש המה . כל העיר וכל הבתים : אשר באה אליהם . אליהם ארון ה' באה לשון נקבה דוגמא (שמואל א. ד') וארון ברית ה' (יב) על מזבח ה'. זה מזבח הנחשת שבנה שלמה וי"מ מזבח הנחשת שעשה את מזבח הנחשת שבנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב (מלכים ב' י"ו) ואת עם וכל דם עולה וגו' יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה שם יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחושת : (טז) עד היום מוסד בית . ועד כלותו : (א) לנסות את שלמה . אם אמת מה ששמעה מחכמתו אתו : בחידות . כמו (שופטים יד) אחודה נא לכם חידה דשמשון : נעלם דבר . כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה ובתרגום מגלת אסתר שם את מן החידות אשר שאלתו : (ד) ומאכל שלחנו . ברבורים ומיני השלים על שלחנו לר ב : ומושב עבדיו . שכל אחד ואחד היה מכיר את שהיו יושבים על השולחן ורואי פני המלך תדיר לא היה א' רשאי לישב במקום חבירו כל ימי חייו : ומעמד משרתיו . כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד ת שלו ולא היה משנה למחר : ומלבושיהם . לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר : ומשקיו . רוב משקיו : ועליתו . מסלות עליותיו אשר הם מכינתו לבית ה' : ולא היה עוד בה רוח . שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכיות כי אם בארצה וכמו חכמיה כי ארצה במזרח ולפיכך הם חכמים שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא דראש השנה לדידן מכסי סיהרא י"ח שעו' דארץ ישראל במערב בבל וזהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל יקדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסע' מקדם (בראשית י"א) ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים והם היה בטיי"ר כך כתיב בפסיקתא

רדק

הנלוים : (יא) בבית דוד . דרך כלל רצה לומר בבתי דוד : כי קדש המה . ואע"פ שלא היה הארון כי אם באחד מהבתים המקודש לו אעפ"כ חשב כל הבתים המקודשים כיון שנכנס שם הארון ואומר לא תשב לי מהיום כיון שבניתי לה בית ולענין זה בנה לה בית שלא תשב במקום הקודש אעפ"כ ישבה שם כ' שנה עד שנגמרה מלאכת ביתו : באה אליהם ארון ה'. זכר הארון בלשון נקבה וכן וארון האלהים נלקחה : (טו) ולא סרו מצות המלך . חסר מ"ם השמוש ופי' ממצות המלך : (טז) מוסד בית ה' ועד כלותו . גם כן תחסר מ"ם השמוש ופירוש ממוסד כלומר מיום הוסדו ועד כלותו נכונה כל המלאכה : (יז) אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות . פי' ולקח אותם הערים ועשה שם אני כמו שאמר בספר מלכים : (יח) ארבע מאות וחמשים ככר זהב . ובספר מלכים הוא אומר ארבע מאות ועשרים . איפשר כי השלשים ככר זהב הוציאו בהוצאת הדרך : (ד) ועליתו אשר יעלה בית ה'

מצודת דוד

ם מספר של השרים אשר היו ממונים על הנצבים מן הגרים כמ"ש שרודים . הנוגשים בעם עושי המלאכה והן מן החתי וכו' הנזכרים (יא) אשה לי . ר"ל אשה המיוחדת לי לתשמיש : בבית דוד . ר"ל בקבוצת אשר באה . על אשר באה אליהם הארון ועם שלא באה אלא לאחת את כולם כמו קדשים כל שהיו סמוכים אל מקום הארון : (יב) אז . בכלות הבנין העלה עולות רק על המזבח שלפני האולם כי מעתה נאסרו הבמות : (יג) ו דבר . ובכל דבר הבא יום ביום : להעלות . לפי כמצות משה : לשבתות וכו' . את כולם העלה על המזבח ההוא : (יד) ויעמד כמשפט . העמיד מחלקות כחק שעשה דוד : על משמרותם . כל משמר בזמנו : ולשרת . בדבר השיר : נגד הכהנים . בעת שיעבדו הם על המזבח : לדבר יום ביומו . לשורר השיר הקבוע בו : והשוערים . שומרי השערים העמיד כפי מה שנחלקו מי לשער זה ומי לזה : כי כן מצות דוד . להיות שוערים מיוחדים לכל שער ושער וכו' : (טו) מצות המלך . ממצות המלך אשר היה על הכהנים והלוים לכל דבר העבודה שמינה אותם ולשמור האוצרות : (טז) ותכן . המלאכה היתה מגיעה עד היום שנגמרה : מוסד . ר"ל מעת בנין היסוד ועד כלותו : שלם בית ה'. כל שלמות בנין בית ה' וכפל הדבר פעמים ושלש לומר שלא היה לך כנה בעולם : (יז) אז . אחר כלות הבנין הלך למלחמה על עציון גבר וכו' וכבשם : (יח) יודעי ים . יודעי דרך הים ללכת בה בספינות : אופירה . היא מקום הזהב : ט (א) לנסות . לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה לבחון חכמתו אם יוכל להגידם : עם לבבה . אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה : שיהיה הדבר נשמע לשלמה : (ב) את כל דבריה . אשר לא הגיד לה . אשר שאלה אותו : אשר לא יוכל להגיד לה : (ד) ומושב עבדיו . כל אחד במקום וכן היה מעמד משרתיו כ"א במקום הראוי לשירותו : ומלבושיהם . הראוי לכל אחד לפי מה שהוא : ומשקיו . המשרתים להשקות המסובין : ועליתו . דרך עליו

מצודת ציון

בקרב אויביך (תהלים קי) : (יד) מחלקות . מלשון חלק ור"ל המשמרות : (יח) אניות . ספינות : ט (א) לנסות . מלשון נסיון : בחידות . דברים סתומים קשה הבנתם : ובחיל . ענין עושר ורכוש כמו חילך וכל אוצרותיך (ירמיה יז) : כבד . ענין רבוי : יקרה . חשובה : מרגלית

בלשון ארמי סרא בנפשיה פתורא דחבריה ; לרוב מאד ה' דסמי' וסי' ואסף חיל כל הגוים • ויעש שלמה כל הכלים דסיפרא • ותתן למלך מאה ועשרים דסיפרא • ויאספו לירו
בי - מצער אנשים: תביאה ג' בקריאה וסימ' ויקח דוד מידה. והמלך שלמה נתן למלכת שבא דסיפרא. ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם. וחד והביאה וביום השלישית
לה שתי תורים או שני בני יונה • וג' הביאה וסי' הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה • ופרות הבשן • הביאה למוסר לבך • וחד והביאה לי ואכלה בעבור • משה

חכמתך : ו ולא־האמנתי לדבריהם עד אשר־
באתי ותראינה עיני והנה לא הגד־לי חצי
מרבית חכמתך יספת על־השמועה אשר ג' . ג'. ל'
שמעתי : ז אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה כ'
העמדים לפניך תמיד ושמעים את־חכמתך : ל'
ח יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך
על־כסאו למלך ליהוה אלהיך באהבת אלהיך כ"ט רפי' . ל'
את־ישראל להעמידו לעולם ויתנך עליהם
למלך לעשות משפט וצדקה : ט ותתן למלך כ"ט רפין
מאה ועשרים | ככר זהב ובשמים לרב מאד כ'
ואבן יקרה ולא היה כבשם ההוא אשר נתנה כ"ס
מלכת־שבא למלך שלמה : י וגם עבדי חורם ט' ר"פ בסיפר' ד' ירם ק'
ועבדי שלמה אשר־הביאו זהב מאופיר הביאו
עצי אלגומים ואבן יקרה : יא ויעש המלך את־
עצי האלגומים מסלות לבית־יהוה ולבית המלך י'
וכנרות ונבלים לשרים ולא־נראו כהם לפנים ה' כלים' . ד'

בארץ יהודה : יב והמלך שלמה נתן למלכת־ש
את־כל־חפצה אשר שאלה מלבד אשר־הב ג'. ג' וחד והביאה
אל־המלך ותהפך ותלך לארצה היא ועבד ד'
יג ויהי משקל הזהב אשר־בא לש
בשנה אחת שש מאות וששים ושש ככרי ז ג'
יד לבד מאנשי התרים והסחרים מביאים ד'. ג'
מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב ו ז'
לשלמה : טו ויעש המלך שלמה מאתים צנה ה'
שחוט שש מאות זהב שחוט יעלה על־ה ה'
האחת : טז ושלש־מאות מגנים זהב ש ה'
שלש מאות זהב יעלה על־המגן האחת ו
המלך בבית יער הלבנון : יז ויעש ה
כסא־שן גדול ויצפהו זהב טהור : יח ש ג' ר"ס
מעלות לכסא וכבש בזהב לכסא מאחזים ו ל'
מזה ומזה על־מקום השבת ושנים אריות ע ג'
אצל הידות : יט ושנים עשר אריות ע

תולדות אהרן זהב שחוט . הולין ל.

רדק

ה'. מעלה שעשה מביתו לעלות לבית ה' : (יא) מסלות לבית ה'. ובספר מלכים הוא אומר מסעד לבית ה' ופי' יעמוד סמיכות התקרות : (יב) מלבד אשר הביאה אל המלך. ובספר מלכים מלבד אשר נתן לה כיד המלך שלמה. ופי' הפסוק כן הוא והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן לה מעצמו כנגד מה שהביאה היא לו שהיה צריך הוא גם כן לתת לה דברי חמודות מעצמו כי היא הביאה לו גם כן הרבה והוא נתן לה כנגד מה שהביאה לו ונתן לה גם כן הוא כיד המלך מהנמצא בארץ ישראל ולא היה נמצא בארצה ויתכן לפרש נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מחידות ומדברי חכמות : ותהפך ותלך. כמו ותפן ותלך לארצה הכתוב במלכים ופי' הסיבה פניה ללכת וכן הפך איש מעל מרכבתו לקראתך : (יד) לבד מאנשי התרים והסוחרים. התרים הם הסוחרים הקטנים. מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי שעסקם מעט לפיכך נקראים תרים והסוחרים הם הסוחרים הגדולים : (טז) שלש מאות זהב. ובמלכים שלש מנים כי המנה מאה זהב : (יח) לכסא מאחזים. פי' המעלות היו מאחזים ונדבקים לכסא ודבקים בו והכבש היה לפי המעלות והיה בזהב ופי' כבש כמו מעלה אבל אינו עשוי כמעלות האבנים והעצים שהם זה על זה אלא מעלה אחת היא והוא משופע והולך ועולה מהקרקע עד המקום שעולין בו אליו לפיכך היו עושין למזבח כבש שעולין בו אליו כמו שאומר במשנה עלה בכבש והיה אסור לעשות בו מעלות כמו שכתוב ולא תעלה במעלות

רשי

בפסיקתא טייר הוא ל' ערבי וביקרא רבה בפ' בן המצרי כי עוף השמי ו את הקול (קהלת) זה עורב וחכמת טווארי : (ו) חצי מרבית. רבוי כמ (י) עצי אלגומים. מפרש בפסיקת' כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אלגומים אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג וכסף רכיכתו כמו כוסות שהוא ככסף מתוך חשיבתו : (יא) מסלות. מדרגות (ומל' א' י') כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות וי"א מסעד וכ' אחד הם : וכנרות ונבלים לשרים. י"א לבני לוי המשוררים בכלי שיר ור' ל' ז"ל פי' לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמא (שם ד') ויהי שירו ואלף הם שירות של חיל שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב (לקמן ל"ה וי ירמיה על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו' : (יב) מלבד אשר ה משום כבוד מלכי יהודה כתיב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה נתן ובמלכים (שם י) כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים המלויי ואינם מצויין במקומ' : (יד) לבד מאנשי התרים. שהיו דואגים לעבור מ למדינה וממלכו' למלכות בלא תייר והיו נותנים לו שכר תייר : והסוחרים מביל מביאים לו ע"י עלילה כדי לראות חכמתו : (טו) מאתי' צנה. צנה מקפת את האד רוחותיו הוא שכת' (תלים ה) כצנה רצון תעטרנו : זהב שחוט. זהב רך ונוח להרי חשיבותו שנטוה כחוט : שש מאות זהב. שש מאות זהובים והוא שש מנים זה הוא הדינר : (טז) יער הלבנון. בית גדול בנה שלמה בירושלים כדמוכח לק אותם מגיני' לקח שישק ומריבוי עצי הלבנון הגדולים עשאן כדכתיב במלכ (ז') ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם נתן אותם מגינים והוא ש והוא שכתוב ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער (ישעיה כ"ב) : (יז) כסא של פיל : (יח) ושש מעלות לכסא. מדרגות לעלות בו : וידות מזה ומזה על מקום השבת : כמין מקלות מפאה לפאה מימין ומשמאל ולסמוך זרועותיו ושגיס

מצודת ציון

(ו) מרבית. מל' רבוי : (י) אלגומים. הוא הפוך מן אלמוגים והוא מין עץ יקר : (יא) מסלות. מל' מסילה ודרך : (יד) התרים. הוא מל' לתור את הארץ (במדבר יג) והם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנותה במקום הזול : ופחות. שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א): (טו) צנה. הוא כמין מלבוש מקיף את הגוף להציל ממכת חרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה) : שחוט. נמשך כמו חץ שחוט (ירמיה ט) ור"ל זהב טוב הנמשך כפתיל : (טז) מגינים. כלים עשוים לאחוז במלחמה להגן : (יז) שן. שן הפיל : (יח) מעלות. מדרגות : וכבש. מסוי

מצודת דוד

לבית ה' : ולא היה וכו'. אמרה בלשון גוזמא לרוב התמהון : (ו) יספת. הח הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי : (ח) באהבת. בעבור שה' אוהב א שיתקיימו לעולם ליה העמידך למלוך בם להנהיגם במישור לפי רוב החכמה : היה כנושם ההוא. בכמות רב מאד : (יא) מסלות. הוא העליה שזכר מע שהיתה כעין מסלה : לבית ה' ולבית המלך. ר"ל מזה לזה : לשרים. למשוררים ההם. ברוב הגודל : לפנים. קודם הזמן הזה : (יב) כל חפצה. מהדברים יקר שראתה בבית שלמה : מלבד אשר הביאה. ר"ל מלבד אשר נתן לה מעו מה שלחה מול התשורה אשר הביאה היא לשלמה : ותהפך. הפכה פניה והלכה לה : (יג) אשר בא. מן אופיר : (יד) לבד. חוץ הזהב הבא לו מאנשי התרים והסוחרים שהיו מביאים : (טו) שש מאות זהב. רצה לומר דינרי זהב : יעלה. היה נכנס בו : (טז) בבית יער הלבנון. בית גדול עשה ביער הלבנון כמ"ש במ"א : (יז) וכו בזהב. קודם שעשו של המעלות היה עשוי כבש מזהב ודרך בו עלה למעלות לשבת על הכסא : לכסא מאחזים. חוזר הוא על המעלות לומר שהם היו אחוזים לכסא : וידות. כעין זרועות יצאו אצל מקום

קריאה וסי' ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה . וכל כלי משקה המלך שלמה דסיפרא . וחבירו דמלכים . הוי משקה רעהו מספח : והם ט' ר"פ בקריאה וסימ' והם לא
שמע יוסף . והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן . והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול . והם ובניהם על השערים. והם מביאים איש מנחתו דד"ה.
מם וארבו יצפנו . והם ואבותינו הזידו דנחמיה . והם עבדיך ועמך דנחמיה . והם במלכותם ונטובך הרב : שכמה ה' בקריאה וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה .
יהושע את כל ישראל שכמה . וישלח מלאכים אל אבימלך וילך אבימלך בן ירבעל שכמה . הנה חג ה' בשילה . וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל דסיפרא :

על־שש המעלות מזה ומזה לא־נעשה כן ח'
ממלכה : כ וכל כלי משקה המלך שלמה ד'
וכל כלי בית־יער הלבנון זהב סגור אין ז'. ח' ד'וזגןמהה?פין
נחשב בימי שלמה למאומה : כא כי־אניות
ך הלכות תרשיש עם עבדי חורם אחת כ' כתיב כן
וש שנים תבואנה אניות תרשיש נשאות כ' חד חסר ב'. ב'
וכסף שנהבים וקופים ותוכיים : ב'. ב'
גדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר
מה : כג וכל מלכי הארץ מבקשים את־פני ז'
ה לשמע את־חכמתו אשר־נתן האלהים ז' וכל קהלת דכו' במ"ב
ו : כד והם מביאים איש מנחתו כלי כסף
זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים ד'. ג' בליש'
שנה בשנה : כה ויהי לשלמה ארבעת
ים אריות סוסים ומרכבות ושנים־עשר אלף ל' וכ"כ
ויניחם בערי הרכב ועם־המלך בירושלם : ג'
י מושל בכל־המלכים מן־הנהר ועד־ארץ י"ד מ"ל י"ב פסוקים
תים ועד גבול מצרים : כז ויתן המלך את־ ועד ועד ד'
ף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן

כשקמים אשר־בשפלה לרב : כח ומוציאים ל' ומ"ל
סוסים ממצרים לשלמה ומכל־הארצות :
כט ושאר דברי שלמה הראשנים והאחרונים ל' ומ"ל
הלא־הם כתובים על־דברי נתן הנביא ועל־ ג' בכתובים
נבואת אחיה השילוני ובחזות יעדי החזה על־ יעדו ק'
ירבעם בן־נבט : ל וימלך שלמה בירושלם
על־כל־ישראל ארבעים שנה : לא וישכב שלמה ב'
עם־אבתיו ויקברהו בעיר דויד אביו וימלך ד'. י'
רחבעם בנו תחתיו : י א וילך רחבעם שכמה ב'
כי שכם באו כל־ישראל להמליך אתו : ב ויהי ה' בטעם
כשמע ירבעם בן־נבט והוא במצרים אשר
ברח מפני שלמה המלך וישב ירבעם ממצרים : ג' דסמיכי
ג וישלחו ויקראו־לו ויבא ירבעם וכל־ישראל ל"ו מלעיל פסיק
וידברו אל־רחבעם לאמר : ד אביך הקשה את־
עלנו ועתה הקל מעבודת אביך הקשה ומעלו
הכבד אשר־נתן עלינו ונעבדך : ה ויאמר אלהם סימן
עוד שלשת ימים ושובו אלי וילך העם : ו ויועץ ג' חב' בסיפ'
המלך רחבעם את־הזקנים אשר־היו עמדים

ת. אהרן. אין בכסף. סנהד' כא (סנהד' כ) : ומבי לשלמה . שם :

רש"י

ניס אריות עומדים אצל כידות. של זהב וכל צורת הככא וצורת החיות מפורש בתרגום של מגילת אסתר : (כא) שנהבים . שן פיל ופיל עצמו : מע"ר קאצ"ן : ותוכיים . טווסין : (כב) ויגדל המלך שלמה וגו'. מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד (מלכים א' ג') : ל מלכי הארץ וגו'. לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון מוך לא יקום (שם) : (כד) והם מביאים איש מנחתו . על ידי עלילה א לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבוא לפני המלך ריקם. דוגמת ולא יראה את פני ה' ריקם (דברים ט"ז): נשק. כלי זיין: (כה) ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים. ועבר על לא ירבה לו סוסים : (כט) על דברי נתן . ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן וגומר (שמואל ב' י"ב) עד ויקרא שמו ידידיה : ועל נבואת השילוני . (מלכים א' י"א) שקרע ממנו המלכות ונתנה לירבעם : (ל) על כל ישראל מ' שנה . מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז' שנים ובירושלים שלשים (א) כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו . בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקדוש ברוך הוא דברו קרוע אקרע הממלכה : (ב) ויהי כשמוע . פתרון ויהי כשמוע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים : (ג) וישלחו ויקראו לו וכל זה להודיענו רמזו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאפילו ירבעם עצמו בא להמליכו לרחבעם והסב הקב"ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם : (ד) אביך הקשה

רד"ק

במעלות וכו' : (כא) שנהבים וקופים ותוכיים . ת"י בספר מלכים שן דפיל וקופין ותוסין : (כה) ארבעת אלפים אריות סוסים . ובספר מלכים ארבעים אלף וכו' . פירשו רז"ל ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת ארבעת אלפים סוסים : (ל) על כל ישראל ארבעים שנה . לפי שדוד לא מלך על כל ישראל ארבעים שנה כי בחברון לבדה מלך שבע שנים על יהודה לפי' אמר כי שלמה מלך על כל ישראל ארבעים

מצודת דוד

ויושבים לשבטן בהם : אריות . עשוים מזהב : (יט) מזה ומזה . משני מזה מזה : (כ) למאומה . לכלום : (כא) הולכות תרשיש . אשר היו הולכות אל ים ואחת לשלש שנים תבאנה מתרשיש ונושאות זהב וכו' (ויתכן שאין זה אופיר אם למעלה ולשתי המקומות שלח אניות) : (כג) מבקשים . וכו' היו חפצים את פני שלמה : (כד) דבר שנה בשנה . מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בשנה : (כה) ארבעת אלפים אוריות . ובכ"א עמדו עשרה סוסים וז"ש ארבעים אלף אורות ור"ל ארבעים אלף סוסים עמדו באורות : ויניחם . מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם נשארו עם המלך בירושלים : (כו) מן הנהר . היוצא ן והוא תחלת המזרח : (כז) ויתן וכו' כאבנים . הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם : אשר בשפלה . בשפלה הרבה מאוד : (כח) ומוציאים . אנשי מצרים היו מוציאים סוסים מארצם להביא לשלמה וכן מכל הארצות : (כט) הראשונים . בראשית ימיו ובאחרית ל דברי נתן . על הספר אשר כתב נתן הנביא וכס' נבואת אחיה וכס' חזות יעדו החוזה בספור הנבואה שנבא על ירבעם (וכל הספרים האלה אינם נמצאים אצלינו) : (ל) כל ישראל . לפי שגם דוד מלך ארבעים שנה ולא היו כולם על ישראל כי בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים על יהודה לבד לכן אמר כי שלמה מלך על אל כל ארבעים שנה : י (א) כי שכם וכו' . בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק לבלתי מבלי למלאות שאלתם : (ב) כשמוע . שמת שלמה : והוא . כשעוד היה במצרים : (ג) וישלחו ויקראו לו . ללכת עמהם אל רחבעם : (ד) הקשה את עולנו . לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הם היו ואמרו במשל מעול כבד על צואר הבהמה : ועתה . הואיל ואינך בגודל מעלת אביך אשר בא לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסריסים עזוב אותם והקל עולנו :

מצודת ציון

עשוי כעין גשר משופע ובמשנה רצין ועולין בכבש (יומא כב) : (כ) סגור . הנסגר בתוך הכליף להסיר הסיג : (כא) שנהבים . שן הפיל : וקופים . שם חיה קוף ונזכר בדרז"ל (יומא כט) : ותוכיים . שם עופות יפות הנוצות בלשון הגוים וקרויים טווס : (כד) ושלמות . מלבושים : נשק . כלי זיין : (כה) אריות . אבוס כי אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריא והוא מקום מאכל הבהמות : (כו) כשקמים . מין אילן תאנים : בשפלה . בעמק : (כט) ובחזות . ענין מראות

שוד

בהיותו ג' חס' בקריאה וסי' בהיותו חי לאמר דסי' . ותברו בהיותו חי דמלכים. בהיותו עצור בחצר המטרה : ויאמר אליהם סימן כל דד"ה ויאמר להם במ"ה ויאמר אליהם מ'
שלשת ימים ושובו אלי . מה אתם נועצים ונשיב . ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים . ויצא יהוידע . ויקם עזרא הספר : אחיהו ח' וסימ' ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפק

לפני שלמה אביו בהיותו חי לאמר איך אתם | ג' חסר
נועצים להשיב לעם־הזה דבר : ז וידברו אליו | ס'
לאמר אם־תהיה לטוב להעם הזה ורציתם ודברת | ל . ל'
אלהם דברים טובים והיו לך עבדים כל־ | ט' חס' בסיפר'
הימים : ח ויעזב את־עצת הזקנים אשר יעצהו | ג' וחס'
ויועץ את־הילדים אשר גדלו אתו העמדים | ס'
לפניו : ט ויאמר אלהם מה אתם נועצים ונשיב | סימן
דבר את־העם הזה אשר דברו אלי לאמר הקל | ט' חס' בסיפ'
מן־העל אשר־נתן אביך עלינו : י וידברו אתו | ס'
הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה תאמר לעם | ג'
אשר־דברו אליך לאמר אביך הכביד את־
עלנו ואתה הקל מעלינו כה תאמר אלהם | ט' חס' בסיפ'
קטני עבה ממתני אבי : יא ועתה אבי העמיס
עליכם על כבד ואני אסיף על־עלכם אבי יסר | ו' כ"כ
אתכם בשוטים ואני בעקרבים : יב ויבא ירבעם
וכל־העם אל־רחבעם ביום השלשי כאשר דבר | ג"א וכל ר"פ דכו' במ"ג
המלך לאמר שובו אלי ביום השלשי : יג ויענם | ל' וא' ויענכ
המלך קשה ויעזב המלך רחבעם את עצת
הזקנים : יד וידבר אלהם כעצת הילדים | ט' חס' בסיפר'
(אבי) אכביד את־עלכם ואני אסיף עליו | (ע' מ"ס) ו' חס'
יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים : טו ולא
שמע המלך אל־העם כי־היתה נסבה מעם | ל . ג'
האלהים למען הקים יהוה את־דברו אשר | ג'
ביד אחיהו השלוני אל־ירבעם בן־נבט : טז וכל | ס' . ל' כ"כ
ישראל . כי לא־שמע המלך להם וישיבו העם | (ע' מ"ס) ס' . ו'
את־המלך | לאמר מה־לנו חלק בדויד ולא
נחלה בבן־ישי איש לאהליך ישראל עתה ראה
ביתך דויד וילך כל־ישראל לאהליו :
יז ובני ישראל הישבים בערי יהודה וימלך
עליהם רחבעם : יח וישלח המלך רחבעם את־
הדרם אשר על־המס וירגמו־בו בני־ישראל אבן | ד' ל' חס'
וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה | י"ד
לנוס ירושלם : יט ויפשעו ישראל בבית דויד עד | כלהון מ"ל במ"ב חס'
היום הזה : יא א ויבא רחבעם ירושלם
ויקהל את־בית יהודה ובנימן מאה ושמונים
אלף בחור עשה מלחמה להלחם עם־ישראל

רדק

ארבעים שנה : (ו) איך אתם נועצים . איך אתם בעצמכם לתת לי עצה : להעם הזה . עם ה"א הידיעה וכרוב הה"א חסרה להקל : (י) לאמר אכביד את עולכם . היה לו לומר אבי הכביד את עולכם ואני אוסיף עליו . אלא פי' אם חסר דבר וכם משפטו אכביד את עולכם כאשר הכביד אבי ואני אוסיף עליו או אלף אכביד במקו' ה"או הוא מקור כמו אברך . אשכם . שהאל"ף בהם מקום ה"א . ופי' אבי אמר להכביד עלכם ואני אוסיף עליו : (טו) כי היתה נסבה מעם האלהי' . ובספר מלכים אומר כי היתה סבה והוא שם וזה נפעל עומד שהוא התאר . ר"ל כי היתה

רשי

הקשה את עלנו . כי איש טורח במלאכה היה ועלינו הטיל לפרנס פועלי כדכתיב במלכים (א ה') ויעל המלך שלמה מס וגומר : (ו) נועצים . כמו וכן יאמר מן יודעים נודעים אף יועצים להבא נועצים נתיעצים כ (י) קטני עבה ממתני אבי . אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר ממנו : (יא) העמיס . כמו (ראשית מ"ג) ויעמוס איש על חמורו : בע בריט"ן בל' אשכנ"ז שעוקצין כעקרבים : (טו) כי היתה נסבה למען הקים דברו . כמו שמפורש (במלכים א יא) להסיר ממנו י' השבטים וליתן לי וזהו לא יסור שבט מיהודה (ראשית מ"ט) לא ירד ממלכותו עד כי פתרון עד כי יבא יהודה שילה להמליך שם רחבעם ושם לו יקהת עמים
ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של עשר' השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב (סוף שופטים) והנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסלה מבית אל שכמה וכתיב בירמיה משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשכם אז יד מיהודה ששם המלכות נחלקה : (טז) לאהליך ישראל . מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לא עתה ראה ביתך דוד . מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלים שאנו זובחים בו ולראות בו בשלש רגלים ביתך דוד . אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך (וכל זה לא נראה לי) אלא ראה ביתך דוד אי איפשנו לא בך ולא בבית המקדש שלך : (יח) ד הוא אדונירם (מלכים א' ד') שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו על כן נקרא הדורם : וירגמו בו בני ישראל אבן . ולפי שרגמו ידע הסבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג כששאל המס שקצב עליהם שלמה : (יט) ויפשעו ישראל בבית דוד . לשון מרדות ודוגמא (מלכים ב') בינ' מואב וגו' (משלי י"א) אח נפשע מקרית עוז . אז תפשע לבנה (לקמן כ"א) : (א) ויקהל את בית יהודה ובנימן . שהיו בתחום יחד וגם ירושלים הנה שניהם ובית המקדש על תחום שניהם בנוי ובגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימין ונכנסת בחלק יהודי

מצודת ציון

מראות נבואה ור"ל בספר נבואות יעדו הוא עדו החוזה : י (יא) העמיס . ענין הטענת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד) : יסר . מכת יסורין : בשוטים . ענין שרביט כמו שוט לסוס (משלי כו) : בעקרבים . הם מיני קוצים וכן ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב) : (טו) נסבה . מל' סבה והוא ענין הקפת הדבר והגורם לו : (יח) וירגמו . כן נקרא השלכת האבנים : התאמץ . מל' אומץ וחוזק : (יט) ויפשעו . ענין מרידה וכן ויפשע מואב (מ"ב א) : עידים.

מצודת דוד

(ה) עוד שלשת ימים . התעכבו עוד שלשת ימים ואח"ז שובו אלי : (ז) לאיש טוב לדבר רכות : ורציתם . תרצה אותם בדברי רצוי ופיוס : והיו יפיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפ־ך : (ח) ויעזב כי ישרה בעיניו : גדלו אתו . יחד מקטנותם : (י) קטני . אצבעי הקטן יותר משתי מתני אבי כאומר אני במעלה יות מאבי ומהצורך להרבות בית : (יא) ועתה . הואיל והרבה סוס ובני בית עם כי אבי הכביד עולם
כבד הנה אני אוסיף עול כי הכל יהי' עליכם לכלכל : יסר אתכם . למלאות די מחסורו : בעקרבים . המכאיב יותר : (יד) אכביד . אני אכביד העול ועוד אוסיף עליו בכל פעם ודבר בגאוה ובגודל לבב : (טו) אל העם . אשר שאלו להקל העול : כי היתה נסיבה . לא לגודל סכלותו לא שמע אל העם כ"א מה' שה אל ירבעם . שימלוך הוא כמ"ש במ"א : (טז) וכל ישראל כי וכו' . ר"ל וכל ישראל כאשר לא שמע המלך להם אז השיבו העם את המלך וכו' : מה ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד להניחים עבדים לזרעו : ולא נחלה . אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי : איש לאהליך ישראל . אתם ישראל לכו כל ולא תמליכו אותו : עתה . ר"ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה : (יח) וישלח . שלח את העם בדברי רכות ; התאמץ וכו' , כי פחד לנפשו : (יט) עד היום הזה , ר"ל עד אשר גלו מארצם ; יא (א) ובנימין . כי גם עליהם מלך על כי ירושלים עיקר בית

אל אחיתו . ויהי כשמוע אחיתו . ויקברו אתו ויספדו אתו . ולא שמע המלך דד"ה : שמעיהו ה' בקריאה וסי' ואל שמעיהו הנחלמי היה . וגם איש היה מתנבא בשם ה' שמעיהו
ו . וירד בית המלך על . ויהי דבר האלהים אל דד"ה . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו . וכל ושמעיהו דכו' במ"א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם : ויין ז' בקריאה וסימ'
כי צדק מלך שלם הוציא לחם . והיה כנור ונבל תוף וחליל . ויחזק את המצורות דסיפרא ' לאמותם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם . לחם חמודות לא אכלתי . והפחות
ושונים : בן ירימות בן כתיב וקרי בת ירימות והוא חד מן ז' מלין כתיב נו"ן יתיר בקריאה ולא קריין וסי' ינתן לנו שבעה אנשים. תתן כד הקמח לא תכלה. ופני לב גבון יבקש

שִׁיב אֶת־הַמַּמְלָכָה לִרְחַבְעָם׃ ב וַיְהִי
ר־יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָהוּ אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר׃ ל'
מֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל י"ח זוגי' מתחלפי' בטע'
־יִשְׂרָאֵל בִּיהוּדָה וּבִנְיָמִן לֵאמֹר׃ ד כֹּה אָמַר ל' בסי'
ה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּ עִם־אֲחֵיכֶם שׁוּבוּ מלכים תלחמון
שׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ ח'
־דִּבְרֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ מִלֶּכֶת אֶל־יָרָבְעָם׃ פ' חס' בכתוב'
יֵּשֶׁב רְחַבְעָם בִּירוּשָׁלִָם וַיִּבֶן עָרִים לְמָצוֹר
הוּדָה׃ ו וַיִּבֶן אֶת־בֵּית־לֶחֶם וְאֶת־עֵיטָם וְאֶת־
קוֹעַ׃ ז וְאֶת־בֵּית־צוּר וְאֶת־שׂוֹכוֹ וְאֶת־עֲדֻלָּם׃ ג' מ"ל
אֶת־גַּת וְאֶת־מָרֵשָׁה וְאֶת־זִיף׃ ט וְאֶת־אֲדוֹרַיִם ל' ומ"ל
ת־לָכִישׁ וְאֶת־עֲזֵקָה׃ י וְאֶת־צָרְעָה וְאֶת־
לוֹן וְאֶת־חֶבְרוֹן אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִן עָרֵי ט' ומ"ל
צֻרוֹת׃ יא וַיְחַזֵּק אֶת־הַמְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן בָּהֶם נְגִידִים ב' ח' מ"ל וח' חסר פ'. ל' מ"ל
וֹצְרוֹת מַאֲכָל וְשֶׁמֶן וָיָיִן׃ יב וּבְכָל־עִיר וָעִיר ז'
ת וּרְמָחִים וַיְחַזְּקֵם לְהַרְבֵּה מְאֹד וַיְהִי־לוֹ ג'
דָה וּבִנְיָמִן׃ יג וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֲשֶׁר בְּכָל־ ח' דסמי'
אֵל הִתְיַצְּבוּ עָלָיו מִכָּל־גְּבוּלָם׃ יד כִּי־עָזְבוּ
יִּם אֶת־מִגְרְשֵׁיהֶם וַאֲחֻזָּתָם וַיֵּלְכוּ לִיהוּדָה

וְלִירוּשָׁלִָם כִּי־הִזְנִיחָם יָרָבְעָם וּבָנָיו מִכַּהֵן ה'. ב' ותמחסן
לַיהוָה׃ טו וַיַּעֲמֶד־לוֹ כֹּהֲנִים לַבָּמוֹת וְלַשְּׂעִירִים ל'
וְלָעֲגָלִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃ טז וְאַחֲרֵיהֶם מִכֹּל שִׁבְטֵי ל' וחד לעגלים
יִשְׂרָאֵל הַנֹּתְנִים אֶת־לְבָבָם לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלִַם לִזְבּוֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי ל' מ"ל
אֲבוֹתֵיהֶם׃ יז וַיְחַזְּקוּ אֶת־מַלְכוּת יְהוּדָה וַיְאַמְּצוּ ב'
אֶת־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה לְשָׁנִים שָׁלוֹשׁ כִּי הָלְכוּ ג' דסמי'
בְּדֶרֶךְ דָּוִיד וּשְׁלֹמֹה לְשָׁנִים שָׁלוֹשׁ׃ יח וַיִּקַּח־לוֹ פ'. ג'
רְחַבְעָם אִשָּׁה אֶת־מָחֲלַת בֶּן־יְרִימוֹת בֶּן־דָּוִיד בת ק'
אֲבִיהַיִל בַּת־אֱלִיאָב בֶּן־יִשָׁי׃ יט וַתֵּלֶד לוֹ בָּנִים ב' וכסיפרא
אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־שְׁמַרְיָה וְאֶת־זָהַם׃ כ וְאַחֲרֶיהָ ל'
לָקַח אֶת־מַעֲכָה בַּת־אַבְשָׁלוֹם וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־
אֲבִיָּה וְאֶת־עַתַּי וְאֶת־זִיזָא וְאֶת־שְׁלֹמִית׃
כא וַיֶּאֱהַב רְחַבְעָם אֶת־מַעֲכָה בַת־אַבְשָׁלוֹם
מִכָּל־נָשָׁיו וּפִילַגְשָׁיו כִּי נָשִׁים שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה ל'
נָשָׂא וּפִילַגְשִׁים שִׁשִּׁים וַיּוֹלֶד עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה
בָּנִים וְשִׁשִּׁים בָּנוֹת׃ כב וַיַּעֲמֵד לָרֹאשׁ רְחַבְעָם ל' וחד לרוס את הכולת
אֶת־אֲבִיָּה בֶן־מַעֲכָה לְנָגִיד בְּאֶחָיו כִּי לְהַמְלִיכוֹ׃
כג וַיָּבֶן וַיִּפְרֹץ מִכָּל־בָּנָיו לְכָל־אַרְצוֹת יְהוּדָה ד'

רשי

ועליה מזבח בכוי לכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם כתוב בסמוך : ...ם אחיכם . והלא אחיכם בני איש אחד : (ה) ויבן ערים למצור . ערים ...ם בנה וסבב כל סביבותם מים משום חוזק וזה מצור כדאמרינן (בישעיה) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הוצרך לכך ...שעו בו ישראל : (יא) ויתן בהם נגידים . שרים ונציבים לשמור הערים ...נים : ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ...ל למצור : (יד) כי עזבו הלוים את מגרשיהם . שבכל ארץ עשרת השבטים: ...ניחם ירבעם . הזניחם מלעבוד ומכהן לה' : (טו) כהנים לבמות. כלומר ...הזניח ירבעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים : ...ע ואחריהם . של לוים וכהנים : (יח) אביהיל בת אליאב כמו ואביהיל ...א (ירמי' יא) ככבש אלוף וזה שטעה שמואל הרואה כשהעביר ישי את אליאב ...ב שמואל ואמר (שמואל א' י"ז) אך נגד ה' משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום נא משחהו כי הוא זה וטעה בו שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם ...ל ועל זה הדבר נענש כשמואל כי ששאל לו שאול איזה בית הרואה (שם א' ט') ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תראה אמר לו הקב"ה ...אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה : (כב) לנגיד באחיו . כדי להמליכו : (כג) ויפרץ. פזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמא

רדק

היתה גזרה נסבה מאת האלהים שישמע לעצת הילדים : (יח) אביהיל בת אליאב וכו'. חסר וי"ו החבור כמו שמש ירח ראובן שמעון . לקח מחלת בת ירימות לאשה ולקח ג"כ אביהיל בת אליאב וירימות זה לא נזכר בבני דוד אולי הוא אחד מן הנזכרי' ושתי שמות היו לו : (יט) ותלד לו . על אחת מהם הוא אומר כי האחרת מתה או לא היו לו בנים ממנה : (כב) כי להמליכו . פירושו כי אמר להמליכו והעמידו בחייו לנגיד באחיו : (כג) ויבן ויפרוץ מכל בניו . פי' הבין בדבר ופחד ממרד ופרץ מכל בניו ופזרם בכל ארצות יהודה ובנימין כדי להחזיק המלכות בידו : ויתן להם המזון לרוב . כדי שלא יצטרכו לשאול לעם : וישאל המון נשים . פי' לבניו כדי להרבות זרעו כי לעצמו הנה כתוב כי שמונה עשרה נשים נשא וששים פלגשים . א"כ

מצודת דוד

...ו' לנחלת יהודה ובנימין ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו בנימין עמהם ...ם רק טפלים להם : (ג) ביהודה ובנימין . היושבים בארץ יהודה ובנימין : ...למצור ביהודה . בארץ יהודה בנה ערים להיות ערי מבצר להשגב בהן : ...) אשר ביהודה ובנימין . מהם היו בנחלת יהודה ומהם בבנימין : ערי מצורות . ...ה ערי מבצר : (יא) ויחזק . חזקם בכל עת : ואוצרות מאכל . להכין על עת המצור : (יב) להרבה מאד . בהרבה מיני חוזק : ויהי לו וגו'. ולא עלה עליו ...ל ישראל לקחם מאתו בעבור חוזק הערים : (יג) התיצבו עליו . באו מכל גבולם להתיצב . לעמוד בארץ יהודה תחת ממשלתו : (יד) את מגרשיהם . שהיו ...ם בארץ עשרת השבטים : כי הזניחם . הכריחם לעזוב עבודת המקום מלכהן לה' ולא נתנם ללכת לבהמ"ק ולזה עזבו את מגרשיהם והלכו ליהודה : (טו) ויעמד ...ו ירבעם העמיד לעצמו כהנים ולא מבני אהרן : לשעירים . שדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם : (טז) ואחריהם . אחרי בוא הכהנים והלוים : ...ו' ויחזקו . הבאים ההם חזקו מלכות יהודה והיו ידם עמהם : כי הלכו . הבאים ההם הלכו בדרך דוד לעבוד את ה' : (יט) ותלד לו . האחת מהן : ...כ ויעמד לראש רחבעם . רחבעם העמיד לראש את אביה להיות לנגיד בכל אחיו כי חשב להמליכו אחר מותו ולזה העמידו בחייו לנגיד : (כג) ויבן . הבין ...ד מרד ופחד ממנו ולזה התחזק במה שפזר את כל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל ערי המבצר לשמרו מן המרד : לרוב . לבל יצטרכו לשאול מאת העם

מצודת ציון

יא (יא) נגידים . פקידים : (יב) צנות . מל' צנה והוא מכלי מלחמה : ורמחים . כענין חנית : (יד) הזניחם . ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב) : (יז) ויאמצו . מל' אומץ וחוזק : (יח) ירימות . לא נזכר בבני דוד ואולי נזכר הוא בשמו האחר : (כג) ויפרץ . ענין התחזקות כמו מה

דעת. תנון גם תנין חלצו שד הזניקו גוריהן. בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת דסיפרא. מן בת וינא מן בת ציון כל הדרה. מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא מן המערה ויו
בטעם תביר ר״פ בקריאה וסימ׳ ויהי כאשר פתר לנו כן היה. ויהי המכס לה׳ מן הצאן. ויהי בנסע הארון. ויהי כאשר תם כל העם. עד היותם ויהי גבול בני אפרים ויהוש
כי בא ירושלם. ויהי הדבר הזה לחטאת. ויהי ביום השביעי וימת הילד. וילכו העם. ויהי מקץ ימים וייבש הנחל. ויהי בשנת החמישית למלך רחבעם דמלכים. כראות אח
את אליהו. כי מת נבות. ויהי ביום השני להמית את גדליהו. בעשתי עשרה שנה דעתליה. יען אשר אמרה צור. ויהי מדי בוא המלך בית ה׳ דמלכים. וחברו דסיפרא ויהי

ובנימן לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב
וישאל המון נשים׃ יב א ויהי כהכין
מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת יהוה
וכל ישראל עמו׃ ב ויהי בשנה החמישית למלך
רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלם
כי מעלו ביהוה׃ ג באלף ומאתים רכב ובששים
אלף פרשים ואין מספר לעם אשר באו עמו
ממצרים לובים סכיים וכושים׃ ד וילכד את
ערי המצרות אשר ליהודה ויבא עד ירושלם׃
ה ושמעיה הנביא בא אל רחבעם ושרי
יהודה אשר נאספו אל ירושלם מפני שישק
ויאמר להם כה אמר יהוה אתם עזבתם אתי
ואף אני עזבתי אתכם ביד שישק׃ ו ויכנעו
שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק יהוה׃
ז ובראות יהוה כי נכנעו היה דבר יהוה אל
שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם
כמעט לפליטה ולא תתך חמתי בירושלם ביד
שישק׃ ח כי יהיו לו לעבדים וידעו עבודתי
ועבודת ממלכות הארצות׃ ט ויעל
שישק מלך מצרים על ירושלם ויקח את
אצרות בית יהוה ואת אצרות בית המלך
את הכל לקח ויקח את מגני הזהב אשר עשה
שלמה׃ י ויעש המלך רחבעם תחתיהם מגני
נחשת והפקיד על יד שרי הרצים השמרים
פתח בית המלך׃ יא ויהי מדי בוא המלך בית
יהוה באו הרצים ונשאום והשבום אל תא
הרצים׃ יב ובהכנעו שב ממנו אף יהוה ולא
להשחית לכלה וגם ביהודה היה דברים טובים׃
יג ויתחזק המלך רחבעם בירושלם וימלך
כי בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו
ושבע עשרה שנה מלך בירושלם העיר אשר
בחר יהוה לשום את שמו שם מכל שבטי
ישראל ושם אמו נעמה העמנית׃ יד ויעש הרע
כי לא הכין לבו לדרוש את יהוה׃ טו ודברי
רחבעם הראשנים והאחרונים הלא הם כתובים
בדברי שמעיה הנביא ועדו החזה להתיחש
ומלחמות רחבעם וירבעם כל הימים׃ טז וישכב
רחבעם עם אבתיו ויקבר בעיר דויד וימלך
אביה בנו תחתיו׃ יג א בשנת שמונה
עשרה למלך ירבעם וימלך אביה על יהודה׃

תולדות אהרן ויכנעו שרי ישראל. (תענית סז ס״סד׳ כח):

רדק

א״ב וישאל המון נשים לצורך בניו הוא: (יא) אל תא הרצים. פי׳ אל חדר הרצים: (טו) להתיחש. פי׳ דברי שמעיה ועדו הנביאים היו בדברי המלכים ובהתיחשם: (א) בשנת שמנה עשרה למלך ירבעם וימליך אביה. לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמליך שהרי רחבעם לא מלך אלא י״ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכותם בשנה אחת. ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנה עשרה ולא [illegible]

רשי

דוגמא (לעיל א׳ ד׳) ובית אביהם פרצו לרוב: (ז) ככנעו לא אשחיתם. ... למטה (יד) עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו ה׳ אלהינו דרשנו וגו׳. כן דרך ה... כשמפסיק בנתים נופל עיר התיב׳ לאומרה דוגמא (מדבר י׳) והיה כי תלך... והיה הטוב וגו׳: (ח) כי יהיו לו לעבדים. לשישק ולשאר עובדי כו... כמפורש: וידעו עבודתי. כשישובו לא יהיה עליהם שום מושל ממלכי עובדי כו... אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו להם: (ט) ויעל

על יד שרי הרצים. לקח המגינים מבית יער הלבנון והפקידם לשרי הרצים ואח״כ השיבם אל תא הרצים. חדר הרצי׳ כלומר אל מקומם. ענין אחר מפי מורי לפי ה... דואג מאלך מצרים וממלך ישראל היו נושאין אותן לפניו: (יב) ובהכנעו שב ממנו חרון אף ה׳. היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגומר ... שהפסיק בנתים לצורך ויעש תחתיהם מגיני נחשת: (יג) ויתחזק המלך רחבעם. ומפרש למה שהרי כשהומלך תחלה היה בן מ״א לפיכך היה בו כח ותחזק להחז... מעצמו כי היה בן שנה בשמת דוד שהרי שלמה מלך מ׳ שנה ושלמה עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ״א כשמלך: העיר אשר בחר... לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל. אלא שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את ה׳ וגרמו שנסתלקה שכינה מהם וכאלו ... ומפיגין על כך: (טו) בדברי שמעיה הנביא. כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל (כ׳ י״א) ולקמן (י״ב) מוכיח ויתר ... אביה

מצודת ציון

מה פרצת (בראשית לח): המון. ענין רבוי: יב (ב) מעלו. פשעו ומרדו: (ג) לובים וגו׳. שמות עכו״ם הם: (ז) לפליטה. הצלה ושארית: תתך. ענין יציקה והרקה כמו ותתך עלינו האלה (דניאל ט): (י) תחתיהם. במקומם: והפקיד. מל׳ פקדון: על יד. ביד: (יא) מדי. מתי ר״ל בכל עת וכן מדי עלותה (ש״א א): תא. ענין חדר מה כמו והתא קנה אחד

מצודת דוד

הם: וישאל המון נשים. להשיאם לבניו למען יתחזק במלוכה בעזר אבות ה... יב (ב) כי מעלו בה׳. ובעון זה בא עליהם האויב: (ז) כמעט לפליטה ר... פליטה מועטת: ביד שישק. להיות נשחתים בידו: (ח) וידעו וכו׳. ידעו מה טוב אם לעבוד את ה׳ אם לעבוד ממלכות הארצות כ״א עבדו את ה׳ לא היו נגולים בהם הממלכות: (יא) נושאים. להגן עליו מהאויב הבא פתאום: והשיבום. אחרי

בואו לבית המלך: (יב) בהכנעו. בעבור הכנעו שב וכו׳ ולא אמר להשחית בכליון גמור: וגם ביהודה. באנשי יהודה נמצאו דברים טובים וישרים והגין ... זכותם: (יג) כי בן ארבעים ואחת וכו׳. ועל שהיה גדול בשנים היה בו כח להתחזק: מכל שבטי. מכל ערי שבטי ישראל: (יד) ויעש הרע. בעבור שהיתה א... עכו״ם ולמדה אותו לעשות הרע: כי לא הכין לבו. לא חקר להשכיל לדרוש את ה׳ לדעת אותו כי סמך על מה שלמדתו אמו: (טו) להתיחש. ר״ל בס... אשר יסופר בהם זכרון היחוס: כל הימים. המלחמות שביניהם היה כל הימים ועם כי מתחלה שב רחבעם מלהלחם בירבעם בדבר הנביא מ״מ לאחר זמן ... להלחם עמו כל הימים עד מותו: יג (א) בשנת שמונה עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי״ז למלכו ובשנה הבאה מלך אביה שהיא בי״ח ל... תוכיחו

…ה' צבאות. וחברו: בבקר בבקר י"ג בקריאה וסימ' וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים. והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר. והאש על
…תוקד בו לא תכבה. מדוע אתה ככה דל בן המלך. מדי עברו יקח אתכם. ה' אלהים נתן לי לשון למודים. וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו. ומנחה תעשה עליו בבקר

…לוש שנים מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו
…אוריאל מן גבעה ומלחמה היתה בין אביה
…ירבעם: ג ויאסר אביה את המלחמה בחיל
…רי מלחמה ארבע מאות אלף איש בחור
…עם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות אלף
…ש בחור גבור חיל: ד ויקם אביה מעל
…צמרים אשר בהר אפרים ויאמר שמעוני
…עם וכל ישראל: ה הלא לכם לדעת כי יהוה
…י ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל
…לם לו ולבניו ברית מלח: ו ויקם ירבעם בן
…ט עבד שלמה בן דויד וימרד על אדניו:
…קבצו עליו אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו
…רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך
…ב ולא התחזק לפניהם: ח ועתה | אתם
…ים להתחזק לפני ממלכת יהוה ביד בני
…ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר
…הלכם ירבעם לאלהים: ט הלא הדחתם את
…י יהוה את בני אהרן והלוים ותעשו לכם

כהנים כעמי הארצות כל הבא למלא ידו בפר
בן בקר ואילם שבעה והיה כהן ללא אלהים:
י ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנהו וכהנים משרתים
ליהוה בני אהרן והלוים במלאכת: יא ומקטרים
ליהוה עלות בבקר בבקר ובערב בערב וקטרת
סמים ומערכת לחם על השלחן הטהור ומנורת
הזהב ונרתיה לבער בערב בערב כי שמרים
אנחנו את משמרת יהוה אלהינו ואתם עזבתם
אתו: יב והנה עמנו בראש האלהים | וכהניו
וחצצרות התרועה להריע עליכם בני ישראל
אל תלחמו עם יהוה אלהי אבתיכם כי לא
תצליחו: יג וירבעם הסב את המארב לבוא
מאחריהם ויהיו לפני יהודה והמארב מאחריהם:
יד ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור
ויצעקו ליהוה והכהנים מחצצרים בחצצרות:
טו ויריעו איש יהודה ויהי בהריע איש יהודה
והאלהים נגף את ירבעם וכל ישראל לפני
אביה ויהודה: טז וינוסו בני ישראל מפני יהודה

…אהרן כמון לב (יבמות טו) השלחן הטהור. יומא כח: ומנורת הזהב. מנחות נט:

רשי

…ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש:
…לש שנים מלך בירושלים. ולא יותר כדמוכח במלכים ובשנת עשרים לירבעם
…ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו שלשה שנים שלמים לא מלך:
…ו בת אוריאל. ולמעלה (י"א כ) קורא לה שם אחר מעכה בת אבשלום
…ים כתיב כמו כן מעכה בת אבישלום מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן
…אותה כן לפי שהוא ספר הייחס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל
…קראה בשם כנויה מעכה בת אבישלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה
…מעכה ושם אביה אוריאל אבישלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתנית ככתוב (לקמן כ"ב) וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה
…כבודה של כלתה קראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי
…אביו בכל מקום שהוסיף וי"ו בשם אשה זו משום שבחה כמו עתליה ועתליהו מולכ' על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה גברתנית כי
…בעלה גם לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושוב כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן
…שרה שנה: (ד) ויקם אביה שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחוז של ירבעם בהר אפרים: (ה) ברית מלח בקיום ואמונה. ועתה: (ו) ויקם ירבעם
…שלמה וגו'. ועל זאת יש בזיון גדול: (ז) ויקבצו עליו אנשים רקים. רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם הוה נער ורך לבב. ולפי
…בו שפלות ורכיכות לבב התאמצו עליו: נער. אע"פ שהיה בן מ"א שנה כשמלך קורהו נער ופי' (לעיל א' כ"ב) על שלמה: (ט) כעמי הארצות.
…רוצה לבוא ולמלא ידו ולהיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו: והיה כהן ללא אלהים. למלא ידו להבדיל בין טומאה לטהרה
…(שמות כ"ט) למשחה בהם ולמלא בם את ידם: (י) והלוים במלאכת. כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער כל איש למלאכתו כאשר הכין דוד:
ולא

רדק

ולא מנאם לו לפי שלא השלימם ומנאם לירבעם כמשפט: (ב) ושם אמו מיכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבשלום הנזכרת למעלה ושני שמות היו לה ולאביה. ומיכיהו ומעכה קרובים בלשון והרבה נמצאים בזה הספר אדם אחד נזכר בשתי שמות: (ז) נער רך לבב וכו'. והלא בן מ"א שנה במלכו היה אלא כנער שלא היה אמיץ לב ללחום: (י) והלוים במלאכת. במלאכה הראויה להם והם כלי השיר והיתה מ"ם במלאכת ראויה להדגש ונרפתה להקל. וכן בשר חי
בשאת

מצודת דוד

…יכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבישלום הנזכרת למעלה ושתי שמות היו
…אביה ושמותיו רבים בזה הספר: (ג) ויאסר. ראש המלחמה נקרא אוסר על
…שמעמיד את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן מי
…המלחמה (מ"א כ'): (ד) מעל להר צמרים. ר"ל במקום גבוה מן ההר:
…לא לכם לדעת. ר"ל הלא כולכם יודעים: ברית מלח. בכריתת ברית המתקיים
…הזה המתקיים ואינו מסריח: (ו) היה נער. ר"ל בלא אמוץ הלב כנער בשנים: ורך לבב. הוא הפוך מן קשה הלב ור"ל שהיה מתפחד לרדת במלחמה:
…התחזק. לקחת המלוכה מיד ירבעם: (ח) ביד בני דוד. הנתונה ביד בני דוד: ואתם המון רב. ר"ל ואם הבטחון הוא בעבור שאתם המון רב והלא עמכם עון
…הזהב ולא הוכלו לעמוד כי אתם המון רב: (ט) הדחתם. ע"י גלתו ממקומם ובאו לשבת במדי וזה על כי לא הנחתם לבוא לשרת בבית ה': כל הבא. כל
…לחנך עצמו לעבודה: בפר וכו'. היה לכהן לעגלי הזהב: (י) ואנחנו. אבל אנחנו ה' הוא אלהינו: בני אהרן. המה בני אהרן: במלאכה. המה במלאכתם המוטל
…לשורר בבית ה': (יא) ומקטירים. הוא חוזר על בני אהרן: בבקר בבקר. ר"ל בכל בוקר: ומערכת. ועורכים מערכת לחם הפנים: ומנורת וכו'. ר"ל
…הם בדבר המנורה לבער את הנרות בכל ערב: (יב) בראש. ללכת בראש המלחמה: להריע עליכם. להעלות זכרוניכו לטובה כמ"ש וכי תבואו מלחמה
…ותעתם וכו' ונזכרתם וכו' (במדבר י'): (יג) הסב. הסתיר אנשים במארב וסיבב אנשי המארב לבוא מאחרי בני יהודה: ויהיו. ירבעם והעם אשר עמו: (יד) המלחמה.
…המלחמה: מחצרים. היו תוקעים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות: (טו) ויריעו. תרועת נצחון כי בטחו בה' שינצחו המלחמה: נגף. הכה והחלים:
ולא

מצודת ציון

אחד (יחזקאל מ): יג (ד) צמרים. מל' גובה כמו צמרת הארז והוא הסעיף העולה למעלה מכולם (יחזקאל יז): (ז) רקים. פחותים וריקים מכל מעלה: בליעל. בלי עול. ר"ל שפרקו עול שמים: ויתאמצו. התחזקו: (ח) המון. ענין רבוי ולתוספת ביאור אמר רב: (ט) למלא ידו. ענין חנוך כמו ומלאת את ידם (שמות כח): (יא) ומערכת. ענין סדור: ונרותיה. כענין בזיכין והכמן
והפתילם

בבקר ששית . יעשו את הכבש ואת המנחה . ה' צריך בקרבה · ולעמוד בבקר בבקר . ומקטירים לה' עולות בבקר בבקר ובערב על ה' ל"א בקריאה וסי' ובקר וראתם את כבוד ה' . את ה' לכם כערב בשר לאכול . לכן אתה וכל עדתך הנועדים . אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה · ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא . והנביא ההוא אל חלם הרוב והוא מית נפש והתחלל . ויתאו בני ישראל דברים . לא יוסף עוד שאר ישראל . ובני הגבר הלוים על ה' ישרתו . אז תתענג על ה' והרכבתיך . לכן כה אמר ה' הנני פ' השכירוהו כי על ה' הגדיל · ונשמד מואב מעם . ממך יצא חשב על ה' רעה . הלוא הכושים והלובים . ובעת ההוא בא הנני ויכנעו בני ישראל בעת ההוא . וישב כצר לו · ד דר"ה . כי בשובכם על ה' . ועתה דברו עבדיו דר"ה . יתיצבו מלכי ארץ ורוזני' . ישועו ואין מושיע . והתענג על ה' ויתן לך . גל על ה' דרכך . השלך על ה' יהבך .

ויתנם אלהים בידם: יז ויכו בהם אביה ועמו
מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש־מאות
אלף איש בחור: יח ויכנעו בני־ישראל בעת
ההיא ויאמצו בני יהודה כי נשענו על־יהוה ג. נ"ג
אלהי אבותיהם: יט וירדף אביה אחרי ירבעם
וילכד ממנו ערים את־בית־אל ואת־בנותיה ב"ל כנהר
ואת־ישנה ואת־בנותיה ואת־עפרין ובנתיה: ל' עפרון ק'
כ ולא־עצר כח ירבעם עוד בימי אביהו ויגפהו ג'
יהוה וימת: כא ויתחזק אביהו וישא־לו נשים ל'
ארבע עשרה ויולד עשרים ושנים בנים ושש
עשרה בנות: כב ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו ס'
כתובים במדרש הנביא עדו: כג וישכב אביה
עם־אבתיו ויקברו אתו בעיר דויד וימלך אסא
בנו תחתיו בימיו שקטה הארץ עשר שנים:
יד א ויעש אסא הטוב והישר בעיני יהוה ד' וסמי'
אלהיו: ב ויסר את־מזבחות הנכר והבמות
וישבר את־המצבות ויגדע את־האשרים:
ג ויאמר ליהודה לדרוש את־יהוה אלהי אבותיהם

ס"ו ולעשות התורה והמצוה: ד ויסר מכל־ערי יהודה
את־הבמות ואת־החמנים ותשקט הממלכה
ג' לפניו: ה ויבן ערי מצורה ביהודה כי־שקטה
ג' הארץ ואין־עמו מלחמה בשנים האלה כי־הניח
יהוה לו: ו ויאמר ליהודה נבנה את־הערים
ג'. ל' וס"ת האלה ונסב חומה ומגדלים דלתים ובריחים
עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו את־יהוה אלהינו
ג'.ו.ל' דרשנו וינח לנו מסביב ויבנו ויצליחו:
ז ויהי לאסא חיל נשא צנה ורמח מיהודה שלש
מאות אלף ומבנימן נשאי מגן ודרכי קשת
מאתים ושמונים אלף כל־אלה גבורי חיל:
ח ויצא אליהם זרח הכושי בחיל אלף אלפים
ומרכבות שלש מאות ויבא עד־מרשה: ט ויצא
ל' אסא לפניו ויערכו מלחמה בגיא צפתה למרשה:
ח'. נ"א י ויקרא אסא אל־יהוה אלהיו ויאמר יהוה
ח'. ג' אין־עמך לעזור בין רב לאין כח עזרנו יהוה
ל' אלהינו כי־עליך נשענו ובשמך באנו על־ההמון
ג' תתיונו. ל' ג' הזה יהוה אלהינו אתה אל־יעצר עמך אנוש:

תולדות אהרן ויבן פרי מגורה . מגלה ד :

רדק

כשאת חולתם כמו שכתבנו אותם בספר מכלל בחלק הדקדוק: (יז) ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה וכו'. לפי הפשט פירושו לפניו ויפלו חללים מישראל ת"ק מאות אלף איש. ויש בו דרש למה אמר מכה רבה כלומר יותר על ההרוגים שלא יהיו נשותיהם ראויות להנשא. אמרו א"ר אבא בר כהנא שהעביר הכרת פניהם הדא הוא דכתיב הכרת פניהם ענתה בם זה החיטם. ר' אמי אמר שהושיב עליהם ג' ימים עד שנתקלקלה צורתם הדא הוא דכתיב עמו לי אלמנותיו מחול ימים: (כ) ויגפהו ה' וימות. לא שמת בימי אביה שהרי אביה לא מלך אלא שלש שנים ומלך בשנת שמונה עשרה לירבעם ואסא בנו מלך בשנת עשרים לירבעם נמצא בשנת אסא עדין חי ירבעם ועוד היה משמלך אסא שתי שנים כי כ"ב שנה מלך ירבעם אלא פירושו ויגפהו ה' במלחמותיו כמו שאמר והאלהים נגף את ירבעם וכל ישראל לפני אביה וימת. כלומר מת בזו המפלה שלא עצר כח עוד משמלך אביה. ובבראשית רבה ובסדר עולם מפרש ויגפהו על אביה ומפרש כמון שלקח בית אל ולא בער ע"ג ממנו שמצא שם אחד מן העגלים ועוד ישב ודרש והוא רחוק ויגפהו ה' את סבור שהוא ירבעם אינו אלא אביה ולא נגף על שבזה את ירבעם ברבים הדא הוא דכתיב ועמכם עגלי זהב וגומר: (כב) במדרש הנביא עדו. נקרא ספר מדרש לפי שהיה נדרש תמיד לראות שם ענייני המלכים: (י) אל יעצר עמך אנוש. כלומר אל ימליך כמו יורש עצר כלומר לא יהיה להם ממשלה
לאותו אנוש כי אנוש מושל עצר ידי עמך נגדך לנצחנו שלא יאמר נצחנו אלהיהם . ד"א מפי הרב . אל יהי לנו אנוש שאני אנשים עיקר יד מלכות דוגמא (איוב י"ח)

רשי

(כ) ולא עצר כח וגו' ויגפהו ה' לירבעם וימת . לא שמת מיד אלא שלקה בשביל המלחמות ובכ"ד מסרש ויגפהו ה' לאביה : (ג) ויאמר ליהודה לדרוש ולא כעבירה שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו שאתם אלהים לא דרשו : (ו) עודנו הארץ לפנינו . בעוד שהמלכות נתונה לפנים שלנו להם יהיו לנו לתכית וכל אלה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ אותן עשר שנים היתה מלחמה בימו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש מלך בעשא וו' שניהם שלשבוניהם וכן מוכח אף כאן שאין עמו מלחמה בשנים אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה (ט"ו) כתיב ומלחמה לא היתה שנת ל"ה למלכות אסא אבל יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו הכושי' לא היתה עד שנת שלשים ושתים למלכותו אבל זה קשה לי שכתוב (ט"ז) בשנת ל"ו למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסבלת על זאת כי מעתה יהיה לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והיא לאחר כן ג' שנים יבמלכותו (א ט"ו) כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם מפרש הטיב : כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וגו'. לפי שהיה הניח לנו מסביב : ויבנו ערים ויצליחו. הדוגמא (לעיל י"ב) ובראות ה' וגו' : (י) אין עמך לעזור . כלומר אע"פ שאנו מעטים והם רבים כח ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח כלומר בידוע שיש לך כח לסייע עוזרנו ה' אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש . אל יהיה לו כח

מצודת ציון

והפתילה נתון בהם : נעצר . להדליק כמו ונעצר עליה הנכן (ויקרא ו) : (יט) בנותיה . הכפרים הסמוכים לה : (כ) עצר . ענין עכבה : יד (ג) ויגדע . ענין כריתה כמו שקצים גדעו (ישעיה ט) : (ו) ונסב . ונסבב : (ז) ודורכי קשת . סורך לדרוך הקשת ברגל למותחו שיטב לירות למרחוק : (ט) צפתה . מל' צפיה והבטה : (י) נשענו . ענין המיכה : סמכון . ר"ני עם. אנוש

מצודת דוד

(כ) ולא עצר כח . לא היה יכול להתחזק עוד בימי אביה : וימת . ר"ל שהיה ומוכנע עד כי מת בימי אסא בנו : (כא) ויתחזק . וכאשר נתחזק במלוכה לו נשים וכו' : (כב) במדרש. בספר מדרש של הנביא עדו ונקרא כן על כי היה נדרש בספר ענייני המלכים : (כג) שקטה הארץ . נחה מן המלחמה : יד (ב) הנכר . של אלהי הנכר : והבמות . הבתים שבהם המזבחות קרויים במות : המצבות . העשויות מאבן אחת : (ד) החמנים . צורות העשויות לעבודת החמה : (ה) ערי מצורה . ערי מבצר : כי שקטה . והיה לו פנאי לבנותם : (ו) עודנו וכו' . נחזק הערים בעוד לפנינו עד לא בא האויב : דרשנו וינח לנו . על שדרשנו לה' לזה הניח לנו מסביב : (ט) בגיא לפתח למרשה . בגיא הסמוך למרשה על העומד במרשה : (י) אין עמך לעזור . אין הפרש עמך לעזור בין לעם רב בין לעם שאין בו כח כלל : ובשמך . בשמך נשענו

יעקב בעזרו שברו . ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' וחברו ב' בפסוק . רחב נפש יגרה מדון . וב' ועל ה' וסי' ראשיה בשחד ישפטו . אולת אד' תסלף דרכו :

יא ויגף יהוה את־הכושים לפני אסא ולפני
דה וינסו הכושים : יב וירדפם אסא והעם
שר־עמו עד־לגרר ויפל מכושים לאין־להם ל' . ח'
ה כי־נשברו לפני־יהוה ולפני מחנהו וישאו מ"ג
ל הרבה מאד : יג ויכו את כל־הערים סביבות
כי־היה פחד־יהוה עליהם ויבזו את־כל־
רים כי־בזה רבה היתה בהם : יד וגם־אהלי ט' ר"פ בס"פ ר"ח ח'
נה הכו וישבו צאן לרב וגמלים וישבו ירושלם : ח' חס' בכתו'

טו א ועזריהו בן־עודד היתה עליו רוח ל' מ"ל ח' בלישנא
הים : ב ויצא לפני אסא ויאמר לו שמעוני
א וכל־יהודה ובנימן יהוה עמכם בהיותכם ז' וכל ר"פ דכו'
ו ואם־תדרשהו ימצא לכם ואם־תעזבהו ח' פסו' ואם ואם . ל' י"ח
ב אתכם : ג וימים רבים לישראל ללא | אלהי
ת וללא כהן מורה וללא תורה : ד וישב בצר־ ב' ובפסוק
על־יהוה אלהי ישראל ויבקשהו וימצא נ"ח. ב' וחס' ז' . ב'
ם : ה ובעתים ההם אין שלום ליוצא ולבא ל' וחד וג' יונא
מהומות רבות על כל־יושבי הארצות :
תתו גוי־בגוי ועיר בעיר כי־אלהים הממם ל' . ל'
־צרה : ז ואתם חזקו ואל־ירפו ידיכם כי
שכר לפעלתכם : ח וכשמע אסא ל' . ב' ר"פ ל' ר"ס

הדברים האלה והנבואה עדד הנביא התחזק
ט"ו . ג' ויעבר השקוצים מכל־ארץ יהודה ובנימן ומן־
ל' הערים אשר לכד מהר אפרים ויחדש את־
מזבח יהוה אשר לפני אולם יהוה : ט ויקבץ
ד' את־כל־יהודה ובנימן והגרים עמהם מאפרים
ל' ומנשה ומשמעון כי־נפלו עליו מישראל לרב
ג' . ס' בראתם כי־יהוה אלהיו עמו : י ויקבצו
ירושלם בחדש השלישי לשנת חמש־עשרה
למלכות אסא : יא ויזבחו ליהוה ביום ההוא
מן־השלל הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת
ס' דגשים אלפים : יב ויבאו בברית לדרוש את־יהוה אלהי
אבותיהם בכל־לבבם ובכל־נפשם : יג וכל אשר
ל' לא־ידרש ליהוה אלהי־ישראל יומת למן־קטן
ל' . ג' י"ד פסיקים ועד ועד ועד־גדול למאיש ועד־אשה : יד וישבעו ליהוה
בקול גדול ובתרועה ובחצצרות ובשופרות :
טו וישמחו כל־יהודה על־השבועה כי בכל־
ג' . ז' לבבם נשבעו ובכל־רצונם בקשהו וימצא להם
ו' וינח יהוה להם מסביב : טז וגם־מעכה אם | אסא
ג' ר"פ בסיפ' ל' המלך הסירה מגבירה אשר־עשתה לאשרה
ל' מפלצת ויכרת אסא את־מפלצתה וידק וישרף

ות אהרן וימים רבים . ע"ג ין :

רשי

ועזר את השמים כי עזר ה' (ראשית כ') כמו אם תעזרני
ים י"ג) : (ג) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת . עד שבאת אתה :
כהן מורה . שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו
הכהנים : (ד) וישב בצר לו על ה' אלהי ישראל . כלומר עתה כשבאת
כם בקשו על ה' אלהי ישראל ויבקשהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעם
שר הלכתם : (ה) ובעתים ההם אין שלום . באותן הימים רבים לישראל
אלהי אמת אין שלום ליוצא ולבא וגו' . ברחבעם כתיב (לעיל ב' י"ב) עליו
שישק מלך מצרים על ירושלים כי מעלו בה' וכל הפרשה ואף לאביה היו
ת רבות : (ו) וכתתו גוי בגוי . דוגמא (מדבר י"ד) ויכתום : (ז) ואתם
לדרוש באלהים : (יא) ויזבחו לה' ביום ההוא מן השלל הביאו . פתרון ומן
שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים ששבו וממנו הביאו
לה (ב' י"ד) וגם אהלי מקנה הביאו וישבו צאן לרוב וגומר . ד"א נראה לי ויזבחו לה' ביום ההוא שנצחו ובאו בשלום בירושלים מן השלל הביאו כלומר מן
אשר הביאו הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים : (טז) וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה . לפי שעשתה לאשרה מפלצת מפליא ליצנותא
זכרות

רדק

ממשלה כנגדך . או פי' אל יעצר כח : (ג) ללא אלהי אמת . שיהיו בגלות בין
עובדי ע"ג כאלו עובדי ע"ג כמו ועבדתם שם אלהים אחרים כמו שתרגם
אונקלוס כי כשעובד עובדיהם כאלו עובד אותם . או פי' ללא שופטי אמת .
כמו והגישו אדוניו אל האלהים שפירושו השופטים כי הגוים שופטי ישראל בגלות:
(ח) והנבואה עודד הנביא . חסר הנסמך ופי' הנבואה נבואת עודד הנביא . וכן
הארון הברית ואחרים זולתו . או פי' והנבואה לעודד הנביא והנה הנבואה
היתה לעזריה בן עודד ואיך אמר והנבואה עודד הנביא אלא ר"ל בן עודד
הנביא כמו לעיני הנמאל דודי שר"ל בן דודי אע"פ שפרשתי בו פירוש אחר .
או יתכן כי גם אביו התנבא לו בענין מזה פעם אחרת או באותה הפעם כי
עודנו חי וכן מצאנו אותו בימי אחז וכששמע הדברים האלה ושמע הנבואה מאביו
פעם

מצודת דוד

ן עמך : אל יעצר עמך . אל יעצור אדם כח למול נעשה הכח בידו להתגבר : (יב) לאין
חיה . עד לא נשאר להם חיות : (יג) כי היה פחד ה' . ולא עצרו כח להלחם
כי בזה רבה . ולזה התעכבו לשלול את כל השריכ : (יד) אהלי מקנה . אנשי אהל מקנה :
(ב) ויצא . יצא ממקומו ובא לפני אסא בשובו מן המלחמה : בהיותכם . בעבור
עמו לשמור דברו : (ג) וימים רבים . הנה יהיו ימי' רבי' לישראל שיעבדו ללא אלהי

מצודת ציון

אזום . הוא שם משמות האדם השורש על תולשתו והוא מל' אנוש לבבך (ירמיה ל) : (יב) ויבאו.
ולקחו : (יד) ויבזו . מל' בזה : טו (ג) מורה . מלמד : (ו) וכתתו . ענין שבירה ורצוצה
כמו וכתתו חרבותם (ישעיה ב) : הממם . ענין שבירה כמו והמם גלגל עגלתו (שם כח) :
(ט) נפלו . ענין הטיה כמו ותפל מעל הגמל (בראשית כד) ור"ל נטו עצמם להיות תחת ממשלתו:
גדר.נפק

ם בימי אחז ומנשה והדומים : וללא כהן מורה. על הכהן להורות דרכי ה' כמ"ש יורו משפטיך וכו' (דברים לג) ואמר שהם ישאלו דבר ללא כהן הראוי להורות כ"א
ינח"ו הם כנביאי הבעל והדומים : וללא תורה . לא יחפצו בתורת ה' אבל יחפצו ללא תורה והם דברי כהני עבודת כוכבים : (ד) וישב בצר לו . וכאשר יהיה
ראל ישוב אל ה' וכאשר יבקשהו ימצא להם : (ה) ובעתים ההם . בעוד יחזיקו במרדם : ליוצא ולבא . בין בדרך ההליכה בין בחזרה : הארצות . הם ארצות בני
: (ו) וכתתו גוי בגוי . ילחמו יהודה עם ישראל : הממם . ישברם וירע אתם בכל מיני צרה : (ז) ואתם . הבא אתם כאשר החילותם לאחוז בדרכי ה' חזקו בם ואל
דיכם ממנה לעזבה : כי יש שכר . הרבה שכר נכון לכני המקום ליתן גמול פעולתכם : (ח) והנבואה . וכששמעו את הנבואה של עודד הנביא כי גם הוא התנבא
ה האלה ועם שלא נזכר במקרא : השקוצים . העבודת כוכבים המאוסים כשקצים : ויחדש . תקנו ובנאו מחדש : (יא) מן השלל הביאו . מן השלל אשר הביאו :
נתרועה . ר"ל בקול שמחה : (טו) כי בכל לבבם . לא מחכרת מלות המלך לסיבה עלנים בדבר : וימלא להם . ולזה היה נמלא להם והניח להם מסביב :
ם אסא . אם אביו היתה ועל גדלתו קראה אמו : מגבירה . מהיות עוד גבירה . מושלת לכל הבית אנשים לעבודת כוכבים : אשר עשתה . על אשר עשתה
מפלצת

ויבא נ"א וסי' נמסר בסדר ויקהל ׃ היתה ד' קמצי' בקרי' וסי' נמסר בישעיה סי' י"ד ׃ ויצא י"ג חסר בקריאה וסי' נמסר בסדר ויקח קרח ׃ ביני ובינך ג' פסוקי אית בון ב
וביניך ובין ובין וסי' ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה. ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום. ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך דאסא דד"ה אג"ך ׃ ויעלה ג רפין בקריאה
ברית ביני וביניך ובין אבי דמלכים. וחברו דסיפרא. ברית ביני ובינך . דרוש נא בעדינו את ׃ להרבה ג' וסי' ובכל עיר. ועיר . ובין עשרת ימים בבל יין להרבו. ה

בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ יז וְהַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל רַק
לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם כָּל־יָמָיו׃ יח וַיָּבֵא אֶת־ נ"א
קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדָשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים כֶּסֶף וְזָהָב ג' . מ"א
וְכֵלִים׃ יט וּמִלְחָמָה לֹא הָיָתָה עַד שְׁנַת־שְׁלֹשִׁים ד'
וְחָמֵשׁ לְמַלְכוּת אָסָא׃ טז א בִּשְׁנַת
שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָלָה בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל עַל־יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת
יוֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב וַיֹּצֵא אָסָא כֶּסֶף ג'. י"ג חס'
וְזָהָב מֵאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח ג'
אֶל־בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַרְמֶשֶׂק לֵאמֹר׃
ג בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה ג' פסו' דמיין
שָׁלַחְתִּי לְךָ כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵר בְּרִיתְךָ אֶת־
בַּעְשָׁא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃ ד וַיִּשְׁמַע בֶּן־ ג' רפין

הֲדַד אֶל־הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי הַחֲיָ[לִים]
אֲשֶׁר־לוֹ אֶל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־[דָּן] ג'
וְאֵת אָבֵל מָיִם וְאֵת כָּל־מִסְכְּנוֹת עָרֵי נַפְתָּ[לִי׃]
ה וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־הָ[רָמָה]
וַיַּשְׁבֵּת אֶת־מְלַאכְתּוֹ׃ ו וְאָסָא הַמֶּלֶךְ [לָקַח] ב'
אֶת־כָּל־יְהוּדָה וַיִּשְׂאוּ אֶת־אַבְנֵי הָרָמָה וְ[אֶת־] מ"ג
עֵצֶיהָ אֲשֶׁר בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּהֶם אֶת־גֶּבַע [וְאֶת־]
הַמִּצְפָּה׃ ז וּבָעֵת הַהִיא בָּא חֲנָנִי הָרֹאֶה [אֶל־] ב'
אָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּהִשָּׁעֶנְךָ [עַל־] ה' פסו' דמיין
מֶלֶךְ אֲרָם וְלֹא נִשְׁעַנְתָּ עַל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ [עַל־כֵּן] ל"ג
נִמְלַט חֵיל מֶלֶךְ־אֲרָם מִיָּדֶךָ׃ ח הֲלֹא הַכּ[וּשִׁים]
וְהַלּוּבִים הָיוּ לְחַיִל לָרֹב לָרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים לְ[הַרְבֵּה] ג'
מְאֹד וּבְהִשָּׁעֶנְךָ עַל־יְהוָה נְתָנָם בְּיָדֶךָ׃ ט כִּי [יְהוָה] ג'. ל"ג

רדק

פעם אחרת עם כל זה התחזק ויעבר השקוצים: (טז) וגם מעכה אם אסא. היא אם אביו כי מעכה בת אבשלום היתה אם אביו. ובספר מלכים אמר על אסא ושם אמו מעכה בת אבשלום. ר"ל אם אביו ודרך הלשון לקרא לאבי אביו אביו כמו אל רעואל אביהן וכן לאם אביו אמו. וזכר אם אביו לאסא בעבור שהיתה עובדת ע"ג כמו שנאמר אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה הוא עשה הישר בעיני ה' ולא נטה אחריה. גם יתכן לפרש כי אחרת היתה שנקראת ג"כ מעכה בת אבשלום. אם אסא כמו אם אביו: (יט) ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש. פי' מלחמת ישראל אבל מלחמת הכושים היתה בשנת ט"ו לאסא: (א) בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא. היאך היה זה והלא כתוב בספר מלכים בשנת עשרים ושש לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא ועוד כתוב שם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא על ישראל ומלך עשרים וארבע שנה הנה שלמה מלכותו בשנת עשרים ושש לאסא יתכן לפרש כי אותן חשבונות של ספר מלכים אינו מונה לתחלת מלכות אסא אלא לתחלת מלחמותיו. ועשרה שנים שקטה הארץ בתחלת מלכותו כמו שאמר בימיו שקטה הארץ עשרה שנים. ולפי שבספר מלכים זוכר ענין מלכי ישראל ג"כ לא זכר תחלת מלכות אסא אלא מעת שהחל להלחם ועשר שנים ששקטה הארץ לא מנה אותם שם ושתי שנים מאלה עשר שנים היו בימי ירבעם והשמנה שנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשרה שנים מלך נדב מלכות שלמה ונלחם עם אסא וגם בשנת שלש לאסא שאומר שם זהו פי' בשנת שלש שהחל להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחלה עם נדב בן ירבעם ושלש שנים מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר שם ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ"ג למלכות בעשא שהיא שנת ל"ו לתחלת מלכות אסא והיא שנת כ"ה או כ"ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם מונה אותו ג"כ לבעשא כי אפשר שלא שלמה השנה לו. ובסדר עולם אמר כי המלחמה הזאת היתה בשנת שש עשרה לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושים ומנין שלשים ושש הוא אומר ל[...] שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה והוא בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזרה שתחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן [...] והיתה עתידה לחזור מלכות בית דוד בשנת י"ו לאסא שהשלמו ל"ו שנה לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרו [...] ולו

רשי

זכרות עשתה לו לגל' והיתה נבעלת לו: (יז) והבמות לא סרו. כמו [...] שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והושעו [...] עליהם כרת: (יט) ומלחמה לא היתה וגומר. תניא בסדר עולם בשנת של[שים] ושש למלכות אסא עלה בעשא אפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת [...] למלכות אסא כדכתיב (במלכים א' ט"ז) בשנת כ"ו לאסא מלך אלה בן בעשא [...] אלא מה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שנתחתן שלמה לבת פרעה [...] כתב כן במלכים (א' ב') ויברחו שני עבדים לשמעי (שם) עד וילך המלך [...] וילך ויפגע בו וכתיב בסמוך (שם ג') ויתחתן שלמה בבת פרעה מיד [...] ג' שנים ובשנת ד' לקחה והוא מלך מ' שני' נמצא שהיתה עמו ל"ו שני' [...] ל"ו שנים נגזר' גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ונאמרה [...] ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת י"ו למלכותו מת [...] זרח הכושי בידו היא שנת ל"ו משמת שלמה ובשנת י"ו [...] כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלל [...] שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני וביניך: (ד) וישמע בן הדד. ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישראל ע[...] אחז ובשנת ג' לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך אר[ם] ולהתגרות באחז ולא הי' זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ב[...] פלאסר מלך אשור: בדרמשק. ובמלכים (ב' ט"ז) כתיב דמשק ובפנק[...] דומשק וכולן א' היה ודוגמא שוט שבט שרביט: (ז) על כן נמלט. של[...] לו למה שלא הבטחת בהקב"ה כי אם בטחת בהקב"ה כשנשענו וכדה [...] יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים [...] מידך והיית יכול לכולם אף לא היית מאבד ממוך שנתת לו כדי לכפ[...] עם בעשא ועתה שלא בטחת בהקב"ה אבדת ממוך וגם מלך ארם נמלט מידך [...] ביו

מצודת ציון

טז (ב) בדרמשק. היא דמשק כאמור במ"א: (ג) הפר. ענין בטול: (ד) אבל מים. היא אבל בית מעכה האמור במ"א: מסכנות. ערי אוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א): (ה) וישבת. ענין בטול כמו שבת נוגש

מצודת דוד

מפלצת והיא דמות מה להיות לע"ג וכמו שסע"ג נקראים עלבים ע"ש שמליצ[ים] עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בפחדו (ב"ב כ"א): וידק. עשאה דק דק: וישרוף בנחל קדרון. רצה לומר שרפו [...] אשרה בנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסור בהנאה: (יז) והבמות. אשר היו עשויות לשמים. ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום [...] לחטא: (יח) קדשי אביו. אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה': (יט) ומלחמה. בינו ובין מלך ישראל: עד שנת שלשים וחמש כ[...] שנת ל"ה למלכות אסא: טז (א) בשנת שלשים ושש. אמרו בסדר עולם המלחמה שהיתה לבעשא עם אסא היא היתה בשנת שש עשרה לאסא (כי לא חי בעש[א] ל"ו לאסא כמ"ש במ"א) ומנין ל"ו שנים היא מעת שנחלקה מלכות בית דוד כי רחבעם מלך י"ז שנים ואביה בנו ג' שנים הרי נשלמו ל"ו שנים בי"ו לאסא ומ[...] שלמה חתן פרעה במספר ל"ו שנים כי בסוף ד' למלכותו נשאה ומלך מ' שנה לכן כחשבון הזה נגזרה שתחלק מלכות בית דוד וראויה היתה לחזור בי"ו וכו' [...] שנשען על מלך ארם כמ"ש למטה לזה לא חזרה ומש"כ למלכות אסא ר"ל לתחלת המלכות אשר מלך בה אסא כי התחלת המלכות הביא על שבט יהודה [...] בימי רחבעם ומשם הוא ל"ו שנה: את הרמה. מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא: (ג) ויעלה מעלי. ר"ל לך והלחם בו ויעל מעלי
(ז) בהשענך. בעבור השענך על כן נמלט כי היו מעותדים ליפול בידך: (ח) והלובים. גם המה באו עם זרח הכושי ועם שלא נזכר למעלה

ים ודלונים : ויכעס ב׳ וסימ׳ ויסר לו ויכעס הרבה וילעג . ויכעס אסא אל הרואה : וטוב י״ז בקריאה וסימ׳ ויצמח ה׳ אלהים מן האדמה כל עץ . לא תחוס עינך עליו
ינו . בכל הדרך אשר צוה . וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים . יאמר נא אדונינו עבדיך . ויהי בהיות רוח אלהים אל שאול . ויקרא אכיש אל דוד ויאמר .
ני כדבר והנה יונתן . מקול מפלתו הרעשתי . ועמהם הלוים שמעיהו . יגיע כפיך כי תאכל . כל ימי עני רעים . תאות אדם חסדו . ויצא המן ביום ההוא . ומתוק

משטטות בכל הארץ להתחזק עם לבבם
ם אליו נסכלת על זאת כי מעתה יש עמך
מות : י ויכעס אסא אל הראה ויתנהו בית
המפכת כי בזעף עמו על זאת וירצץ אסא
העם בעת ההיא : יא והנה דברי אסא
אשונים והאחרונים הנם כתובים על ספר
לכים ליהודה וישראל : יב ויחלא אסא בשנת
שים ותשע למלכותו ברגליו עד למעלה
ו וגם בחליו לא דרש את יהוה כי ברפאים :
ישכב אסא עם אבתיו וימת בשנת ארבעים
ת למלכו : יד ויקברהו בקברתיו אשר כרה
בעיר דויד וישכיבהו במשכב אשר מלא
מים וזנים מרקחים במרקחת מעשה וישרפו
שרפה גדולה עד למאד : יז א וימלך
שפט בנו תחתיו ויתחזק על ישראל : ב ויתן
ל בכל ערי יהודה הבצרות ויתן נציבים
בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא
אביו : ג ויהי יהוה עם יהושפט כי הלך בדרכי
דויד אביו הראשנים ולא דרש לבעלים : ד כי
לאלהי אביו דרש ובמצותיו הלך ולא כמעשה
ישראל : ה ויכן יהוה את הממלכה בידו ויתנו
כל יהודה מנחה ליהושפט ויהי לו עשר וכבוד
לרב : ו ויגבה לבו בדרכי יהוה ועוד הסיר את
הבמות ואת האשרים מיהודה : ז ובשנת
שלוש למלכו שלח לשריו לבן חיל ולעבדיה
ולזכריה ולנתנאל ולמיכיהו ללמד בערי יהודה :
ח ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו ועשהאל
ושמירמות ויהונתן ואדניהו וטוביהו וטוב
אדוניה הלוים ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים :
ט וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יהוה
ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם : י ויהי
פחד יהוה על כל ממלכות הארצות אשר

דה אהרן ויקברהו . ב״ק מ :

רשי

בית המהפכת . בית הסוהר שעשוי מלאכת המהפכת גיועלב״ע בלשון אשכנז: מעלה חליו . נפח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו : (יד) וזנים . בשמים הם והבשמים היו מרוקחים במרקחה מעשה רוקח מרקחת וזה מין מרקחים במעשה רוקח : וישרפו לו שרפה גדולה. שרפו לו בשמים טובי׳ שלאחר יאמרו אשר יוורו עליו ויש מפרשין כמו ששורפין על המלכים ומהו חק וכו׳ ועוקרין על המלכים : (ג) בדרכי דוד אביו הראשנים . ולא האחרונים במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש הראשונים רחב לשלמה ורחבעם שלמה כשיו הטו לבבו באחרית ימיו בנה לכמוש תועבת מואב ולמולך שקץ בני עמון ורחבעם כתיב (לעיל ב יב) כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה׳ ולא כאביו שכתוב בו (מ״א ט״ו) ולא היה לבו שלם עם ה׳ אלהיו ולא כאסא שלא נשען בה׳ דוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים : ולא דרש לבעלים. כמו ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל עמו : (ו) ויגבה לבו בדרכי ה׳ . גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי ה׳ דוגמא (שמות ל״ה) אשר נשאו לבו אותנה בחכמה : (ז) שלח לשריו לבן חיל . היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקשיא לי א״כ לא היה לומר אלא לעובדיה אלא מהו שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא : בערי יהודה . תורה ולהורות בני ישראל : (ח) ועמהם . מן הלוים שמעיהו ונתניהו וגומר : ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים . כי על פיהם הלוים ללמד ולהורות כדכתיב (דברים כ״ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע ולעשות כמצות השופטים דוגמת (שם ט״ז) שופטים ושוטרים תתן לך שופטים לשפוט את העם ושוטרים להכריחם ולעשות צווי השופטים : (י) ויהי פחד

רדק

ולא נשען על ה׳ לא חזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה : (ט) עם לבבם שלם . עם אשר לבבם שלם ורבים כמוהו : (י) וירצץ אסא מן העם בעת ההיא . כי היה לו כעס עם הכל על הנבואה אשר שמע : (יד) וזנים . פי׳ ומינים תרגום למינהו לזנוהי : וישרפו לו שרפה . פי׳ שריפת הבשמים והמרקחות . ורז״ל פירשו שהיה מנהג המלכים לשרוף בשעת מיתתן מטתן וכלי תשמישו : (ג) כי הלך בדרכי ד״ד אביו הראשונים . שלא חטא אבל באחרונים חטא במעשה בת שבע ובמנות ישראל . או אמר הראשונים כנגד שאר מלכי יהודה שהיו חוטאים באחרונה וכך הוא הפי׳ כי הלך בדרכי דוד ואותם הדרכים הם דרכי כל מלכי יהודה הראשונים אבל באחרונה היו חוטאים כי שלמה לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו וכן רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה׳ . וכן אביה לפי המדרש שכתבנו . וכן אסא חטא באחרונה ונשען על מלך ארם וגם בחליו לא דרש את ה׳ וכו׳ : לכן

מצודת דוד

לרב : לחיל לרוב . לקבוץ חיל לרוב ולקבוץ רכב וכו׳ : (ט) עיניו משוטטות . משגיחות על כל : להתחזק . לתת חוזק עם אשר לבבו שלם אליו לבטוח בו : נסכלת . עשית בכל בכבוד זאת : יש עמך מלחמות . ר״ל כבר מוכן מלחמות עמך : (י) כי בזעף עמו . כי היה עמו בכעס על אשר דבר הדבר הזאת : מן העם . כי נגרע בו הכעס ורצץ גם מהעם בכעס : (יא) וישראל . גם בד״ה של ישראל יסופר מדברי אסא : (יב) עד למעלה חליו . חולי רגליו נתגברה ועלתה למעלה לקדקדו : לא דרש . להתפלל אל ה׳ : כי ברופאים . שם בטחונו : (יד) אשר כרה לו . חפר לעצמו בחייו : מרקחים במרקחת מעשה . מעורבבים במעשה מרקחת ר״ל בערבוב בשמים מעשה רוקח : וישרפו לו . מטתו ובגדיו כי כן דרך לשרוף על המלכים כמ״ש ובמשרפות אבותיך המלכים (ירמיה ל״ד) : יז (א) ויתחזק . עשה התחבולות להתחזק במלוכה : (ג) הראשונים . הם הימים שלפני מעשה בת שבע ומנין ישראל : (ד) ולא כמעשה ישראל . הם בני ישראל שחטאו בעבודת כוכבים : (ו) ויגבה לבו בדרכי ה׳ . ר״ל אף שהיה לו עושר וכבוד לא גבה לבו בעבורם כי אם במה שהלך בדרכי ה׳ כי כל העושר והכבוד לא נחשב לו למאומה מול דרכי ה׳ : ועוד הסיר . ר״ל לא סוף כל דבר שהוא בעצמו הלך בדרכי ה׳ אלא אף היה מכריח לזולתו : (ז) לשריו . את שריו : לבן חיל . אל בן חיל והוא שם אדם : ללמד . להכריחם על הלמוד כי הכהנים והלוים למדום : (ט) ועמהם ספר וכו׳ . ועמהם היו

מצודת ציון

סוגב (ישעיה יד) : (ט) משוטטות . ענין הליכה והחיפוש ממקום למקום כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) : נסכלת . מל׳ סכלות ובערות : (י) בית המהפכת . הוא מל׳ הפיכה בהיפוך אסורים והוא מקום מאסר כמין כיפה : וירצץ . ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב) : (יד) כרה . חפר כמו בור כרה (תהלים ז) : וזנים . ר״ל מינים הרבה כי מתרגמינן למינהו (בראשית א) ת״א לזנוהי : מרקחים . ענין ערבוב הבשמים וכן אשר ירקח כמוהו (שמות ל) : במרקחת . כן יקרא שם הבשמים והאומן נקרא רוקח : יז (ב) נציבים . פקידים : (ח) וטוב אדוניה . הוא שם

האור ומוב לעינים . ומוב לא יהיה לרשע . ומוב משיתם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה . ויתן י"ג רפין בקריאה וסימ' ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו . [illegible]
האלהים מטל השמים. ויתן לך את ברכת אברהם . ה' יחתו מריבו עלו . הלא קציר חטים היום . ויתן ה' גם את ישראל דשאול . ויאמר אמרי נא לשלמה דאבישג השונמית [illegible]
ויתן את ישראל בגלל חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא . ויקבץ מלך ישראל את הנביאים דמלכים . ותברו דד"ה . ויחי ויתן לו מזהב שבא . והתענג על ה' ויתן לך [illegible]

סביבות יהודה ולא נלחמו עם־יהושפט : יא ומן־ ג' ומן בני עמון
פלשתים מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא
גם הערביאים מביאים לו צאן אילים שבעת ג' ומ"ל
אלפים ושבע מאות ותישים שבעת אלפים ב' טעים
ושבע מאות : יב ויהי יהושפט הלך וגדל ג' . ג'
עד־למעלה ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות : ב'
יג ומלאכה רבה היה לו בערי יהודה ואנשי ד'
מלחמה גבורי חיל בירושלם : יד ואלה פקדתם
לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים עדנה השר ז' מ"ל ג' א' כתיב ה'
ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף :
טו ועל־ידו יהוחנן השר ועמו מאתים ושמונים ח' בטעם
אלף : טז ועל־ידו עמסיה בן־זכרי המתנדב ג'
ליהוה ועמו מאתים אלף גבור חיל : יז ומן־
בנימן גבור חיל אלידע ועמו נשקי־קשת ומגן
מאתים אלף : יח ועל־ידו יהוזבד ועמו ד'
מאה־ושמונים אלף חלוצי צבא : יט אלה
המשרתים את־המלך מלבד אשר־נתן המלך
בערי המבצר בכל־יהודה : יח א ויהי

ליהושפט עשר וכבוד לרב ויתחתן לאחאב :
ב וירד לקץ שנים אל־אחאב לשמרון ויזבח־[illegible]
אחאב צאן ובקר לרב ולעם אשר־עמו ויסית[illegible]
י"ד לעלות אל־רמת גלעד : ג ויאמר אחאב מלך־
ישראל אל־יהושפט מלך יהודה התלך [illegible]
רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך [illegible]
ועמך במלחמה : ד ויאמר יהושפט אל־[illegible]
ישראל דרש־נא כיום את־דבר יהוה : ה ויקב[illegible]
מלך־ישראל את־הנבאים ארבע מאות [illegible]
ו' חס' גם פתח ויאמר אלהם הנלך אל־רמת גלעד למלח[illegible]
י"ג רפין . ל' אם־אחדל ויאמרו עלה ויתן האלהים [illegible]
המלך : ו ויאמר יהושפט האין פה נביא ליה[illegible]
עוד ונדרשה מאתו : ז ויאמר מלך־ישר[illegible]
אל־יהושפט עוד איש־אחד לדרוש את־[illegible]
ל' מאתו ואני שנאתיהו כי איננו מתנבא [illegible]
ו' כתיב א' לטובה כי כל־ימיו לרעה הוא מיכיהו בן־[illegible]
ויאמר יהושפט אל־יאמר המלך כן : ח ויקר[illegible]
מיכיהו ק' מלך ישראל אל־סריס אחד ויאמר מהר מי[illegible]

תולדות אהרן ויזבח לו . חולין ד : ויסיתהו . שם :

רדק

(ז) לבן חיל. כן היה שמו : (יא) וכסף משא. משא בהמות ושאר מנחות ואחר שאמר מביאים ולא הביאו נראה כי בכל שנה היו מביאים לו. וכן מביאים לו צאן אילים בכל שנה היו מביאים לו: (יב) בירניות. כמו בירה והנו"ן והיו"ד כנו"ן ויו"ד רחמניות קדמניות : (טז) המתנדב לה'. אולי התנדב לאוצרות בית ה' כסף וזהב והיה אחר שהיה שמו כשמו לפיכך אמר המתנדב לה': (א) ויתחתן לאחאב

רשי

פחד ה' על כל ממלכות הארצות . בזכות שלמדו תורה : (יא) וכסף משא משאות של כסף דוגמא (ישעיה מ"ו) היו נשואותיכם עמוסות משא: (יב) ויהי יהושפט הולך וגדל. שלשה שנה' כלשון זה יצחק שמואל יהושפט אבל מש[illegible] מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל יהושפט כתוב בהם וגדל שא[illegible] לומר וגדול . בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם ה' וא"ו לומר גדול [illegible] וכאן כמו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק : בירות מגורות בירה מגדלים גדולים לחוזק : וערי מסכנות. ערי אוצרות לתבואה

תבואה ויין ודגן : (טז) ועל ידו . אלו דוגמא חלקת יואב על ידי (שמואל ב' י"ד) : המתנדב לה' . דוגמא (שופטים ה') המתנדבים בעם ברכו ה' : (בו[illegible] לקץ שנים . ובמלכים (א' כ"ב) כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגומר בשנה השלישית משנלחם את בן הדד : ויסיתהו לעלות אל רמת גלעד . כמו [illegible] שם בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהלך יעקב אבינו שם את הגל (בראשית ל"א) וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות [illegible] ומוחזקים אחרי העיר ואבותינו אז בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחוה ואחרי כן לקחוה [illegible] מיד ישראל ושלנו הם:(ד) דרש נא כיום את דבר ה'.ולא מנביאי הבעליםאשר אתה בוטח בהם:(ה) ויקבץ מלךישראל את הנביאים ד' מאות. וכול נביאי אמת [illegible] מה ששאל ממנו יהושפט קבץ לו כן מוכיח בסמוך (פ"כ) ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו' עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב [illegible] ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא [illegible] שהיו בודי' מלבן ועוד שאמר יהושפט שוב האין פה נבי' לה' עוד ודאי יודע אני שהם נביאי ה' אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים [illegible] בסגנון א' ולשון א' והללו כולם מתנבאים עלה והצלח : (ז) כי כל ימיו לרעה . כי זהו שאמר (מלכים א כ"ב) יען אשר שלחת איש חרמי וגו' : (ח) מה[illegible] מיכהו

מצודת ציון

שם איש אחד : (יא) הערביאים . שם אומה : (יב) בירניות . ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כט) : מסכנות . אוצרות : (יז) נושקי קשת . מזויינים בקשת : (יח) חלוצי צבא . מזויינים

מצודת דוד

הביאו ספר תורת ה': (יא) וכסף משא . ככף הרבה אשר משאם רב : לאן הו[illegible] כולל אילים ותישים וכלל בתחילה ואח"ז פרט : (יב) עד למעלה . עד אשר [illegible] למעלה : (יג) ומלאכה רבה . יאמר על האומנים מחולפים עושי מלאכה [illegible]

ומושב : (יד) ואלה . המספר הזה היה פקודתם של מספר בית אבותיהם : שרי אלפים . השרים שהיו על קבוצת אלפים : (טו) ועל ידו . סמוך לו [illegible] אחריו : (טז) המתנדב לה' . דרכו היה להתנדב לה' נדבות מרובות : גבור חיל . ר"ל כ"א מהם היה גבור חיל : (יט) המשרתים את המלך . אשר [illegible] בתמידות בירושלים : יח (א) ויתחתן לאחאב . כי יהורם בנו לקח את בת אחאב לאשה : (ב) לקץ שנים . לסוף כמה שנים מעת החתון ולא פירש כמה : ויסיתהו הסית ופיתה אותו : לעלות . להלחם עליה : (ג) כמוני כמוך . כמו שהלך אתה אלך כן גם אני : ועמך במלחמה . ויעלו עמך במלחמה . (ד) דרש נא כיום [illegible] אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא : (ה) הנביאים . נביאי הבעל : ויתן האלהים . בפני יהושפט אמרו בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה' : (ו)ה[illegible] פה וכו' . ר"ל וכי כולם הרנה איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' ואמר"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד [illegible] דרך נביאי ה' : (ז) לדרוש . אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו : אל יאמר וכו' . כי את אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר : (ח) אל סריס . אל שר אחד [illegible] מהר

ניתך: באחד י"ב פתחין בקריאה וסי' הן האדם היה כאחד ממנו. דן ידין עמו. וחליתי והייתי כאחד האדם: וחברו אם אסור יאסרוני. ויואל הלוי לשבת את האיש.
הארי גם את הדוב. ועשהאל קל ברגליו. אוכל על שלחני כאחד מבני המלך. כאחד הנבלים. וארך כאחד החלקים. על ירושלים ידו גורל. אשר הלך לקרוא למיכיהו
וחד וכאחד השרים תפלו: לאלה ה' בקריאה וסימ' ולבנתי מה אעשה לאלה היום או. לאלה תחלק הארץ בנחלה. ויאמר ראיתי כל ישראל נפצים על ההרים דמלכי'.
דד"ה. אל תטיפו יטיפון לאלה: ויעל ז' רפין בקריאה וסימ' נטה ידך על ארץ מצרים בארבה. ויאמר ארונה אל המלך. כי איש מבית ישראל. כה אמר כורש. וחברו
תה את אחאב. וחברו דד"ה: לדבר אותך סימן כל דסכי' לדבור אתו אתך אתם דגש במ"ט רפין אותו אותך אותם וסי' ותהר ותלד שרה לאברהם. וידבר משה ואלעזר
ויגש צדקיה בן כנענה דמלכים. וחברו דסיפרא. ודברתי משפטי אותם. רוח מלא מאלה יבא לי. אלכה לי אל הגדולים. צדיק אתה ה' כי אריב. הלוך אל בית

מלא: ט ומלך ישראל ויהושפט מלך־יהודה | י' מ"ל
בים איש על־כסאו מלבשים בגדים ויושבים | ב' א' חס' וא' מלא
ן פתח שער שמרון וכל־הנביאים מתנבאים | ד'
יהם: י ויעש לו צדקיהו בן־כנענה קרני | ל' מ"ל בסיפר'
ל ויאמר כה־אמר יהוה באלה תנגח את־
ם עד־כלותם: יא וכל־הנבאים נבאים כן
ר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד
ך: יב והמלאך אשר־הלך | לקרא למיכיהו | ל'
אליו לאמר הנה דברי הנבאים פה־אחד | ל'. ג'
אל־המלך ויהי־נא דברך כאחד מהם ודברת | ג'
: יג ויאמר מיכיהו חי־יהוה כי את־אשר־ | ל"ב. י"ב
ר אלהי אתו אדבר: יד ויבא אל־המלך
ר המלך אליו מיכה הנלך אל־רמת גלעד | ב' בסיפרא
חמה אם־אחדל ויאמר עלו והצליחו וינתנו | ל' וחד וינתנו
ם: טו ויאמר אליו המלך עד־כמה פעמים | ג'
משביעך אשר לא־תדבר אלי רק אמת
יהוה: טז ויאמר ראיתי את־כל־ישראל

ב' א' חסר וא' מלא. י"ד | נפוצים על־ההרים כצאן אשר אין־להן רעה
ס' | ויאמר יהוה לא־אדנים לאלה ישובו איש־לביתו
בשלום: יז ויאמר מלך־ישראל אל־יהושפט
ל' | הלא אמרתי אליך לא־יתנבא עלי טוב כי אם־
לרע: יח ויאמר לכן שמעו דבר־יהוה ראיתי
ב' | את־יהוה יושב על־כסאו וכל־צבא השמים
עמדים על־ימינו ושמאלו: יט ויאמר יהוה מי
ד'. ז'. ג' פ' כ"כ | יפתה את־אחאב מלך־ישראל ויעל ויפל ברמת
ל' | גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה אמר ככה:
ז' בסיפרא | כ ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני אפתנו
ב' | ויאמר יהוה אליו במה: כא ויאמר אצא והייתי
ל' | לרוח שקר בפי כל־נביאיו ויאמר תפתה וגם־
ב' | תוכל צא ועשה־כן: כב ועתה הנה נתן יהוה
ג' | רוח שקר בפי נביאיך אלה ויהוה דבר עליך
רעה: כג ויגש צדקיהו בן־כנענה ויך את־
ל"ו | מיכיהו על־הלחי ויאמר אי זה הדרך עבר רוח־
ט' רפין | יהוה מאתי לדבר אתך: כד ויאמר מיכיהו הנך

רשי

. כתיב חסר יו"ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו: (ט) מלובשים . בגדי מלכות ויושבין בגורן פתח שער שומרון בא להודיענו כי כשנתנבאו ם לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו : למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה הוא שצוה מלך ארם לחיילותיו פי' ל) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם תוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבא שמא ירגישו בהם ורגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפי' ירגישו בהם ויבינו כי מרגלים הם הם לומר למקום אחר אנו הולכים ומה שקרבנו פה אל הגורן בשביל גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה רגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום אדם כי אם ראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל וגומר: (טז) ויאמר ה' לא אדונים לאלה. סימן שיהרג המלך אבל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום שמעו המרגלים והגידו למלך ארם ואז צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו: עלו והצליחו וינתנו בידכם. כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם: נפוצים על ההרים. כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מנוס כמו (בראשית יד) והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות: ויאמר ה' לא אדונים לאלה. לפיכך נפוצים כצאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג: ישובו איש לביתו בשלום. שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר צוה ארם לעמו: (יח) וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו. אלו מלאכי השרת (ס"א מלאכי השרת) עומדים לפניו: (כ) ויצא הרוח. פתרון ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמר (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדים שלא תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא וכשאמר וכל צבא השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יצא מאחר הרוחות העומדים עליו. ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות: (כא) בפי כל נביאיו. שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ויעלה ויפול מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים השם בפיהם: תפתה וגם תוכל. לפי שיש מפתה הבא לפתות חבירו פעמים שהמפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב

מצודת דוד

אמור למיכיהו שיבא מהר: (ט) בגדים. ר"ל בגדי מלוכה: בגורן פתח. העומד מול פתח השער: (י) לדקים. הוא היה מנביאי הבעל: באלה. זק להתגבר עליהם כאלו תנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה' דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה: (יב) פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם לטובה: (יד) עלו והצליחו. מעצמו אמר לו כלומר שתצליחו וימסרם ה' בידכם או שאמר בלעג והתול כהנגון נביאי הבעל: (טו) עד כמה פעמים. ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ"א פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בברכה ועל שלא אמר הנבא כה אמר ה' עלו והצליחו השכיל לדעת שאין זה וסיה מסתפק אם אמר בלעג אם אמר בברכה: (טז) ראיתי. במראה הנבואה: נפוצים. מפוזרים אלו מאלו: אין להן רועה. להנהיגם יחד: לא אדונים לאלה. ל ואין להם אדון ישובו וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום: (יז) הלא אמרתי וכו'. ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא: (יח) לכן. ל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר והשכיל לדעת שהאמת אתי: על ימינו ושמאלו. ארז"ל על ימינו רמז להמלמדים זכות ושמאלו להמלמדים חובה:) יפתה. על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן בדרך מנהגי בני אדם): כ"א אמר דברו: זה אמר ככה. ר"ל באופן זה יפותה: (כ) הרוח. ארז"ל רוחו של נבות היזרעאלי: (כא) והייתי לרוח שקר. ר"ל אני אדבר שקר בפי נביאיו על ההצלחה: תפתה וגם תוכל. בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה נסת וילך למלחמה: צא ועשה כן. חזור למקומך על הדבר: (כג) הכה נתן ה'. ר"ל בהשגחה

מצודת ציון

מזויינים ללכת בצבא מלחמה: יח (כא) לרוח. ענין דבור הבא בנפיחת הרוח וכן וברוח שפתיו (ישעיה יא): תוכל. מל' יכולת: (כג) הלחי. הוא מקום שאצל העין: (כד) הנך. הנה אתה: בית

הרכבים . וכל דבור דיחזקאל דכו׳ : אל פניו ה׳ בקריאה וסימ׳ ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו ב׳ בפסוק . ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו . ויפל יואב אל פניו . וא
פניו יהוא . הן יקטלני לו איחל ; השפטי׳ ד׳ בקריאה וסי׳ ודרשו השפטי׳ היטב והנה שקר . כי לא נעשה כפסח הזה מימי . ויאמר אל השפטים ראו מה אתם. ויהי בי[מי] ש[פט]

ראה ביום ההוא אשר תבוא חדר בחדר להחבא׃
כה ויאמר מלך ישראל קחו את־מיכיהו והשיבהו ג׳
אל־אמון שר־העיר ואל־יואש בן־המלך׃
כו ואמרתם כה אמר המלך שימו זה בית הכלא ג׳ לחו׳ . ג׳
והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ עד שובי בשלום׃ ג׳ וחס׳ . ג׳ בטעם מלרע
כז ויאמר מיכיהו אם־שוב תשוב בשלום לא־
דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם׃ כח ויעל ג׳
מלך־ישראל ויהושפט מלך־יהודה אל־רמת
גלעד׃ כט ויאמר מלך ישראל אל־יהושפט
התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך ג׳
ויתחפש מלך ישראל ויבאו במלחמה׃ ל ומלך ג׳ י״ו פסוקים את את את את
ארם צוה את־שרי הרכב אשר־לו לאמר לא
תלחמו את־הקטן את־הגדול כי אם־את־מלך ג׳ . ג׳
ישראל לבדו׃ לא ויהי כראות שרי הרכב את־
יהושפט והמה אמרו מלך־ישראל הוא ויסבו
עליו להלחם ויזעק יהושפט ויהוה עזרו ויסיתם ג׳

אלהים ממנו׃ לב ויהי כראות שרי הרכב כ[י]
לא־היה מלך ישראל וישובו מאחריו׃ לג וא[יש]
משך בקשת לתמו ויך את־מלך ישראל ב[ין]
ג׳ . יתיר י׳ הדבקים ובין השרין ויאמר לרכב הפך י[דך]
ג׳ והוצאתני מן־המחנה כי החליתי׃ לד ות[על]
ג׳ המלחמה ביום ההוא ומלך ישראל היה מע[מיד]
במרכבה נכח ארם עד־הערב וימת לעת
השמש׃ יט א וישב יהושפט מלך־יהוד[ה]
ז׳ בקריאה אל־ביתו בשלום לירושלם׃ ב ויצא אל־פניו ה[וא]
ג׳ בן־חנני החוזה ויאמר אל־המלך יהושפט הל[רשע]
ג׳ . ג׳ לעזור ולשנאי יהוה תאהב ובזאת עליך ק[צף]
ח׳ מלפני יהוה׃ ג אבל דברים טובים נמצאו ע[מך]
ג׳ מ״ל כי־בערת האשרות מן־הארץ והכינות ל[בבך]
ז׳ חס׳ בכתוב׳ לדרש האלהים׃ ד וישב יהושפט בירו[שלם]
וישב ויצא בעם מבאר שבע עד־הר א[פרים]
וישיבם אל־יהוה אלהי אבותיהם׃ ה ויע[מד]

רדק

לאחאב . התחתן עמו שלקח בת אחאב לבנו יהורם : (יט) מי יפתה את אחאב . זה הענין פירשנו בספר מלכים: (לא) ויסית׳ אלהים ממנו. הסיתם ונתן בלבם שיסורו ממנו : (לד) היה מעמיד במרכבה. פי׳ היה מתחזק ומעמיד עצמו כדי שלא יהיו סבורי׳ בני אדם כי הוכה ועוד שלא לשבור לב ישראל. ובספר מלכים מעמד :(ו) ועמכם בדבר משפט . כלומר שתיראו ממנו כאלו הוא עמכם בדבר משפט . או יהיה עמכם

רשי

באחאב תפתה וגם תוכל : (כד) הנך רואה . שיהרג אחאב : (כו) שימו [זה] הכלא . ואע״פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך ש[...] השיבוהו תוכל לומר שנתנו קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא[...] קודם לכן מעולם לא תקשה לך והשיבוהו כי כן דרך המקראות כמו ת[...] ט) ישובו רשעים לשאולה וכן הרבה : לחם לחץ ומים לחץ .דוגמא (ב[...] לחם צר ומים לחץ:(כט) התחפש ובא. פתרון צריך אני להתנכר ולהתחפש[...] אחרים שלא יכירוני שאני מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אםשוב תשוב בשלום וגו׳ ואמר ליהושפט אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה[...] לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלחם כי אם עלי : ואתה לבש בגדיך . תכסיסי מלכות ושריונות וכלי מלכ[ות] מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו : (לא) ויזעק יהושפט. אחר בני דגלו וחיילותיו שיכל[...] לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה כל גדוד וגדוד שם א׳ לסימן לדגלו לצורך הגדוד שעמו שאם יתפ[זרו] מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה בזה יצעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא שצעק[...] וכן מוכיח (במלכים א׳ כב) ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם וה׳ עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל .[...] והבינו מיד כשצעק אחר הסימן של דגלו כדמפרש כמו שהכירוהו וישובו מעליו כצווי מלך ארם ומה׳ הוא שהכירוהו : (לג) ואיש משך בקשת . איש ישראל [...] לירות במחנה ארם ובלא כוונתו: ויך . החץ את המלך ישראל : בין הדבקים ובין השרין . בין אותה רצועה שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לו[...] הי׳ כי למי נתכוין והלא מלך ארם צוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוין שהרי כתיב לתומו אלא בעל [...] ישראל היה המורה ונתכוין לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל : ויאמר לרכב . למנהיג את המרכבה : והוצאתני מן המחנה . כלומר מן [...] הזו הראשונה והושיבני במערכות האחרונות : (לד) מעמיד במרכבה. החזיק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותחילת נפילה ניסה : ותעל ה[...] נסתלקה ולא הוזק א׳ מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמר (לעיל ב יח) לא אדונים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג [...] (ג) כי בערת האשרות . כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגו׳ : לדרוש האלהים . כדלעיל (כ׳ יז) כי לאלהי אביו וגו׳ : (ה) ויעמד שופטים . כשאמר לו החוזה[...] טובים

מצודת ציון

(כו) בית הכלא . בית האסורים : (כט) התחפש . ענין השתנות המלבוש כמו ויתחפש שאול (ש״א כח) : יט (ג) בערת . ענין הפנוי מן העולם וכן ובערתי אחרי בית ירבעם (מ״א י״ד) ומשה

מצודת דוד

בהשגחה בא הדבר : וה׳ דבר . אבל ה׳ דבר עליך רעה כאשר אדבר [...] ה׳ :(כד) הנך רואה . ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור [...] עמך לבל יסרנך על סיומך סיבה לכל זה : (כה) והשיבהו . אולי ישב [...] ולזה אמר השיבהו לשם : (כו) לחם לחץ . ר״ל בדוחק רק כדי החיות נפשו : (כז) לא דבר ה׳ בי . ר״ל או תאמר שמלבי אדבר ולא מה׳ : ויאמר . אמר דברו [...] לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר״ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם : (כט) התחפש ובא . ר״ל לי ראוי להתחפש ולבא במלחמה אתנכר בשינוי בגדים לבל [יכירו] אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כ״א עלי ולא על זולת ואף שלא האמין להנביא [...] לדבריו : (לא) מלך ישראל הוא . על כי ראוהו בלבוש מלכות : ויזעק . לאנשיו לבא לעזרו : וה׳ עזרו . לא אנשיו עזרוהו כ״א ה׳ במה שהסית אותם להרפות[...] (לב) ויהי כראות וכו׳ . כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו מזה ידעו שאין זה מלך ישראל : (לג) לתמו . בתמימות שלא נתכוין לאחאב שהרי לא היכירו[...] בין הדבקים ובין השריון . השריון הזה מעשהו מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ״ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש״א י״ז) [...] הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרוים דבקים כי המה דבוקים בהשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב[...] ונתחב בגניף : לרכב. הוא המוליך את הרכב: הפוך ידך. לשוב לאחור : החליתי. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכולם וינוסו מן המחנה[...] (לד) ותעל . המלחמה עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה : היה מעמיד . בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו [...] וימס לבבם : לעת בא השמש . כאשר שקעה השמש : יט (ב) אל פניו . לקראתו : הלרשע לעזור . היתכן שהלכת לעזור לרשע והוא אחאב : ובזאת . ובעבור זאת [...] עליך קצף מה׳ : (ג) אבל דברים טובים . ר״ל אבל מ״מ לא יעזבך כי נמצאו עמך דברים טובים המגינים עליך : (ד) וישב יהושפט בירושלים. ר״ל נמנע מצא [...] לבית

...ויהי רעב . וחד והשפטים : וזבדיהו ב' וסי' והנה אמריהו כהן הראש עליכם . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו . וא' זבדיהו ולמשלמיהו בנים : בית ה' ט"ל

...ים בארץ בכל־ערי יהודה הבצרות לעיר
...: ו ויאמר אל־השפטים ראו מה־אתם עשים
...א לאדם תשפטו כי ליהוה ועמכם בדבר
...ט: ז ועתה יהי פחד־יהוה עליכם שמרו
...כי־אין עם־יהוה אלהינו עולה ומשא פנים
...שחד: ח וגם בירושלם העמיד יהושפט
...לוים והכהנים ומראשי האבות לישראל
...פט יהוה ולריב וישבו ירושלם: ט ויצו
...ם לאמר כה תעשון ביראת יהוה באמונה
...ב שלם: י וכל־ריב אשר־יבוא עליכם
...יכם הישבים בעריהם בין־דם לדם בין־
...למצוה לחקים ולמשפטים והזהרתם אתם

ולא יאשמו ליהוה והיה־קצף עליכם ועל־אחיכם
כה תעשון ולא תאשמו: יא והנה אמריהו כהן
הראש עליכם לכל דבר יהוה וזבדיהו בן־
ישמעאל הנגיד לבית־יהודה לכל דבר־המלך
ושטרים הלוים לפניכם חזקו ועשו ויהי יהוה
עם־הטוב:
כ א ויהי אחרי־כן באו בני־
מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על־
יהושפט למלחמה: ב ויבאו ויגידו ליהושפט
לאמר בא עליך המון רב מעבר לים מארם
והנם בחצצון תמר היא עין גדי: ג ויירא ויתן
יהושפט את־פניו לדרוש ליהוה ויקרא־צום על־
כל־יהודה: ד ויקבצו יהודה לבקש מיהוה גם

...אהרן כי לא לאדם . סנהד' ו (סנהד' יח) : ועמכם . שם : ושוטרים . יבמות פו :

רשי

...נאו עמך כי בערת האשרות בא לו אצל סה"ת אם בערם כמשפט ומתחילה ...יב אבד תאבדון עד ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר ...תשא (שמות לד) ואת אשריהם תכרתון וגו' תמה בעצמו על שהטיב בעיני ה' ...אשרים אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר ...ושוטרים ומצא כתוב (דברים טז) לא תטע לך אשירה ואז שמח ...וגם ראה שם כתוב שופטים ושוטרים תתן לך (שם) מיד ויעמד שופטים ...בכל ערי יהודה לעיר ועיר : בכל ערי יהודה הבצרות . העמיד מוחזקים ... ולכופן לדין מתחילה ושוב העמיד שוטרים שאינן מוחזקים ...לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יראו' להיות סרבנים יותר ...היושבים בערים בצורות שבוטחים בערי מבצרם : (ו) כי לא לאדם תשפטו . פתרון אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו אם אנו מטים את הדין ...ת אוהבינו להטות דין דלים ולישא פני עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאלו נטלת ולקחת משל בוראך ...ים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה שתעשו והיה לבבכם בכל דין ודין כאלו הקב"ה עומד לפניכם בדין וזהו ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין ...מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין ...אלא מה שעיניו רואות : (ז) אין עם ה' אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שוחד . והוא עמכם במשפט לפיכך אינו רוצה שתעשו עול במשפט : ...בירושלים העמיד . אע"פ שהוא בעצמו בירושלים : למשפט ה' ולריב . משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמא (מדבר כ"ז) והיתה לבני ישראל לחקת ...ורוב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמת (שמות כ"א) וכי יריבון אנשים וגו' : (ט) כה תעשון . משום זריזות וזהירות ולחזק הוסיף נו"ן כמו (רות ג') ...תדעין איך יפול דבר וכמו (בראשית ל"ב) כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקין וגו' אשר יקצרון (רות ב') : (י) בין דם לדם . בין דם רציחת ...זיד : והזהרתם אותם . אחיכם . והיה קצף עליכם ועל אחיכם . לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכם : ולא תאשמו . אותם מכל מקום שאם תקבלו ...הורה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהיה בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטל עליכם לעשות: (יא) ויהי ה' עם הטוב . עם עושה הטוב ... (א) ועמהם מהעמונים . זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכח למטה בענין ...אלו ברינה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו' נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא שיסד ...בפרשת זכור זכור ערוץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק הערוץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ...באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר בלך לך (בראשית יד) ויכו את כל שדה העמלקי וגם את ...היושב בחצצון תמר : (ב) היא עין גדי . כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו : (ד) גם מכל ערי יהודה . שלא תאמר כשאמר בתחלה ויקבצו יהודה

רדק

עמכם ויעזרכם בדבר משפט אם תיראו ממנו : (ח) וישובו לירושלים . אותם שמנו השופטים בכל עיר במצותו : (א) ועמהם מהעמונים . אמרו במדרש שהם בני שעיר כי כן זוכר אותם בסוף הענין וקראם עמונים כי התנכרו והתחפשו ולבשו בגדי עמונים כדי שלא יכירום בני ישראל לפי שהיו תחת יד מלכי יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט . ויתכן לפרש שהיו אומה אחרת נקראו בני עמונים כי לא נקראו בני עמון עמונים בשום מקום כי אם בני עמון והעמונים היו אומה אחרת נקראו כן על שם מקומם וכן בדברי עזיהו ויתנו העמונים מנחה לעזיהו ואפשר שהם העמונים שזכר שם . והוא הפוך והוא הנכון ושם מקומם מעון

מצודת דוד

...אב : וישב ויצא . ר"ל הלך פעם בפעם בין העם : (ו) ראו מה אתם עושים. ...ה׳ התבוננו במעשה המשפט : כי לא לאדם . אין המשפט מצות אדם ...כחם ולומר לפניו כן היה הדעת נוטה ולא במעל יצא המשפט מעוקל : ...יודע הוא אם נעשה במעל אם בטעות הדעת : ועמכם . ה׳ עמכם בדבר המשפט ...תעלומות לב : (ז) ועתה . הואיל והכל ידוע לפניו יהי פחדו עליכם : שמרו ועשו . התורה והמצוה : כי אין עם ה' וכו' . אין חפצו במעשה העולה לשוא את ...פנים לשאת פניו במשפט ולקחת שוחד ענש יענש עליהם : (ח) לישראל . של בני ישראל : למשפט ה'. לשפוט משפט ה' בדבר המצות : ולריב. בדבר שבין אדם לחברו : ...משפט ואשר עמו שבו אל ירושלים אחר שהעמיד שופטים בארץ (ואף שנשב לירושלים עד לא העמיד בה שופטים מ"מ סמך העמדת השופטים בירושלים להעמדת השופטים ...ין ואח"ז אמר ששב לירושלים עם ששב מקודם) : (ט) עליהם . על שופטי ירושלים : כה תעשון ביראת וכו' . כן תעשו את דבר המשפט עמו אותה ביראת ... (י) וכל ריב . כאשר יהיו שופטי הערים חולקין בדבר מה ויבואו לשאול את פיכם : בין דם לדם . בין יהיו מחולקים בדבר משפט רציחה אם הוא דם מזיד ...יחשב : בין תורה למצוה . רוצה לומר בין בדבר הוראה באחת ממצות ה' שבין אדם למקום : לחקים . הם המצות שהמה כחק מבלי טעם : ולמשפטים . ...שבין אדם לחבירו : והזהרתם אותם . לעשות כמו שתאמרון אתם : ולא יאשמו לה' . לעשות כמו שאמרו הם : וזהיה קצף עליכם . אם לא תזהרתם אותם : ...ם . על שעמדו בדבריהם : כה תעשון . להזהירם בדבר : ולא תאשמו . הואיל ועשיתם את שלכם והם אם ישמעו ואם יחדלו : (יא) אמריהו . יתכן שהוא ...הנזכר (בדה"א ה') ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות : הראש עליכם . אשר הוא הראש עליכם הוא יהיה לכל דבר ה' וכל דבר הקשה מכם תביאו אליו : לכל ...ך . את פיו תשאלו בכל דבר הנוגע בחק המלוכה : לפניכם . מזומנים לפניכם לכל אשר תאוו להכריח את העם על המשפט : עם הטוב . עם העושה ...שר בעיני ה' : כ (א) מהעמונים . הם אומה נקראת ע"ש מקומה וכן נאמר ויתנו העמונים מנחה לעזיהו (לקמן כ"ו) ואולי היא הפוך מן המעינים שזכר ...ורז"ל אמר שהם עמלקים והם בני שעיר האמור למטה וקראם עמונים כי התנכרו ולבשו בגדי עמונים שלא יכירום בני ישראל כי כל בני אדום בכללם היו תחת ממשלת יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט : (ב) מעבר לים . הוא

מצודת ציון

(ז) ומשא פנים . נקרא כן על כי החייב מתביישׁ ונופלים פניו להביט כלפי הקרקע וכמ"ש ולמה נפלו פניך (בראשית ד) והמסביר לו פנים הוא כאלו נושא הפנים שנפלו : (י) תורה . מל' הוראה ולמוד : יאשמו . מל' אשם וחטא : (יא) ושוטרים . הם הרודים ונוגשים לקיים דברי השופטים גומלים

וברזלי זקן מאד דמלכים . ויהי כשמוע את . כי מישראל והוא . והוא במלכים יתקלס . ויבקש את אחזיהו : ובשנה השביעית התחזק חד מן ג' זוגין בקריאה קדמא' שי"ן בי
ז"ן וסימ' נמסר במלכים ב' סימן י"א : בבית המלך ג' בקריאה וסי' וישמע עבד מלך הכושי . והשלישי בשער היסוד . כי גדול מרדכי בבית המלך . וחד בבית מלך אשר שא
בבית מלך : והיו ו' בקרי' וסימ' התחזקו והיו לאנשי' פלשתים פן . ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל . והקפתם על המלך סביב דמלכים . והקיפו הלוים את המלך ב

לאחזיהו ויהרגם: ט ויבקש את־אחזיהו וילכדהו ח' פסוקים וכות וכות
והוא מתחבא בשמרון ויבאהו אל־יהוא וימיתהו ז' . ז'
ויקברהו כי אמרו בן־יהושפט הוא אשר־דרש
את־יהוה בכל־לבבו ואין לבית אחזיהו לעצר
כח לממלכה: י ועתליהו אם אחזיהו ראתה
כי־מת בנה ותקם ותדבר את־כל־זרע הממלכה
לבית יהודה: יא ותקח יהושבעת בת־המלך את־ ב'
יואש בן־אחזיהו ותגנב אתו מתוך בני־המלך
המומתים ותתן אתו ואת־מינקתו בחדר המטות ב' . ב'
ותסתירהו יהושבעת בת־המלך יהורם אשת ב'
יהוידע הכהן כי היא היתה אחות אחזיהו מפני
עתליהו ולא המיתתהו: יב ויהי אתם בבית ג' . ל"ו
האלהים מתחבא שש שנים ועתליה מלכת ז' כלים'
על־הארץ: כג א ובשנה השביעית התחזק ב'

יהוידע ויקח את־שרי המאות לעזריה בן־ירח
ולישמעאל בן־יהוחנן ולעזריהו בן־עובד ואת ב'. ד' בסיפרא
מעשיהו בן־עדיהו ואת־אלישפט בן־זכרי
בברית: ב ויסבו ביהודה ויקבצו את־הלוים מכ ה' דגשים
ערי יהודה וראשי האבות לישראל ויבאו י"ג
ירושלם: ג ויכרת כל־הקהל ברית בבית האל ד'
עם־המלך ויאמר להם הנה בן־המלך ימ
כאשר דבר יהוה על־בני דויד: ד זה הד
אשר תעשו השלשית מכם באי השבת לכה
וללוים לשערי הספים: ה והשלשית בב ב' . ג'
המלך והשלשית בשער היסוד וכל־הע ב' ט' מלעות פסו' בסיפרא
בחצרות בית יהוה: ו ואל־יבוא בית־יהוה ב' בכל עת
אם־הכהנים והמשרתים ללוים המה יבאו
קדש המה וכל־העם ישמרו משמרת יהוה ב' . ט' מלעות פסו' בסיפרא

תולדות אהרן ויבקש את אחזיהו . סנהד' קב :

רדק

לעזור לבני מלך ישראל : (ט) והוא מתחבא בשמרון . ובמלכים הוא אומר ויכס דרך בית הגן וירדוף אחריו יהוא ויאמר גם אותו הכוהו וכו' נראה כי בדרך הכוהו כשהיה נס אפשר כי כשרדפו אחריו לא השיגוהו כי לא אמר ויכוהו אל המרכבה אלא הכוהו ולא השיגוהו הם בעצם אלא הורו לו חצים והוא נס כמו שאמר וינס מגדו ואפשר כי יצא ממגדו ומה שאמר וימת שם לא מת ממש אלא השיגוהו החצים בדרך כשהיה נס מגדו ושם מת שנשתתק בחולי מחמת המכות כמו שאמר בנבל וימת ולא מת עד עשרה ימים ואח"כ נשאוהו עבדיו להתחבא בשומרון ויתחבא בשמרון וימצאוהו שם ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו כי עדיין לא מת . ומה שאמר הנה ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא . פי' נתנו אותו לקבורה והניחו עבדיו שישאוהו ירושלים כמו שאמר במלכים וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקברתו עם אבותיו בעיר דויד : ואין לבית אחזיהו לעצור כח לממלכה . מעת שמת הוא כי לא היה לו בן גדול ראוי למלוך וכל אותן שהיו מזרע המל וכה היו קטני' לפי' היה כח ביד עתליה להמית כל זרע המלוכה לבית יהודה : (י) ותדבר . ותמית מענין דבר כבד מאד : (יא) בחדר המטות . כמו שת"י במלכים באדרון בית משכבא כלומר בחדר שהיו יהוידע ויהושבעת אשתו: (ד) לשוערי הספים . הוא האמור למעלה בענין המשמרות בית האספים וזה שער היה לדרום העזרה : (ה) בשער היסוד . ובמלכים בשער סור ופי' רז"ל שהיה שער מזרחי ושבעה שמות היו לו : (ו) והמשרתים ללוים . הלמ"ד במקום ה"א הידיעה וכן אשר למלך נשען על ידו : ישמרו משמרת ה'. פי'

רשי

שנהרגו בימי יהורם אביהם כדכתיב לעיל (ב' כ"א) ויעלו ויבקעוה ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטן בניו : (י) ותקם ד לשון דבר ובמלכים (ב' י"א) כתיב ותאבד ועל הדור הזה א דוד (תהלים יב) למנצח על השמינית שראה ברוח הקודש שמיני יהרג כל זרעו על ידי עתליהו שהרי משלמה עד כאן שמנה והתפלל שישתייר זרעו לזכרון ואומר (שם) הושיעה ה' כי גמר חסיד ג ובמלכים (ב' יא) אומר שע"י שם המות הרגתם שהרי כתיב שם אותו מתוך בני המלך הממותי' וקרינן המומתי' ויש אם למקרא ויש אם המומתי' משמע שכבר מתו ואם למסורת הממותים שמתים והולכים ע"י ל' הוה ולא לאלתר וזהו מיתת כישוף וסם המות שלא מתים לאלתר ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמא ממותי תחלואי רעב כי גם הם מתים לאלתר : (יא) בחדר המטות . תרגום באדרון בית ערסתא כלומר בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים במלכים (ב' י') ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' ועליו אמר דוד (תלים ויצפנני בסוכה וגו' וקורהו חדר המטות (במלכים ב' יא) על שם בין שדי ילי שיסד הקליר (קרא ר' אליעזר ובזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה ע"ש) למטות כפן חדר המטות לכפור יזכור חורבן הבית יכפר עליכם : (ג) כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך. שיהיו לעזרתו:(ד) באי השבת. וגו השבת כדכתיב בסמוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המ היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה אחת יוצאה ואחת נכנסה ואז עכב יהוי משמר היוצא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקי':(ה) והשלשית בבית מלך

לשמור שלא יקבצו עליו להרוג אותו : והשלישית . היא השנית : בשער היסוד . ובמלכים (ב יא) כתיב ובשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז' שמות היו לש היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על בכן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו (איכה ד) : (ו) וכל העם ישמרו . שלא יבואו בית וכליו

מצודת ציון

ורמיסה כמו כפגר מובס (ישעיה יד) : (ט) מתחבא . מכתתר : כג (א) לעזרים . את עזרים :
(ד) הספים . הוא בית האספים האמור בדה"א וכמ"ב נאמר בשער אחר הרצים והיא היא : וסקיפו

מצודת דוד

כאשר עשה משפט מות לבית אחאב : מערחים לאחזיהו . אשר היו מערחים לאחזיה
(ט) והוא מתחבא . בעת שבקשוהו היה מתחבא בשומרון ומצאו שם : ויקברו
גם להוליכו לירושלים לקברו בקבר הראוי לו כמ"ש במ"ב כי אמרו וכו' עבור

כבוד אביו ראוי לקבר בדרך כבוד : בן יהושפט . בן יהורם בנו היה אבל בן הבן יחשב לבן : ואין וכו'. לא נשאר מי מבית אחזיה לעכב הכח אצלו להתחזק במלוכה
כי כל זרע הממלכה היו קטנים : (י) ותדבר . הביאה עליהם הדבר כי האכילם אותם דבר ארסי וכדומה : לבית יהודה . של בית יהודה : (יא) בת המל. בת
יהורם היתה אחות אחזיה : בחדר המטות . שהי' בבה"מ : יהוידע הכהן . יתכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות : כי הוכו'
ולזה חמלה על בנו : מפני עתליה . מוסב על ותסתירהו לומר הסתרה היה מפני עתליה : (יב) ויהי אתם . יואש היה עם יהושבעת ובעלה בבית האלה כי
יהוידע בעלה היה כ"ג והתמידו לשבת בב"הם : כג (א) עמו בברית . לקחם עמו בברית להיות ידם עמו להמליך את יואש : (ג) עם המלך . להיות בעזרתו : ואמר
יהוידע הכהן אמר להם הנה בן המלך ראוי למלוך כאשר דבר ה' וכו' : (ד) השלישית . חלק שלים : באי השבת . כי משמרות הכהנים והלוי' היו
מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים וקרוים המה באי השבת ואמר להם השלישית מכם ר"ל חלק שלים משומרי המלך יהיו מאנשי באי השבת מן הכהנים ומן
הלוים : לשוערי הספים . ר"ל נמספר שלים ישמרו שערי הספים אולם לא באי השבת היו שומרים שם כי מקום מבמרהם היה מבמנת בית המלך כמ"ש במ"ב
(ה)והשלישית. משומרי המלך יהיו שומרים בבית המלך אחר שיבא המלך אל ביתו ; והשלישית , בני השלישים היו מיוצאי השבת כמ"ש במ"ב וזהו לפי שיוצאי השבת כמפנויי
מעבודה

ופרא . עזבו ערים ושכנו בסלע . נורו מתוך בבל ומארץ כשדים : על המלך ח' בקריאה וסי' ויך עם הארץ את כל דמלכים . ויכו עם הארץ דסיפרא . ויעמדו הרצים איש
יו . ויעמד את כל העם . ואת יתר העם הנשארים דמלכים . והקפתם על המלך סביב דמלכים . ותרא והנה המלך עמד על עמודו דסי' . ויאמר ממוכן לפני המלך

יהקיפו הלוים את־המלך סביב איש וכליו
ידו והבא אל־הבית יומת והיו את־המלך — ב' . ז'
באו ובצאתו : ח ויעשו הלוים וכל־יהודה ככל — ג' . ז' מלעות פסו'
אשר־צוה יהוידע הכהן ויקחו איש את־אנשיו
באי השבת עם יוצאי השבת כי לא־פטר — ד' מ"ל . ל'
יהוידע הכהן את־המחלקות : ט ויתן יהוידע
הכהן לשרי המאות את־החניתים ואת־המגנות — ל'
ואת־השלטים אשר למלך דויד אשר בית — מ"ח
האלהים : י ויעמד את־כל־העם ואיש | שלחו — ג'
בידו מכתף הבית הימנית עד־כתף הבית
השמאלית למזבח ולבית על־המלך סביב : — ח'
יא ויוציאו את־בן־המלך ויתנו עליו את־הנזר — י"ב
ואת־העדות וימליכו אתו וימשחהו יהוידע ובניו — ב'
ויאמרו יחי המלך : יב ותשמע עתליהו את־ — כולהון מ"ל כמ"ה חס'
קול העם הרצים והמהללים את־המלך ותבוא — ל'
אל־העם בית יהוה : יג ותרא והנה המלך עומד — ו' מ"ל
על־עמודו במבוא והשרים והחצצרות על־ — ל' . ד'

ט' המלך וכל־עם הארץ שמח ותוקע בחצצרות
ב' ה' פס' וה' מלא . והמשוררים בכלי השיר ומודיעים להלל ותקרע
ה' . ל' עתליהו את־בגדיה ותאמר קשר קשר : יד ויוצא
י"ב מ"ל יהוידע הכהן את־שרי המאות | פקודי החיל
ז' חס' בסיפרא ג' מ"ל ויאמר אלהם הוציאוה אל־מבית השדרות
והבא אחריה יומת בחרב כי אמר הכהן לא
ל' ומ"ל תמיתוה בית יהוה : טו וישימו לה ידים ותבוא
ל' אל־מבוא שער־הסוסים בית המלך וימיתוה
שם : טז ויכרת יהוידע ברית בינו ובין כל־
העם ובין המלך להיות לעם ליהוה : יז ויבאו
ב' וחס' כל־העם בית־הבעל ויתצהו ואת־מזבחתיו
ואת־צלמיו שברו ואת מתן כהן הבעל הרגו
לפני המזבחות : יח וישם יהוידע פקדת בית
י"ב . י"ג יהוה ביד הכהנים הלוים אשר חלק דויד על־
בית יהוה להעלות עלות יהוה ככתוב בתורת
משה בשמחה ובשיר על ידי דויד : יט ויעמד
ב' ורפעים ב' ולא יהיה השוערים על־שערי בית יהוה ולא־יבא טמא

לדות אהרן וויוליאו את בן המלך . ע"ג מד :

רשי

וכליו בידו . כלי מלחמתו בידו : (ח) באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר. כהן מחלקות היוצאי' ללכת לבית' אלא עכבם שם עם הבאים דוגמא בלשכות כהנים כלומר פטורים היו מכל מלאכה שבעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליה' במלאכ' לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורים משאר מלאכת העזרה: (י) ואיש שלחו בידו. כלי זיינו כמו ובעד השלח דיואל: (יא) את הנזר . היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב (לעיל א' ד') ...דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה הנזר על ראשם : ואת העדות . זה ספר תורה וכן הוא אומר (דברים יז) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הנזר זה העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו : (יג) עומד על עמודו . כדאמר (לעיל ב') ...עמוד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו' ויעמד עליו ויברך על ברכיו (שם) ועד היום מנהג כשמוועדים יחד עומד המלך או הדוכס במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דברו : קשר קשר . מרד מרד : (יד) השדרות . פירש"י מקום מבוא המלך מביתו לבית ה' לא ידעתי מה ל' שדרות ויונתן תרגם ...ריא: והבא אחריה יומת . אל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה . והבא אחריה לעזרה יומת . המיתוהו : (טו) וישימו לה ידים . מקום לגוס : (טז) ברית בינו ובין כל העם ובין המלך . שיהו כולם המלך והעם אחרי ה' : (יח) פקדות . ממונים על זה להעלו' עולות ...כאמור בפרשה דוגמ' (ירמיה כ') וישמע פשחור וגו' והוא פקיד נגיד בית ה' : (יט) ולא יבא טמא לכל דבר . אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום

רדק

פי' הכהנים והלוים ישמרו בתוך בית המקדש כי קדש המה האולם והיכל ולא יכנסו שם ישראל וכל עם ישראל ישמרו משמרת ה' מבחוץ : (ח) כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות . פי' המחלקות שהיו נחלקים מימי דוד כל משמר ומשמר שבת הוא עכבם כלם ולא פטר יוצאי השבת אלא עכבם כלם עם באי שבת להיות שומרים המלך : (י) ואיש שלחו בידו . חרבו כמו בשלח יעברו : (יא) את הנזר . פי' כתר מלכות : ואת העדות . בגדי מלכות מן ועדית עדי . עדות בשקל גאות : (יג) עומד על עמודו . ובמלכים על העמוד ת"י על אצטווכא . ר"ל על הפטיו שעומד בו המלך בבית ה' : (יד) אל מבית השדרות . מקום נסדר למושב השרים : והבא אחריה . לעזרה : (טו) וישימו לה

מצודת דוד

...ודה כי באי השבת באו במקומם : בשער היסוד . ישמרו בשער היסוד והוא שער ...שהיא מקום התחלת הקדושה כמו היסוד שהוא התחלת הבנין : וכל העם . ...ישראל ישמרו בחצרות בית ה' : (ו) בית ה' . הוא ההיכל : והמשרתים ...ם . משרתי הבית מן הלוים : ישמרו וכו' . לבל יקרבו לגשת אל המקום האסור ...: (ז) וכליו . כלי זיינו : והבא . איש זר הבא שמה יומת כי אולי הוא מאנשי ...ה ומבקש להרוג את המלך : בבואו . אל הבית ובצאתו ממנה : (ח) איש את אנשיו . כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו : כי לא פטר וכו'. לא נתן רשות למשמרת יוצאי השבת ללכת לבתיהם כדרכם תמיד אבל השאיר ...ם בחיוב להתעכב עוד : (ט) אשר למלך דויד . אשר השמה למלך דויד שעשאם הוא : בית האלהים . בבית האלהים : (י) ואיש . וכל איש חרבו בידו : ...ח . לפני המזבח וההיכל : (יא) ויוציאו . ממקום מחבואו : הנזר . כתר מלכות : העדות . היא התורה הנקראת עדות ותלו אותה בזרועו וכמ"ש רז"ל בס"ת היתירה ...לך . או הוא מלשון עדי וקשוט ור"ל קשטו אותו בעדי מלוכה מאבני יקר : (יב) קול העם הרצים . קול מרוצת העם וקול המהללים את המלך : (יג) על עמודו . על ...ים המיוחד למלך לעמוד שם : במבוא . במקום שבאים בו לעזרה : ומודיעים . מלמדים דעת זה לזה איך להלל : קשר קשר . מרד יש כאן וכפלה דברים כדרך ...ד : (יד) ויוצא . מבית ה' : פקודי החיל . הממונים על החיל : הוציאוה אל מבית השדרות . ר"ל הוציאו אותה מחוץ לבה"מ אולם תלך אל מבית השדרות ר"ל ...ים למערכת השומרים לבל תמלט : והבא אחריה . להיות בעזרתה דחו להמית בחרב : כי אמר וכו' ולזה לא הרגוה מיד : (טו) וישימו לה ידים . עשו לה מקום ...פ ללכת מבית ה' ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה : (טז) בינו וכו' . רצה לומר כולם קבלו עליהם בברית להיות לעם לה' ...ולדו : (יח) וישם וכו' . עשה ממונים בבית ה' כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים : ביד הכהנים . המינוי הזה מסר ביד הכהנים בני לוי כפי אשר חלק ...ד לממונים על בית ה' להעלות עולות בזמנם : על ידי דויד . בשיר שנעשה על ידי דוד מה שתקן הוא : (יט) השוערים . הממונים לשמור שערי המקדש :
ולא

מצודת ציון

(ז) והקיפו . וסבבו : (ח) פטר . הוא הלוף החיוב וכן בלשכות פטורים (דה"א ט) : המחלקות . המשמרות שנחלקים לחלקים : (ט) השלטים . הם כעין מגינים : (י) שלחו . חרבו כמו בשלח יעבורו (איוב לג) : מכתף . מעבר : (יד) השדרות . כמו הסדרות בסמ"ך והוא מל' סדור ועריכה וכמו שהחיל המסודר נקראים מערכות כן יקראו סדרות : (טו) מבוא . מל' ביאה : (יז) ויתצהו . מל' נתיצה ושבירה : צלמיו . מל' צורה ודמות : מתן . כן שמו : (יח) פקדות . ממונים : האדירים

ותשרים. וכל טוב אם על המלך טוב דכוו' במ"ג אל המלך וסימ' ותאמר בת שבע טוב דריש מלכים. והמלאך אשר הלך לקראתם. וחברו והמלאך: צביה ג' ב' כתיב ה' וא' ...
וסי' ואת מישא ואת צביא. מבאר שבע דמלכים. וחברו דסיפרא. קדמא כתיב א': מהרו ג' בקריאה וסימ' מהרו שכחו מעשיו. מהרו בניך מהרסיך ומחריביך. ולכ...
הלוים. וסי' בלשון ארמי אנשון לוויא בניתון. ויתנהו ד' ג' חסר וא' מ"ל וסי' ויתיכו את הכסף דיאשיה דסיפרא. ויתנהו בסוגר בחחים. ויעשו ארון אחד ויתנהו בש...

לכל־דבר: כ ויקח את־שרי המאות ואת־
האדירים ואת־המושלים בעם ואת | כל־עם
הארץ ויורד את־המלך מבית יהוה ויבאו בתוך־ ל' מ"ל
שער העליון בית המלך ויושיבו את־המלך על ל' ומ"ל
כסא הממלכה: כא וישמחו כל־עם־הארץ והעיר
שקטה ואת־עתליהו המיתו בחרב: ב'

כד א בן־שבע שנים יאש במלכו וארבעים שנה ל' חס'
מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע: ג' ב' כתיב ה'
ב ויעש יואש הישר בעיני יהוה כל־ימי יהוידע
הכהן: ג וישא־לו יהוידע נשים שתים ויולד מ"ז. ל'. ל' בטעם
בנים ובנות: ד ויהי אחרי־כן היה עם־לב יואש
לחדש את־בית יהוה: ה ויקבץ את־הכהנים
והלוים ויאמר להם צאו לערי יהודה וקבצו מכל־ י"ו בטע'
ישראל כסף לחזק | את־בית אלהיכם מ... ג' והלך ועלו ודין
שנה בשנה ואתם תמהרו לדבר ולא מ... ג'
הלוים: ו ויקרא המלך ליהוידע הראש ויא...
לו מדוע לא־דרשת על־הלוים להביא מיהו...
ומירושלם את־משאת משה עבד־יהוה והק... ו'
לישראל לאהל העדות: ז כי עתליהו המרש... ל'
בניה פרצו את־בית האלהים וגם כל־ק... ג'. מ"ח
בית־יהוה עשו לבעלים: ח ויאמר המלך ויע...
ארון אחד ויתנהו בשער בית־יהוה חוצה: ט וית... ד'
קול ביהודה ובירושלם להביא ליהוה מ... כ"ח. ו'
משה עבד־האלהים על־ישראל במד... ד'
י וישמחו כל־השרים וכל־העם ויביאו ויש... ג' מלעות פסו' י בסיפרא
לארון עד־לכלה: יא ויהי בעת יביא את־ה... ל"ו ו'. י"ג

תולדות אהרן ויעשו ארון. (שקלים ג):

רדק

לה ידים. כלומר נתנו לה מקום לנוס ולהכנס אל מבא שער הסוסים: (ו) את משאת משה עבד ה'. הוא כסף שקלים מחצית השקל שהיה נותן כל ישראל פעם אחת בשנה כמו שכתוב בתורה כי תשא את ראש בני ישראל ומפני מה קראו משאת על שם כי תשא. ובמלכים כתי' שלשה כספים. כסף עובר והוא מחצית השקל כמו שאמר כל העובר על הפקודים. איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי. כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא המתנדב לבדק הבית: והקהל לישראל. פי' משאת משה עבד ה' והקהל שצוה משה לישראל להביאו במדבר לאהל העדות: (ז) כי עתליה המרשעת. תאר. וכן הערים המבדלות תאר. המ"ם בחירק: בניה פרצו את בית האלהים. פי' היא ובניה פרצו את בית האלקי' לפיכך צריך חזוק ותקון. ופי' בניה בנים שהיו לה מאיש אחר לא מן המלך: וגם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים. שאלו לא הוציאו קדשי בית ה' לבעלים היו הקדשים ההם מספיקים לחזק בדק הבית אבל עשו אותם לבעלים לפיכך צריך לקבץ כסף מכל ישראל ולא הוציאו עתליה ובניה כל קדשי הבית אלא רוב הקדשי' לפיכך אמר כל קדשי בית ה' שפירושו רוב כמו וכל טוב אדוניו בידו והראיה כי נשארו מן הקדשים בבית ה' כמו שאומר בספר מלכים כשעלה חזאל ירושלים ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים אשר הקדישו יהושפט ויהורם וכו'. והנותר ההוא לא רצה יהואש להוציאו במלאכה שלא ישאר האוצר רק ואלו לא פרצו עתליה ובניה הבית עדיין היה קיים כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יהואש לא היה אלא כ"ה שנה ובנין הזק היה אותו הבנין והיה עומד יותר אלולי שפרצוהו: (ח) ארון אחד. פי' ארון איש אחד. ופירוש ויעשו שתקנו אותו לתת בו הכסף כמו

רשי

שום טמא משום צורך כל דבר: (ב) כל ימי יהוידע. ובמלכים (ב' י"ב ב) כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אבל לאחר שמת אז באו שרי המלך להש... לו לעשותו קדש ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש הקדשים ולא הוזי... כדי אתה להיות אלוה: (ג) ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ"ד ... יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בני': (ה) וקבצו מכל ישראל כל... קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב (שמות ל') כסף... על הפקודים ובמלכים (ב' י"ב) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כ... וגו' שלש כספי' היו כסף עובר שקלים בכל שנה שנאמר (שמות ל') כל הע... על הפקודים עובר על שם העובר. כסף נפשות ערכו. על איש שהתנ... נפשו כמו האומר ערכי עלי. וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבו ל... הבית: ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים. מפורש בטוב (במלכים... שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו בדבר להטריח ... וכשראה המלך כן אמר להם (שם) ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כ... הבית תתנוהו. זהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו קים... (ו) משאת משה עבד ה'. כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר: משאת. גל... כי תשא: (ז) כי עתליהו המרשעת בניה פרצו. הוצרך לומר כי מחז... שלמה בנין חזק כי משבנאו שלמה עד יואש לא היו רק קכ... וכבר הי' נפרץ שאם לא שפרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיים שהרי מ... יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשו... חדש כבתחילה ומגמר הבית עד יואש קכ"ה כיצד שלמה מלך מ' שנה ו... למלכותו התחיל לבנותו וז' שנה עיכב בבנינו הרי י' שנה ונשאר ל' ... מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי צ"א ויהושפט כ"ה ש... יהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד יאשיהו כיצד אמצי' מלך כ"ט שנים עוזיהו נ"ב יותם ט"ז אחז ט"ז חזקיה כ"ט מנשה נ"ה מ... הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית נמצא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצו... עתליהו וגו'. לכן אין תימה אם צריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באוצרות בית ה' עד שהוצרכו ליתן קול ...ר... ובירושלים להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים: (ח) ויעשו ארון אחד. ובמלכים (ב' יב) כתיב ויקוב חור בדלתו ע"י אותו חור היו... בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו: ויתנהו בשער בית ה' חוצה. כדי שיוכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת ה... וכראותם

מצודת ציון

(כ) האדירים. ר"ל השרים: (כא) שקטה. נחה: כד (ה) מדי. מתי ר"ל בכל עת שנה ושנה כמו מדי עלותה (ש"א א): (ו) משאת. ענין דורון והמורם כמו הרומה ומשאת (ירמיה מ): (ז) פרצו. שברו: (ח) ארון. ארגז: (יא) אל פקדת. כמו בפקדת וכן ואל הארון (שמות כה)

מצודת דוד

ולא יבוא. לשמור שלא יבא בהם הטמא לכל דבר ממיני הטומאות: (כא ו... שקטה. לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי את עתליהו המיתו ולא היה ... לעורר מלחמה: כד (ד) לחדש. לתקנו ולבנות מה שנהרס: (ה) מדי שנ... לסואלות התקון הצריך בכל שנה ושנה: תמהרו לדבר. לכו מהרה וקבצו הכ...

(ו) מדוע לא דרשת. כאומר היה לך לדרוש עליהם אם ממהרים הם להביא מיהודה וכו': את משאת משה. במ"ב מפורש שלשה כספים והם מחצי ה... המוטל על כל איש מישראל ומי שהעריך עצמו או זולתו ומי שהקדיש מה לבדק הבית וכולם קרואים משאת משה ר"ל התורה שצוה משה להביא: והקהל לבר... ר"ל ומה שהיה מדרך הקהל מישראל להביא מאז לאוהל העדות: (ז) בניה. שהיו לה מאיש אחר הם פרצו את בית האלהים אם כן מהצורך לתקן וז... הקדשים שהיה בבית ה' עשו לבעלים ואפס א"כ הכסף ולכן מהצורך לקבץ כסף מאת הקהל על צורך התקון: (ח) חוצה. בהעבר שלפני החוץ: (ט) ויתנו קו... הכריזו ברבים: על ישראל. מה שצוה על ישראל בהיותם במדבר והם הכספים האמורים למעלה: (י) וישמחו. ר"ל הביאו הכסף בשמחה: עד לכלה. ר' בכ... יום יום עד שכלו כולם להביא איש לא נעדר: (יא) ויהי בעת יביא וכו'. בעת שהביאו את הארון אל תוך הבית בפקודת המלך אשר ביד הלוים וכאשר ... הכסף

דיך את הכסף דמלכים · ומה דנמסר ביחזקאל סימן י״ט ההוא ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדי׳ ר״פ טעות הוא כי בשוא הוין קדמא : וביתו ד׳ בקריאה וסי׳
ות בני ישראל הבאים מצרימה · וישב דוד עם אכיש בגת. ואנשים אשר עמו העלה דוד · ועשקו גבר וביתו. ועם האלהים וביתו : להשיבם ג׳ בקריאה וסימ׳ וישלח
ים · ויסרו בך דנחמיה · ודבתריה ותער בהם להשיבם : רגימת אבן ה׳ בקריאה וסימ׳ ויוציאו את המקלל אל מחוץ · ויקח יהושע את עכן בן זרח · את הדורם אשר

קדת המלך ביד הלוים וכראותם כי־רב
ובא סופר המלך ופקיד כהן הראש ויערו
הארון וישאהו וישבהו אל־מקמו כה
יום ביום ויאספו כסף לרב: יב ויתנהו
ויהוידע אל־עושה מלאכת עבודת בית־
יהיו שכרים חצבים וחרשים לחדש בית
וגם לחרשי ברזל ונחשת לחזק את־בית
: יג ויעשו עשי המלאכה ותעל ארוכה
כה בידם ויעמידו את־בית האלהים על־
תו ויאמצהו: יד וככלותם הביאו לפני
ויהוידע את־שאר הכסף ויעשהו כלים
יהוה כלי שרת והעלות וכפות וכלי זהב
ויהיו מעלים עלות בבית־יהוה תמיד כל
הוידע: טו ויזקן יהוידע וישבע ימים
בן־מאה ושלשים שנה במותו: טז ויקברהו

בעיר־דויד עם־המלכים כי־עשה טובה בישראל
ועם־האלהים וביתו: יז ואחרי מות יהוידע
באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך
אליהם: יח ויעזבו את־בית יהוה אלהי אבותיהם
ויעבדו את־האשרים ואת־העצבים ויהי־קצף
על־יהודה וירושלם באשמתם זאת: יט וישלח
בהם נבאים להשיבם אל־יהוה ויעידו בם ולא
האזינו: כ ורוח אלהים לבשה את־זכריה
בן־יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם ויאמר להם
כה אמר האלהים למה אתם עברים את־
מצות יהוה ולא תצליחו כי־עזבתם את־יהוה
ויעזב אתכם: כא ויקשרו עליו וירגמהו אבן
במצות המלך בחצר בית יהוה: כב ולא־זכר
יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו
עמו ויהרג את־בנו וכמותו אמר ירא יהוה וידרש:

. אהרן וככלותם . כתובות קו : ולא זכר . (מגילה עד) :

רשי

ראותם כי רב הכסף. אז בא סופר המלך ופקיד כהן ראש משרת הממונה
ן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים (שם) כתיב ויעל
מלך וכהן גדול פתרון ויעל סופר המלך ואף כהן גדול שלא פקידו
סופר הכותב מה שכ״ג מצוה . לו כי אין הגון וכבוד לכ״ג
ם עבדי המלך : ויערו את הארון . דוגמא ותער כדה (בראשית
) אהו . בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך
רה מערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה׳ חוצה :
על ארוכה למלאכה . דוגמא היתה האבנים דעזרא וגם לעיל
) יואב יחיה את שאר העיר : על מתכונתו . על מכונו : (יד) כלי
עלות . שטושיל בל׳ אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת דוגמא
ז) אם תכתוש אויל במכתש כן אמר לי ר׳ יצחק בר שמואל מנרבונ״א.
ריס והעלות אלו הנסרים שחותכין עליהם בשר ודוגמא בבילה אין
ין את העלי לקצב עליו בשר : וכפות וכלי זהב וכסף . ובמלכים (ב׳ יב)
ד לא יעשה בית ה׳ ספות כסף. הא כיצד מפורש בכתובו׳ בפרק קמא בעא
״ב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו׳ : (כ) מעל
גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו . ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו
ר גבוה מכל העם נביא וכהן וביום הכפורים וחתן המלך ולא נתיירא
נבואה ועל זה נאמר (איכה ב׳) אם יהרג במקדש ה׳ כהן ונביא וכמותו
רא ה׳ וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליחותו של מקום ומאחר
י עליו מן הדין והגון וכדי הוא שידרוש דמי וכן היה כי מיד נדרש דמו
פת השנה וגו׳:(כג) ויהילתקופ׳ השנ׳.לפי שבני יהוד׳ חטאו יותר מאשר שבטים
כמו

רדק

כמו שאומר במלכים ויקוב חור בדלתו: (יא) ויערו את הארו ן. כמו ותער כדה :
(יג) ותעל ארוכה למלאכה . בדרך השאלה . וכן כי עלתה ארוכה לחומת
ירושלים . וירפא את מזבח ההרוס : (יד) ויעשהו כלים לבית ה׳ כלי שרת .
ובמלכים אך לא יעשה בית ה׳ ספות כסף וכו׳ . ורז״ל הקשו אלו הפסוקים
ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו . וזהו שאמר וככלותם הביאו
לפני המלך כי כאן לפני כלות המלאכה לא יהיו עושים כלים ממנו כמו שאמר
במלכים כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא נעשית המלאכה אך כאשר נעשית
כמו שאמר הנה ויעמידו בית האלהים על מתכונתו ויאמצוהו וככלותם וכו׳
עשו מהנותר כלי שרת : והעלות . י״מ כמו עלי שהוא יד המכתש כמו בתוך
הריפות בעלי ועשו אותו לכתוש בו הבשמים לקטורת . ולפי דעתי שהוא כלי קטן
ששואבין בו היין מן ההין לנסכים ומצאנו אותו בדברי רז״ל אמהתא דבי רבי
כד הוה משתעי׳ מלשון חכמה אמר׳ הכי עלת נקפת בכד . פי׳ הכלי הקטן
שהיו שואבין בו היין מן הכד שמו עלת והית׳ אומרת לו כי העלת היתה מכה
בשולי הכד שלא היה יין בכד ועוד אמרו מרגניתא זבנא בתליסר עיליתא
דדינרי . פי׳ מכרה בי״ג סלים מלאים דינרים מאותן הסלים הקטן הנקרא
עלת . ויקרא הא׳ עלת או עלה והרבות עלות : (יז) וישתחוו למלך אז שמע
המלך אליהם . השתחוו לו ופתו אותו בדבריהם ואמרו שיהיו נשמעים לו לכל
מצותיו וגם הוא ישמע אליהם לעבוד האשרים ככל העמים וכיוצא בדברים
האלו אז שמע המלך אליהם ועזבו עבודת בית המקדש ועבדו האלילים . ובדרש
וישתחוו לו שעשאוהו לאלוה וכך אמרו והזר הקרב יומת ואתה אדוני המלך
היית בבית המקדש שש שנים ועדיין אתה חי וראוי אתה שנעבדך עבודת
אלוה

מצודת דוד

״ב בו כי משקלו כבד אז בא סופר המלך וכו׳ : ויערו . שפכו הכסף מן
: ליום ביום. כי מצות המלך היה להביאו בכל לילה מן החוץ אל תוך הבית
ראו שרב הכסף אז שפכו הכסף ממנו : (יב) אל עושה מלאכת וכו׳. הם
ם הגדולים הממונים בבית ה׳ ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר
תם ובדרז״ל נקראים אדרכלין : ויהי שוכרים . והם יהיו שוכרים חוצבי אבן
מן : לחרשי ברזל . גם יהיו שוכרים את חרשי הברזל ונחשת : (יג) ויעשו וכו׳ . עשו מה שעליהם לעשות : ותעל וכו׳ בידם . על ידם עלתה
מלאכת התקון : על מתכנתו . על כנו ובסיסו ור״ל שתקנו את כל הצריך לתקן : (יד) וככלותם . לחזק את כל בית ה׳ : וכלי זהב . ושאר כלי זהב וכסף :
י הם התמידין שבכל יום בבוקר ובערב : (טז) בישראל . במה שהעמיד להם מלך מזרע דוד : ועם האלהים . במה שקרב את ישראל לעבודת המקום : וביתו .
העמיד בה הממונים : (יז) וישתחוו למלך . ארז״ל שעשאוהו אלוה באמרם אליו הנה נאמר והזר הקרב יומת (במדבר י״ח) ואתה היית בבה״מ שש שנים
חי ומהראוי לעבוד אותך עבודת אלהות : אז שמע המלך . קבל דבריהם : (יח) ויעזבו וכו׳ . ונמשך מזה שעזבו את בית ה׳ ועבדו האשרים : באשמתם זאת .
אשמתם זאת : (יט) ויעידו בם . התרו בם ע״ש שדרך המתרה להתרות בעדים למען לא יכחש בדבר : ולא האזינו . לא הטו אוזן לשמוע : (כ) מעל לעם. במקום
וכל העם למען ישמעו כולם : (כא) במצות המלך . הוא צוה לרגמו באבן : (כב) החסד אשר עשה . אשר הצילו מן המיתה והמליכו על ישראל : ירא ה׳ .
שעל

מצודת ציון

כם) ומשפטו ובהארון ופקדת הוא ענין צוה כמו והוא פקד עלי (לקמן לו) : ויערו . ענין
שפיכה והרקה כמו ותער כדה (בראשית כד) : (יג) ארוכה . הוא ענין רפואה ובא בדרך השאלה
על חזוק הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (נחמיה ד): ויאמצהו . מל׳ אמוץ וחוזק :
(יד) וככלותם . כהשלימם : והעלות . היא יד המכתשת וקרויה כן ע״ש שמעלין ומורידין אותה
בעת

על הפס דמלכים . והברו את הדורם דסיפרא . וירגמהו אבן במצות המלך: ירושלים ה' מ"ל בקריאה וסימ' ירושלים עיים תהיה. ואלה נולדו לו בירושלים. ושם אמו יהועדן דסיפ׳ .
אחר זה שלח סנחריב. אשר הגלה מירושלים : חיל ד' קמצין בקריאה וסימ' וישכר מישראל מאה רבב. כל מספר ראשי האבות . ולמשלמיהו בנים אחים . ויקחו דורות
כל שרי . וכל אס"פ דכו' : בחרי אף ה' בקריאה וסימ' ויצא מעם פרעה בחרי אף . ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף . בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו . ויבדילם אמציהו להגד .

כג וַיְהִי לִתְקוּפַת הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֲרָם
ל׳ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־כָּל־
ד׳ חס׳ כ״ט רפין שָׂרֵי הָעָם מֵעָם וְכָל־שְׁלָלָם שִׁלְּחוּ לְמֶלֶךְ דַּרְמָשֶׂק׃
כד כִּי בְמִצְעַר אֲנָשִׁים בָּאוּ חֵיל אֲרָם וַיהוָה נָתַן
ל׳ בְּיָדָם חַיִל לָרֹב מְאֹד כִּי עָזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
ל׳ אֲבוֹתֵיהֶם וְאֶת־יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׁפָטִים׃ כה וּבְלֶכְתָּם
ל׳ מִמֶּנּוּ כִּי־עָזְבוּ אֹתוֹ בְּמַחֲלְיִים רַבִּים הִתְקַשְּׁרוּ
עָלָיו עֲבָדָיו בִּדְמֵי בְּנֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּהַרְגֻהוּ עַל־
מִטָּתוֹ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד וְלֹא קְבָרֻהוּ
ל׳ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים׃ כו וְאֵלֶּה הַמִּתְקַשְּׁרִים עָלָיו
ב׳. ל׳ מ״ל. ל׳ זָבָד בֶּן־שִׁמְעָת הָעַמּוֹנִית וִיהוֹזָבָד בֶּן־שִׁמְרִית
ירב ק׳. ל׳. מ״ח הַמּוֹאָבִית׃ כז וּבָנָיו וְרֹב הַמַּשָּׂא עָלָיו וִיסוֹד בֵּית
הָאֱלֹהִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־מִדְרַשׁ סֵפֶר הַמְּלָכִים
וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה א בֶּן־
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ אֲמַצְיָהוּ וְעֶשְׂרִים
וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדָּן
ס׳ מ״ל מִירוּשָׁלָיִם׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא
בְּלֵבָב שָׁלֵם׃ ג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה
עָלָיו וַיַּהֲרֹג אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ אָבִיו׃

ד׳ ד וְאֶת־בְּנֵיהֶם לֹא הֵמִית כִּי כַכָּתוּב בַּתּ
ג׳ בְּסֵפֶר מֹשֶׁה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יָמ
ל׳ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יָמוּתוּ עַל־אָבוֹ
אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּתוּ׃ ה וַיִּקְבֹּץ אֲמַצְיָהוּ אֶ
יְהוּדָה וַיַּעֲמִידֵם לְבֵית־אָבוֹת לְשָׂרֵי הָאֲלָ
וּלְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת לְכָל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וַיִּפְ
ג׳ לְמִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה וַיִּמְצָאֵם שְׁלֹשׁ־מֵ
אֶלֶף בָּחוּר יוֹצֵא צָבָא אֹחֵז רֹמַח וְצִנָּה׃ ו וַיִּ
ד׳ וכל אסף דכו׳ מִיִּשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלֶף גִּבּוֹר חָיִל בְּמֵאָה כִכַּר־כָּ
ז וְאִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלָיו לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ אַל־
יָבוֹא עִמְּךָ צְבָא יִשְׂרָאֵל כִּי אֵין יְהוָה עִם־יִשְׂ
ג׳ ול׳ ולא כוא יבא כֹּל בְּנֵי אֶפְרָיִם׃ ח כִּי אִם־בֹּא אַתָּה עֲשֵׂה חֲ
לַמִּלְחָמָה יַכְשִׁילְךָ הָאֱלֹהִים לִפְנֵי אוֹיֵב כִּי יֶ
ג׳ מ״ל. ל׳ כֹּחַ בֵּאלֹהִים לַעְזוֹר וּלְהַכְשִׁיל׃ ט וַיֹּאמֶר אֲמַ
ל׳. ב׳ לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וּמַה־לַּעֲשׂוֹת לִמְאַת הַכִּכָּר אֲ
נָתַתִּי לִגְדוּד יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים יֵ
לַיהוָה לָתֶת לְךָ הַרְבֵּה מִזֶּה׃ י וַיַּבְדִּילֵם אֲמַ
ל׳ לְהַגְּדוּד אֲשֶׁר־בָּא אֵלָיו מֵאֶפְרַיִם לָלֶכֶת לִמְקֹ
ס׳ וַיִּחַר אַפָּם מְאֹד בִּיהוּדָה וַיָּשֻׁבוּ לִמְקוֹמָם בָּ

תולדות אהרן (סוטה כב קדושין ס) :

רדק

אליה : (כג) וישחיתו את כל שרי העם מעם . יצאו אליהם למלחמה המלך ושרי יהודה וחיל לרוב . וחיל ארם השחיתו את כל שרי העם ומן העם גם כן השחיתו : (כה) בדמי בני יהוידע הכהן . אולי כשהרגו זכריה הרגו גם כן שאר בני יהוידע או לא היו לו בנים אז ליהוידע אלא זכריה כי שאר בניו שאמר ויולד בנים ובנות כבר מתו ולא נשאר מבני יהוידע אלא זכריה ואותו הרגו. ואמר בדמי כמו ובני דן חושים : (כז) ובניו ירב המשא . וכתוב ורב שהוא שם . כמו ורב שלום בניך כלומר רוב המשא שנשאו הנביאים עליו כמו שנאמר למעלה וישלח בהם נביאים . וקרי ירב המשא ירבה . והוא עתיד במקום עבר כלומר המשא שרב עליו ובניו שב אל יואש פי זכר בניו ומה שרבה המשא והוא הנבואה עליו וספור יסוד בית האלהים שחזק הכל כתוב בספר מלכים וכבר פרשנו למה נקרא שמו מדרש : (ז) ואיש האלהים בא אליו . אמרו כי זה היה אמוץ אבי ישעיה הנביא : (ח) יכשילך האלהים לפני אויב . פי אם יבוא עמך צבא ישראל יכשילך האלהים

רשי

כמו שאמר לעיל ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם : וישחיתו את כ... העם . מוסב למעלה ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחו... והטיאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם וה... את כל שרי העם : מעם . מהיות עם : (כה) בדמי בני יהוידע . בשבי... זכריה שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טובה וחסד שגמל עמו יהוידע ... אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנ... על שנהרג זכריה שקט ושליו ובוטח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הוא ... ינהגו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ וע"כ נהרג גם הוא בשלום והשקט על מ... (כו) המואבית . מה לי מי היו וממי יצאו אם מבני ישראל או ממואבים או ... כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם ... כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ונפרעו מיואש שכפה... של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפורש במכילת' : (ז) כי אין ה' עם ... כל בני אפרים . לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא א...

ישראל ובכל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם : (ח) כי אם בא אתה . פתרון אם לא תאמין בדברי הלא תנסה בא ... ועשה

מצודת ציון

נעת ההיפה ובן נפוך ביפוה נפלי (משלי כז) : (כד) במצער . במעט כמו וזאת מצער (בראשית יט) : (כה) התקשרו . ענו קשר אגודת מרידה : (כו) זבד . ובמ"ב נאמר יוזבד וכשתי השמות היה

מצודת דוד

שעל חנם הורגים אותי וידרוש מהם את דמי לקחת נקמתי : (כג) לתקופת ה... ר"ל כאשר הקיפה החמה לבא אל הנקודה ההיא בעצמה שעמדה בעת ... מעם . ר"ל מן העם כי עזבו את השם והשחיתו את השרים לבד להראות ש... בעונם על אשר השתחוו למלך : (כד) כי במצער . ר"ל נראה הדבר שבא בעונם ובהשגחה כי בא ארם באנשים מעטים ובני יהודה היו חיל רב ועכ"ז נפלו ביד... עשו שפטים . עשו בו דין משפט יסורין : (כה) ובלכתם . ובעת שהלכו הארמים ממנו ולא על שחמלו עליו רק כי עזבוהו חולה בחלים רבים כי עשו בו מה ... ידם : התקשרו . בעת ההיא התקשרו עליו עבדיו בעבור נקמת דמי בני יהוידע ועם שרק זכריהו נהרג אמר בני וכן ובני דן חושים (בראשית מו) : (כז) ובניו . זכר ... בניו : ירב המשא עליו . ומה שרבה עליו המשא רוצה לומר מרבית הנבואות שנבאו עליו הנביאים : ויסוד . ספור יסוד בית האלהים אשר חיזק ותיק... מדרש . הספר של דברי הימים מהמלכים נקרא מדרש כי בו נדרש ספורי עניני המלכים והקורות : כה (ד) ככתוב . כי עשה ככתוב בתורה ולתוספת ... אמר בספר משה : על בנים. בעבור עון הבנים : איש בחטאו ימותו . ר"ל כל המתים ימות כל איש בחטאו ולא בחטא זולתו : (ה) לבית אבות וכו' . לכל בית אב ... שר אלף ומאה עם אנשיו לבד : (ז) כל בני אפרים . מלכות עשרת השבטים קרויה על שם אפרים על כי ירבעם המלך הראשון שעליהם היה מבני אפרים : (ח) ... היא אתה . בוא למלחמה לבד ולא עמהם : יכשילך . ר"ל פן יכשילך ומעניינו תבין הכרונו ור"ל אם יבואו עמך צבא ישראל פן יכשילך האלהים לפני האויב : (ט) ומה ... ר"ל וכי אפסיד הכסף הלא לא יחזירו לי : יש לה' וכו' . וימלא חסרונך ממקום אחר : (י) ויבדילם . מבין אנשי יהודה : ויחר ... אפם

זי אף כל קרן ישראל. ישתחוה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויהי דוד בא עד הראש. ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. ולפניהם ישתחוה. ולהם קטר: לך ג׳ כתיב לך חסר ה׳ בלישן הליכה
לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם. ויאמר לנערו לך ונקרבה דגבעה . וויעץ אמציהו מלך יהודה ויעש . וה׳ כתובין לכה מ״ל ה׳ וסימ׳ ויען יצחק ויאמר אל
ן גביר . הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך . וויוסף עוד אחימעץ . כי יתפוש איש באחיהו . לפני אפרים ובנימן : ואת בני ו׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ אלה תולדות יעקב
ואת בני המכים לא המית . עלו אלי ועזרוני . ולקח את כל הזהב והכסף דמלכים . ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים . לכן עוד אריב אתכם . את אדום ואת מואב ואת

יא ואמציהו התחזק וינהג את־עמו ס׳
וילך גיא המלח ויך את־בני־שעיר עשרת ג׳
אלפים: יב ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה
ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע
וכלם נבקעו: יג ובני הגדוד אשר השיב ג׳
אמציהו מלכת עמו למלחמה ויפשטו בערי
יהודה משמרון ועד־בית חורון ויכו מהם שלשת ג׳
אלפים ויבזו בזה רבה: יד ויהי אחרי בוא
אמציהו מהכות את־אדומים ויבא את־אלהי
בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה
ולהם יקטר: טו ויחר־אף יהוה באמציהו וישלח ס׳
אליו נביא ויאמר אליו למה דרשת את־אלהי
העם אשר לא־הצילו את־עמם מידך: טז ויהי
בדברו אליו ויאמר לו הליועץ למלך נתנוך
חדל־לך למה יכוך ויחדל הנביא ויאמר ידעתי
כי־יעץ אלהים להשחיתך כי־עשית זאת ולא ג׳
שמעת לעצתי: יז ויועץ אמציהו מלך
יהודה וישלח אל־יואש בן־יהואחז בן־יהוא
מלך ישראל לאמר לך נתראה פנים: יח וישלח

יואש מלך־ישראל אל־אמציהו מלך־יהודה
לאמר החוח אשר בלבנון שלח אל־הארז אשר
בלבנון לאמר תנה את־בתך לבני לאשה
ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותרמס את־
החוח: יט אמרת הנה הכית את־אדום ונשאך לבך
להכביד עתה שבה בביתך למה תתגרה
ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך: כ ולא־שמע
אמציהו כי מהאלהים היא למען תתם ביד כי
דרשו את אלהי אדום: כא ויעל יואש מלך־
ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך־יהודה
בבית שמש אשר ליהודה: כב וינגף יהודה לפני
ישראל וינסו איש לאהליו: כג ואת אמציהו
מלך־יהודה בן־יואש בן־יהואחז תפש יואש
מלך־ישראל בבית שמש ויביאהו ירושלם
ויפרץ בחומת ירושלם משער אפרים עד־שער
הפונה ארבע מאות אמה: כד וכל־הזהב והכסף
ואת כל־הכלים הנמצאים בבית־האלהים עם־
עבד אדום ואת־אוצרות בית המלך ואת בני
התערבות וישב שמרון: כה ויחי אמציהו

רשי

זק למלחמה : לעזור ולהכשיל . פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך
ל של אפרים ולהכשיל אותך אם תוליכם עמך : (יב) וכולם נבקעו . ויהי
א וגו׳ . כאיכה רכתי עליו נאמר ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט) :
פשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון . לאחר שחזרו למקומם כדלעיל
פם מאד ביהודה וישובו למקומם שאם לא כן אלא מיד שנבדלו מאמציה
בערי יהודה היה לו לומר ויפשטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון :

רדק

אלהי׳ ואם לא יעזרך כי יש כח באלהים לעזור ולהכשיל:(יז) נתראה פנים. להלחם:
(יט) ונשאך לבך להכביד . להרבות עוד מלחמה . כמו והכבדתים ולא יצערו :
(כג) עד שער הפונה ובמלכים עד שער הפנה. ונקראת הפנה פונה לפי שהפונה
מביט הקיר ויופיו:(כד) עם עובד אדום.פי׳ שהיה נגיד על האוצרות ובניו אחריו:
ואת בני התערובות.בני השרים שנותנים המלכים זה ביד זה להקים הברית והשלום
ביניהם

) יעץ אלהים להשחיתך . כלומר אם אין אתה שומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ ה׳ להשחיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת
מה היא העצ׳ שהשיאך להתגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתיב וויעץ אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו׳ : (יז) לך נתראה פנים . להראות
נו על סוסים ברמחים : (יח) החוח אשר בלבנון . שהוא שפל רוח : שלח אל הארז . שהוא שר גדול מכל האילנות : ותעבר ותרמוס . ולא רצה הארז
כי זילות הוא בעיניו לטרוף החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשלוח בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שבטי׳
די יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה : (יט) ונשאך לבך . לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף בי ובמלכים (ב׳ י״ד) הכבד ושב בביתך :
מהאלהים היא למען תתם ביד . כלומר בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך : (כא) בבית שמש . היתה המלחמה והוצרך לומר שלא תאמר
אמציה למה הביאו לירושלים ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלים : (כג) ויפרץ בחומת . שאמר תעתה לא ימרוד בי כי לא גבה לבו כל
יוד הואיל ונפרצה החומה : (כד) הנמצאים בבית האלהים עם עובד אדום . כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל : ואת בני התערבות .
ימו ישראל את אמציהו להיות עוד מלך בירושלים עד שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (ב׳ יד) בני רברביא .
ורבינו

מצודת דוד

לבזיון יחשב להם : (יב) נבקעו . נבקע ברישם: (טו) אשר לא הצילו. ונראה א״כ
זים סמה : (טז)הליועץ.וכי מי מינה אותך יועץ למלך: חדל לך.מדברך אלה: למה
. תאמנני : כי יעץ אלהים. יעץ את עצמו : (יז) נתראה פנים. כאומר אין זה גבורה
ו אמציך פתאום והכו בעמי אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי :
) זוח . כמשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אומר אף אם דברת לשלום
כי יחשב לי להתחבר עמך מכ״ש לרדת עמך במלחמה: ותרמוס. על אשר נשאו לבו
בר את ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו : (יט) אמרת הנה הכית וכו׳. ולדבר גבורה
לך ולזה נתגאית ורוצה אתה להרבות כבודך בהלחמך עמדי : עתה . הואיל וקנית כבוד מה בנצחון אדום שב בביתך ותשאר בכבודך : למה תתגרה ברעה . למה
עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך : (כ) למען תתם . את אמציה ועמו ביד מלך ישראל : (כא) ויתראו פנים . ר״ל נלחמו פנים בפנים :
) שער אפרים . התחיל לפרוץ מן השער הנקרא שער אפרים ופרץ עד השער הנקרא שער הפונה והיה באורך ת׳ אמה : (כד) וכל הזהב . רוצה לומר
ת : כל הזהב וכו׳ ומעניינו תבין חסרונו : עם עובד אדום . עם כל הנמצא בבית עובד אדום כי בהיות הארון שם בימי דוד היה בביתו אוצרות הקדשים ונשארו
שמה

מצודת ציון

כה (יב) שבו . מל׳ שביה : (כו) ירכ . מל׳ רכוי : היה נקרא ופן כאן שמריא ושם שומר
(יג) ויפשטו . מל׳ התפשטות ופזור כדרך הנלחמים והגייסים : (יז) לך . ענינו כמו לכה בה״א :
(יח) החוח . הוא מין קוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש״ה ב) : ותרמוס . ענין דריכה ברגל :
(יט) ונשאך לבך . ענין התרוממות וגאוה : התגרה . מל׳ תגר ומחלוקת וכן אל תתגר בם
(דברים ב) : (כג) שער הפונה . הוא שער הפנה הנאמר במ״ב כי השער העומד בפנה הוא
פונה לכאן ולכאן : (כד) התערובות . מל׳ ערבון ומשכון כמו מה הערבון (בראשית לח) :
שמקומו

בני עמון . ונתתי את רבת וכל הזהב והכסף דסיפרא . ויחי איוב אחרי זאת מאה ושמונים : על שער ב׳ דסמי׳ וסי׳ ויבן עזיהו מגדלים קדמא דפסוק . על שער בו [illegible]
אפך כמגדל : אדמה י״א בקריאה וסימני׳ ותוסף ללדת את אחיו את הבל . מזבח ארמה תעשה לי וזבחת עליו . משא צמד פרדים ארמה דנעמן . כי מי דימון מלאו [illegible]
רב את יוצרו חרש . שדד שדה אכלה ארמה . אל תראי אדמה גילי ושמחי . לכן כה אמר ה׳ אשתך בעיר תזנה . ואמר לא נביא אנכי . ויבן מגדלים רבים . תשלח רוחך [illegible]

בן־יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן־
יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה: כו ויתר
דברי אמציהו הראשנים והאחרונים הלא הנם
כתובים על־ספר מלכי־יהודה וישראל: כז ומעת
אשר־סר אמציהו מאחרי יהוה ויקשרו עליו
קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו
לכישה וימיתהו שם: כח וישאהו על־הסוסים
ויקברו אתו עם־אבתיו בעיר יהודה:
כו א ויקחו כל־עם יהודה את־עזיהו והוא בן־
שש עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו
אמציהו: ב הוא בנה את־אילות וישיבה
ליהודה אחרי שכב־המלך עם־אבתיו:
ג בן־שש עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים
ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו יכיליה
מן־ירושלם: ד ויעש הישר בעיני יהוה ככל
אשר־עשה אמציהו אביו: ה ויהי לדרש אלהים
בימי זכריהו המבין בראת האלהים ובימי
דרשו את־יהוה הצליחו האלהים: ו ויצא וילחם
בפלשתים ויפרץ את־חומת גת ואת חומת
יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד

ובפלשתים: ז ויעזרהו האלהים על־פלשתים
ועל־הערביים הישבים בגור־בעל והמעונים:
ח ויתנו העמונים מנחה לעזיהו וילך שמו עד־
לבוא מצרים כי החזיק עד־למעלה: ט ויבן
עזיהו מגדלים בירושלם על־שער הפנה ועל־
שער הגיא ועל־המקצוע ויחזקם: י ויבן מגדלים
במדבר ויחצב ברות רבים כי מקנה־רב היה
לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים בהרים
ובכרמל כי־אהב אדמה היה: יא ויהי
לעזיהו חיל עשי מלחמה יוצאי צבא לגדוד
במספר פקדתם ביד יעואל הסופר ומעשיהו
השוטר על יד־חנניהו משרי המלך: יב כל
מספר ראשי האבות לגבורי חיל אלפים ושש
מאות: יג ועל־ידם חיל צבא שלש מאות אלף
ושבעת אלפים וחמש מאות עושי מלחמה בכח
חיל לעזור למלך על־האויב: יד ויכן להם עזיהו
לכל־הצבא מגנים ורמחים וכובעים ושרינות
וקשתות ולאבני קלעים: טו ויעש | בירושלם
חשבנות מחשבת חושב להיות על־המגדלים
ועל־הפנות לירוא בחצים ובאבנים גדלות

תולדות אהרן ויהי לדרוש . סוטה מח :

רדק

ביניהם אשתיו״ש בלע״ז : (ה) בימי זכריה המבין בראות האלהים . פי׳ שהיה נביא: (ח) ויתנו העמונים. המעונים שזכר והוא הפוך כמו שפרשנו למעלה: (ט) ועל המקצוע

רשי

ורבינו יוסף פירש תערובות אותן התערובות שהיה לו למלך נתונים בערבון ימרדו אבותם בו ולא נראה לי כי לא מצינו שגברה יד יהודה כל כך עד שיהו צריכים ליתן ליהודה בניהם לערבון : (כז) ומעת אשר סר אמציהו מ[אחרי] ה׳ . ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי הי׳ לבם דוה איש על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגאה [על] ישראל : (כז) וינס לכישה . עיר מבצר אשר נלחם עליה סנחריב וגם לכישה ויהי שם ט״ו שנים עד ששלחו אחריו לכיש׳ וימיתהו שם ואותן ט״ו ש[נים] בלכיש מלכה יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי׳ ר׳ יוסף זצ״ל ראיתי גם אותן ט״ו שנים שהי׳ בלכיש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפ[ני] שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשר׳ שנה נמצא שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שא״כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תח[ת] בחייו אלא משמע שלא מלך בחיי אביו : (ד) ויעש הישר בעיני ה׳. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו : (ה) בימי זכריהו . זה עזיהו ו[...] נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים ב׳ יב) יהואחז אחזיהו : המבין בראות אלהים . שהבין בירא[ת] האלהים שטובה היא ונתירא מה׳ : [...] עזיהו מגדלים וגו׳ . הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה בימי אביו : (י) אכרים . ארא[ט]ו״רי בלע״ז : וכרמים . דוגמא (שם ב׳ כ״ה) לכורמים וליוגבי[ם] בהמות היה לו : כי אוהב אדמה הי׳ . מפורש בב״ר ב׳ להוטים אחרי אדמה היו ולא נמצא בהם תועלת הוא וקין : (טו) חשבנות מחשבת ח[ושב] דוגמ[א]

מצודת ציון

כו (ט) המקצוע . הזווית כמו לשני המקצעות (שמות כו) : (י) ובשפלה . בעמק : אכרים . הם עובדי האדמה בחרישה כמו וקראו אכר אל אבל (עמוס ה) : וכורמים . עובדי הכרמים : ובכרמל . ענין גבעות שמנים וטובים כמו ורעה הכרמל והבשן (ירמיה נ) : (יד) ויכן . מל׳ הכנה : וכובעים . עשוים הם מברזל ישימו על הראש להגן ממכת חרב : ושריונות . כעין מלבוש מברזל ילבשו במלחמה להגן : (טו) הפנות . המה כעין מגדלים כמו ועל הפנות הגבוהות (צפניה א)

מצודת דוד

שמה אף אחר שנלקח הארון משם : בני התערובות . הם בני השרים [...] המלך לערבון שלא ימרדו בו האבות : (כז) ומעת וכו׳ ויקשרו . מעת הסיר[ו] לקשור עליו ולמרוד בו : (כח) בעיר יהודה . ר״ל בהעיר המיוחדת אשר ב[...] והיא עיר ציון : כו (ב) הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה . כי שלמה בנה [...] כמ״ש אז הלך שלמה וכו׳ ואל אילות (לעי׳ ח׳) ובני אדום חזרו ולקח[ו] מיהודה וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזיהו בנה או[תה] להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיקה באהלה : אחרי שכב המלך . על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה [...] סוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עוזיה ועשאה עיר מבצר : (ד) ויעש הישר וכו׳ ככל וכו׳ . ר״ל בדבר הישר עשה כאביו ולא בדבר מה שלא [...] (ה) ויהי לדרוש אלהים . היה דרכו לדרוש אלהים : המבין בראות אלהים . היה בעל בינה להבין נפלאות במראות הנבואה הבאה מאלהים : (ח) העמוני[ם] הם המעונים שזכר והוא הפוך : וילך שמו . פרסום שמו הלך עד שבא אל מצרים : עד למעלה . ר״ל גדול מאד : (ט) ויחזקם . בכל פעם חיזק את המגדלים [...] (י) ויחצב בורות . החופר במקום אבנים קרוי חוצב בלשון מקרא : כי מקנה רב . והיה צריך לבורות רבים להשקות המקנה : ובשפלה ובמישור . משם רועי [...] ומהם במישור : כי אוהב אדמה . אוהב היה לעסוק בעבודת אדמה : (יא) במספר פקודתם . במספר מנינם הנמסר ביד יעיאל וכו׳ : על יד חנניהו . [...] מוסר בידם המספר : (יב) לגבורי חיל . של גבורי החיל : (יג) ועל ידם . הנתונים בידם והחת ממשלתם : בכח חיל . הוא כפל ענין במ״ש ויורה על [...] (יד) ולאבני קלעים . הכלים הנצרכים לאבני הקלע : (טו) חשבונות . מעשה אומנו[ת]

ני אדמה : נרדפת ב׳ וסימ׳ והמן נדהף . וגם הוא נדחף לצאת דעזיהו : וישב בית ישיבת בית ו׳ וסימ׳ . נמסר בירמיה. סימן ל״ז : שופט ו׳ מ״ל בקריאה וסימ׳ גבור ואיש . והכרתי שופט מקרבה . ויותם בנו על בית המלך דסיפרא . ישבת לכסא שופט צדיק . כי אלהים שופט זה ישפיל . מלך שופט באמת דלים . ויש ספרים נמסר במקום

עַד־לְמֵרָחוֹק כִּי־הִפְלִיא לְהֵעָזֵר עַד כִּי־חָזָק׃
וּקְתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד־לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּיהוָה
ו וַיָּבֹא אֶל־הֵיכַל יְהוָה לְהַקְטִיר עַל־מִזְבַּח
רֶת׃ יז וַיָּבֹא אַחֲרָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעִמּוֹ
ם ׀ לַיהוָה שְׁמוֹנִים בְּנֵי־חָיִל׃ יח וַיַּעַמְדוּ
יָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־לְךָ עֻזִּיָּהוּ לְהַקְטִיר
ה כִּי לַכֹּהֲנִים בְּנֵי־אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים לְהַקְטִיר
ן־הַמִּקְדָּשׁ כִּי מָעַלְתָּ וְלֹא־לְךָ לְכָבוֹד מֵיְהוָה
ים׃ יט וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר
וֹ עִם־הַכֹּהֲנִים וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ
הַכֹּהֲנִים בְּבֵית יְהוָה מֵעַל לְמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃
אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ כֹהֵן הָרֹאשׁ וְכָל־הַכֹּהֲנִים
הוּא מְצֹרָע בְּמִצְחוֹ וַיַּבְהִלוּהוּ מִשָּׁם וְגַם־
דְחַף לָצֵאת כִּי נִגְּעוֹ יְהוָה׃ כא וַיְהִי עֻזִּיָּהוּ
מְצֹרָע ׀ עַד־יוֹם מוֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בֵּית הַחָפְשׁוּת
כִּי נִגְזַר מִבֵּית יְהוָה וְיוֹתָם בְּנוֹ עַל־בֵּית
ךְ שׁוֹפֵט אֶת־עַם הָאָרֶץ׃ כב וְיֶתֶר דִּבְרֵי
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים כָּתַב יְשַׁעְיָהוּ בֶן־

אָמוֹץ הַנָּבִיא׃ כג וַיִּשְׁכַּב עֻזִּיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בִּשְׂדֵה הַקְּבוּרָה אֲשֶׁר
לַמְּלָכִים כִּי אָמְרוּ מְצוֹרָע הוּא וַיִּמְלֹךְ יוֹתָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ כז א בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יוֹתָם
בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם
אִמּוֹ יְרוּשָׁה בַּת־צָדוֹק׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה עֻזִּיָּהוּ אָבִיו רַק לֹא־בָא
אֶל־הֵיכַל יְהוָה וְעוֹד הָעָם מַשְׁחִיתִים׃ ג הוּא
בָּנָה אֶת־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה הָעֶלְיוֹן וּבְחוֹמַת הָעֹפֶל
בָּנָה לָרֹב׃ ד וְעָרִים בָּנָה בְּהַר־יְהוּדָה וּבֶחֳרָשִׁים
בָּנָה בִּירָנִיּוֹת וּמִגְדָּלִים׃ ה וְהוּא נִלְחַם עִם־מֶלֶךְ
בְּנֵי־עַמּוֹן וַיֶּחֱזַק עֲלֵיהֶם וַיִּתְּנוּ־לוֹ בְנֵי־עַמּוֹן בַּשָּׁנָה
הַהִיא מֵאָה כִּכַּר־כֶּסֶף וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כֹּרִים
חִטִּים וּשְׂעוֹרִים עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים זֹאת הֵשִׁיבוּ לוֹ
בְּנֵי עַמּוֹן וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וְהַשְּׁלִשִׁית׃ ו וַיִּתְחַזֵּק
יוֹתָם כִּי הֵכִין דְּרָכָיו לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו׃ ז וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יוֹתָם וְכָל־מִלְחֲמֹתָיו וּדְרָכָיו הִנָּם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ח בֶּן־עֶשְׂרִים

אהרן ומחוקתו . סנהדרין מה ערכין לג : והצרעת . סנהד׳ שם ערכין שם : ויהי עזיהו המלך מצורע . (קדושין ס) :

רשי

שמות כ״ח) מעשה חושב כלי מלחמות עשה באומנות כגון דיק ואיליס בחומה כדכתיב (משלי כ״ד) כי בתחבולות תעשה לך : (טז) וימעל בה׳ אלהיו. כאן נופל לומר מעילה כי בשגגה עשה (ויקרא ה׳) נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה : ויבא אל היכל ה׳ לא למלך לשרת למלך הכבוד : (יט) ובידו מקטרת להקטיר . ורצה הכהן המוכעו מלהקטיר קטורת : (כא) בית החפשית . ובירושלמי עשה לו בית בבית הקברות על שם במתים חפשי (תהלים פ״ח) : כי מלכא עוד בין הבריות דוגמא (מגילה ב) ואת אשר נגזר עליה : שדה הקבורה . ולא במערה עם המלכים : (ב) ככל אשר עשה עזיהו זכות שעשה אביו וזהו שאמר רבי שמעון בן יוחאי במסכת סוכה אלמלא יותם אבינו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אני הייתי מקבל עלי חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי היינו מקבלין אברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו מצינו בהם חטא חוץ מיותם . דוד רק באוריה החתי שלמה נשיו הטו לבבו ורחבעם עזב ת ה׳ , אביה וילך בכל חטאת אביו . אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה׳ ונתן הנביא בית המהפכת . יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג . זיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדש אמציה השתחו׳ לפסילי שעיר עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם ות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלשה לא הודו לו . מנשה עשה הרע בעיני ה׳ יאשיהו לא שמע דברי נבואה מפי אלהים צדקיה ע בעיני ה׳ ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי (כך אמר לי ר׳ אלעזר בר משה) : ועוד העם משחיתים . כדכתיב (במלכים ועוד העם מזבחים ומקטרים : (ג) ובחומת העופל . דוגמא (ישעיה לב) עופל ובחן היה בונה מצודות : (ד) ובחרשים בנה בירניות . לשון בירה גדולה : את

רדק

המקלוע . פי׳ על הזויות כמו בארבע מקלועי העיר : (יט) ובידו מקטרת להקטיר . מקטרת שם המחתה : (כא) וישב בבית החפשית . מפרש בגמרא ירושלמי שעשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אומר במתים חפשי : (ב) רק לא בא אל היכל ה׳ . כלומר בזה הדבר לא עשה כעזיהו אביו שבא אל היכל ה׳ להקטיר או פי׳ רק לא בא אל היכל ה׳ בעבור שנכשל בו עזיהו אביו לא רצה להכנס שם להתפלל ולהקריב קרבנותיו והיה מקריב בבמות . וזהו שאמר אחריו ועוד העם משחיתים כמו שמפורש במלכים עוד העם מזבחים ומקטרי׳ בבמות: (ג) ובחומת העופל. כמו עופל ובחן מקום גבוה:(ד) ובחרשים בנה בירניות ומגדלי׳. ביערים תרגום יער חורשא : בירניות . כמו בירות מן כי לא לאדם הבירה שפירושו

מצודת דוד

נעשה ע״י מחשבה ועיון רב ולתוספות ביאור אמר מחשבת חושב ר״ל מחשבת של החושב והוא הרגיל במחשבת העיון : להיות על המגדלים . ומגות ההם עשה לשומם על המגדלים לירות בהם בחצים ובאבנים : כי עשה דברי׳ נפלאים להיות נעזר בהם עד כי נתחזק על ידיהם : (טז) עד . עד כי נשחת להרשיע בעבור רוב גובה הלב : (יח) לא לך . לא הותר לך : כי מעלת . כי פשעת בזה : ולא לך לכבוד . ר״ל לא כמו שתחשוב לא לך בהקטרה זו כבוד מה׳ כי לא כן הוא : ובידו מקטרת . וכבר היה בידו המחתה ובו הקטורת : ובזעפו . ובעת זעפו פרחה ר מלאו ולפי שהצרעת לבנה הוא כמ״ש ואם בהרת לבנה הוא (ויקרא י״ג) לזה אמר לשון זריחה כי מבהיק בעבור הלובן : מעל . בעמדו מעל המזבח יהו . הוציאוהו משם בבהלה ובמהירות : נדחף לצאת . מעצמו היה נדחף לצאת מהר כי ראה שה׳ נגעו ובעונם בא : (כא) בית החפשית . בבית החפשי עוב הנהגת המלוכה והיה חפשי מן העמל וכמ״ש רז״ל שהמלכות לעבדות יחשב לפי רב העמל : כי נגזר . כי נכרת מלבוא לבית ה׳ בעבור טומאת צרעת גם הנהגת המלוכה : על בית המלך . היה ממונה על בית המלך להיות שופט משפט העם תחת המלך : (כג) בשדה הקבורה . ולא במערה של קבורת : מצורע הוא . ואין מהראוי א״כ לקיברו במערה עם המלכים : כז (ב) ככל אשר עשה . ר״ל בדבר היושר עשה כאביו רק לא בדבר המעל ולא בא

מצודת ציון

א) : לירות . להשליך כמו ירה בים (שמות טו) : (טז) וימעל . ענין חטא ופשע : (יט) ויזעף . ענין כעס : מקטרת . כן יקרא המחתה כשהיא עם הקטרת ונכונה להקטיר : (כ) נדחף . מל׳ דחיפה ומהירות היציאה : (כא) נגזר . נכרת : כז (ג) העופל . שם מגדל וכן ויבא אל העופל (מ״ב ה) : (ד) ובחרשים . ביערות כמו וחרש מצל (יחזקאל לא) ור״ל סביב : ברניות . ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה״א כט) : (ה) השיבו . לפי ששלחו שלשה פעמים לזה אמר השיבו ר״ל שלחו

כי אלהים שופט זה ישפיל אלהים שופט צדיק וגם הוא ראיתיו ברוב הספרים מ"ל ונמסר עליו ו' מ"ל ואולי הם ז' מ"ל ולאכרועי דא ידענא : ולא עשה ה' וסימ' ומפישר
שאול ירד לקראת המלך ב' בו . בן עשרים שנה אחז במלכו . וחברו דד"ה . וירא אלהים את מעשיהם : אלהי אבתם ד' דסמי' וסימ' נמסר בסדר נצבים : רב ורב לקב
בקריאה וסימ' ולא נשא אתם הארץ לשבת . כי היה רכושם רב משבת דעשו ויעקב . וישלח ה' בעם את הנחשים . ויצאו הם וכל מחניה' . ויאמר ה' אל גדעון . ואחיה
ויאמר שמע ה' קול יהודה . וידברו בני יוסף אל יהושע . ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . וישמע דוד כי מת נבל . והנה עבדי דוד . ויואב ועבדך בתוך עמך
הוי היורדים מצרים לעזרה . והיה על כל הר גבוה . הוי רב את יוצרו . הנני רב את ריבך : ולא בחיל גדול דיחזקאל . כה אמר ה' תצלח דיחזקאל . ועתה אתם אמרים
ויאספו ירושלם עם רב . שלום רב לאהבי תורתך . ונתתי חתים בלחייך . וישבו בני ישראל מאחיהם . וישלח חציו ויפיצם דתהלים. רב אבל ניר ראשים . ויבאו ויגדו
דד"ה ויקבצו עם רב . ויסתמו דסיפרא . בשרתי צדק בקהל רב . טוב מעט ביראת ה' . רב אדם יקרא איש חסדו . כי ברוב חכמה רב כעס . ויתמרמר מלך הנגב . והעם

וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם׃ ט וַיִּשְׁכַּב יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
כח א בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְלֹא־עָשָׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה ס'
כְּדָוִיד אָבִיו׃ ב וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם פ'
מַסֵּכוֹת עָשָׂה לַבְּעָלִים׃ ג וְהוּא הִקְטִיר בְּגֵיא ל"ג ר"פ
בֶן־הִנֹּם וַיַּבְעֵר אֶת־בָּנָיו בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם ד' כתיב כן
אֲשֶׁר הֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיְזַבֵּחַ ל' חס'
וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
ה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהָיו בְּיַד מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּכּוּ־בוֹ ג' ד
וַיִּשְׁבּוּ מִמֶּנּוּ שִׁבְיָה גְדוֹלָה וַיָּבִיאוּ דַּרְמָשֶׂק וְגַם ח'. ל"ו
בְּיַד־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִתָּן וַיַּךְ־בּוֹ מַכָּה גְדוֹלָה׃ ד' ד
ו וַיַּהֲרֹג פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ בִּיהוּדָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד הַכֹּל בְּנֵי־חָיִל בְּעָזְבָם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם׃ ז וַיַּהֲרֹג זִכְרִי ׀ גִּבּוֹר אֶפְרַיִם ד' דסמי'
אֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עַזְרִיקָם נְגִיד הַבָּיִת
וְאֶת־אֶלְקָנָה מִשְׁנֵה הַמֶּלֶךְ׃ ח וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל ד'. ח'
מֵאֲחֵיהֶם מָאתַיִם אֶלֶף נָשִׁים בָּנִים וּבָנוֹת וְגַם־
שָׁלָל רָב בָּזְזוּ מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת־הַשָּׁלָל לְשֹׁמְרוֹן׃ ל"ג. ל"ו
ט וְשָׁם הָיָה נָבִיא לַיהוָה עֹדֵד שְׁמוֹ וַיֵּצֵא ס' ר"פ. ג'
לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא לְשֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה

בַּחֲמַת יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבוֹתֵיכֶם עַל־יְהוּדָה
ב' ותהרגו בְּיֶדְכֶם וַתַּהַרְגוּ־בָם בְּזַעַף עַד לַשָּׁמַיִם
י וְעַתָּה בְּנֵי־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם אַתֶּם
ב' ומלכם מ"ל ודין חסר לִכְבֹּשׁ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת לָכֶם הֲלֹא רַק־
עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ יא וְעַתָּה
ל' וְהָשִׁיבוּ הַשִּׁבְיָה אֲשֶׁר שְׁבִיתֶם מֵאֲחֵיכֶם
ב' מוקי חֲרוֹן אַף־יְהוָה עֲלֵיכֶם׃ יב וַיָּקֻמוּ
ד'. ד' מֵרָאשֵׁי בְנֵי־אֶפְרַיִם עֲזַרְיָהוּ בֶן־יְהוֹחָנָן
ל' ו' חס' בכתובי' בֶּן־מְשִׁלֵּמוֹת וִיחִזְקִיָּהוּ בֶן־שַׁלֻּם וַעֲמָשָׂא בֶּן־
עַל־הַבָּאִים מִן־הַצָּבָא׃ יג וַיֹּאמְרוּ לָהֶם
ג' תָבִיאוּ אֶת־הַשִּׁבְיָה הֵנָּה כִּי לְאַשְׁמַת יְהוָה
ל' חס' אַתֶּם אֹמְרִים לְהֹסִיף עַל־חַטֹּאתֵנוּ וְעַל־
ל' וכל אסף דכו' כִּי־רַבָּה אַשְׁמָה לָנוּ וַחֲרוֹן אָף עַל־יִשְׂרָאֵל׃
ג' יד וַיַּעֲזֹב הֶחָלוּץ אֶת־הַשִּׁבְיָה וְאֶת־הַבִּזָּה
פ'. ב' הַשָּׂרִים וְכָל־הַקָּהָל׃ טו וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים
ו' ד' מ"ל וב' חס' נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה וְכָל־
ל'. ל' וחס' ל' הִלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם
ל'. ל' וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל־
וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר־הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם
שֹׁמְרוֹן׃ טז בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח הַמֶּלֶךְ
ס' ר"פ מַלְכֵי אַשּׁוּר לַעְזֹר לוֹ׃ יז וְעוֹד אֲדוֹמִים
ח' בִּיהוּדָה וַיִּשְׁבּוּ־שֶׁבִי׃ יח וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ

תולדות אהרן ויקומו האנשים . סוטה מג

רד"ק

ספירושו ארמון : (טו) וכל מערמיהם הלבישו . תאר או שם והאחד ממנו מערום

רש"י

(ז) את מעשיהו בן המלך . אחז . הרג זכרי גבור אפרים : ואת עזריקם . ואת דוגמא (בראשית ל"ו) ואיה וענה וכן גרדם ורכב וסוס (תהלים ע (טו) ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות . למעלה מי הם אותם אנשי מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן וחביריו : וכל מערמיהם . לשון ערום ועריה : (יח) ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב . שהוא כנגדם דר והכנעני

מצודת ציון

אלהו ופשיבו ואלהו : כח (ב) מסכות . פסילים יצוקים ממתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : (ג) ויבער . ענין שרפה : בורים . גרש : (ז) נגיד הבית . פקיד הבית : משנה המלך . שני למלך : (י) לכבוש . לאחוז בחוזק כמו ותכבשו אותם (ירמיה לד) : (יד) החלוץ . אנשי המלחמה המזויינים : (טו) נקבו . נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כד) : ויחזיקו . אחזו : וינעלום . ענין הנהגה כמו אתנהלה לאטי (בראשית לג) : כושל . ענין תשות כח כמו כשל כח הסבל (נחמיה ד)

מצודת דוד

בא אל ההיכל ולהקטיר כמו שבא אביו : ועוד העם . ר"ל עם כי יותם צדיק גמור עכ"ז היו העם משחיתים דרכיהם ולא למדו מדרכיו : (ג) הוא בנה ר"ל בנה עליו בנין גבוה או שנפל וחזר הוא ובנהו מחדש : (ה) ושעורים אלפים . מוסב הוא על כורים : כח (ג) ויבער את בניו . היא עבודת מולך (ו) בעזבם . בעבור עזבם ובעונם בא : (ח) בנים ובנות . ר"ל קטנים ונשים (ט) לפני הצבא . לקראת הצבא : בחמת ה' . בעבור שבערה חמת ה' עליהם לזה נתנם בידכם ולא בעבור זכותכם : בזעף . בכעס רב וגדול עד שהגיע אל השמים לרוב גדלו והוא מלשון מליצה וכאומר והנה בזה קבלו די גמולם : (י) שהוא הואיל וקבלו די הגמול וכי מהראוי לכבשם עוד לעבדים ולשפחות : הלא רק אתם . ר"ל השביה ההיא לא למובה לכם שהאתם עמכם רק אתם מביאים עמכם אשמות ופשעים : (יא) כי חרון . כי פן יהיה חרון אף ה' עליכם : (יב) על הבאים . לעורר לבבם לעזוב השבוים : (יג) הנה . אל שומרון : כי לאשמת ה'. את אשמת ה' דברי' הנחשבים בעיני ה' לאשמה אתם אומרים להוסיף עלינו עוד על חטאתינו אשר מאז : כי רבה. בדבר הזה יהיה לנו אשמה רבה וחרון אף מה' על ישראל (יד) ויעזוב וכו' . לפני השרים עזבו הכל מידם והעמידם לפני השרים לעשות בהם הטוב בעיניהם : (טו) אשר נקבו . עזריהו וחבריו הנזכרים למעלה : ויחזיקו בני שיהיו תחת ידם וברשותם : וכל מערמיהם . כל מי בהם שהיה ערום מבלי לבוש הלבישו מן השלל : וינעלום . נתנו מנעלים ברגליהם : ויסכום . בשמן : וינהלום הן דינום על החמורים את כל מי שחלש כחו ונחלש ללכת ברגליו : אצל אחיהם . מבני שבט יהודה : (טז) בעת ההיא . שנלחם בו מלך ישראל : (יז) בי בהבל

...ראשון . העם רב והעת גשמים . והשקות בכלי זהב . יש זהב ורב פנינים . באין אלפים אבוס בר . פן יסיתך בספק : ויאספו י' פתחין בקריאה וסי' סביא סלויא שלחו
...פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא . וביאורם וילך משה ואהרן ויאספו . ויקם העם כל היום ההוא כל הלילה . וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים
. וישלחו ויאספו את כל סרני ויאמרו . ויאספו פלשתים את מחניהם דשמואל קדמאה דפסוק . ויעל משם את עצמות דשמואל . וישלח המלך ויאספו אליו . ויאספו את אחיהם ויתקדשו .

...פֵלָה וְהַנֶּגֶב לִיהוּדָה וַיִּלְכְּדוּ אֶת־בֵּית־שֶׁמֶשׁ
...אַיָּלוֹן וְאֶת־הַגְּדֵרוֹת וְאֶת־שׂוֹכוֹ וּבְנוֹתֶיהָ ג' מ"ל . ו' מ"ל
...תִּמְנָה ° וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־גִּמְזוֹ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ
...בוּ שָׁם׃ יט כִּֽי־הִכְנִיעַ יְהוָה אֶת־יְהוּדָה בַּעֲבוּר
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כִּי הִפְרִיעַ בִּיהוּדָה וּמָעוֹל מַעַל ו' סבירין מלך יהודה
...וָה׃ כ וַיָּבֹא עָלָיו תִּלְּגַת פִּלְנְאֶסֶר ל' . ל' ומ"ל ב' . ל'
...אַשּׁוּר וַיָּצַר לוֹ וְלֹא חֲזָקוֹ׃ כא כִּֽי־חָלַק אָחָז
...בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיִּתֵּן
...ךְ אַשּׁוּר וְלֹא לְעֶזְרָה לוֹ׃ כב וּבְעֵת הָצֵר לוֹ
...ת לִמְעוֹל בַּיהוָה הוּא הַמֶּלֶךְ אָחָז׃ כג וַיִּזְבַּח ז' מ"ל ב' מ"ל
...הֵי דַּרְמֶשֶׂק הַמַּכִּים בּוֹ וַיֹּאמֶר כִּי אֱלֹהֵי
...אֲרָם הֵם מַעְזְרִים אוֹתָם לָהֶם אֲזַבֵּחַ וְיַעְזְרוּנִי ל' . ל' ומ"ל
...הָיוּ־לוֹ לְהַכְשִׁילוֹ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֶּאֱסֹף כ'
אֶת־כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְקַצֵּץ אֶת־כְּלֵי בֵית־ ד' . ד'
...הִים וַיִּסְגֹּר אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וַיַּעַשׂ לוֹ
...חוֹת בְּכָל־פִּנָּה בִּירוּשָׁלִָם׃ כה וּבְכָל־עִיר וָעִיר
...דָה עָשָׂה בָמוֹת לְקַטֵּר לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
...ס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו׃ כו וְיֶתֶר דְּבָרָיו
...דְרָכָיו הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים ל' . ז' מ"ל
...סֵפֶר מַלְכֵי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ כז וַיִּשְׁכַּב אָחָז ל"ג . ה' בטעם
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בָעִיר בִּירוּשָׁלִַם כִּי לֹא
ד' כ"ל הֱבִיאֻהוּ לְקִבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ יְחִזְקִיָּהוּ
ל' ר"פ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
כט א יְחִזְקִיָּהוּ מָלַךְ בֶּן־
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ
ב' שם אמא בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִיָּה בַּת־זְכַרְיָהוּ׃
ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִיד
ח' אָבִיו׃ ג הוּא בַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ
ס"ג הָרִאשׁוֹן פָּתַח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וַיְחַזְּקֵם׃
ו' בטעם בכתו' במירכא ד וַיָּבֵא אֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַלְוִיִּם וַיַּאַסְפֵם לִרְחוֹב
ד' הַמִּזְרָח׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמָעוּנִי הַלְוִיִּם עַתָּה
ב' חס' בסיפ' הִתְקַדְּשׁוּ וְקַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם
ו' מ"ל וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנִּדָּה מִן־הַקֹּדֶשׁ׃ ו כִּי־מָעֲלוּ אֲבֹתֵינוּ
ג' דגשים וְעָשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֵינוּ וַיַּעַזְבֻהוּ וַיַּסֵּבּוּ
ל' פְנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן יְהוָה וַיִּתְּנוּ־עֹרֶף׃ ז גַּם סָגְרוּ
דַּלְתוֹת הָאוּלָם וַיְכַבּוּ אֶת־הַנֵּרוֹת וּקְטֹרֶת לֹא
ב' . ד' הִקְטִירוּ וְעֹלָה לֹא־הֶעֱלוּ בַקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
ח וַיְהִי קֶצֶף יְהוָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם וַיִּתְּנֵם
לזועה ק' לְזַוָּעָה לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִים
ח' מ"ל בְּעֵינֵיכֶם׃ ט וְהִנֵּה נָפְלוּ אֲבוֹתֵינוּ בֶּחָרֶב וּבָנֵינוּ
כ"ס ר"פ וּבְנוֹתֵינוּ וּנְשֵׁינוּ בַּשְּׁבִי עַל־זֹאת׃ י עַתָּה עִם־

...ת אהרן הוא המלך אחז . מגלה יח : ויאמר . סה"ד' קג :

רשי

...י יושב על הים : (יט) כי הפריע ביהודה . דוגמא (שמות ל"ב) כי ...אהרן כפרוע פרעות (שופטים ה') : (כ) ויבא אליו . שלח אחריו לעזור ...ו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח מלאכים אל תגלת פלנאסר : ויצר לו. ...חלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגו' : (כא) ולא לעזרה לו . אף ...שמצינו במלכים (שם) ויעל מלך אשור על דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת ...מית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו ...ם : (כד) ויסגר את דלתות בית ה' . כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד ...ם באהל מועד כי אם לבוא למזבחות שעש' בכל פינה בירושלים וחזקיה ...לתות בית ה' לפי שאביו סגר דלתות בית ה' : (ג) ויחזקם . לפי שאחז ...ת כל כלי בית האלהים : (ה) והוציאו את הנדה . עבודת כוכבים . את ...לא נאמר כאן כי אם נדה ומאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמא ...ת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרח : (ז) ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל . אבל לאלהים אחרים עשו במות
לכל

רדק

מערום בשקל מגדול : (יט) כי הפריע ביהודה . מענין כי פרעה אהרן ענין גלוי כמו גלה ביהודה שנתגלו על ידו מעשיהם הרעים בפרהסיא : (כ) ויצר לו ולא חזקו . י"מ אותו יוצא וכן לשום חתול לחבשה לחזקה . ואם הוא יוצא נפרשנו כן ולא חזק אותו מלך אשור . ולפי ששלח לו אחד לעזור לו אמר לא די שלא חזקו אלא בא עליו והצר לו וכן אמר ולא לעזרה כלומר אף על פי שנתן לו שוחד הועיל לו על רצין ועל פקח שהוא ירא מהם אבל גם עליו עלה והצר לו . ואם הוא עומד פי' ולא חזק ממנו כלומר לא היה לאחז חוזק ממלך אשור אלא היה לו גם כן אחר שהחריב דמשק ושומרון:(כז) כי לא הביאהו לקברי מלכי ישראל. לפי שבמלכי יהודה היו בהם מלכי ישראל ודוד ושלמה קראם מלכי ישראל כלומר לא היה ראוי לבוא במחיצתם : (ה) והוציאו את הנדה מן הקדש . הרחוק והוא ע"ג
מן

מצודת דוד

...והנגב . בשערים שעמדו בעמק ובערים הדרומים של יסודה : (יט) כי ...ביהודה . הוא גלה מעשיהם הרעים כי ע"י עשו בפרסום רב : ומעול . ...א עצמו מעל בה' : (כ) ויצר לו . עם שהוא שלח אליו לעזרו היצר לו עוד ...ץ כאשר שאל ממנו ואף שנלחם בעבורו עם מלך ארם כמ"ש במ"ב מ"מ ...ב לעזור הועיל והוא היצר לו בסוף : (כא) כי חלק . אף כי חלק אחז את ...ת הנמצא בבית ה' וכו' ונתן חלק אחד למלך אשור אעפ"כ לא היה לו ...: (כב) ובעת הצר לו . בעת שהיה צר לו לא שב לה' כי אם עוד הוסיף למעול ...הוא המלך . ר"ל כל ימיו הי' בהויתו ולא חזר בו : (כג) המכים בו . הוא חוזר על אנשי דרמשק : להכשילו . כי בעבור זה הי' ה' מענשו עוד יותר : ...כד יקצץ . קלף וכרת מהם את הזהב : ויסגור . לבל יבא מי לבה"מ : (כז) כי לא וכו' . בעבור גודל רשעתן : מלכי ישראל . כי גם דוד ושלמה נקברו שמה ...היו גם מלכי ישראל : כט (ג) פתח . כי אחז אביו סגרם כמ"ש למעלה ובא הוא ופתחם : ויחזקם . תקנם בבנין : (ד) לרחוב המזרח . שעומדת בהר הבית : ...(ה) זה שהתקדשו . הואיל ופתחתי את הדלתות התקדשו בטבילה למען תוכלו לבא לבית ה' : וקדשו וכו' והוציאו . קדשו בזה מה שהוציאו ממנו את הנדה היא ...ע"ג כוכבים הראויה להנידה ממקומה להשליכה חוצה כדבר הנמאס ומתועב: (ו) ויסבו פניהם . חזרו פניהם ממנה לבל הפנות אליה : (ז) את הנרות . של המנורה: ...(ח) קלף . ובעבור זה היה הקלף : ויתנם לזעוה . נתנם לחרדה לכל השומע כי יחרד שלא יקרה לו כמקרם : כאשר אתם רואים . אשר כן הוא : (ט) בשבי . הנה הם בשבי:
אל

מצודת ציון

ד) : עיר התמרים . על שם שגדל בה תמרים הרבה : (יט) הפריע . ענין גלוי כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה) : תלגת פלנאסר . הוא תגלת פלאסר האמור במ"ב : ויצר . מלשון צר ודוחק : (כד) ויקצץ . ענין חיתוך וכריתה כמו ויקצץ פתילים (שמות לט) : פנה . זוית :
כט (ה) התקדשו . הטהרו : הנדה . מל' נדידה : (ו) עורף . הוא אחורי הפנים : (ח) לזעוה . מל' זיע וחרדה כמו ונתתים לזעוה (ירמיה טו) : לשמה . לתמהון : ולשרקה . כן יקרא הקול הנעשה בקבוץ השפתים ודרך בני אדם לעשותם על דבר חשוב שנחרב וכן ושמתי את
העיר

ושבו כל היהודים מכל המקומות ، ויהי בעת יביא את הארון ، ויאמר חזקיהו להעלות ؛ חזקיהו ה' בסיפרא וסי' אחז בנו חזקיהו בנו ، ויבאו פנימה אל חזקיהו ؛ ומ

ג' מ"ל ט"ו לִבָבִי לִכְרוֹת בְּרִית לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב
מִמֶּנּוּ חֲרוֹן אַפּוֹ׃ יא בָּנַי עַתָּה אַל תִּשָּׁלוּ כִּי־בָכֶם
ג' סיפודיס בָּחַר יְהוָה לַעֲמֹד לְפָנָיו לְשָׁרְתוֹ וְלִהְיוֹת לוֹ
ב' א' ר"פ וא' ס"פ מְשָׁרְתִים וּמַקְטִרִים׃ יב וַיָּקֻמוּ הַלְוִיִּם מַחַת
בֶּן־עֲמָשַׂי וְיוֹאֵל בֶּן־עֲזַרְיָהוּ מִן־בְּנֵי הַקְּהָתִי וּמִן־
בְּנֵי מְרָרִי קִישׁ בֶּן־עַבְדִּי וַעֲזַרְיָהוּ בֶּן־יְהַלֶּלְאֵל
וּמִן־הַגֵּרְשֻׁנִּי יוֹאָח בֶּן־זִמָּה וְעֵדֶן בֶּן־יוֹאָח׃ יג וּמִן־
ויעיאל ק' בְּנֵי אֱלִיצָפָן שִׁמְרִי וִיעוּאֵל וּמִן־בְּנֵי אָסָף זְכַרְיָהוּ
יחיאל ק' וּמַתַּנְיָהוּ׃ יד וּמִן־בְּנֵי הֵימָן יְחוּאֵל וְשִׁמְעִי
וּמִן־בְּנֵי יְדוּתוּן שְׁמַעְיָה וְעֻזִּיאֵל׃ טו וַיַּאַסְפוּ אֶת־
אֲחֵיהֶם וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ כְמִצְוַת־הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי
יְהוָה לְטַהֵר בֵּית יְהוָה׃ טז וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים
י"ג לִפְנִימָה בֵית־יְהוָה לְטַהֵר וַיּוֹצִיאוּ אֵת כָּל־הַטֻּמְאָה
אֲשֶׁר מָצְאוּ בְּהֵיכַל יְהוָה לַחֲצַר בֵּית יְהוָה
וַיְקַבְּלוּ הַלְוִיִּם לְהוֹצִיא לְנַחַל־קִדְרוֹן חוּצָה׃
ד'. ס"ג יז וַיָּחֵלּוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְקַדֵּשׁ וּבְיוֹם
שְׁמוֹנָה לַחֹדֶשׁ בָּאוּ לְאוּלָם יְהוָה וַיְקַדְּשׁוּ אֶת־
בֵּית־יְהוָה לְיָמִים שְׁמוֹנָה וּבְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר
ס"ג. ג' מ"ל לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן כִּלּוּ׃ יח וַיָּבוֹאוּ פְנִימָה אֶל־
חִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ טִהַרְנוּ אֶת־כָּל־בֵּית יְהוָה
ט' מ"ל כסיפר' וְאֶת־מִזְבַּח הָעוֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־שֻׁלְחַן

הַמַּעֲרֶכֶת וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו׃ יט וְאֵת כָּל־הַכֵּ
ג' אֲשֶׁר הִזְנִיחַ הַמֶּלֶךְ אָחָז בְּמַלְכוּתוֹ בְּמַעֲלוֹ הֵ
וְהִקְדָּשְׁנוּ וְהִנָּם לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה׃ כ וַיַּשְׁ
כ' יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֶּאֱסֹף אֵת שָׂרֵי הָעִיר וַיַּעַל בֵּ
ל"ו. י' יְהוָה׃ כא וַיָּבִיאוּ פָרִים־שִׁבְעָה וְאֵילִים שִׁבְ
וּכְבָשִׂים שִׁבְעָה וּצְפִירֵי עִזִּים שִׁבְעָה לְחַטָּ
עַל־הַמַּמְלָכָה וְעַל־הַמִּקְדָּשׁ וְעַל־יְהוּדָה וַיֹּא
לִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים לְהַעֲלוֹת עַל־מִזְבַּח יְה
כב וַיִּשְׁחֲטוּ הַבָּקָר וַיְקַבְּלוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הַ
ח' וַיִּזְרְקוּ הַמִּזְבֵּחָה וַיִּשְׁחֲטוּ הָאֵלִים וַיִּזְרְקוּ הַ
ח' הַמִּזְבֵּחָה וַיִּשְׁחֲטוּ הַכְּבָשִׂים וַיִּזְרְקוּ הַדָּם הַמִּזְבֵּ
ג' א' מ"ל כג וַיַּגִּישׁוּ אֶת־שְׂעִירֵי הַחַטָּאת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַ
וַיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם׃ כד וַיִּשְׁחָטוּם הַכֹּ
ה'. ג' וַיְחַטְּאוּ אֶת־דָּמָם הַמִּזְבֵּחָה לְכַפֵּר עַל־כָּל־יִשְׂ
ט' מ"ל בסיפ' כִּי לְכָל־יִשְׂרָאֵל אָמַר הַמֶּלֶךְ הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת
כה וַיַּעֲמֵד אֶת־הַלְוִיִּם בֵּית יְהוָה בִּמְצִלְ
ד'. ג' בִּנְבָלִים וּבְכִנֹּרוֹת בְּמִצְוַת דָּוִיד וְגָד חֹזֵה־הַ
וְנָתָן הַנָּבִיא כִּי בְיַד־יְהוָה הַמִּצְוָה בְּיַד נְבִיאָ
כו וַיַּעַמְדוּ הַלְוִיִּם בִּכְלֵי דָוִיד וְהַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹ
ד' בסיפרא כז וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה לְהַמִּ
ט' מ"ל בסיפ' ד' וּבְעֵת הֵחֵל הָעוֹלָה הֵחֵל שִׁיר־יְהוָה וְהַחֲצֹצְ

תולדות אהרן ויבאו הכהנים . ערכין קה : ויחלו . (פסחים לו נדרים לט) : וביום ששה עשר . ערכין יא : ואת כל הכלים . ע"ג נד : ויאמר חזקיהו . סוכה נא ערכין יא :

רדק

מן המזבח שנתן שם אחז וכן מי נדה שם : (יא) אל תשלו . מתרגום שגגה שלו כלומר לא יהיה לכם שגגה ושכחה בדבר : (טו) לטהר . את בית האלהים : (יט) אשר הזניח . אשר הרחיק כלומר ששמש בהם לע"ג : הכנו והקדשנו והנם לפני מזבח ה'. לפי פשוטו הכנו שטהרנו אותם והקדשנום לה' כבתחלה . אבל רז"ל פי' הכנו גנזנו אותם כי לא היו ראויים עוד לשרת בהם לה'. והקדשנו פי' והקדשנו אחרים תחתיהם : (כא) על הממלכה ועל המקדש ועל יהודה . לכפר עליהם כי כולם היו צריכים כפרה : (כד) כי לכל ישראל . בעבור כל ישראל אמר

רשי

לכל עיר ועיר לקטר להם : (יא) אל תשלו . לשון שגגה : (טז)
הכהנים לפנימה . כי לא על הלוים ליכנס פנימה : לחצר בית ה'.
מעמד הלוים כאומר ויקבלו הלוים וגו' ויחלו באחד לחדש : (יז) ויקדשו א
ה' לימים שמונה . לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז צייר כל ה
צלמי מסכית כדכתיב (יחזקאל כ"ג) צלמי כשדים חקוקים בששר ועכ
ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום י"ו לחדש כלו הכל
והעזרה : (יט) הכנו והקדשנו . מפורש בעכו"ם בפרק ר' ישמעאל כלים
בבית חניו מהו כו' עד איתיביה אשר הזניח אחז הכנו והקדשנו מ
הכנו דאטבלינהו הקדשנהו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהח
אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם : (כא) וצפירי עזים וגומר . הוראת שעה היתה : על מזבח ה'. ולא על אותן מזבחות שעשו ל
אביו : (כד) לכפר על כל ישראל . שחטאו בעבודת כוכבים כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל . בפרשת שלח לך (מדבר ט"ו)
ועשו כל העדה פר וגו' וכתיב (ויקרא ד') והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים וצפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה הי
(כה) כי ביד ה' המצוה ביד נביאיו . לשורר הלוים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות ה' שצוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ור
פי' במסכת ערכין מניין שהלוים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזוהי עבודה שצריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר . ו
משא (שם) נכון לפרש על השיר כדכתיב (לעיל א' ט"ו) וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר : (כו) והכהנים בחצ
ככתוב

מצודת ציון

שעיר הזאת לשמה ולשרקה (שם יט) : (יח) תשלו . ענין שכחה ושגגה כמו על השל (ש"ב ו) : (יז) ויחלו . התחילו : (יט) הזניח . ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב) : (כא) וצפירי עזים . ושעירי עזים וכן צפירי חטאת (עזרא ח) : במצלתים וגו' . שמות מיני כלי זמר הם :

מצודת דוד

(יח) אל תשלו . לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר טהרת הבית : כי בכם בחר
וכו' . אם כן מהראוי שתהיו זהירים בעבודת המקום : (טו) בדברי ה'. ד
שהיא עבודת ה' : (טז) לפנימה . הוא ההיכל ולתוספת ביאור אמר בית
הטומאה : שעבודת כוכבים : ויקבלו הלוים . בהחצר קבלו מיד הכהנים כי
רשאים ליכנס להיכל : חוצה . שהוא מחוץ לעיר : (יז) לקדש . לטהר את ההיכל : את בית ה'. זה ההיכל : כלו . גמרו לטהר את כל המקדש : (יח) פנ
אל בית הפנימי מקום מושב המלך : המערכת . שעורכין עליו לחם הפנים : (יט) הזניח . שעזב מהם עבודת המקום ושמש בהם לעבודת כוכבים : במלכו
בימי מלכותו : במעלו . ברוב מעלו : הכנו . הסדרנו להיות מוכנים לעבודת הקדשנום לה' כבתחלה . ורז"ל אמרו שגנזום והקדישו אחרים תחתיהם כי אל
לגבוה : (כא) על הממלכה . לרצות לה' לכפר להם שיתקיימו בהם המלכות : ועל המקדש וכו' . למען יעמדו ויתקיימו : (כד) ויחטאו . מתן הדם הנתון אלב
קרוי חטוי וכן וחטאת על המזבח (שמות כ"ט) : כי לכל ישראל וכו' . בעבור כל ישראל אמר המלך להקריבם : העולה . הפרים והאילים והכבשים הביאו עול
וצפירי

ו להעלות העולה. כי חזקיהו מלך יהודה. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. וכל קרי׳ דכו׳: והביאו ו׳ וסימ׳ והביאו את אחיכם הקטן. פרקו נזמי הזהב. באו בית אל ופשעו הגלגל.
ואלי וארעה מספרם דסיפרא. ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם. ואשר ישמיעו ויעבירו קול: לעלה ה׳ בקריאה וסי׳ זאת התורה לעולה למנחה לחטאת. כל הבקר לעלה שנים

יְדֵי כְּלֵי דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ כח וְכָל־הַקָּהָל
תַּחֲוִים וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצֹצְרוֹת מַחְצְצְרִים
עַד לִכְלוֹת הָעֹלָה׃ כט וּכְכַלּוֹת לְהַעֲלוֹת כָּרְעוּ
ךְ וְכָל־הַנִּמְצְאִים אִתּוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ׃ ל וַיֹּאמֶר
קִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לַלְוִיִּם לְהַלֵּל לַיהוָה בְּדִבְרֵי
וְאָסָף הַחֹזֶה וַיְהַלְלוּ עַד־לְשִׂמְחָה וַיִּקְּדוּ
תַּחֲווּ׃ לא וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר עַתָּה מִלֵּאתֶם
ם לַיהוָה גֹּשׁוּ וְהָבִיאוּ זְבָחִים וְתוֹדוֹת לְבֵית
ה וַיָּבִיאוּ הַקָּהָל זְבָחִים וְתוֹדוֹת וְכָל־נְדִיב לֵב
ת׃ לב וַיְהִי מִסְפַּר הָעֹלָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ הַקָּהָל
שִׁבְעִים אֵילִים מֵאָה כְּבָשִׂים מָאתָיִם לְעֹלָה
ה כָּל־אֵלֶּה׃ לג וְהַקֳּדָשִׁים בָּקָר שֵׁשׁ מֵאוֹת
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים׃ לד רַק הַכֹּהֲנִים הָיוּ לִמְעָט

ג׳ ותד ושיר יתיר ג׳ · ד׳ · ג׳ ותסר · ו׳ · ס׳ כנעא בסיפ׳ · ז׳ וכל אס״ף דכו׳

וְלֹא יָכְלוּ לְהַפְשִׁיט אֶת־כָּל־הָעֹלוֹת וַיְחַזְּקוּם
אֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם עַד־כְּלוֹת הַמְּלָאכָה וְעַד־יִתְקַדְּשׁוּ
הַכֹּהֲנִים כִּי הַלְוִיִּם יִשְׁרֵי לֵבָב לְהִתְקַדֵּשׁ
מֵהַכֹּהֲנִים׃ לה וְגַם־עֹלָה לָרֹב בְּחֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים
וּבַנְּסָכִים לָעֹלָה וַתִּכּוֹן עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה׃
לו וַיִּשְׂמַח יְחִזְקִיָּהוּ וְכָל־הָעָם עַל הַהֵכִין הָאֱלֹהִים
לָעָם כִּי בְּפִתְאֹם הָיָה הַדָּבָר׃ ל א וַיִּשְׁלַח
יְחִזְקִיָּהוּ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְגַם־אִגְּרוֹת כָּתַב
עַל־אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלָ͏ִם
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ
וְשָׂרָיו וְכָל־הַקָּהָל בִּירוּשָׁלָ͏ִם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח
בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי׃ ג כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשֹׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא
כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא־הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי וְהָעָם לֹא־נֶאֶסְפוּ

י״ד פסוקים עד ועד · ד׳ · ט׳ ר״פ · ס׳ · ג׳ מלעות פסו׳ בסיפרא · ג׳ · ג׳ · ס׳ · י׳ ז׳ ־ ימתחלפין ה׳ חס׳ · ג׳ פסו׳ בסיפ׳ לא לא לא · ג׳ · י״ד

ת אהרן מבחוץ. (תענית סז:) ויסמח יחזקיהו. עקידס ש׳ח׳:

רשי

ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות (במדבר י׳): (ל) להלל לה׳ בדברי
וה הודו לה׳ קראו בשמו ככתוב למעלה (א ט״ז) ביום ההוא אז נתן
ראש להודות וגו׳: (לא) ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המותר לבעלי׳
ה: וכל נדיב לב עולות. קצת מהם מי שהתנדב לבו הביאו עולות ולא
לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם: (לג) והקדשים. קדשים קלים זבחי׳
ם מה שהבעלים נהנים בהם: (לד) רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן
שו היו עדיין למעט ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו
ם. וא״ת היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפרש לפי כי הלוים
לבב להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו
ם והלוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי
ם הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר
שנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתיב (משלי כ״ח)
צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (שם) בקום רשעים
אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומר בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם
צדיקים חזקיה וסיעתו: (לו) על ההכין האלהים לעם. לעבדו ולעשות
דוגמא דלמטה (ל) כל לבבו הכין לדרוש וגו׳ וגם שמחו כי בפתאום היה
עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל ה׳ ושבו מיד: (א) וגם אגרות
על אפרים ומנשה וגו׳. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו
א גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב׳ י״ח) וילכדה בקצה שלש שנים
שש לחזקיה והיא שנת ט׳ להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף
: (ג) כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן: כי
לא התקדשו למדי. התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם
יך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית
בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר אפי׳ אם לא
הר׳ הבי׳ שלא כלו עד י״ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי
לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים:

רדק

אמר להקריב העולה והחטאת: (כח) והשיר משורר והחצוצרות מחצצרים.
פירוש בעל השיר משורר או לשון משורר על השיר עצמו והוא פעל עומד
כאלו אומר מתשורר. וכן והחצוצרות מחצצרים והדלי השני במחצצרים
אינה נקראת: (לא) וכל נדיב לב עולות. לפי שהעולות אינם
כזבחים ותודות כי הזבחים והתודות נאכלין לבעלים והעולות היו
כולם כליל אמר בהבאת העולות כל נדיב לב: (לד) ויחזקום אחיהם הלוים.
ועזרום להפשיט ובזה חזקו אותם וזרזו אותם למהר להתקדש ואף על פי שמקבלת
הדם ואילך מצות כהונה שעת הדוחק היה זה ועזרו הלוים את הכהנים להפשיט
כי הם התקדשו כמו שאומר כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים: (לו) על
ההכין. כמו אשר הכין: (ב) ויועץ. אחר שנועץ שלח על כל ישראל ויהודה
כי מה שאמר וישלח יחזקיה על כל ישראל ויהודה לעשות הפסח בעבור שנועץ
עם השרים והקהל לעשות פסח בחדש השני. ואני תמה על מה שאמרז״ל עבר
ניסן בניסן ולא הודו לו שהרי הכתוב אומר ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלי׳
הנה הכתוב משמע כי הודו לו. גם מה שאמרו עבר ניסן בניסן אין להם ראיה
מן הפסוק כי אפשר כי באדר היתה ההסכמה הזאת לעשות אדר שני במקום
ניסן ולעשות הפסח בחדש השני שהוא אייר ויהיה הוא ניסן לעשות בו פסח. גם
מה שאמרו ואלקו על מה שבקש רחמים חזקיהו הרי מפורש לפי שרבים מהם
אכלו הפסח בטומאה כמו שאמר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב ולעשות הפסח
בחדש השני לא היה זה כמו פסח שני שהרי בחדש ניסן לא עשו פסח כלל
אלא עשו מניסן אדר כי עברו השנה מפני הטומאה ומפני העם שלא יוכל
להגיע לירושלים כי לא היה עדיין לבבם נכנע אל עבודת האלהים ולא היו רוצי׳
לבוא לירושלים לעשות הפסח לפיכך הוצרכו לעבר השנה ולהאריך הזמן כמו
שאומר כי לא עשו ככתוב כלומר רוב ישראל לא עשו עד עתה דכתיב כי היו
עובדי הגלולים ולא היו חוששין לבוא לירושלים לעבודת האלהים כי אעפ״י ששלח
יחזקיהו הרצים רובם היו מלעיגים בם ואף אותם שבאו לא התקדשו כלם ואכלו
הפסח בטומאה עד שהוצרך חזקיהו להתפלל עליהם כמו שכתוב וע״כ הוצרכו לעבר
השנה

מצודת דוד

פי העזים לחטאת: (כה) במצות דוד. כמו שצוה דוד וכו׳: כי ביד ה׳. מצות
המורה היא מה׳ ביד נביאיו ועם שלא הוזכר בפירוש בתורת משה: (כז) החל
. העולת העולה: ועל ידי וכו׳. חוזר על השיר לומר שהשיר היה ע״י
יר שעשה דוד: (כח) והשיר משורר. ר״ל השיר היה משורר ע״י בעלי
הכל. לא פסקו המשוררים ותוקעי החצוצרו׳ עד שגמרו העלאת העולה:
ברוך הוא שיהיה להם בעת ההלול באו אל השמחה: (לא) מלאתם ידכם.
ד עתה חלאתם מעבודת המקום ב״ה ועתה התחלתם לעבדו: זבחים.
לכן קורא למביאיהן נדיב לב: (לב) כל אלה. היו עולות ואמר לתוספת ביאור: (לג) והקדשים. אמר הקדשים והם שלמים ותודות: (לד) ויחזקום. רצה
מסייעין להם: המלאכה. מלאכת ההפשט: ועד יתקדשו הכהנים. ר״ל וכן בכל פעם היו מסייעין להם עד אשר נתקדשו הכהנים להיות די בהם לכלות
: כי הלוים ישרי לבב. שמה היו ישרי לבב למהר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו בדבר: (לה) וגם עולה לרוב. ר״ל לזה היו צריכים
לסייע את הכהנים כי המלאכה היתה מרובה כי הקריבו גם עולות מרובות עם חלבי השלמים ועם הנסכים ולא יכלו הכהנים להקריב כל אלה ולהפשיט:
כי הלוים סייעו בעבודת ההפשט: (לו) על ההכין. על אשר הכין האלהים לעם להיות הכל בסדור נפלא ועם כי נעשה הדבר בפתאום: ל (ב) בחדש השני.
באייר ור״ל לעבר השנה לביקרא ניכן: (ג) בעת ההיא. ר״ל בעת הראוי

מצודת ציון

(כז) החל. התחיל: (כט) כרעו. נפלו על ברכיהם: (ל) ויקדו. ענין כפיפת הקדקוד:
(לא) ויען. ענין הרמת הקול כמו וענו הלוים וכו׳ קול רם (דברים כז): (לד) להפשיט.
להסיר העור: (לה) בחלבי. עם חלבי כמו הרק אך במשה (במדבר יב) ומפשטו עם משה:
ותכון
(ל) בדברי דויד. בהלולים שעשה דוד ואסף: עד לשמחה. מרוב הדבקות אל
התחלת הלב׳ והנוכו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ״ח) ור״ל
שלמים: ותודות. שלמי תודה: נדיב לב. לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן
בחדש

עשר פרים . וארבעה שלחנות לעולה . וגם עלה לרב בחלבי השלמים . ויאמר ארונה אל המלך : וישב ט"ו רפין בקריאה וסימ' קח את כל ראשי העם והוקע אותם . ומי האיש
אשר ארש אשה ולא לקחה . ודברו השטרים אל העם לאמר . ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו . ויספו השטרים לדבר אל העם . שלחו את ארון . ויקצפו עליו שרי פלשתים .
הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן . יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו . עתה אל תקשו ערפכם . וילכו הרצים באגרות . וישב העפר על הארץ כשהיה . יתגרה ובניו יתרו

לִירוּשָׁלָ͏ִם׃ ד וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וּבְעֵינֵי
כָּל־הַקָּהָל׃ ה וַיַּעֲמִידוּ דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל־
יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר־שֶׁבַע וְעַד־דָּן לָבוֹא לַעֲשׂוֹת פֶּסַח
לַיהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָ͏ִם כִּי לֹא לָרֹב עָשׂוּ
כַּכָּתוּב׃ ו וַיֵּלְכוּ הָרָצִים בָּאִגְּרוֹת מִיַּד הַמֶּלֶךְ
וְשָׂרָיו בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וּכְמִצְוַת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק
וְיִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב אֶל־הַפְּלֵיטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם
מִכַּף מַלְכֵי אַשּׁוּר׃ ז וְאַל־תִּהְיוּ כַּאֲבוֹתֵיכֶם
וְכַאֲחֵיכֶם אֲשֶׁר מָעֲלוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם
וַיִּתְּנֵם לְשַׁמָּה כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִים׃ ח עַתָּה אַל־
תַּקְשׁוּ עָרְפְּכֶם כַּאֲבוֹתֵיכֶם תְּנוּ־יָד לַיהוָה וּבֹאוּ
לְמִקְדָּשׁוֹ אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ לְעוֹלָם וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְיָשֹׁב מִכֶּם חֲרוֹן אַפּוֹ׃ ט כִּי בְשׁוּבְכֶם
עַל־יְהוָה אֲחֵיכֶם וּבְנֵיכֶם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵיהֶם
וְלָשׁוּב לָאָרֶץ הַזֹּאת כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא־יָסִיר פָּנִים מִכֶּם אִם־תָּשׁוּבוּ אֵלָיו׃

י וַיִּהְיוּ הָרָצִים עֹבְרִים מֵעִיר ׀ לָעִיר בְּאֶרֶץ־
אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְעַד־זְבֻלוּן וַיִּהְיוּ מַשְׂחִקִים עֲלֵיהֶם
וּמַלְעִגִים בָּם׃ יא אַךְ אֲנָשִׁים מֵאָשֵׁר וּמְנַשֶּׁה
וּמִזְּבֻלוּן נִכְנְעוּ וַיָּבֹאוּ לִירוּשָׁלָ͏ִם׃ יב גַּם בִּיהוּדָה
הָיְתָה יַד הָאֱלֹהִים לָתֵת לָהֶם לֵב אֶחָד לַעֲשׂוֹת
מִצְוַת הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים בִּדְבַר יְהוָה׃ יג וַיֵּאָסְפוּ
יְרוּשָׁלַ͏ִם עַם רָב לַעֲשׂוֹת אֶת־חַג הַמַּצּוֹת בַּחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי קָהָל לָרֹב מְאֹד׃ יד וַיָּקֻמוּ וַיָּסִירוּ אֶת־
הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְאֵת כָּל־הַמְקַטְּרוֹת
הֵסִירוּ וַיַּשְׁלִיכוּ לְנַחַל קִדְרוֹן׃ טו וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
נִכְלְמוּ וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבִיאוּ עֹלוֹת בֵּית יְהוָה׃
טז וַיַּעַמְדוּ עַל־עָמְדָם כְּמִשְׁפָּטָם כְּתוֹרַת מֹשֶׁה
אִישׁ־הָאֱלֹהִים הַכֹּהֲנִים זֹרְקִים אֶת־הַדָּם מִיַּד
הַלְוִיִּם׃ יז כִּי־רַבַּת בַּקָּהָל אֲשֶׁר לֹא־הִתְקַדָּשׁוּ
וְהַלְוִיִּם עַל־שְׁחִיטַת הַפְּסָחִים לְכֹל לֹא טָהוֹר
לְהַקְדִּישׁ לַיהוָה׃ יח כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם

תולדות אהרן כי מרבית . סנהד' יב (פסחים סו) :

רדק

השנה והחדש השני נתנו אותו במקום ניסן ועשו בו הפסח ועשו חג המצות שבעת ימים: (ג) כי הכהנים לא התקדשו למדי . כמו למן די והמ"ם פתוחה כמ"ם למרבה המשרה פי' כי לא התקדשו כל כך הכהנים שיהיה די להם להקריב הקרבנות: (טז) הכהנים זורקים את הדם מיד הלוים . כי מקבלה ואילך מצות כהונה: (יז) כי רבת בקהל . שם כמו רבת צררוני מנעורי . כלומר הרבה היו בקהל שלא התקדשו : לכל לא טהור . פי' בעבור כל איש מישראל שלא היה טהור היו הלוים מוכנים על שחיטת פסחיהם כי אע"פ שהרבה מהם אכלו את הפסח בטומאה לא היו יכולין לעשות דבר אחר ומוכרחים היו כי לא היה להם פנאי ליטהר אבל ליכנס לעזרה טמאים זה לא הותר להם כי היו יכולין לעשות ע"י הלוים

רשי

(ה) מבאר שבע ועד דן. זהו תחום עשרת השבטים : כי לא לרוב . פתון רוב שנים עברו שלא עשהו כהלכתו : (ו) וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מ מלכי אשור. אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליט' כי הי' נחשב בעיניה' כאלו ג כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניה' כאילו גלו לפני שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ל קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה : (ז) ואל ת כאבותיכם וכאחיכם . פתרון וא"ת עדיין בוטחים אנו שיעלה מעלינו מלך אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיה לפניכם . ומה אירע להם כשעזו ה' ויתמעלו בו מעל ויתנם לשמה כאשר אתם רואים : (ח) עתה אל תקשו ערפכם וגו' . בשובכם על ה' אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביה' לארץ הזאת . אפילו אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניה' ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמיכ שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום ה' אלהיכם : (יד) המקטרות . מקום שהיו בו כהנים ולוים : (טו) והכהנים והלוים נכלמו . שעיכבו להתקדש עכבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מכהן וכך היו אומרים אפשר אתמול עבד אחז עבודת כוכבי יחזקיהו לאלתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחד לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעצלו ונתרשלו מלבא וגם שאר יהודה הזניח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כלם : (טז) הכהנים זורקים . כי מקבלה ואילך מצות כהונה . ואל תתמה למה שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים היו על שחיטת פסחיהם : (יז) לכל לא טהור . שהי' לוי במקומו להקדיש ה

כי

מצודת ציון

והכין . מל' הכנה : ל (ו) הרצים . ההולכים במרוצה ורדיפה : באגרות . בספרים : הפליטה . ענין הצלה : (ז) לשמה . לתמהון : (ח) אל תקשו . הוא ענין מליצה כאלו נתקשה העורף עד שא"א להחזיר הפנים מול ה' ואמר מעתה אל תקשו והחזירו פניכם אל ה' : (יב) יד האלהים . כח האלהים: (טו) נכלמו . ענין בושה : (יח) מרבית . מל' רבוי :

וירפא

מצודת דוד

בחדש הראשון : למדי . למן די ר"ל שיהיה די בהם להקריב כל ישראל : (ד) ויישר הדבר. למעלה אמר שהיו מתיעצים בדבר וכאן אמר שהיה הדבר ישר בעיניה' והסכימו לעבר השנה : (ה) ויעמידו דבר . גזרו לומר להכריז בכל מקומות ור וכו' : כי לא לרוב . כי לזמן מרובה לא עשו פסח ככתו' בתורה ולזה היה נראו לה זכיר' ולזרזם : (ו) וכמצות המלך לאמר . לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו' : וישוב . ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור גם מ כף מלכי אשור. כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע"י אשור : (ח) תנו יד . ר"ל תקעו כף דרך התחייבות : (ט) אחיכם ובניכם . אשר הם בגולה יתן אות' נקיים לרחמים לפני שוביהם לתת להם רשות לשוב להארץ הזאת :(יא) ומנשה ומזבלון. אף שהתקו על הרצים מ"מ אנשים מהם נכנעו ובאו : (יב) לב אחד . ר"ל הסכמת אח בדבר ה'. בדבר שהוא מצות ה': (יד) המקטרות . המזבחות העשויות להקטיר בהם לע"ג את הקטורת : (טו) נכלמו. על מה שאחרו להתקדש עד הנה ובעבורם עברו הנה ויביאו עלות . לרצות לה' על מה שאחרו להתקדש : (טז) ויעמדו על עמדם . חוזר הוא על הלוים ולפי שאמר שהכהנים היו זורקים את הדם מיד הלוי אמר שהלוים עמדו על מקום מעמדם ולא הוליכו את הדם כי ההולכה לעבודה יחשבו המה זרים לעבודה וז"ש כמשפטם בתורת משה שאסר עליהם העבודה . מי הלוים . כי הכהנים קבלו את הדם והוליכו אל המזבח והושיבו המזרקות על ידי הלוים להיות מוכן לזריקה : (יז) כי רבת בקהל . בא ליתן טעם מדוע לא שחטו הבעלים עצמן את פסחיהם ואמר כי רבים היו נמאים בהם אשר לא התקדשו ולא הותרו לבוא לעזרה ולזה היו הלוים ממונים על שחיטת הפסחים לשחוט בעד מי שלא היה טהור : להקדיש לה' . ר"ל לעשות בעצמו את ההקדש והוא שחיטת הפסח : (יח) רבת מאפרים . בא לפרש מי היו מרבית העם ואמר שהיו מאפרים וכו'

וישב ארצו ברכוש גדול : הלוים והכהנים ד' דסמיכי בקריאה וסימ' גם בריתי תופר . וגם בירושלם העמיד . ויעמדו הלוים בכלי דוד . ויעשו בני ישראל הנמצאים
את חג המצות דחזקיה דד"ה : שבעת הימים ה' דסמיכי בקריאה וסימ' מצות יאכל את שבעת הימים . והיה אור הלבנה כאור החמה . ותבך עליו שבעת הימים . ושבעת
יעשה עלה לה' . בשביעי בחמשה עשר יום לחדש . וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים . ויהי לשבעת הימים ומי המבול . ואחיהם בחצריהם . תרין מנהון לשבעת ואינון

וה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטֶּהָרוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־ ל' וחד וכתיב בגדיהם
ח בְּלֹא כַכָּתוּב כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם
ור יְהוָה הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד׃ יט כָּל־לְבָבוֹ
לִדְרוֹשׁ הָאֱלֹהִים ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו וְלֹא ג' מ"ל
ת הַקֹּדֶשׁ׃ כ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶל־יְחִזְקִיָּהוּ ל' ג'
א אֶת־הָעָם׃ כא וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל ג' את ה' ומלך
נִּמְצְאִים בִּירוּשָׁלִַם אֶת־חַג הַמַּצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים
חָה גְדוֹלָה וּמְהַלְלִים לַיהוָה יוֹם ׀ בְּיוֹם
ם וְהַכֹּהֲנִים בִּכְלֵי עֹז לַיהוָה׃ כב וַיְדַבֵּר ד'
הוּ עַל־לֵב כָּל־הַלְוִיִּם הַמַּשְׂכִּילִים שֵׂכֶל־טוֹב ג' מ"ל
ה וַיֹּאכְלוּ אֶת־הַמּוֹעֵד שִׁבְעַת הַיָּמִים מְזַבְּחִים ל'
שְׁלָמִים וּמִתְוַדִּים לַיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃
עֲצוּ כָּל־הַקָּהָל לַעֲשׂוֹת שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים
שׂוּ שִׁבְעַת יָמִים שִׂמְחָה׃ כד כִּי חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־ ב' בטעמ'
ה הֵרִים לַקָּהָל אֶלֶף פָּרִים וְשִׁבְעַת אֲלָפִים

צֹאן וְהַשָּׂרִים הֵרִימוּ לַקָּהָל פָּרִים אֶלֶף וְצֹאן
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וַיִּתְקַדְּשׁוּ כֹהֲנִים לָרֹב׃ כה וַיִּשְׂמְחוּ ׀
ח' ס' כָּל־קְהַל יְהוּדָה וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְכָל־הַקָּהָל
הַבָּאִים מִיִּשְׂרָאֵל וְהַגֵּרִים הַבָּאִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
ג' וְהַיּוֹשְׁבִים בִּיהוּדָה׃ כו וַתְּהִי שִׂמְחָה גְדוֹלָה
ג' בִּירוּשָׁלִָם כִּי מִימֵי שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לֹא כָזֹאת בִּירוּשָׁלִָם׃ כז וַיָּקֻמוּ הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם
ל' וַיְבָרֲכוּ אֶת־הָעָם וַיִּשָּׁמַע בְּקוֹלָם וַתָּבוֹא תְפִלָּתָם
לִמְעוֹן קָדְשׁוֹ לַשָּׁמָיִם׃ לא א וּכְכַלּוֹת כָּל־
זֹאת יָצְאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצְאִים לְעָרֵי יְהוּדָה
ג' וַיְשַׁבְּרוּ הַמַּצֵּבוֹת וַיְגַדְּעוּ הָאֲשֵׁרִים וַיְנַתְּצוּ אֶת־
הַבָּמוֹת וְאֶת־הַמִּזְבְּחֹת מִכָּל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן
ל' י' וּבְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה עַד־לְכַלֵּה וַיָּשׁוּבוּ כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אִישׁ לַאֲחֻזָּתוֹ לְעָרֵיהֶם׃ ב וַיַּעֲמֵד
ב' יְחִזְקִיָּהוּ אֶת־מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם עַל־

ה. אהרן כי אכלו. (נדרים לט) : כל לבבו. (פסחים לו נדרים לט סנהד' יח) :

רשי

אכלו את הפסח בלא ככתוב . שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה כי
י יחזקיהו עליהם וגו' : (יט) כל לבבו הכין . כך מפורש בברייתא דר'
ע בנו של ר' יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מוצא דברי ר' אליעזר
ר' יוסי הגלילי בהגדה עשה אזנך כאפרכסת שנאמר (משלי כ') להקשיב
בונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרש וזה אחד מהם נחלק הסדר
ה' הטוב יכפר בעד כל מי שכל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו
קרבנו אף על פי שלא עשו בטהרת הקדש כי לא טהרו ויהודה כולם
פי שהיו קרובים לירושלים והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלים
ת מאפרים ומנשה יששכר זבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהי' להם
רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו
או ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן (ישעיה
) שו' מדבר וציה וגומר הוא נחלק הסידור : (כא) והכהנים בכלי עוז :
: (כב) המשכילים שכל טוב לה' . לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר (לעיל א' כ"ו) ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל
ר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב לה' : מתודים לה' . על זבח תודה ומודים לה'
ה שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא : (כג) שבעת ימים אחרים . כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה : (כד) הרים לקהל . מאלו ומבקרו :
לף פרים וגו' . והיו אוכלים ביחד מלך ושרים והעם שמחים : (כו) כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלים . שמא עם רב יותר
ן לרגל לירושלים בימי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלים כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחו על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים
ש לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלים ועתה הורשו לעלות לירושלים
חה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה הוקטן בעיניהם ז' ימים דחג המצות והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה
(כז) ויברכו את העם . אם תרצה לומר בירכם בזה שבקשו לשוב מארץ שוביהם וישמע ה' בקולם וישיבם או ד"א וישמע בקולם וכן כתוב למעלה (ב'
ל)

רדק

הלוים : (יח) כי אכלו הפסח בלא ככתוב . פי' בלא משפטו כי טמא שאכל
קדש הוא בכרת שנא' כל איש אשר יקרב מכל זרעכם וכו' וטומאתו עליו ונכרתה.
ופי' רז"ל קריבה זו אכילה כי בנגיעה לבד אינו חייב כרת . אלא פי' כי יקריב
לאכול ופסח קדשים קלים היה : יכפר בעד . דבק עם ראש הפסוק האחר כל
לבבו הכין . והחכם אברהם בן עזרא ז"ל אמר כי איננו דבק כי כל לבבו
הכין הוא אומר על חזקיהו . ופירוש יכפר בעד אלו שאכלו את הפסח
בטומאה ולא בטהרת הקדש פי' אעפ"י שאכלו שלא בטהרת הקדש התפלל חזקיה
שיכפר השם להם כיון שהכינו לבבם לדרוש האלהים : (כ) וירפא את העם .
שסלח להם עונם . וכן בענין הסליחה רפאה נפשי כי חטאתי לך : (כא) בכלי
עוז . על דרך מכרכר בכל עז : (כב) ויאכלו את המועד . פי' זבחי המועד :
(כד) הרים לקהל . פי' הפרישם בעבורם ונתנם להם שיעשו להם עולות ושלמים :
וישמע

מצודת דוד

אכלו. בא לפרש אם לא הטהרו איך אכלו הפסח ואמר כי באמת אכלו את
ח דרך אשר לא כן כאשר כתוב בתורה: כי התפלל . כי בעבור העון הזה התפלל
ליהם ואמר ה' הטוב לכל יכפר בעד העון הזה והוא מקרא קצר ומובן
ו ר"ל עשו שלא כהוגן כי לא היה אפשר להעמיד אחרים במקומם . כי אין
בל אלא למנוייו אבל בדבר ביאת העזרה לשחוט הפסחים הואיל והיה אפשר בלוים לא באו בטומאה לעזרה : (יט) כל לבבו הכין . על יחזקיהו חוזר :
בית הקדש . ועם שעכ"י נאכלו הפסחים בלא טהרה הראוי לקודש מ"מ הכנת לבבו היתה לה' והגורמת טעה היתה : (כ) וישמע ה' . ולזה שמע ה' אל
ר על העון הזה : (כא) ויעשו וכו' . ר"ל בדבר הקרבנות הקבועים : בכלי עוז . בכלים חזקים בחשיבות : (כב) על לב . ר"ל דברים המקובלים
בלבם אהבת המקום : לה' . בדבר עבודת ה' : את המועד . זבחי המועד והוא מקרא קצר : מזבחים . היו מזבחים : ומתודים . על שלמי התודה הבא
ו עליו על הנסים : (כג) שבעת וכו' . לשמוח בהם ולזבח לה' מלבד שבעת ימי חג המצות : (כד) כי חזקיהו . בא לומר מהיכן ומאין היה להם
פעם הזה לאכול ולשמוח בכל הימים הללו ואמר כי המלך והשרים הרימו לקהל פרים וכבשים הרבה והכהנים מרובים . הטהרו והקריבום שלמים ואכלו
ת הבשר : (כה) והגרים . אשר נתגיירו מן האומות : (כו) לא כזאת . לא היתה שמחה כזאת בירושלים כי היתה דוגמת חנוכת הבית שעשה שלמה
ו עם בקולם . ה' שמע בקולם והסכים על ידיהם : לא (א) הנמצאים . בירושלים : עד לכלה . עד שהשלימו לשבור ולהחריב הכל : (ב) מחלוקת .
ם במחלקות כבעמיד כ"א על משמרו : כפי עבודתו . אשר מוטל ע"כ אחד מהכהנים להקריב העולה והשלמים והלוים לשרת בדבר השיר וכו' : מתנות ה' :

מצודת ציון

(כ) וירפא. ענין כפרה כי החטא הוא חולי הנפש ותחשב הכפרה לרפואה וכן רפאה נפשי כי חטאתי
לך (תהלים מא) : (כד) הרים. הפרים כמו ויקחו לי תרומה (שמות כה) : (כז) למעון . ענין
מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו) : לא (א) ויגדעו . ענין כריתה כמו גדע גדעו
[illegible]

תרין בתראי : ולמעדים ג' חסר בלישנא בקריאה וסימ' צום הרביעי יהיה לבית יהודה לששון . וכל העלות עולות . ומנת המלך מן רכושו : בחדש ז' ר"פ וסימ' נמפרבם
וישמע יתרו : ואת עמו ז' בקריאה וסימ' ויאסר את רכבו ואת עמו . ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו . אז עלה יהורם . ויאמר אל יהושע אל תירא ואל תחת . וא
מעכה ואת עמו דד"ה . ויראו את הערמו' ויברכו . ויבאו יחזקיהו . ויאמר ללוים המבנים : ומנימין ג' ב' מ"ל וא' חסר וסימ' לאבי' זכרי . והכהנים אליקים מעשיה . ל

מַחְלְקוֹתָם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם ס' חס' בסיפרא
לְעֹלָה וְלִשְׁלָמִים לְשָׁרֵת וּלְהֹדוֹת וּלְהַלֵּל בְּשַׁעֲרֵי ג'
מַחֲנוֹת יְהוָה׃ ג וּמְנָת הַמֶּלֶךְ מִן־רְכוּשׁוֹ ל'. ל'. ב' מ"ל
לָעֹלוֹת לְעֹלוֹת הַבֹּקֶר וְהָעֶרֶב וְהָעֹלוֹת לַשַּׁבָּתוֹת
וְלֶחֳדָשִׁים וְלַמֹּעֲדִים כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת יְהוָה׃ ד וַיֹּאמֶר ג' חסר
לָעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לָתֵת מְנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
לְמַעַן יֶחֶזְקוּ בְּתוֹרַת יְהוָה׃ ה וְכִפְרֹץ הַדָּבָר הִרְבּוּ ל' וחס'
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ כ"ח. ב'
וְכֹל תְּבוּאַת שָׂדֶה וּמַעְשַׂר הַכֹּל לָרֹב הֵבִיאוּ׃ ל'
ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה ו' מ"ל
גַּם־הֵם מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן וּמַעְשַׂר קֳדָשִׁים ד'
הַמְקֻדָּשִׁים לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֵבִיאוּ וַיִּתְּנוּ עֲרֵמוֹת
עֲרֵמוֹת׃ ז בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִשִׁי הֵחֵלּוּ הָעֲרֵמוֹת לִיסּוֹד ז' ר"פ
וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי כִּלּוּ׃ ח וַיָּבֹאוּ יְחִזְקִיָּהוּ וְהַשָּׂרִים ל' ומ"ל
וַיִּרְאוּ אֶת־הָעֲרֵמוֹת וַיְבָרְכוּ אֶת־יְהוָה וְאֵת עַמּוֹ ו'
יִשְׂרָאֵל׃ ט וַיִּדְרֹשׁ יְחִזְקִיָּהוּ עַל־הַכֹּהֲנִים ד'

וְהַלְוִיִּם עַל־הָעֲרֵמוֹת׃ י וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּ ג'
הָרֹאשׁ לְבֵית צָדוֹק וַיֹּאמֶר מֵהָחֵל הַתְּרוּמָה לְ ג'
בֵית־יְהוָה אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהוֹתֵר עַד־לָרוֹב כִּי יְ ג'. ב' מ"ל
בֵּרַךְ אֶת־עַמּוֹ וְהַנּוֹתָר אֶת־הֶהָמוֹן הַזֶּה׃
יא וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ לְהָכִין לְשָׁכוֹת בְּבֵית יְהֹ
וַיָּכִינוּ׃ יב וַיָּבִיאוּ אֶת־הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַקֳּדָ
בֶּאֱמוּנָה וַעֲלֵיהֶם נָגִיד כּוֹנַנְיָהוּ הַלֵּוִי וְשִׁ יתיר ו'
אָחִיהוּ מִשְׁנֶה׃ יג וִיחִיאֵל וַעֲזַזְיָהוּ וְנַחַת וַעֲשָׂ ד'
וִירִימוֹת וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיאֵל וְיִסְמַכְיָהוּ וּמַחַת וּבְ ל'
פְּקִידִים מִיַּד כָּוֹנַנְיָהוּ וְשִׁמְעִי אָחִיו בְּמִ ד' ב' מ"ל יתיר ו'
יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַעֲזַרְיָהוּ נְגִיד בֵּית־הָאֱלֹ מ"ח
יד וְקוֹרֵא בֶן־יִמְנָה הַלֵּוִי הַשּׁוֹעֵר לַמִּזְרָחָה
נִדְבוֹת הָאֱלֹהִים לָתֵת תְּרוּמַת יְהוָה וְקָ ב' ומ"ל נדבות פי
הַקֳּדָשִׁים׃ טו וְעַל־יָדוֹ עֵדֶן וּמִנְיָמִן וְיֵשׁוּעַ וּשְׁמַ ג'
אֲמַרְיָהוּ וּשְׁכַנְיָהוּ בְּעָרֵי הַכֹּהֲנִים בֶּאֱמוּנָה לָ
לַאֲחֵיהֶם בְּמַחְלְקוֹת כַּגָּדוֹל כַּקָּטָן׃ טז מִ ל'

תולדות אהרן ויאמר לעם . סנהדרין ל חולין קז : ויקומו הכהנים . (תענית כז) : וכפרון הדבר . נדרים נה (בכורים סג) : ויחיאל . (שקלים מט) :

רדק

(כו) וישמע בקולם . נתרצה להם וכן לשמע אוזן ישמעו לי : (ה) וכפרץ הדבר . שהתחילו להביא התרומות והמעשרות . ורז"ל פי' כי לפיכך אמר וכפרץ שפרצו בהבאת המעשרות והביאו אף מפירות אילן וירק שאינם חייבים מן התורה : ראשית דגן . בכורים או תרומה גדולה שהיא ראשית ודבש הוא התמרים כי מהדבש לא יביאו בכורים ולא תרומה . וכן פי' רז"ל ארץ זית שמן ודבש . הוא התמרים כי מאותן השבעת מינין הנזכרים בפסוק מביאים בכורים : וכל תבואת השדה . פירו' שאר האילנו' גפן תאנה ורמון שגם מהם מביאי' בכורים : (ו) ומעשר קדשים המוקדשים לה' . אפילו מהקדשים שהקדישו הביאו מהם מעשר אעפ"י שהם פטורים מן המעשרות : (ז) החלו הערמות ליסוד . יסוד הערמות הוא תחלתם . ליסוד מקור והדגש ללא צורך כי היו"ד כתובה אלא בא לפאר המלה : (י) לבוא בית ה' . כמו להביא : אכול ושבוע . פי' שיגבלו הכהנים והלוים מהתרומות וממעשרות . והנותר את ההמון הזה . פי' והנותר יהיה להמון הכהנים והלוים הזה שישמרו אותם להם ויחלקו אותם להם כקטן כגדול דבר יום ביומו ואמר המון בעבור שנתקבצו שם מכל המקומות הכהנים והלוים : (יג) במפקד חזקיהו . במצותו : (טז) מלבד התיחסם לזכרים מבן שלש שנים ומעלה . כי הזכרים

רשי

ל') וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם : (ב) איש כפי עבודתו . יה
לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הי
(ג) ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו' . אשר נתן לעשות אותם (וכו'
(ד) ויאמר לעם ליושבי ירושלים וגומר . למען יחזקו בתורת ה' יותר בה
בעוד שיהא להם פרנסת' מזומנת יכלו לעשות ולעסוק בתורת ה' לפי של
התורה אלא לאוכלי המעושרים להם אוכלי תרומה:(ה) וכפרץ הדבר.מפי המ
מנת לכהנים והלוים:הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש.דבש זו
וכל תבואה שדה . וכל אלו לא מתבואת השדה הם אלא כך מפורש
נדרים בפרק הנוד' מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועים מתיב
וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו' ואי אמרת דגן כל דמדגן משמע מאי
וגומר אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה
ותבואת שדה לחוד : (ו) ומעשר קדשים המקודשים לה' . המעשר מן
שהלוים נותנים לכהנים : ויתנו ערמות ערמות . הוי"פין בלשון אשכנז
(שיר' ז') ערמות חטים : (ז) החלו הערמות ליסוד . כל תחילת דבר נקר
כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו (בעזרא ז') הוא יסוד המעלה
(ח) ויברכו את ה' . שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרו

(ט) וידרש יחזקיהו.לפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהני' והלוי' מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ... על דבר הערימות על מה זה : (י) ויאמר אליו עזריהו . הוא היה בימי עוזיהו : מהחל התרומה לביא . אכלנו אכול ולא אכילת ערא' אלא אכול ושבוע ומה שאתה מתמה על שאכלנו ד' חדשים ואעפ"כ ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך ה' את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבה והמעשרות שלנו : והנותר . מן אכילתנו זה : ההמון הזה . אשר אתה רואה ערמות ערמות : (יא) להכין לשכות בבית ה' . ולשום בהם התרומות :
התיחש

מצודת ציון

אף (איכה ב) : (ג) ומנת . ענין תשורה כמו ומשלוח מנות (אסתר ט) : מן רכושו . מן נכסיו : (ה) וכפרוץ . ענין חוזק כמו מה פרצת (בראשית לח) : תירוש . יין : יצהר . שמן : (ו) ערמות. צבורים כמו בקצה הערמה (רות ג) והכפל יורה על הרבוי : (י) ההמון . ענין רבוי : (יג) פקיד.

מצודת דוד

זה בס"מ : (ג) ומנת המלך . ותשורות המלך מן רכושו היה
העולות וחוזר ומפרש לעולת הבקר וכו' : (ד) מנת וכו' . הם
ומעשר למען יחזקו כאשר לא יהיו טרודים לפרנסתם יחזקו בתורת ה' ב
העבודה המוטלת עליהם : (ה) וכפרוץ הדבר . וכאשר נתחזק הדבר

להבי' ראשית דגן וכו' והיא תרומה הקרויה ראשית כמ"ש ראשית דגנך (דברים י"ח) : ודבש . הוא דבש התמרים ועם שאינם חייבין מן התורה בתרומה : (ו) הם . הביאו גם הם אף מעשר בקר וצאן : ומעשר קדשים . אף מהקדשים שהקדישו הביאו מהם המעשרות ואע"פ שהמה פטורים מן המעשר : הביאו . את הביאו לירושלים והניחום ערמות : (ז) החלו . התחילו ליסד את הערמות ר"ל להתחיל לצבור והוא מושאל מל' יסוד הבנין : כלו . השלימו את (ח) את ה' . על שנתן בלב העם להביא עד להרבות : (ט) על הערמות . אם כבר לקחו מה מהם : (י) עזריהו הכהן . יתכן שהוא אחיו הנזכר ס') ועיין בסוף מלכים חשבון הדורות : לבית צדוק . אשר היה מבני צדוק . מהחל . מעת שהתחילו להביא התרומה היה לנו מהם לאכול ולשבוע מהם עד לרוב כי נתברכו התבואות ומרובים התרומות : את ההמון . מרבית הערמות הללו הם הנותר : (יב) ויביאו . אל הלשכות : והקדשים . הם והמעשרות שהקדישו מהדברים שאינם חייבים מן התורה : (יג) פקידים . היו ממונים תחת יד כנניה וכו' : במפקד יחזקיה . במצות יחזקיה וכו' : (יד) שומר בשער המזרח : על נדבות . היה ממונה על הנדבות המובאות בדבר אלהים לחלקם בין הכהנים הן תרומה הן בשר קדש"ק : (טו) ועל ידו . ואחריו

ימן וישוע . בתרא חסר יו"ד בתרא : ובניהם ובנותיהם ג' דסמי' וסי' ויבאו דוד ואנשיו . והעם אשר נבאים . ולהתיחש בכל טפם : והאמת ג' בקריאה וסי' ויעש כזאת . והשלום אהבו : אחר הדברים והאמת האלה . מעשה י' פתחין בקריאה וסי' ויקח משה ואלעזר הכהן . והיה תחת בשם מק יהוה דישעיה . ולא יהיה למצרים מעשה . הפככם אם כחמר היוצר דישעיה . להסיר אדם מעשה . את כל זה ראיתי ונתון . כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך . כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט . ובכל

חשם לזכרים מבן שלוש שנים ולמעלה
הבא לבית־יהוה לדבר־יום ביומו לעבודתם
משמרותם כמחלקותיהם : יז ואת התיחש
נים לבית אבותיהם והלוים מבן עשרים
ולמעלה במשמרותיהם במחלקותיהם :
תיחש בכל־טפם נשיהם ובניהם ובנותיהם
קהל כי באמונתם יתקדשו־קדש : יט ולבני
הכהנים בשדי מגרש עריהם בכל־עיר
אנשים אשר נקבו בשמות לתת מנות
זכר בכהנים ולכל־התיחש בלוים : כ ויעש
יחזקיהו בכל־יהודה ויעש הטוב והישר
ת לפני יהוה אלהיו : כא ובכל־מעשה
החל ׀ בעבודת בית־האלהים ובתורה
וה לדרש לאלהיו בכל־לבבו עשה והצליח :
לב א אחרי הדברים והאמת האלה בא

סנחריב מלך־אשור ויבא ביהודה ויחן על־
הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו : ב וירא
יחזקיהו כי־בא סנחריב ופניו למלחמה על־
ירושלם : ג ויועץ עם־שריו וגבריו לסתום את־
מימי העינות אשר מחוץ לעיר ויעזרהו : ד ויקבצו
עם־רב ויסתמו את־כל־המעינות ואת־הנחל
השוטף בתוך־הארץ לאמר למה יבואו מלכי
אשור ומצאו מים רבים : ה ויתחזק ויבן את־
כל־החומה הפרוצה ויעל על־המגדלות ולחוצה
החומה אחרת ויחזק את־המלוא עיר דויד
ויעש שלח לרב ומגנים : ו ויתן שרי מלחמות
על־העם ויקבצם אליו אל־רחוב שער העיר
וידבר על־לבבם לאמר : ז חזקו ואמצו אל־
תיראו ואל־תחתו מפני מלך אשור ומלפני כל־
ההמון אשר־עמו כי־עמנו רב מעמו : ח עמו

אהרן אחר הדברים . סנהד' לד :

רשי

הכהנים לבית אבותיהם והלוים . עם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיה' תו קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש . והתרומו' ות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן שלא הגיע משמרות' לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר : שים אשר נקבו בשמות . למעלה (ב' ל"א) כנניהו ואחיו היו ממונים לקבל המנות התרומות והמעשרו' מאת ישראל לתת המנות לכל זכר ולוים : לכל זכר בכהנים . וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם ומה מן לכל זכר משום רבותא שאפי' לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל כרים מבן שלש ומעלה וכ"ש שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם: רי הדברים והאמת האלה וגו' ויאמר לבקעם . כמו לבקעם כמו (עמוס מכרם בכסף כמו מכרם וסמוך ליה (שם) על בקעם הרות הגלעד ודוגמא (ישעיה ז') ונבקיענה. ויבקע עלי העולה (בראשי' כה):(ה) ויחזק לוא . דוגמא (שמואל ב' ה') ויבן את המלוא : ויעש שלח לרוב. כלי זיין ואיש שלחו בידו (ד"ה ב' כ"ג פ"י כנ"ל יוש"ה) איש שלחו המים (נחמיה ד') אותו : (ה) שלח לרב . חרב והוא כלל לכלי זיין . וכן ואיש שלחו בידו :

רדק

הזכרים פחותים מבני שלש לא היו ראוים להביא לבית ה' והנקבות לא היו באות לא כך ולא כך . או אמר בן שלש שנים לפי שפחות מבן שלש אין לו דעת לשמור מה שבידו ואין נותנין בידו תרומה שמא יטמאנה כמנהגו לטפח בשרצים המתים אבל מבן ג' שנים ומעלה יודע לשמור ידיו אחר שלמדין אותו ומרגילין אותו . ופירוש התיחשם שיבואו האבות עם הבנים . ופי' מלבד כי היו נותנין להם בערי הכהנים כמו שאמר מלבד מה שהיו נותנין להם בבואם בית ה' : (יז) והלוים מבן כ' ומעלה . יבא לצבוא צבא לעבודת אהל מועד הזמינם קודם זמנם כדי שיהיו רגילים ולמדים עבודת ה' כי כבר שכחו הכל בבטול העבודה מבית ה' בימי המלכים הרעים : (טו)לכל זכר בכהנים.מנות הראוים לאכול לזכרי כהונה : ולכל התיחש בלוים . לנשיהם ולבניהם : (א) אחרי הדברים והאמת האלה . חזקיהו ויהודה לשוב לעבודת אלהי אמת בא עליהם סנחריב . כי אע"פ שחזקיהו היה לבו שלם ביהודה היו דברים רעים ולא היה לבבם כלם שלם עם ה' כמו שאמר ישעיה הנבואה בהרבה מתוכחו' שאמר עליהם : ויאמר לבקעם אליו . וכן עשה כמו שאמר במלכים ויתפשם . וכמוהו לשכב את בת יעקב . להרגו בערמה והדומים להם : (ד) ואת הנחל השוטף . הוא גיחון והיה אז מלא ושוטף וסתמו ויגשא

מצודת ציון

פקיד וממונה : משנה . שני לו : (יט) מגרש עריהם . כן נקראת ערי הכהנים והלוים ע"ש שהיה לכולם מגרש סביב והם בתים חוץ לחומה כאלו נגרשו מן העיר : נקבו . נתפרשו : (כא) החל . התחיל : לב (א) ויחן . מל' חניה והשכנה : לבקעם . ר"ל לשבור ולפתוח החומות : (ג) העינות . המעינות כמו עין הקורא (שופטים טו) : (ד) השוטף . כן יקרא מרוצת המים בחוזק : (ה) המלוא . מקום מוכן לאסיפת העם כמו קראו אחריך מלא (ירמיה יב) : שלח . קבוצת חרב כמו ואיש שלחו בידו (לעיל כג) : (ז) תחתו . ענין פחד ושבר : ההמון . רבוי העם:
רב

מצודת דוד

ים עדן וכו' להיות בערי הכהנים ממונים באמונה לתת לכ"א חלקו בין ול קטן : (ו) מלבד וכו' . ר"ל מלבד שניתן בעריהם היו נותנים עוד לזכרי ים הנודעים לכהנים אשר היו מבן שלש שנים ומעלה בעת באו לבית ה' : ני להיות להם למאכל ביום ויום : לעבודתם . ר"ל לא בכל עת בואם כ"א לעבודתם במשמרתם הקבוע להם כפי שנחלקו כי אז היה דרכם להביא בניהם הקטנים להרגילם לעבודה ואז ניתן להם : (יז) ואת התיחש . חלקו תרומה לכהנים המיוחסים לסדר תולדת בית אבותיהם והמעשר וים מבן עשרים שנה ומעלה לאותם הקבועים במשמרות כפי אשר נתחלקו : (יח) ולהתיחש . ולכל המיוחסים של כל טפם וכו' של כל קהל הלוים : כי באמונתם . שהיו נאמנים לה' היו מקדשים את הקדש לשמרו בטהרה ולזה חלקו לכולם את המעשר : (יט) בשדי וכו' . אותם היושבים בשדי וכו' ר"ל הכהנים היושבים שלא הגיע זמן עבודת אנשי משמרתם : אנשים וכו' . עליהם היו ממונים האנשים אשר נקבו בשמות למעלה והם עדן וחבריו ועליהם לתת מנות וכו' ולכל מיוחסים ובא לומר שהממונים ההם לא חלקו כ"א להיושבים בעריהם ולא אל הבאים לבית ה' : (כ) כזאת . הנאה הזאת גם בכל ארץ יהודה להלך והמעשר לכל הכהנים והלוים היושבים בכל הארץ : והאמת . עשה בכל באמת לשם ה' ולא ברמיה : (כא) בעבודת וכו' . בין בדבר עבודת בית ה' בין בדבר ובין בדבר מצוה לדרוש לאלהיו את הכל עשה בכל לבבו והצליח בהם : לב (א) אחרי וכו' . ר"ל אחר הדברים הטובים האלה שעשה יחזקיה באמת ' מ"מ בא עליו סנחריב וזהו לפי שבני יהודה הרעו מעשיהם : ויאמר לבקעם . חשב לבקעם וכן בקעם ודוגמתו להרגו בערמה (שמות כ"א) ור"ל חשב יכן הרעו : (ב) ופניו . שם פניו לפנות להלחם בירושלים : (ג) לסתום וכו' . שלא ימצא מים לשתות ויצר לו : ויעזרהו . לסתמם : (ד) בתוך הארץ . ירושלים : (ה) ויעל וכו' . ר"ל הגביה את החומה למעלה מן המגדלות : ולחוצה . מן החומה הסיבה בנה עוד חומה אחרת וחיזק פרצות המלוא הסיבה בעיר

מעשה אשר החל. ויקברהו בקברתיו דאסא דסיפרא: במצור ל׳ וכל במצור ובמצוק דכו׳ והוא חד מן כ"ג דכל חד וחד ל׳ דכוו׳ וכל מלה אחרין מן ליש׳ דכו׳ ול אם ויאמר ה׳ אל אברהם למה זה וכל האמנם דכוו׳. במצור כה אמר סנחריב דדברי הימים וכל ובמצוק דכו׳. במצלות ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וכל במצולות כוו׳ במלחמה ועמד על כנו מעביר וכל ובמלחמה דבוות׳. דברו ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם וכל בדברו דכוו׳ יהלל כי הלל רשע על תאות נפשו וכל שום אנש דכוו׳ חקי ויאמרו האנשים ההמה אליו. וכל להקריב דכוו׳. תוסיף ולא הוסיף עוד מלך מצרים. וכל להוסיף דכוו׳. ורע שבור זרוע רשע ורע רשעו ובל טוב ורע דכוו׳. ויגל שא מן החרב וכל ויגל ת דכו׳. וחיל כבד וישלח שמה סוסים וכל ובחיל כבד דכו׳. זכר קמץ כי דורש דמים אתם זכר וכל לשון זכר דכוו׳. חבלי מנשה ויפלו חבלי וכל בחב דכו יגה גם אור רשעים ידעך וכל יגיה דכוו׳ למס מן שניהם אשר נותרו דד"ה וכל למס עבד דכוו׳. מלכי גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וכל למלכי דכוו׳. מצוא יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא וכל ממצוא דכוו׳. עמיה ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וכל מעמיה דכוו׳. ענות ומערת וביות ענות וכל לשון ענייה דכוו׳.

זרוע בשר ועמנו יהוה אלהינו לעזרנו ולהלחם ל׳
מלחמתנו ויסמכו העם על־דברי יחזקיהו מלך־ ב׳. ל׳
יהודה: ט אחר זה שלח סנחריב מלך־אשור ד׳ בטעם
עבדיו ירושלימה והוא על־לכיש וכל־ממשלתו ס׳ ל׳ וחד אל לכיש
עמו על־יחזקיהו מלך יהודה ועל־כל־יהודה ל׳ וחד אל יחזקיהו
אשר בירושלם לאמר: י כה אמר סנחריב מלך
אשור על־מה אתם בטחים וישבים במצור ב׳ בנגן. ל׳ וכל ובמצוק דכו׳
בירושלם: יא הלא יחזקיהו מסית אתכם לתת
אתכם למות ברעב ובצמא לאמר יהוה אלהינו ד׳. ב׳
יצילנו מכף מלך אשור: יב הלא־הוא יחזקיהו הסיר
את־במתיו ואת־מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם ה׳
לאמר לפני מזבח אחד תשתחוו ועליו תקטירו: ב׳
יג הלא תדעו מה עשיתי אני ואבותי לכל עמי ז׳ מ"ל
הארצות היכול יכלו אלהי גויי הארצות להציל ב׳ חד חסר
את־ארצם מידי: יד מי בכל־אלהי הגוים האלה
אשר החרימו אבותי אשר יכול להציל את־עמו ז׳ מ"ל ה׳ מ"ל
מידי כי יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי:
טו ועתה אל־ישיא אתכם חזקיהו ואל־יסית ב׳ כ"כ. ה׳ בסיפרא
אתכם כזאת ואל־תאמינו לו כי־לא יוכל כל־ ל׳
אלוה כל־גוי וממלכה להציל עמו מידי ומיד י׳ פסו׳ כל כן ומלה ביניהון

אבותי אף כי אלהיכם לא־יצילו אתכם מיד
טז ועוד דברו עבדיו על־יהוה האלהים ו ח׳ ר"פ
יחזקיהו עבדו: יז וספרים כתב לחרף ל ל׳. ל׳
אלהי ישראל ולאמר עליו לאמר כאלהי ג׳. ב׳ מ"ל וכל אורי׳ דכו׳
הארצות אשר לא־הצילו עמם מידי כן ל
יציל אלהי יחזקיהו עמו מידי: יח ויקראו בקו
גדול יהודית על־עם ירושלם אשר על־החו
ליראם ולבהלם למען ילכדו את־העיר: יט וידב ל׳. ל׳
אל־אלהי ירושלם כעל אלהי עמי הארץ מע ב׳
ידי האדם: כ ויתפלל יחזקיהו המ
וישעיהו בן־אמוץ הנביא על־זאת ויז ל׳
השמים: כא וישלח יהוה מלאך ויכחד
גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וי ב׳
בבשת פנים לארצו ויבא בית אלהיו ומי ב׳ ימי ומיציאי ק׳
מעיו שם הפילהו בחרב: כב ויושע יהוה
יחזקיהו ואת ׀ ישבי ירושלם מיד סנחריב מ ט׳
אשור ומיד־כל וינהלם מסביב: כג ור ב׳. ז׳
מביאים מנחה ליהוה לירושלם ומגדנות ליחז ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא
מלך יהודה וינשא לעיני כל־הגוים מאחרי ג׳ ובטעיו
כד בימים ההם חלה יחזקיהו עד־

תולדות אהרן ויצלח ס׳. סנהד׳ גס:

רדק

(כג) וינשא לעיני כל הגוים מאחרי כן. משפטו ויתנשא. ופי׳ כמו מתנשא לאמר שהתגאה מפני הגדולה והכבוד שהיה לו וזהו שאמר כי גבה לבו:

רשי

ד׳): (י) על מה אתם בוטחים. לפי שכתוב (במלכים ב׳ י"ח) בה׳ אלהי יש בטח וגם כתיב שם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים כי: ויושבים במצור בירושלים. כדכתיב (כאן) למות ברעב ובצמ (יב) הלא הוא יחזקיהו. הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו א היה יכולת לעזור לו לא היה עוזרו כי חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לפני מזבח אחד תשתחו מוטב שישתחוה יהודה לפני מזבח אחד וירושלים לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שכל אותן במות שהסיר כדלעיל ויגדע את האשרה וגו׳ שהיו בגוים לשם אלהי ישראל: (יד) החרימו אבותי. פול מלך אשור ותגלת פלאסר: (יז) וספרים כתב לחרף לה׳ אלהי. ול (כ׳ י"ט) ובישעיה (ל"ז) כתיב ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית ה׳ ויפרשהו חזקיהו לפני ה׳: (יח) בקול גדול יהודית. ליראם וגו׳ כאן סתם הענין ובמלכים מפורש היטב מה אמר להם וגם בישעיה. (יט) וידברו אל אלהי ירושלים. מי שכתב ספר זה הוא קובל על נבל זה סנחריב שחירף חיים: כעל אלהי עמי הארץ. שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרנו יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו שאמר לעיל מי בכל אל כי לא יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי: (כ) ויתפלל יחזקיהו. במלכים ובישעיה מפורשת התפילה: (כא) ומיציאי מעיו. כדכתיב (שם) ובניו הכוהו בח ויתפלל

מצודת ציון

רב. גדול וחזק: (י) במצור. מל׳ צר ומצוק: (טו) ישיא. ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (יח) ולבהלם. מל׳ בהלה: (כא) ויכחד. ענין כריתה כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט): (כב) וינהלם. ענין הנהגה בנחת כמו על מי מנוחות ינהלני (תהלים כג): (כג) ומגדנות. מלה היא יורה על דבר המעולה בין בפירות בין בבגדים בין באבני יקר ומשכנות.

מצודת דוד

דוד: (ח) זרוע בשר. עזרת זרוע בשר: (ט) והוא על לכיש. אז היה לכ על לכיש ועמו כל אנשי ממשלתו: על יחזקיה. חוזר על ראשית המקרא לומ שלח אל יחזקיה: (י) על מה וכו׳. כאומר אם היה לכם בטחון מה לכם מיד היה מראוי לשבת במצור ובמצוק זמן מה להשיג תכלית טוב אבל הואיל ואין ובע"כ תהיו נמסרים בידי מה לכם לשבת במצור לא מיד אלי ועבדו תי

(יא) הלא יחזקיהו. כאומר הסתת יחזקיה תועיל שתמותו ברעב ובצמא ולא לטובה היא כי אומר ה׳ יצילנו ואין זה בטחון: (יב) הלא הוא. כי הלא הוא בעצמו הסיר הבמות הנעשים למקום ואמר לכם לפני מזבח אחד תשתחוו וכו׳ ומיעט א"כ בעבודת האלוה ואיך א"כ יעזרו: (טו) כזאת. בדבר הבטחון כזאת: אף כי כ"ש אלהיכם לא יצילו אתכם הואיל והסיר יחזקיה את במותיו וכמ"ש למעלה וא"כ אין לכם בטחון מה: (טז) ועוד. שדברו דברי חרוף: (יח) יהודית. בלשון יהודית למען יבינו כולם: למען ילכדו. בחושבם שימס לבבם ולא יעצרו כח להלחם: (יט) מעשה וגו׳. אשר המה מעשה ידי אדם: (כא) ומיציאי מעיו. בניו המיתו אותו אלהיו כמ"ש במ"ב: (כב) וינהלם מסביב. את כלם מסביב נהגם בנחת ובחמלה: (כג) מאחרי כן. אחר שנעשה לו הנס הזה היה מנושא ומכובד לעיני כל הגוים: (כד) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב: עד למות. עד שהיה קרוב למות: ויאמר לו. קאי וסמך על המבין

א״ס עוך עזה וכל שום בר נש דכות׳. רצפה דגש ויעף אלי אחד מן השרפים וכל שום אתתא דכו׳ ? לעיר ד׳ חטפין בקריאה וסי׳ ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד

[וַיִּתְ]פַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר לוֹ וּמוֹפֵת נָתַן לוֹ׃ ל׳ סלם סניס
כה [וְ]לֹא־כִגְמֻל עָלָיו הֵשִׁיב יְחִזְקִיָּהוּ כִּי גָבַהּ לִבּוֹ ג׳ חד מלא
[וַיְהִ]י עָלָיו קֶצֶף וְעַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ כו וַיִּכָּנַע
[יְחִזְ]קִיָּהוּ בְּגֹבַהּ לִבּוֹ הוּא וְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וְלֹא־בָא
[עֲלֵי]הֶם קֶצֶף יְהוָה בִּימֵי יְחִזְקִיָּהוּ׃ כז וַיְהִי לִיחִזְקִיָּהוּ ב׳ וכסיפרא
[עֹשֶׁ]ר וְכָבוֹד הַרְבֵּה מְאֹד וְאֹצָרוֹת עָשָׂה־לוֹ לְכֶסֶף
[וּלְזָ]הָב וּלְאֶבֶן יְקָרָה וְלִבְשָׂמִים וּלְמָגִנִּים וּלְכֹל ל׳
[כְּלֵי] חֶמְדָּה׃ כח וּמִסְכְּנוֹת לִתְבוּאַת דָּגָן וְתִירוֹשׁ ל׳
[וְיִצְ]הָר וְאֻרָוֹת לְכָל־בְּהֵמָה וּבְהֵמָה וַעֲדָרִים ל׳
[לָאֲ]וֵרוֹת׃ כט וְעָרִים עָשָׂה לוֹ וּמִקְנֵה־צֹאן וּבָקָר ל׳. ג׳
[לָרֹב]: כִּי נָתַן־לוֹ אֱלֹהִים רְכוּשׁ רַב מְאֹד׃ ל וְהוּא ל״ג ר״פ
[יְחִזְ]קִיָּהוּ סָתַם אֶת־מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן ג׳. ו׳
[וַיַּיְשְׁ]רֵם לְמַטָּה־מַּעְרָבָה לְעִיר דָּוִיד וַיַּצְלַח יְחִזְקִיָּהוּ ל׳ ומ״ל. ד׳ ב׳
[בְּכָל]־מַעֲשֵׂהוּ׃ לא וְכֵן בִּמְלִיצֵי ׀ שָׂרֵי בָּבֶל הַמְשַׁלְּחִים ל׳. ל׳
[עָלָי]ו לִדְרֹשׁ הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָאָרֶץ עֲזָבוֹ ז׳ הסר בסיפר׳
[הָאֱלֹ]הִים לְנַסּוֹתוֹ לָדַעַת כָּל־בִּלְבָבוֹ׃ לב וְיֶתֶר ה׳
[דִּבְרֵ]י יְחִזְקִיָּהוּ וַחֲסָדָיו הִנָּם כְּתוּבִים בַּחֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ ל׳
[בֶן־]אָמוֹץ הַנָּבִיא עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ ג׳ בסיפרא. ל״ג

לג וַיִּשְׁכַּב יְחִזְקִיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּמַעֲלֵה
קִבְרֵי בְנֵי־דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ־לוֹ בְמוֹתוֹ כָּל־יְהוּדָה
וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ ח׳
לג א בֶּן־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ
וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ ב וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ ב׳ מ״ל הכס בכסף
יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיָּשָׁב וַיִּבֶן אֶת־
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר נִתַּץ יְחִזְקִיָּהוּ אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחוֹת ל׳. ב׳
לַבְּעָלִים וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרוֹת וַיִּשְׁתַּחוּ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם׃ ד וּבָנָה מִזְבְּחוֹת בְּבֵית ח׳
יְהוָה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם יִהְיֶה־שְּׁמִי
לְעוֹלָם׃ ה וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת לְכָל־צְבָא הַשָּׁמָיִם
בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה׃ ו וְהוּא הֶעֱבִיר אֶת־
בָּנָיו בָּאֵשׁ בְּגֵי בֶן־הִנֹּם וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְכִשֵּׁף וְעָשָׂה ט׳ כתיב י׳. ל׳
אוֹב וְיִדְּעוֹנִי הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה ד׳
לְהַכְעִיסוֹ׃ ז וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה
בְּבֵית הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֶל־דָּוִיד וְאֶל־ ז׳. ו׳
שְׁלֹמֹה בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי כ״א

[...]ת אהרן לדרוש המופת. סנהדרין ט: וישכב. ב״ק טז: וכבוד עשו לו. שם: בן שתים. סנהד׳ קא קב קג:

רשי

(כו) יתפלל אל ה׳. כדמפורש במלכים: ויאמר לו. מה האות: ומופת נתן לו זה לך האות הכל מפורש שם: (כה) ולא כגמול עליו השיב. לא כמו שגמל הקב״ה על יחזקיהו שרפאוהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו שהראה את כל בית נכותו וגו׳ עד וככל ממשלתו: ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלים. על אחי הכותב הספר הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכים ובישעיה: (כו) ויכנע יחזקיהו בגובה לבו. כדכתיב שם ויאמר חזקיה אל ישעיה טוב וגומר וכשנכנע לא בא עליהם הקצף בימיו: (כז) ולכל כלי חמדה. עשה מיני אוצרות: (כח) ומסכנות לתבואת. על אוצרות התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו (שמות א) ערי מסכנות לפרעה וכן לעיל (ב ח) ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי המסכנות אשר בנה בחמת ועל כרחך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור כסף: וארות לכל בהמה ובהמה. איצטבלאות גדולות: (ל) ויישרם למטה. הנהיגם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד: (לא) וכן במליצי. שלוחי (ראשית מ״ב) כי המליץ בינותם על שם שהשליח מליץ בין השולח למשתלח על פסוק שאמר ויצלח יחזקיהו בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהצליחו עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלחים עליו לדרוש המופת אשר היה בארץ. לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ומסיפיה לרישיה נדרש: (לג) במעלה. כמיטב כמפורש בסוף פרק קמא: (ד) בירושלים יהיה שמי לעולם. הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחו׳ לעכומ״ז בבית שאמר הקב״ה אני רוצה שישכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך קובלנא הוא: וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגומר. וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל: (ו) ועשה אוב וידעוני. [מלא] בוי״ו לפי שהרבה

רדק

(כח) וארות. אבוסים ותרגום אבוס בעליו אוריה דמרוהי: ועדרים לאורות. הוא הפוך מן אוריו׳ ועדרים פי׳ מערכות. וכן עדרי מערכה בלבב שלם: (ל) העליון. נראה כי שני פלגים היה נחל גיחון והעליון סתם. ואני תמה ממה שאמרז״ל סתם מי גיחון ולא הודו לו והנה כתיב למעלה ויועץ עם שריו וגבוריו לסתום את מימי המעינו׳ ובכלל שריו חכמי ישראל עמו שכתוב שרי האלפים והם היו החכמים והשופטים. ובהגד׳ מצאתי סתם מי גיחון והסכימה דעתו לדעת המקום: ויישרם למטה מערבה. משפטו ויישרם ובנוח היו״ד פ״א הפעל הוטלה תנועתה על היו״ד הנוספת. מערבה מלעיל וה״א נוספ׳ ר״ל ישירם והעמידם למטה מהארץ על ידי חיצונו׳ לצד מערב לעיר דוד: (לא) במליצי שרי בבל. סמוך על סמוך וכן נהרי נחלי דבש וחמאה. מבא׳ וטוב לבנון ופי׳ מליצי מעיין מליצ׳: לדעת כל בלבבו. כל אשר בלבבו והוא שמח אליה׳ והראם את כל בית נכאתו וכל זה לכבוד והתגאה בהם והש״י חשב לו זה לעון. ופי׳ לדעת שידעו בני האדם: (לג) במעלה קברי בני דוד. במקום המעולה שבהם כלומר עם הטובים שבהם. וכן אמרו רז״ל אצל המעולים שבמשפחה ומאן ניניהו דוד ושלמה

מצודת דוד

[...] לו שקבל תפלתו ויחיה וגם נתן לו מופת ע״ז כמ״ש במ״ב: (כה) ולא כגמול. [...] שגמל עליו המקום ב״ה השיב לו: כי גבה לבו. במה שהראה לשלוחי [...] את כל בית נכותו לסתגאות בהם כמ״ש במ״ב: (כו) בגובה לבו. בעבור [...]גבה לבו: (כח) לכל בהמה ובהמה. לכל מין ומין בפ״ע: ועדרים לאורות. [...] ובם העמיד עדרים: (ל) את מוצא. את מקום מוצא עליון של גיחון: [...]: הוליכם בדרך ישר לצד מטה אל רוח המערב לעיר דוד: בכל מעשהו. [...]חב כי הרוב הוא ככל: (לא) וכן וגו׳. חוזר למעלה כאומר הנה ברוב הדברים היה מוצלח וכן בעת נסיו ולא הצליח בו והוא בדבר מליצי שרי בבל [...]ר המופת. לשאול ממיתת המופת הנעשה בארץ בעת חליו כמ״ש למעלה: עזבו האלהים. ר״ל לא השגיח אז את לבבו לא לטובה ולא לרעה: לנסותו. למען [...] לדעת כל אשר בלבבו: (לב) בחזון ישעיהו. ר״ל בדברי נבואות ישעיה: על ספר. כמו ועל ספר: (לג) במעלה. במקום המעולה שבהם ואמרז״ל עם דוד [...]: לג (ד) אשר אמר וכו׳ כאלו המקרא קובל עליו לומר ראו מה עשה: בירושלים. בבית ה׳ אשר בירושלים: (ה) בשתי חצרות. עזרת כהנים ועזרת [...]: (ו) והוא העביר וכו׳. הוא עבודת המולך: ועונן וכו׳. הם מעשה כשפים: (ז) בבית וכו׳. פסל הסמל שעשה שמה בבית האלהים: לעולם. כמו לעולם: ולא

מצודת ציון

(כח) ומסכנות. מקום אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א): וארות. הם מקומות אשר יאכילו שם הבהמות כי אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריה דמרוהי: ועדרים. כן יקראו קבוצת המקנה: (לא) במליצי. השליח נקרא מליץ כי מביא דברי המשלח אל מי שנשלח אליו והוא מל׳ כי המליץ בינותם (בראשית מב): (לג) במעלה. במקום מעולה ומכובד: לג (ג) סוריש. גרש: (ג) לצבא השמים. כוכבים ומזלות: (ז) הסמל. צורה מה וכן סמל הקנאה (יחזקאל ח) ויתע

ברזל.ויעמד שפטים בארץ.ויישרים למטה מערבה לעיר.בנה חומה החיצונ׳ ותפלתו ג׳ וסימני׳ תהיה לחטאה. ויתר דברי מנשה ותפלתו דסי׳ ושל אחריו ותפלתו והעתר לו: הפסילים לפ...
ד׳ מ״ל בקריאה וסי׳ והוא שב מן הפסילים. והוא עבר את הפסילים תרויהון דגבי עגלון. ולכל הפסילים אשר דאמון דד״ה. וכ׳ ודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. ושארא ...

מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעילום:
ח ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל מעל
האדמה אשר העמדתי לאבתיכם רק | אם
ישמרו לעשות את כל אשר צויתים לכל
התורה והחקים והמשפטים ביד משה: ט ויתע
מנשה את יהודה וישבי ירושלם לעשות רע
מן הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל:
י וידבר יהוה אל מנשה ואל עמו ולא
הקשיבו: יא ויבא יהוה עליהם את שרי הצבא
אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחחים
ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה: יב וכהצר
לו חלה את פני יהוה אלהיו ויכנע מאד מלפני
אלהי אבתיו: יג ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע
תחנתו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה
כי יהוה הוא האלהים: יד ואחרי כן בנה חומה
חיצונה | לעיר דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא
בשער הדגים וסבב לעפל ויגביהה מאד וישם
שרי חיל בכל הערים הבצרות ביהודה: טו ויסר
את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יהוה וכל
המזבחות אשר בנה בהר בית יהוה ובירושלם
וישלך חוצה לעיר: טז ויכן את מזבח יהוה
ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה ויאמר ליהודה
לעבוד את יהוה אלהי ישראל: יז אבל עוד העם
זבחים בבמות רק ליהוה אלהיהם: יח ויתר דב
מנשה ותפלתו אל אלהיו ודברי החזים המדבר
אליו בשם יהוה אלהי ישראל הנם על דב
מלכי ישראל: יט ותפלתו והעתר לו וכל חטא
ומעלו והמקמות אשר בנה בהם במות והעמ
האשרים והפסלים לפני הכנעו הנם כתובים
דברי חוזי: כ וישכב מנשה עם אבתיו ויקבר
ביתו וימלך אמון בנו תחתיו: כא ב
עשרים ושתים שנה אמון במלכו ושתים שנ
מלך בירושלם: כב ויעש הרע בעיני יהו
כאשר עשה מנשה אביו ולכל הפסילים א
עשה מנשה אביו זבח אמון ויעבדם: כג ו
נכנע מלפני יהוה כהכנע מנשה אביו כי ה
אמון הרבה אשמה: כד ויקשרו עליו עב
וימיתהו בביתו: כה ויכו עם הארץ את כ
הקשרים על המלך אמון וימליכו עם הא
את יאשיהו בנו תחתיו: לד א בן שמו
שנים יאשיהו במלכו ושלשים ואחת ש
מלך בירושלם: ב ויעש הישר בעיני יהוה וי
בדרכי דויד אביו ולא סר ימין ושמאול:
ג ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער ה
לדרוש לאלהי דויד אביו ובשתים עשר
שנה החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמו

תולדות אהרן כל ענין דמנשה ואמון סנהדרין קג (סנהד׳ כח) : ויעש סיסר . שבת נו :

רדק

שלמה: (ז) לעילום. כמו לעולם: (יד) מערבה לגיחון. מלרע והוא כמו מערב. ובא עם הנקבה אשר נוספה עם הסמות וכן ממזרח שמש וממערבה. ויתכן שיהיה הה״א בשניהם כינוי הנקבה והיה דינו במפיק וכבר כתבנו הדומים בספר מכלל ופירוש מערבה לגיחון מערב החומה היה לגיחון וכן וממערבה ממערב השמש כי השמש כל׳ נקבה ובלשון זכר: וסבב לעפל. מקו׳ גבוה שהיה בחומ׳: (יט) על דברי חוזי. כמו חוזים. וכן ואספי שת. וקרע לו חלוני: (כ) ויקברוהו ביתו כמו בביתו. הכמלא בית ה׳. ופי׳ ביתו בגן שהיה לו בבית. וכן אומר במלכים בגן ביתו. ובבית הוא כלל לבתים ולגן: (ג) ובשמונה שנים למלכו. באותה שנה שלמה שמלך שהיתה שמינית לו. ובשתית עשרה שנה החל לטהר. אבל לא כלה עד י״ח שנה למלכו

רשי

שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל אשר עשה: (ז) לעילום. לעולם: (ח) ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל. מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא ... הקב״ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בבית הזה אשים שמי שם לעולם ... הבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם ישמרו וגו׳ ... ויתע מנשה וגו׳ נמצא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו עדיין בגלות ... (יד) לגיחון בנחל. אצל נחל גיחון שם מקום: וסבב לעופל. וסבב משם ... המגדלים הבנוי׳ במלאכ׳ עופל: (טו) וישלך חוצה. ולא שברם ולא גנזו ... הטעון לפיכך ככל בהם כמו כדכתיב ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו ... שלקח אותם ממקום שהשליך אותם: (טז) ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה. ... קרבן תודה והתודה להקב״ה שהשיבו לירושלים ולמלכותו: (יט) ותפלתו. ...
נתפלל: והעתר לו. והשיבו על מלכותו: (כ) ויקברוהו ביתו. כמו בביתו. (ובמלכים ב׳ כ״א) כתוב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו: (ג) והוא ... נער החל לדרוש. פתרון אע״פ שהיה נער החל לדרוש אלהי דוד אביו דוגמת (ראשית ל״ו) והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה ואין ... בדבר אבל אם היה בן שלשים שנה לא היה עושה וזה תימה שהיה נער ואף ע״פ כן החל לדרוש וגו׳: החל לטהר את יהודה וירושלם. מן הבמות ...

מצודת ציון

(ט) ויתע. הוליך אותם בדרך תועה. ... (י) הקשיבו. ענין שמיעה: (יא) בחחים. ... (יב) וכהצר. ... (יג) ויעתר. קבל תפלתו ... (יד) ... בעמק: (יט) ... [illegible]
לד (ג) החל. התחיל.

מצודת דוד

(ח) ולא אוסיף וכו׳. גם זה מדברי ה׳ שאמר לדוד ולשלמה: (ט) מן הגוים וכו׳. ... (י) וידבר ה׳. ע״י הנביאים: (יד) מערבה. ממערב ... הסובב בנחל: ולבוא. ... (טז) ויבן את מזבח ... (יח) הנם על דברי. ... דברי הימים של מלכי ישראל: (יט) והעתר לו. מה שה׳ קבל תפלתו: ...
אמון. ר״ל הוא היה בעונו מתחלה עד סוף הרבה אשמה ולא שב מדרכיו:
לד (ג) ובשמונה וכו׳. בעת שהיה בן שמנה שנים והיא לעת מלכו ... מלכותו

ב ביו"ד בתרא: בחרבתיהם כתיב תרין מלין וקרי' חד והוא מן ח' מלין כתיב תרין וקרי' חד בקריאה וסי' מבן ימין ויהי איש מבן ימין מבנימין קרי' . כי טוב ויהי כי טוב
כטוב קרי' . לסרבה המשרה ולשלום אין קץ למרבה קרי' . מן המערה ויקם דוד אחרי כן מנהמערה קרי' . מי אתי כה אמר ה' גואלך ויוצרך מאתי קרי' . בחר
ים ובערי מנשה ואפרים בחרבתיהם קרי' . מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה מבת קרי' . כי ענים גם תגין חלצו שד כיענים קרי' : נתן ונתן כ"א בקריאה ד' מנהון
ין וסימ' והפדה לא נפדתה או חופשה : ויהיו פקדיהם שלשה. ואלעזר בן אהרן מת . ויעלו אליה סרני פלשתים . כי ילד יולד לנו בן נתן לנו . ונתן הספר על אשר. פרח
ח ותגל אף גילת ורנן . איה העדר נתן לך . כי שדד ה' את בבל . הנה לאש נתן לאכלה . ויהי בך הפך מן הנשים . בתוך חללים נתנו ב' בו תגינא קמץ . ויבא שפן

אֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים וְהַמַּסֵּכוֹת׃ ד וַיְנַתְּצוּ לְפָנָיו
אֵת מִזְבְּחוֹת הַבְּעָלִים וְהַחַמָּנִים אֲשֶׁר־לְמַעְלָה
מֵעֲלֵיהֶם גִּדֵּעַ וְהָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים וְהַמַּסֵּכוֹת
שִׁבַּר וְהֵדַק וַיִּזְרֹק עַל־פְּנֵי הַקְּבָרִים הַזֹּבְחִים לָהֶם׃
ה וְעַצְמוֹת כֹּהֲנִים שָׂרַף עַל־מִזְבְּחוֹתָם
וַיְטַהֵר אֶת־יְהוּדָה וְאֶת־יְרוּשָׁלָם׃ ו וּבְעָרֵי מְנַשֶּׁה
וְאֶפְרַיִם וְשִׁמְעוֹן וְעַד־נַפְתָּלִי בְּחַר בָּתֵּיהֶם סָבִיב׃ (בחרבתיהם קרי)
ז וַיְנַתֵּץ אֶת־הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת־הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים
כִּתַּת לְהֵדַק וְכָל־הַחַמָּנִים גִּדַּע בְּכָל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
וַיָּשָׁב לִירוּשָׁלָם׃ ח וּבִשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה
לְמָלְכוֹ לְטַהֵר הָאָרֶץ וְהַבָּיִת שָׁלַח אֶת־שָׁפָן
בֶּן־אֲצַלְיָהוּ וְאֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ שַׂר־הָעִיר וְאֵת יוֹאָח
בֶּן־יוֹאָחָז הַמַּזְכִּיר לְחַזֵּק אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהָיו׃
ט וַיָּבֹאוּ אֶל־חִלְקִיָּהוּ ׀ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּתְּנוּ אֶת־
הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־אֱלֹהִים אֲשֶׁר אָסְפוּ־הַלְוִיִּם
שֹׁמְרֵי הַסַּף מִיַּד מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וּמִכֹּל שְׁאֵרִית
יִשְׂרָאֵל וּמִכָּל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וַיֵּשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם׃ (וישבו ק')

י וַיִּתְּנוּ עַל־יַד עֹשֵׂה הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בְּבֵית
יְהוָה וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עֹשִׂים
בְּבֵית יְהוָה לִבְדּוֹק וּלְחַזֵּק הַבָּיִת׃ יא וַיִּתְּנוּ
לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים לִקְנוֹת אַבְנֵי מַחְצֵב וְעֵצִים
לַמְחַבְּרוֹת וּלְקָרוֹת אֶת־הַבָּתִּים אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ
מַלְכֵי יְהוּדָה׃ יב וְהָאֲנָשִׁים עֹשִׂים בֶּאֱמוּנָה
בַּמְּלָאכָה וַעֲלֵיהֶם ׀ מֻפְקָדִים יַחַת וְעֹבַדְיָהוּ הַלְוִיִּם
מִן־בְּנֵי מְרָרִי וּזְכַרְיָה וּמְשֻׁלָּם מִן־בְּנֵי הַקְּהָתִים
לְנַצֵּחַ וְהַלְוִיִּם כָּל־מֵבִין בִּכְלֵי־שִׁיר׃ יג וְעַל
הַסַּבָּלִים וּמְנַצְּחִים לְכֹל עֹשֵׂה מְלָאכָה לַעֲבוֹדָה
וַעֲבוֹדָה וּמֵהַלְוִיִּם סוֹפְרִים וְשֹׁטְרִים וְשׁוֹעֲרִים׃
יד וּבְהוֹצִיאָם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְהוָה מָצָא
חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן אֶת־סֵפֶר תּוֹרַת־יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃
טו וַיַּעַן חִלְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶל־שָׁפָן הַסּוֹפֵר סֵפֶר
הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן חִלְקִיָּהוּ אֶת־
הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן׃ טז וַיָּבֵא שָׁפָן אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־
הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב עוֹד אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־

רש"י

מנשה וחדשה אמון בנו כדלמעלה (ב' ל"ג) וישב ויבן את הבמות אשר יחזקיהו אביו וגו' : (ד) והחמנים. צורת חמה : אשר למעלה. שהושיבו מהם גבוה כנגד החמה ומשתחוי' לו כל זה עשה מנשה כדכתיב לעיל וישתחו לכל צבא השמים ויעבוד אות' : ויזרוק על פני הקברים. כאן ם מה שאמר לירבעם (במלכים א' י"ג) כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך עצמות אדם את כהני הבמות המקטרים : (ו) ובערי מנשה ואפרים וגו'. מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב : בחרבותיהם. תיהם כתוב לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נתייראו לישב בשפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם : (ח) המזכיר. בכל מקום שכתוב סופר כתוב בסמוך שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב בין רע ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על פיו : (ט) אשר הלוים שומרי הסף וגו'. בחרבותיהם סביב : (י) לבדוק ולחזק. לראות את ערות הארץ (ראשית מ"ב) מתרגמינן ולמחזי ית בדקא דארעא : (יא) ועצים ות. שפנגי"ן בלשון אשכנ"ז : ולקרות. טרבי"ר בלע"ז : (יב) לנצח. רומי"ש טרי"ר בלע"ז וכן (עזרא ג') לנצח על המלאכה וכן שם מאות מנצחים (ב' ב') : והלוים כל מבין. בכל מקום אמור לענין שירה הבנה וכן למעלה (א' כ"ה) כשהפילו גורלות כתיב כקטן כגדול מבין עם תלמיד וכן (שם) מבין בכלי שיר וכתיב וכנניהו (לעיל א' ט"ו) שר הלוים וגומר כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסר במשא היאך ישאו כי מבין הוא : (יג) ומהלוים ים. לכתוב את הכסף המובא בית ה' והיאך גבו אותו ושוטרים במלאכה : (יד) את ספר תורת ה' ביד משה. משנה תורה : (טו) ויתן חלקיהו את הספר ן. שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך : (טז) וישב עוד את המלך דבר. שמתחלה השיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית ה' אלהיו

כמו

רד"ק

למלכו אחר אשר מצא הספר כי אז כלה לטהר הכל: (ד) על פני הקברים הזובחים להם. חסר הנסמך קברי' הזובחי' להם. כמו הארון הברית. העם המלחמה. והדומי' להם: (ו) בחרבותיהם סביב. הם המקומו' שהיו' נותצים בהם המזבחות. וכן ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו : (ז) כתת להדק. הוא מבנין פיעל : (ח) לטהר את הארץ והבית.

פי'

מצודת דוד

: (ד) וינתצו. אנשיו נתצו לפניו : והדק. עשאם דק דק : הזובחים. זובחים להם למען לבזותם : (ה) כהנים. כהני עבודת כוכבים שכבר מתו : (ו) ובערי מנשה וכו'. ואף שכבר גלו עשרת השבטים מ"מ מעט מהם נשארו אז : בחרבותיהם. ר"ל נתץ מצבותם מסביב בחרבותיהם של עצמם והם עצמיים לנתוץ בהם כמו ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו (יחזקאל כ"ו) : (ח) לטהר. ר"ל גמר טהרת הארץ והבית אז שלח את שפן וכו' : המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות : (י) עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' קים בדרז"ל אדרכלין ומתחת ידם בוני' האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם : ויתנו אותו. והם יתנו אותו אל עושי המלאכה וכו' ר"ל הם ישלמו שכר ם אשר יתקנו ויחזקו את הבית : (יא) ויתנו לחרשים. יפרש מי הם הפועלים ואומר לחרשים והם כורתי העצים בתמונה הנרצה : ולבונים. בוני הקירות : אבני אבנים חצובים ביושר : למחברות. הם המקשרין את הבנין להיות הכל בחבור אחד : ולקרות. על תקרת המכסה : (יב) והאנשים. האומנים הפועלים : לזרז על המלאכה ולנגוש אותם : כל מבין. כל מי שהיה בעל בינה בדבר השיר עמד בכלי שיר לשורר בעת הבנין : (יג) ועל הסבלים. גם העמיד ממונים על הסבלים ם זאי המשאות לבנין : ומנצחים. העמיד נוגשים על כל עושי המלאכה לכל מין עבודה ועבודה : סופרים. לכתוב מספר הכסף הבאה בנדבה לקדש ושוטרים. הם הכופים לתת את הכסף מה שנדב כ"א : ושוערים. שומרים שערי המקדש ורואים את הבאים אל המלאכה : (יד) ובהוציאם וכו'. לצורך הבנין : ד ה'. ר"ל מה שכתב משה בידו : (טו) ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח אל ארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת הזה והטמינו מפניו ולאחר מותו חפשו אחריו ולא מצאוהו וכאשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ואחר בדקי הבית לו ארז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרש' תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך וכו' ועל כי מאז חפשו אחריו ולא מצאוהו אמר כמבשר ספר התורה הזה בבית ה' : ויתן וכו'. ר"ל הראהו לו הנמצא כתוב בתחילת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם : (טז) כל אשר נתן. ר"ל דבר המוטל עליהם ונתון

בידם

מצודת ציון

(ד) והחמנים. צורת חמה : גדע. כרת : והדק. מל' דק : ויזרוק. השליך : (ז) כתת. ענין שבר ורציצה : (ט) שומרי הסף. והם השוערים כי סף היא ענין מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ): (י) על יד. ביד : לבדוק. לתקן הבדק והוא מקום השבור וההרוס ונקרא בדק ע"ש שבודקין ומחפשין אחריו : (יב) מופקדים. ממונים : לנצח. מל' נצחון וחוזק ור"ל לנגוש בחוזק : (יג) הסבלים.

ענין

את הספר דד"ה . ויתמרמר מלך חנגב . נתן השכל במרומים רבים . ואת פתשגן כתב הדת . ואשר נתן כתר מלכות . תבן אין נתן לעבדיך קמץ . הוא מרומים ישכון לן
ויתנהו אלהיו ביד מלך ארום קמץ . וסי' דקמצין בלשון ארמי עבריא דישראל הימנין קטילין : וישיבו ז' חסר וג' מ"ל וסי' וישיבו אותם דבר . וירא כל ישראל כי לא
הנה אוסיפך אל דברי הימים . חלין קדמאי מ"ל . ויקחו בידם מפרי . וישב פנחס בן אלעזר . ויקחו את דגון וישיבו . וישלח מלאכים אחרי . כי לא שמע המלך
הימים . הנני אוסיפך אל דמלכים . וישיבו את העבדים : וכל איש י"ו בקריאה וסי' אשר הניף תנופת זהב לה' . אשר נמצא אתו תכלת וארגמן . ועשה בצלאל ואליו
איש חכם לב. ויכו את מואב. קמו ממקומו. המתחבאים בהר אפרים. ויקבצו אליו כל איש מצוק ב' בפסוק . כראותם את האיש . כי את אשר בחר בו ה' . ויאמר אבש

נָתַן בְּיַד־עֲבָדֶיךָ הֵם עֹשִׂים׃ יז וַיַּתִּיכוּ אֶת־הַכֶּסֶף
הַנִּמְצָא בְּבֵית־יְהוָה וַיִּתְּנוּהוּ עַל־יַד הַמֻּפְקָדִים
וְעַל־יַד עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה׃ יח וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסּוֹפֵר
לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַיִּקְרָא־
בוֹ שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֵת
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃ כ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ
אֶת־חִלְקִיָּהוּ וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־עַבְדּוֹן
בֶּן־מִיכָה וְאֵת ׀ שָׁפָן הַסּוֹפֵר וְאֵת עֲשָׂיָה עֶבֶד־
הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר׃ כא לְכוּ דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי
וּבְעַד הַנִּשְׁאָר בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר
אֲשֶׁר נִמְצָא כִּי־גְדוֹלָה חֲמַת־יְהוָה אֲשֶׁר נִתְּכָה
בָנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְרוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה
לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה׃
כב וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ וַאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ אֶל־חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה
אֵשֶׁת ׀ שַׁלֻּם בֶּן־תּוֹקְהַת בֶּן־חַסְרָה שׁוֹמֵר
הַבְּגָדִים וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַםִ בַּמִּשְׁנֶה וַיְדַבְּרוּ
אֵלֶיהָ כָּזֹאת׃ כג וַתֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם

אֵלָי׃ כד כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵ
רָעָה עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יוֹשְׁבָיו אֵת כָּל־הָאָ
הַכְּתוּבוֹת עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר קָרְאוּ לִפְנֵי מֶ
יְהוּדָה׃ כה תַּחַת ׀ אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּירוּ לֵאלֹ
אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִיסֵנִי בְּכֹל מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם וְתִ
חֲמָתִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה׃ כו וְאֶל־מֶ
יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם לִדְרוֹשׁ בַּיהוָה כֹּה תֹאמְ
אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים אֲשֶׁ
שָׁמָעְתָּ׃ כז יַעַן רַךְ־לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע ׀ מִלִּפְנֵי אֱלֹ
בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־דְּבָרָיו עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁ
וַתִּכָּנַע לְפָנַי וַתִּקְרַע אֶת־בְּגָדֶיךָ וַתֵּבְךְּ לְפָנַי וְ
אֲנִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם יְהוָה׃ כח הִנְנִי אֹסִפְ
אֶל־אֲבֹתֶיךָ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְלֹ
תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַ
הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּ
כט וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיֶּאֱסֹף אֶת־כָּל־זִ
יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ׃ ל וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־יְהוָה וְכָ
אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְ

רדק

פי' חשב לכלות טהרת הארץ והבית : (יט) ויקרע את בגדיו. אמרו כי מצא הספר בהיה נגלל בפר' תוכחות יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' : (כב) ואשר המלך. פי' ואשר צוה המלך ללכת עם חלקיהו לדרוש את ה'. במשנה. בבית המדרש וכן

רשי

כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו' : (יז) ויתיכו. ויציקו כמו (... כ"א) ויצוק שמן ומתרגמינן ואתיך : (יח) ויגד שפן הסופר. אחר ... המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את ... לפניו : (יט) ויקרע את בגדיו. כששמע שהיו קורין (דברים כ"ח) יולך ה' או...

ואת מלכך וגומר ודרש בעצמו אשר תקים עליך העם המליכו ולא נבוא על פי הדבור : (כא) אשר נתכה בנו. לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתוך ודמ...
למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה : (כב) אל חולדה הנביאה. רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא : ...
הבגדים. אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות : יושבת בירושלים במשנה. שני חומות היו לעיר והיא יושבת בין שני החומות ותרגומו בית אולפנא ...
במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחולדה סמוכה ללשכת הגזית לשכת חולדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי סנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב ב...
מדות מפני צניעות : (כג) אמרו לאיש. לפי שרצה להפסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכשסלים אותו חזון אז מבאר הטיב ואל מלך יהודה ...
אתכם ומקצר נבואת המקום ויושביו ומסלקו ותופסו בנבואת המלך שהוא מרובה : (כח) ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג אלא בשלום מזה שלא ת...
עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית :(ל) ספר הברית. הרי כל החרדה שחרד המלך על שנמצא כתוב (שם) יולך ה' ...
וראה שקראה התורה אותה ברית (שם) אלה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית ירצה כתוב בסמוך אחריו (שם ל"ט) ושמרתם את דברי וגו' ושמרתם או...
ראה יאשיהו כתוב בסמוך אתם נצבים היום כולכם וגו' עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כורת עמך היום אמר אף באותו דוגמא אכרות אף אני ברית...
כתוב אתם נצבים וגו' אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלים מקטן ועד גדול : בכל לבבו ובכל נפשו וגו'. אשר מצא שם כתוב (שם ל') ושבת עד ה' אלהיך...
לבבך

מצודת ציון

ענין עזיבת מצא : (יז) ויתיכו. ענין היציקה ע"י האש כמו כהתוך כסף (שם לב) : (כ) עבדון. ובמ"ב נאמר עכבור ובשתי השמות היה נקרא : (כא) נתכה. ענין יציקה והרקה כמו ותתך עלינו האלה (דניאל ט) : (כב) תקהת בן חסרה. ובמ"ב נאמר תקוה בן חרחס. וכוא הוא : (כד) האלות. הקללות : (כה) ותתך. ענין יציקה והרקה : תכבה. מל' כבוי וכוא מושאל מכבוי האש : (כו) רך לבבך. הוא הפוך מקשה לב : (כח) אוסיפך ונאספת. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים)

מצודת דוד

בידם : (יז) ויתיכו. התיכו את הכסף לעשות מטבעות להוציא בהוצאה : ...
המופקדים. הם האומנים הגדולים הקרויים אדרכלין והמה נתנו על יד ...
המלאכה הם האומנים הפועלים : (יח) ספר נתן לי. ר"ל נתן לו ספר ...
כשהיה מגוללת בדף הזה : ויקרא בו. בדף ההוא : (יט) ויקרע וכו'. ...
בחרדה כי גם הוא חשבו לאות וסימן : (כא) דרשו את ה'. שאלו לנביאי ...
ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה ...
בדף אשר מהגרה ההוא לאות אשר גדלה חמת ה' וכו' : לעשות. אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחלת הדף ההוא : (כב) ואשר המלך. ר"ל ואשר השרים אשר ...
המלך : אל חולדה. אמרו ז"ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם. או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים : שומר הבגדים ...
המלך : במשנה. בין שתי החומות שהיא משנה להעיר : כזאת. כדברי המלך : (כד) הנני מביא. ר"ל האות הזה לא במקרה בא כ"א מה' וכאלו אמר הנני ...
רעה וכו' : (כו) ואל מלך יהודה. ר"ל דבר הנוגע אל המלך עצמו : הדברים אשר שמעת. ר"ל אף שהגזרה גזורה כאשר שמעת לא תהיה כלול מהם : (כז) ...
את דבריו. ר"ל בעת השגלת בדברי האות הזה אשר היא מה' : (כח) אל קברותיך. ולא תקבר בארץ עממים : בשלום. עם כי מת במלחמה מ"מ נחשב לו לשלום ...
לא ראה ברעה הבאה על ישראל : וישיבו. חלקיה וחבריו : (ל) ספר הברית. ספור התוכחות הנאמרים בברית : הנמצא בית ה'. וזהו על כי בהספר ההוא ...
תוכחות מגולה בעת ההיא ואף היא כתובה בידי משה המקודשות ומפי ה' והמה סיבות

עלומות

מחנימה . ושאול וחמה וכל איש . ויעל המלך בית ה' דמלכים . וחברו דסיפרא . ושבעתם על שלחני . ואת עמו ז' וסי' ויאסור את רכבו . ויחלוש יהושע . או
רם . ראה נתתי בידיך את מלך העי . ואת מלך מעכה ואת עמו דדברי הימים . ויראו את הערמות ויברכו . ויאמר ללוים המבינים : וירם ח' וסימ' ויעשו כן משה
וירם משה את ידו . וירם הטבח . וירבעם בן נבט אפרתי . וירם את אדרת אליהו . וירם קרן לעמו . ואשמע את האיש . וירם יאשיהו : חלקיה י"א וסימ' ויבא
ן חלקיהו אשר על הבית . ויתן חלקיהו את הספר אל שפן . ויגר שפן הסופר למלך לאמר ספר . ויצו המלך את חלקיהו הכהן ואת קדמא דסיפרא . כלהון דמלכים .
וליד את ב' בפסוק . בן חשביה בן אמציה בן חלקיה דריש סיפרא : ועזריה בן חלקיה בן משלם בן הודויה . ושריו לנדבה לעם הכהנים . וא"י הצעיר המאסף לא ידענא
א הי מנהון מויצו המלך הוא חלקיהו דבמסרה לא הוה בריר כולי האי ומלישנא אחרינא דמסר' דאמר חלקיהו הכהן ה' ומני ויצו המלך תניגא דסיפרא ידענא דהוא קדמא

מגדול ועד־קטן ויקרא באזניהם את־כל־ ח'
ספר הברית הנמצא בית יהוה: לא ויעמד ז' בסיפרא
על־עמדו ויכרת את־הברית לפני יהוה ד'
אחרי יהוה ולשמור את־מצותיו ועדותיו ח' מ"ל. ה'
בכל־לבבו ובכל־נפשו לעשות את־דברי
ת הכתובים על־הספר הזה: לב ויעמד את
הנמצא בירושלם ובנימן ויעשו יושבי ט'. ל"ד מ"ל
לם כברית אלהים אלהי אבותיהם: לג ויסר ל'
הו את־כל־התעבות מכל־הארצות אשר ט' כ"כ
ישראל ויעבד את־כל־הנמצא בישראל ל'
ד את־יהוה אלהיהם כל־ימיו לא סרו ב' מ"ל
י יהוה אלהי אבותיהם: לה א ויעש
הו בירושלם פסח ליהוה וישחטו הפסח
עה עשר לחדש הראשון: ב ויעמד ס"ג
ים על־משמרותם ויחזקם לעבודת בית
: ג ויאמר ללוים המבונים לכל־ישראל המבינים ק'
שים ליהוה תנו את־ארון־הקדש בבית ג' מ"ל
בנה שלמה בן־דויד מלך ישראל אין־לכם ג'

משא בכתף עתה עבדו את־יהוה אלהיכם
ז' ואת עמו ישראל: ד והכונו לבית־אבתיכם והכינו ק'
ד'. ל' כמחלקותיכם בכתב דויד מלך ישראל ובמכתב
ל' שלמה בנו: ה ועמדו בקדש לפלגת בית האבות
ל' לאחיכם בני העם וחלקת בית־אב ללוים:
ב'. ב' בסיפ' ו ושחטו הפסח והתקדשו והכינו לאחיכם
ח' לעשות כדבר־יהוה ביד־משה: ז וירם יאשיהו
י' בטעם אזיפ ועגלה לבני העם צאן כבשים ובני־עזים הכל לפסחים
ג' לכל־הנמצא למספר שלשים אלף ובקר שלשת
אלפים אלה מרכוש המלך: ח ושריו לנדבה
י' וכל עורא לעם לכהנים וללוים הרימו חלקיה וזכריהו
ג' ויחיאל נגידי בית האלהים לכהנים נתנו לפסחים
יתיר ו' אלפים ושש מאות ובקר שלש מאות: ט וכוניהו
ושמעיהו ונתנאל אחיו וחשביהו ויעיאל ויוזבד
ג' שרי הלוים הרימו ללוים לפסחים חמשת אלפים
ובקר חמש מאות: י ותכון העבודה ויעמדו
הכהנים על־עמדם והלוים על־מחלקותם כמצות
המלך: יא וישחטו הפסח ויזרקו הכהנים מידם

אהרן ויאמר ללוים . יומא נג הוריות יב כריתות ה (שקלים מט סוטה כב) : וישחטו . יומא מט זבחים יד :

רש"י

כל נפשך : (לא) ויעמוד המלך על עמדו . ל' נלכים : (לב) כברית אלהים אבותיהם . ככל אותן שכתוב שם אלהי אבותיהם לפיכך כתוב כאן אלהי ... שכרת לאבותם במדבר וכל ברית שלהם על עבודת כוכבים דכתיב ...) ותראו את שקוציהם וגו' עד פונה היום מעם ה' לפיכך ויסר יאשיהו התועבות וגו' : (א) ויעש יאשיהו פסח . לפי שכל מלכי יהודה הרשעים ... ע פסח כמשפטו : (ג) תנו את ארון הקודש . לפי פשוטו שהעבירו מנשה ... ת הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל (ב' ל"ג) במנשה וישם ... ל וגו' לפיכך צוה יאשיהו להושיבו וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ... ' אמרו שאמר ללוים לגונזו שם : אין לכם משא בכתף . זו טענה ... יא ותחילת מלה הוא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכתף מכל ... ה' שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את ... לפיכך מעתה עבדו את ה' אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ... פסחיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו' : (ה) לפלגות . למחלוקת לעשות הפסח כהלכתו כדבר ה' ביד משה : (ו) וירם יאשיהו לבני ... ם דוגמא (מדבר י"ח) כן תרימו גם אתם לשון הפרשה : לכל הנמצא . לכל ישראל הנמצאים הפריש צאן לפסחים : למספר שלשים אלף . בין צאן בין כבשים

רד"ק

וכן ואת משנה התורה למוד התורה: (לא) על עמדו . ובספר מלכים על העמוד . ר"ל שעמד על רגליו סמוך לעמוד . ויונתן תרגם העמוד אצטווני וכבר פרשנוהו למעלה : (לג) ויעבד את כל הנמצא בישראל . ואחר כן פי' מה העבודה העבידם לעבוד את ה' : (ג) תנו את הארון הקדש אולי הוציאו מנשה משם כאשר שם הפסל בבית האלהים . אבל יש לתמוה היאך לא החזירו שם אחר הכנסו ושב בתשובה והסיר הסמל מבית ה'. ורז"ל פי' שצוה לגנוז את הארון כדי שלא יגלה עם הגולה . ואמרו אבן היתה בבית קדשי הקדשים במערבו ועליה היה הארון מונח ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן ובעת שבנה שלמה את הבית וסופו ליחרב בנה מקום לגנוז בו את הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות והאבן הזאת היתה מכסה למקום ההוא ויאשיהו המלך צוה וגנזו את הארון באותו מקום שבנה שלמה שנאמר תנו את ארון הקדש וגנזו עם הארון מטה אהרן וצנצנת המן ושמן המשחה:
ויבשלו

מצודת דוד

ן להחזיר את העם לשוב לה' : (לא) על עמדו . על המקום המיוחד למלך לעמוד ... דברי הברית . דברי התורה הכתובה בברית : (לב) ויעמד . העמיד כולם ... י: ויעשו . מאז והלאה עשו כדברי התורה הכתובה בברית : (לג) ויעבד . העביד את כל הנמצא בישראל וחוזר ומפרש מהו העבודה ואמר לעבוד את ה' : ...) לחדש הראשון . לפי שנא' למעלה שחזקיה עשה פסח בחדש השני לזה אמר שיאשיהו עשה בחדש הראשון כמשפט : (ב) על משמרותם . ר"ל במשמר שלו : ... . זרזם באזהרה לעשות עבודת ה': (ג) ללוים המבינים . לכהנים בני לוי המלמדים בינה לישראל וכו': תנו את ארון . רז"ל אמרו שצוה לגנוז במקום מטמון שעשה ... ה ונתן לא יוליכוהו בגולה עם ישראל ולפי פשוטו יאמר כי המלכים הרשעים אשר קדמו לו העבירו הארון ממקומו והעמידו תחתיו הפסל לזה אמר להם להחזירו למקומו : ... ל משא בכתף . ר"ל אחר שתשאו את הארון בכתף להחזירו למקומו שוב לא יהיה לכם מעתה שום עבודת משא בכתף ולזה תהיו פנויים ועבדו את ה' ועמו בדבר ... רות : (ד) והכינו . את עצמכם הכינו כל א' לבית אבותיו כפי אשר נחלקתם כאמור בכתב דוד ושלמה : (ה) בקדש . בעזרה : לפלגות בית האבות . למחלוקת ... נות כ"א לבד : לאחיכם בני העם . את בני ישראל צוה להעמיד כל בית אב לבד לעשות את הפסח : וחלוקת וכו'. וכן הלוים יעמדו כל בית אב לבד : (ו) והתקדשו . ... ות עצמכם : והכינו . גם הכינו וזרזו אנו אחיכם למהר את עצמם לעשות הפסחים כדבר ה' : (ז) לכל הנמצא . בירושלים : ובקר . לשלמי חגיגה : (ח) לעם . ... ו גפרש משם לכהנים וללוים : חלקיה . ר"ל השרים חלקיה וכו' פקידי בית האלהים הם נתנו לכהנים לפסחים וכו' : (י) ותכון העבודה . נעשית העבודה בתקון ... : על עמדם . על מקום מעמדם כל משמר לבד : על מחלקותם . כפי שנחלקו למשמרות : כמצות המלך . אשר צוה שתעמוד כל משמר לבד : (יא) וישחטו . הלוים
שחטו

מצודת ציון

(שופטים יט) : לה (ה) לפלגות . לחלקים כמו בימיו נפלגה הארץ (בראשית י) : (ו) וירם . והפריש

דסיפרא׃ בהעלות ג׳ וסי׳ ויהי בהעלות ה׳. בהעלות עליך את תהום. העולה׃ עבודת ה׳ ג׳ סי׳ והניף אהרן את הלוים תנופה. כי עד הוא ביניו וביניכם. ותכון כל עבת ד

והלוים מפשיטים׃ יב ויסירו העלה לתתם
למפלגות לבית־אבות לבני העם להקריב ליהוה
ככתוב בספר משה וכן לבקר׃ יג ויבשלו הפסח
באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדודים
ובצלחות ויריצו לכל־בני העם׃ יד ואחר הכינו
להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן בהעלות העולה
והחלבים עד־לילה והלוים הכינו להם ולכהנים
בני אהרן׃ טו והמשררים בני־אסף על־מעמדם
כמצות דויד ואסף והימן וידתון חוזה המלך
והשערים לשער ושער אין להם לסור מעל
עבדתם כי־אחיהם הלוים הכינו להם׃ טז ותכון
כל־עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח
והעלות עלות על מזבח יהוה כמצות המלך
יאשיהו׃ יז ויעשו בני־ישראל הנמצאים את־
הפסח בעת ההיא ואת־חג המצות שבעת
ימים׃ יח ולא־נעשה פסח כמהו בישראל מי
שמואל הנביא וכל־מלכי ישראל ׀ לא־
כפסח אשר־עשה יאשיהו והכהנים והל
וכל־יהודה וישראל הנמצא ויושבי ירוש
יט בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נע
הפסח הזה׃ כ אחרי כל־זאת אשר הכין יא
את הבית עלה נכו מלך־מצרים להלחם בכרכ
על־פרת ויצא לקראתו יאשיהו׃ כא וישלח א
מלאכים ׀ לאמר מה־לי ולך מלך יהודה ל
עליך אתה היום כי אל־בית מלחמתי וא
אמר לבהלני חדל־לך מאלהים אשר־עמי ו
ישחיתך׃ כב ולא־הסב יאשיהו פניו ממנו
להלחם־בו התחפש ולא שמע אל־דברי נ
מפי אלהים ויבא להלחם בבקעת מגדו׃ כג וי
הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך לע

תולדות אהרן ויבשלו. נדרים מט׃ וישלח. תענית כב׃ ויורו. מ״ק כח סנהד׳ מח׃

רדק

(יג) ויבשלו את הפסח וכו׳. לא מצאנו במקום אחר לשון בישול וצלי׃ בסירות ובדודים ובצלחות. מיני קדרות הם׃ (יח) ולא נעשה פסח כמוהו בישראל מימי שמואל הנביא. ובמלכים מימי השופטים כי שמואל שופט היה. ומה שאמר לא נעשה פסח כמוהו שהיו כל ישראל בלב שלם לעבוד את ה׳ וכן אומר בשמואל וינהו כל בית ישרא׳ אחרי ה׳ ואומר ויסירו בני ישראל את הבעלים וכו׳. וגם פסח שעשה יחזקיהו היו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצי׳ שהיה שולח להם חזקיהו ואף אותם שהיו בירושלם רבי׳ היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה׃ (כ) עלה נכו. נכו שם כנוי כמו שאמר במלכים פרעה נכה. ונקרא כן לפי שהיה נכה רגלים וכן תרגם יונתן פרעה חגרא׃ (כא) ואלהים אמר לבהילני חדל לך מאלהים אשר עמי. מחלוקת בדברי רז״ל י״א כי שניהם קדש וכן נראה ממה שאמר ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. אולי
מפי

רשי

כבשים בין עזים׃ ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה׃ (יג) ויבשלו ה
כמשפט. צלי אש (שמות י״ב)׃ ויריצו לכל בני העם. הלוים והשהכי
ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי
(טז) חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה׃ (יח) ולא נעשה פסח כ
(במלכים ב׳ כ״ג) כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים מיום
ישראל לשתי ממלכות שסרו עשרת שבטים מעל מלכי יהודה וישליטו
מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימין עושים פ
לשם ה׳ בירושלים ואלו לשם עבודת כוכבים בבית אל ובדן ודבר זה לא
כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא הי׳ להם לכל דור
רק שופט א׳ ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך ה׳ כמפורש בשופטי
ה׳ עם השופט והושיע׳ מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י׳ השבטים היו ה
לשיל׳ ועושים פסח לשם ה׳ וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל
יחד עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י׳ השבטים ומשהחזיר ירמיה י׳ השבטים לא המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם
כולם פסח יחד לשם שמים בירושלים וזהו לא נעשה כפסח הזה לה׳ בירושלים ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי נהי נמי דהחזיר ירמיה
שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלים היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים ובימי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל
אדמתם שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי רבי אליעזר ב״ר משלם זצ״ל ולא נעשה כפסח
מעולם שיתן המלך והשרים בהמות לפסחים די ספוקם ובקר לשלמי חגיגה וצוה ללוים להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו׃ (כ) אחרי כל זאת
הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים. הפסוק קובל ומקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתוב בו אחרי הדברים והאמת בא
על חזקיהו ונעשה לו נס׃ להלחם בכרכמיש על פרת. על מלך אשור כדכתיב (במלכים ב׳ כ״ג) ורצה לעבור דרך ארץ ישראל עליו ופרעה נכו לא היה
לבוא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישראל שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונו של ארץ ישראל׃ ויצא לקראתו. שדרש
לא תעבור בארצכם (ויקרא כ״ו) אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע חטא ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפורש
תענית׃ (כב) ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. שאמר לו מפי אלהים כי כן אמר ישעיה וסכסכתי מצרים במצרים וזהו שיסד הקליר כל המוניו ללכ
נקרים

מצודת ציון

והפרים׃ (יג) בסירות. קדרות׃ ובדודים. מל׳ דוד ויורה׃ ובצלחות. כעין קדרה וכן את הצלחת (מ״ב כא)׃ (כ) נכו. ת״י חגירא והוא מענין שבירה וכן נכה רגלים (ש״ב ד)׃ (כב) התחפש. ענין לבישת בגדים משונים מבגדים הרגיל בהם ודוגמתו התחפש ובוא במלחמה (לעיל יח)׃ (כג) ויורו. וישליכו׃ הירים. רובה קשת׃
ויאמן

מצודת דוד

שחטו כי השחיטה כשרה בזרים׃ מידם. מיד הלוים כי הכהנים הושיטו
המזרקות עם הדם להיות מוכן לזריקה׃ מפשיטים. עורות הפסחים׃ (יב) ש
העולה. מכל פסח הסירו דבר העולה מהנו על מזבח והם האימורים׃ לתת
הפסחים להכתות החלוקות מבתי אבות וכו׳׃ להקריב לה׳. חוזר על ראשית הק
לומר הסירו העולה להקריב לה׳׃ וכן לבקר. וכן עשו לבקר של שלמי חגיגה שהסירו מתחלה האימורים ואח״ז נתנו הבקר לבעליהם׃ ויבשלו הפסח באש. ר״ל צלו
באש וזהו כמשפט׃ והקדשים. בשר השלמים׃ ויריצו. הוליכו במרוצה את הבשר לבני העם׃ (יד) ואחר. אח״ז הכינו גם לעצמם ולהכהנים כי הכהנים היו ע
בהעלאת העולות והאימורים ולזה היו הלוים מכינים לעצמם ולכהנים׃ (טו) על מעמדם. עמדו על מקום מעמדם לשורר׃ כמצות דוד. ר״ל בהלולים שתקן דוד ואסף
גם המה תקנו מזמורים כמ״ש בס׳ תהלים׃ והשוערים. שומרי השערים עמדו במקומם כ״א בשערו׃ אין להם לסור. לא היה להם צורך לסור מעבודתם להכין פסחים
אחיהם הלוים הפנוים מעבודה הם הכינו להם׃ (טז) ותכון. הכל היה בתקון רב ובסדר נפלא בין בדבר הפסח בין בדבר העולות׃ (יז) הנמצאים. בירושלים׃ ואת חג
ר״ל הקרבנות הקבועות בכל יום ועולות ראיה ושלמי חגיגה׃ (יח) כמוהו. להיות כמוהו בטהרה יתירה ובתקון נפלא׃ מלכי ישראל. הם דוד ושלמה שהיו
ישראל׃ הנמצא. הבא מעריו ונמצא בירושלים׃ (כ) אשר הכין וכו׳. אשר העמיד דבר הבית על מכונו ובסמו בהעמדת המשמרות וכיוצא׃ נכו. פרעה נכו וכן
במ״ב׃ על פרת. סמוך לנהר פרת׃ (כא) מה לי ולך. ר״ל מה לי עליך ומה לך עלי וכי אויבים אנחנו זה לזה׃ לא עליך אתה היום. היום הזה אינני הולך עליך
אתה להוספת ביאור׃ אל בית מלחמתי. אל מקום מלחמתי והוא על מ״ך אשור׃ ואלהים אמר לבהלני. אולי שמע מפי ירמיה בדבר ה׳ למסר ללכת בבהל
אשור׃ חדל לך מאלהים. ר״ל חדל לך מהלחם עם אלהים אשר עמי וכאומר הלא מפי ה׳ אני הולך וא״כ הוא עמי ואם תעכב על ידי מללכת יחשב כאלו ה
לזה חדל לך ולא ישחיתך האלהים׃ (כב) ולא הסב. לא החזיר פניו ממנו ובכלי להלחם בו שינה בגדי המלוכה ללבוש בגדי מלחמה׃
רפי

וסי מן השמים השמיעך . הראשונים דיאשיה דד"ה . ויתר דברי אביה דד"ה . איוב לא ברעת ידבר . חכמת המסכן בזויה : מצרימה כ"ה בקריאה . וסימ' ויהי רעב
ירד אברם מצרימה . ויהי כאשר הקריב לבוא . ויהי כבוא אברם מצרימה . וירא אליו ה' ויאמר אל תרד . וישבו לאכל לחם וישאו . ויעברו אנשים מדינים סוחרים . ויוסף
הורד מצרימה ויקנהו . וכל הארץ באו מצרימה לשבר : ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אל תירא מרדה . אנכי ארד עמך מצרימה . ויקחו את מקניהם . ואלה שמות בני ישראל

רוני כי החליתי מאד: כד ויעבירהו עבדיו
מרכבה וירכיבהו על־רכב המשנה אשר־ ל'
וליכהו ירושלם וימת ויקבר בקברות
יו וכל־יהודה וירושלם מתאבלים על־ י'. ל' וחד המתאבלים.
הו: כה ויקונן ירמיהו על־יאשיהו ויאמרו ג' ב' חס' וא' מלא.
שרים | והשרות בקינותיהם על־יאשיהו ל' בליש' ע' חס' הוס. ג'
יום ויתנום לחק על־ישראל והנם כתובים ב' חסר וא' מלא
קינות: כו ויתר דברי יאשיהו וחסדיו ככתוב ב'
ת יהוה: כז ודבריו הראשנים והאחרנים ס'
כתובים על־ספר מלכי־ישראל ויהודה: ד'
לו א ויקחו עם־הארץ את־יהואחז בן־
הו וימליכהו תחת־אביו בירושלם: ב בן־
ש ועשרים שנה יואחז במלכו ושלשה
ים מלך בירושלם: ג ויסירהו מלך־מצרים
שלם ויענש את־הארץ מאה ככר־כסף ל' וחסר

וככר זהב: ד וימלך מלך־מצרים את־אליקים ס'
אחיו על־יהודה וירושלם ויסב את־שמו יהויקים
ואת־יואחז אחיו לקח נכו ויביאהו מצרימה: ד'
ה בן־עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת ל' בנביאים ו' בכתובים
עשרה שנה מלך בירושלם ויעש הרע בעיני ג' בטעם ובענין
יהוה אלהיו: ו עליו עלה נבוכדנאצר מלך
בבל ויאסרהו בנחשתים להליכו בבלה: ז ומכלי ל' חס'
בית יהוה הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם ז' כ"ב בסיפ'
בהיכלו בבבל: ח ויתר דברי יהויקים ותעבתיו ח'. ס' בטעם ל' חס' דת'
אשר־עשה והנמצא עליו הנם כתובים על־
ספר מלכי ישראל ויהודה וימלך יהויכין בנו
תחתיו: ט בן־שמונה שנים יהויכין במלכו
ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלם
ויעש הרע בעיני יהוה: י ולתשובת השנה שלח ג' בטעם טרחא ל' י' ס'
המלך נבוכדנאצר ויבאהו בבלה עם־כלי כ"ב בכתובים ל' חס' וכ' כ"ט

אהרן ויתר. סנהד' קג: ולתשובת. יומא נג: ויבאהו. כריתות ה (שקלים מט):

רש"י

למען לא תעבור חרב כל שכן באפרים לא שמע לחזה וישוב אחורים : גזירה לסכסך מצרים במצרים : על רכב המשנה . לפי שדרך המלך של שני מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישב בשניה כראשונה ולא וכשחלה הרכיבוהו על הרכב המשנה : (כה) ויאמרו כל השרים . לשון משוררים כי גם שירה וקינה בקול אחת נאמרין עליו ניבא והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו שמת בן תשעה ושלשים שנה כחצי ימיו דכתיב (תהלים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב (עמוס ח') והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזהו שאמר ויאמרו כל השרים בקינותיהם וכל יהודה וירושלים מתאבלים עליו : ויתנום לחוק . כשמזדמן להם צער ובכיה שהם מקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער מה בתשעה באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו על מות יאשיהו דוגמא (שופטים י"א) ותהי חק בישראל וגומר (שם) לבכות ופתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה : והנם כתובים על הקינות. על הקינות : (כו) וחסדיו הכתוב בתורת ה'. (ובמלכים ב' כ"ג) כתיב וכמוהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמר כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:

רד"ק

מפני ירמיהו הנביא היה לו להלחם בכרכמיש ובעודו שם נלחם בכרכמיש על פרת ולקח השם נקמת יאשיהו ממנו שבא עליו נבוכדנצר והוא שנתנבא ירמיה למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל ואומר והיום ההוא לה' צבאות יום נקמה להנקם מצריו וזהו נקמת יאשיהו המלך : (ג) ויסירהו מלך מצרים בירושלים . פי' ממלוך בירושלים . וכן כתיב במלכים וברבלה בארץ חמת הוא שאסרוהו והסירוהו מהמלוכה:(ו) להוליכו בבלה . ולא הוליכו כי בדרך מת ועליו נאמר קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וכו'. והנה כתוב בדניאל ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער . אח"כ הוליכו לבבל עם הכלים ואח"כ הושיבו לירושלים כאחד עשר שנה מלך ואחר כן חזר ומרד בסוף ימיו ותפשוהו הגדודים ומת בדרך בידם כמו שאמר סחוב והשלך . פי' להוליכו כמו להרגו בערמה : (ח) על ספר מלכי ישראל ויהודה . זהו ספר ירמיהו ושם כתובים תועבותיו הוי בונה ביתו וגו' כי בספר מלכים אין כתיב מתועבותיו דבר אלא בסתם ויעש הרע בעיני ה':(ט) בן שמונה שנים יהויכין.ובספר מלכים כתיב בן י"ח שנה אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחריו והיה אז בן שמונה שנים ולכך נהרג ביום מות אביו . אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"א חדשים : (ג) ויסירהו מלך מצרים בירושלים . מבואר במלכים (שם) היטב ויאסרהו פרעה נכה בארץ חמת . ממלוך בירושלים : ויענש את הארץ . ליתן מסים דוגמא וענשו אותו מאה כסף (דברים כ"ב) : (ד) ויסב את שמו יהויקים . כך מלכים והשרים שמכנים למשרתיהם שם שהם רוצים דוגמא (בראשית מ"א) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר) ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א') וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרצונו : ויסב את שמו יהויקים . למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי בהרג פרעה יאשיהו המליך מלך והעניש למס עובד : (ו) עליו עלה נבוכדנאצר . כי לא יכול פרעה לצאת להלחם לשאת מארצו כמו שכתוב (במלכים ב' כד) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שבאה בשנה הרביעית בכרכמיש של נהר פרת כמפורש (בירמיה מה): להוליכו בבלה . ולא הוליכו לאשור אלא בדרך מת והשליך נבלתו וכן ניבא (ירמיה כ"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים והיכן קבורת חמור בכלב וכן מוכיח (במ"ב כד) וישכב יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברהו : (ז) ומכלי בית ה' . ומקצת כלי בית ה'. ועל זה נתנבא ירמיה (כו) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן ה' בידו וכאן מוכיח שהיה בי"א למלכות ומה בשנת שלש למרדו שנאמר (במ"ב כד) ויהי לו יהויקים עבד שלשה שנים וישב וימרוד בו שלשה שנים ובשנת שלשה למרדו עלה עליו והוא שנת שמונה לנבוכדנאצר בשנה ראשונה כבש נינוה שניה כבש יהויקים ושלש שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשני ארבע ליהויקים שנ' (ירמיה כ"ה) בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנאצר : (ח) ותועבותיו. שבא על אמו : והנמצא עליו. כתובת קעקע : (י) ולתשובת השנה . שהגלה יהויקים : עם כלי חמדת בית

מצודת דוד

זה . מה שאמר לו דברי ירמיה מפי אלהים : (כג) ויורו היורים . המורים בו חצים : העבירוני . העבירו אותי מן המרכבה שהיה כי נעשיתי חולה ואי אפשר לי לרכוב בה : (כד) על רכב המשנה . המשנית הסובלת אלא מרכבתו אשר הוא זמר לרכוב בה : (כה) השרים והשרות . המשוררים המשוררות וכאשר המשורר עושה שיר בקינה נקרא משורר כן בדבר קינה ויללה נקרא משורר כי תוכן א' להם בדבר הקול ובהכרת הנעימה : בקינותיהם . ר"ל בעת אשר קוננו קינה עם זכרון מיתת יאשיהו לקונן גם עליו : ויתנום לחוק . קבעו חוק בישראל לומר קינות יאשיהו בקינותיהם : והנם כתובים . הקינות של יאשיהו : על הקינות . (כו) וחסדיו . החסדים אשר עשה ככתוב בתורה : לו (ג) בירושלם .

ר"ל ממלוך בירושלים : ויענש . על שהמליכו את יהואחז לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו משפט המלוכה : (ו) ויאסרהו . קשרו בשלשלאות של נחושת להוליכו אל בבל ומת בדרך כמ"ש בירמיה : (ז) בהיכלו . בארמונו שהיה לו בבבל : (ח) והנמצא עליו . ר"ל תועבותיו שבסתר אשר נתגלה לאחר זמן : (ט) בן שמונה שנים . ובמ"ב נאמר בן שמונה עשרה שנה ואלו יהויקים אביו המליכו בחייו עשר שנים על כי ראה אשר עם הארץ המליכו לפניו את אחיו הקטן ממנו וחשש פן לאחר מותו ימליכו הקטן לפני הגדול לזה הכליכו בחייו ואמר כאן עת מלכו בחיי אביו ובמלכים כ' עת מלכו לאחר מות אביו : ושלשה חדשים וכו'. ר"ל משמלך לאחר מיתת אביו ובמ"ב לא חש לכתוב עוד עשרה ימים : (י) ולתשובת השנה . ר"ל לעת

חבאים קדמא. בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו. כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו. ובני יוסף אשר ילד לו. ועתה שני בניך הנולדים לך. וי[…] מצרימה. ואלה שמות דריש סיפרא. בלכתך לשוב מצרימה. ויהי בשלח פרעה. ולמה ה' מביא אותנו. ויאמר איש אל אחיו נתנה. וירדו אבותינו מצרימה. בשבם ירדו. רק לא ירבה לו סוסים. וענית ואמרת לפני ה' אלהיך. וימלך מלך מצ״ים את אליקים: למלאות ו' בקריאה ד' מ״ל וב' חסר וסי' נמסר בסדר כי תשא ורניאל ריש מן

חמדת בית יהוה וימלך את צדקיהו אחיו על
יהודה וירושלם: יא בן עשרים ואחת שנה
צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם:
יב ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו לא נכנע מלפני
ירמיהו הנביא מפי יהוה: יג וגם במלך נבוכדנאצר
מרד אשר השביעו באלהים ויקש את ערפו
ויאמץ את לבבו משוב אל יהוה אלהי ישראל:
יד גם כל שרי הכהנים והעם הרבו למעול מעל
ככל תעבות הגוים ויטמאו את בית יהוה
אשר הקדיש בירושלם: טו וישלח יהוה אלהי
אבותיהם עליהם ביד מלאכיו השכם ושלוח
כי חמל על עמו ועל מעונו: טז ויהיו מלעבים
במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים
בנביאיו עד עלות חמת יהוה בעמו עד לאין
מרפא: יז ויעל עליהם את מלך כשדיים וי[…]
בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל […]
בחור ובתולה זקן וישש הכל נתן בידו: יח […]
כלי בית האלהים הגדלים והקטנים וא[…]
בית יהוה ואצרות המלך ושריו הכל […]
בבל: יט וישרפו את בית האלהים וינתצו […]
חומת ירושלם וכל ארמנותיה שרפו באש […]
כלי מחמדיה להשחית: כ ויגל השארית […]
החרב אל בבל ויהיו לו ולבניו לעבדים […]
מלך מלכות פרס: כא למלאות דבר יהוה […]
ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה […]
ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה: כב […]
אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר יהוה […]
ירמיהו העיר יהוה את רוח כורש מלך […]

תולדות אהרן וגם במלך. נדרים סה שבועות לו סוריות יב כריתות ס: ויהיו מלעיבים. שבת קיט:

רדק

שנים. ועתה כשמלך אחריו אביו היה בן י"ח: את צדקיהו אחיו. דודו היה כמו שכתוב בתחלת הספר הזה ביחסים ובספר מלכים אלא שהקרובים יקראו אחי' כמו כי אנשים אחים אנחנו את לוט בן אחיו: (טז) מלעיבים. כמו מלעיגים: ומתעתעים. תרגום והייתי בעיניו כמתעתע כמו כמתלעב. במלאכי האלהים הם הנביאים שהם שלוחי השם ית' ומתעתעים משפטו עם תי"ו ומתעתעים: עד לאין מרפא. כל כך הרבו לפשוע עד שנמנעה מהם התשובה שהיא המרפא: (יז) זקן וישש. בצר"י כמו ישיש בחיר"ק: (כ) לו ולבניו. לבנו ולבן בנו: עד מלוך מלכות פרס. והם נ"ב שנה מיום שגלו עד רצתה הארץ את שבתותיה כי לא היתה הפקידה שלמה עד שנת שתים לדריוש בן אחשורוש שמלאו

רש"י

בית ה' דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו או […] עמו במ"ב (כד) מפורש שיצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': וימלך את […] אחיו. אחיו של יהויקים וכן (במלכים שם) וימלך מלך בבל את מתניה דודו […] ויסב את שמו צדקיהו דודו של יהויכין: (יב) ויעש הרע. מהו הרע ש[…] לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש (בירמיה ל"ח) ויאמר ירמיה אל […] כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגומר עד דואג […] היהודים וגומר וחוץ מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר נביא[…] ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנאצה עליו על יהויקים […] לעשות. מפי ר' אליעזר ב"ר משלם זצ"ל: (יג) אשר השביעו בא[…] כמפורש (ביחזקאל י"ז) אמר נא לבית המרי וגומר וכל הפרשה […] על יהויכין וצדקיהו (שם) ויקח מלכה ושריה ויבא אותם אליו בבלה זה יהויכין וסיעתו (שם) ויקח מזרע המלוכה ויכרית אתו ברית זה צדקיהו: (יד) גם כל […] הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב (דברים כ"ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים לא כהנים הדיוטים למחות אנ[…] הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו: ויטמאו את בית ה'. בשקוציה': אשר הקדיש בירושלים. לשכן שמו שם לעולם: (טו) וישלח ה'. כל זה צדק דין […] תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכיהם הרעה אלא לאלתר ויטרוף לעד אפו לכך נאמר וישלח ה' אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשוב מרפ[…] פעם אחת בשנה או בחודש אלא בכל יום ויום השכם ושלוח: כי חמל על עמו. ולא חפץ במיתתן: ועל מעונו. על דירת בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם […] עמו ועל בית מדורו מלהחריבם: (טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. בשלוחי הקדוש ברוך הוא ובוזים דבריו של הקב"ה שודאי הדין עמו שאפילו שליחי […] אין מבזין אותן ויראים לעבור על ציווי בין לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו להלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו': (יז) ויעל עליהם את מלך כשדים. שם […] שפלה שנאמר (ישעיה כג) הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים (דברים ל"ב) הם קנאוני בלא אל וגומר עד בגוי נבל אכעיסם: ויהרוג בחוריהם בחרב בבית ק[…] וכושב להם גמולם שכתיב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר (יחזקאל ט') והכו אל תחוס עיניכם וגו' עד צאו ויצאו והכו בעיר: ולא חמל על בחור[…] זקן וישש. מה שאינכן מנהג אנשי חיילים כשנוצחים במלחמה והורגים אנשי המלחמה אבל על זקן ובחור ובתולה חומלים ומתמלאים רחמים וגם נבואת משה רבינו […] (דברים לב) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגומר: (יח) וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים. שנותרו מגלות יהויקים ויכניה: […] לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס. ולמה עד מלכות פרס כי עד מלכות פרס עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותי' והוא שכתוב (ויקרא […]) ימי השמה תשבות: (כא) עד רצתה הארץ את שבתותיה. תרצה. כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה. של[…] ויובל

מצודת ציון

לו (יג) ויאמץ. חיזק: (טו) משוב. מחזור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו): (טז) מלעיבים. ענין לעג כי והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כז) ת"א כמתלעב: במלאכי. בשלוחי: (יז) וישש. כמו ויושב והוא רב בימים מלה כמו גם שב גם ישיש בנו (איוב טו) והוא מל' יש ר"ל עמד בו הישות ימים רבים: (כא) למלאות. ענין השלמה: רצתה. מל' רצוי ופיוס: שבתותיה. ענין בטול עבודה כמו שבת נוגש (ישעיה יד): שבתה. בטלה ונחה מן עבודה: (כב) העיר. מל' התעוררות: רוח. רצון כמו אשר נתן בו רוח (מ"ב יט): ויעבר קול. ענין הכרזה כמו ויעבירו קול (שמות לו):

מצודת דוד

לעת בוא השמש אל הנקודה היא בעצמה שהית' עומדת כאשר שלח נדודיו […] או שלח על יהויכין בנו (אולם כבוש יהויקים והמלכת יהויכין וכבושו […] צדקיה היה בכל בשנה ההיא): ויביאהו בבלה. במ"ב נאמר שיצא אל […] למסור בידו: כלי חמדת. כלים החמודים של בית ה': צדקיהו אח[יו]. שנאמר למעלה שאחר יהויקים מלך יהויכין בנו לזה אמר כאן בחזור והמליך […] אחיו של יהויקים: (יב) מפי ה'. אשר ניבא לו מפי ה': (יג) אשר הש[ביעו] להיות לו לעבד: ויקש את ערפו. הוא ענין מליצה כאלו הקשה ערפו עד […] מכאי אפשר לסבב פניו אל ה': (טו) וישלח. שלח דבריו עליהם: השכם ושלוח. שלח בהשכמה ר"ל בזריזות: כי חמל. וחשב אולי ישובו ולא יאבדו כם בית […] יחרב: (טז) ומתעתעים בנביאיו. ר"ל אמרו שעוד הנביאים המה תועים מדרך הישר. או הוא ענין לעג כמו והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ"ז) ור"ל […] ומתעב: עד לאין מרפא. עד שלא רצה לכפר עוד ועל שהחטא הוא חולי הנפש אמר לשון רפואה על הכפרה וכן ושב ורפא לו (ישעיה ו): (יז) ויעל. העולה […] כשדים לעלות עליהם: הכל נתן בידו. ה' מסר בידו את הכל: (יט) להשחית. שברו וקלקלו להשחית אותם: (כ) השארית. מה שנשארו מן החרב הגלה לבבל: ע[ד] […] וכו'. עד שכבש מלך פרס את בבל ומלך בה: (כא) למלאות דבר ה'. ר"ל מה שהיו בגולה כפי מספר הימים […] אשר היה ב ירמי' […] שיהיו בגולה עד שתתרצה הארץ להתפייס על שלא שבתה מעבודה בשנות השמטה ויובלות כי בעודם עליה לא קיימו השמטות ויובלות: כל ימי השמה […] בזה התפייסה כי תמורות השמטות והיובלות שבטלו שבתה מעבודה כל ימי השמה […] ואין עובר בה: למלאות שבעים שנה. להשלים שבעים שנה של זמן שבעים שנים של שמטות ויובלות שבטלו וכמ"ש רז"ל בס"ע: (כב) ובשנת אחת. בשנה הראשונה: לכלות. לעת כלה הזמן אשר דבר ה' בפי ירמי' והוא בכלות שבעים שנה

בר־קול בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ ט' . י"א ס"פ
ה־אָמַר כּוֹרֶשׁ ׀ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל־מַמְלְכוֹת וגם ובתריה תרין מלין
ץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד
עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי־
בָכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיָעַל׃ ה' . ל'

חזק ונתחזק

סכום פסוקי של דברי הימים (א וב) הס אלף ושבע מאות ושמנים ושבעה . וסימנו לבנות לו בית אשר בירושלים אשר ביהודה מי בכם מכל עמו יהוה אלהיו עמו ויעל . והקאפיטולי שם ששים וחמשה . וסימנו הס כל בשר מפני ה' . וחציו ועל אצרות המלך עזמות בן עדיאל (ד"ה א' כ"ז כ"ה) . וסדרים חמשה ועשרים . עד כה ברכני ה' סימן :

רשי

שבטלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שנה שבתה ארץ
לשנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם ג' מאות
ים משנכנסו לארץ עד שגלו ממנה עשרת השבטים ואתה מוצא אותם
ים מאתים וארבעים ושלשה משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה וכימי
השופטים שהכעיסו קי"א שנים והשאר סתומים הוא שנא' (ביחזקאל ד')
שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים
גו' וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה
ים ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב (מלכים ב' כ"א) ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי נ"ה מלך .
דאמנון וי"א דיהויקים הרי ל"ה שנה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים הרי
ע מאות שנה ס"ד שמיטין וויובלות ל"ה שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת הייבל האחרונה נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנה
ים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר (ויקרא כ"ז) אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן מסיים
ברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים אלו ושל עזרא (תחלתו) להודיענו כשכלו אותן שבעים שנה היאך חזר הגלגל שחזרו לארצם
הוצרך לומר כאן בשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי בכם מכל עמו ויעל ולכך נוספת וי"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתים שהרי ספר עזרא משוך
אחר ספר דניאל וכך וי"ו מוסב מזה לזה : (כב) את רוח כורש . רצונו : ויעבר קול . כרוז הכריז לכל בני מלכותו : וגם במכתב . שלח לכל בני מלכותו לאמר :
כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ . שאני מושל מלך על כל ממלכות : והוא פקד עלי . והוא צוה עלי על ידי ישעיה לבנות לו בית בירושלים שנאמר
(מ"ד) האומר לכורש רועי וגו' . כה אמר ה' למשיחו לכורש (שם מ"ה) וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיהו : אשר ביהודה . ירושלים במדינות יהודה : מי בכם
כל עמו ה' אלהיו עמו ויעל . כך היה הכרוז על המדינות מי בכל עמו של הקב"ה יבוא לבנות ביתו אשר בירושלים : ויעל . ויהי הקב"ה בעזרו ובעזרתינו :

רדק

שמלאו לחרבות ירושלים שבעים שנה : (כג) וגם במכתב . העביר כרוז בכל מלכותו עד שלוח להם כתבים : (כד) והוא פקד עלי . הוא צוה עלי . והיכן צוה עליו אלא שהעיר את רוחו ונתן אל לבו לשלוח הגלות לבנות בית בירושלים או צוה על ידי נביאו וכן נתנבא ישעיהו כה אמר ה' למשיחו אנכי העירותיהו בצדק וגומר : מי בכם מכל עמו . יהי ה' אלהיו עמו ויעל :

מצודת דוד

שנה מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה וכאשר פרשנו בדניאל : ויעבר
קול . ר"ל צוה להכריז : בכל מלכותו . בכל מדינות מלכותו : וגם במכתב. שלח הדברים
במכתב : לאמר . וכה אמר : (כג) נתן לי . ר"ל הואיל וה' מסר בידי כל
הממלכות א"כ מהראוי לי לעשות מצותו : פקד עלי. צוה עלי לבנות וכו' כמ"ש האומר
לכורש וכו' והיכל תוסד (ישעיה מ"ד): אשר ביהודה. אשר בארץ יהודה : מי בכם. כי
הדברים האלה צוה להכריז ושלח בין האומות ולזה אמר מי הנמצא בכם מעם ה' יהיה
ה' עמו ובעזרתו : ויעל . אל ארצם ר"ל הרשות נתון ממני לעלות :

ביאור הגר"א

אדם שת אנוש. פסקא היינו מפני שג' הראשונים כוללים: אדם. כולל הכל. שת. שממנו הושתת
העולם. ואנוש. אז הוחל לקרא ומאנוש ואילך פרטים. והמה שלש שמות הכוללים. אדם
אדם אתם. פחות ממנו בן אדם ופחות ממנו אנוש כמ"ש (תלים ח' ה') מה אנוש כי תזכרנו
כי תפקדנו. והוא כי אדם יציר כפיו של הקב"ה ובדמות וצלם. שת. אינו אלא בדמות וצלם
ים (ראשית ה' ג'). ויולד בדמותו כצלמו ויקרא שמו שת. ובאנוש לא כתיב דמות וצלם (אמר
מסדר. בביאורו נראה אור דברי (ב"ר פ' כ"ג) בעון קומי אבא כהן ברדלא אדם שת אנוש
ל פסק פיסקא (וע"ש פי' מ"כ) א"ל עד כאן בצלם ובדמות כו').וע"ד הרמז בהיות כל מספר
נחלק שלשה פעמים שלשה וא' הוא הכולל.וכן הוא תמונת היו"ד עליון תחתון ואמצעי . ובכל
ראש תוך וסוף ועם הכולל הוא עשר. לכן סדר הכתוב העשרה דורות שמאדם ועד נח שלשה
שלשה ועשירי בפ"ע שהוא הכולל: (ג) חנוך. הוא השביעי והוא המובחר וכן בימים ובשבועו'
ים ובשנים ובשמיטין וכן באנשים.משה שביעי מאברהם וכן בדוד נאמר והוא השביעי (אג"ה
קרא רבה פ' כ"ט) וכן רבינו הקדוש שביעי להלל וכמו שנתנה תורה שנכתב ע"י מרע"ה כן
תורה שבע"פ ע"י רבינו הקדוש: (ד) שם חם ויפת. אין זה סדר לידתן ולא סדר חכמתן אלא
לוקתם בארץ. ודרך ימין קחשיב. שם נטל חלק שליש במזרחי והוא אפריקי.וחם ויפת חלקו
לשנים חם נטל חלק הדרומי והוא אזיע. ויפת הצפוני והוא אירופיא. וכל השמות שנכתבו
שם מדינות. גומר נטל קרוב לקוטב הצפוני. ומגוג אחריו וכן כולם.וכוש קרוב לקוטב הדרומי
אחריו. ועילם סוף מזרחי ואשור אחריו.לכן הכושים שחורים ביותר. וגומר זו גרמניא לבנים
. וז"ש נגעים פ"ב מ"א בהרת עזה נראית בגרמוני כהה והכהה בכושי עזה. ועמ"ש הרמב"ם
שם ומיוחס אל העלם אשר שמו גרמא עכ"ל. וכתים הוא רומי כתרגום וצים מיד כתים ואתו
מרומאי. וסנחריב הושיב בה בני אדום. והם נקראים רומיים והם שהחריבו בית המקדש וכן
לחז"ל. מיושב בזה מה שהקשו הרי כתיים מבני יפת ורומיים בני אדום.והנה השמות שבאו
תי יו"ד מ"ם באחרונה. כמו גמר ומגוג הוא שם העצם של בן הסוף . אלא שהאומה היוצאת
קראת ג"כ על שמו. וכל שם שבא כאן עם יו"ד ומ"ם באחרונה. כמו כתים ודודנים.אינו שם
הסוף. אלא נכתב ע"ש האומה שיצאה ממנו. וע"ד הרמז סדר שמותם דכאן רומזים על מדת
שנאמר בנח איש צדיק תמים ראשית המדה הוא לימוד התורה לדעת את הדרך אשר ילך. ואת
ה אשר יעשה. שנית. אז יהיה סור מרע לקיים את כל המל"ת. שלישית. אז יקיים ועשה טוב
כמ"ע. כמ"ש סור מרע ועשה טוב. שם מרמז על לימוד התורה כמ"ש טוב שם משמן טוב .
ורמז על כבוש היצה"ר כמ"ש לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר ויפת מרמז על קיום המעשים
כמ"ש יפיפית מבני אדם כו': (ה) בני יפת. נקיט הכא שמנים פילגשים וששים מלכות שמנים
בני נח עד אברהם. בני יפת י"ד בני חם ל' בני שם כ"ו וכולן ראשי אומות הרי ע' אומות
עליהם שם חם ויפת. רעו שרוג נחור. תרח ושני בניו נחור והרן ולוט הרי שמנים.ולא חשב
והרן ולוט כדרך שלא חשב בששים מלכות: שלשה מבני קטורה. הוא הטעם שת"א (ראשית
) למערין ולשכוין ולנגוון (ערש"י ורמב"ן שם) וי"ב בני נחור וב' בני לוט ומספרם ששים .
ים ואל ובניו י"ג בני קטורה ע"ז עשו ובניו י"ז בני נחור י"ב כמ"ש (ראשית כ"ב כ"ג) שמנה אלה
ילדה מלכה לנחור ופילגשו וגו' ארבעה ובני לוט ב' הרי ששים: (יב) אשר יצאו משם פלשתים. היינו
מ תים: ואת כפתורים. שב אלמעלה על ומצרים ילד (ראב"ע במקומו): (יג) ובני כנען. כאן
ת חשב בני כנען שנים עשר ובפ' לך לך חשב עשרה ובואתחנן שבעה ובשמות ששה ובפ'
נח ושם והוא כי שנים ישבו להם על הגבול. סיני בדרום כמ"ש (ישעיה מ"ט יב) מארץ סינים
זו מארעא דרומא. וצידון בצפון כמ"ש בגבול נפתלי. מקום הגבולין לא קחשיב בנתינת ארץ
כי הנה כי בהרבה מקומות נכללין הפרטים במספר העשיריות. כמו מ"ב הוא מ"ם ומ"ם הוא
וע"ב הוא ע' וע' הוא ע"ב. וכן אנ"י וה"ו שהם באמצע והם כוללין הראשון מלמעלה עד אניו
מתניו ולמעלה . וכן ע' אומות והם ע"ב עם עשו וישמעאל דעל עשו נאמר גוי כמו שנאמר
יש בכנען ועל ישמעאל נאמר לגוי גדול אשימנו . ומשום דלא חשיב בנתינה מקום הגבולין .

לא נאמר בלך לך אלא עשרה מהם . אלא בשינוי השמות כי חוי האמור כאן נקרא שם רפאים .
ועל פי זה יתכן מה שאמרו במסכת שבת חוי שטועמין את הארץ כחויא . ולאחורים קשה
דבשלמא חורי יצא להם לדרשה . משום יתור יושבי הארץ דכתיב גביה אבל חוי הוא שמו .
ושמות לא נתנו לדרוש . אבל לפ"ז שפיר הוקשה לחז"ל מאחר דנקראו בפרשת לך לך רפאים . למה
נקראו כאן חוי וערקי הוא פריזי . וקני וקניזי וקדמוני הוא ארודי צמרי חמתי . ובני עשו לקחו קיני
מבני כנען . ועמון ומואב לקחו קני וקדמוני (ובדברים א ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל
שכניו אמר בספרי שם זה עמון ומואב ואדום. וכשחטאו ישראל במרגלי' נאמר להם בעשו ועמון ומואב
כי לא אתן לכם לכן בואתחנן נאמר רק ארץ שבעה עממין. ובמראות הסנה (שמות ג ח) הראה לו סוף
המעשה. נאמר ששה . כי גרגשי פנה משם (עיין פי' הרשב"ם) : (יט) ושם אחיו יקטן . מושב ג"כ על
כי בימיו נתקטנו מספר שני הדורות . עד ימיו היו עד ת"מ שנה ואח"כ לא היו יותר מן ר"מ שנה :
(כח) בני אברה' יצחק וישמעאל. למ"ד שישמעאל עשה תשובה דאדרבה ליצחק קמיה. דכתיב (בראשי'
כה ט) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו ולמ"ד שלא עשה תשובה . אעפ"כ אדרביה קמיה משום שהיה
בן האמה ויצחק בן הגבירה זה שהקדים הכתוב כאן ג"כ ליצחק משא"כ לקמן בבני יצחק שניהם בני
הגבירה כתיב עשו וישראל : (לה) בני עשו וגו'. בבראשית (כ"ו ל"ד) כתיב ויקח אשה את יהודית בת
בארי החתי ואת בשמת בת אילון החתי . ושם כ"ח ט' כתיב את מחלת בת ישמעאל . ושם ל"ו ב' כתיב
עדה בת אילון ואת אהליבמה בת ענה ואת בשמת בת ישמעאל ופשר הדבר שהיו לו ב' נשים יהודית
ובשמת וכאשר ראה עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו לקח את מחלת ואת אהליבמה וקרא
למחלת בשמת שתתבשם בעיני יצחק אביו . ולבשמת הראשונה קרא עדה לשון הסרה שהסירה מגבירה
ומהתבשם ומיהודית לא היו לו בנים ולא הזכירה הכתוב אצל ואלה תולדות עשו : (לו) ותמנע . ותמנע
היתה פילגש הכתוב (ראשית לו יב) קאי אלמעלה נ"ב אבני עשו כאלו כתיב ויהיו בני אליפז וגו' וגעתם
וקנז ותמנע ותמנע היתה פלגש . והראשון זכר מבני אליפז והשני נקבה פלגש לאליפז . וכמוהו תמנה
ביהושע י"ג ז' לתשעת השבטים וחצי השבט המנשה עמו הראובני והגדי ובד"ה א' ע' מ"ח ובני מיכה
פיתן ומלך ותתרע ואחז הוליד ואחז קאי ג"כ אלמעלה כי כן מבואר שם ח' ל"ח וכן שם ח' י"א ומקלות
הוליד קאי ג"כ אלמעלה וכן מבואר ע' ל"ו ל"ח . וכן שם (ל"ג ונר הוליד קאי אלמעלה כי כן הוא שם
ע לו) אלא אחר שנשא תמנע לפלגש החליף שם המנע בנו לשם קרח לכן באלופים חשב קרח מה שלא
נמנא בתולדות : (לח) ובני שעיר וגו' . כולם שמות מקומות . וכולם השמידום בני עשו וישבו
תחתם ואסר ליקח מארצו עד מדרך כף רגל לכן הזכירם הכתוב : (מא) ובני דישון . ובתורה
ואלה בני דישן בלא וא"ו ובקמ"ץ ואינו אלא מפני שבא באתנחתא . אע"פ דואלה בני ענה דשן נמי
בהפסק מאמר ובא בחולם היינו להכיר שהוא דישון הראשון . ואף באתנחתא לא זז ממקומו . ובתורה
מסיים ואהליבמה בת ענה ערש"י שם . ועבב"ב קט"ו ופשוטו אף שבני ענה דישן הוא ענה בן שעיר
אבל ואהליבמה בת ענה היינו ענה בת צבעון . וכיון שהזכיר ענה קיצר וסיים ואהליבמה בת ענה והוא
ענה בת צבעון : (מג) לפני מלך מלך . היינו משה דכתיב בי' ויהי בישורון מלך . לכן לא הזכיר בתור'
מיתת הדד שעדיין היה חי בימי משה (ועוד חמש שנים כמבואר בס' הישר) אלא שהתחיל מלכותו
לפני משה אבל בימי עזרא כבר מת . ולכן כתיב כאן וימת הדד (מראב"ע ורשב"ם) : (ב) דן יוסף .
הזכיר דן לפני יוסף . כי בסיבתו נולד יוסף ז"ל ב"ר פ"ג ע"ג רב הונא כו' . אמר דן יוסף ובנימין
בזכות דן עמד יוסף ובנימין : (ה) כל בני יהודה חמשה . לומר לך אף כי מתו ער ואונן אפ"ה בני
יהודה חמשה . כי ער ואונן באו בחצרון וחמול . וז"ש ראשית מ"ו י"ב וימת ער ואונן בארץ כנען
ויהיו בני פרץ חצרון וחמול : (ו) ובני זרח זמרי. היינו זבדי כמ"ש יהושע ז' י"ח : כולם חמשה. כללן
בנביאות שאלו כולן נביאים שנתנבאו במצרים (כדאיתא בס"ע פכ"א) : (ז) ובני כרמי . ובני קאי
אלמעלה ולמטה . כמו ובני זמרי כרמי ובני כרמי עכר : (ט) אשר נולד לו . משום דלקמן פסוק כ"ד
כתיב ואחרי מות חצרון וגו' ותלד לו לכן כתיב הכא אשר נולד ר"ל בחייו : כלובי . זה כלב בן חצרון
ואין זה כלב בן יפונה (כמ"ש רד"ק) כי חצרון מבאי הארץ . וכתיב ואחר בא חצרון וגו' והוא בן ששים
שנה . משמע דילד את כלב קודם היותו בן ששים שנה . וא"כ היה כלב זה יותר מבן ק"כ שנה כשבאו
ישראל

ישראל ממצרים . וכלב בן יפונה לא היה כי אם בן ארבעים בשלוח את המרגלים . ומ"ש סנהדרין ס"ט ב' דחור היה בן ח' כשנולד לו אורי. היינו שסובר שכלב אבי חור הוא בן יפונה והוא אשחור אבי תקוע שנולד אחר מיתת חצרון כדלקמן בפסוק כ"ה : (י) נחשון נשיא בני יהודה . היינו נשיא ראשון . וז"ש ד"ה א' כ"ח ד' כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי . היינו נחשון בית אביו : (טו) דוד השביעי . מ"ש שמואל י"ו י"א ויאמר עוד שאר הקטן לא משום דהוי השמיני אלא מפני שהיה נבזה בעיני עצמו עד מאוד לכן גם אביו לא חשבו אלא באחרונה (עיין רד"ק) אבל הוא השביעי וזה שיצאו חז"ל לדרוש על ודוד הוא הקטן כשם שבקטנותו הקטין א"ע וכו' : (טז) ואחיותיהם צרויה . לכבוד בניה המפורסמים נכתבה כאן : (יח) את עזובה אשה . לפי שהיא אשה ראשונה שנזכר בין הנולדים לכן הוצרך לומר אשה וגם שאשה קאי אכלב . ר"ל שהיתה אשה לכלב בן יפונה וכלב בן חצרון ילדה : ואת יריעות . היינו שהיה לו עוד בת יריעות שמה : ואלה בניה. קאי על עזובה שילדה מכלב בן יפונה: ויקח לו כלב אפרת . זהו כלב בן יפונה . ואפרת היא מרים ומהם יצא בצלאל . על זה אמרו חז"ל שכלב הי' בן ח' כשהוליד . ומ"ש למה נקרא בן יפונה שפנה מעצת מרגלים היינו שהוקשה לחז"ל למה יחסו ליפונה ולא נראה האבות והוא חצרון. ע"ז אמרו שהם בן נורם יחוסו שפנה מעצת מרגלי': (כב) ויהי לו כ"ג ערים בארץ הגלעד (ערד"ק). כי אמו או אשתו היו מגלעד ובנדוניא נתנה לו כ"ג עריה ומתה וירשם יאיר . לכן כתיב ויהי לו : (כג) ויקח גשור וארם . שהיו סמוכים להם . כמ"ש עד גבול גשורי ומעכתי : את חות יאיר מאתם . מיאיר בן מנשה ומיאיר בן שגוב . היינו כ"ג ערים הנ"ל ואת חות יאיר : ואת קנת . היינו נחלת נובח שהי' ג"כ מבני מנשה וסמוך להם כמ"ש (במדבר ל"ב מ"ח) : ששים עיר . היינו חבל ארגוב של יאיר בן מנשה הנקראים גם כן חות יאיר . וכמ"ש ואת כו' ששים עיר וגו': כל אלה בני מכיר . היינו כל אלה שנלקח הערים ותות כנ"ל היו כולם של בני מכיר . כי יאיר ונובח היו בני מכיר בן מנשה וגם יאיר בן שגוב כנ"ל אמו של שגוב היתה בת מכיר כו' : (כד) ותלד לו את אשחור . היינו לאחר מותו כדכתיב ברישא הפסוק ואחר מות וגו' : (כה) ירחמאל בכור חצרון . ר"ל נגם שיחס תחלה משפחות רם ומשפחות כלב אינו אלא מפני כבודו של דוד . אבל ירחמאל הוא הבכור. והנה מה שמצינו בד"ה שלפעמים מקדים מעט השנים לפי רב השנים היינו כשהצעיר התחיל להוליד קודם. ואז הנולדים קודמין או במקום שאין להאריך בדברי תולדות הצעיר וכדאמרי' בשבועות גבי ידיעו'. איידי דזוטר מילייהו פסיק ותני לה ברישא : הבכור רם . ר"ל הבכור של ירחמאל : (כו) ותהי אשה אחרת לירחמאל. כמ"ש רז"ל נכרית היתה לכן קרי לה אחרת. לכן נענש כדלקמן.: ושמה עטרה. שלקח' להתעטר בה: (כח) ויהיו בני אונם.כללא הוא שבד"ה אינו מזכיר כ"א ראשי המשפחות: (לב) ובני ידע אחי שמי. מפני שהפסיק בבני בנים של שמי . גוכל לטעות שאחי ידע הוא איזה מהם לכן חזר וכתב אחי שמי: (לד) ולא היה לששן בנים . היינו באותו פעם שנתן בתו לעבדו . ע"כ הוכשר בעיניו עבדו שהיה על ביתו. אבל אח"כ היה לו בן כמ"ש ובני ששן אחלי : (מא) ויקמיה הוליד את אלישמע . הוא זקינו של ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג את גדליה בן אחיקם : (מב) ובני כלב אחי ירחמאל . פי' לפי שיש כלב בן חצרון וכלב בן יפונה והזכיר שניהם לעיל על זה אמר הכא אחי ירחמאל שהוא בן חצרון והתחיל תחלה במשפחו' רם שיצא ממנו דוד ואחר שהזכיר נשים המפורסמות דהיינו צרויה ואביגיל הזכיר כלב בן חצרון כדי להזכיר עזובה ויריעות שהיו מפורסמות ואח"כ ירחמאל שהוא בכור ואח"כ כלב בן חצרון : בני מרשה . פי' ובני קאי על אבי זיף כמו ובני אבי זיף מרשה וזיף הוא מערי יהודה דכתיב (ביהושע ט"ו פ' כ"ב) זיף ותלם ובעלות וכל בני העיר יצאו ממישע בן כלב : (מז) ובני יהדי . פי' כמו ובני גזז יהדי ובני יהדי רגם וקאי ובני וגו' אדלעיל מני' והשלמעה ממנו : (מח) פלגש כלב מעכה . פי' כמו מפלגש כלב מעכה ילד. פי' כלב ילד שבר ואת תרחנה ותרחנה היתה נקבה: (מט) ותלד.פי' תרחנה:שעף אבי מדמנה. כלומר שתרחנה ילדה את שעף: מרשה ואכרון ומדמנה ומכבנה . כולן מערי יהודה ועיין בגבולין ותמלא הכל רק שמכבנה היא כבון : (נ) בן חור בכור אפרתה פי' הבן של חור שהוא בכור אפרתה שובל כו': (נא) שלמא.הערים הם בערי יהודה.ובית גדר הוא גדור האמור ביהושע: (נב) חצי המנחות.פי' שיש עיר שנקראת מנוחות ובן של שובל הוא פקיד על החצי ונקרא ראיה כדכתיב וראי' בן שובל: (נג)ומשפחות קרית יערים.היינו שגם אלו משפחות יצאו משובל אבי קרית יערים.הנאמר פסוק נ': היתרי. כמו והיתרי: הצרעתי והאשתאלי . היינו אנשי צרעה ואשתאל: (נד) עטרות בית יואב . הוא עטם האמור לקמן ד' ג'. וביהושע בערי יהודה כתיב עינם: ותצי המנחתי. היינו בן שלמא הוא פקיד על חצי השני של עיר מנחת : (נה) ומשפחות סופרים. עוד יצאו משלמא משפחות סופרים . היינו לומדים ר"ל שהיו לומדים אצל יעבץ. ועוד יצאו ממנו משפחות תרעתים וגו'. או שסופרים הללו נקראו בשמותם תרעתים: המה הקינים. נורפים (ערש"י) : הבאים מחמת . חמת הוא מבני שלמא. והיה אבי ביתו רכב וכו' המשפחות הללו יצאו ממנו. וחז"ל אמרו שמשפחות הללו ג"כ יושבי יעבץ. ונקראו תרעתים ע"ש ששמעו קול תרועה בסיני: המה הקינים ע"ש בני קיני חתן משה :

ג (א) השלישי לאבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור. השמיע הכתוב על דבר שנשא יפת תואר יצא ממנו בן שנהרג על שמרד באביו. ואין ראוי ליחסו. ויחסו הכתוב רק ליחס את בניו. לכן כתוב לאבשלום: אדניה בן חגית. מפני שנכתב בכל מקום בן חגית ומוכתר בשם אמו ע"כ לא נכתב כאן: לחגית. ומה שכתוב (במלכים א' א') ואותו ילדה אחרי אבשלום (עיין רש"י ורד"ק שם) אף על פי שנולד מאם אחרת . אבל זמן לידתו היתה אחרי זמן לידת אבשלום . ונמצא רביעי בבני דוד , והבכור אמנון מת . ודניאל היה פנוי לתורה כמ"ש למה נקרא שמו כלאב כו'. ולא רצה למלוך . (ורד"ק כתב אולי דניאל מת) ואבשלום נהרג . ע"כ התנשא אדניה לאמר אני אמלוך וגם ענין שמו נשאהו כי הוא שם אדני . וגם ה' באחרונה. וה' אחרונה של שם הוי"ה מורה על מלכות : (ג) לעגלה אשתו . העיד הכתוב שהיא אשתו גמורה . ולא נאסרה בידי פלטי בן ליש . וגם הקדושין תפסו בה כי נשאה ששה חדשים אחר מיתת מרב וגם קדושי מרב היה קדושי מלוה : (ד) שבע שנים וששה חדשים . ובכלל לא מנה אלא מ' שנה אמרו חז"ל השבון המרובה בולע את המועט ור' יודן אמר ששה חדשים שברח מפני אבשלום בשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו לו מן המנין : (ה) שמעא ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע. היינו לבת שבע והנה נאמר בשלמה ויחכם מכל האדם ואף על פי כן לא חשבו בראשונה שמע מינה דרך לידתן קחשיב ולפי זה צריך עיון מה שכתוב פרק בן סורר דורות הראשונים הולידו בת ח' ודייק משלמה שנולד לבת שבע כשהיתה בת ח' וכאן משמע שהולידה שלשה בנים קודם שלמה . והוץ מהילד שמת : (ז) ונגה . היינו ואלישמע (דשמואל ב' ה') : (ח) ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה : מפני שהזכיר אלישמע ואליפלט פעמים לכן הוצרך הכתוב לומר תשעה : (ט) ותמר אחותם . בשביל שהמעשה מפורסם . הזכיר כאן את שמה : (טו) הבכור יוחנן . אמרו חז"ל יהויקים היה גדול ממנו שתי שנים אלא שיוחנן הוא בכור למלוכה ומפני שבמ"ב (כ"ג) כתיב יהואחז לכן אמר רבי יוחנן הוא יהואחז . ומ"ש צדקיהו הוא שלום לכאורה קשה מי הכריחו לדרוש כן . ועוד הא כתיב השלישי צדקיהו הרביעי שלום . הרי דנחית הכתוב למנינא . ואיך אמרו שם רביעי למלכות. והנכון שרבי יוחנן קאי על הא דכתיב (בירמיה כ"ב י"א) שלום בן יאשיהו מלך יהודה . קשה הלא מבואר במלכים שצדקיהו מלך באחרונה ולא נמצא שם מלך שלום . ועל זה אמר הוא שלום האמור בירמיה הוא צדקיהו האמור במלכים . אבל בודאי היה ליאשיהו בן רביעי שמו שלום שלא מלך כלל. על זה היה קשה לחז"ל כיון דלא מלך כלל . איך כללם במנין עם המלכים לומר עליו הרביעי . ותרצו דהרביעי קאי אלמעלה ולמטה . דהיינו שצדקיהו היה ג"כ רביעי למלכות . מפני שיכניה בן יהויקים קדם לו במלכות : (טז) ובני יהויקים יכניה בנו צדקיה בנו . פי' שנים הללו היו בני יהויקים : (יז) ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו . פי' בנו אסיר.וקאי נמי למטה על ומלכירם וגו'.שהם היו בני שאלתיאל.ולפ"ז זרובבל בן פדיה בן שאלתיאל. שפיר קרו ליה זרובבל בן שאלתיאל דבני בנים הרי הם כבנים (ערד"ק) וחז"ל אמרו אסיר ושאלתיאל אחד הוא ונקרא כן ע"ש שאסר הקב"ה ושאל כו': (יט) ושלומית אחותם . חשב כאן אותם שנולדו בבבל ונשארו שמה . וגם מפני שהיתה חשובה : (כ) וחשובה וגו' . הפסיק בפסוק בין הבנות לומר שאלו נולדו בא"י : יושב חסד חמש . מניגא להודיע שיושב חסד . אחד הוא: (כא) ובן חנניה פלטיה וישעיה בני רפיה . בני קאי אלמעלה ולמטה היינו בני ישעיה רפיה ובני רפיה ארנן וכן כולם: (כב)ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש . האי בני קאי נמי למעלה ולמטה כאלו כתיב ובני שמעיה. שמעיה וחטוש ויגאל וגומר . ואתי שפיר מה שסיים הכתוב ששה : (כג) ובן נעריה אליועני .מן אליועני התחילו ראשי הגליות עד הלל שממנו התחילו הנשיאים :

ד (א) בני יהודה פרץ חצרון וכרמי . היינו בן יהודה פרץ ובן פרץ חצרון ובן חצרון כרמי והוא כלב בן חצרון . וכלב בן יפונה מבני בניו של חצרון . ובן כלב חור ובן חור שובל : (ב) וראיה וגו'. הוא הרואה חצי המנחת דלעיל : אחומי ואת להד אלה משפחות הצרעתי . לעיל כתיב מאלה יצאו הצרעתי ולא פירש. ופירש כאן שאחומי ולהד הם משפחות הצרעתי (ערד"ק): (ג) ואלה אבי עיטם .

קאי אלמעלה מבני שלמא יצאו עטרות יואב והוא עיטם האמור כאן ופירש כאן שיזרעאל וישמ
המה יושבי עיטם : ופנואל אבי גדור . הוא חרף אבי בית גדר מבני שלמא והוא מערי יהודה וכמ
שהוא אבי גדור : ועזר אבי חושה . היינו שמבני עזר יצאו יושבי חושה וגם קאי למעלה כאלו כ
עזר היינו שחרף היה אבי גדור ואבי עזר : אבי בית לחם . קאי על חור . ולפי שהוא מפורס
הזכיר בית לחם . והיה מבני בניו של חור : (ח) וקוץ הוליד את ענוב . וקוץ קאי נמי למעלה ולמ
כתיב ואתנן וקוץ . וקוץ הוליד וגו' : ומשפחת אחרחל . היינו שמשפחת אחרחל יצאה ג"מ
וכאן אמר בכלל משפחות אחרחל . ואח"כ מפרש בפרט ואמר : (ט) ויהי יעבץ נכבד מאחיו. פי'
א' מבני אחרחל . ונכבד מכולם : (י) אם ברך תברכני . אם ברך פירש תפלתי לך בעת רצון לב
תברכני בזאת הברכה היינו והרבית את גבולי . בתלמידים והיתה ידך עמי היינו שלא אשכח
כמ"ש במגלה אבל לאוקמי גרסא סייעתא דשמיא וסייעתא דשמיא הוא בשמאל . וז"ש והיתה י
ועשית מרעה לבלתי עצבי . שתצילני מיצה"ר שלא אחטא : לבלתי עצבי . שלא אהיה עצב . ואק
בזריזות : (יא) וכלוב וגו' ובני קנז וגו'. היינו שכולם ממשפחת אחרחל : (יד) ומעונתי הוליד. א
למעלה ולמטה . כאלו כתוב תחת הוליד מעונתי ומעונתי הוליד את עפרה : ושריה. הוא
דלעיל : (טו) ובני אלה וקנז. להאומרים שלא ילד אלא את קנז אין להפליא על וא"ו היתרון
כזה הרבה . כמו ומלכירם ופדיה. אבל פירשו קאי למעלה ולמטה . כאלו כתיב . ובני נעם
(טז) ובני יהללאל. כנ"ל כאלו כתיב ובני קנז יהללאל וגו' : וזיף . הוא א' מערי יהודה . ומ"ש
מ"ב משע אבי זיף . שני עיירות היו ושמן זיף . כמ"ש זיף וטלם וכרמל וזיף : (יז) ובן עזרה .
נקבה . ובניה יתר וגו' : ותהר את מרים וגו' . היינו כלם בבטן אחת : (יח) ואשתו היהדיה. א
מעיר יהודית.או על שהיתה לו אשה גיורת בתיה בת פרעה קורא זאת יהודית:ילדה.היינו גדלה
לא ילדה אותם כ"א בתיה כדלקמן : ירד אבי גדור . כל בני גדור יצאו ממנו . וחז"ל דרשו כל
הללו למרע"ה. והיינו מפני שעשה לישראל ג' טובות כוללות.והאלם מן ג' פורעניו' כוללות היינו
ירד המן . והוריד להם התורה . והקים המשכן. ושרתה השכינה במעשי ידיו . והגין מן הפורענו
וכתבערה ובמרגלים . ע"כ סמכו חז"ל לדרוש אל אלו השמות . והיינו ירד שהוריד א
לארץ . חבר שחבר את ישראל לאביהם שבשמים ע"י הקמת המשכן כמ"ש ושכנתי בתוכם . י
שקוו ישראל לאל בימיו ע"י המן שלקטו דבר יום ביומו וחס השמש ונמס . גדור. בפגע ד
פרעה אהרן לשון גילוי ומשה גדרן . סכו . שסיכך בתפלתו את התבערה. כמ"ש (במדבר
ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש . זנוח . במרגלים וכמ"ש סלחתי כדבריך : (יט) ובני אשת
היינו אשתו היהדיה דלעיל ושם חשב אותן בנים שגדלה . וכאן חשב אותן שילדה ממש : אחו
הודיה היתה אחות נחם . וגם בנה נקרא נחם אבי קעילה : (כ) ובני שימון . שב למעלה ע
אחרחל. ולהיות שימון ישעי היו מפורסמים בעצמם לא יחסם אחר אבותם : (כא) ומשפחות בית ע
לבית אשבע . היינו שבמשפחת בית אשבע נמצא משפחה אחת בשם עבודת הבץ ע"ש שעשו בגדי
המשפחות הללו היו מבני שלה : (כב) ואנשי כזבא. הוא עיר אכזיבה האמור ביהושע : אשר בעלו
שהיו אדונים למואב : וישבי לחם.כמו יושבי לחם. הוא עיר לחמס האמור ביהושע: והדברים עת
הדברים שהעתיקו אנשי חזקיהו : (כג) המה היוצרים . הנזכרים למעלה היה פרנסתן להיות
מנהר: וישבי נטעים וגדרה. שני ערים ביהודה.גדרה וגדרותים. א' היתה מוקפת גדר חומה
גדרה. ואחת מוקפת גדר אילנות סביב נקראת גדרותים לשון רבים . וכאן נקראת נטעים
הערים הללו היו מבני שלה. ובשעה שבנה המלך שלמה בהמ"ק. האנשים הללו ישבו בעריה
את המלך במלאכתו. וז"ש עם המלך במלאכתו ישבו שם : (כד) בני שמעון נמואל. הוא ימואל
הוא יכין: זרח.הוא צוחר ואוהד לא נחשב כאן.אפשר לא יצאה ממנו משפחה חשובה בפ"ע : (כ
בנו. פי' בנו של שאול: (כט) ובבלהה וגו' : (לא) ובבית מרכבות וחצר סוסים . המעיין
יראה שהמה מדמנה וסנסנה האמור שם , ויפורש בזה מ"ש (גיטין ז) מאי דכתיב קינה
כו' אלא מעתה צקלג ומדמנה וסנסנה והנה דולג המקשן רבים מהעיירות הכתובים מן ק
לצקלג ומדמנה וסנסנה והיינו הוא דקשה ליה על אלה משום דעלם שמותם בית המרכבות חצר
ומדוע כתוב הכא מדמנה וסנסנה : (לט) וילכו למבוא גדור עד למזרח. היינו שהיו יושבי
גדור והלכו דרך מבוא גדור עד עבר הירדן מזרח'. להלן משבט ראובן : (מ) שקטת ושלוה
היינו מן המלחמה מן אומה זולתה . ושלוה במגורתם שאין ביניהם מחלוקת : כי מן חם
לפנים. ר"ל יושבים שם מן אז חלוקת הארץ לבני נח . ולא היה להם מלחמה מעולם ע"כ
(מא) ואת המעונים . היינו אומה מעון : (מב) בני ישעי בראשם . ישעי הוא ממשפחת
משבט יהודה אלא מפני שיהודה עלה עם שמעון במלחמה היה ישעי זה מיהודה . ראש לבני

ה (א) ולא להתיחש לבכורה . פי' שלא נתנה הבכורה ליוסף אלא ליטול פ
כבכור . אבל יחוס הבכורה נשארה לראובן וז"ש לקמן . בני
בכור ישראל (אנ"ה עיין בילקוט) : (ד) בני יואל . כאלו כתיב בני כרמי
ובני יואל וגו' שמעיה בנו היינו בן יואל בן שמעיה : (ו) בארה בנו
אביו של הושע הנביא . והיה נשיא לראובני . בעת גלות אשור : (ז) ואחיו
היינו בנו חנוך ופלוא היו מתולדותם נשיא יעיאל וזכריה וכן אותם שמנו
היו ראשים : (ח) הוא יושב בערוער . פי' בן ראובן יושב בערוער . והו
מואב ותחלת סיחון : ועד נבו ובעל מעון . הוא גבול סיחון לאורך מדרום
(ט) ולמזרח ישב עד לבא מדברה למן הנהר פרת . היינו שגבולם היה במ
הנהר פרת עד לבוא מדברה : כי מקניהם רבו בארץ גלעד . גלעד ל
מנחלת ראובן כ"א מנחלת גד . אלא שאח"כ הרחיבו הגבולין . וגבול ראובן
גד חצי ארץ הגלעד וחצי ארץ בני עמון שכנגד גלעד . שנטלה מסיחון כמ"ע
ומואב טהרו בסיחון והתפשטו עוד למזרח עד לבוא מדברה : (יא) ובני גד לנ
היינו שהתפשטו יותר לצפון היינו חצי הגלעד השני והבשן עד סלכה: (יב) ש
הוא אבי אלישע בן שפט : (יד) אלה בני אביחיל . היינו אלה שבעה הנזכ
(טו) אחי בן עבדיאל . הוא היה לבית ראש : (יז) בימי יותם מלך יהודה . זכ
לכאן בד"ה של שבטי ישראל . כדי שיתיחסו לימי אדם צדיק : (כא) וישבו מ
הוא שם הכולל . ואח"כ פרט גמליהם כו' : (כג) ושניר והר חרמון . הסר ביר
צדדיו . נקרא כל צד בשם אחר . מצפון צידונים קראוהו שריון . והאמורי
קראוהו שניר . ולמזרח נקרא שיאון . ולדרום נקרא חרמון . והם ישבו
ודרום הסר ולמה הוצרך להם כל כך ע"ז אמר המה רבו וגו' : (כו) רו
מלך אשור ואת רוח תלגת פלנסר . פירש"י אינו עגל מלבוא עליה ב' פעמים
בימי פקח לקח את כל ארץ נפתלי והוא בשנת ד' לאחז . ב' בשנת י"ו
וגו' פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה . וזה י"ב לאחז
מרד של הושע לאחר שעברו שמנה שנים . וכל זה נלמד מסדר עולם .
לחזקיהו והוא ט' למרד של הושע לקח שומרון וגלו כולם עכ"ל וכן הוא
ע"ש ולפ"ז נפתלי וזבולון גלו תחלה ואח"כ ראובני וגדי אבל בערכין אמרו
ראובן וגד בשלו היובלות משמע שהם גלו תחלה ואז התחיל זמן שאין כל
על אדמתן . וכן משמעות הכתובים (מ"ב ט"ו י"ט) . בימי מנחם בן גדי
מלך אשור . ואחר כך כתיב בימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור .
מלך תחלה . וגלות נפתלי היה בימי תגלת פלאסר ומ"ש כאן בד"ה את
וגו'

ואת רוח תלגת וגו' היינו בין סוף מלכות פול ותחלת מלכות פלאסר. היינו
התחיל לגלות וזה גמר. ובגלות נפתלי כתיב תגלת לבד. מבואר שראובן גלה
: וכמ דאמרו חז"ל שמוגה שמות היו לו פול כו'. היינו לכל אלו מלכי אשור.
כל א' מלך בפני עצמו. וכך הוא החשבון שהושע מלך י"ט שנה משנת ד'
עד שם לחזקיהו. וכשמלך הושע ט' שנה כלה י"ב לאחז. כמ"ש (מ"ב י"ז
שנת י"ב לאחז וגו' באותו זמן עלה מלך אשור ויאסרהו בית כלא שנה א'.
י"ד שנים להושע. וכשהוליאו מרד בו. ובתשע למרדו כתוב בשנה התשיעית
לכד מלך אשור כו' היינו תשיעי למרדו. ולפ"ז צ"ל דגלות ראובן קודם
אחז ושני. סדיעות פליגי בהו אמוראי בפתיחתא דאיכה רבתי וז"ל כילד גלו
אמר שבט ראובן גלו תחלה כו' ורבי. נחמן אמר זבולן ונפתלי גלו תחלה כו'
: (ל) אלעזר הוליד את פנחס וגו'. כלהו כהנים גדולים קחשיב : (לו) ויוחנן
את עזריה. הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה כו'. ערש"י ורד"ק.
יפו לפרש כמ"ש ירושלמי דהוא עזריהו שהי' בימי עוזיהו כו'. וגם ע"ז
מימות שלמה ועד עוזיהו לא היו אלא ב' כהנים גדולים. ועוד קשה הרי
כהן בימי יהושפט. אלא נראה כי הוא יהוידע שהיה בימי יואש והוא
השני. ולפי שעתליה המרשעת פרלה את בהמ"ק ונטלה עבודה. ויהוידע
את הכל. נאמר עליו אשר כהן בבית וגו'. וי"ב כהנים גדולים שהיו נפני
היינו מלדוק ועד שריה ויהולדק בן שריה הלך גולה ולא היה כ"ג כלל.
בנו הי' כ"ג בבית שני. ומ"ש יהושע בן יהולדק כ"ג. הוא ע"ד דוד
מלך ישראל. ויהושע בן יהולדק קדם לעזרא בן שריה מפני שיהולדק היה
ויהושע ממלא מקום אבותיו הוי לכן קדם לו : ו (ה) יחת בנו זמה בנו.
כאן הכתוב שמה בן יחת וזמה היה בן שמעי. כמ"ש לקמן פ' ל"ו גבי אסף
כיה. וכן קלר שם. לבני בן גרשון (עיין רד"ק) והוא דרך הכותב ד"ה
ולקלר משפחות. באמלע או בהגיע למשפחה המפורסמת שהיה ביניהם פוסק
מזכיר איזה מפורסם גדול מקלר משפחה. הקודם לו : (ז) בני קהת עמינדב.
כסר דלעיל : (ח) אלקנה בנו ואביאסף בנו. קאי אקרח שגלשה הללו היו
רח : ואסיר. היינו בן אביאסף כמ"ש (לקמן כ"ב) בן אסיר בן אביאסף בן
(י) ובני אלקנה. היינו נמי כאלו כתיב אלקנה בנו ובני אלקנה עמשי ובני
אחימות בן אחימות אלקנה ובני אלקנה לופי וגו' : (יג) הבכור ושני. הוא
(יד) לבני בנו. פי' של מחלי : (טז) ואלה וגו'. הי' הנזכרים למעלה :
יר. כמו על השיר : ממנוח הארון. פי' בבית עובד אדום ואילך : (יז) ויהיו
ים. היינו שהיו משרתים. ומפרש אלה ובניהם היו נחלקים לג' כתות על
יטן וידותון : (כ) מחת. הוא אחימות : (כא) יואל. הוא שאול : עזריה.
וזיהו : לפניה. הוא אוריאל : (כד) אסף בן ברכיהו וגו'. לא נזכר כלל
: (כו) בן אתני. הוא יאשרי : בן עדיה. הוא עדי : (כז) בן איתן. הוא
(כח) ובני מררי. לע"ל יחסן בני מחלי. וכאן יחס למושי בן מררי : איתן.
יתן הנזכר בשעה שנטלו הארון מבית עובד אדום לירושלים. אבל בירושלים
שם השלישי ידותון : (לג) ואחיהם הלוים. פי' שאר הלוים : לכל עבודת
. היינו לסייע לכהנים בשחיטה והפשט ונתוח ושאר עבודות שזר כשר בהם :
אהרן ובניו מקטירים וגו'. ר"ל כל העבודות שאינן כשרין אלא בכהן :
אלה בני אהרן למשפחות הקהתי. כי משפחות הקהתי נחלק לשנים כהנים
ע"כ אמר ואלה בני אהרן וגו'.. כי להם היה הגורל. חסר כאן תיבת
ה האמור ביהושע : (מד) ואת עשן. הוא עין האמור ביהושע. ולא מנה
ולא שמנה ערים מפני שחסר יוטה האמור ביהושע : (מה) וממטה
וגו' לא חשב כאן אלא שלש עשרה עיר מפני שחסר כאן גבעון :
לבני קהת הנותרים. היינו שאר הלוים שמבני קהת. ולפי שיצאו ממנו
אמר על הלוים הנותרים.. גלא הזכיר כאן אפרים ודן האמור ביהושע :
הי ערי גבולם וגו'. כל הערים היו מ"ח כמ"ש ועליהם תתנו מ"ב ערים.
ק. בני אהרן נטלו י"ג ערים מיהודה ומשמעון ט' ומבנימן ד' ועיר מקלט
ון : ובני קהת הנותרים. י' ערים מדן ואפרים וחצי מנשה ועיר המקלט
כפר אפרים. ובני גרשון י"ג ערים מחצי מנשה שבעבר הירדן. ומיששכר
ואשר. ושני ערי מקלט את גולן בבשן ואת קדש בהר נפתלי. ובני מררי
ים מגד ומראובן ומזבולן ושני ערי מקלט בעבר הירדן. בצר במדבר.
גלעד לגדי : ז (א) ישוב. הוא יוב : (ב) ראשים לבית אבותם. ר"ל
וים הללו הם ראשים : גבורי חיל לתולדותם וגו'. פי' במספר דוד נמלאו
זיל למשפחת תולע : (ג) ובני עזי. היינו עזי בן תולע : ובני יזרחיה.
תיב ובני יזרחיה ומיכאל וגו' וז"ש חמשה : (ה) ואחיהם לכל משפחות יששכר
חילים. פי' האמורים לעיל שיצאו מבני תולע וגם מה שיצאו משאר בני
שאר בני יששכר כולם גבורי חילים : (ו) בנימן בלע. כאלו כתיב בנו
: וידיעאל. הוא אשבל. חשב כאן מקלת בני בנימן הגבורים לסמוך
חיל של יששכר. והבלתי גבורים בבני בנימן חשב לקמן : (ח) ובני בכר
א הזכירם בתורה. לפי שבימי משה לא הרבו בנים עדיין להחשב משפחה
מו. ובימי עזרא כבר נתרבו : (יב) ושפים וחפים בני עיר. הוא עירי
: חשים בני אחר. הוא אחיחר בן ידיעאל. א"כ בני אחרחר בן בנימן
קמן ח' א'. א"כ שפים וחפים היו בני עיר חושם. והם בני אחר כנ"ל:
ילדה פלגשו. ר"ל גדלה והיא בעצמה ילדה את מכיר וגו' : ואשריאל.
י גלעד : (טו) אשה לחפים ושפים. כמו מחפים ושפים (ערד"ק) : ושם
ר"ל אחות שפים : ושם השני. פירוש וכן היה שם אחות השני היינו
: ללפחד. ר"ל אשת ללפחד. כי ללפחד לקח מעכה השניה לאשה :
מעכה אשת מכיר. זה הדבר שחוזר לאמר אשת מכיר. כי אשת ללפחד

נקראת ג"כ מעכה : ותקרא שמו פרש. לא שהיה בן מכיר אלא בנה מאיש אחר.
שילדתו קודם שנשאת למכיר : ובניו אולם ורקם. ר"ל אבל בניו של מכיר המה
הכתובים לקמן. ולא בניו ממש כ"א בני בניו מבני גלעד. כמ"ש אלה בני גלעד
בן מכיר : (יח) ואחתו המולכת. ר"ל אחות שפים נקראת מלכת. ונשאה גלעד
וילדה לו את אישהוד. והוא שמידע : ואת מחלה. הוא חלק האמור בתורה :
(כא) והרגום אנשי גת הנולדים בארץ. הארץ היתה של עוים. ופלשתים גרשום
וישבו תחתם. ואשר הרגום. המה אותן הנולדים בארץ : כי ירדו לקחת את
מקניהם. היינו בני אפרים שיצאו קודם הקץ. ולדה לא עשו להם לדרך ע"כ
ירדו לקחת מקניהם : (כג) כי ברעה היתה בביתו. היינו הלידה היתה בעת
רעה : ובתו שארה. היינו בת אפרים : (כה) ורפח בנו. היינו בנו של בריעה :
ורשף. הוא בנו של רפח וכן כולם : (כח) בית אל. הוא דרום של אפרים :
ולמזרח נערן. היינו למזרח אפרים. והוא עיר נערתה האמור ביהושע. ולמערב
גזר ושכם הוא לפון של אפרים : עד עזה. שהיה במקלוע מערבית לפונית של
אפרים. וזה עזה של אפרים ולא היא העזה שביהודה : (כט) ועל ידי. כמו
סמוך לו. היינו סמוך לאפרים היו בני מנשה ומונה הערים של מנשה : (לא) ומלכיאל
אבי ברזית. הוא עיר שגדלו בה זיתים ומלכיאל היה אב של כל בני ברזית :
(לה) ובן הלם. הוא חותם האמור למעלה והוא אחיו שמר דסליק מיניה :
(לט) ובני עלא. כמו ובני ארח עלא ובני עלא ארח וגו' : ח (א) ואחרח. הוא
אחירם : (ב) נוחה ורפה. הם מפים וחפים : (ג) לא הזכיר כאן נעמן. ובתורה
הזכירוהו. ואפשר הוא בן אביהוד בן בלע : (ו) ואלה בני אחוד. הוא אביהוד :
אלה הם ראשי אבות. היינו האמורים למעלה מאבישוע ולהלן הם בני אחוד
וראשי אבות ליושבי גבע: ויגלום. ואח"כ פירש מי הגלם נעמן הגלם : (ז) הוליד את
עזא. פירש אחרי שהגלם: (ח) ושחרים. היינו שהוליד גם את שחרים ושחרים הוליד
וגו' : מן שלחו אותם. פירש אחרי שלח את נשיו בגט. וחזר ונשאם. ומפרש
שמות הנשים הא' חושים. והשניה בערא : (ט) ויולד מן חדש אשתו. פירש
מאשתו שנתחדשה לו כעת. והיא בערא שלקחה תחלה : (יא) ומחשים. הוא אשתו
הנשים שהחזירה בשנית : (יב) הוא בנה את אונו. היינו שמר בנה : (יג) ובריעה
ושמע. הם בני אלפעל : (יד) ואחיו ששק וגו'. בני בריעה. אע"פ שחושב בני
אלפעל אח"כ חושב תחלה בני בריעה לפי שנולדו קודם לבני אלפעל : (כא) בני
שמעי. הוא שמע : (כז) בני ירחם. הוא ירמות : (כח) לתולדותם ראשים. הם
היו הראשים לכל התולדות שיצאו ממנו : אלה ישבו בירושלים. היינו האמורים
למעלה : (כט) ישבו אבי גבעון. הוא יעיאל וקילר כאן : (ל) ובעל ונדב. קילר
כאן נר. שהוא ג"כ מבני יעיאל. כמבואר להלן : (לא) ואחיו וזכר. קילר כאן
ומקלות כמבואר לקמן : (לב) ואף המה נגד אחיהם. פירש אחיהם הראשים
הנזכרים. התנדבו לישב בירושלים ואותן שחשב כאן. היינו שכולם נפל בגורל
לישב בירושלים בשביל כלל ישראל. וז"ש נגד אחיהם. פי וישבו עם אחיהם
הראשים הנזכרים למעלה : (לג) ונר קאי נמי אלמעלה. שגם הוא היה מבני
יעיאל והוא הוליד את קיש ולא נר שמו אלא אביאל שמו. ונר הוא בנו אחי קיש.
ע"כ יצא לחז"ל לדרוש על נר ע"ש בעשה נרות למקדש : ואת אשבעל. הוא איש
בושת האמור במלכים כי בעל נקרא בושת. ובעת שמלך לא חשב הכתוב את איש
בושת מפני שנולד אח"כ ולפיכך בטלה מלכות שאול ה' שנים אחר מיתת שאול עד
שנתגדל איש בושת והוצלח למלוכה : (לח) בכרו. הוא שם הבן : (לט) ובני עשק
אחיו. היינו אחיו של אצל : ט (א) וכל ישראל התיחשו. לפי שעדיין לא יחס דן ונפתלי.
לכן חזר כאן לאמר וכל ישראל התיחשו. היינו שהתייחסו על ספר מלכי ישראל
אבל הם גלו לחלח וחבור. ויהודה הגלה לבבל זה הדבר שהאריך ביחוסי יהודה
ומקלר ביחוסי ישראל : (ב) והיושבים הראשונים. היינו אותם ששבו מהגלה. וישבו
בעריהם ראשונה. המה הכהנים והלוים וגו' : (ד) עותי. הוא עתיה האמור
(נחמיה י"א ד') : בן עמיהוד. הוא בן עוזיהו : עמרי. הוא זכריה : אמרי.
הוא אמריה : בנימן. הוא שפטיה. ובן מהללאל הנאמר שם קלרו כאן : (ה) עשיה.
הוא מעשיה בן ברוך. האמור שם : (ו) ומבני זרח. בנחמיה קילר ולא הזכירם לכן
המספר דשם אינו אלא ששה מאות ששים ושמנה. וכאן נאמר ותשעים מפני שחסר
שם בני זרח : (ז) ומן בני בנימן. קילר כאן ממ"ש התם. וחשב פה אחרים מה
שלא חשב שם : (יא) ועזריה. הוא שריה האמור שם. וכאן חשב עזריה. וקילר
התם : (יב) בן פשחור. קילר הכא ממ"ש התם ומעשיה הוא מעמשי דשם. ואפשר
כי התם חשב הגבורים הגדולים. וכאן מונה כולם לכן נפחת שם המנין מאשר
כתוב כאן : (טו) בן זכרי בן אסף. הוא בן זבדי האמור שם : (טז) ועבדיה בן
שמעיה. הוא עבדא בן שמוע : וברכיה וגו'. הוא מבני קהת ושם קילר : (יז) ואחיהם
שלום הראש. פי' ואחיהם של אלו הארבעה שלום היה הראש עליהם : (יח) ועד
הנה. ר"ל מימי דוד ועד הנה : המה השוערים. היינו הנזכרים למעלה : (יט) שמרי
הספים לאהל. פירש שמרו על פתח ההיכל שלא יכנוס מי שאינו ראוי : ואבותיהם
על מחנה ה' שמרי המבוא. היינו גם אבותיהם היו שומרים במדבר על פתח
אהל מועד (ערד"ק) : (כ) נגיד היה עליהם. היינו בכניסתן לארץ : (כא) שער
פתח. שהיה עומד בפתח ממש : (כב) המה בחלריהם התיחשם. פי' יחוסן נכתבו
על שם חלריהם שהיו נקראים בשמותן ע"ש עריהם וחלריהם : יסד דוד ושמואל
הרואה באמונתם. אמונה הוא ענין קיום והיינו היסדו לקיום עולם. שזה יהיה
שוער וזה משורר (ערד"ק) : (כג) והם ובניהם. ר"ל גם על בניהם יסדו כן :
לבית ה'. הוא העזרה : לבית האוהל. זה ההיכל : (כד) יהיו השערים. פי' יעמדו
השערים : (כה) ואחיהם בחלריהם. היינו אותן שחשב היו יושבים בירושלים.
ואחיהם ישבו בחלריהם. והיה עליהם מעמדות לעתים שיבואו למקדש לשרת שם:
שבעת ימים מעת לעת. עם אלה הנזכרים שהיו יושבי ירושלים : (כו) כי באמונה
המה

כמה ארבעת גברי השערים. היינו שלום. עקוב. טלמון. אחימן. והיה הקיום
עליהם להיות שוערים לעולם ומפרש ואילך העבודות המוטלים עליהם ועל שאר
הלוים: והיו על הלשכות. לשכת המלחים וכדומה: ועל האוצרות. היינו קדשי
מזבח וקדשי בדק הבית: (כז) וסביבות בית אלהים ילינו. היינו שהיו שומרים
בלילה וממונים לפתוח השערים בבקר בבקר: (כח) ומהם על כלי העבודה. היינו
צ"ג כלי שרת שהיו מוציאים בכל יום: (לא) באמונה. על מעשה החבתים לפי
שהוא ערחה יתירה וקודמת אפילו לתרומת הדשן. לכן הזכיר כאן אמונה:
(לג) בלשכת פטורים. הלשכה נקראת פטורים ע"ש יושבי הלשכה שהיו פטורים
מן שאר עבודות ומפרש ואילך כי יומם ולילה וגו': (לד) אלה וגו'. עיין מה
שכתוב לעיל ח' כ"ו: (לה) שב להזכיר מושבות גבעון. בכדי להסמיך אל פרשה
שלאחריה. ופלשתים נלחמו: י (יג) וימת שאול במעלו וגו'. על שמה חטאים מת
אותו צדיק. א' שמעל בנבואת שמואל להמתינו בגלגל וזהו במעלו ב' שמעל באורי'
ותומים כשראה ההמון הלוך ורב ויאמר שאול אל הכהן אסף ידיך וזהו אשר מעל
בה'. ג' בעמלק וזהו על דבר ה' אשר לא שמר: ד' וה'. כשהלך לבעלת אוב.
שתים רעות עשה. א' לשאול לבעלת אוב להעלות המת. מה שדורש עניינו מן
המת. וז"ש הכתוב ושואל אוב בלשון שאלה ודורש אל המתים בלשון דרישה.
וזה שאמר כאן לשאול באוב לדרוש: (יד) ולא דרש בה'. הוא שקיבל לשה"ר על
נוב (אנ"ה מה נעשה בדברי הילקוט (שמואל כ"ח) תני על חמש חטאים מת אותו
צדיק כו' ע"ש): יא (א) עצמך ובשרך אנחנו. לפי שיש שלשה שותפים. והעצם
בא מן האב והבשר מן האם. לכן לבן שהיה קרוב ליעקב מצד האב ומצד האם
אמר ליעקב אך עצמי ובשרי אתה. והנה דואג אמר על דוד עד שאתה שואל
אם הגון למלכות. שאל אם ראוי לבא בקהל משום הקאתי מרות המואביה לכן
כשבאו ישראל להמליך את דוד. הקדימו לאמר עצמך ובשרך אנחנו. היינו שהנכם
ישראלים גמורים: (ד) היא יבוס. היינו העיר: ושם היבוסי. הוא האומה:
(ח) מן המלוא ועד הסביב. פי' כשעושין מבצר לעיר בונין חומות אבנים עגול
סביב. ובכדי להגן על החומה מכלי משחית המפילים את החומה. עושין חוצה
לה עוד גדר בעלת קצוות וממלאין את הנגדר עפר הרבה. והוא הנקרא מלוא.
והוא בנה בתחילה מבחוץ המלוא ועד הסביב: ויואב יחיה שאר העיר. היינו
הבתים שבעיר. מפני שיהושע שרף את ירושלים. והוא מלשון נחמיה ג' היחיו
את האבנים מערמות העפר והמה שרופות: (יא) ישבעם בן חכמוני. על אביו
אמר בשמואל יושב בשבת תחכמוני וחכמוני הוא על שם חכם. ויתכן שפי' על
שניהם: (יד) ויתיצבו: היינו שניהם הוא ודוד וכתיב כאן שהשדה מלאה שעורים
ומ"ש בשמואל כ"ג י"א הוא היה מעשה אחרת ולא זה. כי שם כתיב שמה
בן אגא ומלאה עדשים. ובלשון יחיד ויתיצב. היינו הוא לבד: (טו) על הצר.
ושם כתיב אל קציר: ומחנה פלשתים. פי' אסיפת פלשתים ושם כתיב וחית פלשתים:
(טז) ונציב פלשתים. היינו העומדים במצב המלחמה: והמשחית. המה העומדים
עקיפין לראות אם יברחו השונאים ירדפו אחריהם להשחית כלם: (כ) הוא היה
ראש השלשה. שהיה בגבורים שלו שלשה מדרגות. שלשה ראשונים ושלשה שניים
ושלשה שלישים. והוא היה ראש שלשה השניים ועד השלשה הראשונים לא בא
(עיין רד"ק): (כב) מן קבצאל. היא עיר בערי יהודה בדרום א"י. והיא עיר
החכמה: אריאל. היינו שהיה ארי חזק כי אל לשון חוזק: (כה) על משמעתו.
שהיה פקיד לשמוע דבר המלך. ולהשמיע להעם: (כו) וגבורי החילים עשהאל.
היינו שהוא היה מן השלשה גבורים השניים האמורים למעלה. ושר על השלשים.
ומספר השלשים הוא מן אלחנן עד אוריה החתי. והשאר דקחשיב כאן היו גבורי'
אבל עד השלושים לא באו והני ל"ו גבורים כולם צדיקים גמורים היו כמ"ש אשרי
כל חוכי לו ל"ו צדיקים שהעולם מתקיים עליהם. וזכות מע"ש וצדקתם עומד להם
במלחמה. לכן נבחרו אלו לבד לעמוד במספר. והשאר אע"פ שהיו גבורים. לא
עלו במספר: יב (ט) והוא ממלא וגו'. היינו מ"ש למעלה כצבאים על ההרים
למהר. כי מחמת המהירות עברו מיכל המים. כדרך שאמרו חז"ל נפתלי היה
רץ על שבלים ולא כפפן: ויבריחו את כל העמקים. ר"ל את יושבי העמקים.
והוא מ"ש למעלה ופני אריה פניהם: (יח) לך דוד. ר"ל מחמת יחוס עצמך ראוי
לבוא אליך: ועמך בן ישי. ר"ל וגם ראוי לבא אליך מחמת שעמך היתרון מן
האב שאתה בן ישי: (כב) כי לעת יום. כמו אשר לעת יום: כמחנה אלהים.
היינו היוצאים ממצרים. היו שרי האלפים ששה מאות. וכן היה מספר מחנה דוד:
(לב) יודעי בינה לעתים. ידעו להתבונן בכל דבר לפי העת והזמן כמ"ש חז"ל
אחיתופל לא היה מתפלל תפלה אחת פעמיים. משום דהתפילות ראוי להשתנות
לפי העת והזמן: ראשיהם. פי' כולם היו ראשי סנהדראות וכל אחיהם היו
עושים על פיהם. ובאו ג"כ עמהם: (לג) בכל כלי מלחמה. ולמטה אצל ראובן
כתוב כלי צבא מלחמה: (מא) מאכל קמח. היינו תבשיל כי היו קרובין והיו
כולין להביא עד שלא יתקלקל המאכל: יג (ה) מן שיחור מצרים עד לבא חמת.
הוא גבול ארץ ישראל מן דרום עד צפון: (יד) ויברך ה' את בית עובד אדום
וגו'. לפי החשבון ע"כ או שילדו ששה בכרס א' או שכל א' ילדה שני פעמים
בחודש. לכן עולה בג' חדשים לכל א' ששה: יד (ב) כי הכינו ה'. שראה נור
הוא אדום ככנע לפניו: טו (א) ויכן מקום לארון אלהים. היינו בנין אבנים:
ויט לו אוהל הוא יריעות פרושות מלמעלה: (ב) אז אמר דוד. היינו כי בתחלה
חשב דויד האמור בכתף ישאו לא נאמר אלא לדור המדבר שהיה ראוי לישא
בכתף כי העדה כלם קדושים ודור דעה ובדורו אין ראוי אלא לישא בעגלה.
אבל כשראה פרץ עוזה אז אמר לא לשאת כי אם הלוים ולשרתו עד עולם: (יז) ויעמידו
הלוים את הימן וגו'. פירוש שהעמידו את איתן הימן ואסף להיות משוררים:
(יח) ועמהם אחיהם המשנים. היינו שהיו שוערים והעמידם להיות משוררים ולקמן
מפרש כל א' עם כלי שירו שהיה ממונה עליו: (יט) והמשוררים הימן וגו'. ר"ל

אותן המשוררים האמורים היו מקצתן ממונים במצלתים להשמיע. וזכריה בנ
ומתתיהו בכנורות: (כד) ועבד אדם ויחיה שערים לארון. פי' שם היו כה
וברכיהו ואלקנה היו לוים וכולם היו שוערים אלא זה לפנים מזה: (כו) ויהי ב
האלהים את הלוים נשאי הארון וגו'. היינו הלוים לא נשאו את הארון רק הכה
נשאו הארון אלא כשראו הכהנים שאלהים בעזרם בהיות הארון נושא את נושא
היו נותנים אותו גם על כתפות הלוים והוא נושא את הלוים. וז"ש הלוים הנוש
את הארון ר"ל עם הארון: טז (ח) הודו לה'. פי' נחזיק טובה: קראו ב
פי' ע"ד שמצינו באבות כי כל מה שהיו עושין מיחסין להקב"ה. וז"ש ויקרא א
בשם ה'. וז"ש כאן קראו בשמו: הודיעו בעמים עלילותיו. עלילות. היינו הנ
הגדול שמתנהג הקב"ה עם עם ישראל. בעת לאיש ישראל איזה טובה מכמו
ואח"כ מחסרהו הטובה ההוא בכדי להמציא מזור למחלתו היינו דבר שיכפ
עונו בעה"ז: (י) התהללו בשם קדשו. פי' ראוי שתתהללו על שזכיתם להזכיר
קדשו. וכן אמר יבטח בשם ה'. ר"ל יבטח בזכות שמזכיר שם ה'. דאם
כן הל"ל לבטוח. ובספרי אמר הכהנים מברכים במקדש שנאמר ושמו את ש
בגבולין מנין ת"ל בכל המקום אשר אזכיר את שמי עכ"ל. ור"ל כי במק
היו אומרים השם ככתיבתו והוא הנקרא שמי. אבל בגבולין אינו אלא בכנוי ו
אלא זכר להשם. ז"ש זה שמי וזה זכרי כו'. והיינו מ"ש הספרי ושמו את ש
אינו אלא במקדש. ובגבולין מדכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי. כי ז
השם גם הוא לישועה. כמ"ש אלה ברכב וגו' ואנחנו בשם אלהינו נזכיר ו
וא"כ ראוי להתהלל בשם קדשו: ישמח לב מבקשי ה'. היינו אם ראוי לשל
שאינו אלא מזכיר בשם קדשו. גם הוא לו לישועה. כי יבוא אליו ויברכהו.
מי שמבקש ה' ראוי לו שישמח לבו: (יא) דרשו ה' ועזו. אמר למי ראוי ל
ה' מי שיודע מדותיו של הקב"ה ומדות התורה הנקראת עזו. והוא שאמר מ
דרשו ה' ועזו והדר בקשו פניו (אנ"ה אפשר לכוון בזה מ"ש חז"ל לעולם י
אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל): (יב) זכרו נפלאותיו וגו'. מופת נאמ
דבר הנמצא בעולם. אלא שהוא היפך הטבע ופלא הוא ענין חדש שלא נעשה ב
עדיין. ויתכן האמור כה אמר ה' צבאות וגו' גם בעיני יפלא: (יג) בני
בחיריו. כשיהיו עדיין בני יעקב נבחרו לו: (יד) הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפ
אף שאנחנו אומרים אלהינו אעפ"כ בכל הארץ משפטיו: (יח) לך אתן ארץ כנ
אמר לך. היינו שא"י נתנה לאברהם. אבל הנחלה היינו ירושלים והר הבית והכ
לא נתנה לאחד כ"א ירושלים לאברהם. והר הבית ליצחק. ובהמ"ק ליעקב.
חבל נחלתכם: (כב) אל תגעו במשיחי. אלו הנשים. כד"א ולא נתתיך ג
אליה: (כד) ספרו בגוים את כבודו וגו'. היינו המון העם ובפניהם לא נ
לספר רק כבודו. אבל בכל העמים. היינו החכמים תספרו אף הנפלאות (
שמע קול הברה. ולא כיון לבו. וע"כ כנ"ל. גוי הוא הנכבד. לכן דרשו
גוי מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. ועם. אינו אלא קבוץ רב גם כי יהיו המ
וז"ש כאן בגוים את כבודו כי לאו כל מוחין סביל דא. כמ"ש הראני נא
כבודך אבל בהמונים די ספורי מעשה נפלאות): (כה) ונורא הוא על כל אל
המה הגלגלים ואישים השמימים. מה מעט וה' שמים עשה. לכן נורא הוא עלי
(כז) הוד והדר. הוד היינו יופי עצמות כמו אור החמה שהאיר בו עצמית ו
הוא נגה הירח שמקבל מן השמש: (לא) ישמחו השמים ותגל הארץ. שמח
יאמר כ"א על טובה שנתחדש לו מעתה. אבל גילה נאמר גם על דבר שמש
כבר ונתישן לו ועד"ז יפורש (משלי כ"ג כ"ד) גיל יגיל אבי צדיק. כי הצדיק
א' תמיד. ויולד חכם ישמח בו כי החכם מוסיף לקח בכל יום ע"כ כתוב יש
בו וכן כאן בהיות אין כל חדש תחת השמש כתוב ותגל הארץ אבל למעל
השמש יש חדש ע"כ אמר ישמחו השמים (אנ"ה גם בזה שמע השומע קול ג
אי"ה יתבאר בידינו בביאור על משלי ואיוב): (לז) לאסף ולאחיו. היינו זכר
ויעיאל: לשרת. היינו לשורר: (לח) וחוסה. הוא ג"כ בן ידותון: (מא) ו
הימן וידותון. כמו עם הימן וידותון: (מג) ובני ידותון. הוא עובד אדום ו
יז (ד) לא אתה תבנה לי הבית לשבת כי לא ישבתי בבית. פי' אא"מ הר"ב זצוק
לו התשובה בלשון כפול. על שתי דברים שנדמה לדוד שעשה שלא כהוגן.
אנכי יושב בבית הארזים והוא שלא כהוגן כמ"ש חגי העת לכם לשבת בבתיכם ס
שבית מה שארון אלהים יושב בתוך היריעה. ובא לו התשובה. האתה תבנה לי
לשמי. וא"כ לא עת בא עת בית ה' להבנות. ומותר אתה לישב בבית ארזים. ב
מה שארון אלהים יושב בתוך היריעה בא התשובה כי לא ישבתי בבית: (ה) מן
אשר העליתי את ישראל וגו'. הדבר דברתי את אחד שופטי ישראל. פירש אא"מ
ואמר בהיות מן השמים מעכבים על איש לקיים איזה דבר. אם שאין הזמן ראוי לכ
שהאיש אינו ראוי לכך. לכן הכפיל הכתוב לאמר מן היום כו' את אחד שופטי ישראל
(ח) ואהיה עמך. שלא תהרג. ואכריתה את כל אויביך שתהרוג: ועשיתי לך שם
הגדולים. ז"ש מגן דוד. ותהי חתת אלהים על כל אויביו: (י) ובית יבנה לך ה'.
אא"מ זצוק"ל. ר"ל אחר אשר הכינות את לבבך בלבב שלם לבנות הבית מעלה
הכתוב כאלו בנית כמ"ש חנוכת הבית לדוד. כי גם הבונים לא עשו במעשה
כלום כמ"ש חז"ל שהבנה מאליו והאבנים היו עולים על הדימוס. וכן אמר שלמה
לא יבנה בית וז"ש כאן ובית יבנה לך ה'. (אנ"ה אלה הארבעה פסוקים מלאתי
אא"מ זצוק"ל ומעתה נשוב לדברי אא"ז הגאון זצוק"ל): (ט) ושמתי מקום לעמי יש
הוא כבוש הארץ: ונטעתיו. הוא חילוק הארץ כי כל אחד על מקומו כענין כמ
יוסיפו בני עולה לבלתו. ובשמואל כתיב לענותו. דרשו חז"ל בתחילה לענותו ו
לבלותו. ר"ל בתחילה היינו בבית ראשון לא נחסרו אפי' לענות. ולבסוף בבית ש
משועבדים למלכים אלא שלא נחסרו לבלות: (י) ולמימים אשר צויתי שופטים
קאי אלמעלה ולא יוספו לענותו כאשר בראשונה ולמימים אשר צויתי שופטים וגו'
(יב) וכוננתי את כסאו עד עולם וגו'. ג' פעמים כתיב כאן עד עולם. היינו אחת
ואחת בעולם הבא ואחת לימות המשיח: (יז) וראיתני כתור האדם המעלה. ר"
כמו האדם הראשון שהראה לו הקב"ה כל דור ודור: יח (ג) מלך צובה חמת
להציב

...ו בנהר פרת.ר"ל כשהלך דוד לחמת להציג לו סימן גבולו. וזהו להציב לו יד.
...דוד את ארץ תועו מלך חמת והכה את מלך צובה בנהר פרת: (י) וכל כלי
...זהב.ר"ל ועם כלי זהב וכסף שלחו אל המלך דוד: (יז) הכרתי והפלתי.כתרגומו
...וקלעיא: כ (ג) ובמגרות. פיר' מגרות כפולות היו: (ה) אלחנן בן יעיר את
...' שהיה מן בית לחם וכ"ה בשמואל בית לחמי: אחי.קאי לעיל על ספי רלה
...י ספי והיינו גלית הגתי: כא (כ) וישב ארנן וגו' וארנן דש חטים.פיר' מעיקר'
...ן חטים.וישב ארנן וירא את המלאך ויברח כהתחבא: וארבעת בניו.אע"ג דאיכהו
...רק שראו שנתחבא אביהם היו עמו מתחבאים: (כח) בעת ההיא וגו' ויזבח
...אע"פ שמשכן ה' בגבעון היה זובח שם תמיד. לפי שראה שענהו ה' בפעם
...ראשון שזבח שם.והטעם שזבח שם פעם ראשון אמר ולא יכול דוד וגו':
...) ולמחברות.היינו מה שמחברים בדלת ובכותל: (ה) נער ורך. נער פיר' מעט
שנים.רך הוא רכות המזג.כמו הרכה והענוגה: להגדיל למעלה לשם ולתפארת
...רצות. פיר' היינו מה שמגדלין ומפארים בית אלהינו לא לאורה ולא לתפארתנו
...אלא כשמגדילים ומפארים הבהמ"ק שיהיה מעולה על כל הבתים תפול אימת'
...ל הרואים ומפרסמים לשם ולתפארת לכל הארצו': (ח) כי דמים רבים שפכת.
...ה יקרא מניחה לכן צריך איש מניחה לבנותו: כג (ד) מאלה לנצח.הוא מאמר
...לו כתוב ויאמר דוד מאלה לנצח וכן מסיים הכתוב בלשון מ"כ אשר עשיתי להלל.
...אלה מקצת אלה הנזכרי': לנצח.ע"ש שנצח השיר מנצחים ליה"ר: (ה) וארבעת
...גו' מהללים לה' בכלים. פי' והעשרים והארבעה אלף לנצח האמורים למעלה.
משוררים בפיהם.ואלו משוררים בכלים: (ו) ויחלקם דוד.היינו לכ"ד משמרות
...: (ט) בני שמעי וגו' אלה ראשי האבות ללעדן. פי' שגם מבני שמעי לקחו ראשי
...עדן לפי שהיו בני לעדן הרבה.ובפסוק שאח"כ חשב בני שמעי והראשים שלהם
...: (יא) ויהיו לבית אב לפקודה אחת. היינו בימי עזרא אבל בימי דוד חשב אותן
...(כד) אלה בני לוי.פירש אלה כ"ד ראשי אבות אשר ללוי.יבפרטן המה ה' יחיאל
...ג' ויואל מבני לעדן ד' שלמית ה' יחזיאל ו' והרן מבני שמעי ללעדן. ז' יחת ח'
...יעוש י' בריעה בני שמעי לשמעי אלו יו"ד לגרשון.א' שבואל ב' ורחביה מעמרם
...ת מיכהו ד' יריהו ה' אמריה ו' יחזיאל ז' יקמעם מחברון ח' מיכה ט' ישיה
...אלו ט' לקהת.א' אלעזר ב' וקיש ממחלי ג' מחלי ד' עדר ה' ירמות ממושי.אלו ה'
...ה"ס כ"ד ראשי משמרות: (כה) כי אמר דוד וגו'. והוא טעם על מ"ש למעלה
...ד אותם לעבודה מבן עשרים שנה ולמעלה.הוא מפני כי אמר דוד: (כו) וגם
...ין לשאת בכתף.אע"פ שצריכים לשאת הארון לק"ק אבל שם היו הכהנים.לכן כתי'
...שוררים מבן כ' ולמעלה ומפרש ואמר: (כז) כי בדברי דוד האחרונים.ר"ל לבסוף
...אין להם משא בכתף ולא שאר עבודה רק לשורר ולשוער ע"כ נתכם בן עשרים:
...) שרי קודש היינו בעלי רוח הקודש: ושרי אלהים. היינו בני לוי כמ"ש דברים
...ד ח) ה' הוא נחלתו: (טו) לחזיר.לפי שבימי משה כלה בו מנין המשמרות והיו
...חלילה לזכר זאת נקרא כאן חזיר: (יח) למעזיהו כ"ד. ומה שלא חשב למעלה
...רים מפני שאח"כ חושב ארבעה דהיינו איתמר בני פשחור בני ידעיה בני
...ו"ש בנחמיה: (כג) ובני יריהו.פירש ובני חברון יריהו: (כז) בני מררי לעזיהו
...יעש של יעזיהו בנו. היינו שהם זכור ועברי שלשה. והמה במקום יעוש ובריעה
...אחי קיש. ומה שהתחיל המנין כאן מן שובאל מפני שמנה הראשונים לא
...שמותם ואיידי שהתחיל למנות שמות המשמרים חשב גם יריהו ואמריה וכו'.
...פי שלא נשתנו: כה (א) ויבדל דוד וגו' בכנורות וגו'. פיר' אלו הבדיל להיות
...ו בכלים והשאר ישוררו בפה: (ג) לידותון בני ידותון וגו' ששה. לא חשב אלא
...אמר ששה והוא כי שמעי לא נולד עדיין.אבל מפני שהיה ראוי לנבואה סתם
...ששה: (ד) ורוממתי עזר.שם אחד הוא כמבואר לקמן ל"א (עיין רש"י): (ט) ויצא
...ייפ יוסף הראשון גדליהו השני: כו (ו) ולשמעיה בנו נולד וגו'.ובפסוק שאח"כ
...יהם בני שמעיה.עתני ורפאל וגו': (ז) אחיו מבני חיל.חשב אחיו אח"כ לפי
...אחר לידת בניו: (יב) לעומת אחיהם.שהם ג"כ כ"ד בתי אבות.היינו ח' מבני עובד
...בני משלמיהו.ה' בני שמעי' מן עובד אדום.ד' בני חוסה: (ד) לשלמיהו. היינו
...משלמיהו.ומפרש מי הם בני שלמיהו זכריהו בנו ובקט כאן זכריהו כי הוא הבכור:
...כל הפילו גורלות ויצא גורלו צפונה.היינו כי בני שלמיהו היה שומרים למזרח
...ששה ובני שלמיהו היו שבעה לכן הפילו גורל מי מבנים ידחה מן המזרח. וכפל
...ל יועץ בשכל ונדחה ממזרח לכן כתיב ויצא גורלו צפונה: (טו) לעבד אדום
...נגבה. פירש לבניו של עובד אדום נפל הגורל שיעמדו נגבה. היינו שנים נגבה.
...בית האספים נגבה: (טז) לשפים ולחסה למערב.ובני חוסה היו ארבעה:
...שבעם. קחשיב הכא י"ב ראשים והמה מן הששה ושלשים גבורים אשר לדוד
...ורים לעיל.וישבעם בן זבדיאל.הוא בן תחכמוני דלעיל: (ד) דודו האחוחי.והוא
...דודו דלעיל: (ה) שמהות היזרח.ולעיל הוא שמה ההרורי: (טו) חלדי הנטופתי.
...' בן בענה דלעיל: כח (ב) ויקם דוד המלך על רגליו וגו'.(אכ"ה הנה בחזית
...אמרו דוד בנה את היסודות דכתיב ויקם דוד על רגליו עכ"ל עמ"כ שם.ובנוא
...ידינו כעת.ראוי לידע ולהודיע מה ראו חז"ל על הדרש ככה.ומה הגיע אליהם
...ויא להוציא הדברים מפשטן והנה בביאורנו הנפרד שבין לשון עמידה וקימה.
...עמידה יונך בעומד על רגליו.או מלשון עכבה.ולשון עומד על גביו.לא אצריך פה
...ים ודרשות חז"ל ע"ז.ועתה באנו לברר רק לשון קימה ונאמר שלא הוכח על
...ה מהישיבה אל העמידה.הלא כתיב (בראשית כ"ז י"ח) קום נא שבה.אלא הוכח
...קת האדם או החפץ מענין שהיה בו על ענין אחר אע"פ שלא התנענע גופו
...קה או ישיבה אל העמידה כמ"ש ב"ר ויקם שדה עפרון דהוה דבר איכש זעיר
...עלת לגבר נש רב. ויקל עליכו הבנת הכתוב.ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה
...י"ה התעוררו רחמים גדולים.ובנסוע לכבוש עמים התפלל משה כביכול שיעתק
...מ' אל נקם להפיץ אויביו .ובירושלמי ברכות (בכ"ר כ"ח) אמר רבי יוחנן מן הא
...ן שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש כו' ומכל המצות כו' מן הכא ויקם וידבר אל בני
...ג עיין דברי המפרשים.ולדברינו מלת ויקם קא קשיא ליה.ואמר שהכי פירושו
...ג ונפטר מת וגו כל המצות שהיו מוטלין עליו.אל החיוב לדבר אל עפרון מעל
...י מתו: וכן (במ"ב י"ג כ"א) ויחי ויקם על רגליו. דרשו חז"ל על רגליו קם
...הלך היינו דקא קשיא ליה הל"ל ויעמוד על רגליו אלא דקרא קמ"ל שלא הי'
...י"ל העתקה לעמוד על רגליו. וכן דרשו כאן שנעתק דוד המלך מן ההכנה
...אל בנין היסוד. וגם בזה יתורץ קושית בעל מגן אברהם סימן א' סק"ג וז"ל ומיד
...כ'תא בגמין א' עכ"ל.ובאר היטב כתבו להלכה.אלא ישהא מעט ומעיקרא לק"מ
...ו לא אמרו אלא יישן ועמד.והטור כיון על השוכב על מטתו מיד כשיעור משכתו
...יוזות ר"ל יעתק מן השינה בזריזות אל עבודת בוראו ולא יפסוק בהרהורים

זולתו) : לארון ברית ה' ולהדום רגלי אלהינו . היינו חצרות בית אלהינו כמ"ש לקמן
שלמה בנך יבנה לי בית וחצרות וכן נאמר השמים כסאי והארץ הדום רגלי היינו כאשר
השמים כסא ד' רוחות העולם המה ד' רגלי הכסא והארץ שבין רגל לרגל נקרא הדום
רגליו וכן כאן כאשר ההיכל קדשו הוא מקום כבודו ואז החצרות בית אלהים הדום רגליו:
(דה"י ב) יד (א) ויעש אסא הטוב והישר בעיני ה' אלהיו.בספרי פליגי ח"א טוב בעיני
אלהים והישר בעיני אדם וח"א טוב בעיני אדם וישר בעיני אלהים וכאן
למ"ד ישר בעיני אדם קאי בעיני ה' קאי למעלה על הטוב ולמ"ד הישר בעיני אלהים
אדסמיך ליה קאי (אכ"ה כאשר אזכה להדפיס אי"ה הגהות אא"ז הגאון זצוק"ל על
הספרי יראה הרואה בפרשה ראה כי הכותב דכאן לא ידע ואשם ושם נרשם פה לתקן
כאן) : (ג) ויסר את מזבחות הנכר והבמות וישבר את המצבות · מזבח הוא הקבוע
ובמה ומצבה הם במקרה ולפרקים אלא שמצבה הוא אבן האחת ובמה בנויה מאבנים
ומצבה איכו אלא לנסך ובמה לעולות ומזבח לכל הקרבנות : (ג) לדרוש את ה' ולעשות
התורה והמצוה . היינו גם במעשה העבודה ראוי להקדים ידיעת האל . כמש"ל דע את
אלהי אביך ועבדהו . ואח"כ יעשה כתורה לסור מרע . ואח"כ יקיים המצוה כאמור
ואח"כ ועשה טוב : (ד) ואת החמנים.אשרות היו עושים ללבנה ומה שהיו לעבודת השמש
נקרא חמנים מן שם חמה : ותשקט הממלכה . כי מלך ימלוך על שני אופנים אם שמולך
מעצמו ביד חזקה · או אם שכולם רוצים בו וממליכים אותו עליהם . וז"ש כאן הממלכה
(אכ"ה ומה נעים לפ"ז הכתוב (שמות י"ט ו') ממלכת כהנים וגוי קדוש . ואפס מקום פה
להאריך בשאר הכתובים ממלכות) : (ה) כי שקטה הארץ . היינו מרחוק ואין עמו
מלחמה מקרוב (אכ"ה גם בזה שנה הכותב מה שכתב לעיל (א' ד"ס') שקטת ושלוה ע"ש
וע"כ כצ"ל כי שקטה הארץ ממלחמות מלכים אחרים ואין עמו מלחמה ר"ל שאין העם
לוחמים עם המלך בקרב הארץ : (ו) חומה דלתים ובריח . ואם אחת משלם אלה לא יעשה
לה בשלה המבצר : כי דרשנו את אלהינו דרשנו . כופל המלות לסורות כמש"ל פסוק ג'
דרישה את ה' ודרישה השני לתורה ולמצוה : (ז) נושא צנה ורמח וגו' מגן ודורכי
קשת . היינו כי הלוחם ראוי שתחלה יקדים תחבולה לעצמו שלא יהרג ואח"כ ישא זיין
ללחום ולהרוג : (י) בין רב לאין כח . כי לפי הטבע נצוח המלחמה ע"י גבורה וכ"ש
אם רבים וז"ש אין עמך לעזור בין רב היינו אופן היותר מועיל לאין כח הוא האופן הפחות
יותר : כי עליך נשענו ובשמך באנו . היינו נשענים עליך במה שנקראת אלהי ישראל :
ובשמך באנו. הוא במה שאנו מזכירין שמך תמיד (כמש"ל ט"ז א') : (יב) לאין להם מחיה.
שאין להם מתום בבשרם על שם מחית בשר חי ; (יג) ויבוזו את כל הערים גו' וישבו צאן.
רכוש וכל דבר שאין בו רוח חיים מקרי ביזה ובעלי חיים נקרא שבי : טו (ג) וימים
רבים לישראל . היינו ארבע גליות ללא אלהי אמת זה בבל כמ"ש כל הדר בח"ל כמי שאין
לו אלוה וללא כהן מורה זה מדי (אכ"ה זה השומע מפי אא"ז הגאון לא השמיע לנו סמך
הדברים) : וללא תורה. זה גלות מוקדון שכתבו על קרן השור כפרו בתורת משה רבנם:
(ד) וישב בצר לו זה גלות האחרון. כמ"ש והיה באחרית הימים האלה ושבת עד ה' אלהיך
בצר לך וגו' וגם רמז לשלשה חלקי התורה היינו אלות הברית ותורה שבע"פ ותורה
שבכתב וז"ש ללא אלהי אמת זה האלות (אכ"ה גם זה לא אבין אלא בדוחק) וללא כהן
מורה זו תורה שבעל פה וללא תורה זו תורה שבכתב ; (ז) חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש
שכר לפעולתכם . הוא ע"ד הכתוב ירמיה ל"א כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך
מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו' והיינו כי שתים עשתה אמנו רחל האחת מבכה על בניה
כדרך שבכו אבות העולם ואת שנית תעשה כסות דמעה את מזבח ה' לכפר על חטאי
בניה בטענתה ואני לא קנאתי לצרה שלי ומפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש
כו' כדאיתא בפתיחתא דאיכה רבתי ז"ל מאנה להנחם על בניה כי איננו ר"ל הקב"ה
איננו אצלם כמ"ש בזוהר וע"ז השיב לה כה אמר ה' מנעי קולך מבכי היינו על בניה
כי יש שכר לפעולתך ע"י משיח בן יוסף ועיניך מדמעה היינו על טענתה שמסרה
הסמנים לאחה ע"י זה יש תקוה לאחריתך ע"י משיח בן דוד דקאתי מלאה ושבו בנים
לגבולם (אכ"ה הראית כי דבר גדול התחיל לברר ולא סיימו אך אם אתה לו שמעני
מה שהרחבנו לבאר רות ב' ג' ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה הנראה שהם כפל
דברים במלות שונות ומחפלי וחשקי להסיר הכלל הזה המאומת מתורת אלהינו ובאנו
לומר כי הפרש גדול בין פעולה לשכירות והוא פעילה יאמר על תשלום גמול על כל
מלאכה ומלאכה בפני עצמה כדרך החייט והרצען ולא יפסיד בעל החפץ אם ימשוך
המלאכה או אם מהור ימהרנה בזמן קצר ושכירות הוא הגמול עבור משך זמני כשכיר
יום או שכיר שנה בשנה יעשה מלאכה אחת כל ימי מיגר או השנות המלאכה פעמים
רבות או מלאכות רבות עדי ישלם זמן חקו והנה מעשה הרועה איכה מלאכה נפרדת
כ"א משך שמירת הצאן אמר נקבה שכרך עלי והיה שכרי והחליף את משכורתי וכן
הנקה משתלמ' עבור כל משך ולא עבור כל יניקה ויניקה אמרה והניקהו לי ואני אתן
את שכרך ולהיות כי את כל מעשה יבוא אלהים במשפט לשלם גמול כל דבר ודבר
בפרט אמר זאת פעלת שטני פעולת צדיק לחיים והשיב לאדם כפעלו ובאיוב ז' ב' כפרש
אי"ה חומר הכתוב כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו ובדברינו אלה נודע המוקשה
לחז"ל (נדה ע"א א') מאי שכר פרי הבטן היינו שהל"ל פעולת פרי הבטן ומשני א"ר חמא
בשכר שמשהין עצמן על הבטן . היינו ממש שכר זמנו . וגם יתכן הכתוב (בראשית ל'
י"ח) נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי . הוא כי גמול הזה . תמורת הכנעת
לבבה כל ימי היות שפחתה לאישה. ויתבאר אליכו חומר המאמר באבות פ"ב א'
והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות . עיין מ"ש
הרמב"ם ובעל דרך חיים ותוי"ט לייחב כל הקושיות הנופל על המאמר ההוא וכן המאמר
סוף פ"ב ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכן א' תהיו כעבדים המשמשין
את הרב על מנת לקבל פרס העיד רמ"א וז"ל בדברי השלם הזה נתחבטו כל המפרשים
כי יעודי תורה תמיד לא יתפו מלקרות ב"א לעבודת המצוה מפני השכר ולא עוד
אלא שהקב"ה בעצמו אמר מי יתן והיה לבבם זה וגו' למען ייטב להם . ואמרו בר"ה
ובפסחים האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ובשביל שיהיה לי חלק לעוה"ב
הרי זה צדיק גמור ומ"ש רמ"א שאני צדקה מכל המצות שנאמר בו בחנוני נא בזאת
עכ"ל ואם כדבריו מה הקשו חז"ל מזה המאמר על כורש דכתיב ביה די להון מקרבין
לאלה שמיא ומצלאין לחיי מלכא ובנוהי . והלא בקרבנות לא כתוב בחנוני ועוד פתח
בעבדים ומסיים במשמשין ומ"ש רמ"א לחלק כי עבודה הוא קשה . ושימוש הוא
במלאכות

במלאכות קלות עכ"ל עליו הראיה וכן מ"ש הרמב"ם פרק הוא הגמול לאדם שאין לו טובה עליו השיגו העקידה שער מ"ד קכ"ו א' וביותר מיקשה על מאמר הנ"ל המובא באדר"נ פ' ה' וז"ל אנטיגנוס איש סוכו אומר אל תהיו כעבדים כו' כדי שיהיה שכרכם כפול לעיל עכ"ל הראית אומר מאמר כזה שסופו סותר את ראשו ערו ערו עד היסוד בה ולייבש את כל אלה נקדים כי הנה בעל הגמולות כעל כל ישלם גמול כפול. הראשון יקרא פעולה היינו עבור כל עבודה ועבודה פרטית כנ"ל ובהיות המעשה בעולם הזה נפסד כמו כן הגמול בעוה"ז שאה בשאה. והן הגמולים הנמצאים בתורה הגלוי לכל העמים. ועוד אחת היא כמו שראינו במלכותא דארעא. אם ישרתנו איש באיזה מלאכה פעמים רבות. הנה לבד אשר ישים לו המלך גמול כל מלאכה ומלאכה. ובהשלם המלאכות כולם ינמלכו שנית איזה טובה עבור כל משך שירותו לפי נדבות לבו ועושר כבוד מלכותו ק"ו למלכותא דרקיע כי ישלם שנים לרעהו הישראלי אשר עבדו כל ימי היותו חיים על האדמה והנה גמול השני אשר לפי נדבות לבו יתעלה כביכול ולא לפי פעולה האנושית א"כ אין חקר וקץ לגמול הזה ולא מצא הקב"ה כלי העוה"ז מחזיק ברכה היא כ"א בעולם הנצחי וע"כ לא התבאר בתורה הגלוי לכל העמים הגמול הזה השנית עבור משך הזמן והוא יקרא לו שכר כו' וז"ש שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וגם יאמר ה"ז מתן שכר כי אינו לפי הדין וז"ש ודע שמתן שכרן של צדיקים וע"ש ודע דייקא ואם בזה יפורש אלינו האומנם ידוע לנו גמול הפרטי והיינו גמול הגשמי ונוכל לשקול בהם המצות אם קלה או חמורה הזהיר התנא הוי זהיר בקלה כבחמורה כי אם שתעזוב מלקיים הקלה ותבטל היותך עובד ה' כל הימים ותפסיד גמול הנצחי שבשתלם עבור משך עבודה אם בקלות או בחמורות וכי יותן לאיש שנית עד"ז אמר התנא שאין אתה יודע שכרם של מצות; והנה שני הגמולים הנ"ל אחד הם בשמן המצוה וחצי הדבר נקרא בלשון חז"ל פרס ועבד נקרא העובד את רבו בכל מיני עבודתו ובכל זמן ושימוש נקרא באיזה עבודה פרטית או באיזה זמן ומבואר האמור אל תהיו כעבדים היינו העושים מלאכתם רמיה לברר רק איזה עבודה שיקבל עליהם הגמול מיד אף אם יהיה חצי הגמול וז"ש המשמשין את הרב של מנת לקבל ר"ל לקחת מיד פרס ר"ל חצי הדבר כי עי"ז יבא לשקול הקלות והחמורות אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס אלא משליכין את הגמול אשר בעוה"ז אחרי גיוס כ"א לתכלית גמול הנצחי והוא שאמר באדר"נ כדי שיהא שכרכם כפול לע"ה: ומעתה מתורץ כל קושיות המפרשים עיין עליהם וזה הדבר שבירך בועז את רות שישלם לה ה' פי שנים כאשר ישלם לרעהו הישראלי העמוסים מני בטן היינו פעולת כל עבודת פרטים ושכר חלף משך העבודה כולה אף כי נשתבא איזה משך בגיותה לא יופחת לה מן השכר. וזה ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה בלי גרעון השנית. וכאשר בא ישעיה (מ' י"ב וס"ב י"א) ורפא לישראל שמה אדני אלהים בחזק יבא וזרועו מושלה ל[illegible] כי ידבר עמים תחתינו המו גוים מטו ממלכות יאמר נא ישראל קטנתי מכל ה[illegible] ויכוכה לי כל זכיותי על כל הרעש הגדול הזה ומה יש לנו עוד לזעוק אל[illegible] לזכות להנות מזיו השכינה עם כל העדונים אשר עין לא ראתה ז"ש הכתוב הנה [illegible] היינו גמול עבור המשך והוא גמול הנצחי כנ"ל אתו ר"ל ממונה אצלו רק [illegible] לפניו ר"ל פעולת הוא הגמול הפרטי אשר בעולם השפל הוא ההולך לפניו [illegible] נקם וכן אמר בירמיה כי יש שכר לפעולתך וע"י גמול הפעולה ושבו בנים [illegible] אויב וע"י השכר הנצחי ויש תקוה לאחריתך היינו תכלית הנצחי וז"ש כאן [illegible] גוי בנוי וגו' ואם יאמר נא ישראל קטנתי כו' ע"ז אמר חזקי ואל ירפא י[illegible] יש שכר לפעולתכם כו') : (ח) ויחדש את מזבח ה' היינו שעשה מהם לפוי ל[illegible] כדרך שמצינו בקרח וירקעום לפוי למזבח : (טו) רק לבב אסא היה שלם. היו [illegible] שלא לבן הדד העיד עליו הכתוב שלא היה זה אלא שגגת מעשה אבל לבו [illegible] שלם : **טז** (י) ויכעס אסא אל הרואה. אע"פ שלבב אסא היה שלם אבל לא [illegible] הרואה בלשון כה אמר ה' כדרך הנביאים כולם לכן דמה כי הרואה הוא [illegible] מלבו כי גם מן העם הוכיחו לו ע"ז לכן וירצץ אסא מן העם בעת ההיא : (יא) הנה [illegible] והאחרוני'. הראשונים הוא קודם שלח לבן הדד והאחרוני' הוא אחר שלח: (יב) ו[illegible] אסא וגו' ברגליו. הוא לפי דכתיב וירצץ אסא מן העם היינו ברגלים נע[illegible] כנגד מדה: **יז** (ג) ויהי ה' עם יהושפט כי הלך בדרכי דוד אביו הראשונים. פ[illegible] בדרכי דוד. וגם בדרכי אביו הראשונים היינו הראשוני' דכתיב גבי אביו וכו' קוד' [illegible] להדד: (ו) ויגבה לבו בדרכי ה'. כי המתגא' בדרכי ה' מתאמץ להוסיף כ"כ: **לו** (כא) ל[illegible] דבר ה' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות [illegible] שנה. עפרש"י שכתב והשאר סתומים גם כי לא עלה בידי רש"י כ"א ס"ע שמיטין [illegible] שכתב שנת כ'. בל האחרונים נחשב להם לעון שהרי בעונם גלו ממנם דבר [illegible] הם כי לא די שנגלו בעונם אלא שנענשו על שנגלו (ואם לפ"ז יענשו על כל [illegible] ויובל שבטלו בימי גלותם שבעים שנה שיגלו בעונם) גם חשבון המלכים [illegible] בנביאים אינם מדוקדקים. ובכמה מקומות סותרים זה את זה כי כמה מלכים [illegible] בחיי אביהם וכמה מהמלכים שעמדו באמצע שנה ומונין השנה לזה ולזה ומ' [illegible] קי"א שנה שחטאו בימי השופטים. וארבעים שחטאו אחרי גלות הושע עד [illegible] ירושלים קשה למצוא החשבון ועוד כי צירף רש"י כל פרטי השנים כולם כאחד [illegible] לשמיטות והרבה מהן שחטאו ולא הגיע לשמיטה אחת ופעם שחטאו ח"י שני[illegible] בהם ג' שמיטות גם יובל (אני כנגד הצעיר ידעתי דברי האומרים כי אין זה [illegible] ממש על דברי הימים) :

דברי מנחת שי הימים

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו.)

א (א) **אדם**. אל"ף של אדם רבתי מכל אלפין שבמקרא שבו התחיל הקב"ה לברא את הכל ובו גמר את הכל ועיין בס' אות אמת סוף מדרש רות וזוהר פרשה מצורע סוף דף כ"ג ובספר פענח רזא ריש פ' בראשית ומסורת הברית הגדול ריש ד"ה: (ה) ותבל. ברוב ספרים ישנים שלפני חסר וא"ו אחר תי"ו: (ו) ודיפת. בדל"ת ובס' בראשית וריפת ברי"ש ויש בו דרש הביאו רש"י ז"ל וסימן ראשי שמות ספריהון. פרשת בראשית הנקרא ראשית ברי"ש. נכתב וריפת ברי"ש ובד"ה נכתב ודיפת בדל"ת כשם הספר הנקרא דברי בדל"ת ובמס"ג אות דל"ת חשיב להו באלפא ביתא מן חד וחד תד דל"ת וחד רי"ש: (ז) ורודנים ברי"ש ראשונה ובחומש כתוב בשני דלתי"ן ויש דרש בב"ר פרשת ל"ז הביאו רש"י ז"ל. ובמסורת דלעיל חשיב נמי הנך בהדייהו: (ט) ורעמא וגו' ובני רעמא. במקצת מדוייקים שניהם באל"ף וכן נמסר בהדיא במסורה שלנו פרשת נח: (יא) לודיים. לודים קרי ויש בו דרש בב"ר פרשת ל"ז הביאו רש"י ז"ל ועיין יפה תואר: (יב) ואת פתרוסים. הוא"ו בגעיא: (יז) וגתר ומשך. במקצת דפוסים ישנים המ"ם קמוצה ובכל ספרים כ"י מדוייקים בסגול ודבר זה מוכרע גם מהמסורה האומרת ו מ ש ך ב' בסגול ואידך יון תובל ו מ ש ך (יחזקאל כ"ז): (כ) אלרמות. מלה אחת רד"ק וכן הוא בחומש כמ"ש שם: (כט) אלה תלדותם. במקצת מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא וכן במסורה פ' ואלה כל ד"ה תלדותם כתיב במ"א ואחיהם לתולדותם (ד"ה א' ט'): (לג) לפי וגעתם. לפי כתיב ביו"ד ובתורה לפו בוא"ו רד"ק: (לט) והומם. בוא"ו ובתורה והימם ביו"ד רד"ק: (מ) עלין. ביו"ד ובתורה עלון בוא"ו רד"ק: שפי. ביו"ד ובתורה שפו בוא"ו רד"ק: (מא) חמרן. ברי"ש ובתורה חמדן בדל"ת ויש בו דרש הביאו רש"י ז"ל שבתחלה היו חמודין ונתמדין כצדיקים ולבסוף מכוערים כחמור כן דרך החמור בתחלה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחלה מכוער ולבסוף יפה: (מב) בני אצר. הבית בגעיא: יעקן. ביו"ד ובתורה ועקן בוא"ו: בני דישון עוץ וארן. בדפוסים אחרונים כתיב בני דישן בקמ"ץ ושבוש הוא מהמדפיסים בלי ספק דמרגלא בפומייהו הכי באורייתא' אמנם בכל ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים ראשונים כתב כאן דישון מלא וא"ו וכן נראין דברי רד"ק כי לא נזכר שם זה כאן כי אם בחולם: (מה) וימלך תחתיו חושם: וימת חושם. ח ו ש ם ד' תרין מנהון מליין ותרין חסרים. וסימן וימת יובב ותברו. וימת ח ו ש ם ותברו. דאורייתא חסרים דד"ה מלאים: (מו) עיות. עוית קרי: (נ) וימת בעל חנן וימלך תחתיו הדד. בדל"ת ובתורה ברי"ש וסימנהון ראשי ספריהון: פעי. ביו"ד ובתורה בוא"ו: (נא) וימת הדד. במ"ג כתוב בדד וטעות הוא מהדפוס: אלוף עליה. עלוה קרי עיין בחיי סוף פרשת וישלח:

ב (ג) ובני איתן עזריה. עיין מ"ש בפרשה ויגש גדי ובני דן חשים: (יג) ושמעא השלשי. בס' מוגה חסר יו"ד וכן בדפוס ישן ומסורה יתרו מוכיח שאין זה מן מלאים דד"ה: (יז) יתר הישמעאלי. ובשמואל (ב' י"ז) אומר יתרא הישראלי עיין מ"ש שם: (יח) ואדרון. בדגש הדל"ת: (כט) אשת אבישור אביהיל. ב' אביהיל בה"א חד קמץ וחד פתח דין קמץ ואידך אביהיל בת אליאב (ד"ה ב' י"א) בפתח: (לט) הוליד את אלעשה. בעשרים וארבע קטן מבומבירגי שנת ד"ש כתוב אלעשה ושבוש זה נתפשט גם כן בדפוסים אחרים על כן ראיתי להעיר עליו: (מ) את ססמי וססמי. במדוייקים כתובי יד הסמ"ך במאריך בשניהם: (מד) ושמע הוליד. מלא וא"ו במדוייקים ושפיר קאי דליתיה מן י"א חסרים במסורת פרשת פינחס: (מו) את חרן ואת מוצא ואת גזז. בעשרים וארבע עם ביאור המלות דפוס ויניציאה ש"ל חסר ואת מוצא ושבוש הוא מהמדפיסים: (נג) ומשפחות קרית יערים. כתוב במכלול דף רכ"ח ובא בקמץ בסמוך **ומִשְׁפְּחוֹת** קרית יערים. והראוי בשו"א כמו משפחות הקהתי. ובמקצת ספרים ראיתיו בשו"א עד כאן לשונו. ולדידי חזי לי למפשט הדין ספיקא מן הדא מסרה דאמרה ומשפחות ד' תרין בהאי סימנא ותרין בסימן ד' דלקמן כדאיתא במס[illegible] תלתא מנהון מלאים וחד חסר ומשפחות אחרהל. ומדאחריני בשו"א ש"מ דהאי נמי [illegible] והכי הווין בכולהו ספרי דילן בשו"א ועיין עוד לקמן סי' ד': (נה) ישבו יעבץ. י[illegible] שוכתים. בדפוס נפולי כתוב סֻכָתִים וטעות הוא: המה הקינים. בספר אחד [illegible] וגם בשני דפוסים ישנים כתוב הקינים בצירי הקו"ף וגם רד"ק כתב מצאתי בספ[illegible] בצירי הקו"ף ובספרים אחרים מצאתי ג"כ בחיריק הקו"ף והמסורה עליו לית וחד קי[illegible] והי (יחזקאל ב'):

ג (א) נולד לו בחברון. במאריך הנו"ן: (ב) השלשי לאבשלום. בלמ"ד כמו שכ[illegible] ובמקצת דפוסים כתוב א ב ש ל ו ם בלא למ"ד וטעות הוא מהמדפיסים שחשבו לתק[illegible] (ה) נולדו לו. בשור"ק עם דגש אחריו רד"ק בפירוש ושרשים ומכלול דף ק"ה ודף ק[illegible] גם בדף פ"א: (ט) מלבד בני. בגעיא הבית: (יב) עזריה בנו. בדפוס ישן כתו[illegible] וטעות הוא: (טו) השלשי צדקיהו. בדפוס ישן ובס' מוגה כ"י חסר יו"ד ומסורת ית[illegible] שאין זה מן המלאים הנזכרים שם: (יז) אסר שאלתיאל בנו. בויקרא רבה פ' י' א ס[illegible] שאלתיאל בנו. וכן הוא בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות ובזוהר פ' משפטים דף ק"ו [illegible] בערוך ע' אסר ולא נמצא כן במקראות ואולם במדרש חזית פ' שימני כחותם קאי שפ[illegible] שאלתיאל בנו: (כד) הודיוהו. הודויהו קרי:

ד (ג) ושם אחותם. במדוייקים מלא וא"ו: הצללפוני. בספרים מדוייקים הצדי"[illegible] נח: (ו) תימני. בשו"א המ"ם לא בקמ"ץ כמו שראיתי בס"א: (ז) יצחר. ול[illegible] (ח) בן הרם. בה"א: (טו) ובני אלה וקנז. במקצת דפוסים כתוב ק נ ז בלא וא"ו [illegible] כסילים הוא זה כי בכל ספרים כ"י מדוייקים כתוב ו ק נ ז בוא"ו וכ"כ רד"ק כן [illegible] ו ק נ ז בוא"ו: (יח) היהדיה. היו"ד ראשונה בלא דגש: (יט) אחות נחם. בחי"ת: ([illegible] ותילון קרי: (כא) ומשפחות. במדויקים מלא וא"ו וכן מצאתי במסורת כ"י ומשפח[illegible] מלא וחד חסר וסי' ש ל ה (דין). קרית. ס ו פ ר י ם (לעיל ב') ו ק ו ז (סי"ז פ' ח[illegible] חסר ועיין גם כן לשון מסרה שכתבתי למעלה (בסימן ב') ודא ודא חדא היא: (ל) [illegible] במקצת מדויקים ובמיקלג מלא יו"ד: (לב) ועין רמון. בס"א כ"י מצאתי ו ר מ ו ן כ[illegible] הוא טעות: (לו) וישימאל. י"ס שי"ן ימנית. וי"ס שי"ן שמאלית ומתחלפים גם במלא[illegible] יו"ד אחר המ"ם: (מא) המעינים. המעונים קרי ובשורק:

ה (א) ולא להתיחש לבכרה. ב"ר פרשה פ"ב ר' לוי ור' סימון חד מנהון אמר לא[illegible] להתיחס והוחרנא אמר אין מייחסין ליוסף אלא לראובן. ובפירש רש"י דב"ר חד מ[illegible] ליוסף מייחסין ואין מייחסין לראובן והכי כתיב ולו להתייחס לבכורה. ולו ליוסף ולא[illegible] להתייחס ואחרינא אמר אין מייחסין ליוסף אלא לראובן ע"כ. ובכל הספרים כתוב ול[illegible] וכן פי' רש"י בפי' המקרא וכתב בעל מתנות כהונה דפירוש רש"י דב"ר לא"ד ולא לראובן [illegible] דרש כאילו כתיב ולו להתייחס בוא"ו פי' לו ליוסף להתייחס ולא לראובן עיין עוד [illegible] תואר סימן י"ב: (ד) שמעי בנו. הבי"ת רפויה: (ו) תלגת פלנאסר. הלמ"ד של תלג[illegible] לראובני. עיין מ"ש סוף פ' דברים: (יג) **וְעֵבֶר** י"ס בשו"א הוא"ו: ([illegible] בגלעד בבשן. חד מן אלפ"א בית"א מן חד חד מתרתין תיבותא לא נס[illegible] ברים תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסו' רבתי אות וא"ו: ובבנותיה. בספרים [illegible] חסר וא"ו אחר נו"ן וכן משפטו לפי המסורת האומרת ו ב ב נ ת י ה ד' ב' מלא [illegible] וסימנהון בשבת ישראל בחשבון דיפתח ב' בו - בגלעד בבשן. ובמיקלג ובמכנה ע"כ.

ז דיפתא ובמ"ג שלנו כתוב ובלקלג ומדמנה וטעות הוא כי הוא ביהושע (ט"ו) ואין שם ובנותיה.
צריך לומר ובלקלג ובמכנה שהוא בנחמיה (י"א) וסוף הפסוק ובנותיה : (כא) גמליהם . בגעיא:
:) ושניר . בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף פ' דברים : (כד) ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי.
רא פ' יש נוחלין אמר רבה בר שילא ישעי נמי ממנשה אתי דכתיב ובני מנשה חפר וישעי ·
יטב"א כתב אין המקרא הזה בשום מקום אלא מקרא קצר נקטי' דהתם בד"ה מונה לישעי
ין בני מנשה ודרך הגמרא לקצר בפסוקים ופעמים שמוסיף בהם לביאור כאותה שאמרו במס'
ית סוף פ' ד' לתת לכם אחרית ותקוה בגולה (ירמיה כט) שהוסיף בגולה על המקרא לפי
ך עניינו למעלה מאותו מקרא אבל אין בעיקר המקרא אלא לתת לכם אחרית ותקוה ותו לא
י עכ"ל . ואיתא נמי בהך פירקא בירושלמי ר' יוחנן מתיב והבאתי אתכם אל ארץ אבותיכם
' ומקרא כתוב והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק
עקב . וכתב היפה מראה דנקט הכי כדי לקצר הכתוב כדאשכחן בקדושין ונתן הכסף וקם לו.
יש עירובין אל פתח אולם הבית וזה אינו פסוק אבל מדקדק הכי ר' יהודה התם מהאי קרא
י ר"ל הפסוק (כמ"ש הכריתות בחלק לשון למודים שער א' סי' י"ח) (ורש"י) [נ"ל ור"י] כתב
סוק כזה לא מצינו והוא מורכב משני פסוקים פסוק א' כתיב פתח הבית (יחזקאל מז) ופסוק
' כתיב אולם הבית (שם מ') והוי כאלו נכתב בפי' בפסוק א' פתח אולם הבית עד כאן .
יק מרובה בגמ' עליו הכתוב אומר מהיות טוב אל תקרי רע ופריך ומי כתיב הכי ומשני
דכתיב אל תמנע טוב מבעליו . ובפרק החובל קאמר דכתיב כל עוף למינו ישכון . וכתבו
וספות דאינו פ' אלא בס' בן סירא . וכן סלסלה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך דאיתא פ'
ה שאכלו . וכן בב"ר פ' כ"ט מסה ניסן של ישראל דכתיב לכל האותות והמופתים אשר עשה
. וכתב היפה תואר שם סימן ח' דדרך רז"ל לקצר המקראות כדכתבו התוספות בפ' מפנין
ונתן הכסף וקם לו . והכא נמי כדי לקצר חבר סוף פסוק השני עם הקודם שהוא לרכו
וד שמשה ניסן של ישראל וכו' . וכן בת"כ פ' בהר סיני ומייתי לה נמי בפ"ק דקדושין (דף
) בכל גאולה תתנו לרבות בתים ועבד עברי וזהו קצור פ' ובכל ארץ אחזתכם גאולה תתנו
. ועיין עוד בהליכות עולם שער ב' פ' ב' ומ"ש במזמור פ"ד וד"ה ב' י"ד ויחזקאל ל"ז
עקב סי' י' וסוף פ' קדושים : (כו) תלגת . בדגש הלמ"ד כמ"ש למעלה : לראובני . הריש
ק והאל"ף נחה כמ"ש בסוף דברים ולקמן סי' י"א : (כז) בני לוי גרשון קהת . בלא וא"ו
ת בפ' ויגש סימן מ"ו : (כח) ובני קהת . בשו"א : עמרם יצהר וחברון ועזיאל . נפל מחלוקת
לת ספרים בוא"ו קדמאה של וחברון וזהו א' מן ה' פסוקים דמיין בשמהתהון ומתחלפין
והון . ועל מסורת דפ' וארא יש לסמוך שזהו קדמאה דד"ה דכתיב עמרם ויצהר וחברון
אל וכן מצאתי במסורת כ"י וחד פסוק סימן ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת . והתם
ורה תסרה פסוק אחר דפ' במדבר עמרם ויצהר חברון ועזיאל . ועיין עוד לקמן ריש סי'
בסימן כ"ג : (ל) את פינחס פינחס . בס"ת כ"י מצאתי פינחס ופינחס ואין לסמוך עליו:
(מא) כיד נבוכדנאצר . מלא חדא :

ו) בני גרשום . הבי"ת בגעיא בס"ם : (ג) ובני קהת עמרם ויצהר וחברון
עזיאל . וסימן ישמעו ענוים וישמחו ועיין לעיל סי' ה' : (ה) לגרשום . הלמ"ד
א בס"ם : (ט) עזיה בנו . ה' . חד כתיב אל"ף וד' כתיבין ה"א וסי' במס"ג ערך עז ומ"ש
בירושלם י"ש ב'. ר"ל י"ש ב' ו' וסוף בנחמיה י"א : (יא) אלקנה בנו . בני קרי : (יח) הקהתי.
לת ספרים הקו"ף בחטף קמ"ץ ומקצתן בשו"א לבדו : (כ) בן ציף . צוף ק' : (כה) בן בעשיה.
ת ובדפוס ישן כתוב מעשיה וטעות הוא : (כט) על המאול מלא אל"ף וא"ו : בן קישי .
ק הקו"ף עם יו"ד : בן עבדי . נפל טעות בדפוס נפולי שחסר מלת בן : (לד) ואהרן . הוא"ו
א במקצת ספרים כ"י וכן הוא בחילופים לב"א : קדש הקדשים . הקו"ף בחט"ף קמ"ץ :
הקהתי . במקצת ספרים הקו"ף בחטף קמ"ץ ומקצתם בשו"א לבד : (מב) ולבני אהרן נתנו
ערי המקלט . בכמה דפוסים כתוב את ערי יהודה המקלט . ואנן עיינינן בהאי נוסחא
מנא דמשבשתא היא דלא חזינא הכי בכל נוסחאי דוקני ועתיקי לחוד בספרי חדתי דאתן
קריב וליכא דוכתא לפלוגתא בהאי . דבהדיא אתמר במסורת ערי המקלט ד' בקריאה
כין וסימנהון בפ' מסעי ודין חד מנהון והכי אשכחנא בכל מסרות כ"י : (מג) ואת חילז.
י הדפוס כתוב חילן בנו"ן אבל בספרים מדויקים כ"י בזיי"ן וכן בדפוס נפולי ובמסרה לית
ה : (מה) עלמת . בקמ"ץ העי"ן בספרים כ"י : (מז) ולבני גרשום . במקצת ספרים גרשון
ן והמסורת מוכיח שהוא כמ"ש דכל ספר ד"ה במ"ם בר מן ב' בנו"ן כמו שנמסר בעזרא סי'
נפרשת שמות : (מו) את יעזיר . בשו"א לבד העי"ן ומלא יו"ד אחר הזיי"ן ובמסורת יעזיר
ב' מלא בקריא דין ואידך גבורי חיל כי יעזיר גלעד ד"ה א' כ"ו :

ז) יביב . ישוב ק' : (ז) ובני בלע אצבון וגו' וירימות . ברוב המדויקים הרי"ש בחירק ומלא
ד ומסרה גדולה שלנו ירימות ו' מלא ונראה שצריך להוסיף זה עמהם וא"כ יהיה ז' וזהו
וירימות ועירי דהכא . וירימות ובעליה (ד"ה א' י"ב) ובני מושי מחלי ועדר וירימות (ד"ה
"ד) וזהו שכתוב שם האחרון דבמסורת שלמעלה כתיב בני מושי הראשון והוא בד"ה א' סי'
כמ"ש לקמן להימן וגו' . שבואל וירימות (ד"ה א' כ"ה) וזהו שכתוב שם להימן ומלת
לא ידעתי מה היא . לנפתלי ירימות (ד"ה א' כ"ח) מחלת בת ירימות (ד"ה ב'
וירימות ויוזבד (ד"ה ב' ל"א) ושנים אלה האחרונים הם הנזכרים במסורת מחלת
: (ח) ובני בכר וגו' ועמרי וירימות . הרי"ש בציר"י ובלא יו"ד אחריה במדויקים וכן
רת ירמות ד' בקריא . וסימן ובני בכר זמירה . דהכא ואחיו שבק וירמות (ד"ה א'
ני מושי מחלי ועדר וירמות וזהו האמור במסורת בני מושי הראשון שהוא בד"ה א'
דסי' כ"ד נקרא אחרון כמ"ש למעלה לחמשה עשר לירמות (ד"ה א' כ"ה) כן מצאתי במסרה
כן צריך להוסיף במס"ג ואחיו שבק ולמחוק בני ידותן גדליהו כי הוא בד"ה א' סי' כ"ה
זכר מלת ירמות באותו פ' : (י) בלהן יעיש . יעוש קרי : (יג) יחציאל . ברוב המדויקי'
בחט"ף פתח והצד"י בחירק : (יז) ובני אולם בדן . עיין מה שכתבתי בפרשת ויגש אצל
דן חשים : (יח) אישהוד . י"ם אישהוד מלה חדא : (כג) ויקרא את שמו בריעה . חד מן
זכירין ותקרא וקריין ויקרא וסי' נמסר בפרשה וישב סימן ל"ח : היתה בביתו . במקצת
קים כ"י בי"ת ראשונה דגושה כמשפט אותיות בג"ד כפ"ת כשהראשונה נקודה בשו"א אע"פ
כה לאותיות אהו"י ובס"ם רפויה וא"כ הוא יוצא מהכלל ועיין פרשה אמור על בבתוליה :
ון בנו . ברוב הספרים בחולם : (כח) ואחזתם ומושבותם בית אל ובנתיה . כל ובנתיה
וק חסר וא"ו אחר נו"ן ובפ' הנמשך שנים הראשונים חסרים ושנים האחרונים מלאים וכבר
עניין זה ביהושע סימן י"ז : עד עיה ובנתיה . טעות גדול נפל בהרבה ספרים מהדפוס
כתם עד עזה . וזה ברור כשמש שקלקול מדפיסים הוא כי בכל כ"י מדויקים וגם בדפוסי'
כתוב עיה ביו"ד וכן הוא בספרי המסרות ובחלופים שבין מערבאי למדינחאי יש מחלוקת
ם תרין מלין או חדא מלה ולמערבאי תרין מלין ולמדינחאי חדא מלה אבל כלם שוים שכתוב
יו"ד : (לא) ברזות . ברזית ק' : (לד) ורוהגה . יחיר וא"ו אחרי רי"ש והוא חד מן מלין
וא"ו וחטפין קמצין ע"פ המסורה : יחבה . וחבה ק' : (מ) גבורי חילים . ביו"ד אחד
לבד אחר חי"ת וטעות נפל בספרים שיש ב' יודי"ן :

ח) ואת אחיחד . בחי"ת וכן במסורת חשיב ליה עם זוגין דחד ק' חי"ת וחד ה"א : (ח) בערא.
אל"ף : (י) ואת שכיה . בשי"ן שמאלית קמוצה עם מאריך . וכתוב בכ"ף לא בבי"ת ואל"ף
תיבה כן מצאתי במדויקים : (יב) ושמד . ברוב הספרים בדל"ת לא ברי"ש : הוא בנה.
הוא בשופר ולכן הבי"ת דגושה:(כה) ופניאל.ופנואל ק':(כז) ויערשיה . בסגול הרי"ש: (לב) שמעה
ומה. ע' מ"ש בסימן ט' : (לג) את בנעא. במדויקים באל"ף ומסורת נמי הכי מסרה ב' בנעא
בקריא כוליה וכתיבין אל"ף וסי' הוליד את בנעא וחברו לקמן סוף סי' ט' : (לט) אולם
. בכל ספרים ישנים חסר וא"ו וכן דינו מכח המסורת דפרשת וישב שאין זה מן ג' מלאים
יש שם : ואליפלט השלשי . במקצת ספרים מוגים חסר יו"ד ומסורת יתרו מסייעא להו
זה מן המלאים דד"ה המוכרים שם : (מ) גבורי חיל . הב' במאריך : דרכי קשת . חד
פ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא :

בפרשה זו יש ספורי דברים שהם כמו כן בנחמיה סימן י"א ולא יתחלפו אלא
במקומות מועטים ועיין בפי' רד"ק הנה ובפי' רש"י בפרשה של מעלה :

ט (ב) והיושבים . מלא וא"ו אחר יו"ד וכן אומרת המסורה ב' חד חסר וחד מלא דתאנים חסר
עיין ירמיה סימן כ"ד במ"ג : (ד) בנימן . בני מן קרי . כתיב חד וקרי תרתי מסורת ד"ה א'
כ"ז : (ה) ומן השילוני עשיה . כאן מצאתי ספרים מתחלפים במלוי וחיסור יו"ד ווא"ו והרבה
גמגומים יש בדבר כי המסורה הכתובה במ"ג המסורה אינה כתובה כתקנה ומההיא ליכא למשמע
מינה מידי כרם לפום מאי דמשתכח בספרי דוקני צריכא למימר הכין . השילוני ב' כ"כ וסי'
ומן השילוני עשיה (דין) . ושאר דברי שלמה (ד"ה ב' ט) . כי היתה נסבה מעם האלהים (ד"ה
ב' י') השלוני כתיב . בן אורי' בן זכריה (נחמיה י"א) השלני כתיב חסר דחסר . ואחרון
השילני כתיב מלא יו"ד וחסר וא"ו : (ו) בני זרח יעואל . בוא"ו שרוקה ואין זה מהכתובים
יעואל וקריא יעיאל : (ט) ואחיהם לתולדתם . לפי מה שכתבתי בראש הספר אצל תלדותם זה
ראוי להיות מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תנינא וכן מצאתי בס' מדויק : (יא) נגיד . בהרבה
ספרים ישנים מלא יו"ד : (טז) וברכיה בן אסא . בדפוס של נפולי כתיב אסף ושבוש הוא :
(יז) והשוערים שלום . במקצת דפוסים ישנים מלא וא"ו אחר שי"ן וכן ראוי לפי המסורת שנמנה
בנחמיה א' במנין המלאים וכן מצאתי בספר מוגה כ"י : וטלמון. י"ם חסר וא"ו אחר מ"ם :
(יח) ועד הנה . הוא"ו בגעיא בספרי ספרד : (יט) קרח ואחיו . סוא"ו בגעיא בס"ם : (כו) ועל
הלצרות . במקצת ספרים חסר וא"ו קדמאה ומסורת איוב ל"ח מסייעא להו דהתם נמסר י"ח
מלא ולית דין בגווייהו ברם צריך למידע דבירמיה כ"א נמסר אוצרות ד' מלאים בלישנא בקריאה
ותו איכא התם מסרה אחריתי בלישנא אחרינא ואיכא בינייהו שכנת על מים רבים רבת אוצרת
דלישנא קמא מלא דמלא וללישנא בתרא חסר וא"ו תנינא ואיכא בינייהו נמי ואוצרה על אוצרות
(נחמיה י"ג) דללישנא קמא חסר וא"ו קדמאה וללישנא בתרא מלא דמלא והנך תרתי מסראתא
דירמיה לא פליגי אמסרה דאיוב דבאיוב קא מסיר אוצרות דלד"י דלהון שו"א ובירמיה מסיר
אוצרות דלד"י דלהון קמץ ותו צריכנא לאודועי דבמסורת איוב כתיב ויוצא אסא את כל
אוצרות . ושיבושא הוא דצ"ל ויוצא אסא וגו' (מלכים ב' כ"ד) : (לב) הקהתי.בחט"ף קמץ הקו"ף :
שבת שבת . הראשון בפת"ח הבי"ת אע"פ שלא ידמה סמוך והוא אחד מן ד' פתחי"ן עפ"ה
וסימן נמסר בריש ס' בהר סיני ובמסרה כ"י נמסר שבת ה' פתח ויש כתוכם שבתון שבת קדש
(פ' בשלח) ואי הכי הוו להו חמשה וכן הובאו כלם בספר מכלול דף ר"ט : (לג) פטירים .
פטורים ק' : (לח) ובגבעון ישבו וגו' . מכאן עד אלה בני אצל שבסוף הפרשה הוזכר כמו כן
בפרשה של מעלה סימן ח' ועיין בפירש"י שם ורד"ק כאן : יעואל . יעיאל ק' : ושם אשתו
מעכה . בכמה דפוסים אחרונים כתוב ושם אחתו וזהו טעות מהמחוקקים כי בכל ספרים
כ"י וגם בדפוסים ראשונים כתוב אשתו וכן כתיב בפרשה שלמעלה סימן ח' : (לח) שמאם ואף
הם . ב' פסוקים מכסין בספרא וסימן שמאה המה (לעיל סימן ח') . שמאם הם (דין) וסי'
ה"ה מ"ס וחד פסוק סימן המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם : (מא) פיתון . פליגי
ביה ספרי אם חסר הוא או מלא :

י (ח) ויבאו פלשתים . מלת ויבאו בגלגל במדויקים ולכן הפ"א רפויה : (יא) יביש גלעד .
בספר מוגה כ"י ובדפוס ישן מלא יו"ד אחר הבי"ת ומסורת דסוף שופטים אזלא כוותייהו :

יא (א) וַיִּקָּבְצוּ . במקצת דפוסים ישנים וַיִּקָּבְצוּ בשני שואי"ן וטעות הוא : (ד) ושם
היבוסי . במקצת ספרים ספרדים ושם בציר"י וגרסא של תימה
היא : (ז) במצד . הוקל המ"ם כדלקמן בסימן י"ב שרשים : (י) ראשי הגברים . חסר וא"ו
במדויקים וכן דינו כי לא מנה כאן במסורת עם המלאים : (יא) מספר הגברים . חסר וא"ו
מהטעם שכתבתי למעלה : השלושים . השלישים ק' : (יב) האחוחי . בחי"ת וכן כתוב בספר
שמואל : (יג) עם דויד . מלא יו"ד וכן במסורת כל תריסר ועזרא וד"ה מלא : בפס דמים .
ובספר שמואל (א' י"ז) באפס דמים ויש דרש בהגדת שמואל פ' כ' ובירושלמי פ' כהן גדול :
חלקת השדה מלאה שעורים . ובסוף ספר שמואל בזאת המלחמה כתיב מלאה עדשים . עוד
באו באלה הפרשיות כמה חילופים ממה שנזכר בס' שמואל קצתם נדרשו בירושלמי פ' כהן גדול
וברות רבתא ריש פ' ה' ובהגדת שמואל ובפירושי המפרשים ואחריו בעל כלי יקר בפירוש נביאים
ומהרי"א ז"ל הטיר עליהן יותר מכולן והרוצה לעמוד עליהן יעיין במקומם שאין כאן מקום
נהאריך : (טו) וירדו שלושה . השי"ן בגעיא בס"ם : (יז) ויתאו . במקצת מדויקים הוא"ו
בפתח וכן נכון ממה שכתבתי בשמואל א' כ"ה על מלת ויהפכו : (כ) הלל ולו שם בשלושה.
בס"ם כתיב ולו בוא"ו ובספרים אחרים כתוב ולא באל"ף וקרי ולו בוא"ו וכבר ביארתי ענין
זה על תשלומו בישעיה סימן מ"ט : בשלושה . במדויקים מלא וא"ו וכן במסורת בשלושה ב'
אחד מלא ואחד חסר . ולו שם בשלשה דשמואל חסר וחברו דד"ה מלא : (כא) ועד השלושה .
במדויקים מלא וא"ו ולא מצאתי המסורת : (כב) בן איש חיל . עיין מ"ש בשמואל ב' כ"ג :
מן קבצאל . ובספר שמואל מקבצאל והוא חד מן ב' ב' חילוף חד מן וחד מיחדין וסימן נמסר
במ"ג סוף סדר ואלה שמות : (כה) ואל השלשה לא בא . במדויקים חסר וא"ו : (כח) הענתותי.
בדגש הנו"ן : (ל) מהרי . במדויקים כ"י הה"א בשו"א לבדו וכן לקמן סימן כ"ז : מהרי הנטפתי.
במדויקים חסר וא"ו והשני שבפסוק מלא וכן במסורה הנטופתי ג' מלאים וסימן חלד בן בענא
תניינא דסיפרא דד"ה . העשירי השנים עשר ע"כ והם לקמן בסימן כ"ז : בענה . מתחלפת
בענא באל"ף : (לא) בניה הפרעתני . ברוב המדויקים חסר וא"ו אחר תי"ו וכן חברו דלקמן בסימן
כ"ז ומסורת עליו ב' חסר : (לד) בני השם . הנו"ן בציר"י : בן שגה . ברוב ספרים ישנים בה"א :
(מב) הראובני ראש לראובני . נקוד הרי"ש שורק והאל"ף נחה כמ"ש לעיל סימן ה' : (מד) ויעואל
ויעיאל קרי :

יב (ב) לציקלג . ברוב המדויקים מלא יו"ד : (ג) ומשמאלים . בנות האל"ף : ובחצים . בפתח הבי"ת
לא בשוא כמו שהוא בדפוס ישן : (ג) השמעה . בדגש השי"ן ברוב הספרים : ויזואל . ויזיאל
קרי וכן הוא למערבאי : הענתתי . בדגש הנו"ן : (ד) וישמעיה הגבעוני גבור בשלשים ועל השלשים :
כאן הוא סוף פסוק בכל ספרים כ"י ובדפוסים ישנים וראש פסוק שלאחריו וירמי' ויחזיאל וגו': (ו) החריפי.
החרופי ק' : (ח) מן הגדוד . קא שביתן ספרי דכתיבין טפי מן ארבע מאה שנין וכתיב בהו הגדוד בשני
דלתי"ן ובשורק ואיכא נוסחי דכתיבין הגדור בשורק ורי"ש וס"א בחולם ורי"ש : (ט) למגד . הוקל
המ"ם כדלעיל סימן י"א ולקמן בהאי סי' והלמ"ד בלא מאריך מכלול דף כ"א : ערכי צנה ורמח .
בכל ספרים מדויקים וישנים כ"י וגם מהדפוס כתוב ורמח ובדפוסים אחרונים כתוב צנה ומגן
וודאי כי טעות נפל בהם ולקמן נמי בהאי פרשתא כתיב בני יהודה נשאי צנה ורומח והכי מייתי
להו בעל מאיר נתיב : וכצבאים . האל"ף נחה למשך והיו"ד נעה והוא למ"ד הפעל ויו"ד הרבים
חסרה ושרשו גבי מכלול דף רל"ט ושרשים ועיין מ"ש בתילים סימן ק"ד וסימן קי"ו : (יא) משמנה
במקצת מדויקים מ"ם ראשונה בחיר"ק ובמקצתם בפתח : (טו) גדיותיו . גדותיו ק' : (יז) למגד.
הוקל המ"ם כתברו של מעלה ר' יונה בספר הרקמה ונשתנה זה להיות בקמץ הגד"י וכן מסור עליו
ב' חד קמץ וחד פתח וסימן למגד מדברה פתח . עד למגד קמץ : (יט) השלושים . השלישים ק' :
(כא) עדנה . בחי"ת במקצת מדויקים ובמקצתם עדנה בה"א ואם הוא בחי"ת הנו"ן בפתח . ואם
בה"א הנו"ן בקמ"ץ : (כג) עד למחנה גדול כמחנה . הנו"ן בציר"י בשניהם במדויקים : (כח) ושמנה
מאות . במקצת מדויקים מלא וא"ו אחר מ"ם . וכן משמע ממסורת דסוף ירמיה ואע"ג דהתם
קאמר שמונה ג' מלאים בנביאים בלא וא"ו בראשית המלה ומסיים בה וכל ד"ה דכוותא מלא
מסתברא דהס"נ ושמונה כיון דחזינן בספרי דיקי דכולהו מלאים בד"ה : (לה) הראובני . נקוד הרי"ש
שורק והאל"ף נחה כמ"ש עתים רבות : (לט) באו חברונה . בכל מדויקים מלא וא"ו וכן במסורת
יהושע י' נמסר חברונה ט' א' מלאים וא' חסר והתם חשיב לכולהו ולא מסיק בה מילתי הי ניהו
התסר אתנם בשמואל ב' ריש סי' ב' על ויאמר חברנה נמסר לית חסר : כל שרית ישראל .
לית וחסר אל"ף כמו שארית . ולשון רש"י לכך חסר אל"ף ר"ל אפילו שארית לא היה שלא
נשתיירו כי אם מעט כי כולם באו לחברון בשמחה : (מא) מאכל קמח . בטעם פזר גדול ואינו
סמוך : ולמקים . י"ם ולמוקים מלא וא"ו :

יג (ו) הכרובים . ברוב המדויקים מלא וא"ו וכן נכון לפי המסורת דפרשת תרומה יען לא נחשב
זק

זה במנין החסרים: אשר נקרא שם. בצירי וכן פירש רש"י ורד"ק: (ט) ויבאו עד גרן כידן. וכס' שמואל ב' סי' ו' כתיב נכון עיין מה שכתבתי שם:

יד (א) וישלח חירם. חורם קרי: (י) על פלשתיים. פלשתים ק': (טו) כשמעך. הכ"ף בגעיא: (יז) נתן את פחדו. בדפוס ישן אין בו מלת את וגם בדפוס וויניציאה שנת רע"ה יש הערה מזה ושבוש הוא כי בכל המדוייקים יש בהם את:

טו (יא) וללוים לאוריאל. בדפוס ישן כתוב והלוים ולאוריאל וגם מדפוס ישן מוויניציאה יש הערה מזה ודא בשותא מרעיתא בבעלי דפוסא דלא מסתייא דלא גמירי אלא מגמר נמי מגמרי שבושיהון לאחריני כי היכא דאישתבש להו הכא: (יג) למבראשונה. במ"ס פתוחה ומשפטה חירק רד"ק בפירוש ומכלול ד' מ"ז ושרשים ומי שכתבו בחירק טעה: (יח) ובניהו ומעשיהו. אין דגש ביו"ד: (כ) וזכריה וַעֲזִיאֵל כן כתיב לא וְעֻזִּיאֵל: (כב) במשא. בפתח הבי"ת: (כד) ושבניהו. בבי"ת: ויושפט. כ"כ וטעה מי שכתב ויהושפט: מחצצרים. יתיר לד"י הראשונה נקראת והשנית אינה נקראת וכן כתוב בהגהת לוית חן פ' כ"ד שער ג' דלד"י שניה מן מחצצרים בחצצרות במכתב ולא במבטא כשי"ן יששכר וכבר נתבאר זה הענין בפ' ויצא סימן ל': לפני ארון האלהים ועבד אדם. במקצת דפוסים חסר מלת ועבד ושבוש הוא: (כה) להעלות. הלמ"ד בגעיא בס"ם: מן בית עבד. במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה שנת ש"ל כתוב מן ע ב ד וטעות הוא מהמדפיסים: (כו) בעזר. הבי"ת בסגול והעי"ן בשו"א לבדו מכלול דף מ"ז ולוית חן ש' ג' פ' י"ט:

טז (ה) ואסף במצלתים. קלה המ"ם והבי"ת בפתח ובמאריך כמ"ש לעיל עזרא ג': (ח) הודו לה' קראו בשמו. זה המזמור הוא ג"כ בספר תהלים סימן ק"ה עד ובנביאי אל תרעו והוא סוף המזמור כי שירו לה' כל הארץ הוא מזמור אחר ג"כ בתהלים סימן צ"ו וכבר העירותי בספר תהלים על קצת מהחילופים שיש בין כל אחד ואחד מהם משם יקחם המעיין: (ט) בכל נפלאתיו. בכל הספרים חסר וא"ו וכן זכרו נפלאותיו. בכל העמים נפלאותיו שבפ' ובעיני נפלא כי לא נמנה בפ' ואלה שמות עם החסרים כי אם זכרו נפלאותיו: (לח) בן ידיתון וחסה. לית כתיב יו"ד: (מ) להעלות. בגעיא הלמ"ד בס"ם וכן הוא בחילופים לב"א:

יז (ה) אשר העליתי את ישראל. במקצת דפוסים ישנים כתוב את בני ישראל ואין כן בכל שאר ספרים: (ט) ולא יוסיפו בני עולה לבלתו. פרק קמא דברכות רב הונא רמי כתיב לענותו וכתיב לכלותו. בתחלה לענותו ולבסוף לכלותו. ובפירש"י כתיב לענותו בספר (שמואל ב' ז') וכתיב לכלותו בד"ה. בתחלה כשנבנה הבית נבנה ע"מ שלא לענות עוד אויבים לישראל ולבסוף כשחטאו נגזר עליהם עינוי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון ע"כ. נראה שבספרו הי' כתוב לכלותו בכ"ף וכן פירש בעל מכלל יופי ענין כליה ואף רד"ק הביא בספר שמואל מדרש הנזכר ופירש כפירש"י. אמנם בספר השרשים הביאו בשרש בלה בבית וכן בכל הספרים (זולתי מעט מזעיר) כתוב לבלתו בבי"ת: (טז) הביאתני. עיין מ"ש בשמואל ב' ז': (כ) בכל אשר שמענו. בספרים כ"י מדוייקים בבי"ת:

יח (ג) את הדדעזר. במקצת מדוייקים כ"י בשני דלתי"ן וכן כולם שבענין: (י) לשאול לו לשלום. חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפים קמצים על פי המסורת:

יט (ב) אעשה חסד. מאריך בהל"ף: (ג) המכבד. מאריך בה"א: ולהפך. הה"א בחט"ף פתח: ולרגל הארץ. בספר אחד כ"י ישן כתוב ולרגל את הארץ. וגם בדפוס ישן מוויניציאה כתוב בגליון את ואין כן בשאר ספרים: (ד) המפשעה. בשי"ן שמאלית: (ה) בירחו. במקצת מדויקים הרי"ש בציר"י ובלא יו"ד אחריה. ובקצתם בחירק עם יו"ד: (ח) כל צבא. קמו"ץ ובס"א כ"י בשו"א ויחיד הוא אצל רבים: (יב) והושעתיך. בשוא לבד העי"ן: (טז) ושופך. בספר שמואל כתיב ושובך שר צבא ופירשו רבותינו בסוטה שובך שהיה גבוה כשובך שופך היה שופך דמים כמים לשון רש"י. ולשון הגמרא בפרק משוח מלחמה כתיב שובך וכתיב שופך רב ושמואל ואמרי לה רב אמי ורב אסי חד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון. וחד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך ובאגדות שמואל פרק כ"ו כתוב אחד אומר שובך וכתוב אחד אומר שופך שובך שהיה דומה לשובך שופך שנשפך דמו על הארץ. ובאגדת תילים מזמור ג' למה נקרא שמו שובך שהי' קומתו כשובך הזה ושופך היה שמו שהיה שופך דמים: הדדעזר. בשני דלתי"ן וכן חברו שבענין ופליגי בה ספרי כמ"ש לעיל סימן י"ח: (יז) וילחמו עמו. החי"ת בחטף פתח:

כ (ב) את עטרת מלכם. עיין מה שכתבתי בשמואל ב' י"ב: את ספי מילידי הרפאים. בדפוסי' ישנים ובכל ספרים מדוייקים כתובי יד שלפני כתוב הרפאים לא הרפא וכן בפירש"י ובמאיר נתיב כתוב הרפאים: (ה) יעור. יעיר ק'. ועיין בפירש רד"ק כאן ובשמואל ב' כ"א ומה שכתבתי שם: (ו) וגם הוא נולד להרפא וכן אל נולדו להרפא בגת. שבסמוך נכתבו שניהם בהל"ף ובס' שמואל נכתבו בה"א מסורת ושרשים: (ח) אל נולדו. ב' אל דסבירין אלה הדין ואידך ואמר ליה אל מאכיא עזרא ה': אל נולדו. בשורק והלמ"ד דגושה רד"ק בפירוש ושרשים ובמכלול דף ק"ה ודף קכ"ה ועיין בספר הרכבה אות הנו"ן:

כא (ב) לכו ספרו. הפ"א רפויה ובהדיא איתמר במסורת ספרו תרין בקריא רפין וסימן לכו ספרו את ישראל. ספרו מגדליה (תהלים מ"ח): (ה) על עמו כהם. בכ"ף: (ו) ומאה אלף איש שלף חרב. בב' טעמים וכן חברו שבפסוק שלף חרב: (ח) את עוון. ד' מלאים הן בקריאה וזה אחד מהם ורש"י נתן טעם לכולן ועיין עוד במסורת הברית הגדול: (יא) קבל לך. סימן ד"ה קַבֶּל מגלה קֲבֵל דניאל קֳבֵל: (יג) שמואל נפלה נא ביד ה'. ד"ה אפלה נא ביד ה'. וחד פסוק סימן כי נשא אשא לכם: שמואל וביד אדם אל אפלה. ד"ה וביד אדם אל אפל: (כג) והמורגים. בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד אחר רי"ש:

כב (א) ויאמר דויד לכנוס את הגרים וגו'. טוב בעיני לעשות כאן תחלת הפרשה: (ב) למסמרי'. בחיר"ק המ"ם: ולמחברות. הלמ"ד במאריך: (ד) למעלה. העין בשוא לבדו: (ו) דויד לשלמה בנו. בני קרי ולפי הכתוב היה ראוי להיות האתנח תחת בנו ולפי שהקרי הוא בני שמו האתנח תחת לשלמה וכן שמו תמיד טעם המלה תחת הכתיב לפי משמעות הקרי כמו שנקדו לעולם מלת הכתיב עם הנקודות השייכים תחת הקרי שבגליון ונשארה מלת הכתיב שבפני' בלי נקודות הראויות לה: (ט) והכינותי כסא. ברוב ספרי הדפוס כתוב והכינותי את כסא אבל בכל ספרים מדוייקים כ"י שלפני אין בהם מלת את וכן הוא במאיר נתיב: (יא) שכל. השי"ן בציר"י לפי המסורת דנחמיה סימן ח' ושמואל א' סי' כ"ה ורד"ק הביא במכלול דף ר"ד שתי מסרות מתחלפות ולמסרא קמייתא בשש נקודות ולבתרא בחמש נקודות: (יג) ואמץ. בחטף סגול האל"ף: (יג) מאה אלף. המ"ם במאריך: (טו) לכסף ולנחשת. במקצת דפוסים ישנים כתוב לנחשת בלא וא"ו בתחלת המלה ובשאר ספרים בוא"ו:

כג (ט) שלמות. שלמית ק': (י) ובני שמעי יחת זינא. זינא כתיב בלא וא"ו בראש התיבה והוא חד מאלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעין בהון וסי' במסרה רבתא: (יב) בני קהת עמרם יצהר וגו'. וסימן ראו ענוים ישמחו ועיין מ"ש לעיל סי' ה': (יג) להקדישו. הלמ"ד בגעיא בס"ם: (כח) לעבדת בית ה'. בספרים מדוייקים חסר וא"ו והמסרה כמותם: טהרת. בחט"ף קמ"ץ הה"א: (לא) כמשפט עליהם. בכ"ף וכן נמנה במסורת ריש פרשת המשפטים עם הדומים בכ"ף:

כד (ג) ויחלקם. בא בפתח קטן תחת פתח גדול ומשפטו וַיְּחַלְּקֵם היו"ד והחי"ת בפת"ח רד"ק בפי' ומכלול דף מ"ג ובמסורת ב' וחברו וַיְּחַלְּקֵם דדויד מחלוקת. האמור בפרשה למעלה ושוים הם בקריאה אלא שזה בפת"ח קטן ושלמעלה בקמ"ץ קטן: (ד) וימצאו בני. הבי"ת בגעיא בס"ם: (ה) שרי קדש. השי"ן במאריך: ובבני איתמר. במקצת דפוסים ישנים כתוב ומבני איתמר ואין כן בספרים כ"י מדוייקים: (ו) ויכתבם שמעיה. השי"ן בגעיא: (טו) להפצץ שמונה. במדוייקי' מלא וא"ו ועיין מ"ש לעיל סי' י"ב: (טז) ליחזקאל. כן כתיב ברוב המדוייקי' והא' נחה: (כד) שמור. שמיר קרי: (כח) ולא היה לו בנים. ולמעלה סימן כ"ג אומר ולא היו לו בנים וזהו אחד מן ג' זוגים מן ב' ב' בחד ענינא קדמאה היו תניינא היה וסימן היו היה דבר ה' אל יחזקאל מסו' בפ' דלעיל:

כה (א) הנביאים. יתיר יו"ד: (ב) ואשראלה. במדוייקים כ"י בשין שמאלית: (ג) על הודות. בכ[...] ספרים הדות חסר וא"ו קדמאה: (ד) שבואל וירימות. בחירק הרי"ש וכן נמנה במסורת [...] אותם שהם בחירק: אליאתה. האל"ף בחטף סגול: ישבקשה. במדוייקים שי"ן ראשונה ושניה ימנית [...] לקמן בהאי סימן וכל קמ"ץ על שני שואים יקרא חטף: (ז) ושמונה. במדוייקים מלא וא"ו כמ"ש לעי[ל ...] כ"ד: (יח) עשתי עשר עזראל בניו ואחיו שנים עשר. במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה ש"ל יש כ[...] זה ב' פעמים וטעות הוא מהמדפיסים: (כה) לחנני בניו. מלעיל כדלעיל בסמוך ועיין מ"ש בריש נח[...] (כז) לעשרי' לאליתה. פי' וכ"כ למערבאי כה"א בסו' תיב' ולמדינחאי בהל"ף לאליתא וכל"ל בחילו[...]

כו (ב) ידיעאל. במקרא גדולה כתוב ידיאעל וטעות הוא מהמחוקקים: (ד) יואח השלשי. [...] מוגה חסר יו"ד וכן דינו כי לא נמנה בפרשת נשא ופרשת יתרו עם ז' מלאים בסיפ[...] (ה) פעלתי השמיני כי ברכו. הלמ"ד דגושה: (יא) טבליהו השלשי. במקצת מדוייקים [...] יו"ד וכן ראוי עפ"ה דפרשת יתרו ופרשת נשא: (יו) במסלה. הבי"ת במאריך: (יח) לפרו[...] ב' בפסוק בבי"ת וברי"ש וכן דרשו רבותינו בפ' איזהו מקומן ופ"ק דתמיד כלפי בר: (כג) לעזי[...] בקמ"ץ חטף העי"ן בעבור דגשות הזי"ן כמ"ש בפרשת במדבר סי' ג': (כד) ושבאל בן גרש[...] משה. בתרא פ' יש נוחלין גבי יהונתן בן גרשום בן מנשה דפסל מיכה כיון שראה דוד ש[...] חביב עליו ביותר שמו נגיד על האוצרות שנאמר ושבואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האו[...] וכי שבואל שמו והלא יהונתן שמו א"ר יוחנן ששב לאל בכל לבו וכתבו התוס' דהכא ג[...] מ נ ש ה שאין לקרותו על שם מנשה שהרי כבר שב בכל לבו ויש ספרים דגרסי בן מנשה [...] שחזר לקלקולו כדאמרינן בירושלמי פרק בתרא דברכות עד כאן. ובד"ה א' כ"ג בני מ[...] גרשום ואליעזר. בני גרשום שבואל הראש. ועיין מ"ש בשופטים י"ח: (כה) ושל[...] ושלמית קרי: (ל) מערבה. ג' בקריא וסימן לחברוני חשביהו. ויישרם למטה מע[...] (ד"ה ב' ל"ב). ואחרי כן בנה חומה (ד"ה ב' ל"ג). ומה שכתוב כאן במ"ק ג' מלעיל [...] כי אינם מלעיל רק שנים הראשונים והשלישי מלרע כמ"ש בשרשים והעי"ן בחט"ף פת"ח [...] במקצת ספרים אבל בס"ם כולם בשוא לבדו: (לא) ביעזיר גלעד. העי"ן בשו"א לבדו [...] לעיל ס"ס ו': (לב) הראובני. נקוד הרי"ש שורק והא' נחה כמ"ש עתים רבות:

כז (א) למספרם. במקצת ס"ס הלמ"ד בגעיא: (ו) גבור השלשים. במקצת דפוסים ישנים [...] בשלשים בבי"ת וכן הוא בפרש"י שלפנינו וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ונ[...] בכן שהוא בה"א: (יב) לבנימיני. לבן ימיני קרי והוא חד מן ט"ו מלין כתיב חד וקריא [...] וסימן נמסר במסורת במקום הזה ובמקצת מדוייקים שלפני הלמ"ד בפת"ח והבי"ת בצירי [...] והנו"ן בלי נקוד: (יג) מהרי הנטופתי. בס"ם הה"א בשו"א לבד וי"ס בחטף פת"ח וכנ[...] סימן י"א: (יד) בניה הפרעתני. במקצת מדוייקים חסר וא"ו ועיין מ"ש לעיל בסימן י[...] (טז) לראובני. נקוד הרי"ש שורק והאל"ף שבאמצע נחה כמנהג: (כא) המנשה. הה"א במ[...] (כה) ועל אצרות המלך. חצי הספר בפסוקים: (כט) שטרי. שרטי ק'.

כח (ז) אם יחזק. החי"ת בחטף סגול: (יא) ואת בתיו. אין געיא בוא"ו ואת: וגנז[...] אין דגש בזיי"ן: (יג) עבודת בית ה' ולכל כלי עבודת. בספרים מדוייקים שניהם מ[...] וא"ו. וכן משמע מהמסורת: (יד) לכל כלי הכסף. בס"ם **לְכָל־** כלי בקמ"ץ חט"ף [...] **לכל** כלי בחולם: (טו) כעבודת. בכ"ף: (כ) חזק ואמץ. עיין מ"ש בריש סדר יהו[...]

כט (ג) למעלה. העי"ן בשו"א לבדו: מכל הכינותי. בקמ"ץ חט"ף: (ה) למלאות. מלא [...] וא"ו ע"פ המסורת והם ד' מלאים וב' חסרים דאורייתא חסר וא"ו וסימן נמסר ב[...] תשא ודניאל ריש סימן ט': (יד) כי נעצר. שי"ן בשוא לבדו: נתנו לך. נו"ן שניה דגו[...] (טז) הכינוו. במקצת מדוייקים חסר וא"ו: מידך היא. הוא ק': (יח) שמרה זאת. השי"ן [...] לבד והוא חטוף ועיין מ"ש בתילים סימן פ"ו: (יט) עדותיך. בלא וא"ו בתחלת המלה [...] ריש אלפ"א בית"א רבתי דתילים: (כא) למחרת היום. הלמ"ד בגעיא בס"ם: (כו) ודוי[...] ישי מלך על כל ישראל: (כז) והימים אשר מלך על ישראל ארבעים שנה וגומר. קרא[...] כתיב ואצטריכנא להכי משום דחזינא בהו טעותא בעשרים וארבע דפוס וויניציאה שנת ש"ע [...] ביאור המלות והתם חסר מלת ישראל עד ישראל:

א (ד) העלה. העי"ן בחטף סגול: בהכין. הבי"ת בפתח: (ו) לפני ה'. ב' סבירין אשמ[...] ה' כמ"ש בפרשת ויקרא סימן ב': (טז) ממצרים ומקוא סחרי המלך מקוא. ב' לתיבי [...] וכפ'. אבל במלכים (א' י') שניהם בה"א מסו' ורד"ק בפי' ומכלול ד' רל"ט: (יז) ויעלו ויו[...] בכל ספרי מדוייקים מלא וא"ו ובמסורה סוף פ' אמור וויצאו י"ב ד' מנהון מלאים וכו[...] מסיים בה המלאים והרבה גמגומים יש בדבר כי מסרה זו נמסרה גם בסוף פרשה שלח [...] שם חסרון הניכר וגם אינה שוה עם הגירסא דפ' אמור דבפ' אמור אומר ד' מנהון מלאים[...] שלח לך אומר המקלל. אוריהו. וכתיבא. וויציאו כתיב. סימן כתיבא כתובים. וסיינו [...] הימים ובד"ה לבדו יש ד' וויציאו. ואף בספרים יש הרבה חילופים ואין אחד מהם מסכים [...] מהמסרות ואין ידוע על מי ראוי לסמוך ואולם יש נסחא כ"י אצלי בשטה זו וזה תוארה ויוצא[...] ג' מלא וסימן וויציאו את המקלל פרשת אמור. וויציאו את אבותיכם (שמואל א' י"ב). וזהו [...] כאשר בא יעקב מצרים הנזכר במסורת הדפוס. וויציאו את אוריהו ממצרים (ירמיה כ"ו) [...] כתובים דכותיה. ויציאו את מצבות בית הבעל (מלכים ב' י') ויצאו כתיב. ושארא ויצא[...] כתיב ע"כ. ונמצאת דמסרה זו דומה לאותה דפ' שלח לך ואין ביניהם רק חילוף מעט [...] ואחרים אומרים דכוונת מסרה זו ודפרשת אמור אחת היא אלא שהמלות מתחלפת בוז[...] ואפשר לקיים את שתיהן כשנאמר דכל כתובים נחשב כאחד במנין ד' מלאים דפ' אמור [...] שתי מסורת אלו שוות בדינן ודרך אחד להן. נקטינן מיהא דכל ד"ה כתיב וויציאו [...] וא"ו ומלא יו"ד וה' יורנו הדרך הישרה:

ב (א) ושמונים. מלא וא"ו בכל מדוייקים וכן במסורת כל ד"ה מלא בר מן א' ויעש ה[...] שבעים אלף סבל ושמנים אלף לקמן בסוף זה הסימן: (ג) **לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת** [...] טפחא: (ג) אני בונה בית. בדגש הבי"ת מדין דחיק: (ה) יעצר כח. [...] כח"פ: (ו) שלא לי. השי"ן בגעיא: עם החכמים אשר עמי ביהודה. בדפוס ישן חסר מלת עמי וקלקול הוא מהמדפיסים: (ז) ושלח לי. ע' מ"ש בשופטים ה' אצל ושבה שביך: (טו) לכרתי [...] הלמ"ד בגעיא: לעבדיך כרים עשרים אלף. הראשון והשלישי **אֶלֶף** והשני והרביעי **אֲ**[...] (יא) יבנה בית. בספר א' מתשובי ספרד היו"ד במאריך ועיין מה שאני עתיד לכתוב בכללי בג"ד כפ"ת דסמיך ליהוא בדין דחיק ואתי מרחיק בעזרת האל: (יג) [...] אדני. הוא"ו בגעיא בס"ם: (טו) נרבך. בדגש הכ"ף ובסגול והמלה מלעיל: (יז) לסעבי[...] העם. (א"ה במק"ג כתיב להעביר ברי"ש אבל בכל שאר דפוסים כתוב בדל"ת וכב[...] מאיר נתיב הביאו בשרש עבד בדל"ת וכן עיקר ע"כ):

ג (ה) ויחפהו זהב טוב. בדפוס נפולי כתיב זהב טהור ואחרים ג"כ נסתפקו בזה והמסורת [...] שכתוב טוב שכן אומרת זהב טוב ב' בקריא כולה וסי' ואת הבית הגדול חפה ויעש את[...] קדש הקדשים לקמן בסמוך: (ז) הספים. בדפוס נפולי כתוב והספים וטעות הוא: (ח) [...] זהב טוב. בדפוס הנזכר כתוב זהב טהור וכבר הוכחתי למעלה שצ"ל זהב טוב והם ב' ו[...] (יז) שם הימיני. הימני קרי ועיין בשרשו:

ד (יא) ויכל חירם. חורם קרי: (יב) על ראש העמודים. בספרים מדוייקים מלא וא"ו [...] שבענין כי לא נמנו במסו' עם החסרים שנמסר סימנם בד"ה ב' ג' ופרשת ויקהל: (יח) ויעש שלמה כל הכלים האלה לרב מאד. בס"א כ"י כתיב את כל הכלים וגם בדפוס ישן מוויניציאה נכתב את בגליון ולא מצאתי כן בכל שאר הספרים: (כ) לבערם כמשפט. בכ"ף ובפת[...]

ה (ב) להעלות. הלמ"ד בגעיא: (ז) כנפי הכרובים. מלא וא"ו וכן ויהיו הכרובים. [...] הכרובים. שבפסוק הנמשך כולם מלאים וא"ו כי לא נמנו בפרשת תרומה עם החסרים וכן הם בספרים מדוייקים: (יב) מחצררים. יתיר רי"ש וכן ברוב ספרים מדוייקים שלפני כתוב [...] רשי"ן הראשונה נקראת והשניה אינה נקראת. ויש ספרים שכתוב מ ח צ צ ר י ם כמ"ש [...] א' ט"ו ולקמן בפסוק הסמוך ואחרים כמותם בד"ה. ודעת רד"ק נראה שהלד"י כפולה [...] כי לא זכר כפל הרי"ש בשום אחד מהם: (יג) ויהי כאחד למחצצרים. יתיר לד"י: וכהרים [...]

רק

ט) רק אתה לא תבנה הבית כי בנך . חד מן ה׳ פסוקים דלית בהון אס ומטעין.בהון וסימן נמסר במ״ג פ׳
וי׳ מרס : (יד) והחסד . הוא״ו בגעיא בס״ס וכן מצאתי בחילופים כ״י לב״א הפך חילופי הדפוס :
כנה שמים . ודמלכים הנה השמים : (כ) עיניך פתחות . במדוייקים חסר וא״ו בתר תי״ו וכן במסו׳
ים א׳ ח׳) כל ספר מלכים פתחת . כתרת . חסר . ד״ה פתחות . כתרות כתיב כן :
ואם ינגף . הוא״ו בגעיא : והתפללו והתחננו . במאריך : (כו) בהעצר השמים . ודמלכים
צר שמים : מחטאתם . במקצת דפוסים ישנים כתוב ומתטאתם בוא״ו וטעות מדפיסים הוא שלא
ינו בין זה לאותו של ספר מלכים שכתוב בוא״ו וכן במסורת נמסר על כל אחד מהם לית כותיה :
כי יצר לו . היו״ד במאריך : (לח) שבו אותם . ד׳ מלרע כמ״ש לקמן סימן כ״ה : (מא) קומה .
מלרע עפ״ה : לנוחך . הלמ״ד בגעיא בס״ס : עזך . הזיין דגושה :

ו) מהשמים . בספר אחד ישן מגויל כתוב מן השמים וכן נכתב בגליון מדפוס וויניציאה שנת
ע״ת וטעה הסופר הראשון שכתב כן שהמסורת אומרת מהשמים לית כותיה ואילו מן
מים טובא הוו : (ג) הרצפה . בס״ס מדוייקים הרי״ש במאריך .והפ״א רפויה ועיין מ״ש ביחזקאל
(ו) מהללים . יתיר לד״י ועיין לעיל סימן ה׳ : (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי וגו׳ .
קמא דמועד קטן תלמיד הנפטר מרבו וגן באותה העיר צריך שיפטר ממנו פעם אחרת
ב ביום השמיני שלח את העם (מלכים א׳ ז׳) וכתיב בד״ה וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי
את העם וגו׳ . מכאן לתלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר שצריך ליפטר ממנו פעם שניה .
ש״י ביום השמיני של חג היינו בעשרים ושתים וכתיב ביום עשרים ושלשה אלמא דבעשרים ושתים
ים ושלשה איפטרו מיניה ע״כ וכן פירש״י ורד״ק בפירוש הכתוב כאן והכי גרסינן
ם ושלשה בתוספתא דסוכה סוף פ׳ ד׳ ובראשית רבה פרשה נ״ה וכן כתבו התוספות בחגיגה
אין דורשין וכן כתוב בכל ספרים שלנו ומה מאד יש להפליא על הרי״ף ורבינו ישעי׳ הראשון
אי דגרסי במ״ק וביום עשרים וארבעה להדש וגם על הנמוקי יוסף אני תמיה שפי׳ כפי
ס עיין עליו : (יג) הן אעצר . בס״ס המדוייקים הצי״ן בשוא לבדו : (יד) נקרא שמי . מאריך
: (טז) והקדשתי את הבית . במקצת דפוסים ישנים אין בהם מלת את וכל שאר דספרי פליגין עליהון:
) ויבן את תדמר . עיין מ״ש במלכים א׳ סימן ט׳ : (אמר הצעיר רפאל חיים באזילה המגיה
כל מה שכתב הרב המחבר שם במלכים לא יכולתי להבין את דעתו בזה שהרי הוא הביא דעת
כאן בד״ה ונראה דאליביה התם במלכים קרינן תרמוד ברי״ש בתחלה ודל״ת בסוף ולא הוכיח
ולא כהשו ועם כל זה הניח דתדמור קרי בדל״ת ורי״ש . אבל לפי עניות דעתי נראה להוכיח
דתדמור קרינן בדל״ת ורי״ש וליכא הפרש בין הכא דד״ה והתם דמלכים נגד סברת רש״י
במסורת מערכת אות דל״ת נמנו הני מילי דקריין חד דלי״ת וחד רי״ש ולא נמנה דין בהדייהו
איכו מתרי מילי דחסר דלי״ת וקריין וכי תימא דהא לא קשיא . כיון דמתחלפין הדלי״ת
ם בקרייתן דהדי רי״ש דבסוף אאמצע תיבותא ונקוט דל״ת דחסרא והדי אסוף תיבותא אפ״ה
דא״כ אליבא דהאי רי״ש ·דבסוף קרינן לה דל״ת וזה לא אריא דהרי בירמיה ל״א נמסרו
לין דכתיב רי״ש וקריין דלי״ת ולית דין בהדייהו . גם רד״ק שדרכו להוכיח על כל הני מילי
קראי דמלכים ודד״ה דאיכא הפרש בינייהו לא כתב מאומה וכן בב״ר פ׳ כ״ו כתוב תדמור
ת ורי״ש וכ״כ בעל מ״כ ה״ג תדמור ופ׳ הוא בד״ה ויבן את תדמור עכ״ל . ואיכא ספרי
: שם במתנות כהונה ה״ג תרמוד והא ליתא שהרי הביא ראיה מפ׳ דד״ה ואליבא דכ״ע כתיב
ת ורי״ש ע״כ) : (י) שרי הנציבים . הנצבים קרי : (יא) העלה . בחטף סגו״ל העי״ן : בנה לה .
ך הבי״ת : (טו) מוסד . דגש בסמ״ך במדוייקים ועיין ישעיה כ״ח : (יח) וישלח לו . מאריך
ביו״ד : אוניות . יתיר וא״ו :

) ומלכת שבא שמעה . במאריך המ״ם מלכת ושי״ן שמעה : את שמע . בכל המדוייקים השי״ן
ר״י ומסור עליו ה׳ וכן במסורה ה׳ קמצי״ן וסימן בפ׳ ויצא : (י) וגם עבדי חירם . חורם קרי
זו רבו החילופים בספרים והנסחא הישרה והנכונה כמ״ש דכתיב חירם ביו״ד וקורא חורם
ונרחמי מהרי׳ דשמיא אשכחנא בירורא דהאי מילתא במסורה פרשה וישלח דאמרה הכי
חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ ג׳ דכתיבין יו״ד במצעות תיבותא וקרי וא״ו וסימן יעוש חורם . יעים .
במה ילדה את יעים . ואלה היו בני אהליבמה . ובני ידיעאל בלהן וגו׳ (ד״ה א׳ ז׳). חירם .
חיר׳ מלך צר (ד״ה א יד) . וגם עבדי חירם ועבדי הכ׳. ויכל חירם לעשות דד״ה ב׳ פ׳ . תניגא
ויעש חורם את הסירות כך נראה לי להגיה במסורה הנזכרת ומייתי לה נמי במסרא רבתא אות
חורם ג׳ כתיב יו״ד וכו׳ ומ״ש שם וישמע חירם ר״ל וישלח חירם כדלעיל : עצי אלגומים . כתוב
ומר בספר מלכים אלמגים. וכתוב אחד אומר בד״ה אלגומים . ויש בו דרש בפסיקתא הביאה רש״י
ב) למלכת שבא . במאריך המ״ם : (יח) וכבש בזהב . ברוב המדוייקים בשי״ן ימנית כלשון בני אדם
במשנה עלה בכבש וגו׳ .וכן דעת רד״ק בשרשים : מאחזים . האל״ף בחטף קמ״ץ : (כד) והם
איש מנחתו . קדמאה דמלכים והמה מביאים איש מנחתו . תנינא דד״ה והם מביאים איש
ואחד פ׳ סימן המה ישאו את המשכן ואת כל אשר בו והם ישרתהו : סוסים ופרדים . בדפוס ישן
סוסים וטעות הוא : (כה)ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים . ובספר מלכים ארות.
דין פרק כ״ג רמינן דהכא כתיב ארבעת אלפים ובספר מלכים ארבעים אלף . הא כיצד אם ארבעים
אצטבלאות היו . כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות ואם ארבעת אלפים אוצטבלאות היו
ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות וכה״ג איתא בב״ר סוף פ׳ י״א·וחדא מהני שבויא נקט ועיין
המפרשים (מלכים א׳ ד׳) וכלי יקר : (כט) הלא הם כתובים . במקצת מדוייקים הלא כתיב חסר
וא״ו גם לא נמנה במסורה עם המלאים דספר כתובים : ועדי . יעדי קרי :

יאמר אליהם עוד שלשת ימים . ובספר (שמואל) [נ״ל מלכים א יב] לכו עוד שלשה ימים וכתב רבי
ספר הרקמה שאף כאן הכוונה לומר לכו עוד כאשר נאמר בנוסחא השנית : קטני . הקו״ף בקמץ
בקמץ חטוף מפני דגשת הנו״ן וכן חברו במלכים כמ״ש שם ולית דכוותהון בקריא : (יא) העמים.
רים כ״י מדוייקים העי״ן בשו״א לבדו וכן חברו דמלכים : (יד) וידבר אלהם כעצת הילדים לאמר
את עלכם ואני אסיף עליו . בספרי הדפוס כתוב לאמר אני הכביד את עלכם וגומר . וכבר חקרתי
אחות הישנות מספרד ושאר ארצות כתובים על הגוילים יותר משלש מאות.שנה ובכולם כתוב
את עלכם . וכן תמצא מפורש בפירש רד״ק הגם הלום ראיתי בספרו של החכם ר׳ מנחם די
הגי׳ כן וכתב שכן מצא בששה ספרים כתובי יד ובמכלל יופי כתוב אני אכביד וצריך למחוק
) וכל ישראל כי לא שמע . בהרבה מקראות מהדפוס כתוב וכל ישראל ראו כי לא שמע וטעות
א כי בכל הספרים כ״י הקדמונים אין בהם מלת ראו כן כתב רבי יונה בספר הרקמה שר״ל וירא
ל כאשר נאמר בנסחא השנית או רוצה וכל ישראל ראו : איש לאהליך ישראל . זה אחד מן י״ח
מלין תיקון סופרים וכבר ברכתי ענין זה בזכרי׳ ב׳ ומלכים א׳ י״ב :

) בן ירימות . בת קרי : אביהיל . ב׳ בה״א בקרי׳ כולי׳ ולית דכוותהון ועיין מ״ש בד״ה א׳ סימן
(כג) ויבן . ד׳ קמץ בקריא וסי׳ ויבן עלי (שמואל א׳ ג׳) . ויבן דוד (שמואל ב׳ י״ב) . ויבן ויפרץ
(דין). ויבן וידבר עמי (דניאל ט׳) : לכל ארצות . הלמ״ד בגעיא :

וכחזקתו. בכ״ף כמ״ש לקמן סי׳ כ״ו: (ז) וכראות. במקצת ספרים כתוב וכראות בכ״ף. ורבו אותן
ב וכראות בבי״ת:(יג) ושבע עשרה. הוא״ו במאריך ובהרבה מדוייקים השי״ן בשו״א ופתח (ועמ״ש
ופ ב׳)ובגליון אחד מטוליטול׳ מצאתי כתו׳ ב׳ בטעם לדעת ר׳ פנחס.עוד מצאתי בס׳ אחר ב׳ בטעם וסימנ׳

עשרה שנה מלך בירושלם . ואיננו חסר לנפשו ו מכל אשר

קהלת ו׳ ע״כ . ופירש של דבר שר״ל שפסוקים אלה הם שווים בטעמיהם עיין עליהם :
) אמות רחבעם וירבעם . בספר אחד מטולטילא נמחק וא״ו וירבעם ונכתב רחבעם עם
ירבעם . וכן הוא במאיר נתיב ולא מצאתי כן בספרים אחרים מדוייקים :
ויאסר אביה . י״ם שהאל״ף בת״ס ועל המסורת יש לסמוך האומרת בפרשת מקץ על
ו אתו לעיניהם לית רפי וכל כתפתייא דשמשון דכוותיה ועיין מ״ש שם : (י) במלאכת.
ס ה ונפל ג״כ הגעיא מהבי״ת רד״ק בפי׳ ומכלול דף כ״א ור׳ יונה בספר הרקמה : (יב) אל
ג׳ בטעם מאריך ותברא במלה חדא ומלך ביניהון וסימן ותעלו על ספת (יחזקאל
) תלחמו עם ה׳ . וידרש יחזקיהו על הכהנים (ד״ה ב׳ ל״א) : (יג) את
והמארב מאחריהם . בס״ס האל״ף בשו״א לבדו כמ״ש ביהושע

ח׳ ותילים י׳ : (יד) מהללים . יתיר לד״י ועיין לעיל סימן ה׳ :(יט) ואת עפרון ובנתיה. עפרין ק׳:

יד (ה) ויבן ערי מצורה ביהודה . פ״ק דמגלה (ד׳ ד׳) אריב״ל לוד ואונו וגיא החרשים מוקפות
חומה מימות יהושע בן נון הוו . הני יהושע בנינהי והא אלפעל בנינהי דכתיב (בד״ה א׳ ח׳)
ובני אלפעל עבר ומשעם ושמר הוא בנה את אונו ואת לד ובנותיה וליטעמיך אסא בנינהי דכתי׳
ויחזק אסא את הערים הבצורות אשר ליהודה (כ״א אמר ר׳ אלעזר הני מוקפות וכו׳) אלא מוקפות
חומה מימות יהושע בן נון הוו וחרוב בימי פלגש בגבעה ואתא אלפעל בנינהי והדר איגפול והדר
אסא ושפלינהו (פי׳ החזיק את בדקיהן) דיקא נמי דכתיב ויחזק אסא ולא כתיב ויבן ש״מ .
כך היא הגרסא במדרשי השמעוני רמז ר״ו במלכים ורמז אלף ע״ז בד״ה . ולשון רש״י ויחזק
אסא אינו בכל המקרא אבל מקרא אחר כתב ויבן ערים ביהודה דיקא נמי (לא) גרסינן עכ״ל
ובכל ספרים שלנו כתוב ויבן ערים מצורה ביהודה . ובערוך ערך שפ״ך גרים דיקא נמי דכתיב
ויבן אסא את הערים הבצורות אשר ביהודה וכי כל הערים אסא בנאן אלא בנויות היו ושפליהו כך יש
לומר אלפעל שפלינהו (ס״א)דיקא נמי דכתיב ויאמר ליהודה נבנה את הערים הבצורות מכלל דערים בצורו׳
הוו מעיקרא ש״מ ע״כ . וכבר כתבתי בד״ה א׳ ס׳ ובתילים סי׳ פ״ד דדרך הגמרא לקצר או להאריך
בפסוקים כדי לפרש הדרשות כפי דעתם וסברתם של חכמי הגמרא והמשכילים יבינו : (ו) דלתים ובריחים.
כל בריחם שבמקרא חסר יו״ד תנינא חוץ מזה שהוא מלא : (י)ויקרא אסא אל ה׳ אלהיו . ד׳ פסוקים דאי׳
בהון שם הקדוש ד׳ פעמים וסי׳ על פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו פ׳ בהעלתך . ואם משא ה׳ דירמי׳
כ״ג). קול ששון וקול שמחה (ירמיה ל״ג). ויקרא אסא : עמך לעזר . בס״ס העי״ן בשוא לבד :
עליך נשענו . הנו״ן דגושה : (יג) ויבזו . הזי״ן דגושה :

טו (ב) ויאמר לו שמעוני . בחילופי מערבאי ומדינחאי אשר אתנו בדפוס כתוב למערבאי שמעני
למדינחאי שמעוני מלא ובכל ספרים שלנו מלא כמדינחאי ואע״פ שאין אנו סומכים
עליהם מצאנו פעמים רבות שהספרים נמשכים אחריהם : (ו) וכתתו . הכ״ף בשורק ובדפוס נפולי
כתוב וכתתו בחירק וטעות הוא כי המסור׳ אומרת וכתתו ג׳ בחירק וסי׳ וכתתו חרבותם דישעיה.
וכתתו חרבתיהם דמיכה. וכתתו את הארץ דזכריה : (טו) וידק . היו״ד קמוצה והדלי״ת רפויה :

טז (ד) עיון . כחולם : (ה) כשמוע בעשא . העי״ן בשוא לבדו כחבירו : (ז) חנני . מלעיל כמו
שאמרתי בריש נחמיה וכן לקמן סימן י״ט : (יד) בקברתיו. בדפוס נפולי כתיב בקברותיו
ואין מבטלין רבים בשביל היחיד : כרה לו . ב׳ חד מלעיל וחד מלרע
וסימן אשר כרה לו . בור כרה ויחפרהו (תילים ז׳) :

יז (ח) שמעיהו . השי״ן בגעיא : ושמרימות . ושמירמות קרי : וטוב . בחולם ע״פ המסורת :
(יב) בירניות . וערי מסכנות . במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה חסר מלת וערי
וטעות הוא מהמדפיסים : (טז) מאתי׳ אלף גבור חיל . ג׳ דסבירין גבורי וסי׳ ערך עמסיה וישכר
ע״כ. פירוש ערך ר״ל ויאסר אבי׳ וגו׳ בד״ה ב׳ י״ג דכתיב ביה ערך עמו מלחמה . עמסיה פסוק
דהכא . וישכר פסוק הוא בד״ה ב׳ כ״ה דכתיב וישכר מישראל מאה אלף גבור חיל : (יז) ומן
בנימן . במקצת דפוסים ישנים כתוב ומבן בנימן ואין מבטלים מפני היחידים :

יח (ב) ויזבח לו אחאב . היו״ד במאריך בס״ס : (ה) את הנבאים ארבע מאות . במקצת ספרים
ישנים כתוב הנבאים חסר יו״ד קדמאה וכן כולם בענין והתם נמי נמסר במ״ק לית מלא בספרא
ומסורה ירמי׳ כ״ז צריכה עיונא לגבי שאר נביאים וכתובים : (ו) ונדרשה מאתו בקצ׳ ספרים
כתי׳ מאותו ואין כן בס״ס מדוייקים : (ח) מהר מיכ*הו . מיכיהו קרי : (יט) יושבים
איש על כסאו ויושבים בגרן . מלת בגרן חסר וא״ו כך מצאתי בהרבה מדוייקים והכי מוכח
במסורת : (י) בן כנענה . העי״ן בחטף פתח : (יא) וכל הנבאים נבאים . במקצת ספרים חסר יו״ד
קדמאה כמ״ש למעלה וכן הככאים פה אחד שבסמוך : (יב) ויהי נא . הוא״ו במאריך : (יג) כי
את אשר . במקצת דפוסים ישנים חסר מלת את וטעות הוא בידם : יאמר אלהי . כן כתיב אלהי לא
שם ההויה : (טו) לא תדבר . התי״ו רפוי׳ כמ״ש במלכים א׳ כ״ב : (טז) אין להן רעה . במקצת
דפוסים ישנים כתוב להם כמ״ש ושבוש הוא מהמדפיסים שלא הבחינו בין זה לאותו של מלכים
שכתוב כמ״ש ובהדיא איתמר במסורת פ׳ פינחס . ויחזקאל כ״ג דהדין דד״ה בנו״ן : ישובו איש
לביתו . מתחלפת ישבו חסר וא״ו : (כג) בן כנענה . העי״ן בחטף פתח : (כה) והשיבהו מי
שכתב והשיבהו בציר״י טעה וממקומו הוא מוכרע דהכא כתיב קחו אבל במלכים
יכשר דהתם כתיב קח : (כט) ויבאו במלחמה . י״ס שכתוב בהם ויבא כלשון הכתוב דמלכים אמנם
ברוב הספרים זה דד״ה כתוב ויבאו : (ל) את הקטן את הגדול . בדפוס ישן וגם בספרים כ״י מספרד
כתוב ואת הגדול בוא״ו אבל במ״ג נמנה פסוק זה עם אחרים שכתוב בהם ד׳ פעמים את וכס׳ מלכים כתיב
את קטן ואת גדול וכן בשמואל חלק ב׳ סימן ג׳ נמנה אותו דמלכים עם פסוקים שיש בהם את את ואת את:
(לג) ידיך . ידך קרי :

יט (ב) בן חנני החזה . מלעיל כמ״ש לעיל סימן ט״ז שאין טעם הזרקא עושה מלרע כמ״ש בס׳ בא על וככה
וכן בס״ס יש טעם אחר בנו״ן ראשונה להורות כי הוא מלעיל כדלקמן סוף סימן כ׳ : תאהב . האל״ף
בחטף סגול : (ג) לדרש האלהים . במקצת דפוסים ישנים כתוב לדרש אלהים בלא ה״א וטעות הוא ויש
לזה הוכחה מהמסורת דברים פרשת יתרו נמסר לדרש אלהים ד׳ ואין זה בתוכם : (ד) עד הר
אפרים . עד כתוב בלא וא״ו : (ו) לא לאדם תשפטו. כ״כ בשני שואים לא כמו שכתוב בפ״ק דסנהדרין
בכמה ספרים תשפוטו : (ז) ומקח שחד . בחיר״ק המ״ם : (י) ולא תאשמו. האל״ף בשו״א לבדו .
בדפוסים ישנים ובמדוייקים כ״י :

כ (ח) וישבו בה . במקף בין שתי המלות והבי״ת רפויה שהטעם שבמלת וישבו היא מאיילא
המשרתת לאתנח ותבא כן בי״א מקומות כדחשיב הכא במסורת . ובמקצת מדוייקים זה הטעם
ביו״ד וכן נכון לפי מה שכתב ר׳ אליהו המדקדק בספר טוב טעם פ״א בתמונת המאיילא בתנאי
שיהיה בין המאיילא והאתנח תנועה אחת פעם בשני תיבות ועיין מה שכתבתי
בדניאל סימן ד׳ על לכלא ביה : (יא) מירשתך . בא בנוע היו״ד עם הדגש כמו שכתבתי בסוף
דניאל : (יט) ויקמו הלוים מן בני הקהתים . ג׳ בקריא וסימן ונסעו הקהתים פרשת בהעלותך .
ויקמו הלוים והאנשים עשים באמונה (ד״ה ב׳ ל״ד) ע״כ במסורת וברוב ס״ס כולם הקו״ף בשוא
לבדו : (כ) האמינו בנביאיו . כן כתיב : (כב) החלו ברנה . הבי״ת רפויה : (כה) ורכוש
ופגרים . במקצת דפוסים ישנים כתוב ובגדים וכל שאר ספרים חלוקים
עליהם וכן הביאו המאיר נתיב בשרש פגר וגם בהגהת ר״א המדקדק בשרשים שורש פגר שיש
ספרים כתוב ורכוש ובגדים והוא טעות והראי׳ שנמסר עליו לית ואם הי׳ ובגדים הרי נמצאים יותר
ודוק ותמצא ע״כ : (לג) וילך בדרך אביו אסא . במקצת דפוסים כתוב אסא אביו ואין כן בשאר
ספרים : (לז) בהתחברך . בס״ס בבי״ת ובספרי אשכנזים בכ״ף :

כא (ה) ושמונה שנים. במקצת מדוייקים מלא וא״ו וכן למטה בסוף הפרשה ועיין מ״ש בד״ה א׳
י״כ : (ו) היתה לו אשה . ג׳ סבירין לאשה בקריא וסימן כי בת אחאב . ברזלי הגלעדי
(עזרא ב׳). והכרו (בנחמיה ז׳) : (יא) בהרי יהודה. במקצת ספרים כ״י ובדפוס ישן מצאתי מערי
וטעות הוא באותם ספרים וכן נמסר על זה ג׳ מטעין ולא מצאתי האחרים :

כב (ו) להתרפא ביזרעאל באל״ף אחר עי״ן : בהלחמו . ברוב הספרים החי״ת בשוא ופתח :
(ח) כהשפט . במדוייקים בכ״ף : (יא) מינקתו . מלא יו״ד אחר מ״ם ולא אחר נו״ן :

כג (א) השבעית . במדוייקים חסר יו״ד קדמאה ונמסר עליו ב׳ כתיב כן ולא מצאתי שכתוב כן
רק ויהי בשבעית (מלכים א׳ י״א) והתם נמי נמסר ב׳ חסר יו״ד קדמאה : (ד) השלשית
מכם . לפי המסורת דפרשת שלח לך חסר יו״ד קדמאה וכן השנים שבפסוק הנמשך יען לא נמנו
שם עם המלאים וכן במקצת מדוייקים מצאתי שלשתם חסר יו״ד קדמאה : (י) ויעמד את כל העם.
בדפוס ישן חסר מלת את ושבוש הוא : (יח) להעלות. הלמ״ד בגעיא : עלות ה׳. בלא למ״ד
בתחלת השם : (יט) השוערים. מלא וא״ו וכן הוא במסורת נחמיה ח׳ : ולא יבוא. במדוייקים
מלא וא״ו והאל״ף וכן ראוי ע״פ המסורת דפרשת בהעלתך :

כד (ה) הכהנים והלוים . במקצת דפוסים ישנים כתוב הלוים בלא וא״ו וטעות נפל בהם :
(ז) המרשעת . המ״ם בחירק : (י) עד לכלה . בציר״י עפ״ה : (יא) בעת . הבי״ת בשוא :
ויערו . ברוב הספרים מלעיל בשני פשטין : (יט) וישלח בהם נבאים . במקצת מדוייקים חסר
יו״ד קדמאה והמסורת מסייען כי לא נמנה זה במסורת סוף פרשת בהעלתך עם ג׳ מלאים :
(כ) למה אתם . מלרע ורפה : (כד) כי במצער . הבי״ת רפה : (כז) ורב . ורב קרי :
לז

כה (ד) לא ימתו. כאורייתא יוּמְתוּ · יוּמָתוּ מלכים יוּמְתוּ יוּמָתוּ. ימות כתיב יומת קרי ד"כ יומתו. יומתו. יומתו : (ו) במאה ככר. כ"ף ראשונה רפה : (ט) למאת הככר. במקצת דפוסים אחרונים כתוב ל מ א ו ת ונמסר עליו יתיר וא"ו ואין כן בספרים כ"י מדוייקים גם לא בדפוסים הראשונים ובמסורת למאת הככר. ב' דסמיכין וסימן ככר לאדן פ' פקודי. ומה לעשות למאת הככר : (יב) ש ב ו בני יהודה. ד' בטעם מלרע וסימן ואת נשיהם שָׁבוּ. פ' וישלח א ש ר ש ב ו א ת ם (מ"א ח') וחברו (בד"ה ב' ז') ועשרת אלפים חיים שבו : (יד) את אדומים. במקצת דפוסים כתוב אֱדוֹמִים בחטף סגול ובכל ספרים כ"י בחטף פתח וגם מהמסורת יש להוכיח כן שאומרת אדומים ב' בקריא וסימן ויהי אחרי מות אמציהו. ועוד אדומים באו. לקמן סימן כ"ח ואיהו נמי בחטף פתח : (טו) נתנוך. התי"ו פתוחה והנו"ן דגושה : (יז) לך נתראה פנים. חד מן ג' כתיב לך בלשון הליכה : (כד) התערבות. הבי"ת רפוי' כמ"ש במלכים ב' י"ד : (כח) בעיר יהודה. בדפוס נפולי כתוב בערי יהודה ובס"א בעיר דוד וכולהו אישתבשו :

כו (ג) יכיליה. יכלי' קרי : (ז) ויעזרהו. בשני שואין : ועל הערביים. הערבים קרי : (יח) יעואל. יעיאל קרי : (יג) עושה מלחמה. בספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוס נפולי כתוב עושה בה"א וכן נכון כפי המס' דס' יחזקאל כי לא נמנה שם זה עם הכתובים ע ו ש י ביו"ד : (טו) חשבנות. החי"ת בחירק והשי"ן דגושה כמ"ש בקהלת סי' ז' : (טז) וכחזקתו. בכ"ף וכן במס' וכחזקתו ג' וסי' וכחזקתו בעשרו יעיר הכל דניאל י"א. וכחזקתו עזב את תורת (ד"ה ב' י"ב). וכחזקתו גבה לבו : (יח) המקדשים. הה"א במאריך במדוייקים : (יט) ובזעפו. הע"ין בשוא לבדו. והפ"א דגושה : זרחה במצחו. הבי"ת רפה : (כא) וישב בית החפשית. ובס' מלכים ב ב י ת ושם מסרתי הסימן : החפשות. החפשית קרי : שופט. במק"ג הגיה המגיה מסרות מתחלפות מן ו' שופט מלא בקריאה והנסחא הנכונה והברורה כמ"ש באחרונה דניכא בגוויהו כי אלהים שפט תילים ע"ה דהוא חסר וא"ו בכל הספרים ואיכא בדוכתי' אלהים ש פ ט צדיק תילים ז' וכן הוא מלא בכל הספרים וכבר עיינינן להך מסרה בנסחי עתיקי ודוקני והכי אשכחנא לה בעמוס ב' ומאי דכתיב התם שופט ואיש מלחמה ר"ל גבור ואיש מלחמה שופט (ישעי' ג') :

כז (ס) ויחזק. החי"ת בחטף סגול וכן נמנה במסורת שמואל א' י"ז עם הדומים אליו :

כח (י) ועתה בני. הבי"ת רפה : (יח) ואת תמנה ובנותיה. בדפוסים אחרונים כתוב ואת תמנה ו א ת ב נ ו ת י ה אבל בכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים כתוב ואת תמנה ובנותיה : (כג) ויעזרוני. בשני שואין : (כז) הביאהו. במקצת דפוסים ישנים הה"א בחטף פתח וטעות הוא כי הוא בחטף סגול במדוייקים וחסר וא"ו כתר אל"ף :

כט (ח) לזועה. לזעוה קרי : (יב) הקהתי. הקו"ף בשו"א לבדו כס"ס : (יג) ויעואל. ויעיאל קרי : (יד) יחואל. יחיאל קרי : (טו) כמצות המלך. בכ"ף : (כ) ויאסף. האל"ף בחטף סגול וכן נמנה במסורה גדולה עם הדומים : (כא) ואילים שבעה. בספרים מדוייקים מלא דמלא בתרי יודי"ן וכן דינו מכח המסורת והאי דמסיר בפ' וישלח ואלים ז' ודין חד מינייהו לאו לענין חיסור ויתור נקיט להו דהא חזינן דאיכא מינייהו חסר ואיכא מינייהו מלא אלא לענין הקריאה בלחוד איתמר דאינון ז' בכולה קריא וסי' ואילים שבעה: (כז) ויאמר חזקיהו להעלות העלה ל ה מ ז ב ח. טעם לתוספת הה"א עיין בחיי פ' ויקרא : (כח) מחצצרים. לד"י שניה יתירה ואינה נקראת : (כט) וכל הנמצאים. בשני שואין ומלת ו כ ל מתוגה במקצת ספרים אע"פ שהוא במקף וכבר באתרי ענין זה בסוף פרשת ראה : (לא) מלאתים. הלמ"ד בציר"י והאל"ף נחה : (לב) שבעים אילים. בספרים מדוייקים מלא דמלא וכן ראוי לפי המסורת : (לג) והקדשים. הוא"ו בגעיא כס"ס : (לה) וגם עלה. בכל ספרים המדוייקים חסר וא"ו כי לא נמנה במסורה גדולה עם ט' מלאים בספרא : (לו) בפתאם. בספרים מדוייקים כ"י חסר וא"ו :

ל (ב) לעשות הפסח. הע"ין בשוא ופתח וכן לעשות שבפסוק הנמשך : (ג) בעת ההיא. כן כתוב בכל הספרים ב ע ת ה ה י א כזה אלא שראיתי בדפוס ויניציאה שנת רע"ח שנשתבשו בכ"ף וכתבו בגליון ב י ו ם ה ה ו א לפיכך הוצרכתי לכתוב כדי שלא ילמדו שיבושים שבידם לאחרים : למדי. מ"ם פתוחה במקום חירק לרד"ק כאן ובד"ה א' ע"ו ומכלול דף מ"ז : (ו) וכמצות המלך. ברוב הספרים בכ"ף וכן בס"א מסולטילא נמסר עליו לית כתיב כ"ף : (יב) כדבר ה'. בבי"ת ודבר זה ידוע לנו מפי המסרה האומרה כדבר ה' דסמיכי בקריאה וסימן נמסר במ"ג (ירמיה א') וזה א' מהם : (יד) המקטרות. הס"א שמוכה במאריך : (יט) הכין לדרוש. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן נראה מהמסרה כי לא נמנה בד"ה א' כ"א עם ז' חסרים שנמנו שם : ו ל א כ ט ה ר ת. בכ"ף והה"א בחטף קמץ : (כא) הנמצאים בירושלם. בשני שואין וכן הנמצאים לערי :

לא (ג) ומנת המלך. בקמץ הנו"ן והוא סמוך כמ"ש במזמור ס"ג: (ה) ומעשר הכל. וכן מ ע ש ר בקר ולאן ו מ ע ש ר קדשים שבסמוך כולם הע"ין בשוא לבדו ומה שיש לדקדק ע"ז נתבאר בנחמיה סי' י' בעזרת העוזר והסומך יתברך שמו : (ו) המקדשים. במקצת ספרים הה"א במאריך : (ז) ליסוד. הדגש לנא נורך כי היו"ד כתובה אלא בא לפאר המלה רד"ק בפי' וע' עוד מ"ש במכלול דקכ"ז ודף ע"ו : (י) ויאמר אליו עזריהו. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בוא"ו וכן דינו מכח מסורת מלכים ב' ט"ו : (יב) והקדשים. ראיתי בספרים גירסאות משונות במלה זו במקצתם הקו"ף בחטף קמץ וקצתם בקמץ לבד ויש מהם בשוא לבד : נגיד כ ו נ נ י ה ו. יתיר וא"ו : (יג) מיד כונניהו. יתיר וא"ו : (יד) לתת תרומת ה' וקדשי הקדשים. במקצת מדוייקים בחטף קמץ הקו"ף : (יז) לבית אבותיהם. ברוב המדוייקים מלא וא"ו וכן נכון לפי המסורה :

לב (ג) ויעזרוהו. במקצת ספרים ויעזרוהו מלא וא"ו : (ד) בתוך. כ"כ בכל הספרים בתוך לא בכל : (ה) החומה אחרת. בדפוס ויניציאה רע"ח כתוב האחרת ושבוש הוא : (ח) ולהלחם מלחמתינו. במקצת דפוסים ישנים יש פה סוף פסוק ואין כן בשום ספר מדוייקים : (יד) מי בכל אלהי. הבי"ת בגעיא : (טו) אל ישיא. מלא יו"ד ועיין מ"ש במלכים ב' י"ח : אתכם כזאת. בכ"ף : לא יצילו אתכם מידי. בס"א ישן כ"י כתוב י צ י ל וראיתי ג"כ מי שנסתפק בזה אמנם בשאר ספרים יצילו בוא"ו : (יז) גויי הארצות. כתב בעל מכלול יופי נפלה יו"ד הרבים מהמכתב ונשארה במבטא ודבריו הם לקוחים מרד"ק בשרשים ובמכלול דף י"ג אבל בספרים שלנו הוא בשני יודי"ן וכן במסור' ירמיה ל"ג ג ו י י ג' מלא וסימנם והית' לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ. ונאספו עליה כל גויי הארץ (זכריה יב). וספרים כתב להרף דד"ה. וכל אורייתא דכותי' עד כאן. וכן מצאתי במסרה כ"י : (יח) ילכדו. הכ"ף דגושה : (כא) ומיציאו. ומיצאי קרי ונמנה במסורת עם מלין דכתיבין וא"ו בסוף תיבותא וקריין יו"ד : (כב) ומיד כל וינהלם וגו'. כ"כ ומיד כל בחולם : (כה) ולא כגמול. הכ"ף רפה : ויהי עליו קצף ועל. בדפוס נפולי כתיב על בלא וא"ו וראיתי גם כן בס"י שבתחלה כתבו על בלא וא"ו ואחרי כן הוסיפו בהם הוא"ו : (כז) ולבשמים. אין בבי"ת דגש: (ל) מימי גיחון. הגימ"ל רפה : ויישרם. במקצת ספרים כתוב ו י ש ר ם ביו"ד א' בלבד וכן כתב ר' אליהו המדקדק בס' הרכבה ו י ש ר ם למטה מערבה עתיד לנסתר עם כינוי הנסתרים מבנין פִּעֵל והראוי ו י י ש ר ם כאשר כתבתי במלת ו י ב ש ה ו (נחום א) כי דין א' לשניהם ובמסורת מצאתי ו י י ש ר ם לית ומלא ודגש כן דינו להכתב בשני יודי"ן וכן הוא בספרים מדוייקים עד כא"ן לשונו. וגם רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שכתוב בשני יודי"ן הראשונה נקראת בפת"ח והשנייה נחה מפפטו ו י י ש ר ם בהנעת שתי יודי"ן ובנות היו"ד פ"א הפעל הוטלה תנועתה על יו"ד הטפסת ובמשקל אחר בהראות פ"א הפעל בקריאה ועפעפיך י י ש י ר ו נגדך משלי ד' עכ"ל. ובס"א כ"י מסולטילא נכתב על זה במחזורא רבא ו י י ש ר ם : מערבה. בשו"א לבד כס"ס כמ"ש למעל' בחלק הראשון סי' כ"ו וכתב רד"ק שהמלה מלעיל: (לג) במעלה. הבי"ת בגעיא : וכבוד עשו לו. כן כתיב:

לג (ג) ויקם. הקו"ף בסגול במדוייקים וכן הוא במסורה: (ו) וכשף. הוא"ו בגעיא : וידעוני. לית מלא וא"ו וכ"כ רש"י וכן הוא בכל ספרים כתיבת יד ודפוסים ישנים וכן במסרה י ד ע נ י ג' חסר וא' מלא בלישני' וסימנם כי יהיה בהם אוב או י ד ע נ י דסוף קדשים וחבר חבר דפרשת שופטים. אשר הכרית את האבת ואת ה י ד ע נ י (שמואל א' כ"ח) ועשה אוב ו י ד ע ו נ י דד"ה. בתראה מלא וכל ידעונים הידענים חסר : הרבה לעשות. הע"ין בחטף פתח : (ז) מכל שבטי ישראל.
בחולם לא כמקצת דפוסים ישנים שהוא בקמ"ץ : (ח) העמדתי לאבותיכם. במדוייקים מלא ו' ו
במסור' כל כתובים מלא בר מן ב' חסר וסימן והנה עמנו בראש (ד"ה ב' י"ג) ויאמר אליהם
הלוים (ד"ה ב' כ"ט) וכן צריך להגיה במסורה הושע ט' : (יא) בחחים. במקצת כתוב בַּחֲחִים
זה לאותם שביחזקאל סי' י"ט שהם בפתח אבל זה הוא בחולם וחסר וא"ו במדוייקים
עליו לית וחסר : בנחשתים. הבי"ת במאריך והנו"ן קלה כמ"ש בשופטים סימן ז' : (יג) ויעתר לו
סנהדרין פרק חלק א"ר יוחנן משום רשב"י מ"ד וישמע אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד
לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה והטמינו מפני מדת הדין ופירש"י ויעתר
כתוב ויחתר לו כך שמעתי ע"כ. ובכ"א מצאתי בפירש"י וישמע אליו ויחתר לו ומבחוץ כתוב ויתר
ע"כ. ול"ז האחרון הוא כמד' דברי' רבה פ' ואתחנן ובמדרש פסיקתא הובא בשמעוני דמלס
רמ"ו וכל אלו הגירסאות אינן אלא מן המתמיהות דלא אישתכח כדין בסיפרי דידן אדרבא איפכא
במסרה בכתב דנמסר ויעתר ה' וסימן דריש סדרא דתולדות יצחק ודין חד מינייהו אבל בירושל'
פירקא גרים ויעתר לו כספרי דילן ואמרינן עלה א"ר אלעזר בר שמעון בערביא צווחין לחתירתא
וה"ג במדרש רות רבתי ובויקרא רבה פרשה ל' והתם נמי אמרינן א"ר לוי בערביא צווחין לחתירתא
ובבבלי גופיה בההוא פירקא לעיל מינה כשחלה ר' אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו וכו' גרים המויע
כדקתני במתני' והכי איתא בספרי פרשת ואתחנן ופ' וזאת הברכה ומדבר רבה פרשת נשא ריש
בתרי דוכתי ופירקי דר' אליעזר פ' מ"ג ואבות דר' נתן פ' ל"ה וכן כתב בעל הטורים בפרשת נצבים
ויעתר לו ודרשינן ויחתר לו מלמד שחתר וכו' וכתב בעל מתנות כהונה בפרשת ואתחנן. דבדברי
לא כתיב ויחתר אלא ויעתר כחילוף חי"ת בעי"ן כמשפט אותיות אהח"ע עד כאן. ובעד לדברי
בספר הזוהר פרשת תולדות יצחק אבל פסוק ויעתר לו ה' אל תקרי ויעתר לו אלא ויחתר לו
חתר ליה קב"ה וקביל ליה ואיתא נמי בבראשית רבה פרשה ס"ג ויעתר לו ה' ר' לוי אמר
מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ שכן
קורין לחתירתא עתירתא וכתב בעל יפה תואר שזה מעין מה שאמרו בפ' חלק גבי מנשה
ויחתר לו ויעתר מיבעי ליה וכו' ע"כ ודוגמא בב"ר פרשת וישלח דרשו פסוק קדמה פניו הכריאו
הכריתהו כחילוף עי"ן בחי"ת ובבראשית רבה פ' ע"ט דרשו תבא בכלח אלי קבר תבא בכולא
בחילוף החי"ת בא"ל"ף ר"ל בכל טוב וב"ר פ' ע"ט בא יבא ברנה נשא אלמתיו אתי טעין
ועולמיתא בחילוף א"ל"ף בעי"ן וכן בשוחר טוב ובבמדבר רבה סוף פ' י"ז נדרש ותהינו
בחילוף ה"א בחי"ת ובפ' כ' מן ארם ינחני כד"א נהה על המון מצרים (יחזקאל לב) בחילוף
וברים מדרש מגלת אסתר והסיבך ה' מצרים באניות אמר רבי יצחק בעגיות ממעשים טובים
איש יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי לפי שייחד שמו של הקב"ה ובפ"ק דמגלה אמר רב אחא
ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו ושמואל אמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו
באסתר רבתי ובשוחר טוב אפפוני חבלי מות אל תקרי אפפוני אלא עפפוני הצרות
כעוף ודוגמא אחרת בברכות פ' אין עומדין אמר ר' אלעזר הנה הטיחה דברים כלפי מעלה
ותתפלל על ה' וכו' ואמרינן נמי התם בתר הכי ואמר ר' אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה
ויתפלל משה אל תיקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי ר' אליעזר בן יעקב קורין לאלפי"ן עייני"ן
אלפי"ן ע"כ, ועיין שערי אורה דף ל"א כל זה כתבתי ללמוד וללמד שדברי חכמים בצדק ומשפט
ומי שהוא חכם ומבין מדעתו יוסיף לקח להבין דבריהם וחידותם בכדומה וכמו שכתבתי ביחזקאל
על יעבדוהו וישעיה י"ט על עיר ההרס ולפניה א' על אחפש את ירושלים ופ' בראשית על
מאד : (יד) מערבה. בשוא לבד הע"ין כס"ס כמ"ש בד"ה א' סי' כ"ו וזהו מלרע למ"ד
(טז) ויכן. ויבן ק' והוא חד מן מלין דכתיב כ"ף וקרי' בי"ת : (יח) המדברים. הה"א במאריך
(יט) והעתר לו. הע"ין במאריך : ימעלו. הע"ין בשוא לבדו במדוייקים :

לד (א) בן שמונה. במדוייקים מלא וא"ו. וככר בררנא להא מילתא בדברי הימים
(ג) והפסלים והמסכות. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן לקמן במסורת
ובפסוק הנמשך ובפסוק וינתץ את המזבחות. ובמסורת פסילים. ד' מלא וסי' והוא שב מן
והוא עבר את הפסילים תרויהון גבי עגלון. ולכל הפסילים דאמון בסימן דלעיל. ותהלתי לפסי
(ישעיה מ"ב). ושארא פסלים כתיב ביו"ד בתרא : (ד) אשר למעלה. הע"ין בשוא לבדו :
חסר יו"ד קדמאה כמ"ש לעיל בסמוך : והדק. הה"א בציר"י : (ה) מזבחותים. מזבחותם קרי
(ו) בחר בתיהם. בחרבותיהם ק'. והוא חד מן ח' מלין דכתיבין תרתין מלין וקריין ח
במסורת כאן : (ז) והפסלים. חסר יו"ד קדמאה כמ"ש למעלה : וישב לירושלם. במקצת דפוס
ישנים כתיב י ר ו ש ל ם ובמדוייקים כ"י כתוב לירושלם בלמ"ד : (ח) ובשנת שמונה. במדוייקי
מלא וא"ו וכן נכון ע"פ מה שכתבתי בד"ה א' י"ב : בן יואחז המזכיר. זהו א' מן ד'
הכתובים יואחז על פי המסורת : (ט) וישבי. וישבו ק' : ירושלם. במקצת דפוסים יש
לירושלם ואין כן בספרים כ"י : (יא) למחברות. הלמ"ד במאריך : (יב) הקהתים.
לבדו כמ"ש לעיל סימן כ' :- (כב) חלדה. בשלש נקודות: שלם. חסר וא"ו מסורת
תוקהת. חד מן מלין דיתירין וא"ו וחטפים וקמצים עפ"ה : (כה) ויקטירו. ויקטרו ק':
חסר יו"ד עפ"ה ועיין מ"ש בשמואל א' ט"ז ובס"א מסולטולא האל"ף במאריך : (לא)
חד מן ה' מפקין וא"ו בלישנא וסימן נמסר במלכים א' ב' : (לב) כברית. בכ"ף : (לג)
במקצת ספרים ברי"ש וברוב המדוייקים בדל"ת וכן פירש רד"ק :

לה (ג) המבונים. המבינים קרי : (ד) והכונו. והכינו קרי : (ה) לפלגות. במקצ'
לפלגת בפתח וברוב המדוייקים בחולם וכן הוא בפרש"י וברד"ק. בשרשים ובמאיר נתיב
(ט) וכוניהו. יתיר וא"ו : (יב) וכן לבקר. בס"א ישן מצאתי לַבָּקָר וגם בדפוס ישן
יש העדה מחילוף זה ואין להאזין להם : (יז) הנמצאים. בשני שואי"ן : (כא)
אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי. כתב רד"ק יש מחלוקת בדברי רז"ל
קדש וכן נראה ממה שאמר ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים ע"כ. ולא ידעתי
המחלוקת דבהדיא אמרינן בפ"ג דתענית ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר
ישחיתך. מאן אלהים אמר רב יהודה אמר רב זו ע"ג אמר הואיל וקא בטח בע"ג
וכו' ופרש"י מאן אלהים דקא"ל פרעה דקאמר חדל לך מאלהים אשר עמי ע"כ
נשמר שלא נפרש מאן אלהים זו ע"ג לכל שני השמות האמורים בפסוק ולפיכך פי'
על חדל לך מאלהים אבל ואלהים אמר לבהלני הוא קדש וראיה לדבריו מצאתי במד
רבתי שילהי אלפא בית"א קדמאה אבל פסוק צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. ואלהים
מפי הקב"ה אני עולה חדל לך מאלהים אשר עמי זה לשון ע"ג. ולא שמע אל דבריו
אלהים. זה ירמיה שאמר ליאשיהו כך מקובלני מישעיה רבי וסכסכתי מצרים
לו וגו'. שוב מצאתי במסכת סופרים פ"ד ואלהים אמר לבהלני קדש חדל לך מאלהים
קודם כדברי ר' יוסי בר' יהודה ע"כ. ואם הגי' נכונה אתיא כי"א רד"ק :

לו (א) וימליכהו תחת. התי"ו רפויה : (ג) בן שלוש ועשרים במקצת ספרים מלא וא"ו
כל כתובים מלא : (ו) בנחשתים. במאריך הבי"ת : (ט) בן שמנה שנים יהויכין במלכ
ג' של עזרא שלהם כתוב בן שמנה עשרה כמ"ש במלכים ב' כ"ד אמנם בספרים שלנו
בן שמונה שנים ועיין בסדר עולם סימן כ"ה ומ"ש רד"ק והרי"א ובעל כלי יקר
(יד) למעול מעל. כתיב בוי"ו וקרי בקמץ חטוף והדומים אליו הנם כתובים במ"ג.
(טו) אבותיהם. במדוייקים מלא וא"ו וכן דינו ע"פ המסורת : (טז) מלעיבים.
מלא דמלא וכן נמסר עליו לית מלא : ומתעתעים. במקצת דפוסים ישנים
נפל בהם כי הוא בחירק : בנביאיו. במקצת מדוייקים חסר יו"ד ומסו' עליו לית חסר :
כשדים ק' : וישם. בציר"י : ואצרות המלך. במדוייקים חסר וא"ו קדמאה כאוצרו
מ"ש בד"ה א' ט' : (כ) ויגל השארית. לשטת רש"י היו"ד בציר"י כמו שכתב בס'
שם ויגל את השארית דנבוזראדן נראה להגיה ויגל השארית דנבוכדנאצר ואכמי
עליו והוא עצמו סתר דבריו במלכים ב' י"ז כי רבים מאותן שכתב בחומש
במלכים שהם בסגול :

נשלם דברי הימים בעזרת שוכן מעונים .

חלק תשיעי

ישעיה ירמיה

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

הלא המה: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם באור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פירוש רבינו סעדיה גאון, פי' רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, באור על יהושע ישעיה ודה"י, מהגאון מווילנא וצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

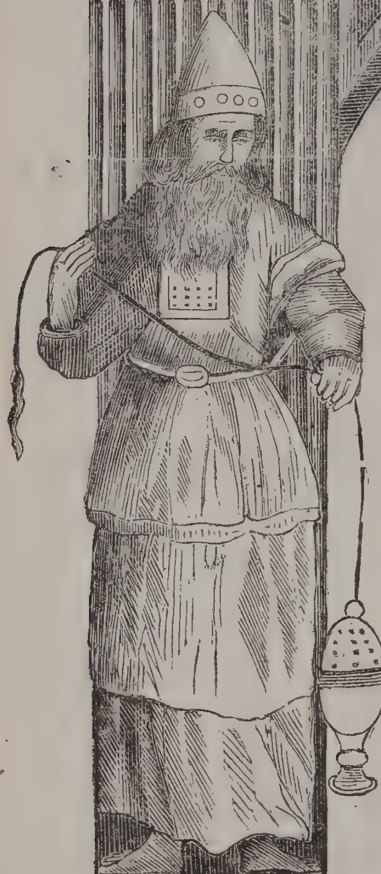
מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהשתדלות הנגיד מוהר"ר **עקיבא פרענקעל** נ"י

ווארשא

בשנת תרכו לפ"ק

בדפוס הרבני מוה' יואל לעבענזאהן נ"י



אהרן



משה

MIKRAOS GÉDOLOS Tom 9

---

w WARSZAWIE
w Drukarni J. Lebensona
1866.

Wolno drukować z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury, po wydrukowaniu, prawem przepisanéj liczby exemplarzy.

Warszawa d. 13 (25) Kwietnia 1865.

p. o. Cenzora B. CYMERMAN

אזהרה

גם אלה לחכמים יבינו מדעתם, כי לא כגוים שהיו בימים הקדמונים, האומות אשר אנחנו ב"ה מתגוררים כעת בארצותם, וכתושבים ואזרחי הארץ אנחנו יו
כי הגוים בימים הקדמונים יושבי אדמת ספרד וצרפת ואשכנז אשורים היו נגדנו וגזרו עלינו גזרות ושמדות, אשר לזאת המחברים שהיו בימיהם כתבו ע
שמנה, לא כן האומות אשר בזמנינו, טובות גדולות עשו עם אבותינו ועמנו, ובצל כנפיהם נחסה, וחלילה לנו לדבר או לכתוב ואף לחשוב שום גנאי עליהם, לכ
במקומות המעטים שנזכר בהם תיבת גוי וכדומה הכוונה על אותן שהיו בימים הקדמונים על אדמת ספרד וצרפת כי הם השיגו אבותינו כל הצרות והגירו
אחת נעשה על אדמת האומות אשר אנחנו גרים עתה ביניהם.

הקדמת רדק לספר ישעיה

רוח נבואה · בה יעלו ויגבהו · אנשי אמת · ולאל יכלו ויכמהו :
תפריד יחידתם · מעל גויתם · עודם בחיותם · יראו ויתמהו :
סודות פליאות · אבן בישראל בלבד · ועם אחר לא · ידעו מה הוא :
ואני בנו קמחי · מאל אני שואל · עזרי בביאורי · בחזון ישעיהו :

אמר דוד בר יוסף בן קמחי הספרדי ארבע ספרים אלו שהם ישעיהו ירמיהו יחזקאל ותרי עשר הם נבואות ותוכחות ונחמ
ישראל, גם יש בהם נבואות לאומות העולם על פורענותם, ולפי שהרעו לישראל נכתבו בין ו
בכתבי הקדש כמו שנבאו הנביאים עליהם, להודיע כי נקם מהם הקב"ה נקמות ישראל, וישעיה נבא בימי ארבעה מלכים אלה, גם הושע
שנבא בימי ארבעה מלכים אלה על יהודה וירושלם, והושע זכר ירבעם בן יואש מלך ישראל לפי שנתנבא על חרבן בית יהוא ועל מלכות אפרים ש
וישעיה לא נבא אלא על יהודה וירושלם, ואף על פי שאמר ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם לא על נבואת יהוא בא אותו הפסוק אלא להבט
יהודה שלא יפחדו עוד מאפרים, וכן מה שאמר וידעו העם כולו אפרים ויושב שמרון בעבור יהודה אמר כמו שאמר בסוף הפרשה מנשה את אפרים ו
את מנשה יחדו המה על יהודה, וכן מה שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים בעבור שזכר יהודה שלמדו ממעשיהם, כמו שאמר וגם אלה ביין שג
תעו וגו', מכל מקום עקר נבואתו היתה על יהודה, ואמרו כי בשנה שנתנגע עוזיהו מלך יהודה היתה תחלת נבואת ישעיה, לפי שאמר בשנת מות המלך
ואמר את מי אשלח ואמר הנני שלחני, ואותה הפרשה היתה ראויה להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ואפשר כי בתחלת מלכו
היתה תחלת נבואתו כי אמר בדברי הימים ויתר דברי עוזיהו הראשונים והאחרונים אלה הם כתובים בספר אשר כתב ישעיהו בן אמוץ הנביא, נראה
בדבריו הראשונים נתנבא אבל בשנת מות המלך עוזיהו ראה המראה הגדולה שלא ראה כמוה קודם לכן, לפיכך נבהל באותה מראה, ומה שאמר את מי
נביאים אחרים היו בימיו, כי היה עמוס והיה זכריה המבין בראות אלהים והיה הושע בן בארי, ואמר את מי אשלח שידע להוכיח את העם הזה כי ל
אליהם נביאים ולא הועילו, ואמר ישעיהו הנני שלחני, כלומר הנני עדיין שלחני כי אם לא הועלתי עד עתה אולי אועיל עדיין, ואפשר לפרש ספ
הימים, כי דברי עוזיהו הראשונים שהיו קודם נבואתו כתבם בספר עם האחרונים אחר שנתנבא:

ד' זוגין מן ב"ב בסיפרא קדמא נסיב אות וחסר
שנים עדים או שלשה עדים . שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים .

חָזוֹן

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע . אתו את ה' אלהיך
הוא בנים לא אבו שמוע תורת ה' . ואפלה ויהי בהכתם ונאשאר אני ואפלה על פני

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו' . א"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו : אשר חזה על יהודה וירושלים. על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא דמכילתא . בשנת מלך עוזיהו תחלת הספר שאין מוקדם ומאוחר והדברים מוכיחים שהרי ביום שנצטרע עוזיהו ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן) אמר הנני שלחני למדנו תחלת שליחותו ונבואה זו אח"כ ועל זו לבדה אשר חזה על יהודה ים כשם שאמר על משא זה ואומה משא אומה אף כאן כתב חזון זה על יהודה וירושלים ולפי תוכחות קושי קראם חזון קשה מעשרה לשונות נבואה כמש"א בב"ר לדבר חזות קשה הוגד זמן כא) : בימי עוזיהו וגו' מלכי יהודה . ד' מלכים הללו קפה בימיו ביום ע עוזיהו שרתה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכות הללו עד שעמד מנשה ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אחר שגלו עשרת השבטים כה"י) : (ב) שמעו וכאזיני ארץ. משה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ (דברים לב) למה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה ומדרשות רבים בס' האזינו בספרי ונחלקו

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ . לא ידענו יחסו מאי זה שבט היה אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי אמוץ ואמציה אחים היו : (ב) שמעו שמים. החל ספרו בדברי תוכחה כי בני דורו היו רעים ואע"פ שכתוב בעזיהו ויעש הישר בעיני ה' וכן יותם הרי נאמר בעזיהו ובחזקתו גבה לבו עד להשחית . ובימי שניהם היו העם מזבחים ומקטרים בבמות . וכתוב בדברי הימים במלכות יותם עוד העם משחיתים כל שכן בימי אחז שהיה רע ועשה רעות גדולות כמו שכתוב וכל העם היו רעים בימיו כמש"כ בעזבם את ה' אלהי אבותם ואף בימי חזקיהו לא היה לבבם שלם את ה' כמש"כ בד"ה . ואמר בפתחו דברי תוכחה

א יְשַׁעְיָ֣הוּ בֶן־אָמ֔וֹץ אֲשֶׁ֣ר חָזָ֔ה עַל־
יְהוּדָ֖ה וִירֽוּשָׁלִָ֑ם בִּימֵ֨י עֻזִּיָּ֥הוּ יוֹתָ֛ם
אָחָ֥ז יְחִזְקִיָּ֖הוּ מַלְכֵ֥י יְהוּדָֽה׃ ב שִׁמְע֤וּ
שָׁמַ֨יִם֙ וְהַאֲזִ֣ינִי אֶ֔רֶץ כִּ֥י יְהוָ֖ה דִּבֵּ֑ר
בָּנִים֙ גִּדַּ֣לְתִּי וְרוֹמַ֔מְתִּי וְהֵ֖ם פָּ֥שְׁעוּ בִֽי׃

א נְבוּאַת יְשַׁעְיָה בַר אָמוֹץ
דְאִתְנַבֵּא עַל אֱנָשׁ
יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם בְּיוֹמֵי
עֻזִיָה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָהוּ
מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה: ב שְׁמָעוּ
שְׁמַיָא דְזָעוּ כַּד יְהָבֵית אוֹרַיְתִי
לְעַמִי וְאַצִיתִי אַרְעָא
דְאִתְרְגִישַׁת מִן קֳדָם פִּתְגָמֵי אֲרֵי יְיָ מַלֵיל עַמִי בֵּית יִשְׂרָאֵל קְרֵיתִי לְהוֹן בְּנִין חַבִּיבְתִּינוּן

ג' בנביאים וכל ד"ס דכו' . מ"ס
ג' . ב' ומ' ליס' וה' חסר

יחזקיהו ג' בנביאים וסי' בגלל מנשה. חזון ישעיהו בן אמוץ . ויאמר חזקיהו נקל לצל . וכל ד"ה דכוו'
יחזקיהו בס"ה חזקיהו וסי' אחז בנו חזקיהו בנו . ויבאו פנימה אל חזקיהו . ואמר חזקיהו להעלות. כי
חזקיהו מלך יהודה הרים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו . וכל שאר קריאן יחזקיהו :

תולדות אהרן חזון ישעיהו . פסקים הן היעם י בקרא עו : שמעו שמים . עקידה שער הג זוכר האזינו :

ביאור מהנר"א

(א) חזון פסוק זה כענין הקדמה לס' מודיע את הענין ואת הפועל והפעול והפעולה והזמן , חזון ר"ל זהו ספר נבואה של מי של ישעיהו , אשר חזה הוא הפעולה , על יהודה וגו' הוא הפעול , בימי הוא הזמן : על יהודה וירושלים . ר"ל רוב נבואתו . ואף שהיה בימי ישראל ג"כ לפי שהיה דירתו בירושלם ומשום דירתו בישראל נבא על ישראל וכן כולם : חזון ישעיהו. נביאים הראשונים ראו באספקלריא המאירה שבאינה מאירה לבד מרע"ה. אבל נביאים האחרונים ראו באינה מאירה שבאינה מאירה לכן נקראו חוזים שהוא פחות מנביא אע"פ שהוא תרגום של מראה (אנ"ה כנראה שלא השלים הכותב לבאר ומקום הניחו לי לחוות דעתי בהפרש שם חוזה שהונה על הראיה בדרך העברה איזה מקום או דבר או ענין , כהעומד בחוץ ומביט אל בית הפנימי דרך בית החילון יקרא חוזה , וענין הנראה בדרך הלזה נקרא מחזה , ובבית יער הלבנון היו פתחים ארבעה טורים ומכוונים זה כנגד זה , והעומד חוצה רואה דרך פתח הראשון את פתח השני גם השלישי גם הרביעי , כתיב הם ומחזה אל מחזה שלש פעמים , ולהיות נועם ה' בעלמיותו , אינו נראה בעוה"ז כ"א

מצודת דוד

(א) חזון . זו היא מראית הנבואה של ישעיה אשר ראה במראה הנבואה על יהודה וירושלים ואין זה תחלת הספר לומר שכל נבואתו היתה על יהודה וירושלים לבד כי באמת ניבא גם על בבל כו' אלא שבא לומר הנבואה ההיא על יהודה וירושלים וכדרך שאמר משא בבל משא מואב אבל תחלת הספר היא בשנת מות המלך עוזיהו וכו' ואין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים כך כי שם נאמר ואשמע וכו' את מי אשלח וכו' למדנו שאז היתה תחלת השליחות : בימי עוזיהו וכו' . בימי ארבעת המלכים האלה ניבא עד שעמד מנשה והרגו : (ב) שמעו שמים . מה שאני קובל ומתרעם על ישראל : והאזיני ארץ . אמר בלשון יחיד כי הכונה לארעא חד היא ומש"כ השמים כי שבעה רקיעים הם לפי תכונת הקדמונים

מצודת ציון

(א) חזון . ענין ראיה והבטה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד) ומש"ז נקרא הנביא בשם חוזה כי רואה במראה הנבואה וכאשר יקרא רואה ונופה : (ב) והאזיני . השמי אוזן לשמוע וכן אזון

רד"ק

הוכחה שמעו שמים , וכן אמר מרע"ה כשבא להוכיח את ישראל אמר האזינו השמים כי הם עדים בין ה' ובין ישראל כמו שכתוב והעידה בם את השמים ואת הארץ לפי שהם קיימין לעולם ולדורות הולכין , או לפי שאם יעברו על הברית השמים לא יתנו טלם והארץ לא תתן את יבולה ויש דרשות למה אמר שמעו לשמים והאזיני לארץ בהפך ממה שאמר משה רבינו ע"ה ואחד מהם לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים , ולפי שהיה רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ . בא ישעיהו ואמר שמעו שמים לפי שהיה רחוק מן השמים ואמר והאזיני ארץ שהיה קרוב לארץ : כי ה' דבר . מה שאני אומר הם דברי ה' אשר שלחני שהוא נועק על בניו , ואמר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי . כי גדלתי אותם ורוממתים מעל כל עם והכפל לחזק הענין במלים שונים והענין אחד , וכן מנהג המקרא במקומות רבים , ואדוני אבי ז"ל פירש גדלתים בקטנותם ורוממתים בהגדלתם : והם פשעו בי. מרדו בי במרד ובמעל עברו על מצותי להכעיסני כי יש מכירים וכופרים, ויש שאין מכירים ועליהם אמר : (ג) ידע שור . זכר הבהמות שהן גדלות עם האדם לעבודתו ואף על פי שאינן בני דעת בכח ההכרה שיש בהם לרחק מן הנזק ולקרב אל התועלת יכירו מי שייטיב להם תמיד והם הבעלים והבית לביתם ולמקום מאכלם כשבאים ממלאכתם ואין פירוש קונהו קונה אותו בדמים לבד אלא המגדלו ועושה לו צרכיו תמיד וכן אביך קנך וכן אמר קונה שמים וארץ , ופירוש אבוס מקום מאכל הבהמה והוא בגר"י בשקל אמון , והוא אחד בסמוך ובמוכרת , והנה אלה הבהמות אף על פי שהם בהמות מכירים המטיב להם וישראל שהם עמי שקניתים מבית עבדים הם לא ידעו כי אני המטיב להם ונתתי להם ארץ כנען וגרשתי גוים מפניהם שאם הכירו זה לא עזבוני ולא עבדו אלהים אחרים במקומי , והם לא התבוננו כי בשמרם את תורתי הם בטובה ובעזבם אותה הם ברעה , איך לא התבוננו זה : (ד) הוי גוי חוטא. הוי לשון קריאה וצעקה כן לאבל הן לשמיע השומע , וי"ת זה לשון אבל כמו אוי שתרגם ווי על עם דאתקריאו עם קדיש וחטו : כבד . שם תאר בשקל מלך עבד והוא אחד בסמוך ובמוכרת : מרעי' . אינו אומר על האבות אלא עליהם אומר שהם זרע המרעים לעצמם במעשיהם הרעים הפך זרע ברוכי ה', וכן הם בנים משחיתי' דרכיהם : נאצו . הכעיסו : את קדוש ישראל . שנתקדש בתוכם

רש"י

ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומ... ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו ל... ישעיה וכאן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כש... לעדות זו בימי משה שאמר העידותי בכם היום בהאזנה שמעו והארץ ... אני נקראתי בלשון שמיעה ... עדותן מכוונת בא ישעיה ... את הדבר נמצאו שניהם ... בלשון האזנה ובלשון שמי... כי ה' דבר. (שתהיו עדים ... שהתריתי בם בימי משה ... באו ושמעו שאני מתווכח ... שעברו על התראה או ... סרחתי בהם אלא גידלתי ורוממתים והם פשעו בי. ... שתהיו עדים לדבר והיכן ... האזינו השמים ואדברה ... במכילתא : (ג) קונהו . ... בחרישה ביום ומאחר ש... בכך יודע בו אבל חמור ... אינו מכין בעליו עד ש... וישראל לא נתפקח לידע ... כשקראתיו ישראל והיכ... והודעתיו קלת חוקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר א... גלולי וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתי אות... בני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"א) ד"א ידע שור קונהו מכיר השור ... להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמ... אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול... אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי ... וישראל שאם זוכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות : לא ... לא אבו לידע וידעו ודשו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן : (ד) הוי. ... שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הגונח מלבו וצועק אהה אלא שיש מהם ... שהם ל' צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב) ותרגומו אכלו לשון הכרוז . הוי יש לזעק על גוי קדוש הנהפך להיות גוי חוטא ועם שהא... כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון : עם כבד עון . כבדות עון , כבד אדם שהוא כבד שיתכ"ט בלעז כבד שם דבר של כבדות פשינטומ"א בלעז ודבו... תיבת עון : זרע מרעים . והם היו זרע ברך ה'. בנים היו להקב"ה נהפכו למשחיתים : נאצו . הרגיזו : נזורו אחור . אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות ... וינזרו

נוסח המקרא

2 ... בי : ג יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס
בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא
הִתְבּוֹנָן : ד הוֹי ׀ גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד
עָוֹן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים
עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ

תרגום

וְאִינוּן מְרָדוּ בְמֵימְרִי : ג יְדַע תּוֹרָא זְבִנֵיהּ וַחֲמָרָא אוּרְיָא דְמָרוֹהִי יִשְׂרָאֵל לָא אַלִיף לְמִידַע דַחֲלְתִי עַמִי לָא אִסְתַּכַּל לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתִי : ד וַי עַל דְאִתְקְרִיאוּ עַם קַדִישׁ וְחָטוּ כְּנִישָׁא בְחִירָא וְאַסְגִיאוּ חוֹבִין אִתְכְּנִיאוּ בְזַרְעָא רְחִימָא וְאַבְאִישׁוּ אִתְאֲמַר לְהוֹן בְּנִין חֲבִיבִין וְחַבִּילוּ אוֹרְחַתְהוֹן שְׁבָקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ קָצוּ בְּדַחֲלַת קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וּבְדִיל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא אִסְתַּחָרוּ

ג' חסר · ח' ד' מ"ל · ג'

חטא כחטא ג' חס' בקריאה וסי' הוי גוי חטא עם כבד עון . אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו . כתוב תולדות אהרן ידע שור . מכות כג עקידה שער פז : בנים משחיתים . קידושין לו :

ביאור מהגר"א

כ"א דרך לנים הגופני . אמר דהע"ה שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה'. והנה אין בכוכבים לנרע או להטיב כ"א הוברי שמים יביעו דרך המני הכוכבים את אשר נגזר למעלה מן הפרגוד . לכן נקראו חוזים בכוכבים. אמר אשר מחזה שדי יחזה כי בגלל שדי יתלונן . וכשאמר ה' בהיכל קדשו אמר עיניו יחזו וגו' . והנביאים הראשונים עלה ראייתם למקום שאין שם גשם ולא דמיון בגשם ושם ראו מה שראו . אמר יקרא לפנים רואה . אבל מישעיהו ואילך מצינו שהיה ראייתם דרך העברת דמיון וגשם כמ"ש ראיתי את ה' יושב על כסא וכן במרכבה דיחזקאל . וכן כולם לכן נאמר אשר חזה וירדה מדרגתן להקרא נביאים אחרונים). וכמ"ש בתקונים נביאים תרין נביאים ותוזים נו"ה : חזוה הוא שם התאר ושם המקרה . אבל שם העצם הוא מאת ה' שהוא מתוסף בכל שאינו בידי אדם כמ"ש בסוד ברא וז"ש חז"ל מבלי יכולת יכול מבעי ליה אלא מלמד כו' והוא שם הקריאה והכתיבה : (ב) שמעו שמים וגו' . שמים הם רבים וזכרים והארץ יחידה ונקבה הארץ הפרטית לכן היא נסגול . ומ"ש בילקוט לפי שהיה משה קרוב לשמים וכו' הענין הוא כי האדם נחלק לשנים הגוף אשר בארץ יסודו והנפש אשר בשמים ממעל וכנגדם שני חלקי התורה תורה אשר בשמים והמצות אשר בארץ שאדם בקיימו התורה והמצות מחבר שמים וארץ ז"ש בחזית יונתי תמתי אמר הקדוש ברוך הוא לכ"י לא אני גדול ממך ולא את גדול ממני והוא שדרשו תמתי מלשון תאומתי (אנ"ה ע"כ היינו טעמי' דעל עלם התורה אמרו חז"ל אנכי נפשי כתבית יהבית) ומפרש לא אני היינו התורה שממני גדול מהמצות שממך ולא המצות שממך גדולים מהתורה שממני והנה מרע"ה נתן התורה ז"ש שהיה קרוב לשמים וישעיהו בא להוכיחן על שלא קיימו המצות אמרו עליו שהיה קרוב לארץ ועוד אמרו חז"ל שקראו לשמים וארץ שהם עדים ולפי שאין מזמנין את העדים אלא בעת הנתינה או בעת הגביה לכן לא נאמר לשון הזה אלל שום נביא כ"א משה בשעה שנתן התורה וישעיהו בעת הגביה על עונותיהם : כי ה' דבר . איתא בספרי והיכן דבר האזינו השמים וגו' : בנים גו' . הזכיר כאן שלשה שמות האומה בנים ישראל עמי הם כנגד ג' דרכים שהתורה נקנית לבעליהן בעלי חכמה בעלי תורה בעלי מצות כמ"ש בזהר בן דעסיק בגנזי דאבא . ובעלי תורה נקרא ישראל ועם ה' אלו המקיימין מצות ה' . וכן הנה ג' דרגין אדם שור חמור כי אדם דרגא דחכמה ושור מרמז על התורה כמ"ש הרואה שור בחלום כו' נגחו הוין ליה בנים שמנגחין בתורה וגם נקראים בעלי תריסין בעלי קרניים והוא נגד שלשה פעולות שבאדם מחשבה דבור מעשה מחשבה בחכמה העליונה דבור בתורה מעשה בקיום המצות ומחשבה נחלקת לשלשה חכמה בינה ודעת והדבור שבתורה נחלקת לשלשה סוד דרוש פשט ומעשה התורה נחלקת לשלשה חוקים ומשפטים מצות והמה כנגד שלשה כמ"ש הידעת חוקת שמים שמים וארץ ואדם וכתיב במשפט יעמיד ארץ. והאדם בקיום התורה ... את השמים והארץ והמצות נחלק לשלשה שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו והמדות ... וכנגד זה אמרו חז"ל האי מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דברכות הוא בין אדם ל... וה"א יקיים מילי דנזיקין הוא בין אדם לחברו . וה"א יקיים מילי דאבות הוא המדות ... וכן המה ג' דברים שהעולם עומד עליהם תורה ועבודה וגמילות חסדים תורה לעצמו ... למקום ג"ח לחבירו . וכן שלשה גבולין בימי האדם ימי עלים ימי עמידה ימי ירידה וג... אלה שלשה דרגין דאדם תמיר שור ואדם כי בימי עלים רודף אחר התאוות כחמיר ובימי ... נושא בעול הפרנסה כשור לעול ובימי הירידה נשבר התאוה ונתגבר חכמת הנפש והוא ... דאדם לכן בחר לו הג' מיני בכורים פטר חמור ובכור שור ובכור אדם ועליהם רמזו חז"ל ... משמרות הל לה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים הוא ע"ד מ"ש בוסר נותי ככלבי ... שלישית תינוק יונק משדי אמו הוא במקום תבונה וע"פ הרוב במאמר ג' מגדרין הנה ... גדלתי . היינו בחכמ' כמ"ש גדלתי והוספתי חכמה : ורוממתי . בבינה כמ"ש סלסלה ות... והם פשעו בי . בתד"א אין פשע אלא פשעה של תורה . והוא יצאתם מרשות כמו אז פשע... מואב פשע בי : (ג) ידע שור קונהו . הוא אדוניו ר"ל המתקנו ועושה צרכיו כמו את... קונה שמים וארץ : וחמור וגו' . מקום אכילתו לפי שאין בו דעת כשור אבל ישראל שהוא... חריפין בעלי התורה לא ידע : ועמי . שהוא נגד החמור כמו בני אדם בלי תורה וכן ... היינו שאינם יודעים התורה והדעת שהקרן קיימת לעוה"ב אבל היה לו להבין האבות ... פירותיהן בעוה"ז ולא התבונן : (ד) הוי גוי חוטא וגו' . הכל הדברים כד' לשונות גוי ... בנים וכן הכל מעין בארבעה לשונות חטא כבד עון מרעים משחיתים והנה ההפרש ... ובין עם כי עם יאמר על קיבוץ אנשים רבים יהיו המוניים או מורי דת או בלתי בעלי ... גוי אינו אלא מורי הנימוס כראוי אף היחיד שמור הנימוס שקבלוהו הרבים יקרא גו... יתכן מ"ש אבימלך על עצמו הגוי גם צדיק תהרג) ז"ש חז"ל ויהי שם לגוי מלמד שהיו ... מצויינים שם . והנה אחר המבול נתחלקו לשבעים אומות אם בהבת פירוד משפחה ... לעצמה או מחמת לשונות מופלגות או ארצות מופלגות . או נימוסים מופלגים . ז"ש שם למ... בארצותם ללשונותם בגויהם וז"ש כאן הוי גוי שראוי להיות מצוין לטוב והנה הוא חטא עם הוא... רב. והטעותין טוב ברוב עם הדרת מלך וכמו כן כשטועין עון בקיבוץ רב הנה הוא כבד עון ... בין זרע לבנים כן הההפרש בין לגרע או להשחית כי רעה הוא הנעשה בגוף והשחתה ... בנפש ז"ש זרע מרעים בנים משחיתים וזהו שסדרו לנו בתפלה אבל אנחנו עמך בני ... זרע

מצודת ציון

אזון עד הבנותיכם (איוב לב) : פשעו . מרדו כמו מלך מואב פשע בי (מ"ב ג) : (ג) אבוס . הוא המקום המיוחד למאכל הבהמות וכן אם ילין על אבוסך (איוב לט) : (ד) הוי . מלה הזאת היא ענין קריאה בין לנער בין לשמחה כמו הוי אחי והוי אחות (ירמיה כב) וכמו הוי ציון המלטי (זכריה ב) : כבד . ענין רבוי כמו עמך הכבד הזה (מ"א ג) : מרעים . רשעים : נאצו . הוא מושאל על הבזיון וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב): נזורו . ענין הפרשה כמו

מצודת דוד

הקדמונים : כי ה' דבר . לא מאלי אני אומר כי דבר ה' בפי ולזה שמעו ... בנים גדלתי . ר"ל וזהו דברי ראו נא הטובה שעשיתי לבני בכורי ישרא... גדלתים ורוממתים על כל האומות הקדמונים והם לא השיבו כגמולי כי מרד... (ג) ידע שור . הלא אף השור יודע ומכיר את בעליו אשר קנהו ונשמע הוא... והחמור הזה עם שהוא הכל ביותר עכ"ז יודע הוא מקום האבוס של בעליו ... שמה לאכלתו : לא ידע . לא אבו לדעת אותי להיות נשמעין לי : עמי . עם שהמה עמי ואני בעזרתם עכ"ז לא יתבוננו לדעת מה טוב להם כי הלא בשמעם טוב ... יאכלו ואינם אפילו כחמור הזה המכיר במובהו : (ד) הוי . הנביא מתאונן וקובל על ישראל שהיו מאז גוי קדוש ונהפכו להיות גוי חוטא : עם כבד עון . מ... עם קדוש ונהפכו להיות עם כבד עון : זרע מרעים . מאז היו זרע בירך ה' ונהפכו להיות זרע מרעים : בנים משחיתים . מאז היו בני אל חי ונהפכו להיות ... במשחיתים

מקדשי בני ישראל (ויקר' כב) נזיר אחיו (בראשית מט) אף כאן נזורו לאחוריהם מאצל המקום : (ה) על מה תוכו וגו'. אדם שלוקה וחוזר ...רה בו חברו מוכיחו ואומר לו על זה לקית ואינך נותן לב לומר על סורחן ...יתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם
...ים סרה לסור מאחרי
...ה כלא ככר כל ראש
למה לא תניחו: (ו) מתום.
תמימות שלם אין מכאוב:
מכת חרב: חבורה . ל'
ומכה טריה . תירגם
מרססא כתות' ומרוססת:
. דמגיליי"א בלעז וכל'
...ים טרייה לרטיה מנחם
לשון לחות כלומר לחה
תמיד זובבת מייסט"א
לא זורו . הנגעים האלה
ע"י רופאים אבקת
תחבושת לשון יוזרה על
פרית (איוב יח) ומנחם
...ון רפואה כמו אין דן
מזור (ירמיה ל) : ולא
. לשון רפואה : ולא
בשמן. לא רככה מכתם
במשמש שאר מכות ואין
...ן לומר לא רוככו בשמן
מרככין אלא במקום
אבל המזור והחבישה
...ונס על כל הגוף לסיכך
...ם לשון רכים לא זרו
ולא חובשו ויונתן פתר
קרא בלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומנוגעים בעון ותרגם מכף רגל ...אם מקטנים ועד גדולים אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע וחטאים . לא זורו וגו' כלומר לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא ...שמן אפילו בד הרהור תשובה אין בלבם : (ז) לנגדכם זרים אוכלים לעיניכם יאכלוה אויביכם : ושממה. מכה כנחלה הנהפכת לזרים והיא מבטליה כך תירגם יונתן : (ח) ונותרה בת ציון . ריקנית מיושביה כי תוכה כאשר תותר סוכת הכרם שעשאה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו בתר דקטפוהי לאחר שבצרה אותה : כמלונה במקשה . כאשר תעזוב ...שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשלקט מניחה והולך . ...רס קרויה סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה

בהוכה בנפלאותיו ובנקמותיו אשר עשה באויביהם והם עזבוהו : נזרו . בשקל יכלו מענין וינזרו מקדשי בני ישראל, כלו' נבדלו מאחריו והלכו להם אחורנית מעבודתו , או פירושו שהפכו לאל ערף ולא פנים כמו שאמר ויהיו לאחור ולא לפנים, ותרגם יונתן וחזרו לפולחני קדל וגו' ויתכן להיות נזרו מבנין נפעל בשקל שדי' נכונו, נסגו מענין זר, ויונתן תרגם נזורו אחור לענין הפוכם ולא לפנים , המעשה שתרגם ובדיל עובדיהון וגומר : (ה) על מה תכו . לא תעלו על לבבכם על מה אתם מכים : כי עוד תוסיפו סרה . ולא תחשבו כי האל הוא המכה אתכם על עונותיכם אלא תלכו בקרי ותאמרו כי הרע בא עליכם דרך מקרה ולא עונש עונותיכם, ויש מפרשים על מה תכו מה יועיל הכות אתכם כי לא תוסרו בזה . כי עדין אחר המכות תוסיפו לחטוא ולא תיסרו על ידי המכות , וסרה שם תאר כלומר דרך סררה ומעוותת: כל ראש לחלי . לא תחשבו אם האל יתברך מכה אתכם ותאמרו דרך מקרה נפלו החלאים הרעים על כולכם אין זה כי אם על עונש עונותיכ' כי כל ראש מזומן לחלי וכל לבב דוי כמו שאמר בתוכחות משה רבינו עליו השלום יככה ה' בשגעון ובעורון ובתמהון לבב: (ו) מכף . כמו שכתוב בתוכחות יככה ה' בשחין רע על הברכים ועל השוקיים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך : זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן , כי לא תועיל בה רפואה כמו שאמר בתוכחות אשר לא תוכל להרפא, ורפואת המכה לזור אותה ולחבשה ולרכך אותה במשיחה וכיון שאתם רואים כי לא תועיל רפואה למכתכם היה לכם לחשוב כי מאתם היה כמו שיעד לכם בתוכחות, ופירוש מתום ר"ל שלמות כלומר אין בבשרכם דבר שלם ובריא כי כלו נגוע , ופירוש פצע מכה המוציאה דם או ליחה שנפצע הבשר , ופירוש חבורה מכה שנצרר הדם או הליחה , ופירוש טריה לחה כלומר מכתם טריה היא שלא תתנגב לעולם אלא כל זמן היא לחה . וזה סימן למכה שאין לה רפואה, ויונתן תרגם הפסוק הזה על דרך משל משאר עמא ועד רישא וגומר : (ז) ארצכם. כמו שכתוב בתוכחות והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה , ופירוש שרופות אש כאלו הם שרופות אש כל כך הם חרבות, ופירוש אדמתכם שדות הזריעה ואילנותיהם : זרים אוכלים אותה . לעיניכם"ולנגדכם ואין בכם יכולת למנעם כמו שכתוב בתוכחות ישא ה' עליך גוי מרחוק וגומר , ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך וגו' : כמהפכת זרים . והנה נותרה האדמה שממה . כי גוים זרים באים ואוכלים אותה מה שימצאו ואתם אין אתם יכולין לעבוד את האדמה עוד כי הנה האויבים באים עליכם יום יום . והנה האדמה שממה והיא כמהפכת סדום ועמורה שהיו זרים מיראת האל , וכן כתוב בתוכחות כמהפכת סדום וגומר , ויונתן תרגם ובחוביכון וגו' , ויש מפרשים זרים כמו זרם מטר כלומר המקום ששטף המטר השחף : (ח) ונותרה . כי רוב ערי יהודה היו חרבות ובימי חזקיהו כל הערים הבצורות תפשם מלך אשור והנה נותרה ירושלם לבדה כמו הסכה שהיא בכרם וכמו המלונה שהיא בשדה הקשואין שאין סביבותיה בית והנה אחרת , והסכה ומלונה ענין אחד במלות

יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ ה עַל מֶה תֻכּוּ ג' . כ"כ . ג'
עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי ב' נגנפו ה' כמעיו
וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃ ו מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־ ג'
רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה ד' וחסר
וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ ב' חלי
וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ ז אַרְצְכֶם ב' בתרי ליסנא ולאו תמור
שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ ב' חד מ"ל וחד חסר
אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים
אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃
ח וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם ל' . ל'
כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ ל' . ל' . ב' . ל'

וַהֲווֹ לַאֲחוֹרָא׃ ה לָא מִסְתַּכְּלִין
לְמֵימַר עַל מָה לָקִינָא עוֹד
מוֹסְפִין לְמֶחֱטֵי וְלָא אָמְרִין מָא
דֵין כָּל רֵישׁ מְרַע וְכָל לֵב דַּוֵי׃
ו מִשְּׁאָר עַמָּא וְעַד רֵישָׁא לֵית
בְּהוֹן דִּשְׁלִים בְּדַחַלְתִּי כּוּלְהוֹן
סָרְבִין וּמָרְדִין אִתְגְּעָלוּ בְּחוֹבִין
כְּמַחָא מְרַסְסָא לָא שַׁבְקִין
מִזְדוֹנֵיהוֹן וְלָא מְחַמְדִין
לְתִיוּבְתָּא אַף לָא זַכְוָן לְהוֹן
לְאַגָּנָא עֲלֵיהוֹן׃ ז אַרְעֲכוֹן
צַדְיָא קִרְוֵיכוֹן יְקִידַת נוּר
אַרְעֲכוֹן לְקָבְלֵיכוֹן עַמְמַיָּא
מַחְסְנִין יָתַהּ וּבְחוֹבֵיהוֹן צַדְיַאת
מִנְּכוֹן אִתְחֲלַפַת וַהֲוַת לְנוּכְרָאִין׃ ח וְאִשְׁתְּאָרַת כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן כִּמְטַלְּתָא
בְּכַרְמָא בָּתַר דְּקַטְפוּהִי כְּעַרְסַל מְבִתּוּתָא בְּמִקְשְׁיָא בָּתַר דְּאַבְעֲיוּהִי כְּקַרְתָּא דְצַיְרִין

כחטא הנשבע באשר שבועה: דוי ג' בקריאה וסי' מבליגיתי עלי יגון . על מה תכו עוד . כי רבו אנחותי

ביאור מהגר"א

...עדם יעקב עמך הוא היפך מה ככד עון בני אברהם היפך בנים משחיתים זרע יצחק ...ע מרעים עדת יעקב היפך גוי חטא ולכן אמר כאן הוי ה' אברהם יו"ד יצחק ו' יעקב. ...ע כ"א שנתחברו זו"ג ממין א'. הולד יצא גדול מאוד ממין ההוא כמ"ש לכן לא יצא ...ות כו'. וכן כאן כשהזרע של אבות ואמות מרעים כמו זרע מנאף והזנה יצאו הבנים ...שהוא גדול ממרעים : עזבו את ה' גו' נאצו גו' נזורו. הוא היפך מ"ש לאהבה את ה' ...ותו ולדבקה בו ועזיבה היפך הדביקה וניאוץ היפך היראה ונזור היפך האהבה ואשב כאן ...ין ג' בתורה וד' במצות וג' ביראה והוא היפך ע"ם שבקדושה: (ה) על מה תוכו ...ין לכם עוד מקום בגופכם שם ללקות כמ"ש מכף כו' ור"ל על כו' תוסיפו סרה שילקה ...שלא אין מקום : כל ראש . ר"ל כל הראש וכל הלב ואמר גבי ראש חלי וגבי לב דוי ...כל מיחוש ולא מיחוש הראש כל כאב ולא כאב לב ואמר לבב נגד ב' הפללים ואמר עיקר ...שהם מחשבת המעשה ואח"כ פורט הכל : והנה ד' המה עיני העדה . ראשיכם שבטיכם ...ושוטריכם וכן ד' מיני שרים שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות וכן אמר ...כל ראש ולבב : (ו) מכף רגל ועד ראש . ובזהר איתא ו' דרגין במנהיגי העדה ראש ...מה אשר יצאו ואשר יבואו לפניהם לכל צבא עיני העדה כמה השופטים המשגיחים ...לב העדה הם הזקנים ויושבים בישיבה ולומדים תורה שבכתב שהיא סתום כמו הלב ...ה הם הלומדים תורה שבע"פ שהוא המגלה כדרך שהפה מגלה מה שבלב וז"ש לבא ...גליא פירוש לא ניתן דבר זה לתורה שבע"פ לגלות ע"כ היו הזקנים שנים ממאה והם ...ים בכדי ללמוד יומם ולילה שבכתב ושבע"פ ורגלי העדה המה השוטרים ואמר כאן

שמכף רגל ועד ראש אין בו מתום שכולם רשעים : פצע וגו'. מכה בברזל חד שמוציא דם וחבורה הוא שנצרר הדם תחת העור ומכה טריה שנולד בעצם מליאה שורפת והמה נגד ג' מיני רעים שמריעי' לזולתם א' במעשה בפרהסיא והשני בדבור ומלבין פניו והג' במחשבה בנפש היינו בעצם : לא זרו . קאי על פצע וחבורה וז"ש בל' רבים וכן חבשו על שניהם רככה קאי על מכה טריה זרו מל' ויזר את הגזה להוצי' ליחתה ואח"כ לחבו' וכמ"ש רחצו הזכו כו' והמה ג' מיני רפואו' א' שמסיר הסבה ומנקה כל רע והפעולה הנמצא בדם אזי יסור המסובב מכל וכל והשני מוציא ליחתה והמורסא הנראית מבחוץ והשלישי אינו אלא מרכך העור והמורסא שנתקשה והטבע דוחה מאליה את כל הרעה . וכמו כן ג' מיני מוכיחים לרפאות את הנפש . א' שמזכך השכל אשר בקרב איש ולב עמוק עד אשר יסיר מתוכה כל מומה והשני שמנהיגו לסור מעל אסלי הרעות שעשה בדרך גדר והרחקה שלא ישוב לכסלה עוד והשלישי שמחמם עליו הגופים להכניע יצרו וז"ש לא רוככה בסיגופים ולא חובשו מבחוץ במיני הרחקות ולא זרו מבפנים : (ז) ארצכם שממה . הוא המליצה של פצע כו' ארצכם היא המדינה אדמתכם הוא השדות ואמר ארצכם שהיא לסחורה שממה באין יוצא ואין בא : ועריכם שהוא לדירה . שרופות אש ואדמתכם שהיא לתבואה זרים אוכלין וארצכם הוא א"י ועריכם הוא ירושלים ואדמתכם הוא בהמ"ק כמ"ש מזבח אדמה וכמ"ש את האדם עפר מן האדמה אמרו חז"ל מלמד שבראו ממקום בית המקדש וכמו שעיקר חיות האדם מן האדמה כן היה עיקר החיות מבה"מ : כמהפכת זרים . כמהפכת של זרים המהפכים עד היסוד בה : (ח) כסוכה וגו' . שהיא יחידי אבל יושבים בה יומם ולילה אבל המלונה שבמקשה שאינה צריך שימור מן העופות אין יושבים בה אלא בלילה לשמור מהגנבים אבל עיר נצורה שהיא בתוך

מצודת דוד

...ים את דרכם : נזרו אחור. פרשו מהם ללכת לאחור כאדם המאחר לשמוע ...' המדבר אליו : (ה) על מה תוכו. על העבירה עצמה שלקיתם עליה על ...ני היא בעצמה תוסיפו עוד לעשות סרה ר"ל עשיתם שוב העבירה ההיא ...ם: איסור ואינכם משימים על לב לחשוב שלא בשבילה לקיתו : כל ראש לחלי. ... הכאה נחלה כל הראש וכל הלב ומדוע לא תקחו מוסר : (ו) אין בו . ...אחד מקום שלם מהכה במקום אחד יש פצע ובמקום וכו' : לא זרו . לא ...יהם אבק הממנים המרפאים : ולא חובשו . לא נכרך עליהם מטלית כדרך ...על המכות : ולא רככה . לא נתרכך המכה בשמן כדרך שמרככין המכות ...) עדיין לא נרפאתם מהמכות אשר באו עליכם מאז על העבירות שעשיתם ומדוע חזרתם לעשות שוב · והוא דרך משל לאמר הלא מאז באה הפורעניות על העברים ...י הם ועדיין מתמשכת בכם ולמה תחשו שוב : (ז) ארצכם. לכן תהיה ארצכם שממה : אדמתכם . פרי אדמתכם : לנגדכם . בעיניכם תראו ואין לאל ידכם לעמוד ...גד : ושממה . ותהיה שוממה כארץ אשר יבואו עליה אויבים זרים ורחוקים כי המה משחיתים ומחריבים הכל ועושים שממה על כי המה לא יעמדו בה

מצודת ציון

כמו אשר נזורו מעלי (יחזקאל יד) : (ה) סרה . ענין הסרה מדרך הישר וכן סורר ומורה (דברי' כא) : דוי . ענין מכאוב כמו על ערש דוי (תהלים מא) : (ו) מכף רגל . כן נקרא השטות הרגל וכמו שנקרא שטות היד כף יד : מתום . מלשון תמימות ושלימות : פצע . מכה שנבקעה ונפתחה ומוציאה דם : וחבורה . מכה שנצרר הדם שתחתיה וממעל נראה כעין אדום כמו ונמר חברבורותיו (ירמיה יג) וכן פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה וגו' (שמות כא) : טריה . לחה כמו לחי חמור טריה (שופטים טו) : זורו . ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב) : חבשו . ענין קשור הכריכה שעל המכה כמו לנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד) : רככה . מל' רך וטוב (בראשית יח) : (ח) בת ציון . עיר ציון : כמלונה . מל' מלון : במקשה . מל' קשואין והוא שם פרי : נצורה

במלונה שומרת כי ססכה סיא סילין בס כסומר סקרא מלונס , ויונתן תרגם כמטללתא בכרמא וגומר , ופירוש דאבעיוהו תספופו שלא נשארו בו קשואים מן נכטו מלספוניו , ורוצה לומר שלא נשארו בו קשואים אחר שנקטפו הענבים שהלך לו השומר , וכן כמלונה במקשה אחר שלקטו הקשואים ותפשו כמקשה שלא נשאר בה קשואים והולך לו השומר כן נשארה ציון בלא שומר כי הקב"ה שומר ישראל סילק שכינתו מהם ואמר סוכה בכרם ומלונה במקשה ולא אמר כסוכה בגן כי בסוכת הגן כל הימים השומר שם כי אחר שילקטו פרי זה או ירק זה ישאר אחר, וכן כל השנה, אבל בכרם

ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קשין הם ואין ליראה מן העופות ואין צריך לשמור ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילות כטרסל מבחותא המלונ׳ במקשה . במקשיא בתר דאבטיוהי לאחר שלקטוהו . כעיר נצורה . כעיר שצרו עליה ועושים סוכות סביב לה להסתתר

ט לוּלֵי יְהֹוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃ י שִׁמְעוּ דְבַר־יְהֹוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה׃ יא לָמָּה־לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהֹוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ יב כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃ יג לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל

ז׳ ר״ס ד׳ ה׳ . ג׳ ז׳ דסמי׳ ב׳ ס׳ ג׳ ומ״ל ג׳ וחסר . ח׳ ב׳ סכת ס׳ ד׳ . דנליון

עֲלָה׃ ט אִלוּלָפוֹן מוֹתַר טוּבֵיהּ דַייָ צְבָאוֹת אַשְׁאַר לָנָא שֵׁיזָבָא בְּרַחֲמוֹהִי אִית עַמָּנָא חוֹבִין דְכֶאֱנָשׁ סְדוֹם פּוֹן אֲבַדְנָא וּכְיָתְבֵי עֲמוֹרָה אִשְׁתֵּיצָנָא׃ י קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַייָ שִׁלְטוֹנַיָא דְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין כְּשִׁלְטוֹנֵי סְדוֹם אֲצִיתוּ לְאוֹרַיְתָא דֶאֱלָהָנָא עַמָּא דְעוֹבָדֵיהוֹן דָמְיָן לְעַם עֲמוֹרָה׃ יא לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּסַגִּיאוּת נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן אֲמַר יְיָ שְׂבָעִית מִסַת עֲלָוַת דִכְרִין וּתְרַב פַּטִּימִין וְדַם תּוֹרִין וְאִמְּרִין וְגַדְיָן דִכְאִלֵין לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּהוֹן׃ יב כַּד אַתּוּן אָתָן לְאִתְחֲזָאָה קֳדָמַי מַן תְּבַע דָא מִידְכוֹן לְמֵיתֵי וּלְאִתְדָשָׁא עֲזָרָתִי׃ יג לָא תוֹסְפוּן לְאַיְתָאָה מִנְחַת אֲנִיסָא קוּרְבַּן מְרַחַק הוּא קֳדָמַי יַרְחִין וְשַׁבִּין כְּנִישָׁא אַתּוּן מִתְכַּנְשִׁין לָא שָׁבְקִין חוֹבֵיכוֹן לְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן בְּעִדַּן

ולבי דוי : כסדם ד׳ בקריאה וסי׳ כסדום היינו לעמרה דמינו . הכרת פניהם ענתה בם . כי מואב כסדום תהיה . היו לי כלם כסדום וישביה כעמרה : הביא ח׳ בקריאה וסי׳ למען הביא ה׳ על אברהם את אשר דבר . ואותנו הוציא משם למען . ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל . לא תוסיפו הביא מנחת שוא . יבשו רדפי ואל אבשה אני . והיה אם שמוע תשמעון דירמיה . גם אני נשאתי ידי . ויאמר

תולדות אהרן כסדום היינו . ברכות יט ס כתובות ח : רוב זבחיכם . ברכות לב חגיגה ד : לראות פני . שם :

מצודת ציון

נצורה . מל׳ מצור : (ט) לולי . ל׳ אם לא : שריד . שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : דמינו . מל׳ דמיון והשואה : (י) קציני . ענין שרים כמו כל קציניך נדדו (לקמן כב) : (יא) מריאים . פטומים ושמנים וכן ושלם מריאכם (עמוס ה) : ועתודים . הם הזכרים מן העזים : (יב) פני . כמו לפני ותחסר הלמ״ד : רמוס . ענין דריכה ברגל כמו ורמסי בחומר (נחום ג) : (יג) קטורת . ענין העלאת עשן והוא מל׳ קטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית יט) : אוכל . מל׳ יכולת : און . ענינו מחשבת שקר כמו הנה יחבל און (תהלים ז) : ועצרה . ענין קבוצת אנשים

מצודת דוד

בה משא״כ כשהאויב הוא מבני הארץ ההיא וסמוך אליה : (ח) ונותרה . ... רקנית מיושביה כמו סוכת הכרם מה שהשומר יושב בה כי בעת יבציר כרמו סוכתו ריקן והולך לו : כמלונה במקשה . כמו המלונה העשויה בשדה קשואין משהלקט מניחה ריקן והולך לו (וזה שבכרם קרוי סוכה כי השומר יושב בה ... ומשמרה מפני העופות ובלילה מפני הגנבים אבל הקשואים קשים הם למאכל ... ואינו שומרה אלא מפני הגנבים ובלילה ולכן נקראת מלונה עשויה ללינה) : בה נצורה . כמו העיר אשר האויבים צרים עליה העושים הסוכות לעצמם להסתתר בהם וכשמסתלקין מעליה נשארים הסוכות ריקן : (ט) לולי ה׳ . אם לא ... המקום משאיר לנו בחסדו שארית כחשבון המעט : כסדום . היינו ראוים להיות כלים כסדום ועמורה מבלי שארית מה : (י) קציני סדום . שרים הדומים ל... סדום : (יא) למה לי וכו׳ . הלא כל עלה הזבח בא להתוודות עם הבאתו ואתם הואיל ואינכם שבים למה לי הזבח : שבעתי וכו׳ . ר״ל אני ... כאדם השבע שהוא קץ בדבר שהוא שבע ממנו : לא חפצתי . הואיל ואינכם שבים : (יב) כי תבואו . כאשר תבואו לראות לפני ברגל אז אומר לכם מי בקש ... מידכם לדרוך ולרמוס בחצרי : (יג) מנחת שוא . כי הואיל ואינכם לי לרצון היא מנחת שוא כי אין בה תועלת כי הקטרת הקומץ היא תועבה לפני : חודש ... בין

אָוֶן וַעֲצָרָה: יד חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם
שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי ל׳
נְשֹׂא: טו וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים ל׳
עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי
שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ: טז רַחֲצוּ ג׳ וסי׳ מ״א דעבדא דכיא וא׳ רחצי
הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד
עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ: יז לִמְדוּ הֵיטֵב ס׳
דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ ל׳
יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה: יח לְכוּ־נָא מתחלפין לכי כא מקף
וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהֹוָה אִם־יִהְיוּ
חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־ ל׳. י״א פסוקים אם אם

כְּנִישַׁתְכוֹן: יד יַרְחֵיכוֹן וּמוֹעֲדֵיכוֹן רְחִיק מֵימְרִי הֲווֹ קֳדָמַי לְרְחוּק אַסְגֵיתִי לְמִשְׁבָּק: טו וְכַד כַּהֲנַיָא פָּרְסִין יְדֵיהוֹן לְצַלָאָה עֲלֵיכוֹן מְסַלְקְנָא אַפֵּי שְׁכִנְתִּי מִנְכוֹן וְאַף כַּד אַתּוּן מַסְגַן לְצַלָאָה לָא רַעֲוָא קֳדָמַי לְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן מִדִי יְדֵיכוֹן דַם זַכַּאי מַלְיָן: טז תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וְאִדַּכּוּ מֵחוֹבֵיכוֹן וְאַעְדוּ בִישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן מִקֳבֵיל מֵימְרִי אִתְמְנִיעוּ מִלְאַבְאָשָׁא: יז אַלִיפוּ לְאוֹטָבָא תְּבָעוּ דִינָא זַכּוּ דַאֲנִיסִין דוּנוּ דִין יַתְמָא עֲבִידוּ הַבִּילוּ קְבֵילַת אַרְמַלְתָּא: יח בְּכֵן כַּד תְּתוּבוּן לְאוֹרַיְתָא תִּבְעוּן מִן קֳדָמַי וְאַעְבֵּיד בָּעוּתְכוֹן אֲמַר יְיָ אִם יְהוֹן חוֹבֵיכוֹן כְּתִימִין כִּצְבְעוֹנִין כְּתַלְגָא יְחַוְרוּן אִם יִסְמְקוּן

הבי המטפחת . בתראה חסר א׳ : רחצו ג׳ בליש׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסי׳ יקח נא מעט מים ; סורו נא

תולדות אהרן חדשיכם . שבת קמה מגלה לא : ובפרשכם כפיכם . ברכות לב : תרבו תפלה . (ברכות ז תענית סז) : דמים מלאו . נדה יג : רחצו . (ר״ה נט) : למדו היטיב . יומא לט קידושין כג : אשרו חמוץ . סנהדרין לה : ונוכחה . (שבת יג) : חטאיכם כשנים . שבת פו יומא סז סח (יומא מג ר״ה נט) : כשלג ילבינו . שבת פט :

ן שבלבבכם למקו״ם ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם : (טו) ובפרשכם ם אעלים עיני מכם . לפי שידכם דמים מלאו : דמים . רציחה : (טז) רחצו . (פתח הוא) ל׳ צווי לפי שהוא מגזרת רחץ. אבל רחצו קמץ לשון עבר שהוא ת רחץ: רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו לכו י׳ אזהרות של שובה יש כאן כנגד עשרת ושובה וכנגד עשרה מלכיות ות ושופרות : חדלו הרע . תמעשים הרעים : הרע . לכרע א״נ לכתוב מלהרע לשון המקרא נופל על ל׳ וחדל לעשות הפסח(מדבר ד כי חדל לספיר (ברא׳ מט) כלומר חדלה הספירה : כעשיה אף כאן תחדלו : (יז) למדו . רפי נקוד מגזרת למוד היו למדין ב המלמד לעצמו הוא פעולת ל׳ קל לפיכך צווי ל׳ שלו נקוד בחירק כמו שמעו אבל המלמ׳ לאחרי׳ ומשקולת ל׳ כבד המדגיש בא לצוות את הרבים הוא למדו וכן דרשו מגזרת אבל אשרו שהשי״ן מודגש׳ פעולת ל׳ כבד ומגזרת אשר ל׳ צווי לרבים נקוד פתח אשרו דברו ספרו בשרו) : חמוץ . החזיקו את הגזול לשון משנה אשרנוהי אי מילי ושר כחך ל״א זכו בכתיב אמת לזכות לשון באשורו אחזה רגלי כג יא) ואשר בדרך לבך כג יט) : שפטו יתום . וזכאי פלוני חייב : ריבו אלמנה . השתדלו בריבה להתווכח במדה שאינה לחזור אחרי בעלי דינה (סא״א) : חמוץ . גזול ודומה לו מכף מעול וחומץ ס עא) : (יח) לכו נא ונוכחה . יחד אני ואתם ונדע מי סרח על מי ואם אתם

ואתם נעצרים בביתי לקדש חדש או מועד שהוא יום שבתון ובלבבכם און ושוא לא אוכל אני לראות זה און ועצרה, והכפל עוד ואמר : (יד) חדשיכם . לטורח, למשא כבד היו עלי עד שנלאתי לסבול אותם , ויונתן תרגם אסגיתי למשבק כלומר הרבה נשאתי וסלחתי לכם עונותיכם ולא אוכל עוד לסלוח : (טו) ובפרישכם . הרי״ש בחיר״ק פתח סגול כדברכם . פרישת כפים היא לתפלה כמו אפרוש כפי אל ה׳ ואיך לא תבושו ותפרשו אלו כפיכם ששפכו דמים . לפיכך אני אעלים עיני מכם ולא אקבל תפלתכם אפילו תרבו תפלה ותצעקו כל היום , ורבותינו זכרונם לברכה דרשו הפסוק בנשיאת כפים בכהן ואמרו כל כהן שהרג הנפש לא ישא כפיו שנאמר ובפרישכם כפיכם ידיכם דמים מלאו : (טז) רחצו הזכו . רחיצת הלב וזכותו ופירוש הסירו רוע מעלליכם חדלו הרע חדלו לכם מלהרע איש לאחיו , ורבינו שלמה ז״ל פירש חדלו הרע כמו להרע : (יז) למדו . מן הטוב ומן הרע חדלו ותלמדו להטיב איש לחבירו : דרשו משפט . בין עושק לעשוק : אשרו . כמו ישרו : חמוץ . הוא הגזול כמו מכף מעול וחומץ שפירושו גוזל, ישרו מי שהוא גזול ומעוות בדינו, ורבותינו פירשו לשון חמץ ואמרו אשרי הדיין שמחמץ את דינו : שפטו יתום ריבו אלמנה , שפטו משפט יתום ריבו ריב אלמנה, כי הם השפוקים ברוב ואינכם משימים אזניכם לצעקתם : (יח) לכו נא . לכו אינו ענין הליכה ממש אלא ענין זירוז , וכן לכו ונחשבה על ירמיהו, לכה נא אנסכה בשמחה והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : ונוכחה . ענין ספור הטענות בעל דין עם בעל דינו וכן שם ישר נכח עמו ועם ישראל תתוכח והדומים להם, יאמר האל שיתוכחו עמו ויספר הוא הטובות שעשה להם והרעות שעשיתם אתם לפניו , ואתם כיון שלא תוכלו לטעון כנגדו דבר תתחרטו על מעשיכם הרעים ואם תעשו כן אם יהיו חטאיכ׳ כשנים כשלג ילבינו , ופירוש תולע , כמו תולעת השני שהו׳ צבע קרימאזי״ן ואף על פי שזכר שנים שפירושו אדום זכר אחריו תולע רלה בו יותר אדום ודמה החטא לאדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק ואם יהיה בבגד כתם מאותו צבע לא יסור בכיבוס , וכן אמר אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני . והתשובה היא לבון הכתם : ילבינו יאדימו . פועלים עומדים : כשמר יהיו . חסר התואר ופירושו כשמר לבן ונקי, וכן הנותן שלג כשמר וכמוהם בחסרון התאר וזכר המתאר מלובשים

ביאור מהגר"א

זונג לשבת דייקא וכן אמר וכל המענג את השבת וכן סדרו לנו בתפלה מענגיה לעולם כבוד ינחלו דייקא היינו הנשמה היתירה שזוכין לה המשמרין את השבת כדת ולכן כשאמרו חז״ל כל את השבת כו׳ הביאו ראיה מהכתוב אז תתענג על ה׳ ועפ״ז נוכל להבין מ״ש ריב״ח תבלין יש לנו ושבת שמה וא״ל תן לי ממנה כו׳ א״ל כל המשמר את השבת כו׳ ר״ל אמר להקיסר שמועיל לנו הכוונה שאנו מענגים לשם שבת וא״ל הקיסר תן לי ממנה למד אותו הכוונה ויזכה גם הוא למעלה הנ״ל ע״ז השיב ריב״ח כל המשמר את השבת נו שאין הכוונה מועלת אלא למשמרים את השבת כדת וזוכין לקדושה ולטהרה נוספות ר על כפית המענג את השבת ע״כ ריחו נודף : הג׳ שיזהר האדם אפי׳ בדבר הרשות היינו א הלוכו בשבת כדרך הלוכו בחול ושלא יחשוך על פתחים למסר אל מלאכתו בדבר הרשות ר וכבדתו מעשות דרכיך וממצוא חפציך: והד׳ שיזהר בדבור בדבר האסור וגם בדברי כמו בדברים בטלים יזהר ג״כ כמ״ש שלא יהא דבורך בשבת כדבורך בחול ע״ז אמר ום ודבר דבר וכשבטלו לגמור כראוי ארבעה דברים הללו הוכ׳חן הנביא כאן ואמר אף מי ממלאכה לעיני האדם אבל ה׳ יראה ללבב שלבו יקבץ און לו להשוב כל היום על העבודה ע״ז אמר כאן לא אוכל און ועצרה כאחת : והשני שבטלו הכוונה לענג השבת לשם קא והוא לשם נשמה יתירה שעליה דרשו חז״ל וינפש וי אבדה נפש ע״ז אמר כאן ומועדיכם ר״ל מה שאתם מענגים לשם עצמיכם שנאה נפשי היינו נפשי היתירה כמש״ל: אין ממהרין לצאת לימי המעשה הטריחו את קונם אשר שבת מכל המעשה ביום השביעי על כסא כבודו ע״ז אמר כאן היו עלי לטורח : הד׳ כנגד מה שבטלו ודבר דבר אלא שהיו דברים בטלים ואמרו במדרש סוגעתם בדבריכם אין אדם מיגעו כביכול אלא בדברים בטלים כאן נלאתי נשא: (טו) ובפרשכם כפיכם גו׳. מבואר בזוהר בתפלה ובב״כ שניהם בנשיאת לא שבב״כ בהפרשה היינו הכפות למטה ואחורי הידים למעלה להוסיף הברכה מלמעלה נתפלה הכפים למעלה להעלות התפלה מלמטה שיקובל למעלה וכנגדם ב׳ רקיעין מעון מ״ש השקיפה ממעון גו׳ לברך וכתיב שמעת השמים מכון וגו׳ והם עין ואזן עין להשגיח ואזן לשמוע וז״ש כאן ובפרשכם כפיכם היינו ג״כ אעלים עיני ההשגחה וההשקפה לברך גם כי תרבו תפלה אינני שומע ממכון שבתי השמים : ידיכם דמים מלאו . ידיכם תרתי׳ משמע ימין ושמאל ולא תרצה ולא תנאף בימין ושמאל הלוחות היו חרותין וכן דמים תרתי משמע גזל וש״ד ושלשה אלה גזל ועריו׳ וש״ד מעכבין את התפל׳ וג״כ כמ״ש כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו: (טז) רחצו וגו׳ . חשב כאן תשעה דברים ואח״כ אמר לכו נא ונוכחה והמה כנגד עי״ת והעשירי יו״כ ואמר בפסוק הראשון ד׳ דברים רחצו הזכו הסירו חדלו שהם ד׳ דרכי התשובה היינו חרטה וידוי עזיבת החטא ולחדול מכל הדרכים שהביאו לחטוא והם כנגד ארבעה פעולות שבאדם במחשבה בדיבור במעשה והמעשה נחלק לתתיה עשה ול״ת : (יז) למדו היטב . הרגילו א״ע להיטיב : דרשו . לדרוש יפה : אשרו . לשון הדרכה כמ״ש רש״י ור״ל הגזול תמיד שלא היה יכול לילך בדרך מפני העושקים והגזלנים וז״ש בתולה לשון מקור שהיה תמיד עשוק וגזול תדריכוהו : שפטו . בשביל היתום כמו שפטני אלהים וגו׳ וריב הוא יותר כי שפיטה מדת השופט וריב הוא מדת בע״ד : ואצל אלמנה שהיא מעונה יותר מהיתום וגם כל כבודה פנימה אמר ריבו שתהיו בע״ד בשבילה וכמ״ש שפטני אלהים וריבה וגו׳ והנה דיין ההגון צריך להיות פי שנים ברוחו הא׳ להיות בקי בחדרי התורה להוציא הדין לאמיתו והב׳ להיות בקי בישובו של עולם שיוכל להכיר בין האמת והשקר בדברי הבע״ד או העדות וז״ש הכתוב והנה אמת נכון הדבר אמת הדין ע״פ התורה נכון הטענה ע״פ ישובה של עולם וז״ש חז״ל אם ברור לך הדבר כאחותו ועוד אמרו אם ברור לך הדבר כבוקר היינו שצריך שיתברר לו ע״פ התורה שהיא כאחותו שמבואר האיסורה בתורה וגם שיתברר לו ע״פ ישובו של עולם כענין הבוקר שהוא ענין השוע בישובו של עולם וז״ש הכתוב כי השוחד יעור עיני חכמים וכתיב עיני פקחים והיינו שחכם הוא ע״פ חכמת התורה ופקח הוא ע״פ עניני העולם ואמר שהשוחד יעור אף הבקי בשתיהן ז״ש כאן למדו היטב היינו להוציא הדין לאמיתו ע״פ התורה דרשו משפט אם אמת הדבר ע״פ ישובו של עולם ואמר כאן ה׳ דרגין נגד הכתוב ראשיכם וגו׳ למדו הוא על זקניכם דרשו הוא על ראשיכם אשרו על שוטריכם שפטו על שופטיכם ריבו הוא כל איש ישראל : (יח) ונוכחה . לשון נפעל שתהיו נתווכחים לעצמכם : כשנים . הוא הלמר הצבוע מהתולע בשנים וזהו שני והנצבע

מצודת דוד

ן״ת בין בשבת בין בימי המועד אשר הקראו מקרא קודש ואתם נעצרים בבאת קרבנות הנה לא אוכל לסבול האון שבלבבכם עם העצרה שאתם פלו לפני כי אין שני אלו ראוים להתאחד : (יד) חדשיכם. זבחי חדשיכם וכו׳: . לטעה כבד המטריח על נושאי עוף לשאת את המשא ואמר בלשון הנופל לשמוע האוזן כפי שהורגלה : (טו) ובפרשכם כפיכם. בעת התפלה: ידכם לפי שידיכם מלאים משפיכת דם : (טז) רחצו הזכו. הסירו כתמות העון : הסירו וגו׳ . לפי שרוע מעללי נגד עומדים מול ה׳ לקטרג עליו לזה אמר עשו תשובה ובזה תסירם מנגד עיני : הרע . מלהרע : (יז) היטב . להטיב : דרשו . חקרו המשפט לדעת הדין עם מי והיו מישרים את העשוק ושפטו משפט היתום וריבו ריב האלמנה כי המה הנעשקים ע״פ רוב : (יח) ונוכחה . נברר הדברים

מצודת ציון

אנשים כמו עצרת בוגדים (ירמיה ט) ע״ש שהם עצורים ומכונסים במקום אחד : (יד) נלאיתי . ענין יגיעה כמו ומה הלאיתיך (מיכה ו) : נשוא . מל׳ משא : (טו) אעלים . מל׳ העלמה והסתרה: (טז) הזכו . מל׳ זכות ובהירות : חדלו . מנעו : (יז) אשרו . מל׳ יושר ובאה האל״ף במקום היו״ד וכן בהפוך כמו וכבודם תתימרו (לקמן סא) ומשפטו תתאמרו : חמוץ . עשוק כמו מכף מעול וחומץ (תהלים עא) : (יח) לכו . הוא ענין לשון זרוז כמו ועתה לכו ונהרגהו (בראשית לז) והלא לא הלכו אליו : ונוכחה . ענין ברור דבר כמו אשר הוכיח ה׳ (שם כד) : כשנים . חוטים צבוע

רדק

מלובשים בגדים. זרע אנשים, ימותו אנשים, בא באנשים, ופי' אדוני אבי ז"ל אם יהיו חטאיכם כשנים שאינו אדום מאד כשלג ילבינו אכפר על עונותיכם ואם יהיו אדומים מאד כתולע אז יהיו כצמר שאינו לבן מאד כמו השלג: (יט) אם תאבו. טוב הארץ. מה שאוכלים זרים לעיניכ' תאכלו אתם: (כ) ואם תמאנו ומרית'. לא תהיו אוכלים אבל אכולים לחרב: חרב. כמו בחרב חסר בי"ת השימוש, וכן הנמצא בית ה', לזנות בית אביה, ויקברוהו ביתו, ורחצו מים, כי ששת ימים והדומים להם: כי פי ה' דבר. וכיון שדבר הוא יקיימה דברו:

(כא) איכה. כזונה אינה נאמנת לבעלה אבל משקרת בו ומזנה תחתיו וכן ירושלם שהיתה נאמנת לאל בימי דוד ובימי שלמה ובימי אסא ובימי יהושפט לא היו מזבחים ומקטרים בבמות אלא בבית המקדש ואחר כך שבה להיות זונה ועזבו בית ה' והם מזבחים ומקטרים בבמות ולאשרות: מלאתי משפט. היו"ד נוספת אומר כי ירושלם היתה מלאה משפט מתחיל' כי יהושפט העמיד שופטים בכל ערי יהודה ואמר להם ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי אם לאלהים וגו', וגם בירושלם העמיד למשפט ה' ולריב וגו', ועתה אין בה משפט כמו שאמר בסמוך כלו אוהב שחד ורודף שלמונים: צדק ילין בה, ילין אינו לשון לינה ממש אלא לשון שקידה והתמדה בדבר וכן ובהמרותם תלן עיני, ובצוארו ילין עוז, ולנה בתוך ביתו והדומים לו, וירושלם היה הצדק תמידי בה ועתה מרצחים, ועוד כהפך היה לסיגים וגו' כל זה הפך הצדק, ורבותינו ז"ל אמרו דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה, ועשו לפסוק הזה סמך ועתה מרצחים כשאין מלינים בו דיני נפשות אלא דנין אותו בו ביום: (כב) כספך. עושים הם מטבע שקר ומוטבים בני אדם כי כלו כסף ויש בו סיגים נחשת ובדיל והדומים להם וממופה בכסף ומטעין בו בני אדם וכן מוכרי יין מוטבים הקונים שהם קונים יין חי והוא מעורב במים, סבאך הוא היין הנמכר בחנות לפי שבאים שם רקים ופוחזים וסובאים ומשתכרין שם: מהול. מעורב ואין לו ריע במקרא, ואדוני אבי הביא לו חבר מהעברי אלמהל: (כג) שריך. השרים שהיה להם לתקן המעוות הם סוררים ומעוותים הישר והם חברי גנבים כי הגנבים חולקים עמהם לפיכך לא ייסרו אותם, ולא ימנעום מלגנוב: כלו. דרך כלל על השרים כי כלם בדרך אחד לפיכך אמר כלו בלשון יחיד והם אוהבים לקבל שחד ומטים המשפט: ורודף שלמונים. כתרגומו אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך: יתום לא ישפטו. מן העושקים אותו: לא יבא אליהם. כי אינם רוצים לשפוט משפטם ולריב ריבם מן העושקים אותם לפיכך לא תבוא אליהם ריבה כי לא תועיל, ויונתן תרגם קבילת ארמלתא לא עלת קדמיהון כלומר צועקת לפניהם על ריבה ואינם שומעים אותה: (כד) לכן האדון. כי בעת ההיא יכירו הכל כי הוא אדון הכל וכן אדון צבאות מעלה ומטה: אביר ישראל. שהיה עוד חוזק העשוקים על ישראל ויקח נקמה מהעושקים אותם והם צריו ואויביו נקמה שלמה יקח מהם עד שינחם מהם כלומר שיכלה כעסו וינחם, ומלת הוי פירשתיה ואשיבה

ישעיה א

מקרא	תרגום
יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ יט אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ כ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃	כְּזְהוֹרִיתָא כַּעֲמַר נְקִי יְהוֹן׃ יט אִם תֵּיבוּן וְתִקַבְּלוּ לְמֵימְרִי טוּבָא דְאַרְעָא תֵּיכְלוּן׃ כ וְאִם תְּסָרְבוּן וְלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי בְּחֶרֶב סָנְאָה תִּתְקַטְלוּן אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃
כא אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים׃ כב כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃	כא אֵיכְדֵין תָּבוּ עוּבָדְהָא לְמֶהֱוֵי כְּטָעִיתָא קַרְתָּא מְהֵימַנְתָּא דַהֲוַת מַלְיָא עָבְדֵי דִינָא קוּשְׁטָא הֲוָה מִתְעֲבֵיד בַּהּ וּכְעַן אִינוּן קָטוֹלֵי נַפְשָׁן׃ כב כַּסְפֵּךְ הֲוָה לִפְסוֹלָא וַחֲמָרֵיךְ מְעָרַב בְּמַיָּא׃
כג שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ כד לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם	כג רַבְרְבַיִךְ מָרְדִין וְשׁוּתָּפִין לְגַנָּבִין כּוּלְהוֹן רָחֲמִין לְקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא אָמְרִין גְּבַר לְחַבְרֵיהּ עֲבֵיד לִי טַב בְּדִינִי וַאֲשַׁלֵּם לָךְ בְּדִינָךְ דִּין יַתְמָא לָא דָיְנִין וּקְבֵילַת אַרְמַלְתָּא לָא עָלַת לְקֳדָמֵיהוֹן׃ כד בְּכֵן אֲמַר רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם אֲנָא עָתִיד לְנַחָמוּתַהּ בְּרַם וַי רַשִׁיעַיָּא

(מסורה: ל׳ · י״ט · ל׳ ר״פ בסיפרא · ל׳ · ב׳ ויתשבס · ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ג׳ וחסר. ל׳ · ג׳ · ד׳ חד חסר · ל׳)

תולדות אהרן אם תאבו. קידושין סא: חרב תאכלו. שם סב: היתה לזונה. מגלה לא: מלאתי משפט. סנהדרין לה זוהר מצורע: היה לסיגים. ב"ב צו:

רשי

אתם הרחתם עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: אם יהיו חטאיכם כשנים כתומים לפני כאודם שנים אלבינם כשלג: יאמר ה'. תמיד הוא אומר כן כמו על פי ה' יחנו (במדבר ט כ). ד"א לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו חדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו ונוכחה יחד להודיעני עשינו כך שלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו': כתולע. שלובעים בו אדום גרעיניה ויש תולעים בכל אחד ואחד (כ) כי פי ה' דבר. ואיזה דבר והבאתי עליכ' חרב (ויקרא כו כה): (כא) לזונה. אצ מעל אלהיה: קריה. שהיתה נאמנה ומליאה משפט היה בה ועתה מרצחים: מלאתי משפט. כגון רבתי עם (איכה א): צדק ילין בה. תמיד שחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על של היום. ד"א מלינים בה דיני נפשות שאם היו מוצאין לו זכות ביום לא היו גומרין את דינו למחרת אולי ימצאו לו זכות ועתה נעשו רוצחין ואמרו בפסיקתא ר' מנחם בר אושעיא אמר תפ"א בתי כנסיות היו בירושלים כמנין מלאתי גימטריא ועתה מרצחים הרגו את נביא הרגו את זכריה: (כב) כספך היה לסיגים. שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותן כסף להונות בהם: סבאך היה מהול במים. משקים שלכם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא מע רב ואין לו דמיון במקרא ומ"א פותר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב' ב') מעורבב: (כג) סוררי'. סרים מדרך הישרה: ורודף שלמונים. תשלומין ת"י אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך שופט שהיה גזלן והנגזל צועק עליו בפני שופט אחר זה אומר לו צדקני היום ואני אשלם גמולך כשיצעקו עליך בפני הוי רודף תשלומות גמולות: וריב אלמנה לא יבא אליהם. האלמנה באה לצעוק והיתום יוצא פוגעת בו ושאלתו מה הועלת בצעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום יגעתי לו במלאכה וסופו לא הועלתי וזו חוזרת לאחוריה ואומרת ומה זה איש לא הועיל אני לא כ"ש הוי יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל: כדנאם האדון. שהכל שלו ובידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים אביר ישראל. תקפו של ישראל: הוי. ל' הזמנה והכרזה ודומה לו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב' י') וידעו

ביאור מהגר"א

והנצבע בצבע ראשון הוא נקרא תולע שאמורים עלי תולע וז"ש כאמר שהוא למטה מן השלג כמ"ש ברים נגעים: (יט) אם תאבו ושמעתם. כיינו שתים התפץ לעשות והמעשה נגד זה שכן שתים שהארץ תתן יבולה לטוב ולא יאכלו זרים כ"א הם וז"ש טוב הארץ תאכלו: (כ) ואם תמאנו ומריתם. גם כן שני דברים היפך שנאמר למעלה חרב תאכלו ג"כ שני עונשים האדמה לא תתן את יבולה לטוב כ"א ממים קשים התרבות לגוף ויהיו שמחים מכלים אתכם וז"ש תאכלו שיהיו נאכלים מן שמחים: כי פי ה' דבר. הברכות בין הברכות שבתורה והאלמות לשובע כו' והקללות בין קללות שבתורה: (כא) לזונה קריה נאמנה. נאמן הוא בלב ונפש כמ"ש ומצאת את לבבו נאמן והסיפך הזונה תחת אישה תקח זרים: מלאתי משפט צדק ילין בה. צדק הוינו בלי עולה והמעשה עולה יבא למשפט וז"ש לצדק ימלך מלך ר"ל ממנין את המלך לסכין את הצדק במדינה וממנין את השרים למשפט על עושי עול נגד הצדק ולפ"ז דברי הכתוב בצדק תשפוט וגו' לכן דרשו חז"ל ע"ז שלא יהא אחד עומד וא' יושב ושלא יא' קצר דבריך כו' היינו צדק בסדר המשפט: ועתה מרצחים. לא די שאינם עושים זה לרוצחים אלא שמספכין הכה הצדק שלא יבא לידי עול ורציחה אלא מפעילים הרציחה: (כב) לסגים. ר"ל שהיה מעורב כ"כ עד שאם נותן אותם לתוך כסף צרוף נעשה סיג וז"ש לסיגים מהול במים. ר"ל בתוך המים שהיין המים מרובין כ"כ עד שהיין מזוג בתוך המים: (כג) שריך סוררים. פירוש סרים מן התורה: ורודף שלמונים. אומר הוא מה שנותנין קודם הדין וזה הוא שנותנים אחרי הדין וז"ש רדף שקודם א"ל לרדוף ואמר כאן יו"ד דברים נגד יו"ד שנאמר לעיל רחצו הזכו כו': (כד) האדון ה' צבאות אביר וגו' אנחם מצרי גו' והספרש לאויב

מצודת ציון

לבוע אדום כמו ותולעת שני (שמות כה): כתולע. הוא שם הצבע שצובעים בו אדום: (יט) תאבו. תרצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (כ) תמאנו. מל' מיאון וסרוב: ומריתם. מל' מרי ומרד: (כא) קריה. עיר: מלאתי. היו"ד נוספת ובעבור תוספות היו"ד נהפכה הה"א לתי"ו להסמיכה אל היו"ד: ילין. ענין התמדה וכן ולנה בתוך ביתו (זכריה ה): (כב) לסיגים. הוא פסולת הכסף כמו היו סיגים כסף היו (יחזקאל כב): סבאך. כן נקראים משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (לקמן כו): מהול. מזוג ומעורב ודומה לו לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב): (כג) שלמונים. מל' תשלומין: (כד) אביר. ענין חוזק כמו מידי אביר יעקב (בראשית מט): ואצרוף

מצודת דוד

הדברים לדעת מי סרח על מי: אם יהיו וכו'. ר"ל וכאשר תודו שהדין אתי ותשובו לי אז אם יהיו חטאיכם אדומים כשני תולעת ילבינו כשלג ר"ל על חטאתכם (דימה העון לכתם אדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק ולא מהר בכבוס): (יט) אם תאבו. להיות מוכנעים לי ושמעתם בקולי אז תאכלו טוב הארץ: (כ) ואם תמאנו. אם תהיו ממאנים לשמוע אמרי והמרו פי: חרב תאכלו. לא תהיו אוכלים אלא אכולים לחרב: כי פי ה' דבר. ובידו לקיים מאמרו: (כא) איכה. מתאונן לומר איך ירושלים עיר אמונה נהפכה להיות משקרת כזונה המשקרת בבעלה: מלאתי. מעולם היתה מלאה משפט והצדק התמיד בה ועתה נהפכו אנשיה להיות מרצחים: (כב) כספך. הכסף שאתם נותן לזולתו סיגים ואתם מרמה ומאנה אותו: (כג) סוררים. סרים מדרך הטוב ומתחברים עם הגנבים: כלו. כל העם: שלמונים. שאחד אומר לחבירו הצדיקני היום ולמחר אצדיקך בדינך: לא יבוא. בראותם שאף היתום לא הועיל עם כי הוא איש ומכ"ש היא ותחדל לבוא: (כד) האדון. שהכל שלו ובידו מאין מוחה: אנחם. אשלם

רש"י

הכל כי אנחם מצרי שהכעיסוני במעשיהם: (כה) ואשיבה ידי עליך. מכה אחר מכה עד כלות הפושעים: כבור. ל' בורית שהוא"ן בלע"ז ולשונו ל' נקיון כמו ובר לבב (תהלים כ"ד) ע"ש שהוא מנקה הבגד מכתמיו: סיגיך כאמור ... כמו כספך היה לסיגים תערובת נחשת בכסף קרוי סיג אף כאן תערוב' ... עם הכשרים אני אכלה ... שהם הסיג: כל בדיליך. ... המעורב בכסף. כלומר ... שכך בדיל אשטיי"ט ... (כו) כבראשונה. אעמיד ... שופטים כשרים: עיר ... כבתחלה צדק ילין בה: ... במשפט תפדה. ע"י שיהיו ... עושה משפט: תפדה. ... ושביה. עושי תשובה בה ... (בצדקה במצדיקים במשפט ובצדקה שבתוכה): ... ושבר פושעים וגו'. ... שהוכיחן למעלה. והם ... גוי חוטא. עזבו ... ה': פושעים. מורדים ... לעכו"ם: וחטאים. ... העוברים על ... איסורין: (כט) מאילים. ... אלה מין אילן שקורין ... בלע"ז: אשר חמדתם. ... תחתיהם עבוד' כוכבים שנאמר תחת אלון ולבנה ... כי טוב צלה (הושע ד): ... שם היו עובדים ... כמה דלת אחר ... והמטהרים אל ... (לקמן סו יז): (ל) נובלת עלה שלה נובלת כמוש ... בלע"ז בכא ... או קרח הוא כמוש ... אבד וכלה ואין נובל ... כמו נבלה שאין נו"ן ... באותו ל' אלא נובל ל' ... וכלה כמו מגזרת ... תבול (שמות יח) כמו ... ומתרגמינן מילאי ... : אשר מים אין לה. להשקות זרעיה כדבר שחוטאים בו משוה ... (לא) החסון. התוקף שהיו אונסין את העניים וגוזלין אותן ... בממון כמו שאמר למעלה וחברי גנבים יהיה אותו ממון לנעורת ... מן הפשתן שהוא קל ונוח לישרף: ופעלו. והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ

ישעיה א

מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ כה וְאָשִׁיבָה
יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה
כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ כו וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ
כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־
כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה
נֶאֱמָנָה׃ כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה
וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃ כח וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים
וְחַטָּאִים יַחְדָּו וְעֹזְבֵי יְהוָה יִכְלוּ׃
כט כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם
וְתַחְפְּרוּ מֵהַגַּנּוֹת אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם׃
ל כִּי תִהְיוּ כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶהָ
וּכְגַנָּה אֲשֶׁר־מַיִם אֵין לָהּ׃ לא וְהָיָה
הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת וּפֹעֲלוֹ לְנִיצוֹץ וּבָעֲרוּ

תרגום

ב'. י"א מ"ל כַּד אִתְגְלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעֲנוּת
ד' דִין מִסַנְאֵי עַמִי וְאָתִיב נִקְמָא
ג'. ג' לִבְעֵיל דְבָבִי׃ כה וְאָתִיב
ד' מְחַת גְבוּרְתִּי עֲלָךְ וַאֲבָרֵר
ס'. ג' כְּמָא דִמְנַקַן כְּבוֹרִיתָא כָּל
כ"א רַשִׁיעַיָא וְאַעְדֵי כָּל חוֹבָךְ׃
ג' כו וְאַמַנֵי בִיךְ דַיָנֵי קוּשְׁטָא
תַקִּיפִין כְּבְקַדְמֵיתָא וּמָלְכֵי
ג' מִלְכָךְ כַּד מִן אוּלָא וּבָתַר
ד'. ג' כֵּן יִתְקְרֵי לָךְ קַרְתָּא דְקוּשְׁטָא
קַרְתָּא מְהֵימַנְתָּא׃ כז צִיוֹן
ג'. ג' כַּד יִתְעֲבֵד בָּהּ דִינָא תִתְפְּרוֹק
וְדַעֲבָדוּ אוֹרַיְתָא יְתוּבוּן לָהּ
ג' חסר בִּזְכוּ׃ כח וְיִתַּבְרוּן מָרוֹדִין
ב' וְחַיָבִין כַּחֲדָא וְדִשְׁבָקוּ
ב'. ג' ומ"ל אוֹרַיְתָא דַיָי יִשְׁתֵּיצוּן׃ כט אֲרֵי
תִתְבַּהֲתוּן מֵאִילָנֵי טַעֲוָתָא

דַחֲמַדְתּוּן וְתִתְכַּנְעוּן מִגַנֵי טַעֲוָתָא דַאֲתוּן מִסְתַּיְעִין בְּהוֹן׃ ל אֲרֵי תְהוֹן כְּבוּטְמָא
דִי מְנַתַּר טַרְפּוֹהִי וּכְגִנְתַּשְׁקְיָא דְמַיִן לֵית לַהּ׃ לא וִיהֵי תוּקְפֵּיהוֹן דְרַשִׁיעַיָא כִּנְעוֹרֶת
כִּתָנָא וְעוֹבַד יְדֵיהוֹן כְּנִיצוֹץ נוּרָא כְּמָא דְמִקַרְבִין דֵין לִסְטַר דֵין וְדָלְקִין תַרְוֵיהוֹן

מסורה

אל בית עבדכם. רחצו הזכו. וסי' מיא דעבדא דכיא: ורדף ג' בקריאה וחס' וסי' וכשלו איש באחיו כמפני חרב. ורדף שלמנים, אפרים רעה רוח: וריב ד' בקריאה ג' מ"ל וא' חסר וסי' וריב אלמנה לא יבא אלהם. וריב לה' עם יהודה. כי ראיתי חמס וריב בעיר. ורב לא ידעתי אחקרהו. בתרא חסר: ואשיבה ד' וסי' נמסר בש"ב סי' י"ז: כבראשנה ה' וסי' נמסר בספ' שופטים סי' כ': וחטאים ד' וסי' בסדר לך לך:

תולדות אהרן ואשיבה ידי. שבת קלט מגלה יז סנהדרין לח: ושבר פושעים. מגלה טז: ועוזבי ה'. ברכות ח (מגלה עב): והיה החסן. שבת ד:

רד"ק

(כה) ואשיבה ידי. פעם אחר פעם עד שאצרוף אותך ותשארי נקיה והסיגים והבדיל הם הרשעים: כבור. כמו הדבר המברר הכסף מן הסיגים וישאר נקי ואני שמעתי כבור הוא כבורית הפון בלע"ז, כמו שהבורית מוציא כל כתם כך אוציא אני סיגיך ובדיליך בדיליך הם ר"ל כי הבדיל מעורב בכסף עד שינקוהו ממנו, ואמר בלשון רבים בדיליך לשונה כל התערובות שמעורבים בו: (כו) ואשיבה שופטיך כבראשונה, כמו שאמר מלאתי משפט, וזה יהיה בימות המשיח שיכלו הרשעים כלם, ושארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב: (כז) ציון. במשפט שיעשו ישראל, תפדה כלומר יפדו הם וישובו לה ובצדקה שיעשו ישובו לה הגולים ממנה וזהו ושביה בצדק': (כח) ושבר. ואז ישברו ויכלו הפושעים והחטאים יחדו, כמו שאמר בנבואת מלאכי, והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא: (כט) כי יבשו. אמר יבשו ואמר תחפרו, כי כן מנהג המקראות לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד, כמו שמעו עמים כלם השוכו ובאו כה, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל, אלה הג' פסוקים עד סוף הפרשה אינם לימות המשיח, כי מימי חרבן בית ראשון ואילך לא היו עובדים עכו"ם בישראל בגנות ותחת כל עץ רענן כמו שהיו ואין זכרון אלים וגנות אלא לאותם דורות שהיו בבית ראשון, לפי שזכרו כליון הרשעים כלם בין מעובדי עכו"ם בין משאר עבירות, וזה יהיה בימות המשיח אמר כי כליון עכו"ם היה טרם זה וזהו בחרבן בית ראשון שיכלו עובדי עבודת עכו"ם בישראל שהיו בוחרים הגנות ונאילים לאשירה ואז בחרבן הבית יבשו כי יראו כי לא יועילו להם האשרים ולא יצילום מיד האויב שמחריב אותם ומגלה אותם אז יבשו ויחפרו וידעו כי שקר היה נסכם ועבודתם לעכו"ם, לפיכך לא היה בבית שני עובדי עכו"ם כלל בישראל, ואילים כמו אילנים, וכן הנחמים באלים אילי הצדק, ותרגם יונתן ארי תתבהתון מאילני טעותא דחמדתון, והפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג: (ל) כי תהיו. יאמר אתם שמרתם אותי באלים ותהיו כאלה נובלת, אתם בחרתם גנות ותהיו כגנה אשר אין מים לה: עלה. חסר יו"ד הרבים מהמכתב, אמר כן תהיו כאלה נובלת עליה שלא ישאר בה דבר ירוק כן תהיה כל ארצכם חרבה שלא ישאר בה אחד מכם, ותהיו כגנה אשר מים אין לה להשקותה שיבשו הירקות והזרעים לא יצמחו וכאשר המשילם לאלה הבטיחם שישובו לארצם כמו האלה שתוציא העלים עוד לזמן הנצת האילנות, וכן כגנה כשיבאו מים לה תצמיח זרעים [illegible] שרשי הירקות, ואלה תרגומו בוטמא, וכן תרגם רבינו סעדיה בערבי בוטמא: והאלה נובלת עליה, פירושו אלה שעליה נובלים, וכן מגלחי זקן, שזקנם מגלח, ודמה אותם לאלה ולא לאילן אחר, כי האלה והאלון כשיפלו עליהם ידמה שהם יבשים מכל וכל יותר משאר אילנות, וזכר אחד מהם למשל: (לא) והיה החסן. אמר על האלילים ועל

ביאור מהגר"א

...ר הוא המריע לגוף והאויב לנפש ז"ש אנחם מצרי ר"ל שיעשה בהם דין אבל יתנחם ...בהם כלה אבל אנקמה מאויבי: (כה) ואשיבה ידי עליך. ר"ל מקודם אנקמה מאויבי ...ואשיבה גו' והנה ג' כתות ליום הדין צדיקים ובינונים ורשעים ואשיבה ידי על הצדיקים ...על הבינונים ואסירה כל בדיליך על הרשעים כמו שאין שום כסף בבדיל כן הם הרשעים ...מבדילים בין ישראל לאביהם שבשמים נקראים בדיליך: (כו) ואשיבה שפטיך וגו'. ...יועציך אלו משה ואהרן ושפטיך אלו דוד ושלמה ז"ש אבל משה ואהרן יועציך כבתחלה ...ים להם יועצים בתורה ותחלה הוא ראשית שאין קודם לו אבל ראשון יאמר גם על ...דם לו כמוהו אלא שבמספר זה הוא ראשית וכן קדמו שופטים לדוד ושלמה אלא ...הם ראשונים לעשות צדקה ומשפט לכן אמר שפטיך כבראשונה. ואח"כ יקרא לך ...היינו ע"י השופטים שיחזרו את הצדק לכמו שהיה: קריה נאמנה. ע"י היועצים ...שיחזרו תורה הנאמנה: (כז) ציון במשפט תפדה וגו' כמ"ש ובא לציון גואל ולשבי ...והנה ציון במשפט תפדה כי כבר לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה אבל ושביה ...לציון והם שבי פשע יפדו בצדקה ואינו לפי המשפט כמ"ש שאלו לחכמים ולנביאים נפש החטאת כו': (כח) ושבר פשעים וחטאים וגו'. בתחלת התוכחה אמר פשעו בי וגוי חוטא ועזבו את ה' והשלשה אלה שמה כוללים לכל העשרה דברים דחשיב התם לכן כאן בעונש אמר ג"כ הכוללים שלשה פשעים וחטאים ועוזבי ה': (כט) כי יבושו מאלים וגומר. אמר אצל האלים בושה וחמדה ואצל גנות חפירה ובחירה והענין שהיה להם בעת ההוא שתי מיני עבודות כוזבות א' לאלים אשר אין לה פירות ונבלת עליה לרמז שאין תכלית עבודתה היה לאכול פירות בעוה"ז כ"א חמדתם לקרן שבעוה"ב והשני עבודתם לגנות שמקרבת הנייתה וזרועיה מהרה תצמיח ואין להם מזל מתקיים בארץ ככה תכלית עבודתם היה לקבל אכר הפירות בעוה"ז ואין להם קרן קיימת לעולם הבא והנה ההפרש שבין בושה וחפירה בושה הוא מעצמו וחפירה מאחרים וז"ש וחפרה הלבנה ובושה החמה היינו כי אור הלבנה אינו אלא מנוגה השמש לע"ל כאשר נוגה הירח לא יאיר לה השמש תש"ג בושה מהשמש ותחפיר מאחרים אבל כשתעדר אור השמש בעצמו יבוש השמש בעצמו והנה טובות האמיתות שלעוה"ב נחמד הוא לכל באי העולם אלא שהאור שבעיהם מעכב מלבא אלים אבל טובות העוה"ז תחלתו רך וסופו קשה ואחריתו מרה טוב לפני אלהים ימלט בהם וחטא ילכד לבחור בהם

מצודת דוד

...כגמול אנחם על הרעה שהרעו בי: (כה) ואשיבה. להכותך מכה אחר ... ואצרוף. אסיר ממך הסיג כמו שמסירים כתמי הבגד ע"י הבורית ור"ל ... אך הפושעים והמורדים: (כו) ואשיבה. אעמיד עליך שופטים כשרים וצדיקים ... יה מאז: (כז) במשפט. ע"י המשפט שיעשה בה תהיה פדויה: ושביה. ... מן הגולה תהיה ע"י הצדקה אשר יעשו: (כח) ושבר. הפושעים והחוטאים ... נשברו יחדו זה כזה אין לא נעדר: יכלו. בלי שארית: (כט) כי יבושו. עוזבי ה' יבושו אז ממה שחמדו האלים להעמיד עבודת כוכבים ומזלות בצלה כמ"ש ... אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד'): מהגנות. ממה שבחרו הגנות להעמיד בה עבודת כוכבים ומזלות כענין שנא' המתקדשים והמטהרים אל הגנות ...: (ל) כי תהיו. בעבור שבחרתם באלה תהיו דומים לה בדבר הטובה כי תהיו כמים מבלי לחלוחית טובה כעלי אילן האלה הכמושים ביותר: אין לה. ... ולרוות במאוכה: (לא) החסון. הבעל הטעוי ממך חזק כמ"ש עץ לא ירקב יבחר (לקמן מ): לנעורת. הוא דבר חלש וקל להשרף: ופועלו. החרש העושה

מצודת ציון

(כה) ואצרוף. ענין זכוך וזקוק: כבור. כבורית שמנקין בו הבגדים מהכתמים: בדיליך. היא מין מתכת כמו ואת הבדיל (במדבר לא): (כט) מאילים. הם אילן סרק כמו הנחמים באלים (לקמן נז): (ל) נבלת. ענין כמישה כמו נבל ציץ (לקמן מ): עלה. העלין שלה: (לא) החסון. החזק וכן חסין יה (תהלים פט): לנעורת. היא הפסולת שמנערין מעלי הפשתן: לניצוץ. הוא הנתז מן הבערת האש וכן ונוצצים כעין נחשת (יחזקאל א): ובערו. ענין שרפה והדלקה: מכבה

שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה׃

ב א הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־
אָמוֹץ עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם׃ ב וְהָיָה
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר
בֵּית־יְהוָה בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא
מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם׃
ג וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ ׀
וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה
בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה
וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלָ͏ִם׃ ד וְשָׁפַט
בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים
וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים
וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא
גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד
מִלְחָמָה׃
ה בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר

ו׳כטעסנסיפרא · י״ב · ג׳ · י״ו וכל אל הר סכרמל דכוו׳ · ג׳ · ו׳ · ג׳. ב׳ · כ׳ חד חסר · ג׳

כַּחֲדָא כֵּן יְסוּפוּן רַשִׁיעַיָא אִינוּן וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא וְלָא יְהֵא עֲלֵיהוֹן חַיָס׃ א פִּתְגָם נְבוּאָה דְאִתְנַבֵּי יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם׃ ב וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָא מְתַקַן יְהֵי טוּר בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ בְּרֵישׁ טוּרַיָא וּמְנַטַל מֵרָמָתָא וְיִתְפְּנוּן לְמִפְלַח עֲלוֹהִי כָּל מַלְכְוָתָא׃ ג וִיהָכוּן עַמְמִין סַגִיאִין וְיֵימְרוּן אֱתוֹ וְנִסַק לְטוּר בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ לְבֵית שְׁכִנַת אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְיַלְפִינָנָא מֵאוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהַךְ בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִיוֹן תִּפּוֹק אוֹרַיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַיְיָ מִירוּשְׁלֶם׃ ד וִידִין בֵּין מַלְכְוָתָא וְיוֹכַח לְעַמְמִין סַגִיאִין וְיַעַפְּפוּן סַיְפֵיהוֹן לְסִכִּין וּמוּרְנְיָתֵיהוֹן לְמַגְלֵי לָא יִטוֹל עַם בְּאַפֵּי עַם זַיִן וְלָא יִתַּאַלְפוּן עוֹד מִבְּכֵן קְרָבָא׃ ה יֵימְרוּן דְבֵית יַעֲקֹב אֱתוֹ וּנְהַךְ

רדק

ועל עובדיהם, אמר כי החסון והחזק שבפסילים, כמו שאמר עץ לא ירקב יבחר, אמר מה יועילו להם חוזק הפסילים, כי כמו הנעורת יהיו שיכלה מהרה מפני נצוץ האש כן ישרפו מהרה וכן היה, כי נבוזר אדן שרף כל בתי ירושלם באש ובהם היו הפסילים והאלילים, ואמר ופועלו לנצוץ כי העושה אותו פסל הוא גרם לו הבערה כמו שהנצוץ מבעיר הנעורת, וכשהנצוץ נאחז בנעורת במעט זמן יכבו שניהם, כי הנצוץ אינו אש שיעמוד אלא מעט והוא כבה, וכן הנעורת הבוערת לא תהיה בוערת אלא זמן מועט ותכבה, כן יהיו פועלי הפסל והאליל כי שניהם יכלו יחד, כי בחרבן ירושלם נשרפו הבתים והאלילים עמהם ונהרגו העובדים הפסילים והעושים אותם: ואין מכבה. ואין מציל אותם מן הדלקה, ונעורת הוא מה שמנערין מן הפשתן השופ"א בלע"ז, ונצוץ הוא שביב האש בלאגא בלע"ז, ויונתן תרגם הפסוק כן ויהי תוקפהון דרשיעיא וגו': (א) הדבר. אחר שאמר הפורענות אשר חזה על יהודה וירושלם אמר הנחמה אשר חזה על יהודה וירושלם גם כן: (ב) והיה באחרית הימים, כל מקום שנאמר באחרית הימים הוא ימות המשיח: הר בית ה'. זהו הר המוריה שבו נבנה בית המקדש: בראש ההרים. שיהא נכון ונשא ונעלה מכל שאר הר וגבעה שכל הגוים יכבדוהו וישתחוו ויבאו לעבוד בו לשם ה' וזכר הרים לפי שהגוים היו עובדים את אלהיהם על ההרים הרמים: ונהרו. וירוצו, ומזה נקרא מקום מרוצת מים הרבים נהר: (ג) והלכו. לכו ונעלה, כל עם יאמר לחברו, כי מציון, זה דברי הנביא לא דברי העמים, כלומר למה יאמרו הגוים לכו ונעלה ויורנו מדרכיו כי מציון תצא תורה ומצוה לכל העמים, והמורה הוא מלך המשיח, ועליו אמר ושפט: (ד) ושפט. השופט הוא מלך המשיח. וכן ויגד ליעקב המגיד, ויאמר ליוסף האומר, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל, אמר כי אם יהיה בין גוי לגוי מלחמה או תביעות ביניהם יבא למשפט לפני מלך המשיח שיהא אדון כל העמים והוא יוכיח להם ויאמר למי שימצא בו העול ישר המעוות לבעל דינך ומפני זה לא תהיה מלחמה בין עם לעם כי הוא ישלים ביניהם ולא יצטרכו לכלי מלחמה וכתתו אותם לעשות מהם כלי לעבודת האדמה: לאתים. המר שחופרים בו נקרא את, ודגש תי"ו לאתים מקום הנח אשר במלא את מחרשתו ואת אתו: למזמרות. הם הכלים שזומרים בהם הגפנים ושאר אילנות כמו וכרמך לא תזמור: (ה) בית יעקב. אלה דברי הנביא לאנשי דורו, ואמר בית יעקב לפי שאמר למעלה כי לעתיד יאמרו כל העמים לכו ונעלה אמר אתם עתה

רשי

לניצוץ אש ובערו זה בזה: ניצוץ אישטנציל"א בלע"ז ת"י וסועלו ומוכד ידיהון זה אחד לי העברית שא"כ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבער לי עכשיו שהוא נקוד מלאפום (ר"ל חולם) נבער לי פועל: ואין מכבה. ת"י ויהא עליהון חיים. לאחר שיכלו הפושעים: (ב) באחרית הימים. לאחר שיכלו הפושעים: נכון. מוקם בראש ההרים. בהר רמא לכל ההרים נחמו ההרים: ונשא מגבעות. ד' נס שנעשה בו מניסי וכרמל ותבור: ונהרו. יקנו ימשכו אליו כנהרות: (ג) בית אלהי יעקב. לפי קראו בית אל לשיהך יקנו שמו אבל אברהם קראו הר ה' יראה יצחק קראו שדה בשדה: (ד) לאתים. קולט בלע"ז: למזמרות. בלע"ז שזומרין בהן הכרמים: (ה) בית יעקב וגו'. אחרי יאמרו לכן כן והמקרא הוא מוסב על והלכו עמים רבים וגו': לכו ונלכה באור ה'

תולדות אהרן

באחרית הימים
זוסר תמא ...
ונהרו אליו . ב"ב ד: עמים ...
פסחים פח: תצא תורה ...
(נדרים מ): והוכיח לעמים ...
סער מו: וכתתו חרבותם ...

ביאור מהר"...

בהם ולכן כאן בעבודת הגנ... לקבל שכר בעוה"ז אמר אשרח... וכאשר לא ישיג המובה בעוה... הכל כי נכונה מוחלטת ... מאחרים מענין הטובה הכוונה... להם אבל העובדים עכו"כ ... שכרם בעה"ב לא יראה האדם... איך נכונה מוחלטת אשר ת... אלא בבואם עד גלה לא יראו... יבושו בעלמם מהאלים אשר ת...

ולכן אמר יבושו לשון נסתר על הנפש הבא לקבל שכר: (ל) כי תהיו כאלה נובלת עלי... כמ"ש כמוהם וגו' כל אשר בוטח בהם ואמר לא די שלא יקבלו הטובה שבבחינת הנעבד... יענשו לקבל הרעות שבבחינת הנעבדים: נבלת עליה. פי' שהאלים רומזים אל הטוב... לבעי רחמי אשכליה על עליה: וכגנה אשר מים אין לה. וכל תפלה וכל ישעה לא יעמ... (לא) והיה החסון לנעורת וגו'. לפי שבתחלה הוכיחן על ד' ענינים כוללים על... והחטאים כמ"ש חטא גוי חטאה ב' על שבחרו במגרים ואשור ומאסו בציון כמ"ש...

בת ציון וגו' ג' על המרבים לעשות מצות ובלתי שמולים על פלגי מי התורה והיראה כמ"ש ל"ל רוב זבחיכם ד' על המחזיקין ידי עוברי עבירה כמ"ש שריך סוררים וגו' לכן... והסירה כל בדיליך אמר כנגד הפושעים והחטאים ושבר פושעים וחטאים יחדיו וכנגד הבוחרים במצרים ואשור אמר כי יבושו מאילים אשר בחרתם וכנגד המצות שאינם שמולים על... אמר כי תהיו כאלה נבלת וכנגד מחזיקי ידי עוברי עבירה אמר והיה החסון לנעורת: (א) הדבר אשר חזה וגו'. מכאן ואילך קאי על המאמר הבא לבד כמו משא בבל כו': (ב) ... וגו'. הר הוא משופע ומד אבל גבעה הוא רחב ומישור וז"ש הרים אלו אבות וגבעות אלו אמהות נכון ונשא בחשיבות שלכן הכנענים עובדים עכו"ם על ההרים הרמים וכן ... בונין בה"כ אלא וכו' וכן בהמ"ק גבוה מכל א"י וא"י גבוה כו' ואמר למעלה שיהיו כל עץ רענן בעלים ועכשיו אמר על ההרים (אנ"ס מראש הפרשה ועד כאן מכ"י קדשו מ... באות ע"כ נמנעתי מעלות ידי בהם אף שהם קצרי ההבנה) והנה בה"מ שלעתיד יעמוד על הר והר יעמוד על גבעה וז"ש נכון בראש הרים ונשא מגבעות כמו הרגלים מגשאין הגוף... והרים וגבעות הוא תורה ותפלה ותורה הוא ממעלה למטה לכן אמר נכון ממעלה על ראש הרים ונשא ממטה מגבעות למעלה והם כנגד ימין ושמאל ואמר בראש ההרים בבי"ת ... במ"ש כי בית הוא פתוחה בסוד כי ימינך פשוטה לקבל שבים ומ"ש סתומה לכן באברהם כתיב בכל וביצחק מכל וז"ש חז"ל בטובו חיינו ה"ז ת"ח מטיבו ה"ז בור והוא נגד גן עד... ז"ש ונהרו אליו כל הגוים וכן נגד ב' של בראשית ומ"ם של סוף ספר בראשית ואמר ג' מעלות בראש ונשא ונהרו אליו כל הגוים שהם כנגד תורה ועבודה וג"ח שהיה במקדש וג... תפלה כמ"ש גומל נפשו איש חסד וכתיב אליך ה' נפשי אשא וכתיב טרף נפשו באפו וגו' והם כנגד אברהם שקראו הר ויצחק שדה ויעקב בית והם כנגד הר הבית והעזרה וק"ק ו... היה לתפלה והיינו ג"ת והיינו הר והעזרה לקרבנות והיינו עבודה והיינו שדה כמ"ש לשדה נעבד ולפי שהם נגד יצחק לכן שהיטתן בצפון וק"ק שם התורה מונח והיינו בית וכן בראש ההר... תפלה ונשא מגבעות היינו תורה ונהרו אליו כל הגוים היינו עבודה כמ"ש כל לאן קדר יקבצו לך וגו': נכון ונשא הוא נושא עון בסוד ותמלא הארץ אותם: ונהרו אליו פי' יבואו בהנו... כנהרות: (ג) והלכו עמים וגו'. אמר כאן אומים ועמים כנגד מ"ש ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב כי עמי הארץ יבואו רק להקריב קרבן ולפי שלא היה בלתי ישראל נכנ... מן התיל אמר כאן אל הר אבל הגוים בעלי הנמוס יבואו לשמוע את דרך ה' על פי התורה אשר יורוך וז"ש אל בית אלהי יעקב וז"ש ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו היינו... (אנ"ס לא אכחד כי פסוק זה שערתי מדעתי וכתבתי בהיפך כפי שהיה כתוב לפנים ומרובה על הכתב שהיה כתוב) ומ"ש אל הר שם הוי"ה ואל בית שם אלהים היינו כי הוי"ה ... באי עולם וכן הר הבית כל הגוים רשאין לכנס לשם אבל שם אלהים מורה על מי שמיחד שמו עליו כמו אלהי אברהם וכן הבית אפילו כהן אין נכנס לשם אלא לעבודה: ואמר... לחבירו: ויורנו. הם"י: כי מציון. דברי הנביא: ודבר ה'. זו הנבואה: ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו. כמ"ש בזוהר בפסוק וארח צדיקים כו' ארח הוא באתכסיא ודרך הוא... ז"ש ונלכה בארחותיו היינו מעשה המצות צריך לעשות את כל דברי התורה אפילו החוקים שטעמם נסתרים ולכן אמר בארחותיו היינו בכל ארחתיו אבל ויורנו מדרכיו עם מ"ם מקצ... הנגלה לבד: כי מציון וגו' ציון נגד האבות וירושלם נגד האמהות וז"ש במדרש דבר ה' הוא הקן דבר ה' זו הלכה ובנבואה דבר ה' זו נבואה וזו הלכה פי שנים כמ"ש בזוהר נביאים תרין אינון ... והוא נגד ד' אמהות: (ד) ושפט בין הגוים וגו'. פירש בין הגוים היינו שאר העם ישפוט על מעשו עולה זה לזה אבל בין העמים שהן חכמים ודאי לא יעשו עולה יוכיח אותם בדב... בדרך

מצודת ציון

מכבה. מלשון כבוי: (ב) נכון. מוכן ומתוקן: ונהרו. ר"ל ימשכו אליו כנהר המושך וכן ונהרו אל טוב ה' (ירמיה לא): (ג) לכו. הוא ענין לשון זרוז: ויורנו. ענין למוד: (ד)והוכיח. ענין ברור דברים: וכתתו. ענין כתישה: לאתים. הם כלי חפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (ש"א י"ג): למזמרות. הם הכלים שכורתין בו הזמורות מה' וכרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה)

מצודת דוד

העושה הפסל. היה דומה לניצוץ אש: שניהם. הפסל והחרש: ואין מכבה. ימצא מי מכבה ואין ביד הפסל לעזור ואף לא לעצמו: ב (ב) באחרית... בימי המשיח: הר בית ה'. ההר שיעמוד עליו בה"מ: בראש ההרים. בהם... והראש שבכל ההרים: ונשא. ינשא במעלה וחשיבות: (ג) והלכו. עם לעמו... אלו לאלו: ויורנו. המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה: מדרכיו. מה מדרכיו: כי מציון. כי התורה האמתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם: (ד) ... ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין האומות בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעמים רבים: וכתתו. ישברו כלי ... לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם: (ה) בית יעקב. הנביא מזהיר לומר הואיל וכן יה...
כו...

רשי

[...]מרו להם כן ות"י ויימרון דבית יעקב אתו וגו' : (ו) כי נטשתה עמך בית [...]הנביא חיסב הדיבור אל השכינ' ואומר כי עד הנה עזבת את עמך [...] עונם (ד"א הנביא מוכיחן ואמר להם כן . כי נטשתה עמך [...]יעקב כו' עזבת את מעשה הטוב אשר על ידו נהיית לעם אדם אתם [...]קב) : כי מלאו מקדם. [...] נבאותם ממעשי ארמי' [...]יושבים במזרח שהיו [...]ם ומשתמשים בהם [...]כוכבים : ובילדי נכרים [...]. בועלים בנות עכו"ם [...]ים בהם ויולדת להם [...]בהם הם מספיקי' תמיד [...]קים ומתרפקין ונטרקים [...]ל' הן יסיתך בספק [...]לו) דיבטימנ"ט בלע"ז : [...]קצה. ל' קץ : (ח) ישתחוו. [...]תחוים : (ט) וישח אדם. [...]: וישפל איש. הגדולים [...]ם אנשי. החיל : ואל [...]להם. הנביא אומר [...]: וידעתי כי לא תסלח [...]להפרע מהם : (י) בוא [...]לבוא בצור לברוח בנקרת

ישעיה ב

יְהוָה׃ ו כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית
יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְעֹנְנִים
כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי נָכְרִים יַשְׂפִּיקוּ׃
ז וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה
לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים
וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו׃ ח וַתִּמָּלֵא
אַרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו
יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו׃
ט וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ וְאַל־
תִּשָּׂא לָהֶם׃ י בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן
בֶּעָפָר מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר

ג' חד מ"ל וחד חסר · ל' · ל'. ל' וכ"כ · ז'. ס' · ז' · ס'. ז' · ל' · ל' · י"ג מ"ל וכל שמו' וכתובים · דכו' כמ"ס

בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתָא דַיְיָ׃ ו אֲרֵי
שְׁבַקְתּוּן דַּחֲלָא תַקִּיפָא דַּהֲוָה
פָּרִיק לְכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב אֲרֵי
אִתְמְלִיאַת אַרְעֲכוֹן טַעֲוָן
כְּמִקַּדְמִין וְעָנְנִין כִּפְלִשְׁתָּאֵי
וּבְנִימוֹסֵי עַמְמַיָא אָזְלִין׃
ז וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן כְּסַף
וּדְהַב וְלֵית סוֹף לְגִנְזוֹהִי
וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן סוּסָוָן
וְלֵית סוֹף לִרְתִיכוֹהִי׃
ח וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן טַעֲוָן
לְעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן סַגְדִין
לִדְאַתְקִינָא אֶצְבְּעָתֵיהוֹן׃
ט וְיִמְאַךְ אֱנָשָׁא וְיִחְלַשׁ תְּקוֹף
גַּבְרִין וְלָא תִשְׁבּוֹק לְהוֹן׃
י וְיֵעֲלוּן לְמֶעֱרַק בִּמְעָרַת בְּטִנָּרָא וּלְאִטַּמָּרָא בְּעַפְרָא מִן קֳדָם דְּחִילָא דַּיְיָ וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ׃

ואין קצה ה' בקריאה וסי' ותמלא ארצו סוסים ב' ב' בפסוק. כוש עצמה ומצרים. ואין קצה לתבונה. ואין קצה לגויה : בוא י"ג מ"ל וסי' במסרה רבתא :

רדק

שאתם חייבים ומצווים מעתה ללכת באור ה' לכו ונלכה באור ה', ואור ה' הוא התורה והמצות, ומלת לכו פירשנו למעלה שהוא ענין זרוז, ויונתן תרגם ויימרון וגו', ואמר ונלכה נשתתף הנביא עמהם כמו שפירשנו בפסוק לולי ה' צבאות : (ו) כי נטשתה. כנוי נטשתה כנגד האל, אמר אתה האל שנטשתה עמך בית יעקב עתה הדין עמך כי הם מלאו מקדם, ויונתן פירשו כנגד ישראל ארי שבקתון דחלא תקיפא דהוה פריק לכון דבית יעקב , ופירוש עמך לפי דעתו אתה שהיית עושה מעשה עמך , כמו שאמרו רבותי' ז"ל בעושה מעשה עמך ואז היית גואל אותם מכל צרה ועתה נטשת אותו : כי מלאו מקדם . פירוש מלאו כשפים יותר מבני קדם, וידוע היה זה ביניהם כי בני קדם היו מכשפים ומעוננים, וכן פלשתים היו יותר מעוננים מבני קדם וישראל כהם , ועוננים הם תאר , וכן בני עונה , ונקראו ארם בני קדם לפי שהם למזרח ארץ ישראל , והם למדו מעשים רעים מאשר לפניהם ומאשר לאחריהם , וכן ארם מקדם ופלשתים מאחור : ובילדי נכרים ישפיקו , עוזבים תורת ה' ומתעסקים בספרי הכשופים והנחושים ומספיקים בהם , והם אומרים דיינו באלה הספרים , והם ספרים נולדים להם מקרוב , כמו שאמר משה רבינו עליו השלום חדשים מקרוב באו שלמדו אותם מהאומות שהם מעכו"ם והסור' שלמדו אותם מקדם ונלמוו בה כה ואבותיהם מכמה שנים עזבו אותם , ויונתן תרגם כי מלאו מקדם ארי אתמליאת וגו' . ר"ל כמו שהיתה בימי הכנענים , ותרגם ובילדי נכרים ישפיקו ובנמוסי עממיא אזלין : (ז) ותמלא ארצו . ארצו של זה העם שזכר כי נטשת עמך , אמר כאשר נתמלאה ארצו כסף וזהב וסוסים עד שאין סוף לאוצרותיו ולמרכבותיו אז נמלאה ארצו אלילים , כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט , ואמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל , וזה היה בימי שלמה שהיתה ארץ ישראל מלאה כסף וזהב , כמו שכתוב ויתן שלמה את הכסף בירושלם כאבנים , וכן זהב לרוב שהיו מביאין לו מאופיר וממלכת שבא ומכל המלכים , וסוסים כמו שכתוב ויהי לו ארבעים אלף ארות סוסים , ובימות שלמה החלו לעשותם ולעבוד להם ואף בחייו החלו לעשות כמו שכתוב , ופירוש ואין קצה , ואין סוף , כלומר אין סוף למספרם , והוא דרך הפלגה : (ח) ותמלא . פירשנוהו : (ט) וישח אדם וישפל איש . כפל הענין במלות שונות , ויש מפרשים אדם הקטנים , איש הגדולים , וישח וישפל בוי"ו פתוחה עבר במקום עתיד כמנהג הלשון , וברוב דברי הנבואה , אמר עוד יבא זמן שישפלו בני אדם ולא יגבהו ברוב כסף וזהב וברוב סוסים , וזה יהיה בימות המשיח שיתקבצו כל הגוים להלחם בירושלם ואז יראו כי לא יועילו להם לא כספם וזהבם ולא גבורתם ולא הרבות עמים ואז תשפל גבהותם וישח גאונם : ואל תשא . פי"ו תשא כנגד האל , אמר לא תשא ולא תסלח להם מה שהרעו לישראל אלא שתענישם בפעם ההיא על כל מה שעשו : (י) בא בצור . ואז יאמר איש לאחיו בא בצור : בעפר . במחלות עפר :

עיני

[ב]אור מהגר"א

[...]זוב וכמ"ש ושפט גוים רבים [...] עמי ארץ (אנ"ה הודעתים [...] עפה כי בכ"מ אשר מלאפי [...] שמפרש גוים על ההמונים [...]י דבריו לפי הכלל שקבלתי [...]שו ממש של אא"ז הגאון [...]פסוק הוי גוי חטא גו' [...]וי בעלי נמוס וגוים בעלי [...]חלוקים ואין שנאה כשבאת [...]דר מדנים לכן יש לשופט [...]בינותם על דבר המדנים שאינם אלא קיבוץ רב ואין בהם לעורר מדנים [...]לא הם כולם יתילבו על דרך לא טוב יבא מוכיח עליהם וכמו כן יש לפרש מ"ש ושפט גוים רבים והוכיח לעמי ארץ) : וכתתו חרבותם גו'. היינו ההמונים שדרכם לילך [...] ותניתותיהם למזמרות. הם השרים שדרכם . בחנית וכידון כמ"ש והחנית ביד שאול ויהושע נטה בכידון וכן יאמר חרבותם לאתים שהוא מלאכה כבידה ראוי להמונים וחניתותיהם [...]שהוא מלאכה קלה ורמז בזה שע"י מה שיעמדו זרים ויעשו מלאכתם הגופניית יכינו ישראל לבבם לשלימות התורה בשני חלקיו בפשט ובסוד והנה האתים הכנה לקצ"ר [...]לחם והמזמרות לגפנים הכנה ליין והלחם הוא רמז לפשוטי התורה ויין רמז לסוד כמ"ש לכו לחמו בלחמי וז"ש חז"ל עד ארבעין שנין מיכלא מעליא כו' : ולא ישא גוי אל גוי [...] אנשי המלחמה שגבורתם בחרב ולא ילמדו עוד מלחמה הם השרים הלומדים תכסיסי המלחמה : כי כל העמים ילכו אל הר בית ה' ללמוד תורה . והוא נגד ג' הנ"ל נגד והלכו [...] וכתתו כו' שילכו ללמוד ונגד ושפט בין הגוים אמר לא ישא גוי אל גוי ונגד והוכיח לעמים אמר ולא ילמדו עוד מלחמה : (ה) לכו ונלכה וגו' . לפי שלעה"ל החושך יכסה ארץ וערפל [...]ליך יזרח כבוד ה' וז"ש והלכו גוים לאורך אמר כאן לכו ישראל תחלה ונלכה אחריהם כדבר העור אל הפקח המוליכו והנה בגאולת מצרים חשב שם שתי גאולות הגלה מעוני מצרים וקריבתן תחת [...]כנפי השכינה ובכתוב מבואר שם שתים שכן ארבע והצלתי וגאלתי ולקחתי והייתי וכן יהיה לע"ל ע"כ כפל לאמר לכו ואמר פעם ראשון לכו ונעלה ואח"כ אמר לכו ונלכה באור ה' : [...]עשת עמך וגו' . פירוש בשביל הזכות שנטשת עמך כמ"ש ושכחי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפיך : כי מלאו מקדם וגו' . פירוש בשביל שעמך מלאו מקדם לכן נטשת עמך וזכית [...] : (ז) ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאוצרותיו . פי' שהממלא ביתו כסף וזהב רק לתכלית הנאתן על חמדת קניני התאוות כמו שיש תכלה לתאות האדם כן יש קץ לחמדת [...]רך התאוות אבל המתאוה לאסוף כסף וזהב לעשות מהן אוצרות אין קץ לחמדה ההיא וז"ש ואין קצה לאוצרותיו וכן חמדת קניני הסוסים יש קץ אבל המאסף סוסים למרכבות אין קץ כי [...]אחד כמה סוסים (אנ"ה הנראה להרבות סוס יש קץ מפני הולאה וטרחא המרובה לצורך מאכלם אבל למרכבות בלא סוסים אין קצה) : (ח) ותמלא ארצו אלילים . הנה דהמע"ה כאשר [...] בזה לנה פתיות עליהם אמר עליהם כסף וזהב הוא פתיות החומר כי הוא התאוות שבדלח"ס ועל פתיות הפועל אמר מעשה ידי אדם ועל פתיות הצורה אמר פה להם וגו' ועל [...]תכלית אמר כמוהם יהיו עושיהם וגו' וכן כאן כי המלאכות הגסים עושה האדם במלא פס ידו אבל חריטת הצורה בתמונות דקים יעשה באצבעותיו וז"ש כאן מעשה ידיו וכלל בזה [...]פועל לאשר עשו אצבעותיו הוא הצורה ומ"ש אלילים הוא התכלית כמ"ש רפאי אליל כלכם . אלה ג' הכתובים . וכנגדו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה וכן הקנאה והתאוה והכבוד : [...] . ועין רעה תולדות נחש הקדמוני שקינא באדם הראשון והוא ראש לכל עכו"ם : והתאוה . הוא מנפש רחבה וכראש התאוות כסף וזהב והכבוד הוא מרוח גבוה וכנגדן הסוס גאה [...]ואמרו רכב על סוס מלך : (ט) וישח אדם וגו' . פי' השוחה מלא קומתו נקרא שח ושפל נקרא למקום עמוק ושם איש הוא על החשוב כמו איש שר ושופט ואדם הוא כמו כל [...]שפלו כולם ממדרגתן הוי שהם למדרגת אדם והשפלה תרד מאוד למדרגת איש שר ושופט : ואל תשא להם . שלא ישא להם נשיאות ראש : (י) בוא בצור וגו' . מיני יראה שנים המה [...]יגה ויראת הרוממות ויראת העונש מחסה בסתר הצור ומיראת הרוממות אין לנוס כ"א להשפיל את עצמו והשפלה היתירה הוא תחת העפר כמ"ש ושפלת מארץ תדברי וז"ש בא [...] מפני פחד ה' והטמן בעפר היינו מהדר גאונו (אנ"ה בכתוב הזה שניתי הרבה מאשר כתוב לפני את אמנם שגיתי אגיה לא עמך כלשון שמצאתי כתוב לפני ז"ל פי' כי ב' עניני פחד [...]ירא"ן מחמת גדולתו ורוממתו והב' מחמת שיש יכולת בידו להרע והחילוק כשמחמת שלא ירע לו די כשמתחבאין ממנו שאינו רואהו אבל מחמת גדולתו לא די בזה שמתחבא שאינו רואהו [...]ל להתחבא יותר וזה בוא בצור כדי שלא יראה אותך והטמן בעפר שהוא מחבואה יתירה ואח"כ מפרש מפני פחד ה' שלא יענוש ביסורין קשים בוא בצור ומהדר גאונו שהוא גדולתו ורוממתו [...]ר ופחד והדר גאונו הם ואמר כאן בא בצור ולקמן כתיב לבא במערות צורים ואח"כ כתוב לבא בנקרת הצורים הא' לימות המשיח לא יהיה עדיין הפחד כ"כ אלא שיוזרו אחד לחבירו בא בצור הב' לזמן תחיית המתים אזי תגדל הפחד אזי ככר באו אפילו במערות צורים והג' לעוה"ב יבואו אפי' לנקרת צורים : בא כו' והטמן

כו'

מצודת דוד

[...]י ה' ר"ל באור התורה והמצוה כי יש תקוה : (ו) כי נטשתה . הנביא [...]נור כלפי המקום ואמר כי עד הנה בדין עזבת עמך כי מלאו כשפים [...]ני קדם המלאים כשפים : ובילדי נכרים ישפיקו . מספיקים עצמם במחשבות [...]פילוסופיות ואינם חוששים למחשבת התורה ועצתה : (ז) ותמלא . בעבור [...]ל העם הנז' נתמלא בכסף ובזהב וכו' ובעבור שנתמלא ארצו סוסים כו' : (ח) ותמלא . מוסב למעלה לומר בעבור שנתמלא ארצו כסף וכו' לכן נתמלא ארצו [...]כן נאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב) : ישתחוו . כולם ישתחוו כל אחד למעשה ידיו : (ט) וישח . בעבור זה יהיה כ"א כפוף ושפל : וישפל . [...]ר בה"ש : ואל תשא . כן ידעתי שלא תשא להם העון : (י) בוא . אז יאמר איש לאחיו בוא להטמן בנקיקי הצור ובמחילות העפר מפני הפחד והוא ענין מליצה

מצודת ציון

כ"ה) : (ו) נטשתה . עזבת : ועוננים . הוא מין כשוף כמו לא תנחשו ולא תעוננו (שם יט) : ובילדי . כן יקראו המחשבות והעצות לפי שהלב מוליד אותם : ישפיקו . ענין די הצורך כמו אם ישפוק עפר שומרון (מ"א כ) : (ז) ואין קצה . אין סוף : (ט) וישח . ענין השפלה והכפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד) : תשא . ענין מחילת העון : (י) גאונו . מל' גאוה וממשלה

כי

רש"י

כנקרת הצורים: והטמן בעפר. ולהטמן בעפר: (יא) עיני גבהות
גבית הרוח וכן כל לשון גובה עינים בהמקרא כמה דאת אמר גבה
ורחב לבב (תהלים קא): (יג) ארזי הלבנון. דוגמא הוא על
אלוני הבשן. הטלטונין כמו שאלונים החוקים מן האילנות:

המקרא

גָּאֹנוֹ: יא עֵינֵי גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל
וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה
לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: יב כִּי יוֹם
לַיהוָה צְבָאוֹת עַל כָּל־גֵּאֶה וָרָם
וְעַל כָּל־נִשָּׂא וְשָׁפֵל: יג וְעַל כָּל־
אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים וְעַל
כָּל־אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן: יד וְעַל כָּל־
הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל־הַגְּבָעוֹת
הַנִּשָּׂאוֹת: טו וְעַל כָּל־מִגְדָּל גָּבֹהַּ
וְעַל כָּל־חוֹמָה בְצוּרָה: טז וְעַל כָּל־
אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל־שְׂכִיּוֹת
הַחֶמְדָּה: יז וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם
וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה
לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: יח וְהָאֱלִילִים
כָּלִיל יַחֲלֹף: יט וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת
צֻרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר מִפְּנֵי פַּחַד
יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ
הָאָרֶץ: כ בַּיּוֹם הַהוּא יַשְׁלִיךְ
הָאָדָם אֵת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֵת אֱלִילֵי
זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ־לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֺת
לַחְפֹּר פֵּרוֹת וְלָעֲטַלֵּפִים: כא לָבוֹא

תרגום

יא עֵינֵי רָמוּת אֱנָשָׁא יִתְמְאַכְּן
וְיִחֲלַשׁ תְּקוֹף גֻּבְרִין וְתַקִּיף יְיָ
בִּלְחוֹדוֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא:
יב אֲרֵי יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן
קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת עַל כָּל גֵּיוְתָנַיָּא
וְרָמֵי לִבָּא וְעַל כָּל תַּקִּיפַיָּא
וְיִתְמְאַכְּנוּן: יג וְעַל כָּל רַבְרְבָנֵי
עַמְמַיָּא תַּקִּיפַיָּא וַחֲסִינַיָּא וְעַל
כָּל טוּרָנֵי מְדִינָתָא: יד וְעַל
כָּל טוּרַיָּא רָמַיָּא וְעַל כָּל
רָמָתָא מְנַטְּלָתָא: טו וְעַל כָּל
דְּיָתְבִין בְּמִגְדַּל רָם וְעַל כָּל
דְּשָׁרָן בְּשׁוּר כְּרִיךְ: טז וְעַל
כָּל דְּיָתְבִין בְּנִסֵּי יַמָּא וְעַל
כָּל דְּשָׁרָן בְּבִירָנְיָתָא שַׁפִּירָן:
יז וְיִתְמְאַךְ רָמוּת אֱנָשָׁא וְיֶחֱלַשׁ
תְּקוֹף גֻּבְרִין וְתַקִּיף יְיָ
בִּלְחוֹדוֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא:
יח וְטַעֲוָתָא גְמִירָא יְסוּפוּן:
יט וְיֵעֲלוּן בִּמְעָרַת טִנָרַיָּא
וּבִמְחִילֵי עַפְרָא מִן קֳדָם
דַּחַלְתָּא דַּיְיָ וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ
בְּאִתְגַּלְיוּתֵיהּ לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי
אַרְעָא: כ בְּעִדָּנָא הַהִיא
יִרְחֲקוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא יָת טַעֲוַת
כַּסְפֵּיהוֹן וְיָת טַעֲוַת דַּהֲבְהוֹן
דַּעֲבָדוּ לְהוֹן לְמִסְגַּד לְטַעֲוָתָא
וּלְצַלְמָנַיָּא: כא לְמֵיעַל בִּמְעָרַת

רד"ק

(יא) עיני גבהות אדם. לפי שהגבהות באדם נראה בעינים לפיכך סמך עיני אל גבהות, וכן אמר עינים רמות, רום עינים: שפל. בשקל כי הפך בבית יעקב, והוא עבר במקום עתיד, כמו ישפל, וסמכו לגבהות, כמו ושח גבהות אדם, לא סמכו לעיני, כמו ועיני גבוהים תשפלנה, ואמר שפל על כל אחד ואחד, ונמצא עין בלשון זכר, הבטה עינים, עיניך לנוכח יביטו, עיני ה' המה משוטטים: ונשגב ה' לבדו. כמו שאמר והיה ה' למלך על כל הארץ: (יב) כי יום. טעם למה שאמר ונשגב, אמר כי יום לה' נקמות כי כל גאה ורם ונשא ישפל ואותו היום יהיה לה' כי הכל יכירו במלכותו. ושפל כמו וישפל: (יג) ועל כל ארזי. ארזי ואלוני משל על מלכי העכו"ם, וזכר ארזים ואלונים כי הם הגדולים מכל העצים, וכן אמר כגובה ארזים גבהו, וחסון הוא כאלונים, ותרגם יונתן על כל מלכי עממיא וגומר: (יד) ועל כל ההרים, וזכר הדברים אשר יתגאה האדם בהם וכל הגאות ישפל ביום ההוא, כי האל יגבה על כלם ויודו לו גבהותו וישפלו לפניו, והדברים שיתגאה אדם בהם על בני אדם הם ההרים הרמים והגבעות הנשאות שיהיה נשגב בהם מפני אויביו, ויעשה בהם גבה והם לא יעפו בו, וכן מי שיש לו במישור מגדל גבוה או חומות העיר בצורה, וכן מתגאה האדם בעושר וברוב נכסים גדולים הבאים לאדם דרך סחורת הים ברוב, ועל כן אמר (טו) ועל כל אניות תרשיש. וזכר תרשיש כי הוא חוף אניות, ויונתן תרגם ועל כל דיתבין בניסי ימא, ויתגאה אדם גם כן בדירות גדולות ונאות ומצויירות: ועל כל שכיות החמדה, דירות שכיות ציורים, כמו איש בחדרי משכיתו, ותרגם יונתן ועל כל ברניות שופרא: (יז) ושח. מפורש הוא: (יח) והאלילים. אף על פי שהאלילים כבר פסקו מרוב האומות היום עוד יש בקצה המזרח עובדי אלילים ועוד יתחברו גם הם עכו"ם שהם משתחוים ועובדים לגילולים, ואז ביום ההוא כל האלילים יכרתו עד גמירא, לפיכך אמר כליל וכן כליל תקטר, ופירוש יחלוף, יכרית, כלומר שהאל יכרית אותם כלם, וכן בענין כריתה אם יחלוף ויסגיר ומלפה רקתו: (יט) ובאו במערות צרים, מערות לא נכנס בשמיכות, ואמר עכו"ם יתחבאו במערות ובמחלות כי יחבאו לנצל שם: לערוץ הארץ. כתרגומו למתבר רשיעי ארעא: (כ) ביום ההוא. ביאות המשיח כשיעשה האל משפט ברשעי': אלילי כספו ואלילי זהבו. כמו שפירש', כי עוד היום בקצה ארץ המזרח עובדים אלילי כסף וזהב. וכן בצורות של כסף ושל זהב: לחפר פירות. טעם הלמ"ד למה ישליך שזכר. כלומר אל החפירות ואל חורי העטלפים שם ישליכו האלילים, ויונתן פירש טעם הלמ"ד לשם להשתחוות הסמוך לה, שתרגם למיסגד לטעותא ולצלמניא, תרגם ולעטלפים ולצלמניא, כי יש עובדים צורות עטלף, ולפירושו גם כן יהיה לחפור פירות פירוש כמו מלה אחת אף על פי שהוא שתי מלות, ומפרשים אותו עוף שמנקר הפירות, ויש מפרשים שרץ שחופר בארץ הפירות והיו עובדים צורתו, ולפיכך יהיה פירושו לחפר

(אנ"ס גם בפסוק הזה הוספתי והפכתי מעל הנמצא כתוב לפני): (יב) על כל גאה ורם וגו'. פי' ד' מיני גאים הם אחד אשר נשא לשוא נפשו בלי מעלה ויפרון וד' בגבורתו והעשיר בעשרו ואלה הנים מתגאים בפני עלמם ועוד שנים שמתגאים על זולתם הא' חכם בחכמתו וכו' והשני מרוב גאותו מראה א"ע עניו ו מתגאה בלי מה ורם הוא שיש לו חכמה וגבורה ועושר ומתרומם א"ע בגלה ועל כל נשא שמנשא א"ע על זולתו ושפל שמשפיל א"ע בכדי להתגאות: הוא נגד הנ"ד והאדם חכם ומבין ויודע וזהו הרמים היינו החכמים שקבלו החכמה מרבותם והנשאים היינו המבינים דבר מתוך דבר ואלונים, כם המו היודעים דבר על בוריו: אלוני הבשן הוא בדעת א"ל ואחד נפלם וכן י"ו ובנו"ן מתגלים כולם כמ"ש נזכר תרומה איכו כי' תוקפה כו' וכמ"ש כיון כם תרפה ויראה באלוני מורה זה יעקב מכו מורה כסא כו' ומהו באלוני חוקקים הכ"ד אביר יעקב אילן הוא שם הדעת בכפלן כמ"ש עד עקים שכה אצל אלוני מור פירוש שיש כ' מיני גבורות, בהוא גבור בעלמיותו, והוא כמו מגדל גביה, ואחד גבורתו מפני שיש לו עוזרים סביביו. והיינו כמו עיר בצורה מפני כח כל אניות תרשיש וגו'. פירוש שיש שני מיני עושר הא' מגופת בכסף וזהב והא' בכלים נאים וכל שכיות החמדה ואניות תרשיש היינו שמביאין כסף חהב דברים שהאדם מתגאה ע"י. הגוי והכח והעושר והחכמה והוליוכן אמו"לז והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול בחכמה ובגבורה ועושר ונוי וכולי היינו היינו ה' גדול והרבעה מכן תקיב במתני' איזהו חכם איזהו גבור איזהו עשיר איזהו מכובד היינו כו' והם תמהה וכל אחד נחלק לשנים וכן החמה כנגד לערוץ. לערוץ הוא מן המלות המשמשות דבר והפוכו וא"נ לערוץ כפשוטו כי כתוב זה קאי על תחיית המתים כנ"ל: (כ) לחפור פירות ולעטלפים. היינו ב

מצודת ציון

ומתשלא: (יג) אלוני הבשן. שם אילן הגדל בבשן: (טו) שכיות. מל' הסכך ומכסה והיא הרצפה וכן ואבן משכית (ויקרא כו): (יח) כליל. מל' כל וכן כליל תכלם (שמות לח): יחלף. ענין ההכרה מן העולם: (יט) ובמחלות. הוא כענין מערה: לערץ. לשבר כמו לא תערוץ מפניהם (דברים ז): (כ) לחפר פרות. פתרונו כמו מלה אחת והוא מל' חפירה ונכפלה הפ"ן והלמ"ד השפל לומר בחפירות עמוקות כמו אדמדם שפי' אדום ביותר וכן ירקרק והדומות

מצודת דוד

כי אין מסתור לפניו: (יא) עיני גבהות וכו'. אז ישפיל עיני גבהות האדם במלי הגאוה: ושח וכו'. כפל הדבר במ"ש: ונשגב וכו'. אז ידע כי הוא לה' לבדו: (יב) כי יום. יש יום מוכן לשלם ... הלבנון וכו': (יד) ועל כל ההרים וכו'. ר"ל על היושבים ... ר"ל הבוטחים במבצר חוזק המגדל: (טז) אניות הרשים: שכיות החמדה. השרים היושבים בהיכלי עונג הרצופים ברצפת אבנים חמודים: (יז) ושח. אז ישפל גבהות האדם: (יח) כליל יחלף. אז ... כעולם: (יט) ובאו. עובדי כוכבים יבואו להטמן במערות וכו': הארץ. יושבי הארץ: (כ) אשר עשו לו. אשר עשו כולם כ"א לעצמו ... פרות. מוסב על מלת ישליך לומר האלילים ישליך אל החפירות העמוקות ואל ...

רשי

להשתחות ישליך האדם בחרולים ובעטלפים שימצא לפניו כשהולך לברוח : (כב) חדלו לכם מן האדם . שלא לשמוע לאותן המתעים מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו : אשר נשמה באפו . אשר כל חייתו תלויה בנשמת אפו שהוא רוח סורח שהיום ישנה בו ומחר תצא
וק"ו לדמות חפרפרות
ו ממש ד"א חדלו לכם
רכים הרעים ולמדו מן
אשר נשמה באפו הראית'
חשב הוא וקל וחומר
ם) שאינו נחשב לכלום:
יר מירושלים וגו'. כולה
במסכת חגיגה שמנה
קללות קלל ישעיה את
ולא נתקררה דעתו עד
ירהבו הנער בזקן
בנכבד : (ג) יועץ .
לעבר שנים ולקבוע
וחכם חרשי'. שכשפותח
תורה נעשו הכל כחרשים:
זה. ראוי למסור לו
תורה שנתנו בלחש כגון
ראשית ומעשה מרכבה:
תי נערים שריהם. אלו
כמנוערים מן המצות :
ם ימשלו בם . שועלים
ם חלשים ואני אומר
שו תעלולים ליצני בני
מעיללים בהן ומבזין
מו (איוב טו) ועוללתי
רני את אשר התעללתי
(שמות

רדק

לחפר פירות פירוש שתי מלות , ויהיה פירוש פירות חפירות , ודומה לו בדברי רבותינו פירא דספולי , שפירושו חפירה שמשליכים שם גרעיני התמרים , ואמר שישליך האדם האלילים למקומות שיחפרו החפירות להסתר שם וישליכו האלילים שם דרך בזיון כי לא הועילו להם ואם יגללו ישברום להיות כסף וזהב לא צלמים : (כא) לבא בנקרת הצורים . ר"ל יברחו להכנס במערות הצורים , וקראו המערות נקרות , וכן וממתיך בנקרת הצור לפי שמנקרים הצורים ועושים שם מערות : ובסעיפי הסלעים , ויבאו גם כן להסתר בסעיפי הסלעים הגבוהים , ודמה שן הסלע לסעיף האילן הגבוה , וכן בסעיף סלע עיטם : (כב) חדלו לכם . אז יאמר כל אחד לחבירו חדלו לכם מן האדם כי יהיה פחד ה' על כל העולם , ויאמר איש לאחיו לא יהיה עוד מורא בשר ודם עליכם אלא מורא האל לבדו , כי האדם כאין נחשב כי במעט רגע ימות כי. הנשמה באפו , כלומר קרוב לצאת , ואמר באפו כי רוח החיים תלוי באף , כי דרך נקבי האף יצא החום הטבעי אשר בלב תמיד , וכן יכנס אליו דרך נקבי האף קרירות האויר ובזה חיי האדם כמו שידוע בחכמת הטבע , אם כן שחייו קצרים במה נחשב הוא ואיך יתכן לבטוח עליו או לירא ממנו : (א) כי הנה האדון. אמר בדרשה שלמעלה גמול הרשעים והנה בימי מלך המשיח , ועתה אמר כי עתה יעשה דין ברשעים בירושלם וביהודה וימותו ברעב ובחרב הגדולים שבהם וישארו הנערים והתעלולי', ואמר האדון להודיעם כי הוא אדון ובידו להרום ולהנמיך להשביע ולהרעיב , והם אינם חושבים כי הוא אדון ויפנו אל מעשיהם כי אם היו חושבים זה לא היו חוטאים ולא היו יוצאים מרשותו וממצותו : משען ומשענה . לפי שהכל שענין לחזק כמנהג שנה שענין במלות בזכות זכר ונקבה , ואמר כך; פירש כל משען לחם ומשען מים , ואמר משען כי המאכל והמשק' משען גוף האדם והנה ישען ויחיה , וכן אמר בתורה בתוכחות בשברי לכם מטה לחם כמו המטה שישען האדם עליו כן ישען במאכל ובמשקה : (ב) גבור ואיש מלחמה . אלה ימותו בשדה בחרב : שופט ונביא וקוסם וזקן . אלה ימותו בעיר ברעב ובדבר, ואלה הארבעה אנשים הנכבדים שבעם, ויונתן תרגם ונביא וסופר ותרגם וקוסם ומשאיל , ר"ל סופר ומזהיר בעם , ומשתאיל האדם הנשאל שישאלו את פיו על העתידות כמו חוזה בכוכבים : (ג) שר חמשים . אפילו שר חמשים אין צריך לומר שרי אלפים ושרי מאות : ונשוא פנים . מי שהוא נכבד מרוב עשרו וגדולתו : ויועץ . מי שיש לו דעת ודעת בדרכי העולם ובעסקים שבין אדם לחבירו : וחכם חרשים . הוא מי שמתעסק בחכמות וקנה אותם וידעם : וחרשים . בפלס חכמים , ופירוש חרשים מענין מחשבה , כמו אל תחרוש על רעך רעה , כי עיקר החכמה במחשבת הלב , ואמר וחכם סמוך לומר כי הוא חכם על חכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים : ונבון לחש . פירוש מי שהוא נבון בחכמת ההנהגה והדבר , ואמר לחש שהוא הדבור בהשאי ובנחת , כמו כי עבדיו מתלחשים , לפי שהענין זה הם דברי חכמים , כמו שכתוב דברי חכמים בנחת נשמעים , [וזבאלה הד' שזכר הוא תיקון העיר וקיומה וזולתם הוא חרבות העיר והשממה , והחכם הגדול רבי משה בר' מיימון פירש יועץ נקרא מי שעצתו נכונה ועסקיו כראוי בדברים המנהגים אך לא יבין שם שכל ואשר יש לו החכמות המושגות בשכל הוא נקרא חכם חרשים , ואשר הוא מבין וזך הטבע ויכול להשלים הענינים בפירוש קצר מתוקן הוא הנקרא נבון לחש אך לא התעסק בחכמה ולא השיג החכמות, ויונתן תרגם רב חמשין וגומר , ובדברי רבותינו ז"ל י"ח קללות קלל ישעיהו הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד , מאי היא דכתיב כי הנה האדון ה' צבאות וגו', משען אלו בעלי מקרא , משענה אלו[בעלי משנה, כל משען לחם אלו בעלי תלמוד , שנאמר לכו לחמו בלחמי , וכל משען מים אלו בעלי הגדה שמושכין לבו של אדם כמים , גבור אלו בעלי שמועות , ואיש מלחמה זה שיודע ליטא וליתן במלחמתה של תורה , שופט. זה דיין שדן דין אמת לאמתו , נביא כמשמעו , קוסם זה מלך , שנאמר קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו , וזקן זה שראוי לישב בישיבה , שר חמשים זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה, דבר אחר שר חמשים אמר רבי אבהו מכאן שאין מעמידין תורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה : ונשוא פנים . זה שנושאים פנים [לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא ; למטה כגון רבי אבהו בקסרי : יועץ . זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים : חכם . זה תלמיד המחכים את רבותיו : חרשים . שבשעה שפותח פיו נעשו הכל כחרשים : ונבון . זה

תורה

בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים וּבִסְעִפֵי הַסְּלָעִים
מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ
בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃ כב חִדְלוּ
לָכֶם מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ
כִּי־בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא׃
ג א כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת
מֵסִיר מִירוּשָׁלִַם וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן
וּמַשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכֹל
מִשְׁעַן־מָיִם׃ ב גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה
שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקֹסֵם וְזָקֵן׃ ג שַׂר־
חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם
חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ׃ ד וְנָתַתִּי
נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־

ל' . ל' וחסר · ב' הרע · ס' דסמיכי · ב' נסיפרא · ל'. ל' · ל' · ו' מ"ל · ד' · ג' · ל' ומ"ל

תרגום

טִנָרַיָא וּבִשְׁקִיפֵי כֵּיפַּיָא מִן
קֳדָם דַחַלְתָּא דַיְיָ וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ
בְּאִתְגְּלְיוּתֵיהּ לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי
אַרְעָא׃ כב אִתְמְנָעוּ לְכוֹן
מִלְאִשְׁתַּעְבָּדָא לַאֲנָשָׁא
בְּמֶעְבְּדֵיהּ דַהֲוָא דְנִשְׁמַת רוּחַ
חַיִין בְּאַפּוֹהִי אֲרֵי יוֹמָא דֵין
הוּא קַיָם וּמְחַר לֵיתוֹהִי וּכְלְמָא
חֲשִׁיב הוּא׃ א אֲרֵי הָא רִבּוֹן
עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת מַעְדֵי
מִירוּשְׁלֵם וּמִיהוּדָה סְמַךְ
וּסְעִיד כָּל סְמַךְ מֵיכַל וְכָל
סְעִיד מִשְׁתֵּי׃ ב גִּבָּר וּגְבַר
עָבֵיד קְרָב דַיָן וְסָפַר וּמִשְׁתְּאַל
וְסָב׃ ג רַב חַמְשִׁין וּנְסֵב
אַפִּין וּמָלֵיךְ מֵילַךְ וְאָמַר
וּמִשְׁתְּמַע וְחַכִּים וְסוּכְלְתָן
בְּעֵצָה׃ ד וְאֶמַנֵי יַנְקַיָא פַּרְנָסֵיהוֹן וְחַלָשַׁיָא יִשְׁלְטוֹן

חסר וסי' ביהושע ריש סי' ב': האדון ה' צבאות ה' דסמיכי בקריאה וסי' אביר ישראל . מסיר ומירושלים ומיהודה . במשמניו רזון.

אהרן חדלו לכם . ברכות יד זוהר פנוס : האדון ה' . חגיגה יד :

ביאור מהגר"א

לא עינים אלא שמין כפירות והיא האיפות משכנם בחפירה עמוקה בעפר להיות בה והעטלף מעוף באויר שיסודה מן האויר ויש לה חפירה ג"כ בארץ : (כא) בקומו לערוץ וגו' . אמר ב"פ לערוץ הארץ כמ"ש הבוק מבוק הארץ כו' פור התפוררה ארץ וגו על נגה מרום במרום : בסעיפי הסלעים . שן הסלע כמו עוף : (כב) חדלו כו'. שאמר וישח אדם וישפל כו' על כל גאה ורם כו' וג"כ עכשיו חדלו כו' כי במה לעולם והיה באחרית הימים כו' לכן ג"כ עכשיו בית יעקב לכו ונלכה כו' וכן אמר האדם מן הבהמה הנשמה והרוח שהנשמה גבוה מעל גבוה וכן רוח האדם האדם לנפש חיה מתרגמין לרוח ממללא וז"ש חדלו לכם מן האדם היינו יתרון הרוח את נפש האדם כו' ויתרון השני אשר נשמה באפו כמ"ש ויפח באפיו וגו' כי במה ולא לומר הוא הגוף והנפש שלו שהוא גרוע מכל חי אשר על פני האדמה ואלא : (א) משען ומשענה. זכר ונקבה שלא יהיו מחזיקים לבריות בא כל ומשקה וכו'. כל קאי אהאנשים כל האנשים שהיו להם משען לחם או מים והנה ד' כתיב לאדם מאכל ומשקה כסות ודירה וכ"ה בעולמות העליונים וכסות הוא לשון אלא משען ודירה נקבה כמ"ש ביתו זו אשתו ומימי לא קריתי כו' אלא לביתי אשתי : נכתו : ואיש מלחמה. מלומד מלחמה : וקוסם . הוא שמשער דבר העתיד בחכמתו : פנים : (ג) שר חמשים . הוא שררה הראשונה כי שרי העשרות אינן בכלל השרים לכן יאמר כנגד ראשיכם שופטיכם כו' וכן ה' דברים שאמרו ואחרי אחיתופל כו' מלחמה הוא שר צבא למלך יואב שהיה גבור ואיש מלחמה שיפט זה מלך וקוסם תמכון מה שעתיד להיות והוא אחיתופל כמ"ש כאשר ישאל איש בדבר אלהים : א' באמר שם אורים ותומים : ונשוא פנים . פירש בעל תפ"ע וז"ש שנושאים פנים יחד : ויועץ . זה דעת וז"ש שיודע לעבר שנים וכמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה עת : וחכם חרשים . של אומנות כמו ומסגר אומן כו' והחרש כו' : ונבון לחש. לכבין

אחשך דבר : לחש . זה מי שראוי למסור לו דברי תורה בלחש , ואמר עוד אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש לו חמשה דברים הללו יועץ וחכם חרשים ונבון לחש : (ד) ונתתי נערים שריהם ... הוא שהיר הזקנים בכי הוא כאלו נותן הנערים להיות שרים עליהם , ודרך הדרש אלו בני אדם שמנוערין מן המצות : ותעלולים . כמו נערים , וכן עוללים שאלו לחם , אלא שהוא משקל אחר , והוא שאר בבקל תמלואי רעב , ויונתן תרגם וחלשיא , והדרש פעלי בני פעלי , פי'

מצודת דוד

...ילים : (כא) לבוא . ר"ל כשילך לבוא בנקרות הצורים וכו' אז בדרך ישליך האלילים מידו : (כב) חדלו לכם . מנעו עצמכם מעבודת האלילים כי ... דבר מן האדם אשר יש נשמה באפו הראיתם במה נחשב הוא הלא תלא ... : לאדמתו ואיך א"כ ראוי לעבוד האליל שאפילו נשמת חיים אין בו : ... מסיר וגו' . ר"ל לא ימצא בהם לא איש ולא אשה אשר יחונן דלים להספיק ... ומים : (ב) גבור וכו' . מיסב על מלת מסיר שאמר במקרא שלפניו : ... חמשים . מסיר שר החמשים כי ינוטל השררה מכל וכל : ונשוא פנים. איש ... אשר נושאים לו פנים : וחכם חרשים . חכם על חכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים : ונבון לחש . המבין סתרי תורה הנאמרים בלחש והם מעשה בראשית ומעשה מרכבה : (ד) נערים שריהם . כי הנער לפי עזות נערותו יתגרה בהם

מצודת ציון

והדומות : ולעטלפים . שם עוף עטלף והוא הפורח בלילה : (כא) בנקרת . ענין חור ונקב כמו ואל מקבת בור נקרתם (לקמן נא) : ובסעיפי . ענינו שן הסלע הבולט וכן בסעיף סלע עיטם (שופטים טו) והוא ל' מושאל מהענף הבולט מן האילן הנקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לקמן כז) : (א) משען לחם . על כי חיות האדם תלויים בלחם ובמים ונשען בהם אמר משען לחם וכמ"ש כל מטה לחם שבר (תהלים קה) : (ג) וקוסם . הוא שחוזה בכוכבים ויודע מהעתידות : חרשים . הוא ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג) ר"ל חכמים כי החכמה היא במחשבה : לחש . ענין קול נמוך הנאמר בלחישת האוזן : (ד) ותעלולים . ענין שחוק ולעג כמו כי

בָּם: ה וְנִגַּשׂ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ
בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה
בַּנִּכְבָּד: ו כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו
בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה־
לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ:
ז יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא ׀ לֵאמֹר לֹא־
אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין
שִׂמְלָה לֹא תְשִׂימֻנִי קְצִין עָם:
ח כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה נָפָל כִּי־
לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהוָה
לַמְרוֹת עֲנֵי כְבוֹדוֹ: ט הַכָּרַת
פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם
הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי־
גָמְלוּ לָהֶם רָעָה: י אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־
טוֹב כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ:
יא אוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי־גְמוּל יָדָיו

בְּהוֹן: ה וְיִתְגָּרוּן עַמָּא גְּבַר
בִּגְבַר וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ יִשְׁלְטוּן
עוּלֵימַיָא בְּסָבָא וּדְשִׁיט
בְּדִיקִיר: ו אֲרֵי יְחוּד גְּבַר
בַּאֲחוּהִי מִזַּרְעִית בֵּית אֲבוּהִי
לְמֵימַר כְּסוּ אִית לָךְ רַב תְּהֵא
עֲלָנָא וּמַגְבִּיתָא הָדָא תְּהֵא
תְּחוֹת יְדָךְ: ז יְתִיב בְּעִדָּנָא
הַהִיא לְמֵימַר לֵית אֲנָא כָשַׁר
לְמֶהֱוֵי רֵישׁ וּבְבֵיתִי לֵית מָה
דְּאֵיכוּל וְלֵית מַה דְּאִתְכַּסֵּי
לָא תְמַנּוּנֵי רַב בְּרֵישׁ כָּל
עַמָּא: ח אֲרֵי אִתְקִילוּ יָתְבֵי
יְרוּשְׁלֶם וַאֲנַשׁ יְהוּדָה גְּלוֹ אֲרֵי
מְמַלַּל פּוּמְהוֹן וְאַגַּר עוֹבָדֵיהוֹן
גְּלַן קֳדָם יְיָ וּמַרְגְּזִין קֳדָם
יְקָרֵיהּ: ט אִשְׁתְּמוֹדָעוּת
אַפֵּיהוֹן בְּדִינָא אַסְהִיד בְּהוֹן
וְחַטָּאֵיהוֹן כִּסְדוֹמָאֵי קַבְּלִין וְלָא
מְנַעִין וַי לְנַפְשֵׁהוֹן אֲרֵי גְּרָמוּ
דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָּא: י אֱמָרוּ
לְצַדִּיקַיָא טוּבֵיכוֹן אֲרֵי פֵּרֵי עוֹבָדֵיהוֹן יִשְׁתַּלְמוּן: יא וַי לְרַשִׁיעַיָא דְּעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין

ד׳ · ג׳. ג׳ · ג׳ · ד׳ ר״ס · ג׳. ג׳ וחד ובביתו · ג׳ וחסר וי״ו · ב׳ ברחוב אמת · ב׳. ג׳ חסר. ג׳ · ד׳ וחסר · ס׳

מטה פארה במערצה. ושברתי את מצרים: ישא ד׳ ר״ס וסי׳ ישא ה׳ פניו. עליך גוי מרחק. לא אהיה חבש. ישא ברכה מאת ה׳: לרשע ה׳ בקריאה וסי׳ אוי לרשע. יסר לץ. אמר לרשע צדיק אתה.

תולדות אהרן כי יתפש. שבת קיט: והמכשלה. גטין מג: הכרת פניהם. יבמות קכ בכורות מו (סוטה כג יבמות טו): אמרו צדיק. יומא לח חגיגה יב קידושין מ ב״ב יא עקידה שער מח׳ (פאה פו טו):

רדק

פירוש שולטים: (ה) ונגש העם, עוד קללה אחרת שלא יכנעו מפני שריהם ומפני המושלים שישימו עליהם אלא כל אחד יהיה נוגש ובוטש בחברו ואפילו הקטן בגדול, ופירוש ירהבו יחזקו עליו ויעיזו בו פניהם הנער בזקן והנקלה בנכבד: ירהבו. ענין חוזק, מן ורהבם עמל ואון, ויונתן תרגם ונגש ויתגרון, ותרגם ירהבו ישלטון, וענין אחד הוא כמו שפירשתי, ודרש הנער בזקן מי שמנוער מן המצות ירהב במי שמלא מצות כרמון: והנקלה בנכבד. מי שחמורות דומות עליו כקלות ירהב במי שקלות דומות עליו כחמורות: (ו) כי יתפש. כאשר יתפש איש באחיו, כלומר שיתפשהו בבגדו לדבר עמו ולבקש ממנו זה, ופירוש בית אביו משפחת בית אביו, כי אינו רוצה לומר אחיו בן אביו אלא איש ממשפחתו שיש לו קרוב דעת עמו. ויאמר לו בבקשה כיון ששמלה לך, כלומר שאתה מלובש בגדים נאים ותראה גדול וישאו פניך תהיה קצין לנו ותוכיח מי שראוי להוכיח ותהיה תחת ידך ותחת ממשלתך המכשלה הזאת שאנחנו נכשלים איש ברעהו ואין אנחנו יראים מפני רעתו: לכה. כתוב בה״א נוספת, כמו ולכה איפוא מה אעשה בני, ודרש שמלה דברים שמתכסה אדם בהם כשמלה, והמכשלה דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא אם כן נכשלים בהם יהיו תחת ידך, קצין תהיה לנו, וי״ם המכשלה והמגביתא, כלומר לגבות המס שהיו מלכי האומות מטילים עליהם, כמו שכתוב בפרעה נכה ויתן ענש על הארץ מאה ככר כסף וככר זהב: (ז) ישא. פירוש ישא קולו בפיו, כלומר ישבע, וכן לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא: חובש. מושל. נקרא כן לפי שחובש ואוסר העוברים על [illegible], וכמוהו [illegible] יחבש, ופעם לא אהיה, כי איני ראוי לכך כי אין בביתי לחם ושמלה, ואף על פי שאני מתראה בחוץ בשמלה זו, וכל זה אמר להודיע כי עניות ומסכנות רב יהיה בעיר כי אפילו שמתראים בחוץ בידם רק מכל טוב, ודרש לא אהיה חובש לא הייתי מחובשי בית המדרש ובידי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא טעם מקרא ולא טעם משנה: (ח) כי כשלה. ומה שהם כשלו ונפלו, לפי שחטאו בלשונם ובמעשה להכעיסו, זהו למרות עיני כבודו, כלומר כי הוא רואה מעשיהם ויהיו עוברים על מצותו כאלו הוא אינו רואה מעשיהם: למרות. כמו להמרות: עני. חסר היו״ד עי״ן הפעל: (ט) הכרת. הענין ואת אחיו לא הכיר. ר״ל כי בפניהם יוכל האדם להכיר שהם רעים וחטאים כסדום והם גם הם מגידים חטאתם בפיהם ואינם מכחידים כמו שהיו אנשי סדום עושים שהיו מתפארים ברשעם, ואדוני אבי ז״ל פי׳ הכרת מה״א כרה ופירש עזות פניהם, וכן פירש לא תבושו תהכרו לי, תעיזו פניכם לי, ודמהו ללשון ערב שאומרים הכר לא יש אלא, ויונתן תרגם הכרת פניהם שהם מכירים פניהם בדין, אשתמודעת אפיהון בדינא אסהיד בהון: אוי לנפשם. כלומר שאבד נפשם במותם מפני מעשיהם הרעים לבד מן הפורענות שיבא להם בחייהם וכן הם גמלו רעה לנפשם, כלומר לעצמם ברעתם שעושין לאחרים: (י) אמרו. אינו אומר לאנשים מיוחדים אלא לכל אדם, כמו ראה ריח בני, אמר למלך ולגבירה, והדומים להם, אומר לכל מי שיכיר האמת וידע כי משפט האל אמת, אמרו וקראו לכל כי האל צדיק ה׳ ישלם לכל צדיק כצדקתו ולרשע כרשעתו, וסמך זה לפסוק אוי לנפשם, לפי שלפעמים יהיה טוב לרשע בעולם הזה, אמר כי על כל פנים תאבד נפשו גמול מעשיו הרעים כי אל אמונה ואין עול: צדיק כי טוב. פירוש צדיק כאשר יהיה טוב שלא ישוב מצדקתו ועשה עול אמרו כי פרי מעלליהם יאכלו בזה ובבא וכן אמרו אוי לרשע רע: (יא) אוי לרשע שישוב רע. ולא שב מרשעתו כי על כל פנים גמול ידיו יעשה לו בזה או בבא, אבל בזה העולם יהיה גמולם ברוב כמו שמראו בישראל כי כשלו ונפלו מפני מעשיהם הרעים ועליהם שהצדיקו את הדין ורז״ל דרשו הפסוק אמרו צדיק כי טוב, וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים וטוב לבריות, זהו צדיק טוב, ועליו נאמר כי פרי מעלליהם יאכלו שאוכל פירות בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא, טוב לשמים ואינו טוב לבריות זהו צדיק שאינו

רשי

(שמות י): (ה) ונגש העם. יהיו דוחקין ונוגשין זה על זה בתיגור וירהבו ירהבו הנער בזקן. יתגדל הנער על הזקן: והנקלה בנכבד. כשיעמוד ויבא מי שחמורות דומות עליו כקלות וירהב במי שהקלות דומות עליו ככבדות: (ו) כי יתפש איש באחיו. כאשר יתפוש איש באחיו בבית אב לו לאמר עשיר אתה בתורה אחי היא בידך כשמלה: קצין תהיה לנו. ותלמדנו: והמכשלה הזאת. שאנו נכשלים באיסור או בהיתר בטהרה תחת ידיך כי אתה יודע להורות לנו. זה שמלה לך להלביש והמכשלה (סילג״א בלע״ז) מחסרוני שאני מחזר תחת ידיך להספיקני תהיה לנו והוא משיב אין לחם ואין שמלה לקצין: (ז) ישא ביום ההוא. אין ישא אלא לשון שבועה הוא ישבע להם לא אהיה לא אהיה מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ושמלה בידי לא טעם משנה ולא אגדה. דבר אחר לא אהיה חובש לא אהיה חובש את הגדוד שהוא חובש את הגדוד הסוהר: (ח) כי כשלה. כולם חסירים ונפש עוזר זה לזה ולמה לשמוע ומתה כולם לשונם ומעלליהם אל ה׳ להכעיסו: למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו: כבודו: (ט) הכרת פניהם. מכירים פניהם בדין בם לפני. ל״א הכר ניכרים הם בעזות כסדום הגידו. בפרהסיא עשו: (י) אמרו. שהוא צדיק כי טוב: (יא) אוי לרשע רע. לעצמו ורע לאחרים רע

ביאור מהגר״א

לכבין כל הלחמים: (ו) שמלה לכה. וראוי אתה להיות קצין ור״ל מדות הוא בגי׳ כמ״ש פשטתי את כותנתי כו׳ וכוא חלוקא דרבנן כמ״ש חז״ל איזהו ת״ח שיודע לכוין כדרכו שאינו מקפיד במדותיו להעמידן בדרך הישר: והמכשלה הזאת. רצה לומר שנקרא מכשלה כמ״ש כי כשלה ירושלים ותהיה תחת ידיך: (ז) ישא. ישא ידיו כמו ידיו מוצא לא אהיה חובש שאינו מוכיח לכבוש היצר ובביתי אין לחם זו תורה ולא מדות: (ח) למרות כו׳. נגד השגחתו שיודעים שרואה מעשיהם ומכוונים להכעיסו שלשה דברים נגד דיבור ומעשה ומחשבה לשונם הוא בדיבור ומעלליהם הוא במעשה במחשבה: (ט) הכרת פניהם ענתה בם שניכרים הם בהעתאם שעושים בגילוי פניהם שניכר בפניהם מחשבותם: כסדום הגידו. בדיבור כלומר בפרסום כמו סדום שהתאיכם: לא כחדו. פירוש לא נמנעו לעשות במעשה מפני הבושה: אוי לנפשם שנולדו בנפשות משולות ממקום גבוה קא זכו ועליהם אמר לנפשם שגמלו ליוצרם (י) אמרו צדיק כי טוב וגו׳. שבחו את הצדיק כמו יאמרו כל פעלי כו׳: כי פרי מעלליהם שהקרן קיימת לעוה״ב אבל הפירות שאוכלין בעוה״ז אימתי בזמן שיש לו צדיקים אבל אם אינו אלא צדיק אחד גם פירותיו אין נאכלין בעוה״ז וז״ש כי פרי יאכלו בלשון רבים: (יא) אוי לרשע. פירוש אבל עבירות אין להם פירות אלא מי

מצודת ציון

כי המעללים בי (במדבר כב): (ה) ונגש. ענין לחץ כמו מפני נוגשיו (שמות ג): ירהבו. ענין התחזקות וגאוה כמו רהב הם שבת (לקמן ל): בזקן. הבי״ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו כי על עולם ממון ידבר: (ו) יתפוש. ענין אחיזה: שמלה. ענין מלבוש: לכה. כמו לך: קצין. שר: (ז) ישא. ענין שבועה כמו לא תשא (שמות כ) חובש. ענין מאסר כמו חבוש בשמון (איוב מ): (ח) ומעלליהם. ומעשיהם: למרות. כמו להמרות והוא מל׳ ממרים ומרוד: (ט) ענתה. העידה כמו לא תענה (שמות כ): לא כחדו. לא מנעו: (י) אמרו. מענין שבח ורוממות כמו את ה׳ האמרת (דברים כו) והוא מל׳

מצודת דוד

בהם: ומעלולים. הליצנים ימשלו בהם ע״י ליצנותם בדברי שחוק: (ה) ונגש. ר״ל יהיה נוגש בחבירו על כי לא יהיה בהם מושל: ירהבו. הנער יתגאה על הזקן והאדם נקלה על איש נכבד: (ו) כי יתפוש. כאשר יתפוש איש באחיו ממש אלא הקרוב אליו מבית אביו ויאמר לו הלא יש לך שמלה ר״ל הלא אתה מלבושי פאר ושמך מצלחת ויהיו דבריך מקובלים לזאת תהא לנו קצין והמכשלה הזאת. מה שאנו נכשלים איש ברעת רעהו תהיה תחת יד ממשלתך אתה תסיר המכשול בכח הזרוע: (ז) ישא. והוא ישיב לומר בשבועה לא אהיה מושל החובש את המחויב במאסר כי אינני ראוי למשול: ובביתי. ר״ל אף שאני מתראה בחוץ לבוש מלבושי פאר אבל בביתי אין כל ואין שעתי מצלחת (ח) כי כשלה. במרבית הטוני: אל ה׳. ר״ל להקניט אותו: למרות עיני כבודו. ר״ל שאומרים שעיני המקום המה מחולפים מעיני האדם כי לא יבים בהבלי הבריות: (ט) הכרת. היכר עזות פניהם העידה על רשעותם: וחטאתם. מפרסמים החטא כאנשי סדום כי המה מגידים ומספרים אותם ולא מנעו מל וכפל הדבר במ״ש: כי גמלו. במעשיהם גמלו רעה לעצמם: (י) אמרו צדיק. שבחו ורוממו את הצדיק כי עשה את הטוב כי הצדיקים יאכלו גמול מעשה שבחוהו למען ילמדו ממנו לטוב להם: (יא) אוי. אבל רשע שפועל ברע ולא טוב

יעשה לו: יב עמי נגשיו מעולל ונשים משלו בו עמי מאשריך מתעים ודרך ארחתיך בלעו: יג נצב לריב יהוה ועמד לדין עמים: יד יהוה במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם: טו מלכם תדכאו עמי ופני עניים תטחנו נאם אדני יהוה צבאות: טז ויאמר יהוה יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטוות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה: יז ושפח אדני קדקד בנות ציון ויהוה פתהן

מה לכם ק׳ · נטויות ק׳ · ל׳ וכתיב ה״ן · ק״ד ל׳ מדכאי

אֲרֵי גְמָלָא דִידֵיהוֹן יִתְּתֵב לְהוֹן: יב עַמִּי דְסַרְכוֹהִי בַּזּוֹזֵי כִּמְעַלְּלֵי לְכַרְמָא וּכְמָרֵי חוֹבָא שַׁלִּיטוּ בֵיהּ עַמִּי מְשַׁבְּחָךְ אַטְעֲיוּךְ וְאוֹרַח שְׁבִילָךְ קַלְקִילוּ: יג עָתִיד לְמִדַּן יְיָ וּמִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין מִן עַמְמַיָּא: יד יְיָ בְּדִינָא יֵעוֹל יַת סָבֵי עַמָּא וְסַרְכוֹהִי וְאַתּוּן אַנְסְתּוּן יַת עַמִּי חֲטוֹף מִסְכְּנָא בְּבָתֵּיכוֹן: טו מַה לְכוֹן דְאַתּוּן מְמַסְכְּנִין יַת עַמִּי וְאַפֵּי חֲשִׁיכַיָּא מְבַלִּין אַתּוּן וּמַיְתִין בְּדִינֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת: טז וַאֲמַר יְיָ חֲלָף דְאִתְרַבְרְבָאָה בְּנַת צִיּוֹן וְאָזְלָן מְרִימָן צַוַּאר וּמְסַרְבְּקָן עֵינַיִן אָזְלָן וּבְפַתְּחֶן מַקְפָּן וּבְרִגְלֵיהֶן מַרְגְּזָן: יז וִישַׁעְבֵּיד יְיָ יְקָרַת בְּנַת צִיּוֹן וַיְיָ יְקָרְהֶן יַעְדֵי:

ואתה תשמע מן השמים קדמא דד״ה. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: עניים ג׳ וסי׳ מלכם תדכאו עמי. ועניים מרודים תביא. לא יהיה רשע. וכל דסמיך לדלים ואביונים דכוו׳ במ״ב וסי׳ השאפים על תולדות אהרן ונשים משלו. זוהר ויקרא: ה׳ במשפט. שבת כד: ואתם בערתם. ברכות ו: כי גבהו. שבת סב יומא ע: נטויות גרון. סוטה מז:

רשי

אחרים בתנחומא והמקרא מוסב על אמרו לדיק כי טוב לו ואוי לו רע: (יב) נגשיו מעולל. לוכניס הם: וגם משלו בו. נשים נואפות בו כמו שאמר למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לבם לרעה (לפיכך נשים משלו בו) ויונתן תירגם לשון (נושים): מאשריך. מדריכיך שיש להם ...יך בדרך טוב. הם מתעים: בלעו. קלקלו: (יג) נצב... עמידה זו לשון עכבה: ה׳ במשפט יבוא עם זקני ...ני׳ להם למחות. ולעכו״ם ...אתם בערתם את כרמי אני ... מטע ואתם עורתם: גזלת העני. דור שהיו ... במעשים טובים כל זה ... אגדה ולפי משמעות ... כל הענין על ישראל ...לדין עמים הם השבטים: ... בערתם הכרם. הזקנים ...ם אכלו את שאר העם: ... מלכם. כמו מה לכם: .... תכתתו ותמעיטו ...׳ בדינם: (טז) ויאמר ה׳. ...שים אשר משלו בעמי יען ...בו וגו׳: ומשקרות עיני׳. ...בנטה ד״א צובעות עיניהם ...ם וכחול: הלוך וטפוף ...ה. לשון דבר צף על גבי ... כמו (דברים יא) אשר ... ומתרגמינן דאטיף כך ... ארוכה מהלכת בין שתי ... כדי שתהא נראית צפה ... מהם ויונתן תירגם ...ן מקפן. היו קושרות ... נכריות קליפת שערות ...ן כורכות עם קליפותיהן ... גסות וטפופות: וברגליהם ...אנה. כשהיו עוברות בשוק ... בחורי ישראל דורסתו ורמזתו לד חיבת נואפות כדי להבעיר בו יצר הרע כארס זה של נחש: עכס. ...ארס של נחש: (יז) ושפח. לשון צרעת כמו (ויקרא יג) מספחת היא ועל ...: בשי״ן דרשו בו רבותינו שתעשנה שפחות מכודכות ויש שדרשוהו שהרבה ...כן

רדק

שאינו טוב, אוי לרשע רע, וכי יש רשע רע ורשע שאינו רע אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע; רע לשמים ואינו רע לבריות זהו רשע שאינו רע, ורשע רע גמול ידיו יעשה לו בעולם הזה, ואמרו הזכות יש לה קרן ויש לה פירות, שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו, עבירה יש לה קרן ואין לה פירות, שנאמר כי גמול ידיו יעשה לו, שהעבירה עקרה היא ואין לה פירות, אלא אם כן עשתה פירות כגון שבא על הערוה והוליד ממנה בן, ויונתן תרגם אמרו לצדיקיא טוביכון וגו׳: (יב) עמי נוגשיו מעולל. כמו עולל, כמו שאמר ונתתי נערים שריהם וגו׳, ויונתן תרגם עמי דסרכוהי בזוזי כמעללי לכרמא: ונשים משלו בו. חלשים כמו נשים, או פירוש מרוב רודפם שאותם במשגל משלו בהם הנשים, הפך והוא ימשל בך, ויונתן תרגם נשים מענין נושה בה״א, וכמרי חובא שליטו ביה: עמי מאשריך מתעים. מי שאומר לך אשריך כשתעשה מעשים רעים אותם הם מתעים אותך והם נביאי השקר שמשבחים אותך במעשיך הרעים והם בלעו ושחתו דרך אורחותיך שלא תוכל לדרך הטובה והלכת בדרך רעה, וכן תרג׳ יונתן משבחך אטעיוך ואורח שבילך קלקילו, ויש מפרשים מאשריך כמו מישריך, כלומר אותם שהיו ראויים ליישר אותך בדרך הטובה הם הטעו אותך: (יג) נצב לריב. כמו להריב, וכן לדין כמו לסדין, ואלו היה שם היה סלמ״ד בשוא לדין עמים, אמר אל תחשבו כי לא יענישכם האל על הרעות שתעשו כי בכל זמן הוא נצב ועומד לדין כל העכו״ם כל שכן עמו ישראל שהשגחתו יותר עליהם מפני שהם קרובים אליו יותר משאר העכו״ם: (יד) ה׳ במשפט יבא. כי גם זקני העם ושריו עליהם עון העם שלא יוכיחו אותם וגם הם אונסים וגוזלים דלת העם: ואתם בערתם. יאמר להם בשפטו אותם ישראל הנקרא כרם השם אתם בערתם וכליתם אותו, ובערתם מענין ובער בשדה אחר: גזלת העני. מי שיחפש אחריכם ימצא גזלת העני בבתיכם שמלאתו וכלי ביתו שאתם גוזלים אותם, ובדברי רז״ל עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא לפי שלא מיחו בשרים:

(טו) מלכם. פירוש מלה אחת, הה״א נבלעת בדגש, וקרי מה לכם, וכן מזה בידך, אמר להם לשרים מה לכם תדכאו עמי והם העניים, וכן אם כסף תלוה את עמי העני עמך, וקרא אותם עמי לפי שהעניים אין להם עוזר וסומך אלא האל יתברך לא די להם שתגזלו ממונם אלא שתדכו אותם בגופם ותמרטו פניהם, כלומר שתכו אותם ותכתתו פניהם, ר״ל מכת לחי: נאם ה׳. הוא אומר לכם זה כי הוא יודע במעשיכם הרעים ואתם תחשבו אין ה׳ רואנו והנה הוא מעיד בכם על גזלת העני שהיא בבתיכם ועל מה שתדכאו ותכו עניים והוא רואה הכל וישפוט אתכם על הכל כי הוא האדון לנקות מעלה ולנקות מטה: (טז) ויאמר ה׳. גבהו. פירושו לפניו: נטויות גרון וגו׳. אלה דברי גבהות וגאות, ורבותינו פירשו מהלכות בקומה זקופה: בנות ציון. ציון היתה עיר מלוכה לפיכך זכר בנות ציון, ועוד כי רוב א״י כיתה חרבה בימי אחז והיו הנשים מתגאות ביופיין ומראות עצמן בשוקים וברחובות: נטויות גרון. שיסתכלו בהן הניאפים, ורבותינו פירשו נטויות גרון שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה: ומשקרות עינים. כלומר רומזות להם בעיניהן שילכו אחריהן לבית, ותרגים עין שוספו עינא דשקרתיס, ורז״ל פירשו שהיו הולכות עקב בצד גודל: תעכסנה. מקשקשות ברגליהם בעכסים שתלוין בהם שהם הפעמונים ומשמיעין קול: (יז) ושפח ה׳. כתוב בשי״ן והוא ענין הספחת. אמר במקו׳ שהיו מתגאות בו, תהיינה נספחות והקדקד הוא מקום חלוק השער לכאן ולכאן והיו מחלקות שער ראשן ומתיפים

ביאור מהגר״א

...ט ואין לאחרים עמו כלל ומ״ש לדיק כי טוב שאין הלדיק אוכל פירות אלא אם ...יק לשמים וטוב לבריות: ומ״ש אוי לרשע רע. היינו שכל העונשים של עבירות ... נפירה הכל בלדק והכל בדין אלא כשהרשע טוב לבריות אזי הקב״ה מטיב עמו ...ונענישו בחסד לא לפי הגמול הראוי על פי הלדק וז״ש בתחילה לדיק רלה לומר בתחלת ... לפי הכתוב על פי הלדק ולבסוף בחסד וז״ש לדיק ה׳ בכל דרכיו היינו דרכי התורה ... לדק והעונש על פי הדין וחסיד בכל מעשיו ולבסוף בשעת מעשה העונש מתנהג בחסד ...שהוא רע לבריות אזי אין מנכין לו מן העונש כלל אלא כגמול ידיו בשלימות יעשה ... יד ליד לא ינקה רע היינו מי שהוא רע לבריות לא ינקה מעונש הכתוב אלא ... יד ליד וכן אמר כאן אוי לרשע רע היינו רע לבריות לא ינקה עונש הכתוב לפי ...דין יעשה לו: (יב) מאשריך. כמו באשורו אחזה רגלי ודרך הוא דרך כבושה וארח ...ודקים ואמר שהדרך אשר אתם ראוי לילך תמיד בה ועכשיו הוא הרחתיך בלעו אפילו לילך באקראי בה: (יג) נלב לריב ה׳. הוא הקדמה למה שיאמר אח״כ והקדים כי השי״ת הוא ... שופט כל הארץ לכן ה׳ במשפט כו׳ פירוש נלב הוא תחלת הקמה ועומד הוא בסוף היינו שהוא בעל דין והוא עתיד לדון וז״ש נלב לריב כמו וריב אלמנה היינו בעל דין ועומד ...יינו דיין עומד בסוף להקים בעד עמו: (יד) ה׳ במשפט יבוא. פירוש שהוא הדיין והוא השופט לעשות כפי הפסק: עם זקני עמו. היינו המלמדים תורה לעם ושריו היינו שוטר ... בערתם. כמו ובער בשדה אחר: והכרם. רלה לומר הכניסה של תורה כמו כרם ביבנה היינו עם זקני עמו גזילת העני בבתיכם היינו עם שריו: (טז) כי גבהו בנות ציון גו׳. ... דברים נמלא פרי המתגאה אם בעינים וכנו הוא הלואר אם בגוף וכנו הוא הרגלים ואם בלב ואמר כי גבהו היינו בלב: ומשקרת עינים. היא בעינים: נטויות גרון. הוא ... הלוך וטפוף היינו בגוף וברגליהם תעכסנה היינו ברגלים: ומשקרות. כמו נסקרין בסקירה אחת והוא תרגום שוספו: וטפוף. שרגליהם נוגעות ואינם נוגעות כדרך גסי הרוח: תעכסנה. ...את הכסים על הרגל ובירושלמי אמר קורדקייא: (יז) פתהן יערה. יגלה כמו הגל ערוקך ועל שם גבהו בנות ציון ותלכנה כו׳ אמר ושפח וע״ש הלוך כו׳ וברגליהם

מצודת דוד

...אוי לו כי יקבל גמולו משלם: (יב) נוגשיו מעולל. הלילנים שבהם המה לוחלים ...ומשלים בהם והנשים הנואפות הנה משלו בהם כי המו לב השרים אחרי ...: מאשריך. המנהיגים המדריכים אותך המה מתעים אותך מדרך הישר: בלעו. ...ים דרך הישר שהלכת בו מאז למען לא תשוב אליו וכפל הדבר במ״ש: ...נצב. לכן נלב ה׳ לעשות מריבה עם העמים ולדון אותם (ולפי שכל שבט לעלמו ...עם לזה קרא לכל ישראל בכללם בלשון עמים): (יד) ה׳ במשפט. יערוך ...עם זקני עמו ושריו וכה יאמר לא האומות השחיתו עמי אבל אתם בעלמכם ...היו את כרמי ר״ל ישראל הקרואים כרם ה׳ לבאות (לקמן ה) הם היו לכם ...: כי אכלתם אותם בכל פה: גזלת העני. לא חסתם אף על העני וגזלתם אותו והנו עדיין בבתיכם ולא החזרתם לו: (טו) מה לכם. ר״ל מדוע תדכאון את ...עם ומדוע תטחנו פני עניים: (טז) יען כי גבהו. בעבור שהגלכות בקומה זקופה: נטויות גרון. נוטות בגרון אילך ואילך לראות יפיין: ומשקרות עינים. רומזות ...עיניהם אל הנואפים: הלוך וטפוף. הולכת דרך גאוה בנחת כדבר הלף על פי המים: תעכסנה. כשהיא עוברת אצל בחורי ישראל דורסת ... (יז) ושפח. בגמול זה תהיינה מוכות בלרעת על הקדקד: פתהן יערה. לפי שאמרו

מצודת ציון

לשון מושאל מהכוף העליון ברוש האילן הנקרא אמיר כמ״ש בראש אמיר (לקמן יז): (יב) נוגשיו. לוחליו: מעולל. ענין שחוק ולעג: מאשריך. ענין דרך והליך כמו אם תטה אשורי (איוב לא): מתעים. מל׳ תועה: בלעו. ענין השחתה: (יד) ואתם. הוי״ו היא במקום אבל כמו ועבדיך באו (בראשית מב): בערתם. רעיתם כמו ובער בשדה אחר (שמות כב): (טז) גרון. לואר כמו קרא בגרון (לקמן נח): ומשקרות. ענינו הבטת קרילה ורמיזה כי עין שזפתו (איוב כ) תרגומו עינא דסקרתא: וטפוף. ענין הנפש ממעל כי אשר הליף (דברים י) ת״א דאטיף: תעכסנה. ענין ארס כמו וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז): (יז) ושפח. מל׳ ספחת הלרעת כמו שאת או ספחת (ויקרא יג): קדקד. היא אמלעית הראש מקום יחלק שם השער אילך ואילך: פתהן. הליהן ובדרז״ל פתיא אוכמא (פסחים פח) או הוא מל׳ והספותות לדלתות (מ״א ז): יערה

תרגום ומקרא

יח בְּיוֹמָא הַהוּא יַעְדֵי יְיָ יָת
תּוּשְׁבַּחַת דִּמְסָנַיָא וּשְׁבִיסַיָא
וְסַבְּכַיָא׃ יט עֲנָקַיָא וְשֵׁירֵי
יְדַיָא וְחֵנִיסְנְסַיָא׃ כ כְּלִילַיָא
וְשֵׁירֵי רִגְלַיָא וְקַלְמַסְמְסַיָא
וְקַדָּשַׁיָא וְחֵרִיטָתָא׃ כא עִזְקָתָא
וְטַלְטוּלַיָא׃ כב כִּתּוּנַיָא
וְשׁוֹשִׁיפַיָא לְבוּרְנְקַיָא וּמַחְכַיָא׃
כג וּמַחְזְיָתָא וְקַרְטְסַיָא וְכִתְרַיָא
וּכְבֵינָתָא׃ כד וִיהֵי אֲתַר
דַּהֲוָאָה יָהֲבָן בּוּסְמִין יִתְמְסֵי
וַאֲתַר דַּהֲוָאָה אָסְרָן פְּסִיקְיָא
יְהֵי רוּשְׁמִין דִּמְחָא וַחֲלַף
אַקְפוּת פָּתָא גְּזוּז רֵישׁ וַחֲלַף

יְעָרֶה׃ יח בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי
אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים
וְהַשַּׂהֲרֹנִים׃ יט הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁירוֹת
וְהָרְעָלוֹת׃ כ הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת
וְהַקִּשֻּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים׃
כא הַטַּבָּעוֹת וְנִזְמֵי הָאָף׃
כב הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת
וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים׃ כג הַגִּלְיֹנִים
וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים׃
כד וְהָיָה תַחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת
חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה

עפר . ויספו ענוים בה׳ שמחה ; מעשה י׳ פתחין בקריאה וסי׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב . והיה תחת בשם מק יהיה . ולא יהיה למצרים מעשה . ההפככם אם כחמר היוצר . ויקברהו בקברתיו דאסא דד״ה . להסיר אדם מעשה . את כל זה ראיתי ונתון . כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה . ובכל

רדק

ומטיפים בו והאל יביא על קדקדן מטפחת הפך גאותן ביופיין : פתהן יערה . פתחיהן יגלה, והוא כנוי לבית הערוה , כלומר שתלכנה ערומות לפני האויב שמוליך אותן בשביה , וי״ת יקריהון יעדי ודברי רז״ל רב ושמואל חד אמר שנעשו כפיתון וחד אמר שנעשו פתחיהן כיער : (יח) ביום ההוא . זה וביום ההוא הבא אחריו י״מ בימי אחז וחזקיהו כי הפורענות אשר בפרשה היה בימי אחז ולנשארים היה הטוב והכבוד בימי חזקיהו , ועליו נאמר צמח ה׳ לצבי ולכבוד , ויש לפרש כל זה בשוב הגלות שיכלו רבים מישראל אלא שבו לה׳ בכל לבם כמו שנאמר עליה׳ וברותי מכם המורדים והפושעי׳ בי וגו׳ , ונאמר עוד עליהם והבאתי את שלישיתם באש . והנשארים יהיו ענוים וקדושים הפך מה שהיו בימי אחז שהיו גאים וטמאים ולא תהיינה הנשים עוד מתפארות בתכשיטיהן , לפיכך אמר יסיר ה׳ את תפארת העכסים וגו׳ , ונאמר בנבואת צפניה אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד בהר קדשי והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה׳ ועתה זכר הדברים אשר היו מתגאות ומתפארות בהם בימי אחז שכולם יהיו בטלים לעתיד לבא שלא תהיה אז גאוה לא באנשים ולא בנשים והדברים ההם הם העכסים והשביסים והשהרונים , ופירוש העכסים עדי שמשימות האשה ברגלים שמקשקש , ויונתן תרגם מסניא , ואפשר שיהיה זה שמקשקש תלוי במנעל : והשביסים . כמו בלע״ז , מן ושבצת את הכתנת שש , והוא כלי עשוי כמלאכת תשבץ : והשהרונים . כלי עשוי בדמות ירח הסהר , ויונתן תרגם והסבכיא כולן מיני שבכה : (יט) הנטפות . מן נטף ושחלת , ופירוש כלי שמניחין בו הצרי ותולין אותו הנשים בצואריהן , ויש מפרשים הענקים שעושין אותו מאבני הבדולח הקטנים וכן נקרא הבדולח הזך בערבי אלנטף , וכן תרגם יונתן ענקיא : והשרות . תי״ו ושירי ידא , והם הצמידים כתרגומו : והרעלות . מן המשנה מדיות רעולות , ופירשו הגאונים לעיף משימות על ראשן ומתכסות בו כל הפנים שאין נראה להם אלא העינים וקושרות למטה , ויונתן תרגם חניסנסיא כמו שתרגם תמיכם , וכן תרגם אנקלוס תמיכם חניסנסכון : (כ) הפארים . כמו מגבעות מן את פארי המגבעות , פארי פשתים יהיו על ראשם , ויונתן תרגם כליליא : והצעדות . כמו אצעדה והוא עדי שנושאות הנשים בשוקיהן , וכן תרגם יונתן ושירי רגליא : והקשורים . יאמר מהו שקושרות מהם ראשן , ויונתן תרגם קיל משמשאי , ולא ידעתי מה הוא : ובתי הנפש . הוא עדי שתולות הנשים בין שדיהן על לבן , ויונתן תרגם קדשיא : והלחשים . הוא עדי שתולין אותו הנשים באזניהם נקראו כן לפי שהאזנים בעלות הלחש , ויונתן תרגם וחליטתא , וכן תרגום ותעד נזמה וחליתה ואתקינת בקדשא ובחליטת מרגליתא : (כא) הטבעות . ידוע וכן נזמי האף , וכן ואשים הנזם על אפך : (כב) המחלצות . כמו והלבש אותך מחלצות , והם לבושים נאים , וכן תרגם יונתן כתוניא : והמעטפות . כסות שמתעטפת בו : והמטפחות . כמין לעיף , וכן הבא המטפחת אשר עליך : החריטים . כיס הם , וכן בשני חריטים , וכן נקרא בערבי הכיס כרטא והחי״ת בעברי בערבי כ״ף במקומות רבים , ויונתן תרגם ומחכיא , ותרגום אונקלוס וכומז ומחוך : (כג) והגליונים . המראות נקראו כן לפי שנגלים בו הפנים לרואה בהם , וכן תרגם יונתן ומחזייתא , וכן תרגם אנקלוס במראות הצובאות במחזיית נשייא : והסדינים . ידוע : והצניפות . ידוע . כמו מצנפת בד יצנף : והרדידים . הוא לבוש דק נקרא בערבי אריד , וכן נשאו את רדידי מעלי , וכן תרגם יונתן כבינתא , ובדברי רז״ל תנתן כבינתי לבתי : והיה זו הקללה עד סוף הפרשה בימי אחז : (כד) והיה . בשם . מחזיק הבשר ומעמידו , ויהיה מק בהפכו והוא ממיסת הבשר , כמו ולשונו תמק בפיהם : נקפה . יהיה הבשר נגוע ומכה שלא יוכלו לחגור עליו , כמו ואחרי עורי נקפו זאת , ובדברי רז״ל אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא״כ מכריזין עליו מלמעלה : מעשה מקשה . פירוש מעשה שוה , וכן כתמר מקשה המה , ועניינו תחת אשר היו מתקנות השער ומשוות

רשי

כן משפחות משפחות של כנים : פתהן יערה . כליהן יערה ל׳ ארמי היא פתיה אותו... כן היו אומרות ימהר יחישה מעשהו שר רואה אותי ונוטל אותי כשבא הפורענות... שרי נ״כ נוטלין אותן להיות לנשים מחמת יופין . ורמז הקב״ה והיו שופעות... במטרה מכלי אל כלי וכאשר נטנשו נדה נדה והיו נמאסות עליהן ומשליכין... לארץ מעל קרונות שלהן . ... יקרהן יעדי : פתהן . ל׳ רואל... גודל : (יח) ביום ההוא . לעתי׳... כשיבא הקב״ה להשיב... ישראל אליו יסיר ה׳ מהם... תפארת העכסים שלא... תולין תפארתם בנוי תכ... נשים ודברי נבלה : העכסים המנעלים אשר ברגליהם... בהם תעכסנה : והשביסים מיני שבכה לתכשיטי ה... והרבה יש בלשון משנה... של שבכה : והשהרונים . ... תירגם סיבכיא : (יט) הנטיפות... טונקיא לשון ענקים לגרגרותיך (משלי א) ולשון נטיפות... שתלויות על הצואר... על החזה וכן כמין מרג... נקובות וחרוזות בחוט... מוטטינכא״ש : והשרות . ל׳... הזרוע דמתרגם ושירי... והרעלות . צניף שמצניפות... סרצופיהם חוץ מגלגל העין... שיתאוה אדם ליזון במו... הלסתות (סא״א) ל״א והרי...
מיני סרבלים נאים להתעטף בהן ובל׳ משנה יש מדיות רעולות במס׳ ש... (כ) הפארים . תרגום כליליא כמו (שמות לט) פארי המגבעות : והצעד... אצעדה של שוקים : והקשורים . כמשמעו קשורי׳ קורי׳ שקושרי׳ בהן שערן... שעושין אותו מוזהבים פרשייר״ש בלע״ז : ובתי הנפש . שכנגד הלב נו... בלע״ז : והלחשים . נזמי האוזן מקום שלוחשין לה שם . (כב) המחלצו׳ כיתוניא כמו (שמואל ב ב) וקח את חליצתו שהגוף מלובש בהם וכשפושטין... חולצין אותם מן הגוף : והמעטפות . מלעות כמטה כתרגומו שושיפי׳ והמטפחות . מפות : והחריטים . תרגומו מחכיא דפום של בית ה... כדמתרגמינן וכומז מחוך (שמות לה) : (כג) והגליונים . הן המראות כת... מחזייתא (כפיקיי״ן בלע״ז) על שם שמגלו׳ צורות הפנים קרוין גליונים או... מראות שלהם נגללות היו : והסדינים . של פשתן הם המתעטפין בהם . והצני... (מולקינ״ש בלע״ז) : והרדידים . כבינתא (פרמל״ץ בלע״ז) והם של זהב שמ... בה הסרבל שהאשה מתעטפת בו : (כד) והיה תחת בשם מק . מקום ה... מתבשמות בו יהיה נימק : ותחת חגורה נקפה . מקום שחגרה שם יהיה... נחתך בחבורות ורשומי מכות כמו ואחר עורי נקפו (איוב יט) ונקף סבכי ה... (לקמן י׳) : ותחת מעשה מקשה . מקום שהיו עושות בו המעשה האמור ל... הליך וטפוף תלכנה והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרחה מכה המכ... את הראש מקשה ל׳ דא לדא נקשן (דניאל ה) ואני הייתי מפרשו תחת הנ... מקשה מקום שהיו שם חגורות נותנות עשי הזהב העשויות מקשה בטדי״ן... אלא

ביאור מהגר״א

וברגליהם אמר פתהן כו׳ . ואמר קדקד על המחשבה ופתהן על המעשה : (יח) תפארת העכסים . הם הסנדלים המחופים בעור נאה לתפארת : והשביסים . עושים בשבכה כמין עיגול מלבע אחר כמ״ש חז״ל ושביסי סבכה : והשהרונים . בירושלמי עונקייא כמ״ש השהרונים אשר בצוארי גמליהם : (כ) והקשורים . בירושלמי אמר קרקשיא והוא פעמונים כמ״ש הכא תרגימו קרקשתא וכ״ה... : (כב) המחלצות . הוא חלוק העליון : והמעטפות . מה שמעטפין הראש : המטפחות . הוא הסבכוין דרבנן שמקנחים בה החוטם : והחריטים . בירושלמי אמר דונפין מציירין כמ״ש ויצר אותו בחרט רצה לומר חגורות מצויירין : (כג) הגליונים . בירושלמי ג... והוא מלשון גלגליון דפי״א דנגעים ומפרש מראה שגם בזה כי כל אלו תכשיטין הן... שאלו הן כ״ד תכשיטי אשה כ״א כאן ולמטה ג׳ חגורה ומקשה ופתיגיל : והצניפות . כ... ישימו צניף טהור כו׳ ירושלמי ואינו כובע הסור אלא שכורך פעמים הרבה על ראשו כמו ג... של כ״ג וזהו החילוק בין מצנפת למגבעות כמ״ש בברייתא דלא כהוספת וז״ש צניף יצנף... והרדידים . כמו נשאו את רדידי מעלי ירושלמי : (כד) מעשה מקשה , תכשיט שהיה מק... השערות

מצודת ציון

יערה . ענין הרקה ושפיכה כמו ותער כדה (בראשית כד) או היא ענין גלוי ערוה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (יח) העכסים . המנעלים שברגליהן אשר בהם תעכסנה : והשביסים . מין שבכה לתכשיט הראש ובדרז״ל ושביס של סבכה (נגעים פי״א) : והשהרונים . תכשיט עשוי בדמות ירח כי תרגום של ירח הוא סיהרא וכן לבד מן השהרונים (שופטים ח) : (יט) הנטיפות . מרגליות חרוזות בחוט התלוי בצואר ונוטף על החזה : והשרות . צמידי הזרוע כי תרגום של צמידים הוא שירין : והרעלות . סרבלים נאים עשויין להתעטף ובדרז״ל ערביות רעולות (שבת סה) : (כ) הפארים . ענין כיפת כובע כמו פארי המגבעות (שמות לט) : והצעדות . העדי שמשימות בשוקיהן כמו אצעדה וצמיד (במדבר לא) : והקשורים . חוטי משי שקושרת בהם שער ראשן : ובתי הנפש . עדי זהב שהנשים תולות בין שדיהן על לבן : והלחשים . נזמי האוזן התלוי במקום שלוחשין שם : (כב) המחלצות . מין מלבוש נאה וכן והלבש אותך מחלצות (זכריה ג) : והמעטפות . כסות שמתעטפים בו : והמטפחות . כמין לעיף וכן הבי המטפחת (רות ג) : והחריטים . מין כיסים [illegible] בשני חריטים (מ״ב ה) : (כג) והגליונים . [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ס׳

מצודת דוד

ימהר יחישה מעשהו ומה בכך דוכה רואה אותי ביפיי ויקחני במרכבתו וכן... ורמז הקדוש ברוך הוא והיו שופעות ונמאסו ונשלכו מן המרכבה . או ר״ל... בגולה ערומות בגילוי ערוה : (יח) יסיר ה׳ . רצה לומר לא יתקשטו עוד בת... אשר כמאז : (כד) תחת בושם . במקום שהיו מתבשמות שם יהיה שמה נ... והמסה : ותחת חגורה . במקום שהיו חוגרות שם בתכשיטי פאר שמה יהיה ש... ורצוצה : ותחת מעשה מקשה . במקום שהיו מתקשטות בעדי זהב מעשה מקשה... יהיה קרחה כי יפול שער ראשן והוא דבר מגונה ומאוס : ותחת פתיגיל . במ... שהיו

שהוא נקוד פתח והוא במסורה בעשרה נקודים פתח ואין אחד מהם דבוק ... של אחריו וכל מעשה שהוא דגש לתיבה של אחריו נקוד קמץ : ותחת גיל. וכיון (ס"א והרי) כשתי תיבו' פתי גיל כלי שהוא מביאן לידי גילה והוא בית ... כאמור למעלה פתכן חלוף אותה גילה תהיה מחגורת שק בכל מתניה :

ומשום אותו תהיה עתה קרחה תחת אותה השות כשער ותקונו, ומעשה אינו סמוך עי הוא נקוד סגול ומקשה מאר לו : פתיגיל. הגורם משי רחב' : תחת יופי. כל זה הכעור בא לכן תחת שהיו מתיפות בעדיהן ובקישוטיהן ויש מפרשים כי זה לשון כויה, וכן בדברי רבותינו ז"ל כי תחת יופי, אמר רבא היינו דאמרי אנשי חלופי שופרא כואה : (כה) מתיך. תהיה זאת לאנשים הקללה הנזכרת, לאנשים בחרב יפלו, והדבור כנגד ציון כמו שאמר למעלה בנות ציון : וגבורתך.

קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק
כִּי־תַחַת יֹפִי׃ כה מְתַיִךְ בַּחֶרֶב
יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה׃ כו וְאָנוּ
וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב׃
ד א וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ
אֶחָד בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לַחְמֵנוּ
נֹאכֵל וְשִׂמְלָתֵנוּ נִלְבָּשׁ רַק יִקָּרֵא
שִׁמְךָ עָלֵינוּ אֱסֹף חֶרְפָּתֵנוּ׃ ב בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה צֶמַח יְהוָה לִצְבִי
וּלְכָבוֹד וּפְרִי הָאָרֶץ לְגָאוֹן
וּלְתִפְאֶרֶת לִפְלֵיטַת יִשְׂרָאֵל׃
ג וְהָיָה ׀ הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר
בִּירוּשָׁלִַם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל־
הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלִָם׃ ד אִם ׀
רָחַץ אֲדֹנָי אֵת צֹאַת בְּנוֹת־צִיּוֹן

ל' ומ"ל · ב' · ל' . ל' וא' ונקתה · ד' · כ"א · ל' וכל שיר השירים דכו' · ב' . ב' שמות לכבוד ולתפארת · ל' . ב' · קל"ד . ל'

דַּהֲוָאָה מְהַלְּכָן בְּגֵיוָה יִסְרָן
סַקִּין דָּא פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבִיד
מִנְּהוֹן אֲרֵי טְעָאָה בְשׁוּפְרְהוֹן׃
כה שְׁפַר גִּבָּרַיִךְ בְּחַרְבָּא
יִתְקַטְּלוּן וְעָבְדֵי נִצְחָנַיִךְ
בִּקְרָבָא׃ כו וְיִצְדּוֹן וְיִסּוּפוּן
תַּרְעֵי קִרְוָהָא וְתִתְרוֹקַן אַרְעָא
וְתֶחֱרוּב׃ א וְיִתְקְפָן שְׁבַע
נְשִׁין בְּגַבְרָא חַד בְּעִדָּנָא הַהִיא
לְמֵימַר מִדִּילָנָא נֵיכוּל
וּמִדִּילָנָא נִתְכַּסֵּי לְחוֹד יִתְקְרֵי
שְׁמָךְ עֲלָנָא כְּנוֹשׁ חִסּוּדָנָא׃
ב בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי מְשִׁיחָא
דַיְיָ לְחֶדְוָה וְלִיקָר וְעָבְדֵי
אוֹרָיְתָא לִרְבוּ וּלְתוּשְׁבְּחָא
לְשֵׁיזָבַת יִשְׂרָאֵל׃ ג וִיהֵי
דְּאִשְׁתְּאַר יְתוּב לְצִיּוֹן וּדְעָבֵד
אוֹרָיְתָא יִתְקַיַּם בִּירוּשְׁלֵם
קַדִּישׁ יִתְאֲמַר לֵיהּ כָּל דִּכְתִיב
לְחַיֵּי עָלְמָא יֶחֱזֵי בְּנֶחָמַת
יְרוּשְׁלֵם׃ ד אִם יְעַדֵּי יְיָ יַת תְּגָאֲלַת בְּנַת צִיּוֹן וְיַת אַשְׁדֵּי

מעשה אשר החל . כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם : ישיבה לארץ ד' בלישנא בקריאה וסי' ונקתה לארץ תשב . שבי לארץ אין כסא בת כשדים . וישבו אתו לארץ שבעת . ישבו לארץ ידמו

תולדות אהרן לארץ תשב. נדה ס : הנשאר בציון . ב"ב עה סנהדרין לב זוסר בשלח : אם רחץ . סוטה יב :

פירוש מתי גבוריך, ומתיך הזכר עומד במקום שנים, פירוש אנשי גבורתך שהיתה בוטחת בגבורתם יפלו במלחמה, וכן תרגם יונתן ועבדי נצחניך בקרבא : (כו) ואנו . מענין תאנים ואניה : ואבלו . ענין אבל . והוא על דרך משל כמו כל שעריה שוממין : ונקתה . תהיה נקיה מאנשים מאין יושב בה : לארץ תשב . שתהיה חרב' ויפלו חומותיה ובתיה ומגדליה לארץ, או פירוש לארץ תשב על דרך משל דרך אבלות . כאלו תשב העיר לארץ על אנשים שיצאו ממנה, כמו ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, ויונתן תרגם ותתרוקן ארעא ותחרוב : (א) והחזיקו . כמו והחזיקי את ידך וזה היה בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים, ועל זה אמר עצמו לי אלמנותיו מחול ימים, ושבע, אינו לחשבון מכוון אלא כן דרך המקרא לזכור שבע ושבעה לחשבון רב לפי שכל ימי העולם שבועות, כמו שבע כתטאתיכ', שבע יפול צדיק וקם, על אבן אחת שבעה עינים, וכן שבע נשים רוצה לומר נשים רבות : לחמנו נאכל . מה שחייב אדם לעשות משלו שאר כסות, יאמרו לו אנחנו נעשה משלנו שאר כסות רק שתקחנו לנשים שיאמרו עלינו בעולות בעל הן : אסף חרפתינו . כי חרפה היא לאשה שיושבת בלי בעל, ויש דרש כי נבוכדנצר צוה לחייליו שלא יבעלו אשת איש לפיכך היו מבקשות שיהיה להם שם בעל : (ב) ביום ההוא . כבר פירשנו למעלה כי ביום ההוא ביום התשועה בבא הגואל, ופירוש צמח ה' משיח בן דוד, כמו שנאמר והקימותי לדוד צמח צדיק : לצבי . פירושו חפץ, או הדר ותפארת, כמו צבי היא לכל הארצות, לעטרת צבי, ופרי הארץ הוא אומר גם כן על המשיח, מתחילה יהיה כמו הצמח

היפה שישמח האדם בראייתו וכשיגיע להיות פרי יהנו עוד ממנו וישמחו בו יותר, כן מלך המשיח מתחילה ישמחו ואחר כן כשיעשה מעשה ויגאל מלחמת גוג ויש׳ים הארץ שלום והשקט שכל העולם ייראו ממנו, אחר כן יהיה לגאון ולתפארת שיתגאו ויתפארו בו על כל הגוים, ואמר לפליטת, כמו שכתוב והסירותי מקרבך עליזי גאותך והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בה' וגומר, וכן אמר הנה והיה הנשאר, ויונתן תרגם צמח ה' משיחא דה' ותרגם ופרי הארץ ועבדי אורתא : (ג) והי'. זכר ציון וירושלם כי היא ראש מלכות ישראל, או לפי שהם תהיה מלחמת גוג ומגוג : יאמר לו . יאמר בעבורו : כי הוא קדוש . וצדיק שהכתוב שיגזור עליו שיחיה לפי ישרו ומעשיו הטובים, וכמוהו מחני נא מספרך אשר כתבת, ויונתן תרגם הפסוק כן ויהא דאשתאר יתוב לציון וגו' : (ד) אם רחץ . אם זה ענינו כמו והיה אם בא אל אשת

... נכי . הוא כוי דבר לציון שיש חפץ בו : (ג) והיה הנשאר . בהם יתיישבו : והנותר . בכל מקום ישכנו בירושלים : קדוש יאמר לו . יהיו צדיקים וא"ת צדיקים המתים לפני אותו היום אבד כבודם ת"ל כל ... לחיי העוה"ב יהיו בירושלים כת"י : (ד) אם רחץ . כי רחץ יש אם ... כן בלשון כי וכן (איוב ח) אם יבלענו ממקומו כי יבלענו . עד אם כלו ... (בראשית כד) : צואת . תגאלת כתרגומו כלומר העביר עונש ע"י יסורין

ביאור מהגר"א

... כתמר מקשה : (כד) פתיגיל . לבוש על המתנים : מתיך בחרב יפלו . היינו בעיר : ... . ומתי גבורתך יפלו במלחמה ומתיך יפלו מוסך כאן גם כן : (כו) ואנו וגו' . כמו ... היה שוממין ואמר אנו על המתים בעיר והם מוטלים לפניהן הוא דין אנינות ואבלו ... ים במלחמה מרחוק : ונקתה . פירוש מכל חמדה : לארץ תשב . היינו תכלית השפלות ... ם מוקר מן הארץ : (א) והחזיקו וגו' . כי חרפה היא לאשה בלא איש ובנים כמו ... נשים וגו' : (ב) לצבי . הוא שררות ממורה כציב אשר בארץ נצבים והנו"ן נופל לצבי כמו

לגאון ולכבוד כמו ולתפארת וצמח כמו ופרי הארץ : כל הכתוב . שישאר לחיים : צמח ה' . היינו ישראל הדרים בח"ל צומחים וגדלים מה' לבדו יהיו לצבי במדות טובות שנפשו של אדם מתעדנת ולכבוד הוא מע"ע : ופרי הארץ . היינו הדרים בארץ ישראל יהיו לגאון שהוא חכמה ותפארת שהוא תורה : (ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם . הוא נגד אהבה ויראה שהוא נגד תו"ב וכן דו"ג כל הכתוב לחיים הוא הדבקות כמ"ש ואתם הדבקים בה' חיים : (ד) צאת בנות ציון . הוא ניאוף כמ סתאוני : ואת דמי ירושלים . הוא רציחה והוא כמ כעשני והתאוה קשה

מצודת דוד

... חוגרות בחגורה של שאר שמה יהיה מחגורת שק בעבור הצער והאבל : כי ... ופי . ר"ל כי כן ראוי והגון להם במקום שהיו מייפות א"ע בפני הנואפים והוא ... קצר ומאליו יובן : (כה) מתיך . אנשיך יפלו בחרב האויב : וגבורתך . הגבורים ... אשר לא ימסרו עצמן לחרב האויב ויצאו למולם למלחמה עכ"ז שמה במלחמה ... חרב כי האויב יתגבר עליהם : (כו) פתחיה . בכל פתחי הבתים יהיה ... ואבלות : ונקתה . תהיה נקיה וריקנית מכל טובה ותשב לארץ בשפל ... : ד (א) והחזיקו . אחז"ל כ"כ גזר על עמו שלא יאנסו הנשואות לאיש ... יחרבו האלמנות יחזיקו שבע נשים באיש אחד להנשא לו : לאמר . וכה ... ם אל תחוש לדאוג על צורך הספוק והמזון כי נאכל לחמנו ונלבש שמלתנו ואין לנו עליך כלום רק יקרא שמך עלינו לומר שאתה בעל שלנו ואנו נשואות לך : אסוף ... החרפה מאתנו שלא יאנסו אותנו חיל כ"כ : (ב) ביום ההוא . ר"ל אחר שיתמרק עון ישראל בקושי ובמרבית היסורים אז תהיה גאולה שלמה ויהיה צמח ה' לסדר ... והוא משיח בן דוד הנקרא צמח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג) : ופרי הארץ . גם זה על המשיח יאמר . לפלטת ישראל : להנשארים שחסו ... ועמדו באמונתם : (ג) הנשאר בציון . הנשאר מישראל ישב בציון . והנותר מהם ישכון בירושלים וכפל הדבר במ"ש : יאמר לו . על כל הנשאר יאמר עליו ... א קדוש : כל הכתוב . כל מי שכתוב בספר להיות חי בעולם הנצחי ישכון בירושלים : (ד) אם רחץ ה'. ר"ל הדבר הזה יהיה כאשר ירחץ ה' את צואת וכו'

מצודת ציון

ה' את גבולך (דברים יב) ת"א יפתי וגיל הוא ענין שמחה כי הדרך להגור בה בשמחות לרקד בה במחולות או הוא מלה מורכבת לשון פתיל גיל ר"ל אבנט הנעשה מפתילים (ועיין בתוי"ט בעדיות פרק ג) ופתיל ענינו חוט כמו פתיל תכלת (במדבר כח) וגיל ענינו אבנט מל' הגליונים הנאמר למעלה : (כה) מתיך . אנשיך כמו מתי מספר (בראשית לד) : (כו) ואנו . מל' אניות : ואבלו . מל' אבלות : ונקתה מל' נקי : (א) והחזיקו . ענין אחיזה : אסף . הכנס כמו ואין איש מאסף (שופטים יט) : (ב) לצבי . להדר ויופי כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז) : לגאון . לממשל רב וכן לפני שבר גאון (משלי טז) : לפליטת . לשארית : (ד) אם . ענינו כמו כאשר וכן ואם יהיה היובל (במדבר לו) : צואת . מל' צואה ויאמר על עבירות מגונות : ידיח . מלשון הדחה והטיפה

רשי (עמודה הימנית, חתוכה בשולי הצילום):
... נתת יופי . כי זאת הוגנת ... להם תחת יופי שהיו ... אות כו : (כה) מתיך . ... ך מתי מלחמותיך היוצאים ... במניין : (כו) ואנו . ל' ... : פתחים . שער עיירות ... בכל שעריה' יהא הספד : ... ה . ותתרוקן מכל כמו וגם ... בתי להם נקיון שינים ... ד) וכל' משנה יצא פלוני ... מנכסיו : לארץ תשב. מגונ' ... ות ישבו לארץ ידמו ... ב) כשתשה כאלה : והחזיקו . ויאחזו : שבע ... באיש אחד . מרוב אלמנו' ... : באיש אחד מבקשות ... שישא אותן : אסוף . ... חרפתנו כמו ואספתו ... תוך ביתך (דברים ... שהאשה בשהיא נשואה ... נוהגין בה מנהג הפקר ... נבוכדנאצר גזר שלא ... א"א שלא ימנעו לכן היו ... ות שיהא עליהן שם אישו': ... ביום ההוא . לאחר שיכלו ... בשוטי הנואפות והכבלות ... כלה (ס"א לא תסולה) ... לצבי הוא כבודם האלה : ... צמח ה'. להם לנוי : ... ולכבוד . הם הצדיקים ... דיהם הם והחכמים תלמידי ... בהם יתלו את צבי ... : ופרי הארץ . הם בני ... ים פרי עץ חיים הם ... לגאון ולתפארת אשר ... יתפארו ויתהללו פליטת

רדק

אשת אחיו , אם יהיה היובל לבני ישראל , ואם הקריב מנחת בכורים , והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל , ופי׳ הפסוק לענין הנזכר למעלה קדוש יאמר לו וגו׳ , מתי יהיה זה כשירחץ ה׳ צאות צואת בנות ציון , כלומר החניף והצואה , והוא דרך משל למעשים הרעים שהם בציון היום לא יהיו שם אז אסיר מקרבך עליזי גאותך : ורחץ . עבר במקום עתיד , (וכמוהו רבים בדברי הנבואה ברוב : ורחץ . וידיח , כפל ענין במלות שונות , וכן צואת ודמי וכן משפט ובער , כלומר כי במשפט יעשה ולא יצריך עוד לרשעים ובזה יבער הרע כלו ולא ישאר ממנו דבר וסמך רוח אל לשון הדחה ורחיצה רוצה לומר לרוב הבעור שלא ישאר מלאלוחית החטא דבר כמו שהרוח מיבש הדבר , או יהיה פירוש רוח כמו ובדרות שפתיו וברות פיו , וכן תרגם יונתן במימריה : (ה) וברא ה׳. מתחלה היה ענן הכבוד חונה במשכן ובבית המקדש אבל בשוב הגלות יראה ענן הכבוד על בתי החכמים והגדולים והחסידים . וזהו שאמר על כל מכון הר ציון , ועל מקראיה , כלומר על כל נכון ונשא בכבוד יושביו ונקרא גם כן המקום ההוא מקראה לפי שנקראים שם העדה לפני החכמים , וכנוי ה״א מקראיה לציון ויהיה שם ביומם ענן ועשן ובלילה נוגה אש להבה כמו שהיה במשכן עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה , ועשן הוא הענן העב , ותרגם יונתן ועמן ואמטתא , ופירוש על דרך שאמר וערפל סביביו , והוא משל על השגת אמתת האל שלא תושג על האמת , כי לא יראני האדם וחי , אפילו חיות הקדש אין רואין אותו , ואמר שבאותו הזמן תרבה השגת בני אדם : כי על כל כבוד חפה , פירוש על כל כבוד בתי ירושלם חפה , כלומר תהיה כבוד האל תופף עליהם הענן ביום והאש בלילה , ויונתן תרגם על כל מכון על כל מקדש טורא דציון : (ו) וסכה . והוסה החופה תהיה להם לצל יומם מחורב שלא יכה שמש ושרב ולא יזיקם , וכן המטר לא יזיקם כי החופה תהיה להם למחסה ולמסתור , ותרגם יונתן ועל ירושלם פשה וגו׳ : (א) אשירה נא . דברי הנביא עושה משל בין האל יתברך ובין ישראל , וקורא ישראל כרם והאל בעל הכרם , וקורא זה המשל שירה , ודבר זה המשל על אנשי דולו לפי שהוא שבח האוהב ואהבתו עם האהוב , וכן שיר השירים אשר לשלמה לפי שהוא מספר אהבת החשק עם החשוקה , והוא משל לאל עם כנסת ישראל , וקורא הנביא האל יתברך ידידי ודודי על דרך כי בי חשק : בקרן בן שמן . כתרגומו ,בטור רם ובארע שמנה , וקרא ארץ ישראל קרן לפי שהיא גבוהה מכל הארצות , והקרן גבוה מכל הגוף , וקורא ארץ ישראל בן שמן כמו שנאמר עליה ארץ זבת חלב ודבש , ותרגם יונתן וקדישתינון וגומר : (ב) ויעזקהו . פירוש חפרו , מדברי רבותינו ז״ל מלאוס יושב ועוזק תחת הזתים , או פירוש גדרו סביב , ותרגומו טבעת עזקא שהיא עגולה מסבבת , והרוצה לטעת כרם גודרו תחלה כדי שלא תכנס שם חיה ותשחית הנטעים וגם תופר מקום נטיעת הגפנים , וכן מסקל ממנו האבנים ואחר כך נוטע ממבחר הנטעים שימצא , וזהו שאמר ויסקלהו שהסיר משם האבנים ואחר כך ויטעהו שורק , ושורק היא הנטיעה החשובה , וכן נטעתיך שורק , ואמר כי נקרא שורק הגפן שמוציא ענבים טובים שאין בהם חרצן , ופי׳ המשל כי שמר האל ישראל כשהכניסן לארץ , והגדר הם המלכים אשר סביבותם והסקל מן הכרם האבנים , זהו שבעה אומות מארץ ישראל , ונטע בו זה הטעם שהוא נטע נבחר זרע אמת שהוא זרע אברהם יצחק ויעקב והיו ראויים שיעשו פרי טוב , ויש דרש פר״ו מצות כמנין שור״ק הוספתי להם על שבע מצות שנצטוו בני נח : ויבן מגדל בתוכו . מי שיש לו כרם טוב ורצה לשמרו תמיד שמירה מעולה בונה מגדל בתוכו וגם עושה בו יקב ודורך שם הענבים ושומר שם היין כל זה עושה לאהבתו הכרם , גם יש שבונים מגדל אחד בכרם לשמור כל הכרמים כן האל יתברך בנה מגדל בתוכו שהבטיחם בשמירתו כל זמן שישמעו לקולו ויבטחו בשמו שלא יבואם רע , וזהו המגדל החזק , כמו שכתוב מגדל עז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב : וגם יקב חצב בו . הם הנביאים , כמו שנאמר תלכבי בנביאים , והיקב דורכין בו הענבים להוציא פרי הענבים למעשה , כן הנביאים מורים לישראל הפורש כדי שיהיו

לידידי בשביל הקדוש ברוך הוא שהוא שוכן בג׳ עולמות ומנין השירה מספר חסדו שעשה לישראל

ישעיה ד ה

ל׳. ג׳ וחד ירית

ד וְאֶת־דְּמֵי יְרוּשָׁלִַם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ

ג׳ בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר׃ ה וּבָרָא

יְהוָה עַל כָּל־מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־

ל׳. סימן מִקְרָאֶהָ עָנָן ׀ יוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ

ג׳ לֶהָבָה לָיְלָה כִּי עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה׃

ל׳. י״ו בליש׳ א ו מלעיל ו וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל־יוֹמָם מֵחֹרֶב

וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר׃

ג׳ ה א אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת

ג׳ דּוֹדִי לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי

ל׳. ל׳ בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֶן׃ ב וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ

ל׳ ומ׳ כל וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ

וְגַם־יֶקֶב חָצֵב בּוֹ וַיְקַו לַעֲשׂוֹת

תרגום

דַם זַכַּי דְבִירוּשְׁלֵם יְגַלֵּי מִגַּוָהּ בְּמֵימַר דִין וּבְמֵימַר גְמִירָא׃ ה וְיִבְרֵי יְיָ עַל כָּל מִקְדַשׁ טוּרָא דְצִיּוֹן וְעַל אֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ עֲנַן יְקַר יְהֵא מַטִּיל עֲלוֹהִי בִימָמָא וְאַמְטְתָא וְזֵיהוֹר כְּאֶשָּׁא שַׁלְהוֹבִי בְּלֵילְיָא אֲרֵי יַתִּיר מִן יְקָרָא דַאֲמִיר לְאַיְתָאָה עֲלוֹהִי שְׁכִנְתָּא תְּהֵי מְגַנָּא עֲלוֹהִי בְּגִנּוּן׃ ו וְעַל יְרוּשְׁלֵם תְּהֵי מְטַלַּת עֲנָנֵי לְאַטְלָלָא עֲלַהּ בִּימָם מִשְׁרַב וּלְבֵית סְתַר וּלְאַגְנָא מִזַּרְמִית וּמִמִּטְרָא׃ א אֲמַר נְבִיָּא אֲשַׁבְּחֵיהּ כְּעַן לְיִשְׂרָאֵל דְּמְתִיל לְכַרְמָא זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם רַחֲמִי תּוּשְׁבְּחַת רַחֲמִי לְכַרְמֵי עַמִּי חֲבִיבֵי יִשְׂרָאֵל יְהָבֵית לְהוֹן אַחְסָנָא בְּטוּר רָם בְּאַרְעָא שְׁמֵינָא׃ ב וְקַדֵּשְׁתִּינוּן וְיַקַּרְתִּינוּן וְקַיֵּמְתִּינוּן כְּמַצַּב גֶּפֶן בְּחִירָא וּבְנֵיתָא מַקְדְּשִׁי בֵּינֵיהוֹן וְאַף מַדְבְּחִי יְהָבִית לְכַפָּרָא עַל חֲטָאֵיהוֹן וַאֲמָרִית דְּיַעְבְּדוּן עוֹבָדִין טָבִין קֳדָמַי

תולדות אהרן וברא ה׳ . ב״ב עה : וסכה תהיה . סוכה ב ו (סוכה נב) : אשירה נא . שם-מע מנחות נג זוסר לך (חגיגה עח) : ויעזקהו . ר״ה כג (סוכה נד ר״ה נח) :

רשי

יסורין וביעור מן העולם : ידיח . ל׳ רחיצה בל׳ משנה ובמקרא ושם יד[יח] את העולה (יחזקאל מ) : ברוח משפט . ע״י יסורין טלג״ע בלע״ז ש[…] על רוחו לשפוט אותם : וברוח בער . לבערם מן העולם בער כמו ל[…] דישקנמכמ״ט בלע״ז ל׳ פעול הלוך : (ה) ועל מקראיה . הקרואים בתוכה: ענן [ו]עשן. להגין עליהם מן העכו[…] כי על כל כבוד . האמור […] תהא החופה שתתוסף שכ[…] עליהם ושבע חופות יש […] ענן ועשן נוגה אש להבה […] שכינה : (ו) וסוכה תהיה […] וגו׳ מחורב. להגין מלהבו[…] הבא שנאמר ברשעים ו[…] אותם היום הבא (מלאכי […] שהקב״ה מוציא חמה מנרת[…] ומקדרה עליהם : ולמח[סה] ל׳ כיסוי : ולמסתור . לה[…] בה : מזרם . אש המת[…] מנהר דינור על הר[…] בגיהנם שנאמר על […] רשעים יחול (ירמיה כג) ו[…] חגיגה : וממטר . מטר […] על הרשעי׳ כענין שנאמר י[…] על רשעים פחים (תהלים […]) (א) אשירה נא לידידי. ה[…] אומר אשירה נא לידידי . […] ידידי ובמקומו ובשליחות[…] ה׳ ילחם לכם (שמות […]) בשבילכם : שירת דודי . […] זו אשר שר בשביל כרו […] עסקי כרמו כמו ויש[…]לו […] המקום לאשתו (בראשית […]) כרם וגו׳ בן שמן . […] העושה פירות שמנים […] טוב : בן שמן . זוית […] לשמן לזיתים לעשות שמ[…] בן מות (שמואל ב׳ ב׳) […]

למות ודוגמ׳ הוא זו ובסיף המנין יפרשנה : (ב) ויעזקהו . סייגו וגדרו סביב […] כמין טבעת דמתרגמינן עיזקא : ויסקלהו . הוציא אבנים מתוכו כרמים ל[…] כמו סקלו מאבן (לקמן סב) : ויטעהו שורק . הם זמורות היפות לנטיעה […] זמורות : ויבן מגדל בתוכו . גת לעצור ענבים : וגם יקב חצב בו . […] שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שבמקרא ל׳ בור הוא

ביאור מהגר״א

קשה מן הכעס כמ״ש טוב כעס משחוק וז״ש גבי דמי ידיח בסדהם בעלמא ואמ[…] משפט נגד הכעסני וברוח בער נגד התאוני שצריך לבער רוח טומאה מן הארץ וא[…] וירושלם שהן נגד חו״ב וב׳ קליפות הנ״ל הן היפוכן : (ה) מכון הר ציון . מ[…] המכונות לכיורות והיינו כמ״ש למעלה נכון יהיה וגו׳ : ועל מקראיה . הם כל הכתוב [ל]ו ענן . כמו במדבר בענן יומם ולילה כו׳ : ועשן ונגה אש להבה . שכל אחד ועשן ו[…] של להבה כמו והר סיני עשן כולו מפני כו׳ : כי על כל כו׳ . על כל כבוד בתי חסים הענן כו׳ חופה עליהם : (ו) מחרב מזרם וממטר . ג׳ לגיונות של הקדוש ברוך הוא […] בהן מעוברי רצונו והן ג׳ אמות אמ״ש חורב אש זרם רוח מטר מים ובסדום נפק[…] ומבול במים ודור הפלגה ברוח להפילם על פני כל הארץ ומצרים בשלשתן דם ולפרד[עים] ארבה ברוח שאין באש וברד היו שלשתן הוא עצמו מים ואש מתלקחת בתוך הברד ויס[…] וגו׳ הוא ברוח וז״ש שם את כל מגפותי וכן כמה שלשה באדם ודבר מחבר אש כו׳ […] חז״ל מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום וממצרים הוא יפרע ממ[…] עומד בדבורו : (א) אשירה נא לידידי וגו׳ . ידידי הוא הנאהב ודוד הוא האוהב א[…] לידידי בשביל הקדוש ברוך הוא שהוא שוכן בג׳ עולמות ומנין השירה מספר חסדו שעשה לישראל : (ב) ויטעהו שורק . שנטל שורק מוכן ונטעו : יקב חצב בו . היינו תפירק[…] בכרם

מצודת ציון

ושטיפה : בער . ענין הפנוי מן העולם כמו הנני מבעיר אחרי בעשא (מ״א י״ו) : (ה) מכון . מל׳ הכנה : מקראיה . הקרואים ומזומנים לבוא בה : ונוגה . האורה וזריחה : חופה . ענין מכסה : (ו) מחורב . ענין יובש כמו ונפשי יאורים חרבה (יחזקאל ל) ור״ל משרב וחום המביא היובש : מזרם . ענין שטיפת ומרוצת המים : (א) לידידי . אהובי וכן דודי : בקרן . פנה וזויות וכן על קרנות המזבח (ויקרא ד) : בן שמן . הראוים לעשות פירות שמנים וכן בן מות הוא (ש״א כ) שר״ל ראוי למות : (ב) ויעזקהו . תרגום של טבעת עזקא ור״ל גדר סביבו בהיקף כעין טבעת : ויסקלהו . הסיר האבנים מתוכו וכן סקלו מאבן (לקמן סב) : שורק . זמורות נבחרים כמו ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ב) : מגדל . הגת שעוצרים בו הענבים להוציא היין: יקב . הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו : חצב . החפירה באבנים נקרא חציבה בל׳ המקרא: ויקו

מצודת דוד

וכו׳ ר״ל כשיסיר מהם לכלוכי העון : דמי ירושלים . דם הנקי הנשפך בה :[…] משפט . בחוזק משפט יסורין ור״ל כמו הרוח הזה מייבש את הלחלוחית כן ימרקו [העון] לחלוחית העון : וברוח בער . ביסורין יבער החטאים מן העולם : (ה) וברא . אז יברא ה׳ ענן חדש להיות שוכן ביום על כל מקומות המוכן לשבת [ב]הר ציון : ועל מקראיה . על האנשים הקרואים לבוא בהמה : ועשן וכו׳ ל[…] אלה ישכנו עליהם בלילה : ונגה אש להבה , האורה להבת אש : כי על כל כ[בוד] מלבד הכבוד שיהיה להם אז יהיו כל אלה לחופף עליהם להגן מן הכשדים: (ו) וסכה תהיה . הענן הזה יהיה לסוכך עליהם להיות לצל ביום להציל מחורב ושרב [ו]מזרם . משטיפת המים והוא דרך משל לומר שיגין עליהם לבל תשיגם יד […]

ה (א) לידידי . אמר הנביא אשירה נא במקום ידידי ובשליחותו : שירת דודי . השירה אשר שר דודי על עסקי כרמו : כרם . וזהו השיר הנה כר[ם] […] לידידי וכו׳ : (ב) ויעזקהו וכו׳ . גדרו מסביב והסיר אותו מן האבנים ונטע בו זמורות יפות ועשה בו גת וחפר בו יקב : ויקו . על פי המעשים והתקוני[ם] היה

ן עד יקבי המלך (זכריה יד) ת"י עד שיחא דמלכא הוא שומק אוקינוס
ופל בו כאן ל' חליבה כמו וכורות חצובים (דברים ו) : ויקו לעשו'
. ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים : ויעש באושים . דומים
ם וקורין אותם (לנברוויש"א בלע"ז) : (ה) הסר משוכתו . להסר גדר
ך ומגין עליו . סוכה
ויג קוצים. גדר הוא גדר
: וכיה. הכרם: לבער.
בו בהמה וחיה :
ותיהו בתה. ל' שממה
ת היא וכן (לקמן ז)
הבתות : ולא יעדר. ל'
כרם היא : ועלה שמיר
מיני קוצים פתר בהם
בן סרוק ואני אומר
ל' תולעת חזק הוא
אבנים שבו בנה שלמה
המ"ק כענין שנאמר
ל ג) כשמיר חזק מצור:
ל' השאת והשבר (איכה
תשאה שממה (לקמן ו)
אין דורש ליכנס בו
כך תעלה בו תולעת :
כרם ה' צבאות בית
. לכרם הזה אתם
בית ישראל כי כל מה
כרם הזה עשה לישראל.
הוא אדם הראשון כי
במ"א במקומות הרבה
א ובבראשית רבה
ת הללו נדרשין עליו
רד אדם הראשון עד
וגידף שנאמר ויקו
ענבים וגו' ובמקו' אחר
ושיב עליו שומרים שלא
ען החיים שנאמר ועל
אצוה וכן נדרשו עליו:
ם. זה אדם הראשון :
זה הקב"ה: בן שמן .

שיהיו מעשיהם טובים עם אלהים ואדם , ויונתן תרגם מגדל בית מקדשא : ותרגם יקב מדבחא : ויקו לעשות ענבים ויעש באושים . והנה הוא קוה שיעשה זה הכרם ענבים טובים כמו שהיה כמעט טוב כי ממעט טוב היו מאברהם יצחק ויעקב , וכן הורה תורת אמת והיה ראוי שיהיו מעשיהם טובים : ויעש באושים . פירוש ענבים רעים . וכן פירש רבינו סעדיה מתרגום וירע ובאש , ורבינו האיי ז"ל כתב באושים הוא מין ידוע ממיני הענבים והוא הרע שבהם ,
וידוע הוא מלשון מבהם הענבים האובשים במוקדם האל"ף על הבי"ת, כן ישראל במקום שהיו ראוים לעשות מעשים טובים עשו מעשים רעים : (ג) ועתה . כלומר אתם בעצמכם תהיו שופטים ביני וביניכם , ואמר יושב ירושלם ואיש יהודה כי אחר עשרת השבטים גלו כשנאמרה נבואה זו , כי בשנת שש לחזקיהו גלו עשרת השבטים : (ד) מה לעשות . כל השמירות והמלאכות שאדם עושה לכרמו עשיתי לו לא נשאר לי דבר טוב לעשות שלא עשיתי אם כן מדוע היה שקויתי לעשות ענבים ויעש באושים , קויתי בגר"י הוי"ו : (ה) ועתה . הסר משוכתו . בדג"ש עם הוי"ו כמשוכת חדק , ברפ"י , והמשוכה היא שעושים לכרם מקוצים חוץ לגדר אבנים שעושים לו ועושין זה לרוב שמירה ואם אין משוכה יכנס בו אדם על ידי הדחק , וזהו והיה לבער כלומר למאכל , כמו ובער בשדה אחר , ואחר שיפרוץ גדר האבנים הוא למרמס שירמסוהו חיות ובהמות , והמשל במשוכה ובגדר הוא שמירת האל שיסלק מעליהם ואומות העולם יהיו שולטות בהם , כמו שאמר הכתוב והסתרתי פני מהם והיה לאכול : (ו) ואשיתהו בתה . ועוד מעשה לי זה כי אף על פי שעשיתיו הפקר ואכלוהו ורמסוהו החיות אף על פי כן הגפנים הנשארים בו לא אעשה בהם שום עבודה שיוציאו פירות אלא אניחנו שיהיה שמם לא יזמר ולא יעדר ופירוש יזמר כריתת הזמורה להרבות בפירות, ופירוש יעדר שחופרים סביב הזמורה ותולשין הקוצים והעשבים הרעים וכיון שלא יעבד יעלה שמיר ושית כמו הארץ שאינה נעבדת שצומחין בה שמיר ושית , ושמיר ושית מיני קוצים הם, וכתב פירוש שמם, וכן בנחלי הבתות אף על פי שהוא דגוש וזה רפי, והמשל אף על פי שסלקתי שמירתי מהם והם למאכל לגוים והגלו אותם מארצם רובם כי עשרת השבטים גלו אף על פי כן הנשארים לא אעשה עמהם טובה ולא אשלח ברכתי להם שיפרו וירבו כמו שחותכין הזמורה כדי שתוציא פירות יותר : ועלה שמיר ושית . שיהיו מעשיהם לקללה , כמו שאמר והמתברך יתברך אל נרור נקוב , ומשל ועל העבים אצוה יתפרש כמשמעו שאמנע ברכתי מארצם , כמו שכתוב ועצר את השמים ולא יהיה מטר , ויונתן תרגם על נבייא וגו' : (ז) כי כרם ה' . עתה פירש המשל בית ישראל עשרת השבטים : איש יהודה . שבט יהודה ובנימן : נטע שעשועיו . מתחילה כשנטעם נטע שעשועיו היו שהיה משתעשע בהם ושמח עמהם כשהיו עושים מעשי' טובים וקוה מהם שיעשו תמיד מעשים טובים ויעשו משפט בעניים כמו שהיה עושה עמהם תמיד טובות : והנה משפח . פי' נגע , כמו ספחת , ולצחות הלשון שאך משפח אל משפט , וכן צעקה לצדקה מפני שהם קרובים להם באותיות , וענין הפסוק רוצה לומר אני קויתי שיעשו

עֲנָבִ֖ים וַיַּ֥עַשׂ בְּאֻשִֽׁים׃ ג וְעַתָּ֛ה
יוֹשֵׁ֥ב יְרוּשָׁלַ֖͏ִם וְאִ֣ישׁ יְהוּדָ֑ה שִׁפְטוּ־
נָ֕א בֵּינִ֖י וּבֵ֥ין כַּרְמִֽי׃ ד מַה־לַּעֲשׂ֥וֹת
ע֙וֹד֙ לְכַרְמִ֔י וְלֹ֥א עָשִׂ֖יתִי בּ֑וֹ מַדּ֧וּעַ
קִוֵּ֛יתִי לַעֲשׂ֥וֹת עֲנָבִ֖ים וַיַּ֥עַשׂ
בְּאֻשִֽׁים׃ ה וְעַתָּה֙ אוֹדִֽיעָה־נָּ֣א
אֶתְכֶ֔ם אֵ֛ת אֲשֶׁר־אֲנִ֥י עֹשֶׂ֖ה לְכַרְמִ֑י
הָסֵ֤ר מְשׂוּכָּתוֹ֙ וְהָיָ֣ה לְבָעֵ֔ר פָּרֹ֥ץ
גְּדֵר֖וֹ וְהָיָ֥ה לְמִרְמָֽס׃ ו וַאֲשִׁיתֵ֣הוּ
בָתָ֗ה לֹ֤א יִזָּמֵר֙ וְלֹ֣א יֵעָדֵ֔ר וְעָלָ֥ה
שָׁמִ֖יר וָשָׁ֑יִת וְעַ֤ל הֶֽעָבִים֙ אֲצַוֶּ֔ה
מֵהַמְטִ֥יר עָלָ֖יו מָטָֽר׃ ז כִּ֣י כֶרֶם
יְהוָ֤ה צְבָאוֹת֙ בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל וְאִ֥ישׁ
יְהוּדָ֖ה נְטַ֣ע שַׁעֲשׁוּעָ֑יו וַיְקַ֤ו לְמִשְׁפָּט֙
וְהִנֵּ֣ה מִשְׂפָּ֔ח לִצְדָקָ֖ה וְהִנֵּ֥ה צְעָקָֽה׃

ל' וחסר · י"ח בטעם · ו' · ב' · ב' וחסר · ב' · ל' וכתיב ס"ן · ל' · ל' ; ל' . ל' · ל' · ו' · ל' · ל' וכתיב ס"ן

וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן׃
ג נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן הָא בֵית
יִשְׂרָאֵל מְרָדוּ מִן אוֹרָיְתָא וְלָא
צְבָן לְמֵיתַב כְּעַן יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
וֶאֱנַשׁ יְהוּדָה דִינוּ כְּעַן דִינָא
קֳדָמַי מִן עַמִי׃ ד מַה טָבָא
אֲמָרִית לְמֶעְבַּד עוֹד לְעַמִי
וְלָא עֲבָדִית לְהוֹן מַה דֵין
אֲמָרִית דְיַעְבְּדוּן עוֹבָדִין טָבִין
וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן׃
ה וּכְעַן אֲחַוֵי כְּעַן לְכוֹן יָת
דַאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד לְעַמִי
אַסַלֵיק שְׁכִנְתִּי מִנְהוֹן וִיהוֹן
לְמִבַּז אֶתְרַע בֵּית מַקְדַשְׁהוֹן
וִיהוֹן לְדָיִשׁ׃ ו וַאֲשַׁוֵינוּן
רְטִישִׁין לָא אִסְתַּעֲרוּן וְלָא
יִסְתַּמְכוּן וִיהוֹן מְטַלְטְלִין
וּשְׁבִיקִין וְעַל נְבִיַיָא אֲפַקֵיד
דְלָא יִתְנַבּוּן עֲלֵיהוֹן נְבוּאָה׃
ז אֲרֵי עַמָא דַיְיָ צְבָאוֹת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וֶאֱנַשׁ יְהוּדָה נִצְבָא דְחֶדְוָתֵיהּ וַאֲמָרִית דְיַעְבְּדוּן דִינָא וְהָא אִינוּן אֲנוּסִין
אֲמָרִית דְיַעְבְּדוּן זָכוּ וְהָא אִינוּן מַסְגַן

זקני בת ציון ; ועתה ואתה י"ח בטעם תברין וסי' נמסר בסדר בהעלתך :

(ב) ויעזקהו . בעשר חופות האמורות (ביחזקאל כח) בפ' חירם מלך צור :
. מיצר הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע : ויטעהו שורק .
לירתו ממקום המזבח : ויבן מגדל בתוכו . ויפח באפיו נשמת חיים
ונים : וגם יקב חצב בו . מעיין נובע מקור חכמה : ויקו לעשות
שיודה וישבח לפניו : ויעש באושים . דברים נבאשים חירף וגידף :
. לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט :
שה לא אתכם . מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי : הסר משוכתו .
מתוך חופותיו : והיה לבער . סופו למות ולמשול בו חיות רעות :
ו . טרדתיו ממחיצת גן עדן : (ו) ואשיתהו בתה . כלו הושבתיו . שלא
דה בימיו : לא יזמר ולא יעדר . לא ילמדו ממנו לא זכות ולא
ב : ועלה שמיר ושית . שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשות מעשים
ן: ועל העבים אצוה . צויתי עליו שומרים לשמור את דרך עץ החיים :
כרם ה' צבאות בית ישראל . כי כאותו הכרם לי בית ישראל
נטים הם היו לי ככרם . יין ככרם זית כקרן שמן בארץ שמינה שמן
ן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד
סקלתים ונקיתם מפושעי הדור נטעתים שורק שם מאות ושם מצות
ירק הוספתי עליהם על שבע מצות שנצטוו בני נח בניתי מגדל בתוכו
קדשי וגם יקב המזבח והשיתין : ויעש באושים . קילקלו מעשיהם
ועתה

ביאור מהגר"א

הכרם משא"כ בנין מגדל על הארץ אמר בתוכו : (ג) יושב ירושלם . היינו הפשוטים שבעם ואיש יהודה היינו החשובים : (ה) והיה לבער וגו' והיה למרמס . זהו שן ורגל אבות נזקין : (ו) שמיר . הוא קוצים וברקנים שהם קשין כאבן ושית הוא קוצים מדודים שלא יוכל איש ליגע בהם : (ז) כי כרם וגו' . נטע שעשועיו פירוש שני מיני הנאה לבעל הכרם אחד הפירות ושני השעשוע מן הנטעים ובית ישראל העושים מצות התורה והוא הפירות ואיש יהודה היינו החשובים הגדולים בתורה ובמצות הם נטע שעשועיו : ויקו למשפט . שיעשו דין בגנבים : והנה משפח. חברי גנבים כלו . והמשל קרן בן שמן הוא ארץ ישראל שמגנה במצות על ידי גדר מ"ע ויסקלהו מן יצה"ר וקליפות על ידי מל"ת ויטעהו שורק חכמת אלהים בקרבם תורת ה' : ויבן מגדל. הוא הנבואה שראשו בשמים והכהונה נקרא נוסה : יקב חצב בו . רוה"ק שבקרב איש

מצודת ציון

ויקו . מל' תקוה : באושים . פירות דומים לענבים וגרועים מהם וכן תחת שעורה באשה (איוב לא) ר"ל שעורה גרועה : (ה) משוכתו . הוא הגדר הסוכך ומגין בעדו כמו הלא אתה שכת בעדו (שם א) : והיה . כמו ויהיה : לבער . למרעה כמו ובער בשדה אחר (שמות כב) : למרמס . למדרך הרגל : (ו) ואשיתהו . אשים אותו : בתה . ענין שממון כמו בנחלי הבתות (לקמן ז) : יזמר . כן יקרא קציצת ענפי גפן כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כה) : יעדר . ענין חפירה כמו וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (לקמן ז) : שמיר ושית . שמות מיני קוצים : (ז) שעשועיו . ענינו התעסקות בדבר מה לשמוח בו : משפח . ר"ל אסיפת חטא כמו וספחתי על בית יעקב (לקמן יד) או הוא מל' ספחת בהרעת ולפי שה' משפח נופל על ל' משפט אמר כן

מצודת דוד

מו: שיעשה הכרם ענבים טובים ולא כן היה כי עשה באושים : (ג) ועתה .
היה : יושב ירושלים . כל מי שיושב בירושלים וכל איש מאנשי יהודה :
ן בררו הדבר הנעשה ביני ובין כרמי וראו הדין עם מי : (ד) מה לעשות .
הן לי לעשות עוד לכרמי מכל הדברים שעושים לכרם ולא עשיתי לו אותן
ע מדוע קויתי . ר"ל מדוע לא היה כן כמו שקויתי : (ה) את אשר אני
את אשר בלבבי לעשות לכרמי : הסר . להסר גדרו והיה למרעה : פרוץ.
ו והיה למרמס הרגל והוא כפל ענין במ"ש : (ו) ואשיתהו . אשים אותו
לא יזמר : לא יתחברו הזמורות להרבות ענפים כדרך שעושים לכרמים :
ו : לא יחפרו תחת האילנות כדרך שחופרים בכרמים לתקון הנטיעות : ועלה שמיר ושית . תגדל קוצים כדרך השדה שאינה נעבדת : מהמטיר . ר"ל שלא להמטיר
ן ובמ"ש הוא מ"ש הגליהם וכן מעבר עי נח (לקמן נד) : (ז) כי כרם וכו' . מגלה מהו המשל ואמר שבית ישראל הם הכרם : נטע שעשועיו . הנטיעה
ה ומשמח בו : ויקו . לפי מרבית הטובה שנתן לכם בית מקום שנכנס ומכה זה כן הוא כי לכפי המעשים רבים או מעט משמם מעונים כנגד מדתם:
ויקו . (ישעיה) ב

רדק

שיעשו משפט לעניים ולעשוקים והנה הם להם משפח ונגע לרעת וקוויתי שיעשו להם לדקה והנה לעק' שנועקים העניים מהעושק שעושקים אותם: משפח. כתוב בשי"ן: (ח) הוי מגיעי בית. רוצה לומר שמשיגים גבול וגוזלים העניים ואם יש לעני בית סמוך לבית העשיר או שדה סמוך לשדהו לא עליו בעקיפין עד שלקחו ממנו ומחברו עם שלו: עד אפס מקום. עד שלא נשאר מקום לעניים לשבת ואתם סבורים שאתם לבדכם תשבו בארץ שאתם גדולים ועשירים: והושבתם. מבנין הופעל. והמושיבים הם יגיעם הרעים:

(ט) באזני. אמר הקדוש ברוך הוא, אמר מה שאתם מדברים ביניכם ומסכימים לגזול העניים באזני עלה כי אני אדון לכאות מעלה ולכאות מטה ובידי להשפיל ולהרים, ואני אומר בתים רבים לשמה יהיו, אתם הייתם חושבים שאתם תשבו לבדכם ואני אומר שאתם תגלו מהם והבתים שהיו רבים וגדולים יהיו שממה מאין יושב: אם לא. לשון שבועה, וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה, אם לא שויתי ודוממתי, והוא כאדם שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה זה: רבים. כמו רבי המלך, כלו' חשובים בבנין יפה, וכן גדולים וטובים, והוא כפל ענין במלות שונות, ויונתן תרגם הפסוק כן אמר נביא באודני הויתי שמע וגו': (י) כי עשרת צמדי כרם. עתה נתן טעם למה יהיו הבתי' שממה מאין יושב כי אשלח קללה בשדות ובכרמים תחת אשר היו גוזלים אותם מהעניים לפיכך תהיה תבואתם לקללה וכיון שלא יהיו הפירות לא יהיו היושבים, ופירוש עשרת צמדי בקר מקום בכרם שיחרשו עשרת צמדי בקר ביום אחד לא יצא ממנו יין אלא בת אחת, ומדת בת היא בלא השיעור איפה ביבש, ומקום פערה בשדה שיזרעו בו כור לא יעשה אלא איפה, ותומר הוא הכור והוא עשר איפות: (יא) הוי משכימי בבקר. לשתות יין, אוי להם שכל עסקם הוא לשתות ולהתענג בשכר ואינם עוסקים בדברי תורה וחכמה ובבקר ישכימו לשתות כאלו ירדפו השכר אנה ימצאו אותו טוב, וכן בנשף מאחרים בבית המשתה עד שידליקם היין ויבעירם לעשות כל תאות נפשם: (יב) והיה כנור. עתה מספר איך היו משתיהם הכנור והנבל והתוף והחליל שמנגנין בהם והיין לפניהם ובדרך הזה הוא משתיהם בדברים שמושך אותם

רשי

ועתה יושב ירושלים ואיש יהודה אשר לא גליתים עדיין ושפטו נא ביני על הרעה שהבאתי עליהם מי פרח על מי מה היה לי לעשות עוד טובה ולא עשיתי לו אודיע נא אתכם גם אתם המכעיסים אותי הגון בעיני לעשות לכרמי ככל אשר עשיתי לאדם הראשון הסר אסלק שכינתי מעליהם עליהם כמה שנאמר (איכה ב) ויגל את מסך פרוץ גדרו. אתוץ ואשיתהו בתה רטישין: לא יזמר ולא לא אסתעדון ולא יס ועלה שמיר ושית מטלטלין ושביקין דוגמ ושית של כרס ולא ממש במקום אחר הול הובאי וכור: ועל העב ועל נבייא אפקד דלי עליהון. הנבואה נמש שהעבים מקבלין הא השמים כך הנביאים הנבואה מפי הקדוש שעשועיו. כמו נטע דבוק נקוד (פתח) זבח השלמים (במדבר שיעשו משפט והנה משפ חטא על חטא כמו (שמואל א כו). דבר אחר ולפי שהוא לשון בקריאתו דומה משב וכן לעקה לצדקה הקודש בפי הנביא מגיעי בית בבית ושנים אחרי נאמר על מקיימי התורה ושנים הוי אמר הרשעים: הוי ל' על פורענות העתיד מגיעי בית בבית בתיהם זה אצל זה ומתוך כך גוזלים קרקע העניים האלשים שבין וכן שדה בשדה: יקריבו עד אפס מקום. שאין מקום לעני לישב: לבדכם בקרב הארץ. כשבורים אתם שאין חלק להקדוש ברוך הוא בארץ חלקו במעשרות אתם גוזלים ולעניים את הארץ שתהיו אתם לבדכם בה: (ט) באזני ה' צבאות. אמר הנביא שתי אזני שמעו כשגזר גזירה מאת ה' ונשבעה אם לא על דבר זה בתים רבים לשמה יהיו גדולי' וטובים יהיו מאין יושב: (י) כי עשרת צמדי כרם. ומפני הרעב הבתים ואין יושב בה וגם זאת תהיה לכם מדה במדה על הקרקע שגזלתם חלקו של מקום במעשר הארץ: עשרת צמדי כרם. (ארפינו ואומר אני כדי עבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד: יעשו בת אחת. של יין. בת שלש סאין: וזרע חומר. בית כור שהיא שלשי' סאין של איפה שלש סאין: (יא) מאחרי בנשף. לשתות יין בלילות: יין ידליקם (יב) כנור ונבל. נימין יתרות יש בנבל מן הכנור ולמה נקרא שמו נבל מיני כלי זמר במדרש תהלים: תוף. של עור הוא: וחליל. אבוב (כלמוי"ל בלע"ז): ואת פועל ה' לא יביטו. ובאורייתא דה' לא אסתכ

ישעיה ה

ח הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת שָׂדֶה
בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ עַד אֶפֶס מָקוֹם
וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃
ט בְּאָזְנָי יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא
בָּתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ גְּדֹלִים
וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ י כִּי עֲשֶׂרֶת
צִמְדֵּי־כֶרֶם יַעֲשׂוּ בַּת אֶחָת וְזֶרַע
חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה׃ יא הוֹי מַשְׁכִּימֵי
בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף
יַיִן יַדְלִיקֵם׃ יב וְהָיָה כִנּוֹר וָנֶבֶל
תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל
יְהוָה לֹא יַבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא

ב' ר"פ. ו' רפי' — ס' רפי' — ל' — ב' וכל אה"ק דכוו' — ג' ב' מ"ל ואחד חסר — כ' ר"פ — ב' שוא לכס — ב' — ל'. ל' — ג' — ל'

תרגום

חובין׃ ח וַי דְמַקְפִין בֵּיתָא עַל בֵּיתָא חֲקַל אוּנְסָא בַּחֲקַלְתְּהוֹן מְקָרְבִין אָמְרִין עַד דְנַחְסִין כָּל אֲתַר וּמְדַמַן דְיָתְבִין בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּגַוָּה דְאַרְעָא׃ ט אֲמַר נְבִיָא בְּאוּדְנַי הֲוֵיתִי שָׁמַע כַּד אִתְגְזָרַית דָא מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת אִם לָא בָּתִּין סַגִיאִין לְצָדוּ יְהוֹן רַבְרְבִין וְטָבִין מִבְּלִי יָתִיב׃ י אֲרֵי בְחוֹבָא דְלָא יְהָבוּ מַעַשְׂרַיָא בֵּית עֲסַר אַשְׁכְּרִין דִכְרַם יַעְבְּדוּן בֵּיתָא חֲדָא וּבֵית כּוֹר זְרַע יַעְבֵּיד תְּלַת סָאִין׃ יא וַי דְמַקְדְמִין בְּצַפְרָא לְמִשְׁתֵּי חֲמַר עַתִּיק רָדְפִין מְאַחֲרִין לְמִפְטַר מְרַמְשִׁין עַל שְׁוָיֵהוֹן חֲמַר אוּנְסִין מַדְלֵיק לְהוֹן׃ יב וַהֲוֵי עַל יְדֵי כִנּוֹר וְנֶבֶל קַתְרוֹס אַבּוּבָא וְחַמְרָא מִשְׁתֵּיהוֹן וּבְאוֹרַיְתָא דַייָ לָא אִסְתַּכָּלוּ וְעוֹבַד גְבוּרְתֵּיהּ לָא

בשדה ה' רפין בקריאה וסי' נעברה נא בארצך לא נעבר. וחברו אעברה בארצך. הוי מגיעי בית בבית. ותאמר נעמי אל רות כלתה. ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי. ויין ד' בקריאה וסי' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין. וגם תבן גם מספוא יש דפלגש בגבעה. והיה כנור ונבל תוף וחליל. ויחזק את המצדות דד"ה. לאמתם יאמרו איה דגן. לחם חמודות לא אכלתי ובשר. והפחות הראשונים׃

תולדות אהרן באזני ה'. ברכות נח: הוי משכימי. שבת קיט סוטה מח: ואת פועל ה'. שבת עה קיט עקידה שער מ׃

ביאור מהגר"א

אים: ואשיתהו בתה לא יזמר וגו'. היינו מזריעה וחרישה וקצירה וז"ש במתניתין זורע תחלה ואחר כך חורש וקוצר וז"ש כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו וז"ש יודע היה בצלאל לצרף האותיות שבהן נבראו שמים וארץ: ועלה שמיר. הוא יצרא דעבירה הקשה כאבן וכימא במים ויצרא דגזל ורציחה שהוא כעשני הקשה כב' זל ומתפוצץ באש ומ"ש ועלה כי השמרים שימור טוב ליין אימתי בזמן שהיין שקט על שמריו היין צלול למעלה והשמרים מלמטה וכשהשמרים עולים למעלה מתערבים בכל. היין ואינו ראוי לשתיה כך הוא היצה"ר בכנה טובה לישובו של עולם אימתי בזמן שהוא למטה מן היצ"ט יין הצלול אבל כשעולה נעשה עכור: אלוה מהמטיר. הוא נבואה שבא מלמעלה מטר היינו רוה"ק שהורה בתוך האדם כמ"ש ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש הוא נבואה ורוה"ק דגנך ותירושך ויצהרך היא תנ"ך עשב בשדך היא מאכל בהמות והם חיות הקודש שית סדרים דנער נוהג בם ואכלת זו אכינה ושבעת זו שתיה וכן הלכות ואגדות כמ"ש שבע רצון ומלא ברכת ה': כי כרם ה'. היא המצות והיא הפירות: נטע שעשועיו. הוא התורה כמ"ש ואהיה שעשועים ועיקר התורה ביסודה כמ"ש זקני הנגב: (ח) מגיעי בית בבית וגו'. המדינה נחלקת לשלשה מועלה הבתים לדירה השדות לזריעות הארץ לסחורה כמ"ש ואת הארץ תסחרו וכן אמר כאן בית בבית שדה בשדה והושבתם לבדכם בקרב הארץ שלא יסחרו בה אחרים: (ט) אם לא בתים רבים. של רבים והוא בסמ"ך שמרבים בה תורה וגדולים של גדולים היינו בעלי מצות וטובים של טובים היינו במדות טובות כמ"ש לעיל אמרו צדיק כי טוב כו': (י) בת אחת. חמר. בת הוא מדת בלח ותומר מדת היבש ושני חלקי התורה הלכות ואגדות נאמר עליו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי והאגדות נקרא יין שכל הסודות גנוזין באגדות ויין הוא סוד וכמ"ש לא מ"ש חז"ל עד מ"ם שנין מיכלא מעליא מכאן ואילך משתא מעליא וז"ש מר אמר אימר לך שמעתתא ומ"א אימר לך אגדתא אמר ליה אמשול לכם משל לאדם שהיו לו שתי נשים ילדה ואחת זקנה כו' ומעתה יתכן בחינת הילדה וזקנה שבמשל דומה גם כן לנמשל הלכות ואגדות לזה ראוי לילד עד מ' שנין וזה לזקן אחר מ' שנין וכן יתכן לפ"ז זה שהוא ההלכות דרגא דחכמה וכתיב בחכמה יסד ארץ ואגל בה שהוא הסוד והוא הבינה אמר צמדי והוא החריבה וכן אמר עשרת שהם עשר דרגין הידועים יעשה בת אחד בה עשירים והאתרוגה: (יא) בבקר שכר ירדפו. בבקר יצא האדם לפעלו ולעבודתו לא ישבה הרבה כי אם מעט ומזק ובנשף מאחרים על היין לשתות הרבה עד אשר ידליקם יין (יב) והיה כנור וגומר. חשב ד' מיני כלי זמר מכוונים אל ד' מרות שבאדם ובכל א' בה לגרש העצב הנולד ממרה שכנגדה׃ ואת פועל ה' לא יביטו וגומר. אמר כאן

מצודת ציון

כן: (ח) אפס. הוא כמו אין: (י) צמדי. ענין זוג כמו צמד בקר (ש"א יא) ועבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד כרם: בת. מדת הלח מחזקת ג' סאין: חמר. הוא כור מחזיק ל' סאין איפה מדת היבש מחזקת שלשה סאין: (יא) בנשף. בחשכת הלילה כמו נשף חשקי (לקמן כא): (יב) כנור ונבל תוף וחליל. הם

מצודת דוד

לצדקה. היה מקום שיעשו צדקה והנה נשמע צעקת עשוקים: (ח) ה. להתאונן על מה שהמה מגיעים בית בבית כשאדם חלש היה לו בית בין חזקים בעלי זרוע היה החזק שמצד זה מגיע ביתו בתך גבול בית החלש מגבולו וכן זה שמצד השני עד שלא נשאר מקום להחלש שיניחהם: והושבתם הנביא לבעלי הזרוע וכי סבורים אתם שרק אתם לבדכם תשבו ותתקיימו בקרב הארץ ואין להחלש מקום עמכם: (ט) באזני ה' צבאות. באזני שמוע ה' ותחסר מלת אמר ומאליו יובן: אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא יהיה כן אזי יהיה עושי כך וכך ומגזם ואינו אומר וכן אם לא גשר (לקמן יד): בתים רבים וכו'. וכאומר הואיל וכן מה תועלת להם מה שלוקחים עוד מגבול החלשים: (י) כי עשרת וכו'. מקום עבודת עשרת וכו' יעשה בה יין ומקום זרע חומר יעשה איפה אחת ובעבור הרעב יעזבו בתיהם וילכו להם וישארו שממה מבעליהן: (יא) משכימי בבקר. משכימים בבוקר ורודפים יין המשכר ומאחרים נשף בערב לשתות הרבה עד אשר היין דולק ובוער בהם: (יב) והיה כנור וכו'. בידם היה הכנור וכו' לנגן בעת השתיה לתענג מעת

רש"י

ראו. עשו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו. ד"א לא קלסוהו שחרית
ולא ערבית המעריב ערבים: (יג) מבלי דעת. לפי שהיה
דעת: וכבודו מתי רעב. נכבדיו ימותו ברעב: צחה צמא.
נגד רוב משתיהם: צחה. תרגום של צמאה: (יד) לכן הרחיבה.
לפי שהם הרחיבו נפשם
אכל ומשת' לרוב ושערו
אף שאול תרחיב
בלוע: ושערה. ופתחה:
כאין חק ולמה לבלי
שלא היה בידם של אלו
בה לתפנוק הם: וירד.
יה של ירושלים: ועלז
עליזים שבה: (טו) וישח.
תקיף גברין ולפי מדרשו
ב"ה שהם גרמו לו
כאיש כדהם וכן הוא
צור ילדך תשי (דברים
אומר בעלליהם ימך
(קהלת י): (טז) ויגבה
צבאות במשפט. כשיעשה
בהם יגבה שמו בעולם.
יוסטי"א בלע"ז: והאל
יתקדש בתוך הצדיקים
בהם: (יז) ורעו
כדברם. צדיקים
כעדר הרחלים:
כמנהגם ביושר וכמדה
דבריהם במשפט
אלו. ורבותינו דרשו כדברם כמדובר בם נחמות הנדברות להם:
מחים. בתי הרשעים שהם שמנים: גרים יאכלו. הצדיקים שהם
אכלום: מחים. שמנים כמו עולות מחים אעלה (תהלים ס"ו): (יח) הוי
העון. גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחילה בחבלי השוא כחוט
של

ישעיה ה

ראו: יג לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי־דָעַת
וּכְבוֹדוֹ מְתֵי רָעָב וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה
צָמָא: יד לָכֵן הִרְחִיבָה שְּׁאוֹל
נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי־חֹק וְיָרַד
הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ:
טו וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ וְעֵינֵי
גְבֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה: טז וַיִּגְבַּהּ יְהוָה
צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ
נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: יז וְרָעוּ כְבָשִׂים
כְּדָבְרָם וְחָרְבוֹת מֵחִים גָּרִים
יֹאכֵלוּ: יח הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי

תרגום

חֲזוֹ: יג בְּכֵן גְּלוֹ עַמִּי מִבְּלִי
דַעְתָּא וִיקִירֵיהוֹן מִיתוּ בְּכַפְנָא
וְסַגִּיאֵיהוֹן בִּבְצוֹרְתָא בְּצַחוּתָא:
יד בְּכֵן אַפְתִּיאַת שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ
וּפְתַחַת פּוּמָהּ וְלֵית סוֹף
וּנְחָתוּ יְקָרְהוֹן וְסַגִּיאֵיהוֹן
וְאִתְרְגוֹשְׁתְּהוֹן וְדִתְקֵיף בְּהוֹן:
טו וְיִמְאַךְ אֱנָשָׁא וְיִחְלַשׁ תְּקוֹף
גַּבְרִין וְעֵינֵי רָמַיָּא יִמְאֲכוּן:
טז וְתַקִּיף יְיָ צְבָאוֹת בְּדִינָא
וֶאֱלָהָא קַדִּישָׁא קַדִּישׁ בִּזְכוּתָא:
יז וְיִתְפַּרְנְסוּן צַדִּיקַיָּא כְּמָא
דַּאֲמִיר עֲלֵיהוֹן יִסְגּוֹן וְנִכְסֵי
רַשִׁיעַיָּא צַדִּיקַיָּא יַחְסְנוּן:
יח וַי דְּמַשְׁרַן לְמֶחְטֵי צִבְחַר

מסורה: ג' מ"ל ; ג' וכתיב ה"א ; ג' ; ב'. ג'. ג'. ג' ; י' ; ח' ד"פ ג'. ד' ומ"ל ; ג'. ב' חד מ"ל וחד חסר ; כ' ר"פ

תולדות אהרן לכן גלה. שבת קיט סוטה מח סנהדרין לב: לכן הרחיבה. שם קיא (קידושין סא): ויגבה ה'. ברכות יב: וחרבות מחים. פסחים סח:

רד"ק

אותם לשמוע כלי הנגון והיין לפניהם: ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, הנה הם פנויים ממלאכה כי הם עשירים, והנה כל עסקם במשתה ובשמיעת הנגונים ולא יתעסקו בכל עתות הפנאי בדברי תורה ובדברי חכמה שהם פעל ה', ומעשה ידיו שכתוב על הלוחות עשרת הדברים, והם כלל לכל המצות שבין אדם לחברו ושבין אדם למקום, ויש לפרש את פעל ה', ומעשה ידיו חכמת הככבים כי מענו יגיע האדם לכבוד הבורא כמו שאמר במזמור מה אדיר שמך בכל הארץ, אמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך, ואמר השמים מספרים כבוד אל, ר"ל כל העומד על סוד בריאתם ידע כבוד האל, ואמר הנביא שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, רוצה לומר שיתבוננו בחכמה זאת ומתוכה ידעו כבוד הבורא, וכן אמרו רז"ל כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ועוד דרשו ואת פעל ה' לא יביטו שלא התפללו שחרית וערבית כלומר יוצר אור ומעריב ערבים, זהו פעל ה' ומעשה ידיו: (יג) לכן גלה עמי מבלי דעת. בעבור שלא ידע מעשה האל ולא התבונן בו ופנה אל המאכל והמשתה והתענוג לפיכך יגלה ממקומו ויהי' ברעב ובצמא מדה כנגד מדה, ופירוש כבודו, ואנשי כבודו כלומר אותם שהיו נקראים אנשי הכבוד יהיו נקראים אנשי רעב: מתי. כמו אנשי, כמו מעיר מתים: והמונו. והמון העם יהיו יבשים בצמא: צחה. מן והשביע בצחצחות נפשיך שהוא ענין יובש, ותרגום צמא צחותא, וענין יבשים שייבש גרונם מפני הצמא, וצחה תאר השם בשקל אשה ריח נחח לה'. ובאמרו הרעב לאנשי הכבוד והצמא להמון העם לא להביא זה על זה וזה על זה אלא כולם יהיו שוים ברעב ובצמא; אנשי הכבוד והמון העם, ויונתן תרגם מתי כמו מתי בצר"י שמ"ם מענין מות, שתרגם ויקיריהון מיתו בכפנא וסגיהון בבצירתא בצחותא, ולפי הדקדוק לא יתכן כי מתי בשו"א שמ"ם שרשו מתה ומתי בצר"י שמ"ם שרשו מות: (יד) לכן הרחיבה. אמר דרך משל לרוב בני אדם שימותו מישראל: הרחיבה שאול נפשה. לקבל המתים וירד הדרה. פירוש הדר ארץ ישראל, או הכנוי כנגד ירושלם, אמר שירדו לשאול אנשי הכבוד והמון העם, ועוד כפל הענין במלות שונות, ואמר ושאונה ועלז בה, ושאונה, כמו המונה שזכר: ועלז בה. כמו הדרה שזכר: ופירוש ועלז בה ומי שהיה עלז ושמח בעיר מרוב הטובה ירד לשאול כמו כן, ויונתן תרגם ועלז בה ודתקיף בהון, והוא כענין שפירשנו, ויש מפרשים ועלז בה האויב: (טו) וישח אדם. כפל הדבר במלות שונות, או פירוש אדם על הפחותים ואיש על הגדולים, כמו גם בני אדם גם בני איש, וכן תרגם יונתן וימאך אינשא ויתלש תקוף גברין: ועיני גביהים. לפי שגבהות אדם נראה בעינים לפיכך אמר עיני גבוהים וכן אמר ועיני גבהות אדם, וכן אמר עינים רמות, וכן אמר רום עינים: (טז) ויגבה. באותו משפט שיעשה ברשעי ישראל יהיה הוא גבוה במשפטו, ויאמרו כי הוא רם ונשא ושופט העולם כרצונו והאל הקדוש בעשותו בהם המשפט יהיה נקדש בהם, כמו שאמר בקרובי אקדש, ונאמר ונקדשתי בם, ופירוש בצדקה ביושר כמו משפט: (יז) ורעו כבשים. משל הוא על הצדיקים והחלושים שהיו טרם זה גרושים מבתיהם והולכים מפני הרשעים ובכלות הרשעים יאכלו העניים מה שהיו אוכלים הרשעים, וזה היה בימי חזקיהו שהיה מלך צדיק ושופט אמת ובימיו לא היה כח ביד החזקים לעשוק החלושים ומתו או גלו רוב ישראל בימיו ופירוש כדברם, כמנהגם. מתרגמינן וינהג ודבר, כלומר אין אונס להם, ופירוש וחרבות מחים, חרבות השמנים בעלי מות והם העשירים שהיו עושקים העניים בתיהם שיהיו חרבות גרים יאכלו העניים שברחו מפניהם יבאו עתה לגור בהם ולאכול את חלקם, ויונתן תרגם הפסוק כן ויתפרנסון צדיקיא וגו', תרגמו על דעת שפירשתי אלא שתרגם כדברם ענין דבור: (יח) הוי מושכי העון, אמר על דרך משל כי כמו שמושך האדם העגלה העבותים בחבלים ובעבותות כן הם מושכים העון אליהם בחזקה, והבליהם הם חבלי שוא ושקר, והחטאת כמשיכה

ביאור מהגר"א

לא אמר לא יביטו וגבי מעשה אמר לא ראו והוא על דרך מה שכתוב כי שמחתני ה' במעשה ידיך ארנן אמר גבי פעולה שמחה וגבי מעשה רנה וכן מ"ש עבדו את ה' בא לפניו ברננה אמר השמחה לעבודה ובביאה רננה והיינו ע"פ מ"ש בזוהר שמחה רננה ברמשא והוא כי פעולה נאמר על ענין בלתי נראית בראיה בעלמא כ"א אחרי ההסתכלות היטב (אנ"ה בזה נבין מ"ש ברוב המקומות אצל השם לשון פעולה וכן עונים הרבה ואין מקום פה להאריך ואל תשיבני מדשע עושה פעולת שקר כי גם הוא עושה באופן שיראה לצדיק השקר כי הם מכסהו עפה ואינו נראה אלא אחרי ההסתכל היטב) וז"ש כי אראה שמיך וגו' ירח וככבים אבל השמש לא נראה לצדיק פעולה וז"ש בשחרית בזריחת השמש שהוא פנין פעל ה' ובצפרא שמחה אמר שמחתני ובצמשא רנה והוא לעת צאת ירח וכוכבים הנקראים מעשה ה' ואמר ובמעשה ידיך שאנו אומרים אברהם יגל היינו בתפלת שחרית צלותא דאברהם אז הוא גילה ברמשא רנה לעת תפלת המנחה צלותא דיצחק וז"ש יצחק ירנן והנה בשחרית כאשר מה יצא האדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב וכשיוצא לעבודתו אמר עבדו את ה' בשמחה ובבואו מן העבודה זמן רנה וז"ש בואו לפניו ברננה והנה שמה כנגד אברהם והוא שיר אמר הכהנים לעבודתם והלוים כנגד יצחק ברמשא רנה אמר והלוים לשיר וז"ש כאן ואת פעל ה' שאינה נראית אלא אחרי ההבטה לא יביטו ואת מעשה ידיו שלאה הגי גם כן לא ראו ועפ"ז מובן דברי חז"ל את פעל ה' לא יביטו שלא אמרו בשחרית ואת מעשה ה' לא ראו שלא אמרו מעריב ערבים בערבית: (יג) עמי. הם ג' דרגין דחשיב לעיל בנים ישראל עמי אמר כאן מי הראוים להיות בנים בעלי בינה עוסקים בסודות התורה והוא הדעת וכשהם מבלי דעת קראן עמי וכבודו הם נגד עוסקים באמונה לפי התורה הקדושה והוא כבוד התורה כמ"ש חז"ל אין כבוד אלא תורה והנה הם מתי רעב כמ"ש לא רעב ללחם כי אם לשמוע דבר ה': והמונו. שנמשכין אחר הגדה כמ"ש חז"ל שבקו לר"ע ואזלו לשמוע דברי אגדה ואגדה נמשלה למים וכן דרשו בפסוק בריכת מים להשקות מהן יער צומח עצים היינו דברי אגדה להמונים שנקראים עם הם לחם למה שאינם שותים דברי האגדה: (יד) לכן הרחיבה וגו'. קאי למעלה על מ"ש בבקר שכר ירדפו היינו שאינם שותים הרבה אלא שותים מעט שכר הוא יין ישן מזיק לתלמוד נפשם במעט שתים אמר כאן לכן הרחיבה שאול נפשה ונגד מ"ש מאחרי בנשף יין ידליקם שאינם שותים שכר חזק אלא יין אבל מאחרים על היין לשתות כ"כ הרבה אמר כאן ופערה פיה לבלי חק: וירד הדרה. אלו בעלי התורה כמ"ש חז"ל אין הדר אלא תורה: והמונה. היינו רוב עם: ושאונה. אלו הגבורים כמ"ש האריה ישאג: ועלז העשירים כמ"ש והסיר את עליזי יהודה והשארתי עם עני ודל וז"ש חז"ל השותה יין בד' מיני זמר מביא ד' מיני פורענות לעולם הם ד' כתות הנ"ל שהם כלל העולם: (טו) וישח איש ועיני גבוהים. עמ"ש קפיטל ב' ואמר כאן שלשה נגד שכר ירדפו ויין ידליקם ויין משתיהם: (טז) ויגבה וגו' במשפט. היינו נקמה שעושה ברשעי ירושלים כמ"ש והתקדשתי ישראל כמ"ש יצא מפי צדקה בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל וכן כאן האל הקדוש (היינו קדוש ישראל) נקדש בצדקה וז"ש ציון במשפט תפדה היינו ע"י משפט תפדה: ושביה. הם ישר' השבים לתוכה ירחם ה' על עמו: (יז) ורעו כבשים. דרשו חז"ל עתידין ישראל לכתיות מתים דכתיב כאן ורעו כבשים וכתיב ירעו בשן וגלעד בשן זה אלישע בן שפט אשר בבשן וגלעד זה יהוא מפושבי גלעד: (יח) משכי העון. הוא שעובר על ל"ת והחטאת שעובר על מ"ע ואמרו חז"ל ישב אדם ובטל ממ"ע עובר עליהם בכל עת ובכל שעה והוא מרבה לחטוא וז"ש כעבות

מצודת דוד

היה בידם: פועל ה'. אינם נותנים לב להסתכל פועל ה' שעל הכל יביא ומעשה וכו'. כפל הדבר במ"ש: (יג) מבלי דעת. על שאינו לדעת דרכי וכבודו. אנשי הכבוד והחשובים יהי מתי רעב והמון העם ימותו בעבור צמאון ומלת מתי משמשת בשתים: (יד) הרחיבה. מדה במדה על שהרחיבו בתענוג ביותר לכן תרחיב השאול נפשה לבלוע את הכל: הדרה. תפארת בה. בהשאול ומוסב על וירד ור"ל הכל תרד אל השאול: (טו) וישפל איש. כפל הדבר במ"ש: ועיני גבוהים. העינים שהיו מגביהים להסתכל כלפי מעלה כדרך וח: תשפלנה. להסתכל למטה כדרך השרוי בצרה וצער: (טז) ויגבה וכו' במשפט. כשיעשה משפט יתרומם ויתעלה שמו: נקדש בצדקה. יתקדש שמו במה צדקה להכשרים שבדור: (יז) כבשים. הצדיקים הנמשלים לעדר הרחלים המה ירעו בנחת והשקט כמנהגם מאז ולא יהיו נכללים עם הרשעים: וחרבות מחים. בוש של הרשעים בעלי המוח יאכלו הצדיקים שהמה עתה כגרים מול רשעי': (יח) מושכי העון. ממשיכים על עצמן את היצר הרע המסית על העון: בחבלי השוא

מצודת ציון

הם שמות כלי נגון: (יג) מתי רעב. אנשי רעב: צחה. ענין יובש וצמאון כמו על צחיח סלע (יחזקאל כד): (יד) ופערה. פתחה ביותר כמו פי פערתי (תהלים קיט): לבלי חוק. בלא קצבה: והמונה. המון עמה: ושאונה. הוא כמו המונה וכפל הדבר במ"ש: ועלז. ענין שמחה: (טו) וישח. ענין כפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד): (יז) כדברם. כמנהגם כי וינהג תרגומו ודבר וכן אני השמים דוברות בים (מ"א ה) שהוא ענין הנהגה: מחים. רשעים

של קורי עכביש ומשנתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה בו את הקרון למשוך : כשוא . דבר שאין בו ממש : חטאה . חטא : (יט) מעשהו . הפורענות שהוא אומר להביא : למען נראה . דבר מי יקום : (כ) לרע טוב . מקלסין לעכו״ם ורע בעיניהם לעבוד הקב״ה שהוא טוב חשך לאור . דבר שהוא להביא עליהם חשך שיאיר להם : שמים מר

המשיכם היא התענוגים ומשפט היין שמושכין האדם ומביאין אותו לעון גלוי עריות ולגזל ולשפיכות דמים והם מושכים העון כרצונם אליהם בהרגילם התענוגים אליהם ומשתה היין, וכן אמר שלמה בזה הלשון למשוך ביין את בשרי : וכעבות . הכ״ף השמוש. רוצה לומר כמו שמושכים העגלה בעבות כן הם מושכים החטאת אליהם , ותמאה שם כמו חטאת : ועבות . שם לחבל היחיד במשקל שאור יאור בשו״א הוא במוכרת או בסמו״ך כמו מעשה עבות ולרבים עבותים או עבותות , וכחבל השוא עשוי משלש יתרים יקרא עבות , ובדברי רז״ל יצר הרע בתחילה דומה לחוט השער ולבסוף לעבות העגלה שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא : (יט) האומרים . כשאני שולח להם נביאי ואומרים להם הרע שאני מביא להם בעונש מעשיהם הרעים הם אומרים אין אנו מאמינים ימהר יחישה מעשהו . כלומר מעשה הפורענות ונראה שנביאינו אומרים אמת כי עתה אין אנו מאמינים עצת קדוש ישראל . מה שיעץ להביא עלינו כי הוא קדוש ישראל ואיך ירע לנו כי הם חושבים שאין מעשיהם רעים , כמו שאמר הוי האומרים לרע טוב : (כ) הוי האומרים . למעשיהם הרעים שהם עושים הם אומרים כי טובים הם ולהעוסק בתורה ובחכמה הם אומרים רע ויגיעת בשר , והם כאלו שמים חשך לאור כיון שלא יבדילו בשכל מה הוא טוב ומה הוא רע הרי הם כמי שלא יבדילו בחושים ויכזב להם חוש הראות וחוש הטעם : (כא) הוי חכמים . הם חושבים עצמם חכמים ונבונים וכשאומרים להם הנביאים זו דרך טובה לכו בה וסורו מדרך הרעה הם אומרים להם לא כי אלא הדרך שאנחנו אוחזים הטובה ואנחנו חכמים מכם להכיר הטוב והרע , ואדוני אבי ז״ל פירש חכמים המה לעשות הישר בעיניהם ונבונים המה לתקן מה שהוא נגד פניהם נכון , והוא על דרך שאמר חכמים המה להרע : (כב) הוי גבורים . כל גבורתם היא לשתות יין , כלומר כחם וגבורתם אינה נראית להלחם עם אויביהם אלא כל עסקם לשתות יין , ושתיי׳ היין והתענוגים מביאים החולשה , והנה הם מפסידים חכמתם וגבורתם בשתיית היין והתענוגים, וכן אמר ושריך בבקר יאכלו , ובהפכו אומר ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי , הנה כי שתית היין מונעת הגבורה : ואנשי חיל. כמו גבורים כי פי׳ חיל כח כמו ותאזרני חיל למלחמה , ותרגום כח חילא ויונתן תרגם וגוברין מרי נכסי , כמו עשה לי את החיל : למסוך . כמו למזוג : (כג) מצדיקי . השופטים מצדיקים הרשע בדינו : עקב שוחד . בשכר שוחד שלוקחים ממנו , והצדיק בדינו יסירו במשפט צדקתו ממנו , ואמר ממנו אחר שאמר צדיקים רוצה לומר מכל אחד ואחד מהצדיקים הבאים למשפט : (כד) לכן כאכול קש . מנהג הלשון להקדים הפועל לפעול אבל כשהדבר מבואר שאין לטעות בו יקדימו הפעול לפועל כמו זה כי ידוע כי האש אוכלת הקש ולא הקש האש , וכן מים תבעה אש , אבנים שחקו מים , לשון אש הלהבת שהוא כצורת הלשון : וחשש להבה . היא כפל ענין במלות שונות , חשש הוא הקש הדק , ופירוש ולשון להבה ירפה החשש , כלומר יחלישנו ויבעירנו , כלומר כמו שהמעשה הזה הוא קל מהרה שלשון האש יאכל הקש ולשון להבה ירפה החשש כן יבא להם הרע קל מהרה ויכלם עד שהרשם כמק יהיה , ומק הוא מקק הנזכר בדברי רז״ל מקק של ספרים והוא הרקב , ומשל הרשם ר״ל החוזק שלהם יהיה נמק ונמס : ופרחם הוא משל על החלשים כמו האבק שמרוב קלותו יעלה באויר ויכלה כן יכלו כלם החזקים והחלשים בהם רעים : כי מאסו את תורת ה׳ צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו , כפל ענין במלות שונות כאבק כלו קמוץ וגם הכ״ף , וי״ת וחשש להבה וכעמירא בשלהוביתא , ובדרש לכן כאכול קש לשון אש , וכי יש לך קש שהוא אוכל אש אלא קש זה עשו שכל זמן שמרפים ישראל ידיהם מן המצות שולט בהם ב ישראל, שהם אש ועשו שהוא קש , שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש : (כה) על כן . וירגזו ההרים . דרך משל כאלו רגזו ההרים ורעשה הארץ להם מרוב צרתם : כסוחה

נַגְדִּין חוֹבִין בְּחַבְלֵי דְמָא אָזְלִין וְסָגָן עַד דְּתַקִּיפִין וְכִגְדִילַת עֲגַלְתָּא חוֹבִין : יט דְּאָמְרִין אִימָתַי יוֹחֵי וְיִגְלֵי פְּרִשְׁתֵּיהּ בְּדִיל דְּנֶחֱזֵי וְיִקְרַב וְיֵיתֵי מַלְכֵּי דְּקַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל וְנֵדְעִינֵיהּ : כ וַי דְּאָמְרִין לְרַשִׁיעַיָּא דְּמַצְלְחִין בְּעָלְמָא הָדֵין אַתּוּן טָבַיָּא וּלְעִנְוְתָנַיָּא אָמְרִין אַתּוּן רַשִׁיעַיָּא הֲלָא בְּמֵיתֵי נְהוֹרָא לְצַדִּיקַיָּא יֶחֱשׁוֹךְ לְרַשִׁיעַיָּא וִיבַסְמוּן פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא לְעָבְדֵיהוֹן וְיֵיתֵי מְרָדָא לְרַשִׁיעַיָּא וְיִדְעוּן דִּבְסוֹפָא מְרִיר חֶטְאָה לְעָבְדֵיהּ : כא וַי דְּחַכִּימִין בְּעֵינֵי נַפְשְׁהוֹן וְקָבֵיל אַפֵּיהוֹן סוּכְלְתָנִין : כב וַי דְּגִבָּרִין לְמִשְׁתֵּי חֲמַר וְגֻבְרִין מָרֵי נִכְסִין לְאִתְרַוָּאָה מִן עַתִּיק : כג מְזַכָּן לֵיהּ לְחַיָּבָא חֲלַף דִּמְקַבְּלִין מִנֵּיהּ מָמוֹן דִּשְׁקַר וּזְכוּת זַכַּיָּא בְּרַשַׁע מַעְדָּן מִנְּהוֹן : כד בְּכֵן יִתְאַכְּלוּן כְּקַשָּׁא בְּאֶשָּׁתָא וְכַעֲמִירָא בְּשַׁלְהוֹבִיתָא מְסַגַּן תּוּקְפְּהוֹן

הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה : יט הָאֹמְרִים יְמַהֵר ׀ יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנֵדָעָה : כ הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר : כא הוֹי חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם וְנֶגֶד פְּנֵיהֶם נְבֹנִים : כב הוֹי גִּבּוֹרִים לִשְׁתּוֹת יָיִן וְאַנְשֵׁי־חַיִל לִמְסֹךְ שֵׁכָר : כג מַצְדִּיקֵי רָשָׁע עֵקֶב שֹׁחַד וְצִדְקַת צַדִּיקִים יָסִירוּ מִמֶּנּוּ : כד לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה שָׁרְשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת יְהוָה צְבָאוֹת וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ־יִשְׂרָאֵל נִאֵצוּ : כה עַל־כֵּן חָרָה אַף־יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיֵּט יָדוֹ עָלָיו וַיַּכֵּהוּ וַיִּרְגְּזוּ הֶהָרִים וַתְּהִי נִבְלָתָם כַּסּוּחָה

ל׳ ומ״ע. ל׳ · ל׳ · ס׳. ל׳. ל׳ · ב׳. כ׳ ר״פ · ד׳. ל׳ · י״ג. ב׳ · ב׳ סאור · כ׳ ר״פ · כ׳ ר״פ · ל׳ וחסר · ל׳ · ל׳. ב׳ · ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ וא׳ כאבק · ל׳ · ס׳ ר״פ בטעם · אית בפסוק א״ב · ל׳

כְּשָׁבָב יְהֵי וּמָמוֹן אוֹנְסֵיהוֹן כְּאַבְקָא דְּפָרַח אֲרֵי קָצוּ בְּאוֹרַיְתָא דַּיְיָ צְבָאוֹת וְיַת מֵימַר קַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל רְחִיקוּ : כה עַל כֵּן תְּקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ צְבָאוֹת בְּעַמֵּיהּ וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עֲלֵיהוֹן כַּד מְחָנוּן וְזָעוּ טוּרַיָּא וַהֲוָאָה נְבֶלְתְּהוֹן

לנחם כו׳ וכמ״ש למען השות הרוס הייתו שאין לו הנאה מזה מעשהו וגו׳ . אין זה כפל ענין במלות שונות אלא כל מלה בשני דרכים מנהיג הקב״ה את האדם לקבל שכר או עונש ח״ש להרע לעצמו או לזולתו בגוף או בממון וז״ש עצת קדוש ישראל בענין שנראה בעליל כי הוא מעשה ה׳ וז״ש כאן מעשהו למען ועת הייתו שעת הוא המשכת הזמן עד התחלת הענין וזמן הוא ימסר . כמשך הזמן עד שהתחלה ויתישה כמשך הזמן מן התחלה ותקרב התחלת הענין ותבאה הענין כולו מראש ועד סוף : (כ) הוי האומרים לרע טוב ע״ד שאמר שלמה תלוקי אהבה הן אם אהבת הערב או המועיל או הטוב ולטוב רע הוא נגד הטוב במה שהוא טוב : אור לחשך . הוא נגד המועיל הוא נגד הערב : (כא) הוי חכמים וגו׳ . אמר כאן ד׳ חכמים ונבונים גבורים אנשי חיל : צדיקי׳ יסירו ממנו. אמר כמה גדול כח השוחד ממטיאו תחלה בדבר אחד שמזכ׳ את החייב בדין ובכדי שלא יסתור דינו מחזק את לבנו לחייב את הזכאי בכל עת אשר יבא לידו בכגון זה וזה צדקת צדיקים לשון רבים ואמר ממנו הייתו מכח אותו שלקח : (כד) וחשש להבה כו׳. חשש הוא הנשאר בארץ וז״ש שרשם כו׳ ואמר כאכול קש אש

מצודת ציון

רשעים השמנים בעלי חמות : (יח) וכעבות . חבלים עבות : (יט) יחישה . הוא כמו ימהר וכן אחישה מפלט לי (תהלים נה) וכפל הדבר במלות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (כב) למסוך . מזיגת היין קרוי מסך : (כג) עקב . בשכר כמו והיה עקב תשמעון (דברים ז) : (כד) קש . תבן : לשון אש . להב אש ע״ש שנמשך כלשון : חשש . היא תבן הדק וכן תכרו חשש (לקמן לג) : ירפה . מל׳ רפיון : כמק . מל׳ המקה והמסה : ופרחם . המשיל הגדולה לפרחי האילן : יעלה . יסתלק כמו כעלות גדיש (איוב ה) : נאצו . ענין בזיון : (כה) וירגזו . ענין תנועה

מצודת דוד

השוא . בחבלים דקין וכמעט שאין בהם ממש : וכעבות . לבסוף ממשיכים את החטאה בחבלים עבות שמושכים בהם את העגלה ר״ל בתחלה מעט נמשכים אחר החטא ולבסוף נמשכים הרבה : (יט) האומרים וכו׳ . אומרים בלעג ימהר להביא הפורעניות שאומר למען נראה אם יוכל עשותו : ותקרב ותבואה . כפל הדבר במ״ש ונדעה . שיש בידו הכח : (כ) לרע . על עבודת אלילי הכנענים היו אומרים שהיא טוב : ולטוב . הוא עבודת המקום : שמים חושך וכו׳ . כפל הדבר בשמות שונות : (כא) חכמים . לפי השתכלות פניהם וכפל הדבר במ״ש : (כב) לשתות יין . מראים גבורתם

ברשם ... כדבר הנימק : ופרחם . גדולתם יתהלך כאבק דק המתהלך ברוח קטנה : (כה) עליו . על עמו : ההרים . מלכי יהודה ושריהם : כסוחה

ביאור מהגר״א

רש"י

…אל אדם שהוא מאום ובלשון חכמי' קרוי סחי וכן סחי ומאום (איכה ג׳): בקרב … כן יהיו מאוסים בין הנבלים: בכל זאת. הבאה עליהם: לא … אפו. לא נתקנו במעשיהם להשיב אפו מהם: נטויה. להרע להם: … ונשא. הקב"ה נס לגוים. ירמוז להם רמזים להתאסף ולבא עליהם. נשיאת … א כמו כלונס ארוך ונותנין … בגד ועילין בראש הר … ור אין אותו מרחיק והוא … לקיבוץ בני אדם וכן על … הרים נסי (לקמן מ"ט) … ים אותו על נס (במדבר … כלונס פירקא בלע"ז ועל … ואל לאות קרוי נס: ושרק. … בלע"ז אף הוא סימן … : מקצה הארץ. שיבאו … לבור על ישראל: קל … האויב עליהם כמו … ו והולך: (כז) אין עיף … כושל בו. לא ייעף ולא … במרוצתו לקיים ימהר … שהם אומרים לפניו: … לשון ניתר כמו ויפתח … ם (בראשית כד): ולא … ולא ירא̇ו שם סי' … לירא ממני מלכא: … כצר. ת"י כטינרא כמו … לגליו. אופני מרכבותיו: … שאגה. אימה זו תהיה … כמו לביא: ויפליט. … לטרפו מיד כל הבאים … יפליט איסקמוצייר … (ל) וינהום. אותו … על עם ה' הנזכר למעלה: … ים. אשר יהמו גליו … וא בחיילות הומות: … ארץ. לשון הבטה יביטו … ויצפו שיעזרום מלכי … ים סומכין עליהם כענין … היורדים מצרים לעזרה … לא): והנה חשך. שלא … זר להם. ונבט לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק והוי"ו גורמת לו … דיב ר להבא איור"ט איסגרד"י בלעז: צר ואור חשך. כמו והבל עוזר … עוזר (שם) מי שהר לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו … חשכו ויש פותרין צר היא הלבנה שנתמעטה ואור היא החמה: בעריפיה. בבא מאפליה שלה לשון יערף כמטר (דברים לב) וכן דרך בערוף מטר

רד"ק

כמוהם. בשקל והכולה אין בהם, ופירוש כרוחם, תרגום לא תזמר לא תכסח: לא שב אפו. לפי שהם אינם שבים בתשובה: (כו) ונשא נס. כאלו האל ישא להם נס וכאלו ישרוק להם שיבאו לא"י להחריבם. ופירושו שיעיר את רוחם לבא מהרה קל כבעל לחזק המהירות והוא מלך אשור שיבא מהרה ובקלות, כמו הקל ברגליו שהולך מהרה, ויונתן תרגם קל כענין קלילין: (כז) אין עיף. הפסוק הזה הוא על דרך ההפלגה מרוב חפזם ומהירותם לבא לא יעפו ולא יגעו מן הדרך ולא יכשל אחד מהם בדרך, כלומר שלא תגוף רגלו באבן מדרך מפני מהירותם ללכת לא ינום ולא ישן ביום וגם בלילה לא ישן אחד מהם דרך קבע שיצטרך להתיר אזורו ולהתיר שרוך נעליו אלא לבוש ונעליו ברגליו ישן מה שישן בלילה וכל זה דרך ההפלגה: נתק. פירושו התרת הקשר המנעול: (כח) אשר חציו. וכן כלי מלחמתו כולם ערוכים לשלחם אליו שנונים ומחודדים, וכן קשתותיו דרוכות, לא יצטרכו לדרוך אותם כשירצו לשלחם שלא יתעכבו במלחמה, וכן פרסות סוסיו כמו הצור, והוא האבן החזק נחשבו שלא יכאבו מן הדרך ולא יצטרכו להטיל להם ברזלים, וכן גלגלי המרכבה יבאו מהרה כמו הסופה, והוא הקש המתגלגל ברוח, וכל זה דרך ההפלגה: (כט) שאגה לו. ושאג כתוב, ישאג קרי, והענין אחד: ויאחז טרף. כי לא הסיס שאגתו ונהמתו לחנם אלא שיאחז טרף, כמו שנאמר הישאג אריה ביער וטרף אין לו כן האויב הזה והוא מלך אשור יאחז טרף ואין מציל מידו שהרי בא̇ו כבש כל ארץ ישראל וגם כל ערי יהודה הבצורות, ופירש ויפליט יקח הפלטה והיא ארץ יהודה כי הכל כבש זולתי ירושלם: (ל) וינהום. כנהמת ים. כנהמת גלי הים: ונבט לארץ. מבנין פעל הדגוש בשקל אבד ושבר, אומר יביט ישראל לארץ בבא עליו האויב פתאם יביט אם יבא לו עוזר ואין ולא יראה כי אם חשך, ומהו החושך חושך צר, כלומר חשך האויב הבא עליו, ואף על פי שבמלת חשך עמד הטעם הענין דבק עם צר: ואור חשך בעריפיה. ואור השמש חשך לו לישראל בשמים, כלומר קדרו לו השמים ממעל מרוב הצרה, והשמים נקראו עריפים מפני שמזילים המטר, כמו שאמר אף שמיו יערפו טל, ופירוש יערפו יזלו, וכן יערוף כמטר לקחי. יזל, ויש מפרשים בעריפים, ברהוטים, כמו יערוף מזבחותם, שהוא ענין הריסות, ויש מפרשים בשנת צר ואור שמש וירח:

המקרא

בְּקֶרֶב חֻצוֹת בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב
אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ כו וְנָשָׂא־נֵס
לַגּוֹיִם מֵרָחוֹק וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה
הָאָרֶץ וְהִנֵּה מְהֵרָה קַל יָבוֹא׃
כז אֵין־עָיֵף וְאֵין־כּוֹשֵׁל בּוֹ לֹא
יָנוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתַּח אֵזוֹר
חֲלָצָיו וְלֹא נִתַּק שְׂרוֹךְ נְעָלָיו׃
כח אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים וְכָל־
קַשְּׁתֹתָיו דְּרֻכוֹת פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר
נֶחְשָׁבוּ וְגַלְגִּלָּיו כַּסּוּפָה׃ כט שְׁאָגָה
לוֹ כַּלָּבִיא וְשָׁאַג כַּכְּפִירִים וְיִנְהֹם
וְיֹאחֵז טֶרֶף וְיַפְלִיט וְאֵין מַצִּיל׃
ל וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־
יָם וְנִבַּט לָאָרֶץ וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר
וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ׃

תרגום

מְשַׁגְרָן כְּסָחִיתָא בְּגוֹ שׁוּקַיָא
בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן
דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וַעֲד כְּעַן
מִתְקְפִין מַרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ
עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן׃
כו וְיִזְקוֹף אָת לְעַמְמַיָא מֵרָחִיק
וְיִכְלֵי לֵיהּ מִסְיָפֵי אַרְעָא וְהָא
בִּפְרִיעַ מַלְךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ
כַּעֲנָנִין קַלִילִין יֵיתֵי׃ כז לֵית
דִּמְשַׁלְהֵי וְלֵית דְּמִתְקִיל בֵּיהּ
לָא יְנוּם וְלָא יִדְמוּךְ וְלָא
יִשְׁתְּרֵי זְרִיז חַרְצֵיהּ וְלָא
יִתְפְּסִיק עַרְקַת מְסָנֵיהּ׃ כח דִּי
גִירוֹהִי מְחַרְפִין וְכָל קַשְׁתָּתֵיהּ
מְתִיחָן פַּרְסַת סוּסָוָתֵיהּ
כְּטִנָרָא תַּקִיפִין וְגַלְגְּלוֹהִי
קַלִילִין הָא כְּעַלְעוֹלָא׃
כט נִיהוֹמֵי לֵיהּ כְּאַרְיָא וְיִנְהוֹם
כְּבַר אַרְיָוָן וְיִכְלֵי וְיֵיחוֹד בִּזָא
וִישֵׁיזֵיב וְלֵית דְּמַצִּיל׃ ל וְיִכְלֵי
עֲלוֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּאִתְרְגוּשַׁת יַמָא דְאָם יִבְיַזוֹן רַשִׁיעַיָא סָעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא
עָקָא וּתְבַר אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן בְּרַם צַדִּיקַיָא דִיהוֹן בְּשַׁעְתָּא הַהִיא יִתְכַּסוּן מִן קֳדָם בִּישְׁתָּא׃

ל׳ בטעם מלעיל · ג׳ מ"ל · ב׳ שומר יברא׳ · ב · ג׳ ומ"ל · ל׳. ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ישאג ק׳ · ב׳. ל׳ · ב׳ ויאחז טרף · ל׳. ל׳ · ב׳. ד׳. ל׳

ט׳ פסוקים בקריאה לא ולא ולא ולא וסי׳ במס׳ רבתא׃

ביאור מהגר"א

…כמו שא"א לקח לאכול את האש כך א"א לכלות אנשים תמימים כי ה׳ מגינם: שרשם. … שמחה העפר כמק יטיה ולא יצמח: ופרחם. היינו גם שיצמח כאבק יעלה והוא כנגד … על בנים וזכות בנים על אבותם כמ"ש ברא מזכה אבא שרשם היינו זכות אבות ופרחם … בניהם: נאצו. לשון מיאום גם כן כדרך המקרא לכפול וכן נאצו את קדוש ישראל דכאן … לשון כעס על אמרת: ותורת ה׳. הוא תורה שבכתב ואת אמרת היא תורה שבע"פ לכן … יש̇ראל שהוא קדושת ישראל כי תורת ה׳ בלבם והם נגד יעקב ויוסף: (כה) על כן חרה … היינו גזירה שלמעלה נמסר מעולם העליון אל עולם התיכון והוא השמים ומשם נמסר אל … רך מעניש כמ"ש אענה את השמים והשמים יענו את הארץ והארץ יענה את יזרעאל אף … וחרה אף ה׳ הוא בעולם העליון ויט ידו הוא השמים כמ"ש וימיני טפחה שמים וירגזו … ו הארץ ואח"כ נעשה העונש ותהי נבלתם כסוחה: בכל זאת לא שב אפו. היינו היפך … תקון בתוכחתו וכאב את בן ירצה ר"ל מתרצה לו אחרי הכהו ומתנחם אבל כאן בכל זאת … וגו: ועוד ידו. היינו כמ"ש לעיל שהוא השמים נטויה בגזירות רעות: (כו) ונשא נס … וק. ע"ד מ"ש כל גוים סבבוני ואח"כ אמר סבוני גם סבבוני ואח"כ אמר סבוני כדבורים … הוא מקרוב וסבב הוא מרחוק ואמר כי שלשה רעות עשו הכשדים עמו שמתחילה סבבוני … מ"כ קרבו הרחוקים וסבוני מקרוב ונוסף עליהם עוד לסבב גם מרחוק וז"ש סבוני גם סבבוני ואחר כך קרבו הרחוקים השניים וסבוני עד באפס מקום ועמדו זה על זה כאשר תעשנה הדבורים עומדים אחד ע"ג חבירו וז"ש סבוני כדבורים וכן אמר כאן ונשא נס לגוים מרחוק שיקרבו ושרק לו לאותו שראוי לעמוד מרחוק על מקום הראשונים שיבא עתה מקצה הארץ: מהרה קל יבא. אותו שהוא קל לא ישתהא בדרך הלוכו: (כז) אין עיף. מסיבת עצמו שנשא משא לעיפה או מסיבת מרוצתו: ואין כושל. זולתו המכשילו והניסה המניעה בגוף: לא ינום ולא יישן. היינו יגיעת הנפש: ולא נפתח וגו׳. שלא יהיה להם שום עיכוב (אנ"ה היינו כנגד מש"ל ימסר ויתישה ומבואר שמיכה הוא על משך התחלת הענין וכנגד זה אמר מהרה קל יבא שלא ישהא עד שיתחיל לילך וכנגד מ"ש יתישה הוא מיכה מן התחלה עד גמרו ע"ז אמר אין עיף וגו׳ לא ינום ולא נפתח ויכנס עליו ביום ההוא): (כט) שאגה לו כלביא. אמרו שהלביא שואג שלשה שאגות אחד בעוד הטרף מרחוק שיתם מקולו מלברוח והשני בבא אליו שלא יתגבר כנגדו והשלישי בעת טרפו אבל הכפיר מקולו לא יתם ע"כ לא ישאג מרחוק ולא מקרוב כי אם מקבץ נכמוס שאגתו ומוציאן באחת ויכנס כשיאחז טרף וז"ש כאן שאגה לו כלביא היינו מרחוק ואף על פי כן ישאג בכחו הגדול בעת יאחז טרף ישאג ככפירים: (ל) והנה חשך צר. כלומר וצר: ואור חשך. ר"ל שהאור חשך (מכאן עד סיף הפסוק נמחק כ"י קדשו ממש של גאו"ז הגאון ז"ל והנראה שדעתו ערפה לשון מטר והכי פירושו ונבט לארץ בדעתו שהרעה באה לו מתחת ולא היה אלא צר אבל כיון שראה

מצודת דוד

…כרוק המושלך בקרב חוצות: בכל זאת. עם כל הפורעניות הזאת לא שב … עוד ידו נטויה להכות בהם: (כו) ונשא נס. ר"ל יעורר לב האומות היושבים … בוא עליהם כאלו נשא להם נס וכאלו שרק להם להתאסף ולבוא: (כז) אין … הטעם הבא לא ימצא בו עיף וכושל: לא ינום. ר"ל לא יהיה מי מתעצל … לא נפתח. ר"ל לא יהיה למי שום לב עכוב: (כח) אשר חציו שנונים. יהיה … חציו יהיה שנונים ר"ל יהיה מוכן למלחמה: כצר. חזקים כסלע ולא … ברוצתם: כסופה. ימהרו ללכת כרוח סופה: (כט) שאגה לו. לטעם הזה: ויפלים. … לעצמו מיד הבא לחטוף מידו: ואין מציל. לא יהיה ביד מי להציל … (ל) עליו. על ישראל: ונבט לארץ. יביט למלכי ארץ אולי ימצא מהם עזרה: והנה חושך צר. יש לו חושך מהצר והאויב הבא עליו כי לא מצא עוזר: ואור חשך בעריפי׳. אור

מצודת ציון

תנועת המרדה: כסוחה. כרוק הניטה מן הגוף וכן סחי ומאום תשימנו (איכה ג): (כו) נס. הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי לרמוז בו ולהתאסף ולבא: ושרק. הוא קול הנעשה בקבוץ השפתים והוא סימן להתאסף וכן אשרקה להם ואקבצם (זכריה י): (כז) נפתח. ענין התרת הקשר כמו יפתחו פתח (איוב ל): אזור. חגורה: חלציו. מתניו: נתק. נעתק ממקומו: שרוך. ענין קשורים כמו מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד): (כח) שנונים. חדודים: דרוכות. הדרך לדרך ברגליו על הקשת למתחו היטב: פרסות. הוא כעין מנעלים: כצר. כסלע: וגלגליו. אופן העגלה: כסופה. רוח חזק: (כט) כלביא. שם משמות האריים: וינהם. מל׳ המייה: ויפליט. ענין הצלה: (ל) כנהמת. מל׳ המייה: ונבט. מל׳ הבטה וראיה: בעריפיה. כן נקראים השמים על כי יערפו ויזלו את הטל כמ"ש אף שמיו יערפו טל (דברים לג) או ר"ל במאפליה ושוליו

רש"י

מטר האור מאפיל: (א) (בשנת. סימן זה תחלת הספר ותחלת נבואת ש... וחמשה סימנים הקודמים נאמרו אחר זה הסימן אלא שאין מוקדם ו... בתורה וראייה לדבר ישעיה נבא ונותרה בת ציון כסכה וגו' זה היה לאחר... וגלה סנחריב את עשרת השבטים ונשארו רק יהודה וירושלים לכך אמר...

ישעיה וגו' על יהודה ו...
וגו' על מה תכו עוד ו...
סרה וגו' אברבנא"ל ...
(א) בשנת מות. בשנ...
ושוליו. כמו שולי ח...
(שמות כח) תחתיתו א...
יושב על כסא בשתים ...
בהיכל הדום מרגלותיו ...
המקדש לדון על עוזי...
ליטול כתר כהונה: (ב) ...
עומדים ממעל. בשתי...
לממטו כן תירגם יונת...
קדישין ברומא קדמוהי ...
יכסה פניו. שלא יז...
השכינה: ובשתים יכס...
לצניעות שלא יראה ...
לפני בוראו ובתנחומא ...
כסוי הרגלים לפי שה...
רגל עגל שלא להזכיר ...
עון העגל: ובשתים ...
ובתרין משמש: (ג) וק...
אל זה. נוטלין רשות:
שלא יקדים האחד ...
ויתחייב שריפה אלא ...
פתחו כולם כאחד וז...
ביוצר אור קדושה כולי...

עונים כו' ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק"ק ג' ...
כתרגומו: (ד) וינועו אמות הספים. אילות סיפי הם מזוזות הפתח שנמדדין ...
אמות

רד"ק

(א) בשנת מות המלך עוזיהו, תרגם יונתן בשתא דאתנגע בה מלכא עוזיהו, והוא כשנכנס להקטיר קטרת בהיכל והזריעה זרחה במצחו, ויש לפרש מיתה ממש, ולפירוש הזה לא יהיה זה תחלת נבואתו ומה שספר השנה שראה זאת המראה לפי שבימיו פרעו העם כמו שאמר רבותינו ז"ל... וראיתי את ה' ראה במראה הנבואה כבוד ה' כי אי ה' כבוד ה', וכן תרגם יונתן יקרא דה', וכן נאמר על הכבוד וירד ה' על הר סיני, ותרגם גם כן אנקלוס ואתגלי יקרא דה' וכן אמר יחזקאל על דמות הכסא ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו מלמעלה, וזהו שאמר וראיה את ה' יושב על כסא רם ונשא, ורם ונשא הוא על הכסא, והכל הוא דמות במראה הנבואה, ורבותינו הקשו הפסוקים ואמרו כתיב כי לא יראני האדם וחי וכתיב ואראה את ה', לא קשיא כאן באספקלריא המאירה כאן באספקלריא שאינה מאירה, ואמרו רבותינו ז"ל כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיהו יחזקאל למה הוא דומה לבן כפר שראה את המלך ישעיהו לבן כרך שראה את המלך, כלומר שיחזקאל ספר פרטי הדברים לפי שהיה חדוש גדול אצלו או אצל בני דורו אבל ישעיה לא ספר אלא דרך כלל כי הוא היה שלם יותר מיחזקאל ולא היה המראה כל כך חדוש אצלו או בני דורו היו שלמים יותר מבני דורו של יחזקאל וישעיהו זכר שרפים ולא זכר החיות: ושוליו. הכנוי כנגד הכבוד, וכן תרגם יונתן ומזיו יקריה אתמלי היכלא, או יהיה הכנוי כנגד הכסא והשולים הם תחתיים כנגד או זולתו, והמשל הנה כי ההיכל מכוון כנגד כסא הכבוד: מלאים את ההיכל. כמו מולאים וכן וכבוד ה' מלא את המשכן וההיכל הוא היכל בית המקדש, או פירוש ההיכל השמים כמו ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו: (ב) שרפים. ממעל לו. סמוך לו וכן ועליו מטה מנשה, וזולת עליו, וי"ת ממעל במרומא, ותרגם לו כמו לפניו קדמוהי, ותרגם שרפים עומדים שמשין קדישין, תרגם עומדים קדישין ר"ל עומדים קיימים והם המלאכים הקדושים שהם קיימים לעד: שש כנפים לאחד. ולא זכר מנין השרפים אבל זכר כי לכל אחד מן השרפים ראה שש כנפים ויחזקאל ראה לכל אחד מהחיות ארבע כנפים וזה כי לכל תנועה מהם הם ארבע סבות כמו שיתבאר בספר החכם הגדול רבינו משה זכרונו לברכה, והכנפים הם סבת התנועה כמו שנמסרת מכל תנועות והוא העופפות, וישעיה זכר לשרף שש כנפים, והנה זכר הנגלה כי בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף, והנה מפרש בספרי טעם ההסתר וטעם שתים, ורז"ל אמרו כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול נתמעטו כנפי החיות, ואני תמה למה סמך הרב הארבעה לתנועה כי לא היו בחיות אלא שתים לעופף ושתים לכסות גויותיהם כמו שאמר ושתים מכסות את גויותיהם ובשתים שהיו פרודות מלמעלה היתה העופפות, והוא שאמר פרודות מלמעלה, פירוש פרודות מהגוף ופרושות לעופף כי השתים האחרות היו מחוברות לגוף כדי לכסות את גויותיהן, והנראה לנו לפי מה שלמדנו מדברי הרב כי טעם ארבע וטעם שש כי ההסתר בשרפים בפנים וברגלים וזה דרך משל, וההסתר בחיות בגופן וגם לא בפניהם ולא ברגליהם וזה סוד ידוע למשכילים, ויונתן תרגם בתרי מכסי אפוהי דלא חזו ובתרין מכסי גויותיהן דלא מתחזי ובתרין מישמש, ומה אחד הטיב פירושו למבינים וכל המראה הזה במראה הנבואה ובהשגת השכל ולא בהשגת חוץ לשכל, כי אין למלאכים שקראן שרפים לא פנים ולא רגלים ולא כנפים לפי דעת חכמי הפלוסופים, וכן דעת החכם הגדול הנזכר. וגם בדברי רבותינו זכרונם לברכה דברים מסכימים מורים זו הדעת וקראם שרפים לפי שראם במראה הנבואה בדמות אש שורף וזה לגלות עון הדור שהיו חייבים כליה: (ג) וקרא זה אל זה ואמר. שמעתי שהיה קורא שרף אל שרף זה והיה אומר אחד לחבירו דרך זרוז והיה קורא אחד לחבירו קדוש קדוש כקורא לחבירו פלוני פלוני והיו אומרים נקדש האל ביחד ונאמר קדוש ה' צבאות כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה: מלא כל הארץ כבודו. כי הוא ברא הכל ועל הכל יכבדוהו בעלי השכל, ויש לפרש כי השלש תיבות הם על האל, וזכר שלש פעמים קדוש כנגד שלשה עולמות עולם העליון והוא עולם המלאכים והנשמות, ועולם התיכון והוא עולם הגלגלים והכוכבים, ועולם השפל והוא זה העולם, והנכבד בזה העולם הוא האדם, ואמר שהוא קדוש ומרומם ונעלה מג' העולמות ובני העולמות יקדישוהו וירוממוהו במעלתם והאדם גם כן בעולם השפל, וי"ת קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה קדוש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא, כלל כל העליונים כאחד, וזכר אחר כן הארץ שהיא עולם השפל, ומה שאמר קדיש לעלם ולעלמי עלמיא רוצה לומר לאורך זמן כן היה וכן יהיה לעולם ועד, וכן תרגם אנקלוס ה' ימלוך לעולם ועד ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא, והחכם הכוזרי כתב כן וקדוש הוא כנוי שהוא נקדש ומרומם משתאנס לו מדה ממדות הברואים ואם יקרא בהם הוא דרך העברה, ועל כן שמע ישעיה קק"ק עד אין תכלית, וטעם שהוא נקדש ומרומם משתשיגהו מאומה מטומאת העם אשר השכן כבודו ביניהם וכן ראה אותו על כסא רם ונשא... (ד) וינועו אמות הספים. כתוב בסדר עולם עמוס נתנבא לפני הרעש שנאמר שנתים לפני הרעש ישעיהו נתנבא בימי הרעש היינו הוא דאמר וינועו אמות הספים מקול הקורא ... עוד כי אותו יום שנכנס עוזיהו להיכל להקטיר היה הרעש, ואמת הוא כי הרעש היה בימי עוזיהו כמו שכתוב בנבואת זכריה ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה

ישעיה ו

ו א בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃ ב שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם ׀ יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ ג וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ ד וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים

ק"ד | י"ב חס בסיפרא | ט"ז | ג' | כ' | כ' פסוקים דמיין | כ'

תרגום

א בְּשַׁתָּא דְאִתְנְגַע בָּה מַלְכָּא עֻזִּיָה אֲמַר נְבִיָא חֲזֵיתִי יָת יְקָרָא דַיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ רָם וּמְתַנְטַל בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ אִתְמְלֵי הֵיכְלָא׃ ב שַׁמָּשִׁין קַדִּישִׁין בְּרוּמָא קֳדָמוֹהִי שִׁתָּא גַדְפִּין לְחַד שִׁתָּא גַדְפִּין לְחַד בְּתַרְתֵּין מְכַסֵּי אַפּוֹהִי דְלָא חָזֵי וּבְתַרְתֵּין מְכַסֵּי גְוִיָתֵיהּ דְלָא מִתַּחְזֵי וּבְתַרְתֵּין מְשַׁמֵּשׁ׃ ג וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵיהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּיהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו

מסורה

ישב ח' חסר בסיפרא וסי' בשנת מות המלך. ובתוך עם טמא שפתים אנכי. אל תירא עמי ישב.

תולדות אהרן

רם ונשא. יבמות מט עקרים מ"ג סי"ז זוהר בראשית: שרפים. עקדה שער סו זוהר תרומה: שש כנפים. חגיגה יג: יכסה פניו. (ברכות יא): קדוש. חולין נא: כל הארץ. ברכות מג קדושין לא:

ביאור מהגר"א

שראה והנה משך ולא ידע שיוגשם ממעל עליהם כאדם לכן מחמת הפנים וטיפי המטר מ... האור): (א) רם. הכסא הוא רם ונשא (כדברי א"ע) ומ"ש חז"ל אלא ישעיהו דומה ... פירוש שראה במקום שראויים כמו בכרך שדרך המלך להיות שם וא"ל סימן שראה א... ויחזקאל ראה כמ"ל שאין דרך המלך להיות שם כמו שאין דרכו להיות בכפר והיה לי... שראה כמ"ש בזוהר פ' שמות ולכן אמר ישעיהו ה' שהוא בהיכל קדשו ויחזקאל אמר... על כסא רם ונשא. ג' דרגין שהכסא שג"ר מקננין בכורסיא וכסא עצמו הוא השמי... השמים כסאי שמים דלעילא: ושוליו. הם שולי הכסא שהוא הדום רגליו כמ"ש ה... כסאי, וגו': (ב) שרפים עמדים ממעל לו. ד"א כמו דרש שהוא גילאה עליה דר"מ לפי ש... והוא עומד וכמ"ש והוא עומד עליהם: ממעל. הוא לפנים מן הפרגוד שאצל חיות ... כתיב ודמות רקיע נטוי על ראשיהם מלמעלה כו' כאן ממעל לו היינו מעל מאותו ... לו. רצה לומר מיוחדים לשמשו כמ"ש והיו לי הלוים: שש כנפים. שש כנפים. הוא באלו... באמצעות שבתפלה בשתים יכסה פניו הן ב"ר ובשתים יכסה רגליו הוא ב' אחרונות ... יעופף שהן קדוש ומודים שבהן מעופפים: (ג) וקרא זה אל זה. הוא ק"ש דשחרית ... זה הוא פרשה והיה אם שמוע אל זה הוא פרשה ויאמר ואמר הוא פרשה ושמ... מעלים לרמ"ח: וקרא כו'. בכנפיהם בעפיפתם: קדוש כו'. ג"פ להגדיל הענין שא... ממנו כמו מלך מלכי המלכים וכיוצא כי כפילים ב"פ הוא בכל הנמצאים כאחד יום... מלכי ארץ המושלים בכיפה נקרא מלך מלכיא וכל כיוצא בזה: ה' צבאות. שה... ומתפשט בכל צבאות ובכולם קדוש ומופרש בקדושתו מהם: מלא כו'. כמו ואשר ... מכבודו שאין בארץ השתפשטות כמו למעלה שלכן אינן היין לעולם וכן בבחירה ... שולט בהן רק מלכותו בכל משלה ואדון עליהם לכן שם אדני בארץ והויה בשמים ... כבוד מלכותו וכמו בהבמל"ו שאומרים אחר יהודו בחשאי: קדוש כו'. ... יסודות והשמים וכן נחלקים לג' שמים ארץ ואויר וכן למעלה ומ"ש מלא כל ה... ידוע שב' ארצות הן כמ"ש ואת הארץ והארץ הניא לאו בתושבה כמ"ש ... דאכיעותא כל הארץ הוא נקודת ציון וכמ"ש וכבוד ה' מלא את המשכן ומשם הוי ... רב ומלאת כל ארעא: (ד) אמות הספים. כמ"ש על המשקוף ועל כו' בסוד הא' ... ימלך.

מצודת ציון

(א) ושוליו. התחתיו ר"ל רגליו: מלאים. ממלאים: (ד) וינועו. מל' תנועה והסרה ממקומם: הספים. הם המזוזות הנמדדים באמות כמ"ש וכסף קנה אחד (יחזקאל) סרבה אמות ולא הי' כמה אמות:

מצודת דוד

אור השמש חשך לו בשמים מרוב הצרה. או בעריסים ר"ל בנוה מאפליה ועלי ... יערוף השמש מאפיל האור אמר בעריסים: ו (א) בשנת מות. כשנצטרע ... בהיכל להקטיר כמ"ש והצרעת זרחה במצחו (דה"ב כ"ו) כי המצורע חשוב כמת...

(ב) ממעל. בשמים: לו. לשמשו: לאחד. לכל אחד ואחד: יכסה פניו. לבל יביט כלפי השכינה: יכסה רגליו. לצניעות שלא יראה בכל גופו לפני בוראו. ור"ל ... שלא להזכיר מעשה העגל כי כף רגליהם ככף רגל עגל: יעופף. יעוף בשליחות המקום: (ג) וקרא וכו'. שרף קורא לחבירו לומר קדוש כאחד ולא יקדים האחד ... ואמר. הקול יוצא מבין כולם כאחד כאלו הוא קול אחד: קדוש וכו'. ר"ל שהוא מקודש ומרומם בעולם המלאכים ובעולם הגלגלים ובעולם השפל: מלא וכו' ... מלא בכל הארץ: (ד) וינועו. מזוזות הפתח היו נעים מחוזק קול הקריאה והרים ממקומם הרבה אמות ולא פירש כמה: והבית. ההיכל: ימלא עשן. היה נמ... ואומר

מקול הקורא והבית ימלא עשן׃ י׳ מ״ל.
ה ואמר אוי־לי כי־נדמיתי כי איש
טמא־שפתים אנכי ובתוך עם־ ד׳
טמא שפתים אנכי ישב כי את־ ס׳
המלך יהוה צבאות ראו עיני׃ ב׳ סריעו לפני
ו ויעף אלי אחד מן־השרפים ובידו ל׳
רצפה במלקחים לקח מעל המזבח׃ ל׳ וכל׳ סים אתתא דכו׳. ל׳
ז ויגע על־פי ויאמר הנה נגע זה ב׳
על־שפתיך וסר עונך וחטאתך ל׳
תכפר׃ ח ואשמע את־קול אדני ל׳. קל״ד
אמר את־מי אשלח ומי ילך־לנו ל׳
ואמר הנני שלחני׃ ט ויאמר לך ב׳ בסיפרא. ג׳
ואמרת לעם הזה שמעו שמוע

ח׳ יקריה׃ ד וזעו אילות ספי היכלא מקל מלולא ובית מקדשא אתמלי אמטתא׃ ה ואמרית וי לי ארי חבית ארי גבר חיב לאוכחא אנא ובגו עמא דמגעל בחובין אנא יתיב ארי ית יקר שכינת מלך עלמיא יי צבאות חזאה עיני׃ ו ואשתדי לותי חד מן שמשיא ובפומיה ממלל דקביל מן קדם דשכינתיה על כורסי יקרא בשמי מרומא עיל מן מדבחא׃ ז וסדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וחטאך יתכפרון׃ ח ושמעית ית קל מימרא דיי דאמר ית מן אשלח לאתנבאה ומן יזיל לאלפא ואמרית הא אנא שלח יתי׃ ט ואמר אזיל ותימר

לפקוד עון ישב הארץ. ה׳ צבאות דויתפלל: אנכי ישב ה׳ וסי׳ נמסר בסדר חיי ובש״ב סי׳ ו׳:

תולדות אהרן והבית ימלא. יומא נג: נדמיתי. עקרים מ״ג פי״ז: טמא שפתים. יבמות מט: וסר עונך. ברכות נז שבת קיט:

רשי

לגובה ולרוחב והן מזוזת ההיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים. היה יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד) ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז) וזהו שקראם שרפים שבאו … רעשה הארץ לבולעו … דינו לבלע כקרח … על הכהונה ויהא כת … אמרה זכרון לבני ישראל (שם) ולא יהיה עוד אדם … על הכהונה כקרח … וכעדתו בשריפה אלא … דבר ה׳ ביד משה בסגה … לא ידך בחיקך (שמות ד) … מצורעת כשלג … צרעת פרחה במצחו: והבית … עשן. היה נמלא עשן: … נדמיתי. הריני מת … כדאי שראה פני … ודוגמתו מצינו במנוח … נמות כי אלהים ראינו (שופטים יג): נדמתי. כמו כי … כל עם כנען: טמא … דמגעל בחובין: (ו) רצפה. … וכן עוגת רצפים (מלכים …) כמו עוגת רצפים ואמר … ואליהו בלע״ז רגפה … שמתרגמו דינטוריא על … זה קראם עכ טמא שפתי׳ … אמר כי עזבו בריתך (שם) … הקב״ה כמלאך רצון סה … דנטוריא על … במלקחים. צבת: לקח … המזבח. שבעזרה: (ז) ויגע … וגו׳. וסר עונך מזה … לכפר עונך שאירפת את … וגדול כמו שהמלאך ירא לקחתה כ״א במלקחים והגיעה על שפת הנביא ולא נתכוותה וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו (יואל ב) אלו מלאכים … עושי דברו (שם) הם הנביאים ויונתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה לשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון. קבל הדבור מפי הקב״ה מכסאו בשמים המכוון כנגד המזבח שבהיכל: (ח) את מי אשלח. להוכיח את ישראל … את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהיה כבד לשון והוא נתנב׳ … לפני הרעש והיו ישראל אומרים הניח הקב״ה את העולם והשרה שכינתו … קטיע ליסנא כו׳ כדאיתא בפסיקתא: (ט) שמעו שמוע. אני אומר לכם שמעו

רדק

יסודם אבל פסוק זה אינו מן הדומה אלא במראה הנבואה דבר כלמד מעניינו, ואמר כי הקול אשר שמע במראה הנבואה שהיה קורא זה אל זה ואמר קדוש. אותו הקול היה גדול עד שנעו וזעו אמות הספים ממנו, וראה גם כן שהבית נמלא עשן פירוש בית המקדש, ראה במראה הנבואה שהיה מלא עשן כמו שראה אברהם אבינו עליו השלום במראה הנבואה שאמר והנה תנור עשן ולפיד אש, ותרגם יונתן וזעו אלכות ספי היכלא מקל מלולא ובית מקדשא אתמלי אמטתא, והספים הם מזוזת השער והאמות הם האלים אשר על הספים מבית ומחוץ שהם עשוים כמין כפה, ונסמכו אמות אל הספים רצה לומר כי האמות נעו עם הספים, ויש מפרשים אמות כמו אמה ארכו כלומר הספים נעו ממקומם אמות שתים או שלש כמו שהיו: והבית ימלא עשן. זה היה משל על חרון האף על ישראל כמו אז יעשן אף ה׳: (ה) ואמר אוי לי כי נדמתי כיון ששמע הקול הגדול וראה הבית שנתמלא עשן פחד שימות כי חשב שלא היה ראוי להסתכל בכבוד אלא להסתיר פניו כמ״ש במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים וזהו שאמ׳ כי את המלך ה׳ צבאות ראו עיני. כיון שראיתי הכבוד אמות כמו שאמר מות נמות כי אלהים ראינו ופירוש המלך כבוד המלך, וכן תרגם יונתן ארי ית יקר שכינת מלך עלמיא ה׳ צבאות חזו עיני, ופירוש נדמתי נכרתי כמו נדמה מלך ישראל, ויונתן תרגם וי לי ארי חבית ארי גברא חייב לאדכאה אנא ובגו עמא דמגעל בחובין אנא יתיב, ואדוני אבי זכרונו לברכה פירוש נדמתי נשתתקתי, ופירוש טמא שפתים ה״א סגור שפתים כמו נטמינו בעיניכם ונטמתם בם ר״ל כי חשב בעצמו עון שלא הקדים האל עם כתות השרפים כי לא נתן לו רשות לדבר עד שהגיע המלאך הרצפה אל פיו והנראה בעיני כי לפיכך זכר טומאת שפתים ולא טומאת הגוף כי כששמע שירת דברי השרפים שמקדישים האל אמר להם נאה נראות הכבוד ולהקדיש האל כי הם טהורים ודבריהם טהורים ולהם נאה לראות בשכליהם הכבוד ולהקדיש האל בדבריהם אבל אני שאני טמא כי כל גוף בשר טמא ושפתי טמאים מלהזכיר בפי קדושת האל כשאצריך עצמי כנגדם כל שכן שאני שוכן בתוך עם טמא שפתים כמו שנאמר עליהם וכל פה דובר נבלה ואך אני ראוי לכל זה הכבוד לפיכך אני ירא שאמות מהמראה הזאת שראיתי והקול הזה בעבורי נהיה לכלותי ולאבדני מן העולם לפי שנסתכלתי בכבוד ואני בשר ודם טמא: (ו) ויעף. הפ״א נקראת בקמץ חטף ויעף דוד הפ״א נקראת בפת״ח שהוא ענין אחר ענין עיפות וזה ענין עופפות ושניהם שרש אחד אמר אחר שנבהלתי מהמראה ומהקול והשבתי שאמות עף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה והיא גחלת אש ואני ראיתי שהוא לקחה מעל המזבח במלקחים להגיעה אל פי, וכתב אדוני אבי זכרונו לברכה כיון שהוא שרף למה לקחה במלקחים אלא עשה כן כדי שלא ישרף הנביא אם יגע על פיו בידו, ויונתן תרגם הפסוק על דרך משל ואשתדי לותי חד מן שמשיא ובפומיה ממלל דקביל מן קדם דשכינתיה על כורסיה יקרא בשמי מרומא עיל מן מדבחא: (ז) ויגע על פי. הגיע הרצפה על פי להסיר העון במכות את הפה ומכאן ואילך יהיה לי רשות לדבר, ויונתן תרגם דרך משל וסדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וחטאך יתכפרון, ובדרש העון הוא שחרף ישראל ואמר ובתוך עם טמא שפתים: (ח) ואשמע את קול ה׳. מזה הפסוק אמרו כי זה היה תחלת נבואתו וכבר פירשנו הענין בפתיחת הספר, ופי׳ לנו בעבורנו, ואמר לנו לשון רבים כאלו היה מדבר עם השרפים ונמלך עמהם בזה הדבר וכן הבה נרדה, ובדרש את מי השנה שלחתי את מיכה והיו מכין אותו על הלחי היינו הוא דאמר בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוסא אמר ולא היה לו להקדוש ברוך הוא להשרות שכינתו אלא על הדין פסילוסא פירוש קטיע ליסנא, אמר רבי פנחס למה נקרא שמו עמוס על שהיה עמוס בלשונו, ואומר הנני שלחני אמר לו הקדוש ברוך הוא ישעיה בני טרחנים הם סרבנים הם אם אתה מקבל להסבות לך ואמר לו על מנת כן היינו הוא דאמר גוי נתתי למכים: (ט) ויאמר. יש מפרשים שמעו וראו לשון צווי כמשמעו וכן השמן וזה דין ומשפט מאת האל יתברך כשירצה התועה להטות הקדוש ברוך הוא מונע ממנו דרכי התשובה עד שיקבל עונשו וכן נאמר בפרעה ויחזק ה׳ את לב פרעה וכן בסיחון כי הקשה ה׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו, וכן בבני עלי ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה׳ להמיתם וכמו שפירשנו, ויש לפרש שמעו וראו צווי במקום עתיד כאלו אמר תשמעו ותראו, כלומר אתם שומעים באזניכם דברי הנביאים המוכיחים אתכם ואין אתם מבינים ותראו נפלאות הבורא ואין אתם יודעים כלומר לא תשימו לבב ואין אתם משגיחים אני ואתם משמינים בכונה לבבכם ומכבידים אזניכם ומשיעים עיניכם שלא תשמעו ולא

ביאור מהגר״א

… עשן. אלא השרפים כמו והר סיני עשן כולו וכמ״ש כי בענן אראה ה׳ אמר לשכון …: (ה) כי נדמתי. פירש מד״ת כמ״ש נאלמתי דומיה כו׳ והיינו ממ״ע: כי איש טמא … היינו נ״מ דבור שאינו הגון: ובתוך עם טמא שפתים. כמ״ש חז״ל ראוי היה … השכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך: כי את המלך. הוא את ה׳: ה׳ צבאות. … צבאות מלא כל הארץ כבודו שאמרו המלאכים והן ג׳ התוכים שמאירין בה והיה … לומר ג׳ דרגין שבקדושה שמא שגג באחד מהן כדרך שהצדיקי׳ מתיראי׳ תמיד וכמ״ש … : (ו) במלקחים. כמו שאין האדם יכול ליגע באש שנמצאה כך אין העליונים … ליגע באש של מעלה שהיא אש אוכלת אש: מעל המזבח. כי מה שענה במזבח מכפר …: (ז) ויגע על פי. ע עסר הטומאות שפתיו: על שפתיך. נגד מ״ש בתוך עם טמא …: וסר עונך. שאמרת טמא שפתים: וחטאתך תכופר. הוא מ״ש נדמתי. כי עון הוא … הוא מ״ע כמש״ל וכיפר על המזיו: ובידו במלקחים מעל המזבח. הוא גם כן … ג׳ דרגין הנ״ל: (ח) ומי ילך לנו. פירוש אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן שנא … בעד ישראל יונה תבע כבוד הבן שלא רצה בתשובת נינוה שלא יצא ריעותא …: ולא תבע כבוד האב אבל משה אמר למה יחרה וכו׳ ודי זהב וכו׳ ותבע כבוד האב … לישראל תחמהם מעלה גדולה וז״ש כאן ומי ילך לנו ר״ל בשביל שנינו: הנני. תשובה … מי ילך לנו ושלחני תשובה על את מי אשלח: (ט) שמעו שמוע וגו׳. היינו כי לשון … על אוזן משמע לאוזן ועל קבלת הדברים כמו ואתה תשמע השמים ועל הבנת הענין … שמע חלום לפתור וכן לב שמוע וז״ש כאן שמעו שמוע ר״ל תקיימו ב׳ חלקי השמיעה באוזן

מצודת דוד

(ה) ואומר. אמרתי אוי לי וכו׳. כי פחד הי׳ ימות על שראה מראה כבוד ה׳: כי נדמיתי. על כי אני איש טמא שפתים וכו׳ … ולא מלך … אני בקרבו: כי את המלך וכו׳. מוסב למעלה כאומר אוי לי וכו׳ כי את … וכו׳ כי אים וכו׳: (ו) במלקחים. בצבת לקח הגחלת מעל המזבח: (ז) ויגע. השרף … הגחלת על פי: הנה נגע. ר״ל בכוח נגיעת הגחלת … ובזה סר עונך … ובתוך עם טמא שפתים וכו׳ ולא הי׳ ראוי לומר … קול ישראל: (ח) אשלח. לדבר דברי לישראל: לנו. בעבור כבודנו כאלו מדבר עם השרפים ונמלך בהם: הנני. הנה אני מוכן ללכת ושלחני: (ט) שמעו שמוע. הנה אתם שומעים דברי הנביאים ואינכם נותנים לב להבין: וראו ראו. הנה אתם

מצודת ציון

(יחזקאל מ): (ה) נדמיתי. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור״ל נאבדתי כי הנאבד מן העולם הוא מושתק כי לא ישמע קולו וכן עד מולא נדמה (נחום …): (ו) רצפה. גחלת והוא כמו רצפה … (מ״א יט): במלקחים. בצבת כמו מלקחים

רד"ק

ולא תראו ולא תבינו ולא תדעו כי איניכם תסלים בתשובה ולא ברפואה שהיא הסליחה אחר התשובה , ועל הדרך הזה תרגם יונתן דשמעין משמע ולא מסתכלין חזן מחזי ולא ידעין : (י) השמן . פירשנוהו על שני פנים ז השע , כענין שנאמר כי טח מראות עיניהם ותרגום וטח את הבית וישיע ית ביתא כאלו טח על העין כדי שלא יראו : ולבבו יבין . כמו ובלבבו : ורפא . רפואת הנפש והיא הסליחה וכן כתוב רפאה נפשי כי חטאתי לך : (יא) ואמר עד מתי . לפירוש הראשון יהיה פירושו עד מתי תמנע מהם התשובה כבר לקו בגופם וקבלו עונם תאמתם עתידים הם לקבל עוד עונש : ויאמר עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ולפי' השני יהיה פי' עד מתי יהיו ווקשים לבם ולא נם רגים לשמוע תוכחות ויאמר ידעתי כי לא ישובו עד אשר אם שאו ערים : אשר אם . זה פירושו כי כמו ואם תקריב מנחת בכורים שהוא כמו וכי תקריב וכן אם יהיה היובל לבני ישראל כי יהיה היובל והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וזה גם כן כמוהם כאלו אמר עד כי שאו ערים , ואמר אשר ואמר אם שפירושו כי, כפל הענין בחלות שונות כמנהג הלשון לחזק הענין , ושאו עניין המקום עתיד ואפשר שיאמר הערים שיהיו מעטים היושבים בהם אבל ישארו קנת בתים בעיר שיוגלו בהם אדם אמר גם זה לא יהיה אלא כל הבתים גם כן יהיו שאיות מאין אדם והאדמה גם כן תשאה שמום כי אין עובד אותה על דרך והאדמה לא תשם ; (יב) ורחק ה' . מאת אמר יגלו למקום קרוב וישובו לארצם לא כן אלא ירחק אותם נקלות הארץ כמו עשרת השבטים שגלו לחלח ולחבור ויהודה ובנימין לבבל וכן אמר בנבואת עמוס והגליתי אתכם מהלאה לדמשק כלומר לא תחשבו כי תגלו למקום קרוב לארצכם כמו דמשק אלא רחוק מדמשק מאד, ומה שאמר את האדם אינו אומר על המין כולו כמו אמחה את האדם , אלא על ישראל וכן ונפלה נבלת האדם : העזובה . שם בשקל מלוכה כלומר העזובה שתעזב הארץ מהם : רבה תהיה . כלומר זמן רב ; (יג) ועוד בה עשיריה . שם כשקל חתיה וענינו כי עוד ימלכו בארץ עשרה מלכים מעת נבואה זו ונבואה זו היתה בשנת מות המלך עוזיהו ועשרה מלכים הם יותם אחז חזקיהו מנשה אמון יאשיהו יואחז יהויכין יהויקים צדקיהו , ואחרי כן ושבה האדמה והיתה לבער שיגלו כולם ותחרב ירושלם : לבער . ענין כליון כמו ובערת הרע כאשר יבער הגלל : כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם , ובעודם יהיה כבעור האלה והאלון שישירו עליהם בזמן החורף ויראה שהם יבשים , וזהו פירוש בשלכת פירוש בהשליך עליהם ואף על פי כן מצבת בם , פירוש העמדה כי עמדה לחותם בהם אף על פי שנראין יבשים כי בימי ניסן ישובו ויפרחו העלים כן זרע קדש מצבתם כי אף על פי שיגלו כולם לא תחשבו כי יכלו בגלות ולא ישובו לארצם כי עוד יפרחו וילמחו וישובו לארצם , וכן תרגם יונתן הפסוק כבוטמא וכבלוטא וגו' פירוש מצבת כמו מטע כתרגום ויטע ונציב' וכנוי ה"א מצבתה כנגד האדמה כמו שאמר ושבה והיתה לבער , ויונתן תרגם ועוד בה עשיריה וישתארון בה חד מן עשרא ים מפרשים בשלכת שם שער שהיה בבית המקדש וזה זכר בדברי הימים עד שער שלכת ושם היו נטועים אלה ואלון ואמר משל בהם : (א) ויהי בימי אחז . אמר בן יותם בן עזיהו , כי שניהם היו צדיקים ואע"פ שהוא היה רשע והטיה את יסודם עד שהפעישם האל ונתנם ביד מלך ארם וביד מלך ישראל , ומלך ארם שבה ממנו שבים רבה , ומלך ישראל הרג ביהודה מאה ועשרים

רש"י

שמעו שמוע ואתם אין אתם נותנים לב להבין וראו ניסים שעשיתי לכם ואיכם נותנים לב לדעת אותי : (י) השמן לב העם הזה . כמו הכבד את לבו (שמות ח) לשון הלוך (לשון) פעול לכם הולך הלוך והשמן (אנגרויש"ט לעז) ואזניו הולכים הלוך והכבד משמוע : ועיניו השע . טחים כענין שנאמר (לקמן מד) כי טח מראות עיניהם . ט' מתרגמינן דאיתשע : פן יראה בעיניו . נתנו לכם שלא ומ' דברי נביאים שהם י' שמא יוטבו בעיניהם ויבינו בלבם וישובו אלי רפואתם : (יא) עד מי יכבידו את לבם ולא ... ויאמר . ידעתי כי לא ... עד תבא פורענות עליהם בגולה ושאו עריהם מאין ... שאו תשאה . לשון גלמודי יושב : (יב) ורבה העזובה שהארץ תעזב מהם וכן ... ירבו מקומות עזובים ... הארץ : (יג) ועוד בה עשיריה גם אותה השארית אשר ... עליה בגרוף אחר גרוף ... לבער עד שלא ישארו ... צדיקים גמורים שישוב ... בכל לבם : כאלה וכאלון ... בעת זמן שלכת שלהן ... עלין שלהן בימי הסתיו ... אחר שילוך עד שאין ... זולתי המצבה אף הם ... הקדש הנמצאין בהם ... בקדושתו הם יהיו לה ... ד"א מצבתה נטיעתה ... מכלה אותם נטעתים ... קודש . ויש פותרים שער ... היתה בירושלים כמו ... בעזרה והיו שם אלה ... נטועים : (א) ויהי בימי ... מה ראה הכתוב ליוחס ... מפני סיפו הכתוב לומר ... יכול

וְאַל־תָּבִ֔ינוּ וּרְא֥וּ רָא֖וֹ וְאַל־תֵּדָֽעוּ׃
י הַשְׁמֵן֙ לֵב־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה וְאׇזְנָ֥יו הַכְבֵּ֖ד
וְעֵינָ֣יו הָשַׁ֑ע פֶּן־יִרְאֶ֣ה בְעֵינָ֗יו
וּבְאׇזְנָ֤יו יִשְׁמָע֙ וּלְבָב֣וֹ יָבִ֔ין וָשָׁ֖ב
וְרָ֥פָא לֽוֹ׃ יא וָאֹמַ֕ר עַד־מָתַ֖י אֲדֹנָ֑י
וַיֹּ֗אמֶר עַ֠ד אֲשֶׁ֨ר אִם־שָׁא֜וּ עָרִ֗ים
מֵאֵ֤ין יוֹשֵׁב֙ וּבָתִּים֙ מֵאֵ֣ין אָדָ֔ם
וְהָאֲדָמָ֖ה תִּשָּׁאֶ֥ה שְׁמָמָֽה׃ יב וְרִחַ֥ק
יְהֹוָ֖ה אֶת־הָאָדָ֑ם וְרַבָּ֥ה הָעֲזוּבָ֖ה
בְּקֶ֥רֶב הָאָֽרֶץ׃ יג וְע֥וֹד בָּהּ֙ עֲשִׂ֣רִיָּ֔ה
וְשָׁ֖בָה וְהָיְתָ֣ה לְבָעֵ֑ר כָּאֵלָ֣ה וְכָאַלּ֗וֹן
אֲשֶׁ֤ר בְּשַׁלֶּ֙כֶת֙ מַצֶּ֣בֶת בָּ֔ם זֶ֥רַע
קֹ֖דֶשׁ מַצַּבְתָּֽהּ׃
ז א וַיְהִ֡י בִּימֵ֣י אָ֠חָז בֶּן־יוֹתָ֨ם
בֶּן־עֻזִּיָּ֜הוּ מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֗ה עָלָ֣ה רְצִ֣ין

לְעַמָּא הָדֵין דְשָׁמְעִין מִשְׁמַע וְלָא מִסְתַּכְּלִין וְחָזַן מֶחְזָא וְלָא יָדְעִין׃ י טַפֵּישׁ לִבֵּיהּ דְעַמָּא הָדֵין וְאוּדְנוֹהִי יַקַּר וְעֵינוֹהִי עַמְעֵם דִּלְמָא יֶחֱזוֹן בְּעֵינֵיהוֹן וּבְאוּדְנֵיהוֹן יִשְׁמְעוּן וּבְלִבְּהוֹן יִסְתַּכְּלוּן וִיתוּבוּן וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן׃ יא וַאֲמָרִית עַד אֵימָתַי יְיָ וַאֲמַר עַד דְּיִצְדּוּן קִרְוַיָּא מִבְּלִי יָתֵיב וּבָתַּיָּא מִבְּלִי אֱנָשָׁא וְאַרְעָא תֶּחֱרוּב וְתִצְדֵּי׃ יב וִירַחֵק יְיָ יָת בְּנֵי אֱנָשָׁא וְתִסְגֵּי צָדְיוּתָא בְּגַוָּהּ דְּאַרְעָא׃ יג וְיִשְׁתַּאֲרוּן בַּהּ חַד מִן עַסְרָא צַדִּיקַיָּא וִיתוּבוּן וִיהוֹן לְצַרְבָא כְּבוּטְמָא וּכְבַלּוּטָא דִּבְמִתַּר טַרְפּוֹהִי דָּמַן לְיַבְשִׁין וְעַד כְּעַן אִינוּן רְטִיבִין לְקַיָּמָא מִנְּהוֹן זַרְעָא כֵּן גָּלְוָתָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן אֲרֵי זַרְעָא דְקוּדְשָׁא נִצְבַתְּהוֹן׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אָחָז בַּר יוֹתָם בַּר עֻזִּיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה סְלִיק רְצִין מַלְכָּא דַאֲרָם וּפֶקַח בַּר

ראו ד' ב' בוי"ו וב' בה"א וסי' נמסר בסדר תולדות ; והאדמה ג' בקריאה וסי' בסדר עקב ; ורבה ד'

תולדות אהרן טשמן לב . ר"ה יז עקידה שער לו (ברכות ד) : ולבבו יבין . מגלה יז : ועוד בה . כתובות קיב : בימי אחז . מגלה י :

ביאור מהגר"א

באזן ובקבלה ואל תבינו אבל לא בחלק השלישי שהוא בהתבוננות הלב : וראו ראו ואל תדעו בראיה נמי יחלק לשלשה ראית חיש העינים וראית עיני השכל וראית בדעת כמ"ש וירא אלהים כו' וידע אלהים וארא אל אברהם כו' לא נודעתי להם : (י) השמן וגו' . כי יש התורה שבכתב ושבע"פ וסודות התורה ויפיל הראיה על מה שבכתב והשמיעה על בע"פ והבנת הלב על חלקי הסוד באבנתא דליבא תליא ואמרו אלא במי שמבין מדעתו הרי שלימוד התלה בכתב ואחר כך כו' הקל הקל תחלה אבל כשיבא ויסירה מלבו אזי הוא תחלה כאמור וז"ש השמן לב היינו לשכוח סודות התורה ואזניו הכבד על תורה בע"פ ועיניו השע על תורה שבכתב וכשנאמר ושב ורפא לו היינו שיחזור ללמוד כסדרן חשב הם יראה בעיניו הוא בכתב ובאזניו ישמע הוא ע"פ ולבבו יבין בסודות : (יא) שאו ערים וגו' ער היינו המדינות והבתים היינו הדירות והאדמה אלו השדות אשר תפקודתן לזריעה וכמו תועלת היוצאת מן הארץ כדלעיל : (יב) ורבה העזובה בקרב הארץ . הוא ע"ד אמ' אמצעי בארצות וירושלים בקרב ארץ ישראל ובית המקדש בקרב ירושלים וכל מקום שהוא יותר עזובה יתירה וז"ש ורבה העזובה בקרב הארץ : (יג) ועוד בה עשיריה . ר"ל ... דרגין בישראל כמ"ש בריש תקונים והיא דרגא עשירית ואמר שלא ישאר מכל הדרגין אלא זאת העשירית ואמר כך תשוב גם היא והיתה לבער : כאלה וכאלון . הוא דו"ג שלמעלה ... תורה שבכתב ובע"פ ובסודות התורה סוד ודעת ובדעת חדרים ימלאו כל הו"ן יקר . ונעים וכן בסוד ל"א נתיבות וא' נעלם וכן הפולים בסוד כבוד אל וכן ס' חומשי תורה ו' סדרי ... ונס"ב

מצודת ציון

מלקחיה ומחתותיה (שמות כה) : (י) השע . ענין הסרה כמו השע ממני ואבליגה (תהלים לט): (יא) אם . כמו אשר וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : שאו. תשאה . ענין שממון וכן ושאיה יוכת שער (לקמן כד) : (יג) לבער . לכליון כמו כי אם יהיה לבער קין (במדבר כד) : כאלה וכאלון . שמות אילני סרק : בשלכת . מל' השלכה : מצבת . היא הנטיעה

מצודת דוד

אתם רואים נפלאותי ואינכם שמים על לב לדעת ולהכיר בהם : (י) השמן . ... הנשמע בלבו הוא כשמן והאטים את הלב לבל יבין וקלר בדבר המובן מאליו ... וזהו דרך מעשה הילר : הכבד . הילר הכביד אזניו לבלי שמוע והשע עיניו ... יראה : פן יראה . כי הילר חושב פן כשיראה בעיניו וישמע באזניו ויבין בלבבו ... עשה את הטוב ויעשה א"כ תשובה ויבוא לו בזה רפואת הנפש והיא הליח... ואין דעת הילר נוחה מזה כי אינו דורש אליו לשלום ולזה מטמטם את הלב למען ישאר חייב : (יא) עד מתי . יהיה לבם אטום מלהבין : עד אשר וכו' . ר"ל ... יהיה אטום עד שיבואו הפורעניות ויהיו עריהם חרבה ובתיהם שממה : (יב) ורחק וכו' האדם . ישראל הקרואים אדם יהיה גולה למקום רחוק : ורבה העזובה ... מרובה היה הארץ עזובה מהם : (יג) ועוד בה עשיריה . עוד ימלכו בה עשרה מלכים כי זה נאמר אחר שנצטרע עוזיה ומלכו אחריו יותם אחז חזקיה ... אמון יאשיה יהואחז יהויקים צדקיה וכימיו תשוב להיות לבער וכליון . או ר"ל תמעט חלקים לדקים יהיו אבודים והשאר חלק עשירי ואף היא תשוב להיות לבער : ... בשלכת . בימי הסתיו עת שמשליכין העלין דרכם להשליך מעט מעט עד שלא ישאר כי אם הנטיעה אשר בה כמות שהיא ואמר שכן יהיה ישראל לבעור אחר ... זרע וכו' . כנשאר בה יהיה זרע קודש ולפי שהמשיל לאילנות אמר מצבתה לשון הנופל באילן ורלה לומר שארית : ז (א) למלחמה עליה . לעשות מלחמה עליה . ו... יכול מושב על רלין כי הוא היה העיקר במלחמה : והלחם עליה . וכדי לגר ולהחזיק במלחמה עם כי מאז נשלחה הכח נגד הנגבר במלחמה כמ"ש בד"ה ...
מושב

מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ
וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ׃ ב וַיֻּגַּד
לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־
אֶפְרָיִם וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ
עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ׃
ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא
לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב
בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃
ד וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־
תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת
הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף
רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ ה יַעַן כִּי־
יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־

רְמַלְיָה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
לִירוּשְׁלֵם לְאַגָּחָא קְרָבָא עֲלַהּ
וְלָא יְכִיל לְאַגָּחָא עֲלַהּ׃
ב וְאִתְחֲוָא לְבֵית דָּוִד לְמֵימַר
אִתְחַבַּר מַלְכָּא דַאֲרָם עִם
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵיתֵי עֲלוֹהִי
וְזָע לִבֵּיהּ וְלִבָּא דְעַמֵּיהּ
כְּאִשְׁתַּדָּיוּת אִילָנֵי חוּרְשָׁא מִן
קֳדָם רוּחָא׃ ג וַאֲמַר יְיָ
לִישַׁעְיָה פּוּק כְּעַן לִקְדָמוּת
אָחָז אַתְּ וּשְׁאָר תַּלְמִידָךְ דְּלָא
חָטוּ וּדְתָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן לִסְיָפֵי
מְזִיקַת בְּרֵיכְתָא עִלָּאָה דִּי
בִּכְבַשׁ חֲקַל מַשְׁטַח קַצָּרַיָּא׃
ד וְתֵימַר לֵיהּ אִסְתְּמַר וְנוּחַ
לָא תִדְחַל וְלִבָּךְ לָא יְזוּעַ מִן
קֳדָם תְּרֵין רַבְרְבַיָּא דְּאִינוּן
כְּאוּדַיָּא מְתַנְנַיָּא הָאִלֵּין
בִּתְקוֹף רְגַז רְצִין וַאֲרָם וּבַר
רְמַלְיָהוּ׃ ה חֲלָף אֲרֵי מְלַךְ
עֲלָךְ אֲרָם בִּישָׁא אֶפְרַיִם וּבַר

[illegible]

רש"י

...עליה ולחלך זכות אבות עזרה לו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה אוי הוא זה שמלך רשע זה אמר להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו צדיקים לפיכך אי אפשי לפשוט ידי בו הדא הוא ולא יכול להלחם עליה בזכות אבותיו (בבראשית רבה): (ב) ויגד לבית דוד. לפי שרשע היה לא... : נחה ארם על... נתחבר מלך ארם על... ישראל לבא עליך. נחה... [illegible]

רד"ק

ועשרים אלף ביום אחד ועשה עוד מעשים לבלתם עליה: ולא יכול. רצין כי הוא היה עקר המלחמה והוא הביא עמו פקח, וכן אמר עליה רצין נראה כי הוא העקר, ואומר ולא יכול לו מפני חזוק יהודה וירושלם אחרי כן אחזו אלא יכבשו ירושלם מאחור וינע לבבו ולבב עמו אות ולא יכול כי לא ראה כחו לתת את ירושלם בידו אע"פ כי זכות היתה עומדת לנס עדין כמו שאמר גם נושי חזקיהו לבעבור ולמען דוד עבדי עד עת בא עתם והרבם על ידי נבוכדנצר, ודרש ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מה ראה הכתוב ליחסו אלא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ווי הוא זה שמלך זה הרשע אמר להם הקדוש ברוך הוא בן יותם הוא בן עזיהו אבותיו צדיקים היו לפיכך א"א לפשוט יד בו הדא הוא דכתיב ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו: (ב) ויגד לבית דוד. אמר לבית דוד כי גדולי דוד כבר ספקם המלכות ונודעו בעונם ובעון זה המלך שהיה רשע: נחה ארם על אפרים. כמו וינחו הארבים על הבנים, והגד למלך כי מחנה ארם עם מחנה אפרים נחה כלומר באו עד קרוב לירושלם ותקעו אהליהם ונחו שם לצור על ירושלם ולהלחם עליה, ואמר נחה לשון יחיד על המחנה או על עדת ארם כמו וחטאו ארם ועתי ישראל: וינע לבבו. פחדו מאד כי כבר נכשל לפניהם כי כן כתוב במלכים, וינע מן הקל ונפתחה הנון מפני העי"ן: כנוע עצי יער. שכולם נעים מפני הרוח ואחד מגיע חברו שנוגע בו מפני התנועה והיא התנועה רבה שתנועת עץ יחידי מפני רוח כן היו כל אחד מהם סוחרים והאחד מפחיד, ויש דרש קול אילני סרק נשמע יותר מקול אילני פירות לפיכך אמר עצי יער: (ג) ויאמר. ושאר ישוב בנך, שם בנו היה לו שקראו כאחד שמו שאר ישוב לאות ולמופת כי שאר יהודה ישובו עוד אחר הגלות ואין כן עצרת השבטים שלא שבו אחר שגלו ועדין לא שבו אף על פי שעתידין לשוב, ועוד כי לא חזרו לגלות יהודה כמו עשרת השבטים, וכן האחר קרא שמו מהר שלל חש בז לאות ולמופת עשרת השבטים שיעברו לגלות קודם שבט יהודה, ודעת יונתן כי שאר ישוב לא היה בן ישעיהו אלא פירוש שאר ישוב אנשים טובים שהיו תלמידי ישעיהו, ותרגם כן ושאר דלא חטו [illegible]

ביאור הגר"א

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר׃ ו נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ וְנַמְלִיךְ מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֵת בֶּן־טָבְאַל׃
ז כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה׃
ח כִּי רֹאשׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק וְרֹאשׁ דַּמֶּשֶׂק רְצִין וּבְעוֹד שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יֵחַת אֶפְרַיִם מֵעָם׃
ט וְרֹאשׁ אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן וְרֹאשׁ שֹׁמְרוֹן בֶּן־רְמַלְיָהוּ אִם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ׃
י וַיּוֹסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֶל־אָחָז לֵאמֹר׃
יא שְׁאַל־לְךָ אוֹת מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

ל׳ ולא חסר · ל׳ · ל׳ וחד מנהל · ח׳ · י״א · י״א. י״א · ל׳ ול׳ ותאמנו · ז׳ מ״ל. ל׳ · ס׳

רְמַלְיָהוּ לְמֵימַר׃ ו נִסַּק בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וּנְחַבְּרִינּוּן וּנְשַׁוֵּינּוּן עִמָּנָא וְנַמְלִיךְ מַלְכָּא בְּגַוַּהּ יָת מַן דְּכָשַׁר לָנָא׃ ז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תְקוּם וְלָא תְהֵוֵי׃ ח אֲרֵי רֵישׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק וְרֵישׁ דַּמֶּשֶׂק רְצִין וּבְסוֹף שִׁתִּין וְחַמֵשׁ שְׁנִין יִבְטְלוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל מִמַּלְכוּ׃ ט וְרֵישׁ אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן וְרֵישׁ שֹׁמְרוֹן בַּר רְמַלְיָה אִם לָא תְהֵימְנוּן בְּמֵימְרֵי נְבִיָּא אֲרֵי לָא תִתְקַיְּמוּן׃ י וְאוֹסִיף נְבִיָּא דַיְיָ לְמַלָּלָא עִם אָחָז לְמֵימַר׃ יא שְׁאַל לָךְ אָתָא מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ שְׁאַל

גרע בחרי אף כל קרן ישראל ׃ ולא תהיה ה׳ וסי׳ נסכר בסדר קדשים ׃ וראש י״א וסי׳ במסרה רבתא ׃

רשי

טילכי״ם בלע״ז: (ו) ונקיצנה. נעוררה במלחמה: ונבקיענה אלינו. אותה שמנה כבקעה זו שהיא שוה וכן ת״י ונשוינון עמנא. שיהיו שוין עשרת השבטים במלך אחד: את בן טבאל. בן הטוב אלינו כן ת״י ויש טוב אל אשר לא טוב בעיני המקום וגימט׳ של אותיות אלב״ם טבאל רמלא ע״ר ב״ס א״ל בן רמלא: (ז) לא תקום עצתם זאת שתהא כבושה תחתיהם: (ח) כי ארם היא דמשק. ואין לך עמהם כלום: וראש רצין. בדמשק יהיה ראש בירושלים וגם שקם השבטים בעוד ששים וחמ מיום שנגזר בימי עמוס גלה יגלה מעל אדמתו ז): יחת אפרים. תרוצץ מעם שיגלם סנחריב עם הושע בן אלה לא וחשוב עמוס עד שגלו משרת ותמצאם ס״ה שנים עמוס היתה שתי שנים שנתנגע עוזיה שנאמר א) שנתים לפני הרעש נתנגע עשרים וחמש שני כ״ז וי״ו של יותם וי״ו ו׳ של חזקיהו שנאמר ב יט) וילכדה בשנת לחזקיהו היא שנת תשע ויגל את ישראל אשור ששים וחמש ומניין שימ

של עוזיהו כ״ה שנים שנאמר (שם טו) בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל מלך עוזיה בן אמציה על יהוד׳ אפשר לומר והלא עוזיה מלכו באחת לפי חשבון שתמצא בספר מלכים אלא שמלך מלכות מגוגעת עשרים ושבע למלכו נתנגע והוא מלך חמשים ושתים שנה ואי אפשר בעוד ששים וחמש שנה מיום שאמר ישעיה נבואה זו שהרי בימי אחז אמר גלו בשנת שש לחזקיהו. וכך מפורש בסדר עולם שמנה הכתוב לנב׳ אר׳ עמים: (ט) אם לא תאמינו. לנב׳ אתי אתם אחז וכמו אשר ידעתי כי אתם: לא תאמנו. לא אמון בכם: (י) ויוסף ה׳. ואוסיף נביא ה׳ (יא) שאל לך אות. לדבר הזה כי ידעתיך שאין אתה מאמין לדברי הקב״ה העמק

רדק

(ו) נעלה ביהודה. כמי שהוא ראש יהודה והיא ירושלם: ונקיצנה. נעשה לה מצור עד שיקוצו מפנינו ויפתחו לנו: ונבקיענה אלינו. או נבקיענה כלומר נבקיע חומותיה ונכנס בה ותהיה ברשותינו ונמליך מלך בתוכה על ידינו וממנו, ומי יהיה זה את בן טבאל והוא היה איש מבני אפרים שהיו חושבים להמליכו בירושלם זאת היתה עצתם ולא תקום ולא תהיה, ויונתן תרגם ונקיצנה ונבקיענה אלינו ונחברינון ונשוינון עמנא, ותרגם את בן טבאל ית מאן דכשר לנא עשה מלת טבאל נוטריקון הטוב אלינו, ויש מפרשים טבאל רמלא באלפא בית״א דא״ל ב״ס, ורמלא הו׳ על בן רמליהו: (ז) כה אמר. לא תקום, עצתם ולא תהיה: (ח) כי ראש. לא יהיו הם ראש ומלך בירושלם כמו שחשבו, כי דמשק הוא ראש ממלכת ארם וראש דמשק הוא רצין ולא יהיה ראש ירושלם, ועוד אני אומר לכם כי בעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם, ופירושו יחת עם אפרים, כלומר רצין וארם יחת עם אפרים מהיות זה עם זה, ויהיה חסר אפרים וי״ו השמוש, כמו שמש ירח, ורבים כמוהו, ופירוש יחת רצין שנזכר כי עליו היה מדבר ועל ארם, ואמר כי הוא יחת אפרים גם כן מהיות עם ולא יהיה ראש רצין אפי׳ מארם וגם ארם לא יהיה עיר שיוכלו להלחם ולעשות דבר מעלמם, וכן שמרון שהוא ראש אפרים היום וראש שמרון הוא בן רמליהו לא יהיה זה לאורך זמן כי יחתו ארם ואפרים מעם, וכן אמר ישא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור, ואמר ושאר ארם ככבוד בני ישראל יהיו. וחשבון ששים וחמש שנה אינו אמת ל׳ מנבואה זו שהרי בזה הפרק נולד הבן שנקרא עמנו אל, ואמר בטרם ידע הנער קרוא אבי ואמי ישא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור וכן נאמר במלכים ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית, אלא פירושו ובעוד ששים וחמש שנה בהשלמות ששים וחמש שנה מנבואת עמוס שהתנבא על דמשק, ואמר ושברתי את בריח דמשק וגו׳ מר, וגלו את ארם קירה אמר ה׳, וכן התנבא על גלות ישראל וזה הם נבואת עמוס לפי החשבון בשנת שבע עשרה לירבעם בן יואש מלך ישראל, כיצד ירבעם מלך אחד וארבעים ומנחם עשר הרי אחד וחמשים ופקחיה בן מנחם שנתים הרי חמשים ושלש, ופקח עשרים הרי שבעים ושלש, והושע בן אלה תשע ואז גלו ישראל הרי שמונים ושנים כשרמכה שבע עשרה הרי ששים וחמשה חשבון מכוון ולא השבנו ששה חדשים לזכריה וירח ימים לשלום: (ט) וראש אפרים. פירשתיו: אם לא תאמינו כי לא תאמנו. אמר הנביא אם לא תאמינו לדברי אלה למה ה״א זה לפי שאין אתם נאמנים וקיימים באמונת האל: תאמנו. ענין קיום כמו מימיו נאמנים: (י) ויוסף ה׳ דבר אל אחז. פירוש על ידי ישעיהו: (יא) שאל לך אות. ידע שלא היה מאמין בדברי האל והוא עצמו הוכיח שלא היה מאמין בשלח מלאכים אל מלך אשור ואמר לו עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי, ואם היה מאמין בדברי האל לא היה עושה כן ולא היה שולח לו שחד אלא מתוך שלא בטח בדברי האל שהכעיתו מהם שלח שחד למלך אשור לעזור לו מהם: ה׳ אלהיך. אמר לו אלהיך אף על פי שהוא לא היה מאמין בו אמר הוא אלהיך והושיעך

ביאור מהגר״א

להיות דבר שלא נשמע ע״כ התדלתי מלהעתיקם): משני זנבות. ע״ש כמשל שמשקה היה קרוב לסוף מלכי ישראל ורצין ס״פ מלכי ארם: האודים. האוד הוא עץ שמגדדין בו האש (כמ״ש רד״ק) כ״ה האש בחרי אף של רצין כו׳ וחרי הוא נגד האש ואף הוא נגד העשן כמ״ש עלה עשן באפו והם נגד מעשה ומחשבה אש וחרי הוא במעשה ועשן ואף הוא במחשבה: רצין וארם ובן רמליהו. ולא אמר ישראל ובן רמליהו כי לא היה לישראל חרי אף על יהודה: (ה) יען עליך ארם רעה אפרים וגו׳. רלה לומר כי יעץ ארם את אפרים רעה עליך: לאמר. פירוש וכך אמרו לאפרים: (ו) נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענה. הוא כנגד ג׳ גליות בגלות יהויקים כתיב בימיו עלה נבוכדנצר ובגלות יכניה כתיב ויקצץ את כל כלי הזהב ובגלות צדקיהו כתיב ותבקע העיר: בן טבאל. בר אחד ידוע להם. והוד בן טבאל: (ז) לא תקום. היינו הקמת המלך את בן טבאל ולא תהיה יהודה וירושלם תחת ממשלתם: (ח) כי ראש וכו׳. לא תהיה דמשק ראש יהודה אלא ראש ארם: וראש. לא יהיה רצין ראש לירושלם אלא לדמשק

וסיד תקום הוא כללות ב׳ שמות הידועים שמהם לצאות וכנגד כשם השלישי אמר ובעוד ששים וחמש וכו׳: ובעוד ששים וחמש וגו׳. בעוד רלה לומר בתוך משך ס״ה וגם אחרי שמ אחרי ס״ה יחת אפרים מעם ר״ל מהיות עם אלא גלה יגלו ובתוך ס״ה יהיה ראש שמרון ולא ירושלם כי לא יהיה ירושלם תחת ממשלתם כלל וראש שמרון בן רמליהו ירושלם וביאור חשבון ס״ה (אנ״ם לא אכפיל הדברים כי כבר הדפסתים עלי לוח ומבואר בס״פ ד״ס בתוך ביאור שנית המלכים והשמיטות ומימד הכית ע״פ דעת חז״ל לפי המקראות ונתמדם למי שמשל בו קודש ראות דברינו): (יא) העמק שאלה. עמוקה בשאול ומפני שהוא נקוד חולם ונתוסף אות נשתנה לקמץ כמו קדם קדשים למעלה. רלה לומר כי כאלה גבוה וגבוה מעליהם היינו שמים ושמי השמים וז״ש כי׳ בשמים ממעל ז״ש כאן הגבה למעלה ובזה יתכן מ״ש בזהר שאל לך אות מעם ה׳ אלהיך ממש וכן נאמר הארץ נקרא עמק לגבי שמים כמ״ש השליך משמים ארץ תפארת ישראל עמיקתא

מצודת ציון

אופו ומעלה עשן רב וזהו נקרא זנב האוד וכן כאוד מוצל משרפה (עמוס ד): (ו) ונקיצנה. ענין מאום כמו קצתי בחיי (בראשית כז): ונבקיענה. מל׳ בקוע: (ח) ובעוד. ר״ל בתוך משך זמן: יחת. ישבר כמו תחפה קשתותם (ירמיה נא): (ט) תאמנו. ענין קיום כמו אמונת

מצודת דוד

מחשבות כאלו נלחון במלחמה תלויה בכח חכמתו: (ו) ונקיצנה. ר״ל נשה מצור עד שיקוצו מפנינו ויפתחו לנו שערי העיר: ונבקיענה. או נבקיע למרכינו ליכנס בה והכיה אם כן תחת ממשלתנו: ונמליך בתוכה את בן טבאל והוא היה איש משר אפרים: (ז) לא תקום. לא תתקיים עצתם ולא תהיה כפול במ״ש: (ח) ראש ארם. עיר המלוכה של ארם היא דמשק ואין לה כלום על ירושלים: וראש דמשק רצין. הוא ראש ומלך על דמשק ולא על ירושלים: ובעוד. ר״ל ואף מה שבידו לא ישאר כי במשך זמן ס״ה שנה מעת שנגזר הדבר בנבואת עמוס שאמר ושברתי בריח דמשק (עמוס א) יחת וישבר מלכות ארם כמ ויעל וכו׳ דמשק ויתפשה (מ״ב טז) וזה היה בימי אחז והרחיב הזמן בעבור שזכר גם אפרים: אפרים. תחסר הוי״ו ומשפטו ואפרים מעם ור״ל גם לא אפרים תשבר במשך זמן ס״ה שנה מהיות עוד עם כי ילכו גולה בימי הושע בן אלה וזיתה בשנה הששית לחזקיה בתוך זמן ס״ה שנה מנבואת עמוס שני ארם ועל מלכות אפרים כמ״ש הנה אנכי מעיק וכו׳ (עמוס ב) וישראל גלה יגלה (שם ז) כי נבואתו היתה שתי שנים קודם שנצטרע עוזיה כמ״ש שנתים לפני (שם א) והרעש היה כשנצטרע עוזיה בכ״ו למלכו כמ״ש בשנת עשרים ושבע וכו׳ (מ״ב טו) וכמ״ש שם וכל ימי מלכותו נ״ב הרי נשאר כ״ה ושנתים לפניו כ״ז ימי יותם ט״ז ימי אחז ט״ז וטש של חזקיה הרי היתה בתוך זמן ס״ה שנה כי יותם ואחז מלכו שנים מקוטעות כמ״ש במ״ב וע״ש בחשבון הדורות: (ט) וראש עתה עיר המלוכה של אפרים היא שמרון ואין לה כלום על ירושלים: וראש שמרון בן רמליהו. הוא ראש ומלך על שומרון ולא על ירושלים: אם לא תאמינו. אם אינכם מאמינים לדברי אלה זהו לפי שאין אתם קיימים ומחוזקים באמונת האל: (י) לדבר. ע״י ישעיהו: (יא) אות. לעשות אות למען דעת שיתקיימו דברי: העמק שאלה

הָעְמֵק שְׁאָלָה אוֹ הַגְבֵּהַּ לְמָעְלָה׃
יב וַיֹּאמֶר אָחָז לֹא־אֶשְׁאַל וְלֹא־
אֲנַסֶּה אֶת־יְהוָה׃ יג וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־
נָא בֵּית דָּוִד הַמְעַט מִכֶּם הַלְאוֹת
אֲנָשִׁים כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת־אֱלֹהָי׃
יד לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנָי הוּא לָכֶם אוֹת
הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן
וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ אֵל׃ טו חֶמְאָה
וּדְבַשׁ יֹאכֵל לְדַעְתּוֹ מָאוֹס בָּרָע
וּבָחוֹר בַּטּוֹב׃ טז כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע
הַנַּעַר מָאֹס בָּרָע וּבָחֹר בַּטּוֹב
תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה קָץ
מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ׃ יז יָבִיא יְהוָה
עָלֶיךָ וְעַל־עַמְּךָ וְעַל־בֵּית אָבִיךָ
יָמִים אֲשֶׁר לֹא־בָאוּ לְמִיּוֹם סוּר־

דִּי יִתְעֲבֵיד לָךְ נֵס עַל אַרְעָא
אוֹ תִתְחֲזֵי לָךְ אָת בִּשְׁמַיָא׃
יב וַאֲמַר אָחָז לָא אֶשְׁאַל וְלָא
אֲנַסֵּי קֳדָם יְיָ׃ יג וַאֲמַר שְׁמָעוּ
כְעַן בֵּית דָּוִד הַזְעֵר לְכוֹן
דְּאַתּוּן מְחַלָן יַת נְבִיַּיָא אֲרֵי
תְחַלוּן אַף יַת פִּתְגָּמֵי אֱלָהָי׃
יד בְּכֵן יִתֵּן יְיָ הוּא לְכוֹן אָתָא
הָא עוּלֵימְתָא מְעַדְיָא וְתֵלִיד
בַּר וְתִקְרֵי שְׁמֵיהּ עִמָּנוּאֵל׃
טו שְׁמַן וּדְבַשׁ יֵכוּל עַד לָא
יֵדַע עוּלֵימָא לְרַחָקָא בִּישָׁא
וּלְקָרָבָא טָבָא׃ טז אֲרֵי עַד
לָא יֵדַע עוּלֵימָא לְרַחָקָא
בִּישָׁא וּלְקָרָבָא טָבָא תִּתְרְטֵישׁ
אַרְעָא דִּי אַתְּ מְעִיק מִן קֳדָם
תְּרֵין מַלְכָּהָא׃ יז יַיְתֵי יְיָ
עֲלָךְ וְעַל עַמָּךְ וְעַל בֵּית
אֲבוּךְ יוֹמִין דְּלָא אֲתוֹ לְמִיוֹמָא

וקראת ד׳ רפין בקריאה וסי׳ וקראת שמו ישמעאל כי שמע. וקראת שמו עמנואל. וקראת אתכם הרעה באחרית הימים. וקראת ישועה חומותיך ושעריך׃ מאוס ג׳ בקריאה וסי׳ חמאה ודבש יאכל. כי בטרם ידע הנער. כי אם מאס מאסתנו קצפת׃ וחד סחי ומאוס תשימנו׃ בטוב ט׳ דגשין וסי׳ הנה ארצי לפניך. עמך ישב בקרבך. כי בטרם ידע. חמאה ודבש יאכל. הנני פקד על שמעיה. יבלו בטוב. והברו אם

רש״י

שאלה. העמק ושאל שאלה כמו שמעה שאלה (דניאל ט) שאל אות תהום להחיות לך מת או הגבה למעל׳ לשאול אות בשמים׃ (יב) לא אין רצוני שיתקדש שמו על ידי׃ (יג) הלאות אנשים. נביאי ה׳׃ כי תלאו וגומר. לפי שהוא יודע שאתם אין מאמינים בו והוגעתם לפניו ה׃ (יד) יתן ה׳ הוא אות. יתן הוא מאליו על ׃ הרה. ל׳ עתיד הוא כמו באשת מנוח שאמר מלאך והרית וילדת בן ויאמר לה הנך הרה וגו׳׃ אשתי הרה השנה היא היתה שנת ד׳ לאחז׃ שמו. רוה״ק תשרה עמנואל. לומר שיהא עמנו וזה האות שהרי היא ולא נתנבאת מימיה ושרה בה רוה״ק וזהו למטה ואקרב אל ׃ וגו׳ ולא מצינו אשת שנקראה נביאה אא״כ ה ויש פותרין שעל נאמר וא״א שהרי כשתח׳ שנותיו תמצא שנולד לפני מלכות אביו ט׳ ים פותרין שזה האות היתה ואינה ראויה (טו) חמאה ודבש יאכל. שתהא ארצנו מלאה כל לדעתו מאוס ברע ובחור כשידע למאוס ברע בטוב ומאין לנו הטובה הלא עתה הארץ חרבה מלכי ארם ופקח בן ׃ (טז) כי בטרם ידע מאוס ברע ובחור בטוב הארץ מיושביה אדמת אדמת פקח׃ אשר אתה יגור מפני ב׳ מלכיה רצין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק ...ו אחז כמה שנאמר בספר (מלכים טז) ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין ואותה שנה ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו עשרים ליותם (שם טו) שהיא שנת ארבע לאחז׃ (יז) יביא ה׳ עליך ועל ...על חזקיהו בנך המולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו׃ ימים אשר ...ו. מיום שנחלקה מלכות בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי

רד״ק

והוסיף מיד אלה המלכים, והאמן בו כי הוא אלהים עניינו אדון ומשגיח והוסף׃ העמק שאלה. העמק לשאל איזה אות תרצה שיתן לך, שאלה מקור במשקל כלווי, ה׳ פתוחה ה׳ שאלה, ופי׳ העמק והגבה אם תרצה אות בשמים או בארץ, ות״י שאל דיתעביד לך נסין על ארעא או יתחזי לך בשמים, ואמר נסין על אשר בארץ כי על ידי נס היה האות שנתן לו בארץ להיות דעת והכרה לפסוק׃ (יב) ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה. כל זה היה מצד האמנה ואף על פי שהוא אומר בלשון האמנה, כי לא ינסה האל אף על פי כן הנביא ידע את לבבו כי לא אמר אלא ממיעוט האמנה כאומר איני חושש לנסותו בזה לפיכך ענה לו הנביא כי תלאו גם את אלהי׃ (יג) ויאמר. בית דוד. לגנותו לא קראו בשמו, כמו שמע נא בן אחיטוב, וזכר דוד ולא זכר אביו כי בעבור דוד היתה לו המלוכה ובעבורו עושה עמו האל נסים, וכן ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי׃ אנשים. כתרגומו ית נביא, וכן את אלהי ית פתגמי אלהי, כלומר שאין אתם מאמינים בהם ותחשבו בלבבכם כי הוא נלאה ותלה מלהקים את דבריו, והלאות והיגיע׳ בדברים או בפעולה׃ (יד) לכן. הוא יתן לכם אות מעצמו אף על פי שאין אתם חפצים בו והוא יתננו לכם כדי שתאמינו בו על כרחכם׃ הנה העלמה הרה. העלמה איננה בתולה אלא עלמה כמו נערה תהיה בתולה או בעולה, והנה דרך גבר בעלמה היא בעולה, וכן לזכר קטן בשנים יקרא עלם, בן מי זה העלם, ואשה היתה קטנה בשנים, לפיכך נקראת עלמה, והעלמה הזאת היא אשת הנביא או אשת אחז, והוא הנכון, כי אם היתה אשת הנביא היה אומר הנביאה כמו שאמר ואקרב אל הנביאה, ועוד שאמר מלא רחב ארצך עמנואל, משמע כי בן מלך היה, אמר עתה היא הרה ועתה היא יולדת בן ותקרא אתו שמו עמנואל׃ וקראת. על אמו הוא אומר והיה מנהג כי האמות היו קוראות שם לבניהן, ואמר וקראת דרך צווי כי הנביא היה מצוה שתקרא שמו כן, כי מיום שיולד יהיה לכם שלום ויהיה האל עמכם לכך תקרא שמו עמנואל, ומהו האות׃ (טו) חמאה ודבש יאכל. כלומר מיום שנולד יאכל לדעתו חמאה ודבש וכל דבר מתוק שיקריבו לפניו הוא יפתח פיו לו ויקחנו ואם יקריבו לפניו מאכל רע ימאסנו ויסגיר פיו לו ולא ירצה בו וזהו מאוס ברע ובחור בטוב, ויבחר במאכל הטוב, כמו שאמר חמאה ודבש יאכל לדעתו ומלת לדעתו היא נקשרת למעלה ולמטה וזה הבן לא נוכל לומר כי הוא חזקיהו, כי כשמלך אחז היה חזקיהו בן תשע שנים וזאת הנבואה נאמרה לאחז בימי מלכותו, והעלמה גם כן איננה אם חזקיהו כי לא היתה עלמה כשנאמרה נבואה זו, ויונתן תרגם פסוק חמאה ודבש כן שמן ודבש ייכול עד לא ידע לרחקא בישא ולקרבא טבא, ולהשיב לחולקים בזאת הפרשה מבואר בספר הברית שחבר אדוני אבי זכרונו לברכה בתשובת החולקים, ועניין הפרשה כי אחז היה מפחד בעבור שני המלכים האלה שלא ילכדו את ירושלם ונתן לו אות כדי להאמין שלא ילכדוהו ואם האות דבר כאשר הם אומרים מה אות היה זה לאחז דבר שהיה אחר כן ליותר מארבע מאות שנה ואיך יתחזק לבו בזה הדבר שלא היה בימיו, ושאר התשובות מסודרות שם בספר הברית׃ (טז) כי בטרם. פי׳ אדוני אבי ז״ל אמר לו כי בטרם שיגיע זה האות להם ילכו להם המלכים, וזהו שאמר תעזב האדמה, כלומר תעזב מהם שילכו להם, אבל היה יכול שישוב אחרי כן וילכדו אותה לכך נתן לו האות שכיון שיראה האות בנער ידע לבו באל כי כמו שהאות הזה שנתן לו נתקיים כן יתקיים דברו שלא ילכדו ירושלם ולא תקום עצתם ולא תהיה, ומה שאמר מפני מלכיה והם לא היו מלכי האדמה ההיא שהיא ירושלם אלא מלכי דמשק ושמרון כך פירוש מפני אלה השנים שהיו מחשבים שהיו מלכיה, ויש לפרש הפסוק בענין אחר ולא יהיה פירוש מאוס ברע השני כמו הראשון אלא פירוש זה השני מאוס ברע ובחור בטוב כאשר נערים שיגדלו ותכנס בהם דעת הבחירה מעת שיחלו לדבר, ואמר כי בטרם שיחל נער זה לדבר שיהיה בעת בחירת הטוב ומאוס ברע כאשר הנערים וזה עד שלש שנים או קודם תעזב אדמת שמרון ודמשק והיה שמחה אשר אתה קץ מהם מפני שני מלכים, והם רצין ופקח, וכדי שתאמין זה נתן לך האל זה האות מעתה, כי מיד שיולד הנער יבחר במאכל טוב וימאס ברע לדעתו כמו שפירשנו׃ (יז) יביא ה׳ עליך. מאלה המלכים לא תפחד אבל עוד יביא ה׳ עליך ועל

ביאור מהגר״א

...אבל השאול עמוק יותר וז״ש והארץ מתחת והוא שאומר כאן העמק שאלה היינו ...ומ״ש אלהיך, הוא נגד בית דוד וכן אמר שמעו נא בית דוד וכן ויגד לבית דוד (יג) כי תלאו גם׃ היינו הנביאים׃ (יד) לכן יתן כו׳ אות כו׳. אות איננו מופת אלא דבר שהוא אות השם שמגיד מראשית אחרית שבו באותו הפרק יהיה וז״ש חמאה ...י באותו הזמן שידע מאוס ברע כו׳ יהיה הרבה חמאה ודבש וכמ״ש למטה והיה מרוב חלב כו׳׃ וקראת את שמו. פירוש היא עצמה תקרא אף שאינה יודעת שהם ב׳ אותיות׃ חמאה ודבש יאכל. היינו כי ארבעה חלוקי טעם הם מתוק ומר שמן וחד והמובחר מתוק ושמן וז״ש דבש וחלב שתחת לשונך. וכן נשבח א״י זבת חלב ודבש וחלב היינו שמנו ולא חמאה והעניין הוא ע״ד מ״ש חז״ל דברים שמתוקין מדבש וחלב יהיו תחת היינו שבימיו לא היה תינוק ואשה שלא היו בקיאין בטומאה וטהרה׃ לדעתו מאוס ובחור בטוב. רצה לומר למתי יקוים האמור למעלה כשיהיה לו דעת בטו״ר והוא עץ כמ״ש עץ הדעת טו״ר וז״ש ומלאה הארץ דעה וגומר׃ (טז) תעזב האדמה. ע״י סנחריב׃ ...יך ועל עמך ועל בית אביך. היינו צרה גדולה נגעת לכל שלשה חלקי בעלי המלחמה׃ את

מצודת דוד

...אלה לעשות אות בעומק התהום או בגובה השמים ממעל׃ (יב) לא אשאל וכו׳. ...ואל אות ולא ארומם את המקום בעשיית האות כי לא רצה שיתקדש ...ים על ידו׃ (יג) המעט מכם. וכי מעט לכם מה שאתם מייגעים אנשים ...ורעות רוח כי גם תרצו ליגע לפני המקום ב״ה בדברי עוות כאלה׃ ...כן. הואיל ואין רצונך שיתקדש שם שמים הוא יתן המקום אות מאליו ויתקדש שמו׃ העלמה. היא אשת אחז׃ הרה. עדיין לא היה נודע אם היא הרה׃ ...׃ העלמה תקרא שמו עמנואל והשם הזה יורה שהאל יהיה עמנו ולא תשלוט בנו יד האויב׃ (טו) חמאה ודבש יאכל. מעת שנולדו יאכל חמאה ודבש ...אות בזאת׃ לדעתו. לדעת עצמו לא יבוא למספר הימים הראויים לדעת ולהבחין בין רע לטוב ...יבוא זה האות תעזב למלכותכם מהם כי ילכו להם ולבל ישובו עוד אמר לו אות׃ אשר אתה קץ. האדמה אשר אתה קץ בה עכשיו מפני שני המלכים החושבים ...מלכים ולמשול בה׃ (יז) יביא ה׳ עליך. אולם ממקום אחר יביא ה׳ עליך וכו׳ ימים רעים שלא היו כמוהם מיום שנחלק אפרים מעל יהודה בימי ירבעם שאז ...מלכות בית דוד ואז החלו הרעות לבוא על ישראל׃ ועל בית אביך. זהו חזקיה בנו ולפי שאחז היה רשע וחזקיה היה צדיק לא קראו בנו׃ את מלך אשור. ר״ל

מצודת ציון

אמונת עתיך (לקמן לג)׃ (יב) אנסה. מל׳ נס ועניינו הפלאות ורוממות כנס והוא כלונס ארוך׃ (יג) הלאות. ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו)׃ (יד) העלמה. כן תקרא הרכה בשנים ואם היא בעולה וכן דרך גבר בעלמה (משלי ל)׃ (טז) קץ. ענין מאוס׃ ישרוק

רדק

ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו וגומר , כלומר ימי רעה אשר לא באו מיום שנחלק המלכות , כי אז החלו הרעות לבא על ישראל ולא היו בכלל הימים שעברו ימי רעה כמו אלה הימים , ומי יהיה השוטה הרעה הגדולה הזאת שיביא ה׳ עליך את מלך אשור , ואמר עליך , כי עליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו , כמו שכתוב בדברי הימים , ואמר ועל בית אביך , בעבור חזקיהו בנו שעליו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשארה עיר בכל ארץ יהודה שלא כבש אלא ירושלם , ואמר ועל בית אביך , ולא אמר על בנך לכבוד חזקיהו שהיה צדיק ואחז היה רשע : (יח) והיה ביום ההוא ישרוק . כאלו ישרוק להם שיבאו , כלומר שיעור את רוחם , וכן אמר למעלה ושרק לו מקצה הארץ , ואמר זבוב ודבורה לפי שמתאספים לרוב כרגע לפי׳ המשיל חיל מצרים וחיל אשור לזבוב ולדבורה שיתאספו מהרה ויבאו מהרה כמו שאמר למעלה והנה מהרה קל יבא , וכן נאמר במשל המוני כדבורים , כאשר תעשינה הדבורים , וי״ת כן יכלי ה׳ לעם קטרי משרית גבריא וגו׳ , ואמר בקצה יאורי מצרים כי הקצינים שבמצרים יבאו עם מלך אשור כשיעלה על ארץ ישראל , וזכר יאורי לפי שעובדי האדמה משקים יארים בכל מקום לההשקות אדמתם , ואמר כי אפילו עובדי האדמה יניחו עבודתם ויבאו מרוב תאותם להשחית את ארץ ישראל : (יט) ובאו ונחו כולם . אמר ונחו כולם לפי שהדבורים נחות על הפרחים , ואמר בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים , כלומר בערים אשר בעמקים ובערים הבצורות אשר בסלעים , ופירוש הבתות חרבות , כמו ואשיתהו בתה , ודגש התי״ו תמורת הנח , ופירוש נקיקי הסלעים שני סלעים : ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים , הם עצים פחותים , כמו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס , והם משל על ערי הפרזות , וי״ת ובכל הנהלולים בתי תושבחתא : (כ) ביום ההוא . זה היה במגפה אשר היה במחנה אשור כשבא לירושלם אחר שכבש כל ארץ ישראל , ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור , והמשיל המגפה לתער לפי שהתער משחית השער מכל וכל כך היתה המגפה רבה בהם ובגדוליהם , כמו שכתוב ויכחד כל גבור חיל נגיד ושר במחנה מלך אשור , ופירוש בעברי נהר בחיל הבא מעברי הנהר , וזהו במלך אשור שבא עם גבאותיו לירושלם , ומה שאמר יגלח בהם הראש , פירוש את שער הראש , וכן וגלח את ראשו , והוא משל על ראשי גבאותיו , ושער הרגלים הוא שער הערוה והוא כנוי להמון העם : וגם את הזקן תספה . והזקן כנוי למלך , לפיכך אמר וגם כי אין דרך לגלח את הזקן ואפילו מי שיגלח את ראשו לא יגלח את זקנו , אבל שער הרגלים דרך העולם לגלח , ואמר על הזקן תספה ולא היתה בכלל יגלח לפי שמלך אשור לא מת במחנה כי בארצו מת בשיבו כי בניו הכוהו בחרב , ומלת תספה פעל עומד , ופי״ו תספה לזקן כי הוא לשון נקבה כמו וכל זקן גדועה אף על פי שנמצא גם כן בלשון זכר , וי״ת את הראש ית מלכא , ופרגם וגם את הזקן ואף ית שלטונהא , ושער הרגלים , תרגם כמו שפירשנו , ופירוש השכירה כי התער שישכור אדם הוא טוב ומחדד , וי״מ שכירה גדולה , וכן גם שכיריה בקרבה גדולים , וי״ת חרבא חריפא , והתער הוא משקל אחד בסמוך ובמוכרת והוא בשקל נער שער ואינו ממשקל שער לבוב : (כא) והיה ביום ההוא יחיה איש . גם זה בימי חזקיהו , ואמר שיהיה שלום וברכה בארץ ומרוב הברכה יגדל איש עגלת בקר ושתי צאן ודי לו בהם , כמו אם יהיו לו עדרים מהם בזמן אחר כי זמן ברכה יהיה בימים ההם : (כב) מרוב. חלב . מרוב שיעשו חלב יאכלו החמאה כי החלב יש בו הקים שהוא נסיובי דחלבא וכשיתהם החלב ישתנו מעורב ובימים ההם מרוב שיהיה להם חלב יעשו ממנו חמאה ולא יחושו על הקום וישפכו אותו ולא יאכלו מן החלב אלא החמאה שיוציאו ממנו וגם דבש יהיה להם הרבה מאד , כמו שנאמר על האדמה זבת חלב ודבש : כל הנותר . כי בימי חזקיהו גלו רוב ישראל

פסוקים

אֶפְרַיִם מֵעַל יְהוּדָה אֵת מֶלֶךְ
אַשּׁוּר: יח וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק
יְהוָה לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי ל׳
מִצְרָיִם וְלַדְּבוֹרָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ ג׳ ומ״ל
אַשּׁוּר: יט וּבָאוּ וְנָחוּ כֻלָּם בְּנַחֲלֵי ל׳
הַבַּתּוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים וּבְכֹל ג׳ ומ״ל
הַנַּעֲצוּצִים וּבְכֹל הַנַּהֲלֹלִים: כ בַּיּוֹם ל׳. ל׳
הַהוּא יְגַלַּח אֲדֹנָי בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה ק״ד. ל׳
בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת־ ל׳
הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלָיִם וְגַם אֶת־ ל׳
הַזָּקָן תִּסְפֶּה: כא וְהָיָה בַּיּוֹם ג׳. ג׳
הַהוּא יְחַיֶּה־אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי־ ו׳. ג׳
צֹאן: כב וְהָיָה מֵרֹב עֲשׂוֹת חָלָב
יֹאכַל חֶמְאָה כִּי־חֶמְאָה וּדְבַשׁ
יֹאכֵל כָּל־הַנּוֹתָר בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: י״ג

תרגום

דְּאִתְפְּלִיגוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל
דְּבֵית יְהוּדָה יָת מַלְכָּא דְאַתּוּר:
יח וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יְכַלֵּי יְיָ
לְעַם קָטְרֵי מַשְׁרִית גִּבָּרַיָּא
דְּסַגִּיאִין כְּדִבּוֹבַיָּא וְיַיְתִינּוּן
מִסְיָפֵי אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְלַעֲזִיזֵי
מַשְׁרְיָתָא דְאִינּוּן תַּקִּיפִין
כְּדַבַּרְיָתָא וְיַיְתִינּוּן מִסְיָפֵי
אַרְעָא דְאַתּוּר: יט וְיֵיתוּן
וְיִשְׁרוֹן כּוּלְהוֹן בִּרְחוֹבֵי קִרְוַיָּא
וּבִשְׁקִיפֵי כֵיפַיָּא וּבְכָל מַדְבְּרֵי
נַעֲצוּצַיָּא וּבְכָל בָּתֵּי
תוּשְׁבַּחְתָּא: כ בְּעִדָּנָא הַהִיא
יִקְטוֹל יְיָ בְּהוֹן כְּמָא
דְמִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא חֲרִיפָא
בְּסַכְּבַיָּא וּבְמַגְרַיָּא בְּעִבְרֵי
נַהְרָא בְּמַלְכָּא דְאַתּוּר יָת
מַלְכָּא דְבָבֶל וְיָת מַשְׁרִיתֵיהּ
וְאַף יָת שִׁלְטוֹנֵי דְבָבֶל כַּחֲדָא
יְשֵׁיצֵי: כא וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא
יְקַיֵּם גְּבַר עֶגְלַת תּוֹרִין וְתַרְתֵּין עָן: כב וִיהֵי מִסְּגֵי טוּב מְשַׁח יֵכוֹל שְׁמַן אֲרֵי שְׁמַן וּדְבַשׁ
יִתְפַּרְנְסוּן כָּל צַדִּיקַיָּא דְּאִשְׁתְּאָרוּן בְּגוֹ אַרְעָא:

ישמעו ויעבדו יבלו . וחסידיך ישמחו . המשביע בטוב ; יחיה ז׳ וסי׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד . והכה דוד את הארץ . ויואב יחיה את שאר העיר דד״ה . יחיה איש עגלת בקר . כי לא יחיה רשע . נשימה נא

תולדות אהרן כמער השכירה . סנהדרין נה : עגלת בקר . שם לד חולין קלה :

רש״י

ימי חיל מלך אשור ואף כהם ועשה ליהודה גם וכן מצינו (בדברי הימים ... שבא מתחילה על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר וצר לו ולא חזקו... חזקיהו בנו נעשה הנס : (יח) ישרק ה׳ . ירמוז להם שיתקבצו : לזבוב . ... רבות כזבובים מארץ מצרים יבואו עם סנחריב: יאורי מצרים . לפי שכל ארץ ... עשויה יאורים שאין ה... יורדים שם אלא נילוס ... ומשקה : ולדבורה . חיל ... עוקצים כדבורים : (יט) ... הבתות . נחלי עמקים ... בורים : ובנקיקי הסלע ... לארוב . נקיקי נקרות ... ובכל הנעצוצים . מק ס ... (שקורין ברוצ״ש בלעז) וכ... הנעצוץ יעלה ברוש (לקמ... הנהלולים . בתי תושב... (כ) יגלח ה׳ בתער הש... הגדולה וכן גם שכיריה ... (ירמיה מו) ת״י דברבהל... בעברי הנהר . ביושבי ... הנהר ובאי מן היושבים ... אשור את הראש יגלח ול... הרגלים לפי שהוא דבוק ... לינקד פתח : תספה . ... והתגלחת היא ההריגה ... היא החרב : את הרא... סנחריב : הרגלים . משרית... הזקן . שלטוניים ורבותינו... גילוח ממש ושפת הזקן ח... באש הזקן זקן סנחריב ... באגד׳ חלק : (כא) יחיה ... ולפי שתהא ארצ׳ ריקנית... החיילות את הבהמות ... הנותר אתן ברכה : (כ... מרוב חלב . שישעו ב׳ הלו... ויבוזו בעיניהם החלב ... החמאה הוא שומן החלו... הנותר . הצדיקים הנ... מחרב סנחרב בשורה ... הוא מבשר להם שתזו... פרנסה אחר כל השמן ה... וכו׳

ביאור מהגר״א

את מלך אשיר . קאי למעלה יביא ה׳ את מלך אשור : (יח) לזבוב אשר בקצה יארי ... ולדבורה אשר בארץ אשור . הזכיר מצרים ואשור שמצרים הוא ראש לכל הגליות ואשו... ארבע גליות ואמר זבוב אצל מצרים שהזבוב מזיק ומתועב ואוסבת הצרעת ומכה ש... מצרים מקור הטומאות ועומדת על היאור שהוא ע״א ודבורה (עיקצא ודובשא וכן אמ... ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם) הוא המזיק : (יט) בנחלי הבתות וגו׳ . שב כאן ד׳ דב... ד׳ דברים חכמה ויראה ומע״ט ותורה כשישראל ערודים מהם אזי יכולת ביד שונא לבא ש... אמר בנחלי הבתות נחל ע״ש נחל נובע מקור חכמה הבתית ע״ש ואשיתהו בתה שיינו ... שהם רקים מן חכמה ואמר נקיקי הסלעים עת״ז תיקון כ״א ד׳ כ״ד קרקפתא איסי ... והוא אינו אלא מלא נקיקים ובקיעים שאין בו יראה : ובכל הנעצוצים . שדוקרים ... והיינו רע לבריות היפך מע״ט וכמ״ש ובליעל כקוץ מונד כו׳ : ובכל הנהלולים . ... בתי תושבחתא והוא היפך התורה והם כמוד אתותי רעיתי במ״ש בשיר השירים ... (כ) בתער השכירה . פי׳ שאינו דומה חידוד התער כשמגלחין גם בתגם לחידודו ב... הכורה : בעברי הנהר . רצה לומר בשני עבריהם סנחרב יפול בחרב בארצו מעבר ... ועמו יפלו בהכאת המלאך מעבר לנהר מזה : את הראש . שער הראש ושער הרגלים ... כנגד מ״ש חז״ל מ׳ אלף בני מלכים ופ׳ אלף גבורים וס׳ אלף אחוזי חרב , הרגים ל... שאר העם אמר תספה : (כא) יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן . לומר שלא יפנו אחרי ק... אלא כדי היפוק והיינו עגלת בקר לחרישה וב׳ צאן א׳ לחלוב ולאם כמ״ש ודי חלב עזים ללחמך וא׳ ללבוש כמ״ש כבשים ללבושך : (כב) והיה מרוב עשות חלב . כענין שאמרו ... הבורא מן הכביד הכבוד רודף אחריו כן הוא בכל התאוות ; כי חמאה ודבש וגו׳ . הענין אגדות נמשלו לדבש והלכות נמשלו לחמאה שהוא שמן הרבה ואינו מוצאן אלא במ... שמקשה ומפרק עד שמוציא הדין לאמתו וכמ״ש חז״ל אם ראית ת״ח שתלמודו קשה עליו כברזל מפני שאין משנתו סדורה עליו פירוש שלא למד עדיין הרבה אבל הלומד הרבה הו... במקום

מצודת ציון

(יח) ישרוק . ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב) : יאורי . בפורה ת״א נהרא : (יט) בנחלי . ענין עמק וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו) : הבתות . השוממות כמו ואשיתהו בתה (לעיל ה) : ובנקיקי . ענינו סדק הסלע וכן בנקיק הסלע (ירמיה יג) : הנעצוצים . מין קוצים וכן תחת הנעצוץ (לקמן נה) : הנהלולים . הם אילני סרק פחותים ונבזים : (כ) השכירה . מל׳ שכר . או הוא ענין גדלות וחשיבות וכן גם שכיריה

מצודת דוד

ר״ל את מי יעורר לעשות הרע את מלך אשור והוא תגלת פלאסר שהצר לו ... הצר לחזקיהו כי כבש כל ערי הבצורות ביהודה זולת ירושלים : (יח) ביום ה... ביום בוא סנחרב מלך אשור : ישרוק . ר״ל יעיר לנס : לזבוב . חיילות רבות כ... אשר וכו׳ . כי כל חיל מצרים מקצהו יבואו בעזרת סנחריב : יאורי מצרים ... כן לפי שכל ארץ מצרים עשוים יאורים יאורים והנילוס עולה דרך שם ... השדות : ולדבורה . חיילות גבורים עוקצים כדבורים : (יט) בנחלי הבתות . על כי יהיו רבים לזה יחנו אף במקומות ההם : (כ) ביום ההוא : כאומר אבל ... עדי אובד כי ביום ההוא יגלח וכו׳ והתער הוא משל על החרב והתגלחות על ההרג : השכירה . הוא התער שסוכרין אותה בדמים היא חדה מאד : בעבריה ... באנשי עבר הנהר ובמי במלך אשור : את הראש . יגלח את שער הראש ואת שער הרגלים רצה לומר השרים ויתר העם : וגם את הזקן תספה . התער הסיר ... גם שער הזקן וזהו סנחריב כי גם הוא נהרג אז מבניו : (כא) יחיה איש . כל אחד יגדל בביתו עגלת בקר ושתי צאן ומרוב הברכה יהיה די לו בהם : (כב) ... מחמת

כג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָל־
מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אֶלֶף גֶּפֶן
בְּאֶלֶף כָּסֶף לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה׃
כד בַּחִצִּים וּבַקֶּשֶׁת יָבוֹא שָׁמָּה כִּי־
שָׁמִיר וָשַׁיִת תִּהְיֶה כָל־הָאָרֶץ׃
כה וְכֹל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן
לֹא־תָבוֹא שָׁמָּה יִרְאַת שָׁמִיר וָשָׁיִת
וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמַס שֶׂה׃
ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קַח־לְךָ
גִּלָּיוֹן גָּדוֹל וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ
לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃ ב וְאָעִידָה לִּי
עֵדִים נֶאֱמָנִים אֵת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן
וְאֶת־זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ׃ ג וָאֶקְרַב
אֶל־הַנְּבִיאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיֹּאמֶר

ג׳ . ג׳ . ב׳ . ג׳ . ג׳.כ״ת ׳סיפרא ס׳ . ב׳ . ז׳ בטעם . בלא מקף ופתח

כג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי כָּל
אֲתַר דִּיהוֹן תַּמָּן אֲלַף גּוּפְנִין
שָׁוְיָן בְּאֲלַף מְנַיִן כְּסַף לְהוּבָאי
וּבוּר יְהֵי׃ כד בְּגִירִין וּבְקַשְׁתָּן
יְהָכוּן לְתַמָּן הֲרֵי הוּבָאי
וּבוּר תְּהֵי כָל אַרְעָא׃ כה וְכָל
טוּרַיָּא דְבֵית יְהוּדָה דִי בְמַעְדֵּר
יִתְפַּלְחוּן לָא תֵיעוּל לְתַמָּן
דַּחֲלַת הוּבָאי וּבוּר וִיהֵי לְבֵית
אַרְבָּעָה בַּקְרָן דְתוֹרִין וּלְבֵית
מַשְׁרֵי עֶדְרִין דְעָן׃ א וַאֲמַר יְיָ לִי
סַב לָךְ לוּחַ רַב וּכְתוֹב עֲלוֹהִי
כְּתַב מְפָרַשׁ מוֹחִי לְמִבַּז בִּזָּא
לְמֶעְדֵי עֲדָאָה׃ ב וְאַסְהֵיד קֳדָמַי
סָהֲדִין מְהֵימְנִין יָת לְוָטַיָּא דַאֲמָרִית
לְאַיְתָאָה בִּנְבוּאַת אוּרִיָּה
כַּהֲנָא וְהָא אִתּוֹ אַף כֵּן כָּל
נֶחָמָתָא דַאֲמָרִית לְאַיְתָאָה
בִּנְבוּאַת זְכַרְיָה בַּר יְבֶרֶכְיָה אֲנָא עָתִיד לְאַיְתָאָה׃ ג וְעָלִית לְוַת נְבִיאֲתָא וְעַדִיאַת וִילֵידַת

רשי

(כג) והיה ביום ההוא. אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שהיו שם לפני חיילות: אלף גפן. שוות אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי ינוחום ... יכם ובורחין והם מעלות קימשונים ותולעים ועקרבים: (כד) בחצים ובקשת ... שמה. כל הרוצה ליכנס לתוכו יהא צריך קשת וחצים בידו למלט ... מחיות רעות ונחשים רבים: (כה) וכל ההרים. ... שם שדות לבן לתבואה: ... במעדר יעדרון. היא כמין ... שקורין פשויי"ר בלע"ז: ... תבא שמה יראת שמיר ... כי בהם יתעסקו לזרוע ... ה למאכל שאי אפשר בלא ... ואה אבל הגפנים יהיו לבז ... אותו הדור של חזקיה ישובו לעסוק בתורה ולא לשתות ... וכן היתה כדאיתא בחלק ... מדן ועד באר שבע ולא ... איש שלא היה בקי בהלכו' ... ר והיתר וטומאה וטהרה ... אותו הדור הוא אומר והיה ... מקום וגומר הוא שנאמר ... כה) אשר העתיקו אנשי ... יהו מלך יהודה: והיה ... לא שור. שם ירעו בהמותיהם ... שמן: (א) גליון. מגילה: ... ט אנוש. במכתב כתב אשר ... כל אנוש הקורא בו אפי' ... כל שהוא ואפילו אינו ... וכן ת"י כתב מפרש: ... ר שלל. לבא סנחריב ... ול את כל הון עשרת ... טים ולהחיש לבוז נבוכדנצ' ... יו את צדקיהו ודורו: ... ואעידה לי. גם באותן ... ס בימי יהויקים על אותו ... נות שני עדים נאמנים ... לבשרם רעה העתידה עליהם אוריה הכהן שהרגו ... יים שנאמר (ירמיה כו) ... איש היה מתנבא בשם ה' ... בן שמעיה מקרי' היערי' ... בא על העיר הזאת ועל המקום הזה את כל דברי ירמיה: ואת זכריה בן ... יה בשנת ב' לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלי' (זכריה ח) אוריה ... לזכריה אם תראו שתתקיים נבואת אוריה תהיו מצפים שתתקיים נבואת ... ה כשם שהעדותי בשל סנחריב עמוס וישעי' עמוס לפורענותן של עשרת השבטים ... אל גלה יגלה (עמוס ז) וישעיה (לקמן לב) להבטחתו של חזקיהו כשימלוך: ... תלד בן. הוא הבן עצמו שקראה הנביאה עמנו אל על שם שהיה הקב"ה בעזר

רדק

ישראל, ואמר כי הנותרים יהיה להם שבע גדול בימי חזקיהו: (כג) והיה. הפסוק כמו הפוך. והכה פירושו, כל מקום אשר הוא עתה לשמיר ולשית שאין יכולין לעובדו מפני המלחמה יהיה מעובד בו, כאלו אמר אשר הוא עתה לשמיר ולשית וכמיהו רבים, ואמר כי אותו המקום יהיה עבוד ביום ההוא עד שאלף גפן בו ישוו אלף כסף שיהיה הפרי מבורך ומוצא הרבה ופרי טוב: (כד) בחצים יבא שמה. עתה בא שמה מי שירצה לבא בחצים ובקשת מפני המלחמות לפיכך תהיה עתה כל הארץ שמיר ושית שאיננה עבודה מפני המלחמה ותעלה שמיר ושית: (כה) וכל ההרים. והם ההרים שהם בישוב שנעבדו, גם ההרים בימי חזקיהו לא תבא שמה יראת שמיר ושית כמו שהוא עתה, כי יעדרון במעדר ולא יהיו יראים שיעלה שמיר ושית גם אבל יהיו למשלח שור ולמרמס שה שירעו בהם הבהמות ולא יחושו מרוב התבואה, על דרך משלחי רגל השור והחמור ומעדר הוא שם הכלי שחופרין בו: יעדרון. יחפרון: (א) ויאמר ה' אלי. גליון. פירוש אגרת, וי"א לוחי ובאמרו גדול והוא לא צוה לכתוב בו אלא ארבע תיבות אולי היו דברים רבים והיה ענינם זה למהר שלל חש בז או לא היו אלא ארבע תיבות אלה, והגליון היה גדול למשל על ארץ ישראל כמו שהיה הגליון גדול והכתב בה מעט כן היתה ארץ ישראל רחבת ידים והיושבים בה מעט שגלו עשרת השבטים והיתה הרבה רוכב, ופירוש בחרט אנוש, לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב זה בחרט אנוש כלו' שלא יחשוב כי זה שצוה לו לכתוב במראה הנבואה לבד אלא שיעשה כן ממש בעבור הנבואה מעליו יכתוב זה בחרט אנוש כי אותו שהוא נכתב בחרט אנוש במראה הנבואה אינו בחרט אנוש כי אינו מעשה ממש כמו שהלך ישעיהו ערום ויחף ולקח הושע אשת זנונים והעביר יחזקאל תער על ראשו ועל זקנו כל זה היה במראה הנבואה, לפיכך אמר לו וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז, והמלות האלה כפל ענין במלות שונות, והכפל לחזק הענין ולמהרו, ויונתן תרגם בחרט אנוש כתב מפרש: (ב) ואעידה לי. אלה הם דברי הנביא ואע"פ שלא זכר כתיבת הגליון ידוע הוא כי כתבו כמה שצוה לו האל, ועוד עשה בו ואף על פי שלא ראינו שצוה בו האל העיד עליו עדות כלומר שהתים בו עדים שהיה נבואה זו כתובה ותתומה כי כן עתידה להיות בקרוב, ואוריה נתנבא בימי יהויקים וזכריה בשנת שתים לדריוש, ואף על פי שהניסה היו בימי ישעיהו, ודעת רבותינו ז"ל שלא היו בזמן אחד שאמרו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אלא אוריה נתנבא פורענות ציון שדה תחרש וזכריה נתנבא נחמות עוד ישבו זקנים וזקנות וגו', נבואה א' ריש עדות לנבואת זכריה כשם שנתקיימה נבואת אוריה כך תתקיים נבואת זכריה, ולדעתם יהיה ואעידה לי דברי האל יתברך, וכן תרגם יונתן ואסהיד קדמי סהדי וגו': (ג) ואקרב אל הנביאה. היא אשתו וקראה נביאה לפי שהיתה אשת נביא, ושני דברים העיד בענין זה כתיבת הגליון והבן הנולד לישעיהו

שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה: בחרט חד מן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל נסב ב' בריש תיבות' וסי' בדמעות האכלתם לחם דמעה. בדמעות כלו בדמעות עיני. בחיין ושאר חיותא העדיו. בחיין ומשך אבירים בכחו. בחרט ויקח מידם ויצר אותו. ודין. במדינות ושאר היהודים אשר. במדינות איכה ישבה בדד. במצולה המה ראו מעשה ה'. במצולה ראיתי הלילה והנה איש. בממלכה וסכסכתי מצרים במצרים. בממלכה הנה עיני ה' אלהים בממלכה. בסבך יודע כמביא למעלה בסבך. בסבך וישא אברהם את עיניו. בסירות נשבע אדני ה' בקדשו. בסירות ויבשלו את הפסח. בנגע השמר בנגע הצרעת. בנגע וראה הכהן את הנגע בעור. בשאת והובא את בדיו בטבעות. בשאת וראה הכהן והנה שאת. בתנור בשברי לכם מטה לחם. בתנור כל המנחה אשר תאפה: מלעיל ומיננו׃

תולדות אהרן כל מקום. סנהדרין לד: וכל ההרים. (נזיר נח): ואעידה לי. מכות כד:

ביאור מהגר"א

(כב) אחד ועשירה במקום אחד וז"ש והיה מרוב עשות חלב וכו' כשילמוד. הרבה יוכל להוציא לאמיתו: (כג) והיה כל מקום אשר כו'. וזהו גודל הנס אף שיהיה מקום אלף גפן ... ממש עזיבת הארץ וממותים מ"מ ההרים אשר במעדר וכו' למשלח וכו' שירעו בם ויהיה חלב וחמאה: ואמר אלף גפן באלף כסף. ענין שהוא יקר מחמת טובו ומחירו רב כי מעט יקר מחמת טובו וזיכוריה הרבה יקר מחמת מחירו: לשמיר ולשית שביניהם ... וישכנו חיות וזוחלי עפר המזיקין וז"ש יראת שמיר ושית וז"ש בחצים ובקשת כו'. כאן גפן. כי היין יש שותהו וטוב לו אבל בגפן אמרו ענבים שתים לו: (כד) בחצים יבא שמה כי שמיר ושית. היינו כי שמיר הוא קוצים קשים כברזל ושית הם שיש עוקצים חדים בלתי יקרב איש אליהם ז"ש בחצים היינו מרחוק היינו במקום שית וכל לקרב אליהם: ובקשת יבא שמה. היינו במקום שמיר: (כה) וכל ההרים. אשר במעדר היינו לתבואה והוא ההכרח לא תעזב הארץ מהם ויתעסקו בם ע"כ לא תבוא שמה יראת שמיר ושית: והיה למשלח שור ולמרמס שה. היינו עגלת בקר וב' צאן האמורים למעלה שיאכלו לגדל להכרתי, והענין הוא למשל אל שני פיונות הילד היינו האוני הטפני והוא אובד ומרי נפש שהאוני אובד כי כל באים לא ישיבון, והטפני מרי נפש, וז"ש תנו שכר לאובד (אנ"ה אפשר ר"ל מפני שכל באים לא ישובון ע"כ שלעיטהו לרשע כו') ויין למרי נפש וכו כנגד שמיר ושית (אנ"ה אפשר שמפילין שלו בכתיבתם האמור לעיל כמו שהבית לא יקרב איש אליהם כי אם יתנוק כן שהאוני אל תקרב אל פתח ביתה וגו' לא ינקה כל הנוגע בה) וז"ש אלף גפן כו' לשמיר ולשית תהיה היינו תנו שכר לאובד כו', וכל ההרים אשר במעדר פי' הת"ח שעוקרין הרים שנקראו הרים הרמים ועוסקים תמיד בתורה לא תבא בהם יראת שמיר ושית (אנ"ה אפשר לא כיון השומע והנדאה שדעתו לפרש ע"ד מ"ש חז"ל שיגיעת שניהם משכחת עון, וז"ש ההרים ויעדרון ל' רבים במעדר היינו שפי ההרים מעלת התורה ומעלת ד"א, והניהם אם יעשו ביגיעה לא תבא שמה יראת שמיר ושית): למשלח שור. היינו ת"ח יקראו בעלי תריסין בעלי קרנים: ולמרמס שה. אלו בעלי מצות ההולכים בעקבי הת"ח לעשות כמותן (אנ"ה כמ"ש ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים): (א) גליון גדול כו' בחרט אנוש. פי' של אדם אלום שכותב אותיות גדולות מכדי דרכו לכתוב

מצודת דוד

(כב) רוב עשיית החלב לא יחוש על החלב ויאכל החמאה: כי חמאה וכו'. מרוב ... (כג) באלף כסף. הנמכר באלף כסף: לשמיר ולשית. לא יעבדו הגפנים והסקילים הם כי לא יחושו על היין כי דורו של חזקיה הרבו לעסוק בתורה וחדלו מן היין: (כד) בחצים ובקשת. הרוצה ליכנס שמה יהיה צריך לכלי זיין למלט נפשו מן החיות הטורפות אשר ישכנו שמה על כי לא יהיה שם דריסת רגלי אדם: (כה) וכל ההרים וכו'. ר"ל אבל שדות התבואה הנחרשים בכלי מחרישה: יראת ... ר"ל לא יפחדו פן יגדל שם קוצים וזכו שואיל וא"א להיות בלא תבואה: למשלח שור. בהמתם ירעו שם ויאכלו כרצונם וירמסו ברגליהם ולא יחושו כי יגדל תבואה: ח (א) בחרט אנוש. לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב זה בחרט אנוש במעשה ממש ולא במראה הנבואה לבד: למהר שלל. ר"ל למלאות באמרים שיהיו מורים על מהירות בוא זמן השלל מן דמשק ועל מהירות בוא זמן הבזה של שמרון: (ב) ואעידה. אלה דברי

מצודת ציון

שכירה בקרבה (ירמיה מו): אפסה. ענין כליון כמו אפס תמו (תהלים עז): (כג) לשמיר ולשית. שמות מיני קוצים: (כה) במעדר יעדרון. הנחפרים בכלי חפירה וכן לא יעדר (לעיל ה): ולמרמס. ענין דריכה ברגל: (א) גליון. הוא מל' מגילה ונקרא ע"ש סופו כמו ובגדי ערומים תפשיט (איוב כב) והדומים: בחרט. ענינו עט וקולמוס ודומה לו ויצר אותו בחרט (שמות)

דברי

רדק

ליששיהו הנביאה : מהר שלל חש בז. לא נקרא שם הנער בד' תיבות האלה כאחד אלא אמר שיקראו שמו מהר שלל או חש בז כי שני הזוגות ענין אחד פעם יקראו אותו מהר שלל ופעם יקראו אותו חש בז : (ד) כי בטרם. זמן אחד הוא זה עם מה שאמור למעלה בבן אחז בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב כי אז יחל לדבר הנער ותחלת דבורו הוא שיקרא אביו. ואמו כי בזה הדבר ירגילוהו תחלה : ישא את חיל דמשק. ישא הנושא את נכסי דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור ישא חסר הפעל, כמו ויגד ליעקב, רוצה לומר המגיד ; וכן אמר ויאמר ליוסף, רוצה לומר האומר, וכמוהם רבים : (ה) ויוסף ה'. אמר ויוסף לפי שזכר בזה הענין עצמו, ולפיכך אמר גם כן עוד : (ו) יען. כי היו ביהודה ובירושלם רבים שהיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו והיו מואסים במלכות בית דוד לפי שהיתה יד מלכות אפרים תקפה ומלכות בית דוד חלושה בימי אחז. וזכר עם בן רמליהו רצין לפי שהניהם יחד היו נלחמים ביהודה והמשיל מלכות בית דוד למי השלוח ההולכים לאט שהוא נחל קטן ומימיו הולכים בנחת כן מלכות בית דוד לא היה להם כח להרע לאויביהם רצין ובן רמליהו ; ומשוש את רצין. יהיו שמים ושמחים עמהם אם יהיו הם מולכים בירושלם ; ומשוש הם סמוך למלת את, וכן מקום לא ידע אל : (ז) ולכן. הוי"ו איננה לתוספת ענין שהרי הוא התחלת דברים, טעם למה שאמר יען אשר עשו כך וכך יעשה לכם כך וכך כמו וישא אברהם את עיניו, ורבים כמוהו, אמר הנביא דבר אלי ה' כי בעבור שמחה לכם עם הנלחמים עם מלכות בית דוד יפלו ביד קשים מהם, והם מחנה אשור, והמשיל אותם למי הנהר העצומים והרבים כאשר הם מתגברים בארץ וישטפו כל אשר יעבור עליהם כן מלך אשור ומחנהו הרג שהכה כל ארץ יהודה זולתי ירושלם : ואת כל כבודו. הוא חילו הגדול שהתכבד בו על כל העמים וכבש אותם תחת ידו : ועלה על כל אפיקיו, אף על פי שהאפיקים הם עמקים, ואמר ועלה כנגד מ"י שהיא גבוהה מכל הארצים, ר"ל שכל הארץ תמלא מהם, כמו שהאפיקים מלאים מים, ועוד מרובם ילכו על כל גדות האפיקים והם שפתי העמקים למעלה שהם גבוהים מן העמק, וגדותיו הם משל על כל ערי יהודה הבצורות : (ח) וחלף. תרגום ועבר : עד צואר יגיע. המשיל ירושלם לראש הגוף, וכשהמים מגיעים לאדם עד צוארו הנה הוא קרוב לטבוע בהם. ואם יתגברו מעט יעברו ראשו ויטבע בהם כן מלך אשור בבאו עד ירושלים היה כמו המים המגיעים עד הצואר והיתה ירושלם קרובה להכבש לולי רחמי האל, ובת"י עד צואר יגיע עד ירושלם ימטי : והיה מוטות כנפיו, הדגש הוא לחסרון נו"ן מונטות מן נטה, ר"ל נטית מחנהו והתפשטותו יהיה מלא

בַּר וַאֲמַר יְיָ לִי קְרֵי שְׁמֵיהּ מוֹחִי לְמִבַּז וּלְמֶעֱדֵי עֲדָאָה : ד אֲרֵי עַד לָא יְדַע עוּלֵימָא מִקְרֵי אַבָּא וְאִמָּא יִשְׁבֵי יַת נִכְסֵי דַמֶשֶׂק וְיַת עֲדָאֵי שָׁמְרוֹן קֳדָם מַלְכָּא דְאַתּוּר : ה וְאוֹסִף מֵימְרָא דַייָ לְמַלָּלָא עִמִּי עוֹד לְמֵימָר : ו חֲלַף דְּקָץ עַמָּא הָדֵין בְּמַלְכוּתָא דְבֵית דָּוִד דִּמְדַבַּר לְהוֹן בְּנִיחַ כְּמֵי שִׁלוֹחָא דְנַגְדִין בְּנִיחַ וְאִתְרְעִיאוּ בִּרְצִין וּבַר רְמַלְיָא : ז בְּכֵן הָא יְיָ מַיְתֵי וּמַסֵּיק עֲלֵיהוֹן יַת מַשִׁרְיַת עַמְמַיָּא דְסַגִּיאִין כְּמֵי נַהְרָא תַּקִּיפַיָּא וְחַסִּינַיָּא יַת מַלְכָּא דְאַתּוּר וְיַת כָּל מַשִׁרְיָתֵיהּ וְיִסַּק עַל כָּל פַּצִּידוֹהִי וִיהַךְ עַל כָּל כֵּיפוֹהִי : ח וְיַעֲדֵי בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה כְּנַחַל מְגַבַּר עַד יְרוּשְׁלֵם יִמְטֵי וִיהֵי עַם מַשִׁרְיָתֵיהּ מְלֵי פְּתָאֵי

יְהוָה אֵלַי קְרָא שְׁמוֹ מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז : ד כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר קְרֹא אָבִי וְאִמִּי יִשָּׂא ׀ אֶת־חֵיל דַּמֶּשֶׂק וְאֵת שְׁלַל שֹׁמְרוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר : ה וַיֹּסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר : ו יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין וּבֶן־רְמַלְיָהוּ : ז וְלָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת־מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת־כָּל־כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו : ח וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא

מן פתחין · נ"א כסיפרא · י"ס. ד'. נ"ו · נ' וחסר · ב' פתח · ס' · ח' סגול · נ' ומ"ל. נ' · נ'. נ' · ד' ומ"ל · ג' · נ'

תולדות אהרן מי השלוח. סנהדרין נד : וחלף ביהודה. שם לה :

רשי

בעזר של חזקיה כשימלוך וא"א לומר שבן שני הוא שהרי שנינו בשנת ד' ... כאמרה נבואה זו. ובשנת ד' לאחז נהרג פקח וא"א שני בנים להוולד בשנה ... בזה אחר זה וישע ה אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורענות העתידה לבא ... רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכה מבית דוד ותושבת מלכותו של חזק... (ד) ישא את חיל דמשק. ... דמשק ויתפשה (מלכים ב ...) ואת שלל שומרון. ... שנהרג פקח ומלך הושע ... עלה שלמנסר מלך אשור וי... הושע עבד ונתן לו מנחה ו... (שם טז) הוא שלל שומרו... אלה היה בשנת ד' לאח... (ו) את מי השלוח ההו... לאט ... במלכותא דבית ... דמדבר להן בניח כמי ש... דנגדין בניח. שלוח מעין ... ושמו גיחון ושילוח שרצו ל... את מלכות בית ... בימי אחז לפקח בן רמ... וכאן ניבא על שבנא וכנ... שרצו למרוד בחזקיהו ש... בו על שראוהו שלא היה ... בשולחן מלכים אלא אוכל ... ירק ועוסק בתורה עליו ... צדיק אוכל לשובע נפשו (... יג) וראו את פקח בן ר... אוכל ארבעים סאה ג... בקינוח סעודה והיו מליז ... חזקיהו ואומרין זה הגון ... מלך אין זה מלך. אלא רצ... רמליהו היו ראויין ל... בחייהן וזכו ומשוש את ... וגו' אמר להם הקב"ה א... אתם מתאוו' אני מביא ... אוכלין הרבה הנה ה' מעלה עליכם וגו' את מי הנהר העצומים תחת מי השילוח ... והנוחים : (ז) ועלה. הנהר : על כל אפיקיו. יתגברו מימיו לעלות על כל ... מוצא מימיו : והלך. הנהר ממולא על כל גדותיו. על גדוד ו כן שפתותיו ה... במקוקן שהנהר מושך בין גידודין זקופין והוא כבתיך מרזב : (ח) וחלף ביהו... בארץ יהוד' : שטף. בחזקה : עד צואר. עד עיקר חוזק צוארם ות"י עד ירו... ימטי : מוטות כנפיו. פרק קטן שבסוף הכנף קרוי מוט' וראיתי בתנ... כמה הם מוטות כנפי התרנגול אחד מן ששים באוכלוסי סנחריב : מלא ר... ארץ

ביאור מהגר"א

לכתוב והמקום יכיל שהוא גליון גדול היינו שיתפרסם הנבואה ואינה מוזרת : למהר שלל. שימהר אחר שלל ויחיש כבוז וזהו בו שקאי על האדם : (ב) ואעידה כו'. חתומים למטה היו על הגליון : עדים נאמנים. עדים היינו שנים ונאמנים היינו ג' כמ"ש על פי שנים עדים או ע"פ שלשה יקום דבר, ונאמן הוא קיום כי על פי שני עדים אם יוכחש אחד בטלה עד מן (אף שלא באו לב"ד כאחד) אבל שלשה אם יוכחש אחד עדותן קיימת ע"פ שני עדים, וז"ש בש"י ראיה לדבר עדים נאמנים : את אוריה. פי' עם אוריה שעמו היה עוד ירמיהו כמ"ש וגם אוריה היה מתנבא וגו': ואת זכריהו. פי' הנאמנים היינו שלשה כי את זכריהו היו עוד שנים היינו חגי ומלאכי שהיו מתנבאין עמו על העתיד. כמ"ש מה ענין אוריה אצל זכריה כו' ע"ש : (ד) כי בטרם ידע כו'. היינו בסוד הדעת כמ"ש לדעתו מאוס ברע כו' כמש"ל ועכשיו הוא בסוד תוב"ד שהוא או"א וקראו כן שאב אינו ניכר שהוא אלא מתכמה נודע לו זאת וזה שנאמר בטרם ידע הנער קרוא אבי ואמי ישא את חיל דמשק שהם אתים מן האם, ואת שלל שומרון הם אתין מן האב, וזה שתלה בקרא אביו ואמו ואמר שלל שומרון נגד שלל וחיל דמשק נגד ביזה : (ה) ויוסף וגו'. מפני שהוא דבור אחר באותו ענין שמתחלה היה הדיבור לאמר לאחז ולישראל ועכשיו הדיבור אליו ז"ש ויוסף דבר אלי : (ו) השילוח ההולכים לאט. היינו ב' פתיחות אחד שמימיו מועטים ב' שהולכים לאט בלי מרוצה בחוזק ושתי הפתיחות יתשו לחזקיה שהיה מועטים שאינו מולך כי אם על ... וגם אלה המעט בלתי גבורים : ומשוש את רצין וגו'. שיש להם עם רב וגם גבורי' עצומים ורבים : (ז) ועלה על כל אפיקיו כו'. אפיקים היינו מקומות העמוקים וכשהמים באו' ממלאים עד השפה כמים לים מכסים וכשפרץ המים יותר עולה על האפיקים והולך גדותיו היינו השפה הגבוה וכן בנמשל עלה סנחריב על ארץ י' שבטים היינו מקום ... לו מן השמים להגלותם ואחר כך הלך על גדותיו שהם הגבוה ארץ יהודה : (ח) וחלף ... וגו'. היינו כי ג' פעמים עלה סנחריב בפעם ראשון לכד ערי יהודה הבצורות כמ"ש ... בי"ד שנה וגו' על כל ערי יהודה הבצורות בפעם שני כתיב וישלח את רבשקה כו' ... שטף לשבנא וסייעתו והרג לשבנא לכן כתיב ויצא אליקים אשר על הבית כי שבנא ... על הבית כבר נהרג ובפעם ג' עבר עשר מסעות עד ירושלים וז"ש וחלף היינו דרך ... הבצורות ושטף היינו לשבנא וסיעתו ועבר היינו בעשר מעברות עד צואר יגיע היינו ... ירושלם שנקרא צואר כי הבא במים עד הצואר הוא קרוב לטביעה וכן כשהגיע עד ... וכן משום דבה"מ נקרא צואר כמ"ש ויפל על צוארי בנימן וכן צוארך כמגדל השן : והיה ... כנפיו מלא רוחב ארצך. היינו פרישת חילו מלא רוחב הארץ ובמדרש אמרו מוטות כנפי ... של

מצודת ציון

(שמות לב) : חש. ענין מהירות : (ג) הנביאה. כן תקרא אשת הנביא : (ד) חיל. הון ועושר : (ו) השלוח. שם נחל קטן : לאט. בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג) : (ז) אפיקיו. הוא המקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : גדותיו. הם שפתי האפיקים וכן והירדן מלא על כל גדותיו (יהושע ג) : (ח) וחלף. ועבר : מוטות. מל'

מצודת דוד

דברי ישעיה שאמר אחר שכתבתי הדברים האלה העדתי לי עדים נאמנים ... החתים עליו אלה העדים שהיה כתובה וחתומה בעדים שכן תהיה בקרוב : ... הכהן. יתכן שהוא אוריה כ"ג שהיה בימי אחז : זכריהו. יתכן שכן היה ש... מחשובי ירושלים בזמן ההוא. וחז"ל אמרו שאוריה הוא שניבא בימי יהויקים ו... הוא שהיה בתחלת בית השני ופירשו שאמר הפסוק כאשר תתקיים נבואת פורעניות אוריה תהיה לעדות שתתקיים נבואת נחמות זכריה : (ג) ואקרב. אח"ז קר... אשתו ותהר וכו' : מהר שלל וכו'. להיות לאות על דברי הגליון : (ד) בטרם ידע. עדיין לא היה בו דעת לקרוא אבי ואמי : ישא. הנושא ישא והוא מקרא ... לפני מלך אשור. כי הוא ישללם כמ"ש ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה וכו' (מ"ב יב) ונאמר עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וישב לו מנחה (שם יז) ... השלל והנה היו בימי אחז : (ה) ויוסף וכו'. עוד הוסיף לדבר עוד בדבר רצין ובן רמליהו : (ו) כי מאס. רבים מאנשי יהודה מאסו במלכות בית דוד כי ... חלושה מול מלכות אפרים והיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו : את מי השלוח. המשיל מלכות בית דוד למי השלוח ההולכים בנחת מבלי הרעשת קול וכן רוב... בית דוד הנהיגו המלכות בנחת ובענוה : ומשוש. ר"ל בוחרים המשוש וההשתררות אשר עם רצין ובן רמליהו : (ז) ולכן. על שמאסו בנחל קטן : העצומים. שמר... בקול גדול : את מלך אשור. ר"ל הוא הנמשל להמים העצומים ואותו יעלה עליהם : ואת כל כבודו. יעלה עמו כל כבוד עשרו כי יהיה לבו נכון בטוח להתגבר ... ואין פחד מלחמה לנגד עיניו : יעלה וכו'. ר"ל במרבית אנשיו יכסה פני תבל : (ח) וחלף ביהודה. יעבור בארץ יהודה וישטוף ויעבור להלן ר"ל יכבש ערי ... ויצר

יהודה: עמנואל. הוא שבט יהודה שהבטיחו הקב"ה להיות עמם בימי ין כדברי הנביאה שקראה שם בנה עמנואל: (ט) רעו עמים. לשון רעהו ת"י איתחברו. התחברו יחד אוכלוסי סנחריב: וחתו. ותשברו: התאזרו. התאזרו בכל מיני גבורה וסופכם להיות חתים: (י) עוצו. לשון צווי:
בחזקת היד. בהתגבר ה עלי כשהוסיף לדבר דבר זה כמו שכתוב למעלה ה' דבר אלי (לעיל ז) זה אמר (יחזקאל יז) עלי חזקה לשון נבואה: מלכת וגו'. הזהירני היות בעצת שבנא הסופר שנקשרו למרוד על כמו שמפורש (בסנהדרין) ם רמז בספר הזה (לקמן ך בא אל הסוכן וגו': . כמו וליסרני: (יב) לא ן קשר. אתם סיעתו קיה אע"פ שהם מועטים שבנא לא תאמרו אחרי לכות: לכל אשר יאמר הזה. שעם שבנא לפי קשר רשעים ואינו מן וכן בקשר של עשרת ס שיתקשרו עם מלכי : ואת מוראו. העם הם אומרים לכם ליראה ד ולהשלים עמו: לא ולא תעריצו. לא תאמרו אם כן ת"י לא תימרון : (יג) והוא מעריצכם. כם: (יד) והיה למקדש. פלה שיטן שבנא ושיטן השבית מלכות בית דוד לסימן פורענות לבא : למקדש. כמו התקדשו (יהושע ג): ולאבן נגף ים נגפים בם לשון כמו בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג) פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא): מכשול. הוא לשון אבן נגף שהצור הוא אבן: לשני בתי ישראל. שבאו להיות למוקש ליושבי ירושלים ומי הם שני הבתים פקח בן רמליהו וסיעתו ושבנא : (טו) וכשלו בם רבים. ואותן האבנים יכשלו אלו וסיעתם שניהם יפלו ביד

רֹחַב־אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל׃ ט רֹעוּ עַמִּים
וָחֹתּוּ וְהַאֲזִינוּ כֹּל מֶרְחַקֵּי־אָרֶץ
הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ׃
י עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא
יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל׃ יא כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה אֵלַי בְּחֶזְקַת הַיָּד וְיִסְּרֵנִי
מִלֶּכֶת בְּדֶרֶךְ הָעָם־הַזֶּה לֵאמֹר׃
יב לֹא־תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר־
יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר וְאֶת־מוֹרָאוֹ
לֹא־תִירְאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ׃ יג אֶת־
יְהוָה צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא
מוֹרַאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִצְכֶם׃ יד וְהָיָה
לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל
לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ
לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִָם׃ טו וְכָשְׁלוּ בָם

ג' וחסר · ג' וחסר · ב'. ג' וחסר ובפסוק · ב' וחסר · ג' וחסר. ד' · ד'. ג'. ג' · ט' · ג' ומ"ג · ג' · ג'. ג' · ב' · ג' · ב' והיה לכם

אַרְעָךְ עִמָּנוּ אֵל׃ ט אִתְחַבָּרוּ
עַמְמַיָּא וְאִתְבָּרוּ וְאָצִיתוּ כֹּל
דִּי בְסְיָפֵי אַרְעָא אִתְקִיפוּ
וְאִתְבָּרוּ אִתְקִיפוּ וְאִתְבָּרוּ׃
י אִתְמְלִיכוּ מְלַךְ וְיִעֲדֵי מְלִילוּ
פִּתְגָּמָא וְלָא יִתְקַיַּם אֲרֵי
בְּסַעֲדָנָא אֱלָהָא׃ יא אֲרֵי כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ לִי בְּמִתְקַף נְבוּאֲתָא
וְאַלְפַנִי מִלְּמֵהַךְ בְּאוֹרַח עַמָּא
הָדֵין לְמֵימָר׃ יב לָא תֵימְרוּן
מְרוֹד לְכָל דְּיֵימַר עַמָּא הָדֵין
מְרוֹד וְלִדְחַלְתֵּיהּ לָא תִדְחֲלוּן
וְעַל תּוּקְפֵיהּ לָא תֵימְרוּן תְּקוֹף׃
יג יָת יְיָ צְבָאוֹת יָתֵיהּ תֵּימְרוּן
קַדִּישׁ וְהוּא דַּחַלְתְּכוֹן וְהוּא
תּוּקְפְכוֹן׃ יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן
וִיהֵי מֵימְרֵיהּ בְּכוֹן לְפוּרְעָן
וּלְאֶבֶן מָחֵי וּלְכֵיף מִתְקַל
לִתְרֵין בָּתֵּי רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל
לְתַבַּר וּלְתַקְלָא עַל דְּאִתְפְּלִיגוּ
עַל דְּבֵית יְהוּדָה דְּיָתְבִין בִּירוּשְׁלֵם׃ טו וְיִתַּקְלוּן בְּהוֹן

תאמרון ט' וסי' נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים ב' סי' י"ח :

תולדות אהרן לא תאמרון קשר. סנהדרין כו : והיה למקדש. שם לח :

מלא רחב של ארץ יהודה כלה, ואמר עמנו אל שהוא הבן הנולד לאחז, לאות כי לא תכבש, כלומר אתה עמנו אל שאתה בירושלם בך יכירו כי עמהם האל שתנצל מיד מלך אשור כי כל שאר ארצך תהיה מלאה מהם, ונדרש כמה הם מועות התרגול א' מה' בכנפיו א' מה' באכלוסי סנחריב מלא רחב ארץ יהודה: (ט) רעו. ענין שבר, כמו תרועם בשבט ברזל, אמר כנגד העמים הנאספים עם מלך אשור שברו ואחר כן תהיו נשברים: וחתו. פעל עמד, השברו והאזינו כל מרחקי ארץ כל העמים שבאת ממרחק ארץ לירושלם האזינו זאת הנבואה כי בתחלה תשברו ואחר כך תשברו: מרחקי. המ"ם בסגו"ל: התאזרו. התאזרו תחלה, התחזקו למלחמה ואחר כך תשברו, והכפל לחזק הענין ויונתן תרגם רעו מענין רעך ורע אביך אתחברו עממים ואתברו: (י) עוצו, מה תועיל לכם עצתכם על ירושלם כי תופר, וכן דברכם עליה לא יקום, ולמה כי עמנו אל, ומלת עוצו הם ר"ק במקום חולם, ובא בחולם בנחי הפ"א כמו גשו הנה בחסרי הפ"א : (יא) כי כה אמר ה'. הטעם בכי למה שאמר כי לא תקום עצתם על ירושלם, כי כן אמר אלי בחזקת היד כי הוא יהיה מעריצכם שיתן לכם חוזק ותוקף למאמינים בו ולמקדישים שמו, גם יסר אותי שלא אלך בדרך העם הזה המואסים במלכות בית דוד מפני מורא המלכים האלה, ופירוש בחזקת היד בחוזק הנבואה, וכן ויד ה' היתה עלי חזקה, והחוזק בנבואה הוא שיראה במראה הנבואה מראה נוראה ונפלאה, או שיאמר דברים והוא יסרני שלא אלך אלא בדרך ה' ולאמר גם כן לאחרים וליסרם ולהזהירם שלא ילכו בדרכי העם המורדים. ואומר לכם: (יב) לא תאמרון. לא תחשבו ולא תרצו זה שתקשרו ותמרדו במלכות בית דוד, וכמוהו שלהרגני אתה אומר, ויאמר להכות את דוד, או פי' לא תאמרון איש לאחיו: ואת מוראו לא תראו. מה שהם יראים והם רצין וזקת לא תראו אותם ולא תערצון לא תתנו לחם בלבבכם ובפיכם הערצות והכח כמו שהעם הזה עושים, כי אין לכם כח עליכם אם לא ירצה האל, ויש מפרשים נבואה זו בימי חזקיהו שהיו יראים ממלך אשור, ואמר כי שבנא וסיעתו השלימו בסתר עם מלך אשור, וכן פירשו רז"ל: (יג) את ה' צבאות. הוא אדון לצבאות מעלה ומטה ובידו הכל ואם תיראו אותו ותקדישו הוא יציל אתכם מצבאות מטה הנלחמים עליכם והוא מוראכם שתיראו אותו לבדו: והוא מעריצכם. והוא יתן לכם עריצות וכח ולא יוכלו אויביכם להרע לכם: (יד) והיה למקדש. מקדש, הוא ארמון ומקום משגב שישגב אדם בו, כמו כי מקדש מלך הוא: ובא אל מקדשו. אמר כי הקב"ה יהיה לשני בתי ישראל לאחד למקדש, והם הבוטחים בו ורוצים במלכות בית דוד, ולאחד לאבן נגף ולצור מכשול: לפח ולמוקש ליושב ירושלם, לאחד מן הבתים היושבים בירושלם והם המואסים במלכות בית דוד ובוחרים במלכות בן רמליהו, וי"מ בימי חזקיהו שבנא וסיעתו, וי"ת דיתבין בירושלם: (טו) וכשלו בם. באבן נגף ובצור מכשול שזכר יכשלו בם רבים והם המורדים

ביאור מהגר"א

שהוא חלק עשירית מהכנף היה ברוחב הארץ והיינו כי עלה הכנף הוא עיקר הכנף הוא חלק עשר וכן אמרו חז"ל שכל המחנה שלו היה רוחב ת' פרסה פירוש עם הרוכבים היה ת' פרסה והרוכבים היה מ' פרסה והיינו כי הרוכבים הוא עיקר חיזוק המחנה וכן מלא רוחב כל א"י היה ת' פרסה אבל ארץ יהודה לבד היה מ' פרסה וזה רוחב ארצך היינו ארץ יהודה וז"ש עמנואל הוא כנוי לכלל א"י כמ"ש כל סדר בארץ ישראל יש לו אלוה: (ט) רעו עמים וחתו וגו'. רלה לומר שתחברו אבל אני אומר לכם ו ואתם אחר כך תתאזרו ואף על פי כן שובו וחתו וכן עלו ותופר כו' ואמר רעו ועלו עלה היינו כי עלה וגבורה למלחמה ואמר רעו והתעזרו על שני התבולות התגברות מה שמתחברים כאחד הב' במה שכל אחד נעזר בגבורה וגם העלה בשפים האחד שמתיעלים השרים בעצמן בא"ז התבולות מעשה המלחמה הב' שמיעלים ומדברים אל העם וזה עלו עלה ודברו דבר: (יב) לא תאמרון קשר. היינו בדיבור ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו היינו לשני חלקי המחשבה במוחא וליבא וכן חללי דליבא: יג) את ה' צבאות אותו תקדישו וגו'. רלה לומר ראוי לקשור קשר לפני ה' צבאות כמ"ש וקרא זה אל זה וגו' לעומתם וגו' ואז כל העולמות לריכין להיות אמר תקדישו והוא מוראכם ומעריצכם היינו נגד ג' ראשונות של שמנה עשרה תקדישו נגד אתה קדוש מוראכם נגד ברכה ראשונה ומעריצכם נגד אתה גבור: ואת מוראו. וזה מתיירא: (יד) לאבן נגף ולצור מכשול היינו שני דברים מה שתיראו ומה שתעריצו הוא יהיה לשני דברים לאבן נגף ולצור מכשול: לשני בתי ישראל. עשרת השבטים וכן יהיה לפח כו' ליושב ירושלם. ואמר והיה כו' על קשר העם ומוראו שיהיה לאבן כו' וז"ש וכשלו בם כו' רלה לומר באותן האבנים וצור מכשול: (טו) וכשלו בם. נגד צור מכשול

מצודת דוד

ל אחרות: עד צואר יגיע. יבוא עד חוזק הצואר והוא ירושלים ולפי שהמשילו כר אחז לשון הכנת מים שוטפים אם מגיע אל הצואר: ממות כנפיו. ות מחנהו יהיה מלא רוחב ארצך אתה עמנו אל והוא יהודה שהנשיאים להיות עמם כאשר יורה שם עמנואל בן העלמה אשת אחז: (ט) רועו. אתם חריב שברו עמים רבים ואח"ז תשברו גם אתם: והאזינו וכו'. הבאים ממרחק לעזרת סנחריב האזינו אמרי וחדלו לכם: התאזרו. התחזקו במלחמה ובסוף תשברו והכפל לחזק הענין: (י) עצו וכו'. התייעצו מה לעשות ומה בכך כי הלא תופר: דבר וכו'. דברו דבריכם אבל לא תתקיים כי עמנו אל ולא יעזבנו בידכם: (יא) כי כה אמר. חוזר למעלה שאמר עצו עלה ותופר וכן כי כה אמר ה' אלי שיופר עצתכם וכו': בחזקת היד. ר"ל יסר עצתם בחוזק יד ובזרוע נטויה כגבור ואיש מלחמה כי חילו הרב: ויסרני. גם הוכיח והזהיר אותי מלכת בדרך העם הזה והם שבנא וסיעתו שהמה מפחדים מחיל סנחריב וחושבים למרוד בחזקיה מלכם ולהשלים חריב: לאמר. וכה אמר אלי: (יב) לא תאמרון קשר וכו'. ר"ל עם כי שבנא וסיעתו המה הרוב מול חזקיה וסיעתו והתורה אמרה אחרי רבים להטות מ"מ לא להתקשר ולהתחבר לכל אשר יאמר העם הזה בקשר המרד: ואת מוראו. לא תיראו מפחד סנחרב: ולא תעריצו. ולא תתנו לו בפה הערצות והחוזק לומר הוא חזק ביותר כאשר יאמרו העם הזה: (יג) אותו תקדישו. ר"ל הטענו בה' וקדשו שמו: והוא מוראכם. ורק הוא לבד יהיה מוראכם ר"ל לא תפחדו אם ממנו יתברך: והוא מעריצכם. והוא יתן לכם עריצות וכח מול האויב: (יד) והיה למקדש. המקום ב"ה יהיה לשני בתי ישראל והם חזקיה וסיעתו ושבנא לאחד יהיה לארמון מגדל ומגדל עוז להשגב בה והוא חזקיה וסיעתו כי ינצלו מיד סנחריב ולאחר יהיה לאבן נגף ולצור מכשול והוא שבנא וסיעתו כי אחר עם סנחריב ויצאו אליו נאבדו כולם: לפח ולמוקש חוזר למעלה לומר למה יהיה לאחד לאבן נגף וכו' לפי שהוא היה לפח ולמוקש להמלך היושב בירושלים והוא חזקיה: (טו) וכשלו בם. באבן הנגף ובצור המכשול יכשלו רבים והם סיעת

מצודת ציון

מל' הטיה: כנפיו. מל' כנף: (ט) רועו. ענינו שבירה ורציצה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב): וחותו. גם הוא ענין שבירה כמו יחת אפרים מעם (לעיל ז): התאזרו. התחזקו כי האזור במתניו הוא מחזק וזורז ביותר: (יב) קשר. ענין אגודה אחת: תעריצו. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (יד) למקדש. ענינו ארמון משגב וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס)

רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
טז צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי׃
יז וְחִכִּיתִי לַיהוָה הַמַּסְתִּיר פָּנָיו
מִבֵּית יַעֲקֹב וְקִוֵּיתִי לוֹ׃ יח הִנֵּה
אָנֹכִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן־לִי יְהוָה
לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִם
יְהוָה צְבָאוֹת הַשֹּׁכֵן בְּהַר צִיּוֹן׃
יט וְכִי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל־־
הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים
וְהַמַּהְגִּים הֲלוֹא־־עַם אֶל־־אֱלֹהָיו
יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל־הַמֵּתִים׃
כ לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה אִם־לֹא יֹאמְרוּ

ל' מ"ל. ל'. ל' · ל' וחסר · ל'. ל' · ל' · ג' · ב' ומ"ל · ג' · ל' · ל' · ל' · וכ"ד לתודה · ל'

סַגִּיאִין וְיִפְּלוּן וְיִתַּבְּרוּן וְיִתְצַדְּרוּן
וְיִתְאַחֲדוּן׃ טז נְבִיָּא טַר
סַהֲדוּתָא לָא תַסְהִיד בְּהוֹן
אֲרֵי לָא מְקַבְּלִין חֲתוֹם וְטַמַּר
אוֹרַיְתָא לָא צָבָן דְּיֵילְפוּן בַּהּ׃
יז אֲמַר נְבִיָּא עַל דָּא צַלֵּיתִי
קֳדָם יְיָ דַּאֲמַר לְסַלָּקָא שְׁכִנְתֵּיהּ
מִדְּבֵית יַעֲקֹב וּבְעֵיתִי מִן
קֳדָמוֹהִי׃ יח הָא עַד דַּאֲנָא
קַיָּם וְעוּלֵימַיָּא דִּיהַב לִי יְיָ
יִתְקַיְּמוּן בְּנָא אָתִין וּמוֹפְתִין
דַּאֲמִירָן לְמֵיתֵי עַל יִשְׂרָאֵל
דְּאִם יֶחֱזוּן וִיתוּבוּן תִּתְבַּטֵּיל
גְּזֵירְתָא דִּי גְזָרָא עֲלֵיהוֹן דְּיִגְלוּן
מִלְּאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת
דִּי שְׁכִנְתֵּיהּ בְּטוּרָא דְצִיּוֹן׃
יט וַאֲרֵי יֵימְרוּן לְכוֹן עַמְמַיָּא דְּאַתּוּן בֵּינֵיהוֹן תִּבְעוּ מִן בִּדִּין וּמִן זְכוּרוּ דִּמְנַצְּפִין
וְדִמְנַהֲמִין הֲלָא כֵּן אוֹרַח עַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא עַמָּא מִן טַעֲוָתֵיהּ תָּבְעִין חַיָּא
מִן מֵיתַיָּא׃ כ כְּדֵין תֵּימְרוּן לְהוֹן לְאוֹרַיְתָא דְּאִתְיְהִיבַת לָנָא וּלְסַהֲדוּ אֲנַחְנָא

חתום ד' מלאים בליש' וסי' והעד עדים. חתום תורה בלמודי. וביד כל אדם יחתום. ונחתום בטבעת תולדות אהרן

צור תעודה. שם קנ זוהר לו אמ': וחכיתי. מגלה כז (סנהדרין כח): אל האובות. סוטה יב: ולתעודה. זוהר אמר:

רד"ק

המורדים הם חושבים להמלט במרדם והם יפלו בתוך המוקש וילכדו: (טז) צור תעודה. צור בשקל טוב בשלומו, ענינו ענין קשירה. כמו והסיינה צרורות. ומבוקש ומצוררת, וצור מקיר, וכן חתום, והוא דברי הנביא, אמר אין לי אלא לצרור ולחתום התורה בלמודי כלומר עם לומדי שלא יראום אחרים אלא התלמידים כי האחרים אינם רוצים לא לראות ולא לשמוע דברי תורה, ואמר שהוא כן טוב שיצרור אותה אדם ויחתמנה ולא תזכר אלא עם התלמידים כי האחרים אם אזכור להם או אראה להם דברי תורה ולא יעשום הנה ענשם כפול אחר שאזכרם, ולמודי הם תואר לתלמידים, וכן כל בניך למודי ה' למוד מדבר, ויש מפרשים כי ה"א דברי האל ויהיה צור וחתום צווי וכן תרגם יונתן, ופי' צור כמו נצור עוד התעודה וגו': (יז) וחכיתי. לפירושינו יהיה זה הפסוק נקשר עם אשר לפניו, ולפירוש האחר יהיה זה דברי הנביא ואשר לפניו דברי האל וכן תרגם יונתן, ואמר וחכיתי לה' כל זמן אני מחכה לה' אפילו בעת שמסתיר פניו מבית יעקב: וקויתי לו. כפל ענין במ"ש: וחכיתי. בחיר"ק עי"ן הפעל, וקויתי בצר"י: (יח) הנה אנכי. מעשים שעשיתי אנוס כמו כתיבת הגליון וקריאת שמות הילדים שאר ישוב ומהר שלל חש בז מעם ה' לנבואות לא עשיתי דבר מעצמי אלא הכל נאמר לי מעם השם לנבואות השוכן בהר ציון והוא יושיענו מיד מלך ארם ומיד מלך אשור, ואלה הדברים היה אומר הנביא לתלמידים היושבים לפניו, ואמר להם גם כן: (יט) וכי יאמרו אליכם. כי יאמרו אליכם העם הזה דרשו אל האובות והידעונים כמו שאנו עושים שלא תראו כי הם מצפצפים ומהגי', אם כן ראוי לדרוש מהם ולהאמין בהם, אתם תאמרו להם הלא עם אל אלהיו ידרוש אף אותם שדורשים אל אלהים אחרים כל עם ועם דורשים אל אלהיו יש שיעבדו אלוה החמה ויש שיעבדו הלבנה ויש שאר הככבים וכל אלה הם חיים ויש בהם כח אף על פי שאין ראוי לדרוש מאותם כי הכח בא להם מהאל יתברך והוא אדון הכל ואליו ראוי לדרוש, אבל זה שאתם אומרים לנו שנדרוש אל האובות ואל הידעונים זהו דבר שאין הדעת סובלו כי הם מתים, ואיך נדרוש בעד החיים אל המתים כי המתים אינם יודעים מאומה, והצפצוף הוא דרך מרמה למתעסקים בהם, ויונתן תרגם וארי ימרון לכון עממיא וגו': (כ) לתורה ולתעודה. שבועה כאדם האומר בתורה

רש"י

ביד שונאיהם פקח נהרג שהרגו הושע וי' השבטים נפלו ביד סנחריב וש[...] ולא מירושלים כשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש שטף שו[...] וס עתו והלך לו: (טז) צור תעודה. כל זה מן הנבואה שנאמרה למו[...] כי כה אמר ה' אלי ועוד זאת אמר לי צור תעודה לשון העדותי נכס כ[...] לשון התראה קשיר התר[...] וחתום התורה על לב לי[...] תלמידך ויראי שמים הנקרא[ים] לימודי ה' ואם תאמר אין [...] קשירה נופל בלימוד תורה [...] הוא כן שנאמר קשרם על [...] תמיד (משלי ו): (יז) וחכ[יתי] לה'. אמר ישעיה אני כמ[...] לה' המסתיר פניו מי' השב[טים] קויתי לו לאמת דברי [...] ולהושיע את בית דוד: (יח) [הנה] אנכי והילדים וגו' לאותו[ת] לשני אותות פורענות [...] כמו שנקרא הילד מהר שלל [...] בז ותשועת בית דוד כמו שנ[...] הילד עמנו אל זהו הישוב כ[...] לפי פשוטו ומדר' אגדה כבר [...] רבה על אחז שאחז בתי כנס[יות] ובתי מדרשות שלא י[...] תינוקות של בית רבן [...] אמר אם אין גדיים אין תי[שים] אם אין צאן אין רועה או[...] לו לסלק שכינתו אמר לו ה[...] כל מה שאתה קושר התי[...] ואיתם התורה לסותמה ל[...] תמלא בישראל לא יועיל [...] (יז) וחכיתי לה' המסתיר [...] וגו'. אין לך נבואה קשה כ[...] שעה שאמר משה (דברים ל[א]) ואנכי הסתר אסתיר פני [...] ההוא ואף בו ביום הבט[...] ועכשיו הגיעה הואת [...] למד כי לא תשכח מפי [...] (שם): (יח) הנה אנכי והילדי' וגו'. הם תלמידים שחביבין עלי כבנים והיו לא[ותות] ולמופתים שתתקיים תורה בישראל על ידם: (יט) וכי יאמרו אליכם. [...] רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו ולא הי[ה] בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה ונביא אותם לגלות עשרת השבטים כשה[גלה] סנחריב לראובני ולגדי (והג' והו ממהם) כמה שנאמר (ד"ה א ה) בארה בנו [...] לראובני היא אשר הגלה תגלת פלאסר: וכי יאמרו אליכם. האומות: דרש[ו] האבות וגו' המצפצפים והמהגים: לשון גמגום הוא שאף הדבור אין בהם ל[...] כעופות הללו שמצפצפין בקולם לשון ציפצוף והגה נופל בעופות כסוס עגור כ[ן] אצפצף (לקמן לח) אהגה כיונה וכן מצינו לשון ציפצוף בקול נמוך שנ[א'] (לקמן כט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף: הלא עם אל אלה[יו] ידרוש. זו תהא תשובתכ' הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו יד[רוש] שמא תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש צורכי החיים מן המתי': (כ) לת[ורה] ולתעודה. מחובר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה [...] החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש. ולפי פשוטו יש לפתור [...] יאמרו אליכם וגו'. גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הז[ה] והוכיחו הקב"ה לנביא ולסיעתו של חזקיה כשיאמרו אליכם שבנא וסיעתו [...] את

ביאור מהגר"א

מכשול ונפלו נגד אבן נגף נופלים עליו ונשברו נגד למקדש היינו מקום מוכן וכאן מוכן לפורענות ונוקשו נגד למוקש ונלכדו נגד פח: (טז) צור תעודה. הוא צווי השם אל הנביא תעודה הוא דבר הנבואה ותורה הוא תורת משה ופי' צרור שלא יבינו אותם שאין ראוין לידע ופירש חתום תורה בלימודי באותן שראוין לידע חתום שיבינו הם ולא אחרים: (יז) וחכיתי לה'. היינו כמ"ש אסתירה פני מהם והסתר פנים היינו כמ"ש ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. פירוש אף מה שיבינו לא יהיו רשאין לגלות ויהיה בהסתר וז"ש בינה נבואיו אף שמחכין כמה שנאמר בזוהר לאינון דמחכין לאורייתא וכמ"ש יעשה למחכה לו וז"ש וחכיתי לה' המסתיר פניו: (יח) הנה אנכי והילדים. פירוש יתקיים התורה על ידי אנכי ועל ידי ילדי והילדים הם ב' עמנואל ושאר ישוב ועל ידי אנכי יתקיים התעודה בסוד הדעת וכמ"ש ה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת ועל ידי הילדים יתקיים התורה בלמדי וזה שנ' לאותות ולמופתים. שבלמודי ה' כל האותות והמופתים בסוד כל העובר על הפקודים וז"ש מעם ה' צבאות השוכן בהר ציון ה' צבאות היינו צבאות מעלה ומטה כמו שכתוב וכל צבא השמים וצבאם והארץ וצבאם ובשם הנ"ל הוא מקים הבנים כמ"ש ותתפלל חנה ותאמר ה' צבאות ומשם מתקבלין לבר ציון כמ"ש כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם והשכן בהר ציון נגד אנכי ונגד תעודה כי הר ציון הוא המחבר שמים וארץ ומחבר השני צבאות והם מונחים השני לאות אנכי ה': (יט) וכי יאמרו. רצה לומר הכשדים דרשו על האובות היינו אחרי שהתעודה צרורה והתורה חתומה והאובות וכו' גלויה וקלה למצוא המצפצפים היינו האובות ואינו אלא לצפצף והמהגים היינו הידעונים שהוא בפיו וכמו שכתוב כי הגה מפיו יצא ושני תרי נג[...] שנים תעודה ותורה וכנגד אנכי והילדים: הלא עם וגומר. פירוש הלא כל עם עובד את אלהיו אעפ"כ ידרוש אל המתים ותעשו כן גם אתם: (כ) לתורה ולתעודה. (לשון [...] הראוי

מצודת ציון

(עמוס ז): נגף. ענין הכאה: (טו) ונוקשו. יפלו במוקש: (טז) צור. ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל): תעודה. ענין התראה ע"ש שדרך להתרות בעדים לבל יכחישו והתורה נקראת כן על שהיא מלאה מהתראות ואזהרות: חתום. ענין סגירה כמו הספר החתום (לקמן כט): בלמדי. ר"ל בתלמידים וכן וכל בניך למודי ה' (לקמן נד): (יז) וחכיתי. ענין תקוה כמו אשרי כל חוכי לו (לקמן ל): (יט) האובות. המעלים את המת לשאול ממנו עתידות: והידעונים. המכניסים עצם חיה שנקרא ידוע והעצם מדבר ע"י כשוף: המצפצפים. כן נקרא השמעת קול העוף כמו ופוצה פה ומצפצף (לקמן י): והמהגים. כן נקרא השמעת קול היונה כמו אהגה כיונה (לקמן לח): (כ) לתורה. באה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא: ולתעודה. כן נקראת התורה עם שאמר לתורה אמר גם לתעודה

מצודת דוד

סיעת שבנא: ונפלו וכו'. כפל הדבר במ"ש לחזק הענין: (טז) צור תעודה. [...] קשר התעודה וכפל במ"ש ואמר חתום התורה בלב התלמידים למען לא י[...] אותם כי לולי זאת לא היה להם למקדש ולארמון משגב: (יז) וחכיתי ל[ה'] כשתימו לדבר דבר ה' אמר אקוה לה' שכן יהיה עם כי עתה הוא המסתיר פניו מבית יעקב כי עשרת השבטים לא יסתיר פניו מבית יהודה אם ישמרו התו[רה] וקויתי לו. כפל הדבר במ"ש לחזק הענין: (יח) הנה אנכי. רצה לומר הנ[ה] המעשה שעשיתי אנכי והוא כתיבת הגליון ושמות הילדים אשר נתן לי ה' ה[ם] שאר ישוב ומהר שלל חש בז המה לאותות ולמופתים בישראל רצה לומר ימ[...] על הקירות אותם דעו שהכל נאמר מעם ה' וכו' ולא מלבי נתתי הדברים: (יט) וכי יאמרו אליכם. ואם המסיתים יאמרו אליכם דרשו הדבר אל האובות ואל הידע[ונים] והם יגידו לכם את האמת כן הוא כי יפתו אתכם לומר הלא תראו שהם מצפצפים ומהגים וא"כ יש ממש בהם ויוסיפו עוד לומר הלא כל עם מהאומות דורש אל אלהיו עכ"ז בעד דברי החיים ידרשו אל המתים רצה לומר ישאלו באובות לדעת אם האמת הוא כדברי החיים ולא יחשבו זאת לעון ולמכחיש באלהיו ומדוע לא [...] כמוהם: (כ) לתורה ולתעודה. ר"ל הריני נשבע בתורה אם לא יאמרו המסיתים

דברי

כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין־לוֹ שָׁחַר׃ ח'
כא וְעָבַר בָּהּ נִקְשֶׁה וְרָעֵב וְהָיָה ג'
כִּי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ ג'
וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה׃ כב וְאֶל־ ג'. ב'
אֶרֶץ יַבִּיט וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה מְעוּף ג'
צוּקָה וַאֲפֵלָה מְנֻדָּח׃ כג כִּי לֹא ג'
מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת ב' חד מ"ל וחד חסר
הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה ס"ג. ט' כ"כ
נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם ג'. ב'
עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם׃

ת"י: שְׁמַעִין אֶלָּא תִגְלוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וְיֵימְרוּן לְכוֹן כְּפִתְגָמָא הָדֵין מִבְּעַן לֵית לֵיהּ מִן דְשַׁחַר וְיִבְעֵינֵיהּ׃ כא וְיַעְדֵי תַקְלָא בְּאַרְעָא וִיהֵי עָקָא וּכְפַן וִיהֵי אֲרֵי יֶחֱזֵי כְּפַן וְסִיגוּף וְיִלוּט וְיִבְזֵי שׁוּם פַּתְכְרֵיהּ וְטַעֲוָתֵיהּ וְיִתְפְּנֵי לְעֵילָא לְמִבְעֵי פּוּרְקָן בָּתַר דְּתִתְחַתַּם גְּזֵירְתָא וְלָא יְכוּל׃ כב וְסָעִיד מִיתְּבֵי אַרְעָא יִבְעֵי אֲרֵי יֵיתֵי עֲלוֹהִי עָקָא כְּפַן וְשַׁלְהֵי עָקָא קְבַל וּבַדּוּר׃ כג אֲרֵי לָא יִשְׁתַּלְהֵי כָּל דְּיֵיתֵי לְאַעָקָא לְהוֹן כְּעִידָן קַדְמַי גְּלוֹ עַם אֲרַע זְבוּלֻן וְעַם אֲרַע נַפְתָּלִי וּשְׁאָרְהוֹן מֶלֶךְ תַּקִּיף יַגְלֵי עַל דְּלָא אַדְכַּרוּ גְבוּרַת יַמָּא וְנִסֵּי יַרְדְּנָא קְרָב כְּרַכֵּי

המלך אין להשיב : שחר ח' בקריאה וסי' לתורה ולתעודה . הילל בן שחר . אעירה שחר . וחברו . אשא כנפי שחר . ואל יראה בעפעפי שחר . ועיניו כעפעפי שחר . מי זאת הנשקפה כמו שחר . וחד עורי שחר מעלי : זבולן ט' כתובים כן וסי' נמסר בסדר ויגש :

תולדות אהרן כי ירעב . עכו"ם נג : מועף . סנהדרין לד קד :

רש"י

חזקיה מבטע בעבודת כוכבים דרשו אל האבות ואל הידעונים והרבו בעבודת ...כים כאשר עשו אבות הראשונים והשיבו את המלוכה אל סנחריב : הלא ...) עם אל אלהיו ידרוש . עובדים עבודת כוכבים ודורשי' בעד החיים ... המתים אף אתם יש לכם לעשות כן : לתורה ולתעודה . זו תהא תשובתכם ...שמרו את התורה כמה שנ' ...גלה צור תעודה חתום תורה ...תאמינו לדבריהם : אם לא ...רו כדבר הזה אשר אין לו ... . מאחר שתשיבו לו תשובה ...ראו ותשמעו אם לא יהיו ...ים כשרים שבהם לדבריכם ...מרו כדבר הזה אמת אשר ...לו אלוה אוב וידעוני שום ... אין ראוי לשחר פניו כן ...גם יונתן . ומדרש אגדה ... עצמו אינו מזריח השחר ...י פונים לו ואינו רואה ואיך ...ה על אחרים . ענין אחר ... לא יאמרו כדבר הזה . עתה ...ו אם לא יאמרו אליכם ...ר הזה דרשו אל האובות ...ם שאין לו שחר ולא ממש ...ר הזה לא יבושו מלומר ...הם : (כא) ועבר בה נקשה ... . מוסב למעלה מה אמור ...לא הענין ויסרני מלכת ...ך העם הזה ופירש מה הוא ...ך לא תאמרו קשר לקשר ...ת השבטים שיתקשרו עם ...י מצרים ופירש את עוכשן ...למקדש ונשלו בם וכל ...ין : ועבר בה . העובר ...זה הדרך שעוזבים את הקב"ה וסומכין על מלכי מצרים : נקשה . מאורע ... : נקשה ורעב . נלאה בצרות קשות ורעב כי קושי ומצור ומציק ורעב ...עליהם בימי מצור שלש שנים שצר סנחריב על שומרון : והיה כי ירעב ... . בעגלים ובעלים שהיו עובדים להם : ופנה למעלה . לבקש את הקב"ה ...ישמע כי יתחתם גזר דין וכן ת"י : (כב) ואל ארץ יביט . אולי ימצא עזר ...שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מצרים (מלכים ב י) : והנה ... . כי לא יעזרוהו וגם שבנא יצא לסנחריב לרעה לו : מעוף צוקה . עיפות ... : ואפלה מנודח . על ידי אפלה הוא מנודח שכן לשון נידוח נופל באפלה (ירמיה כג) לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה . ...יל' הם מנודחים : (כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה . כי מלך אשור אשר ...למוצק ולהצר לה לארצכם אינו עיף ואינו עצל מלבא עליהם עד שלש ...ים אחת בימי פקח (מלכים ב טו) אשר לקח את עיון ואת אבל מעכה ואת ...ואת הגליל כל ארץ נפתלי והגלות ההוא בשנת ד' לאחז ובשנת שתים עשרה ...מלכי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט ...זה מקרא זה (בדברי הימי' א ה') וגלות זה בשנת שתים עשרה לאחז תחלת ...של הושע בן אלה כענין שנאמר (מלכים ב יז) וימצא מלך אשור בהושע ...וגו' לאחר שנשתעבד לו שמנה שנה ואין החשבון מפורש במקרא בגלוי ...יש ללמוד מברייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיה שנת תשע ...ו של הושע אשר נלכדה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזה האמור כאן ...עיפות לאויב אשר הוא מציק להם לארץ ישראל האמורה בענין ואל ארץ יביט': ...כעת הראשון הקל ארצה זבולן . הגלות הזה האמצעי קלה תהיה כאותה של עת ...ן אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שני ...ות וחצי המטה שבעבר הירדן אבל האחרון מסע השלישי הוא : הכביד . טיאט את

רד"ק

בתורה יהיה כך וכך , וכן אם לא שבועה , כמו אם לא שויתי ודוממתי , והדומים להם , יאמרו אלה שאמר , וכי יאמרו אליכם , תדעו באמת כי כן יאמרו אליכם כדבר הזה אשר אמרתי , וזהו דבר אשר אין לו שחר , פירוש אורה כלומר אין להם שום טעם ודבר חשוך ואפל הוא , ויונתן תרגם כדי תאמרון לכון לאוריתא וגו', כלומר לאוב ולידעוני אין לו מי שישחר פניו ויבקשנו , כלומר אין ראוי לכך , ובדרש אין לו שחר על עצמו אינו מזריח את השחר שהרי עינים לו ולא יראה ואיך יזריח על אחרים , ובדרש עוד אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו , וכי יאמרו לתורה ולתעודה , ולא היה להם כדי ספר ונטפלו בישעיה ונבא בגלות עשרת השבטים כשגלה מלך אשור לראובני ולגדי שגלוהו עמהם שנאמר בארה בנו נשיא לראובני ולגדי הוא אשר הגלה תגלת פלאסר : (כא) ועבר בה . פירוש בארץ , שהרי זכר למעלה בהר ציון , כלומר מי שיעבור בה נקשה ורעב יהיה כי לא ימצא בארץ מה יאכל , ופירוש נקשה קשה יומו , כמו אם לא בכיתי לקשה יום : והיה כי ירעב . כאשר לא ידע מה יעשה ולא ידע ענה לנפשו כי ירעב והתקצף וקלל במלכו שאין לו כח להושיעו כי הרעב מפני מלחמת האויבים : ובאלהיו . באלילים שהיה עובד , וכאשר יראה שאין לו עזר מזה ומזה ופנה למעלה ישוב לאל ית' שיעזרהו וגו', ויונתן תרגם פתכרים וטעותים ויתפני לעילא למבעי פורקן בתר דתתחתם גזירתא ולא יכיל , ופתכריה ענין עכו"ם , וכן תרגם הכות מלככם הנשבעים במלכם : (כב) ואל ארץ . כתרגומו וסעיד מיתבי ארעא יבעי , והפסוק כפול בענין במלות שונות : צרה וחשכה . כמו צוקה ואפלה , ופירוש מעוף חשך , כמו ארץ עיפתה כמו אופל , כי שניהם שרש אחד להם , ויונתן תרגם לשון עייפות : ואפלה מנדח . כמו ולאפלה , כלומר יראה עצמו מנודח אל החשך ואל האפלה , וי"ת מנודח שם כאלו אמר ואפלה ודחי : (כג) כי לא מועף . לא חשב ישראל עצמו בחשך ובצרה וצוקה שבאה לארץ תחלה , כלומר עדין לא הרגיש בעצמו כשהגלו זבלון ונפתלי , ופירוש מועף פעול מן הפעיל מנחי העי"ן , והוא ענין חשכה , כמו ארץ עיפתה ומוצק גם כן פעול , וכמוהו ענין צוקה : לה . פירוש לארץ : הקל . השגלה אותם , והוא תגלת פלאסר אשר הגלה לראובני ולחצי שבט מנשה ולזבלון ולנפתלי , וגלות ראובני וגדי כתוב בספר דברי הימים , וגלות נפתלי בספר מלכים , וכן זבלון

ביאור מהגר"א

הראוי לדמות אלה לתורה ולתעודה) : אם לא יאמרו . פירוש שהעכו"ם יאמרו שהפרש בין תורה ותעודה ובין האובות כו' דבתורה כתיב כל מאמרי ימלאוכני שהוא ע"י השחר והסורת ישיגו תו"ב כמ"ש רק עם חכם ונבון וגו' אבל האובות וגו' כדבר הזה אשר אין לו שחר אין לבקש כי לא ימצא בתוכו : (כא) ועבר בה נקשה ורעב וגו'. רלה לומר אף דכולם ידעי לאהי מלאה ועברי עליה וז"ש ועבר בה ומי הוא העובר ע"ז שנקשה והרעב כמ"ש מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות ומעוות היינו שמזלו מעוות והיינו קשה יום והוא נקשה האמור כאן וחסרון הוא חסר לחם והוא רעב האמור כאן : והיה כי ירעב והתקצף . ר"ל אחרי שיראה שאין מועיל לו האובות וגו' ואעפ"כ ירעב הוא נגד רעב והתקצף נגד קשה יום קוצף על כל דבר שאירע לו : וקלל במלכו ואלהיו . במלכו שבטח בו למטה ובאלהיו שבטח בו למעלה וזה שנא' ופנה למעלה היינו לבקש לו אחר עבודות עכו"ם : (כב) ואל ארץ יביט . ז"ש יביט והבטה היינו מרחוק והנה צרה וגו'. חשב כאן ג' מיני צרות שישיגם אחד בהיותם בארצם והשני בהליכתם לגולה והשלישי בהיותם נדחים בארץ אחרת וכאשר יתמיד כבר נשפו ממעלה אזי צרה מלמטה בהיותם בארצם וזה שנאמר צרה וחשכה ועוד צרה שיהיה להם בהליכתם גולה ז"ש מעוף צוקה והשלישי שיהיה להם בהיותם נדחים יחשך גם כן ככב נשפי ארץ ההוא וז"ש ואפלה מנודח : (כג) כי לא מועף לאשר מוצק . היינו מ"ש מעוף צוקה שמציקים להם בדרך האומה שדרכה להיות עיף בדרך אבל לשמציקין להם בדרך לא יהיה להם עייפות : כעת הראשון וגו'. עיין פירוש הפסוק במה שפירשנו בד"ה כי פשוטי הכתובים הוא כדעת חז"ל בגמרא כי ראובן וגד גלו תחלה וכו' עיין שם : דרך הים עבר הירדן וגומר. דרשו חז"ל סנהדרין צ"ד ב' יעשה הקב"ה נסים לחזקיהו כעוברי ים ודורכי ירדן ומ"ש שם וצריך לומר נופל על לשון הכתוב כדורכי ים וכעוברי הירדן והענין בפלג

מצודת דוד

...כ הבאי כדבר הזה אשר נראה לעין כל שאין לו זוהר ובהירות כי אין להדמות ...ה : עבודת כוכבים לאמונת האל ורצה לומר כמו שהראיה הזה הוא הבל ואין ...אם כן יהיו כל הראות שיביאו והאומר השמרו בנפשותיכם לבל תהיו נפתים ...כי כל אמריהם אמרי נואש : (כא) ועבר בה . ומי שעבר בדרך הזה לדרוש באובות והם בני עשרת השבטים : נקשה ורעב . בא עליו מאורע קשה ושבל הרעבון ...יסר לחמו : וקלל במלכו ובאלהיו . כי לא מצא עזר לא ממושלי ישראל ולא מעגלי הזהב והבעלים שעבדו : ופנה למעלה . לבקש עזר מאלוה האמיתי והאומר ...וגם אבל לא הועיל כי כבר נחתם הגזר דין : (כב) ואל ארץ יביט . אולי ימצא עזר ממושלי ארץ : והנה צרה וחשכה . כי לא מצא עזר : מעוף צוקה . צרה חשיכה ...כ הדבר כמ"ש : ואפילה מנודח . יהיה מנודח אל האפלה : (כג) כי לא מועף . כי לא יהיה עייפות וחשות כח להעם אשר הועמד להיות לה למוצק ולהצר כי שלש ...ם יצא עליהם : כעת הראשון . גלות האמצעית תהיה קלה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון וארץ נפתלי וכן בגלות האמצעית לא יגלה ...ואת שבעבר הירדן : והאחרון הכביד . אבל גלות האחרון יכבד מהם כי הכל יגלו : דרך הים . עכשיו מונה סדר גלותם ואמר בתחלה גלו היושבים דרך ימה ...וזבולון והיא ארץ נפתלי שנאמר בו ים ודרום ירשה (דברים לג) וזה היה בימי פקח בן רמליהו כמ"ש במ"ב והוא בשנת ד' לאחז : עבר הירדן . אח"ז גלו אותם שבעבר ...דן כמ"ש ויעבר וכו' ויגלם לראובני וכו' (דה"א ה) וזה היה בימי הושע בן אלה והיא בשנת י"ב לאחז כן משמע בס"ע : גליל הגוים . אח"ז גלו כולם בסוף ימי הושע והיא ...ת ו' לחזקיה כמ"ש במ"ב . ר"ל בכללם יקראה גליל הגוים שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל היו מתאוים לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים

מצודת ציון

לתעודה וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : שחר . ענין זוהר ואורה והוא מל' אור השחר : (כא) נקשה . מל' קשה : והתקצף . מל' קצף וכעס : (כב) מעוף . ענין חשך כמו תעופה כבקר תהיה (איוב יא) : (כג) מועף . מל' עיפות : מנודח . מל' דחיה

זבלון היה סמוך לנפתלי: והאחרון הכביד, המגלה אותם והוא סנחריב הכביד עליהם והגלה אותם אחר השבטים, ואמר דרך הים עבר הירדן גליל הגוים, לפי שנבאה ירושלם שלא נכבשה והיא באמצע ארץ ישראל הזכיר המקומות שהם בגבול ארץ ישראל והים והירדן מגבולות ארץ ישראל, כי גם ארץ יהודה לא נכבשה עד בימי חזקיהו ולא היה זה אלא לטעם כי שבו אליהם אחר שהוכה מחנהו שבא לירושלם, ונדרש בעת הראשון לא הראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אלא האחרונים שהכבידו עליהם עול תורה וראויין לעשות להם נס כדורכי הים וכעוברי הירדן, ומאי גליל הגוים אמר הקדוש ברוך הוא אם חוזר בו מוטב ואם לא אעשה אותו גלילה בגוים: (א) העם ההולכים. אמר עתה כשיכביד מלך אשור לבא על ירושלם שבט יהודה ובנימן שהיו הולכים בחשך ראו אור גדול במפלת מחנה אשור, וחצי הפסוק האחרון כפל ענין במלות שונות: (ב) הרבית הגוי. גוי ישראל הרבית אותו משל לאויביהם במפלת מחנה אשור: לא הגדלת השמחה. פירוש לו לגוי הזכר, וכתוב לא באל"ף. ופירוש לו לגוי הרבית השמחה אבל לאויביהם לא הגדלת אבל כמעט: שמחו לפניך. בבית המקדש שנתנו שבח והודאה ושמחו שמחה גדולה: כשמחת בקציר. כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר והכ"ף במקום ה"א כמו כשמחה וכן אם אתן שנת לעיני, כמעט אני ראה, והדומים: כאשר יגילו בחלקם שלל. כמו שמחו בעת שחלקו שלל מחנה אשור כן שמחו שמחה גדולה אחר כן כשבאו לבית ה' להודות ולשבח על הנס הגדול שעשה להם האל, ויש לפרש כאשר יגילו בני האדם בחלקם שלל כן שמחו הם לפניך, על דרך שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, ואלא שגם הם חלקו מחנה אשור ואין צריך לומר משל אחר. ופירוש הראשון הוא הנכון: (ג) כי את. מלך אשור היה עול סבלו של ישראל ומטה שכמו, כלומר שהיה למשא עליו והיה שבט הנוגש בישראל ואתה החתות אתו השבטן: כיום מדין, כמו שהחתות מדין במלחמת גדעון, וכן אמר במזמור עשה להם כמדין, כי אותו היום היה בו נס גדול ותשועה גדולה כי גדעון בשלש מאות איש הכה

את הכל כמכביד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא את הראשונה בלשון הקל הרלה זבולן והאחרון הכביד וכשאמר ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים: דרך הים. אותן היושבים על ימה של טבריה ארץ נפתלי שנ' ים ודרום ירשה (דברים לג): עבר הירדן. היא גלות שניות ראובן וגד: גליל הגוים. [?] כל ארץ ישראל שהיתה גליל אליה כל הגוים שהכל תאוו לה ובאין לה לסחורה כענין (ירמיה ג) נחלת צבי צבאות גוים ויונתן תירגם לשון [?] (א) העם ההולכים בחשך. יושבי ירושלים שהיו חרדים מדאגת סנחריב כענין [?] חזקיהו (לקמן ל"ז) יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה ראו אור גדול. במפלת סנחריב: (ב) הרבית הגוי. נעשו גדולים לכל שומעיהם כששמעו האומות הנסים [?] להם: לו הגדלת השמחה. ולאויביו וכתיב לא בלמ"ד [?] לפי שלא היתה שמחה [?] שלימה לפי שבאותו הפרק [?] לו הנה ימים באים וג' [?] אשר בביתך (לקמן לט): כשמחת בקציר. ת"י כחדוות נצחי קרב שהוא[?] הקציר הורגי אדם קוצצי צוארי' ושינה הכתוב בלשונו לדרוש שהיה אותו בליל קציר העומר: כאשר יגילו בחלקם שלל. מצרים בימי משה שאף כאן אליהם[?] כוש ומצרים וחמדת כל הגוים כמ"ש (לקמן לז) שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא[?] לו לירושלים עם כל אוצרות כוש ומצרים כענין שנ' (לקמן מה) יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו' והכל בזזו חזקיה ועמו: (ג) כי את עול סבלו. עול שהיה [?] לחזקיה

ט א הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ
ל' רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת
אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם׃ ב הִרְבִּיתָ הַגּוֹי
לו ק' ט' וכ"כ לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ
ל' כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ
ל'. ל' בְּחַלְּקָם שָׁלָל׃ ג כִּי ׀ אֶת־עֹל סֻבֳּלוֹ
ל' וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ

עממיא׃ א עמא בית ישראל דהוו מהלכין במצרים כדבקבלא נפקו למחזי נהור סגי יתבין בארעא טולי מותא נהורא אזהר עליהון׃ ב אסגיתא עמא בית ישראל להון אסגיתא חדוא חדיאו קדמך כחדות נצחי קרב כמא דהוו חדן בפלגותהון בזתא׃ ג ארי אעדיתא ית ניר מרותיה וית שולטן עקתיה שלטון דהוה

לא ט"ו דכתיב א' וקרינן ו' וסי' נמסר בסדר שמיני ותרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו. ואנשי אחי יואב דד"ה ותרין חלוף כתיב ו' וקרינן א' וסי' ויאמר לו כי אתה תתן. הנה לו יעשה אבי דבר גדול׃ תולדות אהרן לא הגדלת. זוכר וירא ויתי :

ביאור מהגר"א

נפלג לשונם דריכה על הים והעברה על הירדן כי בירדן המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכל ישראל עוברים בחרבה בקריעת הירדן משא"כ בים אלולי היו המים נחרבין ונכרתין היה להם טורח גדול לירד לעומקה של בור המים כי שולי הים עמוק עמוק ואלולי היו המים כמו שהם מתייבשין כמו נד היה טורח גדול לדרוך, ולעלות על מי הים. כי המים תלול באמצע גבוה כמין הר גבוה לכן הפליא הקדוש ברוך הוא חסדו ונפלאותיו בקע גבהו של ים עד מקום שהמים שוים עם הארץ וגזר אותן לגזרים כמין חומה מימינם ומשמאלם אבל המים השוין עם פני כל הארץ נתייבשו כעין קרח ועליהם דרכו בני ישראל וז"ש וה' בקעת לפניהם היינו המים הגבוהים ואחר כך ויעברו ביבשה ובאותן המים עצמן ואת רודפיהם השלכת וכן ז"ש לגוזר כו' כל"ח והעביר כו' כל"ח וניער כנ"ח וכן סידר בעל ההגדה אלו קרע לנו את הים ר"ל כדרך שעשה בירדן דיינו ואעפ"כ שקרע לנו את הים ולא הטריחנו לעלות והעבירנו בתוכו בחרבה ולא הטריחנו לרדת וז"ש חז"ל כדורכי ים וכעוברי ירדן (אנ"ה הראוי לברר כאן ההפרש אשר בין מלת חרבה למלת יבשה, ויתמלאו ביאור דברים הללו והוא כי חרבה נאמר בטול עלם הענין מכל וכל כאלו לא היה העלם אבל נשאר לחלוחית המים והוא קרוב ללשון חורבן וז"ש ועל גבם יהיה חרב היינו מעלם המים שלא יפול עליו וכן (בישעיה י"ט ה') אמר ונשתו מים מהים ואם כן המים היורדים מהנהר מלמעלה תמו נכרתו ונתבטלו וזה שנאמר ונהר יחרב וכן בירדן דכתיב תמו נכרתו אבל נשאר לחלוחית כתיב גבים וכל ישראל עוברים בחרבה ובמבול דכתיב והנה חרבו פני האדמה לא אמר שלא נשאר לחלוחית אלא היינו עפ"י מ"ש חז"ל אף ג"ט של עומק שהחריבה נמחו ונשטפו אבל יבשה נאמר על בטול הלחות או התרופפות המים יהיה על פי חורב או על פי קרח או נקרש על פי נס וכן אמרו בב"ר חרבו המים שנעשו כמין טפח היינו שעלם רוב המים נתבטל ונשאר הלחלוחית קיים בארץ ועל יבשה הארץ אמרו שנעשה גריד היינו יבש בלי לחלוחית לכן בישעיה (שם שם) הוצרך לומר שיחסר המים גם הלחלוחית אמר ונהר יחרב ויבש וכן (בירמיה נ' ל"ח) אמר בכפל לשון חורב אל מימיה ויבשו וכן נ"א ל"ו והחרבתי את ימה והובשתי את מקורה היינו שלא ישאר לחלוחית במקור והנה עדיין עלינו לבאר הכתובים אלו כריתת מי הירדן ונאמר כי במאמר השם אל יהושע כתיב שאו לכם מתוך הירדן י"ב אבנים וגו' והנחתם אותם במלון ובמאמר יהושע אל העם כתיב הרימו לכם איש אבן וגו' ולא כתיב שישאו מן הירדן אל המלון והטיבו ישראל לעשות כדבר שניהם וז"ש ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע ר"ל להרים האבנים מתוך הירדן כמאמר יהושע והעלו להרים אבנים עוד לישא למלון וז"ש וישאו י"ב אבנים מתוך הירדן כאשר דבר ה' ולכן כמו שהוסיפו בני ישראל במעשה הטוב כן נוסף להם הנס דמעיקרא כתיב כנוח כו' נושאי ארון ה' כו' מי הירדן יכרתון היינו בשביל הארון יחרב המים ואח"כ כתיב ביבשה עבר ישראל היינו בזכותם שהוסיפו לעשות מצוה נתוסף להם נס דיבשה היינו שנעשה גריד וז"ש בתחלה בהרמת האבנים מתוך הירדן כי ישאלון בניכם וגו' ואמרתם להם אשר נכרתו ממי הירדן מפני ארון ברית ה' ובהקמת האבנים בגלגל כתיב אשר ישאלון בניכם וגו' והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה אשר הוביש ה' אלהיכם את מי הירדן מפניכם וגו' כאשר עשה

לים סוף אשר הוביש מפנינו וז"ש בירדן מפניכם שהם קיימו גם מצות יהושע ובים ס"ף מפנינו שבכלל עמהם ועתה יתבאר אלינו דברי הכתובים בקריעת ים ס"ף לפי דעת הגאון זצוק"ל היינו שחלק המים מכסי שטח השוה על פני הארץ ועד גובה השטח [?] המים נעשה קרחה שנחרב באמצע והמים להם חומה מימינם ומשמאלם וז"ש ויבאו [?] לחרבה ויבקעו המים אבל המים התחתונים השוים עם שטח הארץ נקרשו ונתייבשו לדרך עליהם וז"ש ויבאו בני ישראל בתוך הים היינו ביאה ישרה על פני המים ולא אמר [?] בתוך הים או ויעלו על הים ומ"ש ביבשה היינו על יבושת המים התחתונים וירדפו מצרים [?] אל תוך הים היינו כמו על יבושת המים תוך התהומות וכתיב ויאמר מצרים אנוסה [?] נסוג אחור וים משה את ידו על הים וישב הים לאיתנו היינו המים הגבוהים אם כמו נד הגישו אחד אל אחד ולא נפרץ כל החומות מים כאחד אלא החלק שהיה [?] מצרים בבואם לתוך הים הוא שנפרץ ולכן כשהפכו המצרים פניהם לנוס כתיב ומצרים [?] לקראתו אבל החלק מהחומות מים שהיה כנגד ישראל עדיין עמדו כמו נד וז"ש עוד הפסוק [?] ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה וגומר ואמר כאן ביבשה ואמר כן [?] הים מפני שכאן מסדר הנס היסך דרך מפלת מצרים ובמפלתם כתיב טבעו בים סוף כי [?] במים של מטה מהם ואחר כך התהומות יכסימו היינו החומות שלמעלה שנגלו כמו נד קם [?] התהומות וגו' וכאשר ראו המצרים ששבו המים לאחוריהם הפכו שוב פניהם לנוס [?] גאולים זה שאמר הכתוב וישובו המים ויכסו היינו המים שלפני המצרים דרך אחורי ישראל ג"כ לכסות אבל במקום שישראל הולכים לא שבו המים לכן כתיב אח"ז ובני ישראל [?] ביבשה בתוך הים) ופשט הכתוב דרך הים וגו' היינו שיקבץ מארבע כנפות הדרך הים מערבי כמ"ש תשורי מראש אמנה וגומר עבר הירדן היינו מזרחה שמש גליל הגוים היינו [?] וצפון כמ"ש הנדחים בארץ מצרים והאובדים בארץ אשור שאשור הוא מצפון ומצרים דרום (א) העם ההלכים וגו'. פירוש כי במפלת סנחריב היתה תשועה גדולה לאנשי חזקיהו [?] עד הנה בחשך הפחד והיגון זה שאמר ההולכים בחשך ראו אור גדול אבל לעשרת השבטים שגלו כבר ויושבים בארץ צלמות במפלת סנחריב לא ראו אור גדול אבל מ"מ הוקל עול [?] אוהביהם וראו מעט אור כעין אור נגה עליהם ואמר כאן ראו אור והרבית הגוי [?] קציר המה נגד חיי בני ומזוני ואלו הג' הם שהם תלת כליל בתלת נגד ב"כ שהן [?] בתלת והם נגד שהם קללות דלעיל שהם גם כן תלת נגד תלת שנתהפכו לברכות [?] ושלום חכמה וחיי מזונא ועושר וכן נגד ו"ק שבהן שהם תומות כמ"ש בס"ז תיקו[?] וזהו ראו אור גדול הוא חכמה כמ"ש ותורה אור ואור נגה עליהם הוא חיים וחיי [?] בחכמה כמו שכתוב מקור חיים השכל בעליו וכמ"ש והחכמה תחיה את בעליה ושלום נכלל [?] כמ"ש וראה בנים לבניך שלום וכל בניך למודי ה' ורב שלום לו הגדלת השמחה הוא [?] אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום ואם אין כלום ואם אין שלום אין כלום ואם יש שלום אז הגדלת השמחה בכל מיני ברכות ועושר בכלל מזון כמה שכתוב ונתתי גשמיכם הוא מזון והכלכלה [?] הוא עושר וזה שאמר שמחו לפניך כשמחת בקציר הוא מזון כאשר יגילו בחלקם [?] עושר: (ג) כי את עול וגומר. היינו ג' מיני עבודות שמשעבדין בישראל ע"ד שלש [?] עבודות

מצודת ציון

דתים: מוצק. מל' צוקה וצרה: גליל. ענין סבוב: (א) צלמות. צלו של מות ר"ל חשכת הקבר: נגה. ענין הארה וזריחה: (ב) הרבית. ענין גדולה כמו רבי מלך בבל (ירמיה לט): (ג) סבלו. מל' סבל ומשא: שבט. כן יקרא המושל כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט): הנוגש. ענין

מצודת דוד

גוים (ירמיה ג) וכ"ז חוזר למעלה שאמר לא תהיה [?] אחר שהפיתוהו [?] באובות כי בני עשרת השבטים דרשו באובות והגיע להם הרעה מהרה: ט (א) העם ההלכים בחשך. מוסב למעלה לומר אבל העם הזה על [?] כמוהם עם כי אף המה הלכו בחשך מפחד סנחריב הנה בסוף ראו אור גדול [?] מפלתו: יושבי וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ב) הרבית הגוי. בזה נעשו גדולים וחשובים בעיני הכל: לו הגדלת השמחה. ר"ל אם למלכות ישראל היה חוש[?] הנה ליהודה הגדלת השמחה: שמחו לפניך. בבהמ"ק נתנו שבח ושמחו שמחה גדולה: כשמחת בקציר. כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר: כאשר יגילו. כמו שמח[?] בעת שחלקו שלל סנחרב כן הרבו לשמוח לפניך בבהמ"ק: (ג) כי את עול סבלו. העול שהיה סובל חזקיהו ומי שהיה מטה שכמו לשמים עליו משא כבד [?] מס

רש"י

: והיה מטה את שכמו למשא ככד להעלות מס קשה ואת שבט יהודה שהיה
ו בחזקיהו : החיתות. שברת יחד בלילה אחד : כיום מדין . בימי גדעון
הם נפלו יחד בלילה אחת ובליל קציר העומר כמו שנאמר והנה צליל
מתהפך במחנה מדין : (ד) כל סאון סאן ברעש . יש פותרין אותו
זאה ומדה כמו שדרשוהו
ו אך לפי פשט ל'
לא יתכן לפרש מגזרתו
שאין הוי"ו והנו"ן מעיקר
: אלא כמו שאון מן שואה
מן הומה וחרון מן חרה
פעל עם הנון לומר סואן
אוהה כמו מן המון הומה
און שואה ולא יאמר שואן
חורן ואני אומר שפתרונו
הענין ואין לו דומה מן
א ופתרונו לשון בהלת
במלחמה . כי כל סאון
ברעש קול נלחון שוס
במלחמה ברעש שמעת
וה וגפת תריסין הוא .
הרוגי מלחמה מגוללה
אבל נלחון זה אין בו
ואין בו דם : והיתה
. יקד יקוד מאכולת :
י ילד יולד לנו . אע"פ
רשע הוא בנו הנולד לו
ה שנים להיות לנו תחתיו
לדיק יהיה ותהיה משרת
ה ועולו על שכמו שיהיה
בתורה ושומר מצות ויטה
למשאו של הקב"ה ויקרא
הקב"ה שהוא מפליא עצה
גבור ואבי עד . קרא שמו
חזקיהו שר שלום כי שלום
יהיה בימיו : (ו) למרבה המשרה . למי יקרא השם למלך המרבה המשרה של
ה על עצמו לירא מפניו משרה לשון שררה זו לתשובת אחרים. אך יש לומר
שר שלום משמותיו של הקב"ה וקריאת שם זה איננה לשם ממש אלא לשם
: ושררה כמו וקרא שם בבית לחם וכמו ועשיתי לך שם . אף כאן ויקרא
ויתן לו שם וממשלה ולשלום הניתן לו אין קץ שהיה לו שלום מכל עבריו
קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין קץ לסביבי . על כסא מלכות דוד יהיה
זה במשפט ובצדקה שעשה חזקיהו ולשלום וי"ו זו תיקון המלה הוא הרבה משרה
כמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלומו אין לו קץ ואין קצבה : מעתה ועד עולם.
של חזקיהו כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם
וכת אחרים האומרים שהוא שם יש להשיבם מהו מעתה והלא לא בא עד
ג' מאות שנה : קנאת ה' צבאות . שקנא לציון על אשר יעץ עליה ארם
: תעשה זאת . ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה . תוספת ואמרו
ינו בקש הקב"ה לעשות חזקיהו מש"ח וסנחרב גוג ומגוג אמרו מלאכי השרת
הקב"ה מי שקלץ דלתות ההיכל ושגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו
הכתוב

ישעיה ט

הַחִתֹּ֖תָ כְּי֥וֹם מִדְיָֽן׃ ד כִּ֤י כָל־סְאוֹן֙ סֹאֵ֣ן בְּרַ֔עַשׁ וְשִׂמְלָ֖ה מְגוֹלָלָ֣ה בְדָמִ֑ים
וְהָיְתָ֥ה לִשְׂרֵפָ֖ה מַאֲכֹ֥לֶת אֵֽשׁ׃
ה כִּי־יֶ֣לֶד יֻלַּד־לָ֗נוּ בֵּ֚ן נִתַּן־לָ֔נוּ
וַתְּהִ֥י הַמִּשְׂרָ֖ה עַל־שִׁכְמ֑וֹ וַיִּקְרָ֨א
שְׁמ֜וֹ פֶּ֠לֶא יוֹעֵץ֙ אֵ֣ל גִּבּ֔וֹר אֲבִיעַ֖ד
שַׂר־שָׁלֽוֹם׃ ו לְמַרְבֵּ֨ה הַמִּשְׂרָ֜ה
וּלְשָׁל֣וֹם אֵֽין־קֵ֗ץ עַל־כִּסֵּ֤א דָוִד֙ וְעַל־
מַמְלַכְתּ֔וֹ לְהָכִ֤ין אֹתָהּ֙ וּֽלְסַעֲדָ֔הּ
בְּמִשְׁפָּ֖ט וּבִצְדָקָ֑ה מֵעַתָּה֙ וְעַד־
עוֹלָ֔ם קִנְאַ֛ת יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת תַּעֲשֶׂה־

(גליון: נ' י"א. נ' ומ"נ / נ'. נ' ומ' / ב' ונשרפה / נ' / י"ו / נ'. י' / למרבה ק' / נ' / י"נ)

תרגום

מְפַלַּח בֵּיהּ אִיתְּבַר כְּיוֹם מִדְיָן׃ ד אֲרֵי כָּל מְסַבְהוֹן וּמַתְּנַהוֹן בְּרַשַׁע אִתְגְּעָלוּ בְּחוֹבִין הָא כִּבְסוּ דִמְלוּשָׁא בִּדַם דְּלָא דָכֵן רִשְׁמֵי כְּתַמָּא מִנֵּהּ כֵּן כְּמָא דְלֵית בֵּיהּ צְרוֹךְ אֱלָהֵין לְאִתּוֹקָדָא בְנוּרָא כֵּן יִתֵּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וְיִקְטְלוּנוּן׃ ה אֲמַר נְבִיָּא לְבֵית דָּוִד אֲרֵי רָבֵי אִתְיְלִיד לָנָא בַּר אִתְיְהַב לָנָא וְקַבֵּל אוֹרַיְתָא עֲלוֹהִי לְמִטְּרַהּ וְאִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ מִן קֳדָם מַפְלִיא עֵצָה אֱלָהָא גִּבָּרָא קַיָּם לְעָלְמַיָּא מְשִׁיחָא דִּשְׁלָמָא יִסְגֵּי עֲלָנָא בְּיוֹמוֹהִי׃ ו סַגֵּי רְבוּ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא וּלְנָטְרֵי שְׁלָמָא לֵית סוֹף עַל כּוּרְסֵיהּ דָּוִד וְעַל מַלְכוּתֵיהּ לְאַתְקָנָא יָתַהּ וּלְמִבְנַהּ בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבֵיד דָּא׃

למרבה חד מן מלין מיחדין קמצין וסי' במסרה רבתא ׃

תולדות אהרן

כל סאון . סוטה ט (סוטה יז) : כי ילד . סנהדרין לד: למרבה המשרה . שבת נט סנהדרין לד (סנהדרין כו) :

רד"ק

סכה את כל מחנה מדין שהיה כדי ארבה לרוב ולהם ולגמליהם אין מספר : (ד) כי כל סאון סואן ברעש , כי לא תהיה זאת המלחמה כשאר המלחמות כי כל שאר המלחמות ילחם הלוחם ברעש הסוסים , כמו שנאמר עליו ברעש ורגז יגמא ארץ , וכן רעש הכידונים , כמו שאמר עליו לרעש כידון , וכן בשאר המלחמות שמלה מגוללה בדמים , כי יכו אלה באלה במכת חרב ושמלה מגוללת בדמים' אבל זה לא היה בה לא חרב ולא רעש ולא דמים אלא נסיהם לשרפה מאכלת אש שהכה בה המלאך בלילה ונשרפו , ויש מחלוקת זה בדברי רז"ל י"א כי היתה נשמה נשרפת וגוף קיים , וי"א כי גם הגוף נשרף אבל לא בגדיהם : סואן שאן הנו"ן שרש ופי' לפי ענינו ענין מלחמה , ולא מצאנו לו חבר , ויהיה סאון תאר וסאן פעל , כאלו אמר כי כל עושה מלחמה לוחם ברעש , או יהיה סאון שם למלחמה , אמר כי כל מלחמות לוחם אדם ברעש : (ה) כי ילד יולד . זה אמר על חזקיהו לפי שבימי מלכותו היתה התשועה הזאת לישראל שנגף מחנה אשור , כאלו אמר זה יהיה בזכות הילד שילד לנו : בן נתן לנו . כפל ענין במלות שונות : ותהי המשרה על שכמו . למה אמר שכמו לענין משרה , והלא לא נזכר שכמו אלא לענין עבודה כמו ויט שכמו לסבול , ואת מטה שכמו יסור סבלו מעל שכמך , אלא לפי שאחז היה עובד למלך אשור והיה סובלו על שכמו אמר כי זה הילד לא תהיה עבודה על שכמו אלא משרה : ויקרא שמו . פי' הקב"ה שהוא פלא יועץ ואל גבור אבי עד , קרא שם הילד הזה שר שלום בעבור כי המשרה תהיה לו ולא יעבד מלך אחר , כמו שאמר וימרד במלך אשור ולא עבדו : שלום . כי שלום יהיה לישראל בימיו , ואמר אלו הכנוים באל יתברך לענינים מורים על דבר חזקיהו : פלא . על דבר הפלא שהב השמש אחורנית : יועץ . כי עצת ה' קמה לו ועצת סנחריב סופרה : אל גבור . יכול גבור שאף על פי שבא סנחריב בחיל גדול וגבורים היה יכול עליהם : וגבר וברגע קטן הכה את מחנהו : אבי עד . שהוא קיים לעולם והוא אבי הזמן והיא ברא ובידו הוא להוסיף ולגרוע ולהוסיף זמן חיי חזקיהו ט"ו שנה : (ו) למרבה המשרה , המ"ם סתומה בכתוב , וקרי במ"ם פתוחה והכפך זה בעזרא המ"ם פרוצים , מ"מ פתוחה בסוף התיבה , בכתוב , ויש בו דרש כאשר יסתמו חומות ירושלם שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה יסתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח : למרבה . הוא שם , והוא סמוך לפיכך הוא נקוד בצר"י , אמר לרוב המשרה ולשלום אין קץ , שיהיה על כסא דוד ועל ממלכתו , והוא כפל ענין במלות שונות : ולסעדה . שלא תמוט מלכותו ומשרתו מעתה ועד עולם , ואף על פי שיהיה לה הפסק בימי הגלות עוד תשוב' לקדמותה , ואמר במשפט ובצדקה

ביאור מהגר"א

עבודות שנאמר ינוח שורך וחמורך ועבדך היינו שור לעבודת הקרקע וחמור למשא ועבד לכל אשר ילוש עליו היינו הממין משעבדים בעבודת הקרקע והוא עול סבלו והשרים למשא והוא מטה שכמו כמה שכתוב ויט שכמו לסבול שבט הנוגש לכל אשר ילוש : החתת כיום מדין. שהם נפלו שלשה המשעבדים ההמון כדכתיב ויפלו מחנה מדין והשרים כדכתיב ויהרגו את עורב וגו' והמלכים דכתיב ויתפש את זבח וצלמונע : (ד) והיתה לשרפה . היפך סואן ברעש אשר במלחמה : מאכולת אש . הוא היפך האמיר ושמלה מגוללת בדמים מברעש מלחמה : (ה) כי ילד וגו' . ילד נקרא אף בבטן אמו כי א"א לחתיכת בשר בלא מלח ונותן בו הנפש שנולד ונקרא ילד וע"ד הרמז חשב בכתוב שזה גבוה י' ורחב ד' והד' המה כי ילד אחד. יולד לנו ב' . ניתן ג' . ותהי המשרה ד' : ויקרא שמו וגו' . חשב ח' דרגין ושלים כולל ג' דרגין שלומות הן הרי כאן יו"ד ; ואמר כי ילד היינו בבטן אמו . ואז אין בו כי אם הנפש ולא הרוח כי אין יכול לשאוב שם אויר נקי והיה התינוק נחנק ואמר יולד לנו היינו שניתן הרוח ואמר בן הוא כשמגיע לי"ג שנה וזוכה לנשמה זה שאמר ניתן לשון מתנה כי לאו כל אדם זוכה ותהי המשרה היינו נשמה לנשמה . ומרומז כאן שאמור לקמן ונחה רוח ה' רוח חכמה ובינה . הוא פלא אל שבבינה נקרא אל עליון רוח עצה וגבורה הוא גבור יועץ רוח דעת ויראת ה' הוא נגד אבי עד ורוח ה' הוא נגד שר שלום ושלום הוא שמות של חיים מלאים לפיכך הוא כולל ג' שמות שלומות וכן שם שדי עם ג' שמות של מה טנו ושר הוא שם שדי במילוי של שדי : (ו) למרבה המשרה . הוא נגד שר אין קץ הוא נגד שלום : על כסא דוד . הוא נגד אבי : להכין אותה ולסעדה . הוא נגד אל גביר יכין ובעז שהן מקבלין מחו"ג ; במשפט ובצדקה . נגד חו"ב שהן גומל חסדים : מעתה ועד עולם . הוא נגד עד : קנאת ה' צבאות . כמ"ש חז"ל חזקיה אמר לא לנו ורוה"ק משיבה למעני וכו' ועוד יש לרמז אבי שלמד תורה ברבים שהתלמידים נקראו בנים נביאים : עד . הוא יראה שמעמיד חכמתו לעד כמ"ש יראת ה' טהורה עומדת לעד וכמ"ש חז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכמ"ש בת תחלה יפה לבנים וזה על כסא דוד ועל ממלכתו שהוא בשביל התורה כמו שכתוב וקרא בו כל ימי חייו למען יאריך ימים וכו' : להכין אותה ולסעדה להכין היא נגד עצה ולסעדה נגד גבורה גלה וגבורה למלחמה : למשפט . הוא פלא כמ"ש כי יפלא ממך דבר למשפט ואמרו במופלא שבסנהדרין שכתוב מדבר : ולדקה . הוא נגד אל כמו שכתוב והאל הקדוש נקדש בלדקה ; דבר

מצודת דוד

מקשה ואת השבט שהיה נוגש ורודה בו והוא אשור וכפל כדבר במ"ש להפארת היפה : החתות . הטה הזה שברת בלילה אחת כמו עת מפלת מדין בימי גדעון כנם המה נאבדו בלילה אחת : (ד) כי כל סאון . כל שאון המיית מלחמת הדרך את המיים ברעש גדול ושמלת ההרוגים מגוללת בדמים ומלוכלכת בו : והיתה . אבל נלחון המלחמה ההיא היתה דומה לשרפה הנאכל באש כי לא נשמע רעש ממה ולא נראה דם כי המלאך הכה בהם : (ה) כי ילד יולד לנו . כל זה בזכות הילד אשר יולד לנו וזהו חזקיה שבימיו היתה מפלת סנחריב : ותהי המשרה . זולת ה' יהיה על שכמו ר"ל ימה שכמו לסבול עול התורה והמצות : ויקרא שמו פלא יועץ וכו' . ר"ל ה' שהוא יועץ פלא ואל גבור ואבי עד יקרא שם הילד היולד שלום : (ו) למרבה המשרה . ר"ל השם שר שלום יורה על מרבית השלום עד אין סוף : על כסא דוד . מרבית הממשלה והשלום יהיה על כסא ר"ל על המלך היושב על הכסא : ועל ממלכתו . גם על אנשי ממלכתו יהיה מרבית הממשלה והשלום : להכין אותה . להשאר עומד על כנה ובסיסה וחוזר על זה ועל סעדה : ולסעדה . לבל תהיה נופלת : במשפט ובצדקה . ר"ל אם במשפט לבד לא יהיו כדאים לזה כי אין הזכות רב כ"כ מ"מ יעשה עוד צדקה : מעתה ועד

מצודת ציון

ענין לחץ ודחק : החתות . ענין שברון : (ד) סאון . כמו שאון בשי"ן והוא המיית מלחמה : ושמלה . ענין מלבוש : מגוללה . מל' גלגול וסבוב : (ה) המשרה . מל' שררה וממשל : אבי עד

רד"ק

ובצדקה כי בהם יכון הכסא ותקום המלוכה: קנאת ה' צבאות תעשה זאת. זאת התשועה שהבטיח עתה לבית דוד והתשועה הגדולה כי יקנא ה' צבאות בדברי נערי מלך אשור אשר חרפו וגדפו ה' יתברך: (ז) דבר שלח, הרעה הזאת הבאה על יעקב שהלכו אויביהם בהם מאת האל הוא שלא יאמרו מקרה הוא אלא בעונם עונותם באה להם כי טרם ביאת הרעה שלח על ידי נביאיו כך וכך יבא להם אם לא ישובו, וכמו ששלח הדבר בהם כן נפל בהם, וכן יפלו עד שיגלו מארצם כמו שאמרו להם הנביאים מפיו: (ח) וידעו. ואז ידע העם הזה כי אמת אמרתי להם שהם היו אומרים בתחלת הפורענות שבאה עליהם כן לבנים נפלו וגזית נבנה ולא היו נותנים אל לבם כי בעונם בא להם מעשה הרע, אבל היו אומרים אם בא עתה הרע עוד יבא הטוב כפלים, וכשיפול בהם דבר ה' יכלו ויגלו מארצם אז ידעו כי הדברים שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב כי הבל ינחמון כי אז תכלה גאותם וגודל לבבם: (ט) לבנים נפלו. דרך משל כתרגומו רישיא גלו וגו': (י) וישגב. צרי רצין. מלך אשור ומתכנו שתפש דמשק והמית רצין ואמר זה לפי שאפרים היה עמהם בברית ושניהם היו נלחמים על יהודה, אמר כי לא יועיל אחד לחבירו כי האל ישגב ויחזק את אויבי רצין עליו: ואת אויביו יסכסך, יבלבל עמו בארצו שיבאו לנלכדם: (יא) ארם מקדם. כי לפני מלוך פקח בן רמליהו היה נלחם ארם בישראל מאד, כמו שנאמר וישימו כעפר לדוש, וארם היה להם ממזרח ארץ ישראל ופלשתים ממערב, ואלה ואלה נלחמים בהם ואכלו אותם בכל פה: בכל זאת לא שב אפו, כלומר לא שבו הם כדי שישוב האל מחרון אפו, ועוד יד האל נטויה עליהם לכלותם כיון שלא שבו כמו שאמר: (יב) והעם לא שב עד המכהו. לא התבוננו כי האל הוא המכהו בעונותיו ולא שב אליו ולא דרשו אותו: (יג) ויכרת. כפה ואגמון. החזקים והחלשים, כפה הוא ענף העץ, כמו וכפתו לא רעננה ואגמון הוא הגומא הגדל במים: יום אחד. הוא אותו היום שגלו השבטים: (יד) זקן. הוא הזנב. כי נביאי השקר מקטני העם היו ולמצא חן בעיני הגדולים היו מתנבאים להם טובה ומבטיחים אותם על שקר כדי שיתנו להם פת או יין, כמו שכתוב אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה: (טו) ויהיו, אותם שהיו ראוים לישר אותם ולהדריכם בדרך טובה אותם היו מתעים אותם והם בעיניהם מאשרים אותם: לפיכך ומאושריו מבולעים, שהיו מאושרים בעיניהם כשהיו מורים אותם הדרך הרעה היו מבולעים

ישעיה ט

זֹאת׃ ז דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב
וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ
אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל
לֵבָב לֵאמֹר׃ ט לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית
נִבְנֶה שִׁקְמִים גֻּדָּעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף׃
י וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי רְצִין עָלָיו
וְאֶת־אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ׃ יא אֲרָם מִקֶּדֶם
וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־
יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־זֹאת לֹא־
שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ יב וְהָעָם
לֹא־שָׁב עַד־הַמַּכֵּהוּ וְאֶת־יְהוָה
צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ׃ יג וַיַּכְרֵת יְהוָה
מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן
יוֹם אֶחָד׃ יד זָקֵן וּנְשׂוּא־פָנִים הוּא
הָרֹאשׁ וְנָבִיא מוֹרֶה־שֶּׁקֶר הוּא
הַזָּנָב׃ טו וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי הָעָם־הַזֶּה

קל"ד כ"ג מנהון נסיפרא · ב' חד מ"ל וחד חסר · כ'. כ' · ג' · ג'. ג' · ב' אביון מעוני · ג' · ג' · כ"ג · ו' · ג' · י'. ד' · ז' · ג'

תרגום

ז פִּתְגָמָא שְׁלַח יְיָ בְּדְבֵית יַעֲקֹב וְאִשְׁתְּמַע בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח וְאִתְרַבְרְבוּ עַמָּא כּוּלְהוֹן אֶפְרַיִם וְיָתֵיב שֹׁמְרוֹן בְּרַבוּ וּבִתְקוֹף לְבָב לְמֵימַר׃ ט רֵישַׁיָא גְלוּ וּלְטָבִין מִנְהוֹן נְמַנֵּי נִכְסַיָא אִתְבְּזַזוּ וּדְשַׁפִּירִין מִנְהוֹן נִקְנֵי׃ י וְתַקִיף יְיָ סַנְאָה רְצִין עֲלוֹהִי וְיַת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי יְעָרֵר׃ יא אֲרָם מִמַּדִינְחָא וּפְלִשְׁתָּאֵי מִמַּעַרְבָא וּבְזוֹ יַת נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֲתַר בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן מִתְקְפִין מְרָדֵיהוֹן וְעוֹד מָחָתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן׃ יב וְעַמָּא לָא תָבוּ לְפוּלְחַן מִן דְאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן מָחָא וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת לָא תְבָעוּ׃ יג וְשֵׁיצֵי יְיָ מִיִּשְׂרָאֵל רֵישׁ וְהֶגְמוֹן שִׁלְטוֹן וְאִטְרוֹן יוֹמָא חָד׃ יד סָב וּנְסֵיב אַפִּין הוּא רֵישָׁא וְסָפַר מַלִיף שְׁקַר הוּא חַלָשָׁא׃ טו וַהֲווֹ מְשַׁבְּחֵי

תולדות אהרן דבר שלח. חולין נא:

רש"י

הכתוב: (ז) דבר שלח ה' ביעקב. הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן רמליהו ונפל בישראל. מעתה תתקיים בהם: (ח) בגאוה ובגודל לבב לאמר. מה הם אומרים בגאוה ובגודל לבב: (ט) לבנים נפלו וגזית נבנה. המלכים שלנו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בן יהוא שבימיו נתמעטו כענין שנאמר (מלכים ב יג) כי אבדם מלך ארם שפלים היו והם להם כבניין לבנים רעוע הוא אבל זה שהוא עכשיו חזק כבנין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבנין: (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו. הם בוטחים במה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו ויסכסך להשיאו לבא עליו כך שמעתי ואני אומר את אויביו של השכינה הוא אומר ה' יסכסך את אויביו זה"ו גוי ארם ופלשתים בישראל ויגרה זה בזה כמו שנאמר בענין מנשה את אפרים: (יא) ארם מקדם. ארם היה להם מקדם בימי יהואחז ופלשתים הרעו להם שהפלשתים להם במערב בכל זאת וגו' ועוד ידו נטויה שידיה עליהם את סנחריב. ד"א ארם מקדם ופלשתים מאחור. היו משחיתים בימי אחז כמו שמפורש (דה"ב כח) ועל ישראל ועל היה ישעיה מתאונן על כללו: (יב) עד המכהו. הקב"ה שהוא מביא עליו האלה: (יג) כפה ואגמון. לשון מלכים ושלטונים ארקוול"ר בלעז כלומר החופפים עליהם ככיסה. ואגמון. ואף היא כיפה קטנה וע"ש שכפופה כאגמון קור אגמון ובברייתא דשמואל מצינו שיש מזלות ברקיע ממונים ואלה שמותיהם אמר הכיפה שכל חכמים המתכנאי' להם וחוזים בכוכבים את הבאות יכרית ה' מהם: (טו) מאשרי. מדריכי כמו באשורי אחזה רגלי (איוב) ומאושריו שלמדו דרכי מדרכי התועה הם"א: ומאושריו מבולעים. הז"ע בדרך

ביאור מהגר"א

(ז) דבר שלח אדני ביעקב ונפל בישראל. וישראל הם המשובים כן יסודם הם המשובים נגד עשרת השבטים ועיקר ביאת סנחרב על עשרת השבטים ונפל גם ביסודם: (ח) בגאוה ובגודל לבב. היינו רוח גבוה ונפש רחבה כמ"ש ונפש כי תחטא כי הנפש היא המתאוה: (ט) לבנים וגו'. היינו שבניינים הגדולים עושין מלבנים ומחזקים בארזים (כמ"ש ויאחז את הבית בעצי ארזים. מ"א ו' יו"ד) והוא נגד עיקר בנין שמלחמה שהיה נבנה מעשרת השבטים נתחזקו בחיל מלך ארם ואמר לבנים נפלו היינו מנחם מלך ישראל וגזית נבנה הוא פקח בן רמליהו וכן בארם: (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו. רצה לומר עליו על ישראל שאשור לא בא אלא על דמשק כמה שכתוב ואת רצין המית ואחר כך ויעל על שומרון: (יא) ארם מקדם. היינו שארם עצמו נספח לאויב לו: ויאכלו את ישראל בכל פה. כמ"ש על שלשה פשעי אדום שישבו בנגב ועל שלשה פשעי עמון שישבו במזרח ופלשתים במערב ואשור מצפון שאז ישראל בכל פה: ועוד ידו נטויה. עמש"ל ה' כ"ה: (יב) והעם לא שב וגו'. ר"ל לו כשהקב"ה משעבד את ישראל ע"י איזה אומה הראוי לקבל באהבה ולהכניע את עו האומה ההיא כמ"ש ועבדו את מלך בבל וחיו ומכה המשעבד הוא, ראוי לשוב על לבבו אל ה' בכל לבבם: (יג) כפה. היינו גוף הבהמה שהוא כמו כפה: ואגמון. הם הרגלים שהכפות נשען עליהם: (יד) זקן. היינו זה שזקנה חכמה והוא בעל תורה ונשוא פנים בעל מע"מ כמ"ש לעיל והם הראש שהם עקרן של ישראל: נביא ומורה שקר הוא הזנב כמו שהזנב מכסה את הערוה כן נביאי השקר היו מכסין את הרע וכמ"ש בוזר רמס בזנבי דעולי כהכיסה לכן נקראו זנבי: (טו) ויהיו מאשרי וגו'. היינו הרגלים אלו את

מצודת ציון

עד. אל עולם: ולסעדה. ענין העמדה: (ט) וגזית. אבנים גזוזים ומהוקצים ביותר רב: שקמים. מין אילן סרק וכן ובולס שקמים (עמוס ז): גדעו. נכרתו כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז): (י) יסכסך. ענין בלבול וכן וסכסכתי מצרים (לקמן יט): (יג) ראש. ר"ל המלך: וזנב. ר"ל השפל: כפה. כן נקרא הענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו) לפי שהיא כפופה: ואגמון. הוא הגומא הגדל במים: (יד) מורה. מלמד כמו את מי יורה דעה (לקמן כח): (טו) מאשרי. מדריכי כמו ואל תאשר בדרך רעים (משלי ד): מתעים. מל' תועה: ומאושריו. כמו ומישריו והאל"ף במקום היו"ד וכן אשרו חמוץ (לעיל א): מבולעים

מצודת דוד

ועד עולם. כל ימי חוקים: קנאת ה'. כ"ז הצדקה יעשה על כי יתקנא שחרף סנחריב כלפי מעלה: (ז) דבר וכו'. זה אמר על מלכות אפרים דעו שהרעה הבאה עליהם לא במקרה בא כי הדבר הזה שלח ה' ע"י הנביאים הקודמים להביא עליהם וכן היה כי נפל ונתקיים כי כבר גלו מקצתן: (ח) וידעו. כל העם הם ידעו שלא כן דבריהם אשר ידברו בגאוה ובגודל לבב והוא מקרא קצר מאליו: (ט) לבנים נפלו. אם בכך שנפלו בנין הלבנים שלא נבנה תמורתה גזית ר"ל אם האויב גלה המקצת הנה עתה נתחזק ביותר כי חושבים שבא והיא לא תתמיד: שקמים גדעו. אם נכרתו השקמים נחליף ארזים המעולים מהם וכפל הדבור במ"ש: (י) וישגב. כאומר הנה כל עצמם לא סמכו אלא ודעו שה' ישגב ויחזק את צרי רצין עליו וא"כ כשל עוזר ונפל עזור: ואת אויביו יסכסך. ובזה יבלבל דעת אויביו הם רשעי ישראל: (יא) ארם מקדם. מאז בימי יהואחז הרעו להם ארם היושב במזרח א"י וגם פלשתים היושבים במערב הרעו להם: בכל פה. ר"ל מלאו כל תאותם מהם: בכל זאת. בכל הצרה הבאה לא שב אף ה' מישראל ועוד ידו נטויה להכות עוד בהם: (יב) לא שב. לא עשה תשובה המגעת עד ה' שהכה בם כי חושבים הכל למקרה ואינם את ה': (יג) ויכרת. לכן יכרת הכל ביום אחד החשוב והשפל: כפה ואגמון. הערים הדומים לענף יפה וכפל הדבר במ"ש: (יד) ונשוא פנים. מי שהכל לו פנים לפי רוב החשיבות: מורה. המלמד לעשות שקר: הוא הזנב. הוא השפל שבהם: (טו) מאשרי. המדריכים את העם הזה מתעים אותם ללכת בדרך ומאשריו

רשי

מתעי' כמאשרים אותם בדרכים הללו דרכים מסותרים ונבוכים שאין לצאת מהם ולשון בילוע נופל על הדרך כענין שנאמר במקום אחר מאשריך מתעים ודרך אורחותיך בלעו (לעיל ג') : (טז) ומרע. רשע זרע מרעים (לעיל א') : (יז) כי בערה כאש רשעה. רשעתם בהם ותאכלם כאש : שמיר ושית. שלהם תאכל [...]ים והפושעים שבהם : בסבכי היער. בדלת [...] סבכי ענפים : ויתאבכו עשן. יהיו נבוכים [...]ים בתוך עשן התבערה. [...]כו כל לשון נבך אין [...]תיבה אלא בך כמו מבכי [...] (איוב כח) עמק הבכא [...]ם סד) והנון באה לו [...]ים וכאן בא בו אל"ף [...] נו"ן כמו אלף של [...]חרב (יחזקאל כ"א) ואל"ף [...]ותי באזניכם (איוב יג): [...]עתם ארץ. יונתן תירגם [...]ארעא וקשה בעיני לפרש [...]שהיה לו לומר נעתמה [...] ואחרי שאין לו דמיון [...]א לא לשון התרגום ולא [...]אחר אני מפרשו לפי [...] בעברת הקב"ה נעתם [...] הזה לארץ והוא לשון [...]על הארץ או לשון נתך [...]לארץ : (יט) ויגזור על [...] יבוזו וישללו זה את זה [...]ין או על שמאל ולא ימצא [...]: איש בשר זרעו. ת"י [...] נכסיה קריביה יבזון : [...]נשה את אפרים. מנשה [...] עם אפרים : ואפרים [...]מנשה. עם מנשה ויחדו [...] יתחברו על יהודה : [...]קקי און. סופרי און . [...] מזויפין : ומכתבים . [...] ערבי הוא כמו מכתבין [...]ים חירק וכ"ף שוא ות' [...]) בלשון עברי:(ב) להטות. [...] סטרות ספר את הדלי' מדין

רדק

מבולעים ונשחתים בעצת הרעה : (טז) על כן . לא ישמח , כששך וגלתי בירושלם וששתי בעמי, כי כשאוהב אדם דרך הרעה ומכה לו בעבור זה הרעה הנה שאל אל דרך משל יעצב כמו ויתעצב אל לבו , וכשאוהב אדם הדרך הטובה ומכה לו בעבור זה הטובה הנה הוא על דרך משל שמח , כמו שאמר וששתי בעמי, ואמר ישמח ה' במעשיו, ואמר בחוריו כי הם ברוב הרים אחר עיניהם ולא הילם גבורתם וכחם מהרעה הבאה עליהם , ע"כ לא ישמח ה' בהם כי אינם עושים רצונו : ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם. אפילו היתומים והאלמנות שראוי לחמול ולרחם עליהם לא ירחם הא' עליהם : כי כלו חנף ומרע. בין גדולים בין קטנים בין חזקים בין חלושים בכל זאת שהבא להם רעה גדולה שלא מאלו מרחמים לא שבו הם, לפיכך לא שב אפו מהם, ועוד ידו נטויה עליהם להרע להם אפילו בגלות : (יז) כי בערה כאש רשעה. הרשעה שעשו הם בערה בהם כאש , ודרך האש שתחל לבער בקוצים ובעצים דקים תחילה כמו שאמר ומצאה קוצים ואחר כך תבער בעצים הגדולים כן רשעתם תאכלם תחל בקטנים , והם הקוצים ואחר כן ופצת בסבכי היער , והם הגדולים : ויתאבכו . לפי מקומו ויתגאו : גאות עשן . חסר כ"ף הדמיון כגאות עשן , וכן לב שמח ייטיב גהה כגהה , לפי שהמשיל רשעתם לאש בוערת אמר שתגאו , כלומר עשנה גאה כגאות עשן , כלומר שתתפרסמו במעשיהם הרעים עד שכל האומות ידעו בם' כי יש רואה העשן ולא יראה האש כן ידעו הרחוקים מהם מעשיהם הרעים: (יח) בעברת. נעתם ארץ, חשך בלשון ערבי , ויונתן תרגם חרוכת ארעא , ובא ארץ בלשון זכר, כמו שרץ ארצם צפרדעים : כמאכולת אש , כמו כדבר שנאכל באש שהעץ שאכלו בו האש דולק הנה האמר כן העם הזה איש אל אחיו לא יחמלו , לא די להם הרע שעושין להם אויביהם כי גם הם מריעים זה לזה : (יט) ויגזור . הפעם הזה חוזר על כל לדדיו ומוסיף מכאן כל אחד מחברו , ואף על פי כן הוא רעב כי לא יספיקו לו , ופי' ויגזר ויחטוף, כי החוטף גוזר הדבר ממקומו וכן הוא אומר אחר כן : (כ) מנשה את אפרים . זכר אלה לפי שהמלכות היתה לאפרים ומנשה ואפרים אחים אף על פי כן אלה יבוזו את אלה ואחר כך יחדו המה על יהודה : בכל זאת . עם כל הרעה הזאת הבאה עליהם לא שבו ממעשיהם הרעים כדי שישוב ה' מחרון אפו : (א) הוי החוקקים. עתה דבר על הדיינים ועל סופריהם הדיינים היו מטים את הדין ואומרים לסופריהם לכתוב דין שפסקו שיהא להם קיום , ואומר החוקקים על הסופרים , ואמר ומכתבים על הדיינים , כי הם מכתבים , וכתבו יוצא לשלישי הם מצוים לסופרים לכתוב והסופרים כותבים והוקקים חקקי און והדיינים מכתבים להם אותו העמל והאון : (ב) להטות . כשבאים לפניהם לדין העשיר והגדול עם העני או האלמנה

מקרא

מְתַעִ֑ים וּמְאֻשָּׁרָ֖יו מְבֻלָּעִֽים׃ טז עַל־ ל' וחסר
כֵּ֨ן עַל־בַּחוּרָ֜יו לֹא־יִשְׂמַ֣ח ׀ אֲדֹנָ֗י קל"ד
וְאֶת־יְתֹמָ֤יו וְאֶת־אַלְמְנֹתָיו֙ לֹ֣א ד' חסר בליש'
יְרַחֵ֔ם כִּ֤י כֻלּוֹ֙ חָנֵ֣ף וּמֵרַ֔ע וְכָל־פֶּ֖ה ל'
דֹּבֵ֣ר נְבָלָ֑ה בְּכָל־זֹאת֙ לֹא־שָׁ֣ב
אַפּ֔וֹ וְע֖וֹד יָד֥וֹ נְטוּיָֽה׃ יז כִּֽי־בָעֲרָ֤ה כ"ג
כָאֵשׁ֙ רִשְׁעָ֔ה שָׁמִ֥יר וָשַׁ֖יִת תֹּאכֵ֑ל י"ו
וַתִּצַּת֙ בְּסִבְכֵ֣י הַיַּ֔עַר וַיִּֽתְאַבְּכ֖וּ גֵּא֥וּת ל'. ל'. ל'
עָשָֽׁן׃ יח בְּעֶבְרַ֛ת יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת
נֶעְתַּ֣ם אָ֑רֶץ וַיְהִ֤י הָעָם֙ כְּמַאֲכֹ֣לֶת ל'. ל'
אֵ֔שׁ אִ֥ישׁ אֶל־אָחִ֖יו לֹ֥א יַחְמֹֽלוּ׃
יט וַיִּגְזֹ֤ר עַל־יָמִין֙ וְרָעֵ֔ב וַיֹּ֥אכַל עַל־ ל'
שְׂמֹ֖אול וְלֹ֣א שָׂבֵ֑עוּ אִ֥ישׁ בְּשַׂר־
זְרֹע֖וֹ יֹאכֵֽלוּ׃ כ מְנַשֶּׁ֣ה אֶת־אֶ֠פְרַיִם ל' דסמיכי
וְאֶפְרַ֨יִם֙ אֶת־מְנַשֶּׁ֔ה יַחְדָּ֥ו הֵ֖מָּה עַל־
יְהוּדָ֑ה בְּכָל־זֹאת֙ לֹא־שָׁ֣ב אַפּ֔וֹ
וְע֖וֹד יָד֥וֹ נְטוּיָֽה׃ כ"ג
י א ה֥וֹי הַחֹקְקִ֖ים חִקְקֵי־אָ֑וֶן כ' ר"פ. ל'.
וּֽמְכַתְּבִ֥ים עָמָ֖ל כִּתֵּֽבוּ׃ ב לְהַטּ֤וֹת ב'. ל'
מִדִּין֙ דַּלִּ֔ים וְלִגְזֹ֕ל מִשְׁפַּ֖ט עֲנִיֵּ֣י עַמִּ֑י ג' בתו' ליש' ל'

תרגום

עַמָא הָדֵין מַטְעַן וְרַבְרְבָנוֹהִי מְסַלְעֲמִין׃ טו עַל כֵּן עַל עוּלֵימוֹהִי לָא יְחַדֵי יְיָ וְעַל יַתְמוֹהִי וְעַל אַרְמְלָתוֹהִי לָא יְרַחֵם אֲרֵי כוּלְהוֹן חֲנִיפִין וּבִישִׁין וְכָל פּוּמְהוֹן מְמַלְלִין שְׁקַר בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן מִתְקְפִין מַרְדֵיהוֹן וְעוֹד מָחָתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרָעָא מִנְהוֹן׃ יז אֲרֵי תַדְלִיק כְּאֶשָׁתָא פּוּרְעֲנוּת חוֹבֵיהוֹן חַטָאַיָא וְחַיָבַיָא תְּשֵׁיצֵי וְתִשְׁלוֹט בִּשְׁאַר עַמָא וּתְשֵׁיצֵי סְגֵי מַשְׁרְיָתָא׃ יח בְּתַעֲבוּר מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת חֲרוֹכַת אַרְעָא וַהֲוָה עַמָא כְּיְקִידַת נוּר גְבַר עַל אֲחוּהִי לָא חָיְסִין׃ יט וּבַז מִן דָרוֹמָא וּכְפֵין וְשֵׁיצֵי מִן צִפּוּנָא וְלָא שְׂבַע גְבַר נִכְסֵי קָרִיבֵיהּ יְבוּזוּן׃ כ דְבֵית מְנַשֶׁה עִם דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית אֶפְרַיִם עִם דְבֵית מְנַשֶׁה כַּחֲדָא יִתְחַבְּרוּן לְמֵיתֵי עַל דְבֵית יְהוּדָה בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן מִתְקְפִין מַרְדֵיהוֹן וְעוֹד מָחָתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן׃ א וַי דְרַשְׁמִין רִשְׁמִין דְמִינַס וּכְתַב דְלֵיאוּ כָּתְבִין׃ ב לְאַסְטָאָה מִדִין מִסְכְּנִין וּלְמֵינַס מַה דְרָעַן מַחֲשִׁיבֵי עַמָא בְּדִינָא לְמֶהֱוֵי

מדין ג' בקריאה וסי' מדין וסבכה . רכבי אתונות צחורות ישבי על מדין . להטות מדין דלים . חד שם
תולדות אהרן על בחוריו. שבת לג כתובות ה : על ימין. שבת לג ב"ב כח : בשר זרועו. תענית ה :

ביאור מהגר"א

[...] הגוף ואח הרגלים והבלים [...]ל הגופו"ת ומאשריו מבולעים: [...]חנף ומרע. חנף הוא כח יצר [...] (כמ"ש כי חלק משמן חכה) [...] רע לשמים וטוב לבריות ומרע [...]ת יצר הכעסני שהוא רע לבריות ופה דבר נבלה הוא המחבר בין שניהם כהגדן ניתן לנו מ"ע ומל"ת ותורה מחבר שניהם וכא"ש בס"י כף חוב וכף זכות ולשון חק מכריע בנתים [...] תשב ג' עונשין בחוריו ויתומיו ואלמנותיו ואמר על בחוריו לא ישמח כנגד פה דובר נבלה כמ"ש בגמרא ויתומיו ואלמנותיו לא ירחם נגד התאווני והכעסני וזהו לא ירחם וכנגדן [...] בערה כאש רשעה הייגו פה דובר נבלה : (יז) שמיר ושית תאכל . הוא חנף ומרע התאוני כעסני כמש"ל ו' כ"ד ומתוך שיבער ברשעים ותצת בסבכי היער הם הצדיקים כמ"ש [...] בגמרא ובזוהר על פ' כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש כו' : ויתאבכו גאות עשן . כי דרך העשן לעלות למעלה ומרוב האש יתחזק העשן למעלה למעלה : (יח) בעברת ה' [...] ארץ . הייגו כמ"ש תפלה תרנך יאכלמו כקש בשר ודם כשנתמלא חרון ספק אם יתקיים גזירתו או לא יתקיים אבל הקדוש ברוך הוא כאשר יצא חרון מאפו אהרון הוא השליח [...] מיד כאש תאכל קש וכן אמר כאן בעברת ה' שהוא אש מיד נעתם הארץ ויהי העם כמאכולת אש : נעתם הארץ. הוא והארץ היתה כמ"ש ולילה ללילה יחוה דעת ומלאה הארץ [...] יעקב תיקן תפלת ערבית אחר כך בוה"ו ויהי העם בו"ק : איש אל אחיו . הוא תהו ובהו : (יט) ויגזר על ימין כו' . הוא נגד מים חשך ורוח : (כ) מנשה את אפרים כו' . הוא נגד [...]הוס ג' ראשי שור שבתהום ג' גווני קשת והולן נתבסמו בקרבנות כמ"ש את קרבני לחמי כו' : (כ) להטות מדין דלים ולגזול וגו' . הייגו הטוטים חוק מכוונים און שיגיע לדין דלים ועניים

מצודת דוד

[...]יו . אותם שהיו מיושרים בעיני העם המה נשחתים : (טז) לא ישמח . כי [...]ם הוטא ובא עליו הטובה אין שמחה לפני המקום : כלו חנף . כולם מחניפים [...]ים : ועוד ידו נטויה . להכות בהם עוד יותר : (יז) כי בערה . הרשעה [...]ים תבער כמו אש ובתחלה תשרוף הפחותים שבהם ואח"ז בהגדולים שבהם [...] העון עצמו יקטרג עליהם ויפרע מהם : ויתאבכו . בעבור מרבית התבערה [...]ו גאות העשן כי תנשא למעלה למעלה ר"ל הפורעניות תגדל מאד : (יח) בעברת [...] בחמת ה' תתחרך ותשרף ארץ : כמאכלת אש . כמו הדבר הנאכל באש שהעץ ש[...]ו המה מדליק את העץ האחר כן העם הזה איש אל אחיו לא יחמולו [...]ויהם די להם הרע שעשה האויב : (יט) ויגזור . יחטוף במי שעומד בימין וישאר עדיין רעב ויאכל ממי שעומד בשמאל ולא ישבעו כי מעט ימצא בהם : איש . [...]חד יאכל בשר זרועו מעקת רעבון : (כ) מנשה את אפרים . מנשה יבוז וישלול את אפרים : יחדו המה . שניהם יחד ילכו על יהודה לשלול שלל : ועוד ידו נטויה . [...] עוד : י (א) הוי . יש להתאונן על החוקקים הם סופרי הדיינים על כי המה חוקקים און ר"ל כותבים דבר שאינו הגון וכשר : ומכתבים . הדיינין עצמם המצוים לסופריהם לכתוב המה יצוו לכתוב דברי עמל : (ב) להטות . מכתבת יחסים [...] סיבם

מצודת ציון

מבולעים . ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב) : (טז) ומרע . מרשיע : נבלה . דבר מגונה : נטויה . מל' הטיה : (יז) שמיר ושית . מיני קוצים : ותצת . מל' הצתה והבערה : בסבכי היער . הענפים המסובכים והאחוזים זה בזה כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : ויתאבכו . הוא ענין התרוממות ואין לו דומה : גאות . מל' גאוה : (יח) בעברת . מל' עברה וחמה : נעתם ארץ . ת"י חרוכת ארעא : אל אחיו . על אחיו : (יט) ויגזר . ענינו הטיפה כי החוטף דבר מה גוזרו וכורתו ממקומו : על ימין . בימין על במקום ב"ת כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל)

האלמנה והיתום שהם חלושים הם הדין עם החלושים שהוא ברוב מפני חולשתם ותוקף שהנגדן והדיינים מטין את הדין ונוטנים לעשיר ומסדרין פניו בדין והנה הדיינים כאלו הם שוללים ובוזזים הענייים היתומים והאלמנות: (ג) ומה תעשו ליום פקודה. ליום שיפקוד האל עונותיכם: ממרחק. זהו מלך אשור שבא מארץ רחוקה לא"י להשחיתם: על מי. כמו אל, כמו הרמתה על ביתו והדומים להם: ואנה תעזבו כבודכם. כי אתם תגלו מכבודכ': (ד) בלתי כרע. היו"ד לכנוי כמו ומושיע אין בלתי, אמר לפי שהעם הזה בלתי אינם עמי ולא שומעים אלי לפיכך כרע תחת אסיר, כלומר במקום האסירים כרע להיות עמהם ובמקום ההרוגים גם כן יפלו הם הרוגים, כלומר מהם שבוים ומהם הרוגים לא ישאר אחד מהם בארצו כי כולם יהיו גולים או הרוגים, והמפרשים פירשו בלתי כי היו"ד אינה לכנוי, יש מפרשים כן לא ימלט אלא מי שיכרע ויחביא עצמו בין האסורים או במקום ההרוגים שלא יתחשבו שהוא חי, ואדוני אבי ז"ל פירש בעבור שלא כרע לאל אסורים והרוגים יהיו, ורבי אחי הר' משה ז"ל פירש זולתי הכריעה שיש להם בארצם שהגוים מכניעים אותם זולתי זאת תבא להם גדולה מזאת והיא הגלות שיהיו מהם אסורי' או מהם הרוגים: (ה) הוי אשור. לשון קריאה. קורא לו שיבא על ארץ ישראל לשלול שלל, וקוראהו שבט אפו ומטה זעמו שבו מיסר ישראל, ופירוש בידם במקומם, כלו' בארץ ישראל אלא הם השבט, ויש מפרשים בידם של מחנה אשור, כלומר מטה זעמי שמתי בידם ואחר כך פירש עוד ואמר: (ו) בגוי חנף. הפסוק כפל בענין במלות שונות, ולשומו מרמס, כי הכל יהיו דורכים ורומסים עליהם: (ז) והוא לא כן ידמה. כפול הענין במלות שונות, אמר כי מלך אשור לא יחשב כי הוא שליחי ומטה זעמי אבל חשב כי בכח ידו עושה מה שעושה מנצחת האמת והוא אינו יודע כי הוא שלוחי וכאשר ארצה אמנענו מלהשחית והוא חושב להשחית הכל ואפי' ירושלם: לא מעט. אחר שהשחית כל הממלכות וגם רוב מלכות ישראל אמר שלא ישאר זה המעט והיא ירושלם שלא יכבוש אות': (ח) כי יאמר. בלבבו או לעמו, איך תעמד עיר או ממלכה לפני הלא כל אחד משרי הוא חשוב כמלך ויש לכל אחד מהם עם גדול וחיל רב, או פירוש שרי מלכים הם והם מלכי האומות שכבש: (ט) הלא ככרכמיש. אלה העיירות על נהר פרת, ממלכות ארם וכבשם מלך אשור, לפיכך אמר הלא ככרכמיש, כלומר זו כזו כי כולם היו שוות לפני ונמסרו בידי, וכן שמרון כמוהם: וכלנו. הוא כלנה הוא שנזכר בספר עמוס: (י) כאשר. ממלכות האליל ופסיליהם, כלומר אף על פי שיש בהם אלילים ופסילים לא היה בהם כח להציל ארצם מידי:

אַרְמְלָן עֲדֵיהוֹן וְיַת נִכְסֵי
יַתְמַיָא יִבְזוּן׃ ג וּמָה תַעְבְּדוּן
לְיוֹמָא דְיִסְעֲרוּן עֲלֵיכוֹן חוֹבֵיכוֹן
וּלְרִיגוּשׁ עָקָא מֵרָחִיק יֵיתֵי
לְאָן תַּעַרְקוּן לְסָעִיד וְהֵיכָא
תִשְׁבְּקוּן יְקָרְכוֹן׃ ד בְּכֵן בַּר
מִן אַרְעֲכוֹן אֲסִירִין תִּתְאַסְרוּן
וּבַר מִקִרְוֵיכוֹן קְטִילִין תִּתְרְמוֹן
בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן
דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן
מִתְקְפִין מָרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחֲתֵיהּ
עֲתִידָא לְאִתְפְּרָע מִנְהוֹן׃
ה וַי אַתּוּרָאָה שׁוּלְטַן רוּגְזִי
וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמַי עֲלֵיהוֹן
בִּקְוָט׃ ו בִּכְנִישָׁא חֲנִיפָא
אֲשַׁלְחִינֵיהּ וְעַל עַמָא דַעֲבָרוּ
עַל אוֹרַיְתָא אֲפַקְדִינֵיהּ לְמִבַּז
בִּזָא וּלְמֶעְדֵי עֲדָאָה וּלְשַׁוָיוּתֵיהּ
לְדַיִשׁ כְּסִין שׁוּקִין׃ ז וְהוּא לָא
כֵן מְדַמֵי וְלִבֵּיהּ לָא כֵן מַחְשִׁיב
אֲרֵי לְשֵׁיצָאָה אֲמַר בְּלִבֵּיהּ
וּלְאַסָפָא עַמְמִין לָא בְּחָיִס׃
ח אֲרֵי יֵימַר הֲלָא כָּל שִׁלְטוֹנַי
כַּחֲדָא כְּמַלְכִין חֲשִׁיבִין קֳדָמַי׃
ט הֲלָא כְּמָא דְכַרְכְּמִישׁ בְּבִישָׁא

ג' לִהְיוֹת אַלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת־
ב' יְתוֹמִים יָבֹזּוּ׃ ג וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם
מ"ל פְּקֻדָּה וּלְשׁוֹאָה מִמֶּרְחָק תָּבוֹא עַל־
ל' מ"ל וא' חסר מִי תָנוּסוּ לְעֶזְרָה וְאָנָה תַעַזְבוּ
כְּבוֹדְכֶם׃ ד בִּלְתִּי כָרַע תַּחַת אַסִּיר
ג' מ"ל וְתַחַת הֲרוּגִים יִפֹּלוּ בְּכָל־זֹאת לֹא־
ד' ר"פ שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ ה הוֹי
אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם
זַעְמִי׃ ו בְּגוֹי חָנֵף אֲשַׁלְּחֶנּוּ וְעַל־
עַם עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ לִשְׁלֹל שָׁלָל
ולשומו ק' וְלָבֹז בַּז וּלְשׂימוֹ מִרְמָס כְּחֹמֶר
ג"ג ר"פ חוּצוֹת׃ ז וְהוּא לֹא־כֵן יְדַמֶּה וּלְבָבוֹ
י"ט ס' לֹא־כֵן יַחְשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בִּלְבָבוֹ
ב' וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מְעָט׃ ח כִּי
ו' חסר בסיפרא יֹאמַר הֲלֹא שָׂרַי יַחְדָּו מְלָכִים׃
ו' חס' ג' ג"ט הֲלֹא כְּכַרְכְּמִישׁ כַּלְנוֹ אִם־לֹא
ג' כְאַרְפַּד חֲמָת אִם־לֹא כְדַמֶּשֶׂק
ד' שֹׁמְרוֹן׃ י כַּאֲשֶׁר מָצְאָה יָדִי
ג' חס' ג' ומ"ל לְמַמְלְכֹת הָאֱלִיל וּפְסִילֵיהֶם

קֳדָמַי כֵּן כַּלְנוֹ אִם לָא כְּמָא דְאַרְפַּד מְסִירָא בִידֵי כֵּן חֲמָת וּכְמָא דַעֲבָדִית לְדַמֶּשֶׂק
כֵּן אַעֲבֵיד לְשָׁמְרוֹן׃ י כְּמָא דְאַשְׁכַּחַת יְדֵי מַלְכְּוָן דְפַלְחָן לְטַעֲוָתָא וְצַלְמָנֵיהוֹן

קרתא וחד לשון ארח וחד לשון דין: בלבבו ה' בקריאה וסי' והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי. וכן במליצי שרי בבל ד"ה. וישם דוד את הדברים האלה. והוא לא כן ידמה. ודבר אמת בלבבו והוד ובלבבו יגדיל: הלא ו' חסר בסיפרא וסי' כי יאמר הלא שרי יחדו. הלא ככרכמיש כלנו. הלא כאשר תולדות. אהרן ומשה. עקרים מ"ב פ"ג:

מדין זכות הראוי להם: (ג) ליום פקודה. שיפקד הקב"ה ע עוניכם: שואה. לשון חורבן: על מי תנוסו לעזרה. הקב"ה אינו במו ואנה תעזבו. את כל הכבוד אשר אתם קובצים מן הגזל כשתלכו בגו (ד) בלתי כרע תחת אסיר. במקום אשר לא כרע ולא יכין אחד שלא היה שם כריעת ה שם באותו המקום אסורים כלומר חוץ מא תאסרו וכן תירגם יונת מן ארעכון אסירין תתאסרו תחת. מקום כמו שבו א תחתיו (שמות טז): הרוגים יפלו. ובאותו יפלו הרוגים: (ה) הוי עשיתי את אשור שבט לרדות בו את עמי. הוא זעמי בידם של בני (ו) בגוי חנף. ישר (ז) והוא. סנחרב: ידמה. שהגזרה מאתי שולחו: ידמה קווידיר ולבבו לא כן יחשוב. שה על עסקי ממון לשלול בז כי בלבבו להשמיד א בגאותו: (ח) כי יאמר לכך גבה לבו: (ט) ה ככרכמיש. כאשר בני שרים ושלטונים כן בני על כן אם לא כארפד הוא משלטנות חמת ש מיד ארם ואם לא שלקחתי מיד ארם כן לשומרון אם לא כארפד דבוק הוא כארפד של חמ נקוד פתח: (י) ופסיל היו מירושלים ותשומ מכאן שרשעי ישראל מספיקין דמות עכו"ם לכל האומות שהיכולתם שעובדי פסילי שומרון ו נפלו בידי ולא האלילים כך

ביאור מהגרא

ועניים ודלים היינו עשירי שמנים ונדלדלו והיינו כמ מגיעי בית בבית זה הממון לעני בשעת דוחקו בכדי לקחוב ומשפט עניים. היינו המתכוונ לקח לעני כמ"ש וזה משפט הכהנים: להיות אלמנות שללם ואת יתומים יבוזו. אינ לעשות עמל נגד בעלי כח כי יביאו הדבר עד המלך: (ד) בלתי כרע. רצה לו מירושלם

המנשאים את נפשם אשר לא יכרע ולא ישתחוה ועכשיו היו תחת אסיר: ותחת הרוגים יפלו. היינו שיפילו א"ע להנצל שיסברו שגם הם נהרגין אבל תחת אסיר יהיו שלא ברצו: זאת כו' אמר ה"פ בכל זאת. על ה"פ שבא סנחריב לא"י ג"פ על עשרת השבטים כנ"ל והרביעי על ערי יהודה הבצורות והחמישי שטף את שבנא ובפעם ששי היתה מפלתו לכן בכל זאת שמשמע מתחלתו היה גם כן לרה: (ה) הוי אשור שבט אפי וגו'. כמ"ש לעיל שמשעבדין את ישראל בנפש ובגוף ובממון וזה שאמר שבט אפי ומטה הוא הוא בגוף (ו) בגוי חנף וגו'. חנף ועברה הוא נגד תאוני וכעסני וחנף ותאוני הוא בסתר שהאון טמון בקרבו וזה שאמר אשלחנו היינו גמי בסתר ועברה וכעסני הוא בגלוי וזה שאמר אצונו בגלוי: לשלול שלל וגומר. היינו מה שמוסיפים בתחלה דברים המשובים נקרא שלל ומה שלוקחים בעניים גם דברים הנבזים קרוי ביזה מלשון בזיון ומה שלוקחים בשליחות מרמס תחת רגליו כחמר חוצות רק בכדי שלא ישאר אחריו מאומה: (ז) כי להשמיד וגו'. ולהכרית וגו' עמ"ש במגלת אסתר שלהשמיד היינו ההשמדה מן המצות ולהכרית היינו הגוף זכר שם ישראל עוד וזה שאמר לא מעט שלא ישאיר אפילו מעט: (ט) הלא ככרכמיש כלנו. רצה לומר כמ"ש החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב הממתנים אם במבצרים וז"ש מרובה באוכלסין כן כלנה שנחשבת בפרסה נא בין העירות הגדולות אם לא כארפד שיושביה גבורים כן חמת אם לא כדמשק שהיא עיר בצורה כן שמרון: (י) כאשר מצאה וכו'. ואלילים.

מצודת ציון

(יחזקאל לג): (א) המחוקקים. ענין כתיבה: (ג) פקודה. ענין זכרון כמו ותפקוד עלי עון האשה (ש"ב ג): ולשואה. ענין חושך כמו אמש שואה (איוב ל): על מי. כמו אל מי: ואנה. איה: כבודכם. כן יקרא העושר וכן עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא): (ד) בלתי. ענינו כמו לא: תחת. במקום כמו שבו איש תחתיו (שמות יח): (ז) ידמה. מל' דמיון ומחשבה יבלע

מצודת דוד

היה להטות את הדלים מן הדין הראוי להם: ולגזול. להעביר משפט הא עניים: להיות. עי"ז תהיינה האלמנות שללם רצה לומר הרי כאלו הם בוז ושוללים את האלמנות והיתומים: (ג) ומה תעשו. כאומר הם אין כח ביד והיתומים אבל מה תשיבו למקום ב"ה בעת יפקוד עליכם העון הזה: ולשואה. תבוא עליכם החושך ממרחק וזהו מלך אשור: לעזרה. לעזור לכם: ואנה תעזבו. כשתלכו בגולה איה תעזבו הממון אשר אספתם בגזל הלא לא ישאר לא בן ול (ד) בלתי כרע. במקום אשר לא כרע כריעת המרגז שם באותו המקום יהיה אסיר רצה לומר חוץ מארצכם תאסרו: ותחת. ובאותו מקום יפלו הרוגים ידו נטויה. להכות בהם בהיותם בארץ אויביהם: (ה) הוי אשור וכו'. יש להתאונן על כי אשור יהיה השבט לעשות בהם אפי להכות ולרדות אותם: ומטה מה שאני זועם על ישראל הוא ביד אשור למטה כי עי"ז יכה בהם כרצונו: (ו) בגוי חנף. הם ישראל המחניפים לירבעם למלאות אולתו ופתיו: עברת שאני מלא עליו עברה וזעם: ולשומו מרמס. לרמסו ברגל כטיט המושלך בחוצות: (ז) והוא. אבל סנחריב מלך אשור לא ידמה כן כמו שהיא הגזרה ולבבו וכו'. כפל הדבר במ"ש: כי להשמיד בלבבו. כי חושב בלבבו להשמיד הכל ואף ירושלים כאלו נעשה הנצחון בכח זרועו: ולהכרית. חושב להכרית ישאיר אף מעט: (ח) יחדו. זה כזה כל אחד חשוב כמלך לפי מרבית העם שיש לכ"א: (ט) הלא ככרכמיש. הלא כמו שכבשתי את כרכמיש כן כבשתי אם לא וכו'. האם לא כמו שכבשתי את ארפד אשר היא משלטנות חמת האם לא כמו שכבשתי את דמשק כן אכבש את שומרון: (י) כאשר מצאה ידי. כמו
יך

רש"י

[שומ]רון וירושלים לא תנצל : (יא) כאשר עשיתי לשומרון וגו'. זאת [אומר] לאחר שיכבוש את שומרון : (יב) והיה כי יבצע וגו'. אבל לא היה [...]ימה אלא מאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו ונקמתו בישראל ובקלה יהודה ומאותה יראה יכנעו בני ציון וירושלים לשוב אלי אודיע אשור כי לא בכוחו גבר: [...] על פרי גודל לבב מלך [...] על אשר הפרה והרבה [...]לבב מלך אשור להתהלל [...]על שקר פרי גודל [...]ל"ש דגרגדויי"א בלע"ז [...] סנחריב : תפארת רום [...] על שנתפאר בגאותו . [...] וגטמנ"ט בלע"ז : רום [...] גסות רוחו כענין שנא' [...]עינים ורחב לבב (תהלים [...] (יג) כי אמר בכח ידי [...] כל גבורתי לא מאת [...] : נבונותי . חכמתי : [...]תיהם . מעמדם ומצבם: [...] הורדתים מגדולתם : [...]יושבים . יושבים רבים . [...]פולשור"ש : (יד) כקן . [...]עופות הפקר : וכאסוף [...]עזובות . וכאשר יאסוף [...]ביצים עזובות שעזבתם [ו]אין מוחה בידם לכסות [...] : נודד כנף ופוצה פה [...] . כל כלי הזה נופל [...] לפי שדימה אותם [...] לקן צפרים ולביצים [...] אמר לשון זה לא נצפצפו [...]כתב וכאם: (טו) היתפאר [...] הקב"ה אומר לא היה [...]להתהלל בזאת כי אינך [...]גרזן שלי ואני החוצב כך

ישעיה י

מִירוּשָׁלִַם וּמִשֹּׁמְרוֹן׃ יא הֲלֹא
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן וְלֶאֱלִילֶיהָ
כֵּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלִַם וְלַעֲצַבֶּיהָ׃
יב וְהָיָה כִּי־יְבַצַּע אֲדֹנָי אֶת־כָּל־
מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִָם אֶפְקֹד
עַל־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
וְעַל־תִּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו׃ יג כִּי
אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי
כִּי נְבֻנוֹתִי וְאָסִיר ׀ גְּבוּלֹת עַמִּים
וַעֲתִידֹתֵיהֶם שׁוֹשֵׂתִי וְאוֹרִיד
כַּאבִּיר יוֹשְׁבִים׃ יד וַתִּמְצָא כַקֵּן ׀
יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים וְכֶאֱסֹף בֵּיצִים
עֲזֻבוֹת כָּל־הָאָרֶץ אֲנִי אָסָפְתִּי וְלֹא
הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף׃
טו הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ
אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ

ב' · ו' חסר בסיפרא · ל' · ל' · ל' . ק"ד · כ"א · ל' . ל' · תודתיהם ק' · ב' נארץ · ל' · ל' · ה' · ל' . ל' · ל'. ד' מייחדי בלישנא · ל' . ל'

תרגום

מִירוּשְׁלֵם וּמִיקַמְתָּא דְשֹׁמְרוֹן׃
יא הֲלָא כְּמָא דַעֲבָדִית לְשֹׁמְרוֹן
וּלְטַעֲוָתָהָא כֵּן אַעֲבֵיד לִירוּשְׁלֵם
וּלְצַלְמָנַיָא דִי בָהּ׃ יב וִיהֵי
אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ לְמֶעְבַּד יַת כָּל
דַאֲמַר בְּטוּרָא דְצִיוֹן וּבִירוּשְׁלֵם
אַסְעַר עַל עוֹבָדֵי רָם לִבָּא
דְמַלְכָּא דְאַתּוּר וְעַל תּוּשְׁבַּחַת
רְמוּת עֵינוֹהִי׃ יג אֲרֵי אֲמַר
בִּתְקוֹף יְדִי עֲבָדִית וּבְחוּכְמְתִי
אֲרֵי סוּכְלְתָן אֲנָא וְאַגְלֵיתִי
עַמְמַיָא מִמְדִינָא לִמְדִינָא
וְקִרְוֵי תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן בְּזֵיתִי
וְאַחֲתֵית בִּתְקוֹף יַת יָתְבֵי
כְרַכִּין תַּקִיפִין׃ יד וְאַשְׁכָּחֵית
כְּקִנָּה יְדַי נִכְסֵי עַמְמַיָא
וּכְמִכְנַשׁ בֵּיעִין שְׁבִיקִין כָּל
דַיָרֵי אַרְעָא אֲנָא כְנֵישִׁית וְלָא
הֲוָה נָטֵיל מִכָּא וְשָׁדֵי כָּא
וּפָתַח פּוּמָא וּמְמַלֵיל מִלָּא׃
טו הַאֶפְשַׁר דְיִשְׁתַּבַּח חוּלִירָא
עַל דְחָלֵיל בֵּיהּ לְמֵימַר הָא אֲנָא חֲלֵילִית אִם יִתְרַבְרַב מַסְרָא עַל

רדק

מירושלם ומשמרון . פירוש שהיו חזקים מירושלם ומשמרון , וכיון שלהם מצאה ידי כל שכן שמרון וירושלם , וזה אמר קודם שלכד שמרון ואחר שלכד שמרון אמר : (יא) הלא כאשר . אלילים ועצבים , ענין אחד במלות שונות : (יב) והיה כי יבצע . כי ישלים , כמו ידיו תבצענה , בצע אמרתו , אמר כאשר ישלים ה' את כל מעשהו בגוים ובישראל על ידי מלך אשור בהר ציון ובירושלם אפקוד עליו עונות שחשב כי בכחו עשה מה שעשה בירושלם כי שם את מחנהו ושם נפקד עונו , ומה שאמר על פרי גודל לבב מלך אשור לפי שמחשבתו הרעה עשתה פירות , שהיה מתפאר בה לבני אדם , ואומר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי והיה מצליח בכל דרכיו לפיכך היה חושב כי בחכמתו הלוים הצלחתו , וזהו שאמר על פרי , וכפל הענין ואמר ועל תפארת רום עיניו , כי גבהות הלב נראה בעינים , וכן אמר רום עינים ורחב לב : (יג) כי אמר . גבולות עמים , לפי שכבש כל הארצות כאלו הסיר כל הגבולות, כי לכל עם יש גבול לארצו לפי התפשט המלכות, כאמרך מלכות עם פלוני מכאן ועד כאן , וכיון שהוא כבש הכל שב הכל מלכות אחת , וכאלו אין מלכיות הגוים נחלקות והנה הוא כאלו הסיר הגבולו' : ועתידותיה' שושיתי . כתוב ביו"ד וקרי ועתודותיהם בוי"ו , ואחד הוא בענין : שושיתי . בשני שיני"ן , השנית קורין סי"ן והוא כמו סמך , מן שוסים את הגרנות ושוסתי מן הדומה למרובע , ופירוש עתודותיהם אוצרותיהם , לפי שממון האוצרות הוא עתוד להם לעתיד אם יצטרך לו , ויונתן תרגם וקרוי תושבחתהון בזיתי : ואוריד כאביר יושבים . אל"ף כאביר נוספת, או המלה נוספת מן כביר ואביר , והניהם ענין אחד והרכבה להגדלה, פירוש אותם שיושבים במקום כביר וחזק אני אוריד אותם לארץ ובפסוק והסיר ואוריד לעתיד, כי הוי"ו בהוא, ושושיתי עבר והנה עבר ועתיד בפסוק , והטעם כי כבש המדינות ועתיד לכבוש הארצות : (יד) ותמצא כקן ידי . כמו שהקן מופקר ונעזב לכל עובר , וכן כתוב גם כן כעוף נודד קן משולח , אמר חיל העמים מצאה אותו ידי כמו שימצא האדם הקן ויקחנו ואין ממחה בידו כן אני לא מצאתי בכל העמים מי שיעמד כנגדי , וכמו שיאסוף אדם ביצים עזובות שאין האם עליהם , כי כשהעוף עליהם נודד כנפיו ומכה בקן למנוע מלקחם אם יוכל , אבל כשהם עזובות יקחם בלא מניעה , כן אני לא מצאתי מונע לכל מה שלקחתי ואספתי , ולא אפילו בדבור כל שכן במעשה , ולפי שהמשיל חיל עמים לקן ולביצים עזובות המשיל הם לעוף , לפיכך אמר נודד כנף ופוצה פה ומצפצף ולמ"ד לחיל כלמ"ד הרגו לאבנר , ונודד [...] פעל יוצא או יהיה פעל עומד כחברו , והוא כמו נובלת עליה , לפי שהעלים נובלים תקרא העלה נובלת , כלומר מצד עלים שהם נובלים , וכן נודד כנף , מצד כנפיו שהוא נודד : (טו) היתפאר . אמר הנביא אלה דברי מלך אשור . וזה תימה היאך יתפאר הגרזן על החוצב בו , והגרזן הוא מלך אשור והחוצב בו הוא האל יתברך , וכפל הענין לחזק : המשור . הוא המגרה ושרשו נשר והנו"ן נבלע בדגש השי"ן , וממנו המשכין בנסרים הנזכר במשנה : כהניף שבט . כמו שמניף זה השבט והוא מלך אשור כמו שאמר שבט אפי , ועם מי הוא לא עם המטה כמוהו אלא עם מי שמרים אותו להכות העמים והוא

עשיתי לשמרון ולאליליה . הלא על האנשים הישבים . הלא אני מהשה . הלא מעט מזער : הגרזן ד' מיחדין בלישנ' וסי' לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן . ונדחה ידו בגרזן לכרות . היתפאר הגרזן על

תלדות אהרן ואסיר גבולות עמים . ברכות כח ידים עו : היתפאר הגרזן . עקדה שער לה עקרים מ"ב פ"ג :

אור מהגר"א

[...]הם תמונות ממלכות [...]ובשמים והנה בירושלים היו תמונות . להקדושות אשר בקרבה אבל בשומרון שלא היו קדושות בתוכה [א]ין אלילים להוריד לכן קדושה מצאה השמים שהיו . חושבין שהם בקיאין בחכמות [...] ומכירים בממלכות האליל ושאר האומות סביבם היו לוקחים תמונות לפסילים ואלילים [...] ומשמרון וזה שכתב מירושלים ומשמרון וז"ש לשמרון ואליליה לירושלם ולעצביה : [...]י גודל לבב ותפארת רום עיניו . היינו ענין גבוה ונפש רחבה (והנפש רחבה הביאה [...]ו נעים אבל כשהוא מוציא פרי ופרי נפש רחבה היינו עבירות על רוב ל"ת כמו החמס והגזל והניאוף בכדי למלא תאותו אז נפקד לעונש אבל מעניש על [...]אף שאינו עושה מעשה כי אם על תפארת רום עיניו) : (יג) כי אמר בכח ידי [...]גו' . רצה לומר כי עלה וגבורה למלחמה ובכח ידי היינו בכח וגבורה עשיתי : [...] כי נבנותי . היינו עצתי ובחכמתי רצה לומר שלמדתי כי נבנותי מעצמי היינו מבין [מת]וך דבר : ואסיר גבולת עמים וגו' כי האדם ניכר בסימניו במצריו ממדינה פלונית [...] פלוני או מבית פלוני ואמר אסיר גבולות היינו מדינות ועתידותיהם היינו עיירות : כביר יושבים . היינו גרשתים מבתיהם : (יד) ותמצא כקן ידי לחיל העמים . בפסוק [...] אמר כי לקח מידם קרקעותיהם וכאן אמר שלקח מהם רכושם במטלטלין והוא ע"ד ועזבו לאחרים חילם היינו רכוש : ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף . היינו כשעוף [...]גד הנה אל קינו אם לבכות בכנף או לשאוג בקולי קולות או בקול נמוך מצפצף כאלו מתחנן להשיב מרעתו ואמר כי שלא אלה לא נעשה לו : (טו) המשור על מניפו . המשור [...] שמחליקין בו הקורות ודרכו בהנפה והנפה הוא שמניף החפץ בידו למעלה והרמה הוא הגבהת החפץ ואינו מניף ידו למעלה בכח והמכה במטה די בהרמה מעט והמכה בשבט

מצודת דוד

[...]ום הממלכות האלה עובדי האליל והלא פסיליהם חזקים מפסילי ירושלים [ו]של שמרון וכאומר אם כן כ"ש שאכבוש את ירושלים ואת שמרון : (יא) הלא [...]וכו' . אחר שיכבוש שמרון בבואו על ירושלים יאמר הלא כאשר וכו': ולאליליה . [...] האלילים שבה ולקח עמו לאשור : (יב) כי יבצע . כאשר ישלים ה' את [...] לנביא חיל סנחריב על ציון וירושלים : אפקוד . אז אשגיח על מה שספרם [...] גודל לבב : ועל תפארת . על התפארות גאותו : (יג) עשיתי . כל מה [...] בדבר הנצחון עשיתי בכח ידי ובחכמתי כי אני נבון : ואסיר . באמרם [...]ל מלכות זו ועם"כ וכו' וכיון שכבש הכל הסיר הגבולים כי נחשב הכל [...] אחת : ועתידותיהם שוסתי . שללתי אוצרותיהם : ואוריד . הורדתי היושבים במקום חוזק וחוזר על תחלת המקרא שאומר את כל אלה עשה בכח הזרוע ובחכמה : (יד) ותמצא כקן ידי . ר"ל השיגה ידי לצבא העמים כמו שיד כל משגת קן לצפור המופקר : וכאסוף וכו' . אספתי אני את כל אנשי הארץ כמו המאסף בצים [עז]ובות אמם והלכה לה : ולא היה נודד כנף . לפי שדמה הגולים לקן צפור ולביצים עזובות אמר לשון הנופל בעופות שמנדנדים בכנפיהם ופותחים פיהם ומצפצפים [...] שבזה יגלו ור"ל שלא עמד מי למולו למחות בידו : (טו) היתפאר . אמר הנביא וכי מהראוי שיתפאר הגרזן על החוצב בו לומר אני החוצב ולא אתה ר"ל [...] אשור אינו אלא כגרזן ביד האל ולא בכוחו יגבר : אם יתגדל וכו' . כפל הדבר במ"ש : כהניף שבט . כאילו השבט עם מרימיו הניף את השבט רצה לומר כאילו [...]ה עשתה את הנפה : כהרים מטה . כאלו המטה הרים וכו' וכפל הדבר במ"ש : לא עץ . הנה באמת לא העץ הוא המרים כי אם האדם הוא המרים ור"ל הנה

מצודת ציון

(יב) יבצע . ענין השלמה כמו וידיו תבצענה (זכריה ד) : אפקוד . ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : (יג) ועתודותיהם . אוצרותיהם המזומן לעת הצורך והוא מל' התעתדו לגנים (איוב טו) שהוא ענין הזמנה : שושתי . כמו שוסתי בסמ"ך והוא ענין בזה ושלל כמו שוסים את הגרנות (ש"א כג) : כביר . ענין חוזק כמו כביר כח לב (איוב לו) : (יד) כקן . הוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פד) : חיל . ענין צבא העם : ופוצה . ענין פתיחה כמו פציתי פי (שופטים יא) : ומצפצף . כן נקרא השמעת קול העופות : (טו) הגרזן . שם הכלי שחוטבים בו העצים כמו ונדחה ידו בגרזן (דברים יט) : החוצב . ענין חטיבה ובקיעה ודומה לו וגם יקב חצב בו (לעיל ה) : המשור . שם כלי מלא פגימות עשוים לחתוך בה העצים וכן וישר במגרה (דה"א כ) : מניפו . מל' הנפה והרמה : כהרים . מל' הרמה והגבהה : מרימיו . עם מרימיו

כְּהָנִיף שֵׁבֶט אֶת־מְרִימָיו כְּהָרִים מַטֶּה לֹא־עֵץ׃ טז לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן אֲדֹנָי צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ׃ יז וְהָיָה אוֹר־יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה וּבָעֲרָה וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד׃ יח וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמִלּוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס׃ יט וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם׃ כ וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלֵיטַת בֵּית־יַעֲקֹב לְהִשָּׁעֵן עַל־מַכֵּהוּ וְנִשְׁעַן עַל־יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת׃ כא שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב אֶל־אֵל גִּבּוֹר׃

דְּנָגִיד בָּהּ לְמֵימָר הֲלָא נַגָּרִית בַּאֲרָמָא חוּטְרָא לְמִמְחֵי לָא חוּטְרָא מָחֵי אֱלָהֵן מַן דְּמָחֵי בֵיהּ׃ טז חֲלַף דְּאִתְרַבְרַב מַלְכָּא דְאַתּוּר בְּכֵן יְשַׁלַּח רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת בְּרַבְרְבָנוֹהִי מָחָא וּתְחוֹת מָנֵי יְקָרְהוֹן מֵיקַד יִיקְדוּן כִּיקִידַת אֶשָּׁא׃ יז וִיהֵי מָרֵי נְהוֹרֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל וְקַדִּישֵׁיהּ מֵימְרֵיהּ תַּקִּיף כְּאֶשְׁתָּא וּפִתְגָּמוֹהִי כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וְיִקְטוֹל וִישֵׁיצֵי שִׁלְטוֹנוֹהִי וְטוּרְנוֹהִי בְּיוֹמָא חָד׃ יח וְיֵקַר סַגִּי מַשִּׁרְיָתֵיהּ נַפְשֵׁיהוֹן עִם פִּגְרֵיהוֹן יְשֵׁיצֵי וִיהֵי תְּבִיר וַעֲרִיק׃ יט וּשְׁאָר עַבְדֵי קְרָבֵיהּ יְסוּפוּן לְמֶהֱוֵי עַם דְּמִנְיָן וּמַלְכוּ חַלָּשָׁא יִתְחַשְּׁבוּן׃ כ וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא יוֹסְפוּן עוֹד שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל וְשֵׁיזָבַת בֵּית יַעֲקֹב לְאִסְתַּמָּכָא עַל עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מַפְלְחִין בְּהוֹן וְיִסְתַּמְכוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בִּקְשׁוֹט׃ כא שְׁאָר דְּלָא חָטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֲטָאָה שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב יְתוּבוּן לְמִפְלַח קֳדָם אֱלָהָא

תולדות אהרן ישלח האדון. סנהדרין צד צה: ותחת כבודו. שבת קיג סנהדרין צד: אור ישראל. עקרים מ"ב פכ"ט: עץ יערו. סנהדרין צה:

רדק

והוא האל יתברך, ואמר מרימיו לשון רבים, כמו אלהים קדושים הוא וכפל הדבר במלות שונות: ואמר כהרים מטה לחזק הענין, ופירוש לא עץ זה המטה לא יצא שיהא עץ כשאר העצים, כלומר לא יגדל יותר ממה שהוא עתה ומעתה בהתפארו יסוף ויכלה: (טז) לכן ישלח האדון. בעבור זה שלא חשב הוא שיש עליון מכהו אותו אלא אמר כי בכחו ובחכמתו היה עושה מה שהיה עושה לפיכך יראה לו האל כי הוא האדון והוא אדון לצבאות מעלה ולצבאות מטה והוא ישלח בצבאותיו מגפה, ואמר רזון והוא המות, כמו וישלח רזון בנפשם, ועוד לפי שאמר במשמניו אמר גם כן רזון, ופירוש במשמניו גדולים שבהם גבורים ובריאים, כמו ויכחד כל גבור חיל ונגיד וכו' וכן נקראו הבריאים והחזקים בלשון הזה, כאמרו כל שמן וכל איש חיל וכן אמר ויהרג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע, ותחת כבודו, ובמקום כבודו כלומר במקום שהיה שם המכבד מחנהו הגדול והעצום שם יקד יקוד כיקוד אש תבער בו מגפה שורפת שתשרפנו כשרפת אש: (יז) והיה אור ישראל. האל שהוא אור ישראל והאיר להם במצרים שהיו בה, כמו שאמר למעלה העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, והנה האל יתברך כמו האור המאיר והאוכל ויאיר לישראל ויאכל מחנה אשור, וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין, ופירוש שיתו ושמירו כתרגומו וקרא השרים הגדולים שבמחנהו קוצים לפי שבהם היה מכאיב העולם כקוץ מכאיב: (יח) וכבוד יערו וכרמלו. היער הוא מקום העצים הגדולים והארזים והכרמל הוא מקום העבוד שבו שדות וכרמים. והמשיל מחנה אשור ליער ולכרמל כי היו במחנהו מלכים ושרים גדולים והיה במחנהו די לכל צרכיהם ומזון רב משלל מצרים וכוש והיה בהם עם רב עובדי אדמה וזולתם, וכבוד כל המחנה מתו כולם, ומה שאמר מנפש ועד בשר יכלה, מראה כי הגוף גם כן נשרף, ויש בזה מחלוקת בדברי רבותינו, ונחלקו על פסוק ותחת כבודו ולא כבודו ממש כמו שהוא בפרק חלק והנה פסוק זה מסייע למי שאומר כי הנפש עם הגוף נשרפו, והפסוק שאמר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים מסייע למי שאמר נשמה נשרפו וגוף קיים, כי הפגרים היו אלה שהיו מתים, ואף על פי שהם לא הביאו אלא שני פסוקים הנה מראה טעם כל אחד ואחד, ונוכל לתרץ שני הפסוקים כי נשרף מקצת גופם, וכן אומר למטה בפרשת הן אראלם צעקו חוצה והיו עמים משרפות שיד, והיה כמסוס נוסס, והיה מחנהו כמו מחנה שימס נושא הנס כי יפול כל המחנה, ויונתן תרגם ויהא תביר ועריק יהיו נשברים ונסים, כלומר המעטים הנותרים ינוסו: (יט) ושאר עץ יערו לפי שהמשיל המחנה לעצי היער אמר הנשארים מעץ יערו שלא ימותו מספר יהיו, כלומר מעטים, כמו ואני מתי מספר: ונער יכתבם. פירוש בו כי עשרה היו הנשארים והנער כשמתחיל לכתוב בלמדו הכתיבה תחלה יכתוב אות היו"ד כי היא ראשית האל"ף, ויתכן לפרש כי הנער לא ילאה לכתבם כי מעטים יהיו והנער יכול לספרם ולכתבם: (כ) והיה ביום ההוא. להשען על מכהו כמו שהיה אחז נשען על מלך אשור והיה מכהו במה שהיה מכביד עליו או מכהו במלחמה כי אחר כן נלחם בו ועתה הכירו כי אין להשען באדם כי צריך לו שיעבדנו ויתן לו מס וכאשר לא יתן או הוא לא ירצה בו יכהו וילחם בו, אבל ראוי להשען על ה' צבאות כי לא יבקש מהאדם דבר אלא שישען בו באמת ויושיענו מכל צרותיו, ולפי שחזקיהו נשען על ה' הכה מלך אשור שהיה מכהו ונודע לכל כי ה' קדוש ישראל: (כא) שאר ישוב. לפי שבימי חזקיהו גלו רוב ישראל לפיכך אמר שאר כלומר מה שנשאר מישראל ישוב, ובאר עוד ואמר שאר יעקב למי ישוב

רשי

כך נפרע על ידך מאויבי אתה המשור ואני המניפו וכי דרך המשור לה[תגאות] על מניפו משור מגוייר"א בלע"ז: כהניף שבט את מרימיו. כאלו היה ה[שבט] מניף את עצמו ואת יד המרימו והלא אין שבט מניפו אלא האדם: כה[רים] מטה לא עץ. לא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים: (טז) ו[תחת] כבודו. תחת בגדיהם [...] נשרפין. הבגדים הם [...] את האדם: יקד יקוד. [...] שריפה כשריפת אש. [...] אגדה כאן פרש לבנ[...] הכהן [...] שעה שם לאביו [...] טרוף נח אביו שנאמר (ב[...] טז) ויקח שם ויפת וגו' (יז) אור ישראל. [...] שעוסק בה חזקיהו תהיה [...] לסנחריב: וקדושו הקב[...] ד"א וקדושו לדיקים ש[...] שיתו ושמירו. שריו וגו' (יח) וכבוד יערו וכרמלו. רבוי חיילותיו: כרמל. [...] גבוה: כמסוס נוסס [...] שדימה אותם לעצי יער [...] שורעצותם לתולעת [...] בפיו וטוחן העץ וקורי[...] כמו כאמר יאכלם סס [...] נא): כמסס נוסס. [...] המגורר: כמסס [...] כמסוס של נוסס שהוא [...] דק שהתולעת טוחן כך [...] האסר ושריפת גופן דק. [...] הוא הנטחן ונופל ע"י [...] נוסס הוא התולעת: (יט) [...] עץ יערו. הנותרים בחיו[...] מספר יהיו. נחים [...] כי מעט הם ונער יוכל [...] ואמרו רבותינו עשרה [...] מהם שאין לך קטן שאינו [...] יו"ד קטנה: (כ) להשע[ן על] מכהו. לסמוך על מלכ[...] שהם היו תחלת המציקי[ם] (כא) שאר ישוב. [...] שבכן

ביאור מהגר"א

נשבט לא ירגיש המוכה עד אם אשר יניף המכה את ידו. ככה וז"ש כהניף שבט [...] מטה: (טז) לכן ישלח האדון כו'. כל מקום שנאמר אדון עוקר דיורין ומושב [...] במשמניו. היינו שרי מעלה: רזון. ביטול מהם ממשלתם: (יז) והיה אור ישרא[ל] [...] תורה כמ"ש ותורה אור: קדושו. הוא תפלה כמ"ש ואתה קדוש יושב תהלות ישרא[ל] [...] תורה ועבודה נגד יעקב ויוסף שהם אש ולהבה. ולהבה הוא תוספות על האש: [...] היינו מבפנים את נפשם: ואכלה. היינו מבחוץ את גופם: שיתו ושמירו. היי[נו] [...] גאוה ובעלי כעס כמ"ש לעיל ז' כ"ג: (יח) וכבוד יערו וכרמלו. הם הפרשים [...] ואסר בגמרא שלנו והשאר פרשים ורגלים: והיה כמסוס נוסס. היינו השאר הנ[...] כהמס דונג מפני אש כן ימסו מפני האש אשר ירד על השרים: (יט) שאר וגו' מס[פר] [...] אמרו חז"ל היינו עשרה והוא כי סוף גדר המספר היא עשרה: ונער יכתבם. [...] ישראל. היינו יהודה נקראים ישראל ע"ש החשיבות כמ"ש לעיל: ופליטת בית יעק[ב] [...] עשרת השבטים שיפלטו מהם והוא שירמיהו החזירן: להשען על מכהו. כי מ[...] בטחו על מלך אשור ולבסוף הכה אות': ונשען על ה' קדוש ישראל באמת. [...] שישענו על ה' בזה שמקדשין ישראל אותו תמיד באמת כי בטחון הוא מעלה היות[...] היינו כשהוא בצדקתו אבל לא ע"ד מ"ש חז"ל רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקדוש ברוך הוא וכמ"ש אל תבטחו כו' הגנוב ורצח וכו' ועמדתם בבית הזה לפני וכו': (כ[א]) ישוב שאר יעקב. היינו נמי יהודה ועשרת השבטים ולפי שיהודה ישב בדרום א"י ועשרת השבטים

מצודת ציון

מרימיו: (טז) משמניו. מל' שמן: רזון. ענין כחוש: ותחת. במקום: יקד. ענין הבער כמו על מוקדה (ויקרא ו): (יז) שיתו ושמירו. מיני קוצים: (יח) וכרמלו. שם כרמל נופל למקום שדות וכרמים וכמ"ש והיה מדבר לכרמל (לקמן לב): כמסוס נוסס. שם התולעת האוכל וטוחן את העץ נקרא נוסס ודומה לו וכצמר יאכלם סס (לקמן נא) והנטחן עצמה נקרא מסוס:

מצודת דוד

הנה כן לא אשור הוא בעל הנצחון כי אם המקום המשמשו: (טז) לכן [...] גודל לבבו: במשמניו רזון. ירזה את השמנים שבעמו רצה לומר יאבדו מן ה[...] ותחת כבודו. ובמקום שהיה מתכבד בעצמו לתלות הדבר בכח זרועו במקו[ם] [...] יהיה ללעג וקלס כי תבער הבערה כהבערת אש רצה לומר כל אנשיו ימותו [...] המלאך המכה בהם כאלו נשרפו באש וכן נאמר בו והיתה לשרפה מאכולת אש (לעיל ט): (יז) והיה אור ישראל. האל המאיר לישראל: וקדושו. הוא האל קדו[שו] [...] וכפל הדבר במ"ש: שיתו ושמירו. וקראם כן לפי שבהם היה מכאיב העמים כהקוץ מכאיב: (יח) וכבוד יערו. מרבית אנשיו כעצי היער אשר היה [...] בהם: וכרמלו. ר"ל בעלי העושר ככרמל הזה שהוא מלא ברכת ה' שדות וכרמים: מנפש וכו'. כי ישרוף גופם ונפשם: והיה. העם ההוא יהיה כהנטחן מן ה[...] אשר יטחן בפיו את העצים דק דק ולפי שהמשילם לעצי היער אמר לשון הנופל בהשחתת העצים: (יט) ושאר. שאר העץ שנשאר ביערו ר"ל הנשאר ב[...] מספר יהיו. יהיו מעט מתי מספר: ונער. אף הנער לא ילאה לכתבם ולפרסם כי מעטים יהיו: (כ) ביום ההוא. כשיראה גדול הנס הזה: על מכהו. ע[ל] [...] שהם היו תחלה המציקים להם: באמת. בכל לבב: (כא) שאר ישוב. השארית ישובו ולהוספת ביאור אמר שאר יעקב וכו' רצה לומר השארית מבני יע[קב] ישובו

רשי

...וכו אל הקב"ה : אל גבור . שהראה להם גבורה בסנחרב : (כב) כי
...ה עמך . לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר
...בו למוטב תשטף את כליון החרוץ לבא עליהם ויעכבנו מלבא
...שיתכנס בה : (כג) כי כלה ונחרצה . תראו שהקב"ה עושה (דין)
... ותכנעו ותשובו אליו :
...ן לפי שידעתי שתשובו
...קיה וסיעתו (דבר אחר
... שהוא לכן באמת) :
... ה' אל תירא מאשור
...כה . בשבט פיו יחרף
...אתכם על ידי רבשקה :
... ישא עליך . לאיים
...עשה למצרים . ועוד
... בשבט יככה אשר עד
...ך בשבט והורגל לשאת
...מטהו ואימתו כדרך
... משום ר' מנחם אמר
...סף: (כה) כי עוד. ימים
...צר וכלה. הזעם שלי שנתתן
...יד אשור כמ"ש למעלה
...א בידם זעמי : ואפי .
...ט ישוב על תבליתם. ל'
... (ויקרא כ) על חירופי'
... אשר גדפו נערי מלך
...תי : (כו) ועורר עליו.
... עליו : שוט . מכת
... כמכת מדין . שנהרגו
...אחת והמלכים שברחו
...נמלטו נהרגו עורב
...ירב כדמפורש בספר
... אף זה לאחר שישוב
...מות שם בחרב : ומטהו
... . ועוד יעורר עליו את
...ר היה על הים בפרעה
... ונשאו . ויטלטלו מן
...דרך שנשא את מצרים:
...ל עול. סנחריב מפני
...שהיה נוח לדורו כשמן.
... פירשו מפני שמנו של
...הי' דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהשיאם לעסוק בתורה כענין שנאמר

ישעיה י

כב כִּי־אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ כִּלָּיוֹן
חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה׃ כג כִּי כָלָה
וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה
בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ׃
כד לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת
אַל־תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר
בַּשֵּׁבֶט יַכֶּכָּה וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא־עָלֶיךָ
בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כה כִּי־עוֹד מְעַט
מִזְעָר וְכָלָה זַעַם וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם׃
כו וְעוֹרֵר עָלָיו יְהֹוָה צְבָאוֹת שׁוֹט
כְּמַכַּת מִדְיָן בְּצוּר עוֹרֵב וּמַטֵּהוּ
עַל־הַיָּם. וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃
כז וְהָיָה׀ בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבֳּלוֹ
מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ

נ' · ג' · י"ד בטעם בסיפרא · ה' חסר בסיפר' · ג'. ל"ז · ג' · נ' · ד' מ"ל · כ'. ג' · ח' בטעם בסיפרא · כ'

תרגום

גִּבָּרָא׃ כב אֲרֵי אִם יְהֵי עַמָּךְ
יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָּא שְׁאָר
דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחַטָּאָה
יִתְעַבְדוּן לְהוֹן גְּבוּרָן דְּמִתְגַּבְּרִין
וּמְדַבְּרָן בִּזְכוּ׃ כג אֲרֵי גְמִירָא
וְשֵׁיצָאָה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת
עָבֵד עִם כָּל רַשִׁיעֵי בְּגוֹ אַרְעָא׃
כד בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
צְבָאוֹת לָא תִדְחַל עַמִּי יָתֵיב
צִיּוֹן מֵאַתּוּרָא בְּשׁוּלְטָנֵיהּ
יַמְחִינָךְ וּמַרְוָתֵיהּ יִרְמֵי עֲלָךְ
כְּדִבְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ כה אֲרֵי
עוֹד זְעֵיר כִּזְעֵיר וִיסוּפוּן
לְוָטַיָּא מִנְּכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב
וְרוּגְזִי עַל עַמְמַיָּא עָבְדֵי תִבְלָא
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן׃ כו וְיַיְתֵי עֲלוֹהִי
יְיָ צְבָאוֹת מְחָא כְּמָחַת מִדְיָן
בְּשְׁקִיף עוֹרֵב וּמַרְוָתֵיהּ תֶּעְדֵּי
מִנְּכוֹן כְּמָא דַעֲדַת מַרְוַת
פַּרְעֹה עַל יַמָּא וְיִתְעַבְדָן לְכוֹן
גְּבוּרָן כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ כז וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא תֶּעְדֵּי מַרְוָתֵיהּ מִנָּךְ וְנִירֵיהּ מֵעַל

החוצב בו : ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע : ונחרצה ג' בקריאה וסי' כי כלה ונחרצה . ועתה אל תתלוצצו . והגביר ברית לרבים . וא' נחרצה כי נחרצה נעשתה : יככה ג' בקריאה וסי' למה יככה נפש . מאשור בשבט יככה . יומם השמש לא יככה : עורב ד' מלאים וסי' ויכו את עורב ב' בו . כמכת

רדק

ישוב אל אל גבור ישוב בתשובה שלמה אל ה' שהראה גבורתו בגבורי האדם : (כב) כי אם יהיה כנוי עמך כנגד חזקיהו , אמר אפילו אם יהיו רבים כחול הים שאר יקראהו מי שישוב בו , כי כשהלך הרוב המעט יקרא שאר , כן ישראל רובם יכלו ויעבור עליהם כליון חרוץ שישטפם בצדקה ויכלם לפי שהם פושעים והנשאר בו שהוא המעט ישוב לאל , וזה אומר על עשרת השבטים שגלו והשאר יהודה ובנימן שבו לאל בימי חזקיהו והושיעם האל מיד מלך אשור : וכליון חרוץ. פי' כליון גמור : (כג) כי כלה ונחרצה. כמו שאמר כליון חרוץ , וכפל ונחרצה לחזק, כלומר כי הכלה תהיה גמורה , אמר כלה אני עושה והכלה תהיה נחרצה : (כד) לכן . אמר יושב ציון לפי שכבש מלך אשור כל ארץ יהודה , כמו שכתוב ויתן על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשארה אלא ירושלם , ואמר ציון שהיא ראש הממלכה , בשבט יככה לא יכלה. אוסף מכל וכל אלא כמי שמכה בשבט שמכאיב האדם המוכה ואינו ממיתו כן יעשה מלך אשור ביהודה : ומטהו ישא עליך . זה המס שהטיל על יושבי ירושלם שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב : בדרך מצרים . כאותו דרך וכאותו ענין שעשו המצריים בישראל, שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ענו אותם במסים ובעבודה קשה אבל לא כלו אותם כן עשה מלך אשור בישראל : (כה) כי עוד מעט מזער . הכפל להמעיט בזמן אמר עוד מעט זמן יהיה שיכלה זעמי על מלך אשור כי הוא היה עד כה שבט אפי ומטה זעמי להכות העמים ועתה יכלה זעמי ואפי עליו עד שיכלה וזה הוא ואפי על תבליתם, תבליתם בשקל תכלית' : (כו) ועורר עליו . שוט הוא קשה משבט ומטה אמר הוא הכה בשבט והקב"ה יכהו בשוט ותהיה המכה שיכהו כמכת מדין בצור עורב שהכה מחנה מדין ושרי מדין שברחו רדפו אחריהם והרגו את עורב בצור עורב ואת זאב ביקב זאב וזכר צור עורב לבד כמי שמזכיר ראשי הדברים כי ידוע הוא הענין וכתוב בספ' שפטי' כן הכה מחנה מלך אשור והמלך שברח הכוהו בניו בחרב : ומטהו על הים . ומטהו שהיה נושא עליך יהיה סופו כמו שהיה סוף מטה פרעה על הים כי שם כלה זעם ה' עליו ונשא הקדוש ברוך הוא מטהו עליו : בדרך מצרים . כאותו דרך שעשה במצרים שטבעם בים כן כלה מחנה אשור בירושלם , וכ"ף כמכת במקום שנים, ופי' מטהו על הים , כלומר כמו שהיה על הים : (כז) והיה ביום ההוא , וחובל עול מפני שמן, עול סנחריב ישחת מפני שמן חזקיהו , והנה הוא בהפך כי שמן צואר השור ישחת מהעול אשר עליו תמיד כן הוא דרך העולם, וכן היה ראוי שישחת שמנו של ישראל מפני עול סנחריב כי הם היו מעטים וסנחריב עם רב . והקב"ה ברחמיו הפך את הדבר והיה השמן קשה מן העול וחובל עול סנחריב מפני שמן ישראל , וי"מ ויתברון עממיא מן קדם משיחא פירוש חזקיהו שנמשח בשמן המשחה , ואע"פ שלא נמשח כי אין מושחין מלך בן מלך ראוי היה

ביאור מהגר"א

...נפונה לו לכן אמר אל אל גבור הייגו נמי אל בימין וגבור בשמאל כידוע : (כב) כי ... עמך ישראל כחול הים וגו'. רצה לומר כי לכאן כתיב כי כלה ונחרצה וגו' אותו ...רוץ נגול כללו' ישראל ממנו הייגו השאר שישוב לא לנפשם לבד שהיבו להנצל מכליון ... לדקתם ישטוף דרך כל הים של הכליון חרוץ עד הגיע לדקתה אל העם הרבה ... שלא שבו עדיין ויגאלו גם המה בזכות לדקה הנ"ל וזה שאמר כי אם יהיה עמך ישראל כחול אשר על שפת הים הייגו. עמך שלא ישובו עדיין אפילו אם יהיו בבחינת ...ל הנ"ל . אבל השאר שישוב בו. שוטף בצדקה את הכליון חרוץ כנ"ל . וכמ"ש ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי ים . רצה לומר כמו הנהר שבין גן לעדן הוא המחבר ועושה שלום ...דן עד"ז יהיה שלומך מחבר . וצדקתך יהיה שוטף דרך כל הים . כגלי הים השוטפים בחוזקה עד הגיע לחול אשר גבול לים כן יהיה צדקת המעט הייגו השאר שישובו בו שוטף בצדקה ...נרבוי עם ישראל הנדחים בכל הארצות ורבים כחול אשר על שפת הים : (כד) בשבט יככה וגו'. הייגו ג' מיני עבודות שמשעבדין בישראל כמ"ש לעיל שבט הנוגש ומטה שכמו ועול ...אמר כאן בשבט יככה הוא שבט הנוגש : ומטה . הוא מטה שכמו : בדרך מצרים. הייגו עול סובלו שבמצרים שעבדו בגופות בני ישראל : (כו) שוט כמכת מדין. הייגו גם כן הוא ושריו ...והוא נמי ג"כ שבט ומטה ועול כמ"ש לעיל ות"ש כמכת מדין הייגו כמו עורב שר של מדין נמלט מן המלחמה ונהרג בביתו ובעירו כן יהיה בסנחריב . ומטהו הייגו השרים כנ"ל . ... הייגו כמו שעל הים שלח חרונך יאכלמו כקש . כן דכאן וכבוד יערו וכרמלו מנפש ועד בשר יכלה : ונשאו בדרך מצרים. כמו שהשארים במצרים נמסו מפני חרון אף ה' כן השמון ...'ב והים כמשום נוסס כנ"ל : (כז) יסיר סובלו וגו' . הייגו גם כן ג' כנ"ל . וחובל עול מפני שמן . אמרו חז"ל מפני שמן שהיו מדליקין בבית המקדש הייגו כי כל הנותן עליו עול תורה

מצודת דוד

...' שהראה גבורות באשור : (כב) כי אם וכו'. רצה לומר אף על פי שיהיו ... לא ישאר בהם כי אם שארית אשר ישובו לה' כי כליון חרוץ יבוא ככחל ...שפט צדק ואמת כי יהיו ראוים לכליון : (כג) כי כלה ונחרצה . רצה לומר ...היה נחרצה מה שיעשה ה' בקרב הארץ ולזה ישארו מעט מהרבה : ...ן. לפי שידעתי אשר חזקיה וסיעתו המה ישובו אלי : בשבט יככה . ר"ל ...ך הכה רק יכה אותך בשבט המכאיב וישא עליך מטהו לאיים ולהפחיד: ... כענין שעשה המצרים שהכאיבו לישראל ואיימו עליהם ולא כלו אותם : (כה) וכלה זעם. הזעם שלי שנתון ביד אשור להיותו לו למטה כמ"ש למעלה ומטה ...ים זעמי הנה במעט זמן יכלה הזעם : ואפי . חמתי תשוב על התבל שעשו הם בחרופין ובגדופין אשר גדפו נערי מלך אשור ורצה לומר שהחמה תחול עליהם ...זבל : (כו) ועורר . ה' יעורר עליו שוט המכה דוגמת מכת מדין בימי גדעון שנפלו בלילה אחד והמלכים שברחו נהרגו עורב בצור עורב וכן הוא כמ"ש בשופטים ...זכר אלא אחד מהם ורצה לומר כמוהם יהיה סנחריב אחר שישוב לארצו ימות שם בחרב : ומטהו . חוזר על מלת ועורר לומר שיעורר עליו מטהו ...על הים בפרעה ובחילו : ונשאו . יטלטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים : (כז) סבלו . המשא שהטעים סנחריב על שכם ישראל יוסר אז : ועולו . ...מן על צוארך יוסר וכפל הדבר במ"ש : וחבל עול . הוא מאמר כפליו על כי הדרך אשר שומן הצואר נשחת מפני העול אשר עליו והיה בהפך נשחת העול

מצודת ציון

(כב) חרוץ. גזור וחתוך כמו כן משפטך אתה חרצת (מ"א כ) : (כג) ונחרצה . נגזרה ונחתכה : (כה) מזער . ענינו כמו מעט וכן זעיר שם (לקמן כח) והכפל בשמות נרדפים להמעטת הזמן : תבליתם . ענינו דבר מגונה שאין ראוי לעשותם כמו תבל הוא (ויקרא כ) : (כו) ועורר . מל' התעוררות : שוט . ענינו כמו שבט וכן שוט לסוס (משלי כו) : ונשאו . מל' משא וטלטול : בדרך . בענין : (כז) סבלו . ענין משא כבד כמו נושא סבל (מ"א ה) : שכמך . כתפך : ועולו . הוא הכובש בצואר הבהמה בחרישה חורשת : וחובל . ענין השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך (קהלת)

רדק

היה לשמחה אלא שלא היה צריך, ובדרש מפני שמנו של חזקיהו שהיה מדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: (כח) בא על עית. עתה מספר כשבא סנחריב עם מחנהו על ירושלם וזוכר המסעות שעבר בארץ בנימן וביהודה והיה בהנהגתו להשחית ירושלם כל אלה שמות הערים לא נזכרו רובם בספר יהושע כי לעיר אחת שני שמות: למכמש יפקיד כליו, הלמ"ד במקום בי"ת, כמו הרגתי לפצעי, להניכם לחרב, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בשמות האותיות, והפקיד במכמש רוב כלי מלחמתו כדי שילך לו במהרה לירושלם כי היה חושב בלבו כי לא היה צריך לרוב כלי מלחמה כי היה נקל בעיניו לכבשה: (כט) עברו מעברה. ת"י מעברא דירדנא: גבע מלון. אמר כשעברו הירדן באו ללון בגבע שהיא עיר לבנימן וכיון שראו כן יושבי הרמה חרדו: חרדה הרמה. פי' יושבי הרמה חרדו: וכן גבעת שאול נסה. פי' יושבי גבעת שאול נסו, כי כן דרך המקרא במקומות רבים, וגבע וגבעה שתי עיירות הן בארץ בנימן, כמו שכתוב בספר יהושע, ואפשר כי גבעת שאול היא גבעת בנימן שזכר בספר שמואל והמכה אל שאול לפי שהיה מלך והיה משבט בנימן, או בנה הוא שם ארמון לשבתו לפיכך נקראת על שמו, וכן בספר שמואל ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול, ואפשר גם כן כי גבעת שאול היתה זולתי גבעת בנימן ושאול בנה אותה הגבעה ונקראת על שמו: (ל) צהלי קולך. הרימי קולך כשופר כדי שישמעו אנשי ליש ויברחו ומחנה אשור היה בדרכו פוגע בעיר שמה בת גלים תחלה ואחר כך בליש: (לא) נדדה מדמנה. זאת בעיר מלאכים בערי מואב שמה מדמנה. אבל בערי ישראל לא מצאנו זה השם, והוא כמו שכתבנו שיש לעיר שני שמות, ואפשר שהיא היא הנזכרת בערי יהודה וצקלג מדמנה וסנסנה אף על פי שאין נקודה שוה אותיותיהם שוות, וכן הגבים שם העיר, והעיזו, לשון אסיפה, כמו שלח העז את מקנך: (לב) עוד היום בנוב. דרך הדרש כי ביום אחד הלך כל המסעות הנזכרים ודחק עצמו שיהיה באותו היום בנוב כי משם יראה ירושלם, וכיון שראה אותה משם: ינופף ידו. על ינופף כאדם המבזה הדבר אמר אין זו נחשבת בעיני כי כמה עיירות בצורות ממנה כבשתי, ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק כן עוד היום שישובו לנוב לעמוד שם אותם שברחו משם מפני סנחריב: ינופף ידו הר בת ציון, אמר על דרך משל כי עוד ינופף ידו הר בת ציון על מחנה אשור במפלתו, וכן גבעת ירושלם, והוא כפל הענין במלות שונות, ובא הפסוק הזה כענין שאמר בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם: (לג) הנה האדון. סנחריב אשר כי אין עליו אדון כמו שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי, אמר הנביא הנה האדון ה' צבאות הוא אדון לצבאות מעלה ומטה והוא ישפיל גאה מלך אשור והמשיל מחנהו לעיר מלא עלים

ישעיה י

וְחִבַּ֥ל עֹ֖ל מִפְּנֵי־שָֽׁמֶן׃ כח בָּ֥א עַל־עַיַּ֖ת עָבַ֣ר בְּמִגְר֑וֹן לְמִכְמָ֖שׂ יַפְקִ֥יד כֵּלָֽיו׃ כט עָֽבְרוּ֙ מַֽעְבָּרָ֔ה גֶּ֖בַע מָל֣וֹן לָ֑נוּ חָֽרְדָה֙ הָֽרָמָ֔ה גִּבְעַ֥ת שָׁא֖וּל נָֽסָה׃ ל צַהֲלִ֥י קוֹלֵ֖ךְ בַּת־גַּלִּ֑ים הַקְשִׁ֥יבִי לַ֖יְשָׁה עֲנִיָּ֥ה עֲנָתֽוֹת׃ לא נָדְדָ֖ה מַדְמֵנָ֑ה יֹשְׁבֵ֥י הַגֵּבִ֖ים הֵעִֽיזוּ׃ לב ע֥וֹד הַיּ֖וֹם בְּנֹ֣ב לַעֲמֹ֑ד יְנֹפֵ֤ף יָדוֹ֙ הַ֣ר בֵּית־צִיּ֔וֹן גִּבְעַ֖ת יְרוּשָׁלָֽם׃ לג הִנֵּ֤ה הָאָדוֹן֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת מְסָעֵ֥ף פֻּארָ֖ה בְּמַעֲרָצָ֑ה

תרגום

צַוְרָךְ וְיִתַּבְּרוּן עַמְמַיָא מִן קֳדָם מְשִׁיחָא׃ כח אֲתָא עַל עַיַת עֲבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמַשׁ יְמַנֵי רַבְּנֵי מַשִׁרְיָתֵיהּ׃ כט גְּזוֹ עֲבָרוּ יַרְדְּנָא בְּגֶבַע בָּתוּ לְהוֹן אִתְּבָרוּ יָתְבֵי רָמָתָא אֱנָשׁ גִּבְעַת שָׁאוּל עֲרַקוּ׃ ל אֲרִימוּ קָלֵיכוֹן אֱנָשׁ בַּת גַּלִּים אֲצִיתוּ דְיָתְבִין בְּלַיִשׁ דַּהֲדִירִין בַּעֲנִיָה עֲנָתוֹת׃ לא אִתְבָּרוּ אֱנָשׁ מַדְמֵנָה יָתְבֵי גֵיבִים גְּלוֹ׃ לב עַד כְּעַן יוֹמָא רַב וְסַגִּי עִדָּן לֵיהּ לְמֵיעַל הָא סַנְחֵרִיב (מַלְכָּא דְאַתּוּר נְטַל וַעֲבַר תְּלַת אוּנִין וּדְבַר עִמֵיהּ אַרְבְּעִין אַלְפִין גוּסְפָּנִין דִּדְהַב דִּבְנֵי מַלְכִין קְטִירֵי תָגָא יָתְבִין בְּהוֹן וּדְבַר עִמֵיהּ מָאתָן אַלְפִין אַחֲדֵי סַיְפִין וְרוּמְחִין וּדְבַר עִמֵיהּ מָאתָן וְשִׁתִּין אַלְפִין מְחַצְצֵי גִירִין גוּבְרִין דִּרְהָטִין קֳדָמוֹהִי מְאָה אַלְפִין אוּרְכָּא דְמַשִׁרְיָתֵיהּ אַרְבַּע מְאָה פַּרְסִין צַוָאר סוּסְוָתֵיהּ אַרְבְּעִין פַּרְסִין מִנְיַן מַשִׁרְיָתֵיהּ מָאתָן וּשְׁתִּין אַלְפִין רִיבּוֹא חָסֵר חַד וְכֵן אֲתוֹ עַל אַבְרָהָם כַּד רְמוֹ יָתֵיהּ לְגוֹ נוּרָא יְקִדְתָּא וְכֵן עֲתִידִין לְמֵיתֵי עִם גּוֹג וּמָגוֹג כַּד יִשְׁלַם עָלְמָא קִצֵּי לְמִתְפְּרָקָא מַשִׁרְיָתָא קַדְמֵיתָא כַּד עֲבָרוּ בְּיַרְדְּנָא שָׁתוּ מַיָא דַהֲווֹ בְּיַרְדְּנָא מַשִׁרְיָתָא תִנְיֵתָא כַּד עֲבָרוּ בְּיַרְדְּנָא דָלוּ עִקְּבֵי סוּסְוָתָא וְשָׁתוּ מַיָא מַשִׁרְיָתָא תְלִיתָאָה כַּד עֲבָרוּ בְּיַרְדְּנָא חֲפָרוּ בֵירִין וְשָׁתוּ מַיָא) אֲתָא וְקָם בְּנוֹב קִרְיַת כָּהֲנַיָא לָקֳבֵיל שׁוּרָא דִירוּשְׁלֵם וְעָנֵי וַאֲמַר לְחֵילוֹתֵיהּ הֲלָא דָא הִיא קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם דַּעֲלָהּ אַרְגֵישִׁית כָּל מַשִׁרְיָתִי וַעֲלָהּ כְּבֵשִׁית כָּל מְדִינָתִי הָא הִיא זְעִירָא וְחַלָשָׁא מִכָּל כְּרַכֵּי עַמְמַיָא דִּכְבֵישִׁית בִּתְקוֹף יְדִי עֲלָהּ קָם מָנִיד בְּרֵישֵׁיהּ מוֹבִיל וּמַיְתֵי בִּידֵיהּ עַל טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דִי בְצִיּוֹן וְעַל עֲזָרָתָא דִבִירוּשְׁלֵם׃ לג הָא רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת רָמֵי קְטוֹל

מסורה

מדין בצור עורב. שחרות כעורב: פארה ג' מ"ל ב' כתיב פורה וחד כתיב פארה וסי' מסעף פארה במערצה כן כתיב. פורה דרכתי לבדי. לחשוף חמשים פורה. וב' חס' וסי' ואם ירא אתה לרדת.

רשי

שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגומר (משלי כה): (כח) בא על עית ... והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלים ביום ... עית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול בת גלים לישה ענתות מדמנה ... כולן מקומות הן: (כט) לנו. לשון לינה: נסה. ברחה ברחו כו ... חיילותיו: (ל) צהלי קו... להזכיר לעם: הקשיבי... את קול השופר וברחו ... עניה ענתות: (לא) ... נאספו לברוח. ורבותי... צהלי קולך וכל המקרא ... אחר באגדת חלק ... המסעות על עשר אב ... תירגם את כולן שמות ... (לב) עוד היום בנוב ... כל הדרך הזה נתלו ... לעמוד בעוד היום בנ... שאמרו לו אצטגניניו ... בה היום תכבש' וכשנ... וראה את ירושלים ק... חש לדברי אצטגניניו ... להניף ידו בנאו' וכי ל... כזו הרגזתי כל חיילו... לינו פה הלילה ולמ... בה איש אבנו: הר ב... להר בת ציון: (לג) הנ... בלילה ההוא: מסעף ... במערצה. ישפח פארו... ענפי אילנותיו: ב... במשר המקלן הענ... פארה זו לשון גת ... נכתב בוי"ו כמו פור ... (לקמן ס"ג) וכמו לחשו... פורה (חגי ב') אלא ... כמו ותארכנה א... (יחזקאל לא) ומסעף ... מקלץ ענפים איש ... בלע"ז כמו וכלה סעי... כז) וכן בסעיפיה פור... יז): במערצה. בכלי ... סעוו ...

תולדות אהרן צהלי קו... נח ויח: לעמוד. מגלה לא סנה... זוכר בשלת:

ביאור מהגר"א

חורס מעבירין ממנו עול דרך ארץ: (כח) בא על עית וגו'. חשב כאן עשר מקומו... קולך בת גלים שבוא מאמר הנביא אל תירא ממנו אלא צהלי קולך. והיינו עשרה מקום שאול: עית. רלה לומר בגלגל שלא שמר העת והמועד שאמר לו שמואל. ומאז נגזרל... שמפסק. והיה זה התחלת הגלות: עבר במגרון. כמ"ש ושאול יושב בקצה הגבעה תחת הרמון אשר במגרון: במכמש. כמ"ש ויעל ויתן במכמש קדמת בית און: (כט) עברו מעברה. ת"י ישראל עוברים כו', והנה היה גם כן בהסתר פנים ובדוחק כמ"ש ובין המעברות אשר ביקש יונתן לעבור: גבע מלון לנו. כמ"ש ויעל שאול מאחרי הפלשתים והיינו שחזר לביתו הוא ת... ויראו הצופים לשאול בגבעת בנימן ונענש על כך. וכמ"ש ושאול ויונתן בנו והנמצאים עמם יושבים בגבע בנימן: חרדה הרמה. גבעת שאול נסה. והיינו מעשה עמלק כמ"ש וילך שמואל הר... ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול וכמ"ש ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה: (ל) צהלי קולך כו'. רמז לד' גליות. בת גלים הוא גלות ראשון שעדיין היה קיים המקדש דכם במקדש שני: הקשיבי ליש. בגלות שני שהיו עדיין הגבירים קיים כמו מרדכי ואסתר וזה שאמר הקשיבי לפי שמעשה מרדכי ואסתר מפורסם: עניה. הוא גלות ראמולום שפסק... ונבואה: ענתות. מדמנה. נגד אכנר ועמשא שנתקי בשנים שלבין, דואג ולכן נהרגו והיה גירס לגליות: יושבי הגבים. היינו בעלי לשון הרע כמ"ש כמשק גבים שוקק. והם דו... (לב) עוד היום בנוב. היינו הריגת נוב על ידי דואג. כמ"ש כשאתה מגיע לפרשת רוצחים ולפרשת לה"ר מה אתה אומר. ועל כולם החטא של עמלק שהשאירו קיים. ובאלו היו"ד מגרו... לעקור קרן ישראל ח"ו עשר קרנות. וכנגדן יו"ד גליות גלתה סנהדרין והשכינה וגם ביקש לעקור עשר דרגין שבישראל מלכים צדיקים וכו' כמ"ש בריש ת"ז. ובאלו המעברות הזכי... לולא עמלק לא היה סנחריב וראשית כולם עמלק וז"ש מ"ש בירושלמי מעשה עמלק קורין ט' פסוקים ינופף ידו הר בת ציון. הוא ק"ק העומד בראש ההר: גבעת ירושלים. ה... (לג) במערצה. היינו גרון רחב שבורת ענפים הרבה בפעם אחד: ורמי הקומה. פירוש אותם שבעצמותם גבוהים: והגבוהים. היינו שמגביהים א"ע ואמר מסעף פארה ... שנה:

מצודת ציון

(קהלת ה): (כח) למכמש. במכמש ובא הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא וכמוהו רבים: יפקיד. מל' פקדון וגניזה: (כט) נסה. ענין בריחה: (ל) צהלי. ענין השמעת קול גדול וכן צהלו מים (לקמן כד): (לא) העיזו. ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט): (לב) ינופף. ענין הרמה: (לג) מסעף. ענין ענפים כמו וכלה סעיפיה (לקמן כז) ור"ל יסיר הסעיפים וכן ויסקלהו (לעיל ה) ורצה לומר הסיר האבנים: פארה. גם הוא ענין ענף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) ועם כי אמר מסעף אמר גם פארה לתוספת באור וכן רתקו בזקים (נחום ג): במערצה. כן שם הכלי המשחית ומשבר והוא מל' בקומו לערוץ הארץ (לעיל)

מצודת דוד

יאבד על ידי חזקיה: (כח) בא על עית. התחיל הנביא להפליג על מהרי שבא במסילות נמרץ לכבוש ירושלים על שהלך מסעות רבות ביום אחד ... על עית ומשם עבר במגרון ובמכמש הניח רוב כלי המלחמה להקל ... שלא יצטרך לכולם: (כט) עברו. אנשיו עברו מעבר הירדן: גבע. בעיר ... במלון בטוחים מבלי פחד ולא חנו בשדה כדרך אנשי המלחמה: חרדה ... הרמה חרדה אחזתם ואנשי גבעת שאול נסו מפחד: (ל) צהלי קולך. ... המקומות ההם שלחו לאנשי בת גלים לומר אליהם הרימו קול להזכיר לעם לברוח ואתם בני ליש הקשיבו הקול ומהרו לברוח וכן ישמעו העדה העניה אשר בענתות ויברחו גם המה: (לא) נדדה. עדת מדמנה נדדה ממקומ... העיזו. יחד לברוח: (לב) עוד היום. כ"כ מיהר בהליכתו למען יעמוד בנוב בעוד יום כי משם יכול הרואה לראות את ירושלים: ינופף. כשראה את ירושלים ...

…וזוכר אותם : ורמי הקומה . המלכים והשרים : גדועים . אין לשון
…נופל אלא באילנות ודבר קשה : (לד) ונקף . אף זה לשון קצירה כמו
…זית ונקף לשון ונפעל : סבכי היער . הענפים החשובים והגבורים :
…ן . טובי יערו וכרמילו הן מרכית חיילותיו : באדיר יפיל . על
…לאך יפלו . ד"א באדיר
…חזקיהו שהוא אדירם
…ס של ישראל כמה שנאמ'
…אדירו ממנו (ירמיה ל) :
…לא חוטר מגזע ישי . ואם
…ן כרי תנחומין לחזקיהו
…שלא יפלו בידו ומה תהא
…גולה אשר הגלה בלחלח
…שמא אבד סברם לא
…סוף שיבא מלך משיחכו
…ס : חוטר . שבט מלוכה :
…ל' יונק ואילן : ונצר
…ין יפרה . והכל הענין
…זו והיה ביום ההוא יוסיף
…שנית ידו הרי שנאמרה
…ה זו לנחמת הגולים מאשור
…כמעתיק בימי חורפי
…תי לשאול לכמה גאונים
…זה שכתב א"ת זקני הרמ"א
…ה"ה בכל' ר"ה שאגיז בגי'
…וכלא הוא גם גי' טו"ב.
…מתי על פי הזוכר מה
…שה ר"א את אביו רשב"י:
…והריחו ביראת ה'. ימלא
…יראת ה' ובלע"ז
…אונמי"רלו"י : ולא למראה
…ישפוט . כי בחכמת
…ה"ה בקרבו ידע ויבין מי
…ומי חייב : (ד) במישור .
…נוח ורך : והכה ארץ
…ט פיו . כתרגומו וימחי
…י ארעא : וברוח שפתיו .
…מלל שיפוותיה : (ה) והיה
…אזור מתניו . ויהון צדיקיא
סחור סחור ליה דבקים בו כאזור

וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדֻעִים וְהַגְּבֹהִים
יִשְׁפָּלוּ׃ לד וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר
בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל׃
יא א וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי
וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃ ב וְנָחָה עָלָיו
רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ
עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת
יְהוָה׃ ג וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה
וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־
לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ׃ ד וְשָׁפַט
בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־
אָרֶץ וְהִכָּה־אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ
שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע׃ ה וְהָיָה צֶדֶק
אֵזוֹר מָתְנָיו וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו׃

בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ כִּבְעוֹט דְּמִתְבָּעִיט
בְּמַעֲצַרְתָּא וְרָמֵי קוֹמָא
יִתְקַטְּפוּן וְתַקִּיפַיָּא יִמְאֲסוּן׃
לד וְיִקְטֵיל גִּבָּרֵי מַשִׁרְיָתֵיהּ
דְּמִתְגַּבְּרִין כְּבַרְזְלָא וְעָבְדֵי
קְרָבֵי עַל אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל
יִתְרְמוֹן׃ א וְיִפּוֹק מַלְכָּא מִבְּנוֹהִי
דְּיִשַׁי וּמְשִׁיחָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי
יִתְרַבֵּי׃ ב וְתִשְׁרֵי עֲלוֹהִי רוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ רוּחַ חוּכְמָה
וְסוּכְלְתָנוּ רוּחַ מְלַךְ וּגְבוּרָא
רוּחַ מַדַּע וְדַחַלְתָּא דַּייָ׃
ג וִיקָרְבִינֵיהּ לְדַחַלְתֵּיהּ דַּייָ לָא
לְחֵיזוּ עֵינוֹהִי יְהֵי דָאֵן וְלָא
לְמִשְׁמַע אוּדְנוֹהִי יְהֵי מוֹכַח׃
ד וִידִין בְּקוּשְׁטָא מִסְכֵּינִין וְיוֹכַח
בְּהֵימְנוּתָא מַחְשִׁיבֵי עַמָּא
דְאַרְעָא וְיִמְחֵי חַיָּבֵי אַרְעָא
בְּמֵימַר פּוּמֵיהּ וּבְמַמְלַל סִפְוָתֵיהּ יְהֵי מְמִית אַרְמִילוֹס רַשִׁיעָא׃ ה וִיהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר

הוא ופרה נערו : חסר ב' ויצא חטר מגזע ישי . חסר גאוה : כל מישור המישור חסר יו"ד במ"י מ"ל וסי' נמסר במלכים חלק א' סי' ב' : בשבט ו' רפין בקריאה וסי' ומזבלון משכים בשבט סופר . והוכחתיו בשבט אנשים . והכה ארץ בשבט פיו . תרועם בשבט ברזל . ופקדתי בשבט פשעם . אני הגבר ראה

תולדות אהרן ורמי הקומה . סוטה ה : והלבנון . גטין נו (ברכות ה): ונצר משרשיו . סנהדרין מג : רוח ה'. שם נג : והיה צדק . עקידה שער פד זוהר בלק :

עלים גבוהים, ואמר כי האדון ה' מסעף, פירוש כורת הפארות : במערצה . פי' ביד חזקה יערצם וישברם : ורמי הקומה . כלומר העלים רמי הקומה יהיו גדועים והוא משל על השרים הגדולים שהיו עמו : (לד) ונקף . מבנין הדגוש והוא ענין כריתה כמו חגי' ינקופו ותרגום וערפתו ותנקפיה : וסבכי . משל על השרים הגדולים שבאו בעצה אחת עם סנחריב והסתבכו זה עם זה בעצה אחת ובלב אחד כמו ענפי העלים המסתבכים זה עם זה : בברזל . כמו העץ שהענפים נכרתים בברזל כן יהיו הם נכרתים בחזק המה : והלבנון . כלל כל עצי היער . ואמר לבנון שהוא שם יער בארץ ישראל, ודבר הכתוב על ההוה : באדיר . הוא המלאך שהכה אותם : (א) ויצא חטר . סמך פרשה זו שהיא עתידה לימות המשיח להבטחה שהיתה בימי חזקיהו . אמר אל תתמהו על פלא גדול כזה שיעשה בימי חזקיהו במפלת מחנה אשור ברגע אחד כי עוד יעשה לישראל פלא גדול מזה בימות המשיח שיהיה לישראל בקבוץ גליות, וזה יהיה ממשפחת המלך חזקיהו, וזכר ישי לפי שממנו יצא המלך הראשון ופירוש חטר מטה כתרגומו . ואמר מגזע, משרשיו, לפי שהעץ הנכרת יחליף ויוציא יונקות מגזעו ומשרשיו, ופירוש גזע מה שנשאר מן העץ על הארץ ומצדי הגזע יעלו הנצרים, וכן מן השרשים שהם תחת הארץ יפרחו גם כן, ולפי שישראל גלו מארצם כמה שנים ונפסקה מלכותם כאלו נכרת העץ אבל הגזע והשרשי' נשארו אמר כי עוד יש תקוה שיחליף הגזע, ואמר הנביא כי משרשי ישי ומגזעו יצא עוד חטר ונצר ויהיה עוד מלך על ישראל כבתחלה ויותר ממה שהיה ואמר : (ב) ונחה עליו רוח ה'. כי מה' יהיה כל זה, אמר בתחלה רוח ה' ואחר כך פירש רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' וחכמה הוא הדבר שילמדנו אדם וידענו ויהיה מזומן בכל עת, ובינה התבוננות האדם במה שלא למד ממה שלמד : ועצה . היא הידיעה והרגילות במוסרים ודרכי בני העולם זה עם זה, ודעת ויראת ה' שניהם סמוכין על השם, ר"ל שידע ה' ויירא ממנו : (ג) והריחו ביראת ה'. לפי שהריח היא הרגשה קלה אומר לדבר קל שהרגשה ריח, וכן מרחוק יריח מלחמה, כאשר ינתק פתיל הנעורת בהריחו אש, וכן אמר והריחו ביראת ה', כלומר במעט הבנה ירגיש בני אדם הטובים והרעים, ולא יצטרך לראיית עינים ולמשמע אזן בשפטו בני אדם ולהוכיח אותם כי מדעתו ומתבונתו יבין מעשיהם במעט ההתבוננות ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש והריחו ודבורו, ר"ל רוח פיו וכן לרוחתי לשועתי, ר"ל כי דבורו תמיד יהיה ביראת ה' : (ד) ושפט בצדק . אמר דלים וענוי ארץ ואף על פי שהוא ישפוט כל האדם בצדק דלים ועשירים, לפי שדרך העולם להדר פני הגדולים והעשירים אומר כי הוא לא יעשה כן אלא בצדק יקח משפט הדלים מן העשירים ויוכיח החזקים במישור בעבור ענוי ארץ שלא יגזלום ולא יעשקום בעבור שהם רפים וחלשים, ולמ"ד לענוי ארץ במקום בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא וזולתו : והכה ארץ בשבט פיו, ר"ל רשעי הארץ, ולפי שזכר ענוי ארץ שהן ההפך סמך על המבין, גם סוף הפסוק מוכיח שאמר ימית רשע, וגם בלא חסרון יובן הענין שיכה בני ארץ מי שראוי להכות שהרי אמר והוכיח במישור לענוי ארץ . ופירוש בשבט פיו וברוח שפתיו : כי יקללם וימותו כמו שכתוב בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך, ואמר בשמואל הנביא כל אשר ידבר בא יבא, ונאמר באלישע הנביא ויקללם בשם ה', ותצאנה שתים דובים מן היער, ותבקענה מהם ארבעים ושנים ילדים : (ה) והיה צדק . הצדק והאמונה שיחזיק בהם יהיו לו חוזק שלא ימעדו

ביאור מהגר"א

…רגו כולם בפעם אחד כמ"ש ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור : ורמי הקומה . על נבוכדנאצר …יב ביה אנא רישא דדהבא . וכמ"ש אעלה על במתי עב וגו' : והגבהים . על מלכי מדי …ם שהם הקרנות הגבוהות והם הידים של הצורה וכמו שהידים בעצמיותן נמוכים והמגביהים …הם גבוהים למעלה מראשם : וניקף בברזל . כמ"ש ואחרי תקיפא כפרזלא : (ד) ושפט …דלים כו' והוכיח במישור כו'. כמש"ל בפסוק ואשיבה שופטיך וגו' ובמשיח יהיה הכל היינו …ט והוכיח ואמר ושפט דלים היינו דלא הפעם שצריכי' לשפטו והוכיח לענוי ארץ . שהם הצדיקים שא"צ …להוכיח וליעצם"ש במש' תמיד איזהו דרכו' אהוב את התוכחו' שכ"ז שתוכחה בעולם טובה וכ"ר …לם ועליהם תבא ברכת טוב . וכן במשלי אחרי שאמר צדק ומשפט ומשרים . אמר כל מעגל טוב …נו התוכחה : והכה ארץ וגו' בשבט פיו וברוח שפתיו וגו' . היינו כי יש ברשעים שהמה …רע לשמים בסתר וטוב לבריות בפרהסיא . ויש מהם שרע לבריות גם כן והיינו בפרהסיא וזה …ור והכה היינו בפרהסיא . ימית היינו בהסתר מדה כנגד מדה ואמר ארץ ורשע הוא . כמ"ש לא …זיף עוד להכות כל חי לא אוסיף לקלל את האדמה והם נגד שני כחות של מעורר ומניע . …עורר בפנים בהסתר . ומניע מבחוץ בפרהסיא : ושפט והוכיח הם ימין של שניהם מבחוץ …פנים . והכה ובשפתיו הן שמאל של שניהם כנ"ל . וכנגד השלישי שהוא הפך השכלי אמר . וה…יה צדק אזור כו' הוא מצבר שצדק הוא לבריות : והאמונה הוא מצגו בינו למקום וכן מתניו …ר . וחלציו מלגיו וכמ"ש יצאי חלציו . וז"ש אח"כ יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה הרי כאן ספרים . של מניע ומעורר . זלעיל מבואר שהם כחות של המרגיש ג' כלילן בג' וכן נגד …זין כפולין שלמעלה וכנגד רוח ה' אמר ג"כ ד' דברים והריחו ביראת ה' וכו' שהשבעה שהן עשרה בין למעלה בין כאן . אמר לא למראה עיניו ולא למשמע אזן אלא ברית שהרית כולל

מצודת ציון

(לעיל ג) : ורמי הקומה . ענינה רוממות וגבהות : גדועים . ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט) : (לד) ונקף . ענין כריתה כמו כנוקף זית (לקמן יז) : סבכי . ענין התאחזות כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : והלבנון . כן שם יער בא"י : (א) חוטר . ענינו כמו מטה וכן חוטר גאוה (משלי יד) ורצה לומר שבט מלוכה : מגזע . משורש ובדרז"ל גזעו מחליף (תענית כה) וכן אף בל שורש בארץ גזעם (לקמן מ) : ונצר . ענינו כמו כנצר נתעב (לק' יד) : יפרה . יעשה פרי : (ג) והריחו . מלשון ריח : יוכיח . ענין ברור דבר : (ד) והוכיח . מלשון תוכחה ומוסר : במישור . מלשון יושר : לענוי . הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ) : וברוח . הוא הדבר הבא בהפתחת רוח הפה : (ה) אזור . חגורה : מתניו . חלציו הכל אחד

מצודת דוד

…יף ידו עליה בדרך בזיון ולעג כאומר הלא בנקל אכבשנה : הר וכו' גבעת וכו'. …ל הדבר במ"ש : (לג) הנה האדון . כאומר אבל לא היה כמו שחשב כי הנה …אדון ה' כרת ענפיו בכלי המשחית רצה לומר שלח המלאך והכה בהם : ורמי …קומה . האילנות גבהי הקומה נעשה כרותים ר"ל מתו הגבורים : (לד) ונקף . …ענפים המסובכים זה בזה יוכרתו בברזל ר"ל חילו הרב יומתו על ידי המלאך : …הלבנון . עצי הלבנון יפלו על ידי אדיר וחזק והוא המלאך וכפל הדבר במ"ש לחוזק …ענין ולהפארת המליצה : יא (א) ויצא חוטר . כאומר אל תתמהו מהפלא הגדול …וה כי יבוא זמן שיפליא לעשות עוד יותר מזה כי יצא שבט מלוכה משורש ישי …זרע דוד הוא מלך המשיח : ונצר וכו'. כפל הדבר במ"ש : (ב) רוח ה'. רוח נבואה : רוח חכמה וכו'. כל אלה ינוחו עליו ובו ימצאו : (ג) והריחו . לפי שהריח …היא הרגשה קלה מאד לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח ור"ל במעט הבנה והתבוננות ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים : ביראת ה'. ההרגשה …זאת תהיה לו בעבור היראה מה' : ולא למראה וכו'. בהשפטו בני אדם לא יצטרך לראות הדברים בעיניו ולשמוע באזניו כי בלבבו יבין מדעתו : (ד) ושפט בצדק …דלים . יקח משפט הדלים בצדק מן העשירים ולא יהדר פני הגדולים ואת החזקים יוכיח במישור כפי הראוי בעבור עניי הארץ שלא יגזלום עוד מעתה : והכה ארץ . …רשעי הארץ יכה בקללת פיו והרי הוא כשבט המכה : וברוח וכו'. כפל הדבר במ"ש : (ה) והיה צדק וכו'. הצדק והאמונה שיחזיק בהם יהיו לו לחוזק כאדם המחגר
אזור

ל' ר"פ ו וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי
יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנַעַר
ל'. ל'. ג' קָטֹן נֹהֵג בָּם: ז וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה
ג' יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר
ל'. ל' חסר יֹאכַל־תֶּבֶן: ח וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר
ל'. ב' פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ
ל' הָדָה: ט לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ
בְּכָל־הַר קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ
ג' דֵּעָה אֶת־יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים:
י וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר
ג' עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ
ד' חסר בליש"א וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד:
ח' בטעם בסיפ' יא וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי ׀
שֵׁנִית יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ
ב'. ב' אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם
ל'. ל'. וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר
ג ל'. י"ו. וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם: יב וְנָשָׂא נֵס

סחור ליה ועבדי הימנותא
מקרבין ליה: ו ביומוהי
דמשיחא דישראל יסגי שלמא
בארעא וידור דיבא עם אמרא
ונמרא עם גדיא ישרי ועגלא
ואריא ופטים כחדא ויניק זעיר
יהי מדבר להון: ז ותורתא
ודיבא ירעין כחדא ישרון
בניהון ואריא כתורא יכול
תבנא: ח ויתיה ינקא על חור
חיוי פתן ועל היזו גלגלי עיני
חיוי חורמן חסילא ידוהי
יושיט: ט לא יבאשון ולא
יחבלון בכל טורא דקודשי
ארי תתמלי ארעא למידע ית
דחלתא דיי כמיא דלימא חפן:
י ויהי בעדנא ההיא בר בריה
דישי עתיד דיקום את לעממיא
ליה מלכון ישתמעון ויהי אתר
בית מישרוהי ביקר: יא ויהי
בעדנא ההיא יוסיף יי תנינות
גבורתיה למפרק ית שארא
דעמיה דאשתאר מאתור וממצרים ומפתרוס מהודו ומעילם ומבבל ומחמת ומנגות ימא: יב ויזקוף

כאזור : (ו) ומרי . שור פטם : (ח) ושעשע . ושחק : על חור פתן . על חו
שהנחש מקנן בתוכו קרו"ט בלע"ז . פתן נחש משהזקין נעשה חרש
פתן שוב אין לו לחש שנאמר (תהלים נח) אשר לא ישמע לקול מלח
ועל מאורת צפעוני . יונתן תירגם חיזו גלגלי עיני חיוי חו
ומנחם פתר בו לשון נקו
עפר וכן אור כשדים (
י"א) וכן באוו יש כ
ה' (לקמן כד) : גמול .
הגמול משדי אמו : ידו
ת"י ידוהי יושיט כמו
(יחזקאל ז) וכמו הידד
טו) שהוא ל' הרמת
זה לשון הרמה וה"א
באה בתוכה יסוד
מעשה בנה קנה : (ט) ד
ה' . לדעת את ה' :
עמים . להיות עמים
נס להקבץ אליו : (יא)
כמו שקנאם ממצרים
גאולתם ברורה מאין
אבל גאולת בית שני
המניין שהרי משועבדי
לכורש : ומאיי הים .
כתיים עכו"ם : (יב) וכ
סרקא בלע"ז והיא לאות
אליו

עני : כבקר ג' בקריאו
ואריה כבקר יאכל תבן
וטלה ירעו כאחד : חצי
יאכל : מנחתו ד' חסר ו'
מנוחות וסי' וירא מנחה
ואת הארץ כי . דבר אדני
למנחה . והיתה מנחתו
ודמשק מנחתו . וכל ד
דכוו' חסר : ואסף ג'
וסי' ואסף איש טהור א

מעדו מתניו , והפסוק כפול במלות שונות : (ו) וגר זאב . יש מפרשים כי בימות המשיח יתחלפו טבעי החיות והבהמות וישובו למה שהיו בתחלת הבריאה ובתיבת נח , כי בתחלת הבריאה אלו היה אוכל האריה השה הנה נשחת , הבריאה ומה אכל האריה או זולתו מן הטורפים אוכלי בשר כי אם אכל בשר מאחר החיות והבהמות הנה היה חסר העולם אותה בריה כי כולם נולדו זכר ונקבה לא יותר ולא המתינו מלאכול עד שפרו ורבו הנטרפים , אלא בודאי אכלו עשב השדה עד שפרו ורבו הנטרפים , והיה טעם מאותו היום ואילך לאכול בשר , וכן בתיבת נח אלו אכלו הטורפים הנטרפים הנה חסרה אותה הנטרפת מן העולם , כי שנים שנים נכנסו ולא יותר אלא אם כן נאמר כי שבעה שבעה שהכניס מן הטהורים היו לצורך הטורפים , ויש מפרשים כי כל זה משל כי . הזאב והנמר והדוב והאריה הם משל לרשעים העושקים והגוזלים שהם לחלשים כמו החיות הטורפים לנטרפים , והכבש והפרה והעגל והגדי הם משל לענוי ארץ , ואמר כי בימות המשיח יהיה שלום בארץ ולא ירעו איש את חברו , ולא יתכן זה הפי' לפי שאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי , ובימות המשיח בכל העולם יהיה שלום כמו שכתוב וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה , ואמר ונכרתה קשת מלחמה , ואמר במשיח ודבר שלום לגוים , והנכון כי טבע החיות לא תתחלף ויטרפו ויאכלו בשר כמו שהם עושים עתה אלא שהבטיח את ישראל שהחיות הרעות לא יזיקו בכל ארץ ישראל וזהו שנאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי , והטעם כי מלאה הארץ דעה את ה' כיון שהם טובים ושמרו דרך ה' לא תשלוט בהם חיה רעה ולא בבהמת' ובכל אשר להם כמו שהבטיח על ידי משה רבינו עליו השלום , והשבתי חיה רעה מן הארץ . ופי' אם יעברו בארץ לא יזיקו : (ז) ופרה ודוב תרעינה וגו' , וכן אמר בהושע הנביא וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים וגו' ומה שאמר ואריה כבקר יאכל תבן , כאלו יאכל תבן כמו הבקר שלא יטרוף בשר הבהמה בארץ ישראל אם לא ימצאהו נבלה , ויש לפרש עוד הענין דרך משל והאריה והדוב והנמר הם משל לאומות הרעות , ופירש ופרה ודוב תרעינה , כי כל עסק הבהמה לא יהיה אלא לעסוק בעבודת האל לא לסבלי העולם , וזהו שאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' :
יש אומרים שהוא מין ממיני הבקר הגדולים , ויש מפרשים המפוטמים שבבהמות יקראו מריאים , וכן ת"י ופטים : ופרה ודוב . ודוב היא הנקבה , וכן ותצאנה שתים דובים , וכן
רחלים , וכן ילדיהן ירבצו יחדו : (ח) ושעשע . מאורת , כמו חור נקרא כן לפי שיכנס ממנו למקום שהנחש בו , וכן המנהרות אשר בהרים שפירשנו המערות ויש להם חור שהכנס ממנו
לפיכך נקראו כן , והפסוק כפול בענין במלות שנות , ופירש גמול , כמו יונק אלא שגמול נקרא בעת השלמת יניקתו , ואמר יונק וגמול , לענין הנחש לפי שהנחשים נמצאים פעמים
בבית והקטנים מעופפים בקרקע הבית ובחורי הקירות , ופי' הדה כמו ידה , ר"ל שלח ידו . והנה איבת הנחש הנגזר' בימי בראשי' עם האדם תסתלק בימות המשיח בכל ארץ ישראל ולמה
בכל מקום שילכו לא יזיקם נחש ולא חיה רעות , וי"ת מאורת צפעוני חיזו גלגלי עייני חיון חורמן , פירוש כי הנחש כשהוא בחורו והוא מקום חשך וגלגל עינו מאיר והיונק רואה את האורה
והסבור שהוא זכוכית ומושיט ידו לקחת אותו הדבר שסבור נוגע בצפעוני ולא יזיקנו הצפעוני , ווכר פתן וצפעוני , לפי שהם רעים שבמיני הנחש ואעפ"כ לא יזיקו כל שכן שאר הנ
(ט) לא ירעו ; כל ארץ ישראל קרא הר קדשי , והטעם הר לפי שהיא גבוה מכל הארצות , והטעם למה לא ירעו כי מלאה הארץ דעה את ה' , ר"ל ארץ ישראל כמו שאמר ירמיהו הנביא כ
ידעו אותי מקטנם ועד גדולם וגו' : כמים לים מכסים . מקום המים יקרא ים והמים ממלאים אותו המקום עד שמכסים אותו שלא יראה קרקע הים : (י) והיה שרש ישי . פי' היוצא משרש ישי , כמו שא
משרשיו יפרה , כי ישי הוא השרש , וכן תרגם יונתן בר בריה דישי : אשר עומד . פירוש אשר יהיה עומד בזה הנס שהוא יום קבוץ גליות ויהיה הוא לכל העמים כמו הנס בחיל שיל
נושא הנס כל החיל , כן ידרשו כל הגוים אל המשיח וילכו אחריו לעשות מה שיצוה , כולם יהיו נשמעים אליו , לפיכך יהיה בכבוד שלא יהיה לו מלחמה ויהיה במנוח' ובכבוד כי כ
יכבדוהו ויעבדוהו : (יא) והיה שנית . כי הראשונה קנה אותם מבית עבדים ממצרים וביום קבוץ גליות יוסיף ה' שנית ידו לקנותם מכל הגוים אשר נפוצו שם , ועל גלות בבל לא נאמר
לא יצאו אלא יהודה ובנימין שהיו בגלות בבל ולא נקבצו עשרת השבטים לפיכך לא נוכל לומר על אותו הקבוץ שנית כי ממצרים יצאו כל ישראל לא נשאר אחד ולא יאמר שנית אלא שהדמה
וקבוץ זה הגלות היה שנית למצרים שיצאו כולם , וכן יצאו כולם בהקבוץ זה הגלות , לפיכך אמר מאשור וממצרי' ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים , ומה שאמר את ש
אשר ישאר , לפי שרבים מהם כלו בגלות : ומאיי הים . גם אשר בארצות אדום וישמעאל אשר מארץ ישראל והנה שהם איי הים : (יב) ונשא נס . כאלו הקב"ה ירים נס לגוים שימהרו ל
מקום

תולדות אהרן וגר זאב . עקדה שער מא : לא ירעו . ב"ב עד : דעה . (סוטה יז) : שורש ישי . זוהר פקודי עקרים מ"א פ"א : ונשא נס . עקידה שע

מצודת ציון

אחד לנס : (ו) וגר . ידור : ונמר . שם חיה : ירבץ : ענינו השכיבה לנוח : וכפיר . שם משמות האריה : ומריא . בהמה פטומה וכן וחלב מריאים (לעיל א) : נוהג בם . יוליך אותם : (ח) ושעשע . ענין ההתעסקות לשמחה כמו אני תורתך שעשעתי (תהלים קיט) : חור . נקב כמו והנה חור אחד בקיר (יחזקאל ח) : פתן . מין נחש רע : מאורת . ענינו נקב וחריץ כמו באורים כבדו ה' (לקמן כד) : צפעוני . מין נחש רע : גמול . תינוק הנעתק מקרוב משדי אמו נקרא גמול כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) : הדה . ענין הרמת היד להושיט והוא קרוב מלשון הידד ההבבי (לקמן טז) אשר יאמר על ענין הרמת קול : (י) לנס . הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי להוליכו לפני אנשי החיל והולכים הולכים אחריו : (יא) לקנות . ענינו לשון קנין
בלא

מצודת דוד

אזור במתניו שהוא מזורז ומחוזק : (ו) וגר זאב . אף החיות לא יטרפו טרף
ידור יחד עם הכבש ולא יטרפנו : יחדו . ירבצו יחדו ולא ירעדו זה מזה : נוהג
ולא יזיקו את הנער : (ז) תרעינה . כל אחת תרעינה במקום מרעה ואף הד
יטרף טרף : יחדו . במקום ילדיהן ולא יחרדו זה מזה : כבקר . כמו הבקר
תבן כן יאכל האריה : (ח) ושעשע . תינוק היונק יתעסק לשמוח בשוטטת י
בנקב אשר הפתן יושב שם ולא יזיקנו : ועל מאורת . על הנקב אשר הצפעוני
שם : גמול . תינוק הנגמל משדי אמו יושיט שם ידו ולא יוזק : (ט) לא ירעו . הנחשים
לא ירעו עוד ולא ישחיתו את מי : כי מלאה וכו' . ובעבור זה יהיה הטובה הזאת :
לים מכסים . מקום המים קרוי ים והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע ואמר כמו שכל הים מכוסה במים כן יהיו כולם מכוסים וממולאים בד
(י) שורש ישי . משיח היוצא משורש ישי . אשר יהיה עומד ביום ההוא ביום קבוץ גליות : לנס עמים . הוא לכל העמים כמו נושא הנס אשר הדרך הוא שכל אנשי
הולכים אחריו כן ידרשו כל עובדי כוכבים אל המשיח ואחריו ילכו לעשות מה שיצוה : והיתה מנוחתו כבוד . ישוחר במנוחה ולא יתגרה בשום אבל מנוחת
תהיה לו לכבוד כי כולם יהיו נשמעין אליו : (יא) יוסיף ה' וכו' . כי מאז קנה אותם מבית עבדים מיד מצרים ועתה יוסיף שנית ידו לקנות את הנשארים
אשר לא מתו : מאשור וכו' . חוזר על מלת לקנות לומר לקנות אותם מאשור וכו' : (יב) ונשא נס . ר"ל יעורר לב הפרסיים ולשלוח את ישראל מן הגולה וכאלו
לנס

לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת
יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃
יג וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי יְהוּדָה
יִכָּרֵתוּ אֶפְרַיִם לֹא־יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה
וִיהוּדָה לֹא־יָצֹר אֶת־אֶפְרָיִם׃
יד וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדָּו
יָבֹזּוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם אֱדוֹם וּמוֹאָב
מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם׃
טו וְהֶחֱרִים יְהוָה אֵת לְשׁוֹן יָם־מִצְרַיִם
וְהֵנִיף יָדוֹ עַל־הַנָּהָר בַּעְיָם רוּחוֹ
וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהִדְרִיךְ
בַּנְּעָלִים׃ טז וְהָיְתָה מְסִלָּה לִשְׁאָר
עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר כַּאֲשֶׁר
הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ יב א וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא
אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשֹׁב אַפְּךָ
וּתְנַחֲמֵנִי׃ ב הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח
וְלֹא אֶפְחָד כִּי־עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְהוָה

לְעַמְמַיָּא וִיכַנֵּישׁ מְבַדְּרֵי
יִשְׂרָאֵל וְגָלְוָת יְהוּדָה יְקָרֵב
מֵאַרְבַּע רוּחֵי אַרְעָא׃ יג וְתֶעְדֵּי
קִנְאֲתָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְמְעִיקִין
לִדְבֵית יְהוּדָה יִשְׁתֵּיצוּן דְּבֵית
אֶפְרַיִם לָא יְקַנּוּן בִּדְבֵית יְהוּדָה
וּדְבֵית יְהוּדָה לָא יְעִיקוּן לִדְבֵית
אֶפְרָיִם׃ יד וְיִתְחַבְּרוּן כְּתַף
חָד לְמִמְחֵי פְּלִשְׁתָּאֵי דִּי
בְּמַעֲרָבָא כַּחֲדָא יְבוֹזוּן יָת
בְּנֵי מַדִּינְחָא בֶּאֱדוֹם וּמוֹאָב
יוֹשְׁטוּן יְדֵיהוֹן וּבְנֵי
עַמּוֹן יִשְׁתַּמְעוּן לְהוֹן׃ טו וְיַבֵּישׁ
יְיָ יָת לִישָׁן יַמָּא דְמִצְרַיִם
וִירִים מְחַת גְּבוּרְתֵיהּ עַל פְּרָת
בְּמֵימַר נְבִיּוֹהִי וְיִמְחִינֵּיהּ
לְשַׁבְעָא נַחְלִין וְיִהָכוּן בֵּיהּ
בְּסַנְדְּלִין׃ טז וּתְהֵי אוֹרַח
כְּבִישָׁא לִשְׁאָרָא דְּעַמֵּיהּ
דְּיִשְׁתְּאַר מֵאַתּוּרָאָה כְּמָא
דַּהֲוָת לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם מַסְּקֵיהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ א וְתֵימַר
בְּעִדָּנָא הַהִיא אוֹדֵי קֳדָמָךְ
יְיָ אֲרֵי עַל דְּחָבֵית קֳדָמָךְ הֲוָה רוּגְזָךְ עֲלַי וּכְדוּ דְּתָבֵית לְאוֹרָיְתָא יְתוּב רוּגְזָךְ מִנִּי
וּתְרַחֵם עֲלָי׃ ב הָא עַל מֵימַר אֱלָהָא פּוּרְקָנִי אֲנָא רָחֵיץ וְלָא אִזְדַּעְזַע אֲרֵי תוּקְפִּי

רשי

ו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו: (יג) אפרים לא יקנא את יהודה. משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא יקנאו זה בזה: (יד) ועפו בכתף פלשתים ימה. יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתי' אשר הם במערבה ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו) אחד (צפניה ג) וכן ת"י
זברון כתף חד למימחי
פלשתאי די במערבא: ובני
ן משמעתם. כתרגומו
מעון להון. מקבלין מצותם
ם: (טו) והחרים. ליבשו
שיעברו בו גליות ישראל
רים: על הנהר. נהר
לעבור בו גליות אשור:
רוחו. אין לו דמיון
רא ולפי הענין יפתר בחוזק
: לשבעה נחלים. לשבע
ם לעביר בו שבע גליות
ור ת למעלה מאשור
רים וגו'. ומאיי הים
מאותו נהר: והדריך.
את הגליות: בנעלים.
: (טז) והיתה מסלה.
המים לשאר עמו:
ואמרת. כראותך זאת:
כי אנפת בי. והגליתני
גלותי עלי ועתה נראה
וישב אפך ותנחמני ויונתן
אודך ה' כי חטאתי לך
ן אנפת בי. ואולי רחמיך
הייתי כדאי לשוב אפך
נני והנה שב אפך ממני:
עזי וזמרת יה ה'. עוז
של הקדוש ברוך הוא
היה לי לישועה. ואין
עוזי עוז שלי שלא
במקרא עזי נקוד חטף
אלא שורק עזי חוץ משלש
ות שהוא סמוך אצל וזמרת
מרת כמו וזמרתי אלא
רחך וזמרת דבוק הוא
של אחריו לכך אני
שאין יו"ד של עזי אלא
י"ד של שוכני סנה (דברי'
יה יהוה. עד הנה
היה

רדק

מקום הנה כן ישלחו ביום ההוא כל הגוים את ישראל אשר בארצם שילכו להם בכבוד: (יג) וסרה. כשיקבצו בני ישראל בארצם תסור הקנאה שהיתה ביניהם בגלותם מארצם שהיתה בהם חלוק מלכיות מקנאתם במלכות בית דוד: וצוררי יהודה יכרתו. כי מקדם היו ביהודה צוררים לאפרים: ואפרים. ר"ל כל ישראל לבד מיהודה, ומפני שהיו ישראל מקנאים במלכות בית דוד היו יהודה צוררים ואויבים להם, וכן ראינו שעכבו המלכות שבע שנים שלא מלך דוד אלא על יהודה, וכן בשוב דוד אל המלכות אחר שברח מפני אבשלום אמר מדוע גנבוך אחינו וגו' ואומר ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל ויתקע שבע בן בכרי בשופר וגו', וכן עד שנחלקה המלכות במלוך רחבעם שאמר אני אוסף על עלכם, ומה שאמר יכרתו, ר"ל שלא יהיו, וכן ונכרתה קשת מלחמה. והפסוק כפול בענין במלות שונות: (יד) ועפו. ינועון אל עבר פלשתים למערבה של א"י, וכת"י, ואחנו מפרשים ועפו ענין עיף עופפת שהיא התנועה המהירה, ואמר בלשון עופפת למהירות התנועה אל מקום פלשתים להכותם ולבזוז אותם, ויש מפרשים ועפו ענין ויגע, כלו' יהיו עיפים מהכות בכתף פלשתים, ומלת בכתף סמוך ובא על דרך במוכרת, כי על דרך הסמיכות משפטו בשוא נקודות, וכתב בן אשר כי בא כן בהיותו מלרע לתקן קריאת הפ"א מפני פא פלשתים: אדום ומואב, אף על פי שאין נכרים היום באומות לבד ישראל שהם היו נבדלים מן העכו"ם בתורתם ושלא נתערבו עם האומות, אבל שאר האומות שנתערבו רובם, והנה הם בין דת ישמעאלים ובין דת עכו"ם כשזוכר אדום ומואב ובני עמון ר"ל ארצותם והיושבים בהם היום, וכן מה שאמר בנבואת דניאל בעמידה ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון כן פירושו: משלוח ידם. שישלחו בהם ישראל ידיהם לכל אשר ירצו: משמעתם. שיהיו נשמעים לכל אשר יצוו אותם, וזכר אלה המקומות לפי שהם קרובים לארץ ישראל אבל גם כך כל האומות יהיו תחת ידי ישראל: (טו) והחרים. ענין כריתה כי כל לשון חרם כריתה והשחתה, וכן והחרים ענין כריתה וגזרה, ובא בענין הזה ביה שאמר לגוזר ים סוף לגזרים: את לשון ים מצרים, הוא נהר מצרים שנקרא שיחור, ויבא ברצון האל שיעור דרך שיעברו בו גאולים: והניף ידו על הנהר. הנהר הזה הוא נהר פרת, וכן תרגם יונתן, ופירוש והניף ידו שינשב רוח חזק שייבשהו כמו שעשה בים סוף ביציאת מצרים כמו שאמר והיתה מסלה לאשר עמו וגו': בעי' רוחו בחוזק רוחו שיוליך על הנהר וייבשהו, ומלת בעים תפרש לפי הענין ואין לה חבר במקרא, ורבי אחי רבי משה פירש עים מן לעי השדה שפירושו גל, ופירש בעים כמו בגלים כלומר בגלי הים, והנהר יניף ידו ורוחו להשקיטם ולייבשם: והכהו לשבעה נחלים, יכה הקדוש ברוך הוא נהר פרת ויתייבשו ברוח עזה עד שישוב לשבע' נחלים ויהיה דרך בין נחל לנחל: והדריך. העוברים באותם הדרכים בנעלים שתהיה הדרך חרבה כאלו לא היה שם מים ויעברו בהם בנעליהם ברגליהם, והדריך פעל יוצא והאל הוא המדריך והעובר הוא הדורך, ומה שאמר לשבעה אפשר שיהיו שבעה דרכים ולא יותר ואפשר ג"כ שיהיה שבע' ענינו כלו' לדרכים רבים כי כן הוא דרך הלשון, כמו שבע כחטאתיכם, שבע יפול צדיק וקם: (טז) והיתה, בזה הנהר תהיה מסלה לשאר עמו כלומר שתהיה דרך סלולה כאלו זמן רב היתה דרך, ומה שאמר לשאר פירשנוהו, ומה שאמר מאשור, כי אותם שהם באשור הוא דרך ישרה לעבור בנהר פרת של ארץ ישראל: כאשר היתה. פירוש כאשר היתה מסלה בים סוף כן תהיה מסלה בנהר פרת: (א) ואמרת, כי אנפת בי פירוש לפי שאנפת בי והגליתני ועתה שב אפך ונחמתני, לפיכך צריך אני להודות לך ששב אפך ממני ולא הנחתני בגלות כמו שהייתי חייב לפי עונותי: (ב) הנה אל ישועתי. כי עזי, הזין בקמץ
חטף

הפ"ה. ואסף המצורע. ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה: משלוח ג' מ"ל בליש' שלוח והס' אדום ומואב משלוח ידם. השכם ושלוח דד"ה. ונשלות ספרים ביד הרצים: עזי וזמרת יה ג' דסמיכי בקריאה
תולדות אהרן אודך ה'. נדה לא: כי עזי. פקידה שער מ:

ביאור מהגר"א

ניהם בסוד יודע היה בגאולה לגרף כו'. ולפי שהמשפט והתוכחה אינו אלא לפרקים בעת (לא) המשילן לאזיר מתניו אבל הצדק והאמונה בכל עת. המשילן לאזור מתניו כמ"ש ידבק האזור במתני: (יג) וסרה קנאת אפרים. לפי שיו"ד השבטים יושבים במקום אחד יהפכו מתקנאין בהם אבל יהודה הנפוצים מצירין להם אמר שיכרתו הצוררים: אפרים ת למב"ד. ומשיח ב"ד לא יצור את משיח ב"י: (יד) ועפו בכתף פלשתים. נגד מש"ל קדם ופלשתים מאחור וגו' ואמר שלא יתקנא אפרים ביהודה אלא ילכו שניהם על הפלשתים מערב יהודה: יחדיו יבוזו את בני קדם. פירו' אחר כך יעזור יהודה לאפרים על ארם מזרחו של א"י: אדום ומואב משלוח ידם. פירוש אדום הוא בקרן מזרחית דרומית ומואב א"י הם יהיו משלוח ידם פירו' שתמיד יבוזו אותם: ובני עמון משמעתם שהם מרחוק משמעתם. אבל אדום ומואב שקרובים לא"י הם יהיו משלוח ידם: (טו) לשון ים מצרים. עברו גאולי מצרים את לשון ים: והניף ידו על הנהר. הוא פרת שהוא ע"ד אשור: בעים פירוש ברוח חזק: והכהו לשבעה נחלים. כתיב בים החרים ובנהר הכהו לפי שמצרים טומאה וכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ שלא יהיה כלל לכן כתיב כאן והחרים אבל אשור שהוא אבות נזיקין לא יחרים אלא יכהו לז' נחלים שהן ז' ואחד כנ"ל: והדריך פירוש לפי שבמקום קדוש כתיב של נעלך כו' אבל לע"ל אע"פ שיקרא לירושלים כסא ה' כולו קידש אעפ"כ ידריכו בנעלים: (טז) והיתה מסלה וגו'. פירש המכשולים שבדרך או אבן
נגף

מצודת דוד

לרמז על הדבר: ואסף. ובזה יאסף נדחי ישראל וכו': (יג) וסרה קנאת. לא יתקנאו ביהודה על כי יהיה השיח ממשפחתם לא כמו שהיה לשעבר לק המלכות בימי ירבעם: וצוררי יהודה. הם בני אפרים שזכר וכפל הדבר יכרתו. ר"ל לא יהיו עוד צוררים כי הקנאה תכרת ואין להם: אפרים וכו'. יח בן יוסף הבא מאפרים ומשיח בן דוד לא יתקנאו זה בזה ולא יצורו זה (יד) ועפו. ימהרו כעוף הפורח ללכת בגב פלשתי היושב במערבה של א"י: יהודה ואפרים: משלוח ידם. יהיו משלוח ידם ר"ל ישלחו ידם בהם לבוזם: משמעתם. ישורו אל משמעתם ר"ל יהיו נשמעים להם לקבל מצותם: (טו) והחרים. עי נהר מצרים להיות בו דרך לעבור בו גאולים: על הנהר. זה נהר פרת: והכהו. את כל אחד יכה להיות נחלק לשבעה נחלים ויהיה שביל ודרך בין נחל לנחל: והדריך. גאולים שם ודרך בני הגולה לדרוך בנעלים אשר ברגליהם כי תתיבש להיות יבשה: (טז) והיתה מסלה. תהיה דרך סלולה כאלו היה שם דרך מעולם: אשר
ישאר

מצודת ציון

בלא מחיר ואף הם אין מוכר וכן קונה שמים וארץ (בראשית יד): (יב) ונפצות. ענין פזור: כנפות. קצות: (יג) יצור. מלשון צרה: (יד) ועפו. מלשון עפיפה: בכתף. בצד ועבר: יבוזו. מלשון בזה ושלל: (טו) והחרים. ענין כריתה ואבוד: לשון ים מצרים. הוא הנילוס ולפי שהוא מתדבק אל הים נראה כאלו הוא לשון הים ועל שם שהוא נמשך כלשון נקרא לשון: והניף. ענין הרמה: בעים. ענין חוזק ואין לו דומה: והדריך. מלשון דרך והליך: (טז) מסלה. דרך סלולה וכבושה: (א) אנפת. כעסת כמו פן יאנף (תהלים ב): (ב) עזי. ענין חוזק והיו"ד
יתירה

ישעיה יב–יג

ב׳ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ ג וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם
ג׳. ג׳ בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה׃ ד וַאֲמַרְתֶּם
בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ
ג׳ חסר וי"ו בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו
ג׳ הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ׃ ה זַמְּרוּ יְהוָה
מודעת ק׳ כִּי גֵאוּת עָשָׂה מֻידַעַת זֹאת בְּכָל־
ב׳ הָאָרֶץ׃ ו צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן
ז׳ כִּי־גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃
יג א מַשָּׂא בָּבֶל אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ
ג׳ בֶּן־אָמוֹץ׃ ב עַל הַר־נִשְׁפֶּה שְׂאוּ־
נֵס הָרִימוּ קוֹל לָהֶם הָנִיפוּ יָד
ז׳ רפין . ס׳ וְיָבֹאוּ פִּתְחֵי נְדִיבִים׃ ג אֲנִי צִוֵּיתִי
ג׳. ג׳ לִמְקֻדָּשָׁי גַּם קָרָאתִי גִבּוֹרַי לְאַפִּי
עַלִּיזֵי גַּאֲוָתִי׃ ד קוֹל הָמוֹן בֶּהָרִים
ג׳ דְּמוּת עַם־רָב קוֹל שְׁאוֹן מַמְלְכוֹת
גּוֹיִם נֶאֱסָפִים יְהוָה צְבָאוֹת מְפַקֵּד

תרגום

וְתוּשְׁבַּחְתִּי דְחִילָא יְיָ אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה לִי לְפָרִיק׃ ג וּתְקַבְּלוּן אוּלְפַן חֲדַת בְּחֶדְוָא מִבְּחִירֵי צַדִּיקַיָּא׃ ד וְתֵימְרוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא אוֹדוּ קֳדָם יְיָ צַלּוּ בִשְׁמֵיהּ חַוּוּ בְעַמְמַיָּא עוֹבָדוֹהִי אַדְכָּרוּ אֲרֵי תַּקִּיף שְׁמֵיהּ׃ ה שַׁבָּחוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי גְבוּרָן עֲבַד גַּלְיָא דָא בְּכָל אַרְעָא׃ ו בּוֹעִי וְשַׁבַּחִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי רַבָּא אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוָּךְ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ א מַטַּל כָּס דִּי לְוָט לְאַשְׁקָאָה יַת בָּבֶל דְּאִתְנַבֵּי יְשַׁעְיָה בַר אָמוֹץ׃ ב עַל כְּרַכָּא דְיָתְבָא שְׁלֵיוָא זְקוּפוּ אָתָא אֲרִימוּ קָלָא לְהוֹן אֲנִיפוּ יַד וְיֵיעֲלוּן בְּתַרְעָהָא מִתְנַדְּבִין׃ ג אֲנָא פַּקֵּדִית לִמְזַמְּנֵי אַת עֲרָעִית גִּבָּרַי וְיִתְפָּרְעוּן מִנְּהוֹן רוּגְזֵי תוּקְפִּי וְתוּשְׁבַּחְתִּי׃ ד קַל הֲמוֹן בְּטוּרַיָּא דְּמוּת עַם סַגִּי קַל אִתְרְגוֹשַׁת מַלְכְוָן עַמְמַיָּא דְמִתְכַּנְשִׁין יְיָ צְבָאוֹת מְמַנֵּי

רש"י

היה שמו חלוק ובמפלתו של עמלק נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה (שמות יז) אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה לה׳ בעמלק: ויהי לי לישועה. כמו היה לי לישועה ודרך מקראות לדבר כן … ואשר לא שם לבו (שם ט׳) וגו׳ ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו ועוד בדברי הימים (ב י׳) ובני ישר… היושבים בערי יהודה וימ… עליהם רחבעם היה לו לו… מלך עליהם רחבעם … (ג) ושאבתם. ותקבלון או… חדת: ממעיני הישועה. … ירחיב לכם על ידי יש… הנאה להם ויתגלו להם … התורה שנשתכחו בבבל על … הצרות: (ד) עלילותיו. מפלל… הזכירו. לשבח כי נשגב הו… (א) משא בבל. משא פורענ… של בבל: (ב) על הר נש… שאו נס. להקבץ על הר … ובוטח בשופי שאו נס לג… והרימו קול לנקבצים שיו… עליו: הניפו להם יד. לרמ… שאין יכולים לשמוע ויראו … הנפת היד ויבואו בפתחי … של שרי בבל: פתחי. כמו בבי… ותשב בית אביה (בראשית…) הנפתר בבית אביה ומנח… סרוק סתר חרבות כמו ו… פתיחות (תהלים קה): (ג) … צויתי למקודשי. שיבאו ויתו… להתגרות בם והם פרס … אנשי כורש ודריוש שזמנ… לכך: קראתי גבורי לא… לעשות חרון אפי בהם … עליזי גאותי שאני מת… בהם

רד"ק

תקף: וזמרת. כמו וזמרתי, והראיה כי הרי"ם קמוצה והנו היה סמוך היה פתח, וכן אשר נהנך היום ביד כמו בידי: (ג) ושאבתם מים בששון. דרך משל כמו השואב מים מן המעיין, שלא יפסקו מימיו כי בכל עת ימצא בו לשאוב כי הוא מקור תמידי כן לא תפסוק מהם הברכה והישועה ויהיו בששון כל ימיהם. ויונתן תרגם הפסוק במשל למוד החכמה כי החכמה נמשלת למים, והמלמדים הם כמו המעיין והתלמידים הם השואבים וכת"י ותקבלון אולפן חדת ואמר חדש לפי שאותו הלמוד יהיה חדש וכן ילמדו אז דעת את ה׳ מה שלא למד אדם עד אותו היום כמו שאמר כמים לים מכסי׳: (ד) ואמרתם, תאמרו זה אל זה דרך זרוז: קראו בשמו, קראו לעמים בשמו, כמו ויקרא שם אברם בשם ה׳, וזהו טעם הודיעו הזכירו או פי׳ קראו בשמו כשתתפללו לו, וכן ואני אקרא בשם אלהי, וכת"י צלו בשמיה: (ה) זמרו ה׳ כי גאות עשה. כמו שאמר על ים סוף כי גאה גאה וזאת הגאות תהיה מודעת בכל הארץ שיוציא עם דל מבין עמים רבים ועצומים, ומגפת גוג ומגוג גם כן תהיה מודעת בכל הארץ, ועל כל זה ראוי לכם לזמר לה׳: (ו) צהלי. הרימי קולך בשירה ובשבח האל כי קדוש ישראל היה גדול בקרבך, כלומר גדול שמו בקרבך בנפלאות שעשה כמו שאמר בנבואת גוג ומגוג ביחזקאל והתגדלתי והתקדשתי וגו׳: (א) משא בבל אשר חזה להודיע כי נבואה גם על אומות העולם, והראשון אמר אשר חזה ולא הוצרך לומר על האחרים: (ב) על הר נשפה, לשא וגבוה, כמו וילך שפי, אפתח על שפיים נהרות, ויונתן תרגם על כרכא דיתיב שליוא ר"ל בבל שהית׳ שלוה ושקטה, פירוש מלשון רבותינו והוא שהכלום בעליהם שלא שנים בשופי אמר שאו נס הניפו יד על דרך משל כאלו קראו להם ונשאו להם נס על הר גבוה והניפו להם יד שיבאו מהרה אל בבל להשחיתה והבאים אליה הם מדי ופרס, ותנופת היד הוא כאדם הקורא והוא רחוק לו שאינו שומעו ומניף לו בידו שיבא: ויבאו פתחי נדיבים. כמו בפתחי חסר בי"ת השמוש, כמו לזנות בית אביה, ואחרים רבים, ושרי בבל קורא נדיבים שהיו גדולים בעושר ובמעלה והם הנקראים נדיבים כי ברוב אנשים גדולים ואנשי שם רוח נדיבה בהם, ויש מפרשים נדיבי׳ על מדי ופרס, ויפרשו פתחי כמו חרבות, וכן ואת ארץ נמרד בפתחיה: (ג) אני צויתי למקודשי. והם מדי ופרס, ואמר צויתי ואמר למקודשי ר"ל שהעיר את רוחם לבא אל בבל והרי הם כאלו צוה וקדש וזמן אותם לבא: לאפי. קראתי אותם לעשות בבבל אפי וחמתי והיו עליזים ושמחים: בגאותי. שאני מתגאה על בבל על ידם: (ד) קול המון. אמר הנביא כי שמע בנבואתו קול המון בהרים דמות עם רב כאלו היו עם רב בהרים מדברים ונשמע קול המון ההרים בו ונשמע קול שאון ממלכות גוים נאספים ורב הצבא הזה היה ה׳ צבאות והוא היה מפקדם, כלו׳ מונה אות׳, כענין שנאמר תפקדו אותם לצבאותם, כי כן דרך העולם בצאת למלחמה מונה אותם האדון המושל עליהם לדעת מנינם בבאם למלחמה, ויש לפרשו ענין

מסורה

וסי׳ ויהי לי לישועה דווישע. הנה אל ישועתי אבטח ולא. ודהלל׃ הישועה ג׳ בקריאה וסי׳ בשמואל חלק א׳ סי׳ י"ד׃ נשגב ג׳ קמצין בקריאה וסי׳ ואמרתם ביום ההוא הודו לה׳. נשגב ה׳ כי שכן מרום. יהללו את שם ה׳׃ צויתי ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסוף סדר צו׃ ויבאו ז׳ רפין וסי׳ ואתה הרם את מטך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים ההמה

תולדות אהרן ושאבתם מים. סכה מח ב זוהר בלק (סוכה נס): ביום ההוא. עכו"ם כד: זמרו ה׳. עקידה שער לט: צהלי ורוני. (ברכות ג תענית סס): אני צויתי. ברכות ט:

ביאור מהגר"ז

נגף או המים אבל כאשר רוח … יעביר מן הארץ והוא מ… מצרים ויעבר את הנזקין הייתו … או היתה מסילה: (ה) זמרו … גאות עשה. זה שאמר אשיר … כי גאה גאה כו׳ גאותו … ונסתר ועתה נתגלה גאות… כמ"ש ואכבדה בפרעה ובכל חי…

מצרים כי אני ה׳ וכן לע"ל והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי כו׳ וידעו כי אני ה׳ וז"ש הודי… בכל הארץ שעתה הכסיל לא יבין את זאת וזאת הברכה לו מכמו ישכילו זאת יבינו לאחרית… ודוד אמר בזאת אני בוטח בזאת יבא אהרן כו׳ וסוד זה וזאת י"ב אבני מלואים שבשבט… י"ב שבטים וב׳ אבני שוהם שכלולין בהם גם כן י"ב שכתובין עליהם י"ב שבטים … כלולין בב"ר ולכן עשר הם י"ב וז"ש אבני שוהם ואלו בב׳ הם בחו"ג והוא ו׳ של המלוי … (ו) צהלי ורוני וגו׳. הוא שמחה ורננה לפרא ורמשא המלך הגדול הקדוש וז"ש לדו… נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדים כי גדול הוא בסוד ברוך ברכו הגי וקד…

שאני מתגאה על בבל על ידם: (ד) קול המון. אמר הנביא כי שמע בנבואתו קול המון בהרים דמות עם רב כאלו היו עם רב בהרים מדברים ונשמע קול המון ההרים בו ונשמע קול שאון ממלכות גוים נאספים ורב הצבא הזה היה ה׳ צבאות והוא היה מפקדם, כלו׳ מונה אות׳, כענין שנאמר תפקדו אותם לצבאותם, כי כן דרך העולם בצאת למלחמה מונה אותם האדון המושל עליהם לדעת מנינם בבאם למלחמה, ויש לפרשו ענין

הקדושה וזהו לדור ודור נגיד גדלך שהוא ברוך כבוד ה׳ ממקומו ולנצח נצחים קדושתך נקדיש הוא הקדושה ואין הסי"מ גדול אלא בציון כמ"ש גדול ה׳ ומהולל מאוד בעיר אלהינו הר… גדול מאוד בעיר אלהינו וזהו יושבת ציון כי גדול בקרבך. פירוש שבציון הוא יתגדל קדוש ישראל כי קדוש ישראל הוא נסתר מענין כל חי והוא נגלה מצד פעולותיו וגדול וקדוש הוא ש"… וז"ש את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו וזהו קדוש ישראל וכנגדן הוא צהלי ורוני שמחה בצפרא והוא נסתר ורוני ברמשא בגלוי כמ"ש לעיל באריכות כי שמחה בכהני ורנני ב… וכהני כל עובדייהו בחשאי ובלוים הוא רננה באתגליא שמן ויין שאין אומרים שירה אלא על היין ושמן הוא בחשאי:

מצודת ציון

יפירה: וזמרת. מלשון זמר ושבח: ויהי לי. כמו היה לי וכן ויעזוב את עבדיו (שמות ט) ומשמעו עזב: (ג) ושאבתם. לקיחת המים נקראת שאיבה: עלילותיו. מעשיו: נשגב. חזק: (ו) צהלי. ענין הרמת קול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י): (א) משא. כן נקראת הנבואה ע"ש שהיא נשאת בפי האדם: חזה. ראה במראה הנבואה: (ב) נשפה. ענין גבהות כמו אפתח על שפיים נהרות (לקמן מא): פתחי. בפתחי נדיבים. כן יקראו בעלי העושר כי ע"פ רוב המה נדיבי לב: (ג) למקדשי. ענין הזמנה כמו התקדשו למחר (במדבר יא): עליזי. ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים צו): (ד) דמות. מלשון דמיון: שאון. המיית: מפקד. ענין מספר

מצודת דוד

ישאר. שלא מתו בגולה: מאשור. חוזר על מלת מסלה, המסלה בדרך ישר יהיה … כאשר וכו׳. כמו שהיתה מסלה בים סוף ביום עלותו וכו׳ כן יהיה מסל… סרת וכו׳ מצרים: יב (א) כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נר… וישוב מעלי אפך ותנחמני בשבאת המוכה: (ב) הנה אל ישועתי. הואיל וממי אנשי… אשכון בטח ולא אפחד עוד: כי עזי וכו׳. העוז והשבח של המקום הי׳ לי לישועה ר"ל … היתה למען הראות חזקו ולמען אזמר בשבחו: (ג) ושאבתם מים בששון. … השואב מים מן המעין הנובע הנה שואב הוא בששון כי לא ידאג פן יכלו … כן תשאבו בששון את הישועה ממעיני הישועה כי לא תופסק ההשפעה כי יד ה׳ לא תקצר: (ד) ואמרתם. תאמרו זה לזה דרך זרוז: הודיעו. לפרסם הנס: … היו מזכירים זה את זה · שבחי המקום כי נשגב שמו ומהראוי אם כן להזכיר שבחיו: (ה) זמרו ה׳. זמרו אל ה׳ כי עשה דבר הראוי להתגאות בו: מודעת… בגאוה ההיא נודעת ומפורסמת בכל הארץ: (ו) צהלי. הרימי קולך ברנן כי קדוש ישראל גדול בקרבך ר"ל ע"י הנפלאות שעשה בקרבך נתגדל שמו והוא מקרא … יג (א) משא בבל. זו הנבואה על בבל: (ב) על הר נשפה. הרימו נס על הר גבוה שיהא נראה למרחוק וקראו בקול רם לאנשי פרס ומדי: הניפו יד. … שימהרו ללכת ויבואו בפתחי נדיבי בבל: (ג) צויתי. הסרתי להם: למקודשי. הם פרס ומדי שזמנתים לכך: לאפי. לעשות בבבל חרון אפי: עליזי גאותי … שמתים בגאותי שאתגאה על בבל על ידם: (ד) קול המון. קול הומיה נשמע בהרים דמות קול עם רב והוא קול שאון ממלכות פרס ומדי הנאספים יחד: … המקום

רש"י

(ה) וכלי זעמו. הם גבורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ. של בבל:
כשוד. כיום ביזה מאת הקב"ה יבא: (ז) כל ידים. של בבל:
צירים וחבלים. הם לשון יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה
נרקים להפתח: יחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם: איש אל רעהו
...הו. בני בבל על הכוצאים
...הם כי משונים הם: ופני
...ים פניהם. אומר אני
...יהם לסוכים ומאויימין
...או י"ל שהם עם חושבי
...כות ואת בני בבל (דימה
...על שם התמהון):
...וחטאיה. חוטאיה:
...וכסיליהם. מזלותיהם:
...יאירו וכן בהלו נרו
...כט) וכן אור כי יהל (שם
...: חשך השמש. מתוך צרתם
...לכם כאילו חשך השמש:
...על תבל. על ארצם:
...אוקיר אנוש מפז. כו
...ה אכבד את דניאל מפז
...ביאוהו לקרות מכתב מנא
...תקל ופרסין (דניאל ה)
...ין אמר בלטשצר והלבישו
...דניאל ארגונא וגו': כתם
...ר. קבולת זהב אופיר:
...שמים ארגיז. כל גבאה
...ואומר איך נפלת משמים
...בן שחר (לקמן יד) ואחר
...נגדעת לארץ חולש על
...אף כאן תחלה שמים
...ין ואחר כך ותרעש הארץ
...ו יושביה. לקול מפלתה
...מהו בדבר: (יד) והיה.
...בבל: כצבי מודח. ממקומו

...ויבאו אליך כמבוא עם.
...א מ"ל: לחבל ג' וסי' וכלי
...לחבל. וכלי כליו רעים.
...תי משחית לחבל: ונבהלו
...ם חד מן ז' מלין בטעמא
...מין ומפסיקין וסי' ויתמהמה
...קו. ויאמר ה' אלהי אדני.
...ן ויאמר אל אשת אדניו.
...זם ויקח משה. ונבהלו צרים.
...לים. ויאמר ה' מציון. ואמר
...אלה מאניא שא אזל אחת
...: זדים ד' וסי' ועתה אנחנו
...זרים. ופקדתי על תבל רעה
...אכי. ודבתרי' כי הנה היום
... אלהים זדים קמו עלי תניינא דסיפרא. וכל אלפא ביתא דכוו':

ישעיה יג

צבא מלחמה: ה באים מארץ מרחק מקצה השמים יהוה וכלי
זעמו לחבל כל הארץ: ו הילילו כי
קרוב יום יהוה כשד משדי יבוא:
ז על כן כל ידים תרפינה וכל לבב
אנוש ימס: ח ונבהלו צירים וחבלים
יאחזון כיולדה יחילון איש אל
רעהו יתמהו פני להבים פניהם:
ט הנה יום יהוה בא אכזרי ועברה
וחרון אף לשום הארץ לשמה
וחטאיה ישמיד ממנה: י כי כוכבי
השמים וכסיליהם לא יהלו אורם
חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה
אורו: יא ופקדתי על תבל רעה ועל
רשעים עונם והשבתי גאון זדים
וגאות עריצים אשפיל: יב אוקיר
אנוש מפז ואדם מכתם אופיר:
יג על כן שמים ארגיז ותרעש הארץ
ממקומה בעברת יהוה צבאות
וביום חרון אפו: יד והיה כצבי
מדח וכצאן ואין מקבץ איש אל
עמו יפנו ואיש אל ארצו ינוסו:

(מסורה: ג' ר"פ · ג' · תריכר וכשד · ג' · ז' בטעם מרעימי' ופסקי' · ג'. ג' · ג' · ג' ומ"ל · ג' ומ"ל. ג'. ג' · ד' · י"ב. ד' · ג' ומ"ל · ג' רפי · ג' · ג'. ג' · כ' מ"ל בט עם דרכים)

תרגום יונתן

משרין בקרבא: ה אתן מארעא רחיקא מסיפי ארעא יי ומני כם דלוט קדמוהי לחבלא כל רשעי ארעא: ו אלילו ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי כביזא מן קדם שדי ייתי: ז על כן כל ידיא יתרשלון וכל לבא דאנשא יתמסי: ח ויתבהלון עקא וחבלין יחדונגנון זיע כילדתא יזועון גבר לחבריה יתמהון אפי שלהובין אפיהון: ט הא יומא מן קדם יי עתיד למיתי אכזרי ותעבור ותקוף רגז לשואה ארעא לצדו וחיבהא ישיצי מנה: י ארי כוכבי שמיא ונפיליהון לא יזהרון נהוריהון וקבל שמשא במפקיה וסיהרא לא מזהר נהוריה: יא ואסער על דדירין בתבל בישתא ועל רשיעיא חוביהון ואבטיל רבות רשיעין ותקוף תקיפין אמאיך: יב אחבב דחלי מדהבא דמתיקרין מניה בני אנשא ועבדי אוריתא ממסנא דאופיר: יג על כן שמיא אזיע ותזוע ארעא מאתרהא מן קדם יי צבאות וביום תקוף רוגזיה: יד ויהי כטביא מפרד וכעאן ולית דמכניש גבר לעמיה יתפנון

רד"ק

ענין מנוי כלומר הוא היה מאיש פקידים עליהם, וכן תרגם יונתן: (ה) באים. מקצה השמים, ממזרח, אמר מקצה השמים על' דרך ההפלגה' לרחוק הקצה כאלו נוגע לשמים מן הצד ההוא: ה' וכלי זעמו, הוא המנהיג הצבא ועם הצבא הם כלי זעמו ובהם יחבל ארץ בבל: (ו) הילילו. אמר כנגד אנשי בבל: כשוד משדי יבא. כשוד שיבא מחזק שאין דרך להנצל ממנו, וכן כקול שדי כקול חזק, וכן תרגם יונתן: (ז) על כן. כי אין להם תחבולה להנצל כיון שבא להם זה להנצל מאת ה': תרפנה. הידים מלהלחם כנגד אויביהם והלב ימס שלא ימצא בעצמו שום גבורה ואומץ כי הגבורה היא בלב. כמו שאמר ואמיץ לבו בגבורים: (ח) ונבהלו. בקמץ מפני ההפסק כי יש לה מפסק ההפסק, ופירוש יושבי בבל יהיו נבהלים ולא יוכלו להשיב יד: יאחזון. בנו"ן מפני ההפסק, ופי' הם יאחזום צירים, וזה הענין ממש בשני פנים כי הצירים יאחזו האדם הנבהל, כמו חיל אחז יושבי פלשת, הלא חבלים יאחזון, צירים אחזוני, ובהתחזק הצירים על האדם תמיד כאלו האדם יאחז הצירים שלא יפרדו ממנו, לפיכך אמר צירים וחבלי' יאחזון, לדעת יונתן יהיה נו"ן יאחזון נו"ן הכנוי והוא כמו יאחזום ויהיה בענין כמו חבליו וטוב הוא פירושו לכן תרגם יחדונגנון: יתמהו. לפי שבא להם הרעה פתאם. יתמהו איש אל רעהו איך היה זה: פני להבים פניהם, כאדם שיש לו בושת שיתהפכו פניו אדומים: (ט) הנה יום ה' בא אכזרי ועברה, יהיה אכזרי ועברה וחרון אף עמו: הארץ. פירוש ארץ בבל: וחטאיה. יושבי בבל שהם חטאים ורשעים ישמידם מבבל עד שתשאר שממ' בעונותם אחטאים: (י) כי כוכבי, הנביאים מדברים דרך משל ואומרים על מי שתבא לו צרה כי הוא יושב בחשך ולא יזרח לו השמש ולא יאירו לו הככבים ולא שום אורה כמו שאמר ידעך נרו באשון חשך, וכן זה הפסוק ואחרים רבים בזה הענין, ופירוש וכסיליהם, כתב רבי יונה כי כסיל היא ככב גדול נקרא בערבי סוה"ל והככבים המתחברים אליו נקראים על שמו כסילים: יהלו אורם, ענין נוגה שרשו הלל הפעי' ויהלו כמו יגיהו, כמו שאמר וירח לא יגיה אורו, כאלו אמר לא יתנו אורם והפעלה על הככבים, אם אראה אור כי יהל הפעלה על האו' בצאתו יגיה אורו: (יא) ופקדתי על תבל. ר"ל על ארץ בבל אפקוד עליה' רע' שעשו לישראל: ועל רשעים, הכשדי' שהם רשעים והרעו לישראל יותר מדאי, כמו שאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לי לרעה: גאון זדים, שהיו גאים ואנשי זדון אשבית זדונם: (יב) אוקיר. אשים בני בבל יקרים יותר מפז, כלומר אם ירצה אדם לפדותם שלא יהרגום לא יקחו מדי ופרס בהם משקלם זהב שלא יהרגו אותם: מכתם אופיר. מזהב אופיר, והפסוק כפול
...[ענין] במלות שונות, ויונתן תרגם הפסוק בענין אחר אמר אחבב דחלי וגו', ר"ל על ישראל שהיו בבבל שלא יומתו בין המומתים מאנשי בבל כי יהיו יקרים בעיני מדי ופרס יותר מפז וישמרו
...שלא יהרגו: (יג) על כן שמים. דרך משל, כאלו ירגזו השמים ותרעש הארץ מרוב הרעה הבאה על בבל כי לא יוכלו להנצל מן החרב בשום ממון, לפיכך אמר על כן: (יד) והיה. העם הנכרי
אשר בבבל יהיה בבא הרעה על בבל כצבי מודח, שידיחוהו וירדפו אחריו ללכדו שהוא רץ בכל כחו כן כל אשר בבבל מעם אחר

מצודת דוד

...קום יצוה לספור אנשי צבא המלחמה כדרך שעושה אוסר המלחמה ר"ל יצליחו
...חמה כאלו המקום יהיה אוסר המלחמה: (ה) מקצה השמים. אמר דרך הפלגה:
וכלי זעמו. כאלו יבוא ה' להיות אוסר המלחמה וכלי זעמו עמו והם חיל פרס
...י: לחבל. להשחית כל ארץ בבל: (ו) הילילו. כאלו לבבל יאמר שיעשו יללה
...קרוב יום הפורעניות הבא מה' לא במקרה: כשוד משדי יבוא. רצה לומר
...ם גדולה וקשה כדרך השוד הבא משדי בעל היכולת: (ז) כל ידים. כל ידי
...י בבל יהיו רפוים מרוב אימה וכל לבב אנשיהם ימס: (ח) ונבהלו. יהיו
...לים ופחודים: יאחזון. יאחזו אותם צירים וחבלים וכאשת לידה יחילון: איש אל רעהו.
...בבל יתמהו זה מול זה על הצוקאים עליהם כי יהיו פניהם אדומים כלהבת
...: (ט) אכזרי. היום ההוא יהיה יום אכזרי ויהיה עוד עמו עברה וחרון אף: הארץ. ארץ בבל: וחטאיה. אנשים החוטאים: (י) לא יהלו אורם. מרוב הצרה
...יה להם שאין אורה מזהיר: בצאתו. עם כי אז נראה ביותר הבהקת אורו: (יא) ופקדתי על תבל רעה. אזכור על ארץ בבל את הרעה שעשו לישראל ואשלם
...גמולם: ועל רשעים. על אנשי בבל אזכיר עונם: (יב) אוקיר. אז אשים בן אנוש יותר יקר מפז כי האויב לא יקח פז מחירו לבל יהרגנו: ואדם וכו'. וכפל
...ר במ"ש: (יג) על כן. בעבור הרעה הבאה על בבל ארגיז צבא השמים: ותרעש הארץ. מחרדת מפלת בבל ירעשו יושבי הארץ ביום בוא עברת ה' וחרון אפו:
...והיה וכו'. בבוא הרעה על בבל אז העם הנכרי אשר בבבל יהיה כצבי המודח ממקומו על ידי רודפים שהוא רץ מפניהם בכל כחו כן אשר בבבל מעם אחר יצאו
בחפזון

מצודת ציון

מספר ומנין כמו ויפקדם בטלאים (ש"א טו): (ה) לחבל. להשחית כמו ואוכל עול (לעיל י):
(ו) הלילו. מלשון יללה: כשוד. מלשון שדידה ועושק הנפש וכן נוקטב ישוד צהרים (תהלים צא):
(ז) תרפינה. מלשון רפיון: (ח) צירים. הם יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקין
להפתח וכן כי נהפכו עליה ציריה (ש"א ד): וחבלים. גם הוא ענין מכאובי לידה כמו חבלי
יולדה (הושע יג): יחילון. מלשון חיל וחלחלה: (י) וכסיליהם. מזלות השמים וכן כסיל וכימה
(איוב ט): יהלו. יזהירו כמו בהלו נרו (שם כט): יגיה. ענין האורה כמו וה' יגיה חשכי
(ש"ב כב): (יא) ופקדתי. ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא): תבל. כן נקרא
הארץ: והשבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (לקמן יד): גאון. ענינו כמו גאוה: זדים. רשעים:
עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (יב) אוקיר. מלשון יקר וחשוב: מפז. הוא
זהב הטוב: מכתם אופיר. מזהב טוב הבא מאופיר: (יג) ארגיז. ענין רעדה כמו רגזו ואל
תחטאו

ל׳ טו כָּל־הַנִּמְצָא יִדָּקֵר וְכָל־הַנִּסְפֶּה
ח׳ מ״ל. ג׳. ב׳ יִפּוֹל בֶּחָרֶב׃ טז וְעֹלְלֵיהֶם יְרֻטְּשׁוּ
כ״ג לְעֵינֵיהֶם יִשַּׁסּוּ בָּתֵּיהֶם וּנְשֵׁיהֶם
תשכבנה ק׳ תִּשָּׁגַלְנָה׃ יז הִנְנִי מֵעִיר עֲלֵיהֶם
אֶת־מָדָי אֲשֶׁר־כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ
ב׳ וְזָהָב לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ׃ יח וּקְשָׁתוֹת
ל׳ נְעָרִים תְּרַטַּשְׁנָה וּפְרִי־בֶטֶן לֹא
ל׳. ב׳ יְרַחֵמוּ עַל־בָּנִים לֹא־תָחוֹס עֵינָם׃
יט וְהָיְתָה בָבֶל צְבִי מַמְלָכוֹת
ז׳ תִּפְאֶרֶת גְּאוֹן כַּשְׂדִּים כְּמַהְפֵּכַת
אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה׃
כ לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד־
ל׳ וחי דּוֹר וָדוֹר וְלֹא־יַהֵל שָׁם עֲרָבִי וְרֹעִים
ל׳ וחסר לֹא־יַרְבִּצוּ שָׁם׃ כא וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים
ל׳ וּמָלְאוּ בָתֵּיהֶם אֹחִים וְשָׁכְנוּ שָׁם
ל׳ בְּנוֹת יַעֲנָה וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ־שָׁם׃
ל׳ ומ״ל כב וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו וְתַנִּים
ב׳. ד׳. ג׳ וג׳ מפיק בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג וְקָרוֹב לָבוֹא עִתָּהּ
וְיָמֶיהָ לֹא יִמָּשֵׁכוּ׃

וגבר לארעיה יערקון׃ טו כל
דישתכח בה יתקטל וכל דייעול
לכרכי צירא יתקטל בחרבא׃
טז ועולימיהון יתרטשון לעיניהון
יתבזזון בתיהון ונשיהון
ישתכבן׃ יז הא אנא מיתי
עליהון ית מדי די בכספא
לא מטקסין ודהבא לא מתרעין
ביה׃ יח וקשתתהון עולימין
יבזען ועל ולד מעין לא ירחמון
על בניא לא תחוס עיניהון׃
יט ותהי בבל דהות מלקדמין
חדות מלכון תושבחת רבות
כסדאי כהפיכתא דהפך יי
ית סדום וית עמורה׃ כ לא
תתב לעלם ולא תשרי עד דר
ודר לא יפרוס׃ תמן ערבי
משכניה ורעין לא ישרון תמן׃
כא וישרון תמן תמון ויתמלון
בתיהון אוחין וישרין תמן בנת
נעמין ושידין יחכון תמן׃
כב וינצפון חתולין בברניתהון
וירודין בבית מישרי תפנוקיהון
וקריב למיתי עדן תברה דבבל

ד׳ כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיב׳ וסי׳ אשה תארש ואיש אחר . ועלליהם ירטשו לעיניהם . שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת . ואספתי את כל הגוים אל ירושלם ׃ וקרוב ד׳ בקריאה וסי׳ וענה איים באלמנותיו . כי קרוב יום וקרוב יום לה׳ . הודינו לך אלהים הודינו . וקרוב לשמוע מתת הכסילים

תולדות אהרן בנות יענה . חולין סד ׃ ושעירים . שבת קמט ׃

רש"י

ממקומו: (טו) כל הנמצא. בתוך ידקר: וכל הנספה. על בני העיר לה[יות] ... נקלט מהם במצור יפול בחרב כשתלכד העיר. נספה לשון ספות הר[וה] (דברים כט) ספו שנה על שנה. (לקמן כט) ספו על זבחיכם (ירמיה [ז]) ... אקוויליי"ר בלע"ז: (טז) ירוטשו. יתבקעו וכן נערים תרטשנה: (יז) הנ[ני] מעיר עליהם את מדי. דריו[ש] המדי הרג את בלשאצר ... הוא אומר ביה בליליא קט[יל] בלשאצר (דניאל ה) ודריוש מדאה קביל מלכותא (שם ו) ... וזהב לא יחפצו בו. אין חוש[קים] ... כי אם להרוג ולהנקם על [ה]רעה אשר עשו מלכי ב[בל] לכל העמים: (יח) וקשתות של בני מדי: נערים. [של] בבל: תרטשנה. תבקע[נה] בחציהם אשר יורו בקשתותיה[ם]: ופרי בטן. עוללים דקי[ם]: (יט) והיתה בבל. שתי פורענ[ויות] באו לה בשתי שנים דר[יוש] הרג בלשאצר ומלך שנה ול[שנה] השנייה נהפכה כמהפכת סד[ום] מן השמים וכן שנינו בסדר עו[לם] (ירמיה נא) ובא בשנה השמו[עה] של דריוש ואחריו בשנה השמו[עה] והיתה בבל צבי ממלכות וגו׳ שהיתה מלך וראש הממל[כות] ושהיתה תפארת גאון כש[דים] עתה והיתה כמהפכת סדו[ם]: (כ) ולא יהל שם ערבי. ... לא יאהל לא יפרוש שם ... אפי׳ ערבי שדרכם לישב באה[לים] ולהסיע מקניהם ממקום למ[קום] לא תמצא חן בעיני[ו] לקבוע שם אהליהם כי ... למרעה כאן לא תהיה ... ואל תתמה על לא יהל הנו[ן] כאילו היתה בו אל"ף כי הו[א] מקומות יש שהברת קול ה[א] במקום אות וכן (איוב ...) מלפנו מבהמות ארץ ... מאלפנו וכן (משלי יז) ... מזין על לשון ה"ת כמו ... מאזין: (כא) ציים. תמון הם נמיות מרטרי[י"ש] בלע"ז: אוחים. לא יד[ענו] מה מין חיה הם: (אוחים לשון קולים ומוחים ודרדרים): ושעירים. שד[ים]: (כב) וענה איים באלמנותיו: ויגורו חתולי׳ בארמנותיו: וענה. כמו ועתה ... (הושע ב) ומעונותיו טריפ׳ (נחום ג) ויש לפרש עוד וענה לשון עניית ק[ול] ותנים. יענו בהיכלי עונג שלהם: וימיה. ימי טובתה לא ימשכו כי ... הובטחו ישראל (ירמי׳ כט) לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם ו... פקידה על ידי כורש מלך פרס שיטול המלוכה מבבל אחר דריוש ... כי

רד"ק

אחר יצאו בחפזון מתוכו איש אל עמו יפנו ואיש אל ארצו ינוסו: (טו) כל הנמצא. כל הנמצא בתוכו מעט אחר ידקר, כמו אנשי העיר, וכפל הענין במלות שונות, ואמר על הנספה יפול בחרב ופירוש הנספה כמו נוסף שהוא מעט אחר ונוסף אל אנשי העיר, והוא מגזרת ספו שנה על שנה למען ספות הרוה ויסף וספה בענין אחד, ובענין הזה תרגם יונתן, וענין ידקר הוא מכת החרב, ויש מפרשים כל הנספה כמו ויש נספה בלא משפט ואמר כל מי שיגיע זמנו למות לא ימות על מטתו אלא יפול בחרב: (טז) ועולליה׳ ירטשו. הבנים בעיני האבות, ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה לעיניהם, ואחר כן יהרגו אותם, וכל זה הוא דרך אכזריות, וענין ירוטשו הוא הפלת העוללים בקרקע או אל הקירות דרך אכזריות, וישסו ענין בזה והוא מפעלי הכפל מבנין נפעל: ותשכבנה. כתיב ותשגלנה קרי: (יז) הנני מעיר. אעיר את רוחם לבא אל בבל להלחם עליה וזה מדי כי דריוש המדי הוא שכבש בבל ובמותו מלך עליהם כורש הפרסי, וזה הטעם לא יחשבו כלום כסף וזהב לפדיון אנשי בבל אלא יהרגו אותם ולא יהיה להם פדיון כמו שאמר אוקיר אנוש מפז: (יח) וקשתות. פי׳ עם קשתותיהם ירוטשו הנערים כי הנה הקשתות תרטשנה הנערים, ופי׳ בו כי היו משימים הנערים בקשתות מקום החצים ומורים אותם על הקרקע ואל הקירות: פרי בטן. ובנים. ר״ל בעודם קטנים, וכן ואכל פרי בטנך, אם בנים ואם בנות יאמר, או בן יגח או בת יגח: לא תחוס עינם, בשורק והוא לבדו בשור״ק כי כל השאר בחול׳: (יט) והית׳ בבל. פירוש בבל שהיתה צבי ממלכות תפארת גאון כשדים היא עתה כמהפכת אלהים את סדום ואת עמור׳ ופירוש צבי חפץ שכל הממלכות היו חפצים בה והכשדים שהיתה להם היו מתפארים ומתגאים בה עתה תהיה כמהפכה שהפך אלהים את סדום ואת עמורה שתהיה חרבה ולא יהיה בה יישוב לעד, והעיר בבל שמלכו עליה דריוש וכורש, ושה״א היום אינה בבל הקדומה כי אותה החריב דריוש ובנה עיר אחרת באותה הבקעה היא שמה בבל עד היום, ובסדר עולם אומ׳ כי כשכבש אותה דריוש והרג בלשאצר ומלך עליה שנה ובשנה השנית הפכה אלהים כמהפכת סדום ועמורה, וזהו שאמר הכתוב ובא בשנה השמועה שמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השנית השמועה זאת כמהפכה שהפכה אלהים כסדום ועמורה: (כ) לא תשב, פי׳ תשב ותשכון על העיר כנגד היושבים והשוכנים בה, כמו העיר היוצאת אלף, רוצה לומר על אנשים היוצאים ממנה: לא יהל. משפטו לא יאהל רוצה לומר לא יטה אהלו ואמר ערבי לפי שהערביים הם השוכנים באהלים: ורועים. ואפילו רועים לא ירביצו שם צאנם. כי אמר שהלא לא תשב, כלו׳ לא תהיה בנויה עד שישבו בה אנשים ולא אפי׳ אהל לא יטה אדם שם דרך ערא׳ ואין צריך לומר אלא אפילו הצאן לא ירביצו שם שלא ירביצו אותם שם הרועים כי משכן החיות רעות תהיה כמו המדבר: (כא) ורבצו. הצאן לא ירביצו שם אלא מי ירבץ שם חיות המדבר ירבצו שם, ופי׳ ציים חיות השוכנות במקום ציה לפיכך נקראו ציים, וי״מ שהם נמיות הנזכר בדברי רבותינו כדי שלא תקפוץ הנמיה מרטי״נא בלע״ז: בתיהם. החרבים אוחים הם שקורין בלע״ז פרו״ן: בנות יענה. הם הקטנים מן היענים והאמות מעופפים בעולם ויניחו קטניהם ויתאבלו לחוסר מזונותם, לפיכך אמר ואבל כבנות יענה ודרך היענים לשכן במדבר ובמקומות החרבים: ושעירים. הם השדים, כמו לשעירים אשר הם זונים אחריהם. ויקראו כן לפי שהם נראים כדמות שעירים למאמין בהם, וכן ת״י ושידין יחכון תמן: (כב) ועגה. פי׳ ויצעק כמו ענו לה, ותען להם, וענתה שמה, והדומים להם ענין הגבהת ק[ול] וכן

מצודת ציון

תחטאו (תהלים ד): בעברת. מלשון עברה וזעם: (טו) ידקר. ענין נעיצה ותחיבת חרב בגוף כמו והביטו אלי את אשר דקרו (זכריה יב): (טז) ירטשו. ענין בקיעה וכן אם על בנים רטשה (הושע י): ישסו. ענין בזה ושלל: תשגלנה. מלשון משגל ומשכב: (יז) מעיר. מלשון התעוררות: (יח) תחוס. ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים עב): (יט) צבי. ענין הדר ופאר כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג): גאון. מלשון גאוה: (כ) יהל. כמו יאהל ונפלה האל״ף וכן ולעמשא תאמרו (ש״ב יט) ומשפטו תאמרו: ירבצו. ענין השכיבה לנוח: (כא) ציים. אוחים. שמות מיני חיות: בנות יענה. שם עוף בת היענה: ושעירים. הם השדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם וכן ושעיר על רעהו יקרא (לקמן לד): ירקדו. ענין קפיצה ודלוג: (כב) וענה. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו׳ קול רם (דברים כז): איים. שם חיה: באלמנותיו. כמו בארמנותיו או הוא מלשון אולם ותנים מין נחש

מצודת דוד

בחיפזון מתוכה איש אל עמו וכו׳ ולא ישובו עוד כלאן הנדחה מסודר ואי[ן] מקבצם: (טו) כל הנמצא. כי כל הנמצא בתוכה ידקר בחרב ואם הוא מעט כ[...]: וכל הנספה. כל הנוסף על בני העיר להיות עמהם יפול בחרב והוא כפל [ה]ענין במ״ש: (טז) ועולליהם. קטניהם יתבקעו לעיניהם ואין לאל ידם למחות: י[שסו] בתיהם. יבוזו וישללו בתיהם ויאנסו נשיהם: (יז) את מדי. לפי שהוא אכזר ביותר הזכיר אותו לבדו: לא יחשבו. לקחת בפדיון נפש: וזהב. ואף זהב לא יחפצו [בו]: (יח) וקשתות. הקשתות של אנשי פרס ומדי תבקענה את נערי בבל בחציהם אשר [יורו] עליהם: ופרי בטן. עוללים דקים: על בנים. ר״ל בנים קטנים: (יט) צבי ממלכות. א[שר] היה פאר כל הממלכות: תפארת. אשר היה תפארת לבני כשדים אנשים ה[יו] מתפארים ומתגאים בה: כמהפכת. בבוא עתה תהיה כמהפכת אשר הפך ה׳ את סדום וכו׳: (כ) לא תשב. לא תהיה מיושבת עד עולם ולא תשכון לא תהיה שכ[ונה] מבני אדם עד סוף ימי הדורות וכפל הדבר במ״ש: ולא יהל. אף הערבי השוכן באהלים על פני השדה לא יטה שם אהלו לגודל השממון: לא ירביצו שם. [...] מקניהם: (כא) ורבצו שם. לגודל השממון ירבצו שם חיות היער: (כב) וענה. כל אחד מהאיים תצעק בהארמונות והתנים יצעקו גם המה בהיכליהם שהיו מתע[נגים] בהם (דרך האיים והתנים לצעוק בתמידות): וקרוב. הזמן קרוב לבוא עליה עת הפורענות וימי שלותה לא יהיו נמשכין לזמן מרובה וכפל הדבר במ״ש לחוזק הענ[ין]: כי

ישעיה יד

יד א כִּי יְרַחֵם יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב
וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְהִנִּיחָם עַל־
אַדְמָתָם וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ
עַל־בֵּית יַעֲקֹב: ב וּלְקָחוּם עַמִּים
וֶהֱבִיאוּם אֶל־מְקוֹמָם וְהִתְנַחֲלוּם
בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמַת יְהוָה
לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְהָיוּ שֹׁבִים
לְשֹׁבֵיהֶם וְרָדוּ בְּנֹגְשֵׂיהֶם:
ג וְהָיָה בְּיוֹם הָנִיחַ יְהוָה לְךָ
מֵעָצְבְּךָ וּמֵרָגְזֶךָ וּמִן־הָעֲבֹדָה הַקָּשָׁה
אֲשֶׁר עֻבַּד־בָּךְ: ד וְנָשָׂאתָ הַמָּשָׁל
הַזֶּה עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאָמָרְתָּ אֵיךְ
שָׁבַת נֹגֵשׂ שָׁבְתָה מַדְהֵבָה: ה שָׁבַר
יְהוָה מַטֵּה רְשָׁעִים שֵׁבֶט מֹשְׁלִים:
ו מַכֶּה עַמִּים בְּעֶבְרָה מַכַּת בִּלְתִּי
סָרָה רֹדֶה בָאַף גּוֹיִם מֻרְדָּף בְּלִי
חָשָׂךְ: ז נָחָה שָׁקְטָה כָּל־הָאָרֶץ
פָּצְחוּ רִנָּה: ח גַּם־בְּרוֹשִׁים שָׂמְחוּ
לְךָ אַרְזֵי לְבָנוֹן מֵאָז שָׁכַבְתָּ לֹא־
יַעֲלֶה הַכֹּרֵת עָלֵינוּ: ט שְׁאוֹל
מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ לִקְרַאת בּוֹאֶךָ

תרגום

וזמהא לא יתרחקון: א ארי
ירחם יי על דבית יעקב ויתרעי
עוד בישראל וישרינון על
ארעהון ויתוספון גיורין עליהון
ויסתמכון על בית יעקב:
ב וידברינון עממין ויובלונון
לארעהון ויחסנונון בית ישראל
על ארע שכנתא דיי לעבדין
ולאמהן ויהון שבין לשוביהון
ויפלחון במשעבדיהון: ג ויהי
ביומא דיניח יי לך מצערך
וממרותך ומן פולחנא קשיא
דאתפלח בך: ד ותטול
מתלא הדין על מלכא דבבל
ותימר איכדין בטילת מרות
משעבדנא סף תקוף חיבא:
ה תבר יי תקוף רשיעין
שולטן חיבין: ו דהוה מחי
עממין בתקוף מחא די לא
פסיק מפלח בתקוף עממין
מפלח ולא מנע: ז נחת
שדוכת כל ארעא יבעון
תושבחא: ח אף שלטונין
חדיאו עלך עתירי נכסיא
אמרין מעידן דשכיבתא לא
סליק מחבלא עלנא: ט שאול
מלרע זעת לך לקדמות

רש"י

[...]ם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם אי מינן מלכי מנייכו [...]: (א) כי ירחם ה' את יעקב. לאמר להם הבטחת גאולתם [...]: ובחר עוד בישראל. לעתיד יגאלם גאול' שלימה: ונספחו. ונוספו [...]כי כמו (שמואל א ב) וכן מהסתפח בנחלת ה' (שם כו):

[...]נחלים. יהיו כנחלים [...]ן והתנחלתם אותם [...]כה): ורדו. לשון [...]גישה כמו לא תרדה [...]: (ג) ביום הניח ה' [...]ראל הכתוב מדבר: [...] ומרגזך. טעלייך [...] מלך בבל וכר' וחך[...] [...]יח לך כי תלא חסם: [...]בה. לשון מרבית [...]שא ככל. ורבותינו [...]ומרים מדוד והבא: [...] ה' מטה רשעים. [...]ה עמים בעברה: [...] בלי חשך. מורדף [...]גוי על ידו בלי חשך [...]דוף ומדלוק אחר כל [...]ומה: (ז) פצחו רנה [...]ה פצחו נחה שקטה [...]ץ: (ח) גם ברושים. [...]אף שלטינין חדיאו [...] מפלהך: (ט) לקראת [...]שתרד לגיהנם ומה היא

[...]ביאום ג' ב' מלאים וא' [...]' למען אשר יביאו בני [...]ולקחום עמים והביאים. [...]קיום: מכה ה' פתחין [...]ן ארמי עבראה בחוטרא [...]עממין ברוגזא ה' מחי:

[...]אהרן ונלוה הגר. יבמות [...] מז קידושין ע: [...]. שבת קמט: שבר ה'. [...] קלט (מגלה עב):

רד"ק

וכן דרך האיים והתנים להגביה קולם והוא כקול אבל: איים, שם חיה מחיות המדבר, וי"מ ויגפין אתולין בבירנתהון, כ"א ויגלפון לד"י קודם לפ"א: באלמנותיו. כמו בארמנותיו, כתרגומו: ותנין בהיכלי ענג. וכן תנין יענו בהיכלי ענג שהיו ועתה יהיו חרבים מדור החיות: וקרוב לבא עתה. עת חרבן בבל קרוב לבא: וימיה. ימי שלותה לא ימשכו כי קצרים יהיו: (א) כי ירחם ה'. בעבור שירח' ה' את יעקב יבא בקרוב עת חרבן בבל כי בחרבנה תהיה תשועת ישראל: והניחם. כתרגומו וישרינון: ונלוה הגר עליהם. יתחברו גרים אליהם לראותם כי בחרבן בבל תהיה תשועתם יודו כי בשבתם היה החרבן ההוא לפי שהרעו לישראל יותר מדאי כמו שאמר קצפתי על עמי וגומר לא שמת להם רחמים, ומלך מדי ופרס שלקח בבל הודה כי מה' היתה לו כמו שאמר כל ממלכות הארץ נתן אלהים בידי וגו', ואמר מי בכם בכל עמו ויעל, וגרים שנתגיירו אז בעלותם מבבל לא ראינו זה בכתוב ולא לקחום עמים וגו', אבל מצאנו שהיו להם שונאי' רבים בבנין ירושלם. לפיכך הנכון בעיני בזה כי זה הפסוק יתפרש לשני פנים כי ירחם ה' את יעקב, עתה בגלות בבל ירחם עליהם ויוציאם מגלותם ובחר עוד בישראל בימי המשיח ואז גלות הגר עמם, כמו שכתוב ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא, וכמה פסוקים מורים על זה הענין ביאת המשיח בדברי הנביאים, וכן ולקחום עמים, כמו שכתוב והביאו את כל אחיכם מנחה לה' וכמה פסוקים מורים על זה: ונספחו. ויתחברו. כמו ספחני נא אל אחת הכהונות: (ב) ולקחום והתנחלו'. יתנחלו אותם להנחילם לבני הם אחריהם: להיות להם לעבדים ולשפחות. כמו שכתוב ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם: (ג) והיה. אמר כנגד ישראל היושבים בגלות בבל ביום שהניח ה' מעצבך תשא המשל הזה, והוא יום חרבן בבל: מעצבך. מצער הגלות: ומרגזך. המ"ם בחירק, וכן מאחרי דוד, מרדף אחרי ישראל: אשר עבד בך. אף על פי שמלת העבודה לשם נקבה אמר עבד לשון זכר, רוצה לומר על ענין העבודה, וכן יעשה מלאכה, והדומים להם: (ד) ונשאת המשל. משל הוא הדבר שאינו מובן כמשמעו, וכן בזה: מדהבה. מטה, שבט, גם ברושים, ארזי לבנון, ופי' מדהבה מתרגום זהב דהבא, והוא אמר לבבל שהיתה בעלת הזהב שהיתה לוקחת מס מכל הארצות, ויונתן תרגם סף תקוף

(ה) שבר. מטה, ושבט משל על החזק והממשלה רשעים מושלים, אמר על נבוכדנצר ועל אויל מרודך ועל בלטשצר: (ו) מכה. אומר על נבוכדנצר ולפי שהוא היה תחלת הממשלה כל הארצות אמר זה הענין עליו כי בניו אף על פי שאכלו אותם כל הגוים הם לא לקחו לכם דבר אלא מה שהניח לכם אביהם בעברה שלא היה לו חמלה עליהם. מכת בלתי סרה. התי"ו במקום ה"א כי אינו סמוך, וכן חכמה ודעת, שפעת אני רואה, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל, אמר כי אני רואה מכל מכתו לא היתה סרה מכל העמים אלא מכה אותם: רודה באף. והיה רודה בהם באף ובחימה, ובי"ת באף קמוצה מורה על ה"א הידיעה, רוצה לומר האף הידוע לו למ"ך בבל: מורדף בלי חשך. כל גוי וגוי מורדף ממנו ולא מנע מלרדפו אלא תמיד הוא מורדף מפניו לא יתן לו מנוחה: (ז) נחה, ועתה במות בן בנו והרס ממשלת הנשע נבוכדנצר נחה שקטה כל הארץ ופצחו רנה, זה כנגד נבוכדנצר כאלו מת הוא ביום ההוא: (ח) גם ברושים. לפי שאמר נחה שקטה כל הארץ והוא אומר על עם הארץ שהיו תחת עבודתו והיו בצרה לפיכך אמר גם ברושים, והוא על המלכים, וכן ארזי הלבנון, אמרו שגם המלכים שמחו באבוד מלכותו וממשלתו, כלומר אפילו המלכים והשרים שאין נותנים עליהם עבודה כמו על עם הארץ אפילו הם שמחו לו באבודו כי בן בנו אבדה ממשלתו: לא יעלה הכורת עלינו. לפי שהמשיל הגדולים לברושים ולארזים אמר גם כן הכורת דרך משל, ואמר מאז שכבת, כלומר מעת שמת נבוכדנצר, כי שעבדו העכו"ם את בנו ואת בן בנו לא היו מצירין להם אלא שהיו נותנים להם מס, אבל נבוכדנצר היה הורגם ונותנם בבית האסורים ומעבידן עבודות קשות: (ט) שאול מתחת.
בחיים

מצודת דוד

(א) כי ירחם ה'. חוזר למעלה לומר וזה יקרב עת קץ בבל כי ירחם וכו' ולזה בבל תהיה תשועה לישראל: ובחר. עוד כאומר ותקטן עוד זאת בעיני ה' ויבחר בכל ישראל בימי המשיח ותהיה גאולה שלמה ואת כולם יניח על אדמתם: ונלוה. יתחברו גרים עליהם ונספחו וכו' כפל הדבר במ"ש: (ב) ולקחום. יקחו את ישראל והביאום אל מקומם: והתנחלום. בית ישראל ינחלו מהם על אדמתם להיות להם לעבדים ולשפחות: והיו שובים. הם ישבו את אשר שבו אותם מאז: ורדו. ימשלו באותם שנגשו אותם לעבוד: (ג) והיה. חזר הוא על מפלת בבל: הניח ה'. שיתן לך מנוחה ממה שהיית עד הנה ברוגז ומן העבודה ויהיה לך מנוחה מן העבודה הקשה אשר מלך בבל עבד בך: (ד) ונשאת. תרים קול לדבר המשל הזה וכו': שבת נוגש. נתבטל הנגוש עבודה: שבתה. נתבטלה המדה המוזהבת רצה לומר העשירות בעלת מרבית הזהב: (ה) מטה רשעים. רצה לומר כהם שהיו מכים באומות כמטה הזה: כפל הדבר במ"ש: (ו) בעברה. בחרון אף: מכת בלתי סרה. הכה מכה מתמדת שלא הסיר מן המוכה: רודה באף גוים וכו'. ר"ל על כי הוא מושל בהם בגוים באף ובחימה שפוכה לכן היה הוא מורדף מבלי מניעה כי היה מורדף עד לכלה: (ז) נחה. הנה עתה במפלתו שקטה הארץ ואנשיה פצחו רנה: (ח) גם ברושים וכו'. הוא משל על השרים והשלטונים: מאז. יאמרו בשמחתם הנה מאז שמת נ"נ לא יעלה עוד הכורת עלינו ולפי שהמשיל אותם לברושים וארזים אמר לשון הנופל בהם: (ט) שאול מתחת. בני שאול אשר מתחת לארץ חרדו לקראת בואך שמה והוא ענין מליצה והפלגה כאלו יפחדו ממנו גם עתה: עורר לך. השאול הקיץ בעבורך את המתים מן העתודים הם השרים המנהיגים את העם כעתודים ההולכים בראש העדר הקים השאול: הקים. כל המלכים הכסאותם
לצאת

מצודת ציון

נתה: עתה. מלשון עת: (א) והניחם. תרגומו וישרינון: ונלוה. ענין חבור כמו לוית חן (משלי א): ונספחו. ענין אסיפה וקבוץ כמו תחת חרול יסופחו (איוב ל): (ב) והתנחלום. כמו ונחלים: שובים. מלשון שבי: ורדו. ענין ממשלה כמו וירד מיעקב (במדבר כד): (ג) ומרגזך. ענין תנועת החרדה כמו ותחתי ארגז (חבקוק ג): (ד) שבת. ענין בטול כמו השב שבת (לקמן ל): מדהבה. תרגום של זהב הוא דהבא וכן נאמר ביה אנת ראשה די דהבא (דניאל ב): (ו) רודה. ענין ממשלה: חשך. ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב): (ז) נחה שקטה. פתרון א' להם וכפל המלה במלות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: פצחו. ענין פתחון פה והרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד): (ט) שאול. גיהנם: רגזה. ענין תנועת החרדה: עורר. מלשון התעוררות והקיצה:
רפאים

עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים כָּל עַתּוּדֵי אָרֶץ הֵקִים מִכִּסְאוֹתָם כֹּל מַלְכֵי גוֹיִם׃
י כֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם אַתָּה חֻלֵּיתָ כָמוֹנוּ אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ׃
יא הוּרַד שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ הֶמְיַת נְבָלֶיךָ תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה וּמְכַסֶּיךָ תּוֹלֵעָה׃
יב אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם הֵילֵל בֶּן שָׁחַר נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם׃
יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל אָרִים כִּסְאִי וְאֵשֵׁב בְּהַר מוֹעֵד בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן׃
יד אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן׃
טו אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרָד אֶל יַרְכְּתֵי בוֹר׃
טז רֹאֶיךָ אֵלֶיךָ יַשְׁגִּיחוּ אֵלֶיךָ יִתְבּוֹנָנוּ הֲזֶה הָאִישׁ מַרְגִּיז הָאָרֶץ מַרְעִישׁ מַמְלָכוֹת׃
יז שָׂם תֵּבֵל כַּמִּדְבָּר וְעָרָיו הָרָס אֲסִירָיו לֹא פָתַח בָּיְתָה׃

מיתך אעירת לך גברין כל עתירי נכסיא אקימו מכורסותהון כל מלכי עממיא׃ י כולהון יתיבון ויימרון לך אף את מרעתא כותנא דמיתא׃ יא אתחת לשאול יקרך אתרגושת תושבחת זמרך תחותך ישוון רמה ועיל מנך ריחשא׃ יב איכדין אתרכינתא מן רומא דהויתא זיותן בגו בני אנשא ככוכב נוגהא בין כוכביא אתרטישתא לארעא דהויתא קטול בעממיא׃ יג ואת אמרת בליבך לרומא אסק עיל מן עמיה דאלהא אשוי כורסי מלכותי ואתיב בטור זמן בסיפי צפונא׃ יד אסק עלוי כל עמא אהי עילאי מכולהון׃ טו ברם לשאול תתחת לסיפי גוב בית אבדנא׃ טז חזך עלך ידוקון בך יסתכלון ויימרון הדין גברא אזיע ארעא אצדי מלכותא׃ יז שוי תבל כמדברא וקרוהי פגר לאסירוהי לא

י"ד זקפין קמצין וכל אסף דכוו' כמ"ד · ט' רפין · ל'. ג' חסר ואחד מ"ל · ב' · כ'. ל' ומ"ל. כ' · ג'. מ' · ל' ומ"ל. ב' · ב' בסיפרא · ב' · ל' · ל' · ל'. ד' רפין · ו' דגש ס

ארץ י"ד זקפין קמצין בקריאה וסי' ירכיבהו על במותי ארץ. שאול מתחת רגזה לך. הכינו לבניו מטבח. אבל אמללה ארץ. רנו שמים כי עשה ה'. רנו שמים וגילי ארץ. ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך. ותשכח ה' עושך. חשף ה' את זרוע קדשו. כי קול נהי נשמע מציון. הנני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים. ה' עזי ומעזי. משא דבר ה' על ישראל תניינא דזכריה. כי לא בחרבם. וכל אתנחתא וס"פ דכוו' קמץ במ"ד בסגול וסי' כי לא שלום ידברו. בשמך אלהים. דור חרבות שניו. תחת שלש רגזה ארץ׃ ויאמרו ט' רפי' בקריאה וסי' זכור ימות עולם בינו. ה' עזי ומעזי ביום צרה. בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים. כלם יענו ויאמרו אליך דסיפרא. כל הגוים נקבצו לך דסיפרא. ישישו וישמחו בך: ירונו וישמחו חפצי צדקי. ישמחו השמים ותגל הארץ. התשלח ברקים וילכו׃

רדק

בחייהם שמתו והמתים רגזו ופחדו, על דרך משל לפי שהיה מחריד כל העולם בחייו אמר כי המתים יפחדו שלא יחרידם במותו, והוא על דרך משל מרוב החרידו כל העולם, אמר בדרך הפלגה כי המתים חרדו ופחדו בבואו אליהם, ושאול בזה הפסוק זכר ונקבה, כמו שאמר רגזה, ואמר עורר, אמר עד"מ כי השאול העיר המתים הגדולים לצאת לקראתך במותך, וכאלו המלכים בקברם בכסאותם כמו בחייהם והשאול הקים אותם לקראתך: רפאים. מתים, וכן רפאים בל יקומו, אם רפאים יקומו, וי"ת גברין, כלומר הגדולים והגבורים המתים. עורר לך. עתודי ארץ, המלכים נקראים עתודים דרך משל, כמו שהעתודים מנהיגים הצאן והולכים לפניהם, כמו שאמר כעתודים לפני צאן כן המלכים מנהיגים העם: (י) כלם יענו. יענו התחלת הדבור, כמו וענית ואמרת, ויען איוב הראשון, גם אתה ואף על פי שבחייך היית מושל על כלנו עתה נראה שגם אתה חלית כמונו וקרך מקרה המות כמו שקרה לנו, וחלית מבנין פעלו נזכר שם פעלו כמו אשר חלה ה' בה: (יא) הורד שאול גאונך. שהיית מתגאה ומדמה בעצמך שאתה כמו אל לפי שהיית מושל על כל העמים, ועתה נראה שהורד שאול אותו הגאון והנך מת כאחד העם: המית נבליך. שהיה נשמע בביתך קול המיית נבלים וכנורות ועתה הורד שאול עמך. כי פסקו אותם השמחות: תחתיך, ועתה הנה תחת המצעים היקרים והמכסים הנכבדים שהיו לך בחייך עתה במותך הם רמה ותולעה ואמר יצע ומכסיך שהוא לשון זכר ואעפ"י שרמה ותולעה לשון נקבה לפי שרמה ותולעה הוא דרך כלל על רבים מן התולעים וכשידבר דרך כלל ידבר פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה, כמו ומכסך תולע לשון זכר ורמה תכסה עליהם לשון נקבה, וכן ותהי הכנם ותעל הצפרדע: (יב) איך נפלת. כי היית בחייך כמו ככב השמים ולא כל ככב אלא ככב המגיה אורו הרבה, והוא ככב השחר, והוא הנקרא הילל, מענין בהלו נרו עלי ראשי, ועתה איך נפלת משמים לארץ ונגדעת והנה בחייך היית חולש על גוים ועתה נחלשת ונגדעת: חולש. כמו ויחלש יהושע, ועל במקום בי"ת השמוש, כאלו אמר חולש בגוים, ות"י וכמו זה ועל תרבך תחיה, כמו ירבך, ונפת אותה על הל אחד כמו בהל, ורז"ל פי' כי חולש מפיל גורל, כמו שאמר מטילים חלשים על הקדשים בי"ט אבל לא על המנות, ואמר מאי משמע דהאי הלשים לישנא דפוריא היא דכתיב חולש על גוים והוא שאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך וגו', ואמר קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד, ואמר בימינו היה הקסם בירושלם הנה שהיה מפיל גורלות באיזה עם ילחם כי כלם היו לפניו לעשות בהם כרצונו ובבואו ירושלם הטיל גורל אם ילך לרבת בני עמון או לירושלם: (יג) ואתה אמרת. בחייך היית חושב בלבבך מרוב הגאוה שהיה לך היית חושב השמים אעלה דרך משל כלומר למעלה מכל בני אדם, ות"י לרומא אסק: ממעל לכוכבי אל, ועוד אני גבוה מכל הככבים על דרך משל, דמה ישראל לכוכבי אל, ויפה פיר': ואשב בהר מועד בירכתי צפון, הר מועד הוא הר ציון לפי שהיו נועדים שם כל ישראל תמיד נקרא הר מועד ואמר צפון כי ציון לצפון ירושלם וכן אמר הר ציון ירכתי צפון, כלומר התפאר בעצמו שיכבוש ירושלם וישים כסאו בה, ואדוני אבי ז"ל פי' הר מועד בירכתי צפון בבל, אמר כשאשב בירכתי צפון אני חושב בעצמי כי ממעל לכוכבי אל ארים כסאי, וקורא בבל הר מועד לפי שכל העולם היו נועדים שם אל מלך בבל, וקראה הר לפי שהיתה עיר חזקה, וכן קראו ירכתי צפון כי היא צפונית מזרחית ליישוב העולם: (יד) אעלה. כפל הענין לחזק ובמתי עב ר"ל השמים שהם ממעל לעבים: אדמה. מבנין התפעל ומשפטו אתדמה: (טו) אך אל שאול. פה לכוכבי אל שהיית חושב תורד אל שאול, ותחת ירכתי צפון תורד אל ירכתי בור ובור הוא הקבר: (טז) רואיך. במותך אליך ישגיחו וההשגחה היא דקות הראות: (יז) שם תבל. זה

רשי

היא הרגזה לעורר לקראתך: רפאים. מנקים השוכבים שם: כל עתודי
כל מלכי העכו"ם השרים והשרות הכתוב מושלם לפרים ולפרות ו
כמו (תהלים כב) כי הבבוני פרים וכמו (עמוס ד) פרות הבשן אשר
וכאן מושלם לעתודים: הקים. השאול: מכסאותם. שהגיהנם
גוים: (י) גם את
כמונו. תמיהים אנו א
עליך רעה שגם אתה
להיות כמונו למות: (יא)
נבליך. נבלים וכנור
מזמרים לפניך ויש לפתו
נבליך המית בני נבל
נבלה שבחיילותיך ומד
שבמסורה הגדולה חוז
זה ואת זמרת נבליך
באלף בית של ב' לש
הילל בן שחר. כוכב
המאיר אור כוכב הנ
הקינה על שרה של בבל
היפול משמים: נגדעת
אתה נבוכדנצר שהיי
על גוים מטיל גורל
על המלכים מי הם
ביום פלוני ומי ביום
ורבותינו דרשוהו שהי
גורל על המלכים.
(יג) ממעל לכוכבי אל.
בהר מועד. הר שהכל נו
שם הוא הר ציון:
צפון. בעזרה מקום שנז
ירך הצפוני כענין שנא
(ויקרא א) על ירך המזבח צ
(יד) אעלה על במתי
איני כדאי לדור עם
אעשה לי עב קטנה
ואשב. בה יונתן תרגם
עלוי כל עמא: (טז) י
יביטו דרך חורין וחרכין
בלע"ז: יתבוננו. הור
בלע"ז: (יז) לא פתח
לא פתח להם בית א
להוציאם כל ימי חייהם
ללכת לביתם כל תיבה
למ"ד

תולדות אהרן

אדמה לעליון
פסחים
יג חולין

מצודת ציון

רפאים. כן נקראים המתים כי נרפו ונחלשו על ידי המיתה: (י) יענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כז): חלית. מלשון חולה: נמשלת. ענין דמיון והשואה: (יא) הורד. מלשון ירידה: המית. מלשון המיה ושאון: נבליך. שם כלי זמר נבל: יצע. מלשון מצע המשכב: (יב) הילל. ענין אורה ונוגה כמו בהלו נרו (איוב כט) ויקרא כן כוכב השחר על כי הוא המאיר ביותר: נגדעת. ענין כריתה כמו שקמים גודעו (לעיל ט): חולש. ענין גורל ובדרז"ל ומטילין חלשים על הקדשים בי"ט (שבת קמח): (יג) מועד. מלשון וועד ואסיפה כמו הנה המלכים נועדו (תהלים מח): בירכתי. ענינו צד ועבר וכן ירך המזבח (ויקרא א): (יד) במתי. גבהי וכן על במותימו תדרוך (דברים לג): עב. ענן: אדמה. מלשון דמיון: (טו) ירכתי. ענינו סוף ותחתית וכן וירכתו על צידון (בראשית מט): (טז) ישגיחו. ענין הבטה בכונת הלב: יתבוננו. ענין הסתכלות בעיון רב כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג): מרגיז. ענין תנועת הרעדה: (יז) תבל. כן נקרא מקום הישוב: ביתה. הה"א בסופה במקום למ"ד

מצודת דוד

לצאת לקראתך וענין מליצה הוא: (י) כולם יענו. כולם ירימו קול ויאמרו
גם עתה עם רוב ממשלתך הנה נעשית חולה במכאובי המיתה ויסורי גיהנם
(יא) הורד. מה שהיית מתגאה עודך חי הנה הורד הגאוה אל השאול
כאחד העם: המית נבליך. קול המית נבלים וכלי נגון שהיה נשמע בביתך
היא ירדה שאולה כי פסקו אותן השמחות: תחתיך. הרמה היה לך למצע וכ
למכסה ממעל: (יב) משמים. ר"ל מרום המעלה והממשלה: הילל בן שחר
כ"כ אשר היית דומה לכוכב הבוקר המאיר ביותר: נגדעת. נכרתה לנפול
אתה המטיל גורלות על האומות על מי ילך להלחם כמ"ש כי עמד מלך בב
לקסם קסם וכו' (יחזקאל כא): (יג) השמים אעלה. רצה לומר אעלה
רמה למשול על כולם עד ימי עולם: ממעל וכו'. כפל הדבר במ"ש: בהר
הוא הר ציון כי שם היו נועדים כל ישראל והשכינה עמהם: ירכתי צפון. היא ציון שעומדת בצד צפון ירושלים וכפל הדבר במ"ש: (יד) על במתי עב. ע
העב: אדמה לעליון. להיות כמוהו לשבת מופרד מבני אדם והוא ענין מליצה על מרבית הגאוה שהיו לו: (טו) אך. כלפי שאמר אעלה על במתי עב אמר
יהיה אך תורד לשאול ולתחתית הבור: (טז) רואיך. הרואים אותך בשאול ישימו אליך ויתבוננו להסתכל אליך בכונת הלב ויאמרו היתכן שזהו האיש אשר היה
הארץ בחייו: (יז) שם תבל. מקום המיושבת שמה לשממה כמדבר: ועריו. אף
ערי

יח כל־מלכי גוים כלם שכבו בכבוד
איש בביתו׃ יט ואתה השלכת
מקברך כנצר נתעב לבש הרגים
מטעני חרב יורדי אל־אבני־בור
כפגר מובס׃ כ לא־תחד אתם
בקבורה כי־ארצך שחת עמך הרגת
לא־יקרא לעולם זרע מרעים׃
כא הכינו לבניו מטבח בעון אבתם
בל־יקמו וירשו ארץ ומלאו פני־
תבל ערים׃ כב וקמתי עליהם נאם
יהוה צבאות והכרתי לבבל שם
ושאר ונין ונכד נאם־יהוה׃
כג ושמתיה למורש קפד ואגמי־מים
וטאטאתיה במטאטא השמד נאם
יהוה צבאות׃ כד נשבע יהוה
צבאות לאמר אם־לא כאשר

פתח תרעא׃ יח כל מלכי
עממיא כולהון שכבין ביקר
גבר בבית עלמיה׃ יט ואת
אתרכינתא מקברך כחטר
טמיר חפי קטילין מטעני חרב
נחתין לגוב אבני בית אבדנא
כפגר מדשדש׃ כ לא תהי
כחד מנהון בקבורתא ארי
ארעך חבילתא ועמך קטלתא
לא יתקיימון לעלם זרע מבאשין׃
כא אתקינו לבניהון קטול
בחובי אבהתהון דלמא יקומון
ויחסנון ארעא ויתמלון אפי
תבל בעיל דבבו׃ כב ואתגלי
לאתפרעא מנהון אמר יי
צבאות ואשיצי לבבל שום
ושאר ובר ובר בר אמר יי׃
כג ואשוינה לירותת קופדין
בית צדו ביצין דמין ואהממינה
כמא דמהממין במבינא
ואתבבינה לשיצאה אמר יי
צבאות׃ כד קים יי צבאות למימר אם לא כמא דחשיבית

תולדות אהרן מלכי גוים. שבת קמט: כנצר נתעב. סנהדרין מג: שם ושאר. מגלה י: למורש קפוד. ברכות נז:

רשי

תחלתה הטיל לה ה"א בסופה : (יח) איש בביתו . בקברו וכן ת"י
ולמיה : (יט) כנצר נתעב . כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שחופר
ומוציאו כך הושלכת מקברך. אמרו חכמים כשנעשה בהמה והיה ז'
מליכו עם הארץ את אויל מרודך וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו
אסורין עד יום מותו
וציאו אויל מרודך מבית
להמליכו ולא קבל עליו
ישוב למלכותו ויהרגני
מת ונקבר ולא האמין
ציאוהו מקברו : לבוש
מטועני חרב . בלבוש
כמו לבוש הרוגים :
חרב . מדוקרי רמחים
בלשון ערבי מוטען :
ל אבני בור . אל עמקי
ים שהאבנים גוללים
ת: כפגר מובס. ת"י
כמו נבוס קמינו (תלים
ל הרי אבוסנו (כאן
מתבוססת בדמיך
טז) . הנדוש כטיט
(כ) לא תחד אתם
. לא תשוה לשאר
נוח בקברך : כי ארצך
ברוב עבודה ועמך
ם כמו שמפורש בדניאל
ובד' לכל חכימי בבל
אוך והגנו בך בזיון
מקברך : לא יקרא
רע מרעים. ואף בניך
יך ולא יתקיימו אחריך
ים כי יתחברו עליהם
וישחיתום ויאמרו זה
(כא) הכינו לבניו מטבח.
ו וירשו ארץ . ותמלא
נאים ומציקים וכן
ונתן בעלי דבבי, כמו
א' כח) ויהי ערך .
לסתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שאמרנו למעלה שם תבל כמד
ם חזר ואמר וכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל
(כב) ושאר . שארית : נין . בן מושל במלכות אביו : ונכד . בן
זה בלשצר. ונכד זו ושתי : (כג) קפוד . הריצ"ן בלע"ז : וטאטאתיה .
ד אשקובי"ר בלע"ז כמו שאמרו רבותינו לא הוו ידעי רבנן מאי
יה עד דשמעי כו' : (כד) כאשר דמיתי . באשור כן היה'. אתה בנבוכדנצר
ראית

רדק

זה מדברי המתבוננים בו, ויאמרו הזה הוא שהיה תבל כמדבר, והבל הוא שם לארץ המיושבת : לא פתח ביתה . לא פתח לכל בית הסהר לעולם כיון שנתנם בבית האסורים לא הוציאם עוד משם : (יח) כל מלכי. איש בביתו. פי' איש בקברו וכן ת"י : (יט) ואתה השלכת מקברך . אמרו בשע' שנטרד נבוכדנצר והיה עם החיות שבעה שנים ועם הארץ המליכו אויל מרודך בנו , וכאשר שב נבוכדנצר לדעתו ושב אל היכלו אל בבל ומצא בנו יושב על כסאו נתנו בבית האסורים ולא יצא משם עד שמת נבוכדנצר והוציאוהו משם להמליכו והוא לא רצה למלוך , אמר איני מאמין שמת ואם יצא כמו שבא בפעם אחרת וימצאני יהרגני הוציאו אותו מקברו והראו לו שמת , על זה נאמר ואתה השלכת מקברך , נ"א בתרגום שתרגם שכבו בכבוד איש בביתו אשכבו ביקר גבר בביתיה , ותרגם ואתה השלכת מקברך ואת אתרכינת מאתרך , וזה נוטה לדרך הפשט יותר ויפרש איש בביתו כמשמעו , כלומר כל המלכים נחו בבתיהם בהיכליהם ואתה השלכת מקברך , מביתך שהיית חושב שתהיה בו לזמן רב כמו שאדם בקבר והשלכת מתוכו כלומר שרוח רעה שעברה עליך מאת האל השליכה אותך מביתך והלכת לדור בין החיות : כנצר נתעב . כשנוטע אדם נטיעים ויש ביניהם שאינו מצליח עוקר אותו משרשיו ומשליכו , וכן לבוש הרוגים שהוא מלוכלך בדם משליך אדם אותו, כי כיון שהיא לבוש הרוג אין אדם חושש בו לרחצו וללבשו , כי אין דרך בני אדם ללבשו כיון שהוא מהרוג , ועוד שהוא מנוקב מדקרות החרב : מטועני חרב . הם הרוגים , וכפל הענין במ"ש לחזק הענין , ופי' מטועני מדוקרים וכן פירש אדוני אבי ז"ל טענו את בעירכם , ודמהו ללשון הערב : יורדי אל אבני בור , אמר על המלבושים , ואעפ"י שאמר לבוש בלשון יחיד הרבה כמוהו במקרא : אמר כי מלבושי ההרוגים מושלכים ויורדים אל אבני בור כמו ההרוג , והוא הפגר מובס ונרמס בין הרוגיו , וכן השלכת אתה כמו אותם הלבושים , ואמר אבני בור בעבור הקבר שבונין בתוכו באבנים סביב הנקבר , והוא הנקרא בלשון משנה דופק : (כ) לא תחד אתם . לא תתיחד עם מלכי גוים בקבורה. כלומר לא תהיה שוה להם במותך ויקברוך כי לשאר מלכים יעשו כבוד גדול בקברם אותם ושורפים עליהם ומקוננים אותם , אבל לך לא יעשו עמך כבוד אלא שתקבר כאחד העם , ולמה כי ארצך שחת , פי' בכובד המס שהית מטיל עליהם עמך הרגת מרוב המס שהיה מטיל עליהם עד שבמעט קל היה הורג אנשיו , כי הנה הכותי הרגו הרג על שלא ידעו להגיד לו חלומו ופתרונו , וזה אכזריות גדולה , לפיכך שמחו כל עמו במותו ולא עשו לו כבוד בקבורתו כמו שעושים לשאר מלכים : לא יקרא לעולם זרע מרעים , בניו שהם זרע מרעים לא יקרא לזמן רב בן פלוני : כי במהרה יכרת זרעו , כי במות בלשצר בן בנו נכרת זרעו מכל וכל : (כא) הכינו לבניו . שיהרגו אותם וזה בעון אבותם , ויש להם לירא שיהיו הבנים כמו האבות רעים לפיכך הרגו אותם שלא יקומו וירשו ארץ : ומלאו פני תבל ערים
כמו ימלאו פני תבל שונאים וערים לפי' שאמרו שלא יקומו : ערים. שונאים , כמו ויהי ערך , וכן בלשון ארמי ופשרים לערך , וכן ת"י , ויש לפרש ערים כמשמעו ויפרש כך אם
מו וירשו ימלאו פני תבל ערים וירבה הישוב כי הם היו בונים הערים ומחריבי' הישוב : (כב) וקמתי עליהם , כלומר אתעורר עליהם להכריתם : לבבל . פי' למלך בבל , ואמר
בהכרת זרעו של מלך נכרתה ונחרבה בבל , או פי' לבבל לי שבי בבל כי כולם ימותו בחרב אבות ובנים יחדו : שם ושאר . הכרתת השם הוא שלא ישאר לו דבר שזכר שמו עליו , או
קרוב כמו ואיש איש אל כל שאר בשרו , ואם זה בקמץ וזה בציר"י : נין. הוא הבן : ונכד . הוא בן הבן , וכן ת"י בר ובר בר : (כג) ושמתיה למורש קפד . כמו שאמר בחרבן
ום קאת וקפוד , וקפוד הוא הנקרא בערבי קנפד , ובלע"ז אירצו"ג , והיא נמצאת תמיד במקום המים : וטאטאתיה במטאטא השמד , ענין מכבדות שמכבדין את הבית בלשון משנה ,
א בלשון מקרא יפה ויפה כרד אמר כמו שמכבדין הבית וישאר קרקע הבית נקי כן תהיה בבל נקיה מאנשים ומכבוד' ומהרכוש ומכל דבר ואותו הכבוד יהיה כביד השמד והשחתה ,
רבותינו ז"ל לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעוה לאמתיה דרבי דקאמרה לחבירתה שקלי טאטיתא וטאטי ביתא , והנה נשלמה נבואת בבל , ופרשה זאת אחרים על
: (כד) נשבע. דברו הוא שבועתו, כי דברו קיים כמו השבועה , לפיכך אמר אם לא הוא כענין שבועה, כאדם שאומר אם יהיה כך לא יהיה כך, וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא
שויתי

מצודת דוד

ן הרס בעברתו : לא פתח ביתה . לא התיר אסיריו ללכת לביתם: (יח) איש
כל אחד שכב בכבוד בקברו : (יט) ואתה . אבל אתה נשלכת מקברך כמו
ענף המתועב לזרקו לחוץ כי אז"ל בשעה שנטרד נ"נ לשבעה שנים עם החיות
כו העם את אויל מרודך בנו וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורים
אותו כשמת הוציאו את אויל מרודך להמליכו ולא קבל אמר אם ישוב למלכותו
ולא האמין שמת עד שהוציאוהו מקברו : לבוש הרוגים . בלבוש מלוכלך
הרוגים מדוקרי חרב מרוב הלכלוך : יורדי אל אבני בור . ר"ל אשר
לוך יורדים במלבושים האלה בעמקי הבור כגוף הפגר הנרמס כי לגודל
לא יפשטו המלבושים מעליהם ואמר שבמלבוש כזה יגררו פגר נ"נ ללעג ולקלס : (כ) לא תחד . לא תהיה כאחד להיות שוה למלכי העכו"ם בדבר הקבורה לנוח
כי ארצך שחת . ולזה פחד מאד על שהוציאוהו מקברו : עמך הרגת. כמ"ש ואמר להובדא לכל חכימי בבל (דניאל ב) : לא יקרא וכו'. בניו שהם זרע מרעים
לזמן רב לומר אלו מזרע נ"נ כי במהרה יכרת זרעו : (כא) הכינו . האומות יאמרו זו"ז הכינו מטבח לבני נ"נ : בל יקומו. לרשת הארץ : ומלאו . ואז כשיוכרת
ו פני תבל ערים ולפי שאמר למעלה ועריו הרס לכן אמר שמעתה ימלאו ערים : (כב) וקמתי. אקים להפרע מהם : שם ושאר וכו'. לא ישאר מהם משלו
נזכר עליו ולא ישאר מי משאר בשרו ולא בן ולא בן הבן : (כג) ושמתיה . אשים את בבל להיות למורשה לקפוד ואגמי מים כי שמה תדור הקפוד ושם יהיו
כדרך המקומות החריבות : וטאטאתיה . אכבד ואנקה אותה מכבדות של השמדה כי תתרוקן מכל טוב ולא ישאר מאומה : (כד) אם לא . הוא ענין שבועה
אמר והרי הוא כאלה שאומר אם לא כן הוא יהיה ענשי כך וכן אם לא בתים רבים (לעיל ה) : כאשר דמיתי . כמו כאשר חשבתי באשור כן היתה וכן
כאשר

מצודת ציון

למ"ד בהתחלה : (יט) כנצר . כענף וכן ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא) : מטעני חרב . מדוקרי חרב והוא לשון ערבי : אבני בור . עומק הבור מקום שהאבנים גוללים ויורדים : כפגר . כן נקרא גוף ההרוג וכן רב הפגר (עמוס ח) : מובס . נרמס ונדרס כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : (כ) תחד. מלשון יחד ואחד : (כא) מטבח . מקום הטבחה : (כב) ושאר. ענינו קרוב כמו שאר בשרו (ויקרא יח) : ונין . הוא בן : ונכד . הוא בן הבן וכן אם תשקר לי ולניני ולנכדי (בראשית כא) : (כג) למורש . מלשון ירושה : קפוד . שם עוף מדברי : ואגמי מים . כן נקרא מקום קבוצת המים וכן לאגם מים (תהלים קז) : וטאטאתיה במטאטא . ענין נקוי וכבוד במכבדות שעשוי לכבד את הבית ובדרז"ל שקולי טאטיתא וטאטי ביתא (ר"ה כו) :
דמיתי

רדק

שויפי ודוממפי, כאשר דמיתי, כמו שחשבתי על מלך אשור : כן היתה. עבר במקום עתיד, וכן תרגם יונתן כן תהא : וכאשר יעצתי. היא הגזרה תקום כמו שיעצתי עליו, ועצה היא תקון הדבר וברורו : (כה) לשבור אשור. ומה היא העצה לשבור אשור בארצי, והיא ארץ ישראל, כי שם קרוב לירושלם נפל אשור, כי יצא מלאך ה' והכה מחנהו, כמו שכתוב ואמר ועל הרי כי ירושלם הרים סביב לה ושם היה מחנה אשור : וסר מעליהם עולו. שהיה מטיל עליהם

רשי

ראית שתקיימו דברי נביאי ישראל בסנחריב : (כה) לשבור אשור ב ובזאת תדע כי את אשר יעצתי אליך גם היא תקום : לשבור אשור ב מוסב על כאשר דמיתי כן היתה : אבוסנו. אשר אמרתי לרומסו וב (כו) על כל הגוים. על אשור בשעתו ועל בבל בשעתה : (כח) בשנת

ישעיה יד

דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם : כה לִשְׁבֹּר אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל־הָרַי אֲבוּסֶנּוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עֻלּוֹ וְסֻבֳּלוֹ מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר : כו זֹאת הָעֵצָה הַיְּעוּצָה עַל־כָּל־הָאָרֶץ וְזֹאת הַיָּד הַנְּטוּיָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם : כז כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת יָעָץ וּמִי יָפֵר וְיָדוֹ הַנְּטוּיָה וּמִי יְשִׁיבֶנָּה : כח בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ אָחָז הָיָה הַמַּשָּׂא הַזֶּה : כט אַל־תִּשְׂמְחִי פְלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי נִשְׁבַּר שֵׁבֶט מַכֵּךְ כִּי־מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ יֵצֵא צֶפַע וּפִרְיוֹ שָׂרָף מְעוֹפֵף : ל וְרָעוּ בְּכוֹרֵי דַלִּים וְאֶבְיוֹנִים לָבֶטַח יִרְבָּצוּ וְהֵמַתִּי בָרָעָב שָׁרְשֵׁךְ וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג : לא הֵילִילִי שַׁעַר זַעֲקִי־עִיר נָמוֹג פְּלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי מִצָּפוֹן עָשָׁן בָּא וְאֵין בּוֹדֵד בְּמוֹעָדָיו : לב וּמַה־יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי־גוֹי כִּי יְהוָה יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ :

תרגום

כֵּן תְּהֵי וּכְמָא דְיַעֲצִית הִיא תְקוּם : כה לְמִתְבַּר אַתּוּרָאָה בְּאַרְעִי וְעַל טוּרֵי עַמִּי אֲדוּשְׁשִׁינֵיהּ וְתֶעְדֵּי מִנְהוֹן מַרְוָתֵיהּ וְנִירֵיהּ מֵעַל צַוְרֵיהוֹן יִתְפְּסַק : כו דָא מִלְכָּא דִי מְלִיךְ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא וְדָא גְבוּרְתָּא דִי מְרַמְמָא דְשַׁלִּיט עַל כָּל מַלְכְּוָתָא : כז אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת מְלַךְ וּמַן יַעְדֵּי וּגְבוּרְתֵיהּ מְרַמְמָא וְלֵית דִיתִיבִינֵיהּ : כח בְּשַׁתָּא דְמִית מַלְכָּא אָחָז הֲוָה מַטַּל נְבוּאֲתָא הָדָא : כט לָא תֶיחֱדוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי אִתְבַּר שׁוּלְטַן דַהֲוָה מַפְלַח בְּכוֹן אֲרֵי מִבְּנֵי בְנוֹהִי דְיִשַׁי יִפּוֹק מְשִׁיחָא וִיהוֹן עוֹבָדוֹהִי בְּכוֹן כְּחִיוֵי מַפְרִיחַ : ל וְיִתְפַּרְנְסוּן חֲשִׁיכֵי עַנְיָא וְעִנְוְתָנַיָא בְּיוֹמוֹהִי לְרוֹחֲצָן יִשְׁרוּן וְיֵמִית בְּכַפְנָא בְּנָךְ וּשְׁאַר עַמִּיךְ יִקְטוֹל : לא אֱלִילִי עַל תַּרְעָךְ צַוְחִי עַל קִרְוָךְ אִתְבַּרְתּוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְהוֹן אֲרֵי מִצִּפּוּנָא פוּרְעֲנוּתָא אָתֵי וְלֵית דִמְאַחַר בִּזְמָנוֹהִי : לב וּמָה יְבַסְּרוּן אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָא אֲרֵי יְיָ שַׁכְלֵיל צִיּוֹן וּבַהּ יִתְרַחֲצוּן חֲשִׁיכֵי עַמָּא :

רדק (המשך)

מס גם כבש כל הארץ לבד ירושלם כמו שכתוב : (כו) זאת העצה. אמר על כל הארץ, ואמר על כל הגוים כי מלך אשור כבש כל אלו הארצות והיה פחדו ואימתו על כל הגוים וכיון שהיתה יד ה' נטויה עליו והכהו חרדו כל הגוים ויראו מה' ואנשי כוש ומצרים שהיו במחנה וראו מפלת מלך אשור עבדו את ה' ויראו ממנו, כמו שכתוב יהיה מזבח לה' בארץ מצרים : (כז) כי ה', כיון שהוא רוצה אין מי שיפר עצתו אם כן דברו קיים, כמו שאמר על יד נביאיו כן יהיה וכן יקום : (כח) בשנת מות המלך אחז. נבואה זו על פלשתים נאמרה בשנת אחז ומלך חזקיהו, אמר הנביאה כנגד פלשתים עוד : (כט) אל תשמחי פלשת כלך. כמו ששמחת עד עתה משמת עוזיהו, והוא שבט מכך, כמו שהוא אומר בדברי הימים ויצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים, וכשמת עוזיהו שמחו פלשתים ולחצו את ישראל בימי אחז כמו שכתוב שם ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ובנותיה ואת גמזו ואת בנותיה וישבו שם, וכשמת אחז ומלך חזקיהו אמר הנביא אל תשמחי פלשת כי הנה קם מי שיכך והוא מזרע מי שהכך בתחלה : נחש. משל על עוזיהו שהכהו כמו שהנחש מכה וממית, ויונתן תרגם ארי מבני בנוהי דישי יפוק משיחא, אמר נחש על ישי כי כן נקרא כמו שכתוב אשר בא אל אביגיל בת נחש : צפע ושרף מעופף. נאמר על חזקיהו, כלומר זה יהיה קשה לך מעוזיהו כמו שהצפע והשרף קשים מהנחש, ופירוש מעופף מדלג ממקום למקום, ויונתן תרגם ויהון עובדוהי בכון כחיוי מפרח, ואמר כלך לרוב השמחה שהיו שמחים כולם במות עוזיהו, וחזקיהו הכה בפלשתים כמו שכתוב בספר מלכים הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר : (ל) ורעו בכורי דלים. ישראל שהיה להם עד עתה בכורה וחלק גדול בדלות עתה ירעו והנה שלא יהיה להם פחד מאויביהם ולבטח ירבצו, דמה אותם לצאן שרועים במדבר בלא פחד, כי בעוד שהיו אויביהם שולטים בהם לא היו יוצאים מעריהם הבצורות והיו רעבים ועתה יצאו לכל מקום בלי פחד וישבעו מטוב הטעמים : והמתי ברעב שרשך. הם ירעו ואתם תמותו ברעב, ואמר שרשך על הנאספים בערי המבצר : ושאריתך. והנשארים מן הרעב שלא ימותו ברעב : יהרוג. חזקיהו, ואמר והמתי שהוא מאמר ישראל, ואמר יהרוג כי מה שיעשה חזקיהו הוא מעשה האל כי בעזרתו עשה מה שעשה : (לא) הילילי שער זעקי עיר. הילילי על שער זעקי על עיר על השבר הגדול הבא עליך, וכן תרגם יונתן הילילי על תרעך צווחי על קרוך אתברתון פלשתאי כולכון. נמוג ונשבר את פלשת כלך, ואמר נמוג לשון זכר, ואמר הילילי זעקי לשון נקבה, לשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה כנגד העדה : כי מצפון עשן בא. הפורענות כעשן, ואמר מצפון ארץ ישראל שהיא צפונית לארץ פלשתים, ואין בודד במועדיו במועדים שיתן חזקיהו ללכת להלחם על פלשתים אין בישראל שיהיה בודד בעצמו שלא ילך עם החיל בשמחה, וכן תרגם יונתן ולית דמאחר בזמנוהי : (לב) ומה יענה מלאכי גוי. כל אחד ממלאכי העכו"ם ההולכים בשליחות מארץ אל ארץ כשישאלו אותו חדשות מה יאמר, יאמר כי

רשי (המשך)

המלך אחז. ומלך חזקי היה המשא הזה על פי (כט) אל תשמחי פלשת כ שהרימות ראש בימי רשע שגרם לו רשעו ש בידכם כענין שנאמר הימים ב כח) ובפלשתי בערי השפלה וגו' : שבט מכך. כי נחלשה מלכות בית דוד שהיו מ להכות בכם כמו שמצי וכן עוזיהו מלך יהוד אתכם כענין שנאמר כו) ויצא וילחם בפל ויפרוץ את חומת משרש נחש. משרש אש יצא צפע שהוא קשה מ היה זה חזקיה שנאמר (מלכים ב' יח) הוא הכה הפלשתים ואת עזה ואת ממגדל נוצרים עד עי ופריו שרף מעופף. עובדוהי בכון כחיוי : בכורי דלים. ורעו ב ישראל שהן עכשיו מסכינים. בכורי לשו כמו (תהלים פט) גם אתנהו : (לא) כי מצפון בא. פורעניות קשה כ עליהם מצפון. עזה שהכה חזקיה היו בדרו ארץ ישראל במקצוע מערבית נמצאת ארץ י להם מצפון וכן מצינו בהאזינו בקשו לברו דרום היו מסגירין (עמוס ב) על שלשה למדנו שעזה בדרום : במועדיו. ת"י ולית בזמנוהי בגדודים ש עליכם ואין מאחר פסי בודד וכא בדד לבדו כאחד יבואו כחזקה : יענה מלאכי גוי. ומ

בימי חזקיהו מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו ה' י הקים בה מלך הגון וחזק ה' עמו : ובה יחסו עניי עמו. אף משתרה באים שם כמו שמפורש (בד"ה ב ל) ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבו לשו

מסורה

היתה ד' בקריא' וסי' אם לא כאשר דמיתי. ומלחמה לא היתה. ציון מדבר היתה. על כן לנידה היתה :. וידו ג' בקריאה וסים' בסדר תולדות ; בודד ג' ומל' וסימ' ואין בודד במועדיו. פרא בודד לו. כצפור בודד על גג' ; ובה ג' בקריאה וסי' ובה אדע כי עשית חסד. ובה אבן יקרה. ובה יחסו

מצודת ציון

(כד) דמיתי. ענין מחשבה כמו אותי דימו להרוג (שופטים כ) : תקום. תתקיים : (כה) אבוסנו. ענין רמיסה ודריסה : עולו. אמר בלשון שאלה מהעול ההושם על צואר הפרה לחרוש בשדה ר"ל הכבדת העבודה : וסבלו. ענין טעינת משא וכן יסור סובלו (לעיל י) : שכמו. כתפו : (כז) יפר. ענין בטול ומניעה : (כט) צפע שרף. מיני נחשים רעים : (ל) בכורי. ענין גדולים וחשובים וכן בכור אתנהו (תהלים פט) : ירבצו. ענין השכיבה לנוח : (לא) הילילי. מל' יללה : נמוג. ענין המסה והמקה : בודד. מלשון בדד ויחידי : במועדיו. מל' מועד וזמן : (לב) יענה. ענין

מצודת דוד

כאשר יעצתי בבבל היא הקים : (כה) לשבור. חוזר על כאשר דמיתי ו מחשבתי היה לשבור את אשור בארצי כי סביב ירושלים נפל : וסר. מישראל בטול מה ששם אשור עליו : וסבלו. ממשא שהטעים אשור על אז : (כו) זאת העצה. כן תהיה העצה כזאת היעוצה על כל הארץ על אשור ועל בבל בשעתה : היד הנטויה. להכות בהם בכ"א בשעתה וכפל הדבר (כז) ומי יפר. וכי ימצא מי יפר עצתו : וידו הנטויה. ר"ל ידו הלא להכות וכי ימצא מי ישוב ידו : (כט) פלשת כולך. כל ארץ פלשתים : כי נשבר. כי המלכים שמלכו קודם אחז היו מכים בך ובימי אחז נחלשה המלכות : נחש. ר"ל מגזע המלכים המכים בך מאז יצא מלך מולך הדומה לצפע והוא חזקיה שירבה להכות בו : ופריו. פרי השורש יהיה שרף הדולג במהירות כעופף וגם זה יאמר על חזקיה וכפל הדבר במ"ש : (ל) ורעו בכורי דלים. בימיו ירעו מרעה שמן הראשים שבישראל אשר המה עתה עם דל ואביון : והאביונים בכללם : שרשך. היסוד והעיקר של פלשתים : ושאריתך. הנשארים מן הרעב יהרוג חזקיה : (לא) הילילי שער. עשי יללה על חורבן השער וזעקי מרה על העיר : נמוג. נמס ונחרב כל פלשת : כי מצפון. מא"י היושבת לצפון מזרח פלשת בא עליה פורעניות הקשה כעשן : ואין בודד במועדיו. אין מי מאנשי חזקיה בזמן המועד שקבע להלחם בו כי כולם יחד יבואו : (לב) ומה יענה מלאכי גוי. כל אחד ממלאכי האומות ההולכים בשליחות מארץ לארץ כשישאלו אותו

ט"ו א מַשָּׂא מוֹאָב כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד
עָר מוֹאָב נִדְמָה כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד קִיר־
מוֹאָב נִדְמָה׃ ב עָלָה הַבַּיִת וְדִיבֹן
הַבָּמוֹת לְבֶכִי עַל־נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא
מוֹאָב יְיֵלִיל בְּכָל־רֹאשָׁיו קָרְחָה
כָּל־זָקָן גְּרוּעָה׃ ג בְּחוּצֹתָיו חָגְרוּ
שָׂק עַל גַּגּוֹתֶיהָ וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה
יְיֵלִיל יֹרֵד בַּבֶּכִי׃ ד וַתִּזְעַק חֶשְׁבּוֹן
וְאֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נִשְׁמַע קוֹלָם עַל־
כֵּן חֲלֻצֵי מוֹאָב יָרִיעוּ נַפְשׁוֹ יָרְעָה
לוֹ׃ ה לִבִּי לְמוֹאָב יִזְעָק בְּרִיחֶהָ
עַד־צֹעַר עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי ׀ מַעֲלֵה
הַלּוּחִית בִּבְכִי יַעֲלֶה־בּוֹ כִּי דֶּרֶךְ
חֹרֹנַיִם זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ׃ ו כִּי־
מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת יִהְיוּ כִּי־יָבֵשׁ
חָצִיר כָּלָה דֶשֶׁא יֶרֶק לֹא הָיָה׃
ז עַל־כֵּן יִתְרָה עָשָׂה וּפְקֻדָּתָם עַל

ג' ונפסוק · ב' . ב' · בספר מוגה וריבן כתיב · ג' · ג' . ג' · ג' כתיב ס"א · ג' חסר . ג' · ג' . ג' כ"כ · ג' א' מ"ל · ס' · ג' . ג' וחסר · ג' א' כתיב א'

א מַטַּל כַּס דְּלָוָט לְאַשְׁקָאָה יַת
מוֹאָב אֲרֵי בְּלֵילְיָא אִתְבְּזִיזַת
לְחַיַּת מוֹאָב וְאִינוּן דְּמִיכִין
וּבְלֵילְיָא אִתְכְּבִישׁ כְּרַכָּא
דְמוֹאָב וְאִינוּן רְדִימִין׃ ב סְלִיקוּ
לְבָתַיָּא דְדִיבוֹן לְבָמָתָא לְמִבְכֵּי
עַל נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאֲבָאֵי
מְיַלְּלִין בְּכָל רֵישֵׁיהוֹן מְרָטָה
וּבְכָל דְּקַן גְּלוּחַ׃ ג בְּשׁוּקֵיהוֹן יִסְרוּן
סַקִּין עַל אִיגָּרֵיהוֹן וּבִרְחוֹבֵיהוֹן
כּוּלְּהוֹן מְיַלְּלִין מְצַוְּחִין
וּבָכָן׃ ד וּצְוָחוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן
וְאֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע
קָלְהוֹן עַל כֵּן מְזָרְזֵי מוֹאָב
מְיַלְּלִין וְעַל נַפְשֵׁיהוֹן מְצַוְּחִין׃
ה בְּלִבְּהוֹן מוֹאֲבָאֵי יֵימְרוּן
לְמֶעְרַק עַד צוֹעַר עֶגְלַת
תְּלִתּוּת רַבְּתָא אֲרֵי בְּמַסּוּקִית
לוּחִית בִּדְבָכָן יִסְּקוּן בַּהּ אֲרֵי
בְּמָחוּתִית חוֹרֹנַיִם צְוָחַת
תְּבִירֵי קְרָב יִבַּסְרוּן׃ ו אֲרֵי
מֵי נִמְרִים לְצָדוּ יְהוֹן אֲרֵי
יְבֵשׁ עִסְבָּא סַף דִּתְאָה יְרוֹק לָא הֲוָה׃ ז עַל כֵּן שְׁאָר נִכְסֵיהוֹן

עניי עמו : ס' ישעיהו בכל ראש ק־חה · ירמיהו כי כל ראש קרחה . ישעיהו כל זקן גדועה. ירמיהו וכל זקן . ישעיהו עד יהץ נשמע קולם ירמיהו נתנו קולם. ישעיה בריחה כתיב. ירמיה וקצות בריחיה. ישעיהו יעלה בו ירמיה יעלה בבכי. ישעיה כי דרך חורנים. ירמיה במורד חרנים : שלישיה ג' וסימ'

רש"י

...זו להקב"ה: (א) משא מואב. כתבה ישעיה שיבוא סנחריב על מואב ויגלם ... זו שנאמר (לקמן טז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב : כי ... ליל שדד ער מואב נדמה. נדמה מואב כאילו ישן דומה ואין יכול להלחם ... לילה אחר אשר שודד בו קיר מואב נדמה ת"י ואינון רדימין ער וקיר שתי ... מדינות מואב הם : (ב) עלה ... בית ודיבון. ע"ה מואב הבית ... אנשי דיבון על הבמות : לבכי. ... בוכים. בבית ואלו בוכים ... אשי במותיהם : (ג) ירד ... בבכי. גונח ונוהג בבכי כמו ... (תהלים נה) אריד בשיחי ... (איכה ג) זכר עניי ומרודי: ... על כן חלוצי מואב יריעו. ... אשר מזויני מואב יריעו ... תרועת המלחמה ונפשו של ... מואב ירעה לו מתרועעת כאבל ... עצמו : (ה) לבי למואב ... יזעק. כביאי ישראל אינם כנביאי ... א"ה שבלעם היה מבקש לעקור ... ישראל על לא דבר ונביאי ... ישראל מתאוננים על פורענות ... הבאה על האומות : בריחיה ... צוער. על כל חוקת של ... מואב יזעק לבי עד צוער שהיא ... עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם ... עגלה שהיא שלישית לבטן . ... א שלישיה גברתנית ויונתן ... תרגם בריחיה כמו בורחיה ... הבורחים יברחו מהם להמלט ... עד צוער כמו שעשה לוט ... שהיה סברא לצוער : מעלה ... הלוחית. מקום מעלות הר ... כמו מעלה הלוחית וכן מורד ... חרני' (ירמי' מח) יבכו הבורחי' ... דרך שם וכל המקומות האלה ... במואב הם : יעערו. יצעקו ... לשון ארמי הוא שת"י לא ידרוך ... הדורך הידד לא יעוערון בקלהון: (ו) כי מי נמרים. נהר של אותו ... מקום : משמות יהיו. מדם ... של המתערב ונופל בהם : כי ... יבש חציר וגו'. כלומר גבוריהם ומלכיה' ושליטיהם ולפי ששבחה של ארץ מואב ... היה מרעה הטוב שבה כמו שסמכו אלים מתואב לסיכך משל את פורענות ... חרבן מרעה שלה : (ז) על כן יתרה עשה. על אשר יתר"ה עשה תבא עליו ... פורענות הזה שהיו כשוי טובה שהרי בכמה מקומות עמד אברהם ללוט בצאתו

רדק

ציון במלוך חזקיהו כי היה לציון כמו יסוד לבנין , כי אשב מלך אשור לסחריבם והפלא חזקיהו ועניו הלא על ידי ישעיה הנביא , ואמר לא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סוללה , ואמר וגנותי על העיר הזאת להושיעה : ובה יחסו עניי עמי , כל עניי יהודה הבא רות נתפשו והיא נשארה ובה חסו ישראל : (א) משא מואב . נבואה זו על פורענות מואב , ואמר הנביא כי בלילה יבא לה השדד במודם ישנים בלא יהיו נשמרים ממנו , ואמר בליל בדרך הסמיכות אולי יחסר הנסמך , רצה לומר בליל פלוני , או בא סמוך במקום מוכרת כמו אל חזקיהו בחיל כבד , ופירוש נדמה נכרת , ושדד ונדמה מלות שונות והענין אחד ואמר שדד ונדמה ועלה עבר במקום עתיד בדרך הנבואות : ער מואב. הוא עיר מואב ששמה ער , ונסמכה אל מואב אולי היתה עיר אחרת ששמה כך , ותרגומה לחית , ואולי ער היא ערוער כי היא למואב , וכן תרגום ירושלמי מערוער על שפת נחל ארנון מלחית די על כיף נחלא דארנונא , ויש מפרשים ער כמו עיר , תרגום יונתן ואנון דמיכין , פירושו בענין דממה כי כשהאדם ישן הוא דומם : וקיר. הוא עיר למואב ששמה קיר, וכן כתוב והרס מקיר וגלו עם ארם קירה , וזה היה למואב לפיכך אמר קיר מואב , ויונתן תרגם כרכא דמואב : (ב) עלה הבית ודיבון , עלה מואב אל הבית , והוא בית עכו"ם , והיבון הוא שם המשגב שהיה שם בית עכו"ם : הבמות . וכן היו שם במות לבד בית עכו"ם , וכאשר יבאו האויבים עליהם השאים יעלו עליהם לבכי ולבכות שם לפני עכו"ם שלהם ולספוד ולקרוע בגדיהם כדי שירחם עליהם כמות אלהיהם לפי דעתם : על נבו ועל מידבא יליל , שכבשו אותם האויבים ויקרחו ראשיהם עליהם ויגדעו זקניהם , ואמר לשון גדועה על הזקן ולשון קרחה על הראש כי כן המנהג לתלוש שער הראש על צער הגדול ועל אבל לגדוע הזקן , כלומר לגלח הזקן , כי הזקן המגודל הוא תפארת הפנים ומפני האבל יסירו התפארת , וכן אמר מגלחי זקן וקרועי בגדים , ולא אמר הנה מגלחת ואמר גדועה לגנאי : בכל ראשיו קרחה , זה לבדו בא בחולם הרי"ש בלשון רבים : (ג) בחוצותיו . בשוקים וברחובות , ועל הגגות , כלומר בגלוי יתגרו עם ויילילו ויבכו , וכשמדבר בלשון יחיד הוא על הכלל ובלשון רבים הוא על הפרט , ופירוש יורד בבכי כאלו כל גופי יורד ונתך בבכי , והוא דרך הפלגה מרוב הבכי , ויונתן תרגם יורד מליוחין , מענין אריד בשיחי ואף על פי שאינו מפרשו : (ד) ותזעק חשבון ואלעלה , ערי מואב , וכן יהץ והיא יהצה הנזכר בתורה , והיא בגבול מואב לפיכך אמר ער : על כן חלוצי מואב . אותם חלוצי צבא שהיו במואב כשראו כל העם בוכים , גם הם הריעו תרועת הבכי והיללה עמהם ולא שמו לבם להלחם כנגד אויביהם : נפשו ירעה לו . ירעה מענין ע' ואע"פ שאינו מפרשו ופירוש נפשו מואב ירעה בעבור עצמו , כלומר על הרעה שבא לו : (ה) לבי למואב. מדבר הנביא על לשון העם שיאמר כל אחד מהם כך ואמר זעקה ללבב דרך משל מרוב המייתו , ויונתן תרגם בלבהון מואבאי ימרון למערק עד צוער : בריחיה . אמר בכנוי הנקבה לפי שהמשיל מואב לעגלה שלישיה , ופירוש עגלה גדולה בת שלשה שנים היא הטובה , וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבאה אליה הרעה , ואמר כי הנמלטים ממואב יברחו עד צוער , ואמר עגלה בתי"ו כמו בה"א , כמו ותיטבת לאדם לה , אף גילת ורנן , אל יפוגו לך , והדומים להם שכתבנו בספר מכלל , ויונתן תרגם עגלת תלתות רבתא : הלוחית . שם מקום גבוה , אמר כאשר יברחו ילכו הלוך ובכה ויזעקו זעקת שבר הבא עליהם : חורנים . שניהם שם חורון העליון וחורון התחתון , פירוש יעוערו , כמו יעירו , והכפלה הע"א , וי"מ שהוא ספוק כמו ירועעו מענין תרועה , ולפי דעתי שהוא מענין שבר , כדברי רבותינו נמחקה המגלה ואמרה איני שותה מערערין אותה , פירוש מסברין ומכין אותה עד שתשתה , אף על פי שביעוערו לא נכפלה בו כי אם הע"א בלבד הניכה ענין אחד , יאמר כי יעוערו ישברו עצמם בזעקם על שברם ויכו כף אל כף וכף אל ירך כמנהג הצועקים הבוכים : (ו) כי מי נמרים . נמרים שם נהר או שם מקום בארץ מואב , ואמר משמות יהיו שאין שם יושביה כאלו אין שם מים ואין שם רק ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו : (ז) על כן יתרה עשה , חסר מלת אשר ומשפטו אשר עשה , וכן לעם עליה עליה , את הדרך ילכו בה אשר ילכו בה , בעבור זה עשה ה' לי , בעבור זה אשר ה' עשה לי , ופי' על כן יליל מואב ויבכה כי יתר ההמון שכנס ופקודתם הכל ישאו הם ויביאם על נחל

מצודת דוד

...ה לשואלים : כי ה' וכו' . כאומר את זה יענה לומר דעו אשר ה' יסד את ציון ... נבר עליה סנחריב : ובה יחסו . בציון יחסו להסתתר מפני סנחריב כי לא ... זה : ט"ו (א) משא מואב . נבואה זו על מואב אשר בליל בעת השינה בא ... ידד ושדד את העיר ער העומדת במואב ונכרת עמה : קיר מואב . העיר קיר ... עומדת במואב גם היא נשדדה בליל ונכרת עמה : (ב) עלה הבית . מואב עלה ... את העבודת כוכבים ואנשי דיבון עלו על הבמות לבכות שמה בחושבם שהעבודת ... כוכבים תרחם עליהם ותצילם : על נבו . על חורבן נבו ומידבא יליל מואב : קרחה. ... ימרטו שערות הראש ויגלחו שער הזקן: גדועה. תלש השערות ונחסר מהם : (ג) בחוצותיו. בפרסום חגרו שקים לאבל ולצער כלם יליל בכל מקום מהמקומות האלה ... ונפשם בבכי : (ד) ותזעק חשבון . עלת חשבון : קולם . קול זעקתם : על כן . בעבור זעקת העם גם חלוצי הצבא שבמואב יריעו גם המה תרועת הבכי ... שמו לבם להלחם עוד : נפשו ירעה לו . נפשו של מואב ירעה תרועת שבר על עצמו : (ה) לבי למואב יזעק . הנביא מדבר כן על לשון העם שיאמר כל א... למואב יזעק ר"ל אזעק ממרירות לב ולא לפנים : בריחיה וכו' . ר"ל הנה מעולם היתה מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר ועת... מי המלחמה ובאו הבורחים עד צוער והרם המקרא : כי מעלה . כי בעת יברחו לדרך מעלה הר הלוחית הנה יעלה שם בבכי : דרך חורנים . בדר... לו זעקת שבר : (ו) מי נמרים . מי נהר נמרים יהיה שממה ר"ל יחרב מימיה : יבש חציר . לפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנ... ניהם ותכלה המרעה : ירק לא היה . כך תחרב כאלו לא היה שם ירק מעולם : (ז) על כן . בעבור כובד המלחמה : יתרה עשה . יתרון העושה ומרבית ה... והממון

מצודת ציון

עניין השובה : מלאכי . שלוחים : (א) שדד . עניין עושק ואבדון : נדמה . ענין שתיקה כמו וידם אהרן (ויקרא י) ויאמר כן על האבדון והכריתה על כי הוא מושתק מעתה ולא נשמע קולו וכן אוי לי כי נדמתי (לעיל ו) : (ב) קרחה . ענין מרוטת השער : גרועה . מלשון גרעון וחסרון : (ג) יורד . ענין נסימה וגניחה כמו אריד בשיחי (תהלים נה): (ד) חשבון ואלעלה יהץ . שמות מקומות : חלוצי . מזוין בכלי קרב : יריעו ירעה . מלשון תרועה : (ה) בריחה . מלשון הבריחה וניסה : יעוערו . כמו יעורו והכפלה הע"א הפעל : (ז) יתרה . מלשון יתרון והוא עניין רבוי עשה . ענינו הקנון והאסיפה וכן וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד) : ופקדתם . של'

נַחַל הָעֲרָבִים יִשָּׂאוּם׃ ח כִּי־הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת־גְּבוּל מוֹאָב עַד־אֶגְלַיִם יִלְלָתָהּ וּבְאֵר אֵילִים יִלְלָתָהּ׃ ט כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם כִּי־אָשִׁית עַל־דִּימוֹן נוֹסָפוֹת לִפְלֵיטַת מוֹאָב אַרְיֵה וְלִשְׁאֵרִית אֲדָמָה׃

טז א שִׁלְחוּ־כַר מֹשֵׁל־אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְבָּרָה אֶל־הַר בַּת־צִיּוֹן׃ ב וְהָיָה כְעוֹף־נוֹדֵד קֵן מְשֻׁלָּח תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב מַעְבָּרוֹת לְאַרְנוֹן׃ ג הָבִיאוּ עֵצָה עֲשׂוּ פְלִילָה שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ בְּתוֹךְ צָהֳרָיִם סַתְּרִי נִדָּחִים נֹדֵד אַל־תְּגַלִּי׃ ד יָגוּרוּ בָךְ נִדָּחַי מוֹאָב הֱוִי־סֵתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי שׁוֹדֵד כִּי־אָפֵס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד תַּמּוּ רֹמֵס מִן־הָאָרֶץ׃

יִתְבַּזְזוּן וּתְחוּמְהוֹן דְעַל יַמָּא מַעַרְבָא יִתְנְסֵיב מִנְהוֹן׃ ח אֲרֵי אַקְפַת צְוַחְתָא יַת תְּחוּם מוֹאָב עַד אֶגְלַיִם מְיַלְלִין וּבְאֵר אֵלִים מְצַוְחִין׃ ט אֲרֵי מֵי דִימוֹן אִתְמְלִיאוּ דַם קְטוּלִין אֲרֵי אֲמַנֵּי עַל דִּימוֹן כְּנִישַׁת מַשִּׁירְיָן לְשֵׁיזָבַת מוֹאָב מֶלֶךְ בְּמַשִּׁרְיָתֵיהּ יִסַּק וּלְמִבַּז שְׁאָרָא דְאַרְעֲהוֹן׃ א יְהוֹן מַסְּקֵי מִסִּין לִמְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דִּיתְקוֹף עַל דַּהֲווֹ בְמַדְבְּרָא טוּר כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן׃ ב וִיהֵי כְּעוֹפָא דְאַפְרְחוֹהִי מִקִּנֵּיהּ וְיַטַּלְטֵיל יִתְפַּקְּן וִיהֶוְיָן בְּנַת מוֹאָב מְגִיזָן לְהוֹן לְאַרְנוֹן׃ ג אִתְמְלִיכוּ מְלַךְ עֲבִידוּ עֵצָה שַׁוִּיאוּ כְּלֵילְיָא טוֹלֵיךְ בְּיָמָמָא בְּגוֹ טִיהֲרָא טַמַּרִי מְטַלְטְלַיָּא וּמְבַדְּרַיָּא לָא תִקְרְבוּן׃ ד יִתְיַתְּבוּן בֵּיךְ מְטַלְטְלֵי מַלְכוּת מוֹאָב הֲוֵי סִתְרָא לְהוֹן מִן קֳדָם בָּזוֹזִין אֲרֵי סָף מְעִיקָא אִשְׁתֵּיצֵי בָזָזָא סָפוּ כָּל דַּהֲווֹ

עד צער עגלה שלשיה . עד חרנים עגלת שלשיה . ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה · בתראה מ״ל : מדברה ה׳ ג׳ קמץ, וב׳ פתחין וסימ׳ והיו תצאתיו מדברה · לך שוב לדרכך מדברה. שלחו כר מושל

תולדות אהרן שלחו כר . סנהדרין צ׳ נדס לא :

רשי

בצאתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שלא מתוך ההפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מונים אותם כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי והיו ישראל בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא וזק[נ] שנאמר (צפניה ב׳) שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמ[ון] ועוד שסייעו את סנחריב של[ש] שנים שצר על שומרון הוא שנ[אמר] (לקמן טז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: ופקדתם. ת״י ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא ל׳ מינוי כמו (במדבר ד) ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עליה חלק מהם: על נחל הערבים ישא[ום] יקחו האויבים אותם א[ל] הגבולין ועוד יש לפרש ופקדת[ם] עליהם זה תהיה נחל הערבים ישאום. האויבים יגלו אות[ם] אל ארץ בבל שהוא נחל ערבי[ם] שנא׳ (תהלים קלז) על ערבי[ם] בתוכה תלינו כנורותינו (ח) אגלים ובאר אלים מקומות הם בגבול מואב יללתה. של מואב: באר אליכ[ם] כמו ולבאר אלים: (ט) [מי] דימון. שם הנהר: מלאו דם[.] כשם הנהר: כי אשית [על] דימון נוספות. דם שמו ו[של] חללים, אוסיף עליו למלאו[ת] והוא ל׳ ספו שנה על ש[נה] (לקמן כט) ספות הרוה (דברים כט) וי״ת נוספות כניש[ת] משיריין מחנות האספות יח[ד]: לפליטת מואב אריה. פליט[ה] שישאיר סנחריב יבא נבוכדנ[צר] בעתו וישחיתה והוא נק[רא] אריה כענין שנאמר (ירמיה [ד]) עלה אריה מסובכו: ולשארית. ישראל: אדמה. אדמתכם: (א) שלחו כר מושל ארץ. [ה]תנאו בגאותכם הלא ידעתם שמושל ארץ שלכם מישע מלך מואב במלכ[ים] (ב׳ ג׳) היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלחו אותו כר המו[של] שלכם מסלע מדברה אל הר בת ציון: (ב) כעוף נודד. מקינו: קן משולח. כאפרוחים משולחים מקינם שהולכים מטלטלין כן תהיינה בנות מואב למעבר[ות] ארנון: (ג) עשי פלילה. היא לשון ויכוח משפט לבחור לך את הטוב כמו (אי[וב] לד) משפט נבחרה לנו: שיתי כליל צלך. שיתי לך צל בצהרים שיחשיך כ[ל]ילה להסתר בו מפני אויביך: סתרי נדחים. אם יברחו עוד נדחי עמי [אליכם] בימי נבוכדנצר אל תסגירם אלא תסתירם: (ד) יגורו בך נדחי. [של] ישראל הבורחים: הוי סתר למו. כי גם את דעי נפש הנודדים מה היא צרת[ם]: כי אפס המץ. המיץ שלך עשרך וכבודך שהיה לך על ידי צאנך ובקרך ש[ה]יו מוצצת מהם חלב וחמאה: כלה שד. ל[שון] שדים המספיקין חלב כמו (לקמן [סו]) ושד

רדק

(ז) על נחל הערבים. נחל סמוך לעיר מואב שהיו בו ערבים כמו ערבי נחל, ומה שיוציאו מן העיר ישאו על שפת הנחל ההוא ושם יקבצו הכל ואחר כך יחלקו ביניהם השלל, ופירוש פקודתם ממונם, נקרא הממון פקודה לפי שהאדם פקיד ונגיד עליו, וכפל הענין במלות שונות: (ח) כי הקיפה. בכל גבול מואב. סביב יזעקו ויילילו, וכן עד אגלים ובאר אלים, וכן ערי מואב על הגבול או סמוכות לגבול (ט) כי מי דימון. דימון שם נהר בערי מואב, ואמר כי מדם החללים מלאו מי הנהר דם: כי אשית. מאמר האל אמר אשית על דימון: נוספות, שיהיה הדם נוסף על מי הנהר, ופירוש נוספות בלשון נקבה מעלות או גלות מדם נוספות על הנהר שילכו מזה ומזה לנהר פלגים יבלי דם: לפליטת מואב אריה, הפליטים מן האויבים יבא להם אריה שימיתם: ולשארית אדמה. כפל ענין במלות שונות: אדמה. אדמת מואב, ויש מפרשים אריה נבוכדנצר שהיה נמשל לאריה כמו שאמר עלה אריה מסבכו, רוצה לומר כי זה החרבן הראשון הוא שיחריבם סנחריב מלך אשור ומה שישאר מהם יחריבם נבוכדנצר, וכן תרגם יונתן מלך במשרייתיה יסק: (א) שלחו כר. כתוב במלכים ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר, ויהי במות אחאב ויפשע מלך מואב במלך ישראל לפיכך אמר הנביא שלחו כר, כלומר אותן כרים ואילים שהייתם שולחים למלך ישראל למס ומרדתם בו היה לכם לשלוח אותו מס ולא באה אליכם זאת הרעה אם תעשו כן, ואמר מסלע מדברה שהיא עיר ראש מלכות מואב, ואמר על הר בת ציון שהיא ראש ממלכת ישראל, ואמר שלא היה מלך בשמרון היה לכם לשלוח לציון אל מלך יהודה, ואפשר שיהיה פי׳ שלחו לעתיד כלומר עתה שתשפל מלכותכם שיחריב אתכם מלך אשור ותרד גאותכם שלחו המס שהייתם שולחים מתחלה למלך ישראל שלחו עתה אל הר בת ציון לחזקיהו מלך יהודה שהיה מלך צדיק וחזק במלכותו ותכנעו לפניו ותעלו לו מס: (ב) והיה כעוף נודד. כן יהי׳ מואב כמו העוף הנודד מקנו, וכמו קן האפרוחים משולחים מקנם שאין להם מקום לנוח כן תהיינה בנות מואב, והם הכפרים כמו בחשבון ובכל בנותיה כולם יעבירו לארנון ויוליכום בגולה, וארנון היא גבול מואב: (ג) הביאו עצה עשי פלילה. הביאו כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד, עשי כתיב ביו״ד וקרי בוי״ו, והענין אחד, כי כשמדבר בלשון נקבה ידבר כנגד הכנסת וכשידבר לשון רבים כנגד העם, ואמר היה לך להביא עצה לעשות משפט בעצמך להצלת ישראל, כי אברהם עשה כמה ענינים להצלת לוט והיה לך לשמור החסד לבניו והיה לשית לך צלך כליל בתוך צהרים, והוא דרך משל שהיה להם להסתיר אותם מישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצם, ודימה צרת האויב לחום הצהרים שמצל לאדם כשיעמד לחום השמש בצהרים בתקפו והצלה ממנו הוא הצל, ואמר כליל לפי שהלילה צל, כלומר צל גדול כצל הלילה היה לך לפרוש עליו, כלומר הסתר גדול שתכסי ותסתירי אותם מפני האויב שלא ימצאם: סתרי נדחים. אל תגלי. כפל הענין לחזק: (ד) יגורו בך נדחי, הכנוי כנגד האל כשהיו ישראל נדחים מארצם ועוברים דרך ארצך היה מן הדין שיגורו וישכנו בך ושתהיה להם סתר מפני שודד והוא סנחריב ומואב הוא לשון קריאה כמו מה מה: כי אפס המץ. היה לך להסתירם כי הנה עתה אפס השודד שלהם והמוצץ כל טובם והרומס ארצם כולם תמו, וזה אמרו על מפלת סנחריב בירושלם, ושוד תאר. והוא כמו שודד, וכן המבליג שוד על עז, אמר הם יגללו

מצודת ציון

מלשון פקדון וגניזה: (ח) הקיפה. ענין סבוב: (ט) אשית. אשים: לפליטת. ענין שארית: (א) כר. קבוצת כרים והם הכבשים השמנים: (ב) קן. הוא מדור האפרוחים: משולח. נעזב לרצון עצמו כמו ונער משולח (משלי כט): (ג) פלילה. ענין משפט כמו פקו פליליה (לקמן כ״ח): (ד) יגורו. ידורו: הוי. היה: אפס. הוא כענין

מצודת דוד

ובממון הפקוד והגנוז אצלם את הכל ישאום על הנחל הגדלים שם ערבים להטמי[ן] מעיני השודד תוך ענפי הערבים: (ח) כי הקיפה. בכל הגבול מסביב ישמע ה[ה]זעקה: עד אגלים יללתה. יללת מואב יהיה נשמע עד אגלים ועד באר א[לים] שעמדו בסוף גבול ארצם: (ט) מי דימון. שם נהר: מלאו דם. מדם ההרוגי[ם] כי אשית על דימון נוספות. שמי דימון מלאו דם ואוסף עליו דם חללים והוא ענין מליצה לשון נופל על לשון: לפליטת מואב אריה. על הפליטים ממואב י[ביא] האריה וחיות הטורפות ולא ישאירו שארית: ולשארית אדמה. על הנשארי׳ באדמת מואב יבוא האריה וחיתו יער וכפל הדבר במ״ש לחוזק הענין: טז (א) שלחו כ[ר] אמר הנביא אותם הכרים שהייתם רגילים לשלוח מאז למס למלך ישראל כמ״ש ומישע מלך מואב וכו׳ והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים (מ״ב ג) ובמות אח[אב] פשע ואמר הנביא היה לך לשלוח אותם הכרים למלך יהודה אל הר בת ציון שהיה מלך כשר ואם כן עשית לא קרה לך כזאת: מושל ארץ. אתה המושל בארץ מו[אב] היה לך לשלוח הכרים מסלע מדברה היא העיר המלוכה שבמואב: (ב) והיה כעוף נודד. ובעבור שלא כן עשית לכן תהיה ארץ מואב כעוף הנודד ממדורו: [קן] משולח. כאפרוחי הקן המשולחים ממנה ונעזבים לרצון עצמם והולכים מטולטלים נעים ונדים: כן תהיינה. בנות מואב משולחות מזה לזה כי ה[אויב] יעבירו אותו לארנון שהיא גבול מואב לחלקם שמה ביניהם ומשם יעבירון בגולה: (ג) הביאי עצה. אמר הנביא היה לך להביא עצה ולעשות משפט בעצמך לה[צלת] ישראל כי אברהם אביהם עשה הרבה להצלת לוט: שיתי. היה לך להשים צלך להיות חשך כחשכת הלילה להסתיר בו את ישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצ[ך] בתוך צהרים. שהוא עת תוקף החמימות ר״ל בעת שהיו ישראל בצרה היה לך להסתירם: סתרי נדחים. היה לך להסתיר הנדחים מארצם ולא היה לך לג[לו]תם: נודד. אל תגלי. כמקום הנודד את עצמו: (ד) יגורו וכו׳. אתה מואב הלא הנכון היה אשר נדחי עמי יגורו בארצך ותהיה סתר להם מפני השודד וכפל הדבר פעמים ר״ל להפארת המליצה ולגודל התרעומות: כי אפס המץ. ר״ל אם היית מסתירם היו יכולים עתה לחזור למקומם כי עתה אפס המוצץ דמם וכלה השודד אותם והרומס א[ת] ספו

ה והוכן בחסד כסא וישב עליו
באמת באהל דוד שפט ודרש
משפט ומהר צדק: ו שמענו גאון
מואב גא מאד גאותו וגאונו
ועברתו לא כן בדיו: ז לכן ייליל
מואב למואב כלה ייליל לאשישי
קיר חרשת תהגו אך נכאים: ח כי
שדמות חשבון אמלל גפן שבמה
בעלי גוים הלמו שרוקיה עד יעזר
נגעו תעו מדבר שלחתיה נטשו
עברו ים: ט על כן אבכה בבכי
יעזר גפן שבמה אריוך דמעתי
חשבון ואלעלה כי על קיצך ועל
קצירך הידד נפל: י ונאסף
שמחה וגיל מן הכרמל ובכרמים
לא ירנן לא ירעע יין ביקבים לא

ג׳ ב׳ מ״ל ואחד חסר · ג׳ חסר · ל׳ וחסר · ל׳ כ״כ · י״ט · ג׳ כתיב ה״א · ל׳ · ל׳ . ל׳ · ב׳ . ל׳ ומ״ל · ל׳ מלעיל · ל׳ וכ״כ · ס׳ ר״פ בסטב ח׳ · ל׳ · ל׳ וחסר

דישין מן ארעא: ה בכן
משיחא דישראל יתקן בטוב
כורסוהי ויתיב עלוהי בקשוט
בקרתא דדוד דאין ותבע
דין ועבד קשוט: ו שמענא
רברבי מואב דמתגאן לחדא
יקיריהון ומפנקיהון וגותנותהון
דקביל פורענותהון לא שוי
להון: ז בכן מיללין מואבאי
על מואבאי כולהון מצוחין
ומיללין עו אנש כרך תוקפהון
דון ימרון ברם כבישין:
ח ארי אתבזיזא משרית
חשבון אתקטלא סיעת שבמה
מלכי עממיא קטילו שלטוניהון
עד יעזר מטו טעו למדברא
מטלטליהון גזו עברו ימא:
ט על כן כמא דאיתיתי
משרין על יעזר כן איתי
קטולין על שבמא ארוינך
דמעתא חשבון ואלעלה ארי
על חצדיך ועל קיטפיך בזוזין נפלו: י ותתכנש ביע וחדוה מן כרמלא ובכרמיא

ארץ. ולמזרח ישב דד״ה. ומן הגדי נבדלו אל דויד. ג׳ בתראי קמצים: ודרש ג׳ חס׳ וסי׳ ודרש אל המתים. שפט ודרש משפט. שחר טוב יבקש רצין: בבכי ז׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ויגש:

תולדות אהרן והוכן בחסד. זוסר פקודי:

רשי

ד מלכים תינקי: תמ׳ רומס. הכהמות שלך הרומסות בארץ: (ה) והוכן חסד כסא. כשיבא עליך השבר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל שבאותו הפרק ול סנחרב ע״י חזקיהו ויהיה נכון כסאו בחסד שיעשה כמו שמצינו שהיה גומל חד שנא׳ בדברי הימים (ב ל) כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים בעת אלפי צאן: וישב עליו ׳ שופט ודורש משפט ומהיר ק. ת״י ועביד קשוט: (ו) גא ד. נתגאה מאד: גאותו זכו. שלא כדין הוא כי עיקר ולי בניו ע״י ממזרות וניאוף כות מאביהן: עברתו. ברו. והריון שלו. ד״א רתו חמתו שהיה לישראל כן גב ריון עשו שהיו כפויי ה: (ז) יליל מואב למואב. מואב: לאשישי קיר חרשת. חומות קיר חרשת. אשישי (ירמיה מ) נפלו אשיותיה: גו אך נכאים. שבורים: . תקוננו: (ח) שדמות. ת תבואה: גפן שבמה. ללמד שחשבון היתה מק״ס ת ושבמה מקום כרמים ואם ר כל אלה ערי עבר דן הם וישראל לקחום מיד ון ואימתי חזרו ליד מואב גלה סנחריב לראובני ולגדי המואבים הסמוכים להם . בהם: אמלל. חרב: קיה. נטיעות שורק שלה: יעזר כ׳מו. שדמות הגפן ק הנזכרים כאן אינם אלא והם מחכות וסיעות דומי ים האלה וכת״י: עד יעזר . הלכו בגול׳: תעו מדבר. ר: שלוחותיה. זמורותיה משל גלי תיה: נטשו. נפצו נטשתיך המדברה (יחזקאל והנה נטושים (שמואל א) טו בעמק רפאים (שם כ״ה): אבכה בבכי יעזר. ת״י דאייתיתי משריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשון המקרא הנביא כעין קינות יעזר יש לי עליך לקונן את הגפן שבמה: אריוך דמעתי. אתרוה דמעה יש תיבה משמשת בשתי תיבות כמו בני יצאוני (ירמיה י) ארץ נתתני (יהושע טו) דברו לשלום (בראשית לז): קיצך. תאנים שמייבשין : הידד. קל שודדים ובוזזים: (י) מן הכרמל. הוא מקום יער ושדות תבואה

רדק

יגלגו מן השודד: והוכן בחסד כסא. למלך חזקיהו ומואב יכלה ויבא עליו עוד שודד אחר שודד ויספו מגאותם, וזה שאמר אחריו שמענו גאון מואב וגומר: (ה) והוכן בחסד כסא, של חזקיהו יהיה נכון בחסד שיעשה, וכן וישב עליו באמת שיעשה, כמו שכתוב ויעש הטוב והישר והאמת לפני ה׳ אלהיו, או פירוש באותו חסד ואמת שהבטיח האל את דוד, כמו שאמר וחסדי לא אסיר ממנו, ואמר ומסדי לא אפר מעמו ולא אשקר באמונתי: באהל דוד. רוצה לומר בית המלכות אשר לדוד, ויהיה זה המלך שופט ודורש משפט: ומהיר צדק. פירוש שופט שהיה שופט משפט צדק בביתו לכל הבא לפניו וגם היה דורש וחוקר על אשר לא יבא לפניו והיה דורש משפט העניים והעשוקים אף על פי שלא יזעקו אליו: ומהיר צדק. זריז ומהיר לעשות מעשה היושר והצדק: (ו) שמענו. אמר הנביא בלשון האומות שיאמרו כן על מואב, שמענו שהיה מתגאה מאד מואב בעודו בשלומו, וכפל לשון הגאוה כמה פעמים לרוב הגאוה: גא מאד, כמו גאה אלא שנפל ממנו למ״ד הפעל: ועברתו. שהיה מתקצף ומתעבר ללא דבר על הגוים שכניו מרוב גאותו: לא כן בדיו. לא אמת כזביו, כלומר דבריו שהיה מדבר בגאותו לא נתקיימו עתה שבאה אליו הרעה, כמו כן בנות צלפחד דוברות: בדיו. כמו חרב על הבדים ונואלו: (ז) לכן ייליל. המואבים הנשארים יבכו ויילילו על הנהרגים: לאשישי קיר חרשת. אשישי הם היסודות, כמו נפלו אשיותיה, וכן בארמנות ואושאי ימ״טו. והוא משל על אצילי מואב וגדוליו: תהגו אך נכאים. אתם נכאי׳ הנשארי׳ תהגו, כמו אהגה כיונה: נכאי׳. כמו נכאי לבב: קיר חרשת. שם מערי מואב: (ח) כי שדמות. פירוש גפני׳, וכן ומשדמות עמרה, כל הפסוק הוא על הגפן: בעלי גוי׳. מלכי גוי׳: שרוקיה. כמו נטעתיך שורק, והוא כטיב מן הגפני׳, ומלת שרוקים נכתבה בוי״ו עם הדגש: שלוחותיה הם הפארות הגפן המתפשטות: נטשו. התפשטו עד שעברו ים, וכן והנה נטושים מתפשטים, והפסוק הזה הוא משל על בני מואב שיהרגו מקצתם וילכו בגולה מקצתם, ושדמות משל על המון העם, וכן גפן שרוקי׳ על השר, וכן תרגם יונתן שדמות משריית גפן וגו׳: (ט) על כן אבכה. אמר הנביא בלשון מואב: גפן שבמה, בבכי גפן שבמה. ובבכי שזכר עומד במקום שנים: אריוך דמעתי. כנגד חשבון ואלעלה הוא מדבר ואומר אריוה אותך דמעתי, והוא דרך ההפלגה כאלו הדמעה כמטר שמרוה הארץ, ומלת אריוך מן הדגוש היו״ד עי״ן הפעל והוי״ו למ״ד הפעל: כי על קיצך ועל קצירך הידד נפל. בזמן הקצי׳ באו עליה׳ האויבי׳, והידד הוא לשון קריאה והוא שצועקים השוללים כשיבאו על העיר פתאו׳, וכן הוא לשון הדורכים כמו שכתוב הידד בדורכים יענה: וקיצך, הוא פירו׳ הקיץ לחים ויבשים: (י) ונאסף, כאלו יאסף מן המקו׳ ההוא אל מקו׳ אחר השמחה והגיל, ומה שאמרו נאסף שמחה השמוך אליו הוא לשון נקבה פירוש בחסרון מלת דבר, כלומר כל דבר שמחה יהיה נאסף מן הכרמל ופירוש כרמל מקום שדות זריעה ועצי פרי, ויש לפר׳ ונאסף ענין כליון מן אסף אסיפם והדומי׳ לו: לא ירנן וכן כתוב כשמחת בקציר, ובכרמי מואב לא יעשו בהם שמחה והלולים כי יגלו מארצם ותהיה ארצם שממה

אזעק. כי מנהג הוא לשמואלרכן ולהריע בשמחה בבציר ובקציר ובאסיפת הפירות, וכן כתוב

מצודת דוד

אז כי סנחריב ועמו נפלו סביב ירושלים: (ה) והוכן בחסד. המקום הכין המלוכה בירושלים: וישב עליו באמת. המלך היושב על הכסא והוא חזקיה שב עליו באמת ומתקיים: באהל דוד. בבית המלכות: שופט. לכל משפט ודורש יחקיר מעצמו לעשות משפט העשוקים ואף אם לא יצעקו לפניו: צדק. יהיה מהיר וזריז לעשות צדק ומוסב למעלה לומר הואיל ונפל סנחריב והוכן חזקיה אם כן יכולים היו לחזור למקומם אם היית מסתירם: (ו) שמענו. הנביא בשם כל אומה שיאמרו הנה מעולם שמענו גאות מואב שהיה מתגאה גאותו. חוזר על מלת שמענו לומר שמענו גאותו וגאונו וכפל הדבר פעמים רבות רוב הגאוה: ועברתו. גם שמענו עברתו שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר מרוב : לא כן בדיו. לא היה אמת הדבר שבדה מלבו כי לפי רוב הגאוה בדה אם מעלה בדעתו: (ז) לכן. הואיל והתגאה על כולם לא ימצא מי שילמער ורק מואב עצמו ייליל על מואב ולא זולת: כלה ייליל. ר״ל כל היללה ייליל הוא זר עליו: לאשישי קיר חרשת. על עקירת היסודות של קיר חרשת תהמו אך הנשברים הם אנשי מואב ולא יהמה מי זולתם: (ח) כי שדמות חשבון. השדות של חשבון נכרת נים של שבמה הנה שרי העובדי כוכבים שברו הזמורות היפות שבהם: עד יעזר נגעו. היו מנוגעים ונגפים עד יעזר: תעו מדבר. תעו מדרך הישר לברות ו: שלוחותיה. התפשטות ענפים פשטו למרחוק ועברו את הים ר״ל הגולים גלו למרחוק: (ט) על כן. אמר הנביא בלשון מואב על כן בעניין הבכי שבכ ר בזה הענין עצמו אבכה על אבדן גפן שבמה: אריוך וכו׳. אתה חשבון ואלעלה ארוה את כל אחת מכם בדמעות עיני ואחז במשל כאלו הוא מטר המ ארץ: על קיצך. על חליפת פירות הקיץ ועל קציר שדך הנה קול הידד והיא קריאה צעקת השוללים הבאים פתאום: (י) ונאסף. מעתה כלה שמחה מן הכר מגדל שם מאומה: לא ירונן. לא ישמע שם קול רנה וקול תרועת שמחה: יין ביקבים. להוציא יין להשמיך ביקבים לא ידרוך מי שהיה רגיל לדרוך כי הא יכלם

מצודת ציון

כענין כליון: המץ. מל׳ מציצה. שוד. כמו שודד וכן המבליג שוד (עמוס ה): רמס. מל׳ הם והשלמה: רומס. ענין דריכת הרגל: (ה) באמת. ענינו דבר המתקיים: (ו) גאון. מלשון גאוה: גא. כמו גאה: ועברתו. מל׳ עברה וזעם: כן. ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז): בדיו. ענין דבר כזב הבדוי מן הלב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב יא): (ז) לאשישי. הם היסודות כמו נפלו אשיותיה (ירמיה נ): קיר חרשת. שם מקום: תהגו. ענין המיה כמו המצפצפים והמהגים (לעיל ח): נכאים. ענין שבירה כמו נאספו עלי נכים (תהלים לה): (ח) שדמות. שדות תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג): אמלל. ענין כריתה כמו ימולל ויבש (תהלים צ): בעלי. ענין אדון ושר כמו אם בעליו עמו (שמות כב): הלמו. ענין שבירה כמו והלמה סיסרא (שופטי׳ ה): שרוקים. זמורות נבחרים כמו ויטעהו שורק (לעיל ה): נגעו. מל׳ נגע ור״ל נגפו וכן ויגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח): שלוחותיה. ענין התפשטות הענפים וכן שלחיך פרדס רמונים (ש״ה ד): נטשו. ענין פזור והתפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים טו): (ט) אריוך. ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח): קיצך. פירות הקיץ: נפל. ענין חנייה כמו על פני כל אחיו נפל (ברא׳ כה): (י) ונאסף. ענין כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח): הכרמל. הוא מקום שדות וכרמים כמו והיה מדבר לכרמל (לקמן ל״ב

רדק

שמחה: לא ידרך, אמר על היין לא ידרך על שם סופו, כמו וטחני קמח אפיתי על גחליו לחם, והידד הוא קריאת הדורכים בשמחה: (יא) על כן. מאמר הנביא בלשון מואב: מעי וקרבי, הוא כפל ענין במלות שונות, כי הקרב הוא המעים ויונתן תרגם קרבי ולבהון, וכן הוא הלב בכלל הקרב: וקיר חרש, הוא קיר חרשת הנזכר למעלה: (יב) והיה כי נראה כי נלאה. כאשר יהיה נראה לעם כי נלאה מלבכות בבמה, כמו שאמר למעלה בבמות, לבכי וכאשר יהיה נראה שהוא נלאה מהבכי יבוא לעמוד שם בבמה: ובא אל מקדשו, ירצה לבא אל בית מקדשו, והוא בית אלהיו ירצה לבא שם ולהתפלל אולי יועילנו ולא יוכל לבא מתוך לאיהו מן הבכי: וכן תרגם יונתן אל מקדשו לבית טעותיה: (יג) הדבר. נבואה זו נאמרה על מואב מאז זה שנים ולא קבע לה זמן ועתה הוסיף לאומרה וקבע לה זמן: (יד) בשלש שנים. כשני שכיר ונקלה כבוד מואב, כלומר עד שלש שנים מצומצמות כימי שכיר שהוא מדקדק בזמנו ולא יוסיף עליו כן תבא הרעה על מואב עד שלש שנים מצומצמות, וכבודו ישוב לקלון כבודו שהוא עשה וגאותו בכל ההמון הרב שיש לו עם רב וממון הכל ישפך: ושאר מעט מזער. ומה שישאר מהם יהיה מעט מזער, והכפל למעט: לוא כביר. לא יהיה עוד כביר חזק כמו שהיה, ובדרש אשר דבר ה' אל מואב מאז כשהשכיר בלק את בלעם נגזרה גזרה זו על מואב, ובסדר עולם בשנה בא תרתן אשדודה בשליח אותו סרגון מלך אשור שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעים אותו כשצר על שמרון שלש שנים לקיים מה שנא' כשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב, כלומר לפי שהם סייעו מלך אשור שלש שנים על שמרון כאלו היו שכירים, לפיכך יפלו בידו ונקלה כבוד מואב ביד מלך אשור: (א) משא. נבואה זו על דמשק שתחרב כי מלך אשור החריבה כמו שכתב, וכן החריב שמרון אחר כן וזכר חרבן ישראל בזאת הנבואה כי שני המלכים רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל נועדו על ירושלם להלחם, לפיכך זכר חרבן ישראל שהיא מלכות אפרים בנבואה זו: מוסר מעיר. מוסר מהיות עיר: והיתה מעי מפלה. שיהפילנה ותהיה גל אבנים, וזכר דמשק לפי שהיתה ראש הממלכה כמו שאמר כי ראש ארם דמשק: (ב) עזובות ערי ערוער. אפשר שהיתה בארם עיר ששמה ערוער והיתה עיר גדולה לפיכך סמך אליה הערים הקטנות ואמר ערי ערוער ואף על פי שהיתה בערי מואב ערוער שכבשום בני ישראל היתה גם כן בערי דמשק עיר ששמה ערוער כמו שכתוב עד ערוער אשר על פני רבה, ובמדרש עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שוקים כמנין ימות החמה וכל אחד יש בו עכו"ם והיו עובדים כל אחת ביומה וישראל היו עובדים כולם ביום אחד לכך הזכיר מפלת ערוער שהיה בישראל אצל מפלת דמשק ולעדרים תהיינה. שיהיו חרבות ויהיו למדבר לצאן: (ג) ונשבת מבצר, היא שמרון שהיה מבצר אפרים וראש ממלכתם וממלכה מדמשק כי מלך אשור המית רצין מלך ארם והחריב דמשק: ושאר ארם. לפי שזכר דמשק אמר לא דמשק לבד כי גם שאר ארם יגלו כמו כבוד בני ישראל כן יגלה כבודם כי שניהם גלו בזמן אחד ע"י מלך אשור: (ד) והיה ביום ההוא. בזמן ההוא שגלו עשרת השבטים שהיו כבוד יעקב: ידל. ענין דלות ועניות והוא הפך הכבוד, כי עם העושר הוא הכבוד: ומשמן בשרו ירזה

רשי

תבואה: לא ירועע. לא תרועת שמחה: הידד השבתי. קול המתאספים לבטיל הקורה לעצור הענבים: (יא) יהמו. בקינה: (יב) כי נלאה מואב להלחם על במות המגדלים: ובא אל מקדשו. אל מקום אשר הם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל: (יג) זה הדבר. סוף כליית של מואב ביד נבוכדנצר: אשר דבר ה' אל מואב מאז. מימים רבים לפני בא הרעה עליו ניבא לו ישעיהו את זאת. ד"א מאז מאת אשר שכר בלק את בלעם: (יד) ועתה דבר ה'. לקרב את הפורענות להם: בשלש שנים כשני שכיר. בשביל שלש שנים שסייעו את סנחריב כשצר על שומרון ועזרוהו בלי בצע כאלו היו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב שהיטפם בשני מתן אותו החיל וילך לו וכן מסורת בסדר עולם שטף עמוני ומואבים שהיו מסייעין אות כשצר על שומרון שלש שני לקיים מה שנאמר שלש שני כשני שכיר וגו'. ועוד יש לפר' ש"ש שנים כשני שכיר שי' שנים נגזרו עליכם לאורך ז' אבל מצומצמין יהיו ולא תאי' עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו למלאכ' ונקלה כבוד מואב. במיני המון סנחריב הרב: ושאר. פליטה הנשארת למואב: מעט מזער. תהיה: לוא כביר לשון רוב: (א) מוסר מעיר. לשון הסרה: מעיר. מהיו' עיר: מעי. לשון שפלות וע' כמו מעות ימים: (ב) עזובות ערי ערוער. י"ת לשון חור' כמו ערער תתערער ופירו' על ערי ארם. ומדרש אג' מתמה לפי שערוער מא' ישראל היתה שנאמר (במד' לב) ואת ערוער. עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עכו"ז ועובדים לה יום אחד בש' וישראל עשו את כולן קבוץ אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק. ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן רמליהו יחד והנביא היה מתנבא על מפלת דמשק ואמר הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי צאן הם נתונות ורובצים שם צאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק שיהרג רצין: (ג) ככבוד. עשרת השבטים יו' גם אלו גלו לחלח וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית (מלכים ב' טז): (ד) ומשמן בשרו ירזה. ועותר יקריה

ישעיה

(ב' וס"פ) יִדְרֹךְ הַדֹּרֵךְ הֵידָד הִשְׁבַּתִּי׃ יא עַל־
כֵּן מֵעַי לְמוֹאָב כַּכִּנּוֹר יֶהֱמוּ וְקִרְבִּי
לְקִיר חָרֶשׂ׃ יב וְהָיָה כִי־נִרְאָה
(ב') כִּי־נִלְאָה מוֹאָב עַל־הַבָּמָה וּבָא
(ב') אֶל־מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוּכָל׃
(נ' ר"פ וס"ף ז' יג) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
מוֹאָב מֵאָז׃ יד וְעַתָּה דִּבֶּר יְהוָה
לֵאמֹר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כִּשְׁנֵי שָׂכִיר
(ב') וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאָב בְּכֹל הֶהָמוֹן
(ל"ס מ"ל) הָרָב וּשְׁאָר מְעַט מִזְעָר לוֹא כַבִּיר׃
יז א מַשָּׂא דַּמָּשֶׂק הִנֵּה דַמֶּשֶׂק
(ל') מוּסָר מֵעִיר וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה׃
ב (ס' חסר וכל ב) עֲזֻבוֹת עָרֵי עֲרֹעֵר לַעֲדָרִים
(אורי' דכו'. ג') תִּהְיֶינָה וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד׃
ג (חצי הנביאים) וְנִשְׁבַּת מִבְצָר מֵאֶפְרַיִם וּמַמְלָכָה
(ל') מִדַּמֶּשֶׂק וּשְׁאָר אֲרָם כִּכְבוֹד בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃
ד (י"ב פתח ב' ופ"ד) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִדַּל כְּבוֹד

תרגום

לָא יְדוּצוּן וְלָא יְחַיְכוּן וַחֲמַר
בְּמַעְצְרַיָא לָא יַעְצְרוּן עָצוֹרִין
עֲצוּר אַבְטֵלִית׃ יא עַל כֵּן
מְעֵיהוֹן דְמוֹאָבָאֵי כְּכִנָרַיָא
הָמָן וְלִבְּהוֹן עַל אֱנַשׁ כְּרַךְ
תּוּקְפְּהוֹן דָוָן׃ יב וִיהֵי אֲרֵי (ד'. ד')
יְחֱזֵי אֲרֵי יְלָאֵה מוֹאָב עַל
בָּמְתָא וְיֵיעוּל לְבֵית טַעֲוָתֵיהּ
לְמִבְעֵי וְלָא יָכוּל׃ יג דֵּין
פִּתְגָמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עַל
מוֹאָבָאֵי מִבְּכֵן׃ יד וּכְעַן
מַלֵּיל יְיָ לְמֵימַר בִּתְלַת שְׁנִין
כִּשְׁנֵי אֲגִירָא וְיֵסוּף יְקָרְהוֹן
דְמוֹאָבָאֵי בְּכָל הֲמוֹן סַגְיָא
וּשְׁאָר צִבְחַר כִּזְעֵיר יְסוּף כָּל
יְקָרְהוֹן׃ א מַטַל כָּס דְּלוּט
לְאַשְׁקָאָה יַת דַמֶּשֶׂק הָא דַמֶּשֶׂק
מִתַּעְדְּיָא מִמַּלְכוּ וּתְהֵי לִכְרַךְ
מְחַמְרָא׃ ב שְׁבִיקָן קִרְוֵיהוֹן
חֲרִבוּ לְבֵית מִשְׁרֵי עֶדְרִין
דְּעָן יְהוֹן שָׁרוֹן וְלֵית דְּמָנִיד׃
ג וְיִבְטֵיל שׁוּלְטָן מֵאֶפְרַיִם
וּמַלְכוּ מִדַּמֶּשֶׂק וּשְׁאָר
יְחִידָאִין מֵאֲרָם וִיקָרְהוֹן כִּיקָר
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ד וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא יִמְאַךְ יְקָר יַעֲקֹב וְעוּתַר

ולא יוכל ד' בקרי' וסי' וכהה את עין הארץ ולא יוכל. ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל לדון עם שתקיף ממנו. ולא יוכל ה' עוד לשאת. וכל ולא יכול דכוו' במ"ד וסימ' וירא כי לא יכול לו ויגע. אתה ידעת את דוד אבי. ואחיהו לא יכול לראות כי קמו. לא יכול להכיל את העלה דר"ה: ערער ה' חס' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סוף סי' ד' ובמלכים חלק ב' סימן י': ידל י"ב בלי' פתחין וסי' נמסר בשפטים סימן ו'

מצודת ציון

(יב): ירונן. מל' רינה: ירועע. מלשון תרועה: ביקבים. הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו: ידרוך הדורך. הדרך לדרוך ברגל על הענבים להוציא היין: השבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד): (יא) מעי וקרבי. פתרון אחד להם: (יב) נלאה. ענין עייפות כמו המעט מכם הלאות אנשים (לעיל ז): הבמה. ענינו מקום גבוה ורמה כמו במתי עב (לעיל י"ד): מקדשו. מקום המזומן לו: (יד) ונקלה. מל' קלון: ההמון. ענין עם רב ולתוספת ביאור אמר הרב: מזער. ענינו כמו מעט כמו כתר לי זעיר (איוב ל"ו): כביר. ענין רבוי כמו יתן אוכל למכביר (שם): (א) מעי. תל ודגור כמו לעי השדה (מיכה א): (ג) ונשבת. ענין בטול: ככבוד. העושר נקרא כבוד כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד

מצודת דוד

וכלה הכל: הידד השבתי. בטלתי את קול צעקת הידד כי גם היא לשון קריאת צעקת דורכי היין לזרז זה את זה וכן נאמר הידד כדורכים יענה (ירמיה כה): (יא) על כן. בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב: מעי למואב. בני מעי יהמו ככנור על חורבן מואב: וקרבי וכו'. הוא כפל ענין במ"ש: (יב) כי נראה. כאשר יראה מואב אשר הוא נלאה ועיף לעמוד על הבמה להלחם משם מול האויב: אל מקדשו. לבית עבודת כוכבים שלו להתפלל לפניו לעזור לו: ולא יוכל. עכ"ז לא יוכל להתחזק כי אין בידו לעזור: (יג) מאז. מימים הרבה נגזרה עליו: (יד) ועתה דבר ה'. עתה הוסיף לקבוע זמן: כשני שכיר. ר"ל מצומצמות כשכיר הזה המצמצם בשני שכירתו: ונקלה. כבודו יהיה נקלה ונבזה עם כל ההמון הרב שיש לו כ... יועילו לו: ושאר. השארית שיהיה לו הנה יהיו מעט מזער לא הרבה ישארו וכפל הדבר לשמעים: יז (א) מוסר מעיר. יהיה סר מהיות עיר: מעי מפלה. ... תלים מן מפולת הבתים: (ב) עזובות. הלא הערים הסמוכות לערוער כבר עזובות המה כי גלו מהם הראובני והגדי: לעדרים. והרי הם נתונות לעדרי צאן ו... רובצים שם ואין מי מחרידם כי שממה המה ואין מי בא שמה: (ג) ונשבת. וכן ונשבת כל ערי מבצר מאפרים וכן יושבת הממלכה מדמשק ולפי שרצין מלך ... ופקח מלך ישראל התחברו להלחם על ירושלים לכן אמר שהמה שניהם יפלו ביד סנחריב וירושלים תנצל: ושאר ארם. הפליטה הנשארת מארם יהיו ככבוד ... ישראל כי גם כבודם ידל: (ד) ידל כבוד יעקב. יהיה דל ורש כי יוקח עשרו: ומשמן. השמנונית בשרו יהיה רזה וכחוש ר"ל לא ישאירו בידו מאומה ...
והיה

. מושלי כוש ונוף: (ג) כל יושבי תבל וגומר. אוכסם לרוכים
לירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע
תשמעו: (ד) אשקטה. מתשלום שכרו של גוג אסנה מכל עסקי
: במכוני להטיב לו: כחום צח עלי אור. יאיר ויבהיק לו כחם השמש צח
ק כמו ללקט אורות
ס ב' ד) : כעב טל.
ריס מתאוים לו להטיב
חם קציר: (ה) כי לפני.
קצירו של עמלק ושל גוג
תמלא תאותו ושכרו
זומם לכלות את אחיו:
פרח. שלו ויתקרב
ל תבואה במלילותיה
הגה נלה של גפנה
וגומל נגמל להיות-גסים
הלבן. הוא בוסר הוא
: וכרת. הכורת את
הגפן הם הזמורות
ים. במזמרות שרפ"ש
: ואת הנטישות. הם
הגפנים שקורין ציפ"ש
: התז. כרת וקצץ כלות'
השרים והשליטים של
וחיילותיו ועוזריו:
זבו יחדו. שגריהם:
הרים. לעיף הרים:
ליו. כל ימות הקיץ:
: כל ימות החורף מכאן
משפט גוג לעתיד לבוא
שנים

ת אהרן וכרת הזלזלים:
שם לח: בעת
ההיא. שם:

בזאו נהרים ארצו: ג כל־ישבי
תבל ושכני ארץ כנשא־נס הרים
תראו וכתקע שופר תשמעו:
ד כי כה אמר יהוה אלי אשקוטה
ואביטה במכוני כחם צח עלי־
אור כעב טל בחם קציר: ה כי־
לפני קציר כתם־פרח ובסר גמל
יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות
ואת־הנטישות הסיר התז: ו יעזבו
יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ
וקץ עליו העיט וכל־בהמת הארץ
עליו תחרף: ז בעת ההיא יובל־
שי ליהוה צבאות עם ממשך ומורט
ומעם נורא מן־הוא והלאה גוי
קו־קו ומבוסה אשר בזאו נהרים
ארצו אל־מקום שם־יהוה צבאות
הר־ציון:

ב' אניסא וביזא דבזו עממיא
ל' ארעיה: ג כל דיתבין בתבל
ודשרן בארעא במזקף אתא
ל' וחסר על טוריא תחזון אתא
ד' ובמתקע שופרא תשמעין
ל' ויתיר וי"ו פורקן: ד ארי כדנן אמר יי
ל' ומ' . ד' לי אנח לעמי ישראל ואשקיט
ל' וחסר להון ואתרעי ממדור קודשי
ל' . ב' לאוטבא להון ברכן ונחמן
ל' איתי להון בפריע כשחין
ל' פציח על שמש כענן טל
בשחין חצד: ה ארי עד לא
ימטי זמן חצדא אלנא לאפרחא
ב' וירד העיט ובסרא מניה סמדר ויקטול
שלטוני עממיא בחרבא וית
תקיפיהון יעדי ויעבר:
ג' ו ישתבקון כחדא לעופא
ל' דטוריא ולבעירא דארעא
ב' בקיטא יהי שרי עלוהי כל
ד' עופא דשמיא וכל בעירא
דארעא עלוהי יעברון סתוא:
ז בעדנא ההיא ייתיניה

[ק]רבתא לקדם יי צבאות לעמא אניסא ובזיזא ולות עמא דיתקף מבכן ולהלא עמא אניסא ובזיזא דבזו עממיא ארעיה לאתרא דאתקרי שמא דיי צבאות דשכנתיה בטורא דציון:

בידם להכריתם מגוי: גוי קו קו ומבוסה. מעט מעט בהסיהו הגוים, ועניין קו קו דרך משל כמו שהבנאי נוטה הקו ועושה בנדבך אחד ונוטה אותו למעלה מזה לעשות נדבך אחר, וכן מעט מעט עד כלותו הקיר, כן כל עושה דבר עתה עושה מעט ועוד מעט עד שיעשה הדבר, וכן מה שאמר קו לקו צו לצו זעיר שם זעיר שם: אשר בזאו נהרי' ארצו, בזאו כמו בזזו הא"ף תמורת הכפל: נהרים. סוף משל על מלכי העכו"ם: (ג) כל יושבי תבל. כמו שיעשה זה אשר מעבר לנהרי כוש כן תעשו כולכם: כנשא נס הרי'. כמו שאמר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל: וכתקוע שופר. כמו שאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, וזה דרך משל, כי כשירצה אדם לקבץ עם ישא נס בהרים כדי שיראו הנס למרחוק ויבאו, וכן יתקע בשופר וישמעו הקול למרחוק ויבאו כן יקבצו בני ישראל אל ארצם מהם ומהם בעת הישועה, וכן הגוים יביאו אותם ויקבצו אותם כאלו נשאו להם נס ותקעו בשופר: (ד) כי כה אמר ה' אשקטה כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בחטף קמץ השקוף ואחת היא, אמר הנביא אז בבא הגואל אנוח ואשקוט מהטיבי עליהם, כמו שאמר למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה, ואז כשיצא כנוגה צדקה אשקוט ואביטה במכוני וזהו בית המקדש אביט בו לטובה: כחם צח עלי אור. כמו שיהיה לטובה חם צח ובהיר עלי אור, והוא המטר, כמו יפיץ ענן אורו, כי כשיהיה השמש בהיר על הארץ אחר המטר הוא יפה וטוב לצמחים, כמו שאמר מנוגה ממטר דשא מארץ, וכן עב טל בחום קציר הוא טוב, כי בעת הקציר יהיה החום הגדול וכשתעבור עב טל יהיה טוב לבני אדם לקרר האויר, ואמר טל ולא אמר מטר כי המטר יזיק לקציר אבל הטל ייטיב ולא יזיק: (ה) כי לפני קציר. המשיל גוג ומגוג והגוים הבאים עמו על ירושלם אחר הישועה לגפן פורחת, וכשהשליך הפרח יהיה הנץ, והנץ יהיה בוסר והבוסר גימל מעט מעט עד שיהיו ענבים בשולות, וזה משל על גוג ומגוג שיבא בעם רב סוסים ופרשים לבושי מכלול כולם קהל רב צנה ומגן תופשי חרבות וירבו בכל יום, כמו שאמר פרס כוש ופוט אתם כלם מגן וכובע, ופירוש לפני קציר, לפני השלמת זמן קציר כי חצי ניסן ואייר וחצי סיון יקרא עת הקציר מארבע עתי השנה, ובחצי סיון יהיה פרי הגפנים בוסר בארץ ישראל, וזהו שאמר יהיה נצה שאז הנץ להיות בוסר, והבוסר גומל ומתבשל, והטעם כי כמו שהבוסר גימל יהיה קרוב לבשולו, כן גוג ומגוג כשיהיו קרובים לגמור הצלחתם על ירושלם ויצא חצי העיר בגולה, אז יצא ה' ונלחם בגוים ההם, וזהו וכרת הזלזלים במזמרות, והזלזלים הם יניקות הגפנים הרכים והם קרובי' לשבחת והנטישות הם הענפי' המתפשטים יקראו ויקראו כמו שאמר שלוחותיה נטשו עברו ים: התז. ענינו כרת, והוא מפעלי הכפל שרשו תזז, מדברי רבות' ז"ל רוח תזזית: נלה. רפה הה"א עלתה נלה מפיק ה"א, והפסר כי הה"א לנקבה לא לכנוי, וממנו ויהלך כזית נלתו: (ו) יעזבו. זהו מחנה גוג ומגוג, וכן אמר בנבואת יחזקאל לצפור כל כנף ולחית השדה הקבצו ובאו האספו מסביב על זבחי אשר אני זבח וגומר, ואמר כי הנה קיץ וחורף יהיו הפגרים מושלכים, ובאמרו העיט בקיץ והבהמות בחורף, העיט יעופף ברוב בימי הקיץ והחיות ילכו בימי החורף ברובו והנה אמר בנבואת יחזקאל וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים, ואיך אמר יעזבו יחדיו לעיט ההרים ולבהמת הארץ, זה יהיה בעוד שיתעסקו בקבורתם, ואף על פי כן לא יוכלו לקברם כולם עד שיאכלו מהם החיות והעופות בקיץ ובחורף: (ז) בעת ההיא יובל שי, אומות העולם יובילו שי עם ישראל לה' מנחה, כמו שאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגומר: אל מקום שם ה' צבאות, אל מקום אשר יקרא שם שם ה' צבאות והוא הר ציון:

משא

מצודת דוד

ם בקלות ובמרוצה לכו אל גוי ממשך וכו' וזה יהיה בימי המשיח כשישמעו
ישראל לארצם ישלחו שלוחיהם אליהם לדעת אם האמת כן הוא: ממשך
. אשר מאז היו נמשכים בידי האומות ומורטי שער ראשם וזקנם במשכם:
נורא. אשר נראה בהם מעשים נוראים: מן הוא והלאה. מן היום אשר
ם והלאה: גוי קו קו ומבוסה. בכל זמן גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה
היה נדרס ונרמס ברגלי השדים: אשר בזאו. אשר העובדי כוכבים בזזו
ם ורמסוהו ברגליהם: (ג) כל יושבי תבל. כאלו יאמר להם מה לכם לשלוח
אם האמת כן הוא הלא כל יושבי תבל בעיניכם תראו החזרת ישראל כאשר
נשיאת הנס על ההרים ובאזניכם תשמעו הדבר כאשר ישמע תקיעת השופר:
) אשקטה. לפי שנאמר למען ציון וכו' לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה (לקמן סב)
אמר כשיצא כנוגה צדקה ויגאלו אז אשקטה ואביטה בבה"מ המכון לשבתי להטיב
כחם צח. כמו חום צח וברור שהוא לטובה כשבא על המטר וסמוך לו כי אז תצמח האדמה וכמ"ש מנוגה ממטר דשא מארץ (ש"ב כג): כעב טל. כעב
על בחום הקציר כי בעבור החום שבעת הקציר יתאוו הקוצרים לקרר נפשם בקרירות הטל שאינו מזיק לקציר כמו המטר: (ה) כי לפני קציר. לפני בוא עת
: כתם פרח. כשיתם הפרח ויהיה נצה. ר"ל כשיהיה הנץ בוסר הנגמל מעט מעט עד שיתבשלו הענבים מכל וכל: וכרת.
ות הכורת את יונקות הגפנים הרכים במזמרות ואת הענפים הגדולים הסיר בהכרתה וזה משל על גוג ומגוג לומר כשיהיו קרובים לגמר הצלחתם עד שיכבשו
ויצא חצי העיר בגולה אז יצא ה' ונלחם בגוים ההם ויאבדם בשטף קצף: (ו) יעזבו יחדו. כולם יחדיו יהיו נעזבים לעופות ההרים בהרים וכו': וקץ.
ו ישכנו עליהם בימי הקיץ והבהמות בימי החורף ויאכלו מבשרם וישתו מדמם: (ז) יובל שי. יובא דורון את עם ישראל שהיה עם ממשך ומורט ומעם נורא יובא
ם ה' לעם והלאה וכפל הדבר במ"ש: גוי קו קו. אשר בכל ימי גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה ועם
ו ארצו ורמסוהו ברגליהם: אל מקום. שהבאה תהיה אל המקום אשר נקרא שמו שם ה' צבאות והוא הר ציון וכן נאמר והביאו וכו' מנחה לה' וכו' על הר
קדשי

מצודת ציון

ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): בזאו. בזזו ובא האל"ף במקום אות הכפל וכן ימאסו כמו מים (שם נ"ח) ומשפטו ימססו: (ג) נס. כלונס ארוך: (ד) אשקטה. ענין מנוחה: ואביטה. מל' הבטה והשגחה: במכוני. מלשון הכנה: צח. ענין זוהר ובהירות כמו צחו מחלב (איכה ד): אור. ענינו מטר כמו יפיץ ענן אורו (איוב ל"ז): (ה) כתם. ענין השלמה: ובוסר. כן נקרא הפרי שלא נגמר בשולו כמו אבות אכלו בוסר (ירמיה ל"א): גומל. ר"ל תגדל מעט מעט והושאל מלשון הילד הנגמל מדדי אמו שמרגילין אותו לאכול מעט מעט: נצה. הוא כענין פרח וגדול ממנה וכן נאמר והיא כפורחת עלתה נצה (בראשית מ'): הזלזלים. הם יונקות הגפנים הרכים במזמרות. הם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן ומזמרותיכם לרמחים (יואל ד'): הנטישות. כן יקראו הענפים הגדולים המתפשטים אנה ואנה והוא מל' וינטשו בלחי (שופטים ט"ו) וכן הסירו נטישותיה (ירמיה ה): הסיר. מלשון הסרה: התז. ענין כריתה וחתוך ובדרז"ל התיז את הראש (חולין ל): (ו) לעיט. הם עוף דורס וכן וירד העיט (בראשית ט"ו): וקץ. מלשון קיץ: תחרף. מלשון חורף: (ז) יובל. יובא: שי. מנחה ודורון כמו יובילו שי למורא (תהלים ע"ו):

והכהכתי

יט א מַשָּׂא מִצְרָיִם הִנֵּה יְהוָה רֹכֵב
עַל־עָב קַל וּבָא מִצְרַיִם וְנָעוּ אֱלִילֵי
מִצְרַיִם מִפָּנָיו וּלְבַב מִצְרַיִם יִמַּס
בְּקִרְבּוֹ׃ ב וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם
בְּמִצְרַיִם וְנִלְחֲמוּ אִישׁ־בְּאָחִיו וְאִישׁ
בְּרֵעֵהוּ עִיר בְּעִיר מַמְלָכָה
בְּמַמְלָכָה׃ ג וְנָבְקָה רוּחַ־מִצְרַיִם
בְּקִרְבּוֹ וַעֲצָתוֹ אֲבַלֵּעַ וְדָרְשׁוּ
אֶל־הָאֱלִילִים וְאֶל־הָאִטִּים וְאֶל־
הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים׃ ד וְסִכַּרְתִּי
אֶת־מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה וּמֶלֶךְ
עַז יִמְשָׁל־בָּם נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ה וְנִשְּׁתוּ־מַיִם מֵהַיָּם וְנָהָר
יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ׃ ו וְהֶאֶזְנִיחוּ נְהָרוֹת
דָּלֲלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר קָנֶה וָסוּף
קָמֵלוּ׃ ז עָרוֹת עַל־יְאוֹר עַל־פִּי
יְאוֹר וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר יִיבַשׁ נִדַּף
וְאֵינֶנּוּ׃ ח וְאָנוּ הַדַּיָּגִים וְאָבְלוּ
כָּל־מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה וּפֹרְשֵׂי

א מַטַל כַּס דְלוּט לְאַשְׁקָאָה יַת
מִצְרָאֵי הָא יְיָ מִתְגְלֵי בַּעֲנָן
יְקָרֵיהּ לְאִתְפְּרָעָא מִמִצְרַיִם
וְיִתַּבְרוּ טַעֲוַת מִצְרָאֵי מִן
קֳדָמוֹהִי וְלִבָּא דְמִצְרָאֵי יִתְמְסֵי
בִּמְעֵיהוֹן׃ ב וְאֶגְרֵי מִצְרָאֵי
בְּמִצְרָאֵי וְיַגִיחוּן קְרָב גְבַר
בַּאֲחוּהִי וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ קְרִי
בִּקְרִי וּמַלְכוּ בְּמַלְכוּ׃
ג וְתִתְמְסֵי רוּחָא דְמִצְרָאֵי
בִּמְעֵיהוֹן וְחַכִּימֵיהוֹן אֲשַׁלְעֵם
וְיִתְבְּעוּן מִן טַעֲוָן וּמִן חָרָשִׁין
וּמִן בִּידִין וּמִן זְכוּרוּ׃
ד וְאֶמְסַר יַת מִצְרָאֵי בְּיַד
רִבּוֹן קְשֵׁי וּמְלַךְ תַּקִיף
יִשְׁלוֹט בְּהוֹן אֲמַר רִבּוֹן עָלְמָא
יְיָ צְבָאוֹת׃ ה וְיִצְדוּן מַיָא
מִיַמָא וְנַהְרְהוֹן יֶחְרוּב וְיִיבַשׁ׃
ו וְיִצְדוּן נַהֲרְוָתְהוֹן וְיִבְשׁוּן
וְיֶחֶרְבוּן נַהֲרֵיהוֹן עֲמִיקַיָא קְנֵי
וְגוּמָא לָא יִסְקוּן׃ ז וְיִיבַשׁ
רוּבֵּיהּ דְנַהֲרָא וִיהֵי בְּכֵיפֵי וְכָל
בֵּית מִזְרַע נַהֲרְהוֹן יִיבַשׁ וְיֶחֱרַב
וְלָא יִצְמַח׃ ח וְיִצְדוּן צַיָדֵי
נוּנַיָא וְיִתְאַבְּלוּן כָּל דַהֲווֹ רָמָן

מפניו כ"ג וסי' מצויין במסרה רבתא בערך פנה ׃ קשה הקשה ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר וילך ׃ ונהר ד' בקריאה וסי' ונהר יוצא מעדן להשקות . ונהר יחרב ויבש . אזלו מים מני ים . ונהר יסובבני סוף חבוש ׃ ואיננו י"ב בקריאה וסי' במסרה רבתא ׃

תולדות אהרן עב קל . זוכר שמות : קנה וסוף . סוטה יב : ואנו הדיגים . (פסחים לו סנהדרין כ) :

רדק

(א) משא מצרים . אמר רוכב על עב קל , דרך משל לרוב מהירות הגזירה עליהם: ונעו אלילי מצרים , אליליהם שהיו בוטחים בהם ינועו מפניו לא יושיעום בעת צרתם , ואמר ונעו אלילי מצרים ידמה כי אלילים רבים היו להם , וכן אמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים , ותרגם יונתן ונעו ויתברו : (ב)וסכסכתי. ענין בלבול : וכן ואת אויביו יסכסך . אמר יבלבל אותם בינייהם לבד מהאויבים שיבאו עליהם תהיה ביניהם בלבולים ונלחמו איש באחיו ממלכה בממלכה אף על פי שמצרים כולו מלכות אחת והיו בהם שרים תחת המלך הגדול זה מולך במדינה אחת וזה מולך במדינה אחרת כמו מלכי כנען : (ג) ונבקה . מבנין נפעל , מענין גפן בוקק , והוא ענין רקות,כלומ' לא תשאר גבורת' חכמ' ובינה ולא ידעו לקחת עצה לעצמם : ועצתו אבלע . כפל ענין במ"ש אבלע ענין השחתה, ואמר זה הענין במצרים לפי שהיו בהם חרטומים וחכמים וכשראו שאבדה עצתם ידרשו אל האלילים ואל הא טים , ותרגם יונתן ומן חרשין , ותרגום מכשפה לא תחיה חרשא לא תחי : (ד) וסכרתי . כמו וסגרתי , מן יסגרך ה' בידי , וכן תרגם יונתן ואמסר : אדנים קשה ומלך עז . כפל הענין במלות שונות , ואדונים לשון תפארת ליחיד, וכן אם אדניו יתן לו אשה וזולתו , ומלך עז הוא מלך אשור : (ה) ונשתו. מה שאמר בנבואה זו מיובש הנהר ומהפסק מהיות ממנו הכל הוא דרך משל, לפי שהנהר נילוס הוא משקה הארץ עד שלא יצטרכו לגשמים ומהנהר יבא להם רוב הדגים , כמו שאמר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם , ולולי היאור לא היה ישוב במצרים והיתה חרבה מאין אדם כי לא ירדו שם גשמים לפיכך המשיל חורבנה על יד מלך אשור כאלו פסק מהם הנהר , וכן הים הסמוך לנהר שלא יוכל לבא להם דרך ים שיט אניות : ונשתו מבנין נפעל מענין נשתה גבורתם ענין הפסק הדבר ואבודו ׃ (ו) והאזניחו נהרות , נחלקו במלה הזאת , יש אומרים כי הה"א לבנין הפעיל כה"א הפקידו השמידו והאל"ף נוספת , ויש אומרים כי נהגו בהאל"ף על לשון ארמי אשתיו חמרא אתכריאת רוחי וכתבו הה"א על לשון עברית והאל"ף על לשון ארמית , ואחי ר' משה פירש כי האל"ף במקום ה"א ההבנין כאל"ף וכל מלבושי אגאלתי והה"א כה"א השבב אזיב את בנך במקום אם , כאלו אמר ואם האזניחו , ופירושו כן והנהר יחרב ויבש ואם הנהרות יחרבו ויבשו דללו וחרבו יאורי מצור כי היאורים יהיו משנהרות כו' , כשיבא הנהר ימלאו היאורים מים , וכן קנה וסוף שהם על שפת היאורים קמלו , אחר שאין שם מים , ופירוש האזניחו רחקו , כמו ותזנח משלום נפשי , וכשיבשו הנהרות הנה רחקו , ופירוש דללו כמו חרבו , כמו דלו מאנוש נעו , ופירוש מצור מצרים , ופירוש קמלו נכרתו , כמו שתפיר לבנון קמל ויונתן תרגם יאורי מצור נהריהון עמיקיא : (ז) ערות על יאור , ערות שאר לירקות ולדשאים הלחים , וכן ומעטרה כאזרח רענן מתלחלת , ואמר היו סירקות שהיו סמוך ליאור ועל פי יאור , כלומר על שפת היאור יבש נדף ואיננו : (ח) ואנו הדיגים , הפסוק כפול בענין במלות שונות , הדיגים הם צדי הדגים והם צדים אותן בשני דרכים כשמשליכים חכה והוא כמין מתכת שראשו כפוף ונכנס בפי הדגים ומושכין אותן בה ופורשין גם כן מכמורת

רשי

שנים עשר חדש : (א) רוכב על עב קל . מהרה לשלוח קל מהרה ג[...] דברי ליפרע ממצרים : ונעו אלילי מצרים מפניו . לא יהיה להם כח לק[...] את עמם מיד שלוחיו של אשור וזה שאמר הנביא פורענות מצרים בנ[...] הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומה מפני שהם למודים לל[...] במדה הזאת ועברתי ב[...] מצרים (שמות יב) ובכל א[...] מצרים (שם) ודרך ארץ מייר[...] את האדם במכה שהכה ו[...] בה : (ב) וסכסכתי מצ[...] במצרים . סופו מפרש [...] תחלתו ונלחמו איש באח[...] (ג) ונבקה רוח . תחו[...] חכמתו כמו (לקמן כד) [...] הארץ: האטים . א' מן הש[...] של עו"ג : (ד) וסכרתי . [...] וסגרתי . ויש עד לפרש [...] ויסכרו מעיינות תהום (ברא[...] ח) אסתמ.ו ואחבשנו [...] אדונים קשה . כל לשון אדו[...] קרוי בלשון רבים ואפי' [...] כמו (שם לט) אדני יוסף [...] עד בא אדוניו (שם) : ו[...] עז . מלך אשור : (ה) ונ[...] מים מהים . ונחרבו מים [...] הים : ונשתו . ל' השאת וה[...] (איכה ג) לפי שכל שבח [...] מצרים ע"י נילוס הוא [...] גשמ ים יורדים שם אלא נ[...] עולה ומשקה אותה דרך יא[...] העשוים בידי אדם לפיכך ו[...] מדמה פורענות שלה ל[...] יאורים : ונשתו מים מ[...] ולא יחזיר הים את נ[...] לאחוריו וירד נילוס לתיכו[...] ויעלה וישקה את מצרי[...] והנהר. זה נילוס : (ו) והאזני[...] כשהמים מתמעטין הטיט [...] בהם ונעשין רפש וזנח[...] דללו . במחברת אם דל ו[...] (ויקרא יד) : יאורי מצו[...] יאורים עמוקים בחריצי מ[...] עיירות : קנה וסוף : [...] גדלים שם מרוב מימיה[...] קמלו . כשיבשו היאורים [...] הקנים מלגדל עוד [...] מתייבשים ונופלים ת"י ק[...] לא יסקון ובמקום אחר תירגם החפיר לבנון קמל נתר ואומר אני שהוא [...] קבילה שנקלכי' מאליהן מחמת יובשן ונופלין : (ז) ערות על יאור על פי יא[...] וכל מזרע יאור וגו' . ערות לשון דבר המעורה ונשרש יפה יפה ודומה לו (תהי[...] לו) רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן וכן חברו מנחם במחברתו זרעים הנשרש[...] על נילוס ואפי' ע"פ שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף : (ח) ואנו . [...] אוני ואבל : הדייגים . הם מצרים שצדין דגים מנילוס שהוא מתפשט ו[...] ביאורים

מצודת דוד

קדמי (לקמן סו) : יט (א) רוכב וכו' . רצה לומר מהרה ישלח דברו לפ[...] מהם : ונעו . תנועת החרדה והרתת : בקרבו . בתוך הגוף : (ב) וסכסכתי . א[...] בלבול והגר ביניהם ונלחמו זה בזה : ממלכה בממלכה . ממלכות רבות היו ב[...] מצרים : (ג) ונבקה . תתרוקן רוח השכלי אשר בקרבו ואשחית עצתו ולא [...] בחכמה והוא כפל ענין במ"ש : ודרשו וכו' . כראותם שכלתה עליהם הרעה י[...] אל האלילים וכו' וכאומר הנה יהיו עסוקים בדברי הבאי : (ד) וסכרתי . אמ[...] ביד אדון קשה והוא מלך אשור : ומלך עז . כפל הענין במ"ש : (ה) ונשתו [...] הים יסור ויעתק ממקומו ולא יוכלו להביא לה בר ומזון דרך אניות בלב י[...] והנהר . הנילוס יחרב מימיו ולא ישקה שדותם והאדמה לא תצמח ויכלו [...] ולפי שכל שבח מצרים הוא מה שהנילוס עולה ומשקה שדותם המשיל חרבנה [...] יבושת המים : (ו) והאזניחו נהרות . נהרות מצרים יעזבו מימיהם : דללו ו[...] המים אשר ביאורים העמוקים הנקווים בחריצי מצורי העיירות הורמו ממק[...] ונכמלקו ונגמר הקמה יבש : קנה וסוף . הגדלים על שפתי היאורים יכרתו מהסרון המים : (ז) ערות . העשבים הנשרשים והאחוזים על היאור ו[...] על פי היאור ר"ל על שפת היאור : וכל מזרע יאור . הזרעים הנזרעים בידי אדם על שפת היאור : יבש . כ"א יתייבש ויכחש ולא יהיה בעולם : (ח) ואנו הדי[...] הרגילים לצוד את הדגים יתאוננו כי כשיחרב המים לא ימצאו דגים : כל משליכי . כל הרגילים להשליך ביאור כלי צדים לצוד הדגים יתאבלו והפורשים ר[...] המים

מצודת ציון

(ב)וסכסכתי. ענין בלבול וגרוי כמו ואת אויביו יסכסך(לעיל ט): (ג)ונבקה.ענין רקות כמו הנה ה' בוקק הארץ (לקמן כ"ד) : אבלע . אשחית : האטים . הם ממיני הכשוף הנעשה בנחת ובחשאי והוא מלשון וילך אט (מ"א כ"א) : האובות הידעונים . מיני כשוף : (ד) וסכרתי . כמו וסגרתי כי גיכ"ק מתחלף והוא ענין מסירה כמו הסגרוני בעלי קעילה (ש"א כו) : אדונים . זהו ענין לשון תפארת ליחיד לומר עליו בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ט"ל) : עז. חזק : (ה) ונשתו . ענין העתקה והסרה וכן גיד הנשה (שם ל"ב) : יחריב . ענין יבשות : (ו) והאזניחו . האל"ף נוספת כי הוא ענין עזיבה כמו כי לא יזנח (איכה ג) : דללו . ענין הרמה כמו דלו מאנוש נעו (איוב כ"ח) : מצור. מל' צור וחוזק כי חריצי המים הסביב לעיר הם לה לחוזק וכן ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור (לקמן ל"ז) : קנה וסוף . מיני דשאים הגדלים על שפת הנהר כמו כאשר ינוד הקנה במים (מ"א יד) וכמו ותשם בסוף (שמות ב) : קמלו . ענין כריתה כמו החפיר לבנון קמל (לקמן ל"ג) : (ז) ערות . ענינו דבר המעורה ונשרש יפה כמו ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ז) : נדף . ענין התישה כמו אל ידפנו (איוב ל"ג) : ואיננו . ואין לו : (ח) ואנו . מלשון אניות : הדיגים הצדים את הדגים : ואבלו . מלשון אבלות : חכה . שם כלי הצדים עשוי כמתכת כפוף וכן תמשוך לויתן

יעקב ומשמן בשרו ירזה: ה והיה
כאסף קציר קמה וזרעו שבלים
יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק
רפאים: ו ונשאר בו עוללות כנקף
זית שנים שלשה גרגרים בראש
אמיר ארבעה חמשה בסעפיה
פריה נאם יהוה אלהי ישראל:
ז ביום ההוא ישעה האדם על
עשהו ועיניו אל קדוש ישראל
תראינה: ח ולא ישעה אל
המזבחות מעשה ידיו ואשר עשו
אצבעתיו לא יראה והאשרים
והחמנים:
ט ביום ההוא יהיו | ערי מעזו
כעזובת החרש והאמיר אשר עזבו
מפני בני ישראל והיתה שממה:
י כי שכחת אלהי ישעך וצור
מעזך לא זכרת על כן תטעי נטעי
נעמנים וזמרת זר תזרענו: יא ביום
נטעך תשגשגי ובבקר זרעך

ויקריה יגלי: ה ויהי כמכנש
חצד קמה ודרעיה שובלין
יחצוד ויהי כמלקט שובלין
במישר גבריא: ו וישתארון
ביה עוללין כביעור זיתא תרין
תלתא גרגרין בריש ענפא
ארבעא חמשא בסוכא מרדא
כן ישתארון יחידאין צדיקיא
בגו עלמא בני מלכותא אמר
יי אלהא דישראל: ז בעדנא
ההיא יסתמיך אנשא לפולחן
עבדיה ועינוהי למימר
קדישא דישראל יסברון:
ח ולא יסתמיך על אגוריא
עובד ידוהי ודאתקנא
אצבעתיה לא יתקים ואשריא
וחניסנסיא: ט בעדנא ההיא
יהוין קרוי תוקפיהון כבכרך
דחריב ואתחמר די אשתביק
מן קדם בני ישראל ותהי
לצדו: י ארי שבקת אלהא
דפורקניך ודחלת תקיפא די
מימריה בסעדיך לא אדכרת
בדיל דאת נציבא נצבא
בחירא ועובדין מקלקלין
אסגית: יא באתר דאתקדשתון
למהוי עם תמן קלקלתון עובדיכון ואף כד עלתון לארע בית שכינתי תמן

גבי פסוק וידל ישראל ; ועיניו י״א בקריאה וסימ׳ במסר׳ רבת׳ : ובבקר ו׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר תולדות אהרן כנוקף זית . סנהדרין לט :

רש"י

ריה יגלי : (ה) והיה כאסוף קציר קמה . כמו שבעת קצירת קמה אוסף קוצר בכת הקמה ביד אחת וזרועו השנית שבלים יקצור במגל כן יעקור סנחריב לה הכל ואף לקט הנושר בשעת קציר' ילקט וישאו כלום' אף הבורחים ימלטו מידו וילקטום (כמו שמלקט שבלים הא״ה) : בעמק רפאים . הוא א אשר על פני ירושלים פר יהושע תמצא שעמק אים סמוכה לירושלים : ונשאר בו . חזקיהו וסייעתו ם תוך ירושלים אנשים מעט ללות כרם וכנוקף זית שאיר שנים שלשה גרגרים : קף זית . קוצץ זיתים ללוקטן האילן וכן ונקף בסבכי ער (לעיל י) . ורבותינו דרשו אר בו בהמון סנחריב אנשי' ט כנוקף זית כדאיתא גדת חלק : בראש אמיר . אש הענף : בסעיפיה . נפיה וכן וכלה סעיפיה מן כז) וכן מסעף פארה יל י) : (ז) ישעה . יפנה עושהו כמו וישע אל הבל אשית ד) : האדם . צדיקי' אמרו כם : (ח) לא יראה . יחשבו בעיניו : (ט) ערי זו . של ישראל : כעזובת ש והאמיר . עזובת כיער חריבות מאין אדם : ש . הוא יער כדמתרגם ר בחורשא : והאמיר . אף יער מקום אילנות כעזובת האמורי שהניחום חריבות יהושע כתרגמו והאמיר או להם מפני בני ישראל תה ארץ ישראל שממה : על כן תטעי וגו' . על כן ר נטעתיך מתחילה נטעתי נעמנים שנים עשר בני ובהעלות נטעיך לזמורות זרע שאינו הגון כזמורות שאינם ממין גפן אלא ים לגפן : תזרענו . תתני באותו נטע ועוד י״ל ות זר תזרענו התחתנת ים ונתערבו בהם : ביום נטעך תשגשגי . לשון

רדק

ירזה . דרך משל על עשרם וכבודם שגלה ורזון השך שמשמן : (ה) והיה כאסוף קציר . כמו שהקוצר יאסוף הקמה ויקצרנה יחד לא ישאר אלא שבלים מעטים אחת הנה ואחת הנה כן יעשה מלך אשור בישראל שיגלה אותם לא נשארו בעשרת שבטים אלא מעטים מפוזרים בארץ וגם מהם יקחו וילקטו אותם אשר ימצא : קציר . שם תאר בפלס שריד ופליט : וזרעו שבלים יקצור . כפל הענין במלות שונות : והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים . זה האויב מלקט ישראל הבורחים כמו שמלקט שבלים אחת הנה ואחת הנה כן ילקט האויב מה שימצא מהם בורחים , ואמר ילקטם בעמק רפאים והשאר המקומות , אבל זכר עמק רפאים כי הוא סמוך לירושלם ומלך אשור תפש הכל מה שלכד שהיה חוץ לירושלם , ועמק רפאים נזכר בספר יהושע אשר בקצה עמק רפאים צפונה נקרא כן שעמק ההוא אולי היה לענקים : (ו) ונשאר . אמר זה על יושבי ירושלם שהיו כעוללות כנגד שאר ישראל שהיו רבים והם מעטים כעוללות להם : וכנוקף זית . כמו אחר נקיפת זית שנשארים בזית גרגרים מעטים שלא נשרו בעת הנקיפה והם אשר בראש אמיר שלא השיג יד המנקף להסירם , ואמיר נקרא הסעיף העליון , כן היא ירושלם שהיא גבוהה ומעולה שבארץ ישראל ואשר יהיו בתוכה לא השיגם יד מלך אשור : (ז) ביום ההוא ישעה . פי' יפנה או יבטח , ועל כמו אל אם פירוש יפנה , והוא כי חזקיהו החזיר למוטב ישראל והעביר עכו״ם מבית המקדש ומן הארץ והבין והורה אותם כי ה' הוא אלהים ולו ראוי לעבוד ולבטוח בו , וזהו שאמר על עושהו פיהיו כי אלהים הוא עושה את האדם ויוצרו והוא קדוש ישראל שקדש ישראל והבדילם מן העמים להיות לו ולעובדו לבדו : (ח) ולא ישעה אל המזבחות מעשה ידיו . לא אמר על המזבחות מעשה ידיו כי כל מזבחות מעשה ידי אדם אלא המזבחות סמך למעשה ידיו , ומעשה ידיו הם האלילים והוא עושה המזבחות להם ועובד עליהם לשמים , ואף על פי שהאמירות הסמיכות בה״א הידיעה כן בא כמוהו המזבח בית אל , ואחרים כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלל : ואשר עשו . כפל הענין במלות שונות : (ט) ביום ההוא . כעזובת החרש והאמיר ' שם דבר , כמו ורבה העזובה בקרב הארץ , אמר כי ערי מעוזו יהיו עזובות מפני האויב כעזובת החרש והאמיר שעוזב מלקט הפירות העוזב אותם לגבהם ולמעוטם כמו שאמר למעלה שנים שלשה גרגרים בראש אמיר : אשר עזבו מפני בני ישראל . פירוש כעזובה שעזבו הכנענים מפני בני ישראל , וכעזובת שוכר עומד במקום שנים כי משבע' אומות רבים ברחו ועזבו עריהם כשבאו ישראל לארץ , ובדרש אומר כי הכנעני פנה לפניהם והלך לאפריקי , ויש אומרים כי הפריזי פנה , כן ישראל עזבו אפילו ערי המעוז מפני מלך אשור , והספר הם נאמר ויעל על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא הוצרך להלחם עליהם כי מאליהן עזובות ולא הניחו בהם אלא הנשים והטף , וזהו שאמר ויאמר לבקע אליו כלומר חשב לבקעה בדיק קציל ולא הוצרך כי מאליהם עזובות : והיתה הארץ שממה . והיתה הארץ שממה מאין יושב : (י) כי שכחת . אמר כנגד כנסת ישראל למה קרה לך כל זה אפילו ערי מעוזך עזובות לפי שאת ור מעוזך ואלהי ישעך שהיה לך מגדל עוז ומושיעך מן האויב ואת שכחת אותו ולא זכרת אותו בעת צרתך להציל בניך ביד אויב : על כן תטעי נטעי נעמנים . על כן בא לך זה לפי ת מתחילה נוטעת נטעי נעמנים ועתה זמורת זר תזרענו אותו , הנעימות הפכת לזרות , והוא משל כי עבודת האל הגדול הפכת לעבודת אל זר : (יא) ביום נטעך . מתחילה בעוד שהיית הולכת אחרי

מצודת דוד

(ה) והיה כאסוף קציר . הדבר יהיה דומה כמו הקוצר אשר בידו האחת אוסף שבלי הקמה ובזרועו השנית יקצרם כן האויב יקבצם ויכלם מן העולם : והיה כמלקט . ר״ל לומר אף הבורחים לא ימלטו מידו כי ילקטם אחד אחד כהמלקט שבלים בעמק רפאים והוא הגיא הסמוך לירושלים כמ״ש ביהושע והמקום היה רע ו ומעט תבואה למה שם אחת הנה ואחת הנה נלקטים אחת אחת : (ו) ונשאר עוללות . זה חזקיהו וסיעתו שהיו תוך ירושלים והמה המעט כעוללות הכרם : זית . ככורת זתים מן האילן אשר ישארו שנים או שלשה זתים יחידים בראש הענף העליון לפי שקשה לכרתם שמה : ארבעה חמשה . וישארו ארבעה או חמשה ים בענפים של אותה הזית שהיתה בעלת פרי ר״ל כמו כן מעט ישארו שלא יכבשם סנחריב : (ז) ישעה האדם . יפנה האדם אל ה' שעשה אותו ובו יבטח : ועיניו כפל הדבר במ״ש : (ח) אל המזבחות מעשה ידיו . אל המזבחות הנעשים לעכו״ם שהמה מעשה ידיו : ואשר וכו' . לא יסתכל עוד אל העכו״ם אשר עשו ותיו וגם האשרים והחמנים לא יראה עוד : (ט) ערי מעוזו . ערי המבצר שהיו לו למעוז וחוזק : כעזובת החורש והאמיר . עזובות תהיינה מיושביהן כמו היער ב עזוב מבני אדם וכמו הנוף העליון מן האילן שלרוב גבהה עזובה היא מאנשים כי אין מי עולה שמה : אשר עזבו . חוזר על מלת כעזובת לומר וכעזובה אשר עזבו נים מפני בני ישראל כי רבים מהכנענים עזבו עריהם והלכו להם מפני בני ישראל בצאתם ממצרים : והיתה שממה . ותהיה ארצם שממה מאין יושב : (י) כי . בעון אשר שכחת וכו' : וצור מעוזך וכו' . כפל הדבר במ״ש : על כן . על אשר מתחילה נטעת נטעי נעמנים וערבים ועתה תזרע ארצך זמורת זר שאינו ממין ים ר״ל הפכת עבודת האל לעבודת האליל : (יא) ביום נטעך . לכן היית מצלחת בתחילה כי ביום שנטעו אותך נתגדלת למעלה ובבקר שאחריו תוציא פרחי הזרע ר״ל במהירות

מצודת ציון

הזה (בראשית ל״א) : (ו) עוללות . הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק : כנוקף . ענין כריתה כמו ונקף סבכי היער (לעיל י) : גרגרים . כן יקראו פירות דקים יחידים : אמיר . הוא נוף העליון וכן כעזובת החורש והאמיר שאמור למטה : בסעיפים . בענפים כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא) : (ז) ישעה . יפנה כמו וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד) : על . כמו אל : (ח) והאשרים . הוא אילן הנעבד : והחמנים . צורה מה עשוי לחמה : (ט) מעוזו . ענין חוזק המבצר . ענינו יער בעל עצים כמו וחורש מצל (יחזקאל ל״א) : והאמיר . הוא הנוף העליון : (י) וצור . ענין חוזק : נעמנים . מל' נעים ויופי : וזמורות . כן נקרא ענף הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר י״ג) : (יא) תשגשגי . ענין גדול למעלה למעלה כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צ״ב) וכפלו הפ״א ועי״ן

אחרי האל הגדול היית מצלחת במעשיך . כמו על דרך משל אם יטע אדם נטע וישגא ביום הנטיעה ובבקר יוציא פרח ויצץ ציץ כן היו כל מעשי ידיך באים על הנכונה והיתה הכל ברכה מרובה ועתה בהשחיתך דרכך נד קציר יהיה הנטע והקציר ביום נחלה וכאב אנוש , ביום שבאה לך המכה הגדולה והכאב האנוש : קציר . כמו והנה קציר כמו נטע , ואמר נטעי , ואמר תזרענו , ואמר נטעך , ואמר זרעך , כי האומה דומה בשני דרכים בנטיעה ובזריעה , ואמר תטעי בלשון נקבה , ואמר תזרענו לשון זכר , כי כן דרך הפסוק כשידבר עם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כשידבר לשון נקבה הוא כנגד הכנסת וכשידבר לשון זכר הוא כנגד העם : (יב) הוי המון עמים . הוי כמו אוי או הוא לשון קריאה , אמר על מחנה אשור הבא בירושלם בחיל כבד והמון ושאון ענין אחד ושנה הענין ושילש לחזק הענין , ודמה החיל הכבד למים רבים ששוטפי' הארץ כן מחנה אשור שטף כל ישראל עד ירושלם וכשבא לירושלם גער בו האל : ונס . זאת היא המליצה , גם כן המים כמו שתרגם ויגער בים סוף ויחרב , וכן אמר מה לך הים כי תנוס , וכן גער האל במחנה אשור והמים רבים מהם בגערתו והנשארים נסו והמלך ג"כ נס לו , ובאמרו ממרחק והיה לו לומר למרחק אלא ר"ל כי הוא נס מירושלים ואפילו כשהיה רחוק מירושלים נס עדין מאותו מקום רחוק כי לא היה בוטח בעצמו , וכן אמר וסלעו ממגור יעבור : ירדף . ינוס כאלו רודפים אחריו ומלאך ה' היה רודפו , ובאמרו כמוץ הרים לפי שהרוח נושבת בהרים בחוזק יותר מאשר נושבת במישור , ר"ל כי רודפו היה חזק : (יג) לאומים . מפורש הוא : (יד) לעת ערב . כמו שכתוב ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף : בטרם בקר ואיננו כמו שכתוב וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים : זה חלק שוסינו . מאמר הנביא זה החלק והגורל ראוי לשוסינו ולבוזזינו והם מחנה אשור ששסו ובזזו את ישראל : (א) הוי ארץ צלצל כנפים . אחר שזכר הישועה אשר היתה בימי חזקיהו סמך אליה הישועה הגדולה העתידה להיות בימות המשיח , ואמר הוי והוא לשון קריאה , קרא כנגד הארץ ההיא אשר מעבר לנהרי כוש , וקראה צלצל כנפים לרוב הספינות אשר בה , כי בפרש הקלעים בהם ידמו לכנפים וילכו בהם כמו העוף שיעופף בכנפיו והקלעים יעשו צל , וכן תרגם יונתן ווי ארעא דאתו וגומר : (ב) השולח בים צירים . הוא המלך אשר מעבר לנהרי כוש ישלח מלאכים דרך ים : ובכלי גמא ישלחם , פירושו ספינות עשויות מהגומא והם קלות ללכת על פני המים , ורבינו סעדיה ז"ל כתב כן בספר האמונות ומי שיהיה מהם בארץ כוש ישאו אותם בערבות של גומא עד שיגיעו למצרים כי במקום הגבוה מהנהר הר יוצא במים לא יוכלו הדוגיות לעבור שלא ישברו , אך עריבות הגומא העשויות בשטוט אם יגעו בהר יפלו ולא ישברו וענין צלצל כנפים שארצותם מסובכים ונסתרים מהרבה בני אדם , ואלה המלאכים ישלחם עם מנחה וגם בני ישראל אשר בארצו ישלחם למנחה , כמו שכתוב בנבואת צפניה , מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילון מנחתי , ויאמר מלאכים לכו מלאכים קלים , כלומר שהם בספינות קלות , כמו שאמר ובכלי גמא לכו אל ישראל שהיו עד עתה גוי ממושך ומורט שמשכו אותו העובדי כוכבים אלה מזה ואלה מזה ומרטו אותו , כלומר שהיכהם אותו שיהיה במריטת שער ובשרה , כלומר שהשחיתו גופם וארצם : אל עם נורא מן הוא והלאה , מהיום אשר היה לעם היה עם נורא , רוצה לומר שהיה אדם רואה בהם נפלאות ונוראות שהיה עושה עמהם האל בטובתם וברעתם , כי בטובתם היו מצליחם על כל גוי , וברעתם היה מכה אותם דרך מוסר לא לכלותם כי בכל אשר משכום הגוים ומרטו אותם לא היה כח בידם

לשון הסיך השתגשגו זמורותיך במיני דמאיס ומרבוהים המקלקלים הגפן כלומר במקום שנטעתיך לי לכרם שם קילקלת במעשיך הוא להם (יחזקאל כ) ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע בארץ מצרים ונאמר (שם) וימרו בי ולא אבו לשמוע וגומר ואק... תשגשגי נתערבת בת... כמצריים : ובבקר תפריחי . וליום ה... כשהוצאתיך משם הכ... לארץ גם שם זרעך הפרחת : נד קציר ביום (... גדיש של קציר רע אשר ביום ובלילה : נחלה . קציר הגיע ליום צרה . לשון גובה וכן נצבו כנ(ד) נוזלים (שמות טו) וכן כנד (תהלים לג) ואין כ... שוים : וכאב אנוש . ש... שכרך : אנוש . נעכר רע וכן ויאנש (שמואל... וכן כי אנושה מכותיה... א) . ד"א ובבקר זרעך ל... עד שלא בא השרב הכ... ודרך הכרם לפרוח כבא: והמפריח בבקר אינו הו... במדרש רבי תנחומא : (... המון עמים רבים . מדה ו... על שני כל הדורות שישראל לוקים בו סופו ב... לפיכך הנביאים הו... פורענו' ישראל על ידי הו... סומכין אחריו פורענות... שלקה ישראל על ידה... עמים . אוכלוסי ס:חו... ישאון . לשון תשואה ו... (יג) וגער בו . הקב"ה ... שאון : כמוץ הרים . מ... הרשעים במקולקל ש... ובמקולקל שבאותו הכ... הרים יבש משל עמרה... וכגלגל . הוא מסריח שק... שקורין קרדו"ש בלע"ז ו... לאותו שגוררין בכן בגד... ואינן קשין ובהגיע סמוך... הקיץ הם מתנפלין וה... והרוח מפזרן ואותו הכפוץ עשוי כמין גלגל עגולה כמין (כעץ) (ס"א ... באמצע וחמש זרועותיו סביב לה : (יד) והנה בלהה . שדים באים על ה... ומבהלין אותו : בטרם בקר איננו . והאויב אין בעולם : זה חלק שוס... חלק סנחריב וחלק גוג ומגוג כשיבאו לבוזינו : (א) הוי ארץ צלצל כ... ת"י דאתן לה בספינן מארע רחיקא וקולעיהון פריסן כנשרא דטאים בכנ... ואני אומר לפי שהן שרוין במזרח והארץ חמה העופות נאספים שם ו... מצוללת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלוסי גוג ומגוג כענין שנא' (... לח) פרס כוש ופוט אתם : (ב) לכו מלאכים קלים . לראות אם אמת הוא... ישראל למקומ' אשר הוא ה' גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא היה נורא ב... מן הוא והלאה . מן היום אשר נבחר לעם והלאה : גוי קו קו . שנג... בעונו מדה במדה וניתן למבוסה . ד"א קו קו ל' קיא שהי ומאוס (איכ... נהרים

תפריחי נד קציר ביום נחלה
וכאב אנוש : ד'
יב הוי המון עמים רבים כהמות ב' ר"פ
ימים יהמיון ושאון לאמים כשאון ג' . ב'
מים כבירים ישאון : יג לאמים ב'
כשאון מים רבים ישאון וגער בו
ונס ממרחק ורדף כמץ הרים ל'
לפני רוח וכגלגל לפני סופה : ל'
יד לעת ערב והנה בלהה בטרם
בקר איננו זה חלק שוסינו וגורל ל'
לבזזינו : ב' לעולל
יח א הוי ארץ צלצל כנפים אשר כ' ר"פ . ל'
מעבר לנהרי כוש : ב השלח בים
צירים ובכלי גמא על פני מים ל'
לכו מלאכים קלים אל גוי ממשך
ומורט אל עם נורא מן הוא ב'
והלאה גוי קו קו ומבוסה אשר ב' בסיפרא ג' ומ"ל

הוה חזי לכון למפלח שבקתון פולחני ופלחתון לטעותא ארחיקתון תיובתא עד דמטא יום תברכון בכן הוה ביבכון למפחת נפש : יב וי המון עממין סגיאין די כמהמי ימא המן ואתרגושת מלכון דכאתרגושת מיין תקיפין מתרגשין : יג מלכון דכאתרגושת מיין סגיאין מתרגשין ויזוף בה ויערוק מרחיק ויתרדף כמוץ טוריא קדם רוחא וכגלגלא קדם עלעולא : יד לעדן רמשא והא כדלא הוה עד דלא צפרא והא כדליתוהי דין חולק לאנסנא ועדב לבזזנא : א וי ארעא דאתן לה בספינן מארעא רחיקא וקלע הון פריסן כנשרא דטאים בכנפוהי דמעבר לנהרי הודו : ב דמשלח בימא אזגדין ובדגוגין על אפי מיא אזלו אזגדין קלילין לות עמא אניסא ובזזא לות עמא דתקיף מבכין ולהלא עמא

בשלח : יהמיון ג' וסימ' כהמות ימים יהמיון . אך בצלם יתהלך איש . כי הנה אויביך יהמיון : גמא ג' וחס' וסימ' ותקח לו תבת גמא . ובכלי גמא על פני מים . היגאה גמא . וחד חציר לקנה וגמא : ומורט ב' וסימ' אל גוי ממשך ומורט . עם ממשך ומורט : ומבוכה ג' ומ"ל וסימ' השולח בים צירים . יובל שי לה' . יום מהומה ומבוסה ומבוכה :

תולדות אהרן צלצל כנפים . זוכר קדושים :

מצודת ציון

ועין הפעל ויורה על הפלגה וכן לחפר פרות (לעיל ב') שפי' חפירות עמוקות ביותר : נד . מל' נדידה : קציר . ענינו ענף כמו תשלח קציריה (תהלים פ) : נחלה . מל' חולי : אנוש . כאוב ביותר וכן אנוש חצי בלי פשע (איוב ל"ד) : (יב) המון ושאון . שמרון אחד לכם : כבירים . חזקים או מרובים : (יג) כמוץ . הוא פסולת התבואה כמו כמוץ אשר תדפנו רוח (תהלים א) : וכגלגל . הוא פרח הקוצים העשוי כגלגל : סופה . רוח סערה : (יד) בלהה . הוא הפוך מן בהלה וכן בלהות היית (יחזקאל כ"ז) : שוסינו . ענין בזה ושלל : וגורל . הוא כמו חלק ע"ש שדרך לחלוק ע"פ גורל : (א) הוי . הוא ענין קריאה : צלצל . מל' צל : (ב) צירים . שלוחים כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א) : גומא . מין עץ הקלה לשוט על המים וכן תיבת גומא (שמות ב) : מלאכים . שלוחים : ממשך . מלשון משיכה : ומורט . ענין תליפת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט') : והלאה . ולהלן : קו . מלשון תקוה : ומבוסה . ענין רמיסה ודריסה

מצודת דוד

במסירות רב בא לך הגדולה : נד קציר . אבל עתה בהשחיתך דרכך הנגה... הענף ממך ביום בוא עליך נחלה ומכאוב אנוש ור"ל ביום בוא האויב יכלה ה... שארית : (יב) הוי . הנביא מתאונן על רב הבלבול שיעשה סנחריב : המון עמים ר... הם אוכלוסי סנחריב : כהמות . כהמות הימים יהמו : כשאון וכו' . כפל הדבר ב... (יג) לאומים וכו' . כפל עוד לחזוק הענין : וגער בו . אבל ה' הדבר אשר ... יגער בו וינוס מפני הקול הבא ממרחק הן המים ר"ל הנשארים ינוסו מפני ... המלאך שהכה במחנה : ורדף . יהיה נרדף כמוץ אשר בהרים הנרדף מפ... כי לפי שהמוץ הוא דבר קל והרוח שולט בהרה בהרים נרדף הוא ביותר : וכג... וכו' . כפל הדבר במ"ש : (יד) לעת ערב . כי המלאך הכה בהם בלילה ... המשכיל : איננו . אינו בעולם כמ"ש וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים (לקמן לז) : זה חלק . אמר הנביא זהו החלק הנחלק לאשור אשר שסה אותנו ... לבוזזינו . כפל הדבר במ"ש : יח (א) הוי ארץ . כאלו קורא אליהם ואומר אתה ארץ אשר כלל רב בך מקלעי הספינות הפרושים ככנפי העופות : אשר מעבר ... הארץ ההיא יושבת מעבר נהרי כוש : (ב) השולח . אשר ישלח שלוחים דרך הים ללכת בספינות מעצי גומא הקלים לשוט ע"פ המים : לכו . והם יאמר אתם ... ההולכים

רשי

שה שילכו בה תמיד. ממצרי' לאשור: ובא אשור במצרים. ת"י ויגיחון ורחי למצרחי: (כד) יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור. לשלום רכה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור ישראל היו שפלים בימי אחז ובימי הושע בן אלה ואמר הנביא על ידי שיעשה לחזקיהו יגדל שם ישראל למעלה ויהיו חשובים את אלו הממלכות לברכה ולה: (כה) אשר ברכו. אל: ברוך עמי. ישראל בחרתי לי לעם בהיותם ריס: ומעשה ידי. הראתי בגבורות שהפלאתי באשור אותם ניסים ישובו אלי כאילו עתה עשיתים ם והם יהיו נחלתי ישראל נה זו ת"י: (ב) ופתחת מעל מתניך. ת"י ותיסר בחרצך והדברים מוכיחים י עד עכשיו לא ציוהו לחגור שהוא אומר לו להתירה שהוא אומר ונעלך תחלוץ סימן לאבלות ופי' ופתחת (שמו' לט) מפותחות פתוחי לחגור שק בדוחק על כדי שתרא' חקוקה בבשרו: מתניך. למעלה ממתניך: . ת"י פחיח בבגדים ים ובלואים ולא ערום : (ג) שלש שנים. ילך כן ולמופת למצרים ולכוש שלש שנים ינהג מלך את שבי מצרים וגו' למדנו תרתן את אשדוד שלש לפני מפלתו של סנחריב מפלתו היתה כשהביא את מצרים ותרהקה מלך כוש ירושלים בקולרין כשבא על חזקיהו: (ד) וחשופי. כמו חשף שת והיו"ד יתירה חלוני וחורי ושדי: שת. מוצא הרעי וכן (ש"ב י) את מדויהם עד שתותיה' זה היה להם תחת חם אשר ראה ערות אביו כה אותה מדה כנגד מדה: חתו ובשו. כל המביטים ומצפים

מְסִלָּה מִמִּצְרַיִם אַשּׁוּרָה וּבָא־אַשּׁוּר בְּמִצְרַיִם וּמִצְרַיִם בְּאַשּׁוּר וְעָבְדוּ מִצְרַיִם אֶת־אַשּׁוּר׃
כד בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאַשּׁוּר בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ כה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר בָּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה יָדַי אַשּׁוּר וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל׃
כ א בִּשְׁנַת בֹּא תַרְתָּן אַשְׁדּוֹדָה בִּשְׁלֹחַ אֹתוֹ סַרְגוֹן מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלָּחֶם בְּאַשְׁדּוֹד וַיִּלְכְּדָהּ׃ ב בָּעֵת הַהִיא דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ לֵאמֹר לֵךְ וּפִתַּחְתָּ הַשַּׂק מֵעַל מָתְנֶיךָ וְנַעַלְךָ תַחֲלֹץ מֵעַל רַגְלֶךָ וַיַּעַשׂ כֵּן הָלֹךְ עָרוֹם וְיָחֵף׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה כַּאֲשֶׁר הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֵת עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כּוּשׁ׃ ד כֵּן יִנְהַג מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שְׁבִי מִצְרַיִם וְאֶת־גָּלוּת כּוּשׁ נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפַי שֵׁת עֶרְוַת מִצְרָיִם׃ ה וְחַתּוּ וָבֹשׁוּ

כבישא ממצרים לאתור ויגיחון אתוראי למצראי ומצראי באתוראי ויפלחון מצראי ית אתוראי: כד בעדנא ההיא יהי ישראל תליתאה למצראי ולאתוראי ברכא בגו דארעא: כה דבריכיה יי צבאות למימר בריך עמי דאפקית ממצרים דעל דחבו קדמי אגליתי יתהון לאתור וכדו דתבו מתקרן עמי ואחסנתי ישראל: א בשתא דאתא תרתן לאשדוד כד שלח יתיה סרגון מלכא דאתור ואגיח קרבא באשדוד וכבשה: ב בעדנא ההיא גזר יי ביד ישעיה בר אמוץ למימר איזיל ותיסר סקא בחרצך ומסנך תשיף מעל רגלך ועבד כן אזל פחיח ויחיף: ג ואמר יי כמא דהליך עבדי ישעיהו פחיח ויחיף תלת שנין את ומופת על מצראי ועל כושאי: ד כן ידבר מלכא דאתור ית שבי מצרים וית גלות כוש עולימין וסבין פחיחין ויחיפין וגלן עריה קלן מצרים: ה ויתברון ויבהתון

רדק

אשור וראו יד ה' שעשה בהם ידעו כי ה' הוא האלהים ותהיה להם תורה ואמונה ואהבה עם מצרים שידעו גם כן את ה' ותהיה מסלה ממצרים לאשור ומאשור למצרים: ועבדו מצרים את אשור, ופירוש עם אשור שניהם יעבדו את ה' וישראל תהיה להם שלישית: (כד) ביום ההוא. שלישיה, שלישית תהיה להם באמונת האל ויהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה על שאר האומות כל זמן שיחזיקו באמונת האל: (כה) אשר ברכו ה'. את משלשתם ברכו ה' צבאות ויאמר ברוך עמי מצרים שהבו להיות עמי: ומעשה ידי אשור. שהכירו שהם מעשה ידי ואני האל ואין עוד: ונחלתי ישראל. ישראל הם נחלתי מקדם, יונתן תרגם הפסוק כלו על ישראל בריך עמי וגומר: (א) בשנת בא תרתן. זה הענין היה בשנת ארבע עשרה שנה לחזקיהו מלך יהודה שבא על ירושלם ושמע על תרהקה מלך כוש שיצא להלחם עמו ונסע משם ונלחם עם מצרים ועם כוש והשיב ובא עם השבי וחזר לירושלם וקודם לכן באותה שנה שלח תרתן לאשדוד ולכדה, ואז נאמרה נבואה זו לישעיה כי כמו שלכד מלך אשור אשדוד כן ילכד מצרים וכוש, ויש מפרשים כי שלש שנים קודם שבא לירושלם מלך אשור היה זה שבא תרתן לאשדוד ולכדה ואז נאמרה נבואה זו לישעיה, כי לסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבות מצרים ואת גלות כוש כמו שאמר שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש, ולפירושינו שלש שנים ידבק עם הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף, אמר כי שלש שנים הלך וזה אות ומופת על מצרים ועל כוש כי כן ילכו הם: וסרגון. הוא סנחריב, ורבותינו ז"ל אמרו שמונה שמות יש לו: (ב) בעת ההיא. ביד ישעיהו הנביא פורענות מצרים וכוש דבר בידו, ואמר לו שיעשה האות בעצמו שיהיה סימן, הם וילך ערום ויחף, ומה שאמר לו ופתחת השק לפי שהיה לובש שק על גלות השבטים ומתאבל עליהם, ואמר לו שיפתח אותו השק שהיה חגור על בשרו ועל מתניו ויחלוץ נעליו וילך ערום ויחף: ויעש כן. הלוך ערום ויחף, הדבר הזה אין לפרשו כמשמעו שצוה האל את הנביא שילך ערום ויחף חלילה, וכן מה שאמר האל להושע קח לך אשת זנונים, וכן מה שאמר ליחזקאל והעברת על ראשך ועל זקנך תער, וכן מה שאמר לו שיאכל עוגת שעורים אפוים בגלילי הבקר, וכל אלו והדומים להם אינם דברים שיצוה האל לנביאיו לעשותם, אלא הכל היה במראה הנבואה שהיה רואה הנביא במראה הנבואה שהיה מצוה אותו האל שיעשה כך והיה עושה כך במראה הנבואה ההיא, ואף על פי שיצריך הזמן כמו בזאת הנבואה שלש שנים ובנבואת הושע וילך ויקח ותהר ותלד בן ואחר כך ותהר ותלד בת כל זה במראה הנבואה, ואף על פי שיראה שהיה זמן רב הכל היה במראה הנבואה בפעם אחת: ונעלך. אמר מיד דרך כלל, ויונתן תרגם ופתחת השק בהפך הענין ותיסר סקא בחרצך: (ג) ויאמר. כן שמע במראה הנבואה אחר שהלך ערום ויחף שהיה ה' קורא אותו ואומר כאשר הלך עבדי אות ומופת מה שעשה עבדי ישעיהו זה כאשר צויתיו להיות אות ולמופת על מצרים ועל כוש עשה כן להודיע כי כן ילכו הם לפני שוביהם: (ד) כן ינהג. אמר וחשופי שת אחר שאמר ויחף כי הגנות בלכתם ערומים הוא שילכו חשופי ערוה כמו שעשה מלך עמון במלאכי דוד לגנות, ויכרות את מדויהם בחצי עד שתותיהם: וחשופי. כמו וחשיפים, וכן וקרע לו חלוני ינים, והדומים להם: ושת. הוא כנוי לעגבות לערוה, וכן עד שתותיהם, ואמר ערות מצרים והוא הדין לכוש כי כבר זכר שניהם, ואם שהנה הענין במצרים לרוב גנותם כמו שאמר גדלי בשר אשר בשר חמורים בשרם: (ה) וחתו ובשו. על ישראל אמר שהיו בטוחים בכוש ובמצרים לפי שהיו בעלי מלחמה למלך אשור, כמו שאמר על תרהקה מלך כוש יצא להלחם אתך, ועל יבנימן אמר ועל השרידים שנשארו מעטים בארץ כי עשרת השבטים בכלל כבר גלו בשנת שש לחזקיהו, וכאשר נהג מלך אשור את שבות מצרים וגלות כוש היה בשנת ארבע

נדר ה' קמצין בלישנא בקריאה וסי' במסורה רבתא: ברכו ד' בקריאה וסי' ראה ריח בני כריח. וישטם עשו את יעקב על הברכה. אשר ברכו ה' צבאות לאמר ברוך. עמיאל הששי יששכר השביעי: רגלך ה' חסר בלישנא בקריאה וסי' ויאמר אל תקרב הלום של נעלך. והם תכו לרגלך. של נעלך דיהושע. ונעלך תחלץ מעל רגלך. אם תשיב משבת רגלך. הטבעו בבוץ רגלך. וכל כתובים דכוו' חסר במ"א

ית אהרן ופתחת השק. יומא מז: עבדי ישעיהו. שבת קיד:

מצודת דוד

לישיה. שלישית תהיה לה באמונת האל. או שתהיה מושלת על מצרים ועל אשור: רכה. כל השלשה יהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה יותר מכל האומות: אשר ברכו. אשר כל אחד מהנשאר ברכו ה' ויאמר ברוך עמי מצרים ר"ל ברוך הוא ה להיות עמי להאמין בי: ומעשה ידי. חוזר על מלת ברוך לומר ברוך מעשה ור ר"ל ברוך הוא על אשר הכיר שמה שנלאה בהם היה מעשה ידי ולא : ונחלתי ישראל. גם זה חוזר על מלת ברוך לומר ברוך נחלתי ישראל יך הוא על אשר מעולם הוא נחלתי ומאמין בי: כ (א) בשנת וכו'. אז אשור לעשות גבורות ולכבוש ארצות העמים: (ב) ופתחת השק. כי ישעיה היה מתאבל על גלות עשרת השבטים ולבש השק על מתניו לצער ולאבל ואמר לו שיתיר השק מעל מתניו וישאר ערום כי אותו לבד לבש: הלוך. היה מהלך ערום ויחף: (ג) שלש שנים. זהו סימן מה שיהיה בסוף שלש שנים על מצרים ועל : (ד) כן ינהג. כמו שהלך ישעיה כן ינהג וכו': וחשופי שת. מגולה עגבות ערות מצרים וכן כוש כי כבר זכר שניהם ואמר מצרים לרוב גנותן שנאמר בהם גודלי בשר (יחזקאל טז): (ה) וחתו. ישראל שהיו מביטים לעזרת כוש והיו מתפארים בבטחון

מצודת ציון

מרבית תפארתם ויתרצה להם וכן ונעתר להם (דה"א ה): (כד) שלישיה. מל' שלש או יתכן שהוא מענין ממשלת ונשיכות כמו ומבחר שלשיו (שמות טו): (א) סרגון. הוא סנחריב כן ארז"ל: (ב) לך. הוא ענין זרוז: ופתחת. ענין התרה כמו יתרי פתח (איוב ל): מתניך. חלציך: תחלוץ. ענין הליצה כמו חלוץ הנעל (דברים כה): ויחף. ענין חוסר מנעלים כמו מנעי רגליך מיחף (ירמיה ב): (ג) שלש שנים. כמו לשלש שנים ותחסר הלמ"ד: אות ומופת. פתרון אחד להם והם ענין סימן וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: (ד) וחשופי. ענינו מגולה כמו מחשוף הלבן (בראשית ל): שת. ענין יסוד כמו שתותיה מדוכאים (לעיל יט) והיא

מִכּוּשׁ מַבָּטָם וּמִן־מִצְרַיִם תִּפְאַרְתָּם׃
ו וְאָמַר יֹשֵׁב הָאִי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא
ל׳ . ל׳ הִנֵּה־כֹה מַבָּטֵנוּ אֲשֶׁר־נַסְנוּ שָׁם
לְעֶזְרָה לְהִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר
וְאֵיךְ נִמָּלֵט אֲנָחְנוּ׃
ל׳ ומ״ל כא א מַשָּׂא מִדְבַּר־יָם כְּסוּפוֹת
בַּנֶּגֶב לַחֲלֹף מִמִּדְבָּר בָּא מֵאֶרֶץ
ל׳ ומ״ל נוֹרָאָה׃ ב חָזוּת קָשָׁה הֻגַּד־לִי
ז׳ מ״ל בליש׳ הַבּוֹגֵד | בּוֹגֵד וְהַשּׁוֹדֵד | שׁוֹדֵד עֲלִי
ל׳ א מפיק ה״א עֵילָם צוּרִי מָדַי כָּל־אַנְחָתָה
ב׳ הִשְׁבַּתִּי׃ ג עַל־כֵּן מָלְאוּ מָתְנַי
חַלְחָלָה צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי
ד׳ חסר יוֹלֵדָה נַעֲוֵיתִי מִשְּׁמֹעַ נִבְהַלְתִּי
מֵרְאוֹת׃ ד תָּעָה לְבָבִי פַּלָּצוּת
ל׳ . ל׳ בִּעֲתָתְנִי אֶת נֶשֶׁף חִשְׁקִי שָׂם לִי
ל׳ לַחֲרָדָה׃ ה עָרֹךְ הַשֻּׁלְחָן צָפֹה

מִכּוּשׁ בֵּית רוּחְצָנֵיהוֹן וּמִן מִצְרַיִם תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן׃ ו וְיֵימַר יָתֵיב נְסָא הָדֵין בְּעִדָּנָא הַהִיא הָכְדֵין הֲוָה בֵּית רוּחְצָנָא דַהֲוֵינָא סְבִירִין לְמֶעְרוֹק לְתַמָּן לְסָעִיד לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִן קֳדָם מַלְכָּא דְאַתּוּר עַד כְּדוּן נַפְשְׁהוֹן לָא שֵׁיזִיבוּ וְאֵיכְדֵין נִשְׁתֵּיזֵיב אֲנַחְנָא׃ א מַטַּל מַשִׁרְיָן דְּאָתְיָן מִמַּדְבְּרָא כְּמֵי יַמָּא דְנָגְדִין כְּעַלְעוֹלִין דְּאָתְיָן בְּאוֹרַח דָּרוֹמָא מְדַבְּרָן וְאָתְיָן מִמַּדְבְּרָא מֵאַרְעָא דְאִתְעֲבִידָא בַהּ חֲסִינִין׃ ב אֲמַר נְבִיָּא נְבוּאָה קַשְׁיָא אִתְחֲוָאָה לִי אֲנִיסַיָּא מִתְאַנְסִין וּבָזְזַיָּא מִתְבַּזְזִין סְקוּ עֵילָמָאֵי תְּקִיפוּ מָדָאֵי כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַנְחִין מִן קֳדָם מַלְכָּא דְבָבֶל אַנִּיחִית לְהוֹן׃ ג עַל כֵּן אִתְמְלִיאוּ חַרְצֵיהוֹן זִיעָא דַחֲלָא אֲחַדְתִּינוּן הָא כְּחֶבְלִין לְיָלְדָתָא אִטַּפְּשׁוּ מִלְּמִשְׁמַע טְעוֹ מִלְּמֶחֱזֵי׃ ד טְעָה לִבְּהוֹן עָקָא וּבִיעוּתִין אֲחַדוּנוּן אֲתַר בֵּית רוּחְצָנֵיהוֹן הֲוָה לְהוֹן לְתַבַּר׃ ה סַדַּרוּ פָּתוֹרִין

מלא עד אשית אויביך הדום : שודד ז׳ מלאים בקריאה וסי׳ כי בא עליה על בבל שודד . יגורו בך נדחי . חזות קשה הגד לי ב׳ בפסוק . הוי שודד ואתה לא שדוד ב׳ בפסוק . קול פחדים באזניו : פלצות ד׳ בקריאה וסי׳ תעה לבבי פלצות בעתתני . וכסתה אתם פלצות . יראה ורעד יבא בי . ואם זכרתי ונבהלתי:

רדק

ארבע עשרה לחזקיהו והיו מביטים לכוש שיעזרו למלך אשור ומתוך כך ימלטו מידו, וכן היו מתפארים לסגלל על ידם ממלך אשור וכאשר יראו מפלת כוש ומצרים ביד מלך אשור יחתו ויבשו : (ו) ואמר . האי ארץ ישראל כי היא על גבול הים : אשר נסנו שם לעזרה . כתרגומו דהוינא סבירין למערק לתמן לסעיד לאשתיזבא מן קדם מלכא דאתור עד כען נפשיהון לא שזיבו ואיכדין נשתזיב אנחנא : (א) משא מדבר ים . נבואה זו נאמרה על בבל ואף על פי שכבר נתנבא עליה באמרו משא בבל שנה ושלש עליה לפי שהרעו לישראל יותר מדאי , וכן נתנבא על מפלת מלך אשור כמה פעמים וקרא בבל מדבר ים לפי שמדי ופרס היו במזרחית צפונית של בבל כמו שאמר העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש , והנה בבל מערב למדי ופרס והמערב יקרא ים , ואמר מדבר כי מדבר יש בין בבל למדי ופרס , וי״ת מטלן משרין דאתו ממדברא כמי ימא : כסופות בנגב . כמו רוח סערה בנגב, במדברא , במקום ישב שהוא שם תמיד סרות כן יצאו מדי ופרס להלוך אל בבל , וי״ת בנגב דרום , ואמן בארח דרומא מדברן ואתין ממדברא, והוא מה שפי׳ שארץ מדי ופרס מזרחית צפונית לבבל, אם כן בבל לה מערבית דרומית ים ונגב : מארץ נוראה . מארץ רחוקה , והוא מדי ופרס שהם רחוקים מבבל , והרחוק יקרא נורא לפי שהאדם ירא הרחוק שלא ידע גבורתו ומנהגו יותר מן הקרוב שידע גבורתו ומנהגו , ויונתן תרגם מארע דאתעבידו בה חסינן : (ב) חזות קשה . אמר הנביא נבואה קשה לבבל נאמר לי מאת השם , ומה היא הנבואה הבוגד בוגד מי שהיה בוגד יבא בוגד שיבגוד בו ומי שהיה שודד יבא שודד שישדדנו , ומי הוא הבוגד והשודד זה מלך בבל שהיה בוגד באומות שהיו בשלום עמו ושודדן כי היה הבגידה שהיה שודד אותם ולא היה שומר להם ברית כן יבא לו בוגד שיבגוד בו ושודד שישדדנו והוא כורש : עלי עילם צורי מדי ופרס . ואמר כל הנבואה כנגד עילם ומדי שיעלו לבבל ויצורו עליה : צורי . טעמו מלרע : כל אנחתה השבתי , פירוש אנחת בבל , ר״ל מה שהיו נאנחים מפחדה , כי הכנוים בשמות יפלו על הפעל ועל הפעול , כמו מנגד נגעי יעמודו , הסר מעלי נגעך, בבית תפלתי , שמעתי את תפלתך , נסכתי מלכי , והלכי מלכי מקדש , וה״א אנחתה רפה ומשפטה במפיק , וכמוהו רבים , כמו ושערה לא הפך לבן , ורחמה הרת עולם , ראמה כתה עונה בה , ויאמר לה בעז והדומים להם : (ג) על כן . הנביא מדבר בלשון כל אחד מבני בבל , או בלשון בלשאצר המלך : נעויתי משמוע . משמוע הפורענות הבאה לבבל כל שכן שאבהל כשאראנה : (ד) תעה . חשקי , בחיריק החי״ת , הנביא מדבר בלשון בלשאצר שעשה משתה רב בלילה והיה אותו הלילה נשף חפצו וחשקו ואותו שהוקם מלך והיה שמח והם לו הקב״ה אותו הנשף בחרדה בכתב שכתב שמלאך בכותל שהיכל חרד מאד על הכתב ההוא כמו שכתוב אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעיונוהי יבהלוניה וקטרי חרציה משתריין וארכובתיה דא לדא נקשן : פלצות . ענין רעדה , כמו שכתוב דא לדא נקשן : (ה) ערוך השולחן . בעת שהיו עורכים שלחנות היו אומרין לפה הצופית שיצפה הצופה , כי היו מפחדים

רשי

ומצפים על עזרת כוש והתפארים בשטן מצרים : תפארתם . ו׳ בלט״ש בלעז : (ו) יושב האי הזה . ארץ ישראל שהיו נשענים על פרעה לעזרה האי . לשון אי הים : (א) משא מדבר ים . הנבואה הזאת על בבל כמו שכתוב בה וא״ת הרי כבר ניבא עליה (לעיל יג) על הר נשפה שאו נס הפרשה כולה פעמים שהנבואה באה בפיו היום בסיגנון זה ולאחר זמן בסיגנון אחר מדבר ים . ת״י מטל משרין דאתיין ממדברא כמי ימא כסופות בנגב לחלוף . סופה המתהפך בארץ שהיא מעלה אבק רב : לחלוף כך יחליפו לבוא מחנות על בבל : ממדבר . יבואו מארץ נוראה . ת״י מארעא דאתעבידא בה חסינין ויש שהוא מקום נחש ועקרב שנאמר (דברים א) המדבר הגדול והנורא : (ב) חזות קשה . הנביא אומר נבואה זו קשה בבל הוגד לי : הבוגד בוגד ת״י אניסיא מתאנסין ובזוזיא מתבזזין ולשון העברי בתרגום כך פירושו את הבוגד בא אחר ובוגד אותו (ס״א ואת השודד בא אחר ושודדו (ס״א אותך) אלו פרס ומדי שבאו ושודדין את בבל ששדדה ובגדה עד עתה את כל המדינות עילם . ובואי עליה : צורי על בבל במצור . אנחתה (ש״ב כב) הטעם למטה וזה טעמו למעלה בלד״וכי שיבי : כל אנחתה השבתי מפיק ה״א לפי שהוא כמו אנחות שבעולם והוא לשון מרובה של אנשים סוספיר״ש בלעז כל השבתי שהיה העולם נאנח מעולה של מלכות בבל השבתי אותה : (ג) מלאות חלחלה . הנביא הוא רחמני ומתאנח על פורענות זו מדרש אגדה ולפי פשוטו הנביא אומר הקינה והאנינות כאלו זו בבל מתאונן צירים . לשון חיל וחבלים רבותינו אמרו יש דלתות וצירים לאשה כמו שיש צירים לדלתות הבית : נעויתי . עוליתי הוא הקרוי עוית בל׳ חכמים : (ד) פלצות . ביעתה את נשף חשקי . לילה שהייתי חושק בה לשמחה ולמשתה בס׳ יוסיפון שהיה שמח על שנצחו גדוליו את חיל פרס אותו לילה שם לי לחרדה (דניאל ה) בלשאצר מלכא עבד לחם רב וגו׳ אשתיו חמרא וגו׳ ביה בליליא קטיל וגו׳ ודריוש מדאה קביל מלכותא (שם ו) : (ה) צפה הצפית . זקוף האור כב״ר

מצודת ציון

והוא שהאדם כמו היסוד בבנין וכן עד שתופיהם (ש״ב י) : (ה) ותחו . ענין שבר : (ו) כה . כמו כן : נסנו . מלשון ניסה ובריחה : (א) כסופות . גזרת סופה וסערה : בנגב . ענין יובש כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : לחלוף . לעבור כמו וחלף ביהודה (לעיל ח) : (ב) חזות . מראה נבואה : הבוגד . ענין מרד : והשודד . ענין עושק : עילם . הוא ממדינת מדי : צורי . מלשון מצור והוא הקיף גייסות סביב העיר לכבשה : (ג) חלחלה . ענין רעדה ורתת : צירים . ענין כאב כמו צירים וחבלים יאחזון (לעיל יג) : נעויתי . מלשון עוות ועקום : (ד) תעה . מי שאינו יודע מה לעשות נקרא תועה והושאל מהתועה בדרך ואינו יודע להיכן ילך : פלצות . ענין חרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט) : בעתתני . מלשון בעתה ופחד : נשף . ערב כמו קדמתי בנשף (תהלים קיט) : חשקי . ענין אהבה כמו חשק שלמה (מ״א ט) : (ה) ערוך . ענינו סדור המאכל : צפה . ענין ראיה כמו יצף ה׳ (בראשית לא): הצפית . השומר ורואה אם גייסות באים

מצודת דוד

בבטחון מצרים בבוא מפלתם יחתו ויבושו ממבטם ומתפארתם : (ו) יושב האי הזה ארץ ישראל שהוא בגבול הים : כה מבטנו . כזאת עלתה להאומות אשר היינו מצפים אליהם לעזרה אשר חשבנו לנוס אליהם להנצל ממלך אשור : ואיך נמלט אנחנו כי כך עלתה בהם ולא יכלו למלט את עצמם איך נמלט אנחנו בעזרתם : כא (א) מדבר ים . ר״ל על בבל היושבת אחר המדבר במערבו של פרס ומדי הבאים עליה למלחמה : כסופות . כרוח סופה המתהפך בארץ נגובה ויבשה שמעלה אבק רב לחלוף . כן יהיה מרבית האבק לעת יחלוף לבא רב להלחם על בבל : ממדבר . מדרך המדבר יבוא : מארץ נוראה . כן יקרא המדבר שהוא מקום נחשים ועקרבים המיראים את העובר בו וכמ״ש המדבר הגדול והנורא (דברים א) וכפל הדבר במ״ש : (ב) חזות . נבואה קשה נאמר לי על בבל : הבוגד בוגד . כל הרוצה לבגוד בו וכל הרוצה לשדד משדד אותו : עלי עילם . אתם עילם עלי למלחמה ואתם מדי היו עליה מצור : כל אנחתה . כל האנחות שהיתה בבל מאנחת העכו״ם במה שהטילה עליהם עול כבד הנה עתה בבוא מפלתה בטלתי כל האנחות : (ג) על כן . בעבור גודל הצרה : מלאו מתני חלחלה . הנביא אמר בלשון בבל צירים אחזוני . כאבים אחזו אותי כמו כאבי יולדת : נעויתי משמוע . נתעקם גופי מקול השמועה ונבהלתי מראיית פלאי האבדון : (ד) תעה לבבי . לבבי מה לעשות מרוב צער : פלצות בעתתני . חרדה הבעית והפחיד אותי וכפל הדבר במ״ש לגודל החרדה והפחד : את נשף חשקי . הלילה שהייתי חושק ומקוה בו לעשות משתה ושמחה על אשר נצחו את חיל פרס כמ״ש ביוסיפון : שם לי לחרדה . מי שבידו להשים שם לי הלילה ההיא לחרדה כי בה נהרג בלשאצר ובבל ומלך בה דריוש כמסורש בדניאל : (ה) ערוך השלחן . בעת שהיו עורכים השלחן על המשתה אמרו אלו נאלו לפה הצפית ר״ל יעמוד הצופה על המצפה אם

ריס רבים הטשוין על שפתו על פני ארץ מצרים כולה מה שאין כן בכל
רות : חכה. אמ"ו בלע"ז : (ט) עובדי פשתים. זורעי פשתים על הנהר :
ות. פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מצודות דגים שהן עשויות
חורין : חורי. כמו בהמות שדי (שם ח) וקרע לו חלוני (ירמיה כב) :
היו שתותיה מדוכאים כל
שכר. איסקלוס"א בלע"ז
(בראשית ח) ויסכרו
ות תהום שסוכרים המים
אין חוץ לשפת הנהר
שטים ונעשים אגם מים
ים ועומדין במקומן ורבים
דגים ואמר הנביא שיהו
ות הפירותיהן מדוכאים
אגמי השכר שעשו :
נפש. אגמי שבת לשון
ויגפש (שמות לג) שמי
ים נוחים ועומדים במקום
וי"ת דהוו עבדין סיכרא
ן מיא גבר לנפשיה :
איך תאמרו. מעתה
ה כל איש מכם על עצמו
חכמים אני ומאח' שיכשל
כם איך תתהללו לפניו
בני חכמים אנחנו אתם
לכי קדם : (יג) נואלו.
וילים : נתעו. כמו הנחש
י (בראשית ג) : (יד) מסך
ה. משקה מזג להם
ה שעוה את רוחם לשון
יינה (משלי ט) עירוב
בחכית עד שמעמידו
ו קרוי מסך : עועים.
ולי של טירוף הדעת :
אשר יעשה ראש וזנב כפה
ן. הם החרטומים
גנינים החוזים בכוכבים
רקיע מזלות וכוכבים
יס כן ומשוין דוגמת ראש
הם נתונים בתלי (ס"א
) ויש לפרש כתרגומו ראש
והגמון

מִכְמֹ֖רֶת עַל־פְּנֵי־מַ֥יִם אֻמְלָֽלוּ׃
ט וּבֹ֕שׁוּ עֹבְדֵ֥י פִשְׁתִּ֖ים שְׂרִיק֑וֹת
וְאֹרְגִ֖ים חוֹרָֽי׃ י וְהָי֥וּ שָׁתֹתֶ֖יהָ
מְדֻכָּאִ֑ים כָּל־עֹ֥שֵׂי שֶׂ֖כֶר אַגְמֵי־
נָֽפֶשׁ׃ יא אַךְ־אֱוִלִים֙ שָׂ֣רֵי צֹ֔עַן
חַכְמֵי֙ יֹעֲצֵ֣י פַרְעֹ֔ה עֵצָ֖ה נִבְעָרָ֑ה
אֵ֚יךְ תֹּאמְר֣וּ אֶל־פַּרְעֹ֔ה בֶּן־
חֲכָמִ֥ים אֲנִ֖י בֶּן־מַלְכֵי־קֶֽדֶם׃
יב אַיָּ֥ם אֵפוֹא֙ חֲכָמֶ֔יךָ וְיַגִּ֥ידוּ נָ֖א לָ֑ךְ
וְיֵ֣דְע֔וּ מַה־יָּעַ֛ץ יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת
עַל־מִצְרָֽיִם׃ יג נֽוֹאֲלוּ֙ שָׂ֣רֵי צֹ֔עַן
נִשְּׁא֖וּ שָׂ֣רֵי נֹ֑ף וְהִתְע֥וּ אֶת־מִצְרַ֖יִם
פִּנַּ֥ת שְׁבָטֶֽיהָ׃ יד יְהוָ֛ה מָסַ֥ךְ
בְּקִרְבָּ֖הּ ר֣וּחַ עִוְעִ֑ים וְהִתְע֤וּ אֶת־
מִצְרַ֙יִם֙ בְּכָל־מַֽעֲשֵׂ֔הוּ כְּהִתָּע֥וֹת
שִׁכּ֖וֹר בְּקִיאֽוֹ׃ טו וְלֹא־יִהְיֶ֥ה
לְמִצְרַ֖יִם מַעֲשֶׂ֑ה אֲשֶׁ֧ר יַעֲשֶׂ֛ה רֹ֥אשׁ
וְזָנָ֖ב כִּפָּ֥ה וְאַגְמֽוֹן׃ טז בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא

ל' וחסר. ס' בְּנַהֲרָא חַכְתָּא וּפָרְסֵי מַצְדָן
ג' עַל אַפֵּי מַיָא יִצְדוּן׃
ג' ט וִיבַהֲתוּן פָלְחֵי כִתָּנָא
ל'. ל' דְסָרְקִין וּמָחָן מִנֵיהּ מַצְדָן׃
ב' וזרע לדקה י וִיהֵי אֲתַר בֵּית שָׁתֵי מְחָא
ס' הסר בליפנא כְּבִישִׁין אֲתַר דַהֲווֹ עָבְדִין סִכְרָא
ל' וְכָנְשִׁין מַיָא גְבַר לְנַפְשֵׁיהּ׃
יא בְּרַם אִטְפָּשׁוּ רַבְרְבֵי טָאנֵס
חַכִּימַיָא דְמַלְכוּהִי לְפַרְעֹה
ל' מְלַךְ דְטָעוּ אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן
ב' חד כ"פ וחד לְפַרְעֹה בְּנֵי חַכִּימִין אֲנַחְנָא
ס"פ. ד' רפין וְאַתְּ בַּר מַלְכִין דְמִלְקַדְמִין׃
י"א רפין יב אָן אִינוּן חַכִּימָךְ וִיחַוּוּן כְּעַן
ב' לָךְ וְיִדְעוּן מַה מְלַךְ יְיָ
ל' צְבָאוֹת עַל מִצְרָיִם׃ יג אִטְפַּשׁוּ
רַבְרְבֵי טָאנֵס טְעוֹ אֱנָשׁ מֵפִים
ל' אַטְעִיוּ יָת מִצְרָאֵי רַבָּנֵי
ל'. ל' פַלְכַּהָא׃ יד יְיָ רְמָא בֵּינֵיהוֹן
ל' רוּחַ דְטָעוּ וְאַטְעִיאוּ יָת מִצְרַיִם
ב' בְּכָל עוֹבָדֵיהוֹן כְּמָא דְטָעֵי
ו' ר"פ בסיפרא רַוְיָא וּמְדַשְׁדֵשׁ בְּתִיוּבֵיהּ׃
ו' טו וְלָא יְהֵי לְמִצְרַיִם מַלְכָּא
דִמְלַךְ רֵישׁ וְהֶגְמוֹן שִׁלְטוֹן
וְאִטְרוֹן׃ טז בְּעִדָּנָא הַהִיא

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך. אים איפוא חכמיך. יגישו ויגידו לנו. יבאו ויגידו צדקתו לעם : מעשה י' פתחין וסי' נמסר בריש סיפרא דא סי' ג' :

תלדות אהרן נואלו שרי צוען. ברכות סג תענית ז מכות י :

מכמורת והיא הרשת ונתפשים שם הדגים: ואנו • כמו ואבלו, וכן אמנים ואניה: (ט) ובשו עובדי פשתים. פירוש עושי, מתרגמין מעשה עובדא, וכן יכיר מעבדיהם כמו מעשיהם, ואמר יבושו עובדי פשתן: שריקות. כלומר שמסרקין פשתן במסרק והטיב והיפה שבו עושים ממנו הרשתות, וזהו שאמר ואורגים חורי, כי הרשתות הן עשויות נקבים נקבים: חורי, כמו חורים, וכן ומשופי שם כמו משופים וקרע לו חלוני כמו חלונים, ואמר שיבש הנהר יבשו עושי הרשתות לציד הדגים, ויש מפרשים שריקות הטוב שבפשתן, וכן נקרא בערבי שרק, וכן מפרשים חורי לבני: (י) והיו שתותיה, כמו השתותים, וכן כי השתות יהרסון, וכן בדברי רבותינו הכוה שותא דהוו מגנו עלה בי תרי, פירוש רשת: מדוכאים. נשברים כאלו הם נכרתים שלא יצודו בהם כי אין נהר ואין יאור: כל עושי שכר, וכן כל עושי שכר היו: אגמי נפש, והוא כמו עגמי, מן עגמה נפשי ושכר כמו ויסכרו מעינות, רוצה לומר שסוגרי' בפני המים כדי שיקוו המים ויצודו בהם דגים, כמו שאמרו בתלמוד הסוכר את המים מערב יום טוב ולמחר השכים ומצא בהם דגים, אמר אותם שהיו עושים שכר עתה יהיו מדוכאים ואגמי נפש ויש מפרשים אגמי נפש האגמים שיש בהם דגים וקרא הדגים נפש, וי"ת ויהא אתר בית שתי מחא כבישין אתר דהוו עבדין סכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה: (יא) אך אוילים. חכמי יועצי פרעה, בא סמוך על סמוך, כמו נכרי נתלי דבש וחמאה, את מספר מפקד העם: אל פרעה. בעבור פרעה, איך תאמרו בעבור פרעה שהוא אומר בן חכמים אני בן מלכי קדם ואין חכמתו ומלכותו ואיה חכמתכם גם כן שלא תוכלו לתת לו עצה להנצל מרעתו, ויש מפרשים שכל אחד מחכמיו היה אומר בן חכמים אני, כלומר אני חכם ובן חכם ויודע לתת עצה טובה לכל דבר ואיך נואלתם בעצה הזאת, ועל דרך הזה תרגם יונתן איכדין תימרון לפרעה בני חכימין אנחנא ואת בר מלכין דמלקדמין: (יב) אים איפה חכמיך, כפל הענין במלות שונות, אמר בכל חכמתכם לא יוכל להגיד מה יעץ ה' צבאות על מצרים הפורענות שעתידה לבא עליהם, ואמר יעץ כאלו יעץ האויב לבא עליהם: (יג) נואלו. נשאו, מבנין נפעל מענין השיאה השאת, כאלו הטעו אותם ואבדה חכמתם: התעו את מצרים. הם השרים והחכמים התעו את מצרים שהיא פנת שבטים, כלומר ראש הממלכה, והוא אותם שהיו מבטיחים אותם בחכמתם שלא יוכל לבא להם רעה שלא ידעו הם בחכמתם, והנה זאת הרעה לא ידעו אותה: (יד) ה' מסך בקרבה. כלומר מאת האל יתברך בא להם זה שנבלבל שמית חכמתם: מסך. ענין ערוב ובלבל, כמו ביין מסכתי, שהוא ענין ערוב המים ביין: ועועים. פרשו עוה, והוא כפל הפ"א, מענין ונעוה לב: והתעו פירוש השרים והגדולים, השרים שזכר כלומר השרים הגדולים שדרכם ליעץ אותה הם התעו אותה, שהאל בלבל עצתם, והנה מצרים בלשון נקבה שאמר פנת שבטיה, ובלשון זכר באמרו אל כל מעשהו, כן בלשון במקומות רבים, כי כשידבר בלשון נקבה ידבר כנגד המדינה, וכשידבר בלשון זכר ידבר כנגד העם: כהתעות שכור בקיאו. תרגם יונתן כמא דטעי רויא ומדשדש בתיוביה, פירוש שכור נתעה ולא ידע מה יעשה ויקיא ויתגלגל אחר כן בקיאו: (טו) ולא יהיה. למעשה אשר יעשה, פירוש לא ישאר למצרים שום מעשה שיעשה ולא יועילנו: ראש וזנב. כלומר כל חכמיו וחרטומיו הכל יכסו להנצל מרעתו ולא יועילנו: ראש וזנב כפה ואגמון. הן משל על חכמי מצרים החכמים והגדולים הם ראש, והפחותים זנב, וכן כפה ואגמון, הם המחזיקים בחכמה, ואגמון הם החלושים, והוא כפל הענין במלות שונות רוצה לומר לכם יעשו חכמתם ולא תועילם, ויונתן תרגם מעשה כמו עצה, אמר מלכא דימלוך ריש ואגמון שלטון, וי"ת ראש וזנב ראש כתלי וזנבו שמתעסקים בחכמת הכוכבים, ולא ידעו הרעה הבאה עליהם: (טז) ביום ההוא. אמר ביום ההוא לפי שבזמן אחד היה שהחריב מלך אשור מצרים

מצודת דוד

נכרתו וכפל הענין במ"ש: (ט) ובושו וכו'. העושים מלאכתם בפשתים לסרקו ואורגים רשתות העשויים חורים חורים יחפרו ויבושו כי לא יהיה עוד צורך בהם : (י) והיו שתותיה מדוכאים. דרך צידי דגים לסתום בפני המים ויוצאים משפת הנהר שלא ישובו למקומם והמים המתפשטים נעשים נחים ועומדים במקומם ובהם צדים הדגים ולזה אמר ושחרב היאור יסודי הסתימות של כל העושים סתימה להיות אגמי נפש כי הואיל ואין עוד צורך בהסתימות ההם : (יא) אך אוילים. החכמה הלכה משרי צוען אך אוילים : חכמי יועצי פרעה. החכמים אשר ביועצי פרעה ייעצו עצה וכסילות כי לא הועילו בעצתם להציל עצמם : איך תאמרו. כל אחד מהם משבח עצמו לפני פרעה ואמר אני בן חכמים והחכמה מוחזקת בידי מאבותי: בן מלכי קדם. אבותי היו מלכי קדם אשר שם נמצא הכישוף וידיעת שמות הטומאה: אים אפוא. כאלו לפרעה יאמר איה הם ואיה פה חכמיך ויגידו לך עתה וכלל : וידעו. יתחכמו לדעת מה יעץ ה' וכו' להיות נשמר מהעצה היעוצה: (יג) נואלו. שרי צוען נעשו אוילים ושרי נוף נפתו בהסתת חכמים והיועצים בעצתם הנבערה : והתעו. השרים התעו את העם היושב במצרים אשר היא ראש הממלכה הם הבטיחו את העם בדברי היועצים לאמר שהם יהיו המנצחים במלחמה : (יד) ה' מסך. המקום ערבב ובלבל בהם רוח עוות ועקום ר"ל בלבל דעתם בענין המלחמה : והתעו. היועצים והשרים התעו את מצרים בכל הדברים כמו השכור אשר יהיה נתעה בעת יקיא מאכלו בעבור רוב השכרות אשר לא ידע אז הנכונות: (טו) ולא יהיה. לו שום תועלת בכל מעשה אשר יעשה הן הראש הן הזנב ר"ל לא יצליחו לא במעשה הראשים ולא במעשה הפחותים : כפה ואגמון. ר"ל

מצודת ציון

לויתן בחכה (שם מ) : מכמורת. רשת כמו ויאספהו במכמרתו (חבקוק א) : אמללו. נכרתו כמו ימולל ויבש (תהלים צ') : (ט) עובדי פשתים. עושי פשתים וכן יכיר מעבדיהם (איוב ל"ד) : שריקות. מלשון מסרק והוא שם כלי עשוי לסרוק הפשתן להפרידו ולהשליך הקשים ממנו : חורי. נקבים וכן סלי חורי (בראשית מ) : (י) שתותיה. ענין יסודות כמו כי השתות יהרסון (תהלים י"א) : מדוכאים. ענין כתיתה כמו דכא לארץ חיתי (שם קמ"ג) : שכר. ענין הסתימה כמו ויסכרו מעיינות תהום (בראשית ח) : אגמי. כן יקראו מים מכונסים כמו לאגם מים (תהלים ק"ז) : נפש. ענין מנוחה והשקט כמו שבת וינפש (שמו' ל"ב): (יא) נבערה. ענין כסילות כמו איש בער לא ידע (תהלים צ"ב) : מלכי קדם. מלכי מזרח : (יג) נואלו. ענין אוילות ושטות כמו אשר נואלנו (במדבר י"ב) : נשאו. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : והתעו. מי שהשגה בדעתו קרוי תועה והשואל מהתועה בדרך : פנת. דבר החשוב נקרא בלשון שאלה פנה על כי הדרך לשום האבן המובחרת בפנת הבנין להיות נראה משתי הצדדים וכמ"ש אבן וכו' היתה לראש פנה (תהלים קי"ח) : שבטיה. מלשון שבט וממשלה : (יד) מסך. ענין ערבוב ובלבול כמו מסכה יינה (משלי ט) שהוא ערבוב המים ביין : עועים. מל' עוות ועקימות : בקיאו. ענינו החזרת המאכל אל החוץ כמו והקא מואב בקיאו (ירמיה מ"ח) : (טו) וזנב. תחתיות הדבר קורא זנב ויורד על השפלות: כפה. ענינו ענף כמו כפות תמרים (ויקרא כ"ג) : ואגמון. סוף

רדק

מצרים וכוש ואחר כן בא לירושלם ונגף שם, לפיכך אמר ביום ההוא כי בזמן אחד היה זה הכל: כנשים. חלשים כנשים מפני תנופת יד ה' צבאות כלומר מאת ה' צבאות בא להם זאת הרעה, לפיכך לא יהיה להם כח לעמוד כנגד אויביהם ויהיו כנשים: (יז) והיתה. כשישמעו מצרים הנשארים בארצם מפלת סנחריב בירושלים תהיה להם אדמת יהודה לפחד ורגזו וחלו ממנה: לחגא, פירוש תנועת הפחד ורעדה, וכן יחוגו וינועו כשכור: מפני עצת ה' צבאות. מפני שראו תחלת מפלתן ביד מלך אשור ואחר כך מפלת מלך אשור בארץ יהודה ידעו כי עצת ה' צבאות היתה מפלתם כמו שהיתה מפלת אשור ביד ה' שהרי היו כלם פגרים מתים בלא חרב ידעו כי הכל מאת ה' הוא: (יח) ביום ההוא. כשיראו מפלת אשור שבי מצרים וכוש שהיו שם במחנה אשור בשלשלאות של ברזל כמו שאמר יגיע מצרי' וסחר כוש וגו', ואמר בזקים יעברו וגו', ויאמרו אליך אך בך אל וגו' יכירו וידעו כי אין אלהי' כי אם אלהי ישראל וישובו לאמונת ישראל, כי חזקיהו התיר כל השבוים שהיו במחנה ממצרים ומכוש ולקח כל הבזה והתיר השבוים ושבו לארצם והגידו נפלאות הבורא, והיו חמש ערים במצרים ששבו לאמונת האל ובנו מזבח והעלו עולות לה' ועל זה נאמר יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען, רוצה לומר שפת ארץ ישראל שהיא לשון עברי לפי שהיו הולכים ושבים לארץ ישראל ולומדים מעשיהם ולשונם, ואמר כנען לפי שמצרים וכנען היו אחים בני חם ונפלה ארץ כנען לישראל לנחלה ושבה ארץ כנען כנכרים למצרים ועתה ישובו אליה כאלו היא לכנען אחיהם כי יתחברו ישראל אחים: ונשבעות לה' צבאות. כי בו יאמינו ובו ישבעו לא באליליה' שהיו מאמינים מתחלה: עיר ההרס יאמר לאחת, כל כך יהיו דבקים באמונת האל עד שיסכימו ביניהם שאם תשוב מעבודת האל אחת מחמש ערים יאמר לה עיר ההרס, כלומר שיעמידו עליה ויהרסוה, ויונתן תרגם כמו החרס בחי"ת מן האומר לחרס, ותרגם קרתא בית שמש דעתיד ליחרב יתאמר היא חדא מנהון: (יט) ביום ההוא. פירשנוהו: (כ) והיה לאות ולעד. זה יהיה למצרים לאות ולעד, כי כל זמן שיחזיקו באמונת האל יקראו אל ה' והוא יושיעם מיד כל נוגשיהם, וזה יהיה להם לאות כי האל ישמרם כשיחזיקו באמונתו: מושיע ורב. גדול, כמו על כל רב ביתו, כלומר גדול יהיה המושיע שישלח להם והוא מלאך ה' שיכה בשונאיהם והם נצולים, ויונתן תרגם ורב דיין, וזה רוצה לומר שישפוט בשונאיהם: (כא) ונודע ה'. כי בזה ידעוהו עוד ויכירוהו מלבד מה שידעוהו מתחלה במגפת מלך אשור גם בעצמם ידעוהו ויכירוהו שיצילם בכל אשר יקראוהו: ועבדו זבח ומנחה, ועבדו כמו ועשו, מתרגמי' מעשה עובדא. וכן ועבדת הצדקה, והדומים לו, או פירושו כמשמעו, ופירוש ועבדו לה' בזבח ומנחה, וכן תרגם יונתן ויפלחון בנכסת קדישין ובקרבנין: ונדרו נדר לה', בעת צרתם ידרו נדרים וישלמו לא שידרו ולא ישלמו אחר שינצלו אלא שישלמו מה שידרו כי יכירו כי ה' הוא המושיעם: (כב) ונגף ה'. יכה ויפרע מהם כדי שיכירו כי הוא המוחץ והרופא כי בשובם אל ה' ובצעקם אליו יעתר להם וירפאם מיד: (כג) ביום ההוא. לפי שמתחלה היו מתגרים זה בזה מצרים ואשור, ועתה הנותרים ממגפת חיל אשור

ישעיה יט

יִהְיֶה מִצְרַיִם כַּנָּשִׁים וְחָרַד ׀ וּפָחַד
מִפְּנֵי תְּנוּפַת יַד־יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־
הוּא מֵנִיף עָלָיו׃ יז וְהָיְתָה אַדְמַת
יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָּא כֹּל אֲשֶׁר
יַזְכִּיר אֹתָהּ אֵלָיו יִפְחָד מִפְּנֵי עֲצַת
יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־הוּא יוֹעֵץ
עָלָיו׃ יח בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ חָמֵשׁ
עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׂפַת
כְּנַעַן וְנִשְׁבָּעוֹת לַיהוָה צְבָאוֹת עִיר
הַהֶרֶס יֵאָמֵר לְאֶחָת׃ יט בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּתוֹךְ
אֶרֶץ מִצְרָיִם וּמַצֵּבָה אֵצֶל־גְּבוּלָהּ
לַיהוָה׃ כ וְהָיָה לְאוֹת וּלְעֵד לַיהוָה
צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי־יִצְעֲקוּ
אֶל־יְהוָה מִפְּנֵי לֹחֲצִים וְיִשְׁלַח לָהֶם
מוֹשִׁיעַ וָרָב וְהִצִּילָם׃ כא וְנוֹדַע
יְהוָה לְמִצְרַיִם וְיָדְעוּ מִצְרַיִם אֶת־
יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְעָבְדוּ זֶבַח
וּמִנְחָה וְנָדְרוּ־נֵדֶר לַיהוָה וְשִׁלֵּמוּ׃
כב וְנָגַף יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם נָגֹף
וְרָפוֹא וְשָׁבוּ עַד־יְהוָה וְנֶעְתַּר לָהֶם
וּרְפָאָם׃ כג בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה

(ג' דגשים. ג' / ג' / ג' / ג' / ג' / ג' / ג' וכל קרי' החרס / ג' / ג' / ג' / ג' ידו בארצו / ס"ג' וחד נודע / ס' קמצין וסי' כדרא דהרמלתא / ה"ס עבדא ולא אתקבל / ג' מ"ל. ס' / ג' וא' ונעתור / ג')

תרגום

יְהוֹן מִצְרָאֵי חַלָּשִׁין כִּנְשִׁין
וִיזוּעוּן וְיִתַּבְרוּן מִן קֳדָם
אֲרָמוּת גְבוּרְתָא דַיְיָ צְבָאוֹת
דְהוּא מְרִים עֲלֵיהוֹן׃
יז וּתְהֵי אַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה
לְמִצְרַיִם לְדַחֲלָא כָּל דְיִדְכַּר
יָתַהּ לֵיהּ יְזוּעַ מִן קֳדָם מַלְכָּא
דַיְיָ צְבָאוֹת דְהוּא מְלִיךְ
עֲלֵיהוֹן׃ יח בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהוֹיָן
חֲמֵשׁ קִרְוִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
מְמַלְלָן מְמַלַל כְּנַעֲנָאָה וְקַיְמָן
בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת קַרְתָּא בֵית
שֶׁמֶשׁ דַעֲתִידָא לְמֶחְרַב יִתְאֲמַר
הִיא חֲדָא מִנְהוֹן׃ יט בְּעִדָּנָא
הַהִיא יְהֵי מַדְבְּחָא מְתַקַּן קֳדָם
יְיָ בְּגוֹ אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְקָמְתָא
בִּסְטַר תְּחוּמַהּ קֳדָם יְיָ׃ כ וִיהֵי
לְאָת וּלְסָהִיד קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אֲרֵי יְצַלּוֹן
קֳדָם יְיָ מִן קֳדָם דְחָקֵיהוֹן
וְיִשְׁלַח לְהוֹן פָּרִיק וְדַיָּן
וִישֵׁיזְבִינוּן׃ כא וְתִתְגְּלֵי
גְבוּרְתָא דַיְיָ לְאוֹטָבָא לְמִצְרָאֵי
וְיֵידְעוּן מִצְרָאֵי לְמִדְחַל מִן
קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְיִפְלְחוּן
בְּנִכְסַת קוּדְשִׁין וּבְקֻרְבָּנִין
וְיִנְדְּרוּן נִדְרִין קֳדָם יְיָ וִישַׁלְמוּן׃
כב וְיִמְחֵי יְיָ יַת מִצְרַיִם מְחָא
וְיַסְּגוּן וִיתוּבוּן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ
וִיקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן וְיַסֵּי יַתְהוֹן׃ כג בְּעִדָּנָא הַהִיא תְּהֵי אוֹרַח

כנשים ג' דגשים וסי' חדל להיות לשרה. כי לא כנשים המצריות. ביום ההוא יהיה מצרים כנשים׃ יצעקו ג' וסי' שם יצעקו ולא יענה מפני גאון. והיה לאות ולעד לה'. ובעת צרתם יצעקו דעזרא׃

תולדות אהרן חמש ערים. מנחות קט: מזבח לה'. (יומא מג): נגוף ורפוא. מגלה יג:

רשי

והגמון שלטון ואטרון: (יז) והית' אדמת יהודה למצרים לחגא. כשישמעו הנות... במצרים משבי סנחרב את מפלתו שיפול בארץ יהודה בלא סוס מלחמ... וזרוע בשר ידעו כי יש שכינה בישראל ומושיעם חזק ויראו ויפחדו ... אדמת יהודה: חגא. לשון שבר ואימה ופחד לשון יחוגו וינועו כשכור (ת... קז) וכן חגוי הסלע (שיר ... מפני עצת ה' צבאות אשר ... יועץ עליו. להפילו ביד סנ... ויהודה ימלט מידו: (יח) ... ההוא יהיו חמש ערים וג... שנינו בסדר עולם אחר מ... של סנחרב עמד חזקיהו ו... את האוכלוסין שהביא ... ממצרים ומכוש בקולרין ... ירושלים וקבלו עליהם מל... שמים וחזרו למקומן שנו... ביום ההוא יהיו חמש ע... וגו' והלכו ובנו מזבח לה' ב... מצרים ומקריבין עליו ... לשמים לקיים מה שנאמר ... ההוא יהיה מזבח לה' ב... מצרים. ויש מרבותינו שדר... במסכת מנחות על מזבח ... חוניו בנו של שמעון ה... שברח לו למצרים ושה... מזבח: מדברות שפת כנ... כישראל שבארץ כנען: ... ההרס יאמר לאחת.(ת"י ק... דבית שמש דעתידא למי... ויתאמר היא חדא מנהון) ה... ת"י לשני פנים לשון ה... לחרס ולא יזרח (איוב ט) ... הריסה וחורבן ומהיכן ... יונתן מנבואתו של ירמיה ... בתחפנחס ושבר את מ... בית השמש אשר בארץ מ... (ירמיה מג) למדנו שבית ... שבארץ מצרים ומצבה ע... ליחרב ומצבות האמורו... היא מצבה אצל גבולה ... האמורה כאן ויש לומר ש... בית שמש יושבת בגבול מ... על הספר לכך נאמר ... גבולה: (כ) והיה. ה... לאות ולעד ביניהם ובין המ... מושיע ורב. מושיע ו... (כא) ונודע ה'. יהיו ... גבורתו ניכר להם: (כב) ... לשון מכה הוא: נגוף ור... ואחר המכה יביא להם רפ... ונעתר להם. ירצה לה... (כג) תהיה מסלה. תהיה... כבושה

מצודת ציון

הוא למה רך והוא הפך מן גומא וכן הלכוף כאגמון ראשו (לקמן נ"ח): (טז) וחרד. ענין רעדה: תנופת. ענין הרמ': (יז) לחגא. ענין בקיעה ושבר כמו יונתי בחגוי הסל' (ש"ה ב): (יח) ההרס. מל' הריס' ונתיצה: (כ) לאות. לסימן: לוחצים. ענין דחק כמו וגר לא תלחץ (שמות כג): ורב. ענינו גדול וחשוב כמו ורבי המלך (ירמי' מא): (כב) ונגף. ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כא): ונעתר. הוא ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח) ור"ל יקבל מרבית

מצודת דוד

ר"ל במעשה החוק ולא במעשה החלש וכפל הענין במ"ש: (טז) כנשים. ... כח ורכי לבב כנשים: מניף עליו. להכותו בו: (יז) אדמת יהודה. ר"ל ה... השמועה באדמת יהודה תהיה למצרים לשבר רוח ופחד לבב: כל אשר. ר"ל ... אשר המזכיר יזכיר אותה אליו יפחד: מפני עצת. כי בעת שכבש סנחרי' א... מצרים חשב שבמקרה בא הדבר כשיראה שנפל סנחריב סביב ירושלים ע"י ה... המכה בהם ישכיל לדעת שהיתה בעצת ה' אשר יעץ עליו להפילו ביד סנחריב: (יח) שפת כנען. לשון הקדש: ונשבעות וכו'. כי מעתה יאמינו בה' ויש... לאלוה: עיר ההרס. ר"ל יסכימו ביניהם שאם אחת מהערים ההם תשוב מאחרי המקום שיאמר עליה עיר ההרס ר"ל שיעמדו עליה ויהרסוה: (יט) מזבח ... כי מצרים יקריבו קרבנות לשמים: ומצבה. מזבח מאבן אחת: (כ) לאות ולעד. המזבח יהיה לאות ולעד בארץ מצרים שהמה עובדים לה' ואם יצעקו לה... ישלח להם מושיע והמושיע יהיה גדול ונכבד והוא יצילם מיד הלוחצים: (כא) ונודע. יהיה ניכר למצרים: וידעו. והמה יתנו לב לדעת: זבח ומנחה. בזבח ובמנ... ושלמו. את נדרם: (כב) ונגף. כאשר יחטאו לו יגגוף אותם אבל לא תתמיד כי מיד אחר הנגיפה ירפאם ר"ל לא יאריך להם עד שתתמלא סאתם ויגנפו... תקומה כי למובתם יפרע מהם מעט מעט: ושבו. כאשר יעשו תשובה יתרצה להם ויקבל עתר תפלתם וירפאם: (כג) תהיה מסלה. דרך כבושה תהיה מזה ... מרוב אהבה ואחוה ירבו לבוא אלה באלה: את אשור. מצרים יעבדו עבודת המקום עם אשור כי המה יכירו עוד יותר מפלאות ה' כשהכה בהם מלאך עליהם

...ר צווחין למנרתא צפיתא : אכל שתה . ומתוך האכילה והשתיה לפקו... השרים : משחו מגן . מגיני עור שלוק הן ומושחין אותן בשמן כדי ...ליק את הזיין וכך נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים פלט את משיחתו ...קיבלה ונעשה מגן שאול כאילו לא נמשח בשמן : (ו) לך העמד ...סה . עתיד אחד מתלמידך ...א תגר על מדותי על דרך ...מה של בבל והוא חבקוק ...עוגה ועמד בתוכה ואמר ...וק ב) על משמרתי אעמודה ...צה לראות מה ידבר בי אמר ...ה ליש׳ העמידהו לאותו ...ה והבטיחהו מאתי שיעמד ...נפשו ואשר יראה במפלתה ...בל יגיד : (ז) וראה רכב. ...הראהו שם כמין רכב צמד ...ים אחד רוכב חמור ואחד ... גמל וסימן הוא לפרס ... : והקשיב קשב . ושם ישמע ...אתו כמין רוב המיות ...ות חיילות : (ח) ויקרא ...ה. הוא חבקוק, אריה בגי׳ ...ין חבקוק ישעיה נתנבא ...יד חבקוק להתפלל על זאת ...כן : על מצפה ה׳ . ה׳ ... על מצפה אנכי עומד ... יומם להודיעני על זאת : ...הנה זה בא . כשיתפלל על ...אה כמין רכב אדם וגו׳ : ... נפלה בבל . ת״י נפלת ...עתידה למיפל . ב׳ נפילות ...אחר שנה תחלה ע״י מדי ... ובשנה השניה ע״י שמים ... בבל צבי ממלכות ...כת סדום וכן מצינו בסדר ... ובא בשנה השמועה זו של ... ואחריו בשנה השמועה ... בבל צבי ממלכות ...כת וגו׳ (לעיל יג) : ...מדושתי ובן גרני : תבואת ...שלי ערימת חטיי אשר ...תי מפי רוח הקדש לתקן ... כדרך הישרה כאדם ...זורה תבואתו בגורן : ...שמעתי . מאתו הגדתי ...: (יא) דומה . הוא אדום וכן הוא אומר מי כצור כדומה בתוך הים (יחזקאל ...) אלי קורא משעיר . אמר הקב״ה אלי קורא הנביא או המלאך מעול מלכות ...: שומר מה מלילה . שומר ישראל מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת : ...אמר שומר . הקב״ה : אתא בקר . יש לפני להזריח לצדיקים בקר לכם

מפחדים מעם מדי ופרס ובעת שהיו אוכלים ושותים היו אומרים קומו השרים משחו מגן כלומר לכו המגינים למלחמה , וכן תרגם יונתן לפי הענין אקימו סכואין , ותרגם משחו מגן מריקו וצחצחו זיינא , תרגם יונתן מגן זיינא , ר״ל כלי זיין כגון השריונות והכובעים כי גם הם מגן על האדם במלחמה , ויש מפרשים משחו מגן משחו המלך כי המלך מגן העם לפי שבאותו הלילה מת בלשצר , כמו שכתוב ביה בליליא אתקטיל בלשצר מלכא , אמר הנה מת מלככם משחו אחר תחתיו , ובב״ר לפי הענין סדר מנורתא אית אתרא דקריין מנרתא צפיתא : (ו) כי כה אמר . כאלו הנביא בבבל , ואמר על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה שיעמידו המצפה לראות אם בא חיל מדי ופרס ויגיד אשר יראה : (ז) וראה רכב . וראה המצפה רכב צמד פרשים רכב שרוכבים עליו זוג פרשים : וראה גם כן רכב חמור רכב גמל : והקשיב קשב רב קשב : יקשיב אם הם קרובים אם ישמע קול פרסותם , ויונתן תרגם ויחזו רתך אינש ועמיה זוג פרשים וגומר : (ח) ויקרא . וקרא המצפה אריה על המצפה כשראה חיל מדי ופרס לאריה העומד על המצפה ומביט אילך ואילך אנה יטרוף , אמר הנביא בלשון קריאה בראותו זה : אדני אנכי עומד תמיד . יומם ולילה על משמרתי אנכי נצב כל הלילות , כלומר ביום ובלילה אני עומד ומצפה מתי יהיה זה שיבא חיל מדי ופרס ויחריבו בבל לפי שהרעו לישראל , ובדרש כי אריה אמר על חבקוק הנביא , אמר ישעיהו כי חבקוק עתיד לומר זה אנכי עומד תמיד יומם ולילה שעג עוגה ועמד בתוכה כמו שמפרש בתרגום תפלה לחבקוק וקרא חבקוק אריה כי כן הוא בגמטריא חשבון חבקוק כחשבון אריה , וי״ת הפסוק כן אמר ישעיה נביאה קל משריין וגומר : (ט) והנה זה . בעוד שהיה המצפה מקשיב הנה בא החיל כמו שהיה רואה קרבו אל העיר : ויען המצפה ויאמר נפלה נפלה בבל , הכפל לחזק : שבר . פירוש השבר ויונתן תרגם נפלה נפלה אף עתידה למיפל בבל ר״ל , שתי נפילות ראשונה על ידי מדי ופרס ושנית על ידי שמים , שנאמר והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה , וזה היתה לעולם כי אותה בבל לא נתישבה עוד לעולם כמו שפירשנו למעלה במשא בבל : (י) מדשתי ובן גרני . יאמר הנביא בלשון האל בבל היא מדשתי שאדוש אותם בחיל מדי ופרס כמו שדשין התבואה , ובן גרני , הכפל ענין במלות שונות , כי הבר והתבן יקרא בן גרן לפי שיודש בגורן : אשר שמעתי . אמר הנביא זאת הנבואה אשר שמעתי על בבל הגדתי לכם כמו ששמעתים ואמר אלהי ישראל לפי שבעבור ישראל יביא האל הפורענות לבבל : (יא) משא דומה. דומה היא מבני ישמעאל כמו שכתוב ומשמע דומה ומשא, אמר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יבא להם המחריב ארצם ובקרוב תבא אליהם הרעה וישימו שומרים בחומות העיר, אומר שיקימו בני אדם מרוב פחדם ויסובבו בעיר וישאלו לשומרים מה מלילה, והכפל הדבר כדרך השואלים : מה מליל . בא על דרך הסמיכות , וכמוהו בא אל חזקיהו בחיל כבד : (יב) אמר . ענה להם השומר ...ור עוד מפחד האויב : אם תבעיון בעיו . אם תשאלו שאלו : שובו אתיו . לשאול, כלומר עוד הלילות ...ב דומה וקרא הנביא שומר ולפי׳ והנביא מדבר כאלו בני שעיר קוראים אליו ושואלים לו מה מלילה ...יא משיב להם כבר נשלמו הימים והלילות ובא בקר מפלתם שיבוא עתה עליה יתגליתי, ותרגם יונתן כן מעל כה

הַצָּפִית אָכוֹל שָׁתֹה קוּמוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ מָגֵן׃ ג׳. ז׳ מ״ל . ג׳

ו כִּי כֹה אָמַר אֵלַי אֲדֹנָי לֵךְ הַעֲמֵד הַמְצַפֶּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד׃ קל״ד . ג׳ א׳ מ״ל

ז וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב׃

ח וַיִּקְרָא אַרְיֵה עַל־מִצְפֶּה ׀ אֲדֹנָי אָנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת׃ ג׳ . קל״ד

ט וְהִנֵּה־זֶה בָא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים וַיַּעַן וַיֹּאמֶר נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל וְכָל־פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שִׁבַּר לָאָרֶץ׃ ג׳ ר״פ בסיפרא . ג׳

י מְדֻשָׁתִי וּבֶן־גָּרְנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגַּדְתִּי לָכֶם׃ ג׳ והסר . ג׳

יא מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה־מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה־מִּלֵּיל׃ ב׳ חד מ״ל וחד חסר לאנביהם

יב אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה

אַקִימוּ סַכוֹאִין אֲכוּלוּ שְׁתוּ קוּמוּ רַבְרְבַיָא מָרִיקוּ וְצַחְצָחוּ זֵינָא׃ ו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר לִי יְיָ אֱזֵיל אֲקֵים סַכוֹאָה דְיֶהֱוֵי חָזֵי יְחַוֵי׃ ז וַחֲזָא רְתִיךְ אֱנָשׁ וְעִמֵיהּ זוּג פָּרָשִׁין רָכֵב עַל חֲמָר רָכֵב עַל גַמְלָא אֲמַר נְבִיָא אֲצֵיתִית אֲצָתָא וַחֲזֵית וְהָא מַשְׁרְיָן לְהָדָא׃ ח אֲמַר נְבִיָא קָל מַשְׁרְיָן דַאֲתָן בִּסְטִגוּנֵיהוֹן כְּאַרְיָא וְעַל סַכוּתָא קֳדָם יְיָ אֲנָא קָאִים תְּדִירָא בִּימָמָא וְעַל מַטַּרְתִּי אֲנָא מְעַתַּד כָּל לֵילְיָא׃ ט וְהָא דֵין אֲתָא רְתִיךְ אֱנָשׁ וְעִמֵיהּ זוּג פָּרָשִׁין וַאֲתִיב וַאֲמַר נְפַלַת וְאַף עֲתִידָא לְמִפַּל בָּבֶל וְכָל צַלְמֵי טַעֲוָתְהָא יְדַקְדְקוּן לְאַרְעָא׃ י מַלְכִין דְאוּמְנִין לַאֲנָחָא קְרָבָא יֵיתוּן עֲלַהּ לְמִבְזְהָא כְּאִבְּרָא דְאוּמָן לְמֵידַשׁ יַת אִדְּרָא אֲמַר נְבִיָא דִשְׁמַעִית יַת קָל מֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲוֵיתִי לְכוֹן׃

יא מַטַּל כָּס דְלוּט לְאַשְׁקָאָה יַת דוּמָה עֲלַי אַכְלֵי מִן שְׁמַיָא נְבִיָא פְּרֵישׁ לְהוֹן יַת נְבוּאֲתָא נְבִיָא פְּרֵישׁ לְהוֹן מָה דַעֲתִיד לְמֵיתֵי׃ יב אֲמַר נְבִיָא אִית

תולדות אהרן משא דומה . סנהדרין צד זוכר תרומה ויקרא (תענית סד) : אמר שומר . ב״ק ג :

...קר , כלומר שהבקר יבא , אבל מה תועילו כי גם הלילה יבא אחרי שתצטרכו לשמור עוד מ... בזה כי אין לכם בטח מן האויב וא״א ז״ל פירש כי עתידים בני שעיר להחריב דומה וק... מה מלינותם ויתותם של דומה , כלומר אם הגיע זמן קיצן עדין והלך עליהם , והנביא משיב לה...

מצודת דוד

...ים חיל פרס ומדי : אכול שתה . בעוד שהיו אוכלים ושותים אמרו אלו לאלו ...ו השרים ומשחו המגן לרדת אל המלחמה : (ו) לך העמד המצפה . הנביא ...ם על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה לך העמד המצפה שיגיד את אשר יראה : ...) זה . כאלו העומד על המצפה ראה רכב שרוכבים עליו זוג פרשים וראה ג״כ ...ב חמור וכו׳ ר״ל אחד רוכב על חמור ואחד רוכב על גמל ר״ל ראה הרבה ...י כלי מלחמה : והקשיב קשב . הקשיב באזניו אשר רב הקשב ר״ל קול ההמון ...שיה נשמע מאוד ויורה שיש המון רב : (ח) ויקרא אריה על מצפה . ר״ל העומד על המצפה קרא לאמר הנה בא האריה והמשיל פרס ומדי לארי הט... ...יא לאמר הנה האריה על מצפה והמשיל פרס ומדי לאריה העומד על מצפה ומביט אילך ואילך אנה יטרוף : ה׳ אנכי עומד וכו׳ . כשראה הנביא את כל ...ו הנבואה אמר אתה ה׳ הנה אנכי עומד תמיד בכל יום ומצפה מתי תחרב בבל על שהרעו לישראל : ועל משמרתי . ר״ל כאדם היושב ומשמר שאינו זז ממקומו ... זמני מצפות : (ט) והנה זה בא . ר״ל זמן רב הייתי מצפה לה ועתה הנה זה בא רכב המיוחד לאיש ועליו זוג פרשים ר״ל באו פרס ומדי המחריבים ... ויען ויאמר . המלאך הדובר בי אמר עתה נפלה בבל והפיל כמלה לחזק הענין : שבר . המשבר שבר אותם והפילם לארץ : (י) מדושתי . גם אלה דברי ...ל שאמר שבבל היתה מדושתי ר״ל אני אדוש אותה כמו שדשים התבואה : ובן גרני . התבואה נקראת בן גורן לפי שיונח ונדש בגורן והכפל הדבר במ״ש : א... . אמר נביא הדבר אשר שמעתי מאת ה׳ וגו׳ אותה הגדתי לכם : (יא) דומה . הוא מבני ישמעאל כמ״ש ומשמע ודומה ומשא (בראשית כה) : אלי קורא ... . אמר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יבא המחריב ארצם : שומר מה מלילה . ר״ל בעת יבוא האויב וישימו שומרים בעיר ובני העיר יקימו ...בעיר וישאלו לשומר ויאמרו אתה שומר מה היה בלילה אם בא האויב : שומר מה מליל . דרך השואלים ומתכחדים לכפול אמריהם : (יב) אמר שומר . השומר ישיב

מצודת ציון

באים נקרא צופה : משחו מגן . יש מגן עשוי מעור שלוק ומושחין אותו בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנית וכן מגן שאול בלי משוח בשמן (ש״ב א) : (ו) המצפה . כמו הצופה : (ז) צמד. זוג כמו צמד בקר (איוב א) : פרשים . כן יקראו רוכבי הסוס המלומדים בכך וכן פרש מעלה (נחום ג) : והקשיב . ענין שמיעה : (ח) מצפה . כן נקרא המקום שעומד עליו הצופה : (ט) פסילי. כן יקראו הגלולים כי המה נפסלים ונחצבים והוא מלשון ויפסלו בוני שלמה (מ״א ה) : (י) מדושתי. מלשון דישה : (יב) אתא . ענין ביאה כמו ואתא מרבבות קדש (דברים לג) : תבעיון בעיו ענין

יב"ב

רדק

כם דלום וגומר, ובדברי רבותי׳ ז״ל בספרו של רבי מאיר מצאו כתוב משא דומם משא רומי: אלי קורא משעיר, אמר רבי יוחנן אלי קורא מפני שעיר: שומר מה מלילה. אמרו לישעיה רבינו ישעיה וכי מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה אמר להם המתינו לי עד שאשאל כיון ששאל חזר אצלם אמרו לו שומר מה מליל, שומר השולמים, אמר להם לא כשאתם סבורין אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים בקר לישראל ולילה לכותיים, אמרו לו אימתי אימת דאתון בען כוא בעי אם תבעיון בעיו, ואומרים להם ומי מעכב אמר להם התשובה שובו אתיו: (יג) משא בערב. נבואה זו נאמרה על ערב והם בני קדר, ובי״ת בערב במקום על, כמו כן יכתן בו כי אם הבהמה אשר אני רוכב בה כמו עליה: ביער בערב תלינו ארחות דדנים אומר כנגד שיירות בני דדן שהיו עוברים ושבים בערב, אמר עתה בחרבן ערב תלינו ביער כי לא תמצאו האהלים ללון שם כי חרבו אהלי קדר, ויונתן תרגם בחורשא ברמשא תביתון, תרגם בערב כמו בערב: (יד) לקראת צמא התיו מים. התיו כמו אתיו, אומר דרך משל למים שיבאו לקראת הצמא כי בני קדר יהיו גולים ונודדים במדבר ולא ימצאו מים לשתות ויושבי ארץ תימא כשימצאום גולים ונודדים צריך שיקדמום בלחמם: (טו) כי מפני חרבות. ואם השאלום מפני מה הם נודדים מפני חרבות ששטשו בארצם מפני חרב נטושה ששטשה בארצם, וכן וינטשו בלחי, כמו ויפשטו, ויש מפרשים כמו נטישה, ויונתן תרגם שליפא: (טז) כי כה אמר ה׳ בעוד שנה, שנאמרה אלי נבואה זו: וכלה כל כבוד קדר, כשני שכיר, שהם מצומצמים, ומדקדק בזמנו לצאת כמו שאומר כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו, וכן זאת השנה תהיה מצומצמת: (יז) ושאר מספר קשת, מה שישארו מהם רובי קשת שיברחו ויהיו מתי מספר: ימעטו. הטין הוא לכי׳ ומתמעטים כי: ה׳ אלהי ישראל דבר. לפי שהרעו לישראל כשהגלם מלך אשור, אולי באו בני קדר עם מלך אשור והרעו לישראל בעת שהיו מוליכים אותם בשביה, או שעברו ישראל דרך ארצם בגלותם והרעו להם: (א) משא גיא חזיון. נבואה זו נאמרה על ירושלם, וקראה גיא חזיון לפי שהיא מקום הנבואה, ומה שקראה גיא והיא הר לכנותה לרעה לפי שהכפילה יושבים לרעתם והשיבוה מהר אל בקעה ואינם ראוים שתקרא עתה הר אלא גיא: מה לך איפה כי עלית כלך לגגות. דרך בני העיר לעלות לגגות ולמגדלים בעת שיבאו להם האויבי׳ ויכנסו בעיר בחזקה יעלו לגגתם להשגב בהם, או להלחם בהם אל נפשותם אם יוכלו אמר הנביא כנגד ירושלם מה לך והלא היית אתמול תשואות מלאה עיר הומיה מה לך עתה שנאספת אל הבתים ועלית אל הגגות מפני מה היה זה מפני עונך: (ב) תשאות מלאה. הארץ. תשאות פירוש קול המון העיר מרוב העם אשר בתוכה, וכן תשאות חן חן לה: חלליך לא חללי חרב. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם עם אויביהם אלא נאספו אל העיר ומתו בתוכה ברעב והנה אינם חללי חרב אלא חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו. קציניך וראשיך שנדדו וברחו: מקשת אסרו. כלומר

ישעיה כא כב

ל׳ . ל׳ אִם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שֻׁבוּ אֵתָיוּ׃
ל׳ יג מַשָּׂא בַּעְרָב בַּיַּעַר בַּעְרַב תָּלִינוּ
ל׳ וא׳ לרתת אֹרְחוֹת דְּדָנִים׃ יד לִקְרַאת צָמֵא
ג׳ . ס׳ . ג׳ הֵתָיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ
ס׳ קִדְּמוּ נֹדֵד׃ טו כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת
נָדָדוּ מִפְּנֵי ׀ חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי
קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה׃
ד׳ בסיפרא טז כִּי־כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֵלָי בְּעוֹד
שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד
קֵדָר׃ יז וּשְׁאָר מִסְפַּר־קֶשֶׁת גִּבּוֹרֵי
ל׳ בְנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר׃
ל׳ כב א מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן מַה־לָּךְ אֵפוֹא
ג׳ . ג׳ . ד׳ כִּי־עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת׃ ב תְּשֻׁאוֹת ׀
ג׳ ב׳ חסר וא׳ מ״ל מְלֵאָה עִיר הוֹמִיָּה קִרְיָה עַלִּיזָה
ל׳ חֲלָלַיִךְ לֹא חַלְלֵי־חֶרֶב וְלֹא מֵתֵי
מִלְחָמָה׃ ג כָּל־קְצִינַיִךְ נָדְדוּ־יַחַד
ל׳ . ל׳ מִקֶּשֶׁת אֻסָּרוּ כָּל־נִמְצָאַיִךְ אֻסְּרוּ

אַגַר לְצַדִּיקַיָא וְאִית פּוּרְעָנוּת לְרַשִׁיעַיָא אִם תֵּיבִין אַתּוּן תּוּבוּ עַד דְּאַתּוּן יָכְלִין לְמֵיתַב׃ יג מַטַל כָּס דִּלְוָט לְאַשְׁקָאָה יַת עַרְבָאֵי בְּחוּרְשָׁא בְרַמְשָׁא יְבִיתוּן שְׁיָרַת בְּנֵי דְדָן׃ יד לְאַפֵּי צַחְיָא פּוּקוּ נַגְדִין דְּמַיָא דְיָתְבֵי בְּאַרְעָא דָרוֹמָא לַחְמָא דְאַתּוּן אָכְלִין זַמִּינוּ לְמַעֲרַקַיָא׃ טו אֲרֵי מִן קֳדָם קְטוֹל עֲרָקוּ מִן קֳדָם חַרְבָּא שְׁלִיפָא וּמִן קֳדָם קַשְׁתָּא מְתִיחָא וּמִן קֳדָם תְּקוֹף קְרָבָא׃ טז אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ לִי בְּסוֹף שַׁתָּא כִּשְׁנֵי אֲגִירָא וִיסוּף כָּל יְקָרְהוֹן דַעֲרָבָאֵי׃ יז וּתְקוֹף עָבְדֵי קְרָב גִּבָּרֵי בְנֵי עֲרָבָאֵי יִזְעֲרוּן אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל גְּזִיר כֵּן׃ א מַטַל נְבוּאֲתָא עַל קַרְתָּא דְיָתְבָא בְחֵילְתָא דְאִתְנַבִּיאוּ עֲלַהּ נְבִיַיָא מָה לִכוֹן כְּדוּן אֲרֵי סְלֵקְתּוּן כּוּלְכוֹן לְאִגְּרַיָא׃ ב מִן קֳדָם אִתְרְגוּשָׁא דְאִתְמְלִיאַת קַרְתָּא מְשַׁבַּחְתָּא כְּרַכָּא חֲדָאָה קְטִילַיִךְ לָא אִתְקְטִילוּ בְחַרְבָּא וְאַף בִּקְרָבָא לָא מִיתוּ׃ ג כָּל שִׁלְטוֹנַיִךְ אִטַּלְטַלוּ כַחֲדָא מִן קֳדָם מְחַת קַשְׁתָּא גְלוֹ

רשי

לכם: וגם לילה. מתוקן לעשו לעת קץ: אם תבעיון בעיו. אם ת[בקשו] בקשתכם למהר הקץ: שובו אתיו. בתשובה: (יג) משא בערב. על ערב ביער בערב תלינו. ראיתי מה עשיתם בגלות אשור את עמי והיו מב[...] לשבאים שלהם להוליכם דרך עליכם לפי שאתם בני דודיהם [...] תרחמו עליכם ואתם [...] יוצאים ולנים ביער דרך [...] שיירות: אורחות דדנים [...] דודכן: (יד) לקראת צ[מא] דרך להביא מים ואתם [...] ארץ תימא לא עשיתם כ[ן] בלחמו קדמו נודד הביאו [...] מיני מאכלים מלוחים ו[...] נפוחים מלאי רוח והיה [...] ומבקש לשתות ונותן פי[ו] לתוך פיו והרוח נכנס [...] והוא מת. ד״א לקראת [צמא] התיו מים לא כן עשיתי לנ[...] כשהיה לצא גליתי לו באר[...] (טו) כי מפני חרבות [...] עמי: וחרב נטושה. [...] על פני הארץ כמו (ש[...]) והנה נטושים על פני כל [...] (שם כה) וינטשו בעמק [...] ד״א נטושה כמו לטוש[...] אותיות אשר מוצאיהם [...] להיות ממקום אחד מת[...] זו בזו כו״ן בלמ״ד כשני[...] (נחמיה יג) לעשות לו נשכ[ה] לשכה: (טז) כשני ש[כיר] אדקדק בה לצמצם [...] השכיר הנשכר לשנים [...] במועד תשלום שנתו: (יז) [ו]שארית: קשת גבורי בני [קדר] בעלי רובי קשת שהם כ[...] שנאמר בו (ב׳ א׳ יא) ויה[י] קשת: (א) גיא חזין [...] ירושלים גיא שנתנבאו על [...] נבואות: כי עלית כולך ג[גות] כשבא עליהם חיל עולי[...] גגותיהם לראות החיל ו[...] ורבותינו פירשו על הכהנים [...] על גגו של היכל ומ[...] העזרה בידם כדאיתא [...] תענית. ומדרש אגדה [...] שהיו גסי הרוח. באיכה [...] (ב) תשואות מלאה. [...] שהיתה תשואות קול רוצ[...] הומיה ועליזה מכשיו [...] מתאבלת: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אילו חללי חרב היו [...] שהם חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו יחד. צדקיהו ושריו שיצאו לברוח של[...] מקשת אוסרו. אשר מאימת המורים חצים בקשת היו נאסרים להסגר בתוכה[...] וכל

תשואות ד׳ בקריאה וסי׳ תשואות מלאה עיר הומיה. תשואות חן חן לה. תשואות נוגש לא ישמע. תשואות סכתו: הומיה ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר וסי׳ תשואות מלאה. הומיה היא וסררת. אשת כסילות הומיה. הומיה דכוררת חסר:

תולדות אהרן משא בערב. (תענית סט): לקראת צמא. תענית ז: מפני חרבות. סנהדרין לב: גיא חזיון. תענית כט זוכר מקן (שקלים ג):

מצודת ציון

ענין שאלה ודרישה ובדרז״ל בעי מיניה וכו׳ ודומה לו נבעו מצפוניו (עובדיה א) ושוא ענין דרישה החפוש וכמו שמלת בקשה הונח לדרישת שאלה ולדרישת החפוש כן מלת בעיו הונח לשניהם: אתיו. בואו: (יג) בערב. הבי״ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו: תלינו. מל׳ לינה: ארחות. שיירות הולכי אורח: (יד) התיו. הביאו: קדמו. הביאו לפניהם וכן אשר לא קדמו (דברים כג): (טו) חרבות. מלשון חרב: נטושה. ענין התפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים טו): (טז) כבוד. ענין רבוי: (א) גיא. עמק: חזיון. ענין נבואה: אפוא. כמו עתה וכן עשה זאת בני (משלי ו): כלך. מלשון כל: (ב) תשואות. ענין הומיה כמו תשואות נוגש (איוב לט): קריה. כרך כמו מעלץ קריה (משלי יא): עליזה. ענין שמחה: (ג) קציניך. שריך כמו קצין תהיה לנו (לעיל ג): (ד) שעו. ענין

מצודת דוד

ישיב לאמר אף אם בא הבוקר ואין פחד מהאויב אבל גם הלילה תבוא וצריך לשמור עוד מפחד האויב: אם תבעיון בעיו. אם תשאלון לדרוש שאלה כזו [...] ובואו למחר ולמחרתו כי בכל הלילות מצורך לשמור ותוכלו לשאול בכ[ל...] (יג) בערב. על ערב והם בני קדר: ביער בערב וכו׳. אתם שיירות בני דדן ה[...] רגילים ללון באהלי אנשי ערב הנה עתה שחרבו אהליהם תלינו ביער אשר [...] (יד) לקראת צמא. לקראת ערב הצמא בלכתו בגולה הביאו לו מים לשתות יו[...] וכו׳. אתם היושבים בארץ תימא קדמו כל אחד בלחמו לקראת ערב הנודד מ[...] (טו) כי מפני וכו׳. כאומר ואם תשאלו למה נדדו ממקומם השיב לאמר כ[י] מפני חרבות האויב: חרב נטושה. אשר פשטה בארצם: קשת דרוכה. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו היטב לירות למרחוק: כובד מלחמה. חוזק מלח[מה] (טז) בעוד שנה. בעת תשלום שנה מהיום: כשני שכיר. ר״ל מצומצם כשכיר המדקדק בשני שכירתו: כל כבוד קדר. מרבית ההמון עם ערבי בני ק[דר] (יז) ושאר. השארית של מספר רבי קשת מגבורי בני קדר יהיו הולכים ומתמעטים: כי ה׳ וכו׳. דבר ובידו לקיים: כב (א) גיא חזיון. זה ירושלים שהיתה מק[ום] הנבואה ועם כי עמדה בהר קראה גיא לכנותה לרעה ולומר שהשפילוה האויבים בחטאתיה ומהר נעשה גיא: מה לך איפוא. מה נעשה לך עתה אשר עלית [כולך] לגגות כי כן הדרך כשבא העיר במצור עולים על הגגות לראות כמה יש המון עם הצרים: (ב) תשואות. על הנה היית מלאה המיית אנשים: עיר הומיה כ[...] כדבר במ״ש: קריה עליזה. כרך מלאה שמחה במרבית הממשלה והעושר: חלליך. עתה איך עלתה גם אשר חלליך לא חללי חרב המה כי ברעב מתו הקשה מ[...] חרב: (ג) כל קציניך. צדקיהו ושריו אשר נדדו יחד וברחו הנה נאסרו מרובי הקשת כי כאשר ברחו דרך המערה הזמין הקב״ה צבי אחד רץ על המערה [...] ורדפו אחריו רובי קשת וכשבאו לפתח המערה מצאו את צדקיהו ושריו יוצאים ותפשום ואסרום: כל נמצאיך. ר״ל כל הנמצאים כולם יחדו אסרו: מרחוק ברחו. [...] ברחו

יְחַדְּוּ מֵרָחוֹק בָּרָחוּ׃ ד עַל־כֵּ֤ן אָמַ֙רְתִּי֙
שְׁע֣וּ מִנִּ֔י אֲמָרֵ֖ר בַּבֶּ֑כִי אַל־תָּאִ֙יצוּ֙ ל׳ . ל׳ . ל׳
לְנַ֣חֲמֵ֔נִי עַל־שֹׁ֖ד בַּת־עַמִּֽי׃ ה כִּ֣י י֠וֹם
מְהוּמָ֨ה וּמְבוּסָ֜ה וּמְבוּכָ֗ה לַאדֹנָ֧י ג׳
יְהוִ֛ה צְבָא֖וֹת בְּגֵ֣י חִזָּי֑וֹן מְקַרְקַ֥ר קִ֖ר ל׳ . ל׳ חסר
וְשׁ֥וֹעַ אֶל־הָהָֽר׃ ו וְעֵילָם֙ נָשָׂ֣א אַשְׁפָּ֔ה
בְּרֶ֥כֶב אָדָ֖ם פָּרָשִׁ֑ים וְקִ֖יר עֵרָ֥ה ג׳
מָגֵֽן׃ ז וַיְהִ֥י מִבְחַר־עֲמָקַ֖יִךְ מָ֣לְאוּ ל׳
רָ֑כֶב וְהַ֨פָּרָשִׁ֔ים שֹׁ֥ת שָׁ֖תוּ הַשָּֽׁעְרָה׃ ל׳ וחסר. ג׳
ח וַיְגַ֕ל אֵ֖ת מָסַ֣ךְ יְהוּדָ֑ה וַתַּ֙בֵּט֙ בַּיּ֣וֹם ג׳ ס׳ את עיני בלעם
הַה֔וּא אֶל־נֶ֖שֶׁק בֵּ֥ית הַיָּֽעַר׃ ט וְאֵ֨ת
בְּקִיעֵ֧י עִיר־דָּוִ֛ד רְאִיתֶ֖ם כִּי־רָ֑בּוּ ל׳ . ג׳
וַתְּקַבְּצ֕וּ אֶת־מֵ֖י הַבְּרֵכָ֥ה הַתַּחְתּוֹנָֽה׃
י וְאֶת־בָּתֵּ֥י יְרוּשָׁלִַ֖ם סְפַרְתֶּ֑ם וַֽתִּתְּצוּ֙ ל׳ . ל׳ .
הַבָּ֣תִּ֔ים לְבַצֵּ֖ר הַחוֹמָֽה׃ יא וּמִקְוָ֣ה ל׳ . ל׳
עֲשִׂיתֶ֗ם בֵּ֚ין הַחֹ֣מֹתַ֔יִם לְמֵ֖י הַבְּרֵכָ֣ה ל׳ וחסר
הַיְשָׁנָ֑ה וְלֹ֤א הִבַּטְתֶּם֙ אֶל־עֹשֶׂ֔יהָ ל׳ . ל׳
וְיֹצְרָ֥הּ מֵרָח֖וֹק לֹ֥א רְאִיתֶֽם׃ ל׳

כָּל דְאִשְׁתְּכַח בִּיךְ אִתְקְטָלוּ כַּחֲדָא מֵרְחִיק עֲרַקוּ׃ ד עַל כֵּן אֲמָרִית שְׁבוּקוּ מִנִּי אֶבְכֵּי בִּמְרַר לָא תִתְבְּעוּן לְנַחֲמוּתִי עַל תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי׃ ה אֲרֵי יוֹם רְגוּשׁ וְאִתְדְשָׁא וּקְטוֹל קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַל קַרְתָּא דְיָתְבָא בְחֵילְתָא דְאִתְנַבִּיאוּ עֲלַהּ נְבִיַיָּא מְבַלְּשִׁין בָּתַּיָּא מַסְפִּין מִגְדְלַיָּא בְּרֵישֵׁי טוּרַיָּא׃ ו וְעֵילָמָאֵי נְטָלוּ זַיִן בִּרְתַךְ אֱנָשׁ וְעִמֵּיהּ זוּג פָּרָשִׁין וְעַל שׁוּר דְּבַקוּ תְּרִיסִין׃ ז וַהֲוָה שְׁפַר מִשְׁרָךְ אִתְמְלִיאוּ רְתִיכִין וּפָרָשִׁין מְמַנַן עַל תַּרְעִין׃ ח וְגַלֵּי יַת מַטְמוֹרִית בֵּית יְהוּדָה וְאִסְתְּכֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא עַל זַיִן בֵּית גִּנְזֵי מַקְדְּשָׁא׃ ט וְיַת פְּלוּגַת קַרְתָּא דְדָוִד חֲזֵיתוּן אֲרֵי סַגִּיאַת וְכַנֵּישְׁתּוּן יַת עַמָּא לְמֵי בְּרֵיכְתָּא אַרְעִיתָא׃ י וְיַת בָּתֵּי יְרוּשְׁלֵם מְנֵיתוּן וְתָרַעְתּוּן בָּתַּיָּא לְתַקָּפָא שׁוּרָא׃ יא וּמִקְוְיָא עֲבַדְתּוּן בֵּין שׁוּרַיָּא לְמֵי בְּרֵכְתָּא עַתִּיקְתָּא וְלָא אִסְתַּכַּלְתּוּן בִּדְעָבְדַהּ וְדִי בְרָאַהּ מִלְקַדְמִין

שתו ד׳ מלעיל וסי׳ נמסר בסדר כי תשא׃ ותבט ג׳ בקריאה וסי׳ ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב. ותבט ביום ההוא אל נשק. ותבט עיני בשורי. אנ"ך׃

רש"י

מלאים בו אוסרו יחד בזיקים ורוצן מרחוק ברחו קודם לכן׃ (ד) שעו ...דלו ממני־ כך הקב"ה אומר למלאכי השרת׃ (ה) ומבוסה. מרמס כמו בוססו ...קתי (ירמיה יב) וכמו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י)׃ ...קיר. יום קירקור קיר החומה׃ ושוע אל ההר. וקול שועה לנוס אל להמלט׃ (ו) נשא אשפה. ...חצים קויבר"ץ בלע"ז׃ ...רה מגן. ת"י ועל שור ...תריסין והוא כמו ערות ...ר (לעיל יט) ומתערה ...רענן (תהלים לז). ויש ...קיר ערה מגן קיר שם ...מו (מ"ב טז) ויגלה קירה ...זה מדינה גלו מגיניהם ...ולים׃ (ז) שת שתו ...שמו מצור על השערים ...יש במלכים במלחמת ...שימו על העיר (שם א ...) ויגל. לשון גילוי׃ ...ודה. הוא בית המקדש ...ין ומיסך ומסכך עליהם׃ ...יום ההוא. תחבולות ...כם׃ אל נשק בית ...הם המגינים שלש ...מאתים (שם) שעשה ...יתנם המלך בית יער ...(שם א ז)׃ (ט) בקיעי ...בקיעי החומה ראיתם ...ותקבצו את מי הבריכה. ...ניסתון ית עמא למי ...ארעיתא שהוא אצל ...עיר דוד להלחם שם ...איתם שיש שם תורפה ...ונוחה לכבוש משם׃ ...בתי ירושלים ספרתם. ...ים יש לכל אחד שיתנו ...פי חשבון כדי לקחת ...והעלים לבצר את ...לבצר. לחזק לשון ...צורות (במדבר יג)׃ ...וה עשיתם. אגם מים ...זק לעיר בין החומותים ...כפולות חיל וחומה ובין ...ה הישנה׃ ולא הבטתם ...ים. ואם תאמרו אף ...עשה כן שנאמר (ד"ה ב לב) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל ...דלי׳ ולחוצה החומה האחרת ויחזק את המלא עיר דוד חזקיהו בה׳ ...רא ל בטח וגו׳ (מ"ב יח) אבל אתם בימי יהויקים וצדקיה לא הבטתם אל עושיה

רד"ק

כלומר רוצי קשת שרדפו אחריהם השיגום ואסרו אותם וגם צדקיהו ושריו שברחו ויצאו מירושלם לילה ורדפו אחריהם הכשדים ותפשום׃ כל נמצאיך. פירוש כל הנמצאים בתוך העיר אסרו, וכן אשר מרחוק ברחו שחשבו להמלט אסרו גם כן׃ (ד) על כן אמרתי. דברי הנביא אמר כנגד המנחמים׃ שעו מני. כלומר הרפו ממני אל תנחמוני כי אמרר נפשי בבכי שאבכה׃ אל תאיצו לנחמני. הפל ענין במלות שונות אמר אל תדחקו לנחמני על שד בת עמי כי רב הוא מלהנחם עליו׃ (ה) כי יום מהומה. ענין שבר, כמו והמם מהומה גדולה׃ מבוסה. ענין הרמיסה והגאול, כמו כפגר מובס, בוסים בטיט חוצות׃ מבוכה. ענין בלבול, כמו נבוכים הם בארץ׃ מקרקר קיר. הורס הקיר כמו משרש עיקר השורש, ומה שאמר קיר תוספת ביאור, כי די לו במקרקר, וכן נגאה נגא, ותשרש שרשיה, ויקסמו קסמים, וענין מקרקר קיר שהרסו הכשדים חומת ירושלם, כמו שכתוב ותבקע העיר, ואומר וינתצו את חומת ירושלם׃ ושוע אל ההר. היוצאים מן העיר הולכים וצועקים מהר אל הר ומגבעה אל גבעה, ויונתן תרגם מבלשין בתיא מקפין מגדליא בריש טוריא׃ (ו) ועילם. פירוש בני עילם, נשאו אשפה. בחצים וקשת להלחם על ירושלם, וכן קיר והיא עיר למלך אשור כמו שאמר ויגלהו קירה, וכן בני קיר גלו המגינים לבא למלחמה על ירושלם׃ ערה. ענין גלוי, כמו את מקורה הערה, ויש לפרש קיר כמשמעו כותל וערה ענין דבוק, וכן בדברי רבותינו ז"ל מעורה בטרפשים, פירוש דבוקה, ופירוש הפסוק עילם נשא אשפה לירות החצים אל ירושלם, וכן דבק אל החומה המגינים לחפור החומה שתפול, וכן תרגם יונתן ועל שוריא דבקו תריסין׃ ברכב אדם פרשים. תרגם יונתן ברתך אנש ועמיה זוג פרשין׃ (ז) ויהי מבחר עמקיך. אומר כנגד ירושלם מבחר ארצך ימלא ברכבי האויבים ואמר עמקיך כי הרכב לא ילך בהרי׳ אלא בעמקים׃ שות שתו. שמו פניהם לשערי ירושלם להלחם, ויש מפרשים נלחמו, וכן ופה ישית בגאון גליך ילחם, ויונתן תרגם עמקיך משריך, ושות שתו ממנן על תרעין, וכן וישימו על העיר, ר"ל הפרשים שמו עסקם וכלי מפלם לכבוש העיר׃ שות שתו. שמו כלי המצור אל השער׃ (ח) ויגל את מסך יהודה. גלה האויב את מסך יהודה שהיו סגורים שהיו מסוככין שלא תבא עליהם רעת האויב מפני בית המקדש שהיה בנחלתם, והנה בא האויב בעונותם וגלה המסך שלהם׃ ותבט. אומר כנגד עם ירושלם או כנגד המלך. אמר כשראית האויב שבא עליך הבטת אל נשק בית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגינים ונתת עיניך בהם לכניסם אל ירושלם, כלומר הכינות עצמך למלחמה ולא לתשובה ומעשים טובים, כלומר הבטחתך היתה אל הנשק ולא אל האל, כמו שאמר ולא הבטתם אל עושיו, ויונתן תרגם אל נשק בית יער על זין בית גנזי מקדשא׃ (ט) ואת בקיעי עיר דוד ראיתם. פרצות שהיו בחומות עיר דוד ה׳ צוה ועשיתם הכנה לבנות אותם פרצות׃ ותקבצו את מי הבריכה התחתונה שהיו מי הבריכה שהיו מתפזרים ממנה ולחוץ קבצתם אותם לתוכ׳ להיות המים מזומני׳ אם תאמר לבנין הפרצות, והבריכה היא צריך בנוי באבנים מתקבצים בה מי גשמים׃ (י) ואת בתי. הנה הכינותם המים, וכן הכינותם האבנים שספרתם הבתים ומי שהיה לו בית יתר נתצו לבנות פרצות החומה מאותם האבנים׃ ותתצו. תי"ו הפרש רפה ומשפטה להדגש כי שרשו נתץ׃ לבצר. ענינו לחזק מן ערים בצורות׃ (יא) ומקוה. בקמץ בשקל מערה, עיד נס למים בין שתי החומות סמוך למי הבריכה הישנה עשיתם שם תריץ שיקוו בו מי גשמים כל אלה ההכנות עשיתם מפני האויב כדי להציל ירושלם מידו׃ ולא הבטתם אל עושיה. ולא הבורא אשר עשה אותה ותקנה עד הנה ושמר מיד האויב לא הבטתם לשוב אליו וללכת בדרכיו כי הוא היה מציל אתכם אם שבתם אליו יותר מכל ההכנות שעשיתם׃ ויוצרה מרחוק

מצודת דוד

...רחוק מפאת האויב ואסרום׃ (ד) שעו מני. הדלו ממני ואל תנחמוני׃ ...בכי. אמרר לב השומעים במרבית הבכי׃ אל תאיצו. אל תדחקו לנחמני ...ק של בת עמי כי רב הוא להנחם עליו וכפל הדבר במ"ש כדרך המקונן׃ ...ם וכו׳ לה׳ וכו׳. מוכן לה׳ להביא על ירושלים יום מהומה וכו׳׃ מקרקר ...ויב יהרוס קירות החומות׃ ושוע אל ההר. האויב יצעק עליו לה׳ להר ...וה׳׃ (ו) ועילם. בני עילם שהוא ממדינת מדי באו גם המה לעזרת בבל ...אשפות מלאים חצים ובאו עם רכב המיוחד לאדם ועליו פרשים׃ וקיר. ...גלו המגינים לקראת המלחמה׃ (ז) מבחר עמקיך. העמקים המובחרים ...ב מלאכי המלחמה׃ שות שתו. שמו פניהם לשערי ירושלים להלחם׃ ...האויב גלה את מסך יהודה כי היו סגורים שהיו מסוככין מרעת ...בי שבהמ"ק היה בנחלתם ובא האויב וגלה המסך ר"ל לא הועיל להם הסך ...׃ ותבט. אל מול יהודה יאמר כשראית אשר בא האויב הבטחת אל הנשק אשר בבית יער הלבנון שנתן שם ש"מה מגינים ולבנות כמ"ש ויעש המלך שלמה מאתים ...ושלש מאות מגינים וכו׳ ויתנם המלך בית יער הלבנון (מ"א י) ונתת עיניך בהם להלחם עמהם וכאומר הכינות עצמך למלחמה לא לתשובה׃ (ט) בקיעי ...ראיתם שנתרבו בקיעות והסדקים בחומות ציון והיתה נוחה לכבוש משם׃ ותקבצו. ולזה קבצתם את המים המפוזרים להיות מוכן לגבל הטיט לבנות פרצות ...בתחתונה. כי היא היתה סמוכה אל החומה׃ (י) ספרתם. לקחתם לפי הערך להרסה לחזק באבניהם את החומה׃ (יא) ומקוה. עשיתם חריץ להקוות מים

מצודת ציון

ענין מניעה והסרה כמו שעה מעליו (איוב יד)׃ מני. ממני׃ אמרר. מלשון מרירות׃ תאיצו. ענין דחק כמו ואני אצתי (ירמיה יז)׃ שוד. עושק׃ בת. כנסיה׃ (ה) מהומה. ענין שברון כמו והמם גלגל עגלתו (לקמן כח)׃ מבוסה. ענין רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס)׃ ומבוכה. ענין בלבול כמו נבוכים הם בארץ (שמות יד)׃ מקרקר. מל׳ קיר וכופל ר"ל הורס את הקיר ולתוספת ביאור אמר קיר וכן מסעף פארה (לעיל י)׃ ושוע. ענין צעקה כמו שועתי קולי (יונה ב׳)׃ (ו) אשפה. הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט)׃ וקיר. שם מקום כמו ויגלה קירה (מ"ב ט"ז)׃ ערה. ענין הגלות הדבר כמו מקורה הערה (ויקרא כ)׃ מגן. כענין מלבוש ברזל עשוי ללבוש במלחמה להגן מאכת חרב וחנית׃ (ז) שות שתו. ענין שימה כמו שתו עלי (תהלים ג)׃ (ח) מסך. מל׳ הסך ומכסה׃ נשק. כלי מלחמה כמו ועיר מבצר והנשק (מ"ב י)׃ (ט) הברכה. הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו תעלת הברכה (לעיל ז)׃ (י) ותתצו. מלשון נתיצה והריסה׃ לבצר. מל׳ מבצר ור"ל לחזק׃ (יא) ומקוה. מקום כנוס המים כמו ולמקוה המים (בראשית א)׃ היישנה

מרחוק לא ראיתם . מי שיצר לירושלם זמן רב ורחוק לשרות שכינתו בה ובחר אותה מכל הארץ ם לא ראיתם אותו לשוב אליו , ובדרש ויוצרה מרחוק לא ראיתם מי שברא אותה קודם שנברא העולם , כמו שאמרו רבותינו ז"ל ז' דברים נבראו קוד' שנברא העולם ואלו הן גן עדן ותורה וצדיקים וישראל וכסא הכבוד וירושלם ומשיח בן דוד , ואין משמעות הדרש הזה כמו שמבינים אותו המון התלמידים אלא פירוש שעמדו בכח לשבראות קודם שנברא העולם לפי שהדברים האלה הם תכלית בריאת העולם : (יב) ויקרא . קרא ה' על ידי הנביאים נבואה זו שיש היות הפורענות כדי שיבכו ויספדו ויקרחו ויתגרו שק וישובו בתשובה שלמה לפני האל יתברך וינחם על הרעה והם לא עשו כן אלא והנה ששון ושמחה : (יג) והנה ששון ושמחה . לא דאגו ולא פחדו לדברי האל אלא לעגו ושמחו , ואמרו הואיל וסופנו למות מעתה נעשה ששון ושמחה ונהרג בקר ונשחוט צאן ונאכל בשר ונשתה יין כי מחר נמות ונשמח בעודנו בחיים וכל זה ללעג ולשחוק לדברי האל וזהו חלול ה' : (יד) ונגלה, מה שהם אומרים נגלה באזני וידוע לפני אני ה' צבאות , לפיכך אני נשבע : אם יכופר העון הזה לכם עד שמותון , כי קשה עון זה בדבר מהעונות שקדמו לכם ולא יכופר העון הזה בגלות אלא עד תמותון אבל המיתה שתמותו בחרב אותה תכפר עליכם , ויונתן תרגם עד תמותון מותא תנינא , ר"ל מיתת הנפש בעולם הבא , ותרגם ונגלה באזני אמר נביא באודני הויתי שמע כד אתגזר דא מן קדם ה' , ואמרו רז"ל כל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה לתלות וביום הכפורי' לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת , שנאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון : (טו) כה אמר ה', הסוכן , פירוש אוצר מן ערי מסכנות לפרעה , וכן תרגם יונתן פרנסא , ושבנא היה פקיד ואוצר בבית המלך חזקיהו ונטה דעתו אל מלך אשור להסגיר לו העיר וקשר קשר עם קצת אנשי העיר , ועליו נאמר ולא תאמרו קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כמו שפירשנו במקומו : על שבנא . כמו אל שבנא , וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' : ואשר על הבית . ר"ל שממונה על בית המלך : (טז) מה לך פה . כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה שהרי אמר לו לך בא אל הסוכן הזה, וכן תרגם יונתן ותימר ליה מה לך כא , נראה כי שבנא לא היה מבני ירושלם אלא שבא לגור שם ונעשה פקיד בבית המלך , ובדרש כי מעיר שמש הכני היה לפיכך קראו סוכן

עושיה : ויוצרה מרחיק . מאז שברא את העולם עלתה ירושלי' ובית הק... במחשבה : לא ראיתם . לא חשבתם : (יג) והנה ששון ושמחה . הקב"ה כ... אבל לפניו ואתם אוכלים ושמחים : כי מחר נמות . בעולם הבא הנכו... אומרים לנו אמת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעוה"ב נעשה לנו הנאה בח...

(יד) עד תמותון . ת"י ... חניינא לעולם הבא: (טו) ה... בעל הנאות היה וכן (שם ... ותהי לו סוכנת ומ"א אומ... הכני היה ובא לו לירו... בויקרא רבה : אשר על ה... ממונה היה על בית המקד... כהן גדול וי"א אמרכל : (ט... לך פה. הכתיב מגנהו לפי ... להסגיר את חזקיהו למלך... כדאמרינן בסנהדרין ... פיתקא ושדא בגירא ... וסיעתו השלימו חזקיה ו... לא השלימו : ומי לך פה... ממשפחתך קבור כאן : ... מרום קברו . שחצב לך ... בקברי בית דוד ליקבר ... המלכים לכך הוא אומר ... ירושה לך בקברות הללו : ... חקקי . יו"ד יתירה כמו ... סנה (דברים לג) מקימי ... דל (תהלים קיג) : (יז) כ... גבר . כהדין תרנגולא דמ... מאתר לאתר ורבותינו ... טלטולא דגברא קשה מדא... ועוטך עטה . כמו (שמואל ... ויעט בהם לשון מיט ... כעיף נגלית . ורבותינו ... צרעת פרחה בו כד"א (ויק... על שפה יעטה : (יח) ... יצנפך . כמצנפת המקל... הראש יקיפך אויבים ומקי... כדור . כשור מקף רג... פירשו לשון כדור שקירוקש... בלעז שזורקין אותו וכו... מיד ליד : אל ארץ רחבת י... בככיפיה שם המקום : ... תמות

יב וַיִּקְרָא אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת בַּיּוֹם
הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה
וְלַחֲגֹר שָׂק׃ יג וְהִנֵּה ׀ שָׂשׂוֹן
וְשִׂמְחָה הָרֹג ׀ בָּקָר וְשָׁחֹט צֹאן
אָכֹל בָּשָׂר וְשָׁתוֹת יָיִן אָכוֹל
וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת׃ יד וְנִגְלָה
בְאָזְנָי יְהֹוָה צְבָאוֹת אִם־יְכֻפַּר הֶעָוֹן
הַזֶּה לָכֶם עַד־תְּמֻתוּן אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃
טו כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת לֶךְ־
בֹּא אֶל־הַסֹּכֵן הַזֶּה עַל־שֶׁבְנָא אֲשֶׁר
עַל־הַבָּיִת׃ טז מַה־לְּךָ פֹה וּמִי־לְךָ
פֹה כִּי־חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה קָבֶר חֹצְבִי
מָרוֹם קִבְרוֹ חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן
לוֹ׃ יז הִנֵּה יְהֹוָה מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה
גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה׃ יח צָנוֹף יִצְנָפְךָ
צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם

לָא חֲזֵיתוּן׃ יב וְאַכְלִי נְבִיָּא
דַיְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בְּיוֹמָא
הַהוּא לְמִבְכֵּי וּלְמִסְפַּד וּלְגְזוֹז
רֵישׁ וּלְמֵיסַר סַקִין׃ יג וְהָא
בְּיַע וְחֶדְוָה אָמְרִין נִקְטוֹל
תּוֹרִין וְנִנְכּוֹס עָאן נֵיכוּל בְּסַר
וְנִשְׁתֵּי חֲמַר נֵיכוּל וְנִשְׁתֵּי
מִדְּנָמוּת לָא נִחֵי׃ יד אֲמַר
נְבִיָּא בְּאוּדְנַי הֲוֵיתִי שְׁמַע כַּד
אִתְגְּזַר דָּא מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת
אִם יִשְׁתְּבַק חוֹבָא הָדֵין לְכוֹן
עַד דִּי תְמוּתוּן מוֹתָא תִנְיָנָא
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת׃
טו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
צְבָאוֹת אִתָא אֱזֵיל לְוָת
פַּרְנָסָא הָדֵין לְוָת שֶׁבְנָא דִי
מְמַנָא עַל בֵּיתָא׃ טז וְתֵימַר
לֵיהּ מָה לָךְ כָּא מָה לָךְ
כְּדֵין אֲרֵי אַתְקֵינַת לָךְ כָּא
אֲתַר אַתְקֵין בְּרוּמָא אַתְרֵיהּ
שַׁוִּי בְּכֵיפָא בֵּית מְדוֹרֵיהּ׃
יז הָא יְיָ מְטַלְטְלָךְ טִלְטוּל
דְּגַבְרָא וְתַחְפִּינָךְ בַּהֲתָא׃ יח יַעְדֵי מִנָּךְ יָת מִצְנֶפְתָּא וְיַקִּיפוּנָךְ בְּעֵלֵי דְּבָב כְּשׁוּר

הרג ג' וחסר וסי' נמסר בסדר בהעלותך : אכול י' מ"ל וסי' נמסר בסדר שמיני : תמתון ד' ג' חסרים וא' מ"ל בקריאת וסי' ולא תגעו בו פן תמתון . הנחש אל האשה לא מות תמתון . אם יכפר העון הזה . אכן כאדם תמותון . בתראה מלא :

תולדות אהרן לבכי ולמספד . חגיגה ה ע"ג ג : הרוג בקר . תענית יא : ונגלה באזני . יומא פו תענית כט : ה' צבאות . חגיגה טו : יכפר העון . (יומא מה סנהדרין כז שבועות לג) : הסוכן הזה . סנהדרין כו : טלטלה גבר . כתובות כח סנהדרין כו :

ובא לו לירושלם ולפי שלא היה מתושבי העיר ונשאו לבו לקשור קשר להסגיר העיר למלך אשור אמר לו מה לך פה מה עסק יש לך בעיר הזאת ואינה ארץ מולדתך, ומי לך פה אי זה אח או יוצ... לך בעיר שאתה עושה דברים כאלה בעיר : כי חצבת לך פה קבר . אתה מדמה בעצמך כאלו חצבת לך פה קבר שאתה בוטח שתמות כאן לא יהיה זה אלא הנה ה' מטלטלך : חצבי מרום קברו וא... כמי שחוצב במקום גבוה קברו שלא יפחד שיורידוהו משם , וכמי שחקק משכנו בסלע שאתה בוטח שתהיה לעולם בעיר הזאת בשררה שאתה בה היום שלא יהיה אדם שיורידך ממנה, לפיכך קשו... מלך אשור לא יהיה זה כי אחר יבא תחתך שיורידך מן שררתך , כמו שאמר וקראתי לעבדי לאליקים בן חלקיהו, וי"ת קבר קברו אחר אחריו , ורז"ל פירשו חצבי מרום שחצב לו קבר בקב... דוד לפיכך אמר מה לך פה ומי לך פה מי קבור כאן ממשפחות אבותיך , ויו"ד חצבי חקקי נוספת על הפעל כיו"ד היושבי בשמים והיא דרך צחות : (יז) הנה ה' מטלטלך טלטלה גב... פירש אדוני אבי ז"ל טלטול גדול וכבד , וגבר שם תאר לטלטול וה"א טלטלה נוספ' ואינה לנקבה , ורז"ל פירוש טלטלת איש ואמרו טלטולא דגברא קשה מדאתתא , וזה לפי שהאשה... יותר מרחמים בגלותה מן האיש , כלומר תגלה למקום שלא תמצא מרחמים , וכן ת"י טלטול דגבר , ולפי דעתי כי מלת גבר הוא לשון קריאה , כלומר אתה הגבר הנה ה' מטלטלך וגו... וקראו גבר לפי שהיה מתגאה ומתגבר , ובדרש טלטלה גבר כהדין תרנגולא דמטלטל מאתר לאתר : ועטך עטה . כמו שאומר צנף יצנפך צנפה כדור כמו שאחד עוטה הבגד . וצונפו... כמו כדור ומשליכו למקום רחוק , ויש שמפרשו ענין עיט , כלומר מפריחך אבל אינו מפרשו , ובדברי רז"ל עטך מלמד שפרחה בו צרעת כמו על שפה יעטה, וי"ת ומחפינך בהתא, ... תכסך בושה כמו האדם המתביים שמכסה פניו : (יח) צניף צנוף מקור לנפה שם , ופירושו כמה שפירשנו : ועטך עטה . כמו שכורך אדם המצנפת ומשליכה למקום ... ואמר

מצודת ציון

היתה . כהעתק מזמן רחוק : ויוצרה . ענין בריאה : (יב) ולקרחה. ענין תליית השער על מקומה נשאר קרח וכן ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא (ויקרא יג) : (יג) הרוג . ענין שחיטה ואמר בלשון בזיון : (טו) הסוכן . ממונה על האוצרות כמו ערי מסכנות (שמות א) : על שבנא . אל שבנא : (טז) פה . הוא כמו כאן : חצבת . חפירה באבנים נקרא בל' חציבה : מרום . מלשון רם וגובה : (יז) גבר . ר"ל גדול וחזק : ועוטך עטה . ענין עפיפה והפרחה כמו ותעט אל השלל (ש"א יד) : (יח) צנוף יצנפך צנפה . מל' מצנפת : כדור . כמו ככדור והחסר כ"ף השמוש כמו לב שמח ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה וכדור הוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלים אותה וכן עתיד לכידור (איוב טו) : ידים . ענין מקום כמו והארץ

מצודת דוד

מים בין החומות הכפולות להיות נמשך לימי הבצרה הישנה להיות לחוזק לפע... האויב : ולא הבטתם . ר"ל הנה עשיתם הכנות אנושית אבל לא הבטתם ל... בעושאה ותקנה עד הנה כי לא שאלתם עזר ממנו : ויוצרה . היוצר את י... מזמן רחוק להיות למשכן לו אותו לא ראיתם לשוב אליו בתשובה : (יב) ויקרא ה... ע"י הנביא קודם בוא הפורענות קרא ה' להזהיר להעם למען יספדו ויבכו וק... קרחה לשוב מעונותיהם : (יג) והנה ששון ושמחה . והם לא עשו כן כי הנה ... היה ששון ושמחה : הרוג בקר . ששמחו בהמות ואכלו בשר ושתו יין ... לזה דרך לעג נאכול ונשתה בעודנו חיים כי מחר נמות ביד האויב ואם לא...

אימתי : (יד) ונגלה באזני ה' צבאות . מאמר הנביא בשם ה' שאמר הנה דבריכם נגלה באזני אני ה' צבאות והחסר מלת אני : אם יכופר . ר"ל לכן בריני נג... העון הזה יכופר לכם בגלות כי אם עד תמותון בחרב : (טו) אל הסוכן . אל הממונה על האוצר והזר ופירש אל שבנא אשר הוא פקיד על בית המלך : (טז) ... פה . כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה וכו' ולפי שחשב למסור את ירושלים ביד סנחריב אמר לו מה לך חלק בעיר הזאת למסרה ביד סנחרב : ומי לך פה . ר"ל... לך כה משפחה מחשובי העיר לעשות בה דבר כזה: כי חצבת לך פה קבר. ר"ל אשר הדמה בנפשך לאחוז לך פה קבר כאלו פה תמות ופה הקבר כאחד מחשובי העי... בעבור כן נאה לך לדבר כזה : חצבי מרום קברו . אתה כמי שחוצב קברו במקום גבוה שלא יפחד שיורידיהו משם וכמי שחוקק בסלע מקום שכנו שהוא לו מ... ר"ל סבור אתה שתהיה לעולם בעיר הזאת בשררה שאתה בה היום ולא יורידך מי ממנה ולזה מלאך לבך להסגיר העיר ביד סנחרב : (יז) הנה ה' מטלטלך. ר"ל... יהיה כמו שחשבת כי ה' יטלטל ויגלה אותך מכאן : טלטלה גבר . טלטול גדול וחזק : ועוטך עטה . יפריחך כעוף בגלות : (יח) צנוף ... יצנפך

...ת . ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך כהפכים לקלון
אדוניך שבקשת : (יט) וממעמדך . ומשימושך במקדש יהרסך :
לאליקים . הוא היה על הבית כשנפל סנחרב כמו שאמרנו כשיצאו אל
...קה וגלה לו שבנא וסיעתו וגררוהו בזנבות סוסיהם כדאיתא בסנהדרין
...לך סנחרב אל תרהקה מלך
...שטף שבנא וסייעתו והלך
...ך שנינו בסדר עולם :
...מפתח בית דוד . ת"י
...ח בית מקדשא ושולטן בית
... (כג) ותקעתיו יתד במקום
... ואמניניה אמרכל מהימן
...ש באתר קיים ת"י נאמן
...קיים מקום שהוא נאמן
...נים עליו כי לא ימוט שרה
...מקרא ותקעתיו יתד נאמן
...ים : (כד) הצאצאים
...יפות . ת"י בנייא ובני
... ומנחם חברו עם צפיעי
... (יחזקאל ד) לימד שהוא
...ללים דקים היוצאים ממעי
... ויהיה צפיעי לשון יציאה
...היוצא : כל כלי הקטן .
...ים שבמשפחותם יהיו
...רין בו ונסמכין עליו :
... האגנות ועד כל כלי
...ים . ת"י מרברבי לבשי
... ועד בני לוי אחדי נבליא.
... אגנות ל' כלי שרת
...תין בהם הכהנים בבית
...ש. הנבלים שאומרים בני
...בכן השיר : (כה) תמוש
... גדולתו של שבנא :
ונכרת

שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ ד'
קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ׃ יט וַהֲדַפְתִּיךָ ל'
מִמַּצָּבֶךָ וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ׃ כ וְהָיָה ל'. ל'
בַּיּוֹם הַהוּא וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי
לְאֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ׃
כא וְהִלְבַּשְׁתִּיו כֻּתָּנְתֶּךָ וְאַבְנֵטְךָ ל'.
אֲחַזְּקֶנּוּ וּמֶמְשַׁלְתְּךָ אֶתֵּן בְּיָדוֹ וְהָיָה ל' ככ' דור ודור
לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם וּלְבֵית יְהוּדָה׃ ו'
כב וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־דָּוִד עַל־
שִׁכְמוֹ וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין י"ג פסוקים ואין ואין
פֹּתֵחַ׃ כג וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם ל'
נֶאֱמָן וְהָיָה לְכִסֵּא כָבוֹד לְבֵית ו' רפין
אָבִיו׃ כד וְתָלוּ עָלָיו כֹּל ׀ כְּבוֹד
בֵּית־אָבִיו הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת כֹּל ל'.
כְּלֵי הַקָּטָן מִכְּלֵי הָאַגָּנוֹת וְעַד כָּל־ ל'
כְּלֵי הַנְּבָלִים׃ כה בַּיּוֹם הַהוּא ל'.
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תָּמוּשׁ הַיָּתֵד ל'
הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְנִגְדְּעָה ל'

מַקֵּף וְיַגְלוֹנָךְ לְאַרְעָא פְּתַיוּת ד'
יְדַיִן תַּמָּן תְּמוּת וְתַמָּן ל'
רְתִיכֵי יְקָרָךְ יְתוּבוּן בִּקְלָן עַל ל'. ל'. ל'
דְּלָא נְטַרְתָּא יְקַר בֵּית
רִבּוֹנָךְ׃ יט וְאַדְחִינָךְ מִמְּקוֹמָךְ
וּמִשַּׁמּוּשָׁךְ יְמַגְּרִינָךְ׃ כ וִיהֵי
בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאַרְבֵּי לְעַבְדִּי
לְאֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּהוּ׃ ל'. ל'
כא וְאַלְבְּשִׁנֵּיהּ כְּתוּנָךְ וְהֶמְיָנָךְ
אַזְרְזִנֵּיהּ וְשׁוּלְטָנָךְ אֶתֵּן בִּידֵיהּ
וִיהֵי לְאַב לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
וּלְבֵית יְהוּדָה׃ כב וְאֶתֵּן
מַפְתַּח בֵּית מַקְדְּשָׁא וְשׁוּלְטַן
בֵּית דָּוִד בִּידֵיהּ וְיִפְתַּח וְלֵית
דְּאָחִיד וְיֵיחוּד וְלֵית דְּפָתַח׃
כג וַאֲמַנֵּינֵיהּ אֲמַרְכָּל מְהֵימָן
מְשַׁמֵּשׁ בַּאֲתַר קַיָּם וִיהֵי
לְכוּרְסֵי יְקָר לְבֵית אֲבוּהִי׃
כד וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל יַקִּירֵי
בֵּית אֲבוּהִי בְּנַיָּא וּבְנֵי בְנַיָּא
מֵרַבְרְבַיָּא וְעַד דְּעַדְקַיָּא
מִכַּהֲנַיָּא דְּלָבְשֵׁי אֵפוֹדָא וְעַד
בְּנֵי לֵוִי אָחֲדֵי נִבְלַיָּא׃
כה בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת יַעְדֵּי אֲמַרְכָּל מְהֵימָן דִּי מְשַׁמֵּשׁ בַּאֲתַר קַיָּם וְיִתְקְטֵף

...ות ד' ג' מ"ל וא' חסר וסי'
... בשלח ובמ"ב סי' כ"ג :
...' וסי' נמסר בסדר נשא :
...ו' רפין וסי' ותקעתיו יתד
... נאמן . כי עשית משפטי
... ועל ידם החזיק סלטיה
...ני . וידבר אתו טובות .
...ה' לדוד . אם ישמרו בניך:

ואמר עוד כדור אל ארץ רחבת ידים , כמו שמשליך אדם הכדור בארץ רחבת ידים שאין שם גדר או דבר מעכבו שהוא מסגלגל והולך עד שימצא דבר שיעכבנו , והכדור הוא הנקרא פלוט"א ובל"ע ערב , וכן בהכנס הכדור והאמוס ותחסר ממנו במקום כזה כ"ף הדמיון יצנופך ככדור , וכן לב שמח ייטיב גהה כגהה וגו' : שמה תמות , לא כמו שחשבת לך פה קבר : ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדונך . פי' אדוני אבי ז"ל שמה באותו מקום שתהיה שם מטולטל תרכב מרכבה שתחשב אותה לנפשך לכבוד גדול ובכאן היה לך גם קלון אם תרכב אותה אך שם תהיה מכובד בה . כלומר הכבוד שיש לך בעיר הזאת יהפך שם לקלון לך , ורבותינו פירשו בקש קלון בית אדוניו נהפך כבודו לקלון , כי כשיצא למלך אשור שאלו אותו איה העם שקשרת עמהם , אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו וקשרוהו בזנבות סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים , וזהו מרכבות כבודך המרכבות שהיית חושב שיהיו לך מרכבות לכבוד נתנו אותם לך לקלון שקשרו אותך בזנבי סוסיהן , ויונתן תרגם תמן תמות וגו' : והדפתיך . אמר והדפתיך כאלו האל מדבר , ואמר יהרסך דבר הנביא על האל , וכן מנהג לשון הקדש במקומות רבים, כמו שמעו עמים כלם , כלם תשובו ובאו נא , לכלם ולסריכם , והדומים להם , והמצב והמעמד הוא הפקידות שהיה בה : (כ) והיה ביום ההוא , ביום שתגלה ממקומך זה אתן במקומך אליקים בן חלקיהו , ופירוש ביום בזמן ההוא , כמו והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עומד לנס והדומים לו פירושם בזמן ההוא , ופירוש וקראתי שיתן בלב חזקיהו למנות פקיד אליקים במקום שבנא וכאלו האל יקראהו שיבא ויקח הפקידות , ויונתן תרגם וקראתי וארבי , כלומר אגדילהו ואמנהו על בית דוד , וכן תרגם אנקלוס ראה קראתי בשם חזי רביתי בשום , וטוב הוא פירושו , וכן שלישי"ם וקריאים ר"ל גדולים וכן קריאי העדה גדולי העדה שהם נקראים לכל עצה , והנה מצאנו בספר מלכים ובספר זה כי אליקים היה על הבית ושבנא היה סופר כמו שאמר ויצא אליו אליקים אשר על הבית ...הסופר וזה היה כשבא סנחריב לירושלם , ואפשר כי קודם לכן מרד והיו דבריו עם מלך אשור והיה מכסה עצמו והאל גלהו על ידי הנביא ואמר ...בוא אל הסוכן הזה , והנביא אמר לחזקיהו והורידהו מגדולתו וגם התחיו אליקים וכשבא סנחריב לירושלם היה אליקים על הבית ושבנא נשאר סופר ואף על פי כן היה שבנא ...עצמו וקרע בגדיו על דברי רב שקה כמו האחרים כאלו היה הדבר קשה בעיניו : (כא) והלבשתיו כתנתך ואבנטך . דרך משל כי הכתנת מלבוש הוד ותפארת לגדולים והאבנט היה ...על המתנים . והוא משל לחיזוק שלא ימעד מגדולתו : והיה לאב . ליועץ נאמן ולמנהיג טוב כמו וישימני לאב לפרעה יועץ ומנהיג מדינתו : (כב) ונתתי מפתח . דרך משל כי הוא יהיה ...ל מלך יהודה ועל פיו יעשה לסגור ולפתוח , ואמר על שכמו והמפתח לא ישא אדם אותו על שכמו אמר הענין בשני משלים אמר מפתח כי בידו יהיה ענין בית המלכות לפתוח ... ואמר על שכמו שהוא כמו משא שישא אדם על שכמו , ר"ל כי הוא ישא ויסבול ויכלכל דברי המלכות , ואפשר שהיה אליקים בן חלקיהו כהן ומצאנו חלקיהו בדה"ב ושלום ...את חלקיה וחלקיה הוליד את עזריה ועזריה זה אפשר שהוא אליקים ושני שמות היו לו ומצאנו עזריה שהיה נגיד בית האלהים בימי חזקיהו : (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן , ...עוד למשול משל על הגדולה ועל הפרנס שהיה לכבוד לכל בני משפחתו וכלם יהיו נתלים בו כמו התלוי שהוא נתלה בגדול ונסמך עליו , והמשילו ליתד שהיא תקועה ...נאמן חזק וקיים שהיא ראויה לתלות בה כל דבר ולא יראו שתשבר ותזוז ממקומה : (כד) ותלו עליו . לפי שהיתד תולין עליה אמר דרך משל כי כל בני משפחתו יהיו מתכבדים בו ...עליו , ופירש הצאצאים והצפיעות הבנים והבנות , ותרגם יונתן בניא ובני בניא : כל כלי הקטן . אמר לפיכך הקטנים יהיו נכבדים ומתפארים בו כי כל כך תהיה גדולתו ...זה . ואמר כלי דרך משל לפי שהמשילו ליתד יהיו תולין כלים גדולים וקטנים לפי חוזק של יתד , ופירוש כלי קטן כלי התשמישים הקטן כי מכל התשמישים תולין על היתד , לפיכך ...כלי האגנות עד כל כלי הנבלים והמיכות כלי האגנות וכלי הנבלים לפי שהאגנות יש בהם גדולות וקטנות ומוכנות לתשמישים משונים זה מזה , וכן הנבלים יש בהם זה משונה מזה ...יו או במיתריו וכלם יקראו נבלים , ות"י כלי הקטן מרברביא ועד דעדקיא , ותרגם מכלי האגנות עד כל כלי הנבלים מכהניא לבושי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא : (כה) ביום ההוא .
היתד

מצודת דוד

...ו צנפה . ר"ל תהיה מסובב באויבים ומציקים כמצנפת המסבבת את הראש ... : כדור אל ארץ רחבת ידים . תהיה מושלך בגולה למרחוק ככדור המושלך ...ץ רחבת ידים ר"ל במקום שלא ימצא דבר המעכבו שאז נתגלגל והולך ...ק : שמה תמות . במקום שתגלה תמות ולא פה כמה שחשבת : ושמה מרכבות ... קלון בית אדניך . במקום שתהיה מטולטל תרכב במרכבת שתחשוב אותה ... כבוד גדול ואם היית רוכב גם בבית אדניך ר"ל בעוד היותך אדון היה לך ...ון רצה לומר מה שיהיה נחשב לך בגולה לכבוד היה נחשב לך במקומך ...: (יט) והדפתיך . אמר במקום האל אהדוף אותך מן המצב שלך ר"ל לא ...עוד בה הממשלה אשר אתה עתה בה : וממעמדך יהרסך . זה מאמר הנביא ...שהאל יהרום אותו ממעמדו והוא כפל ענין במ"ש : (כ) וקראתי וכו' . להיות פקיד וממונה במקומך : (כא) והלבשתיו כתנתך . הוא דרך משל לפי שהכתונת הוא ...הוד ותפארת לגדולים ר"ל אלבישו בהוד הגדולה שיש לך עתה : ואבנטך אחזקנו . אחזק אותו בחגירת אבנטך להיות חזק ומזורז כמוך עתה : וממשלתך וכו' . ...משל לתוספת ביאור : והיה לאב . ולא כמו אתה שרצית למסור העיר ביד האויב : (כב) מפתח בית דוד . ר"ל הוא יסבול טורח צורך בית המלכות : ופתח . ...שערי הבית אין מי יסגור וכו' ר"ל הכל יהא נעשה על ידו : (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן . ר"ל לא יהיה נעתק ממשלתו כיתד התקועה במקום חזק ...ם : והיה לכסא כבוד וכו' . ר"ל כל משפחת בית אביו יתכבדו בו : (כד) תלו עליו . לפי שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו לשון הנופל ביתד ור"ל כולם יהיו סמוכים ...ל כבוד וכו' . כבוד בית אביו יהיה סמוך עליו ונשען בו : הצאצאים והצפיעות . הבנים והבנות : כלי הקטן . כלי התשמיש הקטן במין ולפי שהמשילו ליתד אמר ...ן נופל ביתד שתולין בו כלים הגדולים עם הקטנים ור"ל אף הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי תהיה גדולתו מפורסמת מאד : מכלי האגנות . בין כלי אגנות בין כל מין כלי נבלים ור"ל כולם יתכבדו בו איש לא נעדר : (כה) תמוש היתד . ר"ל שבנא שחשב להיות קבוע בממשלתו כיתד התקועה
במקום

מצודת ציון

והארץ רחבת ידים (שופטים יח) : קלון . ענין חרפה : (יט) והדפתיך . ענין דחיפה כמו אשר הדפנו רוח (תהלים א) : ממצבך . מל' מצב ומעמד : (כא) כתנתך . מין מלבוש מפואר : ואבנטך . כמו ובאבנטך והוא חגורה כמו ועשית להם אבנטים (שמות כח) : לאב . למנהיג טוב ויועץ נאמן כמו וישימני לאב לפרעה (בראשית מה) : (כב) מפתח . שם הכלי שפותחין בו המנעול : שכמו . כתפו : (כג) ותקעתיו . ענין התיבה כמו ותתקע את היתד (שופטים ד) : יתד . מסמר : נאמן . ענינו מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז) : (כד) ותלו . מל' תליה : הצאצאים . הבנים היוצאים מרחם אמן . הצפיעות ענינו היוצאים מן הגוף וכן צפיעי בקר (יחזקאל ד) שהוא דבר היוצא מן הגוף ועל הבנות יאמר כאלו אמר הצאצאים והצאצאות : האגנות . הספלים כמו אגן הסהר (ש"ה ז) : הנבלים . שם כלי נגון : (כה) תמוש . תסור כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : ונגדעה . ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט) :
הילילו

רד"ק

היתד התקועה במקום נאמן, וזה משל על שבנא שהיה הסוכן שהיה בכבודו קיים עד יום מותו כמו שאמר חוצבי מרום קברו ונכרת המשא אשר עליו כמו היתד כשתשבר ותפול ישברו ויפלו ויכרתו הכלים התלוים והנשואים עליו שיפלו עמו כן כשישבר שבנא תשבר משפחתו וכל היעתו: (א) משא צור. נתנבא על צור שתחרב והיתה עיר סחורה, כמו שאומר, לפיכך קרא כנגד תרשיש שהיא על הים והיא היתה עיר סחורה ג"כ והיו באים הספינות תמיד מתרשיש לצור, לפיכך אמר הילילו אניות תרשיש, כלומר ספדו כי אין לכם מקום שתלכו שם שצור תחרב, וזהו שאמר שדד מבית מבא שדד ביתכם ומקומכם שהיה באכם שם עתה שדד מבא שם כל סוחר, ופירוש מבית מהיות בית ומקום וכן והשבתיך מזונה מהיות זונה, וימאסך ממלך מהיות מלך, ויסירה מגבירה מהיות גבירה, מארץ כתים נגלה למו, ת"י מארע כתאי אתי עליהון, ואנו רואים כי נבוכדנצר החריבה כמו שמפורש ביחזקאל, וכתים הם מבני יון, אם כן איך אמר מארץ כתים נגלה, ופירש אדוני אבי ז"ל כי כתים היו סוחרים הולכים לבבל ואמרו להם שיבאו לצר ויוכלו לתפוש אותה והם יעזרום ויבאו להם דרך הים: (ב) דמו יושבי אי. היושבים באיים אשר על הים שהם סוחרים והולכים באניות עתה דמו, כלומר שתקו והשתוממו כי עיר סחורתכם נחרבה, ויונתן תרגם דמו אתברו, וצידון היא על הים גם כן, סוחר צידון עובר ים מלאך. לשון יחיד דרך כלל, כמו ויהי לי שור וחמור, כי אם הסוס אסור והחמור אסור, כה תאמרו לאיש יבש גלעד, והדומים להם: מלאוך כנגד צור. ופירושו מלאו אותך בסחורה, ומלאוך קל הלמ"ד ולאוי להדגש כי הוא מהדגוש: (ג) ובמים רבים, הפסוק כמו הפוך, אמר וזרע שיחור שהוא במים וקציר יאור הוא תבואת צר כלומר כי ממצרים היה בא לה צרכה מתבואה לפי שמצרים רבת תבואות כי לא תצטרך לגשמים כי הנהר שנקרא שיחור משקה את הארץ ההיא, וזהו שאמר במים רבים: ותהי סחר גוים. צר היתה סחורת גוים כי כלם היו סוחרי' בה: (ד) בושי צידון, כיון שנחרבה מקום סחורתך בושי והכלמי, כי הנה אמר ים והיא צר לפי שהיתה סחורה' דרך ים והיא היתה מעוז הים, כלומר מעוז כל הערים שהם לחוף הים, אמר כשראתה בחורבנה הבני היום כאלו לא חליתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים ולא רוממתי בתולות כי אני היום חרבה ושכולה והוא דרך משל להמשיל העיר באשה חלה ויולדת בנים ומגדלת אותם ומרוממת אותם, וכן אמר כי חלה גם ילדה ציון את בניה, ויונתן תרגם כי אמר ים ארי אמר מערבאה דיתיב בתקוף ימא ותרגם לא חליתי ולא ילדתי לוי לא מרעית ולא אעדיתי ולא רביתי עולמין פנקית בתולין, כלומר הלואי שלא היה לי כל הכבוד כי מה יועיל אחר שסופו להיות חרבה: (ה) כאשר שמע למצרים, וכאשר ישמעו מצרים חרבן צר יפחדו ויחילו בעבור עצמם, כמו שחלו יושבי צר כששמעו כי נבוכדנצר בא עליהם להלחם, כי קודם החריב נבוכדנצר צר ואחר כך החריב מצרים כמו שמפורש בספר יחזקאל: (ו) עברו תרשישה, אמר כנגד הסוחרים אשר בצור עברו לכם תרשישה כי צור תחרב ותרשיש גם כן על הים והיו סוחרים באים אליה אבל לא כמו אל צור, ועתה אין לכם עוד מסחר אל צור ועברו לכם תרשישה: הילילו יושבי אי. יושבי איי הים הילילו כי חרבה עיר סחורתכם, ולדעת יונתן אומר כנגד אנשי העיר שתרגם עברו גלו למדינת ימא: (ז) הזאת לכם, אמר כנגד אנשי העיר הזאת שבנתם שתהיה לכם צור שהיתה עליזה מרוב הימים והיתה

מקרא

ס' וְנָפְלָה וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר־עָלֶיהָ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

כג א מַשָּׂא צֹר הֵילִילוּ׀ אֳנִיּוֹת

ו' ס' מ"ל תַּרְשִׁישׁ כִּי־שֻׁדַּד מִבַּיִת מִבּוֹא

כ' מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה־לָמוֹ׃ ב דֹּמּוּ

ל' יֹשְׁבֵי אִי סֹחֵר צִידוֹן עֹבֵר יָם מִלְאוּךְ׃

ל' חסר ו' מ"ל ג ג וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחֹר קְצִיר יְאוֹר

תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם׃ ד בּוֹשִׁי

צִידוֹן כִּי־אָמַר יָם מָעוֹז הַיָּם לֵאמֹר

ג' לֹא־חַלְתִּי וְלֹא־יָלַדְתִּי וְלֹא גִדַּלְתִּי

בַחוּרִים רוֹמַמְתִּי בְתוּלוֹת׃ ה כַּאֲשֶׁר־

ל' שֵׁמַע לְמִצְרָיִם יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר׃

ד' ו עִבְרוּ תַּרְשִׁישָׁה הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי אִי׃

ג' ר"פ ז הֲזֹאת לָכֶם עַלִּיזָה מִימֵי־קֶדֶם

ל' וכ"כ קַדְמָתָהּ יֹבִלוּהָ רַגְלֶיהָ מֵרָחוֹק

תרגום

וְיִפּוֹל וְתִתְבַּטַּל מְטַל נְבוּאֲתָא דִּי עֲלוֹהִי אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃ א מְטַל כָּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה יָת צוֹר אֵילִילוּ נָחֲתֵי סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מַחוֹזֵיהוֹן מִלְּמֵיתֵי מֵאַרְעָא כִּתָּאֵי אָתֵי עֲלֵיהוֹן׃ ב אִתְבַּרוּ יָתְבֵי נִיסָא תַּגָּרֵי צִידוֹן דַּהֲווֹ עָדָן בְּיַמָּא מַלּוּךְ׃ ג דַּהֲוַת מַסְפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמִין סַגִּיאִין דְּבַחֲצַד כְּנִישַׁת נַהֲרָא עֲלַלְתַּהּ וַהֲוַת סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא׃ ד בְּהִיתוּ צִידוֹנָאֵי אֲרֵי אֲמַר מַעְרְבָאָה דִּי יָתֵיב בִּתְקוֹף יַמָּא לְמֵימַר וָוי לָא מַרְעִית וְלָא אַעְדֵּיתִי וְלָא רַבֵּיתִי עוּלֵמִין פַּנְקִית בְּתוּלָן׃ ה כְּמָא דִּי שְׁמַעוּ לְמַחֲתָא דִלְקוֹ מִצְרָאֵי זָעוּ כַּד שְׁמַעוּ צוֹרָאֵי׃ ו גְּלוֹ לִמְדִינַת יַמָּא אֵילִילוּ יָתְבֵי נִיסָא׃ ז הַהֲדָא לְכוֹן תַּקִּיפְתָּא צוֹר מִיּוֹמֵי קֶדֶם מִלְּקַדְמִין הֲוָה מֵיתַן לַהּ תִּקְרוּבְתָּא מֵאַרְעָן רְחִיקָא כְּדוּ לְאִתּוֹתָבָא הָא גַלְיָא׃

ובמים ג' בקריאה וסי' ובמים רבים זרע שיחור. ובמים עזים נתיבה. ובמים לא רחץ למשעי: תרשישה ה' בקריאה וסי' עברו תרשישה הלילו. ויקם יונה לברוח תרשישה ב' בפסוק קדמאה ובתראה. על כן קדמתי לברוח תרשישה. ובני יון אלישה ותרשישה דד"ה:

רש"י

ונכרת המשא אשר עליה. בני משפחתו והיוצאי חלציו הנסמכין עליו והתלוים כלי תפארתו ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים בו והנשענים על(יו) למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הנבואה שנתנבאה עלי(ו): (א) הילילו אניות תרשיש. שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביא(ין) אניות תרשיש סחורה לצור(,) תרשיש שם הים: כי שו(דד) מבית מבוא. כי שודד מבית(ם) מק"ם שהייתם רגילין להו(ליך) מלכות עד לתיכו ולא יהיו (לכם) לכם. מקום בצור ללון שם: מארץ כתים. הם הרומי(ים) נגלה למו. השודד לאנשי צו(ר) ד"א מארץ כתים נגלה לא(ניות) תרשיש שיד של ציר שנרמו (שצר) צור אצל כתים ומשם נשמ(עה) השמועה: (ב) דומו יושבי (אי) התאבלו ושבו דומים יושבי (אי) הים למה סוחרי צידון עו(ברי) ימים היו רגילים למלאותך (ב)סחורה עכשיו כשתפול צור ת(בוש) צידון עמה שהסמוכות היו(ת) לזו בתוך מהלך יום: (ג) ובמ(ים) רבים. היה בו זרע ממקום היושבת על נהר שיחור אל צ(ור) קציר. יאור מצרים היה תבוא(ת) של צור. שיחור הוא נילו(ס) שנאמר (יהושע יג) מן השיחור אשר על פני מצרים ו(הם) מביאים התבואה לצור באנ(יות) מצרים: ותהי צור סחר גוי(ם) ממס רב שהיה בה כל הגוים מביאין לה סחורה: (ד) ב(ושי) צידון. שטפלה לצור: כי אמר ים. כי אמרה צור היושב(ת) במעוז הים שהוא עיקר (ו)המלכות הריני כמו שלא חל(תי) ולא ילדתי בחורים כי כה נהרגו והרי כמו שלא רוממתי בתולות וכן ת"י. ורבותי(נו) אמרו באגדה בושי צידון (כי) אמר ים מה אני שאין לי נ(הרות) ובנות לדאג עליהם שלא יתפסו בעוני אוני משנה מצות קוני לעבור גבול (ש)אשר שם לי על אחת כמה וכמה בושי צידון שיש לך לדאג בכל אלה: (ה) כאש(ר) שמע למצרים. אשר שמעו על מצרים שהבאתי עליהם עשר מכות וסוף טבע(ו) בים: יחילו. יבהלו: כשמע. השומעים כשיבא שמע צור כי גם מכותיה (ש)ל צור יהיו דוגמת אותן מכות. דם ואש (יואל ג) דוגמת מכת דם. קול שאון מ(עיר) (לקמן סו) זו קרקור הצפרדעים. והפכו נחליה לזפת וכו': (ו) עברו. לבני צור לברוח לתרשישה: (ז) הזאת לכם עליזה. הרי נפלה לפניכם ויאמר לכם ה(זאת) העיר שהיתה עליזה בעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עוז(ה) יובילוה

מצודת ציון

(א) הילילו. מל' יללה: שודד. נעשק: מבית. מהיות בית וכן מבוא ודוגמתו וימאסך ממלך (שמואל א טו) ופי' מהיות מלך: למו. להם: (ב) דומו. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור"ל השתוממו כי דרך המשתומם לשבת דומם: (ג) שיחור. הוא הנילוס: יאור. הנילוס נקרא יאור: (ד) מעוז. ענין חוזק: חלתי. כן יקראו חבלי הלידה וכן חלנו כמו ילדנו (לקמן כו): רוממתי. ענינו כמו גדלתי: (ה) יחילו. מל' חיל ורעד: (ז) הזאת. בה"א התימה: עליזה. ענין שמחה: יבולוה. ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל יח): מרחוק. כמו

מצודת דוד

במקום המתקיים הנה ביום ההוא תמוש ממשלתו: ונגדעה. היא נכרתה ממקומה ותפול לארץ ר"ל יבוטל הממשלה ויושפל מעלתו: ונכרת המשא. בנפול היתד ישבר ויוכרת משא הכלים התלוים בה ור"ל במפלת שבנא יושפל משפחתו ואשר המתכבדים בו ונשענים עליו: כי ה' דבר. ודברו לקיים: כג (א) הילילו אניות תרשיש. אנשי הספינות ההולכים על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מאד על חורבן צור: כי שדד. כי צור שודד מהיות בה בית מהיות בא בה: מארץ כתים. שוד צור נתגלה לאנשי האניות מארץ כתים כי שמה ברחו בני צור: (ב) דומו יושבי אי. יושבי כל אי מהאיים הסביבות לציר שבו דומו והתעצבו כי עיר סחורתכם נחרבה: סוחר צידון. ר"ל וכן כל סוחר מסוחרי צידון: עובר ים מלאוך. כי כל מי שהיה עובר ים בספינות הים מלא אותך צור בהרבה סחורות ומזה היה לצידון ריוח גדול ועתה שבת המסחר: (ג) ובמים רבים. בדרך מים רבים היה בא לצור זרעים ממצרים היושבת על שיחור: קציר יאור תבואתה. התבואה הבאה אל צור היה מקציר יאור ר"ל הנקצרות משדות מצרים הגדל על ידי השקאת היאור והיתה רבת התבואה ומוב למאכל והוא כפל ענין במ"ש: ותהי סחר גוים. צור היה סחר גוים כולם היו סוחרים עמה: (ד) בושי צידון. כיון שחרבה מקום סחורתך בושי והכלמי: כי אמר ים כי היה המקיף את צור אמר ומקונן בעד צור וכה יאמר הים מעוז כל הערים היושבים לחוף הים יש לך לומר ולקונן הריני כאלו לא חלתי וכאלו לא ילדתי וכו' כי נשארתי שממה מבלי בנים ובנות והואיל וכן בושי צדון כי לכן תוליך סחורתיך: רוממתי. חוזר על מלת ולא כאלו אמר ולא רוממתי בתולות: (ה) כאשר שמע למצרים. כאשר יהיה נשמע למצרים אבדן צור יחילו מפחד האויב שלא יבא גם עליהם וימלאו רעדה כמו שחרדו אנשי צור בשמעם אשר האויב בא עליהם: (ו) עברו תרשישה. אתם הסוחרים המסחרים אל צור מעתה עברו לארץ תרשיש להסתחר שמה והיא גם היא יושבת בחוף הים ויש מקום להסתחר שמה בשעת הדחק: יושבי אי. יושבי כל אי מהאיים הסביבות צור עמו יללה כי מעתה לא תלכו עוד להסתחר: (ז) הזאת לכם. אמר כנגד אנשי צור וכי זאת חשבתם שתהיה לכם צור שהיתה קריה עליזה מרוב העושר והכבוד מימי קדם קדמתה

רשי

ילוס רגליה מרחוק לבקש לה מנוח: (ח) כנעניה. תגריה כמו (הושע יב) ...ן בידו מאזני מרמה. ולא יהיה כנעני עוד (זכריה יד): (ט) כל צבי. ...: חוק: (י) עברי ארצך. לגולה: כיאור. כיאור הזה שעולה ומתפשט: ...תרשיש. צור היושבת בים תרשיש: אין מזח. אין לך עוד חוזק ואזור ...ם מתני'. מזח לשון אזור (תהלים קט) ולמזח תמיד ...רה וכל אזור לשון חוזק: ...) ידו נטה. הנוטה: ה' ...אל כנען. צוה את קוראיו ... כנען: לשמיד. כמו ...מיד וכן ללכת לגיד ביזרעאל ...(כים כט) כמו להגיד וכן ...יע קול תודה (תהלים כו) ... להשמיע: מעוזיה. צור ...ן משל כנען היו כמו שנא' ...צידון כנורו: (יב) כתים. ...ורזכתים קומי עבורינה שם ... ינוח לך למה אני אומר ... עבורי: (יג) הן ארץ ...ים זה העם לא היה. אשר ...בדאי הוא להיות עם הסרי ...אי הגוי המר והנמהר ...ווק א) עם שוטה הוא מן ...ות שהקב"ה מתחרט עליהן ...שבראם כמו ששנינו שלשה ...ה מתחרט עליהם במסכת ...: אשור יסדה. להשכין ...ציים שלו ספינותיו בירניות ...ת כמו צי אדיר (לקמן ...: הקימו בחוניו. הם יקימו ...תיהם על צור. בחוניו ...עופל ובוחן (לקמן לב) ...דיו"ן כלע"ז שעושין למצור ...כרכים: עוררו ארמנותיה. ...ו ל' ערו ערו (תהלים ...ל' נתילה עד היסוד: ונשכחת

ח לָגוּר׃ ח מִי יָעַץ זֹאת עַל־צֹר
הַמַּעֲטִירָה אֲשֶׁר סֹחֲרֶיהָ שָׂרִים ג' ומ"ל
כִּנְעָנֶיהָ נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ׃ ט יְהוָה ג'
צְבָאוֹת יְעָצָהּ לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל־צְבִי
לְהָקֵל כָּל־נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ׃ י עִבְרִי
אַרְצֵךְ כַּיְאֹר בַּת־תַּרְשִׁישׁ אֵין מֵזַח ג'
עוֹד׃ יא יָדוֹ נָטָה עַל־הַיָּם הִרְגִּיז
מַמְלָכוֹת יְהוָה צִוָּה אֶל־כְּנַעַן לַשְׁמִד ג'. ג' וחסר
מָעֻזְנֶיהָ׃ יב וַיֹּאמֶר לֹא־תוֹסִיפִי עוֹד ג'
לַעֲלוֹז הַמְעֻשָּׁקָה בְּתוּלַת בַּת־צִידוֹן ג'. ג'
כִּתִּיִּים קוּמִי עֲבֹרִי גַּם־שָׁם לֹא־יָנוּחַ כתים ק'
לָךְ׃ יג הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם
לֹא הָיָה אַשּׁוּר יְסָדָהּ לְצִיִּים הֵקִימוּ ד'
בַחִינָיו עֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂמָהּ בחוניו ק'

ח מַן מְלִיךְ דָא עַל צוֹר דַהֲוַת
מְמַלְּכָא מַלְכִין דִי תַגָרָהָא
רַבְרְבִין שִׁלְטוֹנָהָא יְקִירֵי
אַרְעָא׃ ט יְיָ צְבָאוֹת מַלְּכָהּ
לְאַפָּסָא יְקַר כָּל חֶדְוָתָא
לְאַקָלָא כָּל יַקִירֵי אַרְעָא׃
י גְלָא מֵאַרְעִיךְ כְּמֵי נַהְרָא
עֲרוֹקִי לִמְדִינַת יַמָּא לֵית
תְּקוֹף עוֹד׃ יא גְבוּרְתֵּיהּ
מְרַמְמָא עַל יַמָּא לְאַזָעָא
מַלְכְּוָתָא יְיָ פַּקִיד עַל
כְּנַעֲנָאָה לְשֵׁיצָאָה תּוּקְפָּהָא׃
יב וַאֲמַר לָא תוֹסְפוּן עוֹד
לְמִתְקַף דַּהֲוֵיתוּן אָנְסִין לְעַמָּא
דִי בְצִידוֹן לִכְתִּים קוּמוּ גְלוֹ אַף
לְתַמָּן לָא יְהֵי לְכוֹן נְיָח׃ יג הָא
אַרְעָא כַּסְדָּאֵי דֵין עַמָּא כַּד לָא
הֲוָה אִתּוֹרָאָה שַׁכְלְלָהּ לְנַגָּוָן
אֲקִימוּ חֲזוֹתָהָא פַּגָרוּ בִּרְנִיתָהָא שַׁוְיוּהָא לְמַחְמְרָא׃

נכבדי ג' בקריאה וסי' כנעניה נכבדי ארץ. לחלל גאון כל צבי. נכבדי מים׃ יסדה ד' בקריאה וסי' אשור יסדה לציים. כי הוא על ימים יסדה. כארץ יסרה לעולם. ואגדתו על ארץ יסדה׃ שמה ג' בקריאה וסי' שמה למפלה. שמה לשממה. ושמה לצלמות ישית לערפל׃

התולדות אהרן סומריס פריס. פסחים נ ב"ב עה: ארץ כשדים. סכה נב (תענית כו):

רדק

והיתה מימי קדם ועתה יובילוה רגליה לגור מרחוק, כלומר לגלות מארלה ולגור בארץ שהיא מרחוק, ואמר רגליה, כלומר כי על כרחה יוליכוה רגליה ללכת בגלות, זוהי על דרך שאמר רגלוהי דבר אינש אינון ערבין ביה לאתר דמתבעי תמן מובילים יתיה, וקדמתה, הה כמו שקדמת שלף יבש, והה"א לנקבה והיא במפיק, כלומר קדמת העיר היא מימי קדם, ויונתן תרגם תיומי קדם מלקדמין וגו': (ח) מי יעץ. מי היה יועץ להחריב צור שתקום עצתו לולי כי האל יתברך יעץ ועצתו תקום, כי צור היתה עיר גדולה ומעטירה, כלומר נותנת עטרה למלכה ולעמה מרוב עשרה וכבודה, ולמי היה עולה בלב להחריבה כי סוחרים היו שרים, היו נחשבים כמו שרים, וכנעניה כמו נכבדי ארץ. והענין כפול במלות שונות: כנעניה. פירוש סוחרים, וכן כנען בידו מאזני מרמה, אלא שהוא משקל אחר, ויונתן תרגם תלמוגהא: (ט) ה' צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי ארץ. כפל ענין במלות שונות, ופירוש הפסוק השם צבאות יעץ זאת לפי שהיתה מתגאה ברוב עשרה והיתה נותנת העטרה לעצמה ולא לאל לפיכך יעץ להחריבה: לחלל גאון כל צבי, כלומר כל ארץ צבי וחפץ ישפיל גאונה ויתחלל כשיראו חרבן צור יעשו קל וחומר בעצמם ויהיו בעיניהם נקלים ומחוללים: (י) עברי ארצך. מהרה וגלי משם: כיאור. יש מפרשים כיאור מצרים שיוצא ממקומו ומתפשט כן תצאי ממקומך אנה ואנה, או יהיה פירושו כמו היאור שעובר במהרה, ועל הדרך הזה המשיל במקום אחר כי יצא כנהר צר והנה תעברי לבת תרשיש, כלומר לעדת תרשיש, כמו בת ציון, ותרשיש גם כן על הים סמוך לצור, ואומר שתעביר אל תרשיש כי אין מזח עוד, כלומר אין לך עוד חוזק בארצך, ובת תרשיש חסר למ"ד השמוש, כמו ויבא ירושלם, וכמוהו רבים: (יא) ידו נטה. הקב"ה נטה ידו על הים, ר"ל על צור שהיא על הים וכל עוברים הים, וכאלו הקב"ה נטה ידו על הים שלא יבא לצור עוד דרך ים כל עובר ים כי הרגיז הממלכות אל היא כנען, כלומר שהיא עיר הסחורה כמו שפירש כנעניה: צוה. לנבוכדנצר שיבא עליה לשמיד מעזניה, או יהיה פירוש הפסוק כן, והוא שב למה שאמר למעלה השם צבאות יעצה, לא יהיה זה פלא בעיניכם אם ה' צוה להחריב צור כי כן צוה ונטה ידו על הים בטביעת פרעה ומצרים, וכן הרגיז ממלכות רבות כסיחון ועוג וזולתם, והוא צוה על כנען לשמיד מעזניה אף על פי שהיה אלה ערים גדולות ובצורות בשמים הוא צוה להשמיד כל המעוזים ההם וישראל במצותו וברצונו כבשו הכל לא היתה קריה אשר שגבה לשמיד. כמו להשמיד וכן בחסרון ה"א, ולנפיל ירך, ולשבית עניי ארץ, והדומים להם: מעזניה, הנו"ן במקום אות הכפל שהיה משפטו מעוזזיה ולהקל בקריאה החליפו אות בנו"ן, וכן כי לא תמנו כמו תממו: (יב) ויאמר, האל אמר כנגד צור, ומה שאמר לא תוסיפי עוד לעלוז לא אמר עוד לעולם שהרי לשבעים שנה חזרה לאיתנה אלא פירוש עוד רב, וכן ולא יספו עוד גדודי ארם, ועמלו לא יזכר עוד: המעושקה. אמר ואת בת צידון גם כן, קומי עברי לך לארץ כתיים כי חרבה צור שהיא באה אליך בסחורה שהיתה לך ואין לך עוד מעמד ואת מעושקה מצד צור, גם אפשר כי צידון גם כן החריב נבוכדנצר כשהחריב צור כי סמוכות היו, ואמר המעושקה בשעקוה עם צור, וכן נבא על יואל, ואמר וגם מה אתם לי צור וצידון וגומר, קל מהרה אשיב גמולכם בראשיכם, אבל צור היא העיקר, ולפי' נאמרה הנבואה על צור, ואמר בתולת לפי שלא נכבשה עד וכן בתולת בת ציון, בתולת בת יהודה, קורא העיר בתולת קודם שיכבשוה ותהיה ברשות אחר כי היא כבתולה קודם בואה לרשות בעל: כתיים. בשני יודי"ן כתוב ולא קרי, כי בפי"ן ולא ביו"ד ואחד הוא, כמו עבריים ועברים: (יג) הן ארץ. הנה בבל ונינוה וכל שאר הארץ שהיא ארץ כשדים היום זה העם לא היה שם מקדם כי אשור יסדה לציים, אמר בתורה מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלח, וכשדים היו בני כשד בן נחור וכבשו הארץ הזאת והיא נקראת היום ארץ כשדים ואשור יסדה על כן נקרא הארץ ההיא בכלל אשור, והמלכים עליה נקראים מלכי אשור, אבל היא היום לבבל ולכשדים כי הם כבשוה והם הקימו בחוניו שהם היום, ועוררו ארמנותיה שהיו בה ושמוה למפלה, ובאמרו שמה לשון יחיד הוא אומר על מלכה, ובכלל כל הגוים, ופי' לציים כמו לפניו יכרעו ציים, לעם לציים, והם השוכנים במדבר בארץ ציה, ואמר כי אשור

מצודת דוד

...העיר והראשית בנינה היא מימי קדם ר"ל משנים מרובות: יובילוה. חוזר ...המקרא לומר וכי חשבתם שאנשי עיר כזאת יוליך אותם רגליהם לארץ ...לגור שמה ר"ל לברוח מפני האויב וללכת רגלי למרחוק: (ח) מי יעץ זאת. ...בנביא מתמה ואומר מי יעץ עצה כזאת על צור המעוטרת בעושר וכבוד אשר ...המה שרים ומכובדים ר"ל על דעת מי עלה להחריב עיר כזאת: (ט) ה' ...יעצה. כאלו משיב לעצמו לומר ה' יעץ העצה ההיא ולא בא במקרה כי אם ...צוה להחריבה על מרבית גאוה בעשרה: לחלל גאון כל צבי. למען השפיל ...ארץ חמדה לסבות דעת הנכבדים כי הכל יקחו מהם מוסר ולא יוסיפו ...: (י) עברי ארצך כיאור בת תרשיש. אתה עדת תרשיש הנמצאים בצור ...עברי מהר לארצך כמו היאור השוטף מהר כי פן תדבקך הרעה: אין ...עוד. אין עוד לצור חוזק ואזור להיות מזורז מול האויב לעזור לעצמו וכ"ש ... (יא) ידו נטה. כאלו המקום נטה ידו על הים לעכב על עוברי הים לבלי ...עוד סחורה לצור: הרגיז ממלכות. העיר לב הממלכות לבוא עליה בחרדה ובהירות רב: ה' צוה. לא במקרה באו אבל ה' צוה לבוא על צור עיר המסחר ...: כל חוקה: (יב) ויאמר וכו' המעשקה וכו'. ה' אמר אתה עדת צידון העשוקה מגודלי צור בהיות סחורתו שמה מעתה לא תוסיפי עוד לשמוח על כי מקום סחרך ...ינוח לך: כתים קומי עבורי. לפי שאנשי ציר ברחו לארץ כתים אמר עבורי לארץ כתים ועשה שם עסקה סחורה: גם שם. אבל גם שם עם כי תמצא אנשי ...מ"מ לא תמצא שם הנחת רוח כי לא תמצא ידך להתעסק בסחורה כמאז: (יג) הן ארץ כשדים. הנה זאת העיר צור מארץ כשדים היא כי זה העם היושב בה ...היה בה מאז ולא בנה אותם: אשור יסדה. אשור שהיתה ראש הממלכה לכשדים הוא יסדה להשכין בו אנשי הספינות עושי מלאכה במים רבים והמה אנשים ...ונבזים: הקימו בחוניו. ר"ל הנה אנשי אשור הם בנוה והקימו מגדלות העיר והם החריבו ארמנותיה ועשה את העיר למפלה כאדם העושה בשלו: הילילו

מצודת ציון

כמו למרחוק: לגור. לדור: (ח) המעטירה. מל' עטרה ור"ל המפוארה: כנעניה. ענין סגר וסוחר כמו והגור נתנה לכנעני (משלי לא) וכפל הדבר במ"ש: (ט) לחלל. מל' חלול והשפלה: גאון. מל' גאוה: צבי. ענין חמדה כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג): להקל. מל' קלות ובזיון: (י) בת תרשיש. עדת תרשיש: מזח. ענין אזור וחגורה כמו ומזיח אפיקים רפה (איוב יב) ור"ל חוזק וזרוז כי החגור במתניו הוא מזורז ביותר: (יא) הרגיז. ענין תנועת החרדה והמהירות וכן ואת התרגזך אלי (לקמן לז): אל. כמו על: כנען. ענין סגר ומסחר וכן כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): לשמיד. כמו להשמיד וכן לנפיל ירך (במדבר ה) ומשפטו להפיל: מעזניה. מל' עוז וחוזק ומשפטו מעוזזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בנו"ן וכן כי לא תמנו (איכה ג) ומשפטו תממו: (יב) לעלוז. לשמוח: המעשקה. השדודה: בתולת. לפי שלא נכבשה עדיין קראה בתולה כי לא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (מ"ב יט): בת צידון. עדת צידון: כתים. אל כתים: ינוח. מל' הנחת רוח: (יג) לציים. לאנשי ציים ר"ל לבעלי הספינות כמו וצי אדיר (לקמן לג): בחוניו. ענין מגדל ומבצר כמו עופל ובחן (לקמן לב): עוררו. ענין חרבן והשחתה

אשור יסד זאת הארץ שהיו שוכנים בה אותם יושבי אהלים בצי: קודם זה, ואמר ענין הפסוק על צור, כלומר אל יהי הדבר הזה פלא בעיניכם אם תחרב צור כי הנה חיל כשדים שבאים להחריב ארצם גם כן היתה לאחר מתחילה ואחר כך לקחו הם מארמוניה וכם עוד יקחוס אחרים מהם, כי כן מנהג העולם זה עולה וזה יורד להודיע כי האל הוא אדון כל הארץ, ופי' בחניו מגדליו, כמו עפל ובחן'. ופירוש עוררו שברו, כמו ערער תתערער, ויש מפרשים הן ארץ כשדים על צור, כלומר זאת העיר ארץ כשדים היא כי זה העם לא בנה אותם אלא אשור יסדה לספינותיו: ציים. ספינות כמו וצי אדיר, והם ערי אשור הקימו מגדליו ועתה באו כשדים עם נבוכדנצר ועוררו ארמנותיה ושמה למפלה, ויש מפרשים הן ארץ כשדים גדולים הם ממך וגבורה עתיד להחריבם על ידי פרס ומדי והוא עתיד להחריבם ולשמה עד שיאמרו רואים זה העם לא היה, וכן אשור יחריב האל ארצו שהיה מיוסדת לציים ולחיות וכם הקימו מגדלים והוא שמה למפלה: הילילו. שהייתם באים בספינות לסחורה לצור או לצידון עתה הלילו כי שדד מעוזכם שהוא צור, כי רוב האניות הם בתרשיש והסוחרים היו באים שם באניות ללכת לצור או לצידון וכיון שנחרבו הלילו כי אבד שברכם כי צור היה מעוז לכם שהייתם באים שם עם הסוחרים: (טו) והיה ביום ההוא. ביום שתחרב צור יהיה נגזר עליה שתהיה נשכחת שבעים שנה שלא תבנה: כימי מלך אחד, ופירשו המפרשים כימי מלך דוד, ולא פירשו למה נתן הסימן הזה, ונראה בעיני כי אמר כימי מלך אחד לפי שימי האדם הם שבעים שנה ברוב, כמו שאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואמר כי זמן זה תשבת ממלוכה, ולפי שהיתה לה מלוכה גדולה וכבוד גדול, כלומר כמו שיוכל לחיות מלכם ומלכותם כן היה מאין מלוכה, ולדברי המפרשים שפירשו כימי מלך דוד נראה לי הטעם לפי שמלך דוד היה לו ברית עם חירום מלך צור ואחרי מות דוד ושלמה לא שמרו הברית והרעו לישראל כפי יכולתם, ואמר כי זמן זה תשבת מלכותם כדי שיזכרו ברית דוד שהיה לו עם מלכם וכם לא שמרו הברית וידעו כי באיתו עון בא לכם הגזרה כזאת, מקץ שבעים שנה יהיה לצור כשירת הזונה, לפי שהיתה צ"ר רבת הסחורה ומכל הגוים והממלכות שבאים לה ובאים לה בסחורה דמה אותה לזונה שיבאו אליה בני אדם רבים ופעמים תשכח ולא יבא אליה אחד, כן תהיה צור שתשכח מן הזונים אחרים והם הסוחרים, וכן שנה יהיה לה פקידה כמו שירת הזונה, כי הזונה אחרי שהיא נשכחת זמן רב ורואה הזונים עוברים ולא יפנו אליה היא מרימה קולה בשיר כדי שיבאו אליה, כן צור לסוף שבעים תבנה וישובו הסוחרים אליה כאלו היא מרימה קולה בשיר כדי שיפנו אליה וישובו אליה: (טז) קחי כנור. אמר לה דרך משל שתעשה כמו שעושה הזונה הנשכחת שתקח הכנור בידה ו[illegible] העיר אחרי שנגנזה בביתה וראתה שאין פונה אליה תקח הכנור ותסובב העיר יראה אותה ויראה אדם ויערב לו קולה ויבא אליה, לפיכך אמר סבי עיר זונה נשכחת וגו': (יז) מקץ. יפקד ה'. הוא החריבה והוא יפקדנה למען תדע כי מה' היתה לה כי הנביא נבא עליה בשם ה' טרם שתחרב נבא[ה] על חרבנה ועל פקודתה: ושבה. לאתננה. תסחר, כמו שפי' וכן תרגם יונתן ותהא מספקא סחורא לכל מלכות עממיא די על אפי ארעא: (יח) והיה סחרה. זה הפסוק היא נבואה העתידה בימי המשיח, או אולי היתה בבית שני אך הקרוב עתידה, וכן הפרשה הבאה אחריה: (א) הנה ה' בוקק. המפרשים פירשו פרשה זו על גלות עשרת השבטים, וכן נראה מדברי רז"ל, וכן דעת יונתן, והנכון בעיני כי היא עתידה מבואר בסוף הפרשה: בוקק. מריק. כלומר אני אריק אותם שתהיה רקה מאנשים, אבל גזרן בוקק הוא פעל עומד וזה יוצא: ובולקה, גוזר אותה מן הישוב, וכן ומבוקה ומבולקה וכזה הענין בדברי רבותינו ז"ל לא תילק ידענא ולא בילק ידענא, פירוש שתבלק הטבעת והכרותה, ואדוני אבי ז"ל פירש ענין פתיחה מן הערבי בלקת אלבאב, ר"ל פתיחת השער, ויונתן תרגם בולקה פותח אותה שיצאו אנשיה ממנה, ולזה נטה דעת המתרגם שתרגם ובלקה ומסר לה לסנאה: ועוה פניה, על דרך משל יעוה פני הארץ שלא ימצא בה כל חי, ויונתן תרגם ותחפי בהתא אפי רברבהא על דעברו על אוריתא, וכל אלו המלות אשר זכר בזה הפסוק הם כפל ענין בהשחתת הארץ, וכפל ענין במלות שונות כמו שהוא דרך המקרא כדי לחזק הענין: (ג) והיתה

(טו) ונשכחת צור. לפי שמזכירה בלשון גנאי ל' זונה אמר ונשכחת כזונה שסכחוה אוהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים א[ליה] לפי שתהיה חריבה: כימי מלך אחד. ימי דוד שבעים שנה היו ואיני יודע כ[י] הסימן הזה הניתן כאן: יהיה לצור. זכרון מעט שתתעשר משפלות[ה] ותחזור לאותן שהיו [illegible] אללה לחזור אליה ל[illegible] לקדמותה: כשירת הזונה שרואה שאין פונה אליה וכו[llegible] ק[ו]ל ערב ונעים בשיר [illegible] תערב על מאהביה: (טז) ס[בי עיר] שיר. כלומר אף הרבי תחנ[illegible] והספילי גאוה: (יז) לאחי[ה] לקדמותה ולעשרה ע"י שחוון[ה] ומכנה אותה בל' גנאי: וזנ[תה] ותספק סחורה אך בל' [illegible] כינה אותה: (יח) קדש ל[ה'] עתידים לדיקים לבוז לה[ם] כשיבא מלך המשיח: לא יא[צר] להיות אוצר: ולא יחסן ל[illegible] ינחילנה לבניהם: למכסה ע[תיק] למלבושי גוי. עתיק מ[illegible] כמו ידברו עתק (תהלים) (א) הנה ה' בוקק [illegible] ובולקה. הרי נבואה זו פיר[illegible] לישראל לפי שהיכה להם [illegible] זו והם עתידים לראות [illegible] צרה רבה לכך אמר להכ[illegible] להם אני אומר שהירש[illegible] ה:ה הקב"ה בוקק ובולק [illegible] והכותרים מהם ליום [illegible] כמה ישאו קולם ירונו [illegible] הענין ולהם נבאתי הכ[illegible] הט:ה: בוקק. מריקן. ובול[קה] מחריבה: ועוה פניה. וקל[illegible] תשוביה זוה ל' נעותי מ[illegible] (לעיל כא): (ב) והיה [כעם] והיה כעם. ככהן. לא [illegible] הולכי דרכים שהאדון [illegible] עבדו והגבירה תוליכה [illegible] האדון ככהן והעבד [illegible] הגב ר' כגבדת והשפחה [illegible] אבל כשהשבאי מוליך ה[illegible] הכל שוין לפניו: כקונה כ[מוכר] בזמן

יד אֵילִילוּ נָחֲתֵי סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מֵחוֹזֵי תוּקְפְּכוֹן׃ טו וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְתִתְרְחֵיק צוֹר שַׁבְעִין שְׁנִין כְּיוֹמֵי מַלְכָּא חַד מִסּוֹף שַׁבְעִין שְׁנִין יְהֵי לְצוֹר כְּתוּשְׁבְּחַת נַפֶּקֶת בָּרָא׃ טז אִתְחַלִּיף יְקָרִיךְ אִטַּלְטַלִי לִמְדִינָא קַרְתָּא דִי הֲוַת כְּנַפֶּקֶת בָּרָא אִתְרַחֲקַת הַפּוּכִי כִנָרַיִךְ לְאֶבְלָא וְזִמְרַיִךְ לְאִלְיָא מָאִים יֵיעוֹל דָּכְרָנִיךְ׃ יז וִיהֵי מִסּוֹף שַׁבְעִין שְׁנִין יֵיעוֹל דָּכְרָנָהּ דְּצוֹר קֳדָם יְיָ וְתִתוּב לְאַתְרַהּ וּתְהֵי מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל מַלְכְוָת עַמְמַיָּא דִי עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ יח וִיהֵי סְחוֹרְתַהּ וַאֲגַרְהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ לָא יִתְאַצַּר וְלָא יִתְגְּנַז אֲרֵי לִדְמְשַׁמְשִׁין קֳדָם יְיָ יְהֵי אַגְרַהּ לְמֵיכַל לְמִסְבַּע וְלִכְסוּ דִיקָר׃ א הָא יְיָ מַבִּיז אַרְעָא וּמְסַר לַהּ לְסַנְאָהּ וְתַחְפֵּי בַהֲתָא אַפֵּי רַבְרְבָהָא עַל דַּעֲבַרוּ עַל אוֹרַיְתָא וִיבַדַּר יָת דְּיָתְבִין בַּהּ׃ ב וִיהֵי חִילוֹנָאָה כְּכַהֲנָא עַבְדָּא כְּרִבּוֹנֵיהּ אַמְתָא כְּמָרְתַהּ זָבְנָא כְּמִזַּבְּנָא יָזְפָא

לַמַּפֵּלָה׃ יד הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי שֻׁדַּד מָעֻזְּכֶן׃ ג' והד מעזכם
טו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה׃ י"ג בסיפרא. ג'. ג'
טז קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר זוֹנָה נִשְׁכָּחָה הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי־שִׁיר לְמַעַן תִּזָּכֵרִי׃ ג'. ג'. ג'
יז וְהָיָה מִקֵּץ ׀ שִׁבְעִים שָׁנָה יִפְקֹד יְהוָה אֶת־צֹר וְשָׁבָה לְאֶתְנַנָּה וְזָנְתָה אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ג' מל"ע. לא מסיק ה"א
יח וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַיהוָה לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה יִהְיֶה סַחְרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה וְלִמְכַסֶּה עָתִיק׃ ד'. לא מפיק ה"א. ג'. ג'. ד'. ד'. ג'

כד א הִנֵּה יְהוָה בּוֹקֵק הָאָרֶץ וּבוֹלְקָהּ וְעִוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ יֹשְׁבֶיהָ׃ ג' נסן. ג'. ג'. י'
ב וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן כַּעֶבֶד כַּאדֹנָיו כַּשִּׁפְחָה כַּגְּבִרְתָּהּ כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר ג'. ג'. ג'. ג'. ג'. י'

סחרה ד' בקריאה וסי' והיה סחרה ואתננה קדש לה'. לא יאצר ב' בפסוק. כי טוב סחרה מסחר כסף. טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה׃

תולדות אהרן ונשכחת צר. סנהדרין לט׃ סחרה. פסחים קיח׃ כעם ככהן. שבת קיט׃

מצודת ציון

וכשחתה כמו ערו ערו (תהלים קלז)׃ ארמנותיה. מלשון ארמון ופלטרין׃ (יד) שודד׃ נעשק׃ מעזכן. מל' עוז וחוזק׃ (טו) מקץ. מסוף׃ (יז) יפקוד. ענין זכרון והשגחה׃ לאתננה. כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג)׃ (יח) יחסן. ענינו כמו אוצר וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב)׃ ולמכסה. ולכסות׃ עתיק. ענינו חוזק וחשיב וכן הון עתק (משלי ח)׃ (א) בוקק. ענין רקות כמו גפן בוקק ישראל (הושע י)׃ ובולקה. ענין כריתה וכן בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ובדרז"ל לא תילק ידענא ולא בילק ידענא (חולין יט)׃ ועוה. מל' עוות ועקום׃ פניה. ר"ל התשובים׃ והפיץ. ענין פזור׃ (ב) כעם ככהן. הכפל ככפי"ן להורות על דמיון גמור׃ כגבירתה. כאדונית׃ כנשה. ענין הלואת דברים זולת הכסף

כיון

מצודת דוד

(יד) הילילו אניות תרשיש. אנשי הספינות ההולכות על ים תרשיש להביא [illegible] לצור הילילו עתה כי שודד צור שהיתה מעוז וחוזק כל הערים היושבים לחוף [הים]׃ (טו) ונשכחת צור. ר"ל לא ילכו עוד אליה לסחורה׃ כימי מלך אחד. כימי [דוד] שהיה מלך מיוחד (ולפי שהיה לדוד ברית ושבועה עם חירם מלך צור והם ל[א שמרו] את הברית והרעו לישראל ולזה יגזר עליהם שבעים שנה שממון מול שנ[י דוד] להכיר שמהאל נעשה ולא במקרה)׃ יהיה לצור כשירת הזונה. כי דרך הזונה [כשאין] רבים אליה ולפעמים תשכח מאהוביה ולא יוסיפו לבוא ודרכה להרים קול[ה בשיר] ערב לעורר לב הזונים וכן יקרה לצור שהיו רבים באים לה לסחורה ונשכחה ב[illegible] והצטרך לעורר לב הסוחרים לבוא אליה׃ (טז) קחי כנור. לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה נשכחה שלוקחת כנור בידה ומסבבת העיר ומנגנת בטוב ובנעימות [illegible] בשיר ערב למען תהיה זכורה למאהביה ור"ל ראוי לעורר לב הסוחרים לבוא אליך כמאז׃ (יז) יפקוד ה'. יעלה זכרונה לפני המקום׃ ושבה וכו'. תקח אתנן כבתחלה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל תקנה סחורה מן המביאים׃ וזנתה וכו'. ר"ל היא תספיק סחורה לכל העמים׃ (יח) סחרה ואתננה. הוא כפל ענין במ"ש [illegible] לה'. מאשר תרויח תקדיש ממנו לשם ה'׃ לא יאצר. לא יונח הריוח בבית האוצר׃ ולא יחסן. כפל הדבר במ"ש׃ כי ליושבים וכו' סחרה. ריוח סחרה תקדיש ל[ה'] ליושבים לפני ה' בבה"מ׃ לאכול לשבעה. להיות להם למאכל עד כדי שביעה ולכסות חזק וחשוב׃ כד (א) הנה ה' בוקק וכו'. יריק את א"י מיושביה כ[illegible] ממנה׃ ובולקה. יגזור אותה מן הישוב׃ ועוה פניה. יעות ויעקר חשובי הארץ׃ והפיץ. יפילם ע"א הארץ׃ (ב) כעם ככהן וכו' [illegible]

יג א׳

…ון שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונה שמח והמוכר עצב שלא ישוב …כרו אבל כשהשבאי מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן …לוה כלוה שניהם שוים שהלוה אין לו לפרוע והמלוה אם לא הליה לזה …השבאי נוטלו כמו כן כנושה כאשר נושה בו לוה נופל בכסף ינושה נופל בכל …דברים כגון יין ושמן …ואה ודבש כדכתיב (דברים …כי תשה ברעך משאת …מה ע"כ: (ג) הבוק תבוק. …רוקן: הבוז תבוז. ל' בזה …: (ד) נבלה. כמו (ירמיה …הפלה נבל ל' כמש ותשות …. אומללה ל' שפלות כמו …ודים האמללים (נחמיה ג' …: תבל. היא א"י שהיא …בלת במצות הרבה: מרום …הארץ. גאון עם הארץ: …והארץ חנפה. כמין חניפות …עשב ואינו עושה קמה …ה קמה ואין חטין בקשיה: …יושביה. בשביל יושביה: …עולם. היא התורה …לו בברית: (ו) על כן …כעין שבועת שוא: חרו. …בש וצמא בה"ס חורב כמו …מפוח (ירמיה ו): (ח) משוש …. שהייתם אומרים הנה …ושמחה (לעיל כב): …קרית תוהו. כשתשבר …את קרית תהו: מבוא. …וא לתוכה איש: (יא) ערבה. …כה: משוש הארץ. היא ירושלים

כַּמַּלְוֶה֙ כַּלֹּוֶ֔ה כַּנֹּשֶׁ֕ה כַּאֲשֶׁ֖ר נֹשֶׁ֥א
בֽוֹ׃ ג הִבּ֧וֹק ׀ תִּבּ֛וֹק הָאָ֖רֶץ וְהִבּ֣וֹז ׀
תִּבּ֑וֹז כִּ֣י יְהוָ֔ה דִּבֶּ֖ר אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃
ד אָבְלָ֤ה נָֽבְלָה֙ הָאָ֔רֶץ אֻמְלְלָ֥ה נָבְלָ֖ה
תֵּבֵ֑ל אֻמְלָ֖לוּ מְר֥וֹם עַם־הָאָֽרֶץ׃
ה וְהָאָ֥רֶץ חָֽנְפָ֖ה תַּ֣חַת יֹשְׁבֶ֑יהָ כִּֽי־
עָבְר֤וּ תוֹרֹת֙ חָ֣לְפוּ חֹ֔ק הֵפֵ֖רוּ בְּרִ֥ית
עוֹלָֽם׃ ו עַל־כֵּ֗ן אָלָה֙ אָ֣כְלָה אֶ֔רֶץ
וַיֶּאְשְׁמ֖וּ יֹ֣שְׁבֵי בָ֑הּ עַל־כֵּ֗ן חָרוּ֙ יֹ֣שְׁבֵי
אֶ֔רֶץ וְנִשְׁאַ֥ר אֱנ֖וֹשׁ מִזְעָֽר׃ ז אָבַ֥ל
תִּיר֖וֹשׁ אֻמְלְלָה־גָ֑פֶן נֶאֶנְח֖וּ כָּל־
שִׂמְחֵי־לֵֽב׃ ח שָׁבַת֙ מְשׂ֣וֹשׂ תֻּפִּ֔ים
חָדַ֖ל שְׁא֣וֹן עַלִּיזִ֑ים שָׁבַ֖ת מְשׂ֥וֹשׂ
כִּנּֽוֹר׃ ט בַּשִּׁ֖יר לֹ֣א יִשְׁתּוּ־יָ֑יִן יֵמַ֥ר
שֵׁכָ֖ר לְשֹׁתָֽיו׃ י נִשְׁבְּרָ֖ה קִרְיַת־תֹּ֑הוּ
סֻגַּ֥ר כָּל־בַּ֖יִת מִבּֽוֹא׃ יא צְוָחָ֥ה עַל־
הַיַּ֖יִן בַּחוּצ֑וֹת עָֽרְבָה֙ כָּל־שִׂמְחָ֔ה
גָּלָ֖ה מְשׂ֥וֹשׂ הָאָֽרֶץ׃ יב נִשְׁאַ֥ר בָּעִ֖יר

כְּמוֹזְפָא רָשָׁא כְּמַן דְּרָשֵׁי בֵיהּ׃ ג אִתְבְּזָזָא תִתְבְּזֵז אַרְעָא וְאִתְדְּשָׁא תִתְדָּשׁ אֲרֵי יְיָ מַלֵּל יַת פִּתְגָמָא הָדֵין׃ ד אִתְאֲבָלַת חֲרוֹבַת אַרְעָא צְדִיאַת חֲרוֹבַת תֵּבֵל סָפוּ תְקוֹף עַמָּא דְאַרְעָא׃ ה וְאַרְעָא חָבַת תְּחוֹת יָתְבָהָא אֲרֵי עֲבַרוּ עַל אוֹרַיְתָא אַבְטִילוּ מוֹעֲדַיָּא אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִי מִן עָלְמָא׃ ו עַל כֵּן מִן קֳדָם מוֹמֵי דְשַׁקַר חֲרוֹבַת אַרְעָא וּצְדִיאוּ דְיָתְבִין בַּהּ עַל כֵּן סָפוּ יָתְבֵי אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר אֱנָשָׁא כִּזְעֵיר׃ ז אִתְאֲבָלוּ כָּל שָׁתֵי חֲמַר אֲרֵי אִתְפְּרִיכוּ גוּפְנַיָּא אִתְאֲנַחוּ כָּל חַדֵי לִבָּא׃ ח בְּטֵלַת חֶדְוַת תּוּפִּין אִתְמְנַעַת אִתְרְגוּשַׁת תַּקִּיפִין פְּסַקַת חֶדְוַת כִּנָּרָא׃ ט עַל יְדֵי זְמָר לָא יִשְׁתּוֹן חֲמַר יִימַר עַתִּיקָא לְשָׁתוֹהִי׃ י אִתְבָּרַת קַרְתְּהוֹן צְדִיאַת אֲחִידוּ כָּל בָּתַּיָּא מִלְּמֵעַל׃ יא מְצַוְחִין עַל חַמְרָא בְּשׁוּקַיָּא שְׁלֵימַת כָּל חֶדְוָתָא גְּלָא בֵּיעַ מִן אַרְעָא׃ יב אִשְׁתְּאַר בְּקַרְתָּא

ג' . ל' . ל' ב' כתיב א' ל' . ל' . ל' ל' ל' . ל' . ג' א' ר"פ ל' . ד' ל' ב' . ל' ומלרע ג' ל' ג' דגש . ל' ל' חסר ל' . ו' ה' מ"ל ואחד חסר . ב' י

…ץ ח' ר"פ וסי' נמסר בסדר …סיני וביהושע סי' י"ג: …ג' וסי' אבל תירש אמללה . אמללה ארץ החפיר . …ות בית און יגורו . וא' …העל זאת לא תרגז: …ג' דגשים וסי' ימר שכר לשתיו . כל אלה על ידי אביהם . ויהיו משרתים לפני משכן דר"ה: …ות אהרן בשיר . סוטה מח גיטין ז:

אלה הם כפי הדמיון וכל אחד נושא ונשוי לפיכך תבא הכ"ף עם שניהם, ר"ל זה כזה וזה כזה, וכן כמוך כמוהם, כמוך כפרעה, ובאמרו כעם ככהן כעבד כאדוניו, וכן כולם, ר"ל כי בהשחתת הארץ לא יכירו בם המשתחיתים הנכבד ולא יראו פני גדול אלא כולם יהיו שוים בגזרה ויהיו הגדול כקטן והקטן כגדול, וכל אלה שזכר הם זה למעלה מזה, כי הכהן אדון לעם, כמו יתרו כהן מדין, והקונה למעלה מן המוכר, כי המוכר נחלתו מפני עניו מוכר והקונה עשיר והעשיר כאדון לעני וכן אמר הכתוב עשיר ברשים ימשול וכן המלוה כאדון ללוה, וכן אמר הכתוב עבד לוה לאיש מלוה, ומה שאמר כנושה כאשר נושה בו אחר שאמר כמלוה כלוה לפי שהאחד משאת כסף והאחד משאת אוכל, ופירוש כנושה הוא הלוה, ונושה בו הוא המלוה, וקשר הב' מפריד ביניהם: (ג) הבוק. כי ה' לנאות דבר. וכיון שהוא דבר לא יוכל אדם לגזור עליו כי באמת יהיה שהבוק הארץ והבוז: (ד) אבלה. ענין השחתה, וכן אבל תירוש: נבלה. כמו נפלה, וכן כנבול עלה מגפן, וכפל הענין לחזק: מרום עם הארץ. גדולי כל עם ועם יספו: (ה) והארץ הנפה. כאלו הראתה הטעם שהיתה שממה ולא נתנה פירותיה, ולמה היה זה לה בעון יושבים, וזהו פי' תחת בעונש, כמו תחת אשר לא עבדת: כי עברו תורות. אם על השבטים אמר כמו שפירשו המפרשים הוא כפשוטו כי לרוב רשעתם גלו, ולפי שהיא עתידה על הטכו"ם יהיה פירוש כי עברו תורות על השעבוד ששעבדו בישראל יותר מדאי, כמו שאמר הקב"ה אני קצפתי מעט והמה עזרו לי לרעה, הנה כי עברו תורות וחלפו חק בשעבוד ישראל: הפרו ברית עולם כמו שאמר באדום ולא זכר ברית אחים, וכן עמון ומואב וישמעאל אחים היו לישראל וכולם הרעו להם והרעות שבאו להם בעונש ישראל באו להם וכן לעתיד לגוג ומגוג ולשאר האומות בעונש ישראל יבא להם מה שיבא מהרעה: (ו) על כן. אע"פ שיש שאר עבירות שבעבורם נענשו ישראל ושאר האומות האלה הוא על כולם שנשבעים בשם האל לשקר ועליה היא חרבן הארץ ברוב, וכן אחז"ל כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר אלה וכחש וגו', ואמר מפני אלה אבלה ארץ: אבלה ארץ. בכ"ף: ויאשמו. בשו"א האל"ף והשי"ן והוא לשון שממה: חרו. יובש ושרפה, ר"ל ענין כליון: אבל. חרבן הארץ היא בכלות פירותיה שלא תתן הדגן והתירוש והיצהר ואם אין עובדי האדמה אין פירות: (ז) אבל. ענין שממה, וכן על כן תאבל …: נאנחו כל שמחי לב, טעם הדגן והתירוש כי ברבותם ישמח האדם ובכלותם יאנח: (ח) שבת משוש תפים. כי בתפים ובכנורות היו שמחים בבית המשתה שהיו עליזים ושמחים ועתה שבת …: (ט) בשיר. כמו שהוא דרך שמחים ששותים על השיר והזמירות והם יהיו נאנחים ואין בפיהם שיר, וגם אותו המעט שכר שישתו ימר להם יהיה כמו מר בפיהם מרוב הצרות: …נהם קרית תהו. אחר שנשברה היא קרית תהו, וכן אפיתי על גחליו לחם והדומים להם: סגר כל בית מבא. באמרו כל ר"ל רוב, כמו וכל הארץ באו מצרימה. כי חרבים יהיו רוב …: ואין בהם ענין לסכנם בהם: (יא) צוחה על היין. בשוקים צועקים על היין מי שיש לו יין למכור יבא וימכור, והצועקים הם עוברי דרך או המעט שישארו בעיר, או פירוש צווחה …חסים על היין בחצות כי חסר מהם: ערבה כל שמחה. חשכה כל שמחה כי השמחה ביין, כמו שאמרו יין ישמח לבב אנוש, וערבה מן ערב שהוא חשך, והשמחה אורה והשכה חשך: …שוש הארץ. גלה והלך המשוש מארצם: (יב) נשאר. המשוש גלה מן העיר ולא נשאר בה אלא שמה ושאיה, ופירוש בעיר, בכל עיר ועיר מעיר עכו"ם, ופירוש שאיה ובשאיה יוכת שער העיר, כי

מצודת דוד

…דול אלא כולם יהיו שוין בגזרה כקטן כגדול: כקונה כמוכר. בזמן שהעם …בטח על נחלתו הקונה שמח והמוכר עצב בעת ימכר מה מאחוזתו אבל בעת …גולה לא ישמח הקונה והמוכר לא יתאבל על המכירה: כמלוה כלוה. דרך …: למשול בלוה כמ"ש עבד לוה לאיש מלוה (משלי כב) אבל כיון שהשבאי יקח …אלו אין לזה על זה כלום כי הלוה אין לו מה לשלם ולא הפסיד למלוה …: מה שנשאר בידו היה השבאי נוטל ממנו: כנושה. הוא הלוה בדבר זולת …: כאשר נשא בו. הוא המלוה את הלוה: (ג) הבוק תבוק וכו'. ר"ל בוודאי …כי ה' דבר וכו' ומי יפר דברו: (ד) אבלה נבלה. נשחת ונכמשה הארץ: …נבלה. נכרתה ונכמשה ארץ ישראל שהוא העיקר להמקומות המיושבות: …יוכרתו גדולי עם הארץ: (ה) והארץ חנפה. ר"ל כמו המחניף בשפתיו …כן הארץ עושה עשב ואינה עושה קמה מראה קמה ואין חטים בקשיה: …יושביה. בעבור עון יושביה: כי עברו תורות. עברו תורה שבכתב ותורה …: חלפו חוק. עברו לבטל מחוק התורה ולא קיימוה: ברית עולם. היא התורה שקבלו בברית לקיימה עד עולם וכפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה: (ו) על …כן. בעבור שאלה אשר היתה לבוא לכן כלתה הארץ נשפטו יושבי הארץ ונשאר מהם מעט אנשים: (ז) אבל תירוש. …ענבי היין כי אין זמר ועודר: אמללה גפן. אף הרגלים בשמחה יאנחו כי נאבד היין המשמח את הלב כמו שכתוב …ומח לבב אנוש (תהלים קד): (ח) שבת משוש תופים. בטל השמחה שמשמחו בקול תופים: שאון עליזים. המיית השמחים: (ט) בשיר וכו'. לא ישתו לשמחה …המשוררים בשיר אלא השכר יהיה מר לשותים כי ישתוהו לספג האבל והצער: (י) נשברה קרית תוהו. כל עיר תהיה שבורה וקראה קרית תוהו ע"ש סופה כשתהיה …חסים תוהו וכן אפיתי על גחליו לחם (לקמן מד) שקוראהו לחם ע"ש סופו: סוגר כל בית מבוא. הבתים יהיו נתוצים ואין מי יבוא בהם כאלו סוגר הבית מבלי …: (יא) צוחה על היין. יצעקו וילכו בחוצות על היין שחסר מהם ולזה חשכה כל שמחה כי היין ישמח לבב ואין להם במה ישמח (ולפי שהשמחה קרוי אור לזה

מצודת ציון

כיין ושמן ותבואה כמ"ש משאת מאומה (דברים כד): (ג) הבוק תבוק. ריקות תתרוקן: והבוז תבוז. מלשון בזה ושלל: (ד) אבלה. ענין השחתה כמו אבל הארץ (הושע ד): נבלה. ענין כמישה כמו ועליהו לא יבול (תהלים א): אמללה. ענין כריתה כמו ימולל ויבש (שם צ): תבל. כן נקראת הארץ המיושבת: מרום. ענין גבהות וגדלות: (ה) חנפה. ר"ל בעונש וכן תחת אשר לא עבדת (דברים כח): חלפו. ענין העברה כמו ותחלף ביסודם (לעיל ח): חוק. ענין גזרה: הפרו. בטלו: (ו) אלה. ענין שבועה וכן ושמעה קול אלה (ויקרא ה): אכלה. ענין השחתה וכליון: ויאשמו. מלשון שממה וכן גם עדרי הצאן נאשמו (יואל א): חרו. ענין יובש ושרפה וכן נחר מפוח (ירמיה ו): אנוש. הוא שם משמות האדם: מזער. מעט כמו ושאר מעט מזער (לעיל טז): (ז) אבל. ענין השחתה: תירוש. ענבי היין: אמללה. נכרתה: נאנחו. מלשון אנחה: (ח) שבת. בטל כמו ושבת נוגש (לעיל יד): משוש. ענין שמחה: תפים. מין כלי נגון: חדל. ענין מניעה: שאון. ענין המייה: עליזים. ענין שמחה: (ט) ימר. מלשון מרירות: שכר. יין ישן: (י) קרית. עיר: תוהו. ענין שממון וכן הארץ היתה תוהו ובוהו (בראשית א): (יא) ערבה. מלשון ערב ור"ל חשכה כבערב גלה

רדק

כי אין יוצא ואין בא , ושאיה אמר׳ שמה כמו אם שאו ערים מאין יושב וכל הפורענות הגדול הזה שזכר יהיה בימי המשיח בגוג ומגוג ובשאר העכו״ם, ואלה השלשה פסוקים אשר זכר בסוף פרשה זו מעידים על פירושינו כי עתידה היא זו הנבואה בימי גוג ומגוג ובשאר העכו״ם שיסופו רוב העכו״ם וישאר המעט , כמו שאמר ונשאר אנוש מזער , ובפסוק אחר זה גם כן אמר כנוקף זית : (יג) כי כה יהיה . כל הנזכר יהיה בקרב הארץ : בתוך עמים . עד שיהיו הנשארים כנוקף זית או כעוללות אם כלה בציר , ופירוש כנוקף זית כהכיתה עץ זיתים כשאדם חובט ונוקף אותו ישארו מעט זיתים שלא יפלו בהכיתתו את הנה ואת הנה , וכן אחר שיבצר אדם כרמו ישארו בו עוללות מעט , כן יהיו העמים כי רובם יסופו והמעט ישארו והנשארים יודו באל וביכולתו כי הוא אדון הכל ובידו הכל כשיראו מפלת גוג ומגוג , ועליהם נאמר לקרא כולם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד , וכן הנשארים ממחנה אשור כשראו מפלתו שבו לעבוד את ה׳ , כמו שכתוב וכמו שפירשנו למעלה בפרשת נבואת מצרים : אם כלה . כאשר כלה , וכן אם יהיה היובל לבני ישראל , ואם מזבח אבנים תעשה לי והדומים להם : (יד) המה ישאו קולם . בשבח האל וירונו בגאון ה׳ שראו שגאה על כל העמים בהפילו אותם בבואם על ירושלים : צהלו מים . כמו יצהלו עבר במקום עתיד וכמהו רבים ובנבואות ברוב , ופירוש מים ממערב , כלומר אותם שהם רחוקים מירושלים בארץ מערב ירונו ויצהלו בגאון ה׳ : (טו) על כן באורים . בעמקים כמו מאור כשדים ומה שאמר באורים כי רוב הערים הם בעמקים לא בהרים , ואמר על כן ר״ל כשראו ושמעו ביכולת האל ונאונו על העמים כבדוהו , בדברי שבח וכן באיי הים הרחוקים כבדו לה׳ אלהי ישראל , כי בעבורם עשה מה שעשה בעמים : (טז) מכנף הארץ . גם זו הפרשה עתידה כמו אשר לפניה , אמר הנביא מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק , מכנף הארץ פי׳ קצה הארץ , וכן לאחוז בכנפים הארץ בקצות הארץ , כלומר מרחוק באה לנו השמועה והבשורה הזאת , ואמר שמענו כי גם הנביאים שהיו בימיו נבאו על עתידה זו כמו שכתוב בנבואתם : צבי לצדיק . פי׳ צבי חפץ ופאר , וכן צבי היא לכל הארצות והדומים להם , כלומר אלו הזמירות ששמענו למי הם לצדיק כי הצדיק ראוי לשמוח בהם והם לו לזמירות , כמו שאמר הוא בתחלת הספר ביום ההוא יהיה צמח ה׳ לצבי ולכבוד , ולמי יהיה לפלטת ישראל הם הצדיקים כמו שאמר הנה לצדיק ואמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם , ואמר רזי לי רזי לי , כאלו אמר הנביא כשראיתי זה הפורענית העתיד בישראל בימי הגאולה שיצרפו ולא ישארו אלא הצדיקים : רזי לי , כלומר רזון לי , כאלו אמר מחמן בשרי ירזה על זה ואוי לי על זה כי כמה בוגדים יש בהם וכולה יכלו , או פירוש כמו יבגדו בהם , או פירוש שהוא רמז על ארבע מלכיות , בבל בוגדים , מדי ופרס בגדו , ובגד בוגדים על מדי ופרס בגדו יון וכותא , וכולם כשתעבדו בישראל ובגדו בהם בגלותם ביניהם דרשו ואמרו יצאתה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי , אמר הנביא עד מתי יצאתה בת קול ואמרה בוגדים בגדו וגו׳ עד דאתו בוזזי ובזוזי דבוזזי , ויו״ד רזי למד הפעל כיו״ד נקי ורקי מפני מלת לי שהיא בלרע שהיא מלה זעירה , ויונתן תרגם רזי ענין סוד כמו וכל רז לא אנס לך , וכן תרגם הפסוק מבית מקדשא דמתמן וגו׳: (יז) פחד . זה אמר כנגד אדום וישמעאל שהיו יושבי הארץ ואדונים עליה וישראל בגלות ביניהם , אמר אל תחשבו כי לישראל לבד תהיה הצרה כי גם לכולכם שתחשבו שתהיו אדונים ויושבי הארץ הנוע מתוכם וכל אומה ואומה ממקומה וישראל יגלו מהצרה והצדיקים ההם יכתבו לחיים אבל אתם לא תמלטו : (יח) והיה . זה הפסוק פירוש לאשר לפניו : והפחת . היא המפירה הגדולה : כי ארבות ממרום נפתחו . שהגזרות יורדות מן השמים אמר כאילו הוא מטר גובר כמו שאמר במבול וארובות השמים נפתחו ,. וכן תהיינה הגזרות יורדות מן השמים לרוב מאוד כמו המבול ומפני זה וירעשו מוסדי ארץ הכה :

תרגום

צדו ואתרגושתא בפגור תרעין : יג ארי כדין ישתארון יחידאין צדיקיא בגו ארעא ביני מלכותא כביעור זיתא כעוללן בתר קטף : יד אנון ירמון קליהון ישבחון במימרא דיי יבעון כמא דבעו על גבורן דאתעבידא להון על ימא : טו על כן במיתי נהורא לצדיקיא יקרון קדם יי בניסי ימא יהון מודן ומברכין שמא דיי אלהא דישראל : טז מבית מקדשא דמתמן עתיד למפק חדוא לכל יתבי ארעא תושבחא שמענא לצדיקיא אמר נביא רז אגר לצדיקיא אתחזי לי רז פורענות לרשיעיא אתגלי לי ווי לאנוסיא דמתאנסין ולבזוז בזזין דהא מתבזזין : יז דחלא וכומצא ומצדא עלך יתיב ארעא : יח ויהי דיערוק מן קדם דחלא יפול לגו כומצא ודיסק מגו כומצא יתאחד בסר גתא ארי גבורן ובשמיא אתעבידא וזעו יסודי ארעא : יט מזע תזוע ארעא מגד תגוד

ישעיה כד

שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה יֻכַּת־שָׁעַר׃ יג כִּי כֹה יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים כְּנֹקֶף זַיִת כְּעוֹלֵלֹת אִם־כָּלָה בָצִיר׃ יד הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנּוּ בִּגְאוֹן יְהוָה צָהֲלוּ מִיָּם׃ טו עַל־כֵּן בָּאֻרִים כַּבְּדוּ יְהוָה בְּאִיֵּי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
טז מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי־לִי רָזִי־לִי אוֹי לִי בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ׃
יז פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ׃ יח וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אֲרֻבּוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ יט רֹעָה הִתְרֹעֲעָה הָאָרֶץ פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ

מסורה: ג׳ . ג׳ — ג׳ בטעם — ב׳ . ג׳ כ״כ — ב׳ — י״א ר״פ — ב׳ חד מלא וחד חסר בתרי לישני — חסר דחסר — ג׳ חסר — ג׳ בפסוק — ס׳ מ״ל — י״ב — ג׳ — ג׳ מ״ל — ג׳ — ג׳ — ג׳ . ג׳

באורים ב׳ בתרי לישני וסי׳ גם בחלומות גם באורים . על כן באורים כבדו ה׳. בתראה חסר : בוגדים ה׳ מ״ל בקריאה וסי׳ ובגד בוגדים בגדו . למה תביט בוגדים . יבושו הבוגדים ריקם . ורשעים מארץ יכרתו . אף היא כחתף : נפתחו ג׳ בקריאה וסי׳ וארובות השמים נפתחו . כי ארבות ממרום נפתחו . שערי הנהרות נפתחו : רעה ג׳ מג׳ ליש׳ בקריאה וסי׳ כי רעה היא . שן רעה ורגל מועדת . רעה התרועעה הארץ בתראה

תולדות אהרן ושאיה . סוטה מח ב״ק כא נז : בגאון ה׳ . ערכין יא : מכנף הארץ . סנהדרין לז צד זוטר וילך :

רשי

ירושלים : (יב) ושאיה יוכת שער . על ידי שאיית גלמוד שיהו ... שואין מאין יושב יוכתו השערים ע״י מזיקין : (יג) כי כה . ישארו ... בקרב העמים אחד בעיר ושנים במשפחה : כנוקף זית . כמשאיר גרגרים ... אמיר : (יד) המה ישאו קולם . לאותו המעט הנשאר תבא הטובה ש... למעלה : צהלו מים . ... ממה שצהלו על הים ב... מצרים : (טו) על כן בא... ת״י במיתי נהורא לצדיק... שתי (בשורות) (ס״א ... של גאולת בבל ושל י... ומלחם אמר אורים ל׳ ... וסעיפים שהיו בורחים ... אור כשדים (בראשית יא) ... כשדים . וכן מאורת ... (לעיל יא) נקט חור פת... (טז) מכנף הארץ . ת״י ... מקדשא שהוא בסי... במזרחה כמו ששנינו ... שמערב וירדן מן המזרח ... מירושלים לירדן מהלך יו... אומר לפי פשוטו שמענו ... הפרגוד שעתידין להעלו׳ ... מכנף הארץ ומה הן ה... צבי לצדיק עתיד להיות ... קומה לצדיקים : ואמר ... וגו׳ . אוי לי שנגלו לי שו... רז פורענות ורז ישועה ... תרחק הישועה עד שיבאו ... בוזזים אחר בוזזים ... ושודדי׳ אחרי שודדי׳ ה׳ ... אמורות כאן : (יז) פחד ... ופח עליך . על יושבי ... פחת . גומא ליפול ב... שמפרש ואומר : (יח) הנו... הפחד יפיל אל הפחת ... הנמלט מחרב משיח ב... יפול אל חרב מש... דוד והנמלט משם ילכ... במלחמת גוג : (יט) ר... התרועעה . לשון שבר... (תהלים ב) תרועם בשבט... פור התפוררה . לשון פ... כמלוכה

מצודת ציון

גלה . מלשון גלות : (יב) שמה . שממה : ושאיה . כמו ובשאיה וכוא מענין שממה כמו שאו ערים (לעיל ו) : יוכת . מלשון כתיתה : (יג) כה . כן : כנוקף . ענין כריתה וכן ונקף סבכי היער (לעיל י) : כעוללות . הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק : כלה . נשלם : בציר . כן יקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : (יד) ישאו . ענין הרמה : גאון . ענין ממשל רב : צהלו . ענין השמעת קול גדול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י) : (טו) באורים . ענין בקיע וחריץ וכן מאורת צפעוני (לעיל יא) : (טז) מכנף . מקצה כמו לאחוז בכנפות הארץ (איוב לח) : זמירות . ענין כריתה כמו זמיר עריצים יענה (לקמן כה) : צבי . ענין הדר כמו לעטרת צבי (לקמן כח) : רזי . קדמאה ענין סוד כמו וכל רז לא אנס לך (דניאל ד) ותניינא ענין רזון וכחישות : (יז) ופחת . חפירה עמוקה כמו באחת הפחתים (ש״ב יז) : ופח . רשת : (יח) הנס . ענין בריחה : ארבות . חלונות כמו וארבות השמים (בראשית ז) : ממרום . מן השמים הרמים : מוסדי . מל׳ יסוד : (יט) רעה התרועעה . [ענין] שבירה כמו ורעו דליותיו (ירמיה יא) : פור התפוררה . ענין הרצוץ לחתיכות רבות כמו אתה פוררת (תהלים עד) : מוט

מצודת דוד

לזה אמר נתעדרו ענין חושך) : גלה משוש הארץ . השמחה הלכה משם : (יב) נשאר בעיר שמה . ר״ל השמחה הלכה ונשאר השמה : ושאיה . ובעבור השאיה יוכת ... כל עיר כי כן דרך עיר שוממה שהשערים כתותים ונתוצים כי אין מי משגיח ב... (יג) כי כה יהיה . כי כן יהיה מספר הנשארים בא״י בין ה... בגולה בתוך העמים : כנוקף זית . חוזר לתחילת המקרא לומר מספר ה... יהיו כגורת פרי אילן זית אשר מעט ישאיר אחריו וכמספר העוללות ה... בגפנים כאשר כלה הבציר והמה המעט וכן מעמים יהיו הנשארים מבני י... (יד) המה ישאו קולם . המה יזכו לגאולה וישאו קולם ברנה : בגאון ה׳ . ... גאון ה׳ יצהלו בקול יותר ממה שצהלו בקול שמחה על הים כאשר שקעו ... בעומק הים : (טו) על כן . הואיל ומובטחים הם על הגאולה לכן אותם הנסתרים ב... הארץ מיחל האויב כבדו את ה׳ : באיי הים . מלת כבדו משמשת בשת... אותם שגלו לאיי הים כבדו את ה׳ וכו׳ : (טז) מכנף הארץ זמירות שמענו . ... אני וחברי הנביאים שמענו בנבואה אשר בעת הגאולה תהיה כריתה והשחתה מקצה הארץ עד קצה ואחריה יהיה הסדר לכל צדיק וצדיק : ואומר . כששמעו הכל ... אמרתי כה״ד האמור לי מביא רזון לי ואוי לי על השמועה כי הבוגדים יבגדו בישראל וירעו להם : ובגד בוגדים בגדו . ר״ל קבוצת בוגדים אשר יבגדו ב... הכם יבגדו גם המה בישראל ר״ל יהיה הגר ומלחמה בין העכו״ם וכולם יבגדו בישראל : (יז) פחד וכו׳ . ר״ל צרות משונות ותכופות : עליך . יבואו עליך ... יושב הארץ הזאת : (יח) והיה הנס . מי שיברח ממקומו מקול הפחד יפול וכו׳ ר״ל מי שינצל מצרה אחת יפול באחרת : כי ארבות . אמר במשל כאלו נפתחו חלונות ... ויורדים לרוב גם צרות מרובות : וירעשו וכו׳ . ר״ל אף החזקים ירעדו מפחד הצרות המרובות : (יט) רעה וכו׳ . כאומר אבל סוף הדבר תפסק הצרות על העכו״ם ... תשבר

מלונה. סוכת נוטרים שבראש האילן: (כב) ואוספו. העכו"ם: אספה. לרעתם להכנים אסיר אל בור המוכן לו מחוייבי גיהנם לגיהנם: וסיגרו מסגר. הם שבעה מדורי גיהנם: ומרוב ימים יפקדו. עונות ימים יפקדו עליהם וזהו שיסד הקליר (בסילוק של יוצר דפרשת זכור) לרוב ימים ...ת לחשוב להם חשבונות:

תמה עמידה ליושבים: (יט) רעה התרועעה. ענין שבר וכן פיר התפוררה כמו אתה פוררת בעוז ים וכל הכפל לחזק הצרות הגדולות שתהיינה בעת ההיא על כל הארץ: (כ) נוע תנוע ארץ. כמלונה. הבית שומר הכרמים שעושה הבית בשר ושומר משם כל הכרמים ואותה הסוכה היא עשויה מעצים קלים כי אין לה קבע כי אין יושב בה השומר אלא כל זמן שהענבים בכרמים לשומרם ואותה הסוכה נקראת מלונה לפי שלן בלילה לן שם השומר וכשהרוח מכה באותה מלונה היא

מוט התמוטטה ארץ: כ נוע תנוע
ארץ כשכור והתנודדה כמלונה
וכבד עליה פשעה ונפלה ולא־
תוסיף קום:
כא והיה ביום ההוא יפקד יהוה
על־צבא המרום במרום ועל־מלכי
האדמה על־האדמה: כב ואספו
אספה אסיר על־בור וסגרו על־
מסגר ומרב ימים יפקדו: כג וחפרה
הלבנה ובושה החמה כי־מלך
יהוה צבאות בהר ציון ובירושלם
ונגד זקניו כבוד:

כה א יהוה אלהי אתה
ארוממך אודה שמך כי עשית פלא
עצות מרחק אמונה אמן: ב כי
שמת מעיר לגל קריה בצורה
למפלה ארמון זרים מעיר לעולם
לא יבנה: ג על־כן יכבדוך עם־עז
קרית גוים עריצים ייראוך: ד כי־
היית מעוז לדל מעוז לאביון בצר־
לו מחסה מזרם צל מחרב כי רוח

ארעא פרוק תתפרק ארעא:
כ אשתדאה תשתדי ארעא
כרוא ותהי אזלא ואתיא
כערסלא ויתקפון עלה חובהא
ותפול ולא תוסיף למקם:
כא ויהי בעדנא ההיא יסער יי
על חילותא תוקפא דיתבין
בתוקפא ועל מלכי בני
אנשא דדירין על ארעא:
כב ויכנשונון מכנש לבית
אסירי ויעגנונון לבית עגנה
ומסגי יומין יעול דברגיהון:
כג ויבהתון דפלחין לסיהרא
ויתכנעון דסגדין לשמשא ארי
תתגלי גבורתא דיי צבאות
בטורא דציון ובירושלם וקדם
סבי עמיה ביקר: א יי אלהי
את ארוממינך אודי שמך
ארי עבדתא פרישן מלבין
דאמרתא לאיתאה מלקדמין
בכן איתיתא וקימתא: ב ארי
שויתא קרוי פצחין לגלין כרך
תקיף לדמחמרא בית דחלת
עממיא בקרתא ירושלם לעלם
לא יתבני: ג על כן יקרון
קדמך עם תקיף קרית עממין
חסינין יהחלון מן קדמך:
ד ארי הויתא תקוף למסכן סעיד לחשיך בעדן עקא כמא דמטמרן מן קדם
זרמית בטלל משרב כן מלי רשיעיא לצדיקיא כזרמית

...זפרה הלבנה וגו'. ת"י ...ן דפלחין לסיהרא ...ון דסגדין לשמשא: ...ות מרחוק אמונה אומן. ...שיעצת מרחוק לאברהם ...בין הבתרים: אמונה ... אמונה נאמנת אומן ...וכל אוכל ואינו ל' פועל ...ל' מפעל אבוי"רמינט ...(ב) כי שמת. הר שעיר ...לגל: ארמון זרים מעיר. ...שעשו בעירך שהחריבוה ... ארמנותיה חורבן ...לעולם לא יבנה: ...זסה מזרם. כיסוי אהל ...מזרם וצל להגין מחורב ...אותו זרם הוא רוח ...ו כי רוחם דומה לזרם ...בקיר ומפילו: (ה)כחורב ... בעת יובש שמייבש ...ו להתמולל כן תכניע ...ריס: חורב בצל עב. ...ם מתקשרים בענן עב ...הערב הסכל שמחים בו ...נה שיר הצדיקים על ...עריצים ומפלתן: זמיר. ...תזמור (ויקרא כה): ועשה

מתנודדת אילך ואילך ומפני קלותה היא עומדת בהתנודדה אלא תפול לארץ ואם יש בראשה דבר שיכבד עליה תפול כן תהיה הארץ ינודו יושבים אילך ואילך ולא תהיה להם עמידה כי פשעיהם יכבדו עליהם ויפלו לארץ ולא יוסיפו לקום עליה עוד: (כא) והיה ביום ההוא יפקד ה' על צבא המרו' במרום, יש מפרשי' זה על קדרות המאורות כי הוא סימן ואות לרעת האומות לפיכך אמר ועל מלכי האדמה והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש כי צבא המרום הם המלאכים שהם עומדים לעזור לגוי אחד ולהשטין לגוי אחר כאשר הוא מפורש בספר דניאל, ועל כן אמר ועל מלכי האדמה כי מלכות הגוים דבק עם מלכות המלאכים: (כב) ואספו אספה אסיר. חסר כ"ף הדמיון, ופי' כאסיר, כמו שמאספים האסורים בלילה אל הבור וסוגרים אותם במסגר עד הבקר שיוציאום לעבודת' כן יאספו הרשעים, ר"ל שיהיו כאסירים מפני ישראל שלא יהיה להם רשות להרים יד ורגל עד שיפלו לפניהם בתכלית השפלות: ומרוב ימים. ר"ל לימים רבים יפקדו ויהיו כל גוי וגוי בממלכתו כי אחר שהורגלו ימים רבים בשפלות לא ירעו עוד וישובו גוי וגוי בממלכתו, ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק על ישראל שיהיו בגלות ימים רבים וסגרו על מסגר בין עכו"ם ובין ישמעאל ומרוב ימים יפקדו כל גוי וגוי ואחר שיהיו ימים רבים בגלות ירחם עליהם האל ויפקדו: (כג) וחפרה הלבנה. פי' וחפרה להם לעכו"ם הלבנה ובושה להם החמה, כלומר יחשיך העולם עליהם מרוב הצרות וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג ואז תראה מלכות ה' נגלות בהר ציון ובירושלם כי הם יחנו על ירושלם גם ילכדו חצי העיר ויצא השם ונלחם בגוים ההם, ואז יכירו כל הנשארים מכל הגוים כי לה' המלוכה ויהיה נגד זקני עמו לכבוד ולתפארת, כמו שאמר בראש הספר יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד וגו', ואמר והיה הנשאר בציון וגו', והם זקניו הנזכרים הנה: (א) יהוה אלהי. ואז יאמר ביתים ההם כל אחד מהזקני' שזכר ונגד זקניו כבוד לאמר ה' אלהי אתה, כלומר אתה שופטי כי לקחת משפטי מהעכו"ם עתה אני מכיר שאתה אלהי באמת על כן ארוממך אודה שמך, כלומר אתן לך בתהלתי

ולא תוסיף ד' בקריאה ...ע תנוע ארץ כשכור. ולא ...עוד לשבלם. עין שזפתו ...סיף. ואמר עד פה תבא: ...' מ"ל וא' חסר וסי' למען ...בל הימים דמלכים. וחברו ...יראוך ללכת דד"ה. קרית ...ריצים ייראוך. ייראוך עם ...שמש. קדמא חסר:

...ת אהרן וחפרה הלבנה. פסחים סח נדרים ...לט סנהדרין צא ע"ג יז ...: ונגד זקניו. ב"ב י.(סנהד' ...מד): ה' אלהי. זוהר פ' נו ופ' בלק:

לפי שהרוממת ונשאת על כל הגוים, ואמר ארוממך ואמר שמך, כי הוא שמו ושמו הוא: כי עשית. עמנו פלא דבר נפלא בעינינו כי קחתנו מבין הגוים שהיינו נפזרים ביניהם ועובדים ...עוד אחרי קבוץ גליות שיתקבצו עלינו גוג ומגוג ועמים רבים אשר אתו יפילם על הרי ישראל כולם, כמו שכתוב בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה פלא גדול יהיה זה: עצות מרחוק אמונה ...העצות שאמרת מזמן רחוק על ידי נביאיך נתקיימו קיום חזק, וזהו אמונ' אומן, כמו רעים ונאמנים שפירושו חזקים וקיימים, וכן במקום נאמן חזק וקיים: (ב) כי שמת מעיר. מאותו ...היה עיר עשית גל, כלומר שמת גל אבנים כי רבים מערי הגוים יהרסו באותן הימים, וכפל הדבר במלות שונות לחזק הענין ואמר קריה בצורה למפלה בצי"רי הפ"א: ארמון זרים מעיר. ...לא מעיר כי לעולם לא יבנה, וארמון זרים אמר על בבל שהיא כמו ארמון לכל ערי העכו"ם והם יקראו זרים ונכרים: (ג) על כן. אפילו העזים והעריצים שבעכו"ם ייראוך ויכבדוך כשיראו ...היה בגוג ומגוג ומתכנו: (ד) כי היית מעוז לדל. מחסה דל ואביון הם ישראל, ודמה הצרות והגלות לזרם מים ולחורב השמש והאל היה מחסם וצל להם שלא כלו בגלות, פי'

מצודת דוד

...ותפרך לפרורים ותהיה נוטה ליפול והוא משל על מרבית הצרות וכפל ...לחזק: (כ) נוע וכו'. הארץ תתנועע כשכור שמתנועע ולא יוכל לעמוד מבלי הנעה: והתנודדה. תהיה נדה ונעה כסוכת שומר קשואין הנדה ...וכבד עליה פשעה. כפשע אשר פשעו בישראל להיצר להם יכבד על ...ותפול לממה ולא תוכל לקום עוד רצה לומר העון הזה יקפחה: ...(כב) ואספו וכו'. יהיו מאוספים לקבל תשלומים כדרך שמאספין בלילה את כל ...אסירים אל בור בית הסוהר וסוגרין אותם במסגר עד הבוקר שיוצאין איש איש ...ר"ל האסיפה שיתאספו יחד על ה' ועל משיחו האסיפה ההיא תהיה ...כאסיפת האסירים: ומרוב ימים יפקדו. או יפקד עליהם פורענויות על ...שעשו מימים רבים: (כג) וחפרה הלבנה. אל מול העכו"ם תחפיר הלבנה והחמה רצה לומר יחשך מאורם בעיני העכו"ם לפי רוב הצרות הבאות עליהם ...ומר במפלת בבל כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם (לעיל יג): כי מלך וכו'. ר"ל כאשר תגלה מלכותו בעשות נקם באנשי גוג: ונגד זקניו כבוד. ...זקני עמו יהיה לכבוד ולתפארת מה שהשכילו לדעת מאז שה' הוא האלהים: כה (א) ה' אלהי אתה. בראות הנביא הנבואה ההיא התחיל לקלם למקום ואמר ...כי אתה וכו': עצות מרחוק. העצות שיעצת מזמן רחוק אשר הבטחת ע"י הנביאים היא אמונה אמתית וקיימת כי כן נעשה: (ב) מעיר לגל. אותו מקום ...עיר שמתו להיות גל אבנים כדרך החורבה: קריה בצורה. עיר מבצר שמת להיות מפלה: ארמון זרים. מקום הארמונות של הבבליים יהיה נעקר מעיר ולעולם ...לא ...עוד לשוב לקדמותו: (ג) על כן. בראות ממשלתך יכבדוך כל עם חזק ואנשי ערי העכו"ם החזקים יפחדו ממך: (ד) כי היית. כי בכח זרועך היית למעוז

מצודת ציון

מוט התמוטטה. מל' נטיה ונפילה: (כ) נוע תנוע. מל' הנעה והנדה: והתנודדה. מל' נדודה: כמלונה. כן יקרא סוכת שומר הקשואין על כי אינה עשויה אלא ללינת לילה כמ"ש כמלונה במקשה (לעיל א): (כא) יפקוד. כמו והוא פקד עלי (עזרא א): (כב) אסיר. כאסיר וחסר כ"ף הדמיון: על בור. אל בור: על מסגר. כמו במסגר על במקום ב"ית וכן על חרבכם (יחזקאל לג) ור"ל במנעול המסגר: (כג) וחפרה. ענין בושה ור"ל שהשה מאורה כי המתבייש יכסה מאור פניו: כי. כאשר: (א) אומן. ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב): (ב) לגל. תל ודגור: ארמון. היכל ופלטרין: זרים. נכרים וכן יקראו האומות כמ"ש וגם אל הנכרי (מ"א ח): מעיר. מהיות עיר וכן כי שודד מבית (לעיל כג): (ג) עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (ד) מעוז. חוזק: מזרם. ענין שטיפת המים כמו כזרם מים (לקמן כח): מחורב. ענין יובש החמימות כמו בחרבוני קיץ (תהלים לב): רוח. ענין כעס

רד"ק

ופירש המשל ואמר כי רוח עריצים כזרם קיר, רוצה לומר כעס עריצי הגוים על ישראל היה להם כזרם מים המפיל הקיר, ולולי רחמי האל לא היה לנו תקומה: ורוח. כעס, כמו אל תבהל ברוחך לכעוס, כל רוחו יוציא כסיל, הניחו את רוחי: (ה) כחורב בציון. כי החורב והשרב במקום ציה ואין לאדם בעבורו מחסה במפלט כן הכנעת אתה אותם שאון זרים והמונם שלא יהיה להם מפלט ומקלט: כחורב בצל עב. ואותו החורב יהיה לגוים כחורב בציון ויהיה לישראל כחורב בצל עב, כלומר כי צרות גדולות יהיו באלו הימים לעכו"ם ולישראל, כמו שכתבנו למעלה בפסוק וחפרה הלבנה וישראל ימלטו מאותה הצרה כמו שכתוב כל הנמצא כתוב בספר, ויהיה להם אותו החורב כמו החורב שיבא עליו צל ויקרר אותו אבל לעכו"ם יהיה כריתה שיכניע אותם: זמיר. ענין כריתה, כמו וכרמך לא תזמור: יענה. ענין כניעה, כמו לענות מפני והעריצים הם העכו"ם: (ו) ועשה ה'. בהר הזה, בהר ציון כי שם יהיו נקבצים כל הגוים על ירושלם: משתה שמנים. מענין שומן, והוא דרך משל על הכוס שישתו שם, כמו שאמר כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים, וכל זה דרך משל כמו שאמר גם כן אתן הסירות סף רעל לכל העמים. ואמר שהמשתה הזאת שישתה יהיה משתה שמנים ממחים. כלומר שמנים הרבה מענין מוח ואם אינו משרשו, והמשתה השמן ביותר כשישתה אדם ממנו הרבה מכביד הלב ומורדו וכל שכן משתה שמרים שהיין מזוקקים מן היין, וכל זה משל למהומו' ה' שתהיינה בהם והם עצמם יהרגו אחד את חברו, כמו שאמר ועלתה ידו על יד רעהו, וי"ת בטורא הדין שרו וגו', ופי' שרו הסעודה, ופי' זמן שיזמינם לבוא לסעודה זאת, והו ענין שאמר והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך על הרי ישראל: (ז) בלע. ענין השחתה כמו כבלע רשע צדיק ממנו, והדומים להם: הלוט הלוט. הראשון שם והשני פעול, כמו והמסכה הנסוכה, ואע"פ שהוא בחולם, או הוא תואר, והפסוק כפול במלות שונות, כי ענין הלוט הלוט כענין המסכה הנסוכה, ופי' הפסוק ההסתר והכסוי שנסתרו בו הגוים עד היום ההוא שהיו כולם בשלו' ובשררה, ישחית האל אותו הכסוי ויהיו מגולים ומוכנים לרעה הבאה עליהם ולא יהיה להם מכסה ומחסה ממנה, ופי' פני כי עד היום ההוא היו מכוסים כאלו לא היו פניהם נראים, כענין שכת בעדו אשר דרכו נסתרה, ואא"א ז"ל פי' הלוט הלוט רמז לאומה שמכסים את פניהם: (ח) בלע המות. ישחית ויבטל המות, ר"ל מיתה מיקרית לא מיתה טבעית, ר"ל ההריגה שהיו הורגים אותם הגוים בג[לות] תבטל אותה המיתה והדמעה שהיתה על כל פנים, ר"ל על כל פני עם ישראל שהיו בוכים בגלות תמיד מהרעות שהיו עושים להם הגוים אז ימחה האל אותה הדמעה מעל פניהם [ש]לא תהיה להם צרה עוד, וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ שהיו מפוזרים בכל הארץ והיה להם חרפה בכל מקום האל יסיר אותה חרפה: כי ה' דבר. באמת יהיה זה כי ה' דבר, ומה שהוא מדבר יקיים על כל פנים: (ט) ואמר. עמו שזכר יאמר ביום ההוא כשיראו התשועה הגדולה הנה אלהינו זה קוינו לו בגלות שיושיענו הנה הוא שיושיענו וכפל הענין ואמר זה ה' קוינו לו עתה שיושיענו נגילה ונשמחה בישועתו: (י) כי תנוח יד ה'. להיות בגוים: ונדוש מואב. אע"פ שהאומות נתבלבלו ולא נכר היום איזהו עמון ואיזהו מואב ואיזה אדום, וכן שאר האומות, וכן אותם הימים גם כן לא יהיו נכרים העמים, וכן כתוב בנבואת דניאל ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון, פירוש מיד מלך הצפון, אבל אם ימלטו מיד מלך הצפון לא ימלטו מיד האל בבא גוג ומגוג, והענין כי אע"פ שאינם נכרים והם מעורבים זה עם זה אפשר שיהיו בהם משפחות ידועות, או אפשר שקורא אדום האומה השוכנת בארץ אדום, וקורא מואב לשוכנת בארץ מואב וכן לכולם, וזכר הנה מואב כי יהיה לעזר לגוים הבאים מארץ צפון לירושלם עם גוג ומגוג, ולפי שמואב הם שכנים לא"י וקרובים להם יכינו להם לבאים דרכים ויהיו עמהם, לפיכך זכרם בפרט, ואמר נדוש מואב תחתיו, ופירושו במקומו, וכן ת"י באתריהון, ויהיה נדוש כמו שהוא נדוש התבן באשפה: מתבן. כמו תבן: ומדמנה. הוא האשפה, כי הזבל שבאשפה יקרא דמן היו דמן לאדמה, כדמן על פני השדה, ואדוני אבי ז"ל פירש מדמנה שם עיר מערי מואב, כמו שכתוב בנבואת מואב, גם מדמן תדמי, ופי' הפסוק כן ונדוש מואב במקומו שהיא מדמנה כהדושת התבן כמו שדשין התבן: (יא) ופרש. האל יפרש ידיו בקרב מואב כאשר יפרוש השוחה לשחות כי האדם השט במים יפרש ידיו בכל כחו והאל ישפיל גאות מואב: עם ארבות ידיו. והם אילי [...] כי

ישעיה כה

עָרִיצִים כְּזֶרֶם קִיר׃ ה כְּחֹרֶב בְּצָיוֹן שְׁאוֹן זָרִים תַּכְנִיעַ חֹרֶב בְּצֵל עָב זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה׃ ו וְעָשָׂה יְהוָה צְבָאוֹת לְכָל־הָעַמִּים בָּהָר הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים שְׁמָנִים מְמֻחָיִם שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים׃ ז וּבִלַּע בָּהָר הַזֶּה פְּנֵי־הַלּוֹט הַלּוֹט עַל־כָּל־הָעַמִּים וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם׃ ח בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי יְהוִה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ ט וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ׃ י כִּי־תָנוּחַ יַד־יְהוָה בָּהָר הַזֶּה וְנָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו כְּהִדּוּשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי מַדְמֵנָה׃ יא וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ

תרגום

בְּשָׁקְפָא בְּכוֹתֶל׃ ה כְּשָׁרָב בְּאַרְעָא צַחְיָא אִתְרְגוּשַׁת תַּקִיפִין תְּמָאֵיךְ בְּטַלַּל כֵּיף מַטַּר בְּאַרְעָא מְשַׁלְהֲיָא כֵּן נְיַח רוּחָא לְצַדִּיקַיָּא כַּד יִמְאֲכוּן רַשִׁיעַיָּא׃ ו וְיַעְבֵּד יְיָ צְבָאוֹת לְכָל עַמְמַיָּא בְּטוּרָא הָדֵין שֵׁירוּ וְזַמְנָא מְדַמַּן דְּהִיא דִיקָר וּתְהֵי לְהוֹן לִקְלָן מְחָן חֵילָא מְחָן דְּלָא יִשְׁתֵּיזְבוּן מִנְּהוֹן מְחָן דִּיסוֹפוּן בְּהוֹן׃ ז וְיִסְתַּלְעֲמוּן בְּטוּרָא הָדֵין אַפֵּי רַבָּא דְּרַב עַל כָּל עַמְמַיָּא וְאַפֵּי מַלְכָּא דְּשַׁלִּיט עַל כָּל מַלְכְּוָתָא׃ ח יִתְנַשְׁיוּן מוֹתָא לְעָלְמִין וְיִמְחֵי יְיָ אֱלֹהִים דִּמְעָתָא מֵעַל כָּל אַפַּיָּא וְחִסּוּדֵי עַמֵּיהּ יַעְדֵּי מֵעַל כָּל אַרְעָא אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזִיר כֵּן׃ ט וְיֵימַר בְּעִדָּנָא הַהִיא הָא אֱלָהָנָא דֵין דִּי סַבַּרְנָא לֵיהּ וְיִפְרְקִינָּנָא דֵין יְיָ דַּהֲוֵינָא מְסַבְּרִין לְמֵימְרֵיהּ נְבוּעַ וְנֶחְדֵי בְּפוּרְקָנֵיהּ׃ י אֲרֵי תִתְגְּלֵי גְבוּרְתָּא דַיְיָ בְּטוּרָא הָדֵין וְיִתְדָּשׁוּן מוֹאֲבָאֵי בְּאַתְרֵיהוֹן כְּמָא דְמִתְּדָשׁ תִּבְנָא בְּטִינָא׃ יא וְיִפְרוֹס מְחַת גְּבוּרְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן כְּמָא דְמַפְרֵים שַׁיָּטָא

רש"י

(ו) ועשה ה' צבאות לכל העמים. כשיבאו לצבא על ירושלים: משתה שמנים. שהם סבורים שיהא נוח להם כשמן יהפוך למשתה שמרים: שמנים ממחים. [...] כוחים ושמנים כמוח עצמות יהיה שמרים מזוקקים מכל משקה שמן [...] שלא יהא שם אלא שמרים לבדם וכל זה במלחמות גוג ומגוג: (ז) הלוט. הכסוי: הלוט על העמים. [...] המכסה את כל העמים. [...] כמו וילט פניו (מלכים [...]) הנה היא לוטה בשמלה (ש"א כא): המסכה. [...] נסיכות ושררה: (ח) בלע [...] יכסנו ויעלימנו עולמי' [...] (ט) ואמר. עמו ביום ההוא [...] וגו': קוינו לו ויושיענו. [...] מקוים לו שיושיענו: (י) [כי] תנוח יד ה'. גבורתו של [...] ונדוש. יהא נדוש: תח[תיו] במקומו ונדוש כמו וכרוץ [...] (שם יד): מתבן. [...] מדמנה. טיט וכן לדומן [על] פני האדמה (ירמיה ט): (יא) ופרש ידיו. ישבר [...] וזרועותיו כהפוך כפים [...] השוחה

בצל י"ב בקריאה וסי' [...] רבתא: ונשמחה ד' בקריאה [...] זה קוינו לו ויושיענו. [...] ונשמחה בכל ימינו. זה [...] עשה ה'. משכבי אחריך נר[וצה] במו ט' בקריאה וסי' כהדוש [...] במו מדמנה. חציו שרפת ב[...] אש. חציו שרף במו אש. [...] אתחנן לו. כי תלך במו א[...] תכוה. לירות במו אפל. ו[...] עליכם במו ראשי. אאנ[...] במו פי. ותבוא חיה במ[...] דאיוב. קדמאה במי כתיב [...] במו:

תולדות אהרן בלע המות. [...] סח סנהדרי[...] ומחה ה'. מ"ק כח סנהדרי[...] וחרפת עמו. זוכר חיי ש[...] סוטה. תענית לא:

מצודת ציון

כעס כמו אל תבהל ברוחך (קהלת ז): קיר. כותל: (ה) בציון. מל' ציה ושממה: שאון. ענין המייה: זרים. נכרים והם האומות בא"י: עב. ענן: זמיר. ענין כריתה כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כה): יענה. ענין הכנעה כמו מאנת לענות (שמות י): (ו) משתה. כן נקרא סעודת שמחה וכן עשה משתה (אסתר א): שמנים. מל' שמן: שמרים. הסולת השוקעת בתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים עה): ממחים. מל' מוח העצמות: מזוקקים. ענין צרוף להסיר הסיג ואמר בלשון שאלה על הסרת המשקה: (ז) ובלע. ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב): פני. ר"ל החשובים וכן ונשוא פנים (לעיל כד): הלוט. ענין מכסה כמו לוטה בשמלה (ש"א כא): והמסכה. גם הוא ענין מכסה כמו קשות הנסך אשר יסך בהן (במדבר ד): (ח) בלע. ענין השחתה: ומחה. ענין מחיקה וקנוח כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל): (י) תנוח. מל' הנחה: ונדוש. מל' דישה וכתישה: תחתיו. במקומו: מתבן. מל' תבן: במו. בתוך כמו כי תלך במו אש (לקמן מג): מדמנה. ענינו אשפה כמו כדומן על פני השדה (ירמיה ט): (יא) ופרש. ענין שטיחה: השוחה

מצודת דוד

למעוז בעת צר לישראל עם דל ואביון: מחסה. היית להם למחסה מזרם מי[...] מחום השמש ר"ל הצלתם מיד העכו"ם המצא'ים לישראל: כי רוח. המקרא הר[...] מהו הזרם אמר שכעס העריצים דומה הוא לזרם מים השוטפים בחוזק ה[...] הקיר: (ה) כחורב בציון. כענין החורב והחום אשר היא במקום ציה מבלי צ[...] מחסה שהיא מצירה עד מאוד כן מאד תכניע גאון הזרים המשמיעים קול ש[און] [...] חורב בצל עב. כמו החורב תהיה נכנעת ותתקרר בבוא צל העבים כן ה[...] תכניע את העריצים: (ו) לכל העמים. הבאים למלחמה עם גוג: בהר הזה. ב[הר] בת ציון: משתה שמנים. ר"ל הם יחשבו שיהיה נוח להם לכבוש את ירו[שלים] כשמן שהוא נוח ויתהפך להם למשתה שמרים הקשה לגוף ר"ל הם יפלו מבליעת[...] שמנים ממחים. שמנים הבריאים ושמנים כמוח עצמות יתהפך לשמרים מזוקק[ים] המשקה שהוא בלתי שמרים לבדם והוא כפל ענין במ"ש ולומר שיהפך מתחלתם מן הקצה אל הקצה: (ז) ובלע. השקים ישחית בהר הזה את חשובי המכסה [...] ומפרש המכסה וממנין על כל העמים ועל גוג יאמר: והמסכה. המסך המכסה על כל העכו"ם וכפל הדבר במ"ש: (ח) בלע. אז ישחית ויבטל המיתה לעולם: ומחה וכו'. ר"ל [...] דמעת הבכי: וחרפת עמו יסיר. לא ימצא עוד מי יחרף את ישראל כי לא יהיו עוד גולים בין העכו"ם: מעל כל הארץ. כי כולם ישובו איש לא נעדר ולא [...] גולה מהם בכל הארץ ולא יחרפו למי: כי ה' דבר. ובידו לעשות דברו: (ט) ואמר. אז יאמר ישראל הנה זהו אלהינו אשר קוינו לו והוא יושיענו: זה ה' וכו'. [...] הדבר במ"ש: נגילה. ונשמחה בישועה הבאה ממנו: (י) כי תנוח יד ה'. להכות בעמים אשר לצבא על ירושלים: מואב תחתיו. מואב יהיה נדוש [...] במקומו על שעזרו את הבאים למלחמה על ירושלים: כהדוש מתבן. כמו שנדוש התבן בתוך האשפה כי הדרך להשליך תבן במקום האשפה להיות נדוש ברג[ל] והכנה להיות זבל לזבל בהם את השדות: (יא) ופרש ידיו בקרבו. האל יפרש ידיו

רשי

זה. השט במים: לשחות. לשון שטיה וכן מי שחו (יחזקאל מז ו׳): והשפיל... פיל את גאותו: עם ארבות ידיו. לשון וארב לו (דברים יט) תירגס ...ון אשות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארוב והם מגדלים גבוהים אשוות ...ת ומגדלים כמו (ירמיה ג) כפלו אשיותיה: (יב) משגב חומותיך. למואב

...אומר: (א) עיר עז לנו ...ס ישית. העיר ירושלים ...: מאז תמיד לנו לעז ישועה ...כמושיע את חומותיה ...חילה. וחל חומה נמוכה ...י החומה הגבוה: (ב) פתחו ...ים. שלה ויבא לתוכה גוי ...שומר. ששמר וצפה ...תו ימים רבים לאמונתו ...הקב״ה שיקיים הבטחתו ...וית ע״פ נביאיו לגאלם: ... ממתין וכן (בראשית ...אביו שמר את הדבר וכן ...ים ו׳) ושמר ה׳ אלהיך ...(ג) יצר. שהיה סמוך על ...ה ונשען עליו בחזקה שלא ...אמונתו בשביל שום אימה ...ין: תצור. שיהא שלום כי ...יה בטוח לפיכך הגון לך ...: (ד) כי ביה ה׳. כי ...סמוך עליו שהוא דחילא ...לא וצור מחסה עולמים: ...יושבי מרום. צור ושאר ...ות: (ו) רגלי עני. מלך ...יח שנאמר בו עני ורוכב ...חמור (זכריה ט׳ ט): ...דלים. ישראל שהיו ...עד הנה: (ז) אורח ...ק מישרים. אורח שהיא ...לקיבול שכרו של צדיק ...ה׳ שאתה אל ישר תפלס ...צדיק להליכו בהותו ...שיקבל שכרו והצדיק הוא ...וזרעו וכה פתרונו אורח ...ן ליטול שכר מישרים ...: כן: ישר. אתה הקב״ה ...רגלי הצדיק תפלס ...ו אורח פילוס זה לשון ...רסוי״ש בלע״ז כמלך היושב ...מ ב ומשקל בלבו איזה יכשר ...או זה כך הישר בלבו להוליכו בדרך קבול שכר על כל אשר הנהיג מעשיו ...בכשרון: (ח) אף אורח משפטיך ה׳ קוינוך. כאשר לסינו לקבול הטובה ...אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתיך ברשעים: לשמך ולזכרך ...נפש. אותה נפשנו לראות שם שיהא לך מאז לעשות נקמה בצריך: (ט) נפשי אויתיך

רדק

כי השוחה ישפיל כל דבר שיזדמן לו במים בשחותו תחת אצילי ידיו בפשטו אותם, כן כאל ישפיל כל גאות מואב, ובמקום אחר זכר גם כן מואב בגאות, כמו שאמר שמענו גאון מואב גאה מאד וגו׳: (יב) ומבצר משגב. סמוך על סמוך, וכן מספר מפקד העם, והדומים להם: עד עפר. שלא תהיה לו עוד תקומה: (א) ביום ההוא. כל זה בזמן הישועה, והשירה שיושר הם אלו הפסוקים שאומר והולך, ואמר בארץ יהודה כי שם תהיה המלחמה והתשועה, ואמרו על ירושלם שהיא עיר עז לנו והשית הקב״ה חומותיה וחילה ישועה, וכן אומר וקראת ישועה חומותיך, והחיל היא החומה הקטנה שלפני החומה הגדולה, ובדברי רז״ל מאי חיל ואומה שורא ובר שורא, ופירוש חיל הספירה שסביב החומה, מתרגמינן גיא חילתא: (ב) פתחו. דרך משל שארץ ישראל תפתח להם שהיא היום כאלו סגורה בפניהם: שומר אמונים. ששמרו בגלות אמונת האל ולא עבדו ע״ג כמו שאמר אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר: (ג) יצר סמוך. אומר כנגד האל היצר שהוא סמוך ונשען עליך תצור אותו כי בך בטוח לפי שבטח בך נצרת אותו ונתת לו שלום שלום והכפל לחזק השלום: בטוח. שם תאר בשקל פעול: (ד) בטחו בה׳ עדי עד. עד עולם, או יהיה עדי גם כן עולם ויהיה כפול, כלומר בכל העולמים בטחו בו, וכן תרגם יונתן לעלם ולעלמי עלמיא: כי ביה ה׳ צור עולמים. כי בו ראוי לבטוח כי הוא צור העולמים, פירוש חוזק הזמנים כולם, וצור מאר, וכן הצור תמים פעלו, ויש לפרש צור שם ופירושו כי הוא חוזק העולמים, ועל דרך זה תי העולמים, ופירוש ביה ה׳ הראשון שם תאר מורה על היות העולם מאתו, והשני יו״ד ה״א וי״ו ה״א שם העצם: (ה) כי השח, בזה תראו כי טוב לחסות ולבטוח בו לפי שאתם בית ישראל בטחתם בו כי השח והשפיל שונאיכם שהיו יושבים מרום קריה נשגבה וכל קריה נשגבה מהם השפיל, או אמר על קריה מיוחדת מהם והוא ישפילנה וגו׳, הכפל לחזק הענין: (ו) תרמסנה. אחר שתפול לארץ תרמסנה רגל, ואיזה רגל רגלי עני והם ישראל: פעמי דלים, כפל הענין במלות שונות כמנהג, ר״ל שירמסו ישראל גאותם וגאונם ויהיו אדונים עליהם תחת אשר היו עבדים תחתים: (ז) ארח לצדיק. כמו ארח מישרים לצדיק, ופירושו אתה תתן לצדיק ותכונן לפניו ארח מישרים ותפלס מעגלו: וישר. הוא לשון קריאה כנגד האל יתברך, אמר אתה האל ישר ותישר מעגל צדיק, והוא על דרך שאמרו בא לטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו: ותפלס. ענין יושר, וכן פלס מעגל רגליך, ולזה נקרא מעה המאזנים פלס לפי שהוא מישר המשקל, וכן ושקל בפלס הרים: (ח) אף ארח. אף בדרך משפטיך ה׳ קוינוך, כלומר אפילו בעת שהגיעו משפטיך עלינו שהיית מיסר אותנו בגלות בחטאתינו אע״פ כן קוינו לך ולא היינו מתיאשים מן הגאולה ולשמך ולזכרך היתה תאות נפשנו, ופי׳ ולשמך ולזכרך שהיינו מתאוים לנבואה שיזכור לנו שמך, ויאמר לנו בגלות דבר מאתך: (ט) נפשי אויתיך. כשמדבר על לשון ישראל

מקרא

ישעיה כה

השחה לשחות והשפיל גאותו עם ארבות ידיו: יב ומבצר משגב חומותיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר:

כו א ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל: ב פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים: ג יצר סמוך תצר שלום שלום כי בך בטוח: ד בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יהוה צור עולמים: ה כי השח ישבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר: ו תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים: ז ארח לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תפלס: ח אף ארח משפטיך יהוה קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש: ט נפשי

מסורה

ג׳. ג׳. ג׳. ג׳. ג׳. ג׳. ב׳ קמצין וכל אסף דכוו׳. ז׳. י״א. ו׳. ג׳. ג׳ חסר. ס׳. ב׳ אחד מ״ל. ב׳. ב׳. ג׳. ג׳ ומ״ל. ג׳. ג׳. ג׳ ומ״ל

תרגום

למישט וימאיך יקריה עם אשות ידוהי: יב וכרך תקוף כרכי עממיא ימגר ירמי ימטי לארעא עד עפרא: א בעדנא ההיא ישבחון תושבחתא חדתא בארעא דבית יהודה קרית תוקפא לנא פורקן יתשם על שורהא ורחמין: ב פתחו תרעיא ויעול עמא זכאה די נטרו אוריתא בלבב שלם: ג בלבב שלם נטרו שלמא שלמא יתעביד להון ארי במימרך אתרחיצו: ד אתרחיצו על מימרא דיי לעלם ולעלמי עלמיא בכן תתפרקון במימר דחילא דיי תקיף עלמיא: ה ארי אמאיך יתבי רומא קריא תקיפא ימאכינא וירמינה עד ארעא ימטינה עד עפרא: ו ידושונה רגלין רגלי צדיקיא פרסת ענותניא חשיבי עמא: ז אורחת צדיקיא כונן אף עבדי אורחת צדיקיא תתקן: ח אף לאורח דינך יי סברנא לשמך ולדכרנך חמידת נפשנא: ט נפשי מחמדא

תולדות אהרן

גוי צדיק. שבת קיט סנהדרין קי זוהר וילך (שביעית לה): בטחו בה׳. מנחות כט: ביה ה׳. (חגיגה עז): כי השח. ר״ה לא: תרמסנה. חגיגה ג:

מצודת דוד

...בקרב מואב לסכותו: אשר וכו׳. כי השט במים יפרש ידיו בכל כחו: והשפיל. ...ישפיל גאות מואב עם המקומות שהיה לו לארוב בהם והם המגדלים הגבוהים ...לא יועילו המגדלים: (יב) חומותיך. אל מול מואב יאמר: עד עפר. כפל ...פעמים רבות להורות על גודל ההשפלה והאבדון: כו (א) ביום ההוא. ...מפלת גוג: עיר עז לנו. ירושלים תהיה לנו למעוז מעולם הנה גם עתה ...האל ישועה בחומתה וחילה ולא תשלוט בהם יד האויב: (ב) פתחו שערים. ...שערי ירושלים ולא תפחדו מן האויב: ויבוא. בפתחי השערים יבוא ישראל ...שומר ומצפה להאמנת הבטחת האל: (ג) יצר סמוך. המחשבה שהיה נשען ...אל השלום תצור אותו לבל יחרד וכפל מלת שלום לחזק הדבר: כי בך בטוח. ...כן ראוי הדבר הואיל ובטח בך: (ד) בטחו בה׳. כאלו מזרזים אלה לאלה ...יה בטחו בה׳ עד עולם כי בו תלוי חוזק עוה״ז ועוה״ב והכל בא ממנו ית׳: ...כי השח: הוא השפיל הכשדים אשר ישבו ברום המעלה: קריה. וכן השפיל ...קריה חזקה: ישפילנה. וכן ישפיל אותה עוד עד הארץ ועד העפר וכפל הדבר במ״ש לפי מרבית ההשפלה: (ו) תרמסנה רגל. הרגל תרמום אותה ...לומר רגלי עני תרמום והם ישראל שהמה מוכנעים כעני ואביון: פעמי דלים. כפל הדבר במ״ש: (ז) אורח לצדיק מישרים. ר״ל כל זה הגדולה והממשלה ...לצדיקים בעבור כי אין אורח לכל צדיק וצדיק כי אם ללכת בדרך ישר ולא ינטה ממנה: ישר. אתה האל היושר שלא תפלס ותשקל מעגל כל צדיק וצדיק ...כן הוא: (ח) אף אורח משפטיך. אף בבוא לנו אורח משפטיך לייסר אותנו ביסורי הגולה עכ״ז קוינו לך ולא היינו מתייאשים מן הגאולה: לשמך ולזכרך ...היא בשם יזכר וכפל במלות נרדפים: תאות כל נפש היתה להזכיר לנו שמך ולומר לנו דבר מאתך: (ט) נפשי אויתיך. נפשי תאוה לך בלילה היא

מצודת ציון

השוחה לשחות. ענין השטים במים כמו מי שחו (יחזקאל מז): ארבות. מל׳ מארב: ידיו. ענין מקום כמו יד אבשלום (ש״ב יח): (יב) ומבצר משגב. פתרון אחד להם מענין חוזק וכל המלה במלות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: השח. ענין השפלה כמו ושח רום אנשים (לעיל ב) וכפל המלה במלות נרדפים ואמר השפיל וכדרך המקרא: (א) ישית. ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג): חומות. כמו בחומות: וחל. הוא החומה נמוכה שלפני הגבוה כמו ויאבל חל וחומה (איכה ב): (ב) שומר. ענין המתנה ותקוה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז): (ג) יצר. ענין פעולת המחשבה כמו וכל יצר מחשבות לבו (שם ו): סמך. ענין השענה: תצור. ענין שמירה כמו יצרנהו כאישון עינו (דברים לב): (ד) עדי עד. עד עולם וכן שוכן עד (לקמן נז): צור. ענין חוזק: (ה) השח. ענין השפלה: מרום. מל׳ רום וגבוה: קריה. עיר: נשגבה. חזקה: (ו) תרמסנה. ענין דריכה: פעמי. רגלים שפוסעים בהן כמו הרימה פעמיך (תהלים עד): (ז) אורח. דרך: מעגל. שביל ומסילה וכן הדרכתיך במעגלי יושר (משלי ד): תפלס. תשקול בפלס והוא שם הכלי ששוקלין בו כמו ושקל בפלס הרים (לקמן מ): (ט) אויתיך. מל׳ תאוה: אשחרך. ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי יא)

רדק

ישראל פעמים מדבר בלשון רבים על דרך פרט ופעמים בלשון יחיד, אמר בנפשי אויתיך, כלומר בכל כחי ורצוני אויתיך: אף רוחי בקרבי. כל עוד שיהיה רוחי בקרבי אשחרך ואקדמך בתפלתי: כי כאשר משפטיך לארץ. אע"פ שמשפטיך הבא עלינו לא אמנע בעבור זה מרדף אחריך ומהשתחוות אליך כי אני רואה כי משפטיך טובים, כי כאשר משפטיך יבאו לארץ הם יוסרו ולמדו לעשות צדק יושבי תבל וגם אשר נגע אלהים בלבם שבעבורם מתקיימת תבל, אבל הרשעים לא יוחנו וזהו שאמר:

רשי

אויתיך. בגלותי שדומה ללילה לעשות את אלה: אף רוחי בקרבי אשחרך. אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עושה משפט ברשעים: צדק למדו יושבי תבל. למדי' להצדיק את דיניך ולהודות על מדותי שרואים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב: (י) יוחן רשע. בארץ נכוחות

ג' וכ"כ. י"א אִוִּיתִךָ בַּלַּיְלָה אַף־רוּחִי בְקִרְבִּי

ב' אֲשַׁחֲרֶךָּ כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ

ב' צֶדֶק לָמְדוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ י יֻחַן

כ'סון כ"כ רָשָׁע בַּל־לָמַד צֶדֶק בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת

ג' יְעַוֵּל וּבַל־יִרְאֶה גֵּאוּת יְהוָה׃

ג' בטעם יא יְהוָה רָמָה יָדְךָ בַּל־יֶחֱזָיוּן יֶחֱזוּ

י"ו וְיֵבֹשׁוּ קִנְאַת־עָם אַף־אֵשׁ צָרֶיךָ

ג' וחסר תֹאכְלֵם׃ יב יְהוָה תִּשְׁפֹּת שָׁלוֹם

לָנוּ כִּי גַּם כָּל־מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃

ג' ומ"ל יג יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנִים

זוּלָתֶךָ לְבַד־בְּךָ נַזְכִּיר שְׁמֶךָ׃

ד' חסר יד מֵתִים בַּל־יִחְיוּ רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ

ב' לָכֵן פָּקַדְתָּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל־

ג' זֵכֶר לָמוֹ׃ טו יָסַפְתָּ לַגּוֹי יְהוָה

ב' וכפסוק יָסַפְתָּ לַגּוֹי נִכְבָּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל־

ג' קַצְוֵי־אָרֶץ׃

ל' ומ"ל טז יְהוָה בַּצַּר פְּקָדוּךָ צָקוּן לַחַשׁ

לְצַלָּאָה קֳדָמָךְ בְּלֵילְיָא אַף רוּחִי בִּמְעַי מְבָרְכָא לָךְ אֲרֵי כְּמָא דְדִינָךְ תַּקִּין לְאַרְעָא קוּשְׁטָא יִתְאַלְּפוּן לְמֶעֱבַד דְּדָיְרִין בְּתֵבֵל׃ י יְהַבְתָּא לְהוֹן אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא אִם יְתוּבוּן לְאוֹרַיְתָךְ וְלָא תָבוּ כָּל יוֹמִין דַּהֲווֹ קַיָּמִין יַעְבְּדוּן קְשׁוֹט עַל אַרְעָא הֲווֹ שַׁקְּרִין אַף אִינוּן לָא יֶחֱזוּן בְּתוּשְׁבַּחַת יְקָרָךְ יְיָ׃ יא יְיָ כַּד תִּתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתָךְ לְאוֹטָבָא לִדְדַחֲלָתָךְ לָא יְנְהַר לְסָנְאֵי עַמָּךְ יֶחֱזוּן רַשִׁיעַיָּא וְיִבְהֲתוּן פּוּרְעָנוּת עַמָּא תַּחְפֵּינוּן אַף אֶשָּׁתָא לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ תְּשֵׁיצֵי׃ יב יְיָ תַּתְקֵין שְׁלָמָא לָנָא אֲרֵי בְּכָל עִדָּן חֲסֵיבְנָא מֵחוֹבָנָא אַתְּ עֲבֵיד עִמָּנָא׃ יג יְיָ אֱלָהָנָא שְׁלִיטוּ בָנָא עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי עֲדָנָא רִבּוֹנִין בַּר מִנָּךְ בְּרַם בְּמֵימְרָךְ אֲנַחְנָא רְחִיצִין בִּשְׁמָךְ אֲנַחְנָא מוֹדַן׃ יד אִינוּן פָּלְחִין לְמֵתִין דְּלָא יְחוֹן לְגִבָּרְהוֹן דְּלָא יְקוּמוּן בְּכֵן כַּד תַּסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן וְתִשֵׁיצִנּוּן וְתוֹבִיד כָּל דָּכְרָנְהוֹן׃ טו אִתְגְּלֵיתָא לְכַנָּשָׁא מִבַּדְרֵי עַמָּךְ יְיָ אַף עָתִיד אַתְּ לְקָרָבָא גָּלְוָתְהוֹן לְאִתְגַּלָּאָה בִּגְבוּרְתָךְ לְרַחָקָא כָּל רַשִׁיעַיָּא לְגֵיהִנָּם׃ טז יְיָ בְּעָקָא הֲווֹ דְּכִירִין לְדַחֲלָתָךְ בְּעָקְתְהוֹן הֲווֹ מַלְפִין

בקרבי י"א וסי' נמסר ביהושע סי' ט': רמה ג' לעיל בקריאה וסי' פן יאמרו ידינו רמה. רמה קרני בה'. רמה ידך בל יחזיון: יחיו ג' וסי' ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו. יחיו מתיך נבלתי. לי עליהם יחיו. וגם אני נתתי להם. אכותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו. ונמסר גם ביהושע סי' ט': קצוי ארץ ג' וסי' יספת לגוי ה' יספת. נוראות בצדק תעננו. כשמך אלהים כן תהלתך. קדמא ארץ מלעיל:

תולדות אהרן אויתיך. זוסר לך אחרי: יוחן רשע. מגלה ו: שלום לנו. ברכות יז: בעלונו. זוסר שמות רפאים. זוסר בראשית:

רדק

(י) יוחן רשע. ופירושו בתמיה, אשר יוחן רשע והוא לא למד צדק בעבור משפטיך, כי אמר אינם למוסר אלא מקרה הוא בעולם לית דין ולית דיין: בארץ נכוחות יעול. בארץ שהכו לעשות נכחות ונוסרו בעבור משפטיך שנגעו בהם הוא לא כן יעשה אלא יעול ויעשה עול במשפטו: ובל יראה גאות ה'. יש מפרשים אותו דרך תפלה נאל שלא יראה הרשע גאות ה'. כלומר שלא יראה בטובה, והנכון שהוא על דרך הוה, כמו שאמר יעול ולמה שאינו רואה בגאות ה' ולא יחשוב שהאל משגיח בעניני בני אדם ויגאה עליהם לגמלם כרשעם: (יא) ה' רמה ידך בל יחזיון. הם הרשעים אינם רואים כשרמה ידך, כלומר אינם חושבים בבא הפורענות על הרשעים כי מידך הוא: יחזו ויבושו קנאת עם. יראו בעת הישועה כשתקנא לעמך ותושיעם יראו הם ויבושו, כמו שאמר קנאתי לירושלם קנאה גדולה, כי אז לא יוכלו לומר מקרה הוא כי יראו מעט עם נושעים מעמים רבים ואז יבשו ויכלמו: אף אש צריך תאכלם. אותה האש תאכל צריך כי כשיבים האדם יהפכו אשו להם, כמו שאומר פני לשבים פניהם: (יב) יהוה תשפת. תערוך מן שפות הסיר, אמר שערוך שלום לנו כי בידך לעשות כמו שפעלת ועשית לנו כל מעשינו מה שקרה לנו ממעשה העולם הן טוב הן רע אתה פעלת הכל ולא היה בדרך מקרה, והואיל ובידך הכל ערוך לנו השלום כי כמה ימים היינו בצער בגלות ומכאן ואילך תן לנו שלום, ואדוני אבי ז"ל פירש תערוך לנו השלום כי כשתתן לנו השלום כל מעשינו פעלת לנו הכל תלוי בשלום: (יג) יהוה אלהינו. זכור לנו מה שתחזקנו עמך בגלות כי אע"פ שהיו האומות בעלים ואדונים לנו והיו עובדים בנו בפרך אע"פ כן לבד בך נזכיר שמך, ואלו היינו זוכרים שם אלהים אחרים כאויבינו אשר היינו תחתיהם היינו נגולים מידם והיינו במעלה ובגדולה כמוהם ולא רצינו וסבלנו השעבוד וזכרנו את שמך לאויבינו ואמרנו כי בך בטחוננו ולא נמיר אותך באחר: (יד) מתים בל יחיו. ואלהי העמים ההם שלא פנינו אליהם בגלות כי הם מתים ואין בהם ממש, ופירוש לא יחיו אין בהם חיות והם כמו המתים שלא יקומו כמו שאמר ממקומו לא ימיש: לכן פקדת. אתה אליהם, ועל עובדיהם והשמדת אותם מן העולם עד שלא נשאר זכר להם: כל זכר. פירוש שום זכר, כמו כל מלאכה לא תעשו: (טו) יספת לגוי ה'. אותם האמות השמדת ואבדת אבל הגוי שהוא לך יספת והגדלת להם כל טובה יספת להם לפי שנכבדת עמהם ולא עם הגוים האחרים, לפיכך רחקת אותם עד קצוי ארץ, כלומר טלטלתם הנה והנה והגליתם מארצם עד קצוי ארץ: (טז) ה' בצר פקדוך. כשהיו ישראל בגלות בצרה פקדוך, כלומר אותך לבדך פקדו בעת צרתם לא אחר: צקון לחש מוסרך למו. בעת שהיה מוסרך להם שופכים

רשי

ירושלים ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית: ובל יראה גאות ה'. לא יביט בעיניו גדלך וגאותך וכל יראה ל' רגילות ותמידות לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה איוב (איוב א): (יא) ה' רמה ידך וגו'. ראיתי מדרש אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבים או על דקדוק הלשון או על סדר המקראות והוצרכתי לבאר אותה על אפני סדרה ומ"א יש שמבקש הנביא כו' ... לו מוטב שיחזו ויבושו ואין ... אחר הל' שאין כתוב כאן ... ידך ועוד שאף התיבה ... מתיבה כיוצא בה כל יד ... שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעל' כמו (ברא' לז) הנה ... אלומתי וכמו (רות א) ... שבה יבמתך שכולו לשון ... אף זה ה' נסתלקה יד גבוה ... מעל צריך בל יראו קנאת ... בטובה שתיטיב לעמך ... בעלמן יראו משפט נקומך ... שתאכלם האש: (יב) תשפות ... תכין וכן שפות הסיר (מ"ב ...) וכן לעפר מות תשפתני (תהלים כב) ויש לפתור את ... ל' שימה תשית שלום לנו ... גם כל מעשינו. הרעים: פעלת לנו. כנגדם לקחנו מידך ... הטאתינו: (יג) בעלונו. ... לנו אדונים ונגשונו: שמ... שם אלהותך נזכיר לאמור אלהינו לבד הוא אלהים ... (יד) מתים בל יחיו. הלא ... עליהם ככר ותשמיד' באח... היך כענין שנאמר כי ... אמחה את זכר עמלק (שמות יז): (טו) יספת לגוי. לישראל יספת להם תורה וגדולה ... וכל כמה שיספת להם ככ... שהם מודין ומשבחין לפניך כל הטובה הרי בטובתם כך עושים ישראל לפניך קילום וכבוד וכבר להם ... (טז) ה' בצר פקדוך. אינם מהרהרים אחר מדותיך: צקון לחש. שהך ... ותפלה

מצודת ציון

(ח) תבל. כן נקרא מקום הישוב: (י) יוחן. מל' חנינה וחסד: נכחות. ענין ישרות כמו נכוחים למבין (שם ח): יעול. מל' עול: (יא) יחזיון. ענין הסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות יח): קנאת. ענין נקמה: (יב) תשפות. ענין עריכה וסדור כמו שפות הסיר (יחזקאל כד): (יג) בעלונו. ענין אדון ומושל כמו אם בעליו עמו (שמות כב): זולתך. כמו בלעדיך: (יד) רפאים. הם המתים שנרפו ונחלשו ע"י המיתה והפל הדבר במ"ש: פקדת. ענין גוזת הפורענות כמו יפקוד ה' על צבא המרום (לעיל כד): ותשמידם. ענין כליון: כל זכר. שום זכר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) ור"ל שום מלאכה: למו. להם: (טו) יספת. מל' תוספת: כל. כמו בכל ותחסר הבי"ת: (טז) פקדוך. ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא): צקון. מל' יציקה ושפיכה ויאמר כן על הרבות הפלל וכן ישפוך שיחו (תהלים קב)

מצודת דוד

היא עת שמחשבת האדם פנויה ממחשבות המורדות: אף רוחי בקרבי. ר"ל כל עוד שרוחי בקרבי אשחר ואדרוש לך: כי כאשר וכו'. ר"ל כי אמרתי גם השם לטיבה היא כי כאשר תבוא משפט בארץ אז יושבי תבל למדו צדק ועזבו ... מפחד המשפט הבאה: (י) יוחן רשע. ר"ל וכי מהלין שיוחן הרשע הלא בלא צדק אף מיראת המשפט: בארץ נכוחות יעול. עם כי הוא בארץ ששבו ... נכחות ונוסרו בעבור המשפט הבאה הנה הרשע הזה לא כן יעשה כי יאחז ... לעול עוד: ובל יראה. ואינו מסתכל בגאות ה' ר"ל חושב שבא במקרה ולא ... ה' המה שמתגאה לשלם גמול: (יא) רמה ידך. כשרמה ידך להכות בהר... הללו אינם מסתכלין שרמה ידך כי יחשבו למקרה: יחזו. לכן יראו תשועת ישראל ויבושו אז בראותם הקנאה שיקנא ה' לעמו כי אז לא יוכלו לחשוב שבא במקרה ... יראו מעט עם נושעים מעמים רבים: אף אש. ר"ל אף יראו משפט נקמתך שהאש תאכל צריך והם הצרים לישראל וכאלו צרו למקום: (יב) ה' תשפות וכו'. ... אתה ה' תערוך לנו שלום כי גם כל המעשים הבאים עלינו בין טוב בין רע הלא הכל אתה פעלת לנו ולא באו במקרה ואם כן הואיל והכל בידך ערוך לנו ש... (ג) ה' אלהינו וכו'. הוא דרך רצוי לומר ראויים אנו לשלום: לבד בך. אבל לא שמענו אליהם כי בך לבד נזכיר שמך לומר שאתה לבדך נקרא אלהים ואין ... לשתף עמך: (יד) מתים. כי אמרנו ואין בהם חיות: בל יקומו. לא יוכלו לקום על רגליהם. לכן פקדת: (טו) יספת לגוי ה'. כל מה שיספת לייסר עמך פעם ... פעם עכ"ז הודו כבודך ולא מרו בך ואף כי הרחקתם ממקומם ללכת גולה בכל קצות הארץ לא זזו ממך: (טז) בצר. בעת בוא צרה עליהם זכרו בך ודורשים ... בתפלה

לה : מוסרך למו. בהיות מוסר יסוריך באין עליהם וכך הוא תפלתם: (יז) כמו
תקריב ללדת וגו'. כן הייני מפניך. רואים אנו שהם מיני סימני ישועה
לה: מפניך . מפני גזירותיך : (יח) הרינו חלנו . חיל כיולדה כאלו ילדנו
קרובים אנו לגאל והוא רוח ואין ישועה : ישועות בל נעשה ארץ . בכל
יכו וצרתינו אין אנו מכינים
ישועה : וכל יפלו . אין
לין הכשדים שהם יושבי
שכבשו ומלאו את הארץ
תרגם בל יפלו ל'
ליכו אני ועמך (שמות לג)
יושבי תבל יכולין לעשות
: (יט) יחיו מתיך . כאן
לל שיחיו הצדיקים בבקשה
יחיו אותן שמומתין עליך
דבר מלכות מלפניך לומר
תי יקומון כבלות עמי שנבלו
עלי להם תהי תקומה זו
למה שכתוב למעלה
ים בל יקומו אבל אלו
ון: הקיצו ורננו . כל זה
להם הקב"ה הקיצו ורננו
וי הוא זה: כי טל אורות
. כי נאה לך לעשות כן
טל תורתך ומצותיך להם
של אור: וארץ רפאים
. ולארץ ולעפר תפיל
ארץ רפאים פריפו ידיהם
יתך: רפאים תפיל . לפי
ר וכל יפלו יושבי תבל
ואומר אתה הפילם כי
צדקיתינו כדי להפילם :
לך עמי בא בחדריך .
ה זו השיבהו לנביא לך
בא בחדריך בבתי כנסיות
י מדרשות . ד"א התבונן
מעשיך בחדרי לבך כך
רבי תנחומא : וסגור
בעדך . ת"י עביד לך
ין טבין דיגנון עלך ורבי
מא דרש סגור דלתי פיך
תהרהר אחר מדת הדין :
. התחבאי מעט עד יעבר
כי אמת אסקוד על שונאיך:
כי הנה ה' יוצא וגומר. ממדת הרחמים למדת הדין : יושב הארץ . הוא
עשיו : על הרוגיה . שהרגו בישראל : (א) על לויתן נחש בריח וגו'. ת"י
על מלכא דאתרברב כפרעה מלכא

שופכים לפניך תפלה כי יודעים היו כי הצרה כבאה להם בגלות מוסרך היה ולא בדרך מקרה
אלא שהיית מיסר אותם על עונם והם היו מתודים ומתפללים לפניך כן היה דרכם וחקם כל זמן
שהיו בגלות : לקין . הנו"ן נוספת כנו"ן אשר לא ידעון אבותיך , והוא חסר פ"א הפעל ושרשו
יצק , ולחש פירוש תפלה , נקראת כן לפי שהיא נאמרת בלחש , ויו"ת ה' בעקא וגו', ר"ל בעקת
השמד בגלות בשעה שהיו גוזרים עליהם שלא ללמוד תורה ושלא לעשות מצות והם היו לומדים ועושים
בהחבא : (יז) כמו הרה. פירשו א"א
ז"ל דבק עם הפסוק שלמעלה לקין לחש
מוסרך למו , אמר כל כמה שתכה
ותיסרה הם בכל עת שבים אליך
ויאהביך , כמו הרה תקריב ללדת כי
בעת שהיא קרובה ללדת חבלים יותר
חזקים ואע"פ שהיא יודעת כי בעלה
גרם לה זה אינה שונאה אותו ובאותה
שעה שהחבלים חזקים היא תאהבנו ,
וכן היינו מפניך כי בעת שתכנו
ותיסרנו אנו אוהבים אותך יותר
ושבים אליך בכל לב : (יח) הרינו
חלנו כמו ילדנו רוח . פירש אדוני אבי
ז"ל כיולדת כאשר ילדה ידעה כי כבר
נמלטה , אך ענינו כמו האשה שתקריב
ללדת בלא עתה ולא ילדה זהו כמו רוח,
ואינה שמחה בהפסק החבלים כי יודעת
היא כי בקרוב תעמד עוד במשבר
בנים , כן היינו אנחנו בגלות כי בעת
שהיינו נמלטים מצרה לא היינו שמחים
כי ידענו כי אחרת תכופה ועתידה
לבא אחרים , כן בענין זה היינו בכל
ימי הגלות כי דבר הישועות אשר
הבטחתנו לא היה נעשה בארץ :
וכל יפלו יושבי תבל . לא היו נופלים
ממלכות העכו"ם כי אותו דבר הוא
סימן לישועתינו כשיפלו הם נקום
אנחנו ובכל עת שהיינו נצולים מצרה
לא היינו שמחים בזה כי היינו יודעים
כי לא הגיע עת הישועה ולא היינו
רואים שהיו נופלים . יושבי תבל :
נעשה . נפעל עומד : (יט) יחיו מתיך .
אמר אז בעת הישועה יחיו מתיך כי
עתיד הקב"ה להחיות מתים בעת
הישועה וכן אמר בנבואת דניאל
ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו , וכבר
כתבנו בתחילת פרשה זו שהיא ביום
ההוא יושר השיר הזה , והשיר הוא
ענין הפרשה כולה עד זה הפסוק ,
ואמר הנביא אז יחיו מת ך והכנוי הוא
כנגד האל , ר"ל הצדיקים שהם לאל
כמו שאמרו רבותינו זכרם לברכה כי
תחית המתים לצדיקים ולא לרשעים ,
וכן נראה בזה הפסוק שאמר מתיך ,
וכן בנבואת דניאל שאמר ורבים ואמר
נבלתי יקומ'ן , וחסר עם או כ"ף
כנבלתי או עם נבלתי , אומר כשתקום
נבלתי מן העפר יקומו גם כן שאר
הצדיקים והוא היה בועת באמת שיקום

מוּסָרְךָ לָמוֹ׃ יז כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב ג׳
לָלֶדֶת תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ כֵּן ד׳
הָיִינוּ מִפָּנֶיךָ יְהוָה׃ יח הָרִינוּ חַלְנוּ
כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ יְשׁוּעֹת בַּל־
נַעֲשֶׂה־אֶרֶץ וּבַל־יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ ס׳ נטעם
יט יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ ז׳. ב׳. ב׳
וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת ב׳
טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל׃ ג׳
כ לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר ב׳
דְּלָתְךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־ דלתיך ק׳ ג׳
יַעֲבָור־זָעַם׃ כא כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא ז׳ מ״ל. ס׳ חסר בכיפה
מִמְּקוֹמוֹ לִפְקֹד עֲוֺן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ
עָלָיו וְגִלְּתָה הָאָרֶץ אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־ ג׳ ומ״ל
תְכַסֶּה עוֹד עַל־הֲרוּגֶיהָ׃ ב׳. ב׳ הד מ״ ומד חסר
כז א בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה

ג׳ אוּלְפַן אוֹרָיְתָךְ בְּחָשַׁי׃
ד׳ יז כִּמְעַדְיָא דִּמְטָא דִּבְעִדָּן
מֵילְדָהּ זָיְעָא וּמְצַוְחָא בְּחֶבְלְהָא
כֵּן הֲוֵינָא מִן קֳדָם דְּחַבְנָא
קֳדָמָךְ יְיָ׃ יח אַחֲדַתְנָא עָקָא
כִּמְעַדְיָא דִּמְטָת עִדָּן מֵילְדָהּ ס׳ נטעם
קָלִיל כְּרוּחָא פוּרְקַן לָא אִתְעֲבִיד
אַרְעָא לָא עֲבַדוּ אַף פְּרִישָׁן לָא ז׳. ב׳. ב׳
יָכְלִין לְמֶעְבַּד דְּדָיְרִין בְּתֵבֵל׃ ב׳
יט אַתְּ הוּא מְחַיֵּי מֵיתִין גַּרְמֵי ג׳
נְבֶלְתְּהוֹן אַתְּ מְקִים יְחוּן ב׳
וִישַׁבְּחוּן קֳדָמָךְ כָּל דַּהֲווֹ רְמַן
בְּעַפְרָא אֲרֵי טַל נְהוֹר טַלָּךְ
לְעָבְרֵי אוֹרָיְתָךְ וְרַשִּׁיעַיָּא דִּי
יְהַבְתָּא לְהוֹן גְּבוּרָא וְאִינוּן
עֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ לְגֵיהִנָּם
תִּמְסַר׃ כ אֱזִיל עַמִּי עֲבֵיד לָךְ
עוֹבָדִין טָבִין דִּיגְנוּן עֲלָךְ בְּעִדַּן
עָקָא אִטְּמַר כִּזְעֵיר זְמַן עַד
דְּיִעְדֵּי לְוָט׃ כא אֲרֵי הָא יְיָ
מִתְגְּלֵי מֵאֲתַר שְׁכִנְתֵּיהּ לְאַסְעָרָא חוֹב יָתִיב אַרְעָא עֲלוֹהִי וּתְגַלֵּי אַרְעָא עַל דַּם
זַכַּאי דְּאִתְּשֵׁיד בָּהּ וְלָא תְכַסֵּי עוֹד עַל קְטִילָהָא׃ א בְּעִדָּנָא הַהִיא יַסְעַר יְיָ בְּחַרְבֵּיהּ

וארץ ג' בקריאה וסימ' וארץ רפאים תפיל * כי הנני ברא שמים חדשים . שמים לרום וארץ לעמק . וכל שמים
וארץ דכוו' : יעבור ז' מ"ל וסי' חבי כמעט רגע עד יעבור . וסלעו ממגור יעבור . ומאלהי משפטי יעבור ,
ירדפם יעבור שלום . חק נתן ולא יעבור . ודתי פרס ומדי ולא . קימו וקבלו היהודים :

הולדות אהרן כמו הרה . זוהר תשא : הרינו . נדה ח (יבמות ו) : יחיו מתיך . כתובות קיא סנהדרין צ זוהר תיי
הרה תרומה ויקהל (ברכות ט תענית סג) : הקיצו . סוטה ח : טל אורות . כתובות קיא : לך עמי .
ב"ק ס סנהדרין כה קה עכו"ם ד זוהר וישב : כמעט רגע . ברכות ז (ברכות יא) :

שהיה יודע בעצמו שהוא צדיק : הקיצו ורננו . ויאמר כל אחד לחברו הקיצו ורננו שוכני עפר ,
או יצא קול מן השמים ויאמר להם זה : כי טל אורות טלך . אורות הם ירקות , כמו ללקוט אורות,
אמר על דרך משל טל הראוי לירקות הוא טלך כמו שהטל מחיה הירקות ומצמיחם כן טלך אמר
הם שמפלת והארץ כמו והארץ נעדרה ממנו ה"א הידיעה או יהיה תי"ו תפיל כנגד האל אמר , תחיה
הפסוק אמר במלחמת גוג ומגוג שתהיה צרה לישראל מעט זמן אמר דרך משל לך עמי בא בחדריך
הזעם ויעבור והטובים ימלטו , כמו שאמר כל הנמצא כתוב בספר : חבי . אמר לשון נקבה כנגד
לשון זכר , ויש מפרשים אותו שם בפלס שבי לבי , ודלתיך כתיב ביו"ד לשון רבים וקרי דלתך
: יעבור . כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף מפני המקף : (כא) כי הנה ה' יוצא ממקומו .
עת ההיא וכל דם נקי ששפכו יפקד עליהם וכאשר לא ינקם הדם יראה כאלו הוא מכוסה תחת הארץ
גים , וזכר הדם ולא זכר החמסים האחרים שעשו כי הדם הוא החמס הגדול , וכן אמר בנבואת
החרב בגוים שלא היתה כמוה , וכל זה במלחמת גוג ומגוג כמו שפירשנו , ולויתן שזכר הוא משל
על
הם שיחיה המתים : וארץ רפאים תפיל . הארץ תשליך המתים ממנה לחוץ , לשון האשה שמפלת
לכל הרשעים והם הרפאי' תפיל אותם לארץ עד שלא תחיה אותם : (כ) לך עמי . זה הפסוק אמר
דלתך בעדך , וזה משל להסתר במעשים טובים ובתשובה שלמה , כי כמעט רגע יהיה הזעם ויע
וכר כי עם מלאכו בלשון נקבה , כמו מדוע סובבה העם הזה , וחטאת עמך , אבל ברוב הוא לשון זכר
היחיד על דרך כלל , ואינו משקל דלת בסגול , כי היחיד אומר דלתיך , כמו ויקוב חור בדלתו : יעבור
משל כמו שאמר גם כן ויצא ה' ונלחם בגוים ההם וכל עונם שקדם יפקד עליהם בעת ההיא וכ
כאלו הוא מגולה , וכן אמר איוב ארץ אל תכסי דמי , לפיכך אמר ,ולא תכסה עוד על הרוגים , וזכ
קיתי דמם לא נקיתי : (א) ביום ההוא . הקשה הגדולה והחזקה , הכפל לחזק כריתת החרב בגו

מצודת דוד

: לקין לחש . שפיכת תפלה מלויה ביניהם כאשר בא להם מוסרך : (יז) כמו
. ר"ל וכה יאמרו בתפלתם הנה כמו אשה הרה אשר תקריב ללדת שאז
: תחלחל ותזעק בעבור ייסורי חבלי הלידה כן היינו גם אנחנו חלים ורועדים
זעמך : (יח) הרינו חלנו . לפי שאנו מובטחים להגאל אחז במשל מאשת לידה
לעת הריון וחיל הלידה ויולדת רוח בעלמא שאין לה במה להתנחם על
שסבלה ור"ל יאמרו בתפלתם הלא דמינו לאשת לידה כזאת כי סבלנו קושי
יד ואין במה להתנחם כי עדיין לא נעשה ישועה בארץ ועדיין לא נפלו
כו"ם שכבשו ומלאו פני תבל : (יט) יחיו מתיך . אמר דרך תפלה ובקשה קרב
מדו בתחיה אלו המומתים על קדוש שמך : נבלתי יקומון . יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקימון ר"ל נבלת עמי שנבלו עצמן עלי יקימו בתחיה ואמר
עפר הקיצו משינת המיתה ושבחו לה' : כי טל . כי טל התחיה שתוריד עליך יהיה כטל היורד על הצמחים שמגדל אותה כן יחיו המתים על ידי טל תחיה :
ארץ וכו'. הארץ תפיל ותשליך לחוץ את המתים הקבורים בה : (כ) לך עמי . מאמר הנביא בדרך משל בוא בחדרך וסגור הדלת בעדך שלא יוכל לבוא מי אליך
עמך רעה וסתרי כשיעור רגע מועטת עד אשר יעבור הזעם ותלך לו ורוצה לומר סתרי עצמך במסתר התשובה ומעש"ט להגן עליך מזעם הצרות שיבואו קודם
גאולה : (כא) יוצא ממקומו . הוא ענין משל וכמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה יד) : לפקוד. לזכור עון יושב הארץ על היושב בה לשלם גמול המפעל :
. הארץ תגלה את הדם על ההרוגים ההקברים בה : כז (א) יפקוד ה' . ישגיח להכות בחרבו : על לויתן נחש בריח . הוא משל על ישמעאל שהוא מבריח

מצודת ציון

קב) : לחש . ר"ל תפלה הנאמרה בלחש ובקול נמוך : מוסרך . משפט יסורין : למו . להם :
(יז) תחיל . מל' חיל וחלחלה : בחבליה . הם מכאובי הלידה כמו שמה חבלתך אמך (ש"ה ח) :
מפניך . ענין כעס וזעם כמו פני ה' חלקם (איכה ד) : (יח) הרינו . מל' הריון : חלנו .
מל' חיל וחלחלה : (יט) נבלתי . אף גוף הצדיק הסומת יקרא נבלה כמו את נבלת איש האלהים
(מ"א י"ג) : הקיצו . ענין הערה כמו לא הקיץ הנער (מ"ב ד): אורת . הוא שם צמח מה כמו
ללקט אורות (שם) : רפאים . כן יקראו המתים על כי נרפו ונחלשו ע"י המיתה : (כ) בעדך .
כנגדך : חבי . מלשון מחבואה ומסתור : זעם . כעס : (כא) לפקוד . ענין זכרון : וגלתה . מ'
גלוי : (א) יפקוד . ענין השגחה : לויתן . הוא הדג הגדול שבים וכן התמשוך לויתן בחכה (איוב
מ)

בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם׃
ב בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ־לָהּ׃
ג אֲנִי יְהוָה נֹצְרָהּ לִרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה וָיוֹם אֶצֳּרֶנָּה׃
ד חֵמָה אֵין לִי מִי־יִתְּנֵנִי שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָּחַד׃
ה אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי׃
ו הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃

ג׳ · ב׳ חסר וג׳ חסר בליש׳ · ל׳. ח׳ בליש׳ · ג׳. ג׳ · ד׳. ג׳ · ג׳. ג׳ · ג׳ וי״ס ש״ן · ג׳. ג׳ · ג׳

רבתא תקיפתא וחסינתא על מלכא דאתרברב כפרעה מלכא קדמאה ועל מלכא דאתגאי כסנחריב מלכא תנינא ויקטול ית מלכא דתקיף כתנינא די בימא׃ ב בעדנא ההיא כנשתא דישראל דהיא ככרם נציב בארעא טבא שבחו לה׃ ג אנא יי נטר להון קים אבהתהון ולא אשיצינון אלא בזמן דאינון מרגזין קדמי אנא משקי להון כס פורענותהון אלולי חוביהון גרמין לאתפרע מנהון כבר ליליא ויממא מימרי מגין עליהון׃ ד הא גבורן סגי קדמי הלא אם ישוון בית ישראל אפיהון למעבד אוריתא אשלח רוגזי וחמתי בעממיא דמתגרון בהון ואשיצינון כמא דמשיצי אשתא הובאי ובור כחדא׃ ה אם יתקפון בפתגמי אוריתי אתעביד שלמא להון מכען שלמא יתעביד להון׃ ו יתכנשון מביני גלותהון ויתובון לארעהון תמן יתילידון דבית יעקב יפשון ויסגון

לרגעים ד׳ בקריאה וסימ׳ אני ה׳ נצרה. חרדות ילבשו על הארץ ישבו. חרדו לרגעים איש לנפשו. לרגעים

תולדות אהרן בחרבו הקשה. ב״ב עד : נגרסו (ברכות יז עכו״ם מג) : חמה אין לי. נדרים לב עכו״ם ד : במעזי. סנהדרין צט : שלום לי. זוהר ויקרא : הבאים ישרש. שבת קמה :

רדק

על מלכי העכו״ם החזקים. ולויתן הוא הדג הגדול אשר בים. ויקרא גם כן תנין, כי כן כתוב ויברא אלהים את התנינים הגדולים, לפיכך המשיל העכו״ם הגדולים בלויתן ותנין, והתנין הוא הנחש, ומה שאמר בריח ואמר עקלתון כאלו היה מבריח הים מן הקצ׳ אל הקצה מרוב גדלו ובמקומות מעקל עצמו מרוב ארכו לפיכך נקרא עקלתון, ומה שאמר לויתן לויתן תנין שלשה רמז למלכות אדום וישמעאל ומלכות היוונים שלישי׳ וי״מ נחש בריח הטלי שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה גם הוא עקלתון, ועליו נאמר חוללה ידו נחש בריח, ולפירוש הזה גם כן הוא משל על גדולי העכו״ם, וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר התלי מגיד המאורות ונטוי מן הקצה אל הקצה כבריח נחש עקלתון : (ב) ביום ההוא כרם חמר ענו לה. פירוש לכנסת ישראל שירו לה וענו לה כרם חמר כרם שעושה יין טוב, ולפי שהנביא בתחלת נבואתו קרא לה כרם שעושה באושים ולא ענבים לפיכך אמר כי בעת ההיא שהיא עת הישועה אז יקראו לה כרם חמר שעוש׳ ענבים טובי׳ שיצא מהם יין חשוב אדום טוב, כי חמר ענין אדמימות, וכן אמר יין חמר רוצה לומר שאדום היין בו כי כן חשיבות היין אדמימותו, כמו שאמר אל תרא יין כי יתאדם, ותרגום יין חמרא, והאדום יקרא בערבי אל חמר : (ג) אני ה׳ נוצרה, הפך מה שאמר הסר משוכתו והיה לבער : לרגעים אשקנה, הפך מה שאמר ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר : פן יפקד עליה. פירש אדוני אבי ז״ל עליה מן עלה זית, אמר לרגעים אשקנה פן יחסר אפי׳ העלים שלה כל שכן הפרי, או פירוש פן יפקד האויב עליה לילה ויום אצרנה, ופירוש המשל אני ה׳ נוצרה שתהיה השגחתי תמידה עליה, כמו שאמר ושמתי פני עליהם לטובה : לרגעים אשקנה. שאשפיע עליהם רוח דעת ורוח נבואה כמים לרוב, כמו שאומר כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים, ונאמר אשפוך רוחי על כל בשר ואיני אומר כל בשר אלא על ישראל, כמו שאומר אחר כן ונבאו בניכם ובנותיכם וגו׳ : אצרנה. בקמץ חטף הצד״י במקצת ספרים : (ד) חמה אין לי. כי אינה ממדותי אלא ארך אפים, ואע״פ שכתוב נוקם ה׳ ובעל חמה הרי פירש אחריו נוקם הוא לצריו לפי שהוא נוקם ונוטר לעת יבא אידם, ואע״פ שמאריך להם זמן רב עושה זה כדי להאבידם ולהשמידם מכל, כמו שאומר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ואומר להשמדם עדי עד, אבל לישראל אינו עושה כן אלא כשחטאו מעט מעט הוא פוקד עונם ואינו שומר להם עד שיכלה כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם, לפיכך אמר חמה אין לי, כלומר על ישראל שאם היה לי חמה מי הוא שיתן לי שמיר ושית, כלומר הכרם שנותן לי שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה הייתי פושע בה פסיעה אחת והייתי שורפה כלה כאחד במלחמה כשאני נלחם עמה על כל עונותיה, כן פירש לי אדוני אבי ז״ל הפסוק, וכזה כתוב שבפירושים : שמיר שית. חסר וי״ו השמוש כאלו אמר שמיר ושית, כמו שמש ירח ראובן שמעון, והדומים להם, שמיר שית הם מיני קוצים : (ה) או יחזק במעזי. או יחזק בתורתי, כלומר הייתי מכלה אותה או היה מחזיק במעזי, כלומר תורתי שהיא מעוז להם : יעשה שלום לי. כלומר יבא זמן עוד שיעשה שלום לי : שלום יעשה לי. הכפל לחזק השלום שלא תהיה עוד מלחמה בין האל ובין ישראל ואיזה זמן הישועה, וזהו אחריו : (ו) הבאים. כלומר הימים הבאים והוא זמן הישועה כמו הנה ימים באים נאם ה׳ והקמותי לדוד צמח צדיק וגו׳, ואז בימים ההם ישרש יעקב, ופירוש ישרש יתן שרש כמו שאמר ויך שרשיו כלבנון כי עתה בגלות הוא כמי שאין לו שרש אבל בימים ההם ישרש מלמטה ויציץ פרח מלמעלה : ומלאו פני תבל תנובה. כלומר כתנובה כמו שאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ, [...] חסר :

רשי

מלכא קדמאה ועל מלכא דאתגאי כסנחרב מלכא תנינא. בריח ל׳ פשוט [...] הזה לפי שהוא ראשון : עקלתון. לשון כפול לפי שהוא שני ואומר אני לפי [...] שלש אומות חשובות מצרים ואשור לכך אמר על אלו כמו שאמר בסוף [...] ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים : לויתן נחש בריח הוא [...] לויתן נחש עקלתון. הוא [...] והרג את התנין אשר ב[ים] היא יושבת בלב ימים [...] כתיים קרויים איי [...] (ב) ביום ההוא. בעת הג[אולה] ישירו לישראל זו היא [...] חמר הוציאה יינה הטוב. [...] ויינש בלע״ז : (ג) אני [...] נוצרה. בעת הגלות : לר[געים] אשקנה. מעט מעט אני [...] אותה כוס פורענות [...] עליה פן אפקד עליה [...] אחת ואכלנה לכך לילה [...] אני מתבונן בה ויונתן [...] אם לא שאני פוקד [...] עונות שהם מרגילים [...] לילה ויום הייתי מגין ע[...] (ד) חמה אין לי. אין [...] להגביר חמתי על העכו״[ם] שאף ישראל חוטאין ומד[ת הדין] מקטרגת : מי יתנני שמי[ר] במלחמה. בבני מלחמתי [...] ישמעאל מי יתנני ואוכל [...] עליהם ולא תוכל מדת [...] למחות שישובו ישראל ב[...] והיא נותנת אותי שמיר [...] בבני מלחמה אפשע [...] על מדת הדין ואפקוד [...] אף יתרון ונוספות עלנו [...] ואציתם יחד כן ת״י על ה[...] ורז״ל פירשו על ישראל [...] מוסב על הכר׳ חמה אין [...] הכעסים שהכעסני הכרם [...] לא אוכל לשפוך חמתי [...] מפני השבועה שנ[...] לאבותיכם מי יתנני [...] שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופושע בכרם ואציתנה יחד : (ה) [...] יחזק במעוזי. או ל׳ אם כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא) או[...] עתי במעוזי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי אז יעשה שלום לי להניח דעתי[...] שמתקשקשת בי על שאיני נוקם נקמתי ואנקם בהם : שלום יעשה לי. ממדה[...] שלא יוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו : (ו) הבאים ישרש יעקב [...] ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למצרים אשר השריש יעקב צצו ופרח[ו] עד

מצודת ציון

(א) : נחש. הלויתן הוא דומה לנחש : בריח. כענין מטה ההוטה לסגור השער ומבריח מקצה השער עד קצהו ולכן יקרא הלויתן בריח כי מבריח מקצה הים עד קצהו : עקלתון. ענין עקום ועוות כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה) : התנין. כן נקרא הדג הדומה למראית הנחש וכן התנינם הגדולים (בראשית א) : (ב) חמר. ענינו יין משבח כמו תשתה חמר (דברים לב) : ענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וגו׳ קול רם (שם כז) : לה. עליה : (ג) נוצרה. ענין שמירה כמו נוצר חסד (שמות לד) לרגעים מל׳ רגע : יפקד. ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (ש״א כ) : עליה. עלי הגפנים : אצרנה. אשמרנה : (ד) חמה. ענין כעס : שמיר שית. כמו שמיר ושית ותחסר הוי״ו והם מיני קוצים וכן ועלה שמיר ושית (לעיל ה) : אפשעה. כמו אפסעה בסמ״ך וענינו פסיעת הרגל : אציתנה. ענין הדלקה והבערה כמו ותצת בסבכי היער (לעיל ט) : (ה) יחזק. ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט) : במעזי. מלשון עוז וחוזק וכן נקראת התורה כמו שכתוב ה׳ עוז לעמו יתן (תהלים כט) : (ו) יציץ. כענין הפרח וגדול ממנה וכן נאמר ויצא פרח ויציץ ציץ (במדבר י״ז) : תנובה. כמו כתנובה ותחסר הכ״ף כמו ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה : ותנובה ענינו צמחי השדה כמו מתנובות :

מצודת דוד

ברוב היסוד מהקצה אל הקצה כמו הלויתן שמבריח את הים מהקצה אל הקצה : ו[...] לויתן נחש עקלתון. הוא משל על שהוא מעוקל במעשיו כמו הלויתן שבעבו[ר] ארכו מעקל עצמו במקומות מהים : התנין אשר בים. הוא משל על יתר [...] השוכנים באיי הים שאינם לא מאמונתם ולא מהמונם : (ב) כרם חמר ענו [...] כולם ירימו קול על ישראל לומר שהוא כרם המוציא יין משובח לא כמו [...] שנאמר בה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (לעיל ה) : (ג) אני ה׳ נוצרה. [...] אשמרה לא כמו לשעבר שנאמר בה הסר משוכתו והיה לבער וגו׳ : לרגעים [...] בכל רגע אשקה אותה במי מטר ולא כמו לשעבר שנאמר בה ועל העבי[ם] [...] מהמטיר עליו מטר : פן יפקוד עליה. כי פן יהיה נחסר העלים שלה ע״י א[...] לכן אצרנה לילה ויום להשקותה בזמנה ורצה לומר אחוס אף על העלין [...] על הענבים והוא דרך משל לומר אשפיע להם הרבה טובה מגדוליהם ועד קטנ[יהם] : (ד) חמה אין לי. גם מאז לא הערתי עליהם כל חמתי כי אם הייתי מע[...] חמתי אז מי הוא שיתן לי שמיר ושית כלומר זה הכרם שנתן לי מאז שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה מרובה הייתי פושע בה פסיעה אחת והייתי [...] כולה כאחד במלחמה כשאני נלחם עמה להפרע ממנה על עונותיה : (ה) או יחזיק במעוזי. ר״ל או הייתי שורפה כאחת או היה כ״א שב מדרכו לאחוז במע[...] היא התורה שהיא לחוזק ועוז : יעשה שלום לי. אז היה עושה שלום עמדי ולא הייתי נלחם בו : שלום וכו׳. כפל הדבר לחזק הענין : (ו) הבאים. תחסר מלת ימים ור״ל בימים הבאים ומעתה יובן החסרון וכאומר אם מאז לא הערתי כל חמתי כ״ש בימי הגאולה ארחם עליהם ויתן יעקב את שרשו להיות מתפשט למרחוק [...] יציץ ויפרח ר״ל ימשלו עד למרחוק ויגדלו עד מאד : תנובה. כצמחי האדמה : [...] הכמכת

רש"י

שר) מלאו פני תבל תנובה: (ז) הכמכת מכהו הכהו. הראיתם בגבורתי המכה יעקב הכיתיו הם טבעום במים ואני טבעתים במים יש תמיהו' תקיימו' כגון זו וכגון (שמואל א ב') הנגלה נגליתי אל בית אביך (יחזקאל ...) ואלה אתה מה המה עושים: אם כהרג. ישראל שהיו הרוגיו של פרעה הורגיו ועמו: (ח) בסאסאה. ... מדה: בשלחה תריבנה. ... זה מצרים את ישראל ... במדה. בסאה שלה: ... ברוחו הקשה. הגה. דבר הקשה: ביום קדים. ביום ... ה' את הים ברוח קדים (שמות יד): (ט) לכן. ... בזאת היה מתכפר ... לזכות להגאל כמאז: ... פרי. הטוב לו להסיר ... אם ישים כל אבני ... במותיו כאבני גיר ... מד קרות וכן (תהלים ...) כסך את עלליך וכן ... יג) וככלתים איש (אל ...) גיר מין לבע היא. לא אשרים וחמנים. למען ... ימו להם עכו"ם: (י) כי ... בצורה בדד. כי בעשותם ... עיר בצורה של ישמעאל בדד והנוה יהיה משלח במדבר. שם ירעה עגל. ... ירשנו שקרוי עגל שנא' ... לא) כעגל לא לומד: ... סעיפיה. ענפיה: ביבש קצירה. קצירי ... כתי תשלח קצירה ... פ) ועשה קציר (איוב ...) אומר כשתכלה זכות מעט את אבין אז תשברנה: נשים באות מאירות. עם חלש כנשים ידליקום. מאירות כמו (מלאכי א) תאירו מזבחי חנם ... דונג מחמת שהעלים נשים יהיו כחוט להדליק ... ונחם פתר מלקטות כמו ... מורי (שיר ה) וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ) השיב לו דונש וכלא ... ביבש קצירה ובענפים יבשים. אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאסרו לקבל צדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבא בתרא פ"ק (דף י') לית לה ביבש ... תשברנה: (יב) יחבט ה'. ת"י יתרמון קטילין ואני אומר ב' לשונות הללו חיביט

ישעיה כז

ז הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג
הֲרֻגָיו הֹרָג׃ ח בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ
תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם
קָדִים׃ ט לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֺן־
יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ
בְּשׂוּמוֹ ׀ כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־
גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים
וְחַמָּנִים׃ י כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד
נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם
יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ׃
יא בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים
בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־
בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ
עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ׃
יב וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה

ל. ל · ל. ל. ל · ל. ל · י"א נטעם בסיפרא. ד' · ל' חסר · ב' · ל' וזכר · ד' וחסר · ח' · ג'. ו' · ו'. ל' · ג' וקלרתס. ג' · ל' ומ"ל · ג' מ"ל בסיפרא · ל' וחסר · י"ג. ל'

תרגום

דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְימְלוּן אַפֵּי תֵבֵל בְּנֵי בְנִין: ז הַכְּמַחֲתָא דַהֲוָה מָחֵי מָחוֹהִי אִם כִּקְטוֹל קְטִילוֹהִי יִתְקְטִיל: ח בְּסָאתָא דַהֲוֵיתָא כָאֵיל בָּהּ יְכִילוּן לָךְ דַהֲוֵת תָּא שָׁלַח וּמְעִיק לְהוֹן הֲגֵי עֲלֵיהוֹן בְּמִלָּא מַתְקִיף עֲלֵיהוֹן בְּיוֹם לְוָט: ט בְּכֵן בְּדָא יִשְׁתַּבְקוּן חוֹבֵי בֵית יַעֲקֹב וְדֵין כָּל עוֹבָדֵי אַסְטְיוּת חוֹבוֹהִי בְּשַׁוְיוּתֵיהּ כָּל אַבְנֵי אֱגוֹרָא כְּאַבְנֵי גִר מְנַפְּצָן לָא יִתְקַיְמוּן אֲשֵׁרַיָּא וְחַנִסְנְסַיָּא: י אֲרֵי קַרְתָּא דַהֲוָת כְּרָכָא בִּלְחוֹדָא תֵתֵב תְּהֵי מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא כְּמַדְבְּרָא בָּהּ יְגִיחוּן צַדִּיקַיָּא וְיִבְזוֹן יָת נִכְסָהָא וִיסוּפוּן מַשְׁרְיָתְהָא מִלְּמִפַּק: יא יִתְקַצַּר חֵילְהוֹן וְיִבְהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיהוֹן יִתַּבְּרוּן נְשַׁיָּא עָלָן לְבֵית דַחַלְתְּהוֹן וּמַלְפָן יָתְהוֹן אֲרֵי לָא עַם סוּכְלְתָן אִינוּן עַל כֵּן לָא יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן דַעֲבַדִי נוּ וּדְבָרְנוּן לָא יְחוּס עֲלֵיהוֹן: יב וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְרְמוֹן קְטִילִין

תבחננו: יכפר ד' וסי' ולארץ לא יכפר. אם יכפר העון הזה. בזאת יכפר עון יעקב. בחסד ואמת יכפר עון. ונמסר גם בסדר מסעי: משלח ג' בקריאה וסי' נוה משלח ונעזב. והיה כעוף נודד. ונער משלח

תולדות אהרן בסאסאה. שבת קה סוטה ח ע סנהדרין ק (סוטה יז): כאבני גיר. עכו"ם נד: ביבוש קצירה. ב"ב י: עם בינות. סנהדרין לג:

רד"ק

חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירושו כגהה: (ז) הכמכת מכהו הכהו, כי עתה בזמן הזה תוכלו להכיר ולדעת כי אין חמה לאל על ישראל כמו שאמר חמה אין לי כי אם כמכת מכהו הכהו ומכהו הוא מכה ישראל כמו פרעה וסנחריב וזולתם ועתה אם בבל אשר נשאו ישראל הכהו האל כמו שהכה מכה ישראל שהכה בעשר מכות: אם כהרג הרוגיו הורג. כפל הדבר אמר אם הורג ישראל כמו שנהרגו הרוגיו והם אויבי ישראל, והכנוי כנגד ישראל כי הם הרוגי האל שהרגם בשביל ישראל, או יהיה הכנוי לישראל ואמר הרגיו כי בעבור ישראל הם הרוגים והרי הם כאלו הרגם: (ח) בסאסאה. ענינו סאה והוא כפול הפ"א והעי"ן, אמר לא עשה האל עם ישראל כמו שעשה עם אויביו ששפך חמתו להם ואבדם מן העולם לא עשה כן לישראל אלא כשהיו חוטאים לפניו במדה נפרע מהם לא יותר מן המדה שהיא שפיכת חמה אלא במדה קו לקו הוא נפרע מהם, והמדה שהוא סאה להם תריבנה, כלומר תריב כנסת ישראל בשלחה והוא כלל לשדות התבואה ולעצי הפרי כלומר ששולח להם השדפון והירקון ארבה וחסיל וכיוצא בהם: הגה ברוחו הקשה. הסיר הפרי ברוחו הקשה שמשיב בהם: ביום קדים. יום שנושבת רוח קדים עזה רוחו ישוא שהיא בהם להנקם מהם לאכול תבואתם ופירותיהם לא שישפך חמתו עליהם בלא מדה עד שיכלם זה לא יעשה האל עם ישראל, וזהו שקדם חמה אין לי אלא הכמכת מכהו, ושלחה הוא שם על הגנות והשדות התבואה כמו ברכת השלח לגן המלך, שלחיך פרדס רמונים, ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק כן במדה שמדדה רציתי לריב אתה ולשפוט בשלחה והרבה רצ"ל לשורגה לדין אותם באתם כמדת סדום כי מעשיכם היו כמעשיהם לולי שחמל האל והגה כאשר הם רוח קדים עזה לאחר שנזיקה על העיר כמו שמצויר ביחזקאל, הגה ענין הסרה כמו הגה סיגים מכסף הגה רשע לפני מלך: (ט) לכן בזאת יכופר עון יעקב. אע"פ שיש בהם עונות אחרים זהו עיקר עונם האשרים והחמנים שהם עובדים אותם ואם יתן המזבחות אשר עשו לבעלים יותצם וינפצם היטב כמו אבני גיר מנופצות ובתנאי שלא יקימו עוד אשרים וחמנים כי גם ינתצום עתה ויחזרו ויבנו אותם אחר זמן אין תשובתם שלמה אלא שיעקרו אמונתם מלבם וינתצום וינפצום שלא ישובו לבנותם עד בזה יכופר עונם: וזה יהיה כל פרי הסיר חטאתו. כי אם יסיר מה יהיה פרי ההסרה הסרת כל חטאתו כי מאחר שיעקרו עכו"ם כל שכן שישובו משאר עונות כי מעת שיאסו עכו"ם ממעשה וממחשבה ישובו לאל בתשובה שלמה ויעשו מצותיו כי העכו"ם היא עיקר כל עונות, וגיר הוא סיד ובארמית על גירא די על כתל היכלא: (י) כי עיר בצורה. כי עתה שיעבדו עכו"ם העיר שהיתה בצורה היתה בעונותם בדד מאין יושב בה ואותו שהיה נוה ומשכן האדם הוא עתה חרב: משלח ונעזב כמדבר. והוא מקום מרעה הבהמות, או פי' עיר בצורה בדד עתידה, כלומר בעונותיכם עיר שהיא בצורה עתה תהיה בדד ויאמר זה על ירושלם או על שמרון כי כשנאמר הנבואה זו לא גלו עדין השבטים כמו שאמר הוי עטרת גאות ... ספרים, ונוה אמר על בית המלכות או על בהמ"ק אמר שיחרב בעונותם ויהיה משלח ונעזב כמדבר ושם ירעה עגל ושאר בהמות והוא כמשמעו או על דרך משל: וכלה סעפיה. אמר סעפיה לפי ... כנסת ישראל לכרם אמר כי העגל ירעה אותה וכלה סעפים כמו שאמר בנבואה הראשונה הסר משוכתו והיה לבער, ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש עגל משל על מלך מצרים כמו שקרא ... יפיפיה מצרים וזה כשלקח יהואחז, ופירש החכם רבי אברהם בן עזרא הסעפים משל על ערי הפרזות, ואם עגל משל על פרעה יהיה סעפיה משל על הכסף והזהב שענש פרעה את ... (יא) ביבש קצירה, קציר הוא ענף העץ כמו ועל ילין בקצירי תשלח קצירה עד ים. וקצירה הוא לשון יחיד דרך כלל ואמר על הפרט דרך רבוי תשברנה רוצה לומר הסעפי' והפארות, ואמר ... כמו העץ כשיבש בו ענף ישבר מאליו כן ישראל בהגיע עת פורענותם ישברו מאליהם ואפילו נשים באות מאירות אותם, פירוש מבעירות ומדליקות אותם כי כיון שיבש הענף אינו ראוי ... לשרפה, פירוש אותם כנסת ישראל, ורוצה לומר כי כל אומה אפילו יהיו חלשים כנשים ירעו להם ויפחידו אותם: כי לא עם בינות הוא. ישראל עתה אינו עם בינות שאלו היה ... היה מתבונן בענינו ורואה כי כל זה הרעה באה לו על שעזב ה': על כן לא ירחמנו. לפי שאינו מתבונן על מעשיו ואינו שב לאל בבא עליו הרעה לא ירחמנו מי שעש' אותו וגדלו לו על כל
עם

מצודת דוד

... מכת. ר"ל אף מאז שהכה בו וכי הכה בו באכזריות כמו שהכה המצרים שהכו את ...: אם כהרג הרוגיו. וכי הורג הוא כמו שהרג את המצרים שהרגו בו והוא כפל ... מ"ש: (ח) בסאסאה. ר"ל במדה שחטאו במדה ההיא נפרע מהם ולא העיר ...: בשלחה תריבנה. כשהיה מריב עמה להפרע ממנה היה שולח חמתו ... שדות והגנות לשלוח בהם שדפון וארבה ולא הכה בנפשות תחלה: הגה. ... ספרי ברוחו הקשה ביום שמנשבת בו רוח קדים העזה שברוחות: (ט) לכן. ... ורחמי עליו אעשה לו גם זאת להתכפר בדבר קל: וזה כל פרי. זה יהיה לו ... להסר ממנו חטאתו להיות נמחל לו: בשומו. במה שישים המזבחות העשויות ... ת כוכבים ויהיה אבניהם מנופצות כדרך שמנפצים אבני גיר הדק היטב: לא ... ר"ל בתנאי שלא יחזרו להיות ולא יקימו מעתה אשרים וחמנים: (י) כי עיר ... כי בעשות זאת אז העיר הבצורה היא כרך גדול וכו' תהיה בדד מיושביה והנוה שלו תהיה משולח מיושביה ונעזב מהם כמדבר הנעזב מאנשים וכפל הדבר ... שם. במקום העיר הבצורה ירעה עגל וירבץ שמה ויכלה ענפי האילנות אשר יגדלו שמה: (יא) ביבוש קצירה. כשתתייבש ענפים תשבר מעצמה רצה לומר ... אלה שאתם ישברו מאליהם: נשים באות. נשים תבאנה ויבעירו בהם האש ור"ל עם חלש כנשים ישחיתו אותה: כי לא עם בינות הוא. להבין שכל ממשלתו ... לו מה' ולא בכח זרועו: עושהו. המקום שגדלו והמשילו: ויוצרו וכו'. כפל הדבר במ"ש: (יב) יחבוט ה'. ר"ל כמו שחובטין את השבלים במקל להסיר התבואה

מצודת ציון

משנוכות שדי (איכה ד): (ח) בסאסאה. מלשון סאה והיא מלה כפולה כמו ירקרק אדמדם: בשלחה. הוא שם כולל לשדות ולגנות וכן שלחיך פרדס רמונים (ש"ה ד): תריבנה. מלשון מריבה: הגה. ענין הסרה כמו הגו רשע לפני מלך (משלי כה): (ט) גיר. הוא הסיד וכן על גירא די כתל היכלא (דניאל ה): מנופצות. ענין רציצה וכתיתה כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): אשרים. אילן הנעבד: וחמנים. דמות מה עשוי לעבודת החמה: (י) בצורה. מלשון מבצר וחוזק: בדד. יחידה מבלי יושבים כמו איכה ישבה בדד (איכה א): נוה. ענין מדור כמו נוה איתן (ירמיה מט): משולח. מגורש וכן הן ישלח איש את אשתו (שם ג): ירבץ. ענין השכיבה לנוח: וכלה. מלשון כליון: סעיפיה. ענפים כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא): (יא) קצירה. כן נקרא הענף כמו ועשה קציר כמו נטע (איוב יד): מאירות. מבערות כמו ולא תאירו מזבחי חנם (מלאכי א): בינות. מל' בינה: עושהו. המגדל ומרומם אותו וכן ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט): (יב) יחבט. ענין הכאה במקל להפריד התבואה מהקשין כמו כי במטה יחבט קצח (לקמן כח):
מתבלת

עם: ויולרו. לסיות לעבד לו וסוא לא כן עשם על כן לא ירחם עליו ולא יחננו וסםתיר פניו מסם וסיס לאכול ומלאוסו לרוח רבות ורעות אולי אז ישוב, ויונתן תרגם אלה שני הפסוקים על סעכו"ם כלומר אם יעשה שיסיר האשרים והחמנים תסיה עיר בלורה של סעכו"ם בדד, וכן תרגם יונתן ארי קרתא וגו': (יב) וסיס ביום ססוא. בזמן סישועס: יחבט. כמו שסוא חובט חטים מן סקש וכמו שסוא חובט זיתים מסאילן כן יחבט סאל יתברך את ישראל מסאומות כי סם בתוך סעמים כחטים בתוך סקש וכזתים בין אילן סזים שילקט אדם ממנו סטוב שסם ספרי ויניח סקש וסעלים: משבולת סנסר. שבולת סוא חוזק מרוצ' סנסר כמו ושבלת שטפתני, ופי' סנסר סוא נסר סנסיון כמ"ש על סשבטי' וזרם מעבר סנסר, ואמר עד נחל מצרים כי עד מצרים יבאו וסם יתקבצו עם אחיס' בני סגלות סזס ויעלו לירושלם, ואמר ואתם כנגד בני סגלות שסם יסודס ובנימן שסם מפוזרים בכל פאס לפיכך אמר ואתם תלוקטו כאלו אמר אתם בני ישראל אשר מעבר לזו תלוקטו לאחד אחד כמו שאמר בנבואת ירמיסו ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחס וסבאתי אתכם ציון, ופירוש לאחד אחד אחד לחבירו כלומר אחד מזס ואחד מזס יתקבצו יחד, ומס שאמר עד נחל מצרים כי במצרים סוף מלכות סעמים בסלחם מלך סצפון עם מלך סנגב ויבא מלך סצפון עד מצרים ומשל במכמני סזסב וסכסף ובכל חמודות מצרים וכו' כמו שכתוב בחזיון דניאל; ואמר בעת ססיא יעמד מיכאל סשר סגדול סעומד על בני עמך וגו': (יג) וסיס ביום ססוא. כפל עוד סענין לחזק: יתקע בשופר גדול. כך יתקבצו כאלו סיס נתקע בשופר גדול לסשמיע סקול בכל סעולם כמו שאמר גם כן וס' אלסים בשופר יתקע כך יבאו מכל פאס כאלו תקעו לסם בשופר שיבאו סאובדים סם סשבטים שסגלו מעבר סנסר שסגלם שם מלך אשור וסוא בארץ אשור שסיו שם כאלו אבודים שלא יצאו עוד משם כי גלות בגל שסיו יסודס ובנימן שבו אחר כן לסוף שבעים שנס ואחר כן גלו פעם שניס וסם נדחים בכל פאס ומפוזרים, ומס שאמר בארץ מצרים כי שם יבאו כמו שפירשנו ומשם יעלו וסשתחוו לס' בסר סקדש ובירושלם, פי' בסר סקדש שסוא בירושלם: בסר סקדש. סוא סר סמוריס וסוא מקום בית סמקדש: (א) סוי עטרת גאות. עתס דבר על אנשי דורו במלכות אפרים על סשבטים שלא גלו עדין

וסיו מתענגים בטובס שסיתס לסם וסיס כל עסקם במאכל ובמשתס ובתענוג בשמן סמבושם עד שבאים לידי שכרות ומקיאים ויוצאים כדרך סשכורים וסיו נמשכים אחר סגאות סעולם וסכל ס... ו...גותיו כמו שאמר שמנת עבית כשית ויטוש אלוס עשסו וגומר, ואמרו רבותינו ז"ל חמרא דפרוגיתא ומיא דדורמסקית סם קפחו עשרת סשבטים מישראל, ואמר סנביא עליסם סוי עטרת גאות ... משל כי מן סגאוס סיו עושין עטרות לסם וסיו מספארים בעטרס ובתענוג ודמס חמדתם וסתפארותם כציץ סעשב או סאילן שסוא יפס בגאתו וכססרות נובלת בו סוא נובל ונופל לארץ וסנס נשת ... ושב עתר כן יסיס צבי תפארת אפרים ועטרת גאותם ואמר אפרים כי סיא ראש מלכות ישראל, וצבי פירושו חסן וחמדס ופאר כמו צבי סיא לכל סארצות, ואמר אשר על ראש גיא שמנים ... עטרת סגאות וצ"ך סתפארת שסוא על ראש גיא סשכורים שאלס שסם סלומי יין כלומר מוכי סיין שסיין מכס אותם לארץ שנופלים שכורים מתגוללים בקיאם ובצואס: וקרא ראש גיא שמני דרך ספלגס מרוב סשמן סמבושם שיוצקים על ראשם כאלו סיס גיא מליאס מים ועתס אומר לסם מס סוף תענוגם ואמר: (ב) סנס חזק ואמיץ לס'. סנס יום חזק לס' שיבא עליס' כזרם ברד סאילנו' ומשברם: שער קטב. וכשער, וכ"ף כזרם עומדת במקום שניס, ושער סוא אומר על רוח סערס שקוטב וכורת סכל, ועוד כמשילו לזרם מים כבירים שיבאו וישטפו כל אשר ... עליסם ויפילו סאילנות סגבוסים לארץ כן זס סיום סחזק וסאמיץ: סניח לארץ. כמו יניח עבר במקום עתיד וכמוסו רבים אמר שזס סיום סחזק יניח עטרת גאותם לארץ ביד כלומר בחס... (ג) ברגלים תרמסנס, ולא די שיניח עטרת גאותם לארץ אלא שירמסנס ברגלים לאחר שתפול לארץ וזס כלו משל לרוב שפלותם, ואמר תרמסנס לשון רבות ואמר עטרת יחידס ואמר עט... כלל ואמר תרמסנס דרך פרט על כל עטרותיסם רוצס לומר כל סדברים שסם מתגאים בסם וכן כי תקראנס מלחמס: (ד) וסיתס ציצת. נוכר בלשון זכר ציץ ובלשון נקבס ציצת וכן כ... וציצת אינו סמוך אלא סתי"ו סבא במקומות רבים במקום ס"א כמו עגלת שלשיס, אל תתני פיגת לך, וסדומים לסם כמו שכתבנו בספר מכלל, ולפי שזכר סציץ בלשון זכר ובלשון נקב... וסיתס, ואמר נובל עוד דמס ציץ תפארתם לבכורס בטרם קיץ ואמר כבכורס בטרם קיץ כלומר סתאנס סבכורס בטרם שיצאו פירות סקיץ כלומר סבכורס שתבא בתחלס בני אדם קופצין עליס ... וסרואס

קֳדָם יְיָ מִכֵּיף נַהֲרָא פְּרָת עַד נַחֲלָא דְמִצְרַיִם וְאַתּוּן תִּתְקָרְבוּן חַד לִסְטַר חַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְקַע בְּשׁוֹפְרָא רַבָּא וְיֵיתוּן דִּי גְלוֹ לְאַרְעָא דְאַתּוּר וּדְאִטַּלְטַלוּ לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִסְגְּדוּן קֳדָם יְיָ בְּטוּרָא דְקוּדְשָׁא בִּירוּשְׁלֶם: א וַי דִּי יָהֵיב כִּתְרָא לְגֵיוְתָנָא טִפְּשָׁא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל וְיָהֵב מִצְנֶפְתָּא לְרַשִׁיעַיָּא דְבֵית מַקְדְּשָׁא תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דִּי עַל רֵישׁ חֵילָא שְׁמִינָא כִּתִישֵׁי חֲמַר: ב הָא מְחַן תַּקִּיפָן וַחֲסִינָן אָתְיָן מִן קֳדָם יְיָ כְּזַרְמִית בְּרַד בְּעַלְעוֹל רוּחַ כְּזַרְמִית מַיִין תַּקִּיפִין שָׁטְפִין כֵּן יַיְתוּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְיַגְלוּנּוּן מֵאַרְעֲהוֹן לְאַרְעָא אוֹחֲרִי בְּחוֹבַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן: ג בְּרַגְלִין יִתְדָּשׁ כִּתְרָא דְגֵיוְתָנָא טִפְּשָׁא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל: ד וִיהֵי דְיָהֵיב מִצְנֶפְתָּא לְרַשִׁיעַיָּא דְבֵית מַקְדְּשָׁא

מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז' פתח
יג וְהָיָה׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ ס' נסיבתא
כח א הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן׃ ד' ר"פ. ג' ה' מ"ל ול"חסר ג' וג"ל
ב הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד׃ ד' ג' מ"ל ול"חסר. ז' כ"ל
ג בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃ ד' ג' מ"ל
ד וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא

חובט ולקיטס נופלין זס על זס כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין ... מן סארץ כך סקב"ס יתחיל סאסיפס כמו שנאמר יתקע בשופר גדול: מש... סנסר. סם סאובדים בארץ אשור: עד נחל מצרים. סם סנדחים בארץ מצ... סנסר. פרת. סם בני אשור סיושבים על פרת: עד נחל מצרים. סם ... מצרים יחבט אותם ... זיתים: ואתם תלוקטו ... סגליות: לאחד אחד. ... אחד מכם יביאסו מנח... (יג) סאובדים בארץ א... לפי שנפוצו בארץ רחוקס ... מן סנסר שמבטיון ... אובדים: (א) שכורי אפר... שסיו משתכרין ביין ט... מדינת פרוגיתא כדאמר... דדורמסקית וחמרא דפרו... קפחו עשרת סשבטים: ... נובל צבי תפארתו. ומצב... תפארתו יסיס ציץ סנרא... נובל. סם אוכים סמקול ... כמו ששנינו בברכות על ... ופרשו רבותינו בשולי כמ... וציץ כן כדמתרגמינן ויצ... ואכן כן. אשר נטועי ... ראש גיא שמנים סיא ... שפירותיס מתוקים וסכ... סולמים עצמן ביין: ס' ... כתושי חמר. ויש עוד ... צבי תפארתו אשר על וגו... ס'תפארת שעל ראש ... סשרטים סמס חין בגאות ... שמנים כמו שנאמר (עמ... ראשית שמנים ימשחו. ג... גאוס כמו (לעיל טו) מול ... מאד (ואותו סלין כליכתי... תסיס): סלומי יין. כך ס... על שם שסרותן שנאמר ... (עמוס ו) סשותים במזרק... (ב) סנס. יש רוח חזק ... לס' שסוא כורס ברד ... קטב מרירי: סניח לארץ... יניחסו על ארצם בידו ... ויפיל ...

סביב אמו: לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' מ': לאדני ז' כתובים כן וסי' ויאמר אל נא יחר לאדני דשלשים. ויאמר אל נא יחר לאדני דעשרה. הנה חזק ואמיץ לאדני. וארור נוכל ויש בעדרו. לאדני אלהינו הרחמים והסליחות. זרע יעבדנו יספר לאדני. נפשי לאדני משמרים לבקר:
תולדות אהרן בשופר גדול. ברכות נ: ר"ס יא סנסדרין קי מכות כד זוסר ואתחנן (סנסדרין כט):

מצודת ציון

משבלת. סוא חוזק מרוצת סמים כמו אל תשטפני שבולת מים (תסלים סט): לאחד אחד. כמו אחד לאחד ור"ל לצרף אחד לאחד: (יג) יתקע. מלשון תקיעס: (א) סוי. ענין קריאס לצער: וציץ. כמין פרח: נובל. ענין כמישס כמו ועלסו לא יבול (תסלים א): צבי. ענין סדר כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז): גיא. עמק: סלומי. ענין סכאס וכתית כמו סלמוני בל ידעתי (משלי כג): (ב) כזרם. ענין שטף סבא בחוזק רב וכן כזרם קיר (לעיל כס): שער. רוח סערס וסכ"ף של כזרם משמשת בשתים כאלו אמר כשער: קטב. ענין כריתס כמו אסי קטבך שאול (סושע יג): כבירים. חזקים או מרובים: שוטפים. נמשכים וסולכים במרוצס: סניח. כמו יניח עבר במקום עתיד: ביד. ר"ל בכח ע"ש שסכח סוא ביד: (ג) תרמסנס. ענין דריכס: (ד) ציצת. מלשון ציץ: כבכורס. מלשון בכור ור"ל סנגמר וסנתבשל ראשון וכן בכורי

מצודת דוד

מן סקשין כן יסיר את ישראל מבין סאומות: משבולת סנסר. מארץ אשור סיושבים על נסר פרת עד נחל מצרים ר"ל מכל סמקומות שבין זס לזס יפריש את ... מבין סאומות: ואתם וכו' בני ישראל. סרס סמקרא ואתם בני ישראל תלקטו ... רצ"ל לומר אחר ספרשס תסיו אתם סנלקטים אחד אחד וסמוצא אחד מכם יא... לירושלים: (יג) יתקע בשופר גדול. סוא ענין משל לומר כולם יתקבצו ... כאלו תקעו בשופר גדול לסשמיע סקול בכל סעולם לסתקבץ ולבוא: סאובדים. לפי שלא חזרו לארצם מעת שגלו שמס לכן קראם אובדים: בסר סקדש בירו... בסר סמוריס סעומד בירושלים וסוא מקום מקדש: כח (א) סוי. סנביא ... על עטרת סגאוס של שכורי אפרים ר"ל על מס שסיו מתכבדים בגאותס: וציץ נובל צבי תפארתי. סדר תפארתו סיא עטרת סגאוס שזכר סכלס אשר כציץ סעלס אשר ... יבול ויכמוש וסוא כפל ענין במ"ש: אשר על ראש. חוזר על עטרת גאות לומר סעטרס אשר על ראש בני אפרים שסיו מעמקים עצמם למשוח ראשם סרבס בשמן ... וכאלו סיס סראש גיא מלא שמן: סלומי יין. אשר סיו מוכים מסיין כי לפי רוב סשכרות יפלו בארץ ויוכו על סאבנים סמושלכים על פני סאדמס וכאלו סיין סוא ס... (ב) סנס חזק ואמיץ. סנס יש רוח חזק ואמיץ לס' שסוא כזרם ברד סמשבר אילנות: שער קטב. כרוח סערס סכורת ומשחית: שוטפים. אשר סמס שוטפים בחז... כ... יניח לארץ ביד. זס סרוח יניח עטרת גאותם לארץ בחוזקת סיד ובכח רב: (ג) ברגלים תרמסנס. ברגלי סאויב תרמסנס עטרת סגאוס של שכורי אפרים ... סאויב ישפיל גאותם: (ד) וסיתס וכו'. סדר תפארתו סדומס לציצת סנובל אשר סיא לעטרס על ראש גיא שמנים: כבכורס. חוזר על וסיתס לומר ... מקרא לומר עטרת סגאוס תסיס כתאנס שנתבכרס בטרם יסיס סקיץ וסוא עת בשול סתאנים כולם: אשר יראס וכו'. אשר מיד כשיראס אותס סרואס ... מיד

שמנים כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה: (ג' מפיק ה"א וחד רפי · ג' מ"ל בסיפרא)

ה ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו: ו ולרוח משפט ליושב על־המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה:

ז וגם־אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן־היין תעו מן־השכר שגו בראה פקו פליליה: ח כי כל־שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום:

ט את־מי יורה דעה ואת־מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים: י כי צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם:

תושבחתיה די על ריש חילא שמינא כבכורא עד לא קיטא דאם יחזי דחזי יתה כאלו היא בידיה יבלעינה: ה בעדנא ההיא יהי משיחא דיי צבאות לכלילא דחדוא ולכתר דתושבחא לשארא דעמיה: ו למימר קשוט דדין לדיתבין בבית דינא למדן דין דקשוט ולמתן נצחנא לדנפקין בקרבא לאתבותהון בשלם לבתיהון: ז ואף אלין בחמרא רוו ובעתיקא אסתלעמו כהנא וספר רוו מן עתיק אסתלעמו מן חמר טעו מן עתיק אתפניאו בתר מיכל בסים טעו דינהא: ח ארי כל פתוריהון מלן מיכל מגעל ומשקץ לית להון אתר די נקי מן אונס: ט למן אתיהיבת אוריתא ומן אתפקד למסבר חוכמא הלא לבית ישראל דרחימין מכל עממיא וחביבין מכל מלכותא: י ארי אתפקדו למעבד אוריתא ומא דאתפקדו לא צביאו למעבד ואתנביאו עליהון נביא דאם יתובון ישתבק להון ומלי נביא לא קבילו הליכו ברעות נפשהון ולא חמידו

(ל' · ל' · ס' · ל' ומ"ל · ל'. ל' · ל' · ג' ר"פ. ל' · ל' · ל'. ל' וחסר · ל' · ל' ומ"ל · ל' וחסר ד' · ל' ומ"ל. ג')

וגם ג' ר"פ בסיפרא וסי' וגם הוא חכם ויבא רע. וגם אלה ביין שגו. וגם מהם אקח לכהנים: ואת מי ד' בקריאה וסי' ואת מי עשקתי. ואת מי יבין שמועה. ואת מי דאגת ותיראי. את מי אין כמו אלה: מחלב

רש"י

כנובלת מן התאנים: (ד) כביכורה בטרם קיץ. כבישול' של תאנה קיץ: בטרם קיץ. עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא בכורה קוטפן ובולעה בעודה בכפו כך וישקוד על הרעה ויביאה עלינו (דניאל ט'): ביום ההוא. כהתם הפושעים: יהיה ה' לצבאות לעטרת צבי. לצדיקים
דים בה: (ו) ולרוח משפט.
הקב"ה להורות משפט:
על המשפט ולגבורה.
לאותן שהם משיבי מלחמ'
תה של תורה: (ז) וגם
יושבי משפט ומשיבי
ים שבדור הזה כלומר
וחשובים שבהן ביין שגו
תה אין טוב בהם: שגו
ה. הלעיגו בדברי הנביאים
במאכל מעדנים שראוהו
להם: פקו פליליה.
לו המשפט: פקו. לשון
ברכים (נחום ב') פוקה
ל א' כ"ה): (ח) כי כל
ות. שלהם של זבחי מתי'
הם כקיא צואה: בלי
. אין הדעת סובלתן:
את מי יורה דעה. שמא
קות שאין יודעין להבין
גדולים פנו לדרך רעה:
מחלב. גדולי מחלב:
משדים. לשון ויעתק
(בראשי' יב). ד"א גדולי'
התורה שנקראת חלב
משדים מוסרים מלפני
: (י) כי צו לצו צו לצו.
מצוה להם מאת הקב"ה
ים להם צו של עכו"ם
צו זה וחוזר הנביא
תם והם תמיד אומרים
צו לצו שלנו חשוב משלך:
קו. יש להם קו משקולת
רשע כנגד קו הצדק:
ם. הנביא אומר להם
מעט תבוא עליכם רעה
אומרים זעיר שם ימהר
מעשהו לימים מועטין:
בלעגי

ת אהרן לעטרת צבי. מגלה טו סנהדרין קיא: קיא צואה. אבות ה זוהר תרומה: יורה דעה. סוטה יב עכו"ם ג (יבמות ג):

רד"ק

והרואה אותה בתחלה לוקח אותה: בעודה בכפו יבלענה. כלומר בזמן שתהיה בכפו הכף יבלענה מרוב חמדתו אותה כן יהיה עושר אפרים וטובה יבלעהו האויב במהר': כבכורה. מפיק ה"א ואינה לכנוי רק היא לתפארת הקריאה וכמוהו ותעלומה יוציא אור וגולה על ראשה, ואדוני אבי ז"ל פירש בכפו ענף כמו וכפתו לא רעננה כלומר כשיראה אותה בענף יבלענה מרוב תאותו לה: (ה) ביום ההוא. שיגלו עשרת השבטים כמו שאמר באותו עת יהיה ה' לצבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו והם יהודה ובנימן שנשארו ומלך עליהם חזקיהו שעשה הישר בעיני ה' ובשנת שש לחזקיה גלו השבטים, ואמר לעטרת צבי הפך לעטרת גאות שאמר על השבטים וכפל הענין ואמר לצפירת תפארה לחזק הענין כי עטרה וצפירה אחד וצבי ותפארה אחד ומנהג המקרא הוא לכפול הענין במלות שונות לחזק הענין, וצפירה הוא ענין סבוב לפיכך נקראה העטרה או המצנפת שהיא צפירה לפי שהיא סביב הראש, ובמשנה הקופה מעיטה בה שתי צפירות והם מה שעושין מן הגומא סביב הקופה ואמר שהאל יהיה להם לכבוד ולתפארת בימי חזקיהו: (ו) ולרוח משפט. ויהיה האל לרוח משפט למי שיהיה יושב על המשפט והוא חזקיהו שיהיה מלך ויושב על כסא מלכות לעשות משפט ואמר כי האל יהיה לו לרוח משפט כלומר שהאל יתן לו דעת ובינה לעשות משפט אמת, ואמר רוח כמו שאמר ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה כי החכמה והבינה מחלקי הרוח שהיא הנשמה: ולגבורה. שיהיה להם האל לגבורה וכן יהיה להם לשלום במחנה אשור בעבורם ולא הוצרכו לגבורת אדם כי האל יהיה להם לגבורה, וכן כשנלחמו באויביהם והשיבו מלחמה להם עד שער עריהם הגבורות האל היה להם לגבורה ובגבורתו נצחו אויביהם כמו שכתוב הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר, ויונתן תרגם שני הפסוקי' כן בעדנא ההיא יהא וגו', וכן רבותינו ז"ל פירשו הענין הזה בימי המשיח לעתיד ואמרו לעושים רצונו של הקדוש ברוך הוא ולצפירת תפארה למצפין תפארתו: (ז) וגם אלה. אלה אומר על יהודה ובנימן אמר כמו שאמר על השבטים שכורי אפרים הלומי יין כן אמר על יהודה ובנימן כי אף אלו הם ביין שגו ובשכר תעו וזה היה בימי אחז וכן היו אלה ראויים לגלות כמו אלה אלא שעתיד למלוך מלך עליהם שיטיבם אל הדרך הטובה והוא חזקיהו: כהן ונביא. הכהן והנביא שהיה להם להורות התורה הם שגו כמוהם במשתה ובתענוג העולם, ונביא אינו אומר על [נביא] אמת כי אם על נביאי השקר שהיו ביניהם והם היו מתעים אותם ומתירים להם התענוג ואומרים להם שלום יהיה לכם אל תיראו עשו מה שתרצו, וי"מ הכהן והספר רוצה לומר תלמיד: [נבלעו] מן היין. נשחתו מרוב שתית היין ותעו מן הדרך הנכונה מרוב שתיית השכר: שגו ברואה פקו. רואה שם בפלס יורה ומלקוש ופירש שגו בנבואה בנבואת נביאי אמת שגו ולא הלכו בה, [ואדוני] אבי ז"ל פירש אפילו בדבר הנראה לעין הם שגו בו: פקו פליליה. כשלו מן ופיק ברכים שפירושו מכשול אמר כשלו במשפט ולא שפטו דין אמת הכהן והנביא שהיה להם להורותם ולשפטם המשפט משפט אמת: פליליה. מן ונתן בפלילים: (ח) כי כל שלחנות. אפילו שלחן הכהנים מלאו קיא צואה פי' קיא וצואה חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון אמר [..]תים עד שמשתכרי' ומקיאי' כי כן דרך השכור כמו שאומר כהתעות שכור בקיאו והנה הם מקיאים דרך פיהם ויוצאים דרך נקביהם מעל ומתחת: בלי מקום. עד שאין מקום נקי במקום [..] אלא הכל מלא קיא וצואה: (ט) את מי. אחר שהם משתכרים וכל עסקם במאכל ובמשתה ומשתכרים התורה שיבא לסורותם למי יורה דעה ולמי יבין שמועה מה ששמע הנביא מאת האל לסורותם ולהבינם ולמי יורה דעה ולמי יבין שמועה והנה הם אינם בני דעה והשכל והרי הם כנערים שמתלכלכים בעצמן ואין להם דעת ללכת למקום מוכן להפנות: גמולי מחלב עתיקי [משדים]. הם הנערים הקטנים אחר שנגמלם יניקתם כמו ויגדל הילד ויגמל, עד יגמל הנער והנערים כשהם יניקתם מתחילין לדבר ואין להם עדין מתבונת האדם והבדל מן הבהמה אלא הדבור [ואין] להם עדין דעת כן הם אלה הגדולים כקטנים ופי' עתיקים משדים, מוסרים מן השדים כמו שאמר ויעתק משם, ואמר גמולי עתיקי בדרך הסמיכות על אום השמוש כמו לנביאי מלכם, האלהי[..], השכוני באהלים: (י) כי צו לצו. צו הוא שם כמו מצוה ולא נאמרה המצוה בזה הלשון במקום אחר, ורוצה בו באמרו צו מצוה קטנה, אמר כי הם כמו הנערים ולנערים יצוה אדם אותם

מעט

מצודת דוד

[..]היא עדיין תלויה על הענף ואינו ממתין עד שיתלוש ואמר שכן ימהר האויב [..]ל גאותם: (ה) ביום ההוא. ביום מפלת מלכות אפרים: לעטרת צבי. ר"ל [..]הכבוד בגאון ה': ולצפירת תפארה. כפל הדבר במ"ש: לשאר עמו. הם [יהודה] ובנימין: (ו) ולרוח משפט. האל יהיה לרוח משפט למי שיושב על המשפט [..]כן דעה לחזקיה לעשות משפט אמת: ולגבורה. הוא יהיה לגבורה לבני [..] אשר שבו ממקום המלחמה להכנס אל שער העיר להשגב שם ר"ל לא [..] לגבורת מלחמה כי האל ילחם להם ויכה את האויב: (ז) וגם אלה. גם [..] ובנימין בעבור שכרו' היין שגו בדעתם ובעבור השכר תעו מדרך הישר: כהן. הוא [..] וכן נאמר כי שפתי כהן וכו' ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): ונביא. הנביא [..]אשר העמידוהו להוכיח' ולייסר דרכם: שגו בשכר. בעבור שתיית השכר שגו בדעת': [..]. נשחתו מן השכרות: שגו ברואה. שגגו בדעתם בענין הראיה כדרך השכור [..] דעתו מבהכת לאמיתת הדבר הנראה: פקו פליליה. הכשילו את המשפט ולא [..]דין אמת: (ח) כי כל שלחנות. אשר הם מסובים עליהם: קיא צואה. הקאה והשלשול היוצא כדרך היין המביא הקאה והשלשול מלמטה: בלי מקום. אין מקום [נ]קי מאלה: (ט) את מי. הואיל והגדולים פונים אל השכרות א"כ למי ילמוד הנביא דעה ולמי יבין השמועה אשר שמע מאת ה': גמולי מחלב. וכי ילמד לאלה שנגמלו מיניקת החלב: עתיקי. הנעתקים משדי אמן וכפל הדבר במ"ש: (י) כי צו

לצו

מצודת ציון

בכורי ענבים (במדבר יג): קיץ. הוא זמן בישול התאנים וכן והלחם והקיץ (ש"ב טז): בכפו. ענינו ענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו): (ה) ולצפירת. כן יקרא העטרה או המצנפת המסבב את הראש כי צפירה היא ענין, סבוב ובמשנה הקופה מעיטה שתי צפירות לרוחב שלה (כלים פי"ו) ור"ל הסבוב שעושים לקופה: (ו) ולרוח. ענין התעוררות וכן ותהי על יפתח רוח ה' (שופטים יא): (ז) שגו. מל' שגגה ומשגה: ובשכר. יין ישן: תעו. מי שהוא מבולבל בדעתו ואינו יודע מה לעשות נקרא תועה והוא מל' מתועה בדרך שאינו יודע להיכן ילך: נבלעו. ענין השחתה כמו ובלע בשר הזה (לעיל כה): פקו. ענין הכשלה כמו ופיק ברכים (נחום ב): פליליה. ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב): (ח) קיא. הוא המאכל החוזר מן הגוף דרך הפה: צואה. כמו וצאתך והיא צואת הגוף: (ט) יורה. ענין למוד כמו ולהורות נתן בלבו (שמות לה): גמולי מחלב. כן נקרא התינוק הנפרד מקרוב מן היניקה כמו ויגדל הילד ויגמל (בראשית כא): עתיקי. מל' העתק והסרה וכן ויעתק משם ההרה (שם יב): (י) צו לצו. מל' צואה: קו לקו. ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן וקו ינטה (זכריה א): זעיר. מעט כמו כתר לי זעיר (איוב לו): שם. ר"ל במקום הידוע המוכן ללמוד שמה וכן על כל המעשה שם

(קהלת

רד"ק

מעט מעט וילמדם כדי שיקבלו כי אין להם לב לקבל אלא דברים מעטים, וכן פי' קו לקו וקוי הוא קו הבנין והבנאי מטה אותו עד שיעשה אותו טור אחד ואח"כ יסלקהו ויטהו לעשות טור אחר, וכן יעשה מעט מעט עד שישלים הקיר, וכן הוא התלמוד והסרגל לנערים, וכן צריך שילמד הנביא לעם הזה כי הם מעטי הבינה ועוד כי הם נלאים לשמוע דבר ה' בעבור שאינם חפצים בו, ואחר שאמר צו לצו קו לקו וכפלם לחזק הענין ואמר זעיר שם זעיר שם כלומר יאמר להם מעט בדבר זה ומעט בדבר זה ואעפ"כ אינם מקבלים: (יא) כי בלעגי שפה. אמר הנביא שידבר אל העם הזה ידמה שידבר להם בלעגי שפה כמו הלועג בשפתיו שלא יוכלו בני אדם להבין את דבריו היטב או כמי שידבר בלשון אחרת הן עושין עצמן שלא יבינו דברי הנביא: (יב) אשר אמר אליהם. והנביא לא יאמר להם אלא דברים טובים שינוחו בהם אם ישמעו לו ויאמר להם זאת המנוחה אם תשמעו אל דברי ה' ותעשו מצותיו תהיה לכם מנוחה בארצכם ולא תגלו ממנה, והיה אומר לכהניהם ולנביאיהם הניחו לעיף ישראל שהוא עיף רגע בצרות רבות שיבאוהו הניחו לו והורוהו דבר ה' בו ינוח ולא תטעוהו בשקריכם ובפחזותכם: ולא אבוא שמוע. נכתב באל"ף, וכן ההלכוא אתו וכן מלא הוא: (יג) והיה להם דבר ה'. שלא רצו לשמוע מעט מעט היה להם למכשול עון מעט מעט מדה כנגד מדה: למען ילכו וכשלו אחור. כלומר כשיחשבו ללכת לפנים יכשלו לאחור ויהיה בהם יד אויביהם ונשברו ונוקשו ונלכדו: (יד) לכן שמעו. אנשי לצון, שאתם מתלוצצים על דבר ה' ולא שתחשבוהו לכלום: מושלי העם הזה אמר כנגד שרי יהודה שהם מושלים על העם הזה כי אחז המלך לא היה עושה הטובות כי אם השרים היו מטים בידו אבל כשהנביא היה מוכיחם ומודיעם הפורענות העתידה לבוא עליהם היו מתלוצצים ואומרים כרתנו ברית את מות: (טו) כי אמרתם. באשם מתיאשים מן הפורענות ואומרים דרך ליצנות כרתנו ברית את מות שלא יבא לנו, וכן שוט השוטף כשיעבור בעולם לא יבא אלינו: חוזה. שם כמו רואה שפירשנו, כלומר מחזה שעינו עמו כאדם המראה פנים עם בעל דינו לעשות שלום עמו: כי שמנו כזב. והם נביאי השקר: כזב מחסנו. הם לא היו אומרים כזב ושקר אלא הנביא קורא אותו מחסה כזב, והם דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר: שיט. כתוב ביו"ד וקרי שוט בוי"ו ואותיות אהו"י מתחלפות: יעבר. כתוב בלא יו"ד והוא מקור וקרי יעבור ביו"ד העתיד, והענין אחד: (טז) לכן כה אמר ה'. יסד פעל עבר, ואף על פי שהוא עתיד, אמר הנני מיסד בציון אבן והוא המלך שמשילו לאבן גדולה שנותנין אותה ליסוד הבנין, וכן פינות הבית עושים מאבנים גדולות לקיים הבנין, ואמר שימלך טוב בציון שתגלה ציון על ידו מן האויב והוא חזקיהו שיחזיר העם בתשובה ויבער הרשעים, ופי' בחן מגדל מן הקימו בחוניו עופל וכחן יקרת. שם כמו יקר, וכתיו, במקום ה"א ואיננו סמ... שפי'

רש"י

(יא) בלעגי שפה. וכן כל לשון לעגים וכן (לקמן לב) עלגים שניהם לשון הפוך שאינו מיושר להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם נבואה ותוכחה דומה להם ללשון נלעג שאין יכולין להבין בו: (יב) אשר אמר אליהם הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגזלוהו ... תהיה לכם המרגעה: (יג) ... להם דבר ה' וגו'. ... ימדוד להם יגזור שדברו ע... צו של אומות המשתעבדים ... על צו פקודה על פקידה ... על שהיה קו של פורענות ... קו של עבירות שבידם ק... תקוה חילוף תקוה יקוו ... והנה חשך: זעיר שם ... שם, לימים מועטים ... עליהם והם יתמעטו שם ... אויביהם: (יד) מושלי ... הזה. האומרים לצון כל ... הגון: (טו) כרתנו ברית ... מות. שלא יבא עלינו: ... חוזה. גבול שלא יעברני ... מחוז. חפצם (תהלים קז) ... מחזה אל מחזה (מלכים ... כולם ל' גבול הם וקיצו... דבר אשומיי"ר בלע"ז: ... ש טף. מכה המתהלכת ... לא יבואנו. לא יבא ע... שמנו כזב. שמנו ע"א: מ... מחסה שלנו: ובשקר נסת... בע"א בטחנו להסתיר ... (טז) הנני יסד. ל' עבר ... כמו (מגלה א) יסד המ... צריך לפתרו הנני הוא ... יסד כבר (בציון אבן. ... נגזרה הגזרה לפני והכ... מלך משיח שיהא בציון ... בוחן

מקרא ותרגום

יא כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃
יב אֲשֶׁר ׀ אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃
יג וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
יד לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה אַנְשֵׁי לָצוֹן מֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִָם׃
טו כִּי אֲמַרְתֶּם כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת וְעִם־שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי־עֲבֹר לֹא יְבוֹאֵנוּ כִּי שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ וּבַשֶּׁקֶר נִסְתָּרְנוּ׃
טז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת

(מסורה בגליון: ג' · ל' רפוי · ג' מ"ל · ד' מ"ל · ד' · ג' ומ"ל · שוט ק' · יעבר ק' · ל' כ"כ · ד' . ל')

לְמֶעְבַּד אוֹרָיְתָא סְבָרוּ דְיִתְקַיְימוּן לְהוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתָא וְלָא סְבָרוּ לְפוּלְחַן בֵּית מַקְדְּשִׁי כִּזְעֵר הֲוָה בְּעֵינֵיהוֹן בֵּית מַקְדְּשִׁי לְמִפְלַח תַּמָּן כִּזְעֵיר בְּעֵינֵיהוֹן שְׁכִנְתִּי תַּמָּן׃ יא אֲרֵי בְּשַׁנּוּי מַמְלַל וּבְלִישָּׁן תּוֹלַעְבָּא הֲווֹ מַלְעֲגִין לָקֳבֵיל נְבִיָּא דְּמִתְנַבָּן לְהוֹן עַמָּא הָדֵין׃ יב דַּאֲמַרִין לְהוֹן נְבִיַּא דֵין בֵּית מַקְדְּשָׁא פְּלָחוּ בֵיהּ וְדָא אַחְסָנַת בֵּית נְיָחָא וְלָא אֲבוֹ לְקַבָּלָא אוּלְפַן׃ יג דֵּין יְהֵי לְהוֹם פּוּרְעֲנוּתְהוֹן עַל דַּעֲבַרוּ עַל פִּתְגָמָא דַּיְיָ וְעַל דְּאִתְפַּקַּדוּ לְמֶעְבַּד אוֹרָיְתָא וּמָא דְּאִתְפַּקַּדוּ לָא צְבִיאוּ לְמֶעְבַּד בְּכֵן יִתְמַסְרוּן לְעַמְמַיָּא דְּלָא יָדְעוּ אוֹרָיְתָא עַל דַּהֲלִיכוּ בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן וְלָא חֲמִדוּ לְמֶעְבַּד רְעוּתִי בְּכֵן יְסַבְּרוּן לִסְעִיד בְּעִדָּן דְּאֵיתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא וְלָא יְהֵי לְהוֹן סָעִיד וְסָמִיךְ עַל דַּהֲוָה זְעֵיר בְּעֵינֵיהוֹן בֵּית מַקְדְּשִׁי לְמִפְלַח תַּמָּן בְּכֵן יִשְׁתָּאֲרוּן כִּזְעֵיר בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּיִגְלוֹן לְתַמָּן בְּדִיל דִּי יְהָכוּן וְיִתְקְלוּן לַאֲחוֹרָא וְיִתַּבְּרוּן וְיִתְצַדּוּן וְיִתְאַחֲדוּן׃ יד בְּכֵן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ גַּבְרֵי רַשִׁיעִין שִׁלְטוֹנֵי עַמָּא הָדֵין דִּבִירוּשְׁלֵם׃ טו אֲרֵי אֲמַרְתּוּן גְּזַרְנָא קְיָם עִם קְטוֹלָא וְעִם מְחַבְּלָא עֲבַדְנָא שְׁלָמָא מְחַת סַנְאָה אֲרֵי עֲלֵיכוֹן כְּנַחַל מְגַבַּר דְּאַתּוּן אָמְרִין לָא תֵיתֵי עֲלָנָא אֲרֵי שַׁוֵּינָא בִּכְדִיב רְחֻצְנַנָא וּבְגִין שִׁקְרִין אִטַּמַּרְנָא׃ טז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מְמַנֵּי בְּצִיּוֹן מֶלֶךְ מֶלֶךְ תַּקִּיף גִּבָּר וְאֵימְתָן אַתְקְפִינֵּיהּ וַאֲחַסְנִינֵּיהּ

ג' וסי' ולבן שנים מחלב. גמולי מחלב עתיקי משדים. זכו נזירית משלג: לצון ג' ומ"ל וסי' ש...

מצודת ציון

(תהלים ג) ופי' במקום המוכן אל הדבר: (יא) בלעגי. המדבר בהפך הכוונות הדבר שאין נוח להבין קרוי נלעג בל' המקרא כמו נלעג לשון אין בינה (לקמן לג): (יב) המרגעה. ענין מנוחה כמו הלוך להרגיעו ישראל (ירמיה לא): אבוא. ענין רצון וחפץ כמו לא אבה יבמי (דברים כה) והאל"ף נוספת וכן ההלכוא אתו (יהושע י): (יד) לצון. מל' לץ: מושלי. מל' ממשלה: שאול. היא בור הקבר: חוזה. ענין גבול כמו מחוז חפצם (תהלים קז): (טו) שוט. שבט המכה כמו שוט לסוס (משלי כו): שוטף. ענינו מהירות ההליכה והושאל מל' נחל השוטף: (טז) בוחן. ענין מגדל חזק כמו הקימו בחוניו (לעיל כג): פנת. מל' פנה וזויות: יקרת. מל' יקר וחשוב: מוסד. מל' יסוד: יחיש. ענין מהירות כמו ימהר יחישה מעשהו (לעיל ה):
לקו

מצודת דוד

לו. מתענג ומרוב כל שמה רחוקים ממצות ה' עד שהוצרך לעשות להם ... למצות ה' ר"ל לעשות עוד סייג וגדר למצות ה' ואל הצוואה והסייג הזה ... לעשות עוד לה סייג וצוואה אחרת: קו לקו. ע"ש שהקו המשקולת עשוים ל... לבל יעקמו הבנין לזה קורא למשמרת בלשון קו ורצה לומר הוצרך לעשות ... משמרת למשמרת התורה ולעשות עוד משמרת למשמרת והענין כפול במ"ש: זעיר ... ר"ל אף במקום המוכן ללמוד תורת ה' אין ללמד להם כי אם מעט מעט כי ... יחשב להם: זעיר שם. הכפל יורה על התמוס: (יא) כי בלעגי שפה. כי דברי ... בעיניהם כאלו ידבר אליהם בלעגי שפה ובלשון אחרת שאינם מכירים בו: (יב) אשר אמר אליהם. רצה לומר שלא למוכיחם ידבר כי זהו הדבר אשר אמר אליהם הניחו לעיף ותם כח ואל תגזלו אותו וזאת תמצאו מניחה ומרגוע ועכ"ז אינם רוצים ... עם שהדבר היא לטובתם: (יג) והיה להם דבר ה' וכו'. ר"ל מאד נקל להם לעבור על דבר ה' כאלו לא היתה רק צוואה וסייג לצוואה אחרת ואף שהאחרת היא ... צוואה וסייג למצות ה' שאין אדם נזהר כ"כ בשמירתה לפי שהיא צוואה רחוקה ממצות ה': קו לקו. כאלו היתה רק משמרת למשמרת אחרת ואף שהאחרת רק ... למשמרת התורה שאין אדם שומר כ"כ והענין כפול במ"ש: זעיר שם. ר"ל אף במקום שלמדום נחשבת מעט ואף כי אותה שלא דרכו בנתיבותיהם: זעיר שם. כ... יורה המשפט: למען ילכו. בעבור זאת כשילכו וכשלו לפול אחור ונשברו ויפלו במוקש וילכדו בם ר"ל יפלו בצרה ולא יוכלו להמלט: (יד) אנשי לצון. המ... בדברי הנביא: מושלי. המושלים על העם אשר בירושלים: (טו) כי אמרתם. אשר אמרתם בלעג הנה כרתנו ברית עם המות שלא יבא עלינו קודם הזמן ולא י... א"כ מפחדת הנביא: עשינו חוזה. עשינו גבול שלא נבוא אל השאול קודם הזמן: שוט שוטף וכו'. כאשר יעבור מכה המתהלכת בארץ לא יבוא עלינו: כי שמנו ... מחסנו. נחסה בצל הכזב כי נכחד לומר לפני המכה שלא נוה המקום לבוא עלינו והוא ענין ליצנות: ובשקר נסתרנו. כפל הדבר במ"ש: (טז) לכן. הואיל ויש... אנשים מלעיגים בדברי הנבואה יבוא עת שיקבלו גמולם וכאשר מסיים והולך: הנני יסד. הנה אני הוא אשר מאז גזר ויסד להיות בציון מלך חזק כאבן ועל ... יאמר: אבן בוחן. האבן הזה יהיה להם למגדל: פנת יקרת. יהיה כאבן יקר השמש בפנת הבנין למען יהיה נראה מעבר מזה ומעבר מזה: מוסד מוסד. ... כהיסוד המיוחד שביסודות: המאמין לא יחיש. לפי שרובם לא היו מאמינים בדברי הנביא בימי אחז לכן אמר המאמין לדברי לא ימהר

מוּסָד מוּסָּד הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ׃
יז וְשַׂמְתִּי מִשְׁפָּט לְקָו וּצְדָקָה
לְמִשְׁקָלֶת וְיָעָה בָרָד מַחְסֵה כָזָב
וְסֵתֶר מַיִם יִשְׁטֹפוּ׃ יח וְכֻפַּר
בְּרִיתְכֶם אֶת־מָוֶת וְחָזוּתְכֶם אֶת־
שְׁאוֹל לֹא תָקוּם שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי
יַעֲבֹר וִהְיִיתֶם לוֹ לְמִרְמָס׃ יט מִדֵּי
עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי־בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה וְהָיָה רַק־זְוָעָה
הָבִין שְׁמוּעָה׃ כ כִּי־קָצַר הַמַּצָּע
מֵהִשְׂתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס׃
כא כִּי כְהַר־פְּרָצִים יָקוּם יְהוָה
כְּעֵמֶק בְּגִבְעוֹן יִרְגָּז לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂהוּ
זָר מַעֲשֵׂהוּ וְלַעֲבֹד עֲבֹדָתוֹ נָכְרִיָּה

נְבִיָא וְצַדִּיקַיָא דְהֵימָנוּ בְּאִלֵין בְּמֵיתֵי עָקָא לָא יִזְדַעְזְעוּן׃ יז וְאֲשַׁוֵי דִינָא תַקִין דְאִתְמַרְתּוּן כְּחוּט בִּנְיָנָא וּזְכוּתָא כְּאֶבֶן מַשְׁקוּלְתָּא וִידַלֵק רוּגְזִי בְּרוֹחְצָן כְּדִבֵיכוֹן וְעַל דְאִתְמַרְתּוּן מִן קֳדָם מְעִיקָא יִתְכוֹן עַמְמַיָא יִגְלוּן׃ יח וְיִבְטֵל קְיָמְכוֹן דְעִם קְטוֹלָא וּשְׁלָמְכוֹן דְעִם מְחַבְּלָא לָא יִתְקַיָם מְחַת סַנְאָה אֲרֵי תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן כְּנַחַל מִגְבַּר וּתְהוֹן לְהוֹן לְדִישׁ׃ יט בִּזְמַן מֵעֲדוֹהִי יַגְלֵי יִתְכוֹן אֲרֵי בִּצְפַר בִּצְפַר יֶעְדֵי בִּימָם וּבְלֵילֵי וִיהֵי עַד לָא יִמְטֵי זְמַן לְוָטָא תִסְתַכְּלוּן בְּמִלֵי נְבִיַיָא׃ כ אֲרֵי יִתְקַצַר חֵילֵיהוֹן מִשִׁעְבּוּד תַּקִיף וְשָׁלְטוֹן בַּבְלָאֵי מָעִיק יַסְגֵי מַרְוָא׃ כא אֲרֵי כְּמָא דְזָעוּ טוּרַיָא כַּד אִתְגְלֵי יְקָרָא דַיְיָ בְּיוֹמֵי עוּזִיָה מַלְכָּא וּכְנִסִין דַעֲבַד לִיהוֹשֻׁעַ בְּמֵישַׁר גִבְעוֹן לְאִתְפְּרַע מִרַשִׁיעַיָא דַעֲבַרוּ עַל מֵימְרֵיהּ כֵּן יִתְגְלֵי לְאִתְפְּרָעָא מִדְעָבְדִין עוֹבְדִין נוּכְרָאִין

ל׳. ל׳ — ל׳. ל׳. ל׳ — ל׳ — ל׳ — ל׳ — ב׳ — י"ג — ס׳. ל׳ — ל׳ — ל׳. ל׳ מלעיל — ל׳ — ג׳ ליון. ס׳ — ל׳ — ב׳

דבר ה׳ אנשי לצון. עד מתי פתיים תאהבו פתי. אנשי לצון יפיחו. הבין ה׳ בקריאה וסי׳ ושאלת לך הבין. והיה רק זועה הבין שמועה. והכלבים עזי נפש. אל תהיו כסוס כפרד. חכמת ערום הבין דרכו.

תולדות אהרן מידי עברו.. סנהדרין לח: קצר המצע. יומא ט סנהדרין קג:

רש"י

...ל׳ מבצר וחוזק כמו (לקמן לב) עופל ובוחן וכמו הקימו בחוניו (לעיל כג): ...מיסד. הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מיסד (מוכד) שם א... גמור: המאמין לא יחיש. המאמין דבר זה לא ימהרנה לא יאמר אם אמת ...ימהר לבא: (יז) ושמתי משפט לקו. לפני בא אותו מלך אביא עליכם ...להתם הפושעים שבכם ...משפט יסוריו להיות לקו ...אשים קו מדת יסורין ...עליכם ואת צדקה אשים ...משקולת המיישרת בניין ...בחומות כלומר שתהא ...מהלכת לפניכם ומיישרת ...שיכלו הפושעים ונותרו ...קים: ויעה ברד מחסה ...אותו כיסוי שאמרתם כי ...כזב מחסנו יבא ברד ...אנו ויעה לשון טיאוט כמו ...ו) את היעים שגורפין ...אפר הכירות וסתר ...תם עליו ובשקר נסתרנו ...ישטפוהו כלומר אביא ...(אומו׳) שישברו מכותיה׳ ...יכם ולשון מש"ט האמור ...שטיל"א בלע"ז: (יח) וכופר ...כם את מות. ויתבטל ...ת אשר אמרתם כרתנו ...את מות כל כפרה לשון ...סילוק דבר וכן (בראשית ...אכפרה פניו: וחזותכם. ...אמרתם עם שאול עשינו ...שוט שוטף. אשר אמרת׳ ...לא ...וחיתם לו למרמס: ...בבקר בבקר. כלו׳ תדיר ...אביא עליכם גזירות: ...רק זועה הבין שמועה. ...לכל השומעים להבין ...ת פורענו׳ הקשות שאביא ...כל השומעים יזועו: ...כי קצר המצע מהשתרע. ...אביא עליכם שוקא דוחק ...אשר לא תוכלו להספיק ...כשיגיע מכתו עליכם יקצר ל מהשתרע הסוכב עליו. מהשתרע מהשתטח ...יך איבריו אישטנדליי"ר בלע"ז: והמסכה צרה. הנסיך שימשול עליכם ...מקומכם דחוק לו בהתכנסו לתוכו. ורבותינו דרשוהו על עכו"ם שהכניס ...להיכל קצר המצע הזה מהשתרע מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתיו ...פשוטו ובדרך זה ת"י ואף מדרש רבותינו יש ליישבו על אופן הדבור כלומר ...אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לבדי עליו ...(מ"א ח) הנה השמים לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה עמי כביכול ...לו התקום: (כא) כי כהר פרצים. ת"י ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי ...דה׳ ביומי עוזיה מלכא וכניסין דעביד ליהושע במישר גבעון וכו׳ כן יתגלי ...פרעא מדעבדין וכו׳: זר מעשהו. ידמה לכם לזר כי יבוא עליכם פורענות קשה.

רדק

ספיר׳ במלת לינת: מוסד מוסד. הראשון שם והשני פעול והוא דגש עם סוו"ו, ופי׳ יסוד חזק שביסודות יהיה זה היסוד והוא חזקיהו והוא שהמאמין לא יחיש לפי שהרוצה לא היו מאמינין בדברי הנביא בימי אחז לפי׳ אמר המאמינין לא יחיש שהמאמין היה בהם לא יחיש וימהר לראות זאת הנבואה אבל על כל פנים יראה אותה ואם לא תהיה כל כך בקרוב לא מרחק: (יז) ושמתי. על יד זה המלך שיקום אשים משפט לקו לא כמו שהוא עתה שאין משפט ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ אבל בימי המלך הזה יהיה המשפט במישור כמו הקו שנוטין אותו ליושר הבנין, וכמו המשקלת והוא אבן הגדיל או העופר׳ שמעבירי׳ אותו על הבנין גם כן לראות אם הוא ישר ועל פי המשקלת הבנאי מישרים הבנין כן תהיה הצדקה במישור: למשקלת. שם בפלס משמרת ומפני האתנח נקמצה הקו"ף: ויעה ברד. המשיל האויב לברד ולמים שוטפים כמו שאמר למעלה כזרם מים כבירים שוטפים, ויעה מגזרת יעיו שהם המנקות שמנקה אדם בהם הבית והוא הכזב שהיו אומרי׳ כי שמנו כזב מחסנו הברד יסיר אותו המחסה ואותו סתר שקר שאמרתם ובשקר נסתרנו אותו הסתר ישטפו אותו מים והוא רמז למחנה אשור שיבא כמים כבירים שוטפים, כמו שאמר למעלה את מי הנהר העצומים והרבים, ואמר וחלף ביהודה שטף ועבר וגומר כמו שאמר ויעל על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ואז נשטפו הרשעים אשר ביהודה שהיו משימים עזרם ומחסם השקר והכזב: (יח) וכפר. יתבטל ויוסר, כמו ולא תוכל כפרה׳ וחזותכם. שאמרתם עשינו חוזה לא תקום כמו שחשבתם, וכן שוט שוטף שאמרתם לא יבאנו לא כמו שאמרתם אלא שתהיו לו למרמס: (יט) מדי עברו. מעת שיעבור אותו השוט יקח אתכם. כי בבקר בבקר יעבור. כלומר בכל יום ויום כי מעת נסעו לבא לארץ ישראל לא ינוח ביום ובלילה כמו שאמר למעלה לא ינום ולא ישן, ומה שאמר בבקר בבקר והמחנה היה הולך ביום ובלילה כי בלילה לא היו נראים אלא בכל בקר ובקר היו נראים בארץ שהיו באים אל ירושלם: והיה רק זועה הבין שמועה. כשיבינו שמועתו יזועו וירעדו ויפחדו ממנה כי עתה אינם מאמינים: זועה. תנועה, כמו ולא קם ולא זע ממנו כי המפחד ירעד ויזוע וינוע גיפו: (כ) כי קצר המצע. פעל עבר כי תאיו קמץ ואיננו פתח, וכן צרה פעל עבר כי הוא מלעיל אמר דרך משל כאדם שסוכב על מצע והוא קצר ואינו יכול לפשוט רגליו ולהשתרע בו וכן כאדם שיתכסה בשכבו במכסה שהיא צרה ולא יכול להתכנס ולהתאסף תחתיה כן יהיה ישראל כי מחנה אשור יתפשט בארצם והנה רחב הארץ תשוב צר וקצר, כמו שאמר מלא רחב ארצך עמנו אל, ולא נשאר להם מכל ארצם אלא ירושלם והיתה צרה וקצרה מהתכנס כולם בתוכה: מהשתרע. מענין שרוע וקלוט שהוא ענין יתרון: כהתכנס. כשירצה להתכנס תחתיה לא יוכל, והתכנס ענין אסיפה, כמו נדחי ישראל יכנס: (כא) כי כהר פרצים. כמלחמה שנלחם דוד בפלשתים בבעל פרצים והיה שם הר, כמו שכתוב ויעלו בבעל פרצים, ואותו הדבר היה פלא גדול שהכה אותם דוד בעת אשר היו אתו אז ועליהם נאספו כל פלשתים, ואמר דוד פרץ ה׳ את אויבי לפני כפרץ מים, כלומר מאת ה׳ היתה זאת וכמו אותו המעשה שהיה גדול שקם ה׳ ונלחם בהם כן יקום עתה וילחם בישראל, וכמו מלחמת יהושע בגבעון שהיה פלא גדול ואמר ויהומם ה׳ כן ישים עתה ה׳ את ישראל ולא יהיה בהם כח לעמוד כנגד אויביהם, ומה שאמר כעמק בגבעון ר"ל כמו שעשה

מצודת דוד

...לראות הדבר ר"ל לא יחוש בלבבו שעתה תהיה הדבר כי לא תהיה עד ...זמן: (יז) ושמתי משפט לקו. אז אשיב גמול המפעל ואשים משפט יסורים ...ים הללו כפי קו המדה ר"ל כדבר הנמדד בקו לא פחות ולא יותר: ולצדקה ...ת. ואל הצדיקים אעשה צדקה כפי משקל צדקתם כי בימי חזקיה יכבוש ...ערי הבצורות ביהודה ויהרוג הרשעים והצדיקים יותרו ויקבלו הטובה: ...ברד. כלפי שאמרו כי שמנו כזב מחסנו אמר שהברד יכבד ויטאטא את ...הכזב ר"ל שנחריב המכה לא יפנה אל דברי הכזב: וסתר. כלפי שאמרו ...נסתרנו אמר שהמים תשטוף את מסתור השקר ר"ל שנחריב לא יפנה אל ...ובפל הדבר במ"ש: (יח) וכפר וגו׳. כלפי שאמרו כרתנו ברית את מות אמר אז יוסר הברית ויבוטל כי בוא יבוא עליכם: וחזותכם וגו׳. כלפי שאמרו ועם שאול ...חוזה אמר אז לא תקום הגבול שעשיתם עם השאול כי כן תבואו אל השאול: שוט שוטף וגו׳. כלפי שאמרו שוט וגו׳ לא יבואנו אמר כאשר יעבור המכה המהלכת ...תהיו למרמס כי עליכם יבוא וירמוס אתכם: (יט) מדי עברו. מתי שיעבור שוט השוטף יקח אתכם אליו: כי בבקר. בכל בוקר יעבור עליכם ואח"ז יתמיד לבוא ...בלילה: והיה וגו׳. מי שיתן לב להבין שמועת הפורענות לא ישקוט לבבו רק יהיה מלא מרתת וחרדה: (כ) כי קצר וגו׳. המצע אשר ישכב עליו יהיה קצר ...מ עליו ולהאריך עצמו בפשוט הרגלים ר"ל הארץ תהיה צר מהכיל התפשטות מרכבת חיל האויב הבא: והמסכה צרה כהתכנס. המסכה תהיה צרה לו כאשר יתכנס ...ף תחתיה עם כל איבריו והוא כפל ענין במ"ש ויורה על הפלגת הדבר שיהיה רב מחנהו וכמ"ש והיה מטות כנפיו מלא רוחב ארצך (לעיל ח׳): (כא) כי כהר ...כמו בעת מלחמת דוד בפלשתים בבעל פרצים שעודת בשר כמ"ש ויעל בבעל פרצים (דה"א י"ד) ושם נשמדו הפלשתים פתאום ואמר כן יקום ה׳ להשמידם ...מעל פני האדמה: כעמק בגבעון. כמו בעת מלחמות יהושע באמורי בהעמק אשר בגבעון אשר מן השמים נלחמו עמהם כמ"ש וה׳ השליך עליהם אבנים גדולות ...ים וגו׳ (יהושע י׳) כמו כן ירגז ה׳ עליהם וילחם בם: לעשות מעשהו. להפרע מהם: זר מעשהו. המעשה תהיה זרה ר"ל דבר שלא עשה עמהם מתחלה ...ם לט ו׳ : ולעבוד וגו׳. הוא כפל ענין במ"ש כי עבודה

מצודת ציון

(יז) לקו. ענינו חבל המדה: ויעה. ענין כבוד וטאטא והוא מל׳ ואת היעים (שמות לח) שהם הכלים העשויים לכבד ולהסיר את הדשן: (יח) וכופר. ענין העברה ובטול וכן איש חכם יכפרנה (משלי טז): וחזותכם. מל׳ מחוז וגבול: לא תקום. לא תתקיים: למרמס. ענין דריכה ברגל: (יט) מדי. כמו מתי וכן מדי דברי בו (ירמיה לא): זועה. ענין רתת וחרדה כמו ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב): (כ) המצע. ענינו הכרים והכסתות הפושט תחת האדם בשכבו כמו ערש יצועי (תהלים קלב): מהשתרע. ענין עודף ויתרון האורך כמו שרוע וקלוט (ויקרא כב): והמסכה. מל׳ מסך ומסכה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): צרה. דחוקה: כהתכנס. ענין אסיפה כמו נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז): (כא) ירגז. מל׳ רוגז וכעס: ולעבוד עבודתו

רדק

שעשה בעמק אילון ובגבעון: לעשות מעשהו זר מעשהו. כשיקום לעשות מעשהו זר בישראל יאמרו זר מעשהו כי לא עשה כזה מתמול שלשום, וכפל הענין במלות שונים כי זר ונכרים אחד ומעשהו ועבודתו אחד כתרגום מעשה עובדא, ואאז"ל פי' זר מעשהו כי בשר פרצים ובגבעון הם בעזרת ישראל לנקום מאויביהם אך עתה זה יהיה בהפך כי מישראל ינקם עתה, וי"ת הפסוק כן ארי וגו': (כב) ועתה אל תתלוצצו. כמו שאמר עליכם אנשי לצון ולרוב הפעלה בפעל יבא בלשון התפעל, כמו מתנקש בנפשי, מתדפקים על הדלת, והדומים להם, יחזקו בשו"א התי"ת והזי"ן: מוסריכ', יסוריכם, אמר השמרו לכם שלא תתלוצצו עוד על דברי ה' פן יהיו יסוריכם חזקים הכל כפי מעשיכם כי הפורענות עתידה לבא כי שמעתי מאת ה' כי כלה ונחרצה, הכלה שתהיה נחרצה תהיה, כלומר גמורה, וכן כליון חרוץ כליון גמור: (כג) האזינו. אמר להם דרך משל, ואמר להם שיאזינוהו וישמעוהו, וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין: (כד) הכל היום יחרש החרש. דמה משפטי האל ומלותו על ידי הנביאים למשפטי החרישה והזריעה, ונפרש תחילה המליצה ואחר כך נפרש המשל, אמר החורש שהוא חורש אדמתו כדי לזרעה יחרוש כל היום לא יעשה אלא מה יעשה אחר שחרש קודם היום יפתח ויתיר שוריו וישדד אדמתו, כלומר יכתוש הרגבים, וזהו וישדד שהולך בשדה וכותש הרגבים במקום שימצאם: (כה) הלא אם שוה פניה. אם כמו כאשר, וכן אם יהיה היובל, אמר כאשר ישוה פני האדמה שכתש הרגבים ישוה פני השדה כדי שיפול הזרע בשוה: והפיץ קצח וכמון. כי לכל אחד מן הזרעים יש משפט היאך יזרע והקצח והכמון צריך לזרען במקום שהעפר דק הרבה ודק מאד: שורה. מדה, כמו במשקל ובמשורה שפירושו מדה, ושורה תאר לדבר הנתן במדה, והיא בלשון נקבה לפי שהיא תאר לחטה שהיא לשון נקבה, ואמר וכן ישים החטה בזריעתו במקום שהוא יודע מן האדמה שהוא מקום טוב לזריעת החטה יזרענה שם במדה לא יוסיף על המקום ההוא ולא יגרע מן האדמה שהיא טובה: וכן שעורה גם כן נסמן שיש לו סימן במקום זריעת השעורים, וכוסמת גם כן ישימנה בגבולה הידוע לו, וכן לכל זרע וזרע כמשפטו ובמקום הראוי לו, אבל זכר אלו שהן עיקר מאכל האדם והבהמה, וכן הקצח והכמון הם מיני תבלין צריכים למאכל האדם, כן הוא משפט בזריעה, ושורה ונסמן וגבולתו ענין אחד, ואמר הענין במלות שונות כמנהג, וקצח הוא זרע שחור והוא ממיני התבלין, וכמון ידוע והוא הנקרא קומי"ן בלע"ז: (כו) ויסרו למשפט. האל יסר הזורע משפט הזריעה והורהו, כאלו אמר ואלהיו יסרו למשפט ויורנו, כלומר שנתן חכמה זו לבדו בלבו ואאז"ל פירש הפסוק כן ואמר ויסרו למשפט על דרך משל כמו שמיסר השכל אמר שיכה הזורע הרגבים הקשים כדי לשום הקרקע כמשפטו, כמו שאמר אחר כך אלהיו יורנו, פירוש ימטירנו מענין יורה ומלקוש, כלומר הזורע יזרע כמשפט ואח"כ יקוה לאל שיתן מטר וימלאו הזרעים: (כז) כי לא בחרוץ. יש הוא עץ והכנים דקים תחובות תחתיו לדוש, אמר כמו שיש חלוק בין הזרעים בעת הזריעה ומשפט זה אינו כמשפט זה כן בעת האסיפה: כי לא בחרוץ יודש קצח. ואופן עגלה על כמון יוסב, יוסב בוי"ו עם הדגוש, ופירוש ולא אופן עגלה, ולא שזכר עימד במקום שיש פירוש כי הקצח והכמון הם מיני זרעים דקים ולא ידושו אותם לא בחרוץ ולא בעגלה אלא במטה יחבטו, ובשבט אחד: (כח) לחם יודק, אבל הלחם רוצה לומר מה שעושין ממנו הלחם והם החטים והשעורים והכוסמין יודק עליהם על ידי החרוץ והעגלה, ומה שאמר יודק כמו יודש אלא אמר יודק התבן שעל הזרע שיודק בדישה עד שיתגלה הזרע שבתוכו: כי לא לנצח. אף על פי כן לא יודשו לעולם אלא זמן קצוב יש להם שיבין האדם הדש בחרוץ או בעגלה מה שהוא תודה, ואדוש אל...

רשי

קשה: לעבוד עבודתו. לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לבורי"ר בלע"ז: (כב) ועתה אל תתלוצצו. לאמר כרתנו ברית את מות: מוסריכם. יסורין: (כד) הכל היום. לשון תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח: יחרוש. מי שחורש לזרוע וכי כל היום כדי לזרע לעולמים חורש א"כ מה יועיל אף הנביאים מוכיחים אתכם להחזיר למוטב הלעולמים יוכיחו ... יועילו: יפתח וישדד אדמתו. וכי לעולם לא יזרע אלא ... יפתח את האדמ' באתים ו... אחרישה. וישדד לשון ... שדה יפתח וישדד בתחלה ... עושה תלמים רחבים וסוף ... עושה תלמים קטנים במדר... תנחומא: (כה) הלוא. כן ... החורש כיון שחורש משוה ... האדמה ואח"כ זורע: ו... קצח. אם קצח בא לזרוע ... בתבואה ואם כמון בא לז... זורעו בזריקה קצח מין ... הוא: ושם חטה שורה וש... נסמן וכוסמת גבולתו. ... תבואה בא לזרוע כך הוא ... זורע החטין באמצע החרי... והשעורה זורע סביב ... והכוסמין זורעה על גבולי ... ומנריו שורה לשון שורה ... באמצ' ונמצא' שורה על הש... והכוסמין: (כו) ויסרו למ... וגו'. אף מי שאלהיו יורנ... לנצח ישלח נביאים ל... אחרי שאינו שומע לתוכחת... וייסרנו במשפטי יסורין ... שתועיל ממל תוכחתו ש... כזה שמשוה פני הארץ ... כדי שתצלח ממל חרישתו ש... (כז) בחרוץ. הוא עץ עשוי ... חריצים ושמו מורג ומח... הקשין להיות תבן: כי לא ... דשין את הקצח. לפי ... נוח לצאת מתוך קשין של... על כמון לא יסבו אופן ... בשבט: (כח) לחם יודק. וא... לדושו לפי כי קל הקצח לחובטה במט' והכמון בשבט: (כח) לחם יודק. ואי... דקים בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחנט: כי ל... לנצח

ישעיה כח

עֲבֹדָתוֹ׃ כב וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן־יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃ כג הַאֲזִינוּ וְשִׁמְעוּ קוֹלִי הַקְשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי׃ כד הֲכֹל הַיּוֹם יַחֲרֹשׁ הַחֹרֵשׁ לִזְרֹעַ יְפַתַּח וִישַׂדֵּד אַדְמָתוֹ׃ כה הֲלוֹא אִם־שִׁוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ קֶצַח וְכַמֹּן יִזְרֹק וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה וּשְׂעֹרָה נִסְמָן וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ׃ כו וְיִסְּרוֹ לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהָיו יוֹרֶנּוּ׃ כז כִּי לֹא בֶחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח וְאוֹפַן עֲגָלָה עַל־כַּמֹּן יוּסָּב כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח וְכַמֹּן בַּשָּׁבֶט׃ כח לֶחֶם יוּדָק כִּי לֹא

תרגום

עוֹבָדֵיהוֹן וּמְדָפְלְחִין פּוּלְחַן טַעֲוָתָא פּוּלְחָנְהוֹן׃ כב וּכְעַן לָא תִתְרַשְׁעוּן דִּלְמָא יִתְקְפוּן יִסּוּרֵיכוֹן אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה שְׁמַעִית מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ כג אֲמַר נְבִיָּא אֲצִיתוּ וּשְׁמַעוּ קָלִי אַתְפְּנוּ וְקַבִּילוּ לְמֵימְרִי׃ כד בְּכָל עִדָּן מִתְנַבַּן נְבִיַּיָּא לְאַלָּפָא מָאִים יִתְפַּתְּחָן אוּדְנֵי חַיָּבַיָּא וִיקַבְּלוּן אוּלְפָן׃ כה הֲלָא אִם יִשְׁווּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא וִיתוּב וְיִכְנֵישׁ יַתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִיגַּלְּיוּ מְבַדְּרִין בֵּינֵיהוֹן הָא כְּקִצְחָא וּכְכַמּוּנָא דְּמִזְדְּרִיק וִיקָרֵיב יַתְהוֹן זַרְעִין לְשִׁבְטֵיהוֹן הָא כְּזַרְעֵי חִטִּין עַל בֵּירִיר וּסְעוֹרִין עַל סוּמָנִין וְכוּנְתִּי עַל תְּחוּמִין׃ כו הָא כָּל אִלֵּין אוּלְפַן דִּינִין דְּיִדְעוּן דִּי אֱלָהָא מַחֲוֵי לְהוֹן אוֹרְחָא דְתַקְנָא דִּי הָכוֹן בְּהוֹן׃ כז אֲרֵי לָא בְּמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא מַדְרְכִין קִצְחָא וְגַלְגְּלֵי עֶגְלְתָא עַל כַּמּוּנָא מְחַזְרִין אֲרֵי בְחוּטְרָא חָבְטִין קִצְחָא וְכַמּוּנָא בְּמַחְבּוּטָא׃ כח יַת עֲבוּרָא

וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא: האזינו ח' ומ"ל וסי' השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רוזנים. שמעו דבר ה' קציני סדם האזינו. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו. האזינו כל יושבי תולדות אהרן אל תתלוצצו. (ברכות ס): ויסרו למשפט. סנהדרין קה (אלה נס):

מצודת ציון

עבודתו. תרגום של מעשה הוא עובדא: (כב) תתלוצצו. מל' לץ: מוסריכם. מל' יסורין: כלה. מל' כליון: ונחרצה. ענין כריתה כמו נחרצת שוממות (דניאל ט): (כד) יפתח. מל' פתיחה: וישדד. ענין כתישת רגבי העפר וכן אם ישדד עמקים אחריך (איוב לט) ויתכן שהוא מל' שדה ר"ל יתקן השדה: (כה) אם. כאשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו): שוה. ר"ל דומה בכל המקומות שלא יהיה תל מזה וחריץ מזה: והפיץ. ענין פזור: קצח וכמון. הם מיני זרעונים: ושם. מל' שימה: שורה. ענין מדה כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט): נסמן. מל' סימן: וכסמת. מין תבואה: (כו) ויסרו. ענינו הכאה ותכעה כמו אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א יב): למשפט. כמו במשפט והלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל בכסא ומשפט ענינו דבר הנהוג והראוי כמו המלך עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא): יורנו. ענין למוד כמו יורנו בדרך יבחר (תהלים כה): (כז) בחרוץ. הם כלי מלא חריצים עשוי לדוש בו וכן ובחריצי הברזל (ש"ב יב): יודש. מל' דישה: ואופן. גלגל ולתוספת ביאור אמר עגלה מל' עגול: יוסב. מל' סבוב: כי במטה. אלא במטה: יחבט. ענין הכאה ודישה כמו חובט חטים בגת (שופטים ו): (כח) יודק. מל' דק: כי לא. אלא לא: לנצח. ר"ל לזמן

מצודת דוד

היא כמו מעשה ונכרים הוא כמו זר והכפל לשון אחד לכם: (כב) אל תתלוצצו. ... דרך לעג כרתנו ברית את מות וגו': פן יחזקו. פן יתחזקו היסורים המוכנים לכם: כי כלה וגו'. מאת ה' שמעתי שיבוא כליון וכריתה על כל ... לכן אל תתלוצצו: (כג) האזינו. הטו אוזן ושמעו קול דברי: הקשיבו וגו'. ... הדבר במ"ש: (כד) הכל היום. פתח במשל ואמר וכי כל היום יחרוש החורש ... לתקן השדה לזריעה: יפתח. מוסב על הכל היום לומר וכי כל היום יפתח האדמה ... המחרישה ויכתת רגבי העפר: (כה) הלא אם שוה פניה. הלא כאשר משוה פני האדמה מניח עבודתה ועוסק בזריעה: והפיץ קצח. כשבא לזרוע קצח ... בהפלה ואם בא לזרוע כמון זורעה בזריקה כל מין כדרכו: ושם רעה ... החטים מדה בשורה ר"ל באמצעית השדה במדה הראוי לו לא יוסיף ולא יגרע ... והשעורה נסמן. השעורה יזרע סביבות החטים כמו הסמן דבר מה: ו... גבולתו. הכוסמין זורע על גבולי השדה ומצריו כל מין במקום הראוי לו וכ... הוא לומר כמו שאין דרך החורש לחרוש כל היום כי אחר שמשוה פני האדמה יזרע בה כל מין כדרכו ובמקום הראוי כן אין תועלת בתוכחת הנביא לבד כי מה... שאחר שישמעו דברי הנביא יתקנו מעשיהם ולשוב בתשובה כפי הראוי לכ"א לפי חטאו אשר יחטא ואשם: (כו) ויסרו למשפט. עוד מדבר במשל ואומר הנה ... הגדל התבואה והזרעונים הרוצה לספרים מהם הפסולת והקשין הנה דרכו להכות ולחבוט כל מין ומין במשפט הראוי כאשר למדו אלהיו ונתן חכמה בלבו לדעת ... כל מין ומין: (כז) כי לא בחרוץ. ר"ל כי לא דישת כל המינין שוה אולם יש הפרש בין מין למין כי הקצח לא יודש בחרוץ לפי שהוא נוח וקל להפרש ... ואין מצטרך לדושו בחרוץ: ואופן עגלה על כמון יוסב. מלת לא האמור בתחלת הפסוק משמשת בשתים כאלו אמר על כמון לא יוסב ר"ל אין מצטרך להסבו... עגלה על כמון להפרישו מהקשין כי גם נוח להפרדם בדבר קל: כי במטה. אלא במטה יחבט קצח. וכמון יחבט בשבט כי גם באלה נפרשים מן הקשין: (כח) ... יודק. התבואה שעושים ממנו הלחם שאינו נוח להפרש מהקשין בדבר קל לכן הוא נידש בחרוץ ובאופן עגלה להכות את התבן דק דק עד שיתגלה הגרעי...

רש"י

אדוש ידושנו. הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנצח כותשין עליו לפי ... לא יכתשו גרעיני הזרע להיות נדשין ליכתת ע"י החרוץ ואופן העגלה: גלגל עגלתו ופרשיו. וכשמסבבין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפי' ... כותש ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו כשמפרישים את התבואה מקשים ... קנו והחטי' אינם נידוקין ... נטחנין: אדוש ידושנו. ... יעשה (יחזקאל לא). ... (לעיל כב) ואל"ף זו במקום ה"א כמו ואחרי חבר יהושפט (דה"ב כ') התחבר אף כאן הדוש וכן חברו מנחם: (כט) גם ... עם וגו'. גם זאת כדרך ... כואה וחובטי קצח וכמון ... הקב"ה ילא: הפליא עצה. ... הם רמזים בדרך מידוש ... לא ומכוסה כי כאשר ... והקצח אינם מכבידין במדושה רבה לפי שהם בקל כך אילו הייתם ... לקבל מוסר לא היה ... עליכם גזירות ואתם ... לקבל תוכחות כתבואה ... לדוש לכך יכביד עליכם ולא לנצח לכליה יריב כאשר לא לנצח אדוש ויכלו חצי מכותיו ואתם ... דוגמת המיתה הגלגל ... והחטין לא ידיקו ואילו נוחים לכלות לא היה ... תכסכים רין קשין השחתי והוא יודע שפשתנו יפה הוא מנקש עליה: (א) הוי אריאל. ת"י מדבחא דה' ואף קראו כן שנא' (יחזקאל מג) והאריאל שתים עשרה על אש של מעלה שהיתה כארי על גבי המזבח כמו ששנינו בסדר יומא ורבותינו פירשו על ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו: קרית חנה דוד. דאיתבני בקרתא דשרא ... : ספו שנה על שנה. והמיד עונותיכם הולכים וחזקים עד שחגים שלכם ויכרתו ל' נוקף זית (לעיל יז): (ב) והיתה לי כאריאל. תהא מוקפת חללי זבח כמוקף זבחי בהמ': (ג) כדור. כשורה של גייסות מקיפות: מוצב. ל' כרקו' המוצב

ישעיה

לנצח אדוש ידושנו והמם גלגל עגלתו ופרשיו לא ידקנו׃ כט גם־זאת מעם יהוה צבאות יצאה הפלא עצה הגדיל תושיה׃

כט א הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ספו שנה על־שנה חגים ינקפו׃ ב והציקותי לאריאל והיתה תאניה ואניה והיתה לי כאריאל׃ ג וחניתי כדור עליך

תרגום

מדרכין אף יתיה ארי לא לעלמא אדרכא ידרכוניה ומבלבל בגלגלי עגלתיה ומפריש ית עבורא ומפרח ית דוקא׃ כט אף דא מן קדם יי צבאות נפקא דאתקין עלמא במחשבת דעתיה רבתא אסגי עובדי בראשית בסגי חוכמתיה׃ א וי מדבחא מדבחא דבני בקרתא די שרא בה דוד מן קדם כנישת משרין דמתכנשין עלה שנא בשנא בדחגין יבטלון׃ ב ואעיק לקרתא דמדבחא בה ותהי צדיא ורקניא ותהי מקפא קדמי דם קטילין כאקפות מדבחא דם נכסת קודשיא ביומא דחגא סחור סחור׃ ג ואשרי עליך משרין

חלד. שמעו חכמים מלי. ובית המלך האזינו׃ תושיה ז' מ"ל בלישנא וס' הפליא עצה הגדיל. עמו עז ותושיה. ותושיה יראה שמך דמיכה. כי כפלים לתושיה. לי עצה ולי תושיה. לתאוה יבקש נפרד. יצפן לישרים תושיה׃

תולדות אהרן הפליא עצה. סנהדרין כו עכו"ם פז: הוי אריאל. מדות לז׃

רד"ק

בו נוספת והראשונה בחיר"ק והשניה בפת"ח והוא מקור: והמם גלגל עגלתו. כמו אופן עגלה שזכר כי אופן ועגלה אחד הוא כי אם ישהה זה זמן רב אופן עגלה יהום ויכתת הזרע וכן בחרוץ גם כן ישמר שלא יעבירנו על התבואה זמן רב כדי שלא ידיקו פרשי החרוץ הזרע, ופרשיו הם השנים מהחרוץ שבהם נכתת התבן מעל הזרע ואם ישהה זה זמן רב אפי' הזרע יהיה שבור ומכותת, והכנוי ודושנו וידוקנו על הלחם שזכר, ופעל ידושנו שהוא לשון יחיד על האופן, וכן פעל ידוקנו על החרוץ: (כט) גם זאת. לפי שאמר בתחילת הפרשה קולי ואמרתי אמר אל תחשבו כי זה אמרתי לכם מלבי כי גם זאת כחידה כמו הדברים האחרים שאני אומר לכם מעם ה' נבואות יצאה שהפליא בזה עצה והגדיל בו תושיה, כי המשל הזה הוא נפלא וגדול ותושיה היא החכמה והתורה כי החכמה יש במשל הזה, ועתה נפרש המשל החורש הוא האל יתברך והאדמה הוא ישראל, וכמו שהחורש יתקן האדמה כדי שתהיה נכונה לקבל הזרע כן האל יתברך תקן ענין ישראל כדי שיהיו נכונים לקבל דבריו, תחילה הוציאם ממצרים שהיו בה כשדה שאינו עבוד ומעלה קוצים כן היו הם במצרים במעשים רעים שדומים לקוצים והוא שלח להם משה נביאו אחר ששלח להם אהרן ונביאים אחרים, כמו שאמר בנבואת יחזקאל ואומר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וגו', ואחר ששלח להם משה ועשה להם אותות ומופתים עד שהאמינו, כמו שאמר ויאמן העם ושאלו כסף וזהב והכה אויביהם במכות הידועות והראה להם עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה והעבירם בים ביבשה וגער פרעה וחילו, וכל זה הוא תקון האדמה לקבל הזרע שיקבלו מצותיו וחקותיו, וכן אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ותקון האדמה ושווי פניה לא יעשה אותו החורש כל היום כן האל לא יראה הנפלאות ההם בכל עת, ואחר תקון האדמה התחיל לזרוע בה והוריד הכ נתו לעיניהם בהר סיני בקולות וברקים ולפידים והשמיע להם דבריו עד שכולם היו במדרגת נביאים אבל לא היו כולם שוים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל משה מחיצה בפני עצמו ואהרן מחיצה בפני עצמו, וכן כולם איש איש לפי שכלו, והטובים בשכלם והם דקי העיון הם הנמשלים למקום שהוא מיטב האדמה דקת העפר שראוי לזרוע בה הקצח והכמון שהם זרעים דקים ואינם מאכל בפני עצמם אלא לטעם, כל זה הוא דקות הענין ומשוב ההגשמה, וכן קבלו דקי העיון שבהם והשכילו הדברים הדקים הרוחניים, והחטה והשעורה והכוסמת, גם בדברים גסים יש בהם זה דק מזה, וכן במקבלין יש בהם שעיונו טוב זה מזה כמו שהחטה טובה דקת המאכל מהשעורה והכוסמת וצריך לה מקום טוב מן האדמה לזורעה בו, וכן השעורה והכוסמת כל א' לפי מה שהוא כן כל א' מהדברים הדקים העיוניים יש לו משפט בפני עצמו, וכן במקבליהם ומשכיליהם כל אחד יש לו משפט, וכמו שהזורע מקום בזרעו שתוציא לו האדמ' מגרגיר א' כמה גרגירים כן קוה האל מישראל שיוסיפו על מה שהורה וישכילו ... מתוך דבר, כי כמו שטבע האדמה להוציא יותר על מה שנזרע גם כן טבע האדם להוציא יותר בכח הנפש במעלת שנהגם בו לה כיף על מה שילמדהו, וכן אמר שלמה תן לחכם ... וגומר, ויסרו למשפט הוכיחם תמיד, והמטר לאדם הוא המעורר לאדם והם הנביאים, והנה האל שלח להם נביאים תמיד לעוררם ולהשכילם, והם כמו המטר באדמה כמו שאמר ... עוד כי הזרע יעמוד באדמה זמן קצוב עד זמן צמיחתו וגמר בשולו ואחר כך יקצור אדם אותו וידושנו להוציא המאכל וליהנות בו כן ישראל אחר שנתן הזרע בהם, וגם החכמה והתורה ... תקיימו בהם והורגלו בהם, וזה כנגד זמן עמידת הזרע באדמה היה ראוי שימצא הזורע תוספת ויראה הטוב שבו לעיני כל, כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, והיה ... ולהטיב מעשיהם עד שיאמרו העמים עליהם רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, והדישה הוא מאמר הנביא ואזהרתו להוציא הפרי הטוב, והם המעשים הטובים והמשכילים ראוים ... הם מעט באזהרה כמו הקצח והכמון שיחבטו אותו בשבט, והעם ראוים לאזהרה גדולה וחזקה כמו הזרעים הגסים כחטה והשעורה והכוסמת שצריך לדושם בחרוץ ואופן עגלה, ואעפ"כ ... זה לנצח כן הנביאים לא יעשו הזהרה לנצח כי כמו שהזרע יהיה נשבר ונפסד ברוב הדישה כן דברי הנביא הם נפסדים ברוב האזהרה אחר שאינם מקובלים, והנה נשארו באדמה ללא ... כי ישראל כל מה שהזהירם הנביא יוסיפו לחטוא, והנה הדברים נשחתים אחר שלא יכנו מהם ולא ישובו בעבירה מדרך הרעה והנה הם הסף המבוקש מהם והספקים בהם ויאמרו העמים עליהם ... אין לב הסך מה שנאמר עליהם כשהיו שומרים דרך ה' רק עם חכם ונבון, ויונתן תרגם כן כל היום בכל עדן מתכוין וגו': (א) הוי אריאל אריאל. המזבח נקרא אריאל, וכן בספר ... מהאריאל ולמעלה קרנות ארבע, וכן תרגם יונתן ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא דשרא בה דוד, ורבותינו ז"ל אמרו שההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ודומה לארי, שנאמר הוי ... כארי הזה צר מאחריו ורחב מלפניו וכו', וכפל אריאל כדרך הנוסים שכופלים דבריהם כי הנביא היה נוהם עליו, ואמר עליו הוי: ופירוש קרית חנה דוד כתרגומו. או יהיה אריאל השני ... ים, וקרית אינו סמוך אלא כתי"ו במקום ה"א במוכרת, כמו חלת מלה אחת, חמת למו, ליצת נוכל והדומים להם, וטעם שזכר דוד בספור הזה לפי שלדוד נראה מקום המזבח תחילה ... והיה קרבנו שם ונעתר שם באש ונעצרה המגפה, אבל מה שמקריבים עתה שם אינו לרצון כמו שאמר עולותיכם לא לרצון כיון שמעשיהם רעים גם זובחים גם כן לאלהים אחרים ... שם נחשב לו כאלו נוקף ועורף, וכן אמר זובח השה עורף כלב, לפיכך אמר חגים ינקופו הכבשים שישחטו נחשב להם כאלו עורפים אותה, תרגום וערפתו ותנקפיה: חגים. כמו וכן אסרו חג בעבותים, ומה שאמר ספו שנה על שנה, פירוש מה שתוסיפו לבוא שנה בשנה לזבוח זבחים אינם זבחים: (ב) והציקותי לאריאל. קרא שם העיר ירושלם אריאל על שם המזבח, ואמר שיציק לה, וכן היה כי כל סביבותיה תפש מלך אשור: והיתה תאניה ואניה. שיבכו בעיר ירושלם על אחיהם הנהרגים בערים סביבותיהם וגם יפחדו על עצמם: והיתה לי כאריאל. והיה לי כמו המזבח שמוקף זבחים כן תהיה היא מוקפת הרוגים בערים אשר סביבותיה, ומה שאמר לי כי כמו שזבחי המזבח הם לי שמקריבים אותן כן דם ההרוגים הוא לי כי ברצוני ... שקרא מלך אשור שבט אפי ומטה זעמי: (ג) וחניתי. כשיחנה מלך אשור על ירושלם אני הוא שאחנה עליה כי במצותי וברצוני יעשה מה שיעשה, וכן וצרתי והקימותי, ופי' כדור

מצודת דוד

... אלא לא לזמן מרובה ידוש בהם את התבואה רק לפי צורך הפרשת המקשין: והמם גלגל עגלתו. ר"ל כי אם ישהה זה זמן רב אז אופן העגלה ישבר אף את הזרע: ופרשיו לא ידקנו. ר"ל וכן החרוץ לא יעביר זמן רב ... בכדי שלא יהיו שיני החרוץ מכתתים את הזרע דק דק והנמשל הוא כמו שאין דרך האדם לדוש קצח וכמון בחרוץ באופן לפי שנוחים המה להתפרק מהקשין ודי להם בדבר קל כן אלו הייתם נוחים לקבל מוסר במעט רמז ... דברים לא היה המקום מכביד היסורים עליכם אבל הואיל ולא כן הוא לכביד היסורים למען תיסרו כתבואה הזה שאינה נוח להיפרד מהקשין וצריך לדושו בחרוץ ואופן ואולם לא לנצח יריב ולא יעשה כליה כתבואה ... נידש זמן מרובה שלא להפסיד הזרע: (כט) גם זאת וכו'. כאומר עם ... שמעו קולי דעו שמהשם נאמר לי המשל הזה ולא מלבי אמרתי: הפליא ... המשל הראה עצה נפלאה. הגדיל תושיה. הרבה חכמה גדולה ומוסר נפלא: כט (א) הוי אריאל. אמר הנביא יש להתאונן על המזבח העומד בעיר אשר שם ... ספו וכו'. כי מעולם לא לן אדם בירושלים ועון בידו כי תמיד השחר כפר על עונות הלילה ותמיד של בין הערבים כפר על עונות היום אבל עתה יתוסף ... זו על עונות שנה שעברה כי הקרבנות יכרתו ואינם להתכפר: (ב) והציקותי וכו'. אביא מצוק וצרה על ירושלים ותהיה מלאה מצער ויללה ותהיה

מצודת ציון

לזמן מרובה: אדוש. מל' דישה והאל"ף נוספת: והמם. ענין כתיתה ושבירה כמו יש מהומה ומבוסה (לעיל כב): גלגל. אופן ולתוספת ביאור אמר עגלתו מל' עגול: ופרשיו. הם שיני החריצים הפרושים ופרודים זה מזה: ידקנו. מל' דק: (כט) הפליא. מל' פלא: הגדיל. מל' גדול: תושיה. מל' יש והחכמה הסודרת נקראת כן על כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כשאר הדברים שבעולם: (א) הוי. ענין צעקת יללה: אריאל. המזבח נקרא אריאל וכן קראו יחזקאל כמ"ש והאריאל שתים עשרה אורך (יחזקאל מג) ונקרא כן ע"ש שירד עליו האש מהאל מן השמים ורבצה עליו כארי וכפל המל' כדרך הבוכה וצועק כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד): קרית. עיר: חנה. שכן: ספו. מלשון תוספת: חגים. כן יקראו הקרבנות על כי רובם באים בחג וכן אסרו חג (תהלים קיח): ינקופו. ענין כריתה וחתוך כמו ונקף סבכי היער (לעיל י): (ב) והציקותי. מלשון צוק וצרה: לאריאל. קרא שם העיר ירושלים ע"ש המזבח שעומד בה: תאניה ואניה. ענין אבל וצער כמו וירבו בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב): (ג) וחניתי. מלשון חניה ושכונה: כדור. כמו כדרור והמסבב ... וכן כדור אל ארץ רחבת ידים (לעיל כב)

רד"ק

כדור , סבוב , וכן במשנה הכדור והאמום , ונקרא כן לפי שהוא עגול , וחסר כ"ף או בי"ת השמוש , וחניתי עליך סביבך , כמו הכדור , וכן כדור אל ארץ רחבת ידים , ובמשקל אחר כמלך עתיד לכדור : וצרתי . מענין כי תציר אל עיר : מוצב . מגדל עץ שמעמידים על העיר ללכדה : מצורות . מן ובנית מצור , ואע"פ שלא נכתב בפרשה ההיא שבנה מלך אשור על ירושלם מצור אבל אמר הנביא לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סוללה , ומה שאמר לא יבא רוצה לומר לא יכנס לתוך העיר שיכבשנה , ומה שאמר לא יורה ולא יקדמנה ולא ישפוך לא משם אבל סביבו אית' כיום לירושלם ולשפוך אחר גם הקימו מגדל עץ ומצור להלחם אחר ובלילה הכה מלאך ה' והוסרה עלתם , וי"מ וצרתי עליך מוצב ואבני עלך כרקום כמו שתרגם אונקלוס ובנית מצור ותבני כרקימין , ותרגום והקימותי עליך מצורות ואצבר עלך מליתא כמו שתרגם ולא ישפוך עליה סוללה לא יצבר עלה מליתא : (ד) ושפלת , אז תשפילי , אמר כנגד ירושלם רוצה לומר היושבים בה : מארץ תדברי . אמר תדברי בשפל קול כאלו יצא הקול מתחת הארץ , וכן אמר גם תשח כאלו תצא מעפר , וכפל הענין במלות שונות כמנהג , ועוד כפל ואמר והיה כאוב מארץ קולך וגומר , ופירוש כאוב כי בעלי האוב ישמיעו קול נמוך מתחת הארץ , כמו שפירשנו בספר שמואל בפרשת בעלת אוב : תצפצף . על האמירה , כמו פ"ו פצה , אמר כל כך יהיה הקול נמוך עד שלא ידמה דבור אדם אלא לצפצוף העופות , והענין הזה אמר על אליקים ושבנא ויואח שאמר אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם הזה , ואלה הדברים קול נמוך אמרו לו כדי שלא ישמעו העם , ואומר ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול יהודית כדי שישמעו העם : (ה) והיה כאבק . כמו האבק הדק שילך בנפיחת הפה כן יהיה המון זריך שילכו במהרה , ופירוש זריך הזרים החונים עליך והוא מחנה אשור , וכפל הענין עוד ואמר וכמוץ עובר וגומר : לפתע פתאום . הלמ"ד לשמוש בי"ת , כמו בפתע פתאום , וכן הרגתי לפלטי, להיכם לחרב , ודומי' להם , כלומר יבא פתאום שבהם כי בבקר מצאום כולם פגרים מתים , ופתע כמו פתאום , וכפל הענין במלות שונות לחזק : (ו) מעם . אומר איך תהיה זאת הגזרה הגדולה פתאום לפי שתבא מעם ה' צבאות , והמשיל המגפה לרעם ולרעש וכו' : (ז) והיה כחלום חזון לילה . מה שרואה אדם בחלומו יקרא חזון ואע"פ שאיננו נבואה , ותרגם יונתן כמחלם הרהור ליל , וזה מפרש בפסוק הבא לפניו : על אריאל . על העיר שהמזבח בתוכה כמו ... צוביה . כמו צובאיה : ומצדתה . בחולם , ופי' אנשי מצודתה , כלומר בונין מצדות עליה ללכדה : (ח) והיה כאשר יחלום . כמו שהאדם רעב שישן ובשנתו רואה שהוא אוכל והוא מה שהיה בעוד שהיה ער והנה בהקיץ רקה נפשו כמו שהיתה קודם השינה , כי כל חולם לא ימצא דבר בהקיצו מכל מה שהיה חולם , וכן הצמא והנה עיף , כמו הצמא לפי שהעיף מן הדרך צמא ... צמא , וכן הארץ הצמאה כצל סלע כבד בארץ עיפה : שוקקה . מתאוה , מן ואל אישך תשוקתך , והוא תאר מן המרובע על משקל פרה סוררה : (ט) התמהמהו ותמהו . זאת הנבואה ... אמר התמהמהו ותמהו כנגד אנשי יהודה , ופירושו התעכבו , כמו ויתמהמה , והעכוב הזה במחשבה , אמר האריכו במחשבותיכם ותחשבו בלבבכם בעכוב כדי שתתבוננו בדבר ואחר שתחשבו ... תמהו בעצמכם איך נהיתה בכם הרעה הזאת שהניחו דברי אלהים חיים שאומרים לכם נביאי האמת ואתם מתפתים בדברי נביאי השקר אשר השתעשעו ושעו ופירש אדוני אבי ז"ל השעו ... אחרים , מענין ועיניו השע , והם נביאי השקר , השעורו ועורו אתכם מלראות הנכונה : שכרו ולא יין . הם נביאי השקר , ואמר ולא יין ולמעלה אמר תעו בשכר אינו אומר בזה הפעם ... משתכרים

תרגום

ואבני עליך כרקום ואצבור עליך מליתא : ד ותמאכין מארעא תמללין ומעפרא ינצפן מליך ויהי כאוב מארעא קליך ומעפרא מליך ינצפן : ה ויהי כאבק דקיק המון מבדריך וכמוץ דעדי אתרגושא תקיפין ויהי בתכיף אתרגושא : ו מן קדם יי צבאות תתפקיד ברעם ובזיע וקל סגי בעלעול וברוח ושלהובי אשא דמשיציא : ז ויהי כב חלם הרהור ליליא המון כל עממיא דמתכנשין על קרתא דמדבחא בה וכל משריתהון וחילהון ודמעיקין להון : ח ויהי כמא די יחלום כפנא והא אכיל ומתער וחסירא נפשיה וכמא דיחלום צחיא והא שתי ומתער והא משלהי ונפשיה משלהיא כן יהי המון כל עממיא דמתכנשין על טורא דציון : ט אתרפו ושהו אשתגישו אזדמימו ואשתממו רוו ולא מן חמר טעו ולא מן עתיק :

ישעיה כט

וצרתי עליך מצב והקמתי עליך מצרת : ד ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף : ה והיה כאבק דק המון זריך וכמץ עבר המון עריצים והיה לפתע פתאם : ו מעם יהוה צבאות תפקד ברעם וברעש וקול גדול סופה וסערה ולהב אש אוכלה : ז והיה כחלום חזון לילה המון כל־הגוים הצבאים על־אריאל וכל־צביה ומצדתה והמציקים לה : ח והיה כאשר יחלם הרעב והנה אוכל והקיץ וריקה נפשו וכאשר יחלם הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה כן יהיה המון כל־הגוים הצבאים על־הר ציון : ט התמהמהו ותמהו השתעשעו ושעו שכרו ולא־יין נעו

רש"י

כמוצב על הטירות : מצורות . ל' מצור : (ד) מארץ תדברי . יהא נראה כאילו ... כיוצא מפיך יוצא מתחת הקרקע : אמרתך תצפצף . להתחנן אלי ומתוך תח... יכמרו רחמי : תצפצף . הוא ל' קול לחש כקול עופות דקים : (ה) והיה כ... דק המון זריך . אוכלוסי סנחריב שיהיו למאכולת אש ויעשו אבק : והיה : ... כזה : פתע פתאום . ... פתאום : (ו) מעם ה' ... תפקד . ואחרי שתשפלי ות... אמרתך תפקד אריאל ... לפוטיטה ברעם וברעש ... (ז) והיה כחלום . שדומה ... ולא ראה כך יהיה כמ... הגוים ידמו לכבוש ולא ... בידם : וכל צוביה . ה... עליה מצב ומצודות ... לגבי"ל בלע"ז כמו ש... בשאול (שמואל א יד) ... והמשחית חרדו : (ח) שוק... תאבה וכן אל אישך תש... (בראשית יג) כן יהיה ... ישיגו תאותם אשר יזמו ... (ט) התמהמהו . הוו מו... להתבונן לחשוב על מעל... ותמהו . ותהיו תמהים ... קילקולכם : השתעשעו . ל' ... השע (לעיל ו) היו ... מראות : שכרו . נלמכ... מיין למה כי נסך ה' ... מזג כמו מסכה יינה (מ... או

מצודת ציון

כג) והוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלין אותה : וצרתי . מלשון מצור וכן יקראו הבניינים שעושין ומקיפין את העיר לכבשה ונקראו כן ע"ש שהם מצירים ודוחקים אותם בזה : מוצב . מגדל עץ גבוה נצב הקומה : מצורות . מלשון מצור : (ד) תשח . ענין כפיפה כמו וישח אדם (לעיל ב): כאוב . כן יקרא גוף המת המגיד עתידות על ידי כשוף כמו דרשו אל האובות (לעיל ח) : תצפצף . כן נקרא קול העופות וכן ופוצה פה ומצפצף (לעיל י) : (ה) כאבק . כן יקרא העפר הדק וכן והיה לאבק על ארץ מצרים (שמות ט) ולתוספת ביאור אמר דק : המון . ענין רבוי עם כמו כל ההמון הגדול הזה (מ"א כ) : זריך . מלשון זר ונכרי : וכמוץ . הוא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג) : עריצים . חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : לפתע . כמו בפתע וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא ופתע ענינו כמו פתאום וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (ו) תפקד . ענין השגחה הבאת הפורענות וכן באו ימי הפקודה (הושע ט) : סופה וסערה . רוחות חזקות : ולהב . שלהבת : אוכלה . שורפת : (ז) חזון . ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות יח) והחלום נקרא חזון לילה : הצובאים . מלשון צבא עם : אריאל . זה ירושלים : צוביה . מלשון מוצב האמור למעלה והוא מגדל עץ : ומצודתה . הוא ענין מבצר וחוזק וכן מצודת ציון (ש"ב ה) : והמציקים . מלשון מצוק ומצור : (ח) והקיץ . ענין הערה מהשינה : וריקה . מלשון ריק : נפשו . כמו גופו וכן ברזל באה נפשו (תהלים קה) : עיף . ענין צמאון כי העיף צמא לשתות וכן בארץ עיפה (לקמן לב) : שוקקה . ענין תאוה כמו ואל אישך תשוקתך (בראשית ג) : הצובאים . החונים על צבאם : (ט) התמהמהו . ענין עכבה כמו אם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב) : השתעשעו ושעו . ענין לעקם כמו ושוע אל בשר

מצודת דוד

ותהיה מוקפת כרגים כמו המזבח המוקף זבחי בהמות : (ג) וחניתי כדור ... אשכין עליך גייסות מסביב ככדור הזה שהיא עגולה ועל מחנה סנחריב יאמר ... עליך מוצב . אעיר לב סנחריב לצור עליך בהעמדת מוצב הוא מגדל עץ ש... סמוך לעיר לזרוק ממנו חצים ואבני בליסטראות : מצורות . שאר מיני ... (ד) ושפלת . תהיה מושפלת והדברי בהכנעה בקול נמוך כאלו הקול יוצא מ... לארץ : ומעפר תשח אמרתך . תכפוף אמרתך כאלו הדבר מן העפר וכפל ... במ"ש לסורות על גודל ההכנעה : והיה כאוב . והדבר בלחש בהכנעה ויצא כקול האוב הנשמע מארץ שהיה קול נמוך עד שלא ידמה דבור אדם אך ל... כעופות : ומעפר . תצפצף בקול כאלו יוצא מן העפר וכפל הדבר פעמים ... גודל ההכנעה ומרבית התחנונים : (ה) והיה כאבק . ובעבור מרבית ההכנעה י... רחמי עליך ויהיו המון הזרים הצרים עליך כאבק דק ההולך בנפיחת הפה ... מהרה על ידי המלאך המכה בהם : וכמוץ עובר . כמו המוץ שעובר ברוח ק... כן יכלו המון העריצים וכפל הדבר במ"ש : והיה לפתע פתאום . הדבר ה... בפתע פתאום : (ו) מעם ה' . מאת המקום תבוא עליהם הפקידה הזאת ... וברעש וכו' והמשיל הכאת המלאך בהם לרעם ורעש וכו' : ולהב אש . כל ... כאלו שרפה בהם להבת אש : (ז) והיה כחלום וכו' . המון העמים הבאה על ירושלים יהיו כחלום הנראה בלילה שאין ממש : וכל צוביה . וכן יהיו כל המעמידים מוצב ומצודות וכל המצירים לה : (ח) והיה כאשר יחלום . ה... יהיה דומה למי שהוא רעב ורואה בחלומו שהוא אוכל למלא בטנו וכאשר הקיץ מצא בטנו ריק ממאכל כשהיה : והנה שותה . לרוות הצמאון : והנה עיף . ... כשהיה ונכשו תאוות אל השתיה : כי כן יהיה וכו' . כי יחשבו שילכדו העיר ולא כן יהיה : (ט) התמהמהו ותמהו . חזר להוכיחם ואמר התעכבו להתבו... ותמה...

וְלֹא שֵׁכָר: י כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה
רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת־עֵינֵיכֶם ל'
אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים ל'
כִּסָּה: יא וַתְּהִי לָכֶם חָזוּת הַכֹּל
כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ ל'
אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר לֵאמֹר קְרָא י' מ"ל ספר ק'
נָא־זֶה וְאָמַר לֹא אוּכַל כִּי
חָתוּם הוּא: יב וְנִתַּן הַסֵּפֶר ל' ר"פ וחד נתן הספר
עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא ל'
נָא־זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר:
יג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם קל"ד ל' בסיפרא
הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ
רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת ל' וחד ורחק
אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה: יד לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף ב' אפרים עגלה . י"א ס' כ"כ
לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא
וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו ג'
תִּסְתַּתָּר: טו הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵיהוָה ל' . כ' ר"פ
לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם ל' ומ"ל ל' והסר

י ארי רמא ביניכון יי רוח דטעו ואטמר מנכון ית נביא וית ספריא וית מלפיא דהוו מלפין לכון אולפן אוריתא טמר: יא והות לכון נבואת כולא כפתגמי ספרא דחתים דאם יתנון יתיה לדידע ספרא למימר קרי כען דין ויימר לית אנא יכיל ארי חתים הוא: יב ויתיהב ספרא לדלא ידע ספרא למימר קרי כען דין ויימר לית אנא ידע ספרא: יג ואמר יי חלף דאתרברב עמא הדין בפומהון ובספותהון מיקרין קדמי ולבהון אתרחק מדחלתי והות דחלתהון קדמי כתפקידת גברין מלפין: יד בכן הא אנא מוסיף למחי ית עמא הדין מחן מפרשן ותיבד חוכמתא מחכימיהון וסוכלתנותא מסוכלתניהון תתמר: טו וי דמדמן לאטמרא עצא מן קדם יי והוו כדבקבלא עובדיהון

ראשיכם ו' וסי' אל תפרעו . אתם נצבים ריש סדרא . ואת ראשיכם החוזים . ופארכם על ראשיכם . שאו שערים . וחברו שאו שערים : יוסף ה' כ"כ חסר יו"ד וסי' ויאמר שאול . הנני יוסף להפליא . הנני

רשי

לשון נסיכות השליט בכם רוח תרדמה על שופטי ישראל היה ניבא שהיו [חוזי]ם בכוכבים : (יא) חזות הכל . כל מה שהייתם חוזים במזלות יהיה מכוסה מכם [כדב]רי אגרת החתומה בשטוה אשר יתנוה לקרותה ליודע לקרות אגרת [ויאמ]ר לא אוכל שהרי אין אני רואה כתובה לפי שהיא חתומה : (יב) ונתן הספר אשר לא ידע ספר. וכשהוטלין [...] ופותחין את תמה וניתנין [...] למי שאינו מכיר ל' [...] ואומרין לו קרא נא זה [...] לא ידעתי ספר כך [...] שביע שר הצבא יאמר לא [...] כי חתום הדבר ממני [...] שביע את חבירו יאמר איני [...] את השם הזה שאתה [...]מני בו שאין זה שמי וזהו [...] ירמיה הנני מיסב את [...] המלחמה אשר בידכם [...] כא) זה השם המפורש [...]' תהלי' : (יג) יען כי נגש [...] הזה . יונתן תירגם חלף [דאת]רברב עמא הדין כלומר להגדיה עצמן עד לשמים [מ]ראין עצמן כמכבדין אותי [...] ושפה ואת לבם הרחיקו [...] : ותהי יראתם אותי . [...]לב שלם כי אם במצות [...]ים המלמדים אותם [...]או כככנעים מלפניו כדי [...]תו בפיהם : (יד) לכן הנני . אשר יוסיף להפליא פלא על פלא כיסוי על כסוי על אטם ומהו הפלא ואבדה חכמת חכמיו . קשה [...]ם של חכמי ישראל כהלים [...]ן בה"מ וכל קללות שבמשנ' שכולן אינן אלא הפלאה והפלא ה' את מכותך [...]' כח) וכאן שתי הפלאות : להסתיר עצה . כמו להסתיר עצה

[...]ות אהרן ושני יראתם . עקידה שער נא :
[...] יוסיף . שבת קלא : המעמיקים . ב"ק עט :

רדק

משתכרים אלא אומר כי גם בעת שאינם שותים הם שכורים כי לא ישכילו ולא יבינו כמו השכור , וכפל הפסוק בענין במלות שונות , כי נעו כמו שכרו , כי השכור יניע ויניד גופו הנה והנה עד שנופל : (י) כי נסך . כסה , כמו והמסכה הנסוכה , ואת קשות הנסך שהוא ענין כסוי , כלומר כסה אתכם בכח תרדמה שהפיל עליכם עד שאתם חשובים כנרדמים שאין אתם שומעים למי שיקרא לכם : ויעצם . ויסגור , וכן מן הקל עוצם עיניו כסה עליכם וסגר עיניכם שלא תראו ולא אתכם לבדכם אלא הנביאים שהם נביאי שקר : ואת ראשיכם החוזים כסה . והם הם המעצמים את עיניכם עד שלא תראו , ומה שאמר כי נסך ה' עליכם כלומר כל כך הוא הכסוי חזק עד שידמה כי מה' הוא , או פירושו על דרך השמן לב העם הזה כמו שפירשנו : (יא) ותהי לכם חזות הכל . נבואת הכל , כלומר נבואת כל נביאי ה' המתנבאים לכם הוא לכם כמו הספר החתום שאם יתנו האגרת ליודע לקרותה יאמר לא אוכל כי חתום הוא , ימצא זאת העלה לפי שאין רצונו לקרותה כי אם היה רצונו לקרותה היה אומר פתח אותו ואקראנו . כן החכמים שבהם אומרים כי יש בדברי השם דברים סתומים לפיכך לא יתנו לב להם ואם היה רצונם לשמוע ולהבינם יאמרו לנביא פרש לנו זה הדבר הסתום : (יב) ונתן לאשר לא ידע ספר . ואמר לא ידעתי לקרות ספר , ואפילו יהיה פתוח , כי הכסילים שבהם ימצאו עלה אין אנחנו מבינים דברי אלהים אמרו לחכמינו והנה חכמיהם ונביאיהם יטעום הנה כי בין זה ובין זה הספר לא יקרא , כן דברי ה' לא ישמעו ביניהם לא לחכמים ולא לכסילים , ויתכן לפרש חזות הכל שלא יהיה חזות סמוך , ויהיה הכל כמו לכל ופירוש הנבואה היא לכולכם בין לחכמיכם בין לכסיליכם כדברי הספר החתום : על אשר לא ידע . כלומר אל אשר לא ידע , כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו , וכמו ותתפלל על ה' כמו אל , ויש מפרשים הספר החתום שדבריו סתומים וחתומים : (יג) ויאמר ה' . כי נגש , יש מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש קוראים אותה בשי"ן הנקודה לצד ימין כמו נגש יוסף ורחל ענין קריבה , וכן הוא לפי המסרה אשר עליו שאמר לית כוותיה בספרא , ואם בשי"ן הנקודה בצד שמאל הנה אחר כמוהו נגש והיא נענה , אבל י"ם בשי"ן כמו והנוגשים אנים שתרגם חלף דאתרברב , וכן נמצא במקצת ספרים נגש בשי"ן , ופירוש הפסוק לקריאת נגש בשי"ן כן , ויהיה טעם יען נמשך אל לכן שאמר בפסוק אחר , אמר בעבור שעמו זה לכן הנני יוסיף , אמר הם קרובים אלי בגרונם ומכבדים אותי בפיהם ומרחקים לבם ממני , ולקריאת נגש בשי"ן יתפרש לפי דעת המתרגם בעבור שהם גדולים בעיניהם ומראים עצמם כנוגשים אל שאר העם לכבד את ה' ולהתפלל לפניו , ואחינו כפרש נגש נדחק כמו נגש והוא נענה , יאמר כי בעת שיש להם צרה יכבדוני בפיהם ומקרבים אלי פיהם ושפתותיהם ומרחקים ממני לבם ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה כי אינו עושה אלא מה שמצוים לבד ואינו מוסיף מעצמו אינו עושה הדבר מחפצו מרצונו : (יד) לכן יוסיף . פעל והוא בחירק כמו בצרי , וכן הנני יוסיף על ימיך , תומיך גורלי בחירק : ואמר רוצה לומר עוד על מה שהבאתי עליכם עוד אביא רעה גדולה עליכם : להפליא . להביא רעה עליהם עד שיפלא בעיני הרואה , על דרך ותרד פלאים , לפיכך כפל ואמר הפלא ופלא : ואבדה חכמת ובינת נבוניו . בגלות ובטלטול תאבד חכמתם אבל חכמתם שהם חכמים לרע להם ולא להטיב , כמ"ש חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו , או פי' ואבדה כי כשתבא להם הרעה תאבד חכמתם שלא יהיה [לה]ט ותחבולה להנצל ממנה ולא תועיל להם אז חכמתם : (טו) הוי המעמיקים . מעמיקים במחשבתם להסתיר עצתם מהאל , כלומר כי הם חושבים כי ה' אינו משגיח בעניני הארץ לפיכך [עושים] כל רצונם , כי אומרים כי אין רואה ואין יודע , ופירוש במחשך כאלו מעשיהם במקום חשך כנגד בני אדם שאין רואים אותם כן חושבים כל מעשיהם בסתר ובגלוי לא יראם האל , וכן תרגם במחשך כדבקבלא : להסתיר . כמו להסתיר : (טז) הפככם אם . כענין אמת , כמו ואם בריאה יברא ה' , ואם ללצים הוא יליץ , והדומים להם , שפירשתי אותם כך בספר מכלל בחלק הדקדוק ואמר באמת הפככם נקל בעיני כחומר היוצר יחשב לפני , כמו היוצר שהחומר בידו שיעשה ממנו כלי אחד ואחר כך שב לעשות כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר _ כן נקלו הפככם בידי כי

מצודת דוד

על עצמכם איך נהיתה הרעה הזאת לעזוב דברי הנביא באמת ולהתפתות [...] השקר : השתעשעו ושעו . התעסקו בצעקה וזעקו מרה על קלקולכם : שכרו . [...] שכורים ולא משתיית יין ר"ל המה מבולבלים בדעתם כשכור : נעו . המה נעים כדרך השכור שאינו יכול לעמוד ביושר ר"ל מתנענע : ולא שכר . לא משתיית [...] וכפל הדבר במ"ש : (י) כי נסך עליכם ה' . המקום נסך עליכם : רוח תרדמה . [...] מבולבל כמי שהתרדמה אחזתו כי הבא לטמא פותחין לו : ויעצם . הוא סגר [...]יניכם עד שלא תבחינו אף בדבר הנראה לעינים : את הנביאים . עם נביאי השקר ר"ל גם עליכם נסך וכו' גם על הנביאים : ואת ראשיכם החוזים . הם הנביאים [...] להם וכפל הדבר במ"ש : (יא) ותהי לכם חזות הכל . לכם היו נבואות של כל נביאי ה' כמו דברי הספר החתום אשר אם יתנהו אל היודע לקרות ויאמרו לו [...] נא זה ויהיב היא לאמר לא אוכל לקרות כי חתום הוא והנה מוצא עילה ותואנה לפי שאין רצינו לקריות כ"א היה רצונו לקרות היה משיב פתח הח תם ואקראנה וכן החכמים [...] אומרים הלא יש בדבר ה' דברים חתומים ולזה לא יתנו לב עליהם ואם היו חפצים בהם היו אומרים להנביא פרש לנו זה הדבר החתום : (יב) ונתן הספר . [...] נתן הספר אל אשר לא ידע לקרות ספר ישוב לומר לא ידעתי לקרות אף אם היה פתוח וכן הכסילים שבהם אומרים אין אנו מבינים אף הדברים המפורשי' [...]מרו לחכמים : (יג) יען כי נגש . בעבור כי העם הזה נגש אלי להתקרב בדבור הפה וכבדוני בשפתי' ולא בלב ידברו כי לבו רחק ממני : ותהי יראתם [...] מה שהם יראים מפני אינה באה מן הלב אלא כמצות אנשים המלמדים ואומרים התראו כאלו אתם יראים ונכנעים : (יד) לכן וכו' . בעבור זה הנני הוא יוסיף להביא רעה עד אשר יפלא בעיני הרואים : הפלא ופלא . ר"ל פליאה רבה ועצומה : ואבדה . אז תהיה אבודה חכמת החכמים ותהיה לפון ונסתר בינת [...]ים ר"ל לא יוכלו להתחכם להמלט מהרעה הבאה : (טו) הוי המעמיקי' וכו' . אמר הנביא יש להתאונן על העם החושבי' להסתיר עצתם מה' במעמקי הלב כי יאמרו [...]ין אל יודע מחשבות האדם : והיה במחשך מעשיהם . כל מעשיהם הרעים יעשו בחושך להסתתר מבני אדם ויאמרו מי רואה אותנו ומי יודע ממעשינו הואיל ונעשה בחושך

מצודת ציון

הסר (לעיל כב) : ולא יין . פירוש ולא מיין : נעו . מלשון תנועה : שכר . יין ישן : (י) נסך . מלשון הסך והכסה כמו המסכה הנסוכה (לעיל כה) : תרדמה . היא שינה עמוקה כמו והוא נרדם ויעף (שופטים ד) : ויעצם . ענין סתימה וסגירה כמו ועוצם עיניו (לקמן לג) : את הנביאים . עם הנביאים : החוזים . מלשון חוזה ור"ל נביאי השקר העושים עצמם כחוזים : (יא) חזות . ענין נבואה : החתום . ענין סתימה וסגירה כמו חתום תורה (לעיל ח) : אוכל . מל' יכולת : (יב) על אשר . כמו אל אשר : (יג) נגש . מל' הגשה וקרוב : (טו) המעמיקים . מל' עומק : להסתיר

כי אתם בידי כמו החומר ביד היוצר, והיוצר אתם אומרים כי אינני רואה מעשיכם כי יאמר מעשה לעושהו, בתמיה, וכי יאמר מעשה לעושהו לא עשאני ומה לו לספק אותי מכלי אל כלי וכפל הדבר במלות שונות, ואמר ויוצר אמר ליוצרו לא הבין: ויוצר. הוא שם לכלי הנוצר ביד היוצר, ולמ"ד ליוצרו במקום בעבור כלמ"ד אמרי לי: (יז) הלא עוד. הלא עוד במעט זמן הרחק הנסך שאני עושה בכם, ואמר מעט מזער כפול ענין במלות שונות להמעיט הזמן, והנבואה נאמרה בימי אחז ואמר עוד יהיה בקרוב בימי חזקיהו: ושב לבנון לכרמל. לבנון הוא יער הלבנון שיש בו ארזים גבוהים ונאים: וכרמל. הוא מקום שדות התבואה וכרמים ועצים שפלים, וזה המשל אמר על הגאים הרמים שהיו בימי אחז שישובו שפלים בימי חזקיהו עד שלא יהיה להם רשות לדבר יותר על הרחם לדרך טובה, והכרמל והם השפלים והענוי' שהיו בימי אחז ולא היה כח בידם להוכיחם בימי חזקיהו יהיו נשאים כארזי יער הלבנון ויוסיפו בכבוד ובגדולה עד שידמו לארזי הלבנון כמו שאמר ויספו ענוים וגו' שמחה: (יח) ושמעו. אותם שהיו חרשים יכולו עתה לשמוע דברי הספר וכם היו עורים לראותם, כמו שאמר למעלה ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום, ומאפל ומחשך היתה להם, כולם לומר הדרה תראנה המספקים שהיו עורים בה כשהיו מוכיחים הנביא: (יט) ויספו. הם יהיו בזרה והענוים יוסיפו לשמוח בשמחה שהיו מאמינים בו קודם בא הצרה עתה יוסיפו לשמוח כשיראו שמתקיים להם הנבואה ולרשעים הצרה ולהם הרוחה והכבוד, וכפל הענין במלות שונות, ואמר ואביוני אדם, כלו' שאביונים שבאדם שהיו בירושלם והם הענוים: (כ) כי אפס. ישמחו ויגילו כשיראו אפיסת העריצים והלצים ושקדי און שהם לא היה להם רשות לדבר להכניס ולא להוכיחם כשיראו בפורענותם יגילו, כמו שאמר באבוד רשעים רנה, פירוש שוקדי און המתעסקים ומהירי' אל האון ומתכוונים תמיד איך יפעלו אותם: (כא) מחטיאי. כשאדם מוכיחם בדברים חוטאים בדבר עליו להמית אלו ההם אותם, וכן למוכיח בשער יקושון, מי שמוכיחם בשער, כלומר ברבים כדי שיוסרו ישימו לו מוש ויכשילוהו ברגליו, כלומר יזמינו לו כל רע וילשינו עליו למלך ומטים הצדיק בתהו והבל, ות"י ואסטיאו בשקר דין זכאין: יקושון. מנחי העי"ן והוא מענין מוקש, ויהיה יקש וקוש בענין אחד, וכת"י בען ליה תקלא, ויש לפרש יקושון מענין קש ומפרשי שהוא פרש קשש, וכן התקוששו וקושו, מן לקושש קש, כי כמו שמקוששים עצים או קשים לוקט מכאן ומכאן ואוספן יחד כן מחרף האדם מלקט מומיו מזה ומזה ואומרין לו כן עושים מי שמוכיחם אומרים לו חרפה וגדופין מלקטים ואומרים לו הלא אתה עשית כך וכך במקום פלוני או בזמן פלוני, ועוד עשית כך ואיך תעשה עצמך מוכיח: (כב) לכן. אל בית יעקב פדה את אברהם פי' שפסוק כן אמר ה' אשר פדה את אברהם אמר אל בית יעקב שלא יבוש יעקב, והענין כי כולם בני יעקב וכאשר יש בהם אנשים רשעים בהרי יעקב אביהם כאלו הוא מתבייש מי כאדם שהוא צדיק שיצא בנו לתרבות רעה שהוא בוש ונכלם ממעשיו, ועתה אשר פדה את אברהם כי כמו שהיה אברהם אבינו דר בין רשעים ופדה ה' אותו מידם והוציאו מארצם כן שוכר למעלה בין הרשעים ולא היה בידם יכולת להחזיק בדרכי ה' בהרכסיה, אמר עתה יבא זמן וזהו בימי חזקיהו שיחזיקו בגלוי בדרכי ה': והקדישו קדוש יעקב. והם יקראו בית יעקב ולא יבוש יעקב ממעשיהם אלא ישמח במעשה ילדיו בימי חזקיהו שישובו לדרך טובה ויכלו הרשעים במלחמות שקדמו ואותם שיברו מהם שלמדו ממעשיהם ולא היו רשעים כהם אותם שהיו תוצי רו ישובו לדרך טובה ולא יבוש יעקב ממעשיהם אלו היה תי: פניו יחורו. ילבנו, מתרגום לבן חיור, והבוש יתלבנו פניו, וכן בדברי רז"ל שמלבין פני חברו ברבים: (כג) כי בראותו. פי' בדרך ולדיו שהם ילדיו וכנין בהמת כלכהם בדרך הטובה וכראותו מעשה ידיו בקרבו והוא מה שהעשה במחנה אשור שבא בארצו וכראותו כי יקדישו ילדיו שמי על הנס הגדול: והקדישו את קדוש יעקב בהקדישם שמו קדוש יעקב ואלהי ישראל שהוא אביהם אז לא יבוש יעקב אבל ישמח, וכל זה דרך משל כמו שפירשנו, ופירוש יעריצו יחנו לו בתהלתם שהם תהלה לשם ומהמנים אותו ולא סועים לנו גבורותיו וכחם ורבו ח לם, ומה שסמך קדושת האל ליעקב בכל מקום לא עשה כן לשאר האבות כמו שאמר קדוש יעקב, ואמר כי כה אמר ה' לגאול קדוי יעקב אביר

עלה: (טז) הפככם אם כחומר היוצר יחשב. תהפוכות שלכם הזאת אתם יודעים שהוא כחומר היוצר שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולים לומר שאיני מבין מעשיכם: כחומר וגו'. ל' תמיה הוא ויש תמיהות שמתקיימות לעושהו. כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות יד) יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטים ט): ויוצר אמר ליוצרו לא הבין. אמר על יוצרו והלא הוא בכי יוצרו ויהלא הוא בכי ו המטמוניו' והחדרי' והמחשבות: (יז) הלא עוד מעט. מועטין נקל בעיני אם אלי: ושב לבנון. סתם עצים להיות כרמל ושופות וכרמים: והכרמל ליער. תירגם יונתן קירוין יתיב ואגדה בבראשית חורשין דבר לגוים ישוב וכני אדם רצוף ומלאכן הזה שהוא מלא ענין (יח) ושמעו ביום ההוא ותיבטל הקללה האמורה כי נסך ה' עליכם וגו' לכם חזות הכל והגדה חכמיו: (יט) ענוים. שסבלו עולו של הק' וגזרותיו: (כ) כל שוקדי השוקדים ומתבוננים ויפעלו און: (כא) מחטיאי בדבר. הם נביאי הבעל ולמוכיח בשער יקושון. ולהון בעון תקלה ויטו בתהו צדיק. ות' בשקר דין זכאין: (כב) פדה את אברהם. מאור לא עתה יבוש יעקב. ולא עתה פניו יחורו אביו שאין במלא פסול שלמה

<table>
<tr>
<td>

וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יֹדְעֵנוּ׃
טז הַפְכְּכֶם אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב
כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי
וְיֵצֶר אָמַר לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃ יז הֲלוֹא־
עוֹד מְעַט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל
וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב׃ יח וְשָׁמְעוּ
בַיּוֹם־הַהוּא הַחֵרְשִׁים דִּבְרֵי־
סֵפֶר וּמֵאֹפֶל וּמֵחֹשֶׁךְ עֵינֵי עִוְרִים
תִּרְאֶינָה׃ יט וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּיהוָה
שִׂמְחָה וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בִּקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ׃ כ כִּי־אָפֵס עָרִיץ
וְכָלָה לֵץ וְנִכְרְתוּ כָּל־שֹׁקְדֵי אָוֶן׃
כא מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וְלַמּוֹכִיחַ
בַּשַּׁעַר יְקֹשׁוּן וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק׃
כב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב
אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה
יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃

</td>
<td>

ג' . ב' חסר
ו'
ג'
ג'
ג' . ג'
ג'
ג' ומ"ל
ד'
ג' . חסר
ג' . ג' ומ"ל
ג'
ד' . ב' ויאכדו
י"א בטעם
ג'

</td>
<td>

וְאָמְרִין לֵית דְּחָזֵי לָנָא וְלֵית
דְּיָדַע בְּעוֹבָדָנָא׃ טז הַלְמְהַפָּךְ
עוֹבָדֵיכוֹן אַתּוּן בָּעַן הָא כְּמָא
דְּטִינָא בְּיַד פַּחָרָא כֵּן אַתּוּן
חֲשִׁיבִין קֳדָמַי הַאֶפְשַׁר
דְּיֵימַר טִינָא לְעָבְדֵיהּ לָא
עֲבַדְתָּנִי וּבְרִיְתָא דְּתֵימַר
לְבָרְהָא לָא חַכִּימְתָּא לִי׃
יז הֲלָא עוֹד צִיבְחַר כִּזְעֵיר
וִיתוּב לִבְנָן לְמֶהֱוֵי כְּכַרְמְלָא
וְכַרְמְלָא קִרְוִין סַגִּיאִין יְתִיב׃
יח וְיִשְׁמְעוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא
דְּכַחַרְשִׁין מִלֵּי סְפַר וּמְקַבֵּיל
וּמֵחֲשׁוֹךְ עֵינֵי סָמָן יֶחֱזְיָן׃
יט וְיוֹסְפוּן מְקַבְּלֵי עוּלְבָּן
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ חֶדְוָא וַחֲשִׁיכֵי
בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּמֵימַר קַדִּישָׁא
דְּיִשְׂרָאֵל יִבְעוֹן׃ כ אֲרֵי סָף
מְעִיקָא וְאִשְׁתֵּיצֵי בְּזָזָא וְסָפוּ
כָּל דַּהֲווֹ מְשַׁחֲרִין לְמִינָס׃
כא מְחַיְּבִין בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּמִלֵּיהוֹן
וְלִדְמוֹכַח לְהוֹן בֵּית דִּינָא

</td>
</tr>
</table>

בְּתַרְעָא פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא בָּעַן לֵיהּ תַּקְלָא וְאַסְטִיאוּ בְּשִׁקַּר דִּין זַכָּאִין׃ כב בְּכֵן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ עַל בֵּית יַעֲקֹב דִּפְרִיק יָת אַבְרָהָם לָא מִכְּעַן יִבְהֲתוּן דְּבֵית יַעֲקֹב וְלָא מִכְּעַן

יוסף על ימיך. אם יעמר ראש אלישע. ולא יוסף עצב עמה: מעשה י' פתחין וסי' נמסר בסדר מטות ולעיל בסיפרא סוף סי' ג' ו כמ ויושעיה ותריסר על בית ועל בית במי"א אל בית ואל בית וסי' נמסר במלכים חלק א' סי' י"ד:

תולדות אהרן בית יעקב. סנהדרין יט זוכר אחרי:

מצודת ציון

לסתיר. כמו להסתיר: (טז) הפככם. מל' הפוך ור"ל הפך היוצר: אם. באמת וכן ואם בריאה יברא ה' (במדבר יז): כחומר. כטיט: היוצר. כן נקרא אומן חרש: כי יאמר. שמא יאמר: לעושהו. על עושהו וכן אמר לי אחי (בראשית יג) ודומים: ויצר. הכלי הנעשה מיוצר חרש: הבין. מל' בינה: (יז) מזער. כמו מעט וכפל אותו מזער (לעיל כד) ואמר מעט מזער מעט כמו ונשאר אנוש מזער (לעיל כד) ואמר מעט אמר מזער להורות על הפלגות: לבנון. שם יער בא"י: לכרמל. הוא מקום שדות וכרמים וכן ויהיה מדבר לכרמל (לקמן לב): (יח) דברי ספר. ר"ל ספורי דברי הנחמות: ומאפל. מל' אפלה ומחשך: (יט) ואביוני. מל' אביון ודל ע"ש שאתא לכל דבר כי הכל נחסר לו: (כ) אפס. ענין כליון כמו האפס כסף (בראשית מז): עריץ. חזק ר"ל חזק ברשע: שוקדי. ענין התמירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): און. ענין דבר שאינו הגון: (כא) יקושון. מל' מוקש: בתהו. ענין דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תהו (בראשית א): (כב) פדה. מל' פדיון וגאולה: יחורו. תרגום של לבן הוא חיור והוא ענין בושה כי המתבייש

מצודת דוד

בחושך אבל לא יראנו מס': (טז) הפככם. תהפוכות שלכם באמת כמו החומר היוצר כן יחשב ההפכה אלא ר"ל כמו שהיוצר יודע מה בחומר כן נגלה לי מחשבותיכם: כי יאמר. שמא יאמר דבר הנעשה על מי שעשה אותו הנה עשני: ויצר. וכי הכלי הנעשה מהיוצר יאמר על היוצר הוא לא הבין יצירתו ור"ל כמו שאין זאת כן אין נעלם ממני מחשבותיהם: (יז) הלא עוד מעט ואם תשאלו לומר אם המקום יודע כל המחשבות מדוע לא ישלם לצדיק ולרשע רע כרשעתו לזה אמר הלא במעט מן הזמן אשיב גמול אשר ישראל תהפך לסיות כרמל והכרמל תתהפך לסיות כיער ר"ל אגביה השפלים ואנכיש הגבוהים: (יח) ושמעו ביום וכו'. כאשר יראו שאני משיב גמול אז אף אלה אזנם מלשמוע דברי ספר כאלו היו חרשים הנה אז ישמעו דברי ספר ומחושך וכו'. אף מתוך החושך ואף עיני הסוגרים תראינה דברי הספר ר"ל אף אלה שלא אבו לראות דברי הספר כאלו היו בתוך החושך ואף היו סומים בעיניהם יראו: (יט) ויספו. אז יוסיפו הענוים לשמוח בה' שנכמו בה' מאז כי יראו שלא נאבדה תקותם: ואביוני אדם. האביונים שבבני אדם יגילו בה' שבתחוק ישראל וכפל הדבר במ"ש: (כ) כי אפס עריץ. כי אז יכלה כל עריץ וכלה לץ ויכרתו כל השוקדים לעשות און: (כא) מחטיאי וכו'. מוסר על מלת וכרתו מקרא שלפניו לומר גם יכרתו אותם שהיו מחטיאים בני אדם בדבר שפתים והם נביאי השקר: ולמוכיח. גם יכרתו אותם שהיו מכינים מוקש למי שהוכיחם בשער מקום מושב השופטים כמ"ש ועלתה יבמתו השערה (דברים כה): ויטו וכו'. גם יכרתו אותם שהיו מטים את הצדיק מלזכותו בדברי תוהו: (כב) לכן כה ולמתה

רש"י

(כג) כי בראותו ילדיו. אשר יהיו מעשי ידי כלומר צדיקים בקרבו כי ... בקרבו אשר ידיו מעשה ידיו יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה ... לא יחורו פניו: (כד) ורוגנים ילמדו לקח. לשון ותרגנו באהליכם ... א) אותם שהיו (מתלוננים) ונרגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח:

...ררים. סרים מן הדרך: ... מסכה. להמשיל עליהם ... ולא רוחי ודעתי בדבר ... כנסוך הוא פרעה: ... הולכים לרדת מצרים. ... שע בן אלה אשר שלח ... ם אל סוא מלך מצרים ... כ י"ז): לרדת מצרים. ... ראל גבוהה מכל הארצו' ... אחר ירידה היא להם: ... להתכסות אבריאו"ר ... (ד) כי היו בצוען ... של מלך ישראל בשליחות ... מצרים: חנס. היא ... ם: (ה) כל הובאיש. ... ביישו את עצמן לקנות ... אדונים חנם ועם הארץ ... עילו למו: על עם. ... עם לא יועילו למו: ... גידוף דישטרב"ר ... (ו) משא בהמות נגב. ... על בעירהון באורח ... לפי שארץ מצרים ... א של א"י וזהו הגידוף ... ה שמחרפין אותן (ורואין) ... ו שטוענין משאות ממונם ... המתם. להוליך שוחד ... ם חנם ומסכנין עצמן ... ות ארץ צרה וצוקה וכו': ... מין נחש רע הוא ואין ... כי אם שנים זכר ונקבה ... ולדים לשבעים שנה ואף ... עופף מין נחש הוא ולא ... כנפים לעוף אלא קופץ ... רחוק מאד וזורק לכל ... מסיו

כג כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃ כד וְיָדְעוּ תֹעֵי־רוּחַ בִּינָה וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לֶקַח׃

ל א הוֹי בָּנִים סוֹרְרִים נְאֻם־יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי לְמַעַן סְפוֹת חַטָּאת עַל־חַטָּאת׃ ב הַהֹלְכִים לָרֶדֶת מִצְרַיִם וּפִי לֹא שָׁאָלוּ לָעוֹז בְּמָעוֹז פַּרְעֹה וְלַחְסוֹת בְּצֵל מִצְרָיִם׃ ג וְהָיָה לָכֶם מָעוֹז פַּרְעֹה לְבֹשֶׁת וְהֶחָסוּת בְּצֵל־מִצְרַיִם לִכְלִמָּה׃ ד כִּי־הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו וּמַלְאָכָיו חָנֵס יַגִּיעוּ׃ ה כֹּל הִבְאִישׁ עַל־עַם לֹא־יוֹעִילוּ לָמוֹ לֹא לְעֵזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבֹשֶׁת וְגַם־לְחֶרְפָּה׃ ו מַשָּׂא בַּהֲמוֹת נֶגֶב בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וָלַיִשׁ מֵהֶם אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף יִשְׂאוּ עַל־כֶּתֶף עֲיָרִים

תרגום

אפיהון ישתנון: כג ארי במחזוהי גבורן דאעביד לבנוהי טבות אברהם לזרעיה בתרוהי על ארעהון ביניהון יקדשון שמי ויימרון קדיש על קדישא דיעקב ועל אלהא דישראל יימרון תקיף: כד וידעון דלא אליפו רוח דסוכלתנו ודהוו אמרין לית כל אלין יקבלון אולפן: א וי בניא מרודיא אמר יי למעבד עצה ולא ממימרי ולאתמלכא מלך ולא שאלין בנביי בדיל לאוספא חובין על חובי נפשהון: ב דאזלין למיחת למצרים ובפתגמי נביי לא שאילו לאתקפא בתקוף פרעה ולאתרחצא בטלל מצרים: ג ויהי לכון תקוף פרעה לבהתא ואתרחצנא בטלל מצרים לאתכניעו: ד ארי הוו בטאנים רברבוהי ואזגדוהי עד תחפנחס מטו: ה כולהון אזלין למבהת לות עמא דלא יהנון להון לא לסעיד ולא להנאה ארי לבהתא ואף לחסודין: ו מטלין על בעירהון באורח דרומא בארע עקא ועיוק אתר דאריא בר אריון וחיון חורמנין מפרחין נטלין על

... בקריאה וסי' ויקחו ... מצידם. ההלכים לרדת ... נדרשתי ללא שאלו: ... בקריאה וסי' לביא וליש ... יולדה אפעה אשום ואשאף ... תהרגהו לשון אפעה.

תולדות אהרן אלהי ישראל. מגלה יז (ברכות ד): מני ארת. עקידה שער ק: היו בצוען. כתובות קיב סוטה לד

רד"ק

אביר יעקב, ואמר קדוש ישראל מושיעך, ואמר גאלכם קדוש ישראל ואמר קדוש ישראל ויוצרו ואמר גואל ישראל קדושו, ואע"פ שמקצתם יש לפרש על כלל ישראל מכל מקום יש בהם שאין להם דרך לפרשם אלא על יעקב עצמו, ואמר זה לפי שיעקב ראה קדושת האל במראה הנבואה במחזה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה: (כד) וידעו. אותם שהיו תועי רוח מתאוה בראותם הנס הגדול הזה ידעו בינה כלומר יתבוננו במעשה האל וידעו כי הוא משגיח במעשה האדם וידעו כי כל אשר היו אומרים להם הנביאים נביאי השם היה אמת, וכפל הענין במלות שונות, ואמר ורוגנים הם תועי רוח, ולקח הוא התורה, כמו כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: (א) הוי בנים סוררים. הנה אמר בתחלת הספר שישעיהו נבא בימי עוזיהו יותם אחז ולא ראינו במלכים אלה שבקשו עזר ממצרים, כמו שאמר באלה הפרשיות והוכיחם בזה, ואם נאמר כי נבואה על דור צדקיהו שהיה אחריו ואמר עליהם הוי שישלחו למצרים לעזרה וכן עשו, ולא יראה כן מענין הפרשיות שהוא אומר אחרי כן בתשועה שנעשית בימי חזקיהו, לפיכך נאמר כי בימי אחז היה זה ואע"פ שלא נכתב זה בספר מלכים ולא בדברי הימים, או בימי חזקיהו עצמו שלא היו שרי יהודה טובים כי בהכרח גדול שהיטה חזקיהו למוטב, והנה מלך אשור עלה על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם, ואילו היו טובים לא בא להם כן, וזהו הנכון לפי ענין אלו הפרשיות הסמוכות, ומה שאמר בכל פרשה מהם קדוש ישראל לפי שנקדש בישראל בדבר מחנה אשור, ואמר הוי בנים סוררים אוי להם לאותם שנקראו בנים, כמו שכתוב בנים אתם לה' אלהיכם, אבל הם סוררים כפרה סוררה ונוטים מדרך הטובה ועוזבים אביהם שבשמים וכשתבא אליהם צרה לא ישובו אליו ולא יבקשו ממנו עזר אלא מבקשים עזר מאויביהם ובכל אשר הם עושים לא ישאלו פי נביא לשאול את פי ה' על מעשיהם אלא עושים בעצת עצמם: ולא מני. והעצה איננה ממני, וכפל הענין במלות שונות ואמר ולנסוך מסכה: ולא רוחי. לא מרוחי ולא מדברי: ולנסוך מסכה. כמו לעשות עצה כי העצה בסוד ובסתר, וכן לנסוך מסכה ענין כסוי וסתר העצה, וכת"י ולאתמלכא מלך ולא שאלן בנביי, או פירוש ולנסוך מסכה שחושבים להתכסות בצל מצרים: למען ספות חטאת על חטאת. לא די להם בעונם ובחטאתם אלא שמוסיפין עליהם חטאת זו שישאלו על פני עזר מאחר שלא ברשותי, וזהו מרד גדול העבד באדוניו שנתלה באדון אחר על פניו: (ב) ההולכים. הולכים מארצם לרדת מצרים לבקש להם עזר ואמר לרדת כי ירושלם הוא יורד: (ג) והיה מעוז פרעה. שחשבתם שיהיה לכם מעוז יהיה לכם לבשת שלא תעזרו בו ותכלמו מעצתכם: והחסות בצל מצרים. החסות שם בפעלם גלות: (ד) כי היו שרי יהודה או הכנוי למלך יהודה: (ה) כל הבאיש. בשני כתיב הבאי"ש וקרי"ד, וכבר כתבנוהו עם חבריו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו, והוא מענין בשת, ופי' הכל בושו ממנו כשהלכו על עם לא יועילו למו: על. במקום אל, כמו ותתפלל על ה' וילך אלקנה הרמתה על ביתו, והדומים להם: (ו) משא בהמות נגב. כנואם זו שנתנבא שילאו בהמות הנגב, ר"ל חיות שיאכלו ההולכים לבקש עזר ממצרים, ונגב, פי' ארץ יבשה ותרבה, כמו ארץ הנגב נתתני, והוא מדבר חיות הרעות יקרא נגב מצרים לפי שהיא דרומית לא"י: בארץ צרה וצוקה. אותם ההולכים בה היא צרה וצוקה שישכנו בה חיות רעות, ואמר שילא מהם לביא וליש אפעה ושרף מעופף אל אשר ישאו על כתף עירים אוליהם שנושאים ממון על העירים ועל הגמלים לתת למלך מצרים שיעזרם ממלך אשור: דבשת. היא חטוטרת הגמל וזה לא סובלת המשא כמו הכתף בחמור: על. פי' שהוא כמו אל עם ויו"ת משא כמו משא צמד פרדים אדמה, ואמר מטלין על בעירהון באורח דרומא

מצודת דוד

הדבר הזה: אשר פדה. ר"ל ה' אשר פדה את אברהם מאור כשדים ... לכבשן האש: לא עתה יבוש יעקב. כי כשאין ישראל עושים רצון המקום ... אלו יעקב אבינו בוש בדבר ולכן אמר מעתה לא יבוש יעקב: פניו יחורו. ... הדבר במ"ש: (כג) כי בראותו וכו'. הרם המקרא כמו כי בראותו בקרבו ... ר"ל לזה לא יבוש כי בראותו בקרבו ילדיו מעשה ידי ר"ל צדיקים וכשרים ... מה יקדישו שמי: והקדישו וכו'. כפל הדבר לחזוק: יעריצו. ישבחו לומר ... בידו: (כד) תועי רוח. אפילו התועים ברוחם לבלי דעת אותי ידעו אז ... ורוגנים. המלמדים בתלונה ותרעומות יעזבו דרכם וילמדו לקח היא התורה ... לקח טוב כמ"ש כי לקח טוב (משלי ד) וכאומר ואם כל אלה בהם מדוע אם כן יבוש יעקב מעתה: ל (א) הוי. אמר הנביא יש להתאונן על ישראל שהמה ... סוררים מדרך הטוב במה שעושים עצה ואין העצה היא ממני רצה לומר אין אני חפץ בה: ולנסך מסכה. להתכסות במכסה ולחסות בצלם ואין רצוני בזה: ... ספות. כאלו מעט להם בחטאות שמאז ותפלה להוסיף עליו כי לחטאת תחשב לבקש ע"ר ממצרים ואת פי ה' לא שאלו: (ב) ההולכים. עתה יפרש מה עשו ואמר אשר ... לרדת למצרים לבקש מהם עזר ולא שאלו פי ה': לעוז. להתחזק בחוזק פרעה: (ג) לבושת. כי לא יועילו: (ד) שריו. שרי ישראל הכינו עצמם לבוא אל פרעה ... ואלה היו מעבדי הבצורות שביהודה שלא חסו בה' ושאלו עזר מפרעה וכבשום סנחריב): חנס. היא עיר המלוכה: (ה) כל הבאיש. הכל בושו ונכלמו בלכתם אל ... עם לא יועילו להם: לעזר. הסליכה שמה לא יהיה לעזר כ"א לכלימה: (ו) נשא בהמות נגב. ר"ל הכלימה תהיה על אשר נשאו משאות מכסף וזהב בהמתם להוליך ... מצרים היושבת בנגב א"י: בארץ צרה וצוקה. ועברו דרך המדבר שהוא ארץ צרה וצוקה מקום אריות: מהם. ר"ל מהמזיקים המצויים שמה יש מהם אפעה ושרף

מצודת ציון

שמתביישים יתלבנו פניו: (כג) בקרבו. ר"ל בקרב זרעו: יעריצו. ענין חוזק: (כד) תועי. ענין בלבול הדעת והשואל מהסולך מדרך הישר אל דרך המעוקם: ורוגנים. ענין תלונה ותרעומות כמו ותרגנו באהליכם (דברים א): (א) סוררים. ענין נטייה מדרך הישר וכן סורר ומורה (שם כא): מני. ממני: ולנסך מסכה. מל' סכך ומכסה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): רוחי. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (לקמן ל"ז): ספות. מלשון הוספה: (ב) לעוז במעוז. ענין חוזק: (ד) ומלאכיו. שלוחיו: (ה) על עם. אל עם: (ו) לביא וליש. שמות משמות האריים: אפעה. מין נחש רע: ושרף מעופף. מין נחש הדולג ממקום למקום ונראה כאלו הוא עף ופורח: כתף. כן יקרא המקום הסמוך לראש מהעבר הזה ומהעבר הזה: עירים. חמור הקטן יקרא עיר וכן

רד"ק

דרומא: (ז) ומצרים. לכן קראתי לזאת, פי' קראתי לזאת ירושלם: רהב הם שבת. כחוזק שלהם הוא שבתם בעיר ירושלם ולא יכלו לבקש עזר ממצרים כי לא יועילו להם, ורהב פי' חוזק, כמו ורהבם עמל ואון, וי"ת בכן ערעית מנהון קטולין: (ח) עתה. אמר האל לנביא בוא כתוב אותה הנבואה על לוח אתם, ר"ל אתם שתראם מה שתכתוב על לוח ואחר כך חקה אותה הנבואה על ספר כדי שתהיה עדות ליום אחרון, ופי' לעד עד עולם כדי שיראו הם והבאים אחריהם כי לא לחנם הבאתי עליהם פורענות אלא בעבור עונם כי עם מרי הוא וכבר העידותי בהם יום יום ע"י נביאי ולא אבו שמוע, לפיכך כתוב התוכחה והרעה שהעידה לבא עליהם כדי שתהיה לעדות: חקה. הה"א במפיק וענינו חקוק אותה, ולדעת יונתן אין ה"א חקה במפיק ולא ה"א כתבה שתרגם עול כתב על לוח ביניהון ועל שיטין דספר רשום: (ט) כי עם מרי. כחשים, פתר ההד כחש והוא מן הדגושים ולולי החי"ת היה דגוש בשקל אבר אכריהם, ופירוש עם מרי כתרגומו עם סרבן שמורים באל ובמצותיו: בנים כחשים. שהם היו בני האל וכחשו בו שאינו אביהם כי אינם שומעים אליו כי הבן שאינו שומע לאביו הרי הוא כאלו מכחש בו שאינו אביו: (י) אשר אמרו לרואים. ולחוזים, הם נביאי ה': נכוחות. דברים ישרים: חלקות. כמו שאומרים נביאי השקר שמחליקים להם ואומרים שלום יהיה לכם עשו כתאותיכם: מהתלות. הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות שהם מהתלים בהם ואומרים להם אל תיראו, והם אומרים לנביאי ה' חזו לנו כדברי אלו הנביאים שרואים לנו שלום וטוב והם אינם יודעים כי הם מהתלות ולא דברים ישרים: (יא) סורו מני דרך. מני ארח, הניהם הנו"ן בלצ"י, אומרים לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה ומן הארח הזה שאתם רוצים שנלך בו ולא נעשה כתאות לבנו השביתו מפנינו מה שאתם אומרי' לנו בכל יום ויום בשם קדוש ישראל: (יב) לכן. בדבר הזה, בדבר נביאי ה' שמוכיחים אתכם ללכת אל הדרך הטובה: בעשק ונלוז. ובטחתו בממונכם שהוא מעושק וגזל: ונלוז. פירוש מוטה, כלומר דין מוטה, כלו' שהטו משפט דין העשוקים בממון שלקחו מהעושק והנה ממונכם חמס ועשק ואתם בוטחים ונשענים עליו שהושעו בו שתשלחו שחד למלך מצרים לעזור לכם מיד מלך אשור, כמו שאמר למעלה ישאו על כתף עירים חיליהם, ואמר קדוש ישראל על הבוטחים בו כי הבוטחים בו ומקדישים שמו הוא יהיה בעזרם ואתם שבוטחים בהם תפלו כפרץ נופל: (יג) לכן. כפרץ נופל, אמר שנפל הבנין הוא פרץ כי הפרץ לא יפול אלא נאמר על שם סופו, וכן וטחני קמח, והנה פירש אחריו מה הפרץ ואמר נבעה בחומה נשגבה. הוא מקום נפוח בקיר והוא מענין שחין אבעבועות וכאשר בקיר מקום נפוח הוא קרוב ליפול, ואמר בחומה נשגבה לפי שהכבד החומה שהיא גבוהה על מקום הנפח שהיא באמצעית' או זה ממנה ותפול פתאום והשבר לכובד גבהותה, וכמו שאותו מקום הנפוח הוא גורם לנפילת החומה הנשגבה כן יהיה לכם העון הזה שאתם מבקשים עזר ממצרים יגרום לכם מפלתכם נפילה גדולה זה גדול מאין מרפא כנפילת החומה הנשגבה שישברו אבנים בנפילת' מפני שנתבעת תביעה רבה מפני גבהותה, וכן המשיל לענין אחר בחומה נשגבה מפני שהם חשבו להם פרעה מלך מצרים שיהיה להם חומה נשגבה מפני האויב: (יד) ושברה. שאל ישבור אותה החומה שאתם חושבים להשגב בה ישבור אותה: כשבר נבל יוצרים. כמו שישבר נבל יוצרים שהוא כלי חרש כי העושה כלי חרש ... בהתם

פסוקים

ל׳ וכ״כ חֵילֵיהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים
ל׳ אוֹצְרֹתָם עַל־עָם לֹא יוֹעִילוּ׃
ל׳ . ב׳ ז וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ לָכֵן
ג׳ . י״ב בליש׳ קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת׃
י״ב מ״ל ח עַתָּה בּוֹא כָתְבָהּ עַל־לוּחַ
ל׳ . ב׳ . י״ד ג׳ ומתחק אִתָּם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ וּתְהִי לְיוֹם
אַחֲרוֹן לָעַד עַד־עוֹלָם׃ ט כִּי
ל׳ עַם מְרִי הוּא בָּנִים כֶּחָשִׁים בָּנִים
ד׳ מ״ל וו׳ חסרים לֹא־אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה׃
י אֲשֶׁר אָמְרוּ לָרֹאִים לֹא תִרְאוּ
ל׳ וחסר וְלַחֹזִים לֹא־תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחוֹת דַּבְּרוּ־
ג׳ מ״ל . ב׳ לָנוּ חֲלָקוֹת חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת׃ יא סוּרוּ
ג׳ . ב׳ מִנֵּי־דֶרֶךְ הַטּוּ מִנֵּי־אֹרַח הַשְׁבִּיתוּ
ס׳ מִפָּנֵינוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ יב לָכֵן
ל׳ כֹּה אָמַר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יַעַן מָאָסְכֶם
ח׳ . ב׳ בַּדָּבָר הַזֶּה וַתִּבְטְחוּ בְּעֹשֶׁק וְנָלוֹז
ג׳ . י״א בטעם וַתִּשָּׁעֲנוּ עָלָיו׃ יג לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן
ד׳ . ל׳ . ב׳ הַזֶּה כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה
נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר־פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבוֹא
ל׳ שִׁבְרָהּ׃ יד וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל
ל׳ . ד׳ יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא־יִמָּצֵא

תרגום

כְּתַף עִילִין נִכְסֵיהוֹן וְעַל חֲטוּרִיאַת גַּמְלִין מָא דִבְאָצְרֵיהוֹן מוֹבְלִין לְעַם דְּלָא יְהַנוֹן לְהוֹן׃ ז וּמִצְרָאֵי לְמָא וְרֵיקָנוּ סַעֲדְהוֹן בְּכֵן עֲרָעִית מִנְּהוֹן קְטִילִין זְמִינִין אִיתֵי עֲלֵיהוֹן׃ ח כְּעַן עוֹל כְּתַב עַל לוּחַ בֵּינֵיהוֹן וְעַל שִׁיטִין דִּסְפַר רְשׁוּם וּתְהֵי לְיוֹם דִּין לְסַהֲדוּ קֳדָמַי עַד עָלְמָא׃ ט אֲרֵי עַם סָרְבָן אִינוּן בְּנַיָּא כַּדִּיבַיָּא בְּנַיָּא לָא אֲבוֹ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אוֹרָיְתָא דַייָ׃ י דְּאָמְרִין לִנְבִיַּיָּא לָא תִתְנַבּוּן וּלְמַלְּפַיָּא לָא תַלְפוּן לָנָא אוּלְפַן אוֹרָיְתָא בְּסִימָן מַלִּילוּ עִמָּנָא אִשְׁתְּעוּ לָנָא שְׁנָיָן׃ יא אַסְטִיוּנָא מֵאוֹרְחָא דְתַקְנָא אַבְטְלוּנָא מִמַּסְרַתָּא אַרְחִיקוּ מִן קֳדָמַנָא יָת מֵימַר קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ יב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף דְּקַצְתּוּן בְּפִתְגָמָא הָדֵין וְאִתְרְחֵיצְתּוּן בְּשִׁקְרָא וּבְאוֹנְסָא וְאִסְתְּמֵכְתּוּן עֲלוֹהִי׃ יג בְּכֵן יְהֵי לְכוֹן חוֹבָא הָדֵין כִּבְרַךְ דַּחֲרוּב וְאִתְחֲמַר בְּשׁוּר מַתְקַף דְּבִתְכֵּיף שְׁלוּ יֵיתֵי תַבְרֵיהּ׃ יד וְתַבְרַהּ כִּתְבוּר מַן דַּחֲסַף דְּפַחְרָא דִּמְדַקְדַק לָא ב...

רש"י

מפיו: חיליהם. ממונם: דבשת. אטוטר' אלדרוב"א בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא ופ"ה שמתרקבת תמיד והכין שם דבש לרפואה קרא דבשת כדאמרינן בב"מ דבש והדביש חזי לכתישא דגמלי: (ז) לזאת. למצרים: רהב הם. גסי הרוח: שבת. עם בטל ומתגאים חנם. זה שבת רהבם וגאותם שלהם ראוי הוא לשבות: (ח) חוקה. חקוק אותה. הנבואה הזאת: (ט) עם מרי הוא. ישראל: (י) חלקות. חנפיות: חזו ... הנבאו: (יא) הטו. אותה: מני אורח. חפצים ... בנבואת שקר: (יב) בדבר הזה ... בנבואת אמת: ונלוז. מגה ... וליזן: (יג) כפרץ. של חומה שנפל: נבעה בחומה נשגבה ... מגולה ליכנס בה בחומה משגבכם נבעה לשון גלוי ... בעובדיה (א י) נבעו מצפוניו ... איגליין מטמרוהי. ודוגמ ... נבעה בליטה שהחומה נוטה כמין אבעבועות מפני הגשמים וקילקול טיט רעוע: (יד) ... יוצרים. כוד של חרש: ... ימצא. במכתת שבריו ... גדול שיהא ראוי לחתות ... אש

[עמודה חתוכה]

... והזורה תבקע אפעה: לזאת ... וסי' ויפן פרעה ויבא אל בי... לכן קראתי לזאת רהב. אי ... אסלת לך: י"ב בחד לישן ד... ה' וסי' אתה דכאת בחלל ר... אזכיר רהב ובבל. תרו... בנפשי עז, ולא פנה אל רהב... ורהבם עמל ואון. לך ה... ורהב רעך, ובתבונתו מחץ ר... תחתיו שחחו עוזרי רהב. ... הרהיבוני שערך כעדר. ... הנער בזקן והנקלה. לכן ק... לזאת רהב. עורי עורי לבשי ... וא' נ"ל ופחד ורחב לבבך: ... ד' וסי' פרץ ה' את אויבי ... דשמואל. וחברו דד"ה ... האלהים את איבי. כפרץ ... נבעה. כפרץ רחב יאתיו ...

מצודת ציון

וכן על עיר בן אתונות (זכריה ט): חיליהם. עושרם: דבשת גמלים. הוא חטוטרות הגמל שמניחים המשא עליו ופ"ה שמרקיב תדיר ורפואתו למשחו בדבש קרוי דבשת: על עם. אל עם: (ז) הבל וריק. ר"ל דבר שאין בו ממש: רהב. ענין גאוה והתחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (לעיל ג): שבת. ענין בטול כמו שבת נוגש(לעיל י"ד): (ח) לוח. כעין טבלא עשוי לכתיבה והוא מלשון לוחות העדות (שמות ל"ב): חוקה. מל' חקיקה וכתיבה: (ט) מרי. ענין מרד: כחשים. שקרים: לא אבו. לא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה): (י) ולחוזים. ולנביאים: נכוחות. ענין דברים ישרים כמו כולם נכוחים למבין(משלי ח): חלקות. דברים רכים וחנופה: מהתלות. ענין לעג כמו ואיש ברעהו יהתלו (ירמיה ט): (יא) מני. כמו מן והיו"ד נוספת: השביתו. ענין בטול: (יב) ונלוז. ענין נטיה מדרך הישר כמו ונלוזים במעגלותם (משלי ב): ותשענו. ענין סמיכה: (יג) כפרץ. ענין שבירה: נבעה. מל' אבעבועות וכן מים תבעה אש (לקמן ס"ד): נשגבה. חזקה: לפתע. כמו בפתע וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב): (יד) נבל. כן יקרא כד היוצר וכן ונבליהם ינפצו (ירמיה מ"ח): יוצרים. אומן חרש נקרא יוצר: כתות. ענין רציצה ושבירה לחתיכות רבות: יחמול

מצודת דוד

והרף המעופף: ישאו. היו נושאים עושר רב על עירים וגמלים אל עם אשר לא יועילו: (ז) ומצרים הבל וריק יעזורו. ר"ל מלבד שאין הכח בידם לעזור עוד מזלון לבם לא ירצו לעזור כי מצרים המה לאויבים לישראל: לזאת. למקום רהב הם. מתגאים בדבר שאין בידם להבטיח עזר ואין לאל ידם: שבת. והוא בטל ואינם רוצים לעזור: (ח) עתה בוא כתבה. אמר להנביא עתה כתוב זאת לזכרון על הלוח אשר אתם וחקוק הדבר על הספר למען תהיה לזכרון לימים אחרונים עד עולם לדעת שלא על חנם הבאתי הפורעניות עליהם כ"א בעבור כי (ט) כי עם מרי הוא. מה ששאלו עזר מפרעה ולא שאלו פי ה' נחשב למרד כי כחשים. מכחישים בהשגחת המקום: לא אבו שמוע. אינם רוצים לשמוע ... ולזה לא שאלו פיו גם בדבר המלחמה: (י) לרואים. לנביאי האמת יאמרו ... תראו נבואה למען הגיד לנו: לא תחזו לנו. לא תנבאו לנו נכוחות: דברו לנו חלקות. דברו כמו נביאי הבעל שמחליקין דבריהם ומחניפין לומר שלום יהיה ... חזו מהתלות. הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא אומר להם הנה תאמרו הנבאו לנו כדברי הנביאים האלו שלום הלא דבריהם המה מהתלות ולא דברים ישרים: (יא) סורו מני דרך. אומרי' לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה מן האורח הזה שאתם אומרים לנו בכל יום שלא נעשה כתאות לבינו: השביתו וכו'. השביתו ממה שאתם אומרים לנו כל יום בשם קדוש ישראל: (יב) בדבר הזה. בדברי הנביאים האומרים בשם ה': בעושק ונלוז. מה שהעשקו עשירי העם לתת שוחד ומהן לנלוז הוא מלך מצרים הנלוז במעגלותיו: (יג) העון הזה. הסרת הבטחון מה' והשענה במצרים: כפרץ נופל. כפרץ החומה שנפל קצת ממנה וכמקום נפוח כעין אבעבועות הנמצא בחומה מקלקול הגשמים שהנה עם כי הפרצה או הנפוח היא בקצת החומה ובנין החומה היא חזקה תשבר ותפול כל החומה פתאום בעבור זה: (יד) ושברה. ושבר החומה בהיה ... תהיה

בִּמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד
וְלַחְשֹׂף מַיִם מִגֶּבֶא :
טו כִּי כֹה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן
בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְּבוּרַתְכֶם
וְלֹא אֲבִיתֶם : טז וַתֹּאמְרוּ לֹא־כִי
עַל־סוּס נָנוּס עַל־כֵּן תְּנוּסוּן וְעַל־קַל
נִרְכָּב עַל־כֵּן יִקַּלּוּ רֹדְפֵיכֶם : יז אֶלֶף
אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת
חֲמִשָּׁה תָּנֻסוּ עַד אִם־נוֹתַרְתֶּם כַּתֹּרֶן
עַל־רֹאשׁ הָהָר וְכַנֵּס עַל־הַגִּבְעָה :
יח וְלָכֵן יְחַכֶּה יְהוָה לַחֲנַנְכֶם וְלָכֵן
יָרוּם לְרַחֶמְכֶם כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט
יְהוָה אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ : יט כִּי־
עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלִָם בָּכוֹ לֹא־
תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ
כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ : כ וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי
לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא־יִכָּנֵף עוֹד
מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־

וְלָא מִשְׁתְּכַח בִּדְיקוּקֵיהּ חֲסַף
לְמֶחְתֵּי נוּר מִמַּבְעוֹר
וּלְמִדְלַח מַיִן מִפְּצִיד : טו אֲרֵי
כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַדִּישָׁא
דְיִשְׂרָאֵל אֲמָרִית דִּי תְתוּבוּן
לְאוֹרַיְתָא תְנוּחוּן וְתִתְפָּרְקוּן
תִּשְׁקְטוּן וְתִשְׁרוּן לְרוֹחֲצָן
תְּהוֹן גִּבָּרִין וְלָא אֲבִיתוּן :
טז וַאֲמַרְתּוּן לָא אֱלָהֵין עַל
סוּסְוָתָא נֵעֲרוֹק וְעַל כֵּן
תַּעַרְקוּן וְעַל קְלִילִין נִרְכּוֹב
עַל כֵּן יְהוֹן קְלִילִין רָדְפֵיכוֹן :
יז אַלְפָא חַד מִן קֳדָם מְזוֹפִית חַד
מִן קֳדָם מְזוֹפִית חַמְשָׁא תֵּעַרְקוּן
עַד דְּתִשְׁתַּאֲרוּן כְּבוּעֲרָא עַל
רֵישׁ טוּרָא וּכְאָתָא עַל רָמְתָא :
יח וּבְכֵן עָתִיד יְיָ לְמֵיחַם
עֲלֵיכוֹן וְתַקִּיף הוּא דִּירַחֵם
עֲלֵיכוֹן אֲרֵי אֱלָהָא עָבֵיד דִּינָא
יְיָ טוּבֵי צַדִּיקַיָּא דִּמְסַבְּרִין
לְפוּרְקָנֵיהּ : יט אֲרֵי עַמָּא
בְּצִיּוֹן יָתֵיב בִּירוּשְׁלֶם מִבְכָּא
לָא תִבְכֵּי רַחֲמָא יְרַחֵם
עֲלָךְ קָל צְלוֹתָךְ יְקַבֵּל וְיַעֲבֵיד
בָּעוּתָךְ : כ וְיִהַב לְכוֹן יְיָ נִכְסֵי
סַנְאָה וּבִזַּת מְעִיקָא וְלָא יְסַלֵּק עוֹד שְׁכִינְתֵּיהּ מִבֵּית מַקְדְּשָׁא וְיֶהֶוְיָן עֵינָךְ חָזְיָן יָת

תנוסו ה' חסר בלישנא וסי' נמסר בסדר אם בחקתי : בכו ה' כתיב וי"ו בסוף וסי' כי עם בציון ישב . בכו להולך . הולך ובכו ילכו . בגת אל תגידו דמיכה . בכו תבכה בלילה :

תולדות אהרן מים מגבא. שבת פב : בשובה ונחת. סנהדרין צז (תענית סב) : חוכי לו. סוטה מה סנהדרין צז : עם בציון. סוטה מט : מוריך. עירובין יג סוטה מט הוריות יב כריתות ו :

רש"י

מיקוד ולשאוב בו אש מן הכסק כל שאיבת אש נופל בה לשון חתייה :
ף מים . לדלות וכן (חגי ב) לחשוף חמשים פורה וכן חשפי שובל
מז) דלי מים מן שבילך אשפוי"ש בלע"ז : מגבא . גוב מלא מים :
כי כה אמר . הקב"ה לכם זה ימים אין אתם צריכים לבקש לכם
מצרים ולאבד ממונכם
שובה ונחת תהיה לכם
בלא שום טורח אם
לי : שובה. לשון ישוב
וכן שובה ה' רבבות
ישראל (במדבר י) :
. הבא לכם מאתי
תה י גבורתכם: (טז) על
נוס. נתקשר במלכי מצרי'
משם סוסים קלים לנוס :
אלף אחד מכם מפני
אחד . מן האויבים או
מפני גערת חמשה
: אם נותרתם . כמו
נותרתם : כתורן . עץ
תקוע בארץ כמין תורן
ה שקורין מש"ט בלע"ז:
. אף הוא כלונס גבוה
ים בראש הגבעה וכשרוא'
גייסות באין נותן עליו
והרוח מוליכו והוא סימן
או יתקבצו : (יח) ולכן.
א אביתם לשמוע : יחכה
ננכם . אינו מדלג לכם
גזרה הרעה שנגזרה
כדי למהר ולהביא
אלא יחכה וימתין עד
ה : ולכן ירום לרחמכם .
לרחמכם : כי אלהי
ה' . ויפרע תחילה מן
ים בו : אשרי כל חוכי
נחמות אשר הבטיח כי
ל דבר : (יט) כי . עוד
אים אשר ישאר להיות
בציון ובירושלים לדיק
בכו לא תבכה . לא
לבקש בקש' מאת הקדוש
הוא בבכי כי לקול זעקך
(כ) לחם צר ומים לחץ .
ין כרוכים אחר תענוגים
אתם עתה כמה שנאמר
ם במזרקי יין (עמוס ו')
שון ושמחה (לעיל כב):
ף . לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו : מוריך .
הקב"ה

רד"ק

בהסס יוצר ויהיה זה השבר כמו שישבור כלי היוצר בלי חמלה שאין בדעתו להשאיר ממנה מכתה אחת לחתות בה אש מיקוד : או לחשוף בה מים מגבא אלא ישברנו עד שיהיה כתות כתיתות דקות , והמקום שיוקדת בו האש נקרא יקוד , וכן בדרך השאלה לקחת אש מיקוד במכתת חרש , ולחתות כמו לקחת , וכן שיחתה איש אש בחיקו , וגבא יקרא מקום שיקוו בו מעט מים וכן בצאתו וגבאיו ואין אדם יכול לקחת ממנו בכלי כי אם בשבר כלי שיכול לסמוך שפתי השבירה בקרקע הגבא ויקח מעט מים שבו וכאשר יקח המים מן הגבא הנה נשאר הגבא חשוף ומגולה , לפיכך אמר ולחשוף , וכן לחשוף חמשים פורה לקחת כל היין עד שלא ישאר ביקב כלום , וי"ת ולחשוף ולמדלא ענין דלות מים : (טו) כי כה אמר ה' בשובה ונחת. כפל ענין במלות שונות , וכן כפל עוד ואמר בהשקט ובבטחה , אמר אני אמרתי אם תשמעו לי כי בנחת תושעון ולא תצטרכו ללכת לצרות לבקש עזר כי אם תשבו בעירכם וזאת תהיה גבורתכם , ר"ל כי ה' נלחם לכם ולא אביתם : (טז) ותאמרו לא כי על סוס ננוס . אם יבא האויב יש אתנו סוסים וננוס עליהם מפני האויב עד יעבור ואחר כן נשוב לארצנו : ועל קל נרכב . סוס או גמל קל , וכדבריהם כן יהיה שתנוסון אבל לא המנוסה שתחשבו שתנצלו מיד האויב כי אם תרכבו אתם על קל רודפיכם יקלו מכם וישיגו אתכם : (יז) אלף אחד . אמר אחד ואע"פ שאין צריך אלא אמר כן לפי שהאל"ף הוא אחד במעלה הרביעית והאחד הוא אחד במעלה הראשונה , ואמר שהרב ינוס מפני המעט : מפני גערת חמשה תנוסו . כולכם : עד אם נותרתם . אם במקום אשר , כי ימצא במקום אשר , כמו עד אם דברתי דברי , ובמקום כאשר כמו אם יהיה היובל לבני ישראל , ואם מזבח אבנים תעשה לי , והדומים להם , אמר כל כך תנוסו הנה והנה עד שהנשארים בכם יהיו מעטי' בין רבים, כמו התורן על ראש ההר שיראה יחידי מרחוק , וכן כמו הנס על הגבעה , והענין כפול כי הנס יפרשו על התרן: (יח) ולכן יחכה ה' לחננכם. יחכה הפעל יוצא , כלומר יבטיחכם שתחכו לו לחננכם שעוד יחון אתכם ויסעד אתכם , והענין הזה על אשר יתלאכי , יש מפרשים הפסוק הזה עם הפרשה שהיא אחריו עתידה , והנכון שהוא מענין הפרשה שמדבר על דורו של חזקיהו ועל הרשעים שבהם שמבקשים עזר ממצרים אמר עד הפסוק הזה , והפסוק הזה כנגד הטובים חזקיהו וסיעתו : לחננכם . לחנן אתכם , לחנן בשקל אין גחלת לחמם : ירום לרחמכם , ירום וינשא על מחנה אשור לרחם אתכם : כי אלהי משפט ה' . ולא יספה הצדיקים עם הרשעים : אשרי כל חוכי לו . כי הם יוצלו : (יט) כי עם בציון ישב . לא כשאר ערי יהודה שנתפשו ביד מלך אשור בעבור שלא היו חוסים באל: בירושלים בכה לא תבכה. אתם העם אשר בירושלים שלא יצאתם ממנה לבקש [עזר ממ]צרים בכם לא תבכה כמו שבוכים האחרים שנתפשו כי האל יחנך לקול זעקך : כשמעתו ענך . כאשר שמע זעקך ענה אותך, וזהו שקרע חזקיהו בגדיו והתכסה בשק ובא בית ה' והתפלל שם ...ו האל על ידי ישעיהו הנביא ואמר אל תירא מפני הדברים אשר שמעת וגו' : (כ) ונתן לכם ה' . המפרשים פירשו כמו ואם נתן , כמו כי אינך יוצא , שפירושו כי אם אינך יוצא , ...הלכת , ואם צמית והלכת והדומים להם, ויהיה לזה הפי' וי"ו ולא יכנף כפ"א רפ"א בלשון ישמעאל , אמר אם עד עתה נתן לכם לחם צר ומים לחץ לא יהיה עוד זה כי לא יכנף עוד מוריך

מצודת דוד

...כתות כהשבר נבל מיוצר חרס אשר הוא כתות דק דק כי המכתת לא יחמול ...לכתתו כי טוב לו להחזירם לעפר לערבו בטיט לעוש הבתים והגבורות : ולא ...מכתתו . בהשברים הכתותים לא ימצא חרס גדול שיהיה ראוי לשאוב בו ...היקוד או לקחת בו מים מן הגבא וכאומר אם העון הזה הוא קטן בעיניכם ...יהיה היפה על כליון נפלא : (טו) בשובה ונחת תושעון . אם הייתם בוטחים ...במצרים הייתם אז נושעים בהשקט ונחת מבלי טורח מלחמה : תהיה גבורתכם. ...מתגברים על האויב בישיבת השקט ובבטחון ה' מבלי עמל : ולא אביתם . ...בזה כ"א במלחמה בעזרת מצרים : (טז) ותאמרו לא . אמרתם לא נבטח ...לא נתרומם ככה הזה בעזרת סוסים הבאים ממצרים : על כן תנוסון . בעבור ...מפני האויב ויהיה לכם המפלה ולפי שהוא לשון נופל על לשון אמר ועל קל נרכב . נתחזק ברכיבת סוסים קלים הבאים ממצרים : על כן יקלו הרודפים . בעבור זה יקלו הרודפים ויתחזקו עליכם : (יז) אלף אחד . אלף מכם אשר כל אחד יהיה מיוחד : מפני . חוזר על מלת תנוסו לומר אלף מכם תנוסו מפני גערת אחד מן האויבים ומפני גערת חמשה תנוסו כולכם : עד ...תהיו מפוזרים כאשר תשארו יחידים כתורן הספינה כאשר יעמידהו על ראש ההר שנראה למרחוק יחידית כי אין דבר נראה עמה : (יח) ולכן . הואיל ולא ...לשמוע . יחכה וכו'. לא ידלג על הגזירה הרעה למהר להביא בטובה אלא יחכה וימתין עד בוא קיצה: ירום . יתרומם ויתרחק לרחמכם : כי אלהי משפט ה' . ...פרע תחלה מן המורדים בו : אשרי וכו'. אבל אשרי לכל המקוים לו לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר : (יט) כי עם בציון . עוד ימים באים אשר העם הנשאר ...והעם אשר ישב בירושלים לא יצטרכו לשאול בקשה מה בבכיה כי יחון אותם לשמוע קול זעקתם ואם תהיה בזולת הבכי : כשמעתו . מיד כשישמע את קול יענה לך : (כ) ונתן וכו'. רצה לומר המקום יחון בלבבכם להסתפק בלחם צר ומים לחץ

כאלו

מצודת ציון

יחמול . ענין רחמנות : במכתתו . בשבריו : חרש . כמו חרס בסמ"ך : לחתות . ענין לקיחת האש כמו גחלים אתה חותה על ראשו (משלי כ"ה) ועל"ז יקרא הכלי שחותין בו האש בשם מחתה : מיקוד . כן נקרא מקום הבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו) : ולחשוף . ענין שאיבה כמו לחשוף חמשים פורה (חגי ב) : מגבא . מקום כניסת מעט מים וכן בצאתו וגבאיו (יחזקאל מ"ז) : (טו) בשובה . ענין השקט ומרגוע וכן נפשי ישובב (תהלים כ"ג) : ולא אביתם . לא רציתם : (טז) ננוס . מלשון נס והוא כלונס ארוך ועניינו הרמה כנס וכן נס להתנוסס (שם ס) : תנוסון . מלשון ניסה ובריחה : (יז) גערת . ענין גערת נזיפה : כתורן . הוא העץ הגבוה הזקוף על הספינה וכן כל יחזקו כן תרנם (לקמן ל"ג) : וכנס. הוא כלונס ארוך עשוי לתלות בו מפה לסימן לאנשי הצבא להתאסף ולבוא : (יח) יחכה . ענין איחור כי לדבר המתאחר מחכים ומקוים לו : לחננכם . מלשון תחינה : ירום . מלשון הרמה למעלה : חוכי . ענין תקוה : (כ) צר לחץ . פתרון אחד להם מענין דחק : יכנף . מלשון כנף בגד והוא קצות הבגד : מוריך . מלמדך וכן יורה דעה (לעיל כח)

רד"ק

מוריך, ויהיה מוריך כמו מטרך מן יורה ומלקוש, ופי' לא יכנף לא יאסף ולא יעצר, ודומה לו בדברי רז"ל כנופיא לאסיפת העם ולעצירתם, ואז בימי חזקיהו היה להם בצורת ובצר להם אותם בשבע, כמו שאמר אכול השנה ספיח ובשנה השנית סחיש ובשנה השלישית זרעו וקצרו וגו', או פירוש ולא יכנף לא ירחק בכנף הארץ, כלומר לא יהיה רחוק מכם המטר אלא קרוב שיהיו עיניכם רואות תמיד, ויש לפרש מוריך מן ולא שמעתי לקול מורי, ואמר זה על חזקיהו, ואם יו"ד מוריך לרבים יהיה חזקיהו ושריו, ר"ל שלא ישלח שלוחים בכנף הארץ כמו שעשה אחז ששלח למלך אשור לעזור לו במלחמת רצין ופקח אבל חזקיהו יהיה בטוח במקומו ולא יצטרך אל עזר אדם ועיניך יראו אותו תמיד בירושלים שיורה אותך הדרך הטובה והישרה, ויונתן פירש הפסוק על מתנת אשור שתרגם הפסוק כן ויהב ה' לכון נכסי שנאה וגומר, וכן הוא פירושו: ומים לחץ. בא בסמיכות עם ההא, כמו מ"ה ברכים: (כא) ואזניך. אפילו יקרא אותך המורה מאחריך, ויאמר לך זה הדרך לכו בה תשמענה אזניך ותקשבנה כל שכן כשיורה אותך פנים בפנים, ר"ל שיהיו דורו של חזקיהו בימים ההם חפצים לשמור התורה והמצות ושומעים לקול מוריהם אפילו יקראו אותם מאחריהם: כי תאמינו וכי תשמאילו. כשתרצו לנטות אל הימין או אל השמאל לא תטו אלא בדרך הישר נגד עיניכם לכו בה לא תטו ימין ושמאל ממצות התורה, ותאמינו, כמו כי תימינו שהאל"ף תמורת היו"ד: (כב) וטמאתם. כשידבר כנגד העם ידבר פעם לשון יחיד דרך כלל ופעם לשון רבים דרך פרט, ופירוש וטמאתם תתנו אותו כמו טמא, כי כן אמר חזקיה על הפסילים שעשה אחז אביו, אמר ללוים והוציאו את הנדה מן הקדש, ואמר ויוציאו את כל הטומאה אשר מצאו בהיכל ה', ואמר ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה, והנדה והטומאה הם הפסילים והמסכות: אפדת. כמו וחשב אפדתו, כתרגומו ענין תקון: תזרם. תזרה למקום רחוק: כמו דוה. כמו הנדה שהשב במקום רחוק מבעלה בימי נדת דותה: לא תאמר לו. תאמר לפסל צא חוצה, וי"מ צא כמו צואה ותשליכ' לחוץ, וכן הוא במסורה לית לשון סניף: (כג) ונתן. יתן לך האל מטר לזרעך אשר תזרע, וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא יבא בו שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה, ועוד יהיה לחם הארץ דשן ושמן וגם מקנך ירעה כמו כן: כר נרחב. כי הכל יהיה מלא תבואה וירעה המקנה ברחב, כר הוא מקום מרעה: ומקנך. כתוב ביו"ד אפשר שהוא לרבים, או היא תמורה למ"ד הפעל: (כד) והאלפים. השורים, כמו שגר אלפיך: והעירים. הם עולי החמורים: עובדי האדמה. שעובדים בהם האדמה: בליל חמיץ יאכלו. מרוב התבואה שיהיה להם יאכילו השורים והחמורים המספא הנקי שינקו אותה להם ויזרו ויבררו כמו שהוא למאכל האדם: בליל. הוא המספוא, כמו אם יגעה שור על בלילו: חמיץ. נקי לפי ענינו, וגם יש לו דומה בלשון ערבי, וי"ת בליל פטים: זורה. בינוני מהלא נזכר פעלו מן הדגוש לפי' שהוא בסגול: ברחת. רחת מן רוח לפי שמזרין בה ומנקים הקש מן התבואה: (כה) והיה. לענין שאמר שיתן מטר על פני האדמה אמר כל כך יהיה שפע המים עד שההרים והגבעות יבואו מים ויהיה זה ביום הרג רב בנפול מגדלים: ביום. כמו בעת, כמו ביום הכותי כל בכור, יום לעתקי בלילה נגדך, וכן כל ביום הבא שאומר על עתידה: הרג רב. הוא מה שהכה אל במחנה אשור כי אחר כן ברכה האל ליושבי ירושלים ויסודה בכל טוב, ופי' בנפול מגדלים שרים גדולים, וכן ת"י רברבין, כמו שאומ' ויכחד כל גבור חיל ונגיד במחנה אשור: (כו) והיה אור הלבנה. רוב המפרשים פירשו פסוק זה לעתיד, ויש שפירשו משל לרוב הטובה שתהיה לעתיד בימי המשיח, וכן הוא, אבל יתכן לפרשו גם כן משל בימי חזקיהו שיהיה להם

ישעיה ל

כא וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי תַשְׂמְאִילוּ׃
כב וְטִמֵּאתֶם אֶת־צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ וְאֶת־אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ׃
כג וְנָתַן מְטַר זַרְעֲךָ אֲשֶׁר־תִּזְרַע אֶת־הָאֲדָמָה וְלֶחֶם תְּבוּאַת הָאֲדָמָה וְהָיָה דָשֵׁן וְשָׁמֵן יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נִרְחָב׃
כד וְהָאֲלָפִים וְהָעֲיָרִים עֹבְדֵי הָאֲדָמָה בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ אֲשֶׁר־זֹרֶה בָרַחַת וּבַמִּזְרֶה׃
כה וְהָיָה ׀ עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַ וְעַל כָּל־גִּבְעָה נִשָּׂאָה פְּלָגִים יִבְלֵי־מָיִם בְּיוֹם הֶרֶג רָב בִּנְפֹל מִגְדָּלִים׃
כו וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ יְהוָה אֶת־שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא׃

תרגום

שְׁכִנְתִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא׃ כא וְאוּדְנָךְ יִשְׁמְעוּן פִּתְגָמָא מִבַּתְרָךְ לְמֵימַר הָדָא אוֹרְחָא דְתַקְנָא הֲלִיכוּ בָהּ לָא תִסְטוּן מִנַּהּ לְיַמִינָא וְלִסְמָאלָא׃ כב וּתְסָאֲבוּן יַת חִפּוּי צַלְמֵי כַסְפֵּיכוֹן וְיַת תִּקוּן מַתְכַת דַהֲבְכוֹן תַּרְחִיקִנּוּן כְּמָא דִמְרַחֲקִין יַת טוּמְאֲתָא כֵּן תַּרְחִיקוּנּוּן׃ כג וְיִתֵּן מְטַר זַרְעָךְ דִי תִזְרַע יַת אַרְעָא וְעִבּוּרָא וַעֲלָלָא יִסְגֵי בְאַרְעָא וִיהֵי פַּרְנוּס וְטָב וְיִתְפַּרְנְסוּן צַדִּיקַיָא מִגֵּיתֵיהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא שְׁמַן רַכִּיכִין וּפְטִימִין׃ כד וְתוֹרַיָא וַחֲמָרַיָא דִי מְפַלְחִין בְּהוֹן יַת אַרְעָא בְּלִיל מְפַטַּם יֵכְלוּן דִי דְרָא בְרִיתְתָא וּבְמַדְרָא׃ כה וִיהֵי עַל כָּל טוּר רָם וְעַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא פַּצִידִין נָגְדִין מַיִין תַּקְלָא לְמַלְכִין וּלְמַשְׁרִיַתְהוֹן בְּיוֹם קְטוֹל רַב בְּמִפַּל רַבְרְבִין׃ כו וִיהֵי נְהוֹר סִיהֲרָא כִּנְהוֹר שִׁמְשָׁא וּנְהוֹר שִׁמְשָׁא יְהֵי עֲתִיד לְאַנְהָרָא עַל חַד תְּלַת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שַׁבְעַת יוֹמַיָא בְּיוֹמָא דְיָתִיב יְיָ יַת גָּלוּת עַמֵּיהּ וּמְרַע מַחֲתֵיהּ יַסֵּי׃

רש"י

הקב"ה המלמדך להועיל: (כא) ואזניך תשמענה וגו'. לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים בדבריו ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יש… נטויות אף אחריך לשמוע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת ב… ימין ובין שמאל: (כב) אפדת. כוי: כמו דוה. יהיו מאוסו' בעיניך כנדה… (כג) ונתן. הקב"ה מטר זרע… ושמן. ל' דבר שמן ואינו ל' ש… לפיכך טעמו למטה ונקוד קמ… כר נרחב. עד שיהיו הכרים שמינים ורחבים: כר. כ… ל"א מישור נרחב כמו (בראשית יג) ככר הירדן וכמו (ויקרא כג) כרמל כר שהוא מל… תבואה: (כד) והאלפים. שוו… בליל חמיץ. כמו (איוב ו) … בלילו קשין ותבן מחומץ וממוזקין בתבואה שבתוכו יאכלו: אשר זורה. התבואה פעמיים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבן לפיכך יהיה התבן בלול בת… שזורה במזרה אבל הקש… רחת פיל"א בלע"ז. מזרה … בלע"ז. ומדרש אגדה בליל… בלול שיהא האוכל בלול בק… (כה) יבלי מים. נהרי מים … (ירמיה יז) ועל יובל ישלח שרשיו: ביום הרג רב. שה… טבח גדול (בארץ אשור) … תירגם ביום קטול רב במפל רברבין: (כו) שבעתים כ… שבעת הימים. שבעתים … שבעיות כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שבעיות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה

דוה ג' וסי' ואיש אשר ישכב… אשה. תזרם כמו דוה. … שוממה כל היום. אנ"ך: שבעתים ו' בקריאה וסי' נמסר ב"ר בראשית: שבעת הימים ח' ומ… מצויין במסרה רבתא דאס… בריש האי חבורא בערך יום: חבוש ג' בקריאה וסי' ביום ה… ה' את שבר עמו. פארך חב… עליך. פניהם חבוש בטמון: … ג' בקריאה וסי' נמסר במ"ב ס…

תולדות אהרן ואזניך תשמענה. שבת קנג מגלה לב (שבת ח): פסילי כספך. (שבת יא): כמו דוה: שבת פב: ירעה מקנך. מנחות פז: והאלפים. (מעשרות מט): אור הלבנה. פסחים סח סנהדרין צא: שבעתים. עקידה שער כט:

מצודת ציון

(כא) תאמינו. מל' ימין והאל"ף במקום היו"ד: (כב) צפוי. ענין חפוי וכסוי: אפדת. חגורה כמו ואפדת לו בחשב האפוד (שמות כ"ט): מסכת. פסל הניצוק ממתכת וכן אלהי מסכה (שם ל"ד): תזרם. ענין פזור למרחוק וכן זרה הלאה (במדבר י"ז): דוה. כן תקרא הנדה כמ"ש כימי נדת דותה (ויקרא יב): (כג) דשן. ענינו כמו שמן: כר. כבש שמן וכן שלחו כר (לעיל טז): (כד) והאלפים. השוורים כמו שגר אלפיך (דברים ז): והעירים. כן יקראו החמורים עודם קטנים: בליל. מל' בלול וערבוב: חמיץ. מל' חמץ ור"ל מחוזק כדבר המחמץ: זורה. ענין פזור התבואה מול הרוח להפרית הפסולת וכן זורה את גורן (רות ג): ברחת. שם כלי שזורין בו התבואה ונקרא כן לפי שמניפין אותו אל הרוח: ובמזרה. גם הוא שם כלי עשוי לזרות בו התבואה: (כה) פלגים. אמות המים המתפלגים ומתפרדים הילך והילך: יבלי מים. גם הוא מענין פלגים כמו ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב): (כו) חבש. ענין כריכת מטלית על מקום השבר כמו ולא חובשו (לעיל א): ומחץ

מצודת דוד

כאלו דחוק לכם הלחם והמים ולא תהיו שטופים אחר התענוגים כמו עתה: לא יכנף עוד מוריך. הקב"ה המלמדך להועיל לא יסתיר פניו ממך ואז במשל כאלו המכסה פניו בכנף בגדו שלא יראוהו: והיו עיניך. כשלא יסתיר פניו אם כן יהיו עיניך רואות אותו ר"ל תוכל לשאול כל צרכיך כי ימלא משאלותיך: (כא) ואזניך וגו'. לא כמו שאתם מואסים עתה בדבריו ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אז תהיה אזניך נטויות לאחוריך לשמוע דבר מאתי אשר יאמר זה הדרך לכו בו: כי תאמינו. בין כשתרצו ללכת אל הימין בין אל השמאל תהיו תאבים לשמוע דבר ה' המבין הדבר: (כב) וטמאתם וכו'. רצה לומר בעיניכם יהיה טמא צפוי פסילי כספך וחגורת מסכת הזהב: תזרם כמו דוה. תפזרם ותזרקם למרחוק כמו הנדה היושבת רחוק מבעלה בימי נדת דותה: צא תאמר לו. תאמר עליו צא חוצה וכן עשה חזקיה והוציאו את הנדה מן הקדש (דה"ב כט): (כג) ונתן מטר זרעך. האל יתן מטר לזרעך וגו' וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא יבוא שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה: והיה דשן ושמן. הארץ תהיה דשן ושמן לגדל פירות משובחים: ירעה. כל אחד ממקניך ירעה במרעה טובה עד שכל הכרים יהיה רחב ובעל בשר: (כד) עובדי האדמה. כי בהם חורשים השדה לזריעה: בליל חמיץ יאכלו. מאכלם יהיה תבואה בלולה במוץ המחוזק ברב חמה: אשר זורה. ר"ל יחזקו המוץ בהתערובות תבואה נקיה אשר זורה ברוח על ידי הרחת והמזרה להסיר הפסולת כי מרוב הברכה יאכילו גם לבהמות תבואה נקיה: (כה) והיה על כל הר גבוה ועל כל גבעה וכו': פלגים. מרוב המטר: ביום הרג רב. כל זה הטובה יהיה בעת שיהיה הרג רב במחנה אשור על ידי המלאך הבא בם: בנפול מגדלים. כאבדן השרים הגדולים שבהם: (כו) כאור החמה. תבהיק אורה

רשי

סה: (כז) שם ה'. גבורתו שתהא לו לשם מה שיעשה סנחרב: בא ממרחק. להאמין מה שהבטיח זה ימים רבים: משאה. ה"א יתירה ואינו אלא משא לפיכך נקודה רפי: (כח) כנחל שוטף. אשר העובר בו יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים: להנפה. להניף אווני"ר בלע"ז: בנפת שוא. לא להועיל זהם הבורים להועיל: . פרומב"א פריי"ק בלע"ז: (כט) השיר יהיה לכם. בליל את תבא לכם שמחה זו: ליל התקדש חג. כמו שאמרת' של הפסחים במצרים זה מקרא זה כאלו בא ד על סנחרב ולימד על ם שאמרו הלל בליל אכילת ים מדרש תהלים: כהולך יל. ותשמחו במפלת סנחריב חת מביאי ביכורים שהיה יל מכה לפניהם לבוא ה'. כמו ששנינו במס' ים: (ל) ונחת זרועו. זה ל' נוח אלא ל' נוחת למנ"ט בלע"ז כמו וינח גבול מצרים (שמות י יז) ת גבורתו יראה בלהב אש פו אוכלוסי סנחריב: נפץ. יבור יותר: וזרם. קילוח י סוחף: (לא) מקול ה' אשור. אזנים פתח להם שירה מפי חיות ומתו דת חלק: בשבט יכה. אשר היה רגיל להכותך טו: (לב) והיה כל מעבר מוסדה. כל מעברות יסודות אוכלוסיו כל ומות אשר עברו שם זיתום וביום מפלתם יניח גליהם על שמועת מפלתם יהיו בתפים ובכינורות. פתרון המקרא בסירוס בתפים ובכינורות כל מעבר

ישעיה ל

כז הִנֵּה שֵׁם־יְהוָה בָּא מִמֶּרְחָק בֹּעֵר
אַפּוֹ וְכֹבֶד מַשָּׂאָה שְׂפָתָיו מָלְאוּ
זַעַם וּלְשׁוֹנוֹ כְּאֵשׁ אֹכָלֶת׃ כח וְרוּחוֹ
כְּנַחַל שׁוֹטֵף עַד־צַוָּאר יֶחֱצֶה לַהֲנָפָה
גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא וְרֶסֶן מַתְעֶה עַל
לְחָיֵי עַמִּים׃ כט הַשִּׁיר יִהְיֶה
לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חָג וְשִׂמְחַת
לֵבָב כַּהוֹלֵךְ בֶּחָלִיל לָבוֹא בְהַר־יְהוָה
אֶל־צוּר יִשְׂרָאֵל׃ ל וְהִשְׁמִיעַ יְהוָה
אֶת־הוֹד קוֹלוֹ וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה
בְּזַעַף אַף וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה נֶפֶץ
וָזֶרֶם וְאֶבֶן בָּרָד׃ לא כִּי־מִקּוֹל
יְהוָה יֵחַת אַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה׃
לב וְהָיָה כֹּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה
אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו בְּתֻפִּים
וּבְכִנֹּרוֹת וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה נִלְחַם־

תרגום

כז הָא שְׁמָא דַייָ מִתְגְּלֵי כְּמָא דְאִתְנַבִּיאוּ עֲלוֹהִי נְבִיַּיָא מִלְּקַדְמִין תַּקִּיף רוּגְזֵיהּ וּקְשֵׁי מִלְּסוֹבְרָא מִן קֳדָמוֹהִי עַל רַשִׁיעַיָא נְפַק לְוָט וּמֵימְרֵיהּ כְּאֶשָּׁא אָכְלָא׃ כח וּמֵימְרֵיהּ כְּנַחַל מִגְבַּר עַד צַוָּאר תַּקִּיפִין יִקְטִיל לְאַרְמָא עַמְמַיָא בְּרָמוּת רֵיקָנוּ וְזִמָּם דְּטָעוּ בְּלִיסַת עַמְמַיָא׃ כט תּוּשְׁבַּחְתָּא תְּהֵי לְכוֹן כְּלֵילְיָא דְאִתְקַדַּשׁ בֵּיהּ חַגָּא וְחֶדְוַת לִבָּא כְּמָא דְנָגְדִין בְּתוּדַתָּא בְּאַבּוּבָא לְמֵיעַל בְּטוּר קוּדְשָׁא דַייָ לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ל וְיַשְׁמַע יְיָ יָת זִיו קָל מֵימְרֵיהּ וּתְקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתֵּיהּ יְגַלֵּי בִּתְקוֹף רְגַז וְשַׁלְהוֹבֵי אֶשָּׁא דִמְשֵׁיצְיָא פְּסִיקָן בַּדּוּר וְזַרְמִית וְאַבְנִין דְּבָרָד׃ לא אֲרֵי מִקָּל מֵימְרָא דַייָ מִתְּבַר אַתּוּרָאָה דִּי בְשׁוּלְטָן מָחֵי׃ לב וִיהֵי כָּל מֶעְבַּר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן דִּי יָנִיחַ יְיָ פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן בְּתוּפִּין וּבְכִנּוֹרִין יְשַׁבְּחוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל

ולשונו ז' מ"ל בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סי' ד': נלחם י"ב פתחין וסי' נמסר בספר שפטים סי' ט':
תולדות אהרן התקדש חג. פסחים לה ערכין י:

רדק

לשם טובה רבה אחרי מות מחנה אשור והתשועה ממנו היתה גדולה, וכמו שקורא הצרה חשך ואפלה, כמו שאומר שמש וירח קדרו והכוכבים אספו נגהם והפסוקים הדומים להם לזה, כן יקרא התשועה אורה, כמו שאומר ליהודים היתה אורה ושמחה לא שהוסיף להם אור השמש ואור הלבנה אלא שהישועה היא האורה וכן לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף עוד, והדומי' לזה, ושבעתים ר"ל אורות גדולות רבות, כמו שבעתים יוקם קין, ר"ל נקמות רבות לא שני פעמים שבעה לבד, כי חשבון שבע ושבעה יבא להגדיל החשבון, כמו שבע יפול צדיק וקם, שבע כחטאתיכם, והדומים להם: כאור שבעת הימים. דרך משל כאלו אור שבעת ימי השבוע יהיו כאחד בתוספת האחד על חברו: ביום חבוש ה' את שבר עמו. אם לעתיד ביום קבוץ גליות או אחר מלחמת גוג ומגוג ועליו יתפרש לזה הפי' הפסוק שלפני זה ביום הרג רב שלא תהיה אחר המלחמה ההיא צרה בעולם, וכאלו יהיה כל העולם אורה, ואם בימי חזקיהו אחרי מות מחנה אשור, ולענין הפרשיות האלו לפני הפסוקים הבאים האלה ולאחריהם יראה הענין כזה בימי חזקיהו כמו שפי', וכן דעת הגדול רבי' משה מימון ז"ל, ופירוש כאור שבעת הימים, שבעת ימי חנכת שלמה: (כז) הנה שם ה'. שם ה' שהרפו מלאכי מלך אשור הנה הוא בא לנקום ממנו, ומה שאמר ממרחק לפי שהיה חושב מלך אשור כי האל הוא כאלו הוא במרחק ממנו ולא יוכל להרע לו, לפיכך אמר כי הנה הוא בא ממרחק: בוער אפו. שאפו בוער על מלך אשור ועל מחנהו: וכובד משאה. הה"א אינה כנוי לנקבה כי היא רפה, ואמר כובד משאה כלומר כבד יהיה עליו' לסבול המשא הכבדה ההיא שישא האל עליהם: שפתיו מלאו זעם. ולשונו וגו', כפל הענין במלות שונות ושפתיו ולשונו הם דברי הנבואה שהתנבא הנביא עליהם: (כח) ורוחו. ודבורו, וכן ת"י ומימריה כמו שאמר שפתיו ולשונו כן אמר ורוחו, או יהיה פירוש ורוחו מלאכו והוא המלאך שהכה במחנה אשור ויהיה להם כנחל שוטף שישטפם: עד צואר יחצה. כמו מי הנהר שהגיעו לאדם עד צוארו שאין לו דרך לצאת מהם אלא יטבע בתוכם או הוא קרוב להיות טובע, וכן מחנה אשור כמעט כלו כולם כי לא נשארו אלא מעט כשעור הראש אצל הגוף: להנפה גוים בנפת שוא. מקור, כמו להניף, פירוש רוחו יבא להניף הגוים אשר במחנה אשור בהנפת שוא, והנפה ההנפה שמניפין בה התבואה ואותה אינה לשוא אלא לברר הבר מן התבן, אבל זאת הנפה שיניף האל בה הגוים תהיה נפת שוא שלא ישאר בה דבר צורך אלא הכל ילך לשוא ולאבוד, ויהיה גם רוחו לעמים האלה כמו רסן מתעה כי הרסן שמשימין בפי הבהמה הוא מישר הבהמה שתלך דרך ישרה למקום שרוצה הרוכב אבל זה הרסן יהיה האל על לחיי העמים להתעותם לא ליישרם ויוליכם לאבדון: (כט) השיר. באותו היום שתהיה המגפה במחנה אשור יהיה לכם יושבי ירושלם שיר ושמחה כמו הלילה שמתקדש בו החג והוא הלילה של חג שמשמחים בו ואומרים בו שיר כן יהיה לכם ביום מפלת מחנה אשור שתשמחו ותשירו ותהללו לאל שעשה לכם נס גדול, והשיר הזה הוא בפה והשמחה היא בלב, לפיכך אמר ושמחת לבב, ואמר כהולך בחליל, כי ההולך בחליל באמת יש לו שמחת לבב, ואמר הולך כי המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב והחליל מכה בתוכם: לבא בהר ה'. שיבאו בהר ה' שהוא בית המקדש לשיר ולהלל שם אל צור ישראל שהיה צורם עם מלך אשור, ורז"ל פירשו כי בליל פסח היתה מגפת מחנה אשור, שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג שאומרים בו שירה והלל זהו ליל הפסח: (ל) והשמיע ה'. כשבא מלאך ה' בקול רעם שהבהלם ויצאה נשמתם: ונחת. מתרגמינן וירד ונחת, ונחת הוא שם הירידה ר"ל שיוריד האל זרועו עליהם, ר"ל מכתו: ולהב אש אוכלה. פירשו רז"ל שרפת נשמה וגוף קיים כמו שפירשנו בפסוק ותחת כבודו יקד יקוד: נפץ וזרם. כאלו ירדו ברקים מנפצים ומשברים וזרם מטר ואבן ברד כן יכלו במהרה: (לא) כי מקול ה'. בשבט יכה, שהאל יכה אותו בשבטו, פירוש אשור שהיה מכה בשבט עמה יחת וישבר שברי קראו שבט, כמו שאמר הוי אשור שבט אפי, וכן ת"י: (לב) והיה כל מעבר מטה מוסדה. בכל מקום שיעבור במחנה המטה שיסד האל לו

מצודת דוד

אל: כמו אור החמה: יהיה שבעתים כאור וכו'. יהיה שבעה פעמים ככה וחוזר ואמר שיהיה כאור שבעת הימים ביחד והוא ענין משל על רוב הטובה כלפי שנאמר ברעה שמש וירח קדרו (יואל ב): ביום חבוש. זה הטובה יהיה בעת ירפא ה' ומכתם ר"ל אחר מפלת אשור שיהיה מכה בהם: (כז) הנה שם ה'. מפלת אשור שהוא שם גבורתו של המקום הנה המפלה ההיא בא ממרחק רצה לומר מן השמים על ידי המלאך המכה בהם: בוער אפו. הבערת האף וכובד המשא העמוסה על אשור בא ממרחק מן השמים: שפתיו. שפתי ה' והוא דברי הנבואה על מפלת אשור: ולשונו וכו'. כפל הדבר במ"ש: (כח) ורוחו. רוח פיו הוא כנחל השוטף בחוזק המגיע עד הצואר וכמה יחלקו את הגוים להיות מה מתעל לו ומה במים ור"ל כמו מים הנהר במים הבאים ושוטפים בשעור זה כן יחתכו מחנה אשור ויפלו: להנפה גוים. רוח ה' דבר להניף העמים אשר במחנה אשור מיו הוא כי הנפה היא הנפה עשויה לברר הבר מן התבן אבל הנפה הזאת שהנקבים גסים אין בה תועלת כי הכל נופל לדרך הנקבים וכן מחנה אשור יפלו בנפת שוא כי לא יכלו ולא ישאר שארית: ורסן מתעה. כי הרסן הסוסים על לחיי הבהמה מיישרים להוליכם בדרך הישר אבל הרסן שישים האל על לחיי העמים הזה יוליכם לירושלים הרסן הזה יתעה אותם כי ילכו להאבדון ר"ל המקום יתן בלבבם ללכת לירושלים לרע להם: (כט) השיר יהיה לכם. בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיו במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח: ושמחת לבב. יהיה לכם שמחת לבב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה' הוא הר הבית: (ל) והשמיע ה' וכו'. אחז במשל מדרך בני אדם הנלחמים שמרימים קול צווחה לאיים על שכנגדם: ונחת זרועו. הנחת זרועו להכות בו יראה בזעף גדול ובלהב אש האוכלת את השורפת ובנפץ וזרם ואבן ברד ר"ל לא ישאר מהם שארית כאלו באה עליהם כל המכות הללו: (לא) כי מקול ה'. מגערת ה' ישבר אשור כאלו הכה אותו בשבט המשבר: (לב) והיה כל מעבר וכו'. פתרון המקרא בסרוס כאלו אמר והיה בתופים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה' עליו ובמלחמות

מצודת ציון

ומחץ. ענין מכה ופצע כמו מחץ ראש (תהלים קי): (כז) זעם. כעס וקצף: אוכלת. שורפת: (כח) ורוחו. ענין דבור הבא בנפיחת הרוח: שוטף. ענין מהירות ההלוך: יחצה. ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות השמים (דניאל יא): להנפה. להוליך ולהביא ולפזרה בתוך הנפה והוא כענין הכברה ובדרז"ל ונפה שמוציאה את הקמח (אבות פ"ה): שוא. ר"ל רעה: ורסן. הוא מה שמוליכין הבהמה ע"י כמו במתג ורסן (תהלים לב): מתעה. מל' תועה: לחיי. הוא המקום שאצל העין: (כט) התקדש. מל' קודש: בחליל. הם כלי נגון: צור. חוזק ומעוז: (ל) הוד. סדר ויופי: ונחת. מל' הנחה: בזעף אף. כפל המלה בשמות נרדפים: נפץ. ענין רציצה עם הפזור כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): וזרם. ענין מרוצת המים: ואבן ברד. ר"ל ברד קשה וכבד: (לא) יחת. ענין שבירה כמו תחתם קשתותם (ירמיה נא): (לב) מעבר. מל' מעברה: מוסדה. מל' יסוד וחוזק: בתופים ובכנורות. שמות כלי נגון: תנופה. מל'

לו שיניחנו עמה על מלך אשור בתפים ובכנורות לא בכלי מלחמה ומה שאמר בתופים ובכנורות כי בתוך רשעים רנה, וכאלו המלאך מנגן בשעה שמכה אותם : ובמלחמות תנופה , כפל ענין כי המנגן מניף בידו : מוסדה . שם וסה"א רפה : נלחם בה , בה כתוב ר"ל במחנה כי הוא בלשון נקבה . כמו המחנה הלחם , אם תחנה עלי מחנה , וקרי בה ר"ל באנשי המחנה : (לג) כי ערוך מאתמול . בשור"ק כמו בחול"ם : תפתה . הוא גיהנם , אומר כי ערוך הוא להם מאתמול קודם

מותם שהנביא התנבא בעדם כא הנזרה על נפילתם ובמות גופם תמות [גם כן נפשם ותהיה בגיהנם , ותפתה . זכרו בפסיק בלשון זכר ובלשון נקבה : גם הוא למלך הוכן , גם למלך אשור הוכן התפתה אע"פ שהיה מתגאה ומתנשא בעצמו ואומר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי , לפיכך אמר גם כן העמיק הרחיב האל העמיק והרחיב התפתה למחנה הגדול הזה שיכנסו כולם שם : מדורתה . מדורת התפתה היה גדולה לשרוף נפשות הרשעים האלה כי יש שם אש ועצים רבים ונשמת ה' שהיא כנחל גפרית להם הם כמדור' שבומר' בה שלא תכבה בוערה . דולקת ופי' נשמת ה' ההבל היוצא מהפה שיקרא נשימה : וכן אמר נפשו גחלים תלהט . וכל הענין הזה דרך משל על הגזרה שהביא האל עליהם קשה ורעה , וכן אמר על אבדון נפשות הרשעים מדורתה אש ועצים הרבה והעמיק והרחיב הכל דרך משל : (א) הוי . על סוסים ישענו , על סוסי מצרים : ולא שעו על קדוש ישראל . ולא בטחו , וכן ישעה האדם על עושהו : (ב) וגם הוא חכם . וגם האל חכם ויודע מחשבותם כי לא דרשו אל ה' וירדו אל מצרים לעזרה בעבור כי דעתם ומחשבותם כי לא ייטיב ה' ולא ירע , ולכן לפי מחשבתם הביא עליהם רע לראותם כי ייטיב וירע ולא תועיל להם מה שחשבו להעזר במצרים : ואת דבריו לא הסיר , מה שנבאו הנביאים בשמו לא הסיר אותם הדברים אלא הקים אותם למען ידעו כי האל משגיח בעניני בני אדם ומדבר עם הנביאים ושולח אותם לתוכחת בני אדם , ובראותם שיבא עליהם הרעה שדברו להם הנביאים בשם ה' ידעו כי רואה אותם : וקם על בית מרעים . אלו ישראל : ועל עזרת פועלי און . אלו מצרים : (ג) ומצרים אדם ולא אל . אין בידם לעזור אם לא ירצה האל כי בידו הטוב או הרע שיבא לו כי האדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה : וסוסיהם . גם כן שהיו בוטחים בהם ישראל בשר ולא רוח , ופי' ולא מלאך ושקר הסוס לתשועה ואיך יעזרום מצרים והם לא יעזרו לעצמם כי ה' יפילהו עליהם : וכשל עוזר . מצרים : ונפול עזור . ישראל : ויחדו . הוא מלך אשור ושבט אפו ומטה זעמו כי גם בזו נשבה מלך אשור ובאותו השבי והבזה בא ירושלם כשחנה עליהם , ועל זה נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וגו', וי"ת ולא אל ולא רב : (ד) כי כה אמר ה' . הנה אשור ומצרים יכליון באשר לא ידעוני והנה תדעו כי יריע השם לאשר ירצה , וכן יטיב לאשר ירצה וכה יושבי ירושלם , כי מלך אשור שהשב ... ישראל ויסודה ומצרים יבא להשחית ירושלם ולא יהיה כח בידו לפי שלא ירצה האל : כי כה אמר ה' אלי . אמר הנביא כי כן אמר לו האל כי יבא האל על המחנה כהוא כמו האריה על ... ויהגה

קְרָבָא תַקִּיפָא דְיִתְעֲבֵיד לְהוֹן בְּעַמְמַיָא : לג אֲרֵי מְסִדְרָא מִן עָלְמִין לְקֳבֵיל חוֹבֵיהוֹן גֵּהִנָּם אַף הִיא מִלֵּךְ עָלְמַיָא אַתְקְנָא לַעֲמִיקָא וּלְאַפְתָּאָה מְדוּרָא דְאֶשָּׁתָא דָלְקָא בָהּ כַּד בָּאֲעָן סַגִּיאָן מֵימְרָא דַייָ כְּנַחַל מַגְבַּר גָּפְרִית דָלְקָא בָהּ : א וַי דְנַחֲתִין לְמִצְרַיִם לְסָעִיד וְעַל סוּסְוָתָא מִסְתַּמְכִין וּמִתְרַחֲצִין עַל רְתִכַּיָא אֲרֵי סַגִּיאִין וְעַל פָּרָשַׁיָא אֲרֵי תַקִּיפִין לַחֲדָא וְלָא אִסְתְּמִיכוּ עַל מֵימַר קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ : ב וְאַף הוּא בְּחוּכְמְתֵיהּ אַיְתֵי בִישְׁתָא עַל דַעֲבַדוּ וְיָת פִּתְגָמוֹהִי לָא בַטֵּיל וַאֲקִים עַל בֵּית מַבְאֲשִׁין וְעַל דְסָעֲדִין לְיָאוּת שְׁקַר : ג וּמִצְרָאֵי אֱנָשׁ וְלָא רַב וְסוּסְוָתְהוֹן בְּסַר וְלָא רוּחַ וַייָ יָרִים מַחַת גְבוּרְתֵיהּ וְיִתְקַל סָעִיד וְיִפּוֹל סָעִיד וְכַחֲדָא כּוּלְהוֹן יִשְׁתֵּיצוּן : ד אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי כְּמָא דִמְנַהֵים אַרְיָא בַּר אַרְיָן עַל צֵידֵיהּ דְמִזְדַּמְנִין עֲלוֹהִי דִּיר רָעֲיָן מִקָּלְהוֹן לָא אִתְּבַר

בם ק'. ל'. ל' בָּהּ : לג כִּי־עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה
היא ק' גַּם־הוּא לַמֶּלֶךְ הוּכָן הֶעְמִיק הִרְחִב
ל' וחסר מְדֻרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה נִשְׁמַת
ד'. ל' יְהוָה כְּנַחַל גָּפְרִית בֹּעֲרָה בָּהּ :
ד' בלישנא לא א הוֹי הַיֹּרְדִים מִצְרַיִם
ב' לְעֶזְרָה וְעַל־סוּסִים יִשָּׁעֵנוּ וַיִּבְטְחוּ
ל"ז עַל־רֶכֶב כִּי רָב וְעַל פָּרָשִׁים כִּי־
ב' עָצְמוּ מְאֹד וְלֹא שָׁעוּ עַל־קְדוֹשׁ
ד'. ל' יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ :
ג' ר"פ בסיפרא ב וְגַם־הוּא חָכָם וַיָּבֵא רָע וְאֶת־
ס' בטעם לעיל ל' דְּבָרָיו לֹא הֵסִיר וְקָם עַל־בֵּית
מְרֵעִים וְעַל־עֶזְרַת פֹּעֲלֵי אָוֶן :
ג וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא־אֵל וְסוּסֵיהֶם
י"ו בָּשָׂר וְלֹא־רוּחַ וַיהוָה יַטֶּה יָדוֹ וְכָשַׁל
ס' מ"ל עוֹזֵר וְנָפַל עָזֻר וְיַחְדָּו כֻּלָּם יִכְלָיוּן :
ל' חסר. ל' ד' בסיפרא ד כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה ׀ אֵלַי כַּאֲשֶׁר
ל' יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר עַל־טַרְפּוֹ
י"א אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים מִקּוֹלָם
ל' ס"א נמסר ב'. ל' לֹא יֵחָת וּמֵהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה כֵּן יֵרֵד

מעבר מטה מוסדה אשר יניחה ה' עליו ובמלחמות תנופה שוא מעלה ומ... נלחם בה הקב"ה . ומדרש אגדה תנופה קליר העומר עמדה לי... באותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה : (לג) כי ערוך מאתמול . ... שני לבריאת עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשום : תפתה . גיהנם ... המתפתה ביצרו נופל ... למלך הוכן . לצורך סנ... וחילו : מדורתה . לשון ... נסקת מערכת עצים על ... קרויה מדורה : נשמת ... נפיחת רוחו : בוערה . ב... (א) הוי . על הרשע ... השבטים היורדים מצ... לעזרה אשר שלחו מלב... אל סוא מלך מצרים (מ... ב יז) : על סוסים . הבאים ... שהם קלים לרוץ : יש... (כמו ולא שעו על קדוש יש... כמו שעשה חזקיה שנ' (... ב יח) בה' אלהי ישראל ... וימרוד במלך אשור : (ב) ... דבריו לא הסיר . אשר ... והשיבך ה' מצרים ב... (דברים כח) מדה כנגד ... שאמרתי לך (שם) לא ... עוד לראותה ואתה ... מדעתך הוסף לילך בגל... כרחך : וקם . על ... השבטים שהם בית מרעי... מצרים אשר הם להם לע... (ג) יטה ידו . שהקב"ה ... הכל בידו וכשיטה אותו ... כזה שאוחז דבר בכפו ו... מרכין כפו הוא נופל כך ... אגדה וי"ת ירים יד ... גבורתיה : (ד) כאשר יה... המיית קול כמו וכיוני... כהגה (לקמן נט) : אשר ... עליו מלא רועים . יאספ... בקריאת קול המון . מלא ... אסיפת רועים וכן קראו ... מלא (ירמיה יב) וכן ... יתמלאון (איוב טז) כ... קיבוץ : לא יענה . ל... לא יעשה עצמו עני וכן ... מפני (שמות יא) וכן ו... ישראל (הושע ה) : כן ... ולא

ירידה מצרים ד' בלישנא וסי' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו . ויעקב ובניו ירדו מצרים . ההלכים לרדת מצרים . הוי הירדים מצרים לעזרה : ויבא ב"א וסי' נמסר בסדר ויקהל : עוזר ה' מ"ל וסי' וכישל עוזר ונפל עזור . יתום אתה היית . אל תרחק ממני כי צרה קרובה . זכרה ירושלם . אהלי אפרנו :

תולדות אהרן תפתה . עירובין יט פסחים נד נדרים לט : העמיק . מנחות לט : היורדים מצרים . (סוכה נא) : גם הוא חכם . (יבמות ע קידושין סח) : אדם ולא אל . (סוכה נא) :

מצודת ציון

מל' נפה והוא כעין כברה : (לג) ערוך . ענין סדור : מאתמול . ר"ל מזמן קרוב וכן ואתמול עמי לאויב יקומם (מיכה ב) : תפתה . כן יקרא הגיהנם ע"ש שכל המפתה ביצרו נופל בו וכן ותופת לפנים אהיה (איוב יז) : הוכן . מלשון הכנה : מדורתה . ענין תבערה כמו אגדיל המדורה (יחזקאל כד) : נשמת . ענין נשיבת רוח הפה כמו מנשמת אל יתן קרח (איוב לז) : בוערה . דולקת : (א) ישענו . ענין בטחון וסמיכה : פרשים . הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה : עצמו . ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו) : ולא שעו . ולא פנו וכן ישעה האדם על עושהו (לעיל יז) : (ב) מרעים . רשעים : (ג) רוח . כן נקרא המלאך וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (לקמן מח) : (ד) יהגה . ענין המיה כמו וכיונים הגה נהגה (לקמן נט) והושאל על שאגת האריה : והכפיר . שם משמות האריה והוא אריה בחור : יקרא . ענין אסיפה כי על ידי קריאה יתאספו המתאספים כמו ויזעק ברק את זבולון (שופטים ד) : עליו . בעבורו : מלא . ענין אסיפה כמו יחד

מצודת דוד

ובמלחמות תנופה נלחם בה ר"ל יהיה שמח לנגן בתופים ובכנורות כל ... אשר מחנה אשור שבוא כמטה מוסדה עבר שם בדרך מהלכו והשחיתם ו... תהיה בשמעם אשר המקים הניח עליו זרועו להכותו ונלחם בה במלחמות ... שוא כי כולם כלו ולא נשאר שארית כמ"ש למעלה להנפת גוים בנפת שוא : (לג) ערוך מאתמול תפתה . הגיהנם בוערה בה זה זק רב כאלו נערך מאתמול ר"ל ... קרוב שלא נקלקל הסדור עדיין : גם היא למלך הוכן . לצורך סנחרב וחילו : ... הרחיב . האל העמיק והרחיב את הגיהנם להחזיק את כל המחנה הגדול של ... מדורתה אש ועצים הרבה . מדורת הגיהנם היא גחלי אש ושלהבת ... הרבה : נשמת ה' . ההבל היוצא מפי ה' שהיא כנחל של גפרית דולק בוע...

בגיהנם והכל הוא דרך משל על מרבית היסורים : לא (א) הוי . אמר הנביא יש להתאונן על הושע ועשרת השבטים . היורדים למצרים לבקש עזרה מול סנחרי... סוסים ישענו . בטחונם היה על הסוסים הקלים הבאים ממצרים : על רכב כי רב . על המרכבות אשר רבו ועל מרבית הפרשים רוכבי הסוסים : ולא שעו . ... לבטוח על ה' : (ב) וגם הוא חכם . אם הם נתחכמו לבטל הרעה המיועדת ע"י עזרת מצרים הנה גם הוא חכם לספר עצתם ויביא את הרעה ולא יסיר ... אשר גזר עליהם על ידי הנביאים : וקם על בית מרעים . האל יקום על ישראל שהם בית מרעים ויביא עליהם הרעה וגם יקים על אנשי עזרתם הם מצרי... האון : (ג) ומצרים . ר"ל מהו הבטחון בזה הלא מצרים אדם ולא אל : וה' יטה ידו . להכות בהם : וכשל עוזר . אלו מצרים שרצו לעזור לישראל כי גם הם יכ... אשור : ונפל עזור . אלו ישראל שחשבו להיות נעזרים במצרים : ויחדו . העוזר והעזור יכלו מן העולם : (ד) כי כה אמר ה' וגו' . ר"ל אז ידעו שהכל בהשגחה כי ... שבטחם בי לא תפול ביד אשור וכאשר תהיה וכולך והם יפלו בידו : כאשר יהגה . כמו האריה ההומה כשעומד על טרפו אשר אם יתאספו עליו אסיפת רוע... לא יפחד מקולם ולא יכנע מהמונם הרב לעזוב טרפו כן ירד ה' להגן על הר ציון ולהחנות נגאו שמה ולא יחוש להמון העמים ואמר בלשון הכבוד בבני א... הזיקים

יְהוָה צְבָאוֹת לִצְבֹּא עַל־הַר־צִיּוֹן
וְעַל־גִּבְעָתָהּ׃ ה כְּצִפֳּרִים עָפוֹת כֵּן
יָגֵן יְהוָה צְבָאוֹת עַל־יְרוּשָׁלִָם גָּנוֹן
וְהִצִּיל פָּסֹחַ וְהִמְלִיט׃ ו שׁוּבוּ
לַאֲשֶׁר הֶעְמִיקוּ סָרָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ז כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יִמְאָסוּן אִישׁ אֱלִילֵי
כַסְפּוֹ וֶאֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לָכֶם
יְדֵיכֶם חֵטְא׃ ח וְנָפַל אַשּׁוּר בְּחֶרֶב
לֹא־אִישׁ וְחֶרֶב לֹא־אָדָם תֹּאכְלֶנּוּ
וְנָס לוֹ מִפְּנֵי־חֶרֶב וּבַחוּרָיו לָמַס
יִהְיוּ׃ ט וְסַלְעוֹ מִמָּגוֹר יַעֲבוֹר וְחַתּוּ
מִנֵּס שָׂרָיו נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר־אוּר לוֹ
בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלִָם׃

לב א הֵן לְצֶדֶק יִמְלָךְ־מֶלֶךְ
וּלְשָׂרִים לְמִשְׁפָּט יָשֹׂרוּ׃ ב וְהָיָה־
אִישׁ כְּמַחֲבֵא־רוּחַ וְסֵתֶר זָרֶם כְּפַלְגֵי־
מַיִם בְּצָיוֹן כְּצֵל סֶלַע־כָּבֵד בְּאֶרֶץ
עֲיֵפָה׃ ג וְלֹא תִשְׁעֶינָה עֵינֵי רֹאִים
וְאָזְנֵי שֹׁמְעִים תִּקְשַׁבְנָה׃ ד וּלְבַב
נִמְהָרִים יָבִין לָדָעַת וּלְשׁוֹן עִלְּגִים

ג׳ דגש וב׳ רפין. ל׳. ל׳ ומ״ל. ל׳. ח׳ מ״ל. ל׳. ח׳. ל׳. ז׳ מ״ל. ל׳. ל׳. ב׳ כי שרים. ל׳. ג׳. ד׳ רפין. ד׳ ג״פ בסיפרא. ס׳. ל׳. ס׳. ל׳.

וּמֵאִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן לָא מִזְדַעְזַע כֵּן תִּתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַייָ צְבָאוֹת לְמִשְׁרֵי עַל טוּרָא דְצִיּוֹן וְעַל רָמְתַהּ׃ ה כְּעוֹפָא דְטָאֵיס כֵּן תִּתְגְּלֵי גְבוּרְתֵּיהּ דַייָ צְבָאוֹת עַל יְרוּשְׁלֶם יָגֵין וִישֵׁיזֵיב יַצִּיל וְיַעְדֵּי׃ ו תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא אֲרֵי אַסְגֵּיתוּן לְמֶחְטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז אֲרֵי בְעִידָּנָא הַהִיא יְרַחֲקוּן גְּבַר טָעֲוַת כַּסְפְּהוֹן וְטָעֲוַת דַּהֲבְהוֹן דַּעֲבָדוּ לְכוֹן יְדֵיכוֹן חוֹבָא׃ ח וְיִפּוֹל אַתּוּרָאָה בְּחֶרֶב לָא אֱנָשׁ וְחֶרֶב לָא אֱנָשׁ תְּשֵׁיצֵינֵיהּ וְיֵעֲרוֹק לֵיהּ כְּמִן קֳדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְגִבָּרוֹהִי לְתָבַר יְהוֹן׃ ט וְשִׁילְטוֹנוֹהִי מִן קֳדָם דַּחֲלָא יַעְדּוֹן וְיִתַּבְרוּן מִן קֳדָם נִיסָּא רַבְרְבוֹהִי אֲמַר יְיָ דְזִיהוֹר לֵיהּ בְּצִיּוֹן לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא וְתַנּוּר בָּעֵיר לֵיהּ דְּאֶשָּׁא בִּירוּשְׁלֶם לִדְעָבְרוּ עַל מֵימְרֵיהּ׃ א הָא לִקְשׁוֹטָא יִמְלוֹךְ מַלְכָּא וְצַדִּיקַיָּא לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין מִן עַמְמַיָּא יִתְרַבּוּן׃ ב וִיהוֹן צַדִּיקַיָּא דְּמִיטַּמְרִין מִן קֳדָם רַשִּׁיעַיָּא כְּמָא דְמִיטַּמְרִין מִן זַרְמִית יְהוּבוּן וְיִתְרַבּוּן וְיִתְקַבֵּיל אוּלְפַנְהוֹן בִּפְרִיעַ כִּפְצִידֵי מַיָּא דְנַגְדִין בְּאַרְעָא מַשְׁלְהַיָא כִּטְלַל כֵּיף מִיקַּר [...]עָא מַשְׁלְהַיָא׃ ג וְלָא יִטַּמְטְמָן עֵינֵי צַדִּיקַיָּא וְאוּדְנֵי מְקַבְּלֵי אוּלְפַן יְצִיתָן׃ ד וּלְבַב מְהַרְהֲרִין יִסְבַּר לְמֵידַע

רש"י

[...]יפחד מהמון האומות: (ה) פסוח. דילוג ויש עוד לפותרו לשון חיים: [...]יט. יוציא את ישראל מן הצרה ל' המלטה אישקמוציי"ר בלע"ז: (ו) שובו. [...]שהעמקתם מחשבות היאך לסור ממנו והרתם מעליו עתה שובו אליו: [...]יסלעו ממגור יעביר. וחזקו מרוב פחד יחלוש: וחתו מנס. מפני הניסים [...]א שהקב"ה עושה לישראל: [...]אור לו בציון. שם יהיה [...] מוכן לשרפם: (א) הן [...] ימלך מלך. הן אין משפט [...] למלוך כי אם לעשות משפט [...] ולשרים למשפט ישורו. [...]מי יש לו למלוך על שרים [...] למשפט ישירו. ואמר [...]א זאת על אחז שהיה רשע [...] חזקיהו בנו ימלוך וכדי [...]: (ב) והיה איש. הגבור [...]ת הקב"ה הוא חזקיה יהיה [...]אל: כמחבא רוח. כמחסה [...] שנחבאים בו מפני רוח [...]רים שם מפני חורב כן [...] בו הכותרים מי' השבטי': [...]צ׳ יובש ליה: כצל סלע [...]בארץ עיפה. במקום שמש [...]ך עיפה שם וחריבה ותאבה [...] (ג) לא תשעינה עיני [...]. לא כמות שהם עכשיו [...] הכבד ועיניו השע (לעיל ו) [...]ח: (ד) ולבב נמהרים יבין [...]. לא כמו שעכשיו השמן [...]עם (שם): ולשון עלגים [...]. ולא כמו שעכשיו כי [...]י שפה (לעיל כח): עלגים.
כל

[...] ג׳ וסי׳ פן מצא לו ערים. [...]הציל. ורעו את ארץ אשור: [...]ה׳ רפין וסי׳ נמסר בשמואל [...]׳ סי׳ י״ז: כצל ד׳ רפין [...]פלגי מים בציון. כצל [...]ו נדלכתי. ימי כצל נטוי. [...] ימינו כצל עובר:

[...]ות אהרן כלפרים. ברכות [...]נו: אור לו בציון. [...] עירובין יט:

רד"ק

ויהגה כמו ישאג, אשר יקרא בתרגומו דמזדמן · מלא רעים: אסיפת רועים, כמו קראו אחריך מלא, והדומים לו, ענין אסיפה וקבוץ ולשאג האריה יבאו הרועים מפה ומפה להציל הטרף מידו אם יוכלו, והוא האריה מקול הרועים לא יחת ולא יעזוב בעבורם טרפו: ומהמונם לא יענה. פי' לא יכנע, כמו לענות מפני. והדומים לו, כן ירד ה' לצאות על ההתנה צבא לצבא על הר ציון וגבעתה, וציון הוא לשון נקבה, כמו ציון היא דורש אין לה, או פירוש לצבא כי האל ירד עליה לצבא צבא כנגד צבא מחנה אשור: (ה) כצפרים עפות. לשון נקבה, כמו כל צפור טהורה, וכתב אדנ"י ז"ל המשיל מלאך ה' אשר הכה מחנה אשור לאריה בגבורתו ולצפרים עפות למהירותו: והציל. מקור בחירק הה"א, וכן והמליט, וכמו כן למען הרגיע את הארץ, והדומים לו כתבנו בספר מכלל: (ו) שובו. אומר כאשר העמיקו לעשות הרה שובו, והם בני ישראל שהרשיעו לעשות שובו מדרככם הרעים שובו טרם בא היום שתשיבו על כל פנים כאשר תראו המעשה הגדול שיעשה האל במחנה אשור ויותר יהיה לכם גמול טוב אם תשובו קודם לכן ותאמינו לדברי הנביא: (ז) כי ביום ההוא. שיכה האל מחנה אשור ויראו כי לא בחרב איש יפול ידעו כי יד ה' עשתה זאת וימאסו כל איש אלילי כספו וידעו כי הבל המה וה' הוא האלהים ואין עוד, והאלילים שעשו לכם ידיכם תכירו שהוא חטא ושגיאה גדולה שעלתה בדעתיכם כי הם לא יועילו ולא יצילו כי הנה המה ולא הצילו המחזיקים בהם שהרי נתפשו כל ערי יהודה ונצלה ירושלם לפי שהחזיקו בה' והתפללו לפניו שיושיעם מיד מלך אשור: (ח) נפל. כי המלאך לא איש ולא אדם: ונס לו מפני חרב. פי' ונס לו מלך אשור כמפני חרב כאלו שולפי חרב ירדפו אחריו כשיראה המגפה הגדולה במחנהו ינוס לו: ובחוריו. המעט הנותרים, למס יהיו, שימס לבבם מפני פחדם: (ט) וסלעו. ואל סלעו ומגדלו החזק יעבור כי לא יבטח בעצמו עד היותו שם מרוב פחד, ויש מפרשי' אפילו סלעו יעבור מרוב פחד ויברח לו יותר רחוק, והראשון נכון, וי"ת ושלטנוהי מן קדם דחלא יעדון: וחתו מנס שריו. כמו מנס שיפחד אדם ויחת כשיראהו נס החיילות כן יחתו שריו השרידים מהמגפה אשר יראו: אשר אור לו. זה האור וזה התנור יש לו בירושלם שישרפם, וי"ת אשר אור לו בציון ותנור על המזבח שהוא בבית המקדש, כלומר לכבוד מזבחו ומקדשו יהיה זה: (א) הן לצדק. זה המלך הוא חזקיהו ימלוך לעשות צדק ומשפט להיפך מהיה השופט זו בימיו, וכן השרים ישורו למשפט וצדק, ולמ"ד לשרים לסורות על סעלם ויספיק זולתם, כמו הרגו ... , והסליחי לאבשלום, לאמות חמש, והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: (ב) והיה איש. איש זה חזקיהו יהיה לבני דורו מחסה: כמחבא רוח. כמקום שנחבא אדם שם מפני הרוח ויסתר אדם שם מפני זרם מטר כן יסתרו בני דורו בו בצדקתו להנצל מרעת מלך אשור: כפלגי מים בציון. יהיה להם כפלגי מים שימצא אדם במקום ציה, או כצל סלע כבד בארץ עיפה, פי' צמאה, וכן בארץ ציה ועיף בלי מים, והוא המדבר שהוא מישור אין שם מים ואין שם צל וימצאו ההולכים בו שמכה אותם כל היום חרב ושמש ואם ימצאו מים וכן אם ימצאו סלע גדול שינוחו מפני השמש ישיבו נפשם אליהם בו, כן היה חזקיהו שהיו ישראל בצער בימי אביו ובזה בימי אביו, וכבד גדול, כמו עמך הכבד הזה: (ג) ולא תשעינה. מעלין ועיניו השע, בני הרשים והעניין אמר כי באותו זמן לא יהיו עורים והרשים לדברי ה' אלא יראו וישמעו ויקבלו דברי ה', וכן אמר למעלה ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר וגו', כי עד הזמן הזה היו עורים וחרשים כמו ויעלם את עיניכם: (ד) ולבב נמהרים. שהיו עד עתה נמהרים עתה יבינו לדעת דבר ה', ונמהרים הם הכסילים, כמו ועצת נפתלים נמהרה, אמרו לנמהרי לב, אמר אותם שהיו עושים עצמם פתאים

מצודת דוד

[...] כצפרים עפות. כצפרים המעופפות לע"פ כן ימסר ה' להגן על ירושלים: גנון [...]. יגן עליהם ויצילם: פסח והמליט. בבוא המלאך להכות במחנה אשיר ידלג [...] ירושלים ויהיו הם נמלטים מן המכה: (ו) שובו וכו'. אתם בני ישראל שובו [...] שהעמקתם מחשבות היאך לסור ממנו ר"ל שובו לה' אשר הרתם ממנו: (ז) כי [...] ההוא. חוזר למעלה לומר שובו עד לא נעשה הנס כי אחר הנס ימאס כל איש [...] כספו אשר עשו לכם ידיכם לעבדם ולחטוא בהם ובהיות כן לא תהיה התשובה [...] כ"כ לכן מהרו בתשובה עד לא יבא הנס: (ח) ונפל אשור. ר"ל אחר התשובה [...] הנס אשר יפול אשור בחרב לא של איש כי אם בחרב המלאך: וחרב וכו'. [...] דבר במ"ש: ונס לו. כשיראה מלך אשור את המגפה ינוס לו כמפני חרב: [...] למס יהיו. הנשארים מחילו ימס לבבם מפחד: (ט) וסלעו. חוזק יעבור [...] וילך לו מרוב הפחד: וחתו מנס שריו. שריו יפחדו כאשר יתפחדו אנשים [...] הנס הנראה למרחוק וראשון לכל אנשי הצבא: אשר אור לו בציון אשר הכין שם [...]ם שלהבת ותנור אש לשרוף בהם מחנה אשור והוא דרך משל: לב (א) הן לצדק. [...] מלך חזקיהו ימלוך לעשות צדק ולמען יכהנו השרים את שררותם לעשות משפט ולא לעשוק עושק: (ג) והיה איש כמחבא רוח. האיש חזקיהו יהיה לבני דורו כמקום [...] מפני הרוח וכמקום סתר להסתר מפני זרם מים ר"ל בצדקתו ינצלו ממחנה אשור: כפלגי מים בציון. והוא יהיה להם כנחלי מים במקום ציה שמשיב [...] אדם: כצל סלע כבד. כמו הצל הבא מסלע כבד במעור גדלו ועביו שאז הצל הוא עב וגדול ומשיב נפש ההולך בארץ עיפה המגולה לאור השמש ר"ל הוא ידריכם [...] שיהיה למוטב להם: (ג) ולא תשעינה. לא תהיינה עיני הרואים לפנות מה' לא כמו עכשיו שנאמר בהם ועיניו השע (לעיל ו): תקשבנה. לא כמו עכשיו שנאמר בהם

מצודת ציון

עלי ישמאלון (איוב טו): לא יחת. לא יפחד כמו ואל תחת (יהושע א): ומהמונם. ענין רבוי אנשים כמו על ההמון הזה (דה"ב לד): יענה. ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י): לצבא. ענין חיל אנשי מלחמה: גבעתה. מל' גבעה והר: (ה) כצפרים. כן יקרא העופות כולן: עפות. מל' עפיפה ופריחה: פסח. ענין דלוג וקפיצה כמו ופסח ה' על הפתח (שם יב): והמליט. ענין הצלה והשמטה מן הצרה: (ח) תאכלנו. ענין השחתה: ונס. ענין בריחה: למס. מל' המסה והמגה: (ט) וסלעו. ר"ל החוזק כסלע: ממגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): וחתו. ענין פחד: מנס. כלונס ארוך אשר ינשא בצבא: אור. שלהבת כמו אור לשבת נגדו (לקמן מז): (א) ישורו. מל' שררה: (ב) כמחבא. מל' מחבואה ומסתור: זרם. ענין מים שוטפים: כפלגי מים. כנחלי מים: בציון. מל' ציה ומדבר: כארץ עיפה. ר"ל במקום המגולה לאור השמש שהמקום יבש וצמא למים והושאל מהאדם העיף הצמא למים: (ג) תשעינה. ענין הסרה והפנה כמו ועיניו השע (לעיל ו): תקשבנה. ענין שמיעה והאזנה: (ד) נמהרים. מל' מהירות: עלגים. כן יקרא המדבר הפך מכונת הדבר וכן נלעג ל'

ה תְּמַהֵר לְדַבֵּר צַחוֹת׃ ה לֹא־יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ׃ ו כִּי נָבָל נְבָלָה יְדַבֵּר וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה־אָוֶן לַעֲשׂוֹת חֹנֶף וּלְדַבֵּר אֶל־יְהוָה תּוֹעָה לְהָרִיק נֶפֶשׁ רָעֵב וּמַשְׁקֶה צָמֵא יַחְסִיר׃ ז וְכֵלַי כֵּלָיו רָעִים הוּא זִמּוֹת יָעָץ לְחַבֵּל עֲנָוִים בְּאִמְרֵי־שֶׁקֶר וּבְדַבֵּר אֶבְיוֹן מִשְׁפָּט׃ ח וְנָדִיב נְדִיבוֹת יָעָץ וְהוּא עַל־נְדִיבוֹת יָקוּם׃
ט נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת קֹמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בֹּטְחוֹת הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי׃
י יָמִים עַל־שָׁנָה תִּרְגַּזְנָה בֹּטְחוֹת כִּי כָּלָה בָצִיר אֹסֶף בְּלִי יָבוֹא׃ יא חִרְדוּ שַׁאֲנַנּוֹת רְגָזָה בֹּטְחוֹת פְּשֹׁטָה וְעֹרָה וַחֲגוֹרָה עַל־חֲלָצָיִם׃ יב עַל־שָׁדַיִם סֹפְדִים עַל־שְׂדֵי־חֶמֶד עַל־גֶּפֶן

ולישנהון דהוה בלים יוחי למללא בצחצחן׃ ה לא יתאמר עוד לרשיעיא צדיקיא ולדעברו על מימריה לא יתאמר תקיפין׃ ו ארי רשיעיא רשעה ממללין ובליבהון מתעשתין אונס למעבד שקר ולמללא קדם יי סטיא לשלהאה נפש צדיקיא דמחמדין לאולפנא הא כבכפנא ללחמא ופתגמי אוריתא דאינון כמיא לצחיא מדמן לבטלא׃ ז ורשיעיא דעובדיהון בישין ואינון על עיצת חטאין מתמלכין לחבלא ענותניא במלי שקר ופתגמי חשיביא בדינא׃ ח וצדיקיא קושטא מתמלכין ואינון על קושטיהון יתקימון׃ ט מדינן דיתבין שליון קומא שמענא קלי כרכין שרן לרוחצן אציתא למימרי׃ י יומין עם שנין יזועון די שרן לרוחצן ארי סף עבורא עללא לית למכנש׃ יא איתברו דיתבין שליין זעו די שרן לרוחצן שלחו ואיתערטלו ואסרו על חרצין׃ יב על דדין ספדין

ג' פסוקים בקריאה מן ז' מלין ג' מלין מכא וג' מלין מכא והוא באמצע וסי' מאשר שמנה לחמו והוא יתן. ונדיב נדיבות יעץ. אלהים הבין דרכה. אנ"ך׃ שרי ו' כתיב י' בקריאה וסי' במסרה רבתא׃ שאננות ג' נשים שאננות קומנה. וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות. חרדו שאננות רגזה׃

תולדות אהרן לנבל נדיב. סוטה מח׃ וכילי. (סנהדרין נח)׃ נשים שאננות. ברכות יז זוכר ויקרא׃ על שדים. מ"ק כז׃

רדק

פתאים ועלגים להבין דבר ה', כמו שאמר כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה, ואחרי השם עם הגדולה הזאת ישובו להיות רואים ושומעים ומבינים ומדברים צחות׃ (ה) לא יקרא עוד. אינו אומר עוד כל ימי עולם אלא עוד כל ימי חזקיהו, וכן הוא אומר ועמלו לא יזכור עוד, ר"ל כל זמן שהיין בו, ואמר זה בעבור כי היו מתחלה מחניפים הרשעים ומיפים להם מעשיהם בפניהם וקוראים לנבל נדיב ולכילי שוע, ואמר כי עוד כל ימיו לא יראו מפני הרשעים ולא יחניפום עוד אלא לכל אחד יאמרו מה שיש בו, והנדיב הוא כמו שהוא בעל נפש טובה ונותן מה שנותן בעין טובה, והנבל הפכו שהוא אדם פחות ולא יתן אלא בהכרח ובעין רעה׃ ולכילי. שנותן במדה לא יותר דבר בשום פנים ועינו צרה אבל אינו פחות כמו הנבל׃ ושוע הוא והרך בממונו מאד שמח במתנותיו והוא יותר במעלה מהנדיב׃ (ו) כי. צריך לספרים בין הנבל והנדיב כי משפטיהם ועניינם בהפך, כי נבל ידבר בפיו נבלה ויחשב בלבו לעשות און כי הלב אינו עושה אלא חושב, ואמר יעשה כי הוא חושב תמיד עד שיבא לידי מעשה, וכן אמר לעשות חונף ולדבר אל ה' תועה, יחשב לדבר בעבור דבר התועה שאומר שאינו משגיח בבני אדם לפיכך יגזול כשיוכל כי חושב כי אין משפט ואין ה' רואה את הארץ ואינו מפחד כי אם מבני אדם׃ להריק נפש רעב. כי העניים שהם רעבים וצמאים אין להם עוזרים ברוב והנבל יריק נפשם, כלומר יגזול מהם מאכלם וגרי הוא כאלו יריק נפשם ויוליאם, וכן יחסיר משקם׃ (ז) וכילי. בצר"י הכ"ף, והוא כמו ולכילי שזכר בחיר"ק הכ"ף, ודבר על הנבל שהוא עושה מעשה נבלה ועתה מדבר על הכילי שמחשבתו רעה אבל אינו כמו הנבל, כי הנבל יעשה מעשה הרעה, אבל הכילי אינו רע כל כך שיעשה מעשה אבל חושב ומדבר רע על החלושים העניים ובאמרי שקר שמדבר יועץ לחבל העניים, וכן במשפט האביון ידבר לחייב אותו בדין ולהענישו וזהו שאמר ובדבר אביון משפט, כאלו אמר בדבריו על אביון במשפט לחבלו ולהשחיתו, ופי' כליו רעים מדותיו, ואומר כמו שהוא צר עין ודעת חסרה ורעה כן כליו רעים וחסרי' וכשימכור ימכור במדה חסרה׃ זמות. דבריו נבלים כמו כי זמה היא׃ (ח) ונדיב. נכלל בכללו השוע, והנה הוא הפך הכילי כי הוא זמות יעץ והנדיב נדיבות יעץ׃ והוא על נדיבות יקום. בעבור הנדיבות יקום ויעלה במעלה גדולה׃ (ט) נשים. כתרגומו מדינן, וכן בנות כרכין, אמר כנגד ערי יהודה שהיו חושבות להיות שאננות ובטוחות אמר להן אע"פ שאתם בוטחות עתה עוד תרגזנה׃ (י) ימים על שנה. כמו עם שנה, וכן ויבאו האנשים על הנשים, ר"ל שנה עם שנה, כלומר לא שנה אחת לבד אלא שנה אחר שנה תרגזנה כי ... ימחיה הקציר והבציר ואמר כן יגלה אותם ותסיגה הערים חרבות׃ אסף. אסיפת התבואה, ונבואה זו אפשר לפרשה עתידה על חרבן ארץ ישראל כלה וחרבן בית המקדש בימי צדקיהו או חרבני שני, וכן ת"י כי ארמון נוטש בית מקדשא חריב, ויהיה נחמת עד יערה עלינו רוח ממרום וגו', וכל הפרשה עתידה בימי המשיח, או תהיה נבואה זו על חרבן ערי ישראל וגלותם בימי הושע ... אלה, ויהיה פירוש ארמון נוטש על שמרון שהיה ארמון מלך ישראל וגם על ערי יהודה שתפשם מלך אשור, ותהיה נחמת עד יערה עלינו וכו' בימי חזקיהו אחר מגפת מחנה אשור׃ (יא) ... שאננות. אמר חרדו שהוא לווי דברים לפי שעניינו על העם אשר בתוך הערים׃ רגזה, לווי הנקבות בא בנו"ן ... ופעמים בה"א לבדה כמו קראן לו ופעמים בה"א לבדה כמו רגזה, וכן פשוטה ... ותגורה, ויש אומרים כי ארבעתם מקור, ועורה מן ערום ועריה׃ ותגורה. פירוש ותגור שק׃ (יב) על שדים סופדים. על שדים שהיו לוקים מהרעב, וכן יהיו סופדים על שדיהם על

רשי

כל מי שאינו יודע לכוין דיבורו להיות לא קרוי עלג ונלעג׃ (ה) ולכילי. רמאי נוכל אורב רעים׃ שוע. ל' אדון שהכל שועין ופונין אליו׃ (ו) נבלה ידבר. מדבר ל' הוה הוא׃ יעשה און. יקבץ מחשבות און כמו (דברי' ח) עשה לי כח הזה׃ לעשות חונף. חושב מחשבות איך יוכל לעשות חנופה. חונף שם ... לכך טעמו למעלה ונקוד פתח ... ומשקה צמא יחסיר. לפי ש... שגוזלין העניים ותרגומו ... אורייתא דאינון כמיא ל... מדמן לבטלא׃ (ז) ובדבר א... משפט. לחבל אביון במשפ... משפט זה ל' תחלת דב... במשפט כשמדבר ה... טענותיו זה יועץ וזומ' להכ... בכליו משפט משמש ש... לשונו' תחלת טענת דריוסר... בלע"ז וגמר הדין יודיצ... בלע"ז ומשפט שופטין ... דיסירין יוסטיצ"א בלע"ז׃ (ח) על נדיבות יקום. ב... נדיבותיו תהי לו תקומ... (ט) נשים שאננות. מד... דיתבן שליון׃ בנות בוטחו... כרכין דיתבין לרוחצן׃ (י) ... על שנה. כמו (לעיל כט) ... שנה על שנה ותמיד שולח... מתגברין וסוף תרגזנה ... שהן עכשיו לבטח כי יכלה ... בציר השנוים ואוסף ... לא יבוא אל הבית׃ אוס... שם דבר לכך טעמו למ... ונקוד פתח׃ (יא) רגזה. ... לרגז׃ פשוטה. כמו לפש... ועורה. כמו לערות ל' ... (מיכה א)׃ וחגורה. כמו ל... לכך טעמו למעלה וכן ת... יונתן שלחו איתערטלו ואס... על חרצין מתוך שיסט... ויתערמו מבגדיהם לא י... על בגדיהם כי על מתני... (יב) על שדים סופדים. ינח... על לבם׃ (על שדי חמד על שדות) חמדתן. ומ"א על נ... סנהדראות שהם כשדי' ... יספדו. ועל עיר העו... שתחרב

מצודת ציון

לשון (לקמן לג) והוא מתפשך כמו הנה קצב והדומה׃ צחות. דברים זכים וברורים׃ (ה) לנבל. כן נקרא אדם פחות ונבזה׃ נדיב. אדם ישר ובעל מתן׃ ולכילי. רמאי ובעל מרמה כמו ואחור נוכל (מלאכי א)׃ שוע. ענינו כמו נדיב וכן היערוך שועך לא בצר (איוב לו)׃ (ו) נבלה. דברי כעור וגנות וכן לבלתי עשות עמכם נבלה (שם מב)׃ יעשה. ענין קבוץ וכן וישראל עושה חיל (במדבר כד)׃ און. דברי רשע׃ אל ה'. על ה'׃ תועה. ענינו הסר מהאמת והוא שאול מהתועה בדרך שהולך בהפך׃ להריק. מל' רקות׃ (ז) זמות. מחשבות רשע כמו זימה היא (ויקרא כ)׃ לחבל. ענין השחתה׃ משפט. ענינו דברים ישרים ונכוחים׃ (ח) נדיבות. נתינת המתן׃ יקום. ענין עמידה והוא הפוך ההעברה׃ (ט) שאננות. ענין השקט ושלום וכן שאנן מואב (ירמיה מח)׃ קומנה. הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור את הירדן (יהושע א)׃ האזנה. ענין נטיית האוזן לשמוע׃ (י) ימים. ענינו שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה)׃ על שנה. עם שנה וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה)׃ תרגזנה. ענין חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד)׃ כלה. ענין השלמה׃ בציר. כן נקרא אסיפת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כד)׃ אוסף. הענבים המכניסים אל הבית עד לא יבואו ימי החורף וכן ולא נאסף את תבואתינו (ויקרא כה)׃ (יא) פשטה. מל' הפשט המלבושים׃ ועורה. ענין גלוי הבשר כמו ואת

מצודת דוד

בהם ואזניו הכבד׃ (ד) ולבב נמהרים. מי שלבבו נמהר מבלי דעת מיושב ... אז לדעת לא כמו עכשיו שנא' בהם השמן לב העם הזה׃ ולשון עלגים. מה שעתה ... להם מאז דברי הנביאים כאלו ידברו בלשון עלגים כמ"ש כי בלעגי שפה וכו' (... כח) הנה מעכשיו יחשב להם כאלו תמהר לדבר צחות אמרים ברורים המקובלים ... הלב׃ (ה) לא יקרא. לא ימצא בהם חונף לקרוא לנבל בשם נדיב ועל כילי לא ... שהוא שוע׃ (ו) נבלה ידבר. בכל עת מדבר דברים מגונים וכעורים ומחשבות לבו לקבץ און לחשוב מחשבות לעשות חנופה ולדבר על ה' דברי תועה ספק האמת כי ... שאינו משגיח׃ להריק. ר"ל יחשב כזאת למען לעשוק מאכל הרעב וכאלו יריק ... ממנו ולא ירא מה' בחושבו שאינו משגיח׃ ומשקה צמא יחסיר. ר"ל ולמען יחסיר המשקה מן הצמא כי חפצו לקחת ממונו בעושק וזה חוזר למעלה לומר אם כל ... המדות הרעות נמצאו בנבל איך א"כ ראוי לקראו נדיב שהוא הכסף׃ (ז) וכלי כליו רעים. והרמאי הלא ערמותיו רעים המה לבריות כי הוא מתייעץ בנפשו ל... עניים באמרי שקר׃ ובדבר אביון משפט. כשהאביון מדבר דברים ראויים ר"ל גם מתייעץ בנפשו לחבל הדברים ההם בדברי שקר וחוזר למעלה לומר אם כל ... איך יקראהו שוע׃ (ח) ונדיב. אבל הנדיב מתייעץ בנפשו לעשות נדיבות והוא עומד על נדיבות רצה לומר לא בלבד יחשוב אלא עומד הוא על נדיבות ולא ... ממנו ואם כן אינו דומה לנבל וכלי לא במחשבה ולא במעשה ואיך א"כ יהיו נקראים בשם נדיב ושוע׃ (ט) נשים שאננות. אמר דרך קינה אתן נשי בני יהודה ... שאנן כי לא השיגו אותן יד סנחריב׃ בנות בוטחות וכו'. כפל הדבר במ"ש ... אתן נשים בוטחות כי גם עליכם יבוא המושיב והוא נ"נ מלך בבל׃ (י) ימים על שנה. שנה עם שנה ר"ל לא שנה אחת כי אם שנה אחר שנה ת... כי כלה בציר. כי אף שיכלה הבציר לא יבוא האוסף אל הבית כי האויב יקחנו׃ (יא) חרדו ... מעתה חרדו על הצרה הבאה׃ רגזה. כפל הדבר במ"ש׃ פשוטה ועורה. כי כל אחד ... תהיה

(רש"י) ...זרע השדה ועל גפן פוריה הם ישראל שנקראו גפן ממצרים תסיע: (יג) קוץ ... הוצאי וגור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש: ועל קריה ... ירושלים שהיא משוש לכל הארץ (איכה ב): (יד) כי ארמון. מלך ... נוטש: והמון העיר. גלה: עופל ובחן. בית מקדשי שהיה להם למגדל: ... בעד מערות. יהיה בתוך ... ות מערת ל' ערו ערו ... ים קלז). ובעד כמו הבעד ... ישפוט (איוב כב): עד ... עד מה קץ: עופל ... שניהם ל' מגדל: משוש ... ים. לתאות ישמעאל ... רעה אדום) לחיילותיו: ... עד יערה עלינו. ישפוך ... כמו ותער כדה (בראשית ... ל' שפיכה נופל על הרוח ... ושפכתי על בית דוד רוח ... אל ג) וכן אשפוך רוחי על ... בשר (זכריה יב): ליער ... קירוין סגיאין כיער ... שהוא מלא עצים: ... ושכן במדבר משפט. ... לים שהיא כמדבר: וצדקה ... ל. היא ארץ ישראל ... בחותן היתים ככרמל: ... וברד ברדת היער. על ... אין ברד זה של דבר ... נקוד אליו קמץ ואליו ... בל' פעל וכן פתרונו ל' ... כמו ורחץ וישב ועמד. ... וירד את ברידת היער ... כבי"ת של ברדת מן יסוד ... עטרת עקרת כלום' וימט ר ... את מטר פחי הרשעים ... עכשיו בנויים ומלאים ... כיער: ובשפלה. שהשפלו ... ל עד עכשיו תשפל עיר ... ולין של סרס ודוגמא כן ... יונתן ויחות ברדא ויקטול ... ת עממיא: (כ) אשריכם ... ל. שהבליחה זריעת ... כם כזורעים על מים ... תקצרו ותאספו תבואת ... ם הטוב תשלחו רגל השור ... התבואה והחמור להביא ... בית כך ת"י כלומר תקבלו ... שע לתהם הטובה: (א) הוי. ... שאתה שודד תמיד ואתה ... שדוד וב גד אתה תמיד ... אדם בוגדך ובוזך: כהתימך. להיות שודד כבלותך שודדך באותם שנגזרה גזרה

פֹּרִיָּה׃ יג עַל אַדְמַת עַמִּי קוֹץ ל'
שָׁמִיר תַּעֲלֶה כִּי עַל־כָּל־בָּתֵּי
מָשׂוֹשׂ קִרְיָה עַלִּיזָה׃ יד כִּי־אַרְמוֹן ד'
נֻטָּשׁ הֲמוֹן עִיר עֻזָּב עֹפֶל וָבַחַן הָיָה ל'. ל'. ל'
בְעַד מְעָרוֹת עַד־עוֹלָם מְשׂוֹשׂ
פְּרָאִים מִרְעֵה עֲדָרִים׃ טו עַד־יֵעָרֶה ל'. ל'
עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם וְהָיָה מִדְבָּר
לַכַּרְמֶל וְכַרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב׃ והכרמל ק'
טז וְשָׁכַן בַּמִּדְבָּר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
בַּכַּרְמֶל תֵּשֵׁב׃ יז וְהָיָה מַעֲשֵׂה ג' מלין דמיין
הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה ל'
הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד־עוֹלָם׃ יח וְיָשַׁב ט"ו
עַמִּי בִּנְוֵה שָׁלוֹם וּבְמִשְׁכְּנוֹת ל'
מִבְטַחִים וּבִמְנוּחֹת שַׁאֲנַנּוֹת׃ ל'. ג'
יט וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר וּבַשִּׁפְלָה ל'. ב'. ל'
תִּשְׁפַּל הָעִיר׃ כ אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי ל'
עַל־כָּל־מָיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל־הַשּׁוֹר ל'
וְהַחֲמוֹר׃

לג א הוֹי שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא ז' מ"ל
שָׁדוּד וּבוֹגֵד וְלֹא־בָגְדוּ בְךָ כַּהֲתִמְךָ מ"ל. ל'

על חקלי חמידתא על גופנין טענין: יג על ארעא דעמי הובאי ובור תסיק ארי על כל בתי דיץ קרוא תקיפא: יד ארי בית מקדשא חרוב המון קרויא דהואה פלחין ביה צדיאה בית תקפנא ומטמורנא אתבלש וכדי חרוב וצדי עד זמן אתר דהוה בית חדוא וחידו למלכיא כדו הוה מבז למשרין: טו כל דנה עד דייתי לנא רוח מן קדם דשכנתיה בשמי מרומא ויהי מדברא לכרמלא וכרמלא קירוין סגיאין יתיב: טז וישרון במדברא עבדי דינא ועבדי צדקתא ית כרמלא ייתבון: יז ויהון עבדי צדקתא שלם ומפלחי צדקתא ישקטון וישרון לרוחצן עד עלמא: יח ויתבון עמי במדוריהון שלם ועל ארעהון לרוחצן ובקירויהון שליין: יט ויחות ברדא ויקטיל משרית עממיא פלחי טעותא ויצדון ויסופון דיריהון: כ טוביכון צדיקיא עבדתון לכון עובדין טבין דאתון דמן לדזרעין על שקיא משלחין לאדרכא בתוריא ולמכנש בחמריא: א וי דאתי למבז ויתך לא יבזון ודאתי למינס ויתך לא יינסון כד תיתי

תולדות אהרן מעשה הצדקה. ב"ב ט עקרים מג סה"ח: אשריכם. ב"ק יז עכו"ם ח זוכר שמות ובגלה משלחי רגל. ב"ק ג נה חולין קמא (כ"ק ג):

(רד"ק) על גפן פוריה. כלומר על לחם ויין שאין להם שדי חמד שדי חמדה שהיו מתחילה ועתה הם בורים, וכן גפן פוריה שהיתה מתחילה ועתה בוקקה: (יג) על אדמת עמי. וכן יהיו סופדים על אדמת עמי שתעלה ותצמיח קוצים ושמירים, ואע"פ שאמר על שדי חמד לא פירש מה הם, ועתה פירש קוץ ושמיר תעלה: קוץ שמיר. חסר וי"ו השמוש כמו קוץ ושמיר, וכן שמש ירח, ראובן שמעון, מלך שרים והדומים להם: כי על כל בתי משוש. כי גם עליהם יהיה ההספד שהיו בתי משוש מתחלה, וכן קריה שהיתה עליזה מתחלה: (יד) כי ארמון. פירשנוהו: עופל ובחן. מגדלים גבוהים וחזקים יהיו: בעד מערות. יהיו עוד למערות שידורו בה חיות השדה: בעד. במקום למ"ד השמוש, כי מצא זאת המלה בענין אותיות השמוש, וכן בא במקום מ"ם בעד החלון: משוש פראים. שישמחו בה פראים במדבר, פרא למוד מדבר, מרעה עדרים מחיות השדה: (טו) עד יערה. עד ישפך עלינו רוח רצון ממרום, כלומר יהיה זה החרבן עד יבנה האל וישפיך רצונו עלינו ואז יהיה המדבר לכרמל: רוח. רצון ה' כמו אל אשר יהיה שמה הרוח: והיה מדבר לכרמל. מה שהוא מדבר יהיה כרמל שהוא מקום זרע ושדות תבואה ועצי מאכל: והכרמל ליער יחשב. ברוב עצים כלו' יעלו ישראל ממדרגה למדרגה, והכרמל כתוב והכרמל קרי, והענין אחד: (טז) ושכן. כתרגומו: (יז) והיה מעשה. בעבור מעשה הצדק' שיעשו יהיה להם שלום, ובעבור עבודת הצדקה יהיה להם השקט ובטח עד עולם, והפסוק כפול בענין במלות שונות, כי עבודת פירוש מעשה, כתרגום מעשה עובדא, וכן עובדי פשתים שריקות, אבל יונתן תרגמו עבודה ממש ומפלחי לצדקה: (יח) וישב. הפסוק כפול בענין במלות שונות ופשוט הוא: (יט) וברד. אלין קמץ ואליו פתח והוא פעל עבר ואם היה שם יהיה כולו קמוץ, אמר כשיברד יפול הברד ביער שלא יזיק לצמחים ועצי מאכל ברדת שם כמו ברד: ובשפלה תשפל העיר. לא יזכר שום שפלות בעיר ירושלם אלא אם כן יזכרו השפלה שהיא העיר אבל לא שפלות מעלה כי לא תשפל מעלת ישראל, ויש מפרשים שתשב פרזות שיבנו בתים בבקעה כי לא יצטרכו לבנו' בהר מגדלים חזקי': (כ) אשריכם זורעי על כל מים. על כל מקום מים כי בכל מקום שתזרעו תמצאו מים: משלחי רגל השור והחמור. כל כך יהיה השבע גדול עד שישלחו השורים והחמורים לרעות בשדות: (א) הוי שודד. אם נאמר זו כמו שכתבנו היה בימי חזקיהו אמר הוי שודד על סנחריב, ואם עתידה בימות המשיח יאמר הוי שודד על מלך העכו"ם שיהיה בימים ההם, והיא מלכות רביעית במראה דניאל, ואמר אוי לך שודד שלא היית עד עתה שדוד והיית בוגד ולא בגדו בך עדין: כהתימך שודד תושד. כשתשלים להיות שודד כן תושד

מצודת דוד

...מוספדים מבגדים ותשאר מגולה בשרם בעת תלך בגולה: וחגורה. תחגיר ... על החלצים לכסות הערוה לבד: (יב) על שדים. יספדו על שדיהן דרך ... על שדי חמד. הספד יהיה על אבדן השדות החמודות ועל הגפנים ... ים פירות הרבה: (יג) על אדמת עמי. על האדמה אשר היה שממה ויגדלו ... קוצים: כי על כל בתי משוש. כי הקוצים יגדלו אף על כל הבתים שהיו שמחים ... תדיר העומדים בירושלים קריה עליזה: (יד) כי ארמון נטש. היכל המלך ... נעזב כי מלך יהודה יגלה ממנו: המון עיר. המון העם שבעיר יהיה נעזב ... ר: עופל ובחן. מגדלי המבצר יחרבו ויהיו למערות מדור לחיות השדה: ... עולם. ר"ל עד זמן רב וכן ועבדו לעולם (שמות כא): משוש פראים. הם ישמחו ... כי ימצאו שמה מרעה: מרעה עדרים. יהיה מקום מרעה לעדרים: (טו) עד יערה. ר"ל כן תהיה חרבה עד אשר ישפוך עלינו ממרום רוח הרצון והרחמים: ... מדבר לכרמל. מקום השממה כמדבר תשוב להיות כרמל והוא מקום שדות וכרמים: והכרמל. מקומות שהם עתה ככרמל תחשב להיות כיער מבלי מצוא שדות ... ם: (טז) ושכן במדבר. ירושלים שהיתה כמדבר ישכון בה משכנם ר"ל אנשים עושים המשפט: בכרמל. בא"י שתהיה באותן הימים ככרמל שמה תשב צדקה ר"ל ... יעשו צדקה: (יז) והיה מעשה הצדקה. בגמול הצדקה תבוא שלום: ועבודת הצדקה. כפל הדבר במ"ש: (יח) וישב עמי וכו'. אז ישראל ישב עמי בנוה שלום ... כפל הדבר פעמים ושלום ויורה על מרבית השלום: (יט) וברד ברדת היער. ר"ל ואף ברדת ברד לא תרד על הצמחים כי ביער תרד: ובשפלה. בנין העיר ... לשבנות במקום שפל ועמוק ועכ"ז יהיו בטוחים מן האויב ולא יצטרכו לבנותה בגובה הר להשגב שמה: (כ) אשריכם. הצלחה תהיה לכם כי תזרעו על כל מים ... כל מקום שתזרעו ימצא מים לגדל התבואה: משלחי רגל. ותהיו משלחים שמה רגל השור והחמור לאכול לשבעה ולרמוס ברגל ולא יחושו כי תגדל הרבה תבואה: ... (א) הוי שודד. אוי לך סנחריב השודד כל האומות שלא היית עד עתה שדוד ממני ואתה הוא הבוגד בכולם ועדיין לא בגדו בך: כהתימך. כאומר לא כן תהיה לעולם

מצודת ציון

ואת ערום ועריה (יחזקאל טז): חלצים. מתנים: (יג) קוץ שמיר. שמות מיני קוצים: תעלה. תגדיל: קריה. עיר: עליזה. ענין שמחה: (יד) נוטש. נעזב כמו וטנה נטש אביך (ש"א י): המון. רבוי עם: עופל. מגדל ומבצר כמו והסיב לעופל (דה"ב ל"ג): ובחן. גם הוא כעין מגדל וכן הקימו בחוניו (לעיל כ"ג): בעד. הוא במקום למ"ד השמוש וכן בא במקום מ"ם השמוש כמו בעד החלון (בראשית כ"ו) ותשקפו מהחלון: מערות. מלשון מערה: פראים. חמור הבר: (טו) יערה. ענין שפיכה כמו ותער כדה (בראשית כ"ד): לכרמל. כן יקרא מקום שדות וכרמים: (יז) ועבודת. תרגום של מעשה הוא עובדא: (יח) בנוה. ענין מדור: שאננות. ענין השקט ושלום: (יט) וברד. מלשון ירידה: (כ) אשריכם. ענין הצלחה כמו אשריך ישראל (דברים ל"ג) משלחי. ענינו דבר הנעזב לרצונו וכן ונער משולח מביש אמו (משלי כ"ט): (א) הוי. ענין קריאה לצער: שודד. עושק: ובוגד. ענין מרי ומרד: כהתימך. מל' תם והשלמה וכן כי אם תם

רד"ק

שודד אתה שישדדו אותך, ר"ל שיבא זמן שתשבר ממשלת מלכותך : כנלותך. משפטו כהנלותך, כי הוא מקור מבנין הפעיל, וענינו כמו כהשלימך וכן לא יטה לארץ מנלם שפירושו השלמתם ותכליתם: כהשימך. משפטו בדגש המ"ם, כי שרשו תמם והוא קל, כמו שהוקלו רבים הכפל : תושד. בוי"ו עם הדגוש : (ב) ה' חננו. אם בימי חזקיהו פחדו יושבי ירושלם ממלך אשור עד שהוצרכו להתפלל ולבקש רחמים, כמו שכתוב ואמרו ה' חננו לך קוינו, ואם בימי המשיח יפחדו מפני גוג ומגוג ויצטרכו להתפלל ולבקש רחמים : היה זרועם לבקרים. בכל בקר ובקר היה זרוענו מפני השינוי : אף ישועתינו. כ"ש בעת צרה שצריך שתהיה ישועתינו והיה נושעים בך : ומה שאמר זרועם בכנוי הנסתרים ואמר חננו קוינו ישועתינו בכנוי המדברים בעדם כן דרך הלשון, כמו שמעו עמים כולם, ואולם כולם תשובו ובאו נא, והדומי' להם כמו שכתבנו בספר מכלל : (ג) מקול המון נדדו. אם במחנה אשור פי' מקול המון המלאך המכה במחנה אשור, ואם בגוג ומגוג גם כן כמו שכתוב ויצא ה' ונלחם בגוים ההם : נדדו עמים. נפצו גוים, הנשארים מן המגפה : מרוממתך. מהרוממות שלך שידעו כי רמה ונשגבת עליהם ולא הועילה להם גבורתם ורב חילם : (ד) ואוסף שללכם. שלל הגוים שיהיה שללכם שתאספו ותשללו אותו : אוסף החסיל. כאסיפת החסיל והארבה שאוספים אותם כשנתנו על האדמה שיוצאים בני העיר ואוספים אותם בכליהם שלא ישחיתו התבואה כן יצאו בני ירושלם ויאספו שלל מחנה אשור, ודמה גם כן הליכת המלאך במחנה אשור להלוך הארבה בתבואה שמשחיתים : ואמר כמשק גבים שוקק בו. ומשק ושוקק ענין הליכה, כמו וכן משק ביתי : גבים. ארבה, כתרגום ארבה גובא וי"ת הפסוק כן ויכנשון בית ישראל וגו', ואם הענין בימות המשיח הנה כתוב גם כן ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו והשיקו בנשק וגו', ושללו את שולליהם ובזזו את בוזזיהם, אבל רז"ל פירשוהו בימי חזקיהו וכך אמרו, אמר להם נביא לישראל אספו שלליכם, אמרו לו לבוז או לחלק, אמר להם אוסף החסיל, מה אסיפת החסיל זה כל אחד ואחד לעצמו אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו, אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו, אמר להם כמשק גבים שוקק בו, מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד עכו"ם מיד טהור : (ה) נשגב ה'. בזאת התשועה נשגב הוא שישגבוהו העמים על הנס הזה ויודו לו כי הוא שוכן מרום ובידו להשפיל הגבוהים ולהרים השפלים שהשפיל מחנה אשור שבאו על ירושלם ביד רמה והרים יושבי ציון שהיו שפלים : ומלא ציון משפט וצדקה, נשגב, בינוני מבנין נפעל כי הוא קמץ : ופירוש מלא ציון כי מהיום ההוא והלאה יהיו בציון עושין משפט וצדקה, וכן ת"י דאמר למימלי ציון עבדי דין דקשוט וזכו, או יש לפרש מלא ציון משלל העמים במשפט ובצדקה : (ו) והיה אמונת עתך. אמר כנגד ישראל קיום זמנך וחוזק ישועתך יהיה חכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם, כלומר הנה באה לכם ישועה זאת ואתם בשלום והישועה כל זמניכם שתעסקו בהכמה ודעת ויראת ה' כי כמו שהאוצר האדם הוא מבטחו של אדם ועומד לו בעת צרה כן יראת ה' לפיכך היו יראי ה', והתעסקו בחכמה ודעת אלהים והנצלו מכל צרה והיו בשלום כל עתכם : אמונת קים, כמו במקום נאמן, שפירושו קיים : חוסן. חוזק, כמו והיה החסון לנעורת : חכמת. בתי"ו במקום ה"א, כמו ציית נובל, חלת מלה, חכת בלתי סרה, והדומים להם, ואא"ז פי' … לכם ישועה זאת חכמה ודעת שבחזקיהו ויראת ה' שהיא אוצרו, וי"ת הפסוק כן ויהא מה דאמרת וגומר : (ז) הן אראלם. פרשה זו על הפורענות שבאה לישראל קודם שבא מחנה אשור … מלאכים, כי אראל שם למלאך, וכן רז"ל זכרו שהמלאך בזה השם ואמרו נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש, כי כמו שמלת מלאך יאמר על שליח גופני ועל שליח רוחני כן … מלת אראל, והפסוק כפול בענין במלות שונות, אמר המלאך שלהם שהיו שולחים מתחילה מעיר אל עיר והיו מתחילה מלאכי שלום עתה יצעקו חוצה כי האויב בא בארץ ויבכיון מר, וי"ת מלת … בעלי מלות, כלומר אראה להם, וכן תרגומו הא כד אתגלי להון וגומר : (ח) נשמו מסלות. מפני האויב נשמו המסלות כי שבת עובר אורח : הפר ברית מאס ערים. פירש אדוני אבי … ישראל

רש"י

גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושד : כנלותך לבגוד. מנחם חיבר כנלותך … עם לא יטה לארץ מנלם בחלק אחד ומנלם המ"ם הראשונה בו יסוד נופל … מ"ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיות ל' כליון לפי הענין : כנלותך … ככלותך ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיות בטל … אלא הולך וחזק : (ב) … זרועם. של שדודים ביד … לבקרים. מדי יום יום … מיצר להם אף ישועתינו … בעת צרה : (ג) מקול המ… הבא מלפניך נדדו עמים … הנה כשהשלאת לנו נסין … (ד) ואוסף שללכם. זה מ… על ככלותך לבגוד יבגדו … ואוסף שללכם אתם הבוג… את עמי בבא פקודתכם … אתכם שארית עמי ויא… שללכם כאסיפת חסיל … לו תבואה בקיץ כל א' לע… אף כולן יבוזו איש לו : כמ… גבים שוקק. כקול נהם … הנאספים ונופלין בגבים … כן יהמו הבאים לשלול ו… משק ל' נהם כמו (משלי …) ארי נוהם ודוב שוקק … ממשק חרול (צפניה ב) … מנשבת בחר ליס והם מכין … על זה נותנים קול וכן … ישוקו (יואל ב) : גבים. מ… לחשוף מים מגבא ורבו… דרשוהו באגדת חלק ביז… אוכלוסי סנחריב : (ה) … מרום. הראה גבורתו … רם על כל וידו על העליו… (ו) והיה אמונת עתיך וגו' … והיה לחוסן ישועות ול… ודעת את אשר תאמין לב… עתים שקבע לך לתר… ולמעשרות בעת הפרשתן … שכחה וסיאה בעתם ל… שמיטין ויובלות בעתם : ד"א אמונת עתך. את שהאמינת בהקב"ה ב… שסברו עליך וצפית לישועה היה לך לחוסן : יראת ה'. שתירא מלפניו והיא … טוב להפתח לך מאתו על ידה : (ז) הן אראלם צעקו חוצה. היה הנביא מ… נחמות ואומר שהפורענות כבר אכלוהו ומעתה אקים ואגשא לגאלם : הן אראלים … שלהם הוא המזבח כבר צעקו והספדו בחוצות וברחובות' בבכי ובכי : מלאכי שלום. מלאכי שליחותם שהיו רגילין לבשר שלום מר יבכיון ואומרים נשמו מסלות … שבת עובר אורח : (ח) הפר. הקב"ה ברית שכרת לישראל : מאס ערים. … בעיניו

ישעיה לג

שׁוֹדֵד תּוּשַּׁד כַּנְּלֹתְךָ לִבְגֹּד ז' מ"ע. ג'.
יִבְגְּדוּ־בָךְ׃
ב יְהוָה חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם ג'. ב' חד מ"ע ב
לַבְּקָרִים אַף־יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה׃ ד' דגש
ג מִקּוֹל הָמוֹן נָדְדוּ עַמִּים מֵרֽוֹמְמֻתֶךָ ג'
נָפְצוּ גּוֹיִם׃ ד וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם אֹסֶף ב'
הֶחָסִיל כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ׃ ג'
ה נִשְׂגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם מִלֵּא ג' חסר וא' מ"ע
צִיּוֹן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ ו וְהָיָה אֱמוּנַת ד'
עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת ד'
יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצָרוֹ׃
ז הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה מַלְאֲכֵי ג'. ב'
שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן׃ ח נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת ג' חסר
שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח הֵפֵר בְּרִית מָאַס ג' ת"מים

תרגום

למבזז יבזזונך וכד תלאי למינס יסונך: ב יי רחים עלנא למימרך
סברנא הוי תוקפנא בכל יום
אף פורקננא בעידן עקא :
ג מקל המון אתברו עממיא
מסגי גבורן אתבדרו מלכותא:
ד ויכנשון בית ישראל נכסי
עממיא סנאיהון כמא דכנשין
ית זחלא ואזן במאני זינא כמא
דאזן בזירקתא : ה תקיף יי
דאשרי שכינתיה בשמי
מרומא דאמר למימלי ציון ועבדי
דין דקשוט וזכו : ו ויהי מא
דאמרת לאוטבא לדחלתך
איתיתא וקימתא בעידניה
תקוף ופורקן חוכמתא ומדע
לדחליא דיי אוצר טוביה
עתיד : ז הא כד אתגלי להון
יצוחון במרר איזגדי עממיא דאזלו לבסרא שלם תבו למהוי בכן במריר נפש :
ח צדאו כבשיא פסקו עדי אורחא על דאשניאו קימא איתרחיקו

לבקרים ד' וסי' ה' חננו לך קוינו. ותוכחתי לבקרים. לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. חדשים לבקרים רבה. וא' לבקרים וסי' ותפקדנו לבקרים : ודעת ד' ג' קמצים וא' פתח וסי' והיה אמונת עתיך חוסן. טוב טעם ודעת למדני. הלא כתבתי לך שלישים. ולבי ראה הרבה חכמה :

תולדות אהרן מרוממתך. סנהדרין נח : אמונת עתך. שבת לא זוהר פקודי : יראת ה'. ברכות לג : הן אראלם. חגיגה ה זוהר ויקרא :

מצודת ציון

לעולם כי כאשר תשלם לשדוד אחרים אז תושד גם אתה : כנלותך. כשתכלה לבגוד באחרים אז הם יבגדו בך : (ב) ה' חננו. לבל תשלוט בנו יד סנחריב כי לך נקוה ולא נבטח בעזרים כאשר בטחו עשרת השבטים : היה זרועם לבקרים. בכל יום היה לחוזק להמקוים לך : אף ישועתנו בעת צרה. אף היה לנו לישועה אם כבר באה הצרה : (ג) מקול המון. ר"ל וכן היה לנו לישועה כי מקול המיית המלאך המכה בהם נדדו העמים מן העולם : מרוממתך. מהרוממות שלך אשר נשגבת עליהם נפצו הנשארים מן המגפה : (ד) ואוסף שללכם. השלל שתקחו מאת מחנה אשור יהיה מלוקט באין מוחה ומבלי פחד כדרך האסיפה שמאספים את החסיל כשנחים על האדמה שיוצאים בני העיר ומאספים אותם בכליהם לבל ישחיתו תבואת האדמה : כמשק גבים. כקול המית מים הנאספים ונופלים בבורות כן ישמעו קול המה שוללים במחנה אשור : (ה) נשגב ה'. במקים נתחזק עליהם כי הוא שוכן מרום בשמים ממעל ואף אם החלש למעלה לגביר יחשב ומכ"ש חזק ממעל : מלא ציון בהכנים בזה מלא את ציון משפט וצדקה כי מאז בעבור פלאי הנס ישפטו משפט וצדקה : (ו) והיה אמונת עתיך. קיום זמנך וחוזק ישועתך יהיה על ידי חכמה ודעת ה' שהיא אוצרו של אדם ר"ל היא לו למטמון כאוצר בעת הצורך וכאומר הנה באה לכם היא עת ואתם בשלום ואם תרצו שתהא קיים לזמן מרובה וישועה חזקה השפ… בחכמה בדעת ויראת ה' : (ז) הן אראלים. אמר הנביא ראויים המה לרחמים כי כבר קבלו גמול העון כי כל מלאך השלוח מאתם הנה כולם בא נות במקום … לצעקו בקול מר : מלאכי שלום. השלוחים ההולכים לבשר שלום העיר הנה בכו במר נפש על חורבנם : (ח) נשמו מסלות. הדרכים נעשו שממה כי נשבת שוב… מפחד האויב : הפר ברית. האויב הפר הברית שכרת עם ישראל ומאס עריהם מלהניחם על תלם כי הרסם : עד היסוד : לא חשב אנוש. לא חשב אותם לבני אדם

מצודת דוד

את הכסף (בראשית מ"ז) : כנלותך. ענין תכלית והשלמה וכן לא יטה לארץ מנלם (איוב ט"ו) ור"ל תכליתם והשלמתם : (ב) לבקרים. מל' בוקר ור"ל בכל יום : (ג) המון. מלשון הומה : נפצו. ענין פזור : (ד) החסיל. מין ארבה : כמשק. ענין קול נהם כמו דוב שוקק (משלי כ"ח) וכן ממשק חרול (צפניה ב) : גבים. בורות כמו באו על גבים (ירמיה י"ד) : שוקק. … (ה) נשגב. ענין חוזק : מרום. מל' רום וגובה : (ו) אמונת. ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (לעיל כ"ב) : עתיך. מל' עת וזמן : חוסן. ענין חוזק כמו חסין יה (תהלים פ"ט) : (ז) אראלם. המלאך נקרא אריאל ובדרז"ל נצחו אראלים את המצוקים (כתובות ק"ד) וכמו ששם מלאך … למלאך רוחני ומלאך גשמי כן שם אריאל משותף לשניהם : מלאכי. ענין שליח : (ח) נשמו. ענין שממה : מסלות. ענינו דרך כבושה : שבת. בטל : אורח. דרך : הפר. ענין בטול : מאס. … מתעבם

עָרִים לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ׃ ט אָבַל
אֻמְלְלָה אָרֶץ הֶחְפִּיר לְבָנוֹן קָמַל
הָיָה הַשָּׁרוֹן כָּעֲרָבָה וְנֹעֵר בָּשָׁן
וְכַרְמֶל׃ י עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה
עַתָּה אֵרוֹמָם עַתָּה אֶנָּשֵׂא׃
יא תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם
אֵשׁ תֹּאכַלְכֶם׃ יב וְהָיוּ עַמִּים
מִשְׂרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים
בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ׃ יג שִׁמְעוּ רְחוֹקִים אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי׃
יד פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה
חֲנֵפִים מִי ׀ יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה
מִי־יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם׃ טו הֹלֵךְ
צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע
מַעֲשַׁקּוֹת נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד
אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם

ג׳ · י״ד פתח · כ׳ · כ״ס ר״פ . כ׳ · ל׳ . ל׳ · ל׳ · ל׳ · ד׳ ב׳ מ״ל וב׳ חסר · ו׳ מ״ל · ל׳ חסר · ג׳ ומ״ל · ל׳ · ד׳ ס׳ . כ׳ · ל׳ · ז׳ . ד׳ חסר · ל׳

מִקִּרְוֵיהוֹן לָא חָשִׁיבוּ בְּנֵי
אֱנָשָׁא דְבִישְׁתָּא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן׃
ט אִיתְאַבְּלַת חֲרוּבַת אַרְעָא
יְבֵישׁ לִבְנָן נְתַר הֲוָה שָׁרוֹנָא
כְּמֵישְׁרָא צְדֵי מַתְנַן וְכַרְמְלָא׃
י כְּעַן אֶתְגְּלֵי אֲמַר יְיָ כְּעַן
אֶתְרוֹמֵם כְּעַן אֶתְנַטַּל׃
יא אִתְעַשְׁתּוּן לְכוֹן עַמְמַיָּא
עַשְׁתּוֹנִין דִּרְשַׁע עֲבַדְתּוּן לְכוֹן
עוֹבָדִין בִּישִׁין בְּדִיל עוֹבָדֵיכוֹן
בִּישַׁיָּא מֵימְרִי כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא
יְשֵׁיצֵי יַתְכוֹן׃ יב וִיהוֹן עַמְמַיָּא
יְקֵידַת נוּר כּוּבִין מְפַסְּבִין בְּנוּרָא
יִתּוֹקְדוּן׃ יג שְׁמָעוּ צַדִּיקַיָּא
דִּנְטַרוּ אוֹרַיְתָא מִלְּקַדְמִין מָא
דַעֲבָדִית דְּעוּ חַיָּבַיָּא דְּתָבוּ
לְאוֹרַיְתִי קָרִיב גְּבוּרְתִּי׃
יד אִתְּבָרוּ בְצִיּוֹן חַיָּבִין דַּחֲלָא
אַחֲדַתִּינוּן לְרַשִׁיעַיָּא דַּהֲווֹ
מְגַנְּבִין אוֹרְחָתְהוֹן אָמְרִין מַן
יָדוּר לָנָא בְּצִיּוֹן דְּבָהּ זִיהוֹר
שְׁכִינְתֵּיהּ כְּאֶשָּׁא אָכְלָא מַן יִתּוֹתַב לָנָא בִּירוּשְׁלֵם עֲתִידִין רַשִׁיעַיָּא לְאִתְדָּנָא לְאִתְמַסְרָא
לְגֵיהִנָּם יְקֵידוּת עָלַם׃ טו אֲמַר נְבִיָּא יִתְבוּן בָּהּ צַדִּיקַיָּא כָּל דִּמְהַלֵּךְ בִּזְכוּ וּמְמַלֵּיל
כֵּיוָנָן מִתְרַחֵק מִמָּמוֹן דִּשְׁקַר מַרְחֵיק נַפְשֵׁיהּ מִן אֲנוּסִין מְנַע יְדוֹהִי מִלְּקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא
מְטַמְטֵים אוּדְנֵיהּ מִלְּמִשְׁמַע בְּאַשְׁדֵי דַם זַכַּאי וְכָל עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי

רשי

כל שונא אינו חושב אנוש : (ט) אבל . ל׳ אבילות : קמל . יבש ונכרת :
ל׳ עבר הוא : השרון . שם מחוז מרעה בהמות כמו ששנינו אילים ממוסב
משרון : כערבה . חורבה : ונוער . ל׳ תשנוק כמו (שמות יד) וינער ה׳ :
(י) אקום . מרוב רעות שעשה האויב לעמי לא אתאפק עוד עתה אקו׳ וארוממ
(יא) חשש . מין מוץ
...ות לידלק : רוחכם אש.
...תלא רוח אש ותאכל
...קש : (יב) כסוחים .
: כסיחים כמו (ויקרא
תזמר ת״א לא תכסח :
...וקים . המאמינים כי
...רצוני מנטוריהם :
... בעלי תשובה שנתקרבו
...דש : (יד) פחדו בציון
. היאך ימלאו פתח
: מי יגור לנו אש
. כלומר מי יעמוד
...שכך חימה בוערת. ל״א
...לנו פי׳ מי הוא לנו
...בציון עם הגור שהוא
...כלה והוא משיב אוהב
...וגו׳ : (טו) הולך לדקות.
...ז ימלא הולך לדקות :
...פיו . אשקו״ע בלע״ז :
. סותם וכן שקופים
(מלכי׳ א ו׳) : עולם.
סוגר

...ה ר״פ וסי׳ נמסר במסרה
...שרש עת : קוצים ד׳ ב׳
מ״ל וסי׳ כי תצא אש
...קוצים . קוצים כסוחים
...תו . ואל תזרעו אל קצים.
...ש קוצים . תניינא ובתרא
...וא׳ זרעו חטים וקוצים :

...ו אהרן הסרו חשש . ימנס׳
קס (יבמות ו) .
...סיד . סוטה לה (סוטה כח) :
...ון . ברכות ס : הולך לדקות.
עקרים מ״ג פ״ג : מאס
...קדס שער ק : ועולם עיניו .
שבת פז ב״ב נו :

רדק

ישראל אומרים כבר ספר בריתו שאל עמנו ומאס עדינו כפך מה שאמר עיני ה׳ אלסיך בם : לא חשב אנוש . לא חשב אותנו לכלום וי״ת על דאשניאהו וגו׳ : (ט) אבל . ענין השחתה , וכן על כן תאבל הארץ , וזכר ארץ בל׳ זכר ובלשון נקבה , וכן נעתה ארץ , שרץ ארלם , בלשון זכר ובלשון נקבה ברוב : היה השרון כערבה , השרון יקרא מקום דשן ושמן , וכן על הבקר הרועים בשרון , ואומר שאותו המקום יהיה כמדבר : ונער בשן וכרמל, נוער פירותיו הבשן והכרמל, כלומר ישלו אילנותיהם פירותיהם : (י) עתה אקום . אקום על מלך אשור המחריב ארלכ׳ וארומ׳ ואנשא עליו: (יא) תהרו חשש . אומר כנגד העמים אשר במחנ׳ מלך אשור , וקורא המחשבה הריון והמעש׳ לידה והם חשבו ללכוד ירושלם ולא עלה בידם הנה מחשבתם הבל ומעשיהם תהו , וזהו חשש וקש , וחשש הוא הקש הדק : רוחכם אש תאכלכם. מחשבתכם תהיה אש שתאכל אתכם , כלומר כי בעבור שבאתם לירושלם וחשבתם ללכדה תלא אש ה׳ שתאכלכם והוא מלאך ה׳ שהכה במחנה אשור , וכנה אותה המגפה בשרפת אש , וכן למעלה בפרשת לכן ישלח האדון , והם שהארכנו בפירושו : (יב) והיו עמים משרפות סיד , אותם עמים אשר במחנה מלך אשור יהיו כמו האבנים שמורפים לסיד , או כמו קולים כסוחי׳ שילתו וידלקו באש : כסוחים . פירוש כרותים , ותרגם לא תזמור לא תכסח, ואמר כסיחים לפי שהקולים שאינם כרותים אלא מחוברים הם לחים ולא ידלקו במהרה אבל כשהן כרותים והם יבשים ידלקו במהרה כן תהיה המגפה בפתע : (יג) שמעו רחוקים אשר עשיתי . במחנה מלך אשור הרחוקים ישמעו והקרובים שהיו במחנה אשור ידעו גבורת האל שגבר עליהם והכה וידעו כי מלך אשור מה שעשה לא בכחו עשה כמו שהתפאר ואמר בכח ידי עשיתי : (יד) פחדו בציון . החטאים שהיו בציון פחדו כאשר ראו מחנה אשור הגדול והחנפים שהיו בם אחזם רעדה : ואמר מי יגור לנו , כלומר מי יעמוד בעבורנו כנגד מחנה הזה שהוא אש אוכלה ומוקדי עולם , והחטאים והחנפים אשר בציון הם שפחדו כי לא בטחו בה׳ שיצילם והם שבנא וסיעתו אבל הלדיקים אשר בה הם פחדו ובטחו בה׳ ולא אמרו מי יגור כי ידעו כי האל יצילם בשובם אליו וזעקם והתפללם לפניו והם חזקיהו וסיעתו : אוכלה . בצר״י עי״ן הפעל , וכן ולהב את אוכלם , נוטרה את הכרמים , והדומים להם , ויונתן תרגם אש אוכלה על האל , ותרגם
אין ידור לנא בציון וגומר : (טו) הולך לדקות . אמר הנביא אתם אומרים מי יגור לנו הולך לדקות יגור לכם והוא חזקיהו והלדקתו תגלה סעיר , ואע״פ שתלה הזכות בדוד ואמר למעני ד עבדי זכות דוד עמדה להם עם זכות חזקיהו אלא זכר דוד כי הוא עיקר ראש ממלכת ליון ונקראת עיר דוד, וי״ת כל הפסוק על כל הלדיקים אשר בירושלם אמר יתבון בה כל לדיקיא וגומר :
ות . חסר בי״ת השמוש כמו הולך בלדקות , ואלה המדות אשר אמר בפסוק הם ראויות למלך ובהם תעמוד מלכותו : הולך לדקות . כל דרכיו ומעשיו הם בלדקה ובמעשים טובים : מואס בבלע
. הנה אומר בתורה בשפטים שונאי בלע , אמר בלע השמא כי כל ממון שונאים שאינם רודפים אחר הממון כי מסוף שאינם חומדים לא יטו אל השחד , אבל הנה אמר בבלע מעשקו׳ שרולה
ממון של גזל ושל עשק לפי שזה מדבר במלך והמלך ילטרך לממון להת לבני חילו ואנשי מלחמתו ועבדיו ומשרתיו ולריך לו שישתדל אחר הממון שיהיה מן הדין אבל ממון שאינם דין מואס אותו ,
ור בבלע מעשקות אע״פ שיש בידו כח לקחת ממון אחרים מואס אותו אם לא יהיה מן הדין כגון שיענש אדם למלכות בממונו , ניער כפיו , מתמוך בשוחד לפיכך אמר נוער כפיו לומר כי שום
...ולם לא יקבל אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ואפילו מנחה לא יקבל מיד בעל הדין בעוד הדין לפניו מנער ידיו משום שוחד בעולם : אוטם אזנו משמוע דמים. לפי שהיה המלך להרוג
העוברים על מלותו אמר כי לא יהרוג כי אם בדין ואם יבאו בני ביתו ויאמרו לו פלוני חייב לך מיתה שעשה לך כך וכך אוטם אזני, כלומר אינו רולה לשמוע אם לא יתברר לו באמת שהוא חייב
מים ר״ל דם זכאי או אפילו חייב בדבר שהוא לעלמו מוחל ומעביר פשעו כי קשה בעיניו הריגת אדם אם לא לבער רעה מן הארץ : ועולם עיניו מראות ברע . אינו רולה לראות בשום רע
שבעולם

מצודת דוד

(ט) אבל . השחית הארץ ונכרתה : החפיר . הובים ומאס את הלבנון וכרת
: היה השרון . מקום המרעה נעשה שממה כמדבר : ונוער וכו׳ . מקומות
הפירו והפילו פירותיהן ר״ל אין מגדל שם פירות : (י) עתה אקום . ר״ל
קבלו עונש כזה לכן יאמר ה׳ עתה אקום להפרע ממלך אשור : עתה ארומם .
מקום עונש דין בעכו״ם הוא מרומם ומנושא : עתה אנשא . כפל הדבר
(יא) תהרו חשש . קרא אל המחשבה הריון ואל המעשה לידה רלה לומר
...זבתם לכבוש את ירושלים לא תלליחו בה והנה המחשבה הבל והמעשה כמוה :
. מחשבותיכם תהיה אש אשר תאכל אתכם ר״ל המחשבה הבאה היתה היבה
עליכם האבדון : (יב) והיו עמים . מחנה סנחריב ידמו אל האבנים הנשרפים
...יד : קולים כסוחים . ידמו אל הקולים הנכרתים שהמה יבשים והשאליתין
...ש נשרפים מהרה וכן מחנה סנחריב מהר יכלו : (יג) שמעו רחוקים . היושבים
...שמעו את אשר עשיתי במחנה אשור : ודעו קרובים . אותן שהיו במחנה
...ו לב לדעת את גבורתי : (יד) פחדו בציון . אז בבוא אשור על ציון הלדיקים
...ד׳ אבל החטאים פחדו : אחזה וכו׳ . כפל הדבר במ״ש : מי יגור לנו . ר״ל וכה אמרו מי הוא מעמנו שיוכל לגור ולהתקיים פה מול מחנה אשור שהוא כאש
...מי יגור וכו׳ . כפל הדבר במ״ש : מוקדי עולם . ר״ל אשר שרפו והכליתו כל בני עולם : (טו) הולך לדקות . כאילו רוה״ק משיב וזהו המתקיים מי שהולך בדרך
...ומדבר מישרים מואס בהמלת עושק : מנער כפיו מתמוך בשוחד ולא יאבה לקחתו : אוטם . סותם אזנו משמוע דברים המביאים לשפוך דם : ועוצם
סוגר

מצודת ציון

מחשבה : (ט) אבל . ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד) : אמללה . ענין כריתה כמו בהם ה׳ כי אמילם (תהלים קיח) : החפיר . ענין בושה ומיאוס : לבנון . שם יער בא״י : קמל . ענין כריתה כמו קנה וסוף קמלו (לעיל יט) : השרון . הוא מקום שמן ודשן וכן חבצלת השרון (ש״ה ב) : כערבה . ענינו כמו מדבר וכן ארץ ליה וערבה (ירמיה לא) : ונוער . ענין הפלה הבאה מתנועה חזקה וכן גם חלני נערתי (נחמיה ה) : בשן . הוא מקום מרעה שמן כמ״ש שמעו וגו׳ פרות הבשן (עמוס ד) : וכרמל . הוא מקום שדות וכרמים : (יא) תהרו . מל׳ הריון : חשש . הוא תבן הדק וכן וחשש לסבה ירפה (לעיל ה) : קש . תבן : רוחכם . ענין רצון ומחשבה וכן הנני נותן בו רוח (לקמן לז) : (יב) שיד . כמו סיד בסמ״ך : כסוחים . ענין כריתה וכן שרופה באש כסוחה (תהלים פ) : יצתו . מל׳ הצתה והבערה : (יד) רעדה . ענין חרדה : חנפים . רשעים המחניפים ליצרם למלאות תאותו : יגור . ענין מדור כמו עם לבן גרתי (בראשית לב) : לנו . כמו מעמנו : מוקדי . ענין הבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו) : (טו) מישרים . מל׳ יושר : בבצע . ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל) : מעשקות . מל׳ עושק : נוער . ענין הפלה בתנועה חזקה : מתמוך . ענין השענה : אוטם . ענין סתימה כמו שקופים אטומים (מ״א ו) ועוצם ענין סגירה כמו ויעצם את עיניכם (לעיל כט) :
מרומים

שבעולם, או פירוש ברע באדם רע כלומר אדם שהוא רע לא יוכל לראותו, כמו שאמר דוד דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, וכל אלה המדות היו בחזקיהו: (טז) הוא מרומים ישכון. זה המלך ישכון בעת השוכן במגדלים גבוהים, וכפל עוד הענין במלות שונות לחזק, ופירוש מצדות, מגדלים חזקים ולא נשמנה בסמיכות לסקל הקריאה: לחמו נתן. קמץ כי הוא בינוני: מימיו נאמנים, קיימים שלא יפסקו, ואמר הענין הזה לומר כי שבע יהיה בימי חזקיהו כמו שאמר בפרשה של מעלה אשריכם זורעי על כל מים וגו': (יז) מלך ביפיו. הוא חזקיהו, ואמר תחזינה עיניך כנגד שבט יהודה, ואמר תראינה ארץ מרחקים, פי' עיניך שהיו רואות עד עתה מלך ארץ מרחקים והוא מלך אשור שהיו עובדים אותו מתחלה ורואים את פניו במנחה שהיו מביאים לו, אמר עוד לא תראו אותו אלא מלך זה תראו ביופיו ובהדרו שלא יפחד וישב על כסאו בכבוד, ועליו נאמר וינשא לעיני הגוים, ומלך שזכר עומד במקום שנים כמנהג המקרא כאלו אמר מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה מלך ארץ מרחקים, ומרחקים המ"ם פתוחה: (יח) לבך יהגה אימה. לבך שהיה הוגה אימה ערב זה, כלו' כל היום היית בפחד השם והיית חושב בלבך איה סופר השם יבא עלינו, כותב השם ושוקל הכסף מידינו: סופר את המגדלים. פירוש שהיה סופר המגדלי' אשר בעיר ועיר כי אותם הבתים הגבוהים היו חשובים ונותנים יותר במס וכל אותה המחשבה והפחד לא יהיה לך עוד: (יט) את עם נועז לא תראה. עוד לא תראה הסופרים והשוקלים: את עם נועז. כמו עז והוא כפעל והרשיו עז ויעז ועזוז בענין אחד, ועם עז הם הכשדים, עם עמקי שפה, משמע שהיו מדברים ארמית שלא היו שומעים ומבינים אותו ישראל אלא יחידים, כמו שאמרו אליקים ושבנא ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם, נראה כי העם לא היו מבינים ארמית, ולשון אחרת לאשר לא יבינו הוא לו עמוק ונלעג, כמו שאמר כי בלעגי שפה ובלשון אחרת: משמוע. פי' מהבין, כמו גוי אשר לא תשמע לשונו, וכן אמר אין בינה שלא היו מבינים אותו, והענין כפול במלות שונות: (כ) חזה ציון. אותו עם נועז לא תראה אלא מה תראה ציון קרית מועדינו שהיו באים שם במועדים שלש פעמים בשנה כי עד עתה לא היתה קרית מועדינו בימי מלכי ישראל שלא היו באים שם כל ישראל גם בימי אחז שהיו בטלים מועדי השם וקרבנותיו כי גם בתחילת מלכות חזקיהו כתב על אפרים ומנשה אגרות שיבאו בירושלם לעשות פסח והיו מלתקים ברלים ומלעיגים בם ועתה עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן כי עד עתה לא היה נוה שאנן כי היתה יד מלכי העכו"ם עליה: אהל בל יצען. פי' לפי ענינו כתרגומו במשכנא דלא מספרק כי לא מצאנו לו חבר במקרא, ואמז"ל פי' מגרש ילע ומעניינו והכו"ן נוספת בשקל בנין קנין אלמן רחמן, ופי' אהל שלא יורדנולא יהיה מגע לעולם אלא לעולם יהיה פרוש ונטוי: בל יסע יתדותיו. אפילו אחת מיתדותיו לא יסע, ולפי שדמה אותו לאהל אמר יתדותיו וחבליו שינטה עם יתדות וחבלים, ומה שאמר לנצח ר"ל זמן רב: כי אם שם. זה אם פירושו כמו אמת, וכן כי אם יש אחרית, כי אם כחמר היוצר יחשב, והדומים להם, אמר איך תהיה ירושלם נוה שאנן ואהל בל יצען: (כא) כי באמת שם בירושלם אדיר ה' שהוא לנו ובעזרתינו והוא אדיר ויכול על מחנה אשור ואע"פ שהוא רב ועצום: מקום נהרים יאורים. והוא יהיה לנו מקום נהרים כאלו סביב לירושלם

סוגר וכן (לעיל כט) ויעצם את עיניכם: (טז) לחמו נתן. לא יהא לחם כי מן השמים יספיקו לו מזון: מימיו נאמנים. מקור מימיו לא יכזב כלומר זרעו יגדל וכל צרכיו יסופקו: (יז) מלך ביפיו תחזינה עיניך. תזכה לראות מארץ מרחקים מלכך בהדר גאונו. או פי' (הקב"ה) מלך אותו תחזה מארץ מרחקים שאתה עומד תראה הים והגדולה שאעשה לך ועם עמקי שפה לא יראה [...] המלך ביפיו ע"כ. כ[ן] בספרים אחרים אינו ביפיו תחזינה עיניך. אני אומר שתזכה לראות שכינתו של מקום: ארץ מרחקים. תירגם תסתכל ותחזי בנחתי ג'הנם: (יח) לבך יהגה כשתראה השרים והחכמים עכו"ם שהיו של טוס והרי הם נידונים [...] יהגה לבך אימה ותאמר חכמתן וגדולתן של אלו שהיה סופר בחייו ושו[קל] דבר חכמה שהיו שואלין כל עלת מלכות: איה את המגדלים. פירוש סופר המגדלים אשר בעיר כי אותם הבתים הגבוה[ים] חשובים ונותנים יותר וכל אותה המחשבה לא יהיה לך עוד: (יט) עם נועז. כמו לועז אשור ובכל שאין לשונם הקודש: לא תראה תחשוב בלבך כי כולם חשכים ושפלים: עמקי [שפה] כמו ויהי כל הארץ שפה [אחת] (בראשית יא): נלעג [...] עגלים. ועמקי שפה (לע[יל]) כל זה לשון נכרית שאינן [...] בלה"ק: (כ) חזה ציון [...] תראה בלבך להחשב [...] ושררה את ציון אשר היכ[ל] בית וועד לנו: בל יצען. [...] יסח ודומה לו אילון ב[...]

עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע׃ טז הוּא
מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן מְצָדוֹת סְלָעִים ג' מ"ל
מִשְׂגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים׃ ד'
יז מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ ב'
תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים׃ יח לִבְּךָ ב'
יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל
אַיֵּה סֹפֵר אֶת־הַמִּגְדָּלִים׃ יט אֶת־
עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה עַם עִמְקֵי שָׂפָה ל' ומ"ל. ד'
מִשְּׁמוֹעַ נִלְעַג לָשׁוֹן אֵין בִּינָה׃ כ"א
כ חֲזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ עֵינֶיךָ ל' ומ"ל
תִרְאֶינָה יְרוּשָׁלִַם נָוֶה שַׁאֲנָן אֹהֶל ל' קמץ
בַּל־יִצְעָן בַּל־יִסַּע יְתֵדֹתָיו לָנֶצַח קמץ
וְכָל־חֲבָלָיו בַּל־יִנָּתֵקוּ׃ * כא כִּי אִם־ חצי הספר בפסוקים
שָׁם אַדִּיר יְהוָה לָנוּ מְקוֹם־נְהָרִים
יְאֹרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל־תֵּלֶךְ בּוֹ
אֳנִי־שַׁיִט וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ׃ ל' . ל'

בעבדי ביש: טז הוא באתר רם ומנטל יהי בית משרוהי בית מקדשא תסבע נפשיה מזוניה מספק מוהי קימין כמבוע דמיין דלא פסקין מוהי: יז ית יקר שכינת מלך עלמיא בתושבחתיה יחזין עינך תסתכל ותחזי בנחתי ארע גהנם: יח לבך יחשב רברבן איכא ספריא איכא רברביא איכא חשביא יתון אם יכלון לחשבא מנין קטילי רישי משרית גבריא: יט ית מרות עם תקיף לא תכול למחזי עמא דהוה עמיק ממללהון מלמשמע מרעגין בלישנהון מדלית בהון סוכלתנו: כ תחזי במפלתהון ציון קרית זמננא עינך יחזין בנחמת ירושלם באצלחותא בשלותא כמשכנא דלא מתפרק ולא משתלפן סכוהי לעלם וכל אטונוהי לא יתפסקון: כא ארי אלהן מתמן תתגלי גבורתא דיי לאוטבא לנא מאתר נפקין נהרין שטפין פתיות ידין דלא תיזיל ביה ספינת צידין

מצדות ט' בלישנא וסי' את המנהרות ואת המצדות. וישב דוד במדבר במצדות. ויעלו זיפים. וישב במצדות עין גדי. נלכדה הקריות והמצדות. חדלו גבורי בבל. ואשר במצדות ובמערות מדבר. והוא מרומים ישכון. ויתנהו במסגר בחוחים. וסי' בלשון ארמי במערתא דגדיא בטורא מטמר מרום בבל אקש לה

תולדות אהרן מרומים. ב"ב י: מלך ביפיו. תענית יז סנהדרין כב (יומא מז סנהדרין כ): איה שוקל. חגיגה טו סנהדרין קו: עיניך תראינה. זוהר נשא: אני שיט. יומא עז:

(שופטי' ד) ומתרג' משר אגניא והם נקטי' שבשדו' שקורין פושיי"ר בלע"ז כי [...] דארעא מקרי' שהמים נאספי' שם מן ההרי' והגבשושיו' וכי"ת של בלטנכים אוי[...] שאינה נשרשת בתבה אלא משמשת היא: בל יסע יתדותיו היתדות. שקוג'ין מית"י בלה"ל בל יסע אותם מן הארץ ממקום תקיעתם כמו ויסיעו אבנים [...] (מלכים א ה) וכן ויסעם עם הבריח (שופטים טז) ל' תלישה: (כא) כי אם [...] כי אם מוסב על בל יסע יתדותיו ועל בל ינתקו. הרעה לא תהיה כי אם הס[...] והיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים כענין שנא' (ביחזק[אל]) וימד אלף ויעבירני נחל אשר לא אוכל לעבור וכן ויצא יואל ומעין מבית [...] (יואל דים) והוא הנחל שיהא מתגבר והולך: אני שיט. אניה השטה בים

מצודת ציון

(טז) מרומים. מל' רוממות וגובה: מצדות. ענין מגדל ומבצר חזק כמו מצודת ציון (ש"ב ה): משגבו. ענין חוזק: נאמנים. ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב): (יז) תחזינה. ענין ראיה: (יח) יהגה. יחשוב כמו והגיון לבי (תהלים יט): אימה. פחד: שוקל. מל' משקל: (יט) נועז. מל' עוז וחזק: עמקי. כן נקרא דבר הקשה שאין להשיגו כאלו הוא במקום עמוק: שפה. כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם (בראשית יא): משמוע. מלשון הבנה כמו שומע יוסף (שם מב): נלעג. כן נקרא המדבר בהסך תכונת הדבור כמו בלעגי שפה (לעיל כח): (כ) חזה. ענין ראיה: מועדנו. מלשון וועד והאסיפה: נוה. ענין מדור: שאנן. ענין השקט ושלוה כמו שאנן מואב (ירמיה מח): יצען. ענין דקירה והטעה ממקום למקום כמו ואלתפי לו צועים וצעהו (שם): יסע. ענין עקירה כי העוקר דבר הנה מסיעו ממקומו: יתדותיו. מל' יתד ומסמר: לנצח. ר"ל לזמן רב: חבליו. מל' חבל וקו: ינתקו. ענין העתק והסרה ממקומו: (כא) אם. באמת כמו כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז): אדיר. ענין חוזק: יאורים. הם הנהרות בידי אדם: ידים. ענין מקום וכן יד חזית (לקמן נ"ז): אני שיט. ספינה השטה במים והוא מלשון השטים אותך (יחזקאל כ"ז): וצי

מצודת דוד

סוגר עיניו מראות דבר האסור לראות: (טז) הוא. העושה כל אלה ישכ[ן] כאלו היה במקום מרום אשר לא תשיג אותו יד האויב: מצדות. כאלו הי[ה] סלעים לו למשגב: לחמו נתן. מן השמים יספיקו לו צרכיו: מימיו נאמנ[ים] [לא] יפסק מי בארו: (יז) מלך ביפיו. בעיניך תראה את המלך חזקיה ביפיו ו[...] ולא תהיה גולה מארצך: תראינה ארץ מרחקים. מלת מלך שאמור בתחלת המ[קרא] עומדת במקום שתים כאלו אמר תראינה מלך ארץ מרחקים ור"ל שעיניה רא[ו] הנה מלך ארץ אשור הנה עתה תראינה את המלך חזקיהו ביפיו ובגדולתו: (יח) יהגה אימה. לבך שהיה חושב אימה ואומר איה סופר המלך אשר יבוא עלינו [...] השם ואיה שוקל כסף השם מידינו ואיה הסופר את מגדלי העיר והבתים [...] כי לפי מספר המגדלים היה השם: (יט) את עם נועז וכו'. ר"ל הנה מ[...] יהיה כן כי לא תראה בעיניך את העם החזק והוא אשור: עם עמקי שפ[ה] אשר שפת לשונם עמוק וקשה להבין: נלעג לשון. מי שאינו מכיר בלשון [...] שמדבר בהסך תכונת הדבר ואין הבנה לדבריו ומוסב לתחלת המקרא לומר לא תראה עוד את העם הזה והענין כפול במ"ש: (כ) חזה ציון. אבל תראה את[...] ולא תגלה ממנה: קרית מועדנו. העיר אשר אנחנו מתוועדים ומתכנסים שמה ברגל: נוה שאנן. הבית מדור שקט. והאהל אשר לא יהיה נע ממקומו כי יעמוד [...] ועד זמן רב לא יהיו נעקרים יתדות האהל וכל חבלי האהל הקשורים ביתדות לא יהיו נעתקים מן היתדות: (כא) כי אם שם וכו'. כי באמת שם בירושלים ה[...] יהיה[...]

: ולי אדיר . ובורני רבתא : (כב) כי ה' שופטנו . שר ושופט שלנו :
נטשו חבליך . המושכים את הספינה את רומי החייבת : כן . הכן
: תרנם . תורן הספינה: בל פרשו נס . לא יוכלו לפרוס וילון המנהיג את
נס : אז חולק עד שלל . עדאה : מרבה . הרבה יחלקו שלל סנחריב :
ם . (ישראל) שהיו עד
חלשים : (כד) ובל יאמר
של ישראל: חליתי. בשביל
ה הזאת באתי הרעה :
עם . ישראל שנקראו עם
: בירושלים יהיה סלוח
(ד) ונמקו כל צבא השמים.
כשאשליך את שרי אשור
ונגולו.ל' גולל ונגלו כספר
ם ת"י ויתמחון מתחות
כמא דאמר עליהן
רא ואני מפרשו לפי הענין
שמכסיו הטובה והאורה
ים לכשיתמחו ויחרבו
דומה העולם חשך עליהם
נגלל השמש והאור
ת ספר : יבול . יכמוש :
לת מתאנה . כמושה באילן
נובלת וזהו שפירשו
נו (ברכות מ) מאי נובלות
כומרא שנתבשלו בכומר
לקיטתן נובלן ומתחממות
בלות : (ה) כי רותה
חרבי. להרוג שרים של
ואחר כך תרד על
למטה שאין כל אומה
עד שילקה שר שלה
: עם חרמי. עם מלחמתי
(כתובות יז) בשעת
שנו וכן (מלכים א ב)
את

: צבאם ז' וסי' ויכלו
והארץ. כי קצף לה' על
ים . ונמקו כל צבא השמים.
במספר צבאם. ואדם עלי'
. וברוח פיו כל צבאם .
עשית את השמים : וכל
' וסי' נמסר בס' בראשית:

ת אהרן ה' שפטנו . עקרים
מ"א פ"ד : ' נשוא
תוכות קיא : קרבו גוים .
שער ם : ונמקו . עכו"ם יז :

כב כִּ֤י יְהֹוָה֙ שֹׁפְטֵ֔נוּ יְהֹוָ֖ה מְחֹקְקֵ֑נוּ ב' חד חסר וחד מ"ל
יְהֹוָ֥ה מַלְכֵּ֖נוּ ה֥וּא יוֹשִׁיעֵֽנוּ׃ מ"ל
כג נִטְּשׁ֖וּ חֲבָלָ֑יִךְ בַּל־יְחַזְּק֧וּ כֵֽן־
תָּרְנָ֛ם בַּל־פָּ֥רְשׂוּ נֵ֖ס אָ֣ז חֻלַּק עַד־ ג' . ג' . ב'
שָׁלָ֤ל מַרְבֶּה֙ פִּסְחִ֖ים בָּ֥זְזוּ בַֽז׃ לשון ביזה ג' פתח
כד וּבַל־יֹאמַ֥ר שָׁכֵ֖ן חָלִ֑יתִי הָעָ֛ם
הַיֹּשֵׁ֥ב בָּ֖הּ נְשֻׂ֥א עָוֺֽן׃ ג' וחסר

לד א קִרְב֤וּ גוֹיִם֙ לִשְׁמֹ֔עַ
וּלְאֻמִּ֖ים הַקְשִׁ֑יבוּ תִּשְׁמַ֤ע הָאָ֙רֶץ֙
וּמְלֹאָ֔הּ תֵּבֵ֖ל וְכָל־צֶאֱצָאֶֽיהָ׃ ב כִּ֣י
קֶ֤צֶף לַֽיהֹוָה֙ עַל־כָּל־הַגּוֹיִ֔ם וְחֵמָ֖ה י'
עַל־כָּל־צְבָאָ֑ם הֶחֱרִימָ֖ם נְתָנָ֥ם ז'
לַטָּֽבַח׃ ג וְחַלְלֵיהֶם֙ יֻשְׁלָ֔כוּ וּפִגְרֵיהֶ֖ם ג'
יַעֲלֶ֣ה בָאְשָׁ֑ם וְנָמַ֥סּוּ הָרִ֖ים מִדָּמָֽם׃ ג' . ב'
ד וְנָמַ֙קּוּ֙ כָּל־צְבָ֣א הַשָּׁמַ֔יִם וְנָגֹ֥לּוּ ב' . ג' וחסר
כַסֵּ֖פֶר הַשָּׁמָ֑יִם וְכָל־צְבָאָ֣ם יִבּ֗וֹל ג' . ד'
כִּנְבֹ֤ל עָלֶה֙ מִגֶּ֔פֶן וּכְנֹבֶ֖לֶת מִתְּאֵנָֽה׃ ג'
ה כִּֽי־רִוְּתָ֥ה בַשָּׁמַ֖יִם חַרְבִּ֑י הִנֵּ֤ה עַל־ ג' וא' ורותה
אֱדוֹם֙ תֵּרֵ֔ד וְעַל־עַ֥ם חֶרְמִ֖י לְמִשְׁפָּֽט׃

וּבוּרְנֵי רַבְּתָא לָא תְגוּזְנֵיהּ׃
כב אֲרֵי יְיָ דַיָנַנָא דְאַפְּקָנָא
בִּגְבוּרְתֵּיהּ מִמִּצְרָיִם יְיָ מַלְפָנָא
דִי הַב לָנָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא
מִסִינַי יְיָ מַלְכָּנָא הוּא יִפְרְקִנָנָא
וְיַעֲבֵיד לָנָא פּוּרְעֲנוּת דִין מִן
מַשִׁירְיַת גוֹג׃ כג בְּעִדָנָא הַהִיא
יִתַּבְּרוּן עַמְמַיָא סְחוֹר סְחוֹר
יְרוּשְׁלֶם מִתּוּקְפְּהוֹן וִיהוֹן דָמַן
לִסְפִינָא דְאִתְפַּסְקוּ חֲבָלָהָא
וְלֵית לָהּ תְּקוֹף עַל תַּרְנְהוֹן
דְאִתְפְּסִיק וְלָא אֶפְשַׁר לְמִפְרַס
עֲלוֹהִי קְלַע בְּכֵן יִפַלְגוּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָא סְחוֹר
סְחוֹר יְרוּשְׁלֶם סַגִיאוּת עֲדֵי
וּבִזְּז וַאֲפִילוּ יִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן
עַוִרִין וַחֲגִירִין אַף אִינוּן יִפַלְגוּן
סַגִיאוּת עֲדֵי וּבִזְּז׃ כד וְלָא
יֵימְרוּן מִכְּעַן לְעַמָא דְשָׁרָן
סְחוֹר סְחוֹר אֲתִיב לִשְׁכִינְתָּא
מִלְוָתְכוֹן אֲתָת עַקְתָא מְחַת
מְרַע עַמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל
יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן
שְׁבִיק לְחוֹבֵיהוֹן׃ א אִתְקְרָבוּ
עַמְמַיָא לְמִשְׁמַע וּמַלְכְּוָתָא
אֲצִיתוּ תִּשְׁמַע אַרְעָא וּמְלָהָא תֵּבֵל וְכָל דְדָיְרִין בָּהּ׃ ב אֲרֵי רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל כָּל עַמְמַיָא
וְרוּגְזָא עַל כָּל מַשִׁירְיָתֵיהוֹן חַיְבִינוּן מְסָרְנוּן לְקִטְלָא׃ ג וְקִטִילֵיהוֹן יִתְרְמוּן וּפִגְרֵיהוֹן
יִסַק תְּנָנְהוֹן וְיִתְיַמְסוּן טוּרַיָא מִדְמְהוֹן׃ ד וְיִתְיַמְסוּן כָּל חֵילֵי שְׁמַיָא וְיִתְמְחוּן מִתְּחוֹת
שְׁמַיָא כְּמָא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן בְּסִפְרָא וְכָל מַשִׁרְיָתְהוֹן יְסוּפוּן כְּמִיתַּר טְרַף מִגֻפֶן וּכְנִבְלָא
מִתְּאֵנָה׃ ה אֲרֵי תִתְגְלֵי בִשְׁמַיָא חַרְבִּי הָא עַל אֱדוֹם תִּתְגְלֵי וְעַל עַמָא

לירושלם יהיו נהרים ויאורים רחבי ידים שלא יוכלו לעבור עליהם האויבים ואפילו אני שיט וצי אדיר לא יוכל ללכת בנהר הגדול הזה ולא לעבור אותו , ולפי שהמשיל מחנה אשור לנהר גדול כמו שאמר את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו' , אמר כי ה' יהיה להם מקום נהר גדול ממנו שלא יוכל מלך אשור לעבור בו ולכבוש ירושל' : אני שיט . שמוליכי' אותו במשוטים : וצי אדיר. ספינה גדולה : (כב) כי ה' שפטנו. והוא ישפטנו מיד מלך אשור, כלומר שיקח משפטנו ממנו שעשה לנו כמה רעות: ה' מחוקקנו . הוא מושל בנו , כי המושל יקרא מחוקק כמו ומחוקק מבין רגליו , לפי שהוא משים חקים בעם , כלומר האל שופטינו ומחוקקנו ומלכנו והוא יושיענו מידו : (כג) נטשו חבליך. אמר כנגד מחנה אשור שדמה אותו לאני שיט ולצי אדיר , והספינה ינהיגו' בחבלים הקשורים בוילון הפרוש על התרן שימשכו החבלים כפי חכמת רב החובל ויפרשו הנס שהוא הוילון ותלך הספינה ברוח שקולט הוילון , ואמר נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס , כאלו נטשו החבלים ואין חבל למשוך והחובלים לא יוכלו לחזק היטב התורן שלהם ולפרוש הנס כיון שהחבלים נטשו ונפסקו , או פירש נטשו נתפשטו ואינם נטוים כמו והנם נטושים על פני האדמה : אז חלק עד שלל מרבה . אז כיון שלא תוכל הספינה ללכת יחלקו שללה השוללים , כן מחנה אשור כיון שמתו יצאו ישראל ושללו ובזזו המחנה ואפילו הפסחים אשר בירושלם הלכו לשלול ולבזוז כי קרוב להעיר היה המחנה : עד. כמו שלל , מתרגמינן שלל עדאה , וכן בבקר יאכל עד , וחסר וי"ו השמוש כאלו אמר עד ושלל , וכן שמש ירח , ראובן שמעון , והדומים להם , ואמר עד ושלל כפל ענין במלות שונות לחזק הענין כמו שהוא דרך המקרא : מרבה. שם בפלס מרפא משקה , ר"ל שהשלל רב שללו : (כד) ובל יאמר שכן. לא יאמר השוכן בירושלם חליתי כמו שהיו אומרים מתחלה מרוב הצרות הלינו וכאבנו לא יאמרו עוד זה כי ה' נשא עונם בסבת חזקיהו שהוכיחם והחזיר' למוטב והושיעם האל תשועה גדולה , ויש מפרשים הפרשה הזאת כולה עתידה לימות המשיח , והנכון כמו שפירשנו : (א) קרבו גוים . פרשה זו עתידה ואחר כך זכר תשועת ישראל עד ויהי בארבע עשרה שנה , וקרא אותם בשם בצרה כמו שהיתה בצרה עיר גדולה וכן אמר ירמיה הנביא במגלת איכה תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך , הנה כשתחרב ארץ כותי' יצאו ישראל מגלות זה שלא יוסיפו עוד לגלות , ואמר בנבואה זו גוים ולאמים תבל וכל צאצאיה : (ב) כי קצף על כל צבאם . שיצבאו גוי על גוי ובזה יהיה ההרג והטבח בהם : (ג) וחלליהם ישלכו . שלא יהיה להם קובר , לפיכך יעלה באשם : ונמסו ההרים מדמם . זה על דרך ההפלגה : (ד) ונמקו . זה על דרך משל כי למי שתבא לו צרה גדולה כאלו נהפכו השמים והארץ עליו והרי העולם לו נהפך וכאלו אין צבא השמים כי אורה והעולם חשך עליו , וזה המשל תראנו תמיד בדברי הנביאים . ונגלו כספר . כי השמים נטוים כאהל ועתה ידמו להם שיהיו נגללים כמו הספר הנגלל : וכנובלת . פירוש וכעלה נובלת והנכון שיהיה הנסתר תאנה לא עלה כי עלה מן הדומה הוא לשון זכר אלא ר"ל כתאנה הפרי שנובלת מעץ התאנ' , כי הפרי יקרא תאנה והעץ תאנה , לפיכך היה נכון שיאמר בהמה ובנובלת וכתאנה מתאנה , ותאנה ל' נקבה לפיכך אמר עליה נובלת : (ה) כי רותה חרבי . שהיא בשמים תרוה מדם החללים האלה ועל מי תרד החרב הזאת מן השמים על עם חרמי

מצודת דוד

ו ובעזרתנו: מקום נהרים . יהיה ירושלים כאלו סביב לה מקום הנהרים ויאורים
עד שלא תוכל לילך שם ספינה השטה ע"פ המים ואף ספינה חזקה וגדולה לא תוכל
את הנהר ור"ל תהיה שמורה מאשור כאלו היה מהאי אפשר לבוא שמה : (כב) כי
פטנו. הוא יקח משפטנו מיד אשור אשר הרע לנו מאז : ה' מחוקקנו. ה' הוא מושל
א מלך עלינו והוא יושיענו מיד אשור וכאשר יאות למלך להושיע : (כג) נטשו
. לפי שהמשיל את ירושלים כאלו היו נהרות סביב לה אחז במשל ההוא לומר
ל לבוא לכבשה כי יהיה כאלו מוליכי הספינה עזבו החבלים שמושכים בהם
להנהגתה אל מול הרוח : בל יחזקו . לא יוכלו להחזיק כראוי את תורן הספינה
לו לפרוש וילון אל מול הרוח : אז . ביום מפלת אשור יחולק שללו הרב :
. אף הפסחים ההולכים על משענתם יבוזו שלל כי מפלתו יהיה סמוך אל העיר
פסחים ילכו שמה לשלול שלל : (כד) ובל יאמר שכן חליתי. השוכן בירושלים לא יאמר מעתה הן נחליתי מרוב הצרות כי העם היושב בה יהיה נשוא ומכופר עון ולא
ד צרות ולא יהיו חולים : לד (א) לשמוע . את דברו : ומלואה . הבריות הממלאים אותה : צאצאים . היוצאים ומתהלכים בה : (ב) כי קצף . וזהו דברי דעו אשר יש
על כל העמים וזה יהיה לעתיד : החרימם . כבר נגזר הדבר וכאלו כבר החרימם מסרם לטבח : (ג) ישלכו . בקרב חוצות : יעלה באשם . כי אין מקבר להם :
מרוב הדם ימסו ההרים בהם והוא ענין גוזמא והפלגה : (ד) כל צבא השמים . הם שרי מעלה של הבבלים : ונגולו וכו' . כי השמש והירח קבועים ברקיע השמים
נגללין יכוסו גם המה ולא יאירו בעולם והוא ענין משל לומר שיבא חשך להם מרוב צרות : וכל צבאם . הם הבבליים הנתונים תחת שרי מעלה : יבול . כ"א יכמוש
תכמוש עלה מן הגפן : וכנובלת . וכאשר תכמוש עלה מן התאנה : (ה) כי רותה . בתחלה תהיה חרבי רוה בשמים מדם שרה של בבל והוא ענין

מצודת ציון

צי אדיר : ספינה חזקה וגדולה כמו אשור יקדם לצייס (לעיל כ"ג) : (כב) מחוקקנו . המושל יקרא מחוקק וכן יסודה מחוקקי (תהלים ס') : (כג) נטשו . נעזבו כמו כי לא יטוש (ש"א יב) : חבליך . מל' חבל : כן . ענינו כראוי והנכון כמו לא יכין לדבר כן (שופטים יב) : תרנם . הוא עץ הגבוה שעל הספינה וכן וכתורן על ראש ההר (לעיל ל') : נס . כן יקרא וילון הספינה וכן להיות לך לנס (יחזקאל כז) : עד שלל . פתרון אחד להם כמו בבקר יאכל עד (בראשית מט) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : פסחים . חגרים : בזזו . מל' ביזה : (כד) חליתי . מלשון חולי : (א) הקשיבו . ענין שמיעה : תבל . כן נקראו המקומות המיושבות : (ב) החרימם . ענין אבדון וכריתה : (ג) ופגריהם . גוף המת נקרא פגר : באשם . ענין סרחון : (ד) ונמקו . ענין המסה : ונגלו . מל' גלילה וכריכה : יבול . ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : (ה) רותה . ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) : חרמי . מלשון חרם והשמה . או הוא ענין רשת וכן איש חרמי (מ"א כ) והוא מלשון יעודו

רש"י

את איש חרמי דאחאב: (ו) כרים ועתודים. שרים ושלטונים: בבצרה. מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חושם ו[ימלך] תחתיו יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) לפיכך תלקה עמהם. בפסיקתא (ז) ראמים עמם. עם העתודים הכתובים למעל': אבירים. פרים בריאים ומ[...] כמה דאת אמר עם אבירי[...] סלה: (ח) שלומים לריב ציון שישלם גמול על שוסקי[...] ציון הצועקת לפניו לשופט[...] המריעים לה: (ט) ונה[פכו] נחליה. של בבליים: (י) ל[...] לדור. מאותו דור אחרו[...] היא קללת משה (שמות [...]) מלחמה לה' בעמלק מדור ד[ור] מדורו של משה לדורו ש[...] ומשם לדורו של מרדכי [...] לדורו של מלך משיח: (יא) וקפוד. עוף הפורח [...] לואיט"א בלע"ז: קו תו[הו] משפט של שממה: ואבני[...] משקלות של דין חורב[...] (דברים כה) אבן ש[...] (יב) חוריה ואין שם [...] יקראו. שרים שלה [...] ואין אחד מהם קורא על[...] שם שררה ומלוכה: ל[...] כלייה: (יג) ועלתה ארמ[נותיה] סירים. כך דרך [...] לצמוח בהם קוצים ו[...] והוא קימוש והוא חוח [...] מיני קוצים הם כגון אור[...] וכיוצא בהם: נוה תנים [...] מדבר שהוא דרך להיו' ב[...] שהוא מין חיה רעה: (יד) פ[גשו] ציים את איים. ומערת[...] בחתולין כך תירגם יונת[ן] כמין מרטריל"ש בלע"ז: [...] שד: הרגיעה. לשון מנו[חה] לילית

רד"ק

אדמי כי הוא עם שאני רוצה להחריב לעשות משפט בהם על מה שהרעו לישראל, וטעם בשמים וטעם חרב דרך משל כי הגזרות יורדות מן השמים, ורותה פעל עומד מן הדגוש, וכן רותה ארצי מדם: (ו) חרב לה'. החרב שתהיה בגוים שיהרגו אלה את אלה לה' היא כי הוא רצה זה: מלאה דם. מרוב ההרג, ואמר מלאה דרך משל על דרך אשכיר חצי מדם: הודשנה. מלשון דשן ושמן, כלומר השמנה מחלב כרים: ועתודים. ואלים וראמים ופרים ואבירים הוא משל על מלכי עכו"ם פחות וסגנים, ודקדוק מלת הודשנה היא מורכבת מן הפעל והתפעל, כי הראוי הודשנה והשי"ן ראויה להדגש: (ז) וירדו. עמם, ימותו מלכים רבים אחרים ממלכי עכו"ם: (ח) כי יום נקם. כל זה הוא נקם ושלומים לה' שנוקם מהם ומשלם להם גמולם וריב ציון הוא רב עמהם: (ט) ונהפכו נחליה לזפת. תרגום יונתן ויתהפכון נחלהא וגומר, ומה שאמר לזפת ולגפרית משל על חרבנה, או תהיה כארץ סדום ועמורה: (י) לילה. על שאמר תהיה גפרית וזפת בערה אמר כי לעולם יעלה עשנה כמו שהיא עוד היום ארץ סדום ועמורה שעולה עשן ממנה תמיד: מדור לדור. בקמץ הלמ"ד ולית כותיה: (יא) וירשוה. שיהיו תמיד בה כאלו שעמד על ירושתו, ואלה שזכר דרכם לעמוד בחרבות: קאת הוא הנקרא במשנה קיק והוא עוף מדברי נמצא בכרכי הים, וקפוד הוא הנקרא קנאפ"ד בערבי בלע"ז טרטוג"א: וינשוף. בחולים והוא עוף שהוא עף בלילה, או אותו שהוא צועק בלילה, ולפיכך נקרא ינשוף מן נשף: ונטה עליה. האל יטה עליה קו תהו ואבני בהו כי מי שבונה נוטה קו ואבן העופרת שהיא המשקולת והקו והמשקולת יהיו של תהו ושל בהו, כלומר שהפך הבנין יעשה בה שהוא החרבן: (יב) חוריה. שהיו קוראים מתחלה אין שם מלוכה כי אמנם מלכים והם יהיו עתה אפס וכל שריה: ואין שם. בוי"ו, כמו ויפח אברהם את עיניו, והדומים לו שאינם לתוספת: חוריה. סגנים, וכן ואת כל חורי יהודה, ואריבה את החורים: (יג) ועלתה. תעלה הארץ מקום ארמנותיה סירים כי במקום החרב יעלו ויצמחו הקוצים: סירים קמוש וחוח. מיני קוצים הם: חציר. כמו חצר בצר"י וכן ישים וישם, ותרגם יונתן כמו מקום אשרא לבת נעמא: (יד) ופגשו. חיות עם חיות יפגשו שם כי מדור החיות המדבריות תהיה העיר: ציים. חיות השוכנות בציה במדבר, ופי' קמוש שמיון, ואיים תרגם חתולין, ושעיר כתרגומו שד, וכן לשעירים אשר הם זונים אחריהם מתרגמינן לשדים, ואפשר שהיא חיה מחיות המדבר, וכן לילית חיה שצועקת בלילה או עוף שעף בלילה, ודברי רז"ל שהפילה דמות לילית טמאה לידה ולד הוא אלא שיש לה

הפסוקים

ו חֶרֶב לַיהוָה מָלְאָה דָם הֻדַּשְּׁנָה
מֵחֵלֶב מִדַּם כָּרִים וְעַתּוּדִים מֵחֵלֶב
כִּלְיוֹת אֵילִים כִּי זֶבַח לַיהוָה
בְּבָצְרָה וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃
ז וְיָרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם וּפָרִים עִם
אַבִּירִים וְרִוְּתָה אַרְצָם מִדָּם וַעֲפָרָם
מֵחֵלֶב יְדֻשָּׁן׃ ח כִּי יוֹם נָקָם לַיהוָה
שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב צִיּוֹן׃ ט וְנֶהֶפְכוּ
נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית
וְהָיְתָה אַרְצָהּ לְזֶפֶת בֹּעֵרָה׃ י לַיְלָה
וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם יַעֲלֶה
עֲשָׁנָהּ מִדּוֹר לָדוֹר תֶּחֱרָב לְנֵצַח
נְצָחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ׃ יא וִירֵשׁוּהָ קָאַת
וְקִפּוֹד וְיַנְשׁוֹף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ־בָהּ
וְנָטָה עָלֶיהָ קַו־תֹהוּ וְאַבְנֵי־בֹהוּ׃
יב חֹרֶיהָ וְאֵין־שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ
וְכָל־שָׂרֶיהָ יִהְיוּ אָפֶס׃ יג וְעָלְתָה
אַרְמְנֹתֶיהָ סִירִים קִמּוֹשׂ וָחוֹחַ
בְּמִבְצָרֶיהָ וְהָיְתָה נְוֵה תַנִּים חָצִיר
לִבְנוֹת יַעֲנָה׃ יד וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת־
אִיִּים וְשָׂעִיר עַל־רֵעֵהוּ יִקְרָא אַךְ־
שָׁם הִרְגִּיעָה לִּילִית וּמָצְאָה לָהּ

תרגום

דְחַיָבִית לְדִינָא׃ ו חַרְבָּא קֳדָם
יְיָ אִתְמְלִיאַת דַם אִדְהֲנַת
מִתְרַב מִדַם מַלְכִין וְשִׁלְטוֹנִין
מִתְרַב כָּלְיָת רַבְרְבִין אֲרֵי
קִטְלָא קֳדָם יְיָ בְּבָצְרָה וְנִכְסָא
סַגִיאָה בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם׃
ז וְיִתְקַטְלוּן גִבָּרִין דְאַרְעָא חֲדָא
עִמְהוֹן וְשִׁילְטוֹנִין עִם טוּרָנִין
וְתִרְוֵי אַרְעֲהוֹן מִדְמְהוֹן
וַעֲפְרְהוֹן מִתַּרְבְּהוֹן יִדְהַן׃
ח אֲרֵי יוֹם פּוּרְעֲנוּתָא קֳדָם יְיָ
שְׁנַת תּוּשְׁלְמָא לְמֶעְבַּד
פּוּרְעֲנוּת דִין עוּלְבָּנָא דְצִיוֹן׃
ט וְיִתְהַפְּכוּן נַחְלָהָא לְזִפְתָּא
וַעֲפְרָא לְגוּפְרִיתָא וּתְהֵי אַרְעַהּ
לְזִפְתָּא בָּעֲרָא׃ י לֵילֵי וִימָם
לָא תִטְפֵי לְעָלַם יִסַק תְּנָנַהּ
מִדָר לְדָר תֶּחֱרוּב לְעָלַם עָלְמַיָא
לֵית דִי עָדֵי בַּהּ׃ יא וְיַחְסְנוּנַהּ
קָתִין וְקִפּוֹדִין וְקִפּוֹפִין וְעוֹרְבִין
יִשְׁרְיָן בַּהּ וְיִתְנְגִיד עֲלַהּ חוּט
דְחוּרְבָּנָא וּמַשְׁקָלְתָּא
דְצַדְיוּתָא׃ יב דַהֲווֹ אָמְרִין בְּנֵי
חֵירִין אֲנַחְנָא וְלָא צָבָן לְקַבָּלָא
עֲלֵיהוֹן מַלְכוּ וְכָל רַבְרְבָהָא
יְהוֹן לְמָא׃ יג וְיִסְקוּן
בִּרְנְיָתְהָא סִירִין קַרְסוּלִין
וְחוּחִין בִּתְקוֹף כְּרַכְּהָא וּתְהֵי
מְדוֹר יְרוֹדִין אַתְרָא לְבַת
נַעֲמָא׃ יד וְיַעְרְעָן תַּמָן בַּחְתוּלִין וְשֵׁידִין חַד עִם חַבְרֵיהּ יְחִיכוּן בְּרַם תַּמָן יִשְׁרְיָן לִילִין

תולדות אהרן קו תוהו. חגיגה יב: שם הרגיעה. זוהר ויקרא:

מסורה

לא תכבה ו' בקריאת [...] תמיד תוקד על המזבח [...] על המזבח תוקד בו לא ת[כבה] ואמרת ליער הנגב. ויצ[או] בפגרי האנשים הפשעים ב[י] ויומם לא תכבה. כי [...] בערתית: על רעהו ה' [...] וסי' וכי יזיד איש על. כ[י] יקום איש על רעהו. ופג[שו] את איים. כה תאמרו [...] רעהו. גבר מחליק על [...]

מצודת דוד

ענין משל בלשון הנהוג בבן אדם: הנה. אח"ז הנה תרד על בבל ועל הע[ם] גזרתי להחרימו. או על העם אשר ילכד בחרמו עליו תרד לעשות משפט: [...] לה'. החרב של ה' היא מלאה דם ההרוגים: הדשנה. נעשית דשן ושמן [...] ההרוגים ומדם כרים ועתודים ומחלב של כליות אילים והוא ענין משל [...] האבדון: בבצרה. היא מארץ מואב אבל לפי שהעמידה מלך לאדום כמ"ש וימ[ת] וכו' מבצרה (בראשית לו) לפיכך תלקה עמהם. או היא מלשון מבצר ויאמר [...] גדול וכו': (ז) וירדו ראמים עמם. הראמים ירדו על המטבח עם הכרים והע[תודים] מדם. ארצם יהיה שבע מן הדם והעפר יהיה שמן מן החלב: (ח) כי יום נ[קם] היום ההוא יהיה נקם לנקום נקמת עמו: שנת שלומים. בשנה ההיא ישל[ם] לבבליים בעבור ריב ציון הצועקת לפניו לעשות לה דין: (ט) נחליה. ש[ל] הבבליים: לזפת. להיות זפת: (י) עשנה. עשן השרפה: מדור לדור. מדור ההוא עד סוף כל הדורות תהיה חרבה: אין עובר בה. כי שממה תהיה: (יא) ויר[שוה] ידורו שמה כאלו בירושתו: ונטה. המקום ינטה עליה קו תוהו ואבני בוהו כמו שהבונה נוטה על בנין הקו עם אבן העופרת ליישר הבנין כן ינטה עליה [...] הקו והאבן להחריבו והוא ענין מליצה: (יב) חוריה. שרים שלה עומדים ואין אחד בהם קורא על עצמו שם מלוכה ומושל: יהיו אפס. יהיו כאין: (יג) ועלתה ארמ[נותיה] הפלטרין שלה תגדל קוצים מרוב השממון: במבצריה. תעלה בערי המבצר שלה: נוה. מדור לתנים וחציר לבנות יענה כי הם ידורו שמה: (יד) ופגשו. ר"ל ש[ם] הרבה מהם עד שיפגשו אלה באלה בדרך מהלכם: ושעיר. השד יקרא שמה אל רעהו כי שמה יספר זה עם זה כי דרכם להיות במקום שממה: אך שם. [...] תמצא הלילית מקום מרגוע וישיבת מנוח כי לא ימצא שם מי מבני אדם לטורדם ולגרשם:

מצודת ציון

יגודו הרם (מיכה ז'): (ו) הודשנה. מלשון דשן ושמן: כרים. כבשים שמנים: ועתודים. הם הזכרים מן העזים הגדולים: כליות. שם מקום השומן וכמ"ש ואת הכליות ואת החלב אשר עליהן (ויקרא ג'): (ז) ראמים. שם חיה גדולה: אבירים. בהמות חזקים: ידושן. מל' דשן ושמן: (ח) שלומים. מל' תשלומין: (ט) לזפת. הוא שרף האילן הבוער ביותר: (יא) קאת וקפוד. שמות העופות השוכנים בחרבות: וינשוף ועורב. שמות מיני עופות: קו. חבל הבנאי: תהו. ענין שממה: ואבני. אבן העופרת של הבנאי: בהו. ענין ריקות: (יב) חוריה. ענין שררה כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה'): אפס. ענין העדר וכליון: (יג) סירים קמוש וחוח. שמות מיני קוצים: נוה. מדור: תנים. מין נחשים: חציר. כמו חצר. וכן ישים וישם (דה"ב לו): לבנות יענה. שם עוף מדברי, בת היענה: (יד) ופגשו. ענין פגיעה: ציים איים. שמות חיות קטנות: ושעיר. כן נקרא השד כי נראה כשעיר למי שמאמין בו וכן ושעירים ירקדו שם (לעיל יג): על רעהו. אל רעהו: הרגיעה. מל' מרגוע והשקט: לילית. היא שם

קננה

מְנוֹחַ׃ טו שָׁמָּה קִנְּנָה קִפּוֹז
וַתְּמַלֵּט וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ אַךְ־
שָׁם נִקְבְּצוּ דַיּוֹת אִשָּׁה רְעוּתָהּ׃
טז דִּרְשׁוּ מֵעַל־סֵפֶר יְהוָה וּקְרָאוּ
אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה אִשָּׁה
רְעוּתָהּ לֹא פָקָדוּ כִּי־פִי הוּא צִוָּה
וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן׃ יז וְהוּא־הִפִּיל
לָהֶן גּוֹרָל וְיָדוֹ חִלְּקַתָּה לָהֶם בַּקָּו
עַד־עוֹלָם יִירָשׁוּהָ לְדוֹר וָדוֹר
יִשְׁכְּנוּ־בָהּ׃

לה א יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה
וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת׃
ב פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן
כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן־לָהּ הֲדַר הַכַּרְמֶל
וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ כְבוֹד־יְהוָה הֲדַר
אֱלֹהֵינוּ׃
ג חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת וּבִרְכַּיִם כֹּשְׁלוֹת
אַמֵּצוּ׃ ד אִמְרוּ לְנִמְהֲרֵי־לֵב חִזְקוּ
אַל־תִּירָאוּ הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם נָקָם יָבוֹא
גְּמוּל אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא וְיֹשַׁעֲכֶם׃
ה אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים וְאָזְנֵי

וישכחן להן ניח׃ טו תמן
תקנין קופדא ותשייב וקיריהון
ינצפון בטולא ברם תמן
יתכנשון דיתא אתתא לות
חברתה׃ טז תבעו מעל ספרא
דיי ובעו חדא מנהון לא שגת
ואתתא לחברתה לא עכיבת
ארי במימריה יתכנשן
וברעותיה יתקרבן׃ יז והוא
במימריה רמא להון עדבא
וברעותיה פליג להון בחוטא
עד עלמא יחסנונה לדור ודור
ישרון בה׃ א יחדון דיתבין
במדברא בארעא ציחיא
ויבעון דשרן במישרא ויזהרון
כשושניא׃ ב מידץ ידוצון
ויחדון אף ביע וחדוא יקר
לבנן יתיהיב להון זיו כרמלא
ושרונא בית ישראל דלהון
אמרין אלין אינון יחזון יקרא
דיי זיו תושבחתא דאלהנא׃
ג אמר נביא תקיפו ידין
דמרשלן ורכובין דרעלן חסינו׃
ד אמרו לדמוחן בלבהון למעבד
אוריתא תקפו ולא תדחלון
הא אלהכון למעבד פורענות
דין אתגלי מרי גמליא יי הוא
יתגלי ויפרקינכון׃ ה בכן יתפתחן עיני בית ישראל דאינון כסמן מן אוריתא

רעותה ה' וסי' נמסר בסדר בא׃ מהנה ז' וסי' נמסר בסדר ויקרא׃ ואזני ג' וסי' ואזני חרשי' תפתחנ'. ואזני שמעים תקשבנה. ואזני כל העם אל ספר התורה׃

תולדות אהרן ודגרה בצלה. חולין קמ: גילת ורנן. יומא כא לע (יומא מא):

רשי

...לית. שם שידה: (טו) קננה. לשון קן לצפור (שם כב): קפוז. הוא קפוד: ...מלט. ותלד ביצה: ובקעה. היא יציאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא ...מר ביצי צפעוני בקעו (לקמן נט): ודגרה. היא קריאת העוף שהעוף קורא ...גרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוגלייר בלע"ז וכן (ירמיה יז) קורא ...גר: דיות. ולטוויר"ש בלע"ז: ...שה רעותה. כמו אל רעותה: (טז) דרשו מעל ספר ה'. קראו ...על ספר בראשית כשהביא ...מבול גזר שיתקבצו כל הבריות ...הסגר בתיבה זכר ונקבה אחת ...הנה לא נעדרה מלבא על ...אחת כמה וכמה כשיגזור עליה' ...את ולהקבץ לשתות דם לאכול ...ר וחלב: לא פקדו. לא ...סרו כמו (במדבר לא) לא ...פקד ממנו איש: כי פי הוא ...ה. שיבואו: ורוחו. של פי: ...א קבצן. רוחו מוסב על פי ...ו (תהלים לג) וברוח פיו כל ...אם אף כאן רוחו של פי הוא ...בצן: (יז) והוא הפיל להן. ...בשיו הנביא אומר על הקב"ה ...א הפיל להם לאותן החיות ...עופו' גורל שיעלו אלו לחלקם: (א) יששום. ישישו עליהם ...ו וששו מהן. כמו בני יצאוני (ירמיה י) שפתרונו יצאו ממני ...ן בשלם הבשר (מ"א יט) בשל ...ם הבשר: מדבר וציה. ירושלי' ...קרוי' ציה וציון הקרוי' מדבר הן ...ושו על מפלתם של גבורי שעיר ...בצרה): ותגל ערבה. של ...שלים: (ב) ורנן. כמו ולרנן: ...לבנון. בית המקדש: הדר. ...ודו לציון: (ג) חזקו ידים ...פות. כל הנביאים מבשרי ...עה נחמו את ישראל וחזקו ... ידיהם הרפות. חזקו ל' ...קל כבד ופתרונו חזקו את ...ריו ואם היה בא לומר חזקו ...ם שידכם רפות היה לינקד ...קו ואמצו (דה"ב לב) עכשיו ...ומר להם לחזק ולאמץ אחרי' ...ד חזקו אמצו: חזקו אל תיראו. ... נקוד חזקו ל' קל חזקו אתם ...ליכם כמו שיאמר ליחיד ...ק ואמץ (יהושע א) ולא יאמר ...ק: (ד) לנמהרי לב. שממהרין ... הגאולה ומצירין על ...ורה: נקם יבא. כמו בנקם יבא: גמול אלהים. על הרשעים הוא יבא ואתכם ...יע: (ה) עיני עורים. אותם שהיו עד הנה עורים מהכיר את מורא זו עליהם: ...ני חרשים. שלא היו שומעים לקול נביאים עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון לירא' אותי ועל ישראל הוא אומר שקראם עורי' וחרשים כענין שנאמר

רדק

נה כנפים: (טו) שמה קננה קפוז. כמו קפוד: ותמלט. כמו והמליטה זכר, ר"ל ותלד: ובקעה ודגרה. כמו קורא דגר ענין אסיפה, כלומר אסיפת הביצים, וי"ו ודגרה כמו אחר כלומר אחר שאספה הביצים וחממה אותם ואחר כך תבקע הביצים ויצאו הבנים, כמו וי"ו ויבקעו המים, הן אתם קלפת ונחשה: דיות. כמו ואת הדיה, אוולטו"ר בלע"ז: אשה רעותה. פי' עם רעותה: (טז) דרשו מעל ספר ה' וקראו. אומר כנגד מי שיראה דרשו מעל ספר ה' וזהו הספר הזה וקראו החיות והעופות הנזכרות בזאת הפרשה כי כן תראו אותם כולם בחרבנה שתהיינה שוכנות בעיר הזאת לא תחסר אחת מהן: לא פקדו. לא חסרו אחת מהן את רעותה אלא כולם תהיינה שם, ואדוני אבי ז"ל פירש ספר ה' זה ספר תורת משה רבינו, דרשו כל חיות ועופות הכתובו' בפרשת ויהי ביום השמיני אחת מהן לא נעדרה, והחכם רבי אברהם פירש כי הוא דרך משל רמז לגזרות שמים שכתובות באצבע אלהים, והטעם שכל הגזרות תבאנה: כי פי הוא צוה. מאמר האל יתברך, פירוש צוה שיהיה כך לפיכך יהיה על כל פנים לא יעדר: ורוחו. פירוש רוח פי האל, על דרך וברוח פיו כל צבאם, ר"ל רצונו וחפצו והוא קבצן שיבאו כולם בארץ כותם: (יז) והוא הפיל. כאלו הפיל גורל בארץ שתהיה להם ירושה: וידו חלקתה. ידו חלקה אותה הארץ להם לחיות ולעופות: בקו. על דרך משל כמו שמחלק אדם הארץ בחבל ובקו: (א) יששום מדבר וציה ע"ד משל. ומ"ם יששום במקום נו"ן הנוספת בעתידים רבים ישמעון יזכרון או מ"ם במקום הא' עמה כמה בשלם הבשר שהוא כמו בשל להם, רוצה לומר המדבר והציה שהיו שוכנו' בהם החיו' שאלה ישישו בהם כשילכו לשכון בארץ כותי, ויש לפרש מדבר וציה ארץ ישראל שהיתה כמדבר מיום שגלו ישראל ממנה עתה בחרבן ארץ כותי תשיש ותגיל, כי כשתחרב זאת תתישב זאת כמו שפירשנו, ויו"ת יחדון דיתבין במדברא בארעא צחיא: ותפרח כחבצלת, כמו הוורד שתפרח ותתן ריחה: (ב) פרוח. אף גילת ורנן, תגל גילה אחר גילה, והתי"ו במקום ה"א, וכמוהו רבים, ורנן שם מקור: נותן לה. לארץ ישראל: המה. בני ישראל בשובם לארצם יראו כבוד ה' בשוב כבודו בירושלם. (ג) חזקו. פעמים יבא הכנוי לא לאדם מיוחד אלא למי שיהיה, כמו ריח בני, אומר למלך ולגבירה, וכן זה חזקו ידים רפות, אי אומר זה כנגד הנביאים או כנגד מי שיש להם לב חזק בגלות ובוטחים באל ובוטחים יום יום לבואת הישועה, אומר להם שיחזקו ידי הרפים בגלות, וכן ת"י אמר נביא תקיפו ידין דמרשלן: (ד) אמרו לנמהרי לב. אותם שהיו נבהלים בלבם בצרות גדולות מן הגלות: נקם יבא. בנקם יבא, או לעשות נקם: גמול אלהים. ועתה תראו גמול אלהים כי הוא יבא ויושיעכם מהגלות: (ה) אז תפקחנה. ישראל שהם בגלות כעורים וכחרשים וכפסחים

מצודת דוד

(טו) קננה קפוז. שמה תעשה לעצמה קן ומקום מדור ושמה תטיל ביציה ותבקעם ...יא האפרוחים ושמה תקרא בקול להמשיך האפרוחים אליה להסתירם בצלה כדרך ...פות: אך שם. ר"ל לא מצאו מקום הגון לקבץ כמו שמה: אשה רעותה. ר"ל ...ת עם חברתה: (טז) דרשו מעל ספר ה'. דרשו בספר ויקרא בפ' שמיני וקראו ...ות והעופות הנזכרים שמה ודעו אשר אחת מהנה לא יהיה נחסר מלהיות שמה: ...: אחת מהנה לא תחסר את חברתה כי כולן תהיינה שמה: כי פי. אמר ...ום ה' הנה פי הוא צוה שיבואו ורוחו של פי הוא קבצן והוא הדבור היוצא ...רוח והוא כפל ענין במ"ש: (יז) והוא הפיל. ר"ל נתנה לחלקם כאלו נפל ... בגורל: חלקתה. בידו חלק להם בקו המדה והוא ענין מליצה: לה (א) יששום ...ר וציה. א"י שהיא עתה כמדבר וציה ישישו אז: ותגל ערבה. א"י שהיא עתה ...בה תגל אז וכפל הדבר במ"ש: ותפרח. תעלה פרחים כחבצלת: (ב) אף גילת ורנן. ר"ל תגל גילה אחר גילה: כבוד הלבנון. הפאר והכבוד שיש בלבנון ...: נתן לה מה' וגם יותן לה הדר הכרמל והשרון ר"ל תהיה ממולאה מכל טוב: המה. יושבי הארץ ההיא יראו כבוד ה': (ג) חזקו. הוא מאמר ה' אל הנביאים ... ידים הרפות ר"ל בשרו הגאולה למי שידיו רפות ומתייאש מן הגאולה: וברכים ... את מי שברכיו כורעות ומטות לפול אמצו וחזקו והוא כפל ענין במ"ש: (ד) לנמהרי ... לאלה שלבם מתאוות מהירות הגאולה ומצטערים על איחורה אמרו להם חזקו לבבכם ואל תיראו לחשוב הן לא תבוא עוד: הנה. באמת אלהיכם יבוא לנקום ...ת עמו ולשלם גמול הראוי לאלהים לפי מדת המשפט ואז יבוא הוא ויושיעכם: (ה) אז וכו'. רצה לומר ישראל שהיו כעורים וחרשים רואים עלבונם ושומעים חרפתם ושותקים

מצודת ציון

אם השדים: מנוח. מקום מנוחה: (טו) קננה. ענין מדור כמו קן צפור (דברים כב): קפוז. הוא קפוד שאמור למעלה: ותמלט. כן נקרא לידת הביצה וכן והמליטה זכר (לקמן סו): ודגרה. כן יקרא קריאת העוף להמשיך אחריו אפרוחיו וכן קורא דגר (ירמיה יז): דיות. שם מין עוף דיה: אשה רעותה. כן דרך המקרא לומר על דברים השוים ואף אם אינו בעל חי כמ"ש בכרובים איש אל אחיו (שמות כה): (טז) נעדרה. ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לקמן מ): פקדו. גם היא ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (שמואל א כ): קבצן. ענין אסיפה: (יז) בקו. הוא חבל המדה: (א) יששום. המ"ם במקום נו"ן הנוספת בפעלים כגון ישמעון יזכרון: וציה. מקום שממון: ערבה. ענינו כמו מדבר: כחבצלת. הוא הורד וכן חבצלת השרון (ש"ה ב): (ב) כבוד. ר"ל פאר: הלבנון. שם יער בארץ ישראל: הדר. ענין יופי: הכרמל. כן נקרא מקום שדות וכרמים: והשרון. הוא מקום מרעה צאן: (ג) רפות. מלשון רפיון: כושלות. ענין חלשות ונטות לנפול: אמצו. ענין חוזק: (ד) לנמהרי. מלשון מהירות: תפקחנה

חֵרְשִׁים תִּפָּתַחְנָה׃ ו אָז יְדַלֵּג
כָּאַיָּל פִּסֵּחַ וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם כִּי־
נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים
בָּעֲרָבָה׃ ז וְהָיָה הַשָּׁרָב לַאֲגַם
וְצִמָּאוֹן לְמַבּוּעֵי מָיִם בִּנְוֵה תַנִּים
רִבְצָהּ חָצִיר לְקָנֶה וָגֹמֶא׃ ח וְהָיָה־
שָׁם מַסְלוּל וָדֶרֶךְ וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ
יִקָּרֵא לָהּ לֹא־יַעַבְרֶנּוּ טָמֵא
וְהוּא־לָמוֹ הֹלֵךְ דֶּרֶךְ וֶאֱוִילִים לֹא
יִתְעוּ׃ ט לֹא־יִהְיֶה שָׁם אַרְיֵה וּפְרִיץ
חַיּוֹת בַּל־יַעֲלֶנָּה לֹא תִמָּצֵא שָׁם
וְהָלְכוּ גְּאוּלִים׃ י וּפְדוּיֵי יְהוָה
יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת
עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה
יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה׃

לו א וַיְהִי בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה
שָׁנָה לַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֵרִיב
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה
הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְפְּשֵׂם׃ ב וַיִּשְׁלַח
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־רַבְשָׁקֵה מִלָּכִישׁ
יְרוּשָׁלַיְמָה אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל
כָּבֵד וַיַּעֲמֹד בִּתְעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃

ג׳. ג׳ · ג׳ וחסר · ג׳ · ג׳ ומ״ל · ג׳. ג׳ · ג׳ · כ״ח · ג׳ · ג׳ חסר · י״א · דסיפא תניינא ישיגון. ד׳ · ס׳ ד׳ חסר וה׳ מ״ל · ב · ג׳

ואודניהון דכחרשין לקבלא
למלי נביא יציתן׃ ו בכן
במחזהון גלותא דישראל
דמתכנשין וסלקן לארעהון
הא כאילין קלילין ולא
לאתעכבא וישבח לישנהון
דהוה בלים ארי בכן אתבזעו
במדברא מיא ונחליא
במישרא׃ ז ויהי שרובא
לאגמין דמין ובית צחונא
למבועי מיא אתר דהוה
ירודין שרן תמן יסקון קנה
וגומא׃ ח ויהי תמן כבש
אורח ותקון אורחא
דקודשא יתקרי לה לא יעדון
ביה מסאבין ולא יפסקון עדי
אורחא ודלא אליפו לא
יטעון׃ ט לא יהי תמן מלך
מבאיש ושילטון מעיק לא
יגוזיניה ולא ישתכחון תמן
ויהכון פריקין׃ י ופריקיא
דיי יתובון ויתכנשון מביני
גלותהון ויעלון לציון
בתושבחתא וחדות עלם תהי
להון די לא פסקא ועגן יקר
תהי מטל על רישיהון ביע
וחדוא ישכחון ויסוף מנהון
מבית ישראל דונא ותינחתא׃
א והוה בארבע עסרי שנין
למלכא חזקיה סליק סנחריב
מלכא דאתור על כל קרויא דבית יהודה כריכתא ואחדנון׃ ב ושלח מלכא דאתור
ית רבשקה מלכיש לירושלם לות מלכא חזקיה במשירית סגיאן וקם במזיקת בריכתא עיליתא דכביש חקל

לאגם ג׳ פתחין וסי׳ והיה השרב לאגם. אשים מדבר לאגם. ישם מדבר לאגם: ונסו ד׳ בקרי׳ וסי׳ ונסו מנסת חרב ונפלו ואין. ונסו יגון ואנחה קדמאה דישעיה. ונסו הצללים סב. וחברו ונסו הצללים אלך לי אל: ירושלימה ה׳ ד׳ מנהון חסר בקריאה וסימ׳ ותבא ירושלימ׳ בחיל כבד מאד דמלכת שבא. וירכיבו אתו עבדיו ירושלמה. וישלח מלך אשור דישעיה, וישלח תבנית יד. אחר

רש״י

שנאמר החרשים שמעו וגו׳: (ו) אז ידלג כאיל פסח וגו׳. ישראל שהם עכש[יו] פסחים וחלשים מכינו שקוראם פסחים חלשים כמו שנאמר פסחים בזזו [בז] (לעיל לג): ותרון. בישועתי: לשון אלם. לשונם של ישראל שהיו בין הכשדי[ם] אלמים שומעי׳ חרפות ואינם משיבים: כי נבקעו במדבר מים. כי תשמח ישועתי ויפרחו כמדבר ל[...] הצמאה למים ומעיינות נבקע[ו] בתוכה כלומר כי יצמח יש[ועה] לנדכאים: (ז) והיה השרב ל[אגם]. לאגם. התאב לתשועה יו[שע] נושע והנביא דבר בלשון מש[ל]: בנוה תנים רבצה וגו׳. בנ[וה] מקום שהיה מדבר ציה שה[יה] נוה מרבץ תנין יהיה לא מק[ום] חציר העשב לקנה וגומא ו[...] דרך קנה וגומא גדלים א[לא] במקום מים כענין שנא[מר] היגאה גומא בלי בצה (א[יוב] ח): רבצה. שם דבר הוא כ[...] מרבץ שהרי אינו מפיק ה״א: (ח) והיה שם מסלול. לעוב[רים] ושבים: והוא למו. והוא הד[רך] של אותן עורים וחרשים ופס[חים] ואלמים הנזכרים למעלה וה[...] הלוך אותו דרך ואפילו [...] אוילים לא יתעו כי אייש[ר] לפניהם: (ט) ופריץ חיות. חזיר מיער (תהלים פ) אין [...] פריץ בחיות כחזיר הבר ו[...] אריה מסובכו (ירמיה ד) נ[...] כנבוכדנצר לא ימצא שם: [...] יעלנה. לאותה הדרך [...] משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו בה (שמות יח) הרי נקבה. בדרך אחד יצאו אליך (דברים כח) הרי זכר: לא תמצא. [...] רעה שם: (י) ושמחת עולם. שמחה אשר מעולם שהיה לכם כבר בדרך ויאתן ממצ׳ וה׳ הולך לפניהם יומם (שמות יג): ונסו. היגון והאנחה מה[ם]: (ב) בתעלת. פוש״ר בלע״ז: בריכה. מקום כינוס מים חפר בקרקע בידי אדם לתת בו דגים ארוך ורחב: במסלת. דרך כבושה קמין בלע״ז: [...] כובס. ת״י חקל משטח קצ[...] ששוטחין שם הכובסים [...] הבגדים

רד״ק

הפסחים והאלמים: (ו) כי נבקעו במדבר מים. הנה אמר מיכה המורשתי כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והנה יהיה זה מהנפלאות שיבקעו במדבר מים: ונחלים בערבה. שימצאו מים רבים בדרך בשובם לארצם: (ז) והיה השרב. מקום השרב ומקום הצמאון יהיה לאגם ולמבועי מים שיהיו נובעים להם בדרכם בלכתם במקום ציה שהוא מקום השרב שאין שם מים מרוב החום, ותרגום אכלני חורב אכלני שרבא: בנוה תנים רבצה. מקום שהיה נוה תנים והיו רובצות התנות שם יהיה חציר לקנה וגומא, שיצמחו שם קנה וגומא שאינם צומחי׳ אלא במקום מים: חציר. כמו חצר, כמו שפירשנו למעלה, ואמר רבצה וכל את ואחת מהתנים ותנים אומר על הנקבות כמו שאומר גם תנים חלצו שד: (ח) והיה שם. שם במדבר שלא היה שם דרך מעולם יהיה עתה מסלול ודרך, ובדרש עכשיו אין דרך במדבר שכולו חול והשיירות אינם הולכות בלילה אלא לאור המזלות, ואז יהיה מסלול ודרך, ומסלול כמו מסלה: ודרך הקדש יקרא לה. לאותה הדרך, כי עם קדש ילכו בה: לא יעברנו טמא. ר״ל אחד מן הרשעים: והוא למו. לישראל לבד יהיה אותו הדרך: הולך דרך. בין הולך דרך שהוא רגיל ללכת דרכים בין אוילים לא יתעו באותה הדרך: ואוילים. ר״ל אותם שהם אוילים לענין דרכים שלא הורגלו בהם בזה הדרך לא יתעו, אבל ילכו דרך ישר עד ירושלם: (ט) לא יהיה. לפי שמתחלה היה מדור חיות רעות שהיה מדבר עתה שילכו בה בני ישראל לא יהיה שם אריה ופריץ חיות לא יעלה באותה הדרך ולא תמצא שם חיה רעה, ופי׳ ופריץ חיות, אפילו הפריץ שבחיות שפורץ מנהג החיות שהולך למקום שבני אדם מצויין אפילו אותה לא תבא שם והלכו שם גאולים בלי פחד: (י) ופדויי ה׳ ישובון. ושמחת עולם על ראשם, דרך משל כי ילכו קוממיות ראשם נשוא בשמחה: ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, זהו ישיגו ונסו והשלמה מזה בפרשת עורי עורי לבשי עוזך ישיגון בנו״ן, נסו, אין וי״ו בראש המלה, והסימן שלא תטעה בהם וי״ו נון, ופירוש הסימן כי הוי״ו קודם לנו״ן, וזה שהוא ישיגו ונסו בוי״ו בסוף ישיגו וי״ו בראש ונסו הוא הראשון, והאחרון נו״ן בסוף ישיגון ונון בתחל׳ נסו אין שם וי״ו: (א) ויהי בארבע עשרה שנה. פרשה זו פירשנוה בספר מלכים באר היטב, ויש

תולדות אהרן אז ידלג. סנהדרין לא: ופדויי ה׳. ברכות נח שבת פח סנהדרין קי (סנהד׳ כט): ששון ושמחה. סוטה מח:

מצודת דוד

ועוטים עצמם כאלו לא יראו ולא ישמעו הנה אז יראו וישמעו: (ו) אז ידלג. ישראל שהיו חשובי׳ כה כחגרים ידלגו אז כמו איל: ותרון. ישראל שהיו כאלם לא יכ[...] היו ימלא לשונם רינה: כי נבקעו. במקום שלא היה מים יבקעו מעינות מים [...] ונחלים בערבה ור״ל יצמח ישע רב לנדכאים: (ז) והיה השרב. מקום היובש מ[...] החום יהפך להיות אגם מים ומקום צמאון יהפך להיות שמה מבועי מים [...] השפלות תהפך לממשל רב: בנוה. במדור שהיה מרבץ לתנין תשוב להיות ני[...] ויצמח שמה דשא להיות קנה וגומא שאינם גדלים אלא במקום רטוב מאוד: (ח) [...] שם מסלול. במקומות השוממות יהיה מסילה ודרך כבושה ויקרא בשם דרך הק[...] והוא למו. הדרך הזה יהיה מיוחד להם לישראל: הולך דרך. בין הרגיל ל[...] בדרך בין האוילים בענין הכרת הדרך על כי לא הורגלו ללכת בדרך: לא יתעו [...] יהיו תועים בזה הדרך כי יהיה דרך כבושה: (ט) לא יהיה שם. בזה הדרך לא יבוא אריה ואפי׳ הפריץ שבחיות הפורץ גדר החיות ללכת במקום אנשים הנה [...] יעלה בדרך הזה ולא תמצא שמה: והלכו גאולים. ולכן ילכו שם ישראל הנגאלים מן הכשדים מבלי אימה ופחד: (י) ופדויי ה׳. ישראל אשר יפדם ה׳ מן ה[...] ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה: ושמחת עולם. השמחה שהיה להם מימות עולם תכון על ראשם: ישיגו. כאלו ירדפו אחריהם וישיגום: ונסו. היגון והאנחה [...] ויברח מפניהם ולא עליהם יהיו: לו (ב) מלכיש. כי שם היה: ירושלמה. אל ירושלים: בתעלת. בתעלה הנמשכת מהברכה העליונה אשר היא במסילה ה[...]
אל

מצודת ציון

(ה) תפקחנה. תפתחנה כמו אפקח את עיני (זכריה י״ב): (ו) ידלג. ענין קפיצה כמו מדלג על ההרים (ש״ה ב): פסח. חגר: ותרון. מלשון רנה: (ז) השרב. ענין יבשות החום כמו ולא יכם שרב ושמש (לקמן מ״ט): לאגם. מקום קבוץ המים: וצמאון. ר״ל מקום יובש: למבועי. ענין מעין ומקור וכן ותשבר כד על המבוע (קהלת י״ב): בנוה. במדור: תנים. מין נחש: רבצה. ענין השכיבה לנוח: חציר. דשא: לקנה וגומא. הם מיני צמחים: (ח) מסלול. מלשון מסילה ודרך כבושה: למו. להם: יתעו. מלשון תועה: (ט) ופריץ. ענין עזות והתחזקות: (י) ישיגו. ענין הקרוב והדבוק: ונסו. ענין בריחה: יגון. מלשון תוגה וצער: (א) הבצורות. החזקות: ויתפשם. כבשם ולכדם: (ב) בחיל. ענין לגאות עם כבד. ענין רבוי וכן עמך הכבד הזה (מ״א ג): בתעלת הברכה. הבריכה היא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה הוא החפירה הסמוך לו ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הברכה וכן אל קצה תעלת הברכה (לעיל ז): במסילת. בדרך הכבושה:
משענת

ג וַיֵּצֵא אֵלָיו אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ
אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח
בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
רַבְשָׁקֵה אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־
אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה ד'
הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ ב'
ה אָמַרְתִּי אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה ג' ר"פ סימן
וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי
בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃ ו הִנֵּה בָטַחְתָּ
עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־ ב' מ"ל
מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא ב'
בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם ב'
לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ ז וְכִי־תֹאמַר ב' ר"פ
אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ הֲלוֹא
הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־
בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר
לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ ח'
הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ׃ ח וְעַתָּה הִתְעָרֶב
נָא אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה
לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת
לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃ ט וְאֵיךְ תָּשִׁיב ג' ר"פ . ו'
אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי כ"ס
הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם
לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃ י וְעַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי ב' בסיפ"א
יְהוָה עָלִיתִי עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת ב' מי נח
לְהַשְׁחִיתָהּ יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה ד'
אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ׃ ב'
יא וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים וְשֶׁבְנָא וְיוֹאָח
אֶל־רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ
אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־
תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם ז' ג"ז
אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה׃ יב וַיֹּאמֶר
רַבְשָׁקֵה הַאֶל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי ג'

מִשְׁטַח קַצָּרַיָא׃ ג וּנְפַק לְוָתֵיהּ אֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָה דִי מְמַנָא עַל בֵּיתָא וְשֶׁבְנָא סַפְרָא וְיוֹאָח בַּר אָסָף דִי מְמַנָא עַל דָכְרָנַיָא׃ ד וַאֲמַר לְהוֹן רַבְשָׁקֵה אֲמַרוּ כְעַן לְחִזְקִיָה כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא דְרַבְרְבָתָא מַלְכָּא דְאַתּוּר מָה רוּחֲצָנָא הָדֵין דְאִתְרַחֵיצְתָּא׃ ה אֲמַרִית בְּרַם בְּמַמְלַל סִפְוָן בְּמֵלָךְ וּגְבוּרָא אַעֲבֵיד קְרָבָא כְּעַן עַל מַן אִתְרַחֵיצְתָּא אֲרֵי מְרַדְתָּא בִי׃ ו הָא אִתְרַחֵיצְתָּא עַל סְמֵךְ קַנְיָא רְעִיעָא הָדֵין עַל פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם דְאִם יִסְתְּמֵיךְ גַבְרָא עֲלוֹהִי וְיֵעוּל בִּידֵיהּ וִיבַזְעִינֵיהּ כֵּן פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְכָל דְמִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי׃ ז וַאֲרֵי תֵימְרוּן לִי עַל מֵימְרָא דַיָי אֱלָהָנָא אִתְרַחֵיצְנָא הֲלָא הוּא דְאַעְדִי חִזְקִיָה יַת בָּמָתוֹהִי וְיַת אֱגוֹרוֹהִי וַאֲמַר לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם קֳדָם מַדְבְּחָא הָדֵין תִּסְגְדוּן׃ ח וּכְעַן אִתְעָרֵב כְּעַן עִם רִבּוֹנִי מַלְכָּא דְאַתּוּר וְאֶתֵּן לָךְ תְּרֵין אַלְפִין סוּסָוָן אִם תִּכּוּל לְמַנָאָה עֲלָךְ רָכְבִין עֲלֵיהוֹן׃ ט וְאֵיכְדֵין אַתְּ מְדַמֵּי לַאֲתָבָא יַת אַפֵּי חַד מִשִּׁלְטוֹנֵי עַבְדֵי רִיבּוֹנִי זְעֵרַיָא וְאִתְרַחֵצְתָּא לָךְ עַל מִצְרַיִם לִרְתִיכִין וּלְפָרָשִׁין׃ י וּכְעַן הֲבַר מִמֵּימְרָא דַיָי סְלֵקִית לְאַרְעָא הָדָא לְחַבָּלוּתָא יְיָ אֲמַר לִי סַק עַל אַרְעָא הָדָא וְחַבְּלָהּ׃ יא וַאֲמַר אֶלְיָקִים וְשֶׁבְנָא וְיוֹאָח לְרַבְשָׁקֵה מַלֵּיל כְּעַן עִם עַבְדָךְ אֲרָמִית אֲרֵי שָׁמְעִין אֲנַחְנָא וְלָא תְמַלֵּיל עִמָּנָא יְהוּדִית קֳדָם עַמָּא דִי עַל שׁוּרָא׃ יב וַאֲמַר רַבְשָׁקֵה הַלְוָת רִבּוֹנָךְ וַעֲלָךְ שַׁלְחַנִי

רשי

...גדים : (ג) המזכיר. כותב ...ברונות בספרי דברי הימים. ...ת המזכי' איזה דין בא לפניו ...ון שיפסקנו ראשון) : ... אמרתי. עד הנה אך דברי ...תים יהוא בפיו לאמר לא ...בוד למלך אשור ומשירא ...עלה עליו לצבא יחזור בו ...יו הרי עליתי מעתה או ...דני או צריך הוא לבקש ... וגבורה למלחמה : עתה. ... כעת אמור נא על מי ...ת למרוד בי : (ו) אשר ...ך איש. על הקנה הרצוץ ...בר והקרומיות באים בכפו ...בין אותה כן פרעה לבוטחי' ...ופן להיות עזרתו לרעתן: ... אשר הסיר חזקיה את ...תיו. ביער את כל בתי ...ים ומזבחות ובמות והזקיק ...כל יהודה להשתחות לפני ... אחד : (ח) התערב נא. ...ר זה אם תוכל לקיימן ל' ...ן הק רין גי"ר בלע"ז : ואיך תשיב. אפי' פני פחת שהוא מעבדי אדוני ...ים שהקטן בראשי גייסות ממונה על אלפים איש : עבדי. אחד מעבדי כמו השיחים (בראשית כא) הריקים (שמואל ב ו) : ...מבלעדי ה'. שלא מרשותו: ...מר אלי. כבר נבאו הנביאי' ...את חיל דמשק ואת שלל ...ון לפני מלך אשור (לעיל ...והוא טעה לומר כאשר ...י לשומרון כן אעשה ...ליים : (יא) כי שומעים ...י. מכירים אנחנו אותו ...ומעים אינטנד"ש בלע"ז: ...תדבר אלינו יהודית. שהכל ...מכירים בל' יהודית והם ...דים מדבריך (לפי שאמר ...אמרו נא אל חזקיה (סברו) ...בא להפחיד העם ורבשקה ... מומר היה כהגורים ...אף שמלות רבו על רבשקה ...בו נמשך למשפחתו ויכמרו ...ין) : (יב) האל אדוניך. ...ה הוא לכך נקוד חטף וכי אל שניכם לבדכם אדני הלוא אל כולם ולכך באתי שכל העם ויראו ואל יסיתם חזקיהו למרוד

...ת אהרן עצה וגבורה. עקדה שער נח : קנה ...ך . ברכות נו יבמות נג :

רדק

ויש ביניהם שמי מעט אלא שהענין אחד, במלכים, אמרת אך דבר שפתים אמר רבשקה כנגד חזקיהו אמנם בלבך שדבר שפתים יועיל, וזו הוא התפלה, ואין זה כי עצה וגבורה צריך למלחמה, ובזה הספר אמרתי, אמר רבשקה אמרתי כי אתה חושב להשען על דבר שפתים, רוצה לומר על תפלתך, והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' אך דבר שפתים העצה והגבורה שלך בדבר שפתים היא

זה שלח סנחריב : ולירושלם ח' בקריאה וסי' נמסר בירמיה סימן ד' : יהודית ד' וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' י"ח : סימן מלכים ובארבע עשרה שנה. ישעיה ויהי בארבע עשרה שנה. מלכים וישלח מלך אשור את תרתן. ישעיה וישלח את רבשקה. מלכים וישלח מלך אשור פזר. ישעיה וישלח מלך אשור פסק. מלכים מן לכיש אל המלך חזקיהו. ישעיה מלכיש ירושלמה. מלכים ויעלו ויבאו ירוש' ויעלו ויבאו ויעמדו אשר במסלת. ישעיה ויעמד בתעלת במסלות. מלכים ויקראו אל המלך ויצא אלהם. ישעית ויצא אליו אליקים. מלכים אמר' אך דבר שפתים. ישעיה אמרתי אך דבר שפתים. וסימ' ואיך אמרת אחתי היא כו' כי אמרתי. מלכים עתה הנה בטחת. ישעיה הנה בטחת. מלכים וכי תאמרון אלי. ישעיה וכי תאמר אלי. סימן מלכים רבים ישעיה לשון יחיד. מלכים ויאמר ליהודה ולירושלם לפני יתיב. ישעיה ויאמר ליהודה ולירושלם לפני תביר. מלכים השתחוו בירושלם. ישעיה הזה תשתחוו. מלכים את אדני את המלך. ישעיה את אדני המלך. מלכים עתה המבלעדי. ישעיה ועתה המבלעדי. מלכים על המקום על עלה על הארץ. ישעיה עליתי על הארץ עלה אל הארץ. מלכים עליתי על המקום הזה להשחיתו על הארץ. ישעיה על הארץ הזאת להשחיתה אל הארץ. מלכים ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנא ויואח. ישעיה ויאמר אליקים ושבנא ויואח. מלכים ואל תדבר עמנו. ישעיה ואל תדבר אלינו. מלכים חריהם את שניהם כתיב. ישעיה חראיהם שיניהם כתיב. מלכים העל אדניך מלעיל. ישעיה האל אדניך

מצודת דוד

...אל דם שמכבסים שם הבגדים ושוטחים שמה מול השמש לנגבה : (ג) על הבית. ...על בית המלך : המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות : (ד) מה הבטחון. מה ...אשר בטחת בו למרוד בי : (ה) אמרתי. אומר אני שרק בדבר שפתים בעלה ... תרצה לעשות מלחמה אבל לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה : עתה. ...והצורך הוא גם אל הגבורה ולא הנה בך א"כ על מי בטחת שיתן בך גבורה : (ו) ...ה בטחת. הנה בטחונך על מצרים. מה הוא כי הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ ... אשר אם יסמוך איש עליו בא עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה ...ת פרעה נכסף עוד לרעה : (ז) הלא הוא. הלא הוא אשר הסיר חזקיה את ... אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבה"מ תשתחוו ומיעט א"כ בעבודתו והבאת בעיניו : (ח) התערב נא. עתה התחייב עצמך עם אדוני תוכל למלאות הדבר אשר ישאל : לתת לך. לתת מאנשיך : (ט) ואיך תשיב. את פני להלחם עם פני פחת וכו' הלא אף הקטן שבהם ממונה הוא על אלפים : ותבטח א"כ בוודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ : (י) המבלעדי ה' וכו'. מבלי גזרת המקום : ה' אמר. כבר ניבא ישעיה ישא וגו' ואת שלל שמרון (לעיל ח) ומעט לומר שכן יעשה לירושלים : (יא) ארמית. בלשון ארמית : כי שומעים כי מבינים אנחנו ארמית : יהודית. בלשון יהודית : באזני העם. בפניהם כהם שומעים כי הכל מכירים בו ואין מהדרך לפרסם דברי המלחמה בפני המון העם

האל

מצודת ציון

(ו) משענת. ענין סמיכה : הרצוץ. משובר ומרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד) : (ח) התערב. מל' ערבון ומשכון כי המשנים חלוקים בדבר מה וכ"א מחייב עצמו בממון באם לא יהיה כדבריו והדרך הוא שכ"א נותן ערבון להיות בטוח ומקיים : (ט) פחת. ענין שררה : (י) המבלעדי. ענין. כמו

אדני לדבר את־הדברים האלה
הלא על־האנשים הישבים על־
החמה לאכל את־חראיהם ולשתות
את־שיניהם עמכם: יג ויעמד
רבשקה ויקרא בקול־גדול יהודית
ויאמר שמעו את־דברי המלך
הגדול מלך אשור: יד כה אמר המלך
אל־ישא לכם חזקיהו כי לא־יוכל
להציל אתכם: טו ואל־יבטח
אתכם חזקיהו אל־יהוה לאמר
הצל יצילנו יהוה לא תנתן העיר
הזאת ביד מלך אשור: טז אל־
תשמעו אל־חזקיהו כי כה אמר
המלך אשור עשו אתי ברכה
וצאו אלי ואכלו איש־גפנו ואיש
תאנתו ושתו איש מי־בורו: יז עד־
באי ולקחתי אתכם אל־ארץ
כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ
לחם וכרמים: יח פן־יסית אתכם
חזקיהו לאמר יהוה יצילנו ההצילו
אלהי הגוים איש את־ארצו מיד
מלך אשור: יט איה אלהי חמת
וארפד איה אלהי ספרוים וכי־
הצילו את־שמרון מידי: כ מי
בכל־אלהי הארצות האלה אשר־
הצילו את־ארצם מידי כי־יציל
יהוה את־ירושלם מידי: כא ויחרישו
ולא־ענו אתו דבר כי־מצות המלך
היא לאמר לא תענהו: כב ויבא
אליקים בן־חלקיהו אשר־על־הבית
ושבנא הספר ויואח בן־אסף
המזכיר אל־חזקיהו קרועי בגדים
ויגידו לו את דברי רבשקה:
לז א ויהי כשמע המלך
חזקיהו ויקרע את־בגדיו ויתכס
בשק ויבא בית יהוה:
ב וישלח את־אליקים אשר־על־
הבית ואת | שבנא הספר ואת

ו' חס' בסיפר' · צואתם ק' · מימי רגליהם קרי · ז' · ד' · ה' · ג' ר"פ · ב' · בספר מוגה · ב' · ב' · ב' חד מ"ל וחד חסר · מ"א · כ' לישן מ"ל כמ"ו · ג' דסמיכי ולישנן י"ב זוגין · ב' פסוקים בס"פ א' ולא ולא · ב' וחסר · ב' מ"ל · ב' · כ"ס קמץ · ב' מ"ל בנביאים

תרגום

רבוני למללא ית פתגמיא
האילין הלא על גבריא דיתבין
על שורא למיכל ית מפקתהון
ולמשתי ית מימי רגליהון
בציריא עמכון יג וקם רבשקה
ואכלי בקל רב יהודית ואמר
שמעו ית פתגמא מלכא
דרבתנא מלכא דאתור:
יד כדנן אמר מלכא לא יטעי
לכון חזקיה ארי לא יכול
לשיזבא יתכון: טו ולא ירחיץ
יתכון חזקיה על מימרא דיי
למימר שיזבא ישיזבננא יי לא
תתמסר קרתא הדא ביד
מלכא דאתור: טז לא תקבלון
מן חזקיה ארי כדנן אמר
מלכא דאתור עבידו עמי
שלמא ופוקו לותי ואכולי
גבר פרי גופנוהי וגבר פרי
תינוהי ושתו גבר מי גוביה:
יז עד מיתא ואדבר יתכון
לארעא טבא כארעכון ארע
עבור וחמר ארע חקלין
וכרמין: יח דלמא יטעי יתכון
חזקיה למימר יי ישזבננא
השיזבא דחלת עממיא גבר
ית ארעיה מיד מלכא דאתור:
יט אן דחלת חמת וארפד אן
דחלת ספרוים וארי שיזבו ית
שמרון מן ידי: כ מן בכל
דחלת מדינתא האלין דשיזבו
ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב
יי ית ירושלם מן ידי: כא ושתיקו
ולא אתיבו יתיה פתגמא ארי
תפקידת מלכא היא למימר
לא תתיבוניה: כב ואתא
אליקים בר חלקיה די ממנא
על ביתא ושבנא ספרא ויואח
בר אסף די ממנא על דכרניא
לות חזקיה כד מבזעין
לבושיהון וחויאו ליה ית
פתגמי רבשקה: א והוה כד
שמע מלכא חזקיה ובזע ית
לבושוהי ואתכסי בסקא ועל
לבית מקדשא דיי: ב ושלח ית
אליקים די ממנא על ביתא
וית שבנא ספרא וית סבי

מסרה

ואליך. מלכים ויאמר אליהם רבשקה. ישעיה ויאמר רבשקה האל. מלכים יהודי' וידבר ויאמר שמעו דבר המלך הגדול. ישעיה יהודית ויאמר שמעו את דברי המלך הגדול. מלכים כי לא יוכל להציל אתכם מידו. ישעיה כי לא יוכל להציל אתכם. מלכים עד באי ולקחתי אתכ' תלישא. ישעיה עד באי ולקחתי זקף. מלכים ושבנא הסופר. ישעיה ואת שבנא הסופר. מלכים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ. ישעיה אל ישעיהו בן אמוץ הנביא. מלכים אולי ישמע ה' אלהיך את כל דברי רבשקה. ישעיה אולי ישמע ה' אלהיך את דברי רבשקה. מלכים ויאמר להם ישעיהו. ישעיה ויאמר אליהם ישעיהו. מלכים ושב לארצו. ישעיה ושב אל ארצו. מלכים וישמע אל תרהקה מלך. ישעיה וישמע על תרהקה מלך. מלכים הנה יצא להלחם. ישעיה לאמר יצא להלחם חסר הנה. מלכים וישב וישלח מלאכים. ישעיה וישמע וישלח מלאכים. מלכים את אשר עשו. ישעיה אשר עשו. מלכים אשר שחתו. ישעיה אשר השחיתו. מלכים איו מלך חמת. ישעיה איה מלך חמת. מלכים מיד המלאכים ויקראם. ישעיה מיד המלאכים ויקראהו. מלכים ויתפלל חזקיהו אזלא לפני ה' ויאמר. ישעיה ויתפלל חזקיהו יתיב אל ה' לאמר. מלכים ה' אלהי ישראל טרכא. ישעיה ה' צבאות אלהי ישראל אזלא: את השמי' ואת הארץ י"ג וסי' מקומם מצויין במסר' רבתא בערך שמים: מלכים הטה ה' אזנך ושמע את דברי סנחריב. ישעיה הטה ה' אזנך ושמע את כל דברי. מלכים אשר שלחו. ישעיה אשר שלח. מלכים את הגוים ואת ארצם. ישעיה את כל הארצות. מלכים ונתנו את אלהיהם. ישעיה ונתון את אלהיהם. מלכים הושיענו נא מידו. ישעיה הושיענו מידו. מלכים כי אתה ה' אלהים. ישעיה כי אתה ה' לבדך. מלכים אשר התפללת אלי תביר. ישעיה אשר התפללת יתיב. מלכים מבחור. ישעיה מבחר וסי' רישי ספריהון. מלכים ואבואה מלון קצה. ישעיה ואבוא מרום קצו. מלכים אני קרתי זקף. ישעיה אני קרתי טפחא. מלכים ושתיתי מים זרים. ישעי' ושתיתי מים. מלכי' למימי קדם ויצרתיה. ישעיה מימי קדם ויצרתיה. מלכי' להשות גלים.

תולדות אהרן

מימי רגליהם. מגלה כה: עד באי. סנהדרין צד: אלהי הארצות. מגלה יא חולין פט: קרועי בגדים. מ"ק כו סנהדרין ס:

רשי

למרוד: לאכול את צואתם אף הם ברעב המצור יאכלו את חריהם. רעי היוצא דרך הנקב שלהם. ול' נאה תקנו סופרים לקרותו צואתם כך שנו רבותינו מקראות הכתובים לגנאי קורין אותו לשבח כמו (דברים כח) בעפולים בטחורים (שם) ישגלנה ישכבנה. חוריהם צואתם. שיניהם. מימי רגליהם שיניה' צואה לשון שיני דכרכשא היא המלחולת שקורין ... בלע"ז עומדת ע"י שלש שיניים (יד) ישיא. יתעה: (טז) עשו אתי ברכה. באו אלי לשלום ... והביאו אלי תשור שלום: ברכה. שלו"ד בלע"ז כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מז י): ואכלו א[יש] גפנו. ואלך מעליכם ות[שבו] בשלום עד שאבוא ארץ טו[בה] כארצכם והגלה אתכם שם [כי] כן דרכו להעביר האומות מא[רץ] אל ארץ כמה שנאמר (לע[יל] י) ואסיר גבולות עמים: (יז) ארץ כארצכם. אמר ר"ש [בן] יוחאי שוטה היה זה משל למ[ה] כו' בספרי פ' והיה עקב ... לומר אל ארץ יפה מארצכם אלא שלא היה יכול לס[פר] בגנותה: (יט) וכי הצילו ... שומרון מידי. וכי שומרון ה[יו] עובדים לאלהי ארם שהיני... ואת זאת היא מארם: (כב) קרו[עי] בגדים. על ששמעו גידו[ף] השם והיא כמו ברכ[ת] השם

להדמותו לאלהי עמי הארצות: לז (א) ויתכס. כסה עצמו בשק ... דרך

מצודת דוד

(יב) האל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי: על האנשים. אל האנשים: לאכול. להזכירם כי יבואו בו[דאי] ומעקת רעבון ולמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגל: עמכם. ר"ל גם הם גם אתם: (טז) עשו אתי ברכה. ר"ל ... עמי שלום לתת תשורות שלו[ם]: ואכלו וכו'. ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי ... ללקוט פירות האילנות ולשאוב מהבורות: (יז) ולקחתי. ... אתכם משם להוליך אל ארץ טובה כארצכם כי כן היה [דרכו] להעביר את האומות ... מארצם לארץ אחרת: ארץ [דגן]. ארץ המגדל דגן: (יח) פן י[סית]. שמא יפתה אתכם: ההצ[ילו]. ר"ל דעו שאין ממש בדבר כי האם הצילו וכו': איה. ר"ל ... אלוה: (יט) איה וכו'. ר"ל וכי היה בידם הכח להציל: וכי ... וכי אלהי שמרון הצילו את ... מידי: (כ) מי בכל וכו'. ר"ל וכי מי מאלהי העמים הציל את ארצו מידי לשתחשבו שה' יציל את ירושלים מידי: (כב) [קרועי] בגדים. על ששמעו דברי ... המחרף ומגדף כלפי מעלה ... דרך

מצודת ציון

כמו זולת: (יב) חראיהם. מל' חור ונקב ור"ל צואה היוצאה מנקב פי הטבעת: שיניהם. הוא מי רגלים והוא קרוב מל' שתן: (יד) ישיא. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (טז) ברכה. ענין מנחה ותשורת שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג): (יז) ותירוש. ענבי היין: (יח) יסית. מל' הסתה ופתוי: (כא) ויחרישו. שתקו

זקני הכהנים מתכסים בשקים אל־
ישעיהו בן־אמוץ הנביא: ג ויאמרו
אליו כה אמר חזקיהו יום־צרה
ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו
בנים עד־משבר וכח אין ללדה:
ד אולי ישמע יהוה אלהיך את ׀
דברי רבשקה אשר שלחו מלך־
אשור ׀ אדניו לחרף אלהים חי
והוכיח בדברים אשר שמע יהוה
אלהיך ונשאת תפלה בעד
השארית הנמצאה: ה ויבאו עבדי
המלך חזקיהו אל־ישעיהו:
ו ויאמר אליהם ישעיהו כה
תאמרון אל־אדניכם כה ׀ אמר
יהוה אל־תירא מפני הדברים אשר
שמעת אשר גדפו נערי מלך־
אשור אותי: ז הנני נותן בו רוח
ושמע שמועה ושב אל־ארצו
והפלתיו בחרב בארצו: ח וישב
רבשקה וימצא את־מלך אשור
נלחם על־לבנה כי שמע כי נסע
מלכיש: ט וישמע על־תרהקה
מלך־כוש לאמר יצא להלחם
אתך וישמע וישלח מלאכים אל־
חזקיהו לאמר: י כה תאמרון
אל־חזקיהו מלך־יהודה לאמר אל־
ישאך אלהיך אשר אתה בוטח בו
לאמר לא תנתן ירושלם ביד
מלך אשור: יא הנה ׀ אתה שמעת
אשר עשו מלכי אשור לכל־הארצות להחרימם
ואתה תנצל: יב ההצילו אותם אלהי הגוים אשר־
השחיתו אבותי את־גוזן ואת־חרן ורצף ובני־עדן
אשר בתלשר: יג איה מלך־חמת ומלך ארפד ומלך
לעיר ספרוים הנע ועוה: יד ויקח חזקיהו את־הספרים
מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית יהוה ויפרשהו חזקיהו
לפני יהוה: טו ויתפלל חזקיהו אל־יהוה לאמר: טז יהוה
צבאות אלהי ישראל ישב הכרבים אתה־הוא האלהים
לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את־השמים ואת־

בהניא כד מכסן סקיא לות
ישעיהו בר אמוץ נביא:
ג ואמרו ליה כדנן אמר חזקיה
יום עקא וחסודין וניאוצא
יומא הדין ארי אקיפתנא עקא
כאתא דיתבא על מתברא
וחיל לית לה למילד: ד מאים
שמיע קדם יי אלהך ית פתגמי
רבשקה דשלחיה מלכא
דאתור רבוניה לחסדא עממא
קימא ויעביד פורענותא על
כל פתגמיא דשמעין קדם
יי אלהך ותתחנן בצלו על
שארא דאשתאר: ה ואתו
עבדי מלכא חזקיה לות ישעיה:
ו ואמר להון ישעיה כדין תימרון
לריבונכון כדנן אמר יי לא
תדחל מן קדם פתגמיא די
שמעתא דחסדו עולימי מלכא
דאתור קדמי: ז הא אנא
יהיב ביה רוחא וישמע
בשורא ויתוב לארעיה
ואפלגיה בחרבא בארעיה:
ח ותב רבשקה ואשכח ית
מלכא דאתור מגיח קרבא על
לבנה ארי שמע ארי נטל
מלכיש: ט ושמע על תרהקה
מלכא דכוש למימר נפק
לאגחא קרבא עמך ושמע
ושלח אזגדין לות חזקיה
למימר: י כדין תימרון
לחזקיהו מלך שבטא דבית
יהודה למימר לא יטעינך
אלהך די את רחיץ ביה למימר
לא תתמסר ירושלם ביד
מלכא דאתור: יא הא את
שמעתא דעבדו מלכי אתור
לכל מדינתא לגמרותהון ואת
מדמי לאשתזבא: יב השיזבא יתהון דחלת עממיא דחבילו
אבהתי ית גוזן וית חרן ורצף ובני עדן דבתלשר: יג אן
מלכא דחמת ומלכא דארפד ומלכא דלקרתא ספרוים הלא
טלטל נון ואגליאינון: יד ונסיב חזקיה ית אגרתא מיד אזגדיא
וקרא חדא מנהון וסליק לבית מקדשא דיי ופרסה חזקיה
קדם יי: טו וצלי חזקיה קדם יי למימר: טז יי אלהא צבאות
אלהא דישראל דשכינתיה שריא על מן כרוביא אתה
הוא יי ולית בר מנך לכל מלכות ארעא את עבדת ית
שמיא וית ארעא:

רשי

(ג) ותוכחה. אפרוכמנ"ט בלע"ז כאויבים מוכיחים לחטם לאמר ידינו רמה אלהים כאלהינו: כי באו בנים. בני ישראל בניו של הקב"ה: עד משבר וכח אין לידה. עת צרה הדומה לאשה יושבת על המשבר ואין כח ללדת: (ד) והוכיח בדברים. על לחו וקראה הגלחתו. ...ית איספרובי"ר בלע"ז: ושמע שמועה. מיד זו שמת תרהקה מלך כוש ומתוך מלך מעליכם הפעם כזאת ...ם עם תרהקה ואין זו לארצו ואח"כ ישוב הלום עתיד להשיבו לארצו ...ילו שם בחרב: (ט) וישמע. אשור: על תרהקה. לאמר תרהקה להלחם אתך: וישלח מלאכים. אין הסני כמו וישמע הראשון ...שון ל' שמוע' והשני ל' קבל' דברי השלוחי' ויטבו בעיניו לב להסתלק מעל ירושל' ...זם תחלה עם כוש: וישלח ...כים אל חזקיהו. להודיעו ...ו מסתלק לגמרי אלא ע"מ ...: (יב) עדן. שם מלכות ...דאת אמר (יחזק' כז) חרן ועדן: (יג) הנע ועוה. ...הו ועיוהו מלך אשור החריבם וטלטלם

...ות אהרן יום צרה. (שבת דף מ):

רדק

היא לבד: (יד) ויקראהו. כל אחד ואחד מן הספרים, וכן הוא במלכים ויקראם, וכן אמר ויפרשהו, ויונתן תרגם ויקראהו וקרא חד מנהון, ואדוני אבי ז"ל פי' ויקראהו ויפרשהו על הספר שהיה בו גדוף האל: את

מצודת דוד

דרך לער ואבל: (ג) ותוכחה. האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו ואומר ידי רמה: ונאצה. מבזה את המקום בדברי חרוף: כי באו בנים. דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים: (ד) אולי ישמע ה'. אולי יתן לב לשמוע: והוכיח. התווכח בדברים כאשר שמע ה': ונשאת. כאומר לזה שלחתי אליך שתשא תפלה לה': השארית הנמצאה. שארית ישראל הנמצא בירושלים כי כבר כבש כל ערי הבצורות שביהודה: (ז) נותן בו רוח. אעיר רצונו ללכת משם כאשר ישמע שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש: ושב אל ארצו. סוף הדבר יהיה שישוב אל ארצו בפחי נפש ובארצו אפיל אותו בחרב: (ח) כי שמע וגו'. ולזה הלך לבקשו באשר ימצאו ומצאו נלחם על לבנה: (ט) על תרהקה. על אודות תרהקה: וישמע. קבל דבריו והוטב בעיניו להלחם עמו תחלה: וישלח מלאכים. שלח שוב לומר שאינו מסתלק לגמרי כ"א על מנת לשוב: (יא) ואתה תנצל. וכי אתה תנצל בתמיה: (יב) ההצילו אותם. וכי אלהי הגוים הצילו את הגוים: (יג) לעיר ספרוים. לפי שהיתה גדולה וחשובה אמר גם לעיר: הנע ועוה. הניעם ממקומם והעקימם: (יד) את הספרים. כי שלח הדברים ההם בספר: ויפרשהו. פרש כל אחת ואחת: (טז) הכרובים. שעל הכפורת אשר על הארון וכאומר ואיך א"כ תמסור בידו את ירושלים ויגואו הכרובים ביד צר ורשע

מצודת ציון

...: (ג) ותוכחה. ענין ...ה וברור דברים: ונאצה. ...יון וכן נאצו הכהנים (ש"א ב): ... מקום מושב היולדת וכן ...ר בנים (הושע יג): (ד) אולי. ...ו וכן אולי יראה ה' בעניי (ש"ב ...: והוכיח. תוכחה: (ו) גדפו. ...: (ז) רוח. רצון כמו אל אשר ...יה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א): ...(י) ישיאך. יסית ויפתה אותך: ...(יג) הנע. מל' הנעה: ועוה. מל' עיות

וטילטל' ממקומם : (יח) אמנם ה'. אמת הוא כי החריבו מלכי אשור : את כל הארצות ואת ארצם . הארצות (ראשי) המדינות ואת ארץ (ארצם) הם [illegible]
להם . ערי הממלכה אשר הנה ראש למדינות קורא ארצות ושאר המחוזות אשר סביבותיהם קורא ארצם ובספר (מלכים ב יט) כתוב את הגוים ואת ארצם [illegible]
אחד הוא : (יט) ונתון . כמו ונתון אותו על כל ארץ מצרים ל' פעול שמור זכור דונג"ש בלע"ז : עץ ואבן . הם לפיכך לא היה בהם כח ויאבדום מלך אש[illegible]
(כד) מרום הרים . הר הבית : ירכתי לבנון . בית המקדש : ואכרות קומת ארזיו . לא אלך לארצי עד אשר אחריבנו : קצו . סופו : יער כרמלו . טוב שבחו [illegible]

(יח) את כל הארצות ואת ארצם . כתרגומו ית מדינתא וית ארעהון . ר"ל

הָאָרֶץ׃ יז הַטֵּה יְהוָה ׀ אָזְנְךָ
וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינֶךָ וּרְאֵה וּשְׁמַע ס'. ו' חסר
אֵת כָּל־דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח
לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי׃ יח אָמְנָם יְהוָה
הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־כָּל־
הָאֲרָצוֹת וְאֶת־אַרְצָם׃ יט וְנָתֹן אֶת־ ג'. ז'
אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה
כִּי אִם־מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם עֵץ וָאֶבֶן
וַיְאַבְּדוּם׃ כ וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ ב'. ג'
הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וְיֵדְעוּ כָּל־מַמְלְכוֹת י"א
הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבַדֶּךָ׃
כא וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי כ"ל
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל־
סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ כב זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עָלָיו בָּזָה לְךָ ח'
לָעֲגָה לְךָ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ
רֹאשׁ הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלִָם׃ כג אֶת־
מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָה ב'. ד'. ג' מ"ל
קּוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ אֶל־קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ כד בְּיַד עֲבָדֶיךָ חֵרַפְתָּ ׀
אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי ק"ל
עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן
וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְחַר בְּרֹשָׁיו
וְאָבוֹא מְרוֹם קִצּוֹ יַעַר כַּרְמִלּוֹ׃ ג'. ב' כתיב ו"ו
כה אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְאַחְרִב ב' וחסר
בְּכַף־פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃
כו הֲלוֹא־שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אוֹתָהּ ח'. ג' מ"ל בסיפרא
עָשִׂיתִי מִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה
הֲבֵאתִיהָ וּתְהִי לְהַשְׁאוֹת גַּלִּים ב'. ג'
נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת׃ כז וְיֹשְׁבֵיהֶן ג'
קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וָבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה ו'. ב'
וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵמָה לִפְנֵי ג' והד ושדמה

יז גְלֵי קֳדָמָךְ יְיָ וְדוּן וּשְׁמִיעַ
קֳדָמָךְ יְיָ וְאִתְפְּרַעוּעֲבֵיד פּוּרְעַן
עַל כָּל פִּתְגָמֵי סַנְחֵרִיב דִשְׁלַח
לְחַסָדָא עַמָא דַיְיָ קַיָמָא׃
יח בְּקוּשְׁטָא יְיָ אַחְרִיבוּ מַלְכֵי
אַתּוּר יַת כָּל מְדִינָתָא וְיַת
אַרְעֲהוֹן׃ יט וּמוֹקְדִין יַת
טַעֲוָתְהוֹן בְּנוּרָא אֲרֵי לָא טַעֲוָן
דְאִית בְּהוֹן צְרוֹךְ אִינוּן אֱלָהִין
עוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא אָעָא וְאַבְנָא
וְאַבְדוּנוּן׃ כ וּכְעַן יְיָ אֱלָהָנָא
פְּרוֹקְנָא מִן יְדֵיהּ וְיִדְעוּן כָּל
מַלְכְוַת אַרְעָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ לֵית
בַּר מִנָךְ׃ כא וּשְׁלַח יְשַׁעְיָה בַּר
אָמוֹץ לְוַת חִזְקִיָה לְמֵימַר כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
דִבְעִיתָא מִן קֳדָמַי עַל סַנְחֵרִיב
מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ כב דֵין פִּתְגָמָא
דִי מַלֵיל יְיָ עֲלוֹהִי מְבַסְרָא
עֲלָךְ מְמִיקָא עֲלָךְ מַלְכוּת
כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן בַּתְרָךְ רֵישֵׁיהוֹן
מְנִידִין עַמָא דִבִירוּשְׁלֵם׃ כג יַת
מַן חַסַדְתָּא וְיַת מַן אִתְרָבְרַבְתָּא
וְקֳדָם מַן אֲרֵימְתָּא קָלָא
וּזְקַפְתָּא לְרוּמָא עֵינָךְ וַאֲמַרְתָּא
מִלִין דְלָא כַשְׁרִין קֳדָם קַדִישָׁא
דְיִשְׂרָאֵל׃ כד בְּיַד עַבְדָךְ חַסַדְתָּ
עַמָא דַיְיָ וַאֲמַרְתָּ בִּסְגִיאוּת
רְתִיכַי אֲנָא סַלְקֵית לִתְקוֹף
כְּרַכֵּיהוֹן וְאַף אֵיחוּד בֵּית
מַקְדַשְׁהוֹן וְאֶקְטוֹל שְׁפַר
גִבָּרֵיהוֹן מִבְחַר שִׁלְטוֹנֵיהוֹן
וְאֶכְבּוֹשׁ קִרְיַת תּוּקְפֵיהוֹן
וְאֵשֵׁיצֵי סַגֵי מַשְׁרְיָתְהוֹן׃ כה אֲנָא
הֲוֵיתִי חָפִיר גוּבִין וְשָׁתֵי מֵיָן
וּטְפָחֵית בְּפַרְסַת רַגְלֵי עַמָא
דְעִמִי כָּל מֵי נַהֲרִין עֲמִיקִין׃
כו הֲלָא שְׁמַעְתָּא מִלְקַדְמִין
מָא עֲבָדִית לְפַרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם וְאַף עֲלָךְ אִתְנַבִּיאוּ
נְבִיֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא תַבְתָּא וְדָא
חֲזָיָא קָדְמַי מִיוֹמֵי קֳדָם לְמֶעְבַּד
לָךְ וְאַף אַתְקֵנְתָּא כְּעַן אַיְתֵיתָהּ
וְדָא הֲוַת לָךְ לְתַקָלָא עַל דַהֲוָאָה קֳדָמָךְ כְּאִתְרְגוּשַׁת גַלִין דְשָׁחוּ קִרְוִין כְּרִיכָן׃ כז וְיָתְבֵיהוֹן אִתְקַצַר ה[illegible]
אִתְבָּרוּ וּבְהִיתוּ הֲווֹ כְּעֶשֶׂב חַקְלָא וִירוֹק דִתְאָה כְּעֶשֶׂבוּאַגְרַיָא דִשְׁלוֹק עַד לָא מְטָא

מצודת דוד

(יז) וראה . דברי הספרים : אשר שלח . ביד מלאכיו : (יח) אמנם ה' . אתה ה' הנה אמת הוא שהחריבו את הגוים : את כל הארצות . הם ערי הממלכה : ואת ארצם . הם שאר המחוזות : (יט) כי לא אלהים המה . אבל כל זה היה בעבור שאין בהם אלהות ולזה האבידם : (כא) אשר התפללת . בעבור הדבר אשר התפללת אלי : אל סנחריב . על סנחריב : (כב) עליו . על סנחריב : בזה לך . בת ציון תבזה אותך ותלעג עליך (וקראה בתולה על כי לא נכבשה מעולם ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשו' בעל) וכן בתולת בת צידון (לעיל כג) : אחריך . אחרי מסלך תניע בראשה בדרך לעג : (כג) את מי . למה לא שמת על לבך להבין את מי חרפת : מרום . לרום רקיע : (כד) מרום הרים . זה הר הבית : ירכתי לבנון . בסוף יער הלבנון מקום הארזים הגבוהים : קומת ארזיו . ר"ל הגבורים : מרום קצו . הוא בה"מ שהוא מקום הרם והקצה מכל הדברים הנחמדים שיש בעולם : יער כרמלו . ר"ל מיטב שבחו וכובד חזקו : (כה) אני קרתי ושתיתי . ר"ל מעולם הצלחתי במעשי כמו הכורה באר ומצליח למצוא המקור ושותה מימיו : ואחריב . כאשר באתי להלחם בעיר הנמוחה בחוזק הנהרות אשר סביב לה אז הבאתי עליה חיילות רבו' והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם : (כו) למרחוק . מזמן רחוק : אותה . את הגזרה הזאת עשיתי מימים קדמונים : ויצרתיה . ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ"ש : עתה הבאתיה . אני הבאתי עתה את הדבר על ידיך : ותהי . אתה תהיה למכת מרדות להחריב ערים בצורות לעשותם שממה וגלים מצומחים נצים ופרחים : (כז) ויושביהן . יושבי הערים ההן עשיתים להיות קצרים ידם מלהלחם למולך ונשברו ונתביישו : עשב שדה . כעשב שדה : וירק דשא . מקום הירוק שבדשא החלש מאד : חציר גגות . כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש : ושדמה . כשבלים השדופים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה

רשי

[illegible] חזקו : (כה) אני קרתי וש[illegible]
בלומר התחלתי בכל [illegible]
וגמרתי והצלחתי כזה ה[illegible]
בור ומוצא מים ומצליח [illegible]
מקור : ואחריב בכף פע[illegible]
(אם) באתי לצור על [illegible]
הבטוחה בחוזק נהרותיה ה[illegible]
עליה גייסות רבים וכלו [illegible]
נהרותם בשתיית בהמת' ו[illegible]
כף רגליהם : ואחריב . ל[illegible]
כלומר כן דרכי תמיד : [illegible]
מצור . יאורי עיר הבאה ב[illegible]
ע"י יאורות : (כו) הלא ש[illegible]
ולמה תתפאר אין זה ש[illegible]
גזרה היא מלפני זה [illegible]
רבות שתהיה אתה [illegible]
פורענות מן העכו"ם [illegible]
שנא' (לעיל י') הוי אשור [illegible]
אפי : הלא שמעת למר[illegible]
יותר מע' שנה שנתנבא [illegible]
(עמוס ז) שנתים לפני ה[illegible]
וישראל גלה יגלה מעל ל[illegible]
מאז יש לך לשמוע ש[illegible]
והכנתי פורעניות זו : [illegible]
קדם . מששת ימי בר[illegible]
עלתה על לבי אותה [illegible]
שנגזרה עליך שנאמר (ל[illegible]
כי ערוך מאתמול תפת [illegible]
היא למלך הוכנעתה השכנ[illegible]
על העכו"ם הביאותיה [illegible]
גזרה כדי שתהא ל[illegible]
לגלים נצים ערים בצו[illegible]
שתהרוג את יושביהן [illegible]
שאיה מאדם ויתעמדו [illegible]
צומחים ירק : (כז) ויו[illegible]
קצרי יד . אני החשתי ל[illegible]
לפניך : ושדמה לפני [illegible]
שדמה הוא שקורין אשב[illegible]
בלע"ז הנשארת בקרקע [illegible]
הקציר : לפני קמה . [illegible]
הגיע להתבשל ולהקש [illegible]
לידי קמה והוא חלש [illegible]
לפני קמה . בטרם יהיה ק[illegible]
ושנחך

תולדות אהרן מרום [illegible]
סנהדרין [illegible]

מצודת ציון

[illegible] עוות ועקום : (יז) פקח . פ[illegible]
הפקח את עיני (זכריה [illegible]
(כד) כרמלו . מקום שדות ב[illegible]
משובחים קרוי כרמל : (כה) ק[illegible]
חפרתי אחר מקור והוא מ[illegible]
עורבי נחל (משלי ל) שהוא [illegible]
ובקוע : פעמי . רגלי כמ[illegible]
דלים (לעיל כו) : מצור . ע[illegible]
והוא מל' צור : (כו) להשאו[illegible]
שממון וכן אם שואה ומשו[illegible]
ל) : גלים . הוא כענין תל [illegible]
פרחים וכן הנצו הרמונים ([illegible]
(כז) חתו . פחדו ונשברו : [illegible]
הוא

]שבתך וצאתך ובואך ידעתי. ת"י ומיתבך בעצה ומיפקך לברא לאגחא קרבא ומיתיך לארעא דישראל גלי קדמי כשעלתה מחשבה בלבך ונועצת להחריב
]תי אני ידעתי: (כט) התרגזך. התרעשך והתגברך עלי: שאננך. כמו ושאונך: חחי. כאן טבעת הוא ותוחבין אותו בשפת בהמה שעסקיה רעים
]בו: ומתגי ת"י זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הנאקה והוא ששנינו ונאקה בחטם במס' שבת (נ"ע כי מהפסוק נראה להדיא להיפך כי
]וס ומתג בשפה): (ל) וזה לך האות. הדבור הזה אינה לסנחריב אלא הנביא אמר לחזקיה והתשובה הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת הנה
]בלגיונות את כל]וגדעו את כל האילנות]מבטיחך שתתפסקו]בזאת בספיחי הזרעים]מאליה: (ל) אכול השנ'.]השנה ספיח: ובשנה]שחיס. כן ספיחי גידועי]ך הוא בסדר עולם אבל]ירגם דתכתין ספיחי]וזה לך האות כשתראה]דברי שישוב סנחרב]יפול תאמין שתתקיים]שח' השניי': (לב) קנאת]ת. שיקנא לשמו ולא]זכות שבידכם למדנו]כות אבות: (לג) ולא]מגן. לא יערוך לפניך]מתרגם לפני קדם: ולא]יה סוללה. לא יצבור]יתא. אומר אני הוא]עפר וצוברין לפני]המגדלות לבנות עליה]סוללה. ע"ש שסוללים]אותה במקבות כדי]ותרגומו מליתא על]שין לו מתחילה שני]גדר קני' ושופכין העפר]וכובשין אותו שם לאחר]את המחיצות ושמעתי]אותו זריקת האבנים]קורין פורייר"א בלע"ז]באבנים ל' שפיכה ולא]ה ואין ל' התרגום נופל]ן זה: (לו) ויצא מלאך]. לאחר שהלך ונלחם]חזר ובא לירושלים]שעה ויצא מלאך ה']יה בסדר עולם הנני]רוח ושמע שמועה כמה]וישמע על תרהקה וגו']) שתף שבא הסוכן]והוליכם בזיקים והלך]ולקח חמדת כל]ובא לו לירושלים]ה שנאמר (לקמן מה)]ריס וסחר כוש עליך]ו ירושלים: אחריך]ה' חזקיהו. באותה שעה]את תרתן ואת רב סריס]כריס בספר (מלכים ב]הם המלאכים שנאמר]שלח אחר השמועה]עיל לז) וישלח מלאכים]יהו ולא הם באו עם]בשליחות הראשון ועל]ספרים השיבו ישעיהו]ה לך לסגה לך אותה]א מלאך ה' ויכה וגו'.]לכים קשורי כתרים]ס וקטן שבכולם היה שר]אלפים שנאמר (לעיל לו) ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת]' למדנו על קטן שבפחותים שהוא שר על אלפי' איש וכפלו הם וגייסותם:]ה בנינוה. היא ראש הממלכות כענין שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא]א אשור ויבן את נינוה: (לח) בית נסרוך

קָמָה׃ כח וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבוֹאֲךָ
יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי׃ כט יַעַן
הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי
וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ
וַהֲשִׁיבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃
ל וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה
סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית שָׁחִיס וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ
כְרָמִים וְאִכְלוּ פִרְיָם׃ לא וְיָסְפָה
פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ
לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃ לב כִּי
מִירוּשָׁלִַם תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה
מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת
תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃
לג לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־מֶלֶךְ
אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת
וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן
וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה׃ לד בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר
הַזֹּאת לֹא יָבוֹא נְאֻם־יְהוָה׃
לה וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ
לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי׃
לו וַיֵּצֵא ׀ מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּכֶּה בְּמַחֲנֵה
אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף
וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים
מֵתִים׃ לז וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה׃ לח וַיְהִי
הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית ׀ נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ
בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט
וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

ד' / ד'. ג' / ג'. ב' / ב' / כ"ג ר"פ ו' מ"ל ג' / ט' מ"ל / ואכלו ק' / י"א נטעס ב' / ס' פסוקים לא ולא ולא / ס' / ט' מיחדין / י' / סימן / ב' והסר / ד'. ג' קמצין

למהוי שובלין: כח ומתבך
בעיצה ומפקך לברא לאגחא
קרבא ומיתך לארעא דישראל
גלי קדמי וית דארגיזתא
קדמי גלי: כט חלף דארגיזתא
על מימרי ואתרגושתך סליקת
לקדמי ואשוי שירין בליסתך
וזמם בספותך ואתיבינך
באורחא דאתיתא בה: ל ודין
לך אתא אכול בשתא הדא
בתין ובשתא תניתא כתכתין
ובשתא תליתאה זרעו וחצודו
וצובו כרמין ואכולו אבהן:
לא ויספון משזביא דבית
יהודה דאשתארון כאילן
דמשלח שורשוהי מלרע
ומרים נופיה לעילא: לב ארי
מירושלם יפקון שאר צדיקיא
ושיזבת מקימי אוריתא
מטורא דציון במימרא דיי
צבאות תתעביד דא: לג בכן
כדנן אמר יי על מלכא
דאתור לא יעול לקרתא הדא
ולא יקשית תמן גיר ולא
יקדמיניה בתריסין ולא יצבור
עלה מליתא: לד באורחא
דאתא בה יתוב ולקרתא הדא
לא יעול אמר יי: לה ואגין
על קרתא הדא למפרקה
בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי:
לו ונפק מלאכא דיי וקטל
במשרית אתוראה מאה
ותמנן וחמשא אלפין ואקדימו
בצפרא והא כולהון פגרין
מתין: לז ונטל ואזל ותב
סנחריב מלכא דאתור ויתיב
בנינוה: לח והוה הוא סגיד
בית נכרוך טעותיה
ואדרמלך ושראצר בנוהי
קטלוהי בחרבא ואינון
אשתזיבו לארעא קרדו ומלך אסרחדון בריה תחותוהי:

ר"ל הסדינות והכפרים: (ל) שחים, ובמלכים סחיש, וטענין אחד, כמו כשכ

ישעיה להשאות גלים: והשיבתיך ג' וסימ' והנה אנכי עמך. יען התרגזך דמלכים. וחברו בספר': השלישי' ט' מ"ל וסי' נמסר בסדר שלח לך: ט' פסוקים אית בהון לא ולא ולא וסי' נמסר לעיל בסיפרא בסוף כי' ה': ולמען ט' מיחדין וסי' ולמען תספר באזני. ולמען ספר שמי. לא בצדקתך ובישר לבבך. ושמרת את חקיו. ולמען תאריכו ימים. ולמען יאריכו ימים דעקב. ולמען שמך תנחני. ולמען דוד עבדי דוגנתי על העיר. וחברו ולמען ירושלם: אררט ד' ג' קמצין ואחד פתח וסי' במלכים ב' סוף סימן י"ט:

תולדות אהרן וגנותי. כתובות קיא: בית נסרוך. סנהדרין לט נו:

מצודת ציון

הוא כמו והדס' כאשר בת"ב כי בוא"פ מתחלף וענינו לקות הזרע: (כח) התרגזך. ענין תנועה חרדת המסירות וכן הרגיז ממלכות (לעיל כ"ג): (כט) ושאננך. הוא מל' שאון והמיה: חחי. הוא הטבעת התוחבים בלחי בהמה שעסקים רעים למשכה על ידם וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל ל"ח): ומתגי. הוא כעין רסן כמו מתג לחמור (משלי כ"ו): (ל) ספיח. הוא הצומח מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כ"ה): שחיס. ענינו ספיחי ספיחים. או ספיחי האילנות ואין לו דומה: (לג) יורה. ישליך כמו ירה בים (שמות ט"ו): ולא יקדמנה. לא יערוך לפניה כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה' (מיכה ו'): סוללה. הוא צבור העפר השופכים מול העיר ועולים בה ללחם וכן שפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו'): (לה) וגנותי. מל' הגנה

מצודת דוד

השם חלושים עד למאד ור"ל הנה אני הוא השמים לפניך את העכו"ם ולא בעוצם ידך נלחמת: (כח) ושבתך. ת"י ומיתבך בעצה: ואת התרגזך. ואף את התרגזך אלי ידעתי: (כט) אלי. באה אלי: ושמתי חחים. ר"ל בע"כ אשיב אותך: (ל) וזה לך האות. אל מול חזקיהו ידבר הנה התשובה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הגליונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה הזה בספיחי הזרעים: ובשנה השנית שחיס. אולי היתה שנת השמטה והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים: ובשנה השלישית זרעו. ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב: (לא) שורש למטה. ר"ל יהיו ממולאים בכל טוב כהאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי (לב) כי מירושלים וגו'. ר"ל ירושלים תהיה השארית להנצל מיד סנחרב וכן הפליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש: קנאת ה'. כי יקנא לשמו אשר חרף סנחריב: (לה) למעני. למען כבוד שמי: (לו) ויצא מלאך ה'. לאחר שנלחם בכוש חזר ובא לירושלים ואז יצא מלאך ה' וגו': וישכימו בבוקר. סנחריב והמעט אשר נשארו חיים: (לז) בנינוה. היא ראש למלכות אשור: (לח) בית נסרוך. נסר מתיבתו

לח א בימים ההם חלה
חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו
בן־אמוץ הנביא ויאמר אליו כה־
אמר יהוה צו לביתך כי מת אתה
ולא תחיה: ב ויסב חזקיהו פניו
אל־הקיר ויתפלל אל־יהוה:
ג ויאמר אנה יהוה זכר־נא את
אשר התהלכתי לפניך באמת
ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי
ויבך חזקיהו בכי גדול: ד ויהי דבר־
יהוה אל־ישעיהו לאמר: ה הלוך
ואמרת אל־חזקיהו כה־אמר יהוה
אלהי דוד אביך שמעתי את־
תפלתך ראיתי את־דמעתך הנני
יוסף על־ימיך חמש עשרה שנה:
ו ומכף מלך־אשור אצילך ואת
העיר הזאת וגנותי על־העיר
הזאת:
ז וזה־לך האות מאת יהוה אשר
יעשה יהוה את־הדבר הזה אשר
דבר: ח הנני משיב את־צל
המעלות אשר ירדה במעלות אחז
בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב
השמש עשר מעלות במעלות אשר
ירדה:
ט מכתב לחזקיהו מלך־יהודה
בחלתו ויחי מחליו: י אני אמרתי
בדמי ימי אלכה בשערי שאול
פקדתי יתר שנותי: יא אמרתי
לא־אראה יה יה בארץ החיים
לא־אביט אדם עוד עם־יושבי
חדל: יב דורי נסע ונגלה מני כאהל

א ביומיא האנון מרע חזקיה
למימת ואתא לותיה ישעיהו
בר אמוץ נביא ואמר ליה
כדנן אמר יי פקיד על אנש
ביתך ארי מאית את ולא
תיחי ממרעך: ב ואסחר
חזקיהו אפוהי לכותל בית
מקדשא וצלי קדם יי: ג ואמר
קביל בעותי יי אדכר כען ית
די פלחית קדמך בקשוט
ובלב שלם ודתקין בעינך
עבדית ובכא חזקיה בכיא
סגיאה: ד והוה פתגמי
נבואה מן קדם יי עם ישעיה
למימר: ה איזיל ותימר
לחזקיה כדנן אמר יי אלהיה
דדוד אבוך שמיע קדמי
צלותך גליא קדמי דמעתך
הא אנא מוסיף על יומך
חמש עסרי שנין: ו ומיד
מלכא דאתור אשיזבינך וית
קרתא הדא ואגין על קרתא
הדא: ז ודין לך אתא מן
קדם יי דיעביד יי ית פתגמא
הדין די מליל: ח הא אנא
מתיב ית טול אבן שעיא
דנחתת במסקנא דאחז
שמשא לאחורוהי עסר שען
ותב שמשא עסר שען בצורת
אבן שעיא דנחתת: ט כתב
אודאה על ניסא דאתעביד
לחזקיה מלך שבטא דבית
יהודה כד מרע ואתסי
ממרעיה: י אנא אמרית
בדנן יומי איהך בתרעי שאול
על דכרני לטב אתוסף על
שני: יא אמרית לא אתחזי
עוד קדם דחילא דיי בארעא
בית שכינתיה די בה אריכות
חיא ולא אפלח קדמוהי עוד
בבית מקדשא דמתמן עתיד
למפק חדוא לכל יתבי ארעא מלמידר בירושלם קרתא דקודשא מדורי פסק: יב מבני
דרי אתנטילו יומי אתקציצו וגלו מני אתכפילו כמשכנא

רד"ק

כשב וכבש, שלמה ושמלה: (ט) מכתב. כתב הודאה זו כשנתרפא מחליו ועלה בית ה', אמר הודאה להיות למזכרת על החסד שעשה עמו האל שהוסיף על ימיו, ובמלכים ובשמואל פירש ענין תוספת סימנים: ויחי. ענין רפואה, וכן עד חיותם: (י) אני אמרתי בדמי ימי. בכריתת ימי, כי לא היה אלא בן שלשים ותשע שנה, וכן ודמיתי, ואמר אוי לי כי נדמיתי, והדומים להם, ענין כריתה, אמר אני חשבתי כשאמר לי הנביא כי מת אתה ולא תחיה איך אלך בכריתת ימי לקבר טרם זמני ואיך פקדתי יתר שנותי שחיים רוב בני אדם יותר מחמשים שנה, ואמרו רז"ל כי מת עד חמשים שנה זו היא מיתת כרת: פקדתי. חסרתי, וכן ואשה רעותה לא פקדו, ולא נפקד ממנו איש, והדומים להם ענין חסרון: (יא) אמרתי לא אראה יה. פירש רבינו סעדיה ענין הודאה, ונכון הוא כי ראות האל הוא ההודאה והשבח לפניו והתבונן בדרכיו, ואדוני אבי ז"ל פירש לא אראה מעון יה, כלומר בית המקדש, והלה הוא פירש מהו לא אראה יה בארץ חיים, ר"ל בזה העולם שהיא בו ראית הלב וראית העין, וראית הלב הוא בלב, והוסיף עוד ואמר לא אביט אדם עוד וזהו ראית העין: עם יושבי חדל. עם יושבי העולם הזה שנקרא חדל וחלד, כמו כשב וכבש: (יב) דורי. פירוש מגורי, וכן מדור באהלי רשע, אמרתי כי מגורי בעולם הזה נסע ממני: ונגלה מני. כמו ממני: כאהל רעי. כמו רועה היו"ד תמורת ה"א

אנה ו' כתיב ה' בסוף וסימ' זכר נא את אשר התהלכתי דספרא. וחברו דמלכים. אנה ה' מלטה נפשי. אנה ה' כי אני עבדך. אנה ה' אל נא נאבדה. אנה ה' הלא זה דברי: יוסיף ה' כתיב כן חסרים יו"ד וסימ' נמסר לעיל בספרא בסימן כ"ט: אחרנים ז' וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סי' ב': בארץ החיים ג' וסימ' לא אראה יה. אתה מחסי חלקי.

תולדות אהרן חלה חזקיהו. (סנהדרין כח): ויסב חזקיהו. ברכות ה זוהר ויחי ואתחנן (ברכות ח): והטוב בעיניך. זוהר ויחי תרומה: צל המעלות. סנהדרין לו עקידה שער יג: אראה יה. זוהר נח: יושבי חלד. זוהר פקודי:

רש"י

נסרוך. נסר מתיבתו של
כדמפורש באגדת חלק: ה
בחרב. שאמר אם תליל
שלא יהרגוהו בני מל
שהבאתי בניהם כאן
אקריב שני בני לפניך
והרגוהו: (א) בימים הה
שלשה ימים לפני מפלתו
סנחריב חלה חזקיהו ויו
כשעל' בית ה' הוא יום ת
של סנחריב והוא י"ט ר
של פסח: כי מת אתה
תחיה. מת אתה בעוה"ז
תחיה לעה"ב משום דלא
איתתא כו' כדאיתא בבר
(ג) אנה ה'. איה רחמנו
(ה) הנני יוסף. הנני
אשר יוסיף על ימיך: (ו)
מלך אשור אצילך. למדנו
מפלת סנחרב חלה: (ז)
לך האות. שתתרפא ויו
ימיך כמפורש למטה. וכה
(ב כ) שאל לו מה אות
אעלה: (ח) הנני מ
אחורנית עשר מעלות אנ
אשר ירדה: צל המעלו
כמין מדרגות עשויות
החמה לבחון בהם שעות
כעין אורלוגין שעושין הא
אשר ירדה. מיהרה
ונתקצר היום י' שעות
שמת אחז כדי שלא יהו מ
אותו ועלו מכשיו לאח
ביום שנתרפא חזקיהו ונ
על היום י' שעות: (ט)
ת"י כתב אודאה על
דאיתעביד לחזקיה: (
אמרתי בדמי ימי. כה
ימי בדמי. בשממון
כמו נדמה כל עם כנע
א) כלומר בשחליתי
אלכה בשערי שאול עתה
לפי שעד אותו היום לא
חולה: פקדתי יתר
כמו (במדבר לא) לא
ממנו איש נחסרתי שאוז
ויונתן תירגם על דוכרני
איתוספו על שני
לטובה ונתייתרו שני
(יא) (תוספות אמרתי לא
יה. לא אשתמש עוד
של יה: בארץ החיים
משתמשין בו אבל המתים
רשאין שנאמר לא המ
יהללויה חק למתים
מזכירין שם בן שתי ו
לעולם ע"כ): בארץ ויי
בב"ה: לא אביט א
עוד: עם יושבי חדל. א
עם המתים הישבים ב
חדלה ומנוע' מן
דורי

(יב) דורי נסע ונגלה מני. בני

מצודת דוד

מאיגתו של נח היה לו לאלוה ובעת אשר השתחוה לה הכוהו בניו: וכמה. בני סנחריב אשר הכוהו: לח (א) בימים ההם. אז"ל שהיו שלשה ימים לפני מפלת סנחריב: למות. ר"ל חולי אנוש ומסוכנת שיש בה כדי למות: צו. היה מצוה על עניני ביתך: (ה) הנני יוסף. הנני הוא אשר יוסיף: (ח) הנני משיב. מעלות היו עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ואמר הנני משיב את הצל עשר מעלות לאחוריו להאריך היום עשר שעות: אשר ירדה. ר"ל את הצל אשר כבר ירדה: במעלות אחז. כי אחז בנה המעלות האלה: בשמש אחורנית. מוסב למעלה לומר בנטיית ניצוץ השמש אשיב הצל אחורנית עשר מעלות: ותשב השמש. ר"ל שכן היה כי שבה ניצוץ השמש עשר מעלות אשר ירדה א"כ גם הצל: (ט) מכתב לחזקיהו. מכתב זה היה לחזקיהו ר"ל הוא כתב הודאה בחלותו. בעבור שהיה חולה ונתרפא מחליו: (י) בדמי ימי. בכריתת ימי אלך לקבר: פקדתי. חסרתי שנותי הנשארים עד מלאת השנים הקצובים לרוב בני אדם (יא) לא אראה יה. עוד לא אסתכל להתבונן במעשה יה ויפרש אמריו אשר אסתכל מעשה יה: בארץ החיים. ר"ל בזה העולם כי אמות ואלך ממנה: אדם. מעתה לא אביט אותן בני אדם אשר הם עם יושבי חלד ר"ל המתים הבריות היושבים בזה העולם: (יב) דורי נסע. מגורי בעוה"ז נסע ונגלה מני ברועה

מצודת ציון

בגגה: (ב) הקיר. הכותל: (ג) אנה. הוא ענין ל' בקשה: (ח) המעלות. המדרגות: (ט) ויחי. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה'): (י) בדמי. ענין כריתה וכן עד מואב נדמה (לעיל ט"ו): פקדתי. ענין חסרון כמו יפקד מושבך (ש"א כ): (יא) חדל. כן נקרא העולם וכן כל יושבי חלד (תהלים מט) כי הוא מהפך כמו כבשה כשבה והדומים: (יב) דורי. מל' מדור: נסע. מל' הסעה

רֹעִי קֻפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃
יג שִׁוִּיתִי עַד־בֹּקֶר כָּאֲרִי כֵּן יְשַׁבֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃
יד כְּסוּס עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם אֲדֹנָי עָשְׁקָה־לִּי עָרְבֵנִי׃
טו מָה־אֲדַבֵּר וְאָמַר־לִי וְהוּא עָשָׂה אֶדַּדֶּה כָל־שְׁנוֹתַי עַל־מַר נַפְשִׁי׃
טז אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי׃
יז הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר־לִי מָר וְאַתָּה חָשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִשַּׁחַת בְּלִי כִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גֵוְךָ כָּל־חֲטָאָי׃

ל' . ל' / ל' . ל' / ב' . ב' / ב' / ב' וכענין / ל' וחד והיה ועגור . ב' / ל' / ב' / ב' . ב' / ז' . ג' / ל' . ל' / ל'

דְרָעַי אִתְקְפָּדוּ כִּגְוַל גַרְדָאִין חַיַי מִיקַר מַלְכוּתִי אֲנָא גְלֵי יְמָמָא וְלֵילְוָתִי שְׁלִימוּ׃ יג נַהֲמִית עַד צַפְרָא כְּאַרְיָא דְנָהֵים וְתָבַר גַרְמֵי חֵיוְתָא כֵּן מִתַּבְּרִין מִן קֳדָם דְוָנָא כָּל גַרְמַי יְמָמַי וְלֵילְוָתִי שְׁלִימוּ׃ יד כְּסוּסְיָא דְאָחִיד וּמְנַצֵיף כֵּן נְצֵיפַת וְנַהֲמֵית כְּיוֹנָה זְקָפִית עֵינַי דְיֵיתֵי לִי רְוַח מִן קֳדָם דִשְׁכִינְתֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא יְיָ קַבֵּיל צְלוֹתִי עֲבֵיד בָּעוּתִי׃ טו מָה אֲמַלֵיל תּוּשְׁבַּחְתָּא וְאֵימַר קֳדָמוֹהִי וְהוּא אַסְגֵי טַבְוָן לְמֶעְבַּד עִמִּי מָה אֶפְלַח וַאֲשַׁלֵים קֳדָמוֹהִי כָּל שְׁנַיָא דְאוֹסִיף עַל חַיַי וְשֵׁיזֵיב מִמְרִיר נַפְשִׁי׃ טז יְיָ עַל כָּל מֵיתַיָא אֲמַרְתָּא לְאַחְיָאָה וּקְדָם כּוּלְהוֹן אַחְיֵיתָא רוּחִי וְאַחְיֵיתָנִי וְקַיֵימְתָּנִי׃ יז הָא לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא סַגִי שְׁלָמָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ מַיְתֵי מְרִירָא לְרַשִׁיעַיָא בְּבֵן כַּד יְדַעִית יוֹם מוֹתִי שְׁפָכִית דִמְעָתִי בִּצְלוֹ קֳדָמָךְ מַר לִי סַגִי וְאַתְּ אִתְרְעֵיתָא בְּחַיַי בְּדִיל דְלָא לְחַבָּלָא נַפְשִׁי אֲרֵי אַרְחֵיקְתָּא מִן קֳדָמָךְ כָּל

רשי

...סעו ממני. נסעו כמו נסחו כמו בל יסע יתדותיו (לעיל לג): כאהל ... כאהל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר בשכלה ...זה: קפדתי. הכרתי מהר חיי כאורג הממהר לארוג כל זה הייתי סבור. ...כנחל גדודין כנחל המושך בין גדודות גבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו לרוץ. ואומר אני שהוא ...חריף ששמו אורג והוא ...(איוב ז) ימי קלו מני ...חלפו עם אניות אבה ...ט): מדלה יבצעני. ת"י ...מלכותי אנא גלי הכור ...שעתה יבצעני מכל כבודי ...ל' גובה וכן ודלת ראשך ...ז): מיום ועד לילה ...מני. כמו מזכר ועד נקבה ...מימים ומלילות תכלני ...תירגם יונתן יממי ולילותי ...: (יג) שויתי. שמתי כל ...לסבול יסורי חולי ...ברתי כארי לסבול: כן ...כל עצמותי. כמו (שמות ...ירבה וכן יפרוץ כל מה ...מתגבר כן יגבר החולי ...לשבור כל עצמותי: ...כסוס. כמו כסים והוא ...עוף. כסים עגור. כמו ...ועגור. (ד"א) כעוף זה ...שוהו בגרונו והוא מצפצף ...ת"י כסוסיא דאחיד ומנציף: ...לי. כמו עשוק אותי ...מיד מלאך המות וערבני ...ל' ערבות גרנטיא"ה ...ז כמו (תהלים קיט) ערוב ...לטוב: עשקה לי. עשק ...מידו כאשר תאמר רפא ...(במדבר יב) רפא אותה: ...מה אדבר. שבח וקילוסין ...והרי אמר לי נחמות והוא ...: אדדה כל שנותי. כמו ...לא) ואדדה שנתי אתנודד ...שנתי לקלס לפניו. י"ת ...ל' שנים: על מר נפשי. ...מה מרה ונחתני: (טז) ה' ...ה' יחיו. י"ת ה' על כל מיתי' אמרת' לאחיאה: ולכל בהן חיי רוחי. יקדם כלהון ...יתא חיי רוחי. ואני אומר לפי פשוטו ה' עליה' על שנותי הנזכרי' לעיל. אדדה כל ...(ה') שיכן שכנו וחסדו עליהם ואמר לי על פי נביאו יחיו: ולכל בהן חיי ...ולכל דבר אשר תלויין בהן חיי רוחי אתה ה' עליהם ויחיו: ותחלימני. ...עתה ידעתי שתחלימני ותחייני. תחלימני. תבריאני ותחזקני כמו (איוב לט) ...מו בניהם: (יז) הנה לשלום מר לי מר. כשנתבשרתי שלום אף הוא לי ...שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כה אמר ה' אלהי דוד אביך (לעיל לז) ...עני ולמען דוד עבדי כאן הודעתני שאני חוטא כך פירשו חכמים אבל לפי ...המקרא משמע הנה לשלום מר לי כשנתבשרתי מאחך להושיעני מיד ...רב מר לי מר על חליי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בבשורה ואתה בטובך חשקת

רדק

ס"א למ"ד השפל: ופירוש כמו הרועה שמסיע אהלו ממקום למקום, ונגלה ענין גלות שהוא השפלות: קפדתי כארג חיי. אמרתי שקפדתי חיי כמו האורג שמקפד היריעה כשנשלמה אריגתה, וקפדתי ענין כריתה, כמו קפדה בא שהוא ענין כריתה, ומה שאמר קפדתי רוצה לומר אני גרמתי בעונותי: מדלה יבצעני. אמרתי כי מחולי זה ימיתני האל, מדלה מחלה, כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך חולה: יבצעני. ענין הפיתה והחתיכה, וכן יתר ידו ויבצעני, והרגום השות אומה פתים בצע יתה בצועין: מיום עד לילה תשלימני. ביום החולי אמרתי כי עד לילה תשלימני כלומר תשלים ימי, ובאמרו יבצעני ואחר כך אמר ישלימני. כן דרך הכתוב לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח, כמו שמעו עמים כולם וזולתו: (יג) שויתי עד בקר. שויתי כמו שמתי, והנה בהיותי בערב וראיתי כי לא מתי עדין שמתי זמני עד בקר, והנה הלילה חזק חליי עד ששבר החולי כל עצמותי כמו הארי ששובר עצמות החיה הנטרפת בפיו. וחשבתי כי מיום עד סוף הלילה והוא עד הבקר שאמר תשלימני. תשלים זמני ואמות. ויש מפרשים כארי כן ישבר רצוץ עצמות לא שבירה מפני הקדחת וזהו שאמר כי הארי תקחנו קדחת בכל יום ויש לו רצוץ עצמות: (יד) כסוס עגור. חסר וי"ו השמוש ופירוש כסוס ועגור, וכן שמש ירח, ראובן שמעון, והרומים לשה, וסוס הוא עוף, והוא נכתב בירמיה ותור וסיס ועגור, ותרגם יונתן וכורכיא, ובדברי רבותינו ז"ל קה ריש לקיש ולוה ככרוכיא, ופירש רש"י שהוא גרוא"ה בלע"ז, ועגור, תרגם יונתן וסנוניתא והוא סנונית הנזכר בדברי רז"ל, ופירוש רבינו האיי כטאף בערבי והוא שקורין ארונדל"א, אבל בכאן תרגם יונתן כסיס עגור בענין אחר כמשמעו כמו סוס ורוכבו כסוסיא דאחיד ומנציף כן נצפית, תרגם עגור כענין לצפוף, וענין מנציף כמו ספוף בדברי רז"ל סוס שנצף, אמר אני בחליי אצפצף כמו העופות המצפצפים ואהגה כמו היונה והוא נסימות החולה בחליו: דלו עיני למרום. ומתוך חליי הכבד נשאו עיני למרום לאל שהוא במרום ואמרתי לו ה' עשקה לי מחלתי: ערבני. אתה, כמו ערוב עבדך לטוב. ענין הנחה והשקט ויש לפרש עשקה נווי, ואע"פ שהעי"ן איננה תנועה אלא נקראת במאריך, וכמוהו שמרה נפשי כי חסיד אני, וענינו ענין תוספת ויתור, וכן בדברי רז"ל עשיק לגביך ושווי לכרסיך. אמר הוסיף לי על ימי וערבני: דלו עיני. ענין הרמה, ויש לו חברים בשרש דלה, ארוממך ה' כי דליתני, והדומה לו, וענין הרמת העינים, כמו שאמר אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים, לפי שהאל נקרא יושב שמים ואע"פ שאין לו מקום כבודו הגדול הוא בשמים: (טו) מה אדבר. מה אוכל לדבר ולשבח לפניו, ואמר לי על ידי הנביא שאחיה מחלי זה ואעלה בית ה' ביום השלישי, וכן עשה, וכן יעשה גם כן בתוספת השנים אין לי לעשות אלא שאזכור זה כל שנותי ובדברי זה אודה לאל שהצילני ופירוש אדדה כמו האשה שמדדה את בנה בדברי רז"ל, והוא הנעתיע מעט מעט, וכן הוא דרך האדם כשזוכר הצרה שעברה עליו ונצול ממנה מתנענע בראשו, ופירוש על מר נפשי על מרירות נפשי שהיה לי ונצלתי ממנה: (טז) ה' עליהם יחיו. אמר עתה ידעתי כי עליהם יחיו, פירוש עליהם על הימים הקצובים לאדם יוכלו לחיות אם רצונך כמו שאני עושה, כי כבר נשלמו ימי הקצובים ותוספת עליהם חמשה עשר שנה: ולכל בהן חיי רוחי, לכל אספר ואומר כי בהן בשני התוספת חיי רוחי: ותחלימני ותחייני. אני מתחנן לפניך שבאלה השנים שהוספת לי תחלימני ותחייני, והוא כפל ענין במלות שונות, והוא ענין הבריאות שאהיה בריא באלה השנים: (יז) הנה לשלום. הנה בחליי היה לי מר בעבור שלום שלא היה, והנה רבי אברהם אבן עזרא פי' הנה לשלום כאשר הייתי בחצי ימי כי בן תשעה ושלשים שנה היה כשחלה, כי אם תתגבר המרה האדומ' על האדם לעולם יהיה חולה בנערותו ויהיה

תמצא בארץ החיים: אדני כ"ב ודי"א בספרא וסי' ושפח אדני קרקד בנות ציון. אם רחץ אדני. יסיר אדני את תפארת. בשנת מות המלך. ואשמע את קול אדני אמר. ואמר עד מתי אדני. לכן יתן אדני הוא. ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה. ולכן הנה אדני מעלה. דבר שלח אדני ביעקב. על כן על בחוריו. והיה כי יבצע. והיה ביום ההוא יוסיף אדני. כי כה אמר אדני דהעמד המצפה. ויקרא אריה. בעוד שנה. יען כי נגש. לחם צר. ביד עבדיך חרפת. כסום עגור כן אצפצף. אדני עליהם יחיו.

תולדות אהרן מדלה יבצעני. נדרים מ: חיי רוחי. מנחות מד: ותחלימני. ברכות נה נז: הנה לשלום. ברכו יא (סנהדרין כז):

מצודת דוד

...ומה המסיע אהלו ממקום למקום: קפדתי. בעבור העון כאלו בעצמי כרתי חיי ...מהר כמו האורג הממהר לכרות היריעה אחר שנשלמה: מדלה יבצעני. מהחולי ...ישלים ימי חיי: מיום עד לילה תשלימני. חשבתי אשר מהתחלת היום עד ...הלילה תשלים ימי חיי כי בודאי אמית במשך זמן היום: (יג) שויתי עד בוקר. ר"ל ...לה שמתי זמן השלמת חיי עד בוקר: כארי. ר"ל נתחזק חליי עד שהשבר ...את כל עצמותי כמו הארי המשבר עצמות החיה הנטרפת בפיו: מיום וכו'. ...חשבתי שוב אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי אמות במשך זמן ...היום: (יד) כן אצפצף. מגודל הכאב הייתי מצפצף כעופות והומה כיונה: דלו עיני ...למרום. הרמו עיני לפנים השמים לעזרה ואמרתי ה' עשוק ממני החולי הזה והמתק ...אשר לי: (טו) מה אדבר. ר"ל מה אדבר לכן אודך כל השנים לקלס לפניו על נפשי מרה ...זה אותם: (טז) ה' עליהם יחיו. על כל המתים גזר ה' שיעמדו בתחיה: ולכל בהן. ור... שבכולם תחיה רוחי כי הייתי קרוב למות: ותחלימני. שלחת לי בריאות ...את לי החיים: (יז) הנה לשלום. הנה בחליי מה שהייתי מצפה לשלום ולבריאות היה נהפך לי מר על מר ר"ל כאב על כאב: ואתה. אבל אתה בטובך חשקת ...לי להעלות משחת ההבלה והוא הקבר: כי השלכת. אחז במשל מדרך האדם המשליך דבר מה אחורי גופו לבל יראהו ר"ל הסתרת עין מחטאי ומחלת עליהם: כי

מצודת ציון

הסעה ועקירה: ונגלה. מל' גלות: מני. ממני: רועי. כמו רועה בה"א: קפדתי. ענין כריתה כמו קפדה באה (יחזקאל ז): מדלה. ענין חולי וכחישות כמו מדוע אתה ככה דל (ש"ב יג). יבצעני. ענין השלמה כמו כי יבצע ה' (לעיל י): (יג) שויתי. שמתי: (יד) כסוס עגור. כמו כסוס ועגור והם מיני עופות וכן ותור וסיס ועגור (ירמיה ח): אצפצף. ענין השמעת קול עופות: אהגה. כן נקרא המיית היונה כמו וכיונה הגה נהגה (לקמן נט): דלו. ענין הרמה כמו ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל): עשקה. ענין לקיחה והטיפה ואמר בלשון שאלה: ערבני. טיבה והשבה לי וכן ערוב עבדך לטוב (שם קיט) והוא ענין מתיקות כמו וערבה לי (ירמיה לא): (טו) מה אדבר. מלת מה יורה על הרבוי וכן מה רב טובך (תהלים לא): אדדה. מלשון נדידה: שנותי. מל' שנים: (טז) ותחלימני. ענין בריאות וחוזק כמו יחלמו בניהם (איוב לט): (יז) חשקת. מל' חשק ותאוה: משחת. הוא בור הקבר: בלי. מל' בליה וקלקול: גוך

רש"י

חשקת נפשי מבלי רדת שחת : (יח) כי לא שאול תודך . אם הייתי מת הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סובר אל אמתת הבטחתך שהבטחתני עליו : (יט) חי חי . ל' בני אדם חיים כלומר כשיש בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יוצאת ההודאה מביניהם : יודיע . אשישפ בלע"ז (ס"א חי חי אתה ונאה להודות לחי) : אל אמתך . האב מודיע ומכוין דעת אל אמיתך להאמין בך (כא) דבלת תאנים . דבו העשויה מתאנים כשהן לח קרויין תאנים וכשנדר בעיגול קרויין דבלה : וימרח ויתליקוה לדבקה על השח וגם בתוך נס היה שאף ב חי שנותנין עליו דבלה מסר אלא הקב"ה נותן דבר המש לתוך דבר המתחבל ומרפא : מה אות . מה טוב ומה נ אות זה הניתן לי אשר אע בית ה':(א) וישמ' כי חלה ויחז היה למוד לאכול בשלש שע ויישן עד ט'. כיון שחזר גל חמה לחזקיהו כשעמד משנ בט' שעות מצא שהוא שחר בקש להרוג את כל עבדיו א הנחתם אותי ישן יומם ולי עד הבקר אמרו לו גלגל חמ הוא שחזר אמר להם ו החזירו אמרו לו אלוהו חזקיהו כו' כדאיתא בתנחו ובפסיקתא : (ב) בית נכתה . בית גנזיו של בשמים כ (בראשית לז) נכאת וצרי ולו ואת שמן הטוב . יש סותר שמן המשחה . וי"א הוא ש אפרסמון שהיה מצוי בא"י וה הנג האמור ביחזקאל (כז) יה וישראל המה רוכליך בח מנית ופנג וראיתי בס יוסיפון שהוא אפרסמון נג ביריחו לכך נקרא יריחו שם הריח : לא היה דבר . ס"ת : (ג) מארץ רחוקה ב אלי . זה אחד משלשה אדם שבדקן המקו' קין וחזקי ובלעם חזקיהו היה לו להש אתה נביאו של מקום ולי א שואל התחיל מתגאה ואו מארץ רחוקה באו אלי לפי נענש ועל שמחה עליהן והאכ על שלחנו וכן בלעם שאמר מי האנשים האלה עמך וה ואמר בלק בן צפור מלך מו שלח אלי (במדבר כב) וכן קין שאמר לו אי הבל אחיך (ברא' יד) היה לו לומר רבש הלא

ישעיה

יח כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָּ מָוֶת
יְהַלְלֶךָּ לֹא־יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי־בוֹר
אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ יט חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ
כָּמוֹנִי הַיּוֹם אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל־
אֲמִתֶּךָ׃ כ יְהוָה לְהוֹשִׁיעֵנִי וּנְגִנוֹתַי
נְנַגֵּן כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ עַל־בֵּית יְהוָה׃
כא וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ יִשְׂאוּ דְּבֶלֶת
תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל־הַשְּׁחִין וְיֶחִי׃
כב וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה
בֵּית יְהוָה׃

לט א בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח
מְרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־
בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ
וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק׃ ב וַיִּשְׂמַח
עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־בֵּית
נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־
הַבְּשָׂמִים וְאֵת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת
כָּל־בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא
בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־
הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־
מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ ג וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא
אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה
אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן
יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ

תרגום

חטאי : יח ארי לא דבשאול
מודן קדמך מיתיא לא
משבחין לך לא מסברין נחתי
גוב בית אבדנא לפורקנך :
יט דחי חי יודי קדמך כותי
יומא הדין אבהן לבניהון
יחוון גבורתיך ויודון למימר
דכל אילין קשוט : כ יי
למפרקנא אמר יי ונגנון
תושבחתיה נגנן כל יומי חיננא
על בית מקדשא דיי : כא ואמר
ישעיהו יסבון דבילת תינין
וישורטון על שיחנא ויתסי :
כב ואמר חזקיה מה את ארי
אסק לבית מקדשא דיי :
א בעידנא ההיא שלח מרודך
בלאדן בר בלאדן מלכא
דבבל איגרין וקורבנין לות
חזקיה כד שמע ארי מרע
ואתסי : ב וחדי עליהון חזקיה
ואחזנון ית בית גנזוהי ית כספא
וית דהבא וית בוסמנא וית
משחא טבא וית כל בית
מנוהי וית כל דאשתכח
בגנזוהי לא הוה מדעם דלא
אחזינון חזקיהו בביתיה
ובכל שולטניה : ג ואתא
ישעיה נביא לות מלכא חזקיה
ואמר ליה מה אמרו גבריא
האלין ומנן אתו לותך ואמר
חזקיה מארעא רחיקא אתו

רד"ק

ויהיה בשלום בזקנותו והסף זה אם תגבר הליחה' והנה אמצעיים שנות שלום : ואתה חשקת נפשי משחת בלי . חשקת נפשי להצילה משחת הבלים , והוא הקבר שגופו של אדם בלה בו : כי השלכת . ואע"פ שהייתי חייב לפי עונותי ותעלי אתה השלכתם אחרי גוך , דרך משל כאדם שמשליך הדבר אחרי גוו שלא יראה אותו : (יח) כי לא שאול תודך . והנה ושלש הענין במלות שונות לחזק הענין , אמר טוב הוא שתחיה בני אדם בזעקם לפניך בטובם מתאתם כי יודוך בחיים' ולא יודוך במיתתם , ועל הגוף אמר שהוא מת לא על הנשמה שתחיה אחר מיתת הגוף : מות . ולא מות , ולא שזכר עומד במקום שנים , וכמוהו רבים : לא ישברו . הגופות שהם יורדי בור לא ישברו אל אמתך לספרה ולהגידה כמו שהחיים עושים ואין זה כנגד תחיית המתים כי הוא אינו מדבר אלא על הגופות בעודם בקבר ולא כל הגופו' יחיו ויעמדו מן הקבר: (יט) חי חי. כל חי וחי יודוך כמוני היום ואם הייתי מת לא הייתי מודה לך הודאת הפה כמו שאני עושה עתה, ועוד אב לבנים יודיע אל אמתך', אם לא היו לו בנים ותחיה ויהיו לו בנים ויודיע אמתך כמו שאעשה אני , ואף אם יהיו לו בנים כל זמן שיחיה עמהם ילמדם ויודיעם , אם כן הוא טוב שתאריך לאדם , ואם חלה שתרפאהו מחליו ויודה לך הטובה שעשית לו ויודיע לבניו אחריו , וכן אמרו רז"ל כי לא היו בנים לחזקיהו אלא עד אחר חליו , ואע"פ שההודאה וההודעה לא תועיל לו ולא תסכן , כמו שאמר אם צדקת מה יסכן לו , אף על פי כן אחר שהוא רוצה וברא בני אדם אם כן הוא רוצה בקיומם ובלכתם בדרך טובה ושיהיה בהם דעת להבין בחסדי הבורא ולהודות לפניו עליהם כי זה מדרך הטובה והאשר להם נכון הוא מסייע אותם ועוזרם בזה : אל אמתך . כמו את אמתך , וכן יבא את במקום אל , כמו ויראה את הכהן , והדומים לו , וכן יבא אל במקום את , כמו אספרה אל חק , וירדפו אל מדין , או פירוש יודיעם הדרך שיביאם אל אמתך והחסד שעושה האל עם בני אדם אמת הוא מצד עצמו כי הוא רב חסד , וזהו מדרכיו אם כן הוא אמת , ונראה כי יונתן תרגם אל זה כמו בנר"י , כמו שהראות שאל שתרגם אבהן לבנין יחוון גבורתך ויודון למימר דכל אילן קשוט , וכן פירש החכם רבי אברהם אבן עזרא , וזהו לשון פירושו אב לבני' יודיע אלה האמונות, ואני תמה בזה כי לא ראיתי בשום ספר אלא אל נקוד סגולה וסמוך במקום עם אמתך כמו האחר • והמסרה אל אמתך שנים , והם אלה השנים אשר הם בפסוק כי לא שאול תודך ובפסוק חי חי : (כ) ה' להושיעני . ה' אמר להושיעני מן החלי , וכן עשה שהושיעני , וכמו למ"ד להרגו בערמה, לשכב את בת יעקב , והדומים להם : ונגינותי ננגן . ועל התשועה שהושיעני אודה לפניו תמיד וננגן אני וחברי בנגינותי שחברתי על התשועה כל ימי חיינו ננגן אותה : ועל בית ה' . כמו בבית ה' , כי יבא על בענין בי"ת השמוש , כמו ועל הרכב תחיה שהוא כמו במרכב , ונתת אותם על סל אחד כמו בסל , הסלט על נפשך כמו בנפשך : (כא) ויאמר ישעיהו . זה הפסוק שאחריו אינם מהמכתב ולא מצאתי להם טעם למה נכתבו הנה אחר שהכתב , כי משפטם למעלה אחר וגנותי על העיר הזאת , וכן הם בספר מלכים : דבלת תאנים . וזה היה נס בתוך נס כי התאנים מזיקים לשחין : וימרחו . ענין חבישה ותחבול : ויחי . וירפא , כמו עד חיותם : (כב) ויאמר חזקיהו . מה שאמר למעלה שאלו מישעיהו ויאמר לו מה אות כי אעלה בית ה' , רוצה לומר שארפא ואעלה בית ה' כמו שאתה אומר : (א) בעת ההיא . גם זו הפרשה פירשה בספר

ותאמר ציון עזבני ה' : ומאין ה' וסי' נמסר בספר יהושע סי' ט' :

תולדות אהרן שלח מרודך . יבמות סב סנהדרין נו (יבמות ד) : בית נכאת . סנהדרין קד :

מצודת ציון

גוך . גופך כמו גוי נתתי למכים (לקמן נ) : (יח) ישברו . ענין תקוה כמו עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה) : (יט) אל אמתך . את אמתך וכן וירדפו אל מדין (שופטים ז) : (כ) ונגינותי . מל' נגון וזמר : על בית . כמו בבי"ת על במקום בי"ת וכן עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג) : (כא) ישאו . יקחו : דבלת תאנים . חתיכת תאנים יבשות הנדרסות יחד עד שנעשה גוף אחד וכן ויתנו לו פלח דבלה (ש"א ל) : וימרחו . ענין טיחה וכדרך התחבושת ובדרז"ל מפני שהוא ממרח (שבת קיו) : השחין . מין נגע שנחלה על ידה וכן שחין אבעבועות (שמות ט) : ויחי . ענין רפואה : (כב) מה אות . מלת מה יורה על גודל הדבר וחשיבותו : (ב) נכתה . ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית לז) ור"ל דברים נחמדים : ומאין

מצודת דוד

(יח) כי לא שאול תודך . מי שהוא בשאול אינו מודה לך ר"ל אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על מפלת סנחריב : מות יהללך . אנשי מות לא יהללך ומלת לא משמש בשתים וכפל הדבר במ"ש : לא ישברו . האנשים אשר כבר ירדו אל הבור לא יקוו שתאמת להם הבטחתך כי אין להם תועלת בעניני זה העולם ור"ל אם כבר הייתי מת לא הייתי מקוה עוד על מפלת סנחריב כאשר הבטחת : (יט) חי חי . כל חי הוא יודך : כמוני היום . כאשר אני היום בחיים ומודה לך : אב לבנים . כל אב מלמד לבניו ומודיעם אמתך וכאומר הנה כמו כן אעשה גם אני כשאחיה ואוליד בנים אלמדם ואודיעם אמתך : (כ) ה' להושיעני . ר"ל ה' אמר להושיעני מחלי וכן עשה ודומתו להרגו בערמה (שמות כא) ור"ל חשב להרגו וכן עשה : ונגינותי ננגן . נגינת השבח הזה אנגנה אני והמשוררים בבית ה' כל ימי חיינו : (כא) ישאו . יקחו חתיכה מתאנים דרוסות לעשות תחבושת על השחין וירפא : (כב) מה אות . מה טוב ומה נאה האות הנפלא הזה אשר נרפאתי ואוכל לעלות לבית ה' : לט (א) וישמע . ר"ל על כי שמע שחלה ונתרפא לכן שלח לו ספרים ומנחה דרך אהבה ובד"ה נאמר שאלה

רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל׃ ד וַיֹּאמֶר
מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת
כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר
אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִים בְּאוֹצְרֹתָי׃
ה וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע
דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת׃ ו הִנֵּה יָמִים
בָּאִים וְנִשָּׂא ׀ כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ
וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה
בָּבֶל לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃
ז וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר
תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל
מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ח וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־
יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר כִּי יִהְיֶה שָׁלוֹם וֶאֱמֶת
בְּיָמָי׃

מ א נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר
אֱלֹהֵיכֶם׃ ב דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ
וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי
נִרְצָה עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה
כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ׃
ג קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה
יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃
ד כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה
יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר
וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ ה וְנִגְלָה כְּבוֹד
יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי
יְהוָה דִּבֵּר׃ ו קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר
מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־

לְוָתִי מִבָּבֶל׃ ד וַאֲמַר מָה
חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה יָת
כָּל דִּי בְּבֵיתִי חֲזוֹ לָא הֲוָה
מִדַּעַם דְּלָא אַחֲזִיתִינוּן בְּגִנְזַי׃
ה וַאֲמַר יְשַׁעְיָה לְחִזְקִיָּה קַבֵּיל
פִּתְגָמָא דַּייָ צְבָאוֹת׃ ו הָא
יוֹמַיָּא אָתַן וְיִתְנְטֵיל כָּל דִּי
בְּבֵיתָךְ וְדִי גְנַזוּ אֲבָהָתָךְ עַד
יוֹמָא הָדֵין וְיִתּוֹבַל לְבָבֶל לָא
יִשְׁתְּאַר מִדַּעַם אֲמַר יְיָ׃ ז וּמִבְּנָךְ
דְּיִפְּקוּן מִנָּךְ דְּתוֹלִיד יִדְבְּרוּן
וִיהוֹן רַבְרְבִין בְּהֵיכְלָא מַלְכָּא
דְּבָבֶל׃ ח וַאֲמַר חִזְקִיָּה לִישַׁעְיָה
תַּקִּין פִּתְגָמָא דַּייָ דְּמַלֵּילְתָּא
וַאֲמַר אֲרֵי יְהֵי שְׁלָם וּקְשׁוֹט
בְּיוֹמָי׃ א נְבִיַּיָּא אִתְנַבִּיאוּ
תַּנְחוּמִין עַל עַמִּי אֲמַר אֱלָהֲכוֹן׃
ב מַלִּילוּ עַל לִבָּא דִּירוּשְׁלֵם
וְאִתְנַבּוּ עֲלַהּ אֲרֵי עֲתִידָא
דְּתִתְמְלֵי מֵעַם גָּלְוָתָהָא
אֲרֵי אִשְׁתְּבִיקוּ לַהּ חוֹבַהָא
אֲרֵי קַבִּילַת כָּס תַּנְחוּמִין
מִן קֳדָם יְיָ כְּאִלּוּ לְקַת עַל חַד
תְּרֵין בְּכָל חֲטָאָתַהָא׃
ג קָל דְּמַכְלֵי בְּמַדְבְּרָא פַּנּוּ
אוֹרַח מִן קֳדָם עַמָּא דַּייָ כְּבִישׁוּ
בְּמֵישְׁרָא כְּבִשִׁין קֳדָם כְּנִשְׁתָּא
דֶּאֱלָהֲנָא׃ ד כָּל חֵילַיָּא יִרְאָמוּן
וְכָל טוּר וְרָמָא יִמְאֲכוּן וִיהֵי
כַּפְלָא לְמֵישְׁרָא וּבֵית גְּדוֹדִין
לְבִקְעָה׃ ה וְיִתְגְּלֵי יְקָרָא דַּייָ
וְיֶחֱזוּן כָּל בְּנֵי בִשְׂרָא כַּחֲדָא
אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּייָ גְּזַר כֵּן׃
ו קָל דַּאֲמַר אִתְנַבֵּי וּמְתִיב
וַאֲמַר מָה אִתְנַבֵּי כָּל רַשִׁיעַיָּא

רשי

כל הנסתרו׳ גלויו׳ לך כו׳ כדאית׳ בתנחומ׳: (ו) לא יותר דבר. מדה כנגד מדה ... לא היה דבר: (ז) ומבניך. הם חנניה מישאל ועזריה: (ח) טוב ... ה׳. מאחר שבימי יהיה שלום: (א) נחמו נחמו. חוזר על נבואותיו העתידות שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמו׳ הפסיק פרשה זו בינה לבין הפורענו׳ נחמו ... נביאי נחמו את עמי: (ב) כי ... צבאה. ת״י עתידה ... תתמלי מעם גלוותהא כמו ... מלאה מצבאה ויש פותרין ... כמו (איוב ז) הלא צבא ... על ארץ: נרצה. נתפייס: ... לקחה וגו׳. ארי קבילת תנחומין מן קדם ה׳ כאילו ... על חד תרין בכל חטאתהא ... פשוטו יתכן לפרש כי ... פורענות כפלים וא״ת ... מדתו של הקב״ה לשלם ... כפלים בחטאו מצינו ... מלא (ירמיה טז) ושלמתי ... משנה עונם וחטאתם: ... קול. רוח הקדש קורא ... בר פנו דרך ה׳. דרך ... ליס לשוב גליותיה לתוכה: ... כל גיא ינשא. וההר ישפל ... דרך חלקה ושוה ונוחה: ... רכסים. הרים הסמוכים ... לזה ומתוך שסמוכין מורד ... יהם זקוף ואינו מעוקם ... כח לירד ולהעלות ... כסים מתורגם גדודים ל׳ ... כמו גדודי הנהר): ... סים. כמו וירכסו את ... (שמות כח): לבקעה. ... גייא בלע״ז ארץ חלקה: (ו) קול. מאת הקב״ה אומר ... קרא: ואמר. רוחי אליו ... אקרא והקול משיבו זאת ... כל הבש׳ חציר כל המגביהי׳ ... גדולתם ותהיה כחציר. ... כל הבשר חציר) סוף אדם ... לפיכך אם אמר לעשות ... הרי הוא כציץ השדה אשר ... ויבש ואין לסמוך עליו ... בידו לקיים שמא ימות ... יבש חציר נבל ציץ כשמת ... בטלה הבטחתו אבל דבר ... אלהינו יקום כי הוא חי וקיים ... לקיים לפיכך על הר ... עלי בשרי מבשרת ציון כי

... תולדות אהרן ימים באים. זוסר מקן: יותר דבר. ... (יס מט): נחמו. עקידס שער ... לב ירושלים. (ברכות ח): כי ... עקדס שער לז: גיא ינשא. ... כל נדרים נס (עירובין כח):

רדק

בספר מלכים באר היטב: (א) נחמו נחמו. כל אלה הנחמות עתידה לימות המשיח והכפל לחזק, תרגם יונתן נבייא אתנביאו תנחומין על עמי אמר אלהכון, נחמו, וכן דברו כמו שפירשנו בפסוק חזקו ידים רפות, דברו, צבאה, זמנה, וכן הלא צבא לאנוש עלי הארץ, ופירוש כי מלאה כי השלימה שם זמנה רוצה לומר זמן שהיה לה להיות בגלות, ויונתן תרגם ארי עתידה דתתמלי מעם גלותהא, תרגם צבאה כמשמעה מן לצבא צבא: (ב) כי נרצה עונה. נשלם ענשה כמו אז תרצה הארץ את שבתותיה, וכן עונה ענשה כמו כי לא שלם עון האמורי וגומר, וי״ת אשתביקו לה חובהא: כי לקחה מיד ה׳ כפלים בכל חטאתיה. הכפל יוכל להיות פעמים שתים או יותר כמו ותכפל חרב שלישתה ר״ל שלש פעמים תכפל, ובאמרו כפלים ר״ל שתים והוא אומר על שתי גליות שגלו ישראל גלות בבל וזה הגלות ולמה היה זה בעבור כל חטאתיה, והחכם ר׳ אברהם אב״ע פי׳ כפלים מצרות שלקה כל גוי, ואא״ז ז״ל פירש כפלים עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר ירמיהו הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וי״ת ארי קבלת כס תנחומין מן קדם ה׳ כאלו לקת על חד תרין בכל חטאתהא: (ג) קול קורא. כאלו קול קורא, וטעם פנו ישרו, כי ימצאו במדבר ובערבה דרך סלולה כאלו פנו וישרו אותה להם בני אדם, וטעם לאלהינו כי הוא מנהיג זה העם היוצא מהגלות: (ד) כל גיא. כל זה דרך משל כי העלים בהרים והירידה תיגע הולכי דרכים והם לא ייגעו ולא ייעפו, והעקוב הוא הדרך המעוות: והרכסי׳. גבשושית הדרכים כי הוא ענין גבהות וכן מרוכסי איש: (ה) ונגלה. אז כשיצאו מהגלות ביד רמה וימצאו אפי׳ במדבר מים וכל צרכם כמו שאמר לא ירעבו ולא יצמאו אז יגלה כבוד ה׳ לעיני כל העמים: וראו כל בשר. ידעו כל בני אדם כי פי ה׳ דבר כלו׳ ידעו אז כי הנחמות האלה שדברו הנביאים על פי ה׳ דברו מה שדברו כשיראו שיתקיימו הנבואות, וראו, ענין ידיעה והבנה, ר״ל ראית הלב כמו ולבי ראה הרבה והדומים לו: (ו) קול אומר קרא. כאלו קול קורא, או פירושו קול נבואה קורא לנביא קרא. ואמר הנביא מה אקרא ויאמר לו הקול קרא ואמור כי כל הבשר חציר, ר״ל על הגוים שיבאו עם גוג ומגוג שימותו רובם ומה שאמר כל הבשר הוא דרך הפלגה כמו וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו, ומה״א וכל חסדו אפי׳ עשו חסדים הרבה לא יזכרו להם כי עונותיהם רבים, ועוד שהרעו לישראל ויקבלו ענשם, והמשילם לחצר ולציץ השדה שהם יבשים במהרה והציץ

באצרתי ג׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר האזינו ובמלכים חלק ב׳ סי׳ כ׳: יקחו י׳ בקריאה וקמצין וסי׳ נמסר בריש סדר אמר אל הכהנים: פנו ג׳ בקריאה וסי׳ קול קורא במדבר פנו דרך. ואמר סלו סלו פנו דרך. פנו דרך העם: כי פי ה׳ דבר ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ אם תאבו ושמעתם טוב, ונגלה כבוד ה׳ וראו. אז תתענג על ה׳:

מצודת דוד

... לדרוש במופת הנעשה בחליו: (ג) עליהם. על בואם: (ו) ונשא. יהיה נשא ... : ואשר אצרו. אשר ממנו באוצר: לא יותר דבר. מכל אשר בביתך: (ז) ומבניך. הם דניאל חנניה מישאל ועזריה: אשר יצאו וכו׳. כפל הדבר פעמים ... כדרך המקרא: (ח) טוב דבר ה׳. טוב הדבר בעיני ופי׳ דבריו ואמר הואיל ... בימי שלום וה׳ יאמת לי הבטחתי איככי חושש במה שיהיה אחרי מותי: (א) נחמו נחמו. אלהיכם יאמר אל הנביאים נחמו את עמי והכפל הוא יורה על החזוק: (ב) על לב. דברים המקובלין על הלב: וקראו אליה. אמרו לה אשר ... וכשלמה זמן גלותה: כי נרצה. נתפייס עונה ר״ל נתכפר עונה: כי לקחה. כי כבר לקחה תשלומין מיד ה׳: כפלים. ר״ל שתי גליות גלות בבל וגלות האחרון: ... חטאתיה. בעבור כל חטאתיה: (ג) קול קורא. כאלו קול מכריז ואומר פנו במדבר דרך ה׳ להשיב בו בני הגולה: ישרו בערבה. עשו בערבה דרך ישר לאלהינו ... אשר ילך לפניהם: (ד) כל גיא. כל עמק ירומם וכל ההרים ישפלו להיות הדרך ישר ושוה: העקוב. דרך המעוות יהיה מישור: והרכסים. מקומות הגבוהות יהיו ... : (ה) ונגלה. אז יגלה כבוד ה׳ וכולם יראו כי פי ה׳ דבר הנחמות האלו הואיל ונתקיימו: (ו) קול. קול נבואה אומר לנביא קרא. והכרז ... : ואמר. כאלו הנביא שואל מה אקרא וקול הנבואה משיבו קרא לאמר כל הבשר חציר ר״ל כל העמים שיבואו עם גוג על ירושלים למלחמה יבולו ויכמשו כחציר

מצודת ציון

(ג) ומאין. ומאיזה מקום: (ז) סריסים. שרים וממונים: (ב) צבאה. ענינו זמן קצוב וכן הלא צבא לאנוש (איוב ז): נרצה. מל׳ רצוי ופיוס: (ג) פנו. ענין הסרת המכשול וכן ואנכי פניתי הבית (בראשית כד): ישרו. מל׳ ישר ושוה: בערבה. ענינו כמו מדבר: מסלה. דרך כבושה: (ד) גיא. עמק: העקוב. ענין עקום ועוות כמו עקוב הלב (ירמיה יז): למישור. מל׳ ישר ושוה: והרכסים. ענין גבהות וכן מרכסי איש (תהלים לא) ופי׳ מגאות נשאים ומגבהותו.
חציר

רדק

והציץ נופל גם כן ברוח הנושבת: (ז) יבש. עבר במקום עתיד כמנהג ובדברי הנבואה ברוב: (ח) יבש. כפל עוד הענין לחזק הענין: ודבר אלהינו. שדבר על יד נביאיו: (ט) על הר גבוה. דרך משל כי מי שרוצה להשמיע קולו עולה במקום גבוה ולפי שירושלם היא עיקר ארץ ישראל וכן ציון כי שתיהן עיר אחת לפיכך שם אותן בדברי הנבואה כאלו הן מבשרות שאר הערים. ופירוש מבשרת ציון את ציון המבשרת, וכן מבשרת ירושלם: אל תראי. אל תפחדי מלבשר ולאמר לערי יהודה הנה אלהיכם כי על כל פנים יבא ר"ל כבודו שישוב לירושלם, ומה שזכר יהודה בעבור ירושלם ועוד כי המלכות ליהודה: (י) הנה ה' בחזק יבא. ביד חזק כי לא יצטרך ליד אחרת אלא ידו החזקה: וזרועו משלה לו. ר"ל לעצמו היא תעמוד לו למשול בעמים, ומה שאמר היד בחזק שהוא לשון זכר כי ימצא לשון זכר כמו והנה בו מגלת ספר: שכרו. שיתן לבוטחים בו בגלות: ופעלתו. שכר פעלה לפעלי אמת והנה היא פעלתו ופעלתם, וכן נסכתי מלכי, מלכי מקדש בבית תפלתי שמעתי את תפלתך והדומים להם, וחסרון שכר מפעלתו כמו לא תלין פעלת שכיר ר"ל שכר פעלת שכיר: (יא) כרעה עדרו. כמו רועה טוב שירעה עדרו שיקבץ הטלאים הקטנים שלא יוכלו עדין ללכת כשאר הבהמות ויקבצם מזה אחד ומזה אחד וישאם בחיקו והעלות שהן אמותיהן ינהל לאטם ולא ידפקם כך הקב"ה ינהל את ישראל מהגלות לאטם ויסמוך כל חולה וכל נשבר, ונקראו האמות עלות על שם בניהם שהם קטנים כמו עול ימים שהם נשאים לאמותיהם לינק, וא"א ז"ל דקדק במלת עדרו שהעדר שהוא שלו חומל עליו יותר מן העדר שישמור בשכירות: (יב) מי מדד. אמר לא יתמהו הגוים אם תוציא ישראל מעבדותם שעמדו ברשותם כמה שנים כי מי שברא העולם מאין יכול לעשות זה לפיכך אמר מי מדד בשעלו מים, ופירוש שעלו אגרופו, והוא עד"מ כי אין לו יד ואגרוף יתברך וישתבח, ופירוש מדד לפי שהמים במקום מקום כאדם שמודד מים ונותן בתוך כלי שידע מידתן, כן שם האל המים במקומם וידע מידתן, והשמים לפי שהם שטוחים אמר בם מדת הזרת כי דבר השטוח ימדד אותו בזרת ובקנה, ואמר תכן מפני הנטה שצריך תקון כמו שכתוב וימתח' כאהל לשבת: וכל. פירוש ומדד, תרגם וימדו בעמר וכלו בעומרא: בשליש. מדה גדולה וכן בדמעות שליש: בפלס. הוא מטה הברזל שבו א מסומן בנקודו' לדעת בהם המשקל: מאזנים. ידוע, ואמר וכל בשליש עפר הארץ הוא כאלו הוא מדוד אצלו וכן ההרים והגבעות כאלו הן שקולים אצלו וכולם בראם בשיעור טוב ומדה נכונה, כמו שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ומי שעשה כל זה בלי עוזר יוכל להוציא ישראל מיד חזקים מהם, וזכר מארבע יסודות השלש כי שמים זכר במקום יסוד האש כי הם לדעת רבים מיסוד האש ואפילו יהיה יסוד חמישי כדברי ארסטו זכרן במקום יסוד האש לפי שהוא סמוך לגלגל הלבנה ולא זכר יסוד הרוח לפי שאיננו נראה ע"[illegible] שהוא מורגש, וענין הפסוק לא נאמר אלא כנגד הסכלים שהם לא יאמינו אלא מה שיראו, לפיכך זכר שלש היסודות הנראים אבל החכמים לא יתמהו בזה אם יוציא האל ישראל מהגל[ות] [illegible] ידעו בחכמה' כי לא קצרה יד השם מהושיע, ויש מפרשים כי זכר גם כן הרוח והוא מי תכן את רוח ה' כי מפרשים מלת ה' תפיסה לשאלה ואינו נסמך רוח אל ה', והחכם רבי אברהם א[בן] עזרא פירש על זה בענין סמוך כמו ורוח אלהים מרחפת, ולפי דעתי כי שמים שזכר הוא במקום שני היסודות העליונים כי שמים במקום יסוד האש כמו שפירשנו וכן במקום יסוד האויר כי יקר[א] שמים כמו שכתוב ויקרא אלהים לרקיע שמים, וסמך השלש לעצמו שאמר בשעלו ובזרת לפי שהם עליונים, ואע"פ שהמים התחתונים פעמים יעלו כמו העבים, אבל יסוד העפר שהוא התחתון בכ[illegible] והכבד סמוך אותו לדבר חוץ מעצמו בשלש ובפלס ובמאזנים, ואע"פ שזה וזה דרך משל כמו שפירשנו: (יג) מי תכן את רוח ה'. כשעשה כל זה מי הכין את רוחו כמו ונפשו אותם ויעם ה[illegible] מלאך וכל שכן אדם שיתקן את רוחו ושיודיעהו עצתו כשעשה העולם ואמר לו כן תעשה וכן אמר נוטה שמים לבדו, ומי שזכר עומד במקום שנים כאלו אמר ומי איש עצתו יודיענו, וכפל[ו] [illegible]

עוד

רשי

כי מפי כחי לעולם היא הבטחת הבשורה: וכל חסדו כציץ השדה. כי חסד וגו' חטא[ת] (משלי יד): (ז) נבל. כמה: (ט) מבשרת ציון. נביאה דמבשרין ל[ציון] ובמקום אחר הוא אומר רגלי מבשר (לקמן נב) זכו קל כזכר לא זכו [illegible] כנקבה ומאחר פעמיו עד הקץ: (י) בחזק יבוא. על הבבליים ליפר[ע]: הנה שכרו אתו. מזומן [illegible] לצדיקים: ופעולתו. א[illegible] פעולה שעליו ליתן להם: (יא) כרועה. אשר עדרו י[illegible] בזרועו מקבץ טלאים וב[חיקו] נושאם: עלות ינהל. מיניק[ות] בניח מדבר. הלאן המניק: ינהל. כמו מנהל: (יב) מי מדד וגו'. כל זה היה בו [illegible] לעשות וכ"ש שיש בו כח לק[illegible] הבטחות הללו: בשעלו. בהלי[illegible] שנא' דרכת בים סוסיך (חבקוק ג). בשעלו כמו (במדבר כ[ב]) במשעול הכרמים שביל. [illegible] שעל שם כלי הוא וכן בש[על] שעורים (יחזקאל יג): ת[כן] אמולאי"ר בלע"ז ל' מדה ו[illegible] כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה): וכל בשליש. ומדד בשל[יש] שליש מדבר שליש ישוב [illegible] ימי' ונהרות. ל"א בשליש מד[ה] עד אמה שלישי לאצבע [illegible] ומנחם פי' שהוא שם כלי [illegible] ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ): ושקל בפלס הרים. [illegible] לפי הארץ הר כבד תקע [illegible] קשה והקלים בארץ [illegible] (יג) מי תכן. את רוח ה' [illegible] בפי הנביאים ה' תכנו [illegible] הוא להאמן: ואיש עצתו יודיענו רוחו כן ת"י ולפי משמעו [illegible] עצתו מוסב לראש המקרא מ[י] תכן את רוחו ומי איש [illegible] אשר יודיענו להקב"ה [illegible] (יד) את מי נועץ ויבינהו [illegible] מי מן העכו"ם נועץ כמו [illegible] עם הנביאים כמו שנא' באנה וה' אמר המכסה אני מא[ברהם] (בראשית כו) וגו': וי[illegible] וילמדהו בארח משפט. [illegible] מן העכו"ם עשה כן [illegible] חכמה כמו שעשה לאברהם [illegible] לב להכירו מאיליו ולהבין [illegible] שנא' וישמור משמרתי [illegible] למען

ישעיה מ

חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ ז יָבֵשׁ חָצִיר
נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ
אָכֵן חָצִיר הָעָם׃ ח יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל
צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃
ט עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת
צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת
יְרוּשָׁלָ͏ִם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי
לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ י הִנֵּה
אֲדֹנָי יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה
לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃
יא כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ
טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃
יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם
בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ
וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת
בְּמֹאזְנָיִם׃ יג מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ
יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃ יד אֶת־
מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח
מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ

ג' רפין · ל' · י"ח · ל' · ג' בפסוק · ד' דגש · ב' · ל' · ג' · ג' וחד בטלאים · ה' · ב' · ג'. ל' · ל' וחסר · ב' · ב' · ב' בפסוק

תרגום

כְּעִשְׂבָּא וְכָל תּוּקְפְהוֹן כְּמוֹצָא
דַּחֲקְלָא׃ ז יְבֵשׁ עִשְׂבָּא נְתַר
נֵצֵיהּ אֲרֵי רוּחָא מִן קֳדָם יְיָ
נְשַׁבַת בֵּיהּ בְּכֵן כְּעִשְׂבָּא חֲשִׁיבִין
רַשִׁיעַיָּא בְּעַמָּא׃ ח מִית
רַשִׁיעָא אֲבַדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹהִי
וּפִתְגָּמָא דֶאֱלָהָנָא קַיָּם לְעָלְמִין׃
ט עַל טוּר רָם סַקוּ לְכוֹן נְבִיַּיָּא
דִּי מְבַשְּׂרִין לְצִיּוֹן אֲרִימוּ
בְחֵילָא קָלְכוֹן דִּי מְבַשְּׂרִין
לִירוּשְׁלֶם אֲרִימוּ לָא תִדְחֲלוּן
אֲמָרוּ לְקִרְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה
אִתְגְּלִיאַת מַלְכוּתָא דֶאֱלָהֲכוֹן׃
י הָא יְיָ אֱלֹהִים בִּתְקוֹף מִתְגְּלֵי
וּתְקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתֵּיהּ שַׁלְטָא
קֳדָמוֹהִי הָא אֲגַר עָבְדֵי
מֵימְרֵיהּ עִמֵּיהּ דְּכָל עוֹבָדֵיהוֹן
גְּלַן קֳדָמוֹהִי׃ יא כְּרַעְיָא
דְּעֶדְרֵיהּ רָעֵי בִּדְרָעֵיהּ מַכְנֵשׁ
אִמְּרִין וּבְחֵינֵיהּ מְסוֹבַר רַכִּיכִין
מֵינִיקָתָא בְּנִיחַ מְדַבַּר׃ יב מַן
אֲמַר אִלֵּין קַיָּם אֲמַר וַעֲבַד דְּכָל
מֵי עָלְמָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי
כְּטִפָּא בְשָׁעֳלָא וּמְשַׁחַת שְׁמַיָּא
כְּאִלּוּ בְּזַרְתָּא מְתַקְּנִין וְעַפְרָא
דְאַרְעָא כְּאִלּוּ בִּמְכִילְתָּא אִתְכַּל וְטוּרַיָּא כְּאִלּוּ מִתְקַל תַּקִּילִין וְרָמָתָא כַּד בְּמוֹזַנְיָא׃ יג מַן
תַּקִּין יַת רוּחַ קוּדְשָׁא בְּפוּם כָּל נְבִיַּיָּא הֲלָא יְיָ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ פִּתְגָּמֵי רְעוּתֵיהּ
הוֹדְעִינוּן׃ יד לְהוֹן דְּבָעוֹן מִן קֳדָמוֹהִי אֲסַבַּר חוּכְמָא וְאַלְפִינוּן אוֹרַח דְּדִין וִיהַב לִבְנֵיהוֹן

כציץ ג' בקריאה וסי' וכל חסדו כציץ השדה. כציץ השדה כן יציץ. כציץ יצא וימל ׃ ושמים ד' בקריאה וסי' ביום עשות ה' אלהים. ושמים בזרת תכן. הודו על ארץ ושמים. לא זכו בעיניו ׃ תכן ג' בקריאה וסי' מי תכן את רוח ה'. ושמים בזרת תכן וכל בשליש. ושמים תכן במדה ׃

תולדות אהרן הר גבוה. זוהר שלח: בשעלו. סנהדרין לט ק זוהר תרומה:

מצודת ציון

(ו) חציר. כחציר: כציץ. כפרח: (ז) נבל. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (שם א): נשבה. ענין הפחה כמו ישב רוחו (שם קמז): (יא) יקבץ. יאסף: עלות. קטנות והוא מל' עולל ויונק: ינהל. ענין הנהגה בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג): (יב) בשעלו. באגרופו וכן בשעלי שעורים (יחזקאל יג): בזרת. שם מדה חצי אמה וכן זרת ארכו (שמות כז): תכן. מל' הכנה: וכל. ענין מדידה כי וימודו בעומר (שם טז) ת"א וכלו: בשליש. שם מדה גדולה וכן ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ): בפלס. כן נקרא מטה המשקל שהסומן לדעת נשקל הדבר הנשקל וכן פלס ומאזני משפט (משלי טז): במאזנים. הוא כף המשקל:

כמר

מצודת דוד

כחציר: וכל חסדו. ר"ל ואף אם מי מהם עשה חסד מה לא יחשב למאומה כי כציץ השדה הכמוש מהר כי מאד הרעו לישראל והכריעו הכף: (ז) יבש חציר [illegible] יתייבשו כחציר ויבולו כציץ: כי רוח וכו'. ר"ל בנפחת רוח יאבדו: אכן. [illegible] הנה שעם ניג יהיה כחציר וכפל הדבר להחזיק: (ח) יבש חציר. כעם הזה י[illegible] כחציר ויכמוש כציץ וכולם יאבדו ודבר ה' שהבטיח על ידי הנביאים יתקיים לעול[ם] ולא יוכלו לבטל דבריו: (ט) על הר גבוה. להשמיע הקול למרחוק: מבשרת ציון. אלה הנביאים המבשרים הגאולה לציון: אל תיראו. להרים קול בחוזק הן אל[illegible] מכחם ומשקר: הנה אלהיכם. בא המקום לגאול אתכם: (י) בחזק. בכח ובגבורה: וזרועו משלה לו. ר"ל לא יהיה צריך לעזרת זולתו: שכרו אתו. שכר המעשה מוכ[ן] עמו לשלם לכ"א כגמולו: ופעולתו. שכר הפעולה מזומנת לפניו והוא כפל ענין במ"ש: (יא) כרועה. כמו הרועה המרעה עדרו בנחת ומקבץ הטלאים בזרועו לא[illegible] ונושאם בחיקו הקטנות שבהם מנהל בנחת בשובם מהמרעה [illegible] (יב) מי מדד. ר"ל מי כמוהו היודע עומק המים כאלו מדד באגרופו ויודע [illegible] השמים כאלו תכן מדתו בזרת ויודע מדת עפר הארץ כאלו מדדם בשליש ושוקל ההרים כאלו בפלס ומאזנים וכאומר היודע כל אלה יוכל לעשות אלה[illegible] (יג) מי תכן. [illegible] ר"ל מי הוא שיאמר לו [illegible] ואיש: מוסב על מלת מי לומר מי הוא האיש אשר המקום יודיענו עצתו: (יד) את מי[illegible]

[illegible]

אשר יכול (שם יח) וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנא' אף לילות יסרוני (תהלים טז) : (את מי נועץ ויבינהו . האיש להקב"ה הן כל גוים לפניו ...דלי ואיך ילמדו לו) : (טו) הן גוים כמר מדלי . העכו"ם הממאנים ...את בוראם ואין חשובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו :

...מדלי . כטיפה מרה ...פת משולי הדלי ומשקע ...המים ורוקבין העץ . ...'א בלע"ז . וכשחק ... שהנחוש' מעלה עיפוש ...ן : כדק. אבק דק: יטול . ...כניסא ועולה על ידי רוח ...אשר יטל : (טז) אין די ...על מזבחו : וחיתו . של ...אין די עולה · ד"א ולבנון ...די בער וגו' לכפר על עון ...לויים: (יז) כאין נגדו. כאין ...בעיניו ואין חשובין לפניו : ...נסך. לו מסכה: נסך חרש . ...של ברזל נוסכו מברזל או ...נחשת ואח"כ הצורף מרקעו ...י זהב ומצפהו מלמעלה : ...קות. שלשלאות : (כ) המסכן ...מה . או אם בא לעשותו של ...המלומד להבחין בין עץ ...זקיים לשאר עצים שלא ...ב מהר יבחר . המסכן ...ומד כמו(במדבר כב) ההסכן ...כנתי. תרומה הפרשה ברירת ...ים : (כא) הלא תדעו . ...דות הארץ מי יסדה ואותו הי"ה

תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ׃ טו הֵן גּוֹיִם כְּמַר
מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן
אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ טז וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי
בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃
יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ
נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ יח וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל
וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ׃ יט הַפֶּסֶל
נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ
וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף׃ כ הַמְסֻכָּן
תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ
חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא
יִמּוֹט׃ כא הֲלוֹא תֵּדְעוּ הֲלוֹא
תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם
הֲלוֹא הֲבִינֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ׃

ג'. ל' · ל'. ל' · ל'. ל'. ב'. ז' · י"ו פסוקים אין אין באמצעות פסוק · ד' · ד' תכר. ל' · ל'. ל' · ס' · ל' · י"ד · ל' ומ"ל

אוֹרַיְתָא וְאוֹרַח דְּסוּכְלְתָנוּ
לִבְנֵי בְנֵיהוֹן הוֹדְעִינוּן׃ טו הָא
עַמְמַיָּא כְּטִפָּא מִדּוּל וּכְעִיוּר
מוֹזְנַיָּא חֲשִׁיבִין הָא נְגָוְתָא
כְּרוּקָא דְפָרַח׃ טז וְאִילָנֵי לִבְנָן
לָא יִסְפְּקוּן לְאַדְלָקָא וְחֵיוְתָא
דְבֵהּ לֵית הִיא כְּמִיסַת לַעֲלָתָא׃
יז כָּל עַמְמַיָּא כִּלְמָא עוֹבָדֵיהוֹן
גְּמִירָא וְשֵׁיצָאָה אִינוּן חֲשִׁיבִין
קֳדָמוֹהִי׃ יח וּלְמַן אַתּוּן מְדַמְּיַן
קֳדָם אֵל וּמַה דְמוּת אַתּוּן
מְסַדְּרִין קֳדָמוֹהִי׃ יט הָא צַלְמָא
נַגָּרָא עֲבִיד וְקֵינָאָה בְּדַהֲבָא
מְחַפֵּי לֵיהּ וְשַׁלְשְׁלַן דִּכְסַף
קֵינָאָה מְאַחֵיד לֵיהּ׃ כ אוֹרָן
בְּרֵי אָעָא דְּלָא אָחֵיד רִקְבָא
בָּחַר נַגַּר אוּמָן בָּעֵי לֵיהּ
לְאַתְקָנָא צְלֵם דְּלָא יִצְטְלֵי׃
כא הֲלָא יְדַעְתּוּן הֲלָא שְׁמַעְתּוּן הֲלָא אִתְחַוָּאָה מִן אוּלָא עוֹבַד סִדְרֵי בְרֵאשִׁית לְכוֹן

עוד ואמר : (יד) את מי נועץ ויבינהו . באמת משפט , פירוש בדרך תכונת העולם מי למדהו , וכן וארמון על משפטו ישב פירוש על תכונתו , וכן כמשפט הראשון והדומים להם : (טו) הן גוים. ואחר שכל זה עשה מאין עוזר ומאין מלמד איך יוכלו הגוים למונעו מהוציא ישראל מתוכם , והלא כולם הם לפניו כמו הטפה מדלי שהוא דבר מועט כנגד מי הדלי , וזכר הדלי לפי שהטיפ' נופלת מהדלי כשמושכין : או כשחק מאזנים . שהוא דבר מועט מן המעט כי בנפיחה מעוטה יצא העפר הדק ההוא אשר במאזנים : הן איים כדק יטול . כשירצה כל האיים ישאם ויטלם ויהפכם כמו הדבר הדק , וי"ת הא נגוסא כדוקא דפרח , פירוש יטול פעל עומד אם כן הוא מבנין הפעל משרש טיל , וכן כתבו רבי יהודה חיו"ג : (טז) ולבנון . לגוים שחושבים עלי ואומרים שאין לי יכולת להוציא ישראל מידם לא יכופר להם בשום עולה שיקריבו לפני אחר שיראו שהוציאם ויפרעו במה שאמרו , כל עצי הלבנון להדליק אש וכל חית הלבנון לשרפה לעולה לפני לא יספיקו להם , ומה שאמר לבנון דבר על ההווה לפי שהוא יער בארץ ישראל : (יז) כל הגוים מאפס . פתות מאפס על דרך השם משכל יחד : (יח) ואל מי . אתה חושבים כי כמו שהאלוהות שלכם אין בהם כח להציל כך הוא האל תאילה שתדמו או תערכו אותה לו כי הפסל שאתם עושים אלוה מעשה ידי אדם הוא : (יט) הפסל נסך . ענין הכוי כלומר שעושה הפסל מאבן או מעץ ואחר כך מכסהו בזהב או בכסף , או פירוש נסך ענין התכה ועניינו על הכסף ועל הזהב : ירקענו . כמו וירקעו את פחי הזהב : ורתוקות כסף . שלשלאות כסף כמו עשה הרתוק ואם אינו ממשקלו : צורף . הצורף נותן בו שלשלאות של כסף , וי"ת שלשלן דכסף קינאה מאחיד ליה : (כ) המסכן תרומה . מסכן כמו ילד מסכן כי זכר למעלה זהב וכסף וזכר העשירים שעושים הפסילים בזהב ובכסף , אבל העני שלא יוכל לעשות בזהב ובכסף יבחר לו עץ טוב שלא ירקב וממנו יעשה פסלו . כל כך הוא בעתים בפסל : (כא) הלא תדעו . אמר כנגד עובדי הפסל איך תוכלו לטעות בזה ולעבוד הפסל וכי הוא אדון העולם הלא תדעו מדעתכם מי אדון העול' ואם לא תדעו זה מדעתכ' הלא תשמעו ממה שקוראים בספרים ואם לא זה וזה הלא הגד מראש לכם והיא הקבלה לא שמעתם דרך קבלה שהיא מראש מימים קדמונים כי באלה השלם ידע או יבין מעצמו או ילמד ממי שילמדהו או ישמע מן המגידים דרך קבלה , וחזר ואמר הלא הבינותם מיסדות הארץ , כלו' אם יש לכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדות הארץ, וצריך מעט הענין ונאמר כי העובדי הפסילים אינם חושבים שהאבן ההוא או העץ ההוא או הזהב או הכסף ברא את העולם והוא אדון העולם לא יעלה על הדעת שיש סכל בעולם שיאמין זה אלא הפסילים נעשו ולם להם כוכב מן הכוכבים או צורה מן הצורות העליונות , דמו העושים מתחילה שהם מורידים כח הכוכב ההוא על הצורה ההיא והעובד הצורה כאלו עובד את הכוכב , והכוכבים מנהיגים ם השתחוו הם כן ראוי לעבדם עד שנתפשט דבר זה בלבות בני אדם לעבוד את הצורות ולא נתנו לב למה שעשו בתחלה אלא חושבים שהצורה הזאת הנעשית מאבן או מעץ או מהוה דבר כיון שנעשית ה היא מטיבה ומריעה ואחרים בצורה אחרת, והנה הראשונים טעו בדעתם והאחרונים טעו מבלי דעת , ועל זה היו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר ולא ישיב אל לבו וגומר , אליו הרפתי את וגו' , וכן אומר מתקומו לא ימיש , וכן אמר אף להם ולא ירימון וגו' , נראה שהם היו חושבים כי הצורות ההם ייטיבו ויריעו והיו מקריבים להם ומנסכים ומקטירי' להם ולא נתנו אל לבם לעולם בורא והיא מנהיג העולם ומטיב לטובים ומריע לרעים אלא העולם הוא כמו שהוא היה ויהיה מאין בורא ומאין מנהיג כמו הדבר שיפול במקרה , והדברים האלה שאמרנו עובדים ידים כן עשו אבותינו ובעבודה זו היו מצליחים וכן אנחנו אחריהם , וכן חשבו בדברים רבים ובמעשים שעשו אותם ואומר שהדבר ההוא יועיל או יזיק יחלה או יבריא ואין הדברים ההם מדרך החכמה ולא מדרך רפואה ולא מדרך כח מן הכחות הידועים אלא כמו שהורגלו דור אחר דור וחושבים כי הדברים ההם הם עקר ואין לדרוש בורא או מנהיג או מכוין , ואלו הם דרכי האמורי ... רבותינו ז"ל ומי שהוא משתדל בדעות להבין העולם בכלל ובפרט יבין כי לעולם מנהיג ואליו ראוי לדרוש לפיכך אמר הנביא כנגד עובדי הפסל הלא הבינותם מוסדי הארץ , כלומר אם יש דעת להבין תוכלו להבין ממוסדי הארץ ומהשמים כמו שאמר הנוטה כדוק שמים וכמו שאמר גם כן אחר זה מן הככבים , אמר הנביא מכל זה תוכלו להבין כי בורא יש לעולם שמנהיגו וברא מסודר לא נפל כך במקרה , ומוסדות הארץ הם ארבע יסודות האש והרוח והמים והעפר וכל הנבראים אשר בארץ הם מארבע יסודות אלה נמזגים ובין היסודות האלה מחלוקת וטבעם שונה וזה והנה האש חם ויבש והמים בהפך קרים ולחים והניסם כדורים זה על זה והאויר שביניהם לא ימנע האש ולא המים מלעבור בתוכו אם כן שם גבול לאש שלא ירד ממקומו ולמים שלא יעלו ומה עד שיפגשו זה בזה ונמצא מחלוקת ביניהם ויגלה הגיבור כמו שאנו רואים באש ובמים אשר בינינו כשיפגשו זה בזה , אם כן מי יוכל לומר שזה היה במקרה בלא הנהגת מנהיג שהם כאש שלא ירד אלא יעלה ובעלותו גם כן שם לו גבול ולא יוכל לעלות אלא עד גלגל הלבנה כי שם גלגל הלבנה חזק בטבעו מגלגל האש שלא יוכל אש לעוברו אף על פי שטבעו הוא וכן שם טבע במים לרדת ולא לעלות ובירידתן גם כן שם גבול ולא ירדו אלא עד הארץ כי שם לארץ טבע חזק וקשה לעמוד כנגד המים שהם לחים ורכים והארץ יבשה ולא יעברוה המים, שם האויר בין האש ובין המים להפריד ביניהם ,לפיכך האויר חם ולח דומה בחומו לאש ובלחותו למים , ומי יאמר שהיה כל זה אלא במאמר חכם שם כל אחד מהם בסדר שיוכל לעמוד וכל יעמוד בסדרו ולא ישתנה לעולם ודבר שהוא במקרה לא יהיה על סדר אחד קיים אלא פעם יהיה כך ופעם יהיה כך, ועוד שהארבע יסודות הם נמזגים בגוף אחד חי וזה כנגד זה וטבעו בהפך ואיך יעמוד הגוף שהם בו בשלום אלא שיש מסדר ומנהיג סדרם בדרך שלא יגבר האחד על חברו ויעמדו ארבעתם כאחד הגוף עד עת יבא קצו , וגם בגופות המתים כגון האבנים והמתכות נמזגים ארבעתם בכל אחד ואחד כפי משפטו, והנה העולם בכללו כמו בית בנוי והשמי' כמו התקרה על הבית והככבי' כנרות בבית , ואמתי הארץ כשלחן ערוך בבית ובעל הבית שבנה הבית הוא יתברך בעולם,והאדם בעולמו כמו הפקיד בבית אשר נתן בידו כל עניני הבית והוא לא ראה בעל הבית בעיניו אלא שגדל באותו הבית ואמרו לו שאביו היה פקיד בזה הבית והוא גם כן יהיה כן אחריו

...' וסי' נמסר בסדר תזריע : י"ו פסוקים אין אין במצעות פסוק וסי' ויקם פרעה לילה היא . וכי יראה הכהן . ויאמר הכהן חרב . ולבנון די בער . וירא כי אין איש . דישעיה . הנה קול שועת . לבני עמון כה אמר . וכי תגישון עור . אמר נבל בלבו . וחברו . הכל סר . כלו סג . עשה גדלות עד אין חקר תניינא דאיוב . עיר פרוצה אין . ידעתי כי כל אשר . הצרי אין בגלעד :

...דות אהרן. הן גוים . עקדה שער ו : כאין נגדו . סנהדרין לח :

מצודת דוד

למדו דעת ומי הודיעו דרך תבונות וכפל הדבר פעמים הרבה לתפארת המליצה : (טו) הן גוים . גבורת העכו"ם נחשב למולו כטפה המרה הנוטף מן משולי הדלי שהיא מועט מול מימי הדלי : וכשחק מאזנים נחשבו . בעיני המקום חשובים הם כאבק הנשחק מעפות מאזני נחשת אשר יוצאים ממנה בנגיעת הלשון : הן איים . הים ישליך כאבק דק וכאומר ואם כן הוא איך יעמדו למולו למחות בידו מלהושיע ישראל מתוכם : (טז) ולבנון . לפי רוב גדלו אין די בעצי יער הלבנון להבעיר הם על מזבחו ואין די בחיות הלבנון להקריבם לעולות לפניו : (יז) כאין . כלא נחשבו לו . למולו נחשבים כאלו המה מאפס ותוהו : (יח) ואל מי . אל מי תדמו את המקום ומה דמיון אשר תשוו לו וכפל הדבר במ"ש : (יט) הפסל . וכי תדמו לו את הפסל אשר האומן פתיכו ממתכת והצורף ירדד עליו זהב מבחוץ והצורף יעשה בו שלשלאות כסף לנוי : (כ) המסכן . העני המסכן מכספים על הפסל כמו העשירים הנה יבחר מבין העצים עץ אשר לא ירקב ויבקש לו חרש חכם להכין לו ממנו פסל שלא ימוט ר"ל שלא יתפרדו חלקיו זה מזה וכאומר אם מצטרך לחזקו לבל יתפרדו חלקיו איך יעשה לעליון : (כא) הלא תדעו . מקבלת אבותיכם לדעת מי הוא אדון העולם : הלא תשמעו . מן הנביאים והמלמד אשר חקר מדעתו : הלא הוגד . מן הקבלה איש מפי

מצודת ציון

(טו) כמר מדלי . הכלי ששואבים בו מים נקרא דלי וכן ותדלנה ותמלאנה (שמות ב) ור"ל שאיבה עם הדלי והטפה הנופלת מאחורי הדלי היא מרה בעבור עפוש הדלי מאחוריו : וכשחק . מל' שחיקה וטחינה כמו ושחקת ממנה הדק (שם ל) : כדק . כאבק דק : יטול . ישליך וכן ויטילו את הכלים (יונה א) : (טז) ולבנון . שם יער בא"י : בער . מל' הבערה ומוקד : (יז) מאפס . דבר שאין בו ממש : ותוהו . ענין ריקות : (יח) דמות . מל' דמיון : תערכו . מל' ערך ושווי : (יט) הפסל . כן נקרא הצורה הנעבדת : נסך . ענין התכה וכן אלהי מסכה (שמות לד) : חרש . אומן : ירקענו . ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י) : ורתקות . שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז) : (כ) המסכן . העני וכן כמו טוב ילד מסכן (קהלת ד) : תרומה

אחריו ואם הפקיד בעל שכל ידרוש לבעל הבית מי הוא כדי שיבא לפניו תמיד וכדי שלא יחטא בפקודתו כי יודע הוא כי לזמן קרוב או רחוק יבא לחשבון עמו על פקידתו וחושב בלבו כאלו בע...
הבית על ראשו תמיד ומתענין בו ובמעשיו, ואם עשה מעשיו בשכל ימצא חן בעיני בעל הבית ואם ימצא בו רעה יעבירנו מפקידתו והפקיד הסכל לא יעשה זה אלא כיון שרואה עצמו פקיד יעשה בו כרצ...
וכתאות לבו, לא ישגיח אל בעל הבית מי הוא ואומר בלבו כיון שאינני רואה בעיני כי יש לבית זה בעלים מי יביאני לחשוב זה שיש לו בעלים אלא אוכל ואשתה מה שאני מוצא בבית הזה ואעש...
בו כלבבי בעוד שאני מוצא איני חושש אם יש בעל בית אם אינו, וכשיוודע זה לבעל הבית בא ומוציאו מן הבית בדחיפה ובקצף גדול כן האל יתברך הוא אדון העולם והם האדם פקיד בע...
התחתון ואם נותן אל לבו שיש אדון בעולם והוא הוא שנתנו פקיד בעולם יירא ממנו כעבד שירא מאדוניו כי יראה בשכלו כי אי אפשר לזה העולם מבלי אדון המנהיג ומסדר ימצא חן בעיני האדון...

כב הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ
ו'. ב'. ג' וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק
ג'. ג' שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃
ד' מ"ל. ג' מ"ל כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ
ג' י"ב ר"פ דמיין כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ כד אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף
ג' בטעם מלרע בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם
ג' וחסר וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ
ד'. ב' תִּשָּׂאֵם׃ כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה
י"ב ר"פ יֹאמַר קָדוֹשׁ׃ כו שְׂאוּ־מָרוֹם
עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא
ז' בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא
ב'. ד' מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא
נֶעְדָּר׃
ג' רפין כז לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל

הֲלָא תִסְתַּכְּלוּן לִמְדַחַל קֳדָם מַן
דִבְרָא יְסוֹדֵי אַרְעָא׃ כב דְאַשְׁרֵי
בִּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ
וְכָל יָתְבֵי אַרְעָא חֲשִׁיבִין
קֳדָמוֹהִי בְּקַמְצִין דְמָתַח כִּזְעֵיר
שְׁמַיָא וּפַרְסִינוּן כְּמַשְׁכַּן יְקָרָא
לְבֵית שְׁכִינְתָא׃ כג דִמְסַר
שִׁלְטוֹנִין לְחוּלְשָׁא דַיָנֵי אַרְעָא
כִּלְמָא עֲבִיד׃ כד אַף לוּ יִפְשׁוּן
אַף לוּ יִסְגוּן אַף לוּ יִתְרַבּוּן בְּאַרְעָא
בְנֵיהוֹן וְאַף רוּגְזֵיהּ יְשַׁלַּח בְּהוֹן
וְיִבְהֲתוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעַלְעוֹלָא
לְקַשָׁא יְדַבַּר יַתְהוֹן׃ כה וּלְמַן
תְּדַמּוּן קֳדָמַי וְתִשְׁווֹן יֵימַר
קַדִּישָׁא׃ כו זְקוּפוּ לִרְוּמָא
עֵינֵיכוֹן וַחֲזוּ לִמְדַחַל קֳדָם מַן
דִבְרָא אִלֵין דְאַפֵּיק בְּמִנְיַן
חֵילֵי שְׁמַיָא לְכוּלְהוֹן בִּשְׁמָהָן
קָרֵי מִסְנֵי גִבּוּרָן וּתְקוֹף חֵיל חַד מִסִּדְרֵיהּ לָא מִתְעַכַּב׃ כז לְמָה תֵימַר יַעֲקֹב וּתְמַלֵּיל

הוא הסכל ולא ישיב אל לבו לא דעת ולא תבונה ואמר בלבו איני חושש אם יש אדון אם אין אדון כי בשרירות לבי אלך ובכח לבי אעשה כתאות לבי האל טורדו ועוקרו מן העולם ומונע הכח והיכולת ממנו לפיכך אמר אחר זה הנותן רוזנים לאין וגומר, יראה לכם שהוא אדון בעולם מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם: (כב) היושב. כאלו אמר על השמים כי הם חוג הארץ כמו שיעשה אדם במחוגה העגולה כי למחוגה יש שתי אצבעות האחת יעמוד והשנית יקיף העגולה והנה הנקודה בתוך העגולה והארץ כמו הנקודה כי היא התחתון שבעגולה והשמים סביב הארץ כמו העגולה, ואמר היושב דרך משל כי אין לו מקום יתעלה מכל דמיון אלא כאדם היושב על מקום גבוה מאד ומביט במקום השפל ידמה לו הדבר הגדול קטן לפיכך אמר ויושביה כחגבים, כמו שאמר ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם, ויונתן תרגם דאשרי בתקוף רומא שכינת יקריה תרגם היושב כמו המשיב, והנה השמים שהם חוג הארץ היא נוטה אותם וכפל הענין במלות שונות, כי וימתחם כמו הנוטה וכאהל כמו כדוק, כי פירוש דוק יריעה שיעשה אדם ממנה אהל, ופי' לשבת מתיושב, כי לא ישב אדם בבית אם אין עליו תקרה, ויונתן תרגם הנוטה כדוק דמתח כזעיר, וענין וימתחם הנטיה והפשיטה, וכן בדברי רז"ל מקום שנמתח עמו וממנו נקרא השק אמתחת כמו שפירשנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: (כג) הנותן רוזנים ושופטי ארץ. שמתגאים בגדולתם ובוטחים בכחם ובחילם, ומה שאמר עשה כמו שאמר ונטה עליו קו תהו כי ההריסה אינה מעשה על דרך האמת: ורוזנים. ידוע כמו ורוזני' נוסדו יחד כענין שרים וגדולי': (כד) אף בל נטעו. כל כך יקנם לאין עד שיאמרו עליהם לא נטעו ולא זורעו ולא נשרש בארץ גזעם על דרך מ...
עליהם ולא נודע מקומו איה, ונאמר עוד עליהם על הדרך הזה אם יבלענו ממקומו וכחש בו לא ראיתיך, ואמר אף ג' פעם כל אחד לרבות את חברו כמו גם אנחנו גם אתם גם טפנו: בו...
גם בו כמו נשרש והוא מהבנין אשר לא נזכר פעלו על דרך המרובע: גזעם. שרש האילן מה שנראה ממנו על הארץ יקרא גזע והטמון תחת הארץ יקרא שרש כמו שאמרו רז"ל העולם מן ז...
שלא מן השרשים של בעל הבית: וגם נשף. וגם עקירתם היא במהרה כנשיבת הרוח, נשף כמו נשפת ברוחך: וסערה. כמו ורוח סערה: (כה) ואל מי תדמיוני ואשוה. אל מי תוכלו לדמות ו...
שאשים אני נדמה לאותו הדבר ואשוה לו כי לא תוכלו לדמותי בדבריכם אם לא בשכל ובעבור דמיונכם לא אשוה אני אם כן אני יחיד ובורא העולם כולו, ואמר קדוש כי הוא קדוש ובעל השמים...
(כו) שאו מרום עיניכם. אמר הסתכלו בכוכבי' לפי שהם גופים עצומי' וגדולים בגוף ובמראה' מנבראי מטה וכבר אמר להם שיבינו בארבע יסודות ובארץ ובשמים הנטוים עליהם כאהל, עתה אמר ה...
שיסתכלו בכוכבים שהם נבראים עצומים וראו בדעתכם מי ברא אלה כי ברואים הם ואינם בוראים כי יש לאדם להבין בדרכי החכמה כי הפועל מחודש ולכן שיתברר לו שהפועל מחודש ידוע שיש לו ...
כי אין הדבר מחדש עצמו והמחדש לא יתכן להיות אלא אחד כמו שיתברר במופת בדרכי החכמה אם כן הכוכבים שהם רבים ברואים הם ולא בוראים, וראו גם כן בדעתכם שמוציא במספר צבא מ...
שאין כן יכולת באדם לספור אותם, ומה שאמרו חכמי התכונה והסכימו כי יש מספר לכוכבים והם אלף וכ"ב זהו לכוכבים הגדולים שמאירים על הארץ אבל ידוע מדרך החכמה כי יש כוכבים ...
אין מספר להם אלא בני אדם אבל מי שבראם יודע מספרם, ופירוש לכולם בשם יקרא, כמו שאמר דוד עליו השלום מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא, ר"ל כי לכל אחד מהם ...
שם הנאות לו לפי הדבר הנברא בעבורו להשפיע אותו הדבר אחר הנה עלמי כי כל כוכב וכוכב יש לו כח וממשלה על נבראי מטה כל אחד על מין ידוע שנותן בו כח לעשות מלאכתו ותולדתו ו...
אמרו רז"ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנא' הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ, וזהו שאמר הנה גם כן מרוב אונים השמות שקורא לככבי...
כחות שיש לכל אחד מהם על יצירי מטה, ולפי הכח שיש לכוכב נקרא שמו לפי אותו ענין ושכל אחד מהם הוא אמיץ כח כי לא יפסיד כחו ולא ישתנה כמו שהוא בנבראי מטה שהם נפסדים בא...
אף על פי שעומד מיניהם אבל נבראי מעלה איש מהם לא נעדר לעולם בהם שעדר לא בכולו ולא במקצתו וכמו שהיה ביום שנבראו כן יהיה כל ימי עולם לא יוסיף ולא יגרע כי אין התוספה...
לבעלי החסרון והם שלמים בבריאתם ועל זה חייב אדם ללמוד מספרי התכונות ולהבין בדעתו בנבראים בין בנבראי מעלה בין בנבראי מטה ומהם יכיר הבורא והנה הנביא הזהיר בני אדם...
ואמר הלא תדעו הלא תשמעו הלא הבינותם ואמר שאו מרום עיניכם וראו, ופירוש וראו כמו שפירשנו ראית הלב, ואמרו רז"ל כל מי שאינו מחשב בתקופות ומזלות עליו הכתוב אומר...
פעל ה' לא הביטו ומעשה ידיו לא ראו, ואמרו מנין שמצוה לאדם לחשב בתקופות ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו היא חכמה ובינה שהיא לעיני ה...
זהו חשב תקופות ומזלות, ואמרו רז"ל כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב אסור לספר ממנו: (כז) למה תאמר יעקב. אומר כנגד ישראל שהם בגלות למה תאמר זה כי בעונות...
הגלות תאמר כי נסתרה דרכך מה' ולא ישגיח עליך ועל צרות הגלות שאתה סובל: דרכי. ר"ל עניני שאני בו, וכן מדוע דרך רשעים צלחה ושלו' לו רבים: משפטי יעבור. משפטי ודיני ...
לריב

היה לכם לעבוד: (כב) חוג. ל' מחוגה (לקמן מד) ... קומפ"ש בלע"ז: ויושביה. לפניו כחגבים: כדוק. כירועה טווי... בלע"ז: (כד) אף בל נטעו. ... הרי הם כמי שלא נטעו: ... בל זרעו. ועוד יתר מן ... שישורשו ויעקרו כאלו לא זורו ... זריעה' פחותה מנטיעה: בל ש... בארץ גזעם. לכשיעקרו לא ... ישרים הגזע בארץ שיהא מר... כל שורש שבמקרא טעמו ב... ראשונה ונקודה הרי"ש פתח ... טעמו למטה ונקיד קמץ ש... שהוא לשון פועל אירגנ... בלע"ז: (כו) מי ברא אלה. ... הכבא אשר תראו במרום ... אונים. שיש לו ושהוא אמ... איש מהכבא לא נעדר ... יקרא בשם: (כז) למה תאמ'. ... עמי יעקב ותדבר בגלות נסתרה

וישביה ו' וסי' הישב על חוג הארץ. כמו כן ימותון. ... ההללה. היו לי כלם כסד... וישתמר חקות עמרי. אשר עיני... מלאו: צבאם ז' וסי' נמסר ני...
בריש סי' לה: ותדבר ג' בקריאה וסי' ותדבר נא אמתך. ותדבר ולא תאלם. למה תאמר יעקב ותדבר ישר'

תולדות אהרן חוג הארץ. (ברכות ב): כדוק שמים. חגיגה יב: נשף בהם. סנהדרין לה: תדמיוני. עקדה שער נד עקרים מ"ד פי"ז ... מרום. זוהר בראשית: למה תאמר. עקרים מ"ק פ"ג:

מצודת ציון

מרומם הפרשה: ימוט. מל' נטיה וקלקול: (כב) חוג הארץ. כן יקראו השמים והוא מושאל מעגול הנעשה במחוגה שמעמידים אחד מרגלי המחוגה במקום אחד והשני מקיף מסביב ומקום מעמד הרגל נקרא נקודה האמצעית והסבוב נקרא חוג וכן השמים מקיפים הארץ והם לה לחוג: כדוק. ענין קרום כמו או גבן או דק (ויקרא כא): וימתחם. ענין משיכה ופרישה ובדרז"ל השוטח זמורה מאילן לאילן (כלאים פ"ו) ומענין זה אמתחת בנימין (בראשית מד) לפי שהוא נמתח בעת שממלאין אותו: (כג) רוזנים. שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב): (כד) גזעם. שרשם וכן מגזע ישי (לעיל יא): נשף. ענין הפחה כמו נשפת ברוחך (שמות טו): כקש. תבן: (כה) תדמיוני. מל' דמיון: (כו) אונים. ענין כח כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ): ואמיץ. ענין חוזק: איש. ר"ל אחד מהם: נעדר. ענין חסרון כמו אחת מהנה לא נעדרה (לעיל)

מצודת דוד

מפי איש המקובל אלו מראש ר"ל מימים קדמונים: הלא הבינותם וגו'. הלא יכולת להבין יסודות הארץ מה המה וכאומר הלא אין לה יסוד כי השמים מקיף אותה מסביב ועל מה עומדת אם לא בגזירת המקום: (כב) היושב וכו'. הלא הוא היושב על השמים המסובבים את הארץ ויושבי הארץ המה בעיניו כחגבים ואחז במשל דרך האדם היושב ממעל שכל מה שמתחתיו נדמה בעיניו לקטן: הנוטה. הלא הוא הנוטה את השמים כאדם הנוטה קרום כל שהוא: וימתחם. פרשם כאוהל אשר מוכן לשבת תחתיו: (כג) הנותן. הוא הנותן רוזנים להיות כאלו אינם: כתוהו. זה עושה אותם להיות כדבר תוהו: (כד) אף בל נטעו. והרי הם אפי' כאלו לא נטעו מעולם ואפילו כאלו לא נזרעו מעולם שהוא פחות מנטיעה: אף בל שורש וכו'. לכשיעקרו לא ישרים אפי' הגזע בארץ שיהא מחליף ר"ל לא יחזרו לקדמותן: וגם נשף. ואפילו בנשיבה בעלמא יבושו יאבדו ורוח סערה תשאם ממקומם כקש הנישא ברוח: (כה) ואל מי תדמיוני. ר"ל הואיל וכל אלה בי א"כ אל מי תדמיוני להיות שוה לי באמת: יאמר קדוש. ר"ל האל הקדוש יאמר אל מי וכו': (כו) מי ברא אלה. הכוכבים והמזלות הנראים במרום ומי הוא המוציא בכל יום צבאותם במספר אחד: לכלם. לכל כוכב קרא בשם הנאה והראוי לו וכאומר הלא ה' עשה כל אלה: מרוב אונים. בעבור רוב האון ואמצות הכח שיש לו לכן לא נעדר אחד מהם כל ימי עולם כי מתחלה עשאן שיהיו קיימין לעולם: (כז) נסתרה דרכי. העלים עיניו מכל מה שעבדנוהו והעביר מלפניו משפט הגמול כי לא שלם לגמולנו

כפי

רש"י

...תרה דרכי מה'. העלים מנגד עיניו כל מה שעבדנוהו והמשיל עלינו ...ת' שלא ידעוהו: ומאלהי משפטי יעבור. העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהי' לשלם לאבותינו ולנו: (כח) בורא קצות הארץ וגו' אין חקר לתבונתו. ...י שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר ...תכם אלא כדי לכלות את ...שע ולהתם את החטאת ע"י ...ורין: (כט) נותן ליעף כח. ...פו להחליף כח למי פותכם: ...ויעפו נערים. גבורת הכשדי' ...נוערים מן המלות תיעף: ...חורים כשול יכשלו. אותם ...ם שכחיו גבורים וחזקים ...שלו ואתם קוי ה' תחליפו כח ...ש וחזק: (לא) אבר. כנף: ...) החרישו אלי. כדי לשמוע ...ר: איים. אומות של עכו"ם: ...ליפו כח. יתקשטו ויתחזקו ...ל גבורתם אולי יעמדו בדין ...ח: יגשו. הלום ואז משיגשו ...ברו: למשפט נקרבה. להוכיח' ...פניהם: (ב) מי העיר ממזרח. ...תו שלדק יקראהו לרגלו מי ...יר את אברה' להביאו מארם ...יא במזרח וצדק שהיה עושה ...א היתה לקראת רגליו בכל ...ר הלך: יתן לפניו גוים. ...שהעירו ממקומו להסיע הוא ...ן לפניו ארבעה מלכים ...ילותיהם: ירד. ירדה: יתן ...פר חרבו. רמא כעפרא ...ולין קדם חרביה. נתן את ...בו ועושה חללים רבים כעפר ...ת קשתו נתן מרבה הרוגים ...פלים כקש נדף: (ג) ירדפם ...בור שלום. הלך על מעברותיו ...לום לא נכשל ברדפו אותם: ...ח ברגליו לא יבא. דרך ...ר לא בא קודם לכן ברגליו. לא

ישעיה

נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיְהוָה וּמֵאֱלֹהַי ל'
מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר׃ כח הֲלוֹא יָדַעְתָּ י"ו. ז' מ"ל
אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם ׀ יְהוָה י"ז מ"ל
בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא ל'
יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ׃ כט נֹתֵן
לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה׃ ח'. ג' מ"ל. ב'
ל וְיִעֲפוּ נְעָרִים וְיִגָעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל ל' חסר
יִכָּשֵׁלוּ׃ לא וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ ל' ומד וקווי
יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ ב'
יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ׃

מא א הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים
וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ
יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה׃ ב מִי הֵעִיר ט"ו דגש
מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן ס'. ה'
לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר ל'
חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃ ג יִרְדְּפֵם
יַעֲבוֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא ז' מ"ל

תרגום

ישראל מטמרא אורחי מן קדם
יי ומן קדם אלהי דיני יעדי׃
כח הלא ידעתא אם לא שמעתא
אלהא עלמא יי די ברא יסודי
ארעא לא בעמל ולא בליאו
לית סוף לסוכלתנותיה׃
כט דיהב לצדיקיא דמשלהן
לפתגמי אוריתא חוכמא ודלית
להון תקוף נכסין מסגי׃
ל וישתלהון עולימין חייבין
וילאון ורוקי רשיעיא איתקלא
יתקלון׃ לא ודסברו לפורקנא דיי
יתכנשון מביני גלותהון ויוספון
חיל ויתחדתון לעולימתהון
כצימוח דסליק על גדפי נשרין
ירהטון ולא ילאון יהכון ולא
ישתלהון׃ א אציתו למימרי
נגון ומלכון יוספון חיל
יתקרבון בכן ימללון כחדא
לדינא נתקרב׃ ב מן איתי
בגלאי ממדינחא אברהם בחיר
צדיקיא בקשוט קרביה
לאתריה מסר קדמוהי עממין ומלכין תקיפין תבר רמא כעפרא קטולין קדם חרביה
כקשא רדופין קדם קשתיה׃ ג רדפינון עדא שלם חילת אורח ברגלוהי לא עלת׃

רדק

לריב עם הרשעים העובדים בי יעבור ממנו ולא יביא לפניו לזכרון כי איננו חושש בו ולמה תאמר זה: (כח) הלא ידעת. מדרך השכל מדעתך: אם לא שמעת. ממלמד ומורה: כי אלהי עולם ה'. אלהי שופט כמו עד האלהים יבא דבר שניהם, וכן כל אלהים שהוא על האל יתברך ר"ל שופט העולם ומשגיח בו ושופט כל א' לפי מה שהוא אלא שאין אנחנו משיגים דעת משפטו בכל מקום לפיכך אמר איך תחשוב כי לא ישגיח עליך והוא משגיח על כל העולם כלו כי הוא בראו וכיון שמעשה ידיו הוא באמת משגיח עליו ואחר שהוא שופט העולם באמת יקח משפטך מן העובדים בך, ומה שאמר בורא קצות הארץ להודיע שברא הארץ עגולה באמצע הגלגלים המקיפים סביבותיה והיא כנקודה בתוך העגולה והקב"ה מעמידה בכחו באמצע בלי שום סמיכה כמו שנאמר תולה ארץ על בלימה ואין אחת מקצותיה נוטה לאחת משש הפאו' אלא כולה באמצע מכל צד ומכל קצה וזהו שאמר בורא קצות הארץ, ואם תאמרו הנה כי הוא אלהי עולם ובורא אותו ומשגיח עליו אבל לא יוכל בכל עת לשפוט כי ייגע לפעמים וילאה לפיכך אמר לא ייעף ולא ייגע שהרי אתם רואים כי הוא מסבב הגלגלים והם סובבים סבוב שאין לו הפסק וזה בכח מסבב שאין הפסק לכחו ולפיכך אין הפסקה לסבוב הגלגלים שהם סובבים בכח שאין לו הפסק אם כן אתם רואים כי לא ייעף ולא ייגע א"כ איננו מצד לאות ויגיע' כאשר אינו עושה משפט ברשעי' המעבידים ישראל. ואם תאמר מאחר שברא העולם ומעמידו בכחו הגדול ומשגיח בו ושופטו והכח בידו לשפוט בכל עת ואין לכחו הפסק למה רחה זה הזמן הארוך בגלות ישראל בגלות ולא יושיעם מצרתם ולא ישפט משפט ברשעים, התשובה אין חקר לתבונתו אין אנחנו יודעים ויכולים להשיג חכמתו ותבונתו ולא נוכל לחקור עליה ולדעת אותה אבל הוא יודע מה יעשה אלא שאין אנחנו מכירים ויודעים וזהו: (כט) נותן ליעף כח. והוא יתן כשירצה כח ועצמה לישראל שהם בגלות ויעפים ויגעים מאין אונים: (ל) ויעפו נערים ויגעו. רשעי העולם שמוסיפים כח בכל יום כמו הנערים יעפו כשיהי' רצון האל ייגעו ויפסיק כחם ולא יהיה להם אפילו כח נערים ובחורים ורשעי העולם שהם גם כן כבחורים שהם שלמים בכחם כימי הבחרות לא יועילם כחם כשירצה האל אלא כשול יכשלו: (לא) וקוי ה'. וקוי כתיב ביו"ד אחת לבד והיא עי"ן הפעל ויו"ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשארה במבטא, אמר הרשעים כשול יכשלו אבל ישראל שהם קוי ה' בגלות ואפס כחם עוד יחליפו כח כמו השך אם יכרת ועוד יחליף והוא ענין התחדשות ...ר בתמורת הבגד שחלף ועבר: יעלו אבר כנשרים. כתב רבינו סעדיה כי הנשר יעלה לעשר שנים גבוה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחום השמש ויפיל עצמו לים מרוב חומו וימרט ויתחדש ...כן ויעלה אבר וישוב לימי עלומיו וכן כל עשר שנים עד מאה ובשנת המאה יעלה כמנהגו ויפול לים וימות: ירוצו. בשובם לארצ' ולא ייגעו ילכו בדרך ולא ייעפו: (א) החרישו אלי איים. ...ישו שתקו והאזינו אלי כי המדבר לא יאזין, ופירוש איים יושבי איים: יחליפו כח. יתאמצו בטענות אם יוכלו להשיבני: יגשו אלי. לשמוע דברי: אז ידברו. אז אחר שישמעו דברי ידברו אם יש ...טענה: יחדו. אני והם נקרב למשפט על טענותי וטענותיהם' כי הם מחסרי' כחי ויכלתי ואומרים שאין די כח להציל ישראל מידם ועובדים פסילים שאין בהם ממש יאמרו לי: (ב) מי העיר ממזרח. ...אברהם אבינו שהעיר אותו האל לצאת מארץ מולדתו כמו שאמר הרבה בני קדם והעיר אותו, האל מבית עובדי פסילים: צדק יקראהו לרגלו. בכל מקום שהיה הולך זהו לרגלו בכל מקום ...יה רגלו שם היה קורא צדק ואמת כמו שאמר ויקרא שם אברהם בשם ה' וכנוי יקראהו לצדק זהו הצדק והאמת שהיה אומר להם עזבו העכו"ם כי אין בהם ממש ועבדו מי שברא העולם והיה מלמד ...ם דרכי האמונה, היה כזה איש אחד בין כל בני הארץ שהיו כולם עכו"ם ומוכיחם על אמונתם ולא פחד מהם וממלכיהם מי העיר, לבבו לעשות זה הלא אנכי ה': יתן לפניו גוים. ומי הוא שאתן ...יו גוים והרדה אותו במלכים והם ארבעה מלכים כדרלעומר והמלכים אשר אתו רדפם אברהם בשלש מאות ושמנה עשר איש והכם והציל מהם כל השבי וכל הרכוש אשר לקחו וזה היה ברוב בטחונו ...: ירד. ענין ממשלה והוא מבנין הפעיל ומענינו כמו לא תרדה בו בפרך, ורדו בהם שנאיכם, ופירוש ומלכים ירד, ובמלכים ר"ל שהשליטו במלכים והוא במעט עם, יקראהו יתן ירד ירדפם יעבר ...ה עתיד במקום עבר וכמוהו רבים, והטעם שאמר אלה כולם בלשון עתיד כי כמו שעשה האל עם אברהם אז כן יעשה בכל דור ודור עם כל צדיק שיהי' בו אמונה האל כמו אברה': יתן כעפר חרבו. ...ה האל כעפר לדום לפני חרב אברהם ונתנם כקש נדף לפני קשתו, וכן ת"י רמא כעפרא קטולין קדם חרביה כקשא רדופין קדם קשתיה, ויש מפרשים נתן חרב של כל אחד מהמלכים וקשתו כעפר ...ש נדף: (ג) ירדפם יעבר שלום. רדף אותם ועבר בשלום כי לא מת במלחמ' אחד מאנשיו, שלום בחסרון בי"ת השמוש וכן הנמצא בית ה' כמו בבית ה' וכמוהו רבים, ויש לפרש שלום הם

...ור ז' מ"ל וסי' נמסר לעיל בסיפרא בס"ס כ"ג: העיר ה' בקריאה וסי' מי העיר ממזרח צדק יקראהו. חברו החצים. ובשנת אחת לכורש דריש עזרא. וחברו דסוף ד"ה. ויקומו ראשי האבות: נדף ה' קמצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בחקתי:

...דות אהרן הלא ידעת. תענית ג ע עקדה שער ג כ פח: ויעפו. שם עקרים מ"ד פמ"ט: וקוי ה'. קדושין פב סנהדרין צב (קידושין סו): מי העיר. שבת קנו ב"ב טו סנהדרין קח זוהר לך תרומה: כעפר חרבו. תענית כא:

מצודת דוד

...י הגמול: (כח) הלא ידעת. הלא תוכל להשכיל מדעתך אם לא שמעת מהמלמד ...ירה: אלהי עולם ה'. ר"ל ואת זה תשכיל אשר ה' הוא אלהים על עולם והוא ...א כל הארץ מקצה אל הקצה ובכל ידו מהלה ולא ייעף ולא ייגע וכחו שוה בכל ...ן א"כ יכול הוא לשלם גמול בכל זמן ובכל מקום: אין חקר לתבונתו. ר"ל ומה ...שאחר לשלם הגמול הוא על כי אין חקר לתבונתו כי באמת בתבונה יעשה את ...ת ואנחנו לא נדע: (כט) נותן ליעף כח. יבוא הזמן שיתן כח לישראל העיף: ולאין אונים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ל) ויעפו. ואז הבבליים המוסיפים כח כנערים ...פו ויגעו: ובחורים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (לא) וקוי ה'. אבל המקווים לה' יחליפו כח חדש בכל עת: יעלו אבר. יגדלו כנף כנשרים למהר לעוף אל ארצם ...וא ענין מליצה: ירוצו. בשובם לארצם ירוצו ולא ייגעו וילכו בדרך ולא ייעפו: מא (א) החרישו אלי איים. יושבי האיים החרישו לשמוע אלי כי המדבר לא ישמע ...ל יאזין: יחליפו כח. יחדשו כח להתאמץ בטענות אם יוכלו להשיבני: יגשו אלי לשמוע אמרי ואז אחרי שמעם ידברו דבריהם אם ימצאו מענה: ...דו. אני והם נקרב למשפט על מה שהם אומרים שאין היכולת בידי להציל את עמי מידם: (ב) מי העיר ממזרח. אברהם שהיה במזרח מי העירו ללכת משם ...אם באלילי ארץ מולדתו: צדק יקראהו לרגלו. בכל מקום מהלך כף רגלו היה קורא את הצדק לעזוב האלילים ולהאמין בה' וכאומר ומי העירו הלא אנכי ה': יתן ...ניו גוים. ר"ל מי הוא הנותן לפניו גוים הם כדרלעמר והמלכים אשר אתו: ומלכים ירד. השליטו במלכים: יתן כעפר חרבו. חרבו נתן הרוגים מרובים כעפר הארץ וקשתו הרבה חללים כקש נדף: (ג) ירדפם. רדף אחריהם ועבר בשלום אם כי

מצודת ציון

(לעיל לד): (כח) ייעף ייגע. פתרון אחד לשם: (כט) עצמה. ענין חוזק כמו ועולם כחו (דניאל ח): (לא) יחליפו. ענין התחדשות ותמורה: אבר. כנף כמו אבר כיונה (תהלים נה): ירוצו. ענין מהירות ההליכה: (א) החרישו. ענין שתיקה כמו יחרישו באסכתו (שופטים ג): (ב) העיר. מל' התעוררות: ירד. ענין שלטנות כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי): נדף. ענין התיפה כמו אל ידפנו (איוב לב): (ג) אורח. מסילה ודרך: ואחיון

רדק

ס אמר כמו ויבא יעקב שלם ויהיה בשקל קרוב רחוק וכמוהו שלא ידו בשלומיו : אורח ברגליו לא יבא . וזהו פירוש אורח שלא כאבו רגליו ולא עפה בו בלילה שבא עליהם והכה , וי"מ אורח רע ברגליו לא יבא שלא קרה לו שום רע בדרך ההיא, וי"מ תיילת ארח ברגלוהי לא עלם, ויש מפרשים הענין הזה ענין נבואה על כורש שיעירהו האל ממזרח לבא על בבל ויתפשה ולא יעמדו לפניו גוים ומלכי', והנכון כמו שפירשנו, וכן פירשו א"א ז"ל, וכן פירש יונתן שתרגם מי העיר ממזרח מאן אייתי בגלאי ממדינחא אברהם בחיר לצדיקיא: (ד) מי פעל ועשה. כפל הענין במלות שונות אמר מי פעל ועשה גבורות אלו : קורא הדורות מראש . מי שקורא הדורות העתידות מקדם והחזיק אברהם וגדלו שידע שיצא ממנו זרע שיהיה נכון לפניו נבחר מכל העמים : אני ה' . אני הוא שאני ראשון ואני עם אחרונים שעתידים להיות כלומר שאני יודע כל הדורות מראש ועד סוף , ופירוש קורא כאלו קורא כך וכך יהיה בעתיד, וכן קורא על ידי נביאיו עתידו' רבות: (ה) ראו איים . יושבי האיים ההם כשראו ושמעו זה הדבר הגדול שעשה יראו ויפחדו גם כן קצות הארץ ששמעו זה הדבר מפי המגידי' חרדו לזה הדבר: קרבו ויאתיון. קרבו ובאו לפני אברהם כמו מלך סדום שיצא לקראתו ואעפ"כ איש את רעהו יעזרו לעשות הפסילים ולא נתנו אל לבם לא דעת ולא תבונה איך היה זה הדבר באברהם שלא היה אלא בשלש מאות וי"א איש וגבר על ד' מלכים גדולים וזה דבר פלא שאם תאמרו המלכים היו חלשים הרי הם שהיו ארבעה ונלחמו מתחלה חמשה מלכים והכו כל הארץ אם כן היה להם לשום לב למה היה זה הפלא על ידי אברהם אלא שאמונתו נבדלת מאמונת כל גוים והאל אשר דבק בו ועבד אותו הוא עזרהו על המלכים שאלם ולא די שלא אמרו זה אלא שהחזיקו יותר בפסילים ואמרו בפחד' וביראת' מהמעשה הגדול אשר ראו נתחזק ונתאמן בעבוד' אלהינו כל אחד בפסלו והם יעזרונו : (ו) איש את רעהו . ולאחיו , כמו ואיש אל אחיו , והפסוק כפול בענין במלות שונות : (ז) ויחזק חרש . חרש עצים עושה תחלה הפסל מעץ ומחזק בדברו צורף הכסף והזהב לעשות צפוי הכסף מהרה וילפנו : מחליק פטיש . והצורף מה יעשה ממהר מלאכתו ומחליק פטיש להכות בו עשי הכסף או הזהב , מחליק מענין והכי איש חלק , חלקלקות : את הולם פעם . הולם הם דבר כי הוא מלעיל ופירוש הולם הכה מן והלמה סיסרא ופירוש פעם הסדן שמכין עליו , ופירוש מחליק פטיש להכות בו הפטיש על הסדן ואת במקו' עם"ד שמוש כאלו אמר למכת הסדן , יונתן תרגם מחא בפטישא עם דמטפח בקורנס', ויהיה לדבריו פעם ש המקבת הגדולה ופעם המקבת הקטנה תקרא בדברי רז"ל קורנס וכן דרך הצורף מתחלה מכה במקבת גדולה ואחר כך בקטנה : אומר לדבק טוב הוא . כשמדבק העשין על פסל העץ וכשמדבק יפה שמח ואומר טוב הוא ואחר כן יחזקהו במסמרים כדי שלא ימוט היום או מחר עם הכסף מעל פסל העץ : (ח) ואתה ישראל עבדי . אינך כגויי הארצות כי עבדי אתה ואני בחרתיך להיות לי עבד , ולמה שאתה זרע אברהם אוהבי שאהבני ודבק בי ויצא מתוך עובדי פסילים ואלילים : (ט) אשר החזקתיך . עבר במקום עתיד כדרך הנבואות , ר"ל אחזיק בך להוציאך מהגלות : מקצות הארץ ומאציליה . מגדולי הארץ וממלכים קראתיך שהצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך : ולא מאסתיך . אע"פ שארך הגלות: (י) אל תירא . והו כי עמך אני ואשר אחריו בפרשת התרשים שמעו אל תירא כי אתך אני , ומד פסוק סימן וירדהי ודברהי עמך שם וגו' : אל תשתע כי אני אלהיך . לפי ענינו אל תפחד , וי"ם לא תשבר , ובדברי רז"ל אל תשתע כי אני אלהיך אל תהיה כשעוה כלומר כדונג שנמס מפני האש כן אל תמס אתה , ואדז"ל פירש מענין שעו ממני שפי' הרפו , ופירוש אל תשתע אל

ישעיה מא

יָבוֹא׃ ד מִי־פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃ ה רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן׃ ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃ ז וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃
ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי׃
ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ׃
י אַל־תִּירָא כִּי עִמְּךָ־אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי׃

תרגום

ד מַן אֲמַר אִלֵין קְיָם אֲמַר וַעֲבִיד וְסַדַר דָרַיָא מִלְקַדְמִין אֲנָא יְיָ בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַף עָלְמֵי עָלְמַיָא דִילִי אִינוּן בַּר מִנִי לֵית אֱלָהָא׃ ה חֲזוֹ נַגְוָתָא וִידַחֲלוּן דִבְסִיפֵי אַרְעָא יְזוּעוּן יִתְקָרְבוּן וְיֵיתוּן׃ ו גְבַר יַת חַבְרֵיהּ יְסַעֲדוּן וְלַאֲחוּהִי יֵימַר תְּקִיף׃ ז הֲלָא יִבְהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיהוֹן דִמְתַקֵיף נַגָרָא עִם קַנָאָה מָחֵי בְּפַטִישָׁא עִם דִמְטַפַּח בְּקוּרְנָסָא זִמְנָא אֲמַר עַל דִבְקָא תַּקִין הוּא וּמְתַקֵיף לֵיהּ בְּמַסְמְרִין דְלָא יִצְטְלֵי׃
ח וְאַתְּ יִשְׂרָאֵל עַבְדִי יַעֲקֹב דְאִתְרְעֵיתִי בָךְ זַרְעֵיהּ דְאַבְרָהָם רְחִימִי׃ ט דְקָרֵיבְתָּךְ מִזַרְעִית אַרְעָא וּמִמַלְכְוָתָא בְּחַרְתָּךְ וַאֲמָרֵית לָךְ עַבְדִי אַתְּ אִתְרְעֵיתִי בָךְ וְלָא אַרְחֵיקְתָּךְ׃
י לָא תִדְחַל אֲרֵי בְסַעֲדָךְ מֵימְרִי לָא תִתְּבַר אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָךְ אִתְקֵיפְתָּךְ אַף אֲסַעֲדִינָךְ אַף אֲחֲדִינָךְ בִּימִין קוּשְׁטִי׃

וייראו ו' רפין בקריאה וסי' וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון . והנשארים ישמעו וייראו . וכל ישראל ישמעו וייראו דבן סורר . ראו איים וייראו . יראו רבים וייראו . יראו צדיקים וייראו . וחד המה ואביהם וייראו : צרף ד' חסר וסי' הפסל נסך חרש וצרף קדמא דפסוק . ויחזק חרש את צרף . הוביש כל צרף מפסל . ויוצא לצרף כלי :

תולדות אהרן קורא הדורות . עדיות ג : אני ה' . (סנהדרין יח) : זרע אברהם . סוטה לא :

רשי

לא יבא לא היה רגיל לבא : (ד) מי פעל ועשה . לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש לאדם הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת : אני ה' ראשון . להפליא פלא ולעזור : ואת אחרונים אני הוא . אף עמהם גם אחרונים אהיה ואעזור אתכם : (ה) ראו איים . עובדי עכו"ם הגבורות שאעשה וייראו : קרבו ויאתיון . זה אל זה נאספים להלחם כשיבא הגאולה: (ו) איש את רעהו יאמר חזק למלחמה אולי יעזרו להם אלהיהם: (ז) ויחזק חרש נוסך הפסל: את צורף. המרע בזהב : מחליק פטיש. כאחוז כשהוא מכה בנחת להחליקה המלאכה : את הולם פעם . הוא המתחיל הכה כשהיא ומכה בכל כחו : אומר לדבק טוב הוא. על אותן שהיו מחייא אחר קרקע טובה לדבק עשה ות ברזל: דבק שולדו"ר בלע"ז : ויחזקהו . להכור במסמרו' לא ימוט. כולם יחזק זה את זה : (ח) ואתה ישראל עבדי . ועלי יש לעזור לך המקרא אל תירא כי אתך כך נראה לי חבור הענין פשוטו ומ"א בבראשית רבה דורש כל הענין במלכי ואברה' ראו איים אותה מ וי ראו שם נתיירא אברה יאמר לו העמדת רשעים בעולם ואברהם נתיירא לפי שהרג את בני עולם מהם . איים כהם שאיו מסויימין בעולם כך אב והם היו מסויימין בעול (ו) איש את רעהו יעזורו עוזר את זה בברכו' ברוך א (בראשית יד) וזה עוזר אותו במתנות (שם) ויתן לו מכל : (ז) ויחזק חרש . זה שהיה נפח לעשות מסמרים ובריחים לתבה : את צורף . זה אברהם שהוא צורף הבריות לקרבן אל השכינה: הולם פעם . זה אברהם שהם כל המלכים הללו פעם אחת : אומר לדבק טוב הוא . טוב לידבק באלוה זה : ויחזקהו . שם לאברה' להיג' דבק בהקב"ה ולא ימוט : (ח) ואתה ישראל עבדי . אברהם שלא היה מזרע צדיקים עשיתי לו כל זאת : ואת ישראל עבדי . בנוי לי משני אבות : זרע אברהם אוהבי. שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה : (ט) אשר החזקתיך . לקחתיך לחלקי כמו (שמות ד) ושלח ידו ויחזק בו : מקצות הארץ . משא' העכו"ם : ומאציליה . מן הגדולים שבה קראתיך . בשם לחלקי בני בכורי ישראל : ולא מאסתיך . כזה שנאמר בו (מיכה א) שנאתי : (י) אל תשתע . אל יתם לבך להיות כשעוה זו וזה הכלל כל תיבה שתחל' יסודה שי"ן כשבא לדבר בל' מתפעל או יתפעל התי"ו חולקת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה כמו (ישעיה כט) וישתומם (מיכה ו) וישתמר חוקות

מצודת דוד

כי רדפם באורח שלא בא ברגליו מעולם ולא היה רגיל באורח ההוא : (ד) מי פעל . מי הוא שפעל ועשה את זאת הלא ה' עשהו הקורא הדורות מראש קודם שהיו ר"ל שיודע כל הדורות הבאים ויקרא לכל דור לעמוד בעתו : אני ה' ראשון . ראשון לכל הדורות שעברו ואני הוא עם הדורות האחרונים אשר יהיו : (ה) ראו איים . יושבי האיים ראו הנס שעשיתי לאברהם ופחדו גם השוכנים בקצות הארץ חרדו בשמעם הנס : קרבו ויאתיון . קרבו ובאו לפני אברהם לשאול ממנו מחנת ולא באו במלחמה כמ"ש ויאמר מלך סדום וכו' תן לי הנפש וכו' (בראשית יד) : (ו) איש את רעהו יעזורו . ועכ"ז אף שראו פלאי האל מ"מ עזרו זה לזה לעשות הפסילים : ולאחיו . כ"א אמר לאחיו חזק בעשיית הפסל וכפל הדבר במ"ש : (ז) ויחזק חרש . חרש העצים העושה הפסל חיזק בדבריו את הצורף להיות זריז במלאכת צפוי משי הזהב אשר יצפנו : מחליק פטיש . המכה בפטיש קטן להחליק את הפטין יזרז את המכה על הפסין בחוזק רב בהתחלת הרדי' למען יתחיל הוא מעשהו : אומר לדבק . כאשר ידבק הפחין על הפסל ישמח ויאמר הנה טוב הוא וכן הם לו : ויחזקהו . מחזק הצפוי על ידי מסמרים למען לא יתפרד מעל הפסל : (ח) ואתה . אבל אתה ישראל אינך כמוהם כי עבדי אתה אשר בחרתי בך לי לעם לפי שאתה זרע אברהם אשר אהבני ופירש מעכו"ם : (ט) אשר החזקתיך . עבר במקום עתיד כדרך הנבואות ור"ל אחזיק בך להוציאך מקצות הארץ : ומאציליה . מגדולי הארץ קראתיך שתצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך : בחרתיך . מאז בחרתי בך ולא מאסתיך : (י) אל תשתע . אל תסור מעלי בחושבך אשר כבר עזבתיך כי אני

מצודת ציון

(ה) ויאתיון . ענין ביאה כמו אתא בוקר (לעיל כא) : (ז) מחליק . מלשון חלק : פטיש . הוא המקבת וכן וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג) : הולם פעם . שניהם ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה) וכמו נפעמתי ולא אדבר (תהלים עז) וכפל המלה בשמות נרדפים ויורה על חוזק ההכאה : במסמרים . יתדות וכן וברזל לרוב למסמרים (דה"א כב) : ימוט . מלשון נטיה וקלקול : (ט) החזקתיך . ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט) : ומאציליה . כן יקראו הגדולים וכן ואל אצילי בני ישראל (שמות כד) : (י) תשתע . ענין הפנה והסרה כמו ועיניו השע (לעיל ו) : אמצתיך . ענין חוזק : תמכתיך . ענין סעד ומשען הנחרים

ת ממרי (ש"א א) תשתכרין (איוב ל) תשתפך נפשי : (יד) תולעת יעקב. ...חת יעקב החלשה כתולעת שאין לה גבורה אלא בפיה . תולעת ...וג"א בלע"ז : מתי ישראל . מספר ישראל : (טו) למורג חרוץ . כלי הוא ...עץ וכבד ועשוי חריצים חריצים כעין כלי נכתים של ברזל שקורין ...א בלע"ז וגוררין ע' הקשין ...שבלין ומחתכן עד שנעשו ...דק : חדש . כשהוא חדש ...שלא הוחלקו פיות חריציו ...חותך הרבה אבל משנתישן ...לקו פיות חריציו : בעל ...ות . הם חידודי החריצין : ...תזרם . אזרה אותם ...רה לרוח : ורוח תשאם . ...יהם לגיהנם : (יז) מבקשים ...נתנבא הנביא על אחרית ...ם (עמוס ח) לא רעב ללחם ...צמא למים כי אם לשמוע ...דבר ה' יש טעו לבקש את ...ה' ולא ימצאו וכשישוב ...יכין להם לחם ומים ושכון ...תו ורוח בפי נביאיהם : ...ה. ל' ונשתה מים מהים ...ל יט) לשון השאת והסגר ...ה ג) וכולן ל' חורבה וייבש ...התי"ו מודגשת שהרי באה ...ים שתים שאין שאת בלא ...והיה לו לומר לנקבה ...זה שהרי לזכר יחיד יאמר ...: ולרבי' ונשתו: (יח) נהרו'. ...מבין לתורה ולנבואה : ...'. מקום שלא היתה חכמת ...ה: (יט) אתן במדבר ארז ... כל מיני ישוב אף כה ...כל מיני חכמה וטובה ושלום

...ו ב' וסי' הן יבשו ויכלמו ...נחרים בך . בשוב אויבי ...: פיפיות ב' ומ"ל וסי' הנה ...ך למורג חרוץ חדש . וחרב ...ת בידם : כמץ ב' וחסר וסי' ...ת כמץ תשים . כי אם כמץ ...תדפנו רוח : תגיל ב' וסי' ...תגיל בה' בקדוש ישראל ...ל . ונפשי תגיל בה': תתהלל ...' בקדוש ישראל תתהלל . ...יראת ה' : לאגם ג' פתחין ...סי' לעיל בסי' ל"ה :

...ות אהרן סנחרים בך . זוכר תשא : אל תיראי . ...ישלח : למורג חרוץ . פכו"ס ...מים קצו מנחות כב : תזרם . ...מד : ארז שטה הוכה לו ר"ה כג ב"ב פ (כתובות לא) :

יא הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃ יב תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ׃ יג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים׃ טז תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃ יז הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים מְבַקְשִׁים מַיִם וָאַיִן לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה אֲנִי יְהוָה אֶעֱנֵם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֶזְבֵם׃ יח אֶפְתַּח עַל־שְׁפָיִים נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם׃ יט אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים

יא הָא יִבְהֲתוּן וְיִתְכַּנְעוּן כָּל עַמְמַיָא דַהֲווֹ מִתְגָרִין בָּךְ יְהוֹן כְּלָמָא וִיבְדוּן אֱנָשֵׁי דִינָךְ׃ יב תְּבַעִינוּן וְלָא תַשְׁכְּחִינוּן לְאֱנָשֵׁי מַצוּתָךְ יְהוֹן כְּלָמָא וּכְלָא מִדַעַם גֻבְרִין דַהֲווֹ מִתְגָרִין לְמֶעְבַּד עִמָךְ קְרָב׃ יג אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ מַתְקֵיף יְמִינָךְ דַאֲמַרִית לָךְ לָא תִדְחַל מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ׃ יד לָא תִדְחֲלוּן שִׁבְטַיָא דְבֵית יַעֲקֹב זַרְעִיתָא דְיִשְׂרָאֵל מֵימְרִי בְּסַעְדְכוֹן אֲמַר יְיָ וּפָרִיקְכוֹן קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו הָא שַׁוִיתִיכוֹן לְמוֹרַג תַּקִיף חֲדַת מָלֵי סִמְפוֹרִין תְּקַטְלוּן עַמְמַיָא וּתְשֵׁיצוּן מַלְכְּוָתָא וְקִרְוַיָא תְּשַׁוְיוּן כְּמוֹצָא... תְּקַטֵיל פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא וּתְשֵׁיצֵי כְּמוֹצָא תְּשַׁוֵי׃ טז תִּדְרִינוּן וְרוּחָא תְטַלְנוּן וּמֵימְרֵיהּ בְּעַלְעוֹלָא לְקַשָׁא יְבַדַר יַתְהוֹן וְאַתְּ תִּבוּעַ בְּמֵימְרָא דַייָ בְּקַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל תִּשְׁתַּבַּח׃ יז עִנְוְתָנַיָא וַחֲשִׁיכַיָא דִמְחַמְדִין לְאוּלְפָנָא הָא כְּצַחְיָא לְמַיָא וְלָא מַשְׁכְּחִין רוּחֵיהוֹן בִּסְגוּפָא מִשַׁלְהֲיָא אֲנָא יְיָ אֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא אַרְחֵקִינוּן׃ יח אֲקָרֵב גָלְוָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאֶדְבְּרִינוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא וְאֶפְתַּח לְהוֹן עַל נִגְדִין נַהֲרִין וּבְגוֹ מֵישְׁרַיָן מַבּוּעִין אֲשַׁוֵי מַדְבְּרָא לְאַגְמִין דְמַיִן וַאֲרַע בֵּית צַחֲוָנָא לְמַבּוּעֵי מַיָא׃ יט אֶתֵּן בְּמַדְבְּרָא אַרְזִין שִׁיטִין וַהֲדַסִין וְאִעִין דִמְשַׁח אַרְבֵּי בְּמֵישְׁרָא

אל תתרפה כענין אל ירפו ידיך : (יא) הן יבשו . הנחרים בך . כמו בני אמי נחרו בי, מן חרה : יבשו ויכלמו . כיון שלא תפלה מחשבתם שהיו חושבי' שלא יצאו מרשות' לעול' : (יב) תבקשם . אפילו אם תבקשם לא תמצאם כל כך יאבדו ויהיו כאין וכאפס : מצותיך. כמו הן לריב ומצה : (יג) כי אני . ואחר שאני אומר לך אל תירא בטוח תהיה כי לא אירא אל ויכזב : (יד) אל תיראי תולעת יעקב . לפי שהם חלשים בגלות כתולעת ובילמדנו למה נמשלו ישראל לתולעת לומר לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה והיא רכה ומכה את הקשה כך ישראל כל כחם בתפלה ומכים רשעי העולם שהם חזקים כארזים ונמשלים בהם שנאמר ארז בלבנון : מתי . כמו אנשי : עזרתיך. לשון נקבה כנגד התולעת אע"פ שאמר מתי : (טו) הנה שמתיך למורג חרוץ . כמו למורג וחרוץ וכן שמש ירח כאוכן שמעון והדומים להם , ואע"פ שהמורג הוא החרוץ הכלי ההוא עשוי בשתי תכונות לאחד קוראים מורג ולאחד חרוץ , או יהיה חרוץ תאר למורג ר"ל מורג מחתך היטב כי חרוץ ענין חותך כמו אם חרוצים ימיו , אמר כנגד תולעת יעקב הנה שמתי אותך לרשעים כאותך מהגלות למורג וחרוץ חדש : בעל פיפיות . בעל פיות רבות לפיכך נכפל בו הפ"א והיו"ד כי כל מורג הוא בעל פיפיות והם המסירים הקליפה מעל הבר : הרים וגבעות . משל למלכי שבעה האומות ושריהם : (טז) תזרם . אתה תזרה אותם כאדם שזורה התבואה אחר הדישה והרוח תשא ותפיץ המוץ והם יהיו כמו המוץ : (יז) העניים והאביונים . בני הגלות בצאתם מהגלות לשוב לארצם וילכו דרך מדברות מקום שאין מים יבקשו מים במדבר ולא ימצאו ולשונם יבשה בצמא ויצעקו אלי ואני אענם כי אני אלהי ישראל ואני הוצאתים מהגלות לא אעזבם למות בצמא במדבר אלא מה אעשה להם : (יח) אפתח על שפיים נהרות . נשתה . כמו נשתה גבורתם , ודגש התי"ו מפני הפסק : אפתח על שפים . המקומות הגבוהים כמו וילך שפי : נהרות . מים שילכו כנהרות מהם : ובתוך בקעות . וכל שכן בתוך בקעים שיצאו מעינות רבות וככל יהיה דרך הלא כי לא ימצאו מים במדבר לא בבר ולא בבקעה : (יט) אתן . לא שימצאו מים במדבר לבד אלא אפילו עצים יגדלו בהם , ואם תאמר מה צורך להם בעצים אלא בעלות מהגלות נוכל לומר שיבראו אלה העצים במדבר בקומתן כמו שנבראו בימי בראשית ויהיו להם צל שלא יכם שרב ושמש , או להעמיד הפלא ההוא מהיום ההוא והלאה ויהיו באותן מדברות לעולם מים ועצים גדלים בהם ויאמרו בני העולם העוברים בהם זה עשה האל לכבוד ישראל ויודו לשם ה' לעולם על הפלא ההוא , וכן אמר למטה בפרשה דרשו ה' והיה לשם לאות עולם לא יכרת : עץ שמן . הוא העץ שקורין בלע"ז פי"ן והוא עצי שמן והשמן שיוצא ממנו היא הזפת , וכן תרגם יונתן אעין דמשחא , ולא נוכל לומר כי הוא עץ זית כי בעזרא זוכר אותם בשנים ופי' והביאו עלי זית ועלי עץ שמן: הדסה . ת"י מורניין ובדברי רז"ל הדסה שאגא

מצודת דוד

...' אלסיף כמאז : אמצתיך . בדברים טובים ונחומים : אף עזרתיך . בימים ...ונים : אף תמכתיך . בהיותך ביד האויב תמכתיך בימיני לבל יעשה בך האויב ...ל בימין צדקי . ר"ל לא בגמול כי אם בצדקה : (יא) הן יבושו . באמת סוף הדבר ...כל הכועסים בך : אנשי ריבך . המריבים עמך : (יב) תבקשם . אפילו אם ...ם לא תמצא את אנשי מצותיך : יהיו כאין וכו' . כפל הדבר פעמים רבות ...האבדון : (יג) מחזיק ימינך . אוחז ימינך לבל תפול : האומר לך וכו' . ר"ל ...ואני האומר לך לזה אל תירא כי אעזור לך : (יד) תולעת יעקב . עדת יעקב ...זה כתולעת ואין כחה אלא בפה היא התפלה כתולעת הזה שנפיה מנסרת ...ים : אני עזרתיך . מאז : וגאלך . ואהיה גאלך לעתיד אני קדוש ישראל : ...נה שמתיך . שמתי אותך להיות מורג העשוי חריצים והוא חדש כחדוד ביותר והוא בעל פיפיות רבות : (טז) תזרם . אתה תפזרם והרוח תשאם למרחוק : וסערה ...ל . כפל הדבר במ"ש : בה' . בתשועת ה': תתהלל . תתפאר בעצמך במה שתלית במחונך בקדוש ישראל : (יז) העניים וכו' . בני הגליות כשישובו לארצם דרך המדבר ...ו מים ולא ימצאהו : בצמא . בעבור הצמאון כאלו נעתק לשונם ממקומו : אענם . בדבר שאלתם על המים : (יח) על שפיים . במקומות הגבוהים אוליך נהרות ...אין דרך הנהרות למשוך שמה : מעיינות . אפתח מעיינות : למוצאי מים . להיות מקום מוצא מים : (יט) אתן במדבר ארז וכו' . שיתענגו בני הגליות בצלם : ...ת . כולם יחדו יהיו שמה : למען יראו וכו' . זה הפלא אעשה להם למען יראו העכו"ם וישימו על לב וישכילו לדעת אשר יד ה' עשתה זאת הגאולה והוא ברא הפלא

מצודת ציון

(יא) הנחרים . מל' חרון וכעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א) : כאין . כלא דבר : (יב) מצותיך . ענין מריבה כמו הן לריב ומצה תצומו (לקמן נח) : וכאפס . דבר שאין בו ממש : (יג) מחזיק . אוחז : (יד) מתי . אנשי : (טו) למורג . הוא כעין לוח עץ ובפחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן והמוריגים וכלי הבקר (ש"ב כד) : חרוץ . עשוי חריצים ובקיעות בין אבן לאבן : בעל פיפיות . ר"ל שיש בו פיות וחדודים רבות והם החריצים : תדוש . מל' דישה : ותדוק . מל' דק : כמוץ . היא פסולת התבואה : (טז) תזרם . ענין פזור כמו וזרתי פרש (מלאכי ב) : תפיץ . תפזר : תתהלל . מל' הלול ושבח : (יז) נשתה . ענין העתקה וכן ונשתו מים מהים (לעיל יט) : אענם . מל' עניה ותשובה : (יח) שפיים . כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד) : לאגם . כן נקרא מקום כניסת המים וכן ועל אגמיהם (שמות ז) : ציה . שממון : (יט) ארז וגו' . שמות אילני סרק : בערבה . במדבר : ברוש . וגו'

רדק

ופירושו שא"ף בלע"ז: ותאשור. פ"י ואשכרועין, ובדברי רז"ל תאשור שורבינא, וכתב רבי יונה כי כן נקרא בערבי שורבין, ובעל הערוך פירש אשכרוע בערבי בקס והוא שקורין לו בלע"ז בוס"ו אם כן לדבריו ברוש אינו בוי"ם: (כ) למען. אעשה הנפלאות האלה למען יראו אותם אומות העולם לפיכך אמר יחרדו כל הגוים וידעו. וישימו על לבם וישכילו כי יד ה' עשת' זאת שהוציא ישראל מהגלות ועשה להם הנפלאות האלה: בראה. זאת הפלאה כי הפלא הוא חדוש, לפיכך אמר בלשון בריאה: (כא) קרבו. לווי מפני הדגש אלא שהרי"ש אינה מקבלת דגש, עתה שב לדבר כנגד עובדי הפסילים: ריבכם. הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו, וכפל הענין במלות שונות: עצומותיכם. טענות עצומות שיש לכם, פירוש אמר עצומותיכם הוא לשון ריב וזה בלשון משנה שניהם שהיו מתעצמין לדין, וי"א עצומותיכם הדברים העצומים שעשיתם בעולם: (כב) יגישו. הפסילים שאתם אומרים שהם אלהים יגישו אלינו דבריהם, אומר הנביא בעדו ובעד ישראל שאינם עובדי פסילים כמו הגוים אלא לאל יתברך לבדו: ויגידו לנו את אשר תקרנה, המקרים העתידים לבא, ואמר בלשון נקבות כאלו אמר הקורות המוצאות בני העולם: הראשונות מה הנה. יאמרו לנו הראשונות שעברו מה הנה: הגידו. אמר כנגד הפסילים כאלו מדבר עמהם: ונשימה לבנו. לזכור אם היו ראשונות כמו שאמרו: ונדעה אחריתן. ונדעה שתדעו אחריתן אם ידעתם ראשיתם או הבאות השמיענו העתידות לבא: (כג) הגידו האותיות. פירוש הבאות, וכן אתא בקר, בתרגום בא אתא: לאחור. לסוף, וכן תרגומו לסיפא. כי בתחילה אמר הבאות לעתיד שלא בזמן רחוק מאד ואחר כך אמר הגידו האותיות לאחור ר"ל באחרית הימים אם תעשו זה: נדעה כי אלהים אתם. אף הטיבו והריעו כמו שחושבים עובדיכם: ונשתעה ונרא. כן כתוב בלא ה"א וקרי ונראה בה"א והענין אחד, ונשתעה פירוש ונספר, כמו שהוא תרגום ואשתעינא, כלו' נספר עליכם ונראה אתכם יחדיו אנחנו כמו עובדיכם אחר שתאמרו כל זה: (כד) הן אתם ופעלכם. על מחשבת העובדים כי אין לאלילים פעל: מאפע. כמו מאפס, כי הסמ"ך עי"ן באותיות מתחלפות ביאה אשר במאתים ועשרים ואחד שערים, ורבי אחי רבי משה ז"ל פי' כמו אפעה כלומר פעליכם כמעשה הנחשים הממיתים לדבקיהם: תועבה יבחר בכם. איש תועבה כלומר הנתעבים יבחרו בכם לא הקב"ה כי האל ימאס בכם: (כה) העירותי מצפון ויאת. המפרשים פירשו זה על כרש מלך פרס כי ארצו מזרחית צפונית לבבל, לפיכך אמר מצפון, ואמר ממזרח שמש כי הוא החריב בבל וצוה את ישראל לעלות לארצם לפיכך אמר ראשון לציון הנה הנם, ואאז"ל פירש הפרשה על המשיח ואמר העירותי ולא אמר מי עד שאמר הן עבדי אתמך בו, וזהו הנכון, ומה שאמר מצפון ואמר ממזרח כי הם עשרת השבטים בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי ואותם הארץ היא צפונית מזרחית: ויאת. בא בחסרון למ"ד הפעל והוא כמו ויאתה: ויבא סגנים. כמו על סגנים והם מלכי העכו"ם: כמו חומר. כמו היוצר על החומר שמגבל אותו ברגליו, והנה הענין ואמר וכמו יוצר ירמס טיט ויוצר הוא האומן העושה כלי החרס: (כו) מי הגיד מראש. מתחלה טרם בא העתידות מתחלה מי הגידם מהאלילים ועובדיהם ואם הגידם אחד מהם נדעה כי הם אמת: ומלפניו הגידם מלפנים ונאמר עליו כי הוא צדיק ונאמן בדברו: אף אין מגיד. אבל ידענו כי אין מגיד: ואין משמיע. בכל האלילים ואין מעובדיה' שיאמר ששמע את אמריכ', אמר לנכח גלוי כי

ישעיה מא

בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר
יַחְדָּו׃ כ לְמַעַן יִרְאוּ וְיֵדְעוּ וְיָשִׂימוּ
וְיַשְׂכִּילוּ יַחְדָּו כִּי יַד־יְהוָה עָשְׂתָה
זֹּאת וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָהּ׃
כא קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמַר יְהוָה הַגִּישׁוּ
עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמַר מֶלֶךְ יַעֲקֹב׃
כב יַגִּישׁוּ וְיַגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר
תִּקְרֶינָה הָרִאשֹׁנוֹת ׀ מָה הֵנָּה
הַגִּידוּ וְנָשִׂימָה לִבֵּנוּ וְנֵדְעָה אַחֲרִיתָן
אוֹ הַבָּאוֹת הַשְׁמִיעֻנוּ׃ כג הַגִּידוּ
הָאֹתִיּוֹת לְאָחוֹר וְנֵדְעָה כִּי אֱלֹהִים
אַתֶּם אַף־תֵּיטִיבוּ וְתָרֵעוּ וְנִשְׁתָּעָה
וְנִרְאֶ יַחְדָּו׃ כד הֵן־אַתֶּם מֵאַיִן
וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם׃
כה הַעִירוֹתִי מִצָּפוֹן וַיַּאת מִמִּזְרַח־
שֶׁמֶשׁ יִקְרָא בִשְׁמִי וְיָבֹא סְגָנִים
כְּמוֹ־חֹמֶר וּכְמוֹ יוֹצֵר יִרְמָס־
טִיט׃ כו מִי־הִגִּיד מֵרֹאשׁ וְנֵדָעָה
וּמִלְּפָנִים וְנֹאמַר צַדִּיק אַף אֵין־
מַגִּיד אַף אֵין מַשְׁמִיעַ אַף אֵין־

(ונראה ק')

תרגום

בּוּרָן מוּרְנִין וְאֶשְׁכְּרוֹעִין כַּחֲדָא׃
כ בְּדִיל דְיֶחֱזוּן וְיִדְעוּן וִישַׁווּן
דַחַלְתִּי עַל לִבְּהוֹן וְיִסְתַּכְּלוּן
כַּחֲדָא אֲרֵי גְבוּרְתָא דַייָ עֲבַדַת
דָא וְקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּרָא
יָתַהּ׃ כא קְרִיבוּ דִינְכוֹן אֲמַר יְיָ
אָעִילוּ חֻזָּתְכוֹן אֲמַר מַלְכֵּיהּ
דְיַעֲקֹב׃ כב יִתְקָרְבוּן וִיחַוּוּן
לָנָא יַת דְעַרְעִינָנָא קַדְמֵיתָא
מָה אִינוּן הֲווֹ וּנְשַׁוֵּי לִבָּנָא
וְנֵדַע סוֹפְהוֹן אוֹ דַעֲתִידָן
לְמֵיתֵי בַּסְרוּנָא׃ כג חַווֹ דְאַתְיָן
לְסוֹפָא וְנֵדַע אִם לְטַעֲוָן דְאִית
בְּהוֹן צְרוֹךְ אַתּוּן פָּלְחִין אִם
יָכְלִין אִינוּן לְאֵיטָבָא וּלְאַבְאָשָׁא
וְנִסְתַּכֵּל וְנִידּוּן כַּחֲדָא׃ כד הָא
אַתּוּן לְמָא וְעוֹבָדֵיכוֹן לָא
מִדַּעַם תּוֹעֵיבָא דְאִתְרְעִיתוּן
בֵּיהּ לְכוֹן׃ כה אַיְתֵיתִי בְּגַלַּאי
מֶלֶךְ דְתַקִּיף מֵרוּחַ צִפּוּנָא
וְיֵיתֵי כְּמַפַּק שִׁמְשָׁא
בִּגְבוּרְתֵיהּ מִמַּדִּנְחָא אַגְבְּרִינֵיהּ
בִּשְׁמִי וְיֵיתֵי וְיֵדוּשׁ שִׁלְטוֹנֵי
עַמְמַיָּא כְּמָא דְדָיְשִׁין יַת עַפְרָא
וּכְפַחְרָא דְעָרֵיךְ יַת טִינָא׃
כו מַן חַוֵּי מִן אוּלָא וְנֵדַע
וּמִלְקַדְמִין וְנֵימַר קְשׁוֹט אַף לֵית דִי מְחַוֵּי אַף לֵית דִמְבַסֵּר

מסורה

וישימו ג' רפי' בקריאה וסי' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם. למען יראו וידעו. וישימו באלהים כסלם: ונדעה ה' בקריאה וסי' הוציאם אלינו ונדעה אותם. יגישו ויגידו לנו. הגידו האותיות לאחור. ונדעה בשלמי הרעה הזאת. ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה. וחד פליגי וסי' ונדעה נרדפה לדעת: ד' פסוקים מיחדין דכל חד וחד לית זוגה וסי' אין קדוש כה' אין אין ואין. מדוע באתי ואין ואין אין. מי הגיד בראש ונדעה אין אין אין. יש אחד ואין אין ואין:

תולדות אהרן העירותי מצפון. זוכר ויצב:

רשי

ושלום: תדהר ותאשור. שמות אילני סרק העשויין לבנין: (כא) קרבו ריבכם. כל העכו"ם בואו וריבו והתוכחו עם בני: עצומותיכם. טענות בריית והזקות שלכם ול' ריב הוא זה בל' משנה שניהם שהיו מתעצמין בדין במסכת סנהדרין: (כב) יגישו. העכו"ם את נביאיהם וקוסמיהם: ויגידו לנו. את אשר תקרינה לעתיד: הראשונות. שהיו קודם בריאת עולם מה נברא מה הנה (וי"א מאורעות שהתחילו כבר מה יהא בסופן): או הבאות. לעתיד ישמיענו ונראה אם יש בהם ממש שיתקיימו דבריו: (כג) הגידו האותיות לאחור. המופתים הבאים באחרונה: ונשתעה. ונספר דבריה' ויש מתרגמינן ואישתעי: (כד) הן אתם מאין. ודבריכם אין יתקיימו: ופעלכם מאפע. אינכם אלא פועים ומרימי קול להטעו' בדברי כזב: תועבה הנתעבים הם יבחרו בכם. לא הקב"ה ולא עבדיו ולא משיחיו: (כה) העירותי מצפון ויאת. אני מגיד העתידות הנני מעיר לבכות חרבות ירושלם את נבו מצפון ויאת את בבל להחריב ממזרח שמש. יקרא בשמי. כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (עזרא א) ואת הארץ פרס במזרחית לגבי היא לארץ ישראל. ד"א העיר מצפון את נבוכדנצר להחריב את עירי ויאת. וכורש העיר ממזרח שיקרא בשמי ובנה את עירי שמלכות פרס מזרח ארץ ישראל היא שנא' ראיתי את האיל וגומר וי"ת איתי בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא וייתי כמפק שמשא בגבורתי' ממדינחא אגבריני' בשמי: ויבא סגנים. ויבא על מלכי ועל שריו כאשר בא לרמוס חומר וכמו יוצר הרמס יוצר טיט לכלי חרס כן ירמוס הם סגנים: (כו) מי. מנביאי בו הגיד כמוני דבר העתיד לבא ומי מלפנים הגידה ולכן נאמר שהיא צדיק שנבואתו צדק: אף אין מגיד. אין בכם שיגיד עתידות ותקימו אף אין שומע אמריכם.

בבא עתידה שלוני נביא הבעל ניבא

מצודת ציון

וגו'. שמות אילני סרק: (כא) עצומותיכם. ענין חוזק הדבר ועצמותו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט): (כב) תקרינה. מל' מקרה: (כג) האותיות. הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כא): לאחור. מל' אחרון: ונשתעה. ענין ספור דברים כי תרגום של ויספר הוא ואשתעי וכן ואשתעה בחקיך תמיד (תהלים קיט): (כד) מאפע. הוא אפעה והוא מין נחש רע: תועבה. איש תועבה וכן ואני תפלה (שם קט) ומשפטו איש תפלה: (כה) העירותי. מלשון התעוררות: ויאת. ענין ביאה: סגנים. מין שררה: חומר. הוא כעין טיט: יוצר. אומן

מצודת דוד

הפלא הזה: (כא) קרבו ריבכם. שב לדבר לעובדי הפסל ואמר להם קרבו את הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו: הגישו עצמותיכם. חוזק הטענות ועצמות הדבר: (כב) יגישו. הפסילים שאתם אומרים אלהים המה יגישו נא ויגידו לנו את אשר יקרה באחרית הימים: הראשונות מה הנה. יאמרו מה היה קודם בריאת העולם: הגידו. אמרו נא ונשימה לבנו לזכור אם כן היה ובזה נדע שתדעו גם אחרית העולם: או הבאות השמיענו. השמיעו אותנו את העתידות לבוא אם ידעתם: (כג) האותיות לאחור. הבאות באחרית הימים: ונדעה. ואז נדעה אשר אלהים אתם ואף תוכלו לעשות למי טובה או רעה: ונשתעה. ואז נספר אני והם ונראה יחדו מה לעשות בעולם ואמר בדרך לעג והתול: (כד) הן אתם מאין. באמת אתם מדבר שאין בו ממש: מאפע. ממעשה האפעה הממית להדבקים בו: תועבה. איש מתועב בוחר בכם: (כה) העירותי. כאומר הנה אני אגיד עתידות אשר הם זורה מלפני להעיר את נ"נ מצפון לבוא על ירושלים להשחיתה ואח"ז יבוא כורש ממזרח ויקרא בשמי להאמין בי והוא יבוא על שרי בבל לרמסם כמו חומר וכמו היוצר ירמס טיט במים וכפל הדבר במ"ש: (כו) מי הגיד מראש. מי מהפסילים הגיד דבר מראש טרם בוא ובבוא הדבר נדעה שאמת דבר: ומלפנים. מי הגיד דבר לפנים ובבא הדבר נאמר לצדקו דבריו והוא כפל ענין במ"ש: אף אין מגיד. אבל באמת אין בהם מגיד שום דבר אף השום דבר כי פה להם ולא ידברו: אף אין משמיע דבור בעלמא והוא כפל במ"ש: אף אין שומע אמריכם. אף אין בהם מי שישמע אמריכם

אותה מלפנים : (כז) ראשון לציון הנה הנם. מלך ראשון שיתן לב לציון
זה הוא שאמרתי ואע"פ שלא תגמור הגאולה על ידו הוא יהיה
חיל מי בכם מכל עמו (עזרא א): הנם. זקני ישראל יהיו כהווים על
ברו לעלות מן הגולה ולהתחיל: ולירושלים מבשר אתן. באותן הימים חגי
אשר יזרזום לבנות בימי
השלישי לפרס: (כח) וארא
איש. תמיד אני מביט
כי הבעל ואין איש מגיד
עתיד : ומאלה. מכל אלה
דות לבא ואין מהם יועץ
בסוד ה' ידע אותם :
לם וישיבו דבר. אשר
דבר אם אשאלם: (כט) הן
און. יש לכם לדעת שכל
מכחישי תורה און ואפס
עשיהם : נסכיהם. דמות
תם כמו הפסל נסך חרש
בענין אחר : ראשון לציון
פתגמי נחמתא דאתנביאו
מלקדמין על ציון הא
ולפי התרגום כל הענין
ממלך המשיח ובגאולה
נה אבל אני רואה נבואה
בא ישעיה על כוש כולם
הסיגנון של פרשה זו אני ה'
ותיהו בצדק קורא ממזרח
האותיות שאלוני מגיד
ית אחרית כולם נוטה
ענין פרשה זו : (א) הן
אתמך בו. הן עבדי יעקב
במותכם כי אתמוך בו :
. ישראל קרוי בחירי
ים קלה) כי יעקב בחר לו
זומר (לקמן מה) למען
יעקב ישראל בחירי :
נפשי. עליו נתתי רוחי
ע נביאיו את סודו ומופו
לנכרים יוציא שנאמר
ב) והלכו גוים רבים וגו'
מדרכיו וגו' : (ב) ולא
לא יגביה קול לא יצטרך
ח ולהתנבאות אל הגוים
מעצמם יבואו ללמוד מהם
שנאמר (זכריה ח) נלכה
כי שמענו אלהים עמכם:

שְׁמַע אֲמָרֵיכֶם׃ כז רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלִַם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן׃ כח וְאֵרֶא וְאֵין אִישׁ וּמֵאֵלֶּה וְאֵין יוֹעֵץ וְאֶשְׁאָלֵם וְיָשִׁיבוּ דָבָר׃ כט הֵן כֻּלָּם אָוֶן אֶפֶס מַעֲשֵׂיהֶם רוּחַ וָתֹהוּ נִסְכֵּיהֶם׃

מב א הֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ־בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו מִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא׃ ב לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא־יַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ׃ ג קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵהָה לֹא יְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט׃ ד לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד־יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אִיִּים יְיַחֵילוּ׃ ה כֹּה־אָמַר הָאֵל ׀ יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ

ח' · ג'. ח' · ג'. ו'. ב' · ג' רפין · ב' · ג' · ב' · ג' פסוקים לא ולא ולא · ב' · ג' · ג'. ג' · ג' בטעם כפים · ב' · ג' ומ"ל · ב' וחסר · ל'

לֵית אַף דְּשָׁמַע לְמִילֵיכוֹן׃ כז פִּתְגָמֵי נֶחָמְתָא דְּאִתְנַבִּיאוּ נְבִיַּיא מִקַּדְמִין עַל צִיּוֹן הָא אֲתוֹ וְלִירוּשְׁלֵם מְבַסַּר אֶתֵּן׃ כח וּגְלֵי קֳדָמַי וְלֵית גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וּמֵאִלֵּין לֵית דִּמְלִיךְ מֵידַךְ וְשָׁאֵילְתִּינוּן אִם יְתוּבוּן פִּתְגָם׃ כט הָא כּוּלְהוֹן לְמָא וְלָא מִדַּעַם עוֹבָדֵיהוֹן בִּזָּא וְתַבְרָא עֲשְׁתּוֹנֵיהוֹן׃ א הָא עַבְדִּי מְשִׁיחָא אֲקָרְבִינֵיהּ בְּחִירִי דְּאִתְרְעֵי בֵיהּ מֵימְרִי אֶתֵּן רוּחָא דְקוּדְשִׁי עֲלוֹהִי דִּינִי לְעַמְמִין יְגַלֵּי׃ ב לָא יְצַוַּח וְלָא יְכְלֵי וְלָא יָרִים לְבָרָא קָלֵיהּ׃ ג עִנְוְתָנַיָּא דְּאִינוּן דָּמָן לְקַנְיָא רְעִיעַ לָא יִתַּבְּרוּן וַחֲשִׁיכַיָּא דִּכְבוּצִין עֲמֵי לָא יִטְפוּן לִקְשׁוֹטָא יַפֵּיק דִּינָא׃ ד לָא יִלְהֵי וְלָא יִלְאֵי עַד דְּיִתְקֵין בְּאַרְעָא דִינָא וּלְאוֹרָיְתֵיהּ נַגְוָן יְכַתְּרוּן׃ ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהּ עָלְמָא דִּבְרָא שְׁמַיָּא וּתְלָנוּן שַׁכְלִיל אַרְעָא וְדַיָּרָהָא יָהֵיב נִשְׁמְתָא לְעַמָּא

וישיבו ג' רפין בקריאה וסי' גבריא שאילו למיכל. ופירושן בסדר דברים : ד' מ"ל בקריאה לליש' שבירה וסי' אחרי שבור חנניה. קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה. וקשת וחרב מלחמה אשבור מן הארץ. ואוכלי פת בג"ו ישברוהו :

תולדות אהרן ראשון לציון. פסחים ה : קנה רצוץ. ברכות נו יבמות לג : בורא השמים. זוהר ויגש שלח : נותן נשמה. כתובות קיא (כלאים לג) :

קנה רצוץ לא ישבור. ת"י עינותניא דאינון כקניא רעיע לא יתברון וחשיכיא
ן כבוצין עמי (פי' כנר כהה) לא יטפון : ופשתה כהה. פתילת פשתה לחה
בה ליכבות מ"ד שלהם לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת
ים : (ד) ולא ירוץ. כמו לא ירצץ כי מלאה הארץ דעה (לעיל יא) וישמעו
בענין שנא' (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים וגו' וזהו לתורתו איים ייחלו
ל ישמעו לתורתו : (ה) האל ה'. בעל הדין ובעל הרחמי' : בורא השמים.
ה: כמין פקיע של שתי ואח"כ נטה אותם כדאיתא במס' חגיגה : וצאצאיה.
את היוצא ממנה : נותן נשמה. נשמת חיים : לעם עליה. לכולם
בשוה

רדק

כי אם להם ולא ידברו, וטענין כפול במלות שונות : (כז) ראשון לציון. ראשון שיבוא לציון מהגלות יבשר ציון ויאמר לציון הנה הנם בניך וכפל המלה למהירות הענין : (כח) וארא ואין איש. מעובדי האלילים שידע דבר : ואין יועץ. מאלה, אמר על האלילים ואין בהם יועץ לעבדיו מה לעשות : ואשאלם וישיבו דבר. אני אשאלם והם לא יענו ולא ישיבו דבר, ואין זוכר שהוא כמו לא עומד ענינו במקום שנים כאלו אמר ולא ישיבו : (כט) הן כולם. כל האלילים ונסכיהם כמו הפסל נסך חרש כלו לרוח ותהו עשו אותם ונסכו ותפו אותם כסף וזהב כי לא יועילום ולא יגידו להם מן העתידות דבר : (א) הן עבדי. זהו מלך המשיח כמו שפירשנו : אתמך בו. דרך משל כמו המלך הנשען בעבדו הנאמן לו : נתתי רוחי עליו. כמו שאמר גם כן עליו ונחה עליו רוח ה' : משפט לגוים יוציא. יוציא משפטם לאור וישלים בין גוי לגוי שלא יהיה עוד מלחמה ביניהם, כמו שאמר גם כן עליו ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וגו', ואמר ודבר שלום לגוים ומשלו מים ועד ים, וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג : (ב) לא יצעק. כמו שהוא דרך השופט לזעוק על הנשפטים לפניו ולהכריחם לדבר, משפטו הוא לא יהיה צריך לזה כי בנחת ידבר להם והם יקבלו דבריו : ולא ישא. פירוש ולא ישא קולו, וכפל הענין לחזק : (ג) קנה רצוץ. רצוץ ענינו קנה שהוא קרוב להשבר, וכן על משענת קנה הרצוץ שאם היה שבור מכל וכל לא היה אדם נשען עליו, אמר כל כך יהיו דבריו והנהגת מלכותו בנחת עד שאפילו החלושים לא ירגישו בו ודמה החלושים לקנה רצוץ ולפשתה כהה שהיא קרובה לכבות, ולא יעלה על דעתך לפי שיהיה נח ורפה לא יעשה משפט אלא אעפ"כ לאמת יוציא משפט כי לא יבצר ממנו מזימה : (ד) לא יכהה ולא ירוץ, לא יחלש ולא יתרפה עד ישים לארץ משפט, ופירוש לארץ ליושבי הארץ וכן איים יושבי איים : ולתורתו. שיורה להם ייחלו, כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו : (ה) כה אמר האל ה'. האל שהוא בורא השמים, הענין הזה אמרו הנביא כמה פעמים לפי שהיו בדורו בעלי אמונה רעה שהיו מאמינים כי העולם לא נברא אלא כך היה קדמון אבל הוא עלול ויש לו עלה, ויש שהיו מאמינים כי העולם מקרה אין לו בורא ולא עלה כמו שכתבנו, ומפני האמונות הרעות ההם היה שונה תמיד הענין הזה כי השם יתעלה הוא בורא העולם ומחדשו והוא מוציאו מאין ליש, ואמר בורא השמים, אמר אל יחשוב אדם כי השמים בעבור שהם קיימים ולא יקרה אותם שום הפסד ושום שנוי שהם קדמונים אלא האל בראם וחדשם : ונוטיהם. שנטה אותם כאהל על הארץ, ומלת ונוטיהם נכתבה ביו"ד הרבוי בלשון רבים כמו איה אלהי עושי, ישמח ישראל בעושיו : רוקע הארץ. הרקוע היא הפריסה והרדוד כמו וירקעו את פחי הזהב, ורקע ברגליך, והנה הארץ עגולה ככדור והנה האל כשהקוה המים אשר על פני הארץ אל מקום אחד להיות עליה למחיה וכולל אות' במלת וצאצאי' עשה הארץ שהיא היבשה כאלו היא שטוחה לשבת עליה כאדם הרוקע דבר ושוטח אותו כמו הנוף השוטח השמים : וצאצאיה. פירוש ברא וצאצאיה עליה כי אחר שאמר ונראה היבשה אמר תדשא הארץ ואחר כן נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה, וזה היה ביום הששי שברא האדם ונפח בו נשמה כמו שאמר ויפח באפיו נשמת חיים, והוא נותן נשמה לעם עליה ויזכר שאר בעלי חיים כמ"ש תוציא הארץ נפש חיה למינה, וזהו ורוח

מצודת ציון

חרש : ירמוס. ענין דריכה ברגל : (כז) הנה. הנה הם : (כט) און אפס רוח ותוהו. פתרון אחד להם דבר שאין בו תועלת וממש : נסכיהם. הפסל הנעשה בהתכת המתכת וכן הפסל נסך חרש (לעיל מ) : (א) אתמך. ענין השענה : רצתה. מל' רצון : (ג) קנה. מטה : רצוץ. מרוסס וכן משענת הקנה הרצוץ (לעיל לו) : ופשתה. פשתן : כהה. ענין עכירות וחושך וכן בהרות כהות (ויקרא יג) : יכבנה. מל' כבוי : (ד) ירוץ. מל' רציצה : ולתורתו. מל' הוראה ולמוד : ייחלו. יקוו כמו יחל ישראל (תהלים קל) : (ה) רוקע. ענין

מצודת דוד

הם כי אזניהם להם ולא יאזינו : (כז) ראשון לציון. כאומר אבל אני אגיד את אשר הראשון שיבוא לציון מהגלות יבשר ויאמר הנה בא הגאולה ומיד הנה הם ולא יהיה תוחלת ממושכה : ולירושלים מבשר אתן. ר"ל בהשגחה אביא כזה לבשר סמוך לה : (כח) וארא. אבל בעובדי הפסל אראה שאין בהם איש עתיד : ומאלה. מהפסילים עצמן אין בהם מי מייעץ לעובדיו מה לעשות : מלת ואין עומדת במקום שתים לומר אין בהם מי אשר אשאלם שישיבו ... הדבור אין בהם : (כט) הן כולם. באמת הפסילים עם עובדיהם המה הבל ולא ממש וכפל הדבר במ"ש : מב (א) הן עבדי. הנה עבדי אשר אתמך בו והוא המשיח ואמר במשל הנשען על עבדו הנאמן : בחירי רצתה נפשי. הנבחר לי אשר רצתה נפשי בו : נתתי רוחי עליו. כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וכו' : משפט וכו'. יוציא משפטם לאור וכמ"ש ושפט בין הגוים וכו' (לעיל ב) : (ב) לא יצעק. לא כדרך השופט הצועק על הנשפטים לפניו להכריחם על ... שיקבלו דבריו : ולא ישא. לא ישא קולו וכפל הדבר לחזק : ולא ישמיע בחוץ קולו. אף כשיעשה משפט בחוצות במקום מרבית אנשים לא יצטרך להשמיע קול חזק ... לשמוע אמריו כי מעצמם ידומו כך לפניהם : (ג) קנה רצוץ. קנה המרוסס שהוא קרוב להשבר : לא ישבור. ר"ל לא ימה דין חשופי הכח לא ... זים לגדולים ומטים דין החלשים : ופשתה כהה. פשתה הדולקת שהוכהה מאורה וקרובה להכבות לא יגמור כבויה והוא גם כן משל על חשופי הכח וכפל הדבר ... : לאמת יוציא משפט. כי יוציא המשפט לאמתו ולא יטהו בעבור חלשות חשופי הכח : (ד) לא יכהה. לא יכהה מאורו ולא ירוצץ ר"ל לא יחלש ולא ... ישים משפט באנשי הארץ : ולתורתו. אל מה שיורה וילמד יצפו ויקוו יושבי האיים הרחוקים : (ה) ונוטיהם. הוא נטה אותם להיות כאוהל : רוקע. פרש את הארץ

רדק

ורוח להולכים בה כי לא יאמר נשמה אלא על האדם, ופי' כל אשר נשמת רוח חיים באפיו אמר נשמת בעבור האדם ואמר רוח בעבור שאר בעלי החיים, והקדים אדם אע"פ שהיה אחרון לפי שהוא עיקר היצירה, וכן אמר עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, זכר אדם לבדו לפי שהוא עיקר היציר': (ו) אני ה'. אומר לישראל אני ה' שעשיתי כל זה יכול להוציאך מהגלות ואני הוא שקראתיך בצדק כשהגיע זמנך לצאת שתצא ולא תירא בצאתך כי אני אחזיק בידך: ואצרך. אשמרך מן הגוים שלא ירעו לך: ואחזק. בצר"י והתי"ו בשוא לבדו: לברית עם. לקיום כל עם ועם כי בעבורך מתקיים כל העולם וכל ברית הוא ענין קיום וכן תהיה גם כן לאור גוים, כמו שאמר והלכו גוים לאורך, והאור הוא התורה שתצא לכם מציון, וישראל יהיו קיום האומות על שני פנים האחד שיהיה שלום בעבורם בכל הגוים כמו שאמר על המשיח ודבר שלום לגוים, ואמר והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים וגו', השנית כי בסבת ישראל יהיו הגוים שומרים שבע מצות וילכו בדרך טובה כמו ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו וגו': (ז) לפקח. אני ה' קראתיך לפקוח עינים עורות כלומר עיניכם שהם עורות בגלות מרוב הצרות: וכן להוציא ממסגר אסיר. אתה שאתה אסיר בגלות ובבית כלא ויושב בחשך, אסיר, בדגש: (ח) אני ה' הוא שמי. הוא שמי המיוחד לי לא כשם הפסילים אע"פ שעובדיהם ישתפו אותם עמי בשם אלהים ולא יוכלו לשתפם עמי בזה השם כי אני הוא אדון על הכל ועוד לא אתן כבודי לאחר כמו שעשיתי עד הנה שלא עשיתי משפט ברשעים על כן לא הכירוני ונטו אחרי האלילים ואחרי הוציאי ישראל מהגלות ואעשה עמהם נפלאות גדולות יכירוני כל העמים כי אין בלעדי אחרי עשותי משפט ברשעים, כמו שאומר והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא וגו': ותהלתי לפסילים. ולא תהלתי: ולא שזכר עומד במקום שנים וכן תקות ענוים תאבד ורבים כמיהם: (ט) הראשונות הנה באו. אמר הנביא הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה באו כי בימי ישעיהו הנביא באו: וחדשות אני מגיד. ועתה אני מגיד לכם נבואות חדשות שלא שמעתם ואשמיע אזן אתכם בטרם שתצמחנה ותדעו כי כמו שנתקיימו הראשונות כן יתקיימו האחרונות, והוא הם העתידות שאומר להיות ישראל מגלו' זה, ואמר הצמיחה על דרך משל, וכן אצמיח קרן לדוד אצמיח קרן לבית ישראל כי הדבר החדש הוא כמו הצמח שיתחדש ויתגלה על פני הארץ אחרי הסתרו כן תהיה תשועת ישראל: (י) שירו לה'. בעת גאולת ישראל: מקצה הארץ. תהלתו יגידו הגוים מקצה הארץ כי ממזרח שמש ועד מבואו ידעו בגאולת ישראל כי הם מפוזרים בכל פאות והגוים ברואם הנפלאות ההם ישירו תהלתו: וכן יורדי הים באניות כלומר בים וביבשה ישירו לה', ואמר ומלואו, על דגי הים שהם מלא הים והוא על דרך משל וכל עצי השדה ימחאו כף, וכן איים ויושביהם באלו המקומות ישירו: (יא) ישאו. קול: מדבר ועריו. על דרך משל כאלו ישאו קול בשירה המדבר וערי' כי יש מקומות במדבר שיש שם חצרים תשב קדר. וכן ישאו קול החצרים שתשב קדר בהם כי בני קדר שוכנים במדבר באהלים שהם כמו החצרים שהם הכפרים, כמו ובתי החצרים, כי בני קדר אינם יושבים במקום אחד אלא במדבר שהם בו הנה והנה כמו הפרזים, ופירוש תשב קדר, עדת קדר כמו ותשב ישראל ותשב ארם, וזכר מדבר ובני קדר כי דרך מדבר יצאו ישראל מהגלות: ירונו יושבי סלע. וכן יושבי סלע המגדלים הבנוים על הסלעים ועל ההרים ירונו ויצוחו[?]ושניהם ענין צעקה, וזכר יושבי סלעים וההרים שהם רואים הולכי מדבר והערבה מרחוק: (יב) ישימו. יתנו לו בפיהם הכבוד והתהלה (יג) ה' כגבור יצא. לתשועת ישראל כמו הגבור שיצא למלחמה בלא פחד: יעיר קנאה. קנאת ישראל שהעבידום בגלות כמה שנים: יריע אף יצריח. הכל דרך משל למנצחים במלחמה מריעים

רשי

בשוה: ורוח. קדושה: להולכים בה. למתהלכים לפניו: (ו) קראתי[ך]... לישעיה הוא אומר: ואצרך. כשיצרתיך זאת היתה מחשבתי שתשיאת עמי לבר[ית]... ולהאיר להם: לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעצמו כענין שנא' גוי וקהל גוי[ם]... (ז) לפקוח עינים עורות. שאינ' רואין את גבורתי לתת לב לשוב אלי: לה[וציא] ממסגר אסיר. וע"י שית[פקחו] עיניהם יצאו אסירים ממ[...] ד"א לבשרם על גלות [...] העתיד' לצאת מליכן שסופל[...] ממנה: (ח) הוא שמי. הוא מ[...] בל' אדנות וכח ועלי להר[...] שאדון אני לסיכך כבודי ל[...] לא אתן: (ט) הראשונות [...] שהבטחתי לאברהם על ג[...] מצרים (שם טו) וגם את הגוי [...] הנה באו. שמרתי הבטחתי [...] חדשות אני מגיד לעמי להר[...] על גלות שנייה: (י) תה[לתו] מקצה הארץ. על כרחם כשי[...] את גבורתי לישראל יודו [...] העכו"ם כי אלהים אני: י[ורדי] הים. פורשי בספינות: ומ[לאו] הקבועים בים ולא באיים [...] בתוך המים שופכים עפר [...] ואחר כדי בית והולכים [...] לבית בספינה כגון [...] וניציי"א: (יא) ישאו מד[בר] קול בשיר: חצרים תשב ק[דר] (מוסב על ישאו) מדבר [...] שהם דרים שהם באה[לים] ישאו קול וירונו (כמו וכר[...] אשר תשב קדר): במדבר[...] שהם דרים שהם באה[...] יהיו ערים וחצרים קבוע[...] יושבי סלע. המתים שי[...] ת"י: מראש הרים יצוחו. מריש טוריא ירימון קלי[הון] החשיתי.

ישעיה מב

ורוח להלכים בה: ו אני יהוה
קראתיך בצדק ואחזק בידך
ואצרך ואתנך לברית עם לאור
גוים: ז לפקח עינים עורות
להוציא ממסגר אסיר מבית כלא
ישבי חשך:
ח אני יהוה הוא שמי וכבודי
לאחר לא־אתן ותהלתי לפסילים:
ט הראשנות הנה־באו וחדשות
אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע
אתכם:
י שירו ליהוה שיר חדש תהלתו
מקצה הארץ יורדי הים ומלאו
איים וישביהם: יא ישאו מדבר
ועריו חצרים תשב קדר ירנו
ישבי סלע מראש הרים יצוחו:
יב ישימו ליהוה כבוד ותהלתו
באיים יגידו: יג יהוה כגבור יצא
כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע
אף־יצריח על־איביו יתגבר:

(מסורה: ל' · כ'. י"ו · ל' ומסר · כ'. ג' · כ'. ד' מ"ע · ז' · ל' · כו"ל מ"ל במ"ג חסר וי"ו · כ' · י"ד. ל' · ל' · כ'. כ' · ל'. כ')

תרגום

די עלה ורוח לדמהלכין בה: ו אנא יי רביתך בקשוט ואתקפית בידך ואתקנינך ואתנינך לקים עם לנהור עממין: ז לפתחא עיני בית ישראל דאינון כסמן מן אוריתא לאפקא גלותהון מביני עממיא דאינון דמן לאסירין ולמפרקהון משעבוד מלכותא דאינון עגינין כאסירי קבל: ח אנא יי הוא שמי ויקרי דאתגליתי עליכון לעם אוחרן לא אתן ותושבחתי לפלחי צלמיא: ט קדמיתא הא אתאה וחדתן אנא מחוי עד דא אתין אבסר יתכון: י שבחו קדם יי תושבחתא חדתא אמרו תושבחתיה מסיפי ארעא נחתי ימא ומלאה נגוון ויתביהון: יא ישבח מדברא וקרוין דיתבין ביה פצחין יתבין מדבר ערבאי ישבחון מיתיא כד יפקון מבתי עלמיהון מרישי טוריא ירימון קלהון: יב ישוון קדם יי יקרא ותושבחתיה בנגון יחוון: יג יי למעבד גבורן אתגלי למעבד גבורא מתגלי ברגז כמדול אף בזיע על

מסורה

עינים כ"ה בקריאה וסי' הנ[...] לך כסות עינים. ותשב [...] עינים אשר. חכלילי עינים [...] מכלות עינים דבחקתי. [...] וגלוי עינים. וחברו. וכליו[ן] [...] דכי תבא. עם יפה עינים. [...] נא זאת עם סכל. וגבותם [...] עינים סביב. וכל בשרם וגביהם. בתוך בית המרי אתה יושב. ומשקרות עינים. טהור עינים דתריסר. נגששה כעורים קיר. לפקיד[...] עורות. על אבן אחת שבעה עינים. ברה מאירת עינים. גבה עינים ורחב לב. עינים להם ולא יראו. וחברו. ושח עינים יושיע. [...] הייתי לעור. עינים רמות לשון שקר. מאור עינים ישמח לב. רום עינים ורחב לב. למי חכלילות עינים. טוב מראה עינים מהלך [...] תולדות אהרן להולכים בה. ערכין עו זוסר ויצלח:

מצודת ציון

ענין פריסה וכן לרוקע הארץ על המים (שם קלו): (ו) ואחזק. ענין אחיזה: ואצרך. ענין שמירה: (ז) לפקוח. ענין פתיחה כמו פוקח עורים (שם קמו): מבית כלא. מקום מאסר יצותו

מצודת דוד

הארץ והוציא צאצאיה הם הצמחים כולם: לעם עליה. אל העם אשר הם על[יה] נשמה ואל שאר הבריות המתהלכים בה נתן רוח החיוני: (ו) קראתיך בצ[דק] המשיח יאמר מה שקראתי במשך על ידי הנביאים הוא בצדק ודבר המתקיים [...] בידך. אאחוז בידיך להגביר אותך על כל: ואצרך. אני אשמור אותך: ואתנך לברית עם. אתן הכח בידך להשיב עמי לבריתי לקיים התורה והמצות: לאור גוים. להש[...] הגוים כולם לדעת שה' הוא האלהים: (ז) לפקוח. מי שנתעוורו עיניו מלראות פעול ה' אתה תפתחם ותשכילם: להוציא. את ישראל האסירים בגבול תוציא מבית[...] ומבית כלא תוציא את היושבים שמה בחושך: (ח) הוא שמי. המיוחד לי לא כשם הפסילים שאין שמם מיוחד להם כי יקראום בשם אלוה ואין אל אתם: וכבו[די] לא אתן עוד כבודי לאחר כי עד הנה על מה שלא עשיתי משפט בעכו"ם נטו אחר הפסילים וכבדו אותם במקום שהיה ראוי לכבד אותי אבל מעתה אעשה משפ[ט] יכבדו עוד לפסילים: ותהלתי. מלת לא עומדת במקום שתים לומר לא תהלתי לפסילים רצה לומר מה שראוי להלל אותי לא יהללו לפסילים כמאז וכאשר הדבר[...] מוכות: (ט) הראשונות. הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה כבר באו: וחדשות. עתה אני מגיד חדשות שלא שמעתם עדיין והיא הגאולה העתידה[...] תצמחנה. ר"ל עד לא התחילה להתגלות אשמיע אתכם: (י) שירו לה'. אז ישירו לה' שיר חדש ותהלתו יהיה נשמע מקצה הארץ: יורדי הים. הפורשים בים וגבו[ריו] הממלאים את הים גם המה יהללו לה': איים ויושביהם. האיים עצמם והיושבים בהם יהללו לה' והוא ענין מליצה כי אין האיים והבריות בעלי דעה ודבור להלל וכמו[...] הרות ימחאו כף (תהלים צח): (יא) ישאו מדבר וכו'. כל מדבר ועריו וכל חצרים אשר תשב בהם עדת קדר כולם ישאו קול שיר: ירונו וכו'. היושבים ש[ם] [...] ירונו תהלות ה': יצוחו. ר"ל יהיה נשמע קול צוחה של שמחה והלל: (יב) ישימו. ר"ל בפיהם יתנו לו כבוד: יגידו. באנשים השוכנים שמה: (יג) יצא. לתשועת[...] יעיר קנאה. יעורר לקנאת קנאת עמו: יריע. כגבור המנצח במלחמה: יתגבר. יתחזק את עצמו על אויביו: (יד) החשיתי מעולם. זה זמן רב אני שותק[...] שעשו הבבלים לעמי: אתאפק. אתחזק לכבוש כעסי: כיולדה אפעה. אבל מעתה אצעק בקול כיולדה להומה ולאנקה: אשום ואשאף

רש"י

החשיתי מעולם. זה ימים רבים החשיתי על חרבן ביתי ותמיד אחריש אתאפק. ל' הווה עד עתה הכילקתני רוחי ומעתה כיולדה אפעה: אשום. ...ל: ואשאף. ואתאוה להשמיד הכל יחד כל אויבי: (טו) אוביש. ל' הוא לענין דבר לח כגון עשב ונהרות: (טז) והולכתי. ישראל שהיו ...ש עד הנה מהביט אלי הטוב אשר לא ידעו ...בה: עשיתים. אעשה נבואה לדבר על העתיד עשוי: (יח) החרשים ...ים. על ישראל הוא אומר: מי עור. בכם אין אחד ...ם עבדי הוא העור שבכלכ'. שבכם הרי הוא כמלאכי אני שולח להנבא נבואות: ...ור כמשולם. מי היה עור ככר קבל יסוריו והרי ...כמש לו כל תגמוליו ויוצא (כ) ראות רבות. ראיות לפניכם ואינכם שומרים ...ט במעשי ולשוב אלי: אזנים. אני עסוק לפקוח ...ם ע"י נביאי ולא ישמע ...מכם את דברי ולשון הוה (כא) ה' חפץ. להראותכם ...ות אזניכם למען צדקו ולכך הגדיל ומאדיר לכם תורה: והוא. העם הזה בזוי ...ופ"ק הענין ולא ישים ...ב כל זה לומר למה קראתנו מי נתן למשיסה יעקב: בחורים כולם. בחוריהם ...נפש כולם. תו' ד"א הפח ...ים כולם וישימו את עצמם בפחי

...ב' וסי' אשים מחשך ...ם לאור. מיודעי מחשך: ...יר י' מלאים וסי' נמסר ...ים חלק א' סי' ב': ולא ...ד' וסי' אליכם פרעה. ויסרו לא ישמע. כל איש אשר ...ראות רבות ולא תשמר:

ישעיה מב

יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק
כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד:
טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־
עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים
וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים
בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ
אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם
לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה
הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים:
יז נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים
בַּפָּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם
אֱלֹהֵינוּ:

יח הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ
לִרְאוֹת: יט מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי
וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר
כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ רָאִית
רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא
יִשְׁמָע: כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ
יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: כב וְהוּא עַם־
בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי

תרגום

בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי מִתְגְּלֵי
בִּגְבוּרְתֵּיהּ: יד יְהָבִית לְהוֹן
אַרְכָּא מֵעָלְמָא דְאִם יְתוּבוּן
לְאוֹרַיְתָא וְלָא תָבוּ כְּחַבְלִין
עַל יָלֵידְתָּא יִתְגְּלֵי דִינִי עֲלֵיהוֹן
יִצְדּוּן וְיִסוּפוּן כַּחֲדָא: טו אַחֲרִיב
טוּרִין וְרָמָן וְכָל עִסְבֵּיהוֹן
אוֹבֵשׁ וַאֲשַׁוֵּי נַהֲרִין לְנַגְוָן
וַאֲגַמִּין אוֹבֵשׁ: טז וְאַדְבַּר
לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּדָמְיָן כְּסָמָן
בְּאוֹרַח דְּלָא יְדַעוּ בִּשְׁבִילִין
דְּלָא אֲלִיפוּ אַדְרְכִינוּן אֲשַׁוֵּי
קֳבֵל קֳדָמֵיהוֹן לִנְהוֹר וְכַפְלָא
לְמֵישְׁרָא אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא
אַעְבְּדִינוּן וְלָא אַרְחֵיקִינוּן:
יז יִסְתַּחֲרוּן לַאֲחוֹרָא יִבְהֲתוּן
בַּהֲתָא פָּלְחֵי צַלְמַיָּא דְאָמְרִין
לְצֶלֶם מַתְּכָא אַתּוּן טַעֲוָתָנָא:
יח רַשִׁיעַיָּא דְאִינוּן כְּחֵרְשִׁין
הֲלָא אוּדְנִין לְכוֹן שְׁמָעוּ וְחַיָּבַיָּא
דְאִינוּן כְּסָמָן הֲלָא עַיְנִין לְכוֹן
אִסְתַּכָּלוּ וַחֲזוֹ: יט הֲלָא אִם
יְתוּבוּן רַשִׁיעַיָּא יִתְקְרוּן עַבְדֵי
וְחַיָּבַיָּא דִנְבִיַּי שְׁלָחִית עֲלֵיהוֹן
אֶלָּא רַשִׁיעַיָּא עֲתִידִין
לְאִשְׁתַּלָּמָא פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיהוֹן
אִם יְתוּבוּן יִתְקְרוּן עַבְדַיָּא דַיְיָ: כ חֲזֵיתוּן סַגִּיאָן וְלָא נְטַרְתּוּן אִתְפַּתָּחָא אוּדְנֵיכוֹן וְלָא קַבֵּילְתּוּן אוּלְפָּן: כא יְיָ
בְּדִיל לְזַכָּאוּתְהּ יִשְׂרָאֵל יְרַבֵּי לְעָבְדֵי אוֹרַיְתֵיהּ וְיַתְקֵיף יַתְהוֹן: כב וְהוּא עַם בְּזִיז וַאֲנִיס אִתְחַפִּיאוּ בְּהִתָּא עוּלֵימִין

...ות אהרן החשיתי. עכו"ם ג: והולכתי עורים. פקודה שער ע זוהר ואתחנן: החרשים. שם שער ק עקרים מ"ג פ"ב זוהר ויחי: ה' חפץ. מגלה כז מכות כג אבות יג חולין סו נדה נא עקרים מ"ג פכ"ט:

רד"ק

מריעים ומצריחים להתגבר על אשר כנגדם: ויצריח. כמו יריע, ובאמרו אף יצריח כי הצריחה יותר בהגבהת קול מהתרועה ויתגבר על אויביו: (יד) החשיתי. אמר האל יתברך מזמן רב החשיתי והתאפקתי בצער ישראל בגלות והתאפקתי בסבל לחוס כאדם המתאפק ולא יראה לאחרי' מה שבלבו ומתחזק להסתיר רצונו, כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם, ויתאפק המן: כיולדה אפעה. עתה אצעק כמו היולדה שצועקת בחבלים כן אצעק על הרשעים שהם אויבי כמו שאמר בפסוק שלמעלה מזה כי יותר מדאי התאפקתי ולא אוכל עוד לסבול בצער': אשום ואשאף יחד. אשומם ואבלעם יחד כל אויבי, וכן כי שאפני אנוש, שאפה רוח, שמום ושאוף ענין בליעה והשחתה: (טו) אחריב הרים וגבעות. משל על מלכי ז' האומות וכן עשבם משל על ז' האומות. וכן נהרים ואגמים משל על שבעה האומות שהם מלאים כל טוב כמו הנהרות והאגמים עתה יחסרו כל הטוב הזה ויהיו כמו הנהרות והאגמים שיבשו ושבו איים שהם מקומות יבשה: אחריב. ענין חרבן: (טז) והולכתי. אבל ישראל שהם כעורים בגלות הוליך אותם בדרך לא ידעו שאוליכם לארצם דרך מדבר העמים: לאור. כי ההולך בחשך או בדרך מעקשים יכשל וההולך בדרך לא ידע כאלו הולך בחשך או במעקשים וישראל ילכו כהולך באור ובדרך מישו': עשיתים. עבר במקום עתיד וכמוהו רבים ובדברי הנבואות ברוב העתידות כאלו נעשו: (יז) נסוגו. ואז יבושו עובדי הפסילים וכן הבוטחים בהם ויסוגו אחור ממחשבת': (יח) החרשי'. אמר האל כנגד ישראל אשר בדור הנביא אתם ישראל שאתם חרשים לשמוע דבר ה' ועורים לראות שמעו אלו הטובות שאני עתיד להטיב לישראל ומן הראשונות שבאו הדם שהאחרונות העתידות יבאו ואיך הקשו לבבכם ולא תשמעו לי להטיב דרכיכם ולא עוד אלא שאתם אומרים לנביאי כשאקרא אתכם שאתם חרשים ועורים: (יט) מי עור. אתם תאמרו על נביא ה' שהוא עבדי שהוא עור: כמלאכי. נביאי שאשלח לכם תאמרו מי עור וחרש כמוהו, וכפל הענין במלות שונות: כמשלם. עבדי הנביא שהוא שלם בראות הלב תאמרו עליו מי עור כמוהו: (כ) ראות. ואתם תראו ראות רבות: ולא תשמור. בעין לבבכם לכם באו אלינו הצרות האלו והנה עיניכם רואות ועורות כי מה תועיל הראיה לרואה אם לא ישמור את דרכו וכן אזניכם פקוחות ולא ישמע אחד מכם השומעים והנה אתם כחרשים, ראות מקור וכן פקוח, ואמר ישמור ישמע לשון יחיד כי אפילו אחד מהם לא ישמור ולא ישמע לשוב אל הדרך הטובה, ובאמרו תשמור בתי"ו הנוכח ואחר כך אמר ישמע אין תימה בזה כי כמוהו רבים במקרא ידבר לנוכח ושלא לנוכח בפסוק אחד כמו שמעו עמים כולם וזולתו: (כא) ה' חפץ ...דקו. ישים לא למענכם שיגדיל תורתו עדין בימי הגאולה ויאדיר אותה כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את ה' ואז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה אבל עתה הם חרשים ועורים כי הוא עם בזוז ושסוי ולא יבינו ולא ישכילו כי בעונותיהם יהיה להם זה: (כב) והוא עם. ישראל הוא עם בזוז שבוזזים אותם אויביהם ושוסים אותם תמיד: הפח בחורים כולם. כמו על חור

מצודת דוד

...אעשה שממה אבלע כולם יחד: (טו) אחריב. את ההרים והגבעות אעשה ...ה ואוביש את עשבם וכל המון העם: לאיים. להיות חורב ויובש כאיים: ...ם וכו'. כפל הדבר במ"ש: (טז) והולכתי עורים. אז אוליך את ישראל לארצם ...המדבר בדרך אשר לא ידעוהו והמה כעורים לה: בנתיבות וכו'. כפל הדבר ...: אשים מחשך. ההולך בדרך שאין ידוע לו הוא כאלו הולך בחשך: ומעקשים ...ר. דרך המעוקם אעשה ישר ושוה: עשיתים. מאז כשיצאו ממצרים עשיתי ...: ולא עזבתים. לעתיד לבוא: (יז) נסוגו וכו'. אז הבוטחים בפסל יבושו ...: ויחזרו לאחור כדרך אדם הנכלם שחוזר לאחוריו לבל יראהו בבשתו: ...אים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (יח) החרשים שמעו. אתם ישראל החרשים ...ם: דבר ה' והעורים מלראות מצותיו שמעו מעתה והביטו לראות הואיל ומובא ...ה מוכנת לכם: (יט) מי עור וכו'. כאלו יפרש דבריו לומר מה שכללתי גם הכשרים שבכם לקראם חרשים ועורים כי מי הוא היותר ראוי לקרא עור כי ...נביאי על כי הוא יודע ומכיר בקלקול הדור ואינו מסתכל במעשיהם להסירם ולתקנם: וחרש וכו'. חוזר על מלת מי הוא היותר ראוי לקרא חרש כמלאכי ...אשלח לכן לומר מי שנתתי חכמה בלבו וכאלו שלחתיו ללמד דעת את העם והוא כחרש לא ישמע מעשי בני העם להזהירם על הדבר: כמשלם. השלם במדות: ...ע ה'. כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה: (כ) ראות רבות. הלא המה רואים הרבה חכמה ואין בהם מי אשר ישמור את הזולת להשיבו מדרכו הרעה ...ל שראוי להקרא עור: פקוח אזנים. הלא יש להם אזנים פתוחות להבין מצות ה' ואין בהם מי אשר ישמע כי עושה עצמו כאלו לא יבין ואינו מוסיר לזולת ולכן ...וי להקרא חרש: (כא) ה' חפץ. ר"ל הלא עיקר חפץ ה' באנשים כאלה הוא בעבור שכ"א מהם יצדיק את הזולת ללמדו דרך הישר ולהגדיל התורה ולהאדירה ...הרבות למוד דעת את העם: (כב) והוא עם בזוז ושסוי. ר"ל והם לא כן עשו כי לא למדו דעת את העם ולא שבו מדרכם והמה בעונם בזוזים ורמוסים לכל:

מצודת ציון

יצוחו. ענין הרמת קול: (יג) יעיר. מלשון התעוררות: יריע. מלשון תרועה: יצריח. ענין צעקה בקול גדול כמו מר צורח (צפניה א): (יד) החשיתי. ענין השתיקה כמו לא אחשה (לקמן סה): אחריש. אשתוק: אתאפק. ענין התחזקות כמו המון מעיך וגו' התאפקו (לקמן סג): אפעה. ענין צעקה ובדרז"ל פעיית גדיא דא (סוכה נא): אשום. מל' שממון: ואשאף. ענין בליעה וכן ושאף כמים חילם (איוב ה): (טו) אחריב. מל' חורבן: אוביש. מלשון יבש: ואגמים. מקום כניסת המים: (טז) בנתיבות. מלשון נתיב ושביל: אדריכם. מל' דריכה והלוך: אשים. מל' שימה: ומעקשים. מל' עקש ועקום: למישור. מל' ישר ושוה: (יז) נסוגו אחור. ענין החזרה לאחור וכן ונסוג מאחר אלהינו (לקמן נט): למסכה. לצורת גלולים הנעשה ממסכת ביציקה והתכה: (יח) הביטו. ענין הסתכלות וראיה: כמלאכי. ענין שליח: (כ) פקוח. ענין פתיחה: (כא) חפץ. ענין רצון: ויאדיר. ענין חוזק: (כב) בזוז. מל' בזה ושלל: ושסוי. ענין רמיסה כמו שסוהו כל עוברי דרך (תהלים פט): הפח. ענין דאבון ודאג כמו ונפש בעליה הפחתי (איוב לא): ובבתי כלאים. הוא מאמר

אור פתן אומר כי בחורים אשר שמתבאו שם יפיחו אותם אויביהם כלו' ילכדו אותם בפח שלהם, ובאמרם. חורים ר"ל מערות ואמר חורים על דרך גנאי כמו שאמרו פלשתים הנה עברים יוצאים מן החורים אשר התחבאו שם: ובבתי כלאים החבאו. אמר כשילכדום אויביהם יחביאום בבתי כלאים ובכל הרעה הזה ובכל הבזיון הזה לא ישובו אל לבם בעוניהם הוא זה: השב. בפתח השי"ן מקום צרי בעבור הפסק ור"ל אין אומר לאויב השב הבזה: (כג) מי בכם יאזין זאת. זאת הפורענות מי בכם שיאזינם ויבקשנם וישמע מה שעתיד להיות בסוף הימים וזהו לאחור ויתודה ויאמר מי נתן למשסה: (כד) מי נתן. שלא יאמר מקרה הוא היה לנו אלא שהקדוש ברוך הוא עשה זה בחטאתינו: למשוסה. כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד אלא שבכתיב הוי"ו במקום אות הכפל: זו חטאנו. זו אשר חטאנו לו, ויש מפרשים זו במקום אשר וכן ברשת זו טמנו: ולא אבו. כן דרך המקרא כמו שכתוב כמה פעמים שיאמר בפסוק אחד בכנויים משונים זה מזה והענין אחד ודומה לזה היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה: (כה) וישפוך. לפי שחטא ישראל לפניו שפך עליו חמה, אפו כמו חמת אפו, או הוא מוכרת במקום סמוך כאלו אמר חמת אפו, וכן כאיפה שעורים איפה אסיר: ועזוז. שם שלם והוא כמו עז אלא שבא בלשון חסר הכפל וזה בא שלום וכן ועזוזו ונפלאותיו: ותלהטהו. המלחמה: ולא ידע. ולא ישים על לב כי בעונותיו בא לו כל זה וישוב בתשובה והסור מעליו הרעה ואמר ותלהטהו מסביב על ביאת סנחריב על ערי יהודה ויתפשם: ותבער בו. כאשר בא חילו לירושלם כן פירש אדוני אבי ז"ל: (א) ועתה כה אמר ה'. י"מ פרשה זו בענין כרש מלך פרס שגלה ישראל מגלות בבל ואא"ז ז"ל פירש אותה בענין סנחריב והוא הנכון, והנה הענין הזה דבק בה שלמעלה ממנו ותלהטהו מסביב כמו שפירשנו ועתה הבטיח יושבי ירושלם מסנחריב, ויש לפרש גם כן זאת הפרשה עתידה: בוראך יעקב. שתכיר כי אני בוראך ובורא העולם: אל תירא כי גאלתיך. מחרב סנחריב כי לא ילכוד ירושלם, ואם היא עתידה פי' גאלתיך מן הגלות: לי אתה. ועלי לגאלך: (ב) כי תעבור במים. לפי שהמשיל חיל סנחריב למי הנהר כמו שאמר את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו', ואמר שטף ועבר עד צואר יגיע אמר ליושבי ירושלם כי לא ישטפום נהרות מלך אשור ולא תבער בהם אשו כי המשילם ג"כ לאש כמו ותלהטהו מסביב, ואם היא עתידה יאמר כי בצאתך מהגלו' ותעבור בין העמים שהם כנהרות או כמו אש לא יזיקך: (ג) כי אני ה'. קדוש ישראל, אני קדוש ישראל אביך ואני מושיע אותך: נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך. כאשר בא חיל סנחריב ושם פניו לירושלם שמע אל תרהקה מלך כוש לאמר יצא להלחם אתך ושב לו ונלחם עם כוש וסבא ומצרים עם השבי ההוא להלחם בירושלם ושם נגף האל מחנהו ועתה אומר כי כוש וסבא ומצרים נתנם האל כופר לישראל ונתנו ביד מלך אשור תחת ישראל ואף על פי שסבא בן כוש כלל בכוש הבנין הכר ואם היה עתידה יהיה הענין מה שנאמר בנבוא' דניאל כי בא מלך הצפון ברכב ובפרשי' ובאניות רבות וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפלטה, ואמר ומשל במכמני הזהב והכסף וכל ח[illegible] מצרים ולובים וכושים במצעדיו, ואמר בעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך וגו': (ד) מאשר יקרת. כפל הענין עוד ואמר מאשר יקר ונכבד ישראל בעיני נתן פעמים

בפתי האדמה ובחורים ונבנו כלאים החבאו יוכיח שכן הוא: השב. כמו השב להיכן הוא רפי אבל השב באמתחותינו הוא דגש: לתת לב לזאת מי נתן למשיסה יעקב: לאחור. באחרונה וכן ת"י לאחור לסוף' וכן כל לאחור

כב כלאים החבאו היו לבז ואין מציל משסה ואין־אמר השב: כג מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור: כד מי־נתן למשוסה יעקב וישראל לבזזים הלוא יהוה זו חטאנו לו ולא־אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו: כה וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער־בו ולא־ישים על־לב:

מג א ועתה כה־אמר יהוה בראך יעקב ויצרך ישראל אל־תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי־אתה: ב כי־תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי־תלך במו־אש לא תכוה ולהבה לא תבער־בך: ג כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך: ד מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך

כולהון ובבתי יסורין עגינין הוו לעדי ולית דמשיזיב לבזא ולית דאמר אתיב: כג מן בכון יצית דא יקביל ויסבר לסופא: כד מן מסר לעדי יעקב וישראל לבוזזין הלא יי מן קדם דחבו קדמוהי ולא אבו למיהך באורחן דתקנן קדמוהי ולא קבילו אולפן אוריתיה: כה ושפך עליהון חימת רוגזיה ותקוף עברי קרביה איתי עליהון וקטלו בהון מסחור סחור ולא ידעו ושליטו בהון ולא שואו דחלתיה על לבא: א וכען כדנן אמר יי דבראך יעקב ודאתקנך ישראל לא תדחל ארי פריקתך רביתך בשמך דילי את: ב ארי בקדמיתא כד עברתון בימא דסוף מימרי הוה בסעדכון פרעה ומצראי דסגיאין כמי נהרא לא יכילו לכון ואף בתניניתא כד תהכון לביני עממיא דתקיפון כאשתא לא יכלון לכון ומלכון דחסינן כשלהוביתא לא ישיצון יתכון: ג ארי אנא יי אלהך קדישא דישראל פרקך יהבית חליפך מצראי כוש וסבא תחותך: ד מדאת חביב קדמי אתיקרתא ואנא רחימתך ומסרית עממיא תחותך ומלכותא חלף

[illegible]או יוכיח שכן הוא: ואינ[illegible] [illegible]מתחותינו הוא דגש: (כג) [illegible] [illegible]ר. יקשיב וישמע דבר שיעו[illegible] [illegible]חור שבמקרא עתיד להיות[illegible] (כד) זו חטאנו לו. ז[illegible] שגרמה את המשיסה וה[illegible] אשר חטאנו לו: ולא [illegible] אבותינו בדרכיו הל[illegible] (כה) ותלהטהו מסביב[illegible] שיראו ויקחו מוסר כענין ה[illegible] (צפניה ג ו) הכרתי גוים ה[illegible] פנותם אמרתי אך תיראי [illegible] ולא ידע. יודע הוא אל[illegible] בעקב לא חש להבין ואל[illegible] מרשעו: ותבער בו. [illegible] פירענו' העכו"ם שמסביב[illegible] בעצמו: (א) ועתה. אף [illegible] כה אמר ה' אל תירא: [illegible] תעבר במים. כשעברו[illegible] סוף אתך הייתי: ובנהרו[illegible] ישטפוך. גרתה בין הכו[illegible] והבבליים המרובין כמ[illegible] ולא יכלו לך לכלות: כ[illegible] במו אש. לעתיד לבא [illegible] היום בא בוער כתנור (ל[illegible] ג) שאקדיר חמה על הג[illegible] וליהט אותם היום הבא [illegible] גם שם לא תכוה: (ג) [illegible] כפרך מצרים. והם היו לד[illegible] שבכוריהם מתו ואתה בנ[illegible] נגלת והייתה חייבים כלי[illegible] שנאמר (ביחזקאל כ) [illegible] לשפוך חמתי עליהם ב[illegible] מצרים: (ד) ואתן אדם [illegible] תמיד

ויצרך ג' וסי' בראך יעק[illegible] ישראל. ויצרך מבטן [illegible] גאלך ויצרך מבטן [illegible] וסי' כי תעבר במים אתך[illegible] בצל חשבון עמדו [illegible] אקרא כי אש אכלה די[illegible]

תולדות אהרן למשיסה ק[illegible] גטין נח [illegible] ערס (סוט[illegible])

מצודת ציון

בית האסורים: החבאו. מל' מחבואה ומסתור: משסה. כמו למשיסה והוא ענין רמיסה: (כג) יאזין. ישמע באזניו: יקשיב. ענין שמיעה: (כד) ולא אבו. ולא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (כה) חמה אפו. כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמות עפר (דניאל יב) והדומים: ועזוז. מלשון עוז וחוזק: ותלהטהו. ענין הבערה ושרפה כמו אש לוהט (תהלים קד): ותבער. מלשון הבערה: (ב) במו. בתוך וכן במו מדמנה (לעיל כה): תכוה. ענין חרוך ושריפה כמו מכוה אש (ויקרא יג): (ג) כפרך. ענין פדיון: (ד) יקרת. מלשון יקר

מצודת דוד

הפח בחורים כולם. כל בחוריהם היו לפח מפח נפש והמה היו חבואים ב[illegible] בבתי כלאים: ואין מי מציל. אין מציל מן הבזה: משיסה. היו למשיסה [illegible] אומר השיבהו למקומו ואל תוסיף לרמסהו ומוסב למעלה לומר הלא על כי [illegible] לב לשמוע ולראות קלקול הסדור ולתקנם באה עליהם הצרה הזאת ומסרו[illegible] לקראם עורים וחרשים: (כג) מי בכם. ר"ל וכי נמצא מי בכם אשר יאזין [illegible] לזאת האמור לממה: יקשיב. וכי נמצא מי בכם אשר יקשיב לשמוע דבר ה[illegible] לו בא זרונם: (כד) מי נתן. רצה לומר וזהו הדבר להבין מי הוא אשר מסר את ישראל למשיסה ולבוזזים הלא ה' מסרם ולא במקרה בא: זו חטאנו לו. [illegible] לומר זו היא הסיבה אשר חטאנו לו וגמול הוא משלם: ולא אבו. ולא רצו ישראל ללכת בדרכיו: (כה) וישפך. ולכך שפך עליו חמה קשה וחוזק מלחמה: ות[illegible] מסביב. רצה לומר אבל אין נותנים לב לדעת שבא בהשגחה וכאשר בערה מסביב לא ידע שמה' באה וכאשר בערה בו בעצמו ובגופו עכ"ז אינו משים על לבו שבא בהשגחה ר"ל אינו משים על הלב לא בעת כשהצרה מתפשטת לבא ולא בעת שכבר באה: מג (א) ועתה. ר"ל אף על כל זאת כה אמר ה' וכו' אל תירא מ[illegible] בגולה: כי גאלתיך. כי הלא ממצרים גאלתיך וקראתי אז בשמך שאמרתי בני בכורי: (ב) כי תעבור במים. והיה קרוב להיות נטבע בהם: ובנה[illegible] אף אם תעבור בנהרות השוטפים לא ישטפוך: לא תכוה. לא תהיה נכוה מן האש ואף הלהב לא יבער בך ר"ל אף אם תהיה בעומק הצרות לא תכלה שמה: [illegible] אני ה' וגו'. והכל בידי: נתתי כפרך מצרים. הלא במצרים הייתם חייבים כליה כמ"ש ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים (יחזקאל כ') ונתתי א[illegible] מצ[illegible]ים כי המה נאבדו תחתיך: כוש וסבא תחתיך. כאשר סנחריב שם פניו להלחם בירושלים יצא להלחם בתחלה עם כוש וסבא ואבדו במקומך והם היו לך ל[illegible] ולא מים וכו' כפל הדבר במ"ש וכאומר כאשר עשיתי להעבר כן אוסיף לעשות עוד: (ד) מאשר יקרת. בעבור אשר יקרת בעיני ונכבדת ואני אהבתיך ולזה היה [illegible] לתת

וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ׃ ה אַל־תִּירָא
כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ
וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ׃ ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי
וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי
מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ׃ ז כֹּל
הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו
יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו׃ ח הוֹצִיא עַם־
עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃
ט כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ
לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת
יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ
וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת׃ י אַתֶּם עֵדַי
נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי
לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־
אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי
לֹא יִהְיֶה׃
יא אָנֹכִי אָנֹכִי יְהוָה וְאֵין מִבַּלְעָדַי
מוֹשִׁיעַ׃ יב אָנֹכִי הִגַּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי
וְהִשְׁמַעְתִּי וְאֵין בָּכֶם זָר וְאַתֶּם עֵדַי

נַפְשָׁךְ׃ ה לָא תִדְחַל אֲרֵי בְסַעֲדָךְ מֵימְרִי מִמַּדִינְחָא אַיְתֵי בְנָךְ וּמִמַּעְרְבָא אֲקָרֵיב גָּלְוָתָךְ׃ ו אֱמַר לְצִפּוּנָא אַיְתָא וּלְדָרוֹמָא לָא תְעַכֵּב אַיְתוּ בְנֵי מֵרָחִיק וְגָלְוַת עַמִּי מִסְיָפֵי אַרְעָא׃ ז כָּל דָּא בְּדִיל אֲבָהָתְכוֹן צַדִּיקַיָּא דְּאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלֵיהוֹן וְלִיקָרִי בְּרֵיתִינוּן אַתְקֵינִית גָּלְוָתְהוֹן אַף עֲבָדֵית לְהוֹן נִסִּין׃ ח דְּאַפֵּיק עַמָּא מִמִּצְרַיִם דְּאִינוּן כְּסַמָּן וְעַיְנִין לְהוֹן וּכְחֵרְשִׁין וְאוּדְנִין לְהוֹן׃ ט כָּל עַמְמַיָּא יִתְכַּנְשׁוּן כַּחֲדָא וְיִתְקָרְבוּן מַלְכְּוָן מַן בְּהוֹן יְחַוֵּי דָא וְקַדְמָיָתָא יְבַסְרוּנַנָא יִתְּנוּן סַהֲדֵיהוֹן וְיִזְכּוּן וְיִשְׁמְעוּן וְיֵימְרוּן קְשׁוֹט׃ י אַתּוּן סַהֲדִין קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְעַבְדִּי מְשִׁיחָא דְּאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ בְּדִיל דְּתִידְעוּן וּתְהֵימְנוּן קֳדָמַי וְתִסְתַּכְּלוּן אֲרֵי אֲנָא הוּא דְּמִלְקַדְמִין אַף עָלְמֵי עָלְמַיָּא דִּילִי אִינוּן וּבַר מִנִּי לֵית אֱלָהּ׃ יא אֲנָא אֲנָא יְיָ וְלֵית בַּר מִנִּי פָּרִיק׃ יב אֲנָא חַוֵּיתִי לְאַבְרָהָם אֲבוּכוֹן מָה דַעֲתִיד לְמֵיתָא אֲנָא פְּרָקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם כְּמָא דְקַיָּמִית לֵיהּ בֵּין בְּתְרַיָּא וַאֲנָא אַשְׁמְעִית יַתְכוֹן אוּלְפַן אוֹרָיְתִי מִסִּינַי וְעַד אַתּוּן קַיָּמִין וְלֵית בְּכוֹן נוּכְרַי וְאַתּוּן סָהֲדִין

(margin notes: ג'. ג' / ג' ומ"ל / ג' ומ"ל / ב' ר"פ / ג'. ב' / ג' / ג' / ג' / ב'רפין. ס"רפין / ד' ר"פ / ג' מ"ל בלישנא / ג' / ב')

רש"י

[שה]י רגיל בכך : (ו) אומר. לרוח לפון תני הגליות שבלפון : ולתימן . שהיא [ו]רוח אל תכלאי מלהשיב בחזקה להביא גליותי וכן (שיר ד) עורי לפון מן מתוך שהרוח לפונית חלשה לריכה חיזוק לכך כתוב עורי . תני ומית שאינה לריכה חיזוק כתוב בואי כמות שהיא וכן ואל תכלאי : (ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו . [צד]יקים הנקראים בשמי [ה]וי לכבודי יצרתיו אף תכנתיו וכל הבריות לו הכל כלומר אע"פ [ש]גולה וגזרה כבר הכנתי [כ]ל צרכי גאולתם : [הו]ציא עם עור . הוציא מן הגולה אותם שנעשו כעורים ועיניים לא ראו : (ט) כל הגוים אם כל הגוים מעכו"ם יחדיו מי בהם [ה]ם יגיד עתידות וכיוצא טעותם או הראשונים עברו ישמיעונו לאמר נגדו אותם קודם שבאו : [עד]יהם . שמעו שנבאו קודם לכן ויצדקו אבל [ל]י עדים שאתם עדי לאברהם אביכם ובאו : (י) ועבדי יעקב [עב]די הוא יעיד שהבטחתיו [ב]ין הבתרים נהרים ושמרתי : למען תדעו וגו'. עשיתי למען תתנו לב [לד]עתי : (יב) אנכי הגדתי. לאברהם : והושעתי . [מ]כרי בעת קץ : והשמעתי . [ש]תשונו' : ואין בכם זר . [ב]ימים שעשיתי כל אלה [ב]כולכם בימי העכו"ם הראות גדולתו ואלהותו ואתם עדי . שהתחתי לכם

ג' בקריאה וסי' וממערב . כי לא ממוצא וממערב . קבצם ; ועינים ג' בקריאה נתן ה' לכם לב לדעת . עור ועינים יש . ועינים שפיל . אנ"ך : אנכי אנכי וסי' הוא מוחה פשעיך . אנכי אנכי ה' . אנכי מנחמכם מי את :

רד"ק

פעמים מתחיך הם יכלו וישראל יגאלו ויצאו מהגלות : (ה) אל תירא . זה לא יתכן פירושה אלא עתידה , ולמה שפירשנו מה שלפני זה על סנחריב יאמר אל תירא כי כמו שעשיתי עמך כאשר עבר כן אעשה עמך בעתיד ואקבץ גלותך מארבע כנפות העולם , ומה שאמר זרעך ר"ל אפי' הקטנים אכניס לאעם , או אמר זרעך בעבור שהנבואה עתידה לזה הגלות והנבואה נאמרה לאותם שהיו בזמן ההוא והם לא יהיו בזה אלא זרעם הוא שיהיה לפיכך אמר אביא זרעך , ומה שאמר אקבצם יורה על אותם השתים שיהיו אותם שהיו בדור ההוא וגלו :
(ו) אומר . והנה זכר ארבעה רוחות כי תימן הוא דרום , ואמר תני הכלאי הביאי בל' נקבה לפי שהרוח בלשון נקבה , ומה שאמר לרוחות הוא ע"ד משל כאלו הרוחות ישאום במקומם ויביאום אל ארץ ישראל , או אמר על יושבי הרוחות כמו שאמר והביאו בניך בחצן וגו' , וטעם בני ובנותי האנשים והנשים כי ינהל לאט הנשים עם ילדיהם כמו שאמר עלות ינהל :
(ז) כל הנקרא בשמי . כל ישראל נקרא עם ה' ובאמרו כל אומר כי לא ישאר אחד מהם אע"פ שהם מפוזרים בכל פאות , או אמר כל הנקרא בשמי מישראל והם הצדיקים כי יצרפם האל בגלותם והטובים ימלטו כמו שאמר כל הכתוב לחיים בירושלים והם הנקראים בשם ה' . ולכבודי בראתיו , כמו שאמר בורא יעקב ויוצרך ישראל שהם מכירים ויודעים כי האל ברא הם וברא העולם והם עדים בזה והנה הם נבראים לכבוד האל כי הם מודים בו ומודיעים שהשם ברא יצירת האדם מאין ליש לא מאין ממש שהרי נברא מן העפר אלא כיון שלא נברא מכמותו שהוא בשר כאלו נברא מאין , היצירה תקון אבריו , העשיה תקון מזונותיו וצרכי גופו לפיכך אמר עשיתיו , לפיכך צריך האדם להתבונן ביצירת האדם ומתקון איבריו היאך נעשו בחכמה ובתקון פרנסתו מיום הולדו וזאת החכמה מביאה האדם להכיר בוראו ולעבדו ולהודות לשמו וזהו כבוד האל , לפיכך אמר ישראל שבראתיו לכבודי והוא מתבונן במעשי ומודה על יחודי דין הוא שהוציאנו מהגלות , ויש לפרש הפסוק על העולם כולו לפי שאמר אומר לצפוני וגו' אמר אני ראוי לצוות לארבע רוחות העולם כי כל העולם הוא הנקרא בשמי כמו שאמר בראשית ברא אלהים את השמים וגו' , ולכבודי בראתיו , שהוצאתיו מאין ליש כי לא היה שם דבר שנברא ממנו ; יצרתיו . צורותיו וגבורתו ; עשיתיו . ר"ל תקון פרטיו , וי"ת כל דא בדיל וגו' :
(ח) הוציא . מקור כלומר אמרתי להוציא עם עור ההם בגלות כעורים וכחרשים : (ט) כל הגוים נקבצו . עבר במקום עתיד יאספו הם וחכמיה' כולם : מי בהם . מי יגיד זאת העתידה ; והראשונות ישמיענו . הראשונות הם ענין סנחריב : ישמיענו אותם טרם היותם כמו שהשמעתיך אני על ידי [נבי]אי עדיהם . שאמרום טרם היותם : ויצדקו . נאמר עליהם כי צדיקים הם במאמרם ונאמנים בדבריהם ; וישמעו ויאמרו אמת . ואם לא ידעו ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו כי אמת הוא אתם : (י) אתם עדי . אמר לישראל , ועבדי אשר בחרתי הוא הנביא , אמר אתם עדי כי מה שאמרתי לכם בדבר סנחריב על הרעה שעשה לכם ועל מפלתו הכל אמרתי לכם על ידי [נביאי]הם טרם היותם , וכן הנביא עד שאמר לכם בשמי וכאשר אמר כן היה ; למען תדעו . מן הראשונות תדעו האחרונות' כי יתקיימו ותאמינו לי כן אקיים העתידות כמו שאמרתי להוציא בניכם [ב]אחרון ותבינו כי אפילו לא היה לכם עדות בזה מדעתכם תוכלו להבין כי מה שאני אומר אמת הוא כי אני הוא אמת ודברי אמת , והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' אני הוא זה היחוד [ע]צם ממנו כי כל יש אינינו הוא בעצמו : לפני לא נוצר אל . הדבר הזה קשה למפרשים בעבור שאמר לפני ואחרי והוא יתברך אין לו ראשית ואחרית ועוד שאמר נוצר לפיכך פירשו מקצתם נוצר [יוצר] ור"ל לפני שיצרתי היצירות לא יצר אל זולתי שום יצירה ואמר זה על האלילים ואחרי שיצרתי גם כן לא יצר אל זולתי שום יצירה , ואדוני אבי ז"ל פי' נוצר כמשמעו נפעל ופירשו סמוך [מלאכ]ות ר"ל לא היה דבר נוצר על ידי אל זולתי לפי שהיו נוצרים היצירות על ידי וכן לא יהיה דבר נוצר על יד שום אל אחר גם כן כלו' אחר שנוצרו על ידי לא יהיה דבר נוצר על יד [אחר] , ויונתן תרגם אמון הסדין וגו' : (יא) אנכי אנכי . הכפל לחזק , וכן אני אני הוא , אמר אנכי השם המורה על עצם אמתתו ואחר שאני עיקר האלוהים וכל האלוהים בהנחתי אין מושיע [זולתי] ר"ל מאין רצוני ועושה דבר זולתי והושעתי כמה פעמים אתכם והושיע עוד ואין מונע , והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' אנכי אנכי שתי פעמים שלא השתנה כהשתנות לבאות מעלה [ול]ך והמתמיים בעלם ובתבנית על כן מושיע בכל עת : (יב) אנכי . הגדתי והושעתי ר"ל השמעתי' שהושעתי אתכם קודם הגדתי לכם ע"י נביאי והשמעתי אתכם על ידיהם הושיעכם , וכן

תולדות אהרן אומר לצפון . זוהר שלח : הביאי בני . מנחות קי : כל הנקרא . יומא לח ע"ב עם אבות יג זוהר תרומה אמר (יומא מא שקלים מט) : כל הגוים . עכו"ם ב עקרים מ"א פ"ב : אתם עדי . תענית י חגיגה טו עקרים מ"א פ"ב זוהר קדושים : אנכי אנכי . זוהר לך עקרים מ"ב פי"ט ומ"ד פי"ג :

מצודת דוד

[כ]אדם כמו הכנענים והמצרים תחתיך : (ה) ממזרח . הנפוצים שמה : (ו) תני . [את] ישראל הפזורים שמה : אל תכלאי . אל תמנע מליתן את ישראל : הביאי . [אמר] לכל אחד מרוחות השמים להביא את ישראל : (ז) כל הנקרא בשמי . כל [ישראל] הנקראים בשם עם ה' : ולכבודי . הנעשה להתכבד ולהתפאר בהם כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר (לקמן מט) : בראתיו וכו' . ר"ל כבר הכנתי לו כל צרכי[ו ו]אין מחסור : (ח) הוציא . להוציא מהגולה אותם שגלו על שנעשו כעוורים ועיניים להם ולא ראו מעשה ה' ר"ל יש להם לב ואינם רוצים להשכיל : וחרשים . כעשו [ו]אזנים להם ולא ישמעו מצות ה' : (ט) כל הגוים נקבצו . אם כל העכו"ם יתקבצו יחד מי בהם יגיד עתידות כזאת וכי האליל אמר להם : וראשונות . או [הדבר]ות שכבר עברו ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם עד לא באו : יתנו עדיהם . ר"ל יביאו עדים שהשמיע דבר עד לא בא ואז יהיו צדיקים בדבריהם : וישמעו . או [ישמעו מ]ה שיאמר הנביא ויאמרו אמת הדבר וכאומר או יביאו עדים או יודו על האמת : (י) אתם עדי . אבל לי יש עדים כי אתם ישראל עדי ועבדי הנביא אשר [בחר]תי בו גם הוא למד שהגדתי מפלת סנחריב מאז עד לא בא : למען תדעו . מן הראשונות תדעו על האחרונות שכן יהיה : ותאמינו לי . שאקיים מאמרי : ותבינו [כי אני] הוא . ממנה שאין מי יודע עתידות כמוני תבינו אשר אני הוא לבד ואין עוד אלהים : לפני לא נוצר אל . ר"ל לפני שיצרתי אני את היצירות לא היה דבר [נוצר מ]אל זולתי ואחר שיצרתי את היצירות לא יהיה דבר נוצר מאל זולתי כי אין אלוה זולתי : (יא) אנכי אנכי ה' . הכפל לחזק : ואין מבלעדי מושיע . אין זולתי ר"ל מושיע : (יב) אנכי הגדתי . קודם כל תשועה הגדתי אותה וכן הושעתי : והשמעתי .

מצודת ציון

יקר וחשוב : (ו) תכלאי . ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות ל"ו) : (ט) וישמעו . הוי"ו היא וי"ו המתלקת : (יא) מבלעדי . ענינו כמו זולת וכן בלעדי אלהים יענה (בראשית מא)

וכן עשיתי: ואין בכם אל זר. לפיכך שמתי פני אליכם להושיעכם ולא עשיתי כן לשאר העמים כי יש בהם אל זר ובוטחים בו ואתם עדי בזה כי כן עשיתי עם אבותיכם ועמכם ואני אל היכול בראשונה ובאחרונה, ויונתן תרגם אנא הוית לאברהם אבוכון וגומר: (יג) גם מיום. טרם שהיה יום, כלומר קודם שהיה העולם, וטעם גם לפי שאמר הגדתי והושעתי ר"ל בימים הקדמונים בימי אבותיכם אמר כי גם קודם זה אני הוא, ועוד קודם שהיה העולם גם כן אני הוא, וכן מעולם ועד עולם אתה אל מטרם שהיה העולם, ואחר שאני כן אין מידי מציל כשארצה להושיע עם מעם או ארצה להרע להם: אפעל ומי ישיבנה. וכאשר אפעל ואעשה דבר מי ישיב אותה הפעולה לאחור, ויש לפרש ג"כ מיום אני הוא מזמן רב אני הוא עמכם, כמש"א כי מעולם שברתי עולך וגו', ר"ל מזמן רב ובכל אשר הייתי עמכם והושעתי אתכם מיד צריכם ואין מידי מציל: (יד) כה אמר ה'. נבואה זו על גלות בבל: גואלכם. מגלות בבל: קדוש ישראל. אמרו, וכבר פירשנו בפסוק כי בראותו מעשה אמרו קדוש ישראל, ואמר אותו כמה פעמים בזה הספר, ר"ל כי בזכותו הוא מטיב להם בגלותם, כמו שאמר וזכרתי את בריתי יעקב: למענכם שלחתי בבלה. בעבורכם כדי שתצאו מהגלות שלחתי כורש לבבל להחריבה ולהוציא אתכם מתוכה ולהשיבכם לארצכם: והורדתי בריחים כולם. אוריד יושבי בבל ממעלותם ויברחו להם בבא כורש: בריחים. תאר, כמו בריחים עד צוער אלא שזה מן הדגוש ובריחים מן הרפים: וכשדים באניות רנתם. וכשדים יברחו באניות וצעקתם כלומר צעקת הבכי, וכמוהו קומי רוני בלילה, ויש מפרשי' בריחים כמו באניות והבי"ת לשמוש, ובריחים הם האניות לפי שהולכות ברוח, וי"ת במשוטין, ואני תמה מהחכם רבי אברהם אבן עזרא שכתב פי' שלחתי כאלו הוא קורא אותו שולחתי בקבוץ שפתים והשי"ן מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו וכן הוא לשון פירושו, והנה הטעם כל כך באתי במהרה לגאול אתכם כאלו שלחתי, והגה גדול בספרד אמר כי הכבוד ידבר עם הנביא ושר ישראל הוא המשולח אל בבל לגאול ישראל, וזה לשונו, ואני מקובל כי קריאתו שלחתי בחיר"ק והשי"ן מבנין פעל הדגוש, וכן מצאתי בכל הספרים המדוייקים אשר ראיתי, והמתרגם ידמה גם כן שכן היה קורא אותו שתרגם בדיל חוביכון אתגליתון לבבל, אלא שאין פירושו כפירושינו כי

לכם שבעה רקיעי' ולא ראיתם כל תמונה: (יג) גם מיום אני הוא. לא היום לבדו הייתי לבדי כי גם מאז היות יום אני הוא לבדי: אפעל. אם באתי לפעול אין משיב: (יד) למענכם שלחתי בבלה. י"ת בדיל חוביכון אגליתי יתכון לבבל: והורדתי בריחים כולם. ואחתית במשוטין כולהון משוי הוא עץ שמנהיג את הספינה ומיישרה: וכשדים. הוא אתכם באניות רנתם גם לפרשה על בשורת הגאול למענכם שלחתי. אשלח מ מדי לבבל ואוריד הכשדים בספינות ומשיטין לגולה ל מדי. וכשדים אוריד בא שהיתה רינתם בהם: (טז) ה בים דרך. בים סוף הוצאתי מצרים לר אחריכם רכב וסוס וחיל וע וכולם יחדיו ישכבו מתים ע שפת הים בל יקומו (יז) כפשתה כבו. תירגם ית כבוצא עמי טפו: (יח) א תזכרו ראשונות. הניסים שאני מזכיר לכם שעש במצרים אל תזכרו אותם מ כי בגאולה זו תעסקו לה ולהלל: אל תתבוננו. א תסתכלו בהן אל תתנו לב: (כ) תכבדני חית הש מקום שהוא חרב ומרבץ ל השדה לתנים ולבנות יענ כי נתתי במדבר מים. כמ בארץ חריבה אתן ישו עם

נְאֻם־יְהֹוָה וַאֲנִי־אֵל׃ יג גַּם־מִיּוֹם אֲנִי הוּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל אֶפְעַל וּמִי יְשִׁיבֶנָּה׃
יד כֹּה־אָמַר יְהֹוָה גֹּאַלְכֶם קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָבֶלָה וְהוֹרַדְתִּי בָרִיחִים כֻּלָּם וְכַשְׂדִּים בָּאֳנִיּוֹת רִנָּתָם׃ טו אֲנִי יְהֹוָה קְדוֹשְׁכֶם בּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל מַלְכְּכֶם׃
טז כֹּה אָמַר יְהֹוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה׃ יז הַמּוֹצִיא רֶכֶב־וָסוּס חַיִל וְעִזּוּז יַחְדָּו יִשְׁכְּבוּ בַּל־יָקוּמוּ דָּעֲכוּ כַּפִּשְׁתָּה כָבוּ׃
יח אַל־תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת וְקַדְמֹנִיּוֹת אַל־תִּתְבֹּנָנוּ׃ יט הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה תִצְמָח הֲלוֹא תֵדָעוּהָ אַף אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישִׁמוֹן נְהָרוֹת׃ כ תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי־נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם נְהָרוֹת בִּישִׁימֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי

ג׳ ב׳ ג׳ ד׳ ג׳ ד׳ מ״ג ג׳ רפין ב׳ ג׳. ג׳. ג׳ ג׳ וכ״כ ו׳ חסר כ׳ישנה ג׳ זקף קמץ ג׳ כ״כ ג׳ כ״כ

קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וַאֲנָא אֱלָהָא׃ יג אַף מֵעָלְמָא אֲנָא הוּא וְלֵית דְּמִן יְדִי מְשֵׁיזֵיב אַעְבְּדִינַהּ וְלָא אֲתִיבִינַהּ׃ יד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פָּרִיקְכוֹן קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן אַגְלֵיתִי יַתְכוֹן לְבָבֶל וְאַחֲתִית בְּמַשּׁוֹטִין כּוּלְהוֹן וְכַסְדָּאֵי בִּסְפִינֵי תוּשְׁבַּחְתְּהוֹן׃ טו אֲנָא יְיָ קַדִּישְׁכוֹן דִּבְרָאִי לְיִשְׂרָאֵל מַלְכְּכוֹן׃ טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דְּאַתְקֵין בְּיַמָּא אוֹרְחָא וּבְמַיִין תַּקִּיפִין שְׁבִילָא׃ יז דְּאַפֵּיק רְתִיכִין וְסוּסְוָן מַשִּׁרְיָן וְעַם סַגִּי כַּחֲדָא אִתְבְּלָעוּ וְלָא קָמוּ דְּעִיכוּ כְּבוּצָא עֲמֵי טְפוֹ׃ יח לָא תִדְכְּרוּן קַדְמָיָתָא וּדְמִן אוּלָא לָא תִסְתַּכְּלוּן׃ יט הָא אֲנָא עָבֵיד חַדְתָּא וּכְעַן תִּתְגְּלֵי הֲלָא תִידְעוּנַהּ אַף אֲשַׁוֵּי בְמַדְבְּרָא אוֹרַח בְּצַדְיוּתָא נַהֲרִין׃ כ יְיַקְּרוּן קֳדָמַי כַּד אֵיתֵיב מְדִינָן דְּצַדְיָן אֲתַר דַּהֲוָאָה שָׁרְיָן יְרוֹדִין וּבְנַת נַעֲמִין אֲרֵי יְהָבִית בְּמַדְבְּרָא מַיָּא נַהֲרִין בְּצַדְיוּתָא לְאַשְׁקָאָה גָּלוּת עַמִּי דְּאִתְרְעֵיתִי בָהּ׃

באניות ד׳ וסי׳ והשיבך ה׳ מ
אז אמר אחזיהו. וכשדים ב
רנתם. יורדי הים באניות
ובאניות רבות ובא בארצו

תולדות אהרן למענכם של
מגלה כט (
סד): בים דרך. חולין קלט (
אל תזכרו. ברכות יג: עשה ה
(ברכות ז): חית השדה. חולי

הוא ר"ל שלחתי אתכם בגלות לבבל, אבל לפי מה שמצאנו בדברי רז"ל ידמה שהם היו קוראין שלחתי בקבץ שפתים והשי"ן שאמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם', גלו לבבל שכינה עמהם', למענכם שלחתי בבלה, גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעילם: (טו) אני ה' קדושכם. שאני מקדיש שמי בכם, כמו שאמר כורש כל ממלכות הארץ נתן לי ה' מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל: בורא ישראל. כמו שפירשנו בורא יעקב: מלככם. הוא מלככם באמת ולא יעזבכם ביד מלכי העמים: (טז) כה אמר ה' הנותן בים דרך. מי שנותן לעמו ישראל דרך ב הוא יושיעכם מהגלות הזה, כי הענין דבק למעלה, וכפל הענין במלות שונות ואמר במים עזים נתיבה או אמר מים עזי' על הירדן: (יז) המוציא. ואמר שזכר הנס שעשה להם בים סוף כן הנס שעשה להם בדבר סנחריב. כלומר מי שעשה לכם הניסים האלה יעשה לכם עוד בבבל ואמר המוציא שהוא הוציא חיל מלך אשור ברכב וסוס והביאו לארץ ישראל, כמו שכתוב ישרק לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור וגו', ואמר אשור שבט אפי והנה הוא הוציאם והוא הפילם בירושלם: יחדו ישכבו בל יקומו, כשישכבו בלילה לא קמו, כמו אשר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים, וזהו שאמר דעכו כפשתה כבו, כלומר כי ברגע מתו כמו הפשתה שדולקת שכבה במהרה, ודעכו כמו כבו: (יח) אל תזכרו ראשונות. אם אלה הנפלאות הראשונות אל תזכרו אותם בקבוץ גליות כל כך תהיה הפליאה ההיא גדולה, וכפל הענין במלות שונות, ואמר וקדמוניות אל תתבוננו, וכן אמר ירמיהו הנביא עוד לא יאמרו עוד אשר העלה וגו', ורז"ל פי' אל תזכרו ראשונות זהו שיעבוד מלכיות, וקדמוניות אל תתבוננו, זהו יציאת מצרים: (יט) הנני עושה חדשה. הנני עושה פליאה חדשה, והוא אומר על גליות: עתה תצמח. ובאמרו עתה וענין המלה הזאת על זמן קרוב לפי שהגאולה קרובה לבא אם ישובו ישראל בתשובה וזה כמה הגיע זמנה אם זכו ישראל, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, ובעת שרבו ילאו מהם מה שיראו, או אמר עתה כאלו עתה תצמח, כלומר תהיו בטוחים בה כאלו תראו אותה בעיניכם: הלא תדעו. זאת הישועה הלא תדעו מקדם כי כתובה בתורת משה, ושב ה' את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים וגו', וזה לא נאמר על גלות בבל כי לא היו נפוצים בכל העמים ולא יצאו מן הגולה כי אם גולי בבל כי אם עשרת השבטים לא יצאו מגלותם, ואמר כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, והשבים לבבל לא שבו אל ה' בכל לבבם ובכל נפשם שהרי היו בהם מחללי שבת ונושאי נשים נכריות, ומה שאמר בספר ירמיה לפי לבבל שבעים שנה, ואמר ובקשתם אותי ומצאתם, על שתי הגליות זכר באותה הפרשה: אף אשים. אמר אף כלומר עוד אעשה עמכם טובה גדולה ופליאה רבה שלא תדעום מן הפורים במדבר דרך בישימון נהרות, כמו שאמר למעלה בפסוק קול קורא, וכן אמר למעלה בפרשת חזקו ידים רפות כל הענין: בישימון. מקום שמם שהוא המדבר, ופרשו ישם מן והשמות שמם (כ) תכבדני. על דרך משל, כמו או שיח לארץ ותורך, כמו שאמר למעלה ישושום מדבר וציה כי בהיות במקום ציה מים כאלו המדבר והציה ישישו וכל שכן חית השדה שתבא להם מן

מצודת ציון

מ"א): (יד) בריחים. ענינו כמו ספינות ע"ש שכל מהלכה הוא ע"י הרוח: באניות. בספינות: רנתם. ענין קול צעקה ויללה כמו קומי רוני בלילה (איכה ב'): (טז) עזים. מל' עוז וחוזק: נתיבה. שביל ודרך: (יז) ועזוז. מל' עוז וחוזק: דעכו. ענין קפילה וכן דעכו כאש קוצים (תהלים קי"ח) ע"ש שבעת הכבוי קופלת השלהבת: (יח) תתבוננו. ענין ההסתכלות בכונת הלב: (יט) בישימון. במקום השממה: (כ) תנים. מין נחש: ובנות יענה. מין עוף המצוי במדבר ונזכר:

מצודת דוד

ר"ל לא להגביה לבד הגדתי כי אם להוכיח השמעתי על ידו: ואין בכם זר. ר"ל היה מי בכם זר מלדעת הדבר כי כולכם שמעתם מהנביא: ואתם עדי. שהכל האמת: ואני אל. ר"ל אני הוא אשר הושעתי אתכם: (יג) גם מיום. גם מאז היום אני הוא לבדי לעזור ולהושיע: ואין מידי מציל. את מי שארצה לאבדו: אפעל. אם שארצה אפעל כן להושיע כן לאבד: ומי ישיבנה. מי יוכל להשיב הפעולה ה ולמנעה: (יד) למענכם. למען תצאו מן הגולה שלחתי את כורש לבבל להחריבה: הורדתי בריחים כולם. כל בני בבל הורדתים כולם בספינות והכשדים השמיעו קול צעקתם בספינות שהלכו בהם בגולה: (טו) אני ה'. ר"ל את זה עשיתי אני ה' המקודש לכם: בורא. ר"ל אני בורא ישראל ומלככם עשיתי את זה וכפל הדבר ב (טז) הנותן. אשר נתן דרך בים סוף בצאת ישראל ממצרים: ובמים עזים. זה הירדן שבקע בימי יהושע: (יז) המוציא רכב וכו'. הנותן בלב מצרים להוציא אנשי רכב וסוסיהם ואנשי החיל עם כל החוזק לרדוף אחר בני ישראל: יחדו. כולם יחדו שכבו ולא הוסיפו לקום כי נטבעו במי הים: דעכו. נפשותם קפלה מהם וכבו כפשתה הדולקת הכבה מהרה כי לא תתעכב הרבה בשריפתה: (יח) אל תזכרו ראשונות. אל תזכרו להפליא על הנסים שעשיתי לכם בימים הראשונות. וקדמוניות וכ כפל הדבר במ"ש: (יט) חדשה. נס חדש אשר לא עשיתי מעולם: עתה תצמח. בזמן קרוב תהיה אם בקולו תשמעו: הלא תדעוה. את הישועה ההיא כי כתוב בתורה שנאמר ושב ה' וכו' ושב וקבצך וכו' (דברים ל): דרך. לבני הגולה: נהרות. לרוות הצמאון: (כ) תכבדני חית השדה. אמר דרך

(כא) עם זו יצרתי לי. למען תהלתי יספרו: (כב) ולא אותי קראת. ואתה לא אותי קראת בפנותך אחרי עכו"ם: כי יגעת בי. נלאיתם מהר בעבודתי: (כג) לא הבאת לי שה עולותיך. כ"א לעכו"ם: לא העבדתיך. עבודה רבה מנחה קומץ מעט עולה לגבוה וגם הוא לא אמרתי לך להקריב לך חובה לא נדבה: (כד) לא קנית לי בכסף קנה. לקטרת לא הוצרכת קנותה בכסף לפי שהיתה מצויה בארצכם הרבה אמר רבי [אב]א קינמוני' היתה גדילה בארץ [י]שראל והיו אוכלין אותה עזים וצביים במדרש איכה: העבדתני בחטאותיך. אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל והנה רוח סערה באה מן הצפון שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל והלכה לכבוש את כל העולם תחת ידו של נבוכדנצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדאיתא בחגיגה: (כה) אנכי אנכי. אני הוא המחיתים מאז ואני מוחה אותם גם עתה: למעני. לא בזכותך ולא בצדקת אבותיך: (כו) הזכירני. כל תגמול שיש לך ולאבותיך עלי: נשפטה יחד. נבא למשפט: (כז) אביך הראשון חטא. כאומרו במה אדע (בראשית טו): ומליציך פשעו בי. אין לך בכל מליצי' שאתה סומך על זכותם שלא נלאתי בו ששע יצחק אהב את ...יאי: (כח) ואחלל שרי קדש. בשביל עונותיכם: (א) ועתה ...מע. לא ב לתורתי יעקב עבדי

מן השמ' שישישו וישמחו ובאלו יתכבדני בתהלותיך: עמי בחירי. שבחרתי בו משאר העמים: (כא) עם זו יצרתי לי. יצרתי להיות לי לעם והם יספרו תהלתי על הניסים שאעשה להם בהוציאי אותם מבבל מגלות, ועתה החל בפרשה אחרת להוכיח את ישראל שבאותו הדור אמר כי כל הטוב שאני עתיד להטיב לבניכם אחריכם שיהיו בגלות לא במעשיכם הטובים ולא למענכם אעשה ואמר: (כב) ולא אותי קראת יעקב. אפילו לא קראת לי בעת צרתך כל שכן שלא יגעת בי ישראל, ופי' כי יגעת כי שאמר שיגעת בי לא עשית כי אפילו לא קראת לי: בי. ר"ל בעבודתי כלומר לא קראתני ולא יגעת לעבוד אותי, ויש לפרש לא די שלא קראתני אלא שהוגעתני לעבוד עכו"ם שהוא עלי לטורח: (כג) לא הבאת לי. וזה היה בימי אחז שבטל עבודת האל מבית המקדש כמו שכתוב עליו ויסגור את דלתות בית ה' ויעש לו מזבחות בכל פנה בירושלם ובכל עיר ועיר בנה במות לקטר לאלהים אחרים, וכן התודה עליו חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו ויסבו פניהם ממשכן ה' ויתנו עורף גם סגרו דלתות האולם ויכבו הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל: וזבחיך. כמו ובזבחיך חסר בי"ת השמוש וכמוהו רבים: לא העבדתיך. כי אם עבדתני ויגעת בעבורי אני הייתי המעביד והמיגע וכיון שלא יגעת ולא עבדת אינני מעביד ומיגע: בלבונה. כי לבונה זכה היתה בקטרת והם לא הקטירו: (כד) לא קנית קנה. קנה הוא קנה בשם שהיה בקטרת, ואמר בקנה לא קנית לפי שלא היה הקנה בארץ ישראל כי אם על ידי קנין כי מארץ רחוקה היה בא להם כמו שכתוב וקנה הטוב מארץ מרחק: הרויתני. על דרך משל: אך העבדתני. והנה הדבר הזה להפך כי אני לא העבדתיך ואתה העבדתני והטעם שהייתי סובל כעבד סובל טרחו וכן אמר היו עלי לטורח נלאיתי נשוא כי החטאים והעונות היו עלי למשא כבד וזה על דרך משל ואני סבלתי משאכם כעבד שאין לו יכולת לסקל טרחו והיה מדרך המשפט שאכלה אתכם כרגע על רוב חטאתיכם אך סבלתי שלא כליתי אתכם וזה למעני כי לא למענכ' ועל חטאתיכם אני נפרע מעט מעט מכם: (כה) אנכי אנכי הוא. הכפל לחזק ר"ל אנכי הוא שסלחתי פשעם לדור המדבר ואנכי הוא הסולח ומוחה פשעיכם בכל דור ודור: למעני. שלא יחולל שמי בכם אם אכלה אתכם: (כו) הזכירני. ואם תאמר שאני שכחתי צדקותיך ואינם רבות חטאתיך כאשר אני אומר הזכירני כאדם המזכיר לחברו דבר ששכח: נשפטה יחד. אני ואתה אם הכיתיך כפי פשעיך או אם מחיתי אותם לך: ספר אתה למען תצדק. ספר אתה

בְּחִירִי׃ כא עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי
יְסַפֵּרוּ׃ כב וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב י' ר"פ בסיפרא
כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ כג לֹא־הֵבֵיאתָ ל'
לִּי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי ב' מ"ל
לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ ד'. ג'
בִּלְבוֹנָה׃ כד לֹא־קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה ב' ובת לר. ל'
וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ
הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאותֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי ל'
בַּעֲוֺנֹתֶיךָ׃ כה אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא ל'. ג' מ"ל
מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ ג'
לֹא אֶזְכֹּר׃ כו הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה
יַחַד סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק׃ ל'. ל'
כז אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ ב'. ד"ג קמצין
פָּשְׁעוּ בִי׃ כח וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ ל'
וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל ב'
לְגִדּוּפִים׃ ל'. ל"ג

מד א וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב ל'
עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ׃ ב כֹּה־ ל"ג
אָמַר יְהוָה עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן ב'. ג'

כא עַמָּא דֵין אַתְקֵינִית לְפוּלְחָנִי בְּתוּשְׁבְּחָתִי יְהוֹן מִשְׁתָּעַן׃ כב אֲמִיר עַל יְדֵי נְבִיַּיָא וְלָא כְּפוּלְחָנִי עֲרָעִיתוּן דְּבֵית יַעֲקֹב אֲרֵי לָאֵיתוּן בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתִי יִשְׂרָאֵל׃ כג לָא אַיְתֵיתָא קֳדָמַי אִמְּרִין לַעֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשָׁךְ לָא יַקַּרְתָּא קֳדָמַי לָא אַסְגֵּיתִי עֲלָךְ בְּקוּרְבָּנִין וְלָא אַתְקֵפִית עֲלָךְ בִּלְבוֹנְתָא׃ כד לָא זְבֵינְתָא קֳדָמַי בִּכְסַף קְנֵי בְּסָם וּתְרַב נִכְסַת קוּדְשָׁךְ לָא דְהֵינְתָא עַל מַדְבְּחִי בְּרַם אַסְגֵּיתָא קֳדָמַי בְּחוֹבָךְ אַתְקֵפְתָּא קֳדָמַי בַּעֲוָיָתָךְ׃ כה אֲנָא אֲנָא הוּא שָׁבֵיק לְחוֹבָךְ בְּדִיל שְׁמִי וְחֶטְאָךְ לָא יִדְכְּרוּן׃ כו אֱמַר כְּעַן נִדּוּן כַּחֲדָא אִשְׁתָּעֵי אַתְּ בְּדִיל אִם תִּכּוּל וְתִזְכֵּי׃ כז אֲבוּךְ קַדְמָאָה חָטָא וּמַלְפָךְ מְרַדוּ בְּמֵימְרִי׃ כח וְאַפֵּים רַבְרְבֵי קוּדְשָׁא וְאֶמְסַר לְקַטְלָא יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְחִסּוּדִין׃ א וּכְעַן שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דַּעֲבְדָךְ וְדַאֲתְקְנָךְ מִמְּעִין

...זו ג' בקריאה וסי' עם זו גאלת. ...יעבר עם זו קנית. עם זו יצרתי לי ׃ ד' מ"ל יו"ד בלישן [ק]ריאה וסי' והביאתי אתם ...ירשו את הארץ. לך הביא העיר. ...שהביאתיו אל בית אמי. לא [הב]יאת לי שה עלתיך. וי"ס ...רה שאין מונין אלא ג' ודין בתרא אין מונין איתו אלא ג' קדמאי: ספר ב' וסי' ולמען ספר שמי בכל הארץ. ספר אתה למען תצדק ׃ ...דק ד' ג' קמצין וא' פתח וסי' ספר אתה למען תצדק. החפץ לשרי כי תצדק. תרשיעני למען תצדק. למען תצדק בדבריך. בתרא פתח ׃

...ולדות אהרן קראת יעקב. יומא יט: שם עלתיך. עקידה שער נז: הוא מחה. שם נג: אביך הראשון. זוכר וישלח: שמע יעקב. עקידה שער סו:

...לה עונותיך למען תצדק בדין כמו שאמר צדיק הראשון בריבו, ר"ל שאפילו תספר אתה אם תספר האמת לא תצדק ואפי' לא תספר כל חטאתיך ולא תספר כל צדקותי שעשיתי עמך: (כז) אביך הראשון [חט]א. ואיך תאמר לא חטאת אתה והנה אביך הראשון חטא והוא אדם הראשון כי האדם מוטבע בחטא כי יצר לב האדם רע מנעוריו: ומליציך פשעו בי. פירוש שריך וגדוליך וכן במליצי שרי בבל [ו]הענין אחד במ"ש כמו את מספר מפקד העם, וזכר השרים שהם היו ראוים להוכיח העם ולהשיב אותם לדרך הטובה והם פשעו בי, וי"מ אביך מלכך כמו והיתה יד ה' בכם ובאבותיכ' ומפרשים [או]ו על ירבעם, ויותר נכון להיות פירושו על שאול כי הוא מלך הראשון על כל ישראל: (כח) ואחלל. הוי"ו פתוחה כי אין הענין עבר אלא פירושו בכל דור ודור אני מחלל שרי קדש [ו]אני נותן לחר' יעקב וישראל לגדופי' בעונותיה' אבל איני מכלה אותם מכל וכל, וזכר שרי קדש לפי שאמר ומליציך פשעו בי אמר כי שרי קדש שיש בישראל הם מחוללי' ביד האויב והנספי' בעון [ה]רבים הפושעים והטעם כי הטובים הם נספים בעון הרעים כשהם רבים וכן אמר פן תספה בעון העיר כי לא ימלט האחד בין הרבים אלא על ידי נס, וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף [השמ]ים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה היו עבדי האל חסידיו ונספו בעון הרבים, ועל זה אמר כי עד צדק ישוב משפט, ופי' לחרם להרג כמו ואת כל הנשמה החרים: לגדופים. שהם לחרפה [ו]בוז בין העכו"ם, ובדרש ואחלל שרי קדש אלו הלוים: (א) ועתה שמע. אע"פ שאני מחלל אתכם ומכה אתכם בעונותיכם עוד איטיב לכם טובה גדולה ועתה שמע הנחמה הטובה כי אתם עבדי [מכ]ל העכו"ם ובך בחרתי מכולם והעבד הטוב אע"פ שיחטא לפעמים לא יגרשהו אדוניו אלא מיסרו ובאחרונה אחר שייסרו כמה פעמים ויכנע העבד וישוב לעבוד את אדוניו בישרת לבב וייטיב [ל]אדוניו טובה רבה: (ב) כה אמר ה'. עושך, כמו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו אשר גדלם ורוממם, או יהיה פירוש עושך, כמו בוראך יוצרך מבטן, פי' כתבה רבי אברהם אבן עזרא

מצודת דוד

...ך משל כאלו חית השדה הכבדני בתהלותיה על אשר ימצאו מים במדבר במקים [שט]ורם: להשקות עמי. בעת שובם מהגולה דרך המדבר: (כא) יצרתי לי. יצרתים [ל]עם למען יספרו תהלתי: (כב) ולא אותי. אבל אתה יעקב לא קראת אותי כי [פני]ת אחרי העכו"ם: כי יגעת. כי נעשית יגע ועיף בעבודתי ובטלת את העבודה: (כג) לא הבאת לי. זה היה בימי אחז שבטל עבודת בה"מ כמ"ש ויסגר את דלתות [בית] ה' וכו' (דה"ב כח) וכן התודה חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו וכו' גם [סגר]ו וכו' ועולה לא העלו בקדש וכו' (שם כט): וזבחיך. לא כבדתני עם זבחיך כי לא הבאתים לי: לא העבדתיך במנחה. לא הטלתי עליך עבודה קשה והוצאה מרובה [בה]באת המנחה כי לא צויתי להקטיר רק הקומץ וכן לא הוגעתיך בלבונה כי לא צויתי להרבות בלבונה: (כד) לא קנית. לא הוצרכת לקנות קנה להקטיר על המזבח [כי] היתה גדלה בירושלים: וחלב וכו'. לא השבעת אותי עם חלב זבחיך כי לא הקרבתים לפני: אך העבדתני. אני לא העבדתיך אך אתה העבדתני בחטאותיך וזהו [ש]הייתי שמש לנ"נ לכבוש את כל העולם תחתיו שלא יאמרו תחת יד אומה עכו"ם שפלה מסר ה' את ישראל: הוגעתני. כפל הדבר במ"ש: (כה) אנכי אנכי. ר"ל אני [הוא] שמחיתי מאז ואני מוחה אותם גם עתה ולא בצדקתך כ"א למעני שלא יחולל שמי כשאעשה עמכם כלה כחטאותיכם: וחטאתיך לא אזכור. ר"ל מחקתים היטב לבל [יזכ]ור רושם כלל ולא יזכרו: (כו) הזכירני. אמר דרך משל מהאדם לחבירו לומר הזכיר אותי מה גמול יש לך עלי: נשפטה יחד. נדבר דברינו לראות הדין עם מי: ספר [אתה]. ר"ל ספר אתה תחילה למען תצדק כי צדיק הראשון בריבו וכאומר אף אם אתה תספר בתחילה לא תהיה צדיק נגדי: (כז) אביך הראשון חטא. אדם הראשון חטא [ולא] נמלט מעון כדעת ועם כי היה יציר כפי וכ"ש אתם שנולדתם מאיש ואשה המלאים עון: ומליציך. אף המליצים שאתה סומך עליהם להמליץ טוב בעדך והם הכהנים [ו]הנביאים שבדור הנה גם המה פשעו בי: (כח) ואחלל. בעבור עונותיכם אחלל אף השרים הקדושים שבכם: ואתנה. אתנה אתכם לחרם ושממון

מצודת ציון

(כג) וזבחיך. הוי"ו הוא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ר"ל עם יוסף שהיה במצרים: הוגעתיך. מל' יגיעה: בלבונה. מין בושם הנתון על המנחה: (כד) קנה. מין בושם: וחלב. הוי"ו היא במקום עם: הרויתני. ענין שביעה כמו ורותה מדמם (ירמיה מו): הוגעתני. מל' יגיעה: (כה) מוחה. ענין מחיקה כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל): (כז) ומליציך. מל' מליץ והוא המשמיע הדבר במיטב הענין: (כח) ואחלל. הוא הפך הקדש וכן לא יחלל זרעו (ויקרא כ"א): ואתנה. ענין מסירה: לחרם. ענין שממון ואבדון: לגדופים. ענינו כמו

יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ ג כִּי אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃ ד וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם׃ ה זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ ו כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ ז וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ ח אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ ט יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה

יְסַעְדִינָךְ לָא תִדְחַל עַבְדִי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל דְאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ׃ ג אֲרֵי כְּמָא דְמִתְיַהֲבִין מַיָא עַל אֲרַע בֵּית צַחֲוָנָא וּמִתְנַגְדִין עַל יַבֶּשְׁתָּא כֵּן אֶתֵּן רוּחַ קוּדְשִׁי עַל בְּנָךְ וּבִרְכָתִי עַל בְּנֵי בְנָךְ׃ ד וְיִתְרַבּוּן צַדִּיקַיָא רַכִּיכִין וּמְפַנְקִין כְּלַבְלְבֵי עֲסַב כְּאִילָן דְמַשְׁלַח שָׁרְשׁוֹהִי עַל בִּגְדִין דְמַיִין׃ ה דֵין יֵימַר מִדַחֲלַיָא דַיְיָ אֲנָא וְדֵין יְצַלֵי בְשׁוּם יַעֲקֹב וְדֵין יְקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ וּבִשְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְקְרֵי׃ ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וּפָרְקֵיהּ יְיָ צְבָאוֹת אֲנָא הוּא דְמִלְקַדְמִין אַף עָלְמֵי עָלְמַיָא דִילִי אִינוּן וּבַר מִנִי לֵית אֱלָהּ׃ ז וּמַן כְּוָתִי דִין עַרְעֵינָהּ וִיחַוִינָהּ וִיסַדְרִינָהּ קֳדָמַי מִשַׁוְיוּתִי עַמָא דְמִן עָלְמָא וּדְאָתְיָן וְדַעֲתִידִין לְמֵיתֵי יְחַוּוּן לָנָא׃ ח לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְּרוּן הֲלָא מִבְּכֵן בַּסַרְתָּךְ וְחַוֵיתִי וְאַתּוּן סָהֲדִין קֳדָמַי הַאִית אֱלָהָא בַּר מִנִי וְלֵית דְתַקִיף אֱלָהֵין דְמִן קֳדָמַי מִתְיְהֵב לֵיהּ תְּקוֹף׃ ט עָבְדֵי צַלְמַיָא כּוּלְהוֹן לְמָא וּפָלְחֵיהוֹן דְלָא יְהֲנוּן לְהוֹן וְסָהֲדִין אִינוּן בְּנַפְשָׁתְהוֹן

ו' חסר בכיפרא. ט"ו נקודות בקריאה.

תולדות אהרן מלך ישראל. עקרים מ"ב פי"ח: יוצרי פסל. עכו"ם ב עקדה שער נג: ועדיהם. (ברכות יב עירובין כב עכו"ם לט):

רדק

עזרה כי רמז ליעקב כמו שאמר בבטן עקב את אחיו כלומר מי שיצר יעקב בבטן בכח שאחז ידו בעקב עשו אחיו שלא כדרך שאר העוברים כי אין העובר מוציא ידו מן השליא כל שכן שיתפוש בידו וזה היה מעשה נס ומי שהיה עם אביכם בבטן יהיה עמכם בגלות שהוא מקום צר לכם כמו הבטן לעובר, ויתכן לפרש ויוצרך מבטן כמו שפי' הוראה, וטעם מבטן כי בעת צאת הבן מן הבטן יכניסהו בברית האל וימול אותו לשמונת ימים: יעזרך. שיעזרך והוא אומר לך אל תירא: וישורון. ידוע שהוא ישראל ונקרא כן לפי שהוא ישר בין העמים: (ג) כי אצק. כי כמו שאני יוצק מים על מקום צמא כן אצק רוחי על זרעך וכן אמר יואל אשפוך רוחי על כל בשר וכל בשר אינו ר"ל אלא ישראל לבד כמו שאמר ונבאו בניכם ובנותיכם, וכן אצק עליהם ברכתי, ובאמרו על זרעך ועל צאצאיך כי הנביא היה מתנבא כנגד דורו והיה מבטיח הישועה על בניהם שתבא הגאולה בימיהם, והמשיל דבר השם לשני ענינים לרוחי וברכתי כאחד לענין הנפש שישראל צמאים בגלות לדבר הנבואה שפסקה זה כמה שנים וכן אמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' והנבואה לרוות הצמאה כמו השמי' מרווים המקו' הצמא והיבש ואמר אצק רוחי על זרעך, ולענין הגוף שישראל צמאים בגלות לישועה ולכל הטוב שהבטיחם האל בשובם לארצם ועל זה אמר וברכתי על צאצאיך, ובאמרו על יבשה ר"ל יבשה וצמאה כי כל הארץ נקראת יבשה על דרך כלל כמו שאמר ויקרא אלהים ליבשה ארץ אבל זהו פרט למקום הצמא והיבש מן הארץ: (ד) וצמחו בבין חציר. בי"ת בבין משמשת הוא לתוספ' באור כי מספיק היה אם אמר בין חציר וכמוהו בי"ת בתוך, אמר יצמחו ישראל בטובה כאלו היו נזרעים בין חציר וזה על דרך משל והחציר הוא צומח במהרה ולזה המשילם לחציר לרוב מהירות צמיחתם לא לעמידה כי החציר לא יעמוד כמו שאמר כי כחציר מהרה ימלו לפיכך אמר אחר כך כערבים על יבלי מים שעומדים בצמיחתם כל הימים: (ה) זה יאמר. כי הנשארים בישראל כולם יהיו קדושים וכולם יקראו בשם לה' ובשם מזרע יעקב כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו', וכן אמר והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט: יכתוב ידו לה'. יאמר בפיו ויכתוב בידו לה' ר"ל כי הוא לה', ויונתן תרגם יקרב קרבנים, ובאמרו זה וזה לפי שיבא מזה אחד ומזה אחד כמו שכתוב ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל: יכנה. יכנה עצמו בשם ישראל כי לא יזכר שם עצמו אלא יאמר ישראל אני: (ו) כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו. כי כשיגאלנו יהיה הוא מלך ישראל לבדו שלא יהיו ברשות מלכי העכו"ם והוא אדון לצבאות מטה ומעלה ובידו הכל והיכולת בידו להוציאם מהגלות אני ראשון אף לצבאות מעלה העומדים שלא ישתנו אף להם אני ר[אשון] ואני בראתים ואני אחרון הם יכלו ואני קיים ומבלעדי אין אלהים לבעל אמונת העובדים לשמש ולירח ולכוכבים אין באחד מהם שהוא אלהים אלא במצותי וברשותי הם מנהיגים מה שמנהיגים: (ז) ומי כמוני ומי שהוא אלהים כמוני יקרא העוברות והעתידות ויגידם ויערכם לי מה שהיה משומי עם עולם כלומר מבריאת העולם, והנה יאמר משומי כלומר כי אני שמתי הנבראים בעת שבראתי[ם] אחד ואחד בגבולו העליונים למעלה והתחתונים למטה וכן יאמר לי האותיות אשר תבאנה ואינו כפל לשון אלא פירוש האותיות העתידות לבא בזמן קרוב ואשר עתידו' לבא בזמן רחוק, ולמו יג[ידו] יונתן כמו להו ויש לפרשו כמשמעו, ופי' בעבורם כלומר יגידו כדי לצדק עצמם, ויש מפרשים ואותיות דברי מופת וה"א יגידה ויערכה על ההוה שעבר מבריאת העולם עד הנה: (ח) אל תפחדו אמר לישראל אל תפחדו מאלהים אחרים ואל תיראו מהם וכן אמר ירמיהו אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם: ואל תרהו. פירוש לפי מקומו כמו אל תפחדו, ויונתן תרג[ם] לא תדחלון ולא תתברון כמו לא תירא ולא תחת. הלא מאז שהשמעתיך והגדתי העתידו' לבא ובאו ואתם עדי כי לכם שלחתי נביאי ועמכם עשיתי נסים ונפלאות ואתם יודעים אם יש אלוה מבלעדי כ[מו] שאמר משה רבינו או הנסה אלהים לבא לקחת גוי מקרב גוי במסות באותות וגו' לעיניכם, כמו שאמר הנה ואתם עדי: ואין צור בל ידעתי. כי אין למעלה ממנו ידוע כי כל הידועים ול[...] אצלי, או פירוש אין צור שלא ידעתי והם אינם יודעים אותם על האמת כי אינם אלוה, ואמר זה על המלאכים ועל הגלגלים, וי"ת ולית דתקיף אלהן דמן קדמי מתיהב ליה: (ט) יוצרי פסל. המנ[...] הטועים

רשי

עבדי: (ג) כי אצק מים על צמא. כמו שאני יוצק מים על צמא כן א[צק] רוחי על זרעך. (ד) וצמחו בבין חציר. בתוך עמלק על ידי גרים שיתוס[פו] עליהם. בין חציר הוא עמלק שנאמר עליו והיתה כוה תניס חציר לבנות [...] (לעיל ד): (ה) זה יאמר לה' אני. אלו צדיקים גמורים: וזה יק[רא] בשם יעקב. אלו קטנים [...] רשעים: זה יכתוב ידו לה'. אלו בעלי תשובה: ובשם ישר[אל] יכנה. אלו הגרים [...] כך שנויה באבות דרבי נתן: (ז) ומי כמוני יקרא. מ[י] יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה מ[...] עם עולם ועד עתה: עם עו[לם] כל בריות: ואותיות. [...] מופת: ואשר תבאנה. [...] העתידות לבא יגידו כמו [...] עושה עתה שעדיין לא [...] הבית ולא גליתם ולא [...] כורש ואני מבשר אתכם [...] (ח) ואל תרהו. אין לו דו[מה] ופתרונו לפי הענין כמו [...] תחתו מלהודיע את שמי [...] העכו"ם: הלא מאז השמעתיך [...] מהר סיני והגדתי לכם שם [...] אלוהי מבלעדי: ואתם [...] שפתחתי לכם שבעה רקיע[ים] והראיתי אתכם שאין [...] ואתם עדי בדבר הזה [...] אלוה מבלעדי: ואין צור ב[ל] ידעתי. ת"י ולית דתקיף [...] דמן קדמי מתיהב ליה תק[וף] כל ידעתי. לשון ואדעך [...] (שמות לג) ידע לכהך [...] ב) אני ידעתיך במדבר [...] יג): (ט) ועדיהם המה. [...] הם עדים על בושת עו[בדיהם] שהרי אנו רואין שאין [...] רואין ולא יודעין והיו עד[ים] להם

ראשון ח' וסי' נמסר בסרוב[...] ובשמואל חלק ב' סי' י"ט; [...] חד מן ד' נקודות בנביאים סי' נמסר בסדר במדבר סיני

מצודת ציון

כמו הרפה וכן אשר גדפו (לעיל ל"ז): (ג) אצק. מל' יציקה ושפיכה: ונוזלים. ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד): על יבשה. ר"ל על מקום יבש: רוחי. ענין רצון וכן עד יערה עלינו רוח ממרום (לעיל ל"ב): צאצאיך. הבנים היוצאים ממך: (ד) חציר. דשא ועשב: כערבים. שם אילן הרק ערבי נחל: יבלי מים. פלגי מים וכן ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה י"ז): (ה) יכנה. שם שאינו שם העצמי וכן אכנך ולא ידעתני (לקמן מ"ה): (ז) ויערכה. מל' עריכה וסדור: ואותיות. הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כ"א): למו. להם: (ח) תרהו. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו הוא ענין פחד כמ"ש: צור. ענין חוזק: (ט) יוצרי. ענין עשיה ותואר וכן יוצר עמל

מצודת דוד

ושממון ולגדוף מפי האויב: מד (א) ועתה. ר"ל ועתה שמע את הטובה העתיד[ה] לבוא: (ב) עושך ויוצרך. אשר עשה אותך ויצר אותך ומעת צאתך מבטן יעזר[ך]: וישרון. הן קרוים ישראל בשם השם הישר: (ג) כי אצק. כמו שאני יוצק מ[ים] על ארץ צמאה וכו' כן יצוק רצוני הטוב על זרעך: וברכתי. כפל הדבר ב"ש כי הרצון הוא הברכה: (ד) וצמחו. יצמחו וירבו כאלו היו נטועים בין הציר ודומה לה: כערבים. כערבי נחל השתולים על פלגי מים הצומחים וגדלים מה[ר]: (ה) זה יאמר. הצדיקים שבהם יאמרו אנו מעולם לה' להאמין בו: וזה יקרא ב[שם] יעקב. אלו הקטנים בני רשעים לא יהיו נוטים אחר דעת אביהם הרשעים אלא יקראו א"ע בשם יעקב להיות צדיקים כמוהו: וזה יכתוב ידו לה'. אלו בעלי תשו[בה] שיחייבו את עצמם לשוב לה' כמו המתחייב את עצמו בכתב ידו: ובשם ישראל יכנה. ובהם יהיה מי אשר יכנה עצמו בשם ישראל אלו הגרים מבבליים אשר יתוספו עליהם: (ו) אני ראשון. ר"ל קודם בריאת העולם: ואני אחרון. לאחר התכלה העולם: (ז) ומי כמוני יקרא. ומי הוא אשר יקרא לומר שהוא כמוני ויגיד ויערוך [...] הדברים הנעשים מעת שומי עם עולם והם כל הבריות: ואותיות. הדברים הבאים בזמן קרוב והדברים אשר תבואנה לזמן רחוק יגידו להם ר"ל בעבור עצמם להיי[...] דבריהם וחוזר לתחילת המקרא לומר מי הוא אשר יגיד כאלה: (ח) אל תפחדו. מאלהים אחרים: הלא מאז. בעמדך הר סיני השמעתיך והגדתי שאין אלוה מבו[לעדי] ואתם עדי בדבר זה כי פתח אז שבעה רקיעים, והראה להם שאין עוד אחר כן אחז"ל: היש. וכי יש אלוה מבלעדי: ואין צור. אין חזק בעולם אשר לא ידע[תי] אני וכאומר הלא אני הוא הנותן כח לכל החזקים ומכולם ידעתי: (ט) יוצרי פסל. [...]

בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃
י מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי
הוֹעִיל׃ יא הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ
וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם
יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ יב חָרַשׁ
בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת
יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב
וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף׃
יג חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֲרֵהוּ
בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה
יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ
כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃
יד לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה
וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן
וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ טו וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר
וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם

נ' זעירא הד מן ג' נינין זעירין דא"ת בא"ב דאתוון זעירין

דְּלָא חָזַן וְלָא יָדְעִין בְּדִיל
דְּיִבְהֲתוּן׃ י מַן עֲבַד דַּחֲלָא
וְצַלְמָא אַתִּיךְ בְּדִיל דְּלָא
לַהֲנָאָה׃ יא הָא כָּל פָּלְחֵיהוֹן
יִבְהֲתוּן וְאוּמָנִין עוֹבְדֵיהוֹן
מִבְּנֵי אֱנָשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן כּוּלְּהוֹן
יְקוּמוּן יִתַּבְּרוּן יִבְהֲתוּן כַּחֲדָא׃
יב נַפָּחָא מִבַּרְזְלָא חֲצִינָא
עָבֵיד וְנָפַח נוּר בְּשִׁיחוּרִין
וּבְמַקּוֹבִין מַתְקֵיף לֵיהּ וְעָבֵיד
לֵיהּ בִּתְקוֹף חֵילֵיהּ דְּאִם
יִכְפַּן עָבְדֵיהּ וְלָא יֵיכוּל לָא
יְהֵי בֵיהּ חֵיל וְאִם יִצְחֵי וְלָא
יִשְׁתֵּי מַיָּא יְהֵי מְשַׁלְהֵי׃
יג נַגָּר אָעִין נָפֵין בְּחוּטָא
מְסַר לֵיהּ בְּמַשְׁקוֹלְתָּא מְגַזֵּי
לֵיהּ בְּאִזְמֵילַיָּא וּבְנִצּוּרִין
מְאַחֵיד לֵיהּ וְעָבֵיד לֵיהּ
כִּדְמוּת גְּבַר כְּתוּשְׁבַּחַת
אִתְּתָא לְמִיתַּב בְּבֵיתָא׃
יד לְמִקַּן לֵיהּ אַרְזִין וּנְסֵיב תִּרְזָ
וּבְלוּט וּמַתְקֵיף לֵיהּ בְּאָעֵי חוּרְשָׁא נְצַב אוֹרְנָא וּמִטְרָא יְרַבֵּי׃ טו וְיהֵי לֶאֱנָשָׁא לְאַדְלָקָא
וּנְסֵיב מִנְּהוֹן וּשְׁחֵין אַף אָזָא וְאָפֵא לְחֵם אַף עָבְדֵיהּ דַּחְלָא

חבריו ד' ג' חסר וא' מלא וסי' הן כל חבריו יבשו . קח לך עץ אחד וכתב עליו ב' בו , ושלאחריו דבר אליהם כה אמר ר"פ . קדמא מ"ל : חרש ג' פתחין וסי' מעשה חרש אבן פתוחי חתם . חרש ברזל מעצד ופעל בפחם . חרש עצים נטה קו . וסי' עובדא דקיסא פרזלא : ארן נו"ן זעירא והוא חד מן ג' נוני"ן זעירין וסי' נטע ארן. ונבושו זבן. ונרגן מפריד אלוף. ואינון מן אלפא ביתא דאתוון זעירין ונמסרו בריש ספר ויקרא :

רשי

…: למען יבושו . העובדים להם : (י) נסך . לשון יציקה ומסכה והכו"ן …ה יסוד הנופל ממנו כגון נו"ן של נשך ושל נגף : (יא) הן כל חביריו . …אותו יוצר ונוסך פסילים המתחברים אליו לעבוד את יצירתו ונסכו … : וחרשים המה . אותם יוצרים ונוסכים מבני אדם הם קל וחומר …תם שהוא הבל : (יב) חרש … חרש של ברזל : מעצד . … אחד מכלי הנפחים : … הפסל: בפחם . קרבו"ן … : ובמקבות . מרטו"ל … : יצרהו . ל' ציר : …הו בזרוע כחו גם רעב … גם הוא היוצר חסר כח … הוא שאם ירעב אין בו … אם לא שתה מים וייעף …ר קל וחומר שפעולתו אין …עלת לעזור : (יג) חרש … . ואם בא לעשותו של עץ … עצים הוא כך דרכו : …קו . כדרך הנגרים ועל …קו יתארהו בשרד מיושר …בנסו"ר שקורין דאלאור"א … : יתארהו . ויפהו: יעשהו …ומות . ומחליק ברהטני …ל . מקציעות ת"י אזמליא: …גה יתארהו . לשון ותאר …(יהושע טו) אם בא לעשו' …יורים עגולים מסבב אותו …גה קונפ"ש בלע"ז: כתפאר' … כמין איש : (יד) תרזה … מיני אילני סרק : ויאמץ …עצי יער . עושה לו חיזוקי' …חיזוק בין לנוי במיני עצי' …נים זה מזה במראיהן : … אורן . כשמוצא ייחור … הראוי לכך נוטעו לכך …ם מגדלו : אורן ל' נטע …פרנבו"ן בלע"ז : (טו) והיה … לבער . והיה אותו עץ …ו לצרכי אדם לבער : … מן העצים ויחם גופו …ם : אף ישיק . מהם תנור ואופה

רדק

שעושים ויוצרים הפסל כולם תהו כי מעשיהם תהו והפסילים שהם חמודיה' שהם חומדים ואוהבים אותם והם לא יועילו להם למה חומדים אותם : ועדיהם המה . ואם תאמרו לו אין אנו יודעים שלא יועילו עדיהם המה הפסילים הם עדים בעצמם שלא יועילו כי לא יראו ולא ידעו וכיון שאינם רואים ואינם שומעים ויודעים היאך יועילו לאחרים : למען יבושו . יזכרו זה למען יבושו מעבדתם אותם , וי"מ ועדיהם המה ר"ל הם מעידים על עצמם כי אין להם כח כי אם הטרפים לא יוכלו למלט עצמם כל שכן אחרים: (י) מי יצר אל . מי יעשה מעשה תהו כזה שיטרח לתהו וישים כספו להבל כיון שנעשה כזה : נסך . כספו או לשון יציקה : (יא) הן כל חבריו . המתחברים אליו לעשותו או לעבדו , או פירוש חבריו כמשמעו שהפסל תהו והמתעסקים בו הם תהו כמוהו כמ"ש יוצרי פסל כולם תהו הנה הם חברים לפסל בדבר תהו : וחרשים המה מאדם . אינם מלאכים ושרפים העושים זה האל אלא אומנים מבני אדם שעושים שאר מלאכות ועושים אותו אל , זה דבר תימה : יתקבצו כולם . פירוש כל עובדי הפסל יתקבצו וישאו ויתנו במעשיהם מהו ויסתכלו בו אם יעשו זה יש להם שיפחדו ונהאל על מה שעשו ויבשו מעצמם ממעשיהם שהוא תהו שיתבוננו בו : (יב) חרש . סמוך לברזל כי הרי"ש פתוחה , ספר עתה במעשה הפסל איך טורחים להבל מי שהוא אומן ברזל יעשה מעצד ויעשה המקבת כי כל אומן צריך לכלי ברזל יעשו הפסל מעץ או מאבן או מברזל או בדיל או כסף או שאר מתכו' בכלי ברזל יעשו אותם : מעצד . כלי ברזל שחותך בו חרש עצים והוא שקורין דולודויר"א בלע"ז או איש"א: ופעל בפחם ובמקבות . אותו החרש פעל בפחם שנופח בו לחמם הברזל שיעשה ממנו הכלי ופעל במקבות שיעשה אותם שיצייר בהם הפסל וכן שאמר יצרהו ופעל במקבות שיצרהו בהם , יצרהו שרשו יצר וס"א הפעל נבלעת בדגש : ויפעלהו בזרוע כחו . בכל כחו הוא פועל בו כי יקוה בפעולתו שכר טוב ועיניו בזרוע בכחו, ובי"ת בזרוע משמשת במקום שנים , או פירוש כמו הסיף בכח זרועו וכן מקום שם קבר: גם רעב ואין כח . עד שמרוב חשקו במלאכה כשיגיע עת האכילה לא ירצה לקום ממלאכתו והוא רעב ופועל עד שלא ישאר בו כח וכן צמא ולא יקום אפילו לשתות והנה הוא עיף וצמא ורעב ועם כל זה פועל מרוב חשקו במלאכה : (יג) חרש עצים . גם כן סמוך וסרי"ש פתוחה : נטה קו . במדה : יתארהו יגבלהו … ישים גבול בעץ בשרד והוא חוט הצבע שמסמן בו כנגד מה שרוצה לכרות מן העץ וכן ותאר הגבול , והצבע ההוא יקרא שרד וקו שאמר הוא החוט שצובע אותו בשרד : יעשהו במקצעות . …שסמן אותו יפקנהו במקצעות ומקצועות הם שני כלים דומין במלאכתם לאחד קורין לו פלאנ"א ולאחר סימנ"ע שמקלף בהם הנגר פני העץ ומחליקו , ותרגום ואת הבית יקציע יקלף ותרגום יונתן …נים באזמילא ואלו הכלים שוין כמו אזמלים : ובמחוגה יתארהו . מחוגה , קונפא"ש בלע"ז וכו יעשו הצורו' ואחר הדברים המצויירים , יתארהו הראשון אל"ף בחטף פתח והשני האל"ף בחטף … : כתפארת אדם . כי צורתו נאה ומפוארת מאשר בעלי חיים , ות"י כתפארת אדם כתושבחת אתתא למתב בביתא כלומר כמו שהוא תפארת האשה שתשב בבית שלא תצא לחוץ כן הוא …יושב בבית וכמוהו ונפש אדם מן הבשים , ואדוני אבי ז"ל פי' כמשמעו והענין כפול ואמר ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם ולמה לשבת בית לא לצורך אחר כי הוא ממקומו לא ימיש : …לכרות לו ארזים . עד הנה ספר מעשה הפסל מעץ הטוב עתה אומר כי עוד יטרח עושה הפסל שהולך אל היער לכרות לו ארזים לעשות מהם פסל , ועוד טורח יותר מזה שנוטע נטיעה ויגדל …עד שתהיה ראויה לכרות ממנה עצים לעשות פסל , ראו עד היכן הגיע כח עבודתם והכל נקל בעיניהם בחשבם לקבל שכר טוב על זה והם טורחים לתהו ובהו והכל לא יתבוננו במעשיהם , …ו ארזים מבקש המשובחת שבהם לכרותו : תרזה . אילן מאילני סרק , ופירשו בו שהוא שקורין לו בערבי סנאב"ר : אלון . הוא ערמון : ויאמץ לו בעצי יער . לבקש מהם הטוב : נטע ארן . …לן גם כן טוב למלאכה , ובדרז"ל עצי ארזים ארנים וברושים : וגשם יגדל . יש מפרשים גשם גוף ר"ל גוף עץ , וכן בארמי גשמי יצטבע , והנכון לפרשו כמשמעו , וכן תרגם יונתן ומטרא …והוצרך לומר וגשם יגדל כי ידוע הוא כי כל צומח יגדל אותו הגשם אלא אמר שאף על פי שהוא נוטע העץ לשם עכו"ם הגשם יגדל אותו והרי הגשם בשליחות האל יתברך בא ואף על פי כן עולם …נוהג כמו שאמרו רבותינו ז"ל בזה הענין הרי שגזל סאה של חטין וזרעם דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין : (טו) והיה . כי בשכורת העץ

מצודת דוד

…ים העושים הפסל כולם תוהו כי מעשיהם תוהו : וחמודיהם . הפסילים שהמה …ים להם אין בהם תועלת : ועדיהם המה . הפסילים הם עדים בעצמם …יועילו כי לא יראו ולא ידעו מאומה ואיך א"כ יועילו לאחרים : למען יבושו . …ת הכוונה לומר שסופם לבוש : (י) מי יצר אל . מי עשה הסות …לעשות אל ולצקת פסל לבלי תועלת : (יא) הן כל חבריו . המתחברים אליו …ו : וחרשים . האומנים העושים אותו הלא המה מבני אדם ואיך אפשר שיעשו …יתקבצו כולם . האומנים עם עובדי הפסל יתקבצו יחד ויעמדו להשכיל ולבחון …ו ובזה יחד יפחדו מה' ויבושו במעשיהם : (יב) חרש ברזל . עתה יספר מעשה …ל ואומר האומן של ברזל יעשה מעצד ופעל אותו ע"י גחלים בזרוע ובמקבות …ו ומחשבו : בזרוע כחו . בזרוע משמשת במקום שתים ור"ל בכל אומץ כחו : גם רעב . אף כי ירעב לא יעזוב מלאכתו עד שלא נשאר בו כח …אף לא שתה מים עד שנעשה עיף ויגע וכ"ז מרוב חשקו במלאכה ההיא : (יג) חרש עצים . וכשנגמר מלאכת המעצד או אומן עצים יטה קו המדה על הקורה …ו במעצד לפי הראוי : יתארהו בשרד . אח"ז יגבול תואר הפסל בצבע השרד ופ"ה הסממן ויעשהו במקצעות והוא כלי מכלי הנגרים : ובמחוגה יתארהו . ובמחוגה …ו בו ציורים עגולים לייפותו : כתפארת אדם . ר"ל כל עמלו לא יעשה אלא לשבת בבית כי ממקומו לא … : (יד) לכרת לו ארזים . למעלה סיפר מעשה הפסל מעץ ועתה אמר עוד יש מי אשר יטריח לבוא ביער ולכרות לו ארזים לעשות ממנו הפסל : ויקח תרזה …ן . יש מי שיקח תרזה ואלון כי המה עצים הטובים ביותר ועל שאינם חזקים כארז מחזק אותם במספרי עצי היער : נטע אורן . ר"ל ויש מי אשר יטרח עוד יותר

מצודת ציון

עמל עלי חוק (תהלים צד) : (י) נסך . ענין יציקה והתכה : (יא) וחרשים . אומנים : (יב) מעצד . הם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן מעשה ידי חרש במעצד (ירמיה י) : בפחם . גחלת כמו נופח באש פחם (לקמן נד) : ובמקבות . הוא הפטיש וכן ותקח את המקבת בידה (שופטים ד) : יצרהו . יעשהו ויתקנהו : (יג) קו . חבל המדה : יתארהו . מלשון תואר ותמונה : בשרד . הוא שם צבע מה : במקצעות . הוא מכלי הנגרים מקלף בהם העץ ומחליקו והוא מל' ואת הבית יקציע (ויקרא יד) שהוא ענין קלוף : ובמחוגה . כן שם הכלי שעושים בו העגולים : יתארהו . ענין סבוב וכן ותאר הגבול (יהושע טו) : כתבנית . דמות לצורה : (יד) תרזה ואלון . שמות אילני סרק : ויאמץ . ענין התחזקות : אורן . שם אילן סרק ובדרז"ל ארזים ערזי (ר"ה כג) : (טו) לבער . ענין הדלקה : ויחם . מל' חמימות : ישיק . כמו יסיק בסמ"ך והוא מלשון היסק והבערה : ויסגד . ענין השתחואה כמו ולדניאל סגיד (דניאל ב)

רדק

פעץ וחושב אותו לפסל התפיכות הנפסלות יהין לו לבער ולהחם ולאפות באותם פסילי העצים : ויחם . התי"ו נקרא בקמץ חטף והזקף ביו"ד : ישיק . כמו יבעיר כלו' ישיק בהם את התנור : ואף
לחם . כמו ועתני קמח : למו . כמו לו או כמשמעו, ופי' לפסילים אף על פי שלא זכר אלא אחד רבים הם : (טז) חציו . ר"ל מקצתו אמר כי בחציו שמבער יהנה בשני פנים שיצלה בו צלי ויאכל עד שיש[בע]
ועוד שיחם בשרו באש : על חציו בשר יאכל , פירוש יצלה צלי האיך יאכל בשר על חציו שיצלה בו הצלי : ויאמר האח . שמחה וכן האח האח ראתה עינינו , יאמר הסכל הזה מתפתה בדבר הס[כל]
וישמח בו לסכלותו בשני פנים בהנאת הגוף לשעה ובחשבו כי יהיה לו שכר טוב בעבודתו יאמר מה טוב לי זה הפסל כי אני נהנה ממקצתו בהנאת גופי ומקצתו אעבדנו ויצילני בעת צרה:
חמותי , מלרע : (יז) ושאריתו לאל . פירוש לפסלו וזהו האל שלו : יסגוד לו . ישתחוה כפל ענין במלות שונות כי יסגוד כמו ישתחוה כתרגומו , או פירוש יסגוד לו כריעה : וישתח[וה]
פשוט ידים ורגלים כמו שפירשו רז"ל , יונתן תרג' סגיד ליה ואשתעביד ליה: (יח) לא ידעו ולא יבינו . טח , מנחי העי"ן , ואם הוא פתח והוא פעל יוצא בתבירו והטעם הוא האל על דרך השמן לב העם הזה כמו שפירשנו , או יהיה הטח יצר הרע הגובר על אלה : (יט) ולא ישיב . וי"ו ולא דעת הוי"ו וישא אברהם את עיניו , או הוא כפל ענין , אמר ולא ישיב אל לבו אלה הדברים שזכר כי הם דברי תימה ואין בלבו לא דעת ולא תבונה לאמר זה כלומר להשוב בלבו חציו שרפתי במו אש ואף וגו' : אפיתי על גחליו . למעלה אמר אף ישיק כי הניהם יעשה אדם בעצים , או ישיק בהם את התנור ויאפה הלחם על ידי הדבקה או יאפה הלחם על הגחלים : ויתרו . הנותר ממנו והוא שם מן יתר הגוף: לתועבה . לדבר שתעב האל ומנע מעבוד אותם : לבול עץ . לענף עץ , וכן כי בול הרים ישאו לו , ועקרו יבול: (כ) רועה אפר . אמר זה העושה הפסל לעבדו רועה אפר הוא כלומר מתעסק בדבר שלא יועיל לו והוא על דרך אפרים רועה רוח , וי"ת הא דחלתא פלגי קטמא : לב הותל הטהו . הותל תאר ואם הוא פעול ומשפטו להדגש אלא בא קל כמו הפל בי , אמר יצר הרע שמהתל בו הטהו לדרך רעה והוא לא יבין ולא יציל את נפשו מרה אבדה : ולא יאמר הלא שקר בימיני . מה שפעלתי ועשיתי בימיני שקר הוא וכת"י הלא שקרא עבדית בימיני : (כא) זכור אלה יעקב , אם העמים עובדי פסילים לא יבינו אתה זכור הדברי' האלה ולא תפתה לעובדי הפסילים : כי עבדי אתה . מאז עבדי אתה ולא עבד הפסילים ועל כן יצרתיך להיות לי עבד . וטעם יצרתיך כמו שפירש בוראך ויוצרך , או עת שלקח ישראל לעם והוציאם מבית עבדים הוא עת היצירה , וי"ת אתקנתיך למהוי עבד פלח קדמי : וישראל לא תנשני . לא תנשה ממני זכרני אתה ואזכרך : (כב) מחיתי כעב פשעיך . כמו העב שנמחה במים כן מחיתי פשעיך : שובה אלי , ומה שחטאת עד הנה מחיתי , והחכם ר' אברהם בן עזרא כתב העת העוברת בלאת השמש . וכפל הענין במלו' שונות : שובה . מלרע : גאלתיך . עתה אגאליך מגלות בבל : (כג) רנו שמים . על דרך משל כאלו כל העולם ישמח בגאת ישראל מהגלות : כי עשה ה' . עושה עם עמו וגאלם : תחתיות ארץ . היא הנקודה האמצעית אשר בארץ , והנה זכר העגולה והנקודה וזכר הדומם והצומח והחיים לא זכר כי לא ישמחו כולם כי בכל מאבל : פצחו . ענינו הרמת קול , וזכר ר[...] לפי

תרגום

וסגיד אתביה צלמא ובעא מניה : טז פלגיה אוקיד בנורא על פלגיה בסרא אכיל טוא טוי וסבע אף שחין ואמר אח שחינית חזיתי נור : יז ושאריה לדחלא עבד לצלמא סגיד ליה ואשתעביד ליה ובעא מניה ואמר שיזבני ארי דחלתי את : יח לא ידעין ולא מסתכלין ארי מטמטמן מלמחזי עיניהון מלאסתכלא בלבהון : יט ולא מתיב ללביה ולא מדע ולא סוכלתנו למימר פלגיה אוקידת בנורא ואף אפיתי על גומרוהי לחים טוית בסרא ואכלית ושאריה לתועבא אעביד ליבלי אעא אסגוד : כ הא דחלתא פלגיה קטמא לביה שטיא אטעיה ולא ישיזיב ית נפשיה ולא יימר הלא שקרא עבדית בימיני : כא אדכר אלין יעקב וישראל ארי עבדי את אתקינתך למהוי עביד פלח קדמי את ישראל לא תתנשי דחלתי : כב מחיתי כעיבא חובך וכעננא עדי כל חטאך תוב לפולחני ארי פרקתך : כג שבחו שמיא ארי עבד יי פורקן לעמיה יביבו יסודי ארעא בועו טוריא תושבחתא חו[...]

מקרא

אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל
וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃ טז חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ
עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי
וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי
רָאִיתִי אוּר׃ יז וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה
לְפִסְלוֹ יִסְגָּוד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל
אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה׃
יח לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח
מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם׃
יט וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת
וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי
בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו
לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ
לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד׃
כ רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־
יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא־
שֶׁקֶר בִּימִינִי׃
כא זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי
עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי׃
כב מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי
כִּי גְאַלְתִּיךָ׃ כג רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ
תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה

ג' זקפין קמצין יהושע · י"ג · ז' רפין · ג' . ג' מ"ע . ג' · רפי . ג' רפין · ג' וא' וטח יח · ג' · כ"ד · ג' · ג' · ג' · ג' . מ"ל · ג' . ג' · ג"ג · ג' · ג' . כ' ס' מלרע · ז' . י"ד זקף

רשי

ואופה לחם : אף יפעל או[...]
מן הנותר : (יט) ולא ישיב [...]
לבו חציו שרפתי כמו אש : ו[...]
דעת ולא תבונה . בו לא[...]
זאת : לבול עץ . לרקבון ע[...]
(כ) רועה אפר לב הותל הט[...]
לבו אשר הותל הטהו לט[...]
לו רועה של אפר הדמות שנק[...]
חציו ונעשה אפר השוטה יה[...]
היה אומר שהוא לו לרב[...]
ולפרנס . דבר אחר רועה לר[...]
ל' ריעות עובד עבודת אחו[...]
ומחבר אליו עבודת אח[...]
שהיא אפר : ולא יציל . הנה[...]
את נפשו לאמר הלא [...]
בימיני ויפרד מעליו : (כא) [...]
תנשני. לא תהיה שכוח מרז[...]
(כב) מחיתי כעב פשעי[...]
במאריה והמדבר גם [...]
שובה אלי : (כג) פצחו . [...]
פתחון

ויתפלל ג' רפין בקריאה [...]
ועתה השב אשת האיש כי [...]
הוא , יסגוד לו ויתפלל א[...]
ויחי ויתן לו מזהב שבא . א[...]
שובה ה' מלרע בקריאה [...]
ובנחה יאמר שובה ה' רבב[...]
מחיתי כעב פשעיך וכענן חטא[...]
שובה ה' חלצה נפשי . שוב[...]
עד מתי . שובה ה' את שבי[...]

מצודת ציון

(דניאל ב) : (טז) במו . בתוך : האח . הוא ענין ל' שמחה כמו האח האח ראתה עינינו (תהלים לה) : חמותי . מל' חמימה : אור . שלהבת המאיר וכן אור לשבת נגדו (לקמן מז) : (יז) ושאריתו . ענין שיור : (יח) טח . ענין מריחה ומשיחה וכן וטח את הבית (ויקרא יד) : לבותם . מל' לב : (יט) ויתרו . מלשון נותר : לבול . כמו ליבול וכן כי בול הרים ישאו לו (איוב מ) וענינו צמח וענף : אסגוד . אשתחוה : (כ) רועה . ר"ל מנהיג : הותל . ענין לעג וכן ויהתל בהם אליהו (מ"א יח) : (כא) תנשני . ענין שכחה וכן נשני אלהים (בראשית מא) : (כב) מחיתי . ענין מחיקה וכן אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך (לעיל מג) : כעב וכענן . הם ענין אחד וכפל במ"ש : (כג) הריעו . מלשון תרועה : תחתיות . מל' תחת ולמטה : פצחו . פתחו פה בהרמת קול לרנן וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד) : יתפאר . ענין שבח והלל :
רוקע

מצודת דוד

יותר שנוטע מתחילה נטיעה של אורן הטוב למלאכה וממתין עד שיגדל ויהיה [...] לפסל : וגשם יגדל . כאומר עם שהוכנה הנוטע הוא לעשות ממנו פסל [...] זה מגדלו הגשם בשליחות המקום כי עולם כמנהגו נוהג ועתידין הן ליתן את ה[...] וכמ"ש חז"ל בגזל סאה חטים וזרעה וכו' : (טו) והיה לאדם לבער . מאותו ה[...] עצמו יהיה מקצתו לצרכי אדם לבער בו את האש : ויקח מהם . מהעצים ה[...] מה מהם להבעיר אש להתחמם בו ואף מהם ישיק התנור ויאפה לחם ואף [...] יקח ויפעל בו אל וישתחו אליו : עשהו וכו' . כפל הדבר במ"ש : למו . לפ[...] והם כי לא זכר אלא אחד הנה רבים הם : (טז) חציו . ר"ל מקצתו שרף בתוך [...]

ע"י מקצתו אכל בשר כי יצלה בו צלי ויאכל וישבע ואף יחמם בשרו וישמח ויאמר האח הנה חממתי את עצמי אף נהניתי להיות יושב באור האש : (יז) ושאר[...] הנשאר מהעץ יעשהו אל וחוזר ומפרש יעשהו לפסלו : יסגד לו . ישתחוה לו ויתפלל וכו' : (יח) לא ידעו . אין בהם לא דעת ולא בינה : כי טח . היצה"ר סמם [...] עיניהם מלראות ולבותם מלהשכיל : (יט) ולא ישיב . אינו נותן אל לבו לבחון בדבר ואין בו לא דעת ולא תבונה לחשוב הלא מקצתו שרפתי בתוך האש ואף [...] אפיתי על גחליו לחם . אמר לחם ע"ש סופו כי אחר שנאפה נעשה לחם וכן ומחני קמח (לקמן מז) : אצלה . כמו ואצלה : ויתרו . ואיך אעשה הנותר לפסל [...] בעיני ה' ואיך אשתחוה לענף עץ : (כ) רועה אפר וכו' . ר"ל לבו המהתל ומלעיג בו הסיתו שיקבל לרועה ומנהיג את הדבר אשר חשוב אל כאפר כשישרפוהו [...] יציל . אף האומן העושה הפסל לא יציל נפש עצמו ולא יאמר הלא מה שעשיתי בימיני הוא שקר ואין בו תועלת כי מעשה ידי הוא : (כא) זכר אלה יעקב [...] העכו"ם לא יבינו את זאת אתה יעקב זכר אלה הדברים ולא תתפתה אחריהם כי עבדי אתה ולא עבד האליל : יצרתיך עבד לי . בראתיך להיות לי לעבד ולכן [...] ישראל לא תשכחנו : (כב) מחיתי כעב . מעולם מחיתי פשעיך כעב הזה הנמחה במים : וכענן וכו' . כפל הדבר במ"ש : שובה אלי . לכן שוב אלי כי אני הוא [...] אותך : (כג) רנו שמים . הוא דרך משל ור"ל שמחה גדולה תהיה בעולם : כי עשה ה' . ר"ל עשה מה שעליו לעשות ולקיים והוא גאולת ישראל : תחתיות ארץ . [...]
הנקודה

רשי

זן הכ: (כד) ויוצרך מבטן . מאז ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כה) ...י לך לעזרה ובחרתיך: נוטה שמים לבדי . (כה) מפר אותות בדים . לפי ...י נטיתי שמים לפיכך אני יכול להפר אותם: בדי' . הם החוזים בכוכבי' ע"י ...ת השמים ועל שם שטעמים הרבה שהם מכזבים קורין אותם בדים :

רדק

לפי שעיקר בריאת הארץ ההרים שבה : יתפאר . כי תפארת האל יהיה בגאולה עמו מהגלות והטעמים יפארוהו בזה , וכן אמר כרש כל ממלכות הארץ נתן לי ה' : (כד) כה אמר ה' . ויוצרך מבטן , פירשתיו : עושה כל . עשיתי כל העולם בעת הבריאה ולא היה אלא אני לבדי ובכל יום אני עושה שאני מעמידו בכחי : נוטה שמים , רוקע הארץ , פירשתים , ובאמרו לבדי ומאתי ר"ל כי אני ראשון לכל הנבראים ובעת הבריאה לא היה אלא אני לבדי ומאתי ומכחי היה הכל ,

יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר׃

כד כֹּה־אָמַר יְהוָה גֹּאֲלֶךָ וְיֹצֶרְךָ מִבָּטֶן אָנֹכִי יְהוָה עֹשֶׂה כֹּל נֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדִּי רֹקַע הָאָרֶץ מֵאִתִּי׃

כה מֵפֵר אֹתוֹת בַּדִּים וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל׃

כו מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים הָאֹמֵר לִירוּשָׁלִַם תּוּשָׁב וּלְעָרֵי יְהוּדָה תִּבָּנֶינָה וְחָרְבוֹתֶיהָ אֲקוֹמֵם׃

כז הָאֹמֵר לַצּוּלָה חֳרָבִי וְנַהֲרֹתַיִךְ אוֹבִישׁ׃

כח הָאֹמֵר לְכוֹרֶשׁ רֹעִי וְכָל־חֶפְצִי יַשְׁלִם וְלֵאמֹר לִירוּשָׁלִַם תִּבָּנֶה וְהֵיכָל תִּוָּסֵד׃

מה א כֹּה־אָמַר יְהוָה לִמְשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר־הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ לְרַד־לְפָנָיו גּוֹיִם וּמָתְנֵי מְלָכִים אֲפַתֵּחַ לִפְתֹּחַ לְפָנָיו דְּלָתַיִם וּשְׁעָרִים לֹא יִסָּגֵרוּ׃

ב אֲנִי לְפָנֶיךָ אֵלֵךְ וַהֲדוּרִים אוּשַׁר דַּלְתוֹת

ס' | ג'. ל' | מאתי ק' | ג' ומ"ל | ד' ב' מ"ל וב' חסר | ל' | ל'. ל' ל' ומכר | ס' ו זכר | כ' חסר. ג' | כ' א' וא' | ל' | ב' | אישר ק'

תרגום

וְכָל אִילָנַיָא דְבֵיהּ אֲרֵי פְרַק יְיָ יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּבַּח׃ כד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דְפָרְקָךְ וּדְאַתְקְנָךְ מִמְּעַיִן אֲנָא יְיָ עָבֵיד כּוֹלָא תְּלֵית שְׁמַיָא בְּמֵימְרִי שַׁכְלֵילִית אַרְעָא בִּגְבוּרְתִּי׃ כה מְבַטֵּל אָתְוָת בִּדִּין וְקַסּוּמִין מְשַׁגֵּשׁ מְתִיב חַכִּימַיָא לְאַחוֹרָא וְדַעְתְּהוֹן מְקַלְקֵל׃ כו מְקַיֵּם פִּתְגָמֵי עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָא וּמְלַךְ שְׁלוּחוֹהִי מַשְׁלֵים דַּאֲמַר לִירוּשְׁלֵם תִּתּוֹתַב וּלְקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה יִתְבַּנְיָן וְחָרְבָתְהָא אֲקוֹמֵם׃ כז דַּאֲמַר עַל בָּבֶל תֶּחֱרוּב וְנַהֲרָהָא אֲיַבֵּשׁ׃ כח דַּאֲמַר עַל כּוֹרֶשׁ לְמִתַּן לֵיהּ מַלְכוּ וְכָל רְעוּתִי יְקַיֵּם וּלְדַאֲמַר לִירוּשְׁלֵם תִּתְבְּנֵי וְהֵיכְלָא יִשְׁתַּכְלַל׃ א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִמְשִׁיחֵיהּ לְכוֹרֶשׁ דְּאַתְקֵפִית בִּימִינֵיהּ לְמִמְסַר קֳדָמוֹהִי עַמְמִין וְחַרְצֵי מַלְכִין אֲשָׁרֵי לְפַתָּחָא קֳדָמוֹהִי דָשִׁין וְתַרְעִין לָא יִתְאַחֲדוּן׃ ב מֵימְרִי קֳדָמָךְ יְהָךְ וְשׁוּרַיָא אַכְבֵּישׁ דָּשִׁין דִּנְחָשׁ אֲתַבַּר

רדק (המשך)

ובנבראים רבה הכל מודים שלא נברא מלאכי' ביום הראשון שלא יהיו אומרי' מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו והקדוש ברוך הוא ממדד באמצעיתו אלא אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי : מי אתי כתיב לומר מי היה שותף עמי בבריאתו של עולם : (כה) מפר אותות בדים . וכיון שהוא אדון הכל הוא מפר ומבטל השירלה המעשים מהחכמים שהיו בבבל שהיו כוזבים באותותם שהם אותות השמים, כמו שאמר ומאותות השמים אל תחתו, או פי' אותות שעות היום, כמו שאמר והיו לאותו', שלא הכירו ברעה שתבו' להם כמו שאמר יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים וגו' , וקראם בדים לפי שהם כוזבים במשפט המזלות לפעמים, ובדים מן בדיך מתים יחרישו שפי' כזביך , וכן פי' קוסמים הם החוזים , כמו בלעם בן בעור הקוסם , כי חוזה בכוכבים היה , ובדים וקוסמים וחכמי' הם כפל ענין במלות שונות , והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש בדים מגזרת בדד כי יש נשמות שיש להם כח להתבודד ויגידו העתידות ולא בדרך חכמה , וקוסמים הם חכמי המזלות וחכמים הם הרואים בכבד ובכסף : (כו) מקים דבר עבדו. הוא ישעיהו ומלאכיו שאר הנביאים שנתנבאו על בנין בית שני : לירושלם . בעבור ירושלם , וכן ולערי : תושב. שישובו יושבים עליה , תושב , שרשו ישב משלא נזכר פועלו מהכוסף: וחרבותי'. טעמו על ירושלם שזכר : (כז) האומר לצולה . היא בבל שמשיל אותה למצולת ים לשני דברים האחד שהיא מלאה מים והשני לפי שהיתה בקעה : חרבי . כלומר יבשי , כלומר שלא ישאר כל טוב בה אלא תחרב על ידי כרש , וכן ונהרותיך אוביש דרך משל , והנה ביד האל הכל כי הוא אמר לירושלם שהיתה חרבה שתבנה ואומר לבבל שהיתה בנויה שתחרב : (כח) האומר לכרש . בעבור כרש אומר שהוא רועה שלי כלומר שינהג את לאני והוא ישראל : וכל חפצי ישלים . בבבל ובירושלם : והיכל תוסד. הנה נמלא היכל זכר ונקבה כי נמלא והיכל ה' לא יסד , ואפשר כי התי"ו הי"ו הנכח , ואמר תוסד כי בימי כרש לא עשו אלא היסוד כי בטלו העמונים את מלאכתם והיתה בטלה עד שנת שתי' לדריוש: (א) כה אמר ה' למשיחו לכורש . כמו שקראו רועי כן קראו

רשי (המשך)

...שאיצטגניני בבל היו חוזים ...כבי' כמו שהוא אומר (לקמן ...) יעמדו נא ויושיעוך הוברי ...ם לכך הוא אומר שיפר ...ות בדיהם כי אני הוא ...רתי אותות בדי מצרים : ...מקים דבר עבדו . משה : ...ת מלאכיו . מלאך אחד ...י ליעקב ישראל יהיה שמך ...(א"לב) וקיימתי דבריו אף כאן ...יס עלת נביאי האומר על ...לים תושב : (כז) האומר ...ה חרבי . האומר לבבל ...בשי : ונהרותיך אוביש . ...שהיא יושבת על נהרות ...ה הריגת אוכלוסיה ליובש ...ת : (כח) רועי . מלך שלי : ...למשיחו . כל שם גדולה ...ה משיחה כמו לך נתתים ...זה (במדבר יח) ורבותינו ...ו למלך המשיח אומ' הקב"ה ...אני לך על כורש כדאית' ...כת מגילה : לרד לפניו .... להרקיע ולרדד לפניו ...לרד לשטוח : ומתני ...ים אפתח . ל' חלצות ...זה ושבר כח כי חגורת ...ים הוא זירוז כח כמו אזר ...כגבר חלציך (איוב מ) ...: תאזר מתניך (ירמיה א) ...ומ אפיקים ריפה (איוב יב) ...ברון כח : לפתוח לפניו . ...שערי בבל . שערים הוא ...פתח השער . דלתים הם ...ה...ים ונועלין בהן את ...ה... : (ב) והדורים אישר . ...ת ושוריא אכבש כמו הדר ...ה על שם שסובבת החומה ...א העיר ויש לפרש הדור ס אורחות

ישלים ד' ב' מ"ל וב' חס' וסי' ועצת מלאכיו ישלים . גם איביו ישלם אתו. וכל חפצי ישלם . כי ישלים חקי . קדמאה ובתראה מ"ל :

...ות אהרן אותות בדים . עקדה שער נז : משיב חכמים . גטין נו : לצולה . זבחים קיג (ברכות ז) : האומר לכורש . עקדה שער נו : למשיחו לכורש . מגלה יב :

..., כלומר מלכי כי אני המלכתיו להחריב את בבל והמלך הוא משוח , או לפי שהמלוכה היתה על ידי משיחה הנקרא המנוי שממנה האדם על איזה דבר בלשון משיחה , וכן ומשחת את חזאל , ...לנביא תחתיך , יען משח ה' אותי , וכן למשיחו לכרש שממונה שלו כי האל מנה אותו למלך : לרד . מקור מן הקל בשקל כסף יקושים , והוא מגזרת הרודד עמי תחתי , והוא ענין ...ורקיעה כתרגום וירקעו ורדידו : אפתח . שלא יהיה בהם כח לפני כורש כי האזור חוזק המתנים : לפתוח . כאלו הם פתוחות , וכן לא יסגרו כאלו לא יסגרו שערי המר דלתות ...אבור : (ב) אני לפניך . כלו' עזרי ילך לפניך : והדורים . דרכים עקלקלות אישרם לפניך , והוא על דרך משל שלא יכשלו בבאו לבבל בשום ענין . ודומה להדורים בדברי רז"ל הדורה דכנתא

מצודת דוד

...ים האמצעי' מכדור הארץ: יער. מקו' עמידת האילנו': ובישראל יתפאר . ע"י ...ן ישראל יתפאר בפי כל : (כד) ויוצרך מבטן . מעת לאתך מבטן אמך ילרתיך ...י גם : עושה כל . כל דבר הנעשה : לבדי . ואין מי יעזר לי : רוקע הארץ ...', פריסת הארץ הוא מאתי ר"ל ממני : (כה) מפר . מבטל האותות של חוזי ...י' ולא יהיה כן: וקסמי' יהולל . משים דעת הקוסמי' ולא יועילו בפעולותיה' : ...חכמים אחור . לפי שדרך החכמים להתחכם בכל פעם יותר אמר שהמקום ...החכמים לאחור ר"ל שמתפשפשים ומתאבדים מן החכמה ונעשים סכלים : ...מקים דבר עבדו. זה ישעיהו : ועלת מלאכיו. המה יתר הנביאים : האומר . ...ר"ל אחד מהם ניבא ואמר בעבור ירושלים שתהיה מיושבת מאנשים ובעבור ...ערי יהודה אמר שתהיינה בנויות אחר מפלת בבל : (כז) האומר לצולה . אשר כל ...המנבאים אמר על בבל העומדת במצולה שתהיה מקום חורב רצה לומר שכל ...שיה יאבדו ולפי שיושבת במצול' המשיל אבדן אנשיה ליבושת המי' : ונהרותיך אוביש . כפל הדבר במ"ש : (כח) האומר לכורש . אשר כל אחד אמר בעבור כורש שהוא ...רועי לרעות לאני והם ישראל והוא ישלים חפצי לאבד את בבל ולשלוח את ישראל מן הגולה : ולאמר . לצוות בעבור ירושלים לבנות אותה ואת ההיכל יצוה ...(כי בימיו לא נבנה כי אם היסוד ונשלם בימי דריוש כמ"ש בחגי) : מה (א) למשיחו לכורש . על משיחו על כורש ר"ל על כורש שהגדיל והמשיל אותו : ...החזקתי בימינו . הוא ענין מליצה ור"ל נתתי הכח בידו : לרד . לשטות העכו"ם לפניו להיות לו למדרך הרגל : ומתני מלכים אפתח . ר"ל אתיש כח המלכים הנלחמים עמו

מצודת ציון

(כד) רוקע . ענין פריסה ושטיחה כמו לרוקע הארץ על המים (תהלים קלו) : (כה) מפר , ענין מניעה ובטול כמו אישה הפרם (במדבר ל) : אותות . מלשון אות וסימן : בדים . ענין כזב הבדוי מן הלב וכן בדיך מתים יחרישו (איוב יא) וחוזי הכוכבי' יקראו כן כי ע"פ הרוב ידברו כזב הבדוי מן הלב : וקוסמים . הוא ענין כשוף : יהולל . ענין שטות כמו ושופטים יהולל (שם י"ב) : יסכל. מל' סכלות ושטות : (כו) מקים . מל' קיום : מלאכיו . שלוחיו : ישלים . מל' השלמה וגמר : לירושלים . בעבור ירושלם וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א) : תושב . מל' ישיבה : תבנינה . מל' בנין : וחרבותיה . מל' חורבה : (כז) לצולה . למצולה וענינו מקום רבוי המים וכן ותשליכני מצולה (יונה ב) : חרבי . ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : אוביש . מל' יבש : (כח) חפצי . רצוני : תוסד . מל' יסוד : (א) למשיחו . הוא ענין גדולה ורוממות וכן נתתים למשחה (במדבר י"ח) : החזקתי . ענין אחיזה : לרד . ענין שטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ"ד) : אפתח . ענין התרת הקשר וכן יפתח פתח (איוב ל) : (ג) והדורים . ר"ל דרך מעוקם ומסובב ובדרז"ל הדורה דכנתא (חולין קי"ג) והם המעים המעוקמים ומסובבים זה על זה

נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ׃ ג וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ וּמַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הַקּוֹרֵא בְשִׁמְךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד לְמַעַן עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי וָאֶקְרָא לְךָ בִּשְׁמֶךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃ ה אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד זוּלָתִי אֵין אֱלֹהִים אֲאַזֶּרְךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃
ו לְמַעַן יֵדְעוּ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וּמִמַּעֲרָבָה כִּי־אֶפֶס בִּלְעָדָי אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ ז יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה כָל־אֵלֶּה׃
ח הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ־צֶדֶק תִּפְתַּח־אֶרֶץ וְיִפְרוּ־יֶשַׁע וּצְדָקָה תַצְמִיחַ יַחַד אֲנִי יְהוָה בְּרָאתִיו׃
ט הוֹי רָב אֶת־יֹצְרוֹ חֶרֶשׂ אֶת־חַרְשֵׂי אֲדָמָה הֲיֹאמַר חֹמֶר לְיֹצְרוֹ מַה־

(מסורה: י"ג מ"ל; ל' וחסר ו'; י' מ"ל; כ"ו מיוחדין; ל"ג; ל'. ב'; ל'. ב'; י"ב; ל'; ב' במלומיו; ל' מ"פ; ל'; ב'. ל'. ס'; ל"ג; י"א. ל')

וְעַבְרִין דְּבַרְזֶל אֲקַצֵּץ׃ ג וְאֶתֵּן לָךְ אוֹצְרִין דַּחֲשׁוֹךְ וְסִימָן דְּמִטַּמְּרָן בְּדִיל דְּתֵידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ דְּרַבֵּיתִי בִשְׁמָךְ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ד בְּדִיל עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי וּקְרֵית לָךְ בִּשְׁמָךְ אַתְקֵינְתָּךְ וְלָא יְדַעְתָּא לְמִדְחַל קֳדָמַי׃ ה אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד וּבַר מִנִּי לֵית אֱלָהָא סַעֲדְתִּיךְ וְלָא יְדַעְתָּא לְמִדְחַל קֳדָמַי׃ ו בְּדִיל דְּיִדְּעוּן מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא וּמִמַּעַרְבָא אֲרֵי לֵית בַּר מִנִּי אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד׃ ז דְּאַתְקֵין נְהוֹר וּבָרֵי חֲשׁוֹךְ עֲבִיד שְׁלָם וּבָרֵי בִישׁ אֲנָא יְיָ עֲבִיד כָּל אִלֵּין׃ ח יַשְׁמְשׁוּן שְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וַעֲנָנַיָּא יִגְדְּנוּן טוּבָא תִּתְפְּתַח אַרְעָא וְיֵיחוּן מֵתַיָּא וּזְכוּתָא תִּתְגְּלֵי כַּחֲדָא אֲנָא יְיָ בְּרֵיתִינוּן׃ ט וַי דִּי מְדַמֵּי לְמִידָן לְקָבֵיל פִּתְגָּמֵי בָרְיֵיהּ וְרָחֵץ דְּיוֹטְבִין לֵיהּ צַלְמֵי פַּחֲרָא דַּעֲבִדִין מֵעֲפַר אַדְמְתָא הַאֶפְשַׁר דְּיֵימַר

רד"ק

להנשא : אושר. כתוב בוי"ו וקרי אישר ביו"ד, ושניהן אחד כי אותיות אהו"י מתחלפות : אשבור. אגדע, כי במזרחי תלכד בבל אף על פי שדלתותיה נחושה ובריחים ברזל : (ג) ונתתי לך אוצרות חשך. כי מה שאדם אוצר מכסף וזהב ואבנים טובות תחת הקרקע יאצור אדם אותם במקום שהוא חושך ובמסתרים ובבבל היו אוצרו' רבות כמו שקורא אותה מדהבה', כלומר בעלת הזהב: ומטמוני. בשור"ק המ"ם השנים : למען תדע כי אני ה'. כי זה הגלות שאתה עושה בארצות להכניע מלכי הארצות תחתיך לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי וברצוני, וכרש הכיר זה בדעתו כי מה' היתה לו, וכן אמר כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים, ולפי שהמלכים אשר לפניו השגאו ולא הכירו האל עד שאלת ידו בהם, כמו מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי, ונבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון, לפיכך התבונן כורש בעצמו וראה שהראשונים שנתגאו נפלו ביד האל הכיר כי הכח לאל וידע כי בידו הכל והוא המגביה והוא המשפיל: (ד) למען עבדי יעקב. זה שאני עושה לא למענך אלא למען עבדי יעקב וכל זה להחריב בבל שהעבידום יותר מדאי והכבידו עולם ולהוציאם מהגלות בעבור זה אני נותן לך הכח הזה : אכנך ולא ידעתני. כי כמה שנים לפני כורש ולפני גלות ישראל התנבא הנביא על חרבן בבל, ואמר ואקרא לך בשמך, ואמר אכנך כי פעם היתה בשם כורש כמו בזאת הפרשה ופעם בלא זכר שם כרש וזהו הכנוי : ולא ידעתני. ועדין לא היית יודע אותי כשהייתי קורא על ידי נביאי שאתה תחריב בבל : (ה) אני ה' אאזרך. אתן אזור במתניך עד שלא ידעתני כי כבר דברתי על ידי עבדי הנביאים אליך שאתן לך כח על ממלכו' הארץ ועל בבל: (ו) למען. וממערבה, הה"א רפה ואינה לכנוי אלא הוא שם בלשון נקבה כמו מערב שם בל' זכר, ויתכן להיות הה"א כנוי לשמש, כי ימצא בלשון נקבה ואם היא רפה ימצא כמוה, וזכר ממזרח ומערב כי ממזרח למערב הוא הישוב השלם ולא כן מצפון לדרום : (ז) יוצר אור ובורא חשך. מלרע : ובורא רע. מלעיל, וזכר אור וחשך ושלום ורע דבר והפכו וזכרם למשל כי כן יעשה האל יתן אור ושלום וחשך ורע לבבל ורע הפך שלום כי השלום טוב והמלחמה רע, ואמר על אור ושלום יוצר ועשה כי הם מעשה ועל חשך ורע אמר בורא כי אינה דבר כי הסרת האור היא החשך, והסרת הטיב והשלום הוא רע : ובורא. ענין גוזר, כמו ואם בריאה יברא ה' גזר הייה, ואחז"ל פירש ובורא חשך הארץ, כי היא הגורמת החשך בעולם כשמפסקת השמש הארץ מסך בין השמש וביננו לפיכך הוא החשך, ופירוש עושה שלום בין התולדות ההפוכות בטבעם, ובהסכמת ארבע תולדות אלה יהיה בריאות הגוף והוא שלום ואם תכבד אחת מהם על חברתה[?] הקרה על החמה או החמה על הקרה או הלחה על היבשה או היבשה על הלחה יהיה הגוף שהוא רע וזה יבא ממאכלים רעים לגוף כי אם יהיו חמים ויאכל מהם יותר מדאי תגבר יד תולדות החמה או ההפך כי כל אחת עומדת כנגד חברתה, או יבא החלי מדברים אחרי' בלא הדברים והמאכלים, ואע"פ שאדם גורם לעצמו החלאים שהם על המאכלים הבורא ית' בראם, זהו ובורא רע, ואע"פ שהוא לא בראם לרע, וכתב רבינו סעדיה יתה הטוב והרע לבריה כנגד מחשב' מי שהוא מאמין בשני אלוהות אחד טוב ואחד רע, לפיכך אמר אני ה' עושה כל אלה : (ח) הרעיפו שמים ממעל. ענין הזלה, וכן מן הקל ושחקים יערפו טל, וזה הפסוק : ירעפו. אמר זה על דרך משל על התשועה שתבא לישראל כאלו מלאכי שמים באים לעזרתם, וכן יושבי הארץ : ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד, פירוש ויפרו ישע וצדקה שתצמיח יחד, ואע"פ שהזקף בישע דבק עם וצדקה לפיכך אמר ויפרו לשון רבים : בראתיו. כל אחד מהם הישע והצדק', וי"מ הפסוק על תחית המתים : (ט) הוי רב את יוצרו. אמר זה על מי שהיה מתגאה ומתנשא כנגד האל והוציא כלי בית המקדש לשתות בהם והמשיל משל ואמר אם החומר יריב עם היוצר אותו ויאמר לו מה תעשה אני יודע יותר ממך : חרש את חרשי אדמה

רש"י

אורחות עקלקלות אישר לפניו : (ג) הקורא בשמך. עדיין לא נולדת ואני [?] לך שם כורש: (ד) למען עבדי יעקב. שתוציאהו מגלות בבל : ולא ידעתני [?] עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי [?] מכל עמו רשות נתן להם לילך וכל הטורח פורק מעל צוארו : (ז) יוצר א[?] לצדיקים : ובורא חושך. [?] וכן עושה שלום ובורא ר[?] (ח) הרעיפו שמים וגו'. [?] האמור במקרא מוסב על [?] ועל הרעיפה הרעיפו [?] צדק ושחקים יזלו צדק כ[?] מאתי יבא הצדק להיטיב [?] מן השמים : בראתיו. כ[?] את הדבר הזה : (ט) ה[?] רב את יצרו. נתנבא י[?] על חבקוק שעתיד לעמוד ו[?] תגר על אורך הגלות [?] נבוכדנצר עד אנה ה' ש[?] וגו' ותעשה אדם כדגי [?] (חבקוק א) והקב"ה [?] לישעיה למה זה בא לריב [?] הכור הוא שאיני שם ע[?] להושיע את עמי לעת ר[?] אשר תרצה הארץ את שבתו[?] (ויקרא כו) : אין ידים לו ל[?] מקום

אוצרות י"א מלאים וסי' בא[?] רבתא : ישע ה' פתחין וסי' ו[?] ארץ ויפרו ישע . כי הל[?] בגדי ישע . וכהניה אלביש [?] וקדרים שגבו ישע . ירחק[?] מישע וידכאו :

תולדות אהרן יוצר אור . [?] יא כנ עקד[?]
הו : עושה שלום . עקרים ה' [?] הרעיפו . תענית ו וזהר ו[?] תפתח ארץ . (ברכות יד) : הו[?] (מגלה עה) :

מצודת ציון

זה : אישר. מל' ישר ושוה : ובריחי. הענין מהם עשוי לשום אחורי השער לסגרו : אגדע. ענין כריתה כמו שקמים גודעו (לעיל ט) : (ג) ומטמוני. מל' הטמנה : (ד) אכנך. ענינו שם שאינו שם העצמי וכן ובשם ישראל יכנה (לעיל מ"ד) : (ה) אאזרך. מלשון אזור וחגורה והוא ענין חוזק כי האזור במתניו הוא חזק ומזורז : (ו) וממערבה. הוא כמו ממערב והזכיר בלשון נקבה : (ח) הרעיפו. ענין הזלה ונטיפה כמו ירעפון דשן (תהלים ס"ה) : ושחקים. כן יקראו השמים : יזלו. מלשון הזלה ונטיפה : ויפרו. מל' פרי : (ט) רב. מל' מריבה : יוצרו. בוראו : חרש

מצודת דוד

זה [?] עמו ולפי שמי שהוא הגיבור במתניו הוא מזורז וחזק לכן אמר כאלו אפתח אזו[?] ויותש כחם : דלתים. דלתי שערי בבל : לא יסגרו. יבוא בם כחפצו כאלו אינ[?] סגורים : (ב) אני לפניך אלך. תצלח במלחמה כאלו אלך לפניך להלחם בעבור[?] והדורים אישר. דרכים המעוקמים אעשה ישרים והוא ר"ל לא תכשל בדרך מ[?] דלתות וכו'. הוא ענין מליצה לומר לא יתחזקו במבצר העיר : (ג) ונתתי לך. [?] בידך אוצרות בבל : אוצרות חשך. דרך האוצר להטמין במקום חושך : ומטמ[?] מסתרים. דברים הטמונים במקום סתר וכפל הדבר במ"ש : למען תדע. אעשה לך כל זה למען תדע כי אני ה' עושה זאת ולא בכח ידך כי יהיה חוץ מן הטבע : הקור[?] וכו'. אשר קורא בשם כורש עד לא נולדת הוא אלהי ישראל וממנו בא הדבר : (ד) למען עבדי יעקב. כ"ז אעשה בעבור ישראל להוציאם מבבל : ואקרא וכו'. זהו קראתי עליך בשמך כורש ופעם שהם שמו עם כי ידבר עליו והרי הוא כאלו מזכירו בשם הכנוי : ולא ידעתני. ר"ל ולא בזכותך כי עדיין לא נולדת ולא מצאתי [?] א"כ אין זה כ"א למען עבדי יעקב : (ה) זולתי וכו'. כפל הדבר במ"ש : אאזרך. נתתי לך חוזק ועדיין לא ידעת אותי כי עדיין לא נולדת : (ו) למען ידעו [?] זה הודעתי מראש למען ידעו כולם אשר אין אלוה מבלעדי למחות בידי לא כבשר ודם שמסתיר עצמו מפחד המוחה : (ז) יוצר אור. ר"ל אני הוא השוהד[?] והפכו אני יוצר אור לישראל ואני בורא חושך לבבל אני עושה שלום לישראל ואני בורא רע לבבל שהוא הפוך השלום והוא כפל ענין במ"ש : (ח) הרעיפו וכו' ר[?] יבוא לישראל הרבה צדקה וישועה כאלו יזלו מן השמים ממעל וכאלו תפתח הארץ פיה ותגדילם פרי הישע : תצמיח יחד. עם הישע תצמיח גם הצדקה : ברא[?] ומאז הכנתי להם הישע והצדקה : (ט) הוי רב וכו'. אמר זה על בלשאצר מלך בבל הוי עליו הרב עם היוצר וזהו במה שהיה מתגאה נגד האל והשתמש בכלי בית [?] חרש את חרשי האדמה . הלא הוא יחשב כחרס עם שאר חרסי האדמה ודומה להם כי ככלי יוצר ינופץ במהרה כמ"ש ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה (דניאל ה) : היאמר. וכי אפשר שיאמר החומר ליוצרו מה תעשה הלא אין ממש במעשיך ר"ל הלא הוא בידי כחומר ביד היוצר ואיך יתגאה למולי : אין ידים [?] גדמה

לו: (י) הוי אומר לאב מה תוליד. כשנולד הוא להיות מרחם כן יותר מאביו. ד"א הוי בן האומר לאב למה הולדת דומה הוא זהוא רב את יוצרו: (יא) האותיות שאלוני וגומר. ה"א נקודה קמץ שאינה תמוהה וכן פירשו אם באתם לשאול לי אתם הנביאים על אותות שני' ומוספי' תם רואים נולדים בארץ היו שואלים אותי מה על בני ועל פועל ידי שבשבילם יצרתי את הכל באים לצוותי ולקרוא גר: תצוני. תמוה הוא יכם לצוות על בני אני בראתי להם הישועה ה שעלתה לפני הילד עירותיהו בצדק על כורש ומר: (יב) אנכי עשיתי ונתתיה לאשר ישר בעיני: גיע מצרים וגומר. הרי י אתכם במה אושיע את יד בבל כי כורש לכך עירותיהו בצדקי וע"ד אני ם תשועת סנחריב בימי כאשר ישוב (לעיל לז) תרהקה מלך כוש יצא ים וחמדת כל אוצרות צרים שילכו לעזור את דו ויבא עם אותו השלל בירושלים וחזקיהו ועמו ת הכל כן מפורש בסדר של סנחריב נאמר: מדה. גבהי קומה: ירושלים: בזקים יעבורו. ם של סנחריב שלולים ים ולאחר תפלתו עמד ופטר את כל השבוים רו והכירו מלכות שמים: אל. יהו מודים שאין אלא ה' לבדו: (טו) אכן אל מסתתר. וכן יאמרו ה אכן הבנתנו כי לגבות יכן של עמך אתה מסתתר אות נלחמך כביכול אין כולת והתעורר רחמיך אלהי ישראל מושיע כך בז במכילתא: (טז) חרשי . אומני ציורים של ס שמעכו"ם ומזלות: לא

אדמה. כי זה המלך חרש יתחבר עם חרשי אדמה, כי ככלי יוצר נפץ במהרה כמו שכתוב ביה בליליא אתקטיל בלשאצר מלכא: אין ידים לו. ידמה שלא עשוהו ידים: (י) וכן המשילו לבן שאמר לאב מה תוליד או לאם מה תחילין כי זה דבר שאינו, ואיך ימשה מלך בבל על האל שהוא בידו כחומר ביד היוצר, וכן אמר על מלך אשור היתפאר הגרזן על החוצב בו: (יא) כה אמר ה'. האותיות שאלוני, יאמר כנגד הנביאים שאלו לי העתידות הבאות לישראל אני אגיד לכם לא כאלהיכם שאינם יודעים מאומה: על בני. על ישראל שהם בני ופועל ידי תצוו לנביאים בעבורי שיאמרו לכם דברי והם יגידו לכם מה אני עתיד לעשות בעבור בני והכח בידי לעשות כי אני בראתי הכל: (יב) אנכי. ואדם עליה בראתי, זכר האדם כי הוא ממונה עליה והוא ראש בריאות הארץ וכל הנבראים הם בעבורו, אמר ידי נטו שמים, ואמר וכל צבאם צויתי, כמו שאמר דוד כי הוא צוה ונבראו, להודיעך כי המעשה והנטיה לא היה אלא מצוה והמצוה איננה בדבור אלא רצון: (יג) אנכי העירותיהו בצדק. הכנוי על כורש שזכר למעלה, אמר אני הוא שעשיתי כל זה העיר העירותי לכורש יעשה צדק ויוציא ישראל מהגלות ויחריב שוביהם ומעבידיהם, וזהו צדק: הוא יבנה עירי. כי הוא נתן להם כסף וזהב לבנות הבית והעיר: לא במחיר ולא בשחד. כי אם לעשות רצוני כי ידע בלבו כי אני המלכתיו, כמו שאמר נתן לי ה' אלהי השמים, ואמר והוא פקד עלי לבנות לו בית: וגלותי ישלח. כמו שאמר מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל, והנה זאת תשעה לישראל ועוד ישועה אחרת טרם זאת וטרם גלותם והוא דבר סנחריב, ועל זה אמר: (יד) כה אמר ה' יגיע מצרים. וזה הענין כמו שאמר למעלה נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך, ושם פירשנו הענין, וכן פירשנו בפרשת יהיו עוד חמש ערים בארץ מצרים: וסבאים אנשי מדה, פירוש מדה גדולה, וכן אנשי מדות: עליך יעברו. כי מלך אשור העבירום על ירושלם: ולך יהיו. כי לקחו ישראל כל הבזה והם היו בזיקים ובשלשלאות, ועליך ואליך אמר לירושלים: ואליך ישתחוו. ואליך יתפללו להסירם ממאסרם ויודו לך שאין אל אלא אתה ואין עוזר זולתך ואפס אלהים אלא אלהי ישראל: (טו) אכן. כן יאמרו הם, או הם דברי הנביא כי כן יודו העכו"ם, וכן הוא באמת שאתה אל מסתתר שאינך נראה ואתה אלהי ישראל כי בהם נראה כחך וגבורתך בתשועה שהושיעם בעת צרתם: מסתתר. פירשו יונתן כמו נסתר שתרגם בקושטא את אלהא אשריתא בתקוף רומא שכינתך, והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כמשפטו שהוא מבנין התפעל אמת כי אתה אל מסתתר מסתתר מהגוי שאין לך חפץ בו ואת' אלהי ישראל מושיע: (טז) בושו וגם נכלמו. אמר כי הכלימה יותר מן הבשת: חרשי צירים. אומני הפסילים, ונקראו צירים שהוא ענין צירים וחבלים יאחזון כמו שנקראו עצבים, והנה הלכו בכלימה אומני הפסילים ועובדיהם כי לא הושיעום בעת צרתם הפסילים שהביאו עמהם. אבל: (יז) ישראל לא

תַעֲשֶׂה וּפָעָלְךָ אֵין־יָדַיִם לוֹ׃ י הוֹי אֹמֵר לְאָב מַה־תּוֹלִיד וּלְאִשָּׁה מַה־תְּחִילִין׃
יא כֹּה־אָמַר יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְיֹצְרוֹ הָאֹתִיּוֹת שְׁאָלוּנִי עַל־בָּנַי וְעַל־פֹּעַל יָדַי תְּצַוֻּנִי׃ יב אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בָרָאתִי אֲנִי יָדַי נָטוּ שָׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם צִוֵּיתִי׃ יג אָנֹכִי הַעִירֹתִהוּ בְצֶדֶק וְכָל־דְּרָכָיו אֲיַשֵּׁר הוּא־יִבְנֶה עִירִי וְגָלוּתִי יְשַׁלֵּחַ לֹא בִמְחִיר וְלֹא בְשֹׁחַד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ יד כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה יְגִיעַ מִצְרַיִם וּסְחַר־כּוּשׁ וּסְבָאִים אַנְשֵׁי מִדָּה עָלַיִךְ יַעֲבֹרוּ וְלָךְ יִהְיוּ אַחֲרַיִךְ יֵלֵכוּ בַּזִּקִּים יַעֲבֹרוּ וְאֵלַיִךְ יִשְׁתַּחֲווּ אֵלַיִךְ יִתְפַּלָּלוּ אַךְ בָּךְ אֵל וְאֵין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים׃ טו אָכֵן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ׃ טז בּוֹשׁוּ וְגַם־נִכְלְמוּ כֻּלָּם יַחְדָּו הָלְכוּ בַכְּלִמָּה חָרָשֵׁי צִירִים׃ יז יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיהוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־

טִינָא לְעָבְדֵיהּ לָא עֲבַדְתַּנִי וְעוֹבָדָךְ לֵית יְדִין לֵיהּ׃ י וַי דְאָמַר לְאָב מַה תוֹלִיד וּלְאִתְּתָא מַה תְּעַדִּין׃ יא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וּדְאַתְקְנֵיהּ אָתַיָּא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי אַתּוּן שָׁאֲלִין מִן קֳדָמַי עַל עַמִּי וְעַל עוֹבַד גְּבוּרְתִּי תְּפַקְדוּנַנִי׃ יב אֲנָא בְּמֵימְרִי עֲבָדִית אַרְעָא וַאֲנָשָׁא עֲלַהּ בְּרֵיתִי אֲנָא בִּגְבוּרְתִּי תְלֵית שְׁמַיָּא וְכָל חֵילֵיהוֹן שַׁכְלֵילִית׃ יג אֲנָא אַיְתֵינֵיהּ בְּגַלֵּי בִקְשׁוֹט וְכָל אוֹרְחָתֵיהּ אֲתַקֵּן הוּא יִבְנֵי קַרְתִּי וְגָלְוַת עַמִּי יִשְׁלַח לָא בְדָמִין וְלָא בְמָמוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ יד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לֵיאוּת מִצְרַיִם וְתַגְרֵי כוּשׁ וַאֲנָשֵׁי סְבָא גַּבְרִין דִּסְחוֹרָא עֲלָךְ יְעִדּוּן וְדִילָךְ יְהוֹן בָּתַר פִּתְגָמָךְ יְהָכוּן בְּשַׁלְשְׁלָן יְעִדּוּן וְלִיךְ יִסְגְּדוּן מִנָּךְ יִבְעוֹן וְיוֹדוּן לְמֵימַר בְּקוּשְׁטָא בִּיךְ אֱלָהָא וְלֵית עוֹד אֱלָהָא בַּר מִנָּךְ׃ טו בְּקוּשְׁטָא אַתְּ אֱלָהָא אַשְׁרֵיתָא בְּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִנְתָּךְ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל פָּרִיק׃ טז בְּהִיתוּ וְאַף אִתְכְּנַעוּ כּוּלְהוֹן כַּחֲדָא הֲלִיכוּ בְּאִתְכְּנָעוּ פָּלְחֵי צַלְמַיָּא׃ יז יִשְׂרָאֵל יִתְפְּרִיק בְּמֵימְרָא דַיְיָ פּוּרְקַן עָלְמַיָּא

וכל צבאם ה' בקריאת וסי' ויכלו השמים והארץ. ונמקו כל צבא השמים. ונגלו כספר השמים. אנכי עשיתי ארץ ואדם. אתה הוא ה' לבדך: צבאם ז' וסי' נמסר לעיל בסיפרא בראש סי' ל"ד: מסתתר ד' וסי' נמסר בשמואל חלק א' ריש סי' כ"ו: נושע ג' ב' פתח וא' קמץ וסי' אשריך ישראל מי כמוך. ישראל נושע בה' תשועת. אין המלך נושע ברב חיל. וחד צדיק ונושע הוא. וסי' ישראל פתחי' מלכיא קמצין:

ות אהרן נושע בה'. מכות כג עקדה שער ע:

מצודת דוד

הוא כאלו לא עשוהו ידים: (י) הוי אומר לאב. חזר והמשילו לבן האומר לאב מה הולדת תולדות ולאם יאמר למה היה לך חבלי לידה וכאומר הלא ידעתם את יומם וימותו ולמה ילדתם לבהלה וכן יחשוב בלשאצר לומר אם כלי בה"מ לירושלים למה הוגלה בבלה וה' לא עזרם: (יא) האותיות שאלוני. אמר כנגד ם שאלו לי העתידות לבוא על ישראל ואגידה לכם: על בני. בעבור ישראל בני ופועל ידי תצוו בעבורו לנביאים שיאמרו לכם בשמי מה יהיה בהיהם: (יב) אנכי עשיתי ארץ ר"ל הלא הכל שלי ובידי לעשות כחפצי באין מוחה ולזה שאלו לכם: צויתי. אני צויתי שיהיו נבראים ומידי בא להם הממשלה בארץ: (יג) אנכי העירותיהו. על כורש האמור בתחילת הענין יאמר שהוא העיר לבבו לבוא בבל ולהחריבה והשערה היה בצדק כי ראויה היא לאבדון: וכל דרכיו אישר. ר"ל לא יכשל בהליכתו כאלו ילך בדרך ישר ושוה: הוא יבנה עירי. ר"ל הוא יתן וזהב לבנותה: וגלותי. ישראל שהגליתים לבבל ישלחם הוא לארצם: לא במחיר. לא יתן לו מי מחירם ולא יקבל ממי שוחד בעבורם: (יד) כה אמר ה'. יגיע מצרים וכו'. כי כאשר סנחריב מעל תרהקה מלך כוש לבוא שהיך הסובב שיבוא ממפלת בבל ועתה אודיעך הסיבה שיבא ממפלת סנחריב בימי חזקיה: ומה הביא עמו חמדת כל האוצרות שלל מכוש וממצרים ומהאנשים הביא עמו אסירים בשלשלאות והנה סנחריב סביב ירושלים ועמו חמדת כל האוצרות והסחורות של כוש מצרים וסבא גבהי הקומה יעבורו דרך עליך ויאמרו לך: ר"ל אותם שעברו עליך אסירים בזקים ילכו אחריך כי יהיו שרים אל משמעתך: ואליך ישתחוו. להתירם ממאסרם: יתפללו. ר"ל ישאלו ויבקשו על הסתרם: ויאמרו עתה ראינו שאך בישראל יש אל האמתי ואין עוד זולת האלהים אשר בישראל: (טו) אכן. באמת אתה הוא אל המסתתר ואינו נראה הוא אלהי ישראל מושיע: (טז) בושו וכו'. אז יבושו כולם בראותם שאין ממש באלהיהם כי לא היו להם למושיע כאשר הושיע המקום לישראל: חרשי צירים. האומנים העושים ציורי הפסילים

מצודת ציון

חרש. כמו חרס בסמ"ך: חומר. טיט: ליוצרו. אומן בחרס: (י) תחילין. ענין חבלי הלידה וכן, לא חלתי ולא ילדתי (לעיל כ"ג): (יא) האותיות. הבאות: (יג) העירותיהו. מל' התעוררות: במחיר. ענין חליפות הדבר ושוויו כמו יקחו מקום במחיר (מ"א י): (יד) יגיע. הוא העושר הבא ביגיעה: וסבאים. אנשי סבא: אנשי מדה. ר"ל מדה גדולה וכן איש מדה (דה"א י"א): בזקים. בשלשלאות כמו רתקו בזקים (נחום ג): (טו) אכן. באמת: מסתתר. מלשון סתר: צירים

רד"ק

לא יבושו ולא יכלמו כי הוא נושע בה' תשועת עולמים, ופי' עולמים זמנים ארוכים: ולא תכלמו. דברי הנביא לישראל: עד עולמי עד. כל ימי עולם: (יח) כי כה אמר ה'. אמר כי לפי שזאת הפרשה טעם לאשר עליה שדבר בענין האלילים שלא יושיעו ולא יצילו ואין מושיע אלא האל שהוא ברא הכל: ובורא שמים. כבר פירשנו כי זה הענין, זכר אותו הנביא כמה פעמי' מפני האמונות הרעות שהיו בדורו: הוא האלהים. וכיון שהוא ברא הכל הוא האלהים ר"ל השופט והמנהיג ולא הגלגלים והכוכבים כי אף על פי שהם מנהיגים התחתונים במצותי הם עושים ואני אלהים עליהם, כמו שכתוב הוא אלהי האלהים, ואמר זה הענין כנגד עובדי האלילים כי אין ראוי לעבוד אלא למי שהוא אדון על הכל, וכן הוא אומר יוצר הארץ לקבל כח והנהגת העליונים: ועושה. מתקנה, כלומר הוא תקנה להיות יושבים עליה כשהקוה המים אל מקום אחד: הוא כוננה. כונן אותה להיות הנבראים עליה פרים ורבים, כמו שאמר להם פרו ורבו, ואם הם מתמעטים הוא בפשע בני אדם שיש להם דעת להבין הטוב והרע ובעשותם הרע הם מתמעטים או זה על ידי זה במלחמה או על ידי מגפה מאת האל, כמו שנגף מחנה אשור שזכר ובעונם נגפו ונתמעטו כי האל ברא הארץ לפרות ולרבות לא ברא אותה לתהו להיות היא מאין אדם ובהמה אלא להיות יושבים עליה ואינם מתמעטים כי אם בעונם: אני ה' ואין עוד. מוחץ ורופא ממית ומחיה אלא אני לבדי: (יט) בסתר דברתי. כשדברתי במעמד הר סיני לא היה בסתר ובמקו' ארץ חשך שלא ראה ולא שמע אדם כי נגלה נגלתי על הר סיני לזרע יעקב בקולות וברקים וענן כבד וקול שופר חזק מאד ושמעו וראו הקולות ממקומו' הסמוכים להר סיני ומהם שמעו אחרים ואחרים מאחרים, כי אי אפשר לענין גדול כזה שלא היה נודע בכל העולם וכל זה לא עשיתי לתהו אלא לצורך כדי שידעו כי אני הוא האלהים ואמרתי לזרע יעקב שיבקשוני, כמו שאמר אנכי ה' אלהיך, ולא יבקשו אחר זולתי, כמו שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ואמרתי לזרע יעקב והוא הדין לכל בני אדם אלא הם ואבותם היו דבקים בי יותר משאר הגוים ולקחתים סגולה מכל העמים והיה להם לשאר העמים ללמוד מהם ולא לבקש אלהים אחרים כי לא יועילום, כמו שזכר כי לא הועילו ולא הושיעו הפסילים שהיו במחנה אשור: אני ה' דובר מה שדברתי והגדתי להם לזרע יעקב צדק ומישרים הוא הכל: (כ) הקבצו. התנגשו, אתם נגשים כלכם אלי: פליטי הגוי'. הפחותים שבגוים והם עובדי הפסילי' שאי אפשר שאין בגוים חכמי' ומבינים כי הכל הוא עבודת הפסילים ואם הם רבים ... אותם פליטי, רוצה לומר פחותים, וכן פליטי אפרים אתם פירושו הפחותים שבאפרים לא ידעו אלה הנושאים את עץ פסלם לא ידעו ולא יבינו איך הוא אלוה והוא נושא אותו ומתפלל אליו, ... הוא אל שלא יושיען: (כא) הגידו. איש לחברו והגישו זה את זה לפני גדוליכם ומנהיגיכם: אף יועצו יחדו. הם אם ידעו זה ויאמרו מי מכל אליליכם השמיע זאת מקדם טרם בואו ... מכל פסיליהם הגידה מאז לפני שתבא זאת הגזרה שהבאתי על מחנה אשור, וכן הגזרה שהבאתי על בבל, ואמר זאת כי על שהיכן דבר בה' שלמעלה מזו: הלא אני ה'. אני הוא שהגדתי על ידי ... הנביאים הגזרה הזאת טרם בואה: ואין עוד אלהים מבלעדי. שהגידה ואני הוא אל צדיק, כלומר נאמן בדברי ומושיע שהושעתי ירושלם ממלך אשור והושעתי ישראל מגלות בבל: (כב) פנו אלי ... שראיתם ישראל נושעים כי לפי שהם פונים אלי כן אתם כל אפסי ארץ, כלומר כל הגוים מקצות הארץ ועד קצות הארץ פנו אלי גם כן ותהיו נושעים בי גם כן ותדעו כי אני אל ואין ... (כג) בי נשבעתי. השבועה היא הגזירה שלא תשוב, אמר בי נשבעתי שזה יהיה באחרית הימים שיפנו אלי ויושעו כל אפסי ארץ, וזהו שאמר יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב, ר"ל יצא מפי ד... ולא ישוב אחור אותו הדבר, ומה הוא כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כמו שאמר לפנים הנביא כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד: תשבע כל ... כמו

תרגום

לָא תִבְהֲתוּן וְלָא תִתְכַּנְעוּן
לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָא׃ יח אֲרֵי
כְדְנַן אֲמַר יְיָ דִי בְרָא שְׁמַיָא
הוּא אֱלֹהִים דְשַׁכְלֵיל אַרְעָא
וְעָבְדַהּ הוּא אַתְקְנַהּ לָא לְרֵיקָנוּ
בְרַהּ אֱלָהֵין לְאַסְגָאָה עֲלַהּ בְּנֵי
אֱנָשָׁא אַתְקְנַהּ אֲנָא יְיָ וְלֵית
עוֹד׃ יט לָא בְסִתְרָא מַלֵּלִית
בַּאֲתַר אַרְעָא קְבָל וְלָא אֲמָרִית
לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב לְרֵיקָנוּ
תְבַעוּ דַחַלְתִּי אֲנָא יְיָ מְמַלֵל
קְשׁוֹט מְחַוֵי כֵיוְנָן׃ כ אִתְכְּנִישׁוּ
וְאָתוּ אִתְקְרָבוּ כַחֲדָא מְשֵׁיזְבֵי
עַמְמַיָא לָא יָדְעִין דְנָסְבִין
יַת אָעֵי צַלְמֵיהוֹן וּבָעַן מִן
דַחֲלָא דְלָא יִפְרוֹק׃ כא חַווֹ
וְאִתְקָרְבוּ אַף אִתְמְלִיכוּ כַחֲדָא
מַן בְּסַר דָא מִלְקַדְמִין מִבְּכֵן
חַוְיַהּ הֲלָא אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד
אֱלָהּ בַּר מִנִי אֱלָהּ דְזַכֵּי וּפָרִיק
לֵית אֶלָא אֲנָא׃ כב אִתְפְּנוּ
לְמֵימְרִי וְאִתְפְּרִיקוּ כָל דְבִסְיָפֵי
אַרְעָא אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָא וְלֵית
עוֹד׃ כג בְּמֵימְרִי קַיְמֵית נְפַק
מִן קֳדָמַי בִּזְכוּ פִּתְגָם וְלָא יִבְטֵל
אֲרֵי קֳדָמַי תִּכְרַע כָּל בְּרֵךְ

מקרא

תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד׃
יח כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם
הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ
הוּא כוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת
יְצָרָהּ אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ יט לֹא
בַסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ
לֹא אָמַרְתִּי לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ
בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד
מֵישָׁרִים׃ כ הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ
יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם לֹא יָדְעוּ
הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם וּמִתְפַּלְלִים
אֶל־אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ׃ כא הַגִּידוּ
וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי הִשְׁמִיעַ
זֹאת מִקֶּדֶם מֵאָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא אֲנִי
יְהוָה וְאֵין־עוֹד אֱלֹהִים מִבַּלְעָדַי
אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זוּלָתִי׃ כב פְּנוּ־
אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־
אֵל וְאֵין עוֹד׃ כג בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא
מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי
תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן׃

רש"י

(יח) לא תוהו בראה. כי לשבת יצרה: (יט) לא בסתר דברתי. כשנתתי התורה ולא אמרתי על תהו על חנם לזרע יעקב בקשוני כי אם ל... שכר גדול: אני ה' דובר צדק. מאחר שפתחתי להם בדבר צדקי להודי... מתן שכרן אחר כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורתי שקודם מתן ת... נאמר להם (שמות יט) ו... אם שמוע וגומר והייתם ... סגולה וממלכת כהנים וגוי... (כ) התנגשו. לשון ה... והנו"ן טפילה בו כאשר ... התנגשו: פליטי הגוים. ... נשארו מחרבו של נבוכדנ... לא ידעו הנושאי' את עץ פס... להבין דעת: (כא) השמיע ... מקדם. מי בפסיליכם ... השמיע מקדם להביא אלה... תשועה איש איש לעובדיו: ... אני ה' ואין עוד. שאני מ... מה אני עתיד לעשות ל... ואקיים דברי: (כב) פנו א... והניחו פסיליכם כל אפסי ... ובכך תושעו: (כג) כי נשבעתי... מפי צדקה לקבל כל הב... אלי דבר דברתי ולא ... מהו הצדקה אשר יצאת ... כי לי תכרע כל ברך ... אקבלם כענין שנאמר כי ... אהפך אל עמים וגו' (צ... ג)

הקבצו ד' בקריאה וסי' ה... ושמעו בני יעקב. הקבצו ... התנגשו. הקבצו כלכם וי... מי. הקבצו ובאו האספו מס... הלוא אני ג' וסי' אף יועצו ... הלוא אני מחשה. הלא... אמרתי למנות בעם:

תולדות אהרן לא תהו. ... פת מגלה כז ... ב יבמות סב גטין מא ב ... עדיות ב בכורות מז ערכין ב ... מישרים. זוכר לך: עז פיס... עקדה שער נא: כל ברך. נדו ל...

מצודת ציון

(טז) צירים. ציורי הצורות: (יח) ועושה. ענין תקון וכן וימהר לעשות אותו (בראשית י"ח): כוננה. מל' הכנה: תוהו. שממון: לשבת. מל' ישיבה: (כ) התנגשו. מל' הגשה: פליטי. ענין פחות ושפל כמו פליטי אפרים (שופטים יב) ופי' הפחותים והנבזים שבאפרים: פסלם. מל' פסל וצורה: (כא) אין. ענינו כמו לא: (כב) פנו. מל' הפנה והסבה: אפסי ארץ. קצות הארץ כי בקצה הארץ כאלו אפס וכלה: (כג) תכרע. מל' כריעה: ברך. מל' ברכים והם פרקי הרגלים:

מצודת דוד

... הפסילים ילכו להם בכלימה כי יראו שאין ממש במעשיהם: ישראל נושע בה'. ... ישראל יהיה נושע בעזר ה' תשועה המתקיימת לעולם ולכן לא תבושו כמו ב... עובדי הפסילים: עד עולמי עד. כל ימי עולם: (יח) הוא האלהים. וכאומר ... אין כח מה בצבא השמים הנבראים: יוצר הארץ. מי שיצר את הארץ ותקנה ... מגולה מן המים הוא הכין כל אשר בה ואין דבר ביד צבא השמים: לא תוהו ברא... שבראה את הארץ לא בראה להיות תוהו כ"א לשבת בה בני אדם א"כ בודאי הכין בה כל הצורך: אני ה'. הבורא את אלה: ואין עוד. מי עמדי כמוני: (יט) לא בסתר דברתי. כשדברתי דברי על הר סיני הלא לא בסתר דברתי ולא במקום ארץ חושך כי הדבר היה מפורסם בכל העולם וא"כ היה להם להאומות בימים ה... לדעת שאני ה' ואין עוד: לא אמרתי וכו'. כשאמרתי להם המצות לא אמרתי להם לעשותם על תוהו ובחנם כ"א לקבל עליהם שכר הרבה וא"כ היה להם להיטו... בימים האלה לקבלם גם המה ולקבל שכר ולא לעבוד לאלילים ללא יועיל: דובר צדק. בתחילה אמרתי הצדק שתעשה בשכר המצות ואח"כ הגדתי מישרים הם חוקי והורתי שקודם מתן תורה נאמר להם ועתה אם שמוע וכו' והייתם לי סגולה וכו' (שמות יט): (כ) הקבצו וכו'. הפחותים שבעכו"ם עובדי האליל הקבצו בואו ו... התנגשו כולכם יחד להתווכח עמדי אבל הנושאים את עץ פסלם אשר לא ימיש ממקומו המתפללים אל אשר לא יוכל להושיע לא ישימו לב לדעת ולהבין מעשי... (כא) הגידו וכו'. ר"ל אם יש ממכם מענה הגידו אתם או הגישו את החכמים שיאמרו הם ואף יועצו יחדיו להשכיל למצוא מענה: מי השמיע זאת. מי מהפסילי... השמיע השמועה הזאת קודם בואה והוא מפלת בבל ואשור: מאז הגידה. מוסב על מלת מי לומר מי הגידה מאז עד לא בא וכפל הדבר במ"ש: הלא אני ה' הו... המגיד דבר מאז: ואין עוד זולתי. אין עוד אלהים לדעת הנולדות: אל צדיק וכו'. לא יש זולתי אל צדיק ומושיע: (כב) פנו אלי. אתם העכו"ם היושבים בקצות הא... פנו אלי להאמין בי ואז תהיו נושעים כי אני אל והכל בידי ואין עוד זולתי: (כג) בי נשבעתי. הריני נשבע בי אשר יצא מפי דבר צדקה ואמת: דבר. מוסב על יצא ... לומר יצא מפי דבר ולא ישוב הדבר ההוא רצה לומר לא אחזור בו והוא כפל ענין במ"ש: כי לי תכרע. וזהו הדבר היוצא אשר בימים העתידים יכרעו כל הברכים ... לעכו"ם כי כולם יקבלו עול מלכותי עליהם:

תשבע

כד אַךְ בַּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז
עָדָיו יָבוֹא וְיֵבֹשׁוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ׃
כה בַּיהוָה יִצְדְּקוּ וְיִתְהַלְלוּ כָּל־
זֶרַע יִשְׂרָאֵל׃
מו א כָּרַע בֵּל קֹרֵס נְבוֹ הָיוּ
עֲצַבֵּיהֶם לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה נְשֻׂאֹתֵיכֶם
עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה׃ ב קָרְסוּ
כָרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא
וְנַפְשָׁם בַּשְּׁבִי הָלָכָה׃
ג שִׁמְעוּ אֵלַי בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־
שְׁאֵרִית בֵּית יִשְׂרָאֵל הַעֲמֻסִים מִנִּי־
בֶטֶן הַנְּשֻׂאִים מִנִּי־רָחַם׃ ד וְעַד־
זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד־שֵׂיבָה אֲנִי
אֶסְבֹּל אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי
אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט׃
ה לְמִי תְדַמְּיוּנִי וְתַשְׁווּ וְתַמְשִׁלוּנִי
וְנִדְמֶה׃ ו הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס וְכֶסֶף
בַּקָּנֶה יִשְׁקֹלוּ יִשְׂכְּרוּ צוֹרֵף וְיַעֲשֵׂהוּ

ד' · י' סבירין לשון רבים · ב' · ב' · ג' · ג' דגשים · ל' וחסר · ל' ומ"ל · ב' · ל' · ל' · ל' · ל' . ס' . ל' · ל' · ל' · ל' · ב' . ל' . ל' · ל' · ל'

תקיפים כל לישן: כד ברם במימרא דיי עלי אמר לאיתאה זכון ותקוף במימריה יודון ויבהתון בטעותהון כל עממיא דהוו מתגרין בעמיה: כה במימרא דיי יזכון וישתבחון כל זרעא דישראל: א חמיט בל אתקטף נבו הוו צלמניהון דמות חיוא ובעירא מטולי מעותהון יקירין על נטליהון ואנון משלהין: ב אתקצצו ואתקטפו כחדא ולא יכילו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו: ג קבילו למימרי דבית יעקב וכל שארא דבית ישראל דרחימין מכל עממיא וחביבין מכל מלכותא: ד ועד עלמא אנא הוא ועד עלם עלמיא מימרי קים אנא בריתי כל אנשא ואנא בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא אשבוק לחוביהון ואסלח: ה למן תדמון קדמי ותשוון ותכוונון קדמי בקשוט: ו הא עממיא גזן דהב מכיס וכספא במאזניא תקלין אגרין קינאה

בל ג' וסי' ופקדתי על בל בבל. כרע בל קרס נבו. הוביש בל תת מרודך: רחם ה' ג' קמצין וב' פתחין וסי' הלא ימצאו יחלקו שלל. הנשאים מני רחם. ואטמא אותם במתנתם. שאול ועצר רחם. וא' ברכות שדים ורחם:

תולדות אהרן כרע בל. מגלה כה סנהדרין סג: משא לעיפה. עקידה שער ק: ועד זקנה. סנהדרין לח: הזלים זהב. ב"ב כה (כלאים לא סוטה יח יבמות כ קידושין סד ב"ב יז):

(כד) אך בה' לי אמר. המקרא זה מסורס וכן פתרונו אך לי בה' אמר …ות ועוז אע"פ שכל הגוים ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל בה' …ות לי צדקות ועוז ולא יבאו מכחישי תורה לחלל כבודי: עדיו יבוא ויבשו …ר. כל המחרים בהקב"ה יבואו עדיו להתחרט על מה שעשו בחייהם …: הנחרים. המתגרים: (כה) בה' יצדקו ויתהללו. …טחת משען אהבתו ימצאו … ויתפארו במעות: ויתהללו. …טוי"ר בלע"ז: (א) כרע … קורס נבו. אלהותיהם של … כרעו קרסו ל' שחוק של … הוא כמי שיש לו חולי … ואינו מספיק ליסב על … בה"כ עד שהוא נתרז. … בל קורס נבו. איסקרופי"ר …נקיא"ה נבו כך שמעתי … של רבינו גרשום מאור …ה: היו עצביהם. צלמי …ם של בל ונבו היו לחיה … נדמו להיות כחיה … שמזהימין ומלכלכים … ברעי שלהם: נשואותיכם … …ות משא. ריעי שבהמיהם …ת הם לטמום כמשא לאדם … לפיכך קרסו כרעו יחדיו …יסה עם הכריעה: (ב) לא … מלט משא. להפליט מה …עיכסשאר המוציאין כהוגן: … ל' הוצאה ממקום בלוע … לעיל לד) שמה קננה קפוז …לט. הוציאה ביצתה וכן …ן סו) והמליטה זכר ויונתן …ם כן המקראות הללו: … העמוסים מני בטן. מאז …תם בבית לבן הארמי …תי אתכם על זרועותי כי … עמדו עליכם עכו"ם בכל … ודור ולא כעכו"ם שהיו …זים ונושאים את אלהיהם … שאמור למעלה אבל אתם … ונשואים בזרועותי: … ועד זקנה. אשר זקנתם … כחכם שאין לכם זכות … הוא ברחמי ובמדת טובי … טיבכם ולעמום ולשאת … לפי שאמר על יראתם שהיא נסבלת וגם משאה אינה יכולה למלט אמר … הסובל אחרים ואת משאם אמלט: (ה) ותמשילוני. כמו (איוב ל) ואתמשל …ר ואמר ל' דמיון: ונדמה. ונהיה אני והוא דומין זה לזה: (ו) הזלים זהב …ן. ל' יזלו מים (תהלים קמז): בקנה ישקולו. הוא קנה המאזני' שקורין פלע"ל:

כמו שאמר ובשמו תשבע, ר"ל שלא יזכירו שם אלהים אחרים ולא יכרעו לפניו אלא לפני האל יכרעו ויתפללו ובשמו ישבעו באמת: (כד) אך בה' לי אמר צדקות. המפרשים פירשו כי אלה דברי הנביא, ויש מפרשים אמר הנביא אלה העתידות לא ידעתי בדרך החכמה אך בשם שאמר לו אלהי הצדקות והעוז, והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש אך בה' לבדו צדקות ועוז והנכנסם אלם לי, והטעם בשם הדבר עמי, ואא"ז ל פי' אמר הנביא אני נשבע בה' כי לי אמר צדקות ועוז: עדיו יבא. כלומר בעל צדקות ועוז יקרב אליו ויבשו ויכלמו כל הנחרים בו, ר"ל כל הכועסים והקוצפים בו, ויונתן תרגם ברם במימרא וגו', והנכון אצלי בפירוש הפ' הזה כי הוא דבק באשר למעלה ממנו, אמר תשבע כל לשון אך בה' לבדו ולא באל אחר, והראיה לפירוש זה כי תשבע אין לו קשר באותו הפסוק, כי לי שזכר אינגו לו קשורה כי לא יקשר ענין שבועה בזה הדרך אלא עם בי"ת לא עם למ"ד, כמו בה' נשבעתי, בי נשבעתי, ובשמו תשבע והשבע לו בה' וכן כולם: לי אמר. ה' צדקות ועוז, וכן שאל אמר לי צדקות ועוז לאתם לאשר עבדוני, עדיו יבא ויבשו כל הנחרים בו, כל העמים שהיו נחרים בו ומואסים בו ובעבודתו עד היום ההוא אז יבאו עדיו ויתודו לפניו ויבשו על מה שעשו, ואמר יבא בלשון יחיד ר"ל כל עם ועם, ואמר במסרה כי יבא זה אחד מן דסבירין לשון רבים: (כה) בה' יצדקו. העמים יבשו אבל זרע ישראל יצדקו בעבודת' אותו ויתהללו בו לעיני העמים, כי הם דבקו בו אפילו בגלותם, כמו שאמר אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר: (א) כרע בל. עתה שב לגחוך על הפסילי' שזכר הנושאים את עץ פסלם, אמר כי כשנלכדה בבל לא די שלא הצילם אלהיכם אלא הוא עצמו כרע, ר"ל ששברו אותו וכרע ונפל לארץ, וכן נבו קורס, והוא כמו כרע, ובל הוא שם פסל שעובדי' אותו בבבל, וכן נבו: לחיה ולבהמה. שנשאו אותם אחר ששברו אותם טענו אותם על הבהמות להוליכם למדי ופרס כי היו מכוסים כסף וזהב, ויש חיה שטוענים עליה משא כמו הפיל: נשאותיכם עמוסות. אמר דרך שחוק ולעג מנשאותיכם הם עמוסות הבהמות, כלומר טעונות יותר מדאי כי יכבדו המשאות מרוב הזהב שבהם עד שיאמרו החמרים והגמלים: משא לעיפה. עיפה, אמר לבהמה שהיא עיפה מכובד משאם: נשואותיכם. כמו משואותיכם, והוא אמר, ויש לפרש נשואותיכם אמר לבהמות הנושאות, ואמר עמוסות שהם טעונות יותר מדאי, וכנוי נשואותיכם כנגד העובדים ללעג הבהמות הנושאות אותם עמוסות הם ועיפות, וי"ת חמיט בל אתקטף כנו וגו', ועוד שנה הענין ואמר: (ב) קרסו כרעו. מלט משא, למלט עצמם מן המשא שלא ישאו אותם הבהמות, ונפשם הם עצמם הלכו בשבי כל שכן שלא הצילו עובדיהם: ונפשם. עצמם כמו ברזל באה נפשו, או אמר נפשם לפי מחשבת עובדיהם, וי"ת לא יכלו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו: (ג) שמעו. אמר וכל שארית על גלות בבל שהיו שארית עשרת השבטים שגלו ראשונה והם לא שבו בשוב גלות בבל: העמוסים מני בטן. אתם עמוסים ונשואים מבטן ומרח' אתכם, וכן אשא ואסבול עלי אתכם עד שיבה, כלומר כל ימיכם לא אטוש אתכם, …ר ועד שיבה שצריך יותר סבל וסעד, רוצה לומר כי בכל עת שתהיו בצרה אני אסבול אתכם, וכן אמר דוד עליך נסמכתי מרחם: (ד) ואמר ועד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני. שיבה יותר …ן, וכן אמרו בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה: אני הוא. אני הוא עמכם: אני עשיתי. וכיון שעשיתי וגדלתי אתכם עלי לשאת ולסבול אתכם וסמך והסבל עליו יתברך היא דרך משל: …ו. אמלט אתכם מגלות בבל: (ה) למי תדמיוני. ונדמה, ותשוו נדמה, אמר זה כנגד בני בבל שהיו בוטחים בפסיליהם ומעבידים ישראל ואומרים לא יוכל אלהיכם להציל אותם מידינו כי …ו מסרם בידינו, לפיכך אמר איך תדמו אותם אלהים לי כי אותם הם מזהב וכסף ומעשה ידי אדם הם: (ו) הזלים. ענין זול בדברי רבותינו ז"ל מוזלין הזהב בזול אף על פי שהזהב ביוקר הם עושים

מצודת דוד

…ה. מוסב על מלת לי לומר לי תשבע כל ל' לקבל אותי לאלוה ולהאמין בי: (כד) אך …ו. זהו מאמר הנביא שאמר אף שכל העכו"ם יאמינו בה' אך הריני נשבע בה' אשר …לישראל לבד הבטיח ואמר צדקות ועוז ר"ל הצדקות והעוז שהיו לישראל יהיו …ת ולא יהיו בערך אחד עם של העכו"ם: עדיו יבוא. כל אחד מהעכו"ם …ע לישראל להיות סר למשמעתו וכל הכועסים בו לשעבר יבושו אז: (כה) בה' יצדקו. …ו ותת משען ה' ימצאו ישראל צדקה ויתהללו מפי כולם על שהשכילו לדעת מעולם …ע שהוא האלהים ודבקו בו: מו (א) כרע בל. עתה שב לגחוך על הפסילים …ל' כשנלכדה בבל כרע בל על ברכיו ונפל לארץ ולא הציל את עצמו: קורס נבו. …ו קומתו להיות מוטה לארץ: היו עצביהם. הטעינו את העצבים על החיות ועל …ו נוח להוליכם בגולה: נשואותיכם עמוסות. הבהמות הנושאות אתכם המה עמוסות יותר מדי והנה המה משא כבד על הבהמה העייפה: (ב) קרסו כרעו יחדיו. כל …ים יחד כפפו קומתם וכרעו על ברכיהם ולא יכלו למלט את עצמם מן המשא לבל לשאתם בגולה: ונפשם. הם עצמם הלכו בשבי וכאומר ואיך אם כן יוכלו להציל את …דים להם: (ג) שארית בית ישראל. כי עשרת השבטים כבר גלו והיו רובם: העמוסים. הטעונים עלי מאת לאתם מבטן ולפי שאמר למעלה שהעצבים יהיו עמוסים …ונבהמות לזה אמר במשל מהאומן הנושא את היונק שהוא נושאו ואינו נישא ור"ל שהוא מעולם בעזרתם: הנשואים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ד) ועד זקנה. כמו …תי אותם מעת לאתם מבטן כן אשא אותם עד הזקנה ועד ימי השיבה אסבול אותם על שכמי ר"ל כמו שהייתי בעזרתם מאז כן אהיה עד עולם: אני

מצודת ציון

(כד) ועוז. ענין חוזק: עדיו. אליו כמו תגע עדיך (איוב ד): הנחרים. מל' חרון כעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א): (כה) ויתהללו. מל' הלול ושבח: (א) בל נבו. שמות גלולים של בבל: קורס. ענין כפיפה והוא מל' קרסי זהב (שמות כ"ו) שהיו כפופים בראשיהם להתחבר בלולאות: עצביהם. כן יקראו הגלולים ע"ש שמעציבים לב עובדיהם צועקים אליהם ואינם נענים: עמוסות. ענין העמסת משא כבד וכן אבי העמיס עליכם (מ"א י"ב): לעיפה. מלשון עייפות ויגיעה: (ב) מלט. ענין הצלה: ונפשם. כמו וגופם וכן ורקה נפשו (לעיל כ"ט): (ג) שארית. שיור: מני. מן והיו"ד נוספת: הנשואים. מל' משא: רחם. רחם האם: (ד) שיבה. הוא יותר מהזקנה: אסבול. ענין טעינת משא וכן יסור סובלו (לעיל י): (ה) תדמיוני. מל' דמיון: ותשוו. מל' השואה: ותמשלוני. ענין דמיון: (ו) הזלים. מל' הזלה והפיכה וכן יזלו מים (תהלים קמ"ז): מכיס. ענין אמתחת ושק: בקנה. הוא כענין מעט ובו תולים מאזני המשקל: ישקולו. מל' משקל: ישכרו. מל'

אֶל יִסְגְּדוּ אַף־יִשְׁתַּחֲווּ׃ ז יִשָּׂאֻהוּ עַל־כָּתֵף יִסְבְּלֻהוּ וְיַנִּיחֻהוּ תַחְתָּיו וְיַעֲמֹד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ אַף־יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא יוֹשִׁיעֶנּוּ׃ ח זִכְרוּ־זֹאת וְהִתְאֹשָׁשׁוּ הָשִׁיבוּ פוֹשְׁעִים עַל־לֵב׃ ט זִכְרוּ רִאשֹׁנוֹת מֵעוֹלָם כִּי אָנֹכִי אֵל וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים וְאֶפֶס כָּמוֹנִי׃ י מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשׂוּ אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל־חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה׃ יא קֹרֵא מִמִּזְרָח עַיִט מֵאֶרֶץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ אַף־דִּבַּרְתִּי אַף־אֲבִיאֶנָּה יָצַרְתִּי אַף־אֶעֱשֶׂנָּה׃ יב שִׁמְעוּ אֵלַי אַבִּירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה׃ יג קֵרַבְתִּי צִדְקָתִי לֹא תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תְאַחֵר וְנָתַתִּי בְצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאַרְתִּי׃

מז א רְדִי ׀ וּשְׁבִי עַל־עָפָר בְּתוּלַת בַּת־בָּבֶל שְׁבִי־לָאָרֶץ אֵין־כִּסֵּא בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה׃ ב קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ

ג'. ג' / ג'. ג' / ב' נסין. ו' / ס' / ג' / כ' מ"ל / ס'. ג' / עצתי ק' / ז' מ"ל / ג' וקף קמץ ד' / ד' בלישנא / ב' בסיפרא ומ"רע. ג' / ג' / ג'. ג'

ועביד ליה דחלא סגדין אף משתעבדין׃ ז נטלין ליה על כתפיהון סבלין ליה מחתין ליה וקאים מאתריה לא אפשר ליה דיגור אף יבעי מניה לא יתיביניה מעקתיה לא יפרקניה׃ ח אדכרו דא ואתקפו ואתיבו מרודין על לב׃ ט אדכרו קדמיתא דמן עלמא ארי אנא אלהא ולית עוד אלהא בר מיני׃ י מחוי מן אוזלא לסופא ומלקדמין דלא אתעבידא אמר מלכי יתקיים וכל רעותי אעביד׃ יא דאמר לכנשא גלותא ממדינחא לאיתאה בגלי כעוף קליל מארע רחיקא בני אברהם רחימי אף מללית אף איתינה אתקינתא אף אעבדינה׃ יב קבילו למימרי תקיפי לבא דרחיקין מזכותא׃ יג קריבא זכותי לא תתרחק ופורקני לא יתעכב ואתן בציון פריק לישראל תושבחתי׃ א חותי ותיבי על עפרא מלכו כנשתא דבבל תיבי לארעא לית כורסי יקר מלכות כסדאי ארי לא תוספין דיקרון לך רכיכא ומפנקא׃ ב קבילי מרועא ועולי בשעבוד גרא יקר מלכותיך שלטוניך אתברו אתדברו עם משריתיך גלו

רשי

הלע"ז בלע"ז: (ח) זכרו זאת. אשר אני הוזן לומר: והתאוששו. והתחזקו לאשישי קיר חרשת (לעיל טז): השיבו פושעים על לב. ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב: (ט) זכרו ראשונות מעולם. אשר ראיתם כי אנכי אל ואין עוד. וכי אלהים ואפס כמוני: (י) מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי בבין הבתרים לפני היות: (יא) קורא ממזרח עיט. מרז... אברם שהיה במזרח קראתי ל... את אברה' להיות נמלך במצו... עיט כמו הכתיב עיטה ועי... (דניאל ב) אחיטטו כל רכ... מלכוותא (שם ז) וגם יש לפתור כל' עוף קראתי למהר רד... כעיף הפורח ונודד ממקו... מרחק. קראתי לאיש ... ועמו יעצתי בין הבתרים ... גליות כמו שמפורש בברית ... רבה והנה אימה חשכה ג... וגו': אף דברתי. עמו הגלו... וגאולתן אף אביאנה: (יב) אביר... לב. אשר אמצתם לב... ונדבקתם בי: הרחוקים מצ... אשר ארכו לכם הימים ל... כראיתי אתכם צדקתי לג... (יג) קרבתי צדקתי. ... ולא תרחק: (א) אין כ... אין מלכות: כי לא תוסי... שיקראו לך עוד רכה וענוגה (ב) קחי רחיים. היא נוד... קשה כלומר השתעבדי ... למלכי מדי ופרס. ד"א ... קמח לכלה לדרך גלותך ג... צמתך. זרועיך ושוקיך ד... במצומת וקשור ומכוסה: ... שובל. גלי השבילים מן ... שהליכם כי דרך שם ... בגולה או גלי שוק ... נהרות

רדק

שוקלים אותו לפסילים כזול ומוציאים הרבה ממנו מכיסם: בקנה. הוא קנה המאזנים: אף ישתחוו. כשמשתחוים יותר משסוגדים, לפיכך אמר אף כמו שפירש בפסוק יסגוד לו וישתחו: (ז) ישאוהו. אחר שיעשהו הצורף ישאוהו לביתם כי לא ילך ברגליו: תחתיו. במקומו: ויעמוד. יעמוד שם במקום שיניחוהו: לא ימיש. הפעל עומד מבנין הפעיל, וכן לא ימיש מתוך האהל: (ח) זכרו זאת והתאוששו. מבנין איש. כלומר היו אנשים ולא כבהמות שלא יבינו ולא ישכילו, ויש מפרשים התחזקו כענין אשישי קיר חרשת שענינו יסודות שהם חוזק הקיר, וכן ת"י ואתקיפו, וא"א ז"ל פירש מענין אש כוו והשרפו, כלומר הכלמו ממעשיכם הרעים: (ט) זכרו ראשונות מעולם. שהוצאתי ישראל ממצרים בעל כרחם ובאלהיהם עשיתי שפטים בזה תוכלו להכיר כי אנכי אל ואין עוד אלהים: ואפס. כמו אין: (י) מגיד. כי כל העתידות הללו הגדתי טרם בואם שיבא כורש ויחריב בבל ואלהים ויוציא ישראל מתוכם: אומר עצתי תקום. אני אומר ועושה ועצתי שאמרתי תקום ואין מסר וכל חפצי אעשה ואין מוחה בידי: (יא) קורא. אמר זה על כורש שיבא מארצו שהיא מזרחית לבבל ויבא קל מהרה כמו העוף לפיכך קראו עיט: איש עצתי. שקיים מה שיעצתי על בבל דברתי זאת הגזרה והביאה, ובאמרו אף לרבות המעשה על המאמר, והראשון לרבות הקריאה בזכר, והקריאה היא שהזכיר את שמו כאלו קרא אני והדבור היה על ידי הנביא, ואדוני אבי ז"ל פי' זה הפסוק על מלך המשיח וקראו עיט שיעיף במהרה בזמנו, וכן שני הפסוקים שאחר זה על גאולת הגלות הזה, וכן תרגם יונתן על הדרך הזה דאמר לכנשא גלותא וגומר: (יב) שמעו. אמר לאנשי בבל שהם אבירי לב ואכזרים לישראל: הרחוקים מצדקה. מעשות צדקה להם: (יג) קרבתי. תפארתי, התשועה שאתן להם היא תפארת לי: (א) רדי ושבי. רדי מכסא ממלכה שהיית מולכת על כל הארצות, ושבי על עפר לא שתהיה לך מלוכה אפילו בארצך כי על עפר השבי, כלומר שתהיי חרבה, וקראה בתולה שהיתה עד עתה כבתולה שלא נבעלה, כלו' שלא שלטה יד אדם עליה, וכפל הענין במלות שונות, ואמר שבי לארץ וגו': כי לא תוסיפי. מלרע בשמוש אחד לבד, אמר לא תוסיפי שיקראו לך רכה וענוגה כמו שהיו קוראין עד עתה שהיית בעלת התענוגים, ובעל התענוגים יקרא רך, וכן אמר האיש הרך בך והענוג מאד, כי לפי התענוג יהיה הרך והחלושים באבריהם כי אנשי העמל והיגיעה שאין להם תענוג ומאכליהם גסים יהיו קשים וחזקים ויסבלו העמל והטורח: (ב) קחי רחים. כדרך השבוים שישימו אותם בבית הסהר ויטחנו שם, כמו שאמר עד בכור השבי אשר אחר הרחים, וכן אמר בשמשון ויהי טוחן בבית האסורים, אמר לה שתלך בשבי: גלי צמתך. הצמה הוא השער שמתקנת אותו האשה על צדעיה מעל פניה ומכסה אותו בצעיף, וזהו כבודה, אבל כאשה שתלך בגלות תרד כבודה ולא תשים צעיף על פניה נמסס

ולא יענה ה' בקריאה וסי' וקר... ביום ההוא. אז יזעקו ... דמיכה. ישאהו על כתף יסב... שם יצעקו ולא יענה. ... קראתי ולא יענה: מראש ... בקריאה וסי' נמסר בסדר של ל... תאחר ד' בקריאה וסי' מאר... ודמעך לא תאחר. כי תד... לה' אלהיך לא. קרבתי ... לא תרחק. כאשר תדר ... לאלהים לא תאחר: ישיבהאו ... ד' בלישנא וסי' נמסר בריה... סיפרא סוף סי' ג'

תולדות אהרן על כתף. (ברכות יג): מגיד מראשית. עקדה שער לה: אבירי לב. ברכות יז זוהר לך (מעשר שני נו סוטה כד: קחי ריחים. סנהדרין לו:

מצודת ציון

מל' שכר: יסגדו. ענין השתחואה אלא שקטנה הימנה וכן יסגד לו (לעיל מ"ד): (ז) יסבלוהו. מל' סבל ומשא: תחתיו. במקומו וכן וישבו תחתם (יהושע ה): ימיש. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג): יצעק. מל' צעקה ושועה: (ח) והתאוששו. התחזקו כבנין היסוד כמו לאשישי קיר חרשת (לעיל ט"ז): (ט) ואפס. ענינו כמו לא: (יא) עיט. כן יקרא העוף הדורס כמו וירד העיט על הפגרים (בראשית ט"ו): (א) בת בבל. עדת בבל: רכה וענוגה. ר"ל בעלת תענוג וכן הרכה בך והענוגה (דברים כ"ח): (ב) צמתך. הוא השיער המכסה את הפנים כמו מבעד לצמתך (ש"ה ד): חשפי. ענין גלוי כמו ותשופני שם (לעיל כ): שובל. מל' שביל ויאמר על הרגל ההולך בשביל וכמו שמלת פעם יאמר על הפסיעות כמ"ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה) וכן

מצודת דוד

אני עשיתי וכו'. לא כהפסילים אשר האומנים עשאום ואף המה נושאים אותם ומובילים אותם ובבוא האויב לא יכלו למלט את עצמם כי אני עשיתי את ישראל ואני אשא אותם ואסבול משאם ר"ל אהיה בעזרתם ואמלטם מן האויב בבוא: (ה) למי תדמיוני. אל מי תדמו אותי ותאמרו שאני שוה לו: ותמשלוני ונדמה. אל מי תמשילו אותי ונהיה דומים אני והוא: (ו) הזלים. אתם העכו"ם שמביאים זהב מן הכיס ושוקלים כסף בקנה המאזנים ושוכרים צורף ועושים אל וישתחוו לו: (ז) ישאוהו. כל אחד נושא האל וסובל משאו על כתפו: יניחוהו. ואם יניחוהו במקומו יעמוד שם ולא יסיר ממקומו: אף יצעק. אף אם הוא צועק אליבו גדול לא יענה ולא יושיענו מצרתו וכאומר היש הבלות גדול מזה להאמין בדבר שאין בו ממש: (ח) זכרו זאת. דבר התוהו שיש בפסילים: והתאוששו. התחזקו לקנו לב: השיבו. אתם הפושעים בי תנו לב על הדבר: (ט) זכרו. תנו לב לזכור הנפלאות הראשונות שעשיתי מימות עולם: (י) מגיד. אני מגיד אחרית הדבר מראשיתו ומקדם. ומלפנים אגיד דברים אשר לא נעשו עדיין אף ראשית הדברים: אומר וכו'. אומר אני עצתי תתקיים כי אין ביד מי לבטלה: וכל חפצי אעשה. כפל הדבר במ"ש: (יא) קורא. אני הוא קורא את העיט לבא ממזרח ר"ל אעיר לב כורש היושב במזרחה של בבל ומהרה קל יבוא כעוף הפורח: איש עצתי. הוא כורש שיעשה מה שיעצתי על בבל וכפל הדבר במ"ש: אף דברתי. הדבר הזה דברתי טרם בואה: יצרתי. את הפורענות הבאה על בבל: (יב) אבירי לב. הם אנשי בבל שהם אבירי לב ואכזרים על ישראל ורחוקים המה מעשות להם צדקה וחסד: (יג) קרבתי. הנה אני קרבתי צדקתי לישראל ולא תרחק עוד: ותשועתי. קרבתי תשועתי ולא תאחר ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי. ר"ל התשועה אתן לישראל אשר עם תפארתי כמ"ש וישראל אשר בך אתפאר (לעיל מט): מז (א) רדי. אבל אתם בבל רדי מן הכסא ושבי על העפר: בתולת בת בבל. קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין מעולם לאומה אחרת כמו הבתולה שלא נבעלה ולא באה לרשות אחר וכן בתולת בת צידון (לעיל כג): אין כסא. לא יהיה עוד לך כסא מלוכה: יקראו לך. שיקראו לך רכה וענוגה ר"ל לא תהיה בעלת התענוגים כמאז: (ב) קחי רחים. כדרך

ות: (ג) ולא אפגע אדם. לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי: (ד) גואלנו
נבאות שמו . הנביא אומר כל זה הקב"ה עושה לגאלנו הוא:
על זקן הכבדת עולך. על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח הכבדת
ך: (ז) ותאמרי. בלבבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות בא עלי והדבר הזה
יאך עד לא שמת אלה המכות
ואו עליך אל לבך ולא זכרת
ריתה של רעתך שעשית:
עדינה. ת"י מפנקתא:
פסי עוד. ואפס אותי כמו
זולתי: (ט) שתי אלה.
ארת שלא תשבי אלמנה ולא
עי שכול תבאנה לך שתיהם:
ל. תושביך: ואלמון. ממלכך
קבורת בניה וגלות בני
ץ קרוי שכול: כתומם. כולם
ע' בגזרת' השכול והאלמנו':
יך. לשון כשפים כמו וחובר
(דברים יח): (י) חכמתך
תך. חכמתך ורוע לבבך
שובבתך הסכו לבך להיות
כה איוויו"א בלע"ז שהבך
ך שאר הבריות: (יא) לא
עי שחרה. לא תדעי
עי עלה את פני מי
תשחרי

חֶשְׂפִּי־שֹׁבֶל גַּלִּי־שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת׃
ג תִּגָּל עֶרְוָתֵךְ גַּם תֵּרָאֶה חֶרְפָּתֵךְ נָקָם
אֶקָּח וְלֹא אֶפְגַּע אָדָם׃
ד גֹּאֲלֵנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ ה שְׁבִי דוּמָם וּבֹאִי בַחֹשֶׁךְ
בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ
גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת׃ ו קָצַפְתִּי עַל־עַמִּי
חִלַּלְתִּי נַחֲלָתִי וָאֶתְּנֵם בְּיָדֵךְ לֹא־
שַׂמְתְּ לָהֶם רַחֲמִים עַל־זָקֵן הִכְבַּדְתְּ
עֻלֵּךְ מְאֹד׃ ז וַתֹּאמְרִי לְעוֹלָם אֶהְיֶה
גְבָרֶת עַד לֹא־שַׂמְתְּ אֵלֶּה עַל־לִבֵּךְ
לֹא זָכַרְתְּ אַחֲרִיתָהּ׃ ח וְעַתָּה שִׁמְעִי־
זֹאת עֲדִינָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה
בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד לֹא אֵשֵׁב
אַלְמָנָה וְלֹא אֵדַע שְׁכוֹל׃
ט וְתָבֹאנָה לָּךְ שְׁתֵּי־אֵלֶּה רֶגַע בְּיוֹם
אֶחָד שְׁכוֹל וְאַלְמֹן כְּתֻמָּם בָּאוּ עָלַיִךְ
בְּרֹב כְּשָׁפַיִךְ בְּעָצְמַת חֲבָרַיִךְ מְאֹד׃
י וַתִּבְטְחִי בְרָעָתֵךְ אָמַרְתְּ אֵין רֹאָנִי
חָכְמָתֵךְ וְדַעְתֵּךְ הִיא שׁוֹבְבָתֶךְ
וַתֹּאמְרִי בְלִבֵּךְ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד׃
יא וּבָא עָלַיִךְ רָעָה לֹא תֵדְעִי שַׁחְרָהּ

כְּמֵי נַהֲרָא׃ ג תִּתְגְּלֵי בַּהֲתָתִיךְ
אַף יִתְחֲזֵי קְלָנִיךְ פּוּרְעָנוּת
גְּמִירָא אִתְפְּרַע מִינִיךְ וְאַשְׁנֵי
דִינִיךְ מִבְּנֵי אֱנָשָׁא׃ ד פָּרְקָנָא
יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ קַדִּישָׁא
דְיִשְׂרָאֵל׃ ה תִּבִי שַׁתְקָא וְעוּלִי
בְקִבְלָא יְקַר מַלְכוּת כַּסְדָּאֵי
אֲרֵי לָא תוֹסְפִין דְיִקְרוֹן לִיךְ
תְּקִיפַת מַלְכְוָן׃ ו רְגִיזִית עַל
עַמִּי אַפֵּיסִית אַחְסַנְתִּי
וּמְסַרְתִּינוּן בִּידָךְ לָא אִתְמְלֵית
עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין עַל סָבָא
אַתְקֵיפַת מָרְוָתִיךְ לַחֲדָא׃
ז וַאֲמַרְתְּ לְעָלַם אֱהֵי תַקִּיפַת
מַלְכְוָן עַד לָא שַׁוִּית אִלֵּין עַל
לִבִּיךְ לָא אִדְכַּרְתְּ לְסוֹפָא׃
ח וּכְעַן שְׁמַעִי דָא מְפַנַּקְתָּא
דְיָתְבָא לְרֻחְצָן דְּאָמְרָא בְּלִבָּהּ
אֲנָא וְלֵית בַּר מִינִי עוֹד לָא
אֵיתֵיב אַרְמְלוּ וְלָא אֵדַע תִּיכְלוּ׃
ט וְיֵיתְיָן לִיךְ תַּרְתֵּין אִלֵּין זְמַן
בְּיוֹמָא חַד תְּכַל וְאַרְמְלוּ
כִּדְשָׁלְמָן יֵיתוּן עֲלָךְ בִּסְגִיאוּת
חַרְשַׁךְ בִּתְקוֹף קְסָמַךְ לַחֲדָא׃
י וְאִתְרְחֵיצְתְּ בְּבִישְׁתִיךְ אֲמַרְתְּ
לֵית דְּחָזֵי לִי חוּכְמְתִיךְ וּמַדְעִיךְ
הִיא קַלְקֵלְתִּיךְ וַאֲמַרְתְּ בְּלִבֵּךְ
אֲנָא וְלֵית בַּר מִינִי עוֹד׃
יא וְיֵיתֵי עֲלָךְ בִּישְׁתָא לָא

נ׳. ב׳ ולאס תראה עוד
ב׳ עורי לאבן ד׳
ב׳ בטעם מלרע ובניין
נ׳
ב׳. ב׳ עד לא עשה א־ן
ב׳ א׳ כתיב א׳
ג׳ דסמיכי
ב׳ חד ר״פ
ל׳ וחסר. ל׳
ב׳. ל׳
ז׳. ל׳
ל׳
ל׳

נמתח מגולה נופלת על פניה כאשה בזויה: חשפי שובל. חשפי כמו גלי, מענין מחשוף הלבן וחשופי שת ותרגל יקרא שובל מענין שביל שהוא הדרך, שבילי עולם, ושבילך במים רבים, והאשה אע"פ שמכסה רגליה בלכתה בדרך תגלה אותה ואם תעבור נהר תגלה אפילו השוק, ולפי שהיא בבל לאשה רכה ועגוגה אמר לה שתהיה עוד שפחה טוחנת ותלך בשבי גליות למה ותעבור נהרות גלוית שוק: חשפי. החי"ת בסגול, ובמדר' מפרש שובל מענין שבלת הנהר, שאמר במדרש חזית חשפי שובל קלפי ש בלתא דנהרא: (ג) תגל ערותך. וכפל ואמר גם תראה חרפתך רוצה לומר שתראה לכל העולם חרפתה: נקם אקח. מהרעה שעשו לישראל: ולא אפגע אדם. מענין הן יפגענו בדבר או בחרב, ואדם חסר כ"ף הדמיון, כמו לב שמח ייטיב גהה, פירוש כגהה, וכן אדם פירוש כאדם, כלומר לא אפגעם כשאר אדם אלא אקח נקמה שלמה מהם, ועל הדרך הזה תרגם יונתן ואשני דינך מבני אינשא, ויש מפרשים אפגע מענין בקשה, כמו אל תפגעי בי, וכאשר הוא בלא בי"ת הוא נופל על הנעתר, וכן לא אפגע אדם, לא אקבל בקשת אדם עליהם, וכן פגעת את שש, כמו שאני עתיד לפרשו: (ד) גואלנו. מי עשה כל זה בבבל גואלנו ה' צבאות והוא יקרא קדוש ישראל כי בעבור ישראל יראה קדושת שמו בבבל: (ה) שבי דומם. שבי בשתיקה שלא ישמע קולך, כמו שאמר והיה כאוב מארץ קולך, ודומם הם או שאר כלל זכר, כמו לנקבה ריק, וכן עורי לאבן דומם ובאי בחשך שלא תראי כי הדין עליך שתהיי נכלמת ולא ישמעו אותך ולא יראו אותך בני אדם כי היית גברת ממלכות ועתה שבויה וגולה, ואם תאמרי שתשובי עוד לממלכתך: לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות, לא תוסיפי שיקראו לך והוא מלרע, כמו אשר בפסוקים שלמעלה, והם במסרה שנים מלרע: (ו) קצפתי. כל זה הטובה באה לך בשביל ישראל שקצפתי עליהם והם נחלתי וחלקי מכל שאר האומות וכאשר קצפתי עליהם בעונם לא שמתי להם רחמים: על זקן. שדרך העולם לכבדו ולא להטריחו, וכן אמר ירמיהו פני זקנים לא נהדרו: (ז) ותאמרי. אלה, פי' אלה העתידות לבא עליך לא חשבת שיוכלו לבא, ופירש עוד אמר כל כך חשבת שתהיי לעולם גברת עד שלא שמת שום דבר על לבך מרעה שתבא עליך כי חשבת שתהיי לעולם לא זכרת אחרית גאותך שהגדולה שתשפל, ויש מפרשי' לא זכרת אחרית ירושלם שהיתה גברת ונפלה בידך: (ח) ועתה. עדינה, כמו שקראה גם כן ענוגה: ואפסי. ואפס זולתי כגדולה כמוני: אלמנה. העיר אלמנה במות מלכה שהוא לה כמו בעל לאשה והיא שכולה במות עמה שהם כמו בניה: (ט) ותבאנה. הוי"ו בשוא: רגע ביום אחד. כי בלילה נהרג בלשאצר המלך ונכנסו פרס ומדי ולכדו העיר כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה ודריוש מדאה קביל מלכותא, ביום בעת, וכמו יום לעקפי בלילה נגדך: שכול ואלמון. הם, רוצה לומר שימותו נערים וגדולים ותסיינה הנשים אלמנו' מבעליהן ושכולות מבניהן: כתמם. כהשלמתם, כלומר רעות שלמות אין: ברוב כשפיך. כלומר עם רב כשפיך ועצמת חבריך שלא יועילוך, והענין כפול במלות שונות: חבריך. מן וחובר חבר והוא ענין כשפים: (י) ותבטחי ברעתך. אמר רעתך על הכם רעה והסרת הבטחון מהאל ואת בטחת בכם ולא יועילוך: אין רואני. כי מעשה הכשפים יעשה בלט ובסתר, וכן אומר ויעשו כן החרטומים בלטיהם, ואע"פ שהיית עושה בסתר אני , ואנ"פ רואני שהת במקום ניר"ו ובמקלת ספרים הוא קמוץ, וכן לסוליאני ממלרים שקמץ במקום ניר"י, חכמתך ודעתך, חכמות חיצוניות שהיו בך החכמה שהיא היא שובבה אותך לאל שהיית הוסבת שהיא תועילך היא המרידה אותך באל: שובבתך. ענין מרד, כמו שובו בנים שובבים, והדומים להם: (יא) ובא עליך רעה. ובא לשון זכר ורעה ל' נקבה

ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳
בריש מלכים. וסי׳ דמ״ל
ה להעשיר יצפין: ולא
ג׳ בקריאה וסי׳ ועתה שמעי
עדינה. מי זה מעלים עצה.
בער ולא אדע: ובא י״ז ר״פ
את וסי׳ ובא אשר לו הבית
לכהן. ובא הכהן וראה
פשה. ובא אהרן אל אהל
ופשט. ובא השמש וטהר
יאכל מן הקדשים. ובא
ובניו בנסע המחנה והורידו.
האות והמופת אשר דבר
. ובא הלוי כי אין לו חלק
. ובא המלך דוד עד בחורים.
והכה את ארץ מצרים דירמי׳
תיב. ובא עליך רעה. ובא
א דרך אולם השער מחוץ.
לפנימה וימד. ובא לציון
. ובא כמהלך רישך. וחברו
מתהלך. ובא במלכות מלך
. ובא בארץ הצבי ורבות
יכשלו:
ות אהרן גלי שוק. ברכות כד:

מצודת דוד

הבזויים שעושים מלאכה כבדה: וטחני קמח. אגר קמח ע"ש סיפו וכן על נחליו לחם (לעיל מד): גלי צמתך. דרך הנשים המכובדות לכסות פניהם והוא מכסה דק ולזה אמר כשתלכי גולה תגלי המכסה שהיא מעל פניך כדרך הבזויות: חשפי שובל. גלי הרגל בלכתך בדרך כי דרך האשה לכסות לא כן כשתלך בדרך: גלי שוק. כאשר תעבור הנהרות תגלי גם השוק ולפי את בבל בל' נקבה אמר ענין בזיון הנקבות: (ג) גם תראה. כולם יסתכלו ערותך: חרפתך. ר"ל ערותך כי גלוי הערוה לחרפה תחשב: נקם אקח. נקמת ישראל: ולא אפגע אדם. לא אקבל פגיעת אדם לבל עשות בהם נקם: (ד) אלנו. מוסב על המקראות שלפניו לומר כל אלה יעשה גואלנו אשר שמו ה' צבאות וכו': (ה) שבי דומם. שבי מושתק כאבל ובואי בחושך לבטמן: יקראו לך. לך מושלת על הממלכות: (ו) קצפתי. כאשר קצפתי על עמי ומסרתים בידך לא רחמת עליהם ואף על זקן מאד הכבדת העול: (ז) ותאמרי. חשבת לומר עד והיה מושלת על כולם: עד לא שמת וכו'. עד שבעבור המחשבה ההיא לא שמת אלה הדברים על לבך לחשוב שגם לך יקרה כמקרם: לא זכרת אחריתה. וסוף מעשה הרשע ותשלום גמולה: (ח) שמעי זאת. הדבר אשר דברתי: עדינה. את בבל המפונקת: אני ואפסי עוד. ר"ל אני כגברת ואין עוד זולתי: אלמנה. ר"ל לא יהרג המלך ולא יגלה העם כי במות המלך תחשב המדינה לאלמנה ובהגלות עמה תחשב שכולה מבנים: (ט) שתי אלה. האלמנות והשכול ברגע אחת כי מיד כשנהרג בלשאצר נלכדה העיר יגלו אנשיה: ביום אחד וכו'. יפרש בזה מה הם השתים: כתומם. כדרך השלמתם באו עליך מבלי מחסור: עם רוב כשפיך ר"ל אף שאתה מרובה בכשפים לא נצלת מידם: בעצמות. עם חוזקת חבריך אשר חזקו מאד וכפל הדבר במ"ש: (י) ותבטחי ברעתך. כל במחוניך היה

מצודת ציון

וכן יאמר על הרגלים כמ"ש פעמי דלים (לעיל כ"ו): שוק. כן יקרא גובה הרגל ממעל: (ג) תגל. תגלה: ערותך. כן יקרא דבר הראוי להתכסות: אפגע. ענין בקשה והאלה כמו ואל תפגעי בי (ירמיה ז): (ה) דומם. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י'): גברת. ענין שררה ושלטנות: (ו) חללתי. מל' חולין וגנאי: עדינה. ענין עונג ותפנוק וכן מלא כרסו מעדני (ירמיה כ"א): ואפסי. כמו ואין: שכול. מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כדוב שכול (הושע י"ג): (ט) כתומם. מל' תם והשלמה: בעצמת. ענין חוזק כמו ועצם כהו (דניאל ה'): חבריך, הוא ממין הכשוף כמו וחבר חבר (דברים י"ח): (י) שובבתך. ענין מרד והליכה בדרכי הלב מבלי הבחנה וכן משובת פתים (משלי א): (יא) שחרה. ענין דרישה כמו

רדק

נקנה, על כן נאמר כי ס"א אשר יום אוֹ דבר, כלומר יום רעה ; לא תדעי שחרה. ולא תדעי עת בואה כמו השחר שבא בבקר ברגע , וי"ת לגאת ממנה אור כי הרעה חשך , ויונתן תרגם לא תדעין למבעי עלה : הוה . כמו שבר : כפרה . להסיר אותה , כמו אכפרה פניו במנחה שפירושו אסיר כעסו : שואה . פירוש שממה : (יב) עמדי. מנעוריך , כל ימי היותך, או פירש שמלמדין הנערים אותה כשפים ותכרים : אולי. דרך לעג : תערוצי . תתחזקי , והוא פעל עומד מענין עריץ , כלומר תהיי ערוצה : (יג) נלאית . כי לא יועילוך עצתיך וכשפיך ונלאת בהם : נלאת . כמו יגעת ; עצתיך. ברבוי הזכרים לבד : הוברי שמים. פירושו עמו החוזים בכוכבים, ופי' גוזרי משפט העתידות על פי הכוכבים, וכתוב הוברו בלו' אשר חזו לך עד עתה, וקרי הוברי שחוזים עתה ושניהם ענין אחד : מודיעים לחדשים. הלמ"ד בסגול שלא כמנהג, וכתב החכם רבי אברהם אבן עזרא מודיעים העתידו' בחכמת': לחדשים. כי לא יסתכלו לדעת כל הקורות באויר ובמדינות רק מעת התחברות המאורות כי הם עיקר אמונתם, וזהו טעם לחדשים עליך, ופי' כי מאשר יבאו דבק עם ויושיעך, ורז"ל הדביקוהו לחדשים שאמרו מאשר ולא כל אשר , כלומר מודיעים מקצת העתידות ולא כולם, וטעם הפסוק החוזים שמודיעים הקורות הבאות איך לא הודיעו לך זאת הרעה הבאה עליך טרם בואה אם ידעום ועתה אם יש להם תחבולה להושיעך ממנה יושיעך : (יד) הנה היו. החוזים היו כקש הנשרף מהר מפני האש והנה הם לא יוכלו להציל עצמם מיד הלהבה השורפתם והיא הגזרה ואיך יושיעוך : אין גחלת לחמם. הנה החוזים אינם כמו העץ הנשרף שיש תועלת בגחלתו אלא כמו הקש הנשרף שאין בו תועלת כי אין בו גחלת וגם להבתו לא תעמוד כן אלה החוזים בבא הגזרה נבהלו ולא הועילו בחכמתם לא לעצמם ולא לאחרים : לחמם. מקור בפלס לשכב את בת יעקב, רוצה לומר להתחמם בה , והלמ"ד פתוחה מפני החי"ת : אור לשבת נגדו . ואין אור , ואין שזכר עומד במקום שנים : ואור הוא הלהבה , כלומר הלהבה השורפתם לא שקבלו תועלת לשבת נגדם להתחמם כן בבא הגזרה לא מצאו לנפשם שום מקום תועלת : (טו) כן היו לך . חכמיך, כן עמדו לך בעת צרה כמו שפרשתי : אשר יגעת . בהם להיות חכמים בתוכך מכשפים והוברים וחוזים וכולם לא הועילוך ולא היו לך בעת צרתך , וכן סוחריך מנעוריך שסחרו בארץ זה כמה שנים בעת צרתך ברחו מן העיר והלכו להם : איש לעברו. זה למזרח וזה למערב ; אין מושיעך. ואומר תעו , כי ברחו כתועים בדרך הנה והנה מפני הפחד מהבלבלים ומבוכים : (א) שמעו זאת. אמר הנביא כנגד אנשים שהיו רעים שמעו זאת העתידה שאמרתי שאחריב בבל בעבורכם אחר שתגלו אליה בעונותיכם, ועם כל זה לא… אהבם ואתם בית יעקב שהיה עבדי והיה לכם ללמד מעשה אביכם הנקראים בשם ישראל, וכיון שאתם נקראים בשם ישראל אביכם היה לכם להיות כמוהו , וממי יהודה יצאו . כלומר מזרע יהודה ש… טוב, ועל הדרך הזה עין יעקב ממקור ישראל, וזכר יהודה כי על שבט יהודה נבא כמו שאמר בראש הספר אשר חזה על יהודה וירושלם : הנשבעים בשם ה' ובאלהי ישראל יזכירו . כנגד… במלות שונות ; והנה הם נשבעים בו . ומזכירים שמו לא באמת ולא בצדקה כי אינם עושים מצותיו ואינם יראים אותו ואינם חוששים בהזכרת שמו אם לאמת אם לשוא כי אם ישבע לא… המלך

רשי

הסחרי למלטך ממנה : כפרה . לקנחה ולהעבירה וזהו כל ל' כפרה הו… קינוח וסילוק : (יב) עמדי נא. התחזקי נא : אולי תערוצי. אאיס… לא תתקף : (יג) הוברי שמים. י"ת כמו צופי שמים דמסכן למזלות שמיא ד… לברה כחמה (שיר ו) ולברור מללו (איוב לג) וכן חברו מנחם עמהם ת… הליכת המזלות וכה ס… יען אשר לא יוכלון הקו… לעמוד על דעת רגעי… ולילה עד ברור להם ה… לטוהר וגם מיכה אמר בכ… (מיכה ג) חשכה להם מ… לומר כי ביום מחשך י… הכוכבים ולא יוכלו לקב… מודיעים לחדשים מאשר עליך : כי בהתחדש ה… רואים בשעת מולדתה… ממה שעתיד לבא ואין י… כל הבירור לכך נאמר… וכן הוא אומר במקום… (לעיל ח) המצפצפים וכמ… כעופות הללו שמצפצפין ו… ואין יודעים על מה (יד… הי. חוזיך כקש : אין… לחמם. אין שארית להם… הזו שאין בדליקתי ג… להתחמם לאורם : (טו… לעברו תעו. איש לדרכ… עבר פניו : (א) שמעו ז… שני שבטים העתידין… בגולה לבבל : בית… הנקראים בשם ישראל… שבט בנימין שאינם נקרא… שבט יהודה אלא על שם… ישראל : וממי יהודה א… ושבט יהודה שיצאו ונזלו… דליו של יהודה כמה דאת… יזל מים מדליו (במדבר… לא באמת. כמו שאמר (… ה) ואם חי ה' יאמרו לכן… וגו' כלומר לא הייתה… ליגאל אלא על כי מעיר ה… נקראו והיא גרמה להם… גלו עטרת השבטי' בימי… בחלה

תולדות אהרן מודיעים… עקרים מ"ס… ומ"ד פ'…

תרגום

תדעין למבעי עלה ותיפול
עלך עקא לא תיכלין לאעדיותה
ותיתי עלך בתכיף אתרגושא
לא תידעין ׃ יב קומי כען
בקסומיך ובסגיות חרשיך
דהוית מתעסקא בהון
מינקותיך מאים תכלין להנאה
מאים תכלין למתקף ׃ יג לאית
בסגיאות מלכיך יקומון כען
ויפרקוניך דמסכין למזלת
שמיא ודחזן בכוכביא מהודעין
זמניא מטען ליך למימר כן
עתיד למיתי עלך ירח בירח ׃
יד הא הוו חלשין כקשא עממיא
דתקיפין כאשתא שיציאונון
לא ישיזבון ית נפשהון מיד
קטולין לית שאר ומשיזיב אף
לא אתר לאשתיזבא ביה ׃
טו כן הוו ביך עובדי שקריך
דהוית מתעסקא בהון
מינקותיך שלטוני תוקפיך
גבר לקביל אפוהי גלו לית
דפריק ליך ׃ א שמעו דא בית
יעקב דמתקרן בשמא
דישראל ומזרעית יהודה נפקו
דגזר להון קים בשמא דיי אלהא דישראל לא יפסיק דכרניהון הלא קים מימריה
בקשוט ובזכו ׃ ב ארי בקרתא דקודשא חולקהון ועל אלהא

מקרא

וְתִפֹּל עָלַיִךְ הֹוָה לֹא תוּכְלִי
כַּפְּרָהּ וְתָבֹא עָלַיִךְ פִּתְאֹם שֹׁאָה
לֹא תֵדָעִי ׃ יב עִמְדִי־נָא בַחֲבָרַיִךְ
וּבְרֹב כְּשָׁפַיִךְ בַּאֲשֶׁר יָגַעַתְּ מִנְּעוּרָיִךְ
אוּלַי תּוּכְלִי הוֹעִיל אוּלַי תַּעֲרוֹצִי ׃
יג נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ יַעַמְדוּ־נָא
וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרוּ שָׁמַיִם הַחֹזִים
בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִם לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר
יָבֹאוּ עָלָיִךְ ׃ יד הִנֵּה הָיוּ כְקַשׁ אֵשׁ
שְׂרָפָתַם לֹא־יַצִּילוּ אֶת־נַפְשָׁם מִיַּד
לֶהָבָה אֵין־גַּחֶלֶת לַחְמָם אוּר לָשֶׁבֶת
נֶגְדּוֹ ׃ טו כֵּן הָיוּ־לָךְ אֲשֶׁר יָגָעַתְּ
סֹחֲרַיִךְ מִנְּעוּרַיִךְ אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ
אֵין מוֹשִׁיעֵךְ ׃
מח א שִׁמְעוּ־זֹאת בֵּית־יַעֲקֹב
הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמֵּי
יְהוּדָה יָצָאוּ הַנִּשְׁבָּעִים ׀ בְּשֵׁם יְהוָה
וּבֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַזְכִּירוּ לֹא בֶאֱמֶת
וְלֹא בִצְדָקָה ׃ ב כִּי־מֵעִיר הַקֹּדֶשׁ

ג' . ג' / ג' . ג' / ג' וחד תנריך / ב' . ס"ו / ג' ומ"ל . ו' מ"ל בלישנא / ג' הברי ק' / ג' ומ"ל . ג' ומ"ל / ג' / ג' . ו' / ג' / ג' . ג' / ח' . ג' / ט' מיוחדין

לחמם ו' בקריאה וסי' ככה יאכלו בני ישראל לחמם טמא . לחמם בדאגה יאכלו . אין גחלת לחמם . כי לחמם לנפשם . ושרש רתמים לחמם . ויבינו בקיץ לחמם ׃

מצודת ציון

כמו שוחר טוב (משלי י"א) : הוה . ענין שבר ומאורע קשה כמו הוה על הוה (יחזקאל ז') : כפרה . ענין קנוח והעברה וכן וכפר בריתכם (לעיל כ"ח) : שואה . ענין שממון כמו שואה שממה (לעיל ו') ; (יב) נא . עתה : בחבריך . מין כשוף : הועיל. מלשון תועלת : תערוצי. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ') : (יג) נלאית . ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו') : הוברי שמים . הצופים על השמים לדעת רגעי היום והלילה ועל כי לא יכלו לעמוד על דעת הרגעים עד ברור לזה השמים למוכה לכן קרויים הוברי שמים מלשון ברור ומוסר : החוזים . הרואים וכן ותחז בציון עינינו (שם ד') : (יד) כקש . תבן דק : נפשם . ר"ל גופם וכן ורקה נפשו (לעיל כ"ט) : לחמם . מלשון חמימות : אור . שלהבת כמו אשר אור לו בציון (לעיל ל"א) ; לשבת . מלשון ישיבה : (טו) לעברו . מל' עבר וצד ; תעו . מי שאין יודע מה לעשות קרוי תועה והושאל ממי שאינו יודע באיזה דרך ילך שקרוי תועה כמ"ש והנה תועה בשדה (בראשית)

מצודת דוד

היה בכשפים שהוא רע בעיני ה' : אין ראני. כי מעשה הכשפים נעשה בלוט… ובאומר וכי אין נראה גם לפני : חכמתך ודעתך . מה שהיית חכם ובעל דע… עשה אותך שובב ומורד : אני ואפסי עוד . אני מצאתי חכמה ואין עוד… (יא) ובא עליך . לכן תבא עליך רעה לא תדעי אל מי לדרוש עליה להעבירה מעליך… עליך שבר אשר לא תוכלי לקנחה ולהעבירה ממך : לא תדעי . פתע בואה… נשמר ממנה : (יב) עמדי נא . עתה התחזק בחבריך וכו' : באשר יגעת… לומר הועיל ויגעת בהם מעת נעוריך התחזק עתה בהם : אולי תוכלי הועיל… בהם מכף אויביך אולי תוכלי להתחזק בהם ואמר בדרך לעג והיתול : (יג) נלאית ברוב עצתיך . מאד כתי געת בברגנות בעלי עצות ובאומר הנה כל הע… בחנם : יעמדו נא . עתה יעמדו ויושיעך הצופים אל השמים הרואים בכוכבים המודיעים לעת חידוש הלבנה בתולדתם מה מהדברים אשר יבואו עליך כי כן ד… כוכבים יודעים מה מהעתידות בעת חידוש הלבנה : (יד) הנה היו כקש . כל החוזים היו כקש והאש שרף אותם ולא יוכלו להציל את עצמם מיד הלהב רוצ… החוזים לא יכלו להציל אף את עצמם מיד האויב : אין גחלת לחמם . רוצה לומר אין שארית להם כקש הזה שאחר הדליקה לא נשאר מהם גחלת להתחמם בה… מלת אין משמשת בשתים לומר אין אור וכו' ר"ל לא נשאר להב לשבת נגדו להנות מאורו : (טו) כן היו לך . ר"ל כקש הזה כן היו לך החכמים אשר יגעת לאסוף… וללמדם : סוחריך מנעוריך . החכמים האלה אשר מעת נעוריך היו סוחריך כי נתת להם כסף במחיר חכמתם הנה עתה בבוא הצרה כולם תעו בשכלם כ"א מה ל… אחר ואין מי מהם מושיעך כי נסרחה חכמתם ולא מצאו הצלה ועזר : מח (א) שמעו זאת . אל יהודה ובנימין ידבר : הנקראים וכו' . זהו בנימין הנקר… שהם שבטי ישראל : וממי וכו' . זהו שבט יהודה אשר יצאו מזרע יהודה הדומה אל המים ודוגמתו במקהלות וכו' ממקור ישראל (תהלים סח) : הנשבעים וכו'… הרגילים לשבע בה' ולא יאמינו דבריהם ולא ידליקו מאמריהם וכן נאמר ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (ירמיה ה) : יזכירו . לשבע בו והכפל הדבר במ"ש ובאו… מעשיהם אלה לא היו כדאים להיות נגאלים מבבל : (ב) כי מעיר וכו' . אבל מחמת שהם נקראים אנשי ירושלים עיר הקדש ובעבור שסמכו על

נִקְרָאוּ וְעַל־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִסְמָכוּ
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃
ג הָרִאשֹׁנוֹת מֵאָז הִגַּדְתִּי וּמִפִּי יָצְאוּ
וְאַשְׁמִיעֵם פִּתְאֹם עָשִׂיתִי וַתָּבֹאנָה׃
ד מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה וְגִיד בַּרְזֶל
עָרְפֶּךָ וּמִצְחֲךָ נְחוּשָׁה׃ ה וָאַגִּיד לְךָ
מֵאָז בְּטֶרֶם תָּבוֹא הִשְׁמַעְתִּיךָ פֶּן־
תֹּאמַר עָצְבִּי עָשָׂם וּפִסְלִי וְנִסְכִּי
צִוָּם׃ ו שָׁמַעְתָּ חֲזֵה כֻּלָּהּ וְאַתֶּם
הֲלוֹא תַגִּידוּ הִשְׁמַעְתִּיךָ חֲדָשׁוֹת
מֵעַתָּה וּנְצֻרוֹת וְלֹא יְדַעְתָּם׃ ז עַתָּה
נִבְרְאוּ וְלֹא מֵאָז וְלִפְנֵי־יוֹם וְלֹא
שְׁמַעְתָּם פֶּן־תֹּאמַר הִנֵּה יְדַעְתִּין׃
ח גַּם לֹא־שָׁמַעְתָּ גַּם לֹא יָדַעְתָּ גַּם
מֵאָז לֹא־פִתְּחָה אָזְנֶךָ כִּי יָדַעְתִּי
בָּגוֹד תִּבְגּוֹד וּפֹשֵׁעַ מִבֶּטֶן קֹרָא לָךְ׃
ט לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וּתְהִלָּתִי

ג׳. ג׳ כ״ו · ז׳ · כ׳ · כ׳ דין מ״ל ר׳ וחד חסר. ס׳ · ס׳ כלישנא. ג׳ · ג׳ · ג׳. ג׳ · ג׳. ג׳. ד׳ · ג׳. ד׳ כ״ס ד״ר״פ · ג׳. ג׳ · י״ב פסוקים גם גם גם · ג׳ · י׳ · כ׳ ומ״ז קלי

דְּיִשְׂרָאֵל רוּחֲצָנְהוֹן יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ ג קַדְמָיָתָא מִבְּכֵן חֲוֵיתִי וּמִמֵּימְרִי נְפָקָא וּמַסְרְתִּינוּן בִּתְכֵּיף עֲבַדְתִּינוּן וַאֲתָאָה׃ ד גְּלֵי קֳדָמַי דְּאַתְּ סַרְבָן וְקַשֵׁי כְּבַרְזְלָא קְדָלָךְ וּבֵית עֵינָךְ חֲסִין כִּנְחָשָׁא׃ ה וְחַוֵּיתִי לָךְ מִבְּכֵן עַד לָא יֵיתְיָן בַּסַּרְתָּךְ דִּלְמָא תֵימַר דַּחַלְתִּי עֲבַדְתִּינוּן וְצַלְמַי וּמַתְּכַי אַתְקֵינוּן׃ ו שְׁמַעְתָּא הָא אִתְגְּלִיאַת לְכָל עַמָּא מַה דְּאִתְגְּלִיאַת לְכוֹן וְאַתּוּן הֲלָא תְחַוּוֹן בַּסַּרְתָּךְ חַדְתָּן מִכְּעַן וּנְטִירָן וְלָא יְדַעְתִּינוּן׃ ז כְּעַן אִתְבְּרִיאָה וְלָא מִבְּכֵן וּקְדָם יוֹם מֵיתֵיהוֹן וְלָא בַּסַּרְתִּינוּן דִּלְמָא תֵימַר הָא יְדַעְתִּינוּן׃ ח אַף לָא שְׁמַעְתְּ לְמֵלֵי נְבִיַּיָא אַף לָא קַבֵּילְתָּא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא אַף לְפִתְגָּמֵי בִּרְכָן וּלְוָטִין קְיָמֵי דַּאֲקֵמִית עִמְּכוֹן בְּחוֹרֵב לָא אַרְכֵינְתָּא אוּדְנָךְ לְקַבָּלָא אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דְּשַׁקָּרָא תְשַׁקֵּר וּמָרוֹד מִמְּעַיִן יִתְקְרֵי לָךְ׃ ט בְּדִיל שְׁמִי אַרְחֵיק

צום ג׳ בקריאה וסי׳ ויעשו בניו לו כן כאשר. כי הקימו בני יהונדב בן רכב את. ופסלי ונסכי צום ׃ ידעתם ד׳ קמצים בקריאה וסי׳ ובא האות והמופת אשר דבר אליך. השמעתיך חדשות מעתה. קרא אלי ואענך. והכעסתי לב עמים ׃ י״ב פסוקים גם גם גם וסי׳ נמסר בספר שפטים סי׳ ח ׃

רש"י

וזכור שאין להם גאולה : (ב) ועל אלהי ישראל נסמכו . בימי חזקיהו בו בה׳ אלהי ישראל בטח (מ״ב יח) היא גרמה להם שלא גלו אלא נבוכדנצר שהגלם לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש : (ג) הראשונות . גאולת מצרים ותשועת חזקיהו מיד סנחריב מאז הגדתי מטרם ופתאום עשיתים : . כמו שהגדתי תחלה נביאי : (ד) מדעתי כי תה. מאשר ידעתי אותך אתה ואם יבא הנס דתיו תחלה תאמר עצבי ולא מאת הקב״ה הם אגיד לך מאז בטר׳ תבא מדעתי מ״ם זו משמשת טעם כמו לפי שידעתי נו כי מאהבת ה׳ אתכם את השבועה (דברים ז) : עת חזה כלה . שמעת כות שהגדתי ראה שבאו : ואתם הלוא תגידו . כי אשר לא נפל דבר : תיך חדשות מעתה . עתה וזר ומשמיעכם חדשות חדשות לכם ולפני הם מעולם ונצורות ושמורות תי ואתה לא ידעתם : תה . נבראו ולא מאז ולפני יום . היותם אני כם : ולא שמעתם . עד ולפני יום מוסב על תיך האמור למעלה : לא שמעת וגו׳. ת״י אף עת למילי נביאה אף לא א אולפן אורייתא אף י ברכן ולווטין קיימי מית עמכון בחורב לא תא אודנך : כי ידעתי ובגוד . כשירדתי להצילך צרים גלוי היה לפני לבגוד ואעפ״כ שמרתי ת אבות וזהו שנא׳ ראה את עני עמי (שמות ג) איות רואה אני שסופן ומכל מקום ראיתי את עני עמי כך דרש ר׳ תנחומא : ופושע מבטן . ת׳ במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל כ) ואודע להם בארץ מצרים וגו׳ אליכם וגו׳ : (ט) אאריך אפי . לשון כנה הוא : ותהלתי אחטם לך . וזאת תהלתי אשר אחטם לך ל׳ חוטם אפסו׳ חוטמי מצאת עשן נחירי ומקלוף שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת אמר עלה עשן באפו (תהלים יח) וכן רון אף הוא לשון חימום החוטם : חרה אפי . וכן ועצמי חרה מני חורב (איוב)

רד"ק

סמלך והוא מורד בו ראוי שיענשו : (ב) כי מעיר הקדש . היא ירושלם שהיא עיר הקדש כי הא״ל בחרה לשכנתו שהוא קדוש ישראל והיה לכם להיות קדושים ולא לטמא העיר אשר אתם נקראים על שמה , כמ״ש ובני ציון גילו ושמחו בה׳ אלהיכם ואינו אומר על ירושלם לבדה כ״א על כל יושבי ארץ יהודה : נסמכו , בפיהם ולא בלבבם והוא ה׳ צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה ובידו הכל לעשות בהם כרצונו ואיך לא יראתם מפניו : (ג) הראשונות . דבר סנחריב . כי זאת התוכחה אחריו נאמרה וכיון שהגדתי ע״י נביאי ובא מה שאמרתי היה לכם להאמין בי ולשמור מצותי כי ראיתם כי פתאום עשיתי בסנחריב מה שגזרתי עליו , כמו שאמר ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור : ואמר הראשונות בלשון רבים , וכן יצאו ואשמיעם ותבאנה , כי פעמים רבות הנבאה על דבר סנחריב כמו שכתוב בזה הספר כמו שפירשנו : (ד) מדעתי . כבר ידעתי כי קשה אתה ואעפ״כ אוכיחך כי התשועה הגדולה שראית בימי סנחריב הרי אתה כאלו לא ראית היא קושי לב בעולם הזה , וכן אמר משה רבינו עליו השלום כי אני ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה , ואמר ידעתי כי השחת תשחיתון : וגיד ברזל . קשה כגיד ברזל כי אמר שהפכת ערפך אלי לא פנים עוד אלי כאלו ערפך גיד ברזל שלא יוכל לחזור כאלו איננו פרקים , וכן מצחך הוא כנחושה שלא תבוש מפני , כי העזות יראה במצח ובפנים , כי מי שיש בו העזות ירים מצחו ופניו כנגד מוכיחו כאלו מצחו ופניו קשים שלא יוכל להכניעם ולהכלם אלא ירים בעזות מצחו ופניו , וכן כתוב חזקו פניהם מסלע : (ה) ואגידה . הגזרה העתידה לבא הגדתי לך אותה מאז בטרם תבא פן תאמרו שאלו לא עשיתי זה שמא היית אומר עצבי עשם אלו הגזרות הבאות ונסכי צוה אותם שיבאו : (ו) שמעת חזה כלה , שמעת אותה הגזרה כמו שהשמעתיך ראה אותה כלה באה : ואתם הלא תגידו , כי כן הוא , וכי תכחישו מה שראיתם בעיניכם והנה השמעתיך עוד חדשות מעתה שעתידו׳ לבא והוא חרבן בבל כמו שיספר : ונצורות , שמורו׳ אצלי ולא ידעתם אותם : (ז) עתה נבראו , בעת שיצאו מפי הנה הוא עת בריאתם : ולפני יום , ולא לפני היום הזה שאני מגידם שמא תאמר הנה ידעתין זה לא היה כי עתה נבראו ולא ידעתם ולא שמעתם עד עתה : (ח) גם לא שמעת , יש לפרשו דבק בפסוק שלפניו , והנכון לפרשו בפני עצמו , אמר לו דרך תוכחה גם לא שמעת מה שלפניך , כלומר לא קבלת גם לא ידעת כי סרו המצות מלבבך והכחשת והנה לא ידעת אותם : גם מאז , לא היה עתה תחלת בוגדך כי גם מאז הדורות שעברו לא פתחה אזנך לקבל דברי , וחירק הפ״א מקום שורק , וכן ופתחו שעריך , פתח השמדר , והנכון שיהיו כמשמעם מבנין פעל והם פעלים עומדים : בגוד תבגוד , בכל דור ודור יש בך בוגדים : כי מבטן , ר״ל מעת היותך לי לעם פשעת בי , וכן קרא לך פושע כי במדבר פשעת בי כמה פעמים כי מי שהוא פושע פעם אחת לא יקרא פושע אלא מי שהוגס תמיד בפשעו יקרא פושע , או פירוש מבטן כי הרשע יש קלא ממדותיו בטבע יצירתו , וכן הצדיק כמו שאמ׳ זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב , וכן אומר על הצדיק בטרם אצרך בבטן ידעתיך : (ט) למען שמי , שנקרא שמי עליכם שנקראתם עם ה׳ , וכן אמר משה רבינו בתפלתו והם עמך ונחלתך : אפי , בכל דור ודור כי אתם חייבים כליה במעשיכם הרעים אלא שאני מאריך אפי למען שמי ולמען תהלתי כי תהלה היא לי בהיות לי עם מיוחד מבין העמים דבקים בי כי אם יפשעו בי

מצודת דוד

אלהי ישראל ששמו ה׳ צבאות בעבור שתי אלה יגאלו שלא יחולל שמו באמרם עמם מעירו ונסמכו בו ומדוע לא נגאלם אין זה כ״א מקולר יד : (ג) הראשונות . מפלת סנחריב : מאז הגדתי . מכבר טרם בואה הגדתים : ומפי יצאו . הדברים יצאו מפי והשמעתי לכולכם וכפל הדבר במלות שונות : עשיתי . בסנחריב עשיתי פתאום מה שגזרתי עליו כי בלילה אחת נפלו הפגרים מתים : ותבאנה . כפל הדבר במ״ש : (ד) מדעתי . שידעתי שאתה קשה לב וערפך הוא כגיד ברזל מבלי פרקים ולא גיד בשר ר״ל לא פנית פניך אלי כאלו ערפך מגיד ברזל שא״א להחזיר הפנים : נחושה . כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר שהוא מרים מצחו ומחזקו כנחושה וכן נאמר חזקו פניהם מסלע (ירמיה ה) : (ה) ואגיד לך . בעבור כל אלה הגדתי מפלת סנחריב מאז והשמעתיך טרם בואה העכו״ם עשה הדברים האלה ולא ה׳ פעל זאת לכן הקדמתי להשמיעך : צוה . לזה את הדברים וכפל הדבר במ״ש : (ו) שמעת . מפי הנביאים שמעת מה שגזרתי על סנחריב ועתה ראה הכל כי כן באה : ואתם הלא תגידו . אשר לא נפל דבר : השמעתיך . השמיע אותך חדשות והוא מפלת בבל : ונצורות שמורות עמדי ואתה לא ידעתם אותם : (ז) עתה נבראו . כי בעת שיצאו הדברים מפי ה׳ היא עת בריאתם : מאז ולפני יום . ולא מכבר ולא אפי׳ לפני יום הזה ולא שמעתם הדברים האלה עד הנה : פן תאמר . שמא תאמר הנה ידעתיו וכאומר זה לא היה כי עתה נבראו א״כ תדעו : (ח) גם לא שמעת . ר״ל כי הנך רואה שאני לבד מגיד דבר טרם היותה עכו״ז גם לא שמעת אמרי לקבל אותם גם לא ידעת אותם כי הסרתם : גם מאז . ר״ל לא עתה תחילת הבגידה כי גם מאז מזמן רב לא פתחה אזנך לשמוע אמרי : כי ידעתי . יודע אני שבכל דור ודור אתה בוגד בי ולך יקרא מבטן כי מעת יצאת מבטן רוצה לומר מעת שבחרתך לי לעם אתה פושע בי : (ט) למען שמי . שלא יחולל בגבלויים לזה אני מאריך לך אפי : ותהלתי . מלת למען בשתים לומר למען תהלתי ר״ל למען יהיה לי לתהלה לזה אאריך חוטמי לך והוא דוגמת אאריך אפי כי האף והחוטם הוא אחד והוא ענין מליצה כי הכעס כאלו יוצא מן האף

מצודת ציון

(בראשית ל״ו) : (ד) וגיד ברזל . רצה לומר שבע ברזל ולפי שיש בעורף גיד בשר לזה אמר לשון גיד : ערפך . ר״ל אחורי הצואר : ומצחך . מלשון מצח : נחושה . נחושת : (ה) עצבי . כן יקרא העכו״ם ע״ש שמעציב לב עובדיו קורא אליו ואינו עונה : ופסלי . גלולים הנפסל מאבן : ונסכי . הנתך ממתכת : (ו) חזה . ענין ראיה : ונצורות . שמורות כמו

כי ישובו אלי : אחטם , כמו אאריך אפי , כי האף יקרא חוטם : (י) הנה צרפתיך , לא רציתי להכריתך במוסריך אבל צרפתיך על ידי ענויים בחרב וברעב ובשבי ובדבר : ולא בכסף , ולא כצורף כסף כי צורף הכסף יסיר כל הסיגים מן הכסף ויכלה אותם ממנו עד שלא ישאר בו אלא כסף צרוף ואני לא עשיתי כן כי מעטים היו הנשארים אם עשיתי כן אבל הרשעים שבהם שהם הסיגים עניתים במלאים או בשבי או בשכול בנים או בפרי בטנם או בפרי האדמה כמו שכתוב בקללות לא להכריתם מכל וכל , וזהו שאמר בחרתיך בכור עוני ובדרש ולא בכסף ולא ע"י אור של גיהנם כי כצרוף הכסף באור שבחרתי לך כור עוני כנגד כור האור , כור הוא כלי שמתיכין בו הכסף , ועוני כולל כל מיני ענויים , יש מפרשים בחרתיך כמו בחנתיך ואין צורך רק הוא כמשמעו כי הצרוף הוא בחירת הכסף מהסיגים : (יא) למעני למעני , הכפל רוצה לומר למען שמי ולמען תהלתי , כמו שאמר כי איך יחל איך יהיה מחולל שמי אם אכריתך : וכבודי לאחר לא אתן , לא אתן לאחר כבודי שיספרו עובדי אל אחר עלי שיאמרו אלהיהם מהר ישראל ולא היה כח בידו להושיעם מידם : יחל , מבנין נפעל מבעלי הכפל : (יב) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי , שאני קראתיו ישראל ואתם נקראים על שמו ישראל : אני הוא , בזמן עומד : אני ראשון , בזמן שעבר : אני אחרון , בזמן עתיד : (יג) אף ידי , לא שאמר כי מראשית הזמן אני לבד כי אף טרם הזמן אני כי ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים והזמן נברא בבריאתם , ואמר יסדה לפי שהארץ כיסוד לבנין לפי שהיא התחונה והשמים נטוים עליה , וזכר היד שהיא שמאל לארץ לפי שהיא נקלה כנגד השמים , וזכר הימין לשמים שהשמים נכבדים מהארץ כמו שהימין נכבדת מהשמאל , ועוד כי פעולת הימין יותר קיימת מפעולת השמאל כן השמים קיימים בהישיכם ואין כן אישי הארץ , ופירוש טפחה תכן אותם בטפחו , כמו שאמר ושמים בזרת תכן : קורא אני אליהם יעמדו יחדו , הנה נחלקו רבותינו ז"ל בבריאת שמים וארץ , בית שמאי אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך הארץ , שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ , ובית הלל אומרים הארץ נבראת תחלה ואחר כך השמים , שנאמר לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים , אמר רבי תנחומא הנא אמרים טעמא לבריאה שמים קדמו , שנאמ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ , ולשכלול הארץ קדמה שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים , אמר רבי שמעון בן יוחי תמה אני איך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על בריאת שמים וארץ אלא שניהם לא נבראו אלא כאלפס וכסויה שנאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדו , ואדוני אבי ז"ל פירש יעמדו יחדו כי כאשר ברא הבורא יתברך שמים וארץ הנה הוליאם מאין ליש ומכח הטבע למעשה ומתוברים בראש בראשיתם ועלו השמים בטבעם העליונים לעלות וירדה הארץ בטבעה כדרך התהפוכים לרדת ואלו לא העמידם האל היו עוד היום השמים עולים והארץ יורדת אך כאשר ראה האל יתברך טוב עמידת' העמידם , וזהו קורא אני אליהם יעמדו יחדו , והחכם רבי אברהם פירש אני עשיתי' ובעת שאקרא אליהם למלא חפצי יעמדו שניהם לפני כעבדים , והנכון בעיני שפירושו כן אני עשיתים בתחילת בריאתם ו' עולם הם עומדים יחדו בכחי , ופירוש קורא אני אליהם שאני משפיע עליהם כחי בכל עת ובו יעמדו על תכונתם וכאלו אני קורא להם שיעמדו ועומדים : (יד) הקבצו . וכיון שאני עשיתי הנביאים כל הנבראי' ואני אשפיל מלכות זו ואקים אחרת כמו שאעש' לבבל להשפילם ולהרים כורש , והשתקבצו כולכם היה בכם בנקבלים מי שידע אלה העתידות שאני עושה : מי בכם , שהגידם : ה' כו' פירוש כורש , וכבר זכרו כמה פעמים שהוא יחריב בבל לפיכך סמך על המבין , וזכרו בכנוי ולא זכר שמו , ה' אהבו אותו כי יעשה חפץ האל בבבל ויראה זרוע האל בכשדים כי הוא לא פ' בכחו כמו סנחריב ונבוכד נצר , אלא אמר כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים , ומה שאמר הקבלו לנכח ואמר בכם שלא לנכח כן דרך הלשון , וכן שמעו עמים כולם וזולתו : כשדי' , הסנבי השמוש , והוא כמו בכשדים , וכן לזנות בית אביה שהוא כמו בבית אביה , ורבים כמוהו , ויונתן פירש הסבו על ישראל שתרגם ה' דרחים ליה לישראל עביד רעותיה בבבל וגו' : (טו) אניזה הכפל לחזק , או פירוש אני שהייתי ואני שאהיה , וכמו שדברתי על כורש על ידי נביאי כן הביאותיו אל בבל והצלית דרכו , ומה שאמר אף קראתיו קראתיו בשם , כמו שאומר למשיחו לכ' (טז) קרבו , אלה דברי הנביא : לא מראש בסתר דברתי , נבואת סנחריב שהיתה ראשונה לא דברתי בסתר אלא בגלוי אמרתי כי כן יהיה : מעת היותה , מעת היות הגזרה כמו שאמרת אני פדי , וכן עתה אדני אלהים שלחני על הגזרה העתידה לבא והיא חרבן בבל : ורוחו , פירוש מלאכו , כלומר ומלאכו בא אלי בשליחות האל יתברך בנבואה והודיעני זאת הגזרה העתידה לבא לכ' אליכם שאודיעכם לכם , ומה שהוצרך לומר ורוחו , כי פעמים ישמע הנביא קול בלא ראית מלאך ופעמים יראה מלאך במראה הנבואה , ואדוני אבי ז"ל פירש לא מראש כאשר נבאתי נבואת וזכ' בגלוי דברתי ומעת היותה אותה הנבואה שאמר את מי אשלח ומי ילך לנו שם אני מזומן , ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו שם בקרבי להתנבא העתידות , והגאון רב סעדיה פירש כמו וזה על

(איוב ל) נחר חוטמי מרוב חימום : (י) ולא בכסף . ולא ע"י אור של גיהנם כצורף הכסף באור : בחרתיך . בחרתי לך כור עוני כנגד אור כור כלי שמתיכין בו כסף וזהב : (יא) למעני . ולמען שמי הקדוש : כי איך יחל איך יחולל שמי בהכריתו אתכם : וכבודי לאחר לא אתן . שאויבי יאמרו גלוליהם רמה : (יב) שמע ... יעקב . שם שקרא לך אב ... וישראל מקראי . מאתי נקר... ישראל וי"ת וישראל מזומ... (יד) ה' אהבו , לזה שיעשה ... של הקב"ה בבבל : וזרועו . י... בארץ כשדים ועל כורש ... כן : (טו) אני . גאלתי ו... ממצרים ואני אגאל כל ... מגלות אחרון ומארבע כ... הארץ : אף קראתיו . לכ... וי"ת ה' אהבו לישראל ... קראתיו לאברהם וקריאה ... גידול להיות מקוראי כמו ... קרואי העדה (במדבר ... (טז) מעת היותה שם ... מעידן דאיתפרשו עו... מדחלתי תמן אנא קרי... לאברהם אבוכון לפולחני: ... ה' אלהים שלחני ורוחו . ... כביא וכמן ה' אלהים ... ומימריה עירובי דברים ... שאמר זה לא אמר זה . ו... אגדה רבי תנחומא פירש ... זאת תורת משה שנא' בק... התורה לא מראש בסתר ד... בסיני והנביא אומר מעת ... לאותו דבר שהוא אומ... אני. ולמדנו מכאן שכל הנ... עמדו ...

ג׳ אֶחֱטָם־לָךְ לְבִלְתִּי הַכְרִיתֶךָ׃ י הִנֵּה
ג׳ צְרַפְתִּיךָ וְלֹא בְכָסֶף בְּחַרְתִּיךָ בְּכוּר
עֹנִי׃ יא לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה כִּי־אֵיךְ
יֵחָל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן׃
ג׳ וחסר יב שְׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מְקֹרָאִי
ג׳ אֲנִי־הוּא אֲנִי רִאשׁוֹן אַף אֲנִי
אַחֲרוֹן׃ יג אַף־יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ
וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם קֹרֵא אֲנִי
ג׳ ר״פ אֲלֵיהֶם יַעַמְדוּ יַחְדָּו׃ יד הִקָּבְצוּ
כֻלְּכֶם וּשְׁמָעוּ מִי בָהֶם הִגִּיד אֶת־
ד׳. ח׳ אֵלֶּה יְהוָה אֲהֵבוֹ יַעֲשֶׂה חֶפְצוֹ בְּבָבֶל
וּזְרֹעוֹ כַּשְׂדִּים׃ טו אֲנִי אֲנִי דִּבַּרְתִּי
ד׳ ב׳ חסר וכ׳ מ״ל אַף־קְרָאתִיו הֲבִיאֹתִיו וְהִצְלִיחַ
דַּרְכּוֹ׃ טז קִרְבוּ אֵלַי שִׁמְעוּ־זֹאת
י״ד לֹא מֵרֹאשׁ בַּסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי מֵעֵת
ג׳ ומ״ל. ו׳ הֱיוֹתָהּ שָׁם אָנִי וְעַתָּה אֲדֹנָי יְהוִה
ג׳ חד ר״פ וחד מלע׳ ס״פ וחד פסק שְׁלָחַנִי וְרוּחוֹ׃

רוּגְזִי וְתוּשְׁבַּחְתִּי אֲקִים לָךְ בְּדִיל דְּלָא לְשֵׁיצָיוּתָךְ׃ י הָא צְרַפְתָּךְ וְלָא בִכְסַף בְּחַרְתָּהּ בִּדְחוֹק מִסְכֵּינוּ׃ יא בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל מֵימְרִי אַעְבֵּיד דְּלָא יִתַּחַל וִיקָרִי דְּאִתְגְּלֵיתִי עֲלֵיכוֹן לְעַם אוֹחֲרָן לָא אֶתֵּן׃ יב קַבִּילוּ לְמֵימְרִי דְּבֵית יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מְזַמְּנָא אֲנָא הוּא אֲנָא הוּא דְּמִלְקַדְמִין אַף עָלְמֵי עָלְמַיָּא דִּילִי אִינוּן וּבַר מִנִּי לֵית אֱלָהָא׃ יג אַף בְּמֵימְרִי שַׁכְלֵילִית אַרְעָא וּבִגְבוּרְתִּי תָלֵית שְׁמַיָּא קָרֵית אֲנָא לְהוֹן קָמוּ כַחֲדָא׃ יד אִתְכַּנְּשׁוּ כּוּלְּהוֹן וּשְׁמָעוּ מַן בְּהוֹן חַוִּי יַת אִלֵּין יְיָ דְּרָחֵם לֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל יַעְבֵּיד רְעוּתֵיהּ בְּבָבֶל וְתָקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתֵיהּ יִגְלֵי בְּכַסְדָּאֵי׃ טו אֲנָא בְּמֵימְרִי גְּזָרִית קְיָם עִם אַבְרָהָם אֲבוּכוֹן אַף רַבֵּיתֵיהּ אָעֵילְתֵּיהּ לְאַרַע בֵּית שְׁכִינְתִּי וְאַצְלַחַת יַת אוֹרְחֵיהּ׃ טז אִתְקָרַבוּ לְמֵימְרִי שְׁמָעוּ דָא לָא מִן אוּלָא בְּסִתְרָא מַלֵּילִית מֵעִדָּן דְּאִתְפְּרִישׁוּ עַמְמַיָּא מִדַּחְלְתִי תַּמָּן אַבְרָהָם אֲבוּכוֹן קָרֵיבְתֵּיהּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר נְבִיָּא וּכְעַן יְיָ אֱלֹהִים שַׁלְחַנִי וּמֵימְרֵיהּ׃

הקבצו ד׳ ג׳ מנהון ר״פ וסי׳ ... לעיל בסיפרא דא סי׳ מ... הביאתיו ד׳ בלישנא ב׳ מ׳ ... חס׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ : ... אדני אלהים ג׳ דסמיכי ביו... וסי׳ ועתה ה׳ אלהים הדבר ... ה׳ אלהים אתה הוא . ועו... אלהים שלחני ורוחו . וחזו... ה׳ אלהים יאמן נא דבריך ...

תולדות אהרן צרפתיך . חגיגה ט : למעני למעני . פסחים קיז סנהדרין לח : וישראל מקראי . (סוטה כא) : אף ידי . חגיגה יב כתובות ה מנחות לו (חגיגה טז) : לא מראש . שבת פו מ״ק טז :

מצודת ציון

נוצר האנה (משלי כ"ז) : (ט) אחטם . מלשון חוטם ואף : (י) בכור . הכלי שצורפים ומזקקים בו הזהב והכסף נקראה כור : (יא) יחל . מלשון חלול : (יג) טפחה . מלשון טפח והוא כף היד שמודדים עמו הטפחים : (יד) כשדים . בכשדים ותחסר בי"ת השמוש וכן לזנות בית אביה (דברים כ"ב) ומשפטו בבית אביה : (טז) ורוחו . ומלאכו וכן ורוח על פני יחלוף (איוב ד)

מצודת דוד

האף כמ"ש עלה עשן באפו (תהלים יח) ובהאריך האף יתמהמה הכעס לצאת ... רוגז ואמר בלשון הכופל באדם להסביר את האוזן : לבלתי הכריתך . את זה ... למען לא אכריתך כפי הגמול כאשר יצא הקצף : (י) צרפתיך . להסר ולמרק ... הטנף : ולא בכסף . לא כמצרף כסף שמתיכים בו הכסף באור לצרוף הסיג : ב... בכור עוני . בחרתי לך לשום אותך בכור עוני תמורת כור כסף הנתון על האש ר"ל אמרק סיג עוניך בקושי עינוי השעבוד ולא באש הגיהנם ולפי שאחז ... מצרף הכסף אמר כור עוני : (יא) למעני וכו׳ . התשועה שאעשה לכם לא בצדקתכם כ"א למען שמי כי איך יחולל בין העכו"ם שיאמרו מבלי יכולת ה׳ וכו׳ וכפול ... למעני לומר שבעבור זה לבד ולא בהצטרפות עמו עוד דבר : וכבודי . מה שראוי לכבד אותי לא אעזוב לאל אחר לבל יאמרו יד אלהיהם רמה : (יב) מקוראי ... אביו קרא לו יעקב וה׳ קראו ישראל : אני הוא . אני האל לבדי ואפס זולתי : אני ראשון . קודם בריאת העולם אף אני אחרון אחר שתכלה העולם : (יג) אף יד... וכו׳ . ר"ל בעוד תכן ימיני בטפחה את השמים אז אף ידי הטנים יסדה הארץ כי ... קראתי אני אליהם במאמר פי אשר יעמדו יחדיו כאחד : קורא וכו׳ . בזה יפרש אמריו לומר לא נעשו במעשה ... (יד) הקבצו . האספו ושמעו אמרי מי בכל עובדי הפסל יוכל להגיד את האמור למטה : ה׳ אהבו . ... לזה שיעשו חפצו בבבל וזהו כורש : וזרועו . וחוזק זרועו יעשה בכשדים : (טו) אני אני . ר"ל אני לבד דברתי שכן יעשה : אף קראתיו . ר"ל אני העירותי לבו ... הביאותיו . לבבל : (טז) שמעו זאת . האמור למטה : לא מראש וכו׳ . ר"ל מפלת סנחריב שהיתה ראשונה לא דברתים בסתר אלא בגלוי כי מעת היות הגזרה ... הייתי

ך ומתרגם ברוחך ביד נביאיך , וכמוהו דרשו ה' ועזו כמו בעזו , והכהם רבי אברהם בן עזרא פירש ורוחו ומלאכו הממונה על מלכות פרס כי יש מלאכים ממונים על המלכיות כמו
ב בספר דניאל , ויונתן תרגם מעדן דאתפרשו מממיה וגו' : (יז) כה אמר ה' גאלך , מגלות בבל על ידי כורש : מלמדך , אני מלמד בכל יום להועיל לך שתהיה בשלום אם תשמע לי ולא תגלה
ולא תצטרך לתשובה זאת אם תלך בדרך שאני מדריכך : (יח) לוא הקשבת , אלו עשית זה שהקשבת למצותי : ויהי כנהר שלומך , ולא השלום בך יד אויב ובא כנהר , רוצה לומר כמימי
שהם רבים , ויונתן תרגם כשפע נהר פרת : וצדקתך , ולדקה שהייתי עושה עמך כגלי הים שהם תמידים בלי הפסק זה אחר זה : (יט) ויהי כחול , והיה כמו כן כחול זרעך שהייתי
מוסף בפרי בטנך , וכפל הענין במלות שונות , ואמר וצאצאי מעיך כמעותיו , ומעות הם אבני החול שהם צרורות קטנות והם כדמו' מעות הנזכר בדברי רבותינו ז"ל , ויש
מפרשים כמעותיו כמעי הים והם

יז כֹּה־אָמַ֧ר יְהוָ֛ה גֹּאַלְךָ֖ קְד֣וֹשׁ יִשְׂרָאֵ֑ל אֲנִ֨י יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ מְלַמֶּדְךָ֣ לְהוֹעִ֔יל מַדְרִֽיכֲךָ֖ בְּדֶ֥רֶךְ תֵּלֵֽךְ׃
יח ל֥וּא הִקְשַׁ֖בְתָּ לְמִצְוֺתָ֑י וַיְהִ֤י כַנָּהָר֙ שְׁלוֹמֶ֔ךָ וְצִדְקָתְךָ֖ כְּגַלֵּ֥י הַיָּֽם׃ יט וַיְהִ֤י
כַחוֹל֙ זַרְעֶ֔ךָ וְצֶאֱצָאֵ֥י מֵעֶ֖יךָ כִּמְעֹֽתָ֑יו
לֹֽא־יִכָּרֵ֧ת וְלֹֽא־יִשָּׁמֵ֛ד שְׁמ֖וֹ מִלְּפָנָֽי׃
כ צְא֣וּ מִבָּבֶל֮ בִּרְח֣וּ מִכַּשְׂדִּים֒ בְּק֣וֹל רִנָּ֗ה הַגִּ֤ידוּ הַשְׁמִ֙יעוּ֙ זֹ֔את הוֹצִיא֖וּהָ עַד־קְצֵ֣ה הָאָ֑רֶץ אִמְר֕וּ גָּאַ֥ל יְהוָ֖ה עַבְדּ֥וֹ יַעֲקֹֽב׃ כא וְלֹ֤א צָֽמְאוּ֙ בָּחֳרָבוֹת֙ הֽוֹלִיכָ֔ם מַ֥יִם מִצּ֖וּר הִזִּ֣יל לָ֑מוֹ וַיִּבְקַע־צ֔וּר וַיָּזֻ֖בוּ מָֽיִם׃ כב אֵ֣ין שָׁל֔וֹם אָמַ֥ר יְהוָ֖ה לָרְשָׁעִֽים׃

מט א שִׁמְע֤וּ אִיִּים֙ אֵלַ֔י וְהַקְשִׁ֥יבוּ לְאֻמִּ֖ים מֵרָח֑וֹק יְהוָה֙ מִבֶּ֣טֶן קְרָאָ֔נִי מִמְּעֵ֥י אִמִּ֖י הִזְכִּ֥יר שְׁמִֽי׃ ב וַיָּ֤שֶׂם פִּי֙ כְּחֶ֣רֶב חַדָּ֔ה בְּצֵ֥ל יָד֖וֹ הֶחְבִּיאָ֑נִי וַיְשִׂימֵ֙נִי֙ לְחֵ֣ץ בָּר֔וּר בְּאַשְׁפָּת֖וֹ הִסְתִּירָֽנִי׃ ג וַיֹּ֥אמֶר לִ֖י עַבְדִּי־אָ֑תָּה יִשְׂרָאֵ֕ל אֲשֶׁר־בְּךָ֖ אֶתְפָּאָֽר׃ ד וַאֲנִ֤י אָמַ֙רְתִּי֙ לְרִ֣יק יָגַ֔עְתִּי לְתֹ֥הוּ וְהֶ֖בֶל כֹּחִ֣י כִלֵּ֑יתִי אָכֵן֙

ג' מ"ל . ב' — ג' ב' חסר וחד מ"ל — ד' . ג' — ג' . י"ב — ס"א והשמיעו ג' ומ"ל — ס' ר"פ — ב' — ג' רפין . ס' — ג' . ג' וחד לחץ — ג' . ג' . מ' — ג' . ג' — ב' וחד סב"ר י"ח

יז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פָּרִיקָךְ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ מַלִּיף לָךְ לְהַנָאָה מַחֲוֵי לָךְ בְּאוֹרַח דְּתְהָךְ׃ יח אִילוּ אֲצֵיתָא לְפִקּוֹדַי וַהֲוֵי פּוֹן כְּשֶׁפַע נְהַר פְּרָת שְׁלָמָךְ וּזְכוּתָךְ כְּגַלֵּי יַמָּא׃ יט וַהֲוֵי פּוֹן סַגִּין כְּחָלָא דְיַמָּא בְּנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ כְּפִירוּדוֹהִי לָא יִפְסוֹק וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי שְׁמֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל מִן קֳדָמַי לְעָלַם׃ כ פּוּקוּ מִבָּבֶל עֲרוֹקוּ מִמְּדִינַת אֲרַע כַּסְדָּאֵי בְּקָל תּוּשְׁבַּחְתָּא חַוּוּ וּבַסַּרוּ דָא אַפְּקוּהָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא אֱמָרוּ פְּרַק יְיָ עַבְדוֹהִי דְבֵית יַעֲקֹב׃ כא וְלָא אַצְחֵינוּן בְּחָרְבָתָא דַּבְרִינוּן מַיָּא מִטִּנָּרָא אַפֵּיק לְהוֹן וּבְזַע טִנָּרָא וּנְגַדוּ מַיָּא׃ כב לֵית שְׁלָם אֲמַר יְיָ לְרַשִׁיעַיָּא׃ א קַבִּילוּ נַגְוָן לְמֵימְרִי וְאַצִּיתוּ מַלְכְּוָן מְרַחִיק יְיָ עַד לָא הֲוֵיתִי זַמְנֵנִי מִמְּעֵי אִמִּי אַדְכַּר שְׁמִי׃ ב וְשַׁוִּי פִּתְגָּמוֹהִי בְּפוּמִי כְּחֶרֶב חֲרִיפָא בְּטַלַּל גְּבוּרְתֵיהּ אַגֵּין עֲלַי וְשַׁוְּיַנִי כְּגִיר בְּחִיר דִּי בְּבֵית אֲזֵינִין מִסְתַּתַּר׃ ג וַאֲמַר לִי עַבְדִּי אַתְּ יִשְׂרָאֵל דְּבָךְ אֶשְׁתַּבַּח׃ ד וַאֲנָא אֲמָרִית קְרֵיבְנוּ לְאֵיתַי לְרִיקָא וְלָא מִדַּעַם חֵילַי שֵׁיצִיתִי בְּרַם דִּינִי

ו בסיני ועת' שלחני להנבא ס ואף לשון זה ישנו עירוב יס לא מראש בסתר דברתי ה שכינה מעת היותה שם אומר הנביא ויש לסתור יהו עירובי דברים קרבו שמעו זאת שאני מתנבא על מפלת בבל וגאולתכם ראש בסתר דברתי אותה היות' שגזר הקב"ה להביא' הייתי לומד (ס"א למדת) צת הגזירה הקב"ה מעמיד א שעתיד להנבא על הדבר פמליא של מעלה ואע"פ ין אינו נוכר:(יט) כמעותיו. ים כדגי הים לרוב : לרשעי'. לנבוכדנצר וזרעו: מבטן קראני . משאני בבטן ' לפניו במחשבה להיות שעי' להנבא ישועו' ונחמו': שם פי כחרב חדה. להוכיח רשעים ולהתנבאו' עליהם נות : בצל ידו החביאני . יוכלו להרע לי : לחץ ברור. ע קלי"ר בלע"ז: באשפתו. נרתק החצים שקורין ר"א בלע"ז : (ד) ואני תי לריק יגעתי . כשראיתי מוכיחם ואינם שומעים : משפטי את ה' . הוא יודע מאתי אלא מאתם : לו

סדגים , ויונתן תרגם כפרודוהי והם אבני החול שהם פרודות קטנות: לא יכרת ולא ישמד שמו , פירוש שם זרעך , כלומר אע"פ שלא הקשבת למצותי לא אכריתך מכל וכל אלא אגלה אותך לארץ אויביך ואחר כך אגאלך ואומר לך צאו מבבל : מלפני, שלא אוציאך לפני בבית שכינתי, ואמר כנוי שמו על זרעך בעבור כי רוב הסבי הגולה היו הבנים כי האבות מתו : (כ) צאו מבבל ברחו מכשדים , אין זה בריחה מפחד כי ביד רמה יצאו ובקול רנה אלא פירושו מהירות הסליכה , וכן לברוח תרשיש כי מלפני ה' הוא בורח , כמו שפירש אדוני אבי ז"ל : הוציאוה , זאת הבשורה : (כא) ולא צמאו , אם נבואה זו על השבי מגלות בבל כמו שהוא בנראה הוא תימה איך לא נכתב בספר עזרא כשספר בצאתם מהגלות שנעשו עמהם נסים אלו שבקע צור בעבורם במדבר: (כב) אין שלום אמר ה' לרשעים , לאנשי בבל , וזהו שאמר אמר ה' , ושלמטה בפרשת כי כה אמר רם ונשא שוכן עד אמר אלהי , והסימן ה' אלהי : (א) שמעו איים , פירוש יושבי איים , והנה דברי הנביא על עצמו, ואמר שמעו והקשיבו על העמים שהם מרחוק כאלו הם אצלו לפי שהתנבא עליהם פורענות שעתידה לבא עליהם, שהרי התנבא על סנחריב מלך אשור כמה פעמים והתנבא על בבל ועל מואב ועל דמשק ועל מצרים ועל דומה ועל צור וצידון : ה' מבטן קראני , אל תתמהו עלי אם אני מתנבא רעות עליכם כי אני מזומן לנבואה מן הבטן , והוא על הדרך שפירשנו בפסוק ופושע מבטן : (ב) וישם פי , לא אוכל למנוע עצמי מלהתנבאות כי הוא שם פי כחרב חדה לדבר העתידות בחתוך לשון בלא מורא : בצל ידו החביאני , שלא יוכלו להרע לי ישראל אע"פ שדברתי עליהם רעות : וישימני לחץ ברור , לירות בלשוני למרחוק לאומות : באשפתו הסתירני , לפי שדמה עצמו לחץ דמה סתרי האל לאשפה שהחצים נסתרים שם , ואמר חרב חדה כנגד ישראל שהם קרובים אליו , ובחרב יכה אדם לקרוב ולא לרחוק , ואמר חץ כנגד האומות שהם רחוקים ובחץ יורה אדם למרחוק , ופירוש ברור מרוק ומרוט עד שהוא זך וברור : (ג) ויאמר לי עבדי אתה , שאתה מזומן לשליחותי כעבד לאדון שאמרתי הנני שלחני : ישראל , יאמר בכלל ופרט אתה ישראל שאתפאר בך כאדון שמתפאר בעבדו הנאמן : (ד) ואני

חדה ה' וסי' נמסר ביהושע סי' י"ט : והבל ג' בקריאת והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו . לתהו והבל כחי כליתי . שקר החן והבל היופי . אנ"ך :

ך ג' בקריאה ב' חס' וא' סי' לוא הקשבת למצותי ויהי . הסיתוך ויכלו לך . עד שלחוך . קדמא מ"ל : ות ג' בקריאה וסי' הוציאוה . הוציאוה עד קצה הארץ. וה אל מבית השדרות דר"ה : בחרבות ב' וסי' כשעלים . מאו בחרבות . וסי' תעליא כחרב ג' בקריאה וסי' פי כחרב חדה . ושמתיך גבור . חדה כחרב פיות :

ות אהרן מלמדך להועיל . מכות י עקדה שער ע : לוא הקשבת . ברכות ו עכו"ם ס : כנהר שלומך . עקדה שער נח : אין שלום . חגיגה טו : עבדי אתה . יומא פו זוהר ויקהל : לריק יגעתי . (עכו"ם מב) :

אמ' , כראותי כי לא שבו ישראל בתשובה בתוכחתי אמרתי לריק יגעתי , וכפל הענין במלות שונות משפטי ופעלתי הם את השם שהוא שלחני אליהם ולא הועלתי ועמו אריב על

מצודת דוד

הם לקבל הנבואה ולהתפרסמה על ידי : ועתה. הנה עתה שלחני ה' ומלאכו ר"ל מלאכו בא אלי הנבואה להשמיע עוד חדשות והיא מפלת בבל : (יז) מלמדך ל . אני הוא המלמד אותך להיות לך לתועלת : מדריכך . המנהיג אותך אשר תלך : (יח) לוא הקשבת . אם הקשבת למצותי היה אז נמשך שלומך כמי הייתי עושה עמך צדקות מרובות וגדולות כגלי הים : (יט) וצאצאי מעיך . כפל במ"ש : כמעותיו . כצאצאי מעי הים ועל הדגים יאמר בדרך המשל. כאלו ילדם : לא יכרת . ר"ל אע"פ שלא הקשבת למצותי עכ"ז לא יכרת שם זרעך מכל וכל : (כ) צאו מבבל . כי אמר לך צאו מבבל : ברחו . מהרו ללכת מכשדים : וכו' . אמרו זאת הבשורה : הוציאוה . הוציאו קול הבשורה להיות נשמע עד קצה הארץ : עבדו יעקב . את עבדו יעקב : (כא) ולא צמאו . לא יצמאו בדרך עם יך אותם במקומות חרבות ושוממות כי יפיק להם מים מן הצור וימצאו לרוות לצמאונם : ויבקע צור . כפל הדבר במ"ש : (כב) אין שלום וכו' . זאת המיבה תהיה ל אבל להבבליים הרשעים אין שלום אמר ה' עליהם וכאומר ולזה ישלח כורש את ישראל מהגולה וישמיד את הבבליים כי כן גזירת המקום : מט (א) שמעו . יושבי איי הים : מרחוק . היושבים מרחוק : מבטן קראני . מעת היותי בבטן אמי קרא שמי ישעיה לרמז שאנבא ישועות : ממעי וכו' . כפל במ"ש : (ב) כחרב חדה . להוכיח את הרשעים ולנבאות עליהן פורעניות : החביאני . לבל יוכלו להרע לי : לחץ ברור . להוכיח ולנבאות וכו' וכפל הדבר במ"ש : תו הסתירני . ר"ל היה לי למחסה מן הרשעים ולפי שהמשיל עצמו לחץ אמר לשון הנופל בחצים : (ג) עבדי אתה . מזומן אתה לשליחותי כעבד לאדון : ישראל . אתה לפני ככל המון ישראל אשר אתפאר בך כמו בכולם : (ד) ואני אמרתי . כשהייתי מוכיחם ולא הטו אזן חשבתי מתחילה אשר יגעתי לריק כי הואיל ולא הועלתי א"כ לא

מצודת ציון

ה') : (יז) להועיל . מלשון תועלת : מדריכך . מלשון דרך : (יח) לוא . הוא כמו אם וכן לו המייהם אותם (שופטים ח') : הקשבת . ענין שמיעה : (יט) מעיך . כמו בטנך : כמעותיו . מלשון מעיים ור"ל בטן : ישמד . ענין כליון : (כ) ברחו . ענין מהירות ההליכה ועם היה מבלי פחד : (כא) בחרבות. מלשון חורבה ושממון : הזיל . מל' הזלה ונטיפה : ויזובו. מלשון זובה ונטיפה כמו זב עמקך (ירמיה מ"ט) : (ב) חדה . מחודד ושנונה : החבאני . מלשון מחבואה ומסתור : ברור . נקי מן הפלודה : באשפתו . כן נקרא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב)

על זה : (ה) ועתה אמר, לשובב יעקב אליו . לפיכך יצרני להיות לו לעבד ולהשיב יעקב אליו בתוכחתי ושיאסוף ישראל לו, כלומר לעבודתו ואם לא יועיל בדור הזה די לי שאכבד בעיני
ויודיעני סודותיו ועתידותיו והוא כיה עזי שלא ירעו לי, וכתוב ולא יאסף באל"ף ופירוש הכתוב בתמי' : (ו) ויאמר נקל, נפעל עומד והקו"ף בצרי, ופירו' בתמיה והוא חסר ה"א התמה
אמר הנקל למה אמרת כי לריק יגעת וכי נקל הוא מהיותך לי עבד לא די לך בזה אע"פ שלא ישמעו אליך אנשי דורך די לך שעשית שליחותי, ועוד להקים את שבטי יעקב מנפילתם בגלותם
פעמים ולא די לך שהתנבאת על הטובה שאני עתיד להביא עליהם : ונצורי ישראל להשיב. פירוש להשיב אותם לקדמותם . ונצורי פירוש חרבות כמו בנצורים ילינו : ונתתיך לאור גוים,
כי נבואותיך יהיו לעתיד לאור גוים שיראו שיתקיימו נבואותיך ישובו לדרך טוב ויאירו בך להיות ישועתי עד קצה הארץ, כי בהושע ישראל יהיו נושעים גם כן הגוים אחר מלחמות גוג ומגוג,
שאמר יבאו כל בשר להשתחוות לפני, ואמר והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך : (ז) כה אמר ה' · גואל ישראל . מגלות העמים כי עם דוה הם אלה הפרשיות הבאות:אמר זה : קדושו, שיתקדש בהם בנפלאות שיראום בהוציאו אותם מהגלות : לבזה נפש . אמר הנה בעבור ישראל שהוא בזוי נפש ומתעב אותו כל גוי והוא עבד מפני מושלים עוד יראהו שיראוהו מלכים ויקומו מפניו ושרים וישתחוו לו : למען ה' אשר נאמן . למען ה' שהוא בעזרת ישראל יעשו זה, כמו שאמר זכרים יחזקו עשרה אנשים וגומר, נלכה עמכם כי שמענו אלהי' עמכם : אשר נאמן . בדברו ובהבטחתו שהבטיח את ישראל ולמען קדוש ישראל אשר בחר בך : (ח) כה אמר ה' בעת רצון . יאמר האל לישראל בעת שתעשה רצוני אני עניתיך בזעקך אלי מצרה אם באה עליך : וביום ישועה , פי' וביום שתהיה צריך לישועתי עזרתיך ואצרך, וכן אעשה בכל דור ודור שאשמרך מן הכליה אעפ"י שאתם חייבים לפעמים מכל מקום אצרך עד שאתנך לברית עם וזה לעתיד לימות המשיח שתהיה צריך להיות לברית עם ר"ל לקיום עם, כמו שאמר יקימך ה' לו לעם קדוש : להקים ארץ, פירוש להקים חרבות ארץ ישראל ולהנחילך נחלות שהיו שממות כל זמן הגלות, וכן פ"י בעת רצון כמו שפירש בעדן דאתון וגומר, ותרגם להקים ארץ לאקמא צדיקיא דשכבין בעפר' : (ט) לאמר לאסורים צאו. שהם בגלות כמו אסורים שאין להם כח לצאת מתחת ממשלת הגוים, וכן דמה הגלות לחשך : ירעו. שימצאו בכל מקום ספקם בצאתם מהגלות : ובכל שפיים. מקומות הגבוהים, וכן וילך שפי, וזכר שפיים כי אין דרך למצוא מרעה לבהמות בהרים כי אינם מקום מים כן המקומות שלא ימצא בהם הולך דרך ספקו אבל הם ימצאו בהם ספקם : (י) לא ירעבו, בכל הדרך לא יהיה להם רעב וצמא כי האל יזמין להם כי יפתח להם במדבר מעינות ויצמיח להם גם כן עצי מאכל עם פירותיהם, וזה דרך נס ופלא, כמו שאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות : שרב . כמו אכלני חרב תרגום שרבא : מבועי. שרשו נבע בכל מקום שילכו במדבר יהיו נובעים

י"ו גלי קדם יי ואגר עובדי קדם אלהי׃ ה וכען אמר יי דאתקנני ממעין למהוי עביד פלח קדמוהי לאתבא דבית יעקב לפולחניה וישראל לדחלתיה יתקרב ויקירנא קדם יי ומימר אלהי הוה בסעדי׃ ו ואמר הזעיר לכון דאתון מתקרן עבדי לאקמא ית שבטי יעקב וגלות ישראל לאתבא ואתנינך לניהור עממין למהוי פורקני עד סיפי ארעא׃ ז כדנן אמר יי פרקיה דישראל קדישיה לדבסירין ביני עממיא לדמטלטלין ביני מלכותא לדהוו עבדין לשלטונין להון מלכין יחזון ויקומון רברבין ויסגדון בדיל יי דמהימן קדישא דישראל ואתרעי בך׃ ח כדנן אמר יי בעידן דאתון עבדין רעותי אנא מקביל צלותכון וביום עקא אנא מקים פורקן וסעיד לכון ואתקנינך ואתנינך לקים עם לאקמא צדיקיא דשכבין בעפרא לאחסנא ירותן דצדין׃ ט למימר לדאסירין ביני עממיא פוקו ולדעגינין ביני מלכותא כד בקבלא אתגלו לניהור על אורחן ישרון ובבל נגדין בית מישריהון׃ י לא יכפנון ולא יצחון ולא ילקינון שרבא ושמשא ארי דעתיד לרחמא עליהון ידברינון ועל

משפטי את־יהוה ופעלתי את־אלהי׃
ה ועתה ׀ אמר־יהוה יצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו וישראל לא יאסף ואכבד בעיני יהוה ואלהי היה עזי׃ ו ויאמר נקל מהיותך לי עבד להקים את־שבטי יעקב ונצירי ישראל להשיב ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד־קצה הארץ׃
ז כה אמר־יהוה גאל ישראל קדושו לבזה־נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען יהוה אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך׃
ח כה ׀ אמר יהוה בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתנך לברית עם להקים ארץ להנחיל נחלות שממות׃
ט לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו על־דרכים ירעו ובכל־שפיים מרעיתם׃ י לא ירעבו ולא יצמאו ולא־יכם שרב ושמש כי־מרחמם ינהגם ועל־מבועי מים

(ה) לו יאסף. אליו ישוב בתש'
(ו) נקל מהיותך וגו'. מוע
קטנה היא בעיני שתהא
זאת לבדה שתהא לי
להקים את יעקב ולהשיב
נצורי ישראל והנני מוסיף
עוד ונתתיך לאור גוים ולב
על מפלתה של בבל . ש
שתהא לכל העולם : ונ
ישראל. כמו (משלי ז) ונצ
לב שלהם מוקף יצר הרע
עבירה כעיר נצורה מצור הל
עליה : (ז) לבזה נפש. נפש בזו
למתעב גוי. למי שהגוי מתעו
מלכים יראו. אותו וקמו :
נאמן . לשמור הבטחתו שהב
לאברהם כענין שנאמר ו
תנור עשן וגו' (בראשית ט
קדוש ישראל . הוא ויבחר
(ח) בעת רצון . בעת ה
שאתה מתרצה ומתפיים לי
וביום ישועה . שתהא
לישועה : ואצרך . ואשמרך
לברית עם . להיות עם ו
לי : להקים ארץ . ארץ יש
הבחירה לי בכל הארצ
(ט) לאסורים צאו . לעת ש
אומר לאסורי גולה צאו: שה
תרגם יונתן נגדין . נהלי
שרב

למתעב ד' קמצין בליש'
לבזה נפש למתעב גוי .
תמים יתעבו ; ויתעב את נחל
יתעב ה' . וא' מתעב א'
ובמסרת אחריתי מוסיף זת
אבל תתעב נפשם ; שפיים ג
וסי' אפתח על שפיים נהר
לאמר לאסורים צאו . קול

תולדות אהרן ונצורי ישר
(שביעית לג
גואל ישראל . תענית יד סנהדרין
בעת רצון . ברכות ח סנהדרין
לאסורים צאו . (סנהדרין כט)
ירעבו . ב"ק לב ב"מ קז : כי מר
סנהדרין לב :

מצודת ציון

(איוב ל"ט) : (ה) לשובב . מלשון השבה : יאסף . ענין הכנסה : עזי . חוזקי : (ו) נקל . מל' קל : ונצורי . מל' מצור והיקף כמו כעיר נצורה (לעיל א') : (ח) עניתיך . מל' ענים ותשובה : (ט) הגלו . מל' גלוי : שפיים . כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד) : (י) שרב . ענין חמימות ויובש כמו והיה השרב לאגם (לעיל ל"ה) : מבועי . ענין מקום ומעין כמו למבועי מים (שם) : ינהלם . ענין הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות ט"ו) : ומסלתי . מל'

מצודת דוד

לא אקבל שכר : לתוהו וכו'. כפל הדבר במ"ש : אכן. אבל באמת משפט גמולי עם ה' והוא ישלם הואיל ועשיתי את שלי : ופעולתי. שכר פעולתי הוא עם אלהי הדבר במ"ש : (ה) ועתה אמר ה' וכו' . ר"ל ה' אשר מבטן יצר אותי להיות לו ללכת בשליחותו אמר לי עתה להשיב אליו את יעקב בתשובה ובעבור זה אהיה בעיני ה' ואף היה חזקי לבל יוכלו הרשעים להרע לי וכאומר כאשר חשב באמ
כן אמר לי ה' שאף אם לא אועיל אהיה נכבד בעיניו וכן היה לי למעוז ולחוזק : (ו) ויאמר . ה' אמר לי מתנה קלה היא בעיני ממה שתהיה לי עבד בדבר זה להקים את שבטי יעקב להיות עומדים באמונתם ולהשיב אלי בתשובה את ישראל המוקפים בהסתת פתויי היצה"ר כעיר נצורה המוקפת בגייסות : ונתתיך . עוד מתנה גדולה אוסיף לך כי אתן אותך מתנבא ומבשר על הגאולה העתידה להיות אז תשועתי מקצה הארץ עד קצהו כי כולם יהיו נושעים בתשועת ה' : (ז) נפש . על ישראל : למתעב גוי . על מי : לעבד מושלים . על מי שהוא עבד יחד ותמיד למושלים : מלכים יראו וקמו . בעת הגאולה כשיראו מלכי כשדים יקומו ו יראהו השרים : למען ה' . ר"ל לא למענכם יעשו הכבוד הזה כי אם למען ה' אשר נאמן בהבטחתו שהבטיח להיות עמכם וכמ"ש יחזיקו עשרה אנשים וכו' נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה ח) : קדש . למען קדש ישראל אשר בחר בך וכפל הדבר במ"ש : (ח) בעת רצון . בעת שתעשה רצוני אענה לך בזעק בעבור הצרה הבאה : וביום ישועה . וביום שאתה צריך ישועה שאתה בצרה אעזור לך וכפל הדבר במ"ש : ואצרך . בכל דור אשמרך מן הכליה ואתנך להיות עם להיות בריתי עמך עד עולם להקים על תלה את הארץ המיוחד היא א"י ולהנחיל לך את הנחלות שהיו שוממות בזמן הגלות : (ט) לאמר וכו' . מוסב על ואצרך שב שלפניו לומר אצרך מן הכליה עד יבוא העת לאמר להאסורים בגולה צאו משם : לאשר בחושך . למי שהסתיר עצמו בחושך מפחד האויב : הגלו . היו מגולים וכו' לאור היום : על דרכים ירעו. עם כי אין המרעה מצוים בדרכים ובגובה ההרים ורצה לומר עם כי ישובו דרך המדבר לא יחסרו דבר : (י) לא ירעבו. בזה המקרא שלפניו : ולא יכם . לא יכאיבם חמימות האויר וחום השמש : כי מרחמם . ה' המרחם עליהם מעולם הוא ינהגם וינהלם במקום מבועי מים וירוו צמא לדרך

(Radak, top strip, lines cut at the right edge:)

מים לנס מים: (יא) ושמתי. כמו שאמר כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו, וזה יהיה כמשמעו דרך נס כדי שלא יעלו וירדו בדרכים, או הוא דרך משל רוצה לומר שלא יגעו ולא ייעפו
…כים כי העלים והירידה תיגע ההולך והאל יחזק כחם שלא ייעפו: ואמר הרי ומסלותי בכנוי המדבר והוא האל רוצה לומר שהוא יחדש הדרכים ההם במדברות מקום שאין שם דרך, כמו שאמר
…שם מסלול ודרך וגומר: (יב) הנה אלה. זכר ארבע הפאות שישראל מפוזרים בכולם, ואמר על פאת מזרח מרחוק לפי שארץ ישראל באמצע הישוב בקרוב והיא רחוקה מפאת מזרח יותר
…יא נמה לפאת מערב בארץ, לפיכך אמר על מזרח מרחוק: ומים. הוא המערב: מארץ סינים. הוא הדרום כמו שתרגם יונתן מארע דרומא, כי הסינים שוכנים שם, והסינים הוא מבני כנען,
…שכתוב, ופירש רב סעדיה ז"ל ארצה בלפוין: (יג) רנו שמים. דרך משל כאלו כל העולם שמח בצאת ישראל מהגלות: ופצחו. כתיב יפצחו קרי והענין אחד, ופירוש

(Rashi, right column, lines cut at the right edge:)

…הרב. חום: (יא) ושמתי
…הרי לדרך. כלפי שאמר
…(ל לג) על ידי חורבנות
…ת עובר אורח שכתיו ישובו
…בו בו עוברים ושבים: ומסלותי
…מון. כלפי שאמר (שם) כמו
…לות נתקלקלו אין מתקן
…ס עכשיו ומסילותי ירומון
…נו קילקול הדרכים ויגביה
…ם כמשפט כחלוקי אבנים.
…ה: (יב) מארץ סינים. מארע
…מא: (יג) כי נחם ה'. את
…: (יד) ותאמר ציון. היא
…ה סבורה ששכחתיה:
…) התשכח אשה עולה. עולל
…: מרחם בן בטנה. מלרחם
…בן בטנה: גם אלה תשכחנה.
…לו אם אלה תשכחנה אנכי
…אשכחך: (טז) על כפים.
…כפי רואה אני כאילו את
…קה על כפי לראותך ולזכרך
…יד. ד"א על כפים מעל
…י כבוד כמו (איוב לב) על
…ם כסה אור: (יז) מהרו
…י. לשוב: (יט) תצרי מיושב.
…י צרה מרוב יושבים שיבאו
…לך יהי להם המקום צר
…נות להם בתים: (כ) בני
…ליך. בנים שהיית שכולה
…ו: גשה לי. התקרב לצד
…בשבילי ואשבה:
…) גלמודה. סולדה בלע"ז:
…ה. מוסרת מכל אדם הכל
…ריס עלי סורו ממנה:
ידי

יְנַהֲלֵֽם׃ יא וְשַׂמְתִּ֥י כָל־הָרַ֖י לַדָּ֑רֶךְ
וּמְסִלֹּתַ֖י יְרֻמֽוּן׃ יב הִנֵּה־אֵ֕לֶּה מֵרָח֖וֹק
יָבֹ֑אוּ וְהִנֵּה־אֵ֗לֶּה מִצָּפוֹן֙ וּמִיָּ֔ם וְאֵ֖לֶּה
מֵאֶ֥רֶץ סִינִֽים׃ יג רָנּ֤וּ שָׁמַ֙יִם֙ וְגִ֣ילִי
אָ֔רֶץ יפצחו הָרִ֖ים רִנָּ֑ה כִּֽי־נִחַ֤ם יְהוָה֙
עַמּ֔וֹ וַעֲנִיָּ֖ו יְרַחֵֽם׃
יד וַתֹּ֥אמֶר צִיּ֖וֹן עֲזָבַ֣נִי יְהוָ֑ה וַאדֹנָ֖י
שְׁכֵחָֽנִי׃ טו הֲתִשְׁכַּ֤ח אִשָּׁה֙ עוּלָ֔הּ
מֵרַחֵ֖ם בֶּן־בִּטְנָ֑הּ גַּם־אֵ֣לֶּה תִשְׁכַּ֔חְנָה
וְאָנֹכִ֖י לֹ֥א אֶשְׁכָּחֵֽךְ׃ טז הֵ֥ן עַל־כַּפַּ֖יִם
חַקֹּתִ֑יךְ חוֹמֹתַ֖יִךְ נֶגְדִּ֥י תָּמִֽיד׃ יז מִהֲר֖וּ
בָּנָ֑יִךְ מְהָרְסַ֥יִךְ וּמַחֲרִבַ֖יִךְ מִמֵּ֥ךְ יֵצֵֽאוּ׃
יח שְׂאִֽי־סָבִ֤יב עֵינַ֙יִךְ֙ וּרְאִ֔י כֻּלָּ֖ם
נִקְבְּצ֣וּ בָֽאוּ־לָ֑ךְ חַי־אָ֣נִי נְאֻם־יְהוָ֗ה
כִּ֤י כֻלָּם֙ כַּעֲדִ֣י תִלְבָּ֔שִׁי וּֽתְקַשְּׁרִ֖ים
כַּכַּלָּֽה׃ יט כִּ֤י חָרְבֹתַ֙יִךְ֙ וְשֹׁ֣מְמֹתַ֔יִךְ
וְאֶ֖רֶץ הֲרִסֻתֵ֑ךְ כִּ֤י עַתָּה֙ תֵּצְרִ֣י מִיּוֹשֵׁ֔ב
וְרָחֲק֖וּ מְבַלְּעָֽיִךְ׃ כ ע֚וֹד יֹאמְר֣וּ
בְאָזְנַ֔יִךְ בְּנֵ֖י שִׁכֻּלָ֑יִךְ צַר־לִ֥י הַמָּק֛וֹם
גְּשָׁה־לִּ֖י וְאֵשֵֽׁבָה׃ כא וְאָמַ֣רְתְּ
בִּלְבָבֵ֗ךְ מִ֤י יָֽלַד־לִי֙ אֶת־אֵ֔לֶּה וַאֲנִ֥י
שְׁכוּלָ֖ה וְגַלְמוּדָ֑ה גֹּלָ֣ה ׀ וְסוּרָ֗ה וְאֵ֙לֶּה֙
מִ֣י גִדֵּ֔ל הֵ֤ן אֲנִי֙ נִשְׁאַ֣רְתִּי לְבַדִּ֔י אֵ֖לֶּה

(Masorah in the margin: ל׳ — ל׳ וכ״כ — ה׳ פסוקים — כנה וכנס. ג׳ — ל׳. ג׳ — י״ד ופצחו ק׳ — ג׳ כ״כ — ל׳. ב׳ רפין. מ״ל — ל׳ מלרע — ב׳ חס — ג׳ — ל׳. ל׳. ד׳ — ח׳ — ל׳. ל׳. ל׳ — ל׳. ל׳ וחסר — ל׳ וחסר — י״ח. ל׳. ל׳ מ״ל — ל׳ — ל׳ וחסר — ג׳. ג׳ — ל׳ ומ״ל — ד׳ חס׳ ב׳ יש׳ — ד׳. ו׳ פסוקים ולני אני)

(Targum:)

מַבּוּעֵי מַיִן יַשְׁרִינוּן׃ יא וַאֲשַׁוֵי
כָּל טוּרַיָא כְּבִישִׁין קֳדָמֵיהוֹן
כְּאוֹרַח וּכְבִשַׁיָא יְרוּמוּן׃ יב הָא
אִלֵין מֵרְחִיק יֵיתוֹן וְהָא אִלֵין
מִצִּפּוּנָא וּמִמַּעַרְבָא וְאִלֵין
מֵאֲרַע דָרוֹמָא׃ יג שַׁבָּחוּ שְׁמַיָא
וּבוּעִי אַרְעָא וְדוּצוּ טוּרַיָא
תּוּשְׁבַּחְתָּא אֲרֵי עָתִיד יְיָ
לְנַחָמָא עַמֵיהּ וְעַל עִנְוְתָנוֹהִי
יְרַחֵם׃ יד וַאֲמַרַת צִיוֹן סַלֵיק
שְׁכִינְתֵיהּ יְיָ מִנִי וַיְיָ רַחְקָנִי׃
טו הַאֶפְשַׁר דְתִתְנְשֵׁי אִתְּתָא
בְּרַהּ מִלְרַחֲמָא עַל בַּר מְעָהָא
מְתִיבָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
וַאֲמַרַת אִם לֵית קֳדָמוֹהִי
אִתְנַשְׁאָה דִלְמָא לָא מִתְנְשֵׁי
לִי יַת דַעֲבָדִית עֲגַל דִדְהַב
אֲמַר לַהּ נְבִיָא אַף אִלֵין אִתְנַשְׁיָן
מְתִיבָא וַאֲמְרָה לֵיהּ אִם אִית
קֳדָמוֹהִי אִתְנַשְׁאָה דִלְמָא
מִתְנְשֵׁי לִי יַת דַאֲמָרִית בְּסִינַי
נַעֲבֵיד וְנְקַבֵּיל מְתִיב וַאֲמַר
לַהּ מֵימְרִי לָא יְרַחְקִינָךְ׃ טז הָא
כִּדְעַל יְדִין אַתְּ צִיְרָא קֳדָמַי
שׁוּרִךְ לְקִבְלִי תְּדִירָא׃ יז יוֹחוֹן
בְּנַיִכִי חָרְבָתִיךְ מְפַגְרָךְ
וּמְחָרְבָךְ מִנִיךְ יִגְלוֹן׃ יח זְקוֹפִי
יְרוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר עֵינָךְ וַחֲזָא
כָּל בְּנֵי עַם גָלְוָתִיךְ מִתְכַּנְשִׁין
וְאָתַן לְגַוִיךְ קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ
אֲרֵי כוּלְהוֹן לִיךְ כִּלְבוּשׁ דִיקָר וְעוֹבָדֵיהוֹן בְּגַוִיךְ כְּקִשּׁוּט כַּלְתָא׃ יט אֲרֵי חָרְבָתִיךְ
וְצַדְיוּתִיךְ וַאֲרַע מַפְגְרוּתִיךְ אֲרֵי כְעַן תִּדְחֲקוּן מִיָתִיב וְיִתְרַחֲקוּן מְסַלְעָמָךְ׃ כ מִכְּעַן
יֵימְרוּן חַד חַד בְּגַוִיךְ בְּנֵי עַם גָלְוָתִיךְ עָק לִי אַתְרָא רְוַח לִי וְאֵיתֵיב׃ כא וְתֵימְרִין
בְּלִבִּיךְ מַן רַבִּי לִי יַת אִלֵין וַאֲנָא תַכְלָא וִיחִידָא גַלְיָא וּמְטַלְטְלָא וְאִלֵין

(Radak, left column:)

הרמת קול בשמחה, וזכר הרי בפני עצמם ואף על פי שהם בכלל ארץ לפי שהם עיקר בריאת הארץ והחלק הקיים שבה ועוד כי השמחה בהרים: (יד) ותאמר ציון. זכר ציון לפי שהיא ראש ממלכת ישראל וכאלו העיר מתאוננת על בניה שגלו ממנה, וכל ישראל בניה ולא יושביה לבד כי אליה היו באים כל ישראל לעבוד את ה': עזבני. שכחני. אמרה זה לאורך הגלות הזה שידמה שעזבה האל ושכחה: (טו) התשכח אשה עולה. בנה הקטן כי היא מרחמת עליו יותר בעבור שאין לו כח לבקש פרנסתו כמו הגדול, וכפל הענין ואמר מרחם בן בטנה, וכן אמר גם כן על הקטן כמו עול וכן או בן יגח או בת יגח, אם בנים ואם בנות, אמר השכחה אשה עולה שלא תרחם בן בטנה זה לא יהיה: גם אלה תשכחנה. פעמים שגם אלה הנשים תשכחנה בניהן בהיות בהן מדת האכזריות כי ימצא בהן אבל הן מעטות אבל אני רחום ולא אשכחך לעולם: (טז) הן על כפים. פירש רב סעדיה ז"ל כמו ענניים וכן נשא לבבנו אל כפים, והנכון כמשמעו, וכן תרגם יונתן, כאלו את חקוקה לפני שאזכרך תמיד: חומותיך. פירוש חומותיך ההרוסות: (יז) מהרו. עבר במקום עתיד כמו ימהרו וכן הוא המנהג בנבואות ברוב: מהרסיך ומחריביך. והם הפושעים יצאו ממך שיכלו שלא יהיה בך עוד רשע ופושע כי הם היו סבת ההריסה והחרבן: (יח) שאי סביב עיניך. כי מכל פאה יבאו כולם כל בניך מכל הפאות: חי אני. זו ההבטחה שלא תשוב אחור כמו כי נשבעתי בהקבץ כל ישראל אליך יהיו לך כמו העדי והקשורים לכלה: (יט) כי חרבותיך ושוממותיך. שאת דואגת עליהם לא תדאגי עוד: כי עתה תצרי מיושב. כל החרבות והשוממות יהיו מיושבות עד שתצרי מרוב יושבים: תצרי. תדחקי: ורחקו מבלעיך. שמתיסוף ירחקו בקצה הארץ שלא יבא עוד בגבוליך משחית: (כ) עוד. שכליך. שאת שכולה מהם יהיו רבים בתוכך עד שיאמר כל אחד לחברו צר לי המקום גשה לי ואשבה, כלומר גש הלאה בעבורי שאוכל לשבת כל כך יהיו רבים היושבים, ויונתן תרגם רוח לי ואתיב: (כא) ואמרת. וגלמודה

(Masorah notes, right column bottom:)

…אלה חד מן ה׳ פסוקים אית
…הנה והנה וסי׳ נמסר
…ויצא: התשכח ב׳ רפין
…התשכח אשה עולה. התשכח
…ה עדיה: אשכחך ב׳ וסי׳
…לא אשכחך. אם אשכחך
…ם: שאי ה׳ וסי׳ קומי שאי
…נער. ויקרא אל גיחזי. שאי
…עיניך. ותקשרים ככלה.
…ניך על שפיים. יען שכחת
…. גם את שאי כלמתך. קמי
…לילה. י״ב פסוקים דמיין מן
…מלין קדמאה ותליתאה לא
…ו׳ וסי׳ ואך את דמכם
…תיכם אדרוש מיד ומיד מיד.

(Sources, left:)

תולדות אהרן ותאמר ציון. ברכות לד: התשכח אשה.
זוכר האזינו: על כפים. תענית ד:
ואני שכולה. סוטה מב: וגלמודה. ר״ה כו:

מצודת דוד

…לדרך. ר"ל לדרך כבושה: ומסילותי. המסילות שאוליך אותם בהם ירימו …ת העמוקים שבהם למען יהיה טוב וישר ונוח ללכת בהם: (יב) הנה אלה. …הבאים לא"י יבואו ממקום רחוק והיא פאת המזרח ולפי שא"י ממוצע מקו… ולמערב לזה קרא פאת המזרח רחוק: ומים. מפאת המערב: מארץ סינים. … פאת הדרום כן ת"י: (יג) רנו שמים וכו'. הוא ענין מליצה ור"ל הרבה … יהיה בעולם: (יד) ותאמר ציון. הנה ציון תחשוב לומר ה' עזב אותי ושכח …(טו) התשכח. כאומר הנה לא כן הוא כי האם תשכח אשה עולה וכי תקשה … מלרחם בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אף אם יתכן בשום פעם שתשכחנה … לה אולם אנכי לא אשכחך: (טז) חקותיך. זכור אתה לפני כאלו חקקתיך על כפי: נגדי תמיד. לזכור בהם לכוננה: (יז) מהרו בניך. יותר מהרה שכמו … את הרגם מאשכה אני: מהרסיך. המהרסים והמחריבים אותך יצאו ממך ר"ל הרשעים שבקרבך הם היו סבת ההריסה והחורבן ולא מאתי יצאה הרעה: (יח) שאי … סביב עיניך. כאלו לציון יאמר ראי איך כל בניך נקבצו באו אליך: כעדי תלבשי. תתפאר בהם כמלבוש של קשוט: ותקשרים. תקשור אותם בצוארך לנוי כקשורי … הם חומי השמי שקושרת בהם שערה: (יט) כי חרבותיך וכו'. ר"ל כי דאגת חרבותיך ושוממותיך וכו' לא תדאגי עוד כי עתה יהיו כולם מיושבת עד שתח… … דחוקה מרוב יושבים: ורחקו מבלעיך. המשחיתים אותך יהיו מרוחקים בקצה הארץ ולא יבואו בגבולך: (כ) יאמרו באזניך. ר"ל באזניך תשמע אשר יאמרו הבנ… אשר

מצודת ציון

מלשון מסילה ודרך: ירומון. מלשון הרמה והתנשאות: (יב) סינים. נקרא כן על שם היושבים שמה כמ"ש ואת הערקי ואת הסיני (בראשית י'): (יג) וגילי. ענין שמחה: ופצחו. ענין פתיחון פה בהרמת קול וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ"ד): (טו) עולה. ענינו ולד רך כמו מפי עוללים ויונקים (תהלים ח'): (טז) כפים. כף היד: חקותיך. מלשון חקיקה: (יח) כעדי. ענין תכשיט יפה: (יט) הרסותך. מלשון הריסה ונפילה: תצרי. מלשון צר ודוחק: מבלעיך. ענין השחתה כמו בלע כל ארמנותיה (איכה ב'): (כ) שכוליך. מי שבניו אבודים ממנו קרוי שכול כמו כדוב שכול (הושע יג): גשה לי. התרחק בעבורי: (כא) וגלמודה. יחידה מבלי אנשים וכן הלילה ההוא יהי גלמוד (איוב ג'): איסה. כמו מאיסה והמלה הסיה יורה על

ונלמודה. יחידה: גולה וסורה. אמר בניה שגלו וסרו ממנה וכן כאלה נובלת עליה. וסורה שם תאר כמו וסורי בארץ יכתבו: איפה הם. מאיפה כלומר מאיזה מקום באו, או פירוש איה הם: (כב) כה אמר. בחצן, זרוע או כנף הבגד וכן חצני נערתי: (כג) והיו. אמניך. מגדליך כמו כאשר ישא האומן את היונק: וידעת. אז תדעי כי אני ה' ובידי הכל להשפיל ולהרים היית שפלה ימים רבים תהיה רמה על כל העמים ואני הוא אשר לא יבושו קוי כי אם קויתם אותי ימים רבים בגלות לא אבדה תקותכם ולא יהיה לכם עוד בשת מן האומות שהיו אומר כי אין להם תקוה: (כד) היקח מגבור. אלה הם דברי האומות איך יוקח מגבור מלקוח שלקח. ועוד כי הוא שבי צדיק כי בצדק ובמשפט לקחו איך ימלט מידו מפני היה שאחד שהוא גבור והאחר שהוא צדיק בשביו כן ישראל איך יצאו מתחת רשותינו: (כה) כי כה. ענה הקדוש ברוך הוא: גם שבי גבור יוקח. כי אני גבור מהם שאקחנה מידכם, ומה שאמרו צדיק אינו כי אם ער… כי בחמס ובעריצות לקחתם אותו לא בצדק ובמשפט כך פירשו אדוני אבי ז"ל: יריבך. שם תאר והיו"ד נוספת כיו"ד יקום, כלומר המריב אותך בגלות ואושיע בניך מתוכם: (כו) והאכלתי את מוניך. אונסיך, כמו ולא יונו עוד נשיאי עמי ותרגומו ולא יאנסון: את בשרם. על דרך איש בשר זרועו יאכלו: וכעסיס. יין ענבים או יין רמונים נקרא כן לפי שיוצא על ידי ההיטה וכתישה, מן ועסותם רשעים, וכן מעסים רמונים יטפו ההרים עסיס: דמם. מדמם, ותרגם יונתן ית בשר דהוו מונין לך וגו': (א) כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם. הנה אמר ירמיהו שלחתיה ואתן את ספר כריתותיה אליה, פירשו המפרשים כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה מהם עוד מלך כי בקבוץ גליות נאמר ועבדי דוד נשיא להם, ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוליך אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות לפי שעתיד להחזירה אליו כן יהודה עתיד להחזיר המלכות לו, ונוכל לפרש גם כן לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד שמשגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד הרי הם כאלו נתן להם ספר כריתות ובני יהודה שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ארבע מאות ועשרים שנה, ואע"פ שיהודה לא גלה עדין הנביא דבר על העתיד ונחמה שמנחם את ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם האל ישיב שבותם, ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות, כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כאשר שבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם ספר כריתות ובשובכם ישובו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על ישראל כלו, וכן אמר יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד, ואע"פ שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלות מאד והנה ישיב אותם עם שבט יהודה, והאם היא הכנסה והכלל והבנים הם הפרט והנה לא נמכרתם ואינכם צריכים לכסף בפדותכם אלא עונותיכם היו דמי המכירה והתשובה תהיה כסף הפדות: (ב) מדוע. אתם מעכבים הגאולה כי אני מזומן לקבל אתכם בתשובה אם תשובו, ולמה היה זה כי

איפה הם: כב כה אמר אדני יהוה
הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים
ארים נסי והביאו בניך בחצן
ובנתיך על כתף תנשאנה: כג והיו
מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך
אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך
ילחכו וידעת כי אני יהוה אשר
לא יבשו קוי: כד היקח מגבור
מלקוח ואם שבי צדיק ימלט:
כה כי כה אמר יהוה גם שבי גבור
יקח ומלקוח עריץ ימלט ואת
יריבך אנכי אריב ואת בניך אנכי
אושיע: כו והאכלתי את מוניך את
בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו
כל בשר כי אני יהוה מושיעך
וגאלך אביר יעקב:
נ א כה אמר יהוה אי זה ספר
כריתות אמכם אשר שלחתיה או
מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו
הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם
שלחה אמכם: ב מדוע באתי ואין
איש קראתי ואין עונה הקצור

מן רבי הא אנא אשתארית
בלחודי אלין היכא הוו:
כב כדנן אמר יי אלהים הא
אגלי בעממיא גבורתי ועל
מלכותא ארים נסי וייתון
בנך בציבין ובנתך על כתפן
יתנטלן: כג ויהון מלכיא
תורבינך ומלכותהון
ישמשונך על אפיהון על
ארעא ישתטחון למבעי ועפר
רגלך ילחכון ותידעין ארי
אנא יי דלא יבהתון צדיקיא
דמסברין לפורקני:
כד היתנסיב מגברא עדי ואם
דשבו זכאין ישתזיב:
ת"א אמרת ירושלם האפשר
דיתנסיב מעשו רשיעא
דאמיר עליה על חרבך תחי
עדאה דעדי מני ואם שביא
דשבא ישמעאל דאמיר עליה
דצדיקיא הוא ישתיזיב:
כה ארי כדנן אמר יי אף
דשבו גברין אתיב ודעדו
תקיפין אשיזיב וית פורענותיך
אנא אתפרע וית בנך אנא
אפרוק: ת"א ארי כדנן אמר
יי אף עדאה דעדא מניך
עשו גברא יתנסיב מניה
ושביא דשבא מניך ישמעאל
גיורתנא דאמיר עליה ערוד באנשא ישתיזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק: כו ואו…
ית בסר דהוו מונן ליך מיכל לכל עופא דשמיא וכמא דמתרון מחמר מרית כן חית ברא מדמהון תרוי…
וידעון כל בסרא ארי אנא יי פרקיך ומשיזביך תקיפא דיעקב: א כדנן אמר יי אידא היא אגרת פטורי…
דיהבית לכנשתכון ארי אתרחקת או מן גבר דליה חובא קדמי דזבנית יתכון ליה הא בחוביכון אזדבנ…
ובמרדיכון אתרחקת כנשתכון: ב מא דין שליחת נביי ולא תבו אתנביאו ולא קבילו האתקפדא אתקפדת גבור…

…(כב) ידי. נסי סימן להבא… גליות: נסי פירקא בלע"ז… וכנס על הגבעה (לעיל ל) והוא… סימן קיבוץ ונותנין… בגד: בחוצן. אייסילי"ש בלע"ז… ודומה לו בעזרא וגם חצני… נערתי (נחמיה ה): (כד) היו… מגבור מלקוח. כשהבורים אתם… שאי אפשר לקחת מעשו מלק… שביו של יעקב הצדיק: (כה) וא… יריבך. ועם מריבך אני… (כו) והאכלתי את מוניך… ההבלוי' לחית השדה את בשר… מוניך ל' אל תונו (ויקרא כ)… אונאת דברים המקניטי' אות… בגידופיהם: וכעסים… יין: דמם ישכרון. כן יש… מדמם אותם הרגילים לשת… דם ומי הם אלו עשו הש… כן ע"י: מדוע באתי. להצ… אליכם ואין איש מי הכם… אלי

ולקחו מן הדם ונתנו על ועל… כל אשר יגע בבשרה יקדש… אשר. אז ישוב הרוצח ואז א… הנני ענו בי נגד ה' את ואת… ויאמר אלהם עד ה' בכם ועד… אלהי אברהם ואלהי נחור… עלי עשור ועלי עלי, ואות… בלבבך מי ילד לי את אלה… אלה, לו חפץ ה' להמיתנו… ולא לא, כי יצומו אינני ש… וכי כי. כה אמר ה' צבאות…

תולדות אהרן מלכים אומני… זבחים יב (ע"ב) (א): ספר כריתות. סנהדרין… מדוע באתי. ברכות ו זוהר תרו… ויקרא פסא:

מצודת ציון

…על שאלת המקום כמו איפה הם רועים (בראשית ל"ז): (כב) נסי. הוא כלונס זקוף ומשימים עליו מסה לרמז: בחוצן. כן יקרא כנף הבגד כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה'): על כתף. על השכם: (כג) אומניך. כן נקרא מגדל תינוקת כמו כאשר ישא האומן את היונק (במדבר יא): ילחכו. ענין לחיכה בלשון וכן כלחוך השור (שם כב): קוי. מל' תקוה: (כד) מלקוח. כן נקרא שבי הבהמה כמו את השבי ואת המלקוח (שם לא): (כה) עריץ. חזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (כו) מוניך. ענין קנתור ואונאת דברים וכן וגר לא תונה (שמות כב): וכעסיס. הוא ענין כתישה כמו ועסותם רשעים (מלאכי ג) ונקרא כן יין ענבים או רמונים ע"ש שהמשקה יוצא ע"י ההיטה והכתישה וכן מעסים רמוני (ש"ה ח): ישכרון. ענין השתיה יותר מכדי המדה הראויה: אביר. ענין חוזק: (א) ספר כריתות. גט הכורת ומפריד: אמכם. כנסיה שלכם: מנושי. ענין מלוה כמו כנושה כאשר נושה בו (לעיל כד): (ב) הן. באמת: בגערתי

מצודת דוד

…אשר הייתי שכולה מהם: צר לי המקום. מרוב מרבית העם: גשה לי. ה… יאמר לחבירו גשה הלאה בעבורי שאוכל לשבת גם אני: (כא) מי ילד וכו'. … מהיכן באו עם רב כזה: ואני שכולה. הלא זה ימים רבים הייתי שכולה… ויחידית: גולה וסורה. הלא בני גלו וסרו ממני: אלה איפה הם. אלה הנ… מאיזה מקום באו: (כב) אשא אל גוים ידי. לרמז להם להביא את ישראל… אעיר להם על זאת: ארים נסי. ארוממו כן וגם הוא ענין רמז וכפל הד… במ"ש: בחוצן. ר"ל יביאום בכבוד רב: (כג) וידעת. אז תדע שאני ה' והי… בידי: אשר לא יבושו קוי. כי המקוים לדבר ואינו בא תחשב לו לבושה: (כד) היו… רצה לומר כשבורים אתם לומר וכי אפשר לקחת מיד עשו הגבור את המלקוח של… ואם שבי. וכי אפשר להמלט מידו את השבי ששבה את יעקב הצדיק: (כה) כי כה וכו'. ר"ל אבל לא כן הוא כי כה אמר ה' שגם זה אפשר לקחת השבי מיד ה… הגבור ולהמלט המלקוח מיד העריץ: ואת יריבך. עם המריבים בך אריב אני: (כו) והאכלתי. לחיות הראויות לאכול בשר אאכיל את המקניטים אותך בד… דברים: את בשרם. לתוספת ביאור אמר שיאכיל את בשרם: וכעסיס דמם ישכרון. העופות הראויות לשתות דם ישכרו מדמם כדרך השותה עסיס והוא ענין מלי… וידעו וכו'. אז יבינו הכל אשר ה' עושה כל אלה ולא בא במקרה: וגואלך וכו'. כפל הדבר במ"ש: נ (א) אי זה ספר וכו'. כאומר אם אמנם נתתי לה גם כר… כמ"ש ואתן את ספר כריתותיה וכו' (ירמיה ג) אבל איזה הספר אשר שלחתיה בה ר"ל נראה בה מפני מה שלחתיה הלא היתה בעבור הפשע כמ"ש הם… כשתשובו

פי ואין איש עונה אלי: קראתי. שובו אלי ואשובה אליכם: ואין עונה. מכה: הקצור קצרה ידי מפדות. וכי תחשבו לאורך גלותיכם כי לקוצר ידו הוא זה שלא פדיתי אתכם עד עת
אלא בשבילכם שלא שבתם אלי, ושבואה והקריאה הם דברי הנביאים כמו שהשבנו בכמה מקומות כי האל מקבל השבים בכל עת קראם אליו בלב שלם הוא קרוב אליהם ונכון לקבלם
ערתי. איך תחשבו כי מקוצר ידי הוא זה שלא נגאלתם עד עתה והנה אחריב הים בגערתי כמו שעשיתי בים סוף בגערה לבד, וכן כתיב ויגער בים סוף ויחרב, והגערה הוא שהוליך
דים שהם את הים לחרבה: אשים נהרות מדבר. כשארצה אוביש הנהרות כמו שעשיתי בירדן שהובשתי אותו עד שעברו ישראל וממקום שהעבר עד הים יבש הנהר כמו שאמר והיורדים
ו שהערבה ים המלח תמו נכרתו והנה מתה הדגה שהיתה בנהר כשתמו המים ובאשה, ומה שאמר על הירדן נהרות והוא אחד משני נהרות אחרים הנשפכים לתוכו, וכן אמר על

ב קָצ֨וֹר קָצְרָ֤ה יָדִי֙ מִפְּד֔וּת וְאִם־אֵֽין־בִּ֥י כֹ֖חַ ג׳ : ב׳
לְהַצִּ֑יל הֵ֣ן בְּגַעֲרָתִ֞י אַחֲרִ֣יב יָ֗ם אָשִׂ֤ים
נְהָרוֹת֙ מִדְבָּ֔ר תִּבְאַ֤שׁ דְּגָתָם֙ מֵאֵ֣ין
מַ֔יִם וְתָמֹ֖ת בַּצָּמָֽא׃ ג אַלְבִּ֥ישׁ שָׁמַ֖יִם ל׳ רפי וחד דגש
קַדְר֑וּת וְשַׂ֖ק אָשִׂ֥ים כְּסוּתָֽם׃ ג׳
ד אֲדֹנָ֣י יֱהוִ֗ה נָ֤תַן לִי֙ לְשׁ֣וֹן לִמּוּדִ֔ים ל׳
לָדַ֛עַת לָע֥וּת אֶת־יָעֵ֖ף דָּבָ֑ר יָעִ֣יר ׀ ל׳ . ח׳
בַּבֹּ֣קֶר בַּבֹּ֗קֶר יָעִ֥יר לִי֙ אֹ֔זֶן לִשְׁמֹ֖עַ י״ג . ח׳
כַּלִּמּוּדִֽים׃ ה אֲדֹנָ֤י יֱהוִה֙ פָּֽתַח־לִ֣י ל׳ ומ״ל
אֹ֔זֶן וְאָנֹכִ֖י לֹ֣א מָרִ֑יתִי אָח֖וֹר לֹ֥א ג׳
נְסוּגֹֽתִי׃ ו גֵּוִי֙ נָתַ֣תִּי לְמַכִּ֔ים וּלְחָיַ֖י
לְמֹרְטִ֑ים פָּנַי֙ לֹ֣א הִסְתַּ֔רְתִּי מִכְּלִמּ֖וֹת ל׳
וָרֹֽק׃ ז וַאדֹנָ֤י יֱהוִה֙ יַֽעֲזָר־לִ֔י עַל־כֵּ֖ן ל׳ וחסר
לֹ֣א נִכְלָ֑מְתִּי עַל־כֵּ֞ן שַׂ֤מְתִּי פָנַי֙
כַּֽחַלָּמִ֔ישׁ וָאֵדַ֖ע כִּי־לֹ֥א אֵבֽוֹשׁ׃ ל׳ . ג׳
ח קָרוֹב֙ מַצְדִּיקִ֔י מִֽי־יָרִ֥יב אִתִּ֖י ל׳ ומ״ל
נַ֣עַמְדָה יָּ֑חַד מִֽי־בַ֥עַל מִשְׁפָּטִ֖י יִגַּ֥שׁ ב׳ לפני סגית י״ו
אֵלָֽי׃ ט הֵ֣ן אֲדֹנָ֤י יֱהוִה֙ יַֽעֲזָר־לִ֔י מִי־
ה֖וּא יַרְשִׁיעֵ֑נִי הֵ֤ן כֻּלָּם֙ כַּבֶּ֣גֶד יִבְל֔וּ ב׳ . ד׳
עָ֖שׁ יֹאכְלֵֽם׃

מִלְמִפְרַק וְאִם לֵית קֳדָמַי חֵיל
לְשֵׁיזָבָא הָא בִּמְזוֹפִיתִי אַחֲרִיב
יַמָּא אֲשַׁוֵי נַהֲרִין מַדְבְּרָא יִסְרוֹן
נוּנֵיהוֹן מִבְּלִי מַיָא וִימוּתוּן
בְּצַחוּתָא׃ ג אֲכַסֵי שְׁמַיָא
כִּדְבְקַבְלָא וּכְסַקָא אֲשַׁוֵי
כְּסוּתְהוֹן׃ ד יְיָ אֱלֹהִים יְהַב
לִי לִשַׁן דְמַלְפִין לְהוֹדָעָא
אַלְפָא לְצַדִיקַיָא דְמִשַׁלְהַן
לְפִתְגָמֵי אוֹרַיְתָא חוּכְמָא בְּכֵן
בִּצְפַר בִּצְפַר מַקְדִים לְשַׁלָחָא
נְבִיאוֹהִי מָאִים יִתְפַּתְחַן אוּדְנֵי
חַיָבַיָא וִיקַבְּלוּן אוּלְפַן׃ ה יְיָ
אֱלֹהִים שְׁלָחַנִי לְאִתְנַבָּאָה וַאֲנָא
לָא סְרֵיבִית לַאֲחוֹרָא לָא
אִסְתַּחֲרִית׃ ו גַּבִּי יְהָבִית
לְמָחָן וְלִיסְתִּי לְמָרְטָן אַפִּי לָא
טַמְרִית מֵאִתְכְּנָעוּ וְרוֹק׃ ז וַייָ
אֱלֹהִים סָעִיד לִי עַל כֵּן לָא
אִתְכְּנָעִית עַל כֵּן שַׁוֵיתִי אַפִּי
תַקִיפִין כְּטִנָרָא וִידַעְנָא אֲרֵי
לָא אֶתְבְּהֵית׃ ח קְרִיבָא זְכוּתִי
מַן יְדִין עִמִּי נְקוּם כַּחֲדָא מַן
בְּעֵיל דִינִי יִתְקְרֵיב לְוָתִי׃
ט הָא יְיָ אֱלֹהִים סָעִיד לִי מַן
הוּא דִי יְחַיְבִינַנִי הָא כּוּלְהוֹן
כִּלְבוּשָׁא דִבְלֵי וּכְעָשָׁא אָכִיל

(ד) נתן לי לשון למודים.
... היה אומר ה' שלחני
... לי לשון הראוי ללמד כדי
... לעות את העיפים ולמאו'
... את דברי הקב"ה דבר:
... מנחם חברו במחלוקת
... עשות לה' (תהלים קיט)
... לפס עתים: יעיר לי
... מעורר את אזני ברוח
... לשמוע כלמודים. כמשפט
... ודים האמת והנכוחה:
... פתח לי אוזן. והשמיעני
... ני אשלח (לעיל ו) שלחתי
... עמוס והיו קורין אותו
... ום שלחתי את מיכה כו'
... תא בפסיקתא דנחמו נחמו:
... לא מריתי. מלילך
... אותו ולא נסוגותי אחור
... ואומר הנני שלחני (שם):
... י נתתי למכים. הוא אומר
... שעיה בני הרבנים הם
... ורטנים הם על מנת שלא
... ם עליהם אמרתי לו על
... כן: (ז) וה' אלהים יעזור
... אם יקומו עלי: (ח) קרוב
... קי. הקב"ה קרוב לי לזכותי
... : (ט) עש. תולע' הבגדים:
בקול

... ל חכם ואל אל: ושק ג'
וסי' אלביש שמים קדרות.
ושק ואפר דדניאל. הכזה
צום אבחרהו: יעיר ח' וסי'
יעיר קנו. ה' כגבור יצא.
ה' נתן לי לשון למודים ב'.
והוא רחום יכפר עון. אם זך
אתה. ובחזקתו בעשרו יעיר.
להנן בן יעור דד"ה כן כתיב.
שום בר נש: בבקר בבקר
וסי' מצויין במסרה רבתא

תולדות אהרן אלביש שמים. ברכות נט: לשון למודים. זוהר אחרי: לעות. (עירובין כב עכו"ם נט):

זה אתה הובשת נהרות איתן, כמו שפירשתי בספר תהלים: (ג) אלביש. וכן עשיתי במצרים בהפסד האויר להם שהלבשתי להם השמים קדרות שהיה להם חשך שלשת ימים: ושק אשים כסותם. כאלו שק היה כסותם שלא ראו אור, והשק הוא שחור ועם כל זה עשיתי כן אוכל לעשות להוציאכם מהגלות ואעפ"י שאתם בתוך עמים רבים, וזכר המים והאויר לפי שהם יסודות ואם ביסודות יעשה חפצו כל שכן בנבראים מהם, ויש לפרש עוד אלביש שמים קדרות על קדרות השמש והירח, או על העננים כמו שנאמר עליהם והשמים התקדרו עבים ורוח, אלא שהכוון הוא לפרש הכל במה שעשה בעבור ישראל, ויתכן לפרש הפסוקים האלה דרך משל דמה האומות פעמים שהיה להם בשפע כמו הים והנהרות, ואמר שיחריב אותם ויוביש אותם כלומר שיפסיק טובתם בעבור הרעה שעשו לישראל והענין כמו שפירשנו בפסוק ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש (ד): אדני אלהים. אלה דברי הנביא אמרם על עצמו, אמר נתן לי לשון למודים לשון אנשים מורגלים בלשון כמו למוד מדבר וכן אמר למעלה וישם פי כחרב חדה, שתקן לשוני לדבר נחות מהרה כאדם הרגיל בדבר לדעת דברי השם ולעות בו את מי שהוא עיף, ר"ל צמא לשמוע את דבר ה' כמו לשתות העיף במדבר ר"ל הצמא, וכן בארץ ציה ועיף בלי מים, ופי' לעות לאמר דבר בעתו: יעיר בבקר בבקר. אולי היו נבואותיו במראות הלילה והיה כאלו האל העירו בבקר והנבואה, או פי' בבקר בבקר יום אחר יום כי לא היתה הפסקה בנבואתו שיהיה בלא נבואה חדש או ימים: יעיר לי אזן. הנה תקן פי לדבר ואזני לשמוע כלמודים, כמו שאמר ה' אלהים נתן לי לשון למודים: (ה) אדני. אלהים. אמר שני פעמים ה' אלהים ועוד אמר וה' אלהים, הן ה' אלהים, לפי שהיה מדבר על הנבואה והנבואה תבא לנביא באמצעו' המלאכים הנקראים אלהים: לא מריתי. ללכת בשליחותו ולא נסוגותי
אל שלא אלך אלא אמרתי הנני שלחני: (ו) גוי. ואעפ"י שאתבזה בעבור השליחות לא נמנעתי בעבור זה אלא ברצון הלכתי ואין זה כדברי ירמיה שאמר ואמרתי לא אזכרנו וגומר, ומה שנ' גוי נתתי למכים אפשר שהיה זה אבל לא מצאנו זה בכתוב, ואפשר שיהיה פי' הפסוק כן אפי' היו מכים ומורטים אותי אני אקבל ברצון לאהבת האל: למרטים. מורטים שער לחייו: (ז) ואדני אלהים יעזור לי, אם הכו אותי, ואמר יעזור לי שלא יתנני בידם להמיתני, ואם לא הכוהו פי' יעזור לי בהקים דברי נבואתי על כן לא נכלמתי באמרי בפרהסי' דברי ני כי ידעתי כי לא אבוש כי יתקיימו דברי: כחלמיש. פי' האבן החזק: (ח) קרוב מצדיקי. שיצדיק דברי ויקים אותם אמת וקרוב הוא אלי תמיד הוא מחדש נבואות אלי גם שוגה לי קלת נבואות כמו דבר סנחריב וכיון שהוא שוגה אלי תמיד על כל פנים יקיים אותם אם לא יעשו הם תשובה שתשוב אחור דברו וינחם על הרעה, או פי' קרוב כי בקרוב יצדיק דברי: יריב אתי. שלא יהיה כמו שנבאתי: (ט) הן ה' אלהים: מי הוא ירשיעני בדבריו, ולא אמר מי שלא ימלא מי שירשיעהו כי רבים היו מרשיעים אותו אלא אמר מי הוא שירשיעני

מצודת דוד

...זובו נעקר הכריתות: או מי מנושי. מי הלוה לי דבר מה עד שמכרתי אתכם ...פרעון החוב: הן בעונותיכם נמכרתם. וא"כ כשתעשו תשובה תהיו נפדין: ...עיכם. בעבור הפשעים נשלחה הכנסיה שלכם וא"כ בתשובה יהיה נעקר ...ואין: (ב) מדוע באתי. אני באתי להתקרב אליכם ואין איש פונה ...: קראתי. שתשובו אלי ואין מי משיב לי: הקצור. ר"ל וכי אין בי תועלת ...קצרה ידי מלפדות אתכם: בגערתי. כשאני גוער בים נעשה חורב ויבש ...רות נעשות יבשות כמקום מדבר ר"ל אחריב העכו"ם המשולים למים רבים: ... דגתם. קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים כי תמות בצמא ותבאש ורצה לומר אנשי העכו"ם יאבדו ולפי שהמשילם לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות: ... אלביש שמים. ושק וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ד) ה'. ישעיה הוא אומר ה' שלחני לנבאות ונתן לי לשון זה הראוי ללמד: לדעת לעית. להשיג ללמד לפי העת ...ין את התאב לשמוע דבר ה' כאדם העיף התאב למים: יעיר בבוקר. בכל בוקר היה מעורר אותי ללכת לנבאות: יעיר לי אוזן. היה מעורר אזני לשמוע הנבואה ...' הרב המעורר אזני התלמידים לשמוע אמריו: (ה) פתח לי אוזן. לשמוע דבריו שאמר את מי אשלח (לעיל ו): לא מריתי. לא סרבתי מללכת: אחור וכו'. לא חזרתי ...ר למאן בדבר והוא כפול במ"ש: (ו) גוי נתתי למכים. מסרתי גופי למכים רצה לומר לא מנעתי ללכת מחשש פן יכוני: ולחיי למורטים. מסרתי לחיי למורטים ...והם: פני לא הסתרתי. ר"ל לא מנעתי ללכת מחשש פן יכלימוני וירוקו בפני: (ז) יעזר לי. רצה לומר קרוב היה הדבר שיכלימו אותי אבל ה' עוזר לי לכן לא ...תי: על כן שמתי פני. ר"ל על כי ראיתי שה' עוזר לי לזה שמתי פני כחלמיש לדבר קשות ואדע שלא אבוא לידי בושה: (ח) קרוב מצדיקי. ה' המצדיק אותי הוא קרוב אלי לכן מי הרוצה לריב עמדי נעמדה יחד אני והוא כאומר הנה בודאי לא יוכל לי: מי בעל משפטי. מי הרוצה לבוא עמי במשפט יגש אלי והוא ... במ"ש: (ט) הן ה' וכו'. באמת ה' יעזור לי ומי הוא א"כ אשר יוכל להרשיע ולחייב אותי: הן כולם. באמת כל העומדים עלי ירקבו כבגד הנרקב: עש יאכלם.
לפי

מצודת ציון

בגערתי. ענין צעקת נזיפה: אחריב. מלשון חורב ויובש: תבאש. ענין סרחון: (ג) קדרות. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): (ד) לעות. מל' עת וזמן: יעף. מלשון עיפות ולאות: יעיר. מל' התעוררות: כלמודים. ר"ל כהתלמידים וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח): (ה) מריתי. מלשון מרי וסרוב: נסוגותי. ענין ההחזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (לקמן נט): (ו) גוי. גופי כמו גוית שאול (ש"א לא): ולחיי. כן נקרא המקום שאצל העין: למורטים. ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט): מכלמות. מלשון בלימה והרפה: ורוק. רוק הפה: (ז) כחלמיש. סלע חזק כמו חלמיש למעינו מים (תהלים קיד): (ט) יבלו. מלשון בליה

רש"י

(י) בקול עבדו. בקול הנביאים: אשר הלך חשכים. אפי' צרה באה עליו יבטח בשם ה' כי הוא יצילהו: (יא) הן כולכם. שאינכם שומעים בקול הנביאים קודחי אש. עברתו עליכם: מאזרי זיקות. מחזיקי זיקות הן גלין וגחלי הנזרקין בקלע ויש לו דוגמא בל' ארמי זיקוקין דנור כך וכך זיקתא פסיק ל' לכו באור אשכם. לפי דרכ[ו] חלקו: מידי. תהא גמול[כם] זאת לכם: (א) אל צור חוצבת[ם] ממנו: ואל מקבת בור. שנוק[רים] וחוצבין בה את הבורות: [...] נוקרתם בה. נוקרתם ל' נקר[ת] הצור (שמות לג) יקרוה עור[בי] נחל (משלי ל) כמו ומי [...] הצור הוא אברהם אביכם [...] היא המקבת היא שרה [...] חוללתכם אשר ילדתכם [...] חלה גם ילדה (לקמן סו) (ב) תחוללכם. אשר תלד אתכם כי אחד קראתיו. כי [...] היה יחידי בארץ כנען [...] הגליתיו שם מארצו וממולד[תו] קראתיו רביתיו וגדלתיו [...] קריאי העדה (במדבר א) [...] שהוא היה יחיד וגדלתיו [...] אגדל אתכם שאתם יחידים [...] (ג) וערבתה. אף הוא ל' מ[...] כמו בארץ ערבה ושוחה (יר' ב) אלא שהערבה כבר היי[תה] ישוב והוחרבה: תודה. [...] הודייה: (ד) כי תורה [...] תצא. דברי נביאים תורת[י] והמשפטים סופן להיות [...] ומכוחה לעמי' אשר אהסוך [...] שפה ברורה לעבדני: אר[גיע] אניח

תולדות אהרן

בערך בק: למעצבה [...] משמשין בה בסוף תיבותא[...] ורבבה ל' יפול מצדך אלף [...] ל' לא שמעה בקול. דא[...] בצוארו ילין עז. ורחבה ל' [...] למעלה למעלה. שאה ל[...] תזנוניה ממצרים לא. ומרי[...] ויקרא שם המקום מסה. לנ[...] ל' תשכבון: הקבה ל' ויבא[...] איש ישראל. בעקב ל' [...] עשה בעקבה. להעציבה ל' [...] לה כוני' להעציבה דירמיה [...] מדוע העיר. קרבה ל' אנ[...] גאלה. חובה ל' אשר [...] לדמשק. נעזבה ל' וקראו [...] הקדש גאולי ה'. מארבה ל[...] יסוער מגרן. נקרבת ל' [...] אלי איום. שגבה ל' מנ[...] הכל נתן ה':

רד"ק

שירשיעני כנגד יבוש, פי' ירשיעני, כמו והרשיעו את הרשע, אשר ירשיעון אלהים: כלם. כל העומדים כנגדי לסתור את דברי: (י) מי בכם. אחר שיש מרשיעים אותי מי שהוא בכם ירא את ה' ישמע אלי וגם מאשר הלכו בחשך עד עתה ישוב מדרכו הרעה ויבטח בשם ה' וטוב לו: (יא) הן כלכם. רוצה לומר רובכם, כי באמת יראי השם היו בהם אלא מעוטם שהיה קורא להם אשר הלך חשכים שישובו לו אמר ידעתי שלא תשובו כי כלכם אתם שהייתם בדרך רעה עד עתה קדחי את אתם ר"ל קדחי את באף האל, כמו כי אש קדחה באפי אבל אותו פעל עומד וזה פעל יוצא, וכן יוצא כי אש קדחתם באפי: מאזרי זיקות. כפל הענין במלות שונות ומוציאי אש מן העצים ומן האבנים יקראו מאזרי זיקות: זיקות. הם ניצוצי האש, ויונתן תרגם מגרן באשתא, כתרגום והשלחתי בהם ואגרי בהון: לכו באור אשכם, את בערתם ואותו האש תאכלכם כי העון יכלה אתכם: מידי היתה זאת. הרעה לכם שתשכבון למעצבה, והשכיבה הזאת שאמר כמו שכיבת החולי או המות, כלומר שלא יהיה בכם כח לקום לפני אויביכם: תשכבון. הלמ"ד בסגול והשי"ן רפה: (א) שמעו דבר ה'. כנגד השומעי' יראי ה': הביטו אל צור חצבתם. פי' חצבתם ממנו זה אברהם: ואל מקבת בור נקרתם. נקרתם בו זהו שרה, דמה רחם האשה לבור, ופירש מקבת נקיבת הבור, כאלו אמר אל בור נקובה שנקרתם בה ממנה, והחכם רבי משה בן עזרא פי' צור שרה, כי היא הנפעלה, והמקבת אברהם כי הוא הכלי הפועל בבור: נקרתם. מן הפעלי האנשים הסתם שנקר: (ב) הביטו. עתה פי' המשל: תחוללכם. תחולל אתכם, ותחולל עתיד במקום עבר כאלו אמר חוללה אתכם, וענינו מן חיל כיולדה, אמר הביטו אליהם ולכו בדרכיהם וראו מה עשיתי להם: כי אחד קראתיו, ואמרתי לו לך לך מארצך וממולדתך, אחד הי' ואחר כן ברכתיו והרביתיו, ומה שסמך לענין זה נחמת ציון פי' אאז"ל בעבור כי בזמן שנואשו מהיות להם בן לעת זקנתם אז פקדתי' ונתתי להם בן, כן ישראל אחר שיארך גלותם מאד עד שיהיו נואשים מן הגאולה אז יפקדם האל ויוציאם מן הגלות: ואברכהו וארבהו. עתיד במקום עבר כי וארבהו כמוהו וכן ואברכהו פתח הוי"ו שהוא במקום שוא: (ג) נחם ה' ציון. זכר ציון כי היא עיקר המלכות: וערבתה. כמו מדברה, וכן במדבר בערבה, והדומים להם, ואמר נחם וישם עבר במקום עתיד כמנהגו בנבואות ברוב: (ד) הקשיבו. ולאומי, בוי"ו עם הדגש, והדומים לו כתבנו בספר מכלל: כי תורה מאתי תצא, כמו שאמר בתחלת הספר כי מציון תצא תורה, כי המלך המשיח יורה העמים ללכת בדרכי ה', וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג: ומשפטי. כמו שאמר הם ושפטו

תרגום יונתן

ליה: י ואמר נביא עתיד קודשא בריך הוא למהוי אמר לעממיא) מן בכון מדחליא דיי די שמע בקל עבדיה נביא דעבד אוריתא בעקא כגבר דמהליך בקבלא ולית זהור ליה מתרחיץ בשמא דיי ומסתמיך על פורקנא דאלהיה: יא (מתיבין עממיא ואמרין קדמוהי רבוננא לא אפשר לנא למעסק באוריתא ארי כל יומנא אתגרינא דין עם דין בקרבא וכד נצחנא דין לדין אוקידנא בתיהון ושבינא טפלהון ונכסיהון ובחדא גונא שלימו יומנא ולא אפשר לנא למעסק באוריתא מתיב קודשא בריך הוא ואמר להון) הא כולכון מגרן באשתא מתקפי חרב אזילו פילו באשתא דגריתון ובחרבא דתקיפתון ממימרי הות דא לכון לתקלותכון תתיבון: א קבילו למימרי רדפי קושטא דבען אולפן מן קדם יי אסתכלו די כחציבא מטינרא אתחצבתון וכפסולא דמגוב ריקן אתפסלתון: ב אסתכלו באברהם אבוכון ובשרה דאעדיאתכון ארי חד הוה אברהם יחידי בעלמא קריבתיה לפולחני וברכתיה ואסגיתיה: ג ארי עתיד יי לנחמא ציון לנחמא כל חרבתהא וישוי מדברהא כעדן ומישרהא כגינתא דיי ביע וחדוא ישתכח בה מעלי תודתא וקל דמשבחין: ד קבילו למימרי עמי וכנשתי לפולחני אציתא ארי אוריתא מן קדמי תיפוק ודיני כנהור ליה עממין אגלי ישתבחון:

ישעיה נ

י מי בכם ירא יהוה שמע בקול עבדו אשר | הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם יהוה וישען באלהיו: יא הן כלכם קדחי אש מאזרי זיקות לכו | באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה־זאת לכם למעצבה תשכבון:

ישעיה נא

א שמעו אלי רדפי צדק מבקשי יהוה הביטו אל־צור חצבתם ואל־מקבת בור נקרתם: ב הביטו אל־אברהם אביכם ואל־שרה תחוללכם כי־אחד קראתיו ואברכהו וארבהו: ג כי־נחם יהוה ציון נחם כל־חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן־יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה: ד הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע:

תולדות אהרן מי בכם. ברכות ו זוהר בלק: למעצבה. כתובות קל: צור חצבתם. יבמות סד עקדה שער עז פג: אל אברהם. שם שער[...] כי אחד. שם שער כא:

מצודת ציון

בליס ורקבון: עש. כן יקרא התולעת האוכל הבגד וכן כבגד יאכלם עש (לקמן נא): (י) נוגה. ענין האורה וזוהר כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): (י) וישען. ענין סמיכה: (יא) קדחי. ענין הרפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב): מאזרי. מלשון אזור ומחגורה וכן אזרו חיל (ש"א ב): זיקות. ניצוצות האש וכדרז"ל נפקין זיקוקין דנור מפומיה דרב (חולין קלז): באור. שלהבת כמו חמותי ראיתי אור (לעיל מד): אשכם. מל' אש: בערתם. מלשון הבערה והדלקה: למעצבה. מל' עצבון ודאגה: תשכבון. כן נקרא המיתה כמו וישכב דוד עם אבותיו (מ"א ב): (א) חוצבתם. כן נקרא החוצב וכריתות הסלע בלשון המקרא וכן וגם יקב חצב בו (לעיל ה): מקבת. מלשון נקב ועם"ז נקרא הפטיש מקבת כי ראשו הא' חד ובו נוקבין הסלע: נקרתם. ענין בקוע ונקב כמו בנקרת הצור (שמות לג): (ב) תחוללכם. ענין הולדה ויולדה כמו ותחולל ארץ (תהלים צ): קראתיו. ענין גדולה ורוממות כמו עליונים וקרואים (יחז' כג) לפי שדרך הגדולים להיות נקראים לכל דבר חשיבות: (ג) כעדן. הוא אשר הגן נטוע בו כמ"ש ויטע גן בעדן (בראשית ב): וערבתה. ענינו כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש: (ד) ולאומי. ענינו כמו עמי וכן ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה): האזינו. כמו אזן לשמוע: תורה. מלשון הוראה ולמוד: ארגיע. מלשון מרגוע והשקט וכן וזאת המרגעה (לעיל

מצודת דוד

לפי שהמשילם לבגד אמר לשון הנופל בבגד: (י) ירא ה'. אשר הוא י[ר]א וסומע בקול עבדו הנביא: אשר הלך חשכים. אפי' הלך בחשכת הצרות ו[...] מנה האורה והשועה: יבטח בשם ה'. שתבא לו התשועה: וישען. כפל במ"ש: (יא) הן כלכם. אבל באמת כמעט כלכם מעבירים את חמת ה': [...] זיקות. מאזרים את המקום בניצוצי אש והיא היא וכפל הענין במ"ש: לכ[ו] אשכם. ר"ל לפי המעשה כן יהיה הגמול: ובזיקות בערתם. כפל הדבר במ"ש וגו'. לא במקרה היתה כי אם מידי באה בגזרה למען תמותו בעצבון כי לא[...] העצבון עד כי תמותו: (א) רודפי צדק. המחזרים לעשות צדק: אל צור. א[...] אשר נחצבתם ממנו: ואל מקבת. אל נקב הבור אשר יצאתם מנקרים: (ב) [...] אל אברהם. בזה יפרש המקרא שלפניו ור"ל אברהם הוא הצור אשר נחצב[תם] והכינוי בו לראות מה נעשה עמו: ואל שרה. ר"ל שרה היא נקב הבור וגו' ילדה אתכם: כי אחד קראתיו. עם כי היה יחידי בארץ כנען ולא היה[...] ממשפחתו להחזיק בידו מכ"ז אני קראתיו וגדלתיו וברכתי אותו והרבה את זרעו וכאומר כמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם עם שאתם יחידים בין העכו["ם] מי יחזיק בידכם: (ג) כי נחם. המקום ינחם את ציון כי השוב והכונן כמאז ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הדבר ברור כ[...] נעשתה: כל חרבותיה. כל המקומות החרבות: תודה. קול הודאה על הניסים ועל הנפלאות: (ד) ולאומי וגו'. כפל הדבר במ"ש: כי תורה. אשר מא[תי] יורה תורה וכמ"ש כי מציון תצא תורה (לעיל ב) כי מלך המשיח

ין הגוים: לאור עמים. שאיר עיניהם בדרכי ה' וישפט ביניהם ויוכיחם שיהיו בשלום זה עם זה, כמו שאמר וכתתו חרבותיהם לאתים וגו', וזהו שאמר ארגיע, כלומר אניחם ואשקטם נפי או ממלחמה, או פירוש לאור העמים לעיני העמים ארגיע להם ומשפטי להם, כלומר שאעשה משפט בהם: (ה) קרוב צדקי. אם ישמעו אלי בני הגלות קרוב הוא צדקי לבא: וישעי. יא כאלו יצא, וכן אמר כי קרובה ישועתי לבא: וזרועי עמים ישפטו, זהו מלחמת גוג ומגוג, ואמר וזרועי בלשון רבים לרוב הנקמה שיעשה בהם כאדם המכה בשתי ידיו: אלי קוו, יושבי איים יקוו אלי מהיום ההוא ואילך: ואל זרועי. שאסמיך אותם ביד ימיני: (ו) שאו. אם הפסוק הזה כמשמעו איך יאמר ותשועתי לעולם תהיה ואם העולם יאבד איך תהיה ישועה ום אין העולם נברא, ואחז"ל פירש זה יהיה ולא יהיה זה, והוא על דרך ההפלגה כלומר קודם אחריב העולם מאשר אבטל ישועתי וצדקתי, וכמו שאלו קיימים כן תהיה ישועתי קיימת

(ה) ישפוטו. וייסרו א בלע"ז: (ו) שמים נמלחו. הרי נבראות ה שבשמים: נמלחו. כמו (ירמיה לח) בלויי ת ומלחי'. בגד הנשחת. מלחו נתבלבלו ל' מלחי מבלבלין המים במשוטות הספינ' וכן ממולח טהור (שמות ל): והארץ. הארץ: ויושביה. כמה: וישועתי. לעמי תהיה ד"א שמים וארץ כן פתרונו שאו עיניכם אל השמים ואל הארץ מה הם חזקים ובריאים כן יבלו וצדקתי וישועתי עולם הרי שצדקתי בריאה יותר מהם: (ח) עש. יני תולעי' הם: (ט) עורי. תפילת הנביא היא: מצרים שכתוב בה רהב (לעיל ל): מחוללת. ג חלל: תנין. פרעה: ופדויי ה' ישובון. לשון ומוסב על עורי עורי: מי

ד' בקריאה וסימ' נמסר דבר סיני: אנכי אנכי ג' וסי' נמסר לעיל בסיפרא דא סי' מ"ג:

ת אהרן כהן נמלח'. פכו"ס יז מקדש מעט לם: צדק. עקרים מ"ד פי"ד:

ה קָרוֹב צִדְקִי יָצָא יִשְׁעִי וּזְרֹעַי
עַמִּים יִשְׁפֹּטוּ אֵלַי אִיִּים יְקַוּוּ וְאֶל־
זְרֹעִי יְיַחֵלוּן׃ ו שְׂאוּ לַשָּׁמַיִם עֵינֵיכֶם
וְהַבִּיטוּ אֶל־הָאָרֶץ מִתַּחַת כִּי־שָׁמַיִם
כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה
וְיֹשְׁבֶיהָ כְּמוֹ־כֵן יְמוּתוּן וִישׁוּעָתִי
לְעוֹלָם תִּהְיֶה וְצִדְקָתִי לֹא תֵחָת׃
ז שִׁמְעוּ אֵלַי יֹדְעֵי צֶדֶק עַם תּוֹרָתִי
בְלִבָּם אַל־תִּירְאוּ חֶרְפַּת אֱנוֹשׁ
וּמִגִּדֻּפֹתָם אַל־תֵּחָתּוּ׃ ח כִּי כַבֶּגֶד
יֹאכְלֵם עָשׁ וְכַצֶּמֶר יֹאכְלֵם סָס
וְצִדְקָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וִישׁוּעָתִי
לְדוֹר דּוֹרִים׃ ט עוּרִי עוּרִי
לִבְשִׁי־עֹז זְרוֹעַ יְהוָה עוּרִי כִּימֵי קֶדֶם
דֹּרוֹת עוֹלָמִים הֲלוֹא אַתְּ־הִיא
הַמַּחְצֶבֶת רַהַב מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין׃
י הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחֲרֶבֶת יָם מֵי
תְּהוֹם רַבָּה הַשָּׂמָה מַעֲמַקֵּי־יָם דֶּרֶךְ
לַעֲבֹר גְּאוּלִים׃
יא וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן
בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם
שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן

ה קְרִיבָא זְכוּתִי נְפַק פּוּרְקָנִי
וּבִתְקוֹף דְרַע גְבוּרְתִּי עַמְמַיָא
יִתְדְנוּן לְמֵימְרִי נַגְוָן יְסַבְּרוּן
וְלִיתְקוֹף דְרַע גְבוּרְתִּי יִכְתְּרוּן׃
ו זְקִיפוּ לִשְׁמַיָא עֵינֵיכוֹן
וְאִסְתַּכָּלוּ בְּאַרְעָא מִלְרַע אֲרֵי
שְׁמַיָא כִּתְנָנָא דְעָדֵי כֵּן יְעִדּוּ
וְאַרְעָא כִּכְסוּתָא דִבְלְיָא כֵּן
תִּבְלֵי וְיָתְבָהָא אַף אִינוּן הָכֵן
יְמוּתוּן וּפוּרְקָנִי לְעָלַם יְהֵי
וְזָכוּתִי לָא תִתְעַכַּב׃ ז קַבִּילוּ
לְמֵימְרִי יָדְעֵי קוּשְׁטָא עַמָא
דְאוּלְפַן אוֹרַיְתִי בְּלִבְּהוֹן לָא
תִדְחֲלוּן מֵחִסוּדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא
וּמֵאִתְרַבְרְבוּתְהוֹן לָא תִתַּבְרוּן׃
ח אֲרֵי כִּלְבוּשָׁא דְאָכִיל לֵיהּ
עָשָׁא וּכְעַמְרָא דְאָחִיד בֵּיהּ
רוּקְבָא וְזָכוּתִי לְעָלַם תְּהֵי
וּפוּרְקָנִי לְדָר דָרִין׃ ט אִתְגְלָא
אִתְגְלָא לִבְשִׁי תְקוֹף גְבוּרָא
מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְלָא כְּיוֹמֵי קֳדָם
דָרַיָא דְמִלְקַדְמִין הֲלָא בְדִילָךְ
כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּבָרִית
גִּבָּרַיָא שֵׁיצֵיתִי פַּרְעֹה
וּמַשְׁרְיָתֵיהּ דַהֲווֹ תַקִיפִין
כְּתַנִינָא׃ י הֲלָא בְדִילָךְ כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל אַחְרֵבִית יַמָא מֵי
תְהוֹם רַבָּה שַׁוֵיתִי עוּמְקֵי
אוֹרַח לְמֵיגָז מְשֵׁיזְבַיָא׃ יא וּפְרִיקַיָא דַיְיָ יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן וְיֵעֲלוּן לְצִיוֹן בְּתוּשְׁבַּחְתָּא וְחֶדְוַת עָלַם תְּהֵי

וכן אמר ירמיהו הנביא אם ימושו החקים האלה מלפני גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני והחכם ר' אברהם בן עזרא כתב כי מזה הפסוק למדו אנשי תושיה כי נשמת האדם עומדת ודברה אמת והשמים הוא הרקיע והארץ היא המיושבת וישועת האדם וצדקתו לעולם עומדת, ר"ל כי האויר יקרה לו הפסד ושנוי, וכן הארץ כמו רעש הארץ ונפול ההרים ויבא מזה הפסד הישוב: ויושביה. כמו כן ימותון, ואעפ"י שהם מד' יסודות זכר השנים כי באויר הם חיי הגוף ויסוד הגוף הוא העפר, וכן אמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב, אבל הנשמה החכמה לעולם תהיה לא תמות, והרב הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' דרך משל על אבוד האומות והמרעים לישראל, אמר ראו איך נתכו השמים ההם ושממה הארץ ההיא וימות מי שעליה ואתם נעדרים כאלו אמר שהם אשר מלאו את הארץ והיה נחשב בהם העמידה והקיום כשמים, על דרך משל וגוזמא אבדו מהר וכלו ככלות העשן והעניינים הקיימים בקיימות הארץ יאבדו הענינים ההם כאבוד הבגד הבלה: נמלחו. ענין ההתכה, וכן ארץ מלחה לא תשב, והוא עבר במקום עתיד: תחת. תשבר, כמו אל תירא ואל תחת: (ז) שמעו. אמר עוד כנגד בני הגלות, וכפל הענין במ"ש אלא שחדש בו קצת הענין: תורתי בלבם. אותם שתורתי בלבם לא בפיהם לבד כי הם יראו הישועה: חרפת אנוש. שמחרפים אותם האומות על אחור הגלות, וכן אמר כל היום כלמתי נגדי וגומר: ומגדופותם. גדופה כמו חרפה, (ח) כי כבגד. זה הפסוק מסייע לפי' הרמב"ם ז"ל: יאכלם. הכנוי לרשעים, כלומר יאכל אותם הרעה הבאה עליהם כמו הבגד שיאכל אותו העש והסס הוא אחי עש ובערבי יקרא סוס כי הם יאבדו מן הארץ ואתם תהיו בה לעולם בצדקתי וישועתי שאתן לכם: (ט) עורי עורי. שניהם מלרע: לבשי עוז. דרך משל כמו גאות לבש: עורי. זה מלעיל: כימי קדם. במצרים: עולמים. זה ימים רבים וזמנים ארוכים שעברו: עורי. רהב, זה מצרים, וכן אזכיר רהב ובבל, ואמר המחצבת שהכה אותם בעשר

ה מחוללת. מגזרת חיל כיולדה: תנין. זה פרעה, וכן אמר התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו: (י) הלא את היא המחרבת ים, זה ים סוף, כמו שאמר וישם את הים לחרבה, והנה הענין מלות שונות: השמה. מלעיל בשני השואין כי הוא פעל עבר והוא במקום אשר שמה, וכן הבאה מצרימה שבעים, אשר באה, כי לא תבא ה"א הידיעה על העוברים: (יא) ופדויי. כמו מקדם כן תעשה עוד עם גלות ישראל ועוד כמו שעברו גאולים בים סוף ובאו לארצם כן פדויי ה' ישובו מהגלות: ובאו ציון ברנה, וי"ו ופדויי במקום כן, כי יש וי"ו להשוות דברים כמו בספר מכלל, וכן וי"ו ושפתי רננות יהלל פי כמו שפירשנו בספר תהלים, וכן ושמועה טובה תדשן עצם, ובספר משלי כמו אנה הווי"ן רבים: ושמחת עולם על ראשם, דרך משל כי ילכו קוממיות

מצודת דוד

ת ב"א ללכת בדרכי ה': ומשפטי לאור עמים. ומשפט משיחי יצא להאיר עמים בדברי רבותם כמ"ש ושפט בין הגוים וגו': ארגיע. בזה אניח והשקט לכל אומה ואומה כי לא תוסיף להלחם זו בזו כמ"ש לא ישא גוי וגו': (ה) קרוב צדקי. הצדק שיצא להם קרוב הוא לבא וכאילו כבר יצא: ישפוטו. במשפט הראוי להם: איים יקוו. יושבי האיים יקוו אלי לשום בי: ואל זרועי. כפל הדבר במ"ש: (ו) שאו לשמים עיניכם. הסתכלו שמים וראו שרי של צבאות הכשדים כמה הם חזקים ורב ממשלתם והביטו וני הכשדים אשר מתחת כמה הם מושפעים בטובה הרבה על ידי שריהם ה: כי שמים. רצה לומר עכ"ז יומחו שרי מעלה כעשן הכלה והולך לו: ויושביה. כמו כן ימותון: וישועתי. לישראל לעולם תהיה ולא תושחת: וצדקתי. הצדקה שאעשה לישראל לא תשבר ותתקיים לעולם: (ז) יודעי צדק. המכוונים לב לדעת צדקה: חרפת אנוש. מחרפת העכו"ם המחרפים על איחור הגאולה: ומגדופותם. כפל הדבר במ"ש: (ח) כי כבגד. העש יאכל את העכו"ם כאשר יאכל את הבגד רצה לומר העכו"ם יכלו כבגד הנאכל מהעש ולפי שהמשילם לבגד אמר יאכלם עש ין הנופל בבגד: וכצמר וכו'. כפל הדבר במ"ש: וצדקתי. הצדקה שאעשה לישראל תתקיים לעולם: וישועתי. כפל הדבר במ"ש: (ט) עורי עורי. הנביא מתפלל ואמר עורי וכו' וחוזר ומפרש זרוע ה' עורי כימי קדם וכו' ר"ל הראה כח זרועך כמו בימי קדם כמו שעשית במצרים. אשר חצבת את מצרים כאבנים ר"ל שהכה בם מכה רבה: מחוללת תנין. אשר הרעידה את פרעה: (י) המחרבת ים. אשר החריבה את ים סוף: מי תהום רבה. המחרבת מי תהום רבה וכפל הדבר במ"ש: השמה. אשר שמה עומק הים להיות בה דרך שיעברו בו ישראל אשר גאלת ממצרים: (יא) ופדויי וכו'. וזהו גמר תפלתו שאמר עורי אשר ישראל שיפדם ה' מן הגלות ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה ועל ראשם תהיה השמחה עד עולם כי לא יגלו עוד: ישיגון. כאלו השמחה והששון ישיגום

מצודת ציון

(לעיל כח): (ה) יקוו. מל' תקוה: ייחלון. מלשון תוחלת ותקוה: (ו) והביטו. ענין ראיה: נמלחו. ענין ההתכה וכליון כמו ובלוי מלחים (ירמיה לח): תבלה. מלשון בלייה וקלקול: תחת. ענין שבירה כמו חתה קשתותם (שם נא): (ז) ומגדפתם. ענין חרפה כמו אשר גדפו (לעיל לז): אל תחתו. אל תשברו: (ח) עש. שם תולעת האוכלת הבגד: סס. שם תולעת האוכלת הצמר ודומה לו כמסוס נוסס (לעיל י): (ט) עורי. מלשון התעוררות והכפל לחזק: המחצבת. זה הלשון יאמר על חצובת אבנים וכן וגם יקב חצב בו (לעיל ה): רהב. כן יקרא מצרים כמ"ש לכן קראתי לזאת רהב (לעיל ל): מחוללת. מל' חיל וחלחלה: תנין. כן יקרא פרעה מלך מצרים כמ"ש התנין הגדול (יחזקאל כט): (י) המחרבת. מלשון חורב ויובש: תהום. כן נקרא מקום המים

רדק

קומתיות ראש נשוי בשמחה: ישיגון נסו, והל מעלה מזה בפרשה חזקו ידים ישיגון ונסו ושם כתבנו בסימן שהוא וי"ו נו"ן: (יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם. אמר מנחמכם לשון רבים ואמר מי את ותיראי לשון נקבה ואחר כך אמר ותשכח ותפחד לשון זכר כי כן מנהג המקרא כשמדבר כנגד כנסת ישראל כשמדבר בלשון רבים מדבר כנגד הפרטים וכשמדבר בלשון יחיד מדבר כנגד הכלל וכשמדבר בל' נקבה מדבר כנגד הכנסת: ימות. כי בן תמותה הוא ואם יצר לך היום לא יצר לך מחר: חציר. פירוש כחציר, וכן גור אריה יהודה והדומים לו רבים: (יג) ותשכח. אמר שהוא בורא העולם היה לך לחשוב כי יש כח בידו להצילך מיד בן אדם ואיך פחדת מבן אדם ולא זכרת האל שאם תשוב אליו ותבקש מלפניו הוא יצילך מידו: נוטה ויסד, פירשתי כמה פעמים: כאשר כונן להשחית. ולמה אתה מפחד ממנו שוב לאל ולא תפחד ממנו כי בן אדם הוא עלתה חמתו וכונן להשחית לא יעשה ולא יספיק לו כדבר סנחריב ואיה חמתו הלכה כענן: (יד) מהר צועה. לא תזיק חמת המציק כי מהרה ימהר הגולה להפתח מבית גלות וגולה ישראל שהוא גולה בין העמים, ולשון צועה הוא ענין טלטול ונוע ממקום למקום יש בטלטול השבי ויש בטלטול אחר, וכן לשון גלות כי גולה היא ממקומה אינו טלטול השבי, ולשון צועה יש בו פעל עומד כמו זה מהר צועה, וכן את צועה זונה, ויש שהוא פעל יוצא כמו ושלחתי לו צועים וצעהו צועה ברוב כחו: ולא ימות לשחת, לא ימות בגלות שהוא לו כמו קבר, ועל הכלל מדבר כי אם ימותון בגלות יחידים יעלו בתחיית המתים, אבל באמרו ולא ימות על הכלל יאמר, כלומר שלא ישאר שם כי על כל פנים יצא ויפתח ממאסר הגלות: ולא יחסר לחמו, בעודו בגלות אף על פי שהוא שבוי האל מזמין להם בין הגוים אויביהם ושוביהם טרפם ולחמם בכבוד, או פירוש ולא יחסר לחמו בצאתו מהגלות בדרך כמו שאמר לא ירעבו ולא יצמאו, ובדרש מפרש הפסוק כן איך תפחד מבן אדם שימות והנה בעודו בחיים הוא דבר חלוש מאד אפילו נקביו קשים עליו צריך למהר הוא ולהפתח בהלוך המעים כדי שלא ימות לשחת, כיון שמהר להפתח צריך למזונות שאם יחסר לחמו ימות, ויונתן תרגם כן מוחי וגו': (טו) ואנכי ה'. שיש בידי כח להוציאך מהגלות ואנכי רגע הים ה"ה שאגער בעמים המציקים בכם: רוגע. תרגם יונתן כמו גוער דנזיף בימא, ויש לפרשו כמו בוקע, וכן עורי רגע וימאס, בכמו רגע הים, והנה גערתי בים סוף לעבירכם: ויהמו גליו. במקום הבקיעה, ולא יכלו לעבור עד שעברו ישראל, וכן והמו גליו ולא יכלו: ה' צבאות שמו. והוא אדון צבאות מעלה ומטה ובידו הכל: (טז) ואשים. הנה שמתי דברי בפיך להיות לי לעם, וכן ודברי אשר שמתי בפיך: ובצל ידי כסיתיך. שלא יוכלו העמים לכלותך בגלות כל זמן שיהיו דברי בפיך ובלבבך כי לא שמתי אותם בפיך אלא להיותם בלבבך לעשותם כמו שאמר בפיך ובלבבך לעשותו: לנטוע שמים. וכל זה הכסה עליך בגלות עד שיבא עת לנטוע שמים וליסוד ארץ וזהו קבוץ גליות שיהיו ישראל עולם חדש, וכן אמר בורא השמים החדשים והארץ החדשה ולא תזכרנה הראשונות וגו': ולאמר לציון עמי אתה. פירוש לבני ציון וזכר ציון כי היא עיקר המלכות, ויונתן תרגם לקיימא עמא וגו' כבעמוד: (יז) התעוררי

תרגום

לְהוֹן דְלָא פָסְקָה וַעֲנַן יְקָר יְהֵי
מַטֵיל עַל רֵישֵׁיהוֹן בֵּיעַ וְחֶדְוָה
יִשְׁכְּחוּן וְיֵסוּף מִנְהוֹן מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל דָוֹנָא וְתֵינַחְתָּא׃
יב אֲנָא אֲנָא הוּא מְנַחֶמְכוֹן
מִמַן אַתּוּן דַחֲלִין מֵאֱנָשָׁא
דְמָאֵית וּמִבַּר אֱנָשָׁא דִי
כְּעִסְבָּא חֲשִׁיב׃ יג וְאִתְנְשֵׁיתָא
פּוּלְחָנָא דַיְיָ דְעָבְדָךְ דִתְלָא
שְׁמַיָא וְשַׁכְלֵיל אַרְעָא וּדְחַלְתָּא
תְדִירָא כָּל יוֹמָא מִן קֳדָם חֲמַת
מְעִיקָא כְּמָא דְמִתְקְנִין לְחַבָּלָא
וּכְעַן אָן הִיא חֲמַת דִמְעִיקָא׃
יד מוֹחֵי פּוּרְעֲנוּתָא לְאִתְגְלָאָה
וְלָא יְמוּתוּן צַדִיקַיָא לְחַבָּל וְלָא
יַחְסְרוּן מְזוֹנֵיהוֹן׃ טו וַאֲנָא יְיָ
אֱלָהָךְ דִנְזִיף בְּיַמָא וְהָמָן גַלוֹהִי
יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ טז וְשַׁוֵיתִי
פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ וּבְטַלַל
גְבוּרְתִּי אַגְנֵית עֲלָךְ לְקַיָמָא
עַמָא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן דִיסְגוֹן
כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָא וּלְשַׁכְלָלָא
כְּנִשְׁתָּא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן דִיסְגוֹן
כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וּלְמֵימַר
לְדַדְיְרִין בְּצִיוֹן עַמִי אַתּוּן׃
יז אִתְרַבָּא אִתְרַבָּא קוּמִי
יְרוּשְׁלֵם דְקַבֵּילְתְּ מִן קֳדָם יְיָ
יַת כָּסָא דְחֵימְתֵיהּ יַת פַּיְלֵי כָּסָא דִלְוָטָא שְׁתֵית אַעְרֵית׃ יח לֵית דִמְנַחֵם לַהּ מִכָּל
בְּנִין דִילֵידַת וְלֵית דְמַתְקִיף בִּידַהּ מִכָּל בְּנִין דְרַבִּיאַת׃ יט תַּרְתֵּין עָקָן אַתְאָה עֲלָךְ
יְרוּשְׁלֵם לָא יְכֵילֵית לְמֵקָם כַּד אַרְבַּע יֵיתוּן עֲלָךְ בִּיזָא וְתִבְרָא וְכַפְנָא

ישעיה נא

וְאַנָחָה׃ יב אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא ג׳
מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ
יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן׃ ב׳ חמט״ס שנס
יג וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם ב׳ וחסר
וְיֹסֵד אָרֶץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם י״ד
מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן ב׳ בפסוק
לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק׃
יד מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא־יָמוּת ב׳ וכאים. ב׳
לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ׃ טו וְאָנֹכִי ט׳ ר״פ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו ד׳
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ טז וָאָשִׂם דְּבָרַי ס׳ חסר
בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם ג׳
וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אָתָּה׃ ג׳
יז הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוּמִי ב׳ בפסוק ומ״ל
יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה
אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס ב׳
הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית׃ יח אֵין ל׳ ומד ומלית
מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין
מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה׃ ל׳
יט שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ ל׳
הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי

רשי

(יב) מי את. בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למו
(יג) ותשכח ה' עושך. ולא נשענת עליו: המציק. מושלי אוה"ע המשעבדים בכ
כאשר כונן. נזדמן: ואיה חמת המציק. מחר בא ואיננו: (יד) מהר צועה להפתח. א
נקבין קשין עליו וצריך הוא להפתח בהילוך המעים כדי שלא ימות לשחת וכיון שמ
להפתח צריך הוא למזו
רבים שאם יחסר לחמו
הוא ימות: צועה. ל'
העומד להריק כמו שא
במואב שדימהו הנבי' ליין(ירמ'
מח) השקט אל שמריו ולא הו
מכלי אל כלי וגו' שם ושל
לו צועים וצעהו וכליו יריק
ד"א מהר צועה אותו ה
המציק שהוא עכשיו חגור מ
חלוץ כח ימהר להפתח ולי
חלש: צועה. חוגר כמו (ל
סג) צועה ברוב כחו: ולא ימ
המסור בידו לשחת אבל ה
ראשון מדר' אגד' הוא בפס
רבתי: (טו) רוגע הים.
עורי רגע (איוב ז) סרו
בלע"ז: (טז) לנטוע שמי
לקיימא עמא דאמיר ע
דיסגון ככוכבי שמיא: ול
ארץ. ולשכללא כנישתא ד
עליהון דיסגון כעפרא דא
(יז) קבעת. ת"י פילי
הם כוס ולי נראה קבעת
השמרים הקבועים בתח
הכלי ומצית יורה עליו
שנאמר שמריה ימצו (ת
עה): התרעלה. הוא כ
המטמטמת ומתיש כח ה
כאסור וקשור ומטוטף
הברושים הרעלו (נחום
והשרות והרעלות שהוא
טיטוף וכמ' שבת מדיות ר
מין הרגל נאה להתעטף
תרעלה. אינטומישמ"ט ב
מצית. אגוטי"ר בלע"
(יט) שתים הנה קראתי
צרות כפולות שתים שתי
מי אנחמך. מי אביא לך ל
ולומר אף אומה פלונית
לקתה

ואנכי ט' ר"פ בני
וסימ' ואנכי עמדתי בהר
הראשנים. ואנכי הכתר
פני. ואנכי לא חטאתי לך. ואנכי היום רך ומשוח מלך. ואנכי ה' אלהיך רגע הים ויהמו גליו. ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ.
תולעת ולא איש. ואנכי נטעתיך שורק. ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. וכל תריסר ר"פ דכוו' ואנכי: ובצל ג' בקריא' וסימ' ובצל
כסיתיך. ובצל כנפיך אחסה. ובצל כנפיך ארנן: ארץ י"ד קמצין וסי' נמסר לעיל בהאי ספרא סימן י"ד:

תולדות אהרן מהר צועה. ברכות נז פסחים קיח: ואשים דברי. זוהר בראשית לו. (תענית סח מגלה עד): ובצל ידי. חגיגה ה סנהדרין צט:

מצודת ציון

מים רבים: רבה. גדולה: תהום. מל' תהום: מעמקי. מל' עומק: (יב) חציר. דשא ועשב: (יג) עושך. ענין הגדלה והרמה כמו הוא עשך ויכוננך (דברים לב): חמת. מל' חמה וכעס: המציק. מל' צוקה וצרה: כונן. מל' הכנה: (יד) צועה. הוא ענין טלטול הנוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעהו (ירמיה מח): להפתח. ענין התרת המאסר וכן אסוריו לא פתח (לעיל יד): (טו) רוגע. ענין בקוע כמו עורי רגע (איוב ז): (יז) התעוררי. מל' התערה והקיצה מהשינה: קבעת. מלשון קבע והם השמרים הקבועים בתחתית הכוס: התרעלה. יתכן שהוא מל' ערל בהפוך ור"ל כוס משקה המטמטם את הלב לרוע תכונתו והוא משל על הפורעניות וכן סף רעל (זכריה יב): מצית. מל' מצילה כמו למען תמוצו והתענגתם (לקמן סו): (יח) מנהל. ענין הנהגה

מצודת דוד

והשמחה רודפת אחריהם וישיגון אותם: נסו. ינוסו ויברחו מהם: (יב) אנכי כאלו המקום משיב לומר אנכי הוא המנחם אתכם והם א"כ תנחומין שיש ממש: מי את. ר"ל בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש סופו למות: חציר ינתן. אשר הוא נתון בעולם כחציר כזה אשר ימול ויבש כפל ענין במ"ש: (יג) ותשכח ה' עושך. שכחת השענת ה' המגדל והמרומם והכל שלו כי הוא נוטה שמים וגו': ותפחד. בכ"ע תפחד מפני חמת האויב המציק הכין מחשבות להשחית: ואיה המציק. רצה לומר הלא מחר בא ואיננו כי לשחת ואם כן למה שכחת השענת המקום ותפחד ממנו: (יד) מהר צועה הנודד והטלטול הגולה ימהר להפתח ויולך לו ואמר בלשון שאלה מן הכתוב במאסר ורצה לומר לא יהיה עוד מטולטל בגולה: ולא ימות לשחת. אף עודו בגולה לא ימות להיות נשחת וכל ואף לא יחסר לו די לחמו והספקו: (טו) ואנכי וגו'. ר"ל ולמה לא תשען עלי הלא אנכי ה' אלהיך והכל בידי שהם בוקע מי הים לבל ילך במהלכו ושהם יצוף הגלים ויהמו בקול גדול: ה' צבאות שמו. לפי שהוא מושל בצבאות מעלה ומטה: (טז) ואשים דברי בפיך. דברי התורה שמתי בפיך לדבר בם: ובצל ידי כסיתיך. הגנתי עליך מן האויב בזכות התורה: לנטע שמים. שיהיו נטועים על אדמתם עם ישראל אשר עליהם נאמר ככוכבי השמים כמו שכתוב הבט נא השמימה וספור ה וכו' כה יהיה זרעך (בראשית ט"ו) וליסוד ארץ. שיהיו מיוסדים אלו הנמשלים גם לעפר הארץ כמ"ש ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם יג): ולאמר

שמרי הכוס: התרעלה. הרעדה, או פירושו הם המות אמר די לך בגלות ככר שתית כוס התרעלה עד השמרים גם מצית אותה עד שלא נשאר בכוס אפילו טפה כלומר כל הרעות הכתובות הגיעו
די לך קומי מהגלות התעוררי והתעוררי: (יח) אין מנהל לה. בעודה בגלות לא היה כח ביד בני הגולה לנהל כאחד חברו ולהחזיק בידו ולסמכו מהרעה כי כולם היו שוים בה: (יט) שתים
הרעות הקורות אותך בהיותך בארצך קרוב לגלות שתים רעות היו השוד והשבר והם הרעב והחרב כי השוד הוא החרב והשבר הוא הרעב אלה הרעות היו לך מלבד רעות הגלות שהגלת
הם הנים: קראתיך. בנוע האל״ף: מי אנחמך. איזה עם שלקה כמוהך שאוכל לנחמך בו: (כ) בניך עלפו שכבו. מענין על ראש יונה ויתעלף ענין עיפות ורפון האברים עד שלא יוכל לעמוד
ומו כמו שאמר בקינות ירמיה שכבו לארץ חוצות נער וזקן: כתוא מכמר. כתוא שהוא שוכב במכמר שלכדו אותו בו, והוא היה התים הנזכרת בתורה ותאו וזמר בספוק שאותיות כמו בבש
וכשב והוא שור הבר ועכמר הוא רשת, וכן יפלו במכמוריו רשעים, וכן ופורשי מכמורת: (כא) לכן. ושכורת ולא מיין. פירוש ושכורת הצרות ולא מיין: (כב) כה אמר אדניך. הוא יהיה אדוניך ולא העכו״ם והוא אלהיך שיקח משפטך מן העכו״ם: יריב עמו. יקח ריב עמו ומשפטם מן הגוים, וכן ריבו אלמנה: (כג) ושמתיה ביד מוגיך. שרשו יגה מן כי ה' הוגה: לנפשך. אמר נפשך ואמר גוך כי הנפש מעונה בעינוי הגוף: וכחוץ. פירוש כמו החוץ שהכל עוברים עליו וכל זה הגלה לאהבתי לפיכך אמר ותשימי: (א) עורי עורי. עוך. שהיית מופשטת ממנו עד עתה לבשי אותו: (ב) התנערי מעפר. דמה ישיבתה בגלות כמי שהתפלש בעפר ואומר התנערי מעפר וקום: שבי. כמו את השבי ואת המלקוח, ויונתן תרגם ענין ישב קומי תבי על כורסי יקרא ירושלם: התפתחי מוסרי צוארך. חסר מ״ם השמוש ממוסרי צוארך שהרי היה בגלות כאלו עול מוסרים בצואר: שביה. תאר בפלס עניה: (ג) כי כה אמר ה' חנם. בלא כסף אלא בעונות: ולא בכסף. אלא בתשובה, ועוד נאריך בענין זה בפסוק וירא כי אין איש: (ד) כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה. זכר שתי גליות גלות מצרים וגלות בבל כי מלך אשור הוא מלך בבל, ואמר מצרים שירד שם בראשונה לגור שם ואשור כמו כן באפס עשקו כל אחד מהם, כי מצרים לא היה לו דין להעבידו בפרך כי לגור בא שם תחלה, וכן אשור לא היה לו דין בהם ולא היו בני מלחמתו למה בא סנחריב והגלה עשרת השבטים ונבוכדנצר הגלה יהודה ובנימן והוא באפס בלא משפט ואעפ״י שהיתה גזרה מהאל הם המצריים שעבדום וענו אותם יותר מדאי, וכן אשור כמו שאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה: (ה) ועתה. בזה הגלות שהוא גלות שלישי: מה לי פה. מה לי כל כך בזה הגלות שהארכתי אותם זמן רב בגלות כן יאמר

אֲנַחֲמֵךְ׃ כ בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ
כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים
חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ׃ כא לָכֵן
שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא
מִיָּיִן׃
כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ
יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־
כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס
חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד׃
כג וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד־מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ
לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ
גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים׃
נב א עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ
צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם
עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ
עוֹד עָרֵל וְטָמֵא׃ ב הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר
קוּמִי שְּׁבִי יְרוּשָׁלָ͏ִם הִתְפַּתְּחוּ מוֹסְרֵי
צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן׃ ג כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף
תִּגָּאֵלוּ׃ ד כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר
שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ׃ ה וְעַתָּה

וְחַרְבָּאֲלִית דִּי מְנַחֵמִיךְ אֱלָהֵין
אֲנָא׃ כ בְּנַיִךְ יְהוֹן מִטַּרְפִין רְמָן
בְּרֵישׁ כָּל שׁוּקַיָּא כְּמִזְרְקֵי
מְצַדָּן מְלַן חֵימְתָא מִן קֳדָם יְיָ
מְזוּפִיתָא מִן קֳדָם אֱלָהָיִךְ׃
כא בְּכֵן שְׁמַעִי כְּעַן דָּא
מְטַלְטַלְתָּא דְּרַוְיָא מִן עָקָא
וְלָא מִן חֲמַר׃ כב כְּדְנַן אֲמַר
רִבּוֹנִיךְ יְיָ וֵאלָהִיךְ דַּעֲתִיד
לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין עַמֵּיהּ הָא
קַבֵּלִית מִן יְדִיךְ יַת כָּסָא
דִּלְוָטָא יַת פַּיְלֵי כָּסָא דְּחֵימְתִי
לָא תוֹסִיפִין לְמִשְׁתֵּהּ עוֹד׃
כג וְאֶמְסְרִינָהּ בְּיַד דַּהֲווֹ מוֹנָן
לִיךְ דַּהֲווֹ אָמְרִין לְנַפְשִׁיךְ
אַמְאִכִי וְנֶעְדֵי וְאַמְאֵיכְתְּ
בְּאַרְעָא יְקָרִיךְ וַהֲוֵית כְּשׁוּק
לְעָדָן׃ א אִתְגְּלָא אִתְגְּלָא
לְבַשִׁי תוּקְפִיךְ צִיּוֹן לְבַשִׁי
לְבוּשֵׁי תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ יְרוּשְׁלֵם
קַרְתָּא דְקוּדְשָׁא אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן
וִיעְדּוּן בִּיךְ עוֹד עָרְלִין
וּמְסָאֲבִין׃ ב אִתְנַפַּצִי מֵעַפְרָא
קוּמִי תִּבִי עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא
יְרוּשְׁלֵם אִתְפְּסַקוּ חַנְקֵי צַוְרֵיכוֹן
שְׁבִיָּא כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן׃ ג אֲרֵי
כְדְנַן אֲמַר יְיָ מַגָּן אִזְדַּבַּנְתּוּן
וְלָא בְּכַסַף תִּתְפָּרְקוּן׃ ד אֲרֵי
כְדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְמִצְרַיִם נְחַת עַמִּי בְּקַדְמֵיתָא לְאִתּוֹתָבָא תַמָּן וְאַתּוּרָאָה בְּרַמָּא אַנְסֵיהּ׃

ל' | ל'. ל' | ל' וחסר | ב' כי סוף אדניך והשתחוי | ב' ובענין | ל' ומ״ל ב' ומ״ל | ל' ומ״ל | ל'. ב' | ל'. ל' | ל' | ד' דסמיכי | ל' חסר בסיפרא | התפתחי ק' | ל' | ל' | ס״ו רפין | ל'. י״ג דסמיכי | ל'

דוגמתך: (כ) עולפו. עייפות כמו (עמוס ח) [תתעל]פנה הבתולות בצמא בלע״ז: כתוא מכמר. כתוא זה הנפל למכמר. כמו ותאו וזמר (דברי' יד): שכורת ולא מיין. שכורת אחר שלא מיין: (כב) יריב אשר ידין דין עמו: מוגיך. מניפך ומטלטליך לשון ההמון נמוג (ש״א יד) קרושלי״ר בלע״ז: שחי. על גביך: (ב) התנערי. ר״א בלעז כמנער את: קומי. מן הארץ מגזרת תשב (לעיל ג): שבי. על: התפתחי. הוי נותרת: קירגל״ש בלע״ז: שביה. ויה: (ג) חנם נמכרתם. קי חנם הוא יצר הרע לכם לשכר: ולא בכסף. אלא בתשובה: מצרים ירד עמי וגומר. מצריים היו להם קצת יהם שנעשו להם אכסניא אבל אשור באפס וכחנ' (ה) מה לי פה. למה אני

ב' וסימניהון אדניך אלהיך יריב עמו. אדניך והשתחוי לו: עורי דסמיכי בקריאה וסי' עורי ורה עורי עורי ב' בפסוק. עז זרוע ה'. לבשי עוזך בשי בגדי תפארתך: בכסף ן וסי' נמסר ביהושע סי'

ת אהרן עלפו. ב״ק קי״ג: ושכורת. עירובין כום ח): ערל וטמא. זוהר הסנערי. ר״ה לא: חנם מכרתם. מגלה כד:

מצודת דוד

לציון. כל העכו״ם יאמרו על בני ציון שהמה עמי כי יהיה נראה בהם שפע גדובה: (יז) התעוררי. זהו מאמר הנביא בגבורה הקיצי מתרדמת הצער אשר שתית. אשר עד הנה שתית כוס החמה הבאה מה' ונתמצק א״כ את קובעת. השמרים הקבועים בתחתית כוס התרעלה כבר שתית ומצית ולא נשאר מאומה ר״ל כל הרעות הכתובות כבר באו עליך ולא תוסיף לבוא (יח) אין מנהל לה. רוצה בבבל לא היה בה מנהיג מי מאנשיה: ואין מחזיק. לא להחזיק בידה שלא תפול לארץ כי מכולם אפס הכח והממשלה: (יט) שתים. פולה קרה לך ומי הוא אשר ינוד לך בראש עליך לנחמך כי כולם קמו עליך:

מצודת ציון

הנכנס כמו נבלת בעוז (שמות טו): מחזיק. אוחז: (יט) קוראתיך. מל' מקרה: (כ) עלפו. ענין חלשות הלב והעדר ההרגשה כמו תתעלפנה הבתולות (עמ״ס ח): כתוא. הוא שור הבר והוא בספוק מן ותאו וזמר (דברים יד) וכמו כבש כשב: מכמר. רשת הלוכד כמו ופורשי מכמורת (לעיל יט): חמת. מלשון חמה וכעס: גערת. ענין צעקת נזיפה: (כג) מוגיך. מל' המגה והמסה: שחי. ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (לעיל ב): גוך. גופך כמו גוי נתתי למכים (לעיל נ): וכחוץ. הוא השוק מקום הלוך בני אדם וכן מחוץ האופים (ירמיה לז): (א) עורי. מלשון העירה והקיצה: (ב) התנערי. ענין תנועה חזקה להשליך ולהריק העפר הנדבק כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה): התפתחי. ענין התרת הקשר: מוסרי. קשורי רצועת העול: בת ציון. עדת ציון: (ד) לגור. לדור: באפס. על חנם בלא דבר וכן אפס מעשיהם (לעיל מא): עשקו. מל'

השבר. עכשיו יפרש מה הם השתים ואמר שהם השוד והשבר: והרעב והחרב. הוא פי' על השוד והשבר כי השבר הוא הרעב וכן נאמר בשברי לכם מטה לחם ק כ״ו) והשוד הוא שדידת גייסות הבאים בחרב במלחמה: מי אנחמך. תחסר הבי״ת והוא כמו במי אנחמך ר״ל את מי אביא לראיה ולדוגמא לומר שגם לו קרה ק שיהיה לך להתנחם כי כן דרך בני אדם להתנחם בזה וכאומר הנה באמת לא קרה למי כמקרך: (כ) בניך עלפו. מחסרון לחם ומים: שכבו וגו'. מתי רעב כבו בחוצות ואין קובר להם: כתוא מכמר. ר״ל נשאר שוכב במקום שהומת כשור הבר הנלכד ברשת שהוא שם במקום שנלכד וא״א לו לזוז ממקומו: (כא) לכן. קבלת גמול עונך שמעי עתה זאת וכו': ושכורת. מבולבלת כשכור לא משתיית יין כ״א מצרה ויגון: (כב) ואלהיך יריב עמו. אשר יריב ריב עמו לקחת נקמתם וריעים להם: הנה לקחתי מידך וגו'. רצה לומר עוד לא יהיו הצרות פקודות אליך: את קובעת. השמרים הקבועים בתחתית הכוס והוא כפל ענין במ״ש: שמתיה ביד מוגיך. את הכוס התרעלה היא אשים ביד הכשדים המגים אותך במכאוב וצרות הם ישתו הכוס ההוא רצה לומר הם יקבלו הפורעניות: עבורה. כפוף עצמך להשתטח בארץ ונעבור עליך: ותשימי. עשית גופך בארץ להיות מדרס להם כי הבלת עולם: וכחוץ לעוברים. ושמת גופך כחוצות העיר מדרך הרגל לעוברים ושבים והוא כפל ענין במ״ש: נב (א) עורי וגו'. את ציון הקיצי מעתה מתרדמת הצער ולבשי העוז שהיה לך מאז: לבשי וכו'. את עיר הקדש לבשי בגדי תפארתך והיה שמח: יבוא בך עוד. לבוא עוד בקרבך למשול בך: (ב) התנערי מעפר. התרוקני מעפר הארץ אשר ישבת בה בבל והצער: קומי שבי ירושלים. אתה ירושלים קומי מהארץ ושבי על הכסא: התפתחי וכו'. אתה בת ציון השבויה בבבל התירי מעל צוארך קשורי סעול: (ג) חנם נמכרתם. מה שנמסרתם ביד הכשדים הנה לא לקחתי מהם מחיר להפדה אתכם בכסף ולכן תגאלו ולא בכסף: (ד) מצרים וכו'. רצה ה שעבדו למצרים עם כי היה זמן רב הנה לא על חנם היתה כי מתחלה ירדו לגור בארצם בימי הרעב וכלכלו אותם: ואשור. יאמר על סנחריב וכ״כ כי גם

רדק

יאמר האל בהגיע זמן הגאולה: כי לקח עמי חנם. אינם מתעכבים בגלות בשביל כסף שהם חייבים לשוביהם אלא בעונותם גלו וכבר לקחו עונשם: משלו יהילילו. הגוים המושלים
יהילילו אותם בעבודתן הקשה ובאה לעקתם אלי, ועוד כי כל היום שמי מנואץ בגלות שהעכו"ם ינאצוהו שהיו סורגים ושוללים אותם על יחוד שמי: לוקח. פתוח כי הוא פעל עבר שלא
פעלו מן הדגוש: יהילילו. שרשו ילל מענין יללה והוא מבנין הפעיל והוא פעל יוצא: מנואץ. מורכב מפועל ומפעל וכבר באר נו דקדוקו היטב בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בבנין
(ו) לכן ידע עמי שמי. שאינו נודע בגלות אבל הוא מנואץ בעת הגאולה ידעו עמי שמי וזהו שאמר ביום ההוא אז ידע עמי שמי, וכן שאר הטעמים ידעוהו אז לא זכר עמי כי הם ידעוהו
ויעד כי הנבואה לא דברה לשוא והבטחתם שהבטחתים על ידעו הנביאים אז ידעו שהיא אמת וידעו כי אני הוא המדבר לא שדברו הנביאים מעצמן אלא הם נבאו בשמי, ובראותם שיתקיימו הבטחו
ההם ידעו כי אני הוא שדברתי אותם והנני כמו שהייתי לא שניתי ולא אשנה אלא שהם לא ידעוני כמו שידעוני אז בעת הגאולה: (ז) מה נאוו, שרשו אוה והאל"ף נחה והנו"ן לנפעל, וכן נאוו לחייך והוא ענין יופי: ואמר ענין יופי על הרגלים על דרך משל כמו מה יפו פעמיך כלומר מה יהיו נאים ויפים רגלי המבשר שיעלה על ההרים להשמיע קול לבשר שלום וטוב וישועה ולאמר לציון מלך אלהיך כי עד הזמן ההוא לא יראה שהוא מלך אבל אז יאמרו הכל שהוא מלך כמו שאמר והיתה לה' המלוכה, והענין דרך משל כי ידוע הדבר בעולם כלו כאלו אנשים על ההרים משמיעים קול הישועה, וכן דרך העולם לבשר על הטובה הזריז מטובה לבשר עלים: (ח) קול צופיך. נביאיך כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך על הגוים לפי שהוא צופה העתידות ואחר כן פירש מה יהיה קול צופיך: ואמר נשאו קול כלומר שיוציאו קול בשמחה: וירננו יחדו. כי יראו עין בעין בשוב השם ציון כלומר יראו במראה הנבואה כי שב הכבוד לציון והוא רוח הנבואה שפסקה משמתו חגי זכריה ומלאכי ובעת הישועה תשוב רוח הנבואה לקדמותה ועוד יותר משהיתה, וכן אמר עין בעין נראה אתה השם כי הכלל היתה בהם רוח הנבואה במעמד הר סיני מלבד הכבוד שראו בתוך הענן, וי"ת צופיך פרנסיך: (ט) פצחו. ענינו הרמת קול. וכן פצחו רנה: (י) חשף. דרך משל, כלומר כי ישועת ישראל תהיה בגלוי, וכן וזרועך חשוף' גלויים: (יא) סורו סורו. הכפל לחזק: משם ממקום הגלות. מתוכה. מתוך כל עיר ועיר שאתם בה: הברו, הנקו מכל טומאה ומכל עון: נושאי כלי ה'. כלי זיין שלכם יהיו כלי ה' ולא חרב ולא חנית אלא חסדי האל ורחמיו הם יהיו כליכם בצאתכם מהגלות ועמהו לפניו: (יב) כי לא בחפזון. כלומר ביד רמה תצאו אל תפחדו מאדם ולא תהיו צריכים לכלי זיין, ויונתן תרגם נטלי מאני דבית מקדשא, ולא ידעתי דעתו כי אין בזה הגלות כלי בית המקדש כמו שהיו בגלות בבל שנשאו אותם בצאתם מהגלות: כי הולך לפניכם. לפיכך תצאו בנחת כי לא תיראו מאדם

רשי

אני שיהא ומהא בני ... יהילילו. מתפארים לאמר ... רמה: מנואץ. מתנאץ ... זה דוגמת וישמע את ק... מדבר אליו (במדבר ח): (ו) ... עמי. כשאגאלם יכירו כ... אדון שליט ומושל כמשנ... לכן ביום. גאולתם ... אני הוא המדבר והנני ק... (ח) צופיך. צופים שמע... על החומות והמגדלים ... ולראות מי בא לעיר: (י) ... גלה: (יא) צאו מתוכה. ... הגלות כל נחמו' האלו האו... אינן אלא על גלות האו... טמא. אל תגעו. שקי... לכם מליג' בהם: הברו. הו... נושאי כלי ה'. הכהנים ... שהיית' נושאי' כליו (של הנ"... במדבר (מכאן לתחיי' המ... (יב) כי הולך לפניכם. ... דברים שהם יסמקרי... מייסבין שני דברים שבר... כי לא בחפזון תצאו. מה ... כי הולך לפניכם ה' לנ... הדרך ומי שלוחו מקדים ... לנחותו הדרך. אין ... בחפזון: ובמנוסה לא ת... לפי שמאסיפכם אלהי ... הולך מאחריכם לשמור ... מכל רודף כמו ונסע דגל ... דן מאסף לכל המחנות ... אחרי המחנה קרוי מאס... שהוא ממתין את הנכשלי... הנכשלים וכן הוא אומר ... והמאסף הולך אחרי הא... הגה

תרגום

ה וּכְעַן עֲתִידְנָא לְמִפְרַס אֲמַר
יְיָ אֲרֵי אִזְדַבַּן עַמִּי מַגָּן עַמְמַיָא
דְשַׁלִיטוּ בְּהוֹן מִשְׁתַּבְּחִין אֲמַר
יְיָ וּתְדִירָא כָּל יוֹמָא עַל פּוּלְחָן
שְׁמִי מַרְגְזִין: ו בְּכֵן יִתְרַבָּא
בְּעַמְמַיָא שְׁמִי בְּכֵן בְּעִדָנָא
הַהִיא תִּידְעוּן אֲרֵי אֲנָא הוּא
דְמַלֵּלִית וּמֵימְרִי קַיָם: ז מַה
יָאַיִן עַל טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
רִגְלֵי מְבַסַּר מַשְׁמַע שְׁלָם
מְבַסַּר טַב מַשְׁמַע פּוּרְקָן אֲמַר
לִכְנִשְׁתָּא דְצִיוֹן אִתְגְלִיאַת
מַלְכוּתָא דֶאֱלָהָיִךְ: ח קַל
פַּרְנָסַיִךְ דְמְרִימִין קָלְהוֹן כַּחֲדָא
מְשַׁבְּחִין אֲרֵי בְּעֵינֵיהוֹן יֶחֱזוּן
גְבוּרָן דִי עֲבַד יְיָ כַּד יְתִיב
שְׁכִנְתֵּיהּ לְצִיוֹן: ט בּוּעוּ וְשַׁבַּחוּ
כַּחֲדָא חָרְבַת יְרוּשְׁלֵם אֲרֵי
עֲתִיד יְיָ לְנַחָמָא עַמֵיהּ פָּרִיק
יְרוּשְׁלֵם: י גַלָא יְיָ יַת דְרַע
קוּדְשֵׁיהּ לְעֵינֵי כָּל עַמְמַיָא
וְיֶחֱזוּן כָּל דִבְסְיָפֵי אַרְעָא יַת
פּוּרְקָנָא דֶאֱלָהָנָא:
יא אִתְפְּרַשׁוּ אִתְפְּרַשׁוּ פּוּקוּ
מִתַּמָן בְּמִסְאָב לָא תִקְרְבוּן
פּוּקוּ מִגַוָהּ אִתְבְּחַרוּ נַטְלֵי מָנֵי
בֵית מַקְדְשָׁא דַייָ: יב אֲרֵי לָא
בִבְהִילוּ תִפְּקוּן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וּבְעִירוּקֵי לָא תְתוּבְלוּן לְאַרְעֲכוֹן אֲרֵי מְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן

ישעיה נב

ס׳ כ׳ קמץ מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי
ד׳ חִנָּם מֹשְׁלָו יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה
ד׳. ג׳ וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ: ו לָכֵן
י״ס יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־
ד׳ אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי:
ג׳ ז מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים
רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר
טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ
ג׳. י״א אֱלֹהָיִךְ: ח קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל
ג׳ דסמי׳ יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב
יְהוָה צִיּוֹן: ט פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת
יְרוּשָׁלָ͏ִם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל
יְרוּשָׁלָ͏ִם:
ג׳ י חָשַׂף יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי
י״ד כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת
ס׳ יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: יא סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ
מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ
ג׳ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה: יב כִּי לֹא
ג׳ מ״ג. ג׳ בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן
ב׳ ג׳ כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמְאַסִּפְכֶם
כ״ו אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

כ״ב: לקח ה׳ ג׳ פתחין וב... וסימ׳ וישלחהו ה׳ אלהיו ... עדן. ויאמר לאמו אלף כסף. ועתה מה לי פה נאם. אילין ג׳ קדמאי קמצין. אם תראה אתי לקח. מעצר וממשפט לקח. וא׳ ולקח קללה. ב׳ בתראי פתחין: נשאו י׳ בקריאת וסי׳ נמסר בסדר מטות. ובשמואל חלק ב׳ סי׳ י״ח: עין ג׳ וסי׳ אשר־עין בעין נראה אתה תחם עינך. קול צופיך נשאו קול: ישועת ה׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר בשלח: בחפזון ג׳ ומ״ל בקריאה וסי׳ ואכלתם אתו בחפזון בחפזון יצאתם מארץ מצרים. כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה:

תולדות אהרן מה לי פה. הכה כב מגלה כד זוכר ופסחנן: מה נאוו. ברכות נז: קול צפיך. סנהדרין לא זוכר בשלח פקודי: חשף ה׳. (ברכות

מצודת ציון

מלשון עושק וגזל: (ה) פה. במקום הזה וכן היה פה איש (שופטים ד): יהילילו. מלשון הלול והתפארות: מנאץ. ענין בזיון כמו נאצו האנשים (ש״א ב): (ז) נאוו. מלשון נאה ויופי: מבשר. כן נקרא המשמיע חדשות: (ח) צופיך. ענין הבטה וראיה: (ט) פצחו. פתחו פה בהרמת קול בשמחה וכן פצחי רנה והצהלי (לקמן נד): (י) חשף. גלה כמו חשפי שובל (לעיל מז): אפסי. קצות כי בקצות הארץ כאלו אפס וכלה: (יא) הברו. מלשון ברור ונקי: (יב) כי. אלא: בחפזון. ענין מהירת הבהלה: ובמנוסה. מלשון ניסה ורדיפה: ומאספכם. ההולך אחר המחנה נקרא מאסף וכן מאסף לכל המחנות (במדבר י) וזהו לפי שהוא מאסף כל הנכשלים הנאחרים באחרונה יעכיל

מצודת דוד

נס הוא מלך באשור: באפס עשקו. רצה לומר עם כי היה בלא דבר כי נשתעבדו בידו זמן רב אלא כעושק את מי ומניחו והולך לו: (ה) ועתה מה לי פה. מה לי להשהות את בני פה זה זמן רב הלא מתחילה נלקח עמי להם כי מעולם לא גמלו להם טובה: מושליו יהילילו. המושלים בו יתפארו בהם ויאמרו ידיהם רמה: ותמיד כל היום. הוא כפול לתוספת ביאור: שמי מחולל ומבוזה בעיניהם: (ו) לכן ידע עמי שמי. כשיגאלו יכירו שמי כי נאה לי שמי המורה שאני אדון ושליט: לכן ביום ההוא. ר״ל לכן ידעו שהוא כי אני הוא המדבר והמבטיח להביא הגאולה והנני קיימתי הבטחתי: (ז) מה נאוו. מה מאד נאים רגלי המבשר העולה על ההרים להשמיע למרחוק ומשמיע וכו׳ וכפל הדבר פעמים ושלש במ״ש לפי מרבית השלום והישועה: אומר לציון. המבשר יאמר לציון הנה מלך אלהיך ר״ל הראה מלכותו ומ... לכל העולם: (ח) קול צופיך. קול של הצופים העומדים על המגדלים לראות ולבשר מי בא לעיר וחוזר ומפרש מה יהיה הקול ואמר כולם יחדיו ישאו קול בשמחה: כי עין בעין. ר״ל ראיה וודאית ונאמנה וכן אמר עין בעין נראה אתה ה׳ (במדבר יד): בשוב. כאשר שב ה׳ אל ציון להשרות שם שכינתו כ... (ט) פצחו וכו׳. הבתים החרבות אשר בירושלים פתחו פה להריע קול שמחה ורננו יחדיו והוא ענין מליצה: כי נחם ה׳ את עמו. במה שהביא להם הטובה ירושלים. מיד העכו״ם המושלים בה: (י) חשף ה׳. גלה זרועו להכות בהם ואחז במשל מגבור המגלה זרועו להלחם מול האויב: כל אפסי ארץ. כל היושבים הארץ: (יא) סורו סורו. הכפל לומר במהירות רב סורו מארץ כשדים וצאו משם: צאו מתוכה. מתוך כל עיר שאתם בה: הברו נושאי כלי ה׳. הנקו מכל ... אתם הנושאים כלי ה׳ רצה לומר כלי זיין שלכם יהיו כלי ה׳ שהם התורה והמצות לא חרב ולא חנית: (יב) כי לא בחפזון. אלא לא תצאו בחפזון ובהלה ר... כי אמרתי שתסורו משם במהירות מ״מ לא תצאו בבהלה כאדם המפחד ולא תלכון במנוסה ורדיפה כאדם הבורח: כי הולך וכו׳. כי ה׳ הוא ההולך לפניכם המאסף

(יג) הנה ישכיל עבדי. הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקים שבו:
(יד) כאשר שממו. כאשר תמהו עליהם עמים רבים בראותם שפלותם
מרו זה אל זה כמה משחת מאיש מראהו (של ישראל) ראו מה תארם חשוך
שאר בני אדם כן כאשר אנחנו רואים בעינינו: (טו) כן יזה גוים
בים. כן עתה גם הוא תגבר
ו וידה את קרנות העכו"ם
ר זירוהו: יקפצו. יסגרו
הם מרוב תימהון. כי כבוד
ר לא סופר להם על ש"ס
ם ראו בו: התבוננו. הסתכלו:
(א) מי האמין לשמועתינו. כן
מרו העכו"ם איש לרעהו אילו
ינו שומעים מפי אחרים מה
אנו רואים אין להאמין:
רוע ה'. כזאת בגדולה והוד
מי נגלת' עד הנה: (ב) ויעל
ונק לפניו. העם הזה לפני
לו הגדולה הזאת עם שפל
מאד ועלה מאליו כיונק
ונקת האילנות: וכשורש. עלה
רץ ציה: לא תאר. היה
מתחלה ולא הדר: ונראה
מרא' ונחמדהו. וכשראינוהו
תחלה באין מראה היאך
מדהו. ונחמדהו תמוה הוא:
נבזה וחדל אישים. היה.
דרך הנביא הזה מזכיר כל
ראל כאיש אחד אל תירא
די יעקב ואף כאן הנה ישכיל
די בנית יעקב אמר ישכיל
הצלחה הוא כמו ויהי דוד
ל דרכיו משכיל (ש"א יח):
מסתיר פנים ממנו. מרוב
תם ושפלותם היו כמסתיר
ים ממנו חבושי פנים בעמון
שלא נראה אותם כאדם
גע שמסתיר פניו וירא
ביט: (ד) אכן חליינו הוא
. אכן ל' אבל בכל מקום
עתה אנו רואים שלא מחמ'
לותו בא לו אלא מיוסר היה
ורין: ואנחנו חשבנוהו
אנו

יג הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא
וְגָבַהּ מְאֹד: יד כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עָלֶיךָ
רַבִּים כֵּן־מִשְׁחַת מֵאִישׁ מַרְאֵהוּ
וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי אָדָם: טו כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם
רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיהֶם כִּי
אֲשֶׁר לֹא־סֻפַּר לָהֶם רָאוּ וַאֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ הִתְבּוֹנָנוּ:
נג א מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ
וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה: ב וַיַּעַל
כַּיּוֹנֵק לְפָנָיו וְכַשֹּׁרֶשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־
תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר וְנִרְאֵהוּ וְלֹא־
מַרְאֶה וְנֶחְמְדֵהוּ: ג נִבְזֶה וַחֲדַל
אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי
וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה וְלֹא
חֲשַׁבְנֻהוּ: ד אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא
וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ

י"ב / ל' / ל'. ב' / ל' / ל'. ה' / ל' וחסר / ל'. ל' / ל' מ"ל. ל' / ל' / ד' / ג' מ"ל. ל' / ב'. ל' / ל'

יי ועתיד לכנשא גלותכון אלהא דישראל: יג הא יצלח עבדי משיחא ירום ויסגי ויתקוף לחדא: יד כמא דסברו ליה בית ישראל יומין סגיאין דהוה חשיך ביני עממיא חזוהון וזיוהון מבני אנשא: טו כן יבדר עממין סגיאין עלוהי ישתקון מלכין ישוון ידיהון על פומהון ארי דלא אשתעיאו להון חזו ודלא שמעו אסתכלו: א מן הימין לבסורתנא דא ותקוף דרע גבורתא דיי כדון על מן אתגליאת: ב ויתרבא צדיקיא קדמוהי הא כלבלבין דפרחין וכאילן דמשלח שורשוהי על נגדין דמיין כן יסגון תולדת קודשא בארעא דהות צריכא ליה לא חיזו חולא חזויה ולא אימתיה אימת הדיוט ויהי זיו קודשא זיויה דכל דיחזיניה יסתכל ביה: ג בכן יהי לבוסרן ויפסיק יקר מלכותא יהון חלשין ודנן הא כאנש כיבין ומזומן למרעין וכמא דהות מסלקא אפי שכינתא מננא בסירין ולא חשיבין: ד בכן על חובנא הוא יבעי ועויתנא בדיליה ישתבקון ואנחנא

ונשא י"ב וסי' בסדר תרומה: ואשר לא ח' וסי' נמסר בסדר וארא: אישים ג' בקריאה ומ"ל וסי' נבזה וחדל אישים, את אישים פעלי און. אליכם אישים אקרא:

תולדות אהרן ישכיל עבדי. זוהר ויצא; נבזה. עקרים מ"ד פי"ג: אכן חלינו. סנהדרין צח:

מאדם אבל ממצרים יצאו בחפזון לפי שהמצריים היו ממהרים אותם לצאת מפני מכותם אבל משיצאו מן העיר הלכו בנחת ביד רמה: (יג) הנה ישכיל עבדי. הפרשה הזאת נאמרה על גלות ישראל, וקרא אותו עבדי כמו שאמר ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך, אמר הנה יבא עת שיצליח עבדי וירום ונשא וגבה מאד: ישכיל. יצליח. כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל, וכן ת"י ויצלח, ואמר ירום ונשא וגבה, אמר לשון המעלה בכל לשון לפי שמעלתו תהיה מעלה יתרה, ואתה אפרש הפרשה כמו שפירשה אדוני אבי ז"ל בספר הגלוי: כאשר שממו. ענין תמיה כמו משמים בתוכם: (יד) אמר כאשר תמהו מרוב שפלותך. והדין היה עליהם שיתמהו כי היו רואים שהיה משחת יותר מכל איש מראהו ותארו יותר משאר בני אדם, ואשר מדבר פעם לנכח כמו שאמר עליך ופעם שלא לנכח כמו שאמר מראהו ותארו כן דרך המקראות בכמה מקומות כמו שכתבנו, והחכם רבי אברהם פירש כי כן משחת מאיש מראהו דברי הגוים שיתמהו על ישראל ויאמרו כי משחת מאיש מראהו כי כמה עכו"ם יש בעולם שיחשבו כי צורות היהודי משונה מכל הצורות גם יש בהם שישאלו היש ליהודי פה או עין כן הוא בארץ ישמעאל ובארץ אדום: משחת. בחיר"ק המ"ם והוא תאר, וכן הערים המבדלות בחיר"ק המ"ם, תאר ותארו בחולם מפני האל"ף: (טו) כן יזה, ענין דבור, כמו יטיף שהוא בענין הזיה, וכענין דבור, נטפו מים לשון הזיה, אל יטיפו יטיפון לשון דבור, כן יזה ענין דבור והוא יוצא לשלישי פרלא"ר בלע"ז, אמר כמו שיתמהו על שפלותו כן יתמהו על גדולתו וידברו עליו תמיד: עליו יקפצו מלכים פיהם, אפילו למלכים יראה כבודו כבוד גדול, וכן אמר וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך: יקפצו. לשון סתימה, כמו מקפץ על הגבעות שהוא פתיחה שהצעד בדלוג, ובלשון סגירה כמו לא תקפוץ ידך, והגוים יכולים להתפאר על מלת יקפצו יסתמו פיהם לספר בגדולתו או ישימו יד על פה מרוב תמהון: כי אשר לא סופר להם ראו. יותר יראו מגדולתו מהסופר להם ויותר מאשר שמעו יתבוננו באותו הזמן מגדולתו: (א) מי האמין. העכו"ם יאמרו אז מי היה מאמין לשמועה שהיינו שומעים עליו מפי הנביאים או מפי האומרים בשמם לא היינו מאמינים מה שאנו רואים עתה בעינינו: וזרוע ה' על מי נגלתה. כמו שנגלתה על זה, או יהיה פירוש על פי דרך בזיון על מי נגלתה כמו אלה על זה, כלומר מי היה שנגלתה עליו זרוע ה': (ב) ויעל כיונק. מן ילכו יונקותיו, כמו השרש שהוא בארץ ציה: ויעל כיונק, ממנו שאין לו תאר ולא הדר כן היה זה, ולפי דעתי כי פי' עלה זה מן הגלות לפני האל ועלה מהגלות על דרך פלא, כמו אם יעלה יונק מארץ ציה או אם ימלא פרח עץ או עשב שנזומה בארץ ציה שיהיה פלא כן היה פלא עלותו מהגלות, והענין במלות שונות: לא תאר לו. בעוד שהיה בגלות לא היה לו תאר ולא הדר, ר"ל תאר יפה: ונראהו ולא מראה. והיינו רואים אותו ולא היה מראהו יפה אלא כעור ומשונה משאר בני אדם: ונחמדהו. ולא היינו חומדים אותו אלא מתעבים אותו ולא זוכר עומד במקום הנים: (ג) נבזה. אין צריך לומר שלא היינו חומדים אותו אלא אף נבזה היה בעינינו: וחדל אישים. פחות מבני אדם היה, או פירוש חדל הוא מאישים שלא היו מתחברים עמו: איש מכאובות. המכאובות והחולי הוא צער הגלות, ופירוש ידוע, כי ידוע ורגיל היה לעבור עליו עול הגלות: וכמסתר פנים ממנו היינו. כמסתרים פנים ממנו שלא היינו רוצים להביט בו מרוב מאוס שהיינו מואסים אותו ולא חשבנוהו לכלום: (ד) אכן חלינו. הנה כתב יחזקאל הנביא בן לא ישא בעון האב כל שכן איש אחד בעון איש אחר וכל שכן אומה באומה אחרת, אם כן מה הוא חלינו הוא נשא, מתוך מפשעינו ובחברתו נרפא לנו, ואינו דומה לזה מה שאמר ירמיהו

מצודת דוד

יאסף ללכת אחריהם ומה"כ תהיו בטוחים ביותר: (יג) הנה ישכיל עבדי. אז יצליח
עבדי ישראל וקראם כולם בל' יחיד כדרך המקרא במקומות רבות: ירום וכו'.
ם ונשא וכו' וכפל הדבר במ"ש לפי מרבית הגדולה והממשלה: (יד) כאשר
ו. כפי שיעור מרבית התמהון אשר תמהו רבים על שפלותם באמרם כן אמת
ת מראהו מראה איש ותארו משונה מתואר בן אדם ר"ל אין בו לא ממשלה
גבורה ולא אמצות הלב: (טו) כן יזה גוים רבים. כמרבית השיעור הזה בעצמו
יל ויגבר ידו ויאמץ לבבו להזות ולהטפף דמי עמים רבים עכו"ם: עליו יקפצו
יהם פיהם. על הדבר הזה יסגרו מלכי העכו"ם את פיהם לבלי דבר מאומה
ב התמהון: כי אשר לא סופר להם ראו. ר"ל בעיניהם ראו הגדולה והממשלה עוד יותר ממה שסופר להם כי הוסיף על השמועה: ואשר לא
ו. כפל הדבר במ"ש: התבוננו. הסתכלו בהבנת אמתת הדבר כפי מה שהיה: נג (א) מי האמין לשמועתנו. אז יאמרו הגויים על הנה לא ראינו הדבר בעינינו
יכולנו להאמין אל השמועה אשר שמענו מגדולה והממשלה הבאה לישראל: וזרוע ה'. חוזק כח זרוע ה' בעבור מי נגלתה מימות עולם להאמין הגלה
: עוזו בעבור ישראל: (ב) ויעל כיונק לפניו. לפני בא לו הגדולה ההיא עלה כענף היוצא מן האילן שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן רצה לומר לא היה לו
ועם אחרת: כשורש מארץ ציה. ר"ל מעט ההצלחה שהיה לו מעצמו כלה ואבד במעט זמן כשורש היוצא מארץ ציה והמשם מבלי לחלוחית מים שאחים מהר יומלל
: לא תואר לו ולא הדר. ר"ל ההצלחה לא היתה שלימה ומבוררת כשורש היוצא מארץ ציה שאין לו לא תואר ולא הדר: ונראהו ולא מראה. וכאשר הסתכלנו בו
מצאנו בו מראה מפואר שנחמדהו על ידו ר"ל לא מצאנו בו לא גבורה ולא אמצות הלב לחמדו בעבורה ולזה היינו מתעבים אותו: (ג) נבזה וחדל אישים. על כי
נבזה בעיני כל והיה חדל מאנשים כי לא היה מי מהעכו"ם מתחבר עמו לגודל שפלותו והיה בעל מכאובות וידוע ומוחזק לכל כבעל חליים ולא היינו יכולים לראות
יו כאלו הסתיר פניו ממנו לבל ראותו ר"ל שהיה בכל עת מעונה בגלות וביסורין ובשפלות עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו: נבזה ולא חשבנוהו. ר"ל לכן היה
נבזה בעינינו ולא היינו מחשיבים אותו כי אמרנו יד ה' עשתה זאת כי מאס בו: (ד) אכן חליינו הוא נשא. אבל באמת לא מאס בו ה' כי

מצודת ציון

(יג) ישכיל. הוא ענין הצלחה כי המצליח בדבר נראה כאלו עשה מעשהו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): (יד) שממו. ענין תמיהה כמו פנו אלי והשמו (איוב כא): כן. ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז): מראהו. הוא זיו קלסתר פנים בלובן ובסירות: ותארו. הוא צורת הפרצוף: (טו) יזה. מל' הזאה והטפה כמו ויז נצחם על בגדי (לקמן סג): יקפצו. ענין סגירה כמו ועולתה קפצה פיה (איוב ה): התבוננו. ענין הסתכלות יתירה כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג): (א) על מי. בעבור מי: נגלתה. מלשון גלוי: (ב) כיונק. ענף רך היוצא מהאילן כמו ראש יונקותיו (יחזקאל יז): ציה. שממה ויבשה: הדר. ענין יופי: ונחמדהו. הוי"ו היא במקום ה"א וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו לי תרומה: (ג) וחדל. ענין מניעה: אישים. אנשים: (ד) נשא. מלשון משא וסבל: נגוע. ענין מכות וכלון וכן ויגעו יהושע וכל

רשי

אנו היינו סבורים שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא* מחולל ה
מפשעינו ומדוכא מעונותינו : (ה) מוסר שלומינו עליו. באו עליו יסורי השל
שהיה לנו שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם : (ו) כולנו כצ
תעינו . עתה נגלה : הפגיע בו . נעתר על ידו ונתרצה על עון כולנו ש
החרי' עולמו. הפגי' אשפריי
בלע"ז ל' תחינה : (ז) נגש וה
נענה . נגש הנה בנוגש
ודוחקים : והוא נענה . באונ
דברים שורסרלדי"ן בלע"ז :
יפתח פיו . סובל היה ושו
כמו השה אשר לטבח יו
וכרחל אשר לפני גוזזי' נאלמ
לא יפתח פיו . מוסב על
לטבח יובל: (ח) מעצר וממ
לוקח . הנביא מבשר ואומר
זאת יאמרו העכו"ם באחר
הימים כשיראו כשנלקח
העוצר שהיה עצור ביד' וממ
היסורין שסבל עד עתה : ו
דורו . שנים שעברו עליו :
ישוחח . את התלאות א
מצאוהו כי נגזר היה מתחי
וגולה מארץ חיים היא א
ישראל אשר מפשע עמי
הנגע הזה לצדיקים שבהם
(ט) ויתן את רשעים קבר
מסר את עצמו להקבר
אשר יגזרו עליו הריגה וקבו
חמורים במעי הכלבים :
רשעים . לרעת הרשעים נתר
ליקבר ולא יכפור באלהי' חי
ואת עשיר במותיו . ולד
המושל מסר עצמו בכל מ
מות שגזר : (י) וה' חפץ דכ
החלי . הקב"ה חפץ לד
ולהחזירו למוטב לפיכך הכ
אותו : אם תשים אשם נ
וגו'

רדק

ירמיהו בספר קינות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו , כי הוא על דרך פוקד עון אבות על בנים , והוא כשאוחזים הבנים מעשה אבותם בידיהם , כמו שאמר לשונאי , שזהו משפט מאת האל שנושא הבן עונו ועון האב , ומה שאמר ירמיהו אמר על לשון הנוהים כי מתוך צערם לא יבינו דבריהם במשפט ובמשקל , וזה שיאמרו האומות אכן חליינו הוא נשא וסדומים לזה הוא דברי עצמם לא שישראל סבלו עון האומות אלא הם יחשבו זה בדעתם כאשר יראו בעת הישועה כי האמונה שהחזיקו בה ישראל היא האמת והאמונה שהחזיקו הם בה היא שקר ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין וגו', יאמרו לפי סברתם אם כן מה היה הצער שהיו סובלים ישראל בגלות הנה לא היה בעונם כי הם היו מחזיקים אמונת ישראל ואנחנו שהיה לנו שלום ושלוה והשקט ובטח היינו מחזיקים אמונת שקר , אם כן החולי והמכאוב שהיה ראוי לבא עלינו היה בא עליהם והם היו כיפר וכפדה לנו ואנחנו חשבנוהו בהיותו בגלות שהוא נגוע ומוכה אלהים ומעונה מיד האלהים בעונו והנה אנו רואים כי לא זה בעונו אלא בעונינו זה שאמר : (ה) והוא מחולל פעל מן המרובע . מענין חיל כיולדה ומשרשו : ומדכא . מן דכא לארץ חיתי : מוסר שלומינו עליו . שלומינו כמו כלנו , כמו הגלת שלומים , כמו גלות שלומים כלומר גלות שלמה , היסורים שהיו ראוים לבא עלינו כולם באו עליו , ויש מפרשים שלומינו מן שלום , כלומר כשהיינו בשלום והיה ראוי המוסר לבא עלינו בעונינו והיה בא עליו : ובחבורתו . מן חבורה תחת חבורה אלא שזה דגוש וזה קל , והחבורה והנגע הוא משל על צער הגלות : וטעם נרפא לנו . כמו כי אני ה' רופאך : (ו) כלנו כצאן תעינו . ר"ל כצאן מבלי רועה , לפיכך אמר כצאן בפתח הכ"ף לידיעה כי אותו הצאן הוא תועה שאין לו רועה : הפגיע . העון הוא הפוגע בהם והאל הוא המפגיע שאולה להם הרע , פירוש עון עונש העון , כמו כי לא שלם עון האמרי עד הנה : (ז) נגש והוא נענה , נגש בממון , כמו נגש את הכסף , לא יגוש את רעהו : נענה . בגוף שמענים גופו במכות ועם כל זה לא יפתח פיו לא היה לו רשות לזעק ולהתלונן על מה שהיינו עושי' לו אלא היה כמו השה שיובילו אותו לשחוט שלא יפתח פיו ולא יצעק או כמו הרחל שנאלמה לפני גוזזיה , ודמיון השה הוא לענוי הגוף ולהמותתו ודמיון הרחל הוא לנגישת הממון שהוא בדמיון הגז , ודמה אותו לרחל ולא לכבש להולשתם יותר , כי בכל המינין הנקב' חלושה מהזכר כן ישראל בגלות הם חלושים מאד : נאלמה . מלעיל ו
נפעל עבר : ולא יפתח פיו . לא לגוף ולא לממון : (ח) מעצר . מעצור הגלות שהיה נעצר שם וממשפט השבי שהיו עושים בו שפטים לוקח ונפדה מכל זה : ואת דורו מי ישוחח , מי
מדבר שיהיה דורו כל כך בגדולה , וכמוהו מי מלל לאברהם : ישוחח . ענין דבור , וכן במעשה ידיך אשוחח , והם מבנין מרובע מנחי העי"ן : כי נגזר מארץ חיים , כאשר גלה מארצו שנקרא
ארץ חיים , כמו אתהלך לפני ה' בארצות החיים , ויש לפרש כי בגלות נחשב באמת כאלו נגזר מארץ חיים ואיך היינו חושבים שתהיה לו גדולה כזו : מפשע עמי , כל עם ועם יאמר כן
מפשעו היה בא להם הנגע לא מפשע עצמם : (ט) ויתן . היו הורגים אותו בגלות כמו שהורגים הרשעים על רשעם והוא לא עשה חמס ולא דבר מרמה בפיו והיו הורגים אותו כאלו הי
רע וחם היו מונים אותו עם רשעים טעם ויתן שהוא היה מוסר עצמו למיתה כי הם היו פוטרים אותו אם היה כופר בתורתו וחוזר לתורתם והיה מוסר עצמו למיתה ולא יכפור בתורתו ,
אמר עליך הורגנו כל היום , וטעם ואת עשיר במותיו , כי גם העשיר הורגים אותו בעבור עשרו והוא נהרג לא בעבור רשע שהיה בו אלא בעבור עושר שהיה לו. וטעם במותיו , לשון ר
כי מיתות רבות יעשו לו יש מהם נשרפים ויש מהם נהרגים ויש מהם נסקלים ולכל מוסרים עצמם על יחוד השם : (י) ויהוה חפץ דכאו החלי. אין אנו רואים במכאוביו ובצרותיו בגלות
חפץ

נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׃ ה וְהוּא
מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֺנֹתֵינוּ
מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבַחֲבֻרָתוֹ
נִרְפָּא־לָנוּ׃ ו כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן תָּעִינוּ אִישׁ
לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ וַיהוָה הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת
עֲוֺן כֻּלָּנוּ׃ ז נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא
יִפְתַּח־פִּיו כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל
לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃
ח מֵעֹצֶר וּמִמִּשְׁפָּט לֻקָּח וְאֶת־דּוֹרוֹ
מִי יְשׂוֹחֵחַ כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים
מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע לָמוֹ׃ ט וַיִּתֵּן אֶת־
רְשָׁעִים קִבְרוֹ וְאֶת־עָשִׁיר בְּמֹתָיו עַל
לֹא־חָמָס עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בְּפִיו׃
י וַיהוָה חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי אִם־תָּשִׂים

חֲשִׁיבִין כְּתִישִׁין מָחָן מִן קֳדָם
יְיָ וּמְעַנָּן׃ ה וְהוּא יִבְנֵי בֵּית
מַקְדְּשָׁא דְּאִתְחַל בְּחוֹבָנָא
אִתְמְסַר בַּעֲוָיָתָנָא וּבְאוּלְפָנֵיהּ
שְׁלָמֵיהּ יִסְגֵּי עֲלָנָא וּכְדִנְצִית
לְפִתְגָמוֹהִי חוֹבָנָא יִשְׁתַּבְקוּן
לָנָא׃ ו כּוּלָּנָא כְּעָנָא אִתְבַּדַּרְנָא
גְּבַר לְקָבֵיל אוֹרְחֵיהּ גְּלֵינָא וּמִן
קֳדָם יְיָ הֲוַת רַעֲוָא לְמִשְׁבַּק
חוֹבֵי כוּלָּנָא בְּדִילֵיהּ׃ ז בָּעֵי
וְהוּא מִתְּתָב וְעַד לָא פָּתַח
פּוּמֵיהּ מִתְקַבֵּיל תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא
כְּאִמְּרָא לְנִכְסְתָא יִמְסַר
וּכְרַחְלָא דִּקְדָם גָּזְזָהָא שָׁתְקָא
וְלֵית לְקִיבְלֵיהּ דְּפָתַח פּוּמֵיהּ
מְמַלֵּיל מִלָּא׃ ח מִיסוּרִין
וּמִפּוּרְעָנוּת יְקָרֵיב גָּלְוָתָנָא
וּפְרִישָׁן דְּיִתְעַבְדָן לָנָא בְּיוֹמוֹהִי
מַן יִכּוּל לְאִשְׁתָּעָאָה אֲרֵי יַעְדֵּי שׁוּלְטָן עַמְמַיָּא מֵאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל חוֹבִין דְּחָבוּ עַמִּי עַד
לְוָתְהוֹן יִמְטוֹ׃ ט וְיִמְסַר יַת רַשִּׁיעַיָּא לְגֵיהִנָּם וְיַת עַתִּירֵי נִכְסַיָּא דַּאֲנִיסוּ בְּמוֹתָא דְּאַבְדָנָא
בְּדִיל דְּלָא יִתְקַיְּמוּן עָבְדֵי חֶטְאָה וְלָא יְמַלְּלוּן נִכְלִין בְּפוּמְהוֹן׃ י וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָת
רַעֲוָא לְמִצְרַף וּלְדַכָּאָה יַת שְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ בְּדִיל לְנַקָּאָה מֵחוֹבִין נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוֹן בְּמַלְכוּת

נגש ד' וסי' צר לו כי נגש העם . ואיש ישראל נגש . נגש והוא נענה וס"א סונה תחת ירהבו ונגש חורש בקוצר. בקצת ספרי מסרת מסרו יען כי נגש העם הזה דסיפרא במקום צר לו כי נגש העם הזה דבשמואל והוא שבוש נפל בספרים כי הדין דסיפרא הוא בשי"ן והוא נמנה עם ד' נגש בשי"ן שיש בקריאה וזה נמנה עם הד' בסי"ן דאית בקריא' ועוד כי בספרי' המדוייקי' נמסר על נגש דסיפרא לית דכוו' בסיפרא ואע"ג דאיכא פלוגתא בקריאה לדעת בעלי המסרה הוא בשי"ן :

תולדות אהרן

וסוא מחולל . ויקסל : וס' ה ברכו' ו זוסר וי

מצודת ציון

וכל ישראל (יהושע ח) : ומעונה . מלשון עינוי : (ה) והוא . הוי"ו הוא במקום או : מחולל . מלשון חיל וחלחלה : מדוכא . ענין שבר וכתיתה : מוסר . מלשון יסורין : שלומינו . מל' שלום : בחבורתו . מלשון חבורה ומכה : (ו) תעינו . מלשון תועה : פנינו . מל' פנים : הפגיע . ר"ל הפגיע בו לרעה להכותו וכן גש ופגע בו (ש"ב א) : (ז) נגש . נלחץ ונדחק לקחת עשרו כמו נגש את הכסף (מ"ב כג) : והוא . הוי"ו היא במקום או : נענה . מלשון עינוי : לטבח . לשחיטה : יובל . כמו יובל שי (לעיל יח) : גוזזיה . ענין כריתת הצמר : (ח) מעוצר . מקום שמאסר שהיה כלוא ומעוכב שמה וכן והוא עודנו עצור (ירמיה לג) : ישוחח . ענין ספור ואמירה כמו במעשה ידיך אשוחח (תהלים קמג) : נגזר . ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג) : נגע . ר"ל כשלון והלשון : למו . להם ולפי שכל הענין מדבר בלשון יחידי על כלל האומה לכן אמר למו לגלות שעל הכלל ידבר : (ט) עשיר. ר"ל מושל כי על פי הרוב ימשול העשיר: במותיו . מלשון מיתה : (י) דכאו . ענין שבר וכתיתה : החלי . מל'

מצודת דוד

כי כל חלי וכל מכאוב אשר סבל הכל בא מסבת עצמנו מה שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו ברוע בחירתנו : ואנחנו חשבנוהו . אבל אנחנו טעינו וחשבנו אותו לנגוע ומוכה מאלהים כי אשם בו ועל ידו הוא מעונה ביסורים : (ה) והוא מחולל מפשעינו . באמת שהוא מה' אבל לא בא בעבור אשמו בו ברוע מעלליו אך בעבור פשעינו נתמלא חלחלה להיות פשעי כל העכו"ם מתכפרים ביסורין הבאים עליו : מדוכא מעונותינו . כפל הדבר במ"ש : מוסר שלומנו עליו . הייסורין הראויים לבוא עלינו למרק העון להתמיד שלומנו הנה באו עליו : ובחבורתו . עם החבורה שבא עליו נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתכפרו והלכו להם והוא כפל ענין במ"ש : (ו) כולנו כצאן תעינו . ר"ל כי כן היה בידינו עון רב כי כולנו תעינו מדרך האמת והיינו כדרך הצאן כשאחת מהן תועה מהדרך כולן נמשכות אחריה ותועות עמה ור"ל ולפי שאבותינו חטו מדרך האמת לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם : איש לדרכו פנינו . ר"ל והלואי היינו כהצאן הזה שהולכת בתר רחילא אזלא בדרך המוטעה אבל אנחנו לא כן היינו אלא כל אחד פנה לדרכו לא ראי זה כראי זה וכולם מקולקלים ואעפ"כ יש בידינו עון רב : וה' הפגיע בו . המקום הפגיע בו עם העון של כולנו ר"ל העון שלנו הוא המכה בו ומייסרו בגזירת המקום : (ז) נגש והוא נענה . בעת זה היה נלחץ לקחת עשרו או היה הוא נענה בעינויי הגוף אם דל הוא ואין ידו משגת : ולא יפתח פיו . להתלונן ולהתרעם על הדבר כי פחד פן יוסיפו הרעה כשה למבח יובל . והיה כשה המובאת אל הטבח וכרחל העומדת לפני הגוזז למרט שהרחל היא נאלמת ולא תצעק בקולה והשה לא יפתח פיו וכן לא התלונן המעונה הנמשל לשה המובל לטבח ולא התרעם המגונב הנמשל לרחל הגזוזה : (ח) מעוצר וממשפט לוקח. ממקום המאסר שהיה שם עצור וכלוא וממקום המשפט שהיה נדון שם הנה נלקח לנגשו או לענותו ולא פטרוהו בלא כלום : ואת דורו מי ישוחח. מי יוכל לספר כל התלאות אשר עברו עליו בכל ימי דורו : כי נגזר מארץ החיים. כי סוף הדבר היה אשר נכרת מארץ חיים כי התלאות היו סיבה לקרב מיתתו : מפשע עמי נגע למו . כן יאמר כל אחד הנה לא באה עליהם הנגע בעוונם כי באה מפשע עמי או עמי פשעו בעונותם ברוע בחירתם או הם היו מנוגעים לכפר פשעי עמי : (ט) ויתן את רשעים קברו . מסר עצמו להקבר עם הרשעים ודומה להם בענין רע ובזיון ר"ל רצה לעבור על דת להנצל מזה : ואת עשיר במותיו . מוסב על מלת ויתן לומר שמסר עצמו להכשים עם דעת העשיר המושל בכל מיני מיתות

אמר הקב"ה אראה אם תהא נפשו נותנת ונמסרת בקדושתי להשיבה אשם על כל אשר מעל אגמל לו גמולו ויראה זרע וגו'. אשם זה לשון שנותן אדם למי שחטא לו אמינד"א בלע"ז כענין שנא' בפלשתים אל תשיבו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם: (יא) מעמל נפשו. היה אוכל ולא היה גוזל וחומס:

חפץ האל כי הוא היה מחזיק בתורתו שהיא תורת אמת והיה רואים במכאוביו שעם אלא או היה נתפס בעונותיו או היה ספק האל לא ידענו: החלי. חסר אל"ף שהיא למ"ד הפעל והוא השרש הוא כה"א: אם תשים אשם נפשו, אך זה אנו רואים ואם שמה נפשו עצמה במקום אשם כמו שאמר את רשעים,

אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים
וחפץ יהוה בידו יצלח: יא מעמל נפשו
יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק
עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל:
יב לכן אחלק־לו ברבים ואת־
עצומים יחלק שלל תחת אשר
הערה למות נפשו ואת־פשעים
נמנה והוא חטא־רבים נשא
ולפשעים יפגיע:

נד א רני עקרה לא ילדה פצחי
רנה וצהלי לא־חלה כי־רבים בני־
שוממה מבני בעולה אמר יהוה:
ב הרחיבי ׀ מקום אהלך ויריעות
משכנותיך יטו אל־תחשכי האריכי
מיתריך ויתדתיך חזקי: ג כי־ימין
ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש

משיחיהון יסגון בנין ובנן
יורכון יומין ועבדי אוריתא
דיי ברעותיה יצלחון:
יא משעבוד עממיא ישיזיב
נפשהון יחזון בפורענות
סנאיהון יסבעון מבזת מלכיהון
בחוכמתיה יזכי זכאין בדיל
לשעבדא סגיאין לאוריתא ועל
חוביהון הוא יבעי: יב בכן
אפלג ליה בזת עממין סגיאין
וית נכסי כרכין תקיפין יפלג
עדאה חלף דמסר למותא
נפשיה וית מרודיא שעביד
לאוריתא והוא על חובין סגיאין
יבעי ולמרודיא ישתביק
בדיליה: א שבחי ירושלם
דהות כאתא עקרה דלא
ילידת בועי תושבחתא ודוצי
דהות כאתא דלא עדיאת ארי
סגיאין יהון בני ירושלם
צדיתא מבני כרכא יתיבתא

אמר יי: ב אפתי אתר בית משרך ומקרוי ארעיך יתבי לא תמנעין אסגא עם
משריתיך ושלטוניך תקיפי: ג ארי לדרומא ולצפונא תתקפין ובנך עממין ייר תון
וקרוין דצדין יתבון: ד לא תדחלין ארי לא תבהתין ולא תתכנעין ארי לא תתכלמין

תולדות אהרן יראה זרע. ברכות נז: אחלק לו. סוטה יד (שקלים מח): רני עקרה. ברכות י:

שכתוב: הערה. שפך נפשו למות. וכן ואער כדה, ענין שפיכה אבל הוא בענין אחר: ואת פשעים נמנה. כמו שפירשנו ויתן את רשעים קברו והוא חטא רבים, ויתכן לפרשו בגלות ור"ל חטא רבים שחטאו בו העכו"ם והוא נשא וסבל צערם, והוא על דרך ותחלת עמך: ולפשעים יפגיע. ואף על פי כן היה מתפלל בעבור הרשעים

...פושעים בו והיה תבקש מהם לברך את הארץ, כמו שאמר ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שם וגומר, וכמוהו מן הכבד בלשון תחנה ובקשה הפגיעו במלך ויפתוהם כי אין מפגיע,
...לפרש בעת הגאולה ויהיה פירוש כמו שפירשנו ועונותם הוא יסבל, ורבותינו פירשוהו על משה רבינו ע"ה ואמרו תחת אשר הערה למות נפשו שמסר עצמו למיתה שנאמר ואם אין מחני נא מספרך
...כתבת, ואת פשעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר, והוא חטא רבים נשא שכפר על מעשה העגל, ולפשעים יפגיע שבקש רחמים על פשעי ישראל: וי"מ הנה ישכיל עבדי יגלת משיחא ותרגם
...שממו כמו דסברו ליה בית ישראל וגו': (א) רני עקרה. כתרגומו, כי העקרה תחיל קרוב ללדתה וכן חיל כיולדה: בני שוממה. אעפ"י שהיתה ירושלם ימים רבים שוממה רבים יהיו בניה: מבני
... וכם העכו"ם שהם כבעולות כלומר כאשה שיושבת עם בעלה ובניה והפכה האלמנה והשכולה שהיא שוממה והיא ירושלם שהיא כאלמנה, ואמר כאלמנה ולא אלמנה ממש כי בעלה
...יים, וי"ת ארי סגיאין וגו', זכר זאת שלפי דעתי שהיא מלכות הרביעית כי ישמעאל אעפ"י שהיא תקיפה מלכות זאת גוברת עליה: (ב) הרחיבי. מרוב בניה שיבואו לך: מקום אהלך. הוא
... ויריעות משכנותיך. שאר ערי ישראל: יטו. המטים היריעות וימשכו אותם למרחוק להרחיב ההיכל והמשכנות כמו שאמר זכריהו הנביא משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו, ואמר וגם
...תגבל בה צור וצידון, ואמר ורחמה וישבה תחתיה וגומר, ואמר ירמיהו הנביא הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה ויצא עד קו המדה וגומר: (ג) כי ימין ושמאל

מצודת דוד

מצודת ציון

ם . כולל מזרח ומערב : וערים נשמות . בין מארץ ישראל בין משאר ארצות ישראל יושבו אותם
ורעות בבית ראשון ובבית שני : כי לא תבושי . לעולם אחר שתצאי מזה הגלות לא ת
ת שהיו לך בארץ ובהיות הימים ההם קדמונים קראם עלומים : וחרפת אלמנותיך
כחו הגרות הראשונות : ולא תכלמי . במקום אל תראי שזכר כלומר אל תכלמי מפחד
כן כתפיר לבנון : (ס) כי בועליך . מי שהיה אדוניך הוא עושיך ומי שעשך

וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ׃ ד אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי־לֹא
תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי
וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃
ה כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ
וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־
הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ ו כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה
וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת
נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
ז בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים
גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ׃ ח בְּשֶׁצֶף קֶצֶף
הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם
רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃
ט כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־
הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ
וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ י כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ
וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ
לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט
אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃
יא עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי
מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ
בַּסַּפִּירִים׃ יב וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ

אֲרֵי בַהֲתַת עוּלֵמוּתִיךְ תִּתְנַשִׁין וְחִיסוּדֵי אַרְמְלוּתִיךְ לָא תִדְכְּרִין עוֹד׃ ה אֲרֵי מָרִיךְ דַעֲבְדִיךְ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ וּפָרְקִיךְ קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֱלָהּ כָּל אַרְעָא יִתְקְרֵי׃ ו אֲרֵי כְאִתְּתָא שְׁבִיקָא וְעָיְקַת רוּחַ עַרְעָךְ שְׁכִינְתָא דַייָ וּכְאִתַּת עוּלֵמִין דְאִתְרַחֲקַת אֲמַר אֱלָהָיִךְ׃
ז בְּשָׁעָא זְעֵירָא רַחֲקְתִּיךְ וּבְרַחֲמִין סַגִיאִין אֲקָרֵיב גָלְוָתִךְ׃
ח בִּרְגַז זְעֵיר סַלְקִית אַפֵּי שְׁכִנְתִּי זְמַן זְעֵירָא מִנִיךְ וּבְטַבְוַת עָלָם דְלָא פָסְקָן אֲרַחֵים עֲלָךְ אֲמַר פָּרְקִיךְ יְיָ׃
ט כְּיוֹמֵי נֹחַ דָא קֳדָמַי דְקַיֵמִית בְּמֵימְרִי דְלָא יְעִדוּן מֵי טוֹפָנָא דַהֲווֹ בְּיוֹמֵי נֹחַ עוֹד עַל אַרְעָא כֵּן קַיֵמִית בְּמֵימְרִי דְלָא יְחוּל רוּגְזִי עֲלָךְ וְלָא אֱזוּף בִּיךְ׃ י אֲרֵי טוּרַיָא יְעִדוּן וְרָמָתָא יִתְפַּרְכוּן וְטוּבִי מִנִיךְ יְרוּשְׁלֵם לָא יְעִדֵי וּקְיָם שְׁלָמִי לָא יִתְרַחַק אֲמַר דַעֲתִיד לְרַחֲמָא עֲלָךְ יְיָ׃
יא חֲשִׁיכְתָּא מְקַבְּלָא עוּלְבַּן קַרְתָּא דְאָמְרִין עֲלָהּ עַמְמַיָא לָא תִתְנַחַם הָא אֲנָא כָבֵישׁ בְּצַדִידָא אַבְנֵי רִצְפָּתִיךְ וְאֲשַׁכְלְלִינִיךְ בְּאַבְנִין טָבִין׃
יב וְאֲשַׁוֵי בְּמַרְגְלָן אֶעָךְ וְתַרְעַיִךְ

ב' ומ"ל · ג' מ"ל ג' · ג' וג"ל · ג' . ג' · ג' דסמיכי · כ"א . ב' · ג' . ג' . ו' · ב' · ס' מ"ל . ג' · ג' · ב' בסיפרא · מתחלפין כימי מ ס הדא · ג' · ב' · ג' . ב' · ג' ומ"ל · ב' · ג' . ג' · ג' . ג' . ג' · ג' ומ"ל . ג' . ג'

...הדבר וכן שבועה היא קיום הדבר : מגער בך . פעי"ן נקרא בחטף קמץ : (י) כי ההרים ימושו . ההרים והגבעות הם הדברים הקיימים אשר בארץ ואעפ"י כן פעמים ימושו ותמוטנה ברעש הארץ אבל חסדי ובריתי אמך הוא יותר קיים שלא ימוש לעולם ויש לפרש ההרים והגבעות משל על שרי עכו"ם : (יא) עניה סוערה . סוערת בגלות : לא נחמה , פי' עד עתה לא נחמה . ויונתן תרג' חשיכתא מקבלא עולבן קרתא וגומר : מרביץ . מושיב או משכיב כלומר שיהיו אבני היסוד אבני פוך שהם כעין חול והם מרגליו' ועליהם יבנו אבני

מצודת ציון

ירושה : נשמות . מלשון שממון : (ד) תחפירי . ענין בושה וכלימה כמו וחפרה הלבנה (לעיל כד) : עלומיך . נעוריך וכן הקצרת ימי עלומיו (תהלים פט) : (ה) בועליך . ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : עושיך . ענין הגדלה והרמה וכן ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט) : (ו) ועציבת . מלשון עצבון : כי תמאס . אם תמאס : (ח) בשצף . במעט כן ת"י ואין לו דומה : (ט) מעבור . לבל עבור וכן מקצוף כמו מהמטיר עליו מטר (לעיל ה) : ומגער . ענין צעקת נזיפה : (י) ימושו . ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : תמוטינה . מלשון נטיה : (יא) מרביץ . מל' רביצה והשכבת האבן : בפוך . הוא הכחול והוא דק כעין החול וכו הנשים צובעות עיניהם כמו ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט) : בספירים . שם אבן יקר : (יב) כדכד . שם אבן יקר המזהיר וכן

מצודת דוד

לקשרם היטב : ויתדותיך . היתדות התקועות בארץ חזקי למען לא יזוזו ממקומם והוא ענין מליצה לומר שתתרחב ירושלים מכמות שהיתה ועל עולם תעמוד ולא תהרס עוד : (ג) כי ימין ושמאל תפרוצי . תתחזק על הכשדים היושבים מימין ומשמאל : וערים נשמות . הערים השוממות יתיישבו בבני אדם כי יפרו וירבו : (ד) אל תיראי . אל תפחדי שיביא לאחך מגלות זה כלאחך משאר הגליות שמיום בארצך לרות רבות ורעות כי לא תבושי עוד לעולם להיות משועבדת ונכנעת אל הבבלים : ואל תכלמי . להרים ראש ולהראות גדולה בחושך פן תגלה שוב כי לא תחפירי . כי היה מובטחת שלא תחפירי עוד ללכת גולה : כי בושת עלומיך תשכחי . כי הבושת שהיה לך בימי נעוריך כאשר היית גולה וממולא הבושת הזאת תשכחי כי לא יקרה לך עוד כזאת להזכר על ידה הראשונות : וחרפת אלמנותך . החרפה שהיה לך מאז שהיית מבלי מלך כאלמנה מבלי בעל החרפה ההיא לא תזכרי עוד כי לא תהיה עוד מבלי מלך להזכיר על ידו את הראשונות : (ה) כי בועליך . כי אדונך המגדל והמרומם אותך הנה שמו ה' צבאות על כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה ואם כן מי יעמוד כנגדו לבטל מעשיו : וגאלך . הלא גואלך קדוש ישראל אשר יקרא אלהי כל הארץ וידו בכל משלה וכפל הדבר במלות שונות : (ו) כי כאשה עזובה וכו' . רצה לומר ה' קראך לשוב אליו כדרך האשה העזובה מבעלה שהיא עצובת רוח שבעלה קורא אותה לשוב אליו : אשת נעורים . כמו אשת נעורים אם תמאס בעיני בעלה הנה לא תתמיד המיאוס כי ישוב ירחם כן אמר אלהיך עליך : (ז) ברגע קטן עזבתיך . העזובן שעזבתיך לא היה רק רגע קטן מול הקבוץ שאקבצך כי ברחמים גדולים תהיה ותתמיד לאורך ימים : (ח) בשצף קצף . במעט קצף הסתרתי פני ממך רק רגע ר"ל אל מול החסד תחשב רק לרגע כי בחסד עולם ארחמך : (ט) כי מי נח וכו' . הקצף הזה היה לי כמו מי המבול שהיה בימי נח אשר נשבעתי שלא יהיה עוד מי המבול כן נשבעתי וכו' : (י) כי ההרים ימושו . לפעמים יקרה אשר ההרים עם רוב חוזק יכורו ויעתקו ממקומם על ידי רעש וכן הגבעות יונמו לנפול בארץ : וחסדי . אבל חסדי הוא דבר המתקיים ולא יסור מאתך והבטחת ברית שלומי וכו' וכפל הדבר במ"ש : (יא) עניה סוערה . על ירושלים אמר שהיא כעניה מרעדת כמרוח הסערה ואין מי לנחמה : מרביץ בפוך אבניך . אבני הרצפה ארביץ ואשכוב בפוך כי ישפך מתחת

רש"י

שמשותיך ושמש ומגן (תהלים פד) שיני החומה: לאבני אקדח. לאבני גמר גומרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קדחי אש והם מין אבנים טובות בוערים כלפידי' והוא קרבונקל"א לשון גחלים ויש פותרין ל' מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והסף כולן מתוך האבן: לאבני חפץ. לאבני

רד"ק

אבני בקיר, וכן ויסדתיך בספירים וזה אומר לירושלם. וי"מ כה אנה כביש וגומר: ספיר. פי' רב האגאון רב סעדיה שהוא אבן לבנה, וכתבה ר' אברהם כתב שהיא אודמת, וי"מ באבני שבן כמו שתרגם אנקלוס לבנת הספיר כעובד אבן טבא: (יב) ושמתי כדכד. תרגם ירושלמי נופך ספיר כדכדינא וספרינא ונפך היא מרגלית שחורה: שמשותיך. החלונות שהכנס בהם השמש אפשר כי פנות החלונות יהיו אבן כדכד או אפשר אויר החלונות יגנה בכדכד

ושעריך לאבני אקדח וכל־גבולך ג'
לאבני־חפץ: יג וכל־בניך למודי ג' א' מ"ל וא' חסר
יהוה ורב שלום בניך: יד בצדקה
תכונני רחקי מעשק כי־לא תיראי
וממחתה כי לא־תקרב אליך:
טו הן גור יגור אפס מאותי מי־גר ג' ומ"ל ה' מ"ל
אתך עליך יפול: טז הן אנכי הנה ק'
בראתי חרש נפח באש פחם
ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי ב'. י"א
משחית לחבל: יז כל־כלי יוצר ג'. ג'
עליך לא יצלח וכל־לשון תקום־ ל'
אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת ט"ו דגשים ל'
עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאם־
יהוה:

נה א הוי כל־צמא לכו למים ה' דגשים
ואשר אין־לו כסף לכו שברו ואכלו
ולכו שברו בלוא־כסף ובלוא מחיר ו' מ"ל. ו' מ"ל

לאבני גמר וכל תחומיך
לאבני צרוך: יג וכל בניך
אלפין באוריתא דיי וסגי יהי
שלם בניך: יד בזכותא תתכנין
אתרחקי מעושקא ארי לא
תדחלין ומתבירא ארי לא יעול
עלך: טו הא אתכנשא יתכנשון
ליך גלות עמיך לסופא מלכי
עממיא דמתכנשין לאעקא ליך
ירושלם בגויך יתרמון: טז הא
אנא בריית נפחא נפח נור
בשחורין ומפיק מנא לצורכיה
ואנא בריית מחבלא לחבלא:
יז כל זין דיתתקן עלך ירושלם
לא יצלח וכל לישן דיקום עמך
לדינא תחיבניה דא אחסנת
עבדיא דיי וזכותיהון מן קדמי
אמר יי: א וי כל דצבי למילף
ייתי ויליף ודלית ליה כסף אתו
שמעו ואליפו אתו שמעו
ואליפו בלא בדמין ובלא
בממון אולפן דטב מחמר

(רש"י) האבן: לאבני חפץ. לאבני ...: (יד) רחקי מעושק. (לעיל נב) התנערי מעפר ... רחקי מן העושקי' אותך (רחקי ...ק תרחק לעשוק בני אדם ... שעושים רשעים שאוספי' מגזל אבל אתם לא ... לגזול כי לא תיראו ...ת ועניות וממחתה כי לא ולא תקר' אליך. אברבנאל) ...קה שתעשה תהיה נכונה ...לת עולם ותהיה רחוקה ...ק בני אדם כי לא תראי פחד ויראה לא יהיה לך ותהיה רחוקה ממחתה תקרב אליך. אול"ה שלונז'): הן גור יגור אפס מאותי. ...א יירא ויגור מגזרת רמו' שאין אני עמו הוא שעיר: ...ר אתך. מי אשר נאסף למלחמה. או מי גר מי ...רה נך. ורבותינו פירשוהו ...ם לומר שאין מקבלי' גרים ... משיחנו ואף בפשוטו של ...א יתכן מי שנעשו גרים במגיותך עליך יפול ...רותך כמו על פני כל אחיו (בראשית כה): (טז) הנה ... אשר בראתי חרש המתקן ואני אשר בראתי משחית ...לו כלו' אני הוא בראתי ...ת האוי' אני הוא שהתקנתי ...רעניות: ומוציא כלי ...הו. לצורך גומרו כל צורכו: ...ל כלי יוצר. כל כלי זיין ...ילטשוהו ויחדדהו בשבילך ...ם נך: יוצר. ל' חרבות ... (יהושע ה) אף תשיב צור (תהלים פט): (א) הוי ...מא. הוי זה ל' קריאה וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא (זכריה ב) הוי הוי ונוסו מארץ צפון: לכו למים. לתורה: שברו. ל' לשבור בר

(רד"ק) כמו שעושין אותו בזכוכית לבועה במיני לבעונים והשיכה נילוץ השמש עליהם יהיה המראה יפה מבפנים: לאבני אקדח. הלמ"ד מורה על הענין כלמ"ד לכל כליו תעשה נחשת, הרגו לאבנר, והשליש לאבשלום: אקדח. אבן מזהירה כאש וכן בתוך אבני אש התהלכתי לפיכך נקראת אקדח מן קדחי אש, וכן תרגם יונתן לאבני גמר כתרגום גחלת גומרא: לאבני חפץ. אבנים שיש חפץ בהם, ומה שאמר כל גבולך כלומר לא ירושלים לבדה אלא אף ערי גבולה, ויתכן לפרש למ"ד לאבני אקדח לאבני חפץ משמשות כלומר האבנים שהיו בהם מתחילה אשים אותם לאבני' טובות ומרגליות, וכן למ"ד ושמתים ליער והדומים להם, והדברים האלה אפשר שיהיו כן כמשמעם או אפשר שהם משל לרוב הגדולה שתהיה לישראל ושפע הטובה עד שאם ירצו ישימו בניהם באבנים טובות ומרגלי': (יג) וכל בניך למודי ה', למודי תאר כמו שפירשנו לשמוע כלימודים, וזה כענין שאמר ירמיהו הנביא ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמור דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: ורב שלום בניך. ר"ל וירבה כי רב פעל עבר מבעלי הכפל מוסב ומורה לעתיד מפני הוי"ו: (יד) בצדקה. בצדקה שתעשי תהיי נכונה בגדולה לעולם ותהיי רחוקה מעשק בני אדם: כי לא תיראי. אפילו פחד ויראה לא יהיה לך מהם ותהיה רחוקה ממחיתה שלא תקרב אליך, והענין כפול במלות שונות: רחקי. כמו תרחקי וכן ומות בכור כמו ותמות, ויש בשלת קנך כמו ושים: (טו) הן גור יגור. פירשו כתרגומו ענין אסיפה כמו יגורו עלי עזים, ודרך פשוטו יתפרש כן הנה יאספו עליך עמים: אפס מאותי. לא במצותי כמו שנאספו עליך פעמים אחרים במצותי כסנחריב ונבוכד נצר אבל אלה הגוים שיאספו אליך והם גוג ומגוג לא במצותי ואין האסיפה ההיא מאתי, ואע"פ שאמר בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך אל הרי ישראל, ומה שאמר יעלו דברים על לבבך זהו הענין בעצמו כי האל שם בלבו לבא שם לא לרעת ישראל אלא לטובתם ולקחת נקמת ישראל ממנו ומן העכו"ם האחרים שהרעו לישראל ובא"ך ישראל יקח נקמתו מהם לכבוד שמו ולעבוד ישראל ולהכנעתם שיהיו בזתם ושללם לישראל. זהו פירוש אפס מאותי לא יעלו מאתי להרע ...ו שתהיה מחשבתם כן: מי גר אתך עליך יפול. מי שיאסוף אתך להלחם עליך יפול כמו שאמר על הרי ישראל יפול: (טז) הן. הן כתיב וקרי הנה והענין אחד, אמר אף על פי שכלי ...ה הם מעשה האדם ויבא גוג ומגוג והעכו"ם אשר עמו בכלי מלחמה לרוב מי שיעשה כלי המלחמה אני עשיתי אותו וכיון שאני עשיתי העושה ובידי לחבל העושה כל שכן המעשה ואם הם באים ...למלחמה אני בראתי משחית לחבל הם וכליהם כמו שאמר והכיתי קשתך מיד שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל: באש פחם. כי בפחם יפעלו חרשי ברזל, ויונתן תרגם הסך בית הסמוך שתרגם ...ור בשחורין: ומוציא כלי למעשהו. למה שהוא רוצה לעשות חץ או חרב או חנית או רומח: (יז) כל כלי יוצר. ענינו יפעל כמו שפירשנו ובמקבות יצרהו ושרשו יצר מבנין שלא נזכר שם ...הנוסף ואם לא נמצא: לא יצלח. לא יצלח לבעליו ולא יזיק לך: וכל לשון. אם יהיה לך משפט עם גוי אחד תרשיע אותו במשפט ויצא הוא חייב והיה ענשו בעלה ואת תצאי מהמשפט זכאי ...לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדברים וזאת הברכה היא נחלת עבדי ה', כלומר בנחלה היא להם לעולם וישראל יהיו עבדי ה' מיום הגאולה עד עולם: (א) הוי כל צמא. הוי לשון קריאה וכן

בפוך אבניך ז' למודי ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' וכל בניך למודי ה'. היהפך כושי קדמא מ"ל: לחבל ג' וסי' נמסר בריש האי ספרא סי' יג: למשפט ט"ו דגשין וסימ' נמסר בשמואל ב סימן ט"ו: למים ח' דגשים וסי' נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב' סי' ב': בלוא ו' מ"ל בקריאה וסי' הוי כל צמא לכו למים ב' בפסוק. למה תשקלו כסף בלוא לחם ב' בפסוק. ועמי המיר כבודו בלוא יועיל. אם ישך הנחש בלוא לחש:

תולדות אהרן וכל בניך. ברכות סד יבמות קכב נזיר סו כריתות כח תמיד לב עקידה שער לב זיכר תרומה: מי גר. יבמות כד עקידה שם: בראתי חרש. עקדה שער עט: כל צמא. סכה נב תענית ז קידושין לב ב"ק יז פב עכו"ם ה:

מצודת דוד

(יא) רצפת האבנים במקום החול כי כן הדרך לשפוך חול תחת אבני הרצפה ויהיו בהם האבנים: ויסדתיך. אשים היסודות באבני ספיר: (יב) ושמתי כדכד שמשותיך. מחיצות החלונות שהשמש זורחת דרך בה אשימם מאבן כדכד הבהיר: ושעריך. מזוזות השערים יהפכו להיות אבני אקדח המאירים ביותר: וכל גבולך. אבני רצפת כל גבוליך יהפכו להיות אבני חפץ ר"ל אבני יקר שהאדם חפץ בהם ולא כשאר אבנים שמשליכים בחוצות: (יג) למודי ה'. ר"ל ישכילו כולם כאלו יהיו תלמידי המקום ב"ה: ורב שלום בניך. השלום של בניך יהיה רב מאד: (יד) בצדקה. בעבור הצדקה שתעשי תהיה נכונה בכל טובה: רחקי מעושק. תהיה מרוחקת מן העושקים אשר לא תיראי מהם כלל וכלל: וממחתה. תהיה מרוחקת ממחתה כי לא תוכל להתקרב אליך והיא ר"ל מרוחקת ממנה: (טו) הן גור יגור. באמת יחת ויפחד מי שהוא נעדר ונפרד ומרוחק ממני: מי גר אתך. מי שהיה לו תגר ומריבה עמך הוא יפול אליך להכון עמך להיות סר למשמעתך: (טז) נופח באש פחם. מנשב באש שבגחלים כבעירים לסעירים יפה: ומוציא כלי למעשהו. ע"י שמחממם מוציא כלי הראוי לעשות עמו הדבר שיקלקלו בעבורו: ואנכי בראתי משחית לחבל. בראתי איש משחית לקלקל את הכלי ההוא ור"ל אני המגרש בך את האויב ואני המשלימו עמך ומתיש כחו: (יז) כל כלי יוצר עליך. כל כלי זיין אשר יחדדוהו בשבילך להלחם בך: לא יצלח. לא יצליח כי לא יזיק לך: וכל לשון. כל איש לשון מדבר גדולות אשר תקום עמך למשפט לפסוכה עמך: תרשיעי. את תרשיעי אותו במשפט ויצא מחוייב ומשפטו זכאי ר"ל לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדיבור: זאת. הברכה היא נחלה לעבדי ה' וזאת היא הצדקה אשר תבוא להם מאתי: נאם ה'. כה אמר ה': נה (א) הוי כל צמא. כל מי שהוא צמא למה מחסרון המים ילכו אל

מצודת ציון

וכן ורחמת וכדכד (יחזקאל כז) והוא מלשון כידודי אש (איוב מא): שמשותיך. מלשון שמש: אקדח. שם אבן יקר המאיר והוא מלשון קודחי אש (לעיל נ): חפץ. ענין רצון: (יג) למודי ה'. תלמידי ה' וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח): (יד) תכונני. מל' הכנה: כי לא תיראי. אשר לא תיראי: וממחתה. ענין שבר ופחד כמו ואל תחת (יהושע א): (טו) גור יגור. ענין פחד כמו לא תגורו (דברים א): אפס. ענין הסגר כמו באפס עצים (משלי כו): מאותי. ממני: גר. ענין מריבה כמו אל תתגרו בם (דברים ב): אתך. עמך: עליך. כמו אליך: יפול. ענין נטיה והסכמה וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז): (טז) חרש. אומן ברזל: נופח. מלשון נפיחה ונשיבה: פחם. גחלים כבוים כמו פחם לגחלים (משלי כו): לחבל. ענין השחתה וקלקול כמו וחובל עול (לעיל י): (יז) יוצר. מתחדד ונעשה כמו חרבות צורים (יהושע ה): תרשיעי. מלשון רשע וחייב: (א) הוי. הוא ענין לשון קריאה: שברו. ענין קנין כמו לשבור אל יוסף (בראשית מא): מחיר. ענין דמי הדבר וערכו כמו ולא רבית במחיריהם (תהלים

ישעיה נה

יַיִן וְחָלָב׃ ב לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף
ו' מ"ל בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה
שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב
ל'. ג' וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם׃ ג הַטּוּ
אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי
ל' נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם
חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים׃ ד הֵן עֵד
ל' ומ"ל. ל' לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים׃
ד' ה הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־
יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
ג' וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃
ג'. ל' ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ
בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב׃ ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ
ט"ו רפין וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־
ל'. ל' יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־
ב' ג'. ל' ומ"ל יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ׃ ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי
ב' מ"ל כן ידעתי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי
נְאֻם יְהוָה׃ ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ
ל' וחכר כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי

תרגום

וּמְחָלָב׃ ב לְמָא תִתְקְלוּן כַּסְפְּכוֹן בְּלָא לְמֵיכַל וְלֵאוּתְכוֹן בְּלָא לְמִשְׂבַּע קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְאֱכוּלוּ דְטַב וְתִתְפַּנַּק בְּדִדְהִין נַפְשְׁכוֹן׃ ג אַרְכִינוּ אוּדְנֵיכוֹן וְקַבִּילוּ לְמֵימְרִי שְׁמָעוּ וּתִתְקַיַּם נַפְשְׁכוֹן וְאֶגְזַר לְכוֹן קְיָם עֲלַם טַבְוָת דָוִד דִמְהֵימְנָן׃ ד הָא רַב לְעַמְמַיָא מַגִיתֵיהּ מְלַךְ וְשַׁלִיט עַל כָּל מַלְכְּוָתָא׃ ה הָא עַם דְלָא תֵידַע יִפְלְחִינָךְ וְעַם דְלָא יַדְעוּךְ יְרְהֲטוּן לְאַסָּקָא לָךְ מִסִין בְּדִיל יְיָ אֱלָהָךְ וּלְקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי שַׁבְּחָךְ׃ ו תְּבָעוּ דַחֲלְתָא דַיְיָ עַד דְאַתּוּן חַיִין בְּעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי עַד דְאַתּוּן קַיָמִין׃ ז יַשְׁבֵּיק רַשִׁיעָא אוֹרְחֵיהּ וּגְבַר אֲנִיס עֶשְׁתּוֹנוֹהִי וִיתוּב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ וִירַחֵים עֲלוֹהִי וְלִדְחַלְתָא דֶאֱלָהָנָא אֲרֵי מַסְגֵי לְסַלָחָא׃ ח אֲרֵי לָא מַחְשְׁבָתִי מַחְשְׁבָתְכוֹן וְלָא אוֹרְחָתְכוֹן תַּקְנָן כְּאוֹרְחַת טוּבִי אֲמַר יְיָ׃ ט אֲרֵי כְּמָא דְרָמִין שְׁמַיָא מִן אַרְעָא כֵּן תַּקְנָן אוֹרְחָתַי מֵאוֹרְחָתְכוֹן וּמַחְשְׁבָתַי

רדק

וכן הוי ציון המלשי. ואחר מלחמת גוג ומגוג יכירו העכו"ם כי האל הוא מולך על כל ואין זולתו ואז יבאו אל ירושלם ללמוד משפטי האל ותורותיו כמו שאמר בתחלת הספר לכו ונעלה אל הר ה' ויורנו מדרכיו ויהיה הענין כאלו קראם לבא וללמוד והמים משל לתורה ולחכמה כמו שאי אפשר לעולם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא חכמה וכמו שהצמא מתאוה למים כך הנפש החכמה מתאוה לתורה ולחכמה כמו שנאמר בנבואת עמוס לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה': ואשר אין לו כסף. לא יחוש כי אינו צריך כי בחנם יתנו לו יין וחלב, ונמשלה התורה ליין מה יין משמח הלב כמו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש אף דברי תורה כן שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, וחלב כמו שהחלב קיום היונק וגדולו כן דברי תורה קיום הנשמה וגדולה שהיא הולכת וגדלה בלמודה במדרגתה כמו שהיא, ואמר אכילה על היין והחלב כי הם מאכל ומשקה לגוף: (ב) למה תשקלו כסף. פירוש החכם רבי אברהם שייגעו עצמם בחכמות נכריות שלא יועילו, ויפה פירש, וזהו בלא לשבעה וגם הם לא יקראו לחם כי לא יועילו לגוף ולנפש: ואכלו טוב. זה התורה שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: ותתענג בדשן נפשכם, לעולם הבא וכן ותחי נפשכם, כי כמו שהדבר שהוא שמן ודשן הוא תענוג הגוף כן התורה והחכמה הוא תענוג הנשמה וחייה: (ג) הטו אזניכם. חסדי דוד הנאמנים, הוא המשיח כי יקרא שמו דוד וכן נאמר עליו ודוד עבדי נשיא להם לעולם: הנאמנים, הקיימים כמו במקום נאמן כלומר כמו שחסדי עם דוד קיימים כן תהיה בריתי עמכם קיימת ועוד זכר דוד בעבור שהוא יהיה המורה לעמים כמו שאמר בתחלת הספר ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים: (ד) הן עד. מזהיר ומעיד בהם כמו העדותי בהם היום העד העיד בנו האיש לאמר והועד בבעליו ואף על פי שאלה והדומים להם ענין התראה לשון עדות הם גם כן כי המתרה מתרה בפני עדים כדי שלא יכחיש בו המותרה, וכן אמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כאלו אמר בפניכם אני מתרה בכם שיהיו עדים ביני וביניכם, ועל המשיח אמר שיהיה מזהיר העם ומוכיחם, ויונתן תרגם הא רב: לאומים. בוי"ו עם הדגש: נגיד ומצוה, בצר"י שלא כמנהג: אמר כי יהיה נגיד עליהם ומצוה אותם כמו שהאדון מצוה על עבדיו: (ה) הן גוי. אמר כנגד ישראל גוי שלא ידע שהוא רחוק מארץ ישראל תקרא אותו ויבא לפניך אף על פי שלא ידעתם ולא ידעוך עד היום בהמעט הנפלאו' שעשה האל עמך ייראו ממך וירוצו לעבודתך למה שתצום, ומי נתן לך זה הכל ה' אלהיך: (ו) דרשו ה'. אמר לבני הגלות דרשו ה' בהמצאו, הנכון בפירושו מה שפירש אדוני אבי ז"ל דרשוהו בענין שימצא לכם: בהיותו קרוב. בענין שיהיה קרוב, וזו היא דרישה בכל לב שכתוב קרוב השם לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, ורבותינו ז"ל פירשו בהמצאו קודם גזר דין, ויונתן תרגם תבעו דחלתא דה' עד דאתון חיין בעו מן קדמוהי עד דאתון קיימין, כלומר שיעשו תשובה קודם מיתה כי אז היא נמצא וקרוב ולא אחר מיתה כי אחר מיתה אין תשובה לנפש כמו שאמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה: (ז) יעזוב רשע דרכו. במעשה ובפה, וכן יעזוב מחשבותיו הרעות כי אין התשובה מועילה בנראה אם לא תהיה גם כן בנסתר כי טובות האדם ורעותיו הם תלויות ביד ובפה ובלב ומשלשתן צריכה התשובה כי ירבה לסלוח. אף על פי שהאדם הרבה להרע: (ח) כי לא. כי אם חטא אדם לחברו ינקם ממנו ולא ימחול לו ואף על פי שימחול לו בנראה ישמור לו בלבבו, והנראה יקרא דרך כמו שפירשנו והנסתר מחשבה, הנה אני ארבה לסלוח לא ככם וכאשר אני מוחל אני מוחל באמת ולא ישאר אצלי משטון דבר: (ט) כי גבהו. כמו שאמר דוד כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו וזהו חסד גדול בשובו לירא מהאל ימחול לכם וייטב לכם גם אתם בגלות אם הרעותם והרבה לכם גלותכם שובו אלי ודרשוני ותמצאוני קרוב לכם כי לא ימוש דברי הטוב שהבטחתי אתכם והמשיל

רשי

בר (בראשית מב) קנו: יין וחלב. לקח טוב מיין וחלב: (ב) למה תשקלו כס[ף]. למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם: (ג) חסדי דוד. שהב[טחתי] לדוד חסדיו: (ד) לאומים. שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניה[ם]: (ה) הן גוי לא תדע תקרא. לשמועך אם אלי תשמעו לשם ה' הנקרא עליך: (ו) בהמצאו. קודם גזר דין ב... שהוא אומר לכם דרשוני: (ח) [כי] לא מחשבותי מחשבותיכם. ... שלי ושלכם שוות לכך אני או[מר] לכם יעזוב רשע דרכו ויתו[ב] את דרכי: ואיש און מחשבו[תיו] ויתפוש את מחשבותי למ[ה] הטוב בעיני. ומדרש אגדה לא מחשבותי וגו' אין דרכי כד[רך] בשר ודם אתם מי שמודה ב... מתחייב אבל אני מודה ו... ירוחם (משלי כח): (ט) כי ג[בהו] שמים וגו'. כלומר כי יש הב... וחילוק מעלות והנה כד... יותר מדרכיכ' ובמחשבותי ... ממחשבותיכם כגבוה שמים ... כארץ אתם נותנים לב למו... כי ואני נותן לב להטיב את... כי

וגוי ד' בקריאה וסי' ואתם תה[יו] לי ממלכת. וגוי גדול יר... מירכתי ארץ. וחברו. וגוי א... ידעוך אליך ירוצו: דרשו ה' ... דסמיכי וסימ' דרשו ה' בהמצאו קראוהו. דרשו ה' ועזו. ו... דד"ה: לסלוח ב' מ"ל וסי' ... אלהינו כי ירבה לסלוח.

תולדות אהרן דרשו ה'. ... ים יבמות ... עקדה שער סג זוכר בראשים ... (ברכות ס) ואיש און. עקרים ... פ"ג ומ"ד פכ"ו: גבהו שמים. ... מ"ב פ"ג פירוש נסלה: וירחמה... מגלה יז (ברכות ד):

מצודת ציון

(תהלים מד): ותתענג. מל' עונג ותפנוק: בדשן. בשומן כמו ואכל ושבע ודשן (דברים לא): (ג) הנאמנים. ענין דבר מתקיים וכן במקום נאמן (לעיל כב): (ד) לאומים. אומות כמו שני לאומים (בראשית כה): נגיד. ענין שררה: (ה) ירוצו. מל' ריצה ודיצה: פארך. מלשון פאר ויופי

מצודת דוד

המים לרוות הצמאון: ואשר וכו'. ר"ל ואף אם אין לו כסף לקנות המים כי בח[נם] ימצא כלומר השתוקק לדבר ה' ילך אל הנביא לשמוע דבר ה' מבלי מחיר כסף: לכו שברו. לכו קנו דבר מאכל ואכלו ועל דברי התורה יאמר וחוזר ומפרש לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר. בזולת מתן מחיר קנו יין וחלב ר"ל כל מיני חכמת התורה תוכלו ללמוד בזולת מחיר: (ב) למה תשקלו כסף. מה לכם בזה שתשקלו כסף בחנם בלא מאכל לחם ר"ל למה תרבו לתת מחיר בעבור לימוד חכמות נכריות שאין בהם תועלת: ויגיעכם. למה תתנו הון בהם יגיעה בעבור דבר שאין משביע ועל החכמות הנכריות יאמר וכפל הדבר במ"ש: שמעו וכו'. ללמוד חכמת התורה: ואכלו טוב. כן יקרא חכמת התורה כמ"ש כי לקח טוב וכו' תורתי אל תעזובו (משלי ד): ותתענג וכו'. וזהו תענוג הנשמה בעולם הבא: (ג) הטו אזנכם. לשמוע אמרי: ולכו אלי. לכו ממקומכם לבא אלי ללמוד תורתי: שמעו וכו'. שמעו אלי ותזכו לשמוע בתחיה בימי המשיח: ואכרתה. אז אכרית ... ברית אהבה להיות מתקיימת עד עולם: חסדי. כחסדי ר"ל יהיה כמו החסדים הקיימים אשר הבטחתי לדוד שלא תופסק המלוכה מזרעו: (ד) הן עד לאומים נתו. באמת נתתי את דוד להיות לעד ולראיה מול העכו"ם ר"ל ממעלת המלוכה אשר תתמיד בזרעו יקחו ראיה שדבר ה' תקום לעולם: נגיד ומצוה לאומים. המ[לך] הבא מזרעו יהיה נגיד ויהיה מצוה אל העכו"ם את המעשה אשר יעשון: (ה) הן גוי וכו'. ר"ל כמו שמתקיים החסד שהבטחתי לדוד כן תתקיים החסד שהבטחתי לך כי בלא[ת] גוי אשר לא תדע מעולם תקרא אליך לשמש אותך: לא ידעוך. אשר הם לא ידעוך מעולם: אליך ירוצו. להיות הרים לשמעתך: למען ה'. ר"ל לא למען כח זרועך כ"א למען ה' השוכן בקרבך: ולקדוש וגו'. למען קדוש ישראל אשר נתן לך פאר להשרות שכינתו בקרבך וכפל הדבר במ"ש: (ו) בהמצאו. בעוד הוא מצוי בכם עד לא הגלו מארצכם ועדיין השכינה שם עמכם: בהיותו קרוב. כפל הדבר במ"ש: (ז) דרכו. דרך הרשע: מחשבותיו. יעזוב מחשבותיו: וישוב. יעשה תשובה אל ה' וירחם עליו: ואל אלהינו. ישוב אל אלהינו ויש תקוה כי ירבה לסלוח: (ח) כי לא וגו'. כי אין מחשבותי כמחשבותיכם כי אתם חושבים שלא יועיל לכם התשובה ולבבי לא כן יחשוב: ולא דרכיכם דרכי. דרך בשר ודם לנטור את המורד בו ואין מועיל תשובה ופיוס אבל דרכי לא כן הוא: (ט) כי גבהו. כערך גבהות השמים מן הארץ כן דרכי גבהו בהבדל רב מדרכ[יכם] כי דרך בשר ודם שלא ימחול כלל וכלל ודרכי למחול מכל וכל: ומחשבותי ממחשבותיכם. אתם חושבים שאין התשובה מועיל כל עיקר

...איל זה הענין לגשם היורד מן השמים ואמר : (י) כי כאשר ירד הגשם , ושמה לא ישוב , כי לא יצא גשם לבטלה שלא יעשה מעשה וישוב לו זה לא יהיה אלא אם יעשה הרוה את
...ך : ונתן זרע לזורע . והגשם הוא הנותן וכמו ונתנה הארץ את יבולה ותבואות הארץ יגניע האדם תחלה מה שיצטרך לזרוע לו בשנה הבאה והשאר הוא למאכלו , ופשוטו של פסוק נראה
אחר שהרוה ישוב הגשם אל השמים , פירש אדוני אבי ז"ל כי שוב הגשם הוא חום השמש שואף אותו ולולי זה לא היתה הארץ צריכה גשם , גם נכון הוא מה שפירשנו בו ושמה
ישוב לעולם אלא יעשה שליחותו והרוה את הארץ : (יא) כן יהיה דברי . שהבטחתי אתכם להוציאכם מהגלות ומפי אמרוה הנביאים , לא ישוב אלי ריקם אלא באמת יעשה מה
...פי : והצליח . הענין שלא ימצאהו פגע שיתבטל קצת ממנו אלא הכל יעשה כמו שאמרתי : (יב) כי בשמחה תצאו , מהגלות : ובשלום . תובלון , לארצכם : ההרים והגבעות ,

כי כאשר ירד הגשם והשלג. ...ישוב ריקם אך ירוה לעול': ...) כן יהיה דברי אשר יצא ... להודיעכם ע"י הנביאים ... ישוב ריקם אך יטיב לכם ... תשמעו לכם : (יב) כי ...חה תצאו . מן הגלות : ...ים והגבעות יפצחו לפניכם ... שיתנו לכם פריים ומחי' ...ו (ירוכנו) יושביה: (יג) תחת ...צוץ וגומר . רבותינו דרשו ...ת הרשעים יעלו צדיקים : ...ון וסרפד . מיני קוצים הם ... הרשעים יאבדו והצדיקים ... ממשלתם: (ב) יעשה זאת. ...ר שבת וגו' : (ג) הבדל ...ילני ה' מעל עמו . למה ...ייר הלא הקב"ה יבדילני ... עמו כשיטלם שכרם : ואל ...ר הסריס . למה איטיב ... ומעללי הן אני כעץ יבש מאין

...: ושמה ח' וסימ' ושמה ...תי את לאה. כי מנגד תראה. ...יתיך בעיניך ושמה . ושמת ...רני פלשתים. ושמה מרכבות ...ד הלון בית . קום וירדת ... היוצר . בבלה יבאו ושמה . כי כאשר ירד הגשם : ...אמר ה' ד' בטעמא בסיפרא ...חנם נמכרת' ולא בכסף תגאלו. ...ן בים דרך ובמים . שמרו ...ט ועשו צדקה . השמים כסאי ...רץ הדום רגלי : הן אני ה' ...יא' וסי' הן אני ערל שפתים , הן אני נשארתי לבד , הן ...עץ יבש , הן אני כפיך לאל :

...דות אהרן כאשר ירד . תענית ו : אם הרוה. עקדה ...כב : והולידה . תענית ח : ...ם תצאו . הכה מה זוסר בלק: ...ן . מגלה י : שמרו משפט . ב"ב ...ום כד זוסר בלק : אשרי אנוש . שבת קיח :

מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם׃
י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃
יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו׃
יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף׃
יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ תַּחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת׃

נו
א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת׃
ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע׃
ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ

ג' וחסר · ל'. ל' · י"ג · ס' בסיפ"א · ל'. ל' · ב'. ג' · ל' · ותחת ק' · ד' בטעם בסיפ"א · ל' · ג'. ס' · ל'. ל' · ג'

תַּקְנָן מִמַּחְשְׁבָתְכוֹן׃
י אֲרֵי כְּמָא דְנָחֵית מִטְרָא וְתַלְגָא מִן שְׁמַיָא וּלְתַמָן לָא אֶפְשַׁר לֵיהּ דִּיתוּב אֱלָהֵין מַרְוֵי יָת אַרְעָא וּמַרְבֵּי לָהּ וּמוֹעִילָה וְיָהֵיב בַּר זַרְעָא כְּמִסַּת לְזָרַע וְלַחְמָא כְּמִסַּת לְמֵיכַל׃
יא כֵּן הָוֵי פִּתְגָם טוּבִי דְּנָפֵק מִן קֳדָמַי לָא אֶפְשַׁר דִּיתוּב לִקְדָמַי רֵיקָן אֱלָהֵין עֲבַד יָת דְּרַעֲוָא וּמַצְלַח לִדְשַׁלַחְתָּא לֵיהּ׃
יב אֲרֵי בְחֶדְוָא תִּפְקוּן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וּבִשְׁלָמָא תִּתּוֹבְלוּן לְאַרְעֲכוֹן טוּרַיָא וְרָמָתָא יְבוּעוּן קֳדָמֵיכוֹן תּוּשְׁבְּחָא וְכָל אִילָנֵי חַקְלָא יְשַׁעֲנוּן בְּעַנְפֵיהוֹן׃
יג חֲלַף רַשִׁיעַיָא יִתְקַיְמוּן צַדִּיקַיָא וַחֲלַף חַיָּבַיָא יִתְקַיְמוּן דַּחֲלֵי חֶטְאָה וִיהֵי קֳדָם יְיָ לְשׁוּם לְאָת עָלַם דְּלָא יִפְסוֹק׃
א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ טָרוּ דִינָא עֲבִידוּ צִדְקְתָא אֲרֵי קָרִיב פּוּרְקָנִי לְמֵיתֵי וּזְכוּתִי לְאִתְגְּלָאָה׃
ב טוּבֵי אֱנָשׁ דְּיַעְבֵּד דָּא וּבַר אֱנָשָׁא דְּיִתְקֵיף בָּהּ יְטַר שַׁבְּתָא מֵאַחֲלוּתֵיהּ וְיִטַּר יְדוֹהִי מִלְּמֶעְבַּד כָּל דְּבִישׁ׃
ג וְלָא יֵימַר בַּר עַמְמִין דְּמִתּוֹסַף עַל עַמָּא דַּייָ לְמֵימָר אַפְרָשָׁא יַפְרְשִׁנַּנִי יְיָ מֵעַל עַמֵּיהּ וְלָא יֵימַר סָרִיסָא הָא אֲנָא חֲשִׁיב

וכל עצי השדה, דרך משל ר"ל שישמחו כל העולם : ימחאו כף . יכו כף לשמחה כמו ויכו כף אל כף ויאמרו יחי המלך . תרגום ויך ומחא , או יהיה ההרים והגבעות משל על הגדולים , וכל עצי השדה משל על הפחותים : (יג) תחת הנעצוץ , מין ממיני הקוצים וכן הסרפד , ואלה יגדלו במדבר , ואמר שהאל יתן תמורתם במדבר ברוש והדס כמו שאמר למעלה בפרשה העניים והאביונים אתן במדבר ארז שטה והדס וגו' : והיה לה' לשם . שזה הפלא יהיה עומד כמו שפי' למעלה ויונתן תרגם דרך משל חלף רשיעיא יתקיימון צדיקיא וגו' : (א) כה אמר ה' . אמר לבני הגלות שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא אם תטיבו דרכיכם מראה כי התשובה מעכבת ביאת המשיח : (ב) אשרי אנוש יעשה זאת. שמירת שבת : יחזיק בה . שנזהר בה כל ימיו : מחללו . שלא יעשה בו שום מלאכה , וכן הוא בכלל שמירת שבת לקדשו כמו שאמר זכור את יום השבת לקדשו וקדוש שבת להבדילו משאר הימים כי כן כל לשון קדושה הוא ענין הבדלו מאחר במעלה, כמו שאמר ויבדל אהרן לקדשו קדש קדשים ומבדילו משאר הימים במאכל ובמשתה וכסות נקיה וזהו בענין הגוף ובענין הנפש שתהיה נפשו פנויה מעסקי העולם ותרצה מהם ומתעסקת בדברי תורה וחכמה ומתבוננת במעשי האל, וזכר ענין השבת בפרט במקום הזה לפי שהוא מדבר לבני הגלות שייטיבו דרכיהם ויצאו מהגלות , וכתיב' שבעון הו' שמירת השב' ובעון שבת גלו מארצם, ואמרו רז"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת שנאמר ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם , ואמרו אם משמרים ישראל שתי שבתות מיד נגאלים שנאמר אשר ישמרו את שבתותי וגו' , וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו' , ובזכרו מצות שבת הוא הדין לשאר מצות עשה אבל זכר החמורה ואף ע"פ שיש בה מצות לא תעשה השבה הוא הכל שאם ישבות לא יעשה מלאכה , ואמר אחר כך מעשות כל רע , שהוא מצות לא תעשה בכלל , ואמר מחללו לשון זכר אף על פי ששבת לשון נקבה ר"ל יום השבת , (ג) ואל יאמר . מה שזכר בן הנכר והסריסים מישראל בן הנכר שאין לו ירושה בארץ והסריסים שאין לו בן

...ינו אל יאמרו בעבור זה שהם מובדלים מארץ ישראל אני מבטיח אותם טובות אחרות , כן פירש אאז"ל , והנה מצאנו ביחזקאל כי הגרים תהי' להם נחלה בארץ ישראל נאמר כי בן הנכר שאמר
...שלא הוליד בנים אחרי שהתגייר והרי הוא כסריס שאין לו בן , ויחזקאל אמר על אשר הוליד בישראל אחרי שנתגיירו , וכן אמר אשר הולידו בתוככם יהיו לכם כאזרח בבני ישראל : יבדילני .
...שלמ"ד מקום נכרי , וכן יאהבני איתי ודומים לו שכתבנו בספר מכלל , וההבדלה הזאת שיהו חושבים שיאמר בן הנכר אף על פי שנלויתי אל ה' ונתגיירתי ואין לי בן בישראל לא אהיה
...מעם השם בין בעולם הזה בין בעולם הבא , וכן יאמר הסריס אם אני בעולם כיון שלא אניח בן כמותי הרי אני כאלו לא באתי לעולם ולא חפץ בי האל , והרי אני כעץ יבש שלא יוציא
ענף והנה האל ברא העולם לפריה ורביה כמו שכתוב פרו ורבו , וכתיב לשבת יצרה , ואחר שלא זכיתי להניח בן וכמותי יכרת שמי וזכרי מן העולם אין האל רוצה בי , ועל ענין זה
אמרו

מצודת דוד

...אבל מחשבתי שמועיל הרבה מאד : (י) כי כאשר וכו' . ר"ל כמו הגשם ...ג היורד מן השמים אשר לא ישוב אל השמים על ידי חום השמש השואב ...בות כי אם בתחילה מרוה האדמה וכו' ואח"ז תשוב למעלה בחום השמש : ...לידה . הוא הוצאת הצמח מהגרעין בעומק הארץ : והצמיחה . הוא הוצאת ... ממעל לארץ : ונתן . הגשם הוא סיבה לגדל תבואה לזרוע ממנה עוד במקום ... ולהיות למאכל להצריך לאכול : (יא) לא ישוב אלי ריקם . מבלי יעשה הדבר ... ואחז בלשון בן אדם השולח מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם ולא גמר השליחות ולפי שאמר במשל ושמה לא ישוב לזה אמר לשון לא ישוב : כי אם עשה . ...י יעשה וכו' ומוסב למעלה לומר שבודאי תתקיים הבטחתי : והצליח וכו' . כפל הדבר במלות שונות : (יב) כי בשמחה תצאו . וזהו ההבטחה אשר תצאו מן ... בשמחה ותובלון לארצכם בשלום : יפצחו וכו' . הוא ענין מליצה כי כשהאדם בשמחה דומה לו שכל העולם שמח עמו : ימחאו כף . יכו בכפיהם לשמוח וגם זה ... מליצה : (יג) תחת הנעצוץ . ר"ל במקום ממשלת העכו"ם ימשלו ישראל : ותחת הסרפד . כפל הדבר במ"ש : והיה . הדבר הזה יהיה לה' לשם גבורה : לאות ... ויהיה לאות ולסימן שכן יהיה עד עולם ולא יכרת הדבר הזה : נו (א) שמרו משפט . שמרו משפטי התורה ועשו צדקה זה עם זה : כי קרובה . עי"ז תהיה ...י קרובה לבוא וצדקתי לכם תהיה גלויה להיות נגלה לעין כל : (ב) יעשה זאת . את האמור למטה שישמור את השבת מלחללו כי הוא יסוד מוסד על אמונת ... העולם וא"כ בזה בודאי ישמור ידו מעשות כל רע הואיל ומאמין שיש בורא : (ג) הנלוה . המתחבר עצמו אל ה' להאמין בו : הבדל יבדילני . אם היה בכלל ... אל בעת יקבלו הטובה ולא אקבל עמהם ואם כן למה אצדק : הן אני עץ יבש : כמו עץ יבש שאין מגדל פרי כן אני מבלי זרע ולא ישאר שמי לזכרון ועל מה

מצודת ציון

ויופי : הרוה . ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) : (יב) תובלון . ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל יח) : יפצחו . ענין פתיחת הפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד) : ימחאו . ענין הכאה כף אל כף דרך שמחה כמו מחאך יד (יחזקאל כה) : (יג) הנעצוץ . מין אילן קוץ כמו בכל הנעצוצים (לעיל ז) : ברוש . שם אילן סרק חשוב : הסרפד . שם צמח גרוע : הדס . שם אילן המריח : (ב) אנוש . שם משמות אדם : יחזיק . יאחז : מחללו . כמו מלחלל : (ג) הנלוה . ענין התחברות והדיבוק כמו ונלוה הגר (לעיל יד) : הבדל . ענין הפרשה ופירוד : הסרים

אמרו רז"ל מי שאינו מניח בן ליורשו קרי הוא כמנודה לשמים, לא אמר ומנודה אלא כמנודה שיראה כמנודה ואינו אם מעשיו טובים, אמר אל יאמר אל יחשוב זה לא בן הנכר ולא הס
(ד) כי כה אמר ה' לסריסים. והקדים הסריסים לפי שהשאלה בסריס וכן דרך הכתוב לתפוס האחרון כמו את יעקב ואת עשו ואמן לעשו את הר שעיר: אשר ישמרו את שבתותי,
אדוני אבי ז"ל שבת בראשית ושבת הארץ כי גם כעון שממת הארץ גלו כמו שכתוב בבריתי ואע"פ שהיא הכל נכלל בכלל: ובחרו באשר חפצתי. זכר הברית בפי' כי המצות יותר מזקו
שנתנו בברית כמו שאמר משה הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה, או אמר בבריתי על המילה כי הנה גם היא נתנה בשלש עשרה בריתות: (ה) ונתתי
ובחומותי, כתרגומו בבית מקדשי ובארע בית שכינתי, ר"ל בבתי הסיכל ובחומותי תוך חומות העזרה כי הם ימלאו החכמים תמיד ויזכרו מעשי החסידים ההם בזמנם ושעברו: יד.
כמו ויד תהיה לך, אבל זה אינו מקום גופני אלא במקום מעלה ושבח, וכן ברוך ה' ממקומו, וכענין הנמצא בדברי רז"ל ממלא מקום אבותיו והדומים לו: ושם. שמשיך שמו לדורו' הבאים כמו שאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת, ומה שאמר ונתתי ואתן :מו שאמר לדוד ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ כי אף על פי שמעשי האדם הישרים והטובים ממשיכים שמו כן הוא אבל בהיות האדם טוב לפני האלהים ומעשיו בכונה טובה האל נותן בלבות בני אדם להזכירו לטוב כל הימים כמו שישמעו מעשיו בן מפי אב, וזה קצת גמולו הטוב אחרי מותו מלבד הגמול הגדול השמור לנשמתו, ואמר לו אחר שאמר להם, ר"ל לכל אחד מן הסריסים, וכן דרך המקרא בהרבה מקומות: (ו) ובני הנכר. על ה'. כמו אל ה', וכן ותתפלל על ה': כל שומר שבת. זכר את השבת בפירוש לטעם שפירשנו, ועוד כי שמירת שבת יסוד גדול באמונ' האל כי לא ישמור שבת אלא מי שיודה שהעולם מחודש ויש לו מחדש ברוא מאין ואין זולתו והם כן אין לשרת ולעבוד זולתו ויאמין כי בששת ימים ברא אלהים את העולם וישבות ביום השביעי כמו שכתב משה רבינו וצוה לעמו אשר בחר בו לשמור את השבת להיות להם לעדות ולזכרון כי הוא ברא את העולם, ובעבור זה נתנה להם קודם מתן תורה כי אחר שהודיעם שהוא אדון ובורא אחר כך היה ראוי לצוותם על תורתו ומצותיו כאדון המצוה אל עבדיו ומי שילוה אל ה' ראוי שיאמין כי משה ותורתו אמת ובזה ילוה עם ה' להיות לעם אחד: (ז) והביאותים. כמו שיכנים הורת ביתו ומקבלו בשמחה כן אמר אנוס לכהנים שיקבלו בשמחה כשיבאו להתגייר: ושמחתים בבית תפלתי. שיהיו שמחים בראותם עצמם בעזרה שהוא בית התפלה שהם בשוה עם ישראל בתפלת' ובעולותיהם וזבחיהם': לכל העמים. כמו שאמר שלמה בתפלתו וגם אל הנכרי כל שכן לשבים לדת ישראל: (ח) נאם ה'. עוד אקבץ עליו לנקבציו. פירש אדוני אבי ז"ל לאחר שאקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליהם נקבצים אחרים על נקבציו והם גוג ומגוג והפסק שאחריו מורה זה הפירוש: (ט) כל

כְּאָע יָבֵישׁ: ד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לְסָרִיסַיָא דְיִטְרוּן יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי וּמִתְרְעַן בִּדְצִבְיָנָא וּמִתְקְפִין בִּקְיָמִי: ה וְאֶתֵּן לְהוֹן בְּבֵית מַקְדְשִׁי וּבַאֲרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי אֲתַר וְשׁוּם דְטַב מִבְּנִין וּמִבְּנָן שׁוּם עֲלַם אֶתֵּן לְהוֹן דְלָא יִפְסוֹק: ו וּבְנֵי עַמְמַיָא דְמִתּוֹסְפִין עַל עַמֵיהּ דַיְיָ לְשַׁמָשׁוּתֵיהּ וּלְמִרְחַם יַת שְׁמָא דַיְיָ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַבְדִין כָּל דְיִטַר שַׁבְּתָא לְאַחֲלוּתֵיהּ וּמִתְקְפִין בִּקְיָמִי: ז וְאַיְתִינוּן לְטוּרָא דְקוּדְשִׁי וְאַחֲדִינוּן בְּבֵית צְלוֹתִי עֲלָוָתְהוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן יִתַּסְקוּן לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחִי אֲרֵי בֵית מַקְדְשִׁי בֵּית צְלוּ יִתְקְרֵי לְכָל עַמְמַיָא: ח אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דַעֲתִיד לְכַנָשָׁא מְבַדְרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקָרֵיב גָלְוָתְהוֹן לְכַנָשָׁא יַתְהוֹן: ט כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָא דְמִתְכַּנְשִׁין לְאַעָקָא לִיךְ יְרוּשְׁלֵם בְּגַוִיךְ יִתְרְמוֹן יְהוֹן לְמֵיכַל לְחַיַת בְּרָא תִּשְׂבַּע מִנְהוֹן חֵיוַת חוּרְשָׁא: י סַכְוָאֵיהוֹן סָמָן כּוּלְהוֹן לָא יָדְעִין מִדַעַם כּוּלְהוֹן כַּלְבִין חֵרְשִׁין לָא יָכְלִין לְמִנְבַּח נַיְמִין שָׁכְבִין רַחֲמִין לְמִדְמַךְ:

יָבֵשׁ: ד כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים
ס"ו אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ
מ"ג בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי:
ס' כ"ג בליש"א ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד
וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם
ג' אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי
נ"א הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ
ב' וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ
ד' לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ
י"ו וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים
אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית
ג' כ"ב תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן
ס' עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה
כ"א יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד
ג' אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו: ט כֹּל חַיְתוֹ
ג' שָׂדָי אֵתָיוּ לֶאֱכֹל כָּל־חַיְתוֹ בַּיָּעַר:
צפיו ק' ג' צ' רבתי י צֹפָו עִוְרִים כֻּלָּם לֹא יָדָעוּ כֻּלָּם
י"א ב' חסר כְּלָבִים אִלְּמִים לֹא יוּכְלוּ לִנְבֹּחַ
ג' . ג' הֹזִים שֹׁכְבִים אֹהֲבֵי לָנוּם:

מאין זכרון: (ד) ומחזיקים. אוחזים: (ז) לכל העמים. לישראל לבדם: (ח) לנקבציו. נוספים על קבוצי ישראל: (ט) כל חיתו שדי. והתקרבו אלי ותאכלו כל חיתו ביער את הכשדים שאכלו את לי חיתו שדה. חית השדה כחה רב כחית היער חית חלשה ותשות כח מחית ועל שאמר עוד אקבץ עליו המקרא הזה: (י) צופיו כולם. לפי שאמר דרשו ה' הענין והם אינם שומעים ואומר הנה הנביאים לה להם ומכריזים על הו ותיטיב להם והרי שרי כעורים כולם ואינם רואים הנולדות כצופה המופקד לה את החרב בא להזהיר את והוא עיר מלראות את בא והלם מלהזהיר את ככלב שמינוהו לשמור והוא אלם מלנבוח כך ישראל אינם מזהירין לחזור למוטב: הוזים הוזים סי' דונש נרדמים שוכבין נימין שכבין ואין לו דו והכלבי'

אל הר י"ו בקריאה וסימ' היה רועה את צאן יתרו. משה ויהושע משרתו. משה אל ה' לא יוכל העם ל והיה נכון לבקר ועלית. שני לחת אבנים. עלה העברים הזה וראה. עלה העברים הזת הר נבו. ויעש מערבות. ונסב הגבול יומה]. שלחו כר מושל

במראת אלהים הביאני. והלכו גוים רבים ואמרו לכו. והלכו עמים רבים ואמרו לכו. והביאותים אל הר קדשי. עד שיפוח היום. שלחו
ואמתך המה. וכל הר הכרמל דכוו' אל הר:

תולדות אהרן לסריסים. סנהדרין נג זוכר יתרו קדושים: בביתי ובחומותי. סנהדרין נג: הר קדשי. ברכות ז שבת קיח (ברכות ז):

חיתו. אמר כל חית השדה וכל חית הארץ אתיו לאכול הפגרים אשר במחנה גוג ומגוג, וכן אמר בנבואת יחזקאל אמור לצפור כל כנף ולכל חית הארץ הקבצו ובאו האספו מסביב על זבחי אני זובח לכם: חיתו. הוי"ו נוספת כוי"ו בנו בעור והדומים לו וכן חיתו יער, ובא הסמיכות על בי"ת השמות, כמו השכוני בארצים, והדומים לו שכתבנו בספר מכלל: אתיו לווי שלמ"ד, כמו בעיו, ובא אלף בצר"י שלא לחטף עליו: (י) צופיו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב עתה בשלימו הנחמה שב הנביא לתוכחת ישראל בני דורו שהיו רעים, ואמר צופיו הם נביאי השקר שהם מטים אותם לדרך רעה, ואמר לא ידעו ולא אמר לא ראו כי פירש עורים עורי הלב: כלבים אלמים. דמה אותם לכלבים לפי שהכלבים שומרים הצאן, וכשירגישו רעה שבאה אל הצאן ינבחו והרועה הולכת לה ונביאי השקר עושים עצמם כרועים ושומרים ישראל, והנה הם כמו כלבים אלמים שלא יוכלו לנבוח שלא יועילו לצאן כי תבא הרעה על הצאן ברועים, או הם כמו הכלבים שהוזכים לנים ולא יעורו לקול שאגת החיה ותבא ותטרף, והנה הכלבים כמו שאינם ולא יועילו אבל יזיקום כי שומר הצאן ישען עליהם שינבחו ולא הם החיה לטרוף, כן נביאי השקר שעושים עצמם שומרי ישראל, והנה יבאו הרשעים שהם כמו חיות רעות וישחיתו בישראל, והנה השומרים לא יועילום אבל יזיקום שבטון דרכיהם לא שיורו אותם יבא האויב על ישראל, גם כן מנהג הכלבים לנום תמיד לפיכך המשילם לכלבים גם הם הליצים אוהבים לנום, ובמדרש וכי יש כלב אלם אלא מה הוא אלמים, אל

מצודת ציון

סריסים. כן יקרא מי שאינו מוליד: (ה) יד. מקום כמו ויד תהיה לך (דברים כג): (ו) לשרתו. ענין עבודות ושמוש: (ט) חיתו. הוי"ו יתירה: אתיו. בואו כמו שובו אתיו (לעיל כא): (י) צופיו. מלשון צופה הרואה על המגדלים: לנבוח. כן נקרא צעקת הכלב: הוזים. ענין תרדמה

מצודת דוד

מה איישר דרכי: (ד) באשר חפצתי. בהדבר אשר חפצתי אני: ומחזיקים. אוחזים בתורתי אשר כרתי עליה ברית עם ישראל: (ה) בביתי ובחומותי. מבפנים לחומת הר הבית אשר שמה ישבו החכמים למשפט מושב הסנהדרין והזקנים שם אתן לו מקום וזכרון שם ר"ל שם יהיה מקומו ושם יזכר למובה והיה דבר הטוב יותר מזכרון הבא מבנים ובנות: שם עולם אתן לו. ר"ל עד עולם יזכר לטובה אשר לא יכרת זכרון שמו: (ו) על ה'. כמו אל ה': כל שומר את כל מי בהם אשר ישמור את השבת מלחללו וכל האוחזים בתורתו הנתונה בברית: (ז) והביאותים. את העושים כל אלה אביא אל הר קדשי הוא בה"מ הוא בנה האזרח בישראל: ושמחתים. אשמחם בבית המוכן להתפלל שם לפני: לרצון. יהיו מקובלים ברצון על מזבחי: יקרא לכל העמים. ר"ל יהיה מוכן לבית תפלה לכולם: (ח) מקבץ. המקבץ את ישראל: עוד אקבץ עליו. על ישראל אקבץ עוד להיות נוספים על הנקבצים מישראל: (ט) כל חיתו שדה. חיות השדה אוכלת רב כחיות היער ואמר הבבליים הנמשלו לחית השדה והם אותם שלא אמנו להם: אתיו. בואו לאכול: (י) צופיו עורים. עתה חזר להוכיח את ישראל ואמר צופיו שלהם אשר עומדו לראות אם הרעה באה לעיר הנה המה עורים ואינם רואים ור"ל שרי העם המדריכים את העם אינם משגיחים לתקן דרך העם ועושים עצמם כאלו לא ידעו בקלקול הדור: כולם כלבים אלמים. כל השרים מישראל אינם מוסירים את העם על התשובה ולא יועילו להם והמה ככלבים אלמים אשר לא יוכלו לנבוח לסבריח החיות הטורפות מן העדר ואין בהם תועלת: הוזים שוכבים. השרים המה נרדמים בשינה עמוקה או שוכבים על המטה להתענג לכבודם לידי תנומה היא קלה כי יאהבו את התנומה כדרך המתענגים ולא שמו לב בתקון העם: והכלבים

יא וְהַכְּלָבִים עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ
שָׂבְעָה וְהֵמָּה רֹעִים לֹא יָדְעוּ
הָבִין כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ
מִקָּצֵהוּ׃ יב אֵתָיוּ אֶקְחָה־יַיִן וְנִסְבְּאָה
שֵׁכָר וְהָיָה כָזֶה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר
מְאֹד׃

נז א הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ
שָׂם עַל־לֵב וְאַנְשֵׁי־חֶסֶד נֶאֱסָפִים
בְּאֵין מֵבִין כִּי־מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף
הַצַּדִּיק׃ ב יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־
מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ׃ ג וְאַתֶּם
קִרְבוּ־הֵנָּה בְּנֵי עֹנְנָה זֶרַע מְנָאֵף
וַתִּזְנֶה׃ ד עַל־מִי תִּתְעַנָּגוּ עַל־מִי
תַּרְחִיבוּ פֶה תַּאֲרִיכוּ לָשׁוֹן הֲלוֹא־
אַתֶּם יִלְדֵי־פֶשַׁע זֶרַע שָׁקֶר׃
ה הַנֵּחָמִים בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ
רַעֲנָן שֹׁחֲטֵי הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים תַּחַת

ג׳ . ג׳ . ל׳
ל׳ ר״פ
ג׳ זקף קמץ
ל׳
ג׳ כ׳ וא׳
ד׳ ומ״ל . ב׳
ל׳
ב׳ א ר״פ וא׳ ס״פ
ג׳ . י״ו
ל׳
ל״ב בתרי ליכב׳ א׳ מ״ל וא׳ חסר

יא וְכַלְבַיָּא תַקִיפֵי נַפְשָׁן לָא יָדְעִין לְמִשְׂבַּע וְאִינּוּן מַבְאֲשִׁין לָא יָדְעִין לְאִסְתַּכָּלָא כּוּלְּהוֹן גְּבַר לְקֳבֵיל אוֹרְחֵיהּ גְּלוֹ גְּבַר לְמִבַּז מָמוֹנֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל׃ יב אָמְרִין אֱתוֹ וְנִסַּב חֲמַר וְנִתְרְוֵי מִן עַתִּיק וּתְהֵי שֵׁירוּתָנָא דִּמְחַר טָבָא מִדְּיוֹמָא דֵּין רַבָּא סַגִּיאָה לַחֲדָא׃ א צַדִּיקַיָּא מֵיתִין וְלֵית אֱנָשׁ דִּמְשַׁוִּי דַּחֲלְתִי עַל לֵב וְגַבְרֵי גָּמְלֵי חִסְדָּא מִתְכַּנְשִׁין וְלָא מִסְתַּכְּלִין אֲרֵי מִן קֳדָם בִּישְׁתָא דַּעֲתִידָא לְמֵיתֵי מִתְכַּנְשִׁין צַדִּיקַיָּא׃ ב יְהָכוּן שְׁלָם יְנוּחוּן עַל אֲתַר בֵּית מִשְׁכְּבֵיהוֹן עָבְדֵי אוֹרַיְתֵיהּ׃ ג וְאַתּוּן אִתְקְרָבוּ הָכָא עַם דָּרָא דְּעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין דְּמִנְצִבַת קוּדְשָׁא נִצְבַתְהוֹן וְאִינּוּן מְנָאֲפִין וּמְזַנָּן׃ ד עַל מַן אַתּוּן מִתְפַּנְּקִין וְקֳדָם מַן תִּפְתְּחוּן פּוּמְכוֹן תַּסְגּוּן לְמַלָּלָא רַבְרְבָן הֲלָא אַתּוּן יַלְדֵי מְרוֹד זַרְעָא שִׁקְרָא׃ ה דְּפָלְחִין לְטַעֲוָתָא תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוּף נָכְסִין יַנְקַיָּא בְּנַחֲלַיָּא תְּחוֹת

רשי

(יא) והכלבים עזי נפש. רוצים למלאות כריסם אינגר״ש בלע״ז: והמה רועים. הרועים שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית ...מים: כולם. לדרך הנייתם פנו איש לבצעו לגזול את שאר העם שהם ...וגים עליהם: מקצהו. כמו (בראשית יט) כל העם מקצה מקצה מגיינס ועד ...סו כולם נוהגי׳ כן: (יב) אתיו ...קחה יין. כך היו אומרים זה ...ה: והיה כזה יום מחר. ...אכל ובמשתה: (א) הצדיק ...ד. כגון יאשיהו: ואין איש ...ם על לב. למה נסתלק: ...אין מבין. אין בנותרים מבין ...י ראה הקב״ה לסלקו: כי ...פני הרעה. העתידה לבא ...הדור נאסף הצדיק: (ב) יבא ...ום. כי כן אמר הקב״ה יבא ...דיק הזה אל אבותיו בשלום ...ל יראה ברעה: ינוחו על ...כבותם. בהיות הרעה זה ...יה הולך נכוחו ביושרו כמו ...ות נכוחה (עמוס ג): ...) ואתם קרבו הנה. הנותרים ...נסתלקו הצדיקים ותקבלו ...ענותיכם: בני עוננה. בני ...פים: זרע מנאף. שהזכר ...אף. ותזנה הנקבה: (ד) על ...י תתענגו. מאחר שהכתם ...ורי על מי תשענו להתענג ...והה אילו זכיתם אז תתענגו ...ה׳ אבל עכשיו על מי ...ענגו: על מי תרחיבו פה. ...אתם מתעתעים ומלעיגים ...ביאיו: (ה) הנחמים באלים. ...מתחממין בע״ז תחת אלה ...לון: שוחטי הילדים. לקרבן ...״ם: סעיפי. נקרת הצורים ...(שופטים טו) אל סעיף סלע: בחלקי

רדק

על כלב זה אדם שמליך לו פרוסה סוכר אם היו כך היו דייני ישראל: מוזים. כתרגומו נייימין שכיבין ואין לו חבר: אוהבי לנום. סמוך על אות השמוש, וכן משכימי בבקר, לנביאי מלכם, והדומים לכם: (יא) והכלבים. ואם שאמר הכלבים כאלה לא יאכילום בעליהם, לפיכך לא ישמרו הצאן, הנה הם אוכלים אבל אינם שבעים כי עזי נפש הם נפשם התאוה היא עזה וחזקה ולא תשבע, כן אלה הגופים כל עסקם במאכל ובמשתה ואינם שבעים כי הם רודפים אחר התאוה, ומי שעושה כן לא ישבע לעולם. שבעה. שם או מקור: והמה רועים. רועים את עצמם ולא יחושו על הצאן שהם ישראל: לא ידעו הבין, לא ידעו להבין במעשיהם כי מעשיהם רעים הם ומוטי׳ ומטעים את ישראל וכל אחד מהם פונה לדרכו שיוכל להועיל לעצמו במאכל ובמשתה ולבצוע בצע ולא יחושו על העם: מקצהו. כל אחד מקצה שלו ובשכונתו עושים מעשים האלה, ומן הפימה שתרגם יונתן רעים מבאישים ידמה שהוא קורא המלה בקמץ הרי״ש: (יב) אתיו. אומר כל אחד מנביאי השקר לבני העם בואו אלי ואקח היין להם שנשתה ביחד: ונסבאה. מן זולל וסובא: יום מחר. נעשה כמו היום, או יותר יהיה גדול יום מחר במשתה מן היום הזה: יתר. שם או תאר, אלה הם הדרכים שמורים נביאי השקר לישראל ומפתים אותם במאכל ובמשתה עד שישמעו להם לכל אשר יצוו אותם ומסירים אותם מדרך ה׳: (א) הצדיק. הפסוק כפול במלות שונות, ואינו אומר על צדיק מיוחד אלא על הצדיקים שעברו מן הדור ההוא, וכן אמר ואנשי חסד נאספים, פירוש נאספים אל עמם, וכאמרו אבד לא ר״ל שהצדיק אבד במותו כי לעצמו לא אבד, אבל נשמתו בחיים ערבים טובים מחיי הגוף אלא אבד מדורו כי להם היה האבידה: ואין איש שם על לב. שיוכיח ישראל על המעשים הרעים האלה, או פירוש ואין איש שם על לב כפירוש ואין מבין שטעמו דבק עם כי מפני הרעה נאסף הצדיק, כלומר הצדיק ואנשי חסד נאספו מן הדור טרם זמנם מפני הרעה העתידה לבא על הדור ההוא ושלא יראו הם ברעה ההיא, כמו שאמרה חולדה הנביאה על פי הדיבור ליאשיהו הנני אוסיפך אל אבותיך ונאספת אל קברותיך בשלום ולא תראנה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה: ואין איש שם על לב, ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק ש״א יראהו

עם: (ב) יבא שלום. כשנאסף הצדיק טרם זמנו למותו הוא כמו שאמר מפני הרעה, ועוד כי במותו יבא למנוחה טובה ויבא בשלום, כי טרם הרעה ימות בשלום, כמו ואתה תבא אל ...ותיך בשלום: ינוחו על משכבותם. החסידים שזכר במותם ינוחו במרגוע גדול והמיתה הנוגה בשכיבה ...וף בקבר אף על פי כן באותה שכיבה היה מנוחה לנפש, כי לשון שכיבה גם כן כענין מנוחה, כמו לא שכב לבו ועורקי לא ישכבו: הולך נכוחו. השלום שזכר יבא נכח הצדיק בהאספו, ...מר בשלום מת ולשלום יבא במותו, וכאלו השלום יצא לקראתו, והחכם רבי אברהם פירש לכל מי שהיה הולך בחייו נכח השם יהיה לו במותו השלום והמנוחה: (ג) ואתם קרבו הנה. אמר ...גד בני דורו הרעים קרבו הנה למשפט על מעשיכם הרעי׳: בני עוננה. שאמותיכם מעוננות ומכשפות, כי הכישוף נמצא ברוב בנשים, ואבותיכם מנאפים ואמותיכם זונות ואיך תהיו אתם ...כים: ועוננה. תאר, וכן ועוננים כפלשתי׳, אם שרשה שלה ענן ואם שרשה עונן והוא בינוני: ותזנה. ר״ל ותזנה אמכם, כן היו בני הדור ההוא רעים בני רעים, ועל הדרך הזה אמר הושע ...אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו: (ד) על מי תתענגו. כמו שאמר אתיו אקחה יין וגו׳, שהיו מתענגים במאכל ובמשתה והיו מרחיבים פה ...אריכים לשון על נביאי ה׳ ומהתלצלים עליהם, כמו שאמר למעלה בפרשת הוי עטרת גאות, ואמר שמעו דבר ה׳ אנשי לצון, על עצמכם היה לכם להרחיב פה שאתם ילדי פשע זרע שקר: ילדי. ...ו״ד בחירק שלא כמנהג אלא בפתח: (ה) הנחמים. הנה ראינו בספרי הנביאים שהשתילו ישראל ועובדי עכו״ם לאהם שהיא מזנה תחת כל עץ רענן, ודברי יחזקאל ברוב על זה הדרך, וכן תחילת דברי הושע ...בדרך הזה ועל הדרך הזה ענין פרשה זו, וזהו ענין הנחמים באלים: שמת משכבך. אהבת משכבם, וכל לשון הפרשה: הנחמים. מבנין נפעל שרשו יחם, מן בכל יחם הצאן משכב הזכר והנקבה ...ר בלשון חמימות כמו יחמתני אמי, והיה בכל יחם הצאן, ויחמו הצאן, ליחמנה במקלות: באלים. ופירש אחר כך, תחת כל עץ רענן, כי אלים כלל לעצים כי כן היה דרכם לעבוד עכו״ם תחת

(masorah) נאסף ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ אני נאסף אל עמי קברו. כאשר נאסף אהרן אחיך. כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ב׳ בתראי פתחין׃

...דות אהרן והכלבים. ברכות נו זוהר קדושים: אתיו. תענית יא: הצדיק אבד. סנהדרין קיג עשר בראשית ויפב: מפני הרעה. ב״ק ס: יבא שלום. שבת קנב כתובות קד (סוטה יז): הנחמים באלים. נדה יג:

מצודת דוד

(יא) והכלבים עזי נפש. כמו שהכלבים המה בטבעם חזקי התאוה ואינם יודעים ...ביעה כי בכל עת יתאוו תאוה: והמה רועים. וכן השרים הטמה הרועים את ...ם להתענג בתענוגים אינם יודעים בינה להשכיל אשר מי שמשוקע בתענוגים ...חסר מהם כי בכל עת יתאוה להוסיף וא״כ הוא עוד מעונה: לדרכם פנו. ...אחד פונה לדרכו במקום שיוכל לענג נפשו: איש לבצעו. כל אחד פונה לבצוע ...: מקצהו. רצה לומר כולם עושין כן מן הקצה אל הקצה והוא מקרא קצר: ...) אתיו. כ״א יאמר לחביריו בואו עמי ואקח יין: ונסבאה שכר. כפל הדבר ...ים: והיה כזה. כמשפט היום הזה יהיה יום מחר ועוד יהיה גדול ויתר מאד ...יום ר״ל נעשיק במשתה כמו היום אבל ברוב הכמות: נז (א) הצדיק אבד. כאשר הצדיק נאבד מן העולם אין איש שם על לב להתבונן בדבר למה הומת מה ...: ואנשי חסד. עי״ז נאספו הרבה אנשי חסד בעבור שאין מי מבין אשר מפני הרעה נא... ברעה נאסף הצדיק הראשון למען לא יראה ברעה המעותדת לבוא כי על כי לא ...מי מרגיש בדבר ולא שב לה׳ לזה הרבו למות עוד למען ירגישו או למען לא יראו גם המה ברעה: (ב) יבוא שלום. מוסב למעלה לומר כי כן אמר המקום יאסף ...יק ויבוא בשלום אל הקבר ולא יראה ברעה: ינוחו. אנשי החסד ישכבו במנוחה על משכבותם בקבר: הולך נכוחו. כי כל אחד היה הולך בדרך הנכוחה ואין מבדין ...אה ברעה: (ג) ואתם. הואיל ונסתלקו הצדיקים קרבו אתם הנה למשפט ולקבל הרעה: בני עוננה. אתם בני מעוננה כי ברוב נמצא הכישוף בנשים: ...: מנאף ותזנה. זרע של מנאף והזונה כי האב היה נואף והאם היתה זונה: (ד) על מי. מאחר שבטחתם מאלי על מי הבטחו להתענג נסיבה כי אם זכיתם הייתם ...חים עלי אבל עכשיו על מי הבטחו: על מי תרחיבו פה. על מי תשענו להרחיב פה לשאול כל המחסור: תאריכו לשון. לשאול כל הצורך וכפל הדבר פעמים ושלש ...ים וכדרך הנבואה: ילדי פשע. מולידים פשע וזורעי שקר ר״ל כל מעשיכם פשע ושקר ומהו הזנות הנמצא בכם: (ה) הנחמים. המתחממים עצמן תחת אילן אלה העשוי

מצודת ציון

תרדמה כת״י ואין דמיון: לנום. מלשון תנומה והיא שינה קלה: (יא) עזי. ענין חוזק: נפש. ענין תאוה כמו בנפש צרי (תהלים כז): רועים. מלשון מרעה והוא לשון מושאל על הכילת התענוג: לבצעו. ענין גזל כמו מה תקות חנף כי יבצע (איוב כז): (יב) ונסבאה. ענין שכרות כמו זולל וסובא (דברים כא): שכר. יין ישן: יותר. מלשון יתרון: (א) נאספים. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ): (ב) נכוחו. ענין יושר כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל כו): (ג) הנה. לפה: עוננה. ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח): (ה) הנחמים. מלשון חמימות: באלים. שם אילן סרק כמו כי יבושו מאלים וכו׳ (לעיל א): רענן. ענין לחות ורטיבות כמו כשמן רענן (תהלים נב): בנחלים. ענין עומק וגיא וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו): סעיפי. כן נקרא שן הסלע כמו אל סעיף סלע (שופטים טו) והוא מושאל מעניף היוצא מן האילן

סְעִפֵי הַסְּלָעִים׃ ו בְּחַלְּקֵי־נַחַל חֶלְקֵךְ
הֵם הֵם גּוֹרָלֵךְ גַּם־לָהֶם שָׁפַכְתְּ נֶסֶךְ
הֶעֱלִית מִנְחָה הַעַל אֵלֶּה אֶנָּחֵם׃
ז עַל הַר־גָּבֹהַּ וְנִשָּׂא שַׂמְתְּ מִשְׁכָּבֵךְ
גַּם־שָׁם עָלִית לִזְבֹּחַ זָבַח׃ ח וְאַחַר
הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתְּ זִכְרוֹנֵךְ כִּי
מֵאִתִּי גִּלִּית וַתַּעֲלִי הִרְחַבְתְּ מִשְׁכָּבֵךְ
וַתִּכְרָת־לָךְ מֵהֶם אָהַבְתְּ מִשְׁכָּבָם
יָד חָזִית׃ ט וַתָּשֻׁרִי לַמֶּלֶךְ בַּשֶּׁמֶן
וַתַּרְבִּי רִקֻּחָיִךְ וַתְּשַׁלְּחִי צִרַיִךְ עַד־
מֵרָחֹק וַתַּשְׁפִּילִי עַד־שְׁאוֹל׃ י בְּרֹב
דַּרְכֵּךְ יָגַעַתְּ לֹא אָמַרְתְּ נוֹאָשׁ חַיַּת
יָדֵךְ מָצָאת עַל־כֵּן לֹא חָלִית׃
יא וְאֶת־מִי דָּאַגְתְּ וַתִּירְאִי כִּי תְכַזֵּבִי
וְאוֹתִי לֹא זָכַרְתְּ לֹא־שַׂמְתְּ עַל־לִבֵּךְ
הֲלֹא אֲנִי מַחְשֶׁה וּמֵעֹלָם וְאוֹתִי לֹא

שְׁקִיפֵי כֵיפַיָּא׃ ו בְּשִׁעְיעוּת כֵּיף
נַחְלָא חוּלָקִיךְ אַף תַּמָּן אִינוּן
עַדְבָךְ אַף לְהוֹן נְסֵיכְתְּ נִסְכִּין
אַסֵּיקְתְּ קוּרְבָּנִין הַעַל אִלֵּין יְתוּב
מֵימְרִי׃ ז עַל טוּר רָם וּמְנַטַּל
שַׁוֵּית אֲתַר בֵּית מִישְׁרִיךְ אַף
לְתַמָּן סְלֵיקְתְּ לְדַבָּחָא דְּבַח׃
ח וַאֲחוֹרֵי דָשָׁא וּמְזוּזְתָא שַׁוֵּית
דּוּכְרָן טַעֲוָתִיךְ הֲוֵית דַּמְיָא
לְאִתְּתָא דִרְחִימָא עַל בַּעֲלָהּ
וּטְעַת בָּתַר נוּכְרָאִין אַפְּתֵית
אֲתַר בֵּית מִישְׁרָךְ וּגְזַרְתְּ לִיךְ
מִנְהוֹן קְיָם רְחֵימְתְּ אֲתַר בֵּית
מִשְׁכַּבְהוֹן אֲתַר בְּחַרְתְּ׃ ט כַּד
עֲבַדְתְּ לִיךְ אוֹרָיְתָא אַצְלַחְתְּ
בְּמַלְכוּתָא וְכַד אַסְגֵּית לִיךְ
עוֹבָדִין טָבִין סַגִּיאָה מַשִּׁרְיָתִיךְ
וְשַׁלַּחְתְּ אִזְגַּדְךְ עַד מְרָחִיק
וְאַמְאֵיכְתְּ תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא עַד
לִשְׁאוֹל׃ י בְּסַגִּיאוּת אוֹרְחָתִיךְ
דְּאֵית לָא אֲמַרְתְּ לְמִתַּב נְכַסִּין
סַגִּיאִין אַסְגֵּית עַל כֵּן לָא סַבַּרְתְּ לְמֵיתָב׃ יא וְיָת מַן יְצֵיפְתְּ וְקָדָם מַן דְּחֵילְתְּ אֲרֵי אַסְגֵּית
לְמַלָּלָא כַדְבִין וּפוּלְחָנִי לָא אַדְכַּרְתְּ וְלָא שַׁוֵּית דַּחַלְתִּי עַל לִבִּיךְ הֲלָא אֲנָא יְהָבִית אַרְכָּא

רשי

(ו) בחלקי נחל. אבנים אשר בנחל: חלקך. בהם ירגמו אותך: הם הם גורלך. להתעבד בהם למה, כי גם להם שפכת נסך: העל אלה אנחם. מלכא לך: (ז) שמת משכבך. משכב ניאוף לעכו"ם על ההרים הרמי': (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. לפי שהוא מדמה אותה לאשה מנאפ' אשר נו... צופים וממתינים לפני פת[ח] ביתה והיא לבה וזכרונה ל... הדלת והמזוזה איך תפתח ו... אליהם: כי מאתי גלית ותע[לי]. אצלי היית שוכבת וגלית ... שהיו מכוסי' יחד ותעלי מא[צלי]... הרחבת משכבך. לקבל ב... נואפי' הרבה: ותכרת לך. ... מהם: אהבת משכבם. כשה... לך יד ומקום להראות ... אהבתך: יד. אוי"ש ... וכן ראו חלקת יואב על י[די] (ש"ב יד): (ט) ותשורי ל[מלך] בשמן. ואני מתחלה גדל[ו]... והיית מקבלת פני מלכך ... מיני תמרוקים. ותשורי ... ראיית פנים כמו תשורה ... קרוב (במדבר כד) וכן (ש"א ט) ותשורה אין להביא ... הקבלת פנים: ותשלחי ציר[יך]. שלוחייך למרחוק לגבות ... ממלכי עכו"ם: ותשפילי. ... חזקי הכשדים עד שאול ... תרגמו יונתן: (י) ברוב ד[רכך] יגעת. נתעסקת בהרכיך למ... תאותך להרבות הוך: ... אמרת נואש. אתייאש מ... ולא אחוש עוד לעסוק בה... בתורה ובמצות אתן לב: ... ידך מצאת. צורך ידך מ... הצלחת במעשיך: על כן ... חלית. לא נחלה לבך לדאוג ... עבודתו לעסוק בתורה: ... לשון טרדי הוא צורך: (יא) ... מי דאגת. ממי נתייראת ... תכזבי. כי פסקת לך מעב... וכזבת בי כמו לא יכזבו מי[מיו] (לקמן נח). כל האדם ... (תהלים קטו) פליינ"ק בל"... וכן כל לשון כזב מי שבוטחין עליו והוא כוזב וכוגד: הלא אני מחשה. שה... על

רדק

תחת כעלים הרעננים שענפיהם ועליהם לחים: שוחטי הילדים, היא עכו"ם שהיו זובחים לה הבנים, וכן אמר יחזקאל הנביא ובשחטם את בניהם לגלוליהם, והיו עושים זה בנחלים מקום שהיו שם סלעים תחת כסעפים ופי' סעפים שנים, וכן בסעיף סלע עיטם, כמו שן סלע, נקרא כן לפי שהוא לסלע כמו הסעיף לאילן: (ו) בחלקי נחל. כשהיו מוצאין אבן חלקה ויפה באבני הנחל היו עובדי' לה, על דרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה זקף לבנה והשתחוה לה: חלקי. שם תואר לאבן חלקה, כמו חלוקי אבנים אלא שהם שני משקלים ובשניהם הלמ"ד דגושה, הם האבנים חלקך וגורלך, הפך ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, ואמר חלקי ואמר חלקך לשון נופל על הלשון: אנחם. מבנין נפעל, כמו וינחם ה' על הרעה, אמר העל אלה, כלומר אם על אלה המעשים הרעים אוכל להנחם על הרעה מלהביאה להם: (ז) על הר גבוה, כמו שאמר על ההרים הגבוהים ותחת כל עץ רענן: משכבך. כבר פירש' שהוא כנוי לעכו"ם שהיו עובדים שם גם שם לא חששת לטורח העלים היה הכל נקל לך לאהבתך העבודה ההיא: (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. שמת דבר ממין העבודה שתזכרי תמיד העבודה, הפך וכתבת על מזוזת ביתך ובשעריך, אני נתתי לך מצות מזוזה שתזכרי תמיד עבודתי ואת הנחת עבודתי בעבור עבודת אלהים אחרים ושמת להם זכרון אחר הדלת והמזוזה והנחת הזכרון שנתתי לך לזכרני תמיד, וי"מ זכרונך מן זכרו כיין לבנון, הזכרתה לה', כלומר שמת קטרת לעכו"ם אחר הדלת והמזוזה: כי מאתי גלית ותעלי. כי מאתי גלית עצמך אני צויתי לך עבודתי במקום סתר, מזבח אדמה תעשה לי, לא בנין אבנים גבוה וצויתי לא תעלה במעלות על מזבחי, ואת עשית בהפך לאלהים אחרים במקום מגולה על ההרים הרמים: הרחבת משכבך. אני אמרתי לא תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' אלהיך באחד שעריך, ואת הרחבת משכבך במקומות רבים כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: יד חזית. בכל מקום ומקום אשר ראית הפך בכל מקום אשר תראה כ אני צויתי לך זה שלא תלמדי ממעשי הגוים שהם מקריבים בכל מקום ועשית הפך מצותי בכל דבר: (ט) ותשרי למלך בשמן. ותשורי פירש רב סעדיה ז"ל מענין תשורה שהיא מנחה, ואני פירשתיו בספר השרשים כמו ואלכי וכן תשורי מראש אמנה, ישור על אנשים, וכן שרותיך ומערביך, וכן בדברי רבותינו ז"ל שיירא המעוברת ממקום למקום: למלך. בשפת הלמ"ד לידיעה, ר"ל מלך אשור שהוא היה מושל בכל הארצות בימים ההם, אמר לא די שעבדת אלהים אחרים אלא שהלכת בטחונך ממני ובטחת בזרוע בשר ודם ועל זה נאמר ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו שאלו היו עובדים כוכבים ודעתם לאל שהוא השנה הראשונה ועובדים השמש והירח לכבודו ועובדים צורתם ל... היה רע. כמו שאמר לא תעשון אתי אלהי כסף וגו', אלא עוד עשו רעה שהסירו לבם ובטחונם מהאל ובטחו במלך אשור ואחר כן נפלו בידו, ואמר בשמן כי שמן היו מוליכים מארץ ... כמו שנאמר עליה ארץ זית שמן, ואמר יהודה וא"י המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך, ואמר ושמן למצרים יובל: ותרבי רקחיך. שהיית שולחת להם למנחה שמנות עשית ממנו הרבה לשלוח למלך אשור להיות לך לעזר: ציריך. שלוחיך. שלחת אותם במנחה עד מרחוק כי ארץ אשור רחוקה היא מארץ ישראל: ותשפילי. השפלת עצמך עד שאול ובזית גלה אל ארץ רחוקה לבקש עזר, והפשר שיהיה השפילי פעל עומד, וכן השפילי שבו, כלומר שפלת עד שאול בעביר המעשים הרעים, ויונתן תרגם הפסוק כן כד עבדת לך אוריתא וכו': (י) ברוב דרכך יגעת, אלו רצית היית נושעת במנוחה בארצך אלו הלכת בדרכי האל יתברך ועתה כי מרדת בו הוצרכת לבקש עזר ויגעת ברוב דרכים: לא אמרת נואש. כמו האדם היגע בכ... שיאמר נואש לבי מלכת בדרכים האלה אבל ואגוה לא אמרת אחר כן אלא ערב היה לך כל הטורח ההוא על כן לא חלית ולא כאבת בטורח ההוא מאהבתך ללכת בדרכי העמים ולסור מדרכ... פי' חית ידך, חיי כחך, כלומר מצאת דבר שהיה ערב לך כמו המזונות שהם חיי האדם וכחו: (יא) ואת מי דאגת. ממי פחדת ויראת: כי תכזבי. אם תרצי לכזבו לאמר שלא עשית המעשים

מסורה

ונשא י"ב וסי' נמסר בסדר תרומה ׃ מרחוק ה' חסר . וסי' נמסר בספר שמואל חלק א' סי' כ"ו ׃ ומעולם ג' בקריאה וסי' הלוא אני מחשה . ומעולם לא שמעו . בטרם הרים יולדו ׃ ואותי ה' מ"ל בסיפרא וסי' אשר גדפו נערי מלך אשור . הן גור יגור אפס מאותי . ואת מי דאגת ב' בפסוק . ואותי יום יום ידרשון ודעת

תולדות אהרן

בחלקי נחל. עכו"ם מג ׃ ואחר הדלת. שבת קטז ׃

מצודת ציון

האילן אשר יקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לעיל כז) ׃ (ו) בחלקי נחל. באבני נחל ויקראו כן ע"ש שהמה חלקים כמ"ש חמשה חלקי אבנים מן הנחל (ש"א יז) ולקצר לא אמר אבני וסמך על המבין ׃ גורלך. ענינו כמו חלק וכן וגורל לביזזינו (לעיל יז) ע"ש שע"פ רוב יחולק בגורל ׃ אנחם. ענין הסוך מחשבה ׃ (ח) והמזוזה. הם העומדים אצל אצל הפתח מזה ומזה ׃ גלית. מלשון גלוי ׃ ותעלי. ענין הסתלקות כמו בעלות גדיש בעתו (איוב ה) ׃ יד. מקום ׃ חזית. ענין ראיה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד) ׃ (ט) ותשורי. מלשון תשורה ודורון כמו ותשורה אין להביא (ש"א ט) ׃ רקוחיך. בשמים מעשה רוקח וכן רקחי במרקחת (דה"א ט) ׃ ציריך. מלאכיך כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א) ׃ שאול. בור הקבר ׃ (י) נואש. מל' יאוש ועזיבת הדבר כמו ואמרו נואש (ירמיה יח) ׃ חית. ענין כח ובריאות וכן עד חיותם (יהושע ה) ׃ חלית. מל' חולי ומכאוב ׃ (יא) דאגת. מל' דאגה ופחד ׃ תכזבי. ענין עזיבת הדבר כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה

מצודת דוד

הנעשוי לעכו"ם ׃ תחת כל עץ רענן. ורצה לומר שחברו את עצמן לעכו"ם ... המשיל המקרא עובדי העבודת כוכבים לזונה אמר לשון הנופל במשכב ... כמ"ש ובחמה יחמתני אמי (תהלים נא) ׃ שוחטי הילדים. לפני העבודת כוכ[בים] בנחלים. כן היה דרכם לשחטם בעמקים אשר תחת סעיפי הסלעים כי ... כוכבים העמידו על סעיף הסלע במקום גבוה ׃ (ו) בחלקי נחל חלקך. בחר ... חלק באבני ה נחל לעבדם עבודת אלהות ׃ הם וכו'. כפל הדבר במ"ש ׃ ... נסך. היית מנסך לפניהם יין והעלית להם מנחה ׃ העל אלה אנחם. וכי ... שעל העושים מעשים כאלה יתהפך מחשבתי מרעה לטובה ׃ (ז) שמת משכבך. ... משכב לזנות ר"ל שם העמדת עבודת כוכבים ולפי שנמשלה לזונה אמר לשון ...
בזונה ׃ גם שם. על גובה ההר ׃ (ח) ואחר הדלת והמזוזה. לפי שהיא מדמה אותה אל אשה זונה אמר לשון הנופל בזונה שנואפים צופים וממתינים לה אחר הדלת ...
זכרונה אל העומדים אחר הדלת והמזוזה ורצה לומר בעוד היותך במקדש ה' שמת זכרונך ללכת אל בית העבודת כוכבים ׃ כי מאתי גלית ותעלי. אצלי היית ...
גלית הכסות שהיינו מכוסים יחד ותעלי מאצלי ללכת אל הנואפים ׃ הרחבת משכבך. עשית לך מקום משכב רחב לקבל בו נואפים הרבה ר"ל עבדת לעבודת כוכ[בים]
הרבה ׃ ותכרת. כרת לך מהם ברית אהבה ׃ אהבת משכבם. אהבת שישכבו עמך בכל מקום אשר ראית ואף בפרהסיא רב ׃ (ט) ותשורי. ר"ל לא די שעבדת לעבודת ...
כוכבים אלא גם לקחת ... ושלחת תשורה למלך אשור בדורון של שמן ותרבי לשלוח לו בשמים מעשה רוקח למען יהיה בעזרך ׃ ותשלחי. שלחת מלאכיך ...
עד אשור הרחוקה ... ותשפילי. השפלת עצמך עד שאול ... ׃ (י) ברוב דרכך. ...
נתייגעת ... לא אמרת מאומה ... על כי מצאת ממנו כח ידך ... זרוע

תִּירָאִי׃ יב אֲנִי אַגִּיד צִדְקָתֵךְ וְאֶת־
מַעֲשַׂיִךְ וְלֹא יוֹעִילוּךְ׃ יג בְּזַעֲקֵךְ ל׳. ל׳
יַצִּילֻךְ קִבּוּצַיִךְ וְאֶת־כֻּלָּם יִשָּׂא־רוּחַ ל׳ וכ״כ. ל׳. ל
יִקַּח־הָבֶל וְהַחוֹסֶה בִי יִנְחַל־אֶרֶץ ל׳ ומ״ל
וְיִירַשׁ הַר־קָדְשִׁי׃ יד וְאָמַר סֹלּוּ־סֹלּוּ
פַּנּוּ־דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי׃
טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד י״ב
וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן ג׳. ב׳ מ״ל
וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ ג׳
שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים׃ טז כִּי ג׳
לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְּצוֹף ל׳. ל׳ מ״ל
כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי י״ב. ל׳ מ״ל
עָשִׂיתִי׃ יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי
וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב ל׳. ל׳ וחסר

מעלמא דאם תתובין לאוריתא ולקדמי לא תתבת׃ יב אנא חויתי לך עובדין טבין דאינון זכון ליך ואת אסגית ליך עובדין בישין דלא יהנון ליך׃ יג אצוחי כען אם יפרקוניך עובדי שקרין דהוית מתעסקא בהון מינקותיך וית כולהון יטול רוחא יהון כלמא ודרחיץ על מימרי יחסין ארעא ויירת טורא דקודשי׃ יד ויימר אליפו ואזהרו אפנו לב עמא לאורח תקנא סליקו תקלת רשיעיא מאורח כנשתא דעמי׃ טו ארי כדנן אמר רמא ומנטלא דשרי בשמיא וקדיש שמיה ברומא שרי וקדישא שכנתיה אמר למפרק לתבירי לבא ולמככי רוחא לקימא רוח מכיכין ולמסעד לב תבירין׃ טז ארי לא לעלמא אתפרע בדין ולא לאפרש יהי רוגזי ארי רוחי מתיא אנא עתיד לאתבא ונשמתא אנא עבדית׃ יז בחובי ממונהון דאנסו הוה רוגזי עליהון ואלקיתינון סליקית שכנתי מנהון וטלטלתינון

[…]מה שעים ששמעת בו : (יא) אני אגיד לדקתך. אני תמיד מגיד לך דברים [ש]תעשי אותם תלדקי : ואת מעשיך. שאתה עושה שלא ברצוני לא יועילוך [ל]רעתך : (יג) בזעקך יצילוך קבוציך. יקומו נא קבוצי אליליך והסילים ומכחישי [..] אשר קבלת ויצילוך בזעקך מצרתך הלא את כולם ישא רוח ולא [יוכלו] להציל : (יד) ואמר סלו [..] כה אמר הנביא בשמי [..] כבשו מסילה סלולה פנו [..] הרע מדרכיכם : הרימו [..]. סלקו האבנים שאתם [..]רגליכ׳ בהם הם הירהורי [..] : (טו) מרום וקדוש. אני [..] ושם אני עם דכא ושפל [..] אני מרכין שכינתי עליו : [..]. נדכאים סובלי עוני [..] : (טז) כי לא לעולם [..]. אם אביא יסורין על [..] אין תחרותי עליו לאורך [ו]לא קצפי לנצח : כי רוח [..] יעטוף. כאשר רוח האד׳ [..] מלפני שניתן בו מאתי [..] יודה ויכנע על מעלו כמו [..ב) העטופים ברעב. [..]עולל (שם) והנשמו׳ שאני [..] : כי רוח מלפני. כי [..]ם בלשון כאשר כמו כי [..] כי תבא כלומר כשרוחו [..] והוא נכנע אני מבטל [..]קצפי מעליו : (יז) בעון [..] גזלתו : קצפתי. תחלה [..] הסתר פני תמיד מצרתו [..] ועל כי הולך שובב [..]לבו וסרס את המקרא וכן [..] בעון בצעו וילך שובב [..]לבו קצפתי ואכהו :

דרכיו

המעשים שזכרתי ממי פחדת כי אותי לא זכרת בהיותך עושה המעשים הרעים ולא שמת על לבך כי לא היית חושבת שאני רואה מעשיך אם כן לא פחדת ממני למה הכזבי טוב הוא שתעוידי עליכם : הלא אני מחשה. הלא אני שתקתי לך והארכתי אפי ולא הענשתי׳ מיד : ומעולם. ומקדם מדתי כן עם בריותי שאני מאריך אפי עליהם : ואותי לא תיראי. אבל אם לא יראת אותי כי אם יראת אותי לא היית עושה המעשים הרעים ואם לא יראת אותי בעת המעשה לא תיראי אותי בעת התוכחה שהכזבי ואמרי לא עשיתי רע : (יב) אני אגיד. אעפ״י שהכזבי אתי ואמרי לדיקה אני אני אגיד הצדקה שעשית והם המעשים הנזכרים שאמרי כי הם מעשים טובים : ואת מעשיך. ואגיד מעשיך שעשית ולא יועילוך המעשים שעשית כאשר חשבת אבל יזיקוך : (יג) בזעקך. עתה תראי אם יועילוך מעשיך כשתזעקי מרעת האויבי׳ תראי איך יצילוך קבוציך, ר״ל העמים שהיית מקבצת לעזור לך והיית נושאת מנחה להם להיות לך לעוזרים עתה תראי אם יצילוך כי הם יחריבוך כי מלך אשור החריב א״י והנה הם לא הצילו עצמם כשבא לירושלם בעת ההיא : ואת כולם ישא רוח. כמו הרוח שישא המוץ קל מהר כן מהר כולם ברגע אחד : והחוסה בי. והוא חזקיהו וסיעתו, ינחל ארץ לא כמו שחשב מלך אשור ללכוד ירושלם : ויירש הר קדשי. הוא ירושלם, ואף על פי שענין זה על חזקיהו וכלל בו ג״כ כל הארץ וכל קבוץ האדם לא יועיל לו בזעקו מצרתו, כי כל קבוצי האדם בעולם הזה הוא רוח והבל ויראת ה׳ היא אוצרו, והחוסה בו ינחל ארץ ויירש הר קדשי, העולם הבא נקרא ארץ חיים והר הקדש והעולם הזה מכשול והרעתו היא המשובה : (יד) ואמר סלו סלו. החוסה בי יאמר במגפת האויב סלו סלו פנו דרך, כי המכשול שהיה בדרכים הוסר, והוא האויב שלא היו יכולים ישראל לבא ירושלם מפני האויב. אמר פנו להם הדרך עתה והרימו המכשול, אם יש בדרכים אבני מכשול הרימו אותם כי המכשול הגדול והוא האויב כבר הוסר, והצווי אינו לאנשים מיוחדים אלא למי שיהיה, וכן ראה ריא בני אמור למלך ולגבירה, חזקו ידים רפות, והדומים להם, ואמר שיפנו להם דרך ויבא עתה ישראל בהשקט ובבטחה, וענין סלו ומסלה שמרימים המשימים בדרכים שהם מקולקלות בטיט, ויונתן תרגם סלו מה שמסירין האבנים מן הדרכים שלא יכשלו בהם בני אדם העוברים בדרכים ובבהמות : (טו) כי כה אמר ה׳. מאמר הנביא : [..] שוכן לעולם, וטעם שוכן עד כי כמו שיקרא שוכן מי שמתמיד עמידתו במקום וכן יקרא האל ית׳ שוכן עד לפי שמתמיד השגחתו בנבראים : וקדוש שמו. כמו ששמעתי שהיו אומרו השרפים קדוש ה׳ צבאות מה יאמר האל מרום וקדוש אשכון : ואת דכא ושפל רוח. ואף על פי שאשכון עם מרומים וקדושים והם הגלגלים והמלאכים כן אשכון עם התחתונים [ש]הוא בהם דכא ושפל רוח להחיות רוחם ולבם אעפ״י שהם בצרה פעמים לא תחשבו שאיני משגיח עליהם, וכן ישראל שעתידין להיות זמן ארוך בגלות והם שפלים ונדכאים אני עתיד [..] כי הם כמו מתים בגלות מרוב הצרות : (טז) כי לא לעולם אריב. מיום היותם לי לעם ועד עתה הייתי במריבה עמהם הם חוטאים ואני קוצף עליהם ולא תהיה זאת המריבה והקצף [..] אסיר לב האבן מהם ועשיתי׳ אשר בחקי ילכו : כי רוח מלפני יעטוף. הרוח מלפני הוא והוא יעטוף וילבש הגוף ויכוונו אותו ללכת בדרך הטובה, וכפל הענין ואמר : ונשמות אני [..] כמו שאמר מלפני, כי אין הנשמה מטבע הארץ כמו הגוף שהוא מטבע הארץ, לפיכך הוא תועה והולך אחר תאות הבהמות וימשך הרוח אחריו ולא תהיה כן לעולם אלא יכיר האדם כי מלפני הם ואני לבדי עשיתי אותם ואין בהם מטבע הארץ ומלאו דעה את ה׳ וזה מיום שאעלה אותם מהגלות ואחיה אותם ממיתות הגלות, וי״א הפסוק על תחית המתים, ארי [..]מה וגו׳ : (יז) בעון בצעו. שהיה חומד ועושק, כי עון החמס גדול ואף על פי שאין בו מיתה, ומה שלא חייבם עליו תורה מיתה לפי שאין עון זה נמצא ברוב כי הוא מפסיד סדר [..]יך מוכחים אותו בני אדם, אבל כשהעון הזה מתפשט במדינה לא תוכל לעמוד ותחרב מפני החמס, והמבול בא לעולם מפני החמס כמו שכתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם :

הסתר

דרכי ; דכא ג׳ בקריאה וסי׳ לא יבא פצוע דכא . את דכא ושפל רוח . תשב אנוש עד דכא . אנ״ך ;

[תולדות] אהרן בזעקך. ב״ב לא : סולו סולו. סכה נב מ״ק ס : רם ונשא. מגלה לא עקדה שער ו (שבת ג שקלים מב) : ואת דכא. עקרים מ״א פי״א : לא לעולם. עירובין נד עקרים מ״ד פכ״ח : כי רוח. חגיגה יב יבמות סב סג. עכו״ם ה נדה יג זוכר משפטים (ברכות יג) : וילך שובב. זוכר משפטים :

מצודת דוד

[..] ברכב ובפרשים לכן לא נעשית חולה וכואב עם כל הצרה כי קבלת בשמחה: [..]ת מי דאגת. ר״ל הנה כ״ז היה בחנם כי ממי פחדת ותיראי אשר עזבת [..] בי ולא זכרת אותי ר״ל וכי יש מי בעולם אשר לא תגבר ידי עליו : לא [..]ל לבך. כי טוב לחסות בה׳ וכפל הדבר במ״ש : הלא אני מחשה. באמת [..]תיק את כל הקמים עליך ומעולם בא הדבר ממני ולא מעזר העבודת כוכבים [..]א תיראי ממני כי אם מן הקמים עליך : (יב) אני אגיד לדקתך. אני מגיד לך [..]מה לדקה ממני ואת המעשה אשר תעשה וזהו לחסות בה׳ לא בעזר [..] כוכבים : ולא יועילוך. אבל כל דברי אינם מועילים לך כי אינך שומע אליהם : [..]קך. בעת תאספי רכב ופרשים מגלה העובדי כוכבים. הבאים למזרחך מול האויב וכי יצילוך הקבוץ שקבלת בתמים : ואת כולם וכו׳. אבל את כולם ישא הרוח [..]ל פני האדמה והבל יקחם ר״ל יכלו מן העולם במעט סיבה ואיש אם כן במחוך : והחוסה בי. מעתה כ החוסה בי הנה ארצו ישאר לו לנחלה ועיר ציון הר [..]אשר לו לירושה ולא יזיזו האויב משם ועל חזקיהו נאמר שבטח בה׳ ולא זז ממקומו לא כמו שחשב סנחריב: (יד) ואמר. חזקיה שחסה בי יאמר סלו סלו [..] מסילה ודרך כבושה: פנו דרך. מן המכשולות: הרימו. הפרישו אבני מכשול מן הדרך שילכו בו בני עמי כי לא יפחדו עוד מן האויב כי מת ואיננו : [..] כה אמר וכו׳. מוסב למעלה לומר טוב לחסות בה׳ כי הוא משגיח בכל כי כה אמר ה׳ המרומם והמנושא השוכן נלח כי לא יתואר בו תנועה כאשר בנבראים : [..]מו. שמו מקודש ונבדל ואין ערוך אליו : מרום וכו׳. ר״ל וזהו אמריו אשר יאמר אני שוכן במרום במקום קדוש עכ״ז אני עם הדכא ושפל רוח להשגיח [..] רוח שפלים וכו׳: (טז) כי לא לעולם אריב. כי המריבה אשר אני עושה עם החוטא להעניש בגמול מעשיו הנה לא תתמיד לעולם: ולא לנצח וכו׳. וכפל [..] במ״ש : כי רוח וכו׳. כי רוח האדם מלפני בא לו ועטפה אותו והנשמות כולם הלא אני עשיתי ולכן ראוי לי לרחם עליהם : (יז) בעון בצעו. בעבור עון [..] לפני עליו והכיתיו ולא על חנם : הסתר ואקצוף. הסתרתי פני ממנו לבל אראה בצרתו ועוד הקצפתי עליו להכביד עליו הצרה : וילך שובב. כי אף בעוד [..]סתרתי פני היה הולך לפני בסרוב ומרד ובדרך תאות לבו ולכן הרביתי עוד

לקצוף

מצודת ציון

(ירמיה טו) : מחשה. ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב) : (יב) יועילוך. מלשון תועלת : (יג) בזעקך. ענין קבוץ ואסיפה על כי באה בזעקה המאסף וכן מה לך כי נזעקת (שופטים יח) : הבל. דבר שאין בו ממש : והחוסה. ענין בטחון : ויירש. מל׳ ירושה : (יד) סלו. מלשון מסילה ודרך כמו ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל) : פנו. ענין הסרה : הרימו. ענין הפרשה וכן תרומה לה׳ (שמות ל) : (טו) עד. ענינו נלח וכן בטחו בה׳ עדי עד (לעיל כו) : דכא. כתות ומשובר : ושפל רוח. כן נקרא העניו : נדכאים. כתותים : (טז) אריב. מלשון מריבה : אקצוף. מלשון קצף וכעס : יעטוף. מלשון עטיפה ולבישה : (יז) בצעו. ענין גזל וחמס כמו שונאי בצע (שמות יח) : שובב. ענין מרד וסרוב כמו מדוע שובבה העם הזה (ירמיה ח) :

ואנחהו

בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ׃ יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו׃ יט בּוֹרֵא נוּב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו׃ כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט׃ כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים׃

נח א קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם׃ ב וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן׃ ג לָמָּה צַּמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־

בְּדָרֵית גָלְוָתְהוֹן עַל דְּטָעוּ בָתַר הִרְהוּר לִבְּהוֹן׃ יח אוֹרַח תְּיוּבְתְּהוֹן גַלְיָא קֳדָמַי וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן וַאֲרַחֵים עֲלֵיהוֹן וַאֲשַׁלֵּם תַּנְחוּמִין לְהוֹן וּלְמִתְאַבְּלִין עֲלֵיהוֹן׃ יט דִּבְרָא מְמַלַּל סִפְוָן בְּפוּם כָּל אֱנָשָׁא אֲמַר נְבִיָא שְׁלָמָא יִתְעֲבֵיד לְצַדִּיקַיָא דִּנְטָרוּ אוֹרָיְתִי מִקַּדְמִין וּשְׁלָמָא יִתְעֲבֵד לְתָבַיָא דְּתָבוּ לְאוֹרָיְתָא קָרִיב אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן׃ כ וְרַשִׁיעַיָא כְּיַמָּא דִּטְרִיד דְּבָעֵי לְמִינַח וְלָא יָכִיל וְעָבְדִין מוֹהִי סִין וְטִין׃ כא לֵית שְׁלָמָא אֲמַר אֱלָהִי לְרַשִׁיעַיָא׃ א נְבִיָא אַכְלֵי בִגְרוֹנָךְ לָא תִמְנַע כְּקַל שׁוֹפָרָא אֲרֵים קָלָךְ וְחַוֵי לְעַמִּי מַרְדֵיהוֹן וּלְבֵית יַעֲקֹב חוֹבֵיהוֹן׃ ב וְקֳדָמַי יוֹם יוֹם אוּלְפַן תָּבְעִין כְּאִלּוּ לְמִידַע אוֹרְחָן דְּתַקְנַן קֳדָמַי צָבַן כְּעַמָּא דְּזָכוּ עֲבַד וּמִדִּין אֱלָהֵיהּ לָא אִתְרַחַק שָׁאֲלִין מִן קֳדָמַי דִּין וּקְשׁוֹט כְּאִלּוּ לְאִתְקָרָבָא לְדַחַלְתָּא דַּייָ צָבַן׃ ג אָמְרִין לְמָא אֲנַחְנָא צַיְמִין וּקְדָמָךְ גְּלֵי מְסַגְּפִין נַפְשָׁתָנָא וּקְדָמָךְ יְדִיעַ נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן הָא בְּיוֹם תַּעֲנִיתְכוֹן אַתּוּן תָּבְעִין צָרְכֵיכוֹן וְכָל תַּקָּלַתְכוֹן

ואשלם ג' בקריא' וסי' ואשלם את נדרי אשר בחברון, ואשלם נחמים לו ולאבליו, מי הקדמני ואשלם : חטאתם ט' וסי' וכפר על הקודש מטמאת, וסמך אהרן את שתי, והיתה זאת לכם לחקת, וידבר אל העדה לאמ' סורו, קרא בגרון אל תחשך, ישוב ירחמנו, כן אהבו לנוע, זבחי הבהבי, העמיקו שחתו, וכל בחטאתם ובחטאתם דכוותהון :

הסתר. פירוש הסתר פנים כמו שאמר ואנכי הסתר אסתיר פני מהם : וילך שובב . מרד שמרד בי ועבודתי ופנה אחרי אלהים אחרים כמו שהטעהו לבו : (יח) דרכיו ראיתי. ראיתי דרכיו כי אינו עומד זמן ארוך בדרך טוב שלא יחטא וישוב וכיון שהכתיו והגלתיו זמן רב אשוב : וארפאהו . ר"ל רפואת הנפש . כמו רפאה נפשי : ושב ורפא לו. אשלח למונו : ואנחהו . בדרך הטוב , כלומר אייסר לבו שלא יחטא עוד : ואשלם נחמים לו ולאבליו . על הצרות ועל הרעה שסבל בגלות אשלם לו נחומים , כלו' טובות שינחם בהם ויותר לאבליו לאותם שהתאבלו בגלות על חרבן ירושלם , כמו שאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה , ויונתן תרגם דרכיו ראיתי ארח תיובתהון גלי קדמי , ותרגם לו ולאבליו להון ולמתאבלין עליהון : (יט) בורא. ואהיה מחדש דבר שפתים שיאמר בפי הכל שלום שלום ולא יזכר שם מלחמה בעולם , וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג ופי' לרחוק ולקרוב לרחוק מירושלם ולקרוב לה . ולפי שהמלחמה היא תהיה בירושלם סמך השלום אליה : ורפאתיו . שב לישראל כמו שפירשנו וארפאהו , ויש מחלוקת בדברי רז"ל בדבר זה , ומקצתם פירשו בספך זה , ופירשו רחוק בעלי תשובה , ופירשו קרוב הצדיקים , ולמדו מזה ואמרו גדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים שנאמר לרחוק ולקרוב בראשה רחוק והדר קרוב , ופירשו רחוק מי שהיה רחוק ונתקרב וקרוב מי שהיה קרוב כבר : (כ) והרשעים . ואז יסופו הרשעים , כמו שאמר בנבואת מלאכי והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגומר , ופי' הפסוק נמשך עמו עד אין שלום לפי שאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אבל הרשעים שהם כים נגרש אין שלום להם אלא יספו כולם אז , ופירוש כים נגרש, כמו הים שהוא נגרש אל השפה כל רגע ורגע כי השקט לא יוכל אלא יבא גל אחר גל לעולם לא ינוח ובבאו אל השפה יגרשו מימיו רפש וטיט מקרקע הים אל היבשה , ודמה מעשי הרשעים לרפש וטיט כי לעולם לא ינוחו הרשעים מהרגש העולם עד שימותו כמו שאמר שם רשעים חדלו רגז : (כא) אין שלום אמר אלהי . כן הוא, והספרים שכתוב בהם אמר ה' טעות הוא כי הראשון אשר בפרשה נאו מבבל הוא אמר ה' וזהו אמר אלהי וסימן ה' אלהי : (א) קרא בגרון . אמר האל לנביא שיקרא בקול לבני דורו שהיו מראים עצמם טובים והיו רעים ויוכיחם על מעשיהם וירים קולו עליהם כמו השופר שישמע קולו למרחוק , והקריאה היא בגרון אף על פי שהדבור הוא נחתך בפה הקול יוצא מן הגרון , וכן אמר רוממות אל בגרונם . בקראי נחר גרוני : אל תחשך . אלא תמיד קרא להם : לעמים שהם נקראים עמי . וכפל הענין במלות שונות :

(ב) ואותי. דורשים ומבקשי' בפה ולא בלב ולא במעשה כי העושה צדקה ומשפט לו נאה לדרוש ולשאול איך יעשה, אבל מי שלא יעשה למה ידרוש הנה בדרשו כפל עונו : (ג) למה צמנו . והם א' ... לי למה צמנו ולא ראית הענינו ולא קבלת תפלתינו : ולא תדע . כאלו לא תדע כלומר אין אתה משגיח בנו ואויבינו מושלים בנו : צמנו ולא ראיתו שהושענו, והתשובה הן ... צומכם

(יח) דרכיו ראיתי . כשהוא נכנע מלפני שבאתהו לרה : וארפאהו ואנחהו אוליכו בדרך מרפא . או ואנחהו לי' הנחה ומרגוע : לו ולאבליו . למצטער עליו : (יט) בורא ניב שפתים . בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתהו לרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום : לרחוק ולקרוב . שוין מי שנתייש[ן] והורגל בתור[ה] ומבודתי מנעוריו ומי שנתקר[ב] עתה מקרוב לשוב מדרכו הר[עה] אמר ה' ורפאתיו מחל[יו] ומחטאיו : (כ) והרשעים . ש[אין] נותנין לב לשוב : כים נגרש [ש]הים הזה גליו מתגאים לר[ום] למעלה ולצאת חוץ לגבול כח[ו] אשר שמתי גבול לים וכשמג[יע] שם הוא נשבר על כורחו וכל גל חבירו רואה ואינו חוזר [בו] כך הרשע רואה את חב[ירו] לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ו[...] הים רפשו וסריותו על פיו [...] הרשעים סריותם בפיהם כ[...] פרעה אמר מי ה' (שמות [ה]) סנחריב אמר מי בכל אלו[הי] הארצות (ישעיה לו) נבוכדנ[צר] אמר (שם יד) אדמה לעליו[ן] כים נגרש . כים אשר נג[רש] שגורש כל היום רפש וטיט : (כא) אין שלום . כלפי שא[מר] לצדיקים ולבעלי תשובה ש[...] שלום לרחוק וגו' חזר ואמר [אין] שלום לרשעים : (א) והגד לע[מי] פשעם . אלו תלמידי חכמ[ים] שכל שגגתם הפש שגג' תל[מוד] עולה זדון: ולבית יעקב חטא[תם] אלו עמי הארץ שאף זד[ונות] שגגה : (ב) ואותי יום י[ום] ידרשון . כענין שנא' ויפת[והו] בפיהם (תהלים עח) : ודעת דרכי יחפצון . חפצים לש[אול] הוראות לחכמים כאילו ר[וצים] לקיימם : כגוי אשר צדקה [עשה] וגו' . כך שואלים אותי הי[...] משפט צדק ואין דעתם לקי[ים] וכשהן צמים ואין נענין אומ[רים] למה צמנו ולא ראית ואני א[ומר] כן ביום צומכם תמצאו ס[...] כל חפצי צרכיכם אתם עוי[...] למצוא ואף בגזל וחמ[ס] (ג) וכל עצביכם . בעליו[...] שלכם הנעצבים על ידכם [...] נוגשים

מצודת ציון

(יח) ואנחהו . ענין הנהגה כמו ולא נחם אלהים (שמות י"ג) : נחומים . מלשון נחמה : ולאבליו . מלשון אבילות וצער : (יט) בורא . כל דבר חדש יקרא בריאה : ניב . ענין דיבור כמו ינוב חכמה (משלי י') והוא מלשון תנובות שדי (דברים ל"ג) כי הדבור הוא פרי הלשון : (כ) נגרש . מלשון גרושין ותנודה : השקט . ענין מנוחה ומרגוע : יוכל . מלשון יכולת : רפש . הוא עפר לח כעין הטיט ואין לו דמיון במקרא ובדרז"ל לא יהיה אלא כרפשו (ב"ק ל') : (א) בגרון . בצואר : אל תחשוך . אל תמנע כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב) : הרם . מלשון הרמה : (ג) צמנו . ענין תענית : ענינו . מלשון עינוי הנפשות : עצביכם . מלשון עצבון ענגשו

מצודת דוד

לקצוף : (יח) דרכיו ראיתי . וכאשר ראיתי דרכיו הראוים לו אשר שב ללכת בה ונחם על הרעה : וארפאהו . אז רפאתיו מן המכות הפקודות עליו : ואנחהו . אוליכו בדרך הישר לטוב לו : ואשלם . אתן לו טובה הרבה שיהיה לו תשמי' תנחומין על הרעה שעברה עליו : לו ולאבליו . אשלם לו תנחומין ולכל המתאבלי' והמצטערים בצרתו : (יט) בורא ניב שפתים . אחדש אני לו ניב שפתים מחודש כמו לשעבר שהכל קנתרו אותו בדבריהם כי מעתה כולם יאמרו לו שלום איש והכפל לחזק : לרחוק ולקרוב . בין להרחוק ממנו בין להקרוב לו בשפתי כלם אחדש למולו דברי שלום : אמר ה' ורפאתיו . ר"ל כן אמר ה' וכן היה כי נרפא מן המכות ומן הסדר השלום (מלת ורפאתיו אמר במקום ה' כאלו הוא המדבר) (כ) והרשעים . אבל הרשעים העומדים במרדם יתמידו בצרה כים הזה אשר בכל עת הוא נגרש מן הרוח ומתנדנד בגליו אל השפה כי לא יוכל להיות בשקט ובמנוחה כי רוח קימעא מגרשו ומנדנדו : ויגרשו מימיו . ר"ל בבואו אל השפה יגרשו מימיו לפלוט את הרפש והטיט המצויים בשפת הים וכן הרשעים שלא ינוחו בצרה והם עוד יוסיפו הרה להכאיב לזולת : (כא) אין שלום וכו' . כלפי שאמר למעלה שאל מול הטב יחדש אמרי שלום לזה אמר אבל על הרשעים הללו אמר אלהי שלא יהיה שלום להם כי כולם יקנתרו אותו בדברי ריב ומצה : נח (א) קרא בגרון . זהו מאמר ה' אל הנביא קרא בגרון ר"ל קרא בקול רם ביותר עד שיצא הקול מן הגרון כדרך הצועק להיות נשמע למרחוק : אל תחשך . אל תמנע הקריאה : כשופר . כהרמת קול השופר : והגד לעמי פשעם . אמור להם במה הם פושעים והוכיחם עליהם : ולבית וכו' . כפל הדבר במ"ש : (ב) ואותי יום וכו' . ר"ל והם מראים עצמן כצדיקים כי בכל יום ידרשו אותי להתפלל אלי : ודעת . חפצים לדעת דרכי תורתי : כגוי וכו' . כאלו היה גוי העושה צדקה בכל עת ולא עזב משפט אלהיו שדרכו לחקור לדעת את המשפט כן ישאלני הם משפטי צדק וחפצים לקרב אל אלהים לדעת מצותיו ור"ל כן מראין עצמם כאלו היו חרדים על המצות אבל לא כן הוא : (ג) למה צמנו . ר"ל כאשר יצומו ואינם נענים מתרעמים עלי ויאמרו מה היתה כזאת אשר אנחנו צמנו וכאלו לא ראית להשגיח בדבר ולהסיר מעלינו ממשלת העכו"ם : ענינו וכו' . כפל הדבר במ"ש : הן ביום צומכם . ר"ל התשובה היא כן

תולדות אהרן דרכיו ראיתי . עקרים מ"ד פ"מ : בורא ניב . ברכות לד נס ב"ק ס (ברכות ס) : שלום שלום . סנהדרין נט : כים נגרש . סוטה ה זוכר נח ויטלח : אין שלום . שבת קנב כתובות קד עקרים פ' אחרון : לעמי פשעם . ב"מ לג עקדה שער סא : ואותי יום . חגיגה ח (ר"ה נט) : צדקה עשה . עקדה שער מח :

[…] , ואיך תראה צומכם ואינו כי אם למריבה , כי ביום התענית יאספו העם ויראה אדם בעל חובו. וישאל ממנו חפצו כלומר חובו. כי ימצאנו ביום התענית ואם לא יתן ינגוש אותו וידחקנו
[…]ין וגם יכנו באגרוף רשע אם יענה לו שלא כרצונו הנה כי אין צומכם לאל כי אם לצורכיכ׳ : עצביכם. ממונכם כמו ועצביך בבית נכרי כי הממון יגיע האדם ועצבונו , ודגש צד״י
[…] לתפארת הקריאה כדגש קו״ף תקדש , והדומים להם : תנגשו. מן לא יגוש את רעהו ובא בחולם , ומן הפיעל שתרגם אותו יונתן וכל תקלתכון מקרבין תרגם כמו בשי״ן כמו ויגש
[…]ודה שתרגומו וקריב לותיה יהודה : (ד) הן לריב. הנה אין צומכם כי אם לריב ומצה ואיך ארצה אותו : אגרוף. ידוע בדברי רז״ל כאמרם בעלי אגרופים וזולתו : כיום. כמו כהיום,
[…]כך באמתי , כמו כך שהבטחה לי כיום , והדומים לו , להשמיע במרום שאתם צועקים בתפלתכם כאלו אתם שופכים נפשיכם לפני ואינו כי אם דרך מרמה כאלו איני יודע לבבכם :

חֵ֑פֶץ וְכָל־עַצְּבֵיכֶ֖ם תִּנְגֹּֽשׂוּ׃ ד הֵ֣ן
לְרִ֤יב וּמַצָּה֙ תָּצ֔וּמוּ וּלְהַכּ֖וֹת בְּאֶגְרֹ֣ף
רֶ֑שַׁע לֹא־תָצ֣וּמוּ כַיּ֔וֹם לְהַשְׁמִ֥יעַ
בַּמָּר֖וֹם קוֹלְכֶֽם׃ ה הֲכָזֶ֗ה יִהְיֶה֙ צ֣וֹם
אֶבְחָרֵ֔הוּ י֛וֹם עַנּ֥וֹת אָדָ֖ם נַפְשׁ֑וֹ
הֲלָכֹף֩ כְּאַגְמֹ֨ן רֹאשׁ֜וֹ וְשַׂ֤ק וָאֵ֙פֶר֙
יַצִּ֔יעַ הֲלָזֶה֙ תִּקְרָא־צ֔וֹם וְי֥וֹם רָצ֖וֹן
לַיהוָֽה׃ ו הֲל֣וֹא זֶה֮ צ֣וֹם אֶבְחָרֵהוּ֒
פַּתֵּ֙חַ֙ חַרְצֻבּ֣וֹת רֶ֔שַׁע הַתֵּ֖ר אֲגֻדּ֣וֹת
מוֹטָ֑ה וְשַׁלַּ֤ח רְצוּצִים֙ חָפְשִׁ֔ים וְכָל־
מוֹטָ֖ה תְּנַתֵּֽקוּ׃ ז הֲל֨וֹא פָרֹ֤ס לָֽרָעֵב֙
לַחְמֶ֔ךָ וַעֲנִיִּ֥ים מְרוּדִ֖ים תָּ֣בִיא בָ֑יִת
כִּֽי־תִרְאֶ֤ה עָרֹם֙ וְכִסִּית֔וֹ וּמִבְּשָׂרְךָ֖
לֹ֥א תִתְעַלָּֽם׃ ח אָ֣ז יִבָּקַ֤ע כַּשַּׁ֙חַר֙
אוֹרֶ֔ךָ וַאֲרֻכָתְךָ֖ מְהֵרָ֣ה תִצְמָ֑ח וְהָלַ֤ךְ
לְפָנֶ֙יךָ֙ צִדְקֶ֔ךָ כְּב֥וֹד יְהוָ֖ה יַאַסְפֶֽךָ׃
ט אָ֤ז תִּקְרָא֙ וַֽיהוָ֣ה יַעֲנֶ֔ה תְּשַׁוַּ֖ע
וְיֹאמַ֣ר הִנֵּ֑נִי אִם־תָּסִ֤יר מִתּֽוֹכְךָ֙
מוֹטָ֔ה שְׁלַ֥ח אֶצְבַּ֖ע וְדַבֶּר־אָֽוֶן׃

אַתּוּן מְקָרְבִין ׃ ד הָא לְתַחֲרוּ וּלְמַצוּ אַתּוּן צַיְמִין וּלְמִמְחֵי בְּכוּרְמֵיזָא דִרְשְׁעָא לָא תִתְעַנּוּן תַּעֲנִין כְּאִלֵין לְאַשְׁמָעָא בִמְרוֹמָא קָלְכוֹן ׃ ה הַהָדָא הוּא תַּעֲנִיתָא דְרָעֵינָא בָהּ יוֹמָא דִמְסַגֵף אֱנָשָׁא נַפְשֵׁיהּ כְּפֵיף רֵישֵׁיהּ כְּאַגְמוֹן כְּפִיף וְעַל סַקָא וְקִיטְמָא בָאֵית הַהָדָא אַתּוּן קָרַן תַּעֲנִית וְיוֹמָא דְרַעֲוָא בֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ ׃ ו הֲלָא דָא הִיא תַּעֲנִיתָא דְרָעֵינָא בָהּ פָּרְדוּ כְּנִישַׁת רִשְׁעָא שְׁרוֹ קִטְרֵי כְּתָבֵי דִין מַסְטֵי וּפַטָרוּ דַהֲווֹ אֲנוּסִין בְּנֵי חוֹרִין וְכָל דִין מַסְטֵי תְּסַלְקוּן ׃ ז הֲלָא תְפַרְנֵס לְכַפְנָא מִלַחְמָךְ וַחֲשִׁיכִין מְטַלְטְלִין תָּעִיל לְגוֹ בֵיתָא אֲרֵי תֶחֱזֵי עַרְטִילָאָה וּתְכַסִינֵיהּ וּמִקָרִיב בִּשְׂרָךְ לָא תִכְבּוֹשׁ עֵינָךְ ׃ ח בְּכֵן יִתְגְּלֵי כִשְׁפַרְפָּרָא נְהוֹרָךְ וְאָסוּת מַחֲתָךְ בִּפְרִיעַ תִּיסַק וִיהָכוּן קֳדָמָךְ זַכְוָתָךְ בִּיקָר מִן קֳדָם יְיָ תִּתְכְּנִישׁ ׃ ט בְּכֵן תְּצַלֵי וַיְיָ יְקַבֵּל צְלוֹתָךְ תִּבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי וְיַעֲבֵד בָּעוּתָךְ אִם תַּעֲדֵי מִבֵּינָךְ אַסְטָיוּת דִין מִרְמַז בְּאֶצְבַּע וּמַלֵילָא מִלִין

[…]ם אותם כיום צומכם : […]א תצומו כיום. כמשפט […] לשבור לבבכם כדי שישמע […] במרום : (ה) הלכוף. […]ו תמיהה כלו׳ שאת לכוף […]ון ראשו אני צריך : אגמון […] כמין מחט כפוף ולדין בו […] וקורין לו אוי״ם בלע״ז : […] תקרא צום. ל׳ תמיהה […] הה״א נקודה חטף פתח : […]צובות. ל׳ קישור ואיסור : […] הטיית משפט : וכל […] תנתקו. ת״י וכל דין […] תסלקון : (ז) ועניים […]ים. נאנחים ונאנקים על […] כגון עניי ומרודי (איכה […]יד בשיחי (תהלים נה) : […]ך. ומקרובך : (ח) יבקע […]. כעמוד השחר הבוקע […]ם : וארוכתך מהרה. […]תך מהרה כמו אעלה ארוכה

(ה) הכזה. אין הצום הנרצה התענית מאכול ומשתות וכפיפת הראש כמו האגמון והוא הגומא שכופף ראשו ולא הצעת השק והאפר כי אין המעשים האלה נבחרים ונרצים לפני אם לא בלב נשבר ובמעשים טובים ושוב מדרכים רעים : (ו) הלא זה. חרצובות רשע , קשורי רשע , וכן כי אין חרצובות למותם , כי מעשה הרשע כשיתחזק ידמה לקשר אמיץ שלא יוכל אדם לפתחו ולהתירו כי אם בטורח גדול , וכפל הענין במלות שונות ׃ ואמר התר אגודות מוטה. כי מוטה כמו רשע שמטים העניים מן ימינו עלי און , או יהיה המוטה שם העול , כמו ויקח חנניה את המוטה , דמה דחקת העניים ונגשה אותם כאלו ישימו עול ומוטה על צוארם , ויונתן תרגם שרי קטרי כתבי דין מסטי : ושלח רצוצים חפשים , הם העבדים שהם רצוצים ושבורים ביד אדוניהם עוברים על לא תרדה בו בפרך ולא ישלחום מקץ שבע שנים כמו שהוכיח ירמיהו הנביא גם כן בני דורו על זה ׃ מוטה. פירשנוהו : (ז) הלא פרוס. הפריסה היא הבציעה ידוע בדברי רז״ל בענין חתיכות הלחם מברך ואחר כך בוצע וזולתו : מרודים. כתרגומו מטלטלין , וכן עניי׳ ומרודים ענים ומרודים ענין טלטול : ומבשרך לא תתעלם. להאכיל הרעב ולכסות הערום הוא חיוב לכל ישראל אבל מי שהוא קרובו הוא חייב יותר זה , ואם יראה אותו שהוא עני לא יעלים עיניו ממנו עד שיצטרך לשאול מאחרים אלא חייב להלוות לו ולפתוח לפניו דרכים שירויח בהם : ומבשרך , כמו איש איש אל כל שאר בשרו ומי שעושה המעשים האלה מוחזק הוא שמקיים כל המצות אלא זכר מעשים אלו שהם הפך המעשים הרעים שזכר : (ח) אז. אם תעשה מעשים אלו לא תצטרך לצום ולשק ואפר ויבקע כשחר אורך כמו השחר שהולך ואור עד נכון היום : אורך. ר״ל הצלחתך. וארוכתך תהי׳ צמחת רפואתך אם בא עד עתה עליך רעה בגופך או בממונך , עתה בהטיבך מעשיך תצמח רפואתך מהרה כצמח האדמה שהולך וגדל כן תהיה הצלחתך

[…]י״ג בקריאה וסי׳ ומכל החי […]בשר. ראשית בכורי אדמתך […]. וחברו. לא תביא אתנן […] ובמלאת ימי טהרה. ולא […]תועבה אל ביתך. ולקחת […]ית כל פרי האדמה. וצו את […] בן נון. ואת עשרת חריצי […]. תשמע זעקה מבתיהם. […]פרוס לרעב לחמך ועניים. […]זה פקחת עיניך. היתה […]כאניות סוחר ממרחק :

[…]ות אהרן לוס אנחרכו . (פענים סס) :
[…] ראשו. שבת כד קידושין סב : הלא פרס. ב״ב ט י זוטר : ומבשרך. כתובות נב שבועות לט (כתובות נד) : והלך לפניך. סוטה ט ב״ב יא עכו״ם ה : אז תקרא. יבמות סג סנהדרין עו :

[…]ה בעולם הזה ובעולם הבא : והלך לפניך צדקך. כשתמות כבוד ה׳ יאספך אל מקום הכבוד אשר נפשות הצדיקים צרורות שם בצרור החיים , ובנה זה הענין ושלם במלות שונות לחזק הענין […]ובפעם שנית פרט דברים שזכר בכלל ובפעם השלישית זכר בפרט שמירת שבת שהוא יסוד גדול לכל המצות כמו שפירשנו למעל׳ : (ט) אז תקרא. כי עתה בעשותך המעשים הרעים תאמר למה […]לא ראית אבל בהטיבך מעשיך מדע שתענה תוסף בקוראך אלי ותראה צומך ותשמע תפלתך : אם תסיר. אם תשוב מהמעשים האלה הרעים ותעשה מעשים טובים : מוטה. פירשנוהו : […]אצבע. מקור כמו שאמר למעל׳ ולהכות באגרוף רשע , אמר אם תסיר אותו המעשה הרע ואפילו שלח אצבעך תסיר כדרך בני אדם המריבים שישלח אצבעו האחד אל פני חברו לא יכנו , וכן הסיר

מצודת דוד

[…]ום צומכם וכו׳. כלומר כ״א מהם ידרוש וימצא דבר החפץ בו ותאותו אליו […]ך בו להפג ממנו צער התענית ולא שת לבו לשוב לה׳ : וכל עצביכם. כל […] התענית תלחצו להשיגו מהר וכל נדברים המשמחים : (ד) הן לריב וכו׳. […] הצום היא סיבה לכם להעוה לריב ולהתקוטט זה עם זה ולהכות באגרוף כי […] להתאסף יחד בימי הצום והאדם מצוי עם שונאו ומתקוטט עמו ובאים לידי […] : באגרוף רשע. כי השמכה בה קרויה אגרוף רשע : לא תצומו כיום. אינכם […] כמשפט יום הצום להתפלל לפני להשמיע קולכם אל השמים : (ה) הכזה. וכי […]ענין ראוי להיות צום שאבחר בו ואומר ומפרש שהוא יום שהאדם מענה נפשו […]ית : הלכוף. האם מה שהאדם כופף ראשו למטה בהכנעה כצמח הגומא […] תחתיו שק ואפר וכי לזה תקרא לה׳ צום מקובל ויום רצון : (ו) הלא זה. […] זהו ענין הצום אשר אבחר בו שיפתח ביום הצום את קשרי הרשע ר״ל […] הקשר לבל יעשהו : התר אגדות מוטה. התר קשרי אגודות עלי העול אשר […] לתת על צוארי העניים (דומה כגישת העניים ודחקם כאלו ישימו העול על […]) : ושלח רצוצים חפשים. העבדים הרצוצים ועשוקים בידך שלחם לנפשם בהגיע השביעית ויהיו חפשים : וכל מוטה. כל עלי העול אשר שמתם על צוארם תנתקו מהם […]א תוסיפו לעשות בהם שום עבודה : (ז) הלא פרוס. באמת ביום הצום פרוס לחמך ותן למי שהוא רעב ואין לו מה יאכל : ועניים מרודים. עניים הנאנחים על […] ימצאו מקום לחסות בו הביאם אל ביתך : כי תראה. כאשר תראה ערום מבלי לבוש תכסהו משלך : ומבשרך. לא תתכסה עינך מקרובך לבל יראוך : (ח) אז […] וכו׳. כשתעשה כן אז יאיר אור הצלחתך כעמוד השחר הבוקע בעבים ומאיר לעולם : וארוכתך. רפואתך תצמח מהרה : והלך. הצדקה שעשית תלך לפניך להוליכך […]ג״ע וכבוד ה׳ יאספך אל המקום אשר שם גנוזות נפשות הצדיקים : (ט) אז תקרא וכו׳. כשתעשה כן אז כאשר תקרא לה׳ הוא ישיב לך למה שאלתך : […] וכו׳. כפל הדבר במ״ש : הנני. לבשלים תפלך : אם תסיר. אם מכל וכל תסיר מתוכך את עלי העול שהכבדת על צוארי העניים : שלח אצבע. מוסב על אם תסיר

מצודת ציון

תנגשו. תלחצו ותדחקו כמו ונגש העם (לעיל ג׳) : (ד) ומצה. ענין מריבה כמו וזדון יתן מצה (משלי י״ג) : באגרוף. כן יקרא היד הכפופה באצבעותיה וכן באבן או באגרוף (שמות כ״א) : במרום. בשמים הרמים : (ה) הלכוף. מלשון כפיפה והשפלה : כאגמון. הוא הסוף מן גמא והוא שם צמח רך וכן כפה ואגמון (לעיל ט׳) : ושק. יריעה עבה : יציע. מלשון מצע המשכב : (ו) פתח. ענין התרה : חרצבות. ענין קישור ואיסור וכן אין חרצובות למותם (תהלים ע״ג) : אגודות. ענין דבר הקשור יחד וכן אגודת אזוב (שמות י״ב) : מוטה. ענין עלי העול כמו מוסרות ומוטות (ירמיה כ״ז) : רצוצים. ענין שבירה ונתיצה כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד׳) : חפשים. ענין חירות כמו יצא לחפשי חנם (שמות כ״א) : תנתקו. ענין העתק והסרה ממקומו : (ז) פרוס. ענין שבירה ובציעה וכן פורש אין להם (איכה ד׳) : מרודים. נאנחים ונאנקים כמו אריד בשיחי (תהלים נ״ה) : ומבשרך. מקרובך כמ״ש כי אחינו בשרנו הוא (בראשית ל״ז) : תתעלם. מלשון העלם והסתר : (ח) כשחר. הוא האור המאיר בפאת המזרח עד לא יצא השמש : וארוכתך. ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (ירמיה ח׳) : יאספך. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י״ט) : (ט) יענה. מלשון עניה ותשובה : תשוע. ענין צעקה כמו שועתי שמעת קולי (יונה ב׳) : הנני. הנה אני : מוטה. עלי העול : און. ענינו דבר שאינו הגון והפסד

רדק

הסיר דבר און שלא תריב עם רעך אפילו בדברים, והכל הוא בכלל חרצבות רשע שזכר: (י) ותפק לרעב נפשך. ואלה המעשים הטובים שתעשה שתוציא לרעב נפשך ורצונך, כלומר כשת
לו לחמך ברוח נדיבה תעשה ובהסברת פנים שיכיר כי ברצון ובלב טוב אתה נותן לו, וכן על הכסות שכבר זכרו: ותפק. כמו ותוציא, וכן ויפק רצון מה', מפיקים מזן אל זן: תשביע. שתשים פ
הלחם שתתן לו כדי שביעה: כצהרים. אם היה לך אפלה וצרה תשוב כמו הצהרים שהוא חוזק אור היום: (יא) ונחך ה', כדרך ה' נחני בצדקתיך, כלומר תמיד ישגיח עליך בכל אשר תפ
בצחצחות. ענין יובש, כמו צחה צמא בעת שיהיה צמא וחסרון טוב בעולם הוא ישביע נפשך: ועצמותיך יחליץ. ידשן, על דרך ושמועה טובה תדשן עצם, וזכר העצמות לפי שהם מו
הגוף, וכענין זה אמרו רבותינו ז"ל המעבר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אומר החליצנו ה' אלהינו, כלומר השביענו והשמנו במזונותיך, או פירוש הניחנו כי כן פירשוהו
מנוחה, ואמרו כי בארבע לשונות נשתמשו בלשון הזה, ישלף, ישזיבן, יזין, יניח, ישלף כמו וחלצה נעלו, ישזיב כמו חלצני ה', יזין כמו חלוצים העברו, יניח כמו ועצמותיך יחליץ, היך מה דאת אמר רצה והחליצנו: כגן רוה, שיש בו מעינות ישקוהו והוא רוה ושבע תמיד והירקות אשר בו לחים, או הטיה כמו מוצא מים והוא המקור אשר לא יכזבו מימיו כי אפילו בעת היובש הוא נובע, וכלות הדבר הוא כזב כאלו מכזב בו שלא היה שם מעולם, על דרך כחש מעשה זית ופירוש יכחש בה: (יב) ובנו ממך. כי כמו שהמעשים הרעים מחריבים הארץ כן המעשים הטובים מישבים אותה: ופי' ממך, המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו חרבות העולם שהיו חרבות זמן רב: מוסדי דור ודור, המוסדות שנפלו זה דור ודור אתה במעשיך הטובים תקומם אותם: וקורא לך גודר פרץ. בני העולם יקראו לך כי בזכותך ובמעשיך הטובים יגדרו הפרצות: משובב נתיבות לשבת. כי בארץ הארץ הנתיבות שוממות אין עובר בהם, כמו שאמר דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד, ויאמרו עליך כי אתה המשובב הנתיבות לעבור בהם לשבת כי מפני ישיבת הערים ישובו גם כן הדרכים, ויונתן תרגם ויקרון לך מקים ארח תקנא מתיב רשיעיא לאוריתא: (יג) אם תשיב משבת. מלכת בשבת חוץ לתחום, ואמר אם תשיב כלומר אם היית הולך בדרך ונזכרת שהוא שבת והשיבות רגלך אחור מלכת עוד לכבוד שבת כל שכן עשות חפצך שהוא כולל המלאכות שחייבין עליהם מיתה כי אפילו לצאת חוץ לתחום שהוא בלאו חמור עליך ותשמר ממנו: ביום קדשי. שאני קדשתי כמו שאמר ויקדש אותו, והקדוש הוא שהבדילו משאר הימים,

י וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ יא וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו׃ יב וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת׃ יג אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר׃ יד אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃	דְאוֹנָס׃ י וְתִתְפַּתַח קֳדָם כַּפְנָא נַפְשָׁךְ וְנַפְשׁ מְסַגְפָא תְּשַׂבַּע וְיִדְנַח בַּחֲשׁוֹכָא נְהוֹרָךְ וְקַבְלָךְ יְהֵי כְּטִיהֲרָא׃ יא וִידַבְּרִינָךְ יְיָ תְּדִירָא וְיִשְׂבַּע בִּשְׁנֵי בְצוֹרְתָא נַפְשָׁךְ וְגוּפָךְ יְחַיֵי בְּחַיֵי עָלְמָא וּתְהֵי נַפְשָׁךְ מַלְיָא תַפְנוּקִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דִמְרַוְיָא וּכְמַבּוּעַ דְּמַיִין דְּלָא פָּסְקִין מוֹהִי׃ יב וְיִבְנוּן מִנָּךְ חָרְבַת עָלַם יְסוֹדֵי דַּר וְדַר תְּקוֹמֵם וְיִקְרוּן לָךְ מְקַיֵּם אוֹרְחָא דְתַקְנָא מְתִיב רַשִׁיעַיָא לְאוֹרַיְתָא׃ יג אִם תְּתִיב מִשַּׁבְּתָא רִגְלָךְ לְמֶעְבַּד צוֹרְכָךְ בְּיוֹמָא דְקוּדְשִׁי וְתִעְרַע לְשַׁבְּתָא בְּתַפְנוּקִין לְקַדִּישָׁא דַייָ תְּיַקַּר וְתִיַקַּר קֳדָמוֹהִי מִלְמֶעְבַּד אוֹרְחָךְ מִלְסַפָּקָא צוֹרְכָךְ וּמַלָּלָא מִלִּין דְאוֹנָס׃ יד בְּכֵן תִּתְפַּנַּק קֳדָם יְיָ וְיַשְׁרִינָךְ עַל תּוּקְפֵי אַרְעָא וְיוֹכְלִינָךְ פֵּרֵי אַחְסָנַת יַעֲקֹב אֲבוּךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַייָ גְּזִיר כֵּן׃

רשי

ארוכה לך (ירמיה ל): (י) ו[תפק] לרעב נפשך. בתנחומא ד... טובים: (יא) בצחצחות. ... צמאון וצורת כך ת"י: ית... וזיין כמו חלוצי צבא (במ... לא): (יב) משובב נ... לשבת. תירגם יונתן ... רשיעיא לאורייתא. משוב... משיב. לשבת ליישובו של ... (יד) נחלת יעקב אביך. ... בלא מצרים כמה שנא' ו... ימה וקדמה וגו' (בראשי... לא כאברהם שנאמר (ב... הארץ אשר אתה רואה ... שמר את השבת שנא' (ש... ויחן את פני העיר ... תחומין עם דמדומי חמ... פי'

על ה' ל"א וסי' נמסר במסר' ב... בערך אדני: קורא ו' וקמץ ... וסי' וראו גוים צדקך וכל ... כבודך. ובנו ממך חרבות ... מוסדי דור ודור. לשום ... ציון. גם לא שמעת גם. ו... ללא שאלו. לאופנים להק... הגלגל. וכל לשון עץ ד... במותי ג' מ"ל בקריאה וסי' ... על במותי ארץ. והרכבך ... במותי ארץ. הנה ה' ... ממקומו:

תולדות אהרן ותפק לרעב. ב"ב ט: וזרח בחשך. זוהר תולדות תרומה: ועצמתיך יחליץ. יבמות קב: אם תשיב. עקדה שער נח זוהר בשלח ...
ענג. שבת קיח פסחים סח ביצה לד זוהר אמר: וכבדתו. שבת קיג קיט: ממצוא חפצך. שבת קנ: אז תתענג. שבת קיח זוה...

ופירוש עשות חפציך מעשות, ומ"ה משבת עומדת במקום שנים, ורגלך, וחפצך, חסרים יו"ד הרבים, ורבותינו זכרונם לברכה פירשו רגלך דרך המקרא לשון רבים שאמרו רגלו אחת בסוף...
ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס שנאמר אם תשיב משבת רגלך, רגליך קרינן, כלומר אף על פי שכתוב רגלך בלא יו"ד יש אם למקרא אז וקראת לשבת עונג, אם תשיב משבת, מלות לא תעשה ו...
לשבת עונג, מלות עשה לענג הגוף ביום השבת במאכלי' ערבים וטובים שמתוך שיהנהו מאחר ימים לטוב יזכור מעשה בראשית והאל חדשו מאין ושבת ביום השביעי ומתוך כך י...
ויפארוהו בפיו ובלבבו, ותתענג נפשו בו, ופי' וקראת כמו מקרא קדש: לקדוש ה' מכובד, כפל הענין במ"ש, ורבים פירשו ביום הכיפורים שאמרו מאי דכתיב לקדוש ה' מכובד זה יום הכפור...
בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה: וכבדתו מעשות דרכיך. זהו הכבוד שתמנע מעשות כל מלאכה, כי פירוש דרכיך חפציך ומעשיך כמו לדרכי הפרתי ודרכיך למה...
והדומים להם, ורז"ל פירשו דרכיך מנהגיך שלא יהא מנהגו של שבת כמנהגו של חול, כמו שאמרו וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וכן שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך
חול, וכן שלא יאכל המאכלות והמשתה של שבת כשל חול, ופי' לשנות מנהג עת האכילה להקדים או לאחר: ממצוא חפצך. כפל ענין במ"ש כי הוא כמו מעשות דרכיך כמו שפירש על דרך...
וכת"י מלספקא צורכך, ורז"ל פיר' ממצוא חפצך, בדברים שלא ידבר בשבת בחפציו, וגם הדברים שצריך לעשותם בחול, ודקדקו מחפציך, ואמרו חפציך אסור לדבר הא חפצי שמים מו...
כמו שאמרו חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת, ואמרו פוסקין צדקה לעניי' בשבת, ואמרו משדכין על התינוקות ליארס ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות, כי כל הדברים האלה ...
בהם הם מצוה, ואפי' ללמדו במה שיחיה כדי שלא יהיה גנב ומלסטם את הבריות, ואמרו דבר דבר. שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול, כלומר שידבר בשבת בנחת וימעט ב...
ואמר דבר דבור אסור הרהור מותר ואעפ"כ החסידים נזהרים אפי' מהרהור חפצים אלא בחפצי שמים כמעשה החסיד ההוא שמספר במס' שבת, וי"מ ודבר דבר ומללא מלין דאונס, פי' דו...
כן מתרגם און אונס וזה אסור אפילו בחול: (יד) אז תתענג על ה'. אם תתענג את השבת תתענג על ה' כלומר ישפיע לך טובות עד שתתענג עליו ותודה בו ובטובו כי מאתו הכל ובידו ה...
ענ...

מצודת ציון

(י) ותפק. ותוציא כמו זממו אל תפק (תהלים ק"מ): נפשך. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ג): נענה. מלשון עינוי: וזרח. ענין הארה: ואפלתך. מלשון אופל ותושך: כצהרים. היא עת עמידת השמש בחצי השמים: (יא) ונחך. ענין הנהגה כמו ולא נחם (שמות י"ג): בצחצחות. ענין יובש וצמאון כמו שכנו צחיחה (תהלים ס"ח): יחליץ. יזיין כמו חלוצי צבא (במדבר ל"א) ור"ל יבריא ויחזיק: רוה. שביעה כמו תלמיה רוה (תהלים ס"ה): יכזבו. ענין עזיבת הדבר והפסקה כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה ט"ו): (יב) מוסדי. מלשון יסוד: גודר פרץ. בונה כותל במקום הפרוץ והסגור כמו והגדר גדר וכו' (יחזקאל מ"ג): משובב. מלשון השבה: נתיבות. שביל ודרך: לשבת. מלשון ישיבה: (יג) תשיב. מלשון השבה: חפצך. מלשון חפץ ורצון: עונג. מלשון תענוג ותפנוק: דרכיך. עניניך וכן דרכי הפרתי (תהלים קי"ט): (יד) והרכבתיך. מלשון רכיבה והתנשאות: במותי. ענין גובה כמו על במתי עב (לעיל י"ד) נגאלו

מצודת דוד

הסיר לומר אם גם תסיר מלשלוח אצבעך אל מול פני חברך כדרך בני אדם ...
וגם תסיר מלדבר לחברך און ודברי קנתור: (י) ותפק. תוציא לרעב מ...
הטוב לדבר דברי נחומים בעת תתן לו המאכל: ונפש נענה. נפש המעונה ב...
תתן לה די שבעה: וזרח בחושך אורך. בהיות בעולם חשכת הצרות יזרח לך ...
תהיה נכלל עמהם: ואפלתך. אם תהיה לך אפלת צרה תשוב כמו הצהרים ש...
אור יפעה: (יא) ונחך. המקום ינהג אותך תמיד בדרך הטוב לך: והש...
בצחצחות נפשך. בעת יהיה בעולם צמאון ויובש ישבע את נפשך ולא תח...
מכל טובה: ועצמותיך יחליץ. יבריא ויחזיק את עצמותיך וזכר את העצמ...
שהם מוסדי הגוף: והיית. תהיה שבע מטובה כגן השבע מן המים כי הן ...
להשקותם בכל עת וכמוצא מים תהיה בכל עת מושפע בטובה כמקור המוצא מים אשר המים הנוספין אינם נפסקין: (יב) ובנו ממך. רצה לומר המעשים...
היוצאים ממך יבנו את חרבות העולם וכמו שהמעשים הרעים מחריבים את העולם כן הטובים יבנו החרבות: מוסדי דור ודור. היסודות שנפלו בימי הדורות ...
תקומם אותם במעשיך הטובים וכפל הדבר במ"ש: וקורא לך. כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ שהרי בזכות מעשיך גדרת פרצות העולם: משוב...
הוא המשיב את הנתיבות להיות מיושבות באנשים כי בהיות הערים חריבים נשמו הנתיבות ובזכותך נבנו הערים ונתיישבו הנתיבות: (יג) אם תשיב משב...
ר"ל אם החזקת בדרך לצאת חוץ לתחום ונזכרת שהוא שבת והשבות רגלך בעבור השבת: עשות. המ"ם של משבת עומדת במקום שתים ור"ל אם תשוב מעש...
אחד מן המלאכות האסורות: ביום קדשי. זהו השבת שקדשו המקום: וקראת לשבת ענג. תקרא את השבת יום עונג ר"ל יהיה מיוחד לך להתענג בו: לקדו...
מכובד. ליום השבת שקדשו המקום תקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול: וכבדתו. ר"ל לא בקריאת שם לבד אלא תכבדו מעשות בו עניניך: מ...
מבלי מצוא בו חפצך ר"ל שלא תעשה בו חפצך מדברים האסורים בשבת: ודבר דבר. ומלדבר בו דבר הנאסר בשבת כחשבונות וכיוצא: (יד) אז תתענג...
כשתעשה כן אז ישפיע לך טובה הרבה ותתענג על ה' ור"ל לא תתענג לעדון הגוף כ"א להעמיד הגוף במצב הראוי להשכיל בתורת ה': והרכבתיך. ר"ל ת...
הממו...

הוא תענוג הנפש, והגאון רב סעדיה פירש תענוג הגוף כלומר תענוג נוסף יוסיף על ה' לא כהכסילים שנא' בהם לא נאה לכסיל תענוג אבל המשכיל לא ירבה בתענוג יותר מדאי כי אם בעבור כי הוא מתעסק בחכמה ובה יתענג יותר אלא שתענוגי הגוף במשפט ייטיבו שכלו ויחזקו כחותיו השלמה והם כח הזכרונות וכח הבחינה וכח המחשבה: והרכבתיך על במותי ארץ. [ה]ביאכם על במותי ארץ והיא ארץ ישראל שהיא גבוה מכל הארצות, כלומר אם תגלה ממנה ישליטך עוד עליה בשכר שמירת שבת ואחר הגלות והשבתם הזאת לכל בני הגלו' אם הוא [ב]זמן הגאולה יזכה לישועה ואם הוא רחוק מזמן הגאולה יזכה לתחיית המתים ויזכה לארץ ישראל ולטובה: והאכלתיך. כפל הענין במלות שונות, ואמר יעקב כי בניו הם מיוחדים לא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בן יצחק וכן אמר ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם, ורז"ל דרשו כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך, לא כאברהם שנאמר בו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, ולא כיצחק שנאמר בו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה: כי פי ה' דבר. וכיון שהוא דבר יקיים דברו: (א) הן לא קצרה. אחר שהגלים לסורותם על המעשים הטובים ויסורו מהמעשים הרעים שב להוכיחם עוד על רוע מעשיהם, ואמר כי לשוא יתלוננו על האל, ואומרים למה צמנו ולא ראית, ואמר להם זה שלא ראה האל צומכם ולא הושיע אתכם מאויביכם לא מפני שקצרה ידו מהושיע ולא מפני שכבדה אזנו משמוע כי הוא שומע לצעקתכם ובידו להושיע אתכם אלא שעונותיכם גרמו לכם והם מבדילים ביניכם לבינו והרי הוא כאילו אינו שומע או כאלו אין כח בידו להצילכם, ולמה מפני עונותיכם: הסתירו. עובר לשלישי: (ב) כי אם. מפורש הוא: (ג) כי כפיכם נגאלו בדם. בשפיכות דם נקי: ואצבעותיכם בעון. לשלח אצבע ולהכות באגרוף: ושפתותיהם. והנה העון במעשה ובדבור, ומלת נגאלו מורכבת מן נפעל ופעל שלא נזכר שם פועלו, והנה הרכבה כתבנו בספר מכלל, וענינו ענין טנוף מן לחם מגואל: (ד) אין קורא. אחד מהם לחבירו להוכיח בצדק, ויונתן תרגם לית דמצלי בקשוט: ואין נשפט. באמונה כי השופט יעות דינו: בטוח על תהו. כשמדבר עם חבירו הוא שאין לבו עמו כפיו על פה הוא בוטח על תהו כי חושב בלבו שלא יגלה לחבירו אם הוא מדבר בשוא והלא הוא גלוי לפני האל וגם לחבירו יגלה יום אחד מתוך מעשיו והנה בטחונו בהבל: הרו עמל. דמה המחשבה להריון והדבור והמעשה ללידה: והוליד. נכתב ביו"ד המשך: (ה) ביצי. דמה עוד מחשבות' ומעשיה' לביצי צפעוני כשיבקעו יצאו מהם צפעונים כן מחשבותם רעות ומעשיהם רעים, ופירוש בקעו הצפעונים מבקעים אותם, כמו ביצת האפרוח שמנקר בחוטמו ובוקע הקליפה מעט עד שיצא כך הם מתרידים להם תמיד במחשבות רעות עד שיוציאום למעשה: וקורי עכביש. יריעות שאורג העכביש שאין להם תועלת וקיום והעמדה כן מעשיהם לא יועילום: האוכל [מ]הם. שב לביצי צפעוני שזכר, אמר כמו שהאוכל ביצי צפעוני שימות בלא ספק כן המתחבר אליהם ולמעשיהם ימות: והזורה. כמו והזורה בקמץ סרי"ש על משקל על פי אבשלום היתה שומה, [ו]סגול תחת הקמץ, כמו ולנה בתוך ביתו שהוא כמו ולנה בקמץ, וענינו כמו ותשכח כי רגל תזורה, והוא אומר על ביצי הצפעוני כשהוא זורה ברגל, אמר אם יאכל אדם מביצי [...] ימות, וכן אם תזורה רגלו על הביצה תבקע הביצה ויצא האפעה וימיתנו כן כל המתחבר עם הרשעים בכל ענין שיתחבר עמהם ימיתוהו, והאפעה הוא הצפעוני ושני שמות יש לו וכן [י]ונתן שניהם חיון חורמנין, ותרגם והזורה תבקע אפעה, ומתחנן ומפקין חיון חורמנין מפרייתהון: (ו) קוריהם. כמו קורי עכביש שאינם ראוים לעשות מהם בגד ולהתכסות בהם כן [...]מו הם מעשיהם בהם הרעה עליהם בעבור כי מעשיהם מעשה און: (ז) רגליהם. וימהרו, כי אפילו החייב מיתה ראוי לדיין להמתין דינו ולא ימהר בדיני נפשות והם ימהרו לשפוך

נט א הֵן לֹא־קָצְרָה יַד־יְהוָה
מֵהוֹשִׁיעַ וְלֹא־כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ׃
ב כִּי אִם־עֲוֺנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים
בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטֹּאותֵיכֶם
הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְּׁמוֹעַ׃ ג כִּי
כַפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם וְאֶצְבְּעוֹתֵיכֶם
בֶּעָוֺן שִׂפְתוֹתֵיכֶם דִּבְּרוּ־שֶׁקֶר
לְשׁוֹנְכֶם עַוְלָה תֶהְגֶּה׃ ד אֵין־קֹרֵא
בְצֶדֶק וְאֵין נִשְׁפָּט בֶּאֱמוּנָה בָּטוֹחַ
עַל־תֹּהוּ וְדַבֶּר־שָׁוְא הָרוֹ עָמָל
וְהוֹלֵיד אָוֶן׃ ה בֵּיצֵי צִפְעוֹנִי בִּקֵּעוּ
וְקוּרֵי עַכָּבִישׁ יֶאֱרֹגוּ הָאֹכֵל
מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת וְהַזּוּרֶה תִּבָּקַע
אֶפְעֶה׃ ו קוּרֵיהֶם לֹא־יִהְיוּ לְבֶגֶד
וְלֹא יִתְכַּסּוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂיהֶם
מַעֲשֵׂי־אָוֶן וּפֹעַל חָמָס בְּכַפֵּיהֶם׃
ז רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרֻצוּ וִימַהֲרוּ לִשְׁפֹּךְ
דָּם נָקִי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת אָוֶן
שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּמְסִלּוֹתָם׃ ח דֶּרֶךְ שָׁלוֹם
לֹא יָדָעוּ וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעְגְּלֹתָם

ל׳ · ג׳ מ״ל · ב׳ חסר · ל׳ ב׳ חסר · ד׳ מ״ל · ג׳ מ״ל · ב׳ מ״ל · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ס׳. ל׳ · ב׳. י״א. ג׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳. ג׳. ל׳ · ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ · י״א כתיב יו״ד · ד׳. ל׳ וחסר · ב׳ · ג׳

א הָא לָא מִתְקַפְּדוּת יְדָא מִן קֳדָם יְיָ לְיַת אַתּוּן מִתְפָּרְקִין וְלָא מִדְיַקַר קֳדָמוֹהִי מִלְמִשְׁמַע דְּלָא מִתְקַבְּלָא צְלוֹתְכוֹן׃ ב אֱלָהֵין חוֹבֵיכוֹן הֲווֹ מַפְרְשִׁין בֵּינֵיכוֹן לְבֵין אֱלָהֲכוֹן וְחַטָּאֵיכוֹן גְּרָמוּ לְסַלָּקָא אַפֵּי שְׁכִנְתָּא מִנְּכוֹן מִלְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן׃ ג אֲרֵי יְדֵיכוֹן שׁוּטְפִין בִּדַם זַכַּאי וְאֶצְבְּעָתְכוֹן בְּחוֹבִין סִפְוָתְכוֹן מְמַלְלִין שְׁקַר לִישַּׁנְכוֹן נִכְלִין מְחַשֵּׁיב׃ ד לֵית דִּמְצַלֵּי בִקְשׁוֹט וְלֵית דְּמִתְדַּן בְּהֵימְנוּתָא מִתְרַחְצִין עַל לְמָא וּמְמַלְלִין שְׁקַר מוֹחָן וּמַפְקִין מִלִּבְּהוֹן מִלִּין דְאוֹנָס׃ ה הָא כְּבֵיעֵי חֵיוֵי חוּרְמָנִין מַפְרְחִין וּכְקוּין דְּעַכּוֹבִיתָא מְחַיָּא דְּמַן דְּאָכִיל מִבֵּיעֵיהוֹן מָאֵית וּמִשְׁתַּחְנַן וּמַפְקָן חֵיוָן חוּרְמָנִין מַפְרְחִין׃ ו הָא כְּקוּין דְּעַכּוֹבִיתָא דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְכַּסָּאָה כֵּן לֵית הֲנָאָה בְּעוֹבָדֵיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא עוֹבָדֵיהוֹן עוֹבָדֵי אוֹנָס וְלֵיאוּת שְׁקַר בִּידֵיהוֹן׃ ז רַגְלֵיהוֹן לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ רַהֲטִין וּמוֹחִין לְמֵישַׁד דַּם זַכַּאי עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן עֶשְׁתּוֹנֵי אוֹנָס בְּזָא וּתְבָרָא בִּכְבִשֵׁיהוֹן׃ ח אוֹרַח שְׁלָמָא לָא יָדְעִין וְלֵית דִּינָא בְּמַהֲכֵיהוֹן

[...] משמוע: (א) הן לא [...] את אשר לא נושעתם [...] קוצר ידו הוא: (ב) הסתירו [...] גרמו להם שהסתיר [...] מכם: (ג) נגאלו. לשון [...] וכן לחם מגואל (מלאכי [א]) [...] לשוני. מין נחש רע: [...] איסקלורפ"ט בלע"ז [...] מעשים מכוערי' שאינם [...]ם עמו: וקורי עכביש. [...]"ט בלע"ז וקורי אורטו"ש [...] קורי הם כלי האורג [...]י מוסך כמן. ומנחם חברו [...]רת מיסך קירות ע"ש [...]כיש (מיסך) אריגותיו [...]: והזורה. ת"י משתכן [...] חימום שקורין בלע"ז [...]ר המתחמם יוצא מהן [...] מבקע הקליפה. ועיקר [...] והזורה לשון עיצור הוא [...]א הבלוע בתוכו כמו ויזר [...]גיזה (שופטים ו) ועיצורו [...] הוא חימומו: אפעה. [...]חש שהוא רע כך לא [...]ו במעשיהם אלא רעה: [...] אין משפט במעגלותם. [...]ין במעגל דרכיהם דבר נשפט

[...] ה' קמצין וס ימ' אין קורא. כי באש ה' נשפט. נשפט על אמרך. בא שאון עד [...]. איש חכם נשפט:

[...]ות אהרן היו מבדילים. סנהדרין הם: נגאלו בדם. שבת קלט:

מצודת דוד

[...] והממשלה: והאכלתיך. ר"ל לך תהיה הארץ אשר הנחלתי ליעקב אביך [...] יעקב לפי שלו ולבניו נתנה הנחלה ולא לישמעאל בן אברהם ולא לעשו בן [...] וכן נאמר ויעמידה ליעקב לחוק וכו' לאמר לך אתן את ארץ כנען (תהלים [...]) כי פי ה' דבר. וכיון שהוא דבר יקיים: נט (א) הן לא קצרה. אמר לא [...] שקצרה ידו ולא יוכל להושיע ולא בעבור שכבדה אזנו מלשמוע קול צעקתכם [...] האויב: (ב) כי אם. רק העונות שעשיתם הם המבדילים ביניכם לבין אלהיכם [...] לא יפנה אליכם: הסתירו. הם גרמו להסתיר פני המקום מכם לבל שמוע [...]כם: (ג) נגאלו בדם. מטונפים ומלוכלכים בדם נקי אשר שפכתם: בעון. נגאלו בעון כי תכתבו בהן דברי און ומרמה: (ד) אין קורא בצדק. אין מי קורא [ב]צדק ובכוונת הלב: ואין נשפט באמונה. כי הדיינין מעוותים את המשפט: בטוח על תוהו. כל אחד בוטח על תוהו כי כאשר יבטח מי לחברו לא יקיים [...]חה: ודבר שוא. כל אחד מדבר שוא: הרו עמל. מדמה המחשבה להריון והמעשה ללידה ור"ל לא בהזדמן עשה און כי אם חשב עליה מתחלה לעשותה: [...] ביצי צפעוני בקעו. ר"ל כמו הביצים האלה עמד לא נתבקעו עדיין אין המזיק בעולם וכאשר יתבקעו אז תצא הצפעון ובא המזיק כן הם חושבים רע בקרבם [...] יעשוהו ויזיקו לבני אדם: וקורי עכביש יארגו. ר"ל אין תועלת וקיום בהעמדה במעשיהם כמו שאין תועלת וקיום ביריעות העכביש: האוכל מביציהם ימות. [...] מביצי הצפעון ימות ר"ל המתחבר עמהם עוד הרעה מונחה בקרבם ישיגהו המיתה והאבדון: והזורה. המעוך אותם לסחוט הבלוע הנה מן הבקע תצא אפעה [...]ו ור"ל וכן המתגרה בו להראות קלונו יפול ברעה ואין תקנה אלא ללכת מנגד: (ו) קוריהם. ר"ל כמו שאין ראוי לעשות בגד מיריעות העכביש כן אין קיום [...]יהם: ולא יתכסו. לפי שהמשיל מעשיהם לקורי עכביש אמר לשון כסוי הנופל ביריעה ור"ל אין העמדה למעשיהם: ופעל חמס. מעשה עושק וגזל: (ז) לרע [...] ברגליהם ילכו לעשות רע: במסלותם. במקום שהם הולכים ימצא שם שוד ושבר כי הם יעצו אותם בדרכיהם: (ח) לא ידעו. אינם מכירים דרך שלום כי [...]קום שהולכים אין למו שלום בשבתם: ואין משפט. אין במעגל דרכיהם דבר העשוי במשפט וביושר: נתיבותיהם. הנתיבות שהולכים בהם הטו אותם לצורך עצמם

מצודת ציון

(ג) נגאלו. ענין טינוף ולכלוך כמו לחם מגואל (מלאכי א'): תהגה. תדבר כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה): (ד) תהו. דבר שאין בו ממש: הרו. מלשון הריון: (ה) צפעוני. הם מין נחש רע: וקורי עכביש. אריגת השממית קורא בלשון קורי על שמיסך אריגותיו בקירות הבית: והזורה. ענין מעוך לסחיטה הבלוע וכן כי רגל תזורה (איוב לט) והוא מלשון ויזר את הגיזה (שופטים ו): אפעה. הוא הצפעון ובשתי השמות נקרא: (ו) קוריהם. אריגת השממית שאמור בקירות: (ז) ירוצו. מל' ריצה ורדיפה: שוד. מלשון שדידה וגזלה: במסלותם. מלשון מסילה ודרך: (ח) במעגלותם. ענין שביל ודרך כמו מעגל צדיק תפלס (לעיל כו): נתיבותיהם. מלשון נתיב

רדק

לשפוך דם נקי: (ח) דרך שלום לא ידעו. כי לא דרכו בה: עקשו להם. הם עושו נתיבותיהם לעצמם כי יכשלו בה: (ט) על כן. הפסוקים האלה עד ויראה כי אין איש הם דברי הנביא על לשון בני הגלות הזה כי בעון האבות עם עון הבנים ארכה הגלות הזאת כי רוב ישראל לא שבו עוד משגלו בגלות הראשונה, וכן אמר ירמיהו הנביא על לשון בני הגלות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו. ואמר דוד על לשון בני הגלות אל תזכור לנו עונות ראשונים, ואמר על כן שהרבו אבותינו לפשע אנחנו עוד היום בגלות והנה שהאל שופטנו מדה כנגד מדה הם רחקו המשפט והצדקה והשלום על כן רחק משפט ממנו: ולא תשיגנו צדקה. כי ממדות הבורא הוא לפקוד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: נקוה לאור. יום יום נקוה לאור ולישועה שהיא האור והנה חשך והוא הגלות, וכפל הענין במלות שונות: (י) נגששה כעורים קיר. כמו נמששה. מן והיה ממשש בצהרים והצרות בגלות הם החשך והעורון: באשמנים כמתים. הרי אנו חשובים כאלו אנו נקברים כמו המתים ומלת באשמנים פירשה אדוני אבי ז"ל כי הנון נוספת ושרשו אשם, מן האשם שמרון שהוא ענין שממה והקברים הם מקום שממה וי"ת אתאחד באפנא וגו': (יא) נהמה כדובים כלנו. קול הדובים בקול המים ויללה וכן היונים הוגות בקול יללה כי ההגיגה והיללה נמצא בזה הענין בקול יללה, וכן אמר כיוני הגאיות כולם הומות וי"ת עסינא מן קדם בעלי דבבנא וגו': למשפט. שיקח האל משפטנו מאויבינו: (יב) כי רבו פשעינו. עם פשעי אבותינו כי בתחלה אמר כי בפשעי האבות היה אריכות הגלות, ועתה הוסיף ואמר לא בפשעי האבות לבד ולא בפשעי הבנים לבד אלא אלה ואלה גרמו, ואמר נגדך כי אנחנו מתודים בגלות על עונותינו שהם גלויים וידועים לפניך לפיכך אמר נגדך לא כמו האבות שהיו אומרים מקלקלם אין השם רואה אותנו: וחטאתינו ענתה בנו. אמר וחטאתינו לשון רבים ואמר ענתה לשון יחידה רוצה לומר כל אחת ואחת מהחטאות העידה בנו כי בעונה הטובות באות לנו הצרות, וכמוהו לשון יחיד על רבים ועיניו קמה, ויבא אלי אנשים, נלכדה הקריות, לא תמעד אשוריו, והדומים להם: אתנו. שאנחנו מכירים בהם ומתודים עליהם. וכפל הענין ואמר ועונותינו ידענום: (יג) פשע וכחש בה'. שניהם מקור, וכן נסוג דבר: הורו והגו, מקור, או יהיה נסוג מנחי העי"ן והנון לנפעל, כמו לא נסוג אחור לבינו, ופירוש וכחש אין זה כמו כחשו בה' ויאמרו לא הוא שהרי אמר נגדך כלומר שהוא יודע בנו ובמעשינו אלא פירוש וכחש בהשם כי כשיכחש איש בחברו כאלו מכחש בה', וכן אמר ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו… שמכחש בעמיתו שהפקיד אצלו או השלום לו בלא עדים הרי הוא כאלו מכחש בה' שהרי הוא עד ביניהם, או פירוש בה' כמו שתרגם יונתן במימרא דה', כלומר כחש במצותו שצוהו לא… ולא תשקרו איש בעמיתו: ונסוג מאחר אלהינו. הפך אחרי ה' אלהיכם תלכו, ונסוג שרשו נסג ענינו ענין התאחרות כמו שהב לאחור: (יד) וכן והוסג אחור משפט. והרה, רוצה לומר ד… פירוש מצוותם: הרו. כמו הרו עמל הנזכר למעלה ובאה הה"א בחולם והיא משפטו בקמץ, וכן והגו כי שרשו הגה ובא הה"א בחולם במקום קמץ, ופירושו כמו הרו עמל שפירשנו למעלה ומה ש… בלבם ומוציאים מן המחשבה אל הדבור ואל המעשה מחשבותיהם ודבריהם דברי שקר, ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש הרו כמו להורות את בני ישראל ששרשו ירה, ויונתן תרגם ה… מותן ומפקן: והסג. אמר על דרך משל כי המשפט שב לאחור כי אין לו מקום ביניהם, וכן הצדקה מרחוק תעמוד ולא תקרב אליהם והמשפט הוא לשפוט בין שני בעלי ריב להצדיק הצדיק ו… הרשע בדינו: והצדקה. היא לתת לעני ולהלוות לו וגמילות חסדים ותקון המדות בין לעניים בין לעשירים, והאמת להיות דובר אמת ולא ישקר בעמיתו בפקדון או בתשומת יד והדומים ל… יהיה אחד בפה ואחד בלב וראה האמת היודע בהם ובמצותיו: ונכוחה. הוא היושר שיהיה ישר בדרכיו ובמה שבינו לחברו ולא יחסר לעצמו יותר מלחברו כמו שנאמר ואהבת לרעך… ויהיה

ישעיה נט

נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם כֹּל דֹּרֵךְ
בָּהּ לֹא יָדַע שָׁלוֹם׃ ט עַל־כֵּן רָחַק
מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ וְלֹא תַשִּׂיגֵנוּ צְדָקָה
נְקַוֶּה לָאוֹר וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ לִנְגֹהוֹת
בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ׃ י נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים
קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה כָּשַׁלְנוּ
בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף בָּאַשְׁמַנִּים כַּמֵּתִים׃
יא נֶהֱמֶה כַדֻּבִּים כֻּלָּנוּ וְכַיּוֹנִים הָגֹה
נֶהְגֶּה נְקַוֶּה לַמִּשְׁפָּט וָאַיִן לִישׁוּעָה
רָחֲקָה מִמֶּנּוּ׃ יב כִּי־רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ
נֶגְדֶּךָ וְחַטֹּאותֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי־
פְשָׁעֵינוּ אִתָּנוּ וַעֲוֺנֹתֵינוּ יְדַעֲנוּם׃
יג פָּשֹׁעַ וְכַחֵשׁ בַּיהוָה וְנָסוֹג מֵאַחַר
אֱלֹהֵינוּ דַּבֶּר־עֹשֶׁק וְסָרָה הֹרוֹ
וְהֹגוֹ מִלֵּב דִּבְרֵי־שָׁקֶר׃ יד וְהֻסַּג
אָחוֹר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה מֵרָחוֹק תַּעֲמֹד
כִּי־כָשְׁלָה בָרְחוֹב אֱמֶת וּנְכֹחָה לֹא־
תוּכַל לָבוֹא׃ טו וַתְּהִי הָאֱמֶת
נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל וַיַּרְא

תרגום

שְׁבִילֵיהוֹן עַקִימוּ לְהוֹן כָּל
דְּדָרִיךְ בְּהוֹן לָא יְדַע שְׁלָמָא׃
ט עַל כֵּן אִתְרַחַק דִּינָא מִנָּנָא וְלָא
מְעַרְעָא לָנָא זַכְוָן סַבַּרְנָא לִנְהוֹר
וְהָא חֲשׁוֹךְ לְזֵיהוֹר וְהָא
כִּדְבְקַבְלָא אֲנַחְנָא מְהַלְּכִין׃
י נְמַשְׁמֵשׁ כְּסַמָּן כּוֹתְלִין
וּכְדְלֵית לְהוֹן עֵינִין נְמַשְׁמֵשׁ
אִתְקִילְנָא בְּטִיהֲרָא כְּמָא
דְמִתַּקְלִין בְּקַבְלָא אִתְאֲחַד
בְּאַפְּנָא כְּמָא דַאֲחִידִין קִבְרַיָא
בְּאַפֵּי מֵתַיָא׃ יא עַסֵינָא מִן
קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבְנָא דְמִתְכַּנְשִׁין
עֲלָנָא כְּדוּבִין כּוֹרְנָא וּכְיוֹנִין
נְהָמָא נְהֵימְנָא סַבַּרְנָא לְדִינָא
וְלֵית לְפוּרְקָנָא אִתְרַחַק מִנָּנָא׃
יב אֲרֵי סַגִיאִין חוֹבָנָא קֳדָמָךְ
וְחַטָּאָנָא אַסְהִידוּ בָנָא אֲרֵי
חוֹבָנָא גְלַן לָנָא וַעֲוָיָתָנָא יְדַעְנָא
לְהוֹן׃ יג מְרֵידְנָא וְכַדִּיבְנָא
בְּמֵימְרָא דַייָ וְאִסְתְּחַרְנָא
לְאַחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא
דֶאֱלָהָנָא וַהֲוֵינָא מְמַלְּלִין שְׁקַר
וְסַטְיָא מוֹחַן וּמַפְּקִין מִלִּבְּהוֹן
פִּתְגָמֵי שְׁקָר׃ יד וְאִסְתְּחַר
לְאַחוֹרָא עָבְדֵי דִינָא וְעָבְדֵי זְכוּתָא מֵרָחִיק קָמִין אֲרֵי אִתְקִילוּ עָבְדֵי קוּשְׁטָא וְעָבְדֵי
הֵימְנוּתָא לָא יָכְלִין לְאִתְגַּלָאָה׃ טו וַהֲווֹ עָבְדֵי קוּשְׁטָא מִטַּמְרִין וּדְסָטָן מִבִּישׁ מִתְבַּזְזִין וּגְלֵי

תולדות אהרן וסי' האמת נעדרת. סנהדרין לז:

רשי

נשפט באמת כמשפטו: נתיבותיהם עקשו להם. הם עוו את דרכם לעצמם: (ט) רחק משפט ממנו. שהיינו צועקים חמס מאויבינו ואין הק… שופט לנקום נקמה: ולא תשיגנו צדקה. הנחמות הטובות שהבטיחנו… משיגות אותנו לבוא: לנגוהות. נקוה ובאפלו' נהלך: (י) באשמנים. מ… סתר לשון מחשכי' ורוב הפו… מודים לו אבל דונש פתרו… לשון שומן והאל"ף נוסף בו… אל"ף שבאחוותי (איוב…) ושנאכזב (ירמיה טו) האתרים (במדבר כא) אף… בין האשמני' בין החיים… אנחנו כמתים וי"ת לשון… איתאחד באפנא כמה דאי… קבריא באפי מיתיא: (יא)… נהגה. לשון יללה: דבר… כמו לדבר עשק: (יג) הורו וה… לירות ולהוציא הורו לשון… בים (שמות טו) ד"א הורו… הרב והתלמיד שם ה… (סה"א) והוגו כאשר הוגו… המסילה (שמואל ב כ)… סיגים מכסף (משלי כה) (יד) הוסג אחור משפט. נקמ… מאויבינו שהיא תלויה בה… וצדקתו עומדת מרחוק לנ… כשלה אמת ברחובותינו… שהאמת כשלה מארץ אף… אין הצדק והמשפט בא… (טו) משתולל. מוחזק שוטה… הבריות כמו (מיכה א)… שולל והוא מגזרת… דמתרגמינן שלו וכן (ש"ב ו) השל

הגה ג' וסי' נהמה כדבים כלנו, הגו סיגים מכסף, ודבתרי'… רשע לפני מלך, קדמא כו… בסוף תיבותא: ברחוב ד' … בקריאה וסי' ויאמרו לא כי… נלין, רק ברחוב אל תלן, … ברחוב אמת, ברחוב אכינמו… וסר מרע ה' בקריאה וס… מרע משתולל, איש היה … עוץ איוב שמו, השמת לבך אל עבדי איוב, וחברו, חכ… וסר מרע:

מצודת ציון

נתיב ודרך: עקשו. ענין עקום ומעוקל: להם. לעצמם: דורך. מלשון דריכה והלוך: (ט) תשיגנו. ענין קריבה: לנגוהות. מלשון נוגה והארה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): באפלות. מלשון אופל וחושך: (י) נגששה. ענין משוש והנגיעה בדבר ואין לו דמיון במקרא ובדרז"ל בזמן שהספינה גוששת (גיטין ז): קיר. כותל: בצהרים. הוא חצי היום: בנשף. ענינו חשכת הלילה כמו ויקומו בנשף (מ"ב ז): באשמנים. בקברים השוממים כמו תאשם שמרון (הושע יד) והנון נוספת: (יא) נהמה. מלשון המיה: כדובים. שם חיה: הגה נהגה. ענין לפצוף היונים כמו אהגה כיונה (לעיל לח): (יב) ענתה. העידה כמו לא תענה (שמות כ): (יג) ונסוג. מענין החזרה לאחור כמו הנסוגים מאחרי ה' (צפניה א): וסרה. ענין עוות ומרד כמו כי דבר סרה (דברים יג): הרו. מלשון הוראה ולימוד: והגו. ענין הוצאה כמו הגו רשע (משלי כה): (יד) והוסג. ענין החזרה לאחור: כשלה. ענין תשות והחלישות הכח כמו והיה הנכשל בהם (זכריה יב): ונכחה. ענין דבר יושר והאוי כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל כו): (טו) נעדרת. ענין

מצודת דוד

עצמם ר"ל עשו אותם מעוקל ומעוקם למען יכשלו בם בני אדם ויהיו להם … כל דורך בה. כל ההולך בזו הדרך לא ידע מן השלום כי השודדים יפגעו… לשלול שלל: (ט) על כן. בעבור זה רחק משפט שאין המקום עושה משפטנו וק… נקם מיד העכו"ם: ולא תשיגנו צדקה. הצדקה שהבטיח לנו המקום לא… אותנו: נקוה לאור. ר"ל אנו מקוים לישועה ובא עוד צרה: לנגוהות. אנו קו… לנגוהות ולא כן הוא כי נהלך בחושך והוא כפל ענין במ"ש: (י) נגששה. … בחושך נמשש הכותל ללכת אצלה כדרך העורים והוא ענין מליצה ו… שגבר עלינו חשכת הצרות: וכאין עינים. כמו שממשש מי שאין לו עינים … אנו וכפל הדבר במ"ש: כשלנו בצהרים. בעת הצהרים כשלנו באבני … שבדרך להכשל בחשכת הלילה ר"ל אף שיש שלום בעולם אנו יושבים בצער ובח… באשמנים. כאלו אנו שוכבים בקברים השוממים כמו המתים: (יא) נהמה. מרוב הצרות נהמה כולנו כדובים וכיונים המהגים: נקוה למשפט. שיעשה משפט בשונאינו… נקמתינו: ואין. אין משפט: לישועה. נקוה לישועה והנה רחוקה ממנו ולא באה: (יב) כי רבו. מה שפשענו נגדך רבו מאד: וחטאתינו. כ"א מהחטאים העידה בנו לקטרג … אתנו. ר"ל עדיין לא עזבנו: ידענום. ידועים הם לנו ומכירים בהם ולא בלא דעת עשינו אותם: (יג) פשוע. דרכנו לפשוע בה' ולכחש בהשגחתו ולחזור … מאחר אלהינו לבל נקבל מצותיו: דבר עושק. ולדבר דברי עושק וסרה: הורו והגו. כ"א מורה ומלמד ומוציא מלב דברי שקר: (יד) והוסג. ובעבור זה … הראוי לעשות בבבליים הוסג אחור ולא נעשה והצדקה שהבטיח לנו המקום תעמוד מרחוק ולא באה: כי כשלה. על כי האמת נכשלה ונחלשה ברחוב במקום … בר לכן לא תוכל לבוא מן השמים דבר נכוחה הוא המשפט לבבליים והצדקה לנו: (טו) נעדרת. הולכת ונחסרת: משתולל. מוחזק הוא בעיני הבריות לשוטה … ויר…

יְהוָה וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי־אֵין מִשְׁפָּט׃
טז וַיַּרְא כִּי־אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי־ ל'
אֵין מַפְגִּיעַ וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ וְצִדְקָתוֹ
הִיא סְמָכָתְהוּ׃ יז וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה ל'
כַּשִּׁרְיָן וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ ל'. י"ד
בִּגְדֵי נָקָם תִּלְבֹּשֶׁת וַיַּעַט כַּמְעִיל ל'. ג'. ב'
קִנְאָה׃ יח כְּעַל גְּמֻלוֹת כְּעַל יְשַׁלֵּם
חֵמָה לְצָרָיו גְּמוּל לְאֹיְבָיו לָאִיִּים ב'
גְּמוּל יְשַׁלֵּם׃ יט וְיִירְאוּ מִמַּעֲרָב אֶת־שֵׁם ס' ד' מ"ל ודין חסר
יְהוָה וּמִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ אֶת־כְּבוֹדוֹ כִּי־ ל'
יָבוֹא כַנָּהָר צָר רוּחַ יְהוָה נֹסְסָה בוֹ׃ ב'. ל' וחסר
כ וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע י"ו ר"פ. ב' מ"ל ל'

קֳדָם יְיָ וּבְאֵישׁ קֳדָמוֹהִי אֲרֵי לֵית דִינָא׃ טז וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי דְלֵית גְבַר דְלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וִידִיעַ קֳדָמוֹהִי וְלֵית אֱנָשׁ דִיקוּם וְיִבְעֵי עֲלֵיהוֹן וּפַרְקִינוּן בִּדְרַע תּוּקְפֵיהּ וּבְמֵימַר רְעוּתֵיהּ סַעֲדִינוּן׃ יז אִתְגְלֵי לְמֶעְבַּד זַכְוָן לְעַמֵיהּ תְּקוֹף וּפוּרְקָן אַיְתֵי בְּמֵימְרֵיהּ לְדַחֲלוֹהִי וְיִתְגְלֵי לְמֶעְבַּד לְאִתְפְּרָעָא בִּתְקוֹף מִסַנְאֵי עַמֵיהּ וְיָתִיב נִקְמָא לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃ יח מָרֵי גְמָלַיָא הוּא גִמְלָא יְשַׁלֵם פּוּרְעֲנוּתָא לְסַנְאוֹהִי גְמָלָא לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי לְנַגְוָתָא גִמְלָא יְשַׁלֵם׃ יט וְיִדְחֲלוּן מִמַעַרְבָא יָת שְׁמָא דַייָ וּמִמַדְנַח שִׁמְשָׁא יָת יְקָרֵיהּ אֲרֵי יֵיתוּן כִּשְׁפַע נְהַר פְּרָת מְעִיקִן בְּמֵימְרָא דַייָ יִתַּבְּרוּן׃ כ וְיֵיתֵי לְצִיוֹן פָּרִיק וְלַאֲתָבָא מְרוֹדַיָא דְבֵית יַעֲקֹב

ובא י"ז ר"פ וסי' נמסר בשמואל ב' סי' י"ז ולעיל בהאי סיפרא סי' מ"ז :

[…]רות אהרן וילבש צדקה . חגיגה יב ב"ב ט: כנהר צר . ברכות נו סנהדרין צח: ובא לציון י יומא פו סנהדרין צח :

רשי

[…] : וירע בעיניו כי אין משפט . לפיכך הביא עליהם הפורענות : (טז) וירא כי אין איש . ושתה בהנחמו על הרעה לעמו רואה כי אין איש צדיק [ע]מוד בפרץ : וישתומם . ויחרש לראות אם יש מפגיע בעדם ואין מפגיע […]תומם ל' אדם העומד ותוהא ושותק בתמהונו ותי"ו וישתומם כתי"ו של […]תולל ושניהם כאן משמשות […]ן מתפעל וכן דרך התיבה […]ודה הראשון שי"ן או סמ"ך […]יא נהפכת ללשון מתפעל […]פעל ויתפעל בא התי"ו […]מצע אותיות שרש התיבה […]א וישתומם לשון שמו שמים […]מיה ב) משמים בתוכם […]וקאל ג) נשמו אחרונים […]וב יח) ל' תמהון : ותושע לו […]צו . וינקם מאויביו : וצדקתו […]כתהו . הוא להשיאו ולאמץ […] בנקמתו ואע"פ שאין […]נו הגונים להושיע: (יז) קנאה. […]פרימנ"ט בלע"ז לקנאות […]נו הגדול : (יח) כעל גמולות. […] להשיב על גמולות […]ידים : כעל ישלם . כדת […]שיב עליהם ישלם : (יט) כי […] כנהר . צרה על אויביו : […]סה בו . נפלאות בו ל' נס : […] נוססה בו אוכלת בו […]למת בעץ כמו (לעיל י) […] כמסוס נוסס : (כ) ובא […]ן גואל . כל זמן שציון חריבה

רדק

ויהיה ישר עם כל אדם מאיזה עם שיהיה , ומה שאמר ברחוב כי בהפך היו בהם אנשי אמת וכן אמר ירמיהו ובקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה כי אנשי אמת היו נחבאים לא היו מתראים בפני האחרים כי היו נבזים ושפלים בעיניהם , ויונתן תרגם משפט עבדי דינא וצדקה עבדי זכותא אמת עבדי קושטא ונכוחה עבדי הימנותא : (טו) ותהי האמת נעדרת. שלא היתה נמצאת ביניהם כלל כאילו לא היתה מעולם : וסר מרע משתולל. אינו נמצא כאלו שללו ובזזו אותו מן העולם : וירא ה' וירע בעיניו . כי אין משפט , זכר משפט והניח האחרים כי זה קשה מכולם כי אם אין משפט בטל סדר בני אדם ולא יעמוד הישוב , ואמרו רבותינו ז"ל גדול כחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דין אלא על החמס , שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם : (טז) וירא כי אין איש . הנה מצאנו בתורה ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו , ואמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך , וכן אמר ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך , הנה ע"י התשובה יהיה קבוץ גליות , וישעיה אמר וירא כי אין איש ותושע לו זרועו וגומר . וכן אמר ואביט ואין עוזר , וכן אמר דרכיו ראיתי וגומר , כמו שפירשנו למעלה . ואמר יחזקאל לא למענכם אני עושה בית ישראל וגו' , ואמר והוצאתי אתכם מן העמים וגומר ואומר וברותי מכם המורדים והפושעי' כי מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבאו , וגם בתורה אמר וזכרתי להם ברית ראשונים וגו' נראה כי בחסד האל ובזכות האבות יגאלו לא בזכותם וגם בדברי רז"ל ראינו שהיו נבוכים בזה אם יגאלו על ידי תשובה אם לאו , ואמרו אמר ר' יוחנן אין בן דוד בא אלא או בדור שכלו זכאי או בדור שכלו חייב , בדור שכלו חייב דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע , והדר ותושע לו זרועו , בדור שכלו זכאי דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ , ועוד אמרו רבי יהושע […]י רמי כתיב וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתא הוי , וכתיב עני ורוכב על חמור הא כיצד זכו עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על חמור , ועוד בדבריהם רבי אליעזר אומר אם ישראל […]ן עושים תשובה נגאלין שנאמר שובו בנים שובבים אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו אלא בתשובה ומעשים טובים, הנה אנו רואים כי מסופקים היו אם […] קבוץ גליות על ידי תשובה או לאו וזה מפני מחלוקת הפסוקים ואפשר לפרש הפסוקים כי רוב ישראל ישובו בתשובה אחר שיראו סימני הגאולה ועל זה נאמר וירא כי אין איש כי לא […] בתשובה עד שיראו תחלת הישועה ועדין יהיו בהם פושעים ומורדים. ויצאו מהגלות בכלל רוב ישראל השבים בתשובה ויכלו בדרך שלא יבאו לארץ ישראל , וכאמרו וירא כי אין איש […] לומר על כלל ישראל שלא ישובו בתשובה שלמה ולא יפגעו לאל בלב נכון עד שיראו סימני הגאולה, ואיש אומר על כלל ישראל כמו ואיש ישראל נשבע במצפה שהיו שם כל ישראל , כי לא יתכן […] יהיה איש ואנשים בישר' צדיקים וטובי' שיהיו ראוים לגאולה אבל לא לגאול כל ישר' בזכותם , וכן מה שאמרו רבותינו ז"ל דור שכלו חייב ר"ל רובו כי לא היה מעולם בישר' דור שכלו חייב […] היו בהם אנשים צדיקים וטובים , וגם החייבים לא אמר שיהיו חייבים כלים חס ושלום אלא שאין ראוין לגאולה : וישתומם . ענין תמהון לבב , וכן כאשר שממו עליך רבים , אשתומם […]ה חדא : מפגיע . ענין תפלה ובקשה , כמו אל תפגע בי : ותושע לו זרועו . כי אין עוזר וסומך עמו כי אם כחו וצדקתו לבדו כי מעשה האיש וצדקתו הם כעוזרים וסומכי' למושיע אותו , […] זרועו ואמר צדקתו אמר זרועו כנגד העכו"ם לקחת נקמה מהם כמו שנאמר היוקח מגבור מלקוח כמו שפירשנו , ואמר צדקתו כנגד האבות שזכר בריתו עמהם ולזרעם אחריהם ועושה עמהם […]ה להושיעם מהגלות , ובאמרו ותושע לו רוצה לומר לעצמו , וכטעם לפי שעל האדון מוטל להושיע עבדו מיד המחזיקים בו והמשתעבדים בו כמו שהיו עושים בנו העכו"ם […]ועם העבד יושע האדון , רוצה לומר שיגדל שמו , וכן הושיעה ימינך ועננו : (יז) וילבש צדקה . כלו יהיו שני מינים על דרך משל כלי צדקה וישועה לישראל וכלי נקם לעכו"ם , והמשיל כלי […]עה לכלי מלחמה שהם מגן שריון וכובע , משל שיגן על ישראל בגלות ובצאתם מהגלות מהאויבים שלא ירעו להם , והשריון והכובע אינם מלבושים אלא לפי שעה בעת המלחמה , והתשועה […]ך מאת ה' בתחלתה עד שיהיו ישראל בארצם ובעת מלחמת גוג ומגוג . והמשיל כלי הנקם והקנאה לבגדים והמעיל שילבש האדם אותם כל שעה כי עוד כל ימי עולם יהיו העכו"ם […]ם לישראל ורדו בשונאיהם ובני נכר אכריהם וכורמיהם והוא נקם וקנאה על השעבוד שהעבדו בישראל כל ימי הגלות : תלבשת . שם ואמר שהם אחר הפעל לחזק הענין , כמו ויגלה דוד […]קנף ה' על אבותינו קנף , ומעלה מעל , למען עבות עבת , וסדומים להם : כמעיל . המ"ם נקראת רפה שלא כמנהג ברוב אלא שנמצא כמוהו : (יח) כעל גמולות . כמו שלבש קנאה על […]ת שגמל לפרעה ולסנחריב ולשאר צוררי ישראל כן ילבש קנאה כשיוציאם מגלותם , וכפל הענין עוד לחזק , ואמר כעל ישלם , כמו שהלם על אותם גמולות לאויביו כן ישלם , ומהו השלום חמה […] גמול לאויביו : גמול . הרע שעשו לישראל ישלם להם , וכפל עוד ואמר לאיים גמול ישלם , לאיי הגוים , וזכר איים לפי שישראל מפוזרים בגלות בכל האיים וכולם הרעו לישראל […]ם ישלם השלום גמול : (יט) וייראו . ואמר שישלם הגמול יראו אותו כל העולם ממערב וממזרח כלומר בכל העולם : כי יבא כנהר צר . פירש אאז"ל יבא לשון שקיעה , כמו ובא השמש וטהר, […] ישקע הצר ולא יראה עוד , כמו הנהר שיהיה בים ולא יראה , ופי' נוססה ענין ניסה , אמר רוח ה' תניס הצר שלא יראה : ונססו . מבנין מרובע ושרשו נוס , ואז ובא לציון […]ב , ובדברי רז"ל אם ראית דור שצרות רבות עליו חכה לו , שנאמר כי יבא כנהר צר וגו' , וכתיב בתריה ובא לציון גואל , ויש לפרש כי יבא כנהר צר טעם למה שאמר וייראו ממערב […]אמר טעם למה ייראו ה' כי יבא כנהר צר כי יבא גוג ומגוג שהוא הצר בארץ ישראל כמו הנהר הבא במרוצה ואז רוח ה' נוססה בו ותכלנו מן העולם , כמו שנאמר בנבואת יחזקאל […]את זכרים , ואז ובא לציון גואל , כי אף על פי שיהיו ישראל בירושלם קודם שיבא גוג ומגוג כיון שיבא הוא יאמרו כי לא בא להם גואל הואיל והעכו"ם באים ונלחמים עליהם […]שפטם האל עם בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אז יאמרו כי בא לציון גואל באמת ולשבי פשע ביעקב , כי אז ישובו כל ישראל בתשובה שלמה , ונוססה מבנין נס , כמו כמסוס נוסס , […]מנהג העולם כי נושא הנס מכה בראשונה בחיל שכנגדו ורוח ה' תהיה נוססה בו ומכה בחיל גוג ומגוג , ועל הדרך הזה תרגם יונתן ויייתון בשפע נהר פרת מעיקים ובמימרא דה' יתברון :
ובא

מצודת דוד

[…]ה'. את מעשיהם וירע בעיניו כי אין דבר נעשה במשפט הראוי : (טז) וירא. […]בר ירא שאין בהם איש כשר והגון להיות נגאלין בזכותו : וישתומם . והמלא […]יד בתמהון ויתבונן שאין בהם מי מפגיע ומתפלל על הגאולה : ותושע . זרוע […]ושע לו להביא הגאולה מבלי זכות ומבלי מפגיע : וצדקתו . מדת הצדקה […]מך אותו לעשות לפנים משורת הדין : (יז) וילבש . לפי שיושיע את ישראל […]ם ממהם לצדקה ויעשה נקם בגבלים לזה אמר בו לשון הנופל בגבור היורד […]ממה : כשריון . כדרך גבור הלובש שריון : בראשו . ישים בראשו כדרך הגבור […]ויש בראשו כובע נחושת : בגדי נקם . ר"ל יעשה נקמה בעכו"ם : תלבושת . […]יתלו למלבוש . ויעט . יעטוף קנאה כמעיל שמעטף את לובשו : (יח) כבעל […]לות . רצה לומר כמו שלבש קנאה על השלום גמולות צוררי ישראל אשר מאז כן כמה ילבש קנאה על אשר ישלם חמה לצריו : גמול לאויביו . כפל הדבר במ"ש […]ם . אף לאיים הרחוקים בהם יהיה ממרחק ישלם גמול מה שהרעו לישראל : (יט) ממערב . כל העולם יפחדו מה' ממערב וממזרח : כי יבא כנהר צר . ר"ל […]ור זה יפחדו מה' כי יראו אשר יבוא גוג ומגוג הסוער בארץ ישראל ובמרוצה יבוא כנהר ואז רוח ה' נוססה בו ותכלנו מן העולם ולכן יפחדו מה' : (כ) ובא […]ן גואל . אז יבוא גואל לציון והוא מלך המשיח : ולשבי פשע ביעקב . ר"ל גם אותם מבני יעקב שיהיו מן הכלל וישובו מפשעם גם לכם יבוא המשיח ויגאלם :
ואני

מצודת ציון

ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לעיל מ) : משתולל . ענין שוטה וסכל כמו מוליך יועצים שולל (איוב יב) : (טז) וישתומם . ענין תמהון כמו משמים בתוכם (יחזקאל ג) ואמרו במשל מאדם העומד בתמהון ומתבונן בדבר : מפגיע . ענין תפלה ובקשה כמו ויצו עליו במפגיע (איוב לו) : (יז) כשריון . הוא כעין מלבוש עשוי מברזל ולובשים בו במלחמה להציל מהכאת חרב וחנית וכן ושריון קשקשים (ש"א יז) : כובע בראש . הם כלי מגן על הראש כמו וכובע נחושת על ראשו (שם) : נקם . מלשון נקמה : תלבושת . מלבוש לבוש ושני התי"ו נוספין כתי"ו של תפארת שהוא מלשון פאר : ויעט . ענין עטיפה כמו כבגד יעטפם (תהלים קט) : כמעיל . הם מלבוש עם : קנאה . ענין כעס כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה) : (יח) כעל גמולות כעל ישלם . כאלו שני כפי"ן לדמיון גמור וכן כעם כעמך (מ"א כב) : גמולות . ענין תשלום שכר המעשה : (יט) ויראו . מלשון יראה והוא חסר יו"ד : נוססה בו . אוכלת בו כנוסעת בעץ
כמו

רדק

(כ) ובא לציון גואל. מפורש הוא: ולשבי. מלרע: (כא) ואני זאת בריתי אותם, פירש החכם רבי אברהם בן עזרא זאת הברית שהרוח עמהם והנבואה שיהיה להם, וזהו שאמר רוחי אשר עליך: ודברי אשר שמתי בפיך. כפל דבר כמו שכתוב והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר וגו', והנבואה לא תפסק מהם לעולם וזהו שאמר לא ימושו מפיך וגו', אמר כנגד ישראל, ואדוני אבי ז"ל פירש כי בריתי היא התורה שנתנה בברית והבטיחם שלא תמוש מפיהם לעולם והיה ברית דבר שהוא קיים כי כל ברית הוא קיום דבר, ולפי דעתי כי כן הוא פירוש הפסוק, אמר ואני, פירוש ואני מבטיח אותם בזאת לפי שאמר ולשבי פשע ביעקב שיהיו בלי עון נקיים מכל חטא אמר כי זאת תהיה בריתי אותם, כמו שאמר ירמיהו וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וגו', ואמר ונתתי תורתי בלבם וגומר, ואומר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, וזהו שאמר רוחי אשר עליך זאת רוח הטהרה שאתן בתוכה שלא יחטאו עוד, וזהו שאמר יחזקאל ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו וגו', וזהו שאמר ישעיהו רוחי אשר עליך כי זאת הרוח היתה בנביא ואמר לו שאותה הרוח תהיה לישראל אז ודברי כמו שהם סדורים בפיך, ואמר כנגד ישראל לא ימושו מפיך אמר שאשים אותם בפיהם לא ימושו עוד לעולם לא מפיך ולא מפי זרעך לעולם: (א) קומי אורי. אמר כנגד ירושלם, ואורי צווי וכבר פירשנו כי האורה משל על השמחה ועל הטובה, והחשך בהפכו על הצרה ועל הרעה שיצאה: כי בא אורך. הגיע זמן ישועתך שהוא לך אורה גדולה, וכפל הענין ואמר וכבוד ה' עליך זרח, וכן תרגם יונתן ארי מטא זמן פורקנך, ויש מפרשים כי בא אורך שקע אורך כמו שאמר ובא השמש אמר דרך משל שקע אורך שהוא אור בעולם הזה ויהיה לך תמורתו אור גדול והיא הישועה והשמחה וכן אמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והכל דרך משל: (ב) כי הנה החשך. חשך וערפל משל על הצרות: יזרח ה'. וכבודו עליך יראה. כפל ענין במלות שונות כי ה' כבוד ה', ויש מפרשים כמו בכבודו, וכן נראה בכבודו: (ג) והלכו גוים. כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו וזהו שילכו הגוים לאור ישראל הם ומלכיה' ושריהם: זרחך. שם יאמר ממנו זרח על משקל צמח פרח: (ד) שאי סביב. כולם פירוש בניך ובנותיך, וכת"י כל עם גלותא ובא הידיעה אחר הכנוי כמו ויחנו את עמו ותפתח ותראהו את הילד והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: תאמנה. מענין כאשר ישא האומן את היונק והיתה הנו"ן ראויה להדגש לחסרון נו"ן השרש כי הנו"ן כמוהו לרבות ואדוני אבי ז"ל כתב כי המלה יחידה והנו"ן שרש והה"א נוספת כה"א ותקרבנה ותבאנה ואע"פ שאמר ובנותיך, ר"ל כל אחת ואחת, ופי' על צד תאמנה, על צד המלכות והשרות כמו שכתוב ושרותיהם מיניקותיך: (ה) אז תראי. מן ראה, ורבים טעו בזאת המלה שקראו השי"ן בגעיא, כמו מן ירא, וגם יש ספרים שכתוב ביו"ד וטעות הוא כי מן ראה היא, וכן ת"י בכן תחזין ותנהרין, ופירש תראי בניך שיבאו מכל צד ויאספו אליך, וזהו ונהרת שהוא ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה הביטו אליו ונהרו: ופחד ורחב לבבך. ופחד האדם הנבהל בבא אליו טובה רבה פתאום ורחב לרוב הטובה ולרוב העם שיבאו בך כי כמו שיצר הלב בעבור הרעה והצרה והאבל כן ירחב לטובה ולשמחה: כי יהפך עליך המון ים, כי היום הרבה והממה ועמה הסוי בהפך יבאו עליך עמים רבים בהמון ים ות"י ומידתלין ויפתי לביך וגומר: (ו) שפעת. ענין רבוי וכן ושפעת מים תכסך כי שפע ימים יינקו: בכרי. הם גמלים הקטנים עולי ימים, וכן בכרה קלה: ותהלות ה' יבשרו. כתרגומו כלומר הגמלים והסוחרים והזהב והלבונה יביאו אותם בסחורה גם למנחה למלך המשיח ולבית ה', וטעם יבשרו לפי שיהיו האומות העולם חדשים בספור תהלות ה' כי עד אותו הזמן ישראל הוא שיחדו בספור תהלות ה' וכל מספר חדשות יקרא מבשר: (ז) כל צאן קדר, ר"ל רוב כמו וכל הארץ באו מצרימה, קדר ונביות מגדלי צאן לרוב כי הם יושבי אהלים ונוסעים ממקום למקום ומבקשים מקום המרעה: אילי נביות ישרתונך. חסר בי"ת השמוש ופי' באילי נביות ישרתוך הגוים שיביאו לך מנחה מהם: ישרתונך. מלעיל שהתנועה בנו"ן לפיכך הנו"ן בסגול: יעלו על רצון מזבחי. כמו הפוך יעלו על מזבחי לרצון, וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם ופירוש יביאו מנחה מהם, וכן יעלו מהם על מזבחי שיקריבו מהם קרבן לה': או ישראל יקריבו מהם. יש מחלוקת בדבר זה בדברי רז"ל כי רבי אליעזר אומר שאין מקריבין מבהמות העכו"ם לא אתנן ולא הם לפני שחוששין בהם לרביעה, והקשו זה הפסוק לר' אליעזר ותירץ

ישעיה נט ס

בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְהוָֹה׃ כא וַאֲנִי זֹאת
בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְהוָֹה רוּחִי אֲשֶׁר
עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא־
יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע
זַרְעֲךָ אָמַר יְהוָֹה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃
ס א קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ
וּכְבוֹד יְהוָֹה עָלַיִךְ זָרָח׃ ב כִּי־הִנֵּה
הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים
וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָֹה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ
יֵרָאֶה׃ ג וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים
לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ ד שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ
וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ
מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד
תֵּאָמַנָה׃ ה אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד
וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן
יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ ו שִׁפְעַת
גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה
כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ
וּתְהִלֹּת יְהוָֹה יְבַשֵּׂרוּ׃ ז כָּל־צֹאן
קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ
יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי

תרגום

לְאוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ׃ כא וַאֲנָא
דֵין קְיָמִי עִמְּהוֹן אֲמַר יְיָ רוּחַ
קוּדְשִׁי דַעֲלָךְ וּפִתְגָמֵי נְבוּאָתִי
דְשַׁוֵיתִי בְּפוּמָךְ לָא יֶעְדוֹן
מִפּוּמָךְ וּמִפּוּם בְּנָךְ וּמִפּוּם בְּנֵי
בְנָךְ אֲמַר יְיָ מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא׃
א קוּמִי אַנְהָרִי יְרוּשְׁלֵם אֲרֵי
מְטָא זְמַן פוּרְקָנִיךְ וִיקָרָא דַיְיָ
עֲלָךְ יִתְגְלֵי׃ ב אֲרֵי הָא
חֲשׁוֹכָא יַחְפֵּי אַרְעָא וְקַבְלָא
לְמַלְכְוָתָא וּבִיךְ יִשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא
דַיְיָ וִיקָרֵיהּ עֲלָךְ יִתְגְלֵי׃ ג וִיהָכוּן
עַמְמִין לִנְהוֹרִיךְ וּמַלְכַיָא לְקֳבֵיל
זְהוֹרִיךְ׃ ד זְקוּפִי יְרוּשְׁלֵם סְחוֹר
סְחוֹר עֵינָךְ וַחֲזִי כָּל בְּנֵי עַם
גָלוּתִיךְ דְמִתְכַּנְשִׁין וְאָתָן לְגַוִיךְ
בְּנָךְ מֵרָחִיק יֵיתוּן וּבְנָתָךְ עַל
גַסִין יִתְנַסְבָן׃ ה בְּכֵן תֶּחֱזִין
וּתְנַהֲרִין וְתִדְחֲלִין וְיִפְתֵי לִבִּיךְ
בְּדַחֲלַת חַטָאִין אֲרֵי יִתְחֲלֵף
לִיךְ עוּתַר מַעַרְבָא נִכְסֵי פַלְחֵי
כוֹכְבַיָא יִתְעֲלוּן לְגַוִיךְ׃ ו שַׁיְרַת
עַרְבָאֵי תַּחְפֵי סַחֲרָנִיךְ הוּגְנֵי
מִדְיָן וְהוֹלַד כּוּלְהוֹן מִשְּׁבָא
יֵיתוּן דְהַב וּלְבוֹנָה יְהוֹן טְעִינִין
וּדְאָתָן עִמְהוֹן בְּתוּשְׁבְּחָתָא דַיְיָ
יְהוֹן מִשְׁתָּעַן׃ ז כָּל עָאן
עַרְבָאֵי יִתְכַּנְשׁוּן לְגַוִיךְ דִכְרֵי נְבָיוֹת
יְשַׁמְשׁוּנִיךְ יִתַּסְקוּן לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחִי וּבֵית

רשי

חריבה ועדיין לא בא הגואל סא"א): (כא) זאת בריתי אותם. כדבר זה כרתי בריתי להם ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם: (ד) על צד תאמנה. על גספין. כהלים של מלכים תהיינה אומנות: (ה) אז תראי ונהרת. כבן תחזין ותנהרין: ופחד ורחב לבבך. ויתמה וירחב לבך: כי יהפך עליך המון ים. ארי יתחלף ליך עותר מערבא: חיל גוים. נכסי דפלחי כוכבים: (ו) שפעת. רוב: בכרי מדין. הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה (ירמיה ב) ועיפה. גם הם מבני מדין עיפה ועפר (בראשית כה) (ז) אילי נביות. דכרי נביות בראשונה

ומפי ג' בקריאה וסימ' הראשונו מאז הגדתי. ואני זאת בריתי אותם אמר ב' בפסוק: ועד עולם י"ב דסמי' בקריאה וסימ' למרבה המשרה ולשלום אין קץ. ואני זאת בריתי אותם אמר. לא שובו נא איש מדרכו. ושכנו אתכם במקום הזה. ושמתי את הצולעה לשארית. ויברך דוד את ה' לעיני. ואנחנו נברך מעתה. יחל ישראל אל ה'. יהי שם ה' מבורך. וחסד ה' מעולם ועד עולם. ירושלם הרים סביב לה. ה' ישמור צאתך ובואך

תולדות אהרן זאת בריתי. פס עקידה ש... מד עקרים מ"ד פכ"ד: כנס כמה... סנהדרין לט עקדה שער סו: וס... גוים. ב"ב עם עקרים מ"ב פכ"... צאן קדר. עכו"ם כג כד:

מצודת ציון

כמו והיה כמסס נוסס (לעיל י): (כ) נאם. ענין אמירה: (כא) רוחי. כן יקרא הנבואה כמו והיה אחרי כן אשפוך את רוחי (יואל ג): ימושו. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג): (ב) וערפל. עב הענן: (ג) לנוגה. ענין האורה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): זרחך. מלשון זריחה: (ד) על צד. הדרך לשאת הקטן על צדו: תאמנה. ענין גידול בנים קטנים כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב): (ה) תראי. מלשון ראיה: ונהרת. ענין האורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג): המון. ענין רבוי כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה): ים. פאת מערב: חיל. ענין עושר כמו חיל בלע (איוב כ): (ו) שפעת. ענין רבוי כמו משפעת סוסיו (יחזקאל כו): בכרי. גמלים בחורים כמו בכרה קלה (ירמיה ב): ולבונה. שם מין בושם הוא מסממני הקטורת: יבשרו. ענין ספור חדשות: (ז) נביות. שם מקום ישבו שם מבני ישמעאל כמ"ש בכור ישמעאל נביות (בראשית כה): ישרתונך. יהיו לצורכך וכמוהו את בגדי השרד

מצודת דוד

(כא) ואני זאת בריתי. ר"ל הנה על זאת אכרות ברית עמהם אמר ה' ופירש אל מה היא הברית ואמר רוח הנבואה השורה עליך אתה ישראל ודברי התורה אשר שמתי בפיך ללמדה הנה שתי אלה לא ימושו מפיך וכו' כן אמר ה' שלא ימושו מעתה ועד עולם עד סוף כל הדורות: ס (א) קומי אורי. אתה ירושלים קומי והאירי כי בא לך האורה הראויה לך והוא משל על השמחה והטובה: וכבוד ה' וכו'. ר"ל השכינה יגלה עליך ותשרה בך: (ב) יכסה ארץ. רצה לומר צרות יהיו בעולם: וערפל לאמים. כפל הדבר במ"ש: יזרח ה'. יאיר לך אור הישועה: וכבודו וכו'. ר"ל ישרה השכינה עליך: (ג) לאורך. ר"ל ממך ילמדו דרכי ה' ואתה תאיר עיניהם: ומלכים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ד) שאי. אתה ירושלים שאי עיניך מסביב וראי איך כל אנשיך נקבצו ובאו אליך: על צד תאמנה. כל אחת מהן תהיה מגודלת על צד המלכים ובחיקם וכמה שכתוב והיו מלכים אומניך (לעיל מט): (ה) אז תראי. את בניך באים מכל צד ויאיר פניך מרוב השמחה: ופחד. דרך האדם להיות נבהל וכאלו מפחד בבוא אליו טובה פתאום: ורחב. יתרחב לבך בעבור רוב הטובה והשמחה: כי יהפך. המון עושר העכו"ם השוכנים בפאת המערב יתהפך לבא לך: חיל וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ו) שפעת גמלים. רבוי גמלים יביאו לך למנחה ויכסו הארץ: בכרי מדין. גמלים בחורים הבאים ממדין ועיפה: כולם משבא יבואו. כל בני שבא יבואו אליך וישאו עמהם זהב ולבונה למנחה לה' ובבואם לארצם יבשרו ויספרו תהלות ה': (ז) כל צאן קדר. הצאן שבארץ קדר המה מובחרים: יקבצו לך. יאספו להביאם אליך: אילי נביות. האילים שבנביות המה מובחרים: ישרתונך. יהיו לך לצרכך: יעלו וכו'. הוא כמו הפוך יעלו על מזבחי לרצון כמו כל תשא עון (הושע יד) ורבים כמוהו: ובית תפארתי

יפארך כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא דכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד: אפאר. שיביאו שם הגוים מנחה וקרבנות, וטעם אפאר שאתן בלבם לפארו, וכן טעם אאסוף אל עמים: (ח) מי אלה. אמר התופינה לשון נקבות על קהלות ישראל שעולות מהגלות מזה ומזה ותבאנה קל מהרה כמו העב, והמשיל מרוצת הקלות לעופפות כי היא התנועה הקלה שבתנועות וכן מחץ יעוף יומם: וכיונים אל ארובותיהם, כי יותר יעופו מהרה בשובם אל קיניהם ממה שיעופו בצאתם מהם מפני שממהרות לשוב אל גוזליהם שהניחו להאכילם מאשר נפיהם: ארבותיהם. הם חלונות השובך, וכ"ף כיונים פתוחה לידיעה כלומר היונים שיניחו הגוזלים בשובך: (ט) כי לי איים יקוו. פירוש שוכני האיים יקוו לי כי אני המטיב ומריע לפיכך יביאו בניך במקומם, ואפילו יהיו רחוק יביאו אותם אל א"י: ואניות תרשיש בראשונה. בחסרון כף הדמיון כבראשונה כמו שהיו באות אניות תרשיש בראשונה בימי שלמה: כספם וזהבם אתם.

אֲפָאֵר׃ ח מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה ל'. ב'. ל'
וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ ט כִּי־לִי ׀ ל'
אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה ל'. י"ד חסר
לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם
אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ י'. ג'
יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃ י וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר
חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי ל' חסר. ב'
בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃ ל'. ל'. ב'
יא וּפִתְּחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה ל'
לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם ב'
וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים׃ יב כִּי־הַגּוֹי ל'
וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ
וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃ יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן ל'. ל' חסר
אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר י' כ"כ. ב'. ב'
יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם ג'
רַגְלַי אֲכַבֵּד׃ יד וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ ב'. ל' ומ"ל
בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת ב'. ז'
רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ וְקָרְאוּ לָךְ עִיר ל'
יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ טו תַּחַת
הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם ח' מ"ל וכל יתו' דכו' במ"א
מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃ טז וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי ל'. ג'
וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ ז'

תּוּשְׁבַּחְתִּי אֲשַׁבַּח׃ ח מַן אִלֵּין דְּאָתָן בִּגְלֵי כַּעֲנָנִין קְלִילִין וְלָא אִתְעַכְּבָא גָּלוּתָא דְיִשְׂרָאֵל דְּמִתְכַּנְשִׁין וְאָתָן לְאַרְעֲהוֹן הָא כְּיוֹנִין דְּתַיְבָן לְגוֹ שׁוֹבְכֵיהוֹן׃ ט אֲרֵי לְמֵימְרִי נַגְוָן יְסַבְּרוּן וְנַחְתֵי סְפִינֵי יַמָּא אִידָא פְּרָסָא קִלְעָהָא בְּקַדְמֵיתָא לְאַיְתָאָה בְּנַךְ מֵרָחִיק כַּסְפְּהוֹן וְדַהֲבְהוֹן עִמְּהוֹן לִשְׁמָא דַייָ אֱלָהָךְ וּלְקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי שַׁבְּחָךְ׃ י וְיִבְנוֹן בְּנֵי עַמְמַיָּא שׁוּרָךְ וּמַלְכֵיהוֹן יְשַׁמְּשׁוּנִיךְ אֲרֵי בְרוּגְזִי אַלְקֵיתִיךְ וּבִרְעוּתִי אֲרַחֵם עֲלָךְ׃ יא וְיִתְפַּתְּחוּן תַּרְעָךְ תְּדִירָא יֵימָם וְלֵילֵי לָא יִתְאַחֲדוּן לְאַעָלָא לְגַוִּיךְ נִכְסֵי עַמְמַיָּא וּמַלְכֵיהוֹן זְקִיקִין׃ יב אֲרֵי עַם וּמַלְכוּ דְּלָא יִפְלְחוּנִיךְ יְרוּשְׁלֵם יֵיבְדוּן וְעַמְמַיָּא אִשְׁתֵּיצָאָה יִשְׁתֵּיצוּן׃ יג יְקַר לִבְנָן לְגַוִּיךְ יִתְעַל בִּירְנִין מוֹרְנִין וְאֶשְׁכְּרְעִין כַּחֲדָא לְשַׁבָּחָא אֲתַר בֵּית מַקְדְּשִׁי וַאֲתַר בֵּית אַשְׁרָיוּת שְׁכִנְתִּי אֵיקַר׃ יד וִיהָכוּן לְגַוִּיךְ כְּפִיפִין בְּנֵי מְשַׁעְבְּדַיִךְ וְיִשְׁתַּטְּחוּן לְמִבְעֵי מִנִּיךְ עַל פַּרְסַת רַגְלַיִךְ כָּל דַּהֲווֹ מַרְגְּזִין לִיךְ וְיִקְרוֹן לִיךְ קַרְתָּא דַייָ צִיּוֹן דְּאִתְרְעֵי בָהּ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו חֲלָף דַּהֲוֵית שְׁבִיקָא וּמְטַלְטְלָא וְלֵית דְּעָדֵי וַאֲשַׁוֵּינָךְ לִיקַר עָלַם בֵּית דִּיץ דָּר וְדָר׃ טז וְתִסְבְּעִין נִכְסֵי עַמְמַיָּא וּבְבִזַּת מַלְכִין תִּתְפַּנְּקִין וְתִידְעִין אֲרֵי אֲנָא

(ט) בראשונה. כמו כבראשונה בימי שלמה כענין שנא' (מ"א י) כי אני תרשיש למלך בים אחת לשלש שנים תבא אני תרשיש וגו'. תרשיש שם הים: לשם ה' אלהיך. שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבואו: כי פארך. נתן לך פאר: (י) וברצוני. ובהרצותי לך אימונ"א פיימנ"ט בלע"ז: (יא) ופתחו שעריך תמיד. ל' פתוח ממשקולת ל' כבד ע"ש שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו הסר מל' הסירה כך מלשון פתיחה טו"ש אוברט"ש בלע"ז: (יג) ברוש תדהר ותאשור. מיני עצי יער לבנון: (יד) ציון קדוש ישראל. ציון דאיתרעי בה קדישא דישראל ציון של קדוש ישראל: (טו) ושד מלכים. ל' שדים ותינקי

ומקום ג' בקריאה וסימ' ומקום רגלי אכבד, ומקום משכן כבודך. ומקום הצדק שמה הרשע: והשתחוו ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר בא:

תולדות אהרן כעב תעופנה, ב"ב עם זוסר
אשפים: והגוים חרב. (סוטה כא):

אפשר כספם וזהבם של ישראל כלומר עם כל ממונם יבאו לא יניחו מממונם דבר בארצות הגולה, או לפשר כספם וזהבם של העכו"ם כמו שנאמר בעולי בבל ינשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה לשם ה' אלהיך כי ישמעו את שמע כבודו וגדלו שיעשה בהוציאו עמו מהגלות ובעשותו נקמה בשונאיהם: פארך. בקמץ הרי"ש לנקבה כמו בכנוי הזכר בעבור כי כאשר מדבר כנגד כנסת ישראל ידבר פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה לשון זכר כנגד העם ולשון נקבה כנגד הכנסה, ופירוש פארך הוא נתן לך הפאר והכבוד הזה שיעבדוך העכו"ם: (י) ובנו בני נכר. מלבד שיעבדוך במנחות שיביאו לך יעבדוך בארצך שיבנו חומותיך ויעשו מלאכתך: ישרתונך, מלעיל כמו אשר לפניו: כי בקצפי. אז תכיר כי כל עניניך בין הטוב בין הרע הוא מאתי ואינו מקרה כלל כי בעת שהיה קצפי עליך היית אתה לעבדים בגלות ובעת רצוני שיהיה עליך יעבדוך אפילו מלכי העכו"ם כל שכן העם: (יא) ופתחו. מן הדגוש והוא פעל עומד, וכן פתח הסמדר פתחה אזניך, כלומר יהיו נפתחים תמיד יומם ולילה להביא אליך חיל גוים, אמר כנגד העיר ירושלם כמו שהיא כל הפרשה שעריך יהיו נפתחים תמיד בלילה כמו ביום כדי שיכנסו נושאי חיל הגוים אליך למנחה כי יהיה שלום בעולם וילכו בלילה בעת החום, וכן תרגם יונתן להביא אליך לאעלא בגוך נכסי עממיא: ומלכיהם נהוגים. יהיו נהוגים אליך שיבאו לפני מלך המשיח כעבדים לפני אדוניהם, ומה שאמר נהוגים כי מנהג המלכים כשילכו בדרך ילכו רוכבים או רגלים ינהגו אותם שרים דרך כבוד, ויונתן תרגם נהוגים זקוקים רוצה לומר אסורים בזיקים: (יב) כי הגוים חרוב יחרבו. ענין חרבן. ויש מפרשים ענין חרב כלו' יהרגו: (יג) כבוד הלבנון. העצים הטובים שבו וא"כ מפרש מה הם כמו שהיה משלח מלך צור למלך שלמה: ברוש תדהר ותאשור, כבר פירשנו בפרשת העניים והאביונים: לפאר מקום מקדשי. שיבנו בהם בית המקדש: ומקום רגלי אכבד. כי בהמ"ק מכוון כנגד כסא הכבוד ואם כסא הכבוד מושבו בית המקדש הדום רגליו אכבד כי הוא יתן בלבם להביא: (יד) והלכו שחוח. הם בשפל גבוה קומתו מן תחתיו שחוו: בני מעניך. אותם שהיו מעניך בגלות ומתו כבר תמן שישובו בניהם ילכו אליך שוחחים ומתנפלים לפניך, ור"ל מעניך מעני בניך כי כנגד ירושלם מדבר. על כפות רגליך ועל כפות רגלי בניך ורוצה לומר על מדרך הכפות כי הכף מתחת: עיר ה'. כי כבודו יראה בה: ציון קדוש ישראל, סמוך ציון של קדוש ישראל: (טו) תחת עזובה. שנגלה כבוד ה' מעליך: ואין עובר. בחרבנה: משוש דור ודור. לכל דורות העולם תהיה משוש כמו שנקראת יפה נוף משוש כל הארץ: (טז) וינקת חלב גוים. דרך משל כלומר שתאכלי טוב ארץ העכו"ם: ושד מלכים. בחולם כמו בפתח כמו תלגו שד, והוא על דרך משל רוצה לומר טובם

מצודת דוד

אפארתי. זהו בהמ"ק: אפאר. כי האומות יביאו שמה מנחת כסף וזהב: (ח) מי אלה. כאלו הבריות ישאלו על בני הגולה מי אלה אשר ממהרים לשוב כעפיפת הענן וכיונים הממהרים לעוף אל ארובותיהם הם חלונות השובך: (ט) איים יקוו. יושבי איי הים יאספו לבוא אלי והאניות ההולכות על ים תרשיש הם יתעוררו בראשונה להתאסף ולהביא בניך וכו': כספם וכו'. להביא מנחה לה': לשם ה'. ר"ל יהיה בעבור פרסום שם ה': ולקדוש ישראל. כפל הדבר במ"ש: כי פארך. אשר נתן לך פאר והדר והחשיבות: (י) חומותיך. חומות העיר: ישרתונך. ישמשו אותך: כי בקצפי. ר"ל כל הבאה עליך לא היה בדרך הטבע כי למשבר הכיתי אותך בקצפי ולזה היית בתכלית השפלות ועתה רחמתי אותך ברצוני כמוב ולזה התמול ממשל רב: (יא) ופתחו וכו'. יהיו פתוחים ועומדים: יומם וכו'. כפל הדבר במ"ש: חיל גוים. עושר העכו"ם: (יג) כבוד הלבנון. האילנות הנכבדים שביער הלבנון יביאו אליך והם ברוש תדהר ותאשור כולם יחדיו: לפאר. לבנות בהם מקום מקדשי בבנין מפואר: ומקום רגלי אכבד. בה"מ יבנה בבנין מכובד ואמר במשל כאלו המקום יושב על הכסא אשר בשמים ורגליו יורדים לנוח בבה"מ כמו והשתחוו להדום רגליו (תהלים צט): (יד) שחוח. בכפיפה ובהכנעה: על כפות רגליך. ר"ל עד סמוך לארץ: עיר ה'. עיר של ה' ציון של קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש: (טו) תחת. במקום שהיית עזובה ולא היה מי מתחבר עמך והיית שנואה לכולם ואין מי עובר בארצך לשאול לשלום לך: ושמתיך. במקום זה אשים אותך להיות מושלת עד עולם ולהיות מלאה משוש בכל ימי הדורות: (טז) וינקת. הוא דרך משל לומר שתאכלי טוב הגבלים: ושד וכו'. כפל הדבר במ"ש: וידעת. אז תכיר.

מצודת ציון

הסרד לשרת בקודש (שמות לט): (ח) כעב. כענן: תעופינה. מלשון עפיפה ופריחה: ארובותיהם. מלשון ארובה וחלון כמו וארובות השמים (בראשית ז) ור"ל חלונות השובך והוא מקום מדורם: (ט) יקוו. ענין אסיפה כמו יקוו המים (בראשית א): ואניות. ספינות: (י) בקצפי. מלשון קצף וכעס: (יב) חרב יחרבו. מלשון חורבן: (יג) הלבנון. שם יער בארץ ישראל: ברוש וגו'. שמות מיני אילנות חשובים: (יד) שחוח. ענין כפיפה והשפלה כמו תחתיו שחחו עוזרי רהב (איוב ט): מעניך. מלשון עינוי: כפות רגליך. כמו שנקרא שטיחת היד כף היד כן נקרא שטיחת הרגל כף הרגל: מנאציך. ענין בזיון כמו נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב): (טו) תחת. במקום: לגאון. ענין ממשל רב: משוש. ענין שמחה: (טז) וינקת. מלשון יניקה

טובה, וכן תרגם יונתן ותשבעון נכסי עממין ובזה מלכין תתפנקון: (יז) תחת הנחשת. תחת הנחשת שלקחו העכו"ם ממך אביא זהב, כלומר אתן בלבם לשלם לך כפלים וכפלי כפלים מאשר לקחו ממך הם ואבותיהם: ושמתי פקדתך שלום. תחת הפקודה שהיו העכו"ם נותנים פקידים על ישראל לגבות מהם מס אשים לך שלום וצדקה ולא יהיו עוד עליך פקידים ונוגשים: (יח) לא ישמע עוד חמס. שיעשו לך העכו"ם לא ישמע עוד: וקראת. אז תקראי ישועה חומותיך כי לא תצטרכי עוד לעלות על החומות ולסגור השערים מפני האויב, לפיכך תקראי להם ישועה שהן המלחמה שהיתה מקדם וכן בשערים לא יספרו בהם אלא תהלות ה', ויונתן תרגם ויערעון פורקן על שורך ועל תרעך יהון משבחין: (יט) לא יהיה. כבר פירשנו כי ימשיל הישועה והטובה לאורה, אמר כל כך יהיה אורך גדול שהוא אור ה' והוא הטובה הגדולה עד שלא יהיה נחשב אור השמש וא"ר הירח לכלום, והכל דרך משל כמו שאמר ואור החמה יהיה שבעתים: לתפארתך. שתתפאר בכבודו וטובו שיגדיל עמך:

(כ) לא יבא. גם זה משל, כתרגומו לא תבטל עוד מלכותך ויקרך לא יעדי: (כא) ועמך כולם צדיקים. שיצרף אותם האל, כמו שכתוב וצרפתים כצרוף כסף והנשארים יהיו כולם צדיקים וקדושים, כמו שכתוב והיה כל הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו': לעולם ירשו ארץ. שלא יגלו עוד ממנה לעולם כי יהיו נצר מטעי שיראו במעשיהם כי אני נטעתים לא כבראשונה שנאמר עליהם מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באושים ולא היה נראה שהיה מטע ה' אלא זמורת זר: להתפאר. שאתפאר בהם בקרא להם עם ה' כמו שאמר ישראל אשר בך אתפאר: (כב) הקטן. אינו אומר על גוף אחד כי מה ענין קטן וצעיר אלא רוצה לומר השבט והמשפחה, הקטן מהם יהיה לאלף פעמים ממה שהוא עתה, וכפל הענין במ"ש כמנהג, ואמר הצעיר לגוי עצום: אני ה' בעתה אחישנה. זאת הטובה שאני מבטיחם אני ה' אעשנה שהיכולת בידי, ואמר בעתה ואמר אחישנה אמרו רז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה, ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנה, לגמרה מהרה כי לא יארך זמן מעת התחלת הישועה עד כלותה, וי"ת אלה השם בזמנה אייתינה: (א) רוח ה' עלי. אלה הם דברי הנביא על עצמו רוצה לומר כי הבשורות הטובות שאמר ושעתיד לומר רוח הנבואה מאת ה' היא שהשרה עליו ושלחו האל לבשר בהם ישראל העתידים להיות בגלות זמן ארוך וימצאו אלה הנחמות כתובות ולא יתיאשו מן הגאולה, כי מפי ה' הם אלה הנחמות ששלחני לאומרם ולכתבם לבשר בהם בני הגלות שהם ענוים ונשברי לב כי סובלים הגלות לשם ה', ואלו רצו לספרם מיחודו ומתורתו היו כאחד מהעמים אשר הם ברשותם, וטעם משח, רבה וגדל ומנה אותי להיות שליח באלה הנחמות, וכן ומשחת את חזאל, משחת לנביא תחתיך, אל תגעו במשיחי, ולפי שמנוי המלכים הוא על ידי משיחה נאמר למנוי אחר לשון משיחה, ואף על פי שאין שם משיחה, ופירוש יען בעבור, כי אפשר שהשרה עליו רוח נבואה ולא ימנה אותו להיות שליח לבשר בנבואה ההיא אחרים, לפיכך

וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ יז תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת
אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא
כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת
הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם
וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ יח לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד
חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ
וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ
תְּהִלָּה׃ יט לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ
לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר
לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם
וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃ כ לֹא־יָבוֹא
עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי
יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ
יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ כא וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים
לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעָו מַעֲשֵׂה
יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ כב הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף
וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ
אֲחִישֶׁנָּה׃

סא א רוּחַ אֲדֹנָי יְהוִה עָלָי יַעַן
מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים
שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב לִקְרֹא
לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ׃

יי פרקיך ומשיזביך תקיפא (י"ח פסוקים דמיין)
דיעקב׃ יז חלף נחשא דבזו
מניך ירושלם איתי דהבא
וחלף ברזלא איתי כספא
וחלף אעיא נחשא וחלף
אבניא ברזלא ואשוי פרנסך
שלם ושלטוניך בזכו׃ יח לא
ישתמע עוד חטופא בארעיך
בזא ותבירא בתחומיך ויערעון
פורקן על שורך ועל תרעך
יהון משבחין׃ יט לא תצטרכין
עוד לניהור שמשא ביממא
ואף לא לזיהור סיהרא בליליא
ויהי ליך יי לניהור עלם
ואלהך לתושבחתיך׃ כ לא
תבטיל עוד מלכותיך ויקריך
לא יעדי ארי יי יהי ליך לניהור
עלם וישלמון יומי אבליך׃
כא ועמיך כולהון זכאין לעלם (מטעי ק')
יחסנון ארעא ניצבא דחדותי
עובד גבורתי לאשתבחא׃
כב דזעיר בהון יהי לאלפא
ודחלש לעם תקיף אנא יי
בזמנה איתינה׃ א אמר נביא
רוח נבואה מן קדם יי אלהים (ג' חסר בסיפרא)
עלי חלף דרבי יתי יי לבשרא
ענותניא שלחני לתקפא
לתבירי לבא למקרי לדשבן
חירו ולדאסירין תמן אתגלו׃ (ל' ותרון מ"ן)

ותינקי יורש עליו: (יז) תחת הנחשת. שנטלו ממך: ושמתי פקודתך שלום. ואשוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו: פקודתך. פקידים שלך. ורבותינו אמרו הפקודות שהאו עליך בגלות והנוגשים שדחקוך יהיו לך לשלום ולצדקה: (יט) לא יהיה לך עוד. לא תצטרכי לאור השמש: (כ) לא יאסף. לא יכנס, אספו נגהם (יואל ב) הכניסו אורם: (כא) להתפאר. שאהיה מתפאר בהם פורוונטי"ר בלע"ז: (כב) בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה: (א) יען משח. אין משיחה זו אלא שררה וגדולה: לקרוא לשבוים דרור. כלומר לבשר להם בשורת הגאולה: פקח קוח. הוציא את מלקוחה ושבים והתירם:

שנת

ישמע ו' בקריאה וסי' ובכל א' אמרתי אליכם תשמרו. לא ישמע עוד חמס בארצך. וגלתי בירושלם וששתי. כהקיר בור מימיה ו. כה אמר ה' עוד ישמע במקום. ויתנהו בסוגר בחחים. והשמיע המון שריך. קול מלאכו. אחריו ישאג קול. וגם גבים העמדת. וא' וישמע ויקמו הל... לאלף ב' וסי' ומאה לאלף ואל. הקטן יהיה לאלף ; לגוי עצום ג' וסי' הרף ממני ואשמידם. הזן יהיה לאלף. והנהלאה לגוי עז:

תולדות אהרן תחת הנחשת. כג תמורה: ונגשיך. ב"ב ט: ועמך. פסחים ... סנהדרין לז לח זוהר נח לך ויחי: מטעי. הכה כט סנהדרין ל: אחישנה סנהדרין לח (תענית סג): משח. עכו"ם כ:

אמר רוח ה' עלי יען משח אותי, כלומר מה שאני אומר ברוח נבואה שהיתה עלי בעבור כי האל מנה אותי לזה להיות שליח לבשר ענוים לחבש לנשברי לב: פקח קוח. שתי מלות וענינם לב אחת, ופירוש פתיחת המאסר, ויש לפרשו כענין שתי מלות ויקראו לאסירים פקח, רוצה לומר שיפתחו ממאסרם, וכן יקראו להם קוח, ר"ל שילקחו מהגלות, ואאז"ל פירש כי שם המאסר נקרא לפי שהם נלקחים ונכלאים בו, כאלו אמר פתחו בית המאסר ויצאו האסירים, ויונתן תרגם ולדאסירים אתגלו לנהור:

מצודת ציון

יניקה: ושוד. מלשון שדים: תינקי. מלשון יניקה; אביר. ענין חוזק: (יז) פקדתך. מלשון פקיד וממונה: ונגשיך. ענין שלטון לקחת הכסף כמו נגש את הכסף (מ"ב כג): (יח) חמס. עושק וגזל: שוד. מלשון שדידה וגזל תהלה ענין שבח: (יט) ולנוגה. ענין זהירה וזריחה: (כ) לא יבוא. לא ישקע כמו כי בא השמש (בראשית כח): יאסף. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): ושלמו. ענין גמר: (כא) נצר. ענף כמו ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא): מטעי. מלשון נטיעה: (כב) והצעיר. הקטן כמו ורב יעבוד צעיר (בראשית כה): עצום. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו): בעתה. מלשון עת וזמן: אחישנה. ענין מהירות כמו אחישה מפלט לי (תהלים נה): (א) יען. בעבור: משח. ענין גדולה וכן למשיחו לכורש (לעיל מה): לחבוש. ענין כריכה המעלים על השבר כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): דרור. חפשי וחירות כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): פקח. ענין פתיחה כמו פקוח אזנים (לעיל

מצודת דוד

תכיר שלא במקרה בא הדבר רק הוא בעבור שאני ה' מושיעך ואביר יעקב והוא גאלך: (יז) תחת הנחושת. במקום הנחושת שנטלו הבבלים ממך אביא במקומו זהב וכו': ושמתי פקודתך שלום. ר"ל תחת הפקידים שהיו נותנים עליכם לגבות מכם אשים עליך שלום כי לא יבואו עוד בתגר לגבות המס כי אם יבואו לשאול בשלומך: ונוגשיך. במקום הנוגשים את הכסף יבואו לעשות עמך צדקה: (יח) לא ישמע עוד חמס מן השר הצורר כי לא יהיה עוד: שוד וכו'. כפל הדבר במ"ש: וקראת. לא תקרא עוד על חומותיך ובשעריך קול מלחמה כי אם תקראי קול ישועת ה' ותהלה: (יט) לא יהיה לך. ר"ל לא תהיה צריך לאור השמש להאיר לך ביום: ולנוגה. לזריחת הירח לא תצטרך להאיר לך בלילה: והיה לך ה'. אבל אור השכינה יהיה לך לאור עולם ביום ובלילה: לתפארתך. תתפארי בכבוד ה': (כ) לא יבא. לא ישקע עוד שמשך וירחך לא יכנים אורו לבל יאיר לך ר"ל לא תבטל מלכותך וממשלתך: כי ה' וכו'. ר"ל הואיל ומה' בא הממשלה א"כ יהיה לאור עולם ולא תבוטל עוד: ושלמו. יתמו ויגמרו ימי אבלך כי לא תתאבלי עוד: (כא) ועמך. העם הנשאר בך יהיו כולם צדיקים כי הרשעים יכלו בחבלי המשיח: לעולם יירשו ארץ. הם ירשו הארץ לעולם ולא יגלו עוד ממנה: נצר מטעי. הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא ויש מה להתפאר בו ר"ל העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים ותמימים: (כב) הקטן. השבט הקטן יתרבה עד אלף פעמים כמו שהוא: והצעיר. כפל הדבר במ"ש: אני ה'. אשר היכולת בידי לכן בבוא עת הגאולה אמהר להרבות הקטן לאלף והצעיר לגוי עצום: סא (א) רוח וכו'. רוח נבואת ה' היתה עלי ר"ל כל התנחומין שאני אומר לא מלבי המה כי אם נדבר ה': יען. בעבור כי ה' משח אותי לבשר את הענוים ושלחני לעשות תחבושת לנשברי לב ר"ל לנבאות נחמה להמצטערים על איחור הגאולה: לקרוא. לנבואת על שבויי ישראל שיצאו לחפשי: ולאסורים. לנבאות על האסורים בגולה שיפתח מאסרם ויצאו

ב לִקְרֹא שְׁנַת־רָצוֹן לַיהוָה וְיוֹם נָקָם
לֵאלֹהֵינוּ לְנַחֵם כָּל־אֲבֵלִים: ג לָשׂוּם ׀
לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת
אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל מַעֲטֵה
תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה וְקֹרָא לָהֶם
אֵילֵי הַצֶּדֶק מַטַּע יְהוָה לְהִתְפָּאֵר:
ד וּבָנוּ חָרְבוֹת עוֹלָם שֹׁמְמוֹת
רִאשֹׁנִים יְקוֹמֵמוּ וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חֹרֶב
שֹׁמְמוֹת דּוֹר וָדוֹר: ה וְעָמְדוּ זָרִים
וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם
וְכֹרְמֵיכֶם: ו וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקָּרֵאוּ
מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֵאָמֵר לָכֶם חֵיל
גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ וּבִכְבוֹדָם תִּתְיַמָּרוּ:
ז תַּחַת בָּשְׁתְּכֶם מִשְׁנֶה וּכְלִמָּה יָרֹנּוּ
חֶלְקָם לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ
שִׂמְחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם: ח כִּי אֲנִי
יְהוָה אֹהֵב מִשְׁפָּט שֹׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה
וְנָתַתִּי פְעֻלָּתָם בֶּאֱמֶת וּבְרִית עוֹלָם
אֶכְרוֹת לָהֶם: ט וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם
וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל־
רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ
יְהוָה:

לניהור: ב למקרי שנת
רעוא קדם יי ויום
פורענותא קדם אלהנא
לנחמא כל אבליא: ג לשואה
לאבילי ציון למתן להון כליל
חלף קטם משח דחדוה חלף
אבלא רוח משבחא חלף
רוחהון דהות עמיא ויקרון
להון רברבי קושטא עמיה דיי
לאשתבחא: ד ויבנון חרבת
עלם צדית קדמאי יקוממון
ויחדתון קרוין דהואה חרבן
צדיא דר ודר: ה ויקומון
נוכראין וירעון ענכון ובני
עממיא אכריכון ומפלחי
כרמיכון: ו ואתון כהניא דיי
תתקרון דמשמשין קדם
אלהנא יתאמר לכון נכסי
פלחי כוכביא תיכלון וביקרהון
תתפנקון: ז חלף דבהתתון
ואתכנעתון על חד תרין
בטבון דאמרית לכון איתי
לכון ויתבהתון עממיא דהוו
משתבחין בחולקהון בכן
בארעהון על חד תרין יחסנון
חדות עלם תהי להון: ח ארי
אנא יי רחימנא דינא מרחיק
קדמי שקרא ואונסא ואתן
אגר עובדיהון בקשוט וקים
עלם אגזר להון: ט ויתרבון בעממיא בניהון ובני בניהון בגו מלכותא כל חזאיהון

שנת רצון. שנת פיוס ורצוי: אילי הצדק. לשון אילנות (לעיל ב) מאילים אשר חמדתם ומטע ה' יורה עליו: אכריכם. מנהיגי המחרישה: כהני ה'. נשיאי הקב"ה: גוים. נכסי פלחי כוכבים: תתימרו. אתם תכנסו תחתיהם עד שנטלו עד הנה: (ז) תחת בשתכם. שהיה משנה אף הם ירונו תמיד חלקם כלו' אשר עד הנה תמיד עמי רוננים כלמה חלקם. יש שהוא אבל כמו (איכה ב) קומי רוני בלילה וכמו (מ"א כב) ותעבור הרנה דאחאב: כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. לכך איני מוחל עול של העכו"ם שכולן גזל: ונתתי פעולתם. של ישראל באמת או ונתתי פעולתם שלו שכר שסבלו גידופי עכו"ם על כבודי באמת:
כחתן

(ב) לקרא שנת רצון. שנת הגאולה שהיא שנת רצון כמו שכתוב וברצוני רחמתיך, אבל שנות הגלות היו שנות קצף, כמו שאמר כי בקצפי הכיתיך: ויום נקם. הוא יום גוג ומגוג שינקם ה' ובזה ינחם האל כל אבלים, ואחר כך פירש מי הם האבלים ואמר לאבלי ציון: (ג) לשים, פאר תחת אפר כי מנהג, האבל לשום אפר בראשו: שמן ששון. וכן שמן ששון מחבריך. וזה על חברו פאר תחת אפר: מעטה תהלה. הוא משל, כי אין מעטה תהלה הפך רוח כהה אם לא יהיה דרך משל, כי מצאנו גם כן מעטה ולבישה ברוח, כמו ורוח לבשה את עמשאי, ששון תחת אבל, כי האבל אינו סך שמן, כמו שאמר בדבר התקועית: כהה. תאר לנקבה, וכן והיא כהה, פי' רוח קצרה ותלושה, וכן וכהתה כל רוח כי רוח ישראל קצרה בגלות: הצדק. כמו אלני. כמו שאמר מטע ה', כמו כי יבושו מאלים: להתפאר. כבר פירשנוהו: (ד) ובנו חרבות עולם. בזה אין בו ממך אלא באותו של מעלה בפרשה קרא בגרון ובנו ממך חרבות עולם, וכן מתחלף בשאר המלות, ופי' ובנו ישראל אילי הצדק שזכר חרבות עולם שהיו חרבות מזמן רב: שממות ראשונים. שהיו שוממות מדורות הראשונים הם יקוממו אותם: וחדשו ערי חרב, אותן הערים שהיו חרבות יחדשו אותם, והפסוק כפול במלות שונות: (ה) ועמדו זרים, ועמדו מעצמם יקומו ממקומם ויבאו לעבוד אתכם ורעו צאנכם: אכריכם. עובדי שדותיכם: וכורמיכם. עובדי כרמיכ': (ו) ואתם. לא תהיו צריכים לעבוד עבודתכם כי בני נכר יעשו אותם ותהיו פנוים לעבוד את השם, כמו הכהנים שהיו מוכנים ומזומנים לעבודת בית המקדש כן תהיו פנוים מעסקי העולם ותתעסקו בתורת אלהים ובדברי חכמה לדעת את ה': חיל גוים תאכלו. וזה מלבד שיעבדו אתכם בארצם יביאו לכם מנחה זהב וכסף וכל טוב מארצם, והחכם ר' אברהם ב"ע פירוש והנה יהיו העכו"ם כנגד ישראל כישראל כנגד בני אהרן הכהנים, על כן חיל עכו"ם כנגד המעשר: תתימרו. תתגדלו ותתרוממו בכבודם שהוא ממינם: תתימרו. היו"ד תחת אל"ף וכן וה' האמירך היום, וי"ת תתפנקון: (ז) תחת בשתכם. שהייתם בגלות לבשת ולחרפה ותחת אותו הבשת יהיה לכם הפכו והוא הכבוד על פי שנים שהיה לכם בשת יהיה לכם כבוד, ויונתן תרגם חלף דבהתתון ואתכנעתון על חד תרין בטבון די אמרתי איתי לכון: וכלימה ירונו חלקם. תחת שזכר עומד במקום שנים, ותחת כלימה שהיה להם בגלות ירונו בחלקם הטוב שאתן להם, וי"ת ויתבהתון עממיא דהוו משתבחין בחולקהון: לכן בארצם משנה יירשו, ולא יצטרכו לצאת מארצם לסחורה להרוית ממון כי בארצם יירשו מטוב העולם משנה ממה שהיה להם ואותה השמחה תהיה להם לעולם בלא הפסק: (ח) כי אני ה' אוהב משפט. נותן טעם למה שאמר שיתן להם משנה, אמר כי אני אוהב משפט, וזה יהיה עול ולא משפט, כי ישראל שהם מבחר הגוים ואשר דבקו בה' כל ימיהם וארכו להם ימי הגלות והרעה אם לא יהיה להם עוד תקוה לא יהיה משפט, ואני ה' אוהב משפט. אוהב שיעשו אותו בני האדם כל שכן שאעשהו אני כי אפי' בעבודתי אני שונא גזל, וזהו בעולה כמו שאמר והבאתם גזול, אם כן פנים כיון שאני אוהב משפט ושונא ההפכו שהוא גזל צריך שאגמול להם תחת גלותם ורעתם רב טובה כפליים מה שהיה להם ברעה כי הכל סבלו לשמי, לפיכך ונתתי פעולתם באמת שכר שפעלו ועשו לשמי אתן להם באמת וברית עולם שלא יהיה לו הפסק אכרות להם לא כברית אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים שהיה לו הפסק: (ט) ונודע בגוים. כשילכו בארצות לטייל או לסחורה אף על פי שלא יצטרכו יהיו נודעים ונכרים לרוב הכבוד והגדולה שיהיה להם וילכו בבגדי חופש ורקמה יאמרו עליהם אלו בני ישראל הם אלו זרע ברך ה' הם, ובאמרם
ונודע

יו"ו וחסר וסי' הייתי ביום ... אני הרב. על הגזה לבדה. הגזה לבדה. ויהי חרב אל ... לבדה. תהיה משלכת ... לחרב וקללה תהיה בצרה ... חרב אל מימיה ויבשו. ... את ארץ מצרים. וסוכה ... לצל יומם. מחסה מזרם. ... בציון ב' בו. וחשו ערי ... קול ישורר בחלון חרב בסף. ... חרב: שנא ושנא ד' חסר ... וסי' יהושע. שנא גזל ... ושנא תקעים בטח. שנא ... יאריך ימים. וכל אוריתא ... חסר: ברך י"ג בקריאה וסי'

...רות אהרן לאבלי ציון. הפניס יז ב"ב ה: ועמדו ... ברכות לה פסחים לה סנהדרין ... כן בארצם. חגיגה טו: שונא גזל. סכה ל:

מצודת דוד

...מן הגלות: (ב) לקרוא. לבשר שיבא מה' שנת רצון לישראל עת נקמה ... אבלים: לנחם. נקמת הכשדים יהיה לתנחומין לאבלי ציון על הצער שסבלו: לשום וכו'. לשום דבר לאבלי ציון וחוזר ומפרש מהו ואמר לתת להם פאר תחת האפר שהיו מתפלשין בו בזמן האבל: שמן ששון. כי לפעמים מושחים בשמן ... המכה לכן אמר שמן ששון העשוי להתענג: מעטה תהלה. עטיפת שבח ... במקום רוח כהה וחשיכה: וקורא להם. כי אם יקרא אותם אילי הצדק כי ... גדולים כמעשה הצדק: מטע ה'. אשר ה' נטע אותם להתפאר בהם: (ד) ובנו ... עולם. יבנו הערים החרבות מימות עולם ר"ל מזמן רב: שוממות ראשונים. ... השוממות מימים ראשונים יקומו וכפל הדבר במ"ש: וחדשו. יבנו מחדש הערים החרבות והשוממות מדור ראשון וכפל הדבר פעמים רבות לחזק הדבר: (ה) עמדו זרים. הכשדים הזרים יעמדו וירעו צאנכם ובני נכר יעבדו אתכם בחרישת השדה ועבודת הכרם: (ו) כהני ה'. נשיאי המקום: יאמר לכם. יהיה ... עליכם: ובכבודם תתימרו. אתם תהיו מרוממים בהכבוד שיש עתה אל הכשדים כי לכם יבוא: (ז) תחת. במקום הבושת שהיה לכם יהיה לכם משנה פי ... מהכבוד: וכלימה. ותחת הכלימה שהיה להם בגלות ירונו וישמחו בחלקם הטוב שאתן להם: לכן. בעבור הכלימה שהיה להם מן העכו"ם לזה יירשו בארצם ... כפולה ומרובה: שמחת עולם. כי לא יגלו עוד מארצם: (ח) אוהב משפט. לכן נכון הדבר שיקבלו ישראל את הטובות האלה: שונא גזל בעולה. אפי' בהבאת ... אני שונא אם בא מגזל וכמ"ש והבאתם גזול וכו' הארצה אותם (מלאכי א): פעולתם. שכר פעולתם אתן באמת: וברית עולם. ברית המתקיים לעולם אכרות ...: (ט) ונודע בגוים זרעם. זרע ישראל יהיה ניכר בחשיבות: וצאצאיהם. הבנים היוצאים מהם יהיו נודעים בתוך העמים וכפל הדבר במ"ש: כל רואיהם.
כל

מצודת ציון

(לעיל מח): קוה. מלשון לקיחה: (ג) מעטה. ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים קט): תהלה. מל' הלול ושבח: כהה. ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג): אילי. הם אילן גדול ויפה כמו מאילים אשר חמדתם (לעיל א): מטע. מלשון נטיעה: (ד) חורב. מל' חורבן: (ה) זרים. עכו"ם: ורעו. מלשון מרעה: אכריכם. כן יקראו החורשים בשדה כמו בשו אכרים (ירמיה יד): וכרמיכם. מל' כרם: (ו) כהני. ענין שרים וגדולים כמו ובני דוד כהנים היו (ש"ב ח): חיל. עושר: תתימרו. ענין גדולה ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כו) והאם היו"ד במקום האל"ף וכן אשר יומרוך למזמה (תהלים קלט): (ז) משנה. כפול כמו וכסף משנה (בראשית מג): (ט) וצאצאיהם. מלשון יציאה והם הבנים: יכירום. מלשון הכרה:
שום

ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים, כי הם הבחורים הם שילכו לתאותם לנאות ארצות העכו"ם: (י) שוש אשיש בה'. אלה הם דברי ירושלם לדעת המתרגם שתרגם אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דה', או הם דברי ישראל בשובם מהגלות, וכתב אדוני אבי ז"ל, בה'. במדת רחמים: באלהי. במדת הדין, ועל כן כפל שוש אשיש, ועוד כי כאשר זכר מדת רחמים הגוף והנפש שמחים אף במדת הדין תגל הנפש שהיא עליונית ומקבלת יסורין יותר מהגוף: בגדי ישע מעיל צדקה. דרך משל, והבגדים הם שילבש אותם האדם והמעיל הוא שיתעטף בו, לפיכך אמר יעטני על מעיל: יכהן פאר. יגדיל פארו בלבושים נאים, כי הכהן שהוא עובד האל הוא ראש העם וגדולם, לפיכך נאמרה הגדולה בלשון כהונה, וכן ובני דוד כהנים היו, ויונתן תרגם כחתנא דמצלח בגנוניה וככהנא רבא דמתקן בלבושוהי: כליה. כלי תכשיטים וקשורים: (יא) כי כארץ. ועוד המשיל ישועת ישראל לארץ שתוציא צמחה, כי היה הגרגיר בארץ נפסד ונשחת ואחר כך יצמח ויתחדש וישוב למה שהיה ויותר טוב ויפה בחדושו, כי ברוב החדש טוב מן הישן ועוד כי מגרגיר אחד יצאו כמה גרגירים, כן ישראל היו ימים רבים בגלות נשחתים ונפסדים וכמעט אבדה תקותם ויצמחו בהגיע עת הגאולה ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר ובכבוד ובגדולה יותר ממה שהיו כפלי כפליים, ועוד המשיל אותם לגנה שתצמיח זרועים זו אחר זו שאין הירקות צומחין כאחד אלא לפי עתי השנה ויתחדשו בה צמחים לפי עתי השנה, כן ישראל תתחדש להם טובה אחר טובה וזה יהיה נגד כל העכו"ם כי כולם ידעו ויכירו בטובתם שהיא גדולה על כל הטובות שבעולם: זרועיה. שם על כל זרע זרוע אומר ואדוני אבי ז"ל פירש כי מקצת הטובה הם מאת הבורא יתברך והוא משל כארץ תוציא צמחה מעצמה בלא זריעה ומקצתם שישראל זרעו בטובות מעשו והוא משל כגנה זרועיה תצמיח שזורעים אותה ומצמחת כן יצמיח צדקה מאתו והכל מזכיות ישראל: (א) למען ציון. אלה הם דברי ה' בהיות ישראל בגלות ואמר למען ציון אשר נקרא שמי עליה, וזכר ציון וירושלם הוא כפל ענין במלות שונות וכן לא אחשה ולא אשקוט כי ציון וירושלם עיר אחת אלא שהמצודה נקראת ציון: כלפיד יבער. כלפיד הבוער שיראו אותו מרחוק כן צדקך וישועתך יראו אותו הגוים הרחוקים: (ב) וראו גוים צדקך.] הצדק שיעשה האל עמך צדקך וכבודך אמר כנגד ירושלם: שם חדש. כמו שאמר חפצי בה: יקבנו. יפרשנו כמו אשר נקבו בשמות: (ג) והיית. הענין כפול במלות שונות: עטרת וצניף תפארת ומלוכה יד וכף, וטעם ביד ה' בכף אלהיך לומר כי הוא יחזיק לך שלא יפלו לעולם עטרת תפארתך וצניף מלוכתך כי תמיד יהיה ידו עמך להטיבך והטעם שתהיה היא עטרת תפארת לעכו"ם שיתפארו בה ובמלכותה: (ד) לא יאמר. ולארצך, אמר ארץ ישראל כי לירושלם ידבר: חפצי בה. כי בירושלם יהיה הכבוד בעולם. על דרך משל כי הארץ המיושבת דומה לאשה שיש לה בעל וכשהיא שוממה היא כאלמנה שאין לה בעל וכן אמר העיר רבתי עם היתה כאלמנה, ות"י בעולה יתבא וכן תרג' תבעל תתיתב: (ה) כי יבעל. כי כמו שיבעל בחור בתולה שהוא דבר נאה ומתקבל בחור שיבעל בתולה יותר משיבעל זקן בתולה או בחור בעולה כן ארץ ישראל כל זמן שלא היו בניה בתוכה אף על פי שהיו יושבים בה אומות העולם לא היתה נקראת בעולה כי לא היו מתקבלים בה ולא היה נאה שבתם בה אלא כמו זקן עם בתולה או בחור עם בעולה אל כשישובו ישראל בתוכה הרי היא כבעולת בחור בתולה: ומשוש חתן על כלה. בימי חופתה שהוא נקרא חתן והיא כלה ואז הוא הששון והשמחה ביניהם יותר כי אז הם בחדושם כן יהיה שמחת אלהיך עליך כל הימים: (ו) על חומותיך. דרך הדרוש בזה ידוע שהשומרים הם המלאכים והם מתפללים לאל על ירושלם שישיבנה לישובה ויש מפרשים כי השומרים הם אבלי ציון שמהם ה ביום

ישתמודעינון ארי אינון זרעא
דבריך יי: י אמרת ירושלם
מחדא אחדי במימרא דיי
תבוע נפשי בפורקנא דאלהי
ארי אלבשני לבושין דפורקן
מעיל דזכו עטפני כחתנא
דמצלח בגנוניה וככהנא רבא
דמתקן בלבושוהי וככלתא
דמתקשטא בתיקונהא: יא ארי
כארעא דמפקא צמחה וכגנת
שקיא דזירועהא מרביא כן יי
אלהים יגלי זכותא ותושבחתא
דירושלם לקבל כל עממיא:
א עד דאעבד פורקן לציון לא
אניח לעממיא ועד דאיתי
נחמא לירושלם לא אשקיט
למלכותא עד דיתגלי
כשפרפרא נהורא ופורקנא
כבעיר יבער: ב ויחזון עממיא
זכותיך וכל מלכיא יקריך
ויקרון ליך שמא חדתא די
במימריה דיי יפרשניה:
ג ותהון כליל דחדוא קדם יי
וכתר דתושבחא קדם אלהיך:
ד לא יתאמר ליך עוד שביקא
ולארעיך לא יתאמר עוד צדיא
ארי ליך יתקרי עבדי רעותי
בה ולארעיך יתבא ארי תהי
רעוא מן קדם יי ביך וארעיך
תתיתב: ה ארי כמא דמתיתב

י שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי
בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע
מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר
וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ יא כִּי כָאָרֶץ
תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ
כֵּן ׀ אֲדֹנָי יְהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה
וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃
סב א לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה
וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא
כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃
ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים
כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר
פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ ג וְהָיִית עֲטֶרֶת
(וצניף ק') תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנִוף מְלוּכָה
בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ ד לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד
עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד
שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ
וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ
וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ ה כִּי־יִבְעַל בָּחוּר
בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן
עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃ ו עַל־
חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים
כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא

עולים עם בתולתא כן יתיתבון בגויכי בניכי וכמא דחדי חתנא עם כלתא יחדי עליך אלהיך: ו הא על עובדי
אבהתך צדיקיא קרתא דירושלם מתקנין נטרין קדמי כל יממא וכל ליליא תדירא לא פסקין מתאמר דכן

(י) כחתן. אשר ילבש לבושי פאר ככהן גדול: וככלה תעדה כליה. תכשיטיה: (יא) כי כארץ תוציא צמחה וגו': (א) למען ציון. אחשה ולא אחשה על מה שעשו לה: לא אשקוט. לא יהא שלוה לפני עד יצא כנוגה צדקה: (ב) יקבנו. יפרשנו: (ד) בעולה. מיושבת: (ה) כי יבעל וגו' ארי כמה דמתיתב עלם עם בתולתא כן יתייתבון בגוויך בנייכי: (ו) על חומותיך ירושלים. רבותינו דרשו כמשמעו מלאכי' המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה. מה אמרי אתה תקום תרחם ציון (תהלים קב) כי בחר ה' בציון (שם קלב) כדאיתא במסכת מנחות וי"ת חומותיך אבות הראשונים המגינים עליה כחומה: הפקדתי שומרים לכתוב ספר זכרונות של ושכח זכותם מלפני: יחשו. מהזכיר זכותם לפני: המזכירים את ה'. את זכות האבות

במסרה רבתא ; ישיש ד' בקרי; וסי' כן ישיש ה' עליכם להטיב אתכם ולהרבות. ומשוש חתן על כלה. ישיש עליך בשמחה. ישיש כגבור לרוץ א"ח. ג' ויישיש בכח יצא לקראת נשק.

תולדות אהרן יכהן פאר. כח: שוש אשיש. עקדה שער כא: זוכר יפרנו: למחה. שבת הם עקרים פ' אמן (ברכות כח שבת יא): והיית עטרת (שבת ח): כי יבעל. מ"ק כ: ומשוש חתן. סנהדרין לט : על חומותיך. מנחות פז:

מצודת ציון

(י) שוש אשיש. ענין שמחה: תגל. מל' גילה וששון: ישע. מל' תשועה: מעיל. שם מלבוש הוא: יעטני. ענין עטיפה: יכהן. ענין גדולה: תעדה. מלשון עדי וקשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כג): (יא) וכגנה. מלשון גן: זרועיה. מלשון זרעונים: (א) אחשה. ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב): אשקוט. ענין מנוחה: כנוגה. ענין האור וזריחה: כלפיד. הוא העץ אשר מדליקים בו האש המתייבש מחום האש ומעלה שלהבת רב וכן וכלפיד אש בעמיר (זכריה יב): יבער. ידלק: (ב) יקבנו. יפרש אותו כמו אשר נקבו בשמות (במדבר א): (ג) וצניף. מל' מצנפת הכשוי לסבב את הראש: (ד) בעולה. מיושבת כמו תבני בעולה (לעיל נד): (ו) הפקדתי. ענין מינוי והזכרה: לא יחשו. לא ישתקו: דמי. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא

מצודת דוד

(י) שוש אשיש. אז יאמר ישראל שוש אשיש בתשועת ה' תגל נפשי בעזר אלהי: כי הלבישני וכו'. אז הסב אותי בישע ובצדקה כלבוש המסבב את הגוף וכמעיל המעטף את הלובש: כחתן. כמו החתן אשר יגדיל פארו וכמו הכלה אשר תתקשט כלי תכשיטיה: (יא) כי כארץ. כמו הארץ מוציאה צמח אחר שנרקב ונפסד הגרגיר הזרוע וגו' הגנה המצמחת הדברים הנזרעים בה אחר ההפסד כן יצמיח ה' לישראל צדקה ותהלה: סב (א) למען ציון לא אחשה. לא אשתוק לה עלבון שעשו לציון שהחריבו אותה עד היסוד: לא אשקוט. לא יהיה מנוחה לפני עד אשר יראה הצלחה שתעשה לה כדבר המאיר ומזריח והישועה שאביא עליה יהיה נראה לכל כלפיד את הבוער: (ב) צדקך. הצדקה שאעשה לך: וקורא לך. יהיה נקרא לך שם חדש אשר פי ה' יפרשנו והוא חפצי בה לדרוש עיר לא נעזבה כאמור למטה: (ג) עטרת תפארת. ר"ל תהיה שמורה בידו כעטרת תפארת: וצניף מלוכה. כפל הדבר במ"ש: (ד) לא יאמר לך. לא יאמר עוד עליך שאתה עזובה מה': ולארצך. על ארצך: חפצי בה. רצוני בה ואינה נעזבת ממני: ולארצך בעולה. לארצך יקרא מיושבת ולא שממה: כי חפץ וכו'. לזאת יקרא ירושלים חפצי בה כי חפץ ה' בך ולכל הארץ בכללה יקרא בעולה כי תבעל ותתיישב באנשים: (ה) כי יבעל. כמו שבחור נושא בתולה מתיישבים יחד מבלי פירוד כן יתיישבו בך בניך ולא יתפרדו ממך: ומשוש. כמו השמחה שיש להחתן על כלתו כן ישיש וכו': (ו) על חומותיך. על עסק חומותיך: הפקדתי שומרים. אלה השומרים כינוי על אבני

יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּרִים אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי (ל'. ג')
לָכֶם׃ ז וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־ (י"ז פסוקים עד ועד)
יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה
בָּאָרֶץ׃ ח נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ
וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד (ל')
מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר
תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ ט כִּי (ל')
מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה (ל'. ד' וחסר)
וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ (ל'. ל' וחסר)
י עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ (ל' דסמי')
הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן (ל')
הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ יא הִנֵּה יְהוָה (י"ג ר"פ)
הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־ (ו' ל' דסמיך)
צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ
אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ יב וְקָרְאוּ לָהֶם
עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא (ל'. כ"א)
דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃ (ל')

סג א מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ (ל')
בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ (ג'. ל')

תרגום

טַבְוָתַיךְ קֳדָם יְיָ לָא פָּסֵיק
לְכוֹן׃ ז וְלָא יִפְסוֹק דָּכְרַנְהוֹן
מִן קֳדָמוֹהִי עַד דִּיתַקֵּן וְעַד
דִּישַׁוֵּי יָת יְרוּשְׁלֶם תּוּשְׁבַּחְתָּא
בְּאַרְעָא׃ ח קַיֵּים יְיָ בִּימִינֵיהּ
וּבִדְרַע תּוּקְפֵיהּ אִם אֶתֵּן יָת
עִבּוּרִיךְ עוֹד מֵיכַל לְבַעֲלֵי
דְּבָבַיִךְ וְאִם יִשְׁתּוֹן בְּנֵי עַמְמַיָּא
חַמְרִיךְ דִּלְאֵית בֵּיהּ׃ ט אֲרֵי
דְּכַנְשׁוֹהִי לְעִבּוּרָא יֵיכְלוּנֵיהּ
וִישַׁבְּחוּן קֳדָם יְיָ וּדְעַצְרוּהִי
לְחַמְרָא יִשְׁתּוּנֵיהּ בְּדָרַת
קוּדְשִׁי׃ י אֲמַר נְבִיָּא עֲבָרוּ
וְתוּבוּ בְּתַרְעַיָּא אַפְּנוּ לֵב עַמָּא
לְאוֹרַח תַּקְנָא בַּסְּרוּ בְּשׁוּרָן
טָבָן וְנֶחָמָן לְצַדִּיקַיָּא דְּסַלִּיקוּ
הִרְהוּר יִצְרָא דְּהוּא כְּאֶבֶן
תַּקְלָא אֲרִימוּ אָתָא עַל
עַמְמַיָּא׃ יא הָא יְיָ אַשְׁמַע
לְסְיָפֵי אַרְעָא אֱמָרוּ לִכְנִשְׁתָּא
דְּצִיּוֹן דָּא פָּרְקִיךְ מִתְגְּלֵי הָא
אֲגַר עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ עִמֵּיהּ וְכָל
עוֹבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָמוֹהִי׃
יב וְיִקְרוֹן לְהוֹן עַמָּא דְקוּדְשָׁא
פְּרִיקַיָּא דַייָ וְלִיךְ יִתְקְרֵי
בִּיעֲתָא קַרְתָּא דְלָא אִתְרַחֲקַת׃ א מַן אֲמַר אִלֵּין עָתִיד לְאַיְתָאָה מְחָא עַל אֱדוֹם פּוּרְעָנָא תַקִּיפָא עַל בָּצְרָה

רש"י

אבות: אל דמי לכם. אל תחרישו: (ט) יאכלוהו. מוסב על לדגנך: ישתוהו. מוסב על תירושך: עברו עברו בשערים. אמר נביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לבא דעמא לאורח תקנא: (י) סלו סלו המסלה. כבשו הדרך בטי"ן ...קמי"ן בלע"ז סולו לשון מסלה הוא: סקלו מאבן. סקלו המסילה והסליכו אבני מכשול לצדדין. סקלו ושפירייאי"ן בלעז: מאבן. היות שם אבן וכנגד יצר הרע הוא אומר. ויש עוד פותרו על תיקון הדרכים קבוץ הגליות: הרימו נס. לנס פורקא בלעז אות הוא ויקבצו אלי ויביאו לי את הגולים אצלם: (יא) הנה שכרו. שמוכן לתת לעבדיו מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת: (א) מי זה בא מאדום. תנבא הנביא על שעיר ובצרה. אמרו רבותינו שתי טעיות עתיד שר של שעיר לטעות סבור הוא שבצרה היא כבר מדבר שהיתה עיר מקלט. וטעה משום שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד. ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה בצרה מלך לשעיר במות מלכה הראשון וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה בצרה ממואב היא כענין אש על קריות ועל בצרה: (ההיה) הדור בלבושו וצעה אור ברוב כחו והקב"ה משיבו אני

...כלהו ד' וחסר וסי' ואכלו את הבשר בלילה הזה. בחדש השני בארבעה עשר יום בחדש הזה. בשלו את הבשר פתח אהל מועד. מאספיו יאכלהו והללו: בצרה ג' יובב בן זרח. וחברו ...מי זה בא מאדום. אנ"ד:

רד"ק

ביום ובלילה על ירושלם, וגם יש לפרש על כל ישראל בגלותם שהם שומרים וצופים תמיד בנין ירושלם ומזכירים בונה [ירושלם ביום ובלילה בתפלותיהם ובברכותיהם, וי"מ על עובדי השבתך לדיקיא קרתא ירושלם וגו' וכן תרגם יונתן אל תתנו דמי לו ולא יפסוק דוכרנהון מן קדמוהי עד דיתקן ועד דישוי ית ירושלם תושבחתא בארעא, ויש לפרש הפסוק כן על חומותיך ירושלם אמר שהא לירושלם אתי שיבנו חומותיך אל תפחדי שיפלו עוד לעולם כי אני הפקדתי עליהם שומרים כל היום וכל הלילה תמיד: לא יחשו. כי שאר שומרי חומות אם הם ערים בלילה ולא יחשו מלדבר להעיר האחד את חברו וביום הם ישנים. אבל שומרי חומות ירושלם יהיו ערים ביום ובלילה תמיד, והשומרים הם דרך משל כלומר השגחת האל, כמו עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה: המזכירים את ה', אמר כנגד בני הגלות אתם שעליכם להזכיר את ה': אל דמי לכם. לא יהיה לכם דמי ושתיקה והתפללו לפניו תמיד ושפכו לפניו לבבכם עד יכונן ירושלם בחומותיה ובבניניה וישימה תהלה בארץ, הפך מה שהיא עתה כל ימי הגלות חרפה לגוים וקלסה לכל הארצות, ודברים אלה הם דברי האל מראש הפסוק על דרך שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, הננו אתאנו לך כי אתה אלהינו שמזרז אותם על התשובה, ומה שאמר תחלה הפקדתי ואחר כך אמר המזכירים את ה' ואמר אל תתנו דמי לו כן דרך הכתוב, כמו ואל משה אמר עלה אל ה' והדומים לו, ויש לפרש כי המזכירים את ה' הם דברי הנביא כנגד בני הגלות ואמר הואיל וכל ההבטחות הטובות האלה מבטיח אותם האל הזכירו את שמו תמיד שפכו לפניו לבבכם עד יקבץ הגלות ויכונן ירושלם וישימה תהלה בארץ: (ז) ואל תתנו דמי לו. הכפל ענין לחזק ומפורש הוא בפסוק של מעלה ממנו, ואמר דמי לכם, ואמר דמי לו, כי כמו שהמדבר לחברו מתעסק בדברו ומן התמדת דברו מזקיק את את חברו להיות מאזין לו שיתן את לבו לכל דבריו בלא דמי ובלא הפסק, והנה כשיפסוק מלדבר תסיר השתיקה וההפסק לשומע כמו למדבר: (ח) נשבע ה'. כי כאשר יזכור השבועה הוא קיום הדבר בלא תנאי' ואמר נשבע, ואמר אמן, כמו שפירשנו כמו ואל משה אמר עלה אל ה', ואמר בימינו ובזרוע עזו, רוצה לומר כי הכח והיכולת בידו לקיים השלום ולא ישלטו עוד בהם אויבים: ובימינו ובזרוע עזו. הוא כפל ענין במלות

ילדות אהרן וזרוע עזו. ברכוס ו נזיר ג: חמוץ בגדים. מגלה כע מכום יב זוכר אמר:

...זה כי סימן הוא הזרוע שהז באדם, וכן מדבר האל על דרך משל: (ט) כי מאספיו. מן הדגיש והוא מן הקל וכמוהו רבים, וטעם והללו את ה' רמז למעשר שני ונטע רבעי, וזהו כי מאספיו ...אוהו, שהיו נאכלים לבעלים, ונטע רבעי הוא הלולים לה', וכן במעשר שני היה מחולל ומחלל לאל, והוא שאמר בחצרות קדשי, כי מעשר שני ונטע רבעי לא היו נאכלין אלא בירושלם ...ים מן החומה כמו שכתוב לפני ה' אלהיך תאכלנו, וכל העיר נקרא לפני ה' אלהיך, וכן נקראת חצרות קדשי, והשער כלל הבתים: (י) עברו עברו. הצווי כמו שפירשנו במלת סלו סלו, והכפל ...כן לחזק הענין: בשערים. על דרך עברו משער לשער במחנה: פנו דרך העם, עם ישראל, וענין סלו ומסלה פירשנוהו גם כן שם: סקלו מאבן, לפירוש הראשון שפירשנו שם יהיה פירוש ...לו מאבן שישליכו במסלות אבנים, וזהו פירוש סקלו, ומה שאמר מאבן, רוצה לומר מאבני' גדולות סקלו אותם, ולפירוש השני יהיה פירוש סקלו הסרת האבנים מהדרכים: הרימו נס על ...מים, שיעברו אותם בכל מקום שהם בגלות, וכל זה דרך משל לא שירימו נס ויסקלו דרכים, אלא דרך משל כאומר פנו דרך לפלוני שבא, כי בהגיע עת הישועה יאמרו העמים לישראל לאו ...ו לארצכם כאלו הרימו להם נס כל כך תגלה הישועה לכל: (יא) הנה ה', הנה שכרו אתו, שכר טוב שיתן לישראל על הגלות שסבלו בעבור שמו הגדול: ופעלתו לפניו. והכר פעלתו, ...ר שוכר עומד במקום שנים, ופירוש ופעלתו הפעלה הטובה שעשו הם לאל בהחזיקם בגלות בתורתו ובמצותיו עם הצרו' הגדולות וכנוי וי"ו ופעלתו שב לאל כי פעלתם היא פעלתו כי לשמו יעשוה, וכן ...תפים בבית תפלתי כמו שפירשנו, ולפניו, רוצה לומר עמו כי מה שעמו הוא לפניו ומה שלפניו הוא עמו, ויונתן תרגם הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל עובדיהון גלן קדמוהי: (יב) וקראו. דרושה, ...ך שהיו קוראים לך ציון היא דורש אין לה: עיר לא נעזבה. הפך מה שאמרת עזבני ה': (א) מי זה בא מאדום. נבואה זו על חורבן ארם שעתיד כמו שפירשנו בפרשת קרבו גוים לשמוע, והמשיל האל יתברך

מצודת דוד

...כי ציון שאין להם עסק אחר כי אם יתמידו בבכי ואבל כשומרי החומות שאינם ...מן השמירה והוסיף לומר כל היום וכל הלילה כי מנהג שומרי החומות לישן ...ם ולא כן המה כי יבכו ויתאבלו ביום ובלילה: תמיד לא יחשו. אינה שותקים ...וס זמן וכפל הדבר במ"ש: המזכירים את ה'. כאלו הנביא מזרזם לומר להם ...ם המתאבלים על ציון להזכיר את המקום על בניינה לא יהא שתיקה לכם אלא ...אבלו והזכירו את ה': (ז) ואל תתנו דמי. לא תניחו את ה' לשתוק מלבנותה ...א תפצירו בו עד יכונן את ירושלים על כנה ובנינה וישים אותה לפאר ותהלה ...רב הארץ: (ח) נשבע ה'. הנביא אומר להם בנחמה הן נשבע ה' בימינו ובזרוע ...ו והוא כפל במ"ש: אם אתן. ענין שבועה הוא וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר כך וכך יהיה אם אעשה הדבר הזה וכן אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד ...וב (תהלים פט): אשר יגעת בו. בעבודתו ולאספו אל הבית: (ט) כי מאספיו. המאספים אותו אל הבית הם יאכלו את הדגן: והללו את ה'. על הטובה הטובים ...ובו. את התירוש: בחצרות קדשי. ר"ל בבתים העומדות בחצרות ירושלים עיר הקודש ולא ישתוהו העכו"ם בארצותם: (י) עברו עברו. היא מאמר הנביא ...העכו"ם עברו בשערי העיר ללכת הלאה ופנו ממכשול את הדרך אשר ילכו בו יש"אל לשוב לארצם: סלו סלו המסילה. הרימו והגביהו את המסלה להיות ...שות להיות נוח ללכת: סקלו מאבן. השליכו משם האבנים מהיות נשאר שם אבן מכשול: הרימו נס. הגביהו למעלה נס לרמז את העכו"ם להביא את ישראל ...לם: (יא) השמיע. שבא זמן הגאולה: ישעך בא. ר"ל בא תשועתך: שכרו. גמול השכר שעליו לשלם לישראל הנה מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שעליו ...וע הוא לפניו ומוכן לתתו והוא כפול במ"ש: (יב) להם. לבני ציון: גאולי ה'. הגאולים של ה': ולך. על ציון יאמר: דרושה. ה' דורש בשלומה ולא נעזבה ממנו: סג (א) מי זה בא. הנביא התנבא שעתיד הקב"ה לעשות נקמה בשעיר

מצודת ציון

(ויקרא י): (ז) ואל תתנו. ואל תניחו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא): יכונן. מל' כן ובסיס: (ח) עוזי. ענין חוזק: תירושך. היין כמו ואספת דגנך ותירושך (דברים יא): (ט) מאספיו. ענין הכנסה אל הבית כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): והללו. ישבחו: (י) פנו. מל' הפנה והסרה: סלו. ענין הרמה והגבהה ודוגמתו סלו לרוכב בערבות (תהלים סח): המסילה. ענין שביל ודרך: סקלו. הסירו האבנים וכן ויעזקהו ויסקלהו (לעיל ה): מאבן. מהיות בה אבן וכן ויאסף מגלך (ש"א טו) ור"ל מהיות מלך: נס. כלונס ארוך ובראשו אילן: (א) חמוץ. ענין לכיעה ואין לו דומה ויתכן שהוא הפוך מן תמחץ רגליך בדם (תהלים סח) שהרגל הנבוע מדם נראה כצליע: מבצרה. מלשון מבצר: הדור. ענין פאר ויופי: צועה. ענין

תהלה

רד"ק

יפארך המחריבם לגבור עושה נקמה באויביו ובגדיו אדומים מדם ההרג וכאלו אדם שואל מי הוא זה, והוא עונה אני מדבר בצדקה, כלומר מה שדברתי אני בצדקתי לישראל אמיתי כי אני רב להושיע, כלומר רב כח להושיע ישראל כי במורגן ארם תהיה ישועת ישראל כמו שפירשנו באותה פרשה: חמוץ. אדום, לפי ענין הפסוק: מבצרה. בצרה היתה עיר גדולה לארם לפיכך כינה ארם בשם בצרה: הדור בלבושו. שלבש בגדי נקם: צועה ברב כחו. מניע ומטלטל הגוים ממקום אל קצה, וכבר פירשנו המלה בפסוק מהר צועה להפתח: (ב) מדוע אדום ללבושך. הלמ"ד כלמד לאמות חמס, הרגו לאבנר, והשליחי לאבשלום, והדומים להם, וכל זה דרך משל כמו שפירשנו שדמה האל לגבור הורג באויביו: ובגדיו אדומים. מן הדם וי"ת מה דין יסמקון טורין וגו': (ג) פורה. והנה האל כעונה לשואלין ואמר פורה דרכתי לבדי, הגת נקרא' פורה לפי שמפררי' ומרצצי' בתוכה הענבי' כשדורכים אותה, והמשיל הרשעי' כאלו הם ענבי' בגת והאל דורכם, ומה שאמר לבדי ואין איש אתי, רוצה לומר שאין זכות לישראל והוא היה כעוזר להם אם היה להם זכות, וכבר פירשנו זה בפסוק וירא כי אין איש: גם מעמים אין איש. לעזרתי להנקם באויבי ישראל כי העכו"ם היו אויביהם ובהמה אעשה נקמה: לפיכך אדרכם באפי. שיש לי עליה' על שהרעו לישראל שהגליתי' ביניהם ואני קצפתי מעט והם עזרו לי לרעה: נצחם. דמם יזה על בגדי לפיכך הם אדומים ונקרא הדם נצח לפי שהוא חיי האד' ותוקפו: אגאלתי. כמו הגאלתי והאל"ף תמור' ה"א ההפעל, וכן אתחבר יהושפט כמו התחבר, ואגאלתי ענין טנוף ולכלוך, וכן לחם מגואל: (ד) כי יום. היה בלבי, זמן רב עד שבאה שנת גאולי, ואז יהיה יום נקם בעמים: (ה) ואביט. פירשנו זה הענין בפסוק וירא כי אין איש, ואמר למעלה זרועו וצדקתו, והנה אמר זרועי וחמתי זרועי כמו שפי' שם וחמתי על נקם שיעשה ברשעי' בזמן הישועה לפיכך סמך לו ואבוס עמים: (ו) ואבוס. ענין רמיסה ודריכה כמו בוסה בטיט תבוס: ואשכרם בחמתי. אשקם כוס חמתי עד שישכרו: נצחם. חזקם ותקפם: (ז) חסדי ה'. אמר הנביא על החסדים שעשה לו האל שיעשה לעתיד לעמו אזכור לבני אדם החסדי' שעשה להם בשעבר כדי שיודו וישבחו שמו, ואמר חסדי לבד לפי שהם מרו את דברו והוא הטיב להם בכל דור ודור, לפיכך אמר תהלות ה' כי על אותם החסדים ראוי להלל את ה' כעל כל אשר גמלנו ה' אזכיר אותם החסדים כמו שהיו על כל אשר גמלנו: ורב טוב. שעשה לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו לא לפי מעשיהם: (ח) ויאמר. כאשר לקחם לו לעם כשהוציאם ממצרים אמר אך עמי המה, אלה עמי הם שלקחתים מתוך עם אחר ולקחתים לי לבנים ולא ישקרו בי לעולם: ויהי להם למושיע. כיון שהיה להם למושיע שהושיעם ממצרים אמר שלא ישקרו בו לעולם, ומלת אך היא לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה, אך טוב לישראל אלהים והדומים להם: (ט) בכל צרתם לא צר. כתוב באל"ף וקרי בוי"ו, ופי' שכתוב לא הרבה להם הצרה כי הושיעם ממנה. ופי' הקרי לו לאל צר בצרתם, והקצר

תרגום

לְמֶעְבַּד פּוּרְעֲנוּת דִין עֲמֵיהּ
כְּמָא דְקַיֵים לְהוֹן בְּמֵימְרֵיהּ
אֲמַר הָא אֲנָא מִתְגְלֵי כְּמָא
דְמַלְלֵית בִּזְכוּ סַגְיָא קֳדָמַי חֵיל
לְמִפְרַק: ב מָא דֵין יִסְמְקוּן
טוּרִין מִדַם קְטִילִין וּמֵישְׁרִין
יִפְקוּן כַּחֲמַר בְּמַעְצַרָא: ג הָא
כְּבִיעוּט דְמִתְבְּעִיט בְּמַעְצַרָא
כֵּן יִסְגֵי קְטוֹל בְּמַשְׁרְיַת
עַמְמַיָא וְלָא יְהֵי לְהוֹן תְּקוֹף
קֳדָמַי וְאֶקְטְלִינוּן בְּרוּגְזִי
וַאֲדוּשִׁינוּן בְּחֶמְתִּי וְאֶתְבַּר
תְּקוֹף תַּקִיפֵיהוֹן קֳדָמַי וְכָל
חַכִּימֵיהוֹן אֱסַלְעֵים: ד אֲרֵי יוֹם
פּוּרְעֲנוּתָא קֳדָמַי וּשְׁנַת פּוּרְקַן
עַמִי מְטָת: ה וּגְלֵי קֳדָמַי וְלֵית
גְבַר דְלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וִידִיעַ
קֳדָמַי וְלֵית אֱנָשׁ דִיקוּם וְיִבְעֵי
עֲלֵיהוֹן וּפְרַקְתִּינוּן בִּדְרַע
תּוּקְפִּי וּבְמֵימַר רְעוּתִי
סַעֲדְתִּינוּן: ו וַאֲקַטֵיל עַמְמַיָא
בְּרוּגְזִי וַאֲדוּשְׁשִׁינוּן בְּחֵימְתִי
וְאֶרְמֵי לְאַרַע אַרְעִיתָא קְטִילֵי
גִבָּרֵיהוֹן: ז אֲמַר נְבִיָא טִיבְוָתָא
דַיְיָ אֲנָא מְדַכַּר תּוּשְׁבְּחָתָא
דַיְיָ כְּעַל כָּל דְגַמְלָנָא יְיָ וְסַגֵי
טוּבֵיהּ לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְגַמְלִינוּן כְּרַחֲמוֹהִי וּכְסַגִיוּת טוּבֵיהּ: ח וַאֲמַר בְּרַם עַמִי אִינוּן
בְּנַיָא דְלָא יְשַׁקְרוּן וַהֲוָה מֵימְרֵיהּ לְהוֹן פָּרִיק: ט בְּכָל עִדַן דְחָבוּ קֳדָמוֹהִי לְאַיְתָאָה
עֲלֵיהוֹן עָקָא לָא אֲעִיק לְהוֹן וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמוֹהִי פָּרְקִינוּן בְּרַחֲמָתֵיהּ וּבְמַחֲסֵיהּ עֲלֵיהוֹן הָא שֵׁיזְבִינוּן וְנַטְּ...

ישעיה סג

צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה
רַב לְהוֹשִׁיעַ: ב מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ
וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת: ג פּוּרָה ׀
דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ
אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי
וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי
אֶגְאָלְתִּי: ד כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת
גְּאוּלַי בָּאָה: ה וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר
וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי
זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי: ו וְאָבוּס
עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי
וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם:
ז חַסְדֵי יְהוָה ׀ אַזְכִּיר תְּהִלֹּת יְהוָה
כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב
לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו
וּכְרֹב חֲסָדָיו: ח וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי
הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם
לְמוֹשִׁיעַ: ט בְּכָל־צָרָתָם ׀ לֹא צָר
וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ
וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם

רש"י

אני הוא שהבטחתי לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של צרה וצדק... גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושך... מדוע בגדים אדומים: (ג) ומעמים אין איש אתי. מתייצב לפני להלחם: ויז נצחם. דמם שהוא תוקפו ונצחונו של אדם: אגאלתי... כמו נגאלו בדם (איכה ד): (ה) ואביט ואין עוזר. לישראל... ואשתומם. ל' שתיקה... פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע: וחמתי היא סמכתני. חמתי שיש לי בבליים אני קצפתי מעט... עמי והמה עזרו לרעה... סמכתני חיזקה ידי ועוררה... לבי ליפרע מהם ואע"פ ש... ישראל ראוין והגונים לגאול... (ו) ואבוס. ל' מתגולל... ודורך ברגלים כמו מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז) וכמו בוסו את חלקתי (ירמיה יב): נצ... גבורת נצחונם: (ז) חסדי ה' אזכיר. הנביא אמר אזכיר... ישראל את חסדי ה': ורב טו... אזכיר אשר גמל לבית ישר... ברחמיו: (ח) אך עמי המ... אע"פ שגלוי לפני שיבגדו... מכל מקום עמי הם והרי... לפני כבנים אשר לא ישקרו... (ט) בכל צרתם. ... עליהם: לא צר. לא... להם כפי מעלליהם שהיו ראוי... ללקות כי מלאך פניו... מיכאל שר הפנים... לפניו הושיעם תמיד בשליחו... של

פורה ב' חסר וג' מ"ל וסי'... לעיל בסיפרא ס"ס י': ואין... ו' דסמיכי וסי' נמסר במלכ... סים י"ד: תהלות ד' ג' מ"ל... חסר וסי' חסדי ה' אזכיר. ... תהלת עשה פלא. ואתה... יושב. לא נכחד מבניהם. ... ותהלות ה' יבשרו. דאוריי'... ומלאך ב' פתחין וסי' ו... הברית. ומלאך פניו הושי...

תולדות אהרן ויז נצחם. ברכות נח חולין לב: יום נקם. סנהדרין צט: ותמכי. עקדה שער לג: בכל צרתם. תענית טז סוטה לא זוכר...

מצודת ציון

ענין הטרוד והטלטול כמו צועה זונה (ירמיה ב): (ב) ללבושך. על לבושך: כדורך. מלשון דריכה ורמיסה: בגת. כן שם הכלי שדורכים שם הענבים להוציא היין וכן גת דרך ה' (איכה א): (ג) פורה. הגת תקרא פורה כי שם מפררים הענבים להוציא היין וכן חמשים פורה (חגי ב): ואדרכם וארמסם. ענינם אחד וכפל הדבר במ"ש: ויז. מל' הזאה ושפטוף: נצחם. הוא הדם שהוא כח האדם וחזקו והוא מלשון וגם נצח ישראל (ש"א טו): אגאלתי. ענין לכלוך כמו לחם מגואל (מלאכי א) והאל"ף מתת הה"א: (ה) ואשתומם. ענין תמהון והתבוננות וכן וישתומם כי אין מפגיע (לעיל נט): (ו) ואבוס. ענין רמיסה כמו כגבורים בוסים (זכריה י): ואשכרם. מלשון שכרות ובלבול הדעת: נצחם. דמם: (ז) גמלנו. מל' גמול ותשלום טובה: (ט) ובחמלתו. מלשון חמלה ורחמנות: וינטלם. ענין הסבל והמשא כמו כי נטל עליו (איכה ג) ולתוספות ביאור אמר

מצודת דוד

תחלה והנביא מדבר בלשון הנוהג בבני אדם לבושי בגדים אשר בהרגם את מי... הדם על בגדיהם ולזה אמר כאלו ישאלו מי הוא זה הבא מאדום מולבש בגדים... מעיר הבצורה היא כרך גדול וכו': זה הדור בלבושו. הלא זה הנה... בלבושו המפואר ומה זה נתלכלכו בדם: צועה ברב כחו. הלא ברוב כחו... ומטלטל את כל הרוצה ממקום למקום ואין מי עומד נגדו ומה זה הדם על לבו... אני מדבר בצדקה. כאלו המקום משיב לומר אני הוא זה המדבר והמבשר לעשו... צדקה לישראל ואני הוא המרבה להושיע כאשר הבטחתי: (ב) מדוע אדום ללבושך... כאלו ישאלו גם אותו מדוע הנה אדומים על לבושך ובגדיך המה כבגדי ה... בגת להוציא היין מן הענבים שיש על בגדיו כתמים אדומים מתמצית היין: (ג) פורה דרכתי לבדי. כאלו המקום ישיב לומר אני לבדי דרכתי גת הענבים ר"ל לא בזכות... אם בצדקתי לבד הרגתי השר להוציא דמו כמו שדורכים בגת להוציא היין: ומעמים. אין מי לעמוד עמדי במלחמה: ואדרכם. אם כן אני דורך גם אותם... ואני רומס אותם בחמתי: ויז נצחם. ודמם מטפטף על בגדי ולכלכתי כל מלבושי וכ"ז הוא דרך משל מלשון הנוהג בבני אדם: (ד) כי יום נקם בלבי. זמן רב... בלבי יום הנקם: ושנת גאולי באה. בא זמן לגאול את עמי ולעשות הנקם: (ה) ואביט. הייתי מסתכל אם אמצא עוזר אבל אין עוזר ר"ל הסתכלתי אם יש זכות בידם... שיהיה עוזר וסעד אל הגאולה ולא מצאתי בהם זכות: ואשתומם. עמדתי בתמהון והתבוננתי אם אמצא בהם זכות להיות סומך את הגאולה ואין סומך וכפל הדבר ב... ותושע לי זרועי. הזרוע שלי הושע לי ואם אין בהם זכות: וחמתי. החמה שיש לי על הבבליים היא תסמוך אותי לגאול את ישראל ולעשות בהם נקם: (ו) ואבוס. ארמוס את הבבליים באפי ואשכר אותם בכוס חמתי (המשיל חמת המקום ליין המשכר המבלבל דעת האדם): ואוריד לארץ נצחם. את דמם אשפוך לארץ: (ז) חסדי ה' אזכיר. אמר הנביא אזכיר את ישראל חסדי ה' שעשה עמהם אשר מהראוי להרבות תהלות ה' כפי הראוי לחללו על כל הטובה אשר גמלנו ה' ורב הטוב... לישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ולא בצדקותינו: (ח) ויאמר. כשהוציאם ממצרים אמר אך המה לבד עמי המה ובהם בחרתי מכל העכו"ם ולבנים... לי ולא ישקרו בי לעזבני ולכן היה להם למושיע: (ט) בכל צרתם. בכל זמן שהיו בצרה היה לו צר: ומלאך פניו. מלאך המשמש לפניו הושיעם

…מקום : (י) והמה מרו. הקניטו כמו ממרים הייתם : (יא) ויזכור ימי
…ם משה עמו. הנביא מתאונן ואומר בל' תחנה היום בגולה זוכר
…ו את ימי עולם את ימי משה ובזכרתו הוא אומר איה משה רועה המעלם
…סוף : את רועי צאנו. דמיון רועה המעלה את צאנו איה הוא אשר שם
…ב"ב ישראל את רוח קדשו של
…ה ולמדנו חוקים ומשפטי':
(יב) מוליך לימין משה זרוע
…תפארתו. הקב"ה היה מוליך
…ימין משה את זרוע גבורתו
…כל עת שהיה צריך לעזרתו
…הקב"ה היה זרועו מוכן
…לנו : (יג) כסוס במדבר.
…נו נכשל לפי שהיא ארץ
…ה כן לא נכשלו בתהום :
…כבהמה. אשר בבקעה
…ובקעה היא ארץ חלקה
…בה מכשול קונשיי"א בלעז:
…. תנהלם כמו (לעיל מט)
…לפניו גוים כן רוח ה'
…הנהיגנו לתהום ועשה בו דרך
…: כן נהגת עמך. כן
…הכל כמו שאמרנו נהגת
…: (טו) איה קנאתך.
…גבורה : המון מעיך. שהיו
…ים להמות עלינו כאשר
…כענין שנאמר (ירמיה לא)
…כן המו מעי לו והמון רחמיך
…הומים אלינו עתה התאפקו
…נמנעו מהיות הומים עלינו
…מאז : התאפקו. כמו
…ויתאפק ויאמר שימו לחם
…(בראשית מג) נתאפק ולא
…את אשר נכמרו רחמיו
…: (טז) כי אתה אבינו.
…להביט ולראות בצרותינו:
כי

כָּל־יְמֵי עוֹלָם׃ י וְהֵמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ י' ר"פ
אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב ב'
הוּא נִלְחַם־בָּם׃ יא וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם י"ב פתחין
מֹשֶׁה עַמּוֹ אַיֵּה ׀ הַמַּעֲלֵם מִיָּם אֵת ל' . ל'
רֹעֵה צֹאנוֹ אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ אֶת־ ד'
רוּחַ קָדְשׁוֹ׃ יב מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה ל'
זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם ב' ומ"ל
לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם׃ יג מוֹלִיכָם
בַּתְּהֹמוֹת כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ׃ ל' . ב' דגש
יד כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵרֵד רוּחַ יְהוָה
תְּנִיחֶנּוּ כֵּן נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ ל' . ל'
שֵׁם תִּפְאָרֶת׃ טו הַבֵּט מִשָּׁמַיִם
וּרְאֵה מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ אַיֵּה כרוב הספרים חסר
קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶךָ הֲמוֹן מֵעֶיךָ ג' בליש'
וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הִתְאַפָּקוּ׃ טז כִּי־אַתָּה ל'
אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל ל' . ל"ג

וְסוֹבְרִינוּן כָּל יוֹמֵי עָלְמָא׃
י וְאִינוּן סָרִיבוּ וְאַרְגִיזוּ עַל
מֵימַר נְבִיֵי קוּדְשֵׁיהּ וְאִתְהַפַּךְ
מֵימְרֵיהּ לְהוֹן לִבְעֵיל דְבָב הוּא
אַגִיחַ קְרָבָא בְהוֹן׃ יא וְחָס עַל
יְקַר שְׁמֵיהּ בְּדִיל דוּכְרָן
טַבְוָתֵיהּ דְמִן עָלְמָא גְבוּרָן
דַעֲבַד עַל יְדֵי מֹשֶׁה לְעַמֵיהּ
דִלְמָא יֵימַר אָן דְאַסְקִינוּן מִן
יַמָא אָן דְדַבְּרִינוּן בְּמַדְבְּרָא
כְּרַעְיָא לְעָנֵיהּ אָן דְאַשְׁרֵי
בֵינֵיהוֹן יַת מֵימַר נְבִיֵי
קוּדְשֵׁיהּ׃ יב דַבַּר לִימִינָא
דְמֹשֶׁה דְרַע תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בְּזַע
מֵי יַמָא דְסוּף מִן קֳדָמֵיהוֹן
לְמֶעְבַּד לֵיהּ שׁוּם עָלַם׃
יג דַבְּרִינוּן בֵּין תְּהוֹמַיָא
כְּסוּסְיָא דִי בְמַדְבְּרָא לָא
מִתְּקַל כֵּן אַף אִינוּן לָא
אִתְּקִילוּ׃ יד כִּבְעִירָא דִי
בְמֵישְׁרָא מִדַבְּרָא מֵימְרָא דַיָי
דַבְּרִינוּן כֵּן דַבַּרְתֵּיהּ לְעַמָךְ לְמֶעְבַּד שׁוּם דְתוּשְׁבְּחָא׃ טו אִסְתְּכֵי מִן שְׁמַיָא וְאִתְגְלֵי
…וֹר קוּדְשָׁךְ וְתוּשְׁבַּחְתָּךְ אָן פּוּרְעָנוּתָךְ וּגְבוּרָתָךְ הֲמוֹן טַבְוָתָךְ וְסַגִיוּת רַחֲמָךְ עֲלַי יִתְחַסְנוּן׃ טז אֲרֵי אַתְּ
הוּא דְרַחֲמָךְ עֲלָנָא סַגִיאִין כְּאַב עַל בְּנִין אֲרֵי אַבְרָהָם לָא אַסְקָנָא מִמִצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לָא עֲבַד לָנָא

י' ר"פ בקריאה וסי' והמה טרם ישכבון . והמה לקחו את אשר עשה מיכה . והמה מביאים איש מנחתו דמלכים . והמה אמרו אל
…יהי ה' . והמה מרו ועצבו את רוח . והמה אם ישמעו ואם יחדלו . והמה כאדם עברו ברית . והמה לא ידעו מחשבת ה' . והמה
עזרו עם דוד דד"ה . והמה לשואה יבקשו נפשי :

…ות אהרן משה עמו . זוהר נח (סנהדרין צח סוטה כ) : לימין משה . זוהר וילך : הבט משמים . חגיגה יב : אתה אבינו . שבת פט עקדת שער קג
זוהר ויגש :

ותקצר נפשו בעמל ישראל, והכל דרך משל, ודברה תורה בלשון בני אדם וי"מ בכל צרתם לא צר
קדמוני וגו' ורז"ל כתבו על הפסוק הן יקטלני לא איחל, שהוא קרי וכתיב גם כן אמרו לאו האי
אי בלמ"ד אל"ף כתוב אי בלמ"ד וי"ו כתוב וכל היכא דכתוב למ"ד אל"ף לא הוא אלא מעתה בכל
צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא וכי תימא הכי נמי והא כתיב ומלאך פניו
הושיעם אלא משמע הכי ומשמע הכי ומלאך פניו הושיעם מסבב סבות להושיעם והסבות יצאו מלפניו
לא שיהו מקרה, והסבה הקרא מלאך
גאלם מהצרה שהם בה כן יעשה עמהם
בכל דור ודור, וזהו שאמר כל ימי
עולם : וינטלם. וינשאם, השרש ענין
במלות שונות : (י) והמה מרו. ענין
מרי, כמו מריהם פי : ועצבו. ענין
הכעסה, וכן כמה ימרוהו וגו', אמר
אחר שהיה גואל אותם מהצרה המה
שבו ומרו את דברו ולא שמעו לקולו
ורוח קדשו והוא דברי נביאיו הנאמרי'
ברוח הקדש, וכן ת"י : ויהפך להם
לאויב. הפך שגאלם מיד אויב הוא
נלחם בם והיו עיניהם באים להם
בדרך רעה עד שהיו אומרים זה מיד
האלהים הוא : (יא) ויזכור ימי עולם.
ישראל בגלות בעתות הצרה הוא זוכר
ימים מקדם, וזהו ימי עולם, כששלח
משה לעמו, ועמו, חסר למ"ד
השמוש, כמו ויבא ירושלם, והדומי'
לו, ואמר הנביא בדרך הנבואה כי
ישראל זוכר בגלות אותם הימי' ואומר
הנה ישראל במצרים היו רבים בהם
עובדי עכו"ם כמו שמפורש בספר
יחזקאל, ואעפ"י כן כיון שראה את
עניים רחם עליהם, ואמר וישמע
אלהים את נאקתם ונגלה למשה ואמר
ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרי'
ושלחו להם ועשה עמהם אותו' ומופתי'
והוציאם ממצרים וגאלם, ואעפ"י כן
כשרדפו מצרים אחריהם לא זכרו
הנפלאות שעשה עמהם, ואמרו המבלי
אין קברים במצרים וגו'. ואעפ"י כן
העבירם בים ביבשה והעלם מן הים
ויכסו מים צריהם, ולפיכך הם אומרי'
בגלות ואומרי' איה המעל' מים: את רועי
צאנו. עם רעי צאנו והם משה ואהרן,
ואעפ"י שאנו חוטאים לפניו הלא גם
אבותינו חטאו והיה מושיעם בעת
צרתם למה ארך לנו זה הגלות כל כך
עד שנצטרך לומר איה הוא המושיע
את אבותינו כאלו היום איננו נמצא :
איה השם בקרבו את רוח קדשו.
שהאצלת בהם רוח נבואה מלבד משה
אהרן ומרים היו שבעים זקנים שנאצל
עליהם רוח נבואה גם ביום מעמד הר
סיני היו כולם נביאי', ומי שעשה
עמהם כל זה איה הוא עתה, והנה
עתה נסתלק רוח נבואה משמתו חגי
זכריה ומלאכי שאלו היו עמנו נביאי'
היו מודיעי' לנו קץ הגאולה והיה לנו
נחת רוח בזה אבל אנחנו זה כמה
גלות ואין לנו נביא ולא אתנו יודע עד מה : המעלם, בצר"י ומנהג הפעל בקמץ עם מ"ם הפעלים. כמו אינני רועה, והמפרשים פירשו ויזכר על האל יתברך, ועל הדרך הזה תרגם יונתן :
…וליך לימין משה, עתה ספר איך העלם מים ואיך ירדו בתוך הים, ואע"פ שהוא ידוע אומר כן להגדיל הספור ולהודות האל יתברך כי הנס גדול ופלא מופלא היה שהיה מוליך זרוע תפארתו
…שם שהיה בימינו המטה, ואיך היה מטה משה בוקע הים אלא שהאל שהיה מוליך לימינו זרוע תפארתו והיה בוקע הים מפניהם פירוש מפני ישראל כדי שיאבדו בתוכו : לעשות לו שם עולם. שיזכרו
…כל העמים על זה הדבר הגדול וייראו ממנו, כמו שאמר שמעו עמים ירגזון, כי לא היה צריך זה להעביר ישראל לפאה באחרת כי מאותה הפאה שנכנסו לאותה הפאה עצמה יצאו אלא עשה
…אות ידו הגדולה ולהראות כי בידו הכל אפי' להפך הטבעי' היסודיי' וזהו תפארת לו ושם עולם, וכל זה הראה על ידי משה וישראל עמו מאהבתו אותם : (יג) מוליכם. עוד ספר
…נס שלא תאמר אע"פ שהיה יבש קרקע הים לא היה כל כך יבש שיהיו יכולים ללכת בו בחוזקה או לרוץ בו לפיכך אמר מוליכם בתהומות כסוס במדבר, הוליכם באותה התהומות כמו הסוס
…בדבר שהיא ארץ המישור ואין שם לא אבן ולא טיט שיהיה לו מכשול כן היו הם יכולין לרוץ באותו קרקע הים כל כך נתקשה הקרקע בים כרגע ולא נכשלו בו: (יד) כבהמה. וממשיל עוד לבהמה בקרקע
…מר כי הם ירדו בתוך הים כמו שתרד הבהמה בבקע' בלי עמל, כי המורד מעט והבקעה נוחה כי היה דרך מישור : רוח ה' תניחנו. הכנוי לעמך שזוכר אחר כן. כמו ותראהו את
…והדומים לו, אמר רוח ה' הניח עמך מצריו והרודפים אחריו, ואמר רוח ה' כמו רוחך, וכן ואל משה אמר עלה אל ה', ומלת כן מוסב לדמיון כבהמה, ומנין הפסוק כן כבהמה
…תרד כן נהגת עמך ורוח ה' תניחנו, ויונתן תרגם תניחנו כמו תנחנו, מן נחה את העם, כבעירא דבמישרא מדברא מימרא ה' דברינון : שם תפארת. שם שיהיה לך תפארת וכבוד
…הנה כל זה עשית בימי' הקדמונים ועתה נשכחנו בגלות זה כמה שנים : (טו) הבט. ע"ד כי רם ה' ושפל יראה, ובשמים זבול קדשו ותפארתו כי בהם יראה עזו כי הם עומדים לעד לעולם
…ה לא ישנו ולא יחליפו : איה קנאתך וגבורתך. שהיית מקנא בראות עוני עמך ומראה גבורתך בעמים, איה הם עתה המון מעיך ואיה המון מעיך ורחמיך שאמרת המו מעי לו' רחם ארחמנו נאם
ה'

מצודת דוד

…בגליות הממקום : באהבתו. בעבור אהבתו להם וחמלתו עליהם גאלם מן … הצרה : וינטלם. הכל משאם לתת די מחסורם כל ימי עולם בכל שני הדורות: (י) המה מרו. ר"ל לא כן היה כפי מה שחשב אשר לא ישקרו בו כי המה מרו … לו לפני רוח קדשו : ויהפך. אז הפך להם לאויב להביא עליהם הצרות
…נלחם בם ולא באו במקרה : (יא) ויזכור. בגלות יזכור ישראל את ימי עולם שהיה מקדם כששלח את משה לעמו והחסר למ"ד השמוש במלת עמו : איה המעלם מים.
…מרו איה הוא המעלם אותם מן הים עם רועה צאנו ר"ל על ידי משה שהיה מנהיג את עמו וכאלו יאמרו מדוע לא יעשה עמנו כזאת גם היום : איה השם
…איה הוא השם בקרב משה את רוח הנבואה : (יב) מוליך. מוסב על מלת איה לומר איה המוליך לימין משה את זרוע תפארתו ר"ל חוזק ה' שיהא מוכנת למשה
…את המים : בוקע. איה הבוקע מפניהם מי הים והירדן לעשות לעצמו שם גבורה עד עולם : (יג) מוליכם. איה המוליכם בעומק היה כסוס במדבר במקום
…מישור שאינו נכשל כמו כן לא נכשלו בעומק הים כי היה המקום שוה וישר : (יד) כבהמה בבקעה תרד. כמו הבהמה היורדת ללכת בבקעה
…מאליו בלי מכשול כן רוח ה' הניחנו ללכת בכבד … כן נהגת עמך. ר"ל כך היה הכל כמו שאמרנו באופן זה נהגת עמך לעשות לך תפארת שם
…(טו) הבט משמים. ר"ל הואיל וכן עשית בימים הקדמונים לכן גם עתה הבט משמים וראה ממדור קדשך : איה קנאתך. איה הקנאה והגבורה שהראית
…בימים הקדמונים : המון מעיך. מה שבימים הראשונים היו מעיך הומים עלי ורחמת אותי הנה עתה התחזקו אלי כי אמצת לבבך ומנעת לרחם : (טז) כי
אתה

מצודת ציון

אמר ויגאלם : (י) מרו. מלשון מרי ומרד : (יג) בתהומות. עומק הים : (יד) תניחנו. ענין הנהגה
כמו נחית בצאן (תהלים עז) : (טו) מזבול. ענין מדור כמו בית זבול לך (מ"א ח) : קנאתך.
ענין חימה ונקמה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה) : המון מעיך. הוא ענין הכמרת רחמים
וחמלה וכן על כן המו מעי לו (ירמיה לא) : התאפקו. ענין התחזקות ואמצות הלב וכן ויתאפק
ויאמר

רדק

ה׳ היה המון המעים והיה הרחמים : אלי התאפקו . אני רואה שהתאפקו והחזקו רחמיך אלי ולא נכמרו למהר לרחם עלי ואיך היה זה : (טז) כי אתה אבינו . והאב לא יתאפק על הבן אלא ירחם עליו מיד : כי אברהם לא ידענו . על דרך אבי ואמי עזבוני וה׳ יאספני , כי אף על פי שאברהם אבינו הנה כמה דורות שמת והאב בשר ודם לא ידע בנו או בן בנו אלא בחייו אלא אתה אבינו חי וקיים מעולם ועד עולם ואין לנו לצעוק אלא אליך ובכל הדורות שעברו ושיהיו אתה אבינו ואתה גואלנו מכל צרה ומעולם שמך עלינו , וזכר אברהם כי הוא ראש האבות , ועוד שאמר לו האל כי ביצחק יקרא לך זרע , ואמר ואתן לו את יצחק ולא אמר את ישמעאל , כמו שאמר ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו , וזכר ישראל כי כל זרעו זרע אמת לא כיצחק שיצא ממנו עשו , ואומר ויאהב יצחק את עשו : (יז) למה תתענו ה׳ . בראותינו שלות הרשעים ואורך הגלות לנו והצרות תמידות עלינו , הנה אנו תועים מדרכיך ואומרים אין תקוה עוד ויאלו אתה תתענו בהאריכך גלותינו , ובאמרו תתענו תקשיח לבנו , אינו אומר על כלם אלא רבים מישראל נתיאשו מהגאולה לאורך הגלות וכיון שיש בהם קצת מדבר בלשון כלל וכן אמר הב״ה אל משה עד אנה מאנתם , בעבור קצת העם שיצאו בשבת ללקוט מן , וכן אמר דניאל חטאנו והרשענו והעוינו ומרדנו : תקשיח . ענין אכזריות ורחוק הלב מהדבר הנאהב , וכן תקשיח בניה ללא לה : שוב למען עבדיך . שוב מחרון אפך בנו ואם לא למעננו כי אנחנו חוטאים שוב למען עבדיך , והם האבות ולמען שבטי נחלתך והם י״ב שבטים , ופירוש נחלתך שהיו לך לנחלה כמו שכתוב יעקב חבל נחלתו : (יח) למצער . לזמן מעט ירשו הארץ עם קדשך שנתת להם הארץ נחלה מעט זמן עמדו בה וגלו ממנה כי לא היו בה אלא ארבע מאות ועשר שנה בראשונה ורוב ישראל לא שבו עוד אליה : צרינו בוססו מקדשך . זמן מצער עמדו ובאו צרינו וגרשונו ממנה ולא עוד אלא שבססו ורמסו מקדשך שהיה מקום כבוד ולא היו נכנסים בו אלא יחידים : (יט) היינו מעולם . היינו אנחנו תחת ממשלתך לא צרינו כי לא משלת בם ולא נקרא שמך עליהם ואיך באו הם תחתינו בארץ ירושתנו : לוא קרעת שמים ירדת . דרך שאלה שמא קרעת שמים וירדת לדבר עמהם כמו שעשית לנו ואם

רש"י

כי אברהם לא ידענו . בצרת מצרים : וישראל לא יכירנו . במדבר כי בני[ו] נסתלקו מן העולם ואתה ה׳ אבינו בכולם נעשית לנו אב . ורבותינו דר[שו] בו כמו שדרשו במסכת שבת : (יז) למה תתענו . כי בידך להסיר יצר הר[ע] כמה שנאמר כחומר ביד היוצר וגו׳ (ירמיה יח) ואומר והסירותי את ל[ב] האבן וגו׳ (יחזקאל לו): תקשיח ל׳ אימוץ לב : (יח) למצער ירשו עם קדשך . גדולת וירושתם זמן מועט היה להם : בוססו . דושו : (יט) היינו . עתה כעם אשר לא בחרת למשל בם מעול[ם] וכאילו לא נקרא שמך עליה[ם] : לוא קרעת שמים . וירד[ת] להצילנו עתה כאשר ירד[ת] להציל מיד מצרים אז מפני[ך] הרים נזולו ברתת וזיע: (א) כקדוח אש . את ד[...] הניחם מלפניו וכאשר כמ[...] תבעה האש כשתתן גחלת [...] מתכת במים, יעלו המ[...] אבעבועות כל זה עשית במצ[רים] ויהי ברד ואש מתלקחת בתו[ך] (שמות ט) אבל י״ת כקדוח [...] המסים על אליהו בהר הכרמל שנאמר בו גם המים אשר בתע[לה] לחכה (מלכים א טו) : להו[דיע] שמך לצריך. כענין שנא׳ באות[ה] מכה ואלם בעבור ז[את] העמדתיך וגו׳ (שם) לו ע[...] עתה כן אז מפניך גוים ירגזו : (ב) בעשותך . במצרים ו[...] האויבים נוראות אשר לא הי[...] מקוים שתעשה לנו כל [...] נוראות שלא היינו הגונים ל[...] ירדת . להר סיני אז מ[...] הרים נזולו כך פי׳ דונש [...] לברט : (ג) ומעולם לא שמ[עו] כאותן נוראות שנעשות ל[...] מכל העכו״ם לפני כן וגם [...] לא ראתה אלהים אחר ז[...] אשר יעשה האלהים למחכ[ה] מה שעשית אתה למחכה[...] אבל

לֹא יַכִּירָנוּ אַתָּה יְהוָה אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ
מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ׃ יז לָמָּה תַתְעֵנוּ יְהוָה
מִדְּרָכֶיךָ תַּקְשִׁיחַ לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ
שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי נַחֲלָתֶךָ׃
יח לַמִּצְעָר יָרְשׁוּ עַם־קָדְשֶׁךָ צָרֵינוּ
בּוֹסְסוּ מִקְדָּשֶׁךָ׃ יט הָיִינוּ מֵעוֹלָם
לֹא־מָשַׁלְתָּ בָּם לֹא־נִקְרָא שִׁמְךָ
עֲלֵיהֶם לוּא־קָרַעְתָּ שָׁמַיִם יָרַדְתָּ
מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ׃
סד א כִּקְדֹחַ אֵשׁ הֲמָסִים מַיִם
תִּבְעֶה־אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שִׁמְךָ לְצָרֶיךָ
מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם יִרְגָּזוּ׃ ב בַּעֲשׂוֹתְךָ
נוֹרָאוֹת לֹא נְקַוֶּה יָרַדְתָּ מִפָּנֶיךָ הָרִים
נָזֹלּוּ׃ ג וּמֵעוֹלָם לֹא־שָׁמְעוּ לֹא
הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ

פְּרִישָׁן בְּמַדְבְּרָא אַתְּ הוּא יְיָ
וְרַחֲמָךְ עֲלָנָא סַגִיאִין כְּאָב עַל
בְּנִין פָּרְקָנָא מֵעַלַם שְׁמָךְ׃
יז לְמָה תְרַחֲקִינָנָא יְיָ לְמִטְעֵי
מֵאוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָמָךְ
כְּעַמְמַיָא דְלֵית לְהוֹן חוּלַק
בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתָךְ לָא יִתְפְּנֵי
לִבְּנָא מִדַּחַלְתָּךְ אֲתֵיב שְׁכִנְתָּךְ
לְעַמָּךְ בְּדִיל עַבְדָךְ צַדִּיקַיָא
דְקַיֶמְתָּא לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ
לְמֶעְבַּד בֵּינֵיהוֹן שִׁבְטֵי אַחְסַנְתָּךְ׃
יח בִּזְעֵיר דִירִיתוּ עַמָּא
דְקוּדְשָׁךְ בַּעֲלֵי דְבָבָנָא דוּשִׁישׁוּ
מַקְדְשָׁךְ׃ יט הָא אֲנַחְנָא עַמָּךְ
דְמִן עָלְמָא לָא לְעַמְמַיָא יְהַבְתְּ
אוּלְפַן אוֹרַיְתָךְ לָא אִתְקְרֵי
שְׁמָךְ עֲלֵיהוֹן לָא לְהוֹן
אַרְכֵינְתָּא שְׁמַיָא אִתְגְלֵיתָא מִן
קֳדָמָךְ טוּרַיָא זָעוּ׃ א כַּד
שְׁלַחְתָּא רוּגְזָךְ כְּאֶשְׁתָּא
בְּיוֹמֵי אֵלִיָהוּ אִתְמַסְיָא יַמָּא מַיָא מְלַחֲבָא אֶשְׁתָּא לְהוֹדִיעַ שְׁמָךְ לְסַנְאֵי עַמָּךְ מִן קֳדָמָךְ
עַמְמַיָא זָעוּ׃ ב בְּמֶעְבְּדָךְ פְּרִישָׁן לָא סַבַּרְנָא לְהוֹן אִתְגְלֵיתָא מִן קֳדָמָךְ טוּרַיָא
זָעוּ׃ ג וּמֵעַלְמָא לָא שְׁמַעַת אוּדֶן קָל גְבוּרָן לָא אֲצֵיתַת לְמִלּוּל זִיעַ עֵין לָא חֲזַת מָא
דַחֲזוֹ עַמָּךְ שְׁכִינַת יְקָרָךְ יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָּךְ דְאַתְּ עָתִיד לְמֶעְבַּד לְעַמָּךְ

תולדות אהרן כקדוח . ב״ק ד : עין לא ראתה . ברכות לד שבת סג סנהדרין צט עכו״ם סה עקרים מ״ד פל״ג :

כך שמעתי מר׳ יוסי והנאני .

מפניך הרים נזלו בעבורם כמו בעבורנו וזה היה ביום מעמד הר סיני שירד כבודו על הר סיני והיה אש ועשן והר חרד ונזדעזע הוא והאחרים שהיו קרובים אליו כמו הר שעיר והר פארן גם כן נזלו מים מהעשן שהיה עליהם אלא שעיקר הדבר היה על הר סיני לפיכך נזכר בתורה הר סיני לו[בד] וכנה היה ההר בוער באש ונוזל מים כי האש והעשן עליו : קרעת שמים . דרך משל , כמו ודלתי שמים פתח , ושמים הוא האויר : נזלו . דגש הלמ״ד לתפארת הקריאה מפני הפסק : (א) [...] את המים , המסים שם שרשו מסס והיתה הסמך ראויה להדגש בחסרון הכפל אלא שבא הנח תמורת הדגש והאחד מן המסים המס , ואש גדול וחזק יקרא אש המסים שממס כל דבר [...] האש הוא על הר סיני : כקדוח . ענין בעירה ושריפה , כמו כי אש קדחה באפי . כי אש קדחתם , והיתה אש שתבעה מים כי האש היתה בהר ומים היו בהר הנה היו המים רותחים והיה [...] עשן כלו בין מקום האש בין מקום המים , כי המים הרותחין יעלו עשן וכל זה להודיע שמך לצריך שאינם יודעים שמך ולא היו מכירים בך ועל ידי הנוראות הודעת להם כי יש אדון בעולם וה[...] יעשה בכל כרצונו יבעיר ההרים שלא כמנהג וטבע העולם , ובעבור שרגזו גוים מפניך כאשר רגזו ההרים שאותו היום נשמע ונודע בעולם : מים תבעה אש . אש הוא הפועל אף על פי שבא [...] והמים הוא הפעל אע״פ שבא ראשון , כי הדבר מבואר כי האש תרתיח המים ואין לטעות בו לפיכך לא הקפידו בראשון ובאחרון : תבעה . ענין רתיחה , לפי שהמים ברתיחתם יעלו אבעבוע[ות] נאמר בזה הלשון , ויש לפרש הענין הזה כלו דרך משל על המלחמות שנלחם האל בעבור ישראל באויביהם : ואמר קרעת שמים וירדת על דרך הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא , [...] ההרים משל על הגדולים , והאש כמו שאמר והיו עמים משרפות סיד : (ב) בעשותך . לא נקוה הנוראות הגדולות שהיית עושה עמנו לא היינו מקוים להם שתעשה בעבורנו כל כך כא[...] שתרד בעבורנו ויזלו ההרים מפניך : (ג) ומעולם לא שמעו . אומות העולם ולא האזינו הנוראות שעשית עמנו ולא שמעו ולא ראו : אלהים זולתך . ר״ל שום אלוה זולתך שיעשה למחכה [...] שעשית

מצודת ציון

ויאמר שימו לחם (בראשית מג) : (יז) תתענו . מלשון טועה : תקשיח . היא מלה מורכבת מן קשה ומן שח ר״ל תקשה ותשית לבנו וכן הקשיח בניה (איוב לט) ועם כי המם בשי״ן וזהו בעבור מלת קשה : (יח) למצער . למעט זמן כמו הלא מצער היא (בראשית יט) : בוססו . ענין רמיסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : (יט) לוא . הוא כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח) : נזולו . ענין הטפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כד) : (א) כקדח . ענין שריפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב) : המסים . מלשון המסה והמגה : תבעה . מל׳ אבעבועות : ירגזו . ענין תנועות הרעדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד) : (ב) נזולו . נטפו : (ג) האזינו . ענין שמיעה והוא מלשון אוזן : זולתך . בלעדיך : למחכה . ענין תקוה כמו לכן חכו לי (צפניה ג)

מצודת דוד

אתה אבינו ה׳ וראוי לאב לרחם על הבנים : כי אברהם לא ידע[נו] עשה עצמו כאלו לא ידענו עם כי נגלה לו בברית לא התפלל עלינו : וישראל ל[א] יכירנו . עשה עצמו כאלו לא הכיר אותנו עם כי בשעה שראה הסולם מוצב [...] ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו הם שרי העכו״ם זו עולה וזו יורדת לא שאל להתפלל עלינו : אתה ה׳ אבינו . בכל ימים שמת לבך עלינו כדרך האב על ה[בן] לבו בחקות בנו : גאלנו מעולם שמך . מימות עולם שמך הוא גאלנו כי בכל [...] אתה הוא הגואל אותנו : (יז) למה תתענו . ר״ל בעבור שלוות הבבליים ואורך ה[גלות] אנו תועים מיראתך וכאלו אתה מתעה אותנו : תקשיח לבנו . בעבור זה הקשי[ת] לבנו והסח מן היראה וכאלו מידך בא והוא כפל ענין במ״ש : שוב . לכן שוב אלינו להשרות שכינתך בינינו כמאז ואם אין בנו מעשים עשה למען עבדי[ך] האבות ולמען השבטים אשר הנחלתם לך לנחלה : (יח) למצער . על מעט זמן ירשו עם קדשך את המקדש ועתה הצרים אותנו הנה בוססו ורמסו את מקד[שך] (יט) היינו מעולם . הלא מעולם היינו אנחנו עם ממשלתך ולא משלת בעכו״ם וחוזר ומפרש לא היה שמך נקרא עליהם כמו שהיה נקרא עלינו להקרא אלהי יש[ראל] לוא קרעת שמים . האם למענם קרעת השמים להיות נפתח וירדת על הארץ ולתת התורה להרעיד ההרים ולהחרידם להיות הזיעה מטפטף מהם מגודל החרד[ה] שירדת למעננו לתת לנו התורה לכן גם עתה עשה עמנו כמאז : סד (א) כקדח אש המסים . ר״ל הנה מאז כלית את הצרים אותנו כמו אש המקדיח ושורף את ה[...] הנמס עד התכלית וכמו חום האש מעלה במים רתיחה ואבעבועות ומוספת והולכת כן הוספת לייסר את הצרים : להודיע . ר״ל ולא בצדקותינו כ״א להודיע [...] שמך אל צריך הם המכחישים בה׳ : מפניך . או חרדו הגוים מפניך : (ב) בעשותך . בעת עשיית פלאות נוראות אשר לא היינו מקוים להם כי לא היינו כדאים ל[...] כאלה : ירדת . ר״ל לא היה די באלה כי עוד ירדת למעננו על הר סיני לתת לנו התורה ואז חרדו ההרים מפניך עד שהיו מטפטפים זיעה מגודל הח[רדה] (ג) ומעולם . מימות עולם לא שמעו הבריות ולא האזינו לדברים כאלה : עין לא ראתה

ושיה אתה למחכה לך , וי"ת כן ומעלמא לא שמעת אודן וגו' ובדברי רבותינו ז"ל אמר שמואל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה : (ד) פגעת את שש ועשה צדק . י"א פגיעת המיתה , כלומר סלקת מן העולם הצדיקים שהיו ששים במצותיך ועושים צדק , יש מפרשים פגעת קבלת תחנת הצדיקים , וכן לא אפגע אדם לא כל תחינת אדם עליהם , ולשני הפירושים ענין הפסוק על דרך אבד חסיד מן הארץ , אמר אותם הצדיקים שהיו עושים מצותיך בשמחה אינם בעולם עתה שיעמדו לנו בפרץ כמו שהיו עושים אבותינו : בדרכיך יזכרוך . היו זוכרים אותך בדרכיך שהם י"ג מדות כשהיית כועס על עמך בעונותם היו הצדיקים עומדים לפניך כמו שעשה משה בדבר העגל ובדבר המרגלים , אמר ה' ארך אפים ורב חסד נושא עון וגו' סלח נא לעון העם הזה וגו' : הן אתה קצפת ונחטא . כשהיית קוצף עלינו בעבור שחטאנו לפניך : בהם עולם ונושע . בהם היינו נסמכים כל ימי עולם , כלומר בכל דור ודור שהיו בהם צדיקים והיינו נושעים בהם שהיו מתפללין לפניך בעדינו אבל עתה בגלו' אפסו החסידי' והצדיקים וכלנו אנחנו כטמא אין דבר אלא שתעשה אתה למען שמך : ונחטא . אחר שחטאנו , וכן וירם תולעים ויבאש , אחר שבאש , וכן ויבקע המים אחר שנבקעו המים : (ה) ונהי כטמא . עדים . תרגום ספחת עדיא , ויש מפרשים מתרגום הרה מעדיא , כלומר כשלד בגדים מלוכלכים בדם , ויש לפרש בגד המרטוט ובלוי , וכן בדברי רבותינו ז"ל המשמשת בעדים עד שהוא נתון תחת הכר , והענין אחד כי בגד מלוכלך הוא מוסר מהבריות , אמר אנחנו נשארנו בגלות כמו הדבר הטמא , או כמו בגד עדים שהוא נמאס כן כל צדקותינו אפילו הצדקות שאנו עושי' אינן רצויות אלא נמאסות כי אין אנחנו עושים אותם אלא להתפאר בהם ולהתגדל ולקנאת איש מרעהו , ולפיכך ונבל כעלה כלנו כמו העלה שהוא נובל כן אנחנו נובלים כלנו , וכמו הרוח שנושא העלה הנופל כן ישיאונו עונותינו לזרותינו בכל פאה , ודקדוק מלת ונבל יש אומרים שהוא מבנין הפעל ומשפטו וננבל ובהעדר פ"א הפעל הועלם הנועתם על נו"ן איתן , ויש אומרים שהוא מבנין הפעיל והיה משפט הבי"ת לדגש ובא הנח תמורת הדגש , כמו שבא במלת ויזד יעקב : ועונו . חסר יו"ד הרבים מהמכתב : (ו) ואין קורא בשמך . כמו שהיו חסידים הראשונים עושים , מתעורר , ואין מתעורר , ואין שזכר עומד במקום שנים : להחזיק בך . במצותיך ובדרכיך : כי הסתרת פניך . כי כענין כאשר , כמו כי תוליד בנים , אמר כאשר הסתרת פניך ותמוגגנו ביד עונינו אין קורא בשמך : מתעורר להחזיק בך . כמו שהיו עושים הראשונים שהיו עומדים בפרץ לפניך : ותמוגגנו . ענין המסיסה ואמר ביד עונינו כי לא אתה עשית אלא עונינו : (ז) ועתה ה' . אע"פ שחטאנו לפניך אנחנו בניך ואתה אבינו והאב לא יזנח הבן ואע"פ שחטא לו , והנה אנחנו החומר ואתה יוצרינו והיוצר ישנה החומר מכלי לכלי כאשר ישר בעיני היוצר כן אנחנו בידך ולא כן שאר העכו"ם כי אין השגחתך עליהם תמידה אבל אנחנו בידך כחומר ביד היוצר שעיניו בחומר ועושה כלי , ואם לא ישר בעיניו ישוב ויעשהו כלי אחר , כן אתה עיניך בנו תמיד ופוקד מעשינו ואם חטאנו וקצפת עלינו והנה אנחנו כלי נשחת שוב ועשנו כלי אחר : ואל לעד עונינו והבט כי עמך כלנו , ואע"פ שחטאנו לא יצאנו מתחת רשותך ולא עזבנו שמך הגדול ולא פנינו אל אלהים אחרים לפיכך העבר עונינו ורחם עלינו : (ח) אל תקצוף . הוא : (ט) ערי קדשך . והבט ערי קדשך שהיו מדבר ציון וירושלם שהיו משכן כבודך הנה הם מדבר ושממה , אע"פ שאמר תרבנה שבו הגוים ובנו אותם כיון שאין ישראל עליהם הרי חרבה ושממה מיושבים , ועוד כי בידם תחרב מזמן כי יבאו אדומים ויקחום מיד ישמעאל ויחריבום והנה היא היתה בזה הענין מיום גלות ישראל ממנה : (י) בית קדשנו . אבותינו הללו בו והיה לשרפת אש בראשונה ובשניה , ועודנו בחרבנו , כי לא נבנה מעולם מקום המקדש ביד הגוים : וכל מחמדינו היה . בית המקדש והנה הוא לחרבה זה כמה שנים : (יא) העל אלה איך תוכל להתאפק על אלה ולא תרחם : תחשה . תשתוק כאלו אין אתה שומע לצעקתינו : ותעננו . שאנחנו מעונים בגלות ביד האויבים , וי"ת העל אילין תתחסן ה' וגו' :

נדרשתי

יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־לוֹ׃ ד פָּגַעְתָּ אֶת־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן־אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ׃ ה וַנְּהִי כַטָּמֵא כֻּלָּנוּ וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל־צִדְקֹתֵינוּ וַנָּבֶל כֶּעָלֶה כֻּלָּנוּ וַעֲוֹנֵנוּ כָּרוּחַ יִשָּׂאֻנוּ׃ ו וְאֵין־קוֹרֵא בְשִׁמְךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ כִּי־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמֶּנּוּ וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד־עֲוֹנֵנוּ׃ ז וְעַתָּה יְהוָה אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כֻּלָּנוּ׃ ח אַל־תִּקְצֹף יְהוָה עַד־מְאֹד וְאַל־לָעַד תִּזְכֹּר עָוֺן הֵן הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ׃ ט עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה יְרוּשָׁלַםִ שְׁמָמָה׃ י בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ וְכָל־מַחֲמַדֵּינוּ הָיָה לְחָרְבָּה׃ יא הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְהוָה תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ עַד־מְאֹד׃

ס' ד' כתיב ש"ין וא' כתיב סמ"ך · ונחטא פלוגתא

צדיקיא דמן עלמא דמסברין לפורקנך׃ ד מתרעין קדמך עובדי אבהתנא צדיקיא דהוו רען למעבד רעותך בקשוט ובזכו באורח טובך ורחמך הוו דכירין לדחלתך הא בכל עדן דהוה רגז מן קדמך עלנא על דחבנא בהון בעובדי אבהתנא צדיקיא דמן עלמא אנחנא מתפרקין׃ ה והוינא כמסאב כולנא וכלבוש מרחק כל זכותנא ונתרנא כמתר טרף כולנא ובחובנא כרוחא אתנטילנא׃ ו ולית דמצלי בשמך מתרעי לאתקפא בדחלתך ארי סליקתא אפי שכנתך מננא ומסרתנא ביד חובנא׃ ז ואת יי רחמך עלנא סגיאין כאב על בנין אנחנא טינא ואת בריתנא ועובד גבורתך כולנא׃ ח לא יהי רגז מן קדמך יי בנא עד לחדא לא לעלמא תדכר חובין הא גלי קדמך דעמך אנחנא כולנא׃ ט קרוי קודשך הואה מדברא ציון מדברא הות וירושלם צדיא׃ י בית קודשנא ותושבחתנא אתר דפלחו קדמך אבהתנא הוה ליקידת אשתא וכל בית רגגנא הוה לחרבא׃ יא העל אלין תתחסן יי ואת יהיב ארכא לרשיעיא דמשעבדין

אל' רבותינו שאמרו כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמע עין של נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים : (ד) פגעת את שש ועושה צדק . כמו ויפגע בו וימת (שם א ב) סילקת ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות צדק לדרכי מצותיך היו מזכירים אותך בתפלתם : הן אתה . כשקצפת עלינו על כל אשר חטאנו היינו נושעים בהם מעולם נושענו בתפלתם נושענו מעולם : ונושע . לשון הווה : (ה) ונהי כטמא . מאחר שנסתלקו הצדיקים ממנו : וכבגד עדים . בגד שהוא מרחק כבגד מאוס שכל אומרים הסר . עדים לשון של הסרה : ונבל כעלה . לשון כעלה פלייסט"ר בלעז : ועוננו כרוח ישאנו . וכמוכנא לא איתנטילנא' : (ו) מתעורר . מתגבר על יצרו : ותמוגגנו : ותמסנו : (יא) תחשה ותעננו . שתקת על העשוי לנו עד כאן ... הנביא ותחלתה חסדי ה' :

כתיב ג' בקריאה וחסר וסי' וגו' ה' את צדקתינו . ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו , כי לא על צדקתינו : היתה ד' קמצין וסי' נמסר יש האי סיפרא סי' י"ד :

תולדות אהרן פגעת . תענית ח : וכבגד עדים . ב"ב ט : קורא בשמך . עקרים מ"ד פכ"ג : אבינו אתה . שם מ"ג פל"ג : ערי קדשך . מ"ק כו : מדבר היתה . ר"ה כג מ"ק כו : בית קדשנו . (ברכות ד) :

מצודת דוד

ה . שום עין לא ראתה אשר אלהים זולתך יעשה כדברים האלה אל מי אשר מחכה לו ומאמין בו : (ד) פגעת . הנה עתה סלקת ממנו את הצדיקים אשר כל אחד מהם היה שש לעשות צדק כי היה מצפה שתבוא לידו : בדרכיך יזכרוך . בדרכי מצותיך היו מזכירים אותך בתפלתם : הן אתה קצפת . באמת כאשר אתה קצפת עלינו והקצף היה בעבור כי נחטא לך ודוגמתו הקיצותי ואראה (ירמיה לא) ור"ל שהקיצה היתה על כי ראיתי : בהם עולם ונושע . בכל ימי עולם בטחנו בזכותם שלהם והיינו נושעים על ידיהם והלך לו הקצף אם כי בא על החטא ולא שבנו : (ה) ונהי . ועתה בהסתלקם נהיה כולנו כטמא כי אין מי להגן עלינו : וכבגד עדים וכו' . כל הצדקות שאנו עושים המה כבגד בלוי ומרטוטין כי אינם שלימים רק להתיהר : ונבל כעלה כולנו . ולכן כמשנו ותש כחנו כעלה הכמושה : ועוננו . העונות מקטרגים עלינו ונפרעים מאתנו להיות נעים ונדים כהנושא דבר ומנידו : (ו) ואין קורא . לא יש בנו מי אשר יקרא בשמך להתפלל עלינו : מתעורר . מלת ואין משמשת בשתים לומר אין מי מתעורר להחזיק בך להיות נמשך אחריך להחזיר אותנו למוטב ולשוב אליך : כי הסתרת . כאשר הסתרת פניך ממנו בעבור מעשינו היינו נמסים בעבור עונינו כי אין מי להסיב ממנו לא כמו לשעבר שהיה מי להעביר הקצף ולבטל הגזירה : (ז) ועתה ה' . ר"ל עכ"ז הלא אתה אבינו ודרך האב לרחם על הבן : אנחנו החומר . ר"ל כמו החומר הוא שהושם הכל מן החומר כן הלא אתה בראת אותנו וכולנו המה מעשה ידך והיאך תשחית מעשה ידיך : (ח) עד מאד . אל תרבה לקצוף : ואל לעד וכו' . תזכור העון עד עולם : הן הבט נא . התבונן עתה בנו וראה אשר כולנו המה עמך ומאמינים בך ואין לבב מי פונה מאחריך : (ט) ערי קדשך . הנה ערי קדשך היו כמדבר וגם ציון היתה כמדבר וירושלים היא שממה : (י) ותפארתנו . אשר היינו מתפארים בו : אשר הללוך . אשר בו הללוך אבותינו : לשרפת אש . להיות

להיות

מצודת ציון

ג) : (ד) פגעת . ענין פגישה לרעה בהכאה נסה כמו וה' הפגיע בו (לעיל נג) : שש . ענין שמחה : (ה) ונהי . נהיה : עדים . ענינו מופסד ובלוי ובדרז"ל המשמשת בעדים (נדה ג) ור"ל המרטוטין : ונבל . ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : כעלה . עלי האילן : (ו) מתעורר . מלשון התרה והתגברות : להחזיק . לאחוז : ותמוגגנו . מלשון המגה והמסה : ביד . ר"ל בעבור : (ז) החומר . טיט היוצר : יוצרנו . יאמר על יוצר חרס ועל הבריאה המותחלת : (י) הללוך . מלשון הלול ושבח : מחמדינו . מל' חמוד ואהוב : לחרבה . מל' חורבן : (יא) תתאפק . ענין התחזקות ואמצות הלב : תחשה . ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהלת ג) :

ותעננו

רדק

(א) נדרשתי . והנה האל משיב לבני הגולה כי בעונות אבותיהם שגברו ועבדו עכו"ם ובעונותם בגלות ועברו על המצות ארך הגלות כל כך , ואמר נדרשתי ללא שאלו נדרשתי לאבותיכם ידרשוני ולא שאלוני , וכפל הענין במלות שונות ושלש הענין ורבע שאמר נמצאתי ואמר אמרתי ואמר פרשתי ידי , וכל זה לחזק הענין כי כמה פעמים היה שולח להם ביד הנביאים שובו ואשובה אליכם וכיוצא בענין הזה : לא קורא בשמי . כאלו לא נקרא בשמי עם ה' כן לא פנה אלי : (ב) פרשתי ידי . לקבלם בתשובה אם ירצו וי"ת שלחית נביי וגו' : לא טוב . ר"ל דרך וכן מנהג הלשון , כמו יתיצב על דרך לא טוב , אשר לא טהורה היא , אשר איננה טהורה , והדומים לו : (ג) העם , על פני . ר"ל בירושלם גם בבית המקדש עשו תועבות : בגנות . ר"ל שהיה מנהג תחת כל עץ רענן : על הלבנים . בשעה שהיו שורפין הלבנים היו מעמידין עליהם קטרת לעכו"ם : (ד) היושבים בקברים . לדרוש אל המתים וי"ת דיתבין בבתיא וגו' : ובנצורים ילינו . בחרבות ילינו בלילה שיראו להם השדים לדעתם , כי המזיקים נראים בחרבות למאמינים בהם , וכן ונצורי ישראל להשיב ענין חרבות , וי"ת ועם פגרי בני אנשא דיירין : בשר החזיר . עוברין על כל המצות בתורה : ומרק פיגולים . כולל כל שאר הבהמות טמאות שקצים ורמשים וכלם הם פגולים ונתעבים : ומרק . כמו ואת המרק שפך , כי הוא מרוק הבשר וכליהם נראים באותו השומן הדבק בהם ויכיר אדם כי בשר חזיר ושקצים בשלו בהם אם ירצו לכפור בהם ולומר שלא אכלום , וכתוב ופרק והענין אחד : (ה) האומרים . הם הטמאים אוכלים כל טמא ואומרים למי שהוא טהור אני טהור ממך : קרב אליך . כלומר עמוד בעצמך אל תקרב אלי : אל תגש בי כי קדשתיך . אני קדוש ממך : אלה . שעשו המעשים הרעים האלה ולא הכירו בעצמם כי רע עשו הם מעלים עשן באפי : אש יוקדת , באפי כל היום עליהם ועל זרעם אחריהם , לפיכך ארכה הגלות לבניהם זמן רב : (ו) הנה כתובה , התאוה הגדולה לא נמחת אלא הרי היא כתובה לפני לזכרה תמיד : לא אחשה , ולא אשקוט : כי אם שלמתי , עד אשר אשלם להם משלם רעות אבותיהם המצטרף עם עונותם בגלות אבל העיקר הוא עונות אבותם שגדל : ושלמתי על חיקם , אף על פי שאני עתיד לשלם גמולם לבניהם אחריהם מעשה אשלם לעצמם שעשו הרעה וי"ת כן הא כתיבא קדמי וגו' : (ז) עונותיכם ועונות אבותיכם יחדו , כלומר הנצטרפו אלה עם אלה והאריכו אתכם בגלות : אשר קטרו , אותו המעשה הרע כפרו בי ועבדו עבודת כו"ם , וזהו שאמר חרפוני , כי כשעבדו על הגבעות הנה חרפוני וגדפוני וכפרו בי כי אני צויתים שלא לעבוד עבודת כו"ם כי העובד עבוד' כו"ם כופר בעיקר : ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם , תחלה אמדד להם עצמם פעולתם אל חיקם ואחר כך לבניהם הראשון כתוב אל וקרי על חיקם וזה השני על וקרי אל חיקם : (ח) כה אמר ה' , אמר כנגד בני הגלות אל תתיאשו בעבור זה שאמרתי מן הגאולה כי אף על פי שאשלם לכם עון אבותיכם בהאריכי גלותכם בעונם עם עונותיכם לא אמית אתכם , אלא על כל פנים אוציא אתכם מן הגלות ואשיבכם אל ארצכם אחר שישלם ענשכם , והמשיל לאשכול ענבים שבשל להוציא ממנו התירוש , ואם

ישעיה סה

סה א נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ
נִמְצֵאתִי לְלֹא בִקְשֻׁנִי אָמַרְתִּי הִנֵּנִי
הִנֵּנִי אֶל־גּוֹי לֹא־קֹרָא בִשְׁמִי׃
ב פֵּרַשְׂתִּי יָדַי כָּל־הַיּוֹם אֶל־עַם סוֹרֵר
הַהֹלְכִים הַדֶּרֶךְ לֹא־טוֹב אַחַר
מַחְשְׁבֹתֵיהֶם׃ ג הָעָם הַמַּכְעִיסִים
אוֹתִי עַל־פָּנַי תָּמִיד זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת
וּמְקַטְּרִים עַל־הַלְּבֵנִים׃ ד הַיֹּשְׁבִים
בַּקְּבָרִים וּבַנְּצוּרִים יָלִינוּ הָאֹכְלִים
בְּשַׂר הַחֲזִיר וּפְרַק פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם׃
ה הָאֹמְרִים קְרַב אֵלֶיךָ אַל־תִּגַּשׁ־בִּי
כִּי קְדַשְׁתִּיךָ אֵלֶּה עָשָׁן בְּאַפִּי אֵשׁ
יֹקֶדֶת כָּל־הַיּוֹם׃ ו הִנֵּה כְתוּבָה לְפָנָי
לֹא אֶחֱשֶׁה כִּי אִם־שִׁלַּמְתִּי וְשִׁלַּמְתִּי
עַל־חֵיקָם׃ ז עֲוֺנֹתֵיכֶם וַעֲוֺנֹת
אֲבוֹתֵיכֶם יַחְדָּו אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר
קִטְּרוּ עַל־הֶהָרִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת
חֵרְפוּנִי וּמַדֹּתִי פְעֻלָּתָם רִאשֹׁנָה
עַל־חֵיקָם׃
ח כֹּה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא
הַתִּירוֹשׁ בָּאֶשְׁכּוֹל וְאָמַר אַל־
תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי בְרָכָה בּוֹ כֵּן אֶעֱשֶׂה
לְמַעַן עֲבָדַי לְבִלְתִּי הַשְׁחִית הַכֹּל׃

ל' . י"א . ג' — ו' מ"ל — ל' — י' — ד — ג' . כ"ב — ג' ר"פ — ג' חס' בסיפרא — ל' . ג' — ל' ומ"ל — ומרק ק' — ל' — ל' — ל' וחסר — ג' בליש' — ל' מ"ל בסיפרא — ל' . י' — אל ק' — ל' ומ"ל — ל' וגעיא

תרגום

בְּנָא עַד עָלְמָא׃ א אִתְּתְאֵילִית בְּמֵימְרִי לִדְלָא שְׁאִילוּ מִן קֳדָמַי תְּבָעִית אוּלְפַן אוֹרָיְתִי לִדְלָא תְבָעוּ דַּחַלְתִּי אֲמָרִית הָא אֲנָא מִשְׁתָּאֵיל תְּדִירָא כָּל יוֹמָא לְעַם דְּלָא מְצַלֵּי בִשְׁמִי׃ ב שְׁלָחִית נְבִיַּי כָּל יוֹמָא לְעַמָּא מְסָרְבָנָא דְּאָזְלִין בְּאוֹרַח דְּלָא תַקְנָא בָּתַר עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן׃ ג עַמָּא דְּמַרְגְּזִין עַל מֵימְרִי קֳדָמַי תְּדִירָא דְּבָחִין בְּגִנַּן טַעֲוָתָא וּמַסְּקִין בּוּסְמַיָּא עַל לִבְנַיָּא׃ ד דְּיָתְבִין בְּבָתַיָּא דְּבָנַן מֵעֲפַר קִבְרַיָּא וְעִם פִּגְרֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא דַּיְרִין דְּאָכְלִין בְּשַׂר חֲזִירָא וּרְטַב פִּגּוּל בְּמָנֵיהוֹן׃ ה דְּאָמְרִין רְחֵיק לְהָלָא לָא תִקְרַב בִּי אֲרֵי דְּכֵינָא מִנָּךְ אִלֵּין רוּגְזֵיהוֹן כִּתְנָנָא קֳדָמַי פּוּרְעֲנוּתְהוֹן בְּגֵיהִנָּם דְּאֶשָּׁתָא דְּלָקְיָא בַהּ כָּל יוֹמָא׃ ו הָא כְתִיבָא קֳדָמַי לָא אֶתֵּן לְהוֹן אַרְכָּא בְּחַיַּיָּא אֱלָהֵין אַשְׁלֵים לְהוֹן פּוּרְעֲנוּת חוֹבֵיהוֹן וְאֶמְסוֹר לְמוֹתָא תִנְיָנָא יָת גְּוִיַּתְהוֹן׃ ז חוֹבֵיכוֹן וְחוֹבֵי אֲבָהָתְכוֹן גְּלַן קֳדָמַי כַּחֲדָא אֲמַר יְיָ דְּאַסִּיקוּ בוּסְמִין עַל טוּרַיָּא וְעַל רָמָתָא חַסִּידוּ קֳדָמַי וְאֶתֵּן אֲגַר עוֹבָדֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא עַל חֵינְהוֹן׃ ח כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דְאִשְׁתְּכַח נֹחַ זַכַּאי בְּדָרָא דְטוּפָנָא וַאֲמָרִית דְּלָא לְחַבָּלוּתֵיהּ בְּדִיל לְקַיָּמָא עָלְמָא מִנֵּיהּ כֵּן אַעֲבֵיד בְּדִיל עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא בְּדִיל לְחַבָּלָא כֹּלָא׃

רשי

ה' אזכיר : (א) נדרשתי ל[א] שאלו . הקב"ה משיבו א"א ש... להנקם מהם כי נדרשתי מ... להוכיחם על ידי נביאי והם ... היו שואלים : אמרתי הנני הנני . שובו אלי והנני מ... לקבל : אל גוי לא קורא בשמי . אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי : (ב) פרשתי ידי . כדי לקבלם בתשובה : סורר . סר מן הדרך : (ג) זובחים בגנות . מעמידים עכ... בגנותיהן והם מקטרין בשו... על הלבנים : (ד) היושבים בקברים . שתשרה עליהם ... טומאה של שדים : ובנצורים . הם פגרי המתים שהם נתונ... במצור שאינם יכולים לצא... ומרק פגולים . רוטב נתעב ... ואת המרק שפך (שופטים ...) (ה) האומרים . אל הנדי... קרב אליך עמוד בעצמך ... תגש בי : כי קדשתיך . ... קדשתי וטהרתי יותר ממך ... ת"י : אלה . התועבה ... עשו הנה לעשן חמה בא... (ו) הנה כתובה . חטוא... לפני כבר נגזר דינם ונחת... (ז) עונותיכם . שלהם ... אבותיכם יחדיו אשלם לו... (ח) כאשר ימצ' התירוש באשכול ת"י כמה דאשתכח נח ... בדרא דטופנא : התירוש ... נח שהיה מתוק : באשכול . ... המשוכל ויש לפתור כמשנ... למען עבדי . למען כל ...
ולדיק

שאלו ג' קמצין בקריאה וסי' ... האנשים מצידם ואת פי. הו... לרדת מצרים . נדרשתי ל... שאלו : פרשתי ג' בקריאה ... פרשתי ידי כל היום . כי ב... רוחות השמים . פרשתי ידי ... הלבנים ג' בקריאה וסי' ... תאספון לתת תבן לעם ל... ואת מתכנת הלבנים אש... עשים . ומקטרים על הלב... ראשנה י' בקריאה וסי' ...

תולדות אהרן נדרשתי . עקדה שער ס : המכעיסים . ב"מ נט : קרב אליך . שבועות יח : כתובה לפני . עקרים מ"ד פי"ג :

מצודת ציון

ומענגו . מלשון עינוי : (ב) סורר . מעוות וכן בן סורר ומורה (דברים כא) : (ג) על פני . לפני וכן על פניך יברכך (איוב א) : הלבנים . עשוים מחומר ושורפין בכבשן לשומם בבנין : (ד) ובנצורים . מלשון מצור כמו כעיר נצורה (לעיל א) : ומרק . רוטב מבישול הבשר כמו ואת המרק שפך (שופטים ו) : פגולים . ענין מאוס כמו פגול הוא לא ירצה (ויקרא יט) : (ה) עשן . ענין כעס כמו עלה עשן באפו (תהלים יח) : יקדת . בוערת כמו אש תמיד תוקד (ויקרא ו) : (ו) אחשה . ענין שתיקה : על חיקם . ר"ל על עצמם ובשרם : (ז) חרפוני . מל' חרוף וגדוף : ומדותי . מלשון מדידה : (ח) התירוש . היין כמו ותירושך ויצהרך (דברים יא) : באשכול . ענף

מצודת דוד

... להיות נשרף באש : וכל מחמדינו . כל המקומות שהיה לנו נחמד כל אחד ... חרבה : (יא) העל אלה . וכי על חורבן אלה הדברים תתאפק ותאמץ לב... יכמרו רחמיך : תחשה . וכי החרשת לכשדים אשר כל אלה עשו וכי עוד ... אותנו בידם עד זמן מרובה הלא די במה שעבר : סה (א) נדרשתי . כאלו ... משיב לבני הגולה על תלונתם לומר איך אגאל אתכם הלא המצאתי עצמי ... נדרש בזרם אבל היתה בלא תועלת כי היה היתה לעם אשר לא שאלו לדרוש ... נמצאתי . הייתי ממציא עצמי והיה היתה מבלי תועלת כי היתה לעם אשר לא ... אותי וכפל הדברים פעמים רבות להפלגת הענין והתמדתו כי הרבה לשלוח נביאים להחזירם למוטב ולא הועיל : אמרתי הנני . לקבל תפלתך : אל גוי . ר"ל אבל ... אל גוי אשר לא רצו לקרוא בשמי : (ב) פרשתי ידי . שיתקרבו אלי ואקבל תשובתם כאדם המרמז לחבירו לבוא אליו : אל עם סורר . אבל היתה אל עם סורר ההולכים בדרך לא טוב אחר מחשבות לבם : (ג) העם . הם העם המכעיסים וכו' : על פני . לפני בירושלים מקום השראת השכינה : זובחים . לעכו"ם : בגנות . ... היה להעמיד עכו"ם בתוך הגנות וכן נאמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו) : על הלבנים . בשעה שהיו שורפין הלבנים היו מעמידין עליהם קטורת לשם ע... (ד) היושבים בקברים . שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים : ובנצורים ילינו . היו לנים בין פגרי המתים שאינם יכולים לצאת ממקומם כמו הנתונים במצור ... כפל ענין במ"ש : ומרק פגולים כליהם . כל כליהם בלוע מרוטב מתועב מדבר טמא : (ה) האומרים . לאלה שאינם אוכלים ממאכלים יאמרו גשה אליך לעמוד בק... אל תגש לנגוע בי כי קדשתי ממך ואל תטמא אותי : אלה . הדברים האלה העלו עשן באפי להיות חמתי בוערת כל היום כאש הבוער : (ו) הנה כתובה לפני . ... שעשו כתובה לפני ולא נשכחו : לא אחשה . לא אשתוק עליהם כי אם אשלם גמול והתשלומין יהיה על חיקם ולא לבניהם אחריהם : (ז) עונותיכם . תשלום הגמול ... על עונותיכם ועל עונות אבותיכם יחדיו : אשר קטרו . לעכו"ם : חרפוני . במה שעבדו שמה לעכו"ם בפרסום רב : ומדותי . בראשונה

הנמלא בם : (י) השרון .
חוז שהיה בארץ ישראל :
עכור : כמשמעו :
עוזבי ה' . רשעי ישראל
קו בעכו"ם ומתו ברשעם:
ים לגד . שם עכו"ם
ם על שם המזל ובלשון
יש גד גדי וסיבוק לא :
למניין חשבון הכומרים
מלאים אגנות מזג יין :
. יין מזוג במים כמשפטו
חקור ממסך (משלי כג)
יינה (שם ט) ויש פותרים
לכשדים שמניתם עליכם
מניתי אתכם שלא נקוד
דגש יורה שהוא לשון
: (יג) עבדי . הצדיקים
ראל) : ואתם . הפושעים
(טו) שמכם לשבועה .
משמכם קללה ושבועה
אם לא יקריבו כאשר
פליני : והמיתך . מיתת
עולם

ט וְהוֹצֵאתִי מִיַּעֲקֹב זֶרַע וּמִיהוּדָה
יוֹרֵשׁ הָרָי וִירֵשׁוּהָ בְחִירַי וַעֲבָדַי
יִשְׁכְּנוּ־שָׁמָּה׃ י וְהָיָה הַשָּׁרוֹן לִנְוֵה־
צֹאן וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ בָּקָר לְעַמִּי
אֲשֶׁר דְּרָשׁוּנִי׃ יא וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְהוָה
הַשְּׁכֵחִים אֶת־הַר קָדְשִׁי הַעֹרְכִים
לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְאִים לַמְנִי מִמְסָךְ׃
יב וּמָנִיתִי אֶתְכֶם לַחֶרֶב וְכֻלְּכֶם
לַטֶּבַח תִּכְרָעוּ יַעַן קָרָאתִי וְלֹא
עֲנִיתֶם דִּבַּרְתִּי וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּעֲשׂוּ
הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בְּחַרְתֶּם׃ יג לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה הִנֵּה עֲבָדַי ׀ יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם
תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם
תִּצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׂמָחוּ וְאַתֶּם
תֵּבֹשׁוּ׃ יד הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב
וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב וּמִשֵּׁבֶר
רוּחַ תְּיֵלִילוּ׃ טו וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם
לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי וֶהֱמִיתְךָ אֲדֹנָי

ב'. ד' · ל' י"ח ס"פ · ל' · ב' · ל' · ל' · ל'. י'. ל'. ב' · ל' · ד' · ב' בטעם בסיפרא · י"ט · ג' · ל'. ג' · ל'

ט וְאַפֵּיק מִיַּעֲקֹב זַרְעָא
וּמִיהוּדָה יָרֵית טוּרַי וְיַחְסְנוּנַהּ
בְּחִירַי וְעַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יִשְׁרוֹן
תַּמָּן׃ י וִיהֵי שָׁרוֹנָא לְבֵית
מִישְׁרֵי עֶדְרִין דְּעָן וּמֵישַׁר
עָכוֹר לְבֵית רְבוּעָה בַּקְרָן
דְּתוֹרִין לְעַמִּי דִּתְבָעוּ דַּחַלְתִּי׃
יא וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבַקְתּוּן
פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אִתְנְשֵׁיתוּ יַת
פּוּלְחַן טוּרָא דְקוּדְשִׁי דִּמְסַדְּרִין
לְטַעֲוָן פָּתוֹרִין וּמְמַזְגִין
לְדַחַלְתְּהוֹן אַגְנִין׃ יב וְאֶמְסַר
יַתְכוֹן לְחַרְבָּא וְכוּלְכוֹן לְקַטְלָא
תִּתְמַסְרוּן חֲלַף דִּשְׁלָחִית נְבִיַּי
וְלָא תַבְתּוּן אִתְנַבִּיאוּ וְלָא
קַבֵּילְתּוּן וַעֲבַדְתּוּן דְּבִישׁ קֳדָמַי
וּבִדְלָא צְבִינָא אִתְרְעִיתוּן׃
יג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יֵיכְלוּן וְאַתּוּן
רַשִׁיעַיָּא תִּכְפְּנוּן הָא עַבְדֵי
צַדִּיקַיָּא יִשְׁתּוּן וְאַתּוּן רַשִׁיעַיָּא
תִּצְחוּן הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא
יֶחְדוּן וְאַתּוּן רַשִׁיעַיָּא תִבְהֲתוּן׃
יד הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יְשַׁבְּחוּן
מִטּוּב לֵב וְאַתּוּן תְּצַוְחוּן מִכְּאֵב
לֵב וּמִתְּבַר רוּחַ תְּיַלְלוּן׃ טו וְתִשְׁבְּקוּן שׁוּמְכוֹן לְקַיָּמָא לִבְחִירַי וִימִיתְכוֹן יְיָ אֱלֹהִים

א' סי' י"ח : וירשוה ד'
: וסי' וירשוה קאת וקפוד
וערב ישכנו בה וירשוה .
עבדי והשיבותים אל הארץ
. ויבנה ערי יהודה
: ומשבר ג' קמצים
וסי' ולא נחלו על שבר .
רוח תילילו . ושברה

ת אהרן לגד . שבת סו
סנהדרין סג נב :
די יאכלו . שבת קנג :

אדם לשמחתו יאמר לו חברו אל תשחיתהו כי ברכה בו כי תירוש יש בו שהוא ברכה וטובה , ואף על פי שיש בו חרצנים וזגים שאין בהם ברכה בעבור התירוש שיש בו כשאירסו
אל אף על פי שיש בהם חוטאים לדיקים יש בהם שהם ברכה לעולם ובעבור הצדיקים אין ראוי להשחיתו אלא כמו שיעשו באשכול שידרכו אותו ויוציאו ממנו התירוש וישליכו ממנו החרצני'
כן יעשה האל בישראל יוציאם מהגלות בהגיע עתם ויצרפם בדרך , כמו שכתוב בנבואת יחזקאל וברותי מכם המורדים והפושעים בי וגו' וי"ת כן כדנן אמר ה' כמא דאשתכח וגו' :
ולאחרי מיעקב זרע , פירוש זרע ברכה , כלומר זרע הראוי ליעקב , וכלל בכלל יעקב עשרת השבטים : ומיהודה , כלל בו בנימן , כי מלכות אחת היו וגלו כאחד , וזכר שתי הגליות שלא יתיאשו
ועשרת השבטים שלא שבו מהגלו בראשונה מבטיח אותם שישובו עוד לארצם וירשוה , ואמר הרי ר"ל הר ציון והר הבית שהוא בחלק יהודה : (י) והיה השרון . לנוה צאן , כמו שהיה , כי השרון
מקום מרעה , וכן כתוב ועל הבקר הרועים בשרון : ועמק עכור לרבץ בקר , וכן העמקים ירבצו בהם הבקר וירעו בהם כמו שהיו ויותר טוב כי ירבצו בטח ולא יפחדו מאויב והעמקי' מקום מרעה גם כן . ומה שזכר עמק עכור לפי שהיה לו שם גנאי מתחיל', אמר עוד לא יזכר אותו השם כי רבץ בקר יקראו עמק ברכה , וכן אמר הושע ואת עמק עכור לפתח תקוה , ולמי תהיה כל זאת הברכה לעמי אשר דרשוני לא לאשר עזבוני , לפיכך אמר אחריו : (יא) ואתם עוזבי השם , אמר כנגד אנשי הדור שהיו עובדים עכו"ם והם יכלו ברשעת' הם ונשמתם ולא יראו בטובת ישראל לעתיד לבא , כמו שאמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו רבים ולא כלם אלא הצדיקים : השכחים , שם התאר , אמר הם השוכחים הר קדשי שהוא בית המקדש מלהקריב עליו קרבן : העורכים לגד שלחן , גד פירושו מזל , כלומר מקריבי' למזל מן המזלות , ואמר רבי משה הכהן שהוא כוכב צדק כי כן יקרא בלשון ערבי : והממלאים למני ממסך , וכן ממלאים , כלומר משלימים ממסך יין , ר"ל נסך למני והוא שם כוכב , ויש מפרשים לככבים שהם מנוים והם שבעה ככבי לכת : (יב) ומניתי , לשון נופל על הלשון , והוא דרך צחות , כמו גד גדוד יגודנו , דן ידין עמו , ועקרון תעקר , ולפי שאמר למני אמר ומניתי , אתם עובדים למנין הככבים ואני אמנה אתכם לחרב ולא יחסר אחד , וכן אמר אחריו כלכם לטבח תכרעו יען : ובאשר לא חפצתי , זה היה מרד להכעיס שבחרתם באשר לא חפצתי : (יג) לכן כה אמר ה' , מה שאמר למעלה מזה הוא כנגד אותו הדור שהיה הנביא בו כמו שפירשנו שהיו עובדים עכו"ם , והם כנגדם אמר זאת הפרשה גם כן לא יתכן זה כי כלם גלו כשגלו צדיקים ורשעים , גם מהצדיקים מתו בחרב כמו שכתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ , אלא מה שאמר ומניתי אתכם לחרב על הרשעים גמורים המכעיסים
ו"ס , אמר שלא נשאר אחד מהם שלא מת בחרב אבל האחרים גלו הצדיקים והאינם צדיקי' גמורים , ואף על פי שמתו מן הצדיקים אל אמונה ואין עול ידע מה שעשה אין נהרהר
והם נאמר כי זאת הפרשה כנגד עולי הגולה כמו שכתיב שיורשה בעלותם מהגלות אינו דבק במה שכתוב למעלה , ועוד שאמר ואתם תרעבו ולא אמר ואתם אלא לאותם שזכר , על
בעיני כי אלה הפסוקים נאמרו דרך משל על שכר העולם הבא , אמר מתחלה עניהם בעולם הזה ומניתי אתכם לחרב' ועתה אמר ענשם לעולם הבא , ואמר הנה עבדי יאכלו , ר"ל השיג
מעלת החכמה העליונה בידיעת האל , והשגה הזאת תענוג הנפש כמו שהאכילה והשתיה תענוג הגוף וכן נאמר גם כן דרך משל הוי כל צמא לכו למים ואמר לכו שברו ואכלו ,
אני אלי ואכלו טוב , כל זה משל לחכמה , וכתוב לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר השם , וכן צמאה נפשי לאלהים , וכן בספר משלי הרבה כזה , ורבותינו ז"ל משלו גם כן שכר
ובא ועניו בזה הענין , והביאו גם כן אלה הפסוקים לראיה , אמרו תנן התם רבי אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך , אמרו לו תלמידיו וכי אדם יודע באיזה יום ימות אמר
שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה , ואף שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו תשובה ומעשים טובים , אמר רבן יוחנן בן זכאי משל למלך שזמן
ולא קבע להם זמן פקחים שבהם קשטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך אמרו כלום בית המלך חסר כלום טפשים שבהם הלכו ועשו מלאכה ואמרו כלום יש סעודה שאין בה טורח
קם המלך את עבדיו הללו נכנסין מקושטין והללו נכנסין כשהן מלוכלכים שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשים אמר הללו ישבו ויאכלו והללו יעמדו ויראו , זוגתי חתנו של רבי
גם ר"מ אומר אף הם נראים כמשמשים אלא אלו ואלו יושבים הללו אוכלים והללו רעבים הללו שותים והללו צמאים , שנאמר לכן כה אמר השם הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי
גם תלמוהו וגו' : (יד) הנה עבדי , מנהג הסעודה לאחר אכילה ושתיה שהם שמחים ישמחו וירונו וירימו קול בשירים ולעקתם תהיה להפך , כי הרמת קול עבדי תהיה מטוב לב והרמת
קולכם

מצודת דוד

ה אמדוד אל חיקם גמול פעולתם ואח"ז אפרע מהם עון אבותם הואיל
ונמעשה אבותם : (ח) כאשר ימצא . ר"ל עכ"ז לא תתייאשו מן הגאולה כי
כאשר ימצא באשכול ענבים גרגרים מבושלים כל צרכם הראויים לעשות מהם
אמר . ר"ל ואם מי רוצה להשחיתו יאמר האומר על תשחיתהו כי יש בו
שהוא ברכה וטובה ואף על פי שיש בו חרצנים וזגים שאינם ברכה מ"מ
לא בעבור התירוש : למען עבדי . הצדיקים אשר בקרבם : לבלתי השחית הכל .
ר"ל לא אשחית בעבור עבדי הצדיקים : (ט) זרע . רצה לומר זרע ברכה הראוי ליעקב : יורש הרי . הר ציון והר הבית : וירשוה בחירי . העם שבחרתי
לא תהיה שממה כמות שהיתה בזמן הגולה : ועמק עכור . אף העמקים העכורים והמקולקלים יהיה לרבץ בקר כי שם ירבצו ושם ירעו מרעה שמן :
בל הטובה הזה יהיה לעמי אשר דרשוני בהיותם בגולה ולא עזבו את ה' : (יא) ואתם . אבל אתם העוזבים את ה' וכפרו בו : השכחים . אשר שכחו את בה"מ
אין שבו לבד ראוי להקריב קרבנות : העורכים . אשר ערכו מאכלים על השלחן להקריב לגד והוא כוכב צדק והיו ממלאים יין מזוג לנסך למני וגם הוא
ב : (יב) ומניתי אתכם לחרב . במנין אמסר אתכם לחרב למען לא יפקד גם : וכולכם לטבח תכרעו . איש לא נעדר מן המנין : יען . בעבור אשר קראתי
ביד עבדי הנביאים לעזוב דרך ההוא ולא עניתם לאמר נעזוב הדרך הרע הזה : ובאשר . בהדבר אשר לא חפצתי אני בחרתם אתם : (יג) לכן וכו' . ר"ל
תענוג שיהיה לכם בעולם הזה עוד תקבלו עונש בעולם הבא כי עבדי הצדיקים יאכלו ר"ל יהנו מזיו השכינה וכן ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות
ל' שנהנו מזיו השכינה כאלו אכלו ושתו : ואתם . אבל אתם עוזבי ה' תהיו רעבים מזה ההנאה כי לא תזכו לזה : הנה עבדי ישתו וכו' . כפל הדבר
ואתם תבושו . על אשר מעלתם בה' : (יד) מטוב לב . מסיבת טוב לב : ומשבר . מסיבת שבר רוח תעסקו ביללה : (טו) והנחתם שמכם . לאחר שתמותון

מצודת ציון

ענף . מגרגרי ענבים כמו ואשכול ענבים (במדבר יג) : ברכה . ר"ל דבר טובה : (י) השרון .
מקום מישור ושמן כמו הרועים בשרון (דה"א כז) : לנוה . ענין מדור : ועמק עכור . עמק
מקולקל וכן ואת עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב) : לרבץ . מלשון רביצה והוא השכיבה לנוח :
(יא) העורכים . ענין סדור : לגד למני . שמות כוכבים : ממסך . יין מזוג כמו לחקור ממסך
(משלי כג) : (יב) ומניתי . מלשון מנין ומספר : לטבח . ענין שחיטה : תכרעו . ענין נפילה על
הברכים : עניתם . מלשון ענייה ותשובה : (יד) ומשבר רוח . ר"ל מצער ויגון : תילילו . מלשון
יללה

הג"ה

קולכם מכיס מכאב לב ומשבר רוח ויהיה קולכם קול יללה : (טו) והנחתם, על עונם כגוף אמר זה כי טוב הנפש לא ידע אדם בו, אלא פירוש כשמעותו מיתת הגוף בחרב תניח
אחריכם שמכם לשבועה ולקללה הפך הצדיק שכתוב בו זכר צדיק לברכה, אבל אתם יזכר שמכ' לקללה כי בחירי יקללו בכם מי שיקללו ויאמרו יהיה כך וכך והמיתך ה' כמו שהמית פלוני ופלו
כמו שאמר על צדקיה ואחאב שקלם מלך בבל, שנ' בהם ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך אלהים כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש : ולעבדיו יקרא ש
אחר, בהפך זה שיהיה שמם נזכר אחריה' לברכה ויתברכו בהם, כמו שאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה : לשבועה, כמו לקללה, וכן אמר בפסוק יתן
אותך לאלה ולשבועה, כי בשבועה יזכיר האדם קללה כמי שאומר אדם בשבועתו יהיה כך וכך אם עשיתי זה, ויונתן תרגם והמיתך ויתיכך ה' אלהים מותא תנינא : (טז) אשר המתברך
וממי יהיה זה שיקללו בחירי ה' הרשעים אחר צאת ישראל מהגלות ויבאו הרשעים לעת הזאת לכליון והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש, כי באותו הזמן המתברך בארץ יתברך באלהי אמן שלא ישאר בעולם שום אמונה ושוב יראה שיתברך וישבע אדם בה אלא באלהי אמן לבד, ואמר בארץ כי בכל העולם תהיה אמונה אחת והיא אמונת אלהי אמן, ופי' אלהי אמן, כמו אל אמונה, כמו שאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, ופי' מתברך מבקש הברכה לעצמו, כמו והתברכו בזרעך, ולא אמר ונברכו בך, והמתברך יאמר אלהי אמן יברכני כמו שברך פלוני ופלוני הצדיקים, וכן לא ישבעו שום שבועה אלא באלהי אמן, כמו שאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון : כי נשכחו הצרות הראשונות, כי עד אותו הזמן לא היה העולם בלא צרות ובלא מלחמות ובאותו זמן יהיה שלום בעולם, כמו שאמר ודבר שלום לגוים, ואמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, וכל כך יהיה שלום עד שישכחו הצרות הראשונות, ובאמרו וכי נסתרו מעיני, כראה כי הכל היה מאת ה' לכל גוי וגוי לא בדרך מקרה, וכן דברו הנביאים מפי ה' על הצרות והמלחמות על כל גוי וגוי טרם בואם : (יז) כי הנני, מרוב הטובה שתהיה כאלו יהיה העולם חדש שמים חדשים והארץ חדשה, כמו שאמר ולא תזכרנה הראשונות, פי' הצרות הראשונות כמו שאמרנו, והחכם רבי אברהם פירש שמים חדשים על הרקיע, אמר שהאל יחדש אויר טוב שיהיו בני אדם בריאים ויחיו שנים רבות גם יוסיף בכח הארץ והנה היא חדשה, ואם כפירושו יהיה זה בכל העמים והנה אמר הכתוב כי כימי העץ ימי עמי לא עמים אחרים : (יח) כי אם שישו, יאמר כנגד ישראל יאמר להם האל שישו וגילו עדי עד מרוב הטובה לא יאמר להם דבר אחר, כלומר שום דבר רע כי אם זה הדבר הטוב : אשר אני בורא, פירוש מחדש, כי כל החדש יקרא בריאה, כמו בראשית ברא אלהים וגו', ואם בריאה יברא ה' : כי הנני בורא את ירושלים גילה, שיהיה שמה גילה ושם עמה משוש, וזכר ירושלים כי אף על פי שיהיה גם בכל העולם תהיה ירושלים העיקר ומשם יצא השלום לעולם והתורה והדרך הטוב שבעבורו יהיה שלום, כמו שאמר על מלך המשיח ודבר שלום לגוים, ואמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם, ורב הטובה והשלום והאריכות הימים בירושלם ובארץ ישראל יהיה, כמו שאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות : (יט) וגלתי בירושלם, לפיכך יהיה שמה גילה כי אני אשמח בה מפני שיעשו בה רצוני וישכון בה כבודי, וכן עמה משוש מפני שאשים בהם שיהיו עבדי ובחירי ועושי חפצי : קול בכי וקול זעקה, כי יבכו בני אדם בעיר על מת בלא זמנו או על חלל או על שבים שנשבו מן העיר וכל זה לא יהיה כי חרב ומלחמה לא יהיה ומיתה שנה לא תהיה כי אם לשנים ארוכים שיהיה האדם מלא ימים כשימות עד שלא יבכו לו, והנה יהיה הפירוש בפסוק שאחריו : (כ) לא יהיה משם, מירושלם, והוא הדין לכל ארץ ישראל אבל ירושלם היא העקר והיא ראש ממלכת ישראל, ופירוש משם כי באמרו לא יהיה, ר"ל לא יצא משם לקבורה : עול, נער, כמו עולל ויונק, כי בן שנים לזקנים והנה הוא זקן ולא מלא את ימיו עד שיהיה בן שבעים, וזה בזמן הזה אבל באותו הזמן לא יאמרו על זקן שמלא את ימיו עד שיהיה בן שלש מאות או חמש מאות שנה ויותר כמו שהיו הדורות הראשונים בתחלת בריאת העולם היו החיים ההם בכלל או ביחידים ולעתיד לבא יהיה בכלל ישראל : כי הנער בן מאה שנה ימות, אם ימות אדם בן מאה שנה וזה יהיה בעונו יאמרו עליו נער מת, ופירש זה ואמר והנה בן מאה שנה יקולל, כלו' כי קללת האל תהיה לו והוא הוא כשימות בן מאה שנה : (כא) ובנו בתים וישבו בהם, כל ימי עמוד הבנין ויותר, וכן ונטעו כרמים ואכלו פריים כל ימי היות נושאי פרי, ופירש הענין ואמר : (כב) לא יבנו, כי כימי העץ שיטעו כן יהיו ימיהם, כמו שאמר לא יטעו ואחר יאכל, ואמר עמי ובחירי כי להם יהיה אריכות הימים לבד ולא דרך גוים לא

מוֹתָא תִּנְיָנָא וּלְעַבְדוֹהִי
צַדִּיקַיָּא יִקְרֵי שְׁמָא אוֹחֳרָנָא׃
טז דְּמִתְבָּרֵךְ בְּאַרְעָא יְבָרֵךְ
בֶּאֱלָהָא קַיָּמָא וּדְמִקַּיֵּם בְּאַרְעָא
יְקַיֵּם בֶּאֱלָהָא קַיָּמָא אֲרֵי
יִתְנַשְׁיָן עָקָתָא קַדְמֵיתָא וַאֲרֵי
מִסְתַּתְּרָן מִן קֳדָמָי׃ יז אֲרֵי הָא
אֲנָא בָרֵא שְׁמַיָּא חַדְתִּין וְאַרְעָא
חַדְתָּא וְלָא יִדַּכְּרוּן קַדְמֵיתָא
וְלָא יִתַּסְקוּן עַל לֵב׃ יח אֱלָהֵין
יֶחְדוּן וִיבוּעוּן בְּעָלַם עָלְמַיָּא
דַּאֲנָא בָרֵי אֲרֵי הָא אֲנָא בָרֵי
יָת יְרוּשְׁלֵם בִּיעָא וְעַמַּהּ חָדֵי׃
יט וְאָבוּעַ בִּירוּשְׁלֵם וְיֶחְדוּן בַּהּ
עַמִּי וְלָא יִשְׁתְּמַע בַּהּ עוֹד קַל
דְּבָכַן וְקַל דִּמְצַוְּחִין׃ כ וְלָא
יְהֵי מִתַּמָּן עוֹד יָנִיק יוֹמִין
וְסָבָא דְּלָא יַשְׁלֵם יָת יוֹמוֹהִי
אֲרֵי דְּחַיָּיב עוֹלֵים בַּר מְאָה
שְׁנִין יְהֵי מָאֵית וּדְחָטֵי בַּר מְאָה
שְׁנִין יִתָּרַךְ׃ כא וְיִבְנוּן בָּתִּין
וְיִתְבוּן וְיִצְבּוּן כַּרְמִין וְיֵיכְלוּן
אִבְּהוֹן׃ כב לָא יִבְנוּן וְאָחֳרָנִין
יָתְבוּן לָא יִצְבּוּן וְאוֹחֳרָנִין
יֵיכְלוּן אֲרֵי כְּיוֹמֵי אִילַן חַיָּיא

יְהוָה וְלַעֲבָדָיו יִקְרָא שֵׁם אַחֵר׃
טז אֲשֶׁר הַמִּתְבָּרֵךְ בָּאָרֶץ יִתְבָּרֵךְ
בֵּאלֹהֵי אָמֵן וְהַנִּשְׁבָּע בָּאָרֶץ יִשָּׁבַע
בֵּאלֹהֵי אָמֵן כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת
הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי׃ יז כִּי־
הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וָאָרֶץ
חֲדָשָׁה וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא
תַעֲלֶינָה עַל־לֵב׃ יח כִּי־אִם־שִׂישׂוּ
וְגִילוּ עֲדֵי־עַד אֲשֶׁר אֲנִי בוֹרֵא כִּי
הִנְנִי בוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַםִ גִּילָה וְעַמָּהּ
מָשׂוֹשׂ׃ יט וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַםִ וְשַׂשְׂתִּי
בְעַמִּי וְלֹא־יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי
וְקוֹל זְעָקָה׃ כ לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד
עוּל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יְמַלֵּא אֶת־
יָמָיו כִּי הַנַּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת
וְהַחוֹטֶא בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל׃
כא וּבָנוּ בָתִּים וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים
וְאָכְלוּ פִּרְיָם׃ כב לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר
יֵשֵׁב לֹא יִטָּעוּ וְאַחֵר יֹאכֵל כִּי־כִימֵי

עולם : ולעבדיו יקרא ש
אחר. שם טוב וזכר לברכה
(טז) אשר המתברך בארץ
כי תהיה יראתי על כולם ומלו
הארץ דעה והמתהלל ומשתב
בארץ יתברך באלהי אמן יתהל
שהוא עבד לאלהי אמן אלו
האמת שאימן ושמר הבטחו
זאת : כי נשכחו הצרות. לכ
יקראוני אלהי אמן : (יז) שמי
חדשים. ויש אומרים שמי
חדשים ממש וכן עיקר
מקרא מוכיח כי כאשר השמי
החדשים וגו' (לקמן סו)
(כ) עול ימים. נער כמו עו
(איכה ב) עול ימים קטן בשני
בן מאה שנה ימות. יהא
עונשין להתחייב מיתה בעונו
שיש בה מיתה כך מפרש בב"ר
יקולל. בעבירה שהיא כריו
נדוי : (כב) כימי העץ. ת"י
הקיים

כשבר נבל : מעיני ד' וסי' ותי
שנתי מעיני. כי נשכחו הצרו
נוחם יסתר מעיני. ויסתר ע'
מעיני :

תולדות אהרן כי הנער. סססס
סת סנהדרין קנ:

מצודת ציון

יללה : (טז) המתברך. ענין התפארות כמו מברך רעהו (משלי כז) : אמן. ענינו כמו אמת : (יח) וגילו. ענין שמחה : עדי עד. עד עולם כמו בטחו בה' עדי עד (לעיל כו) : (יט) וגלתי. מלשון גילה : (כ) עול ימים. קטן בימים והוא מלשון עולל וכן התשכח אשה עולה (לעיל מט) : לא ימלא. לא ישלים : והחוטא. ענין חסרון כמו מחטיאים יתחטאו (איוב מא) : (כב) יבלו. ענין

מצודת דוד

הניחו את שמכם להיות לשבועה לבחירי הצדיקים כי יאמרו בשבועתם אם עשיתי כזאת יקרני כמקרה הרשעים ההם כמו ישימך ה' כצדקיהו וכאחאב וכו' (ירמיה כט) : והמיתך. כל אחד מהם ימות מיתת עולם באבדן הנפש בעולם הבא : ולעבדיו. אבל לעבדיו שדבקו בו יקרא שם אחר לכבוד ולתפארת וכמ"ש ואתם כהני ה' תקראו וכו' (לעיל סא) : (טז) אשר המתברך בארץ. ר"ל כ"כ יגדל שמם עד אשר שכל המתברך והמתהלל בפי האנשים בכל הארץ לא יתהלל בשום דבר כי אם את יתהלל לומר עליו שנדבק באלהים אמת שאימן ושמר ההבטחה ההיא לגדל שמות הדבקים בו : ישבע באלהי אמן. כי כולם יאמינו בו על שהאמין הבטחתו ולכן ישבעו בו וכמ"ש ונשבעות לה' צבאות (לעיל יט) : כי נשכחו. ר"ל כ"כ תרבה הטובה עד שיהיו נשכחים כל הצרות הראשונות שסבלו בהיותם בגולה : וכי נסתרו מעיני. גם מעיני יהיו נסתרים צרות כאלה כי לא יהיה עוד בעולם א"כ לא יהיה נראה : (יז) כי הנני בורא שמים וכו'. ר"ל יהיה רוב טובה בעולם כאלו נברא עולם חדש אשר לא ימצא שם צרות. או הדברים כמשמען וכמ"ש כי כאשר השמים החדשים וכו' עומדים לפני (לקמן סו) : ולא תזכרנה הראשונות. לפי רוב הטובה שיהיה אז לא תזכרנה הצרות הראשונות : ולא תעלינה על לב. כפל הדבר במ"ש : (יח) כי אם שישו. רצה לומר לא יאמר לכם שום דבר כי אם שישו וגילו עד עולם על אשר אני הוא כבורא את השמחה והיא מתקיימת לעולם : בורא את ירושלים גילה. אחדש את ירושלים להקרא גילה ואחדש את עמה להקרא משוש : (יט) וגלתי בירושלים. כי כשהיתה ירושלים חריבה ועמה בגולה לא היתה שמחה לפני המקום לכן אמר כשתהיה בנויה ועמה יהיו בטובה יהיה שמחה לפני המקום : ולא ישמע וכו'. כי לא יבוא עוד עליהם צרות : (כ) לא יהיה משם. לא יצא משם לקבר אדם שהוא קטן בשנים ואף הזקן קצת שלא השלים כל ימיו ולא ימות גם הוא כי אז יאריכו ימי האדם באריכות נפלא : כי הנער בן מאה שנה ימות. ר"ל אם ימות מי בן מאה שנים יאמרו עליו נער מת : והחוטא. הנחסר מן העולם כשהיה בן מאה שנה לקללה תחשב כי עודו נער לפי מרבית חיי האנשים שיהיה אז וכפל הענין במ"ש : (כא) ובנו בתים וישבו. לא ימותו טרם יכלה הבנין עד לא ישבו בה וכן ונטעו כרמים וכו' : (כב) ואחר ישב. על כי ימותו הם עד לא ישבו בה : כי כימי העץ. כימי משך זמן עמידת העץ המתקיים הרבה כאילן חרוב וכדומה מ

[הח]ויים : (כה) יאכל תבן . ולא יצטרך להשחית הבהמה : ונחש . הרי עפר לחמו
[ד]י לו תדיר . ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי שמצינו שנופל ביד בני
[יו]סף שנאמר בית עשו לקש ובית יוסף להבה וגו' (עובדיה א) אבל ביד בני
[...]ר השבטים שנמשלו לחיות לא מצינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן
[א]ת השבטים שנמשלו כאריה
[כג]ון יהודה ודן כיוסף שנמשל
[לש]ור יאכלו אותו שנמשל כתבן :
[(א)] השמים כסאי . איני צריך
[לב]ית המקדש שלכם : איזה
[מקו]ם . אשר הוא כדאי לשכינתי :
[(ב)] ואת כל אלה . השמים
[וה]ארץ ידי עשתה זאת אשר
[...]אמתי שכינתי בתוככם
[...]ותכם נשמעים לי לפי שכן
[...]כי להביט אל עני ונכה רוח
[וח]רד על דברי אבל עתה אין
[...] חפץ בכם שהרי שוחט השור
[...]ה את בעליו וגזלו ממנו
[...]יכך זובח השה דומה לפני
[ע]ורף את הכלב והמעלה את
[המ]נחה הרי הוא לפני כדם
[חז]יר והמזכיר לבונה מקטיר
[לבו]נה כמו אזכרתה (ויקרא ב)
[...]תה ללחם לאזכרה (שם כד):
[...] מברך און . מברך אותי
[ב]שורת אונס מברך און מתעיר
[...]כם זהו פירושו ולשון ברכה
[...]ל בתשורה שהוא להקבלת
[פנ]ים כמו קח נא את ברכתי
[(ב)ר]אשית לג) עש' אתי ברכה
[וצא]ו אלי : גם המה בחרו
[ב]דרכיהם . הם חפצים בדרכים
[...]לו הרעים וגם אני אבחר
[...]חפוץ בתעלוליה' וא"ת מהו גם
[...] דרך לשון עברי לומר שני
[עני]ין זה אצל זה כמו גם בחור
[גם] בתולה (דברים לב) . גם לי
[גם] לך (מלכים א ג) גם אהבה
[גם] שנאה (קהלת ט) לי' ולא
[...]יתו גם הם גם אתם (במדבר
[...]) אף כאן גם הם בחרו וגם
אני

העץ ימי עמי ומעשה ידיהם יבלו
בחירי : כג לא יגעו לריק ולא ילדו
לבהלה כי זרע ברוכי יהוה המה
וצאצאיהם אתם : כד והיה טרם
יקראו ואני אענה עוד הם מדברים
ואני אשמע : כה זאב וטלה ירעו
כאחד ואריה כבקר יאכל־תבן
ונחש עפר לחמו לא־ירעו ולא־
ישחיתו בכל־הר קדשי אמר יהוה :

סו א כה אמר יהוה השמים
כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית
אשר תבנו־לי ואי־זה מקום
מנוחתי : ב ואת־כל־אלה ידי
עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה
ואל־זה אביט אל־עני ונכה־רוח
וחרד על־דברי : ג שוחט השור
מכה־איש זובח השה ערף כלב
מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה
מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם

ו'
ג'. ד'
ג'
ג'
ז' פסוקים ואני ואני
ז'. ג'
ג'
כ' ס"פ בנביאי'
ג'
ד'
ג'
ס'
ג'
ב'. י"ג. ג' מ"ל
ג' מ"ל
ג' חסר

יומי עמי ועובד ידיהון יבלון
בחירי : כג לא יהון לריקן ולא
ירבון למותא ארי זרעא
דברכיה יי אינון ובני בניהון
עמהון : כד ויהי עד לא יצלון
קדמי ואנא אקבל צלותהון
עד לא יבעון מן קדמי אעביד
בעותהון : כה דיבא ואמרא
ירעון כחדא ואריא כתורא
ייכול תבנא וחויא עפרא
מזוניה לא יבאשון ולא יחבלון
בכל טורא דקודשי אמר יי :
א כדנן אמר יי שמיא כורסי
יקרי וארעא כבש קדמי אידין
ביתא דתבנון קדמי ואידין
אתר בית אשריות שכינתי :
ב וית כל אלין גבורתי עבדת
והוא הואה כל אלין אמר יי
ובדין רעוא קדמי לאסתכלא
ביה בדענותן ומכיך רוח
ומשתוי לקבלא פתגמי : ג נכיס
תורא כקטיל גבר דבח אימר
כנקיף כלב מסיק קורבן דם
חזירא קורבן מתנתהון מתנת
אונס אף אינון אתרעיאו :

לא נשאר שמים , ויונתן תרגם כי כימי העץ ארי כיומי אילן חייא , ואפשר שכיון בזה למה שאמרו רבותינו ז"ל עץ חיים מהלך חמש מאות שנה : יבלו בחירי . שיבלה מעשה ידיהם בימיהם , כמו שאמר ולא יבנו ואחר ישב : (כג) לא יגעו לריק , הפך מה שאמר בקללה וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם , אמר להם כי כל יגיעם יהיה לברכה כי לא יבא אויב שיאכל יגיעם ולא שדפון וירקון : ולא ילדו לבהלה , כי לא ימותו בניהם בחייהם שיבהלו במיתתם : וצאצאיהם אתם . כל ימיהם יהיו אתם כי לא ימותו בחייהם , וכפל הענין במלות שונות : (כד) והיה . הפך מה שנאמר בגלות סכותה בענן לך מעבור תפלה : טרם יקראו . פעמים טרם יקראו ופעמים עוד הם מדברי' : (כה) זאב וטלה . כבר פירשנו הענין בפר' ויצא חטר : ונחש עפר לחמו . כמו שהיה לא דבר אחר , כלומר לא ישוך אדם מישראל , כמו שמפרש לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי והיא ארץ ישראל , והמשיל הפורש כנחש יהיה פירוש שלא יהיה מאכלו אלא מין השוה עפר שנאמר כי עפר אתה כי ישראל נאמר עליו בזמן ההוא כי מלאה הארץ דעה את ה' והנה איננו עפר ולא ישוך הנחש עקבו : (א) כה אמר ה' . עתה חזר להוכיח בני דורו הרשעים והוכיחם על דברי הזבחים עם מעשים רעים כמו שהוכיחם בתחלת הספר גם כן למה לי רוב זבחיכם וגו' , אמר השמים כסאי , כלומר וכי סבורים אתם שהבית שאת' מביאי' שם הזבחי' שאני שוכנו ושיכילני . הבית כמו שמכיל הגוף אין זה כי הנה השמים כסאי והארץ הדום רגלי , כמו שאמר שלמה הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי אלא אני לא צויתי על הבית שאשכון אני בו ולא על הזבחים שאוכלם לא צויתי אלא כדי שיכוני ישר' לבם אלי ויהיה להם מקום מיוחד לבא שם להתפלל , ולעלות עולות וזבחים לעורר לבם לבער המחשבות הרעות ולשרפם כדמות הדבר הנשרף על המזבח אם כן אם אתם עושים הרע ובאים לביתי וזובחים לפני ההשדדם הכונה ואין זה מצותי ואין אתם עושים בזה רצוני אלא ההפך ואתם מכעיסים אותי בזה לפיכך אמר השמים כסאי , ומה שאמר כסאי לא שיהיה הוא יתברך גוף שישב בכסא אלא דרך משל כמלך שיושב על הכסא ורגליו בהדום ומצוה על עמו מה יעשו , והכסא גבוה מכובד מההדום לפיכך דמה השמים לכסא והארץ להדום רגלים שהוא ההדום , וכל מה שבשמים ובארץ הוא הכה לכל והכל נעשה במצותו ובגזרתו מן העליונים על התחתונים : ואי זה מקום . הכפל ענין במלות שונות : (ב) ואת כל אלה . ולא השבנו לפי שאמרתי השמים כסאי והארץ הדום רגלי כי הם קדומים כמוני לא כן אלא אני הקדמון לבדי ותדעתי ועשיתי את כל אלה השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה : ויהיו כל אני עשיתים והיו כמו שצויתי ועם כל זה שאני רם על כל רמה אני מביט אל השפלים והענוים והחרדים אל דברי לקיים מצותי אף על פי שאין מקריבין קרבן מי שאינו חוטא אין צריך לקרבן המקריבים קרבן ומעשיהם רעים אין קרבנם לרצון אבל הם לעון ועל זה אומר : (ג) שוחט השור . אמר מי שישחוט השור להקריבו לפני והוא ברשעו הרי אני חושב אותו בשחטו השור כאלו מכה איש ומת , וכן זובח השה להקריבו כאלו ערף כלב להקריבו לפני , וכן מעלה מנחה לפני כאלו מעלה דם חזיר לפני שהם כמו הכלב והחזיר טמאים , וכן מזכיר לבונה כאלו מברך און כי הוא לפני כלומר גזל שהוא און ושוא : מזכיר . מקטיר כמו אזכרתה לה' : מברך . מביא מנחה כמו קח נא ברכתי שענינו כמו מנחתי , וכן קח נא ברכה מאת עבדך מנחה וכן לשאול לו לשלום ולברכו ולהביא לו מנחה , ומה שאמר עורף כלב לפי שאינו בן שחיטה אמר בו לשון עריפה כמו שאמר בפטר חמור וערפתו , וכן וערפו שם את העגלה שהיו מכין אותה

באחד ז' בקריאה וסי' זאב וטלה ירעו כאחד . כל הקהל כאחד . וחברו כל הקהל . כי הטהרו הכהנים . ויעמד ישוע ובניו . בבקר זרע את זרעך ולערב . ויהי כאחד למחצרים . וסי' דובא וכל קהלנא ארכון קמון

[תו]לדות אהרן טרם יקראו . (ברכות ה תענית סה סז) : ונחש . יומא עה : השמים כסאי . ברכות נט חגיגה יב יד קידושין לא סנהדרין ז אבות יג עקדה שער כח זוהר פקודי (חגיגה טז) : הדום רגלי . חגיגה טז : אביט . עקדה שער כח : מברך און . עקדה שער קא :

מצודת דוד

[...] בזה יהיה ימי עמי : ומעשה וכו' . כי יש מעשים שיעשה האדם והוא יזקין [...]ם עדיין נראים חדשים כבנין והמכתב לכן אמר עמי בחירי יבלו מעשה ידיהם [...]ם יראו בחורים וזקנים ומעשה ידיהם יזקינו וירקבו בימיהם : (כג) לא יגעו [לר]יק . לא יהיה יגיעתם לריק ר"ל לא ימותו בניהם בחייהם : לבהלה . למות [...]ייהם להבהיל אותם וכפל הדבר במ"ש : כי זרע . כי זרעם המה זרע ברוכי ה' [...] ימותו בקוצר שנים : וצאצאיהם אתם . כל ימיהם יהיו צאצאיהם עמהם כי לא [ימו]תו בחייהם וכפל הדבר במ"ש : (כד) והיה טרם יקראו . פעמים אענה להם [ש]אלות שאלות לבבם עד לא יקראו להתפלל בפה פעמים כשעוד הם מדברים בתפלה אשמע אני לתת משאלותם : (כה) ירעו כאחד . ולא יטרוף הזאב את הטלה כי אף [הח]יות המורפות לא יטרפו עוד כמ"ש וגר זאב וכו' (לעיל יא) : כבקר . כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה : ונחש עפר לחמו . הנה עפר יהיה מאכלו כתולדתו [...]נתו ולא יזיק למי : לא ירעו . לא יעשו רעה למי ולא ישחיתו את מי : בכל הר קדשי . הוא ארץ ישראל : אמר ה' . כן יאמר ה' : סו (א) השמים כסאי . [...]ה שב להוכיחם ואמר הלא השמים הוא מקום המכון לשבתי והארץ היא הדום רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדות לנוח על ההדרפך : [אי] זה בית . מהו הבית אשר תוכלו לבנות לי שיהיה הגון לי לפי רוב גדולתי : ואי זה מקום מנוחתי . כפל הדבר במ"ש : (ב) ואת כל אלה . אף השמים והארץ [ה]ם קדומים כמוני כי ידי עשתה אותם : ויהיו כל אלה . ואח"ז היו כל אלה אבל אינם קדומים כמוני : ואל זה אביט . ועם שאני רם על רמים עכ"ז אביט ואשגיח [על הש]פלים אל העני ואל מי שרוחו נשברת בעבור הצער והיגון ואל החרד על דברי לעשותם וכאומר אבל לא על המקריבים קרבנות ולבם רחוק ממני : (ג) שוחט [הש]ור . ר"ל כי קרבנות הרשעים אינם מקובלים לפני והשוחט את השור הרי הוא כאילו מכה איש כי דם יחשב ולא לרצון : עורף כלב . כאשם בעיני כאילו ערף את [הכ]לב : דם חזיר . נחשב בעיני כאילו זרק דם חזיר : מזכיר לבונה . המקטיר לבונה הוא מביא תשורה דבר שאינו הגון וראוי : גם המה בחרו . רצה לומר הואיל והמה

מצודת ציון

ענין זוקן כמו יבלו בטוב ימיהם (שם כא) : (כד) אענה . ענין תשובה : (כה) ירעו . מל' מרעה : לחמו . מאכל : ירעו . מלשון רעה : (א) הדום . ענין הדרפך הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב וכן והשתחוו להדום רגליו (תהלים צט) : (ב) ונכה . ענין שבור וכתית כמו ונכאה לבב (תהלים קט) : וחרד . ענין מהירות רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז) : (ג) עורף . ר"ל כורת עורף והוא אחורי הצואר כמו ואם לא תפדה וערפתו (שמות יג) : מזכיר . כן נקרא הקטרת הלבונה כמ"ש והיתה ללחם לאזכרה (ויקרא כ"ד) : מברך . הוא ענין תשורה הבאה להקבלת פנים וכן קח נא את ברכתי (בראשית לג) : און . ענין דבר שאינו ראוי והגון : ובשקוציהם

ובשקוציהם נפשם חפצה: ד גם־
אני אבחר בתעלוליהם ומגורתם
אביא להם יען קראתי ואין עונה
דברתי ולא שמעו ויעשו הרע
בעיני ובאשר לא חפצתי בחרו:
ה שמעו דבר־יהוה החרדים אל־
דברו אמרו אחיכם שנאיכם
מנדיכם למען שמי יכבד יהוה
ונראה בשמחתכם והם יבשו:
ו קול שאון מעיר קול מהיכל קול
יהוה משלם גמול לאיביו: ז בטרם
תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה
והמליטה זכר: ח מי־שמע כזאת
מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום
אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־
חלה גם־ילדה ציון את־בניה:
ט האני אשביר ולא אוליד יאמר
יהוה אם־אני המוליד ועצרתי
אמר אלהיך:

באורחתהון ובשיקוציהון
נפשיהון אתרעיאת: ד אף
אנא אצבי בתברהון וממה
דיצפן לא ישתיזבון חלף
דשלחית נביי ולא תבו
אתנביאו ולא קבילו ועבדו
דביש קדמי ובדלא צבינא
אתרעיאו: ה קבילו פתגמא
דיי צדיקיא דמשתנן לקביל
פתגמי רעותיה אמרין
אחיכון סנאיכון מרחקיכון
בדיל שמי יסגי יקרא דיי
ונחזי בחדותכון ואינון
יבהתון: ו קל אתרגושא
מקרתא דירושלם קלא
מהיכלא קל מימרא דיי
דמשלים גמלא לבעלי
דבבוהי: ז עד לא מיתי עקא
לה תתפריק עד לא ייתי לה
זיע בחבלין על ילידה יתגלי
מלכה: ח מן שמע כהדא מן
חזא כאלין האפשר דתתעביד
ארעא ביומא חד אם יתברי
עמא זמן חדא ארי עתידא
דתתנחים ציון ותתמלי מעם
שבי גלותהא: ט אנא אלהא ברית עלמא מבראשית אמר יי אנא ברית כל אנשא
אנא בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא עתיד לכנשא גלותיך:

רש"י

אני אבחר: (ד) בתעלוליהם. להיות עולל בהם לשון כי התעללת בי (שם כ) ומגורותם. מה שהם יראים: יען קראתי. שמעו שמוע ושובו אלי: ואין עונה. לאמר שמעתי: (ה) החרדים אל דברו. הצדיקים הממהרים בחרדה להתקן אל דבריו: אמרו אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה. ד"א אמרו אחיכם מנדיכם. אשר אמרו לכם סורו טמא (איכה ד) שנאיכם מנדכם. האומרים קרב אליך אל תגש בי (לעיל סה) למען שמי. יכבד ה' בגדולה הקב"ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם: ונרא' בשמחתכ' והם יבושו. הנביא אומר לא כן הוא כדבריהם בשמחתכם נראה והם יבושו למה כי קול שאון שלהם לפני הקב"ה ממה שעשו בעולם וקול יוצא מהיכלו ומקטרג מחריביו ואחרי כן קול ה' משלם גמול לאויביו: (ז) בטרם תחיל. ציון חיל היולדת ילדה את בניה כלומר יתקבצו בניה לתוכה אשר היתה שוממה מהם והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה כי כל העכו"ם יביאום לתוכה: והמליטה זכר. כל יציאת דבר בלוע קרוי המלטה והמליטה איסקמולי"ר בלעז: (ח) היוחל ארץ ביום אחד. היבוא חיל ליולדת לד מלא ארץ בניה ביום אחד: (ט) האני אשביר ולא אוליד. האני אביא את האשה על המשבר ולא אפתח רחמה להוציא עוברה כלומר אני אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל היולדות ועכשיו שמא עכבתי בתמיה

רד"ק

אותם בקופיץ ממול ערפו ופירושו כריתות הערף, וערף קריאתו בשני טעמים והוא פעל כי הטעם הוא מלעיל ערף ולא פנים, וזכר כלב וחזיר לפי שהכלב מפרים פרסה אף על פי שאינו שוסע שסע והחזיר מפריס פרסה ושוסע שסע, והנה שניהם יש בהם לד סימני טהרה והם טמאים, כך הם מראים בעצמם לד מעשה טוב בהקריבם הקרבן והם טמאים במעשים הרעים, ואמר גם המה, פירוש הם שעושים השור וזובחים השה גם המה הם כמו עורף כלב ומעלה דם חזיר למה שבחרו בדרכיהם הרעים: ובשקוציהם נפשם חפצה. לא בדרכי ובמצותי שאמרתי להם אל תשקצו את נפשותיכם: (ד) גם אני אבחר בתעלוליהם. כיון שהם משחיתים דרכיהם גם אני אבחר בהשחתת מעשיהם, וכן ובעלילותם הנשחתות, והדומים להם ענינם מעשה הרע והשחתה: ומגורתם. מה שהם יראים ממנו והוא החרב והרעב אביא להם: יען קראתי. להם על ידי הנביאים להשיבם לדרך הטובה: ואין עונה. כלומר אין מקבל דברי: (ה) שמעו. מנדיכם, מרחיקים אתכם בעבור שאתם חרדים לדבר ה' הם שונאים אתכם ומרחיקים אתכם והם אומרים למען שמי יכבד ה', כלומר כבד הוא עלינו במצותיו אשר צונו כמו ולא נכבד עליך, הם אמרו זה בעבור ה' אבל הוא האל יהיה נראה ונגלה בשמחתכ' שתשמחו בישועתו והם יבשו ומתי יהיה זה כאשר יהיה קול שאון מעיר, ואם כנגד בני דורו החרדים אל דבר ה' אמר כמו שאמר והחרד על דברי. יהי' פירושו ונראה בשמחתכ' על שכר הנפשות כמו שפירשנו, או לפי שהם עתידים לחיות בחיית המתים לימות המשיח, ויתכן לפרש כי אמר זה כנגד עולי הגולה החרדים אל דבר ה': (ו) קול שאון מעיר. אז לימות המשיח יצאה קול שאון מעיר ירושלם על גוג ומגוג והם אויבי ה', וכן אמר בנבואת זכריה ויצא ה' ונלחם בגוים ההם: (ז) בטרם. ר"ל כי פתאום תבוא הישועה לישראל, והמשיל ירושלם לאם וישראל לבנים, ואמר זכר כי הוא טוב וחזק מן הנקבה ובו ישמחו יולדיו יותר מן הנקבה כן יהיה אותו הדור שתהיה להם הישועה, והנה אמר בטרם תחיל ילדה, ואמר אחר כן היוחל, ואמר כי חלה, הטעם כי הישועה תבא להם פתאם כמו אם תלד הנקבה בטרם יבא חבל לה, אבל קודם שתהיה הישועה וטרם שיקבצו כל ישראל בארצם ותהיה צרותם תהיה להם מעט זמן כמו חבלי יולדה כמו שאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם כמו שפירשנו, וכן אמר בנבואת זכריה ונלכדה העיר ונשסו הבתים וגו', ואמר התבלים האלה ויצא ה' ונלחם בגוים ההם, ואמר לעת ערב יהיה אור, וזוהי הלידה אחר שהיה, ואמר וישבו בה וחרם לא יהיה עוד: והמליטה הלידה נאמרה בזה הלשון, וכן שמה קננה קפוד ואגמון ותמלט: (ח) מי שמע. היוחל ארץ, בא בלשון זכר כמו ולא נשא אותם הארץ, והוא משקל הם פעלו מהנוסף, והכסף ימצא כן פעל עומד ויוצא, העומד כמו יחילו עמים, ולאשם מה תחילין, והיוצא קול ה' יחיל מדבר, יחילו דרכיו בכל עת, ומלת היוחל פעול מהיוצא כי יכנס שלא נזכר פועלו: (ט) האני אשביר. אמר שהמשיל ציון לאשה יולדת אמר האני אשביר ולא אוליד כלומר אם אביא האשה על המשבר ולא אוליד אותה כן זה לא יתכן, ואם ציון על המשבר במלחמת גוג ומגוג באמת אוליד אותה והלידה היא הישועה: אם אני המוליד ועצרתי. אני הוא המוליד ארצות הגוים עד הזמן ההוא ואז אעצור אותם כי

טבחא בחצרתהון: גם א"ו ר"פ וסי' נמסר בספר שפטים סי' ב': ובאשר ד' בקריאה ומניתי אתכם לחרב. גם אני אבחר בתעלוליהם. ואפו

יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך: בחרו ג' בקריאה וסי' ויקחו להם נשים מכל אשר. ובאשר לא חפצתי בחרו. תחת כי שנאו דעת.
אנ"ך: חלה ג' מלעיל וסי' פצחי רנה וצהלי לא חלה. כי חלה גם ילדה ציון. כי חלת לטוב יושבת מרות דמיכה:

תולדות אהרן החרדים. ב"מ לג זוכר הטה:

מצודת ציון

ובשקוציהם. מלשון שקץ ותעוב: (ד) בתעלוליהם. ענין לעג והתול כמו כי התעללת בי (במדבר כב): ומגורתם. ענין פחד כמו ויגר מואב (שם): (ה) החרדים. הממהרים: מנדיכם. מל' הנדה והנעה: (ו) שאון. ענין המיה: (ז) תחיל. היא כאב הלידה וכן לא חלתי ולא ילדתי (לעיל כג): חבל. צירים ומכאובי לידה כמו חבלי לידה (הושע יג): והמליטה. כן נקרא לידת הולד כמו ותמלט ובקעה (לעיל לד): (ח) היוחל חלה. הם מלשון חיל: (ט) אשביר. מקום מושב היולדת נקרא משבר כמו לא יעמוד במשבר בנים (הושע יג): ועצרתי. ענין עכוב ומניעה

מצודת דוד

והמה גם בחרו בדרכיהם ולא הלכו בהם כדרך קרי והזדמן ובשקוציהם חפצה נפשם לשקולים הנראה להם ולא בלא דעת ובלא לב יעשום: (ד) לכן גם אני אבחר לכן גם אני אבחר להתעולל בהם בהבאת הרעות ולא אעזבם אל המקרה כ"א אח בהבאת הרעות: ומגורותם. מה שהם יראים זה בעצמו אביא עליהם יען. בעבור כי קראתי אליהם ע"י הנביאים להזהירם ליישר דרכם ואין מי עונה לומר איישר דרכי מעתה: דברתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: הרע בעיני. הרע בעיני: ובאשר. בהדבר אשר לא חפצתי אני בחרו הם: (ה) שמעו וכו'. אתם הצדיקים החרדים אל דבר ה' לעשותם שמעו דבר ה': אמרו וכו'. פושעי ישראל: אחיכם. הנביאים אתכם המנדים להרחיק אתכם כמ"ש האומרים קרב אליך וכו' (לעיל סה) הנה הם אמרו למען שמי יכבד ה' ר"ל בעבור פינוי שמי בא כבוד לה' כי אנו קרובים אליו ומתכבד הוא עמנו: ונראה. אבל לא כן הוא כדבריהם כי בעינינו נראה בשמחתכם והרשעים ההם יבושו על כי הלכו ההבל: (ו) קול שאון מעיר. אז יצא קול שאון מעיר ציון וחוזר ומפרש שיצא הקול מן היכל ה' העומדת בציון ולתוספת ביאור אמר שזהו קול ה' היוצא על עכו"ם לשלם גמול לאויביו הם גוג ומגוג כמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה יד): (ז) בטרם תחיל. על ציון יאמר בטרם תחיל חיל היולדת תלד ר"ל יקבצו בניה לתוכה כאלו ילדה אותם עכשיו מבלי חיל וחבלי לידה: בטרם יבוא וכו'. כפל הדבר במ"ש: והמליטה זכר. ילדה זכר ולפי שהדבר השמחה בלידת זכר מלידת נקבה אמר והמליטה זכר לפי גודל השמחה: (ח) מי שמע. מי שמע כזאת ומי ראה כאלה האם מעולם בא חיל יולדה לכל ביום אחד האם מעולם נולד אומה שלימה בפעם אחת: כי חלה. ר"ל כי זה הפלא נעשה בציון כי חלה מכל בניה וגם ילדתם בפעם אחת ר"ל כולם יצאו ממקום גלותם ובאו לציון באין שטן ובאין פגע רע: (ט) האני אשביר. האני אביא את האשה על המשבר ולא אפתח רחמה שתלד ר"ל שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור: אם אני המוליד. אם אמנם אני הוא המוליד את כל היולדות ושמא עכשיו אעצור אותך בתמיה ר"ל הלא לכל העכו"ם אני הוא הנותן כח בידם לא

י שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־
אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־
הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ יא לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן
תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃
יב כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־
אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף
כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ
וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ יג כְּאִישׁ
אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי
אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַ͏ִם תְּנֻחָמוּ׃
יד וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם
כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה
אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ טו כִּי־
הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה
מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ
וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ טז כִּי בָאֵשׁ
יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר
וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ יז הַמִּתְקַדְּשִׁים
וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד (אחת ק')
בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃

אֲמַר אֱלָהָיִךְ׃ י חֲדוּ בִירוּשְׁלֵם
וּבוּעוּ בַהּ כָּל רָחֲמָהָא דוּצוּ
עִמַּהּ דִּין כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַבְּלִין
עֲלַהּ׃ יא בְּדִיל דְּתִתְפַּנְקוּן
וְתִשְׂבְּעוּן מִבִּזַּת תַּנְחוּמָתַהָא
בְּדִיל דְּתִשְׁתּוּן וְתִתְרַוּוּן מֵחֲמַד
יְקָרַהּ׃ יב אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ
הָא אֲנָא מַיְתֵי לַהּ כְּשֶׁפַע נְהַר
פְּרָת שְׁלָם וְכִנְחַל מַגְבַּר יְקַר
עַמְמַיָּא וְתִתְפַּנְקוּן עַל גִּסְסִין
תִּתְנַטְלוּן וְעַל רְכוּבִין תִּתְרַבּוּן׃
יג כִּגְבַר דְּאִמֵּיהּ מְנַחֲמָא לֵיהּ
כֵּן מֵימְרִי יְנַחֵים יָתְכוֹן
וּבִירוּשְׁלֵם תִּתְנַחֲמוּן׃ יד וְתֶחֱזוֹן
וְיֶחְדֵי לִבְּכוֹן וְגוִיָּתְכוֹן כְּדִתְאִין
יַזְהֲרוּן וְתִתְגְּלֵי גְּבוּרְתָא דַיְיָ
לְאוֹטָבָא לְעַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא
וְיֵיתֵי לְוָט לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃
טו אֲרֵי הָא יְיָ בְּאֶשְׁתָּא מִתְגְּלֵי
וּכְעַלְעוֹל רְתִיכוֹהִי לַאֲתָבָא
בִּתְקוֹף רוּגְזֵיהּ וּמְזוֹפִיתֵיהּ
בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשְׁתָּא׃ טז אֲרֵי
בְאֶשְׁתָּא עָתִיד יְיָ לְמִידַן
וּבְחַרְבֵּיהּ יָת כָּל בִּשְׂרָא
וְסַגִּיאִין קְטִילַיָּא קֳדָם יְיָ׃
יז דְּמִזְדַּמְּנִין וְדִמְדַכַּן לְגִנַּן
דְּטַעֲוָתָא סִיעָא בָתַר סִיעָא
אָכְלֵי בְּשַׂר חֲזִירָא וְשִׁקְצָא
וְעַכְבְּרָא כַּחֲדָא יְסוּפוּן אֲמַר

רש"י

...זמיה: (יא) משד. ל' שדים: תמוצו. שוצי"ר בלעז: מזיו כבודה. מכבוד ...יול הזו וממשמש לבא לה: זיז. אישמוביל"ט בלעז: (יב) וכנחל ...טף. אני נוטה אליה כבוד גוים: על צד. על צדי אומניכם על ...הסין: תשעשעו. תהיו משועשעין כדרך שמשעשעין את התינוק ...שכנוי"ר בלעז: (יד) ונודעה ...ה'. בעשותו נקמותיו ...ראותיו ידעו עבדיו את כח ...ורת ידו: (טו) באש יבוא. ...מת אש יבוא על הרשעים: ...שיב. לצריו בחימה את אפו: ...) כי באש. של גיהנם ה' ...שם עם צריו ולפי שהוא בעל ... ודיין נופל בו ל' נשפט ... הוא טוען טענותיו למצוא ...הם ושפטם וכן ונשפטתי ... (יחזקאל לח) הנני נשפט ...וד (ירמיה ב) לשון וויכוח ... דריסנוי"ר בלעז. ושפוטו ... באש ה' וחרבו נשפט כל ... וכן רבים מפורשים ...קראות: (יז) המתקדשים. ...דמנים אני ואתה נלך ליום ...ני לעבוד לעכו"ם פיונית: ... הגנות. שזורעין שם ירק ... היו מעמידין עכו"ם: ... אחת. כמה שת"י סיעה ... סיעה מתקדשים ומטהר ס ...וד סיעה אחר שגמרה ...תה את עבודתה: בתוך. ...לע הגינה כן היה דרכם להעמיד'

...ש ד' בקריאה וסי' כי על כן
...משוש. גילה ועמה משוש.
...אתה משוש כל המתאבלי'.
...העיר שיאמרו כלילת יופי:
...ה' וקמצין וסי' נמסר לעיל

...זות אהרן וגילו בה. חסרים
...ל ב"ב ס זוכר ויגש
...ילו אתה. במין נו: כוכר
...ברכים נו: באש יבא. טוסף
...סדרין לט: כי באש. סיטס
...יא ונכבים קיו:

רד"ק

כי הגדולה והכבוד יהיה לישראל לבדם, וי"ת אנא אלהא ברית עלמא וגו': (י) שמחו. כל האוהבים, בגלות על דרך כי רצו עבדיך את אבניה ואז בקבוץ גליות תשמחו בה ותשישו בתוכה מה שראו בבניינה כמו שראיתם בחרבנה והתאבלתם עליה כן תשמחו בה ותשישו בתוכה: (יא) למען. התאבלתם עליה למען תראו בשמחת' ותינקו ותשבעתם משוד תנחומיה כי ידעתם כי זה יהיה גמולכם: משוד. כמו ושוד מלכים תינקי והוא כמו שד בהמה והוא על דרך משל ר"ל תענוג:

תמצו. ענין מצילה: מזיז. ענינו לפי מקומו כמו זיו ויונתן תרגם מחמד יקריה: (יב) כי כה אמר ה' שלום. שלום הגוים שיבאו מכל פאה לשאול שלומם ומביאים להם מנחה, ומה שאמר כנחל שוטף, לא שיזיק כמו הנחל השוטף אלא כמו שהנחל השוטף יבא במרוצה כן יבא להם הכבוד וממונם במרוצה, ועל הדרך הזה בא כוש תריץ ידיו לאלהים: וינקתם. על דרך משל כמו שיונק היניק החלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העכו"ם שלא יגעתם בה, ואחר שהמשיל אותם לתינוק ביניקה המשיל אותם גם כן ליונק כמו שנושאים אותו האומנת על זרועים והיא משעשעת אותו על ברכים וכל זה ממיני גדול היונק כן תהיו אתם מנושאים בעכו"ם ומכובדי' בכל מיני כבוד וגדולה: תשעשעו. מבנין פעל שלא נזכר שם פועלו מבנין פועל שממנו יוצא זה, וכן ושעשע יונק: (יג) כאיש אשר אמו תנחמנו. מצרה שעברה עליו כן אנכי אנחמכם מצרת הגלות: ובירושלם תנוחמו. כי שמה יראה כבודי עליכם, ומה שזכר האם ולא האב לפי שהאם מקלת בדברים יותר מן האב: (יד) וראיתם. ועצמותיכם כדשא תפרחנה, הפך ורוח נכאה תיבש גרם כי כמו שהדאגה והיגון יבשו עצמותיכם בגלות כן כשתשובו לירושלם בשמחה והששון יפריחו עצמותיכם: את עבדיו. כמו עם עבדיו שתהיה יד ה' עמהם לטובה ועם אויביו לרעה ולזעם וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג: וזעם. מלרע כי הוא פעל לפיכך הזיו קמץ והעיו פתח, ויונתן תרגם ועצמותיכם כדשא תפרחנה וגויתכון כדתאין יזהירון: (טו) כי הנה ה' באש נשפט. כמו שאמר בנבואת יחזקאל אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו. מרכבותיו. גזרותיו היורדות מן השמים להשיב בחמה אפו שלא היה עדין גדול על כל עכו"ם עתה ישיבנו בחימה, וחימה גדולה מאף, כי חימה לשון חמום כי כשיתחמם בעל הכעס בדבר שיכעס בו יהיה כעסו גדול, ועל הדרך הזה תרגם יונתן לאתבא בתקוף רוגזיה, ואדוני אבי ז"ל פירש להשיב להבעיר מן שביב אש, והיא על משקל להקל כל נכבדי ארץ, ואם זה בחיר"ק וזה בצר"י אחד הוא:

...(טז) כי באש ה' נשפט. נפעל עומד והוא קמוץ. ואמר כי יהיה נשפט עם גוג ומגוג באש כמו שאמר בנבואת יחזקאל ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' ובחרבו הוא מה שאמר שם חרב איש באחיו תהיה והוא חרבו ...בשר. כמו שאמר בנבואת זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה: (יז) המתקדשים. רוב המפרשים פירשו אלו ש"ס מתקדשים במעשה ידיהם שעושים וזה קוראים בזה הלשון בלע"ז הנטוג"ר: ...ריס. דינו מתעטרים כי הוא מבנין הפעל כמו המתקדשים וכן הוא הענין בענין התפעל כמו והתברך בלבבו כי לא יהיה ברוך אלא מברך הוא את עצמו שהוא חושב כי יהיה ברוך, וכן ...ומסר לחם הוא מראה עצמו נכבד ועשיר ואינו כי הוא חסר לחם, וכן המתקדשים מראים עצמם כקדושים והם טמאים, וכן המטהרים והם הפרסיים שהם מטהרים גופותם ואותם

מצודת דוד

...אז הכח בידכם: (י) שמחו. אתם הבאים מן הגולה שמחו את ירושלים ...ם אליה: כל אוהביה. כל מי שאהב אותה ותאב לראותה בבניינה: כל ...בלים עליה.. בעת חורבנה: (יא) למען תינקו. התאבלתם עליה למען שתראו ...זה ותינקו ותשבעו משדי תנחומיה כי ידעתם אשר זה יהיה גמולכם: ...תמוצו. למען תהיו מוצצים ומתענגים מן הכבוד הזה וממשמש לבוא לה והוא ...ענין במ"ש לומר שהרבה טובה תקבלו בבוא עת בניינה: (יב) נוטה אליה. ...אל ירושלים שלום הרבה כמי נהר וכבוד הגליים ועשרם אשים לה לבוא ...כנחל שוטף: וינקתם. אתם המתאבלים עליה תהיו יונקים את העושר ...זה על דרך משל לומר כמו התינוק יונק חלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העכו"ם ...לא יגעתם בה: על צד תנשאו. ר"ל תהיו מכובדים מאד ולפי שהמשילם לתינוק היונק אמר לשון הנופל בתינוק היונק שנושאים אותו על הזרוע בצד הגוף ומשעשעים ...על הברכים לשמחו: (יג) אשר אמו תנחמנו. דרך האם לנחם את בנה יותר מן האב: ובירושלים תנוחמו. כל התנחומין שלכם תהיה בירושלים כי שם ...הרבה טובה וזה יחשב לתנחומין על הצרות שעברו עליכם: (יד) וראיתם. כאשר תראו ירושלים בבניינה ישיש לבכם: כדשא תפרחנה. יפרחו כעשב השדה ...ר"ל יחזקו בבריאות ולפי שהדאגה והיגון מייבשים העצמות כמ"ש ורוח נכאה תייבש גרם (משלי יז) אמר בעת השמחה יתחזקו העצמות: ונודעה יד ה'. אז ...עבדיו כח גבורת ה': וזעם. גם ידעו הזעם אשר זעם את אויביו: (טו) באש יבוא. לאבד בו את חיל גוג ומגוג: וכסופה. כרוח סופה ינוא מרכבותיו ר"ל ...החימה שפוכה: להשיב בחמה אפו. להשיב לצריו גמול אף בחימה רבה: וגערתו. הגערה אשר יגער עליהם תהיה בלהבות אש: (טז) נשפט. יהיה מתווכח ...עם בהבאת אש ובחרבו יהיה מתווכח את כל בשר ויתרבו החללים אשר יהרג ה' וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע שפשעו לו: (יז) המתקדשים. המזדמנים יחד ...עם עצמם ללכת אל העכו"ם העומדות בגנות: אחר אחת בתוך. סיעה אחר סיעה אחר שגמרה הראשונה את עבודתה נכנסת השניה באמצע הגנה מקום מעמד העכו"ם

מצודת ציון

ומניעה כמו עצרני ה' מלדת (בראשית טז): (י) המתאבלים. מלשון אבלות וצער: (יא) תינקו. מלשון יניקה: משד. כמו משד בהמ"ה וכן ושד וכו' (לעיל ס): תנחומיה. מלשון נחמה: תמצו. מלשון מציצה כמו שתית מצית (לעיל נא): והתענגתם. מלשון תענוג: מזיז. מלשון הזזה ממקום למקום וכן וזיז שדי ירענה (תהלים פ): (יב) שוטף. ענין רדיפה ומהירות המשיכה: כבוד. ענין עושר כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא): תנשאו. מלשון משא וסבל: תשעשעו. ענין העסקות לשמחה: (יד) כדשא. כעשב: תפרחנה. מל' הפרחה וגדול: וזעם. ענין כעס: (טו) וכסופה. רוח סופה וסערה: וגערתו. ענין צעקת נזיפה: (טז) נשפט. ענין ויכוח וכן הנני נשפט אותך (ירמיה ב'): (יז) המתקדשים. ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (שם ו'): בתוך. באמצע וכן ויבתר אותם בתוך (בראשית טו): והשקץ. ר"ל כל מין שקץ והוא שם כולל לכל השרצים: והעכבר. שם שרץ מה: יספו. ענין כליון כמו אסוף

ורואים עלמם תמיד והם ממאים במעשיהם הרעים ומתועבים והנה הם מראים עלמם טהורים ותינם: אל הגנות. בברכות המים אשר בגנות: אחר אחד בתוך, אחר הבריכה הגדולה המיוחדת שהיא בתוך הגן. הולכים אחריה והם רוחצים גופם ומעשיהם מכוערים הם בזנות, והכתיב אחד והקרי אחת כלומר יהיה מעין או בריכה, כי מעין לשון זכר ובריכה לשון נקבה, ויש מפרשי' אחר אחת שהאשרות בתוך הגן, והנה אין עתה עובדי אשרה אולי יש בקצות הארץ: והשקץ והעכבר, אלו הפרסיים שהם אוכלים השקץ והעכבר: יחדיו יסופו, במלחמת גוג ומגוג כי המלכיות אלה הנזכרות בעולם הזה, והיא מלכות רביעית במראות דניאל ושתיהן נחשבות למלכות אחת לפי שלא שלטה אחת לבדה בעולם, והמפרשים הפסוק על ישראל אינו נכון כי אינו ענין הפרשה אלא על העתיד בימי גוג ומגוג ואין עתה בישראל אוכלי בשר החזיר ועובדי אשרה, וי"ת דמזדמנין ודמדכן לגיני וגו': (יח) ואנכי מעשיהם, אנכי אביא עם מעשיהם ומחשבותיהם של אלה העמים המתקבצים, אמר העת הבאה לקבץ את כל הגוים, כלומר אני אסבב שיבאו כל העמים עם גוג ומגוג כדי שיראו את כבודי שאכבד בהם כמו שאמר בנבואת יחזקאל ונתתי חחים בלחייך, והוצאתי אותך, ואמר והעליתיך והביאותיך ואמר יעלו דברים על לבבך וחשבת מחשבת רעה כמו שאמר הנה ומחשבותיהם, ואמר בנבואת זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלם, נראה כי האל יסבב ויתן בלבם, לפיכך אמר הנה ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם, ואמר באה, על העת, כלומר העת היא העתידה, וכן אמר בנבואת זכריה הנה יום בא לה', וכמוהו בחסרון עת הנה באה ונהיתה שנאמר בזה הענין בנבואת יחזקאל: (יט) ושמתי בהם אות, זהו שאמר בנבואת זכריה ועיניו תמקנה בחוריהם והוא האות שיעשה האל, ואלה שילכו בגוים יהיו עדות על המעשה הגדול שעשה האל במחנה גוג ומגוג, וכן ושלחתי מהם פליטים אל הגוים הוא שנאמר שם והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה וגו', כי האל יוסיף להגיד כבודו בגוים שלא באו לירושלם והם איים רחוקים מירושלם שלא שמעו, ואלה הפליטים ובעלי האות ילכו בכל הארצות להגיד, ואומר מושכי קשת הם הפירק"ש: תובל ויון, ואף על פי שכתוב כי גוג הוא נשיא משך ותובל אם כן יבאו עמו ואיך יאמר כי אלה יגידו המגידים לא יתכן שלא ישארו בארצם רבים מן הגוים אלא בעלי מלחמה ילכו והמגידים יגידו לנשארים בא'ם (כ) והביאו ישראל, שהיו נשארים באיים הרחוקים שלא עלו עם אחיהם הגוים אשר הם בתוכם כשישמעו זה הפלא הגדול שעשה האל במחנה גוג ומגוג יביאו ישראל בסוסים ורכב מנחה לה' ויביאו אותם מלובשים בגדי תפארת ורוכבים בסוסים וברכב כמו שמביאים ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה' כן יביאו הגוים את ישראל בבגדים טהורים ונאים ובכבוד כאות והכבוד', ופי' בצבים, הם עגלות כמו שש עגלות צב שתרגומו כד מחפיין, והם כלים מעלים מחוברים שנושאים בהם בני אדם על גבי בהמה ועושים אותם מכסוי' בבגדים נאים: ובכרכרות הם הגמלים או שאר בהמה שהם קלים בהליכתם עד שמרוב מרוצתם ידמה שהם מרקדים לפיכך נקראו כרכרות, כמו ודוד מכרכר שפירושו מרקד, וי"ת מכרכר משבח, וכרכרות ובצבים וגו': על הר קדשי, כמו אל, וכן ותתפלל חנה על ה' כמו אל ה', וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו, והדומים להם: (כא) וגם מהם, כלומר אפילו מאותם שהיו מקצת בגוים באיים הרחוקים עד שלא נודע זכרם ולא עלו עם אחיהם בית ישראל מן הגולה, ואפשר שהנו קלת מן הדת אף על פי כן מהם אקח לכהנים ללוים אותם שהיו ככר ממשפחות כהנים ולוים אקח אותם הכהנים להיות כהנים משרתים לפני והלוים לשרת כמו הלוים לשורר בשיר בכנורות ובנבלים, ובדברי רבותינו ז"ל וגם מהם אקח מהם מביאים אותם ומתנסו בא'ים בליך והוא זה ישראל וזה כהן וזה לוי כגון שנמכרו לעבדים ונשתכחו ועל אותם נעשו גוים, אמר רבי אליעזר וגם מהם אקח שהם מביאים את ישראל למלך המשיח כל מי שהוא בן ישראל או כהן או לוי, גם מהם אקח מן המביאים ומן המובאים: וי"ם ואף מנהון וגו' ואדוני אבי ז"ל פירש וגם מהם אקח לכהנים ללוים לצורך הכהנים להיות להם חוטבי עצים ושואבי מים

להעתיד': (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגו'. ואנכי מה לי לסבול מעשיהם ומחשבותיהם באה אלי וכיא תזקיקני לקבץ את כל העכו"ם ולהוציא שמעשיהם ככל ומחשבותם ש"ס חושבין למען (שתי) יכבד ה' יבינו שהוא שקר וכו' הוא אותו קיבוץ הוא האסיף שנבא זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלם (זכריה יד): וראו את כבודי. בהלחמי בהם במכה המק כגון ועיניו ולשונו (שם): (יט) ושמתי בהם אות וגו'. פליטים ימלטו מן המלחמה ואני אשגירם ילך לבשר לאיים הרחוקים את כבודי אשר ראו במלחמה ואף באותם פליטים אשים אחת מן האותות שהיו מכיריהם בהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו כל הצובאים על ירושלים: (כ) ובצבים. הם עגלות מטוקסות במחילות ואהל וכן לו שש עגלות צב (במדבר ז): ובכרכרות. בשיר משחק ומכרכרים כמו ודוד מכרכר (שמואל ב ו) טריפי"ר בלעז ומנחם פירשו לשון כבש שלחו כר מושל ארץ (לעיל טז): כאשר יביאו. מנחה בכלי טהור לרצון כן יביאו את אחיכם למנחת רצון: (כא) וגם מהם אקח לכהנים ללוים. מן הגוים המביאים אותם ומן המובאים אקח

יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַ͏ִם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם

ס' ר"פ. י"א מלרע. ג' מ"ל. ה'. ו'. ג'. כ'. ד'. ג'. ג'. ג'. פ'. י"ח בלישנא. ג' ר"ס בסיפרא

יְיָ׃ יח וּקְדָמַי גְּלַן עוֹבָדֵיהוֹן וְעֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן עֲתִידָנָא לְכַנָּשָׁא יָת כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וְיֵיתוּן וְיֶחֱזוּן יָת יְקָרִי׃ יט וַאֲשַׁוֵּי בְהוֹן אָתָא וַאֲשַׁלַּח מִנְהוֹן מְשֵׁיזְבִין לִבְנֵי עַמְמַיָּא לִמְדִינַת יַמָּא פּוּלָאֵי וְלוּדָאֵי דְּנַגְדִּין וּמָחָן בְּקַשְׁתָּא לִמְדִינַת תּוּבַל וְיָוָן נַגְוָתָא רְחִיקָן דְּלָא שְׁמָעוּ יָת שְׁמַע גְּבוּרְתִּי וְלָא חֲזוֹ יָת יְקָרִי וִיחַוּוֹן יָת יְקָרִי בְּעַמְמַיָּא׃ כ וְיֵיתוֹן יָת כָּל אֲחֵיכוֹן מִכָּל עַמְמַיָּא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ בְּסוּסָוָן וּבִרְתִיכִין וּבִרְהָלִין וּבְכָדָנָן וּבְכִרְכְּרָן וּבְתוּשְׁבְּחָן עַל טוּרָא דְקוּדְשִׁי לִירוּשְׁלֵם אֲמַר יְיָ כְּמָא דְּיֵיתוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת קוּרְבָּנָא בְּמָנָא דְכֵי לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ׃ כא וְאַף מִנְהוֹן אֲקָרֵיב לְמֶהֱוֵי

בסיפרא ריש סי' נמ: אל [...] ה' וסי' ושמתי בהם אות: [...] אל הגוים. בהגלותי אתם [...] הגוים השוללים אתכם דזכו[...] שפוך חמתך דתהלות: ותבי[...]

וסימ' נמסר בסדר ויקרא: בכלי י"ח בלישנא וסי' ובאו האנשים על הנשים. וכל כלי פתוח אשר. לא יהיה כלי גבר. ויקח מקלו [...] והבית בהבנותו. בשלם הבשר. אך לא יעשה בית ה'. ב' בו. ומוציא כלי למעשהו. והביאו את כל אחיכם. שאנן מואב מנעו[...] ונשחת הכלי אשר הוא עושה. אכלני הממני נבוכדנצר. ואתה קח לך חטין. ויקרא באזני קול גדול. והנח ששת אנשים. לא יע[...] זהב. יש זהב ורב פנינים. וכל יוצר יוצר חרש חפץ חמדה דכוותא במ"א כלי וסימ' ויהי לחזקיהו עושר וכבוד הרבה. וכל [...] כהנים מן ויצאו משה ואלעזר הכהן עד סוף סיפרא דכוותא כלי וכלי וכל תריסר ותהלות דכוו' כלי וכלי במ"ב הפורטים על פי הנבל[...] חכין כלי מות. ונמסר גם בסדר ויקהל:

תולדות אהרן ם המנחה. (ברכות ח):

מצודת ציון

אסוף אסיפה (ירמיה ח'): (יח) והלשונות. כן יקראו אומות חלוקות שיש לכל אחד שפת לשון בפני עצמו: (יט) אות. סימן: פליטים. ענין שארית כמו אל יהי לה פליטה (שם נ'): תרשיש וגו'. שמות ארצות: (כ) ברכב. במרכבות: ובצבים. עגלות מכוסות וכן עגלות צב (במדבר ז'): ובפרדים. הם הנולדים מן הסוס והחמור: ובכרכרות. ברקודים של שמחה וכן ודוד מכרכר בכל

מצודת דוד

העכו"ם: אוכלי. בני ישראל האוכלים בשר החזיר וכו': יחדיו. כולם יתמו מן העולם: (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם. רצה לומר ואנכי עם מעשיהם ומחשבותיהם כלומר הן ידעתי כל מעשיהם ומחשבותיהם כאלו נמצאתי עמהם. ר"ל לכן באה העת לקבץ את כל העכו"ם והלשונות כלומר אני אסבב שיבואו כל העכו"ם עם גוג ומגוג למען יראו את כבודי שאתכבד בהם בעשות בהם [...] ויכירו שהכל נהלו: (יט) ושמתי בהם אות. בכל הבאים אשים אות וזהו מ"ש ועיניו תמקנה בחוריהן וכו' (זכריה יד): ושלחתי מהם פליטים. כי רובם ימותו [...] ירושלים ופליטים מהם אשלח לנפשם ללכת אל העכו"ם היושבים בתרשיש וכו': מושכי קשת. המלומדים לירות חצים בקשת ולפי שהדרך למשוך יהר הקשת [...] לכן אמר מושכי קשת: האיים הרחוקים. ואל היושבים באיים הרחוקים: אשר לא שמעו. אשר לא שמעו מעולם שמועת ה' ומעולם לא ראו כבוד ה': והגידו [...] אלה הפליטים אשר בהם האותות יבואו בכל המקומות ההם ויגידו את כבודי בין העכו"ם כי יראו את האותות ההם בהם: (כ) והביאו [...] אחיכם בני ישראל. הרחוקים שלא עלו עם אחיהם אותם העכו"ם שישראל הם בתוכם כשישמעו הפלא הגדול שיעשה במקום במחנה גוג ומגוג יביאו את [...] בסוסים וברכב וכו' למנחה לה': על הר קדשי. אל הר קדשי ולתוספות ביאור אמר ירושלים: כאשר יביאו וכו' בכלי טהור. כמו שמביאים ישראל את [...] בית ה' בכלי טהור כן יביאו העכו"ם את ישראל בבגדים טהורים ונאים ובמרכבות נאות ומכובדות: (כא) וגם מהם. גם מהמובאים אקח להיות כהנים ולוים [...] שהיו ממשפחת כהונה ולויה עם כי נשכחת זכרם בהיותם בארץ רחוקה והיו מחזיקים עצמם בחזקת ישראל הנה לפני גלוי הכל: (כב) אשר אני עושה [...] הנה: עומדים לפני. אשר יהיו עומדים וקיימים לפני ר"ל שיהיה עמידתם לעולם על ידי ולא יכלו עוד כקדמונים: כן יעמוד. כן יתקיים לעולם זרעכם [...] לא

...ני מים, וכן אמר בנבואת זכריה ולא יהיה כנעני עוד בבית ה'. ר"ל הנכבדים שהיו תופשי אלים ושואבי מים כי מגדולי הגוים יהיו עובדים הכהנים: (כב) כי כאשר השמים החדשים, קראם ...ים כי הם עומדים בחדושם ולא יבלו כמו שהיו ביום שנבראו כן הם היום, וכן יהיו, וכן הארץ עומדת בחדושה לא תבלה אלא שתולדותיה בלים, וכן אמר שלמה דור הולך ודור בא והארץ לעולם ...ם, ופירוש לפני כי אני הבת קיומם ועמידתם: ופירוש אשר אני עושה שאני מעמידם בחדושם, וכן יעמוד זרעכם ושמכם שלא תחשבו אתם שתהיה בימיכם הגאולה שמא זרעכם אחריכם יגלו ...ם ויאבד שמם בגלות לא יהיה זה כי הגאולה הטובה שתהיו אתם יעמוד זרעכם אחריכם כל ימי עולם כימי השמים על הארץ כי לעולם לא יאבד שם ישראל ולא יגלו עוד מארצם כמו שחשבו אלו הגוים ...עם גוג ומגוג להלחם על ירושלם שחשבו להגלות את ישראל ולאבד שמם, לפיכך אמר כי כאשר לא יהיה כמו שהם חשבו כי לעולם יעמוד זרעכם כעמוד השמים והארץ: (כג) והיה מדי חדש בחדשו, כמו מחדש לחדש, ומלת די מורה על ההמדה הדבר בלא הפסק, וזכר שני זמנים הקרובים לקרובים והרחוקים לרחוקים; כמו משנה לשנה או יותר לפי רחוק הארצות וקרבתם לירושלם: כל בשר. ר"ל כל בני אדם ואפילו שאר העמים, וכן ויברך כל בשר את שם קדשו, וכנה ראינו בנבואת זכריה כי כל הנותר מכל הגוים הבאים אל ירושלם יעלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות, וטעם בחג הסכות כי מלחמת גוג ומגוג תהיה באותו הזמן: (כד) ויצאו וראו. אותם הגוים שיבאו להשתחוות מחדש לחדש או משבת לשבת יצאו חוץ מירושלם לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל וחשבו לעשות כנגדו להגלות ישראל מארצם, וזה יהיה קרוב ליום המשפט, ואף על פי שיקברום בית ישראל כמו שכתוב וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים אפשר כי באותם שבעה חדשים יראו משפט הרשעים ההם: כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, וכאש תהיה לאות בהם, וכן התולעת תהיה גם כן אות שלא תמות מפני האש: והיו דראון לכל בשר, לא הם שבאו להשתחוות להשם כמו שאמר יבא כל בשר להשתחוות לפני ' וכשיצאו ויראו בהם משפט הנגזר להם ויראו הגויות מלאים תולעים אוכלים אותם והאש הבוער בהם, יפלה באש באש ויהיה מאוס להם וילכו מפניהם אחר שראו

...כהנים ולוים ולפני גלוים ...נים והלוים שבהם ואברור ... מתוכן ויהיו משמשין ... אמר ה' והיכן אמר ...תרות לה' אלהינו (דברים ...ך מפורש באגדת תהלים: ... תולעתם. רמה האוכלת ...בשרם: ואשם. בגיהנם: ...ן. לשון בזיון: וי"ת כמין ... תיבות די ראייה. עד ...רון עליהון לדיקיא תיסת חזיוא:

אָמַר יְהוָה׃ כב כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

חזק

כַּהֲנַיָא וְלֵוָאֵי אֲמַר יְיָ׃ כב אֲרֵי כְּמָא דִשְׁמַיָא חַדְתִּין וְאַרְעָא חַדְתָּא דַאֲנָא עָבֵיד קַיְמִין קֳדָמַי אֲמַר יְיָ כֵּן יִתְקַיְמוּן זַרְעֲכוֹן וְשׁוּמְכוֹן׃ כג וִיהֵי בִּזְמַן רֵישׁ יְרַח בִּירַח וּבִזְמַן שַׁבָּא בְּשַׁבָּא יֵיתוֹן כָּל בִּשְׂרָא לְמִסְגַד קֳדָמַי אֲמַר יְיָ׃ כד וְיִפְקוּן וְיֶחֱזוּן בְּפִגְרֵי גַבְרַיָא חַיָבַיָא דִמְרָדוּ בְּמֵימְרִי אֲרֵי נִשְׁמַתְהוֹן לָא יְמוּתוּן וְאֶשָּׁתְהוֹן לָא תִטְפֵּי וִיהוֹן מִתְדָנִין רַשִׁיעַיָא בְּגֵיהִנָם עַד דְיֵימְרוּן עֲלֵיהוֹן צַדִיקַיָא מִסַת חֲזֵינָא׃

חזק

פסוקי של ספרי ישעיה אלף ומאתים ותשעים וחמשה וסימנו אמת **ארצה** וחציו, כי אם שם אדיר ה' ...קאפיטולי ששים וששת וסימנו ועוזבי ה' **יכלו** וסדריו כ"ו והיה **יהוה** למלך על כל הארץ סימן:

...ות אהרן השמים החדשים. עקדה שער כו עקרים מ"ד פמ"ב זוהר בראשית: מדי חדש. מגלה כ"ד סוטה ה זוהר אחרי: כל בשר. זוהר תרומה ...שלח: בפגרי האנשים. עירובין יט פסחים נד ר"ה טז סנהדרין ק: הפשעים בי. זוהר תרומה:

...לא יוכלו לעמוד שם מעט מרוב הסרחון, ומלת דראון ענין מאוס, וכן לדראון עולם, ועקר מלת דראון היא מלשון רבותינו ז"ל הדרא והכנה שבתבואה כשרך מפני שאין בהם לחם, ...רשים שזה סוף יום הדין לפושעי ישראל ויצאו הצדיקים חוץ לירושלם בגיא בן הנום ושם יראו בפושעים זה המשפט, ויש מפרשים שזה יהיה אחר תחית המתים ויש לנו גם כן הרשעים ויהיו ...קיצו לדראון עולם כמו שכתוב בדניאל, ואחרים אמרו כי ואשם לא תכבה, רמז לנשמה בהפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלאכי האל תשאר אצל גלגלי האש: ותולעתם לא תמות. אמר על הגוף שהרי אמר בפגרי האנשים, והנכון בעיני מה שפירשנו, ויונתן תרגם ויפקון ויחזון בפגרי גבריא וגומר:

ברוך השם אשר ברא הרים וגבעות. והחלק לנו מכחו להשלים ספר ישועות.
הוא יבשרנו בשורות טובות ושמועות. ויראנו מתורתו נפלאות.
וישם לנו לטובה אות. ויקרב לנו קץ הפלאות:

מצודת דוד

...תה שם ישראל עד עולם: (כג) והיה מידי חדש בחדשו. מתי שיהיה ראש ...יתוסיף לומר בחדשו ר"ל בראש חדש עצמו ולא יעבור הזמן וכן ומדי שבת ...: יבוא כל בשר. ר"ל כל בני אדם אפילו שאר העמים: להשתחות לפני. ...המקדש: (כד) ויצאו. העכו"ם הבאים להשתחות לפני ה' יצאו מירושלים ...יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל יתברך וחשבו להגלות את ישראל וזה יהיה בתוך אותם שבעה חדשים בעוד שלא קברו אותם וכמ"ש ...ם וכו' שבעה חדשים (יחזקאל לט): כי תולעתם. הרימה האוכלת בשר הסרוחים ההם לא תמות והאש הבוער בהם לא תכבה: והיו דראון. פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחות לפני ה':

מצודת ציון

בכל עוז (שמואל ב' ו'): (כג) מדי. ענינו כמו מתי וכן מדי עברו (לעיל כ"ח): חדש. כן יקרא ראש החדש וכן מחר חדש (ש"א כ'): (כד) בפגרי. כן יקראו גופות ההרוגים וכן כפגר מובס (לעיל י"ד): תולעתם. מלשון תולעת ורימה: ואשם. מלשון אש: תכבה. מלשון כבוי: דראון. ענין בזיון וכן לדראון עולם (דניאל י"ב): לכל בשר. לכל אדם:

הקדמת רדק לספר ירמיה

...דוד בן יוסף בן קמחי זה הספר מלאכותו מסודר בסדרן של נביאים אחר ספר ישעיהו וכן כתבתי פירושו אחר פירש ספר ישעיהו ואע"פ שאינם מסודרין כן בדברי רז"ל שאמרו סדרן ...של נביאים יהושע שפטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תרי עשר ונתנו טעם כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסופיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמיך ...לחורבנא ונחמתא לנחמתא אע"פ כן בכל הספרים הטובים אשר ראינו שנכתבו בספרד מכמה שנים סדרם לפי זמנם ישעיהו קודם לירמיהו כמו שקדם זמנו לזמנו וכן ירמיהו קודם ...וכנים עשר שהוא אחרי כן הסוו עם סדר רז"ל אע"פ שיש בהם נביאים קדמו לירמיהו ויחזקאל לפי שנבואתן קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במעוטו כמו שאמרו ...יידי דזוטר מרכס וכתבו נבואתם בספר אחד עם נבואת חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים האחרונים ונבואתם גם כן קטנה ואני אכתוב בע"ה בפי' הספר הפסוקים שצריך לפרשם והמלין ...לדקדק לא פסוק אחר פסוק בכל מקום כמו שעשיתי בפי' ישעיהו אלא כמו שעשיתי בפירוש ארבעת ספרים הראשונים, ומצאנו שלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור ירמיה ולפניו ואולדה ואמרו רז"ל ירמיהו היה מתנבא בשוקים ולפניה בתוך בתי כנסיות ואולדה אצל הנשים, ועתה אתחיל בעזרת המלמד אדם דעת:

עזור נא אל אדיר, ועין לבי האיר, בכתבי דברי, ירמיהו הנביא. היה עם פי עטי, בדבר לא יחטיא, ויצדק מבטי, ויושר מחשבי:
סמוך אלי תמוך בידי לבבי, היה עזרי בפירוש ירמיהו. בחנתי בעזרתך הלא היא, ובינתי באיפה הוא ומה הוא:

רד"ק

(א) **דברי** ירמיהו בן חלקיהו. כתב אדוני אבי ז"ל כי חלקיהו זהו חלקיהו בן שפן הכהן שמצא ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו וירמיהו בנו נבא בימי יאשיהו ותחלת נבואתו היתה בשנת שלש עשרה למלכו ועדין לא שבו יאשיהו ויהודה מרעתם עד שמנה עשרה שנה למלכו שמצא ספר תורה: מן הכהנים. תרגם יונתן מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל אחסנתיה בענתות: בענתות. היא עיר מערי הכהנים כמו שכתוב בספר יהושע ומה שהחל בדברי לפי שכולל בספר הזה כל דברי נבואות שנבא על ישראל ועל העכו"ם וכן דברי עצמו מה שקרה לו בנבואתו עם ישראל ובדרך ג' נביאים על ידי שהיתה נבואתם דברי קנטורין לפיכך נתלה נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיהו ר"ל בעצמן שדברו בדברי עצמן כמו שלמה שאמר אני קהלת הייתי מלך וכל הענין שספר בעצמו וכן עמוס ספר בדברי עצמו קשר עליך עמוס וכל הענין כמו שכתו' וכן ירמיהו ספר בתחלת ספרו דברי עצמו בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכל הענין וכן בתוך ספרו מה שספר מן הרעות שעשו לו: (ג) ויהי בימי. דבר ה' שהיה אליו היה גם כן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו עד תום מלכותו שמלך י"א שנה בשנת אחת עשרה נפל ביד מלך בבל וגלות ירושלם בחדש החמישי כמו שכתוב בספר מלכים: (ה) בטרם אצורך. כן כתיב בוי"ו וקרי סגו"ל בקמץ חטף כמשפטו עם הכנוים ואין עמו וי"ו והענין אחד וענין בטרם אצרך כתב אדוני אבי כאשר ברא היסודות הק' ידעו בכח כשבע ואח"כ הוציאו לפעל וכן אמר ישעיהו מעת היותה שם אני בכח היסודות הייתי מזמן שהייתם עם בעולם ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו או פירש ידעתיך כמו ידעתיך בשם שאמר למשה ומורה עליו ובטרם פלא מרחם: הקדשתיך. מלשון קדושה, וידעתיך לשון גדולה ולפירוש הראשון יש לשאול והלא כל הנביאים והצדיקים וכן הרשעים בטרם הבראם ידעם והכירם אך יורה זה שאביו ואמו נזהרו בקדושה וטהרה בעת ההריון שיהיה הנביא מקודש והחכם הגדול ר' משה בר מימון ז"ל כתב כי זה ענין כל נביא אי אפשר לו מבלתי הכנה טבעית בעיקר יצירתו שיהיה נכון לנבואה עם ההשלמות ויש לדעתו לישאל למה לא אמר זה הענין לנביא אחר אלא לירמיהו ונוכל לומר לפי שידע האל יתברך שירמיהו יסרב בשליחות האל הודיעו כי הוא מוכן לנבואה מן הבטן כדי שיחזק לבו ללכת בשליחות האל ואם תאמר והלא משה רבינו ע"ה היה מסרב ג"כ בשליחות האל ולא אמר לו כן הנה הראה לו אות גדול לחזק את לבו והוא אות הסנה והאותות האחרים שנתן בו יכולת לעשותן לפני פרעה וגם נוכל לומר כי משה רבינו כבר ידע זה מעצמו כי חכם גדול היה וידע כי בעיקר יצירת האדם יש הכנה טבעית לנבואה למי שהוא עתיד להתנבא ולא זה בלבד אלא כל חכמה וכל טבע שיש באדם שהוא גובר בו יש לו קצת הכנה בו בעיקר היצירה יגבר בה עם ההשלמות וי"ת הפסוק כן עד לא בריתך וגו' כמשמעו: (ו) ואומר אהה.
לשון

תרגום

א פִּתְגָמֵי נְבוּאַת יִרְמְיָהוּ בַּר חִלְקִיָּהוּ מִן רֵישֵׁי מַטְרַת כַּהֲנַיָּא מִן אֲמַרְכְּלַיָּא דַהֲווֹ בִּירוּשְׁלֵם גַּבְרָא דְקַבֵּל אַחְסַנְתֵּיהּ בַּעֲנָתוֹת בַּאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן׃
ב דַּהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה בַר אָמוֹן מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּתְלַת עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכֵיהּ׃
ג וַהֲוָה בְּיוֹמֵי יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דִּשְׁלִימָא חֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין לְצִדְקִיָּה אֲחוּהִי בַּר יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דַּאֲתָא נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְצָר עַל יְרוּשְׁלֵם תְּלַת שְׁנִין וְאַגְלֵי עַמָּא דְבַהּ בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה׃
ד וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃
ה עַד לָא בְרֵיתָךְ מִמְּעַיִן אַתְקֵנְתָּךְ וְעַד לָא אֲתֵיתָא לְעָלְמָא זַמֵּינְתָּךְ נְבִי מְשַׁלַּח לְעַמְמַיָּא מַנֵּיתָךְ׃
ו וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא לֵית אֲנָא יָדַע לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי רַבֵּי אֲנָא וּמְשִׁירוּתִי עָקָא וְגָלוּ אַא

ירמיה א

א א דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ ב' עד הנה
ב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃
ג וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ ס' ב' ומ"ל
ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ה בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ ג' ר"פ ל ומ"ה ג' ג'. ל'
ו וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־ ג'

רש"י

(א) **דברי** ירמיהו בן חלקיהו וגו'. ליתי בר קלקלתא דתקין עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר: (ב) אשר היה דבר ה' אליו וגו'. אשר התחילה הכינה לשרות עליו באותו הזמן: (ג) ויהי בימי יהויקים. ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיהו בנו עד תום עשתי עשר' שנה יהיו השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי: (ה) בטרם אצרך בבט[ן] וגו'. מימי אדם הראשון הראה הקב"ה לאדם דור ודור ונביאי[ו] אצרך. לשון יוצר: ידעתיך קנוישט"ו בלעז כמו לא נודעו להם (שמות ו): הקדשתיך זמנתיך לכך: נביא לגוים לישראל שהיו נוהגים עצמ[ן] כעכו"ם כך נדרש בספרי נבי[א] מקרבך וגו' (דברים יח) יקי[ם] לך ולא לעכו"ם תורה הי[ה] אני מקיים נביא לגוים נת[תיך] בבני ישראל שהיו נוהג[ים] כעכו"ם ד"א בטרם [...] מרחם הקדשתיך עליך אמר למשה נביא אקים להם כמ[וך] (דברים יח) זה הוכיחם ו[זה] הוכיחם זה נתנבא ארבע[ים] שנה וזה נתנבא ארבעים שנ[ה] (ו) אהה. ל' יללה קונפליינ"ט בלעז: כי נער אנכי. א[ינני] כדאי להוכיחן משה הוכיח[ם] סמוך למיתתו כבר נת[מלא] בעיניהם בכמה נסים שע[שה] להם הוציאם ממצרים וקר[ע] להם את הים הוריד את ה[מן] הגיז את השליו נתן להם התורה העלה את הבאר [...] בתחלת שליחותי אני [...] להוכיחם

אלין מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' י' וסי' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה. אזנו ויאמר שאול לרצים. כלבו ושם האיש נבל. שנ[ו] ויאמר דוד ביום ההוא. בנפשו או עשיתי בנפשו שקר. בעינו מדוע בזית את דבר ה'. וישבו בנוב אשר בילידי הרפה. דרכו האל מ[עוזי] חיל. העצנו אלה שמות הגבורים. חצרו הכרמלי פערי הארבי. רגלו ואתה ידעתי את דוד אבי. וקדשו ויבא את קדשי אביו. גביאו [...] ה' בישראל וביהודה. הביאו עצה עשו פליליה. הברו גלאית ברוב עצתיך. התפתחו התנערי מעפר. עצתו קורא ממזרח עיט. מ[...] ועמך כולם צדיקים. תקראו ואנכי אמרתי איך אשיתך. תשיבו ב' בפסוק. אכלני המסנו נבוכדנצר ה' בפסוק. וידו אדם מתחת כנפי[הם] חתיתו כי נתתי את חתיתו. רבו אכתוב לו רבי תורתי. ישבו ומשפחות סופרים. בנו אלקנה בנו אלקנה. בנו ויאמר דוד לשלמה בנו [...] היה. ומוציאי וישלח ה' מלאך ויכחד. נודו למנצח לדוד בה' חסיתי. חסדו אלהי חסדו יקדמוני. ועני למען יחלצון ידידך. כחו [...] בדרך כחו. ויודעי ישובו לי ויראיך. הראתנו אשר הראתנו צרות. תחיינו ב' בפסוק. יתרו כי יתרו פתח. במו אם התרחצתי במו שלג [...] אל למלכים למואל. אשתנו באדין נבוכדנאצר אתמלית לשרושו וכל די לא להוי עבד דתא. ויעשו מתניה מתני ויעשו. ידו סבני נכו יעיא. ועני ובקבקיה ועני אחיהם: וחלופיהון חד מן כ"ד כתיבן י' בסוף תיבותא וקרי' ו' וסי' דודי ואחריו אלעזר בן דודי. במי כי תנות ידי' בהר הזה. ילודתני אמרים לעץ אבי אתה. תצאי אל תצאי השדה ובדרך. תלכי אל תלכי וכו'. ב' בפסוק. הילילו הוביש מואב כי ח[תה]. וזעקי ב' בפסוק. דברי תנינא כי מי עמד בסוד ה'. תשמחי כי תעלזי שוסי נחלתי ד' בפסוק. סבבוני אשורנו עתה סבבוני. ושובי שוב[י] אל תהי עולה. יעדי ושאר דברי שלמה. וישבי ויבאו אל חלקיהו הכהן. ושפי יכל בשרו מראי ושפי עצמותיו. נפשי פרה נפשי מעבר ב[...] וחיתי באור תראה ב' בפסו'. למלוכי יונתן ושבניה. נשאי כל אלה נשאי נשים נכריות. כלוהי בניה בדיה כלוהי: ויהי בימי ה' דסמיכי בקריאה וסי' [...] בימי אמרפל מלך שנער. ויהי בימי יהויקי' בן יאשיהו מלך יהודה דסיפרא. עד תם עשתי עשרה שנה ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יה[ודה] עלה רצין דישעיה. ויהי בימי שפט שפטים ויהי רעב בארץ. ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש: ובטרם ג' בקריאה וסימ' ובטרם [...]

תולדות אהרן דברי ירמיהו. סנהדרין לט: בימי יהויקים. מגלה י: אצרך בבטן. יומא פב עקדם שעד לט זוהר בראשית אחרי והדרש נשא:

מצודת ציון

א (ג) תם. ענין השלמה כמו כי אם תם הכסף (בראשית מז): (ה) אצרך. לשון יצירה: ידעתיך. ענין הכרה כמו ושמואל טרם ידע את ה' (ש"א ג): הקדשתיך. מלשון קדושה: נתתיך. ענין מנוי ופקידות כמו נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז): (ו) אהה. ענין לשון יללה הוא

מצודת דוד

(א) **דברי** ירמיהו. אלה הם דברי ירמיהו וכו': אשר בענתות. אשר ישב בע[נתות] שהיא בנחלת בנימין: (ב) אשר היה וכו' בימי יאשיהו. תחלת [נבואתו היתה] ה' בו היה בימי יאשיהו וכו': (ג) ויהי בימי יהויקים. היה מתנבא גם [בימי] יהויקים בנו והתמידה נבואתו עד כלות עשתי עשרה שנה לצדקיהו וכו' ולאחו[ר] ביאור אמר עד גלות ירושלים שהיתה בחדש החמישי הוא חדש אב: (ד) ויהי דבר ה'. וזהו דברי ירמיה שאמר לישראל: (ה) בטרם. עד לא יצרתיך מבטן [אמך] הכרתי בך שתהיה הגון ומוכן לנבואה: הקדשתיך. קדשתי אותך וחזר ופי' לומר בזה קדשתיך במה שנתתיך להיות נביא להתנבאות על העכו"ם כולם: (ו) ו[אומר] וכו': אמרתי אהה ה' אוי לי על המניעה והמבטל הנמצא בי אשר לא ידעתי לסדר
דברי

רש"י

ת"י: (ו) ולא אמרו איה ה'. כי הלך אחרי אלהים אחרי': ערבה. פלטר"א בלעז: ושוחה. נטויה אינפוסיא"ה בלעז: ציה. דישגא"ה בלעז: [צלמ]ות. לשון חשך הוא: (ז) אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהות [מ]נצבא כברמלא. פירש נטועה כיער: (ח) תופשי התורה. סנהדרין: והרועים. [מ]לכים: נבאו בבעל. בשם [ב]על: (ט) עוד אריב. טרם [אבי]א עליכם רעה אתווכח [עמ]כם עוד ע"י נביאי אע"פ [ש]תי עמכם כבר ימים רבים: (י) איי כתיים. לאיי כתיים: איש"ל בלעז: וקדר ... ולקדר שלחו לראות ...נם: והתבוננו מאד. ושימו להסתכל בדבר יפה: הן ... אם. אם המיר גוי מהם אלהיו ואע"פ שהמה לא [אלה]ים ועמי המיר את כבודו ... בו היה נכבד וכתיים ...ריים יושבי אוהלים ורועי ... ונוסעים והולכים ...טלין ממרעה למרעה ... דבר למדבר ונושאים את ...יהם עמהם למקום שחונים ... ואני נשאתי אתכם עד אשר ...תי אתכם והנחתם אותי ...ת"י ורבותינו אמרו כתיים ...ים למים וקדריים עובדים ... ואע"פ שיודעים שהמים ...ין את האש לא הניחו את ...יהם: (יא) בלא יועיל. ...ע"ש שאין בה תועלת: ... שמו שמים. ל' תמהון כמו ...וממו והוא לשון צווי כמו ... כה יאמרו אליכו דומו (שמ"א א יד): ושערו. לשון סער

רד"ק

(ו) איה ה'. לא נתנו על דעתם לאמר איך נעבוד אלהים אחרים ואיה ה' המעלה אותנו כלומר איה ההלכנו אותו אחרי גוינו ולא הפנינו אליו: ערבה ושוחה. כתרגומו מישר וחרוב: ולא ישב אדם שם. שמא תאמר כבר בימים ההם נתישבו במקומות ההם ואחר כך חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין המקומות ההם ראוים לישוב כי אינם מקום זרע ומה שדרשו רז"ל בזה ידוע ופי' אדם הראשון ואמר מאחר שלא עבר משיכן ישב אלא כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ושלא גזר עליהם אדה"ר לישוב לא נתישבה: (ז) אל ארץ הכרמל. מה שסמך אותה אל הכרמל לפי שהארץ הנעבדת בשדות ובכרמים ואילנות טובים נקרא כרמל ולפי שארץ ישראל היתה כן כמו שכתוב עליה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וגו' קראה ארץ הכרמל וי"ת לארעא דישראל דהות מנצבא כברמלא: לתועבה. כתרגום לפולחן טעותא שהיא תועבת ה' ומה שאמר ארצי נחלתי ר"ל הארץ הראויה לי לשרות בה שכינתי כי היא נבחרת מכל הארצות לטעם ידוע אצל המשכילים: (ח) הכהנים. איה ה'. פירשנוהו והכהנים שהם לפני ה' כל היום ומקריבים קרבנו' לפניו היה להם לומר לעם שעובדים לבעל איה ה' שתעבדו לזולתו: ותופשי התורה. הם החכמים לומדי התורה לא ידעוני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתוב בה אלא לומדים בפה ולב בלב זהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה והמעשים הטובים הוא דעתה לא הלמוד לבד וי"ת ומלפי אוריתא לא אליפו למדע דחלתי: והרועים. הם המלכים שהם רועי העם כמו שהרועים רועים הצאן וכת"י ומלכיא מרדו במימרי: והנביאים. הם נביאי השקר: (ט) לכן עוד אריב אתכם. אדבר אתכם עוד דברי ריב ותוכחה ואמר עוד כי הקדים בדברי תוכחה באמרו מה מצאו אבותיכם ואמר כמו שאמרתי על אבותיכם כן אני צריך לומר לכם כי גם אתם רעים כמותם וכן אהיה צריך להריב עם בני בניכם כי גם הם ירעו ככם וזה הדרך שאמר משה רבינו כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך, ודברי תוכחה אלה האחרוני' כי עברו איי כתיים וראו וכל הענין וי"ת בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכון אמר ה' ומן בני בניכון אם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרע': (י) כי עברו איי כתיים. מלא בשתי יודי"ן פירשו רז"ל כי לפיכך זכר אלו האומות כי הקדרים עובדים לאש והכתים עובדים למים ואע"פ שיודעים עובדי האש כי המים מכבים האש אעפ"כ אינם ממירים אלהותם וי"ת כן ארי עברו לנגוות כתאי וחזו למדינת ערבאי וגו' כשעמוד והאריך הוא על זה הפסוק: הן היתה כזאת. בדרך שאלה לא שיהיה כן בדרך אם כמו שכתב רבינו יונה אבל כן כמשמעו לקיים הדבר בחבריו ויבא ענין השאלה בלא ה"א השאלה ובלא אם כמו אתה זה בני והדומה לו: (יא) ההימיר. כן כתוב ביו"ד בין הה"א והמ"ם ונכתב כן להביא במלה ב' ענינים ענין ההחלפה כמו ואם המר ימירנו מנחי העי"ן והענין השני מן ובכבודם תתימרו מנחי הפ"א והוא הענין גדולה ר"ל אם החליף גוי אלהיו ואם הגדיל אלוה גוי אחר ואע"פ שהמה לא אלהים לא זה ולא זה כל אחד דבוק באלו: (יב) שומו. כלומר

ירמיה ב

מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו: נ'
ו ולא אמרו איה יהוה המעלה אתנו ד'
מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר
בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה נ'
וצלמות בארץ לא־עבר בה איש
ולא־ישב אדם שם: ז ואביא אתכם ט"ו
אל־ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה כ'
ותבאו ותטמאו את־ארצי ונחלתי
שמתם לתועבה: ח הכהנים לא ג' ר"פ
אמרו איה יהוה ותפשי התורה לא
ידעוני והרעים פשעו בי והנביאים
נבאו בבעל ואחרי לא־יועלו הלכו: כ' חסר יו"ד
ט לכן עד אריב אתכם נאם־יהוה י"ד חסר
ואת־בני בניכם אריב: י כי עברו ו' דסמ' כי
איי כתיים וראו וקדר שלחו כ' מ"ל. ג'
והתבוננו מאד וראו הן היתה
כזאת: יא ההימיר גוי אלהים והמה ג' ומ"ל
לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא ו' ומ"ל
יועיל: יב שמו שמים על־זאת ושערו נ'

תרגום

וטעו בתר טעותא והוו לרמא: ו ולא אמרו נדחל מן קדם יי דאסיק יתנא מארעא דמצרים דדבר יתנא במדברא בארע מישר וחרוב בארע צדיא וטולימותא בארע דלא עדא בה אנש ולא אתותב אנשא תמן: ז ואעלית יתכון לארע דישראל דהות מנצבא בכרמלא למיכל אבה וטובה ועלתון וסאיבתון ית ארע בית שכינתי ואחסנתי שויתון לפולחן טעותא: ח כהניא לא אמרו נדחל מן קדם יי ומלפי אוריתא לא אליפו למידע דחלתי ומלכיא מרדו במימרי ונביאי שקרא מתנבן בשום טעותא ובתר דלא יהנון להון אזלו: ט בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכון אמר יי ומן בני בניכון דאם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעה: י ארי עברו לנגות כתאי וחזו ולמדינת ערבאי שלחו ואסתכלו לחדא וחזו עממיא דגלן מכרך לכרך וממדינה למדינה נטלין ית טעותהון ומובלין להון עמהון ובאתר דאינון שרן פרסין ית משכניהון ומקימין ית טעותהון וסגדין להון אידא היא אומה ולישן דעבדת כותכון בית ישראל: יא הא עממיא לא שבקו פולחן טעותא ואינון טעון דלית בהון צרוך ועמי שבקו פולחני די בדיליה אנא מיתי עליהון יקרא ואזלו בתר דלא יהנון להון: יב אתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל דעתידא למחרב ועל בית מקדשא דעתיד לאצטדאה

תולדות אהרן לא עבר. ברכות לא סוטה מו: ארץ הכרמל. עקדה שער סו: ותטמאו. זוהר אחרי (כלאים ב): איה ה'. זוהר נו: איי כתיים. תענית ה: ההימיר גוי. עקדה שער נג:

אמרו ד' בקרי' וסי' ולא אמרו ... ה' המעלה אתנו מארץ ...ים. ולא אמרו לעלות עליהם ... ולא אמרו בלבבם נירא ...ת ה' אלהינו. ולא אמרו ...ים ברכת ה' אליכ': הכהנים ... וסי' הכהנים לא אמרו איה הכהנים בני ידעיה. וחברו: ...א בקריאה וסי' ה' הצדיק ועמי הרשעים. איש ריב ... אני. ועמי שכחוני ימים אין ... ועמי המיר כבודו בלוא ... ועמי אהבו כן ומה תעשו. ... לא ידעו את דרך ה'. ועמי ...שובי ישבעו. ועמי תלואים ...נבתי. שמעוני אחי ועמי ... כי נמכרנו אני ועמי.

מצודת דוד

...מאלו כי אשר בעבורם רחקו מעלי: ההבל. זהו עכו"ם שהוא הבל ואין בו ...: ויהבלו. ובעבור זה נעשו גם המה הבל מבלי ממש כי נשפל ממשלתם עדי ...: (ו) ולא אמרו. לא חזרו מדרכם לומר איה ה' ר"ל נשוב לעבוד את ה' אשר ... אותנו מארץ מצרים: המוליך וכו'. ר"ל ולא תעינו בדרך ולא חסרנו דבר: ...וכו'. כפל הדבר במ"ש פעמים רבות להפלגת הענין וכדרך המליצה: לא ... בדרך העברה: ולא ישב. בקביעות מקום: (ז) ואביא. הלא הבאתי אתכם אל ארץ הכרמל ר"ל מקום שדות וכרמים: ותטמאו. במה שעבדתם בה ...ם: ונחלתי. ארץ ישראל שהיא נחלתי שמתם להיות מתועב לפני: (ח) הכהנים. אשר עליהם להורות דרכי ה' כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): לא אמרו איה ה'. לא הזהירו לעם לומר איה ה' למה תעזבו אותו: ותופשי התורה. הם הסנהדרין אשר עליהם משפטי התורה: לא ידעוני. לא רצו לדעת ...יר גודל רוממותי: והרועים. המה מלכי ישראל מרדו בי: והנביאים. נביאי השקר מתנבאים בשם הבעל: ואחרי לא יועילו הלכו. הולכים אחר דברים שאין ...תועלת והם הפסילים שאין בהם ממש: (ט) לכן עוד אריב אתכם. מלבד מה שהוכחתי את אבותיכם על רשעם הנה עוד אריב אתכם וידעתי שגם את בני בניכם ... כי השמועה הזאת תלך מתאבות לבנים דור אחר דור וכולם ראוים לתוכחה ומריבה: (י) איי כתיים. לאיי כתיים: וראו. מעשה מנהגם: וקדר שלחו. שלחו ...ים לקדר הם בני ערב אשר הם בפאת המזרח: והתבוננו מאד. חקרו מאד בתבונה יתירה: וראו הן היתה כזאת. ראו מעשה העכו"ם ההם וכי באמת היתה ביניהם כתועבה הזאת: (יא) ההימיר. וכי גוי מהם החליף אלהיו באחר: והמה. ואף כי גם אלהיהם לא אלהים המה עכ"ו

כיון

מצודת ציון

אתם: (ו) ערבה. הוא כמו מדבר: ושוחה. מקום גומות ובורות כמו בשחת עשו (תהלים ט): ציה. ענין שממון: וצלמות. צלו של מות ר"ל חשכת הקבר: (ז) הכרמל. ענין מקום שדות וכרמים וכן ונוער בשן וכרמל (ישעיה לג): (ח) ותופשי. ענין אחיזה כמו כי יתפוש איש באחיו (ישעיה ג): בבעל. שם הגלולים: יועילו. מלשון תועלת: (י) הן. כמו הנה ותחסר ה"א התימה וכן מרקיע עמו לשחקים (איוב לז) ומשפטו התרקיע בה"א התימה: (יא) ההמיר. מלשון תמורה וחלוף וכן ואם המר ימירנו (ויקרא כז): כבודו. זה תקון סופרים וראוי כבודי: (יב) שומו. מלשון שממון: ושערו. כמו וסער בסמ"ך ור"ל רוח סערה: חרבו. מלשון חורבן: מאד

רדק

כלומר ראוי השמים שישום חרב על זאת הרעה שומו ענין שממה : שערו . ענין סערה : חרבו . ענין חרבן והחי"ת נקראת בקמץ חטף והוא גזרת מן הקל והמסורת עליו לית חטף וכתב רבי יונה כי יש אנשים שהיו קוראים אותו חרבו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשין אותו ג"כ גזרת אבל מן הדגוש כמו פרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני המסרה ועוד המסרה על חרבו פני האדמה שנים ובפסוק וי"ת הפסוק כן אתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל דעתידה למחרב כנעמוד : (יג) כי שתים . המשיל הטוב המשפיע לישראל במודם מחזיקים בתורתו למקור מים חיים שנובע מים בלא הפסק כן הייתי להם אני ועזבוני לעבוד אלוהות שהם להם כמו בארות נשברים : בארות . הם חריצים עשוים בבנין לאסוף לתוכם מי המטר ואם הם נשברין יצאו המים מהם כמו שיכנסו בהם והנה תוחלת שבוטחין בהם נכזבה והנה טוב האל למיחלין לו הוא נמשל למקור מים חיים לשני פנים לטובה אחת שלא יבאו לו המים ממקום אחר אלא ממקומו הם נובעין ועוד שאין להם הפסק כן טוב האל למיחלים לו כי הטובה יבא להם מאתו והוא לא יקבלנו מאחר וטובו גם כן אין לו הפסק וכן המשיל הטוב שמיחלין ישראל מהאלוהות ומהאומות שעובדים אותם והיו בוטחים במלך אשור ובמלך מצרים שהיו בוטחים בו שיעזרום מהאויבים הצירים אותם כמו הבארות הנשברים כי אפילו יהיו שלמים יש להם הפסק כשיכלו המים המכונסים כי ממקום אחר יבאו להם המים המכונסים לא מעצמם כן הכח שהיה לעוזריהם היה בא להם מאחר כי המלך לא יעשה דבר אלא בעזר צבאותיו גם כן אם לא בעזר אלהים כמו שנאמ' אין המלך נושע ברוב חיל ואם הם בוטחים שאלהיהם יעזרם הנה הם כמו בארות נשברים שלא יכילו המים כי אפילו ישים אדם בהם מים יצאו בעד השברים ולא ימלא בהם מים כן הם הבוטחים באלהים אחרים אפילו יהיו עם רב אפילו יהיו להם כלי זיין הרי הם כאילו אינם ויגברו אויביהם ואפילו יהיו מדוקרים וכן דגנם ופרושם יהיו למארה כמו שאמר פנה אל הרבה והנה מעט ואמר והבאתם הבית ונפחתי בו : יכילו . יחזיקו כמו אלפים בת יכיל : (יד) העבד . הה"א פתוחה כי היא לתמיה כלומר אם עבד הוא או יליד בית ואם הוא יליד בית שנולד מן השפחה שיש לו לאדם בביתו והלא נקרא בני בכורי בנים אתם לה' אלהיכם ומנהג האב לרחם על הבן ואיך נעשה האל שיבזו אותו אויביו וכי עבד הוא שאין משגיח האדון כל כך עליו כמו שמשגיח האב על הבן ומדוע : (טו) עליו ישאגו כפירים ונתנו קולם עליו הבהילוהו בקולם ובזזוהו בידם ומדוע היה זה והכפירים הם מלכי העכו"ם נדמו לכפירי אריות והשאלה הזאת כאילו ישראל שואלים מדוע היה לכם זה והנביא משיבם הלא זאת תעשה לך עוזבך את ה' אלהיך : נצתה . חרבו ושממו וכת"י לדיין ותרגו נצת וכתיב בה"א בוי"ו כמו ידינו לא שפכה והדומים לו או יהיה נצתו ענין הדלקה והבערה כמו ותצת בסבכי היער והוא על דרך עריכם שרופות אש ואדוני אבי ז"ל פירש נצתו נתצו כי המקום שהחרב יעלם (טז) גם בני נף . אמר הנביא והשיב להם התופש דבריהם כן הוא כמו שאתם אומרים ועוד כי אפילו בני נף ותחפנחס שאת בוטחת בהם והולכת למצרים לבקש עזר ממצרים גם הם ירעוך קדקד ימשה לך כל זה עוזבך את ה' : ירעוך . יש ברוך כמו רעה הפרעה ורעו את דליותיו ורעו את ארץ אשור ומה שאמר קדקד כי מכה הקדקד מכה רבה מחלת הראש באמצע כי הוא חולש וטרף זרוע אף קדקד ות"י ירעוך קדקד יקטלון גיברך ויבזו נכסך : ותחפנס כתיב וקרי ותחפנחס והיא עיר בארץ מצרים תקרא כוש וכוש כי קרובים הם : (יז) הלא זאת תעשה לך . אמר תעשה נקבה על עוזבך שהוא מקור לפי שהמקור הוא כדמות השם ויבא לשון זכר ולשון נקבה ואמר בלשון זכר כי רע ומר עוזבך את ה' אלהיך,וכשאמר הלא זאת תעשה לך עוזבך כאילו אמר עזיבתך היא דמות השם וכן בא בלשון נקבה כמו הנקלה בעיניכם התחתן במלך: בעת מוליכך בדרך . הוא היה מוליך אותך בדרך ישרה ואת נטית מעליו ועזבת את ה' ללכת אחרי אלהים אחרים בדרך בידיעה כלומר בדרך הידועה שהלכו בה אבותיך הראשונים : (יח) ועתה מה לך . למה תלכי לבקש עזר ממצרי' ומאשור ועזרך במקומך אם תרצי ללכת דרך ישרה לא תהיה צריכה אל דרכים רחוקים כאילו התאוית לשתות מי שיחור או מי נהר מלך אשור וי"ת וכען מה לכון לאתחברא לפרעה מלכא דמצרים וגומר כנעמוד : (יט) תיסרך . אמר שנסים כי פעמים .

רשי

סער : חרבו מאד . כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב : (יג) שתים רעות . אם תתירו יראתם בכיוצא בה יש כאן רעה אחת ושכחו שתים עזבו שאני מקור מים חיים ללכת אחרי העכו"ם שהם כבורות של מים מכונסין ונשברין ונסדקין ומימיהם נבלעים בסדקיהם הרי שתים רעות : לחצוב . לחפור : לא יכילו . טינדרו"ט את מימיהם שהמים מטש את ששתם וכותליהם נוסלין : (יד) יליד בית האמה : (טו) ישאגו . ל' הווה : כפירים . מלכ נצתה . נצתו כאש : (טז) גם בני נוף ותחפנחס . הם מ שאתם בוטחים עליהם למ ירעוך קדקוד . ל' נ כדמתרגמינן ורצוץ ורג (יז) הלא זאת תעשה לך . את הרעה ואת הפורענ הזאת תגרום לך האשמה אשר עוזבת את ה' אלה בעת מוליכך בדרך . מלמד אותך דרך ה' והישרה : (יח) מה לך מצרים . למה תעזבי ותבטחי על מצרים : לשת שיחור . שטבעו זכוריכם ב שיחור הוא נילוס כמה ש מן השיחור אשר על פני מ בספר (יהושע יג) : ומה למרוד בי למען תגלי אשור למעבר נהר פר (יט) תיסרך רעתך . הרעתך תביא עליך יס ומשובותיך : ל' בנים ש (לקמן ג) : תוכיחוך . ל' ולא פחדתי . פחד שלי ל בלבך

ירמיה ב

חרבו מאד נאם־יהוה : יג כי־שתים
רעות עשה עמי אתי עזבו מקור
מים חיים לחצב להם בארות בארת
נשברים אשר לא־יכלו המים :
יד העבד ישראל אם־יליד בית הוא
מדוע היה לבז : טו עליו ישאגו
כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו
לשמה עריו נצתה מבלי ישב :
טז גם־בני־נף ותחפנס ירעוך קדקד :
יז הלוא־זאת תעשה־לך עזבך את־
יהוה אלהיך בעת מוליכך בדרך :
יח ועתה מה־לך לדרך מצרים
לשתות מי שחור ומה־לך לדרך
אשור לשתות מי נהר : יט תיסרך
רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי
וראי כי־רע ומר עזבך את־יהוה
אלהיך ולא פחדתי אליך נאם־

ועל דעובדין בישין עבדו עמי לחדא אמר יי : יג ארי תרתין בישין עבדו עמי פולחני שבקו די ברעליה אנא מיתי עליהון יקרא כמבוע דמיין דלא פסיק ושעו בתר טעותא דאינון להון כגובין תבירין דלא יכלין לקימא מיא : יד הכעבדא הוה ישראל אם יליד ביתא הוא מדין אתמסר לבזוזין : טו עלוהי יכלין מלכיא ירימון קלהון ושוו ארעיה לצדו קרווהי צדין מבלי יתיב : טז אף בני מפים ותחפנחס יקטלון גברך ויבזון נכסך : יז הלא דא פורענותא תתעביד מניך על דשבקת ית פולחנא דיי אלהך דאחזיך אורחא תקנא ולא הליכתא בה : יח וכען מה לכון לאתחברא לפרעה מלכא דמצרים למרמי דכוריכון בנהרא ומה לכון למגזר קים עם אתוראה לאגלאה יתכון להלאה מעבר פרת : יט איתיתי עלך יסורין ולא מנעתא מבישתיך ועל דלא תבתא לאוריתא פורענותא תתעביד מניך ודעי וחזי ארי בישתא ומרידא איתי עלך ירושלם על דשבקת ית פולחנא דיי אלהך ולא שויתא דחלתי לקבל עינך אמר יי אלהים

תנתן לי נפשי : ישב הה בסיפרא וסימ' עריו נצתה ב ישב . כתבו את האיש הזה ולא יכרת לדוד איש . וא יהודה אתן שממה . ואני ישב במצפה : לדרך ג' רפין בקריא' וסי' ועתה מה לך לדרך מצרים ב' בפסוק . וישם לדרך פעמיו : ה' אלהיך ו' דסמיכי בקריאה וסי' איים יקוו ואניות תרשיש . הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך . תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך . ותרא איבתי ותכסה בושה אלהיך בקרבך גבור . אך דעי עונך כי בה' אלהיך פשעת . וכל סופי פסוקים דכוו' בס"א ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו :

תולדות אהרן שתים רעות . זוכר ואתחנן : העבד ישראל . עקדה שער פו : תיסרך רעתך . עקרים מ"ג פ"ג :

מצודת ציון

מאד . ר"ל גדול וחזק : (יג) מקור . מעין : לחצוב . זה הלשון נופל על החפירה במקום האבנים וכן ובורות חצובים (דברים ו) : יכילו . ענין החזקה כמו קטן מכיל את הגדול (מלכים א ח) : (יד) לבז . מל' בזה ושלל : (טו) ישאגו . ענין זעקת קול : כפירים . אריות : וישיתו . ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג) : נצתה . ענין שממון כמו נצתה כמדבר (לקמן ט) : (טז) ירעוך . ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (לקמן יא) : קדקד . הוא אמצעית הראש שם יחולק השער אילך ואילך : (יח) שיחור . זהו הנילוס : נהר . ר"ל נהר פרת : (יט) תיסרך . מלשון יסורין : ומשובותיך . ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז) : תוכיחוך . ענין

מצודת דוד

כיון שהחזיקו בהם לא החליפום : ועמי . אבל עמי החליף כבוד המקום בעכו"ם אשר אין בו תועלת : (יב) שומו שמים . ר"ל ראו שיהיה בעולם שממון וסערה גדול בעבור התועבה הזאת : (יג) שתים רעות . ר"ל רעה כפולה ותחשב לשתים מקור מים חיים . שאני כמעיין הנובע מים חיים ר"ל משפיע להם טובות בכל עת לחצוב . למען לחצוב לעצמם בארות רבות נשברות כותליהם אשר לא יחזיקו המים אשר נתנו בהם ר"ל עובדים למזלות השמים המקבלים ההשפעה מאת ה' ואף אין בידם להחזיק את ההשפעה ההיא בכל עת וכאומר הנה המחליף בדבר שהיה לו הנה לרע יחשב אף כי המחליף דבר בדבר הגרוע ממנו : (יד) העבד ישראל . וכי ישראל הוא כעבד מקנת כסף או יליד בית בן השפחה כי אלו שהיתומים לא ישגיח האדון עליהם בהשגחה פרטית ולכן המה נעזבים אל המקרים ואמר וכי ישראל הוא כמותם להיות נעזב אל המקרים ומדוע א"כ היה לבז : (טו) עליו . על ישראל ישאגו הכפירים לאיים עליו והם גבורי הכשדים : נתנו קולם . וכפל הדבר במ"ש : וישיתו . ישימו ארצו לשממה ועריו נעשו שממה מבלי יושב בהם ועל מלכות אפרים יאמר שגלו ככר מארצם : (טז) גם בני נוף ותחפנחס . ההם מארץ מצרים אשר אתה בוטח בהם והשאל מהם עזר גם המה ישברו וחוזר ומפרש את הקדקוד ישברו וכאומר וכי זהו בעבור שנעזבו אל המקרים וכי מסראוי היסוד נעזבים אל המקרים וכי המה כעבד או כיליד בית : (יז) הלוא תעשה לך . ר"ל לא זהו בעבור שנעזבים אל המקרים אלא זאת היא הדבר העושה את הרעה והיא עזיבתך אשר עזבת את ה' ולא הלכת אחריו

הם : (ז) על כל אשר [אשלח]ך . אל העכו"ם : ואת כל [אשר] אצוך . לישראל תדבר : (ט) וישלח ה' את ידו . כל ... שהוא אצל יד לשון ... ל"א כתרגום ושלח ה' ... פתגמי נבואתיה : (י) [הפ]קדתיך . מניתיך על העכו"ם : ... ולנתוץ . דיספליר בלעז : (יא) מקל שקד . מגדולי"ר ... : ויונתן תרגם מקל שקד ... דמותי לאבאשא : (יב) ... היטבת לראות . השקד ... הוא ממהר להוציא פרח ... מכל האילנות אף אני ... לעשות דברי . ומדרש ... השקד הזה הוא משעת ... עד גמר בישולו עשרים ... יום כמנין ימים שבין ... עשר בתמוז שבו הובקעה ... לתשעה באב שבו נשרף ... : (יג) סיר נפוח . רותח ...ק בלעז : ופניו . ...ניו אשישאינדי"ש בלעז : ...פון תפתח הרעה . בבל ... של ארץ ישראל היא :

ודכרתי

ויתנכלו אתו . ובטרם
מרחם הקדשתיך . ובטרם
רגליכם : ויאמר ה' אלי
סא בסיפרא וסי' אל תאמר
בי . צדקה נפשה משובה
. קרא את כל הדברים . אם
משה ושמואל לפני אין
וסי' סליא צהיקא קרא
ל : על הגוים ה' וסי' ראה
ך היום הזה . שפוך חמתך
ים דירמיה . אשר היה דבר
הממלכות תהיה . וקצף
ני : דברי י"ג וסימ' נססר

נַעַר אָנֹכִי׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־
תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר
אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ
תְּדַבֵּר׃ ח אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־
אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃
ט וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי
בְּפִיךָ׃ י רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם
הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת
לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס
לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃
יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־
אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד
אֲנִי רֹאֶה׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־
דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃
יג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר
מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי
רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ יד וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל

ד' בטעם בסיפ' וסי' ע יא לדיקא ק"א נשמות : ג' חסר ו' חסר בליש' : ב' הכה נגע זה : ד' : ג' : ב' מ"ל בליש' : ב' מ"ל : ב' תפא"ת : י"ג . ס' וחסר : ב' : ג' . ס' בסיפרא

מִתְנַבֵּי עַל עַמָּא הָדֵין׃ ז וַאֲמַר
יְיָ לִי לָא תֵימַר רַבֵּי אֲנָא אֲרֵי
כָּל אֲתַר דְּאֶשְׁלְחִינָּךְ תְּהָךְ
וְיָת כָּל דַּאֲפַקְדִינָּךְ תִּתְנַבֵּי׃
ח לָא תִדְחַל מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי
בְּסַעְדָּךְ מֵימְרִי לְשֵׁיזָבוּתָךְ
אֲמַר יְיָ׃ ט וּשְׁלַח יְיָ יָת
פִּתְגָמֵי נְבוּאָתֵיהּ וְסַדַּר בְּפוּמִי
וַאֲמַר יְיָ לִי הָא שַׁוֵּיתִי פִּתְגָמֵי
נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ׃ י חֲזֵי דְּמַנִּיתָךְ
יוֹמָא הָדֵין עַל עַמְמַיָּא וְעַל
מַלְכְּוָתָא לְמֶעְקַר וּלְתָרָעָא
וּלְאַבָּדָא וּלְפַגָּרָא וּלְמִבְנֵי
וּלְקַיָּמָא׃ יא וַהֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימַר מָה אַתְּ חָזֵי יִרְמְיָה
וַאֲמָרִית מַלְךְ דְּמוּתֵי לְאַבְאָשָׁא
אֲנָא חָזֵי׃ יב וַאֲמַר יְיָ לִי יָאוּת
חֲזֵיתָא אֲרֵי מוֹחֵי אֲנָא עַל
פִּתְגָמֵי לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ יג וַהֲוָה
פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
תִּנְיָנוּת לְמֵימַר מָה אַתְּ חָזֵי
וַאֲמָרִית מַלַךְ דְּרָתַח כְּדוּד
אֲנָא חָזֵי וְעַקּוֹם מַשִּׁירְיָתֵיהּ
דְּמִדַּבְּרָן וְאָתְיָן מֵאַפֵּי צִפּוּנָא׃
יד וַאֲמַר יְיָ לִי מִצִּיפּוּנָא תִּשְׁרֵי
בִּישְׁתָא לְמֵיתֵי עַל כָּל יָתְבֵי

תולדות אהרן מקל שקד . (תענית כט) : מצפון תפתח . גטין ו ב"ב כה :

יואש על הנער ועל הדאגה ומה שאמר לא ידעתי דבר ר"ל דברי תוכחה כי אני נער ואיך אוכיח עם אחד ואין תימה אם באה לו נבואה והוא נער כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת כמו שכתוב ורוח הנבואה החכימה אותם אע"פ שהיו נערים ואפשר כי נער ר"ל משרת ואף על פי שהוא גדול בשנים יקרא נער כמו שכתוב ומשרתו יהושע בן נון נער והיה משרת נביא היה בימיו או הנה ר"ל ביד גדול ממני ראוי לשלוח זה השליחות לא בידי כמו שאמר משה רבינו שלח נא ביד תשלח והמפרשים פירשו .כי נער היה בשנים כשנבא וכן שמואל בן פדואל וי"א כן ואמרים קביל כעותי וגו' כבעמוד : (ז) כי על כל אשר אשלחך . על במקום אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר אשלחך תלך כי בשנבואת באה לו בתחילה ורצה האל לשלחו לירושלם מקום המלוכה להוכיח את המלך ואת עמו והבטיחו שיחזק לבו ללכת למקום שלא היה רגיל שם ויתקן דבריו בפיו שידע לדבר דברי תוכחות בלא מורא :

(ח) להצילך . בלא בטרחא בסגול הלמ"ד לפי שיש לו הטעמים ופעמים יש לו משפט הפסק לא המיתו שלא יגעו בו אלא יגעו בו ויכוהו ויצילהו מידם שלא ימיתוהו אף על פי שהיה ברצונם להמיתו כמו שכתוב ובקשו להמיתו ואת ברוך אמר ויסתירם ה' : (ט) וישלח ה' את ידו . הוא המלאך הנראה אליו ודבר אליו בשם השם ונקרא בשמו ונראה במראה הנבואה שהושיט ידו אליו והגיע הדברים על פיו ונראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן אף על פי שאין הנגעת הדבר אלא על האוזן לא על הפה במראה הנבואה נראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן בו בפיו לדבר בהסיר לשון בלא מורא וכן אמר בישעיהו ויגע על פי שהגיע הרצפה על פיו כי שניהם ויגע בפתח היו"ד מבנין הפעיל וי"א הפסוק דרך משל ושלח ה' ית פתגמי נבואתיה וגו' כבעמוד : (י) ראה הפקדתיך . שמתיך פקיד וממונה עליהם לטוב ולרע כי כאשר תתנבא עליהם כן יבא עליהם וכפל הלשונות הנתיצה וההריסה לפי שהרבה לדבר רע על ישראל ועל האומות והטוב היה מעט באומות כמו שאמר בבני עמון ואחר כן אשיב שבות בני עמון ואמר בעילם והיה באחרית הימים אשיב את שבות עילם ואמר לבנות כנגד לנתוש ולנטוע כנגד לנתוץ ויונתן חלק הפסוק הרע לאומות והטוב לישראל שתרגם חזי דמניתך יומא הדין על עממיא ועל מלכוותא למתרע ולאכדא ולפגרא ועל בית ישראל למבני ולקיימא : (יא) ויהי דבר ה' . זה היה במראה הראשונה כי בתחלה אמר לו שילך באשר ישלחהו ואחר כן באות' המראה עצמה הראה לו במראה הנבואה מקל שקד כאמרו מקל שקד אני רואה כי ראה המקל בלא עלים ובלא פרחים והתבונן אליו במראה הנבואה והכיר בו שהוא מעץ שקד לפיכך אמר לו הטבת לראות שאילו ראה אותו בעלים ובפרחים מה היה הטבת הראייה נקל הוא להכיר זה הראה לו השם מקל שקד להיות משל על הפורענות שעתידה לבא על ישראל

הם נמהרה כמו שעץ השקד ממהר לפרות יותר משאר העצים לפיכך נקרא שקד כי השקידה ענין המהירות וההשתדלות וכן אמר כי שוקד אני על דברי לעשותו ואמר לשקוד ... תי יום יום ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשא אנא חזי : (יג) ויהי דבר ה' שנית . מה שאמר שנית לפי ששתי המראות היו בענין אחד ואף על פי שהדברים הנראים לו נשתנו ... נענין זה נראה לו פעם שנית שאלו ג"כ מה הוא רואה ופי' לו ג"כ המשל תוך המראה לא שבא לספר הפעמים שנראה לו כי לא ספר אלא זאת וכן ויהי דבר ה' אל יונה שנית לפי שהדבר ... גין ניגוס שפי פעמים לפיכך אמר שנית לא כדברי בעל הדרש שאמר שנית דבר עמו שלישית לא דבר עמו : סיר נפוח . נפוח תאר ופירושו רותח והסיר כשהוא רותח מעלה הבל ... ים באש שמוציא הבל מפיו בעת הנפיחה : ופניו מפני צפונה . הצד מן הסיר שיוצא ממנו יקרא פנים : מפני צפונה . היה לו לומר אל פני צפונה אלא כאמרו כמ"ש באר בו שני ענינים ... צפונה מורה כי פני הסיר היו פונים פני צפונה ואמר אותו במ"ם להורות כי המרתיחים אותה היו מארץ צפון והיא בבל שהיא מזרחית צפונית לארץ ישראל ואדוני אבי ז"ל פירש ופניו ... ים או הבירה שנופחין עליה הקדרה אמר כי פני הנפחים שמכניסים האש תחת הסיר היו לצד צפון מורה שהמבעיר האש תחת הסיר יבא מצפון והסיר היא ירושלם כמו שהמשיל ... ה כן בנבואת יחזקאל לסיר ואמר שפות הסיר שפות וכל הענין והם מבואר הענין וי"ת סיר נפיח מלך דרתח כדוד אנא חזי ועקום משריתיה דמדברן ואתיין מאפי צפונא : (יד) תפתח . ... רה כמו ויפתח את הגמלים כאילו היתה קשורה עד הנה ועתה תהיה מותרת לבא על ישראל ועל הדרקוז תרגם יונתן תשרי בישתא כמו שתרגם אונקלוס ויפתח את הגמלים ואשרי ית ... פ:ר ג"כ ענין פתיחה כי שני הענינים קרובים : (טו) כי הנני קורא . כאילו אני קורא לכם שיבאו כלומר אשים בלבם שיבאו : משפחות ממלכות צפונה . המשפחות אמר על ... לכות אמר על המלכים ראשי הממלכות ועל שהם נקראים ממלכות ואומר זה על מלכי ארץ בבל והמלך הגדול היה נבוכדנצר ועל הממלכות אמר ובאו ונתנו איש כסאו ר"ל בשיצורו על ירושלם

מצודת דוד

נבואה בצחות הלשון כי עדיין אני רך בשנים ולא הורגלתי בזה : (ז) אל ... ר"ל אל תמאן בדבר בעבור הנערות : כי על כל . אלא על כל הדברים ... שלחך תלך ותדבר את כל אשר אצוך : (ח) אל תירא . אל תפחד מפני מי ... שלחך אליהם פן תכשל בלשונך ויקצפו עליך כי אני עמך להצילך מיד הבאים ... עמך : (ט) וישלח . בנבואה נראה לו כאלו המקום הושיט ידו ונגע על פיו ... ותן הנבואה אל פיו : הנה נתתי . בזה שנגעתי ידי בפיך נתתי דברי בפיך : (י) הפקדתיך היום . בזה מניתי אותך לנבאות עליהם חורבן והשקט ... שאלום לך : (יא) מה אתה רואה . במראה הנבואה : מקל שקד . ממה מאילן שגדילים בו שקדים : (יב) היטבת לראות . ר"ל ראית דבר ראוי לפי הזמן ... אני על דברי לעשותו ואם כן ראית דבר המרמז רמז על מה שעתיד להיות כי מקל שקד ראית ואני שוקד על דברי והמה אחד בל' : (יג) שנית . ר"ל שאלני ... ית : מה אתה רואה . במראה הנבואה : סיר נפוח . קדירה מעלה רתיחה : ופניו . פני הרתיחה מקום שמעלה רתיחה מרוצה הוא מעבר הצפון : (יד) מצפון ... הרעה . זה ירמז אשר מבבל העומדת מצפון תפתח הרעה כי עד הנה כאלו היתה הרעה קשורה לבל תבוא ועתה הותר הקשר ותבוא הרעה על יושבי ארץ ... והמשילה לסיר לומר כמו הסיר מאספים הנתחים אליה וא"ז מרתיחין אותה כן כולם יכנסו במצור העיר והאויב ילחם בם וכן נאמר שפות הסיר שפות וכו' אסף נתחים

מצודת ציון

הוא כמו והומר אהה ה' (יחזקאל ד) : (ט) וישלח . ענין הושטה וכן שלח ידך ואחוז (שמות ד) : (י) הפקדתיך . מלשון פקידות ומינוי כמו ופקדו שרי צבאות (דברים כ) : לנתוש . ענין עקירה כמו ונטעתי אתכם ולא אתוש (לקמן מב) : ולנתוץ . ענין כתיתה והכ"רה כמו תנור וכירים יותץ (ויקרא יא) : ולהרוס . מלשון הריסה והשחתה : לבנות . מלשון בנין : (יא) מקל . מטה : שקד . שם פרי שקדים כמו ויגמל שקדים (במדבר יז) : (יב) שוקד . ענין מהירות כמו וישקוד ה' (דניאל ט) : (יג) סיר . קדרה וכן על סיר הבשר (שמות טז) : נפוח . ר"ל מעלה רתיחה ע"ד שנראה נפוחים ואבעבועות וכן כדוד נפוח ואגמון (איוב מא) : (יד) תפתח . ענין התרת הקשר

כל־ישבי הארץ׃ טו כי ׀ הנני קרא
לכל־משפחות ממלכות צפונה
נאם־יהוה ובאו ונתנו איש כסאו
פתח ׀ שערי ירושלם ועל כל־
חומתיה סביב ועל כל־ערי יהודה׃
טז ודברתי משפטי אותם על כל־
רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים
אחרים וישתחוו למעשי ידיהם׃
יז ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת
אליהם את כל־אשר אנכי אצוך
אל־תחת מפניהם פן־אחתך
לפניהם׃ יח ואני הנה נתתיך היום
לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחמות
נחשת על־כל־הארץ למלכי יהודה
לשריה לכהניה ולעם הארץ׃
יט ונלחמו אליך ולא־יוכלו לך כי־
אתך אני נאם־יהוה להצילך׃
ב א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃
ב הלך וקראת באזני ירושלם
לאמר כה אמר יהוה זכרתי לך
חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך
אחרי במדבר בארץ לא זרועה׃
ג קדש ישראל ליהוה ראשית
תבואתה כל־אכליו יאשמו רעה
תבא אליהם נאם־יהוה׃ ד שמעו
דבר־יהוה בית יעקב וכל־משפחות
בית ישראל׃ ה כה ׀ אמר יהוה מה־
מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו

ג׳ . ג׳ / ס׳ בסיפרא / פ׳ דסמך לדבור רפין / י״א כתיב י״ד / ג׳ / ס׳ ר״פ / ד׳ . ג׳ / ו׳ דסמיך / י״א / ג׳ תד חסר / ג׳ / ג׳ / ג׳ / ב׳ כתיב ה״א בסוף וכותב תבואתה לנחס י״ו חסר / י״א בטעם בסיפרא

ארעא׃ טו ארי הא אנא מכלי
לכל זרעית מלכות צפונא
אמר יי וייתון ויתמון גבר
כורסוהי לקבל תרעי ירושלם
ועל כל שורהא סחור סחור
ועל כל קרויא דבית יהודה׃
טז ואמליל פורענותדיני מנהון
על כל בשתהון דשבקו
פולחני ואסיקו בוסמין לטעות
פלחי כוכביא ואשתעבדו
לעובדי ידיהון׃ יז ואת תתקף
חרצך ותקום ותתנבי להון
ית כל דאנא מפקיד לך לא
תתמנע מלאוכחותהון דלמא
אתברינך קדמיהון׃ יח ואנא
הא יהבתך יומא דין תקיף
כקריה כריכא וכעמודא
דברזל וכשור דנחש
לאשקאה כם דלוט לכל
יתבי ארעא למלכא דבית
יהודה לרברבהא לכהנהא
ולעמא דארעא׃ יט ויהון דיגין
ומגיחין לקבלך למסתר ית
פתגמי נבואתך ולא יכלין לך
ארי בסעדך מימרי אמר יי
לשיזבותך׃ א והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי
למימר׃ ב איזיל ותתנבי קדם
עמא די בירושלם למימר
כדנן אמר יי דכירנא לכון
טבות יומי קדם רחמת
אבהתכון דהימנו במימרי
ואזלו בתר תרין שליחי בתר
משה ואהרן במדברא ארבעין
שנין בלא זוודין בארעא דלא
מזדרעא׃ ג קודשיא אינון
בית ישראל קדם יי ועל בזזיהון כדמעה ארמות עללא אידמן דאכל מניה חיב למימת
וכשירו חצד עומר ארמותא דעד לא מקרבין מניה כהניא בני אהרן קורבניא על
מדבחא מן דאכיל מניה מתחיב אף על כן כל בזזיהון דבית ישראל יחובון בישתא
תיתי עליהון אמר יי׃ ד קבילו פתגמא דיי בית יעקב וכל זרעית בית ישראל׃ ה כדנן אמר יי
אשכחו אבהתהון במימרי שקר ארי אתרחקו מדחלתי

רדק

ירושלם וכם נרגל שראצר רב מג וכל רבי מלך בבל שזכר למעה כאשר נלכדה ירושלם: (טז) ודברתי. דבור כאל עמהם הוא הביא המלכים עליהם וכן אמר אליהוא כי בהם ידבר אל וגומר ואמר ובמסרה יתפוש והוא הדבור שידבר עמהם שיביא יסורים עליהם להוכיחם: למעשי ידיהם. ביו״ד ויש ספרים שכתוב בהם למעשה בה״א טעות הוא וע״פ המסורת הנה ידענו זה: (יז) ואתה תאזור מתניך. ללכת בזריזות כמו שאמר באליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב: פן אחתך. אם לא תירא מהם ותבטח כי אצילך מידם ואם תירא מהם אחתך ואפילך לפניהם: (יח) על כל הארץ. ואחר כך פירש למלכי יהודה אמר תהיה כנגדם כעיר מבצר שלא יוכלו לך כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר כל שכן אם יהיו לה חומות נחשת ומה שאמר לעמוד ברזל שלא יוכל אדם לכופפו ולשברו וי״מ על כל הארץ לאשקאה כס דלווט על כל יושבי ארעא: (יט) ונלחמו עליך. כמו שתרגם יונתן ויהון דיגין ומגיחין לקבלך למסתר פתגמי נבואתך: להצילך. שלא ימיתוך: (ב) הלך. מקור או צווי וכן זכור את יום השבת משמוד אמורי: באזני ירושלם. ר״ל עם ירושלם ומדבר כנגד העיר כאלו מדבר כנגד העם: זכרתי לך חסד נעוריך. אף על פי שאיני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים לא אעשה אותך כלה וגם אענים המריעים לך כי זכרתי לך חסד נעוריך וענין חסד נעוריך אהבת כלולתיך כמו שת״י דכיר אנא לכון טבוות יומי קדם רחמת אבהתכון דהימינו במימרי וגו׳ כבתמוד והפסר שהיה דעתו באמרו ימי קדם על האבות אברהם יצחק ויעקב שהיו אנשי חסד או אהבת כלולותיך פירש חסד נעוריך והכל ענין אחד על דור המדבר וקורא הימים הקדמונים ימי נעורים בדרך המשל כמו שהנערים קודמין לבחורים ולזקנים ופי׳ כלולותיך הם מן כלה כי כנסת ישראל נדמת לכלה ביום מתן תורה והקב״ה נדמה לחתן: (ג) קדש ישראל, נחשב כמו קדש שלא יאכלנו זר ומה שאמר ראשית תבואתה הוא כפל ענין במלות שונות כי התרומות שהיא ראשית התבואה הוא קדש וכל זרים אוכליו יש עליהם אשם כן ישראל אף על פי שהקב״ה מביא עליהם האויב הוא נענש עליהם כי זוכר להם חסד נעורים שהוא חסד האבות כמו שראינו בסנחריב וכן בנבוכדנצר ולפניו ישראל נחרבה בבל כמו שכתוב: תבואתה. כתוב בה״א במקום וי״ו כמו אהלה והדומים לו וי״מ קדש התרומה וראשית תבואתה העומר שתרגם כן קודשיא אינון בית ישראל קדם ה׳ ועל בזזיהון וגומר כבתמוד: יאשמו. האל״ף בשוא בלבד: (ה) כה אמר. מה מצאו אבותיכם. הדורות הראשונים משנכנסו לארץ שעבדו עכו״ם אים

רשי

(טו) ודברתי משפטי אותם ... אתווכח. עמהם עם יהו... וירושלים: (יז) תאזור מתני... ל׳ זירוז כאיש חיל: (יח) למג... יהודה. כנגד מלכי יהודה: (יט) ונלחמו אליך. ויהון דיג... ומגיחין לקבלך למסתר... פתגמי נבואתך: (ב) זכרתי... אם הייתם שבים אלי הי... לרחם עליכם כי זכרת חס... נעוריך ואהבת כלולת תוכך... שהכללתיך לחופה ול׳ הכנ... הוא. כלולותיך כולידש בלנ... ומה הוא חסד נעוריך לכ... אחר שלוחי משה ואהרן מא... נושבת יצאתם למדבר ואין צ... לדרך כי האמנתם בי: (ג) ק... ישראל. כתרומה: רא... תבואתה. כראשית קציר ... העומר שאסור באכילה והא... מתחייב כן כל אוכליו וא... כן

בספר מלכים א׳ סי׳ ו׳: לעי... וסי׳ לעיר מבצר ולעמוד בר. ויעמד שפטים בארץ. וי... למטה מערב׳. בנה חומה חיצ... יוכלו י״א בקריאה וסימ׳ ונג... אליך ולא יוכלו לך כי אתך ... ולא יוכלו בני ישראל לק... אמחצם ולא יוכלנ קום ויפ... ויהונתן ואחימעץ עמדים ... רגל. צפו עורים כלם. תו... לעם הזה. על מי ארברה ואע... לכן כה אמר ה׳ הנני מביא ר... זנה עגלך שומרון. נעו ... בחוצות. מים רבים לא י... לכבות. ב׳ קדמאי חסר

תולדות אהרן הנני קורא. ... שער סס: ...
וקראת. סנהדרין ק: חסד נעו...
זוסר אמר: קדש ישראל. קידו...
זוסר אמר האזינו: כי עול. תני ...

מצודת ציון

הקשר כמו יתרי פתח (שס... (יז) תאזור. מלשון אזור ותגו... תחת אחתך. ענין פחד ושבר... אל תערוץ ואל תחת (יהושע ... (יט) יוכלו. מלשון יכולת והתגב... (ב) כלולותיך. מל׳ כלה ותקו... שהוא ענין עלוי היופי כמו כליל... (איכה ב) והכלה בימי חופת... כלולה בכל מיני יופי וקשו... (ג) ראשית. ענין מיטב כמו ק... גבורתם (לקמן מט): יאשמו מל׳... אשם

מצודת דוד

נתחיה אליה וכו׳ רתח רתחיה (יחזקאל כד): (טו) הנני קורא. ר״ל אעיר לבוא כל משפחות של ממלכות לפונה והם בבל וכל ארצות ממשלת בבל לבוא על ירושלים: ונתנו איש כסאו. כל אחד יתן כסאו מול פתחי השערים ועל החומות לצור עליה מסביב: (טז) ודברתי. אז אדבר עמהם משפט ר״ל אביא עליהם משפט הגמול בעבור רעתם: (יז) תאזור מתניך. הוא ענין זרוז כי החגור במתניו הוא מזורז: אל תחת מפניהם. אל תפחד מפניהם מלומר להם את כל דברי: פן אחתך. כי כשתפחד אשבור אותך לפניהם ויוכלו לך להזיק לכן אל תפחד ובטח עלי ואז לא יוכלו לך: (יח) נתתיך היום. נתתי כח בידך להיות חזק כעיר מבצר וכו׳ להתגבר על כל הארץ וחוזר ומפרש על מלכי יהודה ועל שרי יהודה ועל כהנים ועל כל עם הארץ מיחד השם: (יט) ונלחמו אליך. כולם ילחמו עמך ולא יוכלו לך כי אני עמך להצילך מידם: ב (ב) באזני ירושלים. באזני יושבי ירושלים: זכרתי לך. ... אני לך את החסד אשר עשיתי עמך בימי נעוריך בעת בחרתי אותך לי לעם כי מצאת חן בעיני: אהבת כלולתיך. האהבה שהיה לי עליך בעת היית ככלה זמן חופתה וזהו במעמד הר סיני לקבל התורה: לכתך. ר״ל זכור לפני האמונה שהאמנת בי שהלכת אחרי במדבר בארץ שאין בה זרע זרוע ואין מה לאכול: (ג) קדש ישראל. ולזה הוא קדש לה׳: ראשית. הוא המיטב שבכל תבואתו הנבלים כל אוכליו. בבליים הגוזלים ומכלים את ישראל יהיו אשמים והרעה תבוא אליהם... אף שישראל יהיו נמסרים ביד בבל בעבור חטאם עכ״ז אהיה נפרע בהם מן הבבליים על שהרעו להם: נאום ה׳. זהו מאמר ה׳: (ה) מה מצאו וכו׳. מה ... עולה

רש"י

[נ]א : (ל) לשוא הכיתי . על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר : אכלכם חרבכם . את נביאכם . הרגתם את זכריה וישעיה : (לא) ראו דבר ה' . [הוצ]יא להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר ה' מועיל : המדבר [הי]תי לישראל . ל' תימה הוא לכך נקודה מ"ם רפי וה"א בחטף פתח כלום [הייתי כמדב]ר זה לאבותיכם שהוא מדבר [ה]לכו בו שהורדתי להם לחם [ה]דבר יום ביומו : מאפליה . [ח]שך : מדוע אמרו עמי [רד]נו . נבדלנו ממך כמו הרודה [פת] מן התנור כך מדרש רבי [מנ]חמא ומנחם פירש רדנו [ל']ירידה ועוד פנים אחרים : [(לג)] תיטיבי . תקשטי עצמך [ל']לא נוסיף כמו (מלכים ב [ט]) ותיטב ראשה דאיזבל בפר' [?] : גם את הרעות למדת . [?]ת על כל רוע דרך ללמוד [?] המקולקלת שבכולם : גם . [?]אפילו : לכן . ל' שבועה [?] אך את הדרך הרעה [?]ל הדרכים למדת לעצמך : [?]ים. הנהגת : (לד) במחתרת [?]תים . לא מצאת אותם [במח]תרת כשהרגת אותם : [מצא]תים . כה יאמר לנקבה [?]פעלת . והרבה יש בספר [יחזק]אל (י"ו) את נשאתים : [כי ע]ל כל אלה . שהיו [?]יחים אותך בדברים האלה : [(לה)] ותאמרי . בלבך : כי [נקי]תי . אסר זכאה אני נפשי : [נשפ]ט אותך. בא עמך במשפט : [(לו) מה ת]זולי . לשון זלזול : [לשנ]ות את דרכך . לעזוב אותי [ולבט]וח על מצרים לעזרה בימי [יהויק]ים וצדקיהו (לקמן ל"ז) : [ממצרים תבשי כאשר בש]ת . ל' שינוי : כאשר [בשת] מאשור . שסמך אחז עליו [ו]לו ולא חזקו כמה שנאמר (כד"ס)

ירמיה ב

כִּי נְאֻם־יְהוָה׃ ל לַשָּׁוְא הִכֵּיתִי אֶת־
בְּנֵיכֶם מוּסָר לֹא לָקָחוּ אָכְלָה
חַרְבְּכֶם נְבִיאֵיכֶם כְּאַרְיֵה מַשְׁחִית׃
לא הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־יְהוָה ג' ר"פ
הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם־אֶרֶץ ג'
מַאְפֵּלְיָה מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ לוֹא־ ו' מ"ין בתרי טעמי ב'
נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ׃ לב הֲתִשְׁכַּח בְּתוּלָה
עֶדְיָהּ כַּלָּה קִשֻּׁרֶיהָ וְעַמִּי שְׁכֵחוּנִי ג' וחסר ו' י"א
יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ לג מַה־תֵּיטִבִי ט' חסר כ' ישנא
דַּרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם אֶת־
הָרָעוֹת לִמַּדְתִּי אֶת־דְּרָכָיִךְ׃ לד גַּם למדת ק'
בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים
נְקִיִּים לֹא־בַמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי כ' מ"ל. ב'
עַל־כָּל־אֵלֶּה׃ לה וַתֹּאמְרִי כִּי נִקֵּיתִי ג' ודע. ב'
אַךְ שָׁב אַפּוֹ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט כ"ז. ה'
אוֹתָךְ עַל־אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי׃ י"ז
לו מַה־תֵּזְלִי מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ ג'
גַּם מִמִּצְרַיִם תֵּבֹשִׁי כַּאֲשֶׁר־בֹּשְׁתְּ ג'

תרגום

במימרי נאמר יי : ל למגן אלקיתי ית בניכון אולפן לא קבילו קטלת חרבכון נבייכון כאריא דמחבל : לא עם דרא אתון קבילו פתגמא דיי הא כמדבר צדי דלית ביה הנאה והוה מימרי לישראל אם כארע חורבא מה דין אמרו עמי איטלטלנא לא נתוב עוד לפולחנך : לב האפשר דתתנשי בתולתא תקונה כלתא קישוטהא ועמי שבקו פולחני יומין דלא מנין : לג מה משתפרא באורחתיך למעבד רחמי לאתחברא בעממיא בכן אף ית בישן אליפת מן אורחתיך : לד אף בסתרא אשתכחת דאשדת דם זכאי דם נפשת דמסכנין זכאין לא כמא דמשכחין במחתרתא אלהין על כל אלין עבדת : לה ואמרת ארי זכיתי ברם תב רוגזיה מני הא אנא עביד עמיך פורענות דין על דאמרת לא חטיתי : לו מה את מסתכלא לחדא לקלקלא ית אורחתיך אף ממצרים תבהתין כמא

רד"ק

כלכם. פשעתם בי ופי' כלכם גדוליכם וקטניכם וי"ת ענין דין למה אתון מדמן למדן לקביל פתגמי : (ל) לשוא. אמר בניכם לפי שאמר כלכם אמר למה אתם מריבים אלי ואם תאמר למה אני מכה אתכם ביד האויבים אתם פשעתם בי ואם תאמרו למה אני מכה בניכם לפי שהם למדים מקטנותם לדבר שוא ואם מיסרים אותם נביאי ה' מוסר לא לקחו אם כן למה תריבו אלי ויונתן תרגם לשוא למגן כלומר בחנם הכתי אותם כי מוסר לא לקחו ורז"ל פי' לשוא על עסקי שוא שאמרו כמון נדרים בנים מתים שנאמר לשוא הכתי את בניכם מוסר לא לקחו : אכלה חרבכם נביאיכם . יש מפרשים כי אמר זה על זכריה ועל אוריה הנביאים שהרגום ואין זה הפי' נכון כי לא היה אומר נביאיכם כי לא היו נביאיהם אלא נביאי השם כמו שאמר בניכם ונביאים' אלא הנכון כמו שפי' רש אדוני אבי ז"ל אמר נביאיכם שהם נביאי השקר אתם הרגתם אותם כשמעכם דבר ה' ונבואת' גרמה להם אבוד הנפשות לפיכך אמר כאריה משחית שמשחית הבשר וקורעו קרעים בטרפו כן אתם השחתם אותם בנפשות' ובגופותם : (לא) הדור. הה"א ה"א הקריאה כה"א ההשל חקה אחת לכם : ראו דבר ה'. הבינו מה שהוא אומר לכם כי יש ראיה בלב כמו ולבי ראה הרבה ראה דבריך טובים ונכוחים לכם, ונדרש כי צנצנת המן הראה להם לפיכך אמר להם ראו ולא אמר שמעו : המדבר הייתי . אם הייתי להם כמו המדבר או ארץ מאפלים שלא ימצא בהם האדם צרכו אלא כל צרכם וספוקם מצאו בי כל זמן שהלכו אחרי אם כן מדוע אמרו עמי רדנו כלומר יש לנו ממשלה מלכים ושרים לא נבא עוד אליך, רדנו מענין רד עם אל שהוא ענין ממשלה, מאפליה מלה אחת בשוא הלמ"ד ונקודתה מחלוקת בין הספרי' יש ספרים שנקוד' מאפלי' המ"ם בפתח והאל"ף בשוא ויש ספרי' שנקוד בהם מאפליה המ"ם בשוא והאל"ף בפתח והפ"א דגושה ופירוש ארץ אפל ולהגדיל האפל סמך אותו למלת י"ה וכן שלהבת י"ה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים וי"ת מאפלים חרובה כי היא כמו ארץ אופל שלא ימצא בה דבר ותרגם רדנו אטלטלנא וכן תרגם עניי' מרודים מטלטלין : (לב) התשכח בתולה עדיה. בתולה כלה וכפל הענין במלות שונות כי אין כלה בעדים וקשורים כ"א בתולה וכן אין בתולה בעדים ובקשורין כ"א כלה וישראל נמשלו לכלה ביום מעמד הר סיני ואיך שכחו אותי היום והלכו אחרי אלהים אחרים זה כמה ימים ושנים ובאמרו אין מספר הוא להפלגה : (לג) מה תיטיבי . התקני דרכך לבקש

[?] כלומר אהבת האומות כמו שאמר מה לך לדרך מצרים ומה לך לדרך אשור ומצא לשון הטבה ברעה כי רוצה לומר תקון הדבר או חזוקו כמו היטיב חרש לך כי יטיב את אבי הרעה עליך [ה]רע כהים להטיב : גם את הרעות . כלומר האומות הרעות למדת את דרכך כלומר שהרעות ההם וגם למדו מרעותיך וכתיב למדתי והוא מאמר האל רוצה לומר למדתי אותך בדרכיך [ה]רעות ויבא לך בעבורן רע כאילו למדתי אותן מדרכיך שיוסרו עליך והקרי למדת כמו שפירשנו : (לד) גם בכנפיך . בכנפי בגדך על דרך ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי ויונתן תרגם אף [בסתר]א אשתכחא דאשדיתא דם זכאי תרגם בכנפיך סתרא כמו ולא יגלה כנף אביו שמפרשין אותו סתר אביו והיא אשתו ומה שאמר נמצאו ואמר דם כאילו אמר דמים שהרי אמר נפשות : לא [במחת]רת . שנאמר אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים ואם לא מצאת אותם במחתרת למה הרגת אותם והם נקיים : מצאתים . מצאת אותם כי כן תחבר הנקבה הנמצאת עם הכנוי בחירק [?] : כי על כל אלה . טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו : (לה) ותאמרי . אמר כי על כל אלה אני מוכיחך על שאת הולכת אחרי העמים ועובדת אלהיהן ושופכת גם כן דם נקי ואת אומרת [נקית]ים ממעשים רעים ושב אף האל ממני ולא ירע לי עוד ובזה עונך כפול כמו שאמר הכתב כפירת העון שתי עונות ובזה אני נשפט אותך ומעניש בזה על אמרך לא חטאתי : (לו) מה תזלי .
הרבו

[?]ין בתרי טעמי פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח במי"א מקומות שישרתנה כאיילה וסי' נמסר בסדר פנחס ושם נמסר י"א כי יש ספרים מוסיפי' לאפנים להם קורא הגלגל :

[מסו]רת אהרן לשוא הכיתי . שבת לב כתובות עב : נשפט אותך . (תענית סס) :

מצודת דוד

[ל]א לכם : (ל) לשוא . על חנם הכיתי את בניכם כיון שעכ"ז לא לקחו האבות [מוס]ר ועדיין עומדים במרדם וכל עצם כוונת הכאת הבנים היה למען יוסרו האבות: [אכל]ה . כי חרבכם הרגה את נביאיכם כי הרגו את ישעיה ואת זכריה : כאריה [משח]ית . כאריה המשחית בני אדם : (לא) הדור אתם . אתם בני הדור ראו בהבנת [הלב] את מלות ה' אשר יש תשלום גמול עליהם : המדבר . וכי עד הנה הייתי [לה]ם כמדבר וארץ מאפליה אשר לא ימצא שמה די צורך האדם ר"ל וכי לא היה [הכ]ח בידי לשלם גמול טוב על המצות שעשו : רדנו . כבר נבדלנו ממך ולא נבוא [עוד] אליך : (לב) התשכח . וכי הדרך הוא התשכח הבתולה להשים עדים עליה [להת]קשט בו וכי תשכח הכלה את קשוריה הם חוטי המשי המקשרת שערה בהם להתקשט וכאומר הלא אין דרך האדם לשכוח דבר הנצרך לו ביותר : ועמי . אבל שכחו אותי ימים הרבה ואין מספר להם עם שזהו עיקר חייהם על האדמה : (לג) מה תטיבי דרכך . מה תתקני מנהגך בעבודת הבעל לעשות בדמיון גמור אל מ[עשה] העכו"ם לבקש מהם אהבה בעשותך כמעשיהם : לכן . באמת גם את העכו"ם הרעות למדת אתה את מנהגיך ר"ל אתה הרעות לעשות יותר מכולן ואף להרעות [?] למדת להרשיע יותר כמוך : (לד) גם בכנפיך . גם בכנפי בגדיך נמצאו דמי נפשות אביונים נקיים מעון מיתה ועל חנם הרגתם : לא במחתרת מצאתים . דמי [הנפ]שות ההם לא מצאתים במחתרת ובמקום נסתר כי אם בגלוי : על כל אלה . הנפשות הנזכרים למעלה . ר"ל לא עשית הדבר בהסתר כי אם בפרהסיא רב מגלוי [?] (לה) ותאמרי . ר"ל אם אמנם כל אלה עשית בפרהסיא איך תאמרי לא כן הוא כי נקי אני מעבירה ואין האמת עם הנביאים האומרים [?] אך ה' [?] שב אפו ממני ואני מנוקה מעון : הנני נשפט . לכן הנני מתווכח עמך גם על מה שתחטא לומר לא חטאתי ר"ל מלבד גמול החטא אוסיף עוד עונש על [אשר] תתכחש חטאיך והעונש הזה תחשב לויכוח כי בזה יודע שחטאו בדבר הזה : (לו) מה תזלי מאד . למה תרבי ללכת לבקש עזר מן המצרים : לשנות את דרכך .
פעם

מצודת ציון

עורף . הוא אחורי הפנים והצואר : (כט) תריבו . ענין תרעומות ותלונה : (ל) לשוא . לחנם : (לא) ראו . יאמר גם על הבנת הלב וכן ולבי ראה הרבה חכמה (קהלת א) : מאפליה . מלשון אופל וחושך והבא להגדיל הדבר סומכו למלת יה וכן שלהבת יה (ש"ה ח) והיא כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש : רדנו . ענין ההבדל ממקום הדבוק כמו רדה הדבש (שופטים יד) : (לב) עדיה . מל' עדי והכשיט : (לג) תיטיבי . ענין תקון כמו ותיטב את ראשה (מ"ב ט) : דרכך . מנהגך : (לד) בכנפיך . שולי הבגד : במחתרת . ר"ל במקום נסתר והיא מלשון חתירה וחפירה כמו אם במחתרת ימצא הגנב (שמות כב) : (לה) נשפט . ענין ויכוח וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה סו) : (לו) תזלי . ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים (איוב יד) : מאוד . היא כמו הרבה : לשנות . מלשון השנות

שרשו אזל והוא ענין הלוך כתרגומו אמר מה תלכי הנה והנה לבקש עזר ותשנה את דרכך פעם לאשור פעם למצרים ומה שאמר מאד כמו שאמר מה תיטיבי דרכך כמו שפירשנו : כאשר בושת מאשור. שגלה לו אחז שחד ואומר בדברי הימים ויצר לו ולא חזקו וכן בימי חזקיהו תפש כל ערי יהודה הבצורות ואמר גם כן מבושי ממצרים שנתן יהואחז שחד לפרעה נכה והעריך את הארץ לתת השחד ויעזור לו מלך בבל ולא הועיל כי יצאו גדודי כשדים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת כי לקח מלך בבל מנחל מצרים והנה בושה יהודה מעזרם וכשל עוזר ונפל עזור לפיכך אמר זה הפסוק : (לז) גם מאת זה תצאי. רוצה לומר מן המקום הזה שלא יועילוך מבטחיך שהיית בוטחת בהם : ולא תצליחי להם. רוצה לומר בעבורם ומה שאמר וידיך על ראשך כי כן דרך האשה שלוקחת על אידה הולכת וידיה על ראשה כמו שאמר בתמר ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה וי"ת ובהיתת חוביך על רישיך : (א) לאמר. ענינו עם כי מאס ה' הוא מאס בך בעבור מבטחיך ואומר לך הן ישלח איש את אשתו : חנוף תחנף הארץ ההיא. תיטמא בה זה כמעשה כמו שאמרה תורה כי תועבה היא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ כן אמר הנה חנוף תחנף הארץ כלומר תחטא : ואת זנית רעים רבים ושוב אלי. במקומות רבים המשיל הכתוב כנסת ישראל לאשה והקב"ה בעלה כלומר שלקחה לו לעם כלה והיא לו כאשה והוא לה כבעל וכמו שהאשה שזונה תחת בעלה שהיא חייבת כן ישראל שהלכו אחרי עמים רבי' ודבקו בטעותם קורא הכתוב זה זנות וזה הענין נמצא בנביאים שדברו בזה המשל וקראו ענין זה ענין זנות והמשו בו בכל לשון של זנות וזה הרבה בספר יחזקאל אמר ואחר שהלכת לבעלים איך תשובי אלי עוד ואפילו תשובי בתשובה לא תוכלי לשוב אלי עד שתגלי מארצך ותשבי שם ימים רבים עד שתכלי עונך הראשון ולא יעלה על לבך עוד עבודת אלילים ואחר כן תשוב אלי ואשוב אליך : (ב) שאי. שפים. מקומות גבוהים כמו ההרים הרמים והגבעות הנשאות כי כן היה דרך עובדי עכו"ם בזמן ההוא כמו שכתוב : שגלת. כתיב שכבת קרי כמו ישגלנה ישכבנה לשון נקיה וכבר פירשנו כי לשון הזנות והשכיבה הוא ענין העכו"ם : על דרכים ישבת להם. פי' לעובדי עכו"ם כלומר ישבת מיחלת עוברי דרכים שהם מכמה מקומות רוצה לומר עם ועם עובד אלהיו ואת התאוית לכלם לעבדם כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה : במדבר. כי כן דרך הערביים השוכנים במדבר יושב להם על הדרכים מיחלי השיירות העוברות למכור מהם ולקנות מהם וי"ת שפים נגרין כמו נגרי בריתא בתלמוד ותרגום לא שכבת לא אתחברת ליך למפלח וגו' כבעמוד : בזנותיך בסימן ר' אחד לבד והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : (ג) וימנעו רביבים. הוא המטר והוא היורד במרחשון והוא שנקרא יורה ומורה וכן בדברי רז"ל יורה במרחשון ומלקוש בניסן כי אלה שני הזמנים הם זמני המטר לצורך התבואה וברוב הזמנים רוב המטר יורד במרחשון לפיכך נקרא ירח בול' מענין מבול ונקרא המטר ההוא רביבים במקום שקראו במקום אחר יורה וזה הפסוק אומר כי נמנעו הגשמים מפני מעשיהם הרעים כמו שאמר בתורה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וגו' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ועם כל זה שמנעתי הרביבים בעונך ומלקוש לא היה לא נכלמת ממעשיך והיה לך מצח כאשה זונה שאינה בושה מנאפופיה ומרימה מצח ומעיזה פנים אף על פי שהנביאים מוכיחים אותך ואומרים לך בושי ממעשיך הטובה שמניעך בעבור' עם כל זה מאנת הכלם וזהו שאמר מאנת כלומר שהיית ממאנת בתוכחת הנביאים ולא בושה מפניהם ורז"ל דרשו הפסוק ואמרו אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנאמר וימנעו רביבים וגומר ות"י ותוקפא כאתתא נפקת ברא הוה לך ועזי פנים יקרא חצוף בלשון רז"ל : (ד) הלא מעתה קראתי. כתיב ביו"ד כאילו הוא מדבר בעדו וקרי בלא יו"ד לנמצא ופי' הכתוב אמר הלא מעתה כלומר היה לך מעתה לקרוא לי אבי כיון שקראתי לך ע"י נביאי בני היה לך לענות ולומר לי אבי אלוף נעורי אתה ולא עשית כן ופי' הקרי אמר מעתה כיון שראית שעצרתי הגשמים היה לך לשוב אלי ולקרוא לי אבי אלוף נעורי אתה וגדולי מימי הנעורים והוא זמן יציאת מצרים כי אז נכנסו ישראל תחת כנפי השכינה ונתחנכו במצותיו וביד אלהותו כמו הנער הנכנס ללמוד ומחנכין אותו בידיעת תורה וחכמה ותרגם יונתן אלוף נעורי פרקי דמן עלמא : (ה) הינטור. אמר הנביא אם עשית זה הינטור האל לך לעולם עונך אם ישמור לנצח התאחך ננצח לא יעשה זה אלא בשובך אליו ישוב אליך וייטיב לך ואם לא עשית כן אלא דברת ועשית הרעות ותוכל. דברתי כתיב ביו"ד אמר הנביא דברתי לך לשוב ולא עשית אלא הרעות לר... ועשי

דבהיתת מאתוראה : לז אף מלות דין תפקין ובהיתת חוביך על רישיך ארי רחיק יי רוחצניך ולא תצלחין להון :
א למימר הא יפטר גבר ית אתתיה ותהך מלותיה ותהי לגבר אוחרן האפשר דיתוב לותה עוד הלא מיחב תחוב ארעא ההיא ואת טעית ואתחברת לעממין סגיאין ותובי מכען לפולחני אמר יי : ב זקופי עינך על נגרין וחזא היכא לא אתחברת ליך למפלח לטעותא על אורחת בית מישריהון אוריכת להון כערבאי דשרן בשכונין במדברא וחיבת ארעא בטעותיך ובבישתיך :
ג ואתמנעו רסיסיא ומלקושא לא הוה ותוקפא כאתתא נפקת ברא הוה ליך מסרבת לאתכנעא : ד הלא מכען תצלן קדמי רבוני את פרקי דמין עלמא : ה האפשר דתנטרון ליך חוביך לעלמא אם תתקף עלך מחא לאפריש הא מלילת ועבדת בישין

ג' . ד' מֵאַשּׁוּר : לז גַּם מֵאֵת זֶה תֵּצְאִי וְיָדַיִךְ
ג' עַל־רֹאשֵׁךְ כִּי־מָאַס יְהוָה בְּמִבְטַחַיִךְ
וְלֹא תַצְלִיחִי לָהֶם :
ר"פ . י"ב ג א לֵאמֹר הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־
אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ־
ג' . ג' אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חָנוֹף
ג' . ס' תֶּחֱנַף הָאָרֶץ הַהִיא וְאַתְּ זָנִית רֵעִים
ב' מ"ל . ח' רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נְאֻם־יְהוָה : ב שְׂאִי־
י' כ"כ עֵינַיִךְ עַל־שְׁפָיִם וּרְאִי אֵיפֹה לֹא
שכבת ק' שֻׁגַּלְתְּ עַל־דְּרָכִים יָשַׁבְתְּ לָהֶם
כַּעֲרָבִי בַּמִּדְבָּר וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ
כ' חסר בִּזְנוּתַיִךְ וּבְרָעָתֵךְ : ג וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים
וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה
הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם : ד הֲלוֹא מֵעַתָּה
קראת ק' . ג' חסר קָרָאתִי לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה :
ג' ה הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח
דברת ק' . ג' הִנֵּה דִבַּרְתִּי וַתַּעֲשִׂי הָרָעוֹת וַתּוּכָל :

(בד"ה כח) : (א) לאמר הן ישלח וגו'. יש לי לומר שאין עוד את ראוי לי כי כן דרך המשלח את אשתו והלכה לה וגו' : ואת זנית רעים רבים עם אוהבים רבים ואעפ"כ שובי אלי : ושוב אלי. כמו עשות ולשוב אלי אני עוסק בך : (ב) שפים. וגלוי מים : לא שוגלת. ל' פלגש : ישבת להם. להיות נכונה לקראתם כערבי. יושב אוהלים שהוא תמיד מצוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי שהוא שוכן בערבה : (ג) ומלקוש כמטר היורד בניסן המלילות ועל הקשין ומלקוש טרדיי"א בלעז : (ד) הלוא מעתה. הלואי שבת מרעה וקראת לי אבי ואם תעשי הינטור לך אדוניך לעולם אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור : (ה) הנה דברת הסיך לא נכוה עוד אל ואותה הרעה תעשי ולא תת לב לשוב : ותוכל. והלכה למרוד

רעים ה' בקריאת וסי' לאמר ישלח איש את אשתו. לא יגיד רעים. הן יוסיף רעים רבים. איש רע להתרועע. אכלו רעים שתו ושכרו דודים : ותוכל קמצין וסי' כי שרית עם אלהים ועם אנשים. ותעשי הרעות ותוכל. פתיתני ה' ואפת :

תולדות אהרן הן שלח. יומא סנהדרין כו : ותחניפי ארץ. (תענית סו) : וימנעו רביבים. תענית ז יבמות עח : ומצח אשה. ערכין טז (יומא מו סנהדרין כג קידושין סה) : אלוף נעורי. חגיגה טז :

מצודת ציון

השמנות : (א) ישלח. ענין פרוד וגרושין וכן ושלחה מביתו (דברים כד) : חנוף תחנף. ענין חיוב והאשמה כמו ולא תחניפו את הארץ (במדבר לה) : (ב) שפים. כן נקראו המקומות הגבוהות כמו הפתח על שפים נהרות (ישעיה מא) : איפה. אי פה וכן איפה הם רועים (בראשית לז) : שגלת. ענין משכב המשגל וכן ואיש אחר ישגלנה (דברים כח) : להם. לנרכם : כערבי. הם אומה : (ג) רביבים. הוא המטר החזק וכן וכרביבים עלי עשב (שם לב) : ומלקוש. כן נקרא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות וכן יורה ומלקוש (שם יא) : ומצח. היא הפדחת : מאנת. מלשון מיאון : הכלם. מלשון כלימה : (ד) אלוף. שר ואדון וכן אל תבטחו באלוף (מיכה ז) : (ה) הינטור. ענין שמירה כמו נטרה את הכרמים (ש"ה א) : לנצח

מצודת דוד

טעם לאשור פעם למצרים : גם ממצרים תבושי. על אשר לא תמצא עזר על ידי כאשר בושת מאשור. כי אחז מלך יהודה שלח מלאכים למלך אשור לעזור לו והיצר לו עוד כמ"ש ויבוא וכו' מלך אשור ויצר לו ולא חזקו (דה"ב כח) : (לז) גם מאת זה. כמו שיצאת בדאגה ובילל מאת מלך אשור כן תצאי מאת מצרים בדאגה וידיך יהיו מונחים על ראשך כדרך המקונן : כי מאס ה' במבטחיך. דבר שנאוי ונמאס בעיני ה' מה שאתה בוטח בעזרת המצרים ולכן לא תסיכך הצלחה לכם למצוא חן בעיניהם להיות לך לעזר מול הקמים עליך : ג (א) לאמר. ר"ל מסראוי לאמר לישראל את זאת הנה אם יגרש איש את אשתו ובסיתר הלכה מאתו והיתה לאיש אחר ואף אם לא בא עליה : הישוב. וכי יוכל בעלה הראשון לשוב עוד אליה לקחתה אחר שמת השני או גרשה הלא בעבור עון כזה תתחייב לארץ היא הנעשה בה כזאת ותקבל גמולה משלם : ואת. אבל אתה ישראל עם כי בעודך תחתי זנית באיסור עם אהובים רבים ר"ל עם כי עבדת עכו"ם חלוקות עכ"ז שוב אלי ואקבלך בתשובה : (ב) שאי עיניך. הרימי עיניך להביט ההרים הגבוהים וראי איה המקום אשר לא שכבת שמה עם נואפים ר"ל אשר לא עבדת שמה עכו"ם : על דרכים וכו'. לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזו היושבת על הדרכים להיות כמזומנת אל הנואפים ור"ל היית מעמדת עצמך לכל מין עכו"ם : כערבי במדבר. כערבי הזה הרגיל לשבת במדבר במסתור במקום שם אנשים כן הסתרת עצמך על הדרכים להסתתר שם עם הנואפים ור"ל מאד היית נרדף אחר עבודת הפסילים : ותחניפי ארץ וכו'. עם זנותך לעכו"ם ועם רעתך חייבת את הארץ להיות חרבה ושוממה : (ג) וימנעו. הלא בעונך נמנעו הרביבים ולא היה המלקוש ואם כן היה לך להיות בוש במעשיך : ומצח. אבל יש לך מצח מגולה כדרך אשה זונה שאינה מכסת מצחה בעבור בושה מה לא כדרך הצנועות שמכסות מצחן אם יקרה לכן דבר בושה : מאנת הכלם. אתה ממאנת להיות נכלם ובוש ממעשיך : (ד) הלוא מעתה. הלא בעת מנעתי הגשם בעונך קראת לי בפה אבי ואמרת עלי אלוף וכו' ר"ל אתה האדון עלי מעת נעורי מיום שבחרת בי : (ה) הינטור. ואמרת בתפלה וכי המקום ישמור השנאה לעולם וכי ישמור האיבה לנצח והוא כפל ענין במ"ש: הנה דברת. הנה הדברים האלה דברת בפיך אבל

רשי

לך לירא אותי: (כ) שברתי עלך. העול של עץ נוטל בו ל' שבירה מוסרות שהן של עור נוטל בהן לשון נתיקה: מוסרותיך. הם רצועות וקושרין בהם העול: ותאמרי לא אעבור. על דבריך: כי על כל גבעה. אתה לא שמרת הבטחתך ועל כל גבעה את צועה. ל' משכב ומצע כי ומש ל' אלא: (כא) נטעתיך רק. שורק הוא זמורות גפן כלומר בני אבות כשרים יקים ומדרשו נטעתיך שורק ספתי לך על שבע מצ"ת של נח שש מא"ת ושש כמנין רק: סורי. דישטוולטויר"ש עז: גפן נכריה. הנומחת ריס: (כב) בנתר. מין מה שחפין ושפין בה את גדים: בורית. נקיון כמו לבב (תהלים כד) ויש זיום בורית שאבו"ן בלעז: ם עונך. הא כרושם כתמא דכי כן סגיאו חוביך י: כתם. טאק"א בלעז: ד. על עון העגל נאמר א קיים לעולם כמו שנאמר ם פקדי ופקדתי עליהם ות לב) כל פקידות הבאות ישראל יהיה מקצת עון ל נהם: (כג) ראי דרכך . מה עשית מול בית ר ועוד עתה את מחזקת ו הדרך כבכרה קלה ורכת דרכיה: בכרה. ה נקבה בחורה שהיא ת לנוע בכרי מדין יה ס) מתורגם הוגני מדין גמלים בחורים כמו שמגיכו דרין נפישי גמלי הבי ני משכי דהוגני: משרכת. ת בדרכי נעוריה ל' משריך ויש לחברו עם שרוך הנעל ית יד) קושרת דרכי תה בלבה: (כד) פרה. שלוואזיק"ו בלעז ויש לועזין קוליי"ן בלעז: למוד מדבר

Verses (Jeremiah 2:20–24)

אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃ ‏כ כִּי מֵעוֹלָם
שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתַיִךְ
וַתֹּאמְרִי לֹא אֶעֱבוֹד כִּי עַל־כָּל־
גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אַתְּ
צֹעָה זֹנָה׃ ‏כא וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק
כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי
הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה׃ ‏כב כִּי אִם־תְּכַבְּסִי
בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֺנֵךְ
לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ‏כג אֵיךְ
תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים
לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי
מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת
דְּרָכֶיהָ׃ ‏כד פֶּרֶה ׀ לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת

Masorah marginal notes: ל' ומ"ל · אעבור ק' · ל'. ג' חסר · ט' ר"פ. ל' מ"ל · ל'. ל' · ל' · ל'. ל'. ל' · ד'. ל'. ל' · ל' כתיב ה"א

Targum

צְבָאוֹת׃ ‏כ אֲרֵי מֵעַלְמָא תַּבָרֵית נִיר עַמְמַיָּא מִצַּוְרֵיכוֹן פְּסָקִית חֲנִיקֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן לָא נוֹסִיף עוֹד לְמֶעְבַּר עַל מֵימְרָךְ אֲרֵי עַל רָמָא מְנַטְלָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עֲבֵיף אַתְּ פָּלְחָא לְטַעֲוָתָא׃ ‏כא וַאֲנָא קַיֵּמְתְּכוֹן קֳדָמַי כְּמִנְצַב נַפְנָא בְּחִירָא כּוּלְּכוֹן עָבְדֵי קְשׁוֹט וְאֵיכְדֵין אִשְׁתַּנֵּיתוּן קֳדָמַי בְּעוֹבָדֵיכוֹן מְקַלְקְלַיָּא סְטֵיתוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנִי הֲוֵיתוּן כְּגֻפֶן דְּלֵית בֵּיהּ הֲנָאָה׃ ‏כב אֲרֵי אִם תְּדַמִּין לְאִתְנַקָּאָה מֵחוֹבַיִךְ כְּמָא דִמְנַקַּן בְּנִתְרָא וּמְחַוְּרִין בְּבוֹרִיתָא הָא כְרוֹשֶׁם כִּתְמָא דְלָא דְכֵי כֵּן סַגִּיאוּ חוֹבַיִךְ קֳדָמַי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ‏כג אֵיכְדֵין תֵּימְרִין לָא אִסְתְּאָבִית וּבָתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא לָא הֲלָכֵית זְקִיפִי עֵינַיִךְ עַל אוֹרְחָתִיךְ כַּד הֲוֵית יָתְבָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר דְּעִי מָא עֲבַדְתְּ הֲוֵית דַּמְיָא לִינְקָא קְלִילָא דִמְקַלְקְלָא אוֹרְחָתְהָא׃ ‏כד כְּעָרוֹדָא דִמְרוֹדָה בְּמַדְבְּרָא בִּרְעוּת נַפְשָׁהּ שָׁתְיָא רוּחָא

עשית ד' וסי' מה זאת עשית. ראי דרכך בגיא דעי. איפה לקטת היום. אשר עשית את ונבלמת. ומן הורע את ירושלם עד ונחלת בך דכוו':

תולדות אהרן שברתי עולך. עקדה שער פו: נטעתיך שורק. זוהר ויקרא: תכבסי בנתר. ר"ה יח חגיגה טו יבמות קה:

רדק

סעמים כי בעשותך רעה יבא לך רע ובעבור משובותיך שאת מורדת בי ימשלו בך האויבי' הם בעצמם רעתך ומשובותיך יהיו לך מוסר ותוכחה ליסרך שלא תשובי עוד בדרך הרעה שהרי נס"ת כי יבא לך רעה בעבורה זהו ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך: פחדתי. הם בשקל פחדם והכה אתוה אמר יראתי ופחדתי לא היתה אליך ולא פחדת שאביא עליך רע בעונש מעשיך הרעים: (כ) כי מעולם. מזמן קדמון שברתי עול מצרים מעליכם וכן בכל דור ודור נתקתי מוסרות הגוי' מעליך והשביתי מציל אותך היית אומרת לא אעבור עוד על מצותיך והכתוב אעבוד לא אעבוד עוד עכו"ם ולא עשית כן אלא בנות לך עברת על מצותי ושבת לעבוד עכו"ם כמו שאתה עושה עתה כי על כל גבעה גבוהה וגו': צועה זונה. דמה אותה בעבודתה אלהים אחרים כמו הזונה שהדבק מעט זמן בזונה אחד ואחר כך תתשוק זונה אחר והלך אחריו ובזה המשל הם רוב דברי יחזקאל כן את עבדת עכו"ם פלו' זמן אחד ואחר כך עכו"ם פלו' ואת הולכת מגבעה אל גבעה ומעץ רענן אל עץ רענן לעבוד עכו"ם: צועה. הולכת ונוסעת ממקום למקום וכן מהר צועה להפתח וכן צועה ברוב כחו אך הוא פועל יוצא: (כא) ואנכי. שורק. הוא הגפן המשובחת שבמיני הגפן והומר כי בענביו לא ימצא חרצן ואמר זה על אבותם אמר איך היה זה ואיך יצאת כמו גפן נכרית כי מטעתך היה גפן נבחר וזרע אמת והיה ראוי שיצא ממנו גם כן פרי טוב והבנים שיטעו ממנו יהיו טובי' ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה והוא הגפן הרע והוא נכרי למטע שהיה שורק ונטע אמת הוא לי כמו נכרי וזר כאילו לא יצא ממנו וסורי הגפן הם הבדים הרעים שמסירין אותם מן הגפן שאין בהם צורך אמר נהפכת לי כמו סורי הגפן או כמו גפן נכרית שפירותיה באושים לא ענבים והגפן שמלה בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר גפן בוקק וימלא גפן וילקט ממנו ובלשון נקבה והיא כפורחת לגפן אחת והגפן האדרת והגפן נכריה: (כב) כי אם תכבסי. כמו שמכבסין הבגד בנתר ובבורית להעביר ממנו הכתם כן אם תכבסי עצמך ותנקי עצמך כלומר שתשובי בתשובה אע"פ כן אתבונן על עונך כל כך הוא רב ועצום והנה כתוב כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי שהתשובה לזאת שהלא כי על כל פנים אם עשו ישראל שבאותו הדור תשובה היו נושעים מהאויב ולא היה מגלה אות' אבל היו מקבלים עונש עונם הרב בארצם כי יש עון שאינו מכופר בתשובה לבדה אלא עם היסורין שממרקין העון אחר התשובה ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כי זה וזה אחר אין אלא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כי גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע כמו שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה עד : בנתר. יש מפרשים הוא שקורין לו בלע"ז אלומ"י ויש מפרשים שהוא הספר שרוחצין בו הראש ובו מנקין כל דבר: בורית. י"מ שהוא שקורים לו בלע"ז סבו"ן וי"מ שהוא עשב שמכבסין (כג) איך תאמרי. רוצה לומר כל כך עונך מגולה שאם רצית להכחישו לאמר לא נטמאתי ואחרי הבעלים לא הלכתי לא תוכלי לכחש: ראי דרכך בגיא. הלא על הגבעות היתה עבודתם איך אמר אלא ר"ל ראי דרכך שהוא דרוך בגיא לעלות אל הגבעה וזכר הגיא בעבור כי הגבעה כמו ההר היה אבן ולא יכיר בה אדם הדרך כמו בגיא לפיכך תוכלי לראות הדרך שיש לך בגיא שלא לך דרך בה אלא לעלות על הגבעה לעלות עולות ואת תמידה לכת שם עד שהדרך נעשה מסלה נכרת לכל שדורכין בה בני אדם ואין באותו הגיא דרך כי אם לגבעה הסמוכה לו דעי מה עשית ם הבעל בגבעה ולמה שפירש בו יונתן הוא פירוש נכון שתרגם כן ראי דרכך זקפי עיניך וגומר כבעמוד ולפי דרך יונתן נפרש הפסוק כן איך תוכלי לומר אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך כמו שהיה בגיא מול בית פעור שהלכת אחרי בעל פעור כן את הולכת עתה אחרי הבעלים ואיך תוכלי לכחש: דעי מה עשית. בגיא מול בית פעור והנה גם כן בארצך הנה את כבכרה משרכת דרכים פעם מרוץ הנה ופעם מרוץ הנה כן את פעם את עובדת עכו"ם פלונית ופעם עכו"ם פלונית ות"י הוית דמיא כינקתא קלילא המקלקלא ארחתא ובכרה היא גמלה הקטנה ימים והיא רצה יותר מהזכר, משרכת מענין שרוך הנעל שקושרין אותו סביב הנעל כמה פעמים: (כד) פרה. הה"א כמו באל"ף פרא אדם הן פראים במדבר והוא חמור הבר

מצודת דוד

בעת שהיה מוליך אותך בדרך הישרה ובעונש בא מה שבא ולא במקרה: עתה. הואיל והכל בהשגחה למה לך ללכת לדרך מצרים ואשור לרוות למאונך ארצם ר"ל לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידיהם הלא הכל בהשגחה ומה לך: (יט) תיסרך רעתך. הרעות שאתה עושה המה יוסרו אותך במוסר ר"ל בעבורה תיוסר ביסורין: ומשובותיך. מה שהלכת בדרכי לבך הוכיחוך וכפל הדבר במ"ש: ודעי וראי. תן לב לדעת ועינים לראות אשר רע ומר בעזיבה אשר עזבת את ה' ולא היה פחד ה' אליך כאומר אין היה מהראוי אם מפאת העזר הבאה ממנו אם מפאת יראת העונש: (כ) כי מעולם. הלא עולם הייתי לך לעזרה ושברתי העול אשר הכבידו עליך הכשדים: נתקתי. תי מעל צוארך קשרי רצועות עולם: ותאמרי. ואז אמרת לא אעבור עוד על דברי: כי על כל גבעה. כאומר והנה לא קיימת כי על כל וכו' את זונה הולכת ונוסעת ממקום למקום ר"ל כמו הזונה אין דרכה לשבת במקום אחד וכמ"ש בה לא ישכנו רגליה וכו' (משלי ז) כן הלכת אתה מבית עכו"ם זו לבית עכו"ם זו: (כא) ואנכי נטעתיך שורק. מתחלה נטעתיך מענפי גפן משובח וחוזר ומפרש זרע אמת הם אברהם יצחק ויעקב וא"כ ראוי היית להיות כמוהם ואיך נהפכת למולי להיות זדים רעים כמוסרים מן הגפן אשר כל אחת נכריה וזרה מן הגפן ולא תשוה אליה: (כב) ותרבי לך בורית. תרבי לעצמך בורית לנקות עצמך ע"י ר"ל אף אם תראה לפני הבריות לדקות ומעש"מ הנה לא תועיל בזה כי אתה עושה בסתר נראה לפני ככתם כי לא תעבירה הנתר והבורית כלומר הצדקה שאתה עושה לפני הבריות לא יכפרו על העון שבסתר: (כג) איך תאמרי. נחשו לומר לא נטמאתי עתה בעכו"ם ומעולם לא הלכתי אחרי הבעלים: ראי דרכך בגיא. כאומר איך תוכל לומר כן הלא ראי דרכך בגיא מול בית פעור נבדת הבעל ודעי מה שעשית ביום ההוא ותדע ותשכיל שאותו העון אשר התחלת אז הוא עמך עד היום הזה: בכרה קלה. והרי אתה כגמלה נקבה בחורה לרוץ יותר מהזכר אשר נתקשר עמה דרכה ומנהגה על כל ימים תתמיד במנהג ההוא לרדוף ולרוץ בכל עת וכן אתה כאשר התחלת בעבודת בעל פעור נדבקת

מצודת ציון

ענין משפט הגמול כמו והוכח במכאוב (איוב לג): ומר. מלשון מרירות: (כ) עולך. מלשון עול ההיהם על צואר הבהמה והוא משל על הכבדת העבודה: נתקתי. ענין העתק והסרה: מוסרותיך. הם קשרי רצועות העול: גבעה. ענינו כמו הר: רענן. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): צועה. ענין טלטול ונוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעהו (לק' מח): (כא) שורק. זמורות משובחים וכן ויטעהו שורק (ישעיה ה): סורי. מלשון הסרה והפלגה: נכריה. זרה: (כב) תכבסי. מלשון כיבוס ורחיצה: בנתר. מין אדמה רכה ומכבסין בו וכן חומץ על נתר (משלי כה): בורית. הם עשב המנקה וכן וכבורית מכבסים (מלאכי ג): נכתם. מלשון כתם ורושם: (כג) בגיא. הוא מול בית פעור כמ"ש ונשב בגיא מול בית פעור (דברים ג): בכרה. גמלה בחורה כמו בכרי מדין (ישעיה ס): משרכת. ענין קשירה והוא מלשון שרוך נעל (בראשית יד) שהוא הרצועה שקושרין בו הנעל: דרכיה. ענין מנהג וסדר: (כד) פרה. כמו פרא באל"ף והוא חמור הבר: למוד. ענין הרגל וכן כעגל לא לומד (לקמן לא): באות. מלשון תאוה וחשק

הבר אמר והנה לא כמו הפרא שהוא למוד מדבר שהוא רגיל במדבר והיא ארץ מישור לרוץ בו אחד וזכר הפרא בפסוק זכר ונקבה כי פרא הוא לשון כלל לזכר ולנקבה כמו חמור ושור ושה לי שור וחמור והאפשר שהנקבה רצה יותר להיכך זכר לשון נקבה ואמר באות נפשה אבל אחר שהוא כתוב נפשו לשון זכר נאמר השאל הוה על זה והקרי נפשה כמו שהוא רוב הפסוק על נקבה ואמר באות נפשה שאפה רוח כי היא רצה למקום שהאוב לא יכול אדם להשיבה ממקום תאותה וענין שאפה רוח כמו שאפו רוח כתנים והיא הנרחה ומשיכת האויר אל האף והשאיפה היא במרוצה כמו שכתב החכם הגדול ר' שלמה בן גבירול כי רמז חום הריאה באמרו כי לא נקלים המרוץ מפני שהמרוץ יהיה בשאיפת האויר מחוץ לרחף או לנושף על החמימות הטבעי אשר בתוך גוף האדם והשאיפה תהיה בחוש האף ולולי האף לא היתה הנשימה שהיא מביאה לידי התנועה ויונתן תרגם שאפה רוח שהיא רוח כירודא הוסיף בו התנים כמו שאפו רוח כתנים : תאנתה. מן אנה לידו שהוא גרם הדבר וסבובו. כלומר כאשר תאנה עצמ' ללכת למקום התאוה מי יוכל להשיבה : כל מבקשיה לא ייעפו . כי בחנם ירוצו אחריה כי לא יוכלו להשיגה : בחדשה ימצאונה . יש מפרשים החדש שמשלם ההריון אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיגה ולמצאה כן כנסת ישראל והמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל ה' ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליהם פשעם ונפלה והוא חדש אב שנפל הבית והוחרב אז ימצאום ויודו על פשעם כי לא שמעו אל הנביאים כשקראם בתוכחה ויש מפרשים בחדשה בחדשים כלומר בכל עת ימצאו' כאלו עתה החל לרוץ והיא תרפה במרוצה ויונתן תרגם בזמנ' ישכחונה : (כה) מנעי . כשהנביאים אומרים לך מנעי רגלך מיחף שלא תלך יחף וגרונך מנעי גם כן מצמאה כלומר שלא תלכי בדרכים רחוקים להעזר מן האומות ובדרכים יקרה לאדם צמא והולך יחף כי יבלו מנעליו בדרכים וכן לא ימצא בכל מקום מים ואם תרצי לא תצטרכי לזה כי במקומך יהיה לך עזר מהאל אם תלכי אחריו ואת אמרת להם נואש כלומר נואש לבי מלכת אחרי ה' לא אלך עוד אחריו אלא אחרי זרים שאני רואה שהם מצליחים ואהבתי אותם ואחריהם אלך ויונתן תרגם מנעי רגלך מלאתחברא לעממיא ופומך מלמפלח לטעות עממיא וגו' כבעמוד : יחף. שם כי אילו היה תואר הי' אומר יחפה כי רגל היא בלשון נקבה או יבי' זכר ונקבה כמו יד והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר : לצמאה שם בשקל שמלה : וגרונך וגורנך כתיב והענין אחד אולי הם שני משקלים : (כו) כבשת גנב. פירוש הנכון כתרגומו כבהתת גבר דמתחשב נאמן ואשתכח גנב כי הגנב המפורסם אין לו בשת : כן הובישו פירוש היה להם להוביש כי הם לא היה להם בשת כי אילו היה להם בשת היו שבים מדרכיהם הרעים אלא היה להם להובישם ממעשים הרעים כי הם היו עם אשר בחר ה' בהם ובאבותיהם ועזבו אחרי אלהים אחרים הנה הם במשל כאדם שהיה מוחזק בנאמן ונמצא בגנבה שיתביישו מהמעשים אשר קרסו באמת כן ישראל היו מוחזקים בעם ה' עושים מצותיו ודבקים בו ועזבו אלהים אחרים היה להם להוביש כי ימצאו מתוקפים : שריהם. גלא וי"ו כמו בוי"ו כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : וכהניהם . כהני הבעל : נביאיהם. נביאי השקר : (כז) אומרים ולאבן. לצלמי העץ והאבן אתה אבי אתה גדלתי ואדוני : ילדתנו. כמו ילדתנו וכן בטרם הרים יולדו : כי פנו אלי עורף. רוצה לומר. כל עבודתם אינה אלא לעכו"ם אינם פונים לעבודתי כי ופניהם אלי אינו אלא בעורף והיא כפירה בי וכן נזכר הפנים בעורף, הפנה עורף מואב כוס : ובעת רעתם, כשתבא עליהם הרעה ורואים כי אין אלהיהם מושיע אותם יאמרו אלי קומה והושיענו כמו שאמר לצדקיהו דרוש נא בעדינו את ה' כי נבוכדנאצר מלך בבל נלחם עלינו : (כח) ואיה. כי מספר עריך. ואם תאמר אין לי אלהים אחרים מספר עריך היו אלהיך כי בכל עיר אלוה : (כט) למה תריבו . ענין מריבה ותלונה אמר כשיבא הרעה עליכם אתם מריבים אלי ואומרים למה עזבנו ה' ויתננו ביד אויבינו ולמה זה אתם מריבים אלי כי כלכם :

נפשה ק' ל' כִּירוֹדָא כֵּן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
מְרָדַת וּטְעַת מִן אוֹרַיְתָא וְלָא
ל'. ב' צְבִיָא לְמֵיתַב נְבִיָא אֲמַר
לָהּ כָּל בָּעֲהָא דְאוֹרַיְתִי לָא
וגרונך ק' ד' יִשְׁתַּלְהוֹן בִּזְמְנָא יִשְׁכְּחוּנָהּ :
ל"ס מ"ל כה מְנָעִי רַגְלִיךְ מִלְאִתְחַבָּרָא
ל' לְעַמְמַיָא וּפוּמִיךְ מִלְמִפְלַח
לְטַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא וַאֲמַרְתְּ
תָּבֵית מִבָּתַר פּוּלְחָנִיךְ לָא
ב'. ל' אֲרֵי רְחֵימִית לְאִתְחַבָּרָא
ג' לְעַמְמַיָא וּבָתַר פּוּלְחַן
טַעֲוָתְהוֹן אֵיהָךְ : כו כְּבַהֲתַת
ילדתנו ק' גְּבַר דְּמִתְחַשֵּׁיב מְהֵימָן
וּמִשְׁתְּכַח גְּנִיב כֵּן בְּהִיתוּ בֵּית
ג' ר"פ יִשְׂרָאֵל אִנּוּן מַלְכֵיהוֹן
רַבְרְבֵיהוֹן וְכַהֲנֵיהוֹן וּנְבִיֵהוֹן
דִּשְׁקְרָא : כז אָמְרִין לְצַלְם אָעָא
אֲבוּנָא אַתְּ וּלְמָה דְּמִתְעֲבֵיד
מִן אַבְנָא אָמְרִין לֵיהּ אַתְּ

נַפְשׁוֹ שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי
יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ
בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ : כה מִנְעִי רַגְלֵךְ
מִיָּחֵף וגורנך מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ
לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם
אֵלֵךְ : כו כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן
הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם
שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם :
כז אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ
ילדתני כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים
וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ :
כח וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ
יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי
מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה :
כט לָמָּה תָרִיבוּ אֵלָי כֻּלְּכֶם פְּשַׁעְתֶּם

בְּרֵיתָנָא אֲרֵי אַחֲזָרוּ בְּפוּלְחָנִי קְדָל וְלָא שַׁוִּיאוּ דַּחַלְתִּי לָקֳבֵיל אַפֵּיהוֹן וּבְעִידַן
דְּבִישְׁתָּא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן כָּפְרִין בְּטַעֲוָתְהוֹן וּמוֹדָן קֳדָמַי וְאָמְרִין רַחֵים עֲלָנָא וּפְרוֹקְנָא :
כח וְאָן דַּחֲלָתְכוֹן דַּעֲבַדְתּוּן לְכוֹן יְקוּמוּן אִם יָכְלָן לְמִפְרַקְכוֹן בְּעִדַּן בִּישַׁתְכוֹן
אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן הֲוָאָה דַּחֲלָתְכוֹן לְבֵית יְהוּדָה : כט לְמָא אַתּוּן מִדַּמַּן לְמֵידַן
לְקַבֵּל פִּתְגָּמֵי כּוּלְכוֹן מְרַדְתּוּן

מדבר . הלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע : שאפה רוח . פותחת א פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר למקומו : תאנתה מי ישיבנה . אותה מה תניניס שיש בה כי גם התנין שואף רוח כמה שנאמר שאפה רוח כתני (ירמיה יד) מי ישיבנה מאותה מדה כן אתם מי יוכל להשיבכם מדרכ כרעה : כל מבקשיה לא ייעפו כי על חנם ייעפו שלא יוכ' להשיגה ומה הוא תקנה בחד ימצאונה חדש אחד יש בש שהיא ישנה כל החדש ואז כן נלכדת אף אתם חדש א' (הוא אב) הוכן לכם כבר מימ המרגלים שקבעו אבותי בכיית חנם בו תלכדו: תאנת. פי"ן דגרומינ"ט בלעז וכן וי כירודא . ד"א ל' יללה כו תאניה ואניה (איכה ב) לא שאקונטריא"ה בלעז כמו תלו שילה (יהושע טז) : (כה) מ רגלך מיחף . זו היא מוד כפרא האוהבת לנוע נכו אומרי' ליך מנעי עצמך מעב שלא תלכי יחף בגולה ומנ גרונך מלמות בצמא ותא על דברי הנביאים נואש י מיחוש נואשתי בדבריכם . נו נוקלייו"ר בלעז : (כו) כי י בתחלה כשהוא נמצא גנב ול היה מוחזק נאמן כך ת (כז) ובעת רעתם יאמרו. ל קומה והושיענו וכן ת"י וכד דבישתא אתיא עליהון כ"י בטעותהון ומודן קדמי וא"י רחם עלנא ופרוקנא (כח) מספר עריך היו אלה בכל עיר ועיר אלוה או (כט) למה תריבו . איך הו להתווכח בריב ולומר ל חטאנו : כולכם פשעתם אף הצדיקים במשמע י דאמרי איכשי בהדי הוצא כרבא

לעץ ג' בקריא' וסי' אמרים לעץ אבי אתה ולאבן . לעץ הקיצה עורי לאבן . כי יש לעץ תקוה :

תולדות אהרן רגלך מיחף. יומא עו : אומרים לעץ. יבמות ח : פנו אלי. חולין יט עקידה שער ק : למה תריבו. ב"ק לג:

מצודת ציון

והשך : שאפה . ענין משיכה אל בית הבליעה וכן שאפו רוח כתנים (לקמן יד) : רוח . כן נקרא האויר : תאנתה. ענין צער ואבלות כמו תאניה ואניה (איכה ב) : ייעפו . ענין יגיעה : (כה) מנעי . חדלי : מיחף . כן נקרא ההולך מבלי מנעלים וכן ערום ויחף (ישעיה כ) : וגרונך . מלשון גרון והוא : נואש . מלשון ייאוש ועזיבת הדבר וכן אמרו נואש (לקמן יח) : זרים. מלשון זר ונכרי : (כו) הובישו . מל' בושה : (כז) אבי . ענין אדון וגדול וכן אבי דבר גדול הנביא דבר אליך (מ"ב ה) : ילדתנו . הוא כמו ילדתנו וכן בטרם הרים ילדו (תהלים צ) : פנו . מל' הפנה והסבה : עורף

מצודת דוד

נדבקת בעבודת הבעלים עד היום הזה ולא תעזבם : (כד) פרה . הרי את כזה הלמוד והרגיל במדבר אשר באות נפשה שאפה רוח ר"ל אין מי מכריחה ולרדוף אבל היא בחפצה תרוץ ותרדוף בכל עת ומשכת את האויר אל בית ה כדרך הרצים מהרה : תאנתה מי ישיבנה . ר"ל בכל פעם תרוץ ותחזור ב למקומה כאלו היה לה צער ואבלות ודאגה מי ישיבנה למקומה ולזה תרוץ וזהו ענין מליצה : כל מבקשיה . כל המבקשים אותה לתפשה ביד אינם צ להתייגעות לרדוף אחריה כי בחדשה שהתמלאה ההריון ימצאו אותה בקלות כי אז היא כבדה ואינה יכולה לרוץ וכן ישראל המה כפרא הזה כי ע"י מעשיהם לא טובים בא עליהם האויב והמה משוטטים למצוא עזר ממצרים למען יוכלו עמוד בארצם אם כן כל המרוד הזה בא באות נפשם וכן סופם יהיה כסוף הכא האויב הבא עליהם לכבשם לא יהיה לו יגיעה רבה כי בקל יכבשם בחדש המוכן לפורעניות והוא אב שהוקבע בכיה לדורות בזמן המרגלים כמ"ש רז"ל : (כה) מנ רגלך מיחף. ר"ל ראה לתקן מעשיך ולא תלכי בגולה יחף וצמאה למים : ותאמרי נואש. אמרת אני מתייאש מעבודת המקום ולא אשוב אליו כי אוהב אני את ה הם עבודת הבעלים : ואחריהם אלך . לעבוד אותם : (כו) כבושת גנב כי ימצא. כמרבית בושת הגנב אשר היא בעת ימצא שהוא גנב אחר שהיה מוחזק לנאמ ירבה בושת בית ישראל בעיני העכו"ם על כי היו מוחזקים לעובדי ה' ונמצאו עובדי כוכבים ככל העמים : המה. המון העם : וכהניהם . כהני הבעל : ונביאיהם. נבי הבעל : (כז) אומרים. על אשר אומרים לפסל העשוי מעץ אתה אבי ולצלם מאבן יאמרו אתה ילדתנו כאלו הכוכבים בראו העולם ומלואה : כי פנו אלי עורף ר אינם שומעים לדברי כאדם המהפך עורף מול רעהו ולא יאבה לשמוע אמריו : ובעת רעתם. בעת בוא עליהם הרעה יתפללו אלי ויאמרו קומה והושיענו מן הצ (כח) ואיה . ר"ל והנה אשיב לך איה אלהיך אשר עשית לך בפועל ידיך יבואו הם ויקומו אם יוכלו להושיע לך בעת בא עליך הרעה : כי מספר עריך. לפי ש מספר עריך עשית צורות של כוכבים אתה יסודה א"כ רבים המה ואף אחד לא ימצא מהם שיוכל להושיעך : (כט) למה תריבו אלי. למה תתרעמו למולי שא אני מציל אתכם מן הרעה הבאה הלא כולכם פשעתם בי איש לא נעדר ומהו הזכות הנמצא :

ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ
הַמֶּלֶךְ הֲרָאִיתָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה מְשֻׁבָה
יִשְׂרָאֵל הֹלְכָה הִיא עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ
וְאֶל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וַתִּזְנִי־שָׁם׃
ז וָאֹמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה
אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה וַתִּרְאֶה
בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃ ח וָאֵרֶא כִּי
עַל־כָּל־אֹדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מְשֻׁבָה
יִשְׂרָאֵל שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר
כְּרִיתֻתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֵדָה
יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃
ט וְהָיָה מִקֹּל זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־
הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־הָאֶבֶן וְאֶת־הָעֵץ׃
י וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁבָה אֵלַי
בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה בְּכָל־לִבָּהּ כִּי
אִם־בְּשֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְּקָה נַפְשָׁהּ

ל' וחסר · ותרא ק' · מ"ל · ב' · ל'. ב' · ב' · ל' חסר נקלילותא · ו' ר"פ בסיפרא · ב' בסיפרא · ד' בטעם · ל' בסיפרא

וְאַסְגִּית׃ ו וַאֲמַר יְיָ לִי בְּיוֹמֵי
יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא הַחֲזֵיתָא מָה
דַעֲבָדוּ דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב
לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אָזְלִין
אִינוּן עַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא
וּלְתְחוֹת כָּל אִילַן עֲבוּף וּפַלְחִין
אָעָן לְטַעֲוָתָא׃ ז וַאֲמָרִית
בָּתַר דַעֲבָדוּ יַת כָּל אִלֵּין
לְפוּלְחָנִי יְתוּבוּן וְלָא תָבוּ
וַחֲזוֹ מְשַׁקְרַיָא אֲחֵיהוֹן דְבֵית
יְהוּדָה׃ ח וּגְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי עַל
כָּל עֵיסַק דִטְעוֹ דְמִתְחַסְנִין
לְמֵיתַב לְפוּלְחָנִי דְבֵית
יִשְׂרָאֵל אַגְלֵיתִינוּן כְּמָה דְיָהֲבִין
אִגֶּרֶת גֵּט פִּטּוּרִין וּמְשַׁלְחִין
וְלָא דְחִילוּ מְשַׁקְרַיָא דְבֵית
יְהוּדָה אֲחֵיהוֹן וַאֲזָלוּ וּטְעוֹ אַף
אִינוּן׃ ט וַהֲוָה מְרַקְלְלָא
בְּעֵינָהָא טַעֲוָתְהָא וְחַיֵּיבַת יַת
אַרְעָא וּטְעַת עִם פָּלְחֵי אַבְנַיָא
וְאָעַיָא׃ י וְאַף בְּכָל דָא לָא
תָבוּ לְפוּלְחָנִי מְשַׁקְרַיָא
אֲחֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה בְּכָל לִבְּהוֹן אֱלָהֵין בְּשִׁקְרָא אֲמַר יְיָ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִי זַכִּיאוּ נַפְשֵׁיהוֹן

שלחתיה ב' וסימ' איזה ספר כרתות אמכם. ואתן את ספר כריתותיה׃ ויאמר ה' אלי ד' בטעמא בסיפרא וסי' נמסר בריש סיפרא׃

תולדות אהרן אשר נאפה. עקידה שער מה: מקל זנותה. (תלים נח)׃

מורדת מן שובו בנים שובבים׃ הולכה היא. לפירוש הראשון פירש שהיתה הולכת היא ולפי' השני כי עתה הלכה היא ולא לקחה מוסר כאשר גלו׃ ותזני שם. סיו"ד במקום ה"א לנ"ד ספעל וסו' כמו ותזנ' וכן נור ילדך תפי ותשאתה מלפניך אל תמתי׃ (ז) ואומר, אמרתי כיון שעשתה כל הרעות האלה ומאהוב גר ת רבות ורעו' עליה תתחרט על מעשיה הרעים ותשוב אלי והנה לא שבה עם כל זה׃ ותרא בגודה אחותה יהודה, כלומר ראתה שעשתה כל זה משובה ישראל

מצודת דוד

במעשה עשית הרעות וכל מה שיכולת לעשות מן הרעות עשית ומוסב למעלה לו איך לא תכלמי אם אין לבך שלם עמי איך תדבר בתפלה כדברים האלה׃ הראית. אם נתת לב לראות אשר עשתה עדת ישראל המורדת הם בני עשרת שבטים׃ ותזני שם. עבדת שם לפסילים׃ (ז) ואומר. אמרתי לה על ידי הנביאים שוב אלי בתשובה׃ ולא שבה. לא רצתה לשוב׃ ותרא. ר"ל ועוד שבהם בגודה יהודה ראתה מעשיה ולמדה ממנה׃ (ח) וארא. ר"ל ואני רואה לפני כי עם היות שעל כל אודות אשר נאפה משובה ישראל בעכו"ם שלחתיה וכו' רואה אני שלא יראה ממני בגודה אחותה יהודה ותלך ותזן גם היא בעכו"ם כמו ישראל׃ (ט) והיה מקול זנותה. בעבור הקלות שיש עמה בדבר הזנות לעכו"ם חנפה את הארץ להיות חרבה ושממה׃ ותנאף וכו'. עשתה עכו"ם מעץ ואבן׃ (י) וגם בכל זאת. עם כל הרעה שראתה שבאה על ישראל עכ"ז לא שבה אלי וכו' בכל לבה כ"א בשקר מהשפה ולחוץ׃ (יא) צדקה נפשה וכו'. ר"ל עם ישראל

מצודת ציון

נגלה. כמו לעולם׃ ותוכל. מלשון יכולת׃ (ו) הראית. בה"א השאלה׃ משובה. ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז)׃ רענן. לחה ורטובה׃ (ז) בגודה. ענין מרד כמו כל רעים בגדו בה (איכה א)׃ אחותה. רעותה וחברתה׃ (ח) אודות. ענינו כמו עסק וכן על אודותי (יהושע יד)׃ נאפה. מלשון ניאוף וזנות׃ שלחתיה. ענין טירוד וגרושין׃ ספר כריתותיה. כן נקרא גט האשה וכן וכתב לה ספר כריתות (דברים כד) ע"ש שכורת ומפריד בינו לבינה׃ ותזן. מלשון זנות׃ (ט) מקל. מלשון קלות׃ את האבן. עם האבן׃ (יב) הלוך. הוא ענין

מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל מִבֹּגֵדָה יְהוּדָה׃
יב הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־
חָסִיד אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֶטּוֹר
לְעוֹלָם׃ יג אַךְ דְּעִי עֲוֹנֵךְ כִּי בַּיהוָה
אֱלֹהַיִךְ פָּשָׁעַתְּ וַתְּפַזְּרִי אֶת־דְּרָכַיִךְ
לַזָּרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וּבְקוֹלִי
לֹא־שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃ יד שׁוּבוּ
בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אָנֹכִי
בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד
מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי
אֶתְכֶם צִיּוֹן׃ טו וְנָתַתִּי לָכֶם רֹעִים
כְּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּיל׃
טז וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בָּאָרֶץ
בַּיָּמִים הָהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֹאמְרוּ
עוֹד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלֹא יַעֲלֶה
עַל־לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ־בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ
וְלֹא יֵעָשֶׂה עוֹד׃ יז בָּעֵת הַהִיא
יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַםִ כִּסֵּא יְהוָה וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָל־הַגּוֹיִם לְשֵׁם
יְהוָה לִירוּשָׁלָםִ וְלֹא־יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם

ס' בסיפרא וג' חסר · נ"ס מ"ל · ל' · ב' לא בנביא · ב' מ"ל · ח'. י"ב · ג' · ל'. ל"ו · ל' · ל'

דְּמִתְחַסְּנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנִי
דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מִמִּשְׁקְרַיָא דְּבֵית
יְהוּדָה׃ יב אֱזֵיל וְתִתְנַבֵּי יָת
פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בַּאֲרַע צִפּוּנָא
וְתֵימַר תּוּבוּ דְּמִתְחַסְּנִין לְמֵיתַב
לְפוּלְחָנִי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ
כַּד תְּתוּבוּן לָא אֶשְׁלַח רוּגְזִי
בְּכוֹן אֲרֵי מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן
אֲנָא אֲמַר יְיָ וְלָא יִתְנַטְרוּן לִיךְ
חוֹבַיִךְ לְעָלַם׃ יג בְּרַם דְּעִי
חוֹבַיִךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ
מְרֵידְתְּ וְקַלְקֵילְתְּ יָת אוֹרְחָתִיךְ
אִתְחַבַּרְתְּ לְעַמְמַיָּא פַּלְחֵי
כּוֹכְבַיָּא תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוּף
וּלְמֵימְרִי לָא קַבֵּילְתּוּן אֲמַר יְיָ׃
יד תּוּבוּ בְּנַיָּא דְּמִתְחַסְּנִין לְמֵיתַב
אֲמַר יְיָ אֲרֵי אֲנָא אִתְרְעֵיתִי
בְּכוֹן וַאֲקָרֵיב יָתְכוֹן כַּאֲלוּ אַתּוּן
מִשְׁתָּאֲרִין חַד מִקַּרְתָּא וּתְרֵין
מִזַּרְעִיתָא וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְצִיּוֹן׃
טו וַאֲמַנֵּי עֲלֵיכוֹן פַּרְנָסִין עָבְדֵי
רְעוּתִי וִיפַרְנְסוּן יָתְכוֹן בְּמַדַּע
וּבְחוּכְמָא׃ טז וִיהֵי אֲרֵי תִסְגּוּן
וְתִפְשׁוּן בְּאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן
אֲמַר יְיָ לָא יֵימְרוּן עוֹד אֲרוֹן
קְיָמָא דַּיְיָ וְלָא יִסַּק עַל לֵב וְלָא
יִדְכְּרוּן עוֹד בֵּיהּ וְלָא יְזוּעוּן וְלָא
יְגִיחוּן בֵּיהּ עוֹד קְרָב׃ יז בְּעִדָּנָא
הַהִיא יִקְרוּן לִירוּשְׁלֵם אֲתַר בֵּית שְׁכִנְתָּא דַּיְיָ וְיִתְנַהוֹן לְמִפְלַח בָּהּ כָּל עַמְמַיָּא לִשְׁמָא דַּיְיָ לִירוּשְׁלֵם וְלָא יְהָכוּן עוֹד
בָּתַר הִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא׃

רש"י

שלא היה לה ממי ללמוד: (יב) הלוך וקראת וגו'. הלוך כתרגומו איזיל. ל' צווי כאן ציווהו לילך ולחזור עשרת השבטים בימי יאשיהו כמו שאמר למעלה בימי יאשיהו כאמרה לו נבואה זו וחזרו מקצת מהן בשמונה עשרה ליאשיהו לה נה. אל המקומות שגלו שם לאשור: פני. רוגזי כן ת"י: (יג) פשעת. מרדת ותפזרי את דרכיך. ל' זנות פיסוק רגלים למשכבי אשה (יד) שובבים. אנוושיי"ר בלע"ז שהיבבתם דרככם מרוב ... שהייתם בשלוה ועונג כמו שהוא אומר הפורטים על פי הנבל (עמוס ו) השותים במזרקי יין (שם): כי אנכי בעלתי בכם ונקראתם בשמי שאני אד' לכם ואין כבודי להניח אתכם ביד אויבי: (טז) לא יאמרו עוד ארון. כי כל כניסתכם תהא קדושה ואשכון בה כאלו הוא ארון: יפקדו. כמו יזכרו ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר בשילה שהביאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי (ש"א ד): (יז) ונקוו. ונקבצו לשון מקוה מים: שרירות. ל' ראיה כמו אשורנו (במדבר)

צפנה ה' חסר בסיפ' וסי' סיר נפוח אני רואה ופניו. כי הנני קורא ל' משפחות ממלכות. הלוך וקראת את הדברים האלה. כי אם חת' תנינא דספרא. אל ינום הקל ...

תולדות אהרן הלך וקראת ... סנהדרין קיא ... בעלתי, יומא סד סנהדרין לז: ופר"ס עקדה שער לא: שובו בנים. יומא ... חגיגה טו סנהדרין לז אכו"ם ז בכורות ... לא עקידה שער א (יומא מח סנהדרין כו שבועות לג):

רד"ק

ונאמר והעביר את בנו באש ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני ה' ונאמר עליו הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו והחטיא גם את יהודה בגלוליו ונאמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא ירושלם פה לפה חללים: (יב) הלוך וקראת. אינו אומר לנביא שילך לצפונה במקום שגלו עשרת השבטים כי הגלה אותם מלך אשור בחלח ובחבור ועָרי מדי והם לצפון העולם כלפי מזרח אלא פירושו הלוך ענין זרוז כמו לכה נא אנסכה בשמחה לכו ונפילה גורלות והדומים להם ומה שאמר וקראת ר"ל שיקרא הדברים האלה בירושלם לפני זקני יהודה ויקרא הדברים כנגד ישראל שגלו כאילו מדבר עמהם פנים בפנים ואמר להם שובה משובה ישראל רמז להם שעתידים לשוב באחרית הימי' וזהו שאמר, לא אטור לעולם כלומר שלא ישמור עונם לעולם אלא ישיבם אליו אחר זמן ארוך ויקבצם עם גלות יהודה ומה שאמר לא אפיל פני בכם ר"ל לעולם וטעם לעולם לשנים ולא אפיל פני ולא אטור כי כבר הפיל פניו בהם בגלותו אותם ופני פירש כעסי כמו ונתתי אני את פני באיש ההיא פני ה' חלקם והדומים להם ומה שאמר כי חסיד אני ר"ל כי אע"פ שחטאתם והייתם חייבים כליה אני חסיד כמו שאמר במדות האל ורב חסד והחסד הוא יתרון הטובה יותר על הראוי: (יג) אך דעי. אך קודם שאשיבך אלי צריך שתדעי עונך ותכירי בעצמך על מה הגליתיך כי בה' אלהיך פשעת וכיון שתכירי זה תשובי אלי ואשובה אליך: ותפזרי. כי לא עבדת עכו"ם אחת לבדה אלא פזרת את דרך לזרים לזה ולזה כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: ובקולי לא שמעתם. כי הייתי מתרה בכם תמיד על ידי הנביאים ולא שמעתם: (יד) שובו בנים שובבים. מורדים כמו משובה שפירשנו: כי אנכי בעלתי בכם. כלומר אבעל בכם אחר שגרשתי אתכם ות"י אתרעיתי בכון ואאז"ל פירש בעלתי קצתי לפי שהוא קשור בבי"ת וכן אנכי בעלתי בם נאם ה' ודמה אותו כן בזה הענין בלשון ערבי: אחד מעיר. אפילו יהודי אחד יהיה לבדו בעיר מערי הגוים משם אקחנו וכן אם יהיו אפילו שנים לבדם באומה אחת משם אקחם והאומה נקראת משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה וכן לכל משפחות ממלכות לפיכך רז"ל פירשו אחד מעיר מזכה את כל העיר שנים ממשפחה מזכים את כל המשפחה ובזכותן יצאו כלם מהגלות: (טו) ונתתי. כלבי, פירשו אותם כלבי וחפצי לא כרועים הראשונים והם מלכי ישראל ויהודה שהיו מדריכים אותם בדרך רעה ולעבוד עכו"ם אבל אותם הרועים שאתן לכם בזמן הישועה ירעו אותם דעה והשכל והרועים הם פרנסי ישראל שיהיו עם מלך המשיח כמו שנאמר בנבואת מיכה והקמונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם: (טז) והיה כי תרבו. לא יאמרו עוד ארון ברית ה' ולא יעלה על לב כלו' אע"פ שתרבו ופריתם בארץ לא יקראו בכם הגוים שיבאו להלחם בכם ותצטרכו אז למלחמה וארון האלהים עמכם כמו שהיה מנהגם שהיו מוציאים הארון במלחמה ובימים ההם לא יצטרכו לזה כי לא יהיה להם מלחמה עוד ולזה אמר לא יאמרו ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד כלומר לזה הדבר להוציאו למלחמה, וכת"י ולא יעשה עוד ולא יגיחון ביה עוד קרב: (יז) בעת ההיא. אין צריך לומר שלא יבאו הגוים על ירושלם להלחם אלא יקראו לה כסא ה' ונקוו אליה הגוים לשם ה' ולעבדו לא להלחם ועוד שאמר לירושלם אחר שאמר אליה רוצה לומר שיאמר אחד לחברו נלך לירושלם ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע לא ישראל ולא הגוים: שרירות לבם

מצודת ציון

ענין לשון זרוז: אפיל. ענין הניה והשכנה כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה): פני. ענין חמה וכעס כמו פני ה' חלקם (איכה ד) ע"ש שהכעס יוכר בפני אדם: אטור. ענין שמירה: (יג) ותפזרי. מלשון פזור ופרוד: דרכיך. רגליך ע"ש שדורכים ופוסעים בו וכמו שמלת פעם מושאל על ענין ההלוך ועל הרגל כמ"ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה) ונאמר פעמי דלים (ישעיה כו): (יד) בעלתי. ענין שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): (טז) ופריתם. מל' פרי ר"ל תלדו בנים מרובים: יפקדו. ענין זכרון: (יז) ונקוו. ענין אסיפה וקבוץ כמו יקוו המים (בראשית)

מצודת דוד

ישראל חטא ראשונה הנה יהודה הכבידה כ"כ בפשעה עד שלמולה נחשבת ישראל לצדקת: (יב) צפונה. אל מול צפון לאשור מקום שגלה ישראל: לא אפיל. לא אשכין חמתי בכם: כי חסיד אני. ר"ל לא כאדם שאינו מוחל לשונאו אף אחר התשובה: לא אטור. לא אשמור האיבה לעולם כי מיד כשתשובו תלך לה הא' (יג) אך דעי עונך. הודי והכירי בעצמך שהרבית עון כי פשעת בה': ותפזרי. דרכיך רגליך זה מזה לנאוף עם הרבה זרים ור"ל עבדת עכו"ם הרבה: ובקולי לא שמעתם. ר"ל לא עבדתם אותי אף בשיתוף: (יד) שובו. אתם בנים מורדים שובו אלי כי אנכי האדון והמושל בכם לכן מהראוי שתשובו אלי: ולקחתי אתכם. אקח אתכם מהגולה: אחד מעיר. ר"ל אף אם מעט ישובו אלי אקח אותם ולא ישתקעו שם עם העומדים במרדם: (טו) רועים כלבי. מלכים צדיקים וכפי לבי לא כמו לשעבר שהמליכו מדעתם מלכים רשעים והם הסיתו אותם לעכו"ם כי לעתיד המשיח ימלוך עליכם: ורעו. ירעו אתכם בדרך דעה והשכל: (טז) לא יאמרו עוד ארון ברית ה'. ר"ל לא יאמרו עוד זה לזה נלך לפני הארון להתפלל שמה כי לפי מרבית העם לא יוכלו כולם לבוא שמה כי המקום לא יכילם ולא יעלה על לב. לא יעלה מי בלבו ללכת שמה אף יחידי כי מאוד יקשה לבוא שמה מדוחק המון העם: ולא יזכרו בו. לא יזכור מי בארון ללכת שמה וכפל הדבר במ"ש וכן לא יפקדו: ולא יעשה עוד. לא יהיה נעשה עוד ארונות אחרות למען יוכלו כולם לבוא לפני אחד מהם וכאשר יאמר למטה שהשראת השכינה יהיה בכל ירושלים ושמה יקובל תפלת המתפללים: (יז) כסא ה'. ר"ל גם שמה תהיה השראת השכינה: ונקוו אליה. כל העמים יתקבצו אליה בעבור שם ה' השורה בה ומשרה אל ירושלים יתקבצו כי שמה תהיה השראת השכינה: שרירות לבם הרע. מראית

ה . מזוק לכם מדברי רז"ל שריר וקים : (יח) בימים ההמה . בקבוץ גליות : על בית ישראל . עם בית ישראל וכן ויבאו האנשים על הנשים : מארץ צפון . כמו שכתבנו כי השבטים בארץ צפון גלפי מזרח
גלאם לבבל : (יט) ואנכי אמרתי . זה שנאמר עד הנה אני עתיד לקיים כלה באחרית הימים אע"פ שהיו בגלות ימים רבים אבל אם הרצו לא תגלו כי אנכי אמרתי איך אשיתך בבנים כלומר במאמר
זקראו לי בניה כמו שאמר בנים אתם לה' אלהיכם : ואתן לך . כלומר אשאירך בהם כמו שנתתים לך הארץ שנקראת ארץ חמדה שחומדין אותה כל הגוים נחלת צבי , כפל הענין במ"ש כי צבי פי'
חן והוא כמו חמדה שזכר שהפלים בה.צבאות הגוים וי"ם צבי צבאות גוים חדות תושבחת עממיא ואיך יהיה זה ובאי זה ענין שאשננס לך ואמר בזה הענין יהיה שאוסיף בבנים ואתן לך ארץ חמדה
תקראי לי אבי ומאחרי לא תשובי תקראו כתיב וקרי תקראי כנגד הכנסה והכתוב כנגד העם ואחד הוא אם תקראו לי אב אקרא לכם בנים כמו שאמר אסיפך בבנים תשובו כתיב ל'

הָרָע׃ יח בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵית־
יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ יַחְדָּו
מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
הִנְחַלְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ יט וְאָנֹכִי
אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן־
לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת
גּוֹיִם וָאֹמַר אָבִי תִּקְרְאוּ־לִי וּמֵאַחֲרַי
לֹא תָשׁוּבוּ׃ כ אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה
מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה׃ כא קוֹל עַל־שְׁפָיִים נִשְׁמָע
בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הֶעֱווּ
אֶת־דַּרְכָּם שָׁכְחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃
כב שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה
מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כג אָכֵן לַשֶּׁקֶר
מִגְּבָעוֹת הָמוֹן הָרִים אָכֵן בַּיהוָה
אֱלֹהֵינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל׃ כד וְהַבֹּשֶׁת
אָכְלָה אֶת־יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ
אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם
וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם׃ כה נִשְׁכְּבָה בְּבָשְׁתֵּנוּ
וּתְכַסֵּנוּ כְּלִמָּתֵנוּ כִּי לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ
חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ
וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

ח' . י"ב · ז' רפין · י"א מ"ל · ס' ר"פ · ב' . ג' · ג' · תקראי ק' · תשבי ק' · י"א · ג' מ"ל . ד' · ל' כתיב ס' · י"א · י"א · ח' מ"ל . ג' מ"ל · ל' · ל' · ח' מ"ל ג' ומ"ל

יח בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן יִתְחַבְּרוּן
דְּבֵית יְהוּדָה עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְיֵיתוּן כַּחֲדָא מֵאֲרַע צִפּוּנָא
לְאַרְעָא דְּאַחְסֵנִית יָת
אֲבָהָתְהוֹן׃ יט וַאֲנָא אֲמָרֵית
אֵיכְדֵין אֲצַלְחִינָךְ בִּבְנַיָּא וְאֶתֵּין
לִיךְ אֲרַע חֶמְדְּתָא אַחְסָנַת
חֶדְוַת תּוּשְׁבַּחַת עַמְמַיָּא
וַאֲמָרֵית רִבּוֹנִי תְּצַלִּין קֳדָמַי
וּמִבָּתַר פּוּלְחָנִי לָא תְתוּבִין׃
כ בְּכֵן כְּמָה דְּמִשְׁקְרָא אִתְּתָא
בְּבַעְלַהּ כֵּן שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי
בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ׃ כא קָלָא
עַל נְגָרִין אִשְׁתְּמַע דְּבָכַן
וּמִתְאַנְּחִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי
קַלְקִילוּ יָת אוֹרְחָתְהוֹן
אִתְנְשִׁיאוּ יָת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ
אֱלָהֲהוֹן׃ כב תּוּבוּ בְּנַיָּא
דְּמִתְחַסְּנִין לְמֵיתַב אֶשְׁבּוֹק
לְכוֹן כַּד תְּתוּבוּן הָא בְּכָל עִדָּן
אַתּוּן אָמְרִין תַּבְנָא לְפוּלְחָנָךְ
פְּרוֹקְנָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלָהֲנָא׃
כג בְּכֵן לְשִׁקְרָא פַּלְחָנָא עַל
רָמָתָא וְלָא לַהֲנָאָה אִתְרְגִישְׁנָא
עַל טוּרַיָּא בְּרַם בְּמֵימְרָא דַּיְיָ
אֱלָהָנָא פּוּרְקַן יִשְׂרָאֵל׃
כד וּבַהֲתַת חוֹבִין אֲסִיפַת יָת
לֵיאוּת אֲבָהָתָנָא מִזְּעוּרָנָא יָת
עָנְהוֹן וְיָת תּוֹרֵיהוֹן וְיָת בְּנֵיהוֹן
וְיָת בְּנָתֵיהוֹן׃ כה נִשְׁכּוּב
בִּבְהָתַת חוֹבָנָא וְתַחְפִּינַנָא
אִתְכְּנָעוּתָנָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא חַבְנָא אֲנַחְנָא וַאֲבָהָתָנָא מִזְּעוּרָנָא וְעַד יוֹמָא

נדבר כד) : (יח) ילכו בית
יהודה על בית ישראל . עמם
יתחברו ויתוספו עליהם להיות
ממלכה אחת : (יט) ואנכי
אמרתי . בלבי ולכן הנחלתים
לאבותיכם : איך אשיתך בבני'.
את עדתי ואומתי בתוך שאר
עמים לפיכך בררתי מנה יפה
ואתן לך ארץ חמדה : צבי
צבאות גוים . צביון כל צבאות
גוים : (כ) אכן . אבל אתם
... עשיתם מחשבתי כ"א כמו
אשה שבוגדה מריעה על שאינו
יכול להספיק מזונותיה כן
בגדתם בי כהמספיק לכם כל
צרכיכם כך מדרש אגדה : (כא) על
שפיים נשמע . קרי' הוא
נשמע : (כב) הננו אתנו לך .
הנביא מלמדם להתוודות ולומר
הננו אתנו לך אכן לשקר
... והבשת אכלה וגו' נשכבה
בבשתנו כל זה לשון תפלה
הנביא מלמדם לומר : אתנו .
באנו : (כג) אכן לשקר .
עבדנו מגבעות והמון הרים
עבדנו עכו"ם שם : אכן .
אמת : (כד) והבושת . עכו"ם
שעסקנו בה כל"א ונזרו לבשת :
אכלה את יגיע אבותינו . בעון
עבודתה היה יגיענו לבז :
אם

רבים וקרי תשובי לשון נקבה כמו
שפי' במלת תקראו : (כ) . אכן בגדה,
כמו שבגדה אשה מרעה והוא בעלה
כן בגדתם בי ומה שקשר זה הלשון
עם מ"ם שלא כמנהג ר"ל כי בבגדה
בבעלה הולכת מאתו . לאיש אחר :
(כא) קול על שפיים נשמע , נפעל
בינוני כי הוא קמץ ופי' שפים המקומו'
הגבוהים ואמר על שפים כדי שישמע
קולם למרחוק בהתודותם ופי' הפסוק
אמר היה ראוי להם שישמע קולם
למרחוק על שפים ויבכו ויתחננו לאל
בני ישראל ויתודו לו כי הם העוו
את דרכם ושכחו את ה' אלהיהם כי אם
היו עושים זה אני הייתי מקבל אותם
בתשובה ואומר להם שובו בנים שובבים
ארפא משובותיכם והם יאמרו הננו
אתנו לך כי אתה ה' אלהינו :
(כב) שובו , ארפה , כתיב בה"א
והוא כמו בא"ל"ף ענין רפואה ואמר
ענין רפואה על הסליחה דרך השאלה
וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך כי כמו
שמכה הגוף נרפאת ברפואה שעושין
לה כן מכת הנפש והוא העון רפואתה
הסליחה עם התשובה : הננו , קל
ובשוא הנו"ן : אתנו , נקרא בקמץ
כבעלי הא"ל"ף והוא מבעלי הה"א מן
ואתא מרבבות קדש : (כג) אכן
לשקר , יתודו ויאמרו לשקר עבדנו
עבודת כו"ם כי לא הועילה לנו כי
העכו"ם היו עובדים על ההרים ועל
הגבעות לפיכך אמר מגבעות המון
הרים ופי' מגבעות התשועה שהיינו
מקוים מעבודת הגבעות לשקר היא
כי אין תשועת ישראל כי אם בה'
אלהינו והמון קמץ הה"א ואיננו סמוך
להרים שאם היה סמוך היה אומר
המון בשוא ובפתח הה"א כמו אב המון
גוים ופירושו התשועה שהיינו מקוים
מהגבעות בעבודה שהיינו עובדים
עליהם לשקר הוא וכן ההמון שהיינו
מתקבצים בהרים לעבוד שם עכו"ם
לשקר הוא והרים חסר בית השמוש
כמו הנמצא בית ה' לזנות בית אביה
וזולתו וכד מ"ם להם שכתבנו בספר
מכלל בחלק הדקדוק ממנו ועל הדרך
הזה פירש יונתן הפסוק בכן לשקרא
פולחנא על רמתא ולא להנאה
אתרגישנא על טוריא ויש לפר' הפסוק
בענין אחר : אכן לשקר מגבעות ,
אכתנו שהיינו מלפין מהגבעות עזר
מהא מ"מ וכן מההרים היינו מלפין
שיבא המון מן הגוים לעזרתנו לשקר
היה כמי שאומר בלפיתנו לפינו אל
גוי לא יושיע וכן פי' אחז"ל ובאמרו
תשועת ישראל לפי שעינו עליה' לטובה
כשילכו בדרכיו ושמרם תמיד ולא כן
שאר האומות : (כד) והבשת , ויודו
ג"כ ויאמרו כי הבשת והיא העכו"ם
אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו
הב ול שהיו עובדים נקרא בשת כמו
וינזרו לבשת שהוא כמו לבעל וכן
נקרא

... בימים ההמה ח' בקריאה
... והיה כי תרבו ופריתם בארץ.
... בית יהודה על בית ישראל.
... אעשה אתכם כלה. בני ישראל
... ובני יהודה . אשר יחזיקו
... אנשים . וגם על העבדים .
... אשיב את שבות יהודה .
... גתות בשבת ומביאים :
... י"ב וסימ' נמסר בסדר
... גלותך : ויבאו ז' חטפין וסימ'
... הרם את מטך . ואני הנני
... את לב מצרים . קום לך
... . הכו לכם שלשה אנשים .
... נשפה . בימים ההמה ילכו
. ויבאו אליך כמבוא עם .
... מ"ל : נשמע ד' קמצין וסי'
על שפיים נשמע . קול ברמה
נהי בכי . בלי נשמע קולם . כתוב בה בגוים נשמע : מנעורנו ג' ומ"ל וסי' אנשי מקנה היו . והבשת אכלה את יגיע . ושל אחריו נשכבה

...דות אהרן ארפא משובותיכם . יומא פו : נחלת צבי . כתובות קיב : בגדתם . סנהדרין סב :

מצודת דוד

...ות לכם שמראה לכם את הרע ומבית אותם לעשותה : (יח) ילכו . ממקום
...: בית יהודה . אלו שגלו מערי יהודה ע"י סנחריב מלך אשור ולא חזרו בבית
...: על בית ישראל . עם בני עשרת השבטים : יחדיו . יהודה וישראל :
...ץ צפון . ממקום שגלו שמה : על הארץ . אל הארץ : (יט) ואנכי אמרתי .
...זולה כשלקחתיך לי לעם אמרתי בלבי באיזה ענין אשימך בין הבנים ודומה
...ר"ל להיות דומים למלאכי מעלה הנקראים בני אלהים כמ"ש ויבואו בני
...הים (איוב א) : ואתן לך . ולזה נתתי לך ארץ חמדה נחלה מפוארה לכל צבאות הגוים כי כולם מתאוים לה ומפארים אותה על כי היא מקום השראת
השכינה והיא מבוא גדול לירא את ה' להיות כמלאכי מעלה : ואמר . אמרתי בענין זה תקראי לי אבי ולא תשובי מאחרי עד עולם : (כ) אכן . באמת לא כן היה
כמו שבגדה אשה מאת ריעה בעלה והלכה מאתו כן אתם בית ישראל בגדתם בי : (כא) קול על שפיים . ר"ל ראוי היה להיות נשמע קול על המקומות
הגבוהים להשמיע למרחוק והקול יהיה מבכי תחנוני בית ישראל לבכות על העבר ולבקש עליהם סליחה כי הרבה רעות עשו העקימו את דרכם עם שבין אדם לחבירו
וזה שכחו את ה' ולא עבדוהו : (כב) שובו בנים שובבים . אתם בנים מורדים שובו אלי למען ארפא ואסלח על המרידה שמרדתם בי ואמרו הננו באנו אליך בתשובה כי אתה
ה' אלהינו : (כג) אכן לשקר מגבעות . באמת לשקר קוינו עזר מהעכו"ם שעומדים על הגבעות ומהמון הפסילים שעל ההרים : בה' . בעזר ה' בא תשועת
... (כד) והבושת . העכו"ם שהיא לבושה ולכלימה לעובדיה עון עבודתה כלה והפסיד את אשר הפסידו אבותינו ביגיעם ועמל : מנעורינו . ר"ל הכליון והפסד שהיה
... עבודת נעורינו היה בעון הזה : את צאנם . עכשיו מפרש לומר את זה הפסידנו ... את צאנם וכו' : (כה) נשכבה . ר"ל הנה
... הבושת

מצודת ציון

(בראשית א) : שרירות . ענין ראיה והבטה כמו אשר שוררו אנשים (איוב לו) : (יח) על בית
ישראל . עם בית ישראל כמו ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה) : (יט) אשיתך . ענין שימה :
צבי . ענין הדר ופאר וכן צבי ממלכות (ישעיה יג) : (כ) בגדה . מרדה : מרעה . מלשון ריע
וחבר : (כא) שפיים . מקומות גבוהות : העוו . מלשון עוות ועקום : (כב) ארפה . מל' רפואה
ועם היא בה"א ועל הסליחה יאמר בדרך משל וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מא) :
אתנו . ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כא) : (כג) המון . ענין רבוי : (כד) הבשת . מלשון
כליון

נקרא ירובשת ירובעל כי הבעל בשת וכלמה למי שיתעסק בו והיגי"ע היא תבואת השדה כי בעונש זה העון היה התבואה השדפון או ירקון או ארבה או חסיל וכן אכלה את צאנם ואת בקרם ואת בניהם ואת בנותיהם שהיו מתים בדבר בעונש עון עכו"ם הנה שאנחנו יודעים כי הבשת והיא עכו"ם אכלה הכל וי"ת והבשת חוזן השפה יש לאות אבשלה ובאמרו אבותינו ואמר מנעורינו ר"ל כי אנחנו ראינו מנעורינו כי יגיע אבותינו נאכל בעונינו : (כה) נשכבה בבשתינו , אנחנו גם כן כמו אבותינו שהיו כלים בבשתם כן אנחנו אחריהם אחוזו דרכיהם ונשכב' בבשתינו ובאמרו נשכבה לפי שהאדם שהוא בצרה גדולה ולא יידע מה לעשות יפיל עצמו בשינה וישכב וכן על הדרך הזה אם תשכבון בין שפתיים והיים כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל וכן אמר ותכסנו כלימתינו על דרך ובשת פני כסתני מנעורינו פירוש מנעורינו עשינו הרע כמו שראינו לאבותינו : (א). אם תשוב , אם תעמוד בדברים שאמרים ותשובו אלי אני אקבל אתכם בתשובה ותנוחו ולא תגלו מארצכם תשוב ה: ענין מנוחה כמו בשובה ונחת תושעון וכפל הענין במלות שינות ואמר אם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד כלומר לא תנודו מארצכם וי"ו ולא כוי"ו ויפא אברהם את עיניו ובאמרו מפני רוצה לומר בכל מקום שהם בארצכם השקוצים והגלולים כי בכ"מ שהם הם לפני ויותר בארצכם שהוא מקום קבול רוח עליוני ויותר בית המקדש ששמו שם השקוצים וי"ת תשוב השני קבול התשובה אמר אם תשוב ישראל לפולחני אמר ה' תתקבל תיובתך עד דלא תתחתם גזרתך : (ב) ונשבעת , לא כמו שאתם נשבעים עתה שאתם נשבעים בשם ה' לשקר כמו שאמר ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו ומה שאמר באמת במשפט ובצדקה פי' אא"ז ל באמת כשתדע שהוא באמת במשפט כשתתחייב מן הדין בשבועה ובצדקה שאתה מכיר שהמשפט אינו בצדקה לא תקבל השבועה וי"ת ונשבעת והנשבעת ואם תקיים בשמי קים הוא ה' בקושטא ובדינא ובזכותא רוצה לומר אם תצטרך להשבע אז השבע באמת ויתכן פי' ונשבעת כמו ובשמו תשבע כי השבועה בשם ה' הוא כבוד והדר למי שיראהו ויעבדנו בלב שלם שהשבועה בדבר שיזדמן לו להשבע היא מאיר הרי הוא כמי שמהללו ומגדלו כשנשבע בשמו כמו שדרך העולם להשבע במה שיאהב יותר כמו נפשו וראשו וכן הנביאים היו נשבעים תמיד בדבריהם ולא כל אדם ראוי להשבע אפילו באמת אלא יראי השם וחושביו לפיכך אמר באמת במשפט ובצדקה וכן אמר בתורה את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע ופירשו רבותינו ז"ל כשיהיו בו כל המדות האלה ראוי לך להשבע בשמו ואם לאו אי אתה ראוי להשבע בשמו: והתברכו בו גוים ובו יתהללו , כי עוד יבא זמן שאפילו שאר הגוים יתברכו בו ויתהללו בו ולא באליליהם ויתכן לפרש כנוי בו שם לישראל כלומר אם תעשה כל זה יתברכו הגוים בך כמו שכתוב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ ומה שאמר ונשבעת לנכח ואמר בו שלא לנכח כן דרך המקרא במקומות רבים: (ג) כי כה אמר ה', נירו לכם ניר , נירו כמו הנירו כמו שימו השיאו כי ה"א הבנין נופלת להקל והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה ובחרישה הזאת יעקרו הקוצים והעשבים הרעים מן השדה ויהיה ראוי לזריעה אחר כן והמשל הוא שיעירו את לבם להבין דברי השם ולקבלם בלב נכון והוא כחורש האדמה לקבל הזרע לא שיאמרו בפה נשמע את דבר השם ולבם לא נכון עמו כמו שאמר למעלה לא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר וזהו כזורע אל הקוצים שלא יצמח וי"ת עבידו לכון עובדין טבין ולא תבעון פורקן בחובין: אל קוצים כמו על קוצים , כמו ויך הפלשתי אל מ כמו על מלאו והדומין לו : (ד). המלו לה' , זאת היא מילת הלב ופירושו לפניו והסירו ערלת לבבכם : (ה) הגידו , אומר לשומעים נבואתו שיגידו איש לחברו שמלך בבל עתיד לבא עכ מפני רוע מעלליהם כשמיעו ע"י כרוז ולהשמיע יותר יתקעו בשופר : קראו מלאו , לווי מהדגוש והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש ופירושו אספו כמו מלא רעים קראו אחריך מלא שפירושו ענין אסיפה וכל זה כדי שיאספו אל ערי המבצר ועוד ישאו נס במגדל ציון כדי שיראוהו מרחוק ויבוסו ויאספו אל ערי המבצר או לירושלם ואע"פ שכלם עתידים להכבש ערי המבצר וירושלם אמר להם זה להשלים מועט או אמר להם זה לפי מחשבתם שינצלו : (ו). שאו נס ציונה . אל ציון כלומר במגדל ציון כי הוא מקום גבוה ויראוהו למרחוק : העיזו , כמו שלח העז את מקנך ענין ההנוסה והאסיפה אל העיר

ד א אם־תשוב ישראל | נאם־
יהוה אלי תשוב ואם־תסיר שקוציך
מפני ולא תנוד : ב ונשבעת חי־
יהוה באמת במשפט ובצדקה
והתברכו בו גוים ובו יתהללו :
ג כי־כה | אמר יהוה לאיש יהודה
ולירושלם נירו לכם ניר ואל־תזרעו
אל־קצים : ד המלו ליהוה והסרו
ערלות לבבכם איש יהודה וישבי
ירושלם פן־תצא כאש חמתי ובערה
ואין מכבה מפני רע מעלליכם :
ה הגידו ביהודה ובירושלם השמיעו
ואמרו ותקעו שופר בארץ קראו
מלאו ואמרו האספו ונבואה אל־
ערי המבצר : ו שאו־נס ציונה העיזו
אל־תעמדו כי רעה אנכי מביא
מצפון ושבר גדול : ז עלה אריה
מסבכו ומשחית גוים נסע יצא
ממקמו לשום ארצך לשמה עריך

ח' ר"פ בסיפרא · ל' וחד תנוד · ל' בסיפרא · ח'. ח' ז' מ"ל · ג' חסר · ו'. תקעו ק' · ל'. ו' · ג' ב' מ"ל · ל'. ל' · ל'. ל' · ל' חסר

הדין ולא קבילנא למימרא דיי אלהנא : א אם תתוב ישראל לפולחני אמר יי תתקבל תיובתך עד לא תתחתים גזירתך ואם תעידי שקוצך מן קדמי לא תטלטל : ב אם תקים בשמי קים הוא יי בקושטא בדינא ובזכותא ויתברכון עממיא בישראל וביה ישתבחון : ג ארי כדנן אמר יי לאנש יהודה וליתבי ירושלם עבידו לכון עובדין טבין ולא תבעון פורקן בחובין : ד תובו לפולחנא דיי ואעדו רשע לבכון אנש יהודה ויתבי ירושלם דלמא ידלק כאשתא רוגזי וישיצי ולא יהי חים מן קדם בישות עובדיכון : ה חוו ביהודה ובירושלם בסרו ואמרו תקעו שופרא בארעא אכלו אסגו ואמרו אתכנשו וניעול לקרוין כריכן : ו זקופו אתא על ציון גלו לא תתעכבון ארי בישתא אנא מיתי מצפונא ותבירא רבא : ז גלא מלכא מכרכיה ומחביל עממיא נטל במשריתיה נפק מאתריה לשואה ארעיך לצדו

בבשתנו ג ניר ח' ז' מ"ל וחד חסר וסי' למען היות ניר לדוד . נתן ה' אלהיו לו ניר בירושלם . לתת לו ניר ולבניו כל הימים . לתת לו ניר ולבניו דד"ה . נירו לכם ניר ואל תזרעו. נירו לכם ניר דהושע . רב אכל ניר ראשים . נר רשעים חטאת . בתרא חסר ג ונבואה ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' לכו ונבואה ונגידה בית

תולדות אהרן נירו לכם . פסחים קז ג מסובכו . ברכות נו מגלה יא סנהדרין פב :

(א) אם תשוב ישראל . בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונה : ואם תסיר שקוציך מפני . אז לא תנוד לגלות בגולה : (ב) ונשבעת חי ה' באמת . כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתוב בכם (לקמן ה) אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו : והתברכו בו גוים . אם תעשו כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא כפלוני ישראל : ובו יתהללו . יגידו שבחכם ד' יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בד' סורוונטי"ר בלעז : (ג) כי כה אמר ה' וגו' נירו לכם ניר . הוו למידין מעובדי אדמה החורשים אותה בימי הקיץ להפך שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף . אתם הטיבו מעשיכם בטרם תבא עליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נמאסת כשתצעקו : ואל תזרעו אל קוצים . ואל תבאו בצעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה שלא תהיו דומים לזורע בלא ניר ונופל הזרע בהפכת לקוצים קרדונ"ש בלעז : (ד) המולו לה' . בטרם תצא חמתי כאש זהו כניר לפני הזרע : (ה) ואמרו תקעו שופר . הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח : מלאו . לשון אסיפה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיה לא) יקראו אחריך מלא (לקמן יב) יחד עלי יתמלאון (איוב טז) : (ו) שאו נס . לברוח לציון : העיזו . האספו כמו שלח העז (שמות ט) : (ז) עלה אריה . נבוכדנצר : מסובכו . דרך אריה לישב במארב הסבכי היער אשפיי"ש בלעז

מצודת ציון

כליון : (א) שקוציך . ענין תעוב כמו שקץ תשקצנו (דברים ז) : ולא . הוי"ו הוא במקום אז וכן אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כו) : תנוד . מלשון נדוד ונוע : (ב) יתהללו . מלשון הלול ושבח : (ג) נירו . ענין חרישה כמו רב אוכל ניר ראשים (משלי יג) : אל קוצים . על קוצים : (ד) המולו . ענין חתוך וכריתה וכן ומל ה' אלהיך (דברים ל) : ערלות . ענין אוטם וכן ערלי לב (לקמן ט) : מעלליכם . מעשיכם : (ה) מלאו . ענין אסיפה כמו קראו אחריך מלא (לקמן יב) : (ו) נס . כלונס ארוך ובראשו דגל לרמז להאסף : העיזו . ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט) : (ז) מסובכו . ענינו ענפים אחוזים אלה באלה כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : מלונה

מצודת דוד

הבושת מסבבת אותנו מסביב כאלו נשכב על מצעות הבושת וכאלו הכלימה מכסה אותנו ממעל והוא ענין מליצה : כי לה' וכו'. ואין בושת גדול מזה : מנעורינו . ר"ל מעת שלקח אותנו לעם : ולא שמענו וכו' . כפל הדבר במ"ש : ד (א) אם תשוב . מוסב למעלה לומר אם אתם ישראל תשוב בוידוי ופיוסים כאלה אז תוכל ותשוב אלי להיות לפני כמאז הגילה מכל : ואם תסיר. אם תעביר השקוצים מארצי ומירושלים עירי אז לא תנוד ללכת בגולה : (ב) ונשבעת וכו' . ואם תשבע חי ה' באמת לא כמו שאתם נשבעים עתה לשקר כמ"ש ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (לקמן ה) : במשפט ובצדקה . הענין כפול במ"ש : והתברכו . אז יתגדל מאד עד שהעמים יתברכו בו לאמר בברכתם ישימך אלהים כישראל : ובו יתהללו . המהלל עצמו יאמר הנה אני מוצלח כישראל : (ג) לאיש יהודה . כמו לאנשי יהודה : נירו לכם ניר . מתחלה חרשו השדה לחתוך שרשי הקוצים ואח"ז זרעו בשדה נקיה ולא תזרעו על הקוצים בעודם מחוברים בארץ כי לא תצלח הזריעה ור"ל מתחלה הסירו הפסילים ואחר זה יקובל תפלתכם לפני ולא כשעדיין עוזבתם הפסילים : (ד) המולו לה' . ולתוספת ביאור אמר הסירו אוטם לבבכם לשם ה' להתבונן בדרכיו ולדבקה בו : איש יהודה . אתם אנשי יהודה ויושבי ירושלים : פן תצא וכו' . פן תצא חמתי כאש הדולק ובערה בכם ואין מי יכבה אותה ר"ל לא ימצא מי מעביר החמה מפני רוע מעלליכם אשר גברו ואין במי אשר להעביר החמה : (ה) הגידו . כאלו לשרי העם יאמר הגידו ביהודה וכו' : תקעו שופר . להשמיע ולזרז : קראו מלאו . קראו את העם ואספו אותם ואמרו להם האספו וכו' להשגב שם מפני האויב : (ו) שאו נס . הרימו נס לרמז להתאסף לציון להשגב שם : מביא . על הארץ הזאת : מצפון . זה בבל העומדת מצפון לא"י : ושבר גדול . הרעה היא תהיה שבר גדול : (ז) עלה אריה מסבכו . דרך האריה לצאת

רשי

בלעז: תצינה. לשון ציה: (ח) על זאת. מה הוא זאת כי לא שב וגו׳ ואע״פ שדבר למעלה בנבוכדנאצר על החורבן כאן חוזר לדבר במיתת יאשיהו: כי לא שב חרון אף וגו׳. ואע״פ ששב יאשיהו בכל לב נאמר בו (מלכים ב כג) לא שב ה׳ מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה:

(ט) והיה ביום ההוא. ביומו של יאשיהו יתמהו למה עלתה בו כל כך והם אין יודעין שאין דורו חוזר יפה כשבא לבער את עכו״ם מה היו ליצני הדור עושין חוקקין צורת עכו״ם על דלתותיהן חציה בדלת זה חציה בדלת זה כשהיה פותחו לא היתה נכרת וכשהלך משם נוגרה והיא מתחברת:

(י) השא השאת. אטינצא״ר בלעז לשון הנחש השיאני (בראשית ג) שנביאי השקר באים לכם שלום יהיה לכם:

(יא) לעם הזה. על העם הזה שיגלו כולם: צח שפים. כבד ומטאטא אף את שדות בלי המים לשיהם מדבר. י״א צח ל׳ צמא דמתרגמינן צחותא: דרך בת עמי. אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ גורן אבנוניי״ר בלעז כמו זורה במזרה (לקמן כא): ולא להבר. ולנקות תבואה הוא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות את אנשים נשים טף ובהמה: (יב) רוח מלא. מאלה הפורענות יבא לי: מלא. רוח שלם שלא יחזור בו ולא אנחם. רוח ...ל״ט בלעז: משפטים. דין ויכוח: (יג) וכסופה. קומטארובילו״ן בלעז: אוך

תִּצֶּינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ ח עַל־זֹאת חִגְרוּ
שַׂקִּים סִפְדוּ וְהֵילִילוּ כִּי לֹא־שָׁב
חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִמֶּנּוּ׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם־
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה יֹאבַד לֵב־הַמֶּלֶךְ
וְלֵב הַשָּׂרִים וְנָשַׁמּוּ הַכֹּהֲנִים
וְהַנְּבִאִים יִתְמָהוּ׃ י וָאֹמַר אֲהָהּ ׀
אֲדֹנָי יְהוִה אָכֵן הַשֵּׁא הִשֵּׁאתָ לָעָם
הַזֶּה וְלִירוּשָׁלִַם לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה
לָכֶם וְנָגְעָה חֶרֶב עַד־הַנָּפֶשׁ׃ יא בָּעֵת
הַהִיא יֵאָמֵר לָעָם־הַזֶּה וְלִירוּשָׁלִַם
רוּחַ צַח שְׁפָיִים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בַּת־
עַמִּי לוֹא לִזְרוֹת וְלוֹא לְהָבַר׃ יב רוּחַ
מָלֵא מֵאֵלֶּה יָבוֹא לִי עַתָּה גַּם־אֲנִי
אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם׃ יג הִנֵּה ׀
כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו
קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ כִּי
שֻׁדָּדְנוּ׃ יד כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלִַם

קרויך יצדן מבלי יתיב׃ ח על
דא יסרון סקין יספדון ויילילון
ארי לא תב תקוף רוגזא דיי
מננא׃ ט ויהי בעידנא ההיא
אמר יי יתבר לבא דמלכא
ולבא דרברביא ויצדון כהניא
ונביי שקרא ישתעממון׃
י ואמרית קביל בעותי יי
אלהים בכן הא נביי שקרא
מטען לעמא הדין וליתבי
ירושלם למימר שלמא יהי
לכון וכען הא חרבא מקטלא
בעמא׃ יא בעדנא ההיא
יתאמר לעמא הדין וליתבי
ירושלם כרוח טיהרין על רישי
נגרין דמיין במדברא כן אורח
כנשתא דעמי לא למדרי ולא
לבדרא׃ יב על דטעו בתר
נביי שקרא דמתנבן להון
ברוח דשקר בכן משרית
עממיא מאלין קלילין כרוחא
ייתון עליהון כען אף במימרי
איתינון ואמליל פורענות דיני מנהון׃ יג הא מלך במשריתיה יסק עליהון כעננא
דסליק וחפי ית ארעא וכעלעולין רתיכוהי קלילין מנשריא סוסותיה וי לנא
ארי אתי למבזנא׃ יד אתחורי מלמעבד בישא לבך ירושלם בדיל

רדק

סעיר: מלפון, מבבל שהוא לפון לארץ ישראל: (ז). עלה אריה מסבכו. זהו מלך בבל והמשילהו לאריה שאין עומד לפניו כן נבוכדנצר כבש כל הארצות לא עמד איש בפניו ופי׳ כמשל לפניו ומשחית גוים, מסבכו היא הכתו שהוא שוכב בה תמיד ולפי שנעשת מסבכי עצים נקראת כן: תצינה, תחרבנה כמו גלים נצים וכן ת״י קרוין צדין ואאז״ל פי׳ תצמחנה מענין הנצו הרמונים ויהיו לפי זה הפתרון שנים שרשים וענין אחד והערים החרבות יצמיחו דשאים ועשבים: (ח) על זאת, כי לא שב חרון אף השם ממנו כי לא שבנו אליו וחרון אפו לא שב ממנו אלא עתיד לבא עלינו: (ט) והיה ביום ההוא, יאבד לב המלך ולב השרים, כי דרך המלך והשרים לחזק לב העם בבא עליהם אויב והם יאבד לבם ויהיו נבהלים בבא עליהם השבר הגדול והמלך הוא צדקיהו והכהנים הם כהני הבמות ואז יהיו נשמים כי בטלה עבודתם והנביאים נביאי השקר יתמהו כי שקר נבאו לעם שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם וכ״ת יתמהו ישתעממון כמו שתרגם אונקלוס ובתמהון לבב ובשעמימות לבא והוא אבדת הלב והבהלה: (י) ואמר. אכן השא השאת, כיון שאתה מאריך אף לנביאי השקר המטעים אותם ומשיאין אותם שלום שלום הרי הוא כאילו אתה משיא אותם ויתשבו רוב העם כי ה׳ דבר אתם וכם על שני הסעיפים אם ישמעו לי ואם ישמעו להם ורובם נוטים אחריהם לפי שהם רבים או פי׳ כמו אני ה׳ פתיתי את הנביא ההוא שעניינו הערה חפץ כדי לגלות שקריהם ורעתם שעושין בספר ועוד נפרש זה הענין בספר יחזקאל בפסוק והנביא כי יפותה וי״ת בכן הא נביאי שקרא מטען לעמא הדין וליתבי ירושלם ובאמרו לעם הזה ולירושלם פירוש ולעם הזה לעם שזכר וזכר בפרט ירושלם לפי שהיא העקר ורבינו סעדיה פירש השאת רוצה לומר גלות נביאי השקר המשיאים אותם וכן אני ה׳ פתיתי את הנביא בארפי עליו שהוא מפותה ומליצה זו כמו והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: ונגעה חרב עד הנפש, והנה חרב האויב נגעה עד הנפש כלומר שהחלו להרוג בעם לא שבי ולא בזה לבד אלא אף הורגים ואיך יאמרו שלום יהיה לכם וי״ת הא חרבא מקטלא בעמא: (יא). בעת ההיא, בעת יבא האויב אמר להם הנה האויב בא עליכם כמו רוח צח העובר על שפיים שהם מקומות הגבוהים כמו ההרים והגבעות או כמו רוח העובר במדבר שבאלה המקומות יעבור הרוח מאין מונע כי בישוב כשתעבור הרוח תמצא מונעים הרבה שלא תעבור הבתים והכותלים והגדרות אבל ...ויים ובמדבר לא תמצא מונע כן כשהאויב בא ואין מונע אותו ואיזה דרך בא דרך בת עמי וזה הרוח לא ימצאו בו שום נחת רוח כמו רוח שזורים בו התבואה ומבררים אותה מן המוץ על ידי הרוח הנה ...ת הבאה תהיה מזקת יותר מדאי אע״פ שתזיק לדברים תועיל לדברים אבל הרוח הזה שנמשל בו האויב לא יבא לישראל אלא לרעה להם ולא ימצאו בו שום דבר טוב וזהו שאומר אחר כן רוח מלא ...ס זהו הרוח יותר חזק מאלה כלומר מרוח שהוא לזרות ושהוא להבר ופירושו רוח צח זך ובהיר כמו דודי צח ואדום צחו מחלב רוצה לומר שהאויב הוא בכל רצונו בעם רב בסוסים ופרשים לבוזי ...ל כולם או פי׳ רוח צח רוח יבש מן והשביע בצחצחות נפשך כלומר שיבש הארץ ויחריבנה וי״ת ברוח טיהרין על רישי וגו׳ כבעמוד: (יב) רוח מלא, חזק כלומר יבא הרוח מלא בכל ...וכן על סדרך שום מלא ידו בקשת: יבא לי, מאמר הנביא במקום ישראל עמם קודם בואו: גם אני אדבר משפטים אתם, פי׳ על ישראל ובאמרו גם אני לרבות על משפט הנבואה והתוכחות ...ר גם אני מעלמי משפט תוכחה עמם ואולי ישובו בסרבותי תוכחתי עליהם וי״ת על דטעו בתר נביאי שיקרא נביאי וגו׳ כבעמוד: (יג) הנה כעננים, כמו שהעננים עולים מן הארץ כמו שנא׳ יעלה מן הארץ ועולים קל מהרה כן יעלה האויב על ארץ ישראל ואומר יעלה כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: וכסופה, היא הרוח החזקה שהולכת במרוצה ובחוזקה כן ילכו מרכבותיו: קלו ...ריס, כי הנשר קל לעוף מאשר עופות ועף בגובה האויר יותר מכלם וכן אמר כאשר ידאה הנשר: כי שודדנו, כי לשדוד אותנו יבא: (יד) כבסי. לא תהיה התובתך בגרונך לבד אלא אף ...ר וזהו שאמר לבך כמו שאמר למעלה ולא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר וכן אמר הנה ג״כ תלין בקרבך מחשבות אונך וזהו כי התשובה לא תהיה מלב ומה שאמר תלין לשון זכר והוא מדבר כנגד

ולך. האספו ונבואה עדי המבצר. קדמא חסר. וא׳ ...אה למשכנותיו נשתחוה׃ לעם הזה ב׳ בעניין וסימן ויאמר אהה. בעת ההיא׃ ולירושלם ח׳ וסימ׳ הלא הוא אשר הסיר דמלכים. וחברו ...שעיה. ולירושלם מבשר אתן. אכן השא השאת. ודבתריה בעת ההיא יאמר לעם הזה. נירו לכם ניר דירמיה. הלא הוא יחזקיהו דד״ה. כי עזבו הלוים׃
...גדות אהרן כנסי מרעם. כ״ס ים׃

מצודת דוד

...ת בתוך הבכי האילנות ועל כ״כ יאמר: ומשחית גוים. זהו כ״כ שהשחית כל ...גו״ם וכפל הדבר במ״ש: עריך תצינה. הערים שלך תהיינה שממה מאין מי ...בהן: (ח) על זאת. על השמועה הזאת: ממנו. ישראל: (ט) יאבד לב המלך. ...יבוא בו מורך לב: ונשמו. ר״ל לא ידעו מה לעשות: (י) ואומר. זהו מאמר ...יה שאמר אהה ה׳ באמת כאלו אתה השאת את העם הזה לאמר להם שלום ...לכם אל תיראו כי כן נבאו להם נביאי השקר ועל כי לא עשית בהם משפט ...העם שהאמת אתם וכאלו אתה פתית אותם: ונגעה. ר״ל בעבור זה לא שבו ...ל והנה נגעה החרב עד הנפש כי הפורענות קרובה לבוא: (יא) בעת ההיא. בעת בא הפורענות יאמר לעם וכו׳ הנה רוח יבש סוער במקומות גבוהות אשר במדבר ...אמה ומכבד הכל הואיל ואין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו והרוח הוא יבוא דרך בת עמי לטאטא את כולם ללכת גולה: לא לזרות. לא יבוא הרוח לזרות ...ן מן הגורן ולא לנקות את התבואה מן העפר ר״ל לא יבוא לטובה כ״א לרעה: (יב) רוח מלא. רוח שלם מאלה הרוחות הנושבות במקומות הגבוהות שבמדבר הנה ...לצרכי להפרע מהם: עתה. ר״ל בזמן קרוב אתווכח עמהם גם אני כי עד הנה היה הנביא מתווכח עמהם להגיד להם פשעם ומעתה אתווכח גם אני כי ...יאי עליהם הפורעניות כאילו אגיד להם בזה פשעם אשר גברו למעלה: (יג) כעננים יעלה. האויב יעלה עליהם חיש מהר כעננים העולים ברוב השמים: ...הם. כרוח סופה כן ימהרו מרכבותיו: כי שדדנו. קרובים אנו להיות נעשקים ביד האויב: (יד) כבסי. לכן עשי תשובה וכבסי לבך מן הרעה למען יבוא

מצודת ציון

תצינה. מלשון ציה ושממון: (ח) חגרו. מלשון חגורה ואזור: ספדו. מלשון הספד: והילילו. מלשון יללה: (ט) ונשמו. ענין תמהון כמו על יומו נשמו (איוב יח): (י) אהה. הוא ענין ל׳ יללה: השא השאת. ענין הסתה והפתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (יא) צח. ענין יובש כמו נחם צמא (ישעיה ה): שפיים. מקומות גבוהות: בת עמי. עדת עמי וכן בת בבל (תהלים קלז): לזרות. ענין פזור וזריקה וכן וזורה במזרה (לקמן טו): להבר. מלשון ברור ונקי: (יב) רוח מלא. רוח שלם וכן ומלוא הסבל (שמואל ב ח): משפטים. ענין ויכוח: (יג) כעננים. כעבים: וכסופה. רוח חזק: קלו. מלשון קלות: שדדנו. ענין עושק וגזל: (יד) תלין. ענין

לנגד נקבה שהיא ירושלם כבר פירשנו למעלה כי כשמדבר הנביא כנגד כנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר פעם לשון נקבה כי הנקבה כנגד הכנסה והזכר כנגד העם וכן כשמדבר כנגד ירושלם והנה אמר הנה כבסי למען תושעי ולמעלה אמר כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית ובאותו פסוק כתבנו תשובת השאלה : ואונך , מענין עמל ואון ובאה הוי"ו נחה כמו עולתה ועולתה פעם נחה פעם נעה וענין תלין אינו לינת הלילה אלא השקידה על הדבר תמיד כי כן נמצא בלשון הקדש לשון לינה בזה הענין כמו ובהמרותם תלן עיני בצוארו ילין עז והדומים להם וי"ת עד אימתי יורכון ויתקיימון עבדי אונס דבגויך : (טו) . כי קול מגיד מדן , אומר כי מדן יבא מי שיגיד ביאת האויב וזכר דן כי הוא גבול ארץ ישראל כמו שנא' מדן ועד באר שבע וכן הר אפרים ואון פי' עמל ורעה כמו עמל ואון והפסוק כפול בענין במלות שונות כי משמיע כמו מגיד וי"ת הפסוק כן ארי קל נבייא דמתנבן עליהון וגו' כמשמעו : (טז) הזכירו לגוים . ומה הוא הקול המגיד שאומר בעבור הגוים הנה השמיעו על ירושלם כי נוצרים באים וגו' ולמ"ד לגוים כמו בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא והדומי' להם ופירוש נוצרים חיל נבוכדנצר וקראו על שמו וי"ת נוצרים כמו בוזזים בבי"ת שתרגם משרית עממיא חטופין כקטופין אתן מארע רחיקא ותרגם לא תבצור לא תקטף : ויתנו על ערי יהודה קולם . כלומר השמיעו על ירושלם כי כבר נתנו על ערי יהודה קולם והמסרה יגיעו לירושלם ופירוש נתינת הקול תקיעת השופרות והצוארות בחיל : (יז) כשמרי שדי . כמו שדים או שדות ובא בחסרון מ"ם כמו וקרע לו חלוני שהוא כמו חלונים ותשופי עם כמו ותשופים והדומים להם או היו"ד תמורת הה"א והוא כמו שדה אבל י"ת לשון רבים כנטרי חקלן ופירוש כשומרי שדי כמו שומרי השדות מהבהמות שלא יכנסו בו לרעות שצריך שיעמדו סביב השדה שלא תכנס בו הבהמה משום צד כן באו האויבים סביב ירושלם כי בכל ערי יהודה שהם סביבה חנו כי פירוש עליה על ירושלם ועליה ר"ל סביב לה כסמוך כמו ועליו מטה מנשה והדומים להם : כי אותי מרתה . אותי פירוש דברי על יד הנביאים כי דברו כמו עלמו וכן ממרים הייתם עם ה' פיר' את פי ה' כי לשון מרי יקשר במלת את עם דבר כמו מריתם את פי ולא מרו את דברו כי ענין מרי הוא שנות והחליף הדבר והמצוה או יהיה פירש אותי כמו בי כי יבא בקשר הבי"ת כמו כי מרו בך ימרו בי וי"ת ארי על ממרי סריבת : (יח) דרכך ומעלליך . הדרך שהלכת בה והמעשים שעשית הם גמרו לך כל זה הרע שבא האויב להחריב ארצך : עשו . מקור והוא במקום עבר כאילו אמר עשה או עשו : זאת רעתך . רעתך גרמה כי מר וקשה הדבר הרע הבא עליך עד כי נגע עד לבך וי"ת דא בישתא ומרדא אייתי וגו' כמשמעו : (יט) מעי מעי אותי[לה] הכפל כדרך הנוסים שכופלים דבריהם וכן ראשי ראשי , אוחילה מענין חיל כיולדה אמר הנביא אצעק מכאב מעי כלומר שאחזני חיל וכאב במעי על הרעה הבאה לנו וכן קירות לבי אוחילה תאמרו אצעק פעם ואחרים פעם הומה לי לבי : לא אחריש . לא אוכל להחריש כי לבי הומה לי תמיד : שמעת נפשי . אמר למה לא אוכל להחריש כי את נפשי שמעת קול שופר ואמר נפשי ולא אזני כי עדיין לא שמעו אזניו כי עדיין לא בא האויב אבל נפשו שמעה בנבואה ידבר כנגד נפשו כלומר את נפשי גרמת לי שלא אוכל להחריש כי את שמעת קול שופר תרועת מלחמה וכתוב ביו"ד ואחד הוא עם הקרי כי שמיעתו היא שמיעת הנפש ומה שאמר קירות לבי הוא דרך משל לפי שהלב דפנות בחללים שיש בו וי"ת אמר נביא וגו' כמשמעו : (כ) שבר על שבר . השבטים בא בתחלה ועתה בא שבר יהודה : נקרא . ענין מקרה א"ע שהוא בא"ף : שדדו אהלי . כנה הבתים החשובים והארמונים הגבוהים באהלים כאילו היו אהלים ויריעות נטוים לכבשם כמו האהלים כן הם שדדו פתאם ורגע : (כא) עד מתי . השומרים מנהגם לעמוד במגדלים הגבוהים ובהרים הרמים וכשרואין האויבים באים מרימים הנס כדי שיראוהו ויתקעו בשופר כדי שישמעו העם ויהיו נזהרים ואמר הנביא עד מתי יהיה זה הלא שוב מחרון אפך על עמך ישראל והנחם על הרעה : (כב) כי אויל עמי . כי אילו היו חכמים ומכירין הדרך וידעו

(יד) אונך . אמסך . (טו) כי קול מגיד מדן . ארי קל נבייא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחי לעגלה דבדן ומבשרן בשורן בישן ויתין עליהון על דאשתעבדו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית אפרים ואע"פ שכבר גלו העגלים מימות סנחריב עדיין עוונם קיים גדולה היא עבירה שעוברת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדף עד דן (בראשית יד). כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם עכו"ם ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן : ומשמיע און און שבר : (טז) נוצרים . נותן מצור עליהם : (יז) שדי . כשומרי שדה : אותי מרתה . הקניטה כמו ממרים הייתם (דברים ט) מרגזין : (יח) עשו אלה לך לעשות אלה לך : (יט) אוחילה לשון חיל ורתת : קירות לבי אנטיל"ש בלעז : שמעת נפשי מאחורי הפרגוד כאתני בשורה קול תרועת מלחמה : (כ) שבר על שבר . חרבן ירושלים על גלות יכניה : רגע יריעותי . רגע שהוו יריעותי : (כא) עד מתי אראה . האסיפות הנושאים נס להקבץ לוא לכלחם

ל' לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי עַד־מָתַי תָּלִין בְּקִרְבֵּךְ
ל' מַחְשְׁבוֹת אוֹנֵךְ׃ טו כִּי קוֹל מַגִּיד
ל' מִדָּן וּמַשְׁמִיעַ אָוֶן מֵהַר אֶפְרָיִם׃
י"א בליש' טז הַזְכִּירוּ לַגּוֹיִם הִנֵּה הַשְׁמִיעוּ עַל־
ב' חסר . ל' יְרוּשָׁלִַם נֹצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמֶּרְחָק
ב' את עיון ואת דן דמלכים וַיִּתְּנוּ עַל־עָרֵי יְהוּדָה קוֹלָם׃ יז כְּשֹׁמְרֵי
שָׂדַי הָיוּ עָלֶיהָ מִסָּבִיב כִּי־אֹתִי
ב' בתרי ליש' מָרָתָה נְאֻם־יְהוָה׃ יח דַּרְכֵּךְ
ד' כתיב וי"ו וּמַעֲלָלַיִךְ עָשׂוֹ אֵלֶּה לָךְ זֹאת רָעָתֵךְ
ל' . ל' כִּי מָר כִּי נָגַע עַד־לִבֵּךְ׃
אוחילה ק' יט מֵעַי ׀ מֵעַי ׀ אחולה קִירוֹת לִבִּי
ב' ז' חסר בליש' הֹמֶה־לִּי לִבִּי לֹא אַחֲרִישׁ כִּי קוֹל
שמעת ק' שׁוֹפָר שמעתי נַפְשִׁי תְּרוּעַת
מִלְחָמָה׃ כ שֶׁבֶר עַל־שֶׁבֶר נִקְרָא
כִּי־שֻׁדְּדָה כָּל־הָאָרֶץ פִּתְאֹם שֻׁדְּדוּ
ב' חד מ"ל וחד חסר אֹהָלַי רֶגַע יְרִיעֹתָי׃ כא עַד־מָתַי
אֶרְאֶה־נֵּס אֶשְׁמְעָה קוֹל שׁוֹפָר׃
כ' ז מ"ל כב כִּי ׀ אֱוִיל עַמִּי אוֹתִי לֹא יָדָעוּ
בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הֵמָּה
ל' חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא

ל' דְּתִתְפָּרְקִין עַד אֵימָתַי יוֹרְכוּן
ל' וְיִתְקַיְמוּן עָבְדֵי אוֹנֶס דִּי בְגַוִיךְ׃
ל' טו אֲרֵי קַל נְבִיַּיָא דְּמִתְנַבַּן
עֲלֵיהוֹן דִּיגְלוֹן עַל דִּפְלָחוּ
לְעֶגְלָא דִּי בְדָן וּמְבַשְּׂרֵי בְּשׂוֹרָן
בִּישָׁן יֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן עַל
דְּאִשְׁתַּעְבַּדוּ לְצַלְמָא דַּאֲקִים
מִיכָה בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם׃
טז אַדְכָּרוּ לְעַמְמַיָא הָא בַשַּׂרוּ
עַל יְרוּשְׁלֵם אֲמָרוּ מַשְׁרְיַת
עַמְמִין חֲטוּפִין כִּקְטוּפִין אָתָן
מֵאֲרַע רְחִיקָא וְיִשְׁרוֹן עַל
קִרְוַיָא דְּבֵית יְהוּדָה וִירִימוּן
עֲלֵיהוֹן קָלְהוֹן׃ יז כְּנַטְרֵי חַקְלָן
הֲווֹ עֲלָהּ מִסְחוֹר סְחוֹר אֲרֵי עַל
מֵימְרִי סָרִיבַת אֲמַר יְיָ׃
יח אוֹרְחָתִךְ בִּישָׁתָא וְעוֹבָדִךְ
מְקַלְקְלַיָא גְּרָמוּ אִלֵּין לִיךְ דָּא
בִּישְׁתָא וּמָרָדָא אֲתֵי עֲדָךְ
יְרוּשְׁלֵם עַד דְּאִתְבַּר רִשְׁעַ
לִבִּיךְ׃ יט אֲמַר נְבִיָּא מְעַי מְעַי
כֵּיבִין לִי זַע סְמַךְ לִבִּי הָמֵי לִי
לִבִּי לָא שָׁתֵיק אֲרֵי קַל צְוָחַת
קַרְנָא שְׁמַעַת נַפְשִׁי יַבָּבוּת
עָבְדֵי קְרָבָא׃ כ תְּבָרָא עַל
תְּבָרָא יִתְעֲרַע אֲרֵי אִתְבְּזִיזַת
כָּל אַרְעָא בִּתְכֵיף. חֲרוּבַת אַרְעִי זְמַן חֲדָא כָּל קִרְוַי׃ כא עַד אֵימָתַי אֲנָא חָזֵי סִמָּן
אֶשְׁמַע קַל קַרְנָא׃ כב אֲרֵי אִטַּפְּשׁוּ עַמִּי מִידַע דַּחֲלְתִּי לָא אֲלִיפוּ בְּנִין טַפְּשִׁין אִינוּן
וְלָא סוּכְלְתָנִין אִינוּן חַכִּימִין אִינוּן לְאַבְאָשָׁא וּלְאוֹטָבָא לֵית אִינוּן

על ערי ב' וסי' את עיון ואת דמלכים . ויתנו על ערי יהודה קולם: מעי מעי חד מן י"א מקף בטעם לגרמיה משרת לגרש ול לא תמנע האזלא מבוא בינם וסי' את מחלת בת ישמעאל כבוד בן פנחס בן עלי. ויעז יו"ב בן שמעה אחי דוד . בכל איו במואב ובבני עמון ובאדום . תרתן ואת רבשקה מלש ירושלם . וגם כל היהודים אשר במואב . באים מדרך שער העליון מעי מעי אוחילה . עבד האנשים . הן ישא איש בשרכו ויעש בירושלם חשבונות דוד

תולדות אהרן מעי מעי . ב' וי' י : קירות (סנהדרין כח) : בנים סכלים קידושין לו :

מצודת ציון

ענין התמדה כמו לדק ילין בה (ישעיה א) : אונך . מלשון און ועם השוי"ו נחה וכן ועולתה קפצה פיה (איוב ה) השוי"ו נחה עם כי היא נעה בכ"מ : (טו) און . עמל : (טז) השמיעו . ענין אסיפה שהאסיפה בהשמעת קול האסף וכן וישמע שאול (ש"א טו) : נוצרים . בעלי מצור הצרים על העיר וכן ונצורת לב (משלי ז) : (יז) שדי . כמו שדה : מרתה . ענין מרד והקנטה : (יח) מעלליך . מעשיך : מר . מלשון מרירות : (יט) אוחילה . מלשון חיל וחלחלה : קירות לבי . כתלי לבי ואמר בדרך משאלה לפי שהלב יש בו דפנות וחללים : (כ) נקרא . מל' מקרה ועם הוא באל"ף : שדדו . נעשקו : פתאום . ענין מהירות רב : יריעותי . ענין וילון הנטוי כאוהל

מצודת דוד

יבוא לך תשועה : תלין בקרבך . תתמיד להיות בקרבך מחשבות עמל ואון בהם רגילה בהם : (טו) קול מגיד מדן . קול שמועה מגיד מדן שהוא בקצה ארץ ישראל ומהם יבוא השמועה כי בא האויב ומהר אפרים משמיע הקול שבא העמל והשבר (טז) הזכירו . כאלו הקול אומר הזכירו אלה לאלה בעבור העמים הבאים למען להיות נשמרים מהם כי הנה הם נאספו לבוא על ירושלים : נוצרים . בעלי מצור באים מארץ מרחק לצור ועל ערי יהודה נתנו קולם לאיימם ולהפחידם (יז) כשומרי שדי . כשומרי שדות אשר יסבבום מסביב כן היו האויבים על ירושלים מסביב : כי אותי מרתה . כי הקניטה אותי במעשיה ולכן באה עליה האויב מסביב : (יח) עשו אלה לך . ר"ל הם גרמו לך מרבית הצרות האלה : זאת רעתך הפורענות הזאת היא על רעתך כי בעבורה יימר לך : כי נגע . ר"ל קרובה היא והגיעה אליך ונגע עד לבך : (יט) מעי מעי . כפל המלה כדרך הנוסים וכן מכאב וכן ראשי ראשי (מ"ב ד) ור"ל בעבור הכאב שיש לי במעי מצער דאגת הפורעניות העתיד לבוא לכן אשים מלא מחלחלה : קירות לבי . מגודל ההומה מקירות לבי בקרבי וכתלי הלב משמיעים לי קול הומיה : לבי לא אחריש . לא אוכל להחריש ולהשתיק את לבי מהמייתו : שמעת נפשי . בנבואה שמעה נפשי שיבוא קול שופר ולתוספת ביאור אמר תרועת מלחמה ר"ל תבוא האויב ויריע בשופר כדרך המלחמים : (כ) שבר על שבר נקרא . פורעניות על פורעניות יבוא במקרה כי בראשונה גלו עשרת השבטים ועתה יגלה יהודה : כי שודדה . בזה יפרש מהו השבר על שבר ואמר כי בראשונה שודדה כל הארץ היא ארץ עשרת השבטים פתאום שודדו אהלי וזהו בה"מ : רגע . ברגע אחת שודדו יריעותי וזהו כפל ענין במ"ש : (כא) עד מתי . ר"ל עד מתי תעמוד הגזרה במקומה ואראה במראה כאלו האויב בא ונושא הנס לקבוץ הנכנסים וקול שופר מתרועת מלחמה אשמע בנבואה : (כב) כי אויל עמי . אמר במקום ה' כמשיב על

דבריו

רשי

הלחם :(כד) התקלקלו . נתקו ונזרקו ממקומן ופס קלקל בחצים (יחזקאל כא) ... ירו מנחם: (כו) והנה הכרמל . ארץ הנטוע כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש ... נדה ראיתי ההרים אלו האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה . אין האדם . זכות משה שנאמר בו ענוו מכל האדם (במדבר יב) והנה הכרמל אליהו :
(ז) וכלה לא אעשה.ביושביה כי
... תיר פליטים שילכו בגולה :
(ח) תאבל . תחרב : זמותי .
... מחשבה : על כי דברתי .
... ורענות הזה ואקיימנה : ולא
... ב . ולא אנחם לחשוב
... שבות טובות עליהם :
(ט) ורומה . כמו רמה בים
... ות ט) : באו בעבים .
... צרות עבים מקום סיבוך
... ים להטמן : ובכפים עלו .
... ע מתורגם בכיפיא : (ל) כי
... בשי שני . להתנאות ולמצוא
... מים לפני השודד : תקרעי
... ך . לשון קריעה שהפוך
... לה כמרחיב קרע העין כך
... עתי וגם מנחם לא חלק
... חברת קרע : פוך . ל' כחול:
... בים . המשחקים עם הנשים
... י מיני ניאוף כמו ותעגבה
... פלגש הם (יחזקאל כג) :
... ך יבקשו . מבקשים להרגך :
כמכבירה

רדק

וידעו אותי כי אני מטיב להם ומריע לפי מעשיהם לא היו רואין זה ושומעים קול שופר : בנים סכלים . לפי שנקראו בני האל כמו שאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואמר אלה הבנים סכלים המה ולא נבונים המה כלומר תבונתם וחכמתם אינה נחשבת תבונה וחכמה אלא סכלות כיון שלא ידעו את ה' כמו שאמר במקום אחר הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם וכן אמר ישעיהו הנביא ובילדי נכרים ישפיקו והחכמה השלמה אינה כי אם עם תורת ה'

ירמיה ד

יָדָ֑עוּ׃ כג רָאִ֙יתִי֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ וְהִנֵּה־
תֹ֖הוּ וָבֹ֑הוּ וְאֶל־הַשָּׁמַ֖יִם וְאֵ֥ין אוֹרָֽם׃ ב' . ל' . ג'
כד רָאִ֙יתִי֙ הֶהָרִ֔ים וְהִנֵּ֖ה רֹעֲשִׁ֑ים וְכָל־
הַגְּבָע֖וֹת הִתְקַלְקָֽלוּ׃ כה רָאִ֕יתִי וְהִנֵּ֖ה ל'
אֵ֣ין הָאָדָ֑ם וְכָל־ע֥וֹף הַשָּׁמַ֖יִם נָדָֽדוּ׃ ל'
כו רָאִ֕יתִי וְהִנֵּ֥ה הַכַּרְמֶ֖ל הַמִּדְבָּ֑ר וְכָל־
עָרָ֗יו נִתְּצוּ֙ מִפְּנֵ֣י יְהוָ֔ה מִפְּנֵ֖י חֲר֥וֹן ב'. ב' פסוקים בסיפרא מפני
אַפּֽוֹ׃ כז כִּי־כֹה֙ אָמַ֣ר יְהוָ֔ה שְׁמָמָ֥ה מפני. ו' בטעם בסיפרא וסי'
תִהְיֶ֖ה כָּל־הָאָ֑רֶץ וְכָלָ֖ה לֹ֥א אֶעֱשֶֽׂה׃ שממה. קו"ע. קול. לבבל.
כח עַל־זֹאת֙ תֶּאֱבַ֣ל הָאָ֔רֶץ וְקָדְר֥וּ כאשר. כנשר
הַשָּׁמַ֖יִם מִמָּ֑עַל עַ֤ל כִּי־דִבַּ֙רְתִּי֙ זַמֹּ֔תִי ל' מ"פיל
וְלֹ֥א נִחַ֖מְתִּי וְלֹא־אָשׁ֥וּב מִמֶּֽנָּה׃ ד'
כט מִקּ֨וֹל פָּרָ֜שׁ וְרֹ֣מֵה קֶ֗שֶׁת בֹּרַ֙חַת֙ ב' א' כתיב י'
כָּל־הָעִ֔יר בָּ֚אוּ בֶּעָבִ֔ים וּבַכֵּפִ֖ים עָל֑וּ ב' ל'
כָּל־הָעִ֣יר עֲזוּבָ֔ה וְאֵין־יוֹשֵׁ֥ב בָּהֵ֖ן ט"ו
אִֽישׁ׃ ל וְאַ֣תְּ שָׁד֞וּד מַֽה־תַּעֲשִׂ֗י כִּֽי־ ואת ק'
תִלְבְּשִׁ֨י שָׁנִ֜י כִּֽי־תַעְדִּ֣י עֲדִי־זָהָ֗ב כִּֽי־
תִקְרְעִ֤י בַפּוּךְ֙ עֵינַ֔יִךְ לַשָּׁ֖וְא תִּתְיַפִּ֑י ג'. ל'
מָאֲסוּ־בָ֥ךְ עֹגְבִ֖ים נַפְשֵׁ֥ךְ יְבַקֵּֽשׁוּ׃

יָדְעִין׃ כג חֲזֵיתִי יַת אַרְעָא הָא
צַדְיָא וְרַקְנְיָא אִסְתַּכֵּלִית
בִּשְׁמַיָא וְהָא לָא מַזְהֲרִין
נְהוֹרֵיהוֹן׃ כד חֲזֵיתִי טוּרַיָא וְהָא
זָיְעִין וְכָל רָמָתָא אִתְפַּרְקָא׃
כה חֲזֵיתִי וְהָא לֵית עַמָא שָׁרֵי
עֲלַהּ וְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָא
אִטַלְטָלוּ׃ כו חֲזֵיתִי וְהָא אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל דַהֲוָה מְנַצְבָא
בְּכַרְמְלָא תָּבַת לְמֶהֱוֵי
כְּמַדְבְּרָא וְכָל קִרְוָהָא צָדִיאָה
מִן קֳדָם יְיָ מִן קֳדָם תְּקוֹף
רוּגְזֵיהּ׃ כז אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ
צָדוּ תְהֵי כָּל אַרְעָא וּגְמִירָא לָא
אַעְבֵּיד׃ כח עַל דָא תֶחְרוּב
אַרְעָא וְיִקַבְּלוּן נְהוֹרֵי שְׁמַיָא
מִלְעֵלָא עַל דִגְזָרִית בְּמֵימְרִי
חֲשִׁיבִית בְּעֵצְתִי אֲעָבְדִינָהּ
וְלָא אֲתִיבִינָהּ׃ כט מִקָל פָּרָשִׁין
וּדְנַגְדִין בְּקַשְׁתָּא גְלוֹ כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא עָלוּ לְמֶעֱרַק בְּחוּרְשַׁיָא
סְלִיקוּ לְאִטַמָרָא בְּכֵיפַיָא כָּל
קִרְוֵיהוֹן שְׁבִיקָן וְלֵית דְיָתֵיב
בְּהוֹן אֱנָשׁ׃ ל וְאַתְּ הָא מִתְבַּזְזָא
מָה אִית בִּיךְ חֵיל לְמֶעְבַּד אֲרֵי
אִתְרְחֵיצְתְּ עַל לָבְשֵׁי צִבְעֲנִין וַעֲל דְמִתַּקְנִין בְּתִיקוּנִין דִדְהַב אֲרֵי תְכַחְלִין בִּצְדִידָא עֵינָךְ לָא

... ג' בקריאה וסי' וכל עריו ... מפני ה'. והצורים נתצו ... ונתצו רמותיך : פרש ג' קמץ וא' פתח וסי' מקול פרש ... קשת . פרש וגלגל ורכב . ... מעלה ולהב חרב . מציעתא ... : בפוך ג' וסי' בפוך עיניה ... בל . מרביץ בפוך אבניך . ... כי תקרעי בפוך עיניך :

... דות אהרן ואת שדוד . חגיגה טו: בפוך . ב"ב טו:

כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואחר שאינם יודעים את ה' ולא עושים מצותיו חכמתם היא ערמה ומתבילה להרע לא להטיב אבל התורה מלמדת את האדם לעשות הטוב והישר : (כג) ראיתי . אמר הנביא ראיתי בנבואה את הארץ : והנה תהו ובהו . כתרגומו צדיא וחרובא כיון שהיא שממה ואין יושבין עליה הרי היא כתהו ובהו כמו בתחלת בריאתה שנאמר והארץ היתה תהו ובהו : ואל השמים . כמו ואת השמים וכן אספרה אל חק כמו אספרה את חק וירדפו אל מדין כמו את מדין והדומים להם ויונתן הוסיף הנעתי אסתכלית לשמיא וכל זה דרך משל מרוב הצרה כאילו קדרו השמים ורעשו ההרים והגבעות וכן ועוף השמים נדדו אמר דרך הפלגה מרוב חרבן הארץ כלו העופות משם ולא יעופו באותה הארץ : (כד) ראיתי . התקלקלו . ענין קלקול ידוע בדברי רז"ל ואדוני אבי ז"ל פי' ענין קלות כלומר רעשו מרוב קלותם כי כבודותם יעמידום : (כה) ראיתי . אין האדם . האדם שהיו בארץ אינם והם ישראל : (כו) ראיתי . הכרמל שהוא מקום תבואה ועץ פרי ראיתי אותו כמו המדבר : עריו . סמך הערים לכרמל שאמר עריו לפי שהערים הנה היתה בהם שדות וכרמים ועץ פרי והם נקראים בכלל כרמל : נתצו . ענין נפילה והריסה ויונתן תרגם כמו הסוך צדיא כמו שתרגם נלתו אולי היה לומר כן אבל אנחנו מצאנו נתצו הת"ו קודם לצדי : (כז) כי כה אמר . וכלה לא אעשה . כמו שהבטחתים בתורה לא מאסתים ולא געלתים לכלותם : (כח) על זאת תאבל . תשחת וכן אבל פירוש נשחת : על כי דברתי זמותי . כי מה שדברתי אל הנביאים כאשר, חשבתי לא נחמתי עד הנה ולא אשוב ממנה עוד כי כאשר חשבתי ודברתי כן יהיה על זאת ראוי שתאבל הארץ : וקדרו השמים . זה דרך משל לרוב הצרה כמו שפירשנו : (כט) מקול פרש ורמה קשת . לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור

... קשת יורה החצים בקשת אמר כשישמעו קול הפרשים והקשתות שיהיו מהם רב וישמעו קולם מרחוק יברחו ויבאו מהערים להסגב במקומות הגבוהים : בורחת כל העיר . בורחים כל אנשי ... וכן אמר וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו ואינו אומר על עיר מיוחדת באמרו כל העיר אלא רוצה לומר כל אנשי עיר ועיר : באו בעבים . במקומות הגבוהים כעבים ע"ד הפלגה או פירוש ... הם ענין עובי רוצה לומר ביערים העבים והמסובכים באילנות להסתר שם וכן תירגם יונתן עלו למערק בחורשיא ותרגום יער חורשא : ובכפים עלו . בסלעים תרגום סלע כיפא : כל העיר ... רוצה לומר כל עיר ועיר כמו שפירשנו לפיכך אמר ואין יושב בהן איש : (ל) ואת שדוד . י"א שהוא חסר כ"ף הדמיון ענינו ואת כשדוד ואין צורך לכל זה כי לכנסת ישראל ידבר פעם ... נקבה פעם לשון זכר וכל אחד מהן נכון כמו שפירשנו בפסוק ועשי הרעות : מה תעשי . כשיבא לך השוד והשבר מה תעשי כלומר במה תנצלי כי תלבשי עתה שני ותתיאשי מן הפורענות ... ואויבי לרעה שעתידה לבא עליך ולא תכנעי והיה לך להכנע מפני האל וללבוש שקים כדרך הנכנע והשב מחטאתו לא תלבש שני ולעדות עדי זהב כמו שאמר עליהם ישעיהו הנביא . והנה ששון ... הרג בקר ושחוט צאן וגומר והיו אומרים עוד כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה שוט שוטף כי יעבור לא יבאנו וגומר והנה אתה רואה שהיו מתיאשים מן הפורענות ... ילה גם כן לזונה כמו שפירשנו וכמו שדרך הזונה ללבוש בגדים נאים ולהתיפות ולקרוע בפוך עיניה כדי שיחשקו בה החושקים כן כנסת ישראל היתה מתדמה במעשה האומות לעבוד את ... הם וללבוש בלבושיהם להתגדל ולהתפאר בפניהם בבגדים נאים ובמרכבות נאות כדי שיאהבו אותם ויאמרו הרי היא כמוני ויאהבוה והנביא אומר לה מאסו בך עוגבים נפשך יבקשו אמר להסף ... נם שחשבתם כי אתם חלקתם בעתוככם מעלי ובטחתם באומות והתדמיתם להם במעשיכם כדי למצא חן בעיניהם ויהיו חשקים בכם והנה מאסו בכם עד שיבקשו נפשותיכם להרג ולאבד : ... פוי . כתרגומו תכחלין ואמר בלשון קריעה כי היא קורעת עיניה מרוב השתדלה לכחול אותם : עוגבים . חושקים וכן ת"י קלו בך רחמך וכן ותעגב על מאהביה והדומים לו בזה הלשון ענין חשק :
כי

מצודת דוד

... ין לומר הלא זה היה בעבור כי עמי הוא אויל ואינם נותנים לב לדעת אותי : ... וגו' . כפל הדבר במ"ש : להרע . להטריח לעשות הרע : לא ידעו . אינם ... ים לב להטריח לעשות הטוב : (כג) ראיתי . זה מאמר הנביא שאמר לכן ראיתי ... אני הנבואה את הארץ והנה היא תוהו ובהו כי גלו אנשיה : ואין אורם . האור ... בהם מאז הלך לו והוא משל על הצרה כי מי שהוא בצרה העולם חשוך ... : (כד) והנה רועשים . הוא משל על אבדון השרים והגבורים : (כה) אין האדם . ... אני מבני האדם שהיו בה כי כולם גלו : נדדו . הלכו להם מן הארץ לגודל ... מין : (כו) הכרמל המדבר . מקום הכרמל נהפך להיות מדבר : וכל עריו . ... רי הכרמל נתצו ונהרסו מפני ה' וחוזר ומפרש מפני חרון אפו ולא במקרה ... : כל זאת : (כז) וכלה . אבל לא אעשה כלה ביושביה : (כח) על זאת . על הדבר ... ור למעלה תאבל הארץ וחשכו השמים אשר ממעל : על כי וגו' . ר"ל בעבור ... ואבל הארץ וגו' על אשר דברתי מחשבתי לעשות הארץ שממה ולא נחמתי על הדבר הטוב ולא אשוב ממנה וכפל הדבר במ"ש : (כט) מקול פרש . מקול קבוצת ... ים והמורים חצים בקשת יברחו כל אנשי העיר : באו בעבים . יבואו להסתתר ביערים העבים והמסובכים באילנות : ובכפים עלו . יעלו בין הסלעים להסתתר ... : עזובה . מיושבים ולהוספת ביאור אמר ואין יושב בהן איש : (ל) ואת שדוד . אתה יהודה שסופך להיות עשוק ביד הבבלים : מה תעשי וכו' . ר"ל מה ... אשר תלבשי מלבושי תולעת שני אשר תקשטי עצמך בעדי זהב אשר תתמידי לצבוע בצבע הפוך להיות נראית יפה להלהיב לבות הנואפים : לשוא תתיפי .
על

מצודת ציון

כאוכל : (כא) נס . כלונס ארוך : (כב) אויל . שוטה : סכלים . טפשים : (כג) תהו . שממה : ובהו . ענין ריקות וכן והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א) : ואל השמים . כמו ואת השמים וכן אספרה אל חוק (תהלים ב) : (כד) רעשים . מלשון רעש ותנועה חזקה : התקלקלו . ענין השחתה ובדרז"ל וכל המקלקלין פטורין (שבת קו) : (כו) הכרמל . כן נקרא מקום שדות וכרמים וכן ונוער בשן וכרמל (ישעיה לג) : נתצו . מלשון נתיצה והריסה : (כח) תאבל . ענין השחתה כמו אבל אומללה ארץ (שם) : וקדרו . ענין חשך והתרות וכן שמש וירח קדרו (יואל ב) : זמותי . ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים קמ) : נחמתי . ענין הפך מחשבה : (כט) פרש . כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה : ורומה . ענין השלכה וכן ונושקי רומי קשת (שם עח) : בעבים . מלשון עב ור"ל ביערים עבים ומסובכים : ובכפים . תרגום של סלע היא כיפא וכן חורי עפר וכפים (איוב ל) : (ל) שדוד . עשוק : שני . תולעת שני והוא מין צבע אדומה : תעדי . מלשון עדי וקשוט : תקרעי . מרוב ההתמדה לכחול העינים נראה כאלו קורעת פתיחת בית העין : בפוך . הוא הכחל שצובעין בו העינים וכן ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט) : לשוא . לחנם : תתיפי .
מל'

לא כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה
כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ
תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי־נָא לִי כִּי־עָיְפָה
נַפְשִׁי לְהֹרְגִים׃
ה א שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַםִ
וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ
אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה
מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ׃
ב וְאִם חַי־יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר
יִשָּׁבֵעוּ׃ ג יְהוָה עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה
הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא־חָלוּ כִּלִּיתָם מֵאֲנוּ
קַחַת מוּסָר חִזְּקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאֲנוּ
לָשׁוּב׃ ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ־דַּלִּים הֵם
נוֹאֲלוּ כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם׃ ה אֵלְכָה־לִּי אֶל־הַגְּדֹלִים
וַאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הֵמָּה יָדְעוּ דֶּרֶךְ
יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם אַךְ הֵמָּה
יַחְדָּו שָׁבְרוּ עֹל נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת׃
ו עַל־כֵּן הִכָּם אַרְיֵה מִיַּעַר זְאֵב
עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם נָמֵר שֹׁקֵד עַל־עָרֵיהֶם
כָּל־הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף כִּי רַבּוּ

לְהָנָאָה תִּתְקַנִּין קְצוּ בִיךְ רַחֲמָךְ מְקַטְלִין נַפְשָׁךְ בָּעַן׃
לא אֲרֵי קָל כִּמְעַדְיָא שְׁמָעִית עָקָא כְּאִתְּתָא דְמַשְׁרְיָא לְמֵילַד בְּכוֹר קָל כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן דְמִשְׁתַּטְּחָא וּפַרְסָא יְדָהָא אָמְרָא וַי כְּעַן לִי אֲרֵי מִשְׁלְהַיָא נַפְשִׁי מִן קֳדָם קָטוֹלִין׃
א הֲלִיכוּ בְּשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם וַחֲזוֹ כְעַן וּדְעוּ וּבְעוֹ בִּרְחוֹבָהָא אִם תִּשְׁכְּחוּן גְּבַר דְלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין אִם אִית עָבֵיד דִין דִּקְשׁוֹט בָּעֵי הֵימְנוּתָא וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן׃
ב וְאִם בִּשְׁמָא דַיְיָ יָמָן בְּכֵן לְשִׁקְרָא אִנּוּן מִשְׁתַּבְּעִין׃
ג יְיָ הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ לְאוֹטָבָא לְעָבְדֵי הֵימָנוּתָא רַשִׁיעַיָא אַלְקֵיתָא יָתְהוֹן וְלָא תָבוּ שֵׁיצֵיתִינוּן סָרִיבוּ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אַתְקִיפוּ אַפֵּיהוֹן מִטִּנְרָא מְסָרְבִין לְמֵיתַב׃
ד וַאֲנָא אֲמָרֵית בְּרַם מִדְּמִסְכְּנִין אִנּוּן אִטַּפְּשׁוּ אֲרֵי לָא אֲלִיפוּ לְמִידַע אוֹרְחַן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט קֳדָם אֱלָהֲהוֹן׃
ה אֱהַךְ לִי לְוָת רַבְרְבַיָּא וַאֲמַלֵּיל עִמְּהוֹן אֲרֵי אִנּוּן אֲלִיפוּ לְמִידַע אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט קֳדָם אֱלָהֲהוֹן בְּרַם אִנּוּן כַּחֲדָא מְרָדוּ מִן אוֹרַיְתָא אִתְרְחָקוּ מִן אוּלְפָנָא׃
ו עַל כֵּן מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כְּאַרְיָא מֵחוּרְשָׁא וְיִקְטְלִינוּן עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּדִיבֵי רַמְשָׁא יִבְזוּן שִׁלְטוֹנִין דַּחֲסִינִין כְּנִמְרָא כְּמִנִין עַל קִרְוֵיהוֹן כָּל דְּיִפּוֹק מִנְּהוֹן יִתְקְטֵיל אֲרֵי סַגִּיאִין מָרְדֵיהוֹן תַּקִּיפִין

תולדות אהרן שוטטו. שבת קיט חגיגה יד: חי ה'. עקידה שער מה: אך דלים. עקרים מ"ד פ"ו:

רד"ק

(לא) כי קול כחולה. חולה שם תואר בשקל טובה מענין חיל כיולדה ופירושו ואמר דרך משל כי בת ציון תרים קול כמו האשה היושבת על משבר תחיל תזעק בחבלים ועוד הגדיל הצעקה והמשילה למבכירה והיא האשה היולדת ראשונה כי חבלים קשים מחבלי אשה אחרת ופירוש צרה שהיא צועקת צרה כמבכירה: תתיפח. מענין ויפח לקץ שהוא ענין הניון הנשמה והפה ותקונן על ההרוגים ואומרת אוי נא לי כי עיפה נפשי אמרה נפשי כנגד בת ציון אוי נא לי כי עיפה משבול הצער הגדול לרוב הורגים שמלאוני וי"ת דמשתטחא ופרסא ידהא אמרה ווי כען לי וגו' תפרש כפיה תשבר ידיה כמו פרשה ציון בידיה כי כן דרך המצטער לפרש כפיו אחת באחת לרוב הצער: (א) שוטטו. חפשו ובקשו והנה אמר דוד בספר תהלים נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה כי היו בירושלם חסידים ועבדי הא-ל ואיך אמר ירמיה אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה פירש אדוני אבי ז"ל כי ירמיה אמר בחוצות ירושלם ואמר ברחובותיה כי החסידים שהיו בירושלם היו מתחבאים בבתיהם ולא היו יכולים להראות ברחובות ובחוצות מפני הרשעים ורז"ל פירשו כיון שנהרגו ע"י אויבים אף על פי שהיו רשעים וחייבי מיתה נתכפר להם במיתתן וקרי להו עבדיך וחסידך: אם תמצאו איש. ר"ל איש טוב וגדול במעשיהם וכן הלא איש אתה וכן אם גבר דליה עובדין טבין: (ב) ואם חי ה'. כי ברוב הם נשבעי' באלהים אחרים כמו שאמר וישבעו בלא אלהים ואם יהיו שישבעו בי להראות עצמן שהם יראי שמי ונשבעים בשמי לשקר הם נשבעים בשמי ואני היודע: (ג) ה' עיניך הלא לאמונה. אמר הנביא תמיה על זה הענין אמר דרך קריאה ה' עיניך הלא לאמונה כלומר השגחתך בעולם הלא לאמונה כלומר לדבר קיים לא לדבר בטל והנה הכית אותם על מעשיהם הרעים ולא חלו כלומר לא כאבו ולא הרגישו בעצמם כי אתה המכה אותם בעונם אם כן מה הועילה השגחתך בהם ודומה למה שאמר לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו וכן מה שאמר ישעיה הנביא על מה תכו עוד תוסיפו סרה: כליתם מאנו קחת מוסר. הבאתם עד קרוב לכליה אף על פי כן מאנו קחת מוסר ואם נביאיך מוכיחים אותם חזקו פניהם מסלע ולא בשו מפניהם מאנו לשוב לאמונה ענין קיום כמו אמונה אומן במקום נאמן וי"ת ה' הלא גלי קדמך וגומר כבעמוד: (ד) ואני אמרתי. אמר הנביא נסיתי אותם בעניני התוכחה הקטנים והגדולים אמרתי כלומר חשבתי בעצמי כשהוכחתי העם ולא קבלו אמרתי אך דלים הם נואלו כי ברוב דלת העם אין להם דעת ובינה כמו הגדולים לפי שהם כורמים ויוגבים וכל עסקיהם עבודת האדמה ולא יתעסקו בדברי מוסר ובתורה ובחכמה לפיכך לא קבלו תוכחה כי נואלו ואין להם דעת כי לא ידעו דרך ה' משפט אלהיהם: (ה) אלכה לי אל הגדולים. כי לפי שהם גדולים ועשירים ואינם מתעסקים במלאכה יש להם פנאי ללמוד תורה וחכמה וברוב הם בעלי מוסר ודעת ולמדו תורה ומשפט אלהיהם ואולי הועיל בהם תוכחתי כי יבינו וישכילו למה שאומר להם והנה כשדברתי עמהם יחדיו שברו עול התורה אע"פ שידעוה נתקו עולה מעליהם ונתקו מוסרותיה ואמר יחדו ר"ל כולם מצאתים כן וכן ת"י ברם אינון כחדא מרדו וגו' כבעמוד: (ו) על כן הכם, על ששברו עול התורה מעליהם הכם אריה מיער המשיל האויב לאריה שיוצא מן היער לטרוף ולזאב שיוצא לעת ערב ובא סמוך ליישוב כדי לטרוף הבהמה כי

רש"י

(לא) כמבכירה. כאשה המבכרת תחלת לידתה: תתיפח. תייליל ותצעק גנוחה/קוכסליינ"ט בלעז כמו ויפח חמס (תהלים כז) ל' דיבור: אוי נא לי כך אומרת: (ג) ה' עיניך הלא הם בעלי אמונה לבקש ולמה בגדו אלה כך ואין מבקש אמונה: הכיתה אותם. ולא נעשו חולים על המכה לשום על לבם לשוב מרעתם: קחת כמו לקחת: (ד) ואני אמרתי הנביא אומר כך אך דלים הם מחכמ' אלו שאני מדבר עמו נואלו. לשון אויל כתרג' איטפשו: (ה) אלכה לי אל הגדולים. הם ישמעו אך לא הועלתי וגם המה יחדו שברו עולו של הקב"ה מעליהם: (ו) אריה. מלכות בבל: זאב. מלכות מדי: נמר. מלכות אשור: זאב ערבות. זאב ערבה ושוחה זאב המדבר: שקד. מהר ומנחם חברו ל' שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח) וי"ת אריבה

הכיתה ג' מ"ל ה' וסי' לך והכיתה את עמלק. והכיתה את בית אחאב. הלא לאמונה הכיתה. ב' קדמאי מלרע: כל דבור אתך אתם דגש במ"ם רפי'. אותך אותם וסי' נמסר בסדר מהנה ז' בקריאה וסי' ועשה מהנה. כל היוצא מהנה ישפ[...] ושמרון בחצי חטאתיך. והל[...] העליונות קצרות. אחת מהנה נעדרת. אחת מהנה לא נשאר. בחר לך אחת מהנה ואעש[ה]

מצודת ציון

מל' יפה: עוגבים. חושקים ואוהבי הניאוף כמו ותעגב על מאהביה (יחזקאל כג): (לא) כמבכירה. יולדת בכור: תתיפח. ענין אמירה ודבור כמו ויפח חמס (תהלים כז): תפרש. מלשון פרוסה ושבירה כמו פרשה ציון בידיה (איכה א): נא. עתה: עיפה. ענין יגיעה: להורגים. בא הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי לא) ור"ל בעבור האלם: (א) שוטטו. ענין ההליכה אנה ואנה וכן משוט בארץ (איוב א): בחוצות. בשוקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ): ברחובותיה. מלשון רחוב: איש. ר"ל גדול ובעל מעשים טובים וכן הלא איש אתה (ש"א כו): (ג) עיניך. ר"ל השגחתך: לאמונה. ענין דבר המתקיים וכן יתד במקום נאמן (ישעיה כב): חלו. מלשון חולי: כליתם. מלשון כליון: מאנו. מלשון מיאון: (ד) נואלו. ענין סכלות וטפשות כמו נואלו שרי צוען (שם יט): (ה) אותם. עמהם: עול. הוא הטוטס על צואר הבהמה החורשת: נתקו. ענין הפסק והסרה: מוסרות. קשורי רצועות העול: (ו) ערבות. ענינו כמו מדבר וכן במדבר בערבה (דברים א): ישדדם. ענין עושק הגוף: נמר. שם חיה מה: שוקד. ענין מהירות כמו

מצודת דוד

על חנם עשית עצמך יפה ומהודרת כי החושקים מאסו בך מעתה ומבקשים נפשך מסך והוא ענין משל לומר מה תתרצי אל ההבלים בדורונות הנה כל לא יועיל לך כי נהפכו לך לאויבים: (לא) כי קול. שמעתי קול כקול חולה: צרה. צעקת צרה שמעתי כאשה המבכרת שחבליה חזקים: קול בת ציון. והוא הקול עדת ציון אשר תרבה אמרים כדרך המקוננ': תפרש כפיה. משברת כפיה זו בזו כדרך המצטער: אוי נא לי. צועקת מר ואומרת אוי עתה לי כי נפשי עיפה בעבור ההורגים אותנו: ה (א) שוטטו. לכו בחוצות ירושלים הנה ואנה וראו עתה ותנו לב לדעת מעשה האנשים ובקשו ברחובותיה אם תמצאו שם איש ישר מי עושה משפט ומבקש אמונה: ואסלח לה. אם תמצאו אף איש יחידי אסלח לכל העיר: (ב) ואם חי ה'. ואם יאמרו בשבועתם חי ה' לא הוא שהם מאמינים בו אבל באמת השבועה לשקר נשבעין בה': (ג) עיניך הלא לאמונה. הוא מאמר הנביא אל מול ה' לומר הנה השגחתך בהם הלא היא המתקיים ולא על דבר בטל שאין בו תועלת: הכיתה אותם. בהשגחתך הכית אותם למען ייוסרו לטוב להם: ולא חלו. לא נעשו חולים מן המכאוב ר"ל לא שבא עליהם לעורר לבם לתשובה: כליתם. הבאתם קרוב אל הכליון ועכ"ז ממאנים לקחת מוסר: חזקו פניהם מסלע. הקשו פניהם יותר מן הסלע ר"ל לא אבל העיזו פניהם וממאנים לשוב: (ד) ואני אמרתי. כשהוכחתים ולא קבלו מוסר אמרתי בתחילה אין תבונה בהם ואך דלים המה מחכמה: נואלו. נעשו כי לא ידעו דרך ה' וכו' שהביא הפורעניות לגלות אוזן למוסר: (ה) אל הגדולים. בדבר החכמה: ואדברה אותם. אדבר עמהם דברי תוכחתי: כי המה ידעו שהפורעניות בא לגלות אוזן למוסר: המה יחדיו. הדלים עם הגדולים: שברו עול. ר"ל אינם רוצים להיות נכנעים למקום: נתקו. העתיקו מעליהם מוסרי העול כפל ענין במ"ש: (ו) על כן. בעבור שאינם רוצים להיות נכנעים למקום לכן מהרסו ביד

רש"י

...כה: (ז) אי לזאת אסלח לך. בתמיה שמא לזאת אסלח לך ומנחם פירש כמו אין אשר בניך עזבוני ואשביע אותם כל טוב: יתגודדו. יתקבצו גדודים: סוסים מיוזנים משכים היו. בכל בקר היו משכים לאור בקר בהשכמה: ...לו. ל' זה נופל על הסוסים מקול מצהלות אביריו (לקמן ח) לשון צהלה וויסמיל"ט בלעז:

...בשרותיה. ל' מישור ומנחם ...ו ל' חומה עם אדלג שור (...לים יח) אך לא יתכנו ...שותיה בי"ש בלעז שהם ...י כרם להיות נחשבים עם ...מות ולא עם המישור. ...י אומר שרותיה ל' שורות ...ים וי"ת בשרותיה בקירוהא ...שותיה ברניתהא: ...ויאמרו לא הוא. לא מן ...וכי אתיא עלנא טבתא: ...והנביאים יהיו לרוח. ...נומו ונביי שקרא יהון ...א כלומר הנבואה הניבאים ...ניאי שקר בשמו של הקב"ה ...יהם יהפכו להבל והדבור ...קדושה שהם אומרים לנו ...הקב"ה אינן בהם: כה ...ה להם. הנביא אומר ...מרים זאת כה יעשה להם ...ר אמר ה' לי ומה אמר ה' ...ען דברכם את הדבר הזה: (יד) ואכלתם. ותאכל אותם

רד"ק

כי אינו בעל לב חזק כמו שנאמר וכל שכן כארים לפיכך ירא לצאת ברוב אלא לעת ערב לפיכך אמר זאב ערבות ואמר זאב ערבות ישדדום שלא נקוד על דרך השסר או הוא מבנין מרובע כמו יושדד מלכותיו ובא כמשפטו והוא הנכון והארים משל למלך כמו שהאריה מלך החיות והזאב משל לחיל ונמר לשרי החיל וכן תירגם יונתן מלך במשירתיה יסק עליהון וגו' כבעמוד ויש מפרשים ערבות כמו במדבר בערבה: נמר שקד, כמו שהוא שקד שומר ענין השתדלות על הדבר והשתמדם בו: משהם, ר"ל מהעריה:

(ז) אי לזאת אסלח לך, מלת אי לשון קריאה והוא הפוך בלשון ערבי י"א מה טובה יש בך שאומר לזאת אסלח לך כלומר בעבור זה הטובה ואינני מוצא בך טובה רק רעות רבות בניך עזבוני וגו' והקריאה כנגד ירושלם: ואשבע אותם וינאפו, על דרך וישמן ישורון ויבעט: יתגודדו, יתקבצו גדודים ולא ישובו איש מחברו וכן תירגם יונתן מסתייעין: (ח) סוסים מוזנים, כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והאותיות אה"וי מתחלפות והוא כמו הפוך מזונים מן מזון אמר הנה הם כמו הסוסים שנתנו להם מזון רב בלילה והם שבעים בתאותם בבקר יצאו וינהלו והנהלתם היא נתינת קולם ובשמחה אורי"ליר בלע"ז כן הם ינאפו בלילה עם נשי רעיהם וימלאו תאותם ובבקר יוצאים שמחים מהללים ברעתם: אל אשת רעהו, בעבור אשת רעהו: משכים, שם וכן כמשל משכים הולך כלומר בהשכמה בבקר: (ט) העל אלה, אם על אלה הרעות לא אפקוד אי אפשר שלא אעניש על הרעות הגדולות האלה וכפל הענין במלות שונות ואמר: ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי ונפשו הוא והוא נפשו וכן נשבע ה' בנפשו כמו כי נשבעתי ויונתן פי' בנפשי כלומר ברצוני תרגם ואם עמא דכדין עבדיהון לא אתפרע מנהון כרעותי: ואם בגוי אשר כזה, זה עם וי"ו השמוש ואם והבאים אחר זה בפרשיות האחרות אם בלא וי"ו השמוש בגוי שיהיה כזה הטעם או פירוש אם בגוי אשר כזה מעשיהם כתרגומו: (י) עלו. בשרותיה, בחומותיה תרגום חומה שורא והכנוי לירושלם והנוי עלו ושחתו כנגד האויבים ויונתן תירגם בשרותיה בקרוהא: הסירו נטישותיה, הם שיני החומה ויונתן תירגם כמו ארמנותיה בירניתהא: כי לא לה' המה, עתה כבר היו לה' שאמר וגנותי על העיר הזאת להושיעה אבל עתה אין חומותיה לה' שיגן עליהם כי עם העיר עזבוהו והוא עזבה והסירם לאויב ויש מפרשים הסיר נטישותיה כמו ואת הנטישות הסר כמו שהם סעיפי האילנות המתפשטים ואמרו וכלם לא

פִּשְׁעֵיהֶם עָצְמוּ מְשׁוּבֹתֵיהֶם: ז אֵי לָזֹאת אֶסְלוֹח־לָךְ בָּנַיִךְ עֲזָבוּנִי וַיִּשָּׁבְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים וָאַשְׂבִּעַ אוֹתָם וַיִּנְאָפוּ וּבֵית זוֹנָה יִתְגּוֹדָדוּ: ח סוּסִים מוּזָנִים מַשְׁכִּים הָיוּ אִישׁ אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ: ט הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי: י עֲלוּ בְשָׁרוֹתֶיהָ וְשַׁחֵתוּ וְכָלָה אַל־תַּעֲשׂוּ הָסִירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לוֹא לַיהוָה הֵמָּה: יא כִּי בָגוֹד בָּגְדוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה: יב כִּחֲשׁוּ בַּיהוָה וַיֹּאמְרוּ לוֹא־הוּא וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב לוֹא נִרְאֶה: יג וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם כֹּה יֵעָשֶׂה לָהֶם: יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת ...ן דַּבֶּרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן דְּבָרַי בְּפִיךָ ...אֵשׁ וְהָעָם הַזֶּה עֵצִים וַאֲכָלָתַם: טו הִנְנִי מֵבִיא

תְּיוּבַתְהוֹן: ז נְבִיָּא אֲמַר לֵיהּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל אֵידָא אֶשְׁבּוֹק לְכוֹן אֲנָא קְרֵיתִי לְכוֹן בְּנִין וְאִינוּן שְׁבַקוּ פּוּלְחָנִי וּמְקַיְמִין בִּשְׁוּם טַעֲוָתָא עוֹד שַׂבְעִית יַתְהוֹן טוּבָא וְאִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי זַנָּאִין וּבֵית נַפְקַת בָּרָא מִסְתַּיְעִין: ח סוּסָון אַגִּירִין אָחֳרִין הֲווֹ גְּבַר עַל אִתַּת חַבְרֵיהּ מְצַוְּחִין: ט הַעַל אִלֵּין לָא אַסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָא אֲמַר יְיָ וְאִם מִן עַמָּא דִכְדֵין עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כִּרְעוּתִי: י סְקוּ בִּקְרְוָהָא וְחַבִּילוּ וּגְמִירָא לָא תַעְבְּדוּן פַּגַּרוּ בִּרְנְיָתְהָא אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בְּהוֹן: יא אֲרֵי שִׁקְרָא שַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲמַר יְיָ: יב כַּדִּיבוּ בְּמֵימְרָא דַייָ וַאֲמַרוּ לָא מִן קֳדָמוֹהִי אַתְיָא עֲלָנָא טַבְתָא וְאַף לָא תֵיתֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָא וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא לָא נֶחֱזֵי: יג וּנְבִיֵּי שִׁקְרָא יְהוֹן לִלְמָא וּנְבוּאַת ...יהוֹן לָא תִתְקַיַּם דָּא פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנְּהוֹן: יד בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת חֲלַף דְּאִתְנַבֵּיתוּן יַת ...מָא הָדֵין הָא אֲנָא יָהֵיב פִּתְגָּמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וְעַמָּא הָדֵין חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא וִיקַטְלוּנוּן: טו הָא אֲנָא

ב'. ס' | נ' | אסלח ק' | ל' וחסר | נ' | מיוזנים ק' | נ'. נ"ס מ"ל | נ' | ס' | נ' ומ"ל | נ' ומ"ל | נ"ס ומ"ל | נ"ס מ"ל | ג' | נ"ס מ"ל. ס' | נ'. נ"ו | ס' בטעם | ג'. נ'

...: לוא ל"ה מ"ל וסימ' נמסר ... ויקרא: ואכלתם ב' בקריאה ... והעם הזה עצים ואכלתם. ... ואכלתם חית השדה:

...אינו אומר על החומה אשרי נתצוה כלה כמו שאמר ואת חומות ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אלא פי' וכלם לא שעשו בעם: (יא) כי בגוד. לפיכך תקחו נקמתם מהם ובדין אני מצוה ...השחיתוה כי הם בגדו בי: (יב) כחשו בה' ויאמרו לא הוא. פירוש לא הוא שיגיע עלינו וירעה במעשינו ואם נעשה כחפצנו לא תבא עלינו רעה בעבור זה וחרב ורעב לא נראה אע"פ ...שהנביאים אומרים אלינו על זה שקר הם אומרים כי לא תבא להם נבואה מאת האל כי הוא אינו רואנו ואינו יודענו ועל הדרך הזה תירגם יונתן כדיבו במימרא דה' ואמרו וגו' כבעמוד: ...הנביאים. הנביאים שמטעים אותם ואומרים שלום יהיה להם יהיו לרוח כלומר כמוץ לפני רוח: והדיבר אין בהם, כיון שהדבר אין בהם כלו' רוח הקדש איך ידעו כה כך וכך אלא שהם סומכין ...עליהם או בקסמים' ומבטיחים העם לטוב כדי שימצאו חן בעיניהם כשמיפין להם מעשיהם ואומרים לא תבא עליכם רעה ובעונם זה יכלו ויהיו לרוח: כה יעשה להם, על דרך כה יעשה לי אלהים ...איך כלומר כך וכך רעה יעשה להם וי"ש ונביאיא שקרא יהון וגו' כבעמוד: (יד) לכן כה אמר. את הדבר הזה שאתם אומרים עלי לא הוא ולא נבואתי והנה דברי מגיעים אליך: ...ומן דברי בפיך והעם הזה עצים ואכלתם ובזה יכירו כי נבואתי מגעת אליך שיתקיימו עליהם דברי לרעה כמו שאתה אומר ויהי דבריך להם כמו האש לעצים שתאכל אותם ומה שאמר דברכם ...כנגד העם ואמר בפיך כמדבר כנגד הנביא הרי הוא כאומר אמור להם יען דברכם את הדבר הזה כי הנני נותן דברי בפיך לאש והעם הזה עצים ואכלתם ויונתן פירש דברכם כנגד הנביאים שתרגם

מצודת דוד

...הבבליים: הכה אריה מיער. זה משל על הבבליים: זאב ערבות. זאב ...במדבר ישסוק נפשותם: שוקד. ימסר לבוא על עריהם להשחיתם: ...ולא מהם. מן העיירות ההנה: ישרוף. ע"י אחד משחיות ההם: עצמו. ...גדבר המרידה: (ז) אי לזאת. אנה הזכות אשר לזאת אסלח לך הלא בניך ...: בלא אלהים. ההבו"ם שאין בו ממש בו האמינו ונשבעו בו: ואשביע. ...שבעתי אותם בכל טוב ומרוב טובה ותאות הלב פנו אל הזנות: ובית זונה. ...ונה הלכו גדודים יחד ולא יתביישו אלה מאלה: (ח) סוסים מיוזנים. הם ...מו הסוסים שנתנו להם מזון הרבה בלילה והמה שבעים לתאותם שכאשר ישכימו בבוקר יצאו ויצהלו וכן המה ימלאו תאותם וינאפו עם אשת ריעיהם כל ...ל וכאשר ישכימו בבקר יצהלו איש אל אשת רעהו מרוב שמחה והשגת תאות הלב: (ט) העל אלה. וכי על מעשים כאלה לא יגיע להפרע מהם בתמיה: ...כזה. אשר עושה כדבר הזה: (י) עלו בשרותיה. אתם משחיתי ארץ ישראל עלו בין שורות כרמים ושחתו אותם אבל לא תכלו את הכל ור"ל שחתו בעם ואל ...ו את כולם: הסירו נטישותיה כי לא לה' המה. כי אינם עם ה' כי פשעו בו: (יא) כי בגוד וכו'. כי בגדו בי אלה כאלה כמו שבגד ישראל כן בגד יהודה: ...כחשו בה'. כחשו בהשגחת המקום: לוא הוא. ר"ל אין הוא משגיח: ולא תבוא עלינו רעה. כי הואיל ואין משגיח אין שכר ועונש: (יג) והנביאים. ...דברי הנביאים יהיו דומים לדברי רוח שאין בהם ממש: והדבר אין בהם. לא ה' דבר בם כי היו מכחישים דברי הנבואה: כה יעשה. היו מקללים את הנביאים ...לאמר כה יעשה ה' להם כפי הרעות אשר הם מתנבאים עלינו: (יד) יען. בעון אשר דברתם הדבר הזה להכחיש ההשגחה והנבואה: הנני נותן וכו'. ...הנבואה אשר נתתי בפיך תהיה כאש השורף והעם הזה יהיה נוח להשרף כעצים: ואכלתם. דבר הנבואה תשרוף אותם ר"ל דבר הנבואה תבוא עליהם:

מצודת ציון

כמו כי שוקד אני (לעיל א): עצמו. ענין חוזק: משובותיהם. ענין מרד וסרוב: (ז) אי. ענינו כמו אנה וכן אי הבל אחיך (בראשית ד): ובית. כמו ולבית: יתגודדו. מלשון גדוד ומחנה: (ח) סוסים. כסוסים: מיוזנים. מלשון מזון: משכים. מלשון השכמה: יצהלו. ענין הרמת קול גדול וכן צהלו מים (ישעיה כד): (ט) אפקוד. ענין השגחה וכן ופקוד גפן זאת (תהלים פ): תתנקם. מל' נקמה: (י) בשרותיה. מל' שורה וידוע הוא בדרז"ל וכן בין שורתם יצהירו (איוב כד): נטישותיה. הם הענפים הגדולים המתפשטים למרחוק כמו ואת הנטישות הסיר התז (ישעיה יח): (יד) ואכלתם. ותשרפם וכן ואש מפיו תאכל (תהלים יח): (טו) איתן. ענין חוזק כמו איתן מושבך

רדק

שתרגם חלף דאתנביתון ית פתגמא הדין : (טו) הנני מביא עליכם, בית ישראל קריאה, ממרחק, כי בבל היא רחוקה מארץ ישראל : גוי איתן. חזק שלא תוכל להלחם כנגדו : גוי מעולם הוא, מזמן רב הוא גוי זה חזק ושאר הגוים הם יראים אותו ולא תוכל להעזר עם גוי זולתו : גוי לא תדע לשונו. ולא תבין מה יאמר וזה יותר קשה מאויב שמבין אדם לשונו וכן אמר בתוכחות גוי אשר לא תשמע לשונו : ולא תשמע, ולא תבין והענין כפול במלות שונות : (טז) אשפתו. כי חצי האשפה ימיתו כל מי שיגע בהם וכאילו הם קבורים באשפה ואמר כקבר פתוח שם והמשיל בו המתים : כלם גבורים, כי הם מלומדי מלחמה ואין לכם מפלט להנצל מידם : (יז) ואכל, לחמך כלל כל מאכל והאכילה שנזכרת בפסוק זה אכילה היא איכות המאכל ויש אכילת החרב כמו שתרגם יונתן ויבוז אלדך וגו' כבעמוד : ירושש, ענין רש ושבר וענין הריסות נופל ג"כ בהריסת הערים כמו כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות : בחרב, בעת החרב או פעם בחרב למי לבניך ולבנותיך כאילו אמר יאכלו בניך ובנותיך בחרב ומה שאמר בניך ובנותיך כי כמו כן יאכל האבות אלא שאמר בתורה ואכל פרי בטנך וזה להכאיב נפש האבות שישחטו בניהם לעיניהם והם הקטנים שמתים בעון אבותם : (יח) וגם. בימים ההמה, כשיבא האויב ויאכל זה וזה כמו שכתוב לא אעשה אתכם כלה כי אתן בלב האויב להשאיר לכם פלטה : (יט) והיה. כי תאמרו, מדבר כנגד העם כמו שדבר עד הנה, ושב לדבר כנגד הנביא שיענה להם תשובת השאלה כאשר עזבתם וגו' והשאלה והתשובה תהיה אחר שיבא האויב ויגלה העם: כן תעבדו זרים, מדה כנגד מדה אתם עבדתם אלהי נכר בארצכם תעבדו עם נכר בארץ לא לכם : (כ) הגידו. אומר לכל השומעים דברו שיאמרו להם זאת התוכחה דבר חול גבול הים : (כא) שמעו נא, מבואר הוא : (כב) האותי. איך לא תיראו מפני והנה יש לי שני עדים שלא תוכלו להכחיש כי האחד הוא בכלל העולם והאחר הוא בכם לבדכם אשר הוא בכלל העולם הוא דבר הים כי בראשית בריאת העולם היו המים מכסים הארץ כולה כי כן היה טבעם אחר כן אמרתי יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה והנה בקוות המים שהיו על פני כל הארץ אל מקום אחד היו שוטפים על המקום ההוא גלים כמו נד והיה להם לפי טבעם לרדת ולהתפשט על פני כל הארץ כבתחלה אלא שאני אמרתי לו עד פה תבא ולא תוסיף והאמירה היא הרצון ושמתי החול על שפתו גבול לו שלא יעברנהו והנה החול אין חומה גבוה שיעמוד בפני המים ולא עוד אלא שגלי הים מתגעשים והומין ובאים עד השפה כאילו יעברו עליה כפי טבעם ולא יוכלו לפי שאני מנעתי טבעם בזה ובזה תוכלו להכיר כי אני משגיח בתחתונים ועושה בהם כרצוני ואיך לא תיראו אותי ולא תחילו מפני ולא תעלו בדעתכם שאני יכול לעשות בכם כרצוני אם תעברו מצותי אם כן ראוי לקרוא אתכם עם סכל ואין לב שלא תבינו זה או אם תבינו ויש לכם לב להבין אם כן לבבכם סורר ומורה שאתם מכירים וכופרים כי הנה שמתי בכם עד כי בעשותכם רצוני אני נותן גשמיכם בעתם יורה במרחשון ומלקוש בניסן ונתנה הארץ את יבולה ועץ השדה יתן פריו ובימי הקציר לא ירד לכם מטר וזהו שאמר שבועות חקות קציר ישמור לנו ובהיותכם מיוחדים בין שאר האומות בזאת הברכה איך לא תשימו זה על לב כי אני משגיח עליכם ואיך תכחשו בי ותאמרו לא הוא ואם תאמר למה לא נתן לכם לעדים האותות והנסים הכתובים כמו קריעת ים סוף וכירדן וזולתן משנוי הטבע שאי אפשר לכם מבלתי מכוין ומשגיח הופך הטבע כרצונו נאמר כי כל האותות והמופתים יוכלו להכחיש בהם אם ירצו כי לא כי אם פעם אחת בזמן אחד ואותם שלא היו בזמן ההוא יוכלו להכחיש בהם אם יהיו כופרים בתורה אבל זה שעד היום החול גבול לים הוא חק עולם לא סר ולא יסור כל ימי היות עולם ובזה לא יוכלו להכחיש שהרי רואים בעיניהם ושומעים באזניהם רואים ביאת גלי הים עד השפה ושומעים המגעשות הגלים והמייתם כאילו בואם יעברו הכל ויכסו פני... זה

ירמיה ה

עֲלֵיכֶ֛ם גּ֥וֹי מִמֶּרְחָ֖ק בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֑ל
נְאֻם־יְהוָ֗ה גּ֣וֹי ׀ אֵיתָ֣ן ה֗וּא גּ֤וֹי
מֵֽעוֹלָם֙ ה֔וּא גּ֚וֹי לֹא־תֵדַ֣ע לְשֹׁנ֔וֹ וְלֹ֥א
תִשְׁמַ֖ע מַה־יְדַבֵּֽר׃ טז אַשְׁפָּת֖וֹ כְּקֶ֣בֶר
פָּת֑וּחַ כֻּלָּ֖ם גִּבּוֹרִֽים׃ יז וְאָכַ֨ל קְצִֽירְךָ֜
וְלַחְמֶ֗ךָ יֹאכְלוּ֙ בָּנֶ֣יךָ וּבְנוֹתֶ֔יךָ יֹאכַ֤ל
צֹֽאנְךָ֙ וּבְקָרֶ֔ךָ יֹאכַ֥ל גַּפְנְךָ֖ וּתְאֵנָתֶ֑ךָ
יְרֹשֵׁ֞שׁ עָרֵ֣י מִבְצָרֶ֗יךָ אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֛ה בֹּטֵ֥חַ
בָּהֵ֖נָּה בֶּחָֽרֶב׃ יח וְגַ֛ם בַּיָּמִ֥ים הָהֵ֖מָּה
נְאֻם־יְהוָ֑ה לֹֽא־אֶעֱשֶׂ֥ה אִתְּכֶ֖ם כָּלָֽה׃
יט וְהָיָה֙ כִּ֣י תֹאמְר֔וּ תַּ֗חַת מֶ֣ה עָשָׂ֞ה
יְהוָ֧ה אֱלֹהֵ֛ינוּ לָ֖נוּ אֶת־כָּל־אֵ֑לֶּה
וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵיהֶ֗ם כַּאֲשֶׁ֨ר עֲזַבְתֶּ֜ם אוֹתִ֗י
וַתַּעַבְד֞וּ אֱלֹהֵ֤י נֵכָר֙ בְּאַרְצְכֶ֔ם כֵּ֚ן
תַּעַבְד֣וּ זָרִ֔ים בְּאֶ֖רֶץ לֹ֥א לָכֶֽם׃ כ הַגִּ֥ידוּ
זֹ֖את בְּבֵ֣ית יַעֲקֹ֑ב וְהַשְׁמִיע֥וּהָ
בִיהוּדָ֖ה לֵאמֹֽר׃ כא שִׁמְעוּ־נָ֣א זֹ֔את
עַ֥ם סָכָ֖ל וְאֵ֣ין לֵ֑ב עֵינַ֤יִם לָהֶם֙ וְלֹ֣א
יִרְא֔וּ אָזְנַ֥יִם לָהֶ֖ם וְלֹ֥א יִשְׁמָֽעוּ׃
כב הַאוֹתִ֨י לֹא־תִירָ֜אוּ נְאֻם־יְהוָ֗ה אִ֤ם
מִפָּנַי֙ לֹ֣א תָחִ֔ילוּ אֲשֶׁר־שַׂ֤מְתִּי חוֹל֙
גְּב֣וּל לַיָּ֔ם חָק־עוֹלָ֖ם וְלֹ֣א יַעַבְרֶ֑נְהוּ
וַיִּֽתְגָּעֲשׁוּ֙ וְלֹ֣א יוּכָ֔לוּ וְהָמ֥וּ גַלָּ֖יו וְלֹ֥א

ג' · ג' · ד' · ג' מ"ל · ל' וחסר · ג'. ח'. י"ג · י"ג מ"ל בסיפ א · ג' · ב' דסמיכי. ל' · כ"ג פסוקים וא"ו וא"ו · ב' א' חסר דין מ"ל · ס' · ג'

תולדות אהרן גוי איתן. סוטה מו : אשפתו. סוטה מב : ואכל קצירך. ב"ק קיט : עם ... עקרים מ"ד פ"ח : לא תחילו. ב"ב עג עקדה שער א :

תרגום

מֵיתֵי עֲלֵיכוֹן עַם מְרַחִיק בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ עַם תַּקִּיף הוּא
עַמָּא דְמֵעַלְמָא הוּא עַמָּא לָא
תֵידַע לִישָׁנֵיהּ וְלָא תִשְׁמַע מַה
דִימַלֵיל׃ טז בֵּית אֲזֵינֵיהּ כְּקִבְרָא
פְּתִיחַ כּוּלְהוֹן גִּבָּרִין׃ יז וְיִבּוֹז
חַצְדָךְ וּמֵיכְלָךְ יִקְטְלוּן בְּנָךְ
וּבְנָתָךְ יִשְׁבֵּי עָנָךְ וְתוֹרָךְ יִבּוֹז
פְּרִי גוּפְנָךְ וְתֵינָךְ יְפַגַּר קִרְוֵי
אַרְעָךְ כְּרִיכָתָא דְאַתְּ רָחֵיץ
לְאִשְׁתֵּיזָבָא בְּהוֹן מִן קֳדָם
דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא׃ יח וְאַף
בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן אֲמַר יְיָ לָא
אַעְבֵּיד עִמְכוֹן גְּמִירָא׃ יט וִיהֵי
אֲרֵי תֵימְרוּן חֲלַף מָה עֲבַד יְיָ
אֱלָהָנָא לָנָא יַת כָּל אִלֵּין וְתֵימַר
לְהוֹן כְּמָא דִשְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי
וּפְלַחְתּוּן לְטָעֲוַת פַּלְחֵי כּוֹכְבַיָא
בְּאַרְעֲכוֹן כֵּן תִּשְׁתַּעְבְּדוּן
לְעַמְמַיָא פַּלְחֵי כּוֹכְבַיָא
בְּאַרְעָא דְלָא דִילְכוֹן׃ כ חֲווֹ דָא
בְּבֵית יַעֲקֹב וּבַשְּׂרוּהָ בִּדְבֵית
יְהוּדָה לְמֵימָר׃ כא שְׁמָעוּ כְעַן
דָא עַמָּא טַפְשָׁא וְלֵית לֵיהּ לֵב
דְעֵינִין לְהוֹן וְלָא חָזָן אוּדְנִין
לְהוֹן וְלָא שָׁמְעִין׃ כב הֲמִן
קֳדָמַי לָא תִדְחֲלוּן אֲמַר יְיָ אִם
מִן קֳדָם מֵימְרִי לָא תְזוּעוּן
דְשַׁוֵּיתִי חָלָא תְּחוּמָא לְיַמָּא
קְיָם עֲלַם וְלָא עָדֵי לֵיהּ
וּמִטַּרְפִין וְלָא יָכְלִין וְהָמָן גַּלּוֹהִי

רשי

אותם : (טו) איתן. תקיף. גוי מעולם הוא. מימי ק... התחיל למרוד בי בדור הפל(גה) בארץ שנער : (טז) אשפתו. ... מקום נרתק החצים ... (יז) ירושש ערי מבצריך וג'. הרי זה מקרא מסורס ירו(שש) בחרב את ערי מבצריך א(שר) אתה בוטח בהנה : ירוש(ש) ימסכן : בחרב. על ידי גיונ(ות) וכן הוא אומר וחרב לא תעב(ר) בארצכם (ויקרא כו) ... (כב) האותי לא תיראו. ... הים שאינו דואג מ... הסורעכות ואינו מצפה לקי... סכר ירא מפני ואינו ע... הגבול אשר שמתי סביבו ... תחילו. ל' פחד : ויתגעשו גו... ומרומם לעבור הגבול ולא יו(כל) לעבור : והמו גליו. שאון ... גדול : ולא יעברנהו. הנו... לא

ולא תשמע ד' דכ(תיבין) בקריאה וסימניהון לא תב(וא) לו ולא תשמע אליו. ואם ... לבבך ולא תשמע. הנני מ(ביא) עליכם גוי ממרחק. עד א... שועתי דתריסר: אשפתו ג' בכ(תיב) וסי' אשפתו כקבר פתוח. ... הגבר אשר מלא אשפתו. בכליותי בני אשפתו: פתוח ... בקריאה וסי' נמסר בסדר ח... כהנה ג' וסי' לחטא. אשר ה... יושב בהנה. אשר אתה ב(וטח) בהנה בחרב: חק עולם ה' ב... וסי' ורחצו ידיהם ורגליהם ... ימותו. כל זכר בבני אהרן יא(כלנה) חק עולם. והכהן המשיח ת(חתיו) מבניו יעשה אתה. והיתה ל(אהרן) ולבניו ואכלהו במקום קד(וש). האותי לא תיראו נאם ה' א... מפני. וי"א בליש' וסי' נמסר ...

מצודת ציון

מושבך (במדבר כד) : תשמע. ענין הבנה כמו כי שומע יוסף (בראשית מב) : (טז) אשפתו. הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט) : (יז) לחמך. כל המאכל קרוי בל' לחם כמו ונחש עפר לחמו (ישעיה סה) : ירושש. מל' רש ועני : (יט) תחת. במקום. זרים. נכרים : (כב) תחילו. מלשון חיל ורעדה : חק. דבר קבוע : ויתגעשו. ענין נדנוד ותנועה חזקה וכן ותגעש ותרעש הארץ

מצודת דוד

(טו) הנני וכו' בית ישראל. ר"ל אתם בית ישראל הנני מביא עליכם וכו' ... איתן הוא. גוי חזק : גוי מעולם הוא. ר"ל מזמן רב הוא בממשלה ולכן יגב(ה) ל(בו) להשחית הכל : לא תדע. לא תבין לשונו ולזה תחשב כי לא יוכלו להתרצות (אליו) בדברים : ולא תשמע. לא תבין וכפל הדבר במ"ש : (טז) אשפתו. נרתק חצי(ו) כקבר פתוח ר"ל כמו קבר פתוח הוא מוכן להביא בו את המת כן חצי האשפה יביאו מתים רבים כי ימיתו במלחמה : כולם. כל אנשי המלחמה המה גבו(רים) : (יז) ואכל. הגוי ההוא יאכל קציר שדך וכל מאכלך אשר היה למאכל לבניך ולבנותיך : ירושש. ישחית ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהם להשגב בהן מפני האויב : ב... ר"ל בעת יבוא עליך בחרב מלחמה : (יח) וגם בימים ההמה. שיבוא עליך צרות מרובות מ"מ לא אכלה הכל כי ישאר ממך שארית ללכת גולה : (יט) כי תאמרו אתם ההולכים גולה : תחת מה. בעבור מה עשה וכו' את כל אלה להיות מקצתם נהרגים ומקצתם גולים : ואמרת. אתה ירמיה תאמר להם שבא מדה במדה כ(מו) אשר עזבתם את ה' ועבדתם אלהי נכר בארצכם כן תהיו נעזבים מה' ותלכו בגולה לארץ אחרת ותעבדו גויי הארץ ההיא : (כ) הגידו זאת. את האמור ל(הלן) והשמיעו. את הדבר הזאת : (כא) עם סכל. עם טפש ואין להם לב משכיל : ולא יראו. מפלאות המקום : ולא ישמעו. פלאי מעשיו : (כב) האותי. וכי לא ת(יראו) ממני וכי לא תרעדו מפני : גבול לים. להיות גבול לים שעד החול יבוא : חק עולם. החק הזה הוא כל ימות עולם : ולא יעברנהו. אין מי הים עוברין (את) הגבול : ויתגעשו. אף כי ינודו בתנועה חזקה עכ"ז לא יוכלו לעבור הגבול : והמו גליו. אף כי ירומו גליו עד כי נשמע קול המייתם עכ"ז לא יעברו הגבול כ(י) ... הוא

ר שלא יוכל אדם לסבתים: פחיל. מן חיל כיולדם: יעברנהו. סנו"ן נוספת כמו כל סיוס יברכנהו: ויתגעשו. גליו שאומר בסוף, ויעברנהו גם כן בנו"ן נוספת: (כג) ולעם סרו וילכו, מסדרך הטובה והלכו להם בשרירות לבם וי"ת על דסטו מבתר פולחני גלו: (כד) ולא אמרו. נירא נא, נו"ן נא נקראת רפ"א אע"פ שמלת נירא נקראת מלעיל: הנותן גשם. ואחר כך ורה ומלקוש בעתו אבל למה שכתב ויורה בוי"ו השמות הנותן גשם בשאר עתי השנה לצורך הגנות ולשתות ולשאר צרכי האדם והבהמות ונתן גם כן יורה ומלקוש לצורך התבואה כל אחת : שבועות חקות קציר ישמור לנו. אותה שבועות מחקות קציר ישמור לנו שלא ירד מטר בימי הקציר שלא יפסיד הקציר וזהו חק הקציר ומשפטו וגם שהשיב רוח ע כם נושבת בימי לזרות ולסכר הוא חק הקציר ומשפטו גם כן לפיכך אמר חקות ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי הקציר לפי שאלו סיפרים שבעה שבועות עד חג השבועות לפיכך תלה ימי הקציר בשבועות

עברו הגבול: (כד) יורה וס. כתרגום בכיר ולקיש: ות חוקות קציר. שבעה ות שחקק לנו כהן שתי ת קציר חק הטומר וחק הלחם: ישמר לנו. שיהא ר בזמנו: (כה) הטו . הטי החוקות האלה כם שאינם שומרים לכם כליס ברעב: (כו) ישור. ב וכן למען שוררי (תהלים ל׳ אשורנו ולא קרוב בר כד): כשך יקושים. ישוך היקוש שטושין ל כיים ביתר כשרגלו לתוכו והוא נושכו ומחזיקו ונלכד וקורין לו סיו"ד: הציבו משחית. לינב"ל כן עושין אורבים על עיר ל דרך: הציבו. כמו מצב ים (שמ"א): (כז) ככלוב. מקום שמסטמין בו עופות תרגמו יונתן כבית פיטמא פרנ"ק: (כח) עשתו. ת שן (שיר ה) גוף שב אוספיסור"ט: עברו רע. אם באת רעה או ק לידם לא נטו ממנה עברו בה ועשאוה: לא ין יתום. למען יצליחו: מה. תמהון: ושערורה. מגונה לכל ומהו דבר און הנביאים נבאים שקר יים הוו גוזלין ואונסין גים שהם שופטי העם יהם ירדו את העם על הנביאים כלומר לאחריהם (שמואל ב טו) והמלך וכל העם עוברים על ידו (ס"א דלוד) אחריו אף כאן

יַעַבְרֻנְהוּ:

יַעַבְרֻנְהוּ׃ כג וְלָעָם הַזֶּה הָיָה לֵב
סוֹרֵר וּמוֹרֶה סָרוּ וַיֵּלֵכוּ׃ כד וְלוֹא־ נ״ס מ״ל . ד׳
אָמְרוּ בִלְבָבָם נִירָא נָא אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הַנֹּתֵן גֶּשֶׁם וֹיֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ יורה ק׳
בְּעִתּוֹ שְׁבֻעֹת חֻקּוֹת קָצִיר יִשְׁמָר־ ג׳ חסר . ט
לָנוּ׃ כה עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ־אֵלֶּה ב׳ מ״ל
וְחַטֹּאותֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם׃ כו כִּי־ ד׳ ומ״ל
נִמְצְאוּ בְעַמִּי רְשָׁעִים יָשׁוּר כְּשַׁךְ ג׳ . ג׳
יְקוּשִׁים הִצִּיבוּ מַשְׁחִית אֲנָשִׁים ג׳
יִלְכֹּדוּ׃ כז כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן ג׳ וחד כ״וב
בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה עַל־כֵּן גָּדְלוּ
וַיַּעֲשִׁירוּ׃ כח שָׁמְנוּ עָשְׁתוּ גַּם עָבְרוּ ג׳ . ג׳
דִבְרֵי־רָע דִּין לֹא־דָנוּ דִּין יָתוֹם
וְיַצְלִיחוּ וּמִשְׁפַּט אֶבְיוֹנִים לֹא שָׁפָטוּ׃ ג׳ וחד וי״ל יו״ז
כט הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה
אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם ס׳
נַפְשִׁי׃ ל שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה נִהְיְתָה ג׳ וחד שער״ס
בָּאָרֶץ׃ לא הַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַשֶּׁקֶר
וְהַכֹּהֲנִים יִרְדּוּ עַל־יְדֵיהֶם וְעַמִּי אָהֲבוּ ג׳ . י״ג
כֵן וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְאַחֲרִיתָהּ׃

וְלָא עֲדַן לֵיהּ׃ כג וּלְעַמָּא הָדֵין הֲוָה לֵב סָטֵי וּמָרִיד עַל דִּסְטוֹ מִבָּתַר פּוּלְחָנִי גְּלוֹ׃ כד וְלָא אֲמָרוּ בְּלִבְּהוֹן נִדְחַל כְּעַן קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא דְּמַחֵית מִטַר בַּכִּיר וְלַקִּישׁ בְּעִדָּנֵיהּ בִּזְמַן קְיָם שְׁבוּעַיָא דְּבִזְמַן חֲצָדָא נְטַר לָנָא׃ כה חוֹבֵיכוֹן גְּרַמוּ אִלֵּין לְכוֹן וְחֶטְאֵיכוֹן מְנַעוּ טוּבָא מִנְּכוֹן׃ כו אֲרֵי אִשְׁתְּכַחוּ בְּעַמִּי חַיָּבִין בִּנְכְלִין אִשְׁדִּין דַּם זַכָּאֵי כִּכְבוּשׁ צַיָּדִין דָּמַח וְקָטִיל מִתְעַשְׁתִּין לְחַבָּלָא נַפְשִׁין קְטָלִין׃ כז כְּבֵית פִּטְמָא דְּמַלֵּי עוֹפָא כֵּן בָּתֵּי הוֹן מַלַּן נִכְלִין עַל כֵּן סַגִּיאוּ וַעֲתִירוּ׃ כח עֲתָרוּ אַף קְנוֹ נִכְסִין אַף עֲבַרוּ עַל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא עֲבָדוּ דְּבִישׁ דִּין דִּקְשׁוֹט לָא דָּיְנִין דִּין יִתְמָא הֲווֹ מַצְלְחִין וְדִין חֲשִׁיכַיָּא בִּקְשׁוֹטָא לֵית אִנּוּן דָּיְנִין׃ כט הַעַל אִלֵּין לָא אַסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישָׁא אֲמַר יְיָ אִם מִן עַמָּא דִּכְדֵין עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כִּרְעוּתִי׃ ל תִּמְהָא וְשִׁנּוּי הֲווֹ בְּאַרְעָא׃ לא נְבִיֵּי שִׁקְרָא מִתְנַבַּן שְׁקַר וְכָהֲנַיָּא מְסַיְּעִין עַל יְדֵיהוֹן וְעַמִּי רְחִימוּ כֵן וּמָה

כי תשא : שבועות ד׳ ג׳ מ״ל וא׳ חסר וסי׳ שבעת חקת קציר ישמר לנו . שבועי שבעות להם . חג שבעות ימים דיחזקאל . שבעות מטות אומר קדמא חסר : כזה ה׳ וסי׳ הנמצא כזה איש אשר רוח . והיה כזה יום מחר . אם בגוי אשר כזה . ותרין חברוהי :

תולדות אהרן הנותן גשם . עקרים מ״ד פ״ח : הטו אלה . תענית כג קידושין פב :

וי"ת בזמן קים שביעיא דבזמן חצדא נטר לנא: (כה) עונותיכם. והיה לכם לאמר בלבבכם כי אלה הרעות הבאות עליכם עונותיכם הטו אתכם מהרי כשהייתם עושים רצון האל היה נותן לכם גשם בעתו וכל דבריכם באים על הנהגתם אם כן מי מנע הטוב מכם ומי הביא עליכם הרע אלא עונותיכם וחטאתיכם: (כו) כי נמצאו. ישור כשך יקושים, יביט כל אחד בדרכו אם יעבור אדם שיגזלו ממנו מה שעמו ויביט כאדם המניח יקושים ומציב משחית ללכד העופות כן יביטו הם וירצו ויארבו והציבו משחית אנשים ילכדו ו.א עופות ומשחית יקרא הפח שלוכד העופות כן הם מציבים ומארבים מזה ומזה ללכוד אנשים ולגזול מהם מה שעמהם: ישור. יביט כמו אשורנו ולא קרוב: כשך. הוא מקור כמו כהניח או תאר והוא כמו מניח מן והחמה שמלך שככה שפירושו נחה ושך הוא פעל יוצא ושככה פעל עומד: יקושים הם כמו מוקשים וי"ת ארי אשתכחו בעמי חייבין וגומר כבעמוד: (כז) ככלוב מלא עוף. כלוב כלי עשוי מנסרין מגדלין בהם עופות ומפטמין אותם שם וכן ת"י כבית פיטמא ודומה לו והנה כלוב קיץ של עשוי מנסרים וממשילה לכלוב מלא עוף כמו שהכלוב ממלאים אותו עופות כפי מה שהוא ונותנים לתוכו מאכלם ומשקם ואוכלין שם תמיד כן בתי אלה הרשעים מלאים מרמה ר"ל ממון מקובץ במרמה ובאין ומתעדנין בו: על כן גדלו ויעשירו. על כן שבא להם ממון זה בלי עמל ויגיעה גדלו בנכסים והעשירו: (כח) שמנו עשתו. על דרך משל כמו וישמן ישורון ויבעט כלומר הרבו בנכסים גם יש בו קצת המליצה כי העשירים ברוב הם שמנים והשנים עשתו זכו מן עשת שן כי השמן עור בשרו זך וכן תרגם יונתן עתרו אף קנו ניכסין: גם עברו דברי רע. לא דים בעשרם אלא הרבו לגזול ולחמוס עד שעברו כל דברי איש רע כלומר יותר הרעו לעשות מאשר אנשים רעים עד שעברו עליהם ברעתם ויונתן תרגם אף עברו על פתגמי אוריתא עבדו דבים וסי׳ דין יתום כלומר משפט היתום והאדם השלום לא שפטו ולא לקחו משפטם מעושקיהם: ויצליחו. ואף על פי כן ויצליחו: ומשפט אביונים. כפל ענין במלות שונות: (כט) העל אלה.

כתרגומו העל אילין לא אסער וגומר כבעמוד: (ל) שמה ושערורה נהיתה. שמה ענין תימה כמו כאשר שממו עליך רבים כלומר דבר תימה הוא מה שנהיה בארץ מרעות שעושין ודבר טניף וזהו פירוש שערורה ענין טניף ולכלוך כמו התאנים השוערים וכת"י שמה תימה יש נוסחאות תיימא והוא לשון כליון כמו מהם תיימי מיא בדברי רז"ל ותרגום שערורה ושנו: נביאי. עתה פי׳ מה היא השמה והשערורה שנהיתה בארץ נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם. ענין לקיחה מן רבש כלומר יקחו הכהנים לעות המשפט יקחו אותם על ידיהם כרודה הדבש בידו שהוא טוב וערב וי"מ אותו ענין ממשלה מן כי הוא רודה לא תרדה בו ר"ל הכהנים רודים בעם על ידי ומאסם ומעים במשפט כרצונם: ועמי אהבו כן. ר"ל רוצים בכל זה לפי שהם מיפים להם מעשיהם הרעים: ומה תעשו לאחריתה. כלומר לאחרית השמה והשערורה שוכר כלומר אם השערורה יפה

מצודת דוד

ופחד ה׳ ומהדר גאונו: (כג) ולעם הזה. אבל לעם הזה היה לב מעוות וממרה: וילכו. סרו מה׳ והלכו להם: (כד) נירא נא. ר"ל אם עד הנה לא היה אלהים לנגד עיניהם הנה עתה נשים על לב לירא את ה׳ הנותן גשם ות זר שנותן יורה ומלקוש כ"א בזמן הצורך: שבועות חקות קציר. ר"ל החוק של ימי הקציר ישמר לנו שלא היה מוריד גשמים בא"י כל ימי הקציר שהוא קללה וזש"ה הלא קציר חטים היום אקרא אל ה׳ ויתן קולות ומטר (ש"ב) (כה) הטו אלה. הטו מכם הידיעה והשכלה: מנעו הטוב. היא תבונת הלב טובה: (כו) כי נמצאו בעמי רשעים. ומעשיהם הם המטמטמים את הלב: יביט לארוב על אנשים כאדם המניח פח יקושים ללכוד עופות כן הציבו מחית וילכדו אנשים לגזול הונם ולהרגם: (כז) ככלוב. כמו הכלוב הוא מלא מן העופות כן בתיהם המה מלאים מן המרמה: גדלו. בהון רב ולתוספת אמר ויעשירו: (כח) שמנו. נעשו שמנים ונחו בבריאות רב: גם עברו. ר"ל גם כל דברי רע הבא לידם עברו עליהם: דין לא דנו. לא דנו דין אמת דין יתום ואעפ"כ הצליחו ולא נפרעתי עדיין מהם: ומשפט. ר"ל בעבור כי הצליחו אחזו בדרכם ולא שפטו משפט האביונים אשר יצעקו מפני נוגשיהם: העל אלה. וכי על מעשיהם כאלה לא אשגיח להפרע מהם בתמיה: אשר כזה. אשר עושה כדבר הזה: (ל) שמה. דבר התמהון ומגונה נהיתה בארץ: הנביאים. נבאי הבעל: בשקר. בשם הבעל שהוא דבר שקר: והכהנים. כהני הבעל: ירדו. ימשלו בכח הנביאים כי הם המשילום: אהבו כן. להיות הם המושלים

מצודת ציון

הארץ (תהלים יח): יוכלו. מלשון יכולת: והמו. מלשון המיה: (כג) סורר. מעוות: ומורה. ענין מרי ומרד וכן בן סורר ומורה (דברים כא): (כד) יורה. הוא המטר היורד על הזרעים המרוה הזרעים והאדמה: ומלקוש. הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות וכן ונתתי מטר וכו׳ יורה ומלקוש (שם יא): שבועות. הוא מל׳ מלא שבוע זאת (בראשית כט): חוקות. מלשון חק ודבר קבוע: (כו) ישור. ענין הבטה וראיה כמו למען שוררי (תהלים כז): כשך. ענין הנחה כי וישכו המים (בראשית ח) ת"א ונחו מיא: יקושים. פח מוקשים: משחית. פח משחית: ילכדו. יתפשו: (כז) ככלוב. מעשהו כעין סל ועשוי לעופות ודומה לו כלוב קיץ (עמוס ח): (כח) שמנו. מלשון שומן: עשתו. ענין לחות ובהירות כמו מעיו עשת שן (ש"ה ה): (ל) שמה. ענין תמהון: ושערורה. ענין דבר מגונה ומאוס וכן ראיתי שערוריה (לקמן כג): נהיתה. מלשון היה: (לא) ירדו. ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי): על ידיהם

יפה בעיניכם עתה מה תעשו לאחריתה כי תדעו כי מרה תהיה באחרונה: (א) העיזו. הניסו כמו שלא העז מקנך אמר לבני בנימן שהם בירושלם אתם בנימן נוסו והניסו את אשר לכם מקום ירושלם כל שכן משאר עריכם כי אפילו ירושלם תלכד ומה שאמר העיזו הוא דרך גוזמא כי אין לכם מקום אנה ינוסו שם אלא כאומר אם יש לכם מקום שתנוסו נוסו והניסו מקרב ירושלם כי גם היא תלכד וירושלם היתה ליהודה ובנימן ומה שאמר לבנימן ולא אמר ליהודה כאדם שנוסה על קרוביו תחלה כי הוא כותב עליהם יותר ממה שהוא כותב על אחרים והוא ה' מענתות בארץ בנימן והם היו קרוביו בני משפחתו כמו שאמר לו עליהם כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך וי"ת העיזו גלו: ובתקוע תקעו שופר. תקוע שם מקום הוא שנאמר וישלח יואב תקוע ואמר דרך נחות ובתקוע תקעו לשון נופל על לשון כמו ועקרון תעקר ואמר תקעו שיפר להנים העם על העיר: ועל בית הכרם שאו משאת. מגדל שבונים בכרם או גבוה לשמור כל הכרמי' אשר סביבותיו ואותו נקרא בית הכרם וכן הוא אומר ויבן מגדל בתוכו ואמר שישאו בו משאת שיראו הרחוקים הלהבה וינוסו ומשאת כמה משיאין משואות במשנה]: נשקפה. נראתה ונגלתה עתה הבא: מצפון. היא בבל שהיא לצפון: (ב) הנוה והמעונגה דמיתי. פעל יוצא כמו אם היה מן הדגוש דמיתיך רעיתי כלומר דמיתי בת ציון לאשה הנוה והמעונגה והנה אני רואה שיבאו עליה רועים ועדריהם להחרידם ופירוש הנוה האשה השוכנת בנוה שלה שוקטת ומעונגה ונוה תאר לנקבה בפלס דוה ורבי יהודה חיוג פירש הנוה כמו נאוה באל"ף מן נאוו לחייך בתורים ענין יופי וכן ת"י ומפנקא ואדוני אבי ז"ל פירש דמיתי כרתי כמו נדמו עמי: (ג) אלי'. המשיל המלכים הבאים אליה להחריבה לרועים והעדרים הם חייליהם וצבאותם וכמו זה רבים במקרא והמשיל המלכים והמנהיגים לרועים והטעם לנאן כמו הוי רועה האילי ונתתי להם רועים כלבי והדומים להם וכת"י להם ייתון מלכים ומשריתהון: רעו איש את ידו. את מקומו וכן רועות על ידיהן כלומר מלך אחד או שר יצור על עיר או על ערים וכן האחר עד כלותם לכבוש את הארץ: (ד) קדשו עליה מלחמה. אומר איש לחברו מהרועים זמנו מלחמה על ציון כלומר אף על פי שרעו איש את ידו כולם זמנו עצמם למלחמה על ציון: (ה) קומו ונעלה בצהרים. ואמר בפסוק שאחריו קומו ונעלה בלילה זכר צהרים ולילה לפי שהם זמני הפגעים כמו שאמר מדבר באופל יהלך מקטב ישוד, צהרים אמרו בזמנים קשים להם עולה עליהם אמר הנביא אוי לנו כי פנה היום כלומר בצהרים שאומרים אויבנו לרעה הוא לנו ולא לטובה כי צהרים קשה לרוב החום ועתה יפה לרוב האורה ואנחנו נקח ממנו הרע ולא הטוב כי לנו תחך היום וזהו כי פנה היום כלומר האור פנה לו לדרכו והצללים הם נוטים ומתפשטים כי אין לנו אורה אלא החשך: קומו ארמנותיה. שהם חושבי' להשגב בהם נשחיתם אותם: (ו) כי כה אמר ה'. כלומר מאת ה' היתה זאת כי הוא רוצה להשחיתה והעיר את רוחם לבא אליה וכאילו אמר להם כרתו עצה. עצה כמו עץ וה"א איננה כי היא רפה אמר כרתו עצים לעשות מהם דיק ולשפוך סוללה על ירושלם והם האבנים שמשליכין בדיק וכדומה לו על העיר לנתוץ חומותיה ומגדליה ולדעת יונתן סוללה הוא תל גבוה שעושין סוללה מליאה והוא שנשפכין עפר ועצים חוץ המחפירות אשר סביב העיר עד שממלאים אותם מעפר ועצים תלים סביב לעיר על מלוי המחפירות כדי לעלות מהם לחימה והוא הנקרא הוא היא העיר הפקד. היא העיר שהפקד עונה אף על פי שהאריך לה הקב"ה לא יאריך לה עוד כי כל העשק בקרבה בכל העיר ימצא אדם עשק בקרבה כלומר אפילו בתוך העיר עושקים אין צריך לומר חוץ לעיר בדרכים: (ז) כהקיר ביר. כהקיר מן מקור ביר כמו באר אמר כמו שהבאר מימיה נובעין תמיד בלי הפסק כן הקרה רעתה וזהו שאמר על פני תמיד ומה שאמר המיכה שאני רואה ומשגיח לעד לא כמו שהם אומרים אין ה' רואה אותנו: חלי ומכה. אמר חמס ושוד חלי ומכה ישמע בה שמתלים העניים ומכים אותם כמו שנאמר ופני עניים תטחנו או יו' עונה החמס והשוד שהם עושים אני מביא עליהם חלי ומכה וכן ת"י גובא דמקיים מוסי וגומר כבעמוד: (ח) הוסרי. פן תקע נפשי ממך. שאם לא תוסרי יפרד רצוני ממך שלא אח תקע

ו א הָעִזוּ ׀ בְּנֵי בִנְיָמִן מִקֶּרֶב
יְרוּשָׁלִַם וּבִתְקוֹעַ תִּקְעוּ שׁוֹפָר וְעַל־
בֵּית הַכֶּרֶם שְׂאוּ מַשְׂאֵת כִּי רָעָה
נִשְׁקְפָה מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ ב הַנָּוָה
וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן׃ ג אֵלֶיהָ
יָבֹאוּ רֹעִים וְעֶדְרֵיהֶם תָּקְעוּ עָלֶיהָ
אֹהָלִים סָבִיב רָעוּ אִישׁ אֶת־יָדוֹ׃
ד קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה קוּמוּ וְנַעֲלֶה
בַצָּהֳרָיִם אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי־
יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב׃ ה קוּמוּ וְנַעֲלֶה
בַלַּיְלָה וְנַשְׁחִיתָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃ ו כִּי
כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּרְתוּ עֵצָה
וְשִׁפְכוּ עַל־יְרוּשָׁלִַם סֹלְלָה הִיא הָעִיר
הָפְקַד כֻּלָּהּ עֹשֶׁק בְּקִרְבָּהּ׃ ז כְּהָקִיר
בּוֹר מֵימֶיהָ כֵּן הֵקֵרָה רָעָתָהּ חָמָס
וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל־פָּנַי תָּמִיד חֳלִי
וּמַכָּה׃ ח הִוָּסְרִי יְרוּשָׁלִַם פֶּן־תֵּקַע

תַּעְבְּדוּן לְסוֹפָא׃ א גְלוֹ בְּנֵי בִנְיָמִין מִגוֹ יְרוּשְׁלֵם אֲרֵי קָל צְוָחַת קַרְנָא אִשְׁתְּמַעַת בְּאַרְעָא וְעַל בֵּית בִּקְעַת כַּרְמַיָא זְקוּפוּ עַמְמַיָא סִמְוָתָא אֲרֵי בִישְׁתָא אִסְתְּכִיאַת מִצִּפּוּנָא וְתְבִירָא רַבָּא׃ ב יָאֲתָה וּמְפַנַּקְתָּא אִיכְדֵין קַלְקֵילְתְּ יַת אוֹרְחָתִיךְ דְּבְכֵן בְּהִיתַת כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן׃ ג לָהּ יֵיתוּן מַלְכִין וּמַשִׁרְיָתְהוֹן וְיִגְדּוּן עֲלָהּ מַשְׁכְּנִין סְחוֹר סְחוֹר וְסַיְעִין גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ׃ ד זַמִּינוּ עֲלָהּ עָבְדֵי קְרָבָא קוּמוּ וְנִסַּק בְּטִיהֲרָא וַי לָנָא אֲרֵי פְנָא יוֹמָא אֲרֵי נְגָדוּ טוּלֵי רַמְשָׁא׃ ה קוּמוּ וְנִסַּק בְּלֵילְיָא וּנְחַבֵּל בִּירָנְיָתָהָא׃ ו אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת קוּצוּ אָעָא וְצַבָּרוּ עַל יְרוּשְׁלֵם מְלֵיתָא הִיא קַרְתָּא דְאִתְפְּקִידוּ לָהּ חוֹבָהָא כּוּלְהוֹן אוֹנְסִין בְּגַוָּהּ׃ ז כְּגוּבָא דְמַקְיֵים מוֹהִי כֵּן אוֹרִיכוּ וְאִתְקַיָּמוּ בְגַוָּהּ עָבְדֵי בִּישְׁתָא כָּל חֲטוֹפִין וּבִזּוֹזִין מִשְׁתְּמַע בָּהּ קֳדָמַי תְּדִירָא עַל כֵּן אַיְתֵיתִי עֲלָהּ מְרַע וּמָחָא׃ ח אִתְרְדָא יְרוּשְׁלֵם דִּלְמָא

ג' וחסר · ג' וחד וכתקוע · ג' · ג' . ג' · ג' . ב · ג' · י"ב · ג' · ג' . ב' · ג'. ג'. לא מפיק לשון אפא · ב' · ביר ק' . ג' · י' · ב' . ג'

כאן על ידיהם אחריהם למען כדברי הנביאים: (א) הוו בני בנימן. ללכת למרים לשמור מגבריהם: בית הכרם שם מקום הוא: שאו משא. גם להקבץ ולהלחם על נפשכ: (ב) הנוה והמעוגה דמית. החרבתי תירגמו יונתן ל' וג כאות השלום (לקמן) נדמתה אשקלון (לקמן מז) (ג) רועים ועדריהם. משל מלכים וחיילותיהם: רע אכלו: את ידו. את מקו סביביו: (ד) קדשו. זמ אוי לנו. לעת פנות היו כי פנה היום. כאשר פנה מרב הגיתו האור בהב"ל (ו) כרתו עצה. לא מפיק והוא ל' עץ שאין לשון כרו ניפל על העצה ועצה האו כאן ל' הרבה עצים כמו ל' דגים הרבה: העיר הפ שבאה פקודתה: (ז) כהק ל' מקור: ביר. באר הקרה רעתה. כן נוב רעתם תמיד מוסיפי' ומחדש חלי ומכה. ע"כ איתיתי לי מרע ומחא: (ח) הוס קבלי מוסר: פן תקע תנתק

משאת ג' בקריאה וסי' ועל הכרם שאו משאת. נוגי ממו ויתן משאת כיד המלך. ומשאת ויתן לו ארוחה ומשו

קומו ונעלה ג' בקריאה וסי' קומו ונעלה בצהרים. ודבתריה קומו ונעלה בלילה. קומו ונעלה ציון אל ה'. וחד קומו נעלה: ישמע ...

תולדות אהרן אוי לנו. תענית כמ זוכר בראשית חיי אתרי: כה אמר. זוכר ואתחנן: כהקיר בור. ברכות גו עירובין קד: חמס ושוד. ב"מ ...

מצודת ציון

ידיהם. בעבור כוחם של הנביאים: (א) העיזו. ענין אסיפה כמו העיזו אל תעמודו (לעיל ד): ובתקוע. שם מקום כמ"ש וישלח יואב תקועה (ש"ב יד): שאו. הרימו: משאת. ענינו להבת אש וכן וישאם דוד (ש"ב ה): נשקפה. ענין הבטה וראיה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו): (ב) הנוה. כמו הנאוה באל"ף והוא ענין יופי כמו נאוה כירושלים (ש"ה ו): והמעונגה. מלשון עונג ועידון: דמיתי. מלשון דמיון והשוואה: בת ציון. עדת ציון: (ג) תקעו. ענין תחיבה בדבר מה וכן ותקעתיו יתד (ישעיה כב): רעו. האכילו המרעה: ידו. מקומו: (ד) קדשו. ענין הזמנה כמו הקדים קרואיו (צפניה א): קומו. הוא ענין זרוז: בצהרים. הוא חצי היום: פנה. ענין סבוב: צללי. מלשון צל: (ה) ארמנותיה. מלשון ארמון ופלטרין: (ו) עצה. מלשון עץ: סוללה. הוא תל העפר למול העיר: הפקד. ענין השגחה כמו לא אפקוד (לעיל ה): (ז) כהקיר. ענין נביעה והוא מלשון מקור: ביר. כמו באר: ושוד. עושק: על פני. כמו לפני וכן לא יהיה וכו' על פני (שמות כ): (ח) הוסרי. מלשון מוסר: תקע. ענין הסרה מן המקום וכן ותקע נפשי מהם (יחזקאל)

מצודת דוד

המושלים: ומה תעשו. הנביא אומר להם ומה תעשו בבוא אחרית הדבר הוא מי התשלומין וכי בידם להציל אתכם: ו (א) העיזו. אתם בני בנימן האספו מקרב ירושלים כי האויב יכבשה ויהרוג עמה: ובתקוע. בעיר תקוע תקעו לשופר להזהיר את העם להיות נכונים למלחמה (ולפי שהם עיר תקוע אמר תקעו לשון נופל על לשון): ועל בית הכרם. דרך לבנות בית גבוה ומגדל בכרם לשמור בו כל הכרמים אשר סביבותיו: שאו משאת. הרימו להבת אש להיות למרחוק להזהיר את העם (וגם שאו משאת הוא לשון נופל על לשון): נשקפה. נראתה לבא מבבל העומדת בצפון: ושבר גדול. ברעה ההיא תהיה שבר גדול: (ב) הנוה והמעונגה וכו'. אני דמיתי את בת ציון לאשה נאוה ומעונגת: (ג) אליה. עתה יבואו אליה רועים ועדריהם ר"ל אנשים שפלים ובזוים הכשדים אשר אינם יודעים לכבד המכובדים: תקעו. דרך לתקוע שפולי האוהל בארץ על ידי יתדות: רעו. כ"א מהם רעו את מקומו שעמד בו ר"ל אחד מגדולי הכשדים החריבו את המקום אשר חנו שמה: (ד) קדשו. יזרזו אלו לאלו ויאמרו הזמינו עליה מלחמה קומו ונעלה עליה בצהרים והיא השעה ביותר למלחמה: אוי לנו כי פנה היום. וכאשר לא יכבשו העיר ביומו ועל כי יהיה רב הפנאי לשחת העיר יתאוננו לומר אוי כי פנה היום ועדיין לא לכדנו העיר כי ינטו צללי ערב. הצל של ערב נטה כי כאשר קרבה השמש לבית מערבו לשקוע יכטו הצללים למרחוק ויתארכו ביותר והוא כפל ענין במ"ש: (ה) קומו. מרוב תאוותם להשחיתה יאמרו קומו ונעלה בלילה ונשחיתה ארמנותיה ולא נמתין עד יאיר היום: (ו) כרתו עצה. כרתו העץ אשר סביבות ירושלים לתחום עם בסוללה: ושפכו. דרך כובשי העיר לשפוך תל עפר מול העיר ומשימים בה עצים ועולים עליה להלחם על העיר וכן וישפוך סוללה (דניאל יא): הפקד כולה. המקום השגיח בכל העיר ומצא עושק בקרבה: (ז) כהקיר ביר. כמו הבאר שמימיו נובעים והולכין כן רעתה נובע ואינה פוסקת: חמס ושוד. זעקת חמס ושוד נשמע בה לפני תמיד לכן אביא עליה חלי ומכה: (ח) הוסרי. קבלי מוסר פן תסור

נַפְשִׁי מִמֵּךְ פֶּן־אֲשִׂימֵךְ שְׁמָמָה אֶרֶץ
לוֹא נוֹשָׁבָה׃ ט כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ כַגֶּפֶן שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל
הָשֵׁב יָדְךָ כְּבוֹצֵר עַל־סַלְסִלּוֹת׃ י עַל־
מִי אֲדַבְּרָה וְאָעִידָה וְיִשְׁמָעוּ הִנֵּה
עֲרֵלָה אָזְנָם וְלֹא יוּכְלוּ לְהַקְשִׁיב הִנֵּה
דְבַר־יְהוָה הָיָה לָהֶם לְחֶרְפָּה לֹא
יַחְפְּצוּ־בוֹ׃ יא וְאֵת חֲמַת יְהוָה ׀
מָלֵאתִי נִלְאֵיתִי הָכִיל שְׁפֹךְ עַל־
עוֹלָל בַּחוּץ וְעַל סוֹד בַּחוּרִים יַחְדָּו
כִּי־גַם־אִישׁ עִם־אִשָּׁה יִלָּכֵדוּ זָקֵן עִם־
מְלֵא יָמִים׃ יב וְנָסַבּוּ בָתֵּיהֶם לַאֲחֵרִים
שָׂדוֹת וְנָשִׁים יַחְדָּו כִּי־אַטֶּה אֶת־יָדִי
עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה׃ יג כִּי
מִקְּטַנָּם וְעַד־גְּדוֹלָם כֻּלּוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע
וּמִנָּבִיא וְעַד־כֹּהֵן כֻּלּוֹ עֹשֶׂה שָּׁקֶר׃
יד וַיְרַפְּאוּ אֶת־שֶׁבֶר עַמִּי עַל־נְקַלָּה
לֵאמֹר שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם׃
טו הֹבִישׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַּם־בּוֹשׁ
לֹא־יֵבוֹשׁוּ גַּם־הַכְלִים לֹא יָדָעוּ לָכֵן
יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים בְּעֵת־פְּקַדְתִּים יִכָּשְׁלוּ
אָמַר יְהוָה׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה עִמְדוּ

יִרְחַק מֵימְרִי יָתִיךְ דִּלְמָא
אֲשַׁוֵינָךְ צַדְיָא כַּאֲרַע סְדוֹם
דְּלָא אִתּוֹתְבַת׃ ט כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת אִתְבְּזָזָא יִתְבַּזְזוּן
כְּמָא דִּמְהַלְכִין עַל שׁוּלֵי גֻפְנָן
לְמִקְטַף שְׁאָרָא דְּיִשְׂרָאֵל
וּתְתִיב מַחְתָּךְ עֲלֵיהוֹן כִּדְקָטֵיף
עַל סַלִּין׃ י עַל מָן אֲמַלֵּיל
וְאַסְהֵיד וִיקַבְּלוּן אוּלְפַן הָא
אִטַּפְּשַׁת אוּדְנְהוֹן וְלָא יָכְלִין
לְמִצַּת הָא פִּתְגָּמָא דַּיְיָ הֲוָה
לְהוֹן לְחִסּוּדִין מִדְּלָא צָבַן בֵּיהּ׃
יא וְיָת נְבוּאַת דַּיְיָ בִּתְקוֹף מִן
קֳדָם יְיָ אִתְמְלֵיתִי לְאֵיתִי
לְסוֹבָרָא וְלָא יְכֵילְתִּי לְמִשְׁפַּךְ
עַל יַנְקִין בְּשׁוּקָא וְעַל סִיעַת
עוּלֵימִין כַּחֲדָא אֲרֵי אַף גְּבַר עִם
אִתְּתָא יִתְאַחֲדוּן סַב עִם דִּשְׂבַע
יוֹמִין׃ יב וְיִסְתַּחֲרוּן בָּתֵּיהוֹן
לְאוֹחֲרָנִין חַקְלָן וּנְשִׁין כַּחֲדָא
אֲרֵי אֲרֵים יָת מְחַת גְּבוּרְתִּי
עַל יָתְבֵי אַרְעָא אֲמַר יְיָ׃
יג אֲרֵי מִזְּעֵירְהוֹן וְעַד רַבְּהוֹן
כּוּלְּהוֹן אַנְסֵי מָמוֹן וּמִסָּפַר וְעַד
כָּהֵין כּוּלְּהוֹן עָבְדֵי שְׁקָר׃
יד וְאַסִּיאוּ יָת תְּבַר כְּנִשְׁתָּא
דְעַמִּי בְּמִלֵּי שִׁקְרֵיהוֹן לְמֵימַר
שְׁלָמָא שְׁלָמָא וְלֵית שְׁלָם׃
טו עֲלֵיהוֹן לְמִבְהַת אֲרֵי
תּוֹעֵבְתָּא עֲבָדוּ אַף מִבְהַת לֵית אִינוּן בָּהֲתִין אַף אִתְכְּנָעָא לֵית אִינוּן יָדְעִין בְּכֵן יִתְרְמוֹן
קְטִילִין בְּעִדָּן דְּאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אֲמַר יְיָ׃ טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ קוּמוּ עַל

רשי

...נתק: הוקע. לשון חיבור והוקע אותם (במדבר כה). ויש ל' הסרת חיבור והרבה תיבות משמשות כן: (ט) עולל. גרפי"ן בלעז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללות והעניים באים ועוללים אותם כן יבוזו ויחזרו ויבוזו: השב ידך. אתה השונא השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות הסלסל ומחפש העוללות וכן ...מה שהגלה את יהויקים ...וגו והמליך את יכניה חזר ...סוף שלשה חדשים והגלהו חזר ...סוף עשתי עשרה שנה והגלה ...לדקיהו: סלסלות. ...ירקיר"ש בלעז כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד) כך פירש ...ומנחם פירש ל' סלפליר"ש ...: (י) ואעידה. ל' התראה: ...לה. אטומה וכן כל ל' ערלה: ...רפה. מחרפין אותו: (יא) ואת חמת ה' מלאתי. ...מלא נבואה לבוא חמת ...עליהם: הכיל. כמו להכיל ...ופרי"ר בלעז: שפוך על ...עולל. לשפוך על היונקים: ...זקן. בשוק: מלא ימים. ...קרוב למות והוא יתר על זקן: (יב) שדות ונשים יחדו. ונסבו ...לאחרים: (יג) בוצע בצע. ...אוסף ממון: (יד) על נקלה. ...הוא לנביאי השקר להוכיח ...אותם ולומר שלום יהיה לכם ...בדבר הזה מרפאין בדבורים ...השבר העתיד לבא עליהן: ...הובישו. עליהון למיבהת: ...ים. כמו להכלים: גם בוש ...יבושו. אינם מתביישין ממעשיהם

...בישעיה סימן ס': ואעידה ...בקריאה וסי' ואעידה בם את ...השמים ואת הארץ. ואעידה לי ...עדים נאמנים. על מי אדברה ...ואעידה. שמעי עמי ואדברה. ...עמי ואעידה בך: מלאתי ג' ...ואת חמת ה' מלאתי. ואולם ...מלאתי כח. כי מלאתי ...בתרא מלתי כתיב: שלום ...ה' דסמיכי בקריאה וסי' ...סמך תצר. בורא ניב שפתים ...וירפאו את שבר עמי. ...וירפאו את שבר בת עמי ...על נקלה. ורוח לבשה את עמשא

...ות אהרן ערלה אזנם. שנת ...קח: על עולל. ...שם קיץ:

רדק

הקע נפשי ממך כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ושרשו קעע או יקע: לא נושבה. כאילו לא נושבה מעולם כך היה שממה וי"ת כארע דסדום דלא אתותבת: (ט) כה אמר ה'. עולל. מקור מן הדומה למרובע כי שרשו עלל אמר כמו שמעוללין הגפן אחר שבצרו אותה שישובו על העוללות הנשארות ויבצרו אותה כן יעשו האויבים כי שארית ישראל הוא כמו העוללות בגפן ועוד פי' ואמר השב ידך כבוצר על סלסלות כל אחד מהאויבים יאמר לחבירו השיב ידך לבוז ולשלול כמו שהוא בוצר ומשים בסלסלים ומשיב ידו פעם אחר פעם עד שיעולל הגפן כולה ויונתן פירש השב ידך דברי הנביא כנגד האל ותשיב מחתך עליהון כדקטיף על סלסלין, סלסילות כמו סלים שרשו סלל והדגש לאות סלי חורי ובסלסלות נכפלה גם כן פ"א הפעל: (י) על מי. ואעידה ענין הזהרה כמו העד העיד בנו האיש בלשון עדות כי המזהיר באחד מזהיר בו בפני עדים כדי שלא יכחיש בו אחר כן: ולא יוכלו להקשיב. הם עושים עצמן כאילו ערלה אזנם ואין בהם יכולת להקשיב: לחרפה. כי מה שהוא חרפה לאדם לא ירצה לשמעו כן הוא להם דבר ה': (יא) ואת חמת. חמת ה' שיוצאת על ישראל מלאתי ממנה עד שנלאתי להכילה: שפוך על עולל. לשפוך החמה על עולל: בחוץ כלומר שיהרגו האויבים העוללים בחוצות בלי חמלה וכן נשפכה החמה: ועל סוד בחורים יחדיו. ולא תועיל להם כחם סוד ר"ל היותם שמתחברים יחד בסוד אחד ובעצה אחת ולא יועילם כל זה: איש עם אשה. כלומר עם אשתו: זקן עם מלא ימים. כי לא יחמלו על זקן ומלא ימים הוא יותר מזקן ת"י ואת חמת ה' וית נבואת ה' בתקוף מן קדם ה' אתמלאתי: (יב) ונסבו. שדות ונשים. וכן שדותיהם תהיינה לאחרים: (יג) כי מקטנם. כמו שחטאו כולם כן ילקו כולם: מנביא. נביא השקר וי"ת ומספר ר"ל סופר מוסיר העם וכן כהן הבעל או מכהני הלוים כי גם הם היו רעים: (יד) וירפאו. נביאי השקר והכהנים רפאו את שבר עמי: על נקלה. כלומר על אמירה נקלה שאין בו ממש: לאמר שלום ואין שלום. הם אמרו שלום והנה אין שלום כי הנה האויב בא יום יום: (טו) הובישו. פי' בתמיה כשעשו תועבה לא הובישו: גם הכלים לא ידעו. פי' לא הרגישו בכלימה שיכלימהם אדם על רוע מעשיהם: לכן יפלו בנופלים. נביאי השקר וכהני הבעל יפלו בעת שיפלו שאר הנופלים מישראל וזה יהי' בעת פקודתם שאפקוד עליהם חטאתם והוא יום חרבן הבית והעיר: (טז) כה אמר ה' עמדו על הדרכים. פירוש עמדו בדעתיכם על הדרך הטוב ועל הדרך הרע וראו בבינתכם ואמר זה כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' הוא האלהים לכו אחריו וכן אמר להם הנה נביאי האמת אומרים לכם סורו ושובו מדרכיכם הרעים ואל תבטחו ביד אויב ונביאי השקר אומרים לכם טוב הוא הדרך שאתם אוחזין

מצודת דוד

(ח) נפשי ממך: ארץ לא נושבה. כאלו לא היתה מיושבת מעולם: (ט) עולל יעוללו כגפן. כמו הגפן אחר שבצרו אותה ונשארו עוללות חוזרים ללקט גם העוללות כן יהיה שארית ישראל כי יחזור האויב לגלות גם אותם: השב ידך. האויב השב שנית ידך לקחת הגולה את הנסתרים כמו הבוצר המשיב שנית לבצור למשמש ולחפש אחר הענבים הנסתרים מעיניו: (י) על מי אדברה. אל מי אדבר ואזהיר וישמעו אלי: ערלה אזנם. כאלו אזנם אטומה ולא יוכלו ...יב אמרים: לחרפה. שמועת דבר ה' יחשב להם לכלימה לכן לא יחפצו בו: (יא) ואת חמת ה'. החמה אשר אני רואה עליכם הנה מלאתי ממנה כי רבה היא: נלאיתי הכיל. נעשיתי עיף ויגע לסבול הצער בראותי שהחמה היא לשפוך על קבוצת העוללים היושבים בחוץ מקום קבוצת העוללים: ועל סוד. על קבוצת בחורים על יחדיו: ילכדו. ברשת החמה: מלא ימים. מי שהשלים ימיו והוא קרוב למות: (יב) ונסבו. יצאו מאתם ויסיבו לאחרים: יחדו. בפעם אחת: אטה את ידי וכו'. ...אותם בה והוא ענין מליצי: (יג) בוצע בצע. גוזלים הון מאחרים: ומנביא. מנביא הבעל עד כהני הבמות: (יד) וירפאו. הם מרפאים את שבר רעתם העתידה לבוא ר"ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה: על נקלה. עם אמירה נקלה ומבוזה לאמר שלום תהיה ולא תבא הרעה ובזה המה מרפאים אבל לא יהיה שלום והמה מכחשים: (טו) הובישו. ר"ל עכ"פ היה להם להנביאים והכהנים להיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה כדרך החטאים אשר הם באים לידם דבר תועבה במקרה: גם בוש לא יבושו. ר"ל עשו התועבה וגם לא יבושו בעבורה: גם הכלים לא ידעו. אינם יודעים מה היא כלימה וכפל הדבר במ"ש: לכן יפלו בנופלים. הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים ע"י האויבים: בעת פקדתים יכשלו. בעת שאזכור עליהם עונם להפרע מהם והוא בחורבן אז יכשלו גם המה: (טז) וראו. השוברים והשבים ושאלו אותם על נתיבות העולם אי זה הדרך שיותר טוב ולכו בה ואז תמצאו מרגוע ומנוחה והוא ענין

מצודת ציון

(יחזקאל כג): (ט) עולל יעוללו. כן נקרא הליקוט שאחר הבציר כמו לא תעולל אחריך (דברים כד): כבוצר. כן נקרא תלישת הענבים מן המחובר כמו כי תבצור כרמך (שם): על. בעבור: סלסלות. ענין משמוש וחפוש כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד): (י) על מי. אל מי: ואעידה. ענין אזהרה והתראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים שלא יכחשו: ערלה. ענין אטום כמו ערלי לב (לקמן ט): להקשיב. ענין שמיעה והאזנה: (יא) נלאיתי. ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): הכיל. ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כג): עולל. ילדים רכים: בחוץ. בשוק: סוד. קבוצה הנאספת להמתיק סוד ועצה וכן בסוד משחקים (לקמן טו): (יג) בוצע בצע. גוזלים הון וכן עוכר ביתו בוצע בצע (משלי טו): (יד) על. הוא כמו עם: נקלה. מלשון קלון ובזיון: (טו) הובישו. מל' בושה: תועבה. דבר אסור וגנאי: הכלים. מל'

רד"ק

אומרין לא תסורו ממנו ומה שהנביאים מסתידים אתכם כי תנחנו ביד אויב אל תיראו כי שלום יהיה לכם ועתה בחנו בשכלכם איזה הוא הדרך הטוב גם שאלו בעבור נתיבות עולם כמו שאמר משה רבינו עליו השלום שאל אביך ויגדך כן אמר להם שאלו נתיבות עולם כלומר שאלו בעבור הדרכים אשר מעולם כלומר הדורות שעברו ותמצאו כי מי שאחז דרך האמת בא לו הטוב. ומי שאחז דרך שמורים אתכם נביאי השקר בא לו הרע לפי שאחז בדרך השקר ומשני פנים אלה תוכלו להכיר איזה הדרך הטוב ולכו בה או מדרך השכל או מדרך הקבלה: ומצאו מרגוע לנפשכם. ובזה תמצאו מרגוע נפש ונחת רוח בשתי השעיפים וכשאמרתי לכם זה אמרתם לא נלך ולא נחקור על הדרכים כי מה שאנו אוחזין הוא טוב בעינינו: (יז) והקימותי צופים. נביאי אמת שמזהירין אותם ואומרים להם הקשיבו לקול השופר ראו איך מבטיחין אתכם נביאי השקר על חוסו שאומרים לכם שלום יהיה לכם ועתה הקשיבו לקול שופר שתוקעים הצופים בשופר מפני האויב לפנים הטעם ויאמרו לא נקשיב וכן אמרו לא נחוש לכל זה כי אנחנו בירושלם נהיה בשלום וי"ת ואקימית עליכון וגומר כמשמעו: (יח) לכן שמעו הגוים. אחר העמים שמעו כי אני מזהיר בהם: ודעי עדה, ואת עדת ישראל דעי: את אשר בם. כמו שאמר ראי את עונך וזהו את אשר בם העונות אשר באנשיך מקטנם ועד גדולם וכן תרגם יונתן ודעי כנישתא דישראל ית חוביהון: (יט) שמעי הארץ. כי אתם עד ביני וביניהם ואמר הארץ ולא אמר השמים כי גם הם עדים לפי שהארץ תהיה חרבה בעונם: פרי מחשבותם. איני אומר שיענישם על המחשבה לבד אלא על מעשיהם שהם פרי מחשבותם שהם חושבים שאין אני רואה מעשיהם לפיכך הולכים אחר לבם למלאות תאותם: על דברי. אל דברי כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו. ואאז"ל פי' פרי מחשבותם כמחשבות שאדם חושב ולא באו לידו על כן נמנע מעשותם עליהם אמר פרי מחשבותם אבל המחשבות שיבאו לידו ונמנע מעשותם מיראת שמים לא יצטרפו למעשים וי"ת פרי מחשבותם תושלמת עובדיהון: ותורתי וימאסו בה. כמו ואל תורתי לא הקשיבו כי על דברי ר"ל דברי הנביאים שמזהירים אותם ותורתי ר"ל תורת משה לא די שלא הקשיבו לה כשקוראים אותה אליהם אלא גם מאסו בה שלא ירצו לקרותה ולשמעה כי בימי יאשיהו כשמצא חלקיהו ספר התורה ויקראו בה היה תמוה אצלם כי כבר שכחו אותה: (כ) למה זה לי לבונה. וקנה הטוב. שהיו מביאין אותם מארץ רחוק לקטרת כי לא היתה נמצאת בארץ ישראל ושאר סמני הקטרת היו נמצאים בה או זכר השנים והוא הדין אחרים והקטרת היתה באה להכשיר הקרבן ואם הקרבן אין נרצה לפני ולמה תטרחו להביא הכשרון שהוא הקטרת: (כא) לכן. אבות ובנים. שכן ורעו, זכר כן להודיע כי האב לא יזהיר הבן אם ידע וכן אם הבן ידע לא יזהיר לאב וכן האיש עם שכנו ר"ל שהוא שוכן אצל ביתו וכן עם רעו שיש לו משא ומתן או שותפות עמו אין אחד מהם מחירה ומזהיר את חברו לפיכך יאבדו כולם כי כל אחד ירצה ברעת חברו: יאבדו כתיב ואבדו קרי והענין אחד: (כב) כה אמר ה'. יעור. ואני הוא שמעיר אותו לבא מבבל אל ירושלם ארץ רחוקה לא יהיה בלתי העירה ויעור מבנין נפעל: (כג) קשת וכידון יחזיקו. כל אחד יחזיק בידו שני כלי זיין: כים יהמה. כגלי הים: ועל סוסים ירכבו. כי לא יבאו רגלים לבד אלא אף רוכבי סוסים יהיו בהם רבים ומלחמתם יותר חזקה: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם יהיה ערוך בכלי זיין כמו איש אחד הנועד להלחם עם חברו מלחמה ערוכה שמכין עצמו בכלי זיין וברוב לא יהיו הרבים כל כך מזויינין וזה החיל יהיה כל אחד מהם ערוך למלחמה כאיש אחד ועל מי יבאו עליך בת ציון: (כד) שמענו את שמעו הגוי הזוכר והנספר מן שמעו שומע בפלס רומה ושמענו מאמר הנביא שכולל עצמו עם ישראל המרדים אל דבריו:

רש"י

ממעשיהם הרעים: (טז) מרגוע. מנוחה: (יז) והקימותי עליכם צופים. הוא שמעמידין אנשים על המגדלים עת החירום איש צופה ורואה אם גייס בא לעיר תוקע בשופר ומזהיר את העם להחלץ ולצאת על החומה אף אני העמדתי נביאיו המשמיעים אתכם את הפורענות הבאה להזהר ולתקן דרכיכם שתנצלו והוא כשופר תקיעת הצופה הקשיבו לקול השופר הזה והנצלו: והקימותי. פירוש העמדתי להם כתר ה[illegible] ת"י ואקימית. צופים גיט[illegible] בלעז: (יח) את אשר בם. את הרעה אשר בידם: (יט) פרי מחשבותם. שכר מחשבותם: ותורתי וימאסו בה. הרי דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לישועה (שמות ט"ו) שהיה לומר היה לי לישועה אף כ[illegible] היה לו לומר ותורתי מאסו [illegible] ודרך המקראות לדבר כן [illegible] (כ) למה זה לי לבונה. א[illegible] אתם מקריבים לפני א[illegible] משבא באה: לא ערבו. [illegible] נעמו: (כג) יחזיקו. יו[illegible] כמו וישלח ידו ויחזק בו ([illegible] ד) וכן נרה החזיקתני אחוז[illegible]: מגור

ראש השלישים לך דוד: צפים ג' כתיב כן חסר וי"ו וסימ' ויק[illegible] שדה צפים. והקמתי עליכם צפ[illegible]. וא' מ"ל דמ"ל צופים מהר אפר: עלותיכם ב' כתיב כן בקריאה [illegible] למה זה לי לבונה משבא תב[illegible]. עלותיכם ספו על זבחיכם. [illegible] המקום אשר יבחר אלהיכם [illegible]. והביאותים אל הר קדשי עולת[illegible] כתיב ושארא עלתיכם כתיב ב[illegible] מ"ל דמ"ל ויכלו את הימים ו[illegible] ביום השמיני. בעולתינו ובזב[illegible] כן כתיב. ועולתיך לנגדי תמ[illegible] ועולתך ידשנה סלה. כן כ"ג

ירמיה ו

(ב' חסר י') עַל־דְּרָכִים וּרְאוּ וְשַׁאֲלוּ ׀ לִנְתִבוֹת
(ג') עוֹלָם אֵי־זֶה דֶרֶךְ הַטּוֹב וּלְכוּ־בָהּ
וּמִצְאוּ מַרְגּוֹעַ לְנַפְשְׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא
(ב' חסר ו"ו) נֵלֵךְ׃ יז וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם צֹפִים
הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ לֹא
(ג') נַקְשִׁיב׃ יח לָכֵן שִׁמְעוּ הַגּוֹיִם וּדְעִי
עֵדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם׃ יט שִׁמְעִי הָאָרֶץ
(ד') הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא רָעָה אֶל־הָעָם הַזֶּה
(ב' מ"ל ס"א) פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם כִּי עַל־דְּבָרַי לֹא
(ג' מ"ל) (ב') הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמְאֲסוּ־בָהּ׃
כ לָמָּה־זֶּה לִי לְבוֹנָה מִשְּׁבָא תָבוֹא
(ג' כ"כ הס' וי"ו קדמא) וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק עֹלוֹתֵיכֶם
לֹא לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא־עָרְבוּ לִי׃
(י"ד בטעם) כא לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶל־
(ג' וכ"כ) הָעָם הַזֶּה מִכְשֹׁלִים וְכָשְׁלוּ בָם אָבוֹת
(ואבדו ק') וּבָנִים יַחְדָּו שָׁכֵן וְרֵעוֹ יֹאבֵדוּ׃ כב כֹּה
אָמַר יְהוָה הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן
(ד') וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃
כג קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הוּא
(ד') וְלֹא יְרַחֵמוּ קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־
(ב') סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה
עָלַיִךְ בַּת־צִיּוֹן׃ כד שָׁמַעְנוּ אֶת־
(ד' וכל נהרים דכו') שָׁמְעוֹ רָפוּ יָדֵינוּ צָרָה הֶחֱזִקַתְנוּ חִיל

תרגום

אוֹרְחַן וַחֲזוֹ וּשְׁאִילוּ לִשְׁבִילִין
דְמִן עַלְמָא אֵידָא אוֹרְחָא
דְתַקְנָא וְהַלִיכוּ בָהּ וְאַשְׁכָּחוּ
נְיָח לְנַפְשְׁכוֹן וַאֲמַרוּ לָא נֵיזֵיל׃
יז וַאֲקֵימִית עֲלֵיכוֹן מַלְפִין
קַבִּילוּ לְמִלֵי נְבִיָא וַאֲמַרוּ לָא
נְקַבֵּיל׃ יח בְּכֵן שְׁמָעוּ עַמְמַיָא
וּדְעִי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת
חוֹבֵיהוֹן׃ יט שְׁמָעִי אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי
בִישְׁתָּא עַל עַמָּא הָדֵין
תּוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי
לְפִתְגָמֵי עַבְדֵי נְבִיַיָא לָא קַבִּילוּ
וְאוֹרַיְתִי וְקָצוּ בָהּ׃ כ לְמָה דְנַן
קֳדָמַי לְבוֹנְתָא דְמִשְׁבָא תֵיתֵי
וְקָנֵי טָבְתָא מֵאֲרַע רְחִיקָא
עֲלָוָתְכוֹן לָא לְרַעֲוָא וְנִכְסַת
קוּדְשֵׁיכוֹן לָא יִתְקַבְּלוּן קֳדָמַי׃
כא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא
מַיְתֵי עַל עַמָּא הָדֵין תַּקְלָן
וְיִתְקְלוּן בְּהוֹן אֲבָהָן וּבְנִין
כַּחֲדָא מָגֵיר וְקָרִיבֵיהּ יֵיבְדוּן׃
כב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא עַמָּא
אָתֵי מִצִּפּוּנָא וְעַמְמִין רַבְרְבִין
יֵיתוּן בְּגַדֵי מִסְיָפֵי אַרְעָא׃
כג קַשְׁתָּן וּתְרֵיסִין אֲחִידִין
אַכְזְרָאִין אִינוּן וְלֵית לְהוֹן
רַחֲמִין קָלְהוֹן כְּיַמָּא
בְּאִתְרְגוֹשֵׁיהּ וְעַל סוּסְוָתָא
רְכִיבִין מְסַדְּרִין אִינוּן כִּגְבַר
עָבֵיד קְרָבִין עֲלָךְ כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן׃ כד שְׁמַעְנָא יַת שִׁמְעֵיהוֹן אִתְרַשְׁלָא יְדָנָא עָקָא אֲחַדְתָּנָא

תולדות אהרן לנתיבות. עקדת שער ק: פרי מחשבותם. קידושין מ:

מצודת ציון

מל' כלימה: פקדתים. ענין זכרון: (טז) לנתיבות. ענין שביל ודרך: מרגוע. מנוחה והשקט כמו וזאת המרגעה (ישעיה כח): (יז) צופים. מביטים במקום גבוה: הקשיבו. ענין האזנה: (כ) לבונה. מין בושם: משבא. שם מדינה: וקנה. הוא קנמון מסממני הקטורת: ערבו. ענין נעימות ומתיקות כמו וענבי ערבה לי (לקמן לא): (כא) שכן. הוא הדר עמו בבית: (כב) יעור. מלשון התעוררות: מירכתי. מסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כו): (כג) וכידון. הוא כעין רומח וכן נטה בכידון (יהושע ח'): ערוך. מסודר ומוכן: כאיש. ר"ל כגבור חיל: (כד) רפו. מלשון רפיון: החזיקתנו. ענין אחיזה: חיל. חלחלה ורעד:
מגור

מצודת דוד

ענין מליצי לומר שאלו לחכמים והם יורו לכם דרך הטוב: ויאמרו. והם כ"ג לא נלך לשאול כי דרכם ישרה בעיניהם: (יז) צופים. בזמן המלחמה דרך להעמיד צופים לראות אם הגונה בא ובראותה הם באים תוקע בשופר להזהיר את העם ואמר למשל לומר הנה העמדתי נביאים להזהירם על התשובה כי ב"ה קרובה: לא נקשיב. לא נשמע לאזהרת הנביא: (יח) שמעו הגוים. אתם ה[illegible] שמעו מה שאני מתרה בהם: ודעי עדה. כל עדה דעי את הרעה אשר בי[illegible]: (יט) שמעי הארץ. אתם יושבי הארץ שמעו מה שאני מתרה בהם: פרי מחשבותם. גמול מחשבותם: כי על דברי. כי אל דברי אשר ביד הנביאים לא הקשיבו וגם אל תורתי שנתתי ביד משה לא הקשיבו וימאסו בה: (כ) למה זה לי. מה[illegible] רוח יש לי בהקטרת הלבונה אשר תבוא משבא ובהקטרת קנה הטוב הבא מארץ מרחק: לא לרצון. אינם לי לרצון: לא ערבו לי. לא נעמו לי: (כא) מכשו[illegible] דברים המכשילים: ורעו. חבירו הרגיל אצלו: ואבדו. כולם יאבדו יחד כי בבוא המכשול אל הבית כולם יכשלו בו ויאבדו: (כב) מארץ צפון. הוא [illegible] יעור. יהיה נעור לבוא מסוף הארץ ר"ל ממרחק: (כג) יחזיקו. יאחזו בידם להלחם בהם: ולא ירחמו. על הנופלים בידם: כים יהמה. כמו הים ה[illegible] הומה ע"י גליו המרעישים בקול: ועל סוסים ירכבו. ויאצלו לרדוף אחרי הנסים במלחמה: ערוך כאיש. כל אחד מהם ערוך ומוכן כאיש גבור חיל ללכת למלח[illegible] עליך בת ציון: (כד) את שמעו. ר"ל שמועת גבורתו: רפו ידינו. נעשו רפויים וחלשים

כְּיוֹלֵדָה׃ כה אַל־תֵּצְאִי הַשָּׂדֶה
וּבַדֶּרֶךְ אַל־תֵּלֵכִי כִּי חֶרֶב לְאֹיֵב
מָגוֹר מִסָּבִיב׃ כו בַּת־עַמִּי חִגְרִי־
שַׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר אֵבֶל יָחִיד
עֲשִׂי־לָךְ מִסְפַּד תַּמְרוּרִים כִּי פִתְאֹם
יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ׃ כז בָּחוֹן נְתַתִּיךָ
בְעַמִּי מִבְצָר וְתֵדַע וּבָחַנְתָּ אֶת־
דַּרְכָּם׃ כח כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים הֹלְכֵי
רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל כֻּלָּם מַשְׁחִיתִים
הֵמָּה׃ כט נָחַר מַפֻּחַ מֵאֶשְׁתָּם עֹפָרֶת
לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ׃
ל כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם כִּי־מָאַס
יְהוָה בָּהֶם׃

ז א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב עֲמֹד
בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־
יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים
הָאֵלֶּה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה׃ ג כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם
וַאֲשַׁכְּנָה אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ד אַל־
תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל־דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר
הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה

תצאו ק׳ · תלכו ק׳ · ל׳ חסר וג׳ חסר בליבנא · ד׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳. ב׳ · ס״א לגם · ל׳ כתיב סמ״ך · ל׳ · מאש תם ק׳ · ל׳. ג׳ · ב׳ נעינין · כו״ל חסר ה׳ · ס׳ וטעם בקיפא · ל׳

הָא כְּחֶבְלִין לְיָלְדְתָא׃ כה לָא תִפְּקוּן לַחֲקְלָא וּבְאוֹרְחָא לָא תְהָכוּן אֲרֵי חַרְבָּא דְסָנְאָה מְקַטְלָא לְמִתְכַּנְשִׁין מִסְחוֹר סְחוֹר׃ כו כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי אֱסָרוּ סַקִּין וְחָפוּ רֵישְׁכוֹן בְּקִטְמָא אֲבַל כְּיָחִיד עֲבִידוּ לְכוֹן מִסְפֵּיד בְּמָרַר אֲרֵי בִתְכֵּיף יֵיתוּן בָּזוֹזִין עֲלָנָא׃ כז בְּחִיר יְהַבְתָּךְ בְּעַמִּי כִּכְרַךְ תַּקִּיף וּתְהוֹדֵי וּתְחַוֵּי לְהוֹן יַת אוֹרְחַתְהוֹן׃ כח כָּל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין מְהַלְּכִין בִּנְכִילוּ כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ עִם פַּרְזְלָא כּוּלְהוֹן מְחַבְּלִין אִינּוּן׃ כט הָא כְּמַשַׁב נַפָּחִין דַחֲרִיךְ בְּגוֹא דְנוּרָא כֵּן חֲשָׁא קֳדָמֵיהוֹן דִנְבִיַּיָא דְמִתְנַבָּן לְהוֹן תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וְלָא תָבוּ וְכַאֲבָרָא דְמִתְמְסֵי בְּגוֹ כּוּרָא כֵּן הֲוָאָה בְּטִילִין בְּעֵינֵיהוֹן מִלֵּי נְבִיַּיָא דְמִתְנַבָּן לְהוֹן לָא לְהַנָאָה אֲלִיפוּנוּן מִלְּפֵיהוֹן וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּשַׁיָּא לָא שְׁבָקוּ׃ ל הָא מִכְּסַף פְּסוּלָא מְרַחֲקִין קְרוֹ לְהוֹן אֲרֵי רְחֵיק יְיָ יַתְהוֹן׃ א פִּתְגַם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימָר׃ ב קוּם בִּתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְתִתְנַבֵּי תַמָּן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין וְתֵימַר קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ כָּל דְּבֵית יְהוּדָה דְעָלִין בְּתַרְעַיָּא הָאִלֵּין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ׃ ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אַתְקִינוּ אוֹרְחַתְכוֹן וְעוֹבָדֵיכוֹן וְאַשְׁרֵי יַתְכוֹן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ד לָא תִתְרַחֲצוּן לְכוֹן עַל מֵי נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְאָמְרִין קֳדָם הֵיכְלָא דַיְיָ אַתּוּן פָּלְחִין קֳדָם הֵיכְלָא דַיְיָ אַתּוּן דָבְחִין קֳדָם הֵיכְלָא דַיְיָ אַתּוּן

רש"י

(כה) מגור. יראה. ל"א ל׳ אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כא) ...כן תרגם יונתן: (כו) והתפלשי. התגלגלי: אבל יחיד. אבל של בן יחיד ...זי שאין לו אלא בן יחיד ומת: מספד תמרורים. לפי שהוא דבוק נקוד מספד ...פתח ואינו נקוד מספד בצירי: (כז) בחון נתתיך. לירמיה נאמר חזק ...נתתיך בתוכם ותדע ובחנת ...את דרכם שתוכיחם והם לא ...שמעו. בחון ל׳ חוזק כמו ...נופל ובחן (ישעיה לב) הקימו ...חוניו (שם כח): (כח) סרי ...סוררים. סרים מן הדרך: ...הולכי רכיל. בין הנחשת ...הברזל מטילי איבה בין שני ...רים שיש בהן כח להתגרות ...וד כך שמעתי. ואני אומר ...הולכי רכיל הם וחזקים כנחשת ...ברזל להחזיק כזביהם. ויו"ת ...רכיל זה ל׳ נוכל מהלכין ...בנכילו כמא דמערב נחש עם ...פרזלא. ונוכל הוא ל׳ מחשבה ...רע. ויתנכלו אותו להמיתו ...(בראשית לז): (כט) נחר ...מפוח. משל הוא כשצורפים ...כסף נופחין במפוח ונותנין ...עליו עופרת בתוך הכור ...להועיל לצרוף אבל אתם באתי ...לצרוף אתכם המפוח נחר ...נחרך מכח האש ותם העופרת ...ולא. נחר לשון חרה אפי ...(איוב לב) ועצמי חרה מני ...חורב (שם ל) אישר"ש בלעז: ...צרף. על חנם צרף הצורף כי ...לא הועיל: ורעים לא נתקו. ...הרכם הרעה כלומר יגעו ...הנביאים להוכיח ולא הועילו: ...נתקו. סורלטראקי"ז בלעז. ...ורעים כמו רשעים ס"א): ...(ל) כסף נמאס. שאינו נצרף ...ואם יגיעה: (ד) היכל ה׳ ...היכל ה׳ היכל ה׳. תלת זימנין

...רא עלתיך כתיב: שק ד׳ ...ין וסי׳ וכל אשר יפול עליו. ...בנמי חגרי שק. על כל מתנים ...ואני בחלותם לבושי שק. ...השק בשק ואס"ף דכוות׳: ...ם ג׳ וסי׳ מעט ורעים היו ימי ...חיי. ויתן ה׳ אתות ומופתים.

...יות אהרן בת עמי. גטין נח: היכל ס׳. נזיר לב:

רד"ק

(כה) אל תצאי. תלכי. תצאי תלכי כתוב ביו"ד הנקבה מדבר כנגד הכנסת תלכו תצאו קרי מדבר כנגד הפרטים והענין אחד: חרב. יש לאויב מבחוץ להכותכם אם תצאו: ומגור. ופחד יש בכל סביבותיכם אם תצאו וי"ת מגור מסביב מקטלא למתכנשין מסחור סחור: (כו) בת עמי והתפלשי באפר. התגוללי בתוך האפר וי"ת וחפו רישיכון: אבל יחיד. אבל אדם שמת לו בנו יחידו שהוא אבל קשה: מספד תמרורים. מספד סמוך לפיכך הוא פתוח מספד של מרירות ובמסרה ג׳ פתחין והסי׳ תמריה סמכין לרמוניה פירוש תמריה מספד תמרורים סמיכין מספד בית האבל רמניה כמספד הדרימון: כי פתאום, מעתה התחילו לספוד כי לא תדעי עת בואו כי פתאום יבא עלינו: (כז) בחון. אמר לנביא אף על פי שאתה אומר להם דברים קשים ומתנבא עליהם רעות אל תירא מהם כי בחון ומבצר נתתיך להם בחון פירושו מבצר כמו הקימו בחוניו וכן אמר לו בתחלת נבואתו הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל לפיכך אל תירא מהם והפש אחר דרכיהם וזהו שאמר ותדע ובחנת את דרכם ואמר ובחנת לשון נופל על לשון לפי שקראו בחון אמר ובחנת את דרכם ויונתן תרגם בחון בחיר: (כח) כלם סרי סוררים. סרי בסמ"ך כמו בשי"ן השרים הם שרי סוררים כלומר שעבדיהם סוררים והשרים כמו כן סוררים והעבדים הולכי רכיל לאדוניהם לאכל עניים באמרי שקר והנה השרים עם העבדים נמשלים לנחשת וברזל שיעשו המלאכה כאחד כשהן מעורבין זה בזה והנחשת בזה במקום פירוש הברזל שקורין בלע"ז אצי"ר שמבערין אותו עם הברזל לעשות בו כלי אומנות כי לא יתחוך הברזל לבדו אלא עם זה הנחשת וכן פי׳ אדוני אבי כל נחושת ונחושת שבמקרא שמדבר לענין חוזק וי"ת כל רברביהון מרדין וגו׳ כבעמוד: (כט) נחר מפוח. לפי שהמשילם לנחשת וברזל שעושים אותם הנפח כלי על ידי האש המשילם עוד למלאכת הצורף כשיתיך הכסף ישים העופרת עם הכסף כדי שלא יכלה הכסף האש והנופח נופח במפוח באש לצרף הכסף והמפוח הוא משל על הנביא הנופח הוא הנביא והמפיח הוא פיו וגרונו אמר כי המפוח נחרף מרוב התמדת הנופח בו ודבור הנביא הוא הנפיחה והעופרת תם ועדיין הכסף הרע לא נתך והם ישראל הרעים שמדבר אליה׳ הנביא ההכה והערב תמיד עד שנחר גרונו ועדיין רעים לא נתכו ועודם בקשים והעופרת משל למעשה השפטלות והתמדה בדברי משל ומליצה להחזירם למוטב והנה לשוא צרף צרוף. צרוף שם אחר בשקל גדול. נחר מבנין נפעל ענין חרפה וכן וחרה נחשה: מאשתם. כתיב מלה אחת וקרי תרין מלין: (ל) כסף נמאס. ואמר שלא נתקו מרעתם הנה הם ככסף נמאס וכן קראו אותם היודעים אותם ורעתם כי מאס ה׳ בהם כיון שלא נתקו מרעתם ואינן חוזרים למוטב: (א) הדבר. אמר בזה שהענין הדבר אשר היה אל ירמיהו מה שלא אמר כן בפרשיות הקודמות אלא כה אמר ה׳ לפי שאמר לו זאת הנבואה בשער בית יכך אמר הדבר אשר היה להודיע כי מה שעמד בשער בית ה׳ מאת ה׳ נאמרה לו דבר זה שיעשה כן: (ב) עמוד בשער בית ה׳. הוא שער מזרחי כי הוא המיוחד שבשעריו: הבאים בשערים, שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלשה בדרום ואחד במזרח: (ג) כה אמר. ואשכנה אתכם. אעמידכם בשכונכם במקום זה ולא תגלו ממנו וכמוהו התייהם כל נקבם שעמדתם נחיים: (ד) אל תבטחו לכם אל דברי השקר. לשון בטחון נקשר עם מלת אל ועם מלת על בזה הפסוק הוא אל דברי ובפסוק הנה אתם בוטחים הוא על: היכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳ המה

מצודת דוד

...: גרה החזיקתנו. אחז אותנו צרה וחיל כיולדה: (כה) כי חרב לאויב. כי ...אשר הוא להאויב מביא פחד מסביב: (כו) חגרי שק. דרך צער ואבילות: ...שי באפר. התגלגלי באפר ועשי לך אבל כעל בן יחיד ומספד מר: השודד. ...ל: (כז) בחון. מאמר המקום לירמיה הלא נתתיך בעמי מחוזק כמגדל ...ולא תירא מהם להוכיח דרכם על פניהם: ותדע. וא"כ ידעת ובחנת את ...כי הרבית להוכיחם ואין מי שומע: (כח) סרי סוררים. ר"ל השרים ...יים שבהל הסוררים ודוגמתו שיר השירים (ש"ה א) שר"ל השיר המיוחד ...השירים: הולכי רכיל. מדברי לה"ר: נחושת וברזל. ר"ל נכונים לאבד ...בכלי זיין העשוי מנחושת וברזל מעורב זה בזה שהוא חזק מאד וכן נאמר ברזל מצפון ונחושת (לקמן טו): משחיתים המה. הורגים זה את זה: (כט) נחר מפוח ...דרך צורף כסף להסיר הסיג מניח הכסף בכור ועמו עופרת ומעמיד על האש ונופח במפוח עד יותך הכסף והעופרת ונצרף העופרת ונשאר הכסף נקי מבלי סיג ...צר הנה המפוח נתייבש מן האש וגם העופרת נכר תם ונשלם כי נצרף הכל אבל בחנם נצרף את הכסף כי הסיגים הרעים לא נעתקו מן הכסף והנה

מצודת ציון

(כה) מגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (כו) בת עמי. עדת עמי: חגרו. מלשון חגורה ואזור: שק. יריעה עבה: והתפלשי. התגלגלי וכן בעפר התפלשי (מיכה א): תמרורים. מל׳ מרירות: השודד. העושק: (כז) בחון. ענין מגדל חזק וכן עופל ובחן (ישעיה לב): ובחנת. מלשון בחינה: (כח) סרי סוררים. ענין עוות ועקום כמו סורר ומורה (דברים כא): הולכי רכיל. ענין לה"ר כמו לא תלך רכיל (ויקרא י"ט): (כט) נחר. ענין יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל): מפוח. הם הכלי שמפיחים בו להבעיר האש: תם. ענין גמר והשלמה: עופרת. מין מתכת: צרף צרוף. ענין זיקוק והתכה: ורעים. הם הסיגים שהוא רע מול הכסף: נתקו. ענין העתק והסרה: (ג) היטיבו. מלשון טוב ותקון וכן

המה : ה כי אם היטיב תיטיבו את
דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו
תעשו משפט בין איש ובין רעהו :
ו גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם
נקי אל תשפכו במקום הזה ואחרי
אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם :
ז ושכנתי אתכם במקום הזה בארץ
אשר נתתי לאבותיכם למן עולם
ועד עולם : ח הנה אתם בטחים
לכם על דברי השקר לבלתי הועיל :
ט הגנב רצח ונאף והשבע לשקר
וקטר לבעל והלך אחרי אלהים
אחרים אשר לא ידעתם : י ובאתם
ועמדתם לפני בבית הזה אשר
נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו
למען עשות את כל התועבת
האלה : יא המערת פרצים היה
הבית הזה אשר נקרא שמי עליו
בעיניכם גם אנכי הנה ראיתי נאם
יהוה : יב כי לכו נא אל מקומי
אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם
בראשונה וראו את אשר עשיתי
לו מפני רעת עמי ישראל : יג ועתה יען עשותכם את
כל המעשים האלה נאם יהוה ואדבר אליכם
השכם ודבר ולא שמעתם ואקרא אתכם ולא עניתם
יד ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו אשר אתם
בטחים בו ולמקום אשר נתתי לכם ולאבותיכם כאשר
עשיתי לשלו : טו והשלכתי אתכם מעל פני כאשר

סגדין תלת זמנין בשתא אתון מתחזן קדמוהי : ה ארי אם
אתקנא תתקנון ית אורחתכון וית עובדיכון אם מעבד
תעבדון דין דקשוט בין גברא ובין חבריה : ו גיור יתום
וארמלא לא תוניסון ודם זכאי לא תשדון באתרא הדין
ובתר פלחי כוכביא לא תהכון לאבאשא לכון : ז ואשרי
יתכון באתרא הדין בארעא דיהבית לאבהתכון דמן
עלמא ועד עלמא : ח הא אתון מתרחצין לכון על פתגמי
נביי שקרא בדיל דלא להנאה : ט גנבין קטולי נפשן וגיפין
ומשתבעין לשקר ומסקין בוסמין לבעלא ואזלין בתר
פלחי כוכביא דלא ידעתון : י ואתן אתון וקימין קדמי
בביתא הדין דאתקרי שמי עלוהי ואמרין אתון שיזבנא
בדיל למעבד ית כל תועבתא האלין : יא הכבית כנישת
רשיעין הוה ביתא הדין דאתקרי שמי עלוהי בעיניכון
אף קדמי כן גלי אמר יי : יב ארי אזילו כען לאתר בית
שכנתי די בשלו דאשריתי שכנתי תמן בקדמיתא וחזו
ית דעבדית ליה מן קדם בישת עמי ישראל : יג וכען
חלף דעבדתון ית כל עובדיא האלין אמר יי ושלחית לותכון
ית כל עבדי נביא מקדים וממליל ולא קבילתון
ואתנביאו לכון ולא תבתון : יד ואעביד לביתא דאתקרי שמי עלוהי דאתון רחיצין ביה ולאתרא דיה
לכון ולאבהתכון כמה דעבדית לשילו : טו ואגלי יתכון מארעא בית שכנתי כמא

רשי

זומנין בשעתא אתון מתחז... קדמוהי : (ט) הגנוב רצוח וגו' בתמיה וכי אלה תעשו ויועי... ההיכל לכם : (יא) המערת פריצים . היה בעיניכם הבי... הזה בתמיה : הנה ראיתי . ש... הוא בעיניכם : (יד) כאשר עשיתי לשילו . בימי עלי (טו) כאשר השלכתי וגו' עשרת

רדק

המה . אלו דברי השקר שאומרים להם נביאי השקר המטעים אותם או הם היו אומרים לנביא והוא ירמיהו והיו אומרים לו לא יחריב היכלו בעבור המון ולא תחרב העיר הזאת ואמר שלשה פעמים היכל ה' לפי שהיו שלשה אולם והיכל ודביר כן פירוש אדוני אבי ז"ל ופי' כי פסוק ארץ ארץ ארץ תשובת דבריהם אמר הרי ההיכלות שאתם אומרים לפני חשובים כמו הארץ כיון שאתם חוטאים לפני ומבזים ההיכלות וי"מ לא תתרחצון לכון וגומר כבעמוד ויתכן כי הכפל לחזק כי כן מנהג הלשון לכפול המלות לחזק הענין פעם בשתי מלות פעם בשלש : עשו עשו מקור בוי"ו כמו בה"א : (ו) גר יתום . כמו שמש ירח בחסרון וי"ו החבור וזכר אלה והוא הדין לאחרים אלא זכר אלה לפי שהם עשוקים ברוב לחולשתם : במקום הזה . בכל מקום הוא רע ובמקום הזה הוא יותר רע שהוא מקום השכינה : לרע לכם . אתם רעים כי לרע לכם הוא הליכתכם אחרי אלהים אחרים כי בזמן שאתם עושים זה אתם נופלים לפני אויביכם : (ז) ושכנתי . למן עולם ועד עולם . למזמן רב שנשבעתי לכם מימי אברהם נתתיה לכם עד עולם ר"ל כל ימי עולם אם ילכו בניכם בדרכי : (ח) הנה . לבלתי הועיל . כי אתם רואים כי אין תועלת באותם הדברי' : (ט) הגנוב . התחשבו שתעשו מעשים רעים ותנצלו מעונשם בעבור שתבאו ותעמדו לפני בבית הזה כאשר אתם אומרים אחר שתעשו כל התועבות האלה ותבאו בבית הזה ותאמרו נצלנו ופי' אתם אומרים נצלנו בעבור שתשובו לעשות את כל התועבות האלה : (י) ובאתם . מפורש הוא : (יא) המערת פריצים . וכי תחשבו הבית הזה כמו מערת פריצים וכן הוא בעיניכם הבית הזה מה שתחשבו שאתם נצולים בבאכם אליו הוא כפל עונכם שתעיזו פניכם לבא אלי אחר עשותכם מה שמנעתי לעשותו אין זה אלא פריצות ועזות מצח וקשי לב שתעשו הפך רצוני ותבאו לפני זה מרד גדול והכעסה : גם אנכי הנה ראיתי . לא תחשבו כי אני לא אראה מחשבותיכם הרעות כי איני כמו בן אדם שיכול אחד לגנוב לבו ולהראות לפניו מה שאין בלבו כי אני ראיתי לבבכם וראיתי כי בבאכם אלי אין לבבכם אלי אלא בלבבכם שתעשו עוד את התועבות אשר עשיתם מתחלה ומה שאמר מערת כי כן דרך הפריצים בעשותם הרעות להאסף יחד חוץ לעיר באחת המערות להסתר שם מבני אדם ומה שתאמרו כי לא אחריב ביתי בעבור מעשיכם כמו שאמר היכל ה' כמו שפירשנו למעלה אלה הם דברי שקר : (יב) כי לכו נא . ראו מה עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל שהחרבתי אותו והלקתי שכינתי ממנו וגלה הארון ממנו והיה עם פלשתים ולא חששתי לכבודי אחר שהיו הם מבזים אותו כן אעשה בבית הזה לפיכך אל תבטחו אל דברי שקר כאלו , ושלשת הפסוקים הבאים אחר זה הפסוק מבוארים הם : (טו) את כל זרע אפרים . עשרת השבטים שגלו

מצודת דוד

והנה מעורב בו הרעים והוא למשל לומר הנה הנביאים מתייגעים להוכיח את העם ואינם מועילים כי עדיין עומדים במרדם : (ל) כסף נמאס קראו להם . קראו שם ישראל כסף נמאס שא"א להפריד מהם את הסיגים הם המעשים המגונים : כי מאס ה' בהם . על אשר אינם עוזבים מעשיהם אשר לא טובים : ז (ג) ואשכנה . אשכין אתכם במקום הזה ולא תגלו ממנה : (ד) אל דברי השקר . אל דבר שאין בו ממש שהם אומרים היכל ה' וכו' המה ר"ל הלא היכל ה' המה בתוכנו ולא יחריב ה' את היכלו ואמר שלשה פעמים היכל ה' על האולם וההיכל והדביר שכולם נקראים בשם היכל ולזה אמר המה בלשון רבים כי שלשה המה : (ו) לרע לכם . אשר מעבודתם תמשך לכם רעה ולא טובה : (ז) ושכנתי . כאשר כן תעשו אז אשכין אתכם במקום הזה ולא בזולת זה : למן עולם . מעת בואכם שמה עד ימות עולם : (ח) על דברי השקר . הוא בטחון ההיכל שאין תועלת בבטחון הזה : (ט) הגנוב . וכי תגנבו ותרצחו וגו' : (י) ובאתם . אחר המעשים האלה תבואו אל ההיכל להתפלל שמה ותאמרו הנה בזה נצלנו מהעונש הראוי לבוא על מעשים כאלה : למען עשות . למען תשובו לחטוא ולעשות עוד כמעשים האלה ותחשבו בית ה' סיבה ועזר לעשות התועבות בבטחכם בו : (יא) המערת . האם חשבתם שיהיה הבית הזה וכו' בעיניכם כמערת הפריצים שכאשר... התועבות ילכו להחבא במערה : גם אנכי . ר"ל כמו שיש הדבר הזה עם לעשות התועבות על בטחון ביאת הבית גם כן אני רואה שכן הוא עם לבבכם ו... נכחד ממני : (יב) לכו נא אל מקומי . ר"ל התבוננו מזה אל המשכן אשר היה בשילו : בראשונה . עד לא נבחר ירושלים : את אשר עשיתי לו . שהרסתי אותו מפני רעת ישראל בימי עלי הכהן ולא חסתי עליו : (יג) השכם ודבר . אני משכים ומדבר ע"י הנביאים : ואקרא אתכם . לשוב אלי בתשובה : (יד) ... ולכן אעשה לבית וכו' : ולמקום וכו' . הוא ירושלים : (טו) והשלכתי וגו' . ... אחרת : כל אחיכם . וחוזר ומפרש את כל זרע אפרים והם בני עשרת ה... ונקראו

מצודת ציון

וכן והיטב את ראשה (מ"ב ט') ... ומעלליכם . מעשיכם : (ח) לבלתי ענינו כמו לא : הועיל . ... תועלת : (י) נצלנו . מל' הצלה ... (יא) המערת . ענין חפירה בקרקע ... פריצים . רשעים וקלי הדעת ... (יג) עניתם . מל' עניה ותשובה והל...

צרוף ורעים לא נתקו : היטיב מ"ל וסי' כי אם היטיב תיטיבו ... דרכיכם . וגם היטיב אין אתם ... גר ג' ר"פ בקריאה וסי' גר ותו... אנכי עמכם תנו לי אחזת . ... ויתום ואלמנה לא תעשקו . ... אנכי בארץ . אנ"ך : ועד עו... י"ב וסי' נמסר בישעיה סימן ס... שילו ח' כתיב כן בוי"ו בקרי... וסי' נמסר בסדר ויחי : בראש... מ' מ"ל בקריא' וסי' כי הרג תהו... ידך תהיה בו . ושמתי מקום ל... ישראל דמלכים . וחברו דד"... כי לכו נא אל מקומי אשר בש... אשר . כל מכה יבוסי בראש... דד"ה ב' בפסוק . נחלה מבור... בראשונה . ואמצא ספר היחש

...וכנה אותם לאפרים לפי שהמלכות היתה לאפרים ביום שנחלקה המלכות ומשם ואילך נקראו עשרת השבטים בשם אפרים : (טז) ואתה אל תשא. ענין הגבהת הקול כמו וישא עשו את קולו :
...לעקה כמו ויעבר הרנה קומי רני : (יז) האינך . ובחוצות ירושלם. שלא יבושו להכעיסני בגלוי בשוקים וברחובו' : (יח) הבני'. כל בני הבית מתעסקים בעבודה זו לשכר שיקבלו בעבודה : לעשות
...מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלאכת השמים וכן עשינו לה כונים וכן ואת כיון צלמיכם ואולי קראם כונים לפי שמכונין לבן ודעתן אליהם לעשותן ולתקנן היטב וי"ת כונים כרדוטין :
...השמים. חסר אל"ף ופי' כמו מעשה השמים כלומר לכוכבים וי"מ למלכת השמים לשון מלוכה ר"ל לכוכב גדול שבשמים וי"ת לכוכבת שמיא : (יט) האותי. הם עושים להכעיסני וכי
...הם שהם מכעיסים אותי כי לא תחול בי מדת כעס ולא מדה אחרת אינם מכעיסים אותי אלא עצמן כי עליהם יחול הכעס וחרון אף : למען בשת פניהם . שיבושו במעשיהם הרעים

הִשְׁלַכְתִּי אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם אֵת כָּל־ ל'
זֶרַע אֶפְרָיִם׃ טז וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל ׀
בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם
רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל־תִּפְגַּע־בִּי כִּי־אֵינֶנִּי
שֹׁמֵעַ אֹתָךְ׃ יז הַאֵינְךָ רֹאֶה מָה הֵמָּה ל'. ה'
עֹשִׂים בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלָםִ׃
יח הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת ב' תחת ש' חני ב'
מְבַעֲרִים אֶת־הָאֵשׁ וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת ל'
בָּצֵק לַעֲשׂוֹת כַּוָּנִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם ב'
וְהַסֵּךְ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן
הַכְעִסֵנִי׃ יט הַאֹתִי הֵם מַכְעִסִים ב' חד מ"ל וחד חסר
נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֹתָם לְמַעַן בֹּשֶׁת י"ו חסר בנביא'
פְּנֵיהֶם׃ כ לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה כ"ט
הִנֵּה אַפִּי וַחֲמָתִי נִתֶּכֶת אֶל־הַמָּקוֹם ה' פסוקים ק"מא אל
הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־ וסארא על
עֵץ הַשָּׂדֶה וְעַל־פְּרִי הָאֲדָמָה וּבָעֲרָה
וְלֹא תִכְבֶּה׃ כא כֹּה אָמַר יְהוָה ו' בטעם בסיפרא
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ ב'. ב' הנה על הנה
עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כב כִּי לֹא־
דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים
בְּיוֹם הוֹצִיאָ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוציאי ק'
עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃ כג כִּי אִם־אֶת־ י'. ב'
הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר

דְּאַגְלֵיתִי יַת כָּל אֲחֵיכוֹן יַת כָּל
זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו וְאַתְּ לָא
תְצַלֵּי עַל עַמָּא הָדֵין וְלָא
תִתְחַנַּן עֲלֵיהוֹן בְּבָעוּ וּצְלוֹ וְלָא
תִבְעֵי מִן קֳדָמַי אֲרֵי לָא
רַעֲוָא קֳדָמַי לְקַבָּלָא צְלוֹתָךְ׃
יז הֲלֵית אַתְּ חָזֵי מָא דְאִינוּן
עָבְדִין בְּקִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה
וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם׃ יח בְּנַיָּא
מְלַקְטִין אָעָא וַאֲבָהָתָא
מַדְלְקִין יַת נוּרָא וּנְשַׁיָּא לַיְשָׁן
לֵישָׁא לְמֶעְבַּד כַּרְדּוּטִין
לְכוֹכְבַת שְׁמַיָּא וּלְנַסָּכָא
נִסְכִין לְפַלְחֵי כוֹכְבַיָּא בְּדִיל
לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי׃ יט הֲמִדְּמָן
דִּי קֳדָמַי אִינוּן מַרְגְּזִין אֲמַר יְיָ
הֲלָא לְאַבְאָשָׁא לְהוֹן בְּדִיל
דִּיבַהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיהוֹן׃ כ בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא
רוּגְזִי וַחֲמָתִי חָל בְּאַתְרָא
הָדֵין עַל אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא
וְעַל אִילַן חַקְלָא וְעַל אִבָּא
דְאַרְעָא וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵא חַיִּם׃
כא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל עֲלָוָתְכוֹן אוֹסִיפוּ עַל
נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וַאֲכוּלוּ
בִסְרָא׃ כב אֲרֵי לָא מַלֵּלִית
עִם אֲבָהַתְכוֹן וְלָא פַקֵּדְתִּינוּן
בְּיוֹמָא דְאַפֵּקִית יַתְהוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם עַל עִסְקֵי עֲלָוָן
וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ כג אֱלָהֵין יַת פִּתְגָמָא הָדֵין פַּקֵּדִית יַתְהוֹן לְמֵימַר קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וָאֱהֵוֵי

...ת השבטים : (יח) לעשות ...ים . דפוס הככב : למלכת ...ים . כוכב הגדול היו ...ן מלכת השמים ל' מלוכה ...ת"י לכוכבת שמיא : ...נתכת . יורדת ומגעת כמו ...לא נתך ארצה (שמות ט) ...לוטה : (כא) עולותיכם . ...ם מקריבים כליל טוב ...שתוסיפו אותם על ...כם ותקריבו אותם שלמים ...אלו הבשר הרי אינם ...לות לפני ולמה תפסידום: ... ביום הוציאי אותם . ...ת תנאי לא היתה אלא ... שמוע תשמעו בקולי ...תם את בריתי והייתם לי

...עשים ה' בקריאה וסי' ויבאו ...חכמים העשים את כל מלאכ'. ...זה עשים גם לך בשמואל . ...ראה מה המה עשים . עד ...תראה תועבות גדלות ...אל . כי עגבים בפיהם המה ...דיחזקאל : מלקטים ב' וסי' ...מלכים בהנות . הבנים ...ים עצים : האותי ב' א' מ"ל ...האותי לא תיראו נאם ה' . ...הם מכעיסים קדמא מ"ל : ...מר ו' בטעמא בסיפרא וסי' ...כם ספו . לא יכרת איש ... על הכלים הנותרים . ...לשברך . עוד יקנו בתים . ... הגולה אשר הגלתי :

...ות אהרן ואל תפגע . ברכות כו תענית ...ה יד סנהדרין לה (ברכות ז): ...כם ספו . מגלה כג : לא ...דברתי . עקרים מ"ב פכ"א :

כי אני איני ראוי שאכעס במעשיהם אפילו תחול בי שום מדה מה שלא תחול כי לא יזיקו לי מעשיהם הרעים ולא ייטיבו לי מעשיהם הטובים כמו שאמר אליהוא לאיוב אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו או מה מידך יקח לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך ומה שאמר בתורה כעסוני בהבליהם הכעיסוני בפסיליה' דברה תורה כלשון בני אדם אבל הוא יתברך אין בו מדת כעס ולא משאר המדות המצויות בבני האדם כמו הכעס וזולתו : (כ) לכן . אפי וחמתי. כי הם עשו להכעיסני והכעס יחול ואף וחמה ואמר נתכת לרוב מרוצתם לבא עליהם כדבר הנתך ובאמרו נתכת לשון נקבה וזכר גם כן אף שהוא לשון זכר כי כן הוא דרך לשון הקודש להיות זכר הפועל עם השם הדבוק בו יהיה ראשון או אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן והכתוב אסתר בת אביחיל ומרדכי היהודי והאכל היא והוא גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני : ובערה. אמר בערה ולא זכר האש לפי שהחמה ענין חמימות וטבע האש אשר באדם מוליד הכעס והחמה : (כא) כה אמר ה' צבאות . זכר העולות שהן כליל וזכר הזבחים שהם השלמים שמהם יאכלו הבעלים בשר ולא זכר חטאת ואשם כי לא היו מתודים מחטאתם ולא שבים ועוד כי במזיד היו חוטאים ואין על המזיד קרבן אלא היו מביאים עולות להראות עצמם שהם עובדים את ה' בנראה והשלמים היו מביאין לאכול בשר עם הראות במעשיהם עבודת האל ואמר מה לכם להביא זבחיכם ולהוסיף עוד עליהם עולות ותחשבו כי יהיו לרצון לי כמו שכתוב בהם ונרצה לו לכפר עליו וזה לא יהיה כי אם אין מעשיכם רצוין לפני עולות וזבחים ג"כ לא יהיו רצוין : ספו . ענין תוספת שני שרשים בענין אחד יסף וספה וכן ספות חטאת על חטאת לספות עוד ואפשר גם כן ספו משרש יסף בשקל שבו רדו וכל ווי הזה אינו למצוה רצונים אלא כאומר לחברו עשה מה שתעשה כי לא יועילך : (כב) כי לא דברתי. ביום הוציאי אותם מארץ מצרים. וי"מ כי היא המצוה הראשונה והוא מה שצוה אותם במרה שנאמר בו שם שם לו חק ומשפט והוא מה שאמרו רז"ל שבת ודינין במרה איפקוד ולא צוה על דבר עולה או זבח ויש לפרש גם כן כי עקר המצוה לא היתה על דברי עולה וזבח אלא שמעו בקולי

...לי לעם וזהו שתנאי נתן להם התורה ואין בכל עשרת הדברים שהם כלל התורה כלה זכר עולה וזבח ואף כשידבר על הקרבנות לא צוה להם שיקריבו קרבן אלא אדם כי יקריב מכם קרבן ...הם מדעתו יהיה כך וכך והתמידים שצוה בהם הוא לכבוד הבית והיו כאין לצבור אבל ליחידים לא צוה להקריב קרבן כמו שצוה ליחידים לעשות משפט ושאר המצות ולא צוה ליחיד ...קרבן אלא אם כן יחטא בשוגג וזה בפרשת האמורין להסיב התועה אל לבו לגוף התאוות הבהמיות לפי שתולדתם מחלב ודם ויהיה נזכר שלא יהיה שוגג במצוה כל שכן מזיד והתמידים ...היו לעבודה אמר שהוא כמו שכתב מורה צדק רבינו משה ז"ל להעתיק הדעות הזרות ובנין ההיכלות שהיו לשם עכו"ם רצה להעתיקם לעבודת האל ושימחה שם עכו"ם משם : (כג) כי אם

מצודת דוד

...ו ע"ש אפרים כי ירבעם שמלך בהם ראשונה היה מזרע אפרים : (טז) ואתה . ...ר ידבר שאל יתפלל בעדם : ואל תשא וכו' . כפל הדבר במ"ש : כי אינני . ...אני שומע אליך : (יז) האינך . וכי אין אתה רואה מה המה עושים וכו' : ...הבנים וכו' . ר"ל כ"א מהם מסייע לעבירה : לעשות כונים . לעשות מיני ...ם לבנים מנחה למלכת שמים ר"ל לכוכב גדול שבשמים והוא השמש וכאלו ...על כולם : והסך . ולהסך אז נסכים וכו' : למען הכעיסני . ר"ל יודעים הם ...תועלת בעבודתם אבל כל מעשיהם להכעיסני : (יט) האותי . ר"ל וכי ...הוא בעבורי כלומר וכי מעשיהם מזיקים לי הלא הכעס יזיק להם כי יהיה ...בושת ולכלימה : (כ) נתכת . תהיה נשפכת אל המקום הזה וחוזר ומפרש על האדם וכו' : ולא תכבה . ר"ל לא תפסק החמה עד תכלה הכל : (כא) עולותיכם ...ו' . העולות שאתם מביאים שהמה כולם כליל הוסיפו אותם על זבחי שלמיכם ואכלו הבשר ר"ל הואיל ואין העולות לרצון לפני למה תפסידו הבשר : (כב) כי לא ...וכו' . ביום שהוצאתים ממצרים לא דברתי עמהם אז על דבר עולה וזבח ואם היה עיקר ההוצאה בעבור הבאת הקרבנות כי בזה הכל תלוי אף בזולת שמוע ...ה' היה אם כן מהראוי לצוות עליה ביום שהוצאתים ממצרים : (כג) כי אם וכו' שמעו בקולי. רק הדבר הזה צויתים אז שמעו בקולי וכו' כמ"ש ועתה ...שמוע תשמעו בקולי וכו' (שמות יט) א"כ זה העיקר והבאת הקרבנות היא כאחד מכל המצות שאין נחת בהם בזולת שמוע בקול ה' : והייתי לכם לאלהים ·

מצודת ציון

(טז) ואל תשא. ענין הרמת קול : בעדם . בעבור' : רנה . הוא ענין ל' תפלה : תפגע . ענין בקשה וכן ופגעו לי (בראשית כג) : (יז) האינך . האין אתה וכן אינך יודע אי זה יכשר (קהלת יא) : ובחוצות . בשוקים : (יח) מלקטים . מל' לקיטה : מבערים . מדליקים : לשות . מל' לישה והוא גלגול העיסה : בצק . עיסה כמו מלוש בצק עד חמצתו (הושע ז) ואמר בצק ע"ש סופו וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מד) : כונים . מין מאכל ויתכן שנקרא כן על כי עשאום בכוונת הלב בתקון רב וכן עשינו לה כונים להעציבה (לקמן מד) : למלכת השמים . הוא השמש וכן מקטרים למלכת השמים (שם) : (כ) נתכת . ענין התכה והרקה כמו ותתך חמתי באפי (שם) : תכבה . מלשון כבוי : (כא) ספו . ל'

שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים
וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן
יִיטַב לָכֶם׃ כד וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ
אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת
לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים׃
כה לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח
אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם
הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ׃ כו וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי
וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־
עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃ כז וְדִבַּרְתָּ
אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא
יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא
יַעֲנוּכָה׃ כח וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי
אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו
וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה
וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃ כט גָּזִּי נִזְרֵךְ
וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי
מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ׃
ל כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי
נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת
אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃
לא וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא
בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־
בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא
עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ לב לָכֵן הִנֵּה יָמִים
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד
הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא

ט' פסוקים ולא ולא ולא · כ' ה מ"ל ול' · חסר ה' · כתבתי לך שלשים · ד' בסיפרא · ל"ס מ"ל · י"א · ד' · ג' ומ"ל · ל"ס מ"ל · ג'. ג' · ג' · ב' בסיפרא · ס' חסר וכו' עולה כותים · י"ד בטעם בסיפרא ד'

לכון לֶאֱלָהָא וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעַם וּתְהָכוּן בְּכָל אוֹרְחָא דַאֲפַקֵּיד יַתְכוֹן בְּדִיל דְּיֵיטַב לְכוֹן׃ כד וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵיהוֹן וַאֲזָלוּ בְּעֵצַתְהוֹן בְּהִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא וַאֲחָרוּ בְּפוּלְחָנִי קֳדָל וְלָא שַׁוִּיאוּ דַחֲלְתִי לְקָבֵיל אַפֵּיהוֹן׃ כה לְמִן יוֹמָא דִנְפַקוּ אֲבָהַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד יוֹמָא הָדֵין וּשְׁלָחִית לְוָתְכוֹן יַת כָּל עַבְדֵי נְבִיַּיָא יוֹם מַקְדִּים וּמְשַׁלַּח׃ כו וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵיהוֹן וְאַקְשִׁיאוּ יַת קְדָלְהוֹן אַבְאִישׁוּ מֵאֲבָהַתְהוֹן׃ כז וּתְמַלֵּיל עִמְּהוֹן יַת כָּל פִּתְגָמַיָא הָאִלֵּין וְלָא יְקַבְּלוּן מִנָּךְ וְתִתְנַבֵּי לְהוֹן וְלָא יְתִיבוּנָךְ׃ כח וְתֵימַר לְהוֹן דֵּין עַמָּא דִי לָא שְׁמַעוּ לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן וְלָא קַבִּילוּ אוּלְפַן פְּסָקַת הֵימָנוּתָא וְאִתְמְנַעַת מִפּוּמְהוֹן׃ כט תְּלִישִׁי עַל רַבְרְבַיִךְ דִּיגְלוֹן וְטוּרֵי עַל נִגְרִין אִלְיָא אֲרֵי רְחֵיק יְיָ וְרַטֵּישׁ יַת דָּרָא דַעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ׃ ל אֲרֵי עֲבַדוּ בְנֵי יְהוּדָה דְבִישׁ קֳדָמַי אֲמַר יְיָ שַׁוִּיאוּ שִׁקּוּצֵיהוֹן בְּבֵיתָא דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי לְסָאָבוּתֵיהּ׃ לא וּבְנוֹ בָמַת תּוֹפֶת דִּי בְחֵילַת בַּר הִנּוֹם לְאוֹקָדָא יַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתֵיהוֹן בְּנוּרָא דְּלָא פַקְדִית בְּאוֹרָיְתִי וְלָא רַעֲוָא קֳדָמַי׃ לב בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְלָא יִתְאֲמַר עוֹד תּוֹפֶת וְחֵילַת בַּר הִנּוֹם אֱלָהֵין

רדק

אם . מבואר הוא : (כד) ולא שמעו . במועצות . פירוש בעצה שלהם לא בעצתי כמו פירש בשרירות לבם הרע ושרירות פירוש הבטח לבם מענין ישר של אנשים לפי שלבם בוטח אליו וי"מ תוקף לבם מענין שריר וקים בדברי רז"ל וי"ת הרהור לבהון : ויהיו לאחור . ומה היה ענשם שהיו לאחור ולא לפנים כלומר שהיה מאחר במעשה ידיהם ולא ברכה וי"ת ואחורו לפולחני קדל וגו' כמשמעו : (כה) למן היום . כי בכל דור ודור היו בהם פושעים ורוב הדורות היו רובם פושעים ואף על פי שהייתי מזהירם תמיד על ידי הנביאים : יום . כלומר יום ויום : השכם ושלוח . בכל בקר ובקר כי רוב ההזהרה תהיה בבקר קודם שילך אדם למלאכתו ושלוח הייתי שולח בהשכמה הנביאים להזהירם : (כו) ולא הטו את אזנם הרעו מאבותם . בכל דור ודור רובם הרעו מאבותם כמו מנשה ואמון שהיו אחרונים הרבו אשמה מן הראשונים : (כז) ודברת . ולא ישמעו , ידעתי כי לא ישמעו אליך ואפי' לא יענוכה כשתקרא להם אע"פ כן הזהירם . יענוכה נכתב בו ה"א השמושא אחר כ"ף הנמצא וכן וחסידיך יברכוכה והדומין לו : (כח) ואמרת . מפיהם . אפילו מפיהם אבדה ונכרתה שלא יאמרו אמת בפיהם כל שכן בלבבם כי רוב בני אדם מדברים בפיהם מה שאין כן בלבבם להראות עצמן טובים ואינם הפך מי שנאמר עליו ודובר אמת בלבבו אבל אלה אפילו בפיהם אין אמת : (כט) גזי נזרך . גדול השער נקרא נזר לפי שהנזיר היה מגדל שערו וענין גזי נזרך כענין קרחי וגזי על בני תענוגיך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר גזי אותו והשליכי בעפר לאבל ואמר לשון נקבה על הכנסיה וי"ת תלישי על רברבך דיגלון : את דור עברתו . הדור הזה שהסך עליהם עברתו וחמתו וי"ת ית דרא די עברו על מימריה : (ל) כי שמו . שמו השקוצים' . אחז ומנשה שמו זה כמו שכתוב ובני יהודה עמהם : (לא) ובנו . אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי . לא היה רצוני בזה ולא צויתי להם שישרפו לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשרוף לפני לא צויתי להם שישרפו בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל אחר ואינם מרחמים עליהם לרוב אהבת' השקו"ם ויונתן תרג' דלא פקידית באורייתי ולא רעוא קדמי ורז"ל פירשו אשר לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שנאמר ויקח את בנו הבכור ויעלהו לעולה ודעתם שהעלהו לשמים : (לב) לכן וקברו בתופת מאין מקום . כי לא היה לפני זה מקום לקבורה

רשי

לי סגול'(שם יט): (כד) בשרי
לבם . במראה לבם ל' א
(במדבר כד) : (כה) יום ה
ושלוח . מידי יום ביום ה
ושלוח : (כט) גזי נזר
תלשי שערך כמו ויגז
(שם ט) ויגז את ראשו
א) ל"א נזרך כתרך ל'
וכן תרגם יונתן רברבי
חיברו מנחם : ויטוש . ויע
(לא) במות התופת . הוא
שהיה של נחשת ומסיקין
מתחתיו וידיו פשוטות ו
ונותנין את הילד על
והוא נכוה ונוהם והכו
היו מקישין בתופים שלא
האב קול הבן ויכמרו רח
תופת על שם התוף :
על שם נהמת הבן :
צויתי . במלות שיקריבו
לקרבן : ולא דברתי .
מן הנביאי' וכשדברתי לא
לשחוט את בנו לא שלח
לבי שישחוט אלא להודיע
וא ן

ט' פסוקים ולא ולא ולא וס
אם עודני חי . ויאמר אל
אשר . ולא ישיב אל לבו
ולא שמעו ולא אבו . וה
עליהם רעים . ולא שמעו ו
את אזנם . בן אדם הנ
ממך . ולא ימכרו ממנו
תזרע ולא תקצור : ולא
ד' בקריאת וסימ' והיה
יאמינו לך ולא ישמעו . ויט
ויאמר והן לא יאמינו לי
יחטא איש לאיש ופללו א
ודברת אלהם את כל
האלה : בנתיהם ה' חסר ו
נמסר בסדר ראה : לכן י"ר
בספרא וסי' כל אכליך
הנני פקד על שמעית . ה
וחמתי נתכת . ולא יאמ
התפת . על הנביאים . אם
ואשיבך לפני . ולא יקרא
הזה עוד . אל יהויקים
הנביאים הנני . על יהוי
קרינא . ושלחתי לו צעים
עצת ה' . וחברו . ופקו

תולדות אהרן אגדס סא:
זוכר ויקר:
נזרך . יומא פס פוטס מס

מצודת ציון

ל' הוספה : על דברי . על ענין וכן על דבר כזבי (במדבר כה) : (כד) במועצות . מל' עצה : בשרירות . ענין הבטחה וראי' כמו אשר שוררו אנשים (איוב לו) : לפנים . להלן מול פנים : (כו) ויקשו . מל' קשה : ערפם . הוא מול הפנים : (כז) יענוכה . מל' עניה ותשובה : (כח) לקחו . ענין למוד : ונכרתה . ר"ל נפסקה : (כט) גזי . ענין תליש' כמו קרחי וגוזי (מיכה א) : נזרך . גדול השער יקרא נזר כמו נזר אלהיו על ראשו (במדבר ו) : ושאי . ענין הרמה : שפים . כן נקראו מקומות הגבוהות : ויטוש . ענין עזיבה כמו ויטוש משכן שלו (תהלים עח) : עברתו . מל' עברה וזעם : (ל) שקוציהם . מל' שקץ ותועבה : (לא) במות . מל'

מצודת דוד

ר"ל אני בעצמי אשפיע לכם טובה בזולת אמצעי : למען ייטב לכם . ר"ל לא לי תועלת מזה רק למען ייטב לכם : (כד) ולא שמעו . אף יוצאי מצרים לא וכו' : במועצות . בעצתם מה שהראה להם לבם הרע ר"ל מה שחמדו ונפלו ויהיו לאחור . הלכו לאחור ולא לפנים ר"ל בכל יום היו פוחתים והולכים ה' ולא היו מוסיפים והולכים : (כה) למן היום וכו' . מאז ועד הנה שמה והולכים : יום השכם ושלוח . בכל יום אני משכים ומשלח : (כו) ולא שמעו אנשי הדור הזה : ויקשו את ערפם . הוא ענין מליצי כאלו נתקשה ערפם שא"א להם להחזיר הפנים מול המקום ואחז במשל מבן אדם לחבירו שאינו רוצה להחזיר הפנים מול חבירו לשמוע דבריו : הרעו . עשו רעות עוד יותר מאבותם (כז) ודברת . אמר ה' לירמיהו כאשר תדבר אליהם את כל הדברים האלה ידעתי אשר לא ישמעו אליך ויכרתו להם ואם תקרא אליהם ידעתי אשר לא יע (כח) ואמרת אליהם . אז תאמר אליהם זה הגוי וכו' ר"ל אין אלה מבני ישראל אשר שמעו דבר ה' בסיני אלא כאלו אשר לא שמעו בקול ה' וכאלו לא למדו מוסר : אבדה האמונה . אמונת האל אבדה מלבותם וגם נכרתה מפיהם ולא יזכרו בה : (כט) גזי נזרך . לכן תלום שער ראשך והשלך אותם והוא דרך צער ו שאי . הרימי קול קינה על מקומות הגבוהות להיות נשמע למרחוק : ויטוש . עזב את הדור אשר שפך עליו עברתו : (ל) שמו שקוציהם . עכו"ם המתועב שמו בבה"מ לטמא (לא) במות התופת . במות של התופת אשר עמד בגיא בן הנום לשרוף על הבמות את בניהם וכו' (ולפי שהיו מקישין בתופים לבל ישמע שאג בניהם הבן כערך ויכמרו רחמיו קראו בית הבמות תופת ע"ש התופים ולהגיא קראו בן הנום ע"ש נהמת הבן) : אשר לא צויתי . אפילו לפני לא צויתי להקריב בניהם ו ולא עלתה על לבי . לאמור דבר כזאת : (לב) ולא יאמר עוד . אז לא יקרא עוד בית הבמות בשם תופת והגיא בן הנום כי אם יקרא גיא

רש"י

רס: (לג) והיתה. אותה שלא יוכלו לקבור מאין מקום או שילאו סקוברים מרוב סרוגים: (לד) והשבתי. לחרבה תהיה הארץ. ובמקום קול שמחה יהיה קול יללה קול בכי ונעקה:
נעת ההיא. ויוציאו כתיב וקרי יוציאו והענין קרוב כי הירוש ויצאו שיוציאו לא שיצאו מעצמם וזה הענין לא ספר הכתוב בחרבן ירושלם בספר מלכים שהוציאו הכשדים עצמות המלכי׳
ים והכהנים והנביאים מיושבי ירושלם מקבריהם אלא הנבואה שנבאה עליהם שיהיה כך והיה כך ואע"פ שלא ספר הכתוב וזה יהיה הפוגע להם אחר מיתתם כמו שנאמר: (ב) אשר
ם ואת אשר עבדום וכן אמר על יהויקים כשהנבואה עליו עונשו לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה וכן אמר בפושעי ישראל יהיו
כים בחוצות ירושלם ורז"ל אמרו בעון חיים מהים מתים נתעטים וסמכו זה בפסוק והיתה יד ה׳ בכם ובאבותיכם זה תמוטי שכבי והביאו גם זה הפסוק לא יאספו ולא יקברו והקשו אליו

ואין מחריד. את העופות
הפגרים: (ב) ושטחום
ש. והכשדים ישכנו לבור
המיר בקברי השרים שהיו
כסלטין: לדומן. לזבל:
ונבחר מות מחיים. אע"פ
רואים את המתים נתונין
ן צרת החיים גדולה
ה ויבחרו את המות:
היפלו ולא יקומו. הטוב
שיפילו את עצמם לנפילה
להם תקומה: אם ישוב
ישוב. לכשירצו לשוב
תם לא ישוב הקב"ה
רתו. ד"א אף אם ישובו
וכה לא תתקיים בידם כי
ו לשוב לרשעתם וכן ת"י
למיתב גלי קדמי דלא
ן: (ה) משובה נצחת.
ת עולם כמו נצח:
קו. אחזו: בתרמית.
ה: (ו) לא כן. לא כדין
כן בנות צלפחד (במדבר
כז)

ה: ואת עצמות ז׳ בקריאה
את עצמות יוסף אשר העלו
רים. וילך דוד ויקח תניינא
ק. ושל אחריו ויעל משם את
ת שאול תניינא דפסוק.
ו את עצמות מלכי יהודה ד׳
ק: ולא ישוב ו׳ וסי׳ בלשון
תורא אשתבע ונפל אריה
וגחיך. ופי׳ שורך טבוח
ך. ב׳ נשבעתי יצא מפי.
ולא יקומו. ליש גבור
ה. ויזכור כי בשר המה.

ות אהרן את עצמות. סנהד׳
. נו: לא יאספו.
סג: מדוע שובבה. סנהדרין
קח.:

הַהֲרֵגָ֑ה וְקָבְר֥וּ בְתֹ֖פֶת מֵאֵ֥ין מָקֽוֹם׃
לג וְהָיְתָ֞ה נִבְלַ֨ת הָעָ֤ם הַזֶּה֙ לְמַאֲכָ֔ל
לְע֥וֹף הַשָּׁמַ֖יִם וּלְבֶהֱמַ֣ת הָאָ֑רֶץ וְאֵ֖ין
מַחֲרִֽיד׃ לד וְהִשְׁבַּתִּ֣י ׀ מֵעָרֵ֣י יְהוּדָ֗ה
וּמֵחֻצוֹת֙ יְר֣וּשָׁלִַ֔ם ק֤וֹל שָׂשׂוֹן֙ וְק֣וֹל
שִׂמְחָ֔ה ק֥וֹל חָתָ֖ן וְק֣וֹל כַּלָּ֑ה כִּ֥י
לְחָרְבָּ֖ה תִּהְיֶ֥ה הָאָֽרֶץ׃
ח א בָּעֵ֣ת הַהִ֣יא נְאֻם־יְהֹוָ֡ה
ויוציאו אֶת־עַצְמ֣וֹת מַלְכֵֽי־יְהוּדָ֣ה
וְאֶת־עַצְמ֣וֹת שָׂ֠רָיו וְאֶת־עַצְמ֨וֹת
הַכֹּהֲנִ֜ים וְאֵ֣ת ׀ עַצְמ֣וֹת הַנְּבִיאִ֗ים
וְאֵ֛ת עַצְמ֥וֹת יוֹשְׁבֵֽי־יְרוּשָׁלִָ֖ם
מִקִּבְרֵיהֶֽם׃ ב וּשְׁטָחוּם֩ לַשֶּׁ֨מֶשׁ
וְלַיָּרֵ֜חַ וּלְכֹ֣ל ׀ צְבָ֣א הַשָּׁמַ֗יִם אֲשֶׁ֨ר
אֲהֵב֜וּם וַאֲשֶׁ֧ר עֲבָד֗וּם וַאֲשֶׁ֨ר הָלְכ֤וּ
אַחֲרֵיהֶם֙ וַאֲשֶׁ֣ר דְּרָשׁ֔וּם וַאֲשֶׁ֥ר
הִֽשְׁתַּחֲו֖וּ לָהֶ֑ם לֹ֤א יֵאָֽסְפוּ֙ וְלֹ֣א יִקָּבֵ֔רוּ
לְדֹ֛מֶן עַל־פְּנֵ֥י הָאֲדָמָ֖ה יִהְיֽוּ׃ ג וְנִבְחַ֥ר
מָ֙וֶת֙ מֵֽחַיִּ֔ים לְכֹ֗ל הַשְּׁאֵרִית֙ הַנִּשְׁאָרִ֔ים
מִן־הַמִּשְׁפָּחָ֥ה הָרָעָ֖ה הַזֹּ֑את בְּכָל־
הַמְּקֹמ֤וֹת הַנִּשְׁאָרִים֙ אֲשֶׁ֣ר הִדַּחְתִּ֣ים
שָׁ֔ם נְאֻ֖ם יְהֹוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ ד וְאָמַרְתָּ֣
אֲלֵיהֶ֗ם כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהֹוָ֔ה הֲיִפְּל֖וּ וְלֹ֣א
יָק֑וּמוּ אִם־יָשׁ֖וּב וְלֹ֥א יָשֽׁוּב׃ ה מַדּ֨וּעַ
שֽׁוֹבְבָ֜ה הָעָ֥ם הַזֶּ֛ה יְרוּשָׁלִַ֖ם מְשֻׁבָ֣ה נִצַּ֑חַת הֶחֱזִ֙יקוּ֙
בַּתַּרְמִ֔ית מֵאֲנ֖וּ לָשֽׁוּב׃ ו הִקְשַׁ֤בְתִּי וָֽאֶשְׁמָע֙ לוֹא־כֵ֣ן יְדַבֵּ֔רוּ

י"ג. יוציאו ק׳. ז׳ ד׳ מנסון בפסוק. ח׳ מ"ל בסיפרא. ח׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳ דסמיכי. כ"ו. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳ ל"ס. מ"ל. י"ס

חֵילַת קְטִילַיָא וְיִקְבְּרוּן בְּתוֹפֶת
מִבְּלִי אֲתַר׃ לג וּתְהֵי נְבֵילְתָא
דְעַמָא הָדֵין מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל
לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְבְעִירָא
דְאַרְעָא וְלֵית דְמָנִיד׃ לד וְאֲבַטֵיל
מִקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּמִשׁוּקֵי
יְרוּשְׁלֵם קָל בִּיעַ וְקָל חֶדְוָא קָל
חַתְנִין וְקָל כַּלָן אֲרֵי לְחוּרְבָּא
תְּהֵי אַרְעָא׃ א בְּעִדָנָא הַהִיא
אֲמַר יְיָ יַפְקוּן יַת גַרְמֵי מַלְכַיָא
דְבֵית יְהוּדָה וְיַת גַרְמֵי
רַבְרְבֵיהוֹן וְיַת גַרְמֵי כַהֲנַיָא
וְיַת גַרְמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא וְיַת
גַרְמֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם מִקִבְרֵיהוֹן׃
ב וְיִשְׁטְחוּנוּן לָקֳבֵיל שִׁמְשָׁא
וְסִיהֲרָא וּלְכָל חֵילֵי שְׁמַיָא
דְרַחֲמוּנוּן וּדְפַלְחוּנוּן וּדְטָעוּ
בָּתְרֵיהוֹן וּדְתַבְעוּנוּן וְדִסְגִידוּ
לְהוֹן לָא יִתְכַּנְשׁוּן וְלָא
יִתְקַבְּרוּן לְזִבַל מִבַדַר עַל אַפֵּי
אַרְעָא יְהוֹן׃ ג וְיִתְרְעוּן בְּמוֹתָא
מִדְבְחַיָא לְכָל שְׁאָרָא
דִישְׁתַּאֲרוּן מִן זַרְעִיתָא בִישְׁתָּא
הָדָא בְּכָל אַתְרַיָא דִישְׁתָּאֲרוּן
דְאַגְלֵיתִינוּן לְתַמָן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת׃ ד וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ הֲיִפְּלוּן וְלָא יְקוּמוּן
אִם לְמֵיתַב גְלֵי קֳדָמַי דְלָא
יְתוּבוּן׃ ה מָה דֵין מִתְחַסְנִין
לְמֵיתַב לְפוּלְחָנִי עַמָא הָדֵין
יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם תָּבוּ לְמִרַד מִן
אוֹרַיְתָא וְלָא צָבָן לְמֵיתַב
אִתְקִיפוּ בִּנְכְלִין מְסָרְבִין
לְמֵיתַב׃ ו אֲצֵיתִית וּגְלֵי קֳדָמַי לָא כִדְכַשַׁר מְמַלְלִין

רד"ק

הפסוק שלא אחריו ונבחר מות מחיי׳
כלומר למה היה נבחר מות מחיים
אם המתים נתעטים ואם היה עונש
המתים היה להם כפרה וזה ונבחר
מות אלא אם הוא עונש החיים וכעון
החיים מהים נתעטים למה אמר
ונבחר מות מחיים ופירש נבחר מות
לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו
ויפלו בגיהנם: לדומן. לזבל יהיו
כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה
כי לא יקברו ולרוב עמידתם על פני
האדמה ירקבו וישובו עפר וזבל ונבחר
המתים יהיה ענשם מה שאמר שיהיו
נתעטים מקבריהם והחיים והם
השארי׳ הנשארים שלא יהרגו ויגלו
יבחרו בגלותם מות מחיים כי יהיו
ביד גוי נבל עבדים לעם אכזרים שלא
ירחמו עליהם וטוב מותם מחייהם:
(ג) בכל המקומות הנשארים. בכל
מקום שיהיו הנשארים כמו הפוך
הנשארי׳ בכל המקומות אשר הדחתים
שם כמו ותשם בפוך עיניך וכל הארץ
באו מצרימה לשבר אל יוסף באו
מצרימה אל יוסף לשבר לי יזעקו
אלהי ידעניך ישראל לי יזעקו ישראל
אלהי ידענוך והדומים להם שכתבנו
בספר מכלל בחלק הדקדוק:
(ד) ואמרת. היפלו ולא יקומון
טעמו דבק עם הפסוק שלא אחריו
מדוע שובבה כלומר למה זה החזיקו
כל כך במעשיהם הרעים ומאנו לשוב
וכי נפלו בעונש מעשיהם שלא קמו
אחר כן כלומר כמה פעמי׳ נפלו
בעונש מעשיהם ואחר כן בשובם קמו
וכי הבורים הם שאם ישובו הם
למוטב לא ישוב האל מחרון אפו
עליהם הרי כמה פעם עד עתה
שנפלו ולא קמו אחר כן או אם
ישוב ישראל ממעשיו הרעים ולא ישוב
האל מחרון אפו זה לא היה אם כן
מדוע שובבה וי"ת היפלון ולא יקומון
וגומר כבעמוד: (ה) מדוע שובבה.
בא הנה עם לשון נקבה כי רצונו על
הכנסת כמו שפירשנו וכן וחטאת עמך
העם אשר בקרבה יושבת לבטח שובבה
ענין מרד וכן בנים שובבים משיבה
ישראל: העם הזה ירושלם. חסר
הנסמך העם הזה עם ירושלם וכמוהו
רבים כמו שפירשנו בחלק הדקדוק
מספר מכלל: משובה נצחת, השת
בהשנה ופירוש עולמים מן נצח
משובה של משובת ישראל אמר:
החזיקו בתרמית מאנו לשוב. ידמה
כי לעולם ירצו להחזיק גם בתרמית
כמו מרמה: (ו) הקשבתי. מאמר
הנביא כשאני הולך ביניהם אני מקשיב
ומאזין להם אם אחד מדבר טוב ואם
לא

מצודת דוד

י הרגה כי שמה יפלו הרוגים רבים: וקברו. ההרוגים יקברו בתופת הרבה
עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד: (לג) והיתה נבלת העם. הנשארים
לא יקברו יהיה למאכל לעוף השמים וכו׳: ואין מחריד. לא יהיה מי להחרידם
מן הנבלות: (לד) והשבתי וכו׳. ר"ל לא ישמעו עוד שמה קול ששון וכו׳ כי
ה תהיה ולא ישאר בה איש: ח (א) יוציאו. האויבים הבאים יוציאום
יהם לבזותם: הכהנים. כהני הבעל: הנביאים. נביאי השקר: יושבי ירושלים.
עם: (ב) ושטחום. ויפרשו אותם אל מול השמש וכו׳ לבזותם: אשר
. לקבלם לאלהות: ואשר וכו׳. כפל הדבר במ"ש להתמדת הדבר: לא יאספו. לא יכניסים אל הקבר: ולא יקברו. כפל הדבר במ"ש: לדומן. יהיו
ם ע"פ האדמה דומה לדומן: (ג) ונבחר מות מחיים. הנשארים מן המיתה ההולכים בגולה יהיו בצרה גדולה עד שיבחרו המיתה: המשפחה הרעה. אשר
לבעל: בכל המקומות הנשארים. הוא הפוך כמו הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם בגולה: (ד) היפלו. וכי בעונם יפלו ולא יוכלו לקום ר"ל וכי
תשובה מועלת לתקומה מנפילתם: אם ישוב. וכי אם מי מהם ישוב בתשובה האם לא ישוב ה׳ מחרון אפו בתמיה (דרך המקרא כשאומר שני המיטות זה"
ברשובה ה"א התימה ובמציים עלת אם וכן המאום מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך) (לקמן יד): (ה) מדוע. למה מרדה בפעם הזה מרידה מי
עולם: העם הזה ירושלים. חסר הנסמך העם הזה עם ירושלים ורבים כמוהו: החזיקו. אוחזים בתרמה וממאנים לשוב כאלו אין תשובה מועלת: (ו) ר

מצודת ציון

מל׳ בוקע: בגיא. בעמק: (לג) נבלת. כן נקרא גוף ההרוג: מחריד. מל׳ חרדה ופחד:
(לד) והשבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): לחרבה. מל׳ חורבן: (ב) ושטחום.
ענין פרישה כמו משטח חרמים (יחזקאל כו): צבא השמים. הם העכו"ם: יאספו. ענין
הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): לדומן. לזבל כמו כדומן על פני השדה
(לקמן ט): (ג) הדחתים. מלשון דחיה: (ה) שובבה. משובה. ענין מרד והליכה בדרכי
הלב: נצחת. מלשון נצח ולעולם: החזיקו. ענין אחיזה: בתרמית. ענין מרמה וכן שקר
תרמיתם (תהלים קיט): מאנו. מל׳ מיאון: (ו) הקשבתי. ענין האזנה: נחם. ענין חרטה
וחסוף

לא: כן. טוב וכשר כמו כן בנות צלפחד דוברות: אין איש נחם. נפעל עומד כי הוא קמוץ גם מלת אין מורה עליו: כלה שב במרוצתם. וכתוב במרוצתם לשון רבות והכתוב דרך וקרי דרך פרט כלה הולכי' ושבים במרוצתם לעשות כסוס שוטף במלחמה ולרוב המרוצה אמר שוטף שהוא כמו נחל שוטף במרוצתו במלחמה יונתן תירגם דהשכתי מאגר האל יתברך אניתי קדמי: (ז) גם חסידה. אפילו העופות שאין להם שכל בכח הדמיון שיש להם יש להם ידיעה להתרחק מן הנזק ולהתקרב אל הטוב ושומרים מנהגם ומה שגדלו עליו ועמי שיש להם שכל לא ידעו משפט ה' שהיה להם לדעת מן השכל גם לשמרו לפי מה שהנהיגו אותם מורי התורה ומה שנחלו בו מן אבותם דור אחר דור ואמר להם ירמיהו זה כדרך שאמר ישעיהו ידע שור קונהו וח[מור] אבוס בעליו ועוד זכר חסידה וזכר בשמים לפי שהיא מקננת בישוב במגדלים הגבוהים ומדבר בעלים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים שהוא גובה האויר כמו גדולות ובצורות בשמים דרך נשר בשמים והחסידה מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקיץ והחום במקום אחר וזהו מועדיה שאמר ולא תשנה מנהגה, ועמי משנים משפט ה' שידעוהו בשכל אם ירצו וגדלו עליו אבותיהם והם ואינם רוצים להחזיק בו: ותור וסיס ועגור. גם כן שמרו את עת באנה במקום אחד בזמן ידוע ובזמן אחר במקום ידוע הכל לפי השתנות התקופות והזמנים ושומרות חקן ומנהגן ולא ישנוהו ולא כן עמי. חסידה פירשו רז"ל זו דיה לבנה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה כלומר במזונות שמחלקת להם וי"מ שהיא שקורין לה ציגוניא: ותור. ידוע: וסוס כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד וכן נמצא כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו כסיס עגור כן אצפצף ות"י וכורכיא ובדברי רבותינו ז"ל הם ריש לקיש אות כי כרוכיא ופי' רש"י ז"ל גרוא"ה בלע"ז: ועגור. תרגם יונתן והנוניתא ובדברי רבותינו ז"ל אימה סנונית על הגשר ופי' רבינו האי קטא"ף בערבי והוא הדרור שקורין בלע"ז רונדונ"א וי"מ הוא הציף המצפצף מלות מעטות כלשון בני אדם כשמלמדין אותו גיי"ע בלע"ז: (ח) איכה תאמרו חכמים אנחנו. בחכמות החיצונות ועוד תורת ה' אתנו כלומר אצלנו היא כתובה: אכן לשקר עשה עט. אם תורת ה' אתכם מה תועיל אם לא תקיימו אותה מי שעשה הקולמוס לכתוב אותה לכם עשה אותו וכן שקר סופרים הסופרים כתבו אותה לכם כי אחרי שאין אתם מקיימין אותה הרי היא כאילו היא כתובה לשקר לכם כמו אך לשקר שמרתי: (ט) הובישו. כי שקר עטו כשיראו שלא תועיל להם חכמתם אז בכח יהיה להם בשת פנים ויראו כי אם שהעסקו בתורה וקיימו אותה היתה מועילה להם להצילם מהרעות הבאות עליהם ואחר שבדבר ה' מאסו ולא רצו ללמוד התורה ולעשותה מה חכמה להם לא תועיל החכמה מבלי התורה וחכמה סמוך למלת מה כלומר מה מועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התורה: (י) לכן אתן. ליורשים. כלומר למי שיחזיקו בהם בגלות כאילו הם יורשים: כי מקטון ועד גדול. כל זה הענין הוא כתוב למעלה עם שאר הפסוקים הבאים אחר זה במלות שונות כי כל הכופל ענין ישנה במלות למעלה מקטנם ועד גדולם והנה מקטון ועד גדול למעלה כלו בוי"ו והנה כלה בה"א ואחד הוא: (יא) וירפו למעלה וירפאו באל"ף נעם והנה וירפו בבע"י כה"א והענין אחד ענין רפואה למעלה א[...] עמי והנה את שבר בת עמי: (יב) הובישו. פירשנוהו למעלה כי פירושו ב' פנים, למעלה גם הכלים והנה הכלם מבנין נפעל ומפורש הוא והכלים שהוא מבנין הפעיל הפירש למעלה ע[...] הפסוקי' ולמעלה בעת פקדתים פירשנו פקדתי אותם והנה בעת פקדת' הם והענין אחד: (יג) אסוף אסיפם נאם ה'. שניהם לשון כליון אסף מקור מן והספת נפשך ונפש ביתך אכ[...] יחדו

אֵין אִישׁ נִחָם עַל־רָעָתוֹ לֵאמֹר מֶה
עָשִׂיתִי כֻּלֹּה שָׁב בִּמְרֻצוֹתָם כְּסוּס
שׁוֹטֵף בַּמִּלְחָמָה׃ ז גַּם־חֲסִידָה
בַשָּׁמַיִם יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ וְתֹר וְסִיס
וְעָגוּר שָׁמְרוּ אֶת־עֵת בֹּאָנָה וְעַמִּי
לֹא יָדְעוּ אֵת מִשְׁפַּט יְהוָה׃ ח אֵיכָה
תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְהוָה
אִתָּנוּ אָכֵן הִנֵּה לַשֶּׁקֶר עָשָׂה עֵט
שֶׁקֶר סֹפְרִים׃ ט הֹבִשׁוּ חֲכָמִים
חַתּוּ וַיִּלָּכֵדוּ הִנֵּה בִדְבַר־יְהוָה מָאָסוּ
וְחָכְמַת מֶה לָהֶם׃ י לָכֵן אֶתֵּן אֶת־
נְשֵׁיהֶם לַאֲחֵרִים שְׂדוֹתֵיהֶם לְיוֹרְשִׁים
כִּי מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל כֻּלֹּה בֹּצֵעַ בָּצַע
מִנָּבִיא וְעַד־כֹּהֵן כֻּלֹּה עֹשֶׂה שָּׁקֶר׃
יא וַיְרַפּוּ אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־
נְקַלָּה לֵאמֹר שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם וְאֵין
שָׁלוֹם׃ יב הֹבִשׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ
גַּם־בּוֹשׁ לֹא־יֵבֹשׁוּ וְהִכָּלֵם לֹא יָדָעוּ
לָכֵן יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם
יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה׃ יג אָסֹף אֲסִיפֵם
נְאֻם־יְהוָה אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין
תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וָאֶתֵּן

במרוצתם ק' · כ' ומ"ל. ל' וסים ק' · ג' ב' מ"ל וחד חסר · י"ו · ב' חסר · י"א · כ' חסר דחסר · ל' · כ"ד · ג' חד מ"ל וחד חסר. ל' ומ"ל · ל' · ס'. ס' · ב' חסר דחסר · ל' · כ ס"פ · ג' וחסר. ל' · ו' פסוקים אין ואין מלעות פסיק

לֵית גְּבַר דִּמְתִיב מִן בִּישְׁתֵיהּ
לְמֵימַר מָה עֲבָדֵית כּוּלְהוֹן
מַסְגַּן בִּרְעוּת נַפְשֵׁיכוֹן
כְּסוּסְיָא דְגָזַר בִּקְרָבָא׃ ז אַף
חֲוָרִיתָא בִשְׁמַיָּא יָדְעָא זִמְנָהָא
וְשַׁפְנִינָא וְכוּרְכְיָא וּסְנוּנִיתָא
נַטְרִין יַת עִדָּן מֵיעַלְהוֹן וְעַמִּי
לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמֶעְבַּד יַת
קְיָמָא דַיְיָ׃ ח אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן
חַכִּימִין אֲנַחְנָא וְעַל אוֹרָיְתָא
דַיְיָ אֲנַחְנָא רְחִיצִין בְּכֵן הָא
לְשִׁקְרָא עֲבֵיד סְפַר קוּלְמַס
דְּשַׁקַּר לְזַיָּפָא׃ ט בְּהִיתוּ
חַכִּימַיָּא אִתְּבַרוּ וְאִתְאֲחִידוּ
הָא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ קָצוּ וְחוּלַק
בְּחוּכְמְתָא לֵית לְהוֹן׃ י בְּכֵן אֶתֵּן
יַת נְשֵׁיהוֹן לְאוּחְרָנִין חַקְלָתְהוֹן
לִירוּתִין אֲרֵי מִן זְעֵירָא וְעַד
רַבָּא כּוּלְהוֹן אַנְסֵי מָמוֹן מִסָּפַר
וְעַד כָּהֵן כּוּלְהוֹן עָבְדֵי שְׁקַר׃
יא וְאַסִּיאוּ יַת תְּבַר כְּנִשְׁתָּא
דְעַמִּי בְּמִלֵּי שִׁקְרֵיהוֹן לְמֵימַר
שְׁלָמָא שְׁלָמָא וְלֵית שְׁלָם׃
יב עֲלֵיהוֹן לְמִבְהַת אֲרֵי
תוֹעֵבָה עֲבָדוּ אַף מִבְהַת לֵית
אִינוּן בָּהֲתִין וְאִתְכְּנָעוּ לֵית
אִינוּן יָדְעִין בְּכֵן יִתְרְמוֹן
קְטִילִין בְּעִדָּן דְּאַסְעַר עֲלֵיהוֹן
חוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אֲמַר יְיָ׃
יג שֵׁיצָאָה אֲשֵׁיצִינוּן אֲמַר יְיָ יְסוּפוּן כְּמֵיסַף עִנְבִין מִגֻּפְנָא וּכְנִבְלָא מִתְּאֵינָא וּכְטַרְף מֵאִילַן

(ו): כלה שב במרוצ[תם] בדרך הראשון חוטאים ומו[...] וחוטאים. מרוצתם קו[...] בלעז: שוטף. אישפידי"ז ב[...] (ז) חסידה. ציגוניא"ה בל[עז] מועדיה. עת עברה אל[...] הים מפני הכ"ה ועת שו[...] שמרו. המתינו: ותור ו[...] ועגור. והפניגא וכו[...] והנוניתא. כורכיא גר[...] בלעז הנונית ארונדלא"י ב[...] (ח) אכן הנה לשקר. [...] חכמתכם לשקר בכה לרפ[...] על נקלה: עשה עט ה[...] סופרים. נביאכם: (ט) הו[בישו] חכמים. כמותכם ומה ה[...] הנה בדברי ה' מאסו ו[...] מה להם: (יא) וירפו [...] וירפאו: (יב) הובישו. [...] וכלימה תבוא להם: גם ב[...] יבושו. אינם מתב[...] במעשיהם הרעים לתת [...] לשוב: (יג) אסוף אס[יפם] ל' כליה כמו אסוף אס[...] מעל פני האדמה (צפניה א) אין ענבים בגפן. לא [...] דבר: והעלה נבל. ל' [...] פלויטו"א בלעז כמו וכבי[...] מתאנה. (ישעיה לד) [...] נובלת עליה (שם א): [...] להם

ישחק לפחד ולא יחת: ב"ר ה' דסמיכי בקריאה וו[...] להראה בשילה. ואיש אח[...] הנביאים אמר אל רעהו, וה[...] חכמים חתו. גם ביהודה הי[...] בדבר ה' שמים נעשו: ומ[...] איש אלהים בא מיהודה ע[...] הדבר הזה לא שב ירבעם [...] במ"א וישמע הנביא אשר ה[...] ואין שלום ה' וסי' וירפאו א[...] עמי. וחברו וירפו את שב[ר] עמי. קול חרדה שמענו [...] ישראל. יען וביען: א[...] וחסר וסי' אסף אסיפם נא[...]

תולדות אהרן גם חסידה. עקרים מ"ג פ"ז: אסף. מגלה לא:

מצודת ציון

והסוף מהשכב כמו פן ינחם העם (שמות יג): במרוצתם. ענין רדיפה ומהירת ההליכה: שוטף. ענין רדיפה ואמר בלשון שאלה מרדיפת המים: (ז) חסידה. שם עוף הוא: מועדיה. ענין זמן כמו למועד אשוב אליך (בראשית יח): ותור. שם עוף ידוע: וסיס ועגור. גם הם שמות עופות וכן כסוס עגור (ישעיה לח): שמרו. ענין המתנה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז): (ח) איכה. כמו איך: לשקר. על חנם: עט. קולמוס כמו עט סופר מהיר (תהלים מה): (ט) הובישו. מל' בושה: חתו. ענין שבר ופחד: (י) בוצע בצע. גוזל הון: (יא) וירפו. מל' רפואה: בת עמי. עדת עמי: על, הוא כמו עם: נקלה. מלשון קלון ובזיון: (יב) תועבה. דבר איסור וגנאי: והכלם. מלשון כלימה: פקודתם. ענין זכרון: (יג) אסף אסיפם. ענין כליה כמו אסף אדם ובהמה (צפניה א): נבל. ענין כמישה כמו ועלהו לא

מצודת דוד

אני מקשיב ושומע אשר לא ידברו כן לומר שמתאנחים לטוב בעבור כי אני[...] שאין תשובה מועלת אבל גם אין איש מהם מתחרט על הרעה שעשה לאמר מ[ה] עשיתי הלא פגמתי בנפשי: כלה שב. ר"ל לא די שאין מי מתחרט אלא [ש]ה[ם] כולם כאיש אחד שב לרוץ במרוצתם הרע מאז כמו שהיו רודפים מאז אחר [...] כן הם רודפים גם עתה: כסוס. כמו הסוס הרודף במלחמה כנחל שוטף ו[...] הוא בנפשו כן הם רודפים אחר הרעות עם כי מאבדים נפשם בזה: (ז [גם] חסידה בשמים. אפי' עוף החסידה ששמה באויר השמים אשר אינה ברשות[...] הלא תדע זמניה מתי תלך ומתי תשוב כי דרכה לעוף בזמן הקור לארצות [...] בזמן הקיץ תשוב לארצות הקרים: שמרו. גם המה בלכתם לארצות החמים ממתינים את עת בואם ולא יקדימו ולא יאחרו: ועמי וכו'. ר"ל השוטות הטה [...] דרך מנהג העולם ועמי לא ידעו משפט והנהגת המקום ב"ה שמשלם לאיש כמפעלו: (ח) ותורת וכו'. ר"ל יודעים אנו את התורה: אכן. באמת הנה לחנם עשה [...] את הקולמוס לכתוב ספר התורה ולחנם היו הסופרים שכתבו את התורה הואיל ואינכם מקיימים אותה: (ט) הובישו חכמים. הם המחזיקים עצמם לחכמים הלא יבושו [...] יחתו וילכדו ברעה ולא יצילו נפשם בחכמתם: וחכמת מה להם. ר"ל מה היא החכמה שבידם הלא בחכמת התורה מאסו ואף לא יוכלו להציל נפשם בחכמ[...] במה יתפארו: (י) לאחרים. לעם אחר: ליורשים. כל מי שירצו לרשת: כולה בוצע בצע. כולם גוזלים הון: מנביא. נביא השקר: כהן. כהן הבעל: (יא) וירפ[ו] [...] מרפאים את שבר בת עמי ורעתם העתידה לבוא ר"ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה: על נקלה. עם אמירה נקלה ומבוזה לאמר שלום תהיה ולנחת[...] הרעה וזה המה מרפאים השבר אבל לא יהיה שלום ובמה מבטחים: (יב) הובישו. ר"ל עכ"פ היה להם להנביאים והכהנים לבוש

להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ועברו עליהם:
(יד) ונדמה שם. ונדום שם. נשב שם דומים ואבלים: מי ראש. כם דלוות
ביש כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס שבשיניו: (טז) נחרת סוסיו.
צטיסות נחיריו: מדן נשמע. על דפלחו לעגלא דבדן: מצהלות אביריו.
צהלות שמחק סוסיו ומלינו
מקים אחר סוסים נקראים
אבירים מדהרות דהרות אביריו
(שופטים ה) ל' סום דוהר
(נחום ג) וי"ת מקל פסיעות
גברוהי: (יז) נחשים לפעונים.
סוף שבעים שנה נעשה לפע
אוטם אזנו שלא ישמע לקול
דבר כמלחשו שנאמר כמו פתן
חרש יאטם אזנו (תהלים נח)
זה שנאמר אשר אין להם
לחש: (יח) מבלגיתי עלי יגון.
מו שבלגתי ושם דבר הוא
ישאיטינמ"ץ בלעז כלומר אם
אמרתי אבליגה ואתאפק עלי
יגוני: עלי לבי דוי. מקול
שועת הגולות אלי בפורעניות
באות: (יט) הנה קול שועת
בת עמי. אני שומע ספוקן
צעוק בארץ מרחקים ולמה
זאת הלא ה' בציון ואם
ובו אליו ימצא להם: (כ) עבר

לָהֶם יַעַבְרוּם׃ יד עַל־מָה אֲנַחְנוּ
יֹשְׁבִים הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי
הַמִּבְצָר וְנִדְּמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
הֲדִמָּנוּ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ
לַיהוָה׃ טו קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב
לְעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה׃ טז מִדָּן
נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת
אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבוֹאוּ
וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי
בָהּ׃ יז כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים
צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְּׁכוּ
אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ יח מַבְלִיגִיתִי
עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוָּי׃ יט הִנֵּה־קוֹל
שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים
הֲיהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ
מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי
נֵכָר׃ כ עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וַאֲנַחְנוּ
לוֹא נוֹשָׁעְנוּ׃ כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי
הָשְׁבָּרְתִּי קָדַרְתִּי שַׁמָּה הֶחֱזִקָתְנִי׃

עַל דִיהָבִית לְהוֹן אוֹרָיְתִי
מִסִינַי וַעֲבַרוּ עֲלַהּ׃ יד עַל מָה
אֲנַחְנָא יָתְבִין אִתְכְּנַשׁוּ וְנֵיעוֹל
לְקִרְוִין כְּרִיכָן וְנִשְׁתּוֹק תַּמָן
אֲרֵי יְיָ אֱלָהָנָא אַיְתִי עֲדָנָא
תְּבַר וְאַבְהָתָנָא וְאַשְׁקְנָא כָּס
דִלְוָט בִּישׁ כְּרֵישֵׁי חִיוָן אֲרֵי
חַבְנָא קֳדָם יְיָ׃ טו סַבַּרְנָא
לִשְׁלָם וְלֵית טַב וּלְעִדַן סְלִיחוּת
חוֹבִין וְהָא פוּרְעָנוּת חֶטְאִין׃
טז עַל דִי פְלָחוּ לְעֶגְלָא דִבְדָן
מֶלֶךְ בְּמַשְׁרִיתֵיהּ יִסַק עֲלֵיהוֹן
וְיַגְלֵי יַתְהוֹן מִקַל פְּסִיעוּת
גִּבָּרוֹהִי יְזוּעוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא
וְיֵיתוּן וְיִבְזוּן אַרְעָא וּמְלוֹאָהּ
קִרְוָא וְדְיָתְבִין בְּהוֹן׃ יז אֲרֵי
הָא אֲנָא מְגָרֵי בְּכוֹן עַמְמִין
קַטּוֹלִין כְּחִיוָן חוּרְמָנִין דְלֵית
לְהוֹן לַחְשָׁא וְיִקְטְלוּן יַתְכוֹן
אֲמַר יְיָ׃ יח עַל דַהֲווֹ מַלְעִיגִין
לְקָבֵל נְבִיַּיָא דְמִתְנַבַּן לְהוֹן
דוֹנָא וְתֵינַחְתָּא אַיְתִי עֲלֵיהוֹן
אֲמַר נְבִיָּא לִבִּי דָוָי׃ יט הָא
קַל צְוָחַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי
מֵאַרְעָא רְחִיקָא נְבִיָּא אוֹכַח
יַתְהוֹן הַשְׁכִינְתָּא דַיְיָ לֵית בְּצִיּוֹן אִם מַלְכָּא לֵית בָּהּ מָא דֵין מַרְגְזִין קֳדָמַי בְּצַלְמָנֵיהוֹן
בְּפוּלְחַן טַעֲוָתָא׃ כ אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲדָא זִמְנָא שְׁלִים קִצָּא וַאֲנַחְנָא לָא
מִתְפָּרְקִין׃ כא אֲמָרֵית יְרוּשְׁלֵם עַל תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי אִזְדַעְזְעֵית אִתְחַפֵּיאוּ אַפֵּי

תולדות אהרן מדן נשמע. סנהדרין סו:

מצודת ציון

מצודת דוד

על עצמו מסכסך לשבר ישראל ויונתן פי' מסוף מאמר ירושלם שהרגש אמרת ירושלם ועל שבר כנשפא וגו' כבעמוד ואכרוס פי' מן נסכרכמו סניו : (כב) הצרי אין בגלעד. אמר דרך על אם אין צרי בגלעד אם רופא אין שם לרפאות עמי ממכות וגלעד היה מקום הצרי כמו שאמר גם כן עלי גלעד וקחי צרי והיא רפואה לחלאים קשים כמו נשיכת הנחש וזולתו כלומר לא יש לנו שלום מזאת הצרה וכי אין חסיד ביניהם שיכפר הצל בעדו : ארוכה. רפואה וי"ת אמר ירמיהו נביאה וגומר כבעמוד : (כג) מי יתן ראשי מים. מי יתן שיהיה ראשי כלו מים וכו' דרך עיני נבכי וכן היה עיני מקור דמעה שלא יפסק : את חללי בת עמי. מי שבוכים עליו נעשה כפעול לבכי ואם לא ישיגנו כן דרך לשון העברי וכן אמר ויבך אותו אביו : ולבכות וכן נעשה זה השמוש בלשון אחר וזולתי העברי לפי שבעבורו נעשה הבכי הרי הוא כאילו מקבל הפעולה : (א) מי יתנני מלון אורחים במדבר. ישכתי מלון לעוברי את שילינו שם בלילה ואמר שנביא שיתאו' להיות שוכן באותו המלון שלא יראה עוד את ישראל כי לא יוכל לראות רעתם : עצרת בוגדים. שהם נעצרים יחד לדבר בגד ושקר וכן ת"י סיעת שקרין ואדוני אבי ז"ל פירש מלשון בוגדים מן יורש עצר זה יעצור בעמי : (ב) וידרכו. מבנין הפעיל משפטו וידריכו וכמוהו בא וידבקו גם המה : לשונם. היא קשת דרוכה ותניכה דבר שקר ודבר מר : ולא לאמונה גברו בארץ. מה שהם מתגברים ומתחזקים על החלשים לא לאמונה שישפטו משפט אמת ושימנעו העושקים : כי מרעה אל רעה יצאו. יש לפרשו על המעשים יוצאים ממעשה רע למעשה רע ר"ל כי כל ימיהם במעשה רע עוסקים עתה בזה ועתה בזה ובכל זה לא נתנו אל לבם שעה אחת לדעת את ה' ויש לפרשו על העונש מרעה אויב זה יוצאים לרעת אויב אחר או לוקים שנה זו בשדפון ושנה זו בירקון או בארבה ועם כל זה לא נתנו לבם לשוב ממעשיהם הרעים ולדעת את ה': (ג) איש מרעהו. עקוב יעקב. ענין הערמים והערמה כמו ויעקבני זה פעמים ויעקב הפי"ן בשוא לבדו וכל שאר יעקב שוא כר גם הפי"ן בשוא ופתח : (ד) ואיש. יהתלו. דגש הלמ"ד לתפארת הקריאה מפני ההפסק : למדו לשונם. הרגילו כמו פרא למוד מדבר : העוה נלאו. להעוות ולעשות מעשה עול ובא על דרך האונים הלאה : (ה) שבתך. אמר הנל ישברך מה יועיל שבתך בתוך מרמה כלומר בתוך עם מרמה שלא תוכל להשיבם אליך : במרמה. כל כך גדלו במרמה עד שמאנו לדעת אותי לא יוכלו להניח דרכם הרעה וי"ת יתבין בבית כנישתהון וגומר כבעמוד : (ו) לכן. הנני צורפם. בצרות שאביא עליהם אראה אם ישארו סיגים או אם ישובו כסף נבחר מפני הצרות : כי איך אעשה מפני בת עמי. כי איך אעשה שלא אצרפם מפני שהיא בת עמי לא אוכל שלא אצרפם כי איך אניחם ברעתם והם נקראים עמי וי"ת איכדין אעביד מן

תולדות אהרן הצרי. תענית ד : וידרכו. עקדה שער סב : למדו לשונם. סוכה מו יבמות סג : חץ שחוט. חולין ל ערכין טו :

כב הַצֳּרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי׃ כג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי׃

ט א מִי־יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים׃ ב וַיַּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה אֶל־רָעָה ׀ יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ ג אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ׃ ד וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֵה נִלְאוּ׃ ה שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה׃ ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי׃ ז חֵץ שׁוֹחֵט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ׃

ג' וחסר · ג' · ג' ע' כתו"י · ב' · ג' וחד וידרכו · ח' · ב' א' חסר ג' וחסר · ב' ג' וכו' · דכוו' · ל' ר"ס · כ"ו מ"ל · ס' בטעם בסיפרא · ג' · שחוט ק' · כ' ג'

אכרוס אוכמין כקדרא אשתממו אחדתני : כב אמר ירמיה נביא דלמא לא אית בי עובדין טבין למבעי על בית ישראל הא מחמיד הויתי לאולפנה דאליה נביא דמגלעד דפתגמוהי אינון אסותא ארי על דלא תבו בכן לא סליקת אסו למחת כנשתא דעמי : כג מי יתן רישי כנחל דמין ועיני כמבועא דמעין ואבכי ימם ולילי על קטילי כנשתא דעמי : א מי יתנינני במדברא בית מבתת עדי אורחן ואשבוק ית כנשתא דעמי ואהך מלותהון ארי כולהון זנאין סיעת שקרין : ב ואליפו ית לישנהון פתגמי שקר דמן אינון כקשתא נכילא ולא להימנותא תקיפו בארעא ארי מבישתא לבישתא נפקו ומידע דחלתי לא אליפו אמר יי : ג גבר מחבריה אסתמרו ועל כל אחא לא תתרחצון ארי כל אחא מכמן כמן וכל רחים בנכילו מהלך : ד וגבר בחבריה משקרין וקושטא לא ממללין אליפו לישנהון פתגמי שקר איטפשו טעו : ה יתבין בבית כנשתהון ומשתען על עניתהון בנכילו מסרבין למידע דחלתי אמר יי : ו בכן כדנן אמר יי צבאותהא אנא מיתי עליהון עקא וצריף להון ובחר להון ארי איכדין אעביד מן קדם חובי כנשתא דעמי : ז כגיר די מחרף לישנהון גברין מחשב בפומהון שלמא גבר עם

הסוקתני. אחזתני : (כב) הצרי אין בגלעד. שהצרי בא מגלעד כמו שנאמר עלי גלעד וקחי צרי (לקמן מו) כלומר וכי לא יש להם אנשים צדיקים מי ללמוד ויטיבו דרכיהם : ארוכה. רפואת איגפלסטרא בלעז : (א) עצרת בוגדים. כנסיות בוגדים : (ב) וידרכו. לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת הי' ארבליסטא בלעז. וברגלים דורכין אותו לכך קורא אותה דריכה והכתוב המשיל לשונם לקשת אשר דרכו לשונם קשת בשקר : מרעה אל רעה. מעבירה לעבירה : (ג) עקוב יעקב. ארוב יארוב : (ד) העוה נלאו. יגעו וטרחו לעוות את דרכם הטוב. כמו הכבד את לבו (שמות ח) להעוות : (ה) שבתך בתוך מרמה. כשהן יושבים חושבין מחשבות מה ובמרמה כאליפו ירמיה ומכו דעת אותי : במרמה. בגלל המרמה : (ו) הנני צורפם. ביסורין : מפני בת עמי. מן קדם חובי כנישתא דישראל : (ז) חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט (מלכים א י) כי ושחטה שטים (הושע ה) פרי"ש בלעז ליסנא אחריגא ל' שהוא ממש טראנקא"ט בלעז כי חברו מנחש וכן ת"י כגירא מחריף : ובקרבו. ת"י ובמשו על

עיר פרוצה אין חומה : ובחנתים ב' הנני צרפם ובחנתים. ובחנתים כבחון את הזהב : ובקרבו ג' ישים ארבו. ובקרבו הם יושם .

מצודת ציון

הכהנים (לעיל ד) : החזיקתני. ענין אחיזה : (כב) הצרי. הוא נטף המוזכר בסממני הקטורת והוא שרף אילן והוא מיוחד לרפואה וכן קחו צרי למכאובה (לקמן נא) : ארוכה. ענין רפואה כמו הנני מעלה לה ארוכה (לקמן לג) : (כג) מי יתן. ענינו כמו הלואי וכן מי יתן והיה לבבם וכו' (דברים ה) : מקור. מעין : את חללי. על חללי כי ויתנכלו אותו (בראשית לז) ת"א ואתיעטו עלוהי : (א) מלון. מקום ללון : אורחים. הולכי אורח : עצרת. קבוצה וכן קראו עצרה (יואל ב) : (ב) וידרכו. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למתחו היטב לירות למרחוק : (ג) עקוב יעקב. ענין עקום ועיוות וכן והיה העקוב למישור (ישעיה מ) : (ד) יהתלו. ענין לעג כמו הנה התלת בי (שופטים יז) : למדו. ענין הרגל כמו פרה למד מדבר (לעיל ב) : העוה. מל' עוות ועקום : נלאו. ענין יגיעה כמו ונלאתי כלכל (לקמן כ) : (ו) צורפם. ענין זקוק : ובחנתים. מל' בחינה : (ז) שחוט. משוך כמו זהב שחוט (מ"א י) : ארבו. מל' מארב : הספק

מצודת דוד

בעיני כאלו כבר נעשה וכאלו אני שומע קול לעקת בת עמי מארץ מרחקים אשר הלכו שם בגלות בבל והלא בידם היה לתקן הדבר כי השם אין ה' בציון ולמה א"כ לא התפללו אליו לבטל הגזרה ומדוע הוסיפו עוד להכעיסני בהבלי נכר : (כ) עבר קציר. מאפים אנו להתשועה והיא מתאחרת לבוא כי כבר עבר הקציר וכבר כלה זמן הקיץ ועדיין לא נושענו ר"ל זה זמן רב אנו בתוחלת ממוהם : (כא) על שבר. על הפורעניות העתידה לבוא השברתי גם אני : קדרתי. אחר תארי והשממון אחז אותי : (כב) הצרי אין בגלעד. וכי אין בגלעד צרי לרפאות בו החלי הלא שם הוא מקום הצרי וכי אין שם רופא לדעת אופן הרפואה ומדוע לא נתרפאת בת עמי ר"ל וכי אין בידם תורה ומצות וכי אין להם חכמים להורות הדרך ומדוע א"כ לא החזירום למוטב לבטל את הגזרה : (כג) מי יתן. הלואי והיה ראשי מלא מי בכי ועיני היה מקור הנובע דמעה והייתי אז בוכה יומם ולילה אחללי בת עמי : ט (א) מי יתנני במדבר. מי יתן לי לצרכי להיות במדבר מקום מלון להולכי אורח : ואעזבה. אז הייתי עוזב את עמי ללכת מאתם אל מלון המדבר : עדת. קבוצת אנשים בוגדים : (ב) וידרכו. הזמינו את לשונם שהיא להם לקשת להרוג אנשים ממרחק כמו המורגין בקשת אותם הזמינו לדבר שקר ולפי שהמשילים לקשת אמר לשון הדרכה הנופל בקשת : ולא לאמונה גברו בארץ. מה שמקלתן מתגברים על קלתם אין דעתם למען תחזוק ידם לעשות אמונה : כי מרעה וכו'. כי יוצאים מעבירה אחת אל עבירה שנית ואינם נותנים לב לדעת אותי ולעשות אמונה : (ג) השמרו. היו נשמרים זה מזה לבל תגלות מסתרי לבבו : ועל כל אח. על שום אח : כי עקוב יעקב. יעקם ויעוות דרכו מול אחיו : רכיל יהלוך. מדבר רכילות על רעהו : (ד) ואיש. כל איש מהתל ומלעיג ברעהו : למדו. הרגילו את לשונם לדבר שקר כי מתמידים בזה : העוה נלאו. כאלו נתייגעו לעוות דרכם כי הרבה עוות עמו והוא ענין מליצי : (ה) שבתך בתוך מרמה. ר"ל המרמה מקפת אותך

בקרבו ישים ארבו כנישתא דעמי: (ז) חץ שוחט. כן כתיב וקרינן שחוט והכתוב ר"ל כמו שוחט שהוא הורג כן הורגים הם בני אדם בלשונם הרע שהם הולכי רכיל והקרי שחוט ר"ל נמשך בלשו"ן רוצה לומר שהוא נמשך על המשחזות לחדדו וי"ת כגיר די מחריך כמו הבינא תריפא בדברי רבותינו ז"ל שפירשו מחודד ודק שהתיכם ומה שפי' בו גם כן לשון משיכה הוא מדברי רבותינו ז"ל שאמרו בפיו את סרתם בבת אחת השולם ואמרו מנא הני מילי אמר קרא חץ שחוט לבונם ואמר מנא דבי ר' ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונ' מרמה דבר ואדוני אבי ז"ל פירש שחוט שם תאר כמו שוחט וכן נמשכו אדם עמוק בדם נפש כמו עושק: מרמה דבר. כל אחד מהם ידבר מרמה לחבירו ומספר ביה כמרעה בפיו שלום את רעהו: (ח) העל אלה. מבואר הוא: לא אפקוד בם. והשנים הראשוני' אין כתוב בם והענין אחד: (ט) על ההרים. נאות מדבר. ההרים מקום מרעה הצאן והעזים ברוב או זכר ההרים לבשמיע קולו למרחוק וכן נאות מדבר רוצה לומר אפילו שהמדבר כי נאות מדבר פירושו אהלים ומשכנים כמו נדעו נאות השלום וכן בוי"ו נוה שלום ונעזב נוה כרוח רועים ואמר מדבר כי יש מדבר שיש בו מקום מרעה כמו וינהג את הצאן אחר המדבר ותרגם אונקלוס בתר שפר רעיא דמדברא וכן על פני דרך המדבר ואמר שבכיה בראותו חרבן הארץ שיהא בכי ונהי לקינה במקומות המרעה כי נחרבו מבלי איש עובר אין צריך לומר שאין אהלים שקועים לרועים אלא אפילו איש אין עובר שם לרעות מקנה ולא נשמע קול מקנה כי כלם נדדו הלכו בשבי ונאמרו מעוף השמים הוא דרך גוזמא להפליג הדבר או נאמר זה לענין חרבן הארץ כמשמעו כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקומות שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות: נצתו. ענין חרבן וכן נצתו כמדבר ופרשו יצא ובדברי רז"ל ר' יהודה אומר חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר על ההרים וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא נ"ב הוו רבי יוסי אומר שבע שנים נתקיימה בה גפרית שנאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה: (י) ונתתי. לגלים. גלי אבנים שהבתים והחומות שנהרסו: מעון תנים. משכן התנים ומגורם ות"י שנין ירודין: (יא) מי האיש החכם ויבן את זאת. יבין מדעתו והנביא יגיד בנבואה ושאלה כמו שנאמרה לו מפי ה': (יב) ויאמר ה'. לפניהם. לא בשמים היא ולא מעבר לים היא: (יג) וילכו. שרירות. פירשנוהו למעלה: למדום אבותם. הרגילו בהם האבות ורצו אבותם עובדים אותם ועבדום הם גם כן אחריהם והאבות הם הדורות הראשונים שעברו: (יד) לכן. מאכילם. לא הכנוי קודם שידיעה שהוא את העם הזה כמו ותראהו את הילד אמר לא יעבדו אותו את נבוכד נצר והדומים להם שהכתובו בספר מכלול בחלק הדקדוק פירוש והמשיל הצרות לענה וראש והם משני מאות ונאמרו מי רוש לפי שהוא מי פתוח שענב שקורין רוש גם יש שהוא מראש הפתן ואמרו כי לפיכך נקרא ראש כי גדול עשבו אותו שראשו הפתן: (טו) והפיצותי. עד כלותי אותם. רוצה: (טז) כה אמר

ח הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃ ט עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ׃ י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב׃ יא מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת־זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגִּדָהּ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ׃ יג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם אֲבוֹתָם׃ יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ׃ טו וַהֲפִצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד־כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת

חבריה ממלל ובמעוהי משוי כמנתיה: ח העל אלין לא אסער לאיתאה עליהון בישתא אמר יי אם מן עמא דכדין עובדוהי לא אתפרע מנהון כרעותי: ט על טוריא אנא מרים קלי ובכי ומנוח ועל דירות מדברא איליא ארי צדיאו מבלי אנש עדי ולא אשתמע קל בעירא בארעהון מעופא דשמיא ועד בעירא אטלטלו גלו: י ואתן ית ירושלם ליגרין מדור ירודין וית קרויא דבית יהודה אתן לצדו מבלי יתיב: יא מן גברא דחכים ויתבריר דא ודאתמליל מן קדם יי עמיה ויחוינה על מה חרובת ארעא צדיאת כמדברא מבלי יתב: יב ואמר יי על די שבקו ית אוריתי דיהבית קדמיהון ולא קבילו למימרי ולא הליכו בה: יג ואזלו בתר הרהור לבהון ובתר טעותא דאליפונון אבהתהון: יד בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי עקא על עמא הדין מרר כגידין ואשקינון כס דלוט כריש חיוין: טו ואבדרינון ביני עממיא דלא ידעו אנון ואבהתהון ואגרי בתריהון דקטלין בחרבא עד דאשיצי יתהון: טז כדנן אמר יי צבאות

על ההרים. על חורבן ההרים: ועל נאות מדבר. מקום רועים שבמדברות נאות ל' נוה וכן נאות אלהים (תהלים פג) וכן לביתך נאוה קודש (שם צג): נצתו. לשון ציה וכן: נדדו הלכו. סופן לילך. חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה מגלות צדקיהו עד שנת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז להדבר בהמה בגימטריא והמבין מבין בספ' סגולי: לגלים. דגורין: (יא) מי החכם. יבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו: ויגידה. יגיד על מה אבדה הארץ כל הפורענות הזה: לענה. עשב מר: מי ראש [illegible]

מצודת דוד

[illegible] (ז) טורפם ותגמגים. כדרך [illegible] (ח) על אלה. [illegible] כי אין [illegible] (ט) על ההרים. על חורבן ההרים אשר לא נמצא [illegible] (יא) [illegible] (יג) ויאמר ה'. [illegible] (טו) והפיצותים. [illegible] ונתתי

מצודת ציון

(ח) אתנקם. ענין הנקמה כמו הנקמו נא וראו (ש"א יד): (ט) ונהי. ענין יללה כמו ונהיה נהי (מיכה ב): נאות. ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג): מדבר. לפעמים מקום המרעה כמו וינהג את הצאן אחר המדבר (שמות ג): נצתו. ענין שממה: (י) לגלים. ענין תל כמו עד גל אחד: מעון. מדור כמו ממעון קדשו (דה"ב ל): תנים. מין נחש: (יא) נצתה. ענין שממה: (יג) שרירות. ענין ראיה כמו אשר שוררו אויבים (איוב לו): (יד) לענה. ענין עשב מר: מי ראש. הוא עשב מר [illegible] והפיצותים

אמר. התבוננו. בפורענות הקרוב לבא ומעתה קראו למקוננות. בפתח הלמ"ד ר"ל המקוננות הידועות: ואל החכמות. שהן חכמות בדברי הספד וקינה: ותבואינה. הראשון בתנועת הא' בסגול והשני ותבואנה בפעלם הא' בתנועה ושני המשקלים נמצאים בנחי הפ"א במסרה: (יז) ותמהרנה ותשנה. בפעלם הא' מהמכתב: עלינו. מאמר הנביא בכלל ישראל: ותרדנה עינינו דמעה. כלו' לקול נהיין והספדן נבכה ופי' דמעה בדמעה כי תרדנה פעל עומד ומרב הבכי דמה העינין כאילו העין נתכה ויורדת בדמעה וכן עיני ירדה מים וי"ת וישגרן עיננא דמעין: ועפעפינו. הם אישוני העינים וכפל הענין במלות שונות וי"ת וגלגלי עיננא יגרון מיא: (יח) כי קול נהי נשמע מציון. וכן נשמע מאחר המקומות אלא קודם שנכבשה ציון היו חושבים להשגב בציון וירושלם שהם מאחר לנס ירושלם עוד היו נבנות שאר הערים שנכבשו וחוזרין ליושבן כמו שעשו בימי סנחריב שכבש הכל זולתי ירושלם וכיון שנשארה ירושלם נשאר הכל ולא גלו ולא עזבו ארץ ישראל אבל כיון שנכבשה ירושלם אין עוד תקוה ואז היה קול הנהי נשמע ואומרים איך שדדנו בושנו מאד כי עזבנו ארץ, ארץ בקמץ בזקף והוא אחד מי"ד ארץ שהם זקפין קמצין: כי השליכו משכנותינו. כאילו משכנותינו השליכו אותנו חוצה או בא על דרך ולא תקיא הארץ אתכם ואין בשת גדול מזה שיצא אדם מוכרח מביתו לפיכך בושנו מאד: (יט) כי שמענה. כי המספד והנהי בנשים ברוב כי הן רכות הלב יותר מן האנשים: (כ) כי עלה. הארמון הוא הבית הגבוה ובהסגר שערי הארמון אין דרך להכנס בו אלא שיעלה הנכנס בו דרך החלונים וזה דבר רחוק כי הם גבוהים לפיכך לא יסגרו חלוני הארמון אלא יהיו פתוחי' תמיד ואמר דרך משל כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו כלומר כי באה לנו הצרה פתאום שלא היינו נשמרים ממנה ואע"פ שהיו נביאי האמת אומרים זה אלינו תמיד לא היינו שומעים אליהם ולא עלה על לבנו שתהיה ואם תהיה שתהיה גדולה כזאת: עולל מחוץ. כי דרך העוללים לשחוק בשוק והבחורים ברחובות והנה הם נכרתים משם: (כא) דבר כה נאם ה'. אמר האל לנביא דבר ואמור כה נאם השם כמו כה אמר ה' אלא שנאם הוא שם המאמר: כדומן. כבר פירשנוהו למעלה: וכעמיר מאחרי הקוצר. שהכתו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו כן יהיו פגריהם כנשכחים על פני השדה ואין קובר אותם: (כב) כה אמר ה' אם יש בכם חכמים אל יתהללו בחכמתם כי לא תועילם כיון שלא ידעו את ה' ולא הלכו בדרכיו חכמת מה להם וכמו שאמר חכמים המה להרע וכן אם יש בכם גבורים אל יתהללו בגבורתם כי לא תועילם להצילם מן המות או מן השבי וכן אם יש בכם עשיר אל יתהלל בעושרו כי לא יפדהו מן החרב כי הוא ועושרו יאבדו וזכר אלו התכונות השלש כי החכם ינצל פעמים רבות בתחבולותיו ובערמתו וכן הגבור ינצל בגבורתו ובכחו וכן העשיר יפדה נפשו מיד האויב בעשרו כן מנהג העולם ברוב ואמר להם הנביא כי לא ינצלו באלה השלש שדרך העולם להנצל בהם אלא במה ינצלו אותם שינצלו: (כג) בהשכל וידוע אותי פירוש בהשכל אותי וידוע אותי והשכל שאל הוא שישכיל כי הוא אחד קדמון ואינו גוף והוא בורא הכל ומשגיח על הכל ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ותחתונים וידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשות חסד משפט וצדקה כי כן עושה אותם הוא: בארץ. כלומר עם בני העולם וההולך בדרכיו הוא יודע אותו כמו שאמר אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו כי דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא היא הדעת אותי נאם ה' הנה כי מעשה המשפט והצדקה הוא ידיעת האל ובזה נצולו דניאל וחבריו שגלו בחרבן הארץ גלות יהודה ונצלו מן הקלון והבזיון שהיה מגיע לשאר השבוים והיו נכבדים] וגדולים בארץ גלותם לפי שהיו צדיקים וחסידים ולא היה להם דרך להנצל מן הגלות כי איך ישארו בארץ ג' ... או

הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת
וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ
וְתָבוֹאנָה׃ יז וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה
עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה
וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם׃ יח כִּי קוֹל נְהִי
נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ
מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ
מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃ יט כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים
דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו
וְלַמֵּדְנָה בְנוֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ
קִינָה׃ כ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא
בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ
בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת׃ כא דַּבֵּר כֹּה
נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם
כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר
מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף׃ כב כֹּה ׀
אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ
וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־
יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃ כג כִּי אִם־
בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל
וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה

ג' ומ"ל · כ'. ג' · ב' חסר א' · י"ד קמץ וכל אסף דכו' במ"ד · ג' · ג' · ט' · ג' ומ"ל · ג' · ב' מ"ל. ד' · י"ח נטעם · ג' · כן בספר מוגה · ג' וחסר · י"ג מ"ל בסיפר'

אִסְתַּכָּלוּ וּקְרוֹ לְאֵלְיָתָא וְיֵיתְיָן
וּלְחַכִּימָתָא שְׁלַחוּ וְיֵיתְיָן׃
יז וִיוֹחְיָן וְיִטְלָן עֲלָנָא אֵלְיָא
וְיִשַׁגְרָן עֵינָנָא דִמְעִין וְגַלְגַלֵּי
עֵינָנָא יִגְרוֹן מַיָא׃ יח אֲרֵי קָל
אֵלְיָא אִשְׁתְּמַע מִצִיוֹן אֵכְדֵין
אִתְבְּזֵיזְנָא בְּהֵיתְנָא לַחֲדָא
אֲרֵי חֲרוּבַת אַרְעָא אֲרֵי צַדִיאָה
בִּירָנְיָתְהָא׃ יט אֲרֵי שְׁמַעָא
נְשַׁיָא פִּתְגָמָא דַיְיָ וְתַצֵית
אוּדְנֵיכוֹן לְמִלֵי נְבִיוֹהִי
וְאַלֵיפְנָא לִבְנָתֵיכוֹן אֵלְיָא
וְאִתְּתָא לַחֲבֶרְתַּהּ עֲגוּיָא׃
כ אֲרֵי סְלֵיק מוֹתָא בַּחֲרַכָּנָא
עַל בְּבִירָנְיָתָנָא לְשֵׁיצָאָה יַנְקִין
מִשׁוּקָא עוּלֵימִין מֵרְחוֹבִין׃
כא אִתְנַבֵּי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
וְתִתְרְמֵי נְבֵלְתָּא דֶאֱנָשָׁא
כְּזִיבַל מְבַדַר עַל אַפֵּי חַקְלָא
וְכַעֲמִירָא מִבָּתַר חַצָדָא וְלֵית
דִמְכַנֵישׁ׃ כב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא
יִשְׁתַּבַּח שְׁלֹמֹה בַּר דָוִד חַכִּימָא
בְּחוּכְמְתֵיהּ וְלָא יִשְׁתַּבַּח שִׁמְשׁוֹן
בַּר מָנוֹחַ גִבָּרָא בִּגְבוּרְתֵּיהּ
וְלָא יִשְׁתַּבַּח אַחְאָב בַּר עָמְרִי
עַתִּירָא בְּעוּתְרֵיהּ׃ כג אֱלָהֵין
בְּדָא יִשְׁתַּבַּח דְמִשְׁתַּבַּח דְחַכִּים
וְאַלִיף לְמִידַע דַחַלְתִּי אֲרֵי
אֲנָא יְיָ עָבֵידְנָא חִסְדָא וְדִין
דִקְשׁוֹט וְזָכוּ בְּאַרְעָא אֲרֵי בְאִלֵין רַעֲוָא קֳדָמַי אֲמַר יְיָ׃

ראש. אדם נחש: (יח) כי השליכו משכנותינו. את שוכניהן ויש עוד לומר כי השליכו האויבים את משכנותינו לארץ: (כ) להכרית עולל מחוץ. מ[ן] השוק כמו וחוצות תשים ל[ך] בדמשק (מלכים א כ): (כב) אל יתהלל חכם. אל תתהלל[ו] לומר חכמים אנחנו הנ[ה] בדברי מאסתם וחכמת מה לכ[ם] אם השכלתם וידעתם אותי [...] תתהללו בחכמתכם: (כג) השכ[ל] כמו הכבד (בראשית ...) אנטלייג"ט:

עולל יעוללו. התבוננו וקראו. צורפם ובחנתים. משלח. ה[...] רעה יצאת. קשת עילם. עשוקי רעותה ה' מ"ל וסי' וישאילו א[יש] מאת רעהו ואשה מאת. אך [...] נקבצו דיות אשה. דרשו מ[על] ספר ה' וקראו. ולמדנה בנותי[כם] נהי ואשה. והנשארות תאכל[נה] אשה בשר. וא' לרעותה הטוב[ה]: מאסף ד' בקריאה וסי' מאסף ל[כל] המחנות דרן דבהעלתך. אין א[יש] מאסף אותם הביתה דגבעה. ושלאחריו ויאמר אליו עוב[רים] אנחנו מבית לחם יהודה. וכע[מיר] מאחרי הקוצר ואין מאסף: א[ותי] י"ג מ"ל בס'פרא וסי' כי אם בז[את] יתהלל המתהלל. כאשר עזב[ו] אותי. האותי לא תראו. שב[תך] בתוך מרמה. ואטמנהו בפרו[ת]. זה גורלך מנת מדיך. על א[שר] עזבו אותי. כגבור עריץ. א[ותי] תכעיסו אותי. כי כלם ידעו א[ותי] למקטנם ועד גדולם. ודרך ז[ה] ליראה אותי. כי אויל עמי א[ותי] לא ידעו. כי נתתם אותי ל[...] בית הכלא:

תולדות אהרן ולמדנה בנותיכם. מ"ק כח: ... מות. ב"ק כ: אל יתהלל. ע[...] י עקדה שער טו: בזאת יתה[לל] עקרים מ"ב פכ"ד ומ"ג פ"ס: ... חסד. עקדה שער נו:

מצודת ציון

(טו) והפילותים. ענין פזור: כלותי. מל' כליון: (טז) המקוננות. מל' קינה: (יז) ותשנה. כמו ותשאנה באל"ף: ותרדנה. מל' ירידה: ועפעפינו. הוא אישון העין: יזלו. מלשון הולה ונטיפה: (יח) שדדנו. ענין עושק: משכנותינו. מלשון משכן ומקום מדור: (יט) ותקח. ר"ל תקבל: רעותה. חברתה: (כ) בארמנותינו. מלשון ארמון ופלטרין: עולל. כן יקרא רכים כמו עוללים שאלו לחם (איכה ד): מחוץ. משוק: (כא) נבלת. כן נקרא פגר המת: כדומן. כזבל: וכעמיר. כן נקרא אגודת שבלי התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כד): מאסף. ענין הכנסה

מצודת דוד

ושלחתי. אל המקומות אשר ינוסו ויתפזרו הנה והנה שמה אשלח את חרב האויב עד אכלה אותם: (טז) התבוננו. תנו לב להבין ברעה הזאת המעותדת ו[ב]ואו ומעתה קראו למקוננות הם הנשים היודעות לספוד ולקונן על המתים: ותבואינה אליכם לעורר קינות ויללות: ואל החכמות. הן הבקיאות לאמר לסדר נ[הי] עצבון רוח ויגון להדאיב נפשות השומעים: (יז) ותמהרנה. הן תמהרנה לק[ונן] בעבורינו קול יללה למען יתעוררו לבבינו ותרדנה עינינו דמעה: יזלו מים. י[זלו] מי דמעת הבכי וכפל הדבר במ"ש: (יח) כי קול. כי מציון נשמע קול יללה שאומרים איך שדדנו ובושנו מאד כי חשבנו להשגב בציון ועתה לא כן היה כי ט[ו]כו[ל] ארץ נחלתנו כי השליכו משכנותינו את השוכנים בהם חוצה וכענין שנאמר ולא תקיא הארץ אתכם וכו' כאשר קאה וכו': (יט) דבר ה'. שאמר שהפורענות מעותד לבוא: ותקח וכו'. כפל הדבר במ"ש: נהי. דברי יללה: ואשה רעותה. ואשה תלמד את רעותה קינה: (כ) כי עלה וכו'. אף כי סגרנו שערי הארמון לבלי תת ל[בוא] האויב הממית הנה עלה דרך החלונות ודרך שם בא אל הארמונות ור"ל לא הועלנו בכל התחבולות וההתחכמות למנוע האויב: להכרית. והיה בדעתו להכרית קל[ה] העוללים מן החוץ שהוא מקום שמשחקים שם התינוקות כי הרג כולם ואין מי ישחק בחוצות: בחורים. וכן הכרית הבחורים מן הרחובות ששם מנהגם ללכת ת[מיד]: (כא) דבר כה. מאמר ה' אל הנביא כה דבר אל ישראל נאם ה' וכו': ונפלה. הרבה פגרי אדם יפלו על הארץ כמרבית הזבל על פני השדה וכמרבית ע[מרי] התבואה שמושלכים מאחרי הקוצר אשר דרכו לעשות עומרים ומניחם ע"פ השדה והולך להלן לקצור עוד: ואין מאסף. אין מי יכנס את ההרוגים אל הקבר כי הנש[ארים] יתפחדו לצאת ממקום מחבואם: (כב) אל יתהלל חכם. כי לא יוכל להציל נפשו בחכמתו והגבור לא יוכל להציל נפשו בגבורתו והעשיר לא יפדה נפשו בעשרו וא"[כ] אין להם להתהלל באלו כי לא יבוא להם אז תועלת מאלה: (כג) כי אם בזאת יתהלל המתהלל. המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת וחוזר ומפרש במה שהשכיל וי[דע] אותי אשר אני ה' ואין עוד מלבדי ואני הוא העושה חסד לאוהבי ולשומרי מצותי ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים ואני

אפילו י׳ : (כג) כי אם בזאת . בזאת השכל׳ שהשים לו תבונה נפשית להשכיל ולדעת אותי ומה שאמר כי אני ה׳ עשה למה שאמר וידוע אותי כי בכלל וידוע אותי שעושה חסד ומשפ׳ וצדקה כמו
שאמרנו לפיכך פי׳ ואמר כי אני ה׳ עושה חסד אלה הם דרכי ומדותי שאני מתנהג בהם בעולמי : באלה חפצתי . שיעשה אותם האדם ואתי בהם ומה שאמר בארץ וחסדו וצדקתו גם כן בשמים כמו
שאמר ה׳ בשמים חסדך אמר בארץ לפי שחסדו וצדקתו בארץ גלויה לבני אדם כלם ומה שבשמים אינו גלוי כי אם לחכמים הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה לפי ענין הפרשה דבקים בענינים
שהיטב והחכמים אשר ראינו ספריהם פירשו אלה שני הפסוקים לענין נאות אבל לא הדביקום לענין הפרשה והחכם רבי אברהם ב״ר חייא המכונה נאתי״ב אלצי״רתא פירש אלו שלש
קנות בחכמה יקנה האדם החכמה ויקרא חכם וכשיהיה מוסיף על קנינו ומתגבר בה נקרא גבור והמעדיף על זה נקרא עשיר ואשר מגיע אל עומק החכמה נקרא משכיל והכתר על ראש
החכמות והמגדל הבנוי עליהם הוא
דעת אלהים שאין האדם ראוי להתהלל
כי אם בה כמה שאמר כי אם בזאת
יתהלל המתהלל בידיעת האל ובלמוד
תורתו אשר היא חסד ומשפט וצדקה
בה ראוי שיתהלל המתהלל , והחכם
הגדול מורה צדק רבי משה בר מימון
ז״ל פי׳ כן ואמר תחלה כי שם החכמה
נופל בלשון עברי על ארבעה ענינים
נופל על השגת האמתיות אשר תכלית
כונתם השגתו יתברך שמו אמר
והחכמה מאין תמצא ונופל על ידיעת
המלאכות איזו מלאכה שתהיה וכל חכם
לב בהם וכל איש חכמת לב ונופל על
קנות מעלות המדות וזקניו יחכם
בישישים חכמה ונופל על הערמה
וההתחכמות הבה נתחכמה לו ולפי זה
הענין אמר ויקח משם אשה חכמ׳ ומזה
הענין חכמי׳ המה להרע ואפשר שיהיה
ענין החכמה מורה על הערמה ושימות
המחשבה פעמים יהיה החכמה ההיא
וההתחכמו׳ לקנו׳ מעלו׳ שכליות או לקנו׳
מעלות מדות ואמר שאין שלמות הקנין
ולא שלימות בריאות הגוף ולא שלמות
המדות הטובות אין כל זה שלמות
שראוי להתפאר ולהתהלל בו והשלמות
שראוי להתהלל בו הוא ידיעת האל
יתברך שהיא החכמה האמיתית ופי׳
גם כן באלה השמות חסד ומשפט
וצדקה חסד הוא ההפלגה בגמילות
הטובה וכולל שני ענינים האחד לגמול
טוב למי שאין לו חק עליו כלל והשני
להטיב למי שראוי לך להטיב לו יותר
ממה שהוא ראוי וצדקה הוא היושר
לתת לכל אחד כפי שראוי לו ומשפט
לדון במה שראוי על הנכון יהיה
נקמה או יהיה טוב ואמר שאין ראוי
לאדם להתהלל לא בחכמה ולא בגבורה
ולא בעושר כי אם בהשכל וידוע האל
שהיא החכמה והגבורה ולא בזה לבד

חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה : כד הִנֵּה יָמִים
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־
מוּל בְּעָרְלָה : כה עַל־מִצְרַיִם וְעַל־
יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן
וְעַל־מוֹאָב וְעַל כָּל־קְצוּצֵי פֵאָה
הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר כִּי כָל־הַגּוֹיִם
עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב :
י א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל :
ב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֶל־דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם
אַל־תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־
תֵּחָתּוּ כִּי־יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה :
ג כִּי־חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא כִּי־עֵץ
מִיַּעַר כְּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד : ד בְּכֶסֶף
וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם וְלוֹא

כד הָא יוֹמַיָא אָתָן אֲמַר יְיָ
וְאַסְעַר עַל כָּל עַמְמַיָא פַּלְחֵי
כוֹכְבַיָא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל
דְּדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְפַלְחֵי
כוֹכְבַיָא : כה עַל מִצְרָאֵי וְעַל
יְהוּדָה וְעַל אֲדוֹמָאֵי וְעַל בְּנֵי
עַמּוֹן וְעַל מוֹאֲבָאֵי וְעַל כָּל
מַקְפֵי פָתָא דְשָׁרָן בִּשְׁכוּנִין
בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי כָל עַמְמַיָא (י״ג)
עַרְלִין בִּבְשַׂרְהוֹן וְכָל בֵּית (ל׳)
יִשְׂרָאֵל עַרְלִין בְּלִבְּהוֹן :
א קַבִּילוּ יָת פִּתְגָמָא דְמַלֵּיל (י״א נסעס)
יְיָ עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל : ב כְּדְנַן (ל׳)
אֲמַר יְיָ מֵאוֹרְחַת עַמְמַיָא לָא (ל׳. ל׳)
תֵילְפוּן וּמֵאַתְוָן דְמִשְׁתַּנִּין (ב׳)
בִּשְׁמַיָא לָא תִתַּבְרוּן אֲרֵי
מִתַּבְּרִין עַמְמַיָא מִנְּהוֹן : (ט׳)
ג אֲרֵי גְזֵירַת עַמְמַיָא לְמָא (ל׳. ט״ו רפין ג׳ דסמיכי)
אִינוּן אֲרֵי אָעָא מֵחוּרְשָׁא (ל׳. ל׳. ל׳ נ״ס מ״ל)
קָיִץ לֵיהּ עוֹבַד יְדֵי נַגָּר
בַּחֲצִינָא : ד בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא חָפֵי לֵיהּ בְּמַסְמְרִין וּבְמַקְבִין מַתְקִיף לֵיהּ דְלָא

ולוייר״ש בלעז : (כד) על כל
מול בערלה . על כל מול שיש
לו ערלה אפילו ערלת לב :
(כה) על מצרים וגו׳ . שהיכי
היו ולקו אחריה בסמוך
כמו שכתוב (ביחזקאל כט)
...רש בסדר עולם : קצוצי
... ל׳ קצה המוקצין בפאת
המדבר : (ב) אל דרך הגוים אל
תלמדו . ואל מאותות השמים
אל תחתו ממה לוקה
המאורות לוקין : (ג) חרש .
אומן : מעצד . דולדוייר״א
בלעז : (ד) מסמרות . קלויי״ש
בלע״ז : ומקבות . קורנס
בלע״ז : יפיק . יכרע
... ל׳ פוקה (שמואל א כה)
ופק ברכים (נחום ב) :
כתומר
...דות אהרן ערלי לב . נדרים
לא : אל תלמדו .
...קנו הוכה כה עקדה שער לו :

גם בידיעת מדות האל ותאריהם והם לעשות חסד משפט וצדקה כמו שאני עושה אותם וזהו יש לפי המציאו בכל נקרא חסיד ולפי שרחמיו על העניים ר״ל הנהגתו בב״א בכתוביהם יקרא צדיק ולפי מה
אדם בעולם מן הטובות כפי מה שמחייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט והוסיף עוד ואמר בארץ להודיע כי הנהגתו גם כן בארץ כפי מה שהיא כמו השגחת בשמים כפי מה שהם :
הנה ימים באים . קרובים לבא וזכר אלה האומות בעבור ישראל כי אלו הם אשר הרעו לישראל ועוד כי אלו האומות החריב נבוכדנצר וגם הוא וזרעו לקו באחרונה לפי שהרעו לישראל יותר
: על כל מול בערלה . על כל מול אלו ישראל שהם מולים ועל אשר בערלה אלו האומות שזוכר ועל שזוכר עומד במקום שנים : (כה) על מצרים ועל יהודה . כי ישראל מלכות אפרים החריב
אשור כבר ויהודה החריב נבוכדנצר וכל שאר הגוים שזכר : ועל כל קצוצי פאה היושבים במדבר . זה קדר וממלכות חצור אשר הכה נבוכדנצר כמו שהתנב׳ ירמיהו ונבואתו כתובה בסוף הספר
ופי׳ קצוצי פאה שוכנים בקצה הפאה כלומר רחוקים במדבר והדבר הרחוק יקרא קצה ויקרא פאה כי קצה ופאה רחוקי הגבול בכל דבר וקצה וקצץ בענין אחד : כי כל הגוים . עתה פי׳
ופי׳ בערלה כי בערלה אמר על העכו״ם שהם ערלים ומול אמר על ישראל כי אף על פי שהם מולי בשר הם ערלי לב וראוין ליענש ולא אמר על העכו״ם שיהיו ענושים בעבור הערלה
כי נמנו עליהם אלא בעבור ישראל אמר כלומר הרי הם ככל הגוים שהם ערלים שלא נבדלו מן האומות במילתם אלא שיבדלו מהם גם כן במעשיהם וכיון שמעשיהם כמעשה העכו״ם והם
ערלי לב לא תועלים מילת הבשר והרי הם כאילו לא מלו כי מילת הבשר נתנה לברית ולאות להיות סגולה מכל העמים לעבוד את ה׳ כמו שאמר לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך
והיא אות בבשרם למען יזכרו תמיד כי הם נבדלים מן האומות והואיל והתערבו בגוים ולמדו ממעשיהם הרי הם כהם כאילו הפרו הברית והאות ואינו להם לאלהים כי בחרו תחתיו אלהים
אחרים לפיכך אמר אחר זה אל דרך הגוים אל תלמדו וגומר : (א) שמעו . מבואר הוא : (ב) כה אמר ה׳ אל דרך הגוים . כמו את דרך הגוים וכמוהו ואספרה אל חק ה׳ . וירדפו אל מדין
אל תלמדו דרך העכו״ם כיון שאתם מולים לאות ולברית ביני וביניכם שמרו את דרכי ולא דרכי העכו״ם : ומאותות השמים אל תחתו . ואם תאמר נעבוד הכוכבים כדרך העכו״ם כי הם שולטים
בארץ ואותם נראים להטיב ולהרע כמו השמש שיש לו ממשל בארץ בתבואות ובפירות כמו שכתוב וממגד תבואות שמש ואם נעבוד אותו ירבו תבואותינו ואם לא נעבדנו ירע לנו ויחסרו
תבואותינו ונירא גם כן מקדרותו שהוא סימן רע לעולם אל תחתו ממנו ומזולתו מן הכוכבים כי הם עבדי עושי דברי ואם תעבדו האדון לא תצטרכו אל העבד ואם תעבדו העבד יכעס האדון
מארה בתבואותיכם הפך ממחשבתכם : כי יחתו הגוים מהמה . אע״פ שיחתו העכו״ם מהמה אתם אל תחתו כי אם תעבדוני אין להם רשות להרע לכם ולא תזיק לכם קדרותם ואם הם
הנהגתם בעולם יהיה קיום העולם ולפעמים יבא הפסד בפרטים בדרך מהלכם וזהו לשאר העמים כמו שאמר אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים אם להטיב אם להרע ואתכם לקח את
וזהו בלב שלא יגיעכם מכל נזק מהשפעי הכוכבים וגם העכו״ם לא תועילם עבודתם להם כי האדון ראוי ליעבד לא העבד לפיכך לא תועילם עבודתם אותם מנזקם : (ג) כי חקות העמים .
אל מה שהיא עבודה זו כי מעבודת הכוכבים באו אל עבודת הצלמים כי יאמרו להם בהניחם צלם הזה כנגד הכוכב במקום השמש ולכבודו נעשה והעובדו כאילו עובד השמש כמו צלם הזהב שעשה נבוכדנצר
וכן יעשו הצלמים לשאר הכוכבים ואלו הם חוקות שמו להם לחק כנגד הצלמים והרגילו אותם בזה הדעת עד שארכו השנים בזה הדעת עד שיחשבו ההמון כי זה הצלם מטיב ומריע
הוא הבל ודבר שאין בו ממש כי הצלם הזה עץ הוא ומיער כרתו העושה אותו והוא מעשה ידי חרש שתקנו במעצד והוא שקורין אותו דולדוייר״א בלע״ז וזה הצלם אין לו פעולה בעצמו
להטיב ואיך ירע כאשר יחשבו אלה הסכלים וזה הבל שאין כמוהו : (ד) בכסף ובזהב ייפהו . לפי שהוא עץ חופה אותו בכסף ובזהב כדי שיהיה יפה ונאה בעיני הרואים ויכנס בלבם לעבדו :
...ם . עשוי הכסף והזהב יחזקו אותם על העץ במסמרות ובמקבות שיכו בהם עליהם עד שלא יפיק כלומר שלא יצא ממכונתו ולא יכשל מענין ופיק ברכי׳ ויש לפרשו מענין ותפק לרעב ויהיה
זה

מצודת דוד

הוא השופט צדקה לקבל את העניים ולהסיר מעליהם המשפט ולא שיש ח״ו
... טוב ופועל רע כי בכל אלה חפצתי אני לתת לכ״א כגמולו והמשכיל את זאת
... להתהלל בעצמו כי בזה יבוא לו תועלת רב : (כד) הנה ימים באים. זהו בעת
... ברות ג״כ: ופקדתי . אשגיח לענוש ולהביא גמול : (כה) על מצרים . עתה מפרש
... הם המקבלים העונש והגמול ליפול ביד נ״נ : קצוצי פאה . הנפרדים והמפוזרים
... בקצה הפאה היושבים במדבר : י (ב) אל דרך וכו׳ . אל תלמדו ללכת אל דרך
העכו״ם לעבוד אל הפסילים הנעשים למזלות השמים : ומאותות . ר״ל אל תחשבו
...בור עבודתם תהיו נצולים מהרעות אשר יורו עליהם מחברות הכוכבים ולקיית
המאורות כי אין לכם לפחוד מאלה כי העכו״ם יפחדו מהם : (ג) כי חוקות . אשר חוקות העכו״ם הבל היא גם למולם במה שעושים צורה לצבא השמים ואליו יעבודו :
...עץ . ר״ל אף אם היה הכח ביד צבא השמים להפך הרעה לטובה ע״י העבודה להם מ״מ הבל הוא לעבוד את הצורה כי הלא הוא עץ בעלמא הנכרת מן היער והוא
מעשה ידי אומן בכלי המעצד : (ד) ייפהו . מייפה את הצורה בחפוי כסף וזהב ומחזק עליו החפוי ע״י מסמרות ובהכאת המקבות : ולא יפיק . למען לא יהיה ככשל
ר״ל

מצודת ציון

ההנהגה : (כב) יתהלל . מלשון הלול והתפארות : (כד) ופקדתי . ענין השגחה : מול . מלשון
מילה : בערלה . עד שלא נמול : (כה) קצוצי . ענין חתוך כמו וקצץ פתילים (שמות לט)
ור״ל נפרדים וכאלו הם קצוצים אלה מאלה : פאה . ענין עבר וצד וכן על ארבע הפאות (שם
כה) : ערלי לב . אטומי לב כאלו מכוסה בשומן : (ב) ומאותות . מל׳ אות וסימן : תחתו .
ענין פחד ושבר : (ג) כי . אשר : חוקות . ענין דבר קבוע : חרש . אומן עץ : במעצד .
הם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן חרש ברזל מעצד (ישעיה מד) : (ד) במסמרות . ביתדות
וכן וברזל לרוב למסמרים (דה״א כב) : ובמקבות . הוא הפטיש כמו ותשם את המקבת בידה
(שופ׳ ד) ויקרא כן ע״ש שראשו א׳ חד לנקוב בו הנכנס : יפיק . ענין כשלון וכן ופיק ברכים
(נחום)

זה פעל עומד רוצה לומר שלא יצא ממקומו: (ה) כתמר מקשה. כמו התמר שהוא שוה אין בגופו עוות כי ענפיו הם למעלה וכל גופו שוה וכן מעשה מקשה שוה כן הצלם עומד זקוף ש[וה] בדמות אדם ולא ידברו כי אין בקרבם רוח מניעה כל שכן מדברות וזהו שאמר נשוא ינשוא אם יסיעום ממקום למקום ינשאו כי הם לא יצעדו ברגליהם ואחר שהם כך אל תבטחו בהם ול[א] תיראו מהם כי לא ירעו: וגם היטב אין אותם. אין עמהם כח להטיב. תומר כמו תמר וכן בא בחולם והיא יושבת תחת תומר. ינשוא הסוף כי הראוי ינשאו וכן נשוא לשוא עריך[ם] נשאו: (ו) מאין כמוך. ממה שאנו רואים ויודעים שאין כמוך לא בעליונים ולא בתחתונים ידענו כי גדול אתה וגדול שמך בגבורה ואמר אתה ואמר שמך להודיע כי הוא שמו ושמו ה[וא] (ז) מי לא ייראך. היו"ד האלף לבד ופ"א הפעל נעלמת מהמכתב ונמשכת היו"ד בגעיא לסורות על יו"ד הנסקדת אמר מי לא יראך לפי שאמר אל תיראו מהם אמר וזה אין ראוי לירא מהם אבל אתה מי לא יראך אפילו העכו"ם העובדים האליליה ראוי להם שייראוך כי אתה מלך עליהם: כי לך יאתה. המלוכה לא לאחר כלומר ראויה היא לך ולימה אותה אליך לא לאחר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם אומרים מאין כמוך ואינם עובדים הכוכבים אלא להיותם אמצעיים בינך וביניהם ואמר חכמי הגוים כי הם יודעים כי הפסל איננו כלום ואם יעבדו הכוכבים לא יעבדום אלא מפני שהם מעריך להיותם אמצעיים אף על פי כן הם חוטאים כי אין צריך אמצעי בין האל ובין האדם כי רק ה' והפל ירא[ה] אבל ההמון חושבים כי הפסילים מטיבים ומריעים מפני שהורגלו בעבודתם ואמר ובכל מלכותם כי המלכים ברוב הם חכמים גם יש עמהם חכמים ויודעים ומכירים כי מלכות בן אדם היא מלכות נפסקת ואין מלכות קיימת כי אם לה': (ח) ובאחת. חכמי העכו"ם באחת יבערו ויכסלו שהם מיסרים העם לעבוד הפסילים שהם הבלים ועץ כי הוא מרוקע בכסף וזהב ואין לו פעולה בעצמו כי הוא עשוי מן הפסל שבנמצאות והוא הדומם כי הנמצאות שלשה חי צומח דומם: (ט) כסף מרוקע. מן וירקעו את פחי הזהב והם מרקעין הטסים לחפות בו הפסל שעץ ליפותו ועוד מעריחים עצמם להביא כסף טוב מתרשיש וזהב מאופז אע"י שהם רחוקים מאלה המקומות ועוד לובשים אותם בתכלת וארגמן מרוקם במלאכת החכמים במלאכה וכל זה להראות בעיני ההמון יפים ושיכנס בלבם יראתם ושיאמינו בהם ויעבדום: (י) וה' אלהים אמת. אלה האלהים שאומרים לעבדם הם שקר והם מתים כי אינם אלהים ואין יכולת בהם אבל ה' אלהים אמת שהוא אדון על כל האלהים והם הכוכבים הוא לבדו אמת אלהים ויכול על הכל ושופט הכל ואמר זולתו אינם אמת אע"פ שהם אלהים כי אין כחם אלא ממנו והוא לבדו היכול האמיתי והשופט האמיתי שאין כחו ושכגתו תלוים ביד אחר: הוא אלהים חיים. הוא החי האמיתי שאין חייו תלויין באחר כי חיין ממנו וכל החיים זולתו חייהם ממנו ואמר חיים בלשון רבים כמו אלהים קדושים הוא דרך כבוד והוא מלך עולם ומכירו זה כי מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו גוים זעמו ואין יכולת בהם שיגלו ממנו כשיקציף עליהם ולא יוכלו להכיל ולסבול זעמו ורעש הארץ הוא משל לתרבן יושבי הארץ[ו] גוי שיהיה ויוכלו לסביר כי מאתו הוא שמודיע אותם תחילה קודם בא הפורענות ביד עבדיו הנביאים: ותרעש הארץ. יוכל לפרש גם כן כמשמעו שמקעקע עיר ויושבים פעמים ברעש הא[רץ] (יא) כדנה תאמרון להום. זה מאמר האל שלח ירמיהו לבבל בני הגולה שיענו זה לכשדים כשיאמרו להם שיעבדו אלהיהם יענו אותם אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן זו[ה] שמיא אלה וכתב להם המאמר הזה בלשון ארמי שיאמרו אותו לכשדים בלשונם ומה שאמר כדנה תאמרון להום שהוא אוסרם להם לישראל גם כן בלשון ארמי כדי שלא לחלוק בפסוק שיהא חציו כ[ן] וחציו ארמי ואמר להום בא"ס כי פעמים בא כן בא"ס כמו שנמצא בעזרא וכן אמרין להום אף על פי שהרוב יבוא בנו"ן: אלה. לשון עברי ולשון ארמי גם כן מצאנוהו בעזרא אלה מניא נגז[רו] הוא

יָפִיק׃ ה כְּתֹמֶר מִקְשָׁה הֵמָּה וְלֹא
יְדַבֵּרוּ נָשׂוֹא יִנָּשׂוּא כִּי לֹא יִצְעָדוּ
אַל־תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יָרֵעוּ וְגַם־
הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם׃ ו מֵאֵין כָּמוֹךָ
יְהוָה גָּדוֹל אַתָּה וְגָדוֹל שִׁמְךָ
בִּגְבוּרָה׃ ז מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם
כִּי לְךָ יָאָתָה כִּי בְכָל־חַכְמֵי הַגּוֹיִם
וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ׃
ח וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ מוּסַר
הֲבָלִים עֵץ הוּא׃ ט כֶּסֶף מְרֻקָּע
מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא וְזָהָב מֵאוּפָז מַעֲשֵׂה
חָרָשׁ וִידֵי צוֹרֵף תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
לְבוּשָׁם מַעֲשֵׂה חֲכָמִים כֻּלָּם׃
י וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא־אֱלֹהִים
חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקִּצְפּוֹ תִּרְעַשׁ
הָאָרֶץ וְלֹא־יָכִלוּ גוֹיִם זַעְמוֹ׃
יא כִּדְנָה תֵּאמְרוּן לְהוֹם אֱלָהַיָּא דִּי־
שְׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ יֵאבַדוּ
מֵאַרְעָא וּמִן־תְּחוֹת שְׁמַיָּא אֵלֶּה׃
יב עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל

יצטלי: ה עובד נגיר זקיפין אינון ולא ממללין אתנטלא יתנטלון ארי לית בהון רוחא דהלכא לא תדחלון מנהון ארי לא מבאשין ואף לאיטבא לית אינון ידעין: ו לית בר מנך יי רב את ורב שמך בגבורתא: ז מן לא ידחל מן קדמך מלך על כל עממיא ארי דילך היא מלכותא ארי בכל חכימי עממיא ובכל מלכותהון לית בר מנך: ח ובחדא יחובון עממיא פלחי כוכביא על דאטפשו על דפלחו לטעותא דלמא אינון: ט כספא דמחפן מאפריקא מיתן ודהבא מאופיר עובד נגר וידי קיני תכלא וארגונא לבושהון עובד חכימין כולהון: י ויי אלהים קשוט הוא אלה קים ומלך עלמין מרוגזיה תזוע ארעא ולא יכלין עממיא לסוברא רוגזיה: יא דנא פתשגן אגרתא דשלח ירמיה נביא לות שאר סבי גלותא די בבבל ואם יימרון לכון כשדאי דאתון ביניהון פלחו לטעותא בית ישראל כדין תתיבו וכדין תימרון [להון] טעון דאתון פלחין להון טעות דלית בהון צרוך אינון מן שמיא לא יכלין לאחתא מטרא ומן ארעא לא [יכלין] לצמחא פרין אינון ופלחיהון ייבדו מארעא וישתיצון מן תחות שמיא אלין: יב וכדנא תימרון להון אנחנא פלחי[ן]

(ה) כתומר מקשה. עשוים אותם בקורנס עד שזוקף [א]ל קומה כדקל: אל תיראו מהם [כי] אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם: וגם היטיב אין אותם. אם תעבדום. היטיב [ת]ם להיטיב: (ז) לך יאתה [ל]ך נאה: (ח) ובאחת יבערו עכו"ם ומה היא האחת הבלים של עץ שלהם ויתייר[או] עליו. יבערו ל' שטות [ו]יכסלו: (ט) מרוקע. מרו[קע] (י) וה' אלהים אמת. [ו]כי הוא אלהים חיים ו[מלך] עולם לכך יכול לאמת ד[בריו] אבל בשר ודם אומר לכ[ם] ומת או תשש כחו או [יצאו] מנכסיו ואין בידו לקיי[ם] (יא) כדנה תאמרון. א[גרת] היא ששלח ירמיה ל[יהוי]כין וגלותו בגולה להשיב לכה[נים] ארמית תשובה אם אומרין [לכם] לעבו' לעכו"ס: (יב) נטה. טו[ה] בלעז

הוא אלהים ה' בנביאים [ו]ישמע ונשמע וימס לבבנו . ולא [קמה] עוד רוח . מקצפו תרעש הי[א] ולא יכילו. דעו כי ה' הוא אל[הים] ויאמ' ה' אלהי אבתינו הלא [ה]

תולדות אהרן מלך הגוים. [י]ה[ושע] כראשית מפה ז
כדנה תאמרון . זוכר בראשית (ט) כא):

מצודת ציון

(נחום ב): (ה) מקשה. ענין הקשת הקורנס וכן מקשה אחת (שמות ה): נשוא ינשוא. מל' משא וסבל: יצעדו. ענין הסיעות והילוך כמו מצעדי גבר (משלי כ): ירעו. מלשון רעה: אותם. עמהם וכן והדבר אותך (יחזקאל ב): (ז) יאתה. ענין רצוי כמו ויאתו הכהנים (מ"ב יג): (ח) יבערו. מלשון בער ושוטה וכן איש בער לא ידע (תהלים צב): ויכסלו. מלשון כסיל: מוסר. ענין תוכחה: (ט) מרקע. מרודד לעשות טסים וכן ועשו אותם רקועי פחים (במדבר יז): מתרשיש. שם מקום: מאופז. מין זהב טוב וכן בכתם אופז (דניאל י): תכלת וארגמן. שמות מיני צבעים חשובים: (י) מקצפו. מל' קצף וזעם: תרעש. ענין תנועה והנדה: יכילו. ענין סבל כמו ומי יכילנו (יואל ב): (יא) כדנה. כזאת: להום. להם ומצאנו בל' ארמי המ"ם במקום הנו"ן כמו וכן אמרין להום (עזרא ה): אלה. בזה לשון ארמי כלשון עברי וכן אלה מהניא (שם): (יב) תבל. הם המקומות המיושבות מבני אדם

מצודת דוד

ר"ל שלא יתקלקל להפרד הצפוי ממנו: (ה) כתומר מקשה המה. ר"ל אין כח בין אלה הצורות ובין צורת אילן תמר הנעשה בהקשת הקורנס ממתכת כי גם הוא כמוהו ולא יוכלו לדבר כמוהו: נשוא ינשוא. מהצורך לנשאו על הכתף כי לא י[צעדו] בעצמם א"כ הואיל וכן אין לך הבל גדול מזה: אל תיראו מהם. ר"ל ועתה [אל] תיראו אף מצבא השמים עצמם כי אין בידם לעשות לכם רעה וגם אין ט[וב] לעשות טובה למי מכם כי הכל בא לכם בהשגחת המקום: (ו) מאין כמוך. [מה] שאנו רואים שאין כמוך ה' לכן גדול אתה על כל צבא השמים: בגבורה. [ש]אתה מתגבר עליהם לבטל הוראתם: (ז) מי לא יראך. מי לא יפחד ממך אתה [מלך] על כל העמים: כי לך יאתה. כי לך נהרגלת דבר היראה: כי בכל חכמי וגו' [ה]יראה ממך תקועה בלב כל חכמי וכו' ממה שהם רואים שאין כמוך אף בצבא השמים (אבל יחשבו שגם להם מועיל העבודה): (ח) ובאחת. בדבר אחת הם כולם בוע[רים] וכסילים: מוסר הבלים. במה שהם מייסרים ומוכיחים את העם לעבוד לצלמי עכו"ם כי הלא עץ הוא. ומה א"כ יעבדו ור"ל אף לפי טעותם שמועיל עב[ודת] לצבא השמים הנה זהו בודאי כסילות לחשוב שגם יועיל העבודה לצורה מעץ: (ט) כסף מרוקע. הסי כסף יובא מתרשיש לצפות בהם את הצורה והזהב [אשר] מוזהב אופז לייפות בו את הצורה: מעשה חרש. כל עכו"ם נעשה ממעשה חרש וידי צורף העץ עשה החרש והצפוי עשה ידי צורף: לבושם. בגדי הפסילים מ[עשה] ותכלת וארגמן: מעשה חכמים כולם. כל הלבושים המה מעשה חכמים וכאומר ואיך יעסקו חכמים בדבר שטות כזה: (י) וה'. אבל ה' אלהים אמת הוא אלהים חיים הוא חיי כל הברואים והוא מלך מושל על כל העולם מקצפו תרעש כל יושבי הארץ וכל העכו"ם לא יסבלו זעמו כי כל אשר יחפוץ יעשה, ואין ערוך אליו בכל [ה] השמים: (יא) כדנה. כן אמר הנביא לישראל שיאמרו אל עכו"ם העובדים לצבא השמים: אלהים. האלהים אשר לא עשו את השמים ואת הארץ יבדו מהארץ

אלה וקרי אל ואל ואלה אחד כמו האראות האל ואמר אלה לפי שהם נראין לבני האדם אף על פי שהם גבוהים : וארקא פי' ארץ ובדברי רז"ל ארבע שמות נקראו לה כנגד ארבע
יסופים ארץ תבל אדמה ארקא. וי"מ הפסיק כן כבעמוד ולא האריך בלשון הארמי כי עדין לא הפסיק הענין עד ה' צבאות שמו , והכל הוא ענין שיאמרו להם בני ישראל כי אנחנו לא
עוד אלה האלהות שלא עשו שמים וארץ אלא אלהים שעשה ארץ בכחו והם יבינו העברי ויאמרו להם בלשון ארמי אבל פתח הדברים שלא להם ירמיה בלשון ארמי וכן פי' יונתן בזה הענין עשה
בכחו כדין תימרון לסוף אנחנא פלחין לדעביד ארעא בחילים ואמת הוא שלא עבדו ישראל ע"א מעולם ומה שהשתחוו לצלם שהעמיד נבוכדנצר אנוסים היו ואעפ"כ היו נענשים בזה בימי המן לולי
זה עליהם האל כמו שאמרו מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה מפני שהשתחוו לצלם : (יב) עושה ארץ בכחו . למי שעשה הארץ בכחו אנחנו עובדים וזכר בכחו על הארץ לפי שהגלגלים

בחכמתו ובתבונתו נטה שמים :
יג לקול תתו המון מים בשמים
ויעלה נשאים מקצה ארץ ברקים
למטר עשה ויוצא רוח מאצרתיו :
יד נבער כל אדם מדעת הביש כל
צורף מפסל כי שקר נסכו ולא
רוח בם : טו הבל המה מעשה
תעתעים בעת פקדתם יאבדו :
טז לא כאלה חלק יעקב כי יוצר
הכל הוא וישראל שבט נחלתו
יהוה צבאות שמו : יז אספי מארץ
כנעתך יושבתי במצור : יח כי כה
אמר יהוה הנני קולע את יושבי
הארץ בפעם הזאת והצרתי להם

ג'. ג' חסר בנ יאים · הארץ ק' י"ב מ"ל · ב' וחסר · ט' ר"פ בסיפרא · ג' · ל"ג · ל' · ל'. יושבת ק' · ו' בטעם · כ"ח מ"ל · ל"ד מ"ל · ב' וחסר

לדעביד ארעא בחילי שכליל
תבל בחוכמתיה
בסוכלתנותיה תלא שמיא :
יג לקל מתניה רכפת דמיין
בשמיא ומסיק עננין מסיפי
ארעא ברקין לזמן מטרא עבד
ומפיק רוחין מבית גנזוהי :
יד אתבערו כל פלחי כוכביא
מלמידע חכמא בהית כל קיני
מלמעבד צלם ארי שקרא
אתכוננון ולא רוחא בהין :
טו למא אינון עובד תולעבא
בעדן דאסער עליהון חוביהון
יבדון : טז לא כאלין חולקיה
דיעקב ארי דברא כולא הוא
וישראל שבטא דאחסנתיה יי
צבאות שמיה : יז כנושי
מארעא סחורתיך דיתבא
בתוקפא בקרוין כריכן :
יח ארי כדנן אמר יי הא אנא מיתי עקא על עמא הדין וכמה דשדן אבנא בקלעא
כן אבדר ית יתבי ארעא בזמנא הדא ואעיק להון בדיל

מו : (יג) לקול תתו . בעת קול שהוא נותן המון מים מים : נשיאים . עננים : קים . פלגדורי"ש בלעז : (יד) נבער . לשון איש בער (תהלים לב) וכן נבערו הרועים (ין) : נסכו . לשון מסכה : (טו) בעת פקודתם . כשאפקוד יהם : (יז) אספי מארץ כנעתך . הכניאו כנושי מארעא סחורתיך כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה והשפלות ופי' ל' שהייה שחי והשפילי משפלות ארץ את הכנעתך יר' שלים היושבת עתה במצור : (יח) קולע . כזה שהוא קולע אבן בקלע : למען אשר ימצאו . שכר פעולתם :
נחלה

א י"ב מ"ל וסי' נמסר בספר ...זים סימן ו': לא ט' ר"פ בסיפר' לא כאלה חלק יעקב . וחברו. ישוב אף ה' . לא ישוב אף ה' . לא ישבתי ...' משחקים . לא שלחתי את ...יאים. לא תקח לך אשה . לא ...ית אשר כרתי . לא דכאו עד ... : והצרתי ב' וחסר וסי' כי אמר ה' הנני קלע את ישבי הארץ . והצרתי לאדם :

רצים עליהן סביב תמיד בכח שאין לו הפסק הכח מאתו יתברך ובאותו הכח עומדת הארץ תלויה בינתים לא תזוז אילך ואילך אפילו כחוט השערה כמו שכתוב תולה ארץ על בלימה לא ידע אדם במה אלא שהכח מתכונן כי מכח הסבוב היא עומדת בנתים בלא שום סמיכה אף על פי שיש טעם אחר כי בטבעה הוא שתעמוד באמצע לפי שהיא כבדה אף על פי כן האל שם בה זה הטבע ומכחו הוא הכל : מכין תבל בחכמתו . תבל הוא מקומות הישוב מן הארץ והכין אותה האל בחכמתו בנהרות נמשכים ובמעינות נוזלים שלא יתכן הישוב מבלעדיהם ויצמחו בהם כל עשב וכל עץ פרי הצריכים לישוב אדם ולבהמה וכל התועלות הנמצאות בה הכל עשה בחכמה : ובתבונתו נטה שמים . שנטה אותם כאהל לשבת תחתיו כמו שאמר וימתחם כאהל לשבת והאהל הוא כחצי כדור ואין אנו משיגים מן השמים אלא חצי כדור אשר על הארץ אלא שאנו מתבוננים שיש חצי כדור אחר כי עגולים הם ונעים ומהלכם ומרוצתם ממזרח למערב וממערב למזרח הכל נעשה בתבונתו שלא ישנה : (יג) לקול תתו . וכן אנחנו עובדים אותו לקול תתו המון מים בשמים והוא האויר הנקרא רקיע כי ידענו כי הוא הנותן מטר כמו שאמר הנותן מטר על פני ארץ ולא האלילים , כמו שאמר היש בהבלי הגוים מגשימים אם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא אלהינו [...] אנחנו ישראל שאנו חלק ה' יתברך ועמו מודים בו כי בידו לעשות כל מה שזכר לא יתנו השמים המטר כי אין בהם מים אלא הוא נותן אותם בהם אחר שיעלה נשיאים מקצה הארץ כמו שאמר ואיד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה , והמים לא יעלו

תולדות אהרן המון מים . ברכות נט מגלה טו : ברקים למטר . ברכות נט : הבל המה . תענית ה סנהדרין צב זוכר בראשים : בעת פקודתם . סנהדרין קב :

הארץ אלא איד הוא שיעלה מן הארץ שמעלה אותו האל בטבע השמש בו והאל יחנסו מים באויר בכח שנתן בו וזהו שאמר לקול תתו המון מים בשמים : ויעלה נשיאים . וי"ו ויעלה כוי"ו וירד מעשות החטאת והעולה שפי' אחר שירד מעשות העולה נשא ידיו על העם ויברכם וכן הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת וכן ויעלה נשיאים אחר שמעלה נשיאים נותן המים כי בעבור ...ם מיוחד שבו ישוב שהאיד מים ובאמרו מקצה הארץ זה מאמר הפילוסופים שאומרים שהאדים עולים מפאתי צפון ודרום וזו מקצה הארץ השאות הרחוקות מן הישוב , ארץ כתיב הארץ קרי ...ין אחד : ברקים למטר עשה . ועוד פלא גדול עושה בירידת המטר שיורדים ברקים עם המטר והברק אש ואין המים מכבין אותו ומה שאמר לקול תתו הוא נכון הוא הסימה התחלה המטר שתשמעת קול וכן ...כי קול המון הגשם : ויוצא רוח מאוצרותיו . זכר המטר וזכר הרוח כי הסבת הנשיאים שמעלה מן הארץ יהיה המטר ויהיה הרוח כי שני אידים הם שעולים מן הארץ שקורא אותם נשיאים ...אחם מעל הארץ האחד לח והוא הנקרא איד וממנו יהיה המטר והאחד יבש וממנו יהיה הרוח והוא הנקרא קיטור ומה שאמר באוצרותיו לפי שהיא מרחפת ואינה נראה כדבר הנתון ... : (יד) נבער כל אדם מדעת . מדעת חכמתו שעושה הדברים בחכמ' : הוביש כל צורף מפסל . וכל צורף יבוש לפסלו שלא יוכל לעשות זה וקורא אותו אלוה יש לו לבוש כי שקר נסכו ...מה אותו בזהב כי לא יועיל כלום אלא להטעות העם והוא שקר : כי לא רוח בם . באלילים והוא נסך ותפה אותם בזהב ובכסף ללא צורך : נסכו . ענין כסוי וחפוי כמו המסכה ...כה ואת קשות הנסך : (טו) הבל . בעת פקדתם יאבדו , כמו שאמר למעלה יאבדו מארעא ופקדתם היא פקידת בבל שהפקד האל עליה עונה והחריבוה מדי ופרס ואז באה פקידת האלילים גם כן ...ין מאלוהותם ומעבודתם כמו שאמר כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה וגו' כלומר ששברו אותם ונשאו על הבהמות רוצה לומר הכסף והזהב שבהם : (טז) לא כאלה חלק יעקב . ...כמו אלה האלילים שהם חלקם אין חלק יעקב כאלה כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ואנחנו לא נעבוד בלתו כי הוא יוצר הכל ואין זולתו נוצר ונברא ובחר ישראל לנחלה שיעבדוהו ויהיה ...חלקם והם נחלתו וחלקו ואף על פי שגלינו לא עזבנוהו ובעבור שעזבנוהו בארצינו גלינו ממנה וזה אנחנו מכירים ומודים כי ה' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה והאדון ראוי לעבוד ...וכוכבים שהם צבאותיו כל אלה הדברים שלח ירמיהו הנביא לזקני ישראל אשר בגלות בבל שגלו ראשונה עם יהויכין שיענו הדברים האלה לכשדים אם ירצו לפתותם בעבודת האלילים והמכם ...י פירש בעת פקודתם יאבדו אם תפקדם ותחפש עליהם יהיו לאפס כדבר המזויף שאם יחפשו עליו יהיו מילאים השתכולה אבל הענין האלהי כל אשר תחפש עליו תמצאהו כזהב : (יז) אספי ...כנעתך . יאמר כנגד בבל אל הפגאו עתה על ישראל בשביל שגלו ביניכם כי לא בצדקתכם ולא תאמרו להם שיעבדו אלילים בעבור שאתם עתה מושלים באומות כי הנה קול ה' אומר לך בבל ...מן הארץ כנעתך ההכנעה שהיית מכנעת העמים אספי אותה ההכנעה כי לא תכניעי עוד וענין אספי כענין אסוף ידך וי"ת כנושי מארעא סחורתך פירש כנעתך מן כנעניה נכבדי ארץ : ...במצור . את שאת יושבת במקום חזק ואת חושבת שלא תשלוט בך אומה מצור ענין חוזק כמו ומכן צור מצור לה וכת"י דיתבא בתוקפא בקירון כריכן וי"ת מן ובנית מצור ופי' את שאת עתידה ...במצור , ושבתי כתיב בתוספת יו"ד כמו אוספתי לדוד וקרי יושבת והענין אחד : (יח) כי כה אמר ה' . קולע , כמו שמקליכין אבן בקלע יושלכו כל גוי וגוי ממקומו ויגלו כולם לא ישראל
בלבד

מצודת דוד

...ין ומתחת השמים האלה שעשה המקום ב"ה ר"ל מהראוי שיהיה נאבד מהם האלהות בכל המקומות שברא אלהי האמתי כי מה להם במקומות האלה (ולפי ...נוס לומר להכשדים אמר בלשון ארמי לשון שמכירים בו הכשדים ולזה פתח ...ר כדנה תאמרון לסוף נ"כ בל' ארמי) : (יב) עושה ארץ בכחו . עתה בא ...יר דבריו שאמר ה' אלהים אמת וכו' ואמר הוא העושה ארץ בכוחו : מכין ... . המקומות המיושבות מכין בהם בחכמתו כל הדברים הצריכים שמה : נוטה ...ה . אמר בל' שאלה מנטיות אוהל : (יג) לקול תתו . בעבור נתינתו קול המיית ... באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים : מקצה הארץ . ר"ל כאשר ...ין נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה : ברקים . לעת בא המטר מבריק ברקים ואין ...יר מכבה אותם : ויוצא . הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו : (יד) נבער . כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה צורת כוכבים יקבל ...ה מן צורת כוכבים בראותו כי שקר התמונה שנסך ואין בה מהם רוח החיוני : (טו) מעשה תעתועים . המה מעשה ידי התועים מדרך השכל : בעת פקודתם . ...ה ישגיח המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה : (טז) לא כאלה . לא כצורת כוכבים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו : כי יוצר הכל הוא . לא כצורת ...כוכבים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל : וישראל . ואת ישראל בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו : ה' צבאות שמו . כי הוא מושל על ...ות מעלה ומטה : (יז) אספי . אתה היושבת בירושלים הנצורה אספי סחורתך מן הארץ אל תוך העיר להמלט בה גם אתה : (יח) הנני קולע . ר"ל גם אתה לא
תמלטו

מצודת ציון

אדם : (יג) לקול . באה הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי לא) : תתו . מל' נתינה : המון . מל' המייה והאון : ויעלה . באה הוי"ו במקום אז וכן אם נקבה תלד וטמאה שבועים (ויקרא יב) ור"ל אז טמאה : נשיאים . עננים ע"ש שמנשאים עצמן למעלה וכן מעלה נשיאים (תהלים קלה) : (יד) נבער . מל' בער ושוטה : מדעת . מהיות בו דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א טו) ור"ל מהיות מלך : הוביש . מל' בושה : נסכו . הפסל הנעשה ביציקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : (טו) תעתועים . מל' טועה : פקודתם . ענין השגחה : (יז) אספי . ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : כנעתך . ענין סחורה כמו ותגיר נתנה לכנעני (משלי לא) : במצור . ענין מבצר ע"ש שאין לכבשה בלא מצור וכן ערי מצור (דה"ב ח) : (יח) קולע . ענין השלכת אבן בכלי המיוחד לזה וכן ויקלע ויך את הפלשתי (ש"א יז) : והצרותי . מל' צר וצוק :
נחלה

בלבד לפיכך אל תרחיבו עם עליהם וכן נבא עליהם ירמיהו לאדום ולמואב וכן השאר כמה שכתוב בפעם הזאת כי כלם לקו על ידי נבוכדנצר ואמר כך לקח הוא ונלכדה בכל במלחמת מלכות כן ז: הקלעתי לכם למען ימצאו. אמר דברתי עליהם על ידי עבדי הנביאים למען ידעון כי מאתי הכל, והצרתי ענין צרה וצוקה והמכה רמב"ם פירש כן כי ה' יביא עליהם קולעים וצר להם מקום בפעם הזאת נמכרים במקום אחד למען ימצאו אותם הקולעים ואדוני אבי ז"ל פירש סמיך לפסוק הבא אחריו למען ימצאו לרוח עד שיאמר כל אחד מהם אוי לי על שברי ... דימצאון כדיל דיקבלון חוביהון: (יט) אוי לי על שברי. אמר הנביא לפי שדבר בפורענות יושבי הארץ ר"ל שאר האומות שהפסידו לבוא אמר כן ובין כך וכן לי על שברי כי ישראל לוקים תחלה :נחלה מכתי.פתי"ם כמו"א לבדו נחלה פירוש נכאבת כלומר מכה קשה היא והשבתי בזה חלי שאוכל לסבול אותו ולא אוכל כי חלי זה ... ושברי יסודה כמו מכאיבים לאהל:

דִיקַבְּלוּן פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיהוֹן׃ יט וַי לִי עַל תַּבְרִי מְמַרְעָא מַחְתִי וַאֲנָא אֲמָרֵית בְּרַם דֵּין מַרְעִי וְאֲסוֹבְרִינֵיהּ׃ כ אַרְעִי חֲרוֹבַת וְכָל קִרְוִי אִתְבְּזִיזָא עַמִּי גְלוֹ וְלֵיתֵינוּן לֵית דְּמָתַח עוֹד מַשְׁכְּנִי וּמְקִים יְרִיעָתִי׃ כא אֲרֵי אִטַּפָּשׁוּ מַלְכַיָא וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ עַל כֵּן לָא יִצְלְחוּן וְכָל עַמְהוֹן יִתְבַּדְרוּן׃ כב קַל בְּסוֹרְתָא הָא אַתְיָא וּתְבָרָא רַבָּא מֵאֲרַע צִפּוּנָא לְשַׁוָאָה יַת קִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה לְצָדוּ מְדוֹר יְרוֹדִין׃ כג יְדַעְנָא יְיָ אֲרֵי לָא לֶאֱנָשָׁא אוֹרְחֵיהּ וְלָא לִגְבַר דְּאָזֵיל וּמַתְקִין יַת פְּסִיעָתֵיהּ׃ כד אַיְתִי עֲלֵיהוֹן יְסוּרִין יְיָ בְּרַם בְּדִין חֲשׁוֹךְ לָא יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּהוֹן דִּלְמָא יִזְעֲרוּן׃ כה שְׁפוֹךְ חֵימְתָךְ עַל עַמְמַיָא דְלָא אַלִיפוּ לְמִידַע דַּחְלְתָךְ וְעַל זַרְעֲיָתָא דִּבְשְׁמָךְ לָא מְצַלַּן אֲרֵי שְׁלִיטוּ בְּדְבֵית יַעֲקֹב וּבְזוּ נִכְסֵיהוֹן וְשֵׁיצִיאוּנוּן וְיַת מְדוֹרְהוֹן אַצְדִּיאוּ׃

לְמַ֖עַן יִמְצָֽאוּ׃ יט א֥וֹי לִי֙ עַל־שִׁבְרִ֔י נַחְלָ֖ה מַכָּתִ֑י וַאֲנִ֣י אָמַ֔רְתִּי אַ֛ךְ זֶ֥ה חֳלִ֖י וְאֶשָּׂאֶֽנּוּ׃ כ אָהֳלִ֣י שֻׁדָּ֔ד וְכָל־מֵיתָרַ֖י נִתָּ֑קוּ בָּנַ֤י יְצָאֻ֙נִי֙ וְאֵינָ֔ם אֵין־נֹטֶ֥ה עוֹד֙ אָהֳלִ֔י וּמֵקִ֖ים יְרִיעוֹתָֽי׃ כא כִּ֤י נִבְעֲרוּ֙ הָרֹעִ֔ים וְאֶת־יְהוָ֖ה לֹ֣א דָרָ֑שׁוּ עַל־כֵּן֙ לֹ֣א הִשְׂכִּ֔ילוּ וְכָל־מַרְעִיתָ֖ם נְפוֹצָֽה׃ כב ק֤וֹל שְׁמוּעָה֙ הִנֵּ֣ה בָאָ֔ה וְרַ֥עַשׁ גָּד֖וֹל מֵאֶ֣רֶץ צָפ֑וֹן לָשׂ֞וּם אֶת־עָרֵ֧י יְהוּדָ֛ה שְׁמָמָ֖ה מְע֥וֹן תַּנִּֽים׃ כג יָדַ֣עְתִּי יְהוָ֔ה כִּ֛י לֹ֥א לָאָדָ֖ם דַּרְכּ֑וֹ לֹֽא־לְאִ֣ישׁ הֹלֵ֔ךְ וְהָכִ֖ין אֶת־צַעֲדֽוֹ׃ כד יַסְּרֵ֥נִי יְהוָ֖ה אַךְ־בְּמִשְׁפָּ֑ט אַל־בְּאַפְּךָ֖ פֶּן־תַּמְעִטֵֽנִי׃ כה שְׁפֹ֣ךְ חֲמָתְךָ֗ עַל־הַגּוֹיִם֙ אֲשֶׁ֣ר לֹא־יְדָע֔וּךָ וְעַ֣ל מִשְׁפָּח֔וֹת אֲשֶׁ֥ר בְּשִׁמְךָ֖ לֹ֣א קָרָ֑אוּ כִּֽי־אָכְל֣וּ אֶֽת־יַעֲקֹ֗ב וַאֲכָלֻ֙הוּ֙ וַיְכַלֻּ֔הוּ וְאֶת־נָוֵ֖הוּ הֵשַֽׁמּוּ׃

יא א הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֣ה אֶֽל־יִרְמְיָ֔הוּ מֵאֵ֥ת יְהוָ֖ה לֵאמֹֽר׃ ב שִׁמְע֕וּ אֶת־דִּבְרֵ֖י הַבְּרִ֣ית הַזֹּ֑את וְדִבַּרְתֶּם֙

יא א פִּתְגַם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימַר׃ ב קַבִּילוּ יַת פִּתְגָּמֵי קְיָמָא הָדֵין וּתְמַלְּלוּן

(מסורה:) ג' ׃ ג' ו' ס' ׃ ג' ב' א' מ"ל ומ' חסר ׃ ו' ׃ ג' ומ"ל י"א בטעם ׃ כ' ׃ ל' ׃ ג' וחסר ׃ ס' ׃ ג' ׃ ג' וחסר

(יט) נחלה. ל' חולי: ואשאנו. ת"י ואסוברניה אסבול: (כ) יצאוני. יצאו מני ירושלים אומרת כן: (כא) השכילו. לא הצליחו במלכותם כמו בכל אשר יפנה ישכיל (משלי יז): מרעיתם. מרעיתם: (כג) לא לאדם דרכו. כי יצר הרע שבראתו מטהו מן הדרך ד"א ידעתי כי לא לאדם דרכו אין כח ביד האדם כח להצליח דרכו ... לא על פיך אין כח ביד ... לבחור כיתך: (כד) במשפט. ביסורין: במשפט. ויש"ע בלבך: אך במשפט. ת"י ברם בדין חשוך: באפך. מן חמה כלייה: (כה) אכלו. דיווריד ונו"ס ... וכן

באה י"א בטעם מלרע וסי' ... לאדם ה' קטנין וסי' ארמי לבא דידע ... אמרי ופי' מי שם פה לאדם או ישום. ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו. והצרתי לאדם. כמים הפנים לפנים כן לב. ויאמר לאדם יראת ה' וכל קהלת דכוו' ... וסי' לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת: ואכלהו ג' הסר וסי' ואת במקום קדוש. ואכלהו איבת כי אכלו את יעקב דירמיה

(כ) בני יצאוני. כי פעם בניס לגביה ... שמיסר אותם כאב כמיסר את בנו אם ישמעו אליו: יצאוני. יצאו ממנו כלומר הגלו עם יסוריו וכן תוקפני ומוכל חוקם ממני: אין נוטה עוד אהלי. אם אומר עוד יהיה מלך שיטה האהל ששדד ראיתי כי אינני ואין מקים ירעות האהל שנפלו כי האהל שמו מירעות: (כא) כי נבערו הרועים. לפיכך אין נוטה עוד האהל והרועים הם יסורין ודקיסו שהיו מלכים והסמוך יקרא רועה וכן תרגם יונתן ארי אטפשו מלכיא: לא השכילו. לא הצליחו כמו דוד בכל דרכיו משכיל והדומין לו ויסורין ודקיסו בעבור שלא דרשו את ה' כמו שאמרו על כן לא הצליחו במלכות כמו שהצליח ... וכל מרעיתם נפוצה אין רועים וזה ישראל נפוצו בגלות: (כב) קול שמועה. הקול שאנחנו שומעים ורעש גדול בשמועה מבהילות כמו הרעש בא מארץ צפון כלומר שמשמעו שנכנס נבוכדנצר ממקומו זה היה הקול אבל לא כיון אומרים לאיזה מקום יבא ואמר הנביא שרואה בנבואה כי יבא לשום את ערי יהודה שממה: (כג) ידעתי ה'. פירשו כמו שפי' אדוני אבי ז"ל כי על נבוכדנצר יאמר ... כי עמד מלך בבל על בני עמון כמו שאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך כי הוא היה דעתו על בני עמון ... והלך לשני דרכים האחת לבני עמון והאחת לירושלים עמד בדעתו כאילו חוזר בו מדעתו היה בתחילה והאל הסליך רוחו ונכנס את קסמיו לבא אל ירושלים בעבור לדקיהו שעבר על שבועתו ... ואמר הנביא ידעתי ה' כי לא לאדם בקסמן שלמ"ד לידיעה לאדם דרכו. כלומר אינו ברשותו כי אתה תשנה רצונו: לא לאיש הולך. וכן לא לאיש הולך בעולם שהולך בדרך אין לו דרכו להכין לעדו כי לא ידע מה יבואהו ואין ההכנה בידו כמו שאמר דוד מה' מלעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ: (כד) יסרני ה' אך במשפט. פירושו כמו שפירש רבי יונה

כי הנביא מדבר בלשון ישראל בלשון יחיד דרך כלל ואמר ברשותו נבוכדנצר בא לארץ יסודה לשום הכל שממה אמר ידעתי כי זה מוסר שמאת מיסר אותנו טוב שתיסרנו אך במשפט כפי ... לסבול אל באפך פן תמעטני כי אם תיסרני באפך תמעיטני מהיות גוי וכן ת"י איתי עליהון יסורין וגו' כמשמוד וכן ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך: (כה) שפוך חמתך. שפוך אותם על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות שמשפחות אשר בשמך לא קראו אף על פי כי ישראל אף על פי שחטאו לפניך לא יצאו מתחת רשותך מכל וכל ולא נתערבו עם עם אחר אלא הם נבדלים ... עמכו"ם ומחזיקים ברוב תפלות וקוראים בשמך ומתפללים לפניך ואף על פי שאין לנו כהון יעשו עוד כתובה כי לא אבד המקום מהם ועוד שהיום יש בהם חסידים: משפחות. כמו גוי ... כאומה תקרא משפחה כמו ואת משפחת מלרים לא תעלה: כי אכלו. ואת"ה שהם שבה אסף על ישראל אתה קלפת מעט והם עזרו לרעה והוזין הם ליענש ועליהם שפוך חמתך: ואת נוהו השמו. כתרגומו וית מדורהון אלדיאו ויתכן לפרש כי על בית המקדש אמר ודבר על שפעיל: (א) הדבר. לאמר שיאמרו אותו לאיש יהודה ומהו הדבר שיאמר שמעו את דברי הברית הזאת ... הברית הם כתובים בתורת משה ברכות וקללות אם תשמעו אם לא תשמעו וכתב בסוף אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת בחורב ובתורה אמר ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ואמר ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה ודברי הברית הם שישמעו לקול ה' ויעשו מלותיו והוא יהיה להם לאלהים והם יהיו לו לעם וכאמרו הואת כמו שכתוב בתורה: (ג) ודברתם ... ונביאי

מצודת ציון

(יט) נחלה. מלשון חולי: ואשאנו. מל' משא וסבל: (כ) שודד. ענין עושק: מיתרי. חבלי האוהל וכן יתריהם לחיים (במדבר ד): נתקו. נעתקו ממקומם: ומקים. מלשון הקמה: ירעותי. ענין וילון: (כא) נבערו. מל' בער ושוטה: השכילו. ענין הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): מרעיתם. מל' מרעה ור"ל לאן מרעיתם: נפוצה. ענין פיזור: (כב) ורעש. ענין תנועה וסכנה: מעון. מדור: תנים. מין נחש: (כג) לעדו. ענין פסיעות והלוך כמו ויהי כי לעדו (ש"ב ו): (כד) במשפט. ר"ל במשפט הראוי לגלות אותו למוסר וכן ויסרתיך למשפט (לקמן ל): (כה) אכלו. ואכלהו. ענין אבדון: ויכלהו. מלשון כליון: נוהו. ענין מדור כמו יורום על נוהו (איוב יח): השמו. מלשון שממון: (ב) שמעו. ענין הכנסה: איש יהודה. אנשי יהודה וכן איש ישראל ראו (ש"א יג): ועל יושבי ירושלים.

מצודת דוד

תשארו כה כי בפעם הזאת אשליך לפלאה מן הטיר את יושבים שם כמו אבן בקלע וכאומר אל תחשבו שתתחזקו עתה במצב העיר כמו עד כה באו סנחריב כי בפעם הזאת לא תתחזקו עוד: והצרותי להם. אביא עליהם צרות כמו ימצאו כגמול הראוי: (יט) אוי לי וכו'. זהו מאמר הנביא המתאונן על צרות ישראל נחלה מכתי. המכה הבאה אלי יש בה חולי רב: ואני אמרתי. מתחילה חשבתי אף זה חלי בעלמא ואוכל לשאתו ולסבלו וכאומר אבל לא כן הוא וקשה הוא ומכה ... סמוכה: (כ) וכל מיתרי נתקו. כל חבלי האוהל נעתקו ממקומם והוא משל על חורבן ירושלים וכפ"מ: בני יצאוני. בני יצאו ממני ואינם לנו ואין א"כ מי עוד לנוי ...

אהלי ומקים ירעות האוהל: (כא) כי נבערו הרועים. שרי העם נשטתו: לא השכילו. לא הצליחו על כי הסגולה נראה שעושה דבריו בהשכל: וכל מרעיתם. כל מרעיתם נפוצו בגלות כלומר כמו שנפל הצאן ... הלאן מרעיתם נפוצו הנה וכנה ר"ל בני העם הלכו בגולה ואמר דבריו כאלו כבר נעשה כי כן ראה במראה הנבואה: (כב) מארץ צפון. היא בבל: מעון תנים. מדור לתנים השוכנים במקום שממון: (כג) ידעתי ה'. זהו מאמר בני יהודה שיאמרו אתה ה' הן ידעתי כי לא היה לאדם מכל בני יהודה את הדרך הראוי לו לילך בו: לא לאיש. לא ימצא ביניהם איש שהיה הולך ומכין את לעדו ללכת בדרך הישר אבל הלכו כפי הזדמן וקרי: (כד) יסרני ה'. אבל עכ"ז יסרני ה' אך במשפט שיהיו הייסורין בדרך משפט ייסורין לבד כראוי לגלות אותן למוסר אבל אל תייסרני באפך בדרך המתנקם פן תכיה מתמעט והולך עד לא ישאר ממני מאומה: (כה) שפוך. על הכשדים חמתך לעשות בהם נקם: אשר לא ידעוך. שלא היו רוצים לדעת אותך ולקרות בשמך: כי אכלו. את יעקב ואכלוהו. ר"ל פעם אחר פעם ויכלוהו ואת נוהו השמו. גם כלו אותו גם השמו את נוהו וזו כפ"מ: יא (ג) שמעו. אתה ואמר הנביאים שמעו ר"ל תנו לב להבין את דברי הברית הזאת כלומר ס' ... ידוע שמוזכר בתורה והם הברכות והקללות שנערכו מואב אשר כרת עליהם ברית כמ"ש הם אלה דברי הברית וכו' (דברים כח) ודברתם

אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ׃
ג וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה   ג' בטעם
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא   י"ג מ"ל. כ"ד
יִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת׃
ד אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם   כל סיפרא מ"ג כמ"כ
הוֹצִיאִי־אוֹתָם מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם מִכּוּר
הַבַּרְזֶל לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וַעֲשִׂיתֶם
אוֹתָם כְּכֹל אֲשֶׁר־אֲצַוֶּה אֶתְכֶם
וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם
לֵאלֹהִים׃ ה לְמַעַן הָקִים אֶת־
הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם
לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ
כַּיּוֹם הַזֶּה וָאַעַן וָאֹמַר אָמֵן ׀ יְהוָה׃
ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרָא אֶת־כָּל־   ד' בטעם בסיפרא וסי'
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעָרֵי יְהוּדָה   ט"ית צדיקא קרא לשמואל
וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַםִ לֵאמֹר שִׁמְעוּ אֶת־
דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם׃
ז כִּי הָעֵד הַעִדֹתִי בַּאֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם
הַעֲלוֹתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־   ד' ג' מ"ל וא' חסר ד' בסיפ'
הַיּוֹם הַזֶּה הַשְׁכֵּם וְהָעֵד לֵאמֹר
שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃ ח וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־
הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ אִישׁ בִּשְׁרִירוּת   י"א. ב' מ"ל
לִבָּם הָרָע וָאָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַבְּרִית־הַזֹּאת אֲשֶׁר־צִוִּיתִי
לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשׂוּ׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה   ס'
אֵלַי נִמְצָא־קֶשֶׁר בְּאִישׁ יְהוּדָה
וּבְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ׃ י שָׁבוּ עַל־עֲוֺנֹת   ב'. ג' ר"פ
אֲבוֹתָם הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר מֵאֲנוּ
לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרַי וְהֵמָּה הָלְכוּ אַחֲרֵי   ד' מ"ל
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם הֵפֵרוּ בֵית־   ד'
יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת־בְּרִיתִי
אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתָם׃ יא לָכֵן   י"ד בטעם
כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא אֲלֵיהֶם   ג' בסיפרא
רָעָה אֲשֶׁר לֹא־יוּכְלוּ לָצֵאת מִמֶּנָּה   י"א
וְזָעֲקוּ אֵלַי וְלֹא אֶשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃   ג'

עִם אֱנַשׁ יְהוּדָה וְעַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם׃ ג וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לִיט גַבְרָא דְלָא יְקַבֵּיל יַת פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין׃ ד דְפַקְדֵית יַת אֲבָהַתְכוֹן בְּיוֹמָא דְאַפֵּקִית יַתְהוֹן מֵאַרְעָא מִצְרַיִם מִכּוּרָא דְבַרְזְלָא לְמֵימַר קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְתַעְבְּדוּן יַתְהוֹן כְּכָל דַאֲפַקֵיד יַתְכוֹן וּתְהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ׃ ה בְּדִיל לְקַיָמָא יַת קְיָמָא דְקַיֵמִית לַאֲבָהַתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ כְּיוֹמָא הָדֵין וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית אָמֵן יְיָ׃ ו וַאֲמַר יְיָ לִי אִתְנַבֵּי יַת כָּל פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין בְּקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם לְמֵימַר קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין וְתַעְבְּדוּן יַתְהוֹן׃ ז אֲרֵי אַסְהָדָא אַסְהֵדִית בַּאֲבָהַתְכוֹן בְּיוֹמָא דְאַסֵקִית יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין מַקְדִים וּמַסְהֵיד לְמֵימַר קַבִּילוּ לְמֵימְרִי׃ ח וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵיהוֹן וַאֲזָלוּ גְבַר בְּהִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא וְאַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן פּוּרְעֲנוּתָא עַל דְלָא קַבִּילוּ פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין דְפַקְדֵית לְמֶעְבַּד וְלָא עֲבָדוּ׃ ט וַאֲמַר יְיָ לִי אִשְׁתְּכַח דִמְרָדוּ בְמֵימְרִי אֱנַשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם׃ י תָבוּ לְחוֹבֵי אֲבָהַתְהוֹן קַדְמָאֵי דְסָרִיבוּ לְקַבָּלָא יַת פִּתְגָמַי וְאִינוּן טְעוֹ בָתַר פַלְחֵי כוֹכְבַיָא לְמִפְלַחְהוֹן אַשְׁנִיאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה יַת קְיָמִי דִגְזָרִית יַת אֲבָהַתְכוֹן׃ יא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַיְתִי עֲלֵיכוֹן בִּישְׁתָא דְלָא יִכְלוּן לְאִשְׁתֵּזָבָא מִנַּהּ וִיצַלוּן קֳדָמַי וְלָא אֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן׃

רש"י

...ואכלוהו: (ה) אמן ה'. ...א ארור: (ז) העד העדותי. ...התראה: (ח) ואביא עליהם ...כל דברי הברית. האלות ...ארות הברית על הדברים ...צויתי לעשות ולא עשו: ערי

...ד' בטעם בסיפרא וסי' בל' ...י עולים' צדיקא קרא לשמואל ...נמסר בריש האי סיפרא: ט' ...עם ולא ולא וסי' נמסר ...בהאי סיפרא סי' ז': לשמוע ...יל וסי' בני נכר דשמואל. ...הזה הרע. שבו על עונות ...ם. לשמוע אל הרנה דד"ה: ...י"א וסי' נמסר ביהושע סי' ...ריש האי סיפרא סוף סי' א':

...ות אהרן למען הקים. (סוטה יח): ...לאם ממנה. יבמות סג:

מצודת ציון

...ושבי ירושלים: (ג) ארור. ...קללה: (ד) מכור. הוא הכלי ...ין בו הזהב כמו וכור לזהב (משלי יז): (ה) הקים. מל' קיום: . ענין גמירה כמו זה ממקך ...אמן): (ו) ובחוצות. בשוקים: ...עד העדותי. ענין התראה ...פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש: . מל' השכמה ור"ל בזריזות: שרירות. במראית: (ט) קשר. אגודת מרד כמו ויקרא קשר (מ"ב יא): באיש. כמו באנשי: ...אנו. מל' מיאון. הפרו. בטלו

מצודת דוד

...ים. אמר הנביאים תדברו הברית אל אנשי יהודה ...שבי ירושלים: (ג) אשר ...מע. אשר לא ירצה לשמוע: ...כור הברזל. ר"ל נצרפתם ...רוף הצרות כמו שצורפין ...כור ברזל: לאמר שמעו ר"ל אשר תכלית הברית כולו לאמר שמעו בקולי ...ו את המצות ככל אשר (ה) למען הקים. ר"ל ...שעלתם למען הקים וכו': מתוך רבוי חלב ודבש זב בארץ: כיום הזה. שהנכם בארץ זבת חלב ודבש: . אמר ירמיה עניתי ...י אתה ה' כן יאומן הדבר ארור האיש אשר לא וכו': (ו) את כל ...ם. אשר אני אומר אליך: ...ו אותם. עשו המצות ...עבורם כרתי הברית: ...ועד העדתי. מאז התריתי ...ו באבותיכם ביום העלותים ...ומהם ובלאם עד היום הזה: השכם והעד. אני משכים ומתרה על ידי הנביאים לאמר שמעו בקולי: (ח) ולא שמעו. והם אינם שומעים: וילכו איש. כ"א ...מה שלבם הרע מראה אותם ומתאוה לה: ואביא. ולכן אביא עליהם את כל דברי הברית הזאת והם הקללות הנזכרות בברית: אשר צויתי לעשות. יען אשר ...אותם לעשות מצותי והם לא עשו: (ט) נמצא קשר. נמצא אגודת מרד באנשי יהודה כו': (י) שבו. חזרו על עונות אבותם וכו' כי אחזו בדרך הזה: והמה. ...וסיפו המה הלכו אחרי אלהים אחרים: הפרו. ר"ל כולם יחד הפרו את הברית כמות בית ישראל כן בית יהודה: (יא) אשר לא יוכלו. בכח

רדק

ונביאי האמת האחרים עמך כישעיה לפניה שנתנבא בימי יאשיהו ואולי היו אחרים אמר לו שיאמרו דברי הברית לאיש יהודה וליושבי ירושלם וזכר להם הברית לפי שהברית הוא דבר קיום אפי' בין אדם לחברו אם יעשו שניהם ביניהם יעשו ברית לקיים השנאים ביניהם כל שכן בין האל ובין בני האדם שראוי לקיים הברית: אל איש יהודה. כולל לכלם כאחד וכן הלשון לומר לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ואיש ישראל נגש ורבים כמוהם: ועל יושבי ירושלים. כמו ואל יושבי ירושלם וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ותתפלל על ה' כמו אל ה' וכד מיא להם וי"ת ודברתם והמללון נראה שהיה קורא ודברתם בקמץ ההי"ו ואנחנו מצאנו בכל הספרים המדויקים ודברתם בסגול ההי"ו: (ג) ואמרת. עוד האמר אליהם הדברים בקללה בארור כמו שנאמרו בתורה בסיני ובערבות מואב תדבר להם זה לשון ארור אולי יפחדו וישובו: (ד) אשר. ביום הוציאי, בהר סיני בעת שהוצאתים מארץ מצרים כי לחמשים יום שיצאו ממצרים נעשה זה הברית: ביום. פי' במקום עת וזמן כמו והיה ביום ההוא טרם ישי ותרם אפי' בו ביום ההוא: מכור הברזל. שהיו הם במצרף הצרוף כמו שצורפין הכסף והזהב בכור: ועשיתם אותם. המצות וזהו שמעו בקולי המצות שיצום: (ה) למען. ואען ואמר אמן ה', אמת יהיה זה שיהיה ארור מי שלא ישמע אל דברי הברית וה' לשון קריאה ותפלה כלומר ה' כן יהיה: (ו) ויאמר, הוסיף עוד והזהירו לקרא אליהם את כל הדברים ופי' לו כי מה שאמר אל איש יהודה שלא ימתין להם עד שיבאו לירושלם אלא שילך הוא בערי יהודה ויקרא באזניהם כל הדברים ויאמר להם בלשון ארור ויתרה בהם אולי ישובו וכן מה שיאמר ליושבי ירושלם יאמר להם בחוצות בפרסיא כנגד כל העם: (ז) כי העד. באבותיכם התרתי כשהעליתי אותם מארץ מצרים וכן בכל דור ודור עד היום הזה השכם והעד שלחתי להם הנביאים להתרות בכל בקר ובקר בכל יום ויום תמיד: (ח) ולא שמעו. את דברי הברית, הקללות שהן תנאי הברית אם לא ישמעו וזהו שאמר אשר צויתי לעשות ולא עשו צויתי להם לקיים דברי ולא קיימו ובכלל קיום הברית עשה ולא תעשה וקיום הברית קורא מעשה: (ט) ויאמר ה' אלי נמצא קשר. ירמיה מן הדומה כי נבואה זו נאמרה בימי יהויקים וזהו שאמר נמצא קשר כלומר מרדו בי אחר ששבו בימי יאשיהו: (י) שבו על עונות אבותם הראשונים. דור אמון ומנשה ואחז וכל הפסוקים עד מה לידידי מבוארים הם ופירוש והלכו ערי יהודה יושבי ערי יהודה וכן וכל הארץ באו מצרימה ופסוק ואתה אל תתפלל פירשנוהו למעלה ולמעלה אמר כי אינני שומע אותך והנה אמר כי אינני שומע בעת קראם אלי הוסיף לומר כי אפילו הם יקראו אלי לא אשמע אליהם אלא אנקם מהם כל כך הרבו לעשות הרע בעיני

בעיני להכעיסני שלא אוכל למלא אות' מהפורענות : (יד) בעד רעתם . על רעתם וכן בעד סלה יפלו והדומים להם רבים : (טו) מה לידידי בביתי . אמר הנביא מה לידידי בביתי קרא האל ידי[די]
לפי שהוא היה מאוהבי האל אמר מה לו עוד בביתי ר"ל בבית המקדש כלומר להשרות שכינתו שם : עשותה המזמתה הרבים . כעשות כנסת ישראל התועבה את רבים כלומר עם אלהים אחרי[ם]
כמו שאמר למעלה כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וכיון שהיא הניחה אל אחד ועשתה מזמה את הרבים ועבדה אותם מה לו לידידי בביתי ואמר בביתי כמו שאמר לידידי כי ידי[די]
הנביא הוא ולא ידידה וכן בית המקדש בית הנביא הוא ולא ביתם : ובשר קדש יעברו מעליך , חוזר לכנסת ישראל ואומר לה את מקרבת קרבנות לרבים שהם אלהים אחרים , ובשר קדש , בש[ר]
מזבח ה' שהוא קדש אומן קרבנות הקדש עוברים מעליך כלומר כאילו אינם מועלים עליך לעשותה : כי רעתכי אז תעלוזי . ולא שים לך בשת ורוע לב מזה כי בעת שתע[שי]
הרעות אז תעלוזי ותשמחי וי"מ ובשר קדש כמו ואנשי קדש וכמו יבא כל בשר להשתחות שפירושו בני אדם כלומר החסידים אנשי קדש עברו מעליך לפיכך את עושה הרעות : המזמתה . ההא לחזק הענין וכן ישועתה עזרתה : רעתיכי . היו"ד נוספת כיו"ד נעוריכי ההלואיכי וי"ת הפסוק כן מה לעמא דהוה חביב וגו' כבעמוד . ובמדרש בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם עומד בבית המקדש ואמר לו מה לידידי בביתי אמר לו על עסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו שמא בשוגג חטאו אמר לו עשותה המזמת' אמר לו שמא מיעוטם חטאו אמר לו הרבים אמר לו היה לך לזכור ברית מילה אמר לו ובשר קדש יעבור מעליך אמר לו שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי אמר לו שמא חס ושלום אין להם תקנה אמר לו זית רענן וגו' : (טז) זית רענן . המשילם לזית לפי שהוא רענן כל זמן וכל ימות השנה עליו לחים : יפה פרי תאר . פירש יפה פרי ויפה תואר ויפה שזכר עומד במקום שנים ר"ל שפריו יפה ותארו יפה אמר לכנסת ישראל מתחלה קרא ה' שמך זית רענן כשהיית עושה רצונו היית כמו זית רענן לא יבול עלהו ר"ל שהשגחתו היתה תמידה עמך ואם היית עושה מעשים טובים ויפים דומים לפרי זית אשר בדשנו והוא שממנו יכבדו אלהים ואנשים : לקול המולה גדולה . ועתה גרמו עליך עוניך להביא גוים רבים ישמעו קול המולתם שהיא גדולה ועל ידם הצית אש עליה כאילו אמר עליך כי כן דרך המקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח כמו שמעו עמים כולם כי יבשו מאלים אשר חמדתם . וה' הודיעני אז הראיתני והדומים להם רבים : ורעו דליותיו . ואמר הגוים ישברו דליות הזית שהיית נמשלת בו ואדוני אבי ז"ל פירש עליה כמו עלה זית ר"ל הצית אש בעליה פי' בעלי הזית שהיו רעננים ולחים עתה יצית אש בהם וכנה הזית בלשון נקבה ואף על פי שהוא לשון זכר כמו שאמר רענן דליותיו וכנה מצאנו גפן בלשון זכר גפן בוקק ומצאנוהו בלשון נקבה לגפן אדרת כן יהיה זית כמוהו ועוד לפי שהמשיל בו כנסת ישראל שהוא

(יב) וִיהָכוּן אֱנָשׁ קִרְוַיָא דְבֵית
יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְיִבְעוּן
מִן טַעֲוָתָא דְאִינוּן מַסְּקִין
בּוּסְמִין לְהֶן הַאִם יָכְלָן
לְמִפְרַקְהוֹן בְּעִדַּן בִּישַׁתְהוֹן :
(יג) אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן הֲוָאָה
דַחֲלַתְכוֹן דְבֵית יְהוּדָה וּמִנְיַן
שׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם שַׁוִּיתוּן אֱגוֹרִין
לְבַהֲתָא וֶאֱגוֹרִין לְאַסָּקָא
בּוּסְמִין לְבַעֲלָא : (יד) וְאַתְּ לָא
תְצַלֵּי עַל עַמָּא הָדֵין וְלָא
תִתְחַנַּן עֲלֵיהוֹן בְּבָעוּ וּבִצְלוֹ
אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּעִדַּן
דְאַתְּ מְצַלֵּי עֲלֵיהוֹן קֳדָמַי
בְּעִדַּן בִּישַׁתְהוֹן : (טו) מָה
לְעַמָּא דַהֲוָה חָבִיב קֳדָמַי שְׁבָקוּ
פּוּלְחַן בֵּית מַקְדְשִׁי עֲבָדוּ עֵצָה
לְחֶטְאִין סַגִּיאִין מְעָרְבִין בְּשַׂר
שִׁקּוּצִין עִם בְּשַׂר קוּדְשָׁא
יִגְלוֹן מִנִּיךְ מִן קֳדָם בִּשְׁתִיךְ
בְּכֵן הֲוֵיתָא תַּקִּיפָא : (טז) הָא
כְּאִילַן זֵיתָא דְשַׁפִּיר בְּרֵוָיֵהּ
וְיָאֵי בְחֶזְוֵיהּ וְסוֹבֵיהּ מַטְלַן
בְּאִיקָרָא כֵּן רַבִּי יְיָ שְׁמִיךְ
בְּעַמְמַיָא וּכְדוּ דַעֲבַרְתְּ עַל
אוֹרַיְתָא מַשְׁרְיַת עַמְמִין
דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא יֵיתוּן עֲלָךְ
וְיִתְחַבְּרוּן לְהוֹן סוּמְכוֹן : (יז) וַיְיָ צְבָאוֹת דְקַיֵּם יָתִיךְ גְּזַר לְאַיְתָאָה עֲלָךְ בִּישָׁא בְּדִיל חוֹבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה
דַעֲבָדוּ לְהוֹן לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי לְאַסָּקָא בּוּסְמִין לְבַעֲלָא : (יח) וַיְיָ אַלְּפַנִי וַאֲלִיפִית בְּכֵן אַחְזֵיתַנִי

(יב) וְהָלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם
וְזָעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם
מְקַטְּרִים לָהֶם וְהוֹשֵׁעַ לֹא־יוֹשִׁיעוּ
לָהֶם בְּעֵת רָעָתָם : (יג) כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ
הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר חֻצוֹת
יְרוּשָׁלִַם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת
מִזְבְּחוֹת לְקַטֵּר לַבָּעַל : (יד) וְאַתָּה אַל־
תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא
בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה כִּי ׀ אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ
בְּעֵת קָרְאָם אֵלַי בְּעַד רָעָתָם :
(טו) מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ
הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים וּבְשַׂר־קֹדֶשׁ יַעַבְרוּ
מֵעָלָיִךְ כִּי רָעָתֵכִי אָז תַּעֲלֹזִי : (טז) זַיִת
רַעֲנָן יְפֵה פְרִי־תֹאַר קָרָא יְהוָה
שְׁמֵךְ לְקוֹל ׀ הֲמוּלָּה גְדֹלָה הִצִּית
אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דָּלִיּוֹתָיו : (יז) וַיהוָה
צְבָאוֹת הַנּוֹטֵעַ אוֹתָךְ דִּבֶּר עָלַיִךְ
רָעָה בִּגְלַל רָעַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל וּבֵית
יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם לְהַכְעִסֵנִי
לְקַטֵּר לַבָּעַל : (יח) וַיהוָה הוֹדִיעַנִי
וָאֵדָעָה אָז הִרְאִיתַנִי מַעַלְלֵיהֶם :

ג' חד חסר · ב' · ס' ב' וה' · כ' ויגזרו · ג' · כ"ד . ג' · ג' · ד' . ג' · ב' חד מ"ל ס' חסר וכל אורייתא דכו' כמ"ד · ג' ומ"ל · ג' · ג' . ג' נרות

(יב) ערי יהודה . מערי יהודה : (יד) רנה ותפלה . בכעו וצלו : (טו) מה לידידי בביתי . מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי : עשותה המזמתה . לעשות כי מזמת עצת חטאים שלה הרבים . הרבה : ובשר קדש יעברוך מעליך . אף התחיל בטלו מבשרה שעל ידה היו מקודשים לי : כי רעתכי אז תעלוזי . כשאתה עוברי' עביר' אתה שמחים : (טז) לקול המולה . ל' שאון עם רב שיבוא עליהם : ורעו דליותיו . ורצצו את ענפיו : (יח) וה' הודיעני כך אמר הנביא הקדוש ברוך הוא הודיעני את פורענותם אני

והושע ג' וסי' מבא בדמים והושע ידך לך . ברוך טעמך וברוכה . והושע לא יושיעו בעת רעתם ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסי' מי מנה עפר יעקב . כי מספר עריך היו אלהיך יהודה . כל י... רשע הוא מתחולל . כי מה חפצו בביתו אחריו . ידעתי כי אז תול... קדמא קמץ : מעליך ד' בקריא וסי' הסירי את יינך מעליך . ובשר קדש יעברו מעליך . ואשפך דמיך . אשבור מוטהו מעליך

תולדות אהרן מה לידידי . מנחות נג : זית רענן . ברכות נז מנחות נג : לקול המולה (תענית כט) :

בלשון נקבה זכר הזית שהוא משל לה גם כן בלשון נקבה כאילו זכר הכנסה ואחר כך שב לדבר בלשון זכר בלשון עצמו ואמר דליותיו . המולה כתוב בוי"ו עם הדגש וכמוהו מעטים נמצאו באותיות אהו"י עם הדגש וזכרנום בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ופי' המולה כמו מלה כמו אין מלה בלשוני וכן קול המולה כקול מחנה ופי' הצית הבעיר כמו ויצת אש בציון והדומים לו , ורעו וישברו כמו ירעוץ קדקד ורעו את ארץ אשור בחרב , דליותיו פירוש ענפיו וקראו בזה הלשון ר"ל מלשון ארוממך ה' כי דליתני שפירושו רוממתני וזכר הענפים הנה בזה הלשון ר"ל שאמ' הענפים הרמים ישברו והוא משל על ירושלים ובית המקדש ויונתן תרגם הפסוק כן הא כאילן זיתא וגומר כבעמוד : (יז) וה' צבאות הנוטע אותך . לפי שהמשילם לזית אמר עליה לשון נטיעה כלומר שהשכינך בארץ טובה כמו שעשה לך טובה בעשותך טובה כן דבר עתה אליך על ידי הנביאים שתבוא עליך בגלל רעת בית ישראל ובית יהודה על בית ישראל דבר רעה ובאה להם וכן גם כן דבר רעה ובאה לך : (יח) וה' הודיעני . פירש אדוני אבי ז"ל הודיעני שהיו חושבים להמיתני הם המות כמו שאמר בפסוק שאחר זה אמר הודיעני נא ואדעה אז ידעת כי היתי יודע כי לא היה עולה על לבי כי אני לא הרעותי להם אם אני מוכיח אותם לטובתם אני עושה : אז הראיתני מעלליהם . כי בזה הראיתני מעלליהם הרעים אם לי היו רוצים לעשות

מצודת ציון

בעלו : (יד) בעד . בעבור : רנה . ענין הרמת קול : רנה . היא ענין תפלה : (טו) לידידי . אהובי : המזמתה . ענין מעשה רע כמו זמה היא (ויקרא יח) : רעתכי . מלשון רעה : תעלוזי . ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמט) : (טז) רענן . רטוב ולחלוחית כמו דשנים ורעננים יהיו (שם צב) : תואר . מסודר : המולה . ענין המייה ושאון וכן קול המולה (יחזקאל א) : הצית . מל' הצתה והבערה : ורעו . ענין שבירה כמו ירעוץ קדקד (לעיל ב) : דליותיו . ענפים גדולים כמו לפנות דליותיו אליו (יחזקאל יז) : (יז) בגלל . בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים)

מצודת דוד

בכח הזרוע : וזעקו אלי . להושיע למו : (יב) ערי יהודה . אנשי ערי יהודה : והושע . אבל לא יוכלו להושיע להם בעת בוא עליהם הרעה : (יג) מספר . כחשבון מספר הערים כן מספר אליליהם : ומספר . כמספר שוקי ירושלים כמ[ספר] הזה עשיתם מזבחות לבושת היא העכו"ם אשר היא לבושת לעובדים על כי לועג[ים] אליה ואינם נענים : (יד) ואתה . לירמיה אמר שאל יתפלל בעדם : כי אינני וגו' . ר"ל אף אם הם עצמם היו קוראים ומתפללים אלי בעבור הרעה הבאה להם מעליהם ומבלי תשובה וחרטה על העונות אינני שומע להם וכמ"כ שהם אינם מתפללים לפני ואיך א"כ אשמע לך מה שאתה מתפלל עליהם : (טו) מה לידידי בביתי . ישראל שהיו מקדם עם סגולתי מה להם לבוא בבה"מ לעשות שמה המזמות הרבים מאד : ובשר קדש . ר"ל הקרבנות שאתה מקריב שמה יעברו ממך י[ען] אינני חפץ בהם : כי רעתכי . בעת תעשי הרעות אז תשמחי ולא תדאג עליהם ומה לי א"כ בהקרבנות ולמה תבואו בבה"מ : (טז) זית רענן . אל מול המק[דש] אמר הנה מאז קרא ה' שמך זית רענן שהוא אילן מפואר : יפה . בך נמצא היופי של פרי בעל תואר מהודר : לקול המולה . אבל עתה לעת בוא קול המייה גדו[לה] של חיל הכשדים הבאים למלחמה אז במקום ב"ה בעצמו יצית האש והמבעיר את עליה וישברו ענפיו ולפי שהמשילו לזית אמר בלשון הנופל באילן : (יז) הנוטע אותך . הנוטע הבית והשכין בה שכינתו הוא גזר הרעה ולא באה בכח הזרוע של הכשדים (ועל כי המשילו לזית אמר לשון נטיעה הנופל באילן) : רעה . היא הבי[אה] ... עמו להם . עשו לעצמם למען הכעיסני לקטר לבעל : (יח) וה' הודיעני . ה' הודיע לי הרעה הבאה ולכן ידעתים : אז . כשהודיע לי הרעה אז גלה לי מעשיהם כי לא

...ום כן קל ותומר לאחרים ואמר הודיעני ואמר הראיתני אלא לנכח ולנכח כאחד וכמוהו רבים במקרא כמו שכתבנו למעלה: (יט) ואני ככבש אלוף. כמו ואלוף חסר וי"ו השמור וכן
...ם ירא ראובן שמעון והדומים להם ואלוף הוא שור כמו אלופינו מסובלים וכן במשקל אחר שגר אלפיך וי"ת כאימר בחיר פירש אלוף אמר לכבש שהיה נבחר כמו אליף סימן אמר הגביה
...הייתי עמהם קודם שהודיעני האל זה כמו הכבש או השור שיובילו אותו לבית המטבחים לטבח אותו והוא כשמוליכין אותו אינו יודע כי לשחטו מוליכין אותו כן אני היו מוליכין אותי קרובי
...ודעי לאכול עמהם לא הייתי יודע כי להמיתני מוליכין אותי והנה אם לא הודיעני האל היו ממיתים אותי ומה היו חושבים עלי ואומרים נשחיתה עץ בלחמו ופי' התרגום נרמי סמא
...ומא במיכליה ואמר נשחיתה במקום נשימה כי השמועה הזאת היתה השחתה. ועץ פירוש עץ מות כלומר עץ שהוא סם המות וכן ויורהו ה' עץ אמרו שהוא עץ מר והיה גם

...) ואני ככבש אלוף. אשר
...ל לטבוח: יובל. לפי שאני
...דועם הרעה הם אומרים
...רגני. ככבש אלוף דוגמת
...ודה בן קוריש פתרונו
...בש ושר אשר יובל לטבח
...לוף כמו שגר אלפיך (דברים
...) ואפ"ה שלא נאמר אלוף
...לנו כיוצא בו שמש ירח
...ד זבולה (חבקוק ג) כסוס
...ר כן אגסלף (ישעיה לח)
...הם פתר ככבש אלוף כבש
...ל (ע' בתהלים כ"ח בפרש"י)
...ן מסייעו שתירגם כאימר
...ר: נשחיתה עץ בלחמו.
...י סמא דמותא במכליה:
... אראה נקמתך מהם. את
...י ענתות היה מקלל:
...) על אנשי ענתות. כמו
...אנשי ענתות: (א) צדיק
... ה' כי אריב אליך.
...תווכח עמך ידעתי כי
...ק בדבריך אך חפץ אני
...ר משפטים אותך להודיעני
...ך: מדוע דרך רשעים
...ה. שנתה גדולה לנבוכדנצר
...ע ותצליחהו להחריב ביתך.
... על אנשי ענתות היה
...ן וקורא תגר: שלו. לשון
שלוה

יט וַאֲנִי כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף יוּבַל לִטְבוֹחַ ל'. ד'
וְלֹא־יָדַעְתִּי כִּי־עָלַי ׀ חָשְׁבוּ ס'
מַחֲשָׁבוֹת נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ ג'
וְנִכְרְתֶנּוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וּשְׁמוֹ לֹא־ ל'
יִזָּכֵר עוֹד׃ כ וַיהוָה צְבָאוֹת שֹׁפֵט
צֶדֶק בֹּחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ ד'
מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי׃
כא לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־אַנְשֵׁי ס"ו בטעם בסיפרא. ד'
עֲנָתוֹת הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ לֵאמֹר
לֹא תִנָּבֵא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא תָמוּת ב'
בְּיָדֵנוּ׃ כב לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה ס"ו בטעם בסיפרא
צְבָאוֹת הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיהֶם הַבַּחוּרִים
יָמֻתוּ בַחֶרֶב בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יָמֻתוּ
בָּרָעָב׃ כג וּשְׁאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם ל' ר"פ
כִּי־אָבִיא רָעָה אֶל־אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת
שְׁנַת פְּקֻדָּתָם׃
יב א צַדִּיק אַתָּה יְהוָה כִּי אָרִיב
אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ
מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה שָׁלוּ כָּל־ ל'. ו'
בֹּגְדֵי בָגֶד׃ ב נְטַעְתָּם גַּם־שֹׁרָשׁוּ ב'. ל'
יֵלְכוּ גַּם־עָשׂוּ פֶרִי קָרוֹב אַתָּה

...דעתי ה' בקריאה וסי' ותקח
...ה את שני האנשים ותצפנו.
...י המלך שלום. ואני ככבש
...יובל לטבוח. המריכו ולא
... ובצלעי שמחו ונאספו:
...שי ד' בקריאה וסי' וישמהו
...על אנשי המלחמה. ומן
...לקח סרים אחד דמלכים.
... דירמיה. כה אמר ה'

עוֹבָדֵיהוֹן׃ יט וַאֲנָא כְּאִימַּר
בְּחִיר דִּלְנִכְסְתָא מִתּוּבַל וְלָא
יְדָעִית אֲרֵי עֲלַי חֲשִׁיבוּ
עֶשְׁתּוֹנִין בִּישִׁין אָמְרִין נִרְמֵי
סַמָּא דְמוֹתָא בְּמֵיכְלֵיהּ
וּנְשֵׁיצִינֵיהּ מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
וּשְׁמֵיהּ לָא יִדְכַּר עוֹד׃ כ וַיְיָ
צְבָאוֹת דַּיָּן קְשׁוֹט גָּלַיִן קֳדָמוֹהִי
כּוּלְיָן וְלֵב אֶחֱזֵי פּוּרְעָנוּת דִּינָךְ
מִנְהוֹן אֲרֵי קֳדָמָךְ אֲמָרֵית יָת
עָלְבָּנִי׃ כא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
עַל אֱנָשֵׁי עֲנָתוֹת דְּבָעַן
לְמִקְטְלָךְ דְּאָמְרִין לָא תִתְנַבֵּי
בִּשְׁמָא דַייָ וְלָא תְמוּת בִּידָנָא׃
כב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
הָאֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן עוּלֵימֵיהוֹן
יִתְקַטְלוּן בְּחַרְבָּא בְּנֵיהוֹן
וּבְנָתֵיהוֹן יְמוּתוּן בְּכַפְנָא׃
כג וּשְׁאָרָא לָא יְהֵי לְהוֹן אֲרֵי
אַיְתֵי בִישְׁתָא עַל אֱנָשֵׁי עֲנָתוֹת
שְׁנַת סְעָרַן חוֹבֵיהוֹן׃ א זַכַּאי
אַתְּ יְיָ מִדְּמִידַן לְקַבֵּיל פִּתְגָמָךְ
בְּרַם שְׁאֵילַת דִּינִין אֲנָא שָׁאֵיל
מִן קֳדָמָךְ מַה דֵּין אוֹרְחַת
רַשִׁיעַיָּא מַצְלְחָא שְׁלַן שְׁלֵיוָא
כָּל מְשַׁקְרֵי שְׁקַר׃ ב קַיֵּמְתִּינוּן
אַף תַּקִּיפוּ עֲתָרוּ אַף קְנוֹ נִכְסִין
קְרִיבִין פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָךְ בְּפוּמְהוֹן וּרְחִיקָא דְחַלְתָּךְ

בתוך גם: בלחמו. במאכלו כי לחם כלל לכל מאכל: מארץ חיים. מן העולם הזה וי"ת מארעא דישראל: לא יזכר עוד, פירש בחיים והפך הענין במלות שונות: (כ) וה' צבאות שופט צדק. שפטני מהם כי אתה שופט בצדק: בוחן כליות ולב. כי אתה בחנת לבם וכליותם והודעתני מחשבותם כדי שאמלט מהם: אראה נקמתך. כלומר שלא אמות עד שאראה שתקח נקמה מהם: כי אליך גליתי את ריבי. אין לי את וקרוב לגלו' את ריבי כי הם חשבו להמיתני. אליך גליתי את ריבי ואתה תקח משפטי מהם ובאמרו גליתי דברה תורה כלשון בני אדם כי גלוי וידוע לפניו וכת"י גליתי אמרית: (כא) לכן ולא תמות בידינו. ואיך אמר ירמיהו וה' הודיעני והרי היו אומרים לו על פניו כי ימיתוהו אם יתנבא אלא שירמיהו לא היה חושש למה שהיו אומרים בפניו כי חשב כי זה דרך הפחד והגזום כי לא יתכן שימיתוהו בגלוי ולא היה מפחד מזה אך שימיתוהו בסתר על ידי הסם זה היה יכול להיות כי היה דבר שלא היה נודע כי יש סם שמאכיל א' תו שלא ימות מיד אלא עד שמנה או עשרה ימים ואם ימות על הדרך הזה לא היו אומרים כי על ידי סם המות מת: (כב) לכן כה אמר ה'. הבחורים ימותו בחרב. הבחורים שיצאו בגבורתם ויצאו להלחם ימותו בחרב: בניהם ובנותיהם ימותו ברעב. בעיר וזכר הבנים ולא האבות כי האבות אם ישיגו דבר מאכל יאכלו הם כי חייהם קודמים לחיי בניהם ולא עוד אלא שיאכלו בשר בניהם ובנותיהם מפני הרעב: (כג) ושארית. אנשי ענתות ילקו יותר משאר ישראל לפי שהיה להם להחזיק יד ירמיהו שהם קרוביו ובני עירו והם היו אומרים להמיתו אם ינבא בשם ה': שנת פקדתם. שנת החרבן שהיתה שנת השבע עשרה לנבוכדנצר שפקד האל עליהם את עונם והרבה הארץ וגלו הנשארים מן החרב ומן הרעב ואמר כי אנשי ענתות לא תהיה להם שארית ואף על פי שנגזרה עליהם גזרה שלא תהיה להם שארית בעת שהלם עליהם הגזרה ולכדו האויבים את העיר עשו תשובה והיתה להם שארית והוא אמרו רז"ל וכן מצאנו בשוב גלות בבל אנשי ענתות מאה

...ושמונה: (א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך. שאריב אליך כלומר שאם אומר שאריב אליך לא יתכן שאתה צדיק ואין לי לחלוק בזה: אך משפטים אדבר אותך. אך אדבר עמך כאדם
... על חברו ונושא ונותן בטענות הנדונין כי אני נבוך בזה: מדוע דרך רשעים צלחה. כי היו בישראל רשעים מצליחים וכת"י זכאי את ה' מלמדן וגו' כבעמוד: (ב) נטעתם. משל על
... שהיה קיימת והולכת וגדלה ובאמרו נטעתם הראה כי טובת הרשעים תבא להם מאת האל לא שהיא להם דרך מקרה וכן אמר בתורה ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו כתרגומו: שרשו.
... פעל הכבד אשר על דרך המרובע וכן בל שרש בארץ גזעם: קרוב אתה בפיהם. אם יקראוך בתפלה או יזכירך בשבועה לשקר הוא כי אתה רחוק מכליותיהם ואינם חושבים כי בידך
טובתם ושאתה המטיב והמריע וי"ת קריבין פתגמי אוריתך וגו' כבעמוד:
ואתה

...ות אהרן ככבש אלוף. עקרים מ"ד פס"ו: צדיק אתה ה'. סנהדרין לו עקדה שער לו עקרים מ"ד פס"ו:

מצודת דוד

...נים ובגמול תבוא הרעה: (יט) ואני. ר"ל לא מדעתי אני הולך לנבאות
...הרעה כי יד ה' היתה חזקה עלי ללכת אליהם ולנבאות ואני ככבש ואלוף
...ל אחד מהם יובא לטבוח שלא מרצונו כי אין חפצי לנבאות עליהם רעה:
...עתי. ולא אדע מה פשעי בזה אשר שמה חשבו עלי מחשבות רעות ואומרים
...מאכלו בעץ הממית ר"ל נשים הם המות במאכלו ובזה נכרית אותו מארץ
...יימות ואין לו ולא יזכר עוד שמו: (כ) וה' צבאות. אבל אתה ה' צבאות
...תה שופט צדק ובוחן לדעת מחשבות כליות ולב ותדע שאין ממחה בלבי בהנבאות להם הרעה: אראה. לכן אראה הנקמה שתקח מידם: כי אליך. לבד
...וני מגלה את הריב שיש לי עמהם אבל הוכחתים על זה להודיעם שאני יודע מחשבתם: (כא) המבקשים. אשר הם מבקשים לקחת את נפשך: לאמר. אשר
...[אומרים] לך לא תנבא בשם ה' ואז לא תמות בידינו: פוקד. אזכור עליהם עונם להשיב גמול: (כב) הבחורים. ההולכים במלחמה: בניהם. הקטנים: (כג) שנת
...[פקדת]ם. השנה אשר אזכור עליהם עונם להשיב גמול: יב (א) צדיק. אמר הנביא ידעתי ה' שאתה צדיק בדבר אשר אריב אליך אך אדבר עמך דברי ויכוח
...עכ"ז אתווכח למען דעת את הטעם והסבה לא על היותי מסופק אם צדיק אתה בדינך: מדוע. וזהו דברי מדוע דרך רשעים מצלחת וכל הבוגדים יושבים
...ואמר זה בראותי בנבואה מרבית ממשלת נבוכדנצר: (ב) נטעתם. מיד כשנטעתם בארץ גוים ר"ל פתאום בא להם הגדולה: ילכו. והם הולכים ומתפשטים
...פירות מרובות ר"ל בנים ובני בנים יורשים הגדולה: קרוב אתה בפיהם. גם כי בפיהם מראים עצמם יראים את האל זהו מן השפה ולחוץ אבל רחוק אתה ממחשבות
כליותיהם

מצודת ציון

(דברים טו) : (יח) מעלליהם. מעשיהם : (יט) אלוף. כמו ואלוף ותחסר הוי"ו והוא ספר כמו שגר אלפיך (שם ז) : יובל. יובא כמו יובל שי (ישעיה יח) : לטבוח. לשחוט : עץ בלחמו. כמו בעץ לחמו ועץ ר"ל מין עץ שהוא סם המות ועליו נאמר ויורהו ה' עץ (שמות טו) והיה גם בתוך גם כמ"ש רז"ל : בלחמי. כל מין מאכל קרוי בשם לחם : (כ) בוחן. מל' בחינה ונסיון : כליות. בהם מקום העצה : גליתי. מל' גלוי : (כב) פוקד. ענין זכרון : (כג) ושארית. ענין שיור : (א) משפטים. ענין וויכוח : צלחה. מל' הצלחה : שלו. מלשון שלוה

ירמיה יב

בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִכִּלְיוֹתֵיהֶם׃ ג וְאַתָּה יְהוָה יְדַעְתָּנִי תִּרְאֵנִי וּבָחַנְתָּ לִבִּי אִתָּךְ הַתִּקֵם כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהַקְדִּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה׃ ד עַד־מָתַי תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְעֵשֶׂב כָּל־הַשָּׂדֶה יִיבָשׁ מֵרָעַת יֹשְׁבֵי־בָהּ סָפְתָה בְהֵמוֹת וָעוֹף כִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת־אַחֲרִיתֵנוּ׃ ה כִּי אֶת־רַגְלִים רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת־הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן׃ ו כִּי גַם־אַחֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ גַּם־הֵמָּה בָּגְדוּ בָךְ גַּם־הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא אַל־תַּאֲמֵן בָּם כִּי־יְדַבְּרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת׃ ז עָזַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי נָטַשְׁתִּי אֶת־נַחֲלָתִי נָתַתִּי אֶת־

ג' וכ"ל · ב'. ב' וגסיפרא ומין · ל'. ז' רפי. ג' · ג' וג' חסר בלישנא · ל'. ל' · ל'. ל'. ל' · ל'. ס' · ב' מ"ל · י"ב פסוקים גם גם גם · ג' מ"ל

תרגום

מִכּוּלְיָתְהוֹן׃ ג וְאַתְּ יְיָ כּוֹלָא יְדִיעַ וּגְלֵי קֳדָמָךְ דְּאַתְּ בָּחַר לְבָבַיָּא דְּרָעַן בְּדַחְלְתָךְ רַשִׁיעַיָּא אַתְקְנִינּוּן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא וְזַמְנִינּוּן לְיוֹם קְטוֹלֵי׃ ד עַד אֵימָתַי תֶּחֱרוֹב אַרְעָא וְעִסְבָּא דְּכָל חַקְלָא יִיבַשׁ מֵחוֹבֵי רַשִׁיעַיָּא דְּיָתְבִין בַּהּ סַף בְּעִירָא וְעוֹפָא אֲרֵי אֲמָרוּ לָא גְּלֵי קֳדָמוֹהִי סוֹפָנָא׃ ה דְּנָא תְּיוּבְתָּא לְיִרְמְיָה נְבִיָּא עַל בָּעוּתֵיהּ נְבִיָּא אַתְּ דָּמֵי לְגַבְרָא דִּרְהַט עִם רַגְלָאָה וְלָאֵי וְאֵיכְדֵין אַתְּ מְדַמֵּי לְמִרְהַט כָּל קֳבֵיל סוּסְוָתָא בְּבִקְעֲתָא וּבְאַרְעָא שְׁלָמָא אַתְּ מִתְבְּטַח וְנָפֵיל וְאֵיכְדֵין אַתְּ מְדַמֵּי לְמֶעְבַּד כָּל קֳבֵיל חֵיוַת בָּרָא דִּי בְּרוּם יַרְדְּנָא וְאִם עַל טָבְוָן דַּאֲנָא מוֹטֵב לִנְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל רַגְלָאָה נְבִיָּא אַתְּ חָזֵי וּמִתְמְהֵיהּ וּמָן פּוֹן דְּאַחֲזֵיךְ מָה דַּאֲנָא עֲתִיד לְמֶעְבַּד לְאַבְהָתָךְ צַדִּיקַיָּא דְּמִן עָלְמָא דִּרְהָטוּ כְּסוּסְוָתָא לְמֶעְבַּד עוֹבָדִין טָבִין קֳדָמַי וְאַף אֲמָרִית לְהוֹן דְּאֵיתֵי עַל בְּנֵיהוֹן בִּרְכָן וְנַחְמָן הָא כְּמַיָּא דְּנָחֲתִין שְׁטוֹף לְיַרְדְּנָא׃ ו וּדְאַתְּ יִרְמְיָה בָּעֵי עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין אֲרֵי יַת אֲחָךְ וּבֵית אֲבוּךְ אַף אִינוּן שַׁקַּרוּ בָךְ אַף אִינוּן אֲמָרוּ עֲלָךְ מִלִּין בִּשִׁין לָא תְהֵימָן בְּהוֹן אֲרֵי יֵימְרוּן עֲלָךְ פִּתְגָּמִין תַּקְנִין׃ ז שְׁבָקִית יַת בֵּית מַקְדְּשִׁי

רש"י

שלוה: (ג) ואתה ה' ידעתני. גם על אנשי ענתות העומדים עלי ... אתה ידעתני: התיקם כצאן לטבחה. נתקם מן החיים למות דישטקאקלו בלעז כמו עד התיקנו אותם מן העיר (יהושע ח): והקדשם. הזמינם: (ד) עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד כאן דברי הנביא ו... הקודש משיבתו מרעת יו[שבי] בה ספתה בהמות ועוף ... תאבל. תחרב: ספתה. סוניד"א בלעז: כי אמר[ו] יושבי הארץ הזאת: לא ירא[ה] את אחריתנו. אין גלוי לפ[ניו] מה יהיה בסופינו: (ה) כי [את] רגלים רצתה וילאוך. קרו[איך] הכהנים כמותך ואנשי ע[נתות] באים להורגך: את רגלי[ם] עם רגלים פיאוניד"ש בלע[ז] ואיך תתחרה את הסוסי[ם] לרוץ את הם היה כלומר ... קרוביך הכהנים באים לה[רגך] כל שכן היקומו להרגך ... יהודה והם קשים עליהם ... היא הגלחת האויב וכן ת"י ... תיובתא וגו'. ומדרש רבו[תינו] אם על שכר שלש הסיעות ... נבוכדנצר לכבודי בימי ... בלאדן אתה תמה שכר ... גדולתו כל כך מה תתמה ... כשתראה שילום שכר של... לצדיקים שרצו לפני כסוס) תתחרה. אאטיר"ש בלע[ז] ובארץ שלום אשר אתה ב... שם הלאוך: ואיך תעשה בגאון ערי יהודה. וגאון הירדן ... הוא לפי שהוא מקום ... ונמרים וכן למדנו ... בהרבה מקומות וכאן ... ואכדין את מדמי לקבל ... ברא די ברום ירדנא ... כאריה יעלה מגאון ה[ירדן] (לקמן מט) ת"י כבתי ... כאריה דסליק מרום ירד[נא] (ו) קראו אחריך מלא. ... אנשים: (ז) ידידות נ[פשי] ... עם

רד"ק

(ג) ואתה ה' ידעתני תראני. ואתה ראה אותי במה שאני: ובחנת לבי אתך. בחנת לבי שהוא אתך לא כלבם שאתה רחוק ממנו אם כן למה הם בטוב ואני ברע: התיקם כצאן לטבחה. כמו עד התיקנו אותם מן העיר אמר אלו השלוים הרשעים התיקם ממקום רבצם לרעתם כצאן לטבחה: והקדישם. והזמינם: ליום הריגה. ליום שיהיה בו הרג רב והוא יום החרבן הזמינם לחרב ולא יהיה להם מקים להנצל מן ההרג והוא יודע לעולם כי רשעתם גרמה להם אבל עתה יש מבוכה בהצלחתם: (ד) עד מתי תאבל הארץ. עד מתי יהיה זה שהוקדשו אלה ליום הריג' כשתאבל הארץ והוא יום החרבן: ועשב כל השדה ייבש. זה על דרך ההפלגה וכן ספתה בהמות ועוף ומפני מה תאבל ותשמם הארץ מרעת יושבי בה כי אמרו הדין נותן שלא יגלו אלה הרשעים השלוים מיום הריגה כי הם אומרים בשלותם לא יראה אחריתנו אם יאמרו להם נביאי השם שאל יביא אחריתכם לרע אף על פי שאתם שלוים עתה והם אומרים לא יראה האל אחריתנו כי אינו משגיח בנו ובמעשינו ואינו יודע מה אחריתנו: ספתה. ענין כליון כמו האף תספה צדיק עם רשע אלא שהוא פעל יוצא וזה פעל עומד והנה שאל ירמיהו על הצלחת הרשעים ולא השיבו האל: (ה) כי את רגלים. פי' אדוני אבי ז"ל כלו זה הפסוק תשובת שאלתו שלא יהרהר אחר מדות הקב"ה אמר ועל מה ששאלתני אני משיבך זה המשל כי אני רואה אותך שרצת עם רגלים כמותך והלאוך כי רצו יותר ממך ולא היה בך יכולת להשיגם והלאוך במרוצתם להשיגם: ואיך תתחרה את הסוסים. ואיך תתערב עם הסוסים לרוץ עמהם וזה פי' המשל הנה אתה בין בני אדם כמותך ואינך יודע דעתם וסודתם שהרי אמרו להאכילך סם המות ולא ידעת ולא הרגשת בהם אם לא הודעתיך ואתה איך תרצה לדעת דעתי וסודותי בהנהגת העולם בהצלחת הרשעים ורעת הצדיקים בעולם הזה לטיבך שתוק ואל תהרהר אחר מדותי והוסיף לו ודבר על המשל לדבר לו על הענין עצמו וכלל בו מראה הפסוק ענין עצמו ואמר לו אני רואה אותך תלונה ונלאה בשליחותי וצריך שתחזק עצמך ולכך כי אני רואה כי רצת את רגלים כמותך והם אנשי ענתות שהם בני משפחתך ובמדרגה אחת עמך לענין גדולה והם הלאוך והפחידוך להמיתך ואיך תתחרה את הסוסים כשתלך לירושלם שהם שרים גדולים וגם המלך שם איך תתנהג עמהם צריך אתה שתתחזק שלא תפחד מהם ותדבר להם שליחותו בלא מורא וכוסי' לו עוד ואמר ובארץ שלום אתה בוטח פירוש אתה בוטח באנשי ענתות שהיה ראוי שתהיה לך ארץ שלום והיה לך לבטוח בהם שיצילוך מיד המבקשים להרע לך כי הם קרוביך ובני עירך ומדרך העולם שהקרובים ובני עיר אחת שנתגדלו יחד להגן זה על זה ויתאספו האחד על חברו עד שימסרו למות על אוהביהם או קרוביהם ואתה לא תוכל לבטוח בהם כי הם מערימים אליך להמיתך: ואיך תעשה בגאון הירדן. כלומר במקום שמגל... הירדן והוא משל על ערי יהודה וירושלם והמשילם לגאון הירדן לפי שהוא הנכר שבתוך ארץ ישראל כי פרת בגבול ארץ ישראל הוא ... מעבר לירדן ואמר לו לירמיהו אם אתה מפחד מהם ... במי שהוא דומה לגאון הירדן ויונתן גם כן פירש הפסוק לפי תשובה ... תיובתא לירמיה וגומר כנעמוד: (ו) כי גם. בגדו בך. כי היית בוטח בהם ואמרו להאכילך סם המות: קראו אחריך מלא. קבוץ כלומר שקבצו אחריך ... מלא רעים קבוץ שיתקבצו אחרי האריה: אל תאמן בם. אם יקרבוך וידברו אליך טובות אל תאמן בם כי שקר הם דוברים כי דעתם כדי שתקרב אליהם ... עמהם ודעתם להאכילך או להשקותך סם המות וי"ם ודאת ירמיהו בעי עליהון רחמין וגומר כנעמוד ורבי' האי פירש מלא מן המלות שמפרשין אותן בהפכן כלומר חסר ... שאומרים להמית הני ... ואדוני אבי ז"ל פי' מלא מן אשר מלאו לבו אומרים עליך שלא בפניך שאין לך שום יראה בעולם שהם אומרים לך לא תנבא בשם ה' ולא תמות בידינו ואתה ... עוד להנבא ולא תפחד מן המיתה: (ז) עזבתי את ביתי. אמר האל כאדם הנוסס על אבדנו את ביתי זה בית המקדש נחלתי זה ישראל כמו שאמר יעקב חבל נחלתו: ידידות נפשי

מסורה

צבאות על אנשי ענתות: תראני ב' וסי' אגוע ועין לא תראני. ואתה ה' ידעתני תראני ובחנת לבי: ובחנת ב' וסי' בחון נתתיך. ה' ידעתני תראני ובחנת לבי: י"ב פסוקים אית בהון גם גם גם וסימ' גם תבן גם מספוא רב עמנו. ויצו גם את השני גם את השלישי. ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם גם בקרכם קחו. משול בנו גם אתה. וישאל שאול בה'. כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום. גם לא שמעת גם לא ידעת. גם אהבתם גם שנאתם:

מצודת ציון

שלום: בוגדי בגד. ענין הרוב ומרד: (ב) מכליותיהם. מל' כליות: (ג) התיקם. ענין ההעתק: והקדישם. ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב): (ד) תאבל. ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כד): ספתה. ענין כליון כמו אסף אסיפם (לעיל ח): אחריתנו. מלשון אחרית וסוף: (ה) רצתה. מל' ריצה ורדיפה הסליכה: וילאוך. ענין עייפות כמו ומה הלאתיך (מיכה ו): תתחרה. ענין הדמות וההתערב כמו אל תתחר במרעים (תהלים לז): בגאון. ענין גבהות ורוממות ורצה לומר ככר העולה הסמוך לירדן והם היה מקום האריות כמו שנאמר הנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן מט): (ו) מלא. ענין קבוץ כמו קראו מלאו (לעיל ד): (ז) נטשתי. ענין עזיבה: ידידות

מצודת דוד

כליותיהם ולא יאמינו בך באמת: (ג) ידעתני. הלא ידעת אותי ותראה לבי ... אותה אם היא אתך להאמין בך ר"ל מכיר אני בעצמי שנגלה לך תעלומ[ות] וא"כ יודע אתה שרחוק אתה מכליותיהם כי אין דבר נעלם ממך: התיקם. העתיקם מהצלחתם אל המטבח כצאן הזה והזמינם ליום הרגה: (ד) עד מתי. זהו תשובת המקום כאומר הלא הועמד להיות רצועת מרדות על ישראל ... שבע אפי כי עד מתי תהיה ארצי נשחתת ועשבה יבשה בשבת רשעת יושביה וכלתה בהמות ועוף כי לא תרבינה בארצם גמול פשעם באומרם שאני איני ... אחריתם לדעת מה יהיה בסופם וכאומר וכי כן תהיה ארצי נשחתת עד עולם לכן יבא נ"כ ויגלם אותם מארצם וימורק עוונם וישובו אל ארצם ותהיה אז ארצם כמאז: (ה) כי את רגלים רצתה. לפי שירמיה לא היה עדיין מכיר בפועל מרבית רשעת בני יהודה וירושלים לכן אמר לו במשל הלא התחברת לרוץ יחד עם גם הולכי רגל כמוך והנה הם הלאוך כי נעשית עיף ויגע לרוץ בשוה להם: ואיך תתחרה. איך תתערב להדמות לרוץ יחד עם רוכבי סוסים ור"ל הלא אנשי[ם] המה קרוביך והמה מהרעוה עמו עמך על שתפחד מפניהם ומה עוד תראה אם תתחבר עם אנשי ירושלים ושריהם כי אז תכיר ברשעתם כפלים מבני ... וכאומר ועל כי גדלה רעתם מהצורך הוא להשגיח את נ"כ לבוא עליהם ולהשחיתם: ובארץ שלום. עתה בא לפרש המשל ואמר בהיותך בארץ שלום בענתות עם ... וכי אתה בוטח בהם שלא יעשו עמך רעה ואיך א"כ תעשה בהיותך בגאון הירדן שהוא מעון אריות ור"ל איך תעמוד מול אנשי ירושלים ושריה: (ו) בגדו בך. ... והמה לך לאויבים: קראו וכו'. אספו קבוצת אנשים לרדוף אחריך: אל תאמן בם. שהמה אוהבים אותך עם שמדברים עמך דברים טובים ורכים ומהם תקרב[ו] לרעת

(ח) נתנה עלי בקולה. עלתה לפני צעקת חמסיה: (ט) העיט צבוע. הה"א תמוה לכך הוא נקוד פתח הכי הם עוף צבוע מגואל בדם ... ד"א העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספים עליו לאוכלו ששונאים אותו: העיט סביב עליה.

נפשי אהבתים אהבה עזה ועתה בעונותיהם נתתים בכף אויביה: (ח) היתה. כאריה ביער. כששואג האריה ביער ונותן קולו וישמעו העוברים והשבים הקול יעזבו דרך היער או הסמוך ליער כן עזבתי אני את נחלתי כי היתה לי כמו האריה ביער השואג בלילה ונתינת קולה ושאגתה היא צעקת העשוקים מפני החמס או נתינת קול עובדי עכו"ם בבתי האלילים כמו שנאמר במעשה אליהו עם אחאב ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואומר ויקראו בקול גדול: על כן שנאתיה. ונטשתיה כי נלאיתי נשוא עוד מעשיה הרעים: (ט) העיט. שניהם הה"א בפתח כי היא לשאלה ופירש אדוני אבי ז"ל הפסוק כן העיט צבוע בדם חללים יהיה סביב על נחלתי שבחרתי לי ואחר שישבע העיט יבאו כל חיות השדה לאכול כמו שנאמר לכו אספו כל חית השדה התיו לאכלה אמר לעופות אחר שתשבעו אתם לכו אספו כל חית השדה בעבור כי כן מנהג העופות יבאו על החללים תחלה כי הם ירגלו בעופפם כמו שאמר באשר חללים שם הוא והחיות רואות העופות נוגעים מדם החללים ויתורו ממקומם: התיו. הה"א תמורת אל"ף אתיו אקחה יין שובו אתיו וענינו כמו באו והחיות הן משל על האומות שבאו עם נבוכדנצר להחריב לירושלם כאילו עשו להם אות והרימו להם נס שיבאו והוא משל העיט הצבוע לחיות והוא דבר הנבואה: (י) רעים רבים. מלכי גוים שבאו עם נבוכדנצר והמלך כמו הרועה לצאן ובת"י מלכין סגיאין קטלו עמי: כרמי. ישראל כמו שאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל: בססו. רמסו: (יא) שמה. נבוכדנצר ואע"פ שלא זכרו הרי זכר רועים רבים והוא היה בראש והוא שם החלקה לשממה: אבלה עלי שממה. שם תאר כנסת ישראל שהיא שממה התאבלה עלי על שממותיה לאמר שאני השימותיה: כי אין איש שם על לב. למה החרבה כי אין איש מהם שם על לב דברי ותוכחותי שהייתי מוכיח אותם ע"י הנביאים ולא שמו על לבם ולא שמעו אליהם וי"ת הרי לית אנש דמשוי דחלתי על לבא: (יב) על כל שפים במדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר כמו שפירש ושפים הם המקומות הגבוהים כמו הרים וגבעות גם להם שהוא מן הישוב באו שודדים: חרב לה' אכלה. כמו אוכלת אמר בזה ובזה כמו את אכלה אכל ברוב יאמר על משקל פעלת והרג הוא אכילת החרב כמו וחרבי תאכל בשר כזה וכזה תאכל חרב: מקצה ארץ ועד קצה הארץ. כי גם בשאר המקומות היה כי בכולם פשט יד נבוכדנצר וחרבו הוא לה' כי הוא העיר את חרבו עליהם והנביא הנבואה על אחת מהן טרם בא לה הפורענות כמו שכתוב בזה הספר וזהו שאמר

ידדות נפשי בכף איביה: ח היתה־לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על־כן שנאתיה: ט העיט צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה לכו אספו כל־חית השדה התיו לאכלה: י רעים רבים שחתו כרמי בססו את־חלקתי נתנו את־חלקת חמדתי למדבר שממה: יא שמה לשממה אבלה עלי שממה נשמה כל־הארץ כי אין איש שם על־לב: יב על־כל־שפים במדבר באו שדדים כי חרב ליהוה אכלה מקצה־ארץ ועד־קצה הארץ אין שלום לכל־בשר: יג זרעו חטים וקצים קצרו נחלו לא יועלו ובשו מתבואתיכם מחרון אף־יהוה: יד כה ׀ אמר יהוה על־כל־שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר־הנחלתי את־עמי את־ישראל הנני נתשם מעל אדמתם ואת־בית

ג' וחסר. ב' מסר וי"ו. ס. ר"פ. ל' וכ'. ג'. ב' א' חסר וא' מ"ל. ג'. ל'. ס'. ס'. ל'. ל'. ב'. ב' חסר ג' וחסר. ל'. י"ח בטעם בכיפרא ל'. ו' דסמי'. ל' וחסר.

רטישית ית אחסנתי ומסרית ית עמא דהוה חביב קדמי ביד סנאוהי: ח הות קדמי אחסנתי כאריא בחורשא סליקת עלי אתרגושתה על כן רחיקתה: ט כעופא דמתבדר כן אתבדרת אחסנתי קדמי וכעופא דמשתדי כן יתכנשון עלה דקטלין בחרבא מסחור סחור מלכי עממיא ומשריתיהון ייתון עלה למבזה: י מלכין סגיאין קטלו עמי דושישו ית אחסנתי יהבין ית אחסנת חמדתי למדבר צדי: יא שויוהא לצדו אתאבלת קדמי חרובת צדיאת כל ארעא לית אנש דמשוי דחלתי על לבא: יב על כל נגרין במדברא אתו בזוזין ארי חרבא קדם יי מקטלא מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא לית שלמא לכל בשרא: יג לא תהון דמין לדזרעו חטין על בירך ולא משכחין למכנש אלהין כובין ומעלתהון לית להון הנאה ותתבהתון בעובדיכון במיתי עליכון תקוף רוגזא דיי: יד כדנן אמר יי על כל מגיריא בישיא דמנזקין באחסנתא דאחסנית ית עמי ית ישראל הא אנא מטלטיל להון מעל ארעהון

סגולתי: (ח) נתנה עלי בקולה ... הה"א תמוה לכך הוא ... זר העופות נאספים עליו ... עופות נאספים עליו לאוכלו ... עוף שמים הם אלו ... ילות הגדודים הקלים אשר ... ביה: התיו. בואו: ... רועים רבים. ראשי ... ות של חיל נבוכדנצר כמו ... מר למעלה אליה יבאו ... ים ועדריהם (לעיל ו): ... זו. ל' מרמס וכן והיו ... ורים בוסים בטיט חוצות ... ריה י): חלקת. קנפני"א ... : (יא) אבלה עלי. לפני: ... זרעו חטים וקוצים קצרו. ... ללו ולא נתקבלה תפלתם ... לפי שלא נרו להם ניר ... בה ומעשים טובים לכך ... אל קוצים. ספר שנקוד ... עו בחירי"ק הזיי"ן שיבוש ... : נחלו. ל' חולי נחלו ... אוהם ולצעקתם לפני ולא ... : מתבואותיכם'. ממעשיכם: ... שכיני הרעים. מצרים ... ומואב ועיר וצידון שהיו ... ארץ ישראל ומזיקין אותם: ... אשוב ורחמתים. כולן ... סמוך לחורבן הבית וכבולם ... ר ושבתי את שבות כבספר ... זה

... בשר ז' בקריאה וסימ' נמסר ... קרח: כה אמר י"ח בטעמא ... א וסי' מה מצאו אבותיכם בי ... אל יתהלל חכם בחכמתו. ... ידך הגוים אל תלמדו. ארור ... עמוד בחצר. על כל שכני ... עשו משפט וצדקה, כתבו ... ואיש. הנני שב שבות. קול ... נשמע נהי. מנעי קולך ... ועיניך. נותן שמש לאור ... עוד ישמע במקום הזה. ... גדו שמים. אל תשיאו. את ... חפרע. תאמר אליו. מים

...ות אהרן ידידות נפשי. מנחות נג: נחלתי כאריה. תענית טז זבחים קיח (מגלה עב): נהנה עלי. (תענית הס): כל שכני. ברכות ח:

...וס לכל בשר: (יג) זרעו חטים וקוצים קצרו. אמר הנביאים זורעים חטים בכם ישראל שאתם נקראים חלקתי כמו שאמר למעלה והנה הנביאים זרעו בחלקה חטים הם דברי הנבואה: קצרו. כי לא צמחו להם בחלקה כי אם קוצים אלו הם מעשים רעים שדומין לקוצים: נחלו לא יועילו. ונחלו הנביאים על זה כי לא הועילו מעשיהם: ובשו מתבואותיכם. היה לכם לנביאים ... מתבואותיכם שהיו מיחלים שיהיו חטי' והיו קוצים ונחלו הנביאים על זה מחרון אף ה' שמפחדים מחרון אף ה' העתיד לבא עליכם מפני מעשיכם הרעים ואמר ירמיהו משל זה על החלקה ... אמר ישעיהו משל דומה לו על הכרם שאמר ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים וישראל הם שנקראו כרם ה' וחלקת ה' ואדוני אבי ז"ל פירש זרעו ישראל חטים והוא משל על ... הרב שהיו שולחים למלכי מצרים שיהיו להם לעזרה ושיבאו לעזרתם מפני מלך בבל ובטחונם על משענת קנה רצוץ זהו וקוצים קצרו נחלו ולא יועילו נחלו מרוב ממון שנתנו ולא היה להם ... תועלת ופי' בשו מתבואותיכם צווי כלומר יש לכם ליבוש מתבואותיכם שהם קוצים וי"ת לא תהון דמין לדזרעו חטין וגומר כבעמוד: (יד) כה אמר ה' על כל שכני הרעים. הם פלשתים ... ומואב ועמון ואדום שהיו שכנים לארץ ישראל והיו מריעים להם ואמר שכני כי ישראל הם חלקתו וכרמו והנה הם שכניו: הנוגעים. פירוש להרע וכן כל הנוגע בכם הנוגע באישון עינו ... הזה כתרגומו

מצודת דוד

...את כל העם הזה ומוסב למעלה לומר בעבור כ"ז נתתי הכה ביד נ"נ להיות ... עמי: (ז) עזבתי. לכן עזבתי את בה"מ: נחלתי. הם ישראל כמ"ש יעקב חבל נחלתו (דברים לב): את ידידות נפשי. את ישראל שהיו אהובים לפני מסרתים ביד האויב וכפל הדבר במ"ש: (ח) כאריה ביער. עדת ישראל היו לפני כאריה הטורף כל בשר כי כן המה טורפים ומאבדים זה את זה: נתנה עלי. את קולה לחולי בקול רם וברמות רוח: (ט) העיט צבוע. וכי ישראל המה לפני כהעוף בעלת גוונים המשונה לכל העופות וקבוצת העופות הדורסים תחנה סביב עליה לאכלה ועוד יוסיפו לגרז ז"א לומר אספו החיות אשר יבאו גם המה ... כי כן אנשי נבוכדנצר שונאים את ישראל ומזרזים אלה לאלה לכלותם: (י) רועים רבים. עכשיו יפרש אמריו ויאמר רועים וכו' ר"ל מלכי הכשדים משחיתים ... ישראל: בוססו. רמסו חלקת שדי ר"ל החריבו ארצי: נתנו וכו'. את החלקה החמודה לי שמו להיות מדבר שממה: (יא) שמה. נבוכדנצר החריב שם את ארצי ... והנה הארץ השוממה מתאבלת לפני: נשמה. ר"ל עכ"ז לא ארחם ותהיה נשמה כל הארץ כי אין בה איש שם על לב להתחרט מעונו לשוב אלי: (יב) על ... שפים. על כל המקומות הגבוהות שבמדבר באו שודדים: כי חרב לה'. חרב מלחמה השוכן מה' היא תאכל ותאבד מקצה וכו' ולכל בשר לא יהיה שלום כי ... יעורר מלחמות על כל העכו"ם ויכבוש את כולם: (יג) זרעו חטים. ר"ל עוד אשלח בהכשדים חצי רעב וכאשר יזרעו חטים יקצרו קוצים כי תצמיח קוצים: ... עקת רעבון נחלו ולא ימצאו רפואה מועלת: ובושו. אמר הנביא כנגדם ראוי היה לכם שתבושו מתבואותיכם שהדבר נגלה שזה במארה מחרון אף ה' ולא ... (יד) שכני הרעים. שכני א"י הרעים הנוגעים לרעה בנחלת ישראל: הנני נותשם. אעקור אותם מאדמתם ללכת גולה: ואת בית יהודה. וגם בית

מצודת ציון

ידידות. ענין אהבה: (ט) העיט. הוא שם עוף הדורס וכן וקץ עליו העיט (ישעיה יח): צבוע. ר"ל בעלת גוונים ונראה כצבוע: התיו. ענין ביאה כמו שובו אתיו (שם כא): (י) בוססו. ענין רמיסה כמו בוססו מקדשך (שם סג): חלקתי. ענין אחוזת שדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז): (יא) עלי. ר"ל לפני: נשמה. מלשון שממה: (יב) שפים. מקומות הגבוהות: אכלה. ענין הרג והאבדון וכן וחרבי תאכל בשר (דברים לב): (יג) נחלו. מל' חולי: יועילו. מל' תועלת: (יד) הנוגעים. ר"ל להרע וכן הנוגע באיש הזה (בראשית כו): נותשם. אתוש

יהודה אתוש מתוכם : טו והיה
אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתים
והשיבתים איש לנחלתו ואיש
לארצו : טז והיה אם־למד ילמדו
את־דרכי עמי להשבע בשמי חי־
יהוה כאשר למדו את־עמי להשבע
בבעל ונבנו בתוך עמי : יז ואם
לא ישמעו ונתשתי את־הגוי ההוא
נתוש ואבד נאם־יהוה :

יג א כה־אמר יהוה אלי הלוך
וקנית לך אזור פשתים ושמתו על־
מתניך ובמים לא תבאהו : ב ואקנה
את־האזור כדבר יהוה ואשם על־
מתני : ג ויהי דבר־יהוה אלי שנית
לאמר : ד קח את־האזור אשר
קנית אשר על־מתניך וקום לך
פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע :
ה ואלך ואטמנהו בפרת כאשר
צוה יהוה אותי : ו ויהי מקץ ימים
רבים ויאמר יהוה אלי קום לך
פרתה וקח משם את־האזור אשר
צויתיך לטמנו־שם : ז ואלך פרתה
ואחפר ואקח את־האזור מן־המקום
אשר־טמנתיו שמה והנה נשחת
האזור לא יצלח לכל :
ח ויהי דבר־יהוה אלי לאמר : ט כה
אמר יהוה ככה אשחית את־גאון
יהודה ואת־גאון ירושלם הרב :
י העם הזה הרע המאנים ׀ לשמע
את־דברי ההלכים בשררות לבם
וילכו אחרי אלהים אחרים לעבדם
ולהשתחות להם ויהי כאזור הזה
אשר לא־יצלח לכל : יא כי כאשר
ידבק האזור אל־מתני איש כן
הדבקתי אלי את־כל־בית ישראל
ואת־כל־בית יהודה נאם־יהוה
להיות לי לעם ולשם ולתהלה
ולתפארת ולא שמעו :
יב ואמרת אליהם את־הדבר הזה

וית דבית יהודה אטלטיל
מביניהון : טו ויהוה בתר
דאטלטל יתהון אתוב במימרי
וארחים עליהון ואתבינון
גבר לאחסנתיה וגבר
לארעיה : טז ויהי אם מילף
יילפון מאורחת כנשתא דעמי
לקימא בשמי קים הוא יי
כמא דאליפו ית עמי לקימא
בשום טעותא ויתקימון בגו
עמי : יז ואם לא יקבלון אולפן
ואטלטל ית עמא הדין טלטול
דאבדן אמר יי : א כדנן אמר
יי לי אזיל ותזבון לך זרז דכתן
ותשויניה על חרצך ובמיא
לא תעליניה : ב וזבניה ית
זרזא כפתגמא דיי ושויתיה
על חרצי : ג והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי תנינות
למימר : ד סב ית זרזא די
זבינתא די על חרצך וקום
אזיל לפרת וטמריהי תמן
בשעיעות כיף גלי : ה ואזלית
וטמרתיה בפרת כמה די
פקיד יי יתי : ו והוה מסוף
יומין סגיאין ואמר יי לי קום
אזיל לפרת וסב מתמן ית
זרזא די פקדתך לממטריה
תמן : ז ואזלית לפרת
וחפרית ונסיבית ית זרזא מן
אתרא דטמרתיה תמן והא
אתחביל זרזא לית ביה צרוך
לכל מדעם : ח והוה פתגם
נבואה מן קדם יי למימר :
ט כדנן אמר יי כדין אחביל
ית תקוף אנש יהודה וית
תקוף יתבי ירושלם דהוה
סגי : י עמא הדין דעובדיהון
בישין דסריבו לקבלא ית
פתגמא דאזלין בתר הרהור
לבהון ותעו בתר טעות פלחי
כוכביא למפלחהון ולמסגיד
להון ויהון כזרזא הדין דלית
בהון צרוך לכל מדעם :
יא ארי כמא דמדבק זרזא
בחרצא דגברא כן קריבית
לפולחני ית כל בית ישראל
וית כל בית יהודה אמר יי
למהוי קדמי לעם ולשום
ולתשבחא ולרבו ולא קביל : יב ותימר להון ית פתגמא

רדק

כתרגומו דינזק וכן הנגעים המזיקין : שכני הרעים . גם הם יגלו כמו עמי לפיכך אל ישמחו לגלותם : אתוש מתוכם . אותם שגלו מביניהם אתוש מתוכם בשובי שבות עמי : (טו) והיה אשוב ורחמתים . כמו שנבא עליהם ירמיהו הנבואה על גלותם נבא גם כן על טובתם כמו שנאמר והשבותי את שבות מואב ואמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ואמר כי כששבו יהודה ובנימין מגלות בבל שבו גם הם : (טז) והיה . את דרכי עמי . הלמ"ד מעמדת בגעיא והמסרה לית געיא : בשמי חי ה' . כי מעת ששבו ישראל מגלותם לא עבדו עכו"ם ולא נשבעו בבעל ואם הם ילמדו דרכיו בזה ובזה הוא בטול עכו"ם : כאשר למדו . כי בעת ישראל לא למדו לעבוד עכו"ם כי אם משכניהם : ונבנו בתוך עמי . כי הרבה נתגיירו מהם בשובם מגלותם ושכנו בתוך בני ישראל . ונבנו יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן תרגם יונתן ויתקימון : (יז) ואם . ואבד . שלא ישובו עוד לארצם ומה שאומר בנבואת בני עמון ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון אותם שלמדו דרכי ישראל או עדין לא שבו כדברי רבי יהושע במחלקתו של רבן גמליאל בברכות : (א) כה אמר ה' . ענין האזור הספר בזה ממש ועשה כן ירמיהו מה שאמרו האל והחכם הגדול מורה צדק רמב"ם כתב כי בחלום של נבואה היה כל המעשה הזה ומה שאמר לו ובמים אל תביאהו לא אדע בו טעם עדין ואם ר"ל שלא יכבסהו אמר שתגרו ימים אלא יתגרהו עם הזיעה למה לא אמר לא תכבסהו ואשר הענין מפורש ופירש בנקיקי הסלע בחור הסלע ויונתן תרגם בשעיעות כיף גלי ומה שאמר שילך לנהר פרת לטמנו שם לפי שהוא גבול א"י ר"ל כי כשיצאו מארץ ישראל לבבל ישחת גאונם : (ז) לא יצלח לכל . לשום דבר כמו כל מלאכה לא תעשו שיש מלאכה כל חלב וכל דם שזה חלב יהיה דם : (י) המאנים . הה"א הפתח מקום בצר"י לפיכך הוא נקמץ האל"ף בחו"ם ופתח : ויהי כאזור . ופי' ויהיה גאונם שוכר את גאון יהודה ואת גאון ירושלם : (יב) ואמרת כל נבל ימלא יין , אמור להם גם כן זה המשל והנבל הוא כלי חרס והנבל היה להם משל לשני דברים האחד כי כמו שהנבל ימלא יין וכו' כלומר ימלא בתוכו ושהוא נבלע בדפניו כן יהיו מלאים שכרון מכל צד והשכרון הוא משל לרוב הצרות כי כמו שהשכור שאין בו דעת לא ידע מה יעשה כן מי שהתכפוהו הצרות הוא נבהל ונדהם ולא ידע מה יעשה והדבר השני בנמשלו בנבל כי כשיכה אדם נבל בנבל

מצודת ציון

אתוש . ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א) : (טז) ונבנו . מל' בנין : (א) אזור . חגורה : מתניך . חלציך : (ד) וטמנהו . ענין הסתרה : בנקיק הסלע . נקב הסלע וכן ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז) : (ו) מקץ . מסוף : (ז) ואחפור . מלשון חפירה וכרייה : לכל . ר"ל לשום דבר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) ר"ל שום מלאכה : (ט) גאון . מל' גאוה ורוממות : (י) המאנים . מלשון מיאון וסרוב : בשררות . במראה : (יא) ולתהלה . מלשון הלול ושבח : נבל

רשי

זה : (טז) אם למוד ילמ...
אם יאמינו בה' : ונבנו ...
בנין : (א) אזור . פורע...
בלמו : ובמים לא תבי...
לכבסו כשיבא מלא זיעו...
שימסר לירקב : (ז) לא...
לכל . אינו ראוי לכל...
(י) ויהי כאזור הזה . ו...
יהיה כאזור הזה הנר...
לכל

עולים מצפון : וקח י"ג וסי'...
בסדר קרח : לכל י"א...
בקריאה וסי' והנה נשחת...
אשר לא יצלח . ויהי כאז...
אשר לא יצלח . ובידך...
ולחזק לכל . טוב ה' לכל ו...
במספר במשקל לכל . ואת...
משפחות יששכר . לכל ז...
לכל חפץ . הכל כאשר לכ...
אחד . זה רע בכל אשר נ...
ואמר לכל סכל הוא . כי...

תולדות אהרן שנים נלפת...
שער פד :

מצודת דוד

יהודה אעקור מתוכ...
שהעכו"ם ההם שוכנים...
ארץ ישראל לכן אמר א...
מתוכם : (טו) אשוב ורח...
את כל ההגוים לף מן ה...
(טז) אם למוד ילמדו
העכו"ם ילמדו דרכי עמי...
בה' ולהשבע בי לומר ב...
חי ה' כאשר בתחלה למ...
את עמי להשבע בבעל : ...
אז יהיו בנוים ומתקיימין...
עמי ר"ל דומים ושוים...
(יז) ואם לא ישמעו ...
מעמי אמונת ה' : ונתש...
אעקור גוי אותם : נתוש...
יהיה נעקר ואבוד עד ל...
יג (א) אזור . חגורה של...
ושמתו על מתניך . לפ...
זיעה וימהר להרקיב : ...
לא תביאהו . לא תכבסו ...
מן הזיעה : (ג) שנית ...
האזור : (ד) פרתה . לנה...
וטמנהו שם . תלפינו ...
הסלע : (ה) בפרת . ...
פרת : (ז) ואחפור . ...
בעפר ממעל : נשחת . ...
ונרקב : לא יצלח לכל . ...
ראוי לשום דבר : (ט) ...
כמו השחתת האזור כן ...
את גאון וכו' : רב . ...
מאד : (י) העם הזה ...
לפי שהעם הזה ...
הממאנים לשמוע דב...
בשרירות לבם . ...
מראה להם ומתאוה לה ...
לכן יהיה העם כאזור הז...
(יא) כי כאשר ידבק . ...
כמשלתים לאזור כי כמו...
דבוק הוא למתני איש ...
ולעם

יגפלו שבריו וכן כתוב לשון נפוץ בנבלים כמו שכתוב ונבליהם ינפלו כן יהיה מריבה ביניהם על רוב צרותיה אפילו האבות עם הבנים ינופלו איש באחיו והנה יפתחו ע"י האויבים וע"י
: (טו) שמעו אל תגבהו . לא תתגאו ותחשבו עצמכם כי המוסר והתכחה עמכם ואינכם צריכים לשמוע מוסר האל על ידי נביאיו לא תעשו זה : (טז) תנו לה' אלהיכם כבוד . ואל
ש שלא לשמוע דבריו אלא תנו לו כבוד : בטרם יחשיך . יחשיך עליכם השמש כלומר שידמה לכם היום כלילה מרוב הצרות : ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף . על הרי חשך . נשף פירוש
ואמר הרי כשתחשבו לסגב לסגב כאדם הנסגב בהרים כן תחשבו להסגב בעזר מצרים או על ההרים עצמם יתנגפו רגליכם כמי שהולך בחשך שמגיף רגלו באבן כמו שנכא עליכם ישעיהו
בנשף נגב כמו שפירשנו : וקויתם לאור . ע"י מצרים : ושמה לצלמות . שלא יהיה אותה התקוה לצלמות : ושית לערפל . הפל ענין באלות שונות יהיה כתוב פירש כמו יהיה וקרי ושית וזהו מקור
והענין אחד : (יז) ואם לא תשמעוה .

נבל . כלי חרס הוא ועשוי
לשים בו יין : (יד) ונפצתים
איש אל אחיו . מכה זו על זה
שישברו חתיכות דקות כמו
יוצר תנפצם (תהלים ב)
את עולליך (שם קלז) וכן
יפוץ שנמקרא : והאבות
יחדיו . אנפוץ זה אל זה :
יתנגפו . יכשלו אנופי"ר
: הרי נשף . הרי חשך
בגולה : ושית לערפל .
לשית את האור לערפל :
מפני גוה . מפני גדולה
שנתבטל ד"א מפני
של מלכות שמים
לאלילים של כשדים :
למלך ולגבירה . יהויכין
: ירד מראשותיכם .
יקאי"ך בלעז עלייתכם
שנאמר (מלכים ב כח)
אליו יהויכין הוא ואמו
וכולם הוליכם בגולה :
ערי הנגב סגרו . לפני
עליהם מן הצפון ערי
צורות מאימת נבוכדנצר :
הגלת

יב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־ כ"ד
נֵבֶל יִמָּלֵא יָיִן וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הֲיָדֹעַ ח'
לֹא נֵדַע כִּי כָל־נֵבֶל יִמָּלֵא יָיִן׃ ג'. ח'
יג וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה ג' בטעם
הִנְנִי מְמַלֵּא אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ י"ד בטעם
הַזֹּאת וְאֶת־הַמְּלָכִים הַיֹּשְׁבִים לְדָוִד
עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־ ל'
הַנְּבִיאִים וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם ח'
שִׁכָּרוֹן׃ יד וְנִפַּצְתִּים אִישׁ אֶל־אָחִיו מ"ל. ג'
וְהָאָבוֹת וְהַבָּנִים יַחְדָּו נְאֻם־יְהוָה ג'
לֹא־אֶחְמוֹל וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֲרַחֵם ס' מ"ל
מֵהַשְׁחִיתָם׃ טו שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל־ ל'
תִּגְבָּהוּ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ טז תְּנוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ וּבְטֶרֶם ג'
יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־הָרֵי נָשֶׁף וְקִוִּיתֶם
לְאוֹר וְשָׂמָהּ לְצַלְמָוֶת יָשִׁית לַעֲרָפֶל׃ י"ג. ל' ושית ק'
יז וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים ג'
תִּבְכֶּה־נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוָה וְדָמֹעַ תִּדְמַע ג'. ל'. ל'
וְתֵרַד עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר כ"ד. ג'
יְהוָה׃ יח אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְלַגְּבִירָה ב'. ל'
הַשְׁפִּילוּ שֵׁבוּ כִּי יָרַד מַרְאֲשׁוֹתֵיכֶם ל'. ל'. ל'
עֲטֶרֶת תִּפְאַרְתְּכֶם׃ יט עָרֵי הַנֶּגֶב ל'
סֻגְּרוּ וְאֵין פֹּתֵחַ הָגְלָת יְהוּדָה כֻּלָּהּ ב' בפסוק

הָדֵין כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל כָּל גְרַב יִתְמְלֵי
חֲמַר וְיֵימְרוּן לָךְ הֲמִידַע לָא
הֲוֵינָא יָדְעִין אֲרֵי כָּל גְרַב
יִתְמְלֵי חֲמַר׃ יג וְתֵימַר לְהוֹן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְמַלֵי
יַת כָּל יָתְבֵי אַרְעָא הָדָא וְיַת
מַלְכַּיָא דְיָתְבִין לְדָוִד עַל
כּוּרְסוֹתֵיהּ וְיַת כָּהֲנַיָא וְיַת
נְבִיֵי דִשְׁקְרָא וְיַת כָּל יָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם עָקָא וִיהוֹן דָמַן
לְרַוְיָא׃ יד וְאַגְרֵינוּן גְבַר
בַּאֲחוּהִי וַאֲבָהָן וּבְנִין כַּחֲדָא
אֲמַר יְיָ לָא אֶחְמוֹל וְלָא אֵיחוּס
וְלָא אֲרַחֵם מִלְחַבָּלוּתְהוֹן׃
טו קַבִּילוּ וְאַצִּיתוּ לָא
תִתְרַבְרְבוּן אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַייָ
גְזִיר כֵּן׃ טז הָבוּ קֳדָם יְיָ
אֱלָהֲכוֹן יְקָרָא עַד לָא תֵיתֵי
עֲלֵיכוֹן עָקָא וּתְהוֹן דָמַן
לִמְהַלְכִין כִּדְבִקְבַלָא וְעַד לָא
יִתְנַגְפוּן רַגְלֵיכוֹן עַל טוּרֵי
קְבַל וְתִסְבְּרוּן לִנְהוֹר וִיהֵי
עֲלֵיכוֹן חֲשׁוֹךְ לְזִיהוֹר וְהָא
כִּדְבִקְבַלָא תְהוֹן מְהַלְכִין
אַתּוּן׃ יז וְאִם לָא תְקַבְּלוּן
אוּלְפַן כַּד בְּסִתְרָא תִבְכֵּי
נַפְשִׁי מִן קֳדָם דְיֶעְדֵי מִנְכוֹן
יְקָרְכוֹן וּמִדְמַע תִּדְמַע וְתַשְׁגַר
עֵינַי דִמְעִין אֲרֵי אִשְׁתְּבֵי עַמָּא
דַייָ׃ יח אֱמַר לְמַלְכָּא וּלְמַלְכְּתָא אִמְאִיכוּ תִּבוּ אֲרֵי גְלָא יְקָרְכוֹן מִנְכוֹן נְפַל כְּלִיל
תֻּשְׁבַּחְתְּכוֹן׃ יט קִרְוֵי דָרוֹמָא אִתְאֲחִידוּ וְלֵית דְפָתַח גְלוֹ דְבֵית יְהוּדָה כּוּלְהוֹן גָלוּ שְׁלֵימָא אִתְקַבָּלוּ תוּשְׁלֵימַת

אמר הנביא אם לא תשמעו זאת
הנבואה שאני אומר לכם מפי האל
ית' במסתרים תבכה נפשי כי אני
רואה אחריתכם ובכיים · הנפש
במסתרים היא הדאגה : מפני גוה .
מפני גאותכם שאין אתם רוצים
להשפיל עצמכם לשמוע דבר ה' כמו
שנאמר לכם ואל תגבהו : גוה . כמו
גאה וי"ת מן קדם דיעדי מנכון
יקרכון : ודמוע תדמע . נפשי תבכה
במסתרים ועיני תדמע בגלוי כי אני
רואה שנשבה עדר ה' שהיה האל להם
רועה ועתה נעשה כי לא שמעו לו
והניחם ביד שונים : ותרד . בל כך
תדמע עיני עד שתרד בדמע :
(יח) אמר למלך ולגבירה . זה הצווי
אינו לאדם מיוחד אלא לכל מי שיהיה
וכן ראה רית בני קול אומר קרא
אמרו לנמהרי לב והדומים להם והמלך
והגבירה הם יהויכין ואמו שהם גלו
ראשונים עם הגבורים והחרש
והמסגר : השפילו שבו . כאילו אמר
שבו בשפל , כי השפילו פעל עומד
כמו כי השפילו ותאמר גוה או יהיה
פעל יוצא ופירושו השפילו כסאכם
ושבו על הקרקע : כי ירד מראשותיכ'.
נפלה ממלכותיכם כאחד מראשיהם
נפלה ממלכה והוא שם לראשות ולממלכ'
ואמר ירד ואמר מראשותיכם לשון
רבים ר"ל שום ראשות לא נשאר לכם
אלא הכל יורד כי אף בגלותם לא
נהגו בהם מנהג מלכים שהרי נתנו
יהויכין בבית הכלא כאחד העם :
עטרת תפארתכם . הפל הענין במלות
שונות ואמר ירד לשון זכר ומראשותיכ'
ועטרת לשון נקבה רוצה לומר דבר
מראשותיכם וכן כי יהיה נערה יעשה
מלאכה אשר כמוהו לא נהיתה והדומי'
לו ובזה נוכל לתקן גם לשון רבוי
אבל ענין טוב הוא מה שכתבנו בו :
(יט) ערי הנגב . ת"י קרוי דרומא
ועל ערי יהודה אומר כי חלק יהודה
היה בדרום א"י כמו שכתוב וזכרו
בזה הלשון מפני הפסוק הבא אחריו
שזכר לשון הבאים מצפון כי המחריבי'
והמגלים יבאו מצפון : סגרו ואין
פותח , ר"ל חרבו כי העיר החרבה
אין יוצא ואין בא אין סוגר ואין פותח
ובאמרו סוגר ר"ל שלא יכנס אדם שם
וכן אמר בזה הלשון בחרבן הארץ
בנבואת ישעיהו סגר כל בית מבא :
הגלת יהודה כלה . ואף על פי שלא
הגלת כלה עד צדקיהו כיון שגלה
מלכם והוא יהויכין הרי היא כאילו
גלתה כלה כי סופה לגלות בקרוב
והגדולים שבהם גלו עם יהויכין ·
הגלת

האדם ומקרה : הידוע ג'
זה ב' חסר וא' מ"ל וסימ'
נדע כי יאמר הורידו .
תדע כי בעלים מלך בני
הידוע לא נדע כי כל נבל
יין . ויש חלוק באתיהון עי'
ה מקץ : כה אמר ה' אלהי
כ"ד וסי' במסרה רבתא
אדני : ימלא ה' בקריאה
בע בהם ימלא ברזל . והנחל
ימלא מים . והבית ימלא
כי כל נבל ימלא יין ב'
ימלא פי תהלתך . אז ימלא
פינו . ואחר ימלא פיהו
במסתרים ג' רפין בקריאה
אם לא תשמעוה במסתרים
דמינו כאריה יכסוף . דוב
אלי אריה נשבה ג' בקריא'

ית אהרן שמעו והאזינו . סופה ה מדרש רבה פ' ראה : במסתרים תבכה . חגיגה ה עקרים מ"ד פכ"ו :

מצודת דוד

ולהיות להם הדבר הזה להם טוב וכו' : ולא שמעו . והם לא שמעו אל
ולכן יהיו נשחתים כאזור הזה : (יב) את הדבר הזה . והוא כה אמר ה'
כל נבל . כל נאד יהיה מלא יין : ואמרו . וכשיאמרו אליך וכי לא נדע
כל נבל דרכו למלאותו יין : (יג) הנני ממלא וכו' . ר"ל דברי המה למשל
כמו הנאד על שהוא ראוי ליין כן אמלא את כל יושבי ארץ יהודה וכו'
ר"ל יהיו מבולבלים מהצרות כמו השכור המבולבל ביינו כי כן ראוי להם
: היושבים לדוד . ר"ל זרע דוד היושבים על כסא המלוכה : הכהנים .
הבעל : הנביאים . נביאי השקר : (יד) ונפצתים . אשבר אותם זה אחר זה
לו : (טו) אל תגבהו . אל תהיו גבהי לב לבלי הכנע למקום : כי ה' דבר . שאל תגבהו : (טז) תנו וכו'. הכבדו לה' והכניעו עצמכם לפניו : בטרם יחשיך
יחשיך עליכם מאור היום בעבור מרבית הצרות : יתנגפו רגליכם . יוכו רגליכם באבני מכשול כשתלכו נילם על הרי חושך : וקויתם לאור . כאשר
לכם הרווחה מה אז ישים אותה העקים לצלמות ויהיה מוסף לערפל וכפל הדבר במ"ש : (יז) ואם לא תשמעוה . אם לא תקבלו אמרי הנה תבכה
ריש במקום שהיא בחדרי הניף כי רואה אני הרעה המוכלת אתכם : מפני גוה . מפני הגאות שיש בכם ולא תאבו להכניע אל המקום : ודמוע תדמע . מ
שנפש עוד דמוע תדמע וחזר ופירש ותרד עיני דמעה בעבור שנשבה עדר ה' הם ישראל עם מרעיתו וצאן ידו : (יח) אמור . ה' אמר אל הנביא א
יין ולמלכה אמתו השפילו שבו ר"ל שבו במקום שפל מושב לארץ ואל תשבו על כסאות : כי ירד מראשותיכם . ר"ל גדולתכם וחזר ופירש עטרת תפארתכ
ערי הנגב . הם ערי יהודה שהמה בדרום א"י : סוגרו ואין פותח . ר"ל הרי הם חרבים ולכן סוגרו ואין מי פותח כי הואיל ואין שם אדם מי יפתח ש
העיר

מצודת ציון

(יב) נבל . נאד היין וכן ונבל יין (ש"א א) : (יד) ונפצתים . ענין השבור עם הרעוץ וכן ונפוץ
הכדים (שופטים ז) : איש אל אחיו . ר"ל זה אחר זה וכן ואת כל מלכי הצפון וגו' איש אל אחיו
(לקמן כה) : אחום . ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים עב) וכפל הדבר במ"ש : (טו) והאזינו .
הטו אוזן לשמוע : (טז) יתנגפו . ענין הכאה וכן פן תגוף באבן רגליך (שם צא) : נשף . ענין
חושך כמו אך חושך ישופני (שם קלט) : צלמות . צל של מות והוא חשכת הקבר : ושית . ענין
שימה כמו ישת חושך סתרו (שם יח) : לערפל . עב הענן : (יז) גוה . כמו גאה ובאה הוי"ו במקום
האל"ף וכן כי השפילו ותאמר גוה (איוב כב) והוא ענין רוממות : ודמוע . הוא דמעת הבכי :
נשבה . מל' שבים : (יח) ולגבירה . היא המלכה : מראשותיכם . מלשון ראש ור"ל גדולתכם
שלומים

הגלת שלומים. הפך ענין במלות שונות כי שלומים כמו כלה ר"ל שלמים וכן מוסר שלומנו עליו כמו מוסר כלנו וי"ת רבוי מלת שלומים וכלל בו שני ענינים גלו שלמא אתקבלו תושלמת עובדיכון: הגלת. משפטה הגלתה כמו והראת את הכתונים והראתה: (כ) שאו עיניכם. כתוב שאי וראי כנגד הכנסת כמו הכלית הפסוק ושני הפסוקים הבאים אחריו וקרי שאו וראו כנגד הרבים השרים ולפי דעתי כי שאו וראו אמר למלך ולגבירה שזכר כי להם היה העדר כי הם הרועים ומה שזכר בלשון נקבה הוא כנגד כניסת השרים הגדולים שגלו עם יהויכין. החרש והמסגר שגם להם הוא העדר. והם בכלל הרועים אמר שאו עיניכם וראו הבאים מצפון ראו הכשדים הבאים מצפון להגלותכם: איה העדר נתן לך. ראי העדר שנתן לך להיות רועה עליהם והיו צאן תפארתך איה הם עתה כי לא תרעם עוד: (כא) מה תאמרי כי יפקוד עליך. יפקוד האויב עליך כלומר שיבא עליך להגלותך ולהחריבך מה תאמרי אז וי"ת ארי יסער עלך חובך ר"ל יפקוד העון אבל לענין הפסוק נראה מה שפירשנו השרי אומר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש ואמר מה תאמרי כי יפקוד עליך האויב כי את למדת אותם להיות עליך אלופים ולהיות לך לראש כי אחז שלח למלך אשור עבדך ובנך אני עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי אמר את גרמת לך שיגלוך אלה ויחריבוך כי את הגלת אותם עליך כי רחוקים היו מארצך מה תאמרי כשיבאו להחריבך כי כבר באו לשוטפך: הלא חבלים יאחזוך. כשתראי זה יאחזו אותך חבלים כמו אשת לידה שהאשה העומדת ללדת וזה הענין יתפרש כי נאמר כי צירים וחבלים יאחזוך: יאחזוך. הזי"ן בחטף סגול: לדה. יתכן שיהיה שם כמו מלידה ומבטן ויהיה אשת סמוך גם אפשר שיהיה לדה תואר כמו וכה אין ללידה ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת תואר: (כב) וכי תאמרי. נגלו שוליך שולי הבגד הם התחתונים וכשיהפכו למעלה הנה הם נגלים והלובש נגלה וכן אמר וגלותי שוליך על פניך והנה אמר שיהפכו השולים העקבים נגלים: נחמסו. כמו נגלו וכן ויחמוס כגן סוכה ויגלה וזה הוא משל על כנסת ישראל שהיתה נסתרת תחת כנפי האל ונכבדת בארצה ועתה היא גולה והוסר הסתר מעליה והנה היא גלויה ונגלה קלונה לעין כל בארצות נכרים: (כג) היהפוך. כי דבר טבעי הוא השחרות בכושי ואינו דבר מקרה ולא יסור ממנו לעולם וכן החברבורות בנמר כן הרשע לא יוכל לסור מהם כאילו הוא טבעי בהם כ"כ למדתם והרגלתם עצמכם במעשה הרע עד שהוא אצלכם דבר טבעי: למדי. כמו למוד מדבר מורגל: הרע. מקור: ואם הרע הריע וי"ת כושי הנדואה: חברבורותיו. כחמיו וי"ת שלטי רקמתיה: (כד) ואפיצם. לפיכך אפיץ אותם מהרה בקלות כקש עובר לרוח מדבר פירוש כקש שהוא עובר מהרה בה הרוח שנושבת בו כן אפיצם במדבר כלומר אוציאם מעריכם למקום רחוק כמו המדבר גם יש מדבר בין ירושלם ובבל: (כה) זה גורלך מנת מדיך. כמו מדותיך. או יהיה מדה מחובר זכרים ובלשון נקבות כמו ארבע כנפותיו ויקובץ בלשון זכרים כמו שער הפנים כן יאמר מן מדה מדות ויאמר מדים וממנו מדיך ופי' במדה שמדדת מדדתי לך אם שכחת אותי ואני שכחתי פנים אלי עורף ולא פנים ואני הסתרתי פני ממך והיית לאכול ולאחוז לרות רבות ורעות וזה גורלך ומנתך מאתי: (כו) וגם אני. מבואר הוא: (כז) נאופיך. כבר פירשנו ענין

הגלת שלומים. לא ילחם יהויכין כי לשלום יצא ויגלהו. ל"א שלומים גרדונאמינ"ט בלעז כלומר תשלום עונם וכן ת"י איתקבלו תושלמת חוביכון: שאו עיניכם וראו. את הבאים עליכם מצפון: איה העדר נתן לך. אלו שיגלו יאמר לירושלים כן: (כא) מה תאמרי כי יפקוד. הקב"ה עליך: למדת אותם עליך אלופים לראש שלחתם אליהם מלאכים לכשדיים להביא משם אלילים שלהם לעבדם. כמו שנ' (ביחזקאל כג) ותעגב עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה. ד"א למדת אותם עליך אלופים חזקיה שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה (ישעי' לט): (כב) שוליך. שיפולי הבגד טו"ש אורלא"ש בלעז: כשמפשיטין את האשה בזיון מהפכין חלוקה מלמטה למעלה: נחמסו עקביך. נגזרו דרכיך. נחמסו ויחמס כגן שוכו (איכה ב) עקביך. טרצי"ש בלעז עוברי דרכים: (כג) כושי. אדם שחור וקורין מא"ר בלעז: ונמר. ליאפר"ט בלעז: חברבורותיו. הנמר מנומר והם החברבורות טק"ש ואי אפשר שיהפכו: הרע. להרע: (כה) מנת מדיך. חלק מדותיך מדה כנגד מדה: (כו) חשפתי שוליך. גיליתי שיפולי בגדיך להפכם על פניך: (כז) מצהלותיך. כצהלת סוסים נואפים: אחרי מתי. עד מתי עוד

שאו ק' וראו ק' הָגְלָת שְׁלוֹמִים׃ כ שְׂאִי עֵינֵיכֶם וּרְאִי
ל' הַבָּאִים מִצָּפוֹן אַיֵּה הָעֵדֶר נִתַּן־לָךְ
ל' צֹאן תִּפְאַרְתֵּךְ׃ כא מַה־תֹּאמְרִי כִּי־
יתיר י"ד יִפְקֹד עָלַיִךְ וְאַתְּ לִמַּדְתְּ אֹתָם עָלַיִךְ
ס' חסר בלישנא כ"ד. ל' אַלֻּפִים לְרֹאשׁ הֲלוֹא חֲבָלִים יֹאחֱזוּךְ
ב' כְּמוֹ אֵשֶׁת לֵדָה׃ כב וְכִי תֹאמְרִי
ל' בִלְבָבֵךְ מַדּוּעַ קְרָאֻנִי אֵלֶּה בְּרֹב
ג' עֲוֺנֵךְ נִגְלוּ שׁוּלַיִךְ נֶחְמְסוּ עֲקֵבָיִךְ׃
ל'. ג' מ"ל כג הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ וְנָמֵר
ל' חֲבַרְבֻּרֹתָיו גַּם־אַתֶּם תּוּכְלוּ לְהֵיטִיב
כ'. ה'. ג' ח' מ"ל לִמֻּדֵי הָרֵעַ׃ כד וַאֲפִיצֵם כְּקַשׁ־עוֹבֵר
לְרוּחַ מִדְבָּר׃ כה זֶה גוֹרָלֵךְ מְנָת־
ל' מִדַּיִךְ מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר
י"ג מ"ל בסיפ' שָׁכַחַתְּ אוֹתִי וַתִּבְטְחִי בַּשָּׁקֶר׃
ו' ר"פ. ג' כו וְגַם־אֲנִי חָשַׂפְתִּי שׁוּלַיִךְ עַל־פָּנָיִךְ
ס'. ל'. ל' וְנִרְאָה קְלוֹנֵךְ׃ כז נִאֻפַיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ
זִמַּת זְנוּתֵךְ עַל־גְּבָעוֹת בַּשָּׂדֶה
רָאִיתִי שִׁקּוּצַיִךְ אוֹי לָךְ יְרוּשָׁלִַם לֹא
ב'. י"ד חסר תִטְהֲרִי אַחֲרֵי מָתַי עֹד׃

עוֹבָדֵיכוֹן׃ כ זְקִיפוּ עֵינֵיכוֹן
וַחֲזוֹ דְאָתַן מִצִּפּוּנָא אָן עַמָּא
דְאִתְמְסַר לִיךְ עַם תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ׃
כא מָה תֵימְרוּן אֲרֵי יִסְעַר
עֲלָךְ חוֹבָךְ וְאַתְּ אַלֵּיפְתְּ
יַתְהוֹן לְמֶעְבַּד בִּישִׁין עֲלָךְ הֲווֹ
רַבְרְבִין כְּדִמַן אוּלְפָא הֲלָא
עָקָא וְחֶבְלִין יֵיחֲדוּנָךְ הָא
כְּחֶבְלִין לְיָלֵידְתָּא׃ כב וַאֲרֵי
תֵימְרוּן בְּלִבִּיךְ מָא דֵין
עַרְעוּנִי כָּל אִלֵּין עַל דִּסְגִיאוּ
חוֹבָךְ אִתְגְּלִיאַת בַּהֲתָתִיךְ
אִתַּחֲזֵי קְלָנִיךְ׃ כג הַאֶפְשַׁר
דְּיִשַׁנֵּי הִנְדוּאָה מַשְׁכֵּיהּ וְנִמְרָא
שִׁלְטֵי רִקְמָתֵיהּ אַף אַתּוּן
תִּיכְלוּן לְאוֹטָבָא דַּהֲוֵיתוּן
מַלְפִין לְמֶעְבַּד בִּישִׁין׃
כד וְאֶבַדְרִינוּן כְּקַשָּׁא דְעָדֵי
מִן קֳדָם רוּחָא לְמַדְבְּרָא׃
כה דֵּין עַדְבִין וְחוּלַק אַחְסַנְתִּיךְ
מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ דְּשַׁבַקְתְּ
פּוּלְחָנִי וְאִתְרְחֵיצְתְּ עַל שִׁקְרָא׃
כו וְאַף אֲנָא אַגְלֵי בַּהֲתַת חוֹבָךְ
עַל אַפָּךְ וְיִתַּחֲזֵי קְלָנִיךְ׃
כז טַפְשׁוּתִיךְ וּשְׁטוּתִיךְ וַעֲצַת
חֶטְאֵי יַנְכוּתִיךְ עַל רָמָתָא בְּחַקְלָא גְּלֵי קֳדָמַי שִׁקּוּצַיִךְ וַי לִיךְ יְרוּשְׁלֵם לָא תִדְכִּין עַד
כְּעַן לִיךְ אַרְכָּא יוֹמִין סַגִּיאִין׃

תולדות אהרן היהפוך כושי. שבת כז:

וסי' נמסר בסדר לך לך: אי ה' חסר וי"ו בלישנא וסי' לאל ה בארץ שעיר. ואת למדתי עליך אלפים לראש. ואמרו יהודה בלבם. אשים את יהודה כביור. והיה כאלוף ביה ונראה ה' וסי' שנית אל הכ ונראה אל הכהן דוהית בו השחין. והביאותיו ונראה פנ אני חשפתי שוליך. גלה

מצודת ציון

(יט) שלומים. מלשון שלם וכלל: (כא) יפקוד. ענין השגחה: למדת. ענין הרגל וכן פרה למד מדבר (לעיל ב): אלופים. שרים וכן מפריד אלוף (משלי טז): חבלים. מכאובי יולדה וכן חבלי יולדה (הושע יג): (כב) קראני. מלשון מקרה: שוליך. הם תחתיות הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כח): נחמסו. ענין הסרה כמו ויחמס כגן שכו (איכה ב): עקביך. עקבי הרגל: (כג) כושי. הם השחורים: ונמר. שם חיה: חברברתיו. ענין כתמים וכן חבורה תחת חבורה (שמות כא) כי במקום המכה נראה כעין כתם: למדו. ענין הרגל: (כד) ואפיצם. ענין פזור: (כה) גורלך. חלקך לפי שעל פי רוב חולקים בגורל יקרא חלק בשם גורל: מנת. גם זה ענין חלק כמו מנת שועלים יהיו (תהלים סג): מדיך. מלשון מדה: (כו) חשפתי. ענין גלוי כמו וחשופי שת (ישעיה כ): שוליך. תחתיות הבגד: קלונך. מלשון קלון ובזיון: (כז) נאופיך. ענין זנות: ומצהלותיך. ענין הרמת קול שמחה של קלוס וכן איש אל אשת רעהו יצהלו (לעיל ה): זמת. ענין מחשבה רעה: שקוציך. מלשון שקץ ותעב: מתי. ענין השאלה על הזמן וכן מתי תנחמני (תהלים)

מצודת דוד

העיר: הגלת יהודה כולה. כל יהודה גלה: הגלת שלומים. ר"ל גלות שלמה כי כשגלה יכניה נשארו רבים מהשרים וכל עם הארץ לכן אמר עתה בגלות צדקיה יהיה גלות שלימה כי יגלו כולם: (כ) שאו עיניכם. אתה המלך והגבירה שאו עיניכם וראו חיל כשדים הבאים מצפון: איה העדר. איה עם יהודה שניתן לך להיות להם לרועה ומלך ואיה צאן תפארתך הלא ילכו גולה: (כא) מה תאמרי. במה תתנצל כאשר האויב ישגיח בך לקחת אותך בשבי: ואת למדת. אתה בעצמך הרגלת את הבבלים להיות עליך אלופים להיות ראשים עליך כי על שהראה חזקיהו לשלוחי מרודך בלאדן מלך בבל את כל בית נכאתה הסית לבם אותם לבוא בישראל פעם בפעם לקחת האוצרות: חבלים יאחזוך. בבוא האויב יאחזו אותך חבלים ומכאובים כמו אשה הכורעת ללדת: (כב) וכי תאמרי. וכי תוכל להרהר בלבבך מדוע קרה לי הצרות האלה הלא בעבור רוב עונך בא לך בזיון רב כאשה זונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבהת כלפי מעלה: נחמסו עקביך. עקבי רגליך נתגלו והוסרו מן הכסות שעליהם ר"ל קבלת בזיון הרבה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמפשיטין חלוקה ומוליכים אותה ערומה ויחפה: (כג) היהפוך. האם יוכל הכושי להפוך עורו השחור ללובן האם יוכל הנמר להפוך הכתמים שבעורו לבל יהיה בו הכתמים הלא דבר שא"א כי המה דבר טבעי בהם: גם אתם. כן גם אתם תוכלו להיטיב מפני הרגל הרע שאתם מורגלים ועשה אצלכם כדבר טבעי ור"ל כמו שאין הנמר והכושי יכול להשתנות כן גם אתם. והוא ענין גוזמא והפלגה ולומר בקושי רב תשתנו ממעשיכם: (כד) ואפיצם. לכן אפזרם במצרים במהירות רב כמו הקש הנדף ממקומו בקלות על ידי הרוח הבא מפאת המדבר שאין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו: (כה) זה גורלך. זה הגמול יהיה חלקך וזהו הנותן

ענין הנאוף הוא משל לע"א : ומצהלותיך. השיות שמחה על מעשיך הרעים : לא תטהרי אחרי מתי עוד , לא תטהרי אחרי הנטמאה ואם תאמרי שתטהרי מתי עוד כיון שלא תטהרי קודם ההגלי וי"מ לא תזכן עוד כען ליך ארכא יומין סגיאין : (א) אשר היה . הבצרות . כאשר בצרה וי"מ זה לעתות בצרה הבי"ת הרה ופירושו יוקר המאכל והוא ברעב ובמשקל אחר ובשנת בצורת והוא מלשון לא יבצר מהם ענין מניעה כי הרעב מפני מניעת הגשמי' ובאמרו בלשון רבים בצרות ר"ל יוקר מעות ויוקר פירות והיה דבר ה' אליו קודם היות הבצרות כי יהיה ואמר לו הנבואה כך : (ב) אבלה יהודה . ענין ההשחתה כמו אבל פירות אומלל יאמר וי"ת אומללו דבית יהודה : ושעריה אמללו. על דרך כל שעריה שוממים ר"ל אין יוצא ואין בא בהם או שהשבו זקנים משבת בשערים כמו שאמר זקנים משער שבתו וי"ת וקרויהון חריבא : קדרו לארץ. השערים על דרך משל או פירש יושבי השערים על דרך ישבו לארץ ידמו וי"ת אשתפיאו אפיהון אוכמין כקדרא ואתרטישו לארעא : וצוחת ירושלם עלתה. על דרך ותעל שועת העיר השמימה. ר"ל יושבי העיר ירושלם : (ג) ואדיריהם , הגדולים שלחו צעיריהם חוץ לעיר לראות אם ימצאו מים באו על התפירות שדרך למצא בהם מים שמתכנסים שם מי גשמים או שיהיה שם מקום מים לעומק המקום והנה לא מצאו מים לפיכך היה לכם בשת שבו כליהם רקים כלומר שבו ריקם כמו שנאמר באיוב באו כי בטח ופירש שבו כליהם שבו עם כליהם או פי' שבו על הכלים כלומר ע"י משיב וכן אפוד ירד בידו לבלתי באו הכלים , צעוריהם כתיב והקרי ביו"ד והעניים נכונים במשקל השמות אלא שהקרי יותר מבואר כי נמצא צעיר ביו"ד ולא נמצא צעור בוי"ו : (ד) בעבור האדמה חתה . בעבור טעם לסוף הפסוק שעליו למה חפו ראשם בעבור שהאדמה חתה ונשברה כי לא היה גשם בארץ או טעם בעבור לסוף הפסוק הזה שאמר בשו אכרים חפו ראשם : היה . מלרע : בארץ . ר"ל בארץ ישראל : אכרים . הם עובדי השדות : (ה) כי גם אילת . אפילו האילת ילדה השפרים ועזבה אותם מחסרון מרעה כי לא היה דשא ועזבה ילדיה לבקש מרעה בארץ אחרת ולא חששה על ילדיה אף על פי שהיא רחמנית והלכה להחיות את נפשה : ועזוב . מקור במקום עבר כאילו אמר ועזבה וכן והחיות רצוא ושוב כאילו אמר רצו ושבו : (ו) ופראים . שפים . חסר יו"ד הרבי' מהמכתב וכבר פירשנו שפירושו המקומות הגבוהים ועמידתם שם לראות משם אם יראו עשבים בשום מקום וילכו שם ושאיפת הרוח פירש בפסוק פרא למוד מדבר שם אמר על הפרא שאיפת רוח בלא סמיכה אל אחר והנה סמוך אותה אל התנים נראה כי עקר השאיפה היא בתנים וכן הוסיף המתרגם שם ואמר כירודא ובאמרו שאפו רוח ר"ל כי לא היה להם הנאה בעמדם על השפים אלא שאיפת הרוח : כלו עיניהם . בראותם כי אין עשב כאילו כלו עיניהם מרוב הביטם למרחוק ולא ראו עשב וזה היה בעונש עונותיהם בישוב ובמדבר אבל הגוים היה להם שובע וזה היה להם בעמים לאות לקבל עונש עונותיהם אמת הכל כמו שאמר והיו בך לאות ולמופת : (ז) אם עונינו ענו בנו . אמר הנביא בראותו בנבואה הרעה שיהיה אמר לאל וכולל עצמו בכלל ישראל ואף על פי שהוא לא היה בו עון אמר אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך וכן אמר משה רבינו וסלחת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו , אמר אם עונינו ענו בנו שהעידו בנו כי בהיות מניעת הגשם בארצנו ולא בארצות הגוים הם העידו בנו כי עליהם אנו לוקים ואף על פי כן עשה למען שמך הנקרא עלינו : כי רבו משובותינו לך חטאנו , אמת כי הדין עמך להענישנו כי רבו משובותינו שמרדנו בך בכמה דברים בעבור אלהים אחרים ובהרבות החמס ובשמוע לנביאי השקר ולא לנביאי האמת לפיכך אמר כי רבו ואף על פי כן עשה למען שמך הנקרא עלינו שאנו נקראים עם ה' , עוננו חסר יו"ד הרבים : (ח) מקוה ישראל . כי אף על פי שהסרו מדרכיך לך הם מקוים ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיעו בעת צרה אף על פי שהצרה תבא להם בעונם אתה מושיעם ותרחם עליהם גם כן עתה בזמן הזה הושיעם ורחם עליהם ולא יכלו ברעב : למה תהיה כגר בארץ . במקומות רבים דברה תורה בענין הזורה כלשון
בני

רש"י

[ר]עד : (א) דברי הבצרות . [ב]צורת שהיא עליהם רעב ומנחם [ת]רגם ל' מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך (ישעיה כה) : (ב) ושעריה . טריה : וצוחת ירושלם . צעקת ירושלים כמו וצוחת הרים יצוחו (שם מב) : (ג) על גבים . בורות שהמים מתכנסים בהם : שבו כליהם ריקם . שלא ירד מטר : חפו . ל' כסוי : (ד) אכרים . לבוריי"ש בלעז : (ה) ילדה ועזוב . את יולדה לבקש לה מרעה : (ו) על שפיים . יבלי[ם] ריכייר"ש בלעז : (ז) ענו בנו . העידו בנו : עשה למען שמך . עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך צאן מרעיתך ולא נאה שתתן [א]ת נחלתך לאלילים ומדרש אגדה יש למען שמך וכו' : (ח) מקוה . תוחלת : (ט) נדהם . [...]קרו"ן בלעז מושך ידו מן המלחמה וי"א רקרואנ"ץ בלעז : ושמך

[מ]ראה דשא : לא מצאו ד' וסי' [וא]דיריהם שלחו צעיריהם . ובשלש' [...] ציון חרה . ויצא מן בת ציון כל [הד]רה . טבעו בארץ שעריה : [כת]נים ג' וסי' ופראים עמדו על [ש]פים . אעשה מספד כתנים .

[...]ולדות אהרן אם עונינו . הושיעם [...]לם : מקוה ישראל .
[...]קדש השער ל (יומא מח) : נדהם . הושיע לם :

יד א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת׃ ל' דסמיך
ב אָבְלָה יְהוּדָה וּשְׁעָרֶיהָ אֻמְלְלוּ
קָדְרוּ לָאָרֶץ וְצִוְחַת יְרוּשָׁלַ͏ִם עָלָתָה׃ ל' . ג'
ג וְאַדִּרֵיהֶם שָׁלְחוּ צְעוֹרֵיהֶם לַמָּיִם צעיריהם ק'
בָּאוּ עַל־גֵּבִים לֹא־מָצְאוּ מַיִם שָׁבוּ ס' דגבים ד'
כְלֵיהֶם רֵיקָם בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ
רֹאשָׁם׃ ד בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה חַתָּה
כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ בֹּשׁוּ ג' בטעם
אִכָּרִים חָפוּ רֹאשָׁם׃ ה כִּי גַם־אַיֶּלֶת ל' . ג'
בַּשָּׂדֶה יָלְדָה וְעָזוֹב כִּי לֹא־הָיָה ג' מ"ל
דֶּשֶׁא׃ ו וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל־שְׁפָיִם
שָׁאֲפוּ רוּחַ כַּתַּנִּים כָּלוּ עֵינֵיהֶם כִּי־ ג'
אֵין עֵשֶׂב׃ ז אִם־עֲוֺנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְהוָה ס' ר"פ . ל' מ"ל
עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־רַבּוּ מְשׁוּבֹתֵינוּ
לְךָ חָטָאנוּ׃ ח מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ ג'
בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ
וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן׃ ט לָמָּה תִהְיֶה
כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא־יוּכַל ל' . ג'

א דַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה עַל עִסְקֵי
בּוּצְרָתָא׃ ב אִתְאַבָּלוּ דְבֵית
יְהוּדָה וְקִרְוֵיהוֹן חֲרוּבָא
אִתְחַפִּיאוּ אַפֵּיהוֹן אֻכְּרוּם
אוּכְמִין כְּקִדְרָא אִתְרְטִישׁוּ
לְאַרְעָא וְצַוְחַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
סְלֵיקַת׃ ג וְתַקִּיפֵיהוֹן שְׁלַחוּ
תַּנְיָנֵיהוֹן לְמַיָּא אֲתוֹ עַל
פְּצִידַיָא וְלָא אַשְׁכַּחוּ מַיָּא תָּבוּ
מָנֵיהוֹן רֵיקָן בְּהִיתוּ וְאִתְכְּנַעוּ
וַחֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן׃ ד בְּדִיל חוֹבֵי
יָתְבֵי אַרְעָא אִתְבָּרוּ אֲרֵי לָא
הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא בְּהִיתוּ
אִכָּרַיָא וַחֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן׃ ה אֲרֵי
אַף אַיַּלְתָּא בְּמַדְבְּרָא יְלֵידַת
וְשַׁבְקָא אֲרֵי לָא הֲוָה דִּתְאִין
דְּעִשְׂבָּא׃ ו וְעַרְדִין קָמוּ עַל
נִגְרִין שָׁתָן רוּחָא כְּיַרוֹדִין
קָמָא עֵינֵיהוֹן אֲרֵי לֵית עִשְׂבָּא׃
ז אִם חוֹבָנָא אַסְהִידוּ בָנָא יְיָ
עֲבִיד בְּדִיל שְׁמָךְ אֲרֵי סַגִיאִין
תְּיוּבְתָּנָא קֳדָמָךְ חַבְנָא׃
ח סְבוּר יִשְׂרָאֵל פָּרְקֵיהּ בְּעִדָּן
עָקָא לְמָה יְהֵי חוּל רוּגְזָךְ עֲלָנָא
וַאֲנַחְנָא כְּתוֹתָבִין בְּאַרְעָא וּכְעָדֵי אוֹרְחָא דִסְטָא לְמִבָּתָא׃ ט לְמָה יְהֵי חוּל רוּגְזָךְ עֲלָנָא
וַאֲנַחְנָא מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין וְאַתְּ גְּבַר יָכִיל לְמִפְרַק וְאַתְּ שְׁכִינְתָּךְ בֵּינָנָא יְיָ וּשְׁמָךְ

מצודת דוד

[ו]אמן לך מאתי מדה במדה על אשר שכחת אותי ובטחת במצרים שהיא שקר לכן [ו]כמך גם אני : (כו) וגם אני חשפתי שוליך . ר"ל על כי זנית אחרי עכו"ם לכן [א]ביא עליך בזיון רב כדרך שמבזין את הזונה ולפי שהמשיל אותם לזונה אמר לשון [...]ן הזונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה ומגלים שולי החלוק [ה]גבהה כלפי מעלה על פניה : ונראה קלונך . בזיונך יהיה נראה לכל : [(כז)] נאופיך . מרבית הניאוף שבך והרמת קול שמחה של קלות ראש ומחשבות [...]ך ר"ל הנה כל אלה עדיין הם עמך ולא עזבתם : שקוציך . העכו"ם כמתועב [...]ק : לא תטהרי . ר"ל אינך רוצה לטהר אחר הנטמאת כי קשה לך לפרוש מן [ה]טמאה ואם תאמרי שתטהרי עדיין אמרי אחרי מתי עוד תטהרי וכי אחר שתלך [...]לם : יד (א) על דברי . על ענין מניעת הגשמים : (ב) אבלה יהודה . עם יהודה [...]ל : ושעריה . שערי ערי יהודה נכרתו ונשפלו להתדמות לשחרות הארץ והוא ענין מליצה לומר שהיה צער בעולם על מניעת הגשמים : וצוחת ירושלים . עם כי היא [...]תי במדינות נחסר לחמה ומימה וצעקת אנשיה עלתה למעלה : (ג) ואדיריהם . השרים שלחו נעריהם לבקש מים לשתות והמה באו על הבורות ולא מצאו בהם מים [ה]חזירו את כליהם כשהם ריקים מבלי מים : בושו . ולזה בושו הנערים וגם נכלמו וכסו ראשם דרך צער ואבל על שלא מצאו מים להביא לאדוניהם : (ד) בעבור . [...] כי נשברה ונחתה האדמה כי לא היה גשם בארץ לכן בושו עובדי האדמה וכסו ראשם כי לריק היה יגיעם : (ה) אילת בשדה . נקבת האיל אשר בשדה כשילדה [...]ד, עזבה אותם והלכה לה כי לא היה דשא למאכלה ולזה הלכה מולדה לבקש מרעה בארץ אחרת : (ו) עמדו על שפים . עמדו על מקומות הגבוהות לראות משם [...]י ימצאו דשא : שאפו רוח . על כי רדפו לבקש מרעה שאפו את האויר כי כן דרך הרצים מהרה : כתנים . טבע התנין היה לשאוף הרבה את האויר : כלו עיניהם . [...]פה לדבר ואינו משיגו קרוי כליון עינים בלשון המקרא : (ז) אם עונינו . ובעבור הצרה הזאת התפלל הנביא ואמר אם עונינו העידו בנו לקטרג עלינו : עשה [למע]ן שמך . עשה עמנו צדקה למען שמך לבל יחולל בעמים כי הם יאמרו זהו מבלתי יכולת ה' להושיע לעמו : כי רבו . כי באמת מרדנו הרבה וחטאנו לך ואין [...]אנו ראויים לתשועה לכן עשה למען שמך : (ח) מקוה ישראל . אתה תקותם של ישראל כי לך יקוו ואתה הוא המושיע בעת
צרה

מצודת ציון

(תהלים קיט) : (א) על דברי . על ענין וכן על דבר פעור (במדבר כה) : הבצרות . ענין מניעה כמו לא יבצר מהם (בראשית יא) ור"ל מניעת הגשמים וכן בשנת בצורת (לקמן יז) : (ב) אומללו . ענין כריתה כמו כי אומלל אני (תהלים ו) : קדרו . ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : וצוחת . מלשון צווחה וצעקה : (ג) ואדיריהם . מלשון אדיר וחזק ור"ל השרים : צעיריהם . ענין קטן ושפל וכן צעיר אנכי ונבזה (תהלים קיט) : גבים . בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל) : וחפו . ענין כסוי וכן ופני המן חפו (אסתר ז) : (ד) חתה . ענין שבר כמו ודקתי לא תחת (ישעיה נא) : אכרים . הם עובדי האדמה בחרישה וכדומה וכן ונפצתי בך אכר וצמדו (לקמן נא) : (ו) ופראים . הוא חמור הבר : שפים . מקומות גבוהות : שאפו . ענין המשכה אל בית הבליעה וכן שאפה רוח (לעיל ב) : רוח . האויר : כתנים . מין נחש : (ז) ענו . העידו כמו לא תענה (שמות כ) : משובותינו . ענין מרד כמו שובבה בעם הזה (לעיל ח) : (ח) מקוה . מל' תקוה : וכאורח . הולך דרך : (ט) נדהם . ענינו כמו נבהל ואין לו דומה :
תניחנו

בני אדם ויחסם אותו ברחות ובשמע ובריח וביד וברגל כדברי בני אדם וככל דרך משל לסבין בני אדם ובכל מקום רחקו אונקלוס מתרגם התורה ויונתן בן עוזיאל מתרגם ספרי הנביאים
רחוק מעל הבורא יחסי ההארים וענין הפסוק גם כן ואשר אחריו כתב יונתן הדבר שנאמר על האל על ישראל ראה לרחק מעליו יתברך אפילו דרך דמיון ותרגם כן הכור ישראל וגומר
כבעמוד : (ט) למה תהיה כאיש נדהם . למה יחול רוגזך עלנא וגומר כבעמוד ופשט הפסוקים כן הוא למה תהיה כגר בארץ כי מי שהוא גר בארץ ואינו מאזרחי הארץ ומהתושבים אינו חושש
בענין הארץ מה יהיה בה כי אם הוא בה היום לא יהיה בה למחר וכל שכן הארח שנטה בעיר ללון בה לבד כי הוא עובר אורח שאינו חושש בטובתה וברעתה ואתה דומה להם בענין הזה
בהסתירך פניך מהארץ ולא תחוש לצרתה ולך הארץ ואנחנו גרים בה ותושבים עמך או אתה דומה בענין הזה כאיש נדהם ונבהל לא ידע מה לעשות או כגבור אמר כגבור כ
בידו הטעותה ויש עת שלא יוכל להושיע בגבורתו : ואתה בקרבנו ה׳ . ואיך תוכל להעלים עיניך מצרותינו : ושמך עלינו נקרא . כי אנחנו נקראים על שמך עם ה׳ לפיכך אל תניחנו, ובדרש שמך משותף בשמינו ישראל, ונדרש פירושו לפי מקומו נכבד ואדוני אבי ז״ל כתב כי׳ מפרש אותו מן הפרבי למי שהוא מכוסה לב מחלי מדהום : (י) כה אמר ה׳ . כן אהבו לנוע . כמו שאהבו הם לנוע כן אעשה עמהם כי הם הולכים למצרים ולאשור לבקש מהם עזר מאויביהם ולא בטחו בי ורגליהם לא חשכו מלכת ואעפ״י שהיו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר להם ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר ואף על פי כן לא מנעו רגליהם מלכת וכיון שאהבו לנוע אני אניעם ואגלם בין העמים ואם תאמר מה תשובה היתה זאת לדברי ירמיהו כי הוא היה מתפלל על הרעב נאמר כי אף על פי שהיה מניעת גשמים אם היו יכולין לצאת לארצות הגוים להביא תבואה לא היה הרעב כל כך גדול אבל האויבים היו באים עליהם בכל יום ולא היו יכולים לצאת לפיכך היה רעב חזק לפיכך השיב לו האל על שלום האויבים בהם ויגלו אותם ובין כך הרעב והחרב עליהם לפיכך אמר עתה יזכור עונם כלומר עתה קודם הגלות יזכור עונם ברעב ויפקוד חטאתם בחרב : (יא) ויאמר ה׳ . לטובה . לפי שהתפלל על מקלתם לרעה והם רצו להמיתו ואמר אראה נקמתך מהם ואמר התיקם כצאן לטבחה והקדישם ליום הריגה לפיכך אמר לו לטובה אל תתפלל עליהם : (יב) כי יצומו . כשיקראו צום ויתענו ויתפללו אינני שומע אל רנתם פי׳ אל צעקתם כמו קומי רני בלילה ואמר אל רנתם והוא לא הזכיר תפלה וצעקה אלא הצום לפי שאין צום בלא תפלה וצעקה : רצם . ירצה אותם כלומר עולותם ומנחתם לא יהיו לרצון לפני : (יג) ואמר . מה יוכל ישראל לעשות אם הנביאים מטעים אותם ואומר להם לא תראו חרב ורעב : שלום אמת . שלום של קיימא : (יד) ויאמר ה׳ . חזון שקר . כי לא ראו זו בנבואה והם אומרים כי בנבואה ראו אותה : וקסם ואליל ותרמית לבם . קסם כתב החכם הגדול רמב״ם ז״ל כי יש אנשים שיש בהם אליהם הכח ההכלי בכח הדמדמה עד שידברו עתידות ויחלמו חלומות צודקות ומזה הכח היו נביאי הבעל ומפני זה היו מאמינים בהם ויקרא זה הענין קסם ויקרא בעליו קוסם וי״מ כי חוזה בכוכבים יקרא קוסם : ואלול ותרמות, כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד ואליל הוא דבר שאינו וזה שהם אומרים חרב ורעב לא יהי׳ זהו דבר שאינו כי באמת יהיה הרע והחרב . ותרמית לבם מרמה חושבים בלבם כיון שחושבים אותנו שאנו צודקים בדברינו כמו שהנו אותנו בקצת בעתידות נאמר להם שלא יפחדו מדברי ירמיהו כי אנחנו ראינו בנבואה כי לא ראו חרב ורעב וניסה להם מעשיהם כדי שיהיו נכבדים בעיניהם ונאהבים להם וזהו תרמית לבם שהם חושבים לרמות העם בדבריהם : מתנבאים להם . אמר להם וכלל הנביאים עמהם כמו שהיה כולל עצמו בכלל ישראל כאומר כי רבו משובותינו וגומר : (טו) לכן יתמו הנביאים ההמה . ר״ל ראשונה ילקו הם בחרב וברעב בעבור שהם החטיאו את ישראל : (טז) והעם . אף על שהיו

להושיע ואתה בקרבנו יהוה ושמך		עלנא אתקרי לא תשבקיננא׃	
עלינו נקרא אל־תנחנו׃ י כה־	ג׳ חסר	י כדנן אמר יי לעמא הדין	
אמר יהוה לעם הזה כן אהבו לנוע	ד׳ בטעם בסיפרא . ד׳	כמא דרחימו כן אתפרע	
רגליהם לא חשכו ויהוה לא רצם		מנהון לאגלותהון מארע	
עתה יזכר עונם ויפקד חטאתם׃	ג׳ . ט׳	בית שכינתי וכמה דהוו	
יא ויאמר יהוה אלי אל־תתפלל		מערבין לפולחן טעותא	
בעד־העם הזה לטובה׃ יב כי יצמו		ומבית מקדשי רגליהון לא	
אינני שמע אל־רנתם וכי יעלו עלה	ג׳ פסוקים דמיין . ג׳ רכר	מנעו וקדם יי לא רעוא	
ומנחה אינני רצם כי בחרב וברעב	ג׳ חסר בסיפרא	בהון כען יסער עליהון	
ובדבר אנכי מכלה אותם׃ יג ואמר		חוביהון ויתפרע עויתהון׃	
אהה ׀ אדני יהוה הנה הנביאים		יא ואמר יי לי לא תצלי על	
אמרים להם לא־תראו חרב ורעב		עמא הדין לטבא׃ יב ארי	
לא־יהיה לכם כי־שלום אמת אתן	י׳	יצומון לא רעוא קדמי לקבלא	
לכם במקום הזה׃ יד ויאמר יהוה		צלותהון וארי יסקון עלתא	
אלי שקר הנבאים נבאים בשמי		ומנחתא לא רעוא קדמי	
לא שלחתים ולא צויתים ולא	כ״ס פסוקים לא ו לא ולא	בהון ארי בחרבא ובכפנא	
דברתי אליהם חזון שקר וקסם		ובמותא אנא משיצי יתהון׃	
ואלול ותרמות לבם המה מתנבאים	ואליל ק׳ ותרמית ק׳	יג ואמרית קביל בעותי יי	
להם׃ טו לכן כה־אמר יהוה על־	ס״א יכס י״ד בטעם בסיפרא	אלהים הא נביי שקרא אמרין	
הנבאים הנבאים בשמי ואני לא־		להון לא תחזון דקטלין בחרבא	
שלחתים והמה אמרים חרב ורעב		וכפנא לא יהי לכון ארי שלם	
לא יהיה בארץ הזאת בחרב וברעב		דקשוט אתן לכון באתרא	
יתמו הנבאים ההמה׃ טז והעם	י״ב	הדין׃ יד ואמר יי לי שקרא	
אשר־המה נבאים להם יהיו		אמרין נביי שקרא דמתנבן	
		בשמי לא שלחתינון ולא	
		פקדתינון ולא מלית עמהון	
		נבואת שקר ואולפן ובדבין	
		ורשע לבהון אינון מתנבן	
		לכון׃ טו בכן כדנן אמר יי על	
		נביי שקרא דמתנבן בשמי	
		ואנא לא שלחתינון ואינון	

אמרין חרבא וכפנא לא יהי בארעא הדא בחרבא ובכפנא יסופון נביי שקרא האינון׃ טז ועמא דאינון מתנבן לך

רשי

ושמך עלינו נקרא. לפיכך אי כבודך בכך : תנחנו ; פי׳ כמ תעזבנו : (י) כן אהבו לנוע כן כמה שגזרתי עליהם גולי במצרים ובבל אהבו שם להיות גולים לעבוד אליליהם הרחוקי׳ (יד) ואליל. ל׳ אל דבר שאינו נחלה

ואתה כתנים בימים ; לנוע ז בקריאה וסי׳ ויאמר להם הזית התאנה. הגפן , כן אהבו לנוע שלום ב׳ וסי׳ כי שלום אמת את לכם. שלום אסתר ומה יעשה בן לכן י״ד בטעמ׳ בסיפרא וסי׳ גמס בסיפרא דא סימן ז׳ : תהמה י׳ בקריאה וסימ׳ ויאמרו האנשי ההמה אליו. כי עד הימים ההם היו בני ישראל . לכן כה אמר ה על הנביאים . והיה כי תרנ ופריתם בארץ . ילכו בית יהוד על . יבאו בני ישראל . וגם ע העבדים ועל השפחו׳. אשר יחזיו עשרה אנשים . אשר אשיב א שבות יהודה . לא אעשה אתכ כלה . וכן תהיה מגפת הסו הפרד . ראיתי ביהודה דרכי

מצודת ציון

תניחנו . מלשון הנחה ועזיבה (י) לנוע . מלשון נע ונד : חשכו ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשי׳ כב) : רצם . מל׳ רצוי : ויפקד ענין זכרון ; (יב) יצומו. ענין תענית רנתם . ענין תפלה : (יג) אהה ענינו כמו אוי : (יד) חזון . מרא החלום וכן הבין בכל חזון (דניאל א׳) וקסם . זה ראיית הכוכבים : ואלי׳ ענין דבר שאין בו ממש וכן רופ אליל (איוב יג) : ותרמית . ענין ערמ כמו כי שקר תרמיתם (תהלים קיט) (טו) יתמו . וכלו כמו תם הכס מאדוני (בראשית מז) :

מצודת דוד

בוא גרם למה עתה תהיה כגר בארץ שאינו חושש בטובת הארץ כי כמו כן אינך חושש על רעבון הארץ : נטה ללון . הנוטה ללון במלון שאינו חושש בטיבתה וכהל הדבר במ״ש : (ט) כאיש נדהם . כאיש נבהל שאנו חושש בשום דבר בעבור הבהלה אשר החזיקתהו : כגבור לא יוכל להושיע . דרך הגבור מאמד ומשער כחו עד כמה הוא וכאשר יבין כי הדבר אשר הדביקתהו הוא רב מכחו ולא יוכל להושיע אז מושך ידו ולא יעשה עוד גבורות וכאומר וכי אתה מאלה כוא נך : ואתה . הלא אתה שוכן בקרבנו ושמך נקרא עלינו כי אנו נקראים עם ה׳ ולכן אל תעזבנו לבל יחולל שמך כי יאמרו העכו״ם מבלי יכולת העלים עין מעמו : (י) לעם הזה . על העם הזה : כן אהבו לנוע . כמו שהם נעים עתה מפני הרעב לבקש מאכל בארצות אחרות כן אהבו מאז להיות נעים ולא חשכו רגליהם מללכת פעם למצרים פעם לאשור לבקש מהם עזרה וכאומר לכן ינועו גם עתה : לא רצם . אינו מרוצה להם והנה עתה יזכר את עונם וישלם הגמול : (יא) לטובה . להטיב עמהם : (יב) כי יצומו . אף כי עצמם יצומו לא ישמע אל תפלתם אשר יתפללו ביום הצום ואף כי יעלו עולה ומנחה אינני מרוצה להם כל עוד שאוחזים במעשיהם : כי בחרב אלא אכלה אותם בחרב וכו׳ : (יג) ואומר אהה . אמרת אוי לי מדוע יכלו הם אין להם אשם כי הנה נביאי השקר מטעים אותם ואומרים להם לא תראו חרב ו׳ ולזה חושבים שמעשיהם מרוצים לה׳ ומהראוי להביא העונש על הנביאים ההם לבד : שלום אמת . שלום מתמיד ומתקיים : במקום הזה . כי לא תגלו ממנה : (יד) שקר וכו׳ . ר״ל הלא יש להם דעת אשר המה מתנבאים בשקר כי מעולם לא שלחתי ולא צויתי אותם שום נבואה אף לא דברתי אליהם דבר מבלי שליחות וא״כ אין בי לתת שום אות ומופת ובמה מחזיקים אותם לנביאים : חזון שקר . ר״ל אם כן הי לכם לדעת שהם מתנבאים או בחזון שקר מה שראו בחלום הלילה בדמיונות כוזב או במעשה הקסם מה שראו בכוכבים או מה ששמעו מן התרפים שהם דבר שאין בו ממש כלל או בערמת לבם יבדאו שקרים : (טו) לכן וכו׳ . הואיל והנביאים מתנבאים

…יו מטעים אותם נביאי השקר היה לכם להבין בין נביאי האמת לנביאי השקר כי נביא האמת מעמיד אותם על תורת משה ונביאי השקר מיפים לכם ע״ג שהוא בטול התורה ואף על פי שהם …ודקים בקלת דבריהם בעתידות היה לכם להחזיק זה בקשה לא בנבואה כיון שדבריהם לבטול תורה והיא עכו״ם שאפילו יעשו אותות ומופתים אמרה תורה יומת כי דבר סרה וקיום האותות המופתים אמר הכתוב הטעם כי מנסה ה׳ אלהיכם אתכם: ואין מקבר להמה. זה היה עונש עונה מוסף על היסורים והמיתה: נשיהם. כי היו נשמעת לדברי שקר יותר מן האנשים: ובניהם ובנותיהם. הקטנים בעונש אבותיהם כי כן הוא המשפט מאת האל יתברך שהוא אל אמונה ואין עול: (יז) ואמרת. אתה תאמר להם זה הדבר שאתה בוכה ומצטער על השבר שאתה רואה שיבא עליהם בנבואה ותאמר להם שאתה רואה גם כן חללי חרב מבחוץ ותחלואי הרעב מבפנים וזה להפחידם אולי ישבר לבם ויכנעו בשמעם את הדברים האלה: בתולת בת עמי.

(טז) נחלה מאד. ל׳ חולי: (יח) סחרו. סבבו לבקש הכל׳: אל ארץ ולא ידעו. אל ארץ אחרת ולא היו יודעין כה עד הנה: (יט) אם בציון געלה נפשך. על מנת שלא לשוב אליה כי אם דעתך לשוב מדוע הכיתה באין מרפא: (כא) למען שמך. שנקראת עמו: כסא כבודך. בה״מ. מדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך: (כב) ואם השמי׳ יתנו רביבים. מאיליהם אם לא על פיך בתמיה כל תמיה הכפולה הראשונה בה״א השניה באם כגון הבמחנים אם במבצרים (במדבר יג) הטובה היא אם רעה (שם) המאום מאסת אם בציון געלה נפשך (כאן) אף כאן היש ואם השמים

מֻשְׁלָכִים בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם מִפְּנֵי
הָרָעָב וְהַחֶרֶב וְאֵין מְקַבֵּר לָהֵמָּה ג׳. ג׳
הֵמָּה נְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם ג׳ חסר
וְשָׁפַכְתִּי עֲלֵיהֶם אֶת־רָעָתָם׃
יז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
תֵּרַדְנָה עֵינַי דִּמְעָה לַיְלָה וְיוֹמָם ג׳
וְאַל־תִּדְמֶינָה כִּי שֶׁבֶר גָּדוֹל ג׳ ומ״ל
נִשְׁבְּרָה בְּתוּלַת בַּת־עַמִּי מַכָּה
נַחְלָה מְאֹד׃ יח אִם־יָצָאתִי הַשָּׂדֶה ח׳ ר״פ בסיפר׳
וְהִנֵּה חַלְלֵי־חֶרֶב וְאִם בָּאתִי הָעִיר
וְהִנֵּה תַּחֲלוּאֵי רָעָב כִּי גַם־נָבִיא ג׳
גַם־כֹּהֵן סָחֲרוּ אֶל־אֶרֶץ וְלֹא יָדָעוּ׃ ב׳
יט הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת־יְהוּדָה אִם־ ג׳ וחסר
בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ
וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין ב׳
טוֹב וּלְעֵת מַרְפֵּא וְהִנֵּה בְעָתָה׃ ג׳
כ יָדַעְנוּ יְהוָה רִשְׁעֵנוּ עֲוֺן אֲבוֹתֵינוּ ח׳ מ״ל
כִּי חָטָאנוּ לָךְ׃ כא אַל־תִּנְאַץ לְמַעַן ב׳ פסוק ס אל אל
שִׁמְךָ אַל־תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ
זְכֹר אַל־תָּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ׃
כב הֲיֵשׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁמִים ג׳. ג׳
וְאִם־הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רְבִבִים הֲלֹא אַתָּה־הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ ג׳. ב׳ חסר בסיפרא
וּנְקַוֶּה־לָּךְ כִּי־אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃

יְהוֹן מְטָרְפִין רְמַן בְּשׁוּקֵי
יְרוּשְׁלֵם מִן קֳדָם כַּפְנָא וְחַרְבָּא
וְלֵית דִּקְבַר לְהוֹן אִינוּן נְשֵׁיהוֹן
בְּנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן וְאֶשְׁפּוֹךְ
עֲלֵיהוֹן יַת בִּישַׁתְהוֹן׃
יז וְתֵימַר לְהוֹן יַת פִּתְגָמָא
הָדֵין יִשְׁגְרָן עֵינַי דִּמְעַן לֵילֵי
וִימָם וְלָא יִשְׁתָּקָן אֲרֵי תְבָרָא
רַבָּא אִתְּבָרַת מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא
דְּעַמִּי מְחָא מַמְרְעָא לַחֲדָא׃
יח אִם נְפָקִית לְחַקְלָא וְהָא
קְטִילֵי חַרְבָּא וְאִם עֲלֵית
לְקַרְתָּא וְהָא מַמְרְעֵי כַפְנָא
אֲרֵי אַף סָפַר אַף כָּהֵן אִתְפְּנִיאוּ
לִסְחוֹרְתְּהוֹן עַל דִּי מַה בְּאַרְעָא
וְלָא בְקָרוּ׃ יט הֲמִרְטַשׁ
רְטַשְׁתָּא יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְאִם
יָתְבֵי צִיּוֹן רַחִיק מֵימְרָךְ מָה
דֵין אַלְקֵיתָנָא וְלֵית לָנָא אַסָא
סַבַּרְנָא לִשְׁלָם וְלֵית טַב וּלְעִדָּן
סְלִיחַת חוֹבִין וְהָא פוּרְעָנוּת
חֶטְאִין׃ כ יְדַעְנָא יְיָ חוֹבַנָא
וְחוֹבֵי אֲבָהָתַנָא אֲרֵי חַבְנָא
קֳדָמָךְ׃ כא לָא תְרַחֲקִנָּנָא
בְּדִיל שְׁמָךְ לָא תְנַבֵּל אֲתַר בֵּית
כּוּרְסֵי יְקָרָךְ יֵיעוֹל דּוּכְרָן קְיָם
אֲבָהָתָנָא קֳדָמָךְ לָא תְשַׁנֵּי
קְיָמָךְ עִמָּנָא׃ כב הָא לֵית
צְרוֹךְ בְּטָעֲוָת פָּלְחֵי כוֹכְבַיָּא
לַאֲחָתָא מִטְרָא וְאִם שְׁמַיָּא
לָא יִתְּנוּן רְסִיסִין אֱלָהִין עַל מֵימְרָךְ הֲלָא אַתְּ הוּא יְיָ אֱלָהָנָא וּנְסַבַּר קֳדָמָךְ אֲרֵי אַתְּ

עד עתה היא כמו בתולה שלא ידעה איש ולא שלט עליה וכן היא דומה לבתולה כלומר שלא שלטו עליה הגוים והגלותה מארצה עד עתה ותהיה נכנעת להם בגלותם כמו הבתולה כשנבעלה: מכה נחלה. מכה קשה בחולי גדול: (יח) אם. תחלואי רעב. הם אמר על משקל ומעלולים ימשלו בם וזכר החולים מפני הרעב ולא זכר המתים ברעב כי החולים היו רבים מהמתים: כי גם נביא גם כהן. נביא מנביאי השקר כהן מכהני הבעלים שהיו בהם רעים כמו שאמר כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך: סחרו אל ארץ ולא ידעו. סבבו ללכת לגלות אל ארץ אחרת ולא ידעו לא הרגישו בעצמם עד שגלו כי אף על פי שהיה מתנבא על הנביאים שימותו בחרב וברעב מהם גלו עם יכניה כמו שכתוב שהיו מתנבאים שם בגולה ואמר גם ר״ל גם הם שהם גדולי העם כי גלו עם יכניה סחרם והמסגר באמרו סחרו לפי שההולך דרך רחוקה אי אפשר שלא ישוב הדרכים כי אין כל הדרך דרך ישרה וי״ת ארי אף ספר וגומר כבעמוד: (יט) המאוס מאסת. חזר הנביא להתפלל עוד ואף על פי שאמר לו האל אל תתפלל בעד העם הזה על מקלת העם שב להתפלל: אם בציון. אם ביושבי ציון כתרגומו כי לא דבר עד עתה על החרבן אלא על צרת היושבים בה: הכיתנו. מכת רעב: ואין לנו מרפא. כי אין מטר: קוה לשלום. מקוה אם נקום שלום מהאומות שהכינו ונלך ונשבור בר בארצם: ואין טוב. שום טובה לא יבא לנו משום צד: ולעת מרפא. מרפא מצרת הרעב ומצרת האויב: והנה בעתה. והנה אנחנו נבעתים מצרת שניה׳ ויונתן תרגם ולעדן סליחת חובין והוא פורענות חטאין ומקלת זה הפסוק הוא כתוב למעלה בפרשה אסף אסיפם ויש ביניהם שנוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפה בה״א וזה מרפא באל״ף: (כ) ידענו. ידענו רשענו וידענו גם כן עון אבותינו: כי חטאנו לך. אנחנו והם והדין עליך לפקוד עלינו עונם ועונינו כי אחזנו מעשיהם הרעים בידינו וזכר בפסוק המרדים והוא שאמר רשענו וזכר הזדונות והוא שאמר עון וזכר גם כן השגגות והוא שאמר כי חטאנו לך: (כא) אל תנאץ. אף על פי כן למען שמך עשה ואל תנאץ: אל תנבל כסא כבודך. אל תפילהו לארץ כי כסא כבודך היא ירושלם אל תפילהו ותנבלהו בהיות יושביה נעזבים אין סומך אליהם: זכור. כלומר זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירהו אתנו וכן תרגם …ן יעול דוכרן קיים אבהתנא קדמך לא תשני קימך עמנא: (כב) היש. למי נצעק על המטר אלא לך: בהבלי הגוים מגשימים. פירוש נותנין גשם: ואם השמים יתנו רביבים. אפי׳ …מים והוא הרקיע שנותנים המטר כי השמים הם נותנים המטר ואמך זה אינו שהרי אתה עוצרם כשתרצה שלא יתנו מטר א״כ אין נתינת המטר ברשותם וברצונם וכן אתה פותחן …תרצה הלא אתה הוא ה׳ אלהינו הנותן מטר לפיכך עלינו שנקוה לך שתתן מטר: כי אתה עשית את כל אלה. מניעת הגשמים אתה עשית אותם שעצרת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא …ן את יבולה וזהו שאמר את כל אלה וכן אמר בנבואת זכריה כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה הנה אמר את כל אלה

…ות ׃ ולא ידעו ב׳ וסי׳ המעתיק …ים ולא ידעו. סחרו אל ארץ …א ידעו: אבותינו ח׳ מ״ל וסי׳ …: אנחנו גם אבותינו חניינא …סוק. והבשת אכלה את יגיע …שכבה בבשתנו. ידענו ה׳ רשענו. …׳ עזי ומעזי. ירא אלהי אבותינו. …נה נפלו אבותינו. על אשר לא

…ולדות אהרן היה בהבלי . …עקדם שער ע :

מצודת דוד

…ונבאים מאחת מאלה: יתמו. יכלו מן העולם: (טז) מפני הרעב. אשר ימותו …ני הרעב והחרב: ואין מקבר. כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם: המה. …יהיו מושלכים ונשיהם וכו׳: ושפכתי. אשלם להם גמול רעתם: (יז) הדבר … . והוא הן תרדנה עיני דמעה מבלי הפסק: כי שבר. רואה אני בנבואה …שבר גדול וכו׳: בתולת בת עמי. קראה בתולה כי עוד לא כבשה שום מלך …תולה שלא באה ברשות הבעל: נחלה מאד. כאובה ביותר: (יח) והנה חללי …ב: והנה מושלכים חללי חרב: והנה תחלואי רעב. שוכבים חולים מעקת הרעבון: כי גם נביא. ר״ל ובדין הוא כי עשו הרע כי גם נביא השקר והכהן על הבנו מעיר אל עיר לנבאות להם ולא ידעו מה מדבר ה׳ כי נבאו בשקר: (יט) המאוס. אמר הנביא וכי מאסת את יהודה וכי תעבה נפשך בציון מלוע …יתנו ואין למצוא רפואה על מכה: קוה. כאשר נקוה לשלום ולא הוטב ממה שהיה וכאשר נקוה לעת רפואה והנה בא עוד חרדה: (כ) ידענו. מכירים אנו …רשענו אנחנו וגם מכירים אנו בעון אבותינו כי כולנו חטאנו לך כמונו כמוהם: (כא) אל תנאץ. עכ״ז אל תבזה אותנו למען שמך לבל יחולל בין הכשדים …מרם שמקולר יד עזב עמו: אל תנבל. אל תוריד כסא כבודך להיות מחולל בפי הכשדים והכפל הדבר במ״ש: זכור הברית שכרת. עמנו להיות לך לעם ואל …ר היום את הברית: (כב) היש. כאומר אל מי נזעק בעבור הגשם וכי יש מי בהבלי העכו״ם הם אלילים: מגשימים. מורידים גשמים: ואם השמים. וכי מערכות …מים נותנים רביבים מעצמם מבלי גזירות מקום: הלא אתה וכו׳. מוריד את הגשם ולכן נקוה לך לבדך שאתה תורידו: את כל אלה. הם מערכות השמים

מצודת ציון

(יז) תדמינה. ענין שתיקה והפסק כמו אל דמי לכם (ישעי׳ סב): בת עמי. עדת עמי: נחלה. מלשון חולי: (יח) חללי. הרוגים: תחלואי. מל׳ חולי: סחרו. ענין סבוב ועל שם זה נקרא הסגר בשם סוחר כי מסבב אחר הסחורה לקנותה: (יט) געלה. ענין תעוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו): בעתה. חרדה ורתת: (כא) תנאץ. ענין בזיון וכן נאצו כל תוכחתי (משלי א): תנבל. ענין סורחה והשפלות כמו וינבל צור ישועתו (דברים לב): תפר. ענין בטול: (כב) בהבלי. מלשון הבל והם הגלולים: מגשימים. מלשון גשם: רביבים. כן נקרא הגשם הדק

טו א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אִם־
יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין
נַפְשִׁי אֶל־הָעָם הַזֶּה שַׁלַּח מֵעַל־פָּנַי
וְיֵצֵאוּ׃ ב וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ
אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר
לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב
וַאֲשֶׁר לַשְּׁבִי לַשֶּׁבִי׃ ג וּפָקַדְתִּי
עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת נְאֻם־יְהוָה
אֶת־הַחֶרֶב לַהֲרֹג וְאֶת־הַכְּלָבִים
לִסְחֹב וְאֶת־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
בֶּהֱמַת הָאָרֶץ לֶאֱכֹל וּלְהַשְׁחִית׃
ד וּנְתַתִּים לְזַוֲעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ בִּגְלַל מְנַשֶּׁה בֶן־יְחִזְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר־עָשָׂה
בִּירוּשָׁלִָם׃ ה כִּי מִי־יַחְמֹל עָלַיִךְ
יְרוּשָׁלִַם וּמִי יָנוּד לָךְ וּמִי יָסוּר לִשְׁאֹל
לְשָׁלֹם לָךְ׃ ו אַתְּ נָטַשְׁתְּ אֹתִי נְאֻם־
יְהוָה אָחוֹר תֵּלֵכִי וָאַט אֶת־יָדִי עָלַיִךְ
וָאַשְׁחִיתֵךְ נִלְאֵיתִי הִנָּחֵם׃ ז וָאֶזְרֵם
בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ שִׁכַּלְתִּי
אִבַּדְתִּי אֶת־עַמִּי מִדַּרְכֵיהֶם לוֹא־
שָׁבוּ׃ ח עָצְמוּ־לִי אַלְמְנוֹתָו
מֵחוֹל יַמִּים הֵבֵאתִי לָהֶם עַל־אֵם

ד' נטעם בסיפרא וסי' טליא נ־יקא י קרא ושמואל · נ' · נ' וחסר · לזועה ק' · נ' ופל' ד"ס דכו כמ"ס · ג' · ו' חסר · ח' חסר בליסנא · נ' · נ'. ג'. נ' · נ' · נ"ס מ"ל · אלמנותיו ק'

עֲבַדְתְּ יַת כָּל אִלֵּין׃ א וַאֲמַר
יְיָ אִם יְקוּם מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל
לְמִבְעֵי מִן קֳדָמַי לָא רַעֲוָא
קֳדָמַי בְּעַמָּא הָדֵין שְׁלַח מֵאַרַע
בֵּית שְׁכִנְתִּי וְיִגְלוֹן׃ ב וִיהֵי
אֲרֵי יֵימְרוּן לָךְ לְאָן נִגְלֵי
וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
דִּלְמוֹתָא לְמוֹתָא וּדְלְחַרְבָּא
לְחַרְבָּא וּדְלְכַפְנָא לְכַפְנָא וְדִי
לְשִׁבְיָא לְשִׁבְיָא׃ ג וְאַסְעַר
עֲלֵיהוֹן אַרְבַּע פּוּרְעָנוּן בִּישַׁן
אֲמַר יְיָ יַת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא
לְמִקְטַל וְיַת כַּלְבַיָּא לְגָרְרָא
וְיַת עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְיַת בְּעִירָא
דְאַרְעָא לְמֵיכַל וּלְחַבָּלָא׃
ד וְאֶתְּנִינוּן לְזִיעַ לְכָל מַלְכְוָת
אַרְעָא עַד דְּלָא תָבוּ כִּמְנַשֶּׁה
בַּר יְחִזְקִיָּה מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה עַל דְּאַסְגֵּי לְמֶעְבַּד
בִּירוּשְׁלֵם׃ ה אֲרֵי מַן יְחוּס
עֲלָךְ יְרוּשְׁלֵם וּמַן יְדוּי עֲלָךְ
וּמַן יְזוּר לְמִשְׁאַל לִשְׁלָמָא לָךְ׃
ו אַתְּ שְׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ
לַאֲחוֹרָא אִסְתַּחַרְתְּ וַאֲרֵים יַת
מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וְאֶחַבְּלִינָךְ
עַל דַּהֲוֵית יָכְלָא לְמֵיתַב וְלָא
תָבַתְּ׃ ז וּכְמָא דְדָרַן בְּמִדְרְיָא
כֵּן אֲבַדֵּר יַת עַמִּי בְּקִרְוֵי
אַרְעָא תַּכְלֵית אַבְדֵית יַת עַמִּי
מֵאוֹרְחַתְהוֹן לָא תָבוּ׃
ח סַגִיאַת קֳדָמַי אַרְמְלָתְהוֹן
מֵחָל יַמְמִין אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן עַל סִיַּעַת עוּלֵימֵיהוֹן בְּזוֹזִין כַּד

רדק

אלא על מניעת הגשמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה: (א) ויאמר ה' אלי. למה הרבה בתפלה לפני כי אם יעמוד משה ושמואל לפני בתפלה שהיו גדולים ממך אם יעמדו הם לפני אין נפשי אל העם הזה. נפשי ר"ל רצוני כמו אל תתנני בנפש צרי וזכר משה ושמואל שהיו לוים ונביאים והגדול שבנביאים אחר משה רבינו היה שמואל וכן אמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ונאמר כי נאמן שמואל לנביא לה' ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה: שלח מעל פני ויצאו. שלחם מעל פני ויצאו ואמר הצווי כנגד ירמיהו כאילו אמר אם בידך לשלחם טוב שתשלחם משתתפלל עליהם: (ב) והיה כי יאמרו. אשר למות. אמרו רז"ל כל המאוחר בפסוק זה קשה מחברו חרב קשה ממות איבעית אימא סברא האי קא מנוול והאי לא מנוול ואיבעית אימא קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב סברא האי קא מצטער והאי לא מצטער קרא טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי קשה מכולם כלהו איתנהו ביה: (ג) ופקדתי. משפחות על דרך המשל כלומר ארבעה מיני פורעניות: לסחוב. כי דרך הכלבים לגרר הנבלה באכלם אותה: (ד) ונתתים לזועה. כתיב וקרי לזעוה והענין אחד אלא שהם שני שרשים והם ענין התנועה: בגלל מנשה. כי הוא הנהיג את יהודה במעשים רעים ודם נקי שפך עד שמלא ירושלים חללים כמו שכתוב וי"ת על דלא תבו כמנשה בר חזקיהו: (ה) כי מי ינוד לך. כמו לנוד לו ולנחמו ענין נחמת האבל וספור הצרות עמו ובא בזה הלשון לפי שהמנחמים נדין ממקומן זה מפה וזה מפה לנחם האבל אמר מי יחמול ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך כי את גרמת הרבנך שנטשת אותי להיכך הלכי אחור ולא לפנים: (ו) את. נלאתי הנחם. כמה פעמים נחמתי על הרעה אשר דברתי לעשות להם ולא עשיתי נלאיתי על זה לא אוכל עוד להנחם אלא אפרע מהם: (ז) ואזרם. כמו שזורים התבואה במזרה כן אזרם בשערי הארץ כלומר בגלותם אפילם בכל ערי הארץ ואמר בשערי במקום בערי כי דרך השער נכנסין ויוצאין בעיר וכן אמר לכל באי שער עירו ות"י בקרוי ארעא וכן תרגם במקומות רבים בשערים בקרוהא ואמר ואזרם על עשרת השבטים שגלו וכן שכלתי אבדתי אומר עליהם ואף על פי כן שבט יהודה שראו כל זה מדרכיהם הרעים לא שבו ואמר שכלתי כי בניו היו: (ח) עצמו לי. יבא זה הלשון בענין הכמות והאיכות ואמר לי ר"ל כי אני מצר עליהם ורבו אלמנותיו בעיני. אלמנותו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וימצאו רבים כמוהו וזה היה בימי

תולדות אהרן אלא נלא. ב"ב ח: לזעוה. סנהדרין קב: עצמו לי (יבמות סו):

רשי

השמים: (א) משה ושמואל. שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחל החזירום למוטב ואח"כ התפללו עליהם ולא עלה בלבם להשיב את עד שהחזירום למוטב. משה שימו איש חרבו וגו' (שמות לב) ויזר על פ המים וגו' (שם) ואח"כ אעלה אל ה' אולי אכפרה. שמואל במצפה ויסי בני ישראל את הבעלי (שמואל א ז) ואח"כ קבצו א כל ישראל המצפתה ואתפל עליכם (שם) אתה אינך יכו להשיבם אלי לכך אל תתפל עליהם: נפשי. רצוני: (ב) אש למות וגו'. כל המאוחר ב קשה מחבירו חרב קשה ממ מיתת חרב מנוולת ומיתה מטתו אינה מנוולת וכן ה אומר (תהלים קטז) יקר בעי ה' המותה לחסידיו רעב ק מחרב שזה מצטער וזה אי מצטער וכן הוא אומר טובי היו חללי חרב מחללי ר שבי כולהו איתנהו בגוה: (ג) ופקדתי. לשון מי ופקידות: לסחוב. לגרר וכן ל לא יסחבום (לקמן מט): (ד) לזעוה. מגזרת לא ולא זע (אסתר ה) וכמוהו גלא מגזרת גא מאד (ישעיה טז) לכל ממלכות הארץ. השומע רעה שבאה עליהם יז: (ה) ינוד. יקונן: ומי יסור. אליך לנטות מדרכו אליך לשא לך לשלום: (ו) נלאתי הנח. כמה פעמים חשבתי להשר ונחמתי על הרעה עתה נלאי הנחם. הנחם דפורענו בלעז: (ז) במזרה. שקורין וו"ן בלעז. כזה שה זורה שעורין שלא יהו כ גולין למקום אחד: (ח) ע לי. רבו לפני אלמנותיו: ע אם. על ירושלים שהיתה ואם

שמרו אבותינו: יחזקיהו ג' בנביאים וסי' נמסר בריש סיפרא: לשאל ו' חסר בקר וסי' ותסיתהו לשאל מאת א שדה דשפטים, לשאל בו לש ולברכו דשמואל, כי מי יד עליך ירושלם, וינסו ה' בלב ולא נתתי לחטא חכי: לוא

מצודת ציון

סדק כמו וכה ביבים עלי עשב (שם): ונקוה. מלשון תקוה: (א) נפשי. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג): שלח. ענין טירוד וגרושין כמו הן ישלח (לעיל ג): (ב) אנה. להיכן וכן אנה הלכו (ש"ב ב): (ג) ופקדתי. ענין מנוי וגזכרות: משפחות. אמר כן בדרך משל: לסחוב. ענין גרירה ומשיכה כמו סחוב והשלך (לקמן כב): (ד) לזעוה. ענין רתת וחרדה כמו והיה רק זועה (ישעיה כח): בגלל. בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים טו): (ה) יחמול. מלשון חמלה ורחמים: ינוד. מלשון נדידה: (ו) נטשת. עזבת: ואט. מלשון נטיה: נלאתי. ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): הנחם. ענין הפוך מחשבה כמו פן ינחם העם (שם יג): (ז) ואזרם. ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו): במזרה. הוא הכלי שזורין בו התבואה וכן ברחת ובמזרה (ישעיה ל): בשערי. בערי וכן באחד שעריך (דברים יז): שכלתי. ענין מיתה כמו מחוץ תשכל חרב (שם לב): (ח) עצמו. ענין רבוי כמו בעם עצום (תהלים לה): אם. כן יקרא עיר גדולה אשר הקטנות סביב לה וכן עיר ואם בישראל

מצודת דוד

ואח"כ אל כל אשר תחפוץ המה ולא ימרו את פיך: טו (א) אם יעמוד. בתפלה ובקשה: משה ושמואל. משה או שמואל ר"ל אף שהיה תפלתם מקו לפני מ"מ אם מי מהם יתפלל בעד העם הזה אין רצוני עליהם להיות מרוצים לי: שלח. אמור להם בנבואה שאמרתי לגרשם מארצי ויצאו ממנה: (ב) אנה נצא. להיכן נלך ולתכלית מה: אשר למות. מי שראוי למות בעונו במיתת דבר אז למיתה ואשר לחרב וכו' כל אחד יענש בדבר הראוי לו: (ג) ופקדתי. אמנה עוד ארבעה משפחות ר"ל ארבעה מיני עונשין: לסחוב. דרך הכלבים לגרר הנ ממקום למקום: לאכול ולהשחית. סעוף לאכול הנבלות והבהמות להשחית ברג ברגל: (ד) לזעוה לכל ממלכות. כולם יחרדו וירעדו שלא יקרה להם כמק בגלל מנשה. ר"ל בעבור שאחזו במעשה מנשה וכו': על אשר וכו'. בעבור א עשה מעשיו בירושלים בפרסום לכך למדו ממנו ואחזו בהם: (ה) כי מי יחמול. ר"ל אין מי יחמול עליך ואין מי יגודד בראש עליך כדרך המנחמים לנחמך הנרס עליך ואין מי יסיר לנטות מדרכו לבוא אליך לשאול בשלומך: (ו) את נטשת אותי. על כי עזבת אותי והלכי לאחור לפרוש ממני לכן אטה את ידי להכות בך ואשחיתך: נלאתי הנחם. הנה רבות פעמים גזרתי עליך השחתה ואח"ז נחמתי ועתה נלאיתי להנחם על הרעה: (ז) ואזרם. אפזרם בכל ערי הא כהמפזר תבואה במזרה שאין כולם נופלים במקום אחד: שכלתי. אף כי שכלתי אותם והאבדתים עכ"ז לא שבו מדרכיהם ולא לקחו מוסר: (ח) עצמו האלמנות שבהם המה מרובות בעיני יותר מחול ימים ר"ל אין אני עושה בהם כמתנקם להיות הכל נחשב לפני למעט כי אדרבה נחשב לפני להרבה ואין זה שמחה לפני: הבאתי להם. הבאתי עליהם וחוזר ומפרש על אם רצה לומר על ירושלים הבאתי קבוצת בחורים להיות שודד אותם בעת צהרים למען יראה
כל

ביטראל : ובלהרים . הכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמונים : הפלתי
פתאום' עיר . השכנתי עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות .
סותרים עיר ל' שונא כמו ויהי מריך (שמואל א כח) ושרי' למרך (דניאל ג) :
אמללה יולדת השבעה . שומרון ובנותיה של עשרת שבטים
מדו מהם ז' משפחות כבר
ללה וגלתה : ושאריתם .
יהודה וקצת בנימין
תיירו בישראל לחרב אתן
כן שבע משפחות ירבעם
נבט וביתו בעשא וביתו
י וביתו יהוא וביתו מנחם
ו פקח וביתו הושע וביתו :
ה נפשה . ל' דאבה נפשה
גמינן ודאבון נפש (דברים
ומפחן נפש : בעוד יומם .
זמנם מהרו ליפול כך
ש במס' גיטין . ובמדרש
תנחומא דרשו כלפי
לים ומונה שבעה רשעים
ים יהואש אחז מנשה אמון
קים לדקיהו אך יש למנות
רחבעם אביה אחזיה
יה : וחפרה . ל' בושת :
אוי לי אמי . ירמיה היה
זין על עצמו שהיו שונאין
ו בני עירו על דברי
אותיו : ואיש מדון . איש
ה כמו לא ידון רוחי
אשית ו) : לא נשיתי . כמו
תהיה לו כנושה (שמות כב) :
מקללוני . אינו רב עמהם
עסקי ממון שיש לי עליהם
להם עלי והרי כל העם
לני : (יא) שריתיך .
רתיך ל' שארית וכן פתרו
ם אבל דונש פתר אותו ל'
ה ושר תיך כמו (דניאל ה)
י קטרין ופתרון שריתיך כן
שנאמר הנה פתחתיך היום
האזיקים (לקמן מ) כלומר
אשר הקים ה' את דברו
ך לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך
לו אתי בבלה . וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר
התפלל בעדינו אל ה' אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה (לקמן מב) : אם
ל' שבוע' : הפגעתי בך בעת רעה . את האויב כשתבא עליהם הרעה
ו בך שתבקש רחמים עליהם כגון צדקיה אמר לו ד"ש נא בעדנו את
גו'ד"א נבוזראדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בבלה (לקמן מ) :
ירוע ברזל ברזל מצפון . אומר אני ברזל הבא מצפון קשה מאשר ברזל
פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת וברזל (לעיל ו) ובירמיה נאמר
יך לעמוד ברזל ולחומת נחשת (לעיל א) ושלו חזק מֵשלהם כי נבוכדנצר
ן יבא כדבריו עליהם : הירוע . הירוצץ ברזל שלהם את שלך . ד"א
לן פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכדנצר שהוא ברזל
מצפון ונחשת ותרגום יונתן נוטה לצד זה : (יג) חילך . ל' ממון : ואוצרותיך .
לישראל

8 בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרָיִם הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ
פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת : ט אֻמְלְלָה
יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה נָפְחָה נַפְשָׁהּ בָּאה
שִׁמְשָׁהּ בְּעֹד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחָפֵרָה
וּשְׁאֵרִיתָם לַחֶרֶב אֶתֵּן לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם
נְאֻם־יְהוָה : י אוֹי־לִי אִמִּי כִּי
יְלִדְתִּנִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־
הָאָרֶץ לֹא־נָשִׁיתִי וְלֹא־נָשׁוּ־בִי
כֻּלֹּה מְקַלְלַונִי : יא אָמַר יְהוָה אִם־
לֹא שֵׁרוֹתִךָ לְטוֹב אִם־לוֹא ׀
הִפְגַּעְתִּי בְךָ בְּעֵת רָעָה וּבְעֵת צָרָה
אֶת־הָאֹיֵב : יב הֲיָרֹעַ בַּרְזֶל בַּרְזֶל
מִצָּפוֹן וּנְחֹשֶׁת : יג חֵילְךָ וְאוֹצְרוֹתֶיךָ
לָבַז אֶתֵּן לֹא בִמְחִיר וּבְכָל־
חַטֹּאותֶיךָ וּבְכָל גְּבוּלֶיךָ :

בְּטִיהֲרָא אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן מַשְׁרְיָן
בְּתְקֵיף וְחַבִּילָא קִרְוֵיהוֹן :
ט צְדִיאַת אַרְעֲהוֹן מִבְּבִי עַמָּא
הֲווֹ לְמַפְּחַת נְפַשׁ גְּלָא יְקַרְהוֹן
בְּחַיֵּיהוֹן וְעַד דְּאִינוּן קַיְמִין
בְּהִיתוּ וְאִתְכְּנָעוּ וּשְׁאָרְהוֹן
לְחַרְבָּא אֲמַסַּר קֳדָם בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן אֲמַר יְיָ : י וַי לִי אִמִּי
אֲרֵי יְלִדְתִּינִי לְמֶהֱוֵי גְּבַר דִּין
וֶאֱנָשׁ מַצּוּ לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא
לָא רְשָׁן בִּי וּמָא דַּאֲנָא
רְשֵׁינָא לָא תָבַע מִנְּהוֹן
כּוּלְּהוֹן מְלַטְּטִין לִי : יא אֲמַר
יְיָ אִם לָא סוֹפָךְ יְהֵא לְטַב
אִם לָא יֵיתוּן וְיִבְעוֹן מִנָּךְ בְּעִדַּן
דְּאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה וְיָעִיק
לְהוֹן בְּעִיל דְּבָבָא : יב מְלַךְ
דְּתַקִּיף כְּבַרְזְלָא יִסַּק לְסָעֵד
מְלַךְ דְּתַקִּיף כְּבַרְזְלָא וְכִנְחָשָׁא
יְתֵי מִצִּפּוּנָא עֲדָה לְמִתְבְּרָא :
יג נִכְסֵיכוֹן וּבֵית גִּנְזֵיכוֹן לְבִזָּא אֲמַסַּר לָא בְּדָמִין בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוֹן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא וּבְכָל

ל' | ב' מסר בא ק' | ב'. ל' | ל' וחסר | ב' בתרי לשני | ל'. ג' ר"פ | שריתיך ק' ל"ס מ"ל | ס"ל' וחסר. ל' | ג' מ"ל

בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים אלמנות:
שבאתי להם על אם בחור שודד בצהרים . על קהלת בחורים שבאתי שודד בצהרים כלומר כי
לא באו בלילה כגנבים אלא בצהרים ולא הועילה לבחורים גבורתם . אם ר"ל קהלה או
משפחה כמו שנקראת אום ואומה , בחור על דרך כלל כמו בחורים וכן שם מאות רכב בחור
וכן ת"י איתיתי עליהון וגומר כבעמוד : הפלתי עליה פתאום עיר ובהלות , עליה על האם שזכר
הפלתי עיר ר"ל חרבן הערים ובהלות
כמו פתאום כמו ויבהילו את המן
מהרוהו ללכת פתאום וכאילו אמר
הפלתי עליה פתאום ובהלות עיר
והכפל לחזק הענין כמו פתע פתאום
ואדוני אבי ז"ל פירש עיר שונא מן
ויהי עריך וי"ת איתיתי עליהון
משרין וגומר כבעמוד : (ט) אמללה
יולדת השבעה . יולדת בנים רבים
והיא כנסת ישראל והשבעה ענין רבוי
במקומות לא תשבון מכוון וכן עד
עקרה ילדה שבעה . שבע יפול צדיק
והם שבע כחטאתיכם : נפחה נפשה .
ענין דאבון כמו מפח נפש : באה
שמשה בעוד יומם , על דרך משל
מרוב הצרות כמו שאמר גם כן על
הצרות אסף השמש נגהו , באה
כתוב בא קרי והשמש ימלא לשון זכר
ולשון נקבה : בושה וחפרה . הכפל
ענין במלות שונות : ושאריתם .
השארים שלא ילכו בגלות אתן לחרב
ויש לפרש ושאריתם בניהם כמו שם
ושאר : (י) אוי לי אמי . איש ריב
ואיש מדון . כי כלם מריבים עמי
ומדון כמו ריב : לא נשיתי ולא נשו
בי . לא נשיתי בהם שאהיה תובע
הלואתי מהם ויקללוני בעבור זה וגם
הם לא נשו בי שיהיו תובעים הלואתם
ממני ולא ארצה לתת להם ובעבור זה
יקללוני אין שום דבר מכל זה
שהונאים אותי מפני שאני מוכיח
אותם לטובתם : כלה מקללוני .
הורכבה המלה משני שרשים מן קלל
ומן קלה כי הם שני ענינים הקללה
היא הפך הברכה והקלון הוא הפך
הכבוד וכן אמר הנביא כלם מקללני
ומקלני והורכבו שניהם כאחד ואמר
במלה אחת שני ענינים לקצר הלשון
ולצחותו והומרה ה"א קלה בוי"ו
כמנהג התחלפה במקומו ולולי
שהאליפום וקראו לס"ד הפעל בקריאה
לא היה נכר במלה ענין קלה :
(יא) אמר ה'. אמר לי האל כשהייתי
מתרעם עליהם שהיה יהיה לטוב :
אם לא . כענין שבועה כמו אם לא
שויתי ודוממתי אם לא כאשר דמיתי
כן היתה : שרותיך . כמו שריתך וחירק התי"ו במקום סגול וכן תי"ו ותפוצותיכם חירק התי"ו
במקום סגול והאל"ף שאר נעלם מהמכתב וכן וגם כל שרית ישראל כמו שארית ושאריתך ענינו
אחריתך כלומר מה שישאר לך מהזמן בבא רעתם וכן תרגם יונתן אם לא סופך יהא לטב :
אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב . בעת רעת ישראל וצרתם אפגיע בך את
האויב והוא נבוזראדן יפגע בך שתעשה הטוב והישר בעיניך אם לשבת אם ללכת כמו
שכתוב . הפגעתי בפעל יוצא כלומר אשימנו שיפגע בך ויבקש ממך שתעשה איזה דבר שתרצה ויש
לפרש הפגעתי ענין פגיעת החרב ויהיה הפסוק חלוק אם לא שריתיך יאמר כנגד הנביא
אם לא הפגעתי בך יאמר כנגד ישראל כי גם לפירוש הראשון יאמר חילך ואוצרותיך כנגד
ישראל , ויש מפרשים שאריתך שתרתיך מן משרה קטרין כמו שאמר לו נבוזראדן הנה פתחתיך
היום מן הזיקים אשר על ידיך . שרותך כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד והותיות אהו"י
מתחלפות : (יב) הירוע . מן תרועם בשבט ברזל ענין שבר אמר הישבר ברזל ברזל אם ברזל
אחד יתחוך ברזל אחר אם הברזל הוא מעורב עם הנחשת והוא הברזל החזק שקורין בלע"ז
אצייר ר"ל יחשבו שהם יוכלו לעמוד בפני נבוכדנצר כי אם הם ברזל נבוכדנצר הוא ברזל
ונחשת : מצפון . כי בבל צפונית לארץ ישראל כמו שנאמר מצפון תפתח הרעה : (יג) חילך .
לא במחיר . כל כך יהיו בוזזים רבים כי לא ימכר ולא יותן במחיר השלל אלא כל אחד ואחד יבוז
לעצמו

מ"ל וסי' נמסר בסדר ויקרא : בעוד ג' חסר וסי' בעד שלשת ימים ישא פרעה . בעד יומם בושה וחפרה . בעד
רשע לנגדי : נשיתי ב' בתרי לישני וסי' לא נשיתי ולא נשו בי . ותזנח משלום נפשי וא' ונשיתי אמך :
חטאתיך ג' מ"ל וסי' חילך ואוצרתיך לבז אתן . וחלב זבחיך לא הרויתני . מחיתי כעב פשעיך וכענן
חטאתיך . וא' על חטאתיך . ושארא חטאתיך כתיב :
תולדות אהרן יולדת השבעה . גמין פת זוכר ברא"ית פקודי :

מצודת דוד

גנזי המטמוניות : הפלתי . השכנתי עליה פתאום קבוצת שונאים ועדת עם
בהלות : (ט) אמללה . כבר גלתה שומרון ועשרת השבטים שגדלה ז' משפחות
ם רשעים והם ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם
ו' פקח וביתו הושע בן אלה וביתו : נפחה נפשה . היה לה דאבון נפש : באה
ה . שקעה שמשה כשהיה עוד היום גדול ר"ל הושפל גדולתה במהירות בלא
: בושה וחפרה . והיא יושבת בגולה בבושה וכלימה : ושאריתם . השארית
רה מעדת ישראל הם יהודה ובנימין אתן גם אותם לחרב לפני אויביהם :
אוי לי אמי . ירמיה היה מתאונן והיסב הדבור מול אמו ואמר אוי לי אמי
ילדתני להיות איש ריב ומדון לכולם כי יריבו עמדי על שאני מוכיחם :
נשיתי . לפעמים מריבים עם המלוה על שהוא נוגש כסף ההלואה ולפעמים
יש עם הלוה על שאינו משלם ההלואה אבל אני לא הלויתי להם ולא הם לוו
עכ"ז כולם מקללים ומבזים אותי : (יא) אמר ה'. אמר הנביא ה' אמר לי מה אתה חושש על קללתם הריני נשבע אם לא אשאיר אותך לטוב . כל המקללים אותך
ו וילכו שבי ואתה תשאר לטובה : אם לא . הריני נשבע אם לא בעת בוא הרעה והצרה אעיר אז את לב האויב הוא נבוזראדן להפגיע בך ולחלות פניך
עמו לבבל ולא יקחך בשבי ביד חזקה כמ"ש אם טוב בעיניך לבוא אתי בוא ואשים את עיני עליך (לקמן מ) : (יב) הירוע . וכי אפשר שהברזל מהחרבות
שלך

מצודת ציון

בישראל (ש"ב כ) : בחור . נבחר וגבור : שודד . עושק : הפלתי . ענין ההשכנה והניה כמו נופלים
בעמק (שופטים ז) : עיר . ענין שונא כמו ויהי ערך (ש"א כח) : ובהלות . מלשון בהלה ופחד :
(ט) אמללה . ענין כריתה כמו אומלל אני (תהלים ו) : נפחה נפשה . ענין דאבון נפש וכן
ותקותם מפח נפש (איוב יא) : באה . ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח) : וחפרה .
ענין כלימה וכן וחפרה הלבנה (ישעיה כד) : ושאריתם . מלשון שארית ושיור : (י) מדון . ענין
מריבה כמו ישתוק מדון (משלי כו) : נשיתי . ענין הלואה כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כב) :
מקללוני . הוא מלשון קללה ומלשון קלון ובזיון : (יא) אם לא . הוא ענין לשון שבועה וגזם
ולא אמר והרי הוא כאדם שאומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וכן אם לא בתים רבים
(ישעיה ה) ורבים כמוהו : שריתיך . מלשון שארית ובא בחסרון אל"ף וכן וגם כל שרית ישראל
(דה"א יב) : הפגעתי . ענין בקשה כמו ופגעו לי (בראשית כג) : (יב) הירוע . ענין שבירה
כמו ורעו דליותיו (לעיל יא) : (יג) חילך . מלשון חיל ועושר כמו וישראל עושה חיל (במדבר כד) :
לבז . מלשון בזה ושלל : במחיר . ענין דמי הסחר וערכו כמו אקנה מאותך במחיר (ש"ב כד) :
קדחה

למעלו: ובכל חטאתיך. ובעבור מה יהיה זה בעבור כל חטאתיך: ובכל גבולך. הם חטאתיך כי לא במקום אחד לבד אלא בכל גבוליך הם במותיך שהם חטאתיך וזה ענין עליכם תוקד ונאמר אחר זה בפרשת חטאת יהודה במלות שונות במקצת: (יד) והעברתי. ברי"ש פירוש אעביר אותך אל אויביך בארץ אשר לא ידעת: את אויביך. כמו אל אויביך וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ונראה כי יונתן היה קורא והעבדתי בדל"ת כי כן תרגם ותשתעבדון לבעלי דבביכון אבל אנחנו קראנו והעברתי ברי"ש וכן נמצא בספרים המדויקים וראוין לסמוך עליהם ובפרשת חטאת יהודה והעבדתיך בדל"ת: קדחה. פעל עומד פירוש בערה: (טו) אתה ידעת. כלומר ידעת מה שעושים לי מה שאומרים על הוכיחם אותם: אל לארך אפך תקחני. אם תאריך אפך עליהם אל תקחני כלומר אל תמיתני. כדי שאראה נקמתך מהם וי"ת לא תתן ארכא לעולבני: דע שאתי עליך חרפה. כלומר הראה להם שידעת ולא נעלם ממך: (טז) נמצאו. כשנמצאו לי דבריך בנבואה קבלתים ברצון כמו שאוכל אדם הדבר שערב לו לפיכך אמר ואכלם: כי נקרא שמך עלי. בזה אני שמח מאד שיאמרו עלי נביא השם ושאר הנביאים יקרא נביאי הבעל: ויהי דבריך כתוב ביו"ד וקרי דברך בלא יו"ד לשון יחיד כמו שאמר ויהי והכתוב דרך פרט והקרי דרך כלל: (יז) לא ישבתי בסוד משחקים. כי דברך הוא שמחה לבבי ובאמרו לבבי ר"ל שמחת השכל אבל שמחה אחרת לא היתה שמחה שהיא שמחת הגוף שאשב בסודם ובקהלם כשהם משחקים ואשמח עמהם זה לא היה לי אפילו לחברה לא היה לי עמהם אלא בדד ישבתי כי אני מתבודד בביתי: מפני ידך. רוצה לומר מפני יד הנבואה כמו היתה עלי יד ה' וכן תרגם יונתן מן קדם מימרך פריש יתיבית וכן תרגם כי זעם מלאתני ארי נבואה דלוט מליתני ויש לפרש מפני ידך מכתך כמו הנה יד ה' הויה ומכה והזעם והכאב הוא בזועם אותו וקללם אותו עד שהיו מכים אותו כמו שכתוב: (יח) למה היה. למה בדגש ומלעיל על הס"א והיא אחד מן התמהים: נצח. עולמי ותמידי שלא יפסק לי בכל יום ויום אני בעריבם וכאילו מכתי אנוש הרפא ולשון אנוש נאמר על דרך מליצת השיר כי אין למכה רצון למה היה זה מה עון יש בי: היו תהיה לי כמו אכזב. והנה אתה תהיה לי כמו אכזב רוצה לומר כמו מקור אכזב וכמו מים לא נאמנו שיבטח אדם שימצא מים ויכזבו כלומר יפסקו והנה לא נאמנו והענין אחד כפול במלות שונות ובאמרו אכזב וזכר האמר ולא זכר המאמר כן דרך הכתוב במקומות מ... כעדר הקלובות ומאכלו בריאה ואמר המשל כנגד האל בעבור שאמר לו בתחילת נבואתו ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת וגומר והנה הם מחרפים ומכים אותי ... על פי שאמר לו ונלחמו אליך היה דעתו שמלחמה היתה לא תהיה תמידית אלא שיהיה לה הפסק ובראותו כי לא היה לה הפסק נתרעם על האל ואמר למה היה כאבי נצח היו תהיה ... אכזב: אנושה כמו אנושה מכותיה. וכאב אנוש רוצה לומר חזקה וכבדה, ואכזב האל"ף נוספת והוא תאר כמו כזב והוא בשקל ארבע, ויונתן הוסיף לא יהא מימרך לי כדבין כמבוע דמיין דפ... מוהי: (יט) לכן כה אמר ה' אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד. אמר לו האל דברת כנגדי דברים אשר לא כן באמרך היו תהיה לי כמו אכזב והנה חטאת לי ועתה אם תשוב בתשובה ... ותתחרט על מה שאמרת אני אשיבך בתשובה ואסלח לך ותעמוד לפני כבתחילה והעמידה לפני ה' היא התפלה וההודאה לפניו וקבול הנבואה כמו שאמר אם יעמוד משה ושמואל לפני וא... עודנו עומד לפני ה' ולא יאמר זה שלשון אלא בנביא: ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, ואם תעריב עמך עליהם לשחזירם למוטב ותוציא יקר מזולל שתוכל להשיב הרשעים שהם ... לשיהיו טובים ויקרים כפי תהיה מה שתגזור ותאמר יתקיים כאילו אני אומר אותו כמו שאמר בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וי"ת רעות מימרי תקים ויש מפרשים כפי ... כמאמרי היה כמו שאמרתי לך לעיר מבצר ולחומת נחשת: ישובו המה אליך. אבל זה השמר לך שלא תשוב אליהם ואתה לא תשוב לרעתם בהשתדלותיך עמהם שמא ימשוך ברוב ... זה

לישראל הוא אומר: ובכל חטאתיך. ולמען כל חטאתיך תהי זאת לך ובכל גבוליך. אשר הטמדת אליליס בכולן: (טו) אל לארך אפך תקחני תרגום יונתן לא תתן ארכא לטולבני אל תקח את ריבי לכניח ל... אפך אלא מהר והנקם לי: שאתי. כמו סבלתי: עליך. בשבילך: (טז) כמ... דבריך ואוכלם. לתא... מתחלה והיו לששון כי דמ... שישמעו אלי. עתה: (יז) מ... ידך. מפני נבואה הבאה מאחך: ישבתי. יחידי ומשתו... באבילות כי נבואת ז... מלאתני בפורענן ביתך (יח) אנושה. ח'לה כמו וינ... ויחלה בננה של בת שבי... היו תהיה לי. אתה הוה כמו אכזב. כאדם שמב... נפסק ממנו שאתה מני... לבעטר בידם. אכזב מ... פוסק פיוליי"ץ בלעז: ו... לא נאמנו. לסמוך עלי... (יט) לכן. בעבור שאני כ... הגרות האלה: כה אמר י... לי: אם תשוב. אתה יש... ע"י ואשיבך אני אליו אמר... לפני תעמוד: ואם ת... יקר מזולל. אם תוציא ... הגון מאדם רשע שתחז... למוטב: כפי תהיה. ... גוזר גזירה ואתה מבטל... ישובו המה אליך ואתה... תשוב

יד וְהַעֲבַרְתִּי אֶת־אֹיְבַיִךְ בְּאֶרֶץ לֹא
יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי עֲלֵיכֶם
תּוּקָד׃ טו אַתָּה יָדַעְתָּ יְהוָה זָכְרֵנִי
וּפָקְדֵנִי וְהִנָּקֶם לִי מֵרֹדְפַי אַל־לְאֶרֶךְ
אַפְּךָ תִּקָּחֵנִי דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ
חֶרְפָּה׃ טז נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וָאֹכְלֵם
וַיְהִי דְבָרֶיךָ לִי לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת
לְבָבִי כִּי־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלַי יְהוָה
אֱלֹהֵי צְבָאוֹת׃ יז לֹא־יָשַׁבְתִּי בְסוֹד־
מְשַׂחֲקִים וָאֶעְלֹז מִפְּנֵי יָדְךָ בָּדָד
יָשַׁבְתִּי כִּי־זַעַם מִלֵּאתָנִי׃ יח לָמָּה
הָיָה כְאֵבִי נֶצַח וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה
מֵאֲנָה הֵרָפֵא הָיוֹ תִהְיֶה לִי כְּמוֹ
אַכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ׃ יט לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה אִם־תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ
לְפָנַי תַּעֲמֹד וְאִם־תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל
כְּפִי תִהְיֶה יָשֻׁבוּ הֵמָּה אֵלֶיךָ
וְאַתָּה לֹא־תָשׁוּב אֲלֵיהֶם׃

ס׳ · ר"פ בנביאים · ג׳ · דברך ק׳ · ט"ר"פ בסיפרא · ח׳ · ה׳ ד"ס למה · ג׳ · ג׳ · י"ד נסיפא בסיפרא · ג׳ · ג׳ ג׳ ומ"ל

תחומיכון׃ יד ותשתעבדון
לבעלי דבביכון בארעא דלא
ידעתון ארי קידום תקיף
באשתא נפק מן קדמי ברגז
עליכון ייחול׃ טו אתגלי
קדמך יי יעול דוכרני ופקדני
לאוטבא לי ואסער על בעלי
דבבי אתפרע לי מרדפי לא
תתן ארכא לעולבני גלי
קדמך דקבלית חסודין על
מימרך׃ טז קבלית לפתגמך
וקימתינון והוה מימרך לי
לביע ולחדות לבי ארי אתקרי
שמך עלי יי אלהים צבאות׃
יז לא יתיבית בסיעת משבחין
ולא חדיתי מן קדם מימרך
פריש יתיבית ארי נבואה
דלוט מליתני׃ יח למא הוה
ביבי לאפרש ומחתי תקיפא
למסרבא לאתסאה לא יהי
מימרך לי כדבין כמבע דמיין
דפסקין מוהי׃ יט בכן כדנן
אמר יי אם תתוב ואתיבינך
קדמי תשמש ואם תתיב
רשיעיא למהוי צדיקיא רעות מימרי תקים יתובון אינון לפתגמך ואת לא תתוב

תולדות אהרן אם תשוב. ב"מ פט עקדה שער לה:

תוקד ה' בקריאה וסי' ... בסדר צו: אתה ז' ר"פ בנ... וסי' אתה ידעת את דוד א... אתה תשמע השמים ד... דמלכים. אתה ידעת ה' ... ופקדני. אתה אל תירא ... יעקב בתראה דספרא. הגד... בית ישראל את הבית ויכל ... אתה תאכל ולא תשבע. ת... תזרע ולא תקצור: לכן י"ד ב... בסיפרא וסי' נמסר

מצודת ציון

(יד) קדחה. ענין הבערה כמו הן כלכם קודחי אש (ישעיה נ): תוקד. ענין שריפה כמו ותוקד עד שאול (דברים לב): (טו) ופקדני. ענין השגחה: שאתי. מלשון משא וסבל: (יז) בסוד. ענין קבוץ כי להמתיק סוד מתקבצין הראויים לו וכן על סוד בחירים (לעיל ו): ומשחקים. מלשון שחוק ושמחה: ואעלוז. ענין שמחה: בדד. יחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א): זעם. כעס ותרון: (יח) נצח. לעולם ר"ל זמן רב: אנושה. כאובה ביותר כמו אנוש חצי (איוב לד): (יח) מאנה. מלשון מיאון: אכזב. ענין הפסק ועזיבה כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח): נאמנו. ענין דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (שם כב): (יט) יקר. מכובד ומשוב: מזולל. ענין הרבות האכילה

מצודת דוד

שלך ישבר ברזל הרבות שבא מצפון שהברזל חזק מאוד ונחשת מעורב בו המ... עוד יותר וכן נאמר הולכי רכיל נחושת וברזל (לעיל ו) ור"ל וכי תחשוב ש... תתגבר במלחמה מול נבוכדנצר הלא מאד יחזק ממך: (יג) לבז אתן. לו... לשללו ולא תקח בעדם מחיר ר"ל לא ישאיר אותך בארצך במחיר האוצרות ... כי יקחם דרך שלל: ובכל חטאתיך. כ"ז יהיה בכל חטאותיך שחטאת לה' ב... גבוליך חטאת מבלי מקום נעדר: (יד) והעברתי. אעבור אותך מארצך ללכת... אויביך בארץ אשר לא ידעת מאז: כי אש. אש החרון תבער באפי ועל...

תשרוף ר"ל עליכם אשפוך את החרון: (טו) אתה ידעת ה'. את הרעה שעושים לי אנשי ענתות: זכרני ופקדני. זכור בי והשגיח עלי ועשה לי נקמה מרוד... אל לארך אפך תקחני. ר"ל אל תניחני לאריכות אפך בנקמתי אבל מהרה חושה תנקום נקמתי מהם: דע. הן לב לדעת מה שאני נושא וסובל חרפה בעבורך ... שאני מתנבא בשמך: (טז) נמצאו דבריך. כשהרשה עלי רוח הנבואה ונמצאו לי דבריך קבלתים בשמחה כאוכל דבר מה לתאוה וחזר ופירש ויהי דברך לי ל... וכו' על כי נקרא שמך עלי אתה ה' וכו' ר"ל שמחתי היה על כי באה עלי שפע הנבואה להיות נקרא נביא ה': (יז) לא ישבתי. אחר שקבלתי הנבואה לא י... בקבוצת משחקים לשמוח עמהם: מפני ידך. מפני הנבואה הבאה לי מידך ישבתי בדד ויחידי כדרך המצטער כי מלאת אותי נבואות זעם הם הייעודים הרעים ... הבית וגלות העם: (יח) כאבי נצח. ר"ל זה זמן רב אורבים עלי אנשי ענתות: ומכתי אנושה. המכה שעלי היא כאובה מאד ר"ל הם מכאיבים אותי ביו... מאנה הרפא. ממאנת לקבל רפואה ר"ל אינם חוזרים מרעתם: היו תהיה לי. אתה תהיה למולי כמו מקור מים הנפסק ועוזב הנבואה ולתוספת ביאור אמר ... לא נאמנו שאין מתקיים ומתמיד כי כמו כן חדלת ממני העזרה והצלה מן הקמים עלי: (יט) לכן כה אמר ה'. שלא יקופה סכרי וכן אמר אם אתה ישראל ... לה' ואני אשיבך ר"ל תשובתך תהיה ע"י בגמול זה שהבטחתי לומר לפני תעמוד עד עולם ולא תפסיק הנבואה ממך ואם תוציא את מי מן הזוללות להיות ... אז תהיה כפי כי תתקיים גזרתך כמו גזרתי: ישובו המה אליך. וזהו דבר אפשרות שהמה ישובו אליך להיות כשרים כמותך ואל תדאג לילך אליהם בשליחות כי הן ... ממעשיהם

טמר לך סמפלג עמסס שישובו סמס אליך וסממר שלא תשוב אתס אליסם : (כ) ונתתיך . אמר לא תסיס לא כמו אדם אכזב אלא כמו שאמרתי לך בתחילס כן אעשס שאתנך לעם סזס
ום נחשת בצורס : ונלחמו אליך ולא יוכלו לך . כי אני לא אמרתי שלמחמתס אליך תסים לזמן ואתס לא סבינות סיטב דברי אלא כמו שסבטחתיך כן אקיים כי לא יוכלו לך לסמיסך אבל סס
ו אליך בין בדברים בין במכות ובין בבזיון כל זמן שסוכיחס וכל זס סורת חסבול לסשיבם אלי כי אם לא תשיב כלם אי אפשר שלא תשיב מקצתם כמו שראינו שאמרו מקצתם כשרצו לסמיתו
ו ססרים אין לאיש סזס משפט מות כי בשם ס' אלסינו דבר אלינו ואם פטרת בזס ולא תחוש לחרפתם וגדופם תקבל שכר מאתי : (כא) וסצלתיך מיד רעים . מכף עריצים . שרוצים
תך : (א) זיסי דבר ס' : (ב) לא תקח לך אשס . יש סנס מבוכס למס לוסו סאל שלא יקח אשס ולא יוליד בנים ובנות לפי שנגזרס גזרס על סבנים ועל סבנות סילודים במקום

ב אליסם . יתוכון איכון
גמך ואת לא תתוב למטעי
יכון : (ס) בית מרזח .
ו בספרי בפרשת בית
ר ראיתי חזרו לעשות לסם
חין אבל רבותינו פירשו
ת אבל : תנוד . תקונן :
אספתי את שלומי וגו' .
יס אברסם אביסם עושס
ס ומשפט נתתי לזרעו חסד
ניס ושמר ס' אלסיך לך
(דברים ז) ונתן לך רחמים
(יג) סס ססכו ללעכס משפט
ס לארץ סניחו (עמוס ס)
אני חזרתי ואספתי אלי את
י ואת רחמי : אספתי .
ו"ס בלעז כמו אסף אלסים
חרפתי (בראשית ל) :
מתו גדולים וקטנים .
ססכל מתים מס לך
ד : ולא יתגודד ולא יקרח
. דרך סאבלים לסתגודד
ט בשרם ולקרוח קרחס
ס ומכל מקום לישראל
ולא סזכירו כאן אלא
ת אבל : (ז) ולא יפרסו .
ירך כמו (דניאל ס) מנא
תקל ופרסין שמברין את
ליס ברחבס וסורסין לסם
ת סמוליא כי סוא יברך
(שמואל א ט) תירגם
ארי כלא פרים על
מזונא

כ וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחוֹמַת נְחֹשֶׁת
בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ
לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהוֹשִׁיעֲךָ וּלְהַצִּילֶךָ
נְאֻם־יְהוָה׃ כא וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים
וּפְדִתִיךָ מִכַּף עָרִצִים׃
טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב לֹא־תִקַּח לְךָ אִשָּׁה וְלֹא־
יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃
ג כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה עַל־הַבָּנִים וְעַל־
הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־
אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם
הַמּוֹלִדִים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃
ד מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ
וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה
יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכְלוּ וְהָיְתָה
נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ ה כִּי־כֹה ׀ אָמַר
יְהוָה אַל־תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל־
תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל־תָּנֹד לָהֶם כִּי־
אָסַפְתִּי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה
נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־
הָרַחֲמִים׃ ו וּמֵתוּ גְדֹלִים וּקְטַנִּים
בָּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִקָּבֵרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ
לָהֶם וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יִקָּרֵחַ לָהֶם׃
ז וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל לְנַחֲמוֹ

ג׳ בסיפרא · י״א · ג׳ · ג׳ חסר י׳ קמ״א וחד מ״ל · ג׳ · ג׳ · מ״ל ג׳ חסר וא׳ · ג׳ וכ״כ · ב׳ ומ״ע · ג׳ חסר וי״ו · כ׳ · מ״ל בליש׳ ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ . כ׳

לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן׃ כ וְאֶתְּנִינָךְ
לְעַמָּא הָדֵין כְּשׁוּר דִּנְחָשׁ
כְּרִיךְ וִיגִיחוּן לְקִבְלָךְ וְלָא
יִכְּלוּן לָךְ אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי
לְמִפְרְקָךְ וּלְשֵׁיזָבוּתָךְ אֲמַר יְיָ׃
כא וַאֲשֵׁיזְבִינָךְ מִיַּד מְבָאֲשִׁין
וְאֶפְרְקִינָךְ מִיַּד תַּקִּיפִין׃
א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב לָא תִסַּב
לָךְ אִתְּתָא וְלָא יְהוֹן לָךְ בְּנִין
וּבְנָן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ג אֲרֵי
כִדְנַן אֲמַר יְיָ עַל בְּנִין וְעַל בְּנָן
דְּמִתְיַלְדִין בְּאַתְרָא הָדֵין וְעַל
אִמָּהָתְהוֹן דִּילְדָן יָתְהוֹן וְעַל
אֲבָהָתְהוֹן דְּמוֹלְדִין יָתְהוֹן
בְּאַרְעָא הָדָא׃ ד מִמּוֹת מַמְרְעֵי
כְּפַן יְמוּתוּן לָא יִסְתַּפְדוּן
וְלָא יִתְקַבְרוּן קְזַבַל מִבְדַּר
עַל אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן וּבְחַרְבָּא
וּבְכַפְנָא יְסוּפוּן וּתְהֵי נְבֵילַתְהוֹן
מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא
דִשְׁמַיָּא וְלִבְעִירָא דְאַרְעָא׃
ה אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לָא
תֵעוֹל לְבֵית מַרְזִיחָא וְלָא
תְהַךְ לְמִסְפַּד וְלָא תִדְוֵי לְהוֹן
אֲרֵי כְנֵישִׁית יָת שְׁלָמִי מִן
עַמָּא הָדֵין אֲמַר יְיָ יָת חִסְדָּא
וְיָת רַחֲמֵי׃ ו וִימוּתוּן רַבְרְבִין
וְדַעְדְּקִין בְּאַרְעָא הָדָא לָא
יִתְקַבְרוּן וְלָא יִסְפְּדוּן לְהוֹן
וְלָא יִתְחַמְמוּן וְלָא יִמְרְטוּן
לְהוֹן׃ ז וְלָא יִפְרְסוּן לְהוֹן עַל

סזס שימותו ברעב וכי לא סיס כדאי ירמיסו שיסיו בניו בזכותו וסנס סקטנים אינס מתים אלא בעון אבותיסם וירמיסו לא סיס לו עון שימותו בניו בעונו ועוד אף על פי שנגזרס גזרס שימותו בחרב וברעב סג רס על קצתם ולא על כלם כי גם גלות נגזר עליסם וסנס נאמר בנבואת יחזקאל על ירושלם וסנס נותרס בס פלטס סמוצאים בנים ובנות ועוד שגם על סאבות ועל סאמות גזר שימותו ולא מתו כלם שסרי גלו מסם וכענין סזס נאמר בנבואת יחזקאל אם בנים ואם בנות ינילו סמס לבדם ינצלו ולמס לא סצילו סאבות סצדיקים את בניסם שסרי סם כמיסם כי אין לבנים סקטנים חטא שימותו בעבורו אלא כשסם מתים בעון אבותיסם מתים ואם סאבות סם צדיקים למס ימותו סבנים ומס שאני רואס בזס סוא כי במקום סזס רוצס לומר בענתות ובענתות נאמרס לו נבואס זו וסוסירו שלא יקח אשס ולא יוליד בנים ובנות שם כי נגזרס גזרס על סבנים וסבנות סנולדים בענתות וכן אמר למעלס על אנשי ענתות ושארית לא תסיס לסם כי אביא רעס על אנשי ענתות שנת פקדתם סנס אמר כי לא תסיס שארית לאנשי ענתות אבל בירושלם תסי שארית ופלטס כמו שנאמר בנבואת יחזקאל וסנס נותרס בס פלטס סמוצאים בנים ובנות וכיון שנגזרס גזרס זו על אנשי ענתות כולם אם יסיו לירמיסו שם בנים ובנות יסופו בכלל סאחרים כמו שנאמר כי עד צדק ישוב משפט כמו שפירשנו במקומו כי יסוף צדיק אחד בתוך אלפים אנשים חייבים כמו שאמרו לוט פן תספס בעון סעיר וכל שכן מי שאין לו זכות מעצמו כמו סבנים וסבנות ואילו סיו לירמיסו בנים ובנות בענתות וסיס מוציאם מענתות טרם בא סגזרס לא סיו נספים עם סאחרים אלא שלא סיו מניחין אותם קרוביסם בני ענתות כי לא סיו מאמינים בנבואתו לפיכך אמר לו סאל שלא יסיו לו שם בנים ובנות כי יסופו בעון סעיר ואפילו סיס ירמיסו עצמו בענתות סמא לא ינצל בין כלם ומס שאמר סמס לבדם ינצלו זסו כשיסיו שלשס צדיקים בעיר אחת כמו שאמר נח דניאל ואיוב בתוכס לא אמר צדיק אחד לבד אלא כשסם שלשס או יותר ינצלו כי יצטרפו זכיות שלשתן לסצילם ואם יסיו עשרס סם כצדקתם יצילו כל סעיר כמו שאמר ונשאתי לכל סמקום בעבורם ואם ינצלום ממיתס אפשר שלא ינצלום מגלות

...עונש אחר ומס שנאמר בשיר של פגעים יפול מצדך אלף ורבבס מימינך אליך לא יגש לא יקרס זס לכל צדיק אלא למי שסשגחס בו תמיד לא תסור ממנו כמו שנאמר בו כי בי חשק
...סו אשגבסו כי ידע שמי , ואף על פי שנגזרס גזרס על אנשי ענתות שלא תסיס לסם שארית סיתס לסם שארית שמעו תשובס בעת כבוש סארץ כי מצאנו בשוב גלות בבל אמר אנשי
...: מאס ועשרים ושמנס אף על פי כן סאל זוס ירמיסו על מס שסיתס גזרס תחלס ולא גלס תשובתם לירמיסו לפי שאמר לו ס' כי גזרס קשס עד שלוסו סאל שלא יקח אשס במקום
...: (ג) כי כס . סילודים . שס תאר וכן סילודים במדבר : (ד) ממותי . שס בפלס כמבואי עיר מבוקעס ובלא מ"ס נוספת מותי חלאים תמות וסוא קבוץ מן מות ר"ל מיתת תחלואים ימותו
...יס רוצס לומר בחלי רעב ימותו כמו שאמר למעלס ואם באתי לעיר סנס תחלואי רעב וכן תרגם יונתן ממרעי כפן ימותון ואם לא יסיס זס פירושו מס ירצס לומר מיתת תחלואים ימותו כל
...דם מתים בחולי אם לא ימותו בחרב אלא כך פירש כמו שתרגם יונתן : לא יספדו ולא יקברו . כי כל אחד יסיס טרוד בעצמו לא יסיס פנאי לספוד ולקבור : (ס) כי כס . בית מרזח .
...וכל כן פירשו רז"ל וכן וסר מרזח סרוחים ואדוני אבי ז"ל פי' כי מרזח סוא לשון סרמת קול בין לבכי בין לשמחס וכן סוא בלשון ערבי מרזח : ואל תנוד לסם . בחולס ובניגו פירשנו
...: כי אספתי את שלומי מאת סעם סזס . סשלום וסחסד וסרחמים שסייתי נותן לעם סזס לקחתי אותם מאתם ואספתי אותם אלי וכיון שאספתי אני שלומי מסם לא תדרוש אתס בשלומם לא
...ולא בשמחתם : (ו) ומתו . ולא יתגודד ולא יקרח לסם , ואע"פ שסוא אסור לישראל לעשותו כמו שכתוב לא תתגודדו לא תשימו קרחס בין עיניכם למת אולי סם סיו עושין
כמנסגי

מצודת דוד

...שיסס לסיות כמוסס כי תסיס במות בוס : (כ) ונתתיך . אתן אותך מול סעם
...לסיות חזק כחומת נחושת בצורס ועם כי ילחמו עליך לא יוכלו לך כי אני
...צך : (כא) מיד רעים . סס אנשי ענתות : מכף עריצים . סחזקים ממך בכח
...ב וכפל סדבר במ"ש : טז (ב) ולא יסיו וכו' . למען לא יסיס לך בנים וכו' :
...סמולידים . סמעברות אותס : (ד) ממותי תחלואים . ממיתת תחלואי רעב
...כמ"ש ואם באתי סעיר וסנס תחלואי רעב (לעיל יד) : לא יספדו . כי יסיו
...יס בצרתם : ולא יקברו . כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם ויסיו מושלכים על פני סאדמס כזבל : למאכל וכו' . סואיל ולא יקברו : ולבסמת סארץ . ר"ל לחית
...ץ כי חיס בכלל בסמס : (ס) כי כס וכו' . ר"ל כי כן אמר לי ס' וכו' למען סיות לאות : בית מרזח . לבית אבל לנחמו : ואל תנוד . דרך סמנחמים לנודד בראש :
...ספתי . ר"ל זס לסס לאות אשר כליתי מסם את שלומי ולא אעשס עמסס חסד ולא ארחם עליסם : (ו) לא יקברו . בעבור סרבוי : ולא יספדו . בעבור

מצודת ציון

סאכילס ורדיפס סתאות וכן זולל וסובא (דברים כא) : (כ) בצורס . חזקס : יוכלו . מל' יכולת :
(כא) ופדיתיך . מלשון פדיון : מכף . מיד : עריצים . חזקים כמו כגבור עריץ (לקמן כ) :
(ד) תחלואים . מל' חולי : לדומן . לזבל : (ס) בית מרזח . בית אבל וכן סר מרזח סרוחים
(עמוס ו) : תנוד . מלשון נדידס : לסס . עליסם : אספתי . ענין כליון כמו אסף אסיפס (לעיל
ח) : (ו) יתגודד . ענין שריטת סבשר כמו ויתגודדו כמשפטם (מ"א יח) : יקרח . ענין מריטת
סשער כמו קרחי וגזי (מיכס א) : (ז) יפרסו . מלשון פרוסס ושבירס כמו פרוס לרעב לחמך
ישעיס

...א סימן ז' : יוכלו י"א וסי'
בריש סיפרא סוף סימן א' :
יהיו ג' וסימ' בנים ובנות
. לא תקח לך אשה ולא
באבותם . וכל יחזקאל דכוו'
לא יהיו סי' והיתה ידי :
ג' מ"ל בליש' וסי' אל תבא
מרזח . כי צמתם וספוד
. עת ספוד ועת רקוד :

...ות אהרן לא יספדו . סנסד'
מו : בים מרזח .
ב"ב י (מ"ק סג) :

עַל־מֵת וְלֹא־יַשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס ג׳ . ג׳
תַּנְחוּמִים עַל־אָבִיו וְעַל־אִמּוֹ׃ ג׳
ח וּבֵית־מִשְׁתֶּה לֹא־תָבוֹא לָשֶׁבֶת
אוֹתָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ ט כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל ה׳ בטעם בסיפרא
הִנְנִי מַשְׁבִּית מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה
לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל מ׳ . ל׳ ומ״ל
שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה׃ י וְהָיָה כִּי
תַגִּיד לָעָם הַזֶּה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מֶה דִבֶּר כ״ד
יְהוָה עָלֵינוּ אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה ו׳
הַזֹּאת וּמֶה עֲוֹנֵנוּ וּמֶה חַטָּאתֵנוּ
אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ ט׳
יא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר־עָזְבוּ
אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה וַיֵּלְכוּ י״ב מ״ל בסיפרא
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת־
תּוֹרָתִי לֹא שָׁמָרוּ׃ יב וְאַתֶּם הֲרֵעֹתֶם ו׳ . ג׳
לַעֲשׂוֹת מֵאֲבוֹתֵיכֶם וְהִנְּכֶם הֹלְכִים ג׳ היוס
אִישׁ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבּוֹ־הָרָע י״א בטעם
לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֵלָי׃ יג וְהֵטַלְתִּי י״א . ג׳
אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם
וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֶת־אֱלֹהִים אֲחֵרִים
יוֹמָם וָלַיְלָה אֲשֶׁר לֹא־אֶתֵּן לָכֶם
חֲנִינָה׃ יד לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים ל׳
נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד חַי־יְהוָה ג׳
אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ ט׳ בסיפרא
מִצְרָיִם׃ טו כִּי אִם־חַי־יְהוָה אֲשֶׁר
הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיחָם שָׁ[מָּה]

אבלא לנחמותהון על מיתא
ולא ישקון יתהון כס תנחומין
גבר על אבוהי ועל אמיה׃
ח ובית אסחרותא לא תיעול
לאסחרא עמהון למיכל
ולמשתי׃ ט ארי כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל הא
אנא מבטיל מן אתרא הדין
לעיניכון וביומיכון קל ביע
וקל חדוא קל חתנין וקל כלן׃
י ויהי ארי תחוי לעמא הדין
ית כל פתגמיא האילין וימרון
לך על מה גזר יי עלנא ית
כל בישתא רבתא הדא ומה
חובנא ומה סורחננא דחבנא
קדם יי אלהנא׃ יא ותימר
להון על דשבקו אבהתכון
פולחני אמר יי וטעו בתר
טעות פלחי כוכביא ופלחונון
וסגידו להון ופולחני שבקו
וית אוריתי לא נטרו׃
יב ואתון אבאישתון למעבד
מאבהתכון והא אתון אזלין
גבר בתר הרהור לביה בישא
בדיל דלא לקבלא למימרי׃
יג ואטלטיל יתכון מעל ארעא
הדא לארעא דלא ידעתון אתון
ואבהתכון ותפלחון תמן
לפלחי כוכביא יממ ולילי דלא
יהי לכון רחמין׃ יד בכן
הא יומיא אתן אמר יי ולא
יהון משתען עוד בגבורתא
דיי דאסיק ית בני ישראל
מארעא דמצרים׃ טו אלהין
יהון משתען בגבורתא דיי
דאסיק ית בני ישראל מארע צפונא ומכל מדינתא דאגלינון

רדק

כמנהגי הגוים כמו שהיו עושים עברות אחרות כמנהג הגוים ואמר כי לא יהיה להם פנאי לעשות הדברים שעושים על מת לא דברי אבל ולא דברי נחמה: (ז) ולא יפרסו. בשמ״ך כתוב וענינו כמו פרשה ציון בידיה פרישת הידים באבל והכות כף אל כף ופירוש לא יפרסו ולא יתגודדו על המתים ולא יתנחמו מן החיים ואדוני אבי ז״ל פירש ולא יפרסו כמו שפורסין ובוצעין הלחם לאבל כשמברין אותו וזהו שאמר לנחמו על מת ואמר על אביו ועל אמו לשון יחיד והפסוקים לשון רבים רוצה לומר כל אחד על אביו ועל אמו וכן תרגם יונתן גבר על אבוהי ועל אימיה: (ח) ובית משתה. הפסוקים האלה מבוארים עד לכן הנה ימים באים: (י) על מה דבר ה׳. מה בסגול והוא אחד מכ״ד מה שהם בסגול וכל הסמוך לאח״ע דכו׳ במ״ז: עוננו. בלא יו״ד וכן חטאתנו לשון יחיד: (יב) ואתם הרעותם. והוא מן הדין פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: (יג) והטלתי. ענינו והשלכתי: ועבדתם שם אלהים אחרים יומם ולילה, כתרגומו ותפלחון תמן וגומר כבעמוד: חנינה. רחמים כלומר לא ירחמו עליכם האויבים אלא יעבדו בכם בפרך: (יד) לכן הנה ימים באים, זו היא עתידה והיא הנבואה אומר להם נחמה זו אחר פורענות והיה האל שולח להם בזה הענין על ידי נביאיו פורענות ונחמה כדי שלא יאמרו אבדה תקותינו כי אף על פי שיפרע מהם על מעשיהם הרעים עוד באחרית הימים תהיה להם תקוה: ולא יאמרו עוד חי ה׳. כשישבע אדם ויאמר חי ה׳ ודרך העולם לסמוך על הזכרת ה׳ דבר ממעשיו או מנפלאותיו כמו שאמר צדקיהו חי ה׳ אשר עשה לנו את הנפש הזאת וכן היו אומרים חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאמר כי אם חי ה׳ אשר העלה וגו׳ וזה יהיה בימות המשיח בקבוץ גליות: (טו) אשר הדיחם, המדיחים והם מלכי האומות המגלים אותם ותירגם יונתן לא יהון משתען עוד בגבורתא דה׳ דאסיק ית בני ישראל וגומר כבעמוד והענין הזה מה וקם בדברי רבותינו ז״ל יש אומרי׳ שלא יזכרו יציאת מצרים כל עיקר ויש אומרים שיזכרו אלא שיהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל

רשי

מזונה: ולא ישקו אותם וגו׳ ... כרי. טעם למה שאמרתי ... אלך לספוד: (ח) ובית משת[ה] ... אשר אמרתי לך למעלה ... תבא זה הטעם הנני מש[בית] ... מן המקום הזה וגו׳: (יד) לכ[ן] ... ל׳ שבועה אע״פ שהגדתם ... שבועה היא בידי שהג[לה] ... אתכם: ולא יאמר עוד וגו׳ ... רבותינו דרשו לא שתע[קר] ... יציאת מצרים ממקומה ל[א] ... גאולה אחרונה עיקר ויצ[יאת] ... מצרים

ישקו ג׳ בקריאה וסי׳ כי מן ה... ההיא ישקו. ולא ישקו אתם כ... ישקו כל חיתו יער. אנך: לעי[ניכם] ... ח׳ וסימ׳ ככל אשר עשה ה... ואתפש בשני הלחת. ויקרא נ... גם עתה התיצבו. הנני משב... ושלמתי לבבל. והנם לעיני... כשובי את שבותכם: הרעה הג[דולה] ... הזאת ו׳ דסמיכי בקריאה ו... נמסר בסדר וישב: שמרו ח׳ ק... בקריאה וסימניהון את משמרו... שמרו. ואותי עזבו ואת תו[רתי] ... לא שמרו. על כ... את תורתי. ועדותיו לא שמ... ראיתי בוגדים ואתקוטטה. ... אכל בערים ושמרו: הדחה ... ג׳ בלישנא וסי׳ והיה כי י... עליך כל הדברים האלה הבר... כי אם חי ה׳ אשר העלה ... אל תירא עבדי יעקב דירמ[יה]

תולדות אהרן לכם חנינ[ה] ... סנהדרין לס ... ה׳. הס פז עקדס שער מב: ... העלה. עקרים מ״ג פי״ז ...

מצודת ציון

(ישעיה נח): כוס. ר״ל כוס ... (ח) משתה, ענין סעודה כמו ... משתה (אסתר א): לשבת. ... ישיבה: אותם. עמהם: (ט) משבית ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (יב) שרירות. ענין ... והבטה: לבלתי. כמו לבי... (יג) והטלתי. ענין השלכה ... ויטילו את הכלים (יונה א): חנינה מלשון חן: (יד) העלה. מל׳ ... (טו) הדיחם. מל׳ דחיה: והשיבותים מל׳

מצודת דוד

בעבור מרבות הצרות: ולא יתגודד. לא ישרטו בשרם ולא יתלשו שער ראשם כי יהיו מבולבלים בצרתם ולא יחושו על מתיהם (ועם כי אסרה התורה לשרוט שרטת ולעשות קרחה על מת מ״מ דרכם היה לעשות כן אשר לא כדת): (ז) ולא יפרסו להם. לא יפרסו פרוסת המוציא עליהם בעבור הברא׳ הסעודה שהאבל לנחמו על מת (כי הסעודה הראשונה אין האבל אוכל משלו ומברין אותו משל אחרים): ולא ישקו. כי הדרך הוא להשקות האבלים כוס תנחומין אבל אז יהיו טרודים בצרתם ולא יעסקו בדברים הראויים: על אביו. לכל אחד על אביו ועל אמו: (ח) ובית משתה. לבית משתה נשואין לא תבוא לשבת עמהם לאכול ולשתות וזה למען היות להם למופת ואות: (ט) הנני משבית. אבטל ואמנע מן המקום הזה וכו׳: לעיניכם ובימיכם. היא היא וכפל הדבר במ״ש: קול חתן. קול שמחת חתן: (י) ואמרו אליך. ואם יאמרו אליך: על מה. בעבור מה: (יא) ואותי עזבו. לא האמינו בי בלבם ולא שמרו תורתי: (יב) הרעותם. עשיתם הרע עוד יותר מאבותיכם והנכם. והנה אתם הולכים כל איש אחר מה שלבו הרע מראה לו ומתאוה לבלתי שמוע אלי. ר״ל כל עצם התאוה היא לבל שמוע אלי: (יג) והטלתי. אשליך אתכם וכו׳: אשר לא ידעתם. מאז גם אתם גם אבותיכם: את אלהים אחרים. אשר וכו׳. על אשר לא אתן לכם חן בעיני הכשדים לכן תעבדו אותם יומם ולילה ולא תמצאו מנוח: (יד) לכן. ר״ל הואיל והצרות יהיו מרובות כ״כ תהיה גאולת בבל חשובה עד מאד כי אז לא יאמר עוד מי בשבועתו חי ה׳ אשר העלה וכו׳ מארץ מצרים: (טו) כי אם. כי אז יאמרו בשבועתם חי ה׳ אשר העלה וכו׳ מארץ צפון ומשאר ארצות אשר הדיחם שמה כי הגאולה ההיא תהיה חביבה יותר ויזכירו יותר בזה הגאולה: והשיבותים. כן יאמרו בשבועתם חי ה׳ אשר העלה וכו׳ ואשר השיבותי אותם על אדמתם (וזהו מאמר המקום כמדבר ... אבל

וַהֲשִׁבֹתִים עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי
לַאֲבוֹתָם׃ טז הִנְנִי שֹׁלֵחַ לְדַוָּגִים (לדיגים ק')
רַבִּים נְאֻם־יְהוָה וְדִיגוּם וְאַחֲרֵי־כֵן
אֶשְׁלַח לְרַבִּים צַיָּדִים וְצָדוּם מֵעַל
כָּל־הַר וּמֵעַל כָּל־גִּבְעָה וּמִנְּקִיקֵי
הַסְּלָעִים׃ יז כִּי עֵינַי עַל־כָּל־
דַּרְכֵיהֶם לֹא נִסְתְּרוּ מִלְּפָנָי וְלֹא־
נִצְפַּן עֲוֹנָם מִנֶּגֶד עֵינָי׃ יח וְשִׁלַּמְתִּי
רִאשׁוֹנָה מִשְׁנֵה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם עַל
חַלְּלָם אֶת־אַרְצִי בְּנִבְלַת שִׁקּוּצֵיהֶם
וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם מָלְאוּ אֶת־נַחֲלָתִי׃
יט יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה
אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ
וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ
הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל׃ כ הֲיַעֲשֶׂה־
לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃
כא לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת
אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ
כִּי־שְׁמִי יְהוָה׃
יז א חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט
בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ

לְתַמָּן וַאֲתֵיבִינוּן לְאַרְעֲהוֹן
דִּיהָבֵית לַאֲבָהָתְכוֹן׃ טז הָא
אֲנָא שְׁלַח לְעַמְמִין קָטוֹלִין
אֲמַר יְיָ וְיִקְטְלוּנוּן וּבָתַר כֵּן
אַשְׁלַח לְסַגִּיאִין צַיָּדִין
וִיצָדְּנוּן מֵעַל כָּל טוּר וּמֵעַל
כָּל רָמְתָא וּמִשְּׁקִיפֵי כֵּיפַיָּא׃
יז אֲרֵי קֳדָמַי גְּלַן כָּל אוֹרְחָתְהוֹן
לָא מִסְתַּתְּרָן מִן קֳדָמַי וְלָא
מִטַּמְּרָן חוֹבֵיהוֹן מִלְּקָבֵיל
מֵימְרִי׃ יח וַאֲשַׁלֵּם לְתִנְיָין
בְּקַדְמָאִין עַל חַד תְּרֵין
חוֹבֵיהוֹן וְחַטָּאֵיהוֹן עַל דְּאַחִילוּ
יַת אֲרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי בְּנִבְלַת
שִׁקּוּצֵיהוֹן וְתוֹעֲבַתְהוֹן מְלוֹ יַת
אַחְסַנְתִּי׃ יט יְיָ תּוּקְפִּי וְרוּחְצָנִי
וּמְשֵׁיזְבִי בְּעִדָּן עָקָא לְשֵׁמַע
גְּבוּרְתָךְ עַמְמִין יֵיתוּן מִסְּיָפֵי
אַרְעָא וְיֵימְרוּן בְּרַם לְשִׁקְרָא
פְּלָחוּ אֲבָהָתָנָא לִדְמָא וְלֵית
בְּהוֹן הֲנָאָה׃ כ הַאֶפְשַׁר דְּיַעְבֵּד
לֵיהּ אֱנָשׁ דַּחְלָן וְאִינוּן טַעֲוָן
דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ׃ כא בְּכֵן הָא
אֲנָא מְחַוֵּי לְהוֹן בְּזִמְנָא הָדָא
אַחֲוֵינוּן יַת פּוּרְעָנוּתִי וְיַת מְחַת
גְּבוּרְתִּי וְיִדְעוּן אֲרֵי שְׁמִי יְיָ׃
א חוֹבֵי בֵּית יְהוּדָה כְּתִיבִין
בְּעֵט דְּבַרְזֶל בְּטֻפַּר שָׁמִיר

רש"י

מצרים טפל לה : (טז) ודיגום . מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם שבתוך העיר ומה עסקו של דג משגלגל הוא מת כך אביא עליהם הירגים ואח"כ אשלח צידים לנשארים ולבורחים מן החרב על ההרים ובגבעות ולדוש להגלותם בשבי : (יח) משנה עונם . את שהנו על עונם למשות עונות אבותיהם ויונתן תירגם כן ואשלם לתנייני כקדמאין על חד תרין : (יט) ה' עוזי ומעוזי ומנוסי . אנטיסווימאנ"ט בלעז ומנחם חברו ל' סלא כמו נתת יראיך נס להתנוסס (תהלים ס) וכן ה' נסי (שמות ז) ודונש חבר אותו ל' מנוס ממש : אליך גוים יבאו . סוף האומות תשוב אליך ולעבדך שכם אחד ממך איך עשו להם אלהים והמה לא אלהים : מאפסי . כמו מקצה : נחלו . ל' נחלה : מועיל . ל' תועלת : (כא) כי שמי ה' . כמשמעו מושל ושליט וקיים גזרתי : (א) בעט ברזל . של הוא כלומר חקוקה בשיקוע אין נוחה למחוק. ומדרש אגדה עט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל על ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך : חרושה . חקוקה כזה שהוא חורש בעומק : על לוח לבם . אינם שוכחין עכו"ם שלהם :
כזכור

ושונה י' בקריאה וסי' וישם את השפחות ואת ילדיהן . ויהי ראתה ויתן יד . והקריב את ... לחטאת ראשונה. כל הפקדי' ... חנה יהודה . ויהי לבני אהרן. ... לכם את הפר האחד. ושלמתי ראשונה משנה . ומדתי פעלתם ... קרוב אליו כרשנא. היתה במעל ... ראשונה . במעל . ומלק . שלמתי. ראשונה כתיב ויהי לבני אהרן ראשונה כתיב . ושארא ... שנה כתיב : חטאת ז' פתחין ... נמסר בסוף סדר תצוה ובש"א

רד"ק

שפל נס : (טז) הנני שולח לדוגים . כתוב בוי"ו כמו עמדו עליו דוגים וקרי לדיגים ביו"ד והענין אחד והוא תואר לצדי הדגים : ודיגום . משפטו והדגים כמו מדוע אלי רבות משפטו הרבות אמר עתה הנני שולח לדיגים כלומר שיעיר את רוחם לבא כאילו שלח להם שיבאו והמשל כמשל צידת הדגים וכמשל צידת החיות והעופות ומשל הדגים הוא על המתים בחרב כי הדגים מתים בצידתם כשיעלו אותם מן המים ומשל החיות הוא על הגולים כי צדי החיות והעופות יצודו אותם חיים ולא ימותו בצידתם אם לא ימיתון אחרי כן וכן תירגם יונתן לדיגים לעמין קטולין ויקטלינון : (יז) כי עיני . לא כמו שהם אומרים אין ה' רואה אותנו : (יח) ושלמתי ראשונה . בתחלה אפרע מהם על חלול הארץ שהיא ארץ קדושה והם עמאוה כי לא תסבול הארץ תועבות ומעשים רעים כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ויירש את משפט אלהי הארץ ואמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם כי אפילו לא נויתים ולא הזהרתים על התועבות כמו שלא צויתי ולא הזהרתי הגוים שהיו בה מקדם אף על פי כן הארץ לא סבלה אותם התועבות והקיאה אותם כי אף על פי שהגוים לא נצטוו הרי כתן בהם האל שכל ובינה ומדרך השכל יש להשמר מכל התועבות ומלעבוד אלהים אחרים עץ ואבן כל שכן ישראל שנצטוו שהוא מן הדין שתקיאם הארץ לפיכך בתחלה יפרע מהם על חלול הארץ ומה שאמר משנה עונם רוצה לומר עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים והוא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שאמר לשונאי ויונתן תירגם ואשלם לתנייכין כקדמאין על חד תרין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי ומה שאמר בנבלת שקוציהם וגלוליהם רצה לומר שיעור שקוציהם וגלוליהם ועל הדרך הזה נאמר והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך כי עבודת השקוץ דבר כעור ומגונה הוא מה שאמר ארצי ונחלתי הארץ הראוים לי להשרות בה שכינתי וכן אמר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה כי היא מקודשת מכל הארצות לטעם ידוע אצל מביני מדע : (יט) ה' עזי ומעזי ומנוסי . אמר הנביא דרך קבלה אתה ה' שאתה עזי מאלו הנלחמים עמי ואנוס אליך ביום צרתי אלה שאני מוכיחם על העכו"ם אינם רוצים לשוב מדרכם הרעה וידעתי כי יבא זמן שאפילו הגוים הרחוקים ישובו ויבאו אליך מאפסי ארץ יבאו אליך במקום הזה ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו והבל וזה יהיה בימות המשיח ובאמרו נחלו שעבדו עכו"ם דור אחר דור נחלה לבנים מאבות : ואין בם מועיל. פירש באלהים אחרים כי אין בהם מועיל שום תועלת : (כ) היעשה לו . אלהים . לא יעשו משפט אלהים שיענום בקראם אליה' ויעזרום מצרה' זה יאמרו הגוים כשיבאו אליך ויודו על עונם ויתמהו איך היתה עולה על דעתם זאת ... עונם : (כא) לכן . אמר לו האל לכן הנני מודיעם לאלה שאינם רוצים לשוב כי בפעם הזאת אודיעם את ידי : וידעו כי שמי ה' . כמו כי אני ה' כי הוא שמו ושמו הוא : (א) חטאת יהודה . ... כי חטאתם היא כתובה וחרושה על לוח לבם שלא תוכל להמחות מלבם כאילו היא כתובה וחרושה בעט ברזל כי הדבר שיכתוב האדם בו ויחוקק באבן הוא דבר קיים לעולם כמו שאמר בעט ... ועופרת לעד בצור יחצבון ומה שזכר עופרת כי ימלא אדם חקוק הכתיבה בעופרת כדי שלא ישברו צדי החקוק ותפסד צורת הכתיבה ופירוש בצפורן כמו בעט כי לפי שהאדם יחקק ... ניו דמה עט ברזל שהאדם חוקק בו לצפורן או נקרא צפורן וכן הוא אומר במדרש נטל צפורן של ברזל וחקק בו : ושמיר , פירושו הברזל החזק כמו שקרא האבן החזק שמיר באמרו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך ותרגם ירושלמי מצור החלמיש שמיר טינרא ויש לפרש כי שמיר אמר על האבן החזק וביו"ת בצפורן במקום שנים כאילו אמר בשמיר כלומר כתובה בעט ברזל ובצפורן

מצודת דוד

הם יאמרו והשיב אותם אשר כאן וכו' וכמדברים בעדם) : (טז) הנני שולח . לדבריו לומר הנה הצרות ירבו מאוד ובתחלה אשלח לדיגים רבים וכו' ר"ל צוידי ים : ודיגום . יצוד הדגים ור"ל בתחלה יקחו הכשדים בשבי את הנמצאים בתוך העיר כדייגים האלה הצדים הדגים במקום גדולם ומאסף כולם ברשתו : צידים . צוידי החיות : מעל כל הר . ר"ל ילכדו גם הבורחים על ההרים כדרך הצייד הרודף בהרים לצוד החיות : ומנקיקי . הבורחים על שני הסלעים : (יז) כי עיני . כי עיני אני על דרכיהם : לא נסתרו וכו' . כפל הדבר במ"ש וכפל עוד ואמר לא נצפן וכו' וזה לחוזק הענין : (יח) ושלמתי ראשונה . פרש הוא הגאולה אשלם בתחלה על מה ששנו בעון אבותם להפלם שיב : בנבלת . במה שהעמידו בה ... ים : ותועבותיהם . עם תועבותיהם מלאו את נחלתי וכפל הדבר במ"ש : (יט) ה' עוזי ומעוזי . אמר הנביא אתה ה' חזקי וכפל במלה לחוזק הענין : ביום צרה . ... צרה אני גם אליך להמלט והוא ענין מליצה לומר אז אבטח בך : אליך . הן ידעתי שהנה בדבר יהיה השנוים מקצות הארץ יבואו אליך ויאמרו ... ליס אשר נחלו אבותינו להיות להם לאלהים אך המה שקר והבל ואין בהם תועלה : (כ) היעשה . וכי ראוי שאדם יעשה במעשה ידיו ... עצמם אינם אלהים ואיך יהיו מעשה ידיהם טובים מהם : (כא) לכן . אמר במקום ... אודיעם את כח ידי ואת גבורתי ואז ידעו אשר שמי ה' המורה על ... לא המוחלט ולא יהיו עוד נבוכים בדבר כמו שהיו לשעבר : יז (א) חטאת יהודה . מוסב למעלה לומר הנה בסוף גם העכו"ם יעזבו הפסילים ויאמינו בה' ... יסודם עדיין עתה חטאתם חקוקה בלבם כאלו כתובה שמה בקולמוס מברזל ובצפורן ממטיר החקוק בחוזק ובעומק רב : חרושה . חרותה בעומק כמו המחרישה :
על

מצודת ציון

מלשון השבה : על אדמתם . אל אדמתם : (טז) לדיגים . הצדים את הדגים : ודיגום . ר"ל יצודו דגים וכן עולל יעוללו (לעיל ו) ור"ל ילקטו העוללות : ומנקיקי . כן יקרא שן הסלע הבולט וכן בנקיק הסלע (לעיל יג) : נצפן . ענין הסתרה כמו יצפון לישרים (משלי ב) : (יח) משנה . מל' שנים וכפל : חללם . מלשון חלול : שקוציהם . מלשון שקץ והרץ : (יט) עוזי ומעוזי . ענין חוזק : ומנוסי . מלשון ניסה ובריחה : מאפסי . מקצות כי בקצות הארץ כאלו אפס וכלה : מועיל . מלשון תועלת : (א) בעט . בקולמוס כמו לחקר עטה עט (לעיל ח) : בצפורן . זהו של האצבעות ממעל וכן ועשתה צפרניה (דברים כא) ולפי שדרך האדם לחתוך בצפרניו קרא לעט בלשון צפורן בדרך השאלה : שמיר . כן נקרא ברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג) : חרושה . חרושה בעומק כחרישה : לוח . נסר ודף כמו ואת לחותים (שם כז) : ולקרנות . הם הבליטות שבארבע זויות המזבח וכן ועשית קרנותיו (שמות כז) והלמ"ד הוא במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) : ואשריהם

ובצפורן ובשמיר כי אחר שאמר הכלי שיכתוב בו צריך שיאמר הדבר שיכתוב עליו ואף על פי שאמר על לוח לבם הוא שמיר וחזק שהמשילו במקום אחר לאבן שנאמר והסירותי את לב האבן והכונה הפסוק כן הוא כתובה בעט ברזל בצפורן ברזל והיא כתובה בשמיר ובאבן חזק כי היא חרושה על לוח לבם ולוח לבם הוא השמיר ובי"ת בעט בצפורן תהיה הבי"ת שקוראים בי"ת הכלי ובי"ת בשמיר תהיה בי"ת כלי ופירש חרושה כמו חרותה מן חרות על הלוחות : ולקרנות מזבחותיכם . בכ"ף אף על פי שאמר לבם לשון נסתר ואחר כך אמר מזבחותיכם לשון נוכח כן הוא דרך המקרא במקומות רבים אמר וכן חטאתיכם חרושה בקרנות מזבחותיכם כי הם החטאת ולמ"ד ולקרנות במקום בי"ת כלמ"ד לפניכם לחרב הרגתי לפני יהבת לכסא ודומים להם : (ב) כזכור . אמר זכירת מזבחותם ואשריהם והספור עליהם הוא ערב עליהם כזכר בניהם שהם חביבים עליהם וזוכרים אותם תמיד לאהבתם אותם ויש מפרשים כזכר ענין הקטרה כמו אזכרתה לה' כלומר שהיו מעבירים בניהם באש והראשון נכון ויונתן תירגם כאדכרא בניהון אגוריהון : על עץ רענן . טעמו דבק עם מזבחותם לא עם אשריהם כי עץ רענן היא האשרה ופי' על סמוך כמו ועליו מטה מנשה וזבחת עליו את עולותיך והדומים להם כי האשרה היא העץ שהיו נוטעים לעבדו או שהיו מניחים הצורה שהיו עובדים תחת האילן ועליו נאמר בכל מקומות תחת כל עץ רענן והיו בונין מזבחותם סמוך לאותו אילן שהיו מקריבין עליו קרבנות לעכו"ם הנעבד' תחת האילן או לאילן עצמו וכן היו בונין מזבחות על ההרים הרמים ועל הגבעות הגבוהות שהיו עובדים שם אלהיהם כמו שכתוב : על גבעות . חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם ואני תמה מהמתרגם שתרגם על עץ רענן תחות כל אילן עבוף איך תרגם מלה בהפכה כי על ותחת שני הפכים : (ג) הררי בשדה . לפי שהיו עובדים על ההרים קרא ישראל הררי אמר דרך קריאה אתם הררי ומלת בשדה אף על פי שהטעם עמד בה פירושה שהיא דבוקה עם חילך אמר אתם הררי בשדה חילך וכל אוצרותיך לבז אתן כלומר שיוציאו השוללים הבזה בשדה לחלוק שם השלל : חילך . ממונך : כל אוצרותיך . חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : במותיך בחטאת . כמו הפוך כאילו אמר בחטאת במותיך שהם בכל גבולך כלומר למה יהיה כל חילך וכל אוצרותיך לבז בעבור חטאת במותיך וכמוהו רבים

(ב) כזכור בניהם מזבחותם . כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו : ואשריהם אשר על עץ רענן . על עץ כמו אצל וכת"י תחות כל אילן עבוף : (ג) הררי בשדה . ירושלים היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ול' הררי כמו ערבי (ישעיה יג) על שם שיושב בערבה אינטייכד"ש בלע"ז יושבי ההר (ס"א יושבת ההר) חילך . כמו ממונך : במותיך בחטאת . במותך עשויות בחטאת להם עכו"ם בכל גבוליך (ד) ושמטתה . על כרחך תשמט ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתי לכם ושבתה הארץ (ויקרא כה) ובך . אנקם מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה . ד"א ובך מנחלת ובך אנקם מנחלתך שאגל אותך ממנה : כי אש קדחתם באפי . יקדתם בנחירי (ה) אשר יבטח באדם . בחרי... וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל : זרועו . כמו עזרו ו... תרגם יונתן רוחצניה : ומן ה' יסור לבו . שהבטיחו וצוה את ברכתי לכם (שם) ... שמעתי : (ו) כערער . כ... יחידי ל' ערירי (בראשית טו) ויש אומר דגאשטי"ס בל... ומנחם פי' שם עץ מעצי היע... וערער שמו וכן . פי' כערר... במדבר עץ אחד מעצי היער בערבה . לשון מישור חררים . יובש כמו חרה ... חורב (איוב ל) : ארץ מליחה . ארץ שהיא מליחה ולא תו... מיושבת : (ח) ולא יראה כעץ

ג' . ג' בסיפרא ומ"ל וכל יחזקאל דכו' לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃ ב כִּזְכֹּר
בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ
כן בספר מוגה ג' רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ ג הֲרָרִי
יפה בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָּל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז
ג' ב' חסר וא' אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ׃
מ"ל . קמץ ג' ומ"ל . ג' ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר
ג' נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ
ס' קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃
י"ת נטעס בסיפרא ה כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר
ח' . ב' אס עליכם טוב יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־
קמץ יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ׃ ו וְהָיָה כְּעַרְעָר
קמץ בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב
ג' וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה
ד' וְלֹא תֵשֵׁב׃ ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח
ו' . ד' בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃ ח וְהָיָה
ח' כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל

חֲרִיתִין עַל לוּחַ לִבְּהוֹן וּלְקַרְנַת
אֱגוֹרֵיכוֹן׃ ב כְּאִדְכָּרָא בְּנֵיהוֹן
אֱגוֹרֵיהוֹן וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּחוֹת כָּל
אִילַן עֲבוּף וְעַל רָמָתָא
מְנַטְלָתָא׃ ג עַל דִּפְלַחְתּוּן עַל
טוּרַיָּא בְּחַקְלָא נִכְסֵיכוֹן וְכָל
בֵּית גִּנְזֵיכוֹן לְבִזָּא אֶמְסַר
בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוּן פָּלְחִין
לְטַעֲוָתָא בְּכָל תְּחוּמֵיכוֹן׃
ד וְאַיְתֵי סַנְאָה עַל אַרְעֲכוֹן
וּתְהֵי צַדְיָא כְּשָׁמִטְתָּא וּבְכוֹן
אַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת דִּינִין עַד
דְּאַגְלֵי יַתְכוֹן מֵאַחְסַנְתְּכוֹן
דִּיהָבִית לְכוֹן וְתִשְׁתַּעְבְּדוּן
לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְּלָא
יְדַעְתּוּן אֲרֵי קְדוֹם תַּקִּיף
כְּאֶשָּׁתָא נְפַק מִן קֳדָמַי בְּרֻגַז
עַד עָלְמָא יְיחוּל׃ ה כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ לֵיט גַּבְרָא דְאִתְרְחֵיץ
בַּאֲנָשָׁא וִישַׁוֵּי בִּשְׂרָא רְחְצָנֵיהּ
וּמִן מֵימְרָא דַיְיָ יֶעְדֵּי לִבֵּיהּ׃
ו וִיהֵי כְּעַכּוּבִיתָא בְּמֵישְׁרָא
וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי טָבָא וְיִשְׁרֵי בְּרָא וְלֵד בְּמַדְבְּרָא בַּאֲרַע סְדוֹם דְּלָא אִתְיָתְבַת׃ ז בְּרִיךְ
גַּבְרָא דְאִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ רוּחְצָנֵיהּ׃ ח וִיהֵי כְּאִילָן דִּשְׁתִיל עַל

סימן ב' : במותיך ג' וסימ' הזי... ישראל. יהונתן על במותיך ח...

במתיך בחטאת בכל גבולך . בתרא חסר : ושם ח' בקריאת וסי' נמסר בסדר ויצא : ולא תשב ד' דסמיכי בקריאה וסימ' אשה תארש ואיש א...
ישכבנה. לכן ישבו ציים את אים . ולא תעבר בה רגל אדם ורגל בהמה . והיה כערער בערבה ולא יראה : מבטחו ד' בקריאה וסי' ברוך הג...
אשר יבטח בה' . אשרי הגבר אשר שם ה' . ינתק מאהלו מבטחו . ובית עכביש :

תולדות אהרן כזכר בניהם . סנהדרין סג : והיה כערער . אבות ח : ברוך הגבר . שמות יא עקדה שער נח : כעץ שתול . אבות ט בכורות... עקדה שער נח :

הפוכות שהן הפוכות בטעמם כמו מקום שם קבר שטעמו מקום קבר שם ומספד אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם רבים וכן תירגם יונתן הפוך בחובין דהויתון פלחין לטעוותא בכל תחומיכון : (ד) ושמטתה ובך . פירוש ושמטתה והשמטה תהיה בך שתשמט מנחלתך לפי שלא שמטת אותה בהיותך בה ויונתן תירגם ואייתי סנאה על ארעכון ותהא משמטתא ובכון אעביד פורענות דינין : והעבדתיך . בדל"ת ולמעלה בפרשה אוי לי אמי והעברתי ברי"ש : קדחתם . הבערתם למעלה קדחה בכאן קדחתם , למעלה עליכם בכאן עד עולם : (ה) כה אמר ה' . לפי שהיו ישראל בוטחים במצרים ובאשור אמר זה : ומן ה' יסור לבו . כי אם לא יסור לבו מה' ואינו רצה אם יבטח באדם שיעזרהו והיה כונתו כי בעזרת האל יוכל הם לעזור לא זולתו : (ו) והיה כערער בערבה . פ"י כעכוביתא במשרא ופירש רב האי ז"ל עכובית הוא קוץ מבחוץ ומבפנים פרי נאכל ונקרא ערער : ולא יראה . על דרך המשל : כי יבא טוב . הוא המטר : ושכן חררים במדבר . שהעץ הוא ישכון במקום שהוא חררים וזהו במדבר במקום שלא יפול שם מטר מרוב החום וחררים ענין חרפה ודלקה מרוב חמימות מן ועצמי חרה מני חרב וחרם נחשתם נחר מפוח חררים הם בשקל חלרים ובפל הענין במלות שונות ואמר ארץ מלחה ולא תשב ומלחה תואר לארץ שלא תצמיח ונגזרה מן המשוב וכן ברית מלח ברית נגזרה מן ארץ פרי למלחה ותרג' יונתן כארע סדום דלא אתיתבת והמשיל האדם שיסיר בטחונו מהאל כזה העץ שאינו מתגדל אלא עומד ביובש כל זמן ואף על פי שאין מה כן האדם הרע יהיה ברע כל ... ויבחר מותו מחייו : (ז) ברוך הגבר . והיה ה' מבטחו . אם יבטח בו הוא יהיה מבטחו ולא יירא מכל רע : (ח) והיה על מים . שלא ימאס לעולם : ועל יובל . ועל פלגי ה... יצלח

מצודת ציון

(ב) ואשריהם . הוא אילן הנעבד : רענן . ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (שם צב) : (ג) הררי . מלשון הר : חילך . עושרך : לבז . לבזה ושלל : במותיך . מלשון במה : (ד) ושמטתם . מלשון השמטה ועזיבה כמו שמוט כל בעל משה ידו (דברים טו) : קדחתם . הבערתם : תוקד . ענין בערה ושריפה כמו אש קדחה באפי עליכם תוקד (לעיל טו) : (ה) ארור . ענין קללה : הגבר . האיש : בשר . ר"ל אדם שהוא בשר : זרועו . חוזקו : (ו) כערער . שם עץ מדברי וכן כערער במדבר (לקמן מח) : בערבה . ענינו כמו במדבר : חררים . ענינו יובש כמו נחר מפוח (לעיל ו) : מלחה . מלשון מלח : (ח) שתול . נטוע כמו שתולים בבית ה' (תהלים צב) : יובל . פלגי מים כמו

מצודת דוד

על לוח לבם . הם דבקות הלב כי הוא עשוי כמין דפות וחללים ואמר ב... שאלה : ולקרנות . גם בקרנות מזבחותיכם חקוק וחרות החטאת כי על הקרנ... הדם יתמידו לזרוק דם לעכו"ם וכאומר בין במחשבת הלב בין במעשה ... הדבר אצלכם : (ב) כזכור . כמו שיתמידו לזכור בניהם כן זוכרים מזבחו... ואשריהם : על עץ רענן . סמוך לעץ רענן ומוסב על המזבחות שהעמידום ... לעץ רענן ועל הגבעות הגבוהות : (ג) הררי . ר"ל אתה יושב העומדים לעו"כ העומדים על ההרים הנה חילך יוציאו השוללים ויחלקו ביניהם בשדה ... אשר יחנו עליך בכל האוצרות הממונות אתן להם לבזה : במותיך . ר"ל בעבור במותיך העשויות בחטאת לעכו"ם העומדים בכל גבולך מקום אחד לא נעד... (ד) ושמטתה . תעזוב את האדמה מלעבדה בחרישה וזריעה : ובך . ר"ל לא מרצונך תעזוב מעבודתה אלא בך תהיה העזיבה כי תהיה נעזב מנחלתך וכו' ולא ... שמה לעבדה וזה בגמול שלא שמטו בשביעית : והעבדתיך . ר"ל אבל אתה תעבוד אדמת האויב בארץ אשר לא ידעת מאז : כי אש . הבערתם חמתי והחרון ... עולם ר"ל אכעס עליכם זמן מרובה : (ה) אשר יבטח באדם . ר"ל ולא ימצא עזר מבשר ודם כי ארור הגבר וכו' : ושם . ומשים חוזקו ובטחונו בבשר ודם ... לבו מלבטוח בה' : (ו) והיה . הבוטח באדם יהיה כערער הגדל בערבה : ולא יראה . אינו רואה כשבא טובה בעולם והם הגשמים ור"ל לא עליו יבואו הגשמ... ושכן חררים . שוכן הוא ביובש מרוב השממות שבמדבר : ארץ מלחה . והיא ארץ שמפרש מלוח ואינה מיושבת והוא כפל ענין במ"ש : (ז) והיה ה' מבטחו ר"ל כמו שיבטח בו כן יהיה למבטח ולעזרה : (ח) והיה כעץ שתול . יהיה ממולא בטוב כאילן הנטוע אצל המים ושרשיו מתפשטים אצל פלגי מים : ולא ירא... ר"ל

רשי

העץ כי יבא חום : בצורת . ל' רעב פאמנ"א בלעז . ל"א בצורת ל' מבצר וכן חברו מנחם : לא ידאג . לא יפחד : (ט) עקוב הלב . מלא תואנה ועקיבה מכל רעה : ואנוש . לשון חולי וחליו הוא זה : מי ידענו . הוא סבור מי ידענו אני ה' חוקרו : (יא) קורא דגר . קוק"ו גלוצ"ט בלעז : ולא ילד . הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד : דגר . ציפצוף שמצפצף העוף בקולו למשוך אפרוחין אחריו אלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט : יהיה נבל . מתקרי רשיעא : (יב) כסא כבוד וגו'. לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד ומרו' מראשי' בריאות עולם ומכוון כנגד מקדשנו : (יג) מקוה ישראל. ה' יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו : וסורי בארץ יכתבו . ואותם הסרים מדברי שאינם ומטים סליחותי בקברות תחתיות ארץ יכתבו : (יד) כי תהלתי אתה . כך אני מתהלל ומספאר לומר שאתה מושיעי : תהלתי ווננטנ"א בלעז :

איה

רדק

ישלח שרשיו שאפילו שרשיו שיתפשטו במקום רחוק יהיו על פלגי מים : ולא יראה. על דרך המשל כלומר אפי' כשיהיה חום בעולם לא יחוש ממנו כי על מים הוא שתול ולא יוכל החום ליבשו ואפילו עלהו יהיה רענן שלא יפול כשאר העלים שנובלין עליהם בימות הגשמים ואפילו יהיה שנת בצורת שימנעו גשמים לא ידאג מפני זה כי הוא על מים ואמר ידאג על דרך המשל : ולא ימיש מעשות פרי . כי אפילו בשנת בצורת יהיה בלחותו ויתן פריו בעתו כן האדם הטוב אשר יבטח בה' לא יסור טובו לעולם ואפילו בעת שאר בני אדם בצרה הוא יהיה בטוב כמו שאמר בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע ופרי האדם הטוב שילמדו בני אדם חכמתו ומעשיו הטובים והעלה הוא משל לממונו ועשרו שיהנו בני אדם ממנו : (ט) עקוב הלב . לפי שדבר על הבטחון שהוא רק כשיהיה בתוכו באדם וזה תלוי בכונת הלב כמו שאמר ומן ה' יסור לבו כמו שפירש לפיכך דבר בכונת הלב ואמר כי הלב עקוב יותר מכל דבר כלומר מרמה כי יוכל אדם להראות בפיו ובמעשיו טוב ויהיה לבו רע ומי ידע זה בלתי האל לפיכך אמר מי ידענו ואמר אני ה' חוקר לב והמרמה תלויה בלב לא בפה ובמעשה כי אף על פי שתהיה לפעמים המרמה בפה שיאמר דברים שהכונה בהם על שני פנים או יעשה מרמה בידיו הכל הוא בכונת הלב לפיכך אמר מכל כי אין דבר מרמה כמו הלב : ואנוש הוא . ענין כאב ושבר כמו אנוש כאבי אנושה מכתי ויאמר על דרך המשל בכאב הלב כיגון או בדאגה או בעסקים רעים או במחשבה לפיכך אמר ואנוש הוא ואמר חרפה שברה לבי ואנושה : (י) אני ה' חוקר לב בוחן כליות . זכר כליות כי הכליות יועצות והלב גומר : ולתת . בפרשה זו ולתת בוי"ו כפרי בלא וי"ו ולמטה בפרשת חנמאל בן שלום בספר לתת בלא וי"ו וכפרי בוי"ו והסימן וכלו ופי' ולתת אמר אני ה' חוקר לב וכן בידי גם כן לתת לאיש כדרכיו : כדרכו . לשון יחיד כתוב וקרי כדרכיו לשון רבים והענין אחד כי זה דרך כלל וזה דרך פרט או הוא גם כן ככתוב לשון רבים ויו"ד הרבים חסרה מהמכתב : (יא) קורא דגר . לפי שאמר לתת לאיש כדרכיו אמר אל תתמה על הרשע שהוא מצליח בנכסים איך לא יתן לו האל

יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶ כִּי־יָבֹא חֹם
וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא
יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי׃
ט עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי
יֵדָעֶנּוּ׃ י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן
כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָו כִּפְרִי
מַעֲלָלָיו׃ יא קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד
עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו
יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל׃ יב כִּסֵּא
כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃
יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ
יֵבֹשׁוּ יְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ
מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה׃ יד רְפָאֵנִי
יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי

י"ב. יראה ק' · ג' חסר בס"פ · ג' ס"פ קים ולא לא ולא בסי' · כ' מרחבס · כ' הד מ"ל ל' וחסר · ח' · כדרכיו ק' · ל' . ל' · ימיו ק' · ל' · ל' . ל' · וסורי ק' . ד' · ל' . ג'

מַבּוּעַ דְּמַיִן וְעַל נִגְרִין יְשַׁלַּח שׁוּרְשׁוֹהִי וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי חוּמָא וִיהוֹן טַרְפּוֹהִי עֲבוּף וּבִשְׁנַת בְּצוֹרְתָא לָא יִתַּר וְלָא יִפְסוֹק מִלְמֶעְבַּד פֵּרִין׃ ט נְכִיל לִבָּא מִכּוֹלָא וְתַקִּיף הוּא מַן יַדְעִינֵיהּ׃ י אֲנָא יְיָ חָקַר לִבָּא בָּחַר כּוּלְיָתָא וּלְמִתַּן לֶאֱנָשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ כְּפֵירֵי עוֹבָדוֹהִי׃ יא הָא כְּקוֹרָאָה דִּמְכַנֵּשׁ בֵּעִין דְּלָא דִילֵיהּ וּמְשַׁחֵין אֶפְרוֹחִין דְּבַתְרוֹהִי לָא יְהָכוּן כֵּן כָּל גְּבַר רַשִׁיעַ דִּקְנֵי נִכְסִין דְּלָא בְדִינָא בְּפַלְגוּת יוֹמוֹהִי שָׁבֵיק לְהוֹן וּבְסוֹפֵיהּ מִתְקְרֵי רַשִׁיעָא׃ יב פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנֵּיהּ מִן קֳדָם דִּשְׁכִנְתֵּיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עֵיל מִן אַוְרָא מְקַבֵּיל אֲתַר בֵּית מַקְדְּשָׁנָא׃ יג סַבּוּר יִשְׂרָאֵל יְיָ כָּל דִּשְׁבָקוּ פּוּלְחָנָךְ יִבְהֲתוּן וְרַשִׁיעַיָּא דַּעֲבַרוּ עַל מֵימְרָךְ בְּגֵיהִנָּם אִינוּן עֲתִידִין לְמִפְּלְאַרֵי שְׁבָקוּ פּוּלְחָנָךְ יְיָ דִּבְדִילֵיהּ אַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יְקָרָא כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן דְּלָא פָּסְקִין מוֹהִי׃ יד אַסֵּינִי יְיָ וְאֶתַּסֵּי פְּרוֹקְנִי וְאֶתְפְּרַק אֲרֵי תּוּשְׁבַּחְתִּי אָתְּ׃

ישי ז' בקריאה וסי' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש . יהושע בן נון נער . ישאהו על כתף יסבלהו . לא ימיש טרף . ולא ימיש מעשות פרי . איך ימיש לשובב שדינו . לא ימיש מרחובה תוך ומרמה : יכתבו ד' בקריאה וסי' מקוה ישראל ה' כל עוזביך יבשו . ובכתב בית ישראל לא יבאו . ועם צדיקים אל יכתבו .

תולדות אהרן עקוב הלב . עקדה שער י : קורא דגר . חולין קמ : כסא כבוד . פסחים נד נדרים לט :

כיון כי תדע כי הרשע שאין עשרו במשפט לא יעמוד לו אלא יצא מידו בחצי ימיו והמשילו לקורא והוא עוף שקורין בלע"ז פרניי"ז והוא רובץ על ביצי עוף אחר ומחמם אותם ובהיות הבצים ההם נבקעו ויצאו האפרוחים לא יהיו כמו בניו שילכו אחריו אלא יעזבוהו ולא יכירוהו אלא אחרי מי שהיא להם אם גם כן הרשע שעשה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו או ימות הוא ויעזוב לו לאחרים ולא ישלים ימיו עם העושר שעשה ויהיה נבל באחריתו כלומר נופל מה שהיה זמנו או יאבד העושר מידו בחצי ימיו ויהיה נבל ונפחת באחריתו וכן פי' הפסוק הוא כקוראה די מכנש דלא דיליה וגומר כמו שתרגם יונתן ימו כתוב בלא יו"ד הרבים וקרי ימיו ביו"ד הרבים וכמוהו יחפו מריבו עלו בשמים ירעם : (יב) כסא כבוד . פירש הגאון רב סעדיה דבק עם סוף הפסוק שלמעלה ממנו כאילו אמר יהיה נבל מכסא הכבוד כלומר מושלך ממנו וי"ת פורענותא תתעביד מניה וגומר כתרגום ורבותינו פירשו על בית המקדש שאמרו שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם מקום בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מראשון עד שלא נברא העולם ועוד אמרו שבית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וזה הדרך דרכו המפרשים ואמרו בספר יצירה והיכל קדש מכוון באמצע ואני הכרכתי בזה הענין בפירוש תהלים במזמור שיר המעלות זכור ה' לדוד והענין הוא טוב אלא שענינו דבק עם הפסוק שלפניו ושלאחריו והחכם רבי שמואל בן חפני פירשו לענין הפסוק שאמר אני ה' חוקר לב בוחן כליות וגומר ופירש כסא כבוד בחסרון כ"ף הדמיון כאילו אמר ככסא כבוד וכמוהו רבים ופירש הענין כן בא הנביא להודיע שהשם יתברך שוכן במקדש כמו שיושב בכסא כבוד מרום שהוא השמים שהעליונים שקראו ישעיהו הנביא גם כן כסא רם ונשא כן קראו מרום ואמר שהוא מראשון כלומר מקדם כמו שכתוב נכון כסאך מאז אמר כמו שהשמים הוא כסא ה' והוא כסא כבודו מעידים על אלהותו ועל כבודו כן מקום מקדשנו מעיד ומורה על אלהותו שהשכין אורו וכבודו בו ולא יתחוב המחשב שהיות הש"י על כסא רם ונשא והוא השמים ימנעהו מלדעת את אשר בארץ ולהשגיח בשפלים ומעגום הרעים על רשעם כי מקום שנו הוא עדות ורמיה שהיא רואה בשפלים וחוקר לבותם וכליותם כי הוא שוכן במקדשנו ושכנו בשמים ונראית בו אורו וכבודו ואמר שהוא שוכן בו והוא נמצא בתוכנו מן ההכרת אין שהשם רואה אותנו ופוקד את מעשינו ובוחן את לבבינו וכליותינו לטוב ולרע וזה הוא שהוסיף ואמר מקוה ישראל וגומר וענין יסורי בארץ יכתבו כלומר הסורים אשר בעמו שהם מעשה יתי' ומעבודתו יכתבו בארץ לשוב עפר כבהמות לא יהיה בהם חלק נשאר שיכתב בשמים מבני עליון וזה מפני שעזבו מקור מים חיים הוא הש"י על כן לא יחיו אך ימותו כבהמות ופירוש הוא נכון לענין הפרשה : (יג) מקוה ישראל . ענינו לשון קריאה אתה שאתה מקוה ישראל ומבטח לכל הבוטחים בך כל עוזביך שאין להם בטחון בך יבשו ממבטחם בבשר ודם כמו שהקדים ארור הגבר אשר יבטח באדם ואמר עוד וסורי בארץ יכתבו והסורים ממך כמו שאמר ומן ה' יסור לבו בארץ יכתבו לא יהיה להם חלק בך כיון שעזבוך אלא יכתבו בארץ כמו הבהמות שלא ישאר מהם דבר

מצודת דוד

לא יראה כשיבוא חום ושרב הואיל והוא נטוע אצל המים המלחלחים אותו : והיה עלהו רענן . העלים שבו יהיו רטובים : ובשנת בצורת . בשנה שיהיה מניעת גשמים לא ידאג הוא רצה לומר לא יזיק לו : ולא ימיש . לא יסור מלגדל פירות וכן יהיה הבוטח בה' שלא יחסר לו שום דבר ולא ידאג מהצרות המתרגשות לבא : (ט) עקוב הלב . עם כי לב האדם הוא מעוקם ומעוות יותר מכל איבריו ולו מכאוב חזק ר"ל דעה נפסדת לחשוב מי הוא היודע תעלומות לבי אם הוא בוטח באמת או לא : (י) אני ה' . ר"ל אולם אני ה' חוקר לב האדם ובוחן הכליות לדעת מה הוא למען לתת לכל איש כדרכיו וכפרי מעלליו הם המחשבות ההם מעשה הלב ודרכיו וכפל הדבר במ"ש : (יא) קורא דגר . כמו הקורא ממשיך אחריו אפרוחים בצפצוף הקול והוא לא ילדם שהוא דגר שאין מתקיים כי כשיגדלו יבינו שהוא לא ילדם ויעזבו אותו כן הוא המקבץ עושר ולא במשפט יותר כ"א בערמת הלב כי העושר הזה לא יתקיים בידו ובחצי ימיו יעזוב העושר ההוא ובסוף יגולה לאנשים ערמת לבו ויהיה מוחזק לנבל : (יב) כסא כבוד . כמו כסא הכבוד והוא שמי מרום כמ"ש השמים כסאי (ישעיה סו) : מראשון . המוכן לך מקדם כמ"ש נכון כסאך מאז (תהלים צג) : מקום מקדשנו . ר"ל כן מקום מקדשנו כי כמו שהשכינה היא בשמים כן היא בבה"מ : (יג) מקוה ישראל ה' . לכן מצפוי מתקוות ישראל יהיה אל ה' הואיל ונעמת שכינתך ביניהם : עוזביך . כל העוזבים אותך ובוטחים באדם ראוי הוא שיבושו : וסורי . הסרים ממני והוא מאמר הנביא בדבר האל : בארץ יכתבו . בספר יכתבו לרדת בתחתיות ארץ בעמקי השאול על כי עזבו מקור הנובע מים חיים וחוזר ומפרש את ה' המשפיע הטובה בכל עת כמקור הנובע : (יד) רפאני . אמר הנביא כבאהם חרפה

מצודת ציון

כמו על יבלי מים (ישעיה מד) : ישלח . ענין התפשטות וכן תשלח קציריה (תהלים פ) : חום . מלשון חמימות : עלהו . העלין : רענן . ענין לחות : בצורת . ענין מניעת הגשמים וכן על דברי הבצרות (לעיל יד) : ידאג . מלשון דאגה : ימיש . ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : (ט) עקוב . ענין עקום ועוות וכן כל אח עקוב יעקוב (לעיל ט) : ואנוש . ענין מכאוב חזק כמו אנוש חצי (איוב לד) : (י) חוקר . ענין חיפוש ודרישה : בוחן . מלשון בחינה ונסיון : מעלליו . מעשיו : (יא) קורא . שם עוף וכן כאשר ירדוף הקורא בהרים (ש"א כו) : דגר . ענין לפצוף העוף לסמיך האפרוחים אחריו כמו ודגרה בצלה (ישעיה לד) : עושה . ענין אסיפה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כד) : ובאחריתו . בסופו : נבל . פחות ונבזה : (יב) כסא . ככסא ותחסר כ"ף השמוש וכן וייסב גאה (משלי יז) ומשפטו כגאה : מרום . השמים הרמים : מראשון . מאז מקדם : (יג) מקוה . מלשון תקוה : וסורי . מלשון הסרה : מקור . מעין : (טו) נא . עתה

דבר שיהיה לנס חלק בך: כי עזבו מקור מים חיים את ה'. וזה מדה כנגד מדה שהם עזבו שהוא מקור מים חיים שלא יפסקו כן הדבקים בך לא תפסק טובתם לא בזה ולא בבא וזה
שעזבוך ושמו בטחונם בבשר ודם שהוא חלק הארץ כן יכתבו הם בארץ ולא בשמים מקוה ענין מקוה וכן תרגם יונתן סבור ישראל ויש מפרשין כמו מקוה מים כלו' שהוא מקוה טהרה
לישראל והראשון נכון: וסורי. יסורי כתוב כלומר אותם שיסורו ממך וקרי וסורי והוא תאר מנחי העי"ן בשורק כמו סורי הגפן נכריה גולה וסורה שאלך הפיס והדומים להם והכנוי
לנביא כלומר סורי ממני שהם סרים מהם כי אני דבק בהם והם סרים ממני ועוזבים את ה' ועל הדרך הזה אמר ככל אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו כי ממנו שב אל משה ור"ל מדרך
הטוב וכן אמר ירמיה וסורי ר"ל הסורים ממני כלומר מדרכי הטובים שאני דבק בהם והפסר שיהיה וסורי כמו סורים ויהיה חסר מ"ם הרבים כמו וקרע לו חלוני שהוא כמו חלונים והדומים
להם: (יד) רפאני ה'. הוא בקש רפואה מן המכה והכאב כמו שאמר למה היה כאבי נצח ומכתי אנושה והכאב והמכה כמו שפירשנו הוא הבזוי והקללה: כי תהלתי אתה. אני מתהלל בך שתצילני מידם: (טו) הנה המה. דבר ה'. שאתה אומר שהחרב והרעב יבא נא כי אין אנחנו מאמינים כי ה' דבר להחריב עירו: (טז) ואני לא אצתי. לא דחקתי עצמי ולא דאגתי מזה הדבר שאהיה רועה אחריך כלומר שאהיה נביא: ויום אנוש לא התאויתי. כי ידעתי כי יום אנוש יהיה לי יום הנבואה אבל אתה הכרחת אותי יום אנוש יום חזק וכבד: מוצא שפתי. שאמרתי לך הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ויונתן תרגם ואנא לא עכבית על מימרך מלאתנבאה עליהון וגומר כבעמוד: (יז) אל תהיה לי למחתה. כלומר אל תגרום לי בנבואתי שאהיה מחתה לפניהם: מחסי אתה ביום רע. ביום שחושבים עלי רעה אתה מחסי וכן מעשה תמיד שלא אחת לפניהם כמו שהבטחתני: (יח) יבשו רודפי. הבא עליהם אחר שהם אומרים יבא נא הביא אותו עליהם: ומשנה שברון שברם. ומשנה איננו סמוך כי הוא נקוד סגול והוא כמו ושברון שני וכן ומשנה כסף כמו וכסף שני ורוצה לומר בשברון שני שברון אחר שברון ולא רצה לומר שנים לבד באמרו משנה אלא שברון אחר שברון כמה פעמים וכן ושוב מול את בני ישראל שנית כמו שפירשנו: (יט) כה אמר ה'. עם כתוב וקרי העם ואחד הוא אלא שהכתוב חסר ה"א הידיעה: אשר יבאו בו. שהוא קרא בשער שנכנסין ויוצאין בו מלכי יהודה כי להם ראוי להוכיח העם ולשמור את יום השבת ומה שאמר בשער בני העם לקרות באזני העם הנכנסים והיוצאים באותו שער כי לא מלכי יהודה לבד היו נכנסים ויוצאים בו כי גם העם שהיו שוכנים סמוך לאותו שער היו נכנסין ויוצאין בו ואמר לו שיקרא אחר כן בכל שערי ירושלם כדי להזהיר כל העם ומה שאמר לו לקרוא בשערים לפי שהיו מכניסין ומוציאין דרך השערים בשבת ולא הזהירם אלא בהכנסה והוצאה דרך השערים חוץ לעיר כי בעיר לא היו חייבים כי ירושלם דלתותיה נעולות בלילה ואין חייבין עליה משום ר"ה לפיכך אמר והבאתם בשערי ירושלם לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ואמר ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ומה שאמר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת ר"ל חוץ לעיר ומה שזכר השבאה יותר מן ההוצאה לפי שירושלם היה כרך גדול ובכרך המביאים יותר מן המוציאים כי מביאים בני הכפרים לעיר תבואה ופירות וכן ממכר וכן כתוב בספר עזרא כשהוכיחם נחמיה על השבת ואמר ומביאים ירושלם ביום השבת ואמר ויסגרו הדלתות ואמר אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא יבא משא ביום השבת הנה לא הזהירם אלא מחוץ לעיר לא בתוך העיר כי לא היו חייבים בהכנסה והוצאה מבתיהם בתוך העיר לפי שירושלם היו דלתותיה נעולות בלילה ואין חייבין עליה וכו' ר"ה

טו הָא אִינוּן אָמְרִין לִי אָן דְּאִתְנַבֵּיתָא בִּשְׁמָא דַייָ יִתְקַיַּם כְּעַן: טז וַאֲנָא לָא עַכְּבֵית עַל מֵימְרָךְ מִלְּאִתְנַבָּאָה עֲלֵיהוֹן לְאוֹתָבוּתְהוֹן לְדַחֲלְתָךְ וּלְיוֹם בִּישׁ דְּאַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן לָא חֲמֵידִית אַתְּ גְּלֵי קֳדָמָךְ אַפָּקוּת שִׂפְוָתִי גְּלֵי קֳדָמָךְ הֲוָה: יז לָא יְהֵי מֵימְרָךְ לִי כַּדְבִין רְחָצָנִי אַתְּ בְּעִדַּן עָקָא: יח יִבְהֲתוּן רָדְפַי וְלָא אֵבָהֵית אֲנָא יִתְכַּלְמוּן אִינוּן וְלָא אֶתְכְּלֵם אֲנָא אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יוֹם בִּישׁ וְעַל חַד תְּרֵין תְּבָרָא תַּבְּרִינוּן: יט כְּדֵין אֲמַר יְיָ לִי אֱזֵיל וּתְקוּם בִּתְרַע בְּנֵי עַמָּא דְיֵעֲלוּן בְּנֵי מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וְדִיפְקוּן בֵּיהּ וּבְכָל תַּרְעֵי יְרוּשְׁלֵם: כ וְתֵימַר לְהוֹן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַייָ מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וְכָל דְּבֵית יְהוּדָה וְכָל יַתְבֵי יְרוּשְׁלֵם דְּעָלִין בְּתַרְעַיָּא הָאִילֵּין: כא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִסְתַּמָּרוּ בְּנַפְשָׁתְכוֹן וְלָא תִטְלוּן מַטּוּל בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְתֵיעֲלוּן בְּתַרְעֵי יְרוּשְׁלֵם: כב וְלָא תַפְּקוּן מַטּוּל מִבָּתֵּיכוֹן בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְכָל עֲבִידְתָּא לָא תַעְבְּדוּן וּתְקַדְּשׁוּן יַת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא כְּמָא דְפַקֵּדִית יַת אֲבָהָתְכוֹן: כג וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵיהוֹן וְאַקְשִׁיאוּ יַת קְדָלְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמִשְׁמַע וּבְדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא אוּלְפָן: כד וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְּקַבְּלוּן לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ בְּדִיל דְּלָא

תְהִלָּתִי אָתָּה: טו הִנֵּה־הֵמָּה אֹמְרִים
אֵלָי אַיֵּה דְבַר־יְהוָה יָבוֹא־נָא:
ל'. ב' טז וַאֲנִי לֹא־אַצְתִּי מֵרֹעֶה אַחֲרֶיךָ
ל' וְיוֹם אָנוּשׁ לֹא הִתְאַוֵּיתִי אַתָּה יָדָעְתָּ
מוֹצָא שְׂפָתַי נֹכַח פָּנֶיךָ הָיָה: יז אַל־
ל'. ב' תִּהְיֵה־לִי לִמְחִתָּה מַחְסִי־אַתָּה בְּיוֹם
ל' חסר רָעָה: יח יֵבֹשׁוּ רֹדְפַי וְאַל־אֵבֹשָׁה
אָנִי יֵחַתּוּ הֵמָּה וְאַל־אֵחַתָּה אָנִי
ח'. ב' כסף הָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה וּמִשְׁנֶה
ג' שִׁבָּרוֹן שָׁבְרֵם: יט כֹּה־אָמַר יְהוָה
העם ק' אֵלַי הָלֹךְ וְעָמַדְתָּ בְּשַׁעַר בְּנֵי־עָם
אֲשֶׁר יָבֹאוּ בוֹ מַלְכֵי יְהוּדָה וַאֲשֶׁר
י"ד יֵצְאוּ בוֹ וּבְכֹל שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָםִ:
כ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
ז' וכל ר"פ דכו'. ח' מַלְכֵי יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה וְכֹל יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלָםִ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה:
ח' נטעס בסיפרא כא כֹּה אָמַר יְהוָה הִשָּׁמְרוּ
ב' מ"ל בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל־תִּשְׂאוּ מַשָּׂא בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת וַהֲבֵאתֶם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָםִ:
ל' כב וְלֹא־תוֹצִיאוּ מַשָּׂא מִבָּתֵּיכֶם בְּיוֹם
ג' הַשַּׁבָּת וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ
ב' את ענת וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת כַּאֲשֶׁר
כ"ג פסיקים ו"א ול"א צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם: כג וְלֹא שָׁמְעוּ
וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם
שמוע ק' לְבִלְתִּי שׁוֹמֵעַ וּלְבִלְתִּי קַחַת מוּסָר:
ו' כד וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּן אֵלַי

(טו) איה דבר ה'. הפורענויות שאתה מתנבא: (טז) ואני לא אצתי. לא מהרתי לזרוז להביאם מהיות רועה שו... מחזר אחריך לבקש עליהן רחמים: ויום אנוש. חולי ש... פורענות לא התאויתי וי"ת ואנא לא עכבית על מימר מלהתנבאה עליהון לאתבותה לדחלתך ולפי התרגום יהי' אצתי ל' עכוב כלומר ל... עכבתי מלומר להם שליחותי ולהשיבם אליך אם היו שומעי' אלי: מוצא שפתי. נוכח פני היה. להשיב את חמתך מהם: (יז) אל תהיה לי למחתה אל יהי שליחותיך למחתה (יח) יבושו רודפי. אנשי ענתו' לבדם: (כג) ולא שמ[עו] ... אבותיכם. למה שצויתים וכאן

ועל ספרך כלם יכתבו: הביא וסי' נמסר בריש ישעיה סימן א' יצאו י"ד וסי' וגם את הגוי. ולו' אלעזר הכהן יעמד. יתן ה' ... איביך. ואני וכל העם אשר את... אם יצאו בנות שילו. ומבניך א... יצאו ממך דמלכים, וחברו דישע... ויקם המלך לילה. כה אמר ' אלי הלוך. והיה ביום ההוא יצ... מים חיים. ואתה בן אדם ק... לך שנים דרכים, ביום ההוא יצ... מלאכים. בבאם הכהנים ול... ואתה בחליים רבים. וחד ויצ... וסי' עלו הסוסים והתהללו:

תולדות אהרן ומשנה שברון. חגיגה טו:

מצודת ציון

עתה: (טז) אצתי. ענין מהירות ... ולא אץ לבא (יהושע י): אנוש. ... מכאוב רב: התאותי. מל' תאוה: נכח. נגד: (יז) למחתה. ענין ... וכן ונדקתי לא תחת (ישעיה נ...): (יח) ומשנה. ענין

מצודת דוד

תרפא אותי אהיה נרפא ולתוספות ביאור אמר הושיעני מן הקמים עלי ואז אהיה נושע ר"ל אין ביד מי להושיע לי זולתך: כי תהלתי אתה. בך אני מתהלל לומר שאתה אלהי ישעי: (טו) הנה המה. הקמים עלי אומרים אלי בלעג איה דבר ה' יבוא עתה ונראה אם האמת אתך כי יחשבו שמלבי אני בודאה לנבאתי אותה: (טז) ואני. אבל אני לא מהרתי מהיות רועה אחריך לרעות צאן עמך ולנבאות להם וכמ"ש בתחלת נבואתו שאמר הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי (לעיל א): ויום אנוש לא התאויתי. ואף אחר שהלכתי לנבאות שלא ברצוני לא הייתי מתאוה לנבאות עליהם שיבוא יום אנוש: אתה ידעת. כי כן הוא: מוצא שפתי. מה שהתפללתי עליהם הלא היה מול פניך וכאומר הלא לא רציתי לנבאות להם ונבואה אלי נבואת פורעניות התפללתי עליהם והמה חושבים שמלבי אני בודאה מנבאתי בם: (יז) אל תהיה. לכן שאלתי אל תהיה לי הנבואה למכשול ולמחתה הלא מעולם אתה מחסי בעת רעה לזה הושיעני גם עתה: (יח) יבושו רודפי. בעת ילכו נו... יחתו. הם ישברו ביד האויב: ומשנה שברון. שבר כפול ר"ל שבר על שבר: (יט) בשער בני העם. בשער שמצויים שם בני העם והוא השער אשר מלכי יהודה באים ויוצאים בו: ובכל. וכן תלך ותעמוד בכל שערי ירושלים: (כא) השמרו בנפשותיכם. ר"ל היו נשמרים בדבר שיש בו שמירת נפשותיכם ואל תשאו ... ביום השבת להביא אותה בשערי ירושלים מן החוץ: (כב) ולא תוציאו וכו' אל החוץ: וכל מלאכה. ושום מלאכה: וקדשתם. מבלי לחללו בדבר הנאסר בו: (כג) ולא שמעו. אבל הם האבות לא שמעו למצותיו: ויקשו את ערפם. ענין מליצה כאלו נתקשה ערפם עד שלא יוכלו לחזור פניהם ולשמוע: ולבלתי קחת מוסר. לא החזירו פניהם למען לא יקבלו מוסר ותוכחה מן הנביאים: (כד) אם שמוע

נאם־יהוה לבלתי | הביא משא ח'
בשערי העיר הזאת ביום השבת
ולקדש את־יום השבת לבלתי
עשות־בה כל־מלאכה: כה ובאו בו ק'
בשערי העיר הזאת מלכים | ושרים
ישבים על־כסא דוד רכבים | ברכב
ובסוסים המה ושריהם איש יהודה
וישבי ירושלם וישבה העיר הזאת
לעולם: כו ובאו מערי־יהודה
ומסביבות ירושלם ומארץ בנימן י'
ומן־השפלה ומן־ההר ומן־הנגב
מבאים עלה וזבח ומנחה ולבונה
ומבאי תודה בית יהוה: כז ואם־לא ג' ותסר
תשמעו אלי לקדש את־יום השבת
ולבלתי | שאת משא ובא בשערי ה' ימידלאין
ירושלם ביום השבת והצתי אש ב' ותסר עם כמלך. ו'
בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם
ולא תכבה:

יח א הדבר אשר היה אל־
ירמיהו מאת יהוה לאמר: ב קום ס' ר"פ
וירדת בית היוצר ושמה אשמיעך ג'
את־דברי: ג וארד בית היוצר
והנהו עשה מלאכה על־האבנים: והנה הוא ק'
ד ונשחת הכלי אשר הוא עשה ב' ורלאיתן י"א כלישנא
בחמר ביד היוצר ושב ויעשהו כלי
אחר כאשר ישר בעיני היוצר ג'
לעשות: ה ויהי דבר־יהוה אלי
לאמור: ו הכיוצר הזה לא־אוכל ג' מ"ג. ל'
לעשות לכם בית ישראל נאם־
יהוה הנה כחמר ביד היוצר כן־ ל'
אתם בידי בית ישראל: ז רגע
אדבר על־גוי ועל־ממלכה לנתוש ג'. ג'
ולנתוץ ולהאביד: ח ושב הגוי
ההוא מרעתו אשר דברתי עליו
ונחמתי על־הרעה אשר חשבתי ל' בסיפרא
לעשות לו: ט ורגע אדבר על־גוי ג'

תרגום

לאעלא מטול בתרעי קרתא הדא ביומא דשבתא ולקדשא ית יומא דשבתא בדיל דלא למעבד ביה כל עבידתא:
כה ויעלון בתרעי קרתא הדא מלכין ורברבין יתבין על כורסי דוד רכיבין ברתיכין ובסוסון אינון ורברבניהון אנש יהודה ויתבי ירושלם ותתיב קרתא הדא לעלם:
כו ויתון מקרויא דבית יהודה ומסחרני ירושלם ומארע שבט בנימן ומן שפילתא ומן טורא ומן דרומא מיתן עלון ונכסת קודשין וקורבנין ולבונתא ומעלי תודתא לבית מקדשא דיי:
כז ואם לא תקבלון למימרי לקדשא ית יומא דשבתא ובדיל דלא למטל מטול ומיעל בתרעי ירושלם ביומא דשבתא ואדליק אשתא בתרעהא ותשיצי בירנית ירושלם ולא תטפי:
א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר:
ב קום ותיחות לבית פחרא ותמן אשמעינך ית פתגמי:
ג ונחתית לבית פחרא והא הוא עביד עבידתא על סדנא:
ד ואתחבל מנא דהוה עביד דטינא ביד פחרא ותב ועבדי מן אוחרן כמא דכשר בעיני פחרא למעבד:
ה והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר:
ו הכפחרא הדין הלא יוכלא קדמי למעבד לכון בית ישראל אמר הא כמא דטינא ביד פחרא כן אתון חשיבין קדמי בית ישראל:
ז זמן אמליך על עמא ועל מלכותא למעקר ולתרעא ולאבדא:
ח ויתוב עמא ההוא מבישתיה דגזרית עלוהי ואיתוב מן בישתא דחשבית למעבד ליה:
ט וזמן אמליך על עמא ועל

רדק

ר"ה ומה שאמר שמעו דבר ה' מלכי יהודה ולא היה אלא מלך אחד ר"ל המלך ובניו ולפי שהיו עתידים למלוך אחר האב קראם מלכים: (כד) עשות בה כל מלאכה. בה כתיב וקרי בו ושניהם נכונים כי ימלא שבת לשון זכר ולשון נקבה לשון נקבה כדרוב ולשון זכר כל שומר שבת מחללו ומה שאמר ובאו בשערי העיר הזאת ר"ל ובאו ויצאו כמו שאמר אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ומה שצוה להזהירם על השבת והיו כמה עברות אחרות בידם ואף ע"א לפי שמירת שבת עיקר גדול באמונה שהא בחדוש העולם ובאמונה באותות ובמופתים ובקיום כל התורה וכל המשמר השבת באמונה ישרה לא במהרה הוא חוטא בשאר המצות ואמרו רבותינו ז"ל כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד עכו"ם כדור אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחל לו והמצוה הראשונה שנצטוו ישראל קודם מתן תורה היא שבת ואתה רואה כמה גדולה שמירת שבת שהרי תלה חרבן ירושלם בשמירת שבת ומפסוק והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם למדו רז"ל רמז ואמרו אין הדלקה מצויה אלא בבית שיש בו חלול שבת ואמרו מאי לא תכבה בשעה שאין בני אדם מצוים לכבותה והנה הפרשה מבוארת וענין פרשת היוצר גם כן מבוארת וענינה כי ההשגחה בבני אדם והיכולת ביד האל וכל שכן ישראל שהשגחתו תמיד עליהם לפיכך אמר כן אתם בידי בית ישראל: (ג) והנהו. כתוב מלה אחת וקרי והנה הוא שתי מלות והענין אחד: האבנים. כלי היוצר שעושה עליו הכלים מהחומר אשר בידו וי"ת סדנא ובספר השרשים הארכתי בפירושו עוד: (ד) ישר. פעל עבר כי הוא אליו קמוץ והאיו פתח: (ח) מרעתו אשר דברתי עליו. פי' מרעתו אשר דברתי עליו בעבורה להרע לו אחר כן אמר ורגע אדבר וגומר: (ט) לבנות ולנטוע. פי' וכן עשיתי שבניתים ונטעתים ואחר כך עשה הרע ונחמתי והוצרכו לפירוש הזה לפי שצריך לספרים. בין שתי המדות האלה כי הרעה לא תחול אם ישובו שהוכה אבל הטובה תחול על כל פנים כיון שיעדה האל אבל לא תעמוד אם יעשו הרעה כמו שאמר ירמיהו לחנניה בן עזור ויש רמז בענין.

מצודת ציון

ענין כפל: ויקשו. מלשון קשה ערפה. הוא אחורי הפנים: (כו) השפלה. העמק: (כז) וכלתי. ענין השערה: ואכלה. ותשרוף וכן כמאכלת אש (שם ט): ארמנות. היכלות ופלטרין: תכבה. מלשון כיבוי: (ב) קום. הוא ענין זרוז: (ג) האבנים. כן שם הכלי המיוחד ליוצר חרס לעשות עליו מלאכתו ודומה לו וראיתן על האבנים (שמות א) שהוא המיוחד אל היולדת: (ד) בחומר. טיט: (ו) לנתוש. ענין עקירה: ולנתוץ. ענין כתיתה ושבירה וכן לנתוש ולנתוץ ולהרוס (לקמן א)

רש"י

וכאו. כמו ולכא: (ג) על אבנים. על הדנא פרומא"ש ...: (ד) אשר הוא עושה ...מר. אשר הוא עושה מן ...מר נשחת ביד היוצר ...דו לח ומקרא מסורס הוא: ...מרעתו אשר דברתי עליו. ...בירות שנידו אשר השכילו ...תי עליו לנתוש ולנתוץ ...פורק"י בלעז: ונחמתי. והשבתי

...א ח' וסי' נמסר בריש ישעי': ...אי חד מנמלין דחסר יו"ד בלישן ...ה וסי' והיה כי יביאך ה' אל ...הכנעני כאשר נשבע. ...מו ותשעמו בהר. ואבא ...ם אלי. ויבאנו אל המקום. ...ום אל יהושע. ואבאה אתכם. ...אי תודה בית ה'. ויבאם ...ת. והבאותם בית ה'. ספר ...את הזה בבאה. ואבאם אל ... כמים רבים הבאיך. ...בתיך וששאתיך. ואבא אותם ...ה' אל לשכת: לאמור ג' ...בקריאה וסימ' ויברכם ביום ...א לאמור בך יברך קדמאה ...ק. ויהי דבר ה' אלי דעליה ...צר הזה לא אוכל לעשו' לכם. ...דבר ה' אל ירמיהו לאמור ...ה אם תפרו את בריתי היום

...דות אהרן ביום השבת. ביצה יב הוריות ד (שבת ...ועות (ג): והצתי אש. שבת ...: בית היוצר. סוטה יא: הגה ...: ברכות לב סוכה נג (ברכות ...רגע אדבר. עקדה שער לו:

מצודת דוד

... אם אתם תשמעון אלי ... הביא וכו' ולקדש השבת ... עשות בו שום מלאכה: ... ובאו. אז יבואו בשערי ... על כסא דוד. ר"ל על ...המלוכה ומושב על מלכים: ... במרכבה העשוי לרכוב ...: ובסוסים. המושכים ...: המה. המלכים: איש ... אנשי יהודה מיתר העם: ... תהיה מיושבת באנשים: ...ובאו. יבואו אנשים מערי ... וכו': ומן השפלה. מן ... היושבים בעמק: ומן ... היושבים בפאת הדרום: ... וזהם יהיו מביאים ... וזבח וכו' ומהם יהיו ... קרבן תודה אל בית ה': ...אם לא תשמעו אלי. מה ... לקדש את יום השבת ... שאת משא ולבוא עמה ... ירושלים: והצתי. אז ... אש בשעריה ותשרוף ...נות ולא תכבה עד תשרוף יח (ב) בית היוצר. לבית ... חרש: (ג) עושה מלאכה. ... מלאכתו בחומר אשר בידו על האבנים והוא הכלי המיוחד לכך: (ד) ונשחת הכלי. נתקלקל הכלי אשר היה עושה בחומר כשהיה ביד היוצר כשעשה הכלי: ושב ... היוצר ועשה מהחומר ההוא כלי אחר משונה מן הראשון כפי אשר ישר בעיניו: (ו) הכיוצר. וכי לא אוכל לעשות עמכם כדרך שעושה היוצר עם החומר ... ממנו כלי אחר אחר שנשחת הראשון: הנה כחומר. באמת כמו שהחומר הוא ביד היוצר לעשות בו מה שירצה כן אתם בידי: (ז) רגע אדבר. ברגע אחת ... על אומה מהעכו"ם כליון ואבדון בעבור רעתם: (ח) ושב. כאשר שב הגוי ההוא מהרעה אשר בעבורה גזרתי עליו האבדון: ונחמתי. אז ברגע ההיא אני מתנחם

בענין הזה כי ברעה אמר חשבתי ובטובה אמר אמרתי : (י) להטיב אותו. כמו להטיב לו וכן את מי הגדת מלין כמו למי : (יא) ועל יושבי, כמו ואל יושבי וכן ותתפלל על ה'
אל ה' : יוצר עליכם רעה. מחדש ואמר בזה הלשון לפי שזכר בפרשה יוצר כלי חרש שהוא מחדש הכלים ועושה כלי זה ואחר כך כלי אחר חדש שלא ידמה לראשון כן אחדש עליכם
אחר רעה : (יב) ואמרו נואש. וכשתאמר להם זה הם יאמרו לך נואש, כלומר נואש לבנו מהלוך אחרי ה' : (יג) לכן. שערורית. ענין הלוך ותנוף מי שמע כזה שיניח אדם עסור
אחרי גלול וטנוף וי"ת שנוי כלומר דבר מגונה עשתה והמשיל משל ואמר : (יד) היעזוב מצור שדי שלג לבנון. היעזוב אדם המים הנוזלים מצור שדה וזכר שדה לפי שהם נמצאים אתו ב…
ומזומנים לו ולא יצטרך ללכת אחריהם לרחוק לשתות מהם אבל אם הם בשדה ונוזלים מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם מששותם בימי החום באמת לא יעזוב אותם ואני לישראל טוב כמים קרים
נפש עיפה ואני מזומן וקרוב אליהם בכל קראם אלי ואיך עזבוני ושכחוני עמי והמשיל עוד משל אחר קרוב לזה כי המים הקרים והטובים יביאום בני אדם מרחוק דרך צנורות מתחת הארץ עד לעיר או קרוב לעיר מרוב חשיבותם וקראם זרים לפי שהם באים ממקום זר ורחוק ואומר מים אם ינתשו באמת לא ינתשו ואני רחוק מהם לפי מעלתי וקרוב אליהם להטיב להם אם ישמעו אלי ואיך נטשוני ושכחוני עמי : ינתשו. בשי"ן כמו בסי"ן שהיא נטישה ועזיבה כי השי"ן והסי"ן ממוצא אחד ויבאו בענין אחד כמו שעה וסעה וכן ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני כענין ונתשתי בשי"ן. וי"ת הפסוק כן כמא דלית איפשר דיפסקון מי תלג וגו' כבתמוד : כי שכחוני. ויכשלום. חסר המכשילים וכן ויגד ליעקב ויגד המגיד והמכשילים הם נביאי השקר : (טו) שבילי עולם. חסר לעזוב שבילי עולם כלומר הם המכשילים השבילים שדרכו אבותיהם הצדיקים מעולם וללכת נתיבות : דרך לא סלולה. כי דרכם היא דרך לא דרוכה כי חדשה היא כמו שאמר חדשים מקרוב באו. שבולי כתוב בוי"ו וקרי שבילי ביו"ד והענין אחד אבל המשקלים אינם אחד והסרון מלת לעזוב וימצאו כמוה רבים כי כן דרך הכתוב לחסר מלים שיובן ענינם מהכתוב ותחם עליך שחסר נפשי או עיני והכל דוד והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספ' מכלל : (טז) לשום. הם גורמין בדרכיהם הרעים לשום ארצם לשמה : שרוקות עולם. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד שריקות ר"ל שישרוק עליהם כל עובר וזה יהיה לעולם כלומר זמן רב : ישם ויניד בראשו. ישתומם בלבו ויניד בראשו כאדם השמם : (יז) ברוח. כמו רוח קדים שהיא חזקה ומפיצה הקש והדברים הדקים כן אפיצם לפני האויב שיברחו לפניו הנה והנה : ערף ולא פנים : אראם. מדה כנגד מדה כמו שהם פנו אלי ערף ולא פנים כן אפנה להם ערף ולא פנים אראם כי אפנה אליהם כלומר כשיבא יום אידם אסתיר פני מהם ולא אראם בפנים להושיעם רק ראיית ערף שהוא הסתרת פנים והשלכה אחר גו : (יח) ויאמרו. אלה הם דברי ירמיהו שאמר כנגד שאל כלומר אני אוכיחם בדבריך והם אומרים איש לאחיו לכו ונחשבה על ירמיהו : לכו. ענין זרוז כמו לכו נא אנסכה בשמחה לכו נא ונוכחה לכו ונכסו

מלכותא למבני ולקימא:
י ויעביד דביש קדמי בדיל
דלא לקבלא למימרי ואיתוב
מן טבתא דאמרית לאיטבא
ליה: יא וכען אמר כען לאנש
יהודה ולדיתבי ירושלם למימר
כדנן אמר יי הא אנא ברי
עליכון בישא ומחשב עליכון
מחשבא תובו כען גבר
מאורחיה בישתא ואתקינו
אורחתכון ועובדיכון:
יב ואמרו תבנא מבתר פולחנך
ארי בתר עשתוננא נהך
וגבר הרהור לביה בישא
נעביד: יג בכן כדנן אמר יי
שאילו כעו בעממיא מן שמע
כאלין (שנוי) עבדת לחדא
כנשתא דישראל: יד הא
כמא דלית אפשר דיפסוק מי
תלג דנחית על חקלי לבנן
כן לא יפסקון ממטר נחתין
ומי מבוע נבעין: טו ארי
שבקו פולחני עמי לא להנאה
אסיקו בוסמין ואטעיאונון
באורחתהון בישתא משבילין
תקנן דמן עלמא למיזל באורחן
דלא תקנן בשבילין דלא
מכבשין: טז לשואה ארעהון
לצדו אשתממות עלם כל
דיעבר עלה יכלי ויניד
ברישיה: יז כבידור רוח
קדומא כן אבדרינון קדם בעלי דבביהון קדל ולא אפיו אחזינון ביום תבריהון:
יח ואמרו אתו ונחשב על

ג' ועל־ממלכה לבנות ולנטוע: י ועשה
הרע ק' י"א הרעה בעיני לבלתי שמע בקולי
כ' ונחמתי על־הטובה אשר אמרתי
ג' מ"ל בסיפרא להיטיב אותו: יא ועתה אמר־נא
נ"ד מ"ל ז' אל־איש יהודה ועל־יושבי ירושלם
מכזון בסיפרא לאמר כה אמר יהוה הנה אנכי
יוצר עליכם רעה וחשב עליכם
מחשבה שובו נא איש מדרכו
הרעה והיטיבו דרכיכם ומעלליכם:
ד' יב ואמרו נואש כי־אחרי
ג' מ"ל מחשבותינו נלך ואיש שררות לבו־
כ' הרע נעשה: יג לכן כה אמר יהוה
שאלו־נא בגוים מי שמע כאלה
ג' וחסר שעררת עשתה מאד בתולת
ג' ישראל: יד היעזב מצור שדי שלג
לבנון אם־ינתשו מים זרים קרים
ב' מ"ל. ג' חסר נוזלים: טו כי־שכחני עמי לשוא
ג' וחסר יו"ד שבילי ק' יקטרו ויכשלום בדרכיהם שבולי
עולם ללכת נתיבות דרך לא
ב' א' מ"ל וא' חסר. ד' סלולה: טז לשום ארצם לשמה
שריקת ק' ס' מ"ל שרוקת עולם כל עובר עליה ישם
י"ד. ג'. ויניד בראשו: יז כרוח־קדים אפיצם
לפני אויב ערף ולא־פנים אראם
ביום אידם: יח ויאמרו לכו ונחשבה

וחשבתי מחשבה אחרת … (יב) ואמרו נואש. וידעתי ש… יאמרו לך על דבריך … חוששין להם : (יג) שערורית … דבר גנאי : (יד) היעזוב מ… שדי שלג לבנון. היעזוב א… הצריך לשתות מים הנוז… מקור שבשדות הבאים מ… הלבנון שהוא נקי : אם ינ… מים זרים. או אם יעזבו … חיים נובעים שהם זרים … הנה מכל אדם והם קרים … הם נובעים וזה יוכיח … קרתי ושתיתי מים זרים (… לז) ומנחם חברו זרים עם … זורו ולא חובשו (ישעיה א) ל' … תרוסה ונתן טעם לדבריו … כי אם בקש לדבר בלשון … היה מכפיל את המ"ם … מוסיף יו"ד מ"ם והיה … זרומים לרבות המים ולכי … זרמים : שדי. כמו שד… קרים. פריגודא"ש בל… נוזלים. קורנ"י בלעז … יש נסתרו אם ינתשו להיות … זרים נמאסים המים שהם ק… נוזלים : (זרים. ללשון ר… הוא לשון זרם ללשון שני … ל' זרות כלומר מים מאוס… (טו) כי. כן עשו עמי אשר שכ… ולשוא יקטרו : שבילי עול… שבילים המתוקנים אמרו … מכשול כדי ללכת דרך … סלולה לא כבושה … (טז) שריקות. העובר על חו… שראה כבר בבנייניה ט… רגיל לשרוק : ישום. ית… (יז) עורף ולא פנים. כשי… מפני האויב : אראם. … אושיעם : (יח) ויאמרו ל… וגו'

ואת בריתי הלילה : אותי ב… וסי' ונחמתי על הטובה. וי… השרים : נואש ד' וסי' ברב … יגעת. מנעי רגלך מיחף. וזר… נואש כי אחרי מחשבותי … הלהוכח מלים תחשבו. וא' וא… ממנו שאול : סלולה ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' דרך לא סלולה. וארח ישרים סללה בתרא ח'

תולדות אהרן לכו ונחשבה. עקדת שער כח :

מצודת ציון

לא) : (ח) ונחמתי. ענין הפוך המחשבה: (יא) יוצר. בורא ומחדש : מעלליכם. מעשיכם : (יב) נואש. מלשון יאוש ועזיבת הדבר כמו ותאמרי נואש (לעיל ב) : שרירות. ענין ראיה והבטה : (יג) שערורית. ענין דבר מגונה ומכוער כמו שמה ושערורה (לעיל ה) : (יד) מצור. מסלע : לבנון. הם יער בארץ ישראל : ינתשו. כמו ינטשו בטי"ת כי דטלנ"ת מתחלף כמו שיבואו בענין אחד תעה ותעה ונטישה הוא ענין עזובה כמו כי לא יטוש (ש"א יב) : זרים. מל' זר ונכרי : קרים. מלשון קור וצנה : נוזלים. מלשון הזלה והטפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כד) : (טו) שבילי נתיבות. ענינם אחד ענין אורח ומעגל : סלולה. ענין מרומם כתמידות וכן ואורח ישרים סלולה (משלי טו) : (טז) שריקות. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים כשרואים דבר חשוב שנחרב וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב) : ישום. ענין תמהון כמו שמו אלי והשמו (איוב כא) : ויניד. מלשון הנדה והנעה : (יז) אפיצם. ענין פזור כמו ויפץ העם (שמות ה) : עורף. הוא אחורי הפנים והצואר : אידם. ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : לכו

מצודת דוד

מתנחם על הרעה ולא אביאה : (יא) איש יהודה. אנשי יהודה : ועל יושבי. ואל יושבי : יוצר. בורא עליכם רעה וחושב להפרע בה מכם לכן שובו … כל איש מדרכו וכו' : (יב) ואמרו נואש. ידעתי שיאמרו אנו מתיאשים מ… המקום אלא נלך אחר מחשבותינו : ואיש וכו'. נעשה כל איש כפי מה שמ… לו לבו הרע ומתאוה לה : (יג) מי שמע כאלה. מי מהאנשים שמע כדברים ה… לומר נלך בשרירות הלב : שערורית. דבר מגונה עשתה הרבה מאד בתולת י… המיוחדת לאל כבתולה בבית אביה המיוחדת למי שיאהב : (יד) היעזוב. וכי מהראוי לעזוב מים היורדים מן הצור אשר בשדה הבאים מהשפעת השלג ש… בלבנון הלא המים ההם המה מנוקים וקרים וטובים לרוות הצמאון : אם ינת… וכי מהראוי לנטוש ולעזוב מים הזרים מהנשיכם הבאים ממרחק במלאכת … וההמה קרים ומשפשפים מעלמה ובקל יוקח המים ואיך מי יעזבם ור"ל וכי מהראוי לעזוב את המקום המשפיע בכל עת חכמה והשכל בלבות הדורשים אותו : (טו) … יקטרו. המה מקטירים לצבא השמים שאין תועלת בעבודתם ויכשלום בדרכיהם : שבילי עולם. ר"ל שבילי העולם הם המכשילים אותם בדרכיהם כי בראותם … הטבע בעולם השפל שהכוכבים ממשלותם פועלים בדברים השפלים אלה שבילי עולם הם יכשלום בדרכיהם לחשוב שכל טובתם תלוי בצבא השמים ולכן היו מקטירים … וזהו שאמר ללכת נתיבות וכו' ר"ל ללכת בנתיב דרך אשר איננה סלולה שלא משמשו בה להסיר המכשול שלא חקרו בדבר לדעת שהכל ביד ה' אין מהראוי לעבדם … אלהות : (טז) לשום. וזהו הוא סבה לשום ארצם לשממה : שריקות עולם. זמן רב ישרקו על חורבנה ושממותה : ישום. יתמה על השממון ויניד

עַל־יִרְמְיָ֙הוּ֙ מַחֲשָׁב֔וֹת כִּ֣י לֹא־תֹאבַ֨ד
תּוֹרָ֜ה מִכֹּהֵ֗ן וְעֵצָה֙ מֵֽחָכָ֔ם וְדָבָ֖ר
מִנָּבִ֑יא לְכוּ֙ וְנַכֵּ֣הוּ בַלָּשׁ֔וֹן וְאַל־
נַקְשִׁ֖יבָה אֶל־כָּל־דְּבָרָֽיו׃ יט הַקְשִׁ֥יבָה
יְהוָ֖ה אֵלָ֑י וּשְׁמַ֖ע לְק֥וֹל יְרִיבָֽי׃
כ הַיְשֻׁלַּ֤ם תַּֽחַת־טוֹבָה֙ רָעָ֔ה כִּֽי־כָר֥וּ
שׁוּחָ֖ה לְנַפְשִׁ֑י זְכֹ֣ר ׀ עָמְדִ֣י לְפָנֶ֗יךָ
לְדַבֵּ֤ר עֲלֵיהֶם֙ טוֹבָ֔ה לְהָשִׁ֥יב אֶת־
חֲמָתְךָ֖ מֵהֶֽם׃ כא לָכֵן֩ תֵּ֨ן אֶת־בְּנֵיהֶ֜ם
לָרָעָ֗ב וְהַגִּרֵם֮ עַל־יְדֵי־חֶרֶב֒ וְתִֽהְיֶ֨נָה
נְשֵׁיהֶ֤ם שַׁכֻּלוֹת֙ וְאַלְמָנ֔וֹת וְאַ֨נְשֵׁיהֶ֔ם
יִהְי֖וּ הֲרֻ֣גֵי מָ֑וֶת בַּח֣וּרֵיהֶ֔ם מֻכֵּי־חֶ֖רֶב
בַּמִּלְחָמָֽה׃ כב תִּשָּׁמַ֤ע זְעָקָה֙ מִבָּ֣תֵּיהֶ֔ם
כִּֽי־תָבִ֧יא עֲלֵיהֶ֛ם גְּד֖וּד פִּתְאֹ֑ם כִּֽי־
כָר֤וּ שִׁיחָה֙ לְלָכְדֵ֔נִי וּפַחִ֖ים טָמְנ֥וּ
לְרַגְלָֽי׃ כג וְאַתָּ֣ה יְ֠הוָה יָדַ֜עְתָּ אֶֽת־
כָּל־עֲצָתָ֤ם עָלַי֙ לַמָּ֔וֶת אַל־תְּכַפֵּר֙ עַל־
עֲוֺנָ֔ם וְחַטָּאתָ֖ם מִלְּפָנֶ֣יךָ אַל־תֶּ֑מְחִי
וְהָי֤וּ מֻכְשָׁלִים֙ לְפָנֶ֔יךָ בְּעֵ֥ת אַפְּךָ֖
עֲשֵׂ֥ה בָהֶֽם׃

יט א כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה הָלֹ֛ךְ וְקָנִ֥יתָ
בַקְבֻּ֖ק יוֹצֵ֣ר חָ֑רֶשׂ וּמִזִּקְנֵ֣י הָעָ֔ם
וּמִזִּקְנֵ֖י הַכֹּהֲנִֽים׃ ב וְיָצָ֙אתָ֙ אֶל־גֵּ֣יא
בֶן־הִנֹּ֔ם אֲשֶׁ֕ר פֶּ֖תַח שַׁ֣עַר הַחַרְס֑וּת
וְקָרָ֣אתָ שָּׁ֔ם אֶת־הַדְּבָרִ֖ים אֲשֶׁר־

ירמיה מחשבן ארי לא תפסוק אוריתא מכהין ומלך מחכים ואולפן מספר אתו ונסהדיניה סהדון דשקר ולא נציית לכל פתגמוהי: יט גלי קדמך יי דיני ושמע קדמך עולבני: כ האפשר לשלמא חלף טבתא בישתא ארי כרו פחת למקטלי יעול דוכרן מקמי קדמך למללא עליהון פתגמין תקנין לאתבא ית חמתך מנהון: כא בכן הב ית בניהון לכפנא ותכבינון על ידי קטולי חרבא ויהוין נשיהון תכלן וארמלן וגבריהון יהון קטילי מותא עולימיהון מטעני חרבא בקרבא: כב תשתמע צוחתא מבתיהון ארי תיתי עליהון משרין בתכיף ארי כרו פחת למקטלי וקולין צלו לפרסת רגלי: כג ואת יי ידיע וגלי קדמך ית כל אתמלכותהון עלי למקטלי לא תכפר על חוביהון וחטאיהון מן קדמך לא יתמחון ויהון מתכלין דמן קדמך בעדן פורענות רוגזך אתפרע מנהון: א כדנן אמר יי לי אזיל ותזבון זלוע דחסף פחר ותדבר עמך מסבי עמא ומסבי כהניא: ב ותפוק לחילת בר הנום דקדם תרע קלקלתא ותתנבי תמן ית פתגמא דאמליל עמך:

רדק

ונכהו בלשון והדומים להם: מחשבות. רוצה לומר מחשבות רעות להמיתו: כי לא תאבד תורה מכהן. כלומר מה אנו חסרים אם ימות כי לא תאבד בעבור זה התורה כי שאר הכהנים יודעים אותה וכן יש אתנו חכמים בעלי עצה וכן יש אתנו נביאים שיאמרו לנו דברי נבואה ולא יהיו כמו זה שאינו מתנבא עלינו כי אם רע: ונכהו. שנלשין עליו למלך בדברים רעים כדי שימיתהו: ואל נקשיבה אל כל דבריו. כלומר אל רבוי דבריו שאומר לנו אל נקשיב ואמר ירמיהו: (יט) הקשיבה. הם אומרים שלא יקשיבו לי אתה הקשיבה אלי כלומר לתפלתי: ושמע לקול יריבי. כלומר לדבריהם שמדברים עלי: (כ) הישולם.. כי כרו שוחה לנפשי. הם המות שרצו להשקותו שהוא כמו שכורים שוחה לאדם להפילו בה בלא ידיעתו והנה הם משלמים לי רעה תחת טובה כי אני דברתי עליהם טובה לפניך והתפללתי עליהם עד העת ההיא שגלית לי שרצו להמיתני: (כא) לכן. מעתה אני רשאי להתפלל עליהם לרעה כיון שחשבו להמיתני: והגרם. נאמר לשון הגרם בחרב מפני הדם הנגר וכן יגרהו על ידי חרב: שכולות. מבניהם. ואלמנות מאנשיהם שיהיו הרוגי מות כלומר שימותו בדבר והבחורים שדרכם לצאת במלחמה יהיו מוכי חרב במלחמה: (כב) תשמע זעקה. כי הזעקה תהיה כשיבא הרע פתאם: כי כרו שיחה. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו שוחה והשוחה והפחים הוא הם המים שחשבו להאכילו: (כג) ואתה אל תמחי. כמו אל תמחה היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל כמו צור ילדך תשי: והיו מוכשלים. כתוב וקרי ויהיו והענין אחד: בעת אפך עשה בהם. על דרך ויחר אפי בהם ואכלם: (א) כה אמר ה'. בקבוק יוצר חרש. מיוצר חרש תקנה הבקבוק כי יש בקבוק מעץ או מזכוכית או משאר מתכות ויונתן תירגם הפך המלות ותרגם דלוע דחסף פחר והחסרון הא"ם ימלא כמוהו אלחנן בן דודו בית לחם כמו מבית לחם: ומזקני העם ומזקני הכהנים. פירוש תוליך עמך הזקנים כדי להשמיעם הנבואה ולשבר לעיניהם הבקבוק להיות להם למופת כמו שאומר ושברת את הבקבוק לעיני האנשים ההולכים אתך וכן תירגם יונתן ותדבר עמך מסבי עמא והפרשה מבוארת זולתי מעט ממנה שנצריכה באור: (ב) אשר פתח שער החרסית. משער החרסית יוצאים לגיא בן הנם ותירגם יונתן די קודם תרע קלקלתא וקלקלתא הוא ... רז"ל אשפות ולדעתי הוא השער הנזכר בספר עזרא ולא שער האשפות ורז"ל פירשו שהוא שער משערי העזרה שהוא שער מזרחי ואמרו שבעה שמות נקראו לו שער סור ששם היו ...ים פורשים הדא היא דכתיב סורו טמא שער היסוד ששם היו מיסדים ההלכה שער החרסית שהוא מכוון כנגד זריחת השמש היך מה דתימא האומר לחרס ולא יזרח שער האיתון ... משמש כניסה ויציאה ושער התוך שהוא ממוצע בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל. החרסות בוי"ו כתיב וקרי ביו"ד

רש"י

...' . ירמיה היה קובל על ...נשי ענתות ואומר שאומרים ...: תורה מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר ...ו משפטיך ליעקב (דברים ...): ודבר מנביא. דברי נבואה: ...כהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקר: (כא) והגירם. ...ורידם ע"י חרב) לשון עיני ...רה (איכה ג) כמים המוגרים ...יכה א) על ידי חרב. ע"י ...סית: ואנשיהם. של ...אלמנות יהיו הרוגי מלאך ...מות: (כב) כי כרו שוחה. ...שדוהו מאשת איש שנאמר ...שלי כג) כי שוחה עמוקה ...ה: (כג) אל תמחי. אל ...י מחויה ולפי שהוא ל' נקבה ...ן בו יו"ד ואף היא יתירה ..."ד של ותזני בה (יחזקאל טו): ...) בקבוק. צלוחית: יוצר ...ש. כלומר של יוצר שהוא חרש: ומזקני העם. הלוך ...ך ומזקני העם מוסב על הלוך ...קני העם עמך: (ב) שער ...רסית. שער האשפות ששם ...קין חרסים הנשברים וכן ת"י

... ירמיהו ד' בקריאה וסי' לכו ...שבה על ירמיהו מחשבות. ...צפו השרים. ויצו נבוכדנצר. ...אשונות לנבוכדנצר: ואנשיהם ...בקריאה וסי' ויבאו אל גדליהו ...לכים: לכן תן את בניהם לרעב ...רם על ידי חרב. וישמעו כל ...י החילים. ויבאו אל גדליהו ...צפתה דסיפרא: מכי ב' קמץ ...כתיב ה"א וסימ' מכי חרב ...לחמה, מכה אלהים ומענה: ...פניך י' בקריאה וסימ' ושלחתי ...הצרעה תניינא דפסוק. אל ...מר בלבבך בהדף. שורך טבוח ...ניך. הוא ישמיד את הגוים ...מפניך. אשר הסירתי מלפניך. ...אתם מלפניך אל תמחי ...פניך אל תמחה. מלפניך ...פשי יצא. אל תשליכני מלפניך ... קדשך. והעושר והכבוד

...דות אהרן כרו שוחה. ב"ק טז: בעת אפך. ב"ב ט:

מצודת דוד

...ל בראש כדרך המתמיה: (יז) כרוח. כמו רוח קדים שהיא העזה שברוחות ...וזר דברים הנפזרים כן אפזרם בנוסה מפני האויב: עורף וכו'. ביום בא ...ם אסתיר פני מהם ואראה להם העורף ואחז בשמאל מאדם המהפך פניו ...ם שנאוי לו ור"ל לא אשגיח עליהם להושיעם: (יח) ויאמרו. כשאמרתי ...ו הנבואה ההיא אמרו אלו לאלו נחשבה על ירמיה מחשבות מה לעשות עמו לבל ...א עוד כדברים האלה: כי לא תאבד. כאומרים מה נהיה חסרים במיתתו ...ו לא תאבד התורה מיתר הכהנים (על הכהן ללמד תורה וכמ"ש כי שפתי כהן וכו' ותורה יבקשו מפיהו. מלאכי ב) ולא תאבד העצה מחכמים אחרים אשר ...ימנו ודבר נבואה לא תהיה נאבדת מיתר הנביאים אשר לא יתנבאו רעה כמותו: לכו ונכהו. לכו נכהו נפש בלשון כי נדבר עליו בשקר: ואל נקשיבה. ...לא נשמע כמו כל הדברים שדבר הוא כי אין מי בנביאים לדבר דברים כמותו: (יט) הקשיבה ה' אלי. מה שאני מתפלל עליהם טובות ולעומת זה שמע קול ...יריבים עמדי אשר יתייעצו עלי: (כ) הישולם. וכי מן הראוי שישולם רעה תחת טובה כי חפרו בור ללכדני ר"ל חושבים עלי מחשבות רעות: זכור. תן דעתך ...ר עת עמדי לפניך בתפלה לבקש עליהם טובה להעביר את חמתך מהם: (כא) לכן. הואיל ומשלמים רעה תחת טובה: והגירם. שפוך דמיהם ע"י חרב ...יב: שכולות ואלמנות. שכולות מבניהן ואלמנות מבעליהן: ואנשיהם. אנשי האלמנות יהיו מתים ע"י הרג ולא במיתת עצמן: במלחמה. כי דרך הבחורים ...לצאת במלחמה: (כב) זעקה. זעקת שבר: פתאום. לבל ידעו להזהר מהם: כרו שוחה. חפרו בור ללכדני ר"ל יעצו עלי רעות: ופחים. הצפינו רשתות ...יד רגלי וכפל הדבר במ"ש: (כג) עלי למות. אשר המה עלי להמיתני: אל תמחי. אל תמחוק חטאתם מלפניך כי יהיו כתובים לזכרון למען יקבלו גמול ...ו וכו'. אף בעת ילכו לפניך בדרך מצותיך יבוא להם מכשול למען לא יוכלו לעשות התקנה: בעת אפך. בזמן שאתה כועס אז עשה בהם נקם למען יהיו ...ה לסכול: יט (א) בקבק. צלוחית מן יוצר חרס: ומזקני וכו'. מוסב על הלוך ור"ל הלוך אתה וגם מזקני העם וכו' ילכו עמך: (ב) אשר פתח. אשר מול

מצודת ציון

(יח) לכו. הוא ענין זרוז: נקשיבה. ענין שמיעה והאזנה: (כ) כרו. חפרו כמו בור כרה (תהלים ז): שוחה. בור כמו שוחה עמוקה (משלי כג): (כא) תן. ענין מסירה: והגירם. ענין הזלה והפיכה וכן יגירהו על ידי חרב (תהלים סג): שכולות. מי שמתו בניו קרוי שכול: (כב) גדוד. קבוצת עם: ופחים. מלשון פח ורשת: טמנו. ענין הצפנה: (כג) תמחי. מלשון מחייה ומחיקה: (א) בקבק. כן שם הכלי שפיו צר על כי בעת ישופך ממנה נשמע כעין קול בקבק וכן ובקבק דבש (מ"א יד): יוצר חרש. אומן חרס: (ב) גי בן הנם. כן שם המקום: תצלנה

אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ׃ ג וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־
יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם
כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָהּ תִּצַּלְנָה אָזְנָיו׃
ד יַעַן ׀ אֲשֶׁר עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְקַטְּרוּ־בוֹ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם הֵמָּה
וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ
אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה דַּם נְקִיִּם׃ ה וּבָנוּ
אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם
בָּאֵשׁ עֹלוֹת לַבָּעַל אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי
וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃
ו לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה
וְלֹא־יִקָּרֵא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתֹּפֶת
וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה׃
ז וּבַקֹּתִי אֶת־עֲצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהִפַּלְתִּים בַּחֶרֶב לִפְנֵי
אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְנָתַתִּי
אֶת־נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ ח וְשַׂמְתִּי אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כֹּל
עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־
מַכֹּתֶהָ׃ ט וְהַאֲכַלְתִּים אֶת־בְּשַׂר
בְּנֵיהֶם וְאֵת בְּשַׂר בְּנֹתֵיהֶם וְאִישׁ
בְּשַׂר־רֵעֵהוּ יֹאכֵלוּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק
אֲשֶׁר יָצִיקוּ לָהֶם אֹיְבֵיהֶם וּמְבַקְשֵׁי
נַפְשָׁם׃ י וְשָׁבַרְתָּ הַבַּקְבֻּק לְעֵינֵי
הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים אוֹתָךְ׃ יא וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כָּכָה
אֶשְׁבֹּר אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאֶת־הָעִיר
הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר אֶת־כְּלִי
הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא־יוּכַל לְהֵרָפֵה עוֹד
וּבְתֹפֶת יִקְבְּרוּ מֵאֵין מָקוֹם לִקְבּוֹר׃
יב כֵּן־אֶעֱשֶׂה לַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה
וּלְיוֹשְׁבָיו וְלָתֵת אֶת־הָעִיר הַזֹּאת
כְּתֹפֶת׃ יג וְהָיוּ בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם וּבָתֵּי

ג קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ מַלְכַיָא
דְבֵית יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי
בִּישְׁתָּא עַל אַתְרָא הָדֵין דְכָל
דְיִשְׁמְעִינַהּ יִצְלָן אוּדְנוֹהִי׃
ד חֲלַף דִשְׁבָקוּ פּוּלְחָנִי וְסָאִיבוּ
יַת אַתְרָא הָדֵין וְאַסִיקוּ בֵיהּ
בוּסְמִין לְטַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא
דְלָא יְדַעוּנוּן אִינוּן וַאֲבָהַתְהוֹן
וּמַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלוֹ
יַת אַתְרָא הָדֵין דַם זַכָּאִין׃
ה וּבְנוֹ יַת בָּמַת בַּעֲלָא
לְאוֹקָדָא יַת בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא
עֲלָוָן לְבַעֲלָא דְלָא פַקֵדִית
בְּאוֹרָיְתִי וּדְלָא שְׁלָחִית בְּיַד
עַבְדֵי נְבִיַיָא וְלָא רַעֲוָא קֳדָמָי׃
ו בְּכֵן הָא יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר יְיָ
לָא יִתְקְרֵי לְאַתְרָא הָדֵין עוֹד
תּוּפֶת וְחֵילַת בַּר הִנוֹם אֱלָהֵין
חֵילַת קְטִילַיָא׃ ז וַאֲקַלְקֵיל יַת
מְלַךְ אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם בְּאַתְרָא הָדֵין וְאַרְמֵינוּן
בְּחַרְבָּא קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
וּבְיַד דְבָעַן לְמִקְטְלְהוֹן וְאֶתֵּן
יַת נְבֵלַתְהוֹן מִשְׁגְרָא לְמֵיכַל
לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְבְעִירָא
דְאַרְעָא׃ ח וַאֲשַׁוֵי יַת קַרְתָּא
הָדָא לְצַדוּ וּלְאִשְׁתְּמָמוּ כֹּל
דְיִעְבַּר עֲלַהּ יִכְלֵי וִינִיד עַל
כָּל מַחָתְהָא׃ ט וְאוֹכְלִינוּן יַת
בְּשַׂר בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּשַׂר בְּנָתְהוֹן
וּגְבַר נִכְסֵי קָרִיבֵיהּ יֵיכְלוּן
בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דִיעִיקוּן לְהוֹן
בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּדְבָעַן
לְמִקְטְלְהוֹן׃ י וְתִתְבַּר זְלוּעַ
לְעֵינֵי גֻבְרַיָא דְאָזְלִין עִמָךְ׃
יא וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת כְּדֵין אֶתְבַּר יַת עַמָא
הָדֵין וְיַת קַרְתָּא הָדָא כְּמָא
דְמִתְבַּר יַת מָנָא דְפַחֲרָא דְלָא
אֶפְשַׁר לְאַתְסָאָה לֵיהּ עוֹד
וּבְתוּפֶת יִקְבְּרוּן מִבְּלִי אֲתַר
לְמִקְבַּר׃ יב כֵּן אַעְבֵיד לְאַתְרָא
הָדֵין אֲמַר יְיָ וּלְיָתְבוֹהִי וּלְמִתַּן
יַת קַרְתָּא הָדָא כְּתוּפֶת׃
יג וִיהוֹן בָּתֵּי יְרוּשְׁלֵם וּבָתֵּי

רש"י

ת"י תרע קילקלתא
(ג) תצלנה. טינטני"ר ב...
ל' מצלתים (ד"ה א...
בצלצלי שמע (תהלים ק...
(ד) וינכרו. עשאוהו נכרי ל...
(ז) ובקותי. ורוקנתי ל' ב...
ומבוקה (נחום ב) ועל ...
בקבוק שהוא מדבר בו ...
לשונו כן: (ט) ובמצוק. ...
צרה כמו צוקה: (יא) ...
לא יוכל להרפא. אהטס ...
אבל העיר אטס' כתופת ...
לעתיד): (יב) העיר ...
כתופת. כולה מליאה הרו...
כמו כתופת שהורגין שם ...
הילדים

מצודת דוד

מול פתח: שער החרסית ...
שער האשפות הנזכר בנ...
ששם זורקים חרסים הנשבר...
אשר אדבר אליך. הוא הנ...
במקרא שלאחריו: (ג) ...
שומעם ... כל השומע ...
הטיא ירעשו אזניו תנועת הו...
(ד) יען ... בעבור אשר ...
אותי: וינכרו. עשו את המ...
הזה נכרי וזרה ממני ר"ל ...
הקריבו שם לפני האלו לא ...
ארצי: ויקטרו בו. אבל ...
בו לאלהים אחרים: המה ...
מוסב על ויקטרו בו לומר ...
המה קטרו גם אבותיהם ...
דם נקים. דמי הילדים שהכי...
לפני העכו"ם: (ה) עולות ל...
להיות לעולות לבעל: אשר ...
צויתי. אפילו לפני לא ...
להקריב בנים ובנות: ...
דברתי. אפילו דבור בעו...
מבלי צווי ואזהרה: ולא ...
וכו'. לשאול דבר כזאת: (ו) ...
יקרא. אז לא יקרא: התו...
בית הבמות. קראו בופת...
שהיו מקישים. שם בתופים ...
ישמע האב בנהימת הבן כאו...
נשרף ויכמרו רחמיו: בן ...
הגיא שעמד בו בית הבו...
קראו בן הנם ע"ש נהימת ...
הנשרף: גיא ההרגה. כי ...
שם הרוגים רבים: (ז) ובק...
ארוקן עצתם ר"ל לא ימצא...
להצלה: מאכל וכו'. ...
יקברו: (ח) לשמה. ל...
ולהיות שורקין עליה: (ט) ב...
בסבת המצור יהיו חסרים מ...
ויאכלו בשר בניהם וכו': (יא) ...
אשבור. כמו שנשבר הבק...
אשבור וכו': כאשר ישבור ...
ר"ל כשבירת כלי יוצר ...
ישבור מי שאין למצוא ...
לעשותו שלם כן ישבר ...
והעיר מבלי תקנה: ובתו...
ההרוגים יקברו בתופת ...
מאד עד שלא ימצא שם ...
לקבור עוד: (יב) כן אעש...
כמו שאמרתי כן אעשה ...
כתופת. ... ר"ל מלאה ...

רד"ק

ביו"ד החרסית ואחד הוא: אשר
אדבר אליך: הדברים שאני מדבר עמה
אליך והם מן ואמרת עד והסך נסכים
לאלהים אחרים: (ג) תצלנה אזניו.
ענין תנועה הרעש והוא מבנין נפעל
ונאמר זה הלשון באזנים ובשפתים
כמו לקול צללו שפתי: (ד) וינכרו.
כמו שכתוב אלהי נכר הארץ כי לא
יהיה המקום ההוא עכו"ם:
(ה) אשר לא צויתי. פרשתיו בפרש'
גזי נזרך ויונתן תרגם דלא פקדית
באוריתי ודלא שלחית ביד עבדי
נבייא ולא רעוא קדמי: (ז) ובקותי.
ענין ריקות כמו בוקק הארץ ויונתן
תרגם ואקלקל: (ח) מכותה. חסר
יו"ד הרבים מהמכתב: (יא) כאשר
ישבור. פירוש כאשר ישבור איש
וכן אם יחרש בבקרים התורה:
להרפה. בה"א כמו באל"ף ובא בדרך
השלמים כמו וירפא את מזבח ה'
ההרוס: ובתפת יקברו. אף על פי
שהוא מקום עכו"ם שלם' במקום השפת
אשר עמאו יאשיהו: (יג) הטמאים.
טמאו אל בתי ירוש' ובתי מלכי יהוד':
לכל הבתים. פירוש בעבור כל הבתים
או על כל הבתים כלומר זה שאני
אומר שיהיו בתי ירושלם ובתי מלכי
יהודה במקום התפת על הבתים אשר
קטרו על גגותיהם אני אומר:
כך

מלפניך: יקרא כ"א בקריאה וסי'
לזאת יקרא אשה. עוד שמך
אברם. ולא יקרא שמך עוד יעקב.
כי ביצחק יקרא לך זרע. אולי
יקרה ה' לקראתי ל' כתיב ה'.
ההוא יקרא ארץ רפאים. כי יקרא
קן צפור לפניך. כי לנביא היום
יקרא. רק יקרא שמך עלינו אסוף.
לא תחד אתם בקבורה. עוד לנבל
נדיב. אשר יקרא עליו מלא
רועים. כי ביתי בית תפלה יקרא.
דרך הקדש יקרא לה. כי בעליך
עשיך. עיר הצדק קריה נאמנה.
ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבת.
למקום הזה עוד התפת. כי לך
יקרא חפצי בה. לחכם לב יקרא
נבון. אחת דתו להמית: ולתת
ה' וסי' ויצו יוסף וימלאו. עליכם
היום ברכה. ולתת איביך לפניך.
ולתת לאיש כדרכיו. ולתת את
העיר כתפת. ועתה כמעט רגע.
ושל אחריו ולתת לנו גדר ביהודה.

תולדות אהרן לא נויתי. פענית
ד עקרים מ"ג
פי"ד:

מצודת ציון

(ג) תצלנה. ענין תנועה הרעש וכן
לקול צללו שפתי (חבקוק ג):
(ד) וינכרו. מלשון נכר וזרות:
(ז) ובקותי. ענין ריקות כמו הבוק
הבוק הארץ (ישעיה כד) והוא לשון
נופל על לשון בקבוק: (ח) לשמה.
לתמהון: ולשרקה. ענין השמעת
קול בקבוץ השפתים ודרכו לעשותו
כשרואים דבר תמוה שנחרב: ישום.
יתמה: (ט) במצור. ענין הקפת
גייסות סביבות העיר לכבשה ולסגר
להם: ובמצוק. יציקו. מל' צוקה וצרה:
(י) אותך. עמך: (יא) ככה.
כן: היוצר. אומן חרש: להרפה.
הוא מלשון רפואה ועם כי היא בה"א
ור"ל לתקנה ואמר בל' שאלה וכן וירפא
את

כתופת שהיא מלאה מהרוגי הילדים המומתים לעכו"ם: (יג) והיו וכו'. ר"ל בה יהיו מקום קבורת ההרוגים כמקום התופת: הטמאים. מוסב על הבתים ...
הבתים

מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים
לכל הבתים אשר קטרו על־
גגתיהם לכל צבא השמים והסך
נסכים לאלהים אחרים: יד ויבא
ירמיהו מהתפת אשר שלחו יהוה
שם להנבא ויעמד בחצר בית־יהוה
ויאמר אל־כל־העם: טו כה־אמר
יהוה צבאות אלהי ישראל הנני
מבי אל העיר הזאת ועל־כל־עריה
את כל־הרעה אשר דברתי עליה
כי הקשו את־ערפם לבלתי שמוע
את־דברי:

כ א וישמע פשחור בן־אמר
הכהן והוא־פקיד נגיד בבית יהוה
את־ירמיהו נבא את־הדברים
האלה: ב ויכה פשחור את ירמיהו
הנביא ויתן אתו על־המהפכת
אשר בשער בנימן העליון אשר
בבית יהוה: ג ויהי ממחרת ויצא
פשחור את־ירמיהו מן־המהפכת
ויאמר אליו ירמיהו לא פשחור
קרא יהוה שמך כי אם־מגור
מסביב: ד כי־כה אמר יהוה הנני
נתנך למגור לך ולכל־אהביך
ונפלו בחרב איביהם ועיניך ראות
ואת־כל־יהודה אתן ביד מלך־
בבל והגלם בבלה והכם בחרב:
ה ונתתי את־כל־חסן העיר הזאת
ואת־כל־יגיעה ואת־כל־יקרה ואת
כל־אוצרות מלכי יהודה אתן ביד
איביהם ובזזום ולקחום והביאום
בבלה: ו ואתה פשחור וכל ישבי
ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא
ושם תמות ושם תקבר אתה וכל־
אהביך אשר־נבאת להם בשקר:
ז פתיתני יהוה ואפת חזקתני

מלכיא דבית יהודה כאתר
תופת דמסאב לכל בתיא
דאסיקו בוסמין על אגוריהון
לכל חילי שמיא ונסיכו נסכין
לטעות פלחי כוכביא:
יד ואתא ירמיה מתופת
דשלחיה יי תמן לאתנבאה
וקם בדרת בית מקדשא דיי
ואמר לכל עמא: טו כדנן
אמר יי צבאות אלהא דישראל
הא אנא מיתי על קרתא
הדא ועל כל קרוהא ית כל
בישתא דגזרית עלה ארי
אקשיאו ית קדלהון בדיל דלא
לקבלא ית פתגמי: א ושמע
פשחור בר אמר כהנא והוא
ממנא סגן כהניא בבית
מקדשא דיי דירמיה מתנבי
ית פתגמיא האלין: ב ואלקי
פשחור ית ירמיה נביא ויהב
יתיה לכיפתא דבתרע שבטא
בנימין עלאה די בבית
מקדשא דיי: ג והוה ביומא
דבתרוהי ואפיק פשחור ית
ירמיה מן כיפתא ואמר ליה
ירמיה לא פשחור רבי יי
שמך אלהין יתכנשון עלך
דקטלין בחרבא מסחור סחור:
ד ארי כדנן אמר יי הא אנא
מסר לך לתבר לך ולכל
רחמך ויתקטלון בחרב בעלי
דבביהון ועינך חזין וית כל
דבית יהודה אמסר ביד מלכא
דבבל ואגלינון לבבל וימחינון
בחרבא: ה ואתן ית כל
עותר ארעא הדא וית כל
עמלה וית כל ליאותה וית כל
אוצרי מלכיא דבית יהודה
אמסר ביד בעלי דבביהון
ויבזונון וישבונון ויובלינון
לבבל: ו ואת פשחור וכל
יתבי ביתך תהכון בשביא
ולבבל תתובל ותמן תמות
ותמן תתקבר את וכל רחמיך
דאתנביתא להון בשקרא:
ז שבשתני יי ואשתבשית

רשי

אלדים למולך: (ב) המהפכת. ...ם מקום האסורים וי"ת כיפתא ארוולו"ך בלעז: (ג) מגור. ירא: לא פשחור קרא ה' שמך וגו'. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר ...: כלומר פשה סחור כמו אילן ...פשה וכן ויפשחני (איכה ג) ...ן אמר לו לא פשחור קרא ...ך שלשון פשחור משמע אדם ...ול וכן חורין פש חור אלא ...ך נקרא שמך פשחור פשה ...זור. ד"א פשה. סחור רבים ...סביבותיך להרוג וללשונו מגור ...א ל' אסיפה כמו מגורי אל ...ב (יחזקאל כא): (ה) חוסן. ...ון: (ז) פתיתני. ללכת ...בשליחותך: חזקתני. הכבדת ...י ידך החזקה ללכת על כרחי

...ת הוסר התמיד: שמוע י"א ד' ...וז' חס' וסי' ואם ביום שמע ...ת יביא. לבלתי שמע אל ...ן העמד לשרת. הנה שמע ...ח טוב להקשיב. זאת המנוחה ...א לעיף. בנים כחשים בנים ...אבו שמוע מ"ל. כי הקשו את ...ם מ"ל. ועשה הרע בעיני ...כתיב. אם אמרים אתם לא ...ואתם הרעתם לעשות. וסור ...תי שמוע דדניאל מ"ל. ויקשו ...ערפם לבלתי שומע כן כתיב ...מיה: והביאום ג' בקריאה ב' ...וא' חסר וסימ' למען אשר ...ו בני ישראל. ובזזום ולקחום ...יאום בבלה. ולקחום עמים

...ידות אהרן ואתה פשחור: (כלאים לב):

מצודת דוד

...ים הטמאים יהיו כתופת ...ומפרש מי הם הבתים ...לכל הבתים אשר קטרו ...: (יד) להנבא. הנבואה ...ורה למעלה: (טו) ועל כל ...ה. הערים הסמוכים לה: ...קשו. לבל יוכלו להטות אלי ...ם והוא ענין משל: ...(א) פקיד נגיד. ממונה ושר ...בבית ה': את ירמיהו. ...על וישמע: (ב) המהפכת. ...הם של בית הסוהר: ...בנימן. כן נקרא שם ...: העליון. העומד בגובה ...: (ג) לא פשחור וכו'. ...לא נקרא שמך פשחור כי ...אות שאסיפת גייסות יקיפו ...מסביב כי פשחור הוא כמו ...סחור ופש הוא ענין רבוי ...ופשו פרשיו (חבקוק א) וסחור ...תרגומו של סביב: ...מגור. לאסיפת הגייסות: ...אותך אתן ולכל אוהביך: ...רואות. כשיפלו בחרב: ...מהם יכה בחרב: ...את כל יקרה. כל הדברים היקרים הנמצאים בה: אתן. על כי האריך והפסיק חזר ואמר אתן וכן דרך המקרא: (ו) אשר נבאת. ...והוא אמר שהוא נביא וניבא בשקר: (ז) פתיתני. אתה ה' פתית אותי ללכת בשליחותך: ואפת. קבלתי הפתוי: חזקתני. חזקת אותי בדברים באמרך אל תירא מפניהם (לעיל א) והנה בזה יכולת לפתות אותי:

הייתי

רדק

(טו) כה אמר ה'. צבאות אלהי ישראל. אדון צבאו' מעל' ומטה והצבא עליכם צבא מטה: אלהי ישראל. אף על פי שהם חוטאים לפני ועבדו אלהים אחרים אלהיהם אני כי כלם לא פשעו בי ומקצת הפושעים יחזרו בהם: הנני מבי. חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב: ועל כל עריה. ערי יהודה כי כלם היו נסמכות אל ירוש' כי היא האם: (א) פקיד. נגיד הפקיד הגדול שהוא נגיד על כלם ותרגם יונתן ממנא סגן כהניא: (ב) על המהפכת. יש מפרשים שהוא בית הסוהר ואדוני אבי ז"ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ועושין בהם נקבים בית צואר ומכניסין שם צוארי האסורין וי"ת לכיפתא: בשער בנימן העליון. השער הזה היה בחלק בנימן כי בית המקדש היה מקצתו בחלק יהודה ומקצתו בחלק בנימן: (ג) לא פשחור קרא ה' שמך. אמר קרא ה' שמך לפי שהוא היה מחזיק עצמו כנביא ואומר כי ה' קרא לו כי שלום יהיה להם לפיכך אמר לו ירמיהו אשר נבאת להם בשקר ואמר לו ירמיהו אתה אומר כי קרא ה' שמך ודבר עמך לא קרא ה' אותך בשם פשחור כי אם מגור מסביב לא תהיה בטוח כמו שאתה אומר אלא פחד יהיה לך מכל סביבותיך ומגור ראוי לקרוא שמך כי מגור יהיה לך: (ד) כי כה אמר ה'. הנני נתנך למגור. היה לו לומר נותן מגור לך ולכל אוהביך אלא כך אמר לו במקום שאתה עתה בגאותך מבטח לך ולכל אהביך שבוטחים בדברי שקר שאתה אומר להם תהיה להם במקום מבטח למגור ולפחד וגם אתה תפחד עמהם: (ה) ונתתי חוסן. ענין חזק ותקף כמו והיה החסון לנעורת וחסון הוא כאלונים ותוסן רצה לומר האוצר הטוב והיקר וכן חוסן ויקר יקחו וכן הנפעל ממנו לא יאצר ולא יחסן וקרא האוצר חוסן לפי שהאוצר חוזק האדם ותקפו לעת צרה: (ו) ואתה. אתה וכל אהביך. ולמעלה אמר על אהביו שיפלו בחרב אויביהם והנה אומר שיקברו בבבל רוצה לומר אותם שימלטו מחרב ירו' ילכו בשבי בבל ושם ימותו ויקברו והקללה הוא שיקברו בארץ טמאה לפיכך אמר ושם תקבר כי אחר שאמר ושם תמות ידוע הוא ששם יקבר אלא דרך קללה זכר לו הקבורה שיקבר בארץ טמאה ומה שאמר בכל הפסוק הזה כל אהביך רוצה לומר רבים מאהביך כי יבא כל בענין הזה כמו וכל הארץ באו מצרימה רוצה לומר רבים מהארץ וכמוהו רבים: (ז) פתיתני. לפי שהכה אותו פשחור ונתן אותו במהפכת צעק אמר מתוך צערו ואמר פתיתני ה' כאדם המפתה חברו כי אני הייתי מונע עצמי מן שליחותך ואמרתי אהה ה' אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואתה פתיתני ואמרת לי אל תאמר נער אנכי. ואפת. ואני הייתי נפתה לדבריך: חזקתני ותוכל. היית

חזק

מצודת ציון

את מזבח ה' (מ"א יח): (טו) הקשו. מל' קשה: ערפם. הוא אחורי הפנים: (ג) מגור. ענין אסיפה וקבוץ כמו אוגר בקיץ (משלי י): (ה) חוסן. ענין חוזק ועל העושר יאמר שהוא המחזק וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב): יגיעה. גם הוא יאמר על העושר הבא ביגיעה ועמל: ובזזום. ל' בוז ושלל: (ז) פתיתני. מלשון

פתוי

רדק

חזק ממני בטענה ויכולת לי ועשיתי שליחותך והנה הייתי לשחוק כל היום כי הם שוחקים ולועגים לי: כלה. אומר על ישראל דרך כלל. ואפת מבנין נפעל ויהיה בשלומו אפתה על משקל אנכה ובחסרון למ"ד הפעל אפת כמו תגל ערותך ויקר אלהים והדבר הזה אשר דבר ירמיה לא היה דבר שלא כהוגן כנגד האל אלא דברי צער על עצמו לפיכך לא חשב לו אלה הדברים באלה הפסוקים לעון כמו שחשב לו לעון מה שאמר למעלה היו תהיה לי כמו אכזב כי אותו הדבר היה דבר חטא כנגד האל לפיכך אמר לו אם תשוב ואשיבך כמו שפירשנו: (ח) כי מדי. בכל עת שאדבר בדברי נבואה וכן מדי עברו והיה מדי צאתם והדומים להם: אזעק. אמר אני זועק ומרים קולי להם להוכיחם והנה חמס ושוד אקרא שהם אומרים לי דברי חמס ושוד על הוכחתי ואצטרך לקרא חמס על דברים הרעים שאומרים לי כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס: כל היום. כל הימים שאדבר דבר ה' הוא לי לחרפה ולקלס שהם מחרפים אותי עליו וקלס ענינו לעג ובוז וכן וקלסה לכל הארצות ויו"ת ארי בזמן דאנא מתנבא אנא מרים קלי בכי ומצות ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבא ארי הוה פתגמא דה' לי לחסודין וללעג כל יומא: (ט) ואמרתי. ואם אחשב בלבי שלא אזכרנו עוד ושלא אדבר בשמו עוד לא אזכרנו להם ולא אדבר עוד בשמו להם כי אני נבזה עליו: והיה בלבי כאש בוערת. היה דבר ה' בלבי כאש בוערת שאשתדל בכל כחי להוציאה וכן כמו אם היה אש עצור בעצמותי שאשתדל להוציאו בכל כחי כן דבר ה': נלאיתי כלכל. נלאיתי לכלכלו ולא אוכל לסבול בקרבי כמו אם היה אש ואני על כרחי מוציאו בשפתי ואומרו להם ואמר בוערת ואמר עצור כי האש יוצא זכר ונקבה כי אש יצאה מחשבון ובפסוק אחר זכר ונקבה שאכלתהו אש לא נפח. כלכל ענין סבל וכן ומי מכלכל את יום בואו: (י) כי שמעתי דבת רבים. לשון הרע שאומרים עלי: מגור מסביב. מפחידים אותי מסביב זה מכאן וזה מכאן ויונתן תרגם מגור לשון אסיפה דמתכנשין מסחור סחור כמו יגורו עלי עזים יגורהו בחרמו ומה הם אומרים עלי זה לזה: הגידו ונגידנו. פירוש הגידו דבר שקר עליו ונגידנו למלך כמו שאמר לכו ונכהו בלשון: כל אנוש שלומי שומרי צלעי. אותם שהייתי חושב שהם אנשי שלומי הם שומרים ומצפים מתי אהיה צולע ונכשל בשום דבר: אולי יפתה ונוכלה לו. אולי יפתה לדברינו שיאכל וישתה עמנו ונקחה נקמתינו לפי שנשקהו סם המות ויו"ת מאים יטעי: (יא) וה' אותי. הם חושבים להמיתני ואני לא אפחד כי ה' הבטיחני ואמר אלי ונלחמו אליך ולא יוכלו לך והוא עמי כגבור עריץ שיהיה עמי שלא אפחד או פי' ונתן אותי כמו גבור עריץ לעמוד כנגדם ותרג' יונתן וה' מימריה בסעדי כגבר תקיף: בשו מאד כי לא השכילו. ענין הצלחה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והוא עבר במקום עתיד בשו מאד כי לא השכילו כלומר יהיה להם בשת שלא יצליחו במעשיהם ובמחשבותם עלי ואותה הבושת תהיה כלימה שלא תשכח כי יהיו לקללה בפי האנשים שלעולם: ולא יכלו. חסר וי"ו שהוא במקום יו"ד פ"א הפעל מהמכתב: (יב) וה' צבאות בוחן צדיק. אותו שהוא צדיק לעיני בני אדם לא ידעו בו אם תוכו כברו וה' צבאות בוחן אותו אם לבו בסתר כמו מעשיו בגלוי יגמלהו כצדקו ואם לאו יגלהו ויפרסמהו לעיני האנשים שידעו מי הוא כלומר שיכשילוהו במעשיו: (יג) שירו לה'. אמר זה כנגד החסידים אשר היו בירושלם. כי הציל. שגלה לו שלא יאכל ולא ישתה עמהם כי היו רוצים להמיתו: (יד) ארור היום. במרירות נפשם יקללו הצדיקים יום שנולדו בו ואף על פי שלא תשיגהו קללה כי כבר עבר וכן אמר איוב יאבד יום אולד בו וגו'

ירמיה כ

ג' וַתּוּכָל הָיִיתִי לִשְׂחוֹק כָּל־הַיּוֹם כֻּלֹּה
ב' מ"ל בנביאים ל' לֹעֵג לִי׃ ח כִּי־מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק
חָמָס וָשֹׁד אֶקְרָא כִּי־הָיָה דְבַר־יְהוָה
לִי לְחֶרְפָּה וּלְקֶלֶס כָּל־הַיּוֹם׃
ב' ט וְאָמַרְתִּי לֹא־אֶזְכְּרֶנּוּ וְלֹא־אֲדַבֵּר
עוֹד בִּשְׁמוֹ וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת
ל' חסר. ל' עָצֻר בְּעַצְמֹתָי וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵל וְלֹא
ג' אוּכָל׃ י כִּי שָׁמַעְתִּי דִּבַּת רַבִּים
מָגוֹר מִסָּבִיב הַגִּידוּ וְנַגִּידֶנּוּ כֹּל
ב' חסר בספרי ליסני אֱנוֹשׁ שְׁלוֹמִי שֹׁמְרֵי צַלְעִי אוּלַי
ג' יְפֻתֶּה וְנוּכְלָה לוֹ וְנִקְחָה נִקְמָתֵנוּ
ג' מ"ל בסיפרא מִמֶּנּוּ׃ יא וַיהוָה אוֹתִי כְּגִבּוֹר עָרִיץ
עַל־כֵּן רֹדְפַי יִכָּשְׁלוּ וְלֹא יֻכָלוּ בֹּשׁוּ
מְאֹד כִּי־לֹא הִשְׂכִּילוּ כְּלִמַּת עוֹלָם
לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ יב וַיהוָה צְבָאוֹת בֹּחֵן
ד' צַדִּיק רֹאֶה כְלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה
נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־
רִיבִי׃ יג שִׁירוּ לַיהוָה הַלְלוּ אֶת־
יְהוָה כִּי הִצִּיל אֶת־נֶפֶשׁ אֶבְיוֹן מִיַּד
ב' מְרֵעִים׃ יד אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי
ל' בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר־יְלָדַתְנִי אִמִּי אַל־יְהִי

ג' תַּקִּיפְתַּנִי וִיכֵלְתְּ לִי הֲוֵיתִי
ב' מ"ל בנביאים ל' לְלַעִיב כָּל יוֹמָא כּוּלְהוֹן מְחַיְכִין
בִּי׃ ח אֲרֵי בִּזְמַן דַּאֲנָא מִתְנַבֵּי
אֲנָא מָרֵים קָלִי בִּבְכִי וּמְצַוַח
וְעַל חֲטוֹפִין וּבְזוֹזִין אֲנָא
ב' מִתְנַבֵּי אֲרֵי הֲוָה פִּתְגָמָא דַיְיָ
לִי לְחִיסוּדִין וּלְלַעַג כָּל יוֹמָא׃
ט וַאֲמָרֵית לָא אַדְכְּרִינֵיהּ וְלָא
ל' חסר אֲמַלֵּיל עוֹד בִּשְׁמֵיהּ וַהֲווֹן
ג' פִּתְגָמוֹהִי בְּלִבִּי כְּאֶשָּׁתָא
בָּעֲרָא שָׁטְפִין יַת גַּרְמַי וּלְאֵיתִי
לְסוֹבָרָא וְלָא יְכֵילֵית׃ י אֲרֵי
ב' חסר ליסני שְׁמָעֵית מִלֵּי סַגִּיאַיָּא
ג' דְּמִתְכַּנְשִׁין מִסְּחוֹר סְחוֹר הֲווֹ
ג' מ"ל בס' וּנְחַוְינֵיהּ כָּל אֱנָשׁ שְׁלָמִי כָּמְנִין
לְאַבְאָשָׁא דִּי מָאִים יִטְעֵי
וְנִכּוֹל לֵיהּ וְנִתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּתָנָא
מִנֵּיהּ׃ יא וַיְיָ מֵימְרֵיהּ בְּסַעְדִּי
כְּגִבַּר תַּקִּיף עַל כֵּן רָדְפַי
ד' יִתְקְלוּן וְלָא יִכְּלוּן לְמֵיקַם
יִבְהֲתוּן לַחֲדָא אֲרֵי לָא יִצְלְחוּן
וְתַחְפִּינוּן אִתְכְּנָעוּת עֲלַם דְּלָא
תִפְסוֹק׃ יב וַיְיָ צְבָאוֹת בָּחַר
קְשׁוֹט גַּלְיָן קֳדָמוֹהִי כּוּלְיָן וְלִבָּא
ב' אֶחֱזֵי פּוּרְעֲנוּת דִּינָךְ מִנְּהוֹן
ל' אֲרֵי קֳדָמָךְ אֲמָרֵית יַת עוּלְבָּנִי׃
יג שַׁבָּחוּ קֳדָם יְיָ אוֹדוּ קֳדָם
יְיָ אֲרֵי שֵׁיזֵיב יַת נְפַשׁ מִסְכֵּן מִיַּד מַבְאֲשִׁין׃ יד לֵיט יוֹמָא דְּאִתְיְלֵידִית בֵּיהּ יוֹמָא

רשי

כרחי: ותוכל. ונצחת: כולה. כל העם לועג לי: (ח) מדי אדבר. בכ[ל] עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואיני קורא אליהם טו[בות] כי אם נבואות חמס ושוד: כי יהיה דבר ה' לי. לפיכך דברו לי חרפה שה[ם] מחרפים אותי: ולקלס. לדבור כמו וקלסה: (ט) ואמרתי לא אזכרנו ואם אמר לי לבי שלא לי[לך] בשליחותו עוד: והיה כל הנבואה כאש בוערת. ו[על] כרחי אני צריך לילך: ע[צור] בעצמותי. וכנוס בעצמו[תי] האש: כלכל. לסבול האש: (י) כי שמעתי. אני אמר[תי] שלא אזכרנו לפי ששמעתי דו[בת] רבים אלו שמתלחשים עלי: מגור. ל' אסיפה וכן ת"[י]: הגידו. עליו עדות שקר: ונגידנו. ונעידנו ומנחם [...] הגידו ונגידנו כמו (דברים י[ד]) לא תתגודדו וכן חבר לח[...] יגיד רעים (איוב יז) ל' השח[...] כמו גודו אילנא (דניאל [...]) ודונש פתר אותו לשון הג[...] ממש וכה פתרונו הגידו ה[...] דברי שקר ונגידנו למלך [...] לכו כמו נגידנו דברים רו[...] במקרא אשר לא יכין פתו[...] כי אם עד אשר יחלקון ל[...] תיבות או לשלש כמו ולא י[...] דברו לשלום (בראשית לז) [...] ויאוכי (לעיל י): שומרי צלעי. מצפים שברי: אולי יפות[ה]. לשמוע לנו ולטעות אחרי[...] (יא) כי לא השכילו. לא הצ[...] בעצתם: (יד) ארור היום [...] ילדתי בו. סוא"י אוכייני[...] בלעז היא שעת הריון ועל [...] אונס שמש חלקיהו אביו ת[...] ביום.

והביאום אל מקומם: לשח[...] ו' מ"ל וא' חסר וסי' כי היה [...] ה' חסר. פתתני ה' ואפת חזקו[...] וספק מואב בקיאו. והיה [...] לשחוק. לשחק אמרתי מהו[...] ועת לשחוק. לשחק עשים ל[...] לישנא אחרינא ב' מ"ל בלי[...] בנביאים וסימ' הראים בז[...] שמשון. פתיתני ה' ואפת. [...] כתובים דכוו' מ"ל במ"ד [...] וסימ' שחק לרעהו אהיה [...] דפסוק. גם בשחוק יכאב לב [...] שחק הכסיל. הייתי שחק [...] עמי. ואני הצעיר המאסף ב[...] ולא מצאתי פסוק קדמא ד[...] כי היה דבר ה' לשחוק [...] ספרי המסרה שהיו לפני כ[...]

מצודת ציון

פתוי והסתה: ותוכל. מל' יכולת: (ח) מדי. ענינו כמו מתי וכן מדי דברי בו (לקמן לא): חמס. ענין הסרת היושר והוא מלשון נחמסו עקביך (לעיל יג): ושוד. עושק הגוף: ולקלס. ענין לעג כמו וקלסה לכל הארצות (יחזקאל כב): (ט) עצור. כנוס ומאוסף כמו עצרת בוגדים (לעיל ט): ונלאיתי. ענין עייפות ויגיעה כמו העוה נלאו (שם): כלכל. ענין הסבלה והחזקה כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג): ואוכל. מל' יכולת: (י) דבת. ענין אמירה ועל פי רוב יאמר על האמירה הרעה כמו דבת הארץ (במדבר יג): מגור. ענין אסיפה: שומרי. ענין תקוה וצפוי כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז): צלעי. ענין הגר ופסח ויאמר על המכשול והתקלה וכן ובצלעי שמחו (תהלים לה): יפותה. מל' פתוי והסתה: ונוכלה. מל' יכולת: (יא) אותי. עמי וכן ואדבר אותך (יחזקאל ב): עריץ. חזק כמו אל נערץ (תהלים פט): השכילו. ענין הצלחה על כי ההצלחה נדמה בעיני הבריות שעושה מעשיו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): (יב) בוחן. מלשון הבחנה: מרעים

מצודת דוד

הייתי לשחוק. עתה הנה הייתי לשחוק וכולם מלעיגים עלי: (ח) כי מדי אדבר. מתי ש[...] דברי נביאות אני צועק על הרעה הנעשה לי ואקרא בקול החמס והשוד ש[...] בעבורה: לחרפה. כמה מחרפים אותי כל הימים בעבור דבר הנבו[אה]: (ט) ואמרתי. פעמים רבות אמרתי בלבי לא אזכור בפניהם שם ה' על פ[...] אדבר עוד נביאה בשמו: והיה בלבי. אבל הנבואה היה בלבי כאש בוערת [...] בעצמותי: ונלאיתי. נעשיתי נלאה ועיף לסבול בי הנבואה ולא יכולתי לב[...] לבלי לאמרה: (י) כי שמעתי. אעפ"כ ששמעתי דברי רבים אסיפת אויבים [...] שאומרים אלו לאלו הגידו עליו עדות שקר ונגיד הדבר ההוא לפני המלך[...] אנוש. כל איש ואיש אשר חשבתים שהם אוהבי ואנשי שלומי המה מצפי[ם] [...] תקלתי להיות צולע ופוסח והוא ענין מליצה: אולי יפותה. באמרם אולי [...] לדברינו ונוכלה לו שידבר דבר שיהיה בעבורו חייב מיתה ואז נקחה את נקמתינו ממנו: (יא) וה' אותי. הנה עכ"ז היה ה' עמי לעזרה כגבור חזק על כן ה[...] רודפי ולא יוכלו לי לעשות עמי רעה: בושו מאד. נתביישו מאד כי לא הצליחו בעצתם וכלימת עולם תהיה זאת להם ולא תשכח: (יב) וה' צבאות. וא[...] צבאות הבוחן את הצדיק לדעת מעשיו ורואה מחשבות כליות ולב בעבור אני אשר בעיני אראה נקמתך מהם: כי אליך. לבד אליך אני מגלה הריב שיש לה[...] ולא גליתי למי לבקש ממנו עזר: (יג) שירו לה'. ומעתה אתם אנשי הצדק שירו לה' והללו אותו אשר הציל מיד המרעים את נפש האביון ועל נפש עצמו א[...] (יד) ארור היום. במרירות לב על כי רבים קמו עליו קלל ירמיה מולדתו כפי המורגל בפי קשי המזל: יולדתי בו. הוא יום ההריון המיוחס גם לאב וכמ"ש [...] זה

ברוך: טו ארור האיש אשר בשר
את־אבי לאמר ילד־לך בן זכר שמח ב'
שמחהו: טז והיה האיש ההוא ל' . ב' . ב'
כערים אשר־הפך יהוה ולא נחם
ושמע זעקה בבקר ותרועה בעת
צהרים: יז אשר לא־מותתני מרחם ל' ומ"ל
ותהי־לי אמי קברי ורחמה הרת ל' . ל' . ל'
עולם: יח למה זה מרחם יצאתי
לראות עמל ויגון ויכלו בבשת ימי: ג' . ב'
כא א הדבר אשר־היה אל־ ס' בטעם
ירמיהו מאת יהוה בשלח אליו
המלך צדקיהו את־פשחור בן־
מלכיה ואת־צפניה בן־מעשיה
הכהן לאמר: ב דרש־נא בעדנו
את־יהוה כי נבוכדראצר מלך־בבל
נלחם עלינו אולי יעשה יהוה אותנו ג' מ"ל
ככל־נפלאתיו ויעלה מעלינו:
ג ויאמר ירמיהו אליהם כה תאמרן ח' מן ט' ול' הסר
אל־צדקיהו: ד כה־אמר יהוה
אלהי ישראל הנני מסב את־כלי כ"ד
המלחמה אשר בידכם אשר אתם
נלחמים בם את־מלך בבל ואת־ ג'
הכשדים הצרים עליכם מחוץ
לחומה ואספתי אותם אל־תוך
העיר הזאת: ה ונלחמתי אני אתכם
ביד נטויה ובזרוע חזקה ובאף ל' דסמיכי ל' . ב'
ובחמה ובקצף גדול: ו והכיתי את־
יושבי העיר הזאת ואת־האדם ואת־ ל"ד
הבהמה בדבר גדול ימתו: ז ואחרי־ אית בפסוק מ"ב מ"ן ואנון
כן נאם־יהוה אתן את־צדקיהו ק"ס אתין
מלך־יהודה | ואת־עבדיו | ואת־
העם ואת־הנשארים בעיר הזאת
מן־הדבר | מן־החרב ומן־הרעב ד' פסוקים אית ריש מן מן ומן
ביד נבוכדראצר מלך־בבל וביד
איביהם וביד מבקשי נפשם והכם
לפי־חרב לא־יחוס עליהם ולא ד'

דילידתני ביה אמי לא יהי בריך: טו ליט גברא דבשר ית אבא למימר אתיליד לך בר דכר חדאה חדיה: טז ויהי גברא ההוא כקרויא דהפך יי ברוגזיה ולא אתותבא וישמע צוחתא בצפרא ויבבא בעדן טיהרא: יז לוי דלא אמיר עלי דמיתית ממעין והות לי פון אמי קברי והוית כדלא הוית: יח למה מבטנא נפקית למחזי עמל ודון וספו בבהתא יומי: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מקדם יי כד שלח לותיה מלכא צדקיה ית פשחור בר מלכיה וית צפניה בר מעשיה כהנא למימר: ב צלי כען עלנא קדם יי ארי נבוכדרצר מלכא דבבל מגיח קרבא בנא מאים יעבד יי עמנא ככל פרישתיה ויסתלק מננא: ג ואמר ירמיה להון כדין תימרון לצדקיה: ד כדנן אמר יי אלהא דישראל האנא מסחר ית מאני קרבא דבידכון דאתון מגיחין קרבא בהון עם מלכא דבבל ועם כשדאי דצירין עליכון מברא לשורא ואכניש יתהון לגו קרתא הדא: ה ואגיח אנא עמכון ביד מרממא ובדרע תקיפא וברגז ובחמה ובתקוף רב: ו ואמחי ית יתבי קרתא הדא וית אנשא וית בעירא במותא סגיאה ימותון: ז ובתר כן אמר יי אמסר ית צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וית עבדוהי וית עמא וית דאשתארו בקרתא הדא מן מותא ומן חרבא ומן כפנא ביד נבוכדראצר מלכא דבבל וביד בעלי דבבהון וביד דבען למקטלהון וימחינון לפתגם דחרב לא יחוס עליהון

רשי

יום שהיה בורח מפני מנשה ... שהיה הורג את הנביאים ושמש ... טתו וברח: (טז) כערים אשר ... הפך. סדום ועמורה: ולא נחם. ... שגזר עליהם חורבן לא חשב ... מחשבה אחרת לבטל גזרתו: ... שמח. מ"ם דגושה שהוא ל' ... שמח אחרים ששמח את אביו ... בשורתו: (יז) אשר לא מותתני. ... מלאך המות מרחם והרי זה ... המקראות קצרי דבור: הרת ... עולם. הריון של עולמית: ... (יח) עמל ויגון. חורבן בית ... המקדש: (ד) הנני מסב את ... כלי המלחמה. יש בכם היודעי' ... שביע את השרים של מעלה ... הממונים על הפורטניות להציל ... איש מן הרעה שהוא ... באה עליה ובכך אתם בוטחי' ... אני מיסב את השררה של זה ... ולא תדעו על מי תשכינו: ... ואספתי אותם. כלי מלחמה ... אל תוך העיר הזאת שאשחית ... בכם בדבר ע"י מלאך המות ... לא מן השרים העליונים וכן ... דרש בענין בדבר גדול ימותו:

והיתה

רדק

וגומר והוסיף הענין במלות שונות ואמר יום אשר ילדתני אמי: (טו) ארור האיש אשר בשר את אבי. ואעפ"י שהיה מקלל ממרירות נפשו יש לתמוה איך היה מקלל המבשר כי אם הוא היה בחיים תשיגהו קללה ואולי היה איש טוב המבשר והיה לירמיהו עון על קללו אותו ואמר כי נודע לו כי פשחור בן אמר היה המבשר: שמח. שמחהו באמת שמחהו כשאמר לו כי בן זכר נולד לו כי בני אדם שמחים לבן זכר ודואגים על הנקבה ואם היה יודע אבי סופי שיהיו ימי בעמל ויגון לא היה שמח בי: (טז) והיה. ושמע זעקה בבקר. זעקה מקרוביו ומאוהביו בבקר כלומר בתחלת היום. וכן ישמע תמיד עד עת צהרים. וכן מכאן ואילך כל היום אלא זכר צהרים לפי שהאור הולך ומוסיף מהבקר עד עת הצהרים והיה קללתו מוספת והולכת כי התרועה יותר מהזעקה והתרועה היא לשמחה כמו לא ירונו ולא ירועו יתרועעו אף ישירו והיא לאבל ולצער כמו למה תריע רע וכן ותרועה בעת צהרים: (יז) אשר לא מותתני מרחם. מותתני מבנין מרובע אומר על איש למה לא המיתו קודם צאתו מרחם או אמר על האל כמו שאמר איוב כי לא סגר דלתי בטני: ותהי לי אמי קברי. שאם מותתני קודם צאתי מרחם היתה לי אמי קברי: ורחמה הרת עולם. רחם אמי למה לא היתה לי להריון עולם ממני הרת בסמוך הרת כמו מן שנה שנת שלומים שפה שפת היאור ונאמרו הרת ל' נקבה ורחם מן הדומה לשון זכר טעם הנקבות על שהם שתהיה הרת עולם ממני שאהיה לעולם ברחמה: (יח) למה זה. מבואר הוא וכן הפרשה שבאה אחריו מבוארת: (ב) נלחם עלינו. קומץ כי הוא בינוני: (ג) כה תאמרון. חסר וי"ו השמך: (ד) הנני מסב. כאילו כלי המלחמה אשר בידכם ישיו בידם שלא יהיה לכם כח להלחם כנגדם: ואספתי אותם. הכשדים: (ה) ונלחמתי. הכשדים ילחמו אתכם מחוץ ואני אלחם אתכם בדבר גדול שאכה אתכם ואת בהמתכם: (ז) מן הדבר מן החרב. מחרב המלחמה בהלחמם על העיר

אתן

כתוב: והיה האיש ההוא ב' דסמיכי וסי' כערים אשר הפך ה'. איש היה בארץ עוץ: ויכלו ג' בקריאה וסימ' ויכלו המים מן החמת. ויכלו בבשת ימי. ויכלו באפס תקוה: תאמרון ח' וסימ' נמסר בריש סדר וישלח ובמ"ב סי' י"ח: ואת הכשדים ג' וסי' ואת כל היהודים דסיפרא. ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל דסוף מלכים. הנני מסב את כלי המלחמה: יושבי ל"ד מ"ל וסי' נמסר במסרה

מצודת דוד

... ילדך (משלי כג): אשר ... ילדתני אמי. זה יום הלידה ... לבד לאם: (טו) ארור ... וכו'. הואיל ולמפרע לא ... הבשורה טובה בודאי לא ... המבשר איש טוב כי דרך ... טוב לבשר טובה כמ"ש איש ... זה ועל בשורה טובה יבוא ... (יח): שמח שמחהו. אמר ... וכי למפרע היתה שמחה: ... והיה האיש ההוא. זה ... אשר: כערים וכו'. הם סדום ... ועמורה. ולא נחם. מהגזר ... שהיה לא חשב מחשבה ... לבטל הגזירה: ושמע. ... אשר הוא ישמע מאוהביו זעקת ... ותרועת יללה: (יז) אשר ... לא מותתני מרחם. ר"ל לזה אני ... יום הלידה והמבשר כי ... מי שהיה לו להמית לא המית ... עודי ברחם והיה לי אם כן ... קבר לפי שעה ורחמה היה ... הריון עד עולם עד המיתה: ... למה זה מרחם יצאתי. ... למה יצאתי מעלמי כדרך ... חי: לראות עמל ויגון. ... הוא הזאת היתה לרעתי ... עמל ויגון והנה ימי כליה ... כי כל הימים מביישים ... הקמים עלי: כא (ב) דרש ... דרש בתפלה בעבורינו ... ככל נפלאותיו. כמו ... נפלאות הרגיל לעשות מאז: ... ויסתלק מעלינו: (ד) ... הנני מסב. אסבב מכם את ... כלי מלחמה לתתם אל מלך בבל וכו' ר"ל לא תצליחו עם כלי המלחמה כאלו הם לקוחים מכם ונתונים בידם להלחם עמהם: ... אני אכניס את הכשדים אל העיר ולא תוכלו למנעם: (ה) ונלחמתי. ר"ל אגביר הכשדים עליכם כאלו אני נלחם עמכם: ... נטויה. אחז במשל מגבור הנלחם ונוטה ידו מול האויב: (ו) את יושבי העיר. וחוזר ומפרש ואת האדם ואת הבהמה: בדבר.

ר"ל

מצודת ציון

(יג) מרעים. רשעים: (טז) נחם. ענין הפוך מחשבה: ותרועה. ענין זעקת יללה כמו נפשו ירעה לו (ישעיה טו): (יז) מרחם. הוא מקום הולד: הרת. מל' הריון: (יח) עמל. ענין יגיעה: ויכלו. מל' כליון: (ב) ויעלה. ענין סלוק כמו בהעלות הענן (במדבר ט): (ד) מסב. מל' סבוב: את מלך. אל מלך: הצרים. מל' מצור: ואספתי. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): (ז) יחום. ענין חמלה כמו וחוסה עלי (נחמיה יג)

וכפל

יְחֹמֹל וְלֹא יְרַחֵם׃ ח וְאֶל־הָעָם הַזֶּה
תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן
לִפְנֵיכֶם אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ ג׳
הַמָּוֶת׃ ט הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת
בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל ד׳ מ״ל
עַל־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יִחְיֶה ב׳. וחיה ק׳
וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל׃ י כִּי־שַׂמְתִּי
פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה
נְאֻם־יְהוָה בְּיַד־מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן
וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃
יא וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה שִׁמְעוּ דְּבַר־ ג׳ ר״פ
יְהוָה׃ יב בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה
דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד
עוֹשֵׁק פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה ב׳ מ״ל
וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ מעלליכם ק׳ ב׳ כתיב ה״א
יג הִנְנִי אֵלַיִךְ יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק צוּר באמצע וקריאה כ״ף
הַמִּישֹׁר נְאֻם־יְהוָה הָאֹמְרִים מִי־ חסר
יֵחַת עָלֵינוּ וּמִי יָבוֹא בִּמְעוֹנוֹתֵינוּ׃ ב׳ מ״ל בליש׳
יד וּפָקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כִּפְרִי מַעַלְלֵיכֶם
נְאֻם־יְהוָה וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּיַעְרָהּ ו׳ דסמיך
וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֶיהָ׃ ג׳

כב א כֹּה אָמַר יְהוָה רֵד בֵּית־
מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדִבַּרְתָּ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה׃ ב וְאָמַרְתָּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה ס״א שמעו ובספר מוגה שמע
מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד
אַתָּה וַעֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים
הָאֵלֶּה׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ י״ת בטעם בכיפרא
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד כ״ו פסוקים אית בהון א״ב
עָשׁוֹק וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אַל־תֹּנוּ ל׳. ל׳ חסר
אַל־תַּחְמֹסוּ וְדָם נָקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ
בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ד כִּי אִם־עָשׂוֹ תַּעֲשׂוּ ד׳ כתיב וי״ו
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הַבַּיִת
הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל־כִּסְאוֹ
רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הוּא וְעַבְדָו ועבדיו ק׳

תולדות אהרן היושב בעיר. סנהדרין לז: בית דוד. שבת נה סנהדרין לז:

וְלָא יְחוּס וְלָא יְרַחֵם׃
ח וּלְעַמָּא הָדֵין תֵּימַר כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ הָאֲנָא יָהֵיב קֳדָמֵיהוֹן
יַת אוֹרַח חַיֵי וְיַת אוֹרַח מוֹתָא׃
ט דְיָתֵיב בְּקַרְתָּא הָדָא יִתְקְטֵיל
בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא
וּדְיִפּוֹק וְיִשְׁתְּמַע לְכַשְׂדָאֵי
דְצָיְרִין עֲלֵיכוֹן וְיֵחֵי וּתְהֵי לֵיהּ
נַפְשֵׁיהּ לְשֵׁיזָבָא׃ י אֲרֵי חַל
רוּגְזִי בְּקַרְתָּא הָדָא לְבִישָׁא
וְלָא לְטָבָא אֲמַר יְיָ בִּידָא
דְמַלְכָּא דְבָבֶל תִּתְמְסַר
וְיוֹקְדִינָהּ בְּנוּרָא׃ יא וּלְבֵית
מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ יב בֵּית
דָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דִינוּ לְצַפְרָא
דִינָא וְשֵׁיזִיבוּ אֲנִיסָא מִיַד
דְאָנֵיס לֵיהּ דִלְמָא יִדְלַק
כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזִי וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי
חָיֵס מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן׃
יג הָאֲנָא שְׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ
דְיָתְבָא בְּתוּקְפָא בְּקִרְוִין
כְּרִיכָן אֲמַר יְיָ דְאָמְרִין מַן
יֵחוֹת עֲלָנָא וּמַן יֵעוֹל
בְּבִירָנְיָתָנָא׃ יד וְאֶסְעַר עֲלֵיכוֹן
כְּפֵירֵי עוֹבָדֵיכוֹן אֲמַר יְיָ וְאַדְלֵיק
אֶשְׁתָּא בְּקִרְוָהָא וּתְשֵׁיצֵי בְּכָל
סַחְרָנָהָא׃ א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
חוּת לְבֵית מַלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה וְתִתְנַבֵּי תַמָּן יַת
פִּתְגָמָא הָדֵין׃ ב וְתֵימַר קַבֵּיל
פִּתְגָמָא דַיְיָ מַלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה דְיָתֵיב עַל כּוּרְסֵי דָוִד
אַתְּ וְעַבְדָךְ וְעַמָּךְ דְעָלִין
בְּתַרְעַיָא הָאִלֵין׃ ג כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ עֲבִידוּ דִינָא וּצְדַקְתָּא
וְשֵׁיזִיבוּ אֲנִיסָא מִיַד דְאָנֵיס
לֵיהּ וְגִיוֹר יָתַם וְאַרְמְלָא לָא
תוֹנוֹן וְלָא תֵינְסוּן וְדַם זַכַּאי
לָא תֵישְׁדוּן בְּאַתְרָא הָדֵין׃
ד אֲרֵי אִם מֶעְבַּד תַּעְבְּדוּן יַת
פִּתְגָמָא הָדֵין וְיֵעֲלוּן בְּתַרְעֵי
בֵיתָא הָדֵין מַלְכִין יָתְבִין לְדָוִד
עַל כּוּרְסוֹהִי רְכִיבִין בִּרְתִיכִין
וּבְסוּסָוָן הוּא וְעַבְדוֹהִי וְעַמֵּיהּ׃

רד"ק

אמן אותם ביד נבוכדנצר כשיכבוש העיר ואף צדקיהו ועבדיו שברחו: והכם לפי חרב. מי שיראה להמית ימית ומי שיראה להגלות יגלה: לא יחוס עליהם ולא יחמול ולא ירחם. שהרי שחט בני צדקיהו לעיניו וכן בחורים וזקנים לא חמל: (ט) הצרי׳ עליכם יחיה. כתוב וקרי וחיה והענין אחד: והיתה לו נפשו לשלל. כאילו שלל אותה: ולבית מלך יהודה. חסר תאמר כמו שאמר למעלה ואל העם הזה תאמר וסמך על המבין בחסרונו וזה מנהג המקרא במקומות רבים ופירושו ולבית לו ולבניו ושריו שהם בני משפחתו: (יב) בית דוד. זכר דוד לפי שהוא היה עושה משפט כמו שאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן היה ראוי שיעשו בניו ובני ביתו שילמדו מעשיו הטובים: דינו לבקר משפט. לבקר קודם שתתעסקו באכילה ושתיה ובדבר מצרככם תשבו במקום הדין לדון כל מי שיבא לצעוק וכן אמר במשה רבינו ע"ה וישב משה לשפט את העם מן הבקר: והצילו גזול מיד עושק. מיד מי שעושק אותו וגוזלו והגזול הוא מי שחוטף מיד חברו או לוקח מידו או מביתו בחוזק ועושק מי שבא ממון חברו לידו בפקדון או בהלואה או בשכירות ואין רוצה לתתו לו מי שגוזל כ"ש שעושק לפיכך אמר והצילו גזול מיד עושק כי הגוזל גוזל ועושק: מעלליהם. כת ב בה"א לנסתרים וקרי בכ"ף מעלליכם לנמצאי׳ כמו שאמר דינו והצילו: (יג) הנני אליך. אמר כנגד ירושלם וקראה יושבת העמק לפי שהיא גבוהה והסביבותי׳ עמק והיא יושבת בעמק וכן קראה צור המישור כי היה צור וכר והסביבותיה מישור ואמר לה הנני אליך לפי שיושביך מתגאים ואומרים מי יחת עלינו ומי יבא במעונותינו הנני אבא אליך ונלחמתי אתך: יחת. שרשו נחת ולולי המי"ם שהיא גרונית היתה דגושה ופירש ירד ויחנה וכן ותנחת עלי ידך ותרגום וירד ונחת ואמר בלשון ירידה לענין המלחמה שהיא בעמק ובמישור כמו שאמר או במלחמה ירד ונספה: (יד) ופקדתי. ביערה. הכנוי לירושלם רוצה לומר הערים אשר הסביבותיה שמשילם ליער לענין האש כמו כאש תבער יער וכת"י ביערה בקרוסה: (א) כה אמר ה' רד בית מלך יהודה. בשר הבית נאמרה לו נבואה זו לפיכך אמר רד ואף על פי שזאת הנבואה כבר אמרה בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט אמר לו עוד שיאמר אותה להם עוד בבתיהם ושיבטיחם הבטחה הטובה אם ישמעו: (ב) בשערים האלה. בשערי העזרה כמו שאמר בסמוך ובאו בשערי הבית הזה או יהיה פי׳ הבית הזה בית המלך לפי שאמר רוכבים ברכב ובסוסים ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה: (ג) כה אמר ה'. מיד עשוק. תואר בפלס קרוב גדול וענינו כמו עושק: (ד) כי אם עשו

מצודת ציון

והפל הדבר במ"ש: (ח) נותן. ענין אמירה כמו ולא נתן אפלה (איוב א): את דרך. את ענין: (ט) ונפל. ענין ההכנה ונטיה כמו אל הכשדים אתה נופל (לקמן לז): לשלל. ענין ביזה: (יב) דינו. מלשון דין: מעלליכם. מעשיכם: (יג) צור. סלע: המישור. מל׳ ישר ושוה: יחת. ענין ירידה כמו אליך נחתו בי (תהלים לח): במעונותינו. מל׳ מעון ומדור כמו ה' מעון אתה היית (שם צ): (יד) ופקדתי. ענין השגחה: ובלתי. ענין הבערה כמו באש ילהטו (ישעיה לג): ואכלה. ענין שריפה כמו מאכלת אש (שם ט): (ג) תונו. ענין אונאת דברים וכן ונגר

רש"י

(ט) והיתה לו נפשו לשלל
כאדם השולל שלל ומוצאו וה
לו כן תהיה לו נפשו שלולה
המיתה מן ההורגים: (י) ש
כתרגומו רוגזי: (יב) מיד עו
טעמו למטה שאינו שם ד
אלא שם הגזלן העושק
אחרים: ואין מכבה.
ימלט לכם הריד: (יג) יו
העמק. ירושלים היא ב
עמק. ד"א שהעמיק הק
עצה עליך להחריבך:
המישור. הר שכל סבי
מישור: מי יחת עלינו:
יחנה עלינו כמו כי שם א
נחיתים (מלכים ב ו): (ג)
תונו. זו אונאת דברים
גלעד

רבתא בערך ישב: והצתי אש
בקריאה וסי׳ והצתי אש בשער
והצתי אש ביערה. בבתי א
מצרים. והצתי אש בעריו. וה
אש בחומת דמשק. והצתי
בחומת רבה: עשו ד׳ כתיב
בסוף וסי׳ דרכך ומעלליך. כי
הטיב תטיבו. כי אם עשו תעשו
הדבר הזה. ואתנהו ביד אל גו
ויש ספרים נמסר בזנותך
גוים במקום אם עשו תעשו דסי׳
ובדקתי אח"כ בספרים מדוי
ומצאתיו בה"א ותמיה לי אנ
למה לא נמנה עם אותם ד׳ ע
שהם כתובים בה"א. ואם נ
שהוא בוי"ו א"כ נשבש כל הס
המדוייקים שבכלם נמסר על
אחד מהד׳ עשו ד׳ כתיב וי"
ספרי המסרה ועוד תמיה לי
נמנת הסכלת עשו דאוריתא
הד׳ כתיב ה׳ מאחר שהוא
ונמסר עליו לית כתיב וי"ו
אותו עם אותם שהסבוי"ו ונתכ
בהאי עניינא טובא ולא יד
מה למימר בה:

מצודת דוד

ר"ל ההכאה תהיה שימותו
גדול: (ח) נותן לפניכם.
מפרש אני לפניכם באיזה
תמצאו חיים ובאיזה ענין
אתכם המיתה: (ט) בחרב
ר"ל באחד מאלה: ונפל.
אל הכשדים להיות סר למשמ
וחיה. ישאר חי וירויח
כאלו שלל לעצמו מיד הסוסים
(י) שמתי פני. שמתי מחו
בעיר הזאת להרע לה ו
(יא) ולבית מלך יהודה.
על מלת תאמר האמור בר
הענין וכאומר ולבית וכו׳
שמעו וכו׳: (יב) דינו לבקר
הוא ענין לדרך זירוז:
הנגזל: עושק. הגזלן
את הזולת: כאש חמתי. ר"ל
כאש הבוערת הולכת ו
מעלמה כן תבער בהם
ולא ימצא מי יכבנה ר"ל
ימחה בידי: מפני רוע מעלליכם. מוסב על ובערה: (יג) הנני אליך. הנה אני אליך להצר לך אתה ירושלים היושבת בתוך העמ
סביב ירושלים בסמוך לה היה עמק והיא על ההר ממעל: צור המישור. היושבת על הצור אשר במישור: מי יחת עלינו. מי
עלינו למלחמה. ומי וכו׳ כאומר הלא העיר בצורה וחזקה ומי יערב לבו לגשת אלינו למלחמה ומי יכבוש אותה: (יד) ופקדתי
אשגיח עליכם להשיב כגמול מעשיכם: ביערה. הם ערי יהודה: ואכלה. תשרף הכל: כב (ב) אתה ועבדיך. גם אתה
עבדיך וכו׳ ישמעו: בשערים האלה. שערי בית המלך: (ג) גזול. הנגזל. הגזלן: עושק. הגזלן: אל תונו. זהו אונאת דברים של
נפש: אל תחמוסו. אל תעשו להם חמס וזהו עושק הממון: (ד) ובאו. אז יבואו בשערי הבית

ועבדו . עמו מקור בוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל : ועבדו . כתוב בלא יו"ד הרבים והענין אחד וכמוהו רבים : (ה) ואם לא . מבואר הוא : (ו) כי כה אמר ה' . גלעד אתה לי ראש הלבנון . אמר על בית מלך יהודה שהוא ראש ממלכת ישראל אתה היית לי . כמו גלעד כי גלעד עיר אחת בעבר הירדן וכל הארץ ההיא ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היתה נקראת על שמה הגלעד כי היא ראש להם וכן היית אתה לי ראש ממלכת ישראל כי ציון וירושלם ראש לכל ארץ ישראל וכן היית ראש הלבנון שנקרא גם כן ארץ ישראל בשם הלבנון כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון ועתה אשיתך מדבר ואשית הערים אשר סביבותיך כאילו לא נושבו : אם לא . ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא בתים ים והדומים להם : נושבה . כתוב בה"א על הארץ דרך כלל וקרי נושבו על הערים ויונתן פי' גלעד בית המקדש ותרגם הפסוק כן ארי כדנן אמר ה' על בית מלך שבטא וגומר כבעמוד : (ז) וקדשתי . אזמן עליך משחיתים שישחיתו בתיך : איש וכליו . ר"ל וכלי מפלו להפיל הבית : מבחר ארזיך . ר"ל קירוי הבתים הספונים כמו שאמר למעלה בענין וספון בארז וכן כי ארזה ערה אמר על קירות הבתים הספונים בארז : והפילו על האש . כמו שנא' וישרוף את בית ה' ואת בית המלך וגומר וי"ת ואזמן עלך מחבלים וגומר כבעמוד : (ח) ועברו . מבואר הוא וכן ואמרו : (י) אל תבכו למת . למי שימות מבית דוד שזכר והוא יהויקים שמת בדרך כשהוליכו אותו מירושלם להגלותו אמר אל תבכו לו כיון שמת טוב הוא מהיגלה וימים חיי צער ובזיון כמו יהויכין ואמר בעבור יהויקים אל תבכו ואל תנודו לו כי טובה היא לו מיתתו אלא למי ראוי שתבכו למי שהולך בגלות כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו וזהו יהויכין שהגלו אותו לבבל ושם מת והיה בבית הכלא ל"ז שנה לו ראוי לבכות ודרשו רז"ל אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכי שבעה להספד שלשים לגהוץ ולתספורת ואמר בכו בכו להולך בלא בנים בכו מקור בוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל : (יא) כי כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו . שלום הוא יהויכין ושני שמות היו לו ואע"פ שהיה בן בנו בני בנים הרי הם כבנים לפי שאמר בכו בכו להולך פירש מי הוא ההולך והוא לא שב עדין מהגלה ומת בבבל ורז"ל פירשו כי שלום הוא צדקיהו והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כי שלום הוא יהואחז כי במצרים מת וכבר בארתי כל זה הענין בספר מלכים ובספר דברי הימים : (יג) הוי בונה ביתו . זהו נאמר על יהויקים שזכר בפסוק אל תבכו למת כמו שפירשנו ואמר שפירש ההולך פירש שמת שבנה בתים ועליות בגזל ובחמס וכן זכרו בפי' בסוף הפרשה לכן כה אמר ה' אל יהויקים : ברעהו יעבוד חנם . היה שוכר הפועל במלאכת הבתים ולא היה נותן לו שכרו וזהו חנם והוסיף לפרש ואמר ופעלו לא יתן לו ופעלו שם מן ואת פעל ה' לא יביטו ואמר פעלו הפ"א בקמץ חטף כמו מן תאר מה תארו ובא זה בחולם הפ"א כמו שבא מן תאר ותארו מן בני אדם ופירוש שכר פעלתו לא יתן לו וזהו חנם שאמר וכן לא תלין פעלת שכיר שכר פעלתו ואדוני אבי ז"ל פירש ופעלו פעל לו שם כאילו אמר ופועלו שעבד עמו לא יתן לו שכרו : (יד) האומר אבנה לי . אמר לבנות ובנה : בית מדות . גדולות וכן אנשי מדות

ועמו : ה ואם לא תשמעו את־
הדברים האלה בי נשבעתי נאם־
יהוה כי־לחרבה יהיה הבית הזה:
ו כי־כה ׀ אמר יהוה על־בית מלך
יהודה גלעד אתה לי ראש הלבנון
אם־לא אשיתך מדבר ערים לא
נושבה: ז וקדשתי עליך משחתים
איש וכליו וכרתו מבחר ארזיך
והפילו על־האש: ח ועברו גוים
רבים על העיר הזאת ואמרו איש
אל־רעהו על־מה עשה יהוה ככה
לעיר הגדולה הזאת: ט ואמרו על
אשר עזבו את־ברית יהוה אלהיהם
וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדום:
י אל־תבכו למת ואל־תנדו לו בכו
בכו להלך כי לא ישוב עוד וראה
את־ארץ מולדתו: יא כי כה אמר־
יהוה אל־שלם בן־יאשיהו מלך
יהודה המלך תחת יאשיהו אביו
אשר יצא מן־המקום הזה לא־ישוב
שם עוד: יב כי במקום אשר־הגלו
אתו שם ימות ואת־הארץ הזאת
לא־יראה עוד: יג הוי בנה ביתו
בלא־צדק ועליותיו בלא משפט
ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן־
לו: יד האמר אבנה־לי בית מדות

ו' בטעם בסיפרא

נושבו ק' ב' כ"כ

י"ז וכל וגניתי דכו' כמ"א

ז' פסוקים ע' א' על

ג'

ל' לא אכ'ת' כאוני ממנו ה' כ"כ

ב' מכדו

ח' פסוקים מטעי' בהין. ג' ס'

ב' לכלון

ה ואם לא תקבלון ית פתגמיא
האלין במימרי קימית אמר
יי ארי לחורבא יהי ביתא
הדין: ו ארי כדנן אמר יי
על בית מלך שבטא דבית
יהודה אילו את חביב קדמי
מבית מקדשא דרם בריש
טוריא אם לא אשוינך מדברא
קרוין דלא אתיתבא: ז ואזמין
עלך מחבלין גבר וזיניה
ויקטלון שפר גברך כמה
דקצצין אעי חורשא ורמן
לנורא: ח ויעברון עממין
סגיאין על קרתא הדא ויימרון
גבר לחבריה על מה עבד יי
כדין לקרתא רבתא הדא:
ט ויימרון על דשבקו ית
קימא דיי אלההון וסגידו
לטעות פלחי כוכביא
ופלחונון: י לא תבכון על
מית ולא תדון עלוהי בכו
מבכא לדגלי ארי לא יתוב
עוד ויחזי ית ארעא
דילדותיה: יא ארי כדנן אמר
יי על שלום בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה דמלך
תחות יאשיה אבוהי דגלא
מן אתרא הדין לא יתוב לתמן
עוד: יב אלהין באתרא
דאגליאו יתיה תמן ימות וית
ארעא הדא לא יחזי עוד:
יג וי דבני ביתיה בלא קשוט
ועליתיה בלא דינא כדחזי
בחבריה מפלח מגן ואגריה
לא יהב ליה: יד דאמר אבני לי בתין דמשחן ועלין מרוחן

גלעד אתה לי וגו'. אילו חביב קדמי כבית מקדשא ם בריש טוריא אם לא יינך מדברא : גלעד אתה . קדש שממנו צרי ורפואה לכל עולם : (ז) וקדשתי . וזמנתי : מבחר ארזיך . לפי מוכו ללבנון נופל כאן הל' : (י) אל תבכו למת . יהויקים שימות לפני השער שמחכוהו להגלותו : בכו ך . ליהויכין ולצדקיהו ור מעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו יה מושלכת לחורב ביום רח בלילה (לקמן לו) מחייו יהויכין שנאמר בו וארוחתו חת תמיד וגו' (לקמן נב) :) אל שלום . היא צדקיהו נקרא (בדה"א ג) והרביעי ם וקראו רביעי למלכות י יאשיהו שבתחלה מלך אחז ואח"כ יהויקים ואחריו כין ואחריו צדקיהו : אשר . ואע"פ שלא יצא עדיין כא עליו כאלו יצא : הוי בונה ביתו . על יקים הוא אומר שהוא היה וסוף הענין מוכיח לכן אמר ה' אל יהויקים וגו': בית מדות . בית גדול אנשי מדות (במדבר יג) היש

בכו ה' כתיב ו' בקריאה וסי' עם בציון ישב . בכו בכו לך . הלוך ובכו ילכו . בגת תגידו דמיכה . בכו תבכה ה ודמעתה . ואת הארץ ה' כי בקריאה וסי' ואת הארץ רו . ואת הארץ אשר נתתי להם ר"פ . וירא מנחה כי טוב הארץ . ואת הארץ הזאת בעת . כי במקום אשר הגלו . וכל את השמים ואת הארץ

רות אהרן אל תבכו . מ"ק כז : בכו בכו . ב"ב : הוי בנה . וזהר תזריע :

מצודת דוד

ן וכו' : לדוד . ר"ל מי מזרע דוד ישב על כסאו למלוך על ישראל : ברכב . נים הראוי למלך : ובסוסים . המושכים את הרכב : הוא וכו'. גם הוא יבוא י הבית הזה גם עבדיו ועמו יבואו עמו : (ה) כי לחרבה וכו' . ואין מי ת בשעריו : (ו) גלעד אתה לי . אם אמנם אתה בעיני כגלעד אשר כל ארץ ' ועוג וכל הבשן היו נקראים על שמה כמ"ש ויבואו וכו' אל ארץ הגלעד (יהושע כב) כי כן הוא ציון וירושלים מקום בית המלך כי היא העיר החשובה ארץ ישראל ולתוספת ביאור אמר ראש הלבנון ר"ל ראש לכל ארץ ישראל הנקראת בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג) : אם לא . הוא לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת ונזה ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה) ור"ל עם כל החשיבות הריני נשבע שאשים אותך ר וכערים אשר לא נתיישבו מעולם : (ז) וקדשתי . אזמין עליך אנשים משחיתים כל איש יהיה עם כלי מלחמתו : וכרתו . ר"ל יהרגו השרים והגבורים ל שאמר ראש הלבנון אמר לשון הנופל בעצי היער : (ח) על העיר . הצוך להעיר : על מה . בעבור מה : (ט) ואמרו . רעיהם ישיבום לומר על אשר עזב : (י) אל תבכו למת . אין ראוי לבכות על מי שמת בארצו ונקבר בקברי אבותיו : ואל תנודו לו . כן דרך המקוננים להניע בראשו דרך אבל וצער : בכו בכו '. אבל בכו על ההולך מארצו בשבי ובמקרא שלאחריו יפרש מי הוא : כי לא ישוב . על כי לא ישוב עוד לארצו ולא יראה ארץ מולדתו כי שם בגולה ימות : (יא) כי כה . כי כן אמר ה' על שלום וכו' והוא צדקיה וכן נקרא בד"ה כדרז"ל : המולך וכו' . לפי שלא בא לו המלוכה מאת יכניה המלך לפניו כ"א מאת

מצודת ציון

וגר לא תונה (שמות כב) : שתמוסו . ענין עושק : (ו) אשיתך . ענין שימה כמו שתו עלי (תהלים ג) : נושבו . מל' ישיבה : (ז) וקדשתי . ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (יואל ד) : (י) תנדו . ענין הנעה : (יג) ועליותיו . מל' עליה והם החדרים שבמה ממעל : ופועלו . רצה לומר שכר הפעולה : מרווחים

ירמיה כב

וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים וְקָרַע לוֹ חַלּוֹנָי וְסָפוּן בָּאָרֶז וּמָשׁוֹחַ בַּשָּׁשַׁר׃
טו הֲתִמְלֹךְ כִּי אַתָּה מְתַחֲרֶה בָאָרֶז אָבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ׃
טז דָּן דִּין־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָז טוֹב הֲלוֹא־הִיא הַדַּעַת אֹתִי נְאֻם־יְהוָה׃
יז כִּי אֵין עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ כִּי אִם־עַל־בִּצְעֶךָ וְעַל דַּם־הַנָּקִי לִשְׁפּוֹךְ וְעַל־הָעֹשֶׁק וְעַל־הַמְּרוּצָה לַעֲשׂוֹת׃
יח לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָחִי וְהוֹי אָחוֹת לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָדוֹן וְהוֹי הֹדֹה׃
יט קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃
כ עֲלִי הַלְּבָנוֹן וּצְעָקִי וּבַבָּשָׁן תְּנִי קוֹלֵךְ וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ

תרגום: וּפַצִּים לֵיהּ חַרְכִּין וּמְטַלֵּיל בְּכִיוּרֵי אַרְזַיָּא וּמְצַיַּר בְּסַמְמָנִין׃ טו הַאַתְּ מְדַמֵּי לְמֶהֱוֵי כְּמַלְכָּא קַדְמָאָה אֲבוּךְ הֲלָא אֲכַל וּשְׁתָא וַעֲבַד דִּין דִּקְשׁוֹט וְזָכוּ בְּכֵן טָב לֵיהּ׃ טז דָּן דִּין מִסְכֵּן וְחָשׁוּךְ בְּכֵן הֲוָה טָב הֲלָא הִיא דַעְתָּא דְרָעֵינָא בָהּ אֲמַר יְיָ׃ יז אֲרֵי לֵית עֵינָךְ וְלִבָּךְ אֱלָהֵין עַל מָמוֹנָא לְמֵינַס וְעַל דַּם זַכַּאי לְמִשְׁפַּךְ וְעַל עוּשְׁקָא וְעַל דִּבְרְעוּת נַפְשָׁךְ לְמֶעְבַּד׃ יח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַי עַל אֲחִי וַי עַל אֲחָת לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַי עַל מַלְכָּא וַי עַל מַלְכוּתֵיהּ׃ יט כְּמָה דִמְשַׁגְרִין יַת נִבְלַת חֲמָרָא כֵּן יְשַׁגְּרוּן יַת נְבֵילְתֵיהּ יִתְגְּרַר וְיִשְׁתְּדֵי לְהַלְאָה לְתַרְעֵי יְרוּשְׁלֵם׃ כ סַקִי לְבֵית מַקְדְּשָׁא וְצָוַחִי וּבְתַרְעֵי טוּר בֵּיתָא אָרִימִי קָלִיךְ וְצַוְחִי עַל מְגִיזָתָא

מסורה: ג׳. ג׳. ג׳ זקף. ל׳. ב׳. ג׳. ג׳ לישן דין וכל שום בר נש דכו׳. ג׳. ב׳ מ״ל בלישנא. ג׳ ומ״ל. י״ד בטעם בסיפרא. ג׳. ג׳. ל׳ כתיב ה׳. ג׳. ל׳ ומ״ל. ו׳. ל׳. ל׳. ל׳.

תולדות אהרן הלא אכל. עקרים מ״ג פ״ס: קבורת חמור. סנהדרין פג קד:

רשי

סיש בכן מה למדוד: וקרע לו. והרחיב לו. אחרים הגיהו וקרע לו ולו וכן ותקרעי בפוך (לעיל יד) קרעת שמים ירדת (ישעיה סג) כולן לשון פתיחה: וספון בארז. מסכך הגג בארזים: ומשוח בששר. ומצייר בסממנים ת״י בששר. צבע הוא ממין הציורים. ל״א ומשוח בששר כמו חוט המ... אלויינא״ט אנשיניסל״א בלע״ז (טו) התמלוך. התאריך ימים על שאתה מתחרה להגביה ממשלתך להודיע שאתה ... אביך. יאשיהו שהתנהג ב... הלא אכל ושתה וראה טובה ימי חייו: (יז) על בצעך לגזול ממון: המרוצה. ה... דלים ועושק יוכיח עליו ... עשוק ורצוץ תמיד סמוכין ב... מקרא וכן את מי עשקתי ... מי רצותי (שמואל א יב) (יח) והוי הדה. הוי על תפא... (כ) עלי הלבנון וצעקי. ... לבית מקדשא וצווחי: ו... תני קולך. על הבשן ... וי״ת ובתרעי טור ביתא ו... יודע לפרש הא ך ... בשן בשערי הר הבית ... בשביל הדלתות שעושין מ... הבשן והוא שם מקום או ... בשן מקום בקע׳ רחבה כן ... הר הבית מגרש ריוח להב... ולעקי מעברים. ולוחי ... מגיזתא והם לשון מק... בשלותיך

רדק

מרוחים: עליות מרוחים. מן ורוח לשאול ענין הרחבה ויתכן לסיות מרוחים מענין רוח כלומר שיהיה בהם הרוח עשוים לימי הקיץ וזהו שאמר וקרע לו חלוני ופירוש פתח לו חלונים כתרגומו ופצים ליה חרכין חלוני כמו חלונים וכן על דברי חוזי כמו חוזים ואורגים חורי ומשופי שם והדומים להם: וספון בארז. פירוש בית מדות שזכר הוא מקירה בקורות ולוחות ארזים ועוד הוא משוח בששר פירוש מצוייר במיני צבעונים וזכר אחד מהם שמציירים בו ברוב והוא ששר נקרא בערבי זנגפו״ר ובלע״ז מיני, ספון, מקורה כמו תלקת מחקק ספון, אתם יושבים בבתיכם ספונים, בארז בקמץ הא״ף בזקף, ומשוח הם השאר בפלם קרוב רחוק ונקרא מעשה הציור בזה הלשון לפי שהוא במשיחה היד על הדבר כמו המשיחה: (טו) התמלוך. התחשוב לעמוד במלכותך בעבור זאת שהנאה שאתה נהנה בבתים הנאים הבנויים בחמה: מתחרה בארז. מתערב בארז כלומר בבנין הארזים אתה מתערב ונאחז להנאתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה. כלומר איני חושש אוכל בהנאותיך אם היית עושה משפט וצדקה כי אביך יאשיהו אכל ושתה כדרך המלכים והנה בטובתו וכיון שעשה משפט וצדקה אז טוב לו והיה בטוב כל ימיו אבל אתה נהנה בטובת העולם הזה בדרך רעה שבניניך שאתה נהנה בהם אינם ביושר ובמשפט כי אם בעשק וכן מאכלך ומשקך ושאר הנאותיך הם בחמס כמו שאמר כי אין עינך ולבך כי אם על בצעך וגו׳ ויש אומרים כי יהויקים היה מתענג תמיד והיה סבור כי התענוגים היו תשלום מעשיו הרעים לפיכך אמר לו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה וי״ת האתה מדמי למהוי כמלכא קדמאה ר״ל כדוד שהיה המלך הראשון ואתה לפי שאתה מזרעו אתה חושב להיות כמוהו אין זה כי דוד עשה משפט וצדקה וקרא דוד ארז כי היה כארז בלבנון: (טז) דן דין עני. הלא היא הדעת אותי נאם ה׳. פיר׳ אותו בפסוק כה אמר ה׳ אל יתהלל חכם וגו׳ וי״ת הלא היא דעתא דרעינא בה אמר ה׳: (יז) כי אין. בצעך. אמר חמדתך בממון: המרוצה. ענין שבר כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי ואם אינו משרשו כי ימצא זה הענין מנחי העי״ן כמו לא יכהה ולא ירוץ והעשק בממון והמרוצה בגוף שהיה עושק שכר שכיר כמו שכתוב והיה מכה אותם ומכריחם לעבודתו זהו המרוצה שאמר וגם היה שופך דם נקי ועל כל זה אמר בדברי הימים ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ועל זה הספר אמר שמדבר על ישראל ויהודה ועל מלכיהם: (יח) לכן. הוי אחי והוי אחות. הספד הקרובים כמו שאמר הוי אדון והוי הודו הוא הספד העם ואיך יספדו על המלך אלא זכר לשון הספד שהקרובים סופדים על האיש הוי אחי ועל האשה הוי אחות או אמר הוי אחות על אשת יהויקים ואף על פי שלא נזכרה: הודה. כמו והדרו ר״ל מלכותו כמו שת״י וי על מלכותיה והה״א במקום וי״ו הכנוי כה״א אהלה והדומים לו: (יט) קבורת חמור. ר״ל כמו שהחמור לא יקבר כן לא יקבר הוא כי מה הוא קבורת החמור שיסחבו אותו וישליכוהו לחוץ כן יסחבו נבלת יהויקים וישליכו אותו מהלאה לשערי ירושלם כי מחוץ לירושלם מת כשהיו מוליכים אותו בגלות בפעם השנית והכשדים לא הניחוהו להקבר: (כ) עלי הלבנון. אמר כנגד כנסת ישראל ראה יש לך עזר מכל מאהביך שהם אשור ומצרים שהיו בוטחת בהם והלכת בתחנוני ממני עתה הנה הבא שברך לעקי להם אם יושיעוך כי גם להם בא שבר כי מלך אשור נשבר ומצרים גם כן נשבעו נבוכדנצר בימי יהויקים כמו שאמר ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר היה למלך מצרים ואף על פי שאחר זמן בימי צדקיהו וחיל פרעה יצא ממצרים וגומר באחרונה נלח נבוכדנצר והחריב מצרים ואמר על דרך משל עלי הלבנון ר״ל עלי להר הלבנון וכן ובבשן ר״ל ובהר הבשן כי מן ההרים ישמע קול מרחוק: ולעקי. בקמץ הצד״י מפני הזקף והצד״י מפותח בקמץ חטף: מעברים. מכל עבר ומכל צד גם כן לעקי וראי כי לא יועילוך כי נשברו כל מאהביך וי״ת סקי לבית מקדשא וצווחי ובתרעי טור ביתא הרימי קליך תרגם לבנון בית מקדשא כמו שתרגם אונקלוס ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא וכן פירשו רז״ל ואמר ולמה נקרא בית המקדש לבנון שהיה מלבין עונותיהם של ישראל ובבשן

מצודת ציון

(יד) מרווחים. מל׳ ריוח: וקרע. ענין פתיחה וכן ותקרעי בפוך עיניך (לעיל ד): חלוני. כמו חלונים ונפלה המ״ם: וספון. ענין קרוי הגגים והכסוי כמו ויספון את הבית גבים (מ״א ו): ומשוח. ענין טיחה וכיעוס: בששר. הוא מין צבע אדום וכן חקוקים בששר (יחזקאל כג): (טו) מתחרה. ענין הדבוק והתערב וכן ואיך תתחרה את הסוסים (לעיל יב): (יז) בצעך. ענין חמדת הממון כמו מה בצע (בראשית לז): העושק. הגזל: המרוצה. מל׳ רציצה ושבירה וכן ואת מי רצותי (ש״א יב): (יח) הוי. הוא ענין לשון יללה: הדה. ענין הדר ויופי: (יט) סחוב. ענין גרירה ומשיכה על הקרקע וכן ואת הכלבים לסחוב (לעיל טו): מהלאה. להלן ורחוק: (כ) מעברים. מל׳ עבר וצד:

מצודת דוד

... מפאת יאשיהו אביו לכן אמר המולך תחת יאשיהו אביו: אשר יצא בשבי. ... (יג) הוי בונה. יש להתאונן על זה שבונה ביתו בלא צדק ועליות הבית בבלא משפט כי עבד ברעהו חנם כי לא הקדים לו שכרו ואף אחר העבודה לא ... לו שכר פעולתו ועל יהויקים הוא אומר כמפורש בסוף הענין: (יד) בית מד... ר״ל מדות גדולות וכן אנשי מדות (במדבר יג): מרווחים. להיות ריוח גדול ב... חדרי העליה שיהנה שם הרוח בימי הקיץ: וקרע לו חלוני. כדי להתענג ... היום בזמן החום פתח לעצמו חלונות רבות בביתו: וספון בארז. והיה ... הגגים בלוחות ארז: ומשוח בששר. ועל הלוחות היה מושח בטיח אשר והוא מין צבע: (טו) התמלוך. וכי תחשוב אתה שתמלוך לזמן מרובה אשר אתה מת... ונאחז בעצי ארזים לשבת בהם על שהם מתקיימים לזמן מרובה ור״ל למה לך בית חזק כ״כ וכי תחשב בו לאורך ימים: אביך. הוא יאשיהו: הלא אכל ושתה. ... שהיה יהויקים מענג עצמו במאכל ומשתה ועשה הרע בחושבו שהתענוג יכפר על רעתו ולזה אמר הלא אביך התענג במאכל ומשתה ועשה משפט וצדקה ובעבו... היה טוב לו כי לא עשה הרע ולא היה לו צורך אל התענוג: (טז) דן. היה דן דין עני ואביון ובעבור זה היה טוב לו כי הלא זהו הדעת אותי כי בזה ... במעשי לרחם על העניים כמוני: (יז) כי אין עיניך. ר״ל אבל בתענוג שלך אין נחת כי אין מחשבתך כ״א על חמדת הממון ולהגן עצמך למען יכופר העבר ולע... טוב: ועל המרוצה לעשות. ר״ל לרוצץ דלים ואביונים: (יח) לא יספדו לו. כאשר ימות לא יספדו עליו קרוביו לומר הוי כי אחי היה וקרובותיו לא תספדנה ... הוי כי הייתי לו לאחות: הוי אדון. עבדיו לא יספדו לומר הוי כי אדון היה לנו הוי על הודו והדרו ר״ל על מלכותו שאבדה ממנו במותו: (יט) קבורת ... יקבר. ר״ל שכמו שלא יקבר החמור כשימות בדרך אבל יעזבוהו שם כן יהיה ענין יהויקים כי יוליכוהו בגולה וימות בדרך ויהיה לו קבורה כמו שיש אל החמור ... כמו שאין לחמור כן לא יהיה לו: סחוב והשלך. יהיה מגורר ומושלך להלן לשערי ירושלים מחוץ להם ולא יקבר כלל: (כ) עלי הלבנון. עלי על הר הלבנון ו... למען יהיה נשמע הקול למרחוק: ובבשן. על הר בשן הרימי את קולך ולעקי בכל עבר ובכל צד: כל מאהביך. שהעכו״ם שהיו לך לעזרה והם אשור ומצרים גם ... נשברו

כָּל־מְאַהֲבָיִךְ׃ כא דִּבַּרְתִּי אֵלַיִךְ
בְּשַׁלְוֺתַיִךְ אָמַרְתְּ לֹא אֶשְׁמָע זֶה
דַרְכֵּךְ מִנְּעוּרַיִךְ כִּי לֹא־שָׁמַעַתְּ
בְּקוֹלִי׃ כב כָּל־רֹעַיִךְ תִּרְעֶה־רוּחַ
וּמְאַהֲבַיִךְ בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ כִּי אָז תֵּבֹשִׁי
וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל רָעָתֵךְ׃ כג יֹשַׁבְתְּי
בַּלְּבָנוֹן מְקֻנַּנְתְּי בָּאֲרָזִים מַה־נֵּחַנְתְּי
בְּבֹא־לָךְ חֲבָלִים חִיל כַּיֹּלֵדָה׃ כד חַי־
אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי אִם־יִהְיֶה כָּנְיָהוּ
בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל־
יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקֶנְךָּ׃
כה וּנְתַתִּיךָ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשֶׁךָ וּבְיַד
אֲשֶׁר־אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם וּבְיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד
הַכַּשְׂדִּים׃ כו וְהֵטַלְתִּי אֹתְךָ וְאֶת־
אִמְּךָ אֲשֶׁר יְלָדַתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת
אֲשֶׁר לֹא־יֻלַּדְתֶּם שָׁם וְשָׁם תָּמוּתוּ׃
כז וְעַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הֵם מְנַשְּׂאִים
אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב שָׁם שָׁמָּה לֹא
יָשׁוּבוּ׃ כח הַעֶצֶב נִבְזֶה נָפוּץ הָאִישׁ
הַזֶּה כָּנְיָהוּ אִם־כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ
מַדּוּעַ הוּטְלוּ הוּא וְזַרְעוֹ וְהֻשְׁלְכוּ

ל׳ ז׳ · ל׳ · יושבת ק׳ · מקננת ק׳ נחנת ק׳ · ל׳ חסר · ל׳ · ג׳ · כ׳ · ל׳ · ל׳ ז׳ מ״ל בסיפרא · ג׳ · ל׳ ב׳ מן נסון ע׳ סבי · ג׳ · ל׳ ז׳

אֲרֵי אִתְּבָרוּ כָּל רַחֲמָךְ׃
כא וּשְׁלַחִית לְוָתִיךְ יָת כָּל
עַבְדֵי נְבִיַּיָּא כַּד הֲוֵית יָתְבָא
שְׁלֵיָא אֲמַרְתְּ לֵית אֲנָא
מְקַבְּלָא אוּלְפַן דָּא אוֹרְחָתִיךְ
מִזְּעוּרַיִךְ אֲרֵי לָא קַבֵּילַתְּ
לְמֵימְרִי׃ כב כָּל פַּרְנָסָךְ
יִתְבַּדְּרוּן לְכָל רוּחַ וְרַחֲמָךְ
בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן אֲרֵי בְּכֵן
תִּבְהֲתוּן וְתִתְכַּנְּעוּן מִכָּל
בִּישָׁתֵךְ׃ כג דְּיָתְבָא בְּבֵית
מַקְדְּשָׁא בֵּינֵי מַלְכַיָּא מְרַבְיָא
בִּנְהָא מָה תַּעֲבְדוּן בְּמֵיתֵי לִךְ
עָקָא וְזִיעַ הָא כְּחֶבְלִין
לְיָלֵידְתָא׃ כד קַיָּם אֲנָא אֲמַר
יְיָ אֲרֵי אִם יְהֵי כָּנְיָה בַּר
יְהוֹיָקִים מַלְכָּא דְּשִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה כְּגוֹלְף דְּעִזְקָא עַל יַד
יְמִינִי אֲרֵי מִתַּמָּן בְּמֵימְרִי
אַגְלֵינָךְ׃ כה וְאֶתְּנִינָךְ בְּיַד
דְּבָעַן לְמִקְטְלָךְ וּבְיַד דְּאַתְּ
דָּחֵיל מִן קֳדָמֵיהוֹן וּבְיַד
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
וּבְיַד כַּסְדָּאֵי׃ כו וַאֲטַלְטֵיל
יָתָךְ וְיָת אִמָּךְ דִּילִידְתָּךְ לְאַרְעָא
אוֹחֲרֵי דְּלָא אִתְיְלִידְתּוּן תַּמָּן
וְתַמָּן תְּמוּתוּן׃ כז וּלְאַרְעָא
דְּאִינוּן מְטַעַן יָת נַפְשֵׁיהוֹן
לְמִתַּב תַּמָּן לְתַמָּן לָא יְתוּבוּן׃
כח בְּסִירָא חֲלָשָׁא מְטַלְטְלָא גַּבְרָא הָדֵין כָּנְיָהוּ כְּמָנָא דְּלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ מָה דֵּין אִטַּלְטָלוּ הוּא

רשי

(כא) בשלותיך. כשהיית בשלו': (כב) כל רועיך. כל מלכיך: תרעה רוח. ... קדים תרועם: (כג) מקוננת בארזי'. ששמת קנך במגדלות בתי ארזי' ... בתי מדות: מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני ... בבא לך חבלים של לידה ומנחם פתר נחנת ל' חניה אבל דונש פתר ... ל' חן: (כד) חותם על ... ימיני. חקוק וחתום בתוך ... זרועי: אתקנך. אנתקך ... התיקם כאן לטבחה ... יב) עד התיקנו אותם ... ח) והנו"ן יתירה בו ... אגדה במקום שנתק ... שעשה תשובה בבבל ונשאל ... על שנש"ע כתבו את ... הזה ערירי (כאן) ונולד ... בבבל ואמר לו על ... ביום ההוא אקחך ... בן שאלתיאל עבדי ... כחותם (לקמן סוף ... כלפי שאמר לאביו אם ... חותם על יד ימיני ... (כו) והטלתי. לשון ... (כז) מנשאים את ... לשון תנחומים שנפשם ... לה להתנחם ולומר עוד ... לארצנו: (כח) העצב ... תמיה הוא שמא צורה ... ונבזה האיש הזה שהושלך ... פני כמי שאין חפץ בו: ... נשבר כמו ככלי יוצר ... (תהלים ב) ואחרים ... העצב כמו העצבים ... את הקטן במסכ' שבת ... האתה נבז' ונפוץ בעיניך ... קטן שמעצבין אותו ... בלעז אין זה כדי: ... הושלכו. ל' השלכה ... לה תקומה כמו כי יפול לא

... עלי לשלום לביתך: כניהו ... חי אני נאם ה' כי אם ... העצב נבזה נפוץ. וימלך צדקיהו ... מנשאים ג' וסימ' ... הארץ אשר הם. ולא יהיה ... מנשאים את היהודים: ... ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר

רדק

ובכאן שתרגם ובפרעי עור ביתא לא ידעתי טעם אולי כנה הר הבית באם בשן לפי שהבשן היה מקום מרעה הבהמות ובבית המקדש גם כן היה תמיד בהמות לקרבן: (כא) דברתי אליך בשלותיך. אמר בלשון רבים כי היו להם שלוות רבות כשהיו מעשיהם טובים וכאשר החלו להרע והיו בשלותם הוכיחם האל על ידי הנביאים ולא הועיל: מנעוריך. רוצה לומר דור המדבר שהיה להם כימי הנעורים כי התחלת הכנס האומה בעבודת האל ובתחלתו היה הדור ההוא וכן פי' חסד נעוריך: (כב) כל רעיך תרעה רוח. כתרגומו כל פרנסיך ר"ל מלכי אשור ומצרים שהיו להם כפרנסים וכרועים אותם, תרעה רוח תאכלם הרוח כלומר שישברו קל מהרה כאילו הרוח הדיחה אותם ותירגם יונתן יתבדרון לכל רוח: כי אז תבושי. כשיהלכו בשבי: (כג) יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים. יושבתי מקוננתי ביו"ד יתרה בכתב לא במבטא ונמצאת יתרה גם במבטא אשבתי לדוש מלאתי משפט ושתי המלות האלה אמרו שהן מורכבות יושבתי מן ישבת ויושבת מקוננתי מן מקננת ומקוננת וטעם ההרכבה רוצה לומר שיושבת וקוננת מקדם וגם עתה את יושבת ומקוננת כי עדין היו בארץ שהיא מיוחסת ללבנון וזכר לבנון וארזים לפי שהיו בתי הגדולים בירושלם ספונים בארז כבית המלך כמו שאמר על יהויקים וספון בארז: מה נחנתי. עקרו נחננת והוא מענין חן ומה ימלא לשני פנים למעלת הדבר ולחסרונו למעלה כמו מה רב טובך מה יקר חסדך אלהים ולחסרון מה אנוש כי תזכרנו ובזה יתפרש לשני הפנים למעלה כלומר מה חן ומה יופי היה לך כשבאו לך החבלים והצרות האלה ולחסרון אמר מה חן הוא אשר נשאר לך מכל אשר בנית וקוננת בארזים בבא לך החבלים: (כד) חי אני. כיון שדבר על יהויקים דבר גם כן על יהויכין בנו וקראו כניהו לפחיתות: חותם על יד ימיני. הטבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן שימני כחותם חותמך ופתילך והטבעת ההיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה לפיכך אמר כי אפילו יהיה כניהו כמו החותם על ידי שימין שלא יוסר ממנה משם אסירך ואתקנך: אתקנך. שרשו נתק ודגש התי"ו מורה חסרון הנו"ן והנו"ן האחרונה נוספת כנו"ן יברכנהו יצרנהו ויש דרש על הנו"ן היתרה אמרו שבמקום שנתק שם נתקן כי בבית האסורים עשה תשובה וקבלו הקדוש ברוך הוא ונולד לו בן בבית האסורים ומשל בן בנו זרובבל בן שאלתיאל ביהודה וישב על כסא דוד ואמר לו ושמתיך כחותם כנגד מה שאמר לאביו אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני כי משם אתקנך: (כה) ונתתיך. כל אלו ביד שאמר לענין אמרם וכן אשר הזיל אתכם ... ופירוש ביד מבקשי נפשך שלא יחמלו עליך: אשר אתה יגור מפניהם. שלא יהיה לך כח לעמוד ... גוים נסע ממקומו: וביד הכשדים. שהם גוי עז וקשה אשר לא ישא פנים כמו שנא' עליהם הגוי ... דומה לה במעשים רעים לפיכך היה אומר ושם אמו במלכים שהיה הבן דומה לאם: על הארץ ... לדתם שם. שלא תמצאו שם בני משפחה שירחמו עליכם: ושם תמותו. גם זו קללה כלומר בארץ ... מבטיחים אותם נביאי השקר שישובו הגולים עתה מהרה שאמר הנה כלי בית ה' מושבים מבבל ... (כח) העצב נבזה. הש"א ה"א השאלה לפיכך היא פתוחה אמר אם כניהו הוא כמו עצב נבזה ... תועלת משליך אותו ומשבר אותו וזהו שאמר נפוץ כמו ונפוץ הכדים כי בהשליך אדם הכלי ישבר ... וזרעו והנה היה לו זרע בגלותו והרי אמר עליו ערירי והפסר שהיו לו בנים. בצאתו בגולה ומתו בבבל

... צרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים זה הכפל גם כן לחזק לענין ההוא ... וביד נבוכדנצר מלך בבל. שהוא מלך עז וקשה כמו שנאמ' עליו עלה אריה מסבכו ומשחית גוים ... שנמסר: (כו) והטלתי. כמו והשלכתי וכן ויטילו את הכלים ובאמרו אשר ילדתך ר"ל שהיה דומה לה ... בידיעה המפורסם בלא ידיעת התאר כמו הגפן נכריה הכבש אחד הדוד אחד: אשר לא ילדתם שם. ... ימותו: (כז) ועל הארץ, כמו ואל הארץ ורבים כמוהו: אשר הם מנשאים את נפשם. שהיו מבטיחים ... מהרה וכו' ובעבור זה היו מנשאים את נפשם ובוטחים על שקר שהמלך יהויכין ושאר הגולים: (כח) העצ... הוא מן עצבים שהוא שם לצלמים והעצב הוא נבזה ומשליך אותו המכיר בו שהוא הבל אין בו תועלת ... לו שבריו ויפזרו וכן כלי שאין חפץ בו ישליכנו האדם חוץ מביתו: הוטלו. כמו הושלכו הוא וזרעו והנה

מצודת דוד

... על ידי נ"נ ומעתה לא תמצא עוזרים: (כא) בשלותיך. עוד היית יושבת ... וה דברתי אליך לשוב אלי ואתה אמרת לא אשמע: זה דרכך. כן דרכך מאז ... צ'יך לי להם כי מעולם לא שמעת בקולי: (כב) כל רועיך. אשור ומצרים שהיו ... הם ומנהיגים אותך ישבר אותם הרוח ועל נ"נ יאמר כי הוא ישברם: ומאהביך. ... אשור ומצרים וכפל הדבר במ"ש: כי אז. כאשר ילכו המה בשבי תבושי מכל ... אשר עזבת את ה' ובטחת עליהם: (כג) יושבת בלבנון. אתה ישראל היושבת ... ון וחזר ופירש מקוננת בארזים ר"ל יושבת בבתי עצי ארזי לבנון: מה נחנת. ... החן אשר תמצא בזה בבוא לך מכאובים וחיל כיולדה ר"ל וכי בעבור זה ... חן בעיני האויב: (כד) חותם. טבעת כמו שחותמין בו אגרות הכתון תמיד על יד הימין ואין מזיזה ממנה ואחז במשל בדרך הכבוד בבן אדם: משם אתקנך. ... אסיר אותך מן היד ולפי שהמשילו לטבעת שחותמין בו אמר לשון הנופל בטבעת ור"ל אף שאתה מזרע דוד מ"מ אעזבך: (כה) ונתתיך ביד וכו'. כפל ... טעמים רבות במ"ש להגדיל הענין ולהפחידו: (כו) והטלתי אותך. אשליך אותך: אשר ילדתך. אשר גדלה אותך ללכת בדרך הרעה: (כז) ועל הארץ. ... ארץ: מנשאים את נפשם. מצפים ומרוממים ומבטיחים את נפשם: שמה. ר"ל לא כן יהיה כי לא ישובו שמה: (כח) העצב נבזה וכו'. וכי זה כניהו דומה הוא

מצודת ציון

(כא) בשלותיך. מלשון שלום: (כב) תרעה. ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב): ונכלמת. מל' כלימה וחרפה: (כג) מקוננת. ענין מדור כמו ודרור קן לה (תהלים פד) ואמר בלשון שאלה: נחנת. מל' חן: חבלים. מכאובים: חיל. חלחלה: (כד) כניהו. הוא יכניה והוא יהויכין: חותם. כן נקראת הטבעת שחותמים בה האגרות וכן חותמך ופתילך (בראשית לח): אתקנך. ענין העתקה והסרה: (כה) יגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (כו) והטלתי. ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א): ילדתך. ענין גדול ואמון וכן יולדו על ברכי יוסף (בראשית נ): (כז) מנשאים. ענין הרמה ור"ל מבטיחים: (כח) העצב. כן נקרא הצורה הנעבד כמ"ש עצבי הגוים (תהלים קלה) וזהו לפי שמעצב לב עובדיו צועק אליו ואינו עונה ובדרך שאלה קרא כן לכולם: נפוץ. ענין שבירה ורצוץ כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): חפץ. ענין רצון

רדק

בבבל והנה הוא ערירי והפך הענין ואמר הושלכו אחר שאמר הוטלו והענין אחד לחזק הדבר כי כן דרך המקרא לכפול הענין במלות שונות לחזק הדבר: (כט) ארץ ארץ ארץ. כפל ...
בפסוק היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה שפירש בו אדוני אבי ז"ל ויתכן לפרש כי הכפל לחזק הענין כי כן מנהג הלשון פעם בשתי מלות פעם בשלש בשפי מלות כמו כל הקרב הקרב נחמו ...
עמי והדומים להם ובשלש מלות כמו ארץ ארץ ארץ והיכל ה' היכל ה' היכל ה' עוה עוה עוה אשימנה והקריאה לארץ ר"ל לאנשי הארץ שהרי אמר כתבו וכן וכל הארץ באו מצרימה וי"ם ...
אגלוהי לארע אוחרי ארעא דישראל קבילו פתגמא דה': (ל) כה אמר ה'. כתבו. זה הכתוב כלווי ראה ריח בני הוא הוא והדומים: ערירי. אם היו לו בנים ימותו בחייו ואם לא היו ...
יהיו לו. לא יצלח בימיו. כי כל ימי חייו היה בשבי: כי לא יצלח. וגם בזה לא תהיה לו הצלחה איהיה מזרעו מושל ביהודה והנה זרובבל שהיה בן בנו היה מושל ביהודה אלא כמו שאמרו ...
שעשה תשובה בבית האסורים אמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דין לטובה ואמר לו אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם כי בך בחרתי ועוד אמרו א"ר יוחנן גלות מכפרת על הכל שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי ובתר דגלה כתיב ובני יכניה אסיר בנו שאלתיאל בנו וגו': (א) הוי רועים. אמר על מלכי יהודה הרעים אמר להם הוי אתם מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי כלו' שאני הייתי רועה אותם כשהיו שומעים לקולי ואחר שהייתם אתם רועים אותם נהגתם אותם בדרך רעה ואבדתם והפילותם אותם בגלות: (ב) לכן. ולא פקדתם אותם, ולא השגחתם עליהם אנה הם ומה הם עושים אם טוב ואם רע והיה לכם לדעת כי בעון הוא שהם נדחים וגולים ובעונם שלא פקדתם אותם הנני פוקד עליכם את רוע מעלליכם: (ג) ואני אקבץ. אם על גלות בבל אמר יהיה פירש ולא ייראו עוד זמן רב או יהיה כמשמעו לעולם והוא אומר על קבוץ זה הגלות כמו שפירש הבאים אחריו והוא הנכון: (ד) והקימותי. ורעים. ירעו אותם כמו הרועה הטוב: ולא יפקדו. לא יחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: (ה) הנה ימים באים. צמח צדיק. זהו המשיח וקראו צמח שיהיה צמחו בעולם כצאת צמח השדה שהיא רבנה כן בהיות צדיק יהיו עמו צדיקים רוב העולם כמו שאמר יפרח בימיו צדיק ואמר והוכיח עמים רבים: ומלך מלך. אמר הכפל לחזק הפעולה כי בזכור הפעולה השם נזכר עמה ובזכור אחרים השם הוא לחזק כמו למען בלוע בלע מעטיר עליו מהר כל בוגדי בגד וכן ומלך מלך כי באמרו ומלך ידענו שהוא מלך ובהוסיפו מלך הוא לחזק המלכות שתהיה מלכותו בכל הארץ לא בישראל לבד כמו שאמר עליו וימשלו מים ועד ים ומנהר עד אפסי ארץ: והשכיל. הצליח וכת"י ויצלח וכן ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ואחרים זולתו: (ו) בימיו. וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. יקראו ישראל יקרא המשיח בזה השם ה' צדקנו לפי שבימיו יהיה צדק ה' לנו קיום תמיד לא יסור וזו הקריאה על דרך הקריאה שקרא משה רבינו עליו השלום למזבח ה' נסי וקרא יעקב למזבח אל אלהי ישראל כל אחד לפי ענינו הנמצא בו וכן ושם העיר מיום ה' שמה ויונתן תרגם דיסוויין קרן ניס וגומר כבתחלה: (ז) לכן. אלה שני הפסוקים נאמרו למעלה אלא שיש ביניהם שנוי מעט בקצת

תרגום

ובנוהי ואתגליאו לארעא דלא ידעו: כט מארעיה אגלוהי לארע אוחרי ארעא דישראל קבילו פתגמי דיי: ל כדנן אמר יי כתובו ית גברא הדין דלא ולד גברא דלא יצלח ביומוהי ארי לא יצלח מזרעיה גבר יתיב על כורסיה דדוד ועביד שולטן על דבית יהודה: א וי פרנסיא דמאבדין ומבדרין ית עם דאתקרי שמי עלוהי אמר יי: ב בכן כדנן אמר יי אלהא דישראל על פרנסיא דמפרנסין ית עמי אתון בדרתון ית עמי וטלטילתינון ולא תבעתון יתהון האנא מסער עליכון ית בישות עובדיכון אמר יי: ג ואנא אכניש ית שארא דעמי מכל מדינתא דאגליתי יתהון לתמן ואתיב יתהון לאתרהון ויפשון ויסגון: ד ואקים עליהון פרנסין ויפרנסונון ולא ידחלון עוד ולא יתברון ולא יזועון אמר יי: ה הא יומיא אתן אמר יי ואקים לדוד משיח דצדיקיא וימלוך מלכא ויצלח ויעבד דין דקשוט וזכו בארעא: ו ביומוהי יתפרקון דבית יהודה וישראל ישרי לרחצן ודין שמיה דיהון קרן ליה יתעבדן לנא זכוון מן קדם יי ביומוהי: ז בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא יהון משתען עוד בגבורתא דיי דאסיק ית בני

מסורה

י"ג ר"פ | י"ת נטעס | כ' ולמכי סימן | ח' חסר בסיפרא | ל' וחסר יו"ד קדמאה | כ' בטעם בסיפרא | ג' חסר | ג' חסר יו"ד | י"ו חסר בסיפ' | י"ו חסר בסי' | ג' | ג' בטעם מ"ע | י"ג | ג' | כ' | ט' בסיפרא

ירמיה

עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ׃
כט אֶרֶץ אֶרֶץ אָרֶץ שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃
ל כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה כִּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה׃

כג

א הוֹי רֹעִים מְאַבְּדִים וּמְפִצִים אֶת־צֹאן מַרְעִיתִי נְאֻם־יְהוָה׃
ב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הָרֹעִים הָרֹעִים אֶת־עַמִּי אַתֶּם הֲפִצֹתֶם אֶת־צֹאנִי וַתַּדִּחוּם וְלֹא פְקַדְתֶּם אֹתָם הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם אֶת־רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה׃
ג וַאֲנִי אֲקַבֵּץ אֶת־שְׁאֵרִית צֹאנִי מִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּי אֹתָם שָׁם וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְהֶן עַל־נְוֵהֶן וּפָרוּ וְרָבוּ׃
ד וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעִים וְרָעוּם וְלֹא־יִירְאוּ עוֹד וְלֹא־יֵחַתּוּ וְלֹא יִפָּקֵדוּ נְאֻם־יְהוָה׃
ה הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃
ו בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וְזֶה־שְּׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרְאוֹ יְהוָה ׀ צִדְקֵנוּ׃
ז לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֹאמְרוּ עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי

רשי

לא יוטל (שם לז): (כט) ... ארץ ארץ. מארצו גל... ארץ אחרת ואת ארץ יש... שמעי דבר ה'. ד"א ארץ ... ארץ. ארץ שהוא ארץ שבאו... שהיתה חשובה שהכולן. ... ארץ ישראל שלש ארצות... בה יהודה ועבר הירדן והג... (ל) גבר אשר לא יצלח ביו... כתכוהו: (א) הוי רועי... מלכי יהודה: (ב) לא הק... אותם. לא נזכרתם לטו... (ד) ולא יפקדו. ולא יח... לשון ולא נפקד ממנו ... (במדבר לא): (ה) והשכ... ויצליח: (ו) ה' צדקנו ... מצדיק אותנו בימיו של ... לנביאים

מסורת הש"ס

בלק. ג' פסוקים משולשים בכ... וסי' ארץ ארץ ארץ שמעי ד... ה'. קדוש קדוש קדוש ה' צבא... עוה עוה עוה אשימנה. ותר... ה' היכל ה' היכל ה' המה: ... י"ו חסר בסיפרא וסי' הכית... ולא חלו. האותי הם מכעיס... ואת למרת אתם. ולא פנ... אתם. ואני אקבץ את. את יהו... ואת ערי. אל אחאב. וצוית ... אל אדניהם. ותכבשו אתם ל... לכם לעבדים. עד תמי אתם ב"... בבלה יובאו ושמה. ותקראו ... השכם ולמד. ויהי כפגש או... אתם זכר: קדמא. ואביא ...

תולדות אהרן ארץ ארץ. ... קנו: ערי... סנהדרין לז: וזה שמו. ב"ב ... ימים באים. ברכות יב קידושים ... עקדה שער מב (ברכות ד) ... ברכות יב קידושין סח:

מצודת ציון

ולורך וכן התפץ לשדי כי ... (איוב כב): הוטלו. הושל... (ל) ערירי. ענין השחתה ול... כמו ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז): גבר. איש: (א) ומפי... ענין פיזור כמו ויפץ השם (בראשית יא): מרעיתי. מלשון מרע... (ב) ותדיחום. מלשון דחיה: ופק... ענין זכרון והשגחה: מעלל... מעשיכם: (ג) נויהן. מדור... כמו שאנן (ישעיה לג): יפרו. יעשו פירות ר"ל יולידו בנים: (ד) יחתו. ענין שבר ופחד: יפקדו. ענין חסרון כמו אשה רעותה לא פקדו (שם לד): (ה) והשכיל. ענין הצלחה כמו ויהי דוד לכל...

מצודת דוד

הוא לצורה כבזה ומפוצץ וכי הוא ככלי שאין בו צורך ומדוע א"כ הוטלו מארצם הוא וזרעו וכו': אשר לא ידעו. עד הנה: (כט) ארץ ארץ ארץ. ר"ל ארץ שהיתה ארץ מיוחדת בכל הארצות ועולה על כולן: (ל) האיש הזה. הוא כניהו: ערירי. שיהיה ערירי ר"ל נשחת ונחרב ולתוספת ביאור אמר שיהיה גבר אשר לא יצלח בכל ימיו כי בימיו לא יצלח איש מזרעו לשבת על כסא המלוכה ולמשול ביהודה כי בשגלה הוא לא נתנה המלוכה לזרעו כ"א לצדקיה דודו ולא היה לזרעו ממשלה מה בימיו אבל לאחר מותו היה ממשלה לזרובבל שהיה מזרעו: כג (א) הוי רועים. וי לשתאונן אמר במעשיהם מאבדים ומפזרים את העם ללכת גולה בארצות אויביהם: צאן מרעיתי. הם ישראל שאני להם לרועה: (ב) אתם הפיצותם. ר"ל בעוניכם נפזרו בין העכו"ם ונדחו בארצות האויב: ולא פקדתם אותם. לא השגחתם עליהם להשיבם בדרך הישר: פוקד עליכם. אזכור עליכם רוע מעשיכם להשיב עליכם גמול: (ג) ואני אקבץ. ובחסדי אקבץ את שארית וכו' כי רובם יכלו ומעט ישארו והשיבותי. אשיב אותם אל מדורם ושמה ירבו: (ד) והקימותי. אני אקים רועים כשרים והם ירעו אותם להנהיגם בדרך הישר: ולא ייראו. ולכן לא יפחדו עוד מן העכו"ם ולא ישברו ולא יהיו נחסרים: (ה) והקימותי לדוד. אקים מזרעו צמח צדיק וזהו מלך המשיח: ומלך מלך. מלך ימליך על ישראל ויעשה משפט וצדקה: (ו) בימיו. בימי המשיח תוושע גם יהודה גם ישראל בארצם לבטח לא כמו בבית שני שלא חזר כ"א יהודה: וזה שמו. של המשיח יקראו אותו ישראל: ה' צדקנו. ה' יצדיק אותנו בימיו של זה: (ז) לכן. הואיל ובגאולה הבאה תהיה חשובה כ"כ לכן לא יאמרו עוד בשבועתם ... אשר

ישראל מארץ מצרים: ח כי אם־
חי־יהוה אשר העלה ואשר הביא
את־זרע בית ישראל מארץ צפנה ס' בסיפ' וחסר
ומכל הארצות אשר הדחתים שם
וישבו על־אדמתם: ט לנבאים ל' וא' לנביאים
נשבר לבי בקרבי רחפו כל־עצמותי ל'
הייתי כאיש שכור וכגבר עברו יין ב'. ל'
מפני יהוה ומפני דברי קדשו: י כי
מנאפים מלאה הארץ כי־מפני אלה
אבלה הארץ יבשו נאות מדבר
ותהי מרוצתם רעה וגבורתם לא־ ל'. ב'. י"ס
כן: יא כי־גם־נביא גם־כהן חנפו י"ג פסוקים גם גם גם
גם־בביתי מצאתי רעתם נאם־
יהוה: יב לכן יהיה דרכם להם ל'. ב'
כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה
כי־אביא עליהם רעה שנת פקדתם
נאם־יהוה: יג ובנביאי שמרון ראיתי ב' א' חסר
תפלה הנבאו בבעל ויתעו את־עמי ג'
את־ישראל: יד ובנביאי ירושלם ל' חסר
ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר ל'. ל'
וחזקו ידי מרעים לבלתי־שבו איש
מרעתו היו־לי כלם כסדם וישביה ד'. ד'
כעמרה: טו לכן כה־אמר יהוה י"ד בטעם בסיפרא

ישראל מארעא דמצרים: ח אלהין יהון משתען בגבורתא דיי דאסיק ודאיתי ית זרעא דבני ישראל מארע צפונא ומן מדינתא דאגליתינון לתמן ויתבון על ארעהון: ט מן קדם נביי שקרא אתבר לבי במעי זעו כל גרמי הויתי כגבר רוי וכגברא דמשתטי מן קדם חמריה מן קדם יי ומן קדם פתגמי קודשיה: י ארי זנאין אתמליאת ארעא ארי מן קדם מומי דשקר חרובת ארעא יבישו דירות מדברא ועל דמסגן ברעות נפשיהון בישתא תיתי עליכון וגבריכון לא יצלחון: יא ארי אף ספר אף כהן גניבו אורחתהון אף בבית מקדשי גלין קדמי בישתהון אמר יי: יב בכן תהי אורחתהון להון כמשרועין בקבלא יתקלון ויפלון בה ארי איתי עליהון בישתא שנת סעורן חוביהון אמר יי: יג ובנביי שמרון חזיתי רשע מתנבן בשום טעותא ומטען ית עמי ית ישראל: יד ובנביי ירושלם חזיתי שנו זנאין ומהלכין בשקר ומתקפין יד מבאשין בדיל דלא למיתב גבר מן בישתיה הוו קדמי כולהון כסדום ויתבהא כעמורה: טו בכן כדנן אמר יי צבאות

רשי

לנביאים נשבר לבי בקרבי. ...די הנביאים האומרים שלום ...לכם נשבר לבי: רחפו. ...ים ונעים ככנפי צפור ...רחף על קנו טרנבליר"ש ...: מפני ה'. ש'כי שומע ...ו גזירה רעה זאת: מפני אלה. שבועת שקר: ...ה. חרבה: מרוצתם. ...ת"א כלשו וי"ת ל' רצון: ...כן. לא בדין: (יא) גם ...גם כהן. אפילו אלו ...ל למידין מהם: גם בביתי ...תי רעתם. שהעמידו דמות ...ל: (יב) כחלקלקות. ...חלקה שהרגל מחלקת בה ...ם כ סל: כחלקלקות ...לה. כשלון על כשלון ...לקות באור יש כשלון ...ה בלא חלקלקות יש כשלון: ובנביאי שומרון ראיתי תפל'. ...ה שגלו: (יד) ובנביאי ...לים. אני רואה עתה ...ורה דבר מגונה: וחזקו ...מרעים. אומרים לרשעים ...יהיה לכם: לבלתי שבו. ...ושובו המריעים איש מרעתו

...ד': צפנה ה' בסיפרא וסימ' ...בריש סיפרא סימן ד': לא ...ש וסי' ויאמר יוסף אל אביו ...כן אבי. לא כן לכו נא ...ים ועבדו. לא כן עבדי משה ...ביתי. ואתה לא כן נתן לך. ...ן אוחילה לפניך. כי איש ...אפרים. לא כן ביתי עם אל. ...לא כן ידמה ב' בפסוק. ...נו גאון מואב גא מאד. ...תי ואשמע. וגבורתם לא ...אני ידעתי. לא כן אנחנו ...היום הזה. ויחפאו בני ...ל. לא כן הרשעים כי אם ...ולב כסילים לא כן. כי ...ן אנכי עמדי. וחד ולא כן ...: תפלה ג' בקריאה וסימניהון ...אי שמרון ראיתי תפלה. בכל ...לא חטא איוב. מעיר ...ינאקו. וסימ' קרתא דאיוב

רדק

...הגלות כי כן דרך המקרא לכפול מלין או פסוקים במלות שונות והענין אחד והכפל בכל מקום לחזק הענין וכבר פירשנו אלו הפסוקים למעלה במקומם: (ט) לנביאים. בעבור נביאי ...השקר שהם מטעים ישראל כי אולי הם שהם אומרים שהם נביאים ודבר ה' אתם היו ישראל שבים בתשובה בתוכחות נביאי האמת אבל הם מטעים אותם ואומרים להם עשו איש כתאות לבו כי ...ה' לנו שלא תבא עליכם רעה: רחפו. התנודדו וכן מן הכבד מרחפת על פני המים: וכגבר עברו יין. עבר עליו היין כלומר שגבר עליו ונשתכר ואינו יודע מה יעשה כן הייתי מפני ...השוא מחולל על ידי הנביאים האלה: ומפני דברי קדשו. שהם מחוללים על פיהם שהם אומרים כי דברי ה' הם מה שהם אומרים: (י) כי מנאפים. איך יוכלו ליפות מהם מעשיהם ...מנאפים מלאה הארץ ועוד כי מפני אלה אבלה הארץ ומפני שבועות שקר נשחתה הארץ אלו שתי הרעות הם ברוב אנשי הארץ ואיך יוכלו נביאי השקר להשמיעם כי לא תבוא עליהם רעה והנה הם רואים בעיניהם כי רוב ארץ ישראל נשחתה מפני רוב מעשיהם הרעים: נאות מדבר. מקום מרעה הבהמות: ותהי מרוצתם רעה. זריזותם ומרוצתם הם לרעה כי לא ירוצו לדבר מצוה ולעבודת האל אלא לרעה: וגבורתם לא כן. וכן גבורתם איננה לדבר אמת: כן. פירושו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות שהיה להם להתגבר על נביאי השקר ולמנעם מלספר חלומות' ודברי שקריהם והם מתגברים על נביאי האמת ואומרים להם שלא יתנבאו בשם ה' כמו שאמרו לירמיהו לא תתנבא בשם ה' ולא תמות בידינו ויונתן תרגם מרוצתם ענין רצון וכן תרגם ועל דהסגן ברעות נפשהון בישתא תיתי עליהון וגבריהון לא יצלחון: (יא) כי גם נביא גם כהן חנפו. בצרי בגזרת פעל ופי' נביא וכהן כתרגומו ארי אף ספר אף כהן ר"ל ספר מזהיר העם כי נבואה ענין דבור ויש מהם דבור רוח הקדש ויש מהם דבור דברי שקר כדברי נביאי השקר וכן מזהיר העם מדבר להם לפי דעתו דברים להזהירם והכהן הוא מהכהני הלוים כמו שאמר גם בביתי מצאתי רעתם: חנפו. ענין רשע ומשוא פנים ות"י גניבו ארחתהון: גם בביתי. כי גם בבית המקדש היו עובדים ומזבחים לאלהי' אחרים: (יב) לכן יהיה. כחלקלקות באפלה. כמו דרכים חלקלקות שאין מעמד רגל ההולך בהם כל שכן כשהדרכים אפלה שלא יראה אנה יסמוך ואנה ילך: ידחו ונפלו בה. כאילו ידחה אותם דוחה מאחריהם כי על כל פנים יפלו בה ולרוב הסירות הנפילה זכר בה שלש סבות חלקות הדרך והאפלה והדחיה. ידחו מלעיל שלא כמנהג נחי הלמ"ד: (יג) ובנביאי שומרון. תפלה. כמו נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא נתן תפלה ענין דבר גרוע שאין לו טעם: הנבאו בבעל. כי אחאב עבד הבעל וקמו נביאי שקר רבים מתנבאים בבעל שהיו ארבע מאות וחמשים איש בימי אחאב שהרג' אליהו ואחרי כן קמו אחרים שהרג יהוא והם היו מתעים את ישראל עד שגלו בעונם אבל בירושלם לא קמו נביאי הבעל ולא עבדו לבעל מלכי יהודה כי אם מנשה ואחרי כן שב בתשובה, הנבאו חסר תי"ו ההתפעל ומשפטו התנבאו: (יד) ובנביאי ירושלם. לא התנבאו בבעל אבל היתה בהם דרך רעה: שערורה. פירוש רשע ולכלוך: נאוף. כמו שנאמר בצדקיהו ובאחאב וינאפו את נשי רעיהם: והלוך בשקר. שהיו אומרים כי דבר ה' בהם: וחזקו ידי מרעים. ...אומרים להם שלום יהיה לכם לפיכך לא היו שבים מרעתם: לבלתי שבו. שלא שבו כלומר הם גרמו להם שלא שבו וכן לבלתי הקריב שלא להקריב לבלתי ראו אומר מה שלא ראו

תולדות אהרן נשבר לבי. סנהדרין לו: מפני אלה. קידושין יג שבועות לט:

מצודת דוד

...הגלות וכו' מארץ מצרים: (ח) כי אם. כי אז יאמרו בשבועתם חי ה' אשר ...וכו' מארץ צפונה ומאשר ארצות וכו' כי הגאולה ההיא יזכר יותר בפי ...לפי מרבית החשיבות: הדחתים. הדחתי אותם (וזהו מאמר המקום כמדבר ...אבל הם יאמרו הדיח אותם שם וכמדברים בעדם): וישבו. כן יאמרו ...חי ה' אשר העלה וכו' והמה יושבים על אדמתם: (ט) לנביאים. בעבור ...השקר נשבר לי בקרבי וכל עצמותי נעים ונדים ואני מבולבל בלבי כאיש ...וכגבר אשר היין עבר עליו להתחזק ממנו ולבלבל מוחו: מפני ה'. ר"ל כל ...כזה הוא עלי מפני ה' שהיה מחולל על ידי הנביאים האלה ומפני דברי ...שהמה מחוללים על פיהם: (י) כי מנאפים. כי על ידיהם מלאה הארץ ניאוף וזנות: כי מפני אלה. בעבור שבועת שוא אבלה בהמת הארץ ויבשו מדורי ...מקום מרעה כאלו: מרוצתם. מה שהם רצים לעשות בזריזות הוא רק לרעה ולא לטובה: וגבורתם. התגבורת הלב שבהם איננה על דבר נכון ואמת: ...נביא. זה נביא השקר: כהן. זה כהן הבעל: חנפו. מחניפים לבני אדם ואינם אומרים האמת: גם בביתי. בבהמ"ק מצאתי רעתם כי היו מזבחים שם לאלהים ...: (יב) דרכם להם. ר"ל יוכשלו בדרכם כמו ההולך באפלה במקום חלק שהוא נוח שימעדו רגליו: ידחו. יהיו נדחים ממקומם ויפלו בדרך: כי אביא. ...דרך המקרא לומר המכשול יהיה כי אביא הרעה: פקודתם. זכרון עונותיהם לשלם עליהם גמול: (יג) ובנביאי שומרון. ר"ל כמו שמאז ראיתי בנביאי ...ון דבר גרוע מבלי טעם וזהו מה שנבאו בשם הבעל והתעו את עמי ללכת בדרך רעה: (יד) ובנביאי ירושלים. ר"ל כן אני רואה בנביאי ירושלים דבר מגונה

מצודת ציון

לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): (ט) לנביאים. הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו פתח פיך לאלם (משלי לא): רחפו. ענין תנועה והנודד כמו על גוזליו ירחף (דברים לב): (י) אלה. ענין שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויקרא ה): אבלה. ענין השחתה כמו על כן תאבל הארץ (הושע ד): נאות. ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג): מדבר. לפעמים מקום המרעה סמוך למדבר וכן הנהיג הצאן במדבר (ש"א יז): מרוצתם. מלשון ריצה ומהירות ההליכה: כן. נכון ואמת כמו לא כן בדיו (ישעיה טז): (יב) כחלקלקות. מלשון חלק: באפלה. ענין חושך: פקודתם. ענין זכרון: (יג) תפלה. ענין דבר גרוע מבלי טעם וכן ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א): ויתעו. מלשון תועה: (יד) שערורה. ענין דבר מגונה כמו שמה ושערורה (לעיל ה): נאוף. ענין זנות: מרעים

ראו: כסדום. כאנשי סדום: ויושביה כעמורה. ויושבי ירושלם כאנשי עמורה כלומר הנביאים כעם והעם כנביאים ברשע ובמעשים רעים: (טו) לכן. מאכיל אותם לענה. אביא עלי
צרה מרה כלענה וכמי ראש והוא סם המות: חנופה. רשע ונשוא פנים שהם מיפים לכם מעשיכם ונושאים פניכם שלא להוכיחם: לכל הארץ. לכל יושבי ארץ יהודה: (טז) כה אמר.
דברי הנביאים. כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ונתן הספר על אשר לא ידע ספר כמו אל: מהבילים. מפתים אתכם בדברי הבל לאמר שלום יהיה לכם כי הם
שהם אומרים מלבם הוא לא מפי ה': (יז) אומרים אמור. המקור הוא כרוב קודש. ההבל וכאשר יבא אחרי הפעל הוא לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אותם והדומים לו: וכל ה
בשרירות לבו. כמו ולכל הלוך ולמ"ד למנאצי שוכר עומדת במקום שנים: (יח) כי מי עמד. כי מי מהם שעמד בסוד השם רוצה לומר בסוד הנבואה ולא יאמרו כי דבר השם הם
וירא. פירוש במראה הנבואה:
וישמע. הראשון בשוא הוי"ו והשני בפתח הוי"ו: (יט) הנה סערת ה' חמה יצאה. עבר במקום עתיד כדרך הנבואות במקומות רבים כי דבר ה' בנבואה קיים כאילו נעשה והנבואה הזאת עתידה לימות המשיח כי אז יכלו הרשעים כלם ואמר זה הענין על דבר נביאי השקר הרשעים כי כבר אמר כי יעשה משפט בהם כמו שאמר הנני מאכיל אותם לענה ואמר אע"פ שאין כאן עתה משפט ברשעים כלם הנה ימים באים שתצא סערת ה':
חמה יצאה. בחמה תצא אותה הסערה מלפני האל ותחול על הרשעים עד כלותם: וסער מתחולל. כפל הענין לחזק הדבר ויונתן תרגם בהפרש מעט ביניהם שתרגם סער' מזופיתא ותרגם וסער מתחולל ועלעול משתגש וענין מתחולל ויחול ענין נפילה וחניה כמו יחולו על ראש יואב:
(כ) לא ישוב. באחרית הימים. זהו בימות המשיח ואז תתבוננו בזאת הנבואה כי עד אותה הימים הרי אתם כאילו אינכם מתבוננים בה לפי שאינכם רואים כליון הרשעים ובאמרו בינה אחר תתבוננו הוא לתוספת באור ולחזק הפעולה כמו קצף ה' על אבותיכם קצף ויצם דוד צום, למען טבוח טבח והדומים להם ובאמרו תתבוננו ולא אמר יתבוננו רמז לתחיית המתים בימות המשיח:
(כא) לא שלחתי את הנביאים. אלה נביאי השקר אני לא שלחתי אותם: והם רצו. מהרו לומר לעם דברים אשר בדו מלבם בשמי: (כב) ואם עמדו בסודי. ואם הוא כמו שהם אומרי' שעמדו בסודי ודבר הנבוא' בא להם מאתי ישמיעו את דברי אל עמי לא דבר שקר וישיבום מדרכם הרעה לא שיחזיקו ידי מרעים, וי"ו וישמעו כוי"ו וטמאה שבועים כנדתה ונתתי גשמכם והדומים להם שהוא לתנאי כלומר אם יהיה זה יהיה זה:
(כג) האלהי מקרוב. כמו אלהים אחרים שנאמר עליהם חדשים מקרוב באו וכי אינני אלהי מרחוק הלא מבריאת עולם ידעוני בני אדם כי אני אלהי עולם ואינני כמו אלהים חדשים אלה אשר לא יראו ולא ישמעו כי אני רואה מעשי בני אדם ושומע דבריהם ואני שומע דברי הנביאים הנבאים בשמי לשקר וי"ת אנא אלהא ברית עלמא וגו' כבעמוד: (כד) אם יסתר. אני מלא, כמו וכבוד ה' מלא את המשכן כלומר שהיה ממלא את המשכן כי נאמר זה על האור הנברא כי

עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא הָאֲנָא מַיְתֵי
עֲלֵיכוֹן עָקָא מְרַר כְּגִידִין
וְאַשְׁקֵינוּן כָּס דִּלְוָט בִּישׁ
כְּרֵישֵׁי חִיוִין אֲרֵי מִן נְבִיֵּי
יְרוּשְׁלֵם נְפָקַת חֲנֻפְתָּא לְכָל
יָתְבֵי אַרְעָא׃ טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת לָא תְקַבְּלוּן לְפִתְגָמֵי
נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן לְכוֹן
מַטְעַן אִנּוּן לְכוֹן רֶשַׁע לִבְּהוֹן
מְמַלְּלִין לָא בְּמֵימְרָא דַּייְ׃
יז אָמְרִין בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן
לִדְמַרְגְּזִין קֳדָמַי מַלֵּיל יְיָ
שְׁלָמָא יְהֵי לְכוֹן וְכָל דְּאָזֵיל
בְּהִרְהוּר לִבֵּיהּ אָמְרִין לָא תֵיתֵי
עֲלֵיכוֹן בִּישְׁתָּא׃ יח אֲרֵי לָא
קָמוּ דְּאִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם
יְיָ וְלָא חֲזוֹ וְלָא שְׁמָעוּ יַת
פִּתְגָמוֹהִי וְלָא אֲצִיתוּ לְמֵימְרֵיהּ
וְלָא קַבִּילוּ׃ יט הָא מְזוֹפִיתָא
מִן קֳדָם יְיָ בִּרְגַז נַפְקַת וְעִלְעוֹל
מִשְׁתַּגֵּשׁ עַל רֵישׁ רַשִׁיעִין
יְחוּל׃ כ לָא יְתוּב רוּגְזָא דַּייְ
עַד דְּיַעְבֵּד וְעַד דִּיקַיֵּם מַחְשְׁבַת
רְעוּתֵיהּ בְּסוֹף יוֹמַיָּא תִּסְתַּכְּלוּן
בָּהּ אִסְתַּכָּלָא׃ כא לָא שְׁלָחֵית
יַת נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְאִנּוּן רְהַטוּ
לְאַבְאָשָׁא וְלָא מַלֵּלִית עִמְּהוֹן
וְאִנּוּן מִתְנַבַּן שְׁקַר׃ כב וְאִלּוּ
קָמוּ אִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם
יְיָ וְאַשְׁמְעוּ פִּתְגָמֵי יַת עַמִּי
וַאֲתֵיבִינוּן מֵאוֹרְחַתְהוֹן בִּישְׁתָּא
וּמִבִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן׃ כג אֲנָא אֱלָהָא בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אֲמַר יְיָ אֲנָא אֱלָהָא עֲתִידְנָא לְחַדָּתָא עָלְמָא לְצַדִּיקַיָּא
כד אִם יְדַמֵּי גְּבַר לְאִטַּמָּרָא כַּד בְּסִתְרָא קֳדָמַי הֲלָא גְּלֵי אֲמַר יְיָ הֲלָא יַת שְׁמַיָּא וְיַת

צְבָאוֹת עַל־הַנְּבִאִים הִנְנִי מַאֲכִיל
אוֹתָם לַעֲנָה וְהִשְׁקִתִים מֵי־רֹאשׁ כִּי
מֵאֵת נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַםִ יָצְאָה חֲנֻפָּה
לְכָל־הָאָרֶץ׃ טז כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אַל־תִּשְׁמְעוּ עַל־דִּבְרֵי
הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים לָכֶם מַהְבִּלִים
הֵמָּה אֶתְכֶם חֲזוֹן לִבָּם יְדַבֵּרוּ לֹא
מִפִּי יְהוָה׃ יז אֹמְרִים אָמוֹר לִמְנַאֲצַי
דִּבֶּר יְהוָה שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְכֹל
הֹלֵךְ בִּשְׁרִרוּת לִבּוֹ אָמְרוּ לֹא־תָבוֹא
עֲלֵיכֶם רָעָה׃ יח כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד
יְהוָה וְיֵרֶא וְיִשְׁמַע אֶת־דְּבָרוֹ מִי־
הִקְשִׁיב דְּבָרִי וַיִּשְׁמָע׃ יט הִנֵּה ׀
סַעֲרַת יְהוָה חֵמָה יָצְאָה וְסַעַר
מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל׃
כ לֹא יָשׁוּב אַף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ
וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית
הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ בִּינָה׃ כא לֹא־
שָׁלַחְתִּי אֶת־הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לֹא־
דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם נִבָּאוּ׃ כב וְאִם־
עָמְדוּ בְּסוֹדִי וְיַשְׁמִעוּ דְבָרַי אֶת־עַמִּי
וִישִׁבוּם מִדַּרְכָּם הָרָע וּמֵרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ כג הַאֱלֹהֵי
מִקָּרֹב אָנִי נְאֻם־יְהוָה וְלֹא אֱלֹהֵי מֵרָחֹק׃ כד אִם־יִסָּתֵר אִישׁ
בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא־אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־הַשָּׁמַיִם

מרעתו: (יז) וכל ה
בשרירות לבו וגו'. ולכל ה
בשרירות לבו וגו': (יח) מי
עמד בסוד ה'. וישמע
הנגזר מלפניו אותו שהק
דבר תורתו וישמע למצו
ולא הרשעים האלה שה
הראשונה שבמקרא זה שם
ממש שמיטה האחרונה קבו
(יט) מתחולל. משתכן מ
לשכון ועל ראש רשעים ישכ
(כ) מזמות. לשון מחשב
(כב) ואם עמדו בסודי וישמ
דברי וגו'. היה להם לה
דברי ותורתי את עמי ל
להטעותם בה מעלי: (כג) הא
מקרוב. שאיני רואה ל
בסמוך לי ואין בי כח לש
את התחתונים שהם רחוקי
ממני ואיני יודע במעשיה
(כד) אם יסתר איש. זהו
תמיהה האלהי מקרוב כ
כל

שמרון: לכן י"ד בטעמא בסי
וסי' נמסר לעיל בסיפרא סימן
ז' פסוקים אית בהון ואני אני
ויאמר יעקב אל שמעון. וישו
אחיו. ואמר לכם אתם תר
תמול בואך והיום אניעך. וא
בלבבך מי ילד לי. אם יסתר י
במסתרים. ואני אהיה

תולדות אהרן הנה סערת. נ
יג: אם יס
זוכר נח:

מצודת ציון

מרעים. רשעים: (טו) לענה. מין עשב מר: והשקיתים. ענין שתייה: מי ראש. מי סחיטת עשב מר ששמו ראש כמו וישקני מי ראש (לעיל ח): (טז) מהבלים. מלשון הבל: חזון. ענין ראיה וע"ה רוב יאמר על מראה הנבואה: (יז) למנאצי. ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב): וכל. כמו ולכל: בשרירות. ענין ראיה ר"ל מה שהלב רואה וחומד: (יח) בסוד. ר"ל במקום השפעת הנבואה: הקשיב. ענין האזנה וקבלה: (יט) סערה. רוח סערה: חמה. כמו בחמה: מתחולל. מלשון חיל וחלחלה: יחול. ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג): (כ) הקימו. מלשון קיום: מזימות. מחשבות כמו זממה שדה (משלי לא): באחרית. בסוף: (כא) רצו. מלשון מרוצה ומהירות ההליכה: (כב) וישיבום. מלשון השבה: מעלליהם. מעשיהם ונביאי

מצודת דוד

מגונה וזהו שהמה שמוסיפים בניאוף והולכים בדרך שקר ומחזיקים ידי רשעים
ישובו מרעתם כי מנבאים להם לשלום: כלם. כל בני יהודה: ויושבים.
ירושלים: (טו) הנני מאכיל וכו'. ר"ל אביא עליהם צרות מרובות וגדולות
מאת וכו'. על ידיהם יצאה חנופה לכל הארץ רצה לומר כולם מחניפים
למלאות תאותו: (טז) על דברי. אל דברי: מהבלים. אומרים לכם דברי
חזון לבם. מראית לבם ידברו כי לא ראו בנבואה רק בודים מלבם: (יז) אומרים
אמור. רגילים הם לומר לרשעים המנאצים אותי ה' דבר שלום יהיה
וכל הולך. ולכל ההולך בשרירות לבו אמרו וכו': (יח) כי מי עמד. נתן
למה לא ישמעו אליהם באמרו כי מי מאלה עמד בסוד ה' לקבל נבואה ומי ראה מראות הנבואה ומי מהם שמע את דברו כי בהיותם רשעים אינם ראויים לנבוא
מי הקשיב. אמנם מי שהקשיב דברו כיהמים שהקשיב בקול ה' ועשה מצותיו הוא השומע הנבואה ולא הרשעים האלה: (יט) חמה יצאה. תצא בחמה
במקום עתיד: וסער מתחולל. הסער הזה הוא מלא מחלחלה ורעד והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים האלה הם נביאי השקר: (כ) לא ישוב וכו'. לא
מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו: באחרית הימים. ר"ל אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים התבוננו בה בינה שלא שב ה' מחרון אפו
נתארך הזמן: (כא) והם רצו. במהירות רב כאלו היו שלוחים בדבר: והם נבאו. מלבם ולא שמעו ממני: (כג) ואם עמדו בסודי. ר"ל אם היה כדבריהם
בסודי לקבל נבואה היה ראוי שישמיעו לעמי את דברי אשר דברתי בתורתי להשיבם מדרכה הרע ולא להכשילם עוד בעבירה: (כג) האלהי מקרוב
ר"ל וכי אינני רואה ושופט אלא בסמוך לי ולא את התחתונים שהמה רחוקים ממכון שבתי בתמים: (כד) אם יסתר. הלא אף אם יסתר איש במקום
וכי

אני מלא רוצה לומר אני. ממלא כלומר כי בכל מקום אני וזה דרך משל כי הוא יתברך איננו גוף שיהיה ממלא מקום אלא רוצה לומר כי השגחתו בכל מקום בשמים ובארץ וש"י יקרן
: (כה) שמעתי. חלמתי חלמתי. הכפל לחזק הענין ויהיו אומרים שהוא חלום של נבואה: (כו) עד מתי היש בלב. רוצה לומר היש לעולם כמו שנאמר עד מתי: נבאי השקר. מבני
גל: ונביאי תרמית לבם. כמו מרמה כלומר הם נביאים מסתרמים שחושבים בלבם לא שבאה אליהם הנבואה: (כז) החושבים להשכיח את עמי שמי. כי הם מונעים אותם לשמוע אל נביאי האמת
יברים בשמי כמו שהיו עושים אבותם כשהיו עובדים הבעל שהיו נביאי הבעל מתנבאים להם בבעל ושכחו שמי כן עתה שוכחים שמי בחלומות נביאי השקר וי"ת כמה דשבקו אבהתהון
ור כבעמוד: (כח) הנביא. אמר איך השוו חלום החולם עם הנבואה הבאה בחלום כי החולם יספר חלומו ואם יזדמן שיהיה בו דבר אחד מעט הוא כי החלומות מדמיון המחשבות בהקיץ והמחשבות

וְאֶת־הָאָ֛רֶץ אֲנִ֥י מָלֵ֖א נְאֻם־יְהֹוָֽה׃
כה שָׁמַ֗עְתִּי אֵ֤ת אֲשֶׁר־אָֽמְרוּ֙ הַנְּבִאִ֔ים
הַנִּבְּאִ֥ים בִּשְׁמִ֖י שֶׁ֣קֶר לֵאמֹ֑ר חָלַ֖מְתִּי
חָלָֽמְתִּי׃ כו עַד־מָתַ֗י הֲיֵשׁ֙ בְּלֵ֣ב
הַנְּבִאִ֔ים נִבְּאֵ֖י הַשָּׁ֑קֶר וּנְבִיאֵ֖י
תַּרְמִ֥ת לִבָּֽם׃ כז הַחֹ֣שְׁבִ֗ים לְהַשְׁכִּ֤יחַ
אֶת־עַמִּי֙ שְׁמִ֔י בַּחֲל֣וֹמֹתָ֔ם אֲשֶׁ֥ר
יְסַפְּר֖וּ אִ֣ישׁ לְרֵעֵ֑הוּ כַּאֲשֶׁ֨ר שָׁכְח֧וּ
אֲבוֹתָ֛ם אֶת־שְׁמִ֖י בַּבָּֽעַל׃ כח הַנָּבִ֞יא
אֲשֶׁר־אִתּ֤וֹ חֲלוֹם֙ יְסַפֵּ֣ר חֲל֔וֹם וַאֲשֶׁ֤ר
דְּבָרִי֙ אִתּ֔וֹ יְדַבֵּ֥ר דְּבָרִ֖י אֱמֶ֑ת מַה־
לַתֶּ֥בֶן אֶת־הַבָּ֖ר נְאֻם־יְהֹוָֽה׃ כט הֲל֨וֹא
כֹ֧ה דְבָרִ֛י כָּאֵ֖שׁ נְאֻם־יְהֹוָ֑ה וּכְפַטִּ֖ישׁ
יְפֹ֥צֵֽץ סָֽלַע׃ ל לָכֵ֛ן הִנְנִ֥י עַל־הַנְּבִאִ֖ים
נְאֻם־יְהֹוָ֑ה מְגַנְּבֵ֣י דְבָרַ֔י אִ֖ישׁ מֵאֵ֥ת
רֵעֵֽהוּ׃ לא הִנְנִ֥י עַל־הַנְּבִאִ֖ם נְאֻם־
יְהֹוָ֑ה הַלֹּקְחִ֣ים לְשׁוֹנָ֔ם וַיִּנְאֲמ֖וּ נְאֻֽם׃
לב הִנְנִ֞י עַל־נִבְּאֵ֨י חֲלֹמ֥וֹת שֶׁ֙קֶר֙ נְאֻם־
יְהֹוָ֔ה וַֽיְסַפְּרוּם֙ וַיַּתְע֣וּ אֶת־עַמִּ֔י
בְּשִׁקְרֵיהֶ֖ם וּבְפַחֲזוּתָ֑ם וְאָנֹכִ֨י לֹֽא־
שְׁלַחְתִּ֜ים וְלֹ֣א צִוִּיתִ֗ים וְהוֹעֵ֛יל לֹֽא־

אַרְעָא יְקָרִי מָלֵי אֲמַר יְיָ׃
כה שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת דַאֲמַרִין נְבִיֵי שִׁקְרָא דְמִתְנַבַּן בִּשְׁמִי שִׁקְרָא לְמֵימַר פִּתְגַם נְבוּאָה בְּחֶלְמָא אִתְחֲוָא לִי׃
כו עַד אֵימָתַי אִית בְּלִבְּהוֹן דִנְבִיֵי שִׁקְרָא דְמִתְנַבַּן שְׁקַר וּמִתְנַבַּן רְשַׁע לִבְּהוֹן׃
כז דִמְחַשְׁבִין לְאַנְשָׁאָה יָת עַמִי שְׁמִי בְּחֶלְמֵיהוֹן דְמִשְׁתָּעַן גְבַר לְחַבְרֵיהּ כְּמָה דִשְׁבָקוּ אֲבָהַתְהוֹן יָת פּוּלְחַן שְׁמִי וּמְקַיְמִין בְּשׁוּם טַעֲוָתָא׃
כח נְבוּאָה דְעִמֵיהּ חֶלְמָא יִשְׁתָּעֵי חֶלְמָא וּדְפִתְגָמֵי עִמֵיהּ יְמַלֵיל פִּתְגָמֵי קְשׁוֹט הָא כְּמָה דְפָרִישׁ בֵּין תִּבְנָא לְעִבּוּרָא כֵּן פָּרִישׁ בֵּין צַדִיקַיָא לְרַשִׁיעַיָא אֲמַר יְיָ׃
כט הֲלָא כָּל פִּתְגָמֵי תַקִיפִין כְּאֶשָּׁתָא אֲמַר יְיָ וּכְפַטִישָׁא דִמְפַגַע כֵּיפָא׃
ל בְּכֵן הָא אֲנָא שְׁלַח רוּגְזִי עַל נְבִיֵי שִׁקְרָא אֲמַר יְיָ מְגַנְבִין פִּתְגָמֵי גְבַר מִן חַבְרֵיהּ׃
לא בְּכֵן הָא אֲנָא שְׁלַח רוּגְזִי עַל נְבִיֵי שִׁקְרָא אֲמַר יְיָ דְמִתְנַבַּן כִּרְעוּת לִבְּהוֹן וְאָמְרִין כֵּן אֲמַר׃
לב הָאֲנָא שְׁלַח רוּגְזִי עַל דְמִתְנַבַּן חֶלְמָא דִשְׁקַר אֲמַר יְיָ וּמִשְׁתָּעַן וּמַטְעַן יָת עַמִי בְּשִׁקְרֵיהוֹן וּבְבַקְרוּתְהוֹן וַאֲנָא לָא שְׁלַחְתִּינוּן וְלָא פַקֵדְתִּינוּן

רש"י: תמיהות הכפולות: (כו) עד י. ינבאו שקר וכי יש בלבם הנביאים הללו הנבאים ר לקיים מחשבותם שהם וכים להשכיח את עמי שמי: תרמית. לשון מרמה: (ו) יספר חלום. יספרנו ל' אי כאשר חלמות ולא קנו בדברי נבואה: מה בן את הבר. מה ענין שקר אמת: את הבר. עם : (כט) הלא כה דברי ם. לא היה להם לטעות מות חלומות לומר שהם אה כי דבר נבואה כשבאה הנביא בגבורה היא באה כאש בוערת כענין שנאמר י בלבי כאש בוערת (לעיל יאומר ויד ה' עלי חזקה וקאל ג): וכפטיש. פי"ק ויש אומר מרטיי"ל בלעז: מגנבי דברי איש מרעהו. מאת רעהו יש להם מרגלי' נביאי האמת ושומעין ין שלהם שהם מתנבאים בו ארין נביאת שקר באותו ל' שעשה חנניה בן עזור את ירמיה מתנבא בשוק יון הנני שובר את קשת ם והוא ניבא בשוק התחתון תי את עול מלך בבל מן כח) כמו שאמרו רבותינו הדרין: (לא) הלוקחים ם. המלמדים לשונם לומר יהם בל' נאם ה' כנביאי ות למען יאמינו בם:) ובפחזותם. ל' תמהון איסטורדיסו"ן

רד"ק: בעתידות לא יצדיקו רובם וכן אמר והחלומות בשוא ידברו: ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת. ידבר דבר שהוא אמת אם יהיה דברי בחלום לנביא ידבר דברי אמת אין בו שקר כלל אם כן דברי החולמים הם כמו התבן והתבן אין בו הנאה כי אם למאכל הבהמות או למלאכה והבר הוא מאכל לבני אדם אם כן איך ישוו ביניהם מה לתבן את הבר יאמר בחלום יספר ובנבואה ידבר כי מספר החלום אין דבריו אלא ספור דברים שראה בחלומו כמו שיספר דברים ששמע אין לשכל בהם חלק כי אם בכח המדמה אבל דברי חלום הנבואה נאמר עליהם ידבר כי הם בכח הדברי רוצה לומר השכלי עם כח המדמה ויונתן תירגם הא כמה דפריש בין תבנא לעבורא כן פריש בין רשיעיא לצדיקיא ורז"ל אמרו וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אמר רבי יוחנן כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים: (כט) הלא כה דברי. דברי החולמים הם בטלים כמו שתראו כי הם אומרים שלום שלום ואין שלום אבל דברי הוא כאש שתאכל ותשרף את אשר תמצא וכן הוא כפטיש יפוצץ סלע לא יעמוד דבר לפני דברי לבטלו כי את אשר דברתי אעשה ולא יפול דבר: (ל) לכן הנני על הנביאים. כלומר הנני עליהם לכלותם וכן ת"י הא אנא שלח רוגזי וכן תירגם כל אלה הנני אשר בפרשה ואמר שלשה פעמים הנני כי שלשה חלקים היו נביאי השקר באותו הזמן היו בהם נביאים שהיו שומעים דברי נביאי האמת בנבואות אומות העולם כמו שהתנבא ירמיהו על האומות והיו הולכים לעם ואומרים להם כה אמר השם לעמון ועניין הנבואה כמו שאמר ירמיהו בביתו לתלמידיו כדי שיאמינו העם להם כשאמרו להם בשם ה' שלום יהיה לכם ועל אלה אמר מגנבי דברי איש מאת רעהו ועל זה אמרו רז"ל המתנבא מה שלא נאמר לו פי' לחברו נאמר כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון ואמר כה אמר ה' צבאות הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם נשא חנניה קל וחומר בעצמו ומה עילם שלא בא אלא לעזור את כשדים אמר הקדוש ברוך הוא הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה וכמה אתא איהו לשוק התחתון ואמר כה אמר ה' אלהי ישראל לאמר שברתי את עול בבל והקשו על זה ואמרו האי לחברו לא נאמר כיון דאותיב קל וחומר כמאן דאמר ליה דמי והחלק השני היו בהם נביאים שהיו בעלי לשון לח ומתק שפתים ועליהם נאמר הלוקחים ויגאמו נאם היו אומרים לעם דברי שלום בשם ה' והיו מראים פניהם במתק דבריהם כדי שישמעו להם ועל זה אמרו רז"ל המתנבא מה שלא שמע והחלק השלישי נביאי חלומות שקר שהיו ים כי חלומותיהם נבואה והיו אומרים אותה לעם בשם ה': (לא) הנני. הלוקחים לשונם. המחליקים לשונם, וכן הטהו ברוב לקחם, בחלק שפתים תדיחנו כמו שאמר במתק שפתים תדיחנו

היים: הנביא ב' ר"פ וסימ' אתו חלום. אשר ינבא לשלו'; י"ג וסי' נמסר במלכים חלק זמן ג'; ויספרום ב' וסימ'

תולדות אהרן יספר חלום. ברכות נה: דברי כאש. ברכות כב סכה נב תענית ד חגיגה כו קידושין ל (נדרים לז): וכפטיש. שבת פח סכה נב סנהדרין לד:

מצודת דוד

אני לא אראה אותו: הלא וכו' אני מלא. אם כן במקום שנסתר שם אני: (כה) שמעתי. ר"ל הואיל ואין נסתר ממני לכן שמעתי מה שמנבאים בשמי שקר ואומרים כל היום חלמתי חלמתי ומחזיקים חלומותם בפשוט הדמיוני כחלום הנבואיי: (כו) עד מתי. יהיה השטות והטעות הזה: היש בלב. וכי יש בלבם מה שאומרים תדיר שהחלום הדמיוני הוא כחלום הנבואיי: ונביאי תרמית לבם. אבל נביאי ערמות לבם כי יודעים המה שאין ערך לחלום הדמיוני עם חלום הנבואיי ובערמת הלב ידברו בפיהם שדומים הם: (כז) החושבים. אשר יחשבו להסב לעמי שישכחו שמי ע"י חלומותם אשר יתמידו לספר זה לזה להיות כל עסקם בבעל. בהתמדת עבודת הבעל: (כח) הנביא כו'. ר"ל מראוי שהנביא אשר אתו חלום פשוט ודמיוני יספרנו בדרך ספור חלום בעלמא: ואשר דברי אתו. אשר בחלום אדבר בו הוא ידבר דבר ויאמת אותו ר"ל חלום כזה יוכל לספר בדרך ספור נבואה: מה לתבן. מה ענין תבן להדמותו עם הבר ר"ל מה ענין חלום דמיוני להדמותו עם חלום נבואיי: (כט) הלא כה דברי. הלא החלום אשר הוא דברי בא כאש בחוזק רב ובהרגשה יתירה כאש הבוערת וכפטיש המפוצץ את הסלע דבר המורגש מאד כן הוא חלום הנבואיי ולא כן חלום הדמיוני כי הרגשתם קלה מאד: (ל) לכן הנני וכו'. ר"ל הואיל ויש הפרש רב בין חלום נבואיי לחלום דמיוני וגזדון לבם יאמתו חלום דמיוני כחלום נבואיי לכן כמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים אשר גונבים דברי וכו' ר"ל שהיו שומעים דברי נביאי האמת ומגידים אותם מעצמם ואמרו שאליהם נאמרו וכאלו יגנבו דברי הנביאים מן הנביא האמיתי: (לא) הנני וכו'. וכמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים המלמדים לשונם לאמר לדבר נאות: וינאמו נאום. ר"ל שבודים שקרים מלבם ויעתיקו אמריהם וידברום במקום נבואה ובלשון הנביאים כאלו היה דבר ה': (לב) הנני על נבאי חלומות. ר"ל כמו כן הנני מוכן להביא פורעניות על המנבאים חלומות שקר כלומר שאומרים חלום דמיוני כאלו הוא חלום נבואיי כי בזדון ידברו

מצודת ציון

(כו) ונביאי. הוי"ו במקום אבל: תרמית. ענין ערמה כמו שקר תרמיתם (תהלים קיט): (כז) החושבים. מלשון מחשבה: (כח) לתבן. קש: הבר. כן נקרא התבואה וכן לשבור בר (בראשית מג): (כט) וכפטיש. הוא המקבת כמו הטיש כל הארץ (לקמן נ): יפוצץ. ענין הכאה לחתיכות רבות וכן ויתפוצצו הררי עד (חבקוק ג): (לא) הלוקחים. ענין למוד והרגל כמו הטהו ברוב לקחה (משלי ז): וינאמו נאם. הוא ענין אמירה והוא לשון שהנביאים רגילים בו: (לב) ויתעו. מלשון תועה: ובפחזותם. ענין קלות הדעת וכן אנשים רקים ופוחזים (שופטים ט): והועיל. מלשון

רדק

הדיחנו: (לב) הנני על נבאי. מבנין נפעל: ובפחזותם. ובקלותם כלומר בקלות דעתם וכן אנשים רקים ופוחזים: (לג) וכי ישאלך. האל יתברך שהוא חוקר לב ובוחן כליות ידע את לבבם כי כשהיו אומרים משא ה' היה דעתם וכונתם ענין כבדות ומשא כמו אתה משאו לפיכך אמר לירמיהו הנביא שיזהירם שלא ישאלו דבר ה' בלשון משא: או הנביא. נביאי שקר. ויונתן תרגם ספר וכבר פירשנוהו: או כהן. מכהני הלוים: את מה משא. תאמר להם את השאלה ששואלים מה משא ומה תאמר ונטשתי אתכם זו היא תשובתם שאלתם ותירגם יונתן ותימר להון כדין נבואתא וארטיש יתכון: (לד) והנביא. מבואר הוא: (לה) כה. איש על רעהו. כמו אל רעהו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: מה ענה ה'. כמו מה דבר וכן ועניה ואמרה ויען איוב הראשון: (לו) ומשא ה'. כי המשא יהיה לאיש דברו. לכל איש מהם יהיה המשא דברו כלומר בדברו לבד יאמר משא שמשמע נבואה אך בלבו הוא לשון כבדות וזהו שאמר והפכתם את דברי אלהים חיים כלומר בלבבכם הפכתם אותם מנבואה לכבדות: ה' צבאות. כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה ובידו להביא עליכם מה שדבר: אלהינו. כלומר אלהינו הוא ולא אלהיכם שאין אתם מאמינים בו ואדוני אבי ז"ל פירש כי דברו של אדם הוא נשיאות שפתיו כמו שאמר ובל אשא את שמותם על שפתי כלומר וכראוי נקראת הנבואה משא שהיא נשאת בפי הנביא אלא שאתם הופכים דברי אלהים חיים ואתם חשבתם משא ענין כבדות: (לז) כה. מבואר הוא: (לח) ואם. מבואר הוא: (לט) לכן הנני ונשיתי אתכם נשא. מה שאמר בזה הענין בכל דבר ודבר הנני מורה על מהירות הפורענות עליהם כלומר הנני מוכן ומזומן להביא עליכם רעה. ונשיתי ושכחתי וכבר כתבנו כי בא המקור האחרון הוא לחזק הפעולה ר"ל כמו שאתם שוכחים דברי ואותותי שעשיתי על ידי נביאי ועתה אתם מואסים נבואתי ומבזים אותם אני גם כן אשכח אתכם אף על פי שקניתי אתכם וכרתי ברית אתכם כי אתם בטלתם הברית תחלה: ונטשתי אתכם. אעזוב אתכם ואת העיר שאסלק שכינתי ממנה ובאמרו מעל פני טעמו למלת אתכם ר"ל כי בעזבי אתכם תגלו מעל פני כמו שאמר שלא מעל פני ויאמר וי"ת וארטיש יתכון מרטש וארחק יתכון וית קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי ויש לפרש ונשיתי כמו ונשאתי בתי"ו והוא הנכון כי הה"א והתי"ו ממוצא אחד כן ויבאו בענין אחד וכן טעם בהי"א וטעם בתי"ו ענין אחד הוא וכן אם ינתשו מים זרים בתי"ו כמו ינשתו בתי"ו: (מ) וחרפת. וכלימות, שם

ירמיה

י"ד ר"פ יוֹעִ֥ילוּ לָֽעָם־הַזֶּ֖ה נְאֻם־יְהוָֽה׃ לג וְכִֽי־
ל' יִשְׁאָלְךָ֩ הָעָ֨ם הַזֶּ֜ה אֽוֹ־הַנָּבִ֤יא אֽוֹ־
כֹהֵן֙ לֵאמֹ֔ר מַה־מַּשָּׂ֖א יְהוָ֑ה וְאָמַרְתָּ֤
אֲלֵיהֶם֙ אֶת־מַה־מַּשָּׂ֔א וְנָטַשְׁתִּ֥י
ג' ר"פ אֶתְכֶ֖ם נְאֻם־יְהוָֽה׃ לד וְהַנָּבִ֤יא וְהַכֹּהֵן֙
וְהָעָ֔ם אֲשֶׁ֥ר יֹאמַ֖ר מַשָּׂ֣א יְהוָ֑ה
ל'. ג' וּפָקַדְתִּ֛י עַל־הָאִ֥ישׁ הַה֖וּא וְעַל־בֵּיתֽוֹ׃
ס' לה כֹּ֥ה תֹאמְר֛וּ אִ֥ישׁ עַל־רֵעֵ֖הוּ וְאִ֣ישׁ
אֶל־אָחִ֑יו מֶֽה־עָנָ֣ה יְהוָ֔ה וּמַה־דִּבֶּ֖ר
ב' כתרי לשני ל' יְהוָֽה׃ לו וּמַשָּׂ֥א יְהוָ֖ה לֹ֣א תִזְכְּרוּ־
ע֑וֹד כִּ֣י הַמַּשָּׂ֗א יִהְיֶה֙ לְאִ֣ישׁ דְּבָר֔וֹ
וַהֲפַכְתֶּ֗ם אֶת־דִּבְרֵי֙ אֱלֹהִ֣ים חַיִּ֔ים
יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת אֱלֹהֵֽינוּ׃ לז כֹּ֥ה תֹאמַ֖ר
כ' אֶל־הַנָּבִ֑יא מֶֽה־עָנָ֣ךְ יְהוָ֔ה וּמַה־דִּבֶּ֖ר
ל' יְהוָֽה׃ לח וְאִם־מַשָּׂ֣א יְהוָה֮ תֹּאמֵרוּ֒
לָכֵ֗ן כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה יַ֚עַן אֲמָרְכֶ֛ם אֶת־
הַדָּבָ֥ר הַזֶּ֖ה מַשָּׂ֣א יְהוָ֑ה וָאֶשְׁלַ֤ח
אֲלֵיכֶם֙ לֵאמֹ֔ר לֹ֥א תֹאמְר֖וּ מַשָּׂ֥א
ל' יְהוָֽה׃ לט לָכֵ֗ן הִנְנִי֙ וְנָשִׁ֣יתִי אֶתְכֶ֔ם
ל'. ח' נָשֹׁ֑א וְנָטַשְׁתִּ֣י אֶתְכֶ֗ם וְאֶת־הָעִיר֙
אֲשֶׁ֨ר נָתַ֧תִּי לָכֶ֛ם וְלַאֲבוֹתֵיכֶ֖ם מֵעַ֥ל
פָּנָֽי׃ מ וְנָתַתִּ֥י עֲלֵיכֶ֖ם חֶרְפַּ֣ת עוֹלָ֑ם
ח' וּכְלִמּ֣וּת עוֹלָ֔ם אֲשֶׁ֖ר לֹ֥א תִשָּׁכֵֽחַ׃

תרגום

וְהַנָאָה לָא יְהַנוּן לְעַמָא הָדֵין
אֲמַר יְיָ׃ לג וַאֲרֵי יִשְׁאֲלִינָךְ
עַמָא הָדֵין אוֹ סָפַר אוֹ כָהֵין
לְמֵימַר מַה נְבוּאֲתָא בִּשְׁמָא
דַייָ וְתֵימַר לְהוֹן כְּדֵין נְבוּאֲתָא
וְאֶרְטוֹשׁ יַתְכוֹן אֲמַר יְיָ׃
לד וְסָפַר וְכָהֵן וְעַמָא דְיֵימַר
נְבוּאֲתָא בִּשְׁמָא דַייָ וְאַסְעַר
עַל גַבְרָא הַהוּא וְעַל בֵּיתֵיהּ׃
לה כְּדֵין תֵּימְרוּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ
וּגְבַר לַאֲחוּהִי מַה אֲתֵיב יְיָ
וּמַה מַלֵּיל יְיָ׃ לו וּנְבוּאָה
בִּשְׁמָא דַייָ לָא תִדְכְּרוּן עוֹד
אֲרֵי נְבוּאֲתָא תְּהֵי לִגְבַר
דִּמְקַיֵם פִּתְגָמֵי רְעוּתֵיהּ וְאַתּוּן
מְרַמַן לְבַטָלָא יַת פִּתְגָמֵי
אֱלָהָא קַיָמָא דַייָ צְבָאוֹת
אֱלָהֲנָא׃ לז כְּדֵין תֵּימַר לִנְבִיָא
מַה אֲתִיבָךְ יְיָ וּמַה מַלֵּיל
יְיָ׃ לח וְאִם נְבוּאָה בִּשְׁמָא
דַייָ תֵּימְרוּן בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ חֲלַף דַאֲמַרְתּוּן יַת פִּתְגָמָא
הָדֵין נְבוּאָה בִּשְׁמָא דַייָ
וְשַׁלְחִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא
תֵימְרוּן נְבוּאֲתָא מִקֳדָם יְיָ׃
לט בְּכֵן הָאֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי
וְאֶרְטֵשׁ יַתְכוֹן מִרְטַשׁ וְאַרְחֵיק
יַתְכוֹן וְיַת קַרְתָּא דִיהָבֵית
לְכוֹן וְלַאֲבָהַתְכוֹן מִקְבֵיל
מֵימְרִי׃ מ וְאֶתֵּן עֲלֵיכוֹן חִסוּדֵי
עָלַם וְתַחְפִּינוּן אִתְכַּנְעוּת עָלַם

רשי

איסטורדישו"ן בלעז: (לג) מה משא ה'. לשון שחוק לפי שנבואתו למשא: ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו': ונטשתי. ועזבתי או לכם מה המשא. אתם למשא להקב"ה והוא אמר שיטוש וישליך א מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי: (לו) כי המשא יהיה דברו. אע"פ שאתם מק את המשא לגנאי משא ד לאיש דברו ולאיש שלחו מגלגלו ואתם מהפכין ללשון משאוי זו לא שמעת והיא עיקר אבל כך שמעת המשאוי יהי' משאוי של סור למי שאומרו השואל מה מ ע"א משא ה' ל' נבואה והיה הנביא השקר שואל ל האמת לאמר לו את דבר ה בל' שבא הסיגנון אליו והס לא היה מפרש הדיבור כ והיה הנביא השקר מהפך הפי' לצד אחר והיה בדוגמת נביא האמת שיאמינו בו וכן עשה חנני עזור לכן הוא אומר אל ת משא ה' את ל' הסגנון מה דבר ומה ענה את כ הדבר שאלו לנביא אמת ל להם מה הקב"ה אומר ול נוטין את דבריו: כי ה יהיה לאיש דברו. סיגנון הקב"ה אמרו הוא לאיש שאינו חשוד להפכו ואתם ש אותו כדי להפכו והפכתם דברי הקב"ה וזהו ז למעלה מגנבי דברי איש א רעהו (כאן) גם זה לשון מו (לז) כה תאמר אל הנב כשאתם באים לשאול מאת הנביא: (לט) ונש ל' גיד הנשה (בראשית ול' ונשתה גבורתם (ירמ קופץ ומטלטל ממקום למ דודאי

לאביהם. ויתעו את עמי י"ד ר"פ בנביאים וסימ' כי גאל הדם אחריו. וכי הק להם. וכי ימצא איש את תאמרון אל ה' דמלכים. וכי אליכם דרשו. וכי תאמר א ה' דישעיה. וכי ישאלך הזה. וכי תאמר בלבבך. וכי יאמרו השרים. וכי אנחנו מקטירים. וכי יעשה הנשיא נדבה תאכלו וכי תשתו. ובי תגשון עור. וכי יתן מתנה: ואת העיר ח' בקריאה וסי' וילחמו בני דשפטים. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. ונתתי את הבית הזה כשלה. ככה אשביר א יהודה דירמיה. ונשיתי אתכם נשוא. והוספתי על ימיך דמלכים. את אדום ואת מואב מלך אשור אצילך דישעיה:

מצודת ציון

מלשון תועלה: (לג) משא. כן נקרא הנבואה: ונטשתי. ענין עזיבה: (לד) ופקדתי. ענין זכרון: (לה) על רעהו. אל רעהו: ענה. מלשון עניה ותשובה על השאלה: (לט) ונשיתי נשא. ענין השכחה

מצודת דוד

ידברו ואינם מועילים: ויספרום. מתמידים לספרם כאלו היה דבר ממש: ויתעו. והמה מתעים את עמי בחלום הדמיוני שהוא דבר שקר: ובפחזותם. בקלות דעתם יפתו את העם להאמין בחלומותם הדמיוני: ואנכי וכו'. אמר כמתרעם על הנפתים להם ואמר הלא אנכי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום נבואה ומעולם לא הועילו לעם הזה בשום דבר וא"כ אין בידם לתת שום אות ומופת וגם הימנו אין עמהם ובמה א"כ מחזיקים אותם לנביאים: (לג) וכי ישאלך. אמר המקום לירמי' אם ישאלך העם הזה או נביא השקר או כהן הבעל לאמר מה משא ה' ר"ל מה דבר ה' ובדרך לעג אמרו לשון משא לפי שהיה להם למשא ולעול כבד: ואמרת. אז תאמר אליהם את מה משא ר"ל את מה שיאות ויצטרך במשא כלומר מה שיאות לעשות במשא אעשה לכם וחזר ופירש ונטשתי אתכם כאדם העוזב ומשליך את המשא הכבידה עליו: (לד) ופקדתי. במקרא שלפניו אמר שהנביא ישיב להם דרך אונאת דברים שהמקום יעזוב את ישראל בעונם וישליכם כאדם המשליך משא כבידה ובזה אמר שעון הזה אזכור להשיב גמול ביחוד על האיש המדבר ועל ביתו: (לה) כה תאמרו. בלשון הזה תאמרו וכו': מה ענה ה' וכו'. ר"ל אם תשאלו על המענה תאמרו מה ענה ה' ואם תשאלו על מה שמדבר מבלי שאלה תאמרו מה דבר ה': (לו) ומשא. לשון משא לא תזכרו עוד: כי המשא יהיה לאיש דברו. ר"ל דברי הנבואה המה כאלו למשא על הנביא שה' דבר בו על כי לא יוכל לכבוש הנבואה מבלי להגידה כאלו היתה למשא עליו וכמ"ש ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש וכו' ונלאיתי כלכל (לעיל כ) ובעבור גם זה אין לקראה בשם משא מלבד מה שנקראה כן על כי נשאת בפי הנביא: והפכתם. אתם מהפכים את דברי וכו' היא מלת המשא לומר שהיא למשא על השומע כן הוא: (לז) כה תאמר אל הנביא. ר"ל ואף אם תשאלו את הנביא כי למולו כאלו למשא על כי לא יוכל להסתירה עכ"ז לא תזכרו שם משא רק הזה תאמרו מה ענה לך ה' אם יהיה השאלה על המענה או מה דבר ה' על דבר מבלי שאלה קודמת: (לח) ואם וכו'. ואם אחר כל האזהרות תאמרו לשון משא ה': לכן. בעבור זה כה אמר וכו': ואשלח. ר"ל ואף כי שלחתי אחר לא תאמרו לשון משא ה' ועכ"ז לא שמעתם: (לט) לכן הנני. בעבור זה מוכן לשלם גמול ועל העון הזה בלבד אסיר אתכם בהסרה מלפני ואעזוב כאדם העוזב משא הכבידה עליו ר"ל העון הזה לבד כדאי הוא לזה העונש במדה על שאמרו לשון משא יעזוב אותם כמשא: ואת העיר. גם את העיר וכו'

כד א הֶרְאַנִי יְהוָה וְהִנֵּה שְׁנֵי
דּוּדָאֵי תְאֵנִים מוּעָדִים לִפְנֵי הֵיכַל ג'
יְהוָה אַחֲרֵי הַגְלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־יְכָנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים ס"א יכניהו
מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת־ ג'
הֶחָרָשׁ וְאֶת־הַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלַ͏ִם
וַיְבִאֵם בָּבֶל׃ ב הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים ל' חסר
טֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבַּכֻּרוֹת וְהַדּוּד
אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי ד'
מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר תְּאֵנִים
הַתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת טֹבוֹת מְאֹד
וְהָרָעוֹת רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־ ג' ב' מ"ל ול' חסר
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ד'
אֵלַי לֵאמֹר׃ ה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל כַּתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן
אַכִּיר אֶת־גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי
מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים
לְטוֹבָה׃ ו וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה כ"ט
וַהֲשִׁבֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִים ב' א' רסר ול' מ"ל
וְלֹא אֶהֱרֹס וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ׃
ז וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לָדַעַת אֹתִי כִּי אֲנִי
יְהוָה וְהָיוּ־לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים כִּי־יָשֻׁבוּ אֵלַי בְּכָל־לִבָּם׃ ו' חסר
ח וְכַתְּאֵנִים הָרָעוֹת אֲשֶׁר לֹא־ ג'
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה ד'
כֵּן אֶתֵּן אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וְאֶת־שָׂרָיו וְאֵת ׀ שְׁאֵרִית יְרוּשָׁלַ͏ִם ב'
הַנִּשְׁאָרִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְהַיֹּשְׁבִים ג' א' חסר
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וּנְתַתִּים לְזַוֲעָה לזועה ק'
לְרָעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְחֶרְפָּה תא"ק סימן
וּלְמָשָׁל לִשְׁנִינָה וְלִקְלָלָה בְּכָל־
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־אַדִּיחֵם שָׁם׃
י וְשִׁלַּחְתִּי בָם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב י"ג פסוקים את את ואת
וְאֶת־הַדֶּבֶר עַד־תֻּמָּם מֵעַל הָאֲדָמָה ב'
אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם׃ ד' מ"ל בנביאים

דרא תפסוק: א אחזיני יי
והא תרין סלי תינין מתתין
מקדם היכלא דיי בתר דאגלי
נבוכדנצר מלכא דבבל ית
יכניה בר יהויקים מלכא
שבטא דבית יהודה וית
רברבי יהודה וית אומניא וית
תרעיא מירושלם ואובילינון
לבבל: ב סלא חדא תינין
טבא לחדא כתינין בכירין
וסלא חד תינין בישין לחדא
ודבישין בישן לחדא דלא
מתאכלין מבישו: ג ואמר יי
לי מה את חזי ירמיה ואמרית
תינין תיניא טבתא טבן לחדא
ודבישין בישן לחדא דלא
מתאכלין מבישו: ד והוה
פתגם נבואה מקדם יי עמי
למימר: ה כדנן אמר יי
אלהא דישראל כתיניא טבתא
האלין כן אשתמודע ית גלות
יהודה דאגליתי מן אתרא
הדין לארע כסדאי לטבתא:
ו ואשוי מימרי עליהון לטבא
ואתיבינון לארעא הדא
ואבנינון ולא אפגר ואקימינון
ולא אטלטל: ז ואתן להון
לב למידע דחלתי ארי אנא
יי ויהון קדמי לעם ואנא אהוי
להון לאלה ארי יתובון
לפולחני בכל לבהון:
ח וכתיניא בישתא דלא
מתאכלא מבישו ארי כדנן
אמר יי כן אתן ית צדקיה
מלכא שבטא דבית יהודה וית
רברבוהי וית שארא דירושלם
דאשתארו בארעא הדא
ודיתבין בארעא דמצרים:
ט ואתנינון לזיע ולבישא
לכל מלכות ארעא לחיסודין
ולמתל ולשועי וללוטא בכל
אתריא דאגלינון לתמן:
י ואגרי בהון ית דקטלין
בחרבא בכפנא ובמותנא
עד דיסופון מעל ארעא
דיהבית להון ולאבהתהון:

רש"י

...דודאי. קדרות: מועדים.
...נים: החרש והמסגר.
תלמידי חכמים שגלו עם יכניה
...ר פירשתיו בספר (מ"ב כד)
...רש והמסגר לימייטרא"ה
...ורטי"ר בלעז. ל"א החרש
...מסגר החרש ל' חרש המסגר
...סגור כלומר חכמים גדולים
...רים שכשהיה אחד מהם
...ר הכל שותקים מסגר
...ו סוגרים ואין פותח:
... כתאני הבכורות. שבישלו
...רכן בתחלת בכורי תאנים
... חביבות על אוכליהם
...ישתם: (ה) כן אכיר את
... וגו'. הרי זה מקרא
...רס כן אכיר לטובה את
... יהודה שהגליתי כבר
... וגלותו: (ו) אתוש.
עקירה: (ט) לזועה לרעה
... ממלכות הארץ. שישמעו
... הבאה עליהם ויזועו:
...נה. שישננו וידברו הכל
בפורענותם

מצודת דוד

...לעזוב ולשליך מעל פני
...ה מסורה ביד הכשדים:
... חרפת עולם. זמן מרובה
... בחרפה גולים ביד הכשדים:
...זות עולם. זמן מרובה יזכר
...מה שהיה להם בעת תלכו
... לפני לך אשר לא תשכח
...מה הביאה על כי תשיה
...ה וגדולה: כד (א) הראני
במראה הנבואה: דודאי.
...סלים תאנים היו מזומנים
...ההיכל: אחרי הגלות.
...לתחילת המקרא לומר שזה
...אחר שגלה כ"כ וכו': ואת
... ואת המסגר. הם אומנים
...י השערים אשר סגרו אותם
... וכן ת"י: (ב) תאנים.
... תאנים וכו': כתאני
...ות. כתאנים המבושלין
...כן: מרוע. בעבור רעתן
...ים אפשר לאכלן: (ג) טובות
... המה טובות מאד: רעות
... המה רעות מאד:
...כתאנים הטובות האלה.
... חביבים ובני אדם המתקרבים
... כן אכיר את גלות יהודה
... עם כי נעשו זרים ממני
...ורחקתים מעל גבולי הנה
...אכיר אותם ואקרב אליהם:
... חוזר למעלה לומר כן
...לטובה: (ו) ושמתי עיני.
...ו עליהם לטובה לשמרם
...: והשיבותים. בזמן בית
... ובניתים ולא אהרוס. ר"ל
... וכבר עבר עליהם הגזרה
...יו עוד מעתה הריסה כי אם
...טובה לירושלים בבית השני
... הנשארים בירושלים אשר
...גל הריסה הואיל ועדיין לא עבר עליהם הגזרה ולא קבלו הגמול: ונטעתים וגו'. כפל הדבר במ"ש: (ז) ונתתי וכו'. אתן להם לב מבין לדעת אותי אשר אני ה':
...לעם. להאמין בי ולקבל עול מוראי: ואנכי וכו'. להיות בעזרתם: (ח) וכתאנים הרעות. כאלו אמרו הנשארים פה יהיו כתאנים הרעות אשר אין לאכלן בעבור
...ים השנואים ומרוחקים מבני אדם: כן אתן וכו'. להיות שנוא ומרוחק: והיושבים בארץ מצרים. שהלכו עם יוחנן בן קרח למצרים ונתיישבו שמה אשר לא כמצות
...: (ט) ונתתים וכו'. ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיותם לזעוה ולרעה כי כולם יחרידם וירעו להם: לחרפה וכו'. ר"ל בכל המקומות אשר אדיח אותם שם
יהיו

רד"ק

שם בשורק הוי"ו ודגש המ"ם: (א) הראני ה'. בחיר"ק הה"א: והנה שני דודאי תאנים. אמר הראני במראה הנבואה שני דודאי תאנים ואל"ף דודאי תאנים נוספת כאל"ף חמשים לולאות וכן אמר הדוד אחד בלא אל"ף וענינו סלים וכת"י סלי: מועדים. מוכנים ומזומנים לאכול והיה זה אחר הגלות נבוכדנצר מלך בבל את יכניהו: ואת החרש ואת המסגר. יועצים וחכמים היו וי"מ יש אומנים ויש תרעיא: (ב) הדוד אחד. כתאני הבכורות. הסמוכות לעלים כאילו אמר כתאני עלי התאנה המבכרות. בכורות תאר וזכר אותם תאנים כי הן נחמדות בעיני אוכליהן לפי שהן בכורות וכן אמר כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכ': (ח) וכתאנים. כאילו אמר וכנשברים יהיו תאנים הרעות ואחר כן פירש ואמר כה אמר ה': והיושבים בארץ מצרים. השארית שהיו יושבים אז בארץ מצרים אותם שילכו עם יוחנן בן קרח: (ט) לזועה. כתיב וקרי לזעוה והענין אחד כמו כבש וכשב: לחרפה. בלא וי"ו: לשנינה. בלא וי"ו: (י) את הרעב. בלא וי"ו:
הדבר

ואת שרי ג' בקריאה וסימ' ויעבר יורם צעירה. ותברו דר"ת. והנה שני דודאי תאנים: תאכלנה ד' בקריאת וסי' הדוד האחד תאנים טבות. התאנים טובות מאד. וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנ'. ונתתי אותם כתאנים: ובניתים ב' וסימ' והשיבתי את שבות. והשיבתים על הארץ הזאת. קדמא חסר: והישבים ג' בקריאה וסימ' וישמחו כל קהל. וכתאנים הרעו'. והישבים הראשונים דד"ה. חד חסר וב' מ"ל. דתאנים חסר: אלין מתחלפין ונתתים לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה. והחרמתים לשמה ולשרק' לחרבות עולם. והיתה לחרב לשמה. ורדפתי לאלה ולשמה ולקללה ולחרפה. ולא יוכל לחרבה ולשמה ולקללה. כי בי נשבעתי כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה:

תולדות אהרן שני דודאי תאנים. עירובין כא:

מצודת ציון

ההרס והפסקה כמו נשתה גבורתם (לקמן נא): (א) דודאי. שם כלי כענין קדרה וכן בפיו מדוד תעבורנה (תהלים פא): מועדים. מזומנים וכן אנה פניך מועדות (יחזקאל כא): החרש. קבוצת האומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד): (ב) הבכורות. המבושלות כל צרכן וכן בכורי ענבים (במדבר יג): אכיר. מלשון הכרה: (ו) והשיבותים. מלשון השבה: אהרס. מל' הריסה ונתיצה: אתוש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א): (ט) לזועה. ענין רעד ורתת וכן והיה רק זועה (ישעיה כח): לשנינה. ענין ספור ואמירה כמו ושננתם לבניך (דברים ו): (י) תומם. ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מז):
אמכים

כה א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה עַל־
יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה בַּשָּׁנָה
הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשֹׁנִית
לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ב אֲשֶׁר
דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־כָּל־עַם
יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר׃
ג מִן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיֹאשִׁיָּהוּ
בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד ׀ הַיּוֹם
הַזֶּה זֶה שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלָי וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם
אַשְׁכֵּים וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם׃ ד וְשָׁלַח
יְהוָה אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִאִים
הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְלֹא־
הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם לִשְׁמֹעַ׃ ה לֵאמֹר
שׁוּבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמֵרֹעַ
מַעַלְלֵיכֶם וּשְׁבוּ עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה לָכֶם וְלַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־
עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃ ו וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת
לָהֶם וְלֹא־תַכְעִיסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה
יְדֵיכֶם וְלֹא אָרַע לָכֶם׃ ז וְלֹא־
שְׁמַעְתֶּם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה לְמַעַן
הַכְעִסוּנִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם לְרַע לָכֶם׃
ח לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן
אֲשֶׁר לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֶת־דְּבָרָי׃ ט הִנְנִי
שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת־כָּל־מִשְׁפְּחוֹת
צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי וַהֲבִאֹתִים עַל־
הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל־יֹשְׁבֶיהָ וְעַל כָּל־
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה סָבִיב וְהַחֲרַמְתִּים
וְשַׂמְתִּים לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחָרְבוֹת
עוֹלָם׃ י וְהַאֲבַדְתִּי מֵהֶם קוֹל שָׂשׂוֹן
וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל
רֵחַיִם וְאוֹר נֵר׃ יא וְהָיְתָה כָּל־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה וְעָבְדוּ הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה׃

ד' בטעם . ד' / ג' וכ"כ / ב' ובענין / ג' / ג' ומ"ל ג' מ"ל בלישנא . י"א / ג' דסמי' / ט' ר"פ / ב' / י"ב / ג' / י"ג מ"ל בסיפ' / ב' / הכעיסני ק' / ב' בטעם זקף / בסיפרא / ג' / ד' / ג' ו' / ג' / ב' / ב'

א פִּתְגָם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם
יִרְמְיָה עַל כָּל עַמָּא דְבֵית
יְהוּדָה בְּשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא
לִיהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָה מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הִיא שַׁתָּא
קַדְמֵיתָא לִנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא
דְבָבֶל׃ ב דְאִתְנַבֵּי יִרְמְיָה
נְבִיָא עַל כָּל עַמָּא דְבֵית
יְהוּדָה וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
לְמֵימָר׃ ג מִן תְּלַת עַשְׂרֵי
שְׁנִין לְיֹאשִׁיָה בַּר אָמוֹן מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְעַד יוֹמָא
הָדֵין דְּנַן עַשְׂרִין וּתְלַת שְׁנִין
הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי וּמַלְּפִית עִמְּכוֹן מַקְדָּם
וּמַמְלֵל וְלָא קַבֵּילְתּוּן׃
ד וּשְׁלַח יְיָ לְוָתְכוֹן יָת כָּל
עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא מַקְדָּם וּמְשַׁלַּח
וְלָא קַבֵּילְתּוּן וְלָא אַרְכֵינְתּוּן
יָת אוּדְנְכוֹן לְקַבָּלָא׃ ה לְמֵימַר
תּוּבוּ כְּעַן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ
בִּישְׁתָּא וּמִבִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן
וְתִיבוּ עַל אַרְעָא דִּיהַב יְיָ לְכוֹן
וְלַאֲבָהַתְכוֹן לְמִן עָלְמָא וְעַד
עָלְמָא׃ ו וְלָא תְהָכוּן בָּתַר
טָעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא לְמִפְלַחְהֶן
וּלְמִסְגַּד לְהֶן וְלָא תַרְגְּזוּן קֳדָמַי
בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלָא אַבְאֵישׁ
לְכוֹן׃ ז וְלָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי
אֲמַר יְיָ בְּדִיל דְּלָא לְאַרְגָּזָא
קֳדָמַי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן לְאַבְאָשָׁא
לְכוֹן׃ ח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
חֲלַף דְּלָא קַבֵּילְתּוּן יָת פִּתְגָמָי׃
ט הָא אֲנָא שָׁלַח וְאֶדְבַּר יָת
כָּל מַלְכְוָת צִפּוּנָא אֲמַר יְיָ
וְלִנְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
עַבְדִּי וְאַיְתֵינוּן עַל אַרְעָא הָדָא
וְעַל יָתְבָהָא וְעַל כָּל עַמְמַיָא
הָאִלֵין סְחוֹר סְחוֹר וְאֶגְמְרִינוּן
וַאֲשַׁוֵּינוּן לְצָדוּ וּלְאִשְׁתְּמָמוּ
וּלְחָרְבַת עָלָם׃ י וְאוֹבֵד מִנְהוֹן
קָל בִּיעַ וְקָל חֶדְוָא וְקָל חַתְנִין
קָל כַּלָּן קָל סִיעָן דִּמְשַׁבְּחִין
בִּנְהוֹר בּוֹצִין׃ יא וּתְהֵי כָּל
אַרְעָא הָדָא לְחָרְבָּא לְצָדוּ
וְיִפְלְחוּן עַמְמַיָא הָאִלֵּין יָת
מַלְכָּא דְבָבֶל שַׁבְעִין שְׁנִין׃

רדק

(א) הדבר. על ירמיהו. כמו אל: היא השנה הראשונה לנבוכדנצר. והנה כתב בתחלת ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה אך נאמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים שמליכו פרעה נכו מלך נבוכדנצר ובא לירושלם ויצר עליה ובשנה הרביעית ליהויקים בתחלת השנה נתן ה' בידו את יהויקים והיא שנה ראשונה לנבוכדנצר: (ב) על כל עם יהודה. כמו אל: ואל כל יושבי ירושלם. עם יהודה מן הערים האחרות שבאו לירושלם ודברי ירמיהו אליהם ואל יושבי ירושל': (ג) זה שלש ועשרים שנה. יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה ובי"ג שנה למלכו תחלת נבואת ירמיהו נמצא שנתנבא בימי יאשיהו י"ט שנה ונבואה זו היתה בשנה הרביעית ליהויקים הנה שלש ועשרים שנה: אשכים ודבר. האל"ף במקום ה"א השכם כי אותיות אהו"י מתחלפות ונכתבה יו"ד השמך שלא כמנהג עם הצר"י ברוב: (ה) למן עולם ועד עולם. מזמן רב נתנה לאבתיכם ועד עולם יתננה לכם ולבניכם אם תרצו ולמ"ד למן עולם לא באה על ענין הדבר אלא לאמתת ענין הדבר ויספיק הענין זולתה וכמוהו למן היום אשר יצא מארץ מצרים למתי אעתיר לך ודומים להם: (ז) למען הכעיסוני. כתוב רצה לומר בעבור שהכעיסוני וקרי הכעיסני למען הכעים אותי עושים העכו"ם לא להנאה היה להם בה: (ט) את כל משפחות צפון. ולמעלה בתחלת הספר אמר לכל משפחות ממלכות צפונה והם פי' כי משפחות אומר על העם וממלכות אומר על ראשי הממלכות ולפי שאמר ונתנו איש כסאו זכר הם ממלכות: ואל נבוכדנצר מלך בבל עבדי. וטעם ואל אל שולח לא אל ולקחתי או יהיה ואל במקום ואת כמו אספרה אל חק ה' וירדפו אל מדין: ועל כל הגוים האלה. הסמוכים לארץ ישראל או האלה על הגוים שאעתיד לזכר' בסמוך בפרשת כוס יין החמה: (י) קול רחים ואור. קול רחים שטוחנין חטין לסעודת שמחה וכן מדליקין נרות רבות בבית המשתה וי"ת קל סיען דמשבחין בנהור בוצין:

כמלאות

אשכים ג' מ"ל בלישנא וסי' מן שלש עשרה שנה. ושלח אליכם את כל עבדי בתרא . סבוך רעהו בקול גדול בבקר השכים : לאמר ט' ר"פ בקריאה וסי' לאמר שובו נא איש מדרכו . לאמר לאסורים צאו. לאמר הן ישלח איש את אשתו . לאמר לא כי ארץ מצרים . לאמר לך אתן את ארץ כנען . וחברו דד"ה . לאמר אל הכהנים . לאמר מתי יעבור החדש . לאמר אלהים עזבו: והבאתים ד' וסי' והביאותים אל הר קדשי. והביאותי' על הארץ הזאת . והביאתים אל אדמתם . אל המקום הזה . וכן דינן באתיהו' ישעיה ויחזקאל והביאותים כתיב מ"ל דמ"ל. ירמיה והביאתים כתיב חסר וי"ו . עזרא והבאתים כתיב

מצודת ציון

(ג) אשכים. מלשון השכמה והוא ענין זריזות : (ו) ארע. מלשון רעה : (ח) יען. בעבור : (ט) והחרמתים. ענין הרג ואבדון כמו כי החרם תחרימם (דברים כ) : לשמה. ענין שממון : לשרקה. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים ונעשה על דבר הטוב שנחרב : ולחרבות. מלשון חורבן

רשי

בשורענותם : (א) ... הרביעית. שנה שנחתם ... דינם שיגלו וישתו כוס ה... כמו שאמור בענין קח את ... וגו' וקודם גזר דין אמר לו ... להוכיחם אולי ישובו ... יתחתם גזר דינם : (ג) ... ועשרים. יאשיהו מלך של... ואחת לא מהם שתים ע... שנה נשארו תשע עשרה ו... של בנו הרי שלש ועשר... אשכים ודבר. ל' הווה ה... משכים ומדבר תמיד : (י) ... רחים. סימן הוא לסע... ברית מילה על שם שט... ושוחקין לה סממנין לרפוא... אור נר. סימן משתה כך ... בסנהדרין

מצודת דוד

יהיו לחרפה כי כולם י... אותם : ולמשל. יביאו ... מהפורעניות הבא עליה... לשניהם. יתמידו לספר מ... הבאות עליהם : ולקללה. כ... יחלה הקללה בהם לומר ... כהיהודים האומללים : (י... חומה. עד יכלו מעל הא... וכו': כה (א) על ירמי... אל ירמיהו : ליהויקים. למ... יהויקים : (ב) על כל עם. א... עם : (ג) ליאשיהו. למ... יאשיהו : זה שלש ועשרים ... י"ט שנה בימי יאשיהו כי ... ל"א שנים וד' בימי יהויקי... הרי כ"ג : היה דבר ה' ... דבר בי הנבואה : ואדב... ואני דברתי אליכם הנ... והייתי משכים ומדבר ר"ל ... הייתי זריז לומר הנבואה ... אתם לא שמעתם : (ד) ... ה'. ועוד שלח ה' אשר נ... והיה משכים ומשלח בזריזו... ואתם לא שמעתם : ולא ... כפל הדבר במ"ש : (ה) לאמר ... ר"ל הנה כל הנבואות ... להוכחכם לאמר שובו נא ... איש מדרכו וכו' ובעבור זה ... על האדמה וכו': למן עו... ר"ל אשר הנחיה עד עו... (ו) במעשה ידיכם. בא... העשוים במעשה ידיכם : ו... ארע לכם. לא אעשה ... רעה : (ז) ולא שמעתם ... כי הדבר היה להוכחכם ... שמעתם כו' : למען הכעיס... לא היה זה אלא למען הכ... וכו' וההכעסה היה באמ... לכם : (ט) הנני שולח. ר'... אעיר לבות עכו"ם שוכנות ... צפון : עבדי. ר"ל עושה שליח... בדבר זה : סביב. היו... סביבות א"י : והחרמתים ... כולם אחרים ואשימם ל... ולהיות שורקין עליהם ו... רב יהיו חרבים : (י) והאבד... וכו'. ר"ל לא ישמע עוד קול ששון וכו' : קול חתן. קול שמחת חתן : קול רחים. מגודל הרעה לא ימצאו תבואה לטחון ברחים ... הנר. מחסרון השמן ישבו באפלה : (יא) הגוים האלה. היושבים סביבות א"י :

כמלאות

יב וְהָיָה כִמְלֹאות שִׁבְעִים שָׁנָה ג׳ ב׳ חסר ודין יב
אֶפְקֹד עַל־מֶלֶךְ־בָּבֶל וְעַל־הַגּוֹי מ״ל ט׳
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֶת־עֲוֺנָם וְעַל־אֶרֶץ
כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתִּי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת
עוֹלָם׃ יג וְהֵבֵאותִי עַל־הָאָרֶץ הַהִיא והבאתי ק׳
אֶת־כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ
אֵת כָּל־הַכָּתוּב בַּסֵּפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר־
נִבָּא יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־הַגּוֹיִם׃ יד כִּי י׳
עָבְדוּ־בָם גַּם־הֵמָּה גּוֹיִם רַבִּים
וּמְלָכִים גְּדוֹלִים וְשִׁלַּמְתִּי לָהֶם
כְּפָעֳלָם וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ טו כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלַי קַח
אֶת־כּוֹס הַיַּיִן הַחֵמָה הַזֹּאת מִיָּדִי ג׳
וְהִשְׁקִיתָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם ג׳ מ״ל
אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם׃ י״ו מ״ל
טז וְשָׁתוּ וְהִתְגֹּעֲשׁוּ וְהִתְהֹלָלוּ מִפְּנֵי ג׳
הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ בֵּינֹתָם׃ ג׳ חסר
יז וָאֶקַּח אֶת־הַכּוֹס מִיַּד יְהוָה וָאַשְׁקֶה
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה
אֲלֵיהֶם׃ יח אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־עָרֵי ד׳ ר״פ בסיפרא
יְהוּדָה וְאֶת־מְלָכֶיהָ אֶת־שָׂרֶיהָ לָתֵת ז׳
אֹתָם לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה לִשְׁרֵקָה י״ו חס׳ בסיפ׳ חסר״ק סימן
וְלִקְלָלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ יט אֶת־פַּרְעֹה ד׳ ר״פ בסיפרא
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־שָׂרָיו ד׳
וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ כ וְאֵת כָּל־הָעֶרֶב
וְאֵת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ הָעוּץ וְאֵת כָּל־
מַלְכֵי אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן
וְאֶת־עַזָּה וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֵת שְׁאֵרִית ג׳. ב׳
אַשְׁדּוֹד׃ כא אֶת־אֱדוֹם וְאֶת־מוֹאָב ד׳ ר״פ. ג׳
וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן׃ כב וְאֵת כָּל־מַלְכֵי ו׳
צֹר וְאֵת כָּל־מַלְכֵי צִידוֹן וְאֵת מַלְכֵי
הָאִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיָּם׃ כג אֶת־דְּדָן ג׳. ד׳ ר״פ בסיפרא
וְאֶת־תֵּימָא וְאֶת־בּוּז וְאֵת כָּל־קְצוּצֵי ס׳
פֵאָה׃ כד וְאֵת כָּל־מַלְכֵי עֲרָב וְאֵת ג׳
כָּל־מַלְכֵי הָעֶרֶב הַשֹּׁכְנִים בַּמִּדְבָּר׃ ג׳
כה וְאֵת ׀ כָּל־מַלְכֵי זִמְרִי וְאֵת כָּל־

יב וִיהֵי כְּמִשְׁלַם שַׁבְעִין שְׁנִין אַסְעַר עַל מַלְכָּא דְבָבֶל וְעַל עַמָּא הַהוּא אֲמַר יְיָ יַת חוֹבֵיהוֹן וְעַל אֲרַע כַּסְדָּאֵי וַאֲשַׁוֵּי יָתַהּ לְצָדוּת עָלַם׃ יג וְאַיְתֵי עַל אַרְעָא הַהִיא יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּגְזָרִית עֲלַהּ יַת כָּל דִּכְתִיב בְּסִפְרָא הָדֵין דְּאִתְנַבֵּי יִרְמְיָה עַל כָּל עַמְמַיָּא׃ יד אֲרֵי פְלָחוּ בְהוֹן אַף אִינּוּן עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכִין רַבְרְבִין וַאֲשַׁלֵּים לְהוֹן כְּאֶגְרֵיהוֹן וּכְעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן׃ טו אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לִי קַבֵּיל יַת כָּסָא דַחֲמַר לְוָטָא הָדֵין מִן קֳדָמַי וְתַשְׁקֵי יָתֵיהּ יַת כָּל עַמְמַיָּא דַאֲנָא שָׁלַח יָתָךְ עֲלֵיהוֹן׃ טז וְיִשְׁתּוֹן וְיִשְׁתַּגְשׁוּן וְיִטְרְפוּן מִן קֳדָם דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא דַאֲנָא שָׁלַח בֵּינֵיהוֹן׃ יז וְקַבְּלֵית יַת כָּסָא מִן קֳדָם יְיָ וְאַשְׁקֵיתִי יַת כָּל עַמְמַיָּא דְשַׁלְחַנִי יְיָ לְוָתְהוֹן׃ יח יַת יְרוּשְׁלֵם וְיַת קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת מַלְכָהָא וְיַת רַבְרְבָהָא לְמִתַּן יַתְהוֹן לְחַרְבָּא לְצָדוּ לְאִשְׁתְּמָמוּ וּלְלוּטָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ יט יַת פַּרְעֹה מַלְכָּא מִצְרַיִם וְיַת עַבְדוֹהִי וְיַת רַבְרְבוֹהִי וְיַת כָּל עַמֵּיהּ׃ כ וְיַת כָּל מַלְכֵי סוּמְכְוָתֵהּ וְיַת כָּל מַלְכֵי אֲרַע עוּץ וְיַת כָּל מַלְכֵי אֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי וְיַת אַשְׁקְלוֹן וְיַת עַזָּה וְיַת עֶקְרוֹן וְיַת שְׁאָרָא דְאַשְׁדּוֹד׃ כא יַת אֱדוֹם וְיַת מוֹאָב וְיַת בְּנֵי עַמּוֹן׃ כב וְיַת כָּל מַלְכֵי צוֹר וְיַת כָּל מַלְכֵי צִידוֹן וְיַת כָּל מַלְכֵי נִיסָא דִי בְעִבְרָא דְיַמָּא׃ כג יַת דְּדָן וְיַת תֵּימָא וְיַת בּוּז וְיַת כָּל מַקְפֵי פָאתָא׃ כד וְיַת כָּל מַלְכֵי עֲרָב וְיַת כָּל מַלְכֵי עַרְבָאֵי דְשָׁרַן בְּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא׃ כה וְיַת כָּל מַלְכֵי זִמְרִי וְיַת כָּל מַלְכֵי עֵילָם וְיַת

רשי

...סדרין: (יג) את כל הכתוב. ...בבל: בספר הזה. בסופו: ...כי עבדו בם. כמו כי ...ו בם בבני בבל: גם המה ...רבים. מדי ופרס: ...כוס היין החימה. נבואת ...פורענות: והשקיתה אותו. ...א להם שלא תשוב עוד ...תשובה: (טז) והתגעשו. ...געון: והתהללו. ל׳ הוללות ...ת: (יח) כיום הזה. כאשר ...היום לאחר החורבן כתב ...ספרו: (כ) ואת כל ...ב. כל סומכותא אשר ...ה פרעה ומשענתו עליהם ...ס. הערב גרנטיא״ה בלעז: ...ואת מלכי האי. כל אלו ...עד כאן שכיני א״י הם: ...קצוצי פאה. המוקצים ...אותה הרוח: (כד) מלכי ...ערביא: ואת כל מלכי ...סומכותא של ערביים:
סהך

...״ד קדמא והוי״ו: במלאת ...חסר וא׳ מ״ל וסימ׳ ויהי ...ת הכלים ותאמר אל בנה ...ה. שלישי׳ באור תבעיר. ...ות שבעים שנה. שנה מ״ל: ...ב׳ מ״ל בקריאה וסי׳ גדולים ...לב. כי עבדו בם גם המה. ...גדלים אשר בארץ דד״ה. ...פא יניח חטאים גדולים ...ל בן הגדלים. ויזבחו ביום ...: ואת ערי ז׳ וסימ׳ נמסר ...ם חלק א׳ סימן ט׳: לחרבה ...ז ב׳ וסי׳ והיתה כל הארץ ...לחרבה לשמה. ואת מלכיה ...שריה לתת אתם: את ד׳ ...סיפרא וסי׳ את ירושלם ואת ...ודה. ודבתריה פרעה מלך ... את אדום ואת מואב. את ...ת תימא ואת בוז: תימא ...׳ נמסר בישעיה סימן כ״א:

מצודת דוד

...(יב) מלאות. כאשר יהיה נשלם ...שנה: אפקוד. ...עליהם עוונם: ועל הגוי ...: זה בבל: (יג) בספר ...סוף הספר: על כל הגוים. ...בואו ויחריבו את בבל עד ...בם: (יד) כי עבדו. ...במקום עתיד ר״ל לומר ...בבבל: גם המה. ר״ל ...מו שעבד בבבל אחרים ...המה יעבדו בם וחוזר ...גוים רבים וכו׳ הם ...בבבל: להם. לבני בבל: ...את כוס היין החמה. ...חמת ה׳ וגזרת הפורעניות ...בלבל את השות: והשקיתה. ...מר התנבא עליהם: ...התגועשו והתהוללו. יניעו ...: חוזק וישתטו מאימת ...אשר אשלח ביניהם: ...קח וכו׳. ר״ל קבלתי ...ו והבאתי להם: (יח) את ירושלים. חוזר למעלה שאמר והשקיתה וכו׳ את ירושלים וכו׳: ואת מלכיה. עם כי לא היה אלא ...זד אמר מלכים כי גם בני המלך נקראו בשם מלכים: כיום הזה. כי ירמיה כתב ספרו אחר החורבן לזה אמר כיום הזה ...חרבים: (כ) כל הערב. עם המקובץ מעמים רבים כמו וגם ערב רב (שמות יב): ואת אשקלון וכו׳. הם ערי פלשתים: שארית ...ד. יתכן שנחרבה עד לא בא נ״נ ונשאר בה שארית: (כב) האי. קבוצת האיים אשר בשפת הים: (כג) קצוצי פאה. השוכנים בקצוות פאת עולם: (כד) מלכי ערב.
סס

רדק

(יב) כמלאת שבעים שנה. כי נבוכדנצר מלך מ״ה שנה והילך ידענו זה מספרי אויל מרודך בנו מלך בשנת ל״ז לגלות המלך יהויכין כמו שכתוב בספר מלכים בסופו ובסוף זה הספר ויהויכין גלה בשנת ח׳ לנבוכדנצר הרי מ״ה ואויל מרודך מלך כ״ג שנה והילך ידענו זה מספרי מלאכו לבלשצר בנו מלך ג׳ שנים נשארו כ״ג בינתים והשלם לא שלמו לו לבלשצר כי בשנה השלישית נהרג הרי מ״ה וכ״ג הרי ס״ח ושתים לבלשצר הרי ע׳ לפיכך אמר כמלאת כי שלמים היו להם ע׳ שנה כי לא מת בלשצר עד שנה שלישית לו: לשממות עולם. שם מקובץ מן שממה והוא סמוך: (יג) את כל הכתוב בספר הזה. עם כל הכתוב. כלומר אביא על ארץ בבל את כל זה הדבר כמו שאביא על כל הגוים כל הכתוב בספר הזה אשר ניבא ירמיהו: (יד) כי עבדו בם גם המה. עבדו עבר במקום עתיד אמר יעבדו בכשדים גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ופרס: (טו) כי כה אמר. קח. והשקית. הכל במראה הנבואה: היין החמה. חסר הנסמך ומשפטו היין יין החמה וכמוהו טעם המלחמה הספר המקנה והסדומים להם: ושתו והתגועשו. התפעל מורכב עם פעל שלא נזכר פועלו וענינו ענין ותגעש ותרעש הארץ: (טז) והתהללו. ענין הוללות והוא התפעל מורכב עם פעל כדומה למרובע: (יז) ואקח. ואשקה. הכל במראה הנבואה: (יח) את ירושלם. היא השתה תחלה כי כל אלה הגוים לקו על ידי נבוכדנצר ובשנה ראשונה שמלך והיא השנה הרביעית ליהויקים בא על ירושלם: ואת מלכיה. יהויקים ויהויכין וצדקיהו: את שריה. בלא וי״ו: לשרקה. בלא וי״ו: (כ) ואת כל הערב. שם מקובץ מעמים נתערבו יחד ות״י סומכוותא לשון ערבוביא: ואת כל מלכי ארץ פלשתים. אמר ארץ פלשתים לבד הערים הנזכרות וכן כתוב בספר שמואל אחר שזכר הערים בענין טחורי הזהב אמר עוד מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ולא זכר הנה גת כי לישראל היתה כי דוד לקחה מיד פלשתים כמו שכתוב בדברי הימים ויקח את גת ואת בנותיה מיד פלשתים והיא מתג האמה הנזכרת בספר שמואל: ואת שארית אשדוד. נראה כי כשלכדה נבוכדנצר מצאה נחרבת מקצתה ע״י מלך מצרים או זולתו: (כב) ואת מלכי האי. אין בו כל בספר מוגה: (כג) קצוצי פאה. השוכנים בקצה העולם בפאתו כי הפאה הוא קץ הדבר וי״מ מקפי פאתה: (כד) ואת כל מלכי ערב. הם הערביים יושבי אהלים כמו שנא׳ לא יהל שם ערבי: ואת כל מלכי הערב. השוכנים במדבר לפי שזכר למעלה ואת כל הערב פירש הנה כי אלה הם אחרים שהם שוכנים במדבר: (כה) ואת כל מלכי זמרי. אפשר כי
זמרי

מצודת ציון

חורבן: (יב) כמלאות. ענין השלמה כמו ובמלאות ימי טהרה (ויקרא יב): אפקוד. ענין זכרון: (טז) והתגועשו. ענין תנועה חזקה כמו ותגעש ותרעש הארץ (תהלים יח): והתהוללו. מלשון הוללות ושטות כמו והתהוללו הרכב (נחום ב): בינותם. ביניהם. (כג) קצוצי. מלשון קצה: פאה. ענין עבר וצד:
איים

ט"ג אֶל־יִרְמְיָהוּ בְּבֵית יְהוָה׃ י וַיִּשְׁמְעוּ ׀
שָׂרֵי יְהוּדָה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַיַּעֲלוּ מִבֵּית־הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ
ל' דסמיכי בְּפֶתַח שַׁעַר־יְהוָה הֶחָדָשׁ׃ יא וַיֹּאמְרוּ
הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים אֶל־הַשָּׂרִים
וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר מִשְׁפַּט־מָוֶת
י"ב . אל קרי' אל כתיב במי"ן לָאִישׁ הַזֶּה כִּי נִבָּא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת
כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם׃ יב וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־
הָעָם לֵאמֹר יְהוָה שְׁלָחַנִי לְהִנָּבֵא
אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֵת
י"ג חסר כה"ס כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃ יג וְעַתָּה
ו' הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְשִׁמְעוּ
ל' בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיִנָּחֵם יְהוָה
אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיכֶם׃
יד וַאֲנִי הִנְנִי בְיֶדְכֶם עֲשׂוּ־לִי כַּטּוֹב
וְכַיָּשָׁר בְּעֵינֵיכֶם׃ טו אַךְ ׀ יָדֹעַ תֵּדְעוּ
ל' כִּי אִם־מְמִתִים אַתֶּם אֹתִי כִּי־דָם
נָקִי אַתֶּם נֹתְנִים עֲלֵיכֶם וְאֶל־הָעִיר
ל' וזר ומל הַזֹּאת וְאֶל־יֹשְׁבֶיהָ כִּי בֶאֱמֶת
שְׁלָחַנִי יְהוָה עֲלֵיכֶם לְדַבֵּר בְּאָזְנֵיכֶם
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ טז וַיֹּאמְרוּ
כ"א הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־
ח' מ"ל בסיפרא הַנְּבִיאִים אֵין־לָאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפַּט־
ל"כ קמץ ג' מָוֶת כִּי בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר
ד' אֵלֵינוּ׃ יז וַיָּקֻמוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ
וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־קְהַל הָעָם לֵאמֹר׃
מיכה ק' יח מִיכָיה הַמּוֹרַשְׁתִּי הָיָה נִבָּא בִּימֵי
ב' חד חסר חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֶל־
כָּל־עַם יְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה־אָמַר ׀
יְהוָה צְבָאוֹת צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ
ס' מ"ל וִירוּשָׁלַםִ עִיִּים תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת
ג'. ל' וחסר לְבָמוֹת יָעַר׃ יט הֶהָמֵת הֱמִתֻהוּ
ח' חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה
ד' הֲלֹא יָרֵא אֶת־יְהוָה וַיְחַל אֶת־פְּנֵי
ז' בליש"א יְהוָה וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר עֲלֵיהֶם וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים רָעָה
ג' מ"ל . ב"י גְדוֹלָה עַל־נַפְשׁוֹתֵינוּ׃ כ וְגַם־אִישׁ הָיָה מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם
ג' . ס' . ל' יְהוָה אוּרִיָּהוּ בֶּן־שְׁמַעְיָהוּ מִקִּרְיַת הַיְּעָרִים וַיִּנָּבֵא

ירמיה בבית מקדשא דיי׃
י ושמעו רברבי יהודה ית
פתגמיא האלין וסליקו מבית
מלכא לבית מקדשא דיי
ותיבו במעלנא דתרע בית
מקדשא דיי מדינחאה׃
יא ואמרו כהניא וספריא
לרברביא ולכל עמא למימר
חובת דין דקטול לגברא
הדין ארי אתנבי על קרתא
הדא כמה דשמעתון
באודניכון׃ יב ואמר ירמיה
לכל רברביא ולכל עמא
למימר יי שלחני לאתנבאה
על ביתא הדין ועל קרתא
הדא ית כל פתגמיא
דשמעתון׃ יג וכען אתקינו
אורחתכון ועובדיכון וקבילו
למימרא דיי אלהכון ויתוב יי
מן בישתא דמליל עליכון׃
יד ואנא האנא מסר בידכון
עבידו לי כמה דתקין וכמה
דכשר בעיניכון׃ טו ברם
מידע תידעון ארי אם קטלין
אתון יתי ארי דם זכאי אתון
יהבין עליכון ועל קרתא הדא
ועל יתבהא ארי בקשוט
שלחני יי עליכון לאתנבאה
קדמיכון ית כל פתגמיא
האלין׃ טז ואמרו רברביא
וכל עמא לכהניא ולספריא
לית לגברא הדין חובת דין
דקטול ארי בשמא דיי אלהנא
מליל עמנא׃ יז וקמו גבריא
מסבי ארעא ואמרו לכל
קהלא דעמא למימר׃
יח מיכה דממרישא הוה
מתנבי ביומי חזקיה מלך
שבטא דבית יהודה ואמר
לכל עמא דבית יהודה למימר
כדנן אמר יי צבאות ציון
חקל תתרדי וירושלם ליגרין
תהי וטור בית מקדשא דיי
לחישת חורשא׃ יט המקטל קטלוהי חזקיה מלך שבטא
דבית יהודה וכל דבית יהודה הלא דחיל מן קדם יי וצלי
קדם יי ותב יי מן בישתא דמליל עליהון ואנחנא גרמין
לאיתאה בישתא רבתא על נפשתנא׃ כ ואף גברא הוה
מתנבי בשמא דיי אוריה בר שמעיה מקרית יערים ואתנבי

רש"י

ארבע שנים: (י) וישמעו שרי יהודה. שתפשו נביאי השקר והכהנים את ירמיהו: בפתח שער ה' החדש. אחרים הגיה כשגלה יהויכין וקלא כל כיו אלהיהו עמו שברו אילו של נבוכדנצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וחדשו לכך נקרא חדש: (יח) מיכה המורשתי. דמן מרישה: עיים. גלים: (יט) ויחל. ל' תפלה: ואנחנו עושים רעה גדולה. אם נהרוג אותו: (כ) וגם איש היה מתנבא. מי שאמר זו

רדק

ושניהם חסרים: (י) בפתח שער ה' החדש. הוא שער המזרחית כמו שת"י במעלנא דתרעא בית מקדשא דה' מדינחאה ופירשו רז"ל כי נקרא החדש כי שם חדשו סופרים את ההלכה ושבעה שמות נקראו לו ויתכן לפרש שחדשוהו או חדשו בו שום בנין לפיכך נקראו חדש: (יז) ויקומו אנשים מזקני הארץ. אלה הזקנים היו צדיקים וספרו זה הענין שהיה בימי צדקיהו שנתנבא מיכה ציון שדה תחרש וכן כתוב בנבואת מיכה: (יט) הלא ירא את ה'. כמו שכתוב בדברי הימים ויכנע חזקיהו בגובה לבו וגו' עמו אותה העת שרצו להמית את ירמיהו: (כ) וגם איש היה מתנבא וגו'. כלומר הנה עדות זו שאתם מעידים כי חזקיהו לא המיתו כשהיה מתנבא רעה הנה יהויקים מלך יהודה כמוהו ובזאת השנה הרג אוריהו לפי שהיה מתנבא רע כמו ירמיהו

מתנבאים לפניהם: ושמעו ו' בקריאה וסימ' הקבצו ושמעו בני יעקב ב' בפסוק. האזינו ושמעו קולי ב' בפסוק: היטיבו דרכיכם ומעלליכם בתרא דירמיה. ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה ושמעו: בשם ה' אלהינו ג' דסמיכי בקריאה וסי' אין לאיש הזה משפט מות. כי כל העמים ילכו איש בשם. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו: ירושלם ה' מ"ל וסי' מיכה המורשתי. ואלה נולדו לי. ושם אמו יהועדן דד"ה. אחר זה שלח. אשר הגלה מירושלים: שמעיהו ה' וסימ' ואל שמעיהו הנלחמי: וגם איש היה מתנבא בשם ה'. ויורד בית המלך על. ויהי דבר האלהים אל דד"ה. ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו. וכל ושמעיהו דכוו' בס"א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם:

תולדות אהרן ציון שדה תחרש. (דמאי' כה קידושין סג):

מצודת דוד

שעמד שם ירמיה: (י) וישמעו. בעבור רגשת המון העם שמעו את הדברים האלה: בית ה'. אל בית ה': בפתח שער. ר"ל בחלל השער: החדש. יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין (ואולי זהו שבנה יותם כמ"ש הוא בנה את שער בית ה' העליון. מ"ב טו): (יא) משפט מות. חשדוהו שמלבו נבא הדבר ולזה אמרו שיש לו דין חיוב מיתה: אל העיר. על העיר: כאשר שמעתם. הנה שמעו מפי ירמיה והשרים מפי המספרים: (יב) ה' שלחני. ולא מלבי אמרתי הדברים: (יג) ועתה. הואיל ומה' המה היטיבו ותקנו דרכיכם וכו' ואז ינחם ה' מן הרעה וכו': (יד) כטוב וכו'. ר"ל כפי הנראה לכם: (טו) דם נקי. עון דם נקי: (טז) ויאמרו השרים. עם כי מתחלה היו יחד עם הכהנים והנביאים עם כל זה כששמעו דברי ירמיה שאמר בשליחות ה' חזרו בהם: כי בשם ה'. ולא אמר מלבו: (יז) ויאמרו וכו'. הביאו ראיה לפטור את ירמיה מן המיתה: (יח) שדה תחרש. ר"ל תחרש להיות שדה לזרוע בה: עיים תהיה. תהיה מלאה גלים כדרך הנעשה בחרבות מנפילת הקירות: לבמות יער. יהיה מלא מגלי אבנים דומה לבמות המצויים ביער: (יט) ההמת. וכי המית אותו חזקיה וכו' בעבור שנבא כזאת: הלא ירא. הלא המלך חזקיהו היה ירא את ה' והתפלל לפניו לבטל הגזירה ואז נחם ה' מן הרעה וכו': ואנחנו. אבל אנו בהמית אותו נעשה עוד רעה גדולה על נפשותינו ולא די שלא ינחם על הרעה אלא שיוסיף עוד על הרעה: (כ) וגם איש היה מתנבא. אלה דברי הכהנים

מצודת ציון

ויקהל. ענין קבוץ כמו ויקהל משה (שמות לה): (יג) היטיבו. ענין תקון כמו מה תיטיבי דרכך (לעיל ב): (יח) עיים. ענין גלים ותלים כמו שמו את ירושלים לעיים (תהלים עט): לבמות. גבהותים גבוהות כי במה ענין גובה כמו במתי עב (ישעיה יד): (יט) ויחל. ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): נכלמו

עַל־הָעִיר הַזֹּאת וְעַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
כְּכֹל דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ׃ כא וַיִּשְׁמַע
הַמֶּלֶךְ־יְהוֹיָקִים וְכָל־גִּבּוֹרָיו וְכָל־
הַשָּׂרִים אֶת־דְּבָרָיו וַיְבַקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ
הֲמִיתוֹ וַיִּשְׁמַע אוּרִיָּהוּ וַיִּרָא וַיִּבְרַח
וַיָּבֹא מִצְרָיִם׃ כב וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
יְהוֹיָקִים אֲנָשִׁים מִצְרָיִם אֶת־אֶלְנָתָן
בֶּן־עַכְבּוֹר וַאֲנָשִׁים אִתּוֹ אֶל־מִצְרָיִם׃
כג וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אוּרִיָּהוּ מִמִּצְרַיִם
וַיְבִאֻהוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וַיַּכֵּהוּ
בֶּחָרֶב וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־נִבְלָתוֹ אֶל־קִבְרֵי
בְּנֵי הָעָם׃ כד אַךְ יַד אֲחִיקָם בֶּן־
שָׁפָן הָיְתָה אֶת־יִרְמְיָהוּ לְבִלְתִּי תֵּת־
אֹתוֹ בְיַד־הָעָם לַהֲמִיתוֹ׃

כז א בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת
יְהוֹיָקִם בֶּן־יֹאושִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה אֶל־יִרְמְיָה מֵאֵת
יְהוָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֵלַי
עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת וּנְתַתָּם
עַל־צַוָּארֶךָ׃ ג וְשִׁלַּחְתָּם אֶל־מֶלֶךְ
אֱדוֹם וְאֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב וְאֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן וְאֶל־מֶלֶךְ צֹר וְאֶל־מֶלֶךְ צִידוֹן
בְּיַד מַלְאָכִים הַבָּאִים יְרוּשָׁלִַם אֶל־
צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ד וְצִוִּיתָ אֹתָם
אֶל־אֲדֹנֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ
אֶל־אֲדֹנֵיכֶם׃ ה אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶת־
הָאָרֶץ אֶת־הָאָדָם וְאֶת־הַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ בְּכֹחִי הַגָּדוֹל
וּבִזְרוֹעִי הַנְּטוּיָה וּנְתַתִּיהָ לַאֲשֶׁר
יָשַׁר בְּעֵינָי׃ ו וְעַתָּה אָנֹכִי נָתַתִּי אֶת־
כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי וְגַם אֶת־חַיַּת
הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ לְעָבְדוֹ׃ ז וְעָבְדוּ
אֹתוֹ כָּל־הַגּוֹיִם וְאֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בֶּן־
בְּנוֹ עַד בֹּא־עֵת אַרְצוֹ גַּם־הוּא
וְעָבְדוּ בוֹ גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים גְּדֹלִים׃
ח וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־

עַל קַרְתָּא הָדָא וְעַל אַרְעָא
הָדָא כְּכֹל פִּתְגָמֵי יִרְמְיָה׃
כא וּשְׁמַע מַלְכָּא יְהוֹיָקִים וְכָל
גִּבָּרוֹהִי וְכָל רַבְרְבַיָא יַת
פִּתְגָמוֹהִי וּבְעָא מַלְכָּא
לְמִקְטְלֵיהּ וּשְׁמַע אוּרִיָה וּדְחִיל
וַעֲרַק וַאֲתָא לְמִצְרָיִם׃
כב וּשְׁלַח מַלְכָּא יְהוֹיָקִים גַּבְרִין
לְמִצְרַיִם יַת אֶלְנָתָן בַּר עַכְבּוֹר
וְגַבְרִין עִמֵּיהּ לְמִצְרָיִם׃
כג וְאַפִּיקוּ יַת אוּרִיָה מִמִּצְרַיִם
וְאַיְתִיוּהִי לְוַת מַלְכָּא יְהוֹיָקִים
וְקַטְלֵיהּ בְּחַרְבָּא וּרְמָא יַת
נְבִלְתֵּיהּ לְקִבְרֵי גַלְיָא׃ כד בְּרַם
יַד אֲחִיקָם בַּר שָׁפָן הֲוַת עִם
יִרְמְיָה בְּדִיל דְּלָא לְמִמְסַר
יָתֵיהּ בִּידָא דְעַמָא לְמִקְטְלֵיהּ׃
א בְּרֵישׁ מַלְכוּת יְהוֹיָקִים בַּר
יֹאשִׁיָה מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה הֲוָת פִּתְגָמָא הָדֵין עִם
יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימַר׃
ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי עֲבֵיד לָךְ
חַנְקִין וְנִירִין וְתִתְּנִינּוּן עַל
צַוְרָךְ׃ ג וְתִשְׁלְחִינּוּן לְוַת
מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וּלְוַת מַלְכָּא
דְמוֹאָב וּלְוַת מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן
וּלְוַת מַלְכָּא דְצוֹר וּלְוַת מַלְכָּא
דְצִידוֹן בְּיַד אִזְגַדַיָא דְאָתָן
לִירוּשְׁלֵם לְוַת צִדְקִיָה מְלַךְ
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ ד וּתְפַקֵּיד
יַתְהוֹן לְוַת רִבּוֹנֵיהוֹן לְמֵימַר כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל כִּדְנַן תֵּימְרוּן
לְרִבּוֹנְכוֹן׃ ה אֲנָא בְּמֵימְרִי
עֲבָדִית יַת אַרְעָא יַת אֱנָשָׁא
וְיַת בְּעִירָא דְעַל אַפֵּי אַרְעָא
בְּחֵילִי רַבָּא וּבְאֶדְרָעֵי מְרַמְמָא
וִיהַבְתַּהּ לִדְכָשַׁר קֳדָמַי׃
ו וּכְעַן אֲנָא יְהָבֵית יַת כָּל
מְדִינָתָא הָאִלֵין בְּיַד
נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
עַבְדִּי וְאַף יַת חֵיוַת בָּרָא יְהָבִית
לֵיהּ לְמִפְלְחֵיהּ׃ ז וְיִפְלְחוּן
יָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָא וְיַת בְּרֵיהּ
וְיַת בַּר בְּרֵיהּ עַד דִּימְטֵי עִדַּן
תְּבַר אַרְעֵיהּ אַף הוּא וְיִפְלְחוּן
בֵּיהּ עַמְמִין סַגִיאִין וּמַלְכִין
רַבְרְבִין׃ ח וִיהֵי עַם וּמַלְכוּ

רשי

לא אמר זו עד כאן דברי
דיקים ועמדו רשעים שהיו
ם ואמרו גם איש מתנבא וגו׳
בשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה
ך מפורש בספרי: (א) בראשית
ממלכת יהויקים. שלש שנים
פני שמלך נבוכדנצר נתנבא
ליו שימלוך: (ב) מוסרות. הם
צועות העול שקורין קויגנל״ש:
ג) ושלחתם אל מלך אדום.
ימי צדקיהו בשנה הרביעית
מלכו שהיה נבוכדנצר שליט
ל חמשה מלכים: מלך אדום
לך מואב ומלך בני עמון
ו׳. אלו חמשה מלכים נתן
בוכדנצר תחת ידו של צדקיהו.
מש עשרה שנה היו על צוארו
שנה אחת ליהויקים עד השנה
רביעית לצדקיהו. שהרי
מנו חנניה בן עזור:
) עבדי. שעשה רצוני לפרע
מנאי: (ז) ואת בנו. אויל
רודך: ואת בן בנו. בלשאצר:
בא עת ארצו. שיבואו
דריוש

מצודת דוד

הכהנים והנביאים שאמרו מה
עדות וראיה הנה גם איש
מתנבא בשם ה׳ ר״ל שהיה
חזק לנביא ה׳: ויובא. ר״ל
היה מתנבא כדרכו בשם ה׳:
) ויבקש המלך המיתו. כי
האמין לו שהוא דבר ה׳:
שמע אוריהו. אשר המלך חפץ
מיתו: (כג) וישלך. דרך
ן המליך את נבלתו אל קברי
העם ולא קברו בקבורת
נביאים כי חשבו למדבר סרה
ר לא צוה ה׳ וכאלו יאמרו
ם גם ירמיה כמוהו וראוי
מיתו כמוהו: (כד) אך יד
יקם. כשמעם דברי הכהנים
נביאים לא אמרו עוד השרים
ר והעם חזרו להיות נמשכים
ר דעת הכהנים והנביאים
יד אחיקם היתה עם ירמיה
י למסרו ביד העם להמית
ו ובכח ידו גבר על כולם
ילו: כז (ג) ושלחתם וכו׳.
י יהויקים אמר לו כשימלוך
קיהו ישלח המוסרות והמוטות
המלכים האלה על ידי
אכים הבאים אל צדקיהו:
וצוית אותם. את המלאכים
ם להגיד אל אדוניהם:
אנכי עשיתי וכו׳. ואם כן
שלי המה: ונתתיה. לכן
י לתתה לאשר ישר בעיני:
הארצות האלה. של המלכים
יכם: עבדי. ר״ל עושה
חותי בדבר זה: את חית.
״ל שרכב על ארי וקשר תנין
זמו: (ז) בנו. זה אויל
דך: בן בנו. זה בלשאצר:
ארצו. זמן חורבן ארצו
י דריוש המדי: גם הוא.
שבא עת חורבן ארצות
המלכים שהחריב נ״נ: (ח) אשר

רדק

ירמיהו גם ירמיהו יהרג: (כא) וירא,
ביו״ד אימן ויו״ד השרש נעלמת
מהמכתב: (כב) אלנתן. שלם
אחת היא: (א) בראשית ממלכת.
נבואה זו נאמרה לירמיהו בשנה
ראשונה למלכות יהויקים ואמר לו
האל כי כשימלוך צדקיהו אחר מלכות
יהויקים ויהויכין יעשה מוסרות
ומטות וישלחם למלכים הנזכרים ביד
מלאכים שבאים ירושלם אל צדקיהו
ויצוה אותם אל המלכים אדוניהם
שישלחו אותם אל צדקיהו ויאמרו להם
כל הדברים הנזכרים בפרשה ויאמר
להם ירמיהו גם כן ואל צדקיהו מלך
יהודה דברתי ככל הדברים האלה כי
נראה כי המלכים הנזכרים שלחו
לצדקיהו שיסכים עמהם וימרדו כלם
במלך בבל לפיכך צוה האל לירמיה
שיאמר למלאכים האלה אחר שיכלו
דברי אדוניהם יאמר להם ואל צדקיהו
מלך יהודה דברתי ככל הדברים
האלה וכלכם הביאו צואריכם בעול
מלך בבל ורז״ל אמרו כי כשהמליכו
מלך בבל השליטו על המלכים האלה
ומה שנאמר לו נבואה זו בראשית
ממלכת יהויקים והנבואה אינה עדין
עד י״א שנה כדי שידע יהויקים
שעתיד למלוך נבוכדנצר שלא יבטח
יהויקים במלך מצרים שהמליכו:
(ב) מוסרות ומוטות. רצועות וגידים
שקושרים בהם העול על צואר הבהמה
וי״ת חנקין ונירין: (ה) לאשר ישר
בעיני. ישר פעל עבר הגיו קמץ
ותגיו פתח: (ו) עבדי. שיעשה
רצוני כגוים: וגם את חית השדה
נתתי לעבדו. פ״ד ותית השדה
השלמה לך וי״א כי בזמן ההיה כין
החיות היו עובדות אותו כמאכל שהיו
מביאות לו וזה דרך דרש וסוף בזמן
ההוא עשב היה אוכל כמו שאמר לו
ועשבא כתורין לך יטעמון ויש דרש
שרכב ארי וקשר תנין בראשו:
(ז) ואת בנו, אויל מרודך: ואת בן
בנו

המיתו ג׳ בקריאה וסימניהון
ויהי בדרך במלון ויפגשהו. ויבקש
המלך המיתו. יסר בנך כי יש
תקוה ואל: אל מצרים ב׳ וסימ׳
והמדנים מכרו. בן עכבור ואנשים
אתו: ויביאהו ז׳ וסי׳ ויאמר אדני
בזק. ופלשתים לקחו את ארון
האלהים. ויוציאו את אוריהו.
וירכיבוהו עבדיו סת סמגדו.
וישמעו אליו גוים. ויתנהו בסוגר
בתחים. ויבקש את אחזיהו
וילכדהו: ג׳ פסוקים דמיין אית
בהון אר ואר ואל ואל ואר אל
וסי׳ ושלחתם אל מלך ארום ואל
מלך מואב. אל תשמעו אל
נביאכם ואל קוסמיכם. הן ישא
איש בשר קדש בכנף בגדו: על
פני הארץ ה׳ חסר כל וסי׳ נמסר
בסדר בהעלתך את הנרות: ישר
ג׳ פתחין בקריאה וסי׳ כאשר ישר
בעיני היוצר לעשותו. ונתתיה
לאשר ישר בעיני. ויאמר כל
הקהל לעשות. וסי׳ בארמי
פתרותא אתיהיבת לקהלא: אנכי
נתתי ג׳ דסמיכי בקריאה וסים׳
בסדר לך לך: ואת בנו ב׳ וסים׳

מצודת ציון

(כג) נבלתו. גם גוף אדם המת
יקרא נבלה: (כד) יד. ענין כח
וההתאמצות: (ב) מוסרות. רצועות
שקושרין בו העול וכן ומוסרות ערוד
(איוב לט): ומוטות. מלשון מטה
והם עצי העול: (ג) מלאכים. שלוחים:
הפקוד

יַעַבְדוּ אֹתוֹ אֶת־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ
בְּעֹל מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב
וּבַדֶּבֶר אֶפְקֹד עַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה עַד־תֻּמִּי אֹתָם בְּיָדוֹ: ט וְאַתֶּם
אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־נְבִיאֵיכֶם וְאֶל־
קֹסְמֵיכֶם וְאֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם וְאֶל־
עֹנְנֵיכֶם וְאֶל־כַּשָּׁפֵיכֶם אֲשֶׁר־הֵם
אֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ
אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל: י כִּי שֶׁקֶר הֵם
נִבְּאִים לָכֶם לְמַעַן הַרְחִיק אֶתְכֶם
מֵעַל אַדְמַתְכֶם וְהִדַּחְתִּי אֶתְכֶם
וַאֲבַדְתֶּם: יא וְהַגּוֹי אֲשֶׁר יָבִיא אֶת־
צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדוֹ
וְהִנַּחְתִּיו עַל־אַדְמָתוֹ נְאֻם־יְהוָה
וַעֲבָדָהּ וְיָשַׁב בָּהּ: יב וְאֶל־צִדְקִיָּה
מֶלֶךְ־יְהוּדָה דִּבַּרְתִּי כְּכָל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה לֵאמֹר הָבִיאוּ אֶת־צַוְּארֵיכֶם
בְּעֹל ׀ מֶלֶךְ בָּבֶל וְעִבְדוּ אֹתוֹ וְעַמּוֹ
וִחְיוּ: יג לָמָּה תָמוּתוּ אַתָּה וְעַמֶּךָ
בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד אֶת־
מֶלֶךְ בָּבֶל: יד וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־
דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הָאֹמְרִים אֲלֵיכֶם
לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל
כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם: טו כִּי לֹא
שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה וְהֵם נִבְּאִים
בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר לְמַעַן הַדִּיחִי אֶתְכֶם
וַאֲבַדְתֶּם אַתֶּם וְהַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים
לָכֶם: טז וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־כָּל־
הָעָם הַזֶּה דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר כֹּה אָמַר
יְהוָה אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי
נְבִיאֵיכֶם הַנִּבְּאִים לָכֶם לֵאמֹר הִנֵּה
כְלֵי בֵית־יְהוָה מוּשָׁבִים מִבָּבֶלָה
עַתָּה מְהֵרָה כִּי שֶׁקֶר הֵמָּה נִבְּאִים לָכֶם: יז אַל־תִּשְׁמְעוּ
אֲלֵיהֶם עִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וִחְיוּ לָמָּה תִהְיֶה הָעִיר הַזֹּאת
חָרְבָּה: יח וְאִם־נְבִאִים הֵם וְאִם־יֵשׁ דְּבַר־יְהוָה אִתָּם
יִפְגְּעוּ־נָא בַּיהוָה צְבָאוֹת לְבִלְתִּי־בֹאוּ הַכֵּלִים ׀ הַנּוֹתָרִים
בְּבֵית־יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה: יט כִּי כֹה

ג׳ י״ו חסר בסיפרא · ג׳ וס׳ בליסנא · ו׳ מ״ל · ג׳ וחד על ואל ועל כגוי · ואינון ו׳ זוגין · ב׳ דסמיכי · ח׳ פסוקים ואם · ואם. ג׳. ל״ן · פ״ע. ג׳. כ״ס כ׳ בטעם

דְלָא יִפְלְחוּן יָתֵיהּ יָת
נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְיָת
דְלָא יִתֵּן יַת צַוְרֵיהּ בְּנִיר
מַלְכָּא דְבָבֶל בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא
וּבְמוֹתָא אַסְעַר עַל עַמָּא הַהוּא
אֲמַר יְיָ עַד דְאֶמְסַר יַתְהוֹן
בִּידֵיהּ: ט וְאַתּוּן לָא תְקַבְּלוּן
מִן נְבִיֵיכוֹן דְשִׁקְרָא וּמִן
קָסְמֵיכוֹן וּמִן חֶלְמֵי חֶלְמֵיכוֹן
וּמִן עוֹנְנֵיכוֹן וּמִן חָרָשֵׁיכוֹן
דְאִינוּן אָמְרִין לְכוֹן לְמֵימַר לָא
תִפְלְחוּן יַת מַלְכָּא דְבָבֶל:
י אֲרֵי שִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן
לְכוֹן בְּדִיל לְאַרְחָקָא יַתְכוֹן
מֵעַל אַרְעֲכוֹן וְאֶטַלְטֵיל יַתְכוֹן
וְתֵיבְדוּן: יא וְעַמָּא דְיָעִיל
יַת צַוְרֵיהּ בְּנִיר מַלְכָּא דְבָבֶל
וְיִפְלְחִינֵיהּ וְאַשְׁרִינֵיהּ עַל
אַרְעֵיהּ אֲמַר יְיָ וְיִפְלְחָהּ וְיֵתִיב
בָּהּ: יב וְעִם צִדְקִיָּה מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מַלֵּלִית
יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
לְמֵימַר אָעִילוּ יַת צַוְרֵיכוֹן
בְּנִיר מַלְכָּא דְבָבֶל וּפְלָחוּ
יָתֵיהּ וְעַמֵּיהּ וְאִתְקַיְימוּ:
יג לְמָא תִתְקַטְלוּן אַתְּ וְעַמָּךְ
בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא
כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ עַל עַמָּא דְלָא
יִפְלַח יַת מַלְכָּא דְבָבֶל:
יד וְלָא תְקַבְּלוּן לְפִתְגָמֵי נְבִיֵי
שִׁקְרָא דְאָמְרִין לְכוֹן לְמֵימַר
לָא תִפְלְחוּן יַת מַלְכָּא דְבָבֶל
אֲרֵי שִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן:
טו אֲרֵי לָא שְׁלַחְתִּינוּן אֲמַר יְיָ
וְאִינוּן מִתְנַבַּן בִּשְׁמִי שִׁקְרָא
בְּדִיל דְאֶטַלְטֵיל יַתְכוֹן
וְתֵיבְדוּן אַתּוּן וּנְבִיֵי שִׁקְרָא
דְמִתְנַבַּן לְכוֹן: טז וּלְכָהֲנַיָּא
וּלְכָל עַמָּא הָדֵין מַלֵּלִית לְמֵימַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תְקַבְּלוּן
לְפִתְגָמֵי נְבִיֵיכוֹן דְשִׁקְרָא
דְמִתְנַבַּן לְכוֹן לְמֵימַר הָא מָנֵי בֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ מִתּוֹתָבִין
מִבָּבֶל כְּעַן בִּפְרִיעַ אֲרֵי שִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן: יז לָא
תְקַבְּלוּן מִנְהוֹן פְּלָחוּ יַת מַלְכָּא דְבָבֶל וְאִתְקַיְימוּ לְמָא תְהֵי
קַרְתָּא הָדָא חוּרְבָּא: יח וְאִם מִתְנַבַּן אִינוּן וְאִם אִית פִּתְגָמָא
דַיְיָ עִמְּהוֹן יִבְעוֹן כְּעַן בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת בְּדִיל דְלָא יִתּוֹבְלוּן
מָנַיָּא דְאִשְׁתְּאָרוּ בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּבֵית מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל: יט אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ

רדק

בנו. בלשאצר: (ח) אותו את נבוכדנצר. בא סידיעה אחר הכנוי שלא כמנהג ברוב אלא שפעמים בא כן כמו ותראהו את הילד ויביאהו את תרומת ה׳ והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: עד תמי אותם בידו. בא יוצא אף על פי שבנינו עומד כי המקור כדמות ההם: (ט) ואל חלמתיכם. פי׳ ואל חולמי חלומותיכם וכת״י ומן חלמי חלמיכון. ואל כשפיכם. הם מאמר למכשפים: כשף. בפלס גנב: (יח) לבלתי באו הכלים. מגזרת פיעל בשקל מה טובו אהליך יעקב כי אורו עיני והוא עבר במקום עתיד ואמר באו אל הכלים ואף על פי שאינם מבלתי הבאה כמו אשר ירד בידו שבו כליהם ריקם: ובית מלך יהודה. כמו ובבית וכי״א בבית השם שזכר עומדת במקום שנים: (יט) אל העמודים

ושור או שה אתו ואת בנו. ואת בנו ואת בן בנו: צוארו בצוארו ה׳ בקריאה וסי׳ וישם רבד הזהב על צוארו. והיה הגוי והממלכה. והגוי אשר יביא את צוארו. התתן לסוס גבורה. בצוארו ילין עז: צדקיה ו׳ בקריאה וסימ׳ ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים. ואל צדקיהו מלך יהודה. ויהי בשנה ההיא בראשית. ביד אלעשה בן שפן. אשר היה דבר ה׳ אל ירמיהו. ובני יהויקים יכניה. וא׳ וצדקיה ובן חכליה וצדקיה: הביא. ג׳ וסי׳ בסדר מקץ: אל הגוי חד מן ו׳ זוגין מן ג׳ ג׳ חד אל וחד על וחד ועל וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא בערך על: וחיו ז׳ וסי׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סי׳ י״ח: ח׳ פסוקים ואם ואם וסי׳ נמסר בסדר בחקתי וביהושע סי׳ כ״ב: יהודה ובירושלם ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ וגם את האבות ואת דיאשית דמלכים. ואם נביאים הם ואם. והצורים ישבו בה דעזרא: כה אמר ו׳ בטעם בסיפרא וסי׳ נמסר בסי׳ ז׳:

תולדות אהרן יפגעו נא בה׳. (ברכות ז):

מצודת ציון

(ח) אפקוד. ענין השגחה: תומי. ענין כליון וכן עד תום כל הדור (דברים ב): והדחתיו. מל׳ מנוחה: (יח) יפגעו. ענין תפלה ובקשה כמו ואל תפגע בי (לעיל ז): נא. עתה

רשי

דריוש המדי וכורש ויכרנו א[...]
בלשאצר: (יב) ואל צדקי[...]
מלך יהודה דברתי וגו׳. [...]
זה אמר ירמיה אל שלו[...]
המלכים: (טז) הנה כלי ב[...]
ה׳. שגלו עם יכניה
המכונות

מצודת דוד

לא יעבדו אותו. אשר לא יר[...]
לעבדו ברצונו: ואת אשר וכו[...]
אשר לא יקבל עליו מעצמו [...]
השעבוד וכפל הדבר במ״ש [...]
אפקוד. אשגיח עליהם בהב[...]
חרב וכו׳: עד תומי. [...]
כלותי אותם ביד נ״נ: (ט) [...]
נביאיכם. הנביאים של[...]
המתנבאים לכם בשקר: [...]
קוסמיכם. השואלים בקסם וכו[...]
מין כשף: ואל חלומותיכם. [...]
המגידים עתידות על ידי ש[...]
חלום: ואל עוננכם. גם [...]
ענין כשוף כמו מעונן ומנ[...]
(דברים יח): ואל כשפיכם. [...]
העוסקים בשאר מיני כשף: [...]
תעבדו. רצה לומר לא יחו[...]
עליכם להיות לו לעבדים: [...]
(י) למען הרחיק אתכם. [...]
הם יועילו למען הרחיק וכו׳ [...]
כשתקבלו עליכם השעבוד ת[...]
בארצכם והעלו השם [...]
כשתלחמו עמו ויגבר עלי[...]
יוליך אתכם בשבי אל ארץ מרח[...]
והדחתי. רצה לומר אני א[...]
בעזרתו ואדיח אתכם ממקומ[...]
ותהיו אבודים: (יא) והנחתי[...]
ישכון במנוחה על אדמתו: [...]
ועבדה. יעשה עבודת האד[...]
בחרישה וזריעה וישב בה וי[...]
מלחמה: (יב) וחיו. תה[...]
חיים: (יג) אל הגוי. על ה[...]
אשר לא יעבוד. אשר לא יק[...]
עליו מעצמו עול השעבוד: [...]
(יד) לא תעבדו. רצה לומר [...]
יתחזק עליכם להיות לו לעבדו: [...]
(טו) למען הדיחי אתכם. [...]
יועילו למען הדיחי אתכם [...]
והם תאבדו אתם והנביאים [...]
כשתקבלו עליכם עול הש[...]
תשבו בארצכם ותעלו השמ[...]
(טז) הנה כלי בית ה׳. [...]
הובאו לבבל עם גלות יכנ[...]
מושבים. יהיו מושבים מ[...]
מבבל לירושלים: (יז) למה [...]
כי כשלא תקבלו עול [...]
יכבוש את העיר ויחריבה: [...]
(יח) יפגעו נא בה׳. יתפ[...]
עתה

יט כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֶל־הָעַמֻּדִים וְעַל־הַיָּם וְעַל־הַמְּכֹנוֹת וְעַל יֶתֶר הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בָּעִיר הַזֹּאת׃ כ אֲשֶׁר לֹא־לְקָחָם נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בַּגְלוֹתוֹ אֶת־יְכוֹנְיָה בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִירוּשָׁלַם בָּבֶלָה וְאֵת כָּל־חֹרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם׃ כא כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בֵּית יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם׃ כב בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם נְאֻם־יְהוָה וְהַעֲלִיתִים וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃

כח א וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנַת הָרְבִעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלַי חֲנַנְיָה בֶן־עַזּוּר הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגִּבְעוֹן בְּבֵית יְהוָה לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל־הָעָם לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שָׁבַרְתִּי אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ג בְּעוֹד ׀ שְׁנָתַיִם יָמִים אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־כָּל־כְּלֵי בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְבִיאֵם בָּבֶל׃ ד וְאֶת־יְכָנְיָה בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־כָּל־גָּלוּת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה כִּי אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ה וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וּלְעֵינֵי כָל־הָעָם הָעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה׃ ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְהוָה יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית־יְהוָה וְכָל־הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל־

י״א חסר ו׳ בליש׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ ומ״ל · כ״ס · ו׳ בטעם בסיפרא · כ״ס · י״ו חסר בסיפרא · ל׳ ומ״ל · ה׳ ג׳ ר״פ · בשנת ק׳ · ס״ל · ג׳ דסמיכי · ז׳ · ל׳ · ל׳ · כ״ס · ד׳ · ס״ל · ג׳ · ל׳

תרגום: צְבָאוֹת עַל עַמּוּדַיָא וְעַל יַמָּא וְעַל בְּסִיסַיָא וְעַל שְׁאָר מָנַיָא דְאִשְׁתְּאָרוּ בְּקַרְתָּא הָדָא׃ כ דְּלָא שְׁבָקִינוּן נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל כַּד אַגְלִי יָת יְכָנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל וְיָת כָּל רַבְרְבֵי יְהוּדָה וִירוּשְׁלֵם׃ כא אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עַל מָנַיָא דְאִשְׁתְּאָרוּ בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וּבֵית מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם׃ כב לְבָבֶל יִתּוּבְלוּן וְתַמָּן יְהוֹן עַד יוֹמָא דְיֵיעוֹל דָּכְרָנְהוֹן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְאַסֵּיקִינוּנוּן וַאֲתֵיבִינוּן לְאַתְרָא הָדֵין׃ א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא הַהִיא בְּרֵישׁ מַלְכוּת צִדְקִיָּה מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא בְּיַרְחָא חֲמִשָׁאָה אֲמַר לִי חֲנַנְיָה בַר עַזּוּר נְבִיָּא שִׁקְרָא דְמִגִּבְעוֹן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ לְעֵינֵי כָהֲנַיָא וְכָל עַמָּא לְמֵימָר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר תְּבָרִית יָת נִיר מַלְכָּא דְבָבֶל׃ ג בְּסוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין אֲנָא מְתִיב לְאַתְרָא הָדֵין יָת כָּל מָנֵי בֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ דִּשְׁבָא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל מִן אַתְרָא הָדֵין וְאוֹבְלִינוּן לְבָבֶל׃ ד וְיָת יְכָנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיָת כָּל גָּלוּת יְהוּדָה דְאִתְגְּלִיאוּ לְבָבֶל אֲנָא מְתִיב לְאַתְרָא הָדֵין אֲמַר יְיָ אֲרֵי אִתְבַר יָת נִיר מַלְכָּא דְבָבֶל׃ ה וַאֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא לַחֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא לְעֵינֵי כָהֲנַיָא וּלְעֵינֵי כָל עַמָּא דְקַיְמִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ ו וַאֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא אָמֵן כֵּן יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ יְקַיֵּים יְיָ יָת פִּתְגָּמָךְ דְּאִתְנַבֵּיתָא לַאֲתָבָא מָנֵי בֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְכָל גָּלוּתָא מִבָּבֶל

רשי

(יט) המכונות. ת״י בסיסיא ... את הכיור ואת כנו ... מות לה): (כ) כגלותו. כמו ... בגלותו: חורי. כמו שרי: (כב) עד יום פקדי אותם. ... מי כורש כמו שמפורש בספר ... זרא: (א) ויהי בשנה ההיא. ... שהגיע אותו הזמן שהשליט ... נבוכדנצר את צדקיהו על חמשת ... מלכים שהיה ירמיה אומר ... מיתותו ומשלח המוסרות ... מוטות אל המלכים ביד ... מלאכיהם: בראשית ממלכת ... צדקיה. בתחלה שהשליטו על ... חמשת המלכים וא״א לומר ... תחלת מלכותו שהרי נאמר ... שנה הרביעית אותה שנה ירד ... להקביל את פני נבוכדנצר ... בבל ושריה שר המנוחה עמו ... כמו שנא׳ בסוף הספר והשליטו ... על המלכים: אמר אלי וגו׳. ... אמרו רבותינו מי הטעה את ... חנניה שמע שהיה ירמיה מתנבא ... בשוק העליון הנני שובר את ... קשת עילם (לקמן מט) ונבואה ... בסוף הספר נאמרה בראשית ... ממלכת צדקיהו כמו שמפורש ... ולפי שעילם סמוכה לבבל ... דן הוא בשוק התחתון ודרש ... קל וחומר ומה עילם שלא ... באה אלא לעזור את הכשדים ... כמה שהיא בסנהדרין: ... יעשה. שאל״א כלפו: ... ל׳ תפלה (של״ס שטי״ן ... ע״ד והביא״ו לבית הכל״א ... סדר״ן הר״ב המחב״ר): ... אמן כן יעשה וגו׳. בעלי ... אגדה אומרים כך אמר לו ... אני ויתקיימו דבריך אני ... מבשר ואתה כחסד אני כהן ... בכל קדשי שמים אם יעמוד ... את בכיינו ואתה גבעוני ... (כתיב כאן) אשר מגבעון ... היה לי עבד חוטב עצים ... ושואב

מצודת דוד

(יט) ... לה׳ לא על השנת הכלים ... לבבל יבואו לבבל הכלים ... הנותרים עם שלא לקח בהגלה ... את יכניה: (יט) אל העמודים. ... על עמודי הנחושת ועל ים ... הנחשת וכו׳: (כ) בגלותו. ... כשגלה לבבל עם יכניה ואת ... שרי יהודה וירושלים: ... (כא) כי כה אמר ה׳ וכו׳. ... בעבור שארכו הדברים באמרו ... אשר לא לקחם וכו׳ אמר שנית ... כי כה אמר ה׳ וכו׳ וכן דרך ... המקרא: (כב) עד יום פקדי ... אותם. עד הזמן שאזכור אני ... והוא בימי כורש ואז אעלה ... אותם משם ואשיב אותם אל ... המקום הזה: **כח** (א) בראשית ממלכת צדקיה. שנה הראשונה למלכו: בשנה הרביעית. רצה לומר לשנות השמטה וא״כ היתה שנת ... השמטה בד׳ למלכו והוא מלך י״א שנים ואם כן כלו בשנת השמטה וכן אמרו ז״ל שנחרב הבית במוצאי שביעית: (ב) שברתי את עול. ... לא ימשול ולא יעבוד עול באחרים: (ג) בעוד. בסוף שתי שנים: (ד) כי אשבור וכו׳. ויאמר א״כ חששי לאמרה באין מוחה: ... (ו) ויאמר ירמיהו. בעבור שארכו הדברים באמרו לעיני הכהנים וכו׳ אמר שנית ויאמר ירמיהו וכו׳: אמן. יאומן דבריך: יקם

רדק

העמודים. כמו על או הי׳ בעברו כמו ויאמר אברהם אל שרי אשתו: (כ) בגלותו. כמו בהגלותו והכפלם הה״א להקל הקריאה כאשר הנועתם על בי״ת השמוש: חורי יהודה. גדולי יהוד׳ כמו חורים ואין שם מלוכ׳ יקראו ואריכם את החורים: (כב) עד יום פקדי. ע״י כורש מלך פרס שנתנם לששבצר הנשיא ליהודה והוא העלם עם הגולה: (א) ויהי בשנה ההיא. השנה שעשה המוסרות והמוטות אשר לוה בהם ונתן אחת מהן על צוארו וזה היה בראשית ממלכת צדקיהו: בשנת הרביעית. כן כתוב וקרי בשנה והענין אחד אלא שהכתוב נסמך אל המספר כמו בשנת ג׳ למלכו והקרי מוכר׳ כמשמעו. ומה שאמר בראשית ממלכת צדקיהו ואחר כן אמר בשנה הרביעית פירש בעל סדר עולם כי היא שנה רביעית למלכות צדקיהו שהלך להקביל פני מלך בבל ושריה שר המנוחה עמו כמו שכתוב בסוף זה הספר ושב לירושלם למלכותו לפיכך חשב אותה שנה ראשונה ראשית מלכותו לפיכך אמר בראשית ממלכת צדקיהו ויתכן לפרש בראשית ממלכת צדקיהו כמשמעו שנה ראשונה שמלך כמו שפירשנו ויהיה פירוש בשנת הרביעית רביעית לשני השבוע והוא מלך י״א שנה הנה כשמלך למלכות צדקיהו ארבע שנים נשלם השבוע ונשארו ממלכותו ז׳ שנים והנה שבוע אחד וחרב הבית בסוף השבוע כמו שקבלו רז״ל כי כשחרב הבית מוצאי שביעית היתה ונכתב זה הספור הנה להודיע תחלת מלכות צדקיהו שבימיו היה החרבן בסוף השבוע שהשמטו ישראל מנחלתם לפי שלא עשו בה שמיטה לפיכך כתב גם כן בחדש החמשי לרמוז כי בחדש החמשי יהיה החרבן וכל הספור הזה היה לצורך כמו שפירשנו: חנניה בן עזור הנביא. נביא שקר היה: (ד) הבאים בבלה. שהיו באים. (ו) אמן כן יעשה ה׳. פשוטו מבואר ויש דרש אמר לו ירמיה

בראשית ח׳ ג׳ מנהון ר״פ וסי׳ בראשית ברא אלהים. ממלכות יהויקים. ממלכת יהויקים בן יאשיהו: הלין ג׳ ר״פ. וב׳ מנהון במצעתא פסוק וסי׳ אשר היה דבר ה׳ אל ירמיהו הנביא. בראשית ממלכת צדקיה: ולעיני ד׳ וסי׳ לעיני פרעה ולעיני עבדיו דדם. את המדינית. אל חנניה הנביא לעיני הכהנים. לעיני חנמאל דודי ולעיני כל היהודים: יקם ג׳ וסי׳ אך יקם ה׳ את דברו. אמן כן יעשה ה׳. יקם סערה:

תולדות אהרן בגלה יונתן. ברכות כד כתובות קיא:
ממלכת צדקיה. סנהדרין קג: שברתי את עול. שם שם (סנהדרין ל): אמן. סוטה מא שבועות לו:

מצודת ציון

העמודים: (יט) הים. עשוי הוא כעין גיגית כמ״ש במלכים: המכונות. מלשון כן ובסיס והיו מתחת לכיורות כמ״ש במלכים: (כ) בגלותו. כמו בהגלותו: חורי. כן יקראו השרים הגדולים וכן ואריכה את החורים (נחמיה ה) שהוא מלשון חיור ולובן וכאשר יקראו השפלים חשוכים כמ״ש בל יתיצב לפני חשוכים (משלי כב): (כב) פקדי. ענין זכרון: (ג) בעוד. בסוף כמו בעוד שלשת ימים (בראשית מ): שנתים. שתי שנים: ימים. כן

הַמָּקוֹם הַזֶּה:
ז אַךְ שְׁמַע־נָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָּל־הָעָם:
ח הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנָּבְאוּ אֶל־אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמִלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבֶר:
ט הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־שְׁלָחוֹ יְהוָה בֶּאֱמֶת:
י וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ:
יא וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל ׀ נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים מֵעַל צַוַּאר כָּל־הַגּוֹיִם וַיֵּלֶךְ יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְדַרְכּוֹ:
יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי שְׁבוֹר חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא לֵאמֹר:
יג הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־חֲנַנְיָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מוֹטֹת עֵץ שָׁבָרְתָּ וְעָשִׂיתָ תַחְתֵּיהֶן מֹטוֹת בַּרְזֶל:
יד כִּי כֹה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹל בַּרְזֶל נָתַתִּי עַל־צַוַּאר ׀ כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לַעֲבֹד אֶת־נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדֻהוּ וְגַם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ:
טו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא שְׁמַע־נָא חֲנַנְיָה לֹא־שְׁלָחֲךָ יְהוָה וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת־הָעָם הַזֶּה עַל־שָׁקֶר:
טז לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְשַׁלֵּחֲךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת כִּי־סָרָה דִבַּרְתָּ אֶל־יְהוָה:
יז וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנָּבִיא בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:

תרגום

לְאַתְרָא הָדֵין: ז בְּרַם שְׁמַע כְּעַן פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל קֳדָמָךְ וּקְדָם כָּל עַמָּא:
ח נְבִיַּיָא דַּהֲווֹ קֳדָמַי וְקֳדָמָךְ מִן עָלְמָא וְאִתְנַבִּיאוּ עַל מְדִינָן סַגִּיאִין וְעַל מַלְכְוָן רַבְרְבָן לִקְרָבָא וּלְבִישְׁתָּא וּלְמוֹתָא:
ט נְבִיָּא דְּיִתְנַבֵּי לִשְׁלָמָא בְּמֵיתֵי פִּתְגָם נְבִיָּא יִתְיְדַע נְבִיָּא דִּשְׁלָחֵיהּ יְיָ בְּקֻשְׁטָא:
י וּנְסֵיב חֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא יַת נִירָא מֵעַל צַוַּר יִרְמְיָה נְבִיָּא וְתַבְרֵיהּ:
יא וַאֲמַר חֲנַנְיָה לְעֵינֵי כָּל עַמָּא לְמֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ כְּדֵין אֶתְבַּר יַת נִיר נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל בְּסוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין מֵעַל צַוַּר כָּל עַמְמַיָּא וַאֲזַל יִרְמְיָה נְבִיָּא לְאוֹרְחֵיהּ:
יב וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה בָּתַר דִּתְבַר חֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא יַת נִירָא מֵעַל צַוַּר יִרְמְיָה נְבִיָּא לְמֵימַר:
יג אֱזֵיל וְתֵימַר לַחֲנַנְיָה לְמֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ נִירִין דְּאָע תְּבַרְתָּא וְתַעְבֵּיד חִלּוּפֵיהוֹן נִירִין דְּבַרְזֶל:
יד אֲרֵי כִדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל נִיר דְּבַרְזֶל יְהָבֵית עַל צַוַּר כָּל עַמְמַיָּא הָאִלֵּין לְמִפְלַח יַת נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִפְלְחוּנֵיהּ וְאַף יַת חֵיוַת בָּרָא יְהָבֵית לֵיהּ:
טו וַאֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא לַחֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא שְׁמַע כְּעַן חֲנַנְיָה לָא שַׁלְחָךְ יְיָ וְאַתְּ אַרְחֵיצְתָּא יַת עַמָּא הָדֵין עַל שִׁקְרָא:
טז בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַגְלֵינָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא בְּשַׁתָּא הָדָא אַתְּ מָאִית וּדְשַׁתָּא אוֹחֲרַנְתָּא אַתְּ מִתְקְבַר אֲרֵי סָטְיָא מַלֵּילְתָּא קֳדָם יְיָ:
יז וּמִית חֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא בְּשַׁתָּא הַהִיא וְאִתְקְבַר בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה:

רד"ק

ירמיהו אם יהיה כמו שאתה אומר אני רוצה בזה כי אני נשכר ואתה נפסד אני נשכר שאני כהן ואוכל מקדשי שמים אם ישאר הבית בבנינו ואתה הפסד נפסד שאתה גבעוני כמו שנאמר בגבעון ואתה חוטב לי עצים ושואב לי מים ודרך פשוטו ישראל היה ומגבעון היה כי לא ישבו בה גבעונים מעת שנפלה בנחלת בנימן: (ז) אך שמע נא. הענין הזה שאמר לו כי גם בעתה הטובה יאמן הנביא כי אם יבטיח טובה ולא תבא בידוע שהוא נביא שקר כי כל דבר טוב שיבטיח האל אפילו על תנאי הוא בא אבל כאשר הסור ממנו הטובה היא אם יחטא כמו שאמר ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני ונחמתי על הטובה אמנם על כל פנים הטוב המובטח ובא אבל אם יתנבא לרעה ולא תבא כלל לא יודע בזה שהוא נביא שקר שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה כשעשו תשובה כמו שעשה באנשי נינוה: (י) את המוטה מעל צואר ירמיהו הנביא וישברהו. שהם וישברהו על העול שהוא נתן המוטה מעל צואר ירמיהו ושבר העול שהיה נקשר במוטה: (יג) ועשית תחתיהן מוטות ברזל. אמר האל לירמיהו אמור לחנניה מוטות עץ שברת ואתה עשה תחתיהן מוטות ברזל כשאמר לו זה הדבר מוטות עץ שברת ואמר לו עוד כי כה אמר ה' אלהי ישראל וגומר אל הפך שאמר הוא כנגד מה שאמר הוא בזה הלשון הוא אמר לו כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל שברתי את עול מלך בבל ומה שאמר מוטות עץ ואתה עשית מוטות רצועים כן הוא כי המוטות רצועות או גידים שקושרים בהם העול והעול מעץ לפיכך אמר המוטות של עץ וכן מוטות ברזל אין אומר שהמוטות יהיו מברזל אלא העול יהיה מברזל והמוטות רצועות או גידים שקושרים אותו בהם: (טז) מעל פני האדמה. ר"ל שיקבר באדמה וכנה הוא שהולך מעל פניה: (יז) בשנה ההיא בחדש השביעי. פירשו רז"ל ואמרו בחדש השביעי שנה אחרת היתה ולא אמרת כן

הנביאים ח' מ"ל בסיפר' וסי' נמסר בסימן כ"ו: למלחמה ב' רפין וסי' אם לשלום יצאו תפשום. ועל ממלכות גדלות: הנביא ב' ר"פ וסי' הנביא אשר אתו חלום. אשר ינבא לשלום: וישברהו ב' וסימ' ויתנהו ה' לאריה. ויקח חנניה הנביא את המוטה: הלוך ו' מ"ל בסיפרא וסימ' וקנית לך אזור פשתים. הלוך ואמרת אל חנניה וגו'. מטות עץ שברת. הלוך להרגיעו ישראל. הלוך אל בית הרכבים. לעבד מלך הכושי. הלוך ובכו: נבכדנאצר י' חסר וי"ו וסי' וחילוף שאר נביאי' נמסר במסרה רבתא בערך נב: ואלה דברי ב' וסי' ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה. ואלה דברי דוד ג אל יתר ב' וסי' אל יתר תחתנו. ואלה דברי הספר. ותרין על יתר וסי' כוננו חצם על יתר. ומשלם על יתר:

רש"י

ושואב מים (ומורה לדק שלא נקיט ליה טעם רבותינו שלא מכאן כל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו שכן ירמיה בן שלום בן חנניה תפשו לבסוף והביאו לבית הכלא): (ז) אך שמע נא וגו' עד הנביא אשר ינבא לשלום. אמר אני מתנבא פורעניות אם לא יבא אפשר שהקב"ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו' בבא דבר הנביא יודע וגו' אבל אם לא יבא דברו שקר הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו' (במדבר כג) כך דרש רבי תנחומא: (יד) את חית השדה נתתי לו. שרכב על ארי וקשר תנין בראשו: (טז) השנה אתה מת. ובשנה הבאה תקבר: (יז) בשנה ההיא בחדש השביעי. והלא אין חדש שביעי מן השנה אלא מת ער"ה וצוה לבניו שיקברוהו לאחר ר"ה ולא קיים ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי

מצודת דוד

ה'. מי יתן ויקים ה' וכו' ולא הדבר במ"ש: אמר כן. אמר לפי דבריו שאמר שהנבא דבר אבל האמת היה שזהו מלבו: (ז) אך שמע נא. לא מה שאמרתי אמן וכו' הוא בעבור כי גם אני מתאוה כן יהיה כי טוב הוא אך עתה גם דברי שאין מקום להאמין דבר יותר ממני על שאתה מתנבא לטובה ואני לרעה: באזניך ובאזני כל העם. כלומר לא בסתר אדבר כי אם בפניך ובפני כולם: (ח) הנביאים וכו'. רצה לומר והנה דברי הנביאים אשר נבאו מעולם לרעה המוני היום: אל ארצות גו' ארצות: (ט) הנביא. ר"ל הנביא אשר סתר דבריהם ונבא לשלום כתוך היום: בבוא וגו' הנביא. בעת בוא דבר הנבואה המתנבא לשלום אז היה נודע הנביא ההוא אשר שלחו ה' באמת אבל לא האמינו לו עד עת כי ניבא לטובה וכן אין מקום להאמין לך יותר ממני: (י) את המוטה. עץ המוטה שנתן על צוארו בדבר ה' כאמור למעלה ויתכן שעדיין לא שלח אל המלכים האמורים למעלה או שנשאר אחת על צוארו כדי מלך יהודה ולוקח לקח חנניה וישברהו. שבר הקשר שהיה במוטה ולכן אמר בלשון זה:

(יא) וילך וגו'. כי החזיק ממנו להשיב לו דבר מעצמו: (יג) מוטות עץ שברת. כי באמרו ככה אשבור וגו' מעל צואר כל הגוים סרי הוא כאלו שבר כל המוטות: ועשית. אתה המעשה במקומן מוטות ברזל וכו' ה' יוגדל הקצף ויוסיף עולו עוד יותר: (טו) על שקר. על הבטחת שקר: (טז) לכן. הואיל ונבאת בשקר לכן השלמה השנה היא תמות: אל ה'. כמו על ה' ר"ל דברת בעבור ה' דבר המוסר ממנו מה שלא אמרם: (יז) בחדש השביעי. אמרו רז"ל שמת ער"ה וצוה לבניו שיקברוהו אחר ראש השנה והיא בשנה האחרת והעלימו יום מיתתו כדי לעשות נבואת ירמיה שקר ח"ו:

מצודת ציון

כן נקרא השנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) וכפל הדבר במלות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב): (י) המוטה. עץ העול: (יג) תחתיהן. במקומן: (טז) משלחך. אגרשך וכן וישלחם ביד פשעם (איוב ח)

כט א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר
שָׁלַח יִרְמְיָה הַנָּבִיא מִירוּשָׁלָ͏ִם אֶל־
יֶתֶר זִקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־
הַנְּבִיאִים וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה
נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַ͏ִם בָּבֶלָה׃
ב אַחֲרֵי צֵאת יְכָנְיָה־הַמֶּלֶךְ וְהַגְּבִירָה
וְהַסָּרִיסִים שָׂרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם
וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלָ͏ִם׃ ג בְּיַד
אֶלְעָשָׂה בֶן־שָׁפָן וּגְמַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה
אֲשֶׁר שָׁלַח צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־
נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה
לֵאמֹר׃ ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־
הִגְלֵיתִי מִירוּשָׁלַ͏ִם בָּבֶלָה׃ ה בְּנוּ
בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־
פִּרְיָן׃ ו קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים
וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־
בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים וְתֵלַדְנָה
בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ׃
ז וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר
הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָהּ
אֶל־יְהוָה כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם
שָׁלוֹם׃ ח כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם
נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־בְּקִרְבְּכֶם וְקֹסְמֵיכֶם
וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
אַתֶּם מַחְלְמִים׃ ט כִּי בְשֶׁקֶר הֵם
נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים
נְאֻם־יְהוָה׃ י כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כִּי
לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה
אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת־
דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ יא כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־
הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם
נְאֻם־יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא
לְרָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה׃
יב וּקְרָאתֶם אֹתִי וַהֲלַכְתֶּם

כ"ט · ו' בטעם בסיפרא · ו' בטעם בסיפרא · י"ג · ג' ר"פ

א וְאִלֵּין פִּתְגָמֵי סִפְרָא דִשְׁלַח
יִרְמְיָה נְבִיָּא מִירוּשְׁלֵם לְוַת
שְׁאָר סָבֵי גָלוּתָא וּלְוַת
כַּהֲנַיָּא וּלְוַת סָפְרַיָּא וּלְוַת כָּל
עַמָּא דְּאַגְלֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר
מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל׃ ב בָּתַר
דִּנְפַק יְכָנְיָה מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא
וְרַבְרְבַיָּא רַבְרְבֵי יְהוּדָה
וִירוּשְׁלֵם וְאוּמָּנַיָּא וְתָרְעַיָּא
מִירוּשְׁלֵם׃ ג בִּיַד אֶלְעָשָׂה
בַּר שָׁפָן וּגְמַרְיָה בַּר חִלְקִיָּה
דִּשְׁלַח צִדְקִיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא
דְּבֵית יְהוּדָה לְוַת נְבוּכַדְנֶצַּר
מַלְכָּא דְּבָבֶל לְבָבֶל לְמֵימַר׃
ד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל לְכָל גָּלוּתָא דְּאַגְלֵיתִי
מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל׃ ה בְּנוּ
בָתִּין וְתִיבוּ וְצוּבוּ גַנִּין וְאֱכוּלוּ
יַת אִבֵּיהֶן׃ ו סְבוּ נְשִׁין
וְאוֹלִידוּ בְּנִין וּבְנָן וּסְבוּ
לִבְנֵיכוֹן נְשִׁין וְיַת בְּנָתֵיכוֹן
הַבוּ לְגֻבְרַיָּא וִילִידָן בְּנִין וּבְנָן
וּסְגוּ תַמָּן וְלָא תִזְעֲרוּן׃
ז וּתְבְעוּ יַת שְׁלָם קַרְתָּא
דְּאַגְלֵיתִי יַתְכוֹן לְתַמָּן וְצַלּוּ
עֲלַהּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי בִשְׁלָמָהּ יְהֵי
לְכוֹן שְׁלָם׃ ח אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא
יִטְעוּן לְכוֹן נְבִיאֵיכוֹן דִשְׁקְרָא
דְבֵינֵיכוֹן וְקָסָמֵיכוֹן וְלָא
תְקַבְּלוּן מִן חֶלְמֵי חֶלְמֵיכוֹן
דְּאַתּוּן מַחְלְמִין׃ ט אֲרֵי
בְּשִׁקְרָא אִנּוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן
בִּשְׁמִי לָא שְׁלַחְתִּינוּן אֲמַר יְיָ׃
י אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֲרֵי לְפוּם
מִשְׁלַם לְבָבֶל שַׁבְעִין שְׁנִין
יְעוּל דָּכְרָנְכוֹן קֳדָמַי וַאֲקֵים
עֲלֵיכוֹן יַת פִּתְגָמֵי תַקַּנְתָּא
לַאֲתָבָא יַתְכוֹן לְאַתְרָא הָדֵין׃
יא אֲרֵי קֳדָמַי גְלֵין יַת
מַחְשַׁבְתָּא דִּי אֲנָא מְחַשֵּׁב
עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ מַחְשֶׁבֶת שְׁלָמָא
לָא לְבִישָׁא לְמִתַּן לְכוֹן סוֹף
וְסִבּוּר׃ יב וּתְצַלּוּן קֳדָמַי
וַאֲקַבֵּיל צְלוֹתְכוֹן וְתִבְעוּן מִן

רשי

די לעשות נבואת ירמיה שקר: (ב) והגבירה. אם המלך: (ח) ישיאו. ל' הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (יב) וקראתם אותי והלכתם. דרכי והרי זה מקרא קצר:
אל

רדק

כן אלא מלמד שמת בערב ראש השנה וצוה את בניו ובני ביתו שיוציאוהו אחר ר"ה כדי לעשות נבואת ירמיהו שקר וכן פ"י ומית חנניה נביא שקר בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעאה ומה שתרגם גם כן השנה ההיא מה בשתא ההיא מית ולשתא אחרניתא אתקבר פירוש הוא שפירש כי כן כוונת ירמיהו לא שאמר לו כן בפירוש שאם כן לא היתה נבואתו מוכחשת בזה ולפי הפשט אין צריך לכל זה כי הוא לא אמר לו השנה הזאת אתה מת אלא השנה ור"ל תוך שנה לנבואתו זו וכן אמרו רז"ל לענין נדרים המודר הנאה מחבירו לשנה מונה י"ב חדשים מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא בכ"ט באלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה: (ב) והגבירה. היא אם המלך: והסריסים. כתרגומו רברביא: (ג) אלעשה. מלה אחת: (ז) כי בשלומה יהיה לכם שלום. כל זמן שתמשך הגלות כי בארצך בבל היה לכם יותר שלום שיצאו מהגלות: (ח) מחלמים. משמעו מחלימים כי הוא מבנין הפעיל וכן הם מעזרים אותם כמו מעזירים ופי' אשר אתם מחלימים שאתם גורמים שיהיו הם חולמים שאם לא הייתם אתם שומעים אל חלומותיהם לא היו חולמים אם כן אתם מחלימים אותם לפיכך אמר חלומותיכם כי שלכם הם החלומות שהם חולמים: (י) כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם. ופי' שנה למלכות בבל כשבנו למעלה אשבונם. אפקוד שהעיר את רוח כורש מלך פרס כמו שכתוב והפקידה היתה לשבעים שנה למלכות בבל אבל בנין הבית לא היה אלא עד מלאת לחרבות ירושלם שבעים שנה שהוא בגלות צדקיהו: (יא) אחרית ותקוה. אחרית טובה כמו שאתם מקוים:
והלכתם

כה אמר ו' בטעם בסיפרא וסימ' נמסר בסיפרא סימן ז': בבלה כ"ט וסי' נמסר במסר' רבתא בערך בב: שלום י' חסרין בקריאה וסי' לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן ב' בפסוק. ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי. וכל בניך למודי ה'. ובכל יום ויום מרדכי מתהלך. ואמר אהה ה' אלהים הנה על הנביאים דסיפרא. ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי. ירנו וישמחו חפצי צדקי. כי קנאתי בהוללים. שאלו שלום ירושלם ישליו: אנכי ידעתי ג' וסי' גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך. כי אנכי ידעתי את מריך. כי אנכי ידעתי את המחשבת: וקראתם ג' ר"פ בקריאה וסימ' נמסר בסדר

תולדות אהרן בנו בתים. ב"ב כט: וקחו נשים. כתובות נב: מלאת לבבל. מגלה יא יב (סנהדרין ל): אחרית ותקוה. תענית כח:

מצודת דוד

כט (א) אל יתר וכו'. על אותן ... ירושלים: (ב) אחרי צאת וכו'. ... גלה אחר שיצא יכניהו וכו' ... יות נמסרים ביד נ"נ כמ"ש ... לכים: והגבירה. המלכה ... את אם המלך כי היא יצאה ... י כמ"ש שם: והסריסים. ... ר ופירש שרי יהודה וירושלים: ... חרש והמסגר. הם האומנים ... מרי השערים אשר סגרו ... ם בעתם כן ת"י: (ג) ביד ... שה. ר"ל הספר ההוא שלח ... י אלעשה וכו': נבוכ"ה. לבבל: ... ר. דברי הספר היו לאמר ... האמור לפנים: (ה) ושבו. ... בו בהם כי לא תצאו מבבל ... ן קרוב: (ו) והולידו. עד ... תצאו משם: ורבו שם. ר"ל ... נשים למען תרבו שם וכפל ... ר במ"ש: ואל תמעטו. ... אל תמנעו לקחת נשים לבל ... מעו כי כשימותו הם ולא ... רו בנים במקומם ימעטו א"כ ... פר: (ז) ודרשו. בקשו ... שלום העיר וכו': כי ... מה. כשיהיה בה שלום יהיה ... לכם שלום כמאמר חכמינו ז"ל ... מתפלל בשלומה של מלכות: ... אל ישיאו וכו'. נביאי השקר ... וסמים אשר בקרבכם אל ... אתכם במה שאומרים ... אל תשובו לירושלים בספק ... רי וקצר בדבר המובן ... : חלומותיכם. האומרים ... מה שראו בחלום: אשר ... מחלמים, רצה לומר ... ם שואלים מהם שהם ישאלו ... חלום: (ט) כי בשקר. ... שאומרים בשמי הוא שקר ... לא שלחתים: (י) כי לפי ... לבבל ע' שנה, כאשר ... לבבל ע' שנה מהתחלת ... מותה על ישראל מעת ... נ"נ את יהויקים בראשונה ... היתה השניה למלכות נ"נ ... מלך מ"ה שנים א"כ נשארו ... משנותיו מ"ד שנים וימי ... מרודך בנו כ"ג שנים אלא ... פה שנה אחת בימי מלכות ... כי עלתה לזה ולזה הרי אם ... שנים וימי בלשאצר בנו ... נים הרי שבעים שנה חסר ... א"כ בשנת אחת לדריוש ... שבעים שנה ומיד השמת ... ומלך כורש בשנה הראשונה ... הפקידה ושבו לארצם ... דניאל: אפקוד אתכם. אז אזכור בכם ואז אקיים עליכם את דברי הטוב וכו' אבל לא קודם הזמן הזה כדברי הנביאים ... קרים: (יא) כי אנכי ידעתי. אשר אנכי ידעתי את המחשבות וכו' שהמה לשלום ולא לרעה ר"ל מה שהתמהמהו בגולה שבעים שנה ... לטובה כי אז יכנע לבבכם הערל וזהו יהיה הטוב לתת לכם אחרית טוב ותקוה טובה אחר שתשובו הנה: (יב) וקראתם אותי.
ר"ל

מצודת ציון

ח): (א) הספר. האגרת: יתר. מלשון יתרון: (ב) והסריסים. כן יקראו השרים כמו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעיה לט): והחרש. קבוצת האומנות כמו חרש ברזל (שם מד): (ח) ישיאו. ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): וקוסמיכם. הוא מין כישוף: (י) לפי. לשעור כמו איש לפי אכלו (שמות יב): מלאת. ענין השלמה:
אפקוד

וְהִתְפַּלַּלְתֶּם אֵלָי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם׃ ל׳
יג וּבִקַּשְׁתֶּם אֹתִי וּמְצָאתֶם כִּי ג׳
תִדְרְשֻׁנִי בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ יד וְנִמְצֵאתִי ל׳ חסר. ל׳
לָכֶם נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־
שְׁבִיתְכֶם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־ שבותיכם ק׳
הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי ב׳ מ״ל
אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִי
אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי
אֶתְכֶם מִשָּׁם׃ טו כִּי אֲמַרְתֶּם הֵקִים
לָנוּ יְהוָה נְבִאִים בָּבֶלָה׃ טז כִּי־כֹה כ״ט
אָמַר יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶל־ ב׳ מ״ל בפסוק ל׳
כִּסֵּא דָוִד וְאֶל־כָּל־הָעָם הַיּוֹשֵׁב
בָּעִיר הַזֹּאת אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ
אִתְּכֶם בַּגּוֹלָה׃ יז כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּם אֶת־הַחֶרֶב
אֶת־הָרָעָב וְאֶת־הַדָּבֶר וְנָתַתִּי אוֹתָם
כַּתְּאֵנִים הַשֹּׁעָרִים אֲשֶׁר לֹא־ ל׳
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ יח וְרָדַפְתִּי אַחֲרֵיהֶם ד׳
בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וּנְתַתִּים לְזַעֲוָה ח׳ לזועה ק׳
לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְאָלָה וּלְשַׁמָּה אבק״ף סימן
וְלִשְׁרֵקָה וּלְחֶרְפָּה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־
הִדַּחְתִּים שָׁם׃ יט תַּחַת אֲשֶׁר־לֹא־
שָׁמְעוּ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר ג׳
שָׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִאִים
הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־
יְהוָה׃ כ וְאַתֶּם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
כָּל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתִּי מִירוּשָׁלִַם
בָּבֶלָה׃ כא כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כ״ט
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אַחְאָב בֶּן־קוֹלָיָה ל׳
וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים
לָכֶם בִּשְׁמִי שָׁקֶר הִנְנִי ׀ נֹתֵן אֹתָם י״ו חסר בסיפ׳
בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִכָּם
לְעֵינֵיכֶם׃ כב וְלֻקַּח מֵהֶם קְלָלָה לְכֹל כ״ו. ל׳
גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר ח׳
יְשִׂמְךָ יְהוָה כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאֶחָב אֲשֶׁר־ ב׳ חסר. ל׳
קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאֵשׁ׃ כג יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנַאֲפוּ אֶת־ ל׳. ל׳

קדמי ואעביד בעותכון׃
יג ותתבעון דחלתי ותשכחון
ארי תבעו מן קדמי בכל
לבכון׃ יד ואשתאיל לכון
במימרי אמר יי ואתיב ית
גלותכון ואכנוש יתכון מכל
עממיא ומכל אתריא דאגליתי
יתכון לתמן אמר יי ואתיב
יתכון לאתרא דאגליתי יתכון
מתמן׃ טו ארי אמרתון אקים
לנא יי מלפין בבבל׃ טז ארי
כדנן אמר יי על מלכא דיתיב
על כורסי דוד ועל כל עמא
דיתיב בארעא הדא אחיכון
דלא נפקו עמכון בגלותא׃
יז כדנן אמר יי צבאות האנא
מגרי בהון ית דקטלין בחרבא
ובכפנא ומותא ואתן יתהון
כתיניא בישתא דלא מתאכלן
מבישו׃ יח וארדוף בתריהון
בחרבא ובכפנא ובמותא
ואתנינון לזיע לכל מלכות
ארעא למומי ולצדו
ולאשתממו ולחיסודין לכל
עממיא דאגליתינון לתמן׃
יט חלף דלא קבילו לפתגמי
אמר יי דשלחית לותכון ית
עבדי נביא מקדים ומשלח
ולא קבילתון אמר יי׃
כ ואתון קבילו פתגמא דיי
כל גלותא דאגליתי מירושלם
לבבל׃ כא כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל על
אחאב בר קוליה ועל צדקיה
בר מעשיה דאתנביאו לכון
בשמי שקרא האנא מסר
יתהון ביד נבוכדראצר מלכא
דבבל ויקטלינון לעיניכון׃
כב ויתנסיב מנהון לוטא לכל
גלות יהודה די בבבל למימר
ישוינך יי כצדקיה וכאחב
דקלנון מלכא דבבל בנורא׃
כג חלף דעבדו קלנא בישראל

רדק

(יב) והלכתם. פי׳ בדרכי: (טו) כי אמרתם הקים לנו ה׳ נביאים. זה שאני אומר לכם כי לשבעים שנה אפקוד אתכם זוה שאמת אבל כשאתם אומרים הקים לנו ה׳ נביאים בבבל שאומרים לכם מעתה תשובו אינו כלום כי שקר הם נבאים לכם וי״ת נביאים מלפין: (טז) היושב אל כסא. כמו על כסא: (יז) כתאנים השוערים. המלוכלכים כמו שערורים עשה וכן המשילם למעלה בנבואת שני דודאי תאנים שארית ירושלם כתאנים הרעות, השוערים הפי״ן בקמץ בפלס כוכבים כובעים: (יח) אשר הדחתים שם. עבר במקום עתיד כמו אדיחם כי עדין לא גלו שארית ירושלם: (יט) ולא שמעתם. לא הם ולא אתם: (כב) וכאחב. הקטין שמו לגנאי ויש תוספת לגנאי האמינון אחיך: קלם. שרפם מן קלי באש: ואנכי

אמור׃ ובקשתם ג׳ בקריאה וסימ׳ גם כהונה. משם את ה׳ אלהיך ומצאת. ובקשתם אתי ומצאתם׃ היושב ב׳ מ״ל וסי׳ כי כה אמר ה׳ אל המלך הישב אל כסא ב׳ בו. וכל יהושע ושפטים וכל כתיביא דכוו׳ מ״ל במ״א חסר וסימ׳ ורכב ברזל בכל הכנעני׃ כה אמר ז׳ בטעמא בסיפרא וסימ׳ נמסר בסיפרא סימן ט׳׃ תאכלנה ד׳ וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן כ״ד׃ אל דברי ג׳ וסי׳ והיה האיש אשר לא ישמע. תחת אשר לא שמעו אל דברי. הלא תקחו מוסר׃ אותם י״ו חסר בסיפרא וסי׳ נמסר בסיפרא סימן כ״ג׃ בבבל ח׳ בקריאה וסי׳ וידבר אותו טובות. וחבדו דד״ה. יעשה חפצו בבבל. ולקח מהם קללה לכל גלות יהוד׳. ופקדתי על בל בבבל. ומכלי בית ה׳. וכען הן על מלכא טב בארע׳.

תולדות אהרן אחאב בן קוליה. סנהדרין צג׃

מצודת ציון

אפקוד. ענין זכרון: (יא) אחרית. סוף: (יד) שבותכם. מל׳ השבה: (טו) הקים. העמיד: (יז) משלח. ענין גרוי והשסה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים לב): השוערים. ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערורה (לעיל ה): (יח) לזועה. ענין רעד ורתת: לאלה. ענין שבועה: ולשמה. ענין שממון: ולשרקה. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים ודרכו לעשות כשרואים דבר חשוב שנחרב: (כב) וכאחב. הוא אחאב: קלם. ענין חרוך ושריפה כמו קלוי באש (ויקרא ב): (כג) נבלה. דבר כעור ומגונה וכן כי נבלה עשה בישראל

רשי

(טז) אל המלך. צדקיהו אשר לא גלה: (יז) כתאנים השוערים. ל׳ שערוריה (הו... ו): (יח) ולחרפה. שיחרפו אותם דשטרוויר בלעז וכן כ... חרפה שבמקרא: (כב) א... קלם. לשון קלוי באש (ויקר... ב): (כג) וינאפו את ... רעיהם. כמו שמפורש בסנהדרין כה אמר הקדוש ברוך ה... שכבי עם חבירי: ועד. ל... עדות

מצודת דוד

ר״ל אחר שיכלה לבבל הש... והביא במקום המקודש מכו... המוכן ביותר לעבוד את ה׳ ו... כאשר תקראו אלי והלכו בדר... ותתפללו אלי להשיב את כל ... הגולה מכל המקומות: ושמע... אליכם. אז אשמע אליכם: (יג) ובקשתם אותי. וכא... תבקשו אותי אז תמצאו ... תדרשו אותי בכל לבבכם: (יד) ונמצאתי לכם. אז א... נמצא לכם למלאות משאלותי... ואשיב את שבותכם ר״ל ... כדבר הראוי להשיב לכם ו... הממשלה הראשונה: וקבצ... אתכם. ר״ל את כל הנ... אקבץ מכל הגוים וכו׳ ואת כ... אשיב אל המקום הזה. וכאו... מה שתשובו מבבל אין ה... הכוונה על הגאולה ההיא ... נחשב מסירת הממשלה למוני... עלם הכוונה היא למען הי... במקום המקודש מקום ה... ביותר לעבוד את ה׳ לשת ... לפניו על גאולה כללית ושלי... גאולת עולם א״כ למיהם תי... מה שתתעכבו שמה למען י... לבבכם לשוב לה׳ ויקבל תפלו... (אבל הם לא כן עשו ובוע... עוד לחטוא לכן גלו שוב ממ...): (טו) כי אמרתם. אם תא... הנה ה׳ העמיד לנו נביאים בבבל והמה מתנבאים של... נשב וקצר בדבר המוכן מאל...: (טז) כי כה אמר ה׳. רצה לו... לא אמת ידברו כי כה אמ... על המלך היושב על כסא המ... ועל כל העם וכו׳: (יז) כ... אמר ה׳. בעבור שארכו הדב... באמרו אחיכם וכו׳ אמר ... כה אמר ה׳: הנני משלח ב... אגרה בם חרב האויב וה... והדבר וכאומר ואיך אם ב... תשבו אתם מהרה אם אנו... ביד האויב גם את היושבים ... כתאנים השוערים. כתא... המגונים אשר אין לאכל ב... רמתן המגונים ומרוחקים ... אדם וכמ״ש וכתאנים הר... וכו׳ כן אתן את צדקיהו ...
(לעיל כד): (יח) ורדפתי. אפרע מהם בחרב האויב וברעב ובדבר: ונתתים לזועה. ר״ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיותם לזועה כי כולם יחרידום: לאלה. י...
לומר בשבועתם אהיה כהיסורים האומללים: ולשמה. כולם יתמהו על גודל חורבנם: ולשרקה. ישרקו על גודל האבדון: ולחרפה. יחרפו אותם: הדחתי...
כמו אדיחם עבר במקום עתיד: (יט) תחת. בעבור אשר לא שמעו את דברי: השכם ושלוח. עם כי הייתי משכים ומשלח בזריזות רב עכ״ז לא שמעתם וכאלו ידב...
מול יושבי ירושלים: (כא) אל אחאב וכו׳. על אחאב ועל צדקיה: שקר. דבר אשר לא צויתי: והכם. ר״ל ימיתם: (כב) לכל גלות. לכל בני הגולה: לא...
שיאמרו בקללתם ישימך ה׳ כצדקיה וכו׳: (כג) יען. בעבור שעשו נבלה וזנו עם
נשי

נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר בִּשְׁמִי שֶׁקֶר
אֲשֶׁר לוֹא צִוִּיתִם וְאָנֹכִי הַוֹּידֵעַ וָעֵד
נְאֻם־יְהוָה׃ כד וְאֶל־שְׁמַעְיָהוּ הַנֶּחֱלָמִי
תֹּאמַר לֵאמֹר׃ כה כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַעַן
אֲשֶׁר אַתָּה שָׁלַחְתָּ בְשִׁמְכָה סְפָרִים
אֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם וְאֶל־
צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן וְאֶל־כָּל־
הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר׃ כו יְהוָה נְתָנְךָ כֹהֵן
תַּחַת יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לִהְיוֹת פְּקִדִים
בֵּית יְהוָה לְכָל־אִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא
וְנָתַתָּה אֹתוֹ אֶל־הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל־
הַצִּינֹק׃ כז וְעַתָּה לָמָּה לֹא גָעַרְתָּ
בְּיִרְמְיָהוּ הָעַנְּתֹתִי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם׃
כח כִּי עַל־כֵּן שָׁלַח אֵלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר
אֲרֻכָּה הִיא בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ
גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶן׃ כט וַיִּקְרָא
צְפַנְיָה הַכֹּהֵן אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּאָזְנֵי
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ל וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ לא שְׁלַח עַל־כָּל־
הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־
שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי יַעַן אֲשֶׁר נִבָּא לָכֶם
שְׁמַעְיָה וַאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּיו וַיַּבְטַח
אֶתְכֶם עַל־שָׁקֶר׃ לב לָכֵן כֹּה־אָמַר
יְהוָה הִנְנִי פֹקֵד עַל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי
וְעַל־זַרְעוֹ לֹא־יִהְיֶה לוֹ אִישׁ ׀ יוֹשֵׁב ׀
בְּתוֹךְ־הָעָם הַזֶּה וְלֹא־יִרְאֶה בַטּוֹב
אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה־לְעַמִּי נְאֻם־יְהוָה
כִּי־סָרָה דִבֶּר עַל־יְהוָה׃

ל א הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
כְּתָב־לְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־סֵפֶר׃ ג כִּי הִנֵּה
יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־

ב׳ | היורע ק׳ ל׳ | ג׳ מ״ל | ז׳ בטעם | ד׳ ב׳ מ״ל וב׳ חסר | ג׳ | ל׳ | ל׳ | ג׳ דגשים | ל׳ | ל״ג | ז׳ פסוקים ע׳ א׳ על | י״ד בטעם | ל׳ | ו׳ ט׳ דגשים | ח׳. ל״כ | כ״ד | י״ג חסר ס״א ג | ג׳

וזניאו ית נשי חבריהון ומלילו
פתגמא בשמי שקרא דלא
פקידתינון וקדמי גלי ומימרי
סהיד אמר יי׃ כד ולשמעיה
דמן חלם תימר למימר׃
כה כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל למימר חלף דשלחת
בשמך אגרן לות כל עמא
די בירושלם ולות צפניה בר
מעשיה כהנא ולות כל כהניא
למימר׃ כו יי מניך כהן חלף
יהוידע כהנא למהוי ממנא
סגן כהניא בבית מקדשא
דיי לכל גבר דמשתלי ומטפש
ותתן יתיה לכיפתא ולגו
צינוקא׃ כז וכען למה לא
נזפת בירמיה דמן ענתות
דמתנבא לכון׃ כח ארי על
כן שלח לותנא לבבל למימר
אריכא היא בנו בתין ותיבו
וצובו גנין ואכולו ית אבהון׃
כט וקרא צפניה כהנא ית
אגרתא הדא קדם ירמיה נביא׃
ל והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה למימר׃ לא שלח
לות כל בני גלותא למימר
כדנן אמר יי על שמעיה דמן
חלם חלף דאתנבי לכון
שמעיה ואנא לא שלחתיה
וארחיץ יתכון על שקרא׃
לב בכן כדנן אמר יי הא אנא
מסער על שמעיה דמן חלם
ועל בנוהי לא יהי ליה גבר
יתיב בגו עמא הדין ולא יחזי
בטובא דאנא עביד לעמי
אמר יי ארי סטיא מליל קדם
יי׃ א פתגם נבואה דהוה עם
ירמיה מן קדם יי למימר׃
ב כדנן אמר יי אלהא דישראל
למימר כתב לך ית כל פתגמיא
דמלילית עמך על ספרא׃
ג ארי הא יומיא אתן אמר
יי ואתיב ית גלות עמי ישראל

רש"י

...ות : (כד) הנחלמי . שם ...וס : (כו) נתנך כהן . אל ...יה כתב כן : פקידים . ...ונים : מהפכת . כיפה : ...נוק . סדן לעי״ב בלעז : ...) כי על כן שלח . כי יש ... לגעור בו על אשר שלח ...נו בבל לאמר ארוכה היא ...תכם שם : על כן . כמו על ...ר : (ג) כי הנה ימים באים . ... תאמר למה אכתבנו כי ...דו כולם ואין קורא בו ...ן זוכרו עוד כי הנה ימים באים

מצודת דוד

...רעיהם ועוד שנית שדברו ...י שקר : הוידע . אשר דברו ... כי לא צויתים : ועד . כי ...תי את אשר נאפו : (כד) ואל ...ניהו . גם זה מדברי הספר ...ח לבבל ואמר שה׳ אמר לו ...מר כזאת על שמעיהו ...למי : (כה) יען . בעבור ...חת הנה אגרות משמך לבד ...נשם כל בני הגולה וכאלו ...תלוי בך לבד : לאמר . וכה ...ת באגרות : (כו) ה׳ נתנך . ...כתב לצפניה הנה ה׳ העמיד ...ך להיות כהן רצה לומר ...ת שר הכהנים במקום יהוידע ...ן : להיות פקידים . להשגיח ...ת ממונים בבית ה׳ על כל ...משוגע ומתנבא דברי שגעון ... : ונתתה אותו . ר״ל על ...דבריך יתנהגו הממונים אל ...פכת וכו׳ להיות כלוא שם : ... ועתה . הואיל וכן למה ... לא גערת גערת נזיפה ...יה המנבא לכם דברי שגעון ... וקלר בדבר המוגן : ... כי על כן . ר״ל כי נראה ...ומדבר שגעון מלבו על אשר ...וכו׳ : ארוכה היא . הגלות ...שאתם בה תהיה לזמן ארוך ...בנו שם בתים ותשבו בהם ...לא תצאו משם בזמן קרוב ...מר שלא הדברים האלה ...און יתמהו כי לא כן דבר ...עמדי (ויתכן שעד לא שלח ...ם הספר ביד אלעשה שלח ...ם מקודם הדברים האלה ... או במכתב) : (כט) ויקרא ...ה וכו׳ . גם זה מדברי ...ר שכתב אליהם שצפניה ... הספר לפניו וראה כי כן ... (ואף שירמיה עצמו כתב ... לא אמר באזני כמדבר ... כי אם כאחר המדבר וכן ...המקרא כמ״ש וישלח ה׳ ...ואת שמואל (ש״א יב) ולא ...ואותי עם כי שמואל עצמו המדבר) : (ל) ויהי דבר ה׳ . בעבור שארכו הדברים באמרו הנה ושלפניה קרא הספר באזניו לכן אמר שוב ויהי דבר ה׳ (לא) על כל הגולה . אל כל הגולה : אל שמעיה . על שמעיה . על שקר . על הבטחת שקר : (לב) הנני פוקד . העון הזה ...להשיב גמול על שמעיה ועל זרעו : לא יהיה לו . ר״ל לא יהיה מזרעו איש יושב במושב השרים והזקנים : ולא יראה בטוב וכו׳. ...השבה מן הגולה : על ה׳ . בעבור ה׳ דבר דבר הסוסר ממנו מה שלא אמרה : ל (ב) אשר דברתי אליך . הם הדברים ...ריה במקראות שלאחריו וכמ״ש ואלה הדברים וכו׳ ולפי שיכתבם אחר שידבר אליו לכן אמר אשר דברתי : אל ספר . על ספר ...ספר ע״ש סופו שאחר שיכתב יהיה ספר וכן ומחני קמה (ישעיה מו) : (ג) ושבתי את שבות . אשיב בהשקט ובמנוחה את בני השבי

רדק

(כג) ואנכי הוידע ועד . יודע שהם מדברים שקר בשמי ועוד שנאפו את נשי רעיהם וי״ת וגלי קדמי ומימרי סהיד , והיודע כתוב בהפך האותיות הוידע : (כד) הנחלמי . נקרא כן לפי שהיה חולם להם חלומות שישובו מהרה לירושלם וי״ת הנחלמי דמן חלם : (כה) בשמכה . כתוב בה״א כמו אשר צויתי אתכה וחסידך יברכוכ׳ והדומים להם : (כו) ה׳ נתנך . אף על פי שהיו כופרין בדברי נביא האמת מודים היו כי ה׳ הסבה הראשונה וזכר יהוידע לפי שהיה כהן גדול והיה ראש וגדול בדורו וכן לפניו היה כהן גדול כי אמר תחת יהוידע להיות פקידים אתה ושאר הכהנים : בית ה׳ , כמו בבית ה׳ וכן הנמצא בית ה׳ והדומים להם : לכל איש משגע . בעבור כל איש ולנביא היו קוראים לגנאי משגע וכן מדוע בא המשגע הזה : אל המהפכת ואל הצינוק . המהפכת הוא בית הסהר וכן ת״י כיפתא ובדברי רז״ל כונסין אותו לכיפה : הצינק . כלי מסגר לידים : (כח) ארכה . היא הגלות : את פריהן . הראשון פרין וזה פריהן : (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו . מבואר : (ב) כה אמר ה׳ . את כל הדברים אשר דברתי אליך . פירוש אשר אני מדבר עתה כי על אלה הדברים אמר כמו שאמר ואלה הדברים אשר דבר ה׳ וגומר ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים ואמרם לו סמוך לפורענות שאמר למעלה לפי שזאת הפרשה להיות נחמה לישראל שהיו באותו הדור כי כמו שראו שנתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שתתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים : אל ספר . כמו בספר וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון : (ג) כי הנה ימים באים . לעתיד לימות המשיח כמו

באדין דריוש מלכא : פקידים ד׳ ב׳ מ״ל וב׳ חסר יו״ד קדמא וסי׳ יעשה פרעה ויפקד . ה׳ נתנך כהן תחת יהוידע . פקידים מיד כנניהו . ויפקד המלך פקידים . ב׳ בתראי מ״ל דמ״ל : ארוכה ג׳ דגשים וחסר וסי׳ ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול . לאמר ארכה היא . ארכה מארץ מדה : ז׳ פסוקים על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה . ויתמדד על הילד . ועברו גוים רבים על העיר . שלח על כל בני הגולה . על כן לבי למואב . לשלל שלל ולבז בז . ויתן שרי מלחמו׳ דר״ת : בטוב ט׳ דגשים בקריאה וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ : אל ספר ג׳ וסי׳ כתב לך את כל הדברים . ויכתב ירמיהו את . ויקרא בו

מצודת ציון

בישראל (בראשית לד) : ועד . ענ׳ עדות : (כד) הנחלמי . שם מקום חלם כן ת״י : (כה) בשמכה . כמו בשמך וההא נוספת כמו אשר צויתי אותכה (שמות כט) והדומים : (כו) פקידים . ממונים כמו פקודי החיל (במדבר לא) : המהפכת . שם של בית הסוהר : הצינוק . שם הכלי העשוי לסגור בו ידי החפוש : (כז) גערת . ענין צעקת נזיפה : הענתתי . מן ענתות והוא שם עירו של ירמיה : (כח) כי על כן . כי על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) : (לב) פוקד . ענין זכרון : (ג) ושבתי . ענין השקט ומנוחה כמו בשובה ונחת תושעון (ישעיה)

כמו שאמר והשבתי את שבות עמי ישראל ויהודה והגלות בבל לא שבו אלא יהודה ובנימין שגלו שם: ואלה הדברים. הם העתידים כמו שפירשנו: (ה) כי כה אמר ה' קול חרדה שמענו. דבר זה יאמרו כל הגוים או ישראל בימות המשיח: (ו) שאלו נא וראו אם יולד זכר. מזה המשל ברוב על האשה אף על פי שבא לפעמים על הזכר אמר על הרוב אם יולד זכר כלומר כי הזכר מוליד ואינו יולד והאשה היא היולדת ויולדת בחבלים אם כן מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וכי נקבה הוא שיש לו חבלים ולפי שחבלי יולדה חזקים מחבלים אחרים לפיכך אמר זה והמשיל חבלי האנשים מרוב הצרה שתבואם לחבלי היולדה: לירקון. כי ברוב החבלים ינוס הדם מהפנים והם ירוקים: (ז) הוי כי גדול. מאין כמהו. בטעם הוי"ו: ועת צרה היא ליעקב. וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג שתהיה לפי שעה צרה לישראל וכן נאמר בנבואת ישעיהו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ונאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי וגומר: (ח) והיה. עולו. עול גוג ומגוג או עול כל גוי וגוי שהיו נותנין עולם עליהם בגלות וכ"י תרגם אתבר ניר עממיא מצואריכון ואמרו לואריך ומוסרותיך ולמד בו כי כן דרך המקרא לדבר פעם לנכח ופעם שלא לנכח: (ט) ועבדו. אשר אקים להם. אפשר שאמר זה על דוד המלך שיקימנו מעפרו בעת תחיית המתים ואפשר שיאמר על המשיח בנו ויקרא שמו דוד: (י) ואתה אל תירא. מרחוק. מארץ רחוקה שהם בגלות שם: ואת זרעך. בניך הקטנים שלא יאמר אדם הגדולים יברחו מהגלות והקטנים שלא יוכלו לברוח ישארו בארץ שבים לא כן אלא כלם אלו גדולים וקטנים כמו שאמר בנבואת ישעיהו כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון: ושאנן. פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו וכתי"ן מפותח והפעל הנו"ן קמוצה: (יא) כי אתך. ויסרתיך למשפט. כמו שפירש יסרני ה' אך במשפט כלומר איסרך כפי שתוכל לסבול לא כפי אפי וחמתי לפי מעשיך הרעים וכת"י ואייתי עלך יסורין לאלפותך ברם בדין חסוך מה שאמר למשפט בפסוק הלמ"ד לטורות הידיעה ר"ל לאותו משפט שהנהגתי עמך מיום שיסרתיך בתוך כמו שאמר ישעיהו כהמכה מכהו הכהו: ונקה לא אנקך. ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשב. כי כל הגונב מזה כמוה נקה גם הם ענין נקיון כי הנכרת מן העולם נקי ממנו ות"י ושיצאה לא אשיצינך: (יב) כי כה אמר ה' אנוש לשברך. הלמ"ד במקום הפעל ויספיק זולתה וכן למ"ד לאמות חמת פרגו לאבנר והדומים להם אמר העתידים שאמר סמוך למען לא אנקך אנוש לשברך ותכר בלשון נקבה כנגד הכנסת אמר אף על פי שהמכה אנוש לשברך ונחלה מכתך עוד שהיה לך תקוה וכל המרעים לך ילקו בעבורך וזהו שאמר בסוף הענין לכן כל אוכליך יאכלו, אנוש ונחלה פירשנו למעלה: (יג) אין דן. כל כך היא נחלה מכתך שאין רופא שיהיה דן כחולי: למזור. כלומר שיועיל בו מזור ותעלה וכלם אומרים כי אין לך

וִיהוּדָה אֲמַר יְיָ וַאֲתֵיבִינּוּן
לְאַרְעָא דִּיהָבִית לַאֲבָהַתְהוֹן
וְיַחְסְנוּנַהּ׃ ד וְאִלֵּין פִּתְגָמַיָּא
דְּמַלֵּיל יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃
ה אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ קַל זְוָעָא
שְׁמַעְנָא דַּחֲלָא וְלֵית שְׁלָם׃
ו שְׁאִילוּ כְּעַן וַחֲזוֹ אִם יְלִיד
דְּכַר מָדֵין חֲזֵיתִי כָּל גְּבַר
יְדוֹהִי מְחִתָּן עַל חַרְצֵיהּ
כִּילֵידְתָּא וּמִשְׁתַּנִּין כָּל אַפַּיָּא
לְמֶהֱוֵי כִּירָקָנָא׃ ז וַי אֲרֵי רַב
יוֹמָא הַהוּא לֵית דִּכְוָתֵיהּ וְעִדָּן
עָקָא הוּא לְיַעֲקֹב וּמִנַּהּ יִתְפָּרַק׃
ח וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֶתְבַּר נִיר כַּשְׂדָּאֵי
מִצַּוְּארֵיכוֹן וְתַקּוֹלֵיכוֹן אֲפַסֵּק
וְלָא יִשְׁתַּעְבְּדוּן בְּיִשְׂרָאֵל עוֹד
כַּשְׂדָּאֵי׃ ט וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ
אֱלָהֲהוֹן וְיִשְׁתַּמְעוּן לִמְשִׁיחָא
בַּר דָּוִד מַלְכֵּהוֹן דַּאֲקִים לְהוֹן׃
י וְאַתְּ לָא תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב
אֲמַר יְיָ וְלָא תִתְּבַר יִשְׂרָאֵל
אֲרֵי הָאֲנָא פָּרִיק לָךְ מֵרַחִיק
וְיָת בְּנָךְ מֵאֲרַע גָּלְוָתְהוֹן
וִיתוּבוּן דְּבֵית יַעֲקֹב וְיִשְׁקְטוּן
וְיִשְׁרוֹן לְרִחְצָן וְלֵית דְּמָנִיד׃
יא אֲרֵי בְּסַעְדָּךְ מֵימְרִי אֲמַר
יְיָ לְמִפְרְקָךְ אֲרֵי אַעֲבֵיד גְּמִירָא
בְּכָל עַמְמַיָּא דְּבַדַּרְתָּךְ לְתַמָּן
בְּרַם עִמָּךְ לָא אַעֲבֵיד גְּמִירָא
וְאַיְתֵי עֲלָךְ יִסּוּרִין לְאַלָּפוּתָךְ
בְּרַם בְּדִין חֲסוּךְ וְשֵׁיצָאָה לָא
אֲשֵׁיצֵינָךְ׃ יב אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר
יְיָ תַּקִּיף תַּבְרִיךְ מְמַרְעָא
מַחְתִּיךְ׃ יג לֵית דְּדָאֵין דִּינִיךְ
לְרַחֲמָא עֲלָיִךְ אַסּוּ לָא סְלִיקַת

שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אָמַר
יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם וִירֵשׁוּהָ׃
ד וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל וְאֶל־יְהוּדָה׃ ה כִּי־
כֹה אָמַר יְהוָה קוֹל חֲרָדָה שָׁמָעְנוּ
פַּחַד וְאֵין שָׁלוֹם׃ ו שַׁאֲלוּ־נָא וּרְאוּ
אִם־יֹלֵד זָכָר מַדּוּעַ רָאִיתִי כָל־גֶּבֶר
יָדָיו עַל־חֲלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה וְנֶהֶפְכוּ כָל־
פָּנִים לְיֵרָקוֹן׃ ז הוֹי כִּי גָדוֹל הַיּוֹם
הַהוּא מֵאַיִן כָּמֹהוּ וְעֵת־צָרָה הִיא
לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ׃ ח וְהָיָה בַיּוֹם
הַהוּא נְאֻם ׀ יְהוָה צְבָאוֹת אֶשְׁבֹּר
עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וּמוֹסְרוֹתֶיךָ אֲנַתֵּק
וְלֹא־יַעַבְדוּ־בוֹ עוֹד זָרִים׃ ט וְעָבְדוּ
אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם
אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם׃ י וְאַתָּה אַל־תִּירָא
עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וְאַל־תֵּחַת
יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק
וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב
וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃ יא כִּי־
אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהוֹשִׁיעֶךָ כִּי
אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר
הֲפִצוֹתִיךָ שָׁם אַךְ אֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה
כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא
אֲנַקֶּךָּ׃ יב כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָנוּשׁ
לְשִׁבְרֵךְ נַחְלָה מַכָּתֵךְ׃ יג אֵין־דָּן
דִּינֵךְ לְמָזוֹר רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין לָךְ׃

בגלות וגו': (ה) קול חרדה שמענו. יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרדים מהנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג: (ו) אם יולד זכר. אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלים כיולדה: חלציו. כנגד מתניו: (ז) היום ההוא. יש הרוגים בלשאצר ומפלת בבל. ע"א יום מפלת גוג: (י) ואתה אל תירא מכל הרעות אשר תראה בה על בבל אשר אתה בתוכה ושאנן. כמו ושקט: (יא) ויסרתי למשפט. בדין חסוך: ונקה לא אנקך. ל' טיאום השמד: (יב) אנוש לשברך נחלה. שבו אנפר"ש בלעז: (יג) למזור. רפואה אין אדם סבור שתהי' לך תשועה: תעלה. רפוי' לשון

לפני הרחובו: אל ישראל ד' דסמי בקריאה וסימ' ויאמר יהודה: ישראל אביו שלחה הנער. הקב ושמעו בני יעקב. והנה קמ: תחת אבותיכם תרבות. וישב פלשתים כי התקבצו. נסבלת. ואלה הדברים אשר דבר ה'. מ: דבר ה' אל ישראל ביד מלאכ: וכל משתתיך למלך דבות' ישראל במ"א על וסי' ויא. נתן אל דוד אתה האיש: א: ו' וסי' נמסר בש"א סימן ג': וש: ד' פתחין בלישנא וסימ' וש: ושאנן ואין מחריד. שאנן כי: מנעוריו. ושב יעקב ושקט ושא.

תולדות אהרן שאלו נא. סנ' לח (שביעית י) קידושין סא) : ועם נרה. (פס' סג) : עבדי יעקב. זוהר בל': הנני מושיעך. זוהר תולדות ויקר':

מצודת ציון

(ישעיה ל) : שבות. ענ' שבי: והשיבותים. ענ' השבה: (ו) כל גבר. כל איש: חלציו. מתניו: לירקון. למראה ירוק: (ח) ומוסרותי. הם קשורי רצועות העול: אנתק. ענין הפסק והסרה: זרים. נכרים: (י) תחת. ענין פחד ושבר: אל תחת מפניהם (לעיל א): וש. ענין השקט ומנוחה: ושאנן. ענין שלום כמו שאנן מואב מנעוריו (ירמיה מח) וכפל הדבר במ"ש לרוב הבט: והשקט: מחריד. מלשון חרד: (יא) הפיצותיך. ענין פזור: למשפט. כמו במשפט והלמד בא במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל במשפט הראוי לגלות זו למוסר וכן יסרני ה' אך במשפט (לעיל י): (יב) אנוש. ענין חולי חזק כמו ומכתי אנושה (לעיל טו): לשברך. הלמ"ד היא במקום אות כמו לאבנר (ש"ב ג): נחלה. חולי: (יג) למזור. ענין רפואה כמו ... והקרא

מצודת דוד

השבי על עמי ישראל ויהודה והיא הגאולה האחרונה בימי המשיח ר"ל לכן כתוב הדברים בספר למען יקראו בו ויקוו אליה: (ד) אל ישראל. על ישראל ועל יהודה: (ה) כי כה. אמר כה אמר ה' הנה שמענו קול חרדה והיא בעת בוא גוג ומגוג: פחד ואין שלום. כפל הדבר במ"ש לגודל הפחד שיהיה אז: (ו) שאלו נא וראו. אמר בדרך מליצה שאלו עתה לאנשים וראו מה הנעשה בעולם אם דרך הזכר ללדת בנים להיות לו חבלי יולדה וכאומר הלא זה לא היה מעולם ומדוע א"כ ראיתי כל גבר תומך ידיו על חלציו כדרך היולדה בעת יבואו לה חבלים וכל פני האנשים נהפכו למראה ירוק כדרך האשה הכורעת ללדת: (ז) הוי. יש להתאונן כי היום ההוא יהיה גדול מאד רצה לומר צרות גדולות ומרובות יהיו אז: מאין כמוהו. ר"ל כמה שאנו רואים בו מאין כמוהו לכן יקרא גדול ודוגמתו מאין כמוך ה' (לעיל י): ועת צרה. אז יהיה עת צרה לישראל אבל מן הצרה ההיא חלא לו עוד תשועה: (ח) אשבור עולו. ... הכשדים אשבור מעל צואריך וקשורי רצועות העול אפתיק ואסיר מהם: (ט) ועבדו וגו'. רק את ה' יעבדו: ואת דוד מלכם. זהו מלך המשיח ... מזרע דוד: אשר אקים להם. אשר אעמיד עליהם: (י) ואתה אל תירא. ... עתה אל תירא שלא תתקפח בגולה: ואל תחת ישראל. כפל הדבר במ"ש כי הנני מושיעך מרחוק. כי אני הוא המוכן להושיעך ולגאלך מארץ מרחק ... שאתה שם: ואת זרעך. ר"ל לא אותך לגאול כ"א זרעך הנולדים לך אותם ... מארץ שבים: ושב יעקב. ומאז והלאה ישב יעקב בטובה ונחת והשקט ושאנן ... ימצא שוד מי יחרידו: (יב) אנוש לשברך. כן אמת את השבר שהיה לך היה ... ביותר: נחלה מכתך. המכות שבאו עליך היו מחליאים מאד: (יג) אין דן די... לא היה מי מהרופאים שופט מעשה מכתך לקבל רפואה ולכן לביותו חולי ... לא

[illegible]

יד כל מאהביך שכחוך אותך לא
ידרשו כי מכת אויב הכיתיך מוסר
אכזרי על רב עונך עצמו חטאתיך:
טו מה תזעק על שברך אנוש
מכאבך על | רב עונך עצמו
חטאתיך עשיתי אלה לך: טז לכן
כל אכליך יאכלו וכל צריך כלם
בשבי ילכו והיו שאסיך למשסה
וכל בזזיך אתן לבז: יז כי אעלה
ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם
יהוה כי נדחה קראו לך ציון היא
דרש אין לה: יח כה | אמר יהוה
הנני שב שבות אהלי יעקוב
ומשכנתיו ארחם ונבנתה עיר על
תלה וארמון על משפטו ישב:
יט ויצא מהם תודה וקול משחקים
והרבתים ולא ימעטו והכבדתים
ולא יצערו: כ והיו בניו כקדם
ועדתו לפני תכון ופקדתי על כל
לחציו: כא והיה אדירו ממנו ומשלו
מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי
כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת
אלי נאם יהוה: כב והייתם לי לעם ואנכי אהיה
לכם לאלהים:

ליך: יד כל רחמך אנשיך
משאל בשלמך לא תבעו
ארי מחת סנאה איתיתך
יסור אכזראין על דסגיאו
חוביך תקיפי חטאיך: טו מה
את מצוחא על תבריך
מסרא מחתיך על דסגיאו
חוביך תקיפי חטאיך עבדית
אלין ליך: טז בכן כל אנסך
יתאנסון וכל סנאיך כולהון
בשביא יהכון ויהון בזזיך
לעדי ובזזך אמסר לבזא:
יז ארי איתי אסו ליך וממחתיך
אסיניך אמר יי ארי מטרדתא
קרו ליך ציון היא תבע לית
לה: יח כדנן אמר יי האנא
מתיב גלות ארעית יעקב
ועל קרוהי ארחים ותתבני
קרתא ירושלם באתרה ובית
מקדשא כדחזי ליה יתבני:
יט ויפקון בהון מודי תודתא
וקל דמשבחין ואסגינון ולא
יזערון ואתקיפינון ולא יהון
חלשין: כ ויהון בניהון
כדמלקדמין וכנשתהון קדמי
תתקן ואסער בישתא על כל
דעקתהון: כא ויתרבא מלכהון
מנהון ומשיחהון מביניהון
יתגלי ואקרבינון ויתקרבון
לפולחני ארי מן הוא דין
דאתרעי לביה לאתקרבא
לפולחני אמר יי: כב ותהון קדמי לעם ואנא אהא לכון לאלה:

מצודת דוד

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

כג הנה ׀ סערת יהוה חמה יצאה
סער מתגורר על ראש רשעים
יחול: כד לא ישוב חרון אף־יהוה
עד־עשתו ועד־הקימו מזמות לבו
באחרית הימים תתבוננו בה:
כה בעת ההיא נאם־יהוה אהיה
לאלהים לכל משפחות ישראל
והמה יהיו־לי לעם:

לא א כה אמר יהוה מצא חן
במדבר עם שרידי חרב הלוך
להרגיעו ישראל: ב מרחוק יהוה
נראה לי ואהבת עולם אהבתיך
על־כן משכתיך חסד: ג עוד אבנך
ונבנית בתולת ישראל עוד תעדי
תפיך ויצאת במחול משחקים:
ד עוד תטעי כרמים בהרי שמרון
נטעו נטעים וחללו: ה כי יש־יום
קראו נצרים בהר אפרים קומו
ונעלה ציון אל־יהוה אלהינו: ו כי־
כה ׀ אמר יהוה רנו ליעקב שמחה
וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו
ואמרו הושע יהוה את־עמך את

כג הא מוחיתא מן קדם
יי ברגז נפקא ועלעול מתכנש
על ריש רשיעין יהול: כד לא
יתוב תקוף רוגזא דיי עד
דיעבד ועד דיקים מחשבת
רעותיה בסוף יומיא תסתכלון
בה: כה בעדנא ההיא אמר
יי אהוי לאלהא לכל זרעית
ישראל ואינון יהון קדמי לעם:
א כדנן אמר יי דיהב רחמין
לעמא דנפק ממצרים בסוף
צרכיהון במדברא כד הוו
מערקין מן קדם דקטלין
בחרבא דבר במימריה
לאשראה בית ניחא ישראל:
ב אמרית ירושלם מלקדמין יי
אתגלי על אבהתנא נביא
אמר להון הא רחמת עלמא
רחימת יתכון על כן דברית
יתכון במבן: ג עוד אקימינך
ותתקימין כנשתא דישראל
עוד תתקנין בתכונין ותפקין
בסיעת משבחין: ד עוד
תצבין כרמין בטורי שמרון
צובו שתילין ואחילו: ה ארי
אית אריכות יומיא וסגי טובא
דעתיד למיתי לצדיקיא
דנטרו אוריתי מלקדמין
תוקיהון בארעא דישראל
דהוו מחמדין לשני נחמתא דאתין דאמרין אימתי נקום ונסק לציון ונתחזי קדם יי
אלהנא: ו ארי כדנן אמר יי שבחו דבית יעקב בחדוא ודוצו בריש גלי לעיני כל
עממיא בשרו שבחו ואמרו פריס יי ית עמיה ית שארא

מצודת ציון

מצודת דוד

[illegible]

שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃ ז הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ
בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו
קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה׃ ח בִּבְכִי יָבֹאוּ
וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל־
נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ
כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם
בְּכֹרִי הוּא׃ ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ
מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה
עֶדְרוֹ׃ י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב
וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ׃ יא וּבָאוּ
וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב
יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר
וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם
כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד׃
יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל
וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם
לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם׃
יג וְרִוֵּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְעַמִּי
אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ יד כֹּה
אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי
בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ
מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ׃

דְיִשְׂרָאֵל: ז הָאֲנָא מַיְתֵי לְהוֹן
מֵאֲרַע צִפּוּנָא וַאֲכַנֵּישִׁינּוּן
מִסְיְפֵי אַרְעָא דַהֲווֹ בְהוֹן עַוְרִין
וְחַגְרִין יִכְנְשׁוּן בְּהוֹן מְעַדְיָן וְיָלְדָן
כַּחֲדָא בְּמַשְׁרְיָן סַגִּיאָן יְתוּבוּן
הַלְכָא: ח בִּמְנַהֲרִין כַּד הֲווֹ
בָכָן גְּלוֹ בְּמַתְבְּרִין מִבֵּינֵי
גְּוָתְהוֹן בְּרַחֲמִין סַגִּיאִין
אֲקָרְבִינּוּן אֲדַבְּרִינּוּן עַל פְּצִידֵי
מַיָּא בְּאוֹרַח תַּקְנָא לָא יִתְקְלוּן
בַּהּ אֲרֵי הֲוָה מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל
כְּאַב וְאֶפְרַיִם חֲבִיב הוּא קֳדָמַי:
ט קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ עַמְמַיָּא
וְחַווֹ בְּנִגְוָן מְרַחִיק וְאִמְרוּ מַן
דְבַדְרֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל יְכַנְּשִׁינֵּיהּ
וְיִטְרִינֵּיהּ כְּרָעֲיָא לְעֶדְרֵהּ:
י אֲרֵי פְרִיק יְיָ יַת דְבֵית יַעֲקֹב
וְשֵׁיזְבִינּוּן מִיַּד דְתַקִּיף מִנְּהוֹן:
יא וְיֵיתוּן וִישַׁבְּחוּן בְּטוּר בֵּית
מַקְדְּשָׁא דְאִתְבְּנֵי בְּצִיּוֹן
וְיִתְפַּנְקוּן בְּטוּבָא דְיָהֵב לְהוֹן
יְיָ בַּעֲבוּרָא וּבַחֲמַרָא וּבִמְשַׁחָא
וּבְנֵי עָאן וְתוֹרִין וּתְהֵי נַפְשְׁהוֹן
מְרַוְיָא הַפְנוּקִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא
דִמְרַוְיָא וְלָא יוֹסְפוּן לְמִצְפָּא
עוֹד: יב בְּכֵן תֶּחֶדְיָן כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל כַּד בְּתוּלָן וְעוּלֵימִין
וְסָבִין כַּחֲדָא וְאַהֲפוֹךְ אֲבֵילְהוֹן
לְבֵיעַ וַאֲנַחֲמִינּוּן וְאַחֲדִינּוּן
מִדְּווֹנְהוֹן: יג וְאַשְׂבַּע נַפְשׁ
כָּהֲנַיָּא הַפְנוּקִין וְעַמִּי בֵּית
ישראל ית טובי דאתבית להון יסבעון אמר יי: יד כדנן אמר יי קלא ברום עלמא
אשתמע בית ישראל דבכן ומתאנחין בתר ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזראדן רב
קטוליא מרמתא ... [illegible] ... ירושלם מבכיא על בנהא מסרבא לאתנחמא על

מצודת ציון

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

רד"ק

אמר על דרך משל על עשרת השבטים שהראש אפרים וזכר האם לכלם והיא רחל כאילו בוכה על
דרך משל על בניה : כי איננו . פי' טעם וזכר אלו ואמר עליהם איננו לפי שלא שבו עוד מגלו
כמו ששבו יהודה ובנימן מגלות ראשון מבבל ועשרת השבטים לא שבו עוד ולא נודע מקומם היום
לפיכך אמר כי איננו ופי' ברמה בגבעה רמה לשמיע הקול למרחוק ויש דרש למה רחל לפי
שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל
ואמר' לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובין רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובין והלא אני הכנסתי צרתי לביתי שכל העבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בני צרתך לביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריא על בני יש שכר לפעלתך לצדקתך שמסרת סימניך לאחותך ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל הוליכם בגולה על כן אמר רחל מבכה על בניה ודרשו זה על פסוק ותקבר בדרך אפרת ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקדש שהגליות עתידות לעבור דרך שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים הה"ד סוף דכתיב קול ברמה נשמע וגומר וי"ת שפסוק כן כדנן אמר ה' קלא ברום עלמא וגו' כתרגום : בכי תמרורים . שבוכה במרירות לב על דרך אמרר בבכי ובכה אליך במר נפש : רחל מבכה . יבא הפעל מהפעל הדגוש לרוב הבכי : (טו) כה אמר ה' . לפעלתך . לפעלת בניך שסבלו הגלות כמה שנים ולא שכחו את שמי ולא עברו על בריתי ויונתן תרגם ארי אית אגרא לעובדי אבהתך צדיקיא : (טז) ויש תקוה לאחריתך . לאחרית בניך : (יז) שמוע . מתנודד . בוכה ונוטה אלאניר"א בלע"ז ואומר לי : יסרתני . יסרתני זה כמה שנים בגלות והנני נוסר ולא אדע עוד : כעגל לא למד . שלא למדו אותו למשוך בעול ולא למד עד שמכין אותו ומרגילין אותו עד שילמוד כך אני סבלתי יסוריך ולמדתי לשוב אליך והנני שב אליך : השיבני . כלומר קבלני בתשובה : (יח) כי אחרי שובי נחמתי . אחרי ששבתי אליך נחמתי ממעשי הרעים כי בעל תשובה אין תשובתו שלמה אם לא יהיה בוש ונחם על הראשונות וכן הוא אומר מי יודע ישוב ונחם : ואחרי הודעי ספקתי על ירך , אחרי שנודעתי בעצמי והבנתי מעשים רעים שעשיתי והכרתי כי רעות גדולות עשיתי ספקתי על ירך כמצטער ומתאבל ובשתי בעצמי למעשים שעשיתי : וגם נכלמתי . הכלימה יותר מהבושה לפיכך אמר וגם וכן בשו וגם נכלמו : כי נשאתי חרפת נעורי . כשזכרתי כי מה שנשאתי וסבלתי חרפת נעורי היה כלומר מהמעשים הרעים שעשיתי בימי הנעורים שהיו לי לחרפה ולקלס ופי' נעורי בימים הקדמונים ונקראו ימים הקדמונים נעורים בדרך השאלה כמו שימי הנעורים קודמים לימי הבחרות וימי הזקונים וכן חסד נעוריך כמו שפירש וכת"י חסודי חיבתא דמלקדמין :
(יט) הבן יקיר . מה זה שאני זוכר אותו תמיד כאילו הוא בן יקר לי שלא חטא לי מעולם : אם ילד שעשועים . כאב שמשתעשע עם בנו החביב לו : מדי דברי בו . בכל עת שאדבר בו אזכרנו עוד באהבתי הקדומה לו וכן והיה מדי יצאם מדי עברו יקח אתכם ענינם בכל עת : על כן המו מעי . על כן שאזכרנו באהבה הקדומה המו מעי לו ברעתי אותו בגלות : רחם ארחמנו ואוציאנו מהגלות ופי' דברי בו לעבדי הנביאים וי"ת הכבר חביב קדמי וגו' כתרגום : (כ) הציבי לך ציונים . אמר כנגד כנסת ישראל שבאותו הדור כשתגלי הציבי לך ציונים כמו גלי אבן מצבה להכיר הדרך ר"ל אע"פ שתגלי לא אבדה התקוה כי עוד תשובי אל עריך אלה : שימי לך תמרורים . כפל ענין במלים שונות כי תמרורים כמו ציונים כי היא לשון גובה כמו ויתמ... אליו ר"ל גלים גבוהים : שתי לבך . ואם לא תציבי שיתי לבך שתזכרי הדרך שהלכת בה לגלות כי באותה הדרך תשובי וכל זה דרך משל לנחמה וי"ת כנישתא דישראל אדכרי ליך ... אנססך

רש"י

ויפה למדת סנגוריא יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך : (יז) מתנודד . קומפליינ"ט בלעז לשון מי ינוד לך (לעיל טו) : יסרתני . ניסורין אתה הקב"ה : כעגל לא לומד . פושאגויילוני"ך בלעז לשון מל... בבקר (שופטים ד) הייתי בתחלה לכך חטאתי לך : (יח) נחמתי . אני מתח... על תועבותי : הודעי . שהתבוננתי בעצמי שחטא... אפריכו"ו בלעז : חרפת נעו... שיכולים אויבי לחרפני ... חטאת נעורי : (יט) הבן יקיר... לי אפרים . הן דברי שכ... כלומר הוא מתנודד ואני ... נהפך עלי לרחם שהא... יקירי הוא כמו שאין לו ... בן אחד שהוא עושה לו ... רצונו : שעשועים . אישבנויימ... בלעז : מדי דברי בו . ... עת שאני מדבר בו ומ... ויקרא רבה די דבורי שני... בו שלימדתיו תורתי לרחם ... (כ) הציבי לך ציונים . שימ... בדרכי אבותיך הטובים ... תמרורים . תמרים קט... נטועים לסימן בדרך ופ... של מקרא עשי סימנים ל... הדרך שהלכת בה מארץ יש... לבבל שתחזורי באותו ... כלומר כי ודאי תשובי מ... דרך הלכת . הלכתי כתיב ... מקום ש לכת הלכתי אני ... ויונתן תרגם שימי לך תמר... התפלל במרר נפשך (ומ...) פירש תמרורין ענין מוטל... פירש ותמרות עשן (יואל ג) סא"א

ירמיה לא

טו כה | אמר יהוה מנעי קולך מבכי
ועיניך מדמעה כי יש שכר
לפעלתך נאם־יהוה ושבו מארץ
אויב : טז ויש־תקוה לאחריתך נאם־
יהוה ושבו בנים לגבולם : יז שמוע
שמעתי אפרים מתנודד יסרתני
ואוסר כעגל לא למד השבני
ואשובה כי אתה יהוה אלהי : יח כי־
אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי
ספקתי על־ירך בשתי וגם־נכלמתי
כי נשאתי חרפת נעורי : יט הבן יקיר
לי אפרים אם ילד שעשעים כי־
מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על־
כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם־
יהוה : כ הציבי לך צינים שמי לך
תמרורים שתי לבך למסלה דרך
הלכתי שובי בתולת ישראל שבי

תרגום

בנהא ארי גלו : טו כדנן אמר
יי מנעי קליך מלמבכי ועיניך
מלשגרא דמען ארי אית אגר
לעובדי אבהתך צדיקיא אמר
יי ויתובון מארע בעלי
דבביהון : טז ואית סבור
לסופיך אמר יי ויתובון בניא
לתחומהון : יז שמיע וגלי
קדמי בית ישראל דבבן
ומתאנחין על דאטלטלו אמרין
איתיתא עלן יסורין ולא
אליפנא כעגל לא מליף ניר
כדו אתיבנא לפולחנך ונתיב
ארי את יי אלהנא : יח ארי
כד אנחנא תיבין לאוריתא
מתנחם עלנא וכדו דאתגלי
לנא טפחנא על ירכנא
בהיתנא ואף אתכנענא ארי
קבילנא חסודי חובנא
דמלקדמין : יט הכבר חביב
קדמי ישראל הלא רבי רחים
הוא ארי בזמן דמשני פתגמי
אוריתי על לביה למעבדהון מדבר דבירנא לאוטבא ליה עוד על כן אתגוללו רחמי
עליהון רחמא ארחים עליהון אמר יי : כ כנשתא דישראל אדכרי ליך עובדי אבהתיך
תקניא שפוכי תחנונין במרר שויאו לביך אסתכלי בעובדין דעבדת אם תקנין דכן
גלית לאורח רחיקא כרו תובו כנשתא דישראל ותתובון

בריש סיפרא סי' ג' : ויש ו' ... וסי' נמסר בסדר בהעלת... שובי ג' מלרע וסי' כי אחרי ... נחמתי ואחרי . שובי ... למנוחיכי . עד שובי בשלום ... בשתי ג' בקריאה וסי' וגם נכ... כי נשאתי . אלהי בשתי ונכ... להרים . בשתי לשאל מן ה... שיתי ג' בקריאה ב' חסר ... וא' מלרע וסי' למען שתי ... אלה . שיתי כליל צלך ... לבך למסלה דרך הלכתי . ...

תולדות אהרן הבן יקיר . מגלה לא מקרים מ"ג פל"ו : הציבי לך . עירובין כד :

מצודת ציון

מלשון מרירות : מאנה . מל' מיאון : (יז) מתנודד . מל' הנדה והנעה : לומד . ענין ההרגל כמו פרה למד מדבר (לעיל ב) : (יח) נחמתי . ענין הפוך מחשבה והרעה : ספקתי . ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד) : ירך . לד הגוף : נשאתי . מל' משא וסבל : (יט) יקיר . מלשון יקר וחשוב : שעשועים . ענין השעשוע לשמוח וכן ושעשע יונק (ישעיה יא) : מדי . מתי וכן מדי עברו (שם כח) : עוד . היא ענין רבוי כמו ויבך על צואריו עוד (בראשית מו) : המו . מל' המייה והוא ענין ההמית רחמים וחמלה וכן המון מעיך (ישעיה סג) : (כ) הציבי . ענין העמדה : ציונים . ענין סימן ואות כמו ובנה אצלו ציון (יחזקאל לט) : תמרורים . אילני תומר : שתי

מצודת דוד

הנה בשמי מרום נשמע קול והוא יללת בכי מר : רחל מבכה . הקיל הזה ... רחל אמנו אשר מבכה על בניה : מאנה . ממאנת לקבל תנחומין כי אין מי ... בארצם כי כולם גלו : (טו) ועיניך . מנעי עיניך מדמעה : כי יש שכר לפעול... אז"ל בעת שהעמיד מנשה דמות בהיכל נכנסה רחל לפני המקום ואמרה לו רחמיך מרובים מרחמי בשר ודם ואני הלא הכנסתי צרתי בתוך ביתי כי ... מסרתי הסימנים ביד לאה אחותי ואף אתה אם בניך הכניסו צרתך בביתך ... להם ואמר לה המקום הנה עתה תקבל שכר על פעולתך שמסרת הסימנים ... זה ישובו בניך מארץ אויב . או ר"ל לפעולת בניך שעם קושי גלות בבל לא כחשו בה' ועשו מצותיו ובגמול זה ישובו מארץ אויב : (טז) ויש תקוה . יש לך מקוה ... לאחרית טוב לבניך כי בגמול זה ישובו בניך לגבולם וכפל הדבר במלות שונות : (יז) שמוע שמעתי . הוא מאמר המקום שמעתי אשר מלכות עשרת השבטים הנקראית ... אפרים הנה הוא מתנודד בראש כדרך המצטער ומקונן ואומר הנה יסרתני ביסורין לגלות אוני למוסר והנה קבלתי המוסר כעגל הזה אשר לא הורגל למשוך ... וכאשר ירגילהו יחזור וימשך כן אני כמוהו : השיבני . אתה תעורר לבי לשוב אליך וכן אעשה ואשוב אליך : כי אתה ה' אלהי . אם כן מהראוי לשוב אליך : (יח) ... אחרי שובי . אחרי ששבתי מדרכי הרעים אני הושא ומתחרט על העונות שעשיתי : ואחרי הודעי . אחרי שהתבוננתי בעצמי שלא עשיתי הטוב ספקתי כיד על ירך ... כדרך אדם המתחרט : כי נשאתי חרפת נעורי . ר"ל כאשר השאתי אתה היו נזכרים עלי חרפת העונות שעשיתי מאז כי כן הדרך כשיתמיד האדם ללכת בדרך ... כשאדם רואהו עובר עבירה יאמר עליו הנה זה רשע מנעורותו : (יט) הבן יקיר . זהו מאמר המקום שאמר וכי אפרים הוא לי לבן יקיר וכי הוא לי לילד ... שאביו משתעשע עמו אשר מתי שאני מדבר בו לא אפסיק מיד כי אם אזכרנו עוד זמן רב כדרך האב המדבר בבנו החביב לו שלא יפסיק מלזכרו עד זמן רב כי ... בזכרון שמו : על כן . הואיל ואני זוכר בו זמן מרובה לכן המו מעי לו וארחם עליו : (כ) הציבי . אתה ישראל בעת תלכי בגולה הציבי לך ציונים על הדרך ... תכיר את הדרך לשוב דרך בה והוא ענין מליצה והפלגה : שימי . נטעי לך הרבה אילני תומר להכיר הדרך וכפל הדבר במלות שונות : שתי לבך

ק : (כא) עד מתי תתחמקין . מתי תהיי מסובבת לכאן ולכאן מן חמק עבר שענינו סבב : הבת השובבה . שהיית שובבת ומורדת בי כלו' עד מתי תסבב הנה והנה ולא תלכי דרך ישרה לשוב
ישך הראשון כלומר עד מתי תתעלמי בתשובה : כי ברא ה' חדשה בארץ . עתיד לברוא חדשה אחר שתשבי בגלות ימים רבים ומה היא החדשה כי נקבה תסובב גבר שהדרך בעולם שהאיש
ומסובב אחר האשה וכן אמרו רז"ל בעל אבדה מחזר על אבדתו ואז הנקבה תסובב אחר איש כלומר שישובו בני ישראל אל ה' אלהיהם ויגאלם וכן אמר בנבואת הושע ואחר ישובו בני
ל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים : (כב) כה אמר ה' . גם זו הפרשה עתידה וכן הפרשיות הבאות אחריה עד הדבר אשר היה אל ירמיהו :
יהודה . זכר יהודה לפי שנחלקו בית המקדש והוא נוה הצדק הר הקדש ואמרו יברכך ה' כלומר שלא תחרב עוד : (כג) וישבו בה . בארץ יהודה שזכר ישבו בה יהודה כמו שהיה בה : וכל עריו . פי'

אֶל־עָרַ֥יִךְ אֵֽלֶּה׃ כא עַד־מָתַי֙ תִּתְחַמָּקִ֔ין הַבַּ֖ת הַשּׁוֹבֵבָ֑ה כִּֽי־בָרָ֨א יְהוָ֤ה חֲדָשָׁה֙ בָּאָ֔רֶץ נְקֵבָ֖ה תְּסוֹבֵ֥ב גָּֽבֶר׃ כב כֹּה־אָמַ֞ר יְהוָ֤ה צְבָאוֹת֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל ע֣וֹד יֹאמְר֞וּ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֗ה בְּאֶ֤רֶץ יְהוּדָה֙ וּבְעָרָ֔יו בְּשׁוּבִ֖י אֶת־שְׁבוּתָ֑ם יְבָרֶכְךָ֧ יְהוָ֛ה נְוֵה־צֶ֖דֶק הַ֥ר הַקֹּֽדֶשׁ׃ כג וְיָ֣שְׁבוּ בָ֗הּ יְהוּדָ֛ה וְכָל־עָרָ֖יו יַחְדָּ֑ו אִכָּרִ֕ים וְנָסְע֖וּ בַּעֵֽדֶר׃ כד כִּ֥י הִרְוֵ֖יתִי נֶ֣פֶשׁ עֲיֵפָ֑ה וְכָל־נֶ֥פֶשׁ דָּאֲבָ֖ה מִלֵּֽאתִי׃ כה עַל־זֹ֥את הֱקִיצֹ֖תִי וָאֶרְאֶ֑ה וּשְׁנָתִ֖י עָ֥רְבָה לִּֽי׃ כו הִנֵּ֛ה יָמִ֥ים בָּאִ֖ים נְאֻם־יְהוָ֑ה וְזָרַעְתִּ֞י אֶת־בֵּ֤ית יִשְׂרָאֵל֙ וְאֶת־בֵּ֣ית יְהוּדָ֔ה זֶ֥רַע אָדָ֖ם וְזֶ֥רַע בְּהֵמָֽה׃ כז וְהָיָ֗ה כַּאֲשֶׁ֨ר שָׁקַ֧דְתִּי עֲלֵיהֶ֛ם לִנְת֥וֹשׁ וְלִנְת֖וֹץ וְלַהֲרֹ֣ס וּלְהַאֲבִ֑יד וּלְהָרֵ֑עַ כֵּ֣ן אֶשְׁקֹ֧ד עֲלֵיהֶ֛ם לִבְנ֥וֹת וְלִנְט֖וֹעַ נְאֻם־יְהוָֽה׃ כח בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם לֹא־יֹאמְר֣וּ ע֔וֹד אָב֖וֹת אָ֣כְלוּ בֹ֑סֶר וְשִׁנֵּ֥י בָנִ֖ים תִּקְהֶֽינָה׃ כט כִּ֣י אִם־אִ֔ישׁ בַּעֲוֺנ֖וֹ יָמ֑וּת כָּל־הָאָדָ֞ם הָאֹכֵ֥ל הַבֹּ֛סֶר תִּקְהֶ֖ינָה שִׁנָּֽיו׃ ל הִנֵּ֛ה יָמִ֥ים בָּאִ֖ים נְאֻם־יְהוָ֑ה וְכָרַתִּ֗י

ג' · ג' · ג' ויתר תסובב · ח' בטעם בסיפרא · ד' וכל חסרים וכו' · ל' · ג' · ג' ב' מ"ל וא' חסר · וי"ס נמסר ב' חסר וא' מ"ל · ג' ב' מ"ל · ג' · ל'

לִקְרְוַךְ אִלֵין׃ כא עַד אֵימָתַי אַתְּ מִתְחַסְנָא לְמִתַּב כְּנִשְׁתָּא דְסַגִּיאִין תִּיוּבְתְּהָא אֲרֵי הָא יְיָ בְּרָא חַדְתָּא בְּאַרְעָא וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִתְנַהוֹן לְאוֹרָיְתָא׃ כב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עוֹד יֵימְרוּן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְקִרְווֹהִי כַּד אֲתִיב יַת גָּלְוָתְהוֹן יְבָרְכִינָךְ יְיָ מְדוֹר קוּשְׁטֵיהּ טוּרָא קַדִּישָׁא׃ כג וְיֵתְבוּן בַּהּ דְבֵית יְהוּדָה וְכָל קִרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא אִיכָּרִין וּדְנָטְלִין בְּסִיעָן׃ כד אֲרֵי שְׂבָעִית נְפַשׁ מְשַׁלְהֲיָא וְכָל נְפַשׁ יָצְפָא מַלֵּיתִי כָּל טוּב׃ כה אֲמַר נְבִיָּא עַל דָּא בְּשׂוּרְתָא דְיוֹמֵי נֶחָמְתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי אִתְּעָרִית וַחֲזֵית חֲזֵית דִמְכִית וְשִׁנְתִי הֲנָאַתְנִי׃ כו הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וַאֲקִים יַת דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְיַת דְבֵית יְהוּדָה אַסְגִּיּוֹן כַּאֲנָשָׁא וְאַצְלְחִינוּן כִּבְעִירָא׃ כז וִיהֵי כְּמָה דַחֲשֵׁבִית עֲלֵיהוֹן לְמֶעְקַר וּלְתַרָעָא וּלְפַגָּרָא וּלְאַבָּדָא וּלְאַבְאָשָׁא כֵּן יְהֵי מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן לְמִבְנֵי וּלְקַיָּמָא אֲמַר יְיָ׃ כח בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לָא יֵימְרוּן עוֹד אֲבָהָתָנָא חָטוֹ וּבְנַיָּא לָקָן׃ כט אֱלָהֵין אֱנָשׁ בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת כָּל אֱנָשׁ דְיִחְטֵי הוּא יְמוּת׃ ל הָא יוֹמַיָּא אָתַן

רש"י

א) : (כא) תתחמקין . ...רי ממני שאת בושה לשוב מפני דרכך הנה חדשה ...את בארץ שהנקבה תחזור ... הזכר לבקשו שישאנה לשון ...בבה בעיר אבקשה וגו' : ... על זאת הקיצותי . כך ... ירמיה כל מה שהייתי ... ונרדם בנבואת פורענות ...מה הזאת הקיצותי ...דמתי : ערבה . נעמה : ... זרע אדם וזרע בהמה . ...בים והשכלים שבהם אני ...תם כולם להיות זרע שלי . ... אדם וזרע בהמה תרגם ... אקימינון כבני אנשא ...חינון כבעיר' שאין עונותיה ...ין עליה : (כח) בוסר . שלא נגמר והוא מקהה ... השינים : ושני בנים ...ינה . הבנים ילקו בעון האבות

רד"ק

וכל עריו וכו"ם הם עומדת במקום שנים : אכרים ונסעו בעדר . פירוש וישבו בה אכרים ועובדי השדות ורועים עדריהם יסעו בהם ממקום למקום ולא יפחדו ויונתן תרגם איכרין ודנטלין בסיען : (כד) כי הרויתי נפש עיפה . נפש ישראל שהיתה עיפה ונלאה בגלות הרויתי אותה ממעיני הישועה : וכל נפש דאבה . שדאבה ודאגה לרוב הצרות מלאתי אותה כל טוב שהשמחה הפך הדאבון וכן תרגם יונתן מליתי כל טוב : (כה) על זאת הקיצותי . הה"א בשו"א ובגו"ל והפסוק הזה הם דברי הנביא כי הנבואה הבאה ברוב לנביאים בחלום ופירושו כתרגומו אמר נביא על דא בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי אתערית וחזית חבית דמכית ושנתי הנאתני וי"ו וארא"ה כוי"ו כן אתה קלפת ונתעה ר"ל וכבר תעאנו להיכך קלפת וכן הקיצותי וארא"ה וכבר ראיתי בחלום הנבואה זאת הנחמה ומתוכה הקיצותי ושמחתי וכששכבתי אחר כן שנתי ערבה לי מתוך השמחה הפך ושנתי נהיתה עלי . ערבה ענין הנאה : (כו) הנה . זרע אדם וזרע בהמה . פירוש אשימם כזרע שמתרועה אתם יגאו כמה פרוטות : האדם והבהמה . כמו ברוך פרי בטנך ופרי בהמתך אדמתך אחר שאמר וזרעתי ר"ל שהוא ישים בהם ברכתו וירבם ולא תהיה בהם משכלה ויש לפרש גם כן שתהיה וי"ו וזרע וי"ו ההשואה כמו מים קרי' על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק והדומים להם שהם להשוות הדברים ר"ל כי כזה כן זה פירש זרע אדם כזרע בהמה כלומר שיהיו בהם האדם לרוב כמו הבהמה וכן אמר ארבה אותם כצאן אדם ויונתן תרגם אסגינון כאנש' ואצלחינון כבעירא : (כז) והיה . שקדתי . ענין ההתמדה בדבר והזריזות בו : (כח) לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה . משל הוא לחוטא כמו שאמרו קדמוניהם אבותינו חטאו ואינ' ואנחנו עונותיהם סבלנו ואמת הוא כי ממדת הבורא יתברך פוקד עון אבות על בנים וזה המדה היה כשאוחזין הבנים מעשה אבותיהם אז יתחברו עונות האבות עם עונות הבנים ויפקדו על הבנים עון האבות עם עונותיהם וזה איננו אלא בחטא עכו"ם וכיוצא בו חטא גדול וחלל השבועה את ישראל כי לעתיד יהיה לבבם שלם עם ה' ומלאה הארץ דעה את ה' ... חוטאים ואף החוטאים בזמן ההוא לא יחטאו חטא גדול שאפילו להם עלמן יאריך העונש כמו שאמר והחוטא בן מאה שנה יקלל כל שכן שלא יענש הבן בחטא אביו אפילו יחטא כאביו ... האוכל הבוסר תקהינה שניו והבוסר הוא הפרי שלא נגמר בשולו והאוכלו שניו קהות ובספר יחזקאל נצריך עוד בזה הענין בעזרת האל : (ל) הנה ימים באים . ברית חדשה . חדושה הוא שתהיה קיימת

מסורה: יברכך ה' ד' וסי' נמסר נשא : וכל נפש ג' וסי' תורת הבהמה והעוף . וכל אשר תאכל נבלה וטרפה . נפש דאבה מלאתי : ולנטע ... אים וסי' ראה הפקדתיך . אדבר על גוי . והיה כאשר

...ות אהרן תסובב גבר . יבמות סב זוכר ברכות : ... . סוטה כב חולין ח : יאכלו בסר . סנהדרין לט :

מצודת דוד

... כו' . תן לבך על המסילה שהלכת דרך בה לזכור אותה : שובי . ובדרך הזה ... בתולת ישראל . ר"ל התחיבה עלי כבתולה על הנושאה : שובו וכו' . כפל ... בא"ם : (כא) עד מתי תתחמקין . אתה הבת השובבה עד מתי תהיה עוד ... מארך להיות בעווך : כי ברא . כי אז יברא ה' דבר חדשה שעם היות ... נמשלה לנקבה שימשול בה בעלה לפי שבעלוך הנה אז תסובב להיות גבר ... עוד על הכשדים כגבר על אשה : (כב) עוד יאמרו וכו' . עוד יבוא זמן ... הכל יאמרו : בשובי . בעת אשיב בני השבי למקומם יאמרו יברכך ה' אתה ... צדק והוא ירושלים : הר הקדש . זהו בית המקדש : (כג) וישבו בה . בירושלים ... את נוה הצדק : וכל עריו . וכל ערי יהודה בכולם יחדיו ישבו : אכרים . ... כן עובדי האדמה בחרישה ורועי העדר יסעו מם ממקום למקום עם עדריהם לבקש מרעה ולא יפחדו מן האויב : (כד) כי הרויתי . כי אז אשביע נפש העיפה ... למים וכל נפש עצבה אמלא טובה : (כה) על זאת . בעבור הנבואה הטובה הזאת הקיצותי מן השינה כי בחלום ראה הנבואה ההיא ומרוב התעוררת השמחה ... מן השינה : הקיצותי וארא"ה . ר"ל הנה הקיצותי מן השינה והסקלה היתה בעבור כי ראיתי הנבואה ההיא בחלום ודוגמתו כן אתה קצפת ונחטא (ישעיה סד) ... לומר והקצף היה על כי חטאנו : ושנתי ערבה לי . משכב השינה היתה מתוקה עלי כי נבואה טובה ראיתי בחלום : (כו) וזרעתי . כמו הזורע תבואה הנה תצמח ... ממנה מזרע כן יתרבו בכל עת : זרע וכו' . גם בני אדם יתרבו גם הבהמות ולא תהיה בהם משכלה ועקרה : (כז) כאשר שקדתי . כמו שהייתי ממהר ... להם כן אמהר ואשתדל להיטיב להם : (כח) לא יאמרו עוד . לא יתרעמו עוד לומר הנה האבות אכלו בוסר וכו' והלא הנכון מי שאכל הבוסר יקהו שיניו ... האבות חטאו והנה הבנים מקבלים העונש שלא הנכון שהחוטא יקבל בעצמו העונש וכן נאמר שאמרו כמתרעמים אבות יאכלו בוסר וכו' (יחזקאל יח) : (כט) כי ... כי אז לא כן תהיה כי כ"א ימות בעוונו ולא יענשו בניו אחריו וכמו האוכל הבוסר אשר תקהינה שיניו לבדם ולא שיני בניו כן יהיה בדבר העונש (וזהו לפי פשוטו)

מצודת ציון

שתי . ענין שימה : למסילה . ענין שביל ודרך : (כא) תתחמקין . ענין הסבוב כמו חמק עבר (ש"ה ה) : השובבה . ענין מרד כמו מדוע שובבה העם (לעיל ח) : (כב) בשובי . מלשון השבה : שבותם . מלשון שבי : נוה . ענין מדור : (כג) אכרים . הם עובדי האדמה בחרישה כמו בושו אכרים (לעיל יד) : בעדר . עם עדר ובאה בי"ת במקום עם וכן סרק אך במשה דבר ה' (במדבר יב) ומשפטו עם משה : (כד) הרויתי . ענין שביעה : עיפה . ר"ל צמאה כי העיף צמא למים : דאבה . ענין עצבון : (כה) הקיצותי . מלשון יקיצה והערה מן השינה : ושנתי . מל' שינה : ערבה . ענין מתיקות כמו וערבה שנתך (משלי ג) : (כו) שקדתי . ענין מהירות והתמדה כמו שוקד אני על דברי (לעיל א) : לנתוש . ענין עקירה : ולנתוץ . ענין שבירה : ולהרוס . מלשון הריסה וקלקול : לבנות . מל' בנין : (כח) בוסר . כן נקרא הפרי שלא נגמר הבישול והיא חמוצה ומקהה את השנים כמו ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח) : תקהינה . ענין חלישת השנים לחתך המאכל וכן אם קהה הברזל

כי דבר ה' הוא . ידעתי כי מהשם הוא שאקנהו כי אם לא היה מאתו למה אמר אלי שיבא חנמאל אלי למכור שדהו ויש מפרשים כי חנמאל בא ע"פ הדבור לירמיהו : (ט) ואשקלה לו . השקו"ף בק ופתח : את הכסף . הכסף שהשגתי עמו שבעה שקלים ועשרה הכסף , השקלים הם מנים והכסף הוא סלעים וכן תירגם יונתן שבעה מנין ועשר סלעין דכסף: (י) ואכתוב בספר ואחתום . כתב דברי המקנה בספר ואחר כך התמתי הספר בחותם : ואעד עדים . במקנה שקניתי העדתי עדים כלומר בפני עדים שזמנתי לכך קניתי השדה והם היו חותמים בספר המקנה : ואשקול הכסף במאזנים וכבר אמר למעלה ואשקלה לו אלא רוצה לומר שבפני עדי המקנה שקל לו הכסף משקל ישר במאזנים כדי שלא יוכל להיות ביניהם דברים על משקל הכסף : (יא) ואקח . את החתום , ר"ל ספר המקנה החתום כמש"א ואחתום : המצוה והחקים. ר"ל ספר המצוה והחקים וספר שזכר עומד במקום שנים וספר זה הוא תנאי המכירה כמו מספר שני השבועות שהיא מצוה בתורה והחקים מנהגים שהיו נוהגים בזמן ההוא בענין המכיר' וכל זה כתוב בספר אחד : ואת הגלוי . רוצה לומר ספר הגלוי כי שני ספרים כתב במקנה האחד שהיה חתום והאחד שהיה גלוי כשירצו לראותו ולקרותו שימשו כדי שלא יפתחו החתום והנה הם שלשה ספרים ואדוני אבי ז"ל פירש הגלוי ספר שכתב בו שגלה אזן הגואלים אם ירצו לקנות כמו שעשה בעז וי"מ יש שטרא דזביני וגו' כהתמוד : (יב) ואתן את הספר המקנה . בא בה"א הידיעה עם הסמיכות כמו הממלכות הארץ כמו שכתבנו למעלה : לעיני חנמאל דודי . רוצה לומר בן דודי כי בן דודו היה כמו שאמר למעלה וכן ואת לוט אחיו רוצה לומר בן אחיו או חנמאל זה היה אחר שהיה דודו אחי אביו והמוכר היה בן דודו אבל חנמאל זה שהיה דודו היה שם בעת המקנה והאמרו שנתן לו ספר המקנה ר"ל עם הספרים האחרים אלא שזכר ספר המקנה שהיא העיקר : הכותבים בספר המקנה , ר"ל שחתמו בו שמם לעדות : (יד) לקוח . מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם : ואת החתום . ספר המצוה והחקים וגם הוא היה חתום : למען יעמדו ימים רבים . עד שוב הגולה שאז תתקיים נבואת עוד יקנו בתים ולהיות לאות לשיבת הגלות לוה האל לקנות השדה לנחמם לישראל שלא יחשבו שאבדה תקותם אם יגלו : (יז) אהה . אתה עשית את השמים ואת הארץ . וכיון שעשית אותם לא יהכן שיפלא ויעלם ממך כל דבר הנעשה בהם בין בשמים בין בארץ ואם תתן העיר ביד הכשדים אתה ידעת ותשב ירמיהו כי אולי שב אתו מהם מרוב חסדיו וזכר להם חסדי אבות הראשונים לפיכך אמר עושה חסד לאלפים שאם לא כן למה אמר שיקנה השדה והעיר קרובה להכבש וזהו

לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה
ב' קְנֵה־לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא׃
ט וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל
ג' ב' חסר וא' מ"ל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקְלָה־לּוֹ
מ"ל. ג' ב' חסר וא' מ"ל אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה
ל' הַכָּסֶף׃ י וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם
ל'. ל' וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף
בְּמֹאזְנָיִם׃ יא וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה
ל' אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־
ל' הַגָּלוּי׃ יב וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה
ב' אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה לְעֵינֵי
ד' ג' ב' חסר. ל' חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים
בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים
הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ יג וָאֲצַוֶּה
כ"ו אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר׃ יד כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
ד' ג' מ"ל וא' חסר לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר
ל' דסמי' הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר
י' הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חָרֶשׂ לְמַעַן
יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים׃ טו כִּי כֹה אָמַר
ל' יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ
ל' בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃
ל' בסיפרא טז וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־
סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה
לֵאמֹר׃ יז אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה ׀
י"ג דסמיכי אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
ס' חסר הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה

ירותא ולך אחסנתא זבון לך וידעית ארי פתגמא דיי הוא : ט וזבנית ית חקלא מן חנמאל בר אחבי דבענתות ותקלית ליה כספא שבעא מנן ועסר סלעין דכסף : י וכתבית בשטרא וחתמית ואסהידית סהדין ותקלית כספא במוזניא : יא ונסיבית ית שטרא דזבינה ית דכתיב בעוץ וחתים כהלכתא וכד דחזא וית שטרא פתיחא : יב ויהבית ית שטרא דזביני לברוך בר נריה בר מחסיה לעיני חנמאל אחבי ולעיני סהדיא דכתיבין בשטרא דזביני לעיני כל יהודאי דיתבין בדרת בית אסריא : יג ופקדית ית ברוך לעיניהון למימר : יד כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל סב ית שטריא האלין ית שטרא דזבינא הדין וית דכתיב בעיץ וחתים וית שטרא פתיחא הדין ותתנינון במן דחסף בדיל דיתקימון יומין סגיאין : טו ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל עוד יזדבנון בתין וחקלין וכרמין בארעא הדא : טז וצליתי קדם יי בתר דיהבית ית שטרא דזביני לברוך בר נריה למימר : יז קביל בעותי יי אלהים הא את עבדתא ית שמיא וית ארעא בחילך רבא ובדרעך

(יא) את ספר המקנה . ש[טר] המכירה : את החתום וגו' עם חתימתו כשהוא חת[ום] כדת וחוק : ואת הגלוי שהוחזק בבית דין על פי ע[דים] וכתבו וחתמו הדיינין אשרנ[א] דדייני הוא קיום השטר לעשות הדבר גלוי ומסורס[?] מן יומותי העדים ורבות[ינו] פירשו לענין גט פשוט ומקו[שר] בבבא בתרא : (יב) לעי[ני] חנמאל דודי . ועל עכ[רחך] קראו בן דודי שהא הניס ואם אין זאת לא ידעתי מ[ה] ויש נוטים לומר דודו וכן דו[דו] היה חנמאל לירמיה כגון רא[ה] נשא את בת שמעון אחיו וילד[ה] לו חנמאל והכר הוליד שמ[עון] ימין הרי ימין דודו לחמו שכן אחי אמו הוא וגם דודו שהוא בן שמעון אחי א[ביו] של חנמאל ואינה היא המ[...] שלא מצינו בכל המקרא [...] האם קרוי דוד : (יד) כה אמ[ר] וגו' . אל תאמר לחנם [...] מכניעם הספרי הכל גולים: (טו) כי כה אמר ה' . סו[ף] לקנות בתים : (יז) לא יפלא[ה] לא יכחד וידע אתה שסו[פם] לגלות ולמה אמרת לי לקנ[ות] שדה

מולל ברגלו : ואדע ג' בקרי[...] ובטעם זקף וסי' ואדע כי לא אבו[...] ואדע כי דבר ה' הוא . ואדע [...] כרובים המה : ולעיני ד' וסי' נמ[...] לעיל בסיפרא סי' כח : לקוח [...] בקריאה וסי' לקוח את [...] התורה הזה ושמתם אתו . לב[...] את הספרים האלה ואת מב[...] הצאן . לקוח מאת הגולה . קר[...] חסר . וסי' סיפרא וספריא ע[...] וגלותא : ונתתם ו' בקרי[...] וקמצין וסי' במלכים א' סי' ח[...] ובזרעך ה' חסר וסי' נמסר בכ[...]

תולדות אהרן ספר המקנה . קידושין ט כו ב"ב קס (ב"ב יז) : את החתום . נדרים לח ב"ב קס : בכלי חרש . מגלה כו גטין כב ב"ב כט : עון אבות . ברכות ס :

מצודת ציון

מנהג וסדר וכן ומשפט הכהנים (ש"א ב) : (י) בספר . כן נקרא מגילה כתובה : (יד) יעמדו . יתקיימו : (יז) אהה . הוא ענין לצעקת יללה : יפלא . ענין מכוסה ונעלם כמו כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים יז) : כל דבר

מצודת דוד

בא אליך . הולך לבא אליך : לך משפט הגאולה לקנות . כי אתה קרוב אלי המשפט ה[...]שהגאל שדי שלא תבוא ביד אחרים ולקנות אתה אותה כי כן היה משפט כמ"ש בבועז ויאמר לגואל חלקת השדה וכו' אם תגאל גאל (רות ד) : (ח) כי דבר ה' . כאשר אמר לי ה' : משפט הירושה . רצה לומר הואיל ואין לי קרוב ממך ואתה ראוי לרשת אותה לכן גאל אותה לבל תבוא ליד אחרים וקנה אותה : ואדע . רצה לומ' השכלתי בדעתי אשר דבר ה' הוא לקנותה באמת ולכן הודיע לי הדבר : (ט) ואשקלה . מסרתי לו במשקל את הכסף ומחיר השדה והיו במספר שבעה שקלים כן שבעה מנים כן אחז"ל : ועשרה הכסף . עשרה סלעים כן ת"י : (י) ואכתוב בספר . צויתי לכתוב בספר דברי קניית השדה וקראו ספר ע"ש סופו וכן ומחני קי[ר] (ישעיה מו) : ואחתום . צויתי לבעל השדה לחתום שמו על ספר המקנה : ואעד עדים . זמנתי עדים שיראו בדבר ולפניהם שקלתי הכסף במאזני משקל : (יא) ה[...] המקנה . שטר הקנין : את החתום . עם החתום ר"ל כשהוא חתום מיד בעל השדה : המצוה והחוקים . ר"ל הנעשה כפי המצוה והחוקים שהיו נהוגים בימי ההם : ואת הגלוי . הוא שטר שכתוב בו שהמכירה נעשה בגלוי ובפרסום ולא היה מי מערער על המכירה ההיא וכאשר נוהגין לכתוב גם עתה : (יב) את הספר המקנה . וה"ס ספר הגלוי ולקצר זכר העיקר לבד : חנמאל דודי . יתכן שלא זכו בעל השדה כי הוא היה בן דודו : הכותבים . הם כותבי דבר המכירה בספר בד' ירמיה : לעיני היהודים . כמו ולעיני והחסר הוי"ו : (יד) ואת החתום . ועם החתימה שבו : ונתתם . את הספרים האלה : למען יעמדו ימים רבים . כי כלי חרס משי' דבר הנתון בו מן הרקבון : (טו) כי כה . כאומר אל תחשוב שקניית השדה ונתינת הספרים בכלי חרס המה הבל הואיל והכשדים יירשו את הארץ כי כה אמר רצה לומר דעתי נוטה במה שאמר לי ה' הנה חנמאל וכו' והוא למען אקנה השדה באמת הכוונה היא להיות לאות ולרמז שעוד יבוא זמן שבני ישראל יק[נו] בתים וכו' ולא תהיה הארץ נחלטת ביד הכשדים כי יחזרו וישובו הנה : (טז) את ספר המקנה . וה"ס ספר הגלוי ולקצר זכר העיקר לבד : (יז) אהה . הוא ע[נין] לצעקת יללה שהיה מיצר ודואג על שהיה נבוך מלדעת אמיתת פתרון קניית השדה : לא יפלא . ר"ל הואיל והכל מעשה ידיך המה אם כן בודאי אין נסתר ממך [...] דבר

ירמיה לב

לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃ יח עֹשֶׂה
חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֺן אָבוֹת אֶל־
חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ יט גְּדֹל
הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ
פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת
לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו׃
כ אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל
וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה׃
כא וַתֹּצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים
וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא
גָּדוֹל׃ כב וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת
לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ כג וַיָּבֹאוּ
וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ
וּבְתֹרוֹתְךָ לֹא־הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ
וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃
כד הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ
וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים
עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר
וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה׃
כה וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יֱהוִה
קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֵדִים
וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃ כו וַיְהִי
דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃
כז הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר
הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר׃ כח לָכֵן כֹּה
אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר
הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּבְיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃

מרממא לא יתכסי מן קדמך
כל פתגם׃ יח עביד טיבו
לאלפי דרין ומשלם חובי
אבהתא לבניא כד משלמין
למחטי בתריהון אלהא רבא
גברא יי צבאות שמיה׃
יט דרברבין מלכוהי וסגיאין
עובדוהי די קדמך גלין כל
אורחת בני אנשא למתן
לאנש כאורחתיה וכפירי
עובדוהי׃ כ דשויתא אתין
ומופתין בארעא דמצרים עד
יומא הדין ועבדתא לך שום
כיומא הדין׃ כא ואפיקתא
ית עמך ית ישראל מארעא
דמצרים באתין ובמופתין
וביד תקיפא ובאדרע מרמם
ובחזונא רבא׃ כב ויהבת להון
ית ארעא דקימתא לאבהתהון
למתן להון ארעא עבדא חלב
ודבש׃ כג ועלו ואחסינו יתה
ולא קבילו למימרך ובאוריתך
לא הליכו ית כל דפקידתא
להון למעבד לא עבדו וערעת
יתהון ית כל בישתא הדא׃
כד הא מליתא עלו על קרתא
למכבשה וקרתא אתמסרת
בידא דכסדאי דמגיחין קרבא
עלה מן קדם דקטלין בחרבא
ובכפנא ומותא ודמליליתא הוה
וקדמך גלי׃ כה ואת אמרת
לי יי אלהים זבון לך חקלא
בכספא ואסהיד סהדין וקרתא
אתמסרת בידא דכסדאי׃
כו והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה למימר׃ כז הא
אנא יי אלהא כל בשרא המן
קדמי יתכסי כל פתגם׃
כח בכן כדנן אמר יי האנא
מסר ית קרתא הדא בידא
דכסדאי וביד נבוכדראצר
מלכא דבבל ויכבשינה׃

רדק

וזהו ענין תפלתו : (יח) אל חיק בניהם אחריהם . כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שכתוב בתורה לשונאי : האל הגדול הגבור . אמרו רז"ל למה לא אמר ירמיהו והנורא אמר כשדים מרקדין בהיכלו ואיה נוראותיו : (יט) גדול העצה . שעצותיו גדולות ומעשיו רבים מהשיגם : העליליה . המעשה : על כל דרכי בני אדם . לא כמו שאמרו אין ה' רואה אותנו: לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. ואמר בפרשה ה' עזי למעלה ולמטה כפרי וזה לתת וכפרי והסימן וכלו : (כ) עד היום הזה . פירוש עד היום הזה הם ידועים בבני אדם: ובישראל ובאדם . ובישראל עושה אותות ומופתי' ובשאר בני אדם בעבור ישראל : ותעשה לך שם . אתה נודע באותות ומופתים ובהם ידעון בני אדם על כרחם ובמדרש ובישראל ובאדם ובישראל ובמצרי' עשית מופתי' כאחד לזה טוב ולזה רע והוא שאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה אותו מזל שעשה חשך למצרים עשה אור לישראל וי"ת ולישראל עבדת פריצן בגו בני אינשא : (כא) ובאות . ובאזרוע . באל"ף נוספת מאותיות אמתי"ן : (כג) ויבאו וירשו . ביו"ד איתן לבד ויו"ד השרש נעלם' מהמכה': ובתרותך . כתוב והוא דרך פרט על התורות וקרי ובתורתך דרך כלל כי כל התורה אחת : ותקרא . מן כי הקרה ה' אלהיך וכתוב באל"ף במקום ה"א ואמר כן להודיע כי המקרה הרע הבא להם איננו מקרה גמור הבא מאליו אלא הוא יד' הקרה אותו : (כד) הנה הסוללות . הם העפרים שמשליכים בהם האבנים בחומות העיר להכותם ויונתן תירגם הא מליתא עלו על קרתא למכבשה והוא תל עפר שצוברין סביב החומה לעלות מהם על החומה וכן בדרז"ל מליא בגלא : (כז) הנה . הממני יפלא . באמת לא יפלא וידעתי שהעיר תנתן ביד הכשדי' כי לא שב אפי מהם כי רבו עונותיהם להכעיסני ואע"פ כן אמרתי לך לקנות השדה להיות להם נחמה שישובו מהגלות ויקנו שדות ובתים בארץ הזאת

תולדות אהרן גדול העצה. עכו"ם יח עקידה שער ק עקרים מ"ד פ"ט : כל בשר . עקידה שער הם : הממני יפלא. (מ"ק פג) :

מצודת ציון

דבר . שום דבר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) : (יט) העליליה . ענין מעשה כמו גם במעלליו (משלי ב) : פקוחות . פתוחות כמו פקח ה' עיניך (ישעיה לז) : (כא) ובאזרוע . האל"ף נוספת : (כב) זבת . מלשון זיבה ונטיפה : (כג) ותקרא . מלשון מקרה והאל"ף במקום ה"א : (כד) הסוללות . תל העפר ששופכין מול העיר לעלות עליה ללחם' על העיר קרוי סוללה וכן וישפוך סוללה (דניאל יא)

רשי

[..]דה : (יח) ומשלם עון אבות [א]ל חיק . הדור הזה ההולכים [א]חרי אבותיהם בדרך הרעה : [ג]דול הגבור . ולא אמר [הנ]ורא אמר עובדי אלילים [מר]קדין בהיכלו איה נוראותיו [במ]סכת יומא : (כ) ובאדם . [ש]אר אנשים . ד"א אותות [ש]היו שקולין לישראל ולמצרים [כ]ד ויהי הענן והחשך ויאר [ה]לילה (שמות יד) אותו מזל [ש]עשה חשך למצרים עשה אור [לי]שראל מדרש אגדה : [(כ]ג) ותקרא אותם . הקרית [או]תם לשון מקרה : (כד) ואשר [דב]רת . רעה עליה היה ובא : [(כ]ה) והעיר נתנה . ולמה לי [..]ה : (כז) הממני יפלא . וכי [..]קידות עלומות ממני : למן

[..]ב. ומשלם ג' וסי' בסו' ואתחנן: [..]ל ג' ב' מ"ל וא' חסר וסי' העצה [..] . הכנפים ארך האבר . הכנפים [..] נוצה . קדמא חסר : כל סיפרא [..] היום הזה בר מן ד' עד [..]ם הזה וסי' נמסר במלכים [..]סימן כ"א : ובישראל ג' דסמיכי [..]יאה וסימ' ובישראל ובאדם [..]שה לך שם. ובישראל יתפאר . [..]שראל נחלתו : וירשו ד' חסר [..]' נמסר ביהושע ריש סימן י"ב : [..]תה ג' מ"ל וסי' את כל אשר [..]תה לעשות להם ולא עשו . [..]ה צויתה פקודיך . אשר צויתה [..] יבאו . וא' וצויתה אותו [..]ניהם : הנה אני ז' וסי' קשרתי [..] ארני . הנה אני ה' אלהי כל

מצודת דוד

[..]: (יח) עושה חסד לאלפים. [..]ור לדקת הלדיק עושה חסד [..]ש עד אלפים דורות : אל [..] בניהם . משלם גמול העון [..]קרב בניהם : אחריהם . רלה [..]ר כשהולכים אחריהם לאחוז [..]עשיהם : (יט) גדול העלה . [..]ו גדולה וחשובה : ורב [..]ילה . מעשיו מרובים כי כל [..] יחפוץ יעשה : על כל דרכי. [..]גיח על כל דרכי בני אדם [..]ן תת לכל איש כפי דרכיו : [..]רי מעלליו . ר"ל הדבר [..]סך ממעשיו מה שלא היתה [..]תו עליו כי גם על זה יבוא [..]ופט : (כ) עד היום הזה . [..] הנזכרים עד היום הזה : [..]ורא' ובאדם. מוסב על אשר [..]: אותות ומופתים לומר שמת [..]ות בישראל ובשאר בני אדם [..] המצרים ר"ל בפעם אחת [..]ת מופת טוב לזה ורע לזה [..]ין שנאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה (שמות יד) שהיה החושך למצרים ואורה לישראל : ותעשה לך שם. פרסום לשבח : כיום הזה . שהנך נודע ומפורסם [..]ת : (כא) ובאזרוע נטויה . אחז במשל מגבור הנוטה בידו על מי שנלחם בו : ובמורא גדול. היית מאיים על מצרים : (כב) ארץ זבת. והיא ארץ אשר החלב נוטף [..]י הבהמות כי ירעו מרעה שמן והלבה רב והתמרים נוטפים הדבש : (כג) ובתורתך . בדרכי תורתך לא הלכו : ותקרא . ולכן הבאת עליהם מקרה הרעה הזאת [..]ורע במקרא שלאחריו : (כד) הנה הסוללות . כי הנה אנשי המלחמה העומדים על הסוללות ללחום מהנה הנה כבר באו על העיר ללכדה וכאלו כבר נתנה בידם [..]זין כח ביד אנשי העיר לעכב על ידם כי כבר תמו מפני החרב והרעב והדבר : ואשר דברת . מאז שתלכד העיר הנה כן היה והנך רואה שכן הוא : (כה) ואתה [..]ת. ר"ל ומה זה אשר הודעתני מביאת חנמאל וכאלו אמרת לי בזה שאקנה ממנו השדה ולהזמין עדים כדרך הקונים : והעיר . והלא העיר נתנה ביד הכשדים ומה [..]כן תועלת בקניית השדה הלא הכשדים יקחוה (ועם כי הוא אמר בעצמו לברוך בן נריה שהדבר בא לרמז ואות הנה זה אמר ממחשבות לבו ולא באתהו הנבואה [..] כמ"ש) : (כז) כל בשר. כל הבריות : הממני. ר"ל ואם אמנם אני אלהי העולם וכי יהיה שום דבר שיהיה מכוסה ממני לבל אוכל עשותו וכאומר אף שהארץ ניתנה [..] הכשדים מ"מ בידי להחזירה לישראל ולזה צויתי לך לקנות השדה שיהיה לאות ולרמז שכן אעשה וכאשר יאמר בענין : (כח) לכן . הואיל והכל שלי : הנני נותן . אני

כט ובאו הכשדים הנלחמים על־
העיר הזאת והציתו את־העיר הזאת
באש ושרפוה ואת הבתים אשר
קטרו על־גגותיהם לבעל והסכו
נסכים לאלהים אחרים למען
הכעסני: ל כי־היו בני־ישראל ובני
יהודה אך עשים הרע בעיני
מנערתיהם כי בני־ישראל אך
מכעסים אתי במעשה ידיהם נאם־
יהוה: לא כי על־אפי ועל־חמתי
היתה לי העיר הזאת למן־היום
אשר בנו אותה ועד היום הזה
להסירה מעל פני: לב על כל־רעת
בני־ישראל ובני יהודה אשר עשו
להכעסני המה מלכיהם שריהם
כהניהם ונביאיהם ואיש יהודה
וישבי ירושלם: לג ויפנו אלי ערף
ולא פנים ולמד אתם השכם ולמד
ואינם שמעים לקחת מוסר:
לד וישימו שקוציהם בבית אשר־
נקרא שמי־עליו לטמאו: לה ויבנו
את־במות הבעל אשר | בגיא בן־
הנם להעביר את־בניהם ואת־
בנותיהם למלך אשר לא־צויתים
ולא עלתה על־לבי לעשות התועבה
הזאת למען החטי את־יהודה:
לו ועתה לכן כה־אמר יהוה אלהי
ישראל אל־העיר הזאת אשר |
אתם אמרים נתנה ביד מלך־בבל
בחרב וברעב ובדבר: לז הנני
מקבצם מכל־הארצות אשר
הדחתים שם באפי ובחמתי ובקצף
גדול והשבתים אל־המקום הזה
והשבתים לבטח: לח והיו לי לעם
ואני אהיה להם לאלהים: לט ונתתי
להם לב אחד ודרך אחד ליראה

כט ויעלון כסדאי דמגיחין
קרבא על קרתא הדא וידלקון
ית קרתא הדא בנורא ויוקדונה
וית בתיא דאסיקו בוסמין על
אגוריהון לבעלא ונסיכו נסכין
לטעות פלחי כוכביא בדיל
לארגזא קדמי: ל ארי הוו בני
ישראל ובני יהודה ברם עבדין
דביש קדמי מזעוריהון ארי
בני ישראל ברם מרגזין קדמי
בעובדי ידיהון אמר יי:
לא ארי רוגזי וחימתי חל
בקרתא הדא למן יומא דבנו
יתה ועד יומא הדין לאגליותא
מקביל מימרי: לב על כל
בישת בני ישראל ובני יהודה
דעבדו לארגזא קדמי אינון
מלכיהון רברבניהון וכהניהון
דשקרא ואנש יהודה ויתבי
ירושלם: לג ואחזרו בפורקני
קדל ולא שויאו דחלתי לקביל
אפיהון ושלחית לותהון ית
כל עבדי נביא מקדים ומליף
ולית אינון צבן לקבלא אולפן:
לד ושויאו שקוציהון בביתא
דאתקרי שמי עלוהי
לסאבותיה: לה ובנו ית במת
בעלא די בחילת בר הנם
לאעברא ית בניהון וית
בנתהון למולך דלא פקדית
באוריתי ולא רעוא קדמי
למעבד תועבתא הדא בדיל
לחיבא ית דבית יהודה:
לו וכען בכן כדנן אמר יי
אלהא דישראל על קרתא
הדא דאתון אמרין אתמסרת
בידא דמלכא דבבל בחרבא
ובכפנא ובמותא: לז הא
אנא מכניש להון מכל מדינתא
דאגליתינון לתמן ברוגזי
ובחימתי ובתקוף רב
ואתיבינון לאתרא הדין
ואשרינון לרחצן: לח ויהון
קדמי לעם ואנא אהוי להון
לאלה: לט ואתן לבא חד
ואורח חד למדחל קדמי כל

רד"ק

הזאת: (כט) ואת הבתים. כמ"א ואת כל בית הגדול שרף באש כי היו מקטרים על הבתים הגדולים והגבוהים על גגותיהם: (ל) מנעוריהם. מימי נעורים והם ימי המדבר כמו שפירשנו: כי היו בני ישראל. כי הם החלו להכעיסני תחלה ואחר כך בני יהודה ועשה אך לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי והדומים להם: (לא) למן היום אשר בנו אותה. כי בימי שלמה שבנה את העיר והבית החלו לזבוח בבמות וגם שלמה עבדו לאלהים אחרים למן היום ההוא היתה על אפי ועל חמתי כלומר היתה קיימת על אפי ועל חמתי כי באפי היה להסירה והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד, ובדרך ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לב) ונביאיהם. הנביאים שלהם שהם נביאי שקר: (לג) ולמד אותם. פי' נביאי האמת: (לד) וישימו שקוציהם. אחז ומנשה: (לה) אשר לא צויתים. בג' מקומות ביניהם מעט והפנין אחד ברשון בפ' גזי נזרך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי, והשני בפ' וקנים בקבוץ אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי, השלישי בזו הפרשה אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת: למען החטי את יהודה. ענינו פירשנו בפרשת גזי נזרך, החטי בחסרון האל"ף למ"ד הפעל וכן אשר החטי את ישראל גם הלך דלך לא הרו חסר אל"ף למ"ד הפעל: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. פרשה זו עתידה ומבוארת כי כה אמר ה', ופרשה זו לזמן שתשוב גלות בבל לשבעים שנה ומה שזכר הסר והנפלה והגנב כי חלק יהודה בשלמן כמו שכתוב

בשר. מביא רוח בכם וחייתם. פותח את קברותיכם: לוקח את עץ יוסף. לקח את בנו ישראל. בנה בית לשם ה': על העיר י"ו וסי' בהיותם כאבים. רק עץ אשר תרע. והיה בבקר כזרח. ועתה אסף את יתר. ויהי כשמע את הדבר הזה. וישלח שמה סוסים ורכב. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר. ויבא נבוכדנצר. ותבקע העיר וכל אנשי המלכים. ועבדו גוים רבים. ובאו הכשדים. ושבו הכשדים. וגם איש היה מתנבא. ותבקע העיר וכל דירמי'. ויאמר אל האיש לבוש. ויואל בן זכרי פקיד עליהם. וכל וגנותי דכוו' בס"א אל העיר וסי' וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קדמא דמלכים: אותה י"ב מ"ל בקריאה וסי' בסדר בלק וב' מנהון בסיפרא וסי' למן היום אשר בנו אותה. ה' יוצר אותה להכינה: ואיש יהודה ו' דסמיכי וסי' שלשים אלף. דבקו במלכם. חמש מאות אלף. ועתה יושב ירושלם. נטע שעשעיו. ואיש יהודה וישב ירושלם: והושבתים ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' והושבתים מארץ. אל המקום

תולדות אהרן על אפי. נדה ע עקדה שער ג:

מצודת ציון

יא): והסך. כנס אמה: (כט) והציתו. ענין הדלקה: קטרו. מלשון הקטרה: (לא) כי על אפי. אלא על אפי: (לב) ולמד. ענינו גדול והטיב וכן כלוא אים אמה (שמואל א כו): (לד) שקוציהם. מלשון שקץ ותועבה: ונקבה

רש"י

(לא) למן היום אשר בנו אותה ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לג) ולמד אותם. לשון פעול אמרנוהו בלעז: (לז) הנני מקבצם. ברחמים מכל אשר הדחתים שם באפי

מצודת דוד

הוא הנותן את העיר הזאת ... הכשדים ולא יקחוה בכח זרוע ... (כט) ובאו. אל תוך העיר ... ואת הבתים וכו'. אף אותם ... באש: והסכו. הם על הגגות ... למען הכעיסני. ר"ל יודעים ... שאין בהם ממש אבל עשו ... הכעיסני: (ל) אך עושים ה... וכו'. ר"ל מעת שלקחתיו לי ל... לא עשו הטוב בעיני כי עשו ... את הרע: אך מכעיסים. ... יתרצו אלו במעשה ידיהם ... מכעיסים אותי בהם: (לא) ... על אפי וכו'. כאומר הנה בע... מעשיהם היו ראויים מזמן ... להסיר את העיר מעל ... ההנחתי אלא היה על אפי ... חמתי להסירה על כי ... הזאת היתה לי למן היום א... בנו וכו' והוא מקרא מסורס: (לב) על כל רעת. מוסב למעלה על מעלה לומר שהיה על אפי ... להסירה בעבור כל רעת ... ישראל וכו' ולכן לא הסרו... מזמן רב כי הסתרה היה ... אפי: ונביאיהם. הם נב... השקר: ואיש יהודה. כל ג... וחשוב ביהודה: (לג) ויפנו ... עורף. אחז במשל מבן לא... לרעתו כשאינו רוצה לשמוע ד... מחזיר ערפו למולו: ולמד אות... ועם כי אני מלמד אותם ... הנביאים ואני משכים ומו... אותם בזריזות רב ועכ"ז אי... שומעים לקבל מוסר לייסר דר...: (לד) וישימו. שמו הפסילים ב... אשר נקרא שמי עליו להכ... בית ה': לטמאו. למען ט... את הבית: (לה) במות הבע... במות עשויות לעבודת הבעל ... עמדו בגיא בן הנום: להעב... ר"ל להעביר הם באש: למול... כן שם העבודות כוכבים: ... לא צויתים. אפילו לפני ... צויתים להקריב בנים ובנות: ולא עלתה על לבי. להעלות ... הזאת: לעשות וכו'. מוסב ... להעביר לומר להעביר את בני... לעשות התועבה הזאת ל... החטיאם להכעים אותי ... בעבור מחשבו שיש תועלת בזה: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. ר"ל אף כי על שנגרה חמתי ... למעלה יגלו מן העיר ועם ... מעל פני אולם הואיל והעיר ... עלי מעולם לכן כה אמר ה' על העיר הזאת אשר תחשבו שבעבור החרב והרעב והדבר נתנה ביד מלך בבל להיות שלו לחלופין ... עולם: (לז) הנני מקבצם. רצה לומר לא כן יהיה כי הנני מקבץ את ישראל מכל הארצות וכו' ואשיב אותם אל המקום הזה ... בה לבטח כמאז: (לח) והיו לי לעם. המה יאמינו בי וישמרו מצותי ואני אשגיח עליהם ועל העיר הזאת כמאז: (לט) ונתתי לב... רצה לומר אתן להם להיות להם לב אחד ולא יהיו עוד מסופקים ופוסחים על שתי הסעיפים ולא יפנו מללכת בדרך אחד ליראה את ה'

אותי כל־הימים לטוב להם
ולבניהם אחריהם: מ וכרתי להם
ברית עולם אשר לא־אשוב
מאחריהם להיטיבי אותם ואת־
יראתי אתן בלבבם לבלתי סור
מעלי: מא וששתי עליהם להטיב
אותם ונטעתים בארץ הזאת
באמת בכל־לבי ובכל־נפשי:
מב כי־כה אמר יהוה כאשר הבאתי
אל־העם הזה את כל־הרעה
הגדולה הזאת כן אנכי מביא
עליהם את־כל־הטובה אשר אנכי
דבר עליהם: מג ונקנה השדה
בארץ הזאת אשר | אתם אמרים
שממה היא מאין אדם ובהמה
נתנה ביד הכשדים: מד שדות
בכסף יקנו וכתוב בספר | וחתום
והעד עדים בארץ בנימן ובסביבי
ירושלם ובערי יהודה ובערי ההר
ובערי השפלה ובערי הנגב כי־
אשיב את־שבותם נאם־יהוה:
לג א ויהי דבר־יהוה אל־
ירמיהו שנית והוא עודנו עצור
בחצר המטרה לאמר: ב כה־אמר
יהוה עשה יהוה יוצר אותה
להכינה יהוה שמו: ג קרא אלי
ואענך ואגידה לך גדלות ובצרות
לא ידעתם: ד כי כה אמר יהוה
אלהי ישראל על־בתי העיר הזאת
ועל־בתי מלכי יהודה הנתצים אל־
הסללות ואל־החרב: ה באים
להלחם את־הכשדים ולמלאם את־
פגרי האדם אשר־הכיתי באפי
ובחמתי ואשר הסתרתי פני מהעיר
הזאת על כל־רעתם: ו הנני מעלה־
לה ארכה ומרפא ורפאתם וגליתי

יומיא דייטב להון ולבניהון
בתריהון: מ ואגזר להון קים
עלם דלא יתוב מימרי
מבתריהון לאיטבא להון וית
דחלתי אתן בלבהון בדיל
דלא יסטון מבתר פולחני:
מא ויחדי מימרי עליהון
לאיטבא להון ואקימינון
בארעא הדא בקשוט במימרי
וברעותי: מב ארי כדנן אמר
יי כמה דאיתיתי על עמא
הדין ית כל בישתא רבתא
הדא כן אנא מיתי עליהון
ית כל טבתא דאנא ממליל
עליהון: מג ויזדבנון חקלין
בארעא הדא דאתון אמרין
צדיא היא מבלי אנשא ובעירא
אתמסרת בידא דכסדאי:
מד חקלין בכספא יזבנון
ויכתבון בשטרא ויחתמון
ויסהדון סהדי בארע שבטא
דבנימן ובסחרני ירושלם
ובקרויא דבית יהודה ובקרוי
טורא ובקרוי שפלתא ובקרוי
דרומא ארי אתיב ית גלותכון
אמר יי: א והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עם ירמיה תנינות
והוא עוד כען כלי בדרת בית
אסיריא למימר: ב כדנן אמר
יי דעבדה יי ברא יתה
לאתקנותה יי שמיה: ג צלי
קדמי ואקבל צלותך ואחוי
לך רברבן ונטירן דלא
ידעתינון: ד ארי כדנן אמר
יי אלהא דישראל על בתי
קרתא הדא ועל בתי מלכיא
דבית יהודא דמתרעין להון
וצברין מליתא לתקפא שורא
מן קדם דקטלין בחרבא:
ה אתן לאגחא קרבא עם
כסדאי ולמליותהון ית פגרי
בני אנשא דאלקיתי ברוגזי
ובחימתי ודסלקית שכנתי מן
קרתא הדא על כל בישתהון:
ו הא אנא מיתי להון אסו
ופורקן ואסינון ואגלי להון

רש"י

...: (א) עצור. בבית ...: (ב) כה אמר ה' עשה. ...עשה זאת: (ג) קרא אלי ...ך. להודיעך העתידות: ...רות. שמורות בלבי לעשות: ...הנתוצים אל הסוללות. ...ות מהם סוללות תלים ...רים למעלה אשר בונים ...העיר לעלות אל הסוללות ...ם מעליהם אל הכשדים: ...החרב. לתקפא שורא מן ... דקטלין בחרבא: ...ולמלאם את פגרי האדם. ...הבתים אשר נתצו עושים ...ם לפגרים שנהרגים בתוך ...: ואשר הסתרתי וגו' כה ... ה' הנני מעלה לה וגו': ...ת שלום. ברכת שלום
שלוד

מצודת דוד

...הימים: לטוב להם. ר"ל לא ...יבוא לי תועלת מה כי אם ...יהיה טוב להם ולבניהם ...יהיה אחריהם: (מ) ברית ...ברית המתקיים עד עולם: ...טוב. לא אפנה מהם ...טיב עמהם: לבלתי סור. ...סורו מעלי: (מא) וששתי. ...יהיה שמחה לפני במה ...ב עמהם: באמת. ר"ל ...ה המתקיימת: בכל לבי. ...ה רבה: (מב) אל העם. ...עם: הזאת. אשר הם ...: (מג) ונקנה. אז יהיה ...שדות בארץ הזאת: שממה ...ר"ל עד עולם תהיה שממה ...נמסרה ביד הכשדים ...: (מד) שדות. לא כן ...י עוד יבוא זמן אשר יקנו ...בכסף ויכתבו הקנין בספר ...השדה יחתום שמו בו ...עדים וכדרך הנהוג: ...בנימין. השדות יקנו בארץ ...וכו': ובערי ההר וכו'. ...השוכנים בהר ובעמק ...הדרום: כי אשיב. ...ארצם את הנשבים ללכת ...וכ"ז חוזר למעלה לומר ...כל בידי ואשיב ישראל ...ולכן צויתי לך לקנות ...מתמהא להיות לאות ...שכן יקנו עוד שדות כי ...מבבל וישבו בארצם: ...(א) שנית. פעם שנית ...ענין הגאולה העתידה: ...עודנו. כשבא לו הנבואה ...היה עדיין כלוא בחצר ...: לאמר. מוסב על ...המקרא ויהי דבר ה' ...(ב) עושה. המגדלה ...הם ועל ירושלים יאמר ...מעלה וקצר בדבר המובן: ...ותה. המחדש אותה
...עד עולם: ה' שמו. ר"ל והוא מורה שהכל בידו: (ג) קרא אלי. להודיע לך הגאולה העתידה ואשיב לך: גדולות. נחמות גדולות ...שלא ידעתם: (ד) על בתי העיר הזאת. רצה לומר בתי השרים ויתר העם: הנתוצים. אשר המה עתה נתוצים בעבור לעשות ...הם סוללות שבסנים לעלות עליהם להלחם מול הכשדים: ואל החרב. ר"ל ויכתתו אותם בחרב והוא הם כלי עשוי לחבר בו וכן ...יך יתוץ בחרבותיו (יחזקאל כו): (ה) באים להלחם. ר"ל כי לא יאבו לקבל עליהם עול השעבוד והמה באים להלחם עם הכשדים
והיא

רד"ק

שכתוב בספר יהושע: (א) ויהי דבר ה' שנית. ר"ל על זה הענין: (ב) כה. עשה. עושה ירושלם שזכר למעלה ופי' עשה מגדלה כלו' שהגדיל אותה על כל הארצות וכן אמר עשה את מעשה ואת אסרן: יוצר אותה להכינה. מתחלה אותה להכינה לעולם וכן הנה אנכי יוצר עליכם רעה וכל יצירה היא מוציא הדבר למעשה: (ג) קרא. אם תקרא אלי אענך כרצונך הפך מה שאומר ואל תשא בעדם רנה ותפלה: ואגידה לך גדולות ובצורות לא ידעתם. אגידה לך נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם וי"ת רברבן ונטירן היה קורא ונצורות בנו"ן: (ד) כי כה אמר ה'. אל הסללות ואל החרב, כמו בסללות ובחרב וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון אלא שאותם בי"ת הכלי וזאת בי"ת העזר ופי' החרב כשילים וכשפילי' המגדלים וכן ומגדולותיך יתן בחרבותיו וסללות פירשנוהו: (ה) באים להלחם. אמר למה היו נתוצים לפי שהיו באים יושבי הבתים להלחם עם הכשדים ולא פתחו להם לפיכך שהחזיקו הכשדים והכו הבתים בסללות ובחרב עד שלכדו העיר: ולמלאם את פגרי האדם. והם גרמו גם כן למלא הבתים פגרי אדם שנלחמו עם הכשדים: (ו) הנני מעלה לה. לעיר ירושלם שזכר: ארוכה ומרפא. ענין כפול במלות שונות: וגליתי להם עתרת שלום ואמת. אמר וגליתי לפי שהיה דבר הקץ מכוסה עד יום הגאולה,
עתרת

הזה והשבתים לבטח: וששתי ב' וסימ' וגלתי בירושלם. וששתי עליהם להטיב אתם. וא' בדרך עדותיך ששתי: הרעה הגדולה הזאת ו' דסמיכי בקריאה וסימ' איננו גדול בבית הזה ממני. והיה אם דרך גבולו יעלה. אל אדות הרעה הגדולה הזאת. והיה כי תגיד לעם הזה דסיפרא. כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה. ולכם הנשטע דעזרא: וחתום ד' מ"ל בלישנא וסי' נמסר בישעיה ריש סימן ח': ידעתם ד' בקריאה וקמץ וסימ' ובא האות והמופת אשר דבר אליך. שמעת חזה כלה. קרא אלי ואענך. והכעסתי לב עמים רבים. וסימ' אתית וקרית שמעית וכעסית: ארוכה ד' ב' מ"ל וב' חסר וסימ' הנני מעלה לה. כי אעלה ארכה. ותעל ארוכה למלאכה כי עלתה

תולדות אהרן שדות בכסף יקנו עקדה שער סט

מצודת ציון

(מג) ונקנה. מל' קנין: (מד) השיב. מל' השבה: שבותם. מלשון שביה: (א) עודנו. עדיין: עצור. מעוכב וכלוא וכן מעוצר וממשפט לוקח (ישעיה נג): (ב) עושה. ענין הגדלה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט): יוצר. מחדש וכן יוצר עליכם רעה (לעיל יח): להכינה. מלשון הכנה: (ג) ובצורות. חזקים והוא מלשון מבצר: (ד) הנתוצים. ענין שבירה והריסה: אל הסוללות. על הסוללות ר"ל בעבור סוללות והם התלים שעושים לעלות עליהם להלחם: ואל החרב. בחרב כמו ואל הארון (שמות כה) ומשפטו ובהארון: (ו) ארוכה. ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח) ולתוספת ביאור אמר ומרפא: וגליתי. מלשון גלוי:
עתרת

להם עתרת שלום ואמת: ז והשבתי
את־שבות יהודה ואת שבות
ישראל ובנתים כבראשנה: ב' חד חסר ה'
ח וטהרתים מכל־עונם אשר
חטאו־לי וסלחתי לכול עונותיהם ג' מ"ל ב' מ"ל בסיפרא
אשר חטאו־לי ואשר פשעו
בי: ט והיתה לי לשם ששון
לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ ג' מ"ל וכל אורוי' דכותיה
אשר ישמעו את־כל־הטובה אשר
אנכי עשה אותם ופחדו ורגזו על
כל־הטובה ועל כל־השלום אשר ד' דגשים
אנכי עשה לה: י כה | אמר יהוה י"ח בטעם
עוד ישמע במקום־הזה אשר אתם י'
אמרים חרב הוא מאין אדם ומאין
בהמה בערי יהודה ובחצות
ירושלם הנשמות מאין אדם ומאין
יושב ומאין בהמה: יא קול ששון כ' סיפרא מ"ל כמ"ה חסר
וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול
אמרים הודו את־יהוה צבאות כי־
טוב יהוה כי־לעולם חסדו מבאים חסר י' קדמא
תודה בית יהוה כי־אשיב את־
שבות־הארץ כבראשנה אמר ה'. כ' ס"פ
יהוה: יב כה אמר יהוה צבאות י"ו מי זדין
עוד יהיה | במקום הזה החרב מאין ג'
אדם ועד־בהמה ובכל־עריו נוה
רעים מרבצים צאן: יג בערי ההר ג' וכ"כ
בערי השפלה ובערי הנגב ובארץ ה'
בנימן ובסביבי ירושלם ובערי כ'
יהודה עד תעברנה הצאן על־ידי י"ב חסר
מונה אמר יהוה: יד הנה ימים ב' מ"ל
באים נאם־יהוה והקמתי את־
הדבר הטוב אשר דברתי אל־בית ד' בסיפרא
ישראל ועל־בית יהודה: טו בימים
ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד ה'
צמח צדקה ועשה משפט וצדקה
בארץ: טז בימים ההם תושע יהודה
וירושלם תשכון לבטח וזה אשר־ ג' מ"ל
יקרא־לה יהוה | צדקנו: יז כי־כה אמר יהוה לא־יכרת לדוד איש

תרע תיובא ואחוינון דיהכון
באורח שלם וקשוט: ז ואתיב
ית גלות יהודה וית גלות
ישראל ואקימינון
כדבקדמיתא: ח ואדכינון
מכל חוביהון דחבו קדמי
ואשבוק לכל חוביהון דחבו
קדמי ודמרדו במימרי:
ט ויהון קדמי לשום דחדוא
לתושבחא וליקר לכל עממי
ארעא די ישמעון ית כל
טבתא די אנא עביד עמהון
ויזועון וידחלון על כל טבתא
ועל כל שלמא דאנא עביד
להון: י כדנן אמר יי עוד
ישתמע באתרא הדין דאתון
אמרין חרוב הוא מבלי אנשא
ומבלי בעירא בקרויא דבית
יהודא ובשוקי ירושלם דצדין
מבלי אנשא ומבלי יתיב
ומבלי בעירא: יא קל ביע
וקל חדוא קל חתנין וקל כלן
קל דאמרין אודו קדם יי
צבאות ארי טב יי ארי לעלמא
טיבותיה מעלי תודתא לבית
מקדשא דיי ארי אתיב ית
גלות ארעא כדבקדמיתא
אמר יי: יב כדנן אמר יי
צבאות עוד יהי באתרא הדין
דחרוב מבלי אנשא ומבלי
בעירא ובכל קרויהון דירות
בית מישרי רעין וחוטרין
דען: יג בקרוי טורא בקרוי
שפלתא ובקרוי דרומא ובארע
שבט בנימין ובסחרני ירושלם
ובקרויא דבית יהודה עוד
יתנה עמא על ידי משיחא
אמר יי: יד הא יומיא אתן
אמר יי ואקים ית פתגמא
תקנא דמלילית על בית
ישראל ועל בית יהודה:
טו ביומיא האינון ובעדנא
ההיא אקים לדוד משיח
דצדקא ויעביד דין דקשוט
וזכו בארעא: טז ביומיא האינון יתפרקן דבית יהודה וירושלם
תשרי לרוחצן ודין שמה דיהון קרן לה יתעבדן לנא זכון
מן קדם יי בגוה: יז ארי כדנן אמר יי לא יפסוק לדוד גבר

רדק

עתרת פי' רוב כי כל לשון עתרת הוא ענין רבוי אם שהוא בענין תפלה כמו ויעתר יצחק הוא ענין רבוי תפלה וכן העתרתם עלי דבריכם רבוי דבריכם: (ט) ופחדו. ורגזו, גויי הארץ יפחדו וירגזו: על כל הטובה ועל כל השלום אשר אני עושה לה. פי' לירושלם: (יא) מביאים תודה. ולא אמר חטאת ואשם לפי שבזמן ההוא לא יהיו בהם רשעים וחוטאים כי כלם ידעו את ה' וכן אמרו רז"ל כל הקרבנות בטלים לעתיד לבוא חוץ מקרבן תודה: (יב) מרביצים צאן. בכל מקום מאין אחד יהיה לרועים נוה וירבצו שם צאנם בלי פחד: (יג) בערי ההר בערי השפלה. ב' אלא וי"ו והבאים אחריהם בוי"ו: על ידי מונה. ישראל נמשל לצאן והרועה הוא המלך ודרך הרועה למנות צאנו אם חסרה אחת מהן ויאמר זה הענין לכלות הפושעים מישראל בצאתם מהגלות כמו שמפורש בספר יחזקאל ואמר שם והעברתי אתכם תחת השבט וזהו שאמר הנה גם כן עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה: (טו) צמח צדקה. זהו מלך המשיח: וזהו אשר יקרא לה ה' צדקנו. הקב"ה יקרא לירושל' ה' צדקנו כלומר שיושבי' יאמרו ה' צדקנו וי"ת ודין שמא דיהון קרן לה יתעבדון לנא זכון מן קדם ה' בגוה ולמעלה אמר על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו והניכנו עולים לענין אחד ושם פירשנוהו וא"א ז"ל פירש וזה אשר יקרא לה הקב"ה שהוא

ארוכה. ב' קדמאי חסר: גויי ג' מ"ל וסימ' והיתה לי לשם ששון לתהילה. ונאספו עליה. וספרים כתב לחרף דר"ה: וכל אוריתא דכוו': כבראשונה ח' בקריאת וסימ' נגפים הם לפנינו. ותהי כבראשונה דירבעם. ואשיבה שפטיך כבראשונה. ובניתים כבראשונה. כי אשיב את שבות הארץ: ובארץ ה' וסי' נמסר בסדר ויגש: אל בית ד' בסיפרא וסי' הנה ימים באים נאם ה' והקימתי. הלוך אל בית הרכבים. כי בא ירמיהו אל. ויאמר אל המלך צדקיהו:

תולדות אהרן

ופחדו ורגזו. עקדה שער נג: קול ששון. ברכות ו: תעבורנה הצאן. בכורות נד זוהר משפטים:

מצודת ציון

עתרת. ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח): (ז) שבות. מלשון שבי: ובניתים. מלשון בנין: (ט) לשם. ענין פרסום: ורגזו. ענין תנועת הרעדה וכן רגזו ואל תחטאו (תהלים ד): (י) חרב. מל' חורבן: הנשמות. מלשון שממון: (יב) נוה. ענין מדור: מרביצים. ענין השכבה לנוח: (יג) מונה. מל' מנין ומספר: (יד) והקמותי. אקיים ספרו

רשי

שלוד בלעז: (יב) נוה רועים [...] מדור רועים: (יג) תעבורנה הצאן וגו'. [...] ויבאו ישראל ע"י מנהיג [...] בראשם: (יז) לא יכרת [...] כריתות

מצודת דוד

והיא הבה למלאות הבתים [...] את הגרי האדם וכו': [...] ועל אשר הסתרתי פני מן [...] בעבור רעתם ולכן ימלא [...] מפגרי המתים: (ו) הנני [...] לה. הנה אעלה רפואה [...] הזאת וירפאו גם אנשים [...] העיר הבנה ואנשים ישובו [...] וגליתי. אגלה להם שלום [...] ומתקיים: (ז) והשיבותי. [...] לארצם את שבי יהודה ואת [...] ישראל: ובניתים. רצה [...] יהיו מתוספים בטובה והצ[...] כמאז: (ח) וטהרתים. [...] אמחול עונם. ויהיו מטוה[...] מטומאת העון: וסלחתי [...] כפל הדבר במ"ש: פשעו [...] מרדו בי: (ט) והיתה לי. [...] הזה תהיה לי לפרסום [...] ולתהלה לכל הגוים. השומ[...] הטובה אשר אעשה ל[...] כולם ישמחו בתשועת יש[...] ויהללו ויפארו את ה' על [...] יכירו באמת שה' הוא האלה[...] ופחדו ורגזו. ישראל [...] וירעדו מהפחד עוד בעבור [...] הטובה וכו' ר"ל יפחדו ל[...] שלא יאבדו הטובה המרוב[...] עושה להם. ר"ל לירושלי[...] (י) חרב הוא. ר"ל עד [...] יהיה חרב ושמם מבלי ימצא [...] אדם ובהמה: בערי יהוד[...] לתוספת ביאור יפרש עתה [...] הוא המקום ואמר בערי יה[...] וכו': הנשמות. אשר הם שו[...] מבלי אדם עובר שם ומבלי [...] יושב בהם: (יא) קול ש[...] מוסב על המקרא שלפניו [...] עוד ישמע במקום הזה קול [...] וכו': קול חתן. קול ש[...] חתן: כי לעולם חסדו. כ[...] עולם יעשה חסד: מביא[...] והמה יהיו מביאים קרבן [...] בבית ה' כאשר על הנס: כי [...] אל הארץ אשיב את שבותם [...] בטובה כמאז: (יב) במקומ[...] הוא ירושלים: ובכל עריו [...] ערי ישראל: נוה רועים [...] המקומות יהיו מדורי [...] המרביצים צאן כי יתרבו [...] מאד: (יג) בערי ההר. [...] העומדים על ההר ו[...] ובפאת הדרום: עוד תעב[...] ר"ל כ"כ יתרבו הצאן ע[...] ויספיקו בעליהם למנותם [...] ויעמיד מונה במקומו ל[...] הצאן לפניו למנותם: (טו) [...] לדוד. מזרעו אצמיח צמח [...] זהו מלך המשיח והוא [...] משפט וצדקה: (טז) וזה[...] יקרא לה. וזה השם אשר יקרא המקום לירושלים: ה' צדקנו. ה' יצדיק אותנו בזמן קיומה: (יז) איש יושב. ר"ל איש מזרעו יושב על כסא המלוכה: ולכהנים

ישב על־כסא בית־ישראל:
יח ולכהנים הלוים לא־יכרת איש
מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה
ועשה זבח כל־הימים: יט ויהי דבר־
יהוה אל־ירמיהו לאמור: כ כה
אמר יהוה אם־תפרו את־בריתי
היום ואת־בריתי הלילה ולבלתי
היות יומם־ולילה בעתם: כא גם־
בריתי תפר את־דוד עבדי
מהיות־לו בן מלך על־כסאו ואת־
הלוים הכהנים משרתי: כב אשר
לא־יספר צבא השמים ולא ימד
חול הים כן ארבה את־זרע דוד
עבדי ואת־הלוים משרתי אתי:
כג ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו לאמר:
כד הלוא ראית מה־העם הזה דברו
לאמר שתי המשפחות אשר בחר
יהוה בהם וימאסם ואת־עמי ינאצון
מהיות עוד גוי לפניהם: כה כה אמר
יהוה אם־לא בריתי יומם ולילה
חקות שמים וארץ לא־שמתי:
כו גם־זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס
מקחת מזרעו משלים אל־זרע
אברהם ישחק ויעקב כי־אשוב את־
שבותם ורחמתים:

לד א הדבר אשר־היה אל־
ירמיהו מאת יהוה ונבוכדראצר
מלך־בבל | וכל־חילו וכל־ממלכות
ארץ ממשלת ידו וכל־העמים
נלחמים על־ירושלם ועל־כל־עריה
לאמר: ב כה־אמר יהוה אלהי
ישראל הלך ואמרת אל־צדקיהו

ס' חסר בסיפרא · י"ב. ח' · ג"מ"ל. ח' נטעם בס"פרא · ב' · ד' ימידאין · ל' וחסר · ל' וחסר. ד' · ל' · ל' · ד'. ל' · ד. ל' · ח' נטעם בסיפרא · ט' · ס' מ"ל · ל' · ד' כנוי ליצחק אשיב ק' ב' · ס' נטעם בסיפרא · ב' מלכא · ל' · ל' · למדנ' אתי לדקיה

יתיב על כורסי מלכותא
דבית ישראל: יח ולכהניא
לואי לא יפסוק גבר מן קדמי
מסיק עלון ומקריב קורבן
ועביד נכסת קודשין כל יומיא:
יט והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה למימר: כ כדנן
אמר יי כמא דלית אפשר
דיבטיל קימי דאקימית עם
יממא ועם ליליא ובדיל דלא
למהוי יימם ולילי בעדנהון:
כא אף קימי לא יבטיל
דאקימית עם דוד עבדי
מלמהוי ליה בר מליך על
כורסיה וית לואי כהניא
דמשמשין קדמי: כב כמה
דלית אפשר דיתמנון חילי
שמיא ולא יתכיל חלא דימא
כן אסגי ית זרעא דוד עבדי
וית לואי דמשמשין קדמי:
כג והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה למימר: כד הלא
חזיתא מא עמא הדין ממללין
למימר תרתין זרעיתא
דאתרעי יי בהון ורחיקינון
וית עמי מרגזין מלמהוי עוד
עם משמש קדמי כקבליהון:
כה כדנן אמר יי כמא דלית
אפשר דיבטיל קימי דאקימית
עם יממא ועם ליליא כן גזירת
שמיא וארעא לא שויתון
דיעדון: כו אף זרעא דיעקב
ודוד עבדי לא ארחיק
מלקרבא מבניהון עבדין
שולטן על זרעיה דאברהם
יצחק ויעקב ארי אתיב ית
גלותהון וארחם עליהון:
א פתגם נבואה דהוה עם
ירמיה מן קדם יי ונבוכדראצר
מלכא דבבל וכל משריתיה
וכל מלכות ארעא שולטן
כל עממיא מגיחין קרבא על ירושלם ועל כל קרוהא למימר: ב כדנן אמר יי אלהא דישראל אזיל ותימר

רדק

שהוא ה' צדקנו: (כ) כה אמר ה' אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר בריתי שכרתי עם נח ובניו עוד כל ימי הארץ וגו' ויום ולילה לא ישבתו כמו שזה לא יופר ולא ישבות כן לא תופר בריתי את דוד שכרתי לו ברית להיות מלכותו קיימ' וכן בריתי שכרתי עם אהרן ועם בניו: בעתם. על סדר התקופות: (כב) אשר. כמו כאשר חסר כ"ף הדמיון וכן כי אשר ראיתם את מצרים היום כמו כאשר: כן ארבה. עד שלא יספר ולא ימד ולשון ימד נופל על חול הים ולא על צבא השמים והמספר נופל על זה ועל זה: משרתי אותי. כמו משרתים כי השמי' יפול מ"ם הרבוי ויספיק ביו"ד הרבוי כמו נשפי נאמנים מי המרים מלאכי רעים והדומים להם: (כד) הלוא ראית. שתי המשפחות. משפחת דוד ומשפחת אהרן אשר בחר ה' בהם להיות מנהיגי העם: ואת עמי ינאצון. וכיון שראו שהאלהים מאסם ינאצו בניהם את ישראל מהיות עוד גוי לפניהם ולא יוכיחום ולא ינהיגום בדרך ישרה כי חשבו כי פסקה המלכו' והכהונה כי רוב ישראל גלו והנשארים נתונים ביד גויי הארצות ואדוני אבי ז"ל פירש ואת עמי כמו ועמי כלומר כיון שראו עמי כי אלהים מאסם גם הם ינאצו אותם ולא ילכו אחר מצותיו ולא ירצו להיות גוי לפניהם ולעשות מצותם ולפירושו יהיה את זה נופל על הפעל כמו ואת מלכינו ואת שרינו ואת הברזל נפל אל המים וכבר פירשנו אותם על הפעול ככל את שנופל על הפעול: (כה) כה אמר ה' אם לא בריתי. כלומר אם לא יהיה בריתי יומם ולילה ולא שמתי חקות שמים וארץ להיות חוק עולם אם לא יהיה זה לא יהיה זרע יעקב ודוד שאמאסם אבל כל זמן שתהיה קיימת בריתי עם שמים וארץ ועם יומם ולילה תהיה בריתי עם זרע יעקב ודוד עם זרע יעקב להיות גוי ועם זרע דוד להיות מושל, ולא הוצרך להזכיר משפחת הכהונה כי כבר זכרם למעלה ואת הלוים משרתי אותי אבל שנה בדבר המלכות כי הוא עקר הנהגת ישראל מיראת המלכות: (כו) גם זרע יעקב ודוד. כתב רבי יונה המדקדק כי יעקב במקום אהרן לפי שזכר שתי המשפחות וכן אומר בל"ב מדות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי במדה מדבר שנאמר בזה ואינו ענין[לו] אבל הוא ענין לחברו כמו וזאת ליהודה שאינו ענין ליהודה שהרי נאמר שמע ה' קול יהודה הנה הוא ענין לשמעון כיוצא בו גם זרע יעקב ודוד שאינו ענין ליעקב שהרי נאמר יצחק ויעקב הנה הוא ענין לאהרן ראוי לדבר שתי המשפחות שאמר וכבר פירשנוהו והחכם ר"א בן עזרא ז"ל פי' אך מי שהוא מזרע יעקב אמא' בעבור שאמר' תורה שלא יהא מלך מושל בישראל כי אם מיעקב ועוד שהוא ממשפחת דוד והם שתי מעלות: אל זרע אברהם. כמו על וכן ואל ההרים לא אכל כמו על ההרים: ישחק. כתיב בשי"ן כמו

תולדות אהרן אם לא בריתי. שבת לג קלז
פסחים סח תענית כז מגילה לא
נדרים לא לב עכו"ם ג זוהר ויקרא:

רש"י

...יותו עולם אלא אם ופסוק ...פו לחזור: (יח) כל הימים. ... יכרת להם זרע הראוי ...עלות עולה ולהקטיר מנחה: ...) אם תפרו את בריתי היום. ... תוכלו להפר את בריתי ...ר כרתי את היום ואת הלילה ...ותם בעתם אשר כרתי לנח ...ין ויום ולילה לא ישבותו: ...) שתי המשפחות. המלכות ...הונה: ואת עמי ינאצון. ...ברים האלה הם גורמים ...י לנאץ מהיות גוי לי: ...יהם. לפי דבריהם אלה ...מדין אותן לומר לא ישוב ...ה מחרונו עוד ולא תועיל ... תשובה: (כה) אם לא ...תי וגו'. אי אפשר שלא ...יום הברית שכרתי ליום ...ה להיות בעתם ואי אפשר ...קות שמים וארץ ליבטל ... לא שמתים גם זרע יעקב ... ורבותינו דרשוהו לענין ... התורה ללמוד מכאן ...גיל התורה נבראו שמים וארץ

...נים ה' בקריאה וסי' ויקרא ... יהואש ליהוידע הכהן ...נים. ולכהנים הלוים לא יכרת ... ואחר הכינו להם ולכהנים ...פסוק. והסגנים לא ידעו ...הלכתי: ומקטיר ג' בקריאה ...ק בבמות הוא מזבח ומקטיר. ...נים הלוים לא יכרת איש. ...תי למואב: הלוים ד' דקדמי' ...ים וסי' גם בריתי תופר. וגם ...לים העמיד. ויעמדו הלוים ... דויד. ויעשו בני ישראל ...אים בירושלם את חג המצות ...ה דד"ה: ואת הלוים ד' ...ת וסי' גם בריתי תופר. ...יה אשר לא יספר. ויבאו ...הנים מערי יהודה. ויאסף ...ת בני: יעקוב ה' מ"ל וסי' ... בסדר בחקתי ולעיל בס"פרא ...: ישחק ד' כנוי ליצחק ...ם זרע יעקוב ודוד עבדי ... ולא תטיף על בית ישחק. ... במות ישחק. ושבועתו

מצודת ציון

...ו. ענין בטול: בריתי. ...כ"מ דבר מתקיים: בעתם. ...וזמן: (כב) אשר. כאשר ...כ"ף הדמיון: ימד. מל' ...: (כד) ינאצון. ענין מיאוס ...מו ותוכחת נאץ לבו (משלי ...ו) ישחק. יצחק כי"ן והשי"ן ...: כי. כאשר: שבותם. מל' ... (א) חילו. נלחמים עמו:
ספוק

מצודת דוד

...כהנים הלוים. הכהנים בני לוי: לא יכרת. לא יהיה נכרת מהם איש מלפני ... מעלה העולה וכו': כל הימים. ר"ל כל הימים לא יהיו נכרתים כי עד עולם ...עבודה בהם: (כ) אם תפרו. אם תוכלו להפר את בריתי אשר השמתי אל היום ...ולבלתי. ולבל יהיו יומם ולילה בעת שקבעתי להם והוא כפל ענין במלות שונות: ...ם בריתי. אז גם בריתי תופר עם דוד לבל היות לו בן מולך על כסאו וגם ...הברית עם הכהנים בני לוי המשרתים אותי לבל ישרתו עוד ור"ל כמו שאין ...לספר הברית שעם היום והלילה כן א"א שיופר הברית שעם דוד ושעם ...: (כב) אשר לא יספר. ר"ל כמו אשר לא יספר כוכבי השמים ולא יומדד ... בעבור רוב הכמות כן ארבה בכמות את זרע דוד והכהנים מבני לוי:

(כד) שתי המשפחות. משפחת דוד ומשפחת אהרן הכהן: וימאסם. הנה עתה מאס בהם: ואת עמי ינאצון. וגם ימאסון את עמי ר"ל אומרים שמאסתי בהם לבל היות עוד גוי לפני שתי המשפחות האלה כי מאס בכולם ועוד לא ימלוך עליהם מי ממשפחת דוד ולא יכהנו בהם משפחת אהרן והם לא יהיו עוד נקראים בני עמי כי תתפרד החבילה: (כה) אם לא בריתי. אם לא יתקיים הברית שעם היום והלילה אם יהיו חוקות והנהגות שמים וארץ כאלו לא שמתי להיות בטלים מחוק ההנהגה: (כו) גם זרע יעקב. אז אמאס גם זרע יעקב ודוד עבדי לבלי קחת מזרעו מושלים על זרע אברהם וכו' ור"ל כמו שלא יבטל זמן היום והלילה וחוקות השמים והארץ כן

מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת
בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃
ג' ג וְאַתָּה לֹא תִמָּלֵט מִיָּדוֹ כִּי תָּפֹשׂ
ג'. ו' תִּתָּפֵשׂ וּבְיָדוֹ תִּנָּתֵן וְעֵינֶיךָ אֶת־עֵינֵי
כ"ס מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּרְאֶינָה וּפִיהוּ אֶת־פִּיךָ
ד' יְדַבֵּר וּבָבֶל תָּבוֹא׃ ד אַךְ שְׁמַע
דְּבַר־יְהוָה צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כֹּה־
אָמַר יְהוָה עָלֶיךָ לֹא תָמוּת בֶּחָרֶב׃
ג' ומ"ל ה בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׂרְפוֹת
ג' מ"ל אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־
הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ־לָךְ וְהוֹי אָדוֹן
יִסְפְּדוּ־לָךְ כִּי־דָבָר אֲנִי־דִבַּרְתִּי נְאֻם־
ג' דסמיכי יְהוָה׃ ו וַיְדַבֵּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־
צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּירוּשָׁלָםִ׃ ז וְחֵיל
מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָמִים עַל־יְרוּשָׁלַםִ וְעַל
ג' ב' חסר וא' מ"ל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַנּוֹתָרוֹת אֶל־לָכִישׁ
וְאֶל־עֲזֵקָה כִּי הֵנָּה נִשְׁאֲרוּ בְּעָרֵי
יְהוּדָה עָרֵי מִבְצָר׃ ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־
הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי
כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־
הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַםִ לִקְרֹא לָהֶם
ג' דְּרוֹר׃ ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ
וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה
ה' חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי
ד' אָחִיהוּ אִישׁ׃ י וַיִּשְׁמְעוּ כָל־הַשָּׂרִים
ט' ס' דגשים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ
ה' חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד
ג'. ו' ז' חסר וב' מ"ל וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃ יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־
כֵן וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־
ד' הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים
ויכבשום ק' וַיִּכְבִּישׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃
יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת
כ"ד יְהוָה לֵאמֹר׃ יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־

לצדקיה מלכא דשבטא דבית
יהודה ותימר ליה כדנן אמר
יי הא אנא מסר ית קרתא
הדא ביד מלכא דבבל
ויוקדינה בנורא׃ ג ואת לא
תשתיזיב מן ידיה ארי
אתאחדא תתאחד ובידיה
תתמסר ועינך ית עיני מלכא
דבבל יחזין ופומיה עם פומך
ימליל ולבבל תתובל׃ ד ברם
קביל פתגמא דיי צדקיה מלך
שבטא דבית יהודה כדנן
אמר יי עלך לא תתקטיל
בחרבא׃ ה בשלמא תמות
וביקידות אבהתך מלכיא
קדמאי דהוו קדמך כן יוקדון
עלך ווי על מלכא יספדון עלך
ארי פתגמא אנא מללית אמר
יי׃ ו ומליל ירמיה נביא עם
צדקיה מלכא דשבטא דבית
יהודה ית כל פתגמיא האלין
בירושלם׃ ז ומשירית מלכא
דבבל מגיחין קרבא על
ירושלם ועל כל קרויא דבית
יהודה דאשתארא על לכיש
ועל עזקא ארי אינון
אשתארא בקרויא דבית
יהודה קרוין כריכן׃ ח פתגם
נבואה דהוה עם ירמיה מן
קדם יי בתר דגזר מלכא
צדקיה קים עם כל עמא
דבירושלם למקרי להון חירו׃
ט לשלחא גבר ית עבדיה וגבר
ית אמתיה בר ישראל ובת
ישראל דלא בני חורין בדיל
(דלא) יפלחון בהון גבר
באחוהי יהודאה׃ י ושמעו כל
רברבנא וכל עמא דעלו
בקימא לשלחא גבר ית
עבדיה וגבר ית אמתיה בני
חורין בדיל דלא יפלחון בהון
עוד וקבילו ושלחו׃ יא ותבו
בתר כן ואתיבו ית עבדין
וית אמהתא דפטרו בני חורין
וכבישונון לעבדין ולאמהן׃
יב והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה מן קדם יי
למימר׃ יג כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא גזרית קים עם

רד"ק

כמו בלא"ו כי שני הכתבים בענין ושתי הלשונות ממולא אחד והוא אחד מד' הכתובים בשי"ן ליצחק: כי אחוב. כתוב בוי"ו אחיב ביו"ד והענין אחד כי נמלא מן הקל יולא בזה הענין כמו והכל כי אם שהוסך וזולתו: (ד) אך. בזה מתנחם אף על פי שתגלה לא תמות בחרב: (ה) בשלום תמות. אע"פ שנקרו עיניו כיון שלא ימות בחרב וימות על מטתו ויעשו לו כבוד כמו שעושים למלכים וזהו בשלום ורז"ל אמרו מהו בשלו' שמת נבוכדנצר בימיו: ובמשרפות. כמו שהיו שורפים על מטתם בשמים ומיני מרוקחים כמו שנאמר באסא ורז"ל פי' מה היו שורפים עליהם מטתן וכלי תשמישן: כי דבר אני דברתי. כי זה הדבר אני דברתי אותו לפיכך הוא מתקיים: (ז) אל לכיש ואל עזקה. כמו על לכיש ועל עזקה. וכמוהם רבים כמו שכתבנו: (ח) הדבר. אחרי כרות המלך לדקיהו. שבו לפני הטון וכרתו להם ברית לקיים הדרור והסדר עולם כי הם שאומר בספר יחזקאל ויהי בשנה השביעית בחמישי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני היה שנה שביעית למלכות לדקיהו ואותה שנה כרת המלך לדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור פירש להם לעבדים ולשפחות כמו שאמר לשלח איש את עבדו וגו' ובא הכנוי טרם הידעם. כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (ט) לבלתי עבד בם. בעברי ובעבריה ואחר כך הוסיף באור ואמר ביהודי אחיהו איש והוא כמו הסיך לבלתי עבוד איש ביהודי אחיהו וכן מקום שם קבר מקום קבר שם והדומים להם שהמוקדם מאוחר: (יא) ויכבישום. כתיב ויכבשום קרי והענין אחד אלא שזה מן נוסף וזה מן

לישחק דתהלים ׃ ועיניך ז' וסי' בניך ובנותיך נתונים לעם אחר. הנני נותנך למגור. קחנו ועיניך שים. את עיני מלך בבל. ועיניך על רמים. תהי נא אזנך קשבת. ועיניך דרכי תצרנה ׃ אבותיך ג' מ"ל בקריאה וסי' שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך. ובמשרפות אבותיך דמלכים. אל תסג גבול עולם. אנ"ך ׃ הנותרות ג' ב' חסר וסי' ויעקב רעה את צאן. על פי השנים הנותרת. וחיל מלך בבל נלחמים. בתרא מ"ל דמ"ל ושארא חסר וי"ו בתרא ׃ אחיהו ד' וסי' ויביאו את התרומה, אבד חסיד מן הארץ. לשלוח איש את עבדו. איש באחיהו ידבקו ׃ שלחו ד' דגשים וסי' בשפטים סי' א' ׃

תולדות אהרן בשלום תמות. מ"ק כח סנהדרין מו
נב עכו"ם יא (סנהדרין כ עכו"ם לט):
וישמעו וישלחו. ערכין לג:

מצודת ציון

(ג) תפוש תתפש. ענין האחיזה בחוזק: (ה) והוי. ענין לעקה יללה: (ח) דרור. ענין חירות וחפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): (י) וישמעו. ענין קבלת דברים: (יא) ויכבשום. ענין התפיסה בחוזק כמו ויש מבנותינו נכבשות (נחמיה ה): והתללו

רש"י

ואמר אך אין המדרש מי... על סדר המקראות: (ה) בש... תמות. אמרו רבותינו ש... נבוכדנצר בימיו שכל ימי... לא יצאו אסיריו מאסורי... וכשמת נבוכדנצר יצא לדו... מבית האסורים ולמחרת... וקברוהו בכבוד: ובמשר... אבותיך. כך היה דרכם לש... על המלכים מטתן וכלי תשמי... (ח) אחרי כרות המלך. ב... השביעית למלכו כך שנינו ב... עולם ויהי בשנה השביעית... אנשים מזקני יהודה לד... את ה' אמרו ליחזקאל... כהן שמכרו רבו מהו שי... בתרומה כלומר לפי שהיו ר... לומר

מצודת דוד

כן לא אמאס זרע יעקב ו... וה"ס לזרע אהרן ולקבר... זכרו ומאליו יובן: כי אשי... ר"ל וזהו יהיה כאשר... לארלם את בני השבי ו... עליהם לז הטוב המלוכה... דוד: לד (א) ממשלת... ההוא מושל עליהם: וכל המ... כי גם עממים אחרים... לעזרתו: ערים. רלה... הסמוכים לה: לאמר... על הדבר וכו' מאת ה' לא... (ב) ואמרת אליו. רלה... אליו לבד ולא יהיה שו... בדברך אליו: (ג) ובידו ת... ולא ימיתו אותך התופשי... והיהו. אל מלך בבל: (ד)... תמות בחרב. כי גם כ"א... ימיתך: (ה) בשלום תמו... ארז"ל לאחר שמת נ"נ ה... לדקיה מן המאסר והח... ממתו: ובמשרפות. כמו ש... על אבותיך המלכים מטתן... תשמישן כן ישרפו עליך כ... היה הדרך לשרוף על המ... כמ"ש ישרפו לו וכו' (דה"ב... והוי אדון. בעת יספדו... יאמרו הוי הוי על מיתת הא... אני דברתי. ובוודאי תת... (ז) הנותרות. מה שלא נ... עדיין: אל לכיש. על לכיש... עזקה כי כולם נכבשו ו... מבצרים: (ח) לקרא להם ד... ר"ל לקרא לעבדים ולש... דרור וכאשר יפרש בה... שלאחריו: (ט) לשלח. כ... יפרש למי יהיה הדרור ו... היא ואמר לשלח כל איש... עבדו וכו' חפשים ולתוספת... אמר לבלתי עבד בם ב... אחיהו איש והוא מקרא מ... ור"ל שום איש לא יעבוד... ביהודי אחיו אחר שעבד... שנים וכמשפט התורה: (י) וי... וכו'. רלה לומר קבלו על... לשלח איש את עבדו וכו': וי...

וישלחו. קבלו על עצמן לשלוח וכן שלחום ולפי שארכו הדברים במה שאמר לשלח וכו' לכן חזר ואמר וישמעו וכן דרך המקרא: (יא) וישובו. אח"ז נתחרטו והחזירו העבדים וכו'. ותפשו בהם בחוזק להיות להם לעבדים ולשפחות: (יב) ויהי דבר ה'. זה הוא שאמור בתחילת הענין הדבר אשר היה וכו' לומר ויהי דבר ה': (יג) ביום הוליאי. בעת הוליאי וכו' ועל מעמד הר סיני יאמר שאז כרת ברית על כל

אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ ג' חסר יו"ד
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר׃ יד מִקֵּץ ג' ר"פ תעטס סמטס
שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו
הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ ג'
שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־ ג' . ג' בסיפרא
שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־
אָזְנָם׃ טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ י"א . ב'
אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ
לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת
אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו׃ טז וַתָּשֻׁבוּ ג' ותבר וי"ו
וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־ ג' חסר
עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־
שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ
אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים י"ו חסר בסיפרא
וְלִשְׁפָחוֹת׃ יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה ג' בטעם בסיפרא
אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר ג'
אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא
לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־
הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם
לְזַוֲעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ לזועת ק'
יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים
אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־
דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנָי
הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ
בֵּין בְּתָרָיו׃ יט שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי י"ב ר"פ
יְרוּשָׁלַ͏ִם הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל עַם ב' חסר י' קדמאה ו'
הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל׃
כ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד
מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם
לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת
הָאָרֶץ׃ כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־ ג'
יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם
וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ ג'
בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם׃ כב הִנְנִי מְצַוֶּה
נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר כ"כ
הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפֻהָ ג' . ב' חסר
בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה ז'
מֵאֵין יֹשֵׁב׃ ס' חסר בסיפרא

לה א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר׃

אֲבָהָתְכוֹן בְּיוֹמָא דְאַפֵּקִית
יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדוּתָא לְמֵימָר׃ יד מִסּוֹף
שְׁבַע שְׁנִין תְּשַׁלְּחוּן גְּבַר יַת
אֲחוּהִי בַּר יִשְׂרָאֵל דְּיִזְדַּבַּן לָךְ
וְיִפְלַח נָךְ שִׁית שְׁנִין
וְתִפְטְרִינֵיהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ
וְלָא קַבִּילוּ אֲבָהָתְכוֹן לְמֵימְרִי
וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵהוֹן׃
טו וְתַבְתּוּן אַתּוּן יוֹמָא דֵין
וַעֲבַדְתּוּן יַת דִּכְשַׁר קֳדָמַי
לְמִקְרֵי חֵירוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ
וּגְזַרְתּוּן קְיָם קֳדָמַי בְּבֵיתָא
דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי׃
טז וְתַבְתּוּן וְאַחֵלְתּוּן יַת שְׁמִי
וַאֲתֵיבְתּוּ גְבַר יַת עַבְדֵּיהּ וּגְבַר
יַת אַמְתֵיהּ דִּי פְטַרְתּוּן בְּנֵי
חוֹרִין לְנַפְשֵׁהוֹן וּכְבֵישְׁתּוּן
יַתְהוֹן לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לְעַבְדִין
וּלְאַמְהָן׃ יז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אַתּוּן לָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי
לְמִקְרֵי חֵירוּ גְבַר לַאֲחוּהִי וּגְבַר
לְחַבְרֵיהּ הָא אֲנָא מַכְלֵי לְכוֹן
חֵירוּ אֲמַר יְיָ מִן חַרְבָּא וּמִן
מוֹתָא וּמִן כַּפְנָא וְאֶתֵּן יַתְכוֹן
לְזִיעַ לְכָל מַלְכְוָת אַרְעָא׃
יח וְאֶתֵּן יַת גֻּבְרַיָּא דַעֲבָרוּ
עַל קְיָמִי דְּלָא קַיִּמוּ יַת פִּתְגָּמֵי
קְיָמָא דִגְזַרוּ קֳדָמַי עֶגְלָא
דִפְסָקוּ לִתְרֵין וַעֲבָרוּ בֵּין
פַּלְגוּהִי׃ יט רַבְרְבֵי יְהוּדָה
וְרַבְרְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְרַבְרְבַיָּא
וְכַהֲנַיָּא וְכָל עַמָּא דְאַרְעָא
דַעֲבָרוּ בֵּין פַּלְגֵי עֶגְלָא׃
כ וְאֶמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן וּבְיַד דְּבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן
וּתְהֵי נְבֶלְתְּהוֹן מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל
לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְבְעִירָא
דְאַרְעָא׃ כא וְיַת צִדְקִיָּה מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת
רַבְרְבוֹהִי אֶמְסַר בְּיַד בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן וּבְיַד דְּבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וּבְיַד מַשִּׁירְיַת מַלְכָּא דְבָבֶל
דְאִסְתַּלְקָא מִנְּכוֹן׃ כב הָא אֲנָא מְפַקֵּיד אֲמַר יְיָ וַאֲתִיבִינּוּן
עַל קַרְתָּא הָדָא וִיגִיחוּן קְרָבָא עֲלַהּ וְיִכְבְּשׁוּנַהּ וְיוֹקְדוּנַהּ
בְּנוּרָא וְיַת קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה אֶתֵּן לְצָדוּ מִבְּלִי יָתֵיב׃
א פִּתְגָּם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמֵי
יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימָר׃

רדק

מן הקל: (יז) הנני קורא לכם דרור נאם ה' אל החרב ואל הדבר ואל הרעב. כי כולם ישלטו בכם ולא יהיה לכם אדון שימנע אתכם מהם כי חפשים תהיו לכם: לזועה. לזעוה כתיב וקרי לזועה והענין אחד ענין הנועה והנודה אלא שהא היום הפוכים כמו כבש וכשב והדומים להם: (יח) העגל אשר כרתו לשנים. כן היה דרך כריתת הברית וכן ברית אברהם אבינו בין הבתרים: (יט) שרי יהודה ושרי ירושלם. שרי יהודה הם השרים אשר מן הערים מחוץ לירושלם ואמר אחר כך והסריסים והם שרי בית המלך: (כא) העולים מעליכם. כמו שכתוב בזה הספר למעלה וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' וישמעו הכשדים ויעלו מעל

ועבדך ב' וסימ' כי ימכר לך אחיך העברי, מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו: אותם י"ו חסר בספרא וסי' נמסר לעיל בספרא סי' כג: לא שמעתם ג' דסמיכי בקרי' וסי' לכן כה אמר יי' צבאות יען, לקרא דרור איש לאחיו, דעי עונך כי בה' אלהיך פשעת: וכל עם ז' דסמי' בקריאה וסימ' ויקם יהושע וכל עם המלחמה. ויעל יהושע מן הגלגל. ויבא יהושע וכל עם המלחמה. ויעבר המלך הגלגלה. ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט המלכים. וחברו דד"ת שרי יהוד' ושרי ירושלם. וסימ' בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחמא גברא: הדבר ח' בטעמא בספרא וסימ' בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור. ונבוכדראצר מלך בבל. אחרי כרות המלך צדקיהו ברית. בימי יהויקים בן יאשיהו. אשר דברת

תולדות אהרן מקץ שבע. (ר"ה נח): בימי יהויקים. עקדה שער פז:

מצודת ציון

(טז) ותחללו. מל' חלול: לנפשם. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג): (יז) לזעוה. ענין חרדה: (יח) העוברים. המבטלים: הקימו. מל' קיום: בתריו. חלקיו כמו ואת הצפור לא בתר (שם טו): (יט) הסריסים. מין שררה: העוברים. מל' עברה: (כא) העולים. ענין סלוק כמו ויעלו מעל ירושלים (לקמן לז)

רשי

...ר לא נענש על המצות על ...מירו את העבדי': (יז) הנני ...א לכם דרור. מאתי שאיני ...לכם להציל והיו הפקר ...החרב ואל הרעב: ...העגל אשר כרתו לשנים. ...זרו והכהנים כרתו כולם ...למרוד במקום וכרתו ...ל לשנים ועברו בין בתריו ...וד בו והיא היתה ברית ...: וגמורה לאמר ככה יבתר ... העובר עליה: ...העולים מעליכם. מפני ...פרעה שיצא ממצרים כמו ...רש בספר זה (ל"ז): ...הנני מצוה. ושב חיל ...לארצו והכשדים ישובו עליכם

מצודת דוד

...מצות בכללן: (יד) מקץ. ...מתחילה כי הראה יקרא ...כמו הסוף: שבע שנים. ...עבדיתו וכאשר יפרע אחריו ...שש שנים ואחר כך השלחו ...: ולא שמעו. אל המצוה ...והללוה: (טו) ותשובו. ...שבתם בתשובה היום וכו': ...לעבדו העברי: אשר ...שמי עליו. כי נקרא בית ...(טז) ותחללו את שמי. ...כם על שבועת הברית: ...וחזרתם לקחת איש ...עבדו וכו': לנפשם. ללכת ...: ותכבשו. ותפשתם בכם ...: (יז) נקרא דרור. ר"ל ...ים קריאת הדרור: הנני ...לכם דרור. ר"ל אתן ...חפשים ממני להיות ...ים אל החרב וכו' ולא ...עוד אדון עליכם למנוע ...מידיכם: לזעוה לכל ...ת הארץ. ר"ל כולם יחרידו ...: (יח) אשר לא הקימו. ...הדבר במ"ש: אשר כרתו. ...וחוזר ומפרש שכרתו ...לשני חלקים ועברו בין ...ם כי כן היה דרך כורתי ...כמ"ש בברית בין הבתרים ...אותם בתוך וכו' והנה ...עשן ולפיד אש אשר עבר ...זרים האלה (בראשית טו) ...היה שלוחו של מקום: ...שרי יהודה. וכם שרי ...וכו' אשר עברו בין בתרי ...(כ) ונתתי. לפי שארכו ...חזר לומר ונתתי אותם: ...וכו'. כי לא יקברום על ...מאד: ולבהמת הארץ. ...הארץ כי היה בכלל בהמה: ...יד חיל וכו'. הם האויבים ...נפשם והוא כפל ענין ...העולים מעליכם. אשר ...מעליכם בשמעם שבאו ...לעזור לכם כמ"ש וחיל ...יצא ממצרים וישמעו ...וכו' ויעלו מעל ירושלים ...): (כב) הנני מצוה. ר"ל ...: והשיבותים. אמ"ב לה

ב הָלוֹךְ אֶל־בֵּית הָרֵכָבִים וְדִבַּרְתָּ
אוֹתָם וַהֲבִאוֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־
אַחַת הַלְּשָׁכוֹת וְהִשְׁקִיתָ אוֹתָם יָיִן׃
ג וָאֶקַּח אֶת־יַאֲזַנְיָה בֶן־יִרְמְיָהוּ בֶּן־
חֲבַצִּנְיָה וְאֶת־אֶחָיו וְאֶת־כָּל־בָּנָיו
וְאֵת כָּל־בֵּית הָרֵכָבִים׃ ד וָאָבִא
אֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־לִשְׁכַּת בְּנֵי חָנָן
בֶּן־יִגְדַּלְיָהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־
אֵצֶל לִשְׁכַּת הַשָּׂרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל
לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָהוּ בֶן־שַׁלֻּם שֹׁמֵר
הַסַּף׃ ה וָאֶתֵּן לִפְנֵי ׀ בְּנֵי בֵית־
הָרֵכָבִים גְּבִעִים מְלֵאִים יַיִן וְכֹסוֹת
וָאֹמַר אֲלֵיהֶם שְׁתוּ־יָיִן׃ ו וַיֹּאמְרוּ
לֹא נִשְׁתֶּה־יָּיִן כִּי יוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב
אָבִינוּ צִוָּה עָלֵינוּ לֵאמֹר לֹא תִשְׁתּוּ־
יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד־עוֹלָם׃ ז וּבַיִת
לֹא־תִבְנוּ וְזֶרַע לֹא־תִזְרָעוּ וְכֶרֶם לֹא־
תִטָּעוּ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי בָּאֳהָלִים
תֵּשְׁבוּ כָּל־יְמֵיכֶם לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים
רַבִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם
גָּרִים שָׁם׃ ח וַנִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב
בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ לְכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ
לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן כָּל־יָמֵינוּ אֲנַחְנוּ
נָשֵׁינוּ בָּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ׃ ט וּלְבִלְתִּי
בְּנוֹת בָּתִּים לְשִׁבְתֵּנוּ וְכֶרֶם וְשָׂדֶה
וָזֶרַע לֹא יִהְיֶה־לָּנוּ׃ י וַנֵּשֶׁב בָּאֳהָלִים
וַנִּשְׁמַע וַנַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יוֹנָדָב
אָבִינוּ׃ יא וַיְהִי בַּעֲלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־הָאָרֶץ וַנֹּאמֶר בֹּאוּ
וְנָבוֹא יְרוּשָׁלַ͏ִם מִפְּנֵי חֵיל הַכַּשְׂדִּים
וּמִפְּנֵי חֵיל אֲרָם וַנֵּשֶׁב בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃
יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃
יג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הָלֹךְ וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ יְהוּדָה
וּלְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם הֲלוֹא תִקְחוּ מוּסָר
לִשְׁמֹעַ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה׃
יד הוּקַם אֶת־דִּבְרֵי יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב
אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־

ו' מ"ל בסיפרא · ד' בסיפרא · ט' כלישנא · ג' · ב' · ג' . ס' · ט' . ב' חסר · י"ו חסר בסיפ' · ג' . י"א נקראו איש האלהים · ג' . י"ג חסר · ג' · ג' וכל שמואל דכו' במ"א שכב · ב' · ד' · ג' · ג' דגשים · ס' · ג' · ד' יתידאין · ג' . ד' · ס' · ב' בסיפרא · ב' · ח' בטעם בסיפרא ר"פ · ג' · ג' ב' מ"ל וא' חסר

ב אֱזֵיל לְוָת בְּנֵי בֵּית רֵכָב
וּתְמַלֵּל עִמְּהוֹן וְתַעֲלִינוּן לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַּייָ לַחֲדָא מִן לִשְׁכָּתָא
וְתַשְׁקֵי יָתְהוֹן חַמְרָא׃ ג וּדְבָרֵית
יָת יַאֲזַנְיָה בַּר יִרְמְיָה בַּר
חֲבַצִּנְיָה וְיָת אֲחוֹהִי וְיָת כָּל
בְּנוֹהִי וְיָת כָּל בְּנֵי בֵּית רֵכָב׃
ד וְאַעֲלֵית יָתְהוֹן לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַּייָ לְלִשְׁכַּת בַּר חָנָן בַּר יִגְדַּלְיָהוּ
נְבִיָא דַּייָ דִּבְסְטַר לִשְׁכַּת
רַבְרְבַיָא דְּמֵעִיל לִשְׁכַּת
מַעֲשֵׂיָה בַּר שַׁלֻּם אֲמַרְכְּלָא׃
ה וִיהָבֵית קֳדָם בְּנֵי בֵּית רֵכָב
כְּלִידִין מְלַן חַמְרָא וְכַסִּין וַאֲמָרֵית
לְהוֹן שְׁתוּ חַמְרָא׃ ו וַאֲמָרוּ
לָא נִשְׁתֵּי חַמְרָא אֲרֵי יוֹנָדָב
בַּר רֵכָב אֲבוּנָא פַּקֵּיד עֲלָנָא
לְמֵימַר לָא תִשְׁתּוּן חַמְרָא
אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן עַד עָלְמָא׃
ז וּבֵיתָא לָא תִבְנוּן וְזַרְעָא לָא
תִזְרְעוּן וְכַרְמָא לָא תִצְבּוּן
וְלָא יְהֵי לְכוֹן אֲרֵי בְּמַשְׁכְּנִין
תֵּיתְבוּן כָּל יוֹמֵיכוֹן בְּדִיל
דְּתִתְקַיְּמוּן יוֹמִין סַגִּיאִין עַל
אַפֵּי אַרְעָא דְּאַתּוּן דָּיְרִין תַּמָּן׃
ח וְקַבֵּילְנָא לְמֵימַר יוֹנָדָב
בַּר רֵכָב אֲבוּנָא לְכָל
דְּפַקְּדָנָא בְּדִיל דְּלָא לְמִשְׁתֵּי
חַמְרָא כָּל יוֹמָנָא אֲנַחְנָא
נְשָׁנָא בְּנָנָא וּבְנָתָנָא׃ ט וּבְדִיל
דְּלָא לְמִבְנֵי בָּתִּין לְמִתְבְּנָא
וְכַרְמִין וְחַקְלִין וְזַרְעִין לָא
יְהֵא לָנָא׃ י וִיתֵיבְנָא בְּמַשְׁכְּנִין
וְקַבֵּילְנָא וַעֲבַדְנָא כְּכֹל
דְּפַקְּדָנָא יוֹנָדָב אֲבוּנָא׃
יא וַהֲוָה כַּד סְלֵיק נְבוּכַדְרֶאצַּר
מַלְכָּא דְּבָבֶל עַל אַרְעָא
וַאֲמַרְנָא אֱתוֹ וְנֵיעוֹל לִירוּשְׁלֵם
מִן קֳדָם מַשִּׁירְיַת כַּסְדָּאֵי וּמִן
קֳדָם מַשִּׁרְיַת אֲרָם וִיתֵיבְנָא
בִּירוּשְׁלֵם׃ יב וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה
לְמֵימָר׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֱזֵיל
וְתֵימַר לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם הֲלָא תְקַבְּלוּן אוּלְפַן
לְקַבָּלָא לְפִתְגָּמֵי אֲמַר יְיָ׃
יד אִתְקַיָּמוּ פִּתְגָּמֵי יוֹנָדָב בַּר
רֵכָב דְּפַקֵּיד יָת בְּנוֹהִי בְּדִיל

רד"ק

מעל ירושלם : (ב) בית הרכבים : הבית חובב חותן משה היו ונקראו בית הרכבים על שם רכב אבי יונדב שהיה גדול המשפחה וכן אמר בדברי הימים המה הקינים הבאים מחמת אבי רכב : והשקית אותם יין . אע"פ שהם לא שתו אמר והשקית שתתן לפניהם כוסות יין לשתות : (ד) איש האלהים . כתרגומו נביא דה' : שומר הסף . סף הוא כלל לכלי הבית וכלי היין וזולתם ופ"י שומר הסף אמרכלא : (ו) כי יונדב בן רכב אבינו . ר"ל אבי אבינו כי הנה מצאנו יונדב בן רכב בימי יהוא בן נמשי וממנו עד ממלכות יהויקים קרוב לש' שנה : (ז) ולא יהיה לכם , טעמו על כלם : לא בית ולא כרם ולא שדה , לא יהיה לכם לא במתנה ולא במקח ממכר : למען תחיו ימים רבים , כי הבתים והשדות והכרמים מעכבים את האדם במקומו יהיה רעב או חרב וימות בקוצר ימים מדאגה וכשלא יהיה לו במקומו כל זמן שיראה טוב בזה המקום ישב בו וכשיראה רע ילך למקום אחר שיהיה בו בטוב לפיכך צוה להם שיהיו יושבי אהלים ויסעו ממקום למקום כפי מה שיראו שטוב במקום בית שדה וכרם ויאריכו ימים בזה וכן ראינו באבות שהיו נוסעים ממקום למקום באהליהם מפני הרעב ושתים היין שמנעם ממנו שי.ע מסבתו שמטרף דעת מי שיבא בו כמו שכתוב כל שוגה בו לא יחכם וכתוב למי אבוי למי מדיני' למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין ובאת גלות עטרת השכבים הים על הרבות שתית היין כמו שנא' הוי עטרת גאות שכורי אפרים ואמר הוי גבורים לשתות יין ואמר משכימי בבקר שכר ירדפו וגם יסודם ובנימן סבת גלותם היין כמו שכתוב וגם אלה ביין שגו וכל הענין כמו שכתוב והראשון שהם היין אע"פ שהיה צדיק ותמים נשתכר בו ונתבזה בו : (יא) ויהי בעלות נבוכדנאצר , בבי"ת : ונאמר באו ונבוא , בואו לשון זרוז כמו לכו ונלכה הגלגל : (יד) הוקם את דברי יהונדב , הוקם לשון יחיד על רבים

אלינו : ואת אחיו ה' בקריאה וסימ' ויושב יוסף את אביו . ודבתריה ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו . האומר לאביו ולאמו לא ראתיו . ויורש זבול את געל ואת אחיו . ואקח את יאזניה בן ירמיה בן חבצניה : יונדב ג' וסי' ויאמרו לא נשתה יין כי . ונשב באהלים ונשמע ונעשה. לכן כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש . וכל שמואל דכוו' יונדב במ"א יהונדב וסי' ויאמר לו יהונדב שכב על משכך : תחיו ג' בקריאת וסימ' ועתה ישראל שמע אל החקים . ובית לא תבנו וזרע . דרשו טוב ואל רע : ונשב ג' בנביאים ובכתובי' וסי' ונשב באהלים ונשמע ונעשה ודבתריה בירושלם . בנהר אהוא: באהלים ד' בקריאה וסימן בשפטים סימן ח : צונו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר דברים : הוקם ג' בקריאה ב' מל' וא' חסר וסי' הוקם המשכן . נאם הגבר הקם על' את דברי יהונדב בן רכב .

מצודת ציון

(לה) : (ב) הלשכות . ענין חדר : (ד) שומר הסף . שומר מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה וכן הכהנים שומרי הסף (מ"ב יג) : (ה) גביעים . הם כענין כוסות וגדולים מהם ובהם מביאים היין וכן ואת גביעי גביע הכסף (בראשית מד) : (ז) גרים כמו עם לבן גרתי (בראשית לב) : גם

רש"י

עליהם : (ב) אל בית הרכב[ים] בני יונדב בן רכב ומבני[…] היו : (ד) איש האלהים . […] דה' : שומר הסף . אמ[…] טרשוירי"א בלע"ז : (ז) כ[י באהלים] תשבו . במדבריות אשר […] גרים שם לא היה להם […] בארץ שבני יתרו היו : (יא) [ויהי] בעלות נבוכדנאצר . על [כן] באנו העיר לכך עכשי[ו] יושבים

מצודת דוד

לפני את חיל מלך בב[ל :]
לה (ב) בית הרכבים [הם] בני יונדב בן רכב ומזרע[…] היו : בית ה'. אל בית ה[' :] אחת הלשכות . אל א[חת] הלשכות : והשקית . [ר"ל] להשקותם יין : (ד) איש הא[להים] נביא ה' : אשר אצל . [ר"ל] ההיא היתה אצל הלשכ[ת] השרים נאספים שמה […] ללשכת מעשיהו : (ה) וכו[סות] לשפוך בהם יין מהגביעים […] מהם : (ו) אבינו . ר"ל […] המשפחה : עד עולם . […] כל הדורות : (ז) ולא יהיה[…] אף בקנין או במתנה ל[א יהיה] לכם בית בנוי ושדה זרועה[…] נטוע : באהלים . כשמו[…] פני השדה שאפשר לה[…] ממקום למקום : למען תחי[ו] כי בית ושדה וכרם יש ב[…] המעכבת את האדם במקו[מו] ולפעמים יאבד עם אנשי […] ההוא אבל היושב באהלי[ם] לו שדה וכרם בקל יוכל […] ממקום למקום (וטעם […] שתיית היין לא הוצרך לב[אר] ידוע הוא שמביא ל[…] מגונים) : אשר אתם גרים[…] במקום ומיית האהל[…] (ח) ונשמע בקול . ר[ל] קבלנו מאמריו : בנינו ובנ[תינו] ר"ל אף הקטנים והקט[נות] (ט) לשבתינו . לשבת אנחנו[…] וזרע . ר"ל כל מין זרע […] זרוע : (י) ונשב . […] ישבנו באהלים : ונשמע[…] ר"ל כמו שקבלנו על ע[צמנו] עשינו ככל אשר וכו' : (יא) [ויהי] בעלות . ר"ל ומה שנכנ[סנו] בבתי העיר ההיא היה כי[…] נ"כ אל הארץ (וזהו מה[…] בימי יהויקים כמ"ש בס[…] אמרנו אלו לאלו בואו […] לירושלים מפחד הכשדים[…] ארם אשר עמהם לבל ישל[טו] ולכן נשב בירושלים : (יג) [לאיש] יהודה . לאנשי יהודה[…] תקחו מוסר . רצה לומר[…] מהדבר הזה יש לכם […] לשמוע אל דברי : (יד) […] הנה נתקיים את דברי […] וכו' : ולא שתו . והנה […] שתו (ולא אמר מה […] לקחת בית ושדה וכרם כי[…] הנכה שתיית היין ראו בעיניהם ולא כן אנן) : כי שמעו . ר"ל לא מנעו מרצון נפשם כי אם לשמוע מצות אביהם :

יַיִן וְלֹא שָׁתוּ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה כִּי שָׁמְעוּ כ"ג פסוקים בסיפרא
אֵת מִצְוַת אֲבִיהֶם וְאָנֹכִי דִּבַּרְתִּי
אֲלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם י"א
אֵלָי׃ טו וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־
עֲבָדַי הַנְּבִאִים הַשְׁכֵּים וְשָׁלֹחַ ׀
לֵאמֹר שֻׁבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה ה' חסר בנביאי' ובכתובים
וְהֵיטִיבוּ מַעַלְלֵיכֶם וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּשְׁבוּ אֶל־ ז'
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם
וְלַאֲבֹתֵיכֶם וְלֹא הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם כ' בסיפרא
וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי׃ טז כִּי הֵקִימוּ בְּנֵי ס'
יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אֶת־מִצְוַת אֲבִיהֶם
אֲשֶׁר צִוָּם וְהָעָם הַזֶּה לֹא שָׁמְעוּ אֵלָי׃ ג'
יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כ' נסמס בסיפרא
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא אֶל־יְהוּדָה ו'
וְאֶל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אֵת כָּל־ נ"ד מ"ל
הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עֲלֵיהֶם יַעַן
דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמֵעוּ וָאֶקְרָא
לָהֶם וְלֹא עָנוּ׃ יח וּלְבֵית הָרֵכָבִים י'
אָמַר יִרְמְיָהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם
עַל־מִצְוַת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם וַתִּשְׁמְרוּ נ'
אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו וַתַּעֲשׂוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־ ד'
צִוָּה אֶתְכֶם׃ יט לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־יִכָּרֵת
אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב עֹמֵד לְפָנַי ג'
כָּל־הַיָּמִים׃

לו א וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית סימן
לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת
יְהוָה לֵאמֹר׃ ב קַח־לְךָ מְגִלַּת־סֵפֶר י"ב ר"פ
וְכָתַבְתָּ אֵלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים י"ג חסר ה"א
אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ עַל־יִשְׂרָאֵל
וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־כָּל־הַגּוֹיִם מִיּוֹם י' דסמיכי
דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ מִימֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְעַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג אוּלַי יִשְׁמְעוּ בֵּית יְהוּדָה
אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב
לַעֲשׂוֹת לָהֶם לְמַעַן יָשׁוּבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְסָלַחְתִּי
לַעֲוֺנָם וּלְחַטָּאתָם׃ ד וַיִּקְרָא יִרְמְיָהוּ אֶת־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה וַיִּכְתֹּב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר־

דְּלָא לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא וְלָא אִשְׁתִּיאוּ עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קַבִּילוּ יַת תַּפְקֵידְתָּא דַאֲבוּהוֹן וַאֲנָא שְׁלָחֵית לְוַתְכוֹן יַת כָּל עַבְדֵי נְבִיַּיָא מַקְדִּים וּמְמַלֵּיל וְלָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי׃ טו וּשְׁלָחֵית לְוַתְכוֹן יַת כָּל עַבְדַי נְבִיַּיָא מַקְדִּים וּמְשַׁלַּח לְמֵימָר תּוּבוּ כְעַן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וְאַתְקִינוּ עוֹבָדֵיכוֹן וְלָא תְהָכוּן בָּתַר טַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא לְמִפְלַחְהוֹן וְתִיבוּ עַל אַרְעָא דִיהָבֵית לְכוֹן וְלַאֲבָהָתְכוֹן וְלָא אַרְכֵינְתּוּן יַת אוּדְנְכוֹן וְלָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי׃ טז אֲרֵי אֲקִימוּ בְּנֵי יוֹנָדָב בַּר רֵכָב יַת תַּפְקֵידְתָּא דַאֲבוּהוֹן דְּפַקְדִינוּן וְעַמָּא הָדֵין לָא קַבִּילוּ לְמֵימְרִי׃ יז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי עַל אֱנַשׁ יְהוּדָה וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם יַת כָּל בִּישְׁתָּא דִגְזָרִית עֲלֵיהוֹן חֲלַף דִּשְׁלָחֵית לְוַתְהוֹן יַת כָּל עַבְדֵי נְבִיַּיָא וְלָא קַבִּילוּ וְאִתְנַבִּיאוּ לְהוֹן וְלָא תָבוּ׃ יח וְלִבְנֵי בֵית רֵכָב אֲמַר יִרְמְיָה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף דְּקַבֵּילְתּוּן לְתַפְקֵידַת יְהוֹנָדָב אֲבוּכוֹן וּנְטַרְתּוּן יַת כָּל פִּקּוּדוֹהִי וַעֲבַדְתּוּן כְּכֹל דְּפַקֵּיד יַתְכוֹן׃ יט בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יִפְסוֹק גְּבַר לְיוֹנָדָב בַּר רֵכָב מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא׃ א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא לִיהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הֲוָה פִּתְגָמָא הָדֵין עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימָר׃ ב סַב לָךְ מְגִלַּת סִפְרָא וְתִכְתּוֹב עֲלַהּ יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא דְּמַלֵּלִית עִמָּךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְהוּדָה וְעַל כָּל עַמְמַיָּא מִיּוֹמָא דְמַלֵּלִית עִמָּךְ מִימֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְעַד יוֹמָא הָדֵין׃ ג מָאִים יִשְׁמְעוּן דְבֵית יְהוּדָה יַת כָּל בִּישְׁתָּא דַאֲנָא מְחַשֵּׁב לְמֶעְבַּד לְהוֹן בְּדִיל דִּיתוּבוּן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן וּלְחַטָּאֵיהוֹן׃ ד וּקְרָא יִרְמְיָה יַת בָּרוּךְ בַּר נֵרִיָּה וּכְתַב בָּרוּךְ מִפּוּם דְּיִרְמְיָה יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא דַיְיָ

רדק

רבים כי אלה את כוונת דבריו : (טו) ואשלח , אחר ואל תלכו אחר שאמר שובו והטיבו כי עבודה זרה שקולה כנגד כל העבירות : ושבו אל האדמה , כמו על וכן אל הסריס לא אכל , על מצות יהונדב , כמו אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו : (יט) לכן , לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים , תירגם יונתן משמש קדמי ובדברי רז"ל רבי יהודה אומר וכי גרים נכנסים להיכל והלא אף ישראל אין נכנסים אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה וי"א בנותיהם נשואות לכהונה והיו מבני בניהם מקריבים על גבי המזבח : יונדב , בלא ה"א שלשה בפרשה וסימן ויאמרו ונשב לא יכרת : (א) ויהי בשנה הרביעית ליהויקים , קח לך מגלת ספר , מגלה וגליון יקרא הקלף או הגויל שיכתוב אדם עליו ובסמכו שמגלה לספר רוצה לומר שיכתוב עליה ולא תקרא ספר : (ב) וכתבת אליה , כמו עליה אמר שיכתוב כלל הדברים מראש הספר ועד הנה ורז"ל דרשו זו מגלת איכה :
ביום

נאם הגבר חסר ומלעיל : שבו ה' חסר בנביאים וכתובים וסימן אם תבעיון בעיו שבו אתיו . ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים דאריך . וגם עתה נאם ה' שבו עדי . ויעד ה' בישראל וביהודה . ושבו עוד צדקי בה כתיב : אל יהודה ה' וסימן וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה . הנני מביא אל יהודה ואל כל יושבי ירושלם את כל הרעה . ויהי לתקופת השנה עלה דד"ת . אשר תשלחני אל יהודה דעזרא . עד אשר אבוא אל יהודה . וא' ואל יהודה וסימן ואלה הדברים אשר דבר ה' : קח י"ב ר"פ וסימן נספר בסדר במדבר סיני : את כל הדברים י"ג חסר האלה וסימן ויספר העבד ליצחק את כל . וידבר אהרן את כל הדברים . ויעש אהרן ובניו . ואצוה אתכם בעת ההיא את . ויגד לו שמואל . עמד בחצר בית ה' : ויאמר ירמיה אל כל השרים . כתב לך דכה אמר ה' אלהי ישראל . קח לך מגלת ספר . ויגד להם מכיהו . ויהי כשמעם את כל הדברים פחדו קדמא דפסוק . ויגידו באזני המלך . שוב קח לך

מצודת ציון

(טו) נא. עתה : מעלליכם. מעשיכם : (יט) לא יכרת . לא יפסק :
עצור

רשי

ים בבתים : (ה) עצור . בבית

מצודת דוד

ם. ר"ל בזריזות רב בהשכמה מדבר אליכם ע"י הנביאים י לא שמעתם : (טו) ואשלח. לומר ואחר שעברתם על י שלחתי אליכם הנביאים כמה ובזריזות לאמר שובו כל איש מדרכו הרעה ם היטיבו מעלליכם : ושבו. תשבו על האדמה וכו' : כי הקימו. רצה לומר ובעבור בני יהונדב הקימו מצות הם והעם הזה לא שמעו אלי למדו מהם : (יז) לכן . הואיל שמעו ולא למדו מהם לכן : אשר דברתי עליהם . רענות שיעדתי ע"י הנביאים: . בעבור שדברתי עליהם י ולא שמעו : ואקרא להם . ב אלי : (יח) אשר שמעתם . ל מאמריו : על מצות . אל ת : ותשמרו . ר"ל שמרתם ולא שכחתם בהם : ותעשו . עשיתם ככל אשר צוה אתכם כי רבים המה : (יט) לא ת וכו' . ר"ל לא יהיה נפסק ע יונדב מלהיות איש מהם ד לפני כל הימים כלומר עד ם יהיו מהם יושבים בסנהדרין ריס בדברי תורה כן אז"ל . שיהיו יראי ה' וחושבי שמו נכים לעבודתו : לו (ב) מגלת ר'. הקלף קרוי מגלה ובהיות ונה קרויה מגלת ספר וקראה ת הוהה כי כשלקחה עדיין לא ב בה וכן ומתני קמח (ישעיה : אליה. כמו עליה : את כל ברים . אז"ל שזאת היתה לת איכה ומה שאמר את כל ברים וכו' ר"ל שיזכיר בה את המאורעות רעות אשר ייעד ו על ישראל ועל יהודה אשר באו וגם היעודים שעתידים יא : מיום דברתי . רצה לומר היעודים אשר דברתי אליך ום שהתחלתי לדבר אליך והוא מי יאשיהו ועד היום הזה את לם תזכור בה : (ג) אולי ישמעו. ל כשתזכור במגלה ההיא כאלו ר נעשו היעודים ההם אולי זוכרו את כל רעה וכו' ויהיה עלת בדבר למען ישובו כל ש מדרכו הרעה ואז אסלח וונם ולא תבוא אם כן הרעה ביא : (ד) מפי ירמיהו . ר"ל ירמיהו אמר הדברים מפיו וברוך ם כותב בספר : את כל דברי . ר"ל כפי כל הענין אשר בא לו ה' : על מגלת ספר .
מוסב

ג׳. ס׳ דבר אליו על מגלת ספר: ה ויצוה
ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור
ז׳ מלרע לא אוכל לבוא בית יהוה: ו ובאת
אתה וקראת במגלה אשר כתבת
ח׳. ג״ו מפי את דברי יהוה באזני העם
בית יהוה ביום צום וגם באזני כל
יהודה הבאים מעריהם תקראם:
ז אולי תפל תחנתם לפני יהוה
ח׳ רפי׳ וחסר וישבו איש מדרכו הרעה כי גדול
ג׳ האף והחמה אשר דבר יהוה אל
העם הזה: ח ויעש ברוך בן נריה ככל
י׳ אשר צוהו ירמיהו הנביא לקרא
בספר דברי יהוה בית יהוה: ט ויהי
ס׳ בשנה החמשית ליהויקים בן
יאשיהו מלך יהודה בחדש
ג׳ חסר התשעי קראו צום לפני יהוה כל
ט׳ בטיפחא העם בירושלם וכל העם הבאים
מערי יהודה בירושלם: י ויקרא
ד׳ ברוך בספר את דברי ירמיהו בית
יהוה בלשכת גמריהו בן שפן הספר
ג׳ בחצר העליון פתח שער בית
ג״ו יהוה החדש באזני כל העם:
ו׳ יא חסר ד׳ ג׳ יא וישמע מכיהו בן גמריהו בן שפן
את כל דברי יהוה מעל הספר:
ל׳ יב וירד בית המלך על לשכת
י׳ מ״ל הספר והנה שם כל השרים יושבים
ג׳. ס׳ אלישמע הספר ודליהו בן שמעיהו
ואלנתן בן עכבור וגמריהו בן
ב׳. ג׳ שפן וצדקיהו בן חנניהו וכל
השרים: יג ויגד להם מכיהו את
ד׳ כל הדברים אשר שמע בקרא ברוך
ג״ו בספר באזני העם: יד וישלחו כל השרים אל ברוך
ס׳. ד׳ את יהודי בן נתניהו בן שלמיהו בן כושי לאמר המגלה
ג׳. ס׳ אשר קראת בה באזני העם קחנה בידך ולך ויקח ברוך
ג׳ בן נריהו את המגלה בידו ויבא אליהם: טו ויאמרו
ג״. מ׳ אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם
י״ג חסר טז ויהי כשמעם את כל הדברים פחדו איש אל רעהו
ג׳ מ״ל ויאמרו אל ברוך הגד נגיד למלך את כל הדברים האלה: יז ואת ברוך שאלו לאמר הגד נא לנו איך
כ״ג כתבת את כל הדברים האלה מפיו: יח ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה

דמליל עמיה על מגלת ספרא: ח ופקיד ירמיה ית ברוך למימר אנא כלי לית אנא יכיל למיעל לבית מקדשא דיי: ו ותיתי את ותקרי במגלתא דכתבתא מפומי ית פתגמיא דיי קדם עמא בבית מקדשא דיי ביומא דצומא ואף קדם כל בית יהודה דאתן מקרויהון תקרינון: ז מאים תתקביל בעותהון קדם יי ויתובון גבר מאורחתיה בישתא ארי רב רוגזא וחימתא דגזר יי על עמא הדין: ח ועבד ברוך בר נריה ככל די פקדיה ירמיה נביא למקרי בספרא פתגמא דיי בית מקדשא דיי: ט והוה בשתא חמשתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה בירחא תשיעאה גזרו צומא קדם יי כל עמא בירושלם וכל עמא דאתן מקרויא דבית יהודה בירושלם: י וקרא ברוך בספרא ית פתגמי ירמיה נביא בית מקדשא דיי בלשכת גמריה בר שפן ספרא בדרתא עיליתא במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדנחאה קדם כל עמא: יא ושמע מכיהו בר גמריה בר שפן ית כל פתגמא דיי מעל ספרא: יב ונחת לבית מלכא ללשכת ספרא והא תמן כל רברביא יתבין אלישמע ספרא ודליה בר שמעיה ואלנתן בר עכבור וגמריה בר שפן וצדקיה בר חנניה וכל רברביא: יג וחוי להון מכיהו ית כל פתגמא דשמע כד קרא ברוך בספרא קדם עמא: יד ושלחו כל רברביא לות ברוך ית יהודי בר נתניה בר שלמיה בר כושי למימר מגלתא דקריתא בה קדם עמא סבהי בידך ואתא וגסיב ברוך בר נריה ית מגלתא בידיה ואתא לותהון: טו ואמרו ליה תוב כען וקרהא קדמנא וקרא ברוך קדמיהון: טז והוה כמשמעהון ית כל פתגמיא תוהו גבר לחבריה ואמרו לברוך חואה נחוי למלכא ית כל פתגמיא האלין: יז וית ברוך שאילו למימר חוי כען לנא איכדין כתבתא ית כל פתגמיא האלין מפומיה: יח ואמר להון ברוך מפומיה

רשי

בבית הכלא: (י) פתח ש...
בית ה׳ החדש. הוא ש...
המזרחי כן תירגם יונתן
(טו) הגיד נגיד למלך. ...
ישמע

רדק

(ו) ביום צום, ביום תענית ואדוני אבי ז״ל פירש ביום קבוץ מן צומת הגידין כדברי רבותינו ז״ל ר״ל יום שיתקבצו לדבר ולהתענות על צרתם: (י) החדש, הוא שער המזרחי כמו שכתבנו למעלה וכן תירגם יונתן מדינחאה: (יא) מעל הספר, שהיו כתובים על הספר: (יב) על לשכת, כמו אל לשכת: (טו) הגיד כתיב ביו״ד המשך שלא כמנהג ברוב: (יח) על הספר, על שם סופו כי לא יקרא

מגלה: האף ג׳ קמצין וסימן כי יגרתי מפני האף. מה חרי האף הגדול. כי גדול האף והחמה: החמשית ה׳ בקריאה חסר יו״ד קדמא וסי׳ ובשנה החמשית תאכלו את פריו. ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו. היא השנה החמשית לגלות. ויהי בשנה החמשית למלך רחבע׳. ותחברו עלה שישק מלך בבל. דאוריתא החמישית כתיב חסר יו״ד בתרא. דירמית החמשית כתיב חסר יו״ד קדמא. ושארא החמישי׳ כתיב מ״ל דמ״ל: דליהו ג׳ בלישנא בקריאה וסימן אלישמע הסופר ודליהו בן. וגם אל נתן. לדליהו שלשה ועשרים: שמע ד׳ בקריאה וסימן ויגד להם מכיהו. צעקו וה׳ שמע. זה עני קרא. כי לא בזה ולא שקץ. וסימן בלשון תרגום מכיהו צוח מסכינא ואת בזויי: ברוך בן נריהו ג׳ בקריאה וסימן קחנה בידך ולך. וירמיהו לקח מגלה. את הגברים ואת הנשים. ושארא ברוך בן נריה: הגיד ג׳ מ״ל בליש׳ בקריאה וסימן ותגיד לבני ישראל. הגיד נגיד למלך. ובעל כנפים יגיד דבר. אנך.

תולדות אהרן מפיו יקרא. ב״ב סו מנחות לא(מגלה פד):

מצודת דוד

מוסב על ויכתוב לומר שנ...
כתבם על מגלת ספר: (ה) ...
עצור. אני כלוא במאסר ו...
אוכל לבוא בעצמי בבית ה׳ ו...
גם יהויקים כלאו במאסר עם ...
לא נזכר): (ו) את דברי ה׳ ...
רצה לומר הענין אשר צוה לו ...
וגם לפי שירמיה אמרם ברוה״ק ...
יקראו דברי ה׳ עם כי לא אמ...
בנבואה ממש: ביום צום. כי ...
יתקבצו שמה עם רב מירושל...
ומערי יהודה: (ז) אולי. כשישמ...
הדברים האלה אולי יכנע לו...
ותפול תחנתם וכו׳: אל העם ...
על העם: (ט) קראו צום. ג...
תענית והכריזו ברבים: כל ה...
בירושלים וכו׳. ר״ל אנשי ירושל...
ואנשי ערי יהודה אשר באו ...
והיו בירושלים: (י) את דב...
ירמיהו. מה שדבר ברוה״ק ...
בחצר העליון. היא עזרת הכה...
שעמדה במעלה הסר מול עז...
ישראל: פתח שער. ר״ל הלשכ...
ההיא עמדה בחלל השער ...
החדש. יתכן שנפל והדשו או...
בבנין: (יא) את כל דברי ה׳ ...
שאמרים ברוה״ק: מעל הספ...
שנקראים מעל הספר: (יב) ...
לשכת. אל לשכת: (יד) ולך ...
ר״ל לך ממקומך ובוא אלינו ...
(טז) פחדו איש אל רעהו. פח...
להעלים הדבר מלפני המלך ...
כל אחד פחד מרעהו שלא יג...
הוא ויאשם בהעלים על ד...
בגיד לו: הגיד נגיד. דע ...
שנגיד הדברים לפני המלך ...
(יז) איך כתבת וכו׳ מפיו. ר׳...
איך היה הכתיבה מפיו וכאו...
אם ירמיה אמר מפיו גם פרי...
הדברים כמו שהם ואם כן ...
לחוש הרבה גם על הפרט ה...
שאמר רק כללות הענין ואת...
הרת׳ הפרטים ואין לחוש עלי...
כ״כ: (יח) מפיו וכו׳. ר״ל ...
פרטי

מצודת ציון

(ה) עצור, כלוא כמו והוא עודנו עצור (לעיל לג): (ו) צום. תענית: (ז) תפול. ענין נטיה וכן ותפול מעל הגמל

וַאֲנִי כֹּתֵב עַל־הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ׃ יט וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־בָּרוּךְ לֵךְ הִסָּתֵר אַתָּה וְיִרְמְיָהוּ וְאִישׁ אַל־יֵדַע אֵיפֹה אַתֶּם׃ כ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ חָצֵרָה וְאֶת־הַמְּגִלָּה הִפְקִדוּ בְּלִשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר וַיַּגִּידוּ בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים׃ כא וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוּדִי לָקַחַת אֶת־הַמְּגִלָּה וַיִּקָּחֶהָ מִלִּשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר וַיִּקְרָאֶהָ יְהוּדִי בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאָזְנֵי כָּל־הַשָּׂרִים הָעֹמְדִים מֵעַל הַמֶּלֶךְ׃ כב וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַחֹרֶף בַּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי וְאֶת־הָאָח לְפָנָיו מְבֹעָרֶת׃ כג וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה יִקְרָעֶהָ בְּתַעַר הַסֹּפֵר וְהַשְׁלֵךְ אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֶל־הָאָח עַד־תֹּם כָּל־הַמְּגִלָּה עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הָאָח׃ כד וְלֹא פָחֲדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו הַשֹּׁמְעִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ כה וְגַם אֶלְנָתָן וּדְלָיָהוּ וּגְמַרְיָהוּ הִפְגִּעוּ בַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי שְׂרֹף אֶת־הַמְּגִלָּה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם׃ כו וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ אֶת־יְרַחְמְאֵל בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־שְׂרָיָהוּ בֶן־עַזְרִיאֵל וְאֶת־שֶׁלֶמְיָהוּ בֶּן־עַבְדְּאֵל לָקַחַת אֶת־בָּרוּךְ הַסֹּפֵר וְאֵת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וַיַּסְתִּרֵם יְהוָה׃ כז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת־הַמְּגִלָּה וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר כָּתַב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ כח שׁוּב קַח־לְךָ מְגִלָּה אַחֶרֶת וּכְתֹב עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַמְּגִלָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ כט וְעַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה אַתָּה שָׂרַפְתָּ אֶת־הַמְּגִלָּה

קרי לי ית כל פתגמיא האלין ואנא כתיב על ספרא בדיותא: יט ואמרו רברביא לברוך איזיל אטמר את וירמיה ואנש לא ידע איכא אתון: כ ואתו לות מלכא לדרתא וית מגילתא פקידו בלשכת אלישמע ספרא וחויאו קדם מלכא ית כל פתגמיא: כא ושלח מלכא ית יהודי למיסב ית מגילתא ונסבה מלשכת אלישמע ספרא וקרהא יהודי קדם מלכא וקדם כל רברביא דקימין ומעלוי מלכא: כב ומלכא יתיב בית סתוא בירחא תשיעיתא וית נורא קדמוהי מדלקין: כג והוה כד קרי יהודי תלת פצין וארבע בזע באזמיל ספרא ורמי לנורא דלגומריה עד דשלימת כל מגלתא על נורא דעל גומרי: כד ולא תוהו ולא בזעו ית לבושיהון מלכא וכל עבדוהי דשמעין ית כל פתגמיא האלין: כה ואף אלנתן ודליה וגמריה בעו מן מלכא בדיל דלא לאוקדא ית מגלתא ולא קביל מנהון: כו ופקיד מלכא ית ירחמאל בר מלכא וית שריה בר עזריאל וית שלמיה בר עבדיאל למדבר ית ברוך ספרא וית ירמיה נביא ואגין עליהון יי: כז והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתר דאוקיד מלכא ית מגלתא וית פתגמיא דכתב ברוך מפומא דירמיה למימר: כח תוב סב לך מגילתא אוחרי וכתוב עלה ית כל פתגמיא קדמאי דהוו על מגלתא קדמיתא דאוקיד יהויקים מלך שבטא דבית יהודה: כט ועל יהויקים מלך שבטא דבית יהודה תימר כדנן אמר יי את אוקידתא ית מגלתא

רשי

...שמע: (כ) חצרה. אל החצר ...ל תיכה שצריכה למ"ד ...תחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (כב) ואת האח. פירשו רבותינו ...צים על שם שנדלקים באחוה כלומר שנדלקים זה מזה ...אחים שמהנים זה לזה הא"ח) ולפי פשוטו משמע שהוא כלי ...מבערין קטליו אור לפני השרים: (כג) שלש דלתות. רבותינו ...מרו מגלת קינות היתה קראו ...פניו איכה ...כה תבכה גלתה ...ודה דרכי ציון אבילות בכל ... לא חש אמר אני מלך על ...נותרים כיון שקרא היו צריה ...ראש אמר מעכשיו איני מלך ...יד ויקרעה בתער הסופר: ...קרעה. כמו קרעה: (כה) הפגיעו. התחננו דברים

מצודת דוד

...מפי הדברים קרא אלי מפיו ...עת שקרא כתבתי על הספר ...דיו וכאומר לא המתנתי עד ...גמר כל דבריו אלא מיד כשאמר ...ר כתבתיו למען לא אשנה ...ר ממה שסדר הוא ולא שמתי ...ר במגילה הזאת אלא הדיו הכתיבה בלבד: על הספר. ...ילו ספר ע"ש סופו שאחר ...כתיבה נעשה ספר: (יט) לך ...תר וכו'. כי הן יבקש המלך ...רוג אתכם: ואיש אל ידע. ...הן יגלה למלך: (כ) חצרה. ...חצר המלך: (כא) מעל המלך. ...מכים אל המלך: (כב) בית ...חורף. בבית העשוי לשבת בה ...חורף כי הדבר היה בחדש ...תשיעי והוא הכסליו ואז בזמן ...: ואת האח. הכלי העשוי ...דליק בה האש היתה לפניו ...בוערת להתחמם נגדה: (כג) שלש דלתות וארבעה. ר"ל ...קרא שלשה פסוקים וגמר לקרות ...ביעי: יקרעה. היה קורע ...ותך אותה בתער הסופר והיה ...ליך אל האש אשר על האח ...ר"ל כשקרא לפניו איכה ישבה ...' בכה תבכה וכו' גלתה יהודה ...' דרכי ציון וכו' עדיין לא חש ...אמר אף על פי כן אני מלך ...הנשארים וכשקרא לפניו פסוק ...' צרים לראש אמר אם כן ...הם איני מלך מיד קרעה ...הם: עד תום. היה קורע ...ומשליך עד שהשליך את כל המגלה ...האש וכו': (כד) ולא פחדו. ...הדברים הנאמרים במגלה ולא ...רעו בגדיהם דרך צער ואבל ...וזר היה מסראוי: המלך. ר"ל ...המלך ולא כל עבדיו וכו': ...) וגם. ר"ל ואם כי אלנתן ...' התחננו לפניו לבל ישרוף ...ו לא שמע אליהם: (כו) לקחת. ...היה להרגם על דבר המגלה: ...ירם ה'. דרך נס היו נסתרים מעיניהם: (כז) את המגלה. ר"ל גליון הכתב ...ו: לאמר. מוסב על תחלת המקרא: (כט) ועל יהויקים. ואל יהויקים: לאמר

רדק

יקרא ספר עד שיכתוב בו: בדיו. הוא שכותבים בו: (יט) הסתר. בתוך חצר המטרה שאם יחרה אף המלך עליכם כשמעו הדברי' וירע לכם: (כ) חצרה, מלעיל הזקף בצר"י והה"א נוספת והוא כמו חצר ר"ל חצר המלך: (כב) בית החרף, כי עושים בית לקיץ שישלוט בו הרוח לקרר וכן עושים בית לחרף שלא ישלוט בה הרוח: ואת האח לפניו מבוערת, כלי שמדליקין בו אש ואמר מבוערת מפני העצים המבוערים בה כאילו היא מבוערת ויונתן תירגם וית נורא קדמוהי מדליקין ובדברי רז"ל מאי אח רב אמר אחונא ושמואל אמר עצים שנדלקים באחוה: (כג) שלש דלתות וארבעה, פירוש דפין כלומר דפי המגלה ונקראים דלתות לפי שנפתחים ונסגרים כדלתות ובאו בפסוק זכר ונקבה שאמר שלש וארבעה ואמר כן לפי שהוא שם מושאל כי דלת לשון נקבה: והשלך. מקור: אל האש אשר אל האח, כמו על והראשונים אל והאחרונים על ופסוק אחד סימן ואל על יקראוהו ורז"ל פירשו שלש דלתות וארבעה שלשה פסוקים וארבע' אמרו מאי שנא שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה אמרו ליה איכה ישבה בדד העיר אמר להו ואנא מלכא בכה תבכה אמר להו ואנא מלכא גלתה יהודה אמר להו ואנא מלכא דרכי ציון אבלות אמר להו ואנא מלכא היו צרים לראש אמר להו מאן אמרה כי ה' הוגה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפה באש ויונתן תירגם דלתות פצין: (כד) ולא פחדו ולא קרעו, כי היה להם לפחוד ולקרוע בשמעם הדברים ולשוב בתשובה לפני האל ולא חששו בשמעם הדברים המלך וכל עבדיו שהיו עמו בבית אבל השרים שבאו אל המלך והגידו לו הם פחדו כמו שכתוב למעלה פחדו איש אל רעהו וכן הפגיעו במלך לבלתי ישרוף את המגילה ורז"ל דרשו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעי קריעה וסמכו על זה ואמרו הרואה ספר תורה שנקרע בזרוע חייב לקרוע: (כה) הפגיעו במלך, ענין תחנה ובקשה וכן וישתומם כי אין מפגיע: (כו) ויסתירם ה'. שהסתו במקום שהיו ולא מצאום כי הסתירם ה' אפשר שעת חפש הניבותם או שבטל כח ראותם בראותו מקום שהיו ירמיהו וברוך: (כז) ויהי דבר ה'. אחרי שרוף המלך את המגלה ואת הדברים.

שלא

איפ' י' כתי' כן איפה וסי' נמ' בסד' וישב ובשמואל ב' סי' ט': ישיבה בית ו' וסי' שבי אלמנ' בית אביך ב' בפסוק. וישב ארון ה' בית עובד דשמואל. וישב בית החפשית דד"ה. ותשב תמר ושוממה. והמלך יושב בית החרף: וכל עבדיו ד' בקריאה וסימן נמס' בשמואל א' סי' כ"ב: שלמיהו ג' בקריאת וסימן וישלחו כל השרים אל ברוך את יהודי. ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך. וישמע שפטיהו בן מתן. וא' ושלמיהו וסימן עזראל ושלמיהו שמריהו. ובספרי מסרה אחריתי מונה במקום וישמע שפטיהו וישלח המלך צדקיה את יהוכל: הראשנה ח' בקריאה וסימן נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה. ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשונה. ובאת הממשלה הראשנת. במרכבה הראשונה סוסים. על המחלוקת הראשנה לחדש הראשון. הארך אמות במדה. הוא בשנה הראשונה למלכו

מצודת ציון

כגמל (בראשית כד): (יח) בדיו. מי השחור העשוי לכתיבה: (יט) איפה. איה פה: (כ) הפקידו. מל' פקדון וגניזה: (כב) האח. כך שם הכלי שמבערין בו האש: מבוערת. דולקת: (כג) דלתות. הוא לשון שאלה על הפסוקים: בתער. הכין חריף והנון: תום. ענין השלמה: (כה) הפגיעו.

הזאת לאמר מדוע כתבת עליה
לאמר בא־יבוא מלך־בבל והשחית
את־הארץ הזאת והשבית ממנה
אדם ובהמה: ל לכן כה־אמר יהוה
על־יהויקים מלך יהודה לא־יהיה־
לו יושב על־כסא דוד ונבלתו תהיה
משלכת לחרב ביום ולקרח בלילה:
לא ופקדתי עליו ועל־זרעו ועל־
עבדיו את־עונם והבאתי עליהם
ועל־ישבי ירושלם ואל־איש יהודה
את כל־הרעה אשר־דברתי אליהם
ולא שמעו: לב וירמיהו לקח | מגלה
אחרת ויתנה אל־ברוך בן־נריהו
הספר ויכתב עליה מפי ירמיהו את
כל־דברי הספר אשר שרף יהויקים
מלך־יהודה באש ועוד נוסף עליהם
דברים רבים כהמה:
לז א וימלך־מלך צדקיהו בן־
יאשיהו תחת כניהו בן־יהויקים
אשר המליך נבוכדראצר מלך־
בבל בארץ יהודה: ב ולא שמע
הוא ועבדיו ועם הארץ אל־דברי
יהוה אשר דבר ביד ירמיהו הנביא:
ג וישלח המלך צדקיהו את־יהוכל
בן־שלמיה ואת־צפניהו בן־מעשיה
הכהן אל־ירמיהו הנביא לאמר
התפלל־נא בעדנו אל־יהוה אלהינו:
ד וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ולא־נתנו אתו בית הכליא: ה וחיל
פרעה יצא ממצרים וישמעו
הכשדים הצרים על־ירושלם את־
שמעם ויעלו מעל ירושלם: ו ויהי
דבר־יהוה אל־ירמיהו הנביא
לאמר: ז כה־אמר יהוה אלהי
ישראל כה תאמרו אל־מלך יהודה
השלח אתכם אלי לדרשני הנה |
חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב
לארצו מצרים: ח ושבו הכשדים
ונלחמו על־העיר הזאת ולכדה

הדא למימר מא דין כתבתא
עלה למימר מיתי ייתי מלכא
דבבל ויחביל ית ארעא הדא
ויבטיל מנה אנשא ובעירא:
ל בכין כדנן אמר יי על יהויקים
מלך שבטא דבית יהודה לא
יהי ליה יתיב על כורסי דוד
ונבלתיה תהי משגרא
לשרבא בימטא ולגלידא
בליליא: לא ואסער עלוהי
ועל בנוהי ועל עבדוהי ית
חוביהון ואיתי עליהון ועל
יתבי ירושלם ועל אנש
יהודה ית כל בישתא דגזרית
עליהון ולא קבילו: לב וירמיה
נסיב מגלה אוחרי ויהבה
לברוך בר נריה ספרא וכתב
עלה מפומא דירמיה ית כל
פתגמי ספרא דאוקיד יהויקים
מלך שבטא דבית יהודה
בנורא ועוד אתוספו עליהון
פתגמין סגיאין כותהון:
א ומלך מלך צדקיה בר
יאשיה חלף כניה בר יהויקים
דאמליך נבוכדראצר מלכא
דבבל בארעא דבית יהודה:
ב ולא קביל הוא ועבדוהי
ועמא דארעא לפתגמא דיי
דמליל ביד ירמיהו נביא:
ג ושלח מלכא צדקיהו ית
יהוכל בר שלמיה וית צפניה
בר מעשיה כהנא לות ירמיה
נביא למימר צלי כען עלנא
קדם יי אלהנא: ד וירמיה
עליל ונפיק בגו עמא ולא
יהבו יתיה בבית אסירי:
ה ומשרית פרעה נפקא
ממצרים ושמעו כסדאי
דצירין על ירושלם ית
שמעהון ואסתלקו מעל
ירושלם: ו והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עם ירמיה למימר:
ז כדנן אמר יי אלהא דישראל
כדין תימרון למלך שבטא
דבית יהודה דשלח יתכון
לקדמי למתבע אולפן מן
קדמי הא משרית פרעה
דנפקא לכון לסעיד תבא
לארעהון למצרים: ח ויתובון
כסדאי ויגיחון קרבא על קרתא הדא ויכבשונה

רדק

שלא תאמר גליוני המגלה שרף שאף הדברים הכתובים בה שרף ורבותינו ז"ל ראו מזה שהרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנא' את המגלה ואת הדברים המגלה זה גויל הדברים זה כתב: (ל) לא יהיה לו יושב על כסא דוד, כי יהויכין לא מלך אלא שלשה חדשים ולא נחשב יושב על כסא: לחרב ביום, כי לא הניחוהו הכשדים להקבר: ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה, בדברי רז"ל רבי תמא ב"ר חנינא ורב חד אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זכור ה' כהמה זה אני הגבר שהוא מן אלפא אלפא וחד אמר ועוד נוסף עליהם זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא תלמוד שהיה כתוב על המגלה כראשונה איכה ישבה ואיכה יעיב ואיכה יועם הלא הוא דכתיב ונוסף עליהם דברים כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא רבים זה זכור השם: (א) וימלך מלך, לפי שמלכות יהויכין לא עמדה אלא ג' חדשים אמר וימלך מלך כי יהויכין לא נחשב למלך: (ד) בית הכליא. כתיב ביו"ד וקריא הכלוא בוי"ו והוא בית האסורים כי במלוך צדקיהו צוה להוציאו משם ולא נתנו אותו שם עד שתפשו יראייה: (ה) יצא ממצרים, לעזור אל צדקיהו כי צדקיהו מרד במלך בבל אשר השביעו באלהים כשהמליכו ומרד בו ושלח למלך מצרים לעזרו וכששלח שם מלך בבל חילו מפני שמרד בו יצא חיל פרעה ממצרי':
לחלק

בחדש הראשון : וירמיהו ב' ר"ת וסי' וירמיהו בא ויצא בתוך העם . וירמיהו לקח מגלה אחרת : ועוד כ"ג וסימן חמש שנים אשר אין חריש • ועוד לו אך המלוכה . ותהי נבלתם כסוחה ׃ ועוד בה עשיריה • מנשה את אפרים . ארם מקדם ופלשתים מאחור . על כן על בחוריו . בלתי כרע תחת . ועוד נוסף עליהם דברים ، ועוד תשוב תראה • ועוד בחיים חייתם. ועוד הסיר את הבמו' דד"ה דיהושפט . ועוד העם לא הכינו לבבם דד"ה דיהושפט . ועוד העם משחיתם • ועוד ברצותי בית אלהי . ועוד אדומים באו.ועוד דבר עבדיו.ועוד מעט ואין רשע. כי יש לעץ תקוה. ועוד ראיתי תחת . אני מדבר ומתפלל. אני מדבר בתפלה •

תולדות אהרן ואם הסה . שנה כ : כקרא יסודי .
מ"ק כו : יקרעם בתער . (מ"ק סג) :

מצודת ציון

ענין התנה ובקשה כמו ופגעו לי (שם כג) : (כט) והשבית . ענין ביטול ומניעה : (ל) לחורב . ענין חמימות כמו חורב בצל עב (ישעיה כה) : ולקרח . ענין גליד הנקרש מן המים בימי הקור כמו משליך קרחו (תהלים קמז) : (לא) ופקדתי . ענין זכרון : איש יהודה. אנשי יהודה : (ד) ולא נתנו . ולא עזבו כמו ולא נתן סיחון (במדבר כא) : בית הכלוא . בית המאסר : (ה) וחיל . לגאות עם : הצרים . המקיפים להצר : ויעלו. ענין סילוק כמו ונעלה הענן (שם ט):
תחילו:

רשי

(לב) דברים רבים כהמה . מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה : (א) וימלך מלך . לפי שמתחיל בא לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שהנבא עד הני התחיל לומר כן ובנא עד הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יהודה תחת כניהו בן יהויקים וגו' : (ד) וירמיהו בא ויוצא בתוך העם . כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית הכלא שהכלאו יהויקים שצדקיהו היה צדיק ודורו רשעים ויהויקים היה רשע ודורו צדיקים (ה) וחיל פרעה יצא ממצרים לעזרה ליהודה : (ז) שב לאחו מצרים . בספינות היו באין ורמז הקב"ה לים והציף על כמו נוד ת ואובות (כלומר נפוחות) דומות לעורות בני אד אמרו זה לזה מה זאת אמו אלו אבותינו שטבעום אבותיה של

מצודת דוד

לאמר . ר"ל כי אמרת מד כתבת על המגלה דברים המור שמלך בבל ישחית את הא וכו' : (ל) לא יהיה לו . ר"ל לא יהיה לו בן אשר יתמיד לש על כסא המלוכה כי יכניה לא מלך כי אם שלשה חדש ועשרה ימים : נבלתו וכו'. לא יקבר אחר מותו כי בד ימות כשיוליכוהו בגולה : לחו ביום . יתבזה בשכבו ביום לחום השמש ובלילה לקרח יגלד המים מחוקף הקור (לא) ופקדתי . אזכור עליו את עון שריפת המגלה : את הרעה . ר"ל הרעה האמו בהמגלה היא : אשר דב וכו'. רצה לומר על אשר דב אליהם דברי והמה לא שמעו (לב) ועוד נוסף עליהם . ירמיה היה עוד נוסף עלי מלעצמו דברים רבים כמו שה בראשונה כי מתחלה אמר שלש אלפ"א בית"א איכה ישבה איכה יעיב ואחר איכה יועם והוסיף עוד אני הגבר ראה שהוא מתלתא תלתא : לז (ד) ויוצא וכו'. כי כשמלך צדקיהו להוציאו מבית הכלא ש יהויקים ולא עזבו אותו בית הכלא : (ה) יצא ממצרים. לעזרת יהודה : את שמעם. את שמוע גבורתם : ויעלו : מירושלים : (ז) לדרשני לדרוש אותי בתפלה : שב לא ולא יבא לעזרה : (ח) ושבו הכשדים ישובו להלחם בה אל

ושרפה באש: ט כה | אמר יהוה
אל־תשאו נפשתיכם לאמר הלך
ילכו מעלינו הכשדים כי־לא ילכו:
י כי אם־הכיתם כל־חיל כשדים
הנלחמים אתכם ונשארו־בם
אנשים מדקרים איש באהלו יקומו
ושרפו את־העיר הזאת באש:
יא והיה בהעלות חיל הכשדים מעל
ירושלם מפני חיל פרעה: יב ויצא
ירמיהו מירושלם ללכת ארץ
בנימן לחלק משם בתוך העם:
יג ויהי־הוא בשער בנימן ושם בעל
פקדת ושמו יראיה בן־שלמיה בן־
חנניה ויתפש את־ירמיהו הנביא
לאמר אל־הכשדים אתה נפל:
יד ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל
על־הכשדים ולא שמע אליו ויתפש
יראיה בירמיהו ויבאהו אל־השרים:
טו ויקצפו השרים על־ירמיהו והכו
אתו ונתנו אותו בית האסור בית
יהונתן הספר כי־אתו עשו לבית
הכלא: טז כי בא ירמיהו אל־בית
הבור ואל־החניות וישב־שם ירמיהו
ימים רבים: יז וישלחהו המלך צדקיהו
ויקחהו וישאלהו המלך בביתו
בסתר ויאמר היש דבר מאת יהוה
ויאמר ירמיהו יש ויאמר ביד מלך־
בבל תנתן: יח ויאמר ירמיהו אל־
המלך צדקיהו מה חטאתי לך
ולעבדיך ולעם הזה כי־נתתם אותי
אל־בית הכלא: יט ואיו נביאיכם
אשר־נבאו לכם לאמר לא־יבא
מלך־בבל עליכם ועל הארץ הזאת:
כ ועתה שמע־נא אדני המלך תפל־
נא תחנתי לפניך ואל־תשבני בית
יהונתן הספר ולא אמות שם:
כא ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את־ ס

ג׳ חסר · י״א בטעם · בסיפרא · ג׳ חסר · ג׳ · ג׳ וה׳ וכסי״ות · ג׳ וחסר · ג׳ וחסר · ב׳ ומ״ל · ג׳ · ב׳ וג״ל · ג׳ . ד׳ · ג׳ מ״ל בסיפרא · ג׳ · ד׳ בסיפרא · ג׳ · ג׳ · י״ג מ״ל בסיפרא · ד׳ · ואיה ק׳ · ג׳ חסר בסיפרא · ג׳ חסר · ד׳ חסר

ויוקדונה בנורא: ט כדנן
אמר יי לא תטעון נפשתיכון
למימר אסתלקא יסתלקון
מננא כסדאי ארי לא יסתלקון:
י ארי אם תקטלון כל משרית
כסדאי דמגיחין קרבא עמכון
וישתארון בהון גברין מטענין
גבר במשכניה יקומון ויוקדון
ית קרתא הדא בנורא:
יא והוה כד אסתלקא משרית
כסדאי מעל ירושלם מן קדם
משרית פרעה: יב ונפק
ירמיה מירושלם למיזל לארעא
שבטא בנימין לפלגא
אחסנתא דאית ליה תמן בגו
עמא: יג והוה הוא בתרע
שבטא בנימין ותמן גברא
ממנא ושמיה יראיה בר
שלמיה בר חנניה ואחד ית
ירמיה נביא למימר לכסדאי
את משתמע: יד ואמר ירמיה
שקרא את אמיר לית אנא
משתמע לכסדאי ולא קביל
מנה ואחד יראיה בירמיה
ואתיה לות רברביא:
טו ורגיזו רברביא על ירמיהו
ואלקיאו יתיה ויהבו יתיה
בבית אסירי בית יהונתן ספרא
ארי יתיה עבדו לבית אסירי:
טז ארי על ירמיה לבית אסירי
ולגיו מן חנותא ויתיב תמן
ירמיה יומין סגיאין: יז ושלח
מלכא צדקיה ודבריה
ושאליה מלכא בביתיה
בסתרא ואמר האית פתגמא
מן קדם יי ואמר ירמיה אית
ואמר ביד מלכא דבבל
תתמסר: יח ואמר ירמיה
למלכא צדקיה מה חבית לך
ולעבדך ולעמא הדין ארי
יהבתון יתי לבית אסירי:
יט ואן נביאיכון דשקרא
דאתנביאו לכון למימר לא
ייתי מלכא דבבל עליכון ועל
ארעא הדא: כ וכען שמע
כען רבוני מלכא תתקביל
כען בעותי קדמך ולא
תתיבינני לבית יהונתן ספרא
ולא אימות תמן: כא ופקיד מלכא צדקיה ופקידו ית

רשי

של אלו שאנו הולכים לעזרתם הים מיד שבו לארצם: (יב) לחלק משם בתוך העם. לפלגא אחסנתא דליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא ממנה שמתפלל על העיר שלא תלכד: (יג) ושם בעל פקידות. ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים: בן שלמיה בן חנניה. הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה׳ את דבריך (לעיל כח). ומדרש אגדה שהוה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו בנו צוה גם הוא לבניו כך כשהגיע שעה הכשילו: (טז) ואל החניות. תירגם יונתן לגיו מן חנואתא חניות היו

מצודת דוד

(ט) אל תשיאו. אל תסיתו נפשות עצמיכם לאמר שהכשדים ילכו הם מכל וכל: כי לא ילכו. ר״ל לא ילכו מכל וכל כי ישובו: (י) כי אם הכיתם. אף אם תכו את כל הכשדים ורק ישארו בם אנשים מדוקרי חרב: איש באהלו. אותם המדוקרים אשר שכבו איש באהלו הם יקומו ושרפו את העיר הזאת והוא ענין הפלגה וגוזמא וכאומר לא יעיל שום תחבולה נגד גזירתי: (יא) בהעלות. בעת שנסתלקו הכשדים מעל ירושלים על כי שמעו שבאים חיל פרעה לעזור יהודה: (יב) ויצא. או יצא ירמיה מירושלים וכו׳: לחליק שם. להשים עצמו משם בתוך עם היושבים ר״ל שהיה יוצא מן העם היושבים להיות נשמט שם לבל ירגישו בו שומרי השער: (יג) ויהי הוא. כאשר בא בשער הנקרא שער בנימין ושם היה בעל פקידת שהיה ממונה לשמור את השער ההוא: ויתפש. אחז בחוזק את ירמיה באמרו נס אתה נופל אל הכשדים להיות אצלם: (יד) שקר. הדבר הזה הוא שקר: ולא שמע אליו. לא קבל דבריו ולא האמין לו: (טו) בית יהונתן. בבית יהונתן: כי אתו. כי את הבית ההוא עשו להיות בית הכלא: (טז) כי בא ירמיה. אשר משם בא ירמיהו אל בית הבור אשר שם בית האסורים והוא המקום היותר רע שבמאסר: ואל החניות. ר״ל אשר בתוך החנויות: (יז) היש דבר. ר״ל אם זה קרוב בא לו נבואה מה: יש. יש לי נבואה מקרוב: ויאמר ביד וכו׳. וחזר ואמר וזהו הנבואה שבאה אשר תנתן ביד מלך בבל: (יט) ואיה נביאיכם. ר״ל איה הבטחת נביאיכם אשר נבאו וכו׳ וכאומר הלא הנה בא ועושה מצור על העיר: (כ) ומחה. הואיל

רדק

(יב) לחלק משם בתוך העם. כמו להחליק חסר ה״א ההפעיל והפועל הנוע׳ תחת הלמ״ד וכן לשמיד מעוזנים והדומים להם ופי׳ לחליק להחליק עצמו משם שהיה בתוך העם והיה ירא שלא יתגוננו לבית הכלא לפי שאמ׳ כי אם הכיתם את כל חיל כשדים וגומר וענין לחליק לשון השמטה שהוא קרוב לענין חלקלקות כלומר היה רוצה להיות נשמט משם ויונתן תירגם לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא, ובדרש ליטול חלק עם הכהנים שהיו בענתות: (יג) בשער בנימין. שער משערי ירושלם היה נקרא שער בנימן לפי שהיה בחלקו של בנימין או שהיה יוצא משער דרך ארץ בנימן: ושם בעל פקידות, בעל מנוי שמנו אותו באותו השער כי היו אנשים ממונים לשמור שלא יצא אדם משם אל הכשדים: ושמו יראייה, בזה השער יראייה בב׳ יודין הראשונה נקראת והשנית אינה נקראת וכן מחוייאל ילד את מתושאל וכן יששכר לקריאת בן אחר, ובדרש כי זה חנניה בן עזור ובשביל שהכחישו ירמיהו בנבואתו ובא לו במיתה צוה את בנו שאם יוכל להכשיל את ירמיהו יעשה וכן שלמיה בנו צוה ליראייה בנו ועכשיו השמא לו עלה ספהו: אל הכשדים אתה נופל, רוצה לומר מתחבר ונשמע אליהם. וכן תירגם יונתן משתמע ומענין זה ומהמנהם נפלו על דוד לכו ונפלה אל מחנה ארם: (יד) אינני נופל על הכשדים. זה על והראשון אל וסימן ואל על יקראוהו: (טו) בית האסור. בהקל אהום בעליו: (טז) ואל החניות. ת״י ולגיו מן חנוואתא כלומר בית האסור היה לפנים מן החניות שהיו שם לפני בית האסורים: (יט) ואיה נביאכם. ואיו

ועוד תוספת: כה אמר ה׳. אל תשיאו י״ח בטעמא כה אמר בסיפ׳ וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא דא סי׳ י״ב: מדקרים ב׳ וסי׳ ונשארו בם אנשים מדקרים. שהם יזובו מדקרים. וא׳ ומדקרים ונפלו חללים בארץ כשדים: יראייה ב׳ ומ״ל ובענין וסימן ושםבעל פקדת ושמו יראייה. ויתפש יראייה בירמיהו: בית הבור חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וסימן בית הבור כי בא ירמיהו אל בית הבור. בבית הבור. ויהי בחצי הלילה. בית רשע עוד האש בית רשע. בבית רשע מארת ה׳. בית החפשית ויהי עזיהו דד״ה. בבית החפשית וינגע ה׳ דמלכים. בית אבל טוב ללכת. בבית אבל לב חכמים. בית המלכות גם ושתי. בבית המלכות ותלבש אסתר מלכות: ואיה ג׳ ר״פ בקריאה וסי׳ ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו. ואיו נביאיכם כן כתיב. ואיה איפה תקותי: ונתון

מצודת ציון

(ט) תשיאו. ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (י) מדוקרים. ענין תחיבת חרב ותקיעה בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה יג): (יא) בהעלות. ענין סילוק: (יב) לחליק. כמו להחליק והוא מלשון החלקה והשמטה: (יג) בעל. שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): פקדת. מלשון פקיד וממונה: ויתפש. אחז בחוזק כמו והיא לא נתפשה (במדבר ה): נופל. ענין ההיה זה מתחבר כמו ונפלה אל מחנה ארם (מלכים ב ז): (טו) ויקצפו. מלשון קצף וכעס: בית האסור. בית המאסר: (טז) כי בא. אשר בא: החנויות. הם המקומות שמוכרין שם הסחורה וכל ממכר וידוע היא בדרז״ל: (כ) תפל. ענין ישיה:

רד"ק

ואין כתיב רוצה לומר אין הדבר שההמתחם כן מפי נביאכם: מחוץ האופים, משוק שהתמומי' ובמדרש שהיו נותנים לו פת קיבר שהיא נמכרת חוץ לפלטריא פירוש פת קיבר פת סובין: (ב) יחיה: כתיב וחיה קרי והענין אחד. לשלל, לריוח כלומר כאילו שלל השליל מן החרב ומן הרעב: (ד) יומת נא את האיש הזה, באה מלת את עם הפעול לבדו לתוספת באור וכן יחלק את הארץ: על כן הוא מרפא, ענין רפיון והאל"ף תמורת ה"א למ"ד הפעל וכן תרגם יונתן מרשל: (ה) כי אין המלך יוכל אתכם דבר, אין מנהג לשון הקדש לבא מלת אין עם הכנויים המחוברים והנפרדים אם כן פירוש אין המלך שיוכל אתכם דבר כלומר איננו כדאי שיוכל לעשות דבר כנגדכם ושלא ברצונכם ויונתן תרגם כמו יכול ליה מלכ' יכול לאתבא יתכון פתגמא: (ו) אל הבור מלכיהו בן המלך. בא בסמיכות עם ה"א הידיעה כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וכן תרגם יונתן סמוך לגובא דמלכיהו בר מלכא: וישלחו את ירמיהו בחבלים. שלשלו אותו תוך הבור כי היה עמוק: (ז) עבד מלך הכושי. זה האיש היה עבד המלך והיה כושי וסריס וי"מ עבדא דמלכא לצדקיהו ותרגם איש סריס גבר רב וכן רז"ל פי' הכושי על צדקיהו ואמרו מה כושי זה משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מבני דורו ואנשי דורו היו רשעי' ואמרו זה שעבד היה ברוך בן נריה והכנהו בעיני מזה כי זה הכושי עבד מלך היה שמו כי לולי זה למה אמר בכל מקום עבד מלך ולא אמר המלך באחד מהם כי אם רוצה לומר מלך על צדקיהו היה לו לומר עבד המלך ועוד למה לא זכר שם האיש הזה באחד מהמקומות אלא שמו היה עבד מלך כי מצאנו אחימלך ואבימלך: (ט) וימת תחתיו. מפני הרעב קרוב למות תחתיו במקומו:

מפני

ונתון ז' בקריאת ג' חסר וד' מל' וסימן ונתון אותו על כל ארץ מצרים. העלה עליהם קהל. ונתן את אלהיהם באש דישעיה. ונתן לו ככר לחם. את כל זה ראיתי ונתון אל לבי: ונתון אל תמרוקיהן. ונתון הלבוש והסוס על. קדמאה וג' בתראין מל': בחרב ברעב ח' וסימן לפה תמותו אתה ועמך. ורדפתי אחריהם בחרב. כה אמר ה' הישב בעיר הזאת ימות. ויהיו כל האנשים אשר שמו את פניהם. ועתה ידע תדעו כי בחרב. ולקחתי את שארית יהודה קדמאה דפסוק. ודבתריה ופקדתי על היושבים. כה אמר אדני ה' הכה בכפך ורקע: וישלחו ד' בנביאים ובכתובים וסימן וישלחו את ארון האלהים עקרון. ויקחו את ירמיהו. ויכרתו את ראשו. וישאו את ראשו ואת כליו. וכל אוריתא דכוו' בס"א וישלחו האנשים את

ירמיה לח

לז כא ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר־לחם ליום מחוץ האפים עד־תם כל־הלחם מן־העיר וישב ירמיהו בחצר המטרה:

לח א וישמע שפטיה בן־מתן וגדליהו בן־פשחור ויוכל בן־שלמיהו ופשחור בן־מלכיה את־הדברים אשר ירמיהו מדבר אל־כל־העם לאמר: ב כה אמר יהוה הישב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיצא אל־הכשדים יחיה [וחיה ק'] והיתה־לו נפשו לשלל וחי: ג כה אמר יהוה הנתן תנתן העיר הזאת ביד חיל מלך־בבל ולכדה: ד ויאמרו השרים אל־המלך יומת נא את־האיש הזה כי־על־כן הוא מרפא את־ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הזאת ואת ידי כל־העם לדבר אליהם כדברים האלה כי האיש הזה איננו דרש לשלום לעם הזה כי אם־לרעה: ה ויאמר המלך צדקיהו הנה־הוא בידכם כי־אין המלך יוכל אתכם דבר: ו ויקחו את־ירמיהו וישלכו אתו אל־הבור מלכיהו בן־המלך אשר בחצר המטרה וישלחו את־ירמיהו בחבלים ובבור אין־מים כי אם־טיט ויטבע ירמיהו בטיט: ז וישמע עבד־מלך הכושי איש סריס והוא בבית המלך כי־נתנו את־ירמיהו אל־הבור והמלך יושב בשער בנימן: ח ויצא עבד־מלך מבית המלך וידבר אל־המלך לאמר: ט אדני המלך הרעו האנשים האלה את כל־אשר עשו לירמיהו הנביא את אשר־השליכו אל־הבור וימת תחתיו מפני הרעב

תרגום

ירמיה בדרת בית אסיריא ויהבון ליה פתא דלחמא ליומא משוק נחתומיא עד דשלים כל לחמא מן קרתא ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא: א ושמע שפטיה בר מתן וגדליה בר פשחור ויוכל בר שלמיהו ופשחור בר מלכיה ית פתגמיא דירמיה ממליל עם כל עמא למימר: ב כדנן אמר יי דיתיב בקרתא הדא יתקטיל בחרבא בכפנא ובמותא ודיפוק וישתמע לכסדאי ויחי ותהי ליה נפשיה לשיזבא ויתקים: ג כדנן אמר יי אתמסרא תתמסר קרתא הדא ביד משרית מלכא דבבל ויכבשינה: ד ואמרו רברביא למלכא יתקטיל כען גברא הדין ארי על כן הוא מרשיל ית ידי גברי עבדי קרבא דאשתארו בקרתא הדא וית ידי כל עמא למללא עמהון כפתגמיא האלין ארי גברא הדין ליתוהי תבע לשלמא לעמא הדין אלהין לבישו: ה ואמר מלכא צדקיה הא הוא מסיר בידכון ארי לית מלכא יכיל לאתבא יתכון פתגם: ו ודברו ית ירמיה ורמו יתיה לגובא דמלכיה בר מלכא דבדרת בית אסיריא ושרביבו ית ירמיה באטוניא ובגובא לית מיא אלהין טינא ושבע ירמיה בטינא: ז ושמע עבדא דמלכא צדקיה גבר רב הוא בבית מלכא ארי יהבו ית ירמיהו לגובא ומלכא יתיב בתרע שבטא בנימן: ח ונפק עבדא דמלכא מבית מלכא ומליל עם מלכא למימר: ט רבוני מלכא אבאישו גבריא האלין ית כל דעבדו לירמיה נביא ית דרמוהי לגובא כבר מית באתריה מן קדם כפנא

רש"י

היו לפני אותו בית הכלא: (כא) מחוץ האופים. מקום נחתומים כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ) (ב) והיתה לו נפשו לשלל. ... לו חייו הללו כאילו שלל ... כאדם השולל שלל ומשתכר ב... ישתכר זה נפשו: (ד) על כ... הוא מרפא. אלאשקי"ץ בלע"ז לשון רפיון: (ה) יוכל. כמ... יכול על אשר הוא מרפא א... וגו': (ו) הבור מלכיהו... של מלכיהו: (ז) עבד מלך ברוך בן נריה: הכושי. צדקי... מה כושי משונה בעורו א... צדקיהו משונה בצדקו מכל דו... ויש מדרש דורש הכושי על ברו... איש סרים. גבר רב: (ט) וימ... תחתיו וגו'. אילו כיוצא הוא במקומו היה מת מאליו ברע...

וכה

תולדות אהרן בשער בנימין ... סימן מב: ... מלך. מ"ק ...

מצודת דוד

הואיל ונביאיכם כחשו והאמ... אתי שמע אתה אלי תפול ... תחנתי לפניך וכו': ולא אמות... למען לא אמות שם מעק... המאסר: (כא) ויפקידו. והני... בחצר המטרה שאין שם מעק... קשה כ"כ: ונתון לו. גם א... לתת לו משוק האופים ככר ל... בכל יום עד אשר יתום כלה ... הלחם מן העיר: וישב ירמי... ר"ל שם ישב מרצונו ולא ש... להוציאו גם משם: לח (א) א... ירמיה מדבר. בהיותו ברו... המטרה היה מדבר כן אל כ... הבאים שמה: (ב) אל הכשדי... למסור עצמו בידם: וחיה. יש... חי: לשלל. כאילו שלל נפ... לקחו הוא לעצמו: (ד) יומת נ... לפי שצדקיהו צוה להוציאו ... מהמאסר הקשה למען לא ימ... לזה אמרו לו עתה יומת ו... בכך: כי על כן וכו'. ר"ל ראוי הוא למיתה על אשר ה... מרפא ומחליש ידי אנשי המלח... לבל ילחמו באומץ הלב כי ה... מתייאשים מן הנצחון: כל הע... שאינם מאנשי המלחמה: לד... במה שמדבר אליהם כדבר... האלה: איננו דורש לשלום איננו מבקש להיות להם של... כי אם מבקש להיות להם ... ולזה ידבר כדברים האלה למ... ירפו ידיהם ויפלו ביד הכשדי... (ה) כי אין המלך יוכל את... דבר. כאומר אתם ממרים ב... ואין לו להמלך יכולת עם למח... בידכם: (ו) אל הבור מלכיה... אל הבור של מלכיהו אשר ב... בחצר המטרה: וישלחו. ...

שהיה הבור עמוק לזה הורידהו על ידי חבלים: ויטבע. מקלת גופו נטבע בטיט כי היה רך ולח: (ז) עבד מלך. כן שמו הכשד... הכושי. שהיה ככושי בעורו: איש סרים. איש גר: והוא בבית המלך. כשמע היה בבית המלך: כי נתנו. מוסב על וישמע: והמלך. ואז ... המלך יושב בשער הנקרא שער בנימין: (ח) ויצא. לבוא לשער בנימין אל המלך: (ט) הרעו. ר"ע כל מה שעשו את ירמיהו עשו ...

מצודת ציון

(כא) ויפקידו. מלשון פקדון והנחה: בחצר המטרה. שם משמר בית האסורים: ככר. כן יקרא לחם העגול: מחוץ. משוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ): האופים. מלשון אפיית הפת: תום. ענין השלמה: (ב) לשלל. ענין בזה: (ד) מרפא. מלשון רפיון וחלשות: לדבר. בדבר הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבם לכסא (תהלים ט) ומשפטו ככסא: (ה) יוכל. מלשון יכולת: (ו) וישלחו. ענין השמטה וכן תשלח קציריה עדים (שם): (ט) הרעו. מלשון רע: תחתיו. במקומו.

במקומו

כִּי אֵין הַלֶּחֶם עוֹד בָּעִיר׃ י וַיְצַוֶּה
הַמֶּלֶךְ אֵת עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר
קַח בְּיָדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אֲנָשִׁים
וְהַעֲלִיתָ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִן־
הַבּוֹר בְּטֶרֶם יָמוּת׃ יא וַיִּקַּח עֶבֶד־
מֶלֶךְ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֹא בֵית־
הַמֶּלֶךְ אֶל־תַּחַת הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם
בְּלוֹיֵ הסחבות וּבְלוֹיֵ מְלָחִים וַיְשַׁלְּחֵם
אֶל־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר בַּחֲבָלִים׃
יב וַיֹּאמֶר עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אֶל־
יִרְמְיָהוּ שִׂים נָא בְּלוֹאֵי הַסְּחָבוֹת
וְהַמְּלָחִים תַּחַת אַצִּלוֹת יָדֶיךָ מִתַּחַת
לַחֲבָלִים וַיַּעַשׂ יִרְמְיָהוּ כֵּן׃ יג וַיִּמְשְׁכוּ
אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ מִן־
הַבּוֹר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃
יד וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקַּח אֶת־
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֵלָיו אֶל־מָבוֹא
הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־יִרְמְיָהוּ שֹׁאֵל אֲנִי אֹתְךָ
דָּבָר אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר׃ טו וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ כִּי אַגִּיד לְךָ
הֲלוֹא הָמֵת תְּמִיתֵנִי וְכִי אִיעָצְךָ לֹא
תִשְׁמַע אֵלָי׃ טז וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ
צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר
חַי־יְהוָה את אֲשֶׁר עָשָׂה־לָנוּ אֶת־
הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת אִם־אֲמִיתֶךָ וְאִם־
אֶתֶּנְךָ בְּיַד הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
מְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ יז וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם־
יָצֹא תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְחָיְתָה
נַפְשֶׁךָ וְהָעִיר הַזֹּאת לֹא תִשָּׂרֵף
בָּאֵשׁ וְחָיִתָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ יח וְאִם
לֹא־תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְנִתְּנָה
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּשְׂרָפוּהָ
בָּאֵשׁ וְאַתָּה לֹא־תִמָּלֵט מִיָּדָם׃
יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ
אֲנִי דֹּאֵג אֶת־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־הַכַּשְׂדִּים פֶּן־יִתְּנוּ
אֹתִי בְּיָדָם וְהִתְעַלְּלוּ־בִי׃ כ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לֹא

ס׳ · ג׳ · סחבות ק׳ · ל׳ וסות חד מי״ז מסקי׳ ח׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ט״ל · כ״ז · י׳ זקפין בכ. יאיסובכתו · כתיב ולא קרי · וסימן . ל׳ · ז׳ · ג׳ נפשי בגללך · ב׳ ורגית ול׳ כתיב כן ג׳ · ב׳ בטעם פן יתנו

ארי לית לחמא עוד בקרתא׃
י ופקיד מלכא ית עבדא
דמלכא צדקיה למימר דבר
עמך מכא תלתין גברין
ותסיק ית ירמיה נביא מן
גובא עד לא ימות׃ יא ודבר
עבדא דמלכא ית גבריא
עמיה ועל לבית מלכא לתחות
אוצרא ונסיב מתמן בלאי
טפסן ובלאי שחקן ושרבבינון
לות ירמיה לגובא באטוניא׃
יב ואמר עבדא דמלכא צדקיה
לירמיה שוי כען בלאי טפסן
ושחקן תחות (מדבסי) ידך
מלרע לאטוניא ועבד ירמיה
כן׃ יג ונגדו ית ירמיה
באטוניא ואסיקו יתיה מן
גובא ויתיב ירמיה בדרת בית
אסיריא׃ יד ושלח מלכא
צדקיה ודבר ית ירמיה נביא
לותיה למעלנא תליתאה די
בבית מקדשא דיי ואמר
מלכא לירמיה שאל אנא
יתך פתגמא לא תכסי מני
פתגמא׃ טו ואמר ירמיה
לצדקיה ארי אחוי לך הלא
מקטל תקטלינני וארי
אמלכינך לא תקביל מני׃
טז וקים מלכא צדקיה לירמיה
בסתרא למימר קים הוא יי
ית דקים לנא ית נפשתא
האלין אם אקטלינך ואם
אמסרינך ביד גבריא האלין
דבען למקטלך׃ יז ואמר
ירמיה לצדקיה כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל אם
מפק תפוק לות רברבי מלכא
דבבל ותתקים נפשך וקרתא
הדא לא תתוקד בנורא ותחי
את ואנש ביתך׃ יח ואם לא
תפוק לות רברבי מלכא
דבבל ותתמסר קרתא הדא
בידא דכסדאי ויוקדינה בנורא
ואת לא תשתזיב מידיהון׃
יט ואמר מלכא צדקיה לירמיה
אנא יציף מן יהודאי
דאשתמעו לכסדאי דלמא
ימסרון יתי בידיהון ויתעבון
בי׃ כ ואמר ירמיה לא ימסרון

מפני הרעב, כי בעוד שהיה בחצר המטרה היו רואין אותו ומרחמים עליו ועוד כי המלך צוה לתת לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תום כל הלחם ועדיין לא תם כל הלחם ומה שאמר כי אין הלחם עוד בעיר רוצה לומר אין הלחם נמצא כי אם בקושי ומאחר שהוא בבור ולא יראו אותו ולא ירגישו אליו ימות בבור מפני הרעב: (י) שלשים אנשים. שהוצרכו שלשים אנשים להוציא אדם אחד מן הבור מפני שהיה כחש מפני הרעב: (יא) בידו. עמו ברשותו לעשות מצותו להוציא ירמיהו מן הבור וכן אנשי המלחמה אשר בידינו או פי׳ בידו כמשמעו כי משך כל אחד בידו ללכת אתו כי היו מסרבין מפני היות כחש: בלוי הסחבות, בלוי ביו״ד למ״ד הפעל לבד ויו״ד הרבים נעלמת מהמכתב ונמצא׳ במבטא: הסחבות, כתיב וקרי סחבות והענין אחד אין ביניהם אלא ה״א הידיעה ופירוש הסחבות בגדים בלוים נסחבים ברגלים וכן ובלוי מלחי׳ ופירוש בגדים בלוים נמחקי׳ מפני בליתם וכן ארץ מלחה נמחקת ובלוי שם תאר: (יב) בלואי הסחבות והמלחים. באל״ף תמורת ה״א למ״ד הפעל: תחת אצילות ידיך. בפי השחי וכן בלשון זכרים על כל אצילי ידי: (יד) אל מבוא השלישי. מקום שהיו באים מבית המלך לבית יי׳: את אשר עשה. כתוב את ולא קרי והוא חד מן ח׳ דכתיבין ולא קריין: (טז) אשר עשה לנו את הנפש הזאת. נשבע לו מעין הענין באמרו לו הלא המת תמיתני ופירוש הנפש הזאת היא שמדברת כלומר הנפש אשר בה אני מדבר׳ והנבואה ויונתן תירגם דקיים לנא ית נפשתא האילין: (יט) אני דואג את היהודים. אני מפחד מן היהודים: פן יתנו, פירש הן

ידם : והעלית ג׳ וסימן אבנים שלמות תבנה. ובנית שם מזבח. והעלית את ירמיהו הנביא : וישלחם ט׳ בקריאה וסי׳ וישלחם מעל יצחק בנו. וישלחם יצחק וילכו מאתו. ויברכם יהושע. וישלחם ביהודה להאבידו דמלכים. ויכרת את מדויהם דשמואל. וחברו דר״ה. אל ירמיהו אל הבור. ויכרה להם כירה : וישלחם ביד פשעם. [וכיוצא נמצא פסוק אל ירמיהו] : איעצך ג׳ בקריאה וסי׳ עתה שמע בקולי איעצך ויהי. לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך. ויאמר ירמיהו אל צדקיהו : יצא ז׳ ד׳ חסר וג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח ובסדר מסעי : ונתנה ג׳ בקריאה וסימן מלא שבוע זאת ונתנה לך גם. ונתנה לעברים המתהלכים. ואם לא תצא אל

מצודת ציון

במקומו : (י) בידך. עמך ברשותך לעשות מצותך וכן אנשי המלחמה אשר בידינו (במדבר לא) : (יא) בלוי. מלשון בלוי ורקבון : סחבות. ענין גרירה והמשכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כב) : מלחים. ענין השחתה כמו כי שמים כעשן נמלחו (ישעיה נא) : וישלחם. ענין הושטה : (יב) אצילות ידיך. הם בתי השחי כמו על כל אצילי ידי (יחזקאל יג) : (יד) מבוא. פתח הבאים דרך בו : תכחד. ענין מניעה והעלמה : (יט) דואג. ענין פחד ומורא : את היהודים. מן היהודים וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומשפטו מן העיר : נפלו. ענין חניה והתחברות : והתעללו. ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במדבר

רש"י

הריעו לקרב מיתתו :
שלשים אנשים. מתוך שהיו
ברעב נצרכו כולן: (יא) בלויי
חבות. בלואי בגדים הנסחבי׳:
והמלחים. לשון רקבון
כמלחו (ישעיה נא) : תחת
לות ידיך. שלא יזיקך
בלים : אצילות. איישלא״ש
: (יד) מבוא השלישי.
ידעתי היכן הוא ושמא
רת ישראל היא לומר שהחיל
ית נשים לפניה : (יט) דואג.
פן יתנו אותי. הכשדים
היהודים לומר מלככם יהו
כם על שקדמתם להגלות
עמנו

מצודת דוד

כי את אשר השליכוהו אל
: וימת תחתיו. ר״ל ואם
שם שימות ולא יתנבא עוד
את מרפא את ידי אנשי
חמה עכ״ז יניחו לו ושוא
מו ימות במקומו מפני הרעב
אין עוד לחם בעיר : (י) קח
מזה. מן המקום הזה קח
שלשים אנשים ועל ידם
את ירמיה מן הבור עד לא
(ולפי שהיו חשושי כח
מן הרעבון הוצרכו שלשים) :
בידו. ר״ל עמו וברשותו :
תחת האוצר. מקום ימצא
בגדים שחקים ובלוים : בלוי
ת. בגדים בלוים הראוים
ים להשליכם אל החוץ :
מלחים. בגדים בלוים
תים : וישלחם. הורידם אל
ם על ידי חבלים ולא זרקם
למען לא יפגעו בטיט גם
: (יב) תחת אצילות ידיך.
ם החבלים תחת בית השחי
ותו בזה ולכן צוה לו להשים
הבגדים הבלוים מתחת
ים למען לא יזיקו לו
ים : (יד) מבוא השלישי.
עזרת ישראל שהחיל ועזרת
לפנים : שואל אני אותך
ר״ל מה דבר ה׳ ונבואתו
ראית ואל תמנע מלהגיד
בר ה׳ : (טו) כי אגיד.
אגיד וכאומר למה אגיד לך
לי יש הסכנה בדבר וגם לך
תועלת כי אם איעצך בדבר
ם לא תשמע לי : (טז) את
הזאת. הנתונה בגוף כל
מאתנו : (יט) את היהודים.
יהודים אשר נפלו מאז אל
דים : פן יתנו. פן הכשדים
אותי בידם על שהקדימו
ים עמהם והיהודים ההם
ו בי : (כ) לא יתנו. לא
ך הכשדים בידי היהודים :
זה

יִתְּנוּ שְׁמַע־נָא בְּקוֹל יְהוָה לַאֲשֶׁר
אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ וְיִיטַב לְךָ וּתְחִי
נַפְשֶׁךָ׃ כא וְאִם־מָאֵן אַתָּה לָצֵאת
זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הִרְאַנִי יְהוָה׃
כב וְהִנֵּה כָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ
בְּבֵית מֶלֶךְ־יְהוּדָה מוּצָאוֹת אֶל־שָׂרֵי
מֶלֶךְ בָּבֶל וְהֵנָּה אֹמְרוֹת הִסִּיתוּךָ וְיָכְלוּ
לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶךָ
נָסֹגוּ אָחוֹר׃ כג וְאֶת־כָּל־נָשֶׁיךָ וְאֶת־
בָּנֶיךָ מוֹצִאִים אֶל־הַכַּשְׂדִּים וְאַתָּה
לֹא־תִמָּלֵט מִיָּדָם כִּי בְיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל
תִּתָּפֵשׂ וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת תִּשְׂרֹף
בָּאֵשׁ׃ כד וַיֹּאמֶר צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ
אִישׁ אַל־יֵדַע בַּדְּבָרִים־הָאֵלֶּה וְלֹא
תָמוּת׃ כה וְכִי־יִשְׁמְעוּ הַשָּׂרִים כִּי־
דִבַּרְתִּי אִתָּךְ וּבָאוּ אֵלֶיךָ וְאָמְרוּ
אֵלֶיךָ הַגִּידָה־נָּא לָנוּ מַה־דִּבַּרְתָּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנּוּ וְלֹא נְמִיתֶךָ
וּמַה־דִּבֶּר אֵלֶיךָ הַמֶּלֶךְ׃ כו וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם מַפִּיל־אֲנִי תְחִנָּתִי לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי הֲשִׁיבֵנִי בֵּית יְהוֹנָתָן
לָמוּת שָׁם׃ כז וַיָּבֹאוּ כָל־הַשָּׂרִים
אֶל־יִרְמְיָהוּ וַיִּשְׁאֲלוּ אֹתוֹ וַיַּגֵּד לָהֶם
כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה
הַמֶּלֶךְ וַיַּחֲרִשׁוּ מִמֶּנּוּ כִּי לֹא־נִשְׁמַע
הַדָּבָר׃ כח וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר
הַמַּטָּרָה עַד־יוֹם אֲשֶׁר־נִלְכְּדָה
יְרוּשָׁלִָם וְהָיָה כַּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה
יְרוּשָׁלִָם׃
לט א בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית
לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בַּחֹדֶשׁ
הָעֲשִׂרִי בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
וְכָל־חֵילוֹ אֶל־יְרוּשָׁלִַם וַיָּצֻרוּ עָלֶיהָ׃
ב בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ
בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ
הָבְקְעָה הָעִיר׃ ג וַיָּבֹאוּ כֹּל שָׂרֵי
מֶלֶךְ־בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתָּוֶךְ
נֵרְגַל שַׂרְאֶצֶר סַמְגַּרְנְבוּ שַׂרְסְכִים
רַב־סָרִיס נֵרְגַל שַׂרְאֶצֶר רַב־מָג וְכָל־

ג' · ג' רפין · ב' לשלח · ס' · ל'. ל' · ג'. ל' וחסר. ל' · מד מ"ל וחד חסר · ב' · ב'. ח'. ג' · י"ט. ב' · ד' ר"פ בסיפרא ל' · י"ו דטעם אזסן וגלגל · ל' · ב' סקורס וחד ומפיל תחנתי · ג' חסר ו' חסר בליש' · ב' חסר · י"ג · ג' · ל' · ב' · ג'

קביל כען למימרא דיי לדאנא
ממליל עמך וייטב לך ותתקים
נפשך: כא ואם לית את
צבי למפק דין פתגמא
דאחזיני יי: כב הא כל נשיא
דאשתארא בבית מלך שבטא
דבית יהודה מתפקן לות
רברבי מלכא דבבל ואינון
אמרין אטעיוך ויכילו לך
אנש שלמך אשתקעא
בבהתא רגלך אסתחרא
לאחרא: כג וית כל נשך וית
בנך מתפקין לות כסדאי ואת
לא תשתיזיב מידהון ארי ביד
מלכא דבבל תתמסר וית
קרתא הדא תתוקד בנורא:
כד ואמר צדקיה לירמיה אנש
לא ידע בפתגמיא האלין
ולא תמות: כה וארי ישמעון
רברביא ארי מלילית עמך
וייתון לותך ויימרון לך חוי
כען לנא מה מלילית עם מלכא
לא תכסי מננא ולא נקטלינך
ומה מליל עמך מלכא:
כו ותימר להון בעו אנא בעי
קדם מלכא בדיל דלא
לאתבותי בית יהונתן למימת
תמן: כז ואתו כל רברביא
לות ירמיה ושאילו יתיה וחוי
להון כבל פתגמיא האלין
דפקיד מלכא ושתיקו מניה
ארי לא ישתמע פתגמא:
כח ויתיב ירמיה בדרת בית
אסיריא עד יומא דאתכבישת
ירושלם והוה כד אתכבישת
ירושלם: א בשתא תשיעיתא
לצדקיה מלך שבטא דבית
יהודה בירחא עשיראה אתא
נבוכדנאצר מלכא דבבל
וכל משיריתיה לירושלם וצרו
עלה: ב בחדא עשרי שנין
לצדקיה בירחא רביעאה
בתשעה לירחא אתרעת
קרתא: ג ואתו כל רברבי
מלכא דבבל ויתיבו בתרעא
מציעתא נרגל שראצר
סמגרנבו שר סכים רב סרים
נרגל שראצר רב מג וכל שאר

פן יתנו הכשדים אותי בידם: והתעללו בי, יתרגזוני בדקירות נקמה ובזיון לפי שהשלימו אל הכשדים בנכנס בעל כרחי שאם הייתי יודע הייתי הורגם: (כא) אשר הראני: בחיר"ק הה"א: (כב) אשר נשארו בבית מלך יהודה. הוא יהויכין כתי' הוא ואמו אל מלך בבל נשארו בביתו הנשים האחרות ועתה יהיו מוצאות אל שרי מלך בבל: והנה אומרות, הנשים אומרות כנגדך כשהם מוצאות: הסיתוך אנשי שלומך, נביאי השקר והשרים שהיו מאמינים בהם הסיתוך שלא תשלים עם מלך בבל: ויכלו לך אנשי שלומך, שהלכת אחר דעתם: הטבעו בבוץ רגלך, בבוץ בטיט וביון מן היגאה גומא בלא בלה בלאתיו ובגאיו: רגלך, חסר יו"ד הרבים מהמכתב: נסגו אחור, שלא יכלו רגליך ללכת לפנים ונסגו אחור אמר זה על דרך משל או לפי שהטביעוהו הכשדים כהטיס בורח ודגש המ"ך הסיתוך תמורת נח הסיתוך: (כג) מוציאים אל הכשדים. מוציאים אותם המוציאים מבני העיר או הכשדים שנכנסו לעיר כשכבשוה מוציאים אל הכשדים שהיו בחוץ: תשרף באש, אתה תהיה גורם שתהיה שרופה לפי שלא תרצה לצאת אליהם ולהשלים הרי כאילו אתה תשרף אותה: (כז) כי לא נשמע הדבר. לפי שלא נשמע הדבר כלל שדבר עמו המלך לפיכך האמינו לו כמו שאמר להם ולא חקרו אחר יותר: (כח) והיה כאשר נלכדה ירושלם. לפי שזכר עד יום אשר נלכדה ירושלם זכר בסמוך לכידת ירושלם היאך היתה ואמר כי בשנה התשיעית החלו ימי המצור עד י"א לצדקיהו שנלכדה ירושלם: (ג) וישבו בשער התוך. שער שהיה בין שני שערים או פי' שער החומה התיכונה ורז"ל פי'

שרי מלך בבל: ותחי ג' בקריאה וסימן אמלט' נא שמה הלא מצער: המו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם. ויאמר ירמיהו לא יתנו: שלומך ג' בקריאה ב' חסר וסימן לוא הקשבת למצותי. עד הגבול שלחוך. הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך. קדמא מלא: ואמרו אליך י"ו בטעמא פזר גדול וגלגל וסי' במסר' רבתא בערך טעם: ויחרשו ממנו ז חסר יו"ד בלישן החרשה וסימן והחרש יעקב עד באם. ה' ילחם לכם ואתם תחרשון: ושמע אישה תניגא. כי החרש לה ביום שמעו בתרא. למה אתם מחרשים. הומת לי לבי לא אחרש. ויחרשו ממנו כי לא נשמע דסיפרא: בעשתי ג' וסימ' ויהי בארבעים שנה דריש סדר דברים. בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי. בעשתי עשרה שנה דצור דיחזקאל

תולדות אהרן בשער התוך :
סנהדרין קיג :

מצודת ציון

(במדבר כב): (כב) הסיתוך. מל' הסתה ופתוי: ויכלו. מלשון יכולת: הטבעו. מל' טביעה: בבוץ. ענינו טיט הלח וכן היגאה גומא בלי בצה (איוב ח): נסוגו אחור. ענין הפרישה לאחור וכן ונסוג מאחר אלהינו (ישעי' נט): (כג) תתפש. ענין האחיזה בחוזק: (כו) מפיל. ענין נטיה ותנים: (כז) ויחרשו. שתקו כמו ואם החרש יחריש (במדבר ל): (א) ויצורו. סבבו עליה לצור לה: (ב) הבקעה. מלשון בקיעה ופתיחה: (ג) התוך. האמצעי כמו ויבתר אותם בתוך (בראשית טו): נרגל וגו'. שמות השרים ובנים היו נקראים בשם נרגל וכן

רש"י

ממנו: והתעללו בי. הית...
איגברונ"ט בלע"ז: (כב)...
שלומך. נביאי השקר ש...
לך לא תלכד: בבוץ. ...
לשון היגאה גומא בלי ב...
(כג) ואת העיר הזאת ...
באש. הרי אתה כאלו ש...
בידים שאתה גורם ...
(ג) ויבאו כל שרי מלך ...
וישבו בשער התוך וגו'. ...
שנתקיימה כאן נבואה ש...
ובאו ונתנו איש כסאו ...
שערי ירושלים וגו' (לעיל ...
בשער התוך. בתרע מצ...
שער העזרה שער ...
המזרחי והוא בין שער ...
נשים ובין שער ההיכל ורב...
אמרו שער התיך שער שמ...
בו

מצודת דוד

(כא) זה הדבר. ר"ל אנ...
דבר ה' וזה הדבר אשר ה...
ה': (כב) כל הנשים ...
המלך יהויכין אשר נשאר...
ולא יצאו להמסר ביד מלך...
בעת שיצא יהויכין: מוצא...
המיינה מוצאות: והנה. ...
ההנה האמרנה עליך הנה ...
פורך אנשי שלומך הם ...
השקר שהיה לך שלום ...
הם הסיתו אותך לבל...
למלך בבל כי נבאו לך ...
והנה יכלו לך כי ...
אחריהם: הטבעו. הם ה...
רגליך בבוץ ר"ל הם גר...
הצער הזה והמה חזרו ...
לעמוד מנגד כי אין ...
להושיעך: (כג) מוציאים ...
מוציאים: תשרוף. כאלו ...
תשרוף כי אתה הוא הגור...
שאינך יוצא להשלים עם הכ...
(כד) בדברים האלה. מה ש...
עמך: ולא תמות. ואז לא ...
ביד השרים כי כשידעו מהד...
הדם ימיתוך: (כה) וכי יש...
ואם ישמעו אשר דברתי ...
עמך וישאלוך לומר הגד לנ...
המה ולא נמיתך בעבור ...
ומה. אמור לנו מה ד...
המלך: (כו) מפיל אני. ...
הייתי לפני המלך שלא ישיב...
אל בית יהונתן שהייתי ...
שמה בראשונה למות שם ...
עקת המאסר: (כז) וי...
ממנו. שתקו ממנו ולא ...
מאומה רע כי האמינו לו: ...
הדברים שהיה מדבר עם ...
לא היה נשמע לשום אד...
האמינו לו כי לא היה מי ...
להכחישו: (כח) והיה וכו' ...
גם בעת כאשר נלכדה ירו...
היה שם ולא זז מעמדו ...
לט (ב) הבקעה העיר ...
ר"ל בקעו חומת העיר ...
מעצמה כי אנשי ירושלי...
חלושים ברעב ולא עמדו ...
להכות על ידם: (ג) ...
התוך. הוא השער שהיה ...
האמצעית

שארית שרי מלך־בבל׃ ד ויהי
כאשר ראם צדקיהו מלך־יהודה
וכל ׀ אנשי המלחמה ויברחו ויצאו
לילה מן־העיר דרך גן המלך
בשער בין החמתים ויצא דרך
הערבה׃ ה וירדפו חיל־כשדים
אחריהם וישגו את־צדקיהו
בערבות ירחו ויקחו אותו ויעלהו
אל־נבוכדראצר מלך־בבל רבלתה
בארץ חמת וידבר אתו משפטים׃
ו וישחט מלך בבל את־בני צדקיהו
ברבלה לעיניו ואת כל־חרי יהודה
שחט מלך בבל׃ ז ואת־עיני צדקיהו
עור ויאסרהו בנחשתים לביא אתו
בבלה׃ ח ואת־בית המלך ואת־
בית העם שרפו הכשדים באש
ואת־חומת ירושלם נתצו׃ ט ואת
יתר העם הנשארים בעיר ואת־
הנפלים אשר נפלו עליו ואת יתר
העם הנשארים הגלה נבוזראדן
רב־טבחים בבל׃ י ומן־העם הדלים
אשר אין־להם מאומה השאיר
נבוזראדן רב־טבחים בארץ יהודה
ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא׃
יא ויצו נבוכדראצר מלך־בבל על־
ירמיהו ביד נבוזראדן רב־טבחים
לאמר׃ יב קחנו ועיניך שים עליו
ואל־תעש לו מאומה רע כי אם
כאשר ידבר אליך כן עשה עמו׃
יג וישלח נבוזראדן רב־טבחים
ונבושזבן רב־סרים ונרגל שראצר
רב־מג וכל רבי מלך־בבל׃
יד וישלחו ויקחו את־ירמיהו מחצר
המטרה ויתנו אתו אל־גדליהו בן־
אחיקם בן־שפן להוצאהו אל־הבית
וישב בתוך העם׃ טו ואל־ירמיהו
היה דבר־יהוה בהיתו עצור בחצר

ג' מתנה · ג' חסר ותבירו דמלכים וס' · חסר בליש"א ג' א' מ"ל · ס' · ג' מהח' התרומה וכל לישנא אחרי דכות' זמ"א מה אמך · ג' ר"ס · ג' · ד' · ג' · כתיב ו'א קרי · ג' נונין זעירין · ג' · ג' וחסר · ג' · ג' חסר

רברבי מלכא דבבל׃ ד והוה
כד חזנון צדקיה מלך שבטא
דבית יהודה וכל גברי עבדי
קרבא וערקו ונפקו בליליא
מן קרתא באורח גנתא
דמלכא בתרעא בין שוריא
ונפק באורח מישרא׃
ה ורדפו משירית כסדאי
בתריהון וארביקו ית צדקיה
במישרי יריחו ודברו יתיה
ואסקוהי לות נבוכדראצר
מלכא דבבל לרבלת בארעא
דחמת ומליל עמיה פתגמי
דינין׃ ו ונכים מלכא דבבל ית
בני צדקיה ברבלה לעינוהי
וית כל רברבי יהודה נכס
מלכא דבבל׃ ז וית עיני
צדקיה עור ואסריה בשלשלן
דנחש לאובלא יתיה לבבל׃
ח וית בית מלכא וית בית
עמא אוקידו כסדאי בנורא וית
שורי ירושלם תרעו׃ ט וית שאר
עמא דאשתארו בקרתא וית
שמיעיא דאשתמעו עלוהי וית
שאר עמא דאשתארו אגלי
נבוזראדן רב קטוליא לבבל׃
י ומן עמא חשיכיא דלית להון
מדעם אשאר נבוזראדן רב
קטוליא בארעא דבית יהודה
ומנינון למהוי מפלחין בחקלין
ובכרמין ביומא ההוא׃
יא ופקיד נבוכדראצר מלכא
דבבל על ירמיה ביד נבוזראדן
רב קטוליא למימר׃ יב דברהי
ועינך שוי עלוהי ולא תעביד
ליה מדעם ביש אלהין כמא
דמליל עמך כן עביד עמיה׃
יג ושלח נבוזראדן רב קטוליא
ונבושזבן רב סרים ונרגל רב
מג וכל שאר רברבי מלכא
דבבל׃ יד ושלחו ודברו ית
ירמיהו מדרת בית אסיריא
ויהבו יתיה לגדליה בר אחיקם
בר שפן לאפקותיה לביתא
ויתיב בגו עמא׃ טו ועם ירמיה
הוה פתגם נבואה מן קדם יי
כד הוה כלי בדרת בית

רד"ק

פירשו שהוא שער בעזרה ושהיה מזרחי ושבשם שמות נקראו לו ונקרא שער התוך שהיה בין שני שערים והנכון שהיה משערי ירושלים שנאמר ויבאו וישבו בכניסתם בעיר אחר שהבקעה העיר ישבו בשער התוך וזהו שנבא ירמיהו ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם: נרגל, מלה אחת: שראצר, מלה אחת: סמגרנבו, מלה אחת ויש ספרים שכתוב סמגר נבו תרתין מלין מקף ביניהם ויש ספרים נבו בשורק: שרסכים, מלה אחת וכתוב בשי"ן ובמ"ם: רב סרים. תרין מלין: רב מג, תרתין מלין ומה שזכר נרגל שראצר פעם אחרת אולי אחרי' היו שמם כשמם: (ד) דרך גן המלך. דרשו בו כי מערה אחת היתה מביתו עד ערבות יריחו ודרך המער' ברח שלא ראו אותו וזימן הקדוש ברוך הוא צבי אחד וראוהו חיל כשדים ורדפו אחריו והצבי הלך אל המערה והם אחריו כשהיו על פתח המערה ראו צדקיהו יוצא מן המערה ולקחו אותו: (ה) ויעלהו אל נבוכד נצר רבלתה, ושלא בא נבוכד נצר ירושלם אלא שארכו ימי המצור והלך לו נבוכד נצר: וידבר אתו משפטים, על שמרד בו והפר בריתו ועבר על שבועת ה' אשר השביעו באלהים: (ו) ואת כל חורי יהודה. קציני יהודה ושריו: (ז) בנחשתים, שלשלאות של ברזל והם בלשון שנים לפי שהם לשתי הרגלים ובלשון נחשת כי מנחשת היו או מן ברזל חזק שנקרא נחושה: לביא אתו בבלה, כמו להביא וכן מהחל התרומה להביא בית ה': (ח) ואת בית העם. כמו בתי העם דרך כלל, ובדרש ואת בית העם זה בית הכנסת: (ט) נבוזראדן. מלה אחת וכן כל נבוכדנצר ונבוכד ראצר מלה אחת: (י) כרמים ויגבים, שדות וכן נקראו עובדי השדות יוגבים לכורמים וליוגבים וכן תירגם יונתן למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין: (יב) מאומה רע. בדגש הרי"ש שום רע בעולם לא תעשה לו שאם יהיה רע בעיניו בואו בבלה לא תביאהו שם ואם רע בעיניו השארו עם דלת העם אל תשאירהו: כי אם כאשר ידבר. אם כתוב ולא קרי: (יג) ונבושזבן. בנו"ן זעירא והוא אחד מן שלשה נוני"ן זעירין: רבי מלך בבל. כמו על כל רב ביתו: (יד) וישלחו ויקחו את ירמיהו. זה הפסוק הוא ספור מה עשו בסוף הענין כי קודם שנתנו אותו אל גדליהו דבר עמו נבוזר אדן שמצאו בתוך הגלות אסור בזיקים כאשר הגולה שאסרום הכשדים שנכנסו בעיר והם לא היו יודעי' דבר בירמיהו מה צוה עליו נבוכד נצר כי לנבוזר אדן צוה ומה שאמר מחצר המטרה רוצה לומר כי משם לקחו אותו השרים כי שם היה

מצודת ציון

וכן שראצר: (ד) הערבה. כמו מדבר: (ה) משפטים. ענין ויכוח: (ו) חורי. ענין שרים כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה): (ז) בנחושתים. בשלשלאות של נחושת: לביא. כמו להביא: (ח) נתצו. ענין שבירה והריסה: (י) ויגבים. כמו ויקבים כי גיכ"ק מתחלף והם הבורות שהיין נמשך ויורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): (יג) רבי. ענין גדולה ושררה כמו על כל רב ביתו (אסתר א): (טו) עצור. כלוא במאסר ויגור

רש"י

...לכות עליהם הוא אומר ...ם המשפט שמה הרשע ...ה ג): (ד) דרך גן המלך. ...יתה לו מביתו עד ערבות ...ויצא לילך דרך המערה ...עשה הקב"ה לקיים ופרשתי ...רשתי עליו (יחזקאל יב) ...צבי לפני הכשדים מהלך ...גג המערה חוץ לעיר ורצו ...יו לתפשו והוא רץ עד פתח ...רה וראו את צדקיהו יוצא ...המערה: (ה) וידבר אתו ...טים. למה עברת על ...ומה: (ו) ואת כל חורי ...ה. אלו הסנהדרין על ...ירו לו את שבועתו החטא ...בעיני האלהים שהתירו ...ומה: (ח) ואת בית העם. ...כנסיות: כרמים ויגבים. ...למכדם כל יגיבה לשון ...ה אסופי"ץ בלע"ז: ...רבי. כמו שרי: (יד) אל ...הו בן אחיקם. שנפל על ...דים ע"פ ירמיהו והשלכדה ...מינהו שליט בנשארים שם

...תא: ראם ב' ויאמר יעקב ...ראם. כאשר ראם צדקיהו: ...ה' חסר בלישנא בקריאה ...וישגם וידבר אליהם. ארדוף ...הגדוד הזה האשגנו. פן ...והשגנו הרעה. וישגו אתו ...ות יריחו דמלכים. וחברו ...דירמיה: לביא ב' לשון ...וסימן לביא אתו בבלה. ...מהחל התרומה. וכל לשון ...כוו' במ"א מה אמך לביא: ...ד' בקריאה וסימן בניך ...יך נתנים לעם אחר. הנני ...למגור לך וכל אהביך. ...ועיניך שים עליו. ועיניך ...יני מלך בבל. ועיניך על ...תהי נא אזנך קשבת. ועיניך ...תצרנה: ג' נונין זעירין ...את וסימן ונבושזבן רב סרים ...שראצר. נטע ארן וגשם

...ות אהרן עיני צדקיהו. סימנם ע:

מצודת דוד

...נעית כי שלש חומות היו ...שלים: (ד) דרך גן המלך. ...שאצל גן המלך בשער ...אשר בין שתי החומות: דרך ...הים. בדרך ההולך אל ...ת יריחו: (ה) וירדפו. ...רז"ל ברח דרך המער' ההולכת ...ערבות יריחו ונזדמן צבי ...שהלך על המערה ורדפו ...דים אחר הצבי ובבואם ...ן המערה מצאו את המלך ...ותפשוהו: את צדקיהו. ...לבד כי כל חילו נפוצו מעליו ...ן בסוף הספר ובמ"ב: ...הם. כי בהאריך ימי המצור ...ג"כ לרבלה: משפטים. ...כח עמו על מה שמרד בו ...על שבועתו כמו שכתוב

...אוי סימים: (ח) ואת בית העם. ר"ל בית כ"א מגדולי העם כמ"ש בסוף הספר ובמ"ב את כל בית גדול: (ט) הנשארים. אשר לא נכרתו: אשר נפלו עליו. להשלים עמו:
...את יתר העם הנשארים. בכל ערי יהודה: רב טבחים: רב הטבחים. שר על ההורגים במצות המלך: בבל. הגלה לבבל: (י) מאומה. כלל וכלל לא: (יב) קחנו. קח את ירמיה:
...שים עליו. להשגיח בו: כי כאשר. כפי שידבר אליך לעשות עמו כן תעשה: (יג) וישלח. כ"א מהם שלח: (יד) וישלחו. לפי שארכו הדברים חזר לומר שוב

המטרה לאמר: טז הלוך ואמרת
לעבד־מלך הכושי לאמר כה־אמר
יהוה צבאות אלהי ישראל הנני
מבי את־דברי אל־העיר הזאת
לרעה ולא לטובה והיו לפניך ביום
ההוא: יז והצלתיך ביום־ההוא נאם־
יהוה ולא תנתן ביד האנשים אשר־
אתה יגור מפניהם: יח כי מלט
אמלטך ובחרב לא תפל והיתה לך
נפשך לשלל כי־בטחת בי נאם־
יהוה:

מ א הדבר אשר היה אל־
ירמיהו מאת יהוה אחר | שלח אתו
נבוזראדן רב־טבחים מן־הרמה
בקחתו אתו והוא־אסור באזקים
בתוך כל־גלות ירושלם ויהודה
המגלים בבלה: ב ויקח רב־טבחים
לירמיהו ויאמר אליו יהוה אלהיך
דבר את־הרעה הזאת אל־המקום
הזה: ג ויבא ויעש יהוה כאשר
דבר כי־חטאתם ליהוה ולא־
שמעתם בקולו והיה לכם דבר
הזה: ד ועתה הנה פתחתיך היום
מן־האזקים אשר על־ידך אם־טוב
בעיניך לבוא אתי בבל בא ואשים
את־עיני עליך ואם־רע בעיניך
לבוא־אתי בבל חדל ראה כל־
הארץ לפניך אל־טוב ואל־הישר
בעיניך ללכת שמה לך: ה ועודנו
לא־ישוב ושבה אל־גדליה בן־

ו' מ"ל בסיפרא · מביא ק' וט' חסר א' בליש' · ב' · ב' · ד' בטעם בסיפרא · ס' · ב' את רנקס ג' · ג'. כ"ס · כ"א · הדבר ק' · ג' · ג' · כ"ס · ג' · ג' בליש' · ב' חד מ"ל וחד חסר. ב' וחסר כרא"ה אתם

אסיריא למימר: טז איזיל
ותימר לעבדא דמלכא צדקיה
למימר כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל הא אנא מיתי
ית פתגמי על קרתא הדא
לבישתא ולא לטבא ויהון
קדמך ביומא ההוא:
יז ואשיזבינך ביומא ההוא
אמר יי ולא תתמסר ביד
גבריא דאת דחיל מן קדמיהון:
יח ארי שיזבא אשיזבינך
ובחרבא לא תתקטיל ותהי לך
נפשך לשיזבא ארי אתרחיצתא
על מימרי אמר יי: א פתגם
נבואה דהוה עם ירמיה מן
קדם יי בתר דשלח יתיה
נבוזראדן רב קטוליא מן רמתא
כד דבר יתיה והוא אסיר
בעזקיא בגו כל גלות ירושלם
ויהודה דאתגליאו לבבל:
ב ודבר רב קטוליא לירמיהו
ואמר ליה יי אלהך גזר ית
בישתא הדא על אתרא הדין:
ג ואיתי וקים יי כמא דמליל
ארי חבתון קדם יי ולא
קבילתון למימריה והוה לכון
פתגמא הדין: ד וכען הא
שריתך יומא דין מן עזקיא
די על ידך אם תקין בעינך
למיתא עמי לבבל אתא ואשוי
ית עיני עלך ואם ביש בעינך
למיתי עמי לבבל אתמנע חזי
כל ארעא קדמך דתתקין
ולדכשר בעינך למיזל תמן
איזיל: ה ואם לית את צבי
למיתב ותוב לות גדליה בר

רד"ק

היה עד יום שנלכדה ירושלם כמו שכתוב למעלה ואמר על ירמיהו שלקחו אותו השרים מחצר המטרה והוליכוהו עם שאר הגולים ונתנו אותו אל גדליהו נבוזר אדן ושאר רבי המלך: להוציאהו אל הבית, אל הבית שהיה שם גדליהו וכן עמה: וישב בתוך העם, כמו שנאמר בסוף הענין וישב אתו בתוך העם: (טז) הנני מבי. חסר אל"ף למ"ד הפעל: והיו לפניך ביום ההוא. הדברים שגזרתי על העיר יהיו לפניך שתראה אותם כלומר שלא תפחד שימיתוך השרי' טרם בוא העיר לפי שעשית בירמיהו כנגד רצונם ואתה בעבור שבטחת בי ואתה אחד והשרים רבים ועשית כנגדם תמלט מחרב והם ימותו בחרב אף על פי שאתה מבני ביתו של צדקיהו והם שיכרתו עמו ימותו בחרב ואתה תמלט ותראה כבוש העיר ותראה שיתקיימו דברי בעיר וזהו שאמר והיו לפניך כלומר תראם ולא תפחד שתמות בחרב והיתה לך נפשך לשלל: (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו. הדבר הזה הוא מה שאומר בסוף כל הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי' אל ירמיהו ולפי שאמר ואל ירמיהו היה דבר ה' בהיותו עצור בחצר המטרה רוצה לומר שלא היה דבר ה' אליו עוד עד אחר כל הענין שמספר אחר כבוש ירושלם וכן הוא פירוש הפסוק הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת השם וזה הדבו' מתי היה אחר שלוח אותו נבוזר אדן רב טבחים מן הרמה ואחר כל הענין שהולך ומספר בדבר גדליה עד סוף כל הענין, ובדרש איזה דבר היה אל ירמיהו אחר שלוח אותו נבוזר אדן הוא מה שאמר ושובה אל גדליהו וזהו דבר ה' שהיה אליו כי לא היה יודע לבחור אם ילך עם הגולה או אם ישאר ועודנו לא ישוב עד שהיה לו דבר ה' ואמר ושובה אל גדליהו: מן הרמה, כי ברמה נשאר נבוזר אדן כשנכנסו שאר שרי בבל לירושלם כי לא נזכר עמהם: באזיקים, האל"ף נוח ופי' טבעות כבלים שיאסרו בהם הידים: (ב) יי' אלהיך דבר את הרעה הזאת, כי שמעו מה שהיה מתנבא להם ירמיהו: (ג) כי חטאתם. כנגד הכלל כמו שאמר האל למשה רבינו עד אנה מאנתם והיה לכם דבר הזה, דבר הזה כתיב וקרי הדבר ופירושו כמו שדבר יי' כן היה לכם: (ד) הנה פתחתיך. כשלקחו מתוך הגלו' או פתחו מן האזיקים: ועודנו לא ישוב ושובה

רש"י

שם: (טז) והיו לפניך ביום ההוא. והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימי' (יז) ביד האנשים. ביד הכשדי' (א) הדבר אשר היה. מה שנ' בסוף הענין (מב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' אלא שכתב תחלה על נאמר לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר וכו' גדליהו אמר לו או את נחית עמהון ואלא מסובר הכא או סובר הכא ואלא נחית עמהון אמר אין אלא נחית עמהון אלא מהני לכון אלא בריישון עמהון דהגין הוא לכון: מן הרמה. שהיה מעצמו עמהן היה רואה שלולים בקולרין היה מכ ואתרו ביניהם כו' כדאית בפסיקתא דאפטרתא ד ירמיהו שא"א לומר שנ נבוזראדן באזיקים שהרי נבוזראדן על העם לו מא רע (לעיל לט): באזיקים בזיאו"ש בלע"ז: (ב) ה' אלה דבר וגו'. למה אתה מבכה עליה' והלא אתה נבאת ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא (ד) פתחתיך. לשון ויפתח הגמלים (בראשית כד) וכמו הא שריתך ומנחה כולם לשון פתיחה ממש (ה) ועודנו לא ישוב. בכל לא היה חפץ לשוב אמר הקב"ה

יגדל. ותרגם מפריד אלוף:
ט' חסר אל"ף בליש' ביאת
כי על יום טוב בנו. חס
והסבי דשמואל. הנני מבי
רעה דאחאב. ויבו ירבעם
דמלכים. לא אבי הרעה
דהראית כי נכנע אחאב.
מבי את דברי אל העיר
דסיפרא. עד היורש אבי
הלוך ואמרת לעבדי הבי המט
אשר עליך. בתרא פלוגת
ויבא ג"א וסי' נמסר בסדר ויק
עיני כ"ש וסי' נמסר בסס'
בערך עין; ושובה ב'
וסי' אל גדליהו. הראת א
גדליה ה' וסימן ועודנו לא
ושבה. ויבא ירמיהו אל ג
בן אחיקם. ויבאו אל ג
המצפתה. ויקח יוחנן בן
וכל שרי החילים. דבר ה'

מצודת ציון

(יז) יגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (יח) מלט אמלטך. ענין הצלה: לשלל. ענין ביזה: (א) הרמה. שם עיר: אסור. קשור: באזקים. בשלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט): (ד) פתחתיך. ענין התרת הקשר כמו יתרי

מצודת דוד

ויפלחו: אל גדליהו. כי הוא נפל אל הכשדים על פי ירמיה וכשנלכדה העיר הפקידו מלך בבל על הנשארים: להוציאהו אל הבית. להוציאהו מחצר המטרה ללכת לשבת בבית: וישב. ירמיה ישב בתוך העם כי השרים הוציאוהו מחצר המטרה: (טז) לעבד מלך הכושי. זהו שדבר עליו טוב לפני צדקיהו והעלהו מן הבור: ולא לטובה.. לא אביא עליהם הטובה שדברתי עליה הואיל ולא שבו אלי: והיו לפניך. הרעות האלה תראה בעיניך: ביום ההוא. ביום בוא הרעות: (יז) ביד האנשים וכו'. הם הכשדים: (יח) לשלל. כאלו שללת נפשך להחזיקה לעצמך: כי בטחת בי. כי מה שדבר טוב על ירמיה לפני המלך ולא פחד מכל שרי העם אשר היו לו לאויבים היה על כי בטח בה': מ (א) הדבר אשר היה וכו'. הוא הדבר הנאמר אחרי הספורים ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' אל ירמיהו (לקמן מ"ב) ולפי שהדבור היה להשיב על שאלת השרים בדבר הליכה למצרים לזה הקדים לומר שירמיה היה נמצא עמהן ולא הלך גולה לבבל עם כי אסרוהו עם הגולים כמ"ש בענין כי חזר נבוזראדן והתירו ובא אל גדליהו וגם הקדים לספר הסיבה אשר בעבירם רצו ללכה למצרים ולזה שאלו מירמיה לשאול פי ה' ואח"ז אמר מה השיב המקום ע"ז:

אחר שלח אותו וכו' מן הרמה. כי כשלוה נבוזראדן להוציאו מחצר המטרה בתוך העם כמ"ש למעלה וכשחזרו אנשי כשדים לקחת את העם בשבי להוליך גולה בבלה לקחו גם את ירמיה עמהם והביאו את כולם אל העיר רמה כי אסורים באזקים ומשם שלחו נבוזראדן כמ"ש בענין: בקחתו אותו. בעת שלקח אותו מבין הגולים והוא היה אסיר בתוך כל גלות וכו': (ב) ויקח. לפי שהדברים אמר טוב ויקח: ה' אלהיך דבר וכו'. ר"ל יודע אני שאתה נבאת כי בשם ה' את הרעה הזאת וכו': (ג) ויבא. וכן הביא את הרעה והוא עשה הרעה ולא גבר כ"כ בכח ידו: ולא שמעתם בקולו. ר"ל מה שנבאת להם בשם להשלים עם מלך בבל לעבדו: (ד) ועתה. ר"ל הואיל ולא בכח ידו גבר כ"א בחמת ה' בעוונם ואתה הלא הזהרתם להשלים עמנו א"כ אין עליך אשמה אתיר אותך היום מן האזיקים ואם טוב וכו': ואשים את עיני. להשגיח בך: אל מנע לבוא אתי לבבל: לפניך. ר"ל ברשותך: אל טוב. אל מקום הטוב בעיניך וכו': (ה) ועודנו לא ישוב. ועדיין ירמיה לא אמר שישוב מהם בתוך

אחיקם בן־שפן אשר הפקיד מלך־
בבל בערי יהודה ושב אתו בתוך
העם או אל־כל־הישר בעיניך ללכת
לך ויתן־לו רב־טבחים ארחה
ומשאת וישלחהו: ו ויבא ירמיהו אל־
גדליה בן־אחיקם המצפתה וישב
אתו בתוך העם הנשארים בארץ:
ז וישמעו כל־שרי החילים אשר
בשדה המה ואנשיהם כי־הפקיד
מלך־בבל את־גדליהו בן־אחיקם
בארץ וכי | הפקיד אתו אנשים
ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר
לא־הגלו בבלה: ח ויבאו אל־
גדליה המצפתה וישמעאל בן־
נתניהו ויוחנן ויונתן בני־קרח
ושריה בן־תנחמת ובני | עופי
הנטפתי ויזניהו בן־המעכתי המה
ואנשיהם: ט וישבע להם גדליהו
בן־אחיקם בן־שפן ולאנשיהם לאמר
אל־תיראו מעבוד הכשדים שבו
בארץ ועבדו את־מלך בבל וייטב
לכם: י ואני הנני ישב במצפה
לעמד לפני הכשדים אשר יבאו
אלינו ואתם אספו יין וקיץ ושמן
ושמו בכליכם ושבו בעריכם אשר־
תפשתם: יא וגם כל־היהודים אשר־
במואב | ובבני־עמון ובאדום ואשר
בכל־הארצות שמעו כי־נתן מלך־
בבל שארית ליהודה וכי הפקיד
עליהם את־גדליהו בן־אחיקם בן־
שפן: יב וישבו כל־היהודים מכל־
המקמות אשר נדחו־שם ויבאו
ארץ־יהודה אל־גדליהו המצפתה
ויאספו יין וקיץ הרבה מאד: יג ויוחנן
בן־קרח וכל־שרי החילים אשר
בשדה באו אל־גדליהו המצפתה:
יד ויאמרו אליו הידע תדע כי בעלים | מלך בני־עמון
שלח את־ישמעאל בן־נתניה להכתך נפש ולא־האמין
להם גדליהו בן־אחיקם: טו ויוחנן בן־קרח אמר אל־גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא

אחיקם בר שפן דמני מלכא
דבבל בקרויא דבית יהודה
ותיב עמיה בגו עמא או לכל
דכשר בעינך למיזל איזיל ומני
ליה רב קטוליא מתנן ונבזבן
ושלחיה: י ואתא ירמיה לות
גדליהו בר אחיקם למצפיה
ויתיב עמיה בגו עמא
דאשתארו בארעא: ז ושמעו
כל רבני חילותא די בחקלא
אינון וגבריהון ארי מני מלכא
דבבל ית גדליה בר אחיקם
בארעא וארי מני עמיה גבריא
ונשיא וטפלא ומחשיכי עמא
דארעא מדלא אתגליאו לבבל:
ח ואתו לות גדליה למצפיא
וישמעאל בר נתניה ויונתן בר
קרח ושריה בר תנחמת ובני
עיפי דמנטופא ויזניה בר
מעכת אינון וגבריהון: ט וקים
להון גדליה בר אחיקם בר שפן
ולגבריהון למימר לא תדחלון
מלמפלח לכסדאי תבו בארעא
ופלחו ית מלכא דבבל ויטב
לכון: י ואנא הא אנא יתיב
במצפיא למיקם קדם כסדאי
דייתון עלנא ואתון כנושו חמרא
ודבילתא ומשחא ושוו
במניכון ותבו בקרויכון
דאחדתון: יא ואף כל יהודאי
די במואב ובבני עמון ובאדום
ודי בכל מדינתא שמעו ארי
שבק מלכא דבבל שארא
לדבית יהודה וארי מני עליהון
ית גדליה בר אחיקם בר שפן:
יב ותבו כל יהודאי מכל
אתריא דאתבדרו לתמן ואתו
לארעא דבית יהודה לות
גדליהו למצפיא וכנשו חמרא
ודבילתא סגי לחדא: יג ויוחנן
בר קרח וכל רבני חילותא די
בחקלא אתו לות גדליהו
למצפיא: יד ואמרו ליה המידע
תדע ארי בעלים מלכא דבני
עמון שלח ית ישמעאל בר
נתניה למקטלך נפש ולא
האמין להון גדליה בר אחיקם:
טו ויוחנן בר קרח אמר לגדליה בסתרא במצפיא למימר איזיל

רש"י

...כ"ה ושובה אל גדליהו אשר הפקד על העניים הנשארים ...הם צריכין לך הנאר ...לוים: ארחה ומשאת. ...תן ונבזבן: (י) וקיץ. דבלה: ורבי

...ילדות אהרן ושנו בעריכם. קידושין כ:

מצודת דוד

...ך הטעם הבין נבוזראדן שהיה ...תו לשוב ואמר לו ושובה אל ...יה וכו' והוא מקרא קצר: ...אל כל הישר וכו'. כאומר ...אני מכריח אותך ללכת אליו ...או שוב אליו או לך אל ...מקום הישר בעיניך: ארוחה ...את. פרס מבית המלך ...ורם: וישלחהו. שלחו לנפשו: ...המצפתה. כי במצפה ישב: ...אשר בשדה. אשר היו בשדה ...חו מן העיר מפני הכשדים: ...ואנשיהם. גם המה שמעו ...אנשיהם שמעו: כי הפקיד ...בארץ. עשאהו פקיד וממונה ...ץ: וכי הפקיד אתו. ואשר ...ת עמו אנשים ונשים וכו': ...וישמעאל וכו'. וגם ישמעאל ...באו המה ואנשיהם: (ט) אל ...או וכו'. ר"ל אל תפחדו ...בדות עול עבודת הכשדים ...בארץ ועבדו את המלך ...ונה לבל וייטב לכם כי הוא ...יכביד העול: (י) הנני יושב ...פה. ר"ל לא אלך מזה ...ן אני תמיד לעמוד לפני ...דים אשר יבואו אלינו במלכם ...הם לבלי תת להרע לכם ...מר שלא המלך הפקיד אותי ...אל ידי למנעם מלעשות לכם ...: ואתם אספו. ר"ל מעתה ...בטחו הן יקחו האויב כי ...אספו יאכלום: אשר תפשתם. ...אחוזה לשבת בהן (אף כי ...באו ולא תפשו עדיין אמר ...תפשתם כי כשיאספו כבר ...ו ערים לשבת): (יא) אשר ...ב וכו'. אשר ברחו שמה ...מלחמת נ"נ: כי נתן. ...עזב שארית ליהודה ואשר ...יד וכו': (יב) אשר נדחו ...בעת המלחמה: (יג) אשר ...ה. אשר היו בשדה בברחם ...עיר מפני הכשדים (וחזר ...נו כאן להסמיכו למקרא של ...יו): (יד) נפש. גירה אותו בך ...תך מכות נפש וכאומר ...קבל מאמריו: (טו) אלכה ...עתה אלך ואכהו נפש
עד

רד"ק

ושובה אל גדליה בן אחיקם, ועוד ירמיהו לא אמר לו שישוב הבין נבוזר אדן כי דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה אחר שדעתך להשאר שוב אל גדליה ושב אתו או אל כל הישר בעיניך ללכת או עם גדליה במקום שהוא או במקום אחר שתבחר בארץ לשבת שם לך עשה כרצונך ויונתן תרגם ואם ליה את צבי למיתב ותוב לות גדליה בר אחיקם: ארוחה ומשאת, הנביא ענין מנחה והכפל רוצה לומר שני מיני מנחה ותרגם יונתן מתנן ונבזבן: (ז) אשר בשדה, רוצה לומר בכפרים: והחילים, הם שברחו מפני הכשדים הנה והנה והקימו להם שרים להנהיג על פיהם: (י) וקיץ. פי' פירות הקיץ שמיבשי' אותם כמו תאנים וצמוקים והראשון וקיץ בשו"א הוי"ו והשני וקיץ הרבה בקמץ הוי"ו: אשר תפשתם, שתפשתם אותם לשבת בהם: (יד) בעלים. בסמ"ך: אל הפעם, כתיב אל הפעם קרי. והענין אחד: ויסי

היה. וא' ויריב וגדליה: ויונתן ז' וסימן עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר. ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו. ובני יונתן פלת. ובני ידע אחי שמי בני השם הנידוני. וידבקו פלשתים את שאול דד"ה. ויבאו אל גדליה המצפתה. ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלותו לדבר אל שאול ונפש דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסימן לכה ונעברה אצל מצב הערלים ויאמר יהונתן הנה אנחנו. ומן ויהי ככלת עד סוף סיפרא דכו' במ"א יונתן וסימן וידבר שאול אל יונתן בנו וכל עזרא דכו' יונתן במ"א יהונתן וסימן לבלגה שמוע לשמעיה: גדליהו בן אחיקם בן שפן ו' וסימן והעם הנשאר בארץ יהודה דמלכים. וישבע להם גדליהו דסיפרא. וישלח ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה. ועודנו לא ישוב ושבה אל. וגם כל היהודים אשר במואב. וישב ישמעאל את כל שארית. את הגברים ואת הנשים. ואני הצעיר המאסף מצאתי בכל הספרים אשר לפני בפסוק ויקם ישמעאל בן נתניה גדליהו בן אחיקם בן שפן ופסוק וישב ישמעאל את כל שארית שמביא המסרה אין בו בן שפן ובכל ספרי המסרה מביא פסוק וישב ישמעאל במספר השש גדליהו בן אחיקם

מצודת ציון

יסרי פתח (איוב ל): (ה) הפקיד. מלשון פקיד וממונה: ארוחה. ענין פרס קבוע מבית המלך וכן וארחתו ארחת תמיד (לקמן נב): ומשאת. ענין תשורה ודורון כמו ויתן משאת (בראשית מג): (ז) החילים. צבאות עם: הפקיד. קמייתא מלשון פקיד וממונה ותנינא מלשון פקדון והנחה: וטף. ילדים קטנים: (י) וקיץ. פירות המתבשלין בקיץ וכן הלחם והקיץ (ש"ב טז): תפשתם. ענין אחיזת נחלה: (יד) שלח. ענין גרוי והסתה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים לב): (טו) ונפוצו. ענין פזור ופרוד

וְאַכֶּה אֶת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וְאִישׁ
לֹא יֵדָע לָמָּה יַכֶּכָּה נֶּפֶשׁ וְנָפֹצוּ כָּל־
יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלֶיךָ וְאָבְדָה
שְׁאֵרִית יְהוּדָה׃ טז וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ
בֶן־אֲחִיקָם אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ אַל־
תַּעַשׂ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי־שֶׁקֶר אַתָּה
דֹבֵר אֶל־יִשְׁמָעֵאל׃

מא א וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶן־אֱלִישָׁמָע
מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וְרַבֵּי הַמֶּלֶךְ וַעֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים אִתּוֹ אֶל־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם
הַמִּצְפָּתָה וַיֹּאכְלוּ שָׁם לֶחֶם יַחְדָּו
בַּמִּצְפָּה׃ ב וַיָּקָם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
וַעֲשֶׂרֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ
וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־
שָׁפָן בַּחֶרֶב וַיָּמֶת אֹתוֹ אֲשֶׁר־הִפְקִיד
מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאָרֶץ׃ ג וְאֵת כָּל־
הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ אֶת־
גְּדַלְיָהוּ בַּמִּצְפָּה וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר
נִמְצְאוּ־שָׁם אֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
הִכָּה יִשְׁמָעֵאל׃ ד וַיְהִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
לְהָמִית אֶת־גְּדַלְיָהוּ וְאִישׁ לֹא יָדָע׃
ה וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְּׁכֶם מִשִּׁלוֹ
וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן
וּקְרֻעֵי בְגָדִים וּמִתְגֹּדְדִים וּמִנְחָה
וּלְבוֹנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃
ו וַיֵּצֵא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
לִקְרָאתָם מִן־הַמִּצְפָּה הֹלֵךְ הָלֹךְ
וּבֹכֶה וַיְהִי כִּפְגֹשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם בֹּאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם׃
ז וַיְהִי כְּבוֹאָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר וַיִּשְׁחָטֵם
יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה אֶל־תּוֹךְ הַבּוֹר
הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ׃ ח וַעֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ־בָם וַיֹּאמְרוּ אֶל־
יִשְׁמָעֵאל אַל־תְּמִתֵנוּ כִּי־יֶשׁ־לָנוּ
מַטְמֹנִים בַּשָּׂדֶה חִטִּים וּשְׂעֹרִים
וְשֶׁמֶן וּדְבָשׁ וַיֶּחְדַּל וְלֹא הֱמִיתָם
בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃ ט וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל
אֵת ׀ כָּל־פִּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד־

בְּעַן וְאֶמְחֵי יַת יִשְׁמָעֵאל בַּר
נְתַנְיָה וֶאֱנָשׁ לָא יְדַע לְמָה
יִקְטְלִינָךְ נְפָשׁ וְיִתְבַּדְּרוּן
כָּל דְּבֵית יְהוּדָה דְאִתְכְּנִישׁוּ
לְוָתָךְ וְיוֹבֵד שְׁאָרָא דְבֵית
יְהוּדָה: טז וַאֲמַר גְּדַלְיָה בַּר
אֲחִיקָם לְיוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ לָא
תַעְבֵּיד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין אֲרֵי
שִׁקְרָא אַתְּ מְמַלֵּל עַל יִשְׁמָעֵאל:
א וַהֲוָה בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה אֲתָא
יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה בַּר
אֱלִישָׁמָע מִזַּרְעָא דְמַלְכוּתָא
וְרַבְרְבֵי מַלְכָּא וְעַסְרָא גֻבְרִין
עִמֵּיהּ לְוָת גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם
לְמִצְפַּיָא וַאֲכַלוּ תַמָּן לַחְמָא
כַּחְדָא בְּמִצְפַּיָא: ב וְקָם
יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְעַסְרָא
גֻבְרִין דַּהֲווֹ עִמֵּיהּ וּמְחוֹ יַת
גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם בַּר שָׁפָן
בְּחַרְבָּא וּקְטַל יָתֵיהּ דְּמַנִּי
מַלְכָּא דְבָבֶל בְּאַרְעָא: ג וְיַת
כָּל יְהוּדָאֵי דַּהֲווֹ עִמֵּיהּ עִם
גְּדַלְיָה בְּמִצְפַּיָא וְיַת כַּסְדָּאֵי
דְּאִשְׁתְּכַחוּ תַמָּן יַת גֻּבְרָא
עָבְדֵי קְרָבָא קְטַל יִשְׁמָעֵאל:
ד וַהֲוָה בְּיוֹמָא תִנְיָנָא לְמִקְטַל
יַת גְּדַלְיָה וֶאֱנָשׁ לָא יְדַע:
ה וַאֲתוֹ גֻבְרַיָא מִשְּׁכֶם
וּמִשִּׁילוֹ וּמִשָּׁמְרוֹן תְּמָנָן גֻּבְרִין
גְּלִיחַ דִּקְנֵיהוֹן וּמְבַזְעִין
לְבוּשֵׁיהוֹן וּמִתְחַמְּמִין וְקֻרְבָּנָא
וּלְבוֹנְתָא בִּידֵיהוֹן לְאַיְתָאָה
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ: ו וּנְפַק
יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה לְקַדָּמוּתְהוֹן
מִן מִצְפַּיָא אָזֵיל מֵיזַל וּבָכֵי
וַהֲוָה כַּד עֲרַע יָתְהוֹן וַאֲמַר
לְהוֹן עוּלוּ לְוָת גְּדַלְיָה בַּר
אֲחִיקָם: ז וַהֲוָה כְּמֵיעַלְהוֹן לְגוֹ
קַרְתָּא וּנְכִיסִינוּן יִשְׁמָעֵאל בַּר
נְתַנְיָה לְגוֹ גֻבָּא הוּא וְגֻבְרַיָא
דִּי עִמֵּיהּ: ח וְעַסְרָא גֻבְרִין
אִשְׁתְּכַחוּ בְהוֹן וַאֲמַרוּ
לְיִשְׁמָעֵאל לָא תִקְטְלִנָנָא אֲרֵי
אִית לָנָא מַטְמוֹרִין בְּחַקְלָא
חִטִּין וְסַעֲרִין וּמְשַׁח וּדְבַשׁ
וְאִתְמְנַע וְלָא קַטְלִינוּן בְּגוֹ
אֲחֵיהוֹן: ט וְגֻבָּא דִי רְמָא תַמָּן
יִשְׁמָעֵאל יַת כָּל פִּגְרֵי גֻבְרַיָּא
דִּי קְטַל בְּיַד גְּדַלְיָה הוּא גֻבָּא דַעֲבַד

רש"י

(א) ורבי המלך. ושרי המלך נתקנאו בו שאסל גדלה (ה) להביא בית ה'. השומרונים לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגלחו זקנם: ומתגודדים לשון שריטה: (ט) אשר הכה ביד גדליהו. מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו הכתוב כאילו הוא על

תולדות אהרן [illegible]

רד"ק

[illegible]

מצודת דוד

כל לא יוסף: ואיש לא ידע מי הכהו ועל מה הוכה: ונפוצו יהיו נפוצים מכאן ולא יהיו נשארים: (טז) אל ישמעאל. [illegible] מא (א) בא ישמעאל [illegible] בני עמון: ורבי המלך [illegible] של זרע [illegible] [illegible] מחרי המלך וכאומר [illegible] היה מזרע מלוכה [illegible] לפני המלך לזה נתקנא בגדליה על עלותו בגדולה: (ב) [illegible] כולם הכהו וישמעאל [illegible] עמו: אשר הפקיד. [illegible] אשר הפקיד ר"ל [illegible] שהפקידו בארץ ונתקנא [illegible] (ג) את אנשי המלחמה. [illegible] [illegible]

מצודת ציון

[illegible]

גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא
מִפְּנֵי בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מִלֵּא
יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים׃ י וַיִּשְׁבְּ ׀ ה'
יִשְׁמָעֵאל אֶת־כָּל־שְׁאֵרִית הָעָם ב' מטנו סבי
אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת־בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־ ג'
כָּל־הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר
הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־
גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם וַיִּשְׁבֵּם יִשְׁמָעֵאל ל'
בֶּן־נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן׃
יא וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי ז' דסמיכי
הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל־הָרָעָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה׃
יב וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ
לְהִלָּחֵם עִם־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
וַיִּמְצְאוּ אֹתוֹ אֶל־מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר ג'
בְּגִבְעוֹן׃ יג וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל־הָעָם
אֲשֶׁר אֶת־יִשְׁמָעֵאל אֶת־יוֹחָנָן בֶּן־
קָרֵחַ וְאֵת כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר
אִתּוֹ וַיִּשְׂמָחוּ׃ יד וַיָּסֹבּוּ כָּל־הָעָם ג'
אֲשֶׁר־שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל מִן־הַמִּצְפָּה ב' בסכי לוסני
וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ׃
טו וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה נִמְלַט
בִּשְׁמֹנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ
אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן־
קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־אִתּוֹ ז'
אֵת כָּל־שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר הֵשִׁיב
מֵאֵת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה מִן־
הַמִּצְפָּה אַחַר הִכָּה אֶת־גְּדַלְיָה בֶּן־ ס'
אֲחִיקָם גְּבָרִים אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
וְנָשִׁים וְטַף וְסָרִסִים אֲשֶׁר הֵשִׁיב ב' חסר יו"ד קדמא
מִגִּבְעוֹן׃ יז וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוּת ל'
כִּמְוֹהָם אֲשֶׁר־אֵצֶל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת לָבוֹא מִצְרָיִם׃ יח מִפְּנֵי כמהם ק'
הַכַּשְׂדִּים כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי־הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם אֲשֶׁר־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאָרֶץ׃

מב א וַיִּגְּשׁוּ כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וִיזַנְיָה
בֶּן־הוֹשַׁעְיָה וְכָל־הָעָם מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל׃ ב וַיֹּאמְרוּ אֶל־ ל' ס'
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא תִּפָּל־נָא תְחִנָּתֵנוּ לְפָנֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ ו' ר"פ בטעם
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל־הַשְּׁאֵרִית הַזֹּאת כִּי־נִשְׁאַרְנוּ
מְעַט מֵהַרְבֵּה כַּאֲשֶׁר עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֹתָנוּ׃ ג וְיַגֶּד־לָנוּ יְהוָה ל' . ד' רפין

מלכא אסא כד צר עלוהי
בעשא מלכא דישראל יתיה
מלי ישמעאל בר נתניה
קטילין׃ י ושבא ישמעאל ית
כל שארא דעמא די במצפיא
ית בנת מלכא וית כל עמא
דאשתארו במצפיא דמני
נבוזראדן רב קטוליא על
גדליהו בר אחיקם ושבנון
ישמעאל בר נתניהו ואזל
למעבר לות בני עמון׃ יא ושמע
יוחנן בר קרח וכל רבני
חילותא די עמיה ית כל
בישתא דעבד ישמעאל בר
נתניה׃ יב ודברו ית כל גבריא
ואזלו לאגחא עם ישמעאל בר
נתניה ואשכחו יתיה על
בריכת מיין סגיאין די בגבעון׃
יג והוה כד חזא כל עמא דעם
ישמעאל ית יוחנן בר קרח
וית כל רבני חילותא די עמיה
וחדיאו׃ יד ואסתחרו כל עמא
דשבא ישמעאל מן מצפיא
ותבו ואזלו לות יוחנן בר
קרח׃ טו וישמעאל בר נתניה
אשתיזיב בתמניא מן קדם
יוחנן בר קרח ואזל לות בני
עמון׃ טז ודבר יוחנן בר קרח
וכל רבני חילותא די עמיה
ית כל שארא דעמא דאתיב
מלות ישמעאל בר נתניה מן
מצפיא בתר די קטל ית
גדליה בר אחיקם גברין גברי
עבדי קרבא ונשיא וטפלא
ורברביא די אתיב מגבעון׃
יז ואזלו ויתיבו בגרות דיהב
דוד לכמהם בר ברזילי
גלעדאה די בסטר בית לחם
למיזל למיעל למצרים׃ יח מן
קדם כסדאי ארי דחילו מן
קדמיהון ארי קטל ישמעאל
בר נתניה ית גדליה בר
אחיקם דמני מלכא דבבל
בארעא׃ א וקריבו כל רבני חילותא ויוחנן בר קרח ויזניה
בר הושעיה וכל עמא מזעירא ועד רבא׃ ב ואמרו לירמיה
נביא תתקביל כען בעותנא קדמך וצלי עלנא קדם יי
אלהך על כל שארא הדין ארי אשתארנא זעיר מסגי
כמא דעינך חזין יתנא׃ ג ויחוי לנא יי אלהך ית אורחא

רדק

וסלא ישמעאל תרגם אלא כיון שהיה לו לחום על עלם יוחנן ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו נהרגו בידו: אשר עשה המלך אסא מפני בעשא, לא נזכר זה הבור אלא במקום הזה ותרגם יונתן הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא: (י) ואת בנות המלך, כי לא הכה ישמעאל אלא אנשי המלחמה שהיו במצפה אבל העם שלא היו אנשי המלחמה והנשים והטף שבה אותם ישמעאל ובנות המלך שנשארו עם גדליה גם כן שבה אותם ולא הגלם נבוזר אדן עם הגלות אלא השאירם עם דלת העם ולא ידענו אם היו בנות המלך צדקיהו או יהויכין או יהויקים: לעבור אל בני עמון, כמו אל בני עמון וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ואת מי הנדת מלין כמו אל מי: (יב) אל מים רבים אשר בגבעון. כמו על וכן אל הסרים לא אכל כמו על ותרג' יונתן על בריכת מיין סגיאין די בגבעון: (טז) וסריסים. תרגם יונתן ורברביא: בגרות כמהם, במקום שגר שם: כמהם. בן ברזילי אולי הוא בנה אותו ובא לגור שם לפי' נקרא על שמו ויונתן תרגם גרות דיהיב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה

השליך שם ישמעאל: נתניהו ה' וסי' וישלחו כל השרים אל ברוך. ויבאו אל גדליה המצפתה. והבור אשר השליך שם ישמעאל. החמשי נתניהו בניו ואחיו. ועמה' הלוים שמעיהו: אל מים בקצת ספרי מסרה נמסר עם אותן שהם על מים וזה לא נמצא בספרי' המדוייקי' וגם בהרבה ספרי מסרה ספרדים כי אינם אלא ז' על מים וזה לא נמנה עמהם וג' אל מים וזה א' מהם וזאת המסרה שמונה זה ג"ב כתוב שם על מים ח' בקריא' ונראה טעות: וכל שרי ז' דסמי' וסימן והנו נצב על עלתו. יוחנן בן קרח וכל שרי החיילי'. וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי. ויקח יוחנן בן קרח. וחבירו. ולא שמע יוחנן. והאחשדרפנים והפחות: ויאמרו ו' בטעם ר"פ וסי' הבה נבנה לנו עיר. הבה נלבנה. אבל אשמים. לכו ונפילה גורלות דיונה. למלאכי' הבאים. ויאמרו אל ירמיהו הנבי'

מצודת ציון

יד אבשלום (ש"ב יח): (י) וישב: מלשון שבי: הפקיד. מלשון פקדון ופקדון וסנחס: וישבם. מלשון שבי: (יד) ויסובו. מלשון סבוב: שבה. מלשון שבי: (טו) נמלט. ענין ההמלטה והצלה: בשמנה. הבי"ת היא במקום עם וכן הרבה אך במטה דבר ה' (במדבר י"ג): (טז) גברים. אנשים: וסריסים. מין שררה: (יז) בגרות. מל' גרות ומדור: (א) ויגשו. הקריבו: (ב) תפל. ענין

רשי

[...]ל ידו: (יב) אל מים רבים. [...]ל ברכת מיין סגיאין: (יז) בגרות [...]מהם. בגרות דיהב דוד [...]כמהם בר ברזילי גלעדאה. [...]שב ממלחמת אבשלום כמו [...]נאמר בספר (ש"ב יט) אתי יעבור

[...]ולדות אהרן כי נשארנו. ב"מ קו:

מצודת דוד

[...]) וישב. לקח בשבי את העם [...]אים מעצמם למצפה כמ"ש [...]עלם ואת העם אשר השאיר [...]זראדן והניחם עם גדליה: [...]נם. לפי שארכו הדברים [...]ר ואמר וישבם: וילך לעבור. [...]ך עמהם לעבור אל בני עמון [...]כת שמה: (יא) וישמע. [...]קים שהיה כי לא היה אז [...]צפה: (יב) את כל האנשים. [...]ר עמהם: אל מים רבים. [...] בריכת המים הרבים: [...]) כל העם. שהוליך בשבי: [...]) ויסובו. העם השבוי סבבו [...]ת מישמעאל והלכו אל יוחנן: [...]) נמלט. ברח ונמלט נפשו [...] שמנה אנשים: (טז) מן [...]צפה. אשר שבה ישמעאל מן [...]צפה אחר שהכה את גדליה: [...]ים וכו'. מוסב על תחלת [...]קרא ויקח יוחנן וכו' אשר [...]יב מגבעון בדרפו אחר [...]ישמעאל: (יז) בגרות כמהם. [...]קום אשר גר שם כמהם בן [...]ולי הגלעדי המוזכר בש"ב [...]ר עם דוד אחר שנסרג [...]בשלום: ללכת. בדרך ההולך [...]א למצרים: (יח) מפני הכשדים. [...] ללכת שמה מפני הכשדים: [...]הכה וכו'. וחששו הן יעלילו [...]שדים לומר שזה היה [...]הסכמת כולם והרינת הפקיד [...]ך תחשב למרידה: [...] (ב) תפל נא. בקשו ממנו [...]ופלל בעדם אל ה': כאשר [...]ך רואות אותנו. שאנחנו מתי [...]ט: (ג) ויגד לנו. ר"ל [...]ולם ההיה שיגיד לנו את [...]ך וכו' אם ללכת למצרים או להשאר

בן נריהו: ז ויבאו ארץ מצרים כי ג'
לא שמעו בקול יהוה ויבאו עד־
תחפנחס: ח ויהי דבר־יהוה אל־
ירמיהו בתחפנחס לאמר: ט קח י"ג ר"פ
בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט ל'. ל'
במלבן אשר בפתח בית־פרעה ב'
בתחפנחס לעיני אנשים יהודים:
י ואמרת אליהם כה־אמר יהוה ב' בטעם בסיפרא
צבאות אלהי ישראל הנני שלח
ולקחתי את־נבוכדראצר מלך־
בבל עבדי ושמתי כסאו ממעל
לאבנים האלה אשר טמנתי ונטה
את־שפרורו עליהם: יא ובאה שפרירו ק' ובא ק'
והכה את־ארץ מצרים אשר למות
למות ואשר לשבי לשבי ואשר
לחרב לחרב: יב והצתי אש בבתי ו' דסמי'
אלהי מצרים ושרפם ושבם ועטה ל'. ל'
את ארץ מצרים כאשר יעטה הרעה ד'
את־בגדו ויצא משם בשלום:
יג ושבר את־מצבות בית שמש ג'
אשר בארץ מצרים ואת־בתי
אלהי־מצרים ישרף באש:

מד א הדבר אשר היה אל־
ירמיהו אל כל־היהודים הישבים ג'
בארץ מצרים הישבים במגדל ב' א' מ"ל
ובתחפנחס ובנף ובארץ פתרוס ה'
לאמר: ב כה־אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל אתם ראיתם את כל־
הרעה אשר הבאתי על־ירושלם
ועל כל־ערי יהודה והנם חרבה
היום הזה ואין בהם יושב: ג מפני ג'
רעתם אשר עשו להכעסני ללכת
לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר
לא ידעום המה אתם ואבתיכם: ב' חסר בסיפ' א'
ד ואשלח אליכם את־כל־עבדי
הנבאים השכים ושלח לאמר אל־ ה' מ"ל בסיפרא ג' מ"ל בליש'
נא תעשו את דבר־התעבה הזאת אשר שנאתי: ה ולא ל'. חסר
שמעו ולא־הטו את־אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר כ"ג פס קיס וא' ול' בסיפ'
לאלהים אחרים: ו ותתך חמתי ואפי ותבער בערי יהודה י"א

וית ברוך בר נריה: ז ואתו
לארעא דמצרים ארי לא
קבילו למימרא דיי ואתו עד
תחפנחס: ח והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עם ירמיה
בתחפנחס למימר: ט סב עמך
אבנין רברבן ותטמרינון
בטפיל בנינא די בתרע בית
פרעה בתחפנחס לעיני גברין
יהודאין: י ותימר להון כדנן
אמר יי צבאות אלהא דישראל
הא אנא שלח ואדבר ית
נבוכדראצר מלכא דבבל
עבדי ואשוי ית כורסוהי עיל
מן אבניא האלין דטמרית
ויגוד ית אפדניה עליהון:
יא וייתי ויקטיל ית ארעא
דמצרים די למותא למותא
ודי לשביא לשביא ודי לחרבא
לחרבא: יב ואדליק אשתא
בבתי טעות מצראי ויוקדינון
וישבינון וירוקין ית ארעא
דמצרים כמא דמתעטיף רעיא
ית לבושיה ויפוק מתמן
בשלם: יג ויתבר ית קמת
בית שמש די בארעא דמצרים
וית בתי טעות מצרים יוקיד
בנורא: א פתגם נבואה
דהוה עם ירמיה על כל
יהודאי דיתבין בארעא
דמצרים דיתבין במגדול
ובתחפנחס ובממפס ובארע
פתרוס למימר: ב כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל
אתון חזיתון ית כל בישתא
דאיתיתי על ירושלם ועל כל
קרויא דבית יהודה ואינון
חרבא יומא דין ולית בהון
יתיב: ג מן קדם בישתהון
דעבדו לארגזא קדמי למהך
לאסקא בוסמין למפלח
לטעות פלחי כוכביא דלא
ידעונון אתון ואבהתכון:
ד ושלחית לותכון ית כל עבדי
נביא מקדים ומשלח למימר
לא כען תעבדון ית עסק
תועבתא הדא דרחיקית:
ה ולא קבילו ולא ארכינו ית
אודניהון למיתב מבישתהון
בדיל דלא לאסקא בוסמין לטעות פלחי כוכביא: ו וחל

רדק

(ט) במלט במלבן. מלט הוא החומר שעושים ממנו הלבנים או תאמר אשר מסיד ומחול, במלבן במקום שרפת הלבנים או במקום שעושין אותם ויונתן תרג' בטפיל בנינא: (י) את שפרורו. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד וענין אחד והאותיות אהו"י מתחלפות ופירושו אהלו והאהל הגדול נקרא שפריר ליופיו מן אמרי שפר ושפריר בשקל סגריר: (יא) ובאה והכה. ובאה כתיב ובאה לשון נקבה על השמועה וקרי ובא לשון זכר על נבוכדנצר: (יב) ושרפם ושבם. ישרוף הבתים שבהם אלהי מצרים וישבה אלהי כסף ואלהי זהב או פירוש ישבה עובדיהם: ועטה את ארץ מצרים. כלומר יבוזו את כל שללה כאשר יעטה הרועה את בגדו, כמו שיתעטף הרועה בבגדו ויכרוך את עצמו בו כן יכרוך הוא כל שלל ארץ מצרים וזכר הרועה לפי שהרועה עומד יומם ולילה במדבר עם הצאן ויתעטף ויתחבק בבגדו היטב מפני קרת הלילה ואדוני אבי ז"ל פי' כמו הרועה שנוסע ממקום למקום וכשנוסע מן המקום עוטה בגד האהל שיושב בו והולך לו ולא ישאיר דבר במקומו: (יג) בית שמש. שהיו עובדים שם לשמש וזכר עוד ואת בתי אלהי מצרים ישרוף באש לחזק הענין לומר כי כלם ישרוף באש לבזיון אלהים: מפני רעתם. רעת יושביהם: (ג) המה אתם ואבותיכם. המה יושבי הערי' שזכר שמתו או שגלו ולא אתם ואבותיכם לא ידעתם אותם:
השכחתם

ואת ברוך ב' וסי' ואת ברוך שאלו לאמר. את הגברים ואת הנשים: קח י"ב ר"פ בקריאה וסימניהון קח נא את ברכתי אשר הבאת לך. קח את אהרן ואת בניו אתו. קח את הלוים מתוך בני ישראל. קח מאתם והיו לעבד את עבדת. קח את הלוים תחת כל בכור. קח את המטה והקהל את העדה. קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל. קח את האזור בידך. קח בידך אבני' גדלות וטמנתם במלט. קח לך מגלת ספר. קח בגדו כי ערב זר בתראה. קח נא מפיו תורה: יעשה ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר תזריע: מצבות ג' בקריאה וסי' ויוציאו את מצבות אוריהו. ושבר את מצבות בית שמש. ומצבות עזך לארץ תרד. וסימן אפקו שמשא לארעא: ואין בהם ב' וסי' ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה: ואין בהם תבונה: השכי' ג' יתירין יוד בליש' בקריא'

מצודת ציון

מלשון הטחה וטיוח: (ט) וטמנתם. מל' הטמנה והצפנה: במלט. כן נקרא החומר העשוי מסיד ומחול ובדרז"ל ואמ"ג דטביד בכו המלטי (ב"ב ו) ופי' שתיקן מקום הקירות בסיד: במלבן. הוא המקום שעושים שם הלבנים: (י) שפרירו. כן יקרא האוהל היפה וכן ברוחו שמים שפרה (איוב כו) והוא מל' הנותן אמרי שפר (בראשית מט) ובא על משקל סגריר: (יב) והצתי. ענין הבערה והיפה כמו והצת בסבכי היער (ישעיה ט): ושבם. מלשון שבי: ועטה יעטה. ענין כריכה וכן מעטה למבח (יחזקאל כא): את בגדו. עם בגדו: (יג) מצבות. מזבח מאבן אחת נקרא מצבה בלשון המקרא: (א) במגדול וכו'. שמות מקומות בארץ מצרים: (ב) חרבה. חרבה. מל' חורבן: (ו) ותתך. ענין

רשי

לט כמו וילט פניו (מלכים
יט) לאט אותה בתוך ה
המלבן. במלט אכוולופת
בלע"ז: (י) שפרירו. אהלו ודוג
ברוחו שמים שפרה (איוב
(יב) ועטה את ארץ מצרים
יכריך כל שללה ויצא כא
יכרוך ויגלול הרועה את ב
ויעליהו מעל כתיפיו כשה
מוליך צאנו לפניו: (יג)
מצבות בית שמש. מזבח
שעשו שם אותם שנתגיירו ב
חזקיהו שבויי סנחריב שהו
מכוש וממצרים לפני ירושל
ביום מפלתו כמו שאמר (ישע
יט) ביום ההוא יהיו חמש ער
בארץ מצרים מדברות ש
כנען ונשבעות לה' צבאות ע
ההרס יאמר לאחת. ות
יונתן עיר קריתא בית ש
דעתידא למיחרב יתאמר דה
חדא

מצודת דוד

שלא נשיבתם: (ז) כי לא שמ
וכו'. אשר צוה להם שלא ללכת
עד תחפנחס. היא מארץ מצרי
(ט) במלט במלבן. המנה בחוי
במקום עשית הלבנים: בפת
סמוך לפתח: (י) ואמרת אליה
אל היהודים ההם: הנני שולח
ר"ל אעיר לבו לבוא שם: עבד
ר"ל עושה שליחותי: ונט
ימטה אהלו ממעל להאבנים
(יא) אשר למות. הראוי למ
ברעב ימות ברעב וכו'
(יב) ושרפם ושבם. ר"ל אלהיו
מעץ ואלהיהם מכסף וזהב י
בשבי: ועטה. שלל ארץ מצר
יכרוך לקחת הכל כמו הרו
כשנוסע ממקום למקום שהו
עם בגדו כל כליו להניחם ש
ולא ישאיר מה מהם: ויצא
ר"ל יצא משם בשלום ולא יו
אנשי מצרים לקחת שללם מיד
(יג) מצבות בית שמש. המצב
שעמדו בבית אשר עבדו
לשמש עבודת אלהות
מד (א) היושבים בארץ מצרי
וחזר ופירש היושבים במג
וכו' שהם מארץ מצרים: (ג) א
לא ידעום המה. אשר לא
מכירים בהם מאז: אתם ואבותי
גם אתם גם אבותיכם עמו הרי
(ד) השכים ושלוח. הי
משכים ומשלח בזריזות רב: א
נא תעשו. כאומר אם עד ה
עשיתם הרע אל תעשו עת
התועבה הזאת. הוא עבו
האליל: (ו) ותתך. ונעשי
זה שפכה חמתי: כיום הזה
השכים

ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה
לשממה כיום הזה: ז ועתה כה־אמר
יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל
למה אתם עשים רעה גדולה אל־
נפשתכם להכרית לכם איש־ואשה
עולל ויונק מתוך יהודה לבלתי
הותיר לכם שארית: ח להכעסני
במעשי ידיכם לקטר לאלהים
אחרים בארץ מצרים אשר־אתם
באים לגור שם למען הכרית לכם
ולמען היותכם לקללה ולחרפה בכל
גויי הארץ: ט השכחתם את־רעות
אבותיכם ואת־רעות | מלכי יהודה
ואת רעות נשיו ואת רעתיכם ואת
רעת נשיכם אשר עשו בארץ
יהודה ובחצות ירושלם: י לא דכאו
עד היום הזה ולא יראו ולא־הלכו
בתורתי ובחקתי אשר־נתתי
לפניכם ולפני אבותיכם: יא לכן
כה־אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל הנני שם פני בכם לרעה
ולהכרית את־כל־יהודה: יב ולקחתי
את־שארית יהודה אשר־שמו
פניהם לבוא ארץ־מצרים לגור שם
ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב
ברעב יתמו מקטן ועד־גדול בחרב
וברעב ימתו והיו לאלה לשמה
ולקללה ולחרפה: יג ופקדתי על־
היושבים בארץ מצרים כאשר
פקדתי על־ירושלם בחרב ברעב
ובדבר: יד ולא יהיה פליט ושריד
ארית יהודה הבאים לגור־שם בארץ מצרים ולשוב |
ץ יהודה אשר־המה מנשאים את־נפשם לשוב
בת שם כי לא־ישובו כי אם־פלטים: טו ויענו
־ירמיהו כל־האנשים הידעים כי־מקטרות נשיהם
להים אחרים וכל־הנשים העמדות קהל גדול וכל־
ם הישבים בארץ־מצרים בפתרוס לאמר: טז הדבר
ר־דברת אלינו בשם יהוה איננו שמעים אליך:
י עשה נעשה את־כל־הדבר | אשר־יצא מפינו

ג' דסמיך · ג' חסר דחסר · י"א כתיב יו"ד · בספר מוגה לסס · ג' · ג' חסר · ג' חסר · ג' · ד' בסיפרא · ט' חסר וכל אורייתא דכו' בנ"א · ב' · ח' דסמיכי · ב' · אסק"ף סימן · י' מ"ל · ח' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג'. ב' כ' וכל ר"פ דכות' ירמ"ג · ד' יטעם בסיפרא

רוגזי וחימתי ודליק בקרויא
דבית יהודה ובשוקי ירושלם
והואה לחורבא לצדו כיומא
הדין: ז וכען כדנן אמר יי
אלהי צבאות אלהא דישראל
למה אתון גרמין בישתא
רבתא על נפשתכון לשיצאה
לכון גבר ואתא ועלים ויניק
מגו בית יהודה בדיל דלא
למשבק לכון שארא:
ח לארגזא קדמי בעובדי ידיכון
לאסקא בוסמין לטעות פלחי
כוכביא בארעא דמצרים
דאתון אתן לאתותבא תמן
בדיל לשיצאה לכון ובדיל
למהויכון ללוטא ולחסודין
בכל עממי ארעא:
ט האתנשיתון ית בישות
אבהתכון וית בישות מלכיא
דבית יהודה וית בישות נשוהי
וית בישתכון וית בישות
נשיכון דעבדו בארעא דבית
יהודה ובשוקי ירושלם: י לא
פסקו עד יומא הדין ולא
דחילו ולא הליכו באוריתי
ובקימי דיהבית קדמיכון
וקדם אבהתכון: יא בכן
כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל הא אנא משוי אפי
בכון לבישא ולשיצאה ית
כל דבית יהודה: יב ואסב
ית שארא דבית יהודה
דשויאו אפיהון למיעל לארעא
דמצרים לאתותבא תמן
ויסופון כולהון בארעא דמצרים
יתרמון בחרבא ובכפנא
יסופון מזעירא ועד רבא
בחרבא ובכפנא ימותון ויהון
למומי ולצדו וללוטא ולחסודין:
יג ואסער על דיתבין בארעא דמצרים כמא דאסערית על
ירושלם בחרבא בכפנא ובמותא: יד ולא יהי שאר
ומשיזיב לשארא דבית יהודה דאתן לאתותבא תמן בארעא
דמצרים ולמתב בארעא דבית יהודה דאינו מטען ית נפשהון
למיתב למתב תמן ארי לא יתובון אלהין משיזבין:
טו ואתיבו ית ירמיה כל גבריא דידעין ארי מסקן בוסמין
נשיהון לטעות פלחי כוכביא וכל נשיא דקימין מן קהלא רבא
וכל עמא דיתבין בארעא דמצרים בפתרוס למימר:
טז פתגמא דמליל עמנא בשמא דיי לית אנחנא צבן
לקבלא מנך: יז ארי מעבד נעביד ית כל פתגמא דנפק

(ט) ההשכחתם. ההי"ן קמץ והה"א בלא געיא ויש ספרי' הה"א בגעיא: ואת רעות נשיו. נשי כל מלך ומלך וכן מצינו במעכה אמו שעשתה מפלצת לאשרה: (י) לא דכאו עד היום הזה. לא נכנעו ולא שמו עצמם דכאים מפני העונות שהשיגם על רעתם שעשו: (יז) למלכת השמים. רוצה לומר למעשה השמים והם הככבים מלאכת שאין יו' והוא חסר אל"ף וכן

וסי' נמסר לעיל בסיפר' סי' כ"ח: לחרבה לשממה לית דכוותי' דסמיך כן: נפשתכם דעליה ועתה כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל לית דכוותי' חסר דחסר: במעשי י"א כתיב יוד וסי' נמסר בישעיה סי' נ"ט: רעת ד' חסר בליש' וסי' ושבע הפרות הרקות. לא תהיה אחרי רבי'. ואת רעתיכ' ואת רעת נשיכם. ב' בתראי דבפסו' בתרא חסר: חקתי ט' חסר ו' בנביאים ובכתובים וסי' הבית אשר אתה בונה אם תלך. אם שוב תשובון אתם ובניכם. קר"ע אקר"ע את הממלכה. יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי. ולא אקח את כל הממלכה. למען בחקתי ילכו. לא דכאו עד היום הזה. ועל ריב המה יעמדו למשפט. אם חקתי יחללו וכל אוריתא דכוו' חסר ו' במ"א עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי: ולשוב ג' בקריא' וסי' חלילה לנו ממנו למרד. ולא יהיה פליט ושריד. כי בשובכם על ה': וכל הנשים ג' בקריאה וסי' אשר נשא לבן אתנה. הידעים כי מקטרו' נשיהם. יתנו יקר לבעליהן. אנ"ך: הדבר ד' בטעמ' בספרא וסי' נמסר בסיפרא ריש סי' ל"ה:

מצודת ציון

ענין סרקה ושפיכה: (ז) עולל. ילדים רכים: (י) דכאו. ענין כתיתה והוא מושאל על ההכנעה כמו לב נשבר ונדכה (תהלים נא): (יב) ותמו. ענין כליון והשלמה: לאלה. ענין שבועה: לשמה. לתמהון: (יג) ופקדתי. ענין השגחה: (יד) פליט ושריד. הצלה והשארית: מנשאים. ענין הרמה ור"ל מנשיאים: פליטים. נמלטים ומוצלים: (טו) קהל. ענין קבוץ עם: למלכת

רש"י

א מנכון: (י) לא דוכאו.
ב מרעתם: (יד) כי אם
לטים. ירמיה וברוך חזרו
ה שהגלה נבוכדנאצר כשכבש
ן מצרים בידו כשפירש ושבע
לבו (יחזקאל כט) כך שנויה
בסדר

מצודת דוד

ם חרבים: (ז) אל נפשותיכם.
לעצמיכם תעשו רעה. כי
ית מכם איש ואשה וכו':
להכעיסני. מעשיו יפרש
עושים רעה לעצמם לאמר
שאתם מכעיסים אותי
שי ידיכם וכו': לקללה.
רו בקללתם שיהיו כמותכם:
רפה. כולם יחרפו אתכם:
השכחתם. האם שכחתם
הלא עדיין לא שכחתם: נשיו.
כל א' מהמלכים ההם:
לא דוכאו. לא נדכא לבם
עדיין לא נכנעו עד היום
ולא יראו מה': (יא) שם
אשים השגחתי בכם להביא
ה: (יב) ולקחתי. ר"ל
ם אל הרעה: ותמו כל.
יכלו: לאלה וכו'. ישבעו
ויאמרו על מעלתם ויפלו
קללותיהם ויחרפו אותם:
ופקדתי. אשגיח להפרע
ויב גמול על היושבים וכו':
ב וכו'. ר"ל כאשר השגי
ל להפרע מהם: (יד) ולא
פליט. לא ישאר מהם
ים שארית מה: ולשוב.
ל לארץ יהודה אשר המה
ם ומרוממים ומנשאים את
לשוב לשבת שמה הנה לא
ים כי לא ישובו כ"א
טים מחרב הא"ב והוא
א קצר ויוצא בחסרון מעצמו:
וכל הנשים העומדות.
עומדות במעמד ההוא
קבוץ רב: וכל העם וכו'.
שמה היו נמשכים אחריהם:
רוס. שהיא מארץ מצרים:
אשר יצא מפינו. אשר
ו על עצמנו לקטר למלכת
ים. ר"ל לכוכב גדול
גים הוא השמש וכאלו מולך
על

לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּיךְ־לָהּ
נְסָכִים כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבֹתֵינוּ
מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת
יְרוּשָׁלָ͏ִם וַנִּשְׂבַּע־לֶחֶם וַנִּהְיֶה טוֹבִים
וְרָעָה לֹא רָאִינוּ׃ יח וּמִן־אָז חָדַלְנוּ
לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ־לָהּ
נְסָכִים חָסַרְנוּ כֹל וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב
תָּמְנוּ׃ יט וְכִי־אֲנַחְנוּ מְקַטְּרִים
לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים
הֲמִבַּלְעֲדֵי אֲנָשֵׁינוּ עָשִׂינוּ לָהּ כַּוָּנִים
לְהַעֲצִבָהּ וְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים׃ כ וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם עַל־הַגְּבָרִים
וְעַל־הַנָּשִׁים וְעַל־כָּל־הָעָם הָעֹנִים
אֹתוֹ דָּבָר לֵאמֹר׃ כא הֲלוֹא אֶת־
הַקִּטֵּר אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם בְּעָרֵי יְהוּדָה
וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם
מַלְכֵיכֶם וְשָׂרֵיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אֹתָם
זָכַר יְהוָה וַתַּעֲלֶה עַל־לִבּוֹ׃ כב וְלֹא־
יוּכַל יְהוָה עוֹד לָשֵׂאת מִפְּנֵי רֹעַ
מַעַלְלֵיכֶם מִפְּנֵי הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם וַתְּהִי אַרְצְכֶם לְחָרְבָּה
וּלְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה מֵאֵין יוֹשֵׁב כְּהַיּוֹם
הַזֶּה׃ כג מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם וַאֲשֶׁר
חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל
יְהוָה וּבְתֹרָתוֹ וּבְחֻקֹּתָיו וּבְעֵדְוֹתָיו
לֹא הֲלַכְתֶּם עַל־כֵּן קָרָאת אֶתְכֶם
הָרָעָה הַזֹּאת כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כד וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וְאֶל כָּל־
הַנָּשִׁים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כה כֹּה־אָמַר
יְהוָה־צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
אַתֶּם וּנְשֵׁיכֶם וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם
וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם לֵאמֹר עָשֹׂה
נַעֲשֶׂה אֶת־נְדָרֵינוּ אֲשֶׁר נָדַרְנוּ
לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ
נְסָכִים הָקֵים תָּקִימְנָה אֶת־נִדְרֵיכֶם
וְעָשֹׂה תַעֲשֶׂינָה אֶת־נִדְרֵיכֶם׃
כו לָכֵן שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה

מִפּוּמָנָא לְאַסָּקָא בּוּסְמִין
לְכוֹכְבַת שְׁמַיָּא וּלְנַסָּכָא לַהּ
נִסְכִּין כְּמָא דַּעֲבַדְנָא אֲנַחְנָא
וַאֲבָהָתָנָא מַלְכָּנָא וְרַבְרְבָנָא
בְּקִרְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי
יְרוּשְׁלֶם וַהֲוֵינָא סָבְעִין לַחְמָא
וַהֲוֵינָא שְׁלָן שַׁלְוָא וּבִישְׁתָּא
לָא חֲזֵינָא׃ יח וּמִן עִדָּן
דְּאִתְמְנַעְנָא לְאַסָּקָא בּוּסְמִין
לְכוֹכְבַת שְׁמַיָּא וּלְנַסָּכָא לַהּ
נִסְכִּין חֲסַרְנָא כּוּלָּא
וּבְחַרְבָּא וּבְכַפְנָא סָפְנָא׃
יט וַאֲרֵי אֲנַחְנָא מַסְקָן בּוּסְמִין
לְכוֹכְבַת שְׁמַיָּא וּמְנַסְּכָן לַהּ
נִסְכִּין הֲבַר מִגַּבְרָנָא עֲבַדְנָא
לַהּ כַּרְדּוּטִין לְטַעֲוָתָא וּמְנַסְּכָן
לַהּ נִסְכִּין׃ כ וַאֲמַר יִרְמְיָה
לְכָל עַמָּא לְגַבְרַיָּא וְלִנְשַׁיָּא
וְעַל כָּל עַמָּא דִּמְתִיבִין יָתֵיהּ
פִּתְגָמָא לְמֵימַר׃ כא הֲלָא יָת
בּוּסְמַנַיָּא דְּאַסֵּיקְתּוּן בְּקִרְוַיָּא
דְּבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֶם
אַתּוּן וַאֲבָהָתְכוֹן מַלְכֵיכוֹן
וְרַבְרְבֵיכוֹן וְעַמָּא דְאַרְעָא
יָתְהוֹן דְּכִיר יְיָ וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי׃
כב וְלָא הֲוַת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ
עוֹד דְּלָא לְמִשְׁבַּק מִן קֳדָם
בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן מִן קֳדָם
תּוֹעֲבָתָא דַּעֲבַדְתּוּן וַהֲוַת
אַרְעֲכוֹן לְחוּרְבָּא וּלְצָדוּ
וּלְלוּטָא מִבְּלִי יָתֵיב כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ כג מִן קֳדָם דְּאַסֵּיקְתּוּן
בּוּסְמִין וּדְחַבְתּוּן קֳדָם יְיָ
וְלָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרָא
דַּיְיָ וּבְאוֹרָיְתֵיהּ וּבִקְיָמוֹהִי
וּבְסָהֲדְוָתֵיהּ לָא הֲלִיכְתּוּן עַל
כֵּן עָרְעַת יָתְכוֹן בִּישְׁתָּא
הָדָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כד וַאֲמַר
יִרְמְיָה לְכָל עַמָּא וּלְכָל נְשַׁיָּא
קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ כָּל דְּבֵית
יְהוּדָה דִּי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
כה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַתּוּן
וּנְשֵׁיכוֹן וּגְזַרְתּוּן בְּפוּמְכוֹן
וּבִרְעוּתְכוֹן קַיֵּמְתּוּן לְמֵימַר
מֶעְבַּד נַעְבֵּיד יָת נִדְרָנָא דִּי
נְדַרְנָא לְאַסָּקָא בּוּסְמִין
לְכוֹכְבַת שְׁמַיָּא וּלְנַסָּכָא לַהּ
נִסְכִּין אַקָּמָא תְקִימוּן יָת
נִדְרֵיכוֹן וּמֶעְבַּד תַּעְבְּדוּן יָת נִסְכֵּיכוֹן׃ כו בְּכֵן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ כָּל דְּבֵית יְהוּדָה

רש"י

בסדר עולם: (יט) המבלעדי אנשינו. שלא מדעתם: כוונים להעציבה. דפוסים כדמות עצבים (עצבים דמות צלם) כמו לעיל כב): (כב) ולא יוכל ה' עוד לשאת. כמו ולא יכול סרטה

מצודת דוד

על כולם: והסיך לה. ולהסך לה: ונשבע לחם. ואז היו שבעים לחם: ונהיה טובים. ר"ל עשירים ומלאים טוב: (יח) ומן אז. מהזמן אשר אז חדלנו לקטר וכו' חסרנו כל הטובה מה עמנו: (יט) וכי אנחנו. זו מאמר הנשים המקטרות לבד שאמרו וכי מה שאנחנו מקטרות וזהירות לנסך לה נסכים הם מבלעדי דעת אנשינו עשינו למלכת השמים מיני מאכל להעציבה. ר"ל לשמח אותה ואמר על דרך הכינוי וכאומר מה זה תוכיח לאנשינו למען ימחו בידינו וכי אין דעתם עמנו (כ) על הגברים. אל הגבר והם היודעים כי מקטרות נשיהם שפתחו תחלה להשיב: ועל העם. הם הנמשכים אחריהם לדבר. הדבר האמור למעלה (כא) אותם זכר ה'. ר"ל כי מאז לא היה נפרע מהם כי לא שכחם כי זכר בהם ועלו לבו (ואמר אותם כי לאלה הרבה קטרו ומ"ם הקטר הם הכלל אבל לכ"א היה קטר מיוחד): (כב) ולא יוכל ה'. יוכל עוד לסבול ולהאריך אפו מפני רוע מעלליכם וכו' ולכן היתה ארצכם לחרבה וכו' כהיום הזה. שהיא חרבה (כג) מפני וכו'. ר"ל לא קרה לכם הרעה על שחדלתם לקטר אלא מפני אשר קטרתם ואשר חטאתם וכו' על כן קרא לכם מקרה הרעה הזאת: כיום הזה. שהנכם ברעה (כה) אתם ונשיכם. ר"ל אתם כמו נשיכם דעת אחת לכם ותדברנה בפיכם. ר"ל הנשים מדברות הנה בפיהם כי כן נוחם לכן לדבר: ובידיכם מלאתם. ר"ל בפועל ידיכם השלימו הדבר הזה לעשותם לאמר עשה וכו'. מה שאמרו עשה נעשה וכו' הן ידעתי שתקיימו את נדריכם לקטר עוד מעתה: ועשה וכו'. כפל הדבר במ"ש: (כו) אם יהיה שמי נקרא וכו'. ר"ל לא אשאיר עוד אפי' עד שישובו ויקראו בשמי כי כל אנשי יהודה הנמצאים במצרים יתמו מן העולם עד ישובו

רד"ק

וכן האחרים אשר בפרש' ויש מפרשים למלכת מגזרת מלך ומענינו כלומר כוכב גדול אשר בשמים שהוא מלך על האחרים והוא השמש ותרגם יונתן לכוכבת שמיא: ונהיה טובים. שהיינו בשלום ובטובה: (יח) ומן אז חדלנו. והם לא חדלו אלא היו אומרים אם באה לנו רעה לא באה אלא מפני שהפסקנו לקטר ולא היינו זריזים כבראשונה להיכך ענה להם הנביא הלא את הקטר: (יט) מקטרים. בא בי"ד מ"ם לנקבות כמו נשים פלגשי' לבנים מטים שעורים ודומיהם: המבלעדי אנשינו, אמר הנשים כי הן עקר המעשה: כונים, הם מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלכת השמים ויונתן תרגם כרדוטין: להעציבה, על דרך הכנוי רוצה לומר לשמחה והה"א רפה ומשפטה במפיק כי היא לכנוי והכנוי למלאכת השמים כי בלשון נקבה וזכר אותה כמו שאמר לה והה"א רפה ודינה במפיק כתבנו הדומים לה בספר מכלל בחלק הראשון ממנו: (כא) הקטר. שם בפעל והדבר אין בהם לי נקם והלא אותם זכר יי' כל הקטרים שקטרתם כי רבים היו האלוהות כמו שכתוב כי מספר עריך וגו' ולכל אחד היה מיוחד קטרו כי הקטר שם כלל: ותעלה על לבו, אותה הקטרת כי קטרת וקטר אחד ואמרו בלשון זכר ובלשון נקבה: (כג) ובעדותיו, בוא"ו סדל"ת ובחולם הוי"ו: (כה) ותדברנה בפיכם. הוי"ו בענין כאשר כוי"ו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי אמר כאשר דברתם בפיכם: ובידכם מלאתם, כלומר כן מלאת' בידכם ואחרי כן פי' הדבו' והמעשה ואמר כנגד הנשים ואף על פי שאמר אתם

ונהיה ב' וסי' ונהיה עליהם עד פתח השער. ונשבע לחם ונהיה טובים: וכי י"ד ר"פ בנביאי' וסי' וכי ירדף גאל הדם אחריו, וכי הקים ה' להם', וכי ימצא איש, וכי תאמרון אלי אל ה' דמלכים, וכי יאמרו אליכם דרשו, וכי תאמר אלי אל ה' דישעיה', וכי תאמר בלבבך, וכי ישאלך העם הזה, וכי יאמרו השרים, וכי אנחנו מקטרים, וכי יתן מתנה, וכי תאכלו וכי תשתו, וכי תגישון עור לזבח אין רע, וכי יעשה הנשיא נדבה: ובתורתו ג' ב' מ"ל וא' חסר וסי' מפני אשר קטרתם. כי אם בתורת ה' חפצו. ובתורתו מאנו ללכת. קדמא חס': ותדברנה ג' וסי' ובעת מותה ותדברנה הנצבות. לא כי בנך המת ובני החי. ותדברנה בפיכם

תולדות אהרן ונשבע לחם. שבת קכב: חדלנו לקטר. עקדה שער מז עקרים מ"ג פי"ח: אשר קטרתם. עקדה שער מז: אותם זכר. (ר"ה נט):

מצודת ציון

(יז) למלכת השמים. היא השמש וכן לעשות כוונים למלכת השמים (לעיל ז'): (יח) תמנו. ענין כליון: (יט) המבלעדי. ענינו כמו זולת וכן מבלעדי איש (במדבר ה'): אנשינו. בעלינו: כונים. מין מאכל ויתכן שנקרא כן על כי עשאום בכוונת הלב ותקון רב וכן לעשות כוונים (לעיל ז'): להעציבה. מלשון עצבון והוא דרך כנוי על שמחתה: (כב) לשאת. מלשון משא וסבל: מעלליכם. מעשיכם: ולחרבה. מלשון חורבן: ולשמה. ולשממון: (כג) קראת. מלשון מקרה: (כה) מלאתם. ענין השלמה וגמר: והקים

הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִנְנִי
נִשְׁבַּעְתִּי בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל אָמַר יְהוָה כל נ"יאים וכתובים מ"ל
אִם־יִהְיֶה עוֹד שְׁמִי נִקְרָא ׀ בְּפִי ׀
כָּל־אִישׁ יְהוּדָה אֹמֵר חַי־אֲדֹנָי יְהוִה
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כז הִנְנִי שֹׁקֵד
עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְתַמּוּ כָל־
אִישׁ יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם
בַּחֶרֶב וּבָרָעָב עַד־כְּלוֹתָם׃ כח וּפְלִיטֵי ג'
חֶרֶב יְשֻׁבוּן מִן־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרֶץ י"ג חסר
יְהוּדָה מְתֵי מִסְפָּר וְיָדְעוּ כָּל־ ח'
שְׁאֵרִית יְהוּדָה הַבָּאִים לְאֶרֶץ־ ג'
מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם דְּבַר־מִי יָקוּם
מִמֶּנִּי וּמֵהֶם׃ כט וְזֹאת לָכֶם הָאוֹת כ"ו . ו' י"ו ר"פ נקריאה
נְאֻם־יְהוָה כִּי־פֹקֵד אֲנִי עֲלֵיכֶם
בַּמָּקוֹם הַזֶּה לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי קוֹם ג'
יָקוּמוּ דְבָרַי עֲלֵיכֶם לְרָעָה׃ ל כֹּה ׀ י"ח בטעם בסיפרא
אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־פַּרְעֹה
חָפְרַע מֶלֶךְ־מִצְרַיִם בְּיַד אֹיְבָיו וּבְיַד ג'
מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־
צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֹיְבוֹ ד'
וּמְבַקֵּשׁ נַפְשׁוֹ׃

מה א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה
בְּכָתְבוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל־
סֵפֶר מִפִּי יִרְמְיָהוּ בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית
לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי כ"ד
יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ בָּרוּךְ׃ ג אָמַרְתָּ אוֹי־ ג' ס"פ . ג' ר"פ
נָא לִי כִּי־יָסַף יְהוָה יָגוֹן עַל־מַכְאֹבִי ג' חסר
יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי וּמְנוּחָה לֹא מָצָאתִי׃
ד כֹּה ׀ תֹּאמַר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה י"ח בטעם
הִנֵּה אֲשֶׁר־בָּנִיתִי אֲנִי הֹרֵס וְאֵת
אֲשֶׁר־נָטַעְתִּי אֲנִי נֹתֵשׁ וְאֶת־כָּל־ ג'
הָאָרֶץ הִיא׃ ה וְאַתָּה תְּבַקֶּשׁ־לְךָ י"ח בטעם תבירין

דְּיָתְבִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם הָא אֲנָא קַיֵּימִית בִּשְׁמִי רַבָּא אֲמַר יְיָ אִם יְהֵי עוֹד שְׁמִי מִתְקְרֵי בְּפוּם כָּל אֱנַשׁ יְהוּדָה אֲמַר קַיָּם הוּא יְיָ אֱלֹהִים בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כז הָא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן לְבִישָׁא וְלָא לְטָבָא וִיסוּפוּן כָּל אֱנַשׁ יְהוּדָה דִּי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא עַד דִּישְׁתֵּיצוּן׃ כח וּמְשֵׁיזְבֵי חַרְבָּא יְתוּבוּן מִן אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה עַם דְּמִנְיָן וְיֵדְעוּן כָּל שְׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָה דַּאֲתָן לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא תַּמָּן פִּתְגָם דְּמַן יִתְקַיַּם אִם דִּילִי וְאִם דִּילְהוֹן׃ כט וְדָא לְכוֹן אָתָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיכוֹן בְּאַתְרָא הָדֵין בְּדִיל דְּתֵידְעוּן אֲרֵי אִתְקַיָּמָא יִתְקַיְּמוּן פִּתְגָמַי עֲלֵיכוֹן לְבִישָׁא׃ ל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מָסַר יַת פַּרְעֹה חֲבִירָא מַלְכָּא דְמִצְרַיִם בְּעֲלֵי דְבָבוֹהִי וּבְיַד דְּבָעַן לְמִקְטְלֵיהּ כְּמָא דִמְסָרֵית יַת צִדְקִיָּהוּ מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ וְדִבְעָא לְמִקְטְלֵיהּ׃ א פִּתְגַם נְבוּאָה דְּאִתְנַבֵּי יִרְמְיָה נְבִיָּא עַל בָּרוּךְ בַּר נֵרִיָּה כַּד כְּתַב יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עַל סִפְרָא מִפּוּמָא דְיִרְמְיָה בְּשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא לִיהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימָר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלָךְ בָּרוּךְ׃ ג אֲמַרְתְּ וַי כְּעַן לִי אֲרֵי אוֹסֵיף יְיָ דְּוָן עַל תַּבְרִי לָאֵיתִי בְּתֵינְחָתִי וּנְבוּאָה לָא אַשְׁכָּחִית׃ ד כִּדְנַן תֵּימַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא דִי בְנֵיתִי אֲנָא אֲפַגַּר וְיַת דִּי קַיֵּימִית אֲנָא אֲטַלְטֵיל וְיַת כָּל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דִּילִי הִיא׃ ה וּדְאַתְּ בָּעֵי לָךְ רַבְרְבָן לָא

רשי

פרעה חפרע. פרעה ...רא ותי"ת זו משמשת כתקו' ...: (ג) ומנוחה לא מצאתי. ... שרתה עלי שכינה להנבא ... ותנח עליהם הרוח (מדבר ...) מה נשתניתי מתלמידי ...יאים יהושע שימש את משה ... עליו רוח הקודש אלישע ... את אליהו נחה עליו ... קודש אני מה נשתניתי: ... ואת כל הארץ. היא ...ונית בנתישה והריסה זו: ... תבקש לך גדולות. נבואות כמו

...רא: הגדול כל נביאים ...בים מ"ל וכל אוריתא חסר ... מ"ל וסי' ופלוגתא דמטעים ...א במסרה רבתא בערך גדול: ... מספר ה' בקריאה וסימ' ... עלי והכני ונשמדתי, ... ה' אתכם בעמים. ופליטי ... ישובון. בהיותכם ... מספר, וחברו: ומהם ו' ...אה וסימ' דבר מי יקום, ומהם ...תקח, ומהם מן בני שמעון, ... על כלי העבודה. ודבתריה ... ממנים, ומהם לא נבקש. ...כהון ר"פ: איבו ה' בקריאה ... בשמואל א' סימ' כ"ד: ... ג' ר"פ וסימ' אך דבר שפתי' ... וגבורה, אוי נא לי. אמרת

רדק

אתם ונשיכם כי עקר המעשה היה בנשים כמו שאמר: (כו) אם יהיה עוד שמי נקרא. כיון שאין שומעים מה שאומר להם הנביא בשמי לא יהיה שמי עוד נזכר בפיהם: כי שאכלם חרב ורעב, הפך מה שאמר אשר לא נראה מלחמה וללחם לא נרעב: בפי כל איש יהודה, בפי רובם כי צדיקים היו בהם כמו ירמיהו וברוך בן נריה ואמר עד כלותם אחר שאמר ותמו לתוספת באור וחוזק הענין ומה שאמר כל רוצה לומר רובם הסרי אמר ופליטי חרב ומה שאמר עד כלותם הוא דרך הפלגה: (כח) מתי מספר, כמו ירמיהו הנביא וברוך בן נריה ומעטים אחרים צדיקים שהיו בהם: (כט) וזאת לכם האות. כי כשתראו בקרוב נבוכד נצר בא אל פרעה כמו שנבאתי לכם תדעו כי סופכם לכלות בארץ מצרים: כי קום יקומו. קום בחולם מקור כמו ושוב אלי: (ל) פרעה חפרע, בחי"ת וכן היה כנוי שם אותו פרעה שהיה בימים ההם ויש אומרים כי החי"ת מקום ה"א והוא פרעה בהפך האותיות רוצה לומר כי יהיה פרוע מן כי פרעה אהרן ותרגם יונתן פרעה חבירא: (א) את הדברים האלה. הנזכרים למעלה מראש הספר עד השנה הרביעית ליהויקים כמו שכתוב למעלה: (ג) אמרת. כי יסף ה' יגון על מכאובי. פירוש כי ברוך היה מצטער על הנבואה ובעת שהיה כותב דברי הנבואה מפי ירמיהו ולו לא הגיע דבר הנבואה הצטער ואמר אוי נא לי. ובדרש המכאוב הוא מה שהיו מכאיבים אותו ישראל בחרפה ובוז והיגון דבר הנבואה שלא באת אליו והוא הכין עצמו אליה בכל אשר יכול אלא שלא היתה לו ההכנה טבעית בעת היצירה כמו שכתבנו בתחילת הספר, ובדרש ברוך היה מצטער על הנבואה אמר יהושע שמש משה רבינו ושרתה עליו רוח הקדש אלישע שמש אליהו ושרתה עליו רוח הקדש מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים אוי נא לי כי יסף יי' יגון על מכאובי ומנוחה לא מצאתי ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר ונחה עליהם מה המקום משיבו הנה אשר בניתי אני הורס וגו': (ה) ואתה תבקש לך גדולות. ואין גדולות אלא נבואות שנאמר ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' ואומר ואגידה לך גדולות ובצורות אמר הקב"ה ברוך אם אין כרם היה למה אין

מצודת ציון

והקים הקימותם. לשון קיום: (כז) שוקד. ענין מהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): ותמו. יכלו וישלמו: (כח) ופליטי. ענין המלטה: מתי. אנשי: לגור. לדור: (כט) פוקד. ענין השגחה: (ג) יסף. מלשון תוספת: ומנוחה. ענייננו נבואה ע"ש המקרא ותנח עליהם הרוח (במדבר יא): (ד) הורס. ענין שבירה ונתיצה: נותש. ענין עקירה: (ה) גדולות. דברי גדולות ר"ל נבואה: על כל בשר

מצודת דוד

...: אומר. שיהיה אומר ...מו חי ה': בכל ארץ ... אבל פליטי החרב מתי ... הם יאמרו חי ה' כשישובו ... יהודה: (כז) הנני שוקד. ...ל ואמסר עליכם לרעה להם ... שיטיב עמהם: (כח) ופליטי. הנמלטים מן החרב אשר ... ממצרים לארץ יהודה יהיו ... מספר ר"ל אנשים מועטים: ... וכו'. אז ידעו דברי מי ... את הדברים ממני ...יתי שבמצרים יתמו ויכלו ... הדברים מהם שאמרו שישבו ...ים בטח ויתקיימו שמה: ... וזאת לכם האות. הוא ...ר במקרא שלאחריו שיהיה ... נמסר ביד כ"כ זה יהיה ... לאות אשר אשגיח להטיב ... עליכם במקום הזה: למען ... במה שיהיה פרעה נמסר ...ל תדעו בזה אשר יתקיימו ... עליכם לרעה והוא כפל ... במ"ש: (ל) כה אמר ה'. ...י כה אמר ה' וכו': ... חפרע. כל מלכי מצרים ...ם פרעה וזה שהיה בימים ... היה שמו הנקרא חפרע: ...ויביו. הם הכשדים: וביד ... כפל הדבר במ"ש: ... (א) בכתבו וכו'. בעת
...ב מגילת איכה ומה שאמר את הדברים האלה ר"ל שהזכיר בה המאורעות הרעות אשר ייעד על יהודה וישראל אשר כן באו וזהו מ"ש למעלה קח לך מגילת
...ה וכו' (לעיל לו): על ספר. אמר ספר ע"ש סופו כי אחר שיכתב נעשה ספר: מפי ירמיה. ר"ל ירמיה אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב על ספר: (ג) כי
...ה'. ה' הוסיף לי יגון על המכאוב שמאז כי מאז ששמעתי ממך נבואת הפורעניות הוכאב לבי ועתה בכותבי המגלה כאלו כבר נעשתה נתוסף בי יגון: יגעתי באנחתי.
...תייגע במה שאני מתאנח תמיד ודואג על ביאת הפורעניות: ומנוחה לא מצאתי. כאומר הנה מה שאני כותב לך המגלה ולא אמר הוא על כי מה שאני
...והך תדיר ולומד ממך ומדוע אם כן לא שרתה עלי הנבואה ולמה נשתניתי מאשר תלמידי הנביאים ורק את הרע קבלתי ולא את הטוב: (ד) אשר בניתי.
...ישראל שעשיתים כבנין יפה הנה עתה אהרסם ואאבדם: ואת אשר נטעתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ואת כל הארץ היא. ר"ל כל מקומות א"י תהיינה הרוסות
ונתושות: (ה) ואתה תבקש. ואיך אתה מבקש עתה דברי גדולות היא הנבואה שתשרה

אין נאן רועה למה ומפני מה כי הנני מביא רעה על כל בשר וגו' הרי בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מתנבאים אלא בזכותן של ישראל וכן תרגם יונתן ומנוחה לא מצאתי וכובאה ל
אשכחית: ואת כל הארץ היא · כל הארץ כמו שהיא כלה אסרום ואתום כמו שאמר הנני מביא רעה על כל בשר כמו שהתנבא ירמיהו על האומות ויונתן תרגם וית כל ארעא דישראל דילי היא
(ב) למצרים . נבא תחלה על פורענות מלך מצרים שבאה לו מתוך נאר לו והוא כאשר הלך על נהר פרת בכרכמיש אחר שלכד' מלך אשור ומלך ארם כמו שאמר הלא ככרכמיש כלנו וג
והלך שם פרעה נכה בימי יאשיהו וארכו לו ימי המצור שם עד השנה הרביעית ליהויקים ועלה עליו נבוכדנצר ונאמר עליו נבואה זו ואחר כן נבא על ארץ מצרים שיכבשנה נבוכדנצר
אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל בשנת הרביעית, מנהג הלשון לנוח סמיך על המספר וכן בשנת שלש למלכו ואחרים זולתו : פרעה נכה, פ"י פרעה חגירא : (ג) ערכו מגן, כנגד חיל נבוכדנצר שיעבר
לעלות' על חיל פרעה או אומר כנגד
חיל פרעה שיערכו לעמוד כנגד חיל
נבוכד נצר הבא עליהם : וצנה, כמו
מגן אלא שהוא עשוי בתכונה אחרת
ותרגם יונתן סדרו עגילין ותריסין :
(ד) אסרו הסוסים , כמו ויאסר את
רכבו : ועלו הפרשים . אותם הפרשים
עלו על הסוסי' שאסרו : והתיצבו
בכובעים , התיצבו על הסוסים
בכובעים שבראשיכם : מרקו הרמחים,
מרקו אותם מהחלודה וצחצחו אות' :
לבשו הסריונות , הם לבושי הברזל
שעשוים טבעות טבעות : (ה) מדוע ,
המה חתים , חיל מצרים ראיתי חתים
מפני חיל נבוכד נצר מדוע היה זה
איפה גבורתם : נסוגים אחור ,
שבים לאחור מפני חיל נבוכד נצר :
יכתו, ענין שבר וכתיתה : ומנוס
נסו , מנוס הם בהלה מקום : ולא
הפנו , לא החזירו פניהם כנגד
הרודפים אחריהם אלא נסו בחזקה
זהו שאמר ומנוס נסו לחזק הענין :
מגור מסביב . בעודם נסים יהיה
להם פחד מסביב שיפחדו שיבאו
להם מכל סביבותיהם ויונתן תרגם
מגור ענין אסיפה ולא מתפנן למיקם
מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין
עליהון מן סחור סחור : (ו) אל
ינוס . מי שהוא קל ברגליו לא ינוס
כי לא יועילו לו כי ישיגוהו
הרודפים : ואל ימלט הגבור , ולא
יחשב הגבור שימלט אם יעמוד
להלחם כנגדם כי לא הועילהו גבורתו
ויפול בידם : צפונה , בפאת צפון
לכרכמיש כי שם היתה המלחמה או
כרכמיש היתה צפונית למצרים לפיכך
אמר צפונה וכן אמר לממה בארץ
צפון : (ז) מי זה. אמר על פרעה
דרך לעג מי זה שהיה עולה מן
הארץ : כיאור , כמו יאור שעולה
ומתפשט בארץ : כנהרות , כמו
הנהרות הגדולים כן יתגעשו מימיו
של פרעה והוא משל על חילותיו
וכיון שהיו עולים כל כך בגבורה
איך כשלו ונפלו עתה לפני נבוכד נצר
וכפל הענין לחזק עוד ואמר :
(ח) מצרים כיאור . הראשון יתגעשו
מבנין ההתפעל וזה השני יתגעשו
בחולם הגימ"ל מורכבת מן ההתפעל
בדומה למרובע אמר כמו שהנהרות
יתגעשו מים כן יתגעשו חילותיו של
פרעה בבאו לארץ וענין יתגעשו הוא
ענין געש' המי' ותנועתם בחוזק
ויונתן תרגם כיאור כעננא : ויאמר
אעלה אכסה ארץ , אעלה בפתח
האל"ף במקום סגול וכן אענה אף
אני חלקי כי הם פועלים עומדים
ואילו היו מבנין הפעול היו יוצאין
ואינו רחוק שהיה האל"ף בפתח
אף על פי שאין כן המנהג : אובידה ,
מבנין הפעיל משפטו האבידה אלא שבא כן לנוח על האל"ף כמשפט : (ט) עלו הסוסים . עתה בבא חיל נבוכדנצר עלו הסוסים נראה מה תעשו אתם הסוסים כלומר סוסי מצרים עלו ג
התיל

תבעי ארי הא אנא מיתי
בישתא על כל בסרא אמר
יי ואתין לך ית נפשך לשיזבא
על כל אתריא די תהך לתמן:
א דהוה פתגם נבואה מן
קדם יי על ירמיה נביא על
עממיא : ב למצרים על
משרית פרעה חגירא מלכא
דמצרים דהוה על נהר פרת
בכרכמיש דמחא נבוכדראצר
מלכא דבבל בשתא רביעיתא
ליהויקים בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה : ג סדרו
(עגילין) ותריסין ואתקרבו
לאגחא קרבא : ד טקיסו
סוסותא וסקון פרשיא
ויתעתדון בקולסיא צחצחו
מורניתא לבישו סריניא :
ה מה דין חזיתי אינון תבירין
מסתחרין לאחורא וגבריהון
תבירין ומערק ערקין ולא
מתפנן למיקם מן קדם דקטלין
בחרבא דמתכנשין עליהון
מסחור סחור אמר יי : ו לא
יערוק דקליל ולא ישתיזיב
דגבר בארעא צפונא על כיף
נהרא פרת אתקלו ונפלו :
ז מן דין דסליק במשריתיה
כעננא דסליק וחפי ית ארעא
כמבוע דמיין דמטרפין מוהי :
ח מלכא דמצרים דסליק
במשריתיה כעננא דסליק חפי
ית ארעא כמבוע דמיין דמטרפין מוהי ואמר אסק אחפי ארעא ומלואה אוביד קרניא ודיתבין בהון : ט יסין

גְדֹלוֹת אַל־תְּבַקֵּשׁ כִּי הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה עַל־כָּל־בָּשָׂר נְאֻם־יְהוָה וְנָתַתִּי
לְךָ אֶת־נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל עַל כָּל־
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר תֵּלֶךְ־שָׁם׃
מו א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־הַגּוֹיִם׃
ב לְמִצְרַיִם עַל־חֵיל פַּרְעֹה נְכוֹ מֶלֶךְ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הָיָה עַל־נְהַר־פְּרָת
בְּכַרְכְּמִשׁ אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית
לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ג עִרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה וּגְשׁוּ לַמִּלְחָמָה׃
ד אִסְרוּ הַסּוּסִים וַעֲלוּ הַפָּרָשִׁים
וְהִתְיַצְּבוּ בְּכוֹבָעִים מִרְקוּ הָרְמָחִים
לִבְשׁוּ הַסִּרְיֹנֹת׃ ה מַדּוּעַ רָאִיתִי
הֵמָּה חַתִּים נְסֹגִים אָחוֹר וְגִבּוֹרֵיהֶם
יֻכַּתּוּ וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ מָגוֹר
מִסָּבִיב נְאֻם־יְהוָה׃ ו אַל־יָנוּס הַקַּל
וְאַל־יִמָּלֵט הַגִּבּוֹר צָפוֹנָה עַל־יַד
נְהַר־פְּרָת כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃ ז מִי־זֶה
כַּיְאֹר יַעֲלֶה כַּנְּהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מֵימָיו׃
ח מִצְרַיִם כַּיְאֹר יַעֲלֶה וְכַנְּהָרוֹת
יִתְגֹּעֲשׁוּ מָיִם וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה אֲכַסֶּה־
אֶרֶץ אֹבִידָה עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ ט עֲלוּ
הַסּוּסִים וְהִתְהֹלְלוּ הָרֶכֶב וְיֵצְאוּ

ג' · ס חסר כל · ב' בוי"ו · ל' חסר · ב' מ"ל · ל' · ב' חג בעבותים · ל' · ל' · ל' וחסר וכתיב סמ"ך · ב' · ג' · י"ג · ל' · ג' ר"פ · ל' · ח' · ל' חסר ו"יו · ל'

כמו שהרה נא לי את כל הגד לו
וגו' (מלכים ב ח) קרא א
ואגידה לך גדולות וגו' (לע
לג) אמר לו הקב"ה אם א
כרם אין סייג ואם אין ל
אין רועה איני נגלה
הנביאים אלא בזכותם
ישראל כך שנויה במכילה
בתחלתה : (ג) מגן . של
הוא והוא חלוק וכשיט' למלחמ
מושחו בשמן : צנה . של
דמות תריסין הלנו : (ד) מר
הרמחים . כמו ומורק ושו
(ויקרא ו) פומביר בלע"ז
(ה) המה חתים . מצרים : ו
הפנו . עוד לעמוד במלחמ
לא היה להם פנאי : (ז) כי
יעלה . שהיה רגיל להעל
גייסות סביביו כמו נהר לש
סביביו: יתגעשו מימיו. דמטרפ
מוהי: (ח) כיאור יעלה . ה
רגיל לעלות : אובידה . ל
אאבד : (ט) והתהוללו . ל
הללות

הנה חבית דד"ח : על הגוים
בקריאה וסימ' ראה הפקרד
היום הזה, שפוך חמתך על הג
דסיפרא . אשר היה דבר ה'
ירמיהו . וקצף גדול אני קוצף
מן הממלכות תהיה שפלה : ימ
י"ג בקריאה וסימ' ויאמר אל
להם תפשו · ויבא לעשות זכו
ועלות. גם שבי גבור יקח ומלק
היקח מגבור מלקוח ואם שבי
וצדקיהו מלך יהודה , ויאמר
הכפתור · אל ינום הקל ואל יכ
הגבור . והיה כל אשר יקרא
ובזה אלה להפר ברית . וס
אני מר ממות את האשת . ב
בלבו הוא כסיל . עד שקרים
ינקה . ובעת ההיא יעמד מיכ
השר הגדול . וסימ' תפש לגנ
דשבא שביא צדקיהו חמא ו
דפשט ידא באתת' חכמשא ושכ

מצודת ציון

בשר . על כל אדם : לשלל . ענין בזה : (ב) נכו · פירגם יונתן חגירא וכן בן נכה רגלים (שמואל ב ד) : בכרכמיש . שם מקום : (ג) ערכו . ענין סדור : מגן . הוא מכלי המלחמה עשוי להגן בעלין ממכת חרב וחנית : וצנה . הוא כעין מגן אבל בתכונה אחרת : (ד) אסרו . ענין קשירה : הפרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה : בכובעים . כעין כובע עשוי מנחושת להגן על הראש וכן וכובע נחושת על ראשו (ש"א יז) : מרקו . ענין לשוף ולזכך כמו ומורק ושוטף במים (ויקרא ו) : הרמחים. כעין חנית : הסריונות . הוא כעין מלבוש עשוי מברזל להגן ממכת חרב וחנית כמו ושריון קשקשים (ש"א יז) : (ה) חתים . ענין אימה ופחד כמו ואל תחת (יהושע א) : נסוגים אחור . ענין החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נט) : יכתו . מלשון כתיתה ושבירה : ומנוס נסו . ענין בריחה : הפנו . מלשון הפנה : מגור . ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב) : (ו) על יד . אצל מקום וכן כל יד נחל יבוק (דברים ב) : (ז) יתגעשו . ענין תנועה חזקה כמו ותגעש הארץ (תהלים יח) : (ט) והתהוללו . מלשון הוללות ושגעון כי ברוב המהומה נראים כמשתגעים וכן

מצודת דוד

שתשרה עליך מהלה : אל תבקש . כי הואיל וישראל גולים אין מקום שתשר
הנבואה מהלה : כי הנני . ר"ל אבל שהרך יהיה עם כי הנני מביא רעה וכו':
נפשך. אתן לך לשלל כי תציל נפשך כאלו שללת אותה לעצמך : על כל המקומו
בכל המקומות שתהיה הולך בגולה יהיה לך נפשך לשלל ולא תמות : מו (א) א
היה . כאומר עתה יספר אשר היה וכו' : (ב) למצרים. ר"ל זהו אמר על מצ
ולתוספת ביאור אמר על חיל פרעה נכו שהוא מלך בימים ההם : אשר היה .
על הדבר אשר היה אצל נהר פרת במקום כרכמיש אשר הכה שם נ"נ וכו':
(ג) ערכו . על מצרים יאמר בדרך לעג סדרו עצמיכם בלבישת מגן וצנה והתח
וגשו למלחמה מול הכשדים הנלחמים בכם : (ד) אסרו . קשרו הסוסים ברכב ו
הפרשים על הסוסים והתיצבו במערכה בכובעים : מרקו . צחצחו הרמחים
בחלודה למען היות להם ברק ולבשו הסריונות להגן ממכת חרב וחנית : (ה) מדוע . למה ראיתי שהמה מתפחדים וחוזרים לאחור לברוח מן המלחמה : וגבוריהם .
הגבורים שבהם המה כתותים ונסים מן הכשדים ולא פנו אליהם להלחם בם : מגור מסביב . פחד אחזתם מסביב . ר"ל את כולם אחז הפחד אים לא נעדר : (ו) אל
ינוס הקל . אף הקל ברגליו לא ינוס למלט נפשו כי האויב ישיגנו : צפונה . בפאת צפון אצל מקום נהר פרת שמה כשלו ונפלו : (ז) מי זה. אמר המלעיג מי זה הם
שהיה עולה ומתפשט כמו היאור העולה ומתפשט על כל פני האדמה ומי הוא העם המרים קול שאון כמו הנהרות אשר מימיו נעים בתנועה חזקה ומרימים קול שאו:
(ח) מצרים . כאלו משיב לעצמו הנה זהו מצרים כי היה עולה ומתפשט

ברוך

רשי

כלות: (י) ורותה. לשון שובע. י"ל"א לשון שכרון כמו שכר דמתרגמינן רוי: בארץ צפון. שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש ושם נפל ונהרגו גבוריו והוא ברח מן המלחמה: (יב) גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו נכשלים ונתקלים זה בזה: (יג) לבא נבוכדראצר. זו מכה שניה שהחריב נבוכדנצר את מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כט) כמו שנינו בסדר עולם: (יד) התיצב והכן לך. כנגד המלחמה. הכן ואתקין: (טו) נסחף. נשטפו והחליקו גבוריך כמו מטר סוחף (משלי כח) נסחפה הכו בלשון משנה ומנחם חברו עם כל·ון וכן חבר מטר סוחף וגם סתר מטר סוחף כמו מטר סוטף כמו מסטף פארה מערכה (ישעיה י): (טז) הרבה כשל. הקב"ה שהדפו והרבה מכשול: גם נפל. נתקבצו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שיצאנו משם לה' אם: חרב היונה. דבלה דסנאה דהיא כחמר מרויא. היונה לשון יין ל"א לשון אונאה: (יז) קראו שם. במלחמה הכריזו משל של חרפה: פרעה מלך מצרים שאון. שהיה קול שאונו תשואות מהלל בחיילותיו: העביר המועד. שיועד היום מלחמה ולא יצא לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר

ירמיה מו

הַגִּבּוֹרִים כּוּשׁ וּפוּט תֹּפְשֵׂי מָגֵן
וְלוּדִים תֹּפְשֵׂי דֹּרְכֵי קָשֶׁת׃ י וְהַיּוֹם
הַהוּא לַאדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת יוֹם
נְקָמָה לְהִנָּקֵם מִצָּרָיו וְאָכְלָה חֶרֶב
וְשָׂבְעָה וְרָוְתָה מִדָּמָם כִּי זֶבַח לַאדֹנָי
יְהוִה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל־נְהַר־
פְּרָת׃ יא עֲלִי גִלְעָד וּקְחִי צֳרִי
בְּתוּלַת בַּת־מִצְרָיִם לַשָּׁוְא הִרְבֵּיתִי
רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין לָךְ׃ יב שָׁמְעוּ
גוֹיִם קְלוֹנֵךְ וְצִוְחָתֵךְ מָלְאָה הָאָרֶץ
כִּי־גִבּוֹר בְּגִבּוֹר כָּשָׁלוּ יַחְדָּיו נָפְלוּ
שְׁנֵיהֶם׃ יג הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־
אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם
וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף
וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לָךְ
כִּי־אָכְלָה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ׃ טו מַדּוּעַ
נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהוָה
הֲדָפוֹ׃ טז הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה ׀ וְנָשֻׁבָה
אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי
חֶרֶב הַיּוֹנָה׃ יז קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃

ג׳ ר״פ · תאמרגם סרות · ל׳ · ג׳ · י׳ · הרבית ק׳ · ג׳. ג׳ ר״פ · ג׳ מ״ל · ב׳ א׳ חסר · ל׳ מ״ל · ל׳ · ב׳. ג׳ מ״ל · ל׳ חסר · ב׳ ר״פ

תרגום

סוּסְוָתָא וְיִשְׁתַּגְשׁוּן רְתִיכַיָא וְיִפְּקוּן גִבָּרַיָא כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי אָחֲדֵי תְרֵסִין וְלוּדָאֵי דְנַגְדִין וּמָתְחָן בְּקַשְׁתָּא׃ י וְיוֹמָא הַהוּא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת יוֹם פּוּרְעֲנוּתָא לְאִתְפְּרַע מִסַנְאֵי עַמֵיהּ וְתִקְטֵיל חַרְבָּא וְתִסְבַּע וְתִרְוֵי מִדְמְהוֹן אֲרֵי קִטְלָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בְּאַרְעָא צִפּוּנָא עַל נְהַר פְּרָת׃ יא סַקִי לְגִלְעָד וּסְבִי שְׁעִיף מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְמִצְרַיִם לָא לַהֲנָאָה אַסְגֵית סַמְמָנִין אַסוּ לָא סַלְקַת לִיךְ׃ יב שְׁמָעוּ עַמְמַיָא קְלָנִיךְ וְצַוְחָתִיךְ אִתְמְלִיאַת אַרְעָא אֲרֵי גְבַר בִּגְבַר אִתְקְלוּ כַּחֲדָא אִתְקְטָלוּ תַרְוֵיהוֹן׃ יג פִּתְגַם נְבוּאָה דְמַלֵיל יְיָ עִם יִרְמְיָה נְבִיָא לְמֵיתֵי נְבוּכַדְרֶאצַר מַלְכָּא דְבָבֶל לְמִמְחֵי יַת אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ יד חֲווּ בְמִצְרַיִם וּבַסָרוּ בְמִגְדוֹל וּבַסָרוּ בְּמַפֵּס וּבְתַחְפַּנְחֵס אֲמָרוּ אִזְדָרַז וְאַתְקֵין לָךְ אֲרֵי קְטִילַת חַרְבָּא סַחֲרָנָךְ׃ טו מָא דֵין אִתְבַרוּ גִבָּרָךְ וְלָא יְכִילוּ לְמֵיקָם אֲרֵי יְיָ תַבְרִינוּן׃ טז אַסְגִיאוּ מִתְקְלֵיהוֹן אַף אִשְׁתְּמַעוּ גְבַר לְחַבְרֵיהּ וְיֵימְרוּן קוּמוּ וּנְתוּב לְעַמָנָא וּלְאַרְעָא יַלְדוּתָנָא מִן קֳדָם חַרְבָּא דְסָנְאָה דְהִיא כַּחֲמַר מַרְוְיָא׃ יז זַמִינוּ לְתַמָן פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם דְסַגִיאָן אִתְרְגוּשְׁתֵּיהּ מַעְדֵי זִמְנַיָא׃

רדק

ההיל הבא עליכם כמו שהייתם עולים טרם בואם כמו שהיה העולים: והתהוללו, אתם הרכב כמו שהייתם עושים מתחלה והרכב שם כלל כמו שם מאות רכב בחור והוללות הרכב הוא מרוצת הסוסים רצוא ושוב והדירתם שידמה הוללות והגעון: ויצאו הגבורים, בצרי היו"ד והוא איתן ולית כוותיה ושארא ויצאו בקמץ היו"ד: כוש ופוט, באו עם פרעה וכן לודים: תפשי דרכי קשת, סמוך על סמוך כמו נשרי נחלי דבש וחמאה תכמי יועצי פרעה ושפוני טמוני חול: (י) והיום ההוא. יום נקמה להנקם מצריו. נקמת יאשיהו המלך שהמיתו פרעה נכה במגדו: ורותה מדמם. מן השל ולית כותיה ושארא רותה ורותה מן הדגוש: אל נהר פרת, כמו על וכן אל הסרים לא אכל: (יא) עלי גלעד, ואם תעלי ותקחי צרי לא יועילוך: לשוא הרבית רפואות, לאתם תקחי רפואות למכתך, כי תעלה אין לך, ותעלה כמו רפואה והרפואה' היא משל על עזרת העוזרי' כמו כוש פוט ולוד: הרביתי, כתוב ביו"ד רוצה לומר שהם יאמרו כן בעת מפלתם והרבית קרי שאומר הנביא כנגד בתולת בת מצרים: (יב) שמעו. וצוחתך, כמו צעקתך וכן צוחה על היין: גבור בגבור כשלו, כי אפילו הגבורים ינוסו ויכשלו איש באחיו בנוסם כי בעת מנוסת הראשון יכשל ויפול והאחרון יכשל בו בנוסו שימצאנו כמוטל בדרך ויכשל בו בנוסו והנה יחדיו נפלו שניהם: (יג) הדבר. אחר כן בא נבוכד נצר עוד להכות את ארץ מצרים והתנבא הנביא עליהם טרם בואו ואמר: (יד) הגידו במצרים. זכר תחלה כלל במצרים ואחר כן פרט במגדול והוא שנזכר בתורה בין מגדול ובין הים וכן בנוף ובתחפנחס ערי ממלכה לפרעה: (טו) מדוע נסחף אביריך לא עמד. והטעם' כי ה' הדפו נסחף מן מטר סוחף כאילו שטפו מטר לא יוכל לעמוד בעצמו ואמר נסחף לשון יחיד ואמר אביריך לשון רבים ר"ל כל אחד ואחד מן אביריך: (טז) הרבה כושל. ה' שזכר הרבה בהם כושלים: גם נפל איש אל רעהו. כמו על רעהו כמו שאמר גבור בגבור כשלו וי"ת נפל כמו אל הכשדים אתם נופל שתרגם משתמע וכן תרגם אף אשתמעו גבר לחבריה: ויאמרו קומה ונשובה אל עמנו. הגרים במצרים מארצות כי השנים רעב היו באים לגור במצרים כי ברוב השנים יש שבע במצרים יותר משאר ארצות וכשיבא חיל נבוכדנצר ואמרו איש לחברו קומה ונשובה אל עמנו: היונה. שהונאת כי אין מי שיעמוד כנגדה וכן והאכלתי את מוניך אונסיך וכן לא יונו עוד נשיאי את עמי ויונתן תרגם מענין יין שתרגם מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא: (יז) קראו. אמרו שם במצרים דרך קריאה על פרעה מלך מצרים שהיה מלך שאון והמון רב: העביר המועד. המועד שנתן למלך בבל לצאת להלחם עמו העביר אותו לו מפחדו אליו ומלך עומד במקום שנים מלך מצרים ומלך שאון ויונתן תרגם

כאל: שמעו ג׳ ר"פ וסי׳ בסדר לת: יחדיו ג׳ מ"ל בקריאה הילילי חשבון כי שדדה. עו גוים קלונך וציחתך. כי גם הפנו נסו יחדיו: ונשובה ז׳ ויאמר אברהם אל נעריו. ה ראש ונשובה, המה באו ץ צוף. הרבה כושל גם נפל . לכו ונשובה אל ה׳. נחפשה ינו ונחקורה. השיבנו ה׳ אליך:

דות אהרן העביר המועד. מ"ק עז:

מצודת דוד

חיילותיו כמו היאור שמתפשט והיה מריש קול שאון כמו הנהרות אשר יגידו בחוזק רב ובהרמת קול: ויאמר. היה חושב בלבו אעלה ואכסה ארץ ברוב תי ואובידה עיר זהו כרכמיש שהיתה ביד מלך אשור: (ט) עלו הסוסים. אתם הסוסים עלו למלחמה ואתם אנשי הרכב התהוללו והיו רצים לכאן ולכאן: פוט. כי גם המה באו בעזרתם: תופשי דורכי קשת. ר"ל תופשי קשת ים בה למתחה היטב לירות למרחוק: (י) והיום וגו׳. ר"ל אבל לא יהיה זכתו כי ארכו לו ימי המצור עד שבא עליו נ"נ מלך בבל (והיתה בגזירת ים לנקום ממנו נקמת יאשיהו מלך יהודה שהרגו כמ"ש במ"ב): ואכלה חרב. כשדים: כי זבח לה׳. ר"ל בגזירת המקום בא הזבח: אל נהר פרת. סמוך לנהר פרת כי שם היתה המלחמה: (יא) עלי גלעד. אמר בדרך לעג אתה מצרים גלעד מקום הצרי וקחי משם צרי לרפאות את תחלואיך: בתולת. קרא בתולה על שלא נכבשה עדיין משום אומה כבתולה שלא משל בה איש לשכב עמה: לשוא. על הנם הרבית מיני רפואות כי אין לך בהם תעלה ותרפא והוא ענין מליצה: (יב) קלונך. מה שנמסרת ביד בבל: מלאה הארץ. ר"ל בכל מקום יהיה נשמע ה כי כשינוסו הנס והנה יכשלו גבור בגבור בדרך מרוצתם והניסה יחדיו יפלו ויאבדו: (יג) לבוא. ביאת נבוכדנאצר על ארץ מצרים להכות אותה בארצם: הגידו וגו׳. אמר נבוכדנאצר מעותד לבוא עליהם: אמרו. אתם המשמיעים קול אמרו למלך מצרים התיצב לעמוד בקשרי המלחמה והכן לך כל צרכי המלחמה רב האויב אכלה אותך מסביב: (טו) נסחף אביריך: הגבורים שבך מדוע כל אחד נסחף ונגרף לבל יוכל לעמוד על רגליו: לא עמד. כאלו משיב בעבור זה לא כי ה׳ הדפו והוא נלחם בו: (טז) הרבה כושל. הוא הרבה לו מכשולים: גם נפל איש וגו׳. ר"ל השכו"ם הבאים לעזרת מצרים נמו והחברו זה לזה ואמרו מכאן ונשובה אל עמנו וגו׳: מפני חרב היונה. זה חרב נ"נ המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון: (יז) קראו שם. במערכת צבא כשדים הכריזו לומר אשר פרעה מלך מצרים המריש קול שאון בגאות ובגודל לבב הנה עתה העביר המועד ר"ל לא בא להלחם מערכה מול מערכה ביום המיועד והקבוע

מצודת ציון

וכן בחוצות יתהוללו הרכב (נחום ב): כוש ופוט ולודים. שמות אומות: דורכי. שדרך לדרוך ברגל על הקשת למתחה היטב: (י) ושבעה, ענין שביעת הרעב: ורותה. ענין שביעת הצמאון כמו כגן רוה (ישעיה נח): (יא) צרי. הוא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן ודבש ושמן וצרי (יחזקאל כז): תעלה. ענין רפואה כמו רפואות תעלה אין לך (לעיל ל) וכפל המלה בשמות נרדפים: (יב) קלונך. מלשון קלון ובזיון: וצוחתך. מלשון צוחה וזעקה: (יד) במגדול בנוף ובתחפנחס. שמות מקומות בארץ מצרים: (טו) נסחף. ענין שטיפה וגריפה כמו מטר סוחף (משלי כח): אביריך. ענין חוזק וגבורה כמו להרות אביריו (שופטים ה): הדפו. ענין כתיפה ודחיה כמו אל ידפנו (איוב לב): (טז) נפל. ענין נטיה והתחברות כמו אל הכשדים אתם נופל (לעיל לז): היונה. מלשון אונאה וענינו עושק הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג): (יז) שאון. ענין המיה: המועד. ענין

תרגם קראו זמינו : (יח) חי אני . כי כתבור בהרים פירש אדוני אבי ז"ל כמו שהר תבור הוא מועד לגוד שם ולפרוש שם רשתות כמו שאמר ורשת פרושה על תבור כן יגודו אותם : וככרמל
בים יבא . כמו עלי הכרמל שאניות בים כן יביאו אותם בספינות ויונתן תרגם ארי כמא דיציב פתגמא דתבור בטוריא וככרמלא בימא כן ייתי תבירים : (יט) כלי גולה . יושבת בת מצרים
את בת מצרים שהיית יושבת כלומר יושבת לבטח והיית חושבת שתשבי זמן רב בארצך עתה עשי לך כלי גולה כי תגלו ממנה וזכר נוף שהיתה עיר ממלכה : ונצתה . תשם כמו עריו נצתו וכו'
כמדבר וכן ת"י ותצדי : (כ) עגלה יפה פיה מצרים . יפה פיה שתי מלות ועניינו מלה אחת וכן פקחקוח והכוו לגאיונים והוא יכתבו עלמות כל אלו שתי מלות ועניינם מלה אחת וכן יפה פיה וכו'
בם הטי"ן והלמ"ד לרב סיופי ודימה מצרים לעגלה יפהפיה לרב יפיה ודשנה וכן כנה הכתוב הנשים היפות והדשנות פרות הבשן : קרץ מצפון בא בא . ענין קריצה וגזרה כמו מחומר קורצתי גם אני
מצפון · מבבל שהיא לפונית ואמר בא בא כפל הדבר לחזק הענין : (כא) גם שכיריה . גייסות ששכרו לעזרה הם בקרבה : כעגלי מרבק . כמו העגלים שעומדים בבית לפטמן כן הם יושבים ואוכלים ושותים ולא יצאו להלחם ויונתן תרגם שכיריה רברבהא כמו השכירה שפירש גדולה מרבק ענין פטום וכן עגל מרבק וכן בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה : הפנו . פי' הפנו ערף : (כב) קולה כנחש ילך . קול צעקת מצרים ילך למרחוק כקול נחש ויונתן תרגם קל ניקוש זיניהון כחוון זחלין : (כג) כרתו יערה . מחלוקת במלה הזאת יש קוראים כרתו צווי כמו תרבו מאד כאילו מדבר כנגד החיל ויש קוראים כרתו פעל עבר כמו שמרו זכרו ובמקצת ספרי' מדויקי' הכ"ף מעמדת בגעיה וזאת היא הקריאה הנכונה לפי הענין ויש אומרים כי לא יתכן היותו פעל עבר בעבור שאמר אחריו נאם ה' ואין המנהג לבא נאם ה' אחר פעל עבר בדברי הנבואה והנה שכתו ירדו לטבח נאם המלך ה' צבאות שמו ובדברי תוכחה כלכה פשעתם בי נאם ה' ואמר כרתו לשון עבר ואף על פי שענינו לעתיד כי כן המנהג במקומות רבים בדברי הנבואה כי דבר הנבואה העתיד הוא קיים כאילו בא יערה רוצה לומר עצי יערה והוא משל על עם מצרים או על גדולים וכן תרגם יונתן רברבהא : כי לא יחקר . חיל נבוכדנצר הבא עליהם לא יחקר מרוב : (כד) הובישה . פעל עומד וכן הובישו אכרים וזולתו ויש יוצא כמו הובשת היום את פני עבדיך אמר בשת יהיה לה לבת מצרים כשתנתן ביד עם צפון שהם הכשדים כי הם הגלו תחלה הכשדים מעל ירושלם ועתה נתנה בידם ודין הוא שתבוש : (כה) אמר ה' צבאות אלהי ישראל . זכר אלהי ישראל לפי שהפורענות הבאה למצרים הוא לעונש שהרע לישראל שיפק מלך מצרים וכן פרעה נכה ששמים יאשיהו כמו שאמר נקמה להנקם מצריו כמו שפי' למעלה : אל אמון מנא . כמו על אמון הוא מלך העיר הנקרא נא והיא ממלכות מצרים ויונתן תרגם אמון כמו המון ותרגם נא אלכסנדריא וכן תרגם הה אנא מסער על אתרגשו' אלכסנדרי': (כו) ונתתים . ואחרי כן תשכן . כמו שנבא יחזקאל מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים וגומר ומה שאמר כימי קדם לא אמר שתהיה בממלכה שהיתה מימי קדם שהרי אמר ביחזקאל והיו שם ממלכה שפלה אלא פירושו שתשכן בארצה כימי קדם : (כז) ואתה אל תירא . פרשה זו עתידה וכבר פירשתיה למעלה במקומה והנה הנה

יח קָיָם אֲנָא אֲמַר מַלְכָּא יְיָ
צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ אֲרֵי כְּמָא דְיַצִּיב ג'. ג'
פִּתְגָמָא דְתָבוֹר בְּטוּרַיָא
וּכְכַרְמְלָא בְּיַמָּא כֵּן יֵיתֵי
תְבִירֵיהּ : יט מָנֵי גָלוּתָא
אַתְקִינִי לִיךְ מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא
דְמִצְרַיִם אֲרֵי מַפֵּס לְצָדוּ ג'. ג'. ג'
תְהֵי וְתִצְדֵי מִבְּלִי יָתֵיב :
כ מַלְכוּת יָאָיָא הֲוַת מִצְרַיִם ג'
עַמְמִין קָטוֹלִין מִצִּפּוּנָא יֵיתוּן ד'. ג' מ"ל
עֲלָהּ לְמִבְזַהּ : כא אַף רַבְרְבָהָא
בְּגַוָּהּ כְּעֶגְלֵי רִבְקָא אֲרֵי אַף
אִינוּן אִתְפְּנִיאוּ עֲרָקוּ כַּחֲדָא ב' ילחכו עפר
לָא יְכִילוּ לְמֵיקָם אֲרֵי יוֹם ג'
תַּבְרְהוֹן אֲתָא עֲלֵיהוֹן עִידָן ג'
סְעוֹרַן בִּישְׁתְּהוֹן : כב קָל
נִיקוּשׁ זֵינֵיהוֹן כְּחִוְיָן זָחֲלִין
אֲרֵי בְּמַשְׁרְיָן יְהָכוּן עֲלֵיכוֹן ג'
וּכְמָא דְעָלִין בְּכַשִּׁילִין לְמִיקַּץ
אָעֵי חוּרְשָׁא : כג שֵׁיצוּ רַבְרְבָהָא ג' ר"פ
אֲמַר יְיָ אֲרֵי לֵית לְהוֹן סוֹף
אֲרֵי סַגִּיאִין מִזַּחֲלָא וְלֵית ג' מ"ל
לְהוֹן מִנְיָן : כד בְּהִיתַת מַלְכוּת
מִצְרַיִם אִתְמְסָרַת בְּיַד עַמָּא ג' ומד ואל א"כים
דְאָתָא עֲלָהּ מִצִּפּוּנָא : כה אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא
אֲנָא מַסְעַר עַל אִתְרְגוּשַׁת
אֲלֶכְּסַנְדְּרִיָא וְעַל פַּרְעֹה וְעַל
מִצְרַיִם וְעַל טַעֲוָתָהָא וְעַל
מַלְכָּהָא וְעַל פַּרְעֹה וְעַל
דְמִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי : כו וְאֶמְסְרִינוּן
בְּיַד דְבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וּבְיַד עַבְדוֹהִי וּבָתַר כֵּן תִּשְׁרֵי
כְּיוֹמֵי קֳדָם אֲמַר יְיָ : כז וְאַתְּ לָא תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב וְלָא תִתְּבַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי הָא אֲנָא

יח חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁמוֹ כִּי כְּתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל
בַּיָּם יָבוֹא : יט כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי לָךְ
יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף לְשַׁמָּה
תִהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב : כ עֶגְלָה
יְפֵה־פִיָּה מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא
בָא : כא גַּם־שְׂכִרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי
מַרְבֵּק כִּי־גַם־הֵמָּה הִפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו
לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם
עֵת פְּקֻדָּתָם : כב קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ
כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ
כְּחֹטְבֵי עֵצִים : כג כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־
יְהוָה כִּי לֹא יֵחָקֵר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה
וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר : כד הֹבִישָׁה בַּת־
מִצְרָיִם נִתְּנָה בְּיַד עַם־צָפוֹן : כה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי
פוֹקֵד אֶל־אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה
וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־מְלָכֶיהָ
וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ :
כו וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד־עֲבָדָיו
וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשְׁכֹּן כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־
יְהוָה : כז וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי
יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי

ומגר יום זמן כמועד : (יח) כתבור בהרים . כי כאשר ד...
אמת הוא שתבור קבוע בהר...
והר הכרמל על הים כן בא...
יבא הדבר הזה על מצרי' : (יט) כלי
גולה . אדם יוצא לדרך מת...
לו חמת ומקדה של חרס לשת...
בה : ונצתה . לשון ציה
(כ) עגלה יפיפיה . מלכו...
יפייה : קרץ . עממין קט...
קרץ לשון חתוך וכן מחו...
קרצתי (איוב לג) : מצפון . מב...
(כא) שכיריה . שריה כמו בח...
השכירה (ישעיה ז) : מרבק ...
קופל"א בלעז : הפנו . הפנו ע...
לנקה לנוס : (כב) קולה כ...
ילך . הרי הנחש בא ללמד...
מצרים ונמצא למד למדנו מ...
שכשאמר הקב"ה לנחש ...
גחונך תלך (בראשית ג) וקי...
את רגליו והלך קולו כו...
העולם כך שנויה בל"ב מ...
דרבי אליעזר בנו של רבי י...
הגלילי : כי בחיל ילכו . א...
(כג) כרתו יערה . כח יש ...
לכרות כל יערה : כי לא יחו...
מספר לבאם : (כה) אל א...
על אמון . על השר אמון ...
שהוא לשון גדולה כמו הת...
מנא אמון (נחום ג) : מנ...
אלכסנדרי' רבת' לאשיווריו...
דליסנדר"א בלע"ז : (כו) וא...
כן . מקץ ארבעים שנה ...
שאמר (יחזקאל כ"ט) ...
(כז) ואתה אל תירא . לדי...
שבתוך

בנחש ב' וסי' ילחכו עפר כנר...
קולה כנחש ילך : ואין לה...
בקריאה וסימ' כרתו יערה א...
ה' כי לא יחקר . ושבתי ו...
ואראה את כל העשקים ב' בפס...

תולדות אהרן כתבור בהר...
מגלה כט: ...
יפה פיה . יומא לב: קולה כנ...
ווסר במדבר :

מצודת ציון

ענין זמן קבוע כמו כי למועד אשר לך (ש"א ח) : (יח) כתבור וככרמל . שמות הרים נודעים ומפורסמים : (יט) לשמה . לשממה : ונצתה . מלשון ציה ושממה : (כ) יפה פיה . פתרונו כמלה אחת ור"ל יפה ביותר ולזה נכפל הפי"ן והלמ"ד הפעל וכמו ירקרק אדמדם : קרץ . ענין חתוך וכריתה כמו מחומר קורצתי (איוב לג) : (כא) שכיריה . ענינו גדולים ונכבדים וכן בתער השכירה (ישעיה ז) : מרבק . הוא הרפת מקום יפטמו שם העגלים וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) : הפנו . מלשון פנים וכליכה : אידם . ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : פקודתם . על המיתה יאמר שהוא פקודת וזכרון השגחת כל חי כמו ופקודת כל האדם (במדבר טז) : (כב) ובקרדומות . הוא הגרזן החותך עצים כמו ויקח אבימלך את הקרדומות (שופטים ט) : כחוטבי . כן נקראים כורתי העצים וכן מחוטב עציך (דברים כט) : (כד) הובישה . מלשון בושה וכלימה : (כה) פוקד . ענין השגחה הבאת הרעה : אמון . כמו המון והוא ענין עם רב . וכן ואת יתר האמון (לקמן נב) : מנא . נוא הוא אלכסנדריא כן ת"י : (כז) תחת . ענין פחד ושבר

מצודת דוד

והקבוע כי בא מורך בלבבו : (יח) כי כתבור בהרים . כמו הר תבור הוא בהרים ולא יזוז ממקומו וכמו הר הכרמל עומד על הים ולא ימיש משם כן בוא ... כ"כ על מצרים ולא ישתנה ולא יזוז מביאתו משמה : (יט) כלי גולה . דרך ... גולה לתקן לעצמה כלי לשתות בו ולכלי ללוש בה עיסה וכדומה : לשמה תהיה ... תגלו ממנה : ונצתה . תהיה שממה מבלי ישאר מי יושב בה : (כ) עגלה . ... שהיתה מלכות יפה כעגלה היפה מאד הנה מפאת צפון יבוא עליה כ"כ המחתך ו... אותה : בא בא . כפל המלה לחזק ולומר שבודאי יבוא : (כא) גם שכיריה . גם ה... הגדולים אשר בקרבה יובלו לטבח כעגלים המפוטמים במרבק שאחר שנפטמו ב... מוכנים לטבח : כי גם המה . אף שדרך השרים להיות אמיצי לבב לעמוד ב... המלחמה הנה המה לא כן עשו כי פנו מן המלחמה ונסו יחדיו ולא עמדו על ... ולזה כאשר האויב נפלו בנופלים ולא נקחו בשבי כדרך השרים : כי יום אידם . ר"ל על כי בא עליהם יום אידם עת מותם שהוא פקודת כל חי לכן בא ... בלבבם : (כב) קולה . קול של מצרים ילך להיות נשמע למרחוק כמו קול הנחש הנשמע למרחוק : כי בחיל ילכו . הכשדים ילכו עליהם בחיל רב ובקרדמות יבואו ... לכרתם כחוטבי עצים ר"ל כמו שאין ביד העצים למנוע מעצמם כריתת החוטבים כן לא יוכלו מצרים למנוע מעצמם חרב הכשדים : (כג) כרתו יערה . ר"ל את ... כשדים הרגו כל אנשי מצרים כי הכה בהם לכרות הכל כי לא יחקר מספר אנשי כשדים כי רבו מארבה : (כד) הובישה . הכלמי עדת מצרים כי הנה נמסרה ב... לפון הם הכשדים : (כה) הנני פוקד . אשגיח להביא פורעניות על המון עם של נא שהיתה בת רבת עם וכן נאמר את המון נא (יחזקאל ל) : ועל מלכיה . ... רבות היו בארץ מצרים כמ"ש ממלכה בממלכה (ישעיה יט) : ועל פרעה וגו'. ר"ל וכמו שאפקוד על פרעה כן אפקוד על העכו"ם הבוטחים בו : (כו) ואחרי כן

מושעך מרחוק ואת־זרעך מארץ
שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן
ואין מחריד: כח אתה אל־תירא
עבדי יעקב נאם־יהוה כי אתך אני
כי אעשה כלה בכל־הגוים | אשר
הדחתיך שמה ואתך לא־אעשה
כלה ויסרתיך למשפט ונקה
לא־אנקך:

מז א אשר היה דבר־יהוה
אל־ירמיהו הנביא אל־פלשתים
בטרם יכה פרעה את־עזה: ב כה
אמר יהוה הנה־מים עלים מצפון
והיו לנחל שוטף וישטפו ארץ
ומלואה עיר וישבי בה וזעקו
האדם והילל כל יושב הארץ:
ג מקול שעטת פרסות אביריו
מרעש לרכבו המון גלגליו לא־
הפנו אבות אל־בנים מרפיון ידים:
ד על־היום הבא לשדוד את־כל־
פלשתים להכרית לצר ולצידון כל
שריד עזר כי־שדד יהוה את־
פלשתים שארית אי כפתור:
ה באה קרחה אל־עזה נדמתה
אשקלון שארית עמקם עד־מתי תתגודדי: ו הוי חרב
ליהוה עד־אנה לא תשקטי האספי אל־

ג' חסר. ס' מ"ל. ד'. ג' דסמיכי. ג' בליש(?). ט"ו. ב'. י"ח בטעם בסיפרא. ג'. ג' מ"ל. ג' וכ"כ. ג'. ג'. ג'. ג'. ג'. ג'. ג'. ג'. ב'.

פריק ליך מרחיק וית בנך
מארע גלותהון ויתובון דבית
יעקב וישקטון וישרון לרוחצן
ולית דמניד: כח את לא
תדחל עבדי יעקב אמר יי
ארי בסעדך מימרי ארי
אעביד גמירא בכל עממיא
די אגליתך לתמן ועמך לא
אעביד גמרא ואיתי עלך
יסורין לאלפותך ברם בדין
חסוך ושיצאה לא אשיצנך:
א דהוה פתגם נבואה מן
קדם יי עם ירמיה נביא על
פלשתאי עד לא יתי פרעה
וימחי ית יתבי עזה: ב כדנן
אמר יי הא עממיא אתן
מצפונא ויהון כנחל מגבר
ויבזון ארעא ומלאה קרויא
ודיתבין בהון ויצוחון בני
אנשא ויילילון כל יתבי ארעא:
ג מקל מפסועית פרסת
גברוהי מזיע רתיכוהי
אתרגושת גלגלוהי לא מתפנן
אבהן לרחמא על בנין
מאתרשלות ידין: ד על יומא
דאתי למבז ית כל ארעא
פלשתאי לשיצאה לצור
ולצידון כל שאר סעיד ארי
אביז יי ית ארע פלשתאי
שאר נגות קפוטקאי: ה מטת
פורענותא ליתבי עזה אתברו
אשקלנאי שאר תוקפהון עד
אימתי תתחממון: ו ני חרבא דשליחא מן קדם יי עד אימתי לא תנוחין אתכנשי

רש"י

...תוך מצרים שגלו שם על... הם: (כח) למשפט. בדין ... מעט מעט: ונקה. ...ין פיאט והשמד וכן תירגמו ...אן לשון כליה: (א) אל ...שתים. על פלשתים: בטרם ... פרעה את עזה. כשהיה ... נבוכדנצר צר על ירושלים בשנה ... עשירית לצדקיהו יצא חיל ... פרעה ממצרים ועלו הכשדים ... מעל ירושלים שמע פרעה ... ויך את עזה ושב לארצו בסדר ... ה: (ג) שעטת. אין לו ... דמיון ויונתן תרגימו מפסועית: ... רעש לרכבו. מרעש אשר ... רכבו: גלגליו. אופני ... רכבותיו: לא הפנו אבות על ... בנים. להצילם: (ד) להכרית ... לצור ולצידון. פלשתים היו ... עוזרים אותם מאויביהם: אי ... כפתור. איזל"ש בלע"ז: (ה) נדמתה. ... נכרתה: תתגודדי. תשרטי ... בשר ובכיי: (ו) חרב לה'. ... ב"ה מביא לעולם: הרגעי. ... לשון

...ב ה' מ"ל וסימ' נמסר בסי' ... ל' ובסדר בחקתי: הרדה ... ג' וסימ' בסיפרא סימ' י"ו: ... ט"ו וסימן נמסר בש"ב ... ט"ו: ומלואה ג' מ"ל ... ויבאו ויאכלו ארץ. וישטפו ... ומלואה. לה' הארץ ומלואה: ... כלהון מלעיל במי"א מלרע ... בזכריה סימ' י"ד. וכל ... אל ומרכים דכוו' מלרע במ"ב ... יל וסימן והשמועה באה אל

...רות אהרן לא ספנו אבות.
סנהדרין דף קטז
בכורות ס:

רדק

הנה הם שבוי מלות מעט והענין אחד והטעם לפי שזכר הנה פורענות הגוים אמר כנגד ישראל ואתה אל תירא שאינך כמוהם ואף על פי שהם ישובו בארצם אחר גלותם לא יהיו שלוים ושקטים אלא סופם שיכלו מהיות גוי ולא יזכר שמם וישראל לא יסיף שמם וזכרם יעמוד כימי השמים על הארץ: (א) אשר היה. אל פלשתים, כמו על וכן אל ההרים לא אכל וזולתו: בטרם יכה פרעה את עזה. בסדר עולם כשיצא חיל פרעה ממצרים היו הכשדים צרים על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו וישמעו הכשדים את שמעם ויעלו מעל ירושלים וכששמע פרעה שעלו מעל ירושלים מפניו הלך עם חילו ושטף את עזה ושב לארצו ובאותו זמן היה דבר ה' אל ירמיהו שיבאו חיל כשדים ויכו את ארץ פלשתים: (ב) כה אמר ה' הנה מים עולים. מתגברים וכן תעלה המלחמה והמים הם משל על חיל כשדים שהם מצפון וישטפו את ארץ פלשתים, כי פרעה הכה את עזה ונבוכדנצר יחריב הכל: והילל, הלמד בחיר"ק והוא חסר יו"ד השמוש: (ג) מקול שעטת. הכות הסוס בארץ ברגליו תקרא שעטה ותקרא דהרה ויונתן תרגם מקול מפסעות פרסת גברוהי ואביריו אמר על הסוסים החזקים: המון גלגליו. ההמון ומ"ם מרעש עומדת במקום שנים: לא הפנו אבות אל בנים. אפי' האבות שהם מרחמים על בניהם עתה בבא להם הצרה לא יפנו אל בניהם מרפיון ידים שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני אויביהם: (ד) על היום הבא. כל שריד עוזר, צור צידון היו עוזרים להם כי הם השלימו פלשתים כמו שאמר שם מה אתם צור וצידון וכל גלילות פלשת: כי שודד ה' את פלשתים, אין בו מלת כי אבל לשדוד יש בו מלת כל: שארית אי כפתור. פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שכתוב אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים ופירש רבינו סעדיה כפתור דמיאט, ואמר שאריתם שלא ישאר להם שארית: (ה) באה קרחה אל עזה. אמר קרחה לפי שפרעה הכה אותה בתחלה ואחר כך בא נבוכדנצר וקרחה שלא נשאר בה דבר: נדמתה. נכרתה כמו נדמה מלך ישראל: שארית עמקם. רוב ממונם וחילם כי הרבוי יקרא מלשון עמק כמו העמיקו שחתו העמק שאלה ות"י שאר תוקפהון ואפשר לפר' שהיו בהם יושבי העמק: עד מתי תתגודדי, ענין שריטה בבשר כמו לא תתגודדו ויונתן תרגם עד אימתי תתחממון כמו שתרגם אונקלוס לא תתגודדו לא תתחממון: (ו) הוי חרב לה'. כלומר כי לה' הוא החרב: עד אנה לא תשקטי. זה מאמר ההוסה על פלשתים ואומר מי שכנגדו איך תשקטי: אל תערך. הוא נדן החרב:
הרגעי

מצודת דוד

...וקץ ארבעים שנה תשכון בארצה בלי גלות כימי קדם וכמ"ש ביחזקאל: ואתה אל תירא וכו'. בא לנחם בני הגולה לבבל לבל יתייאשו מן הגאולה ...יהם שמצרים גלו למקום קרוב וחזרו מהר והם גלו למרחוק ועדיין לא שבו ...ור זה יחשבו פן יאחקטו שמה לכן אמר ואתה אל תירא וכו': מרחוק. מארץ ...ק שגליתם שמה: ושב יעקב. יהיה בשובה ונחת והשקט ושאנן ואין מי מחריד: (כח) כי אעשה כלה. ר"ל אף אם אעשה כלה וכו' הנה אותך לא אכלה ...כי תהיה בארצה: ויסרתיך למשפט. אייסר אותך במשפט הראוי לגלות אוזן ...ר ולא אנקה אותך מן העולם שיאמר בעולם נקי ממך ר"ל לא אכריתך מן העולם: (א) את עזה. היא היתה מארץ פלשתים ופרעה הכה אותה בעת שחזר מדרכו ...ללכת לעזור לישראל מול הכשדים כ"כ בס"ע: (ב) הנה מים וכו'. הם הכשדים ...ים בצפון השוטפים כמים רבים: והיו לנחל שוטף וכו'. ר"ל יאבדו ויכלו ארץ ...ים והאנשים הממלאים אותה: עיר. כל עיר ועיר והיושבים בה: וזעקו. ולעקו בקול מר: (ג) מקול שעטת. מקול פסיעות פרסות הסוסים החזקים ומהרעשת קול ...ה לרכבו ומקול המיית גלגלי המרכבות יאחוז חלחלה עד לא יפנו אבות על בנים להצילם כי ירפו ידיהם ויתיאשו מן ההצלה: (ד) על היום הבא. מוסב למקרא ...שלפניו לומר רפיון הידים יהיה בעבור היום ההוא הבא לשדוד את כל פלשתים: לצור ולצידון. גם המה מארץ פלשתים: כל שריד עוזר. ר"ל לא ישאר מי שיוכל ...בעזר במלחמה כי לא ישאר בהן כי אם נשים וטף: כי שודד ה'. ר"ל בהשגחת המקום יבוא להם השודד: שארית אי כפתור. ר"ל אף השארית ישודד כי לא ישאר מה ...כפתור וגם היא מארץ פלשתים: (ה) באה קרחה. ר"ל הנה מעוז נתלש השער מכל וכל ונשארה מוקרחת ר"ל לא נשאר כלום ממנה כי פעם יכוה פרעה ופעם ...נדמתה אשקלון. נכרתה אשקלון אף השארית מהיושבים בעמקים עם כי רבים היו: עד מתי תתגודדי. עד מתי תשרטי בשרך מחמת צער אבל כאומר הנה מאז התגודדת מהכת ...: ועתה שנית ממכת נ"נ ועד מתי תתגודדי עוד ואמר בענין מליצת המקוננים: (ו) הוי חרב לה'. כאלו קורא אל החרב ואומר אי זה החרב
הגאה

מצודת ציון

והבר כמו ואל תחת משכיהם (לעיל א): ושב. ענין השקט ומנוחה כמו בשובה ונחת (ישעיה ל): ושאנן. ענין שלוה כמו שאנן מואב (לקמן מח) וכפל במ"ש לרוב השלוה וההשקט: (כח) למשפט. כמו במשפט והאות הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר וכן יסרני ה' אך במשפט (לעיל י): (ב) שוטף. ענין המשיכה ברדיפה ובחוזק: והילל. מלשון יללה: (ג) שעטת. ענין פסיעה ואין לו דומה: אביריו. ענין חוזק הסוס. ענינו פניית הפנים: מרפיון ידים. כן יקרא התייאשות וכן והוא יגע ורפה ידים (ש"ב יז): (ד) שריד. ענין שיור כמו שרידי חרב (לעיל לא): אי כפתור. כפתור ישבה על אי הים: (ה) קרחה. ענין מריטת השער וכן ולא יקרח להם (לעיל טז): נדמתה. ענין כריתה וכן ער מואב נדמה (ישעיה טו): תתגודדי. ענין שריטת הבשר כמו ולא תתגודדו (דברים יד): (ו) הוי. הוא ענין לשון קריאה: עד אנה. עד מתי: תשקוטי. ענין מנוחה: האספי. ענין כניסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): תערך. ענין תיק ונרתק כמו וישלפה מתערה (ש"א יז): הרגעי. מלשון מרגוע ומנוחה: ודומי. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י):
הוף

תַּעְרֵךְ הֵרָגְעִי וָדֹמִּי׃ ז אֵיךְ תִּשְׁקֹטִי
וַיהוָה צִוָּה־לָהּ אֶל־אַשְׁקְלוֹן וְאֶל־
חוֹף הַיָּם שָׁם יְעָדָהּ׃
מח א לְמוֹאָב כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶל־נְבוֹ
כִּי שֻׁדָּדָה הֹבִישָׁה נִלְכְּדָה קִרְיָתָיִם
הֹבִישָׁה הַמִּשְׂגָּב וָחָתָּה׃ ב אֵין עוֹד
תְּהִלַּת מוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חָשְׁבוּ עָלֶיהָ
רָעָה לְכוּ וְנַכְרִיתֶנָּה מִגּוֹי גַּם־מַדְמֵן
תִּדֹּמִּי אַחֲרַיִךְ תֵּלֶךְ חָרֶב׃ ג קוֹל צְעָקָה
מֵחֹרוֹנָיִם שֹׁד וָשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ ד נִשְׁבְּרָה
מוֹאָב הִשְׁמִיעוּ זְּעָקָה צְעוֹרֶיהָ׃ (צעיריה ק׳)
ה כִּי מַעֲלֵה הַלֻּחוֹת (הלוחית ק׳) בִּבְכִי יַעֲלֶה־
בֶּכִי כִּי בְּמוֹרַד חוֹרֹנַיִם צָרֵי צַעֲקַת־
שֶׁבֶר שָׁמֵעוּ׃ ו נֻסוּ מַלְּטוּ נַפְשְׁכֶם
וְתִהְיֶינָה כַּעֲרוֹעֵר בַּמִּדְבָּר׃ ז כִּי יַעַן
בִּטְחֵךְ בְּמַעֲשַׂיִךְ וּבְאוֹצְרוֹתַיִךְ גַּם־
אַתְּ תִּלָּכֵדִי וְיָצָא כְמִישׁ (כמוש ק׳) בַּגּוֹלָה
כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחַד (יחדו ק׳)׃ ח וְיָבֹא שֹׁדֵד
אֶל־כָּל־עִיר וְעִיר לֹא תִמָּלֵט וְאָבַד
הָעֵמֶק וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר אֲשֶׁר אָמַר
יְהוָה׃ ט תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא
תֵּצֵא וְעָרֶיהָ לְשַׁמָּה תִהְיֶינָה מֵאֵין
יוֹשֵׁב בָּהֵן׃ י אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת
יְהוָה רְמִיָּה וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם׃

לגדניך לבית זמנא תנוחין׃ ז איכדין תנוחין ויי פקיד עלה
על אשקלון ועל ספר ימא
לתמן ממנה׃ א למואב
כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל וי על נבו ארי
אתבזזת בהיתת אתכבישת
קריתים בהיתי מבית
רוחצנהון ואתברו׃ ב לית
עוד תושבחתא למואב בחשבון
חשיבו עלה בישא אתו
ונשיצינה מלמהוי עמא אף
מדמן תתברין בתריך יהכון
קטלי חרבא׃ ג קל צוחתא
מחורונים בזא ותברא רבא׃
ד אתברת מלכות מואב
בסרו צוחתא שלטונהון׃
ה ארי מסוקית לוחית כד בכן
יסקון בבכן ארי במחתית
חורונים צוחת תבירי קרב
יבבון (?)׃ ו ערוקו שיזיבו
נפשיכון והוו כמגדל ערוער
דשרן בשבילין במדברא׃
ז ארי חלף דאתרחיצת
באוצרך ובבית גנזך אף את
תתאחדין ויפוק כמוש בגלותא
פלחוהי ורברבוהי כחדא׃
ח וייתי בזוזין על כל קרויהון
וקרוא מנהון לא תשתזיב
ויבדון דיתבין בעומקא
וישתיצון דשרן במישרא
דאמר יי׃ ט אעדו כתרא מן
מואב ארי מגלא תגלי וקרוהא
לצדו יהוין מבלי יתיב בהון׃ י ליט די עביד עבידתא מן קדם יי בנכלא וליט דמנע

רש"י

לשון מרגוע: (א) המשגב [illegible] שם מקום: (ב) חשבון ומד[מן] שם מקום ולפי שמותם [illegible] מזכיר פורענותם: תדמי [illegible] תכרתי: (ד) צעיריה. שלטונ[יה] כלשירים מן המושלים [illegible] (ה) מעלה הלוחית. שם מ[קום] הוא מעלת הר: (ו) כערוער [illegible] מגדל ערוער שהוא במדבר [illegible] סביביו ישוב כי אם [illegible] אהלים ומגדל העומד [illegible] יחיד נראה כמובדל מן הי[שוב] יונתן ומנחם פי׳ כערער [illegible] מן מאלי כוער: (ט) [ציץ] ציון למואב. תנו כתר למ[ואב] כל דבר תלוי כתולה וכ[illegible] מן האדם ומן הבהמה [illegible] ציץ כמו וציץ לכם לציצ[ית] (במדבר ט״ו) ויקחני בציצ[ית] ראשי (יחזקאל ח׳): כי [נצא] תצא. כי בהתפשה והפוץ [illegible] בגולה והיא נלה מגורש [illegible] כן חברו מנחם וכן כי [illegible] גם נעו (איכה ד׳). [illegible] תרגם אעדו כתרא ממו[אב] תנו לאחרים ציון כתר [illegible] למואב: (י) מלאכת ה׳ מלאכת השחתת מואב [illegible] בליחיתו

יואב. באה הצפירה: [illegible] והיא אם ראה בקני אדני [illegible] שמעו משה ומי יקדה. ואל [illegible] הים שם יעדה: צעקה ד׳ [illegible] והיא׳ בקול נפלה [illegible] קול צעקה מחרנים. קול [illegible] משער הדגים. לצדקה [illegible] צעקה. וכל אחריתא דהוי׳ [illegible] ה׳ בעמקא [illegible] דאיתה גלי וקם [illegible] בסדר כי תבא [illegible] זקף והיא׳ מקלה. [illegible] שבע עם כל [illegible] התגנתו. סבה רקתו [illegible] אשה לבניהן. [illegible]

תולדות אהרן [illegible]

רד"ק

כרגעי. הוא ענין מרגוע כמו שאמר תשקטי כי כהשקטה והמרגוע אמר כן ודמי ענין השמה: (ז) איך. אמר לה אל אשקלון. אמר לחרב שהלך אל אשקלון להכריתם והלך השקט עד שהלכו בליחותה: שם יעדה. שם הזמינה: (א) למואב. אלהי ישראל. כי הוא נקם נקמת ישראל מהם: נלכדה קריתים. העיר שנקראת קריתים ואמר כי בני מגדלים בעיר לפיך נקראת בלשון רבים: הובישה המשגב, העיר הנקראת המשגב ויונתן תרגם בהיתי מבית רחצנהון ואתברו: (ב) אין עוד. בחשבון חשבו, לשון נופל על הלשון הוא לנוח הלשון וכן מדמן תדמי ושניהן שמות: (ד) השמיעו זעקה צעוריה. כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד ואחד הוא ותרגם יונתן שלטונהון ולשבר ענינם הכתוב הגדילים בלשון לצעירים על דרך גנאי: (ה) כי מעלה הלוחית. כתיב וקרי הלוחית וי״ו וה״א מתחלפים כמשפט וזה המקום הוא כנגדם שהפליטו נפשותיהם שם אמר כי יעלה מואב מעלה הלוחית בהוא מקום גבוה אולי ימלטו לחזקה שם ויעלו עלה ובכה: בבכי יעלה בכי. והוא בכי אחר בכי: חורונים. בנים הם חורון עליון וחורון תחתון: צרי צעקת שבר שמעו. ואויבים ישמעו מהם צעקת שבר שילכו לעברם ואויבי כמו צרים וכן אלוהי מקומים לאומים כמו חלואים ודוחים לגם רבים כמו שכתבנו בספר מכלול: (ו) נסו מלטו נפשיכם ופליטים. ופליטתם תהיינה במקום שיצלתו: כערוער במדבר. כמו כערער בערבה כלומר אמר שיצאו מעריהם ונשאו ענים עריהם כמו כערוער במדבר והוא עץ גדל במדבר באין מים ותרגם יונתן והוו כמגדל ערוער הקן בשבילין במדברא: (ז) כי יען בטחך במעשיך. במעשיך ובקניניך וכן ולשבת במעשיך ובמעשיך [illegible] ובאוצרותיך: גם את תלכדי, כלומר גם את כמו הגוים האחרים שלכדון לכם אלהיכם כמו שאר לא כן בטחתך וגם רב בטחך כמו שאמר באוצרותיך גם את כי לא יועילוך אוצרותיך בעיר בימים הם גם לא יועילוך כמוש אלהיך כי גם הוא ילך בגולה: (ח) ויבא. ועיר לא תמלט, ועיר ממנה לא תמלט כי אל כל עיר יבא השודד: אשר אמר ה׳, כמו שאמר וכן ונשמד כלום אשר אמרתי כמו שאמר: (ט) תנו ציץ למואב, כתר ותרגם אעדו כתרא ואמרו רז״ל אלו הם הציצים הנפרשים בהם אמרו תנו כתר למואב כתר שיפרח בו ויצא ממנה מארצו זהו שאמר כי נצא תצא. פירוש כי יצוף הציץ כן כי תלך גם תצא מגולה [illegible] כמו שאמר [illegible] כולה יתוף מתוך לציץ [illegible] בפסוק [illegible] וכן [illegible] פירוש [illegible] כמו אין כתר וכן תרגם אעדו כתרא מן מואב ארי מגלא תגלי: (י) ארור, [illegible]

מצודת ציון

(ז) חוף הים. שפת הים וגבולו: יעדה. ענין הזמנה כמו ומי יעידני (איכה ו): (א) הוי. ענין יללה: נבו קריתים המשגב. שמות מקומות: וחתה. ענין פחד ושבר כמו ואל תחת (לעיל מ״ו): (ב) מדמן. ענין כריתה כמו נדמתה אשקלון (לעיל מז): (ג) שד. ענין שודד: (ד) צעיריה. ענין קטן כמו בלשון לצעירים (לעיל יד): (ה) במורד. מלשון ירידה ור״ל בדרך: צרי. כמו צרים: (ו) כערוער. הוא עץ מדברי וכן יהיה כערער בערבה (לעיל יז): (ז) במעשיך. כן יקרא מקנה שבקר והצאן כי בהיותו במקנה על מעשיו כמה וכן ולא כנכבד ומעשינו בכרמל (ש״א כה): כמיש. כן שם שקוצו של מואב: (ט) ציץ. ר״ל כתר כי כל דבר הוא מן הגוף קרוי בשם ציץ וכמו ויקחני בציצת ראשי (יחזקאל ח): נצא תצא. מלשון נוצה וכנף ור״ל עפוף בעוף בנוצות כנפים

מצודת דוד

הגלה בהבטחת ה׳ עד מתי לא תשקטי הלא כבר כרתת בהם פעם על ידי פרעה בחתימתי אל הנרך ותלאי פרעה יפסיק מלהרוג עוד: (ז) איך תשקטי. כאלו אמר לה איך אפשר לך לשקוט בתערך ובנחת וה׳ צוה לך להרוג עוד: אל אשקלון ועל כל פלשתים היושבים בחוף הים. שם על המקומות ההם הזמין החרב להרוג ולאבד: מח (א) למואב. ר״ל על מואב אמר כה אמר ה׳ וכו׳ הוי על נבו. יללה יהיה על נבו: הובישה וכו׳. כאשר נלכדה קריתים נתבישה המשגב ומפחד: (ב) אין עוד. מעתה לא יהיה עוד הלול ושבח על מואב: בחשבון. בהיות האויבים בחשבון חשבו עליך רעה והוא לשון נופל על לשון: לכו. ואמרו בואו ונכריתנה מהיות עוד גוי: מדמן. גם העיר מדמן תהיה נכרתת והיא הוא לשון נופל על הלשון: אחריך. בכל מקום שתברח אחריך תלך החרב להרגך: (ג) מחורונים. יהיה נשמע קול צעקה מן העיר חורונים: שד. כי שם יהיה שוד ושבר גדול: (ד) צעיריה. הבנים הקטנים השמיעו זעקה: (ה) כי מעלה הלוחית. אשר בעת יעלו במעלה הלוחית לברוח שמה יעלה בבכי: בבכי יעלה בכי. אף הבוכה יעלה בבכי ר״ל בכל פעם יגביהו קול בכי למעלה: כי במורד חורונים. לפי שבמורד חורונים שמעו הצרים המביטים לצעקת שבר כי ברחו אנשים ולכן בבכי נפש ולכן עלה במעלה הלוחית להסתר בו: (ו) נסו. כאלו הנביא מזהיר אותם לברוח ולמלט נפשם: ותהיו. כלומר תהיו מפוזרים ונפרדים זה מזה כמו אילן ערוער הגדל במדבר בודד ואין עוד כל עצים מ״מ טוב להציל את נפשם: (ז) כי יען. כי בעבור אשר בטחת במקנך ובאוצרותיך אשר בהם חשבת להנצל מאויב ולכן לא רצית לשוב ולכרות עמהם: גם את תלכדי. לכן הנלכד בשבי יקח הכל ולא ישאר לך לתמוך בידך אלא גם את תלכדי בידו: ויצא כמוש בגולה. הוא הפסל של מואב ויצא גם הוא בגולה כי השבי יקח הכל ואנשי מואב וכהניו ושריו: (ח) אל כל עיר. תברי מואב: לא תמלט. אף אחת מהן: העמק. תברי העמק: המישור. תברי המישור: אשר אמר ה׳. ר״ל הואיל וה׳ אמר כן יקום: (ט) תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כי שוב תעוף והוא ענין עליה ור״ל במהירות תצא בגולה: מאין. ממה שאין מי יושב יהיה בהן: (י) ארור וכו׳. אמר כה

יא שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא
אֶל־שְׁמָרָיו וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל־
כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל־כֵּן עָמַד
טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר׃ יב לָכֵן
הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה
וְשִׁלַּחְתִּי־לוֹ צֹעִים וְצֵעֻהוּ וְכֵלָיו
יָרִיקוּ וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ׃ יג וּבֹשׁ מוֹאָב
מִכְּמוֹשׁ כַּאֲשֶׁר־בֹּשׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
מִבֵּית אֵל מִבְטֶחָם׃ יד אֵיךְ תֹּאמְרוּ
גִּבּוֹרִים אֲנָחְנוּ וְאַנְשֵׁי־חַיִל לַמִּלְחָמָה׃
טו שֻׁדַּד מוֹאָב וְעָרֶיהָ עָלָה וּמִבְחַר
בַּחוּרָיו יָרְדוּ לַטָּבַח נְאֻם־הַמֶּלֶךְ
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ טז קָרוֹב אֵיד־
מוֹאָב לָבוֹא וְרָעָתוֹ מִהֲרָה מְאֹד׃
יז נֻדוּ לוֹ כָּל־סְבִיבָיו וְכֹל יֹדְעֵי שְׁמוֹ
אִמְרוּ אֵיכָה נִשְׁבַּר מַטֵּה־עֹז מַקֵּל
תִּפְאָרָה׃ יח רְדִי מִכָּבוֹד יֹשְׁבִי (ושבי ק')
בַצָּמָא יֹשֶׁבֶת בַּת־דִּיבוֹן כִּי־שֹׁדֵד
מוֹאָב עָלָה בָךְ שִׁחֵת מִבְצָרָיִךְ׃
יט אֶל־דֶּרֶךְ עִמְדִי וְצַפִּי יוֹשֶׁבֶת
עֲרוֹעֵר שַׁאֲלִי־נָס וְנִמְלָטָה אִמְרִי
מַה־נִּהְיָתָה׃ כ הֹבִישׁ מוֹאָב כִּי־
חַתָּה הֵילִילִי וּזְעָקִי (הילילו ק' וזעקו ק') הַגִּידוּ בְאַרְנוֹן
כִּי שֻׁדַּד מוֹאָב׃ כא וּמִשְׁפָּט בָּא
אֶל־אֶרֶץ הַמִּישֹׁר אֶל־חֹלוֹן וְאֶל־
יַהְצָה וְעַל־מוֹפָעַת (מיפעת ק')׃ כב וְעַל־דִּיבוֹן
וְעַל־נְבוֹ וְעַל־בֵּית דִּבְלָתָיִם׃ כג וְעַל־
קִרְיָתַיִם וְעַל־בֵּית גָּמוּל וְעַל־בֵּית
מְעוֹן׃

חַרְבֵּיה מִקְטוֹל׃ יא שְׁלָן מוֹאֲבָאֵי מִזְעוּרֵיהוֹן וְשָׁקְטִין אִינוּן עַל נִכְסֵיהוֹן וְלָא אִתְגְּלִיאוּ מֵאֲתַר לַאֲתַר וּבְגָלוּתָא לָא הֲלִיכוּ עַל כֵּן אוֹרִיכוּ שַׁלְוָא נִכְסֵיהוֹן כְּחַמְרָא דִּנְטִיר עַל שְׁמָרֵיהּ וְרֵיחֵיהּ לָא פָג׃ יב בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁלַח עֲלֵיהוֹן בָּזוֹזִין וִיבָזְזוּנוּן וְנִכְסֵיהוֹן יְרוֹקְנוּן וְטוּב אַרְעֲהוֹן יִגְמְרוּן׃ יג וְיִבְהֲתוּן מוֹאֲבָאֵי דְּפָלְחִין לִכְמוֹשׁ כְּמָא דִּבְהִיתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל רוּחְצָנְהוֹן׃ יד אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן גִּבָּרִין אֲנַחְנָא וְגַבְרִין דְּחֵילָא לְמֶעְבַּד קְרָבָא׃ טו אִתְבְּזִיזוּ מוֹאֲבָאֵי וְקִרְוֵיהוֹן חֲרוּבָא וּשְׁפַר עוּלֵימֵיהוֹן יִתְמַסְרוּן לְקִטְלָא אֲמַר מַלְכָּא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ טז קָרִיב תַּבְרְהוֹן דְּמוֹאֲבָאֵי לְמֵיתֵי וּבִשְׁתְּהוֹן מוֹחְיָא לַחֲדָא׃ יז דּוּדוּ עֲלוֹהִי כָּל סַחֲרָנוֹהִי וְכָל יָדְעֵי שְׁמֵיהּ אֱמָרוּ אֵיכְדֵין אִתְּבַר מְלַךְ מַבְאִישׁ שִׁלְטוֹן מָעִיק׃ יח חוּתִי מִיְקָרָא וְתוּבִי בְּצַחְיָא מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְּדִיבוֹן אֲרֵי בָּזוֹזִין אֲתוֹ עַל מוֹאָב סְלִיקוּ עֲקָה חַבִּילוּ כְּרַכַּיִךְ׃ יט עַל אוֹרְחָא קוּמוּ וּסְכוּ דְּיָתְבִין בַּעֲרוֹעֵר שְׁאִילוּ לְמֶעְרְקַיָּא וּלְמִשֵׁיזְבַיָּא אֱמָרוּ מָה הֲוָת עַל תַּבְרָא דֵּיכִי׃ כ בְּהִיתוּ מוֹאֲבָאֵי אֲרֵי אִתְּבָרוּ אֵילִילוּ וּצְוָחוּ חֲווֹ בְּאַרְנוֹן אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מוֹאֲבָאֵי׃ כא וְעָבְדֵי פוּרְעֲנוּתָא מְטוֹ לַאֲרַע מֵישְׁרָא לְחוֹלוֹן וּלְיַהַץ וְעַל מֵיפַעַת׃ כב וְעַל דִּיבוֹן וְעַל נְבוֹ וְעַל בֵּית דִּבְלָתַיִם׃ כג וְעַל קִרְיָתַיִם וְעַל בֵּית גָּמוּל וְעַל בֵּית מְעוֹן׃

רשי

...זותו של מקום: (יא) לא ... לא נחלף: (יב) צועים. ...קים וכן מסר צועה להפתח ...יה כ"א) הוא הליך המעיים ...ול: ונבליהם. חביותיה' ...אותיהם: ונפצו. ישברו ...איכה נחשבו לנבלי חרש ...ה ד') כל נבל ימלא יין ... יג): (יג) מכמוש. ...בטח בו: מבית אל. ...זהב: (יז) נודו לו. ...קינה כמו אל תנוד לו: ...שאלי נס ונמלטה. שאלי ...הנסים. והנמלטים ממואב ...נהייתה אם נמלט הלוס ...חית: (כא) ומשפט בא. ופורענות

...י"ז בקריאה וסימ' נמסר ...מגלת איכה: ישבת ח' ...וסי' ואם על המשכב הוא, ...ישבת בירושלם. הנני אליך ...ת העמק. רדי מכבוד. חמשי ...י על בבל הישב' על מבואו' ... והנה כל הארץ ישבת ...ות. בחיות ירושלם ישבת ...ה. וחד מנהון היושבת ...אות ים. וחד ישבת ובחומת

...ות אהרן שאנן מואב. שכם קשה מגלה יב:

מצודת ציון

...(י) מלאכת. ענין שליחות ...כמלאכת ה' (חגי א): שאנן. ענין שלוה כמו ושאנן ...מחריד (לעיל ל): שמריו. הנופל מן המשקה לתחתית וכן אך שמרים ימצו (תהלים ...) הורק. ענין השפכה כי כשנשפך ...ה מן הכלי נעשה ריק וכן שמן ...מק (ש"ה א): נמר. מלשון ...ותלוף ור"ל משוב לרע: צועים וצעוהו. ענין טלטול ...ממקום למקום וכן את צעה זונה ...ב): יריקו. מלשון ריק: ...ים. נאדות כמו נבל יין (ש"א י): ... ענין שבר ורציצה כמו ונפוץ (שופטים ז): (טו) עלה. ...סלוק והפסק כמו אל תעלני ...מי (תהלים קב): ומבחר. ...בחור ומובחר: (טז) איד. ...שבר ומקרה רע כמו הלא איד (איוב לא): (יז) עוז. ענין ...: מקל. הוא כמו מטה: ...בת דיבון. עדת דיבון והוא שם ...(יט) וצפי. ענין הבטה כמו ...דרך (נחום ב): ערוער. שם ...: (כ) חתה. נשברה: הילילו. ...יללה: (כה) נגדעה. ענין ...כמו ואשריהם תגדעון (דברים ...) קרן. ענין ממשלה כמו וירם

רדק

לפי שהאל הוציא את ישראל ואמר אל הגר את מואב והם הרשיעו לעשות להם: מלאכת ה', כי משפט הבא להם זאת הגזרה מאשר הרע לישראל ומרוב גאותו לרוב שלותו עד שהגדיל על ה' כמו שאומר: רמיה, מי שהוא מרפה ידו מהרע להם והאל השלים לחזק הענין: (יא) שאנן מואב, השאנן השוקט כי הוא לשון עבר: ושקט הוא אל שמריו, כמו על שמריו ודימה אותו ליין שעומד על שמריו והוא היין הטוב כי בהרקת היין מכלי אל כלי ילך ריחו וטעמו ומואב ג"כ לא גלה עדיין ועמד שוקט בארצו: לא נמר, פירושו נמר על משקל מרד והוא מבנין נפעל ושינוי לפי מקומו נתחלף או פי' ענין רפיון והלישות כתרגומו לא פג וכן על כן הפוג תורה אל תפגי פוגת לך ויפג לבו וכן בדברי רבותינו ז"ל וניחוש דלמא פייגא דעתייהו דלבורא כלומר שמא שהלה דעת הלבור וכן אמרו גוף קשה יין מפיגו כלומר מחלישו ועשים כתו וכן פי' לא נמר לפי תרגומו כלו' שלא נחלש כח היין וריחו: (יב) לכן הנה ימים באים, צועים וצעוהו, צועים מן הקל וצעוהו מן הדגוש וענינו מגלים ומסיעים אותו ממקומו שהיה בו שוקט על כנה וכן צועה כרוב כמו ותרגם יונתן בוזזין ויבזזונון: וכליו יריקו. לפי שהמשיל אותו ליין שלא הורק מכלי אל כלי אמר וכליו יריקו: ונבליהם ינפצו, נבליהם שבהם היין כמו ונבל יין ינפצו ינפצו אותם וישברו אותם וזה דרך משל כמו שפירשנו ותרגם יונתן ונכסיהון ירוקנון וטב ארעהון יגמרון ואדוני אבי ז"ל פירש ינפצו כמו יריקו מתרגום ותער כדה ונפצה והוא בפעל ענין לחוץ: (יג) ובוש מואב מכמוש. שהיו בוטחים בכמוש אלהיהם: מבית אל מבטחם, שהיו בוטחים בעגל שהיה בבית אל מבטחם בהגול שטי"ם ומה שהסך להם לישראל להודיעם כי מה שהרעו לישראל לא בצדקתם אלא בעון ישראל שבטחו בבית אל: (טו) שדד מואב ועריה עלה, כבר פירשנו כי מנהג הלשון לדב' פעם לשון זכר ולשון נקבה כי ידבר לשון זכר כנגד העם ויבא לשון נקבה כנגד הכנסה ופי' עלה נפסק רוצה לומר השון עריה נפסק וכנ־לותי עלה כעלו' גדים ותרגם יונתן וקרויהון חרבא ואדוני אבי ז"ל פירש ולעריה עלה השודד: (יח) רדי מכבוד, מהכבוד שהיית בו שלא היית חסרת דבר: ושבי בצמא, רוצה לומר שבי בגלות שתהיי צמאה לכל טוב, ישבי כתיב וקרי ושבי והכתוב ר"ל שתהיה יושבת בצמא: (יט) אל דרך, כמו על דרך וכן אל ההרים לא אכל: שאלי נס ונמלטה, אומר ליושבי ערוער שתעמוד על דרך ותשאל הנסים והנמלטים מאחר ערי מואב שבא להם תחלה האויב תשאל מה נהיתה כלומר מה רעה נהיתה בהם ואמר נס ואמר נמלטה כלומר אם איש ואם אשה: ונמלטה, מלעיל והוא נפעל עבר כלומר ואמר נמלטה: (כ) הגידו בארנון, כי ארנון גבול מואב והאויב מהגבול שכנגדו:

קריות

מצודת דוד

...זיתים אשור יהיה מי שיעשה במרמה מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו ...קים: ואשור וכו'. הכפל הדבר במ"ש: מדם. מלשפוך דם: (יא) שאנן ...מנעוריו. מעת היה לעם ישב בשלוה והיה שוקט ומונח במקומו כיין הנח ...שמריו שאינו משיג טעמו: ולא הורק. דומה הוא אל היין אשר לא הורק ...י שהושם בו בתחלה אל כלי אחר ולהוספת ביאור אמר שלא הלך מעולם ...כי ישב בארצו מעת שנתיישב בה: על כן. הואיל ולא הורק מכלי אל כלי ...אשר בו הטעם ולא נחלף הריח ר"ל לפי מישב בשלוה לכן היה ממולא בכל ...ולפי שהמשילו ליין אמר לשון הנופל ביין שאם היין נשאר בכלי שהושם בו ...ם נשאר בו הטעם והריח ולא כן כשמריקין אותו מכלי אל כלי: (יב) ושלחתי ...אשלח עליו מניעים ומטלטלים ויניעו אותם בגולה: וכליו יריקו. ישפכו היין ...ליו וישברו נבלי היין ר"ל האויב יקח עושרם ואותם יהרוג בחרב ולפי ...שילם ליין אמר לשון הנופל ביין: (יג) ובוש מואב מכמוש. יכלמו מכמוש ...הם כי אז יראו שאין בו כח להציל והבל נחלו: כאשר וכו'. כמו שנתביישו ישראל על כי בטחו בעגל הזהב שעמד בבית אל כי כשגלו מארצם ראו שלא היה בו ממש: (יד) איך תאמרו. אל מול מואב יאמר איך תאמרו וכו' וכאומר ואין אם כן גבורתכם: (טו) ועריה עלה. השון עריה נפסק ונסתלק: נאום המלך וכו'. ר"ל הואיל והוא גזירת המקום הרי היא כאלו כבר נעשתה: (טז) מהרה מאד. מאד תמהר לבוא וכפל הדבר במ"ש: (יז) נודו לו. דרך השומע מאבדן דבר חשוב לנוד בראשו דרך קינה ואבל: כל סביביו. אשר הכירו בו: מטה עוז. בענין הגבורה היה כמטה חזק: מקל תפארה. בענין היופי והעושר: (יח) רדי מכבוד. מן הכבוד שהיה לך עד רדי מהם ושבי בצמא כדרך הגולים: כי שודד מואב. האויב ששדד כל ארץ מואב עלה גם בך ושחת מבצריך ולא יכלת להשגב בהן מפני האויב: (יט) אל דרך וכו'. היושבת בערוער עמדי על הדרך והביטי לראות את הבאים ושאלי אז לאיש הנס מהמלחמה או לאשה הנמלטה ואמרי להם דרך שאלה מה נהייתה במלחמה אם השאירו שארית: (כ) הוביש מואב. עיר מואב ראש המקום

מְעוֹן׃ כד וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה
וְעַל כָּל־עָרֵי אֶרֶץ מוֹאָב הָרְחֹקוֹת
וְהַקְּרֹבוֹת׃ כה נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב
וּזְרֹעוֹ נִשְׁבָּרָה נְאֻם יְהוָה׃
כו הַשְׁכִּירֻהוּ כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל
וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ וְהָיָה לִשְׂחֹק
גַּם־הוּא׃ כז וְאִם ׀ לוֹא הַשְּׂחֹק הָיָה
לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנָּבִים נִמְצָאָה כִּי־
מִדֵּי דְבָרֶיךָ בּוֹ תִּתְנוֹדָד׃ כח עִזְבוּ
עָרִים וְשִׁכְנוּ בַּסֶּלַע יֹשְׁבֵי מוֹאָב
וִהְיוּ כְיוֹנָה תְּקַנֵּן בְּעֶבְרֵי פִי־פָחַת׃
כט שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב גֵּאֶה מְאֹד
גָּבְהוֹ וּגְאוֹנוֹ וְגַאֲוָתוֹ וְרֻם לִבּוֹ׃
ל אֲנִי יָדַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה עֶבְרָתוֹ וְלֹא־
כֵן בַּדָּיו לֹא־כֵן עָשׂוּ׃ לא עַל־כֵּן עַל־
מוֹאָב אֲיֵלִיל וּלְמוֹאָב כֻּלֹּה אֶזְעָק
אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ יֶהְגֶּה׃ לב מִבְּכִי
יַעְזֵר אֶבְכֶּה־לָּךְ הַגֶּפֶן שִׂבְמָה
נְטִישֹׁתַיִךְ עָבְרוּ יָם עַד יָם יַעְזֵר נָגָעוּ
עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־בְּצִירֵךְ שֹׁדֵד נָפָל׃

כד וְעַל קְרִיּוֹת וְעַל בָּצְרָה וְעַל
כָּל קִרְוֵי אֲרַע מוֹאָב דִּרְחִיקִין
וּדְקָרִיבִין׃ כה אִתְקְטַפַּת
מַלְכוּת מוֹאָב וְשִׁלְטוֹנֵיהוֹן
אִתְבָּרוּ אֲמַר יְיָ׃ כו אַיְתָא
עֲלֵיהוֹן עָקָא וִיהוֹן דָּמַן לְרַוְיָא
אֲרֵי עַל עַמָּא דַּייָ אִתְרַבְרָבוּ
וִידְדְּשׁוּן מוֹאֲבָאֵי בְּאַתְרֵיהוֹן
וִיהוֹן לְרָעִיב אַף אִנּוּן׃ כז וְעַל
דַּחֲדִיתוּן עַל תְּבִירֵהּ דְּיִשְׂרָאֵל
כִּדְלָא חֲטוֹ לְכוֹן כְּאִלּוּ בְּגַנָּבִין
אִשְׁתְּכַחוּ וְעַל דְּאַסְגֵּיתוּן עֲלֵיהוֹן
פִּתְגָּמִין בְּכֵן תִּטַּלְטְלוּן׃
כח שְׁבָקוּ וּשְׁרוֹ בְּכֵיפָא יָתְבֵי
מוֹאָב וַהֲווֹ כְּיוֹנָה דְּשַׁבְקָא
פּוּם שׁוֹבְכָא וְנָחֲתָא וְשַׁרְיָא
בְּאַרְעִית גּוּבָא׃ כט שְׁמַעְנָא
רַבְרְבֵי מוֹאָב דְּמִתְגָּאָן לַחֲדָא
רַבְרְבֵיהוֹן וּמְפַנְקֵיהוֹן
וְגֵיוְתָנוּתְהוֹן וְרָמוּת לִבְּהוֹן׃
ל קֳדָמַי גְּלַן אֲמַר יְיָ עוֹבָדֵי
רַבְרְבָנֵיהוֹן וְלָא תַקְנִין יְקָרֵיהוֹן
לָא כִּדְכָשַׁר עֲבָדוּ׃ לא עַל
כֵּן עַל מוֹאֲבָאֵי מְיַלְלִין וְעַל
מוֹאֲבָאֵי כּוּלְהוֹן מְצַוְחִין עַל
אֱנָשׁ כְּרַךְ תּוּקְפְּהוֹן דְּוַן׃
לב בְּכֵן כְּמָא דְאַיְתֵיתִי מַשְׁרְיָן עַל יַעְזֵר כֵּן אַיְתֵי קָטוֹלִין עַל שִׂבְמָא מְטַלְטְלָךְ גָּזוּ עֲבָרוּ
יַמָּא עַד יַם יַעְזֵר מְטוֹ עַל חַצְדִיךְ וְעַל קִטְפִיךְ בָּזוֹזִין נְפַלוּ׃

רשי

ופורענות בא: (כו) השכירוהו. השקוהו תרעלה עד שישתכר: גם הוא. כו... שהיה שחוק לו: (כז) תתנודד. היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו ל"א כי מדי דבריך בו שהיית מתרונן על חרבנו אתה מתנודד לצאת בגולה וכת"י על דאסגיתון עליהון פתגמין בכן תטלטלון: (כח) בעברי פי פחת. מקום שהמים כור... תחת גידודי שפת הנהר הגבוהים וכשהנחל מתמעט נמצאת הגומא ריקנית והיונה מקננת באחת מהג' הגור... וכשהנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעו... ויונתן לא תרגם כן והוו כיונה דשבקא פום שובכא ונחתא ושריא בארעית גובא: (ל) עברתו ולא כן. שלא... לישראל לא באמת ולא במשפט בדיו. גבוריו: לא כן עשו... לא כגמול השיבו לזרע אברהם שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם: (לא) קיר חרש. עיר מארץ מואב: יהגה. גונח כיונים הוגים: (לב) מבכי יעזר אבכה לך. כשנאמרה בכואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב: אבכה לך. אבכה בשני דוגמת אותו בכי כי גם ... תמרבי כמוהו: הגפן שבמה. ארץ כרמים היתה: נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן: עברו ים. הלכו בגולה: קיצך. לשון קיץ תאנים וגו' שהיא ל' קץ אין בו יה... והלד"י

רדק

(כד) קריות, שם עיר: הרחוקות והקרובות, הרחוקות הם שעל הגבולים והקרובות הם אשר בתוך הארץ: (כה) נגדע' קרן מואב, מלכות מואב ולפי שהקרן היא גבוה על כל אברי הבהמה נקראת המלכות קרן שהיא גבוהה במעלה על כל העם וכת"י מלכות: וזרועו, שריו וחייליו כי הם זרוע המלך והעם וחוזקם כמו וזרועות הנגב וכן תרגם יונתן ושלטוניהון אתברו: (כו) השכירוהו. על דרך משל אמר לאויבים השכירוהו כוס התימה: כי על ה' הגדיל, כישראו בגרת ישראל הגדילו פיהם עליהם ועל ה' שאמרו שלא יוכל להצילם ותרגם יונתן ארי על עמא דה' אתרברבו וכן אמר בנבואת צפניה כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות: וספק מואב בקיאו, לפי שהמשילו לשכור אמר וספק בקיאו רוצה לומר כמו שהשכור מתגולל ומספק מגד אל גד בהקיאו היין ששתה וספק בגופו לארץ כן יעשה מרוב צרותיו ותרגם יונתן וידדשון מואבאי באתריהון ויהון, קיאו שם בפלס ריבו דינו: והיה לשחוק גם הוא, כמו שישחקו על השכור ואמר גם הוא כמו שהוא שחק ולעג על ישראל כן ישחקו וילעיגו עליו גם הוא: (כז) ואם לוא השחוק היה לך ישראל, בדרך השאלה אמר אם לא היה לך לישראל לשחוק כי תהיה אתה לשחוק: אם בגנבים נמצא, הנמצא ישראל בגנבים שתשחקו עליו כמו שישחקו ויריעו על גנב כמו שאמר ויריעו עלימו כגנב: כי מדי דבריך בו תתנודד, כי בכל עת שהיית מדבר בו על גלותו היית מתנודד כאדם השמח בדבר ומתנודד בעבורו בעצמו ומכרכר וי"ת ועל דחדיתון על תבריה דישראל וגו' כבעמוד: (כח) עזבו, והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת, כמו היונה שעושים קנה בצדי הפחתים כדי שלא יקחו בני אדם אותם ואת אפרוחיה כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה והפחת היא חפירה והיא עמוקה ותרגום כי כרו שוחה ארי כרו פחת ויונתן תרגם והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא: (כט) שמענו, מאמר הנביא בלשון האומות שיאמרו על מואב כן שמענו שהיה מתגאה מואב מאד בעודו בשלותו וכפל לשון הגאוה כמה פעמי' לרוב הגאוה: (ל) אני ידעתי, עברתו, שהיה מתעבר ומתקצף ולא דבר על הגוים שהכיו מרוב גאותו: לא כן בדיו, אני ידעתי כי לא יתקיימו דברי כזביו שהיה מדבר בגאותו כן וכן אעשה: ואני ידעתי נאם ה'. פי' לא יתקיימו דברי כזביו שהיה אומר בגאותו כי תבא עליו הרעה: כן בדיו, אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות: לא כן עשו, בני מואב כמו שחשבו ויונתן תרגם קדמי גלן אמר ה' עובדי רברבניהון ולא תקנין יקריהון ולא כדכשר עבדו ואנחנו בפירושינו הקדמנו מלת בדיו עם כן ואע"פ שהאתנח במלת כן וכן דעת יונתן וכן הוא הענין כפסוק של ישעיהו ויש לפרשו על דרך הטעם ועברתו לא כן לא נתקיימה עברתו: (לא) על כן על מואב איליל, הנביא מדבר על לשון עם מואב: קיר חרש, שם עיר מערי מואב ובישעיה קיר חרשת יהגה, יהגה מואב ויהגה הוא ענין לצפצף ההם בקול ויללה אהגה כיונה ויונתן תרגם קיר חרש כרך תוקפהון ותרגם יהגה דוון: (לב) מבכי, יאמר שאר עם ערי מואב כשישמע בכי עם יעזר: אבכה לך, כלומר בעבורך הגפן שבמה כי ידעתי כי יהיה לך כמו ליעזר ואלה הערים שזכר למואב כבר לקחום ישראל מיד האמורי כמו שכתוב בתורה אבל כשגלו ראובן וגד חזרו מואב וישבו בהם והגפן שבמה כמו שהארץ כנען חסר הכנף פי' הגפן גפן שבמה וכבר פי' בספר ישעיה כי גפן משל על העם שיסרגו האויבים מקצתם ויוליכו בגולה מקצתן וזהו שאמר נטישותיך עברו ים והנטישות הם פארות הגפן שמתפשטות והם משל על הגוים: על קיצך על בצירך שודד נפל, וכישעיה על קיצך ועל קצירך הידד נפל וקיצך הוא פירות הקיץ תאים ויבשים ובזמן הקציר והבציר היו בהם האויבים יאסף שוים ובוזזים

מצודת ציון

קרן משיחו (ש"א ב): השכירהו. מלשון שיכור: וספק. ענין הכאה ותבטה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד): בקיאו. הוא המאכל החוזר דרך הפה: (כז) מדי. מתי כמו מדי דברי בו (לעיל לא): תתנודד. מלשון הנדה והנעה: (כח) תקנן. מלשון קן והוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פד): בעברי. מלשון עבר וצד: פחת. בור וחפירה כמו באחת הפחתים (ש"ב ז): (כט) גאון וגאותו. מלשון גאוה: (ל) עברתו. מלשון עברה וזעם: בדיו. דבר כזב הבדוי מן הלב וכן אשר בדא מלבו (מ"א יב): (לא) קיר חרש. שם מקום: יהגה. ענין המיה וכן אהגה כיונה (ישעיה לח): (לב) נטישותיך. ענין ענפים כמו ואת הנטישות הסיר התז (שם יח): נגעו. מלשון נגע ור"ל נגפו וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח): קיצך. פירות הקיץ: בצירך. כן נקרא אסיפת ענבי הגפן כמו ואת ענבי נזיריך לא תבצור (ויקרא כה): נפל. ענין חניה

מצודת דוד

המקום נתביישם כי גם היא חתה ונשברה ולכן עשי יללו וזעקי במר נפש: בארנון. העומדת בגבול ארץ מואב: (כא) ומשפט בא. משפט אלהים בא ל... הערים היושבים בארץ המישור וחזר ופירש אל חולן וכו' והם שמות מקומות: (כד) הרחוקות והקרובות. הרחוקות מארנון והקרובות לה: (כה) נגדעה. נכרת ממשלת מואב וכח זרועו נשברה: (כו) השכירהו. מאמר הנביא אל מול הכו... תנו למואב הרבה שכר ויין למען ישתכר ר"ל הביאו עליו בלבול הדעת להיות כו... השכור: כי על ה' הגדיל. ר"ל שדבר גדולות על ה' לבזות כלפי מעלה ולומר ... היה בידו להושיע את עמו: וספק. וכאשר ישתכר יתגולל ויתספק לחבוט עצמו בארץ על המאכל שהקיא כדרך השכור ור"ל ישיגהו האבדון והכליון בעבור בלבול הדעת ולפי שהמשיל לשכור אמר לשון הנופל בשכור: גם הוא. כמו שהיו לו לשחוק בעת גלו לבבל כן יהיה גם הוא לשחוק: (כז) ואם לא. וכי לא היה לך ישראל לשחוק כאשר היה נמצא בחבורת גנבים לשחוק בו אשר מתי שדברת ממנו ... מניד בראש דרך לעג כאילו היה נמצא בחבורת הגנבים: (כח) עזבו ערים. לכן בגמול זה אתם יושבי מואב עזבו הערים ונוסו משם והסתירו לשכון על הסלע: והיו כיונה. ר"ל שמה תהיו בטוחים מן האויב כי לא יוכל לקרב אליכם ותהיו אם כן כיונה העושה לעצמה קן בעברי פי הפחת לבל יוכלו אנשים לקרב אליה מפני הפחת: (כט) שמענו. מאמר הנביא בשם העכו"ם הנה שמענו את גאון מואב אשר ... נתגאה מאד: גבהו וכו'. כפל הדבר רבת פעמים לפי מרבית הגאוה: (ל) עברתו ... מה שברוב גאותו הוא מתמלא עברה על העכו"ם להשמיד ולאבד: ולא כן. אבל לא כן יהיה כי אין לאל ידו: בדיו. הדברים שהוא בודה מלבו ומגזם לא ... כן כי לא יצלח בהם ולא יקיים מחשבתו: (לא) על כן. הואיל וגאה מאד והושפל גאותו לכן איליל על מואב ואמר הנביא בלשון אנשי מואב שהם יילילו: ולמואב כו... על כל מואב אזעק: יהגה. ר"ל לבי יהגה ויהמה: (לב) מבכי יעזר. מעין הבכי שבכיתי על אבדן יעזר. בזה הענין עצמו אבכה בעבורך על אבדן גפני שבמה כ... היתה

לג וְנֶאֶסְפָה שִׂמְחָה וָגִיל מִכַּרְמֶל ג'
וּמֵאֶרֶץ מוֹאָב וְיַיִן מִיקָבִים הִשְׁבַּתִּי ג'
לֹא־יִדְרֹךְ הֵידָד הֵידָד לֹא הֵידָד׃ ג'
לד מִזַּעֲקַת חֶשְׁבּוֹן עַד־אֶלְעָלֵה עַד־ ג'
יַהַץ נָתְנוּ קוֹלָם מִצֹּעַר עַד־חֹרֹנַיִם ג' חסר
עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי גַּם־מֵי נִמְרִים ג'
לִמְשַׁמּוֹת יִהְיוּ׃ לה וְהִשְׁבַּתִּי לְמוֹאָב י"ג
נְאֻם־יְהוָה מַעֲלֶה בָמָה וּמַקְטִיר ח'. ג'
לֵאלֹהָיו׃ לו עַל־כֵּן לִבִּי לְמוֹאָב
כַּחֲלִלִים יֶהֱמֶה וְלִבִּי אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־ ב' בפסוק
חֶרֶשׂ כַּחֲלִילִים יֶהֱמֶה עַל־כֵּן יִתְרַת ג'
עָשָׂה אָבָדוּ׃ לז כִּי כָל־רֹאשׁ קָרְחָה
וְכָל־זָקָן גְּרֻעָה עַל כָּל־יָדַיִם גְּדֻדֹת ג'. ב' חד מ"
וְעַל־מָתְנַיִם שָׂק׃ לח עַל כָּל־גַּגּוֹת ג'
מוֹאָב וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה מִסְפֵּד כִּי־ ג'
שָׁבַרְתִּי אֶת־מוֹאָב כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ
בּוֹ נְאֻם־יְהוָה׃ לט אֵיךְ חַתָּה הֵילִילוּ
אֵיךְ הִפְנָה־עֹרֶף מוֹאָב בּוֹשׁ וְהָיָה
מוֹאָב לִשְׂחֹק וְלִמְחִתָּה לְכָל־סְבִיבָיו׃
מ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה כַנֶּשֶׁר ו' בטעם בסיפרא ג'
דְאֶה וּפָרַשׂ כְּנָפָיו אֶל־מוֹאָב׃ מא נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת
הַמְּצָדוֹת נִתְפָּשָׂה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא ח' בליש'
לֵב אִשָּׁה מְצֵרָה׃ מב וְנִשְׁמַד מוֹאָב מֵעָם כִּי עַל־ ס'. ב'. ל"א
הוָה הִגְדִּיל׃ מג פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאָב

לג וְתִתְכְּנֵישׁ בִּיעַ וְחֶדְוָא
מִכַּרְמְלָא וּמֵאֲרַע מוֹאָב
וַחֲמַר מִמְעַצְרַיָא אֲבַטְלֵית לָא
יַעְצְרוּן עִיצוּרִין וְלָא יְרִימוּן
בְּקָלְהוֹן׃ לד מִצְוָחַת חֶשְׁבּוֹן
עַד אֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע
קָלְהוֹן מִצּוֹעַר עַד חוֹרוֹנַיִם עֶגְלַת
תַּלְתֵּית רַבְּתָא אֲרֵי אַף מֵי
נִמְרִים לְצָדוּ יְהוֹן׃ לה וְאַבְטֵיל
מִן מוֹאָב אֲמַר יְיָ מַקְרִיב
קוּרְבָּן עַל בָּמְתָא וּמַסֵּיק
בּוּסְמִין לְטַעֲוָתֵיהּ׃ לו עַל כֵּן
בְּלִבְּהוֹן מוֹאֲבָאֵי כְּכִינּוֹרָא הָמָן
וְלִבְּהוֹן עַל אֱנַשׁ כְּרַךְ
תּוּקְפֵּיהוֹן כִּזְמַר אַבּוּבִין דָּוֵי
עַל כֵּן שְׁאָר נִכְסֵיהוֹן דִּקְנוֹ
יִתְבַּזְזוּן׃ לז אֲרֵי כָּל סְגַר רֵישׁ
נְתַר וְכָל דְּקַן גְּלוּחַ עַל כָּל
סִיעַן מִתְהַמְּמִין עַל חַרְצִין
בָּק׃ לח עַל כָּל אֱגָרֵיהוֹן
דְּמוֹאֲבָאֵי וּבִרְחוֹבֵיהוֹן כּוּלְּהוֹן
עָבְדִין מִסְפְּדָא אֲרֵי תַבָּרִית
יַת מַלְכוּת מוֹאָב כְּמָנָא דְלֵית
צְרוֹךְ בֵּיהּ אֲמַר יְיָ׃ לט אֵיכְדֵין
אִתְבָּרוּ אַיְלִילוּ אֵיכְדֵין אַחְזָרוּ
קְדָלְהוֹן מוֹאֲבָאֵי בְּהִיתוּ וִיהוֹן
מוֹאֲבָאֵי לְחוּךְ וְלִתְבִיר לְכָל
סַחְרָנֵיהוֹן׃ מ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר
יְיָ הָא כְּנִשְׁרָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן
יִסַּק מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי
עַל מוֹאָב׃ מא וְתִתְכְּבֵישׁ
קַרְבָּא וּמְצָדָתָא יִתְאַחֲדָן וִיהֵי לֵב גִּבָּרֵיהוֹן דְּמוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא כְּלֵב אִתְּתָא דְּעָקָא לָהּ בְּחֶבְלָהָא׃
מב וְיִשְׁתֵּיצוּן מוֹאֲבָאֵי מִלְּמֶהֱוֵי עַם אֲרֵי עַל עַמֵּיהּ דַּיְיָ אִתְרַבְרַב׃ מג דַּחֲלָא וְכוּמְצָא וּמְצָדָא עֲלָךְ יָתֵיב

רש"י

הכלד"ו דגושה : (לג) ונאספה . נכלתה שלא תראה : לא ידרוך . ענבים בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו עושים : הידד לא הידד . שהידד יעשו לא יהי הידד הראשון כי אם הידד של מנוסת חרב : (לד) עגלת שלישיה . מדינה ברתנית : (לו) על כן יתרת עשה . על אשר גאוה עשה לכך אבדו : (לז) גדודות . שריטות : (לט) איך חתה הילילו . הילילו עליה ואמרו איך חתה : (מ) כנשר ידאה . האויב אל מואב : ידאה . יעוף : (מא) הקריות . שם העיר : (מג) פחד ופחת . אלו ג' דברים

רים ושכנו בסלע : מזעקת ג' סימ' חשבון עד אלעלה . אתם וזנו מזעקת דל . מזעקת מושל בכסילים : עגלת ה' בקריאה וסי' שמואל א' סימן יז : שלשיה ג' בקריאה וסי' בישעיה סימ' טו : על כן ז' פסוקים בקריא' אית הון על אל על וסי' וישכב שמשון עד חצי הלילה . ויתמודד על הילד שבע פעמים . ועברו גוים רבים על העיר . שלח על כל גבולה . על כן לבי למואב . לשלול שלל ולבז בז . ויתן שרי מלחמות דר"ה : כלב ה' בקריא' וסי' אשר לבו כלב האריה . הנה כנשר יעלה . נלכדה הקריו' והמצדות . ותתן לבך כלב אלהי' .

רד"ק

ובוזזים : (לג) ונאספה . ובישעיה ונאסף ופי' יאסף מהם אל מקום א' או פירושו ענין כליון מן אסוף אסיפם : ומכרמל . מקום שדות זריעה ועצי פרי : ידרוך . פירוש לא ידרוך הדורך כמו שהוא בישעיה : הידד הידד לא הידד . הוא קריאת הדורכים בעת הדריכה אומר הידד שהיה מנהג הדורכים לקרוא עתה לא יקראו וה"ו לא יצרו עצירים ולא ירימון בקלהון : (לד) מזעקת . עגלת שלישיה , עגלה כמו עגלה הה"א במקום ה"א וכן ותועבה לא לאדם לך אף גילת ורנן אל תתני פוגת לך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל ופירוש שלישיה גדולה או בת שלש שנים כי היא בטובה וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבאה אליה הרעה ואמר כי מצוער ועד חורוני' הלך מואב הלוך וזעקה ויונתן תרגם עגלת תלתית רבתא : למשמות יהיו . ונמרי' שם מקום בארץ מואב ואמר שיהיו למשמו' כיון שאין שם יושבים כאילו אין שם מים ואין שם ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו : (לה) והשבתי . מעלה במה , מעלה בהמה קרבן על הבמה : (לו) על כן לבי למואב . מדבר הנביא על לשון העם שאמר כל אחד מהם כך : על כן יתרת עשה אבדו . הוי"ו במקום ה"א כמו שכתבנו במלת עגלה אמר על כן לבי יהמה כי יתר הנכסים וההמון שקבץ אבדו ועשה חסר מלת אשר כאילו אמר עשה וכן לפה עליה אשר עליה הדרך ילכו בה אשר ילכו בה : (לז) כי כל , אמר קרחה בראש כי כן דרך בני אדם שמולשין שער ראשיהם על אבל וכן אמר וכל זקן גרועה כי הזקן תפארת הפנים ובעת האבל יגלח . שהאדם אוהב להסיר תפארת פניו וכן אמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וכן תרגם יונתן וכל דקניהון גלוח ולא אמר כל זקן מגולחת ואמר גרועה לגנאי : על כל ידים גדודות . בפלח מלוכה אלוהה ומניח שריטו' בבשר וכן לא תתגודדו : (לח) על כל גגות מואב . בגלוי יעשה מספד בגגות שיראום בני אדם וכן ברחובות : (לט) איך חתה . מלעיל בשני ספרין לשון עבר : הילילו . לווי או עבר : איך הפנה ערף . איך הפנה ערפו לנוס מפני אויביו ולא עמד בפניהם : בוש , הוא עבר על משקל הקבר אור כשהפנה ערף היה לו בוש לפי שהיה לשחוק והוא היה שוחק על ישראל בגלותם : (מ) כי כה , כנשר ידאה , שהאויב יעיף כנשר ויבא מהרה עליהם והאויב הוא נבוכד נצר : (מא) נלכדה הקריות , הקריות לשון בות ואמר נלכדה לשון יחידה כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת וכן והמצדות נתפשה על זה הדרך והקריות הם הערים שהם במישור והמצדות הם שהם במקום גבוה ויתכן לפרש הקריות שם עיר מערי מואב וכן מצאנו על קריות ועל בצרה ואע"פ שנכנסה עליו ה"א הידיעה הנה כמוהו בקרקר בהמות וי"ת והמצדות כרכא ומצדתא יתאחדן : כלב אשה מצרה , שהיא מצרה בעת חבלים כשכורעת לילד

מצודת דוד

היתה מקום מרבית הגפנים : נטישותיך . התפשטות ענפיך עברו את הים ר"ל לומר הגולים גלו למרחוק : עד ים יעזר נגעו . היו מגונעים ונגפים עד הים הסמוך ליעזר : על קיצך . על פירות הקיץ ועל ענבי הגפן הנה האויב השודד : (לג) ונאספה . ונתבטלה כלה שמחה מן הכרמל כי לא הגדל שם מאומה : לא ידרוך הידד . לא ידרכו ענבים בקול ענות הידד (דרך דורכי הענבים לצעוק הידד לזרז זא"ז וכן אמר הידד כדורכים יענה לעיל כה) : הידד לא הידד . ר"ל הנה מאז היה נשמע קול הידד אבל מעתה לא ישמע קול הידד וכפל הדבר לחוזק : (לד) מזעקת חשבון . ר"ל מן הזעקת של חשבון עד אלעלה הנה נתנו קול רם להיות נשמע עד יהץ : מצוער . ר"ל וכן מן הזעקה של צוער עד חורונים שהיה נשמע עד יהץ : עגלת שלישיה . ר"ל כן יגדל בך הזעקה אתה ארץ מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר : מי נמרים . מי נהר נמרים יהיו לשממה ר"ל יהרג ומים ולפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרב מימיהם ותכלה המרעה : (לה) מעלה במה . לא יהיה מי מעלה עולה על הבמה ומקטיר לאלהיו כי יהיו טרודים באבלם : (לו) על כן . בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב : כחלילים . כהמיית החלילים כן יהמה לבי על חורבן מואב : אל אנשי . בעבור אבדן אנשי קיר חרש : על כן . על אשר יתרון העושר ומרבית ההון שקבץ את הכל אבדו : (לז) קרחה . כי ימרטו שערות ראשם ויעשו קרח : גרועה . יתלשו השערות מהם : גדודות . שריטות בבשר מחמת צער ואבל : שק . כיסוי שק וגם הוא ענין צער ואבל : (לח) כולה מספד . בכולם ישמע קול מספד : אין חפץ בו . אין בו צורך : (לט) איך חתה הילילו . בילולם יאמרו איך חתה איך הפנה עורף מול האויב בעת נסה והנה נתביישו : לשחוק . כל סביביו ישחקו עליו והוא יהיה לפחד ולמחתה אחד כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרה : (מ) כנשר ידאה . האויב יעופף כנשר ויפרוש כנפיו לבוא אל מואב ר"ל חיש קל יבוא וכנשר המעופף : (מא) נלכדה הקריות . כ"א מהערים תהיה נלכדה וכ"א מהמגדלים תהיה נתפשה : כלב אשה מצרה . כמו לב האשה כשהיא מצרה כי אז נשברה לבה עד מאד : (מב) מעם . מהיות עוד עם : הגדיל . דבר גדולות לבזות כלפי מעלה בעת גלו ישראל כי אמר אז אין יכולת במקום לעזור את עמו : (מג) פחד וכו' . עליך

מצודת ציון

חנים כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : (לג) ונאספה . ענין כליון כמו אסוף אסיפם (לעיל ח) : וגיל . ענין שמחה : הכרמל . כן יקרא מקום שדות וכרמים : מיקבים . כן יקראו הבורות שהיין יורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה) : השבתי . ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (שם יד) : ידרוך . הדרך לדרוך ענבים ברגל להוציא היין : הידד . הוא קריאת הדורכים : (לו) כחלילים . שם כלי נגון וכן ושרים כחוללים (תהלים פז) : יתרת . מלשון יתרון והוא ענין רבוי : עשה . ענין קבוץ ואסיפה וכן וישראל עושה חיל (במדבר כד) : (לז) קרחה . ענין מריטת השער : גרועה . מלשון גרעון וחסרון : גדודות . ענין שריטה כמו עד תתגודדי (לעיל מז) : (לח) חפץ . ענין צורך וכן החפץ לשדי כי תצדק (איוב כב) : (לט) חתה . ענין שבר : הפנה . ענין הסבוב : עורף . הוא מול הפנים : ולמחתה . לפחד : (מ) ידאה . ענין עפיפה . וכן כאשר ידאה הנשר (דברים כח) : (מא) הקריות . הערים כמו מגדל קריה (משלי יח) : והמצדות . ענין מגדל ומבצר כמו וישב דוד במצדה (ש"ב ה') : נתפשה . ענין לכידה : מצרה . מלשון צר ולחץ : (מג) ופחת . בור והפירוש כמו באחת הפחתים (שם י"ז) : ופח . ענין רשת

רדק

לילד וכן תרגם יונתן דעקא לה בתבלתא ומצרה מפעלה מן ובהצר לו והוא הפסל עומד כלומר כואבת ועומדת בצרה: (מד) הניס, כתיב ביו"ד כלומר מי שהניס בניו ומקנהו כמו הניס את עבדיו ואת מקנהו והקרי הוא הנס אומר על עצמו שהניס יהיו בפחד נסים ומניסים: הפחת, היא חפירה גדולה ועמוקה: אליה אל מואב, הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד: (מה) בצל חשבון עמדו מכח נסים, אותם הנסים מערי מואב מפני האויב חשבו להנצל בצל חשבון מרוב כח אנשי העיר והעיר שהיתה בצורה כי כבר בימים הקדמונים יצאה אש מחשבון כשהיתה אמורי: ותאכל פאת מואב, לפיכך חשבו להסתגר בה עתה ואדוני אבי ז"ל פי' כי הנסים מכח האויבים עמדו בצל חשבון ויונתן תרגם על דאשתמעו ליתבי חשבון גלו אתקצר חיליהון ערקו: אש יצא, בלשון זכר וכן אש לא נופח: פאת מואב, כלומר עד הפאה שלא נשאר בה דבר או הוא דרך משל על הגדולים וכן תרגם יונתן וקטילו רברבי מואב: וקדקד בני שאון, ג"כ משל על הראשים לפיכך הכה אותם בקדקד ופירוש בני שאון שהיו אנשי שאון והומה ומדברי גבוהות וכן תרגם יונתן ויקירי בני אתרגושא: (מו) אוי לך, הענין כמו שכתוב בתורה אך המלות שונות: (מז) ושבתי שבות מואב, כיון שאמר באחרית הימים היא עתידה וזה יהיה בימות המשיח וכן שבות בני עמון שאומר אחרי זה ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ג"כ יהיה לעתיד וכן אומר בנבואת צפניה על שתי האומות האלה אשר חרפו עמי יבזום ויתר גוי ינחלום ואמר זאת להם תחת גאונם כי חרפו ויגדלו על עם ה' צבאות כמו שאומר בנבואה זו כי על ה' הגדיל ואומר שם עוד כי רזה כל אלהי הארץ וישתחוו לו איש ממקומו כל איי הגוים וזה לא יהיה עד ימות המשיח ואע"פ שנתבלבלו האומות היום אפשר שנתפזרו במקומו' קרובים מארצם ואף על פי שנתערבו באומות אחרות אפשר שנשאר שום זכר להם: באחרית הימים, תשוב כל אומה ואומה בארצ' וכולן תהיינה תחת ממשלת ישראל כמו שאומר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: עד הנה משפט מואב, לפי שהאריך בספור הרעה הבאה עליו אומר עד הנה ומשפט ענינו גזרה הבאה עליהם בדין ומשפט: (א) לבני עמון, מדוע ירש מלכם את גד, כמו שפירשנו כי כשגלו בני גד ובני ראובן מארצם באו בני עמון ומואב שהיו שכנים להם וישבו בה ועוד שהיו סבורין שהיה להם בה דין כי מקדם היתה שלהם ומה שאמר מלכם את גד רוצה לומר את ארץ גד ואפשר בנה בארץ גד מלך בני עמון עיר המלוכה לפיכך אמר מלכם: (ב) לכן, לפי שהוא החזיק בארץ גד יבא לו השודד עד עיר המלוכה והיא רבת בני עמון שהיתה לו בארצו ויחריב אותה היא ובנותיה: וירש ישראל את יורשיו, זה לא אמר על הזמן ההוא כי פורענות אלה האומו' בזמן נבוכדנצר היה ואז ישראל היו בגלות אלא לפי שאמר כי בני עמון ירשו ארץ בני גד אמר כי עוד יבא זמן שירשו ישראל את עמון שהיו יורשיו וזה יהיה באחרית הימים כמו שאמ' ובני עמון משמעתם בנבואת ישעיה ואפשר שהיה ענין וירש ישראל את יורשיו כי בני עמון לקו ג"כ על ידי מדי ופרס כמו שאמר בנבואת יחזקאל הנני נותנך לבני קדם למורשה וישראל עלו מהגולה ע"י כורש מלך פרס וכבשו להם רשות בארץ בני עמון כי בתחילה נפלו ביד מלך בבל כמו שאר האומות ואח"כ מרדו כמו שמרד צדקיהו: (ג) הילילי חשבון כי שודדה עי, חשבון היתה למואב אחר שגלו בבית שני בני גד ובני ראובן ועי זו היתה לבני עמון ועי אחרת היתה בארץ כנען כמו שכתוב ונבוכדנצר כשעלה בארץ שטף בני עמון תחלה ואח"כ מואב וכשבא על בני עמון הגיע כמי שהלך לפיכך אמר הילילי חשבון כי שודדה עי את חשבון בארץ מואב, אע"פ שאת בצורה וגדולה הילילי כיון ששודדה עי שהיתה בצורה לא תנצלי את: וגם בנות רבה, והם הכפרים של רבת בני עמון: נעקנה, כי לא יהיה להם מקלט ברבה אע"פ שהיא עיר המלוכה כי גם היא תלכד ובאמרו בנות רבה נעקנה חגורנה שקים הספדנה

נְאֻם־יְהוָה׃ מד הַנָּיס מִפְּנֵי הַפַּחַד (הנס ק')
יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעֹלֶה מִן־הַפַּחַת (ג' ב' חסר וחד מ"ל)
יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אָבִיא אֵלֶיהָ אֶל־
מוֹאָב שְׁנַת פְּקֻדָּתָם נְאֻם־יְהוָה׃
מה בְּצֵל חֶשְׁבּוֹן עָמְדוּ מִכֹּחַ נָסִים (י"ב. ג')
כִּי־אֵשׁ יָצָא מֵחֶשְׁבּוֹן וְלֶהָבָה מִבֵּין (ג' סבירין יצאה ג')
סִיחֹן וַתֹּאכַל פְּאַת מוֹאָב וְקָדְקֹד (לפירש"י מבין חסר יו"ד)
בְּנֵי שָׁאוֹן׃ מו אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַד
עַם־כְּמוֹשׁ כִּי־לֻקְּחוּ בָנֶיךָ בַּשֶּׁבִי (ג')
וּבְנֹתֶיךָ בַּשִּׁבְיָה׃ מז וְשַׁבְתִּי שְׁבוּת־
מוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה
עַד־הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב׃ (ג')

מט א לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר
יְהוָה הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם־יוֹרֵשׁ (ג')
אֵין לוֹ מַדּוּעַ יָרַשׁ מַלְכָּם אֶת־גָּד
וְעַמּוֹ בְּעָרָיו יָשָׁב׃ ב לָכֵן הִנֵּה יָמִים (ס')
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל־ (ג'. ג')
רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה
וְהָיְתָה לְתֵל שְׁמָמָה וּבְנֹתֶיהָ בָּאֵשׁ (ג'. ב' חסר בנביאים)
תִּצַּתְנָה וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יֹרְשָׁיו
אָמַר יְהוָה׃ ג הֵילִילִי חֶשְׁבּוֹן כִּי (כ' ס"פ)
שֻׁדְּדָה־עַי צְעַקְנָה בְּנוֹת רַבָּה חֲגֹרְנָה (ג'. ג'. ג')
שַׂקִּים סְפֹדְנָה וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת (ג'. ג'. ג')

מוֹאָב אֲמַר יְיָ׃ מד דְיֵעֱרוֹק מִן
קֳדָם דַּחֲלָא יִפּוֹל לְגוֹ כוּמְצָא
וּדְיִסַּק מִגוֹ כוּמְצָא אִתְאֲחַד
בְּסִרְגְתָא אֲרֵי אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַל
מוֹאָבָאֵי שְׁנַת סְעוֹרַן חוֹבֵיהוֹן
אֲמַר יְיָ׃ מה עַל דְאִשְׁתְּמָעוּ
לְיַתְבֵי חֶשְׁבּוֹן גְלוֹ אִתְקְצַר
חֵילֵיהוֹן עֲרָקוּ אֲרֵי קִידוּם תַּקִיף
כְּאֶשְׁתָּא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן וְעָבְדֵי
קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִבֵּין
סִיחוֹן וְקַטִילוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב
וְיַקִירֵי בְּנֵי אִתְרְגוּשָׁא׃ מו וַי
לְכוֹן מוֹאָבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא
דְפַלְחִין לִכְמוֹשׁ אֲרֵי אִתְּבָּרוּ
בְּנָךְ בְּשִׁבְיָא וּבְנָתָךְ בְּגָלוּתָא׃
מז וַאֲתֵיב גָּלוּת מוֹאָב בְּסוֹף
יוֹמַיָּא אֲמַר יְיָ עַד הָכָא לְמֶעְבַּד
פּוּרְעָנוּת דִין מִן מוֹאָב׃ א לִבְנֵי
עַמּוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַבְּנִין לֵית
לְיִשְׂרָאֵל אִם יָרֵית לֵית לֵיהּ מָא
דֵין אַחְסִין מַלְכְּהוֹן יַת אֲרַע גָּד
וְעַמֵּיהּ בְּקִרְווֹהִי יָתֵיב׃ ב בְּכֵן
הָא יוֹמַיָּא אָתָן אֲמַר יְיָ וְאַשְׁמַע
לְרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי
קְרָבָא וּתְהֵי לְתֵל צָדוּ וְיָתְבֵי
כַּפְרָנָהָא בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן
וְיַחְסְנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי
עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן
אֲמַר יְיָ׃ ג אַיְלִילוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן
אֲרֵי אִתְבְּזִיזַת עַי צְוַחוּ יָתְבֵי
כַּפְרָנֵי רַבָּא אֱסָרוּ סַקִּין סְפוּדוּ וְאִתְהַמָּמוּן בְּסִיעָן אֲרֵי מַלְכְּהוֹן בְּגָלוּתָא יְהָךְ פַּלְחוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי

רשי

דבריה קשים זה אצל זה שהפחד גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו. פחת. פוס"א בלע"ז: (מה) בצל חשבון. שהיא גבוהה ויש לה צל: עמדו. הנסים לנוח בצל אשר לא היה בהן עוד כח לנוס: מבין סיחון. מעיר סיחון כמו בן ראובן (יהושע ט): וקדקד. טריסירלו"א בלע"ז ומנחם חברו ל' מקור וי"ת ויקירי לשון יקר: בני שאון. אותם שהיו מגביהים קול תפארת: (א) הבנים אין לישראל. בי"ת רפה וה"א הטף פתח שהוא ל' תמיהה: מלכם. עבודת כוכבים של בני עמון מלכם שמה שנאמר (מלכים ב כ"ג) ולמלכם תועבת בני עמון: (ג) כי שודדה עי. הסמוכה לה ומארץ עמון היא: בנות רבה. רבת בני עמון: והתשוטטנה בגדרות. תירגמו יונתן ואתהממון בסיען התגודדו בחיילות אחר והתשוטטנה לשון חיילות משוטטים וגדרות לשון גדוד כאן המלאים עדרים ויש לפתור והתשוטטנה והתעוללנה בזבל גדרות כאן ל' בזיון ויבז עשו (בראשית כה) ושט עשו:
תתהללי

וחברו תחת את לבבך ; יצא ג' סבירי' יצאו' וסי' השמש יצא על הארץ. כי אש יצא מחשבון ומן אח' מהן יצא קרן אחת ; ישב ה' קמצי' וסי' ישב נא עבדך ואמו' הבני' אין לישראל. אשרי האיש. ח' למבול ישב. ה' בכל

מצודת ציון

רשת כמו שפת נשבר (תהלים קכ"ד): (מד) פקודתם. ענין השגחה הבאה הרעה: (מה) ולהבה. שלהבת: מבין סיחון. מעיר סיחון וכן אבן בהן בן ראובן (יהושע ט"ו): פאת. עבר וצד: קדקוד. הוא גובה הראש: שאון. ענין הומיה: (מז) ושבתי. מלשון השבה: שבות. מלשון שבי הגולה: באחרית. בסוף: (א) מלכם. כך שם הגלולים של בני עמון כמ"ש ואחרי מלכם שקץ עמונים (מ"א י"א): (ב) לתל. גל ודגור כמו והיתה תל עולם (דברים י"ג) כי דרך המחרבים להמלא בהם תילים מנפילת הכתלים וכדומה: ובנותיה. הם הכפרים כמו בית שאן ובנותיה (יהושע י"ז): תצתנה. ענין הבערה ושריפה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט'): (ג) רבה. הוא רבת בני עמון: והתשוטטנה. ענין ההליכה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (לעיל ה'): בגדרות. מחיצות העשויות למקום מרבץ

מצודת דוד

עליך מואב יבוא פחד ופחת ופח ר"ל צרות משונות ומרובות: (מד) הנס. מי שינוס ממקום הפחד: יפול וכו'. ר"ל אם ינצל מצרה אחת תדביקהו השנית ואם ימלט מהשנית ילכד בשלישית: שנת פקודתם. השגחת הבאת הרעה הראוי להם: (מה) בצל חשבון עמדו מכח נסים. ר"ל הנסים מן המלחמה מסבת העדר הכח עמדו לחסות בצל חשבון כי לא יכלו לנוס עוד: כי אש וכו'. ר"ל והנה שם נפלו כי אש יצאה מחשבון ר"ל האויב יצא משם להאבידם: מבין סיחון. היא חשבון שהיתה מאז של סיחון מלך האמורי וכפל הדבר במ"ש: ותאכל. האויב האכיל שארית מואב: וקדקוד. ואכלה קדקוד מואב המרימים קול שאון בגאוה ובגודל לבב ור"ל אבדו השארית וראשי העם: (מו) אבד עם כמוש. העם שעובדים לעכו"ם כמוש הנה נאבד: (מז) ושבתי. אשיב בני השבי ממואב: באחרית הימים. ר"ל אחר זמן רב: עד הנה ר"ל עד הנה נאמר משפט פורעניות של מואב: מט (א) לבני עמון. ר"ל על בני עמון אמר כה אמר ה' וכו': הבנים וכו'. וכי אין לישראל בנים לרשת ארצם: אם יורש וכו'. כפל הדבר במ"ש: מדוע ירש מלכם וכו'. כי כשגלו בני גד ובני ראובן על ידי מלך אשור באו בני עמון וישבו בנחלת גד ולכן אמר מדוע ירש מלכם העכו"ם שלהם את גד: ועמו. עמו של מלכם מדוע ישב בערי גד: (ב) אל רבת. היא היתה עיר המלוכה של בני עמון: תרועת מלחמה. מן הכשדים שיבואו עליהם וילכדוה: לתל שממה. למקום תל שממון: ובנותיה. הכפרים הסמוכים לה תהיינה נשרפות באש: וירש ישראל. ר"ל ועוד יבוא זמן אשר ישראל ירשו בני עמון שהמה עתה יורשי ישראל וזהו הייעוד יהיה בימי המשיח: (ג) הילילי חשבון. אתה חשבון ההוא מארץ מואב הילילי כי כבר שודדה עי שהיא מארץ בני עמון סמוכה לחשבון כי מן עי יבוא לחשבון ללכדה: חגורנה שקים. דרך אבל וצער והספודנה על אבדן רבה: והתשוטטנה בגדרות. היו שמים הנה והנה

רשי

(ד) תתהללי. תתפארי וונטי"ר בלע"ז: בעמקים. שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה: זב עמקך. הכת רוב גשמים באה עד שזבו המים בעמק ושטפו שרשי התבואה כך פי' מנחם: (ה) איש לפניו. כל אשר יוכל למהר ולנוס: לנודד. ל' נע ונד (שם ד): (ז) בתימן. אדום בדרומה של ארץ ישראל היא כמה שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צין ע"י אדום (במדבר לד): מבנים. מדור זה: נסרחה. אתקלקלת: (ח) הפנו. התבערו מן המקום הזה לשון ופנו את הבית (ויקרא יד): העמיקו לשבת. להחבא בעמקי מסתרים. נוסו הפנו העמיקו. כולם לשון צווי הם: (ט) אם בוצרים באו לך. חשפתי את וגו' שמועה שמעתי וגו' כל הענין דוגמא זו נבא עובדיה של אדום ולפי שהסיגנון אחד עולה לכמה נביאי' ואין שני נביאים מתנבאי' בסיגנון א' במקצת הדברים נשתנו: לא ישאירו עוללות. בתמיה והשודדים שבאו עליך לא השאירו לך כלום: (י) חשפתי. גליתי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל') אתה הסגרת שרידי למען לא ישאר מהם איש כמה שנאמר אל תסגר שרידיו (עובדיה א): ונחבה לא יוכל. ונבקש להחבא לא יוכל: (יא) עזבה יתומיך. ויתמת בישראל: (יב) אשר אין משפטם לשתות. שלא היו אחים להם ואם הרעו להם אין להם משפט

ירמיה מט

כי מלכם בגולה ילך כהניו ושריו
יחדיו: ד מה־תתהללי בעמקים זב ג' מ"ל. ג'
עמקך הבת השובבה הבטחה ד' בליש' ג'
באצרתיה מי יבוא אלי: ה הנני ד'. ג'
מביא עליך פחד נאם־אדני יהוה
צבאות מכל־סביביך ונדחתם איש
לפניו ואין מקבץ לנדד: ו ואחרי־ ג' חסר בסיפרא
כן אשיב את־שבות בני־עמון נאם־
יהוה: ז לאדום כה אמר יהוה
צבאות האין עוד חכמה בתימן ג'
אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם: ג'
ח נסו הפנו העמיקו לשבת ישבי ג'. ג'
דדן כי איד עשו הבאתי עליו עת
פקדתיו: ט אם־בצרים באו לך ג'. י"ג ר"פ בסיפרא
לא ישאירו עוללות אם־גנבים ג' מ"ל
בלילה השחיתו דים: י כי־אני ג'
חשפתי את־עשו גליתי את־ ג'
מסתריו ונחבה לא יוכל שדד זרעו ג' כתיב ה'
ואחיו ושכניו ואיננו: יא עזבה ג'. י"ב. ב'
יתמיך אני אחיה ואלמנותיך עלי ד' חסר בליש' ג'
תבטחו: יב כי־כה | אמר יהוה הנה
אשר־אין משפטם לשתות הכוס
שתו ישתו ואתה הוא נקה תנקה ג'

תרגום

כחדא: ד מה את משתבחי
במישרך חרובו תוקפך
מלכותא טפשתא דמתרחצא
בבית גנזהא אמרה מן ייעול
עלי: ה הא אנא מיתי עלך
דחלא אמר יי אלהים צבאות
מכל סחרנך ותתבדרון גבר
לקביל אפוהי ולית דמכניש
למבדריא: ו ובתר כן אתיב
ית גלות בני עמון אמר יי:
ז לאדום כדנן אמר יי צבאות
הלית עוד חוכמא בדרומא
פסק מלכא מבניא אתקלקלת
חוכמתהון: ח ערוקו גלו
ארחיקו למתב יתבי דדן ארי
תביר עשו איתיתי עלוהי ערן
סעורת חובוהי: ט אם חטופין
כקטופין אתו עלך לא אשארו
עולרן אם גנביא בליליא חבילו
מיסתהון: י ארי אנא איתיתי
בלושין על עשו גליתי ית
מטמרוהי דאם יבעי לאטמרא
לא יכול אתבזיזו בנוהי ואחוהי
וקריבוהי וליתינון: יא אתון
בית ישראל לא תשבקתון
יתמיכון אנא אקים וארמלתכון
על מימרי יתרחצן: יב ארי
כדנן אמר יי הא דלא חזי
להון למשתי כסא דלוטא
משתא ישתון ואתון מדמן

רדק

ספדנה שוא על דרך משל או אמר כנגד העם שישבו בהם: והתשוטטנה בגדרות, מענין משוט בארץ כלומר לכו הנה והנה צועקות וסופדות ובאמרו בגדרות רוצה לומר גדרות הכפרים כי לא יקראו מסגרות הכפרים חומה אלא גדרות כמו גדרות צאן או גדרות הגנות והכרמל כי לא יעשו חומה בצורה לכפרים ואמר להם זה כלומר התשוטטו ביניהם בגדרותיהם ולא תחשבו נפשכם להשגב בעיר חומה דלתים ובריח כי לא תועילכם כי גם היא תלכד וזו היא שאמר כי מלכם בגולה ילך מלכם היושב ברבה שהיא עיר המלוכה ואני תמה ממה שפי' והתשוטטנה בגדרות והמשמן כשיתן כמו שתרגם על כל ידים גדודין ידמה שהיה קורא בגדודות בשני דלתי"ן ומלת והתשוטטנה נקדמה ההי"ו לפ"א הפעל מפני שהחברות שני התי"ו ובא שלא כמנהג באותיות ז"ס סר"ן: (ד) מה תתהללי בעמקים, היתה משתבחת בארץ המישור שהיתה לה והיתה רבת תבואות: זב עמקך, יזוב אותו העמק שאת משתבחת בו בדם חלליך ויונתן תירגם בעמקים במישרך ותרגם זב עמקך חרובו תוקפך: (ה) איש לפניו, כלומר כל אחד יהיה נדח כנגד פניו לאיזה צד שינוס כלומר שלא יקבצו הנדחים אחד עם אחד ולא ינחמו איש באחיו: (ו) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון, כמו שפירשנו למעלה בנבואת מואב: (ז) לאדום, נבואה זו עתידה כמו נבואת ישעיהו שנבא על אדום לעתיד וכן עובדיה וכן יחזקאל וכולם משמעות נבואתם שהיא עתידה וכן אמר בזאת שנבואתם אם לא יסחבום צעירי הצאן והם ישראל: האין עוד חכמה בתימן, וכן נאמר בנבואת עובדיה והאבדתי חכמים מאדום נראה כי חכמה נמצאה בהם ובעת רעתם לא הועילה חכמתם ותימן הוא מבני אליפז בן עשו אבל ה"ו בדרומה: מבנים, ענין תבונה והיגיון מן שכל כמו בנהם לרעי שהוא מן שכל וכן אמר בנבואת עובדיה ותבונה מהר עשו אבל יונתן תרגם מבניא: נסרחה, הרי"ש בקמץ חטף וענינו נפסדה ונסרחה מדברי רבותינו ז"ל עפה סרוחה ויונתן תרגם אתקלקלת: (ח) נוסו הפנו העמיקו לשבת יושבי דדן, דדן הוא מאדום כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ודדנה בחרב יפלו ופי' הפסוק כן נוסו יושבי דדן כי אויבים הפנו העמיקו לשבת בארצכם ולגרש אתכם ולהגלות אתכם ואדוני אבי ז"ל פי' כאשר אמרו נוסו הם הפנו והעמיקו לברוח והחזיקו מקום שנתם שלא תשיגם יד האויב וצריך לפרשו כן לפי שלא יוכל לפרש הפנו כמו נוסו צווי כי לא יבא צווי מבנין שלא נזכר פעלו וכן העמיקו עבר כי הה"א בסגול ואילו היה צווי היה בפתח: (ט) אם בוצרים, יאמר על דרך משל איך נשחת אדום כלה ועל הדרך הזה נבואת עובדיה: (י) כי אני, ונחבה לא יוכל, כתוב בה"א במקום אל"ף והוא מקור שלא תמו וידמה לעבר כי נמצא מבנין נפעל מקור דומה לעבר אמר ונחבה לא יוכל עשו כי אני גליתי מסתריו ואיננו דבק עם הפסוק שבא אחריו: (יא) עזבה, כלומר אחר שידד זרעו ואחיו ושכניו אין מי שיאמר כנגד שהלל עזבה יתומיך אני אחיה כלומר אם אתה נופל על חלל אל תחוש על הנשארים אחריך כי אני אחיה אותם אין מי שיאמר להם זה כי כולם ימותו לא יהיה להם שריד כמו שאמר בנבואת עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו: עזבה, צווי כמו עזוב הנה פירשנו הפסוק דבק למעלה ממנו וי"ת אמון בית ישראל לא תשבקון יתמיכון אנא אקיים וארמלתכון על מימרי יתרחצון אמר תבטחו זו על הנקבות וכן ונקרבו עצמות אחר שיש בו סימן נקיבות את די וכן מגוי יעמדנה ויערכנה השרות בסימן נקבות אחד לבד: (יב) כי כה אמר ה', הנה אשר אין

מסורה

דקתיך: הבת ד' וסימ' וכל הבת ... חיון. עד מתי תתחמקין הבת. מה תתהללי בעמקים. מה אעידך מה אדמה לך: דים ג' בקריאה וסימ' והמלאכה היתה דים לכל. השחיתו דים. הלא יגנבו דים:

תולדות אהרן שבות בני עמון. כרכום כה ידים: אבדה עצה. חגיגה ה: עזבה יתומיך. ב"מ סד:

מצודת דוד

...נה להטמן בגדרות מקום רביצת הצאן: כי מלכם. כי אף שהעכו"ם מלכם ילך בגולה כי האויב יקח פסלו העשוי מכסף וזהב: (ד) מה תתהללי בעמקים. אמר הנביא מול בני עמון מה תתפארי בארצך שהיא ארץ עמקים ורב בהם הרטיבות וצמיחת תבואה הנה אז הרבה דמים ישפך בקרבך אתה הבת השובבה ועמקך תזוב מרבית רטיבות הדם: הבוטחה. אתה הבוטחה באוצרותיה לאמר לא מי יבוא אלי למחות בידי: (ה) מכל סביביך. מכל עבר יבוא עליך פחד: איש לפניו. כל איש יהיה נדח נגד פניו לנוס באשר ימצא ולא ימצא מי להיות מקבץ את הנדודים ולא יחד להיות מנוחמים אלה מאלה: (ו) ואחרי כן. אחר שיקבלו די הגמול אשיב להרגיע את בני השבי של בני עמון: (ז) לאדום. ר"ל על אדום אמר כה אמר וכו': האין. רצה לומר איך לא מלט נפשו ממלך בבל וכי אין עוד חכמה בתימן הוא אדום היושבת בדרומה של א"י: אבדה עצה. וכי אבדה עצה מאנשי בינה לומר שלא המה מעולם אנשי חכמה ובינה ומדוע לא עמדה להם חכמתם: נסרחה חכמתם. הנה עתה נפסדה חכמתם ולא מצאו בה תועלת: (ח) נוסו. הנה יושבי דדן נוסו והפנו מארצם והחבאו לשבת בעמקי מסתרים: כי איד. איד שלו הראוי לו הבאתי עליו ועת השגחת הרעה המוכן לו: (ט) אם בוצרים. הלא אם בוצרים באו בכרמיך הלא ישאירו עוללות ואם גנבים באים בלילה הלא ישחיתו די הספוק הצורך להם ולא ישחיתו הכל וכאומר מדוע אם כן האויב השחית אותך מכל וכל מבלי השאיר (י) כי אני חשפתי. אולם היה כן כי אני גליתי מקום מחבואו: גליתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ונחבה לא יוכל. לא היה יכול להחביא את עצמו והנה שדד זרעו וכו' אין נשאר מי הגם: (יא) עזבה יתומיך. מוסב על מלת ואיננו האמור במקרא שלפניו לומר אין נשאר מי הגם לומר מול החלל אם אתה נהרגת עזוב יתומיך ואל תחוש כי אני אחיה אותם לתת די ספוקם ואלמנותיך תבטחנה עלי לתת מחסורן כי לא ישאר מי שיאמר כן: (יב) הנה אשר אין משפטם וכו'. ר"ל אשר העכו"ם אשר עמם אין משפטם חמור כ"כ לשתות כוס התרעלה הואיל ואין להם קורבה עמם (דומה הפורענות לשתיית כוס יין תרעלה המהמם את

מצודת ציון

מרבץ הצאן וכן נאמר גדרות צאן (במדבר ל"ב): (ד) תתהללי. מלשון הלול והתפארות: זב. ענין נטיפה והזלה כמו יזובו מדוקרים (איכה ד'): הבת השובבה. העדה ההולכת בדרכי לבה ומורדת וכן שובו בנים שובבים (לעיל ג'): (ו) שבות. מלשון שבי: (ז) מבנים. מל' בינה והשכל: נסרחה. נבאשה ונתקלקלה: (ח) הפנו. מל' פנוי ממקום: העמיקו. מל' עומק: דדן. שם מקום באדום: איד. שבר ומקרה רעה: פקדתיו. ענין השגחה שבאת הרעה: (ט) בוצרים. כן יקראו תולשי ענבי הגפן כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד): עוללות. הם הענבים הקטנים והגרועים כמו לא תעולל (שם): דים. די הספוק: (י) חשפתי. ענין גלוי כמו חשפי שובל (ישעיה מ"ז): ונחבה

אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו, רוצה לומר אין משפטם כי אין הטובה מוטל עליהם כמו שהוא מוטל עליך בעבור כי ישראל אחיך , כי כל האומות לקו בעונם שהרעו לישראל ואדום שהיה אח
לישראל לא היה לו להרע לו אלא לעזרו כאשר יוכל וכן אמר בנבואת עובדיה מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם לפיכך משפט אדום לשתות כוס התימה יותר משאר האומות : (יג) כי
בצרה , היא עיר מלוכה באדום : (יד) שמועה, אומר הנביא שמ עה שמעתי מאת ה' וציר בגוים שולח וכאילו מלאך שולח בגוים שיתקבצו למלחמה על בצרה ועל עריה : (טו) כי הנה, עם מעט היה
אדום או גם ארצם אינה רחבת ידים כן פירש החכם רבי רבאהם בן עזרא והנכון כי פירוש קטן שפל ונבזה כמו קטונתי מכל החסדים : נתתיך , כמו אהנך כי לא יחושו עליך שאר הגוים
אם תאבד ויונתן תרגם בן קטן הלא : (טז) תפלצתך , יש מפרשים עבו"ם וכן אמר מעשה מפלצת לאשרה או יהיה ענינו מן פלצות בעתתני שהוא ענין אימה ורעדה אמר אימתך שהיתה

מוטלת על שכניך לפי שהייתה מגלית אותם כמורא שהיא אותך וכן זדון לבך שהיאך להגדיל פה ולהרע אף לאחיך יעקב ויונתן תירגם טפשותך אטעיאת יתך : שוכני בחגוי הסלע, כמו שוכן והיו"ד נוספת וכן הפשי מרום גבעה וכן תוכני מרום קברו ודומים לו ופירוש בחגוי מן חוג הארץ תגה וחוג בענין אחד כלומר סביב הסלע רוצה לומר ראש הסלע והוא כמגדל הבנוי עליו ואמר זה על הר שעיר וי"ם דאת דמי לנשרא דישרי בשנא דכיפ' : כי תגביה כנשר , פי' תגביה מקום שבתך כנשר שהוא עף גבוה מכל העופות : (יח) הנה כארים, פי' כתרגומו הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוה לדיר רעין רוצה לומר יהיה נח לשכבה לפניו כמו דיר הרועים תרגום נוה דיר כמו שכתוב נוות כרות רועים ופי' איתן המקום שהוא עתה איתן יהיה כמו נוה רועים וזה הפסוק נאמ' ג"כ בנבואת בבל ויתכן לפרש הפסוק כן שמשתית אדום יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברין המים כשהירדן בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בא"י ומגאון א"י יבא להם הרע כמו שאומר בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : אל נוה איתן , אל נוה מקום איתן והוא הר שעיר : כי ארגיעה אריצנו מעליה, ר"ל כאשר אשקיט וארגיע לישראל ארוץ אותו מעל ארץ אדום שהוא שם בגלות : ומי בחור אליה אפקוד, וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואמנה אותו אל ארץ אדום : כי מי כמוני, כלומר מי כמוני שיעמוד כנגדי : ומי יועידני, מי יתן לי זמן ומועד למלחמה : ומי זה רועה , ומי זה מלך באדום אשר יעמוד לפני , יועידני הנו"ן דגושה וזה הענין בעצמו אמר בנבואת מלך בבל לפי שגדל ענשם כאשר הרעו לישראל וזה יורה הפירוש הזה שפירש בפסוק כי נרמז בו גדולות ישראל ותשועתם כי אז יהיה חורבן אדום וי"מ כי ארגיע מן רגע א' וכן תירגם ארי בזמן אייתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מאן כוותי ומאן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי' ובספר מכלל במלק השרשים פירש כי ארגיע מן רוגע היה עורי רגע שענינם השקיעה והכריתה כלומר אכריתם ואגלם מארצם : (כ) לכן , אל אדום, כמו על אדום וכן אל יושבי תימן כמו	דִּמְזַכָּא תִזְכּוּן לָא תִזְכּוּן אֲרֵי מִשְׁתָּא תִשְׁתּוּן׃ יג אֲרֵי בְמֵימְרִי קַיֶּמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי לְצָדוּ לְחִסוּדִין לְחוֹרֵב וּלְלוּטָא תְּהֵי בָצְרָה וְכָל קִרְוָהָא יְהֶוְיָן לְחוּרְבָּא לַעֲלָם׃ יד בְּסוֹרָא שְׁמָעִית מִן קֳדָם יְיָ וְאִזְגַּד בְּעַמְמַיָּא שְׁלִיחַ אִתְכַּנִּישׁוּ וַאֲתוֹ עֲלַהּ וְקוּמוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא׃ טו אֲרֵי הָא חַלָּשׁ יְהַבְתָּךְ בְּעַמְמַיָּא בְּסִיר בִּבְנֵי אֱנָשָׁא׃ טז טִפְּשׁוּתָךְ אַטְעִיאַת יָתָךְ רְשַׁע לִבָּךְ דְּאַתְּ דָּמֵי לְנִשְׁרָא דְּשָׁרֵי בְּשִׁינֵּי כֵיפָא מוֹתְבֵהּ כִּתְקוֹף רוּמָא אֲרֵי תְרִים כְּנִשְׁרָא מְדוֹרָךְ מִתַּמָּן בְּמֵימְרִי אַחֲתִינָּךְ אֲמַר יְיָ׃ יז וּתְהֵי אֱדוֹם לְצָדוּ כָּל דְּיִעְבַּר עֲלַהּ יִכְלֵי וְיָנִיד עַל כָּל מַחְתָהָא׃ יח כַּהֲפֵכְתָּא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְקִרְוָהָא אֲמַר יְיָ לָא יְתֵיב תַּמָּן אֱנָשׁ וְלָא יִתּוֹתַב בַּהּ בַּר אֱנָשׁ׃ יט הָא מַלְכָּא בְּמַשְׁרִיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כְּאַרְיָא דְסָלֵיק מְרוּם יַרְדְּנָא וַהֲוָה לְדִיר רְעָן אֲרֵי בִזְמַן אַיְתֵינוּן עֲלַהּ וְשִׁלְטוֹנִין אֱמַנֵּי עֲלַהּ אֲרֵי מַן כְּוָתִי וּמַן דִּיעַרְעִינַנִי וְלֵית מַלְכָּא דְאִית לֵיהּ תְּקוֹף קֳדָמַי׃ כ בְּכֵן שְׁמָעוּ מַלְכָּא דַיְיָ דִּמְלַךְ עַל אֱדוֹם וּמַחְשְׁבָתֵיהּ	ג' כתיב ה"א / בפס"ק סימן / ד' / ג'. ד' יזון זכר / ד . ד' / ג' / ג' כ"כ / ג' ב' מ"ל וא' חסר / ג' / ג' / י"ד נטעם בס"פ א / ג'	לֹא תִנָּקֶה כִּי שָׁתֹה תִּשְׁתֶּה׃ יג כִּי בִי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְשַׁמָּה לְחֶרְפָּה לְחֹרֶב וְלִקְלָלָה תִּהְיֶה בָצְרָה וְכָל־עָרֶיהָ תִהְיֶינָה לְחָרְבוֹת עוֹלָם׃ יד שְׁמוּעָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שָׁלוּחַ הִתְקַבְּצוּ וּבֹאוּ עָלֶיהָ וְקוּמוּ לַמִּלְחָמָה׃ טו כִּי־הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם׃ טז תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע תֹּפְשִׂי מְרוֹם גִּבְעָה כִּי־תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה׃ יז וְהָיְתָה אֱדוֹם לְשַׁמָּה כֹּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶהָ׃ יח כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ יט הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־נְוֵה אֵיתָן כִּי־אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי יוֹעִדֶנִּי וּמִי־זֶה רֹעֶה אֲשֶׁר יַעֲמֹד לְפָנָי׃ כ לָכֵן שִׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יָעַץ אֶל־אֱדוֹם	משפט מות כמותך : (יג) לחרפה ולקללה תהיה בצרה. בצרה מערי מואב אלא מפני העני שנאמר יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) היא לוקה עמו (טז) תפלצתך. ל' בהלה שהייה ממהר ונבהל למורך שהיתה לאחיך ויש לועזין לשון פלצות ויש לועזין לשון מפלצת השיא אותך. להרע להם : שוכני. שוכן תופשי. כמו תופש והיו"ד יתירה בו : (יט) כאריה. העולה מגאון הירדן . שהוא מקום. ארי כתרגומו של יונתן כן יעלה כאויב אל נוה איתן: ארגיעה אקריב את הרגע : אריצנו מעליה . פתאום ובהבהלה יחריבנה ויש בו לו ברגע קטן או מקומו ואני אומר אריצנו מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו (ישעיה ו) משכמו ומעלה (שמואל א' יב) : ומי בחור . אותו שבחרתי לנקום נקמתי עליה אפקד. ומי יועידני למלחמה להלחם אתי : (כ) אם לא

שתה ג' כתיב ה' וסי' אחרי אכל בשילה ואחרי שתה. צפה הצפיר אשר אין משפטם לשתות : שלוח ד' בקריאה וסי' במלכים א' סימן יד: שכני ד' בקריאה וסימ' בסד ברכה: כמהפכת ו' בקריא' וסימן כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבוים . ושממה כמהפכת זרים והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת סדם ועמרה ושכניה כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה . הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדום דעמוס ארגיעה ד' ב' מ"ל וא' חס' יו"ד וא' חסר ה' וסי' לאור עם ארגיע . כי ארגיעה אריצנו . ארגיעה ארוצם כן כתיב • ועד ארגיע לשון שקר. קדמ' חס' ה'

תולדות אהרן תפלצתך . סנהדרין פט : יען אל אדום . יומא י :

על וכמוהו רבים : אם לא , ענין שבועה וכן נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה : יסחבום . כמו סחוב

מצודת ציון

ונחבא . מלשון מתבואה ומסתור : (יג) לשמה . לשממה : לחורב . ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח') : (יד) וציר . ענין שליח כמו ציר נאמן (משלי כה) : וקומו . הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור (יהושע א'): (טז) תפלצתך . ענין פחד ורעד כמו פלצות בעתתני (ישעיה כ"א) : השיא . ענין הפתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג') : שוכני . היו"ד יתירה וכן תופשי : בחגוי . ענין בקוע ונקיק וכן יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב') : קנך . מל' קן והוא מדור העופות : (יז) ישום . ענין תמהון : וישרוק . הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים וכן ויושבים לשרקה (מיכה ו') : (יח) כמהפכת. ענין חורבן והפיך מעונה לרעה: יגור . ענין דירה : (יט) מגאון . ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות וכן נאמר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל יב) : נוה . ענין מדור כמו נוה מעולה (ישעיה כ"ז) : איתן . ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כד): ארגיעה . מלשון מרגוע והשקט וכן למען הרגיע (לקמן נ) : אריצנו . מלשון ריצה ומהירות ההליכה: אפקוד . אצוה כמו והוא פקד עלי (עזרא א'): יועידני . ענינו עת קבוע כמו וזה למשפט מי יועידני (איוב ט) : (כ) יסחבום . ענין גרירה ומשיכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כ"ב) : צעירי . ענין

מצודת דוד

את הלב ומבלבל את המוח : שתו ישתו . ואעפ"כ שתו הכים הכוס : ואתה הוא אשר דין משפטך לשתותה כי הלא את ליעקב ועכ"ז הרעות לו וכי נדין שתהיה נ משתיית הכוס הנה לא תנקה כי תשתה אותה : (יג) כי לשמה וכו'. ר"ל מ יבוא זמן באחרית הימ ם אשר עיר מואב הבצורה היא ברך גדול וכו' תהיה לשמה לחרפה . הכל יחרפוה : לחורב. ר"ל חסר מכל טובה : ולקללה. יתלו הקללה לאמר שיהיה מקולל כמותה: וכל עריה. הערים שתחת ממשלתה : (יד) וציר בגוים שלוח. ר"ל השמועה היא אשר ציר יהיה שלוח בין העכו"ם מזה לזה לומר התקבצו ובואו עליה למלחמה : (טו) קטן נתתיך. בתחילת מושבך בשעיר הנה אז הייתי קטן בגוים ובזוי בין בני אדם כי היתה ממלכה שפלה : (טז) תפלצתך. כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת לעיר הבצורה ולכן אימתך ופחדך המוטל על כל הארצות היא השיאה אותך להביא זדון בלבך להתגאות יותר מדאי : שוכני. כי אתה שוכן בנקיעי הסלע עד שלא יוכל מי לקרב אליך וכאלו תפשת מרום גבעה ר"ל גבעה רמה מכל גבעות עולם וכפל הדבר במ"ש : כי תגביה כנשר. אבל הנשר מגביה לשבת כנשר העושה מדורו במקום גבוה משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד האויב : (יז) ישום . יתמה על גודל חורבנה : וישרוק. דרך בני אדם לשרוק כשרואים דבר חשוב שנחרב : (יח) כמהפכת וכו' אמר ה'. ר"ל ה' אמר שתהיה כמהפכת סדום וכו': ולא יגור. לא ידור אפילו דרך עראי : (יט) כאריה יעלה. האויב הבא עליה יעלה בחוזק רב כמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו אל נוה איתן ר"ל אל מדור הרועה המחוזק בבשר כי זהו איתנו ומזונו : כי ארגיעה. כאשר אשקיט וארגיע ארוץ אותו וילכו להם : ומי בחור . ואת מי שאבחר אותו אצוה עליה להשחיתה : כי מי כמוני. שיוכל למחות בידי : ומי יועידני. מי יקבע עמדי זמן מיועד להלחם בי : ומי זה רועה . מי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל נאנו מידי ר"ל מי הוא שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ"ש : (כ) לכן. הוא אין מי ימחה בידו ועצתו תקום לכן שמעו וכו' : אל יושבי תימן. ר"ל אשר מקיר מחוזה הוא מדרום א"י : אם לא . הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים (ישעיה ה)

ב וסמלך כלומר ירעסוס ויגררוס: לעירי סלאן, אלו ישראל שסיו עד עתס לעירים ותלשים כנגד סאומות ואמר ג"כ לעירי כנגד אדום כי עשו סגדול וכן אמר ורב יעבוד לעיר, ובדרש לעירי סלאן
בני בניס של רחל ללמדך שאין עשו נופל אלא ביד זרעס של רחל ויוסף ובנימן סיו לעירי סשבטים ויונתן תירגס אס לא יגררון ויקטלון תקיפי עמא: אס לא ישים עליכס, סאל יסברך ישים
סס נויסס כלומר ישים בפיסס שממס עמסס: (כא) מקול נפלס, כנופל ממקוס גבוס לנמוך שנשמע קול מפלתו כן אדוס לרוב גבסותס וגאותס כשתבא מפלתס ישמע למרחוק כאילו רעשס סארץ:
זס, תשמע מסס עד כי ביס סוף נשמע קולס וכל זס לספלגס ולגוזמא וזכר יס סוף שסוא כנגד ארץ אדוס ואע"ג שמדבר גדול שס נשמע קול ארץ אדוס ביוס מפלתס: (כב) סנס, וידאס,
וף וכן כאשר ידאס סנשר: כלב אשס מלרס, פי' למעלס: (כג) לדמשק, ביס דאגס סשקט לא יוכל, כמי שסוא ביס שיש לו דאגס ופחד ולא יוכל לסשקט לבו מדאגס ומפחד כן יסיו יושבי דמשק
ועריס: (כד) רפתס דמשק, כלומר רפו ידיס לעמוד כנגד אויביס: ורטט סחזיקס, כמו רתת שסוא ענין רעדס ופלצות סאבריס: צרס וחבלים אחזתס כיולדס, מנסג סלשון בזכור זכר ונקבס סמוכים נופל ספעל על סדבק אס ראשון ואס אחרון כמו ותדבר מרים ואסרן ותכתוב אסתר סמלכס בת אביחיל ומרדכי סיסודי סנס אפי ותמתי נתכת אל סמקוס סזס כאשר קיים עליסס מרדכי סיסודי ואסתר סמלכס וסדומים לסם א"כ מס שאמר אחזתס לשון נקבס וסדבק חבלים נפרש וי"ו וחבלים עס כמו ויוסף סיס במלרים וסדומים לו ופי' צרס וחבלים אחזתס צרס עיקר סספור לפיכך נפל סענין על צרס ואמר לשון נקבס: (כס) איך לא עזבס, איך לא עזבס מלסלחס בס כלומר תאמר דמשק ר"ל אנשיס בנוסס כשבאו סאויביס נסלחס בנו ולקחת ארצנו איך לא עזבו דמשק שסיא עיר תסלס וסיא קרית משוש איך לא עזבוס מלסחריבס ותירגס יונתן אכדין לא אשתביקת קרתא משבחתא וכן תירגס בס"א אכדין לא אתנשית ויש מפרשים עזבס מן ויעזבו את ירושלם ענין בנין וחוזק כלומר איך לא נבנתס בחומס חזקס שלא תוכל יד סאויב לשלוט בס: תסלס, כתוב ותסלת קרי וסענין אחד כי תבא תי"ו במקוס ס"א במקומות רביס: (כו) לכן ידמו, יכרתו וכן ואל תדמו בעונס: (כז) וסלתי ענין סדלקס שרשו יצת וכן למס סליתו עבדיך: בן סדד, כן סיס שס מלך ארס בזמן חרבנס על יד נבוכדנלר, ורלין שס סמלך בזמן חרבנס על יד סנחריב: (כח) לקדר ולממלכות חלור, אמר בזס שסכס נבוכדנלר מס שלא אמר כן באומות אחרות אע"פ שלקו על ידו לפי שסאחרות לקו ע"י אחרים פעס אחרת שסרי אדוס ומואב ובני עמון וארס לקו ע"י דוד מלך ישראל אבל קדר וממלכות חלור לא ראינו שלקו אלא על ידי נבוכדנלר לפיכך אמר אשר סכס וכתוב נבוכדראלור בוי"ו וקרי בלא וי"ו שסיס נקרא ג"כ נבוכדראלור בחולס: ושדדו. לווי מן סקל בא שלס וסוא בפלס חרבו מאד משכו אותס: את בני קדס. גס סוא מבני ישמעאל כמו קדר וכן כתוב בתורס יטור נפיש וקדמס וי"ת בני מדינחאס ופשר שסיו אלס בני קדר שוכניס במזרח: (כט) אסליסס. לפי שסס יושבי אסליס ובעלי מקנס וכן אמר כל לאן קדר יקבלו לך: נסו

לשון באמת: יסחבוס. ירוס: לעירי סלאן. בזווי וכדי כוכביס ורבותינו דרשו ים שסוא סלעיר בבני יפת: יס. לשון שממס: (כג) בושס חמת וארפד. ערי ארס כי שמו שמועס רעס על דמשק שיא ראש ארס כמס שנאמר ראש ארס דמשק (ישעיס ז) נמוגו: ביס דאגס. דאגתס מס לדאגת סיס: סשקט לא יוכל. כל דאגס לשון יראס: (כד) רפתס דמשק. רפו ידיס מסלחס: ורטט. זיע: (כס) איך לא עוזבס. לא מלאת עשר סביב חומתס חזק סחומס כמו ויעזבו את ירושלים עד סחומס (נחמיס ג) עיד לפתור למס לא נעזבת סרעס סזאת שלא תבא רעס עליס: קרית משוסי. יתאבל מלכס עליס: (כו) לכן. לשון שבועס: ידמו. יכרתו ואיכו זו מלשון דממס כל עיר חריבס אין קול נשמע: (כח) קדר. שוכני מדברות אסלי' סס אין חומס ואין עיר: (כט) מגור. אמאסמנ"ט בלעז ל"א

ומחשבותיו אשר חשב אל־יושבי
תימן אם־לוא יסחבום צעירי הצאן
אם־לא־ישים עליהם נוהם׃
כא מקול נפלם רעשה הארץ צעקה
בים־סוף נשמע קולה׃ כב הנה
כנשר יעלה וידאה ויפרש כנפיו
על־בצרה והיה לב גבורי אדום
ביום ההוא כלב אשה מצרה׃
כג לדמשק בושה חמת וארפד כי־
שמעה רעה שמעו נמגו בים דאגה
השקט לא יוכל׃ כד רפתה דמשק
הפנתה לנוס ורטט החזיקה צרה
וחבלים אחזתה כילדה׃ כה איך
לא־עזבה עיר תהלה קרית משושי׃
כו לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל־
אנשי המלחמה ידמו ביום ההוא
נאם יהוה צבאות׃ כז והצתי אש
בחומת דמשק ואכלה ארמנות בן־
הדד׃ כח לקדר ׀ ולממלכות חצור
אשר הכה נבוכדראצור מלך־בבל
כה אמר יהוה קומו עלו אל־קדר
ושדדו את־בני־קדם׃ כט אהליהם
וצאנם יקחו יריעותיהם וכל־כליהם
וגמליהם ישאו להם וקראו עליהם

ב' מ"ל · י"ג בליש׳ · ל"ד מ"ל · ב' · ג' · ג' · ס'. ב' · ג' · ס' חסר ד' רפין · ב' רוחס · ג' · ג' · תהלת ק' ג' · כ"ו. ו' · כל סיפרא חומות במ"ג חומת וסי' טורא דדמשק נפל. ג' כ"כ · ג' מטף · י' קמצין ג' מ"ל, וא' חסר ב'

דחשיב על יתבי ארעא דרומא
אם לא יגררון ויקטלון תקיפי
עמא אם לא יצדון עליהון
מדורהון׃ כא מקל מפלתהון
זעת ארעא צוחתא בימא דסוף
אשתמע קלהון׃ כב הא כנשרא
דסליק ומשתדי כן יסק מלך
במשריתיה וישרי על בצרה
ויהי לב גבריהון דאדומאי
ביומא ההוא כלב אתתא
דעקא לה בחבלהא׃ כג לדמשק
בהיתו יתבי חמת וארפד ארי
בסורא בישא שמעו אתברו
דחלא בימא ויצפא אחדתינון
הא כנחתי ימא דשקטין ולא
יכלין למנח׃ כד אתרשלו יתבי
דמשק אתפניאו למיערק
ושפלותא אחדתינון עקא
וחבלין אחדונון הא כחבלין
ליולדתא׃ כה איכדין לא
אשתביקת קרתא משבחתא
קרבא חדאה׃ כו בכן יתרמון
עולימהא ברחובהא וכל גברי
עבדי קרבא יתברון בעדנא
ההיא אמר יי צבאות׃ כז ואדליק
אשתא בשורי דמשק ותשיצי
בירנית בר הדד׃ כח לקדר
ולממלכות חצור דמחא
נבוכדראצר מלכא דבבל כדנן
אמר יי קומו סקו על קדר ובזו
ית בני מדינחא׃ כט משכניהון
ועניהון ישבון יריעתהון וכל מניהון וגמליהון יסבון להון ויתכנשון עליהון דקטליו

יצם חסר יו"ד: כל לשון חשבה על במ"ג אל וסי' לכן שמעו עצת ה' אשר יעץ אל אדום. מה תחשבון אל ה' דנחום. מחשבותו אשר חשב אל ארץ כשדים: נמגו ד' וחס' וסים' כל ישבי כנען, וכי נמגו כל יושבי. נמגו כל. לדמשק בושה חמת: והצתי אש ו' וסי' נמסר ניל בסיפר' סוף סימן כ"א: חומות כל סיפר' חומות במ"ג חומת וסי' שיורא דדמשק נפל. י' ונתתיך לעם הזה. והצתי אש בחומת דמשק. ופקדתי על

מצודת דוד

) ור"ל בעלס סיא בשבועס אשר לעירי סלאן יגררוס מארלס וסוא פרס שסוא לעיר בבני יפת וכן אמרו רז"ל עתידס וכו' שתפול ביד פרס (יומא י): אס לא ישים. שבועס אשר ישסס את נוסס שממס עליסס ר"ל לפניסס בעל כרחס: (כא) מקול נפלס. משמועת קול מפלתס תרעש סארץ כי יפחד שלא יקרס לסס כמקרס: צעקס. ר"ל לעקס גדולס ישמע בעולס: ביס סוף. קולס יסיס נשמע ביס סוף סרחוקס מאנס וסמוכס לארץ מקור מחלבס וסוא ענין מלילס לומר שקול לעקתס תלך למקומס ראשון: (כב) סנס כנשר. סאויב יעלס כנשר ויעופף ויפרוש כנפיו לבוא על סעיר ... כלב אשס מלרס. כמו לב סאשס כשסיא מלרס כי אז נשברס לבס עד מאד: (כג) לדמשק. ר"ל זסו נבואס על דמשק: בושס חמת וארפד. ר"ל כל אחת מסס בושס: שמועס רעס. סיא ביאת סכשדים: נמוגו. נמס לבס: ביס דאגס. דאגתו ידמס לדאגת ססולך ביס ... ידאג ויתפחד מסרמת סגלים: סשקט לא יוכל. לא אפשר לו לסשקיט מדאגתו: (כד) רפתס דמשק. רפו ידיס מלסלחס וספנתס לנוס מן סמלחמס ואחזתס רתת ורדס: כיולדס. כאשר יולדס שיש לס חבלים: (כס) איך לא עוזבס. כאומר עס כי נ"כ סחריב מקומות רבות עכ"ז איך לא סניח אותס מלסשחיתס לסיותס עיר תסלס וקרית משוש: (כו) לכן. מפני שסיא עיר חשובס מאד ילחמו אנשיס עליס עד כי ימותו ויפלו בחוריס ברחובותיס וכל אנשי סמלחמס יכרתו ולא ינוס מי מסס כי לחמו בעבור סעיר עד ימותו כולס: (כז) וסלתי אש. ר"ל בגזירת סמקוס יבוא עליס אבדון: בן סדד. סוא מלך ארס: (כח) לקדר. ר"ל על קדר וכו' אמר ס': קומו עלו. כאלו סמקוס מזרז לכשדים ואומר לסס קומו עלו וכו': בני קדס. סס בני קדר וממלכות חלור כי בפאת סמזרח ישבו: (כט) אסליסס. כי אין לסס בתיס לשבת וסס שוכני מדבריות באסליס: יריעותיסס. יריעות סאסליס וכפל סדבר במ"ש: ישאו לסס. יקחו לעלמס: וקראו וכו'. מכל סביבותס יקראו

מצודת ציון

ענין קוטן: ישים. מל' שממס: נוסס. מל' נוס ומדור: (כב) וידאס. ענין עפיפס ופריחס וכן כנשר ידאס (לעיל מח): מלרס. מל' לר ולחץ: (כג) לדמשק. סיא עיר סמלוכס מארס חמת וארפד. שמות מקומות ארס: נמוגו. ענין סמסס: (כד) רפתס. מל' רפיון: ספנתס. ענין סחזרס וסבוב: ורטט. ענין רפת וחרדס כי קול ט' יחיל מדבר (תסלים כט) תרגומו מרטט מדברא: סחזיקס. ענין אחיזס: וחבלים. מכאובי לידס: (כס) עוזבס. ענין סנחס: תסלס. מל' סלול ופאר: קרית. עיר: משושי. סיו"ד יתירס: (כו) ידמו. ענין כריתס כמו ער מואב נדמס (ישעיס טו): (כז) וסלתי. ענין תבערס ושריפס: (כח) ושדדו. ענין עושק ובזס: (כט) יריעותיסס. מל' יריעס ווילון: ישאו. יקחו: מגור

מָגוֹר מִסָּבִיב ׃ ל נֻסוּ נֻּדוּ מְאֹד
הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי חָצוֹר נְאֻם־
יְהוָה כִּי־יָעַץ עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל עֵצָה וְחָשַׁב עֲלֵיהֶם
מַחֲשָׁבָה ׃ לא קוּמוּ עֲלוּ אֶל־גּוֹי שְׁלֵיו
יוֹשֵׁב לָבֶטַח נְאֻם־יְהוָה לֹא־דְלָתַיִם
וְלֹא־בְרִיחַ לוֹ בָּדָד יִשְׁכֹּנוּ ׃ לב וְהָיוּ
גְמַלֵּיהֶם לָבַז וַהֲמוֹן מִקְנֵיהֶם לְשָׁלָל
וְזֵרִתִים לְכָל־רוּחַ קְצוּצֵי פֵאָה וּמִכָּל־
עֲבָרָיו אָבִיא אֶת־אֵידָם נְאֻם־יְהוָה ׃
לג וְהָיְתָה חָצוֹר לִמְעוֹן תַּנִּים שְׁמָמָה
עַד־עוֹלָם לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־
יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם ׃ לד אֲשֶׁר הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־
עֵילָם בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר ׃ לה כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת־קֶשֶׁת
עֵילָם רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם ׃ לו וְהֵבֵאתִי
אֶל־עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע
קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְזֵרִתִים לְכֹל הָרֻחוֹת
הָאֵלֶּה וְלֹא־יִהְיֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־
יָבוֹא שָׁם נִדְּחֵי עוֹלָם ׃ לז וְהַחְתַּתִּי
אֶת־עֵילָם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וְלִפְנֵי ׀
מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם ׀
רָעָה אֶת־חֲרוֹן אַפִּי נְאֻם־יְהוָה
וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד
כַּלּוֹתִי אוֹתָם ׃ לח וְשַׂמְתִּי כִסְאִי
בְּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים
נְאֻם־יְהוָה ׃ לט וְהָיָה ׀ בְּאַחֲרִית
הַיָּמִים אָשׁוּב אֶת־שְׁבִית עֵילָם
נְאֻם־יְהוָה ׃

נ א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־בָּבֶל אֶל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים בְּיַד
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא ׃ ב הַגִּידוּ בַגּוֹיִם
וְהַשְׁמִיעוּ וּשְׂאוּ־נֵס הַשְׁמִיעוּ אַל־
תְּכַחֵדוּ אִמְרוּ נִלְכְּדָה בָבֶל הֹבִישׁ
בֵּל חַת מְרֹדָךְ הֹבִישׁוּ עֲצַבֶּיהָ חַתּוּ

עליכם ק' · ב' מ"ל כלו שלאנן ושליו · ב' א' מ"ל וא' חסר · אשיב ק' שבות ק'

בְּחַרְבָּא מִסְחוֹר סְחוֹר ׃ ל עֲרוֹקוּ
גְלוֹ לַחֲדָא אַרְחִיקוּ לְמִתַּב יָתְבֵי
חָצוֹר אֲמַר יְיָ אֲרֵי מְלַךְ עֲלֵיכוֹן
נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
מִלְכָּא וַחֲשִׁיב עֲלֵיכוֹן מַחְשְׁבָא ׃
לא קוּמוּ סַקוּ עַל עַמָּא דְיָתְבִין
שְׁלֵיוָא שָׁרַן לְרוֹחְצָן אֲמַר יְיָ
לֵית לְהוֹן דָשִׁין וְעַבְרִין
בִּלְחוֹדֵיהוֹן שָׁרַן ׃ לב וִיהוֹן
גַמְלֵיהוֹן לְבִזָּא וַהֲמוֹן גֵיתֵיהוֹן
לַעֲדֵי וְאֶבַדְּרִינוּן לְכָל רוּחַ מְקַפֵּי
פָּתָא וּמִכָּל עִבְרֵיהוֹן אַיְתֵי
תְּבַרְהוֹן אֲמַר יְיָ ׃ לג וּתְהֵי חָצוֹר
לִמְדוֹר יְרוֹדִין צָדוּ עַד עָלְמָא
לָא יְתֵיב תַּמָּן אֱנָשׁ וְלָא יִתּוֹתֵיב
בָּהּ בַּר אֱנָשׁ ׃ לד דַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה
נְבִיָּא עַל עֵילָם בְּרֵישׁ מַלְכוּת
צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה לְמֵימָר ׃ לה כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא תָבַר יַת
תְּקוֹף עֵילָם רֵישׁ גְבָרוּתְהוֹן ׃
לו וְאַיְתֵי עַל עֵילָם אַרְבַּע מַלְכְּוָן
מֵאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא וְאֶבַדְּרִינוּן
לְכֹל רוּחַתָא הָאִלֵּין וְלָא יְהֵי
עַם דְלָא יְהָכוּן לְתַמָּן מְטַלְטְלֵי
עֵילָם ׃ לז וְאֶתְבַר יַת עֵילָם
קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּקֳדָם
דְבָעוּ לְמִקְטְלְהוֹן וְאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן
בִּישָׁא יַת תְּקוֹף רוּגְזִי אֲמַר יְיָ
וְאֶגְרֵי בַתְרֵיהוֹן דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא
עַד דְאֶשֵׁיצֵי יַתְהוֹן ׃ לח וְאֶשַׁוֵי
כוּרְסֵי מַלְכוּתִי בְּעֵילָם וְאוֹבִיד
מִתַּמָּן מְלַךְ וְשִׁלְטוֹן אֲמַר יְיָ ׃
לט וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲתֵיב יַת
גָלוּת עֵילָם אֲמַר יְיָ ׃ א פִּתְגָמָא
דְמַלֵּיל יְיָ עַל בָּבֶל וְעַל אֲרַע
כַּסְדָּאֵי בְּיַד יִרְמְיָה נְבִיָּא ׃ ב חַוּוּ
בְעַמְמַיָּא וּבַסָּרוּ וּזְקוֹפוּ אָתָא
בַּסָּרוּ לָא תִמְנְעוּן אֲמָרוּ
אִתְכְּבִישַׁת בָּבֶל בְּהִיתוּ דְפָלְחִין
לְבֵל אִתְבָּרוּ דְפָלְחִין לִמְרוֹדָךְ
בְּהִיתוּ צַלְמָנְהָא אִתְבָּרָא

רדק

(ל) נסו נדו. כבר פי' ענין הפ' בנבואת אדום : (לא) קומו אל גוי שליו. כמו שלו הוייתי אלא שזה משקל אחר בשוא השי"ן בפלס שאר פאר זעיר ונכתב בו יו"ד השמך כמו בזעיר : (לב) והיו קצוצי פאה. יהיו קצוצים לכל פאה מענין קץ כי הפאה היא קץ וסוף : (לד) אשר היה. אמרו רבותינו ז"ל כי עילם עזרו את הכשדים והאו עמהם להרע לישראל לפיכך נאמרה עליהם נבואה זו : (לה) כה אמר ה'. קשת עילם, ר"ל חוזק ותקפה כמו שהקשת חוזק הנושא אותו וכן תירגם יונתן תקוף : (לו) והבאתי. ארבע רוחות, כאילו ארבע רוחות יבוא זאת הרוח תזרה אותם לרוח שכנגדה ושכנגדה הלאה כן יהיו מפוזרים בכל מקום וי"ת ד' רוחות ארבע מלכוון : נדחי עולם. בדגש הדל"ת לחסרון פ"א הפעל נדחי ישראל יכנס רפה הדל"ת : עולם. כתיב בוי"ו עילם קרי ביו"ד ואותיו' אהוי מתחלפות : (לז) והחתתי. בא על דרך השלם ודגש התי"ו האחרונה לחסרון תי"ו למ"ד הפעל שרשו חתת ענין שבר : את חרון אפי, על שהרעו לישראל : (לח) ושמתי כסאי בעילם. כיון שאאביד ממנה מלך ושרים ויבינו כי מאתי הוא כאילו שם כסאי ואמליך עליה מלך ורז"ל פירשו הפסוק על דבר ושפי ודבר המן ובניו כי הכל היה סבה מאתו להטיב לישראל בגלותם ופי' מלך זה ושתי ושרים זה המן ועשר בניו וזהו ושמתי כסאי בעילם כי הכל ידעו כי מיי' היתה התשועה הזאת : (לט) והיה באחרית הימים. פי' בנבואת מואב : אשוב. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד וכן שבית כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד : (א) הדבר אשר דבר ה' אל בבל אל ארץ כשדים : (ב) הגידו בגוים. לפי שנבוכד נצר השמיד כל הגוים אמר שיבשרו בשורה זו בגוים : הובישו בל חת מרודך. אלה היו אלהי בבל ואמר הרי הם כאילו הובישו עמהם והם כי לא יוכלו להציל את עובדיהם : חת. פעל עבר בשקל
תם

בל בבבל : בדד ה' וסימ' בדד ישב מחוץ למחנה. ה' בדד ינחנו. וישכן ישראל בטח. כי עיר בצורה. קומו עלו אל גוי שליו. לא ישבתי בסוד משחקים. איכה ישבה בדד. ישב בדד וידם : צדקיהו ו' וסימ' ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים. ואל צדקיה מלך יהודה. ויהי בשנה ההיא בראשית. ביד אלעשה בן שפן. בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה. ובני יהויקים יכניה. וא' וצדקיה ובן חכליה וצדקיהו: אשיב ג' דכתיב אשוב וסי' כי הנה בימים ההמה. גם זרע יעקב ודוד עבדי. והיה באחרית הימים אשיב את : שבות דכתיב שבית ו' בקריאה וסימ' לכן כה אמר אדני ה' עתה אשיב את. וה' שב שבות איוב בהתפללו. והיה באחרית הימים אשיב את שבות סדום ובנתיה ג' בפסוק. וא' חילוף כתיב שבות וקרינן שבית וסימ' רצית ה' ארצך : כל ג' בקרי' וסי' ופקדתי על בל בבבל. אמרו נלכדה בבל הוביש בל. כרע בל

מצודת ציון

מגור. ענין פחד : (לא) שליו. מל' שלוה : בריח. הוא כעין מטה הסוגר הדלתות : בדד. יחידי כמו לבדד לבטח (תהלים ד') : (לב) והמון. ענין רבוי : וזריתים. ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב') : קצוצי. מלשון קצה : פאה. צד ועבר : עבריו. לצדדיו : אידם. ענין צער ומקרה רעה : (לג) למעון. ענין מדור כמו מ' מעון אתה היית (תהלים צ) : תנים. מין נחש : יגור. ענין דירה : (לה) ראשית. ר"ל מיטב וכן ראשית תבואתה (לעיל ב) : (לו) רוחות. רוח הנושב : הרוחות. ענין פאה ועבר : (לז) והחתתי. ענין שבר כמו החתה קשתותם (לקמן נ"א) : (לט) באחרית. בסוף : שבות. מל' שבי : (ב) נס. כלונס ארוך ומפה בראשו והוא עשוי לרמז בו אסיפה : תכחדו. ענין העלמה כמו אל נא תכחד ממני (ש"א ג) : הובישו. מל' בושה : בל מרודך. שמות

רשי

ל"א לשון ירא ה : (ל) כי
עליכם וגו'. ומה היא הע
קומו עלו אל גוי שליו: (לא)
ישכונו. בטח ביחידות
צריכין להתאסף ולישב ב
אדם שאין יראים שיבא ל
עליהם : (לב) קצוצי פיאה
מוקצים מקצה אל קצה כרוח
(לה) את קשת עילם.
תקות עילם.(ס"א חוזקת עיל
ראשית גבורתם. מיטב גבור
(לח) ושמתי כסאי. מגור
(ב) ושאו נס. פורק"א בל
סי' אסיפה הוא : בל ומרוד
שמות עבודת כוכבים של
גוי

תולדות אהרן כסאי בעילם
מגלה י (סו
סד) :

מצודת דוד

יקראו אליהם פחד ר"ל יפו
אותם מכל עבר : (ל) נוסו נ
כאלו הנביא מזהירם לאמר
נוסו ממקומכם והיו נדים למ
רחוק מאד ושבו בעמקי מסת
להחבא : (לא) קומו. ר"ל ו
היא העלה והמחשבה אל
לעמו קומו אל גוי היושב בט
ואינלו מלחמה עם מי להיו' כנ
ונזהר : לא דלתים. אינו
בערי מבצר הסגורים בדל
ובריח : בדד ישכנו. ל
שוכנים מאוספים יחד כי אכ
אחד לבדו כי אין פחד
נגד פניהם : (לב) וזריתים
אפזרם לכל עבר בקצות
העולם : ומכל עבריו. מכל
אביא להם אידם ויהיו מסוב
בו : (לג) והיתה חצור.
מקום המושל על כל בני
שוכני אהלים : ולא יגור.
דרך עראי : (לד) אל עילם
עילם והיא ממלכות מדי
(לה) את קשת. לפי שהיו מו
קשת וזהו היה עיקר גבור
לכן אמר במפלתם שישבור ק
אשר היא ראשית גבורתם
(לו) והבאתי וכו'. ר"ל יתכ
בכל ארבע רוחות וקצות הש
כאלו הרוחות ינשבו מכל
לפזרם אל העבר שממולו :
הרוחות האלה. אשר באה ה
מהם כי כ"א יפזרם אל הע
שממולו : ולא יהיה הגוי.
יהיה שום אומה בעולם אשר
וגו': (לז) והחתתי. אשבור
עילם : ושלחתי. אל המקו
אשר ינוסו שמה : (לח) וש
כסאי. ר"ל אין מי ימשול בע
כי אם אני לבד כי מהם א
שרים ולא יהיה מי למשו
(לט) באחרית הימים. ר"ל
זמן רב : אשיב את שבו
אשיב לארצם את השבי של עיל
נ (א) אל בבל אל ארץ כשד

על בבל ועל ארץ כשדים : (ב) הגידו. אתם המבשרים חדשות הגידו בין הכ
בשורה זו מחורבן בבל כי לשמחה יחשב להם על כי הם החריבו עמים רבים
ושאו נס. למען יאספו
כולם

...ונך שרשו שמת חתו מלעיל: (ג) כי עלה גוי מצפון. מדי ופרס: (ד) ההמה. כי כשחרבה בבל יצאו ישר' מהגלות על ידי כורש מלך פרס: יבאו בני ישראל המה ובני יהודה יחדו: פי' אותם שהיו בגלות בבל עם יהודה ובנימין כי כשגלו עשרת השבטים נשארו בארץ מעטים מפוזרים כמו שכתוב בדברי חזקיהו ויאשיהו ועל אותם בני ישראל אומר שגלו עם יהודה לבבל יצאו עמהם כשעלו מבבל על ידי כרש מלך פרס: הלוך ובכה. משמחה' בשובם לארצם כי יש בכי של שמחה כמו בבכי יבאו כמו וישק לרחל וישא קולו ויבך, ויבך על צואריו עוד: ציון ישאלו: בשובם מגלות בבל ישאלו זה לזה דרך ציון: דרך הנה. דרך המקום הזה כמו לא אתם שלחתם אותי הנה והדומים לו: באו ונלוו אל ה'. כל אחד יאמר לחברו באו ונלוו אל ה', צווי בא על דרך העבר וכן ונלוו אל ה' ונקבצו הניסה צווי כלוו ונקבצו וי"ת באו ונלוו עבר מוסב לעתיד ייתון ויתוספון על עמא דיי' ויגזר להון קיים עלם דלא יפסוק דעתו

גוי מצפון. מדי ופרס: דרך הנה. דרך המקום ... ירושלים יהיו פניהם ... חרב בבל ויצאו מתוכה ... ון כורש מלך פרס: ... רועיהם התעום. גדוליהם ... ום מעלי: הרים שובבים. ... ההרים אל עבודת כוכבים ... רים. שובבום אנווייזאר"ך ... ז שובבום גדוליהם. וי"ת ... ם שובבום שלטוניא בזונון: ומקוה אבותיהם. והבור ... תכון: (ח) נדו מתוך בבל. ... ה צאו משם: כעתודים ... צאן. דרך העתודים ללכת ... הסדר בראש העזים: וערכו לה. ויסדרון עלה: (יא) שוסי נחלתי. בוזזי ... תי: כי תפושו. ל' שומן: ... לה דשא. הדשה בתבואה ואוכלת

גלוליה: ג כי עלה עליה גוי מצפון
הוא־ישית את־ארצה לשמה ולא־ ז'
יהיה יושב בה מאדם ועד־בהמה
נדו הלכו: ד בימים ההמה ובעת ח'. י"ב. ח'
ההיא נאם־יהוה יבאו בני־ישראל
המה ובני־יהודה יחדו הלוך ובכו ו' מ"ל בסיפרא ס' כתיב ו'
ילכו ואת־יהוה אלהיהם יבקשו: ו'
ה ציון ישאלו דרך הנה פניהם באו
ונלוו אל־יהוה ברית עולם לא ד'
תשכח: ו צאן אבדות היה עמי היו ק'
רעיהם התעום הרים שובבים מהר שובבום ק'
אל־גבעה הלכו שכחו רבצם: ז כל־
מוצאיהם אכלום וצריהם אמרו לא ג'
נאשם תחת אשר חטאו ליהוה נוה־
צדק ומקוה אבותיהם יהוה: ח נדו ד' מ"ל בנביאים
מתוך בבל ומארץ כשדים יצאו צאו ק'
והיו כעתודים לפני־צאן: ט כי הנה ז'
אנכי מעיר ומעלה על־בבל קהל־ ח'
גוים גדלים מארץ צפון וערכו לה
משם תלכד חציו כגבור משכיל לא ב' תן לסם
ישוב ריקם: י והיתה כשדים לשלל
כל־שלליה ישבעו נאם־יהוה:
יא כי תשמחי כי תעלזי שסי נחלתי מחו ק'. לזו ק'
כי תפושי כעגלה דשא ותצהלי שו ק'. הלו ק'

טעותהא: ג ארי סליק עלה עם
מארעא צפונא הוא ישוי ית
ארעה לצדו ולא יהי יתיב בה
מאנשא ועד בעירא אטלטלו
גלו: ד ביומיא האינון ובעדנא
ההיא אמר יי ויתחברון בני
ישראל אינון ובני יהודה כחדא
במגליהון כד הוו בכן גלו
ובמותביהון מארע גלותהון
פולחנא דיי אלההון יתבעון:
ה לציון ישאלון למיזל אורחא
מכבשא קדמיהון ייתון
ויתוספון על עמיה דיי ויגזר
להון קים עלם דלא יפסוק:
ו עאן מבדרא הוו עמי מלכיא
טלטלונון שלטוניא בזונון
מטור לרמא גלו אתנשיאו
מבית רוחצניהון: ז כל
דאשכחונון בזונון וסנאיהון
אמרין לית עלנא חובא חלף
דחבו קדם יי אתרחיקו ממדור
קודשיה וסבור אבהתהון יי:
ח גלו מגו בבל ומארע כסדאי
פוקו והוו כרברבין בריש עמא:
ט ארי הא אנא מיתי ומסיק
על בבל משרית עממין סגיאין
מארעא צפונא ויסדרון עלה
קרב מתמן תתאחד גררוהי
כגבר מתכיל לא יתיבין ריקן:
י ותהי ארע כסדאי לבזא כל
בזוזהא יסבעון אמר יי: יא ארי
תחדון וארי תבועון בזוזי אחסנתי ארי תרוצון כעגלי רבקא ותטולון כגבריא:

בזה שילוו עמהם גרים בעלותם מבבל וכן אמר בנבואת בבל בישעיה ונלוה הגר עליהם ונספחו פירשנוהו שם כי הוא לעתיד אבי הפסוק בעלותם מבבל ואחריו לעתיד בימות המשיח כמו שפי' שם: (ו) צאן אובדות. שאין מבקש אותן כן היו עמי עד אותו הזמן שתחרב בבל כי אז יהיה להם דורש ומבקש: היה עמי. כתוב על דרך כלל והיו קרי על דרך פרט: רועיה' התעום. מלכיה' היו סבת אבדתם והם התעום שהלכו בדרך הרעה: הרים שובבים. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואותיו' אה"וי מתחלפות ועניינו ענין גרות וגלות וכן כי שבבים יהיה על דעת רבי יונה פירושו אל ההרים גרשום ושלחום ויש לפרש שברום ותעום בלכתם בגלות מהר אל הר ומהר אל גבעה וכן כי שבבים יהיה ענין שבר וכהיתה וכן ושבבתיך והשאתיך: (ז) כל. וצריהם, שונאיהם לשם צרות: אמרו לא נאשם. אין עלינו אשם בהרע להם תחת אשר חטאו וזה דבר הנביא אומר להם למה באה להם כל הצרה הזאת: נוה צדק. שהיה להם נוה צדק ומעון אמת כשהיו עושים רצונו: ומקוה אבותיהם ה'. וכן היה מקוה אבותיהם שהיו בוטחים בו ומקוים אליו הוא היה להם מקום שהיו מוצאים תקותם בו: (ח) נדו. אמר כנגד ישראל נדו: מתוך בבל יצאו. כתיב מדבר שלא לנכח וקרי צאו מדבר לנכח ועניין אחד: והיו כעתודים לפני צאן. שהיו בצאתכם כמו העתודים שהולכים לפני הצאן כן תהיו אתם בלא פחד ובלא יראה וי"ת והוו כרברבין בריש עמא: (ט) כי הנה. וערכו לה משם תלכד, במקום שיערכו מלחמה משם ילכדו אותה לא יצטרכו ללכת אל מקום אחר: חציו כגבור משכיל. חצי הקהל הזה שיעלו על בבל יהיו כחצי גבור משכיל שלא ישובו ריקם בירותו שלא יהרג כן יהיו חצי כל הנלחמים על בבל משכיל שהוא יודע שהגבור משכיל בהרגו ואם נהרג כולם: (י) והיתה כשדים, פי' ארץ כשדים וכן תירגם יונתן ארע כסדאי או פי' עדת כשדים: (יא) כי תשמחי. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו וכן תעלזי תפושי ותצהלי כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב שהוא כנוי הנקבה כנגד בבל אומר על הכנסת דרך כלל והקרי כנוי הרבים כנגד יושבי בבל דרך פרט אמר אתם שוסי נחלתי הייתם שמחים ועליזים בהחריבכם ארצי והייתם פשים ורבים בטוב ארצי כאו

...גבו: ונלוו ד' בקריא' וסימ' ... עליך ושמרו את משמרת ... מועד. ואת ציון ישאלו דרך ... פניהם. ונלוו גוים רבים אל ... ונלוו עליה' רבים בחלקלקות: ... ה ומעלה ה' פתחין וסי' ויהי ... אל מעלה העלה. הנני מעלה ... ארוכה. ולכהנים הלוים לא ... . ולכן הנה אדני מעלה ... ם. והשבתי למואב נאום מעלה ולהב חרב וברק חנית. ... ה נשיאים מקצה: כי הנה מעיר ומעלה על בבל. וסי' ... ון ארמי שמואל אסיא שיצי ... הון דמואביא וברק ברקים

מצודת ציון

...גלולי בבל: חת. ענין שבירה ... התחתי את עילם (לעיל מט): ... : כן יקראו הגלולים על כי ... לב עובדיהם צועקים אליו ואינם ...: (ג) ישית. ענין שימה כמו אם ... יושת עליו (שמות כ"א): נדו. ... ן נדידה: (ה) הנה. להנה ולכאן: ... . ענין התחברות כמו ונלוה (ישעיה י"ד): ברית. ענינו דבר המתקיים: (ו) התעום. ...תועה: שובבים. ענינו ההליכות בדרך הלב כמו הלך שובב (לעיל ג'): רבצם. ענין מקום שהבהמה לנוח כמו כרע רבץ כארי (בראשית מ"ט): (ז) וצריהם. אויביהם: נאשם. מל' אשם ועון: תחת. בעבור: נוה. ענין מדור: ומקוה. מל' תקוה ותוחלת: (ח) נדו. מל' נדידה: כעתודים. הם הזכרים מן העזים: (ט) מעיר. מל' התעוררות: קהל. קבוץ עם: וערכו. ענין המלחמה: משכיל. מל' שכול והרג כמו ומשכלת גוייך היית (יחזקאל ל"ו): לא ישוב ריקם. אחז במשל מגבור אדם השולח מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם וכן לא ישוב אלי ריקם (ישעיה נ"ה): (י) לשלל. ענין בזה: (יא) תעלזו. ענין שמחה: שוסי. ענין בזה ושלל כמו ומשנאינו שסו למו (תהלים מ"ד): תפושו. ענין רבוי ור"ל רבוי הבשר כמו ופשתם כעגלי מרבק (מלאכי ג): ... מלשון דישה ובאה האל"ף במקום ה"א: ותצהלו. ענין הרמת קול שמחה כמו צהלו מים (ישעיה כ"ד): כאבירים. סוסים חזקים וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה'): מפרס

מצודת דוד

...ויאשמו: אל תכחדו. אל תעלימו דבר מה מגודל החורבן: הוביש בל. ...אל בל נתביים ומרודך נשבר ולא יוכלו להציל את עצמם: הובישו וגו'. כל ההשילים ...ייהו ונשברו: (ג) גוי מצפון. הם מדי ופרס השוכנים בפאת צפון במקצוע ...ית מזרחית: נדו הלכו. נדו משם והלכו בגולה: (ד) בני ישראל. הם הנשארים ...ך אחרי גלות עשרת השבטים ונספחו עם בני יהודה ובנימין וגלו עמהם לבבל: ...וגו'. ר"ל בני ישראל ובני יהודה יבואו יחד: הלוך ובכו ילכו. בתשובה ...תמונים ילכו ואת ה' יבקשו לשאול ממנו עזר ודרך מצלחת: (ה) ציון ישאלו. ...דרך ההולך לציון ויהבו פניהם דרך הנה: באו. ר"ל אמרו אלו לאלו באו ...נחברו אל ה' בברית המתקיים עד עולם ולא תשכח עוד: (ו) צאן אובדות. הוא ...ר הנביא בשם ה' שאמר הנה עד הנה היו עמי כצאן האבוד מן העדר כי ...עיהם הנביאים בדרך תועה ועזבום ללכת בדרכי לבם לעלות בהרים ר"ל הנו ...ך ה' וגדוליהם התעום ללכת בדרך רע: מהר. ולכן הלכו מהר אל גבעה והכחו מקום רבצם ורצה לומר לכן הלכו בגולה על ההרים ונגרשו מארצם: (ז) כל מוצאיהם. ר"ל והיו כצאן התועה ומופקר שכל המוצא אותם יאכלם: וצריהם. האויבים אמרו לא יהיה לנו אשמה על מה שאנו אוכלים אותם בעבור אשר חטאו לה' שהוא נוה ומקום הצדק כולו והוא תוחלת אבותיהם והוא מילא תקותם וכמו הוא ה' המורה שהוא מושל בכל והואיל וחטאו לו ראוים המה לאבדון ולא נאשם בהם: (ח) נודו. ומעתה נודו מתוך בבל: כעתודים. מהרו ללכת משם כמו העתודים ההולכים לפני שאר הצאן ר"ל אף אם רבים ישארו בבבל אתם השבים מהרו ללכת: (ט) מארץ צפון. הם מדי ופרס: וערכו לה. יערכו עליה מלחמה ומשם ממקום שיערכו עליה משם תלכד ולא יצטרכו ללכת ממקום אל מקום: חציו. של הקהל ההוא יהיו כגבור המשכיל והורג אנשים שלא ישוב ריקם מבלי להמית את מי כן יהיו כל חצי הקהל ההוא: (י) ישבעו. ר"ל הרבה שלל ישללו בה: (יא) כי תשמחו

רד"ק

כמו עגלה דשה וצהלתם לסוסים ושמחים כמו אבירי' בנצחכם המלחמה ואתם לא בגבורתכם נצחתם אותם אלא עמי כי אם מפני חרוני שהיה עליהם : תפושו . ענין רבוי ר"ל רבוי הבשר ובריאות כמו ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק : כעגלה דשה . כעגלה שהיא תמיד רועה בדשא שהיא שמנה ובריאת בשר ודשא כתוב באל"ף והוא תאר במקום ה"א הנקבה ואל"ף הדגש נגרעת או נפלה הה"א והקמץ סימן נפילתה וכן שיוצא מלפני השליט ומשפטו דשאה בפלס מלאה או דשאה בפלס חכמה ובמקצת ספרים הוא כתוב בה"א ופי' מענין דיש ופירש כעגלה שהיא דשה שהיא אוכלת ביום מדישה לא כעגלה שהיא חורשת שאיננה אוכלת ויונתן תירגם ארי הרוצין כעגלי רבקא : (יב) בושה אמכם מאד . מן השמחה שהייתם שמחים כשהיית' שוסים נחלתי תהיו עתה בושי' כשיבאו אחרים וישוסו אתכם ופירוש אמכם ויולדתכם היא כניסתכם וקהילתכם וכן ריבו באמכם ותירגם יונתן אמכם כנשתכון ותירגם יולדתכם מדינתכון : הנה אחרית גוים ואחרית גוים מלכות בבל סופה שתהי' ארצם מדבר כי הם יחרבו ותשאר ארצם ציה וערבה כמו מדבר:(יג)מקצף ה' . מקצף שקצף עליה ויונתן תירגם על דארגזת בבל קדם ה' : לא תשב . כלומר לא ישבו בה בני אדם ומדבר על העיר כמו על יושבים וכן העיר היוצאת אלף רוצה לומר אנשים היוצאים ממנה : והיתה שממה כלה . שלא ישאר בכל העיר שום ישוב ובבל שישוב דריוש וכרש והיא עד היום אינה אותה בבל שהיתה מקדם כי אותה היה חרבה ובנו עיר אחרת באותה בקעה ושמה בבל גם כן : (יד) ערכו . פירושו ערכו מלחמה : ידו אליה . השליכו אליה ומן הכבד לידות את קרנות הגוים ר"ל השליכו החצים או האבנים : אל תחמלו אל חץ. אל כמו על וכמוהו רבי' אמר לא תחוסו על החצים ותאמרו שמא נירא אותו ולא נכה אדם כי לא ישוב ריקם כמו שאמר למעלה כי כל חץ שתשליכו יהרוג אדם כי לה' חטאה : (טו) הריעו עליה סביב . פי' כדי להבהילם כמו שעשו בירחו : נתנה ידה . כלומר מסרה עצמה אל האויבים כי לא תוכל לעמוד בפניהם וכנגדם : נפלו אשויתיה . האל"ף נקרא בקמץ חטף ופי' יסודותיה וכן בארמית ואושיא יתיהבון פי' כאשר עשתה שהרסה חומות ירושלם : (טז) כרתו זורע . אמר שתהיה שממה לא יזרע בה אדם ולא יקצור ויונתן תירגם דרך משל שיצו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעדן קטול : מפני חרב היונה . פירשנוהו כי ענינו ההונאה מן והאכלתי את מוניך ולא יונו נשיאי עוד את עמי וי"ת מן קדם חרב סנאה דהיא כחמרא מרויא תרגמו ענין יין : איש אל עמו יפנו . מאשר היו בבבל גולים מעמים רבים אומר שיפנו איש אל עמו : (יז) שה פזורה ישראל אריות הדיחו . פי' הדיחו אותה והאריות הוא משל על מלכי האומות שהגלו אותם מארצם : הראשון אכלו מלך אשור . פי' אכל בשרו שלא נשאר לו אלא העצמות והוא מלך אשור שהגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ואחר כך שאר השבטים לא נשאר אלא יהודה ובנימין : וזה האחרון עצמו . פירוש שבר עצמותיו עד שלא נשאר בו דבר זה נבוכד נצר שהגלה יהודה ובנימין שהחריב ירושלם וכל ערי יהודה : (יח) לכן . אל , כמו על : (יט) ושובבתי . השיבנו אל נוהו אמר שאפקוד על אויביו : ורעה . לפי שהמשילו לשה אמר ורעה וזכר המקומות שהם ארץ מרעה וזה הפסוק ואשר אחריו בשיבת גלות בבל או הם לעתיד והוא הנכון כי כמו שפקד על מלך אשור ועל מלך בבל כן יפקוד על כל לוחצי ישראל כמו שנאמר ופקדתי על כל לוחציו : (כ) בימים ההם . ענין זה הפסוק מוכיח שהיא עתיד כמו שאמר למעלה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם עד גדולם וכמה פושעים וחטאים היו בבית שני ואחריו בגלות זה : לאשר אשאיר . וגם זה מוכיח שהיא

תרגום

יב בְּהִיתַת כְּנִישַׁתְכוֹן לַחֲדָא
אִתְבָּרַת מְדִינַתְכוֹן הָא סוֹפְהוֹן
דְעַמְמַיָא מְדַבַּר צָדֵי וַחֲרוּב :
יג עַל דְאַרְגֵיזַת בָּבֶל קֳדָם יְיָ לָא
תִתְיְתֵב וּתְהֵי לְצָדוּ כָּלָהּ כֹּל
דִיעְבַּר עַל בָּבֶל יִבְכֵּי וִינִיד עַל
כָּל מַחְתָהָא : יד סַדָרוּ עַל בָּבֶל
סְחוֹר סְחוֹר כָּל מָתְחֵי קַשְׁתָּא
שְׁדוֹ בָהּ לָא תְחוּסוּן עַל גִּרְרַיָא
אֲרֵי קֳדָם יְיָ חָבַת : טו יַבִּיבוּ
עֲלָהּ סְחוֹר סְחוֹר אִתְמְסָרַת
בִּידֵיהוֹן נְפָלָא אֲשִׁיתָהָא
אִתְפַּגְרָא שׁוּרָהָא אֲרֵי פּוּרְעֲנוּת
עַמָא דַיְיָ הִיא אִתְפְּרָעוּ מִנָהּ
כְּמָה דַעֲבַדְתָּא עֲבִידוּ לָהּ :
טז שֵׁיצוּ מַלְכָּא מִבָּבֶל וַאֲחִדוּ
חַרְבָּא בְּעִדַן קְטוֹל מִן קֳדָם חֶרֶב
סָנְאָה דְהִיא כַּחֲמַר מְרַוְיָא גְּבַר
לְעַמֵיהּ יִתְפְּנוּן וּגְבַר לְאַרְעֵיהּ
יְעָרְקוּן : יז עַם מְבַדְרָא יִשְׂרָאֵל
מַלְכַיָא מַטְלְטְלִינוּן קַדְמָאָה שַׁלִיט
בְּהוֹן מַלְכָּא דְאַתּוּר וְדֵין בַּתְרָאָה
אַסְפִינוּן נְבוּכַדְנֶאצַר מַלְכָּא
דְבָבֶל : יח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא
אֲנָא מַסְעַר עַל מַלְכָּא דְבָבֶל
וְעַל אַרְעֵיהּ כְּמָא דְאַסְעֲרִית
עַל מַלְכָּא דְאַתּוּר : יט וְאָתֵיב יַת
יִשְׂרָאֵל לְאַתְרֵיהוֹן וְיִתְפַּרְנְסוּן
בְּאַרְעָא כַּרְמְלָא מַתְנַן וּבְטוּר
בֵּית אֶפְרַיִם וְגִלְעָד וּמַקְדְשָׁא
תִּשְׂבַּע נַפְשְׁהוֹן : כ בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן וּבְעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ יִתְבְּעוּן יַת חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְלֵיתִינוּן וְחֶטְאֵי בֵּית יְהוּדָה

מקרא

כָּאֲבִּרִים : יב בּ֤וֹשָׁה אִמְּכֶם֙ מְאֹ֔ד ג' וכ"כ
חָֽפְרָ֖ה יֽוֹלַדְתְּכֶ֑ם הִנֵּה֙ אַחֲרִ֣ית גּוֹיִ֔ם
מִדְבָּ֖ר צִיָּ֥ה וַעֲרָבָֽה : יג מִקֶּ֤צֶף יְהוָה֙
לֹ֣א תֵשֵׁ֔ב וְהָיְתָ֖ה שְׁמָמָ֣ה כֻּלָּ֑הּ כֹּ֚ל
עֹבֵ֣ר עַל־בָּבֶ֔ל יִשֹּׁ֥ם וְיִשְׁרֹ֖ק עַל־כָּל־
מַכּוֹתֶֽיהָ : יד עִרְכ֨וּ עַל־בָּבֶ֤ל ׀ סָבִיב֙ ב' חד מ"ל וחד חסר
כָּל־דֹּ֣רְכֵי קֶ֔שֶׁת יְד֣וּ אֵלֶ֔יהָ אַֽל־
תַּחְמְל֖וּ אֶל־חֵ֑ץ כִּ֥י לַֽיהוָ֖ה חָטָֽאָה : ג'
טו הָרִ֨יעוּ עָלֶ֤יהָ סָבִיב֙ נָתְנָ֣ה יָדָ֔הּ נָֽפְלוּ֙
אָשְׁיוֹתֶ֔יהָ נֶהֶרְס֖וּ חוֹמוֹתֶ֑יהָ כִּי֩ נִקְמַ֨ת אשיותיה ק' ג' ומ"ל
יְהוָ֥ה הִיא֙ הִנָּקְמ֣וּ בָ֔הּ כַּאֲשֶׁ֥ר עָשְׂתָ֖ה
עֲשׂוּ־לָֽהּ : טז כִּרְת֤וּ זוֹרֵ֙עַ֙ מִבָּבֶ֔ל ב' מ"ל עו"ם יקצור
וְתֹפֵ֥שׂ מַגָּ֖ל בְּעֵ֣ת קָצִ֑יר מִפְּנֵי֙ חֶ֣רֶב
הַיּוֹנָ֔ה אִ֤ישׁ אֶל־עַמּוֹ֙ יִפְנ֔וּ וְאִ֥ישׁ
לְאַרְצ֖וֹ יָנֻֽסוּ : יז שֶׂ֧ה פְזוּרָ֛ה יִשְׂרָאֵ֖ל ג'
אֲרָי֣וֹת הִדִּ֑יחוּ הָרִאשׁ֤וֹן אֲכָלוֹ֙ ס"ג
מֶ֣לֶךְ אַשּׁ֔וּר וְזֶ֤ה הָאַחֲרוֹן֙ עִצְּמ֔וֹ ג'
נְבוּכַדְרֶאצַּ֖ר מֶ֥לֶךְ בָּבֶֽל : יח לָכֵ֗ן כֹּֽה־ ג' בפסק
אָמַ֞ר יְהוָ֤ה צְבָאוֹת֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
הִנְנִ֥י פֹקֵ֛ד אֶל־מֶ֥לֶךְ בָּבֶ֖ל וְאֶל־אַרְצ֑וֹ ד' בליש"א
כַּאֲשֶׁ֥ר פָּקַ֖דְתִּי אֶל־מֶ֥לֶךְ אַשּֽׁוּר :
יט וְשֹׁבַבְתִּ֤י אֶת־יִשְׂרָאֵל֙ אֶל־נָוֵ֔הוּ וְרָעָ֥ה הַכַּרְמֶ֖ל וְהַבָּשָׁ֑ן וּבְהַ֥ר ג' וחסר
אֶפְרַ֛יִם וְהַגִּלְעָ֖ד תִּשְׂבַּ֥ע נַפְשֽׁוֹ : כ בַּיָּמִ֨ים הָהֵ֜ם וּבָעֵ֣ת הַהִ֗יא ח'
נְאֻם־יְהוָ֔ה יְבֻקַּ֞שׁ אֶת־עֲוֺ֤ן יִשְׂרָאֵל֙ וְאֵינֶ֔נּוּ וְאֶת־חַטֹּ֥את יְהוּדָ֖ה ג' י"כ ז' חסר

רש"י

ואוכלת תמיד : (יב) אמכם כניסתכם : אחרית . את הכשדים את ראשיתכם גדולים אחריתכם יהיו מדבר: (יד) ידו אליה . זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי (איכה ג): (טו) נתנה ידה . כאדם שאין בו כח ונותן יד לכל מי שרואה לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד (איכה ה) הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה : אשויתיה . יסודותיה וכן ואשיא ימוטו (עזרא ד) ובלשון משנה [illegible] אלו המוסרים לאושין [illegible] והתאוששו והתחזקו : כאשר עשתה . לעיר ה' : (טז) כרתו זורע . שיציאו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעידן קטול (יז) הראשון אכלו . שהגלה השבטים : עצמו . גרס גירם עצמותיו שגמר השירים יהודה ובנימין . עצמו דיושא"ר בלע"ז (יט) ורעה הכרמל . ל' מרעה מרתים

בבבל : מכותיה ב' מ"ל וסימ' אנושה מכותיה . כל עובר [illegible] בבל ישום וישרוק : זורע ב' מ[illegible] וסימ' זורע עולה יקצר און . [illegible] זורע מבבל : כל לשון פקידה [illegible] במ"ד אל וסימן הנני פוקד אל [illegible] מנוא : הנני פקד אל מלך בבל [illegible] ואל ארצו ב' בפסוק . פקודות [illegible]

תולדות אהרן בושה אמכם ברכות נח (ברכות יג) :

מצודת ציון

(יב) חפרה . ענין בושה : ציה . שממה : וערבה . ענינו כמו מדבר : (יג) ישום . ענין שממון : וישרוק . הוא הקול הבא בקבוץ השפתים ודרך לעשותה על אבדן דבר חשוב : (יד) דורכי . הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחה היטב לירות למרחוק : ידו . ענין השלכה כמו לידות את קרנות הגוים (זכריה ב') : (טו) הריעו . מלשון תרועה והשמעת קול : אשויתיה . ענין יסודות כמו לאשישי קיר חרשת (ישעיה ט"ז) : (טז) ותופש . ענין אחיזה : מגל . הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן שלחו מגל (יואל ד') : היונה . מלשון הונאה וענינו עשיקת הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג') : יפנו . ענין הסבה : (יז) פזורה . ענין פרוד : הדיחו . מלשון דחיה : עצמו . ר"ל שבר עצמיו ודוגמתו ובכל תבואתי תשרש (איוב ל"א) ור"ל תעקור השורש : (יח) פוקד . ענין השגחה הבאת הרעה : (יט) ושובבתי . מלשון השבה : נוהו . מדורו : ורעה . מלשון מרעה : הכרמל . כן יקרא מקום

מצודת דוד

תשמחו אשר תשמחו על הנה אתם השוסים את נחלתי: כי אז הייתם פשים ורב[illegible] בטוב ארצי כעגלה הדשה ואוכלת מדשא : ותצהלו כאבירים . הרימו קול גדול שמחה כמו הסוסים החזקים המרימים קול שמחה: (יב) בושה אמכם. אבל מעתה בושה אמכם בבל אשר ילדה בנים להנה : חפרה יולדתכם . כפל הדבר במ"ש הנה אחרית גוים . ר"ל הבושה תהיה על כי הנה אחרית הכשדים בניה תהיה [illegible] מוטב כמדבר ציה וערבה וכפל המלות בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : (יג) מקצף ה' . על כי ה' קצף על בבל לכן לא תהיה עוד מיושבת וכל העובר עליה ישום וישרוק : (יד) ערכו על בבל . מכל סביבה ערכו מלחמה על בבל : [illegible] אליה . השליכו חצים אליה : אל תחמלו . לא תחוסו על החץ לאמר אולי לא יכה אדם וילך לבטלה : כי לה' חטאה . ולכן תגלמו בה וכל החצים שתשליכו שמה יהרגו אנשים : (טו) הריעו . להבהיל את העם הריעו עליה מסביב : נתנה ידה . כדרך אדם הנופל המושיט יד למי שאפשר לעזור לו ולהקימו וכן מצרים נתנו יד (איכה ה) : נפלו אשויתיה . נפלו יסודות חומות העיר : כי נקמת . על כי היא נקמת ה' לכן הנקמו בה וכאשר עשתה לישראל כן עשו לה : (טז) כרתו . ר"ל לא ימצא עוד בבבל זורע שדה ואוחז מגל בעת הקציר כי תהיה שממה ולא יזרע שמה : מפני חרב היונה . מפני חרב האויב המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון יפנו משם המכירים עובדי האדמה ויפוצו כ"א לעמו ולארצו אשר באו משם : (יז) שה פזורה ישראל . הנה ישראל היה כשה פזורה ופרודה מן העדר אשר אריות הדיחו אותה והבריחוה מעדרה כי הדיחו אותו מארצו : הראשון . המדיח הראשון אכל בשרו והוא מלך אשור שגלה עשרת השבטים : וזה האחרון . זה המדיח האחרון שבר עצמותיו והוא נ"נ מלך [illegible] שגלה יהודה ובנימין : (יח) הנני פוקד . אשגיח להביא גמול על בבל וכו' : (יט) ושובבתי . ר"ל עוד יבא זמן בימי המשיח שאשיב אותו אל נוהו וירעה במרעה

וְלֹא תִמָּצֶאינָה כִּי אֶסְלַח לַאֲשֶׁר ל' ומ"ל
אַשְׁאִיר׃ כא עַל־הָאָרֶץ מְרָתַיִם עֲלֵה ל'
עָלֶיהָ וְאֶל־יוֹשְׁבֵי פְּקוֹד חֲרֹב וְהַחֲרֵם ל"ד. ב' מ"ל ל'
אַחֲרֵיהֶם נְאֻם יְהוָה וַעֲשֵׂה כְּכֹל ד'
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ כב קוֹל מִלְחָמָה בָּאָרֶץ
וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ כג אֵיךְ נִגְדַּע וַיִּשָּׁבֵר ס"א נגדע
פַּטִּישׁ כָּל־הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה ב'
בָּבֶל בַּגּוֹיִם׃ כד יָקֹשְׁתִּי לָךְ וְגַם־ ל' וחסר
נִלְכַּדְתְּ בָּבֶל וְאַתְּ לֹא יָדָעַתְּ נִמְצֵאת ל'
וְגַם־נִתְפַּשְׂתְּ כִּי בַיהוָה הִתְגָּרִית׃ ט"ו פסוקים וגם וגם וגם
כה פָּתַח יְהוָה אֶת־אוֹצָרוֹ וַיּוֹצֵא אֶת־ ל'. ל'. י"ב מ"ל
כְּלֵי זַעְמוֹ כִּי־מְלָאכָה הִיא לַאדֹנָי
יֱהֹוִה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים׃
כו בֹּאוּ־לָהּ מִקֵּץ פִּתְחוּ מַאֲבֻסֶיהָ ל'
סָלּוּהָ כְמוֹ־עֲרֵמִים וְהַחֲרִימוּהָ אַל־ ל'. ל'. ל'
תְּהִי־לָהּ שְׁאֵרִית׃ כז חִרְבוּ כָּל־ ל'
פָּרֶיהָ יֵרְדוּ לַטָּבַח הוֹי עֲלֵיהֶם כִּי־ ס'
בָא יוֹמָם עֵת פְּקֻדָּתָם׃ כח קוֹל נָסִים
וּפְלֵטִים מֵאֶרֶץ בָּבֶל לְהַגִּיד בְּצִיּוֹן
אֶת־נִקְמַת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נִקְמַת
הֵיכָלוֹ׃ כט הַשְׁמִיעוּ אֶל־בָּבֶל ׀ ו'
רַבִּים כָּל־דֹּרְכֵי קֶשֶׁת חֲנוּ עָלֶיהָ ב'
סָבִיב אַל־יְהִי־ פְּלֵיטָה שַׁלְּמוּ־לָהּ לה קרי ולא כתיב
כְּפָעֳלָהּ כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ
כִּי אֶל־יְהוָה זָדָה אֶל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ ל'
ל לָכֵן יִפְּלוּ בַחוּרֶיהָ בִּרְחֹבֹתֶיהָ וְכָל־
אַנְשֵׁי מִלְחַמְתָּהּ יִדַּמּוּ בַּיּוֹם הַהוּא

ולא ישתכחון ארי אשבוק לשארא דאשאר׃ כא על ארעא דעמא סרבן סקו עלה ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון אמר יי ועביד ככל דפקידתך׃ כב קל קרבא בארעא ותברא רבא׃ כג איכדין אתקטיף ואתבר מלכא דהוה מזיח לכל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא׃ כד איתצידית ליך ואף אתאחדת בבל ואת לא ידעת אתבעיאו חובך אשתכחו ואף אתאחדת ארי בעמא דיי אתגרית׃ כה גלא יי ית בית גנזיה ואפיק ית מני כם דלוט קדמוהי ארי עבידא היא קדם יי אלהים צבאות בארעא כסדאי׃ כו עולו לה מסטרא פתחו אבולהא גמירו נכסהא כמא דמגמרין ית ערימת עבורא כן גמרוהא לא יהי לה שארא׃ כז שיציאו כל גברהא אתמסרא לקטלא ווי עליהון ארי מטא יום תבירהון עדן סעורן בישתהון׃ כח קל דערקין ומשתיזבין מארעא דבבל לחואה בציון ית פורענותא דיי אלהנא פורענות היכליה׃ כט בסרו על בבל סגיאין כל מחתי קשתא שרו עלה סחור סחור לא יהי לה שיזבא שלימו לה כאגרה ככל דעבדת עבידו לה ארי על עמא דיי בסרת מרת מלין דלא כשרין קדם קדישא דישראל׃ ל בכן יתרמון עולימהא ברחובהא וכל אנשי עבדי קרבא יתברון

רש"י

(כא) מרתים. שהמרתני הרגזתני: פקוד. שם מדינה כמו פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כג) ת"י שם מדינות: ועשה ככל אשר צויתיך. אתה כורש שאמר ישעיה הנביא (מ"ה): (כג) פטיש כל הארץ. שהיה רוצץ ומכתת את הכל: (כד) יקשתי לך. לשון מוקש: (כו) באו לה מקץ. מסוף העיר ואפילו כה שלא תדע ותתפש במקום: פתחו מאבוסיה. ת"י אבולהא שעריה ואין לו דמיון. מנחם חברו לשון אבוס: סלוה. ו אותה: כמו ערמים. כות: (כז) כל פריה. שריה דרך הנביאים להמשיל השרים לפרים אבירים ולעתודים: (כט) השמיעו אל בבל רבים. וישמע שאול את העם (שמואל א טו) הזעיקו להאסף אל בבל רים בחצים כמו ויסובו עלי רביו (איוב טז): (ל) לכן. ל' שבועה

ערי חבית ; ככל אשר צויתיך דסמי' בקריאה וסי' ואת שמן משחה ואת קטרת. ואתה אם לך לפני דמלכים. וחברו דד"ה. הארץ מרתים עלה עליה: שמיעו אל בבל חד מן כ"ו פסקי' פרא וסימ' ויהי דבר ה' אלי ית. ואם תשוב ישראל נאם. מעי מעי אוחילה קירות ואת חמת יי מלאתי · הגנוב וח ונאוף והשבע לשקר · וירפאו שבר בת עמי על נקלה. וחברו פו · וידרכו את לשונם קשתם ר. למען הקים את השבועה · את רגלים רצתה וילאוך · בימיו שע יהודה · וכל העמק הפגרים · ות בכסף יקנו וכתוב בספר · בוכד נאצר דהדבר אשר היה · שלח אליכם את כל עבדי ביאים ב' בפסוק. וישב ישמעאל · ם ונשיכם, הילילו. רפתה שק. והחתתי את עילם. ערכו בבל סביב. השמיעו אל בבל ים. ושלחתי לבבל זרים והיתה ל לגלים מעון תנים ב' בפסוק:

לדות אהרן אל יהי לה פליטה. נדרים לז:

רד"ק

ההיא עתידה כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו ונאמר שארית ישראל לא יעשו עולה וגו': (כא) על הארץ מרתים. קרא מלכות בבל מרתים ענין מרי וכן תרגם יונתן על ארעא דעמא סרבן: עלה עליה. אמר כנגד דריוש: ואל יושבי פקוד. קראה גם כן פקוד שבא העת לפקוד עונה ויונתן לא תרגם כן פקוד לדעתו הוא שם מערי בבל כמו שכתוב פקוד ושוע וקוע: חרוב והחרם אחריהם. חרוב צווי מענין חרב כלומר חרוב בחרב וכן והחרם כמו ואת כל הנשמה החרים ופי' אחריהם לאשר ינוסו רדוף אחריהם בחרב כמו וחרב אריק אחריהם והריקותי אחריכם חרב ויונתן פירש אחריהם כמו ואחריתם בחרב אהרוג שפירש בניהם שהם אחרית האדם ואחריתו וכן ת"י ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון: (כב) קול. מבואר הוא: (כג) איך נגדע. פטיש כל הארץ, כי הוא היה כמו הפטיש שהוא משבר ומפוצץ ועתה נשבר איך היה זה: (כד) יקשתי לך. שמתי לך מוקש שנלכדת בו: נמצאת וגם נתפשת. שאילו ידעת טרם בא עליך שמא היית בורחת אבל עתה שלא ידעת כי הפתאום באה עליך הרעה ונמצאת במקומך ונתפשת וי"ת אתבעיאו חובך אשתכחו: התגרית. ענין התערב הריב כמו ואל תתגר בם מלחמה: (כה) פתח. על דרך משל שידעו ויכירו כי הוא נלחם בהם: באו לה מקץ. ת"י עולו לה מסטרא ויש לפרש מקץ מעת שבא קצה באו לה: (כו) פתחו מאבוסיה. המקומות שיאצרו בהם התבואות והפירות מענין אבוס בעליו שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות: סלוה כמו ערמים. ידרכו עליה במסלה כמו שדורכים על הערמי' לדושם ואדוני אבי ז"ל פי' כי עשו תלים תלים כמו ערמים מסללה כי לדעתו כל לשון מסלה ענין הרמה וי"ת גמרו נכסהא כמה דמגמרין ית ערמת עבורא: (כז) חרבו כל פריה. ענין הריגה והרג פרים משל על גדולים וגבורים כמו הבבוני פרים וכן ת"י גברהא: (כח) קול נסים. הנסים והפלטים הם ישראל ואף על פי שלא היה להם לנוס כי כורש העביר קול בכל מלכותו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל דריוש מלך קודם כורש והוא כבש בבל והחריבה וכשבא חילו על בבל היו מקצת ישראל נסים מתוכה והולכים לציון כי ידעו כי דבר ה' הוא שנבא להם ירמיהו חרבן בבל: (כט) השמיעו. אספו לפי שהאסיפה היא על יד השמעת קול נאמרה בלשון שמיעה וכן מן הדגוש וישמע שאול את העם: רבים. יורי חצים כמו וימררוהו ורבו ישטמוהו עליו רביו וי"ת סגיאין כמו הן רבים עתה עם הארץ: אל יהי לה פלטה. לה קרי ולא כתיב של מעלה אל תהי לה שארית וזה אל יהי לה פליטה והסימן תשי"ק: כי אל ה' זדה, עבר מלעיל ענין זדון ות"י ארי על עמא דיי' בסרת אמרת סגני מלין דלא כשרין קדם קדישא דישראל: (ל) לכן. ידמו, יכרתו:

מצודת דוד

רעה הכרמל והבשן שהמה מקום מרעה שמן ולפי שהמשילם לשה אמר לשון ופל בשם: תשבע נפשו. מרוב המרעה המצוי שם: (כ) יבוקש. אף אם יבוקש יהיה: לאשר אשאיר. לאלו שאשאיר מהם אסלח לעונם כי יהיו נמרקים בקושי שעבוד וילכו להם: (כא) על הארץ מרתים. חזר לדבריו הראשונים אמר אל מול מחריב את בבל עלה למלחמה על הארץ שמרדה ופשעה בכל העובדי כוכבים והיא ל: ואל יושבי פקוד. שם עיר מערי בבל כמ"ש פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כג) על בבל יאמר וקראה כן לפי שבא עת לפקוד ולזכור עונם: חרוב. תחרב תם ובנים רדוף אחריהם והחרימם: ועשה וכו'. חזר לזרזו: (כב) בארץ. נשמע רץ בבל: (כג) איך נגדע. איך נכרתה בבל שהיה משבר ומפוצץ כל הארץ. כפטיש פוצץ סלע: לשמה. לתמהון היתה בין העובדי כוכבים כולם יתמהו על חורבנה: (כד) יקושתי. הכנתי לך מוקש וגם נלכדת בה ולא ידעת להשמר ממנה כי הפתאום באה: התגרית. עם ה' עשית תגר ומלחמה כי עמו הנחת ולא חמלת: (כה) את כלי מו. הם פרס ומדי ור"ל המקום העיר להם לבוא על בבל להחריבה: כי מלאכה היא לה'. השחתת ארץ כשדים היא דבר שליחות של ה': (כו) בואו לה מקץ. לה המדינה בואו להלחם בה פתאום עד לא יכונו למלחמה: פתחו מאבוסיה. לקחת התבואות האצורים שמה: סלוה. רמסו אותה כמו שרומסים על אגודות שבלים לדושם אויה התבואה: והחרימוה. אבדו וכלו אותה: (כז) חרבו. הרגו: כל פריה. הם השרים. ירדו לטבח. כפל הדבר במ"ש: הוי עליהם. אוי להם כי בא יום פקודתם עת זכרון עונם: (כח) קול נסים. הנה נשמע קול מאותן ישראל הנסים מבבל ובאים להגיד בציון את נקמת ה' ומפרש את נקמת היכלו שלקח נקמה מיד בבל: (כט) השמיעו. התאספו אל בבל רובי חצים כל דורכי קשת חנו עליה סביב למען לא יהיה לה פליטה כי לא יוכל מי לברוח: ככל אשר עשתה

מצודת ציון

מקום שדות וכרמים: (כא) מרתים. מלשון מרי ומרד: חרוב. מלשון חורבן: והחרם. ענין כליון כמו כל הנשמה החרים (יהושע י'): (כג) נגדע. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט'): פטיש. הוא המקבת כמו כפטיש יפוצץ סלע (לעיל כ"ג): לשמה. לתמהון: (כד) יקושתי. מלשון מוקש: נתפשת. ענין אחיזה בחוזק: התגרית. מלשון תגר ומלחמה כמו אל תתגרו בם (דברים ב'): (כה) אוצרו. מלשון אוצר ומטמון: זעמו. ענין כעס וחימה: מלאכה. ענין שליחות וכן ארור עושה מלאכת ה' רמיה (לעיל מ"ח): (כו) מקץ. מן הקצה: מאבוסיה. ענינו אוצר התבואה והוא מענין אבוס בעליו (ישעיה א') שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות: סלוה. ענין רמיסה כמו סלית כל שוגים (תהלים קי"ט): ערמים. אגודות שבלים כמו בטנך ערמת חטים (ש"ה ז'): והחרימוה. מלשון חרם ואבדון: (כז) חרבו. מלשון חרב: פריה. ר"ל שריה וכן הבבוני פרים רבים (תהלים כ"ב): פקדתם. ענין זכרון: (כח) ופלטים. נמלטים: (כט) השמיעו. ענין אסיפה וקבוץ כמו וישמע שאול את העם (ש"א ט"ו) וזהו לפי שאסיפת העם באה ע"י השמעת קול: רבים. מורים בחצים כמו יסבו

נאם יהוה: לא הנני אליך זדון נאם
אדני יהוה צבאות כי בא יומך עת
פקדתיך: לב וכשל זדון ונפל ואין
לו מקים והצתי אש בעריו ואכלה
כל סביבתיו: לג כה אמר יהוה
צבאות עשוקים בני ישראל ובני
יהודה יחדו וכל שביהם החזיקו
בם מאנו שלחם: לד גאלם ׀ חזק
יהוה צבאות שמו ריב יריב את
ריבם למען הרגיע את הארץ
והרגיז לישבי בבל: לה חרב על
כשדים נאם יהוה ואל ישבי בבל
ואל שריה ואל חכמיה: לו חרב
אל הבדים ונאלו חרב אל גבוריה
וחתו: לז חרב אל סוסיו ואל רכבו
ואל כל הערב אשר בתוכה והיו
לנשים חרב אל אוצרתיה ובזזו:
לח חרב אל מימיה ויבשו כי ארץ
פסלים היא ובאימים יתהללו:
לט לכן ישבו ציים את איים וישבו
בה בנות יענה ולא תשב עוד
לנצח ולא תשכון עד דור ודר:
מ כמהפכת אלהים את סדם ואת
עמרה ואת שכניה נאם יהוה לא
ישב שם איש ולא יגור בה בן
אדם: מא הנה עם בא מצפון וגוי
גדול ומלכים רבים יערו מירכתי
ארץ: מב קשת וכידן יחזיקו אכזרי
המה ולא ירחמו קולם כים יהמה

בעדנא ההיא אמר יי: לא הא אנא שלח רוגזי עלך מלכא רשיעא אמר יי אלהים צבאות ארי מטא יום תבירך עדן סעורן בישתיך: לב ויתקיל מלכא רשיעא ויפול ולית ליה מקים ואדליק אשתא בקרווהי ותשיצי כל סחרניהון: לג כדנן אמר יי צבאות אניסין בית ישראל ובית יהודה כחדא וכל שביהון אתקיפו בהון מסרבין לשלחותהון: לד פריקהון תקיפא יי צבאות שמיה אתפרעא אתפרע ית עולבניהון בדיל למתבר רשיעי ארעהון ולאיתאה זועא לכל יתבי בבל: לה דקטלין בחרבא ייתון על ארעא דכסדאי אמר יי ועל יתבי בבל ועל רברבהא ועל חכימהא: לו דקטלין בחרבא ייתון על קסמהא וישתבשון דקטלין בחרבא ייתון על גברהא ויתברון: לז דקטלין בחרבא ייתון על סוסותהון ועל רתיכיהון ועל כל סומכותא די בגוה ויהון חלשין כנשיא דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון: לח שרבא במוהא ויבשון ארי ארעא צלמניא היא ובטעותא משתבחין: לט בכן יערען תמן בחתולין וישרון בה בנת נעמין ולא תתב עוד לעלם ולא תשרי עד דר ודר: מ מרחיק מימרי יתכון כמא דרחיק יי ית סדום וית עמורה וקריבהא אמר יי לא יתיב תמן אנש ולא יתותב בה בר אנש: מא הא עמא אתא מצפונא ועממין רברבין ומלכין סגיאין ייתון בגלי מסיפי ארעא: מב קשתא ותריסין אחידן אכזראין אינון ולית להון רחמין

רדק

(לא) הנני אליך זדון. שם תאר כמו זד יהיר: (לב) וכשל זדון ונפל. אמר זה כינגד מלך בבל וכן ת"י הא אנא שלח רוגזי עלך מלכא רשיעא: (לג) כה אמר ה'. מבואר הוא: (לד) גואלם. הרגיע והרגיז. שניהם מקור ובא הה"א בהם בחיר"ק כמו העבר וכן בא כמו הם גנון והציל פסוח והמליט עד השמידו אותם ופי' הרגיע ענין מרגוע ומנוחה כי ברוגז שיבא ליושבי בבל יהיה מרגוע לארץ כי מלך בבל היה מרגיז הארץ ומרעיש ממלכות וי"פ הרגיע ענין רוגע היה שתרגם בדיל למתבר רשיעי ארעא ולאיתאה זיעא לכל יתבי בבל: (לה) חרב על כשדים. מבואר הוא: (לו) חרב אל הבדים ונאלו. הבדים פי' הכוזבים מן בדיך מתים יחרישו והם הקוסמים והם בבא הרעה עליהם נואלו ולא ידעו דבר ולא הועילו להם קסמיה': נואלו. ענין הסכלות וכן נואלו שרי צוען אשר נואלנו וכן תירגם יונתן על קסמהא וישתבשון: (לז) חרב. ואל כל הערב, כמו ערב רב רוצה לומר אנשים נכרים שהיו בבבל מכמה ארצות או יהיה ענין הסחורה כמו ועורבי מערבך ר"ל אל כל אנשי הערב כלו' הסוחרים: והיו לנשים. חלשים כנשים שלא ילחמו כנגד אויביהם: חרב אל אוצרותיה. אפשר לפרש חרב זה כמו כי חרבך הנפת עליה שהוא חרב הבנין והסריסה והנתיצה וי"ב דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון: (לח) חרב אל מימיה ויבשו. מן חרבו המים לפי שבבל רבת מים אמר על דרך משל שיבשו מימיה רוצה לומר שיכלה טובה ועושרה: כי ארץ פסילים היא. כלומר לפי שהיו בוטחים בפסיליהם: ובאימים יתהוללו. נקראו העצבים אימים לפי שעובדיהם יפחדו מהם ואמר שיהיו משתגעי' בהם ובעבודתם ומן הטעם שתרגם יונתן ובטעותא משתבחין תרגם יתהוללו ענין תהלה והוא לפי הנראה ענין הוללות וסכלות כמו ויתהולל בידם והתהוללו הרכב: (לט) לכן. ציים, חיות השוכנות בציה ותירגם יונתן תמוון וי"מ שהם נמיות הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כדי שלא תקפוץ הנמיה מרפוי"נא בלעז: איים. תירגם יונתן תעולין: (מ) כמהפכת. להפלגה והוא שם סמוך אל הפועל כמהפכת סדום ועמורה שם סמוך אל הפעול: ואת שכניה. שכני סדום ושכני עמורה והם אדמה וצבוים והאחרות ות"י רחיק מימרי יתכון כמא דרחיק ה' ית סדום וית עמורה וקריבהא: (מא) הנה. ומלכים רבים, גדולים וחשובים כמו על כל רב ביתו והם דריוש וכורש או פירוש רבים במנין כי באו עם דריוש מלכי אומות אחרות כמו שאמר השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז: (מב) קשת וכידון. כתרגומו קשתן ותריסין פי' כידון כלי מגן ואפשר שיהי' כמין רומח כמו ויושת לרעש

רשי

שבועה: (לד) הרגיע את הארץ. כשתשפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל: (לו) אל בדים. אל הקוסמים שלה: ונואלו. בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים (ישעיה מד) וכן ת"י על שם שבודים ואומרים דברי כזב: (לז) הערב. סומכותא גרנטיא"ה בלעז: (לח) ובאימים יתהללו. ישתטו. ל"א פורוונטרונט בלעז וכת"י משתבחין. באלהי הטעקים שהיו להם: (לט) ציים את איים. יערעון תמן בחתולין מיני חיות המצויין בחורבה: הנה

וגוי ד' בקריאה וסי' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. וגוי לא ידעוך אליך ירוצו. וגוי גדול יעור מירכתי ארץ. וגוי גדול ומלכים רבים יערו: יערו ג' בקריאה ב' מנהון חסר וסי' ומלכים רבים יערו מירכתי ארץ. יערו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. ולא יערו משנתם. יהושפט מ"ל:

תולדות אהרן חרב אל הכדים ברכות סג מענים ז מכות י:

מצודת ציון

יסכו עליו רביו (איוב ט"ז): זדה. מל' זדון ורשע: (ל) ידמו. ענין כריתה (לב) והצתי. ענין הבערה והדלקה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט): ואכלה. ענין שריפה כמו מאכולת אש (שם) (לג) עשוקים. ענין שדידה וגזל: שוביהם. מלשון שבי ור"ל ההשדים שלקחום בשבי: החזיקו. אחזו בחוזקה: מאנו. מלשון מיאון (לד) הרגיע. מלשון מרגוע והשקט והרגיז. ענין רעדה וחרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד') (לו) הבדים. ענין המלאת הכזב מן הלב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב י"א) וקרא כן את הקוסמים כי דרכם להמציא כזב מלבם: ונואלו. ענין הסכלות כמו נואלו שרי צען (ישעיה י"ט) וחתו. ונשברו: (לז) הערב. מלשון תערובות: ובזזו. מלשון בזה ושלל (לח) חורב. ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח'): ובאימים. הוא שם כנוי על הגלולים: יתהוללו. מל' הוללות והכלות: (לט) ציים איים. שמות מיני חיות: בנות יענה. שם עוף בק׳ היענה: (מ) יגור. ידור: (מא) יעורו. מל' התעוררות: (מב) וכידון. הוא כעין רומח: יחזיקו. יאחזו: ערוך. מסודר

מצודת דוד

עשתם. לישראל כן עשו לה: זדה. הרשיעה אל ה': (ל) לכן, הואיל וזדה אל ה' לכן יפלו וכו': (לא) הנני אליך זדון. אתה בלשאצר איש זדון הנה אני אלחם עליך כי בא יום תשלום גמולך עת זכרון עוונך: (לב) וכשל זדון. בלשאצר יהרג: ואין לו מקים. ר"ל לא ימלוך מי מזרעו בבבל: סביבותיו. סביבות עריו: (לג) עשוקים וכו' יחדיו. ר"ל כמו שנעשקו עשרת השבטים על ידי אשור כן נעשקו בני יהודה על ידי בבל: וכל שוביהם. כמו אשור כן בבל החזיקו בהם וממאנים לשלחם חפשי: (לד) גאלם חזק. אם כי אינם משלחים מרצונם הנה גאלם חזק והוא יריב את ריבם ויאבד את בבל ויצאו הגאולים חפשי: למען הרגיע. למען יהיה מרגוע בכל הארץ יביא רוגז וחרדה על יושבי בבל ולא יוסיפו למשול בעמים: (לה) חרב על כשדים. חרב תבוא על הכשדים: (לו) אל הבדים. אל הקוסמים שבודים דברים מלבם: ונאלו. יסכלו בעצתם ולא ידעו במה יגאלו: (לז) ואל רכבו. קבוצת אנשי הרכב: ואל כל הערב. התערובות מעובדי כוכבים שהיו יושבים בבבל: והיו לנשים. יהיו חלושי כח כנשים: חרב אל אוצרותיה. אנשי חרב יבואו אל אוצרותיה ויבוזו אותם: (לח) חורב. לפי שנהר פרת היה עובר בבבל והיה מעקם שלותם כנילוס במצרים לכן אמר שיבוא חורב אל מימיה ויבשו: כי ארץ פסילים היא. הרבה פסילים עמדו לעבודת כוכבים: ובאימים יתהוללו. משתטים ומשתגעים עם העבודת כוכבים שלהם ויקרא העבודת כוכבים אימים כי מביאים אימה על עובדיהם וכאשר יקרא מפלצת כמ"ש אשר עשתה מפלצת לאשרה (מ"א ט"ו): (לט) לכן. הואיל והיו כ"כ דבוקים בעבודת האלילים לכן תהיה לחרבה ושם ישבו ציים עם איים שדרכם לשכון בחרבות: ולא תשב. לא תהיה עוד מיושבת עד עולם: עד דור ודור. עד שיכלו כל ימי הדורות וכפל הדבר במ"ש: (מ) כמהפכת. תהיה כמו שהפכה אשר הפך אלהים את סדום ואת עמורה ואת שכניה: ולא יגור. אף דרך עראי: (מא) מצפון. מדי ופרס שהם מצפון בבל במקצוע צפונית מזרחית: רבים. רצה לומר גדולים כמו ורבי המלך (לעיל מא): מירכתי ארץ. מסוף הארץ ר"ל ממרחק: (מב) כים יהמה. כמו הים כשהומה בעת יסוער הרוח: ערוך כאיש. ערוך בכלי זיין כאיש גבור

ועל־סוסים ירכבו ערוך כאיש (ב׳)
למלחמה עליך בת־בבל׃ מג שמע
מלך־בבל את־שמעם ורפו ידיו (ב׳. ג׳)
צרה החזיקתהו חיל כיולדה׃ מד הנה (ג׳)
כאריה יעלה מגאון הירדן אל־נוה
איתן כי־ארגיעה ארוצם מעליה (ג׳ ב׳ מ״ל)
ומי בחור אליה אפקד כי מי כמוני (וחי׳ חסר אריצם ק׳)
ומי יועדני ומי־זה רעה אשר יעמד (ב׳)
לפני׃ מה לכן שמעו עצת־יהוה
אשר יעץ אל־בבל ומחשבותיו (ב׳ מ״ל)
אשר חשב אל־ארץ כשדים אם־
לא יסחבום צעירי הצאן אם־לא (ב׳)
ישים עליהם נוה׃ מו מקול נתפשה
בבל נרעשה הארץ וזעקה בגוים (ג׳)
נשמע׃

נא א כה אמר יהוה הנני
מעיר על־בבל ואל־ישבי לב קמי
רוח משחית׃ ב ושלחתי לבבל |
זרים וזרוה ויבקקו את־ארצה כי־ (ג׳. ג׳)
היו עליה מסביב ביום רעה׃ ג אל־
ידרך ידרך הדרך קשתו ואל־יתעל (כתיב ולא קרי ג׳)
בסרינו ואל־תחמלו אל־בחריה (ג׳ כתיב סמ״ך ג׳ חסר)
החרימו כל־צבאה׃ ד ונפלו חללים (ב׳ כי מלאה)
בארץ כשדים ומדקרים בחוצותיה׃ (ג׳ וחסר)
ה כי לא־אלמן ישראל ויהודה (ג׳)
מאלהיו מיהוה צבאות כי ארצם
מלאה אשם מקדוש ישראל׃ ו נסו |
מתוך בבל ומלטו איש נפשו אל־ (ב׳. בספר מוגה)
תדמו בעונה כי עת נקמה היא

קדלהון כימא באתרגושתיה ועל סוסותא רכבין מסדרין אינון כגבר עביד קרבין עלך כנשתא דבבל׃ מג שמע מלכא דבבל ית שמעהון ואתרשלא ידוהי עקא אחדתיה הא כחבלין ליולדתא׃ מד הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוי לדיר רען ארי בזמן דאיתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מן כותי ומן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי׃ מה בכן שמעו מלכא דיי די מלך על בבל ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא כסדאי אם לא יגררון ויקטלון תקיפי עמא אם לא יצדון עליהון מדוריהון׃ מו מקל דאתאחדת בבל זעת ארעא וצוחתא בעממיא אשתמעת׃ א כדנן אמר יי הא אנא מיתי על בבל ועל יתבי ארעא כסדאי עממין קטולין דרם לבהון ושפירין בקומא רוחהון מחבלא׃ ב ואשלח על בבל בזוזין ויבזזונה וירוקנון ית ארעה ארי הוו עלה מסחור סחור ביום ביש׃ ג לה ימתח דמתח קשתיה ולה יסק בסריניה ולא תחוסון על עולימהא גמירו כל נכסהא׃ ד ויתרמון קטילין בארעא כסדאי ומטענין בשוקהא׃ ה ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מיי צבאות ארי ארעהון אתמליאת חיבי קטול ממימר קדישא דישראל׃ ו ערוקו מגו בבל ושיזבו גבר נפשיה לא תתקון בחובה ארי עדן

רש"י

(מד) הנה כאריה. אשר יעלה מגאון הירדן כן יבא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריה דסליק מרום ירדנא למדנו שגאון הירדן מקום אריות הוא ואף כך תרגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא: כי ארגיעה. כשאביא שעה: מעליה. מעל לה: ומי יועידני. למלחמה: (מה) צעירי הצאן. פרס צעיר בני יפת: (א) לב קמי. כשדים בא״ת ב״ש. רוח משחית. רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית. רוח טלנ״ט בלעז: (ב) וזרוה. ונפצוה: ויבוקקו. ויריקוהו: (ג) אל ידרוך הדורך. זה מקרא קצר אל אשר אני אומר שם ידרוך הדורך קשתו: אל יתעל בסריונו. אל ירפא: (ה) כי לא אלמן. לא שכחו לנקום נקמתו: כי ארצם. של כשדים: (ו) נוסו. ישראל

לשון מחשבה על במ״ג אל ...ים׳ לכן שמעו עצת ה׳ אשר ...ץ אל ארום. ומחשבותיו אשר ...ב אל ארץ כשדים. מה ...חשבון אל ה׳ דנחום; צבאה ב׳ ...י׳ כי מלאה צבאה. אחרימו ... צבאה; אשם כלהו׳ קמצים ...״ב פתחים וסי׳ לאשר אשם לו, ...ום אשם לה׳; ומלטו ב׳ בסיפרא ...ים׳ נסו מתוך בבל ומלטו. ...ו מתוכה עמי ומלטו איש:

רדק

לרעה הידון לשון אנים והידון: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם ערוך בכל כלי זיין כמו אדם אחד שרוצה להלחם עם חברו עורך עצמו בכל כלי זיין: (מג) שמע מלך בבל. הוא בלשצר: (מד) הנה כאריה יעלה. פירשנו הפסוק למעלה בנבואת אדום ועוד אנו מפרשים אותו הנה אמר כי משחית בבל יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברים המים כשהירדן בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ישראל יבא עליהם הרע כלו׳ מעונש ישראל יבא הרע לבבל ויעלו ישראל לגאון על ידי המלך ההורג בבל: אל נוה איתן. אל נוה מקום איתן והיא בבל: כי ארגיעה ארוצם מעליה. ר״ל כאשר ארגיע ואשקיט לישראל ארוץ אותם מעל ארץ בבל שהם שם בגלות ומי בחור אליה אפקוד וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואמנה אותו על בבל להלחם בה ושאר הפסוק מבואר הוא: יועידני. הנו״ן דגושה כמו אשר למעלה: (מה) לכן אל בבל. כמו על בבל וכן אל ארץ כשדים כמו על: אם לא יסחבום צעירי הצאן. הם ישראל כמו שפי׳ למעלה ואף על פי שהשואבים בני בבל לא היו ישראל כי אם מדי ופרס ישראל היו סבת החיבם והרי הם כאלו הם סחבום כי בעונש ישראל בא עליהם האויב כמו שנאמר נקמת ה׳ אלהינו נקמת היכלו: אם לא ישים עליהם נוה. ולמעלה נוהו ושם מבואר הענין: (מו) מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ, מקול שנתפשה בבל וכן תירגם יונתן מקל דאיתאחדת בבל זעת ארעא: וזעקה בגוים נשמע. פירוש וקול זעקה וקול שזכר עמד במקום שנים והוצרכנו לזה לפי שזעקה לשון נקבה ונשמע לשון זכר וכן אמר כמוהו לא נהיתה זכר ונקבה ואע״פ שלא זכר קול כי הזעקה היא הקול: (א) כה אמר ה׳. ואל יושבי לב קמי, כשדים בא״ת ב״ש ויתכן שיהיה ארץ כשדים חסר כאלו אמר יושבי ארץ כשדים וסמך אותו על המבין לפי שזכר בבל וכן מנהג הכתוב בהרבה מקומות ויהיה לב קמי כמשמעו לב אויבי ויהיה תכונת הפסוק כן ואל לב קמי יושבי ארץ כשדים ועל הדרך הזה תירגם יונתן הפסוק כן הא אנא מיתי על בבל ועל יתבי ארע כסדאי עממין קטולין די רם לבהון ושפירי בקומתהון רוחהון מחבלא הנה הוסיף ארע כסדאי ופי׳ לב קמי כמשמעו לפי דעתו: (ב) ושלחתי לבבל זרים וזרוה. זרים נכרים וזרוה מן מזרה ישראל והוא לשון נופל על הלשון לאמור וזרים בשקל קמים מנחי העי״ן וזרוה מנחי הלמ״ד מבנין הדגוש והרי״ש אינה ראויה לדגש ויתכן לפרש זרים וזרוה ענין אחד ושרש אחד ויהיה זרים תאר בפלס דוים כלים ותרגום בזוזין ויבזזונה: ויבוקקו את ארצה. ענין רקות כמו כי בקקום בוקקים: (ג) אל ידרוך הדורך קשתו. אומר אל הדורך שידרוך קשתו אל אשר יתעל בשריונו אל תחמלו אל בחורים וי״ת אל כמו אליה לה ימתח דמתח קשתיה ולה יסק בסריניה: ואל יתעל. אל אשר יתעלה ויתגאה בשריונו שהוא לבוש השריון הוא לבוש הברזל הזכר״גא בלעז וידרוך כתוב כפול והאחד כתוב ולא קרי: (ד) ונפלו. הפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג לחזק: (ה) כי לא אלמן. אינו כמו האלמנה שמת בעלה שהיא עזובה ממנו לעולם לא כן ישראל כי בעלם חי וקים ואם עזבם בגלות עוד יפקדם וישוב אליהם ויפקוד אויביהם: כי ארצם מלאה אשם. ארץ כשדים מלאה אשם והעלאה מקדוש ישראל כלומר ממה שעשו רעות בעמו וי״ת כן ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מה׳ צבאות ארי ארעהון אתמליאת

מצודת ציון

...דר: (מג) ורפו. מל׳ רפיון: החזיקתהו. ענין אחיזה: חיל. חלחלה: (מד) מגאון. ענין גבהות ...ממות ור״ל ככר המעולה הסמוך (לירדן) ושם היה מקום האריות וכן (א)מר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל י״ב): נוה. ענין מדור: איתן. ענין (חז)וק כמו איתן מושבך (במדבר כ״ד): (אר)גיעה. מל׳ מרגוע והשקט: ארוצם. (מ)ל׳ ריצה ומהירות ההליכה: אפקוד. ...ה כמו והוא פקד עלי (עזרא א׳): (יוע)ידני. ענינו עת קבוע כמו ואם (מש)פט מי יועידני (איוב ט׳): (מה) יסחבום. ענין גרירה ומשיכה (על האר)ץ כמו סחוב והשלך (לעיל כ״ב): (צע)ירי. ענין קוטן: ישים. מלשון (ש)ממה: (מו) נתפשה. ענין לכידה: נרעשה. מלשון רעש ורעד: (א) מעיר. מלשון התעוררות: רוח. ...ון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל״ז): (ב) זרים וזרוה. ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (וי)קרא כו): ויבוקקו. ענין ריקות כמו הבוק תבוק (ישעיה כ״ד): (ג) אל. כמו אליה: יתעל. מל׳ (עלי)ה וגבהות: בסריונו. הוא כעין לבוש עשוי מברזל ילבשוהו במלחמה להציל ממכת חרב וחנית וכן (כמ)ו הסריונות (לעיל מ״ו): החרימו. מל׳ חרב והאבדון: (ד) ומדוקרים. ענין נעיצת חרב וחנית בגוף (ו)כן כל הנמצא ידקר (ישעיה י״ג): (ה) אלמן. מל׳ אלמנות: אשם. חטא ופשע: (ו) תדמו. ענין

מצודת דוד

...(ער)וך שיורד במלחמה: עליך. ר״ל ועליך יבואו: (מג) את שמעם. את שמע (ח)זקתם: ורפו ידיו. נעשו רפויים מלהלחם למולם: החזיקתהו. הצרה אחזה (או)תו והיה לו חיל כיולדה: (מד) הנה כאריה. האויב הבא עליה יעלה בחוזקה (ה)כמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו אל נוה איתן ר״ל אל מדור (ה)יושב המחוזק בבצר כי זהו איתנו ומוזו: כי ארגיעה. כי אפני להשקיט ולהרגיע (ל)ישראל וארוץ אותם מעל ארץ בבל לשוב לארצם ולכן אצוה עליה להשחיתה את (ה)מתגבר בו: כי מי כמוני. שיוכל למחות בידי: ומי יועידני. מי יקבע עמדי זמן (ו)ועד להלחם בי: ומי זה רועה. מי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל צאנו ...ר״ל מי הוא הרועה שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ״ש: (מה) לכן. הואיל ואין מי ימחה בידו וכן תקום לכן שמעו וכו׳: אם לא. הוא ענין שבועה ור״ל הנה היא בשבועה אשר צעירי הצאן יגררום מארצם והוא פרס שהוא הצעיר בבני יפת כי אמרז״ל תירס הוא פרס (יומא י): אם לא ישים. בשבועה אשר ישמם את כל נוה ונוה שמהם: עליהם. ר״ל לפניהם בעל כרחם: (מו) מקול נתפשה. מקול השמועה אשר נתפשה בבל תרעש הארץ כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרה וזעקה. קול זעקת בבל יהיה נשמע בין העמים: נא (א) לב קמי. הם כשדים בא״ת ב״ש ואמר בלשון זה על כי קם לנגד ה׳ והחריבו נוהו: רוח משחית. מוסב על מעיר לומר שיעורר עליהם רצון משחית והוא רצון פרס ומדי: (ב) ושלחתי וכו׳

ליהוה גמול הוא משלם לה׃ ז כוס־
זהב בבל ביד־יהוה משכרת כל־ ל׳
הארץ מיינה שתו גוים על־כן ל׳
יתהללו גוים׃ ח פתאם נפלה בבל
ותשבר הילילו עליה קחו צרי
למכאובה אולי תרפא׃ ט רפאנו ל׳ ומ"ל וכ׳ מ"ל בנוסחא. ל׳
את־בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך ל׳ וחסר א׳
איש לארצו כי־נגע אל־השמים ד׳
משפטה ונשא עד־שחקים׃ י"ב
י הוציא יהוה את־צדקתינו באו ב׳ ר"פ.ג׳ וחסר
ונספרה בציון את־מעשה יהוה ג׳ כי נורא הוא
אלהינו׃ יא הברו החצים מלאו ב׳
השלטים העיר יהוה את־רוח מלכי ה׳
מדי כי על־בבל מזמתו להשחיתה ד׳
כי־נקמת יהוה היא נקמת היכלו׃
יב אל־חומת בבל שאו־נס החזיקו ה׳ כ"כ
המשמר הקימו שמרים הכינו ז׳
הארבים כי גם־זמם יהוה גם־עשה ג׳
את אשר־דבר אל־ישבי בבל׃
יג שכנתי על־מים רבים רבת שכנת ק׳
אוצרת בא קצך אמת בצעך׃ ל׳.כ"כ. ל׳. ג׳
יד נשבע יהוה צבאות בנפשו כי
אם־מלאתיך אדם כילק וענו עליך׃ ל׳

פורענותא היא קדם יי גמלא הוא משלם לה׃ ז הא כבסא דדהבא דהוא רגיג מכל מניא כן עלי חובה דבבל בכו פורענות תקיפא עתידא דייתי לה מן קדם יי עתידין דיתרוון מנה רון כל מלכי עממיא ומכם פורענותא ישתון עממיא על כן ישתגשון עממיא׃ ח בתכיף נפלת בבל ואתברת אלילו עלה סבו שעיף לתבירה מאים תתסי׃ ט אסינא ית בבל ולא מתסיא שבקוהא וניזיל גבר לארעיה ארי קריב לשמיא תבירה ומנטל עד שמי שמיא׃ י גלא יי ית זכותנא אתו ונשתעי בציון ית עובדא די עביד יי אלהנא׃ יא שנינו גרריא מלו שלטיא אעיר יי ית רוח מלכי מדי ארי על בבל רעותיה לחבלותה ארי פורענותא דיי היא פורענות היכליה׃ יב על שורי בבל זקופו אתא אתקיפו מטרתא אקימו נטריא אתקינו הוצניא ארי אף חשיב יי אף עביד ית דמליל על יתבי בבל׃ יג דשריא על מיין סגיאין בית גנזהא מטא יום תבריך עדן סעורת בישותיך׃ יד קים יי צבאות במימריה אלהין אמליניך משרית עממין סגיאין כזחלא וירימון עלך קלהון׃

תולדות אהרן רפאנו את בבל. סנהדרין נו : רבת אוצרות. תענית י :

רדק

אתמליאת חייבי קטול ממימר קדישא דישראל (ו) נסו. אומר לאנשים מארצות אחרות שהיו בה לצאת מתוכה שינוסו מתוכה שלא יספו בעון העיר : אל תדמו בעונה. ענין כריתה כמו ונדמו נאות השלום : (ז) כוס זהב. קרא היין הזך זהב לזכות הזהב המשל המשילו בו וכן המשיל השמן הזך בזהב כמו שאמר המריקים מעליהם הזהב וכן הרות הזהב מצפון זהב יאתה. ואמר ביד ה׳ כי מלך בבל היה שליח האל להחריב הגוים והוא מה שאמר למעלה קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקית אותו את כל הגוים וכן אמר הנה מיינה שתו גוים : יתהוללו. ישתגעו מן הוללות וסכלות וכן אמר למעלה ושתו והתגעשו והתהוללו המשילו ליין זך ונקי לפי שהפעל האל זך ונקי הצור תמים פעלו : (ח) פתאום. אולי תרפא, דרך לעג : (ט) רפאנו . נכתב כבעלי האל"ף ונקרא כבעלי הה"א : ולא נרפתה. כבעלי הה"א ובאמת רפינו דבר על הלשון האנשים הנכרים אשר בה : (י) הוציא. דבר על לשון ישראל שהיו בה : (יא) הברו . מן ברר כמו חץ ברור הוא והוא לשון מריקה וברירה ולבון וכן ת"י שנינו אמר כנגד האויבים הבאים להלחם עליה : מלאו השלטים. אספו המגינים וכן קראו אחריך מלא ענין אסיפה וקבוץ. השלטים מגינים כמו כל שלטי הגבורים וכתב אדוני אבי ז"ל הברו משפטו האברו מן אבר כיונה אבר האב׳ שענינו נוצה ר"ל שימו נוצה בחצי׳ כדי ליפרח : (יב) אל חומות בבל. כמו על. וכמוהו כתבנו רבים בזה הספר : שאו נס. כשתכבשו אותה שאו נס על החומות לנראות כי לכם היא כי דרך העולם כשיכבשו עיר ישאו נס על המגדלים ועל החומות : החזיקו המשמר. קודם כבוש העיר : גם זמם גם עשה. כל אחד לרבות על חברו וכן גם אתה גם מלככם והדומים להם : (יג) שכנתי. נכתבה בו יו"ד והיא נוספת על הפעל כמו היושבי בשמים הולכי מרום קברו והדומים לו וכן בנקבה אוהבתי לדוש אל תשמחי אויבתי לי אבל שכנתי לא נקרא עם היו"ד כי הסי"ו בשוא והוא בשקל יושבת בלבנון והיא מלה מורכבת כמו שפי׳ בחלק הראשון בספר מכלל והיא מורכבת מן שוכנת שהיא פעלת ומן שכנתי שהיא פעלתי וטעם ההרכבה ר"ל ששכנת מקדם ואת שוכנת עדין בנא עליך הרעה וטעם על מים רבים כמשמעו כי בבל רבת מים וכן הוא דרך משל על רוב הטובה שהיה לה מקדם וקורבת אוצרות אפשר אוצרות התבואה או אוצרות כסף וזהב : אמת בצעך. זרוע בצעך כלומר שהיית מבלעת אחרים בחזקה ובזרוע עתה בא השונה עליך או פירוש מדת בצעך ר"ל במדה שמדדת ובלעת ירושלם כן מדד לך האל : (יד) נשבע בנפשו. כאילו אמר בו כמו בי נשבעתי כי אינו דבר אחר ונפשו דבר אחר כמו האדם אלא שדברה תור׳ כלשון בני אדם וכן נפשו אותה ויעש ויש מפרש שלא תטעה ירמיהו נשבע ה׳ בצבאות בנפשו עמוס נשבע ה׳ בקדשו תרגמא נשבע ה׳ בנפשו : כי אם. לשון שבועה כמו שפירשנו : מלאתיך. עבר במקום עתיד ר"ל אמלא אותך לרוב כמו הילק שיבא לרוב וכן אמר כדי ארבה לרוב כלומר שיהיה מחנות

רשי

ישראל מתוך בבל : (ז) כ...
זהב. היתה בבל עד הנה ב...
ה׳ לשכר בה את כל הארץ ...
החימה : על כן יתהללו גוי...
נשתכרו ונשתטו : (ט) כי נגע ...
השמים משפטה. גבה פורענו...
עד אל השמים : (י) הוציא ...
את צדקותינו. נזכרנו לפ...
לזכות ובאו צדקות אבותי...
לפניו : (יא) הברו. ל׳ נקיון ...
השלטים . אשפות שהמל...
נתונים בהם : (יב) גם ז...
ה׳. זה ימים רבים : גם עש...
את מזימתו דרך המקרא לד...
שני גמין זה אחר זה ועל ...
האחרון בא הראשון : (יג) ...
קצך. קץ שלך : אמת בצעך ...
מדת חמסך ל"א אמת בצ...
מדת סופך כמו כי יבצע ...
(יד) בנפשו. אינשימישימו ...
בלע"ז : כי אם. לשון באמו...
מלאתיך אדם. אמלינך משרי...
עממין דסגיאין כזחלא : ו...
עליך הידד . וירימון ע...
בקלהון

למכאובה ב׳ מ"ל בליש׳ וס...
פתאום נפלה בבל ותשבר. כי ...
ימיו מכאובים ; צדקותינו ...
בקריאה וסימ׳ הוציא ה׳ ...
צדקתינו . וכבגד עדים כל. ...
לא על צדקותינו אנחנו מפילי...
להשחית׳ ד׳ וסימ׳ עתה המבלי...
דישעיה . כי על בבל מזמת...
וישלח האלהים מלאך לירושל...
ובת הנשים יתן לו ; אוצרות ...
מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ שונ...
על מים רבים . נותן באוצ...
תהומות . ויפקדו ביום ההו...
ואוצרה על האוצרות ; מ...
אחריתי אוצרות ד׳ מ"ל דמ"ל ...
נותן באוצרות תהומות . ויפ...
ביום ההוא . הביאו מעשר הד...
ודבתריה ואוצרה על אוצרות. ...
אוצרת חס׳ וי"ו בתרא ...
שוכנת על מים רבים . ושו...

מצודת ציון

ענין כריתה : (ז) זהב. ר"ל נקי וצלול כזהב וכן המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד): יתהוללו. ענין סכלות ושטות כמו ויתהולל בידם (ש"א כ"א) : (ח) הילילו. מלשון יללה : צרי. הוא שרף אילן ומיוחד לרפואה וכן נאמר הצרי אין בגלעד (לעיל ח) : (יא) הברו. מל׳ ברור ונקי : מלאו. ענין קבוץ כמו קראו מלא (לעיל ד) : השלטים. המגינים וכן כל שלטי הגיבורים (ש"ה ד׳) : העיר. מל׳ התעוררות : רוח. רצון : מזמתו. מחשבתו כמו כאשר זמם (דברים י"ט) : (יב) שאו. הרימו : נס. כלונס ארוך ומפה בראשו : החזיקו. ענין אחיזה : המשמר. דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ"א בזמנו קרוי משמר וכן משמרות הכהנים והלוים : זמם. ענין מחשבה : (יג) קצך. מל׳ קץ וסוף : אמת. מל׳ אמה ור"ל מדה : בצעך. ענין גמר והשלמה כמו כי יבצע ה׳ (ישעיה י) : (יד) בנפשו. בעצמו : כילק. מין ארבה : וענו. ענין הרמת קול : הידד. הוא קריאת לעקת

מצודת דוד

וכו׳. אמלא על בבל אנשים רודפים ומפזרים והם יפזרו אותם וירוקנו את ... כי את הכל יקחו : כי היו עליה. האויבים יבואו עליה מסביב ביום בוא על... הרעה : (ג) אל ידרוך. ר"ל אליה אל בבל ידרוך הדורך קשתו ואליה ית... ויתגאה עם השריון : צבאה. צבאות עמה : (ד) בחוצותיה. יפלו בחוצותיה : (ס... לא אלמן וכו׳. כי הוא חי וקיים לעולם והוא לישראל לעזר לנקום נקמתם :... ארצם. של הכשדים : מקדוש ישראל. ממה שעשו לקדוש ישראל שהחריבו ... וכלו עמו : (ו) נוסו. אתם הבאים מארצות אחרות השוכנים עתה בבבל נוסו ... ומלטו כל איש את נפשו ואל תתעכבו שמה להיות נכרתים עמה בעוונה : כי ...

עתה בא העת לעשות נקמה בבבל ולשלם לה גמול הרעה : (ז) כוס זהב. עד הנה היה בבל ביד ה׳ ככוס יין נקי וצלול כזהב והיא היתה משכר כל הארץ ר"ל ... ידי בבל האביד הארצות כי הוא בלבל דעתם כיין המשתכר ומבלבל : מיינה. מיין הכוס ההוא שתו העובדי כוכבים ולכן נעשו הוללים וסכלים כשכורים ולא יכלו להלח... (ח) פתאום. הנה עתה נפלה פתאום ונשברה : הילילו עליה. להן עשו יללה עליה : קחו צרי. דרך לרפאות המכאוב בצרי ולכן אמר בדרך לעג קחו צרי במ... מכאובה אולי תרפא על ידי הצרי : (ט) רפאנו. כאלו הבאים בהם אשר שכנו בבבל ישיבו לומר הן עשינו רפאות לבבל אבל לא נרפתה ולכן עזבוה ואל תעסקו ... ברפואתה והיא ענין מליצת הלעג : ונלך. ואנחנו נלך משם כי אם נלך לארצנו לבל יתדבק בנו חלי מכאובה : כי נגע. רצה לומר משפט פורענותה מאד גבהה ... כי נגע אל השמים : ונשא וכו׳. כפל הדבר במ"ש : (י) הוציא ה׳. רצה לומר הצדקה שהבטיח לנו הנה עתה הוציאה מאוצרו הטוב וגלה לכל ולכן בואו וכו׳ : ... מעשה. הוא אבדון בבל : (יא) הברו החצים. הנקו החצים מן החלודה. קבצו המגינים להביאה במלחמה : מלאו השלטים. הנה ה׳ העיר רצון מלכי מדי ... דריוש וכורש חתנו אשר ירש המלכות אחרי מות דריוש : מזמתו. מחשבת ה׳ היא על בבל להשחיתה : כי נקמת וכו׳. רצה לומר הנקמה אשר הוא לוקח מבבל היא נ... היכלו אשר שרפו באש ולא בעבור מה שעשה בבל לשאר העובדי כוכבים : (יב) שאו נס. הרימו נס לרמז להתאסף ולבוא למלחמה אל חומות בבל : החזיקו המשמר. ... הגדים על העיר להעמיד משמרות שילחם כל אחד בזמנו ואמר החזיקו המשמר ולא תעברו המועד הקבוע : הקימו שומרים. הדרך להעמיד שומרים בלילה לבל יצאו ... העיר פתאום ויכו בהם : הכינו הארבים. להסתר במקום מחבואה לארוב על היוצאים מן העיר : כי גם זמם. ר"ל כמו שחשב ה׳ לעשות כן גם עשה וכו׳ : ... העיר. על יושבי בבל : (יג) שוכנת. אתה בבל השוכנת אצל מים רבים הוא נהר פרת המשקה שדותה : רבת. בת רבת אוצרות :

הֵידָד׃ טו עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין ל'
תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה
שָׁמָיִם׃ טז לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם
בַּשָּׁמַיִם וַיַּעַל נְשִׂאִים מִקְצֵה־אָרֶץ ד' כ"כ דנביאי' ובכתובים
בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיֹּצֵא רוּחַ י"ב מ"ל
מֵאֹצְרֹתָיו׃ יז נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת
הֹבִישׁ כָּל־צֹרֵף מִפָּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ ד' ומסר
וְלֹא־רוּחַ בָּם׃ יח הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה
תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ׃ כ' ויזכר
יט לֹא־כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקוֹב כִּי־יוֹצֵר ג' . ח' מ"ל
הַכֹּל הוּא וְשֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ יְהוָֹה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ כ מַפֵּץ־אַתָּה לִי כְּלֵי ל'
מִלְחָמָה וְנִפַּצְתִּי בְךָ גּוֹיִם וְהִשְׁחַתִּי
בְךָ מַמְלָכוֹת׃ כא וְנִפַּצְתִּי בְךָ סוּס ג'
וְרֹכְבוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֶכֶב וְרֹכְבוֹ׃
כב וְנִפַּצְתִּי בְךָ אִישׁ וְאִשָּׁה וְנִפַּצְתִּי
בְךָ זָקֵן וָנָעַר וְנִפַּצְתִּי בְךָ בָּחוּר
וּבְתוּלָה׃ כג וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֹעֶה וְעֶדְרוֹ
וְנִפַּצְתִּי בְךָ אִכָּר וְצִמְדּוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ ב'
פַּחוֹת וּסְגָנִים׃ כד וְשִׁלַּמְתִּי לְבָבֶל
וּלְכֹל יוֹשְׁבֵי כַשְׂדִּים אֵת כָּל־רָעָתָם ג' . ג"ך מ"ל
אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְצִיּוֹן לְעֵינֵיכֶם נְאֻם ח'
יְהוָֹה׃ כה הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר הַמַּשְׁחִית
נְאֻם־יְהוָֹה הַמַּשְׁחִית אֶת־כָּל־הָאָרֶץ י"ד
וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלֶיךָ וְגִלְגַּלְתִּיךָ מִן־ ל' ומ"ל
הַסְּלָעִים וּנְתַתִּיךָ לְהַר שְׂרֵפָה׃ ל'
כו וְלֹא־יִקְחוּ מִמְּךָ אֶבֶן לְפִנָּה וְאֶבֶן ל'
לְמוֹסָדוֹת כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה ל' ומ"ל
נְאֻם־יְהוָֹה׃ כז שְׂאוּ־נֵס בָּאָרֶץ

טו אֲמַר אִלֵין דַעֲבַד אַרְעָא
בְּחֵילֵיהּ שַׁכְלֵיל תֵּבֵל
בְּחוּכְמְתֵיהּ וּבְסוּכְלְתָנוּתֵהּ
תְלָא שְׁמַיָא׃ טז לְקָל מִתְּנֵיהּ
רִכְפַּת דְּמַיִן בִּשְׁמַיָא וּמַסֵּיק
עֲנָנִין מִסְּיָפֵי אַרְעָא בַּרְקִין
לְזִמַן מִטְרָא עֲבִיד וּמַפֵּיק רוּחִין
מִבֵּית גִּנְזוֹהִי׃ יז אִטַּפְּשׁוּ כָּל
עַמְמַיָא מִלְמִידַע חוּכְמְתָא
בְּהִית כָּל קֵינֵי מִלְמֶעְבַּד צְלַם
אֲרֵי שִׁקְרָא אַתִּיכוּנוּן וְלָא רוּחָא
בְּהוֹן׃ יח לְמָא אִינוּן עוֹבַד
תּוּלַעֲבָא בְּעִדַּן דְּאַסְעַר עֲלֵיהוֹן
חוֹבֵיהוֹן יֵיבְדוּן׃ יט לָא כְאִלֵין
חוּלְקֵי דְיַעֲקֹב אֲרֵי דִי בְרָא
כוֹלָא הוּא וְיִשְׂרָאֵל חוּלָק
שִׁבְטָא דְאַחְסַנְתֵּיהּ יְיָ צְבָאוֹת
שְׁמֵיהּ׃ כ מְבַדַּר אַתְּ קֳדָמַי
כְּרַכָּא דִי בֵיהּ מָנֵי קְרָבָא
וַאֲבַדַּר בָּךְ עַמְמִין וַאֲחַבֵּיל בָּךְ
מַלְכְּוָן׃ כא וַאֲבַדַּר בָּךְ סוּסָוָן
וּרְתִיכֵיהוֹן וַאֲבַדַּר בָּךְ רְתִיכִין
וְרִכְבֵּיהוֹן׃ כב וַאֲבַדַּר בָּךְ גְּבַר
וְאִתְּתָא וַאֲבַדַּר בָּךְ סַב וְיָנִיק
וַאֲבַדַּר בָּךְ עוּלֵימִין וּבְתוּלָן׃
כג וַאֲבַדַּר בָּךְ רַעְיָא וְעֶדְרֵיהּ
וַאֲבַדַּר בָּךְ אִכָּר וּפַדְנֵיהּ וַאֲבַדַּר
בָּךְ שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין׃ כד וַאֲשַׁלֵּם
לְבָבֶל וּלְכָל יָתְבֵי אַרְעָא כַסְדָאֵי
יַת כָּל בִּישַׁתְהוֹן דַעֲבָדוּ בְצִיּוֹן
לְעֵינֵיכוֹן אֲמַר יְיָ׃ כה הָא אֲנָא
שְׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ כְּרַכָּא מְחַבְּלָא
אֲמַר יְיָ דִמְחַבֵּיל יַת כָּל אַרְעָא
וַאֲרֵים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וַאֲמַגְרֵינָךְ מִן תּוּקְפָא וְאֶתְּנִינָךְ
לִכְרַךְ יְקִידָא׃ כו וְלָא יִסְבוּן מִנָּךְ מַלָּךְ לְמַלְכּוּ וְשִׁלְטוֹן
לְשׁוּלְטָנוּ אֲרֵי צָדוּת עֲלַם תְּהֵי אֲמַר יְיָ׃ כז זְקוּפוּ אָתָא בְּאַרְעָא

רש"י

...לשון: (יז) נבער כל אדם. ...עושה פסל לאלוה: נסכו. ...שון מסכה: (יח) בעת פקודתם. ...כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל ...עובדיהם: (יט) ושבט נחלתו. ...יעקב כנזכר למעלה בראש ...המקרא: (כ) מפץ אתה לי. עד ...ה שהעמדתיך לי למשחית ...מפץ את העובדי כוכבים ...גזרתי עליהם גולה: ...(כד) ושלמתי לבבל. אחרי כל ...זאת שאגמור נקמתי על ידו בעובדי [כוכבים]

...נרות חסר וי"ו קדמא: כאלה ג' ...קריא' וסי' לא כאלה חלק יעקב ...יוצר. וחברו, שמעתי כאלה ...ות: ושבט ה' בקריאת וסימ' ...יוצר הכל הוא. ושבט מצרים ...ור. ושבט עברתו יכלה. ושבט ...ו כסילים. ושבט לגו חסר לב: ...סר ב' בקריאה וסימ' ונפצתי ...אכר. וקראו אכר אל אבל: ...או י"ב ר"פ בקריאה וסימ' שאו ...ת ראש כל עדת בני ישראל סיפר'. ...או את ראש כל עדת דפנחס. ...או מרום עיניכם וראו מי ברא ...לה. שאו עיניכם וראו והתמהו. ...או לשמים עיניכם והביטו. שאו ...ציונה. שאו נס בארץ. ...באים מצפון. שאו שערים ...ראשיכם. וחברו. שאו זמרה ...נו תוף. שאו ידיכם קדש:

מצודת ציון

...קת שוללים וכן הידד נפל (שם מ"ח): (טו) תבל. הם המקומות המיושבות ...בני אדם: (טז) לקול. באה הלמ"ד ...מקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א): תתו. מל' נתינה: ...המון. מל' המייה ושאון: ויעל. ...ה הוי"ו במקום אז וכן ואם נקבה ...ד וטמאה שבועים (ויקרא י"ב) ור"ל ...תטמאה: נשיאים. עננים ע"ש ...נשאים עצמם למעלה וכן מעלה ...נשיאים (תהלים קל"ה): (יז) נבער: ...לשון בער ושוטה: מדעת. מהיות בו ...דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ור"ל ...מהיות מלך: הוביש. מל' בושה: ...צורף. צורף הכלים הנעשה ביציקת ...מתכת וכן אלהי מסכה (שמות ל"ד): ...(יח) תעתועים. מל' תועה: פקודתם. ...ענין ההשגחה: (כ) מפץ. הם כלי עשוי ...לנפץ ולשבור בו החומות וכן ואיש כלי ...מפצו בידו (יחזקאל ט'): ונפצתי. ענין ...שבר ופרוק: (כג) אכר. הוא העובד ...אדמה בחרישה וזריעה וכן בושו ...אכרים (לעיל י"ד): וצמדו. כן יקרא ...הבקר על כי ילכו צמודים ומחוברי' ...כן צמד בקר (איוב א'): פחות וסגנים. ...נות מיני שררות: (כה) וגלגלתיך. היא הנפילה מן הגובה אל הנמוך ע"י גלגול: (כו) לפנה. לזווית: למוסדות. מלשון יסוד: (כז) שאו נס. הרימו כלונס ארוך: קדשו. ענין הזמנה כמו קדשו עליה

רד"ק

מחנות האויבים לרוב מאד: וענו. וזעקו, הידד כמו הידד כדורכים יענו: (טו) עושה ארץ בכחו. זאת הפרשה כתובה למעלה אחר כדנה תאמרון להם ושם פירשנוה ויש ביניהם שנוי מעט במלות למעלה ויעלה נשיאים והנה ויעל נשיאים. למעלה מקצה הארץ בה"א בקרי והנה מקצ' ארץ בלא ה"א. למעלה וישראל שבט נחלתו והנה ושבט נחלתו והנה הפרשה הנה לענין אלילים שהיו בוטחים בהם בני בבל והיו חושבים כי בעבודתם היתה הצלחתם: (כ) מפץ אתה לי. מפץ שם הכלי שמנפצים בו האבנים וכן ואיש כלי מפצו בידו אלא שזה גדול וזה קטן והנפוץ הוא השבר עם הפזור כי כשמשברים האבנים מתפזרי' האבני' הנה והנה וכן ונפצתי כלם בזה הענין ואמר האל יתב' כנגד מלך בבל מפץ אתה לי כי בך אני מנפץ ומשחית הגוים והממלכות אך עתה אשלם לך על מה שעשית בישראל ואענישך על ישראל שעשית בהם רעה יותר מדאי ואני קצפתי מעט ואתה עזרת לרעה: (כא) ונפצתי. כלם מלרע והוא מורה לעתיד ברוב הנבואה הזאת אפשר שנאמרה קודם מלוך נבוכד נצר או אחר מלכו ויתכן בענין עתיד ועבר: (כה) הנני אליך הר המשחית. קרא בבל הר ואם היא בקעה רוצה לומר הר עיר בצורה כמו אם היא יושבת בהר וכן הרות הגלעד ר"ל הערים הבצורות וכן תירגם יונתן כרכא מחבלא וכן מן הסלעים ג"כ משל על המגדלים הגבוהים אשר בבבל וכן ת"י ואמגרינך מן תקפא כלומר אפילך ממקומות החזקים והגבוהים: וגלגלתיך ענין גלגול ידוע מן גבוה אל הנמוך: (כו) ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות. כי מנהג העולם לתת ביסוד הבנין אבנים גדולות וכן בפינות הקירות ואמר זה דרך משל כתרגומו ולא יסבון מנך מלך למלכו ושלטון לשולטנו: (כז) שאו נס. לווי שאינו לאדם מיוחד ולא לאנשים מיוחדים אלא למי שיהיה והוא על דרך המליצה כמו ראה ריח בני אמור למלך ולגבירה חזקו ידים רפות אמרו לנמהרי לב והדומים להם וכמוהם שאו נס תקעו שופר: קדשו עליה. הזמינו עליה: פקדו, העלו, כי לפי שאמר בארץ ואמר בגוים לא נאמר כי כנגד מדי אמר

מצודת דוד

...א קצך. הנה עתה בא סופך ומדת גמר השלמתך מן העולם והוא כפל ענין ...במ"ש: (יד) בנפשו. ר"ל בעצמו: כי אם. כי אשר אמלא ארצך מבני אדם מלומדי ...מלחמה רבי המספר כארבה והם יענו עליך קול הידד שהוא קול שמחת הדורכים: ...(טו) עושה ארץ בכוחו. כאומר והנה בידו לקיים מאמרו כי הוא עושה ארץ בכוחו ...וגו' ואם כן הכל שלו ובידו: נטה שמים. פירש השמים כנטיית האוהל: (טז) לקול ...תתו. בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום ...השמים מקצה הארץ ר"ל כאשר השמש נראה למראה העין שהם בשפולי הרקיע ...בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה: ברקים. ...עת בוא המטר מבריק ברקים ואין המטר מכבה אותם: ויוצא. הוא מוציא את ...הרוח ממקום אוצרו: (יז) נבער. כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת ...כל צורף העושה הפסל יקבל בושה מן הפסל בראותו כי שקר המסכה שנסך ואין ...בו רוח החיוני: (יח) מעשה תעתועים. המה מעשה ידי התועים מדרך ...השכל: בעת פקודתם. בעת ישגיח המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה: ...(יט) לא כאלה. לא כהפסילים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו: כי יוצר הכל ...הוא. לא כהפסילים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל:

ושבט נחלתו. ואת יעקב הנזכר בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו: ה' צבאות שמו. כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה ומוסב למעלה לומר הואיל ואין לו ערך עם הפסילים כי הוא יוצר הכל ואת ישראל בחר לנחלה אם כן בודאי יקיים מאמרו להכות את בבל להצמיח ישע לישראל: (כ) מפץ אתה לי. אתה בבל היית בידי ככלי מפץ וכלי מלחמה: (כא) רכב. הוא המרכבה המיוחדת לאנשים: ורוכבו. הוא היושב על המרכבה: (כג) אכר וצמדו. העובד האדמה בחרישה עם צמד הבקר אשר יחרוש בהם: (כד) ושלמתי. והנה אשלם לבבל גמול רעתם: לעיניכם. כולכם תראו בעיניכם הרעה הבאה על בבל: (כה) הנני אליך. הנה אני אלחם בך אתה הר המשחית והוא בבל המשחית את כל הארץ (ועל היותה בקעה קראה הר מפני חוזקה): ונטיתי וגו'. להכות בך: מן הסלעים. הוא משל על המגדלים הגבוהים שבבבל: להר שרפה. כי תהפך כסדום ותמטר עליה גפרית ואש כמוה: (כו) ולא יקחו וגו'. מאבני מפולת חרבותיך לא יקחו אבן הראוי לשום בפנת הבית (כי הדרך לשום בפנת הבית האבן היותר יפה להיות נראה משתי הרוחות): ואבן למוסדות. אבן חזק הראוי לשומו ביסוד: כי שממות עולם. ולכן לא יבוא מי לשם לקחת מאבניה:

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגּוֹיִם קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ גּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ עָלֶיהָ מַמְלְכוֹת אֲרָרַט מִנִּי וְאַשְׁכְּנָז פִּקְדוּ עָלֶיהָ טִפְסָר הַעֲלוּ־סוּס כְּיֶלֶק סָמָר׃ כח קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ גוֹיִם אֶת־מַלְכֵי מָדַי אֶת־פַּחוֹתֶיהָ וְאֶת־כָּל־סְגָנֶיהָ וְאֵת כָּל־אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ כט וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וַתָּחֹל כִּי קָמָה עַל־בָּבֶל מַחְשְׁבוֹת יְהוָה לָשׂוּם אֶת־אֶרֶץ בָּבֶל לְשַׁמָּה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ ל חָדְלוּ גִבּוֹרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם יָשְׁבוּ בַּמְּצָדוֹת נָשְׁתָה גְבוּרָתָם הָיוּ לְנָשִׁים הִצִּיתוּ מִשְׁכְּנֹתֶיהָ נִשְׁבְּרוּ בְרִיחֶיהָ׃ לא רָץ לִקְרַאת־רָץ יָרוּץ וּמַגִּיד לִקְרַאת מַגִּיד לְהַגִּיד לְמֶלֶךְ בָּבֶל כִּי־נִלְכְּדָה עִירוֹ מִקָּצֶה׃ לב וְהַמַּעְבָּרוֹת נִתְפָּשׂוּ וְאֶת־הָאֲגַמִּים שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה נִבְהָלוּ׃ לג כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בַּת־בָּבֶל כְּגֹרֶן עֵת הִדְרִיכָהּ עוֹד מְעַט וּבָאָה עֵת־הַקָּצִיר לָהּ׃ לד אֲכָלְנוּ הֲמָמָנוּ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הִצִּיגָנוּ כְּלִי רִיק בְּלָעָנוּ כַּתַּנִּין מִלָּא כְרֵשׂוֹ מֵעֲדָנָי הֱדִיחָנוּ׃ לה חֲמָסִי וּשְׁאֵרִי עַל־בָּבֶל תֹּאמַר יֹשֶׁבֶת צִיּוֹן וְדָמִי אֶל־יֹשְׁבֵי כַשְׂדִּים תֹּאמַר יְרוּשָׁלִָם׃

י"ח בליש"א | ד ג' מכאן | קמצין ודין פתח | ג' | ג' וח' כ"פ ופתח | ג' | ג' | ב' בטעם לעיל | ג' | ל' חסר וג' חסר | ב' ישכ"א | כ' | כ"ט | ב' כ' הטעם | ס' בטעם בסיפרא | ג' | אכלני ק' | הממני ק' | הציגני ק' | בלעני ק' | הדיחני ק' | ב' ותאמר שרי | ה' חסר . ג'

תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּעַמְמַיָא זַמִּינוּ עֲלַהּ עַמְמַיָא בַּסָרוּ עֲלַהּ מַלְכְּוָת אַרְעָא דְקַרְדוּ מַשְׁרִית הוּרְמִינֵי וְהַדְיֵב זַמִּינוּ עֲלַהּ עָבְדֵי קְרָבָא דִיהוֹן סַלְקִין סוּסְוָתְהוֹן מְפַנְּכִין הָא כְּזַחֲלָא דְמִצְלַהָב׃ כח זַמִּינוּ עֲלַהּ עַמְמַיָא יַת מַלְכֵי מָדַי יַת שִׁלְטוֹנָהָא וְיַת כָּל טוּרְנָהָא וְיַת כָּל אֲרַע שׁוּלְטָנֵיהּ׃ כט וּתְזוּעַ אַרְעָא וְתִתְמְרַע אֲרֵי קָמָא עַל בָּבֶל מַחְשַׁבְתָּא דַיְיָ לְשַׁוָּאָה יַת אַרְעָא דְבָבֶל לְצָדוּ מִבְּלִי יָתֵיב׃ ל אִתְמְנִיעוּ גִּבָּרֵי בָבֶל מִלְּאַגָּחָא קְרָבָא יְתִיבוּ בִּמְצָדַיָא אִתְבָּרַת גְּבַרוּתְהוֹן הֲווֹ חַלִּישִׁין כִּנְשַׁיָא אִתְדְּלָקָא בִּרְנְיָתָהָא אִתְּבָרוּ עַבְּרָהָא׃ לא רָהִיט לְקַדָּמוּת רָהִיט יַרְהוֹט וּמְחַוֵי לְקַדָּמוּת מְחַוֵי לְחַוָּאָה לְמַלְכָּא דְבָבֶל אֲרֵי אִתְכְּבִישַׁת קַרְתֵּיהּ מִסּוֹפֵיהּ׃ לב וּמְגִיזָתָא אִתְאַחֲדָא וְיַת אַגְמַיָא אוֹקִידוּ בְנוּרָא וְגַבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אִתְבְּהִילוּ׃ לג אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּנִשְׁתָּא דְבָבֶל דַּמְיָא לְאִדְּרָא דִמְטָא עִדָּן אִדְּרִיכוּתֵיהּ עוֹד (צִיבְחַר) כִּזְעֵיר וְיֵיתוֹן בָּזוֹזִין עֲלַהּ׃ לד אֲמַרַת יְרוּשְׁלֵם בַּז נִכְסַי וְשֵׁיצַנִי נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל נַפְּצַנִי כְּמָן רֵיקָן בַּלְעַנִי כְּתַנִּינָא מַלֵא בֵּית גִּנְזֵיהּ מִטּוּב אַרְעִי טַלְטְלַנִי׃ לה חֲטוּפִי וּבוּזִי עַל בָּבֶל תֵּימַר כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן וְחוֹבַת דַּם זַכַּאי דְּאִתְּשַׁד בִּי עַל יָתְבֵי אַרְעָא כַסְדָּאֵי

רד"ק

אמר לבד: (כח) קדשו, ענין הזמנה: השמיעו עליה, ענין האסיפה וקבוץ וכן השמיעו אל בבל רבים וכן מן הדגוש וישמע שאול את העם: ממלכות אררט מני ואשכנז, אלו באו עם דריוש וכורש. יונתן מלכות ארע קרדו משרית הורמיני והדיב: פקדו עליה, ענין מנוי: טפסר, כמו שר וכן וטפסריך כגוב גובי: כילק סמר, כמו סמר מפחדך בשרי וכן מן הדגוש תסמר שערת בשרי ענין השעירה והרעדה כאדם שעמדו שערותיו אריסמנט"ו בלע"ז ויונתן תרגם זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב ופירוש מפנכין ענין הסירה כמו שתרגם ג"כ מדהרות דהרות אביריו מפנוקא דהוה מפניך קדם רתיכי גברוהי: (כט) ותרעש, ותחול, ענין חיל כיולדה: כי קמה על בבל, אמר קמה יחידה ואמר מחשבות ה' רבים ר"ל כל מחשבה ומחשבה שחשב עליה תקום: (ל) חדלו, ישבו במצודות, ולא יצאו להלחם ישבו להם במגדלים החזקים להשגב בהם: נשתה גבורתם, הפסק וכן ונשתו מים מהים: היו לנשים, אלא כמו הנשים: הציתו, הדליקו: (לא) רץ לקראת רץ ירוץ, היה לומר רץ אחרי רץ ומגיד אחר מגיד אלא פירושו הנה ילך הראשון ויגיד למלך וישוב לו וימצא רץ אחר בא לקראתו ג"כ להגיד למלך כי נלכדה עירו: מקצה, כלומר מקצה האחד: (לב) והמעברות נתפשו, מעברות המים בכניסת העיר והיו בהם מגדלי' למנוע אויבים אם ירצו להכנס בעיר ולפי שאמר כי נלכדה עירו מקצה שמא יאמר אדם מגדלי המעברות איך לא מנעום התשובה כי המעברות נתפשו: ואת האגמים שרפו באש, הגמא הגדל על הנהרות שרפו באש שלא ימנעם רוב הגמא מלבא בעיר וכן הכיף ואגמון ראשו הוא הגמא ורבי יונה כתב כי אגמים הם המגדלים ודמה אותו ללשון הערב שאומר למגדלי אגם: (לג) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל. אמר אלהי ישראל כי נקמת ישראל יקח מהם: הדריכה, בא המקור בחירק וה"א ומשפטו בפתח על הרוב וכן כמוהו מקור הה"א בחירק גנון והציל פסוח והמליט: עת הדריכו אותה, ודמה אותה לגורן שהגיע עתה לדרוך ולדוש כן בבל הגיע עתה שירמסוה האויבים: עת הקציר, המשיל הבזה לקציר וכן תרגם יונתן וייתון בזוזין עלה ואמר הקציר אחר דריכת הגורן אע"פ שהוא קודם עוד מעט זמן שתבא לה עת הקציר שיבואו וילכדו כל ערים סביב והוא משל הקציר ואח"כ יתפשו העיר בבל וירמסוה כי כמו שאוספין הקציר אל הגורן כן היו אוספין ומכניסין מיטב חילם כל העיירות אל בבל וכשיתפשום ידריכוה וירמסוה ויכלום כליון חרוץ: (לד) אכלנו הממנו, אלו המאמרים שהם בפסוק כתובים בוי"ו וקריין ביו"ד והכתוב לשון רבים על הפרטים והקרי לשון יחיד על הכלל והענין מדבר על לשון ישראל שצועקים חמס על בבל, הממני כמו והמם גלגל עגלתו ענינם ענין שבר: הציגני כלי ריק, השמידני רקה כמו כלי ריק וריק הם כאילו אמר כלי ריקות: מלא כרשו מעדני, על דרך משל כלומר מלא ארצו מטובי, מלא בקמץ: הדיחני, כמו שידיח אדם את הכלי שלא נשאר בו דבר ותרגם יונתן הפסוק כן אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכדנצר מלכ' דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני וכן ענין הפסוק אשר אחריו על לשון ציון וירושלם כמו שאומר: (לה) חמסי ושארי, שארי בשרי ואמר חמסי על הממון אשר בזזו ושארי על החללים וכן

מצודת דוד

(כז) שאו נס. לרמז על העובדי כוכבים שיתאספו לבוא למלחמה על בבל: תקעו שופר. גם זה הוא רמז האסיפה: קדשו. הזמינו עליה גוים שהאספו ממלכות אררט וכו' מנו עליה שר לאסוף המלחמה והעלו קבוצת סוסים רבי המספר כארבה וכ"א מהסוסים תסמר שערות בשרו בעת הקרב (כי זהו דרך הסוסים הטובים בעלי כח ולב אשר יתקשו שערותם כמסמר): (כח) קדשו וכו'. חזר לומר שוב לפרש מה הם מלכי מדי והם דריוש וחתנו כורש שירש המלוכה אחרי מותו: ארץ ממשלתו. הארץ אשר הוא מושל בה: (כט) כי קמה. עמדה ונתקיימה על בבל מחשבות ה' שחשב לשום אותה לשממה: (ל) חדלו וכו'. כי בא מורך בלבבם: ישבו במצודות. להתחזק במשגב המבצר: נשתה. נעתקה וסרה מהם גבורתם והיו דומים לנשים בדבר תשות הכח: הציתו. האויבים הציתו משכנותיה ונשברו בריחי שערים ונפתחו לפני האויב לבוא בהם: (לא) רץ לקראת רץ ירוץ. מן המלחמה שלחו איש רץ להגיד למלך בבל דבר המלחמה ועד לא ישוב שלחו רץ אחר ובדרך הלכו פגע בהרץ הראשון כשהוא חוזר ורץ א"כ רץ זה לקראת רץ זה: ומגיד וכו'. כפל הדבר במ"ש כי הרץ הוא המגיד: מקצה. רצה לומר אשר בקצה המדינה וכן נאמר בואו לה מקץ (לעיל נ): (לב) והמעברות. מקום מעבר המים נלכד ביד האויב לבלי תת למי לעבור דרך המים: ואת האגמים. הגומא הגדל על פני המים שרפו באש לבל יוכל מי להסתר בין הגומא: (לג) כגורן וכו'. רצה לומר הנה כי עתה מלאה טובה כגורן בעת ידרכו שם העמרים ודשים אותם כי אז ימלא הגורן מן התבואה הנה במעט זמן תהיה ריקנית ותבוא לה עת הקציר רצה לומר תהיה כמו בעת הקציר כי אז כבר הוציאו כל התבואות ועדיין לא נאסף בה התבואה החדשה: (לד) אכלני. בני ישראל קובלים על הצער שסבלו ואומרים הנה נ"נ אכלני והממני אותי: הציגני. העמיד אותי כלי ריק כי את הכל לקח ושלל ומיהר לבלוע אותי כתנין הבולע מבלי לעיסה ומילא הכרס שלו מן מעדני ר"ל שלל טוב ארצי והביא לארצו: הדיחני. ר"ל כמו כשמדיחים את הכלי לא נשאר בו מאומה מוטבע בדפנותיה כן לא השאיר מאומה בידי: (לה) חמסי ושארי וכו'. ר"ל יושבת ציון תאמר צעקתי על החמס הנעשה לי ועל עבודת הפרך שעבד בי עד שכלה בשרי הלא המה על בבל כי מידו בא לי החמס ובליית הבשר: ודמי וכו'. ירושלם תאמר צעקתי על הדם הנשפך בי הלא היא על יושבי כשדים כי הם שפכו דמי לכן

רש"י

בעובדי כוכבים: (כח) קדשו זמנו: טפסר. לשון חיל ... א' אדון: סמר. ... בלעז כמו תסמר שערת בשר (איוב ד): (כט) ותחול. ... חלחלה: נשתה. קפלה כמו גיד הנשה (בראשית לג) שנשה ממקומו: (לג) כגורן ... הדריכה. הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו תבואתה שהיא מלאה חטין: עוד מעט. ותתרוקן ותדמה לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית: (לה) חמסי ושארי

במצדות ט' בליש' וסימ' בלש ... תרגום במערתא דגדיא במו ... מטמר מדום בבל אקש לה מותו ... ופירו' בישעיה סימן ל"ג: מקצ ... ב' וסימ' טרם ישכבו ואנשי העי ... רץ לקראת רץ: חמסי ב' וסימ ... ותאמר שרי. חמסי ושארי על בב ...

מצודת ציון

עליה מלחמה (לעיל ו'): השמיעו ענין אסיפה כמו השמיעו אל בבל רב ... (לעיל נ'): אררט וגו'. הם שמ ... מקומות: פקדו. ענין מינוי ... טפסר. ענין שררה וכן וטפסריך כגוב גו ... (נחום ג'): כילק. מין ארבה: סמר. ע ... התקשות כמסמר כמו תסמר שע ... בשרי (איוב ד'): (כח) פחותיה וסגני ... מין שררה: (כט) ותחול. מל' ... וחלחלה: קמה. עמדה ונתקיימה ... (ל) במצדות. ענין מבצר כמו מצו ... ציון (ד"ה א י"א): נשתה. ענין העת ... והסרה כמו ונשתו מים מהים (יש ... י"ט): הציתו. ענין הדלקה והבער ... משכנותיה. מלשון משכן ומדור ... בריחיה. כענין מטה עשוי לסו ... השערים: (לא) רץ. ענין מהיר ... ההליכה: (לב) והמעברות. מ ... מעבר המים: נתפשו. ענין לכידה ... האגמים. הוא הגומא הגדל ע"פ ה ... וכן הלכוף כאגמון ראשו (שם נ"ח ... (לג) כגורן. הוא המקום ישימו ... עמרי התבואה ושם דשים אותם ... הדריכה. ענין רמיסה ודישה ... (לד) הממני. ענין כתיתה ושבירה ... והמם גלגל עגלתו (שם כ"ח): הציגני ... ענין העמדה כמו הציג אותו ... (שופטים ז'): כתנין. מין נחש ... כרשו. כמו כרסו בסמ"ך וכן ה ... יתאפק שם המאכל ובדרז"ל ... הפנימית (חולין מ"ב): מעדני ... המתוקים כמו מעדני מלך (בראש ... מ"ט): הדיחני. מלשון הדחה ושט ... כלי: (לה) חמסי. ענין גזל: ושאר ... ענין בשר כמו ואשר אכלו שאר ... מיהם

לו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי־רָב אֶת־
רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת־נִקְמָתֵךְ וְהַחֲרַבְתִּי
אֶת־יַמָּהּ וְהֹבַשְׁתִּי אֶת־מְקוֹרָהּ׃
לז וְהָיְתָה בָבֶל לְגַלִּים ׀ מְעוֹן־תַּנִּים
שַׁמָּה וּשְׁרֵקָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ לח יַחְדָּו
כַּכְּפִרִים יִשְׁאָגוּ נָעֲרוּ כְּגוֹרֵי אֲרָיוֹת׃
לט בְּחֻמָּם אָשִׁית אֶת־מִשְׁתֵּיהֶם
וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלֹזוּ וְיָשְׁנוּ שְׁנַת־
עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נְאֻם יְהוָה׃ מ אוֹרִידֵם
כְּכָרִים לִטְבוֹחַ כְּאֵילִים עִם־עַתּוּדִים׃
מא אֵיךְ נִלְכְּדָה שֵׁשַׁךְ וַתִּתָּפֵשׂ
תְּהִלַּת כָּל־הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה
בָּבֶל בַּגּוֹיִם׃ מב עָלָה עַל־בָּבֶל הַיָּם
בַּהֲמוֹן גַּלָּיו נִכְסָתָה׃ מג הָיוּ עָרֶיהָ
לְשַׁמָּה אֶרֶץ צִיָּה וַעֲרָבָה אֶרֶץ לֹא־
יֵשֵׁב בָּהֵן כָּל־אִישׁ וְלֹא־יַעֲבֹר בָּהֵן
בֶּן־אָדָם׃ מד וּפָקַדְתִּי עַל־בֵּל בְּבָבֶל
וְהֹצֵאתִי אֶת־בִּלְעוֹ מִפִּיו וְלֹא־יִנְהֲרוּ
אֵלָיו עוֹד גּוֹיִם גַּם־חוֹמַת בָּבֶל נָפָלָה׃
מה צְאוּ מִתּוֹכָהּ עַמִּי וּמַלְּטוּ אִישׁ
אֶת־נַפְשׁוֹ מֵחֲרוֹן אַף־יְהוָה׃ מו וּפֶן־
יֵרַךְ לְבַבְכֶם וְתִירְאוּ בַּשְּׁמוּעָה
הַנִּשְׁמַעַת בָּאָרֶץ וּבָא בַשָּׁנָה
הַשְּׁמוּעָה וְאַחֲרָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה

ג׳ . ב׳ . ג׳ / חד חסר הטל / ג׳ / ד׳ חסר . ל׳ / ל׳ . ג׳ / ג׳ ה׳ בלישנא שינה / ל׳ . ד׳ וג״ל / ב׳ / ד / ל׳ . ג׳ ר״פ / ט״ו סימן ט״ו / ג׳ י״ח / ב׳ חסר / ב׳ / ס׳ / ג׳ . ה׳ . ל׳

תימר ירושלם : לו בכן כדנן אמר יי הא אנא דאין ית דיניך ומתפרע ית פורענותיך ואחריב ית ימה ואוביש ית מבועהא : לז ותהי בבל ליגרין מדור ירודין צדו ואשתממו מבלי יתיב : לח כחדא כארוין ינהמון כבני אריון ירימון קלהון : לט איתא עליהון עקא ויהון דמן לרוא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תניינא ולא יחון לעלמא דאתי אמר יי : מ אמסרינון כתורין לקטלא כדכרין עם גדין : מא איכדין אתכבישת בבל ואתאחדת תושבחת כל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא : מב סליק על בבל מלך במשריתיה דסגי כמי ימא באתרגושת גלוהי חפא : מג הואה קרואה לצדו ארעא צדיא וחרבא ארעא לא יתיב בה כל אנש ולא יעבר בה בר אנש : מד ואסער על דפלחין לבל בבבל ואבוז ית נכסוהי מניה ולא ישתמעון ליה עוד עממיא אף שורי בבל יתרמון : מה פוקו מגוה עמי ושיזיבו גבר ית נפשיה מתקוף רוגזא דיי : מו ודלמא יזוע לבכון ותדחלון מן קדם בסורתא דתשתמע בארעא ותיתי בשתא בסורתא ובתרוהי בשתא בסורתא ויסגון חטופין בארעא ויקום שלטון על

רש"י

...אחרי . צעקת חמסי ומזונותי ...שר אכלו שארי : (לח) נערו . ...' חמור נוער : (לט) בחומם ...שית את משתיהם . אכוין ...יהו משתיהן בעת החום כדי ...ישתכרו : למען יעלוזו וישנו . ...רדמו : שנת עולם . שנת ...עולמית וכן עלתה שם מתוך ...שתה ושכרות נהרבו ונהרגו ...לכד העיר כמו שנ' (בדניאל ...) בלשאצר אמר בטעם חמרא ...' (שם) אשתיו חמרא וגו' ...(שם) ביה בליליא קטיל בלשאצר ...לכא וג' (שם) ודריוש מדאה ...ביל מלכותא : (מ) ככרים . ...בשים . (וי"ת) כתורין : ...(מא) ששך . בבל בגי' דא"ת ...ב"ש : (מב) עלה על בבל הים. ...יל גדול כמו הים : (מד) על ...ל . על עבודת כוכבים של ...בל : את בלעו . שהושללו כל ...שב הארץ תחתיו : ולא ינהרו. ...לא יאספו וכן ונהרו אליו כל ...גוים (ישעיה ב) כמימי נהרות ...ולם ההולכים אל הים :

בשמועה

...נקמתי ג' וסימ' ויאל שאול את ...העם , ונקמתי דמי עבדי . הנני ...רב ריבך ונקמתי : שנת ה' בליש' ...ונה וסימ' בחמם אשית את ...משתיהם . והשכרתי שביה ...חכמית : אם אתן שנת לעיני . ...מתוקה שנת העובד . בלילה ההוא ...נדדה שנת המלך : חומת ג' ...בספר' וסימ' שורא דדמשק נפל . ...וירושן לעיל בסי' מ"ט : ופן ה' ...קריאה וסימ' ופן תשא עיניך ...השמימה וראית את השמש . רק ...השמר לך ושמר נפשך מאד . ...השמר לך פן תנקש אחריהם תנינא ...פסוק . ופן ירך לבבכם ותראו . ...פן אורש וגנבתי : ופן תדרוש

...תולדות אהרן בחמש אשים. מגלה ...סו : וישנו. (ברכות ...שביעית לס) : בלעו מפיו . זוסר ...פרוסם :

רדק

ופן ודומי והכל הענין במלוק הוגות ואדוני אבי ז"ל פירש ושארי על הגולים שהיו מענים אותם בגופם ודמי על ההרוגים ויונתן תירגם חמסי ושארי תעופי ובוזזי ותירג' ודמי וחובת דם זכאי דאשתד בי: ואל יושבי כשדים, כמו על יושבי ארץ כשדים וכת"י על יתבי ארעא כשדאי : (לו) לכן. אומר האל יתברך לציון ולירושלים שקורא חמס על בבל : הנני רב את ריבך , והחרבתי את ימה . משל על עושר הרב כמימי הים : (לז) והיתה, ושרקה שישרוק עליה כל עובר : (לח) יחדו ככפירים ישאגו. אמשר לפרשו על בני בבל על דרך שאגתי מנהמת לבי ויהיו כמים שאגותי או על חיל מדי שלוכדים בבל על דרך עליו ישאגו כפירים שואג לקראתו שישאג אריה ביער והדומים להם : נערו . כענין שאגו ורז"ל נהגו בזה הלשון על חמור באמרם חמור נוער : כגורי . בחולם: (לט) בחומם . בלילה שנלכדה בבל עשה בלשאצר משתה גדול כמו שכתוב בספר דניאל ויצאה היד הכותבת בקיר ההיכל כמו שכתוב וזהו אשית את משתיהם כלומר בעת חמימותם במשתה אשית ברע את משתיהם שנהפך להם משמחה לאבל ולפחד גדול כמו שכתוב אדין בלשאצר שגיא מתבהל וזיווהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין : והשכרתים למען יעלזו . אשכיר אותם באותו המשתה שישנו שינת עולם כי אחר השכורים ישנו בשכרותם ויקיצו אחר כך מיינם אבל אלו ישנו שנת עולם ולא יקיצו וזה למען שהיו שמחים ועלזים במשתה בכלי ב"ה וישנו שינת עולם ולא יקיצו נאם ה' שימותו מתוך שכרותם כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה ור' יונה פירש למען יעלזו יתחוללו וירעדו מלשון ערבי עלו אלמות ורעדה שאוחזת מקצת החולים בקרבה למיתה ונראה שיתחקו וכן פירשו מזה כי רעתיכי אז תעלזי וי"ת הפסוק כן איתא עליהון עקא ויהון דמן לרווית בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תנינא ולא ייחון לעלמא דאתי אמר ה' : (מ) אורידם. מבואר הוא וכן איך נלכד:(מא) ששך. פירשנוהו שהוא בבל בא"ת ב"ש : (מב) עלה על בבל הים , דרך משל אמר כי החיל הגדול שבא עליהם כסו את הארץ וכן ת"י סליק על בבל מלך במשריתיה דסגי כמי ימא:(מג) היו . וערבה, כמו מדבר כמו כארץ ערבה ושוחה וכן כמדבר בערבה:(מד) ופקדתי על בל בבבל , בל הוא אלוה שהיו עובדים בבבל ופקדתי שישברו אותו וישאו זהבו וכן כתוב בנבואת ישעיה כרע בל קורס נבו : והוצאתי את בלעו מפיו . על דרך משל שהיו מביאין לו מנחות על דרך חיל בלע ויקיאנו : ולא ינהרו אליו עוד גוים . ענין מרוצה אל המקום וכן ונהרו אליו כל הגוים ולפיכך נקרא הנהר בזה הלשון לפי שהוא מקום מרוצת המים : גם חומת בבל נפלה . רבוי לפי שהיתה חזקה ורחבה כמו שכתוב חומת בבל הרחבה ופירוש נפלה על ידי שמפילים אותה : (מה) צאו , מבואר הוא : (מו) ופן ירך לבבכם . לפיכך, אני מבטיחכם שלא תיראו מפני האויב שיבוא אל בבל כי לא ירע לכם ויצאו מתוכם בשלום ובלשאצר מלך שלש שנים ובשנה הראשונה באה שמועת מדי שיבאו על בבל וכן בשנה השנית וזהו ובא בשנה השמועה וכן בשנה השלישית וזהו

מצודת דוד

(לו) לכן . הואיל וכן עשו בך לכן וכו' : והחרבתי . אוביש את ימה ר"ל אשבית השפעתה אשר היתה כמי הים : והובשתי וכו'. כפל הדבר במ"ש : (לז) לגלים . דרך החורבות להמצא בהם הרבה גלים מנפילת כותלי הבתים: מעון תנים. יהיו מדור לתנים השוכנים בחרבות : שמה ושרקה . תהיה לתמהון כולם יתמהו על חורבנה וישרקו עליה (כי כן דרך בני אדם לשרוק בקול בראותם דבר חשוב שנאבד) : מאין יושב. על כי לא ישב מי שם לכן תהיה לתמהון וישרקו עליה : (לח) יחדו . כל בני בבל ישאגו בקול מר כאשר ישאגו כפירים בעת יחסר מאכלם : נערו וכו'. כפל הדבר במ"ש : (לט) בחומם . על בלשאצר אמר הנה אסבב שיעשו משתיהם בזמן החום כדי שבסבת החום ישתו הרבה וישתכרו כי על כי ישמחו בעת המשתה ירבו לשתות יין : וישנו . בעבור השכרות ישנו עד עולם ולא יקיצו עוד כי בעת ההיא נהרג בלשאצר ואמר בדרך מליצה כאלו נכרת מן היין : (מ) אורידם . את אנשי בבל אוריד לטבח כמו שמורידים את הכרים : (מא) תהלת . שהיתה לתהלה ולתפארת בכל הארץ : בגוים . בין כל הגוים : (מב) הים . ר"ל אוכלוסין מרובים כמי הים : בהמון . ר"ל במרבית הגבורים כגלים : (מג) ארץ ציה . להיות ארץ ציה וערבה : ולא יעבור . אפילו דרך העברה לא יעבור שם : (מד) ופקדתי . אשגיח להביא פורעניות על הבל של העובדים בבבל כי האויב ישבר אותו וישא את זהבו : את בלעו . את הטוב שבלע (ואמר לפי מחשבת העובדים) שהביאו לו מנחות : ולא ינהרו . ולא יאספו : גם חומת וכו'. כ"א מהחומות תפול ואמר לא כן הוא כי הוא הבל ואין בו ממש : ולא יתחזקו במעוז העיר : (מה) מחרון . מלטו נפשיכם מחרון אף ה' : (מו) ופן ירך . השמרו פן ירך לבבכם רצה לומר לא יבוא מורך בלבבכם ולא תיראו בשמועה הנשמעת בארץ ... ר"ל לא תיראו אשר כבר נשמע בארץ ונתקיימה ... ר"ל ולא תיראו בשמועה הנשמעת אחריו ... על מושל רצה לומר פרס ומדי תמשול על בבל ... ולאומר מכל אלה אל תיראו כי הכל הוא

מצודת ציון

(מיכה ג') : (לו) רב . מל' מריבה : והחרבתי . מלשון חורב ויובש : והובשתי . מל' יובש : מקורה . ענין מעין מים : (לז) לגלים . ענין תל וגל : מעון . מדור : שמה . תמהון : ושרקה . הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים : (לח) ככפירים . ארי בחור : נערו . ענין שאגה וכדרז"ל חמור נוער (ברכות ג') : כגורי . כן יקראו האריות הקטנים וכן גור אריה יהודה (בראשית מ"ט) : (לט) בחומם. מלשון חמימות : אשית . אשים : משתיהם . היא סעודה של שתיה וכן ועשה משתה (אסתר א') : והשכרתים . מל' שכרות : יעלזו . ענין שמחה : וישנו . מל' שינה : (מ) ככרים . כבשים שמנים : עתודים . הם הזכרים מן העזים : (מא) ששך . בבל בא"ת ב"ש : ותתפש . ענין לכידה : תהלת . מלשון הלול והתפארות : לשמה . לתמהון : (מב) בהמון . ענין רבוי כמו מהמון רשעים (תהלים ל"ז) : נכסתה . מלשון כסוי : (מג) ציה . שממה : ערבה . כמו מדבר : (מד) ופקדתי . ענין השגחה : בלעו . מלשון בליעה : ינהרו . ענין מרוצה : (מו) ירך . ענין פחד ואימה כמו והבאתי מורך (ויקרא כ"ו) :

וחמס בארץ משל על־משל: מז לכן
הנה ימים באים ופקדתי על־פסילי
בבל וכל־ארצה תבוש וכל־חלליה
יפלו בתוכה: מח ורננו על־בבל
שמים וארץ וכל אשר בהם כי
מצפון יבוא־לה השודדים נאם־
יהוה: מט גם־בבל לנפל חללי ישראל
גם־לבבל נפלו חללי כל־הארץ:
נ פלטים מחרב הלכו אל־תעמדו
זכרו מרחוק את־יהוה וירושלם
תעלה על־לבבכם: נא בשנו כי־
שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו
כי באו זרים על־מקדשי בית יהוה:
נב לכן הנה־ימים באים נאם־יהוה
ופקדתי על־פסיליה ובכל־ארצה
יאנק חלל: נג כי־תעלה בבל השמים
וכי תבצר מרום עזה מאתי יבאו
שדדים לה נאם־יהוה: נד קול זעקה
מבבל ושבר גדול מארץ כשדים:
נה כי־שדד יהוה את־בבל ואבד
ממנה קול גדול והמו גליהם כמים
רבים נתן שאון קולם: נו כי
בא עליה על־בבל שודד ונלכדו
גבוריה חתתה קשתותם כי אל
גמלות יהוה שלם ישלם:
נז והשכרתי שריה וחכמיה פחותיה
וסגניה וגבוריה וישנו שנת־עולם
ולא יקיצו נאם־המלך יהוה צבאות
שמו: נח כה־אמר יהוה צבאות

כן בספר מוגה · ב' · ס' סבירין לה רבים . ל' מ"ל · ד . ל' · ג' · ל' · ל' · ל' · ל' · ג' רפין · ח' · ז' מ"ל · ל' . ג' מ"ו · ב' · ל' · ה' בליש' נח' · נ' דסמיכי · ח' בטעם בסיפרא

שלטון: מז בכן הא יומיא אתן
ואסער על צלמי בבל וכל
ארעא תחרוב וכל קטילהא
יתרמון בגוה: מח וישבחון על
בבל שמיא וארעא וכל די בהון
ארי מצפונא ייתון עלה בזוזין
אמר יי. מט אף בבבל אתרמיאו
קטילי ישראל אף לבבל
יתרמון קטילי כל ארעא:
נ משיזביא מחרבא גלו לא
תתעכבון אדכרו מרחיק ית
פולחנא דיי וירושלם תסק על
לבכון. נא בהיתנא ארי שמענא
חסודין חפת אתכנעותא
אפנא ארי עלו נוכראין וסאיבו
ית בית מקדשא דיי: נב בכן
הא יומיא אתן אמר יי ואסער
על צלמתא ובכל ארעא
יתרמון קטיליא: נג ארי תבני
בבל בנינין דרמין עד צית
שמיא וארי תכרוך כרכין
תקיפין עד רומא מן קדמי
ייתון בזוזין עלה אמר יי:
נד קל צוחתא מבבל ותברא
רבא מארעא כסדאי: נה ארי
אביז יי ית בבל ואבד מנה
משרין סגיאין ויתכנשון עליהון
משרית עממין סגיאין וירימון
באתרגושת קלהון: נו ארי
אתו עלה על בבל בזוזין
ואתאחידו גברהא אתברא
קשתותיהון ארי אלהא מרי
גמליא יי שלמא ישלם להון
גמולהון: נז ואדוי רברבהא
וחכימהא ושולטנהא וטורנהא
וגברהא וימותון מותא תנינא
דלא ייתון לעלמא דאתי אמר
מלכא יי צבאות שמיה: נח כדנן אמר יי צבאות שורי

רדק

זהו והאחריו בשנה השמועה: חמס בארץ, שיהא חומסים בארץ כשדים: ומושל על מושל. זהו כורש הפרסי שמלך אחר דריוש המדי ובשרם שלא ייראו ולא ירך לבבם מכל אלו כי לא ירעו להם אבל ייטיבו וכורש שלח הגלות: (מז) לכן, וכל ארצה תבוש. כלומר כל אנשי ארצה יהיה להם בושת כי פסיליהם יוכתו וישברו: יפלו בתוכה. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם: (מח) ורננו. כאילו שמים וארץ ישמחו וירננו למפלתה: יבא לה. דריוש עם חילו שהם השודדים: (מט) גם בבל. נותן טעם למה שאמר וכל חלליה יפלו בתוכה כי גם היא היתה סבה לנפול חללי ישראל וכן חללי כל הארץ לפיכך יפלו חלליה: גם לבבל. בעבור בבל ועל ידה או פירוש לבבל כמו בבבל וכן וישבו אתו לארץ כמו בארץ הרגתי לפלשתי כמו בפלשתי: (נ) פלטים מחרב. אתם ישראל אשר בבבל שנמלטתם מחרב נבוכדנצר וגליתם לבבל הלכו מבבל: זכרו מרחוק את ה'. זכרו מזמן רחוק זה שבעים שנה, את ה' כלו' עבודת ה' שבטלה וכן ת"י ית פולחנא דה': וירושלם. שחרבה תעלה על לבבכם וצאו מתוך בבל: (נא) בשנו, ואמרו בשנו מאז מעת חרבן ירושלם כי שמענו חרפה שהיו האויבים מחרפים אותנו בגלותינו מירושלם: על מקדשי בית ה'. הכל בכלל בית ה' ומקדשו הדביר וההיכל והאולם כל אחד מקדש: (נב) לכן. יאנק חלל, החלל בעת מותו מוציא הנשמה באנקה ובצעקה: (נג) כי תעלה בבל השמים, לא יועיל לה אפילו תבנה בנינים גדולים ובצורים בשמים וכי תבצר ותחזק מרום עזה שתגביה למרום בניניה לא יועיל לה כי מאתו יבאו שודדים לה ופי' מאתי כי האל העיר רוח דריוש וכורש לבא אל בבל: תבצר. ענין חוזק מן גדולות ובצורות וכן לבצר החומה: (נד) קול זעקה מבבל, זעקה שם הצעק' ישמעו מבבל: (נה) כי שודד, ואבד ממנה קול גדול, שהיתה עיר הומיה והיה נשמע בה קול גדול מרוב העם אשר בה שהיו הומים כהמות גלי הים והים כמו שאון קולם אבד האל ממנה אותו קול: (נו) כי בא עליה על בבל, כמו ותראהו את הילד והדומים לו: חתתה קשתותם, פירשו המפרשים היר"ק שהוא תחת קבוץ שורק וכן והתאו שעריך תמיד וכת"י אתבר' קשתותיהון והנכון בעיני שהוא כמשמעו מן הדגוש ר"ל כאילו בבל חתתה ושברה קשתות' ברוב חטאיה וזהו שאמר אחריו כי אל גמולות ה': (נז) והשכרתי, מבואר הוא למעלה בפסוק והשכרתים למען יעלזו: נאם המלך ה', כי הוא מלך על כל מלך ובידו להסיר המלוכה ממי שירצה ולתתה למי שירצה והוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה וכן שמו וכן הוא: (נח) כה אמר ה' צבאות חומות

רשי

(מו) בשמועה הנשמעת בארץ השמועה הזאת של בלשצר שנהרג: ובא בשנה השמועה באותה שנה עצמה תבוא השמועה שחרבה בבל מאליו מן השמים שנאמר (שם יג) והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה: ואחריו בשנה השניה השמועה הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס (עזרא א) מי בכם מכל עמו: ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השניה כורש הפרסי: (מט) גם בבל היתה לנפול בה חללי ישראל גם לבבל. יפלו חללי כל ארצו: (נ) פליטים מחרב. ישראל שגלו לתוכה שפלטו מחרב נבוזראדן: (נא) כי שמענו חרפה. שהיו כשדים אומרים ומחרפים אותנו לאמר [...] אלהיכו רמה שהחרבנו את בית [...] (נב) יאנק חלל. יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ [...] ברומח והוא גונח כשמוציא[ין] הרומח הוא האנקה: (נג) ו[כי] תבצר. לשון מבצר חוזק: מאתי [...] יבואו שודדים לה. מאתי [...] השמים הגבוהים ממנה יבוא[ו] לה השודדים: (נה) נתן שא[ון] קולם. נשמע קול צעקתם [...]
תתערער

לאלהיהם לאמר: לנפול ד' בקרי וחסר וסי' אל הארץ הזאת לנ[פול] בחרב. גם בבל לנפל. דו[חה] דחיתני לנפל. אם מזרע היהוד[ים] מרדכי: כי תעלה בבל כל ר[יש] דנביאים כי במי"ד וכי וסי' גם לעיל בסיפרא סימן מ"ד: כמ[ים] ג' רפין בקריא' וסי' והמו גליהם כמים רבים. כמים מוגרי' במור[ד] כמים עברו תזכור: וישנו ג' בקרי[א] וסי' בחמם אשית את משתיהם ישנו שנת עולם. ולא יקיצו נ[אם] המלך. ושכנו במדב[ר] ויש[...]

מצודת ציון

וחמס. עושק וגזל: (מז) ופקדתי. ע[נין] השגחה הבאה הרעה: תבוש. ענ[ין] יבשות: (נ) פליטים. ענין הנמלט: (נא) זרים. עמים עכו"ם: (נב) יאנ[ק] ענין גניחה ואנחה שהיא בעת יצי[את] הנפש וכן באנוק חלל (יחזקאל כ"ו): (נג) תבצר. מלשון מבצר: מרום[.] השמים הרמים: עזה. חוזק[ה]: (נה) נתן. ר"ל נשמע וכן וה' [נתן] קולו (יואל ב'): שאון. ענין המיה: (נו) חתתה. ענין שבירה כמו חת מרודך (לעיל נ'): (נז) והשכרתי. מלשון שכרות: פחותיה וסגניה. מיני שררה: יקיצו. ענין הערה מהשינה [...] ערער

מצודת דוד

הוא למובחרם: (מז) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסילי בבל כי האויב ישבר צורתם וישא את זהבם: תבוש. תהיה יבשה ר"ל חסר מכל טובה: יפלו בתוכם. כי המורך יבוא בלבם ולא יצאו השדה להלחם מול האויב כי יסגרו בעיר ואחר שיכבוש האויב את העיר יהרוג אותם בתוכה: (מח) שמים וארץ. הוא ענין מליצה ור"ל הרבה שמחה תהיה בעולם באבדן בבל כי הרעו לכל העובדי כוכבים: כי מצפון. כאשר יבואו עליה השודדים מצפון הם פרס ומדי השוכנים במקצוע צפונית מזרחית: (מט) גם בבל לנפול. כי בבל היה סבה גם לנפול חללי ישראל גם לבבל תחשב הסבה אשר נפלו חללי כל הארץ ולכן כולם ישמחו במפלתה: (נ) פליטים מחרב. אתם בני ישראל הפליטים מחרב האויב ולא נהרגתם עם אנשי בבל הלכו משם לארצכם ולא תעמדו שמה: זכרו מרחוק. מבבל זכרו את ה' מה שבטלתם עבודת המקדש ומהרו לשוב אליו: וירושלים וכו'. לזכור בה מה שהיא מתאבלת על שוממותה: (נא) בושנו. הנה עד הנה בושנו כי שמענו חרפה מהאויב וכסתה כלימה פנינו כאשר באו זרים על מקדשי בית ה' והם האולם וההיכל והדביר ר"ל כאשר החריבו את בית המקדש חרפו האויבים ואמרו מבלי יכולת ה' לא הציל מקדשו: (נב) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסיליה: ובכל ארצה. בכל מקומות ארצה יאנק חלל בעת תצא הנשמה: (נג) כי תעלה. אם תעלה בבל אל השמים להשגב שם מפני האויב ואם תעשה מבצר חזקה במרום לא תועיל לעצמה כי ממני יבואו לה השודדים ואין שום מבצר עומד נגדי והוא ענין מליצה והפלגה לומר אם תתחזק במלחמה בהרבה תחבולות לא תועיל לעצמה: (נד) מבבל. נשמע מבבל: (נה) [ואבד ממנה קול] גדול. כי היתה בה רבת עם וקול ההמון היה גדול מאד: והמו גליהם. ר"ל ו[ה]מו שגליהם היו הומים כלומר מה שהמו בגאוה ובהתרוממות כגלים וכמו המיית [מים] רבים כן היה נשמע קולם את כל זה יאבד השם ממנה: (נו) חתתה קשתותם. לא יוכלו לירות ולהתגבר במלחמה כאלו נשברה קשתותם: כי אל גמולות ה'. ה' הוא משלם גמול המעשה ולכן ישלם לבבל את גמולה כרעה לעשות: (נז) והשכרתי. אשכר אותם עד כי ישנו עד עולם ולא יקיצו ר"ל אבלבל דעתם ויפלו ולא יקומו כאמר ה':

חמות בבל הרחבה ערער
תתערער ושעריה הגבהים באש
יצתו ויגעו עמים בדי־ריק ולאמים
בדי־אש ויעפו : נט הדבר אשר־
צוה ׀ ירמיהו הנביא את־שריה בן־
נריה בן־מחסיה בלכתו את־צדקיהו
מלך־יהודה בבל בשנת הרבעית
למלכו ושריה שר־מנוחה : ס ויכתב
ירמיהו את כל־הרעה אשר־תבוא
אל־בבל אל־ספר אחד את כל־
הדברים האלה הכתבים אל־בבל :
סא ויאמר ירמיהו אל־שריה כבאך
בבל וראית וקראת את כל־הדברים
האלה : סב ואמרת יהוה אתה
דברת אל־המקום הזה להכריתו
לבלתי היות־בו יושב למאדם ועד־
בהמה כי־שממות עולם תהיה :
סג והיה ככלתך לקרא את־הספר
הזה תקשר עליו אבן והשלכתו
אל־תוך פרת : סד ואמרת ככה
תשקע בבל ולא־תקום מפני הרעה
אשר אנכי מביא עליה ויעפו עד־
הנה דברי ירמיהו :

נב א בן־עשרים ואחת שנה
צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה
מלך בירושלם ושם אמו חמיטל
בת־ירמיהו מלבנה : ב ויעש הרע
בעיני יהוה ככל אשר־עשה
יהויקים : ג כי ׀ על־אף יהוה היתה
בירושלם ויהודה עד־השליכו
אותם מעל פניו וימרד צדקיהו
במלך בבל : ד ויהי בשנה התשעית
למלכו בחדש העשירי בעשור
לחדש בא נבוכדראצר מלך־בבל
הוא וכל־חילו על־ירושלם ויחנו
עליה ויבנו עליה דיק סביב :
ה ותבא העיר במצור עד עשתי

בבל פתיא אתחמרא יתחמרון
ותרעהא רמיא בנורא יתוקדון
(ויהון) עממיא דבבל לריקנו
ומלכותא תסוף אשתא
וישתלהון : נט פתגמא די פקיד
ירמיה נביא ית שריה בר נריה
בר מחסיה כד אזל בשליחות
צדקיה מלך שבטא דבית
יהודה לבבל בשתא רביעתא
למלכיה ושריה רב
תוקרבתא : ס וכתב ירמיה ית
כל בישתא דעתידא למיתי
על בבל על ספרא חד ית כל
פתגמיא האלין דכתיבין על
בבל : סא ואמר ירמיה לשריה
כמיתך לבבל ותחזי ותקרי
ית כל פתגמיא האלין : סב ותימר
יי את גזרת על אתרא הדין
לשיצאותיה בדיל דלא למהוי
ביה יתיב למאנשא ועד בעירא
ארי צדות עלם תהי : סג ויהי
כשיצאותך למקרי ית ספרא
הדין תקטר ביה אבנא
ותרמיניה לגו פרת : סד ותימר
כדין תשתקע בבל ולא תקום
מן קדם בישתא די אנא מיתי
עלה וישתלהון עד הכא נבואת
פתגמי ירמיהו : א בר עסרין
וחדא שנין צדקיה כד מלך
וחדא עשרי שנין מלך
בירושלם ושום אמיה חמוטל
בת ירמיה מלבנה : ב ועבד
דביש קדם יי ככל די עבד
יהויקים : ג ארי על דארגיז
קדם יי הות בירושלם וביהודה
עד דאגלי יתהון מארעא בית
שכנתה : ומרד צדקיה במלכא
דבבל : ד והוה בשתא תשיעתא
למלכיה בירחא עשיראה
בעסרא לירחא אתא
נבוכדנאצר מלכא דבבל הוא
וכל משריתיה על ירושלם
ושרו עלה ובנו עלה כרכום
סחור סחור : ה ועלת קרתא
בצירא עד חדא עסרי שנין

רשי

(נח) תתערער. לשון הפירה ל' ערו ערו עד היסוד (תהלים קלז) : בדי ריק. בהרבה ריק שיבא עליהם : (נט) שר מנוחה. רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה : (ג) כי על אף ה' היתה. היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן : (ד) דיק. כרכום : יכרחו

ביערים : הדבר ד' בטעמ' גריש בפים' ופי' על כל עם יהוד' בשנה הרביעית, בשנת העשירי' לצדקיהו, הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' דעלית אחר שלח אותו נבוזראדן, הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה, חלוף ולא יקחו ממך כי שממות עולם תהיינה נאם ה', למאדם ועד בהמה כי שממות עולם תהיה ס"פ, היו עריו לא ישב בהן כל איש ולא יעבור בהן בן אדם, ושארא לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם : קדמ', ופקדתי על פסילי בבל, תניינא ופקדתי על פסיליה, קדמא וכל ארצה תבוש, תניינא ובכל ארצה יאנק חלל, ירמיה ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו, חבקוק ויגעו עמים בדי אש ולאמי'

מצודת דוד

ה' לגאות שמו. השורה השוא מושל בגבאות מעלה ומטה : (נח) הרחבה. אשר כל אחת רחבה : ערער תתערער. תחרב ותשחת : ויגעו עמים. העמים אשר בבבל יגעו בהרבה ריק ר"ל מה שיגעו במלחמה מול האויב יהיה לריק כי לא יצליחו מאומה : בדי אש. יגיעות הלאומים יהיה בהרבה אש כי אש יהיה תכליתם ויהיו עיפים ולא יוכלו לכבות את האש ותאכל עד אבדון : (נט) את צדקיהו. עם צדקיהו : שר מנוחה. רצה לומר שעמד עם המלך בעת מנוחתו לדבר עמו מסתרות לבו : (ס) ויכתוב וכו'. בתחלה אמר שכתב ספר ואח"ז אמר שצוה לו בדבר הספר שכתב : אל ספר. אמר ע"ש סופו כי אחר שכתב נעשה ספר : הכתובים אל בבל. הכתובים הם על בבל : (סא) וראית. או תראה בספר ותקרא בו : (סב) אתה דברת. ר"ל הלא מפיך אמר ירמיה ואם כן הלא בידך לקיים מאמריך : למאדם. בין אדם בין בהמה : (סג) ככלותך. כאשר תכלה לקרות את הספר תקשור אבן על הספר להכבידו לרדת בעומק המים : (סד) ככה. כמו ששקע הספר הזה כן תשקע בבל בעמק החורבן ולא יהיה לה תקומה מפני הרעה וכו' : ויעפו. אנשיה יהיו עיפים עד לא יוכלו להתחזק עוד : עד הנה דברי ירמיהו.

רדק

חומות בבל, כל אחת מהחומות הפנימית והחיצונה שהיא רחבה לא יועיל לה חוזק בנינה : כי ערער תתערער, ענין שבר והריסה וכן עורכו ארמנותיה והרסה עיר מנחם ספי"ן והכפלו פ"א הפעל ולמ"ד הפעל בערער התערער כמו והתחלחל המלכ' מהרה חיל : באש יצתו, יבערו באש : ויגעו עמים, ביו"ד השי"ן לבד ושיא מעמדם בגעיא כי הגעיא להרזון היו"ד פ"א הפעל : בדי ריק, כמו בריק וכן בדי אש כמו באש ומלת די נוספת בהם מורה על העמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב ופירוש העמים אשר בבבל אם ייגעו להציל עצמם לריק ייגעו כי הכלהם תסי' באש כי מה שיחשב להציל שהא בהם אש והשרפה הנה יגיעתם לריק, או פירושו או יכירו כי יגיעתם בבנין בבל היתה לריק וסוף יגיעתם לאש כמו שאמר שעריה הגבוהים באש יצתו וזהו הפי' נראה לי לפי מה שכתוב בנבוא' חבקוק כי שם סוף זה הפסוק בשנוי מעט והענין כפול במלות שונות : ויעפו, מגזרת פעל : (נט) הדבר. בלכתו את צדקיהו, כתוב בסדר עולם כי בשנה הרביעית לצדקיהו ירד הוא להקביל פני מלך בבל ושריה שר צבא הלך עמו וחזר ובא לו למלכותו בירושלם ולדעת יונתן לא הלך עם צדקיהו אלא שלח שם שריה וכן תירגם כד אזל בשליחות צדקיהו ופירוש את צדקיהו בעבור צדקיהו : בשנת הרביעית, דרך הלשון לסמוך הנספר אל המספר וכן בשנת ג' למלכו והדומי' לו : שר מנוח' שהיה ריע המלך והיה עם המלך בעת מנוחתו לשות ולהשתעשע עמו וי"ת כמו מנחה שר תוקרבתא : (סא) כבאך, בכ"ף וכן ככלותך : (סג) אל תוך פרת, הנה מצאנו כי נהר פרת גבול א"י כמש"כ בתורה ובנביאים ובפסוק הזה נראה כי פרת בבבל ושמעתי שהוא נמשך עד בבל : (סד) ולא תקום, ולא תתקיים כלומר לא תהיה לה תקומה : ויעפו, פי' אנשיה שלא יהיה להם כח להלחם כנגד אויביהם : עד הנה דברי ירמיהו, לפי שהאריך בספור הרעה הבאה על בבל אמר עד הנה דברי ירמיהו כלומ' שזכר על בבל כמו שאמר למעלה עד הנה משפט מואב כמו שפירשנו או אמר עד הנה לפי שמכאן ועד סוף הספר הוא ספור דברים לא נבואת ירמיהו אלא מי שכתב הספר כתב בסו' הספר הגלות והחרבן כמו שכתוב בסו' ספר מלכים ויש לפרש עוד לפי מה שכתוב לדעת החכם הרב הגדול ר' משה בר מימון ז"ל שאי אפשר שלא הפסיק הנבואה מהנביא טרם מותו אם בזמן גדול או מעט הפסק ממנו ולפי דעתו זה אפשר לפרש כן עד הנה דברי ירמיהו כלומר כשהשלים נבואת בבל פסקה נבואתו ודבריו ולא נבא עוד : (א) בן עשרים ואחת שנה, פרשה זו עד סוף הספר היא כתובה בסוף ספר מלכים וגם בארנוה גם בבנינה במלכי' פירשנו ענין העמודים ומה שכתו' הנה כי

מצודת ציון

(נח) ערער התערער. ענין חורבן והשחתה כמו ערו ערו (תהלים קל"ז) : יצתו. מל' הצתה והדלקה : בדי ריק. בהרבה ריק וכן בדי אש ודומה בדי שופר יאמר האח (איוב ל"ט) : (ס) ספר. כן נקרא מגלה כתובה : (סד) תשקע. ענין נפילת הדבר בעומק כמו ונשקעה כיאור מצרים (עמוס ח') : (ג) על. בעבור : (ד) דיק. הוא מגדל הבנוי לצור העיר וכן ובנית עליה דיק (יחזקאל ד') : (ה) במצור. התיל הסובב העיר לבל יצאו ויבואו ולכן יקראו צרים כי מצירים

על כי מכאן ואילך עד סוף הספר אינה דברי ירמיהו אבל הוא ספור דברים מהחורבן לזה אמר עד הנה דברי ירמיהו : נב (א) במלכו. בעת שמלך : (ג) כי על אף ה'. כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כ"כ גדולה עד להשליך אותם מעל פניו לזה הסיר לב צדקיהו למרוד במלך בבל להיות סיבה אל הגלות ולהרחם מעל פניו : (ד) למלכו. למלכות צדקיהו : דיק. הוא מגדל הבנוי מול העיר ללכדה : (ה) ותבוא העיר במצור. עמדה העיר והמצור סביבה עד

עשרה שנה למלך צדקיהו: ו בחדש
הרביעי בתשעה לחדש ויחזק
הרעב בעיר ולא-היה לחם לעם
הארץ: ז ותבקע העיר וכל-אנשי
המלחמה יברחו ויצאו מהעיר לילה
דרך שער בין-החמתים אשר על-
גן המלך וכשדים על-העיר סביב
וילכו דרך הערבה: ח וירדפו חיל-
כשדים אחרי המלך וישגו את-
צדקיהו בערבת ירחו וכל-חילו
נפצו מעליו: ט ויתפשו את-המלך
ויעלו אתו אל-מלך בבל רבלתה
בארץ חמת וידבר אתו משפטים:
י וישחט מלך-בבל את-בני צדקיהו
לעיניו וגם את-כל-שרי יהודה
שחט ברבלתה: יא ואת-עיני
צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים
ויבאהו מלך-בבל בבלה ויתנהו
בבית הפקדת עד-יום מותו:
יב ובחדש החמישי בעשור לחדש
היא שנת תשע-עשרה שנה למלך
נבוכדראצר מלך-בבל בא
נבוזראדן רב-טבחים עמד לפני
מלך-בבל בירושלם: יג וישרף את-
בית-יהוה ואת-בית המלך ואת כל-
בתי ירושלם ואת-כל-בית הגדול
שרף באש: יד ואת-כל-חמות
ירושלם סביב נתצו כל-חיל כשדים
אשר את-רב-טבחים: טו ומדלות
העם ואת-יתר העם | הנשארים
בעיר ואת-הנפלים אשר נפלו אל-
מלך בבל ואת יתר האמון הגלה
נבוזראדן רב-טבחים: טז ומדלות
הארץ השאיר נבוזראדן רב-טבחים
לכרמים וליגבים: יז ואת-עמודי
הנחשת אשר לבית-יהוה ואת-
המכנות ואת-ים הנחשת אשר
בבית-יהוה שברו כשדים וישאו

למלכא צדקיה: ו בירחא
רביעאה בתשעא לירחא
ותקיף כפנא בקרתא ולא הות
מיכל לעמא דארעא: ז ואתרעת
קרתא וכל גברי עבדי קרבא
ערקו ונפקו מן קרתא בליליא
באורח תרע בין שוריא די על
גנתא דמלכא וכסדאי שרן על
קרתא סחור סחור ואזלו
באורח מישרא: ח ורדפו
משרית כסדאי בתר מלכא
ואדביקו ית צדקיה במישרי
יריחו וכל משריתיה אתבדרא
מניה: ט ואחדו ית מלכא
ואסיקו יתיה לות מלכא דבבל
לרבלת בארעא דחמת ומליל
עמיה פתגמי דינין: י ונכיס
מלכא דבבל ית בני צדקיה
ברבלתה לעינוהי ואף ית כל
רברבי יהודה נכס ברבלתה:
יא וית עיני צדקיה עור ואסריה
בשלשלן דנחש ואובליה
מלכא דבבל לבבל ויהביה
בבית אסירי עד יום מותיה:
יב ובירחא חמישאה בעסרא
לירחא היא שנת תשע עשרי
שנין למלכא נבוכדראצר
מלכא דבבל אתא נבוזראדן
רב קטוליא קם קדם מלכא
דבבל בירושלם: יג ואוקד ית
בית מקדשא דיי וית בית
מלכא וית כל בתי ירושלם
וית כל בתי רברביא אוקד
בנורא: יד וית כל שורי ירושלם
סחור סחור תרעו כל משרית
כסדאי דעם רב קטוליא:
טו ומחשיכי עמא וית שארא
דעמא דאשתארא בקרתא
וית שמיעיא דאשתמעו על
מלכא דבבל וית שאר המונא
אגלי נבוזראדן רב קטוליא:
טז ומחשיכי עמא דארעא
אשאר נבוזראדן רב קטוליא
למהוי מפלחין בחקלין
ובכרמין: יז וית עמודי נחשא
די בבית מקדשא דיי וית
בסיסיא וית ימא דנחשא די
בבית מקדשא דיי תברו
כסדאי ואובילו ית כל

רשי

(ז) יברחו. כמו ברחו: דרך שער בין החומותים. מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וכבר פירשתיה בס' הזה (לט): (ט) רבלתה. היא אנטוכיא: וידבר אתו משפטים. על שעבר על השבועה: (י) את כל שרי יהודה. סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו וחטא היה בעיני האלהי' להתיר השבועה: (יא) בית הפקדות. בבית האסורין: (יג) בית הגדול. בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה. וי"א בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת האמוראים היא: (טו) יתר האמון. כמו ההמון: (טז) וליוגבים. חופרין בא"י רבותינו אמרו צדי חלזון: (יז) ואת המכונות. של כיורות: המזמרות

תולדות אהרן ויחזק הרעב. ר"ה יח תענית כח: עיני צדקיהו. מ"ק כח: ובחדש החמישי. תענית כט: ומדלת הארץ. שבת כו:

מצודת דוד

עד וכו': (ז) ותבקע העיר. חיל נ"נ בקעו חומתה וכאלו נעשית מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם לעכב על ידם: יברחו. היו בורחים: דרך שער וכו'. בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך: דרך הערבה. בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ח) וירדפו. ארז"ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: (ט) רבלתה. כי בהאריך ימי המצור הלך נ"נ לרבלה: משפטים. התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש בד"ה: (יא) בית הפקודות. בית הסוהר: (יב) תשע עשרה. כי בעת שהגלה את יהויכין היה ח' למלכו ולצדקיהו מלך י"א שנה הרי י"ט: עמד. ועמד לפני מלך בבל לשמשו: (יג) בית הגדול. הוא פירוש על מה שאמר כל בתי ירושלים לומר שהם כל בית אדם גדול אשר בירושלים ואותם לבד שרף ולא זולתם: (טו) הנשארים. אשר לא נהרגו: ואת הנופלים. אותם שהשלימו עצמן אל מלך בבל לעבדו: ואת יתר האמון. הנשארים בכל ערי יהודה: (טז) רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך: אשר

רדק

כי חדש דברים הנה שלא פירש' שם וענין הרמונים גם כן מבואר שם וכן המחלוקות שבין שתי הפרשיות פירשנו שם ומה שיש לנו לפרש בפ' זו נפרש: (יא) בבית הפקדו', כתיב וקרי בית: (יב) עמד לפני מלך בבל, שעמד ופי' נבוזראדן שעמד לפני מלך בבל כמו שאומר במלכים עבד מלך בבל בא בירושלם ובירושלם דבק עם בא לא עם מלך בבל: (טו) ומדלות העם, ואחר כן אמר ומדלות הארץ השאיר מקצת דלת העם הגלה ומקצתם השאיר: ואת יתר האמון, כמו ההמון כי אותיות אהו"י מתחלפות וכן כתוב במלכים ההמון במלכים כתוב דלת העם וכאן דלות במקרה הי' כן שהלך דל ירמיה דלות היינו דאמרי אנשי בתר עניא אזלא

בדי ריק יעמו : בחדש ז' ר"פ בקריא' וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו : ויחזק ט"ו בקריאה וסי' בשמואל א' סי' י"ז : העיר ג' וסי' וילך האיש מהעיר , ואשר הסתרתי פני מהעיר הזאת , ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה דסיפרא : לעיניו ח' בקריאה וסי' ושרף את הפרה לעיניו את ערה . ותלך תמר בית אמנון אחיה . ואת בני צדקיה דמלכים, וישחט מלך בבל דסיפרא, וחברו : ובחדש ה' ר"פ וסי' יבשה הארץ, ובחדש הראשון דפסח דסדר פנחס , ובחדש החמשי דסוף מלכים , ודסוף סיפרא . ובחדש השביעי מקרא : ואת כל בית ט' וסי' נמסר במלכים ב' סי' כ"ה : וליגבים ב' והוא חד מן מלין דרישיהו ול' וסי' נמסר במס' רבת' בערך ל' : בבית ה' ט"ל וסימן נמסר במסר' רבתא בערך אדני :

מצודת ציון

מאירים לאנשי העיר: (ז) ותבקע. ענין פתיחה: (ח) נפצו. נתפזרו: (ט) ויתפשו. אחזו בחוזק: משפטי'. ענין ויכוח: (יא) בנחושתי'. בשלשלאות נחושת: הפקודות. מלשון פקדון וגניזה והוא בית הסוהר: (יד) נתצו. שברו והפילו: (טו) הנופלים. ענין הטיה והתחברות כמו אל הכשדים אתה נופל (לעיל ל"ז): האמון. כמו ההמון בה"א וכן אמון נא (לעיל מ"ו) ור"ל המון העם: (טז) לכורמים. לעבוד הכרמים: וליוגבים. ענין בורות כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג') ור"ל לעבוד השדות בחפירות ובורות. או הוא כמו וליוקבים מל' יקב היין כי גיכ"ק מתחלף ור"ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב: (יז) המכונות. הם כני ובסיסי הכיורות: ים. כעין גיגית גדולה עשוי לרחוץ בה הכהנים

(יח) המזמרות. הם כלי זמר. (יט) ואת הספים. ת"י קוליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו בדם אשר בסף (שמות יב) ויש מפרשים הסיפי' לשון כדים לפי תרגום של יונתן שתרגם קוליא כי כן ת"א וכדה על שכמה (בראשית כו) וקולתה על כתפהא ולשון זה נראה שהספים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים: המחתות. שחותין בהם גחלים מעל המזבח: המנקיות. הניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו ששנינו במנחות: (כ) אשר תחת המכונות.. לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומ' לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות: (כא) יסובנו. יקיפנו עוגל היקפו: ועביו. ארבע אצבעות סביב חללו: נבוב. חלול: (כב) ושבכה ורמונים על הכותרת. עשויה כשתי אגנות אחת כדרכה כפויה על פי התחתונה והעליונה קרויה שבכה קויפ"א בלעז ורמונים תלויים היו בשרשרות והשרשר' שני ראשים קשורין יחד ונתונה על השבכה מלמעלה מקום שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקום דבק השבכה וכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותר' ושם עומדת והרימונים מכסה את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד: (כג) תשעים וששה רוחה. ובס"ף המקרא הוא אומר כל הרימוני' מאה על השבכה ובספר (מ"א ז) הוא אומר והרמונים מאתים טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור מעתה ארבע מאות היו לשתי השבכים על שני העמודים שני טורים לכל שבכה וטור מאה הוא שאמר כאן כל הרימונים מאה על השבכה לטור האחד ומאתים לשני הט ריס הוא האומר שם הרימ ניס מ'תים טורים סביב מאתים לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודים העמידם שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ד' רמונים מכל טור שאין נראים מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרימונים תשעים וששה רוחה: רוחה. כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הרי"ש כלומר תשעים וששה מהם נראים לרוחות העמוד זו למדתי בפ' שלשים ושתים מדות שאמר ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי: (כד) כהן המשנה. סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם יארע בו פסול: שומרי הסף. אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות להן: (כה) ושבעה אנשים מרואי פני המלך. ובספר (מלכים ב כה) אמר וחמשה אנשי' השני' חשובי' ולא חשובים כ"כ

אֶת־כָּל־נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ יח וְאֶת־
הַסִּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת
וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֵת
כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֶם
לָקָחוּ׃ יט וְאֶת־הַסִּפִּים וְאֶת־
הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת־
הַסִּירוֹת וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת
וְאֶת־הַמְּנַקִּיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב
וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב טַבָּחִים׃
כ הָעַמּוּדִים שְׁנַיִם הַיָּם אֶחָד וְהַבָּקָר
שְׁנַיִם־עָשָׂר נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר־תַּחַת
הַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל
לִנְחֻשְׁתָּם כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃
כא וְהָעַמּוּדִים שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה
קוֹמַה הָעַמֻּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־
עֶשְׂרֵה אַמָּה יְסֻבֶּנּוּ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע
אֶצְבָּעוֹת נָבוּב׃ כב וְכֹתֶרֶת עָלָיו
נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאַחַת חָמֵשׁ
אַמּוֹת וּשְׂבָכָה וְרִמּוֹנִים עַל־
הַכּוֹתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה
לָעַמּוּד הַשֵּׁנִי וְרִמּוֹנִים׃ כג וַיִּהְיוּ
הָרִמֹּנִים תִּשְׁעִים וְשִׁשָּׁה רוּחָה כָּל־
הָרִמּוֹנִים מֵאָה עַל־הַשְּׂבָכָה סָבִיב׃
כד וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן
הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָה כֹּהֵן הַמִּשְׁנֶה
וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף׃ כה וּמִן־
הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הָיָה
פָקִיד ׀ עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְשִׁבְעָה
אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר

ל' מ"ל · ב' חסר · ז' · ל' מ"ל · ב' אחד ק' · ל' · קומת ק' · ל' חסר. ב' · ל'. ג' · ל' ומ". ב' · ל' מ"ל · ג · ב' א'. מלרע וכתיב א' · ל' דסמיך · ל' דסמיך · ס"ר"פ בנביאים · ד'

נְחָשְׁהוֹן לְבָבֶל׃ יח וְיַת דּוּדַיָּא
וְיַת מַגְרוֹפְיָתָא וְיַת מְזַמְרַיָּא
וְיַת מִזְרְקַיָּא וְיַת בָּזִיכַיָּא וְיַת
כָּל מָנֵי נְחָשָׁא דַּהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין
בְּהוֹן נְסִיבוּ׃ יט וְיַת קוּלַיָּא
וְיַת מַחְתְּיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָּא
וְיַת דּוּדַיָּא וְיַת מְנָרָתָא וְיַת
בָּזִיכַיָּא וְיַת מְכִילָתָא דִּי
דַהֲבָא דַּהֲבָא וְדִי כַסְפָּא
כַּסְפָּא נְסִיב רַב קָטוֹלַיָּא׃
כ עַמּוּדַיָּא תְּרֵין יַמָּא חַד וְתוֹרֵי
תְּרֵי עֲסַר דִּנְחָשָׁא דִּתְחוֹת
בְּסִיסַיָּא דַּעֲבַד מַלְכָּא שְׁלֹמֹה
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ לָא הֲוָה
מַתְקַל לִנְחָשְׁהוֹן דְּכָל מָנַיָּא
הָאִלֵּין׃ כא וְעַמּוּדַיָּא תַּמְנָא
עַסְרֵי אַמִּין רוּמֵיהּ דְּעַמּוּדָא
חַד וְחוּט מְשַׁח תַּרְתָּא עַסְרֵי
אַמִּין מַקַּף לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר
וְסוּמְכֵיהּ אַרְבַּע אֶצְבְּעִין
חֲלִיל׃ כב וְקָרוֹנַתְהוֹן עִלּוֹהִי
דִּנְחָשָׁא וְרוּמָא דְּקָרוֹנַתְהוֹן
חֲדָא חֲמֵשׁ אַמִּין וּסְרִגְתָּא
וְרִמּוֹנַיָּא עַל קָרוֹנַתְהוֹן סְחוֹר
סְחוֹר כּוּלָּא נְחָשָׁא וּכְאִלֵּין
לְעַמּוּדָא תִּנְיָנָא וְרִמּוֹנַיָּא׃
כג וַהֲווֹ רִמּוֹנַיָּא תִּשְׁעִין וְשִׁתָּא
בְּעִבְרָתָא כָּל רִמּוֹנַיָּא מְאָה
עַל סְרִגְתָּא סְחוֹר סְחוֹר׃
כד וּדְבַר רַב קָטוֹלַיָּא יַת
שְׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְיַת צְפַנְיָה
סְגַן כַּהֲנַיָּא וְיַת תְּלָתָא
אַמַרְכְּלַיָּא׃ כה וּמִן קַרְתָּא
דְּבַר גּוּזְאָ חַד דַּהֲוָה מְמַנָּא
עַל גַּבְרָא עָבְדֵי קְרָבָא וְשַׁבְעָא
גַּבְרִין דְּחָזַן אַפֵּי מַלְכָּא

אולא עניותא: (כ) העמודים שנים, אע"פ שזכר ואת עמודי הנחשת וזכר ים הנחשת זכר כאן שהיו כי העמודים היו שנים והים אחד והבקר שנים עשר ומה שאמר אשר תחת המכונות אינו אומר כי הבקר היו תחת המכונות כי הבקר תחת הים היו והמכונות תחת הכיורו' אלא אשר תחת אינו דבק עם המכונו' אלא ר"ל אשר תחת הים שזכר ופירוש המכונות גם כן היו תחת ולא זכר הם וקצר הענין לפי שהוא נזכר במלכים וחסרון כזה רבים במקרא במה שיוכל האדם להבין ומה שאמר אשר עשה המלך שלמה ר"ל כי לא היו הם אחרים אלא אותם הכלי' שעשה בבית המקדש הם היו שם עד החורבן: לנחשתם כל הכלים האלה, בא הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים להם רבים: (כא) קומה העמוד האחד, כתיב קומה כמו המוכרת ואע"פ שהוא סמוך וכנכאיפה שעורים והדומים להם וקרי קומת כמשפט: (כג) ויהיו, התשעים והשש רוחה, מלעיל והה"א נוספת ורוח פי' עבר ופיאה כמו לכל רוח אורה מדד את רוח הצפון והדומי' להם ובספר מלכים בבנינה פירשנו הענין

כלי הנחשת ד' וסי' והעיר שרפו באש, ואת הסירות דסוף מלכי', וחברו דסוף סיפרא, עשה שלמה את הים: הים אחד ב' וסימן העמודי' שנים דסוף ירמיה, ואת הים דד"ה: ועביו ג' וסי' ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת והכרובים, דד"ה, ועביו ארבע אצבעות נבוב: רוחה ב' חד מלעיל וכתיב ה' וחד מלרע וכתי' א' וסי' ויהיו הרמנים תשעים וששה דסוף סיפרא, באדין דקו כחדא, בתרא מלרע וכתיב א': ב' פסוקי' מטעי' וסי' אשר הוא פקיד דסוף מלכים, ירמיהו אשר היה פקיד, ואפ"ס הוא היה גבור ציד, מלכים ואת הספר שר הצבא, ירמיה ואת ספר השר צבא, ואפ"ס וזה פרשגן הנשתוון:

מצודת ציון

(יח) הסירות. הקדירות: היעים. המכבדות והמגרפות עשוים לגרוף בהם הדשן: המזמרות. כלי זמר: המזרקות. הספלים: הכפות. הבזיכים: (יט) הספים. אגנות כמו סף רעל (זכריה י"ב): המחתות. כלים לחתות בהן האש: המנקיות. הם היו כעין חצי קנה חלול והיו נותנים אותם בין לחם הפנים להכניס בהן הרוח שלא יתעפשו והוא מלשון נקי: (כא) וחוט. קו וחבל: נבוב. חלול כמו נבוב לוחות (שמות כ"ז): (כב) ושבכה. הוא מעשה רשת: (כג) רוחה. גם האויר יקרא רוח כמו שאפס רוח (לעיל ב'): (כד) הסף. כן יקרא מזוזת השער כמו וסף השער (יחזקאל מ): (כה) סרים. שר: פקיד. ממונה: המלכיא

מצודת דוד

(יח) אשר ישרתו בהם. העשוים לעבוד ולשרת בהם בבה"מ: (יט) ואת המזרקות. על שהיו מזרקות של זהב לזה חזר והזכיר וכן הסירות והכפות: אשר זהב וגו'. ר"ל בין של זהב בין של כסף הכל לקח: (כ) אשר תחת המכונות. ר"ל אשר היו אצל המכונות וגו' כי הבקר היו תחת ים הנחושת כמ"ש במלכים. או ר"ל במקום המכונות כי יתכן כשהוריד אחז את הים מעל הבקר ונתנו על מרצפת אבנים ואת הכיורות הסיר מעל המכונות כמ"ש (במ"ב) שם או את הכיורות על הבקר במקום המכונות ונשאר כן עד הגולה: לא היה משקל. לא היה מהאפשר לשקול הנחושת של כל הכלים האלה: (כא) והעמודים. ר"ל העמודים שלקח היה קומת כ"א י"ח אמה: יסובנו. היה מסבב את היקף העמוד: ועביו. עובי דופני העמוד היה ארבע אצבעות והחלל באמצעיתו: (כב) וכותרת עליו. על העמוד ממעל היה כעין כותרת עשוי מנחושת: הכותרת האחת. ר"ל קומת כל אחת כי לכל עמוד היה כותרת: ושבכה ורמונים על הכותרת. ר"ל ממעל על הכותרת היה מעשה שבכה וכדמות רמונים היו תלוים על הכותרת מסביב ובמלכים נתבאר מלאכת הכותרת: הכל נחושת. הכותרת והרמונים: וכאלה. כדמות הכותרת והשבכה שהיה לעמוד האחד היה גם לעמוד השני וגם רמונים היה גם לשני: (כג) תשעים וששה רוחה. לרוח האולם ואוירו היה נראה צ"ו ושם כי ארבע מהם היו נכסים מעין הרואה כי העמודים עמדו סמוכים לכותל: כל הרמונים מאה, מספר הזה היה לטור

נמצאו בעיר ואת ספר שר הצבא · סימן
המצבא את עם הארץ וששים איש · כ' וחסר
מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר׃
כו ויקח אותם נבוזראדן רב טבחים
וילך אותם אל מלך בבל רבלתה׃ · ד' ג' חסר
כז ויכה אותם מלך בבל וימתם · י. ג' חסר
ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה · ד'
מעל אדמתו׃ כח זה העם אשר
הגלה נבוכדראצר בשנת שבע
יהודים שלשת אלפים ועשרים · ג'
ושלשה׃ כט בשנת שמונה עשרה · ג' מ"ל וכל ד ס דכו'
לנבוכדראצר מירושלם נפש שמנה
מאות שלשים ושנים׃ ל בשנת
שלש ועשרים לנבוכדראצר הגלה
נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש
שבע מאות ארבעים וחמשה כל
נפש ארבעת אלפים ושש מאות׃
לא ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות
יהויכן מלך יהודה בשנים עשר · ג' חסר
חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא
אויל מרדך מלך בבל בשנת
מלכתו את ראש יהויכין מלך · ג' חסר
יהודה ויצא אתו מבית הכליא׃ · הכלוא ק'
לב וידבר אתו טבות ויתן את כסאו
ממעל לכסא מלכים אשר אתו · ו' המלכים ק'
בבבל׃ לג ושנה את בגדי כלאו · ת ג' כתיב ה' וה' כתיב א'
ואכל לחם לפניו תמיד כל ימי חיו׃ · חייו ק'
לד וארחתו ארחת תמיד נתנה לו · ד' חסר ב' ישנא כ'
מאת מלך בבל דבר יום ביומו עד
יום מותו כל ימי חייו׃

חזק ונתחזק

דאשתכחו בקרתא וית ספרא רב חילא דכניש ית עמא דארעא ושתין גברא מעמא דארעא דאשתכחו בגו קרתא׃ כו ודבר יתהון נבוזראדן רב קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא דבבל לרבלת׃ כז ומחא יתהון מלכא דבבל וקטלנון ברבלה בארעא דחמת ואתגליאו דבית יהודה מעל ארעהון׃ כח דין עמא דאגלי נבוכדראצר בשנת שבע יהודאי תלתא אלפין ועסרין ותלתא׃ כט בשנת תמני עסרי לנבוכדראצר מירושלם נפשתא תמני מאה תלתין ותרתין׃ ל בשנת עסרין ותלת לנבוכדראצר אגלי נבוזראדן רב קטוליא יהודאי נפשתא שבע מאה ארבעין וחמש כל נפשתא ארבעא אלפין ושית מאה׃ לא והוה בתלתין ושבע שנין לגלות יהויכין מלך שבטא דבית יהודה בתרי עסר ירחין בעסרין וחמשא לירחא רבי אויל מרודך מלכא דבבל בשנת מלכותיה ית ריש יהויכין מלך שבטא דבית יהודה ואפיק יתיה מבית אסירי׃ לב ומליל עמיה פתגמין תקנין ויהב ית כורסוהי מעיל לכורסי מלכיא די עמיה בבבל׃ לג ושני ית לבושי אסוריה ואכל לחמא קדמוהי תדירא כל יומי חיוהי׃ לד ושרותיה שרותא תדירא מתיהבין ליה מן קדם מלכא דבבל פתגם יום ביומיה עד יום מותיה כל יומי חיוהי׃ חזק

רש"י

כ"ה: המצביא את עם הארץ. יודע מנין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: (כח) בשנת שבע. הוא גלות יכניה ובספר מלכים אמר בשנת שמונה הא כיצד שנה שמונה שמלך נ"נ היא שנת ז' שכבש את יהויקים לעבד דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה עלה וכבש יהויקים: יהודים שלשת אלפים. ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים הכתוב הזה שפי' יהודים שלש אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים פסוק אחד אומר י' אלפים (שם ב כד) ואחד אומר שבעת אלפי' (שם כה) בא זה ופירש יהודים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים: (כט) בשנת שמנה עשרה. היא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר (כאן) שנת תשע עשרה למלך נ"נ תשע עשרה שמלך י"ח שכבש את יהויקים: (ל) בשנת שלש ועשרים. ניתנה צור בידו ושטף יהודה שבסביבות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם: (לא) בכ"ה לחדש. ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וכ' לחדש מת שטנו נבוכדנאצר ובעשרים ושש נקבר והוציאו אויל מרודך מקברו. ובכ"ז מלך ונשא את ראש יהויכין: נשא. נשאו וגדלו. ליסנא אחרינא מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל: (לד) וארוחתו. הוטל פרס מבית המלך לכל צרכיו:

תולדות אהרן. רב טבחים. (סנהדרין יח): לגלות יהויכין. מגילה יא:

רד"ק

הענין: (כח) בשנת שבע, פירשנו במלכים סוף שבע ותחלת שמנה כי שם כתוב שמנה בשנת שמנה עשרה סוף י"ח ותחלת י"ט כי שם כתוב י"ט: (ל) בשנת שלש ועשרים, כתוב בסדר עולם כי אז נפתח צור בידו ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ובמואב ובסביבות א"י: נפש שבע מאות ארבעים וחמש, והכל ארבעת אלפי' ושש מאות בין שלשת החשבונו' שאלה: (לא) בעשרים וחמשה, ובספר מלכי' בעשרים ושבעה ושם פירשנו הענין: (לב) מלכים, כתוב וקרי המלכים: (לג) ושנה, כתוב בה"א ובמלכים ושנא באל"ף: לפניו, פירשנוהו במלכים וכן כל ימי חייו:

וימתם ח' חס' יו"ד בליש' וסימן בפגעו בו הוא ימתנו, להמתו דהעלו אתו אלי במט', והנה קמה כל המשפחה, ועשרה אנשי', ויכה אתם מלך בבל, עו"ד מצאת"י להמתם במדבר גם הוא חס': שמונ' ג' מלאים בנביאי' וסי' ויעבדו בני ישראל את עגלון, בשנת שמנה עשרה לנבוכדנצר תניינא דפסוק, ומעלות שמונה מעליו, וכל ז"ה דכוו' מ"ל: מלכתו ג' חסר וסי' יזל מים מדליו, נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת דסוף ירמיה, ותכון מלכתו מאד דשלמה דמלכים: בבבל ח' וסי' נמסר בסיפוא סי' כ"ט: ושנה ב' חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' ושנא את בגדי כלאו דסיף מלכים כתיב א', וחברו, הדין דסוף סיפרא כתיב ה' ואינון חד מן י"ו זוגין מן ב"ב חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' במסרה רבתא בערך א': חייו ד' חסר בליש' וסי' נמסר בסוף מלכים:

סכום פסוקי של ספר ירמיה אלף ושלש מאות וששים וחמשה וסי' וכל **אנשיה** גברים. וחציו ויאמר חנניה (כח יא). וסדריו שלשים ואחד וסי' חסד **אל** כל היום. מספר הקפיטולי חמשים ושנים וסי' אודה ה' **בכל** לבב:

מצודת ציון

המצביא. מלשון צבא: (כז) ויגל. מלשון גלות: (לא) נשא. הגביה ורים: מבית הכלוא. מבית המאסר: (לג) ושנה. ענין חליף והמורה: כלאו. מאסרו: (לד) וארוחתו. הוא ענין פרס קבועה וכן ארוחה ומשאת (לעיל מ):

מצודת דוד

לשר האחד אבל היה לכ"א שני שרי המונים כמו שמפורש במלכים: על השבכה. היו תלוים על השבכה סביב: (כד) כהן הראש. הוא היה כ"ג: כהן המשנה. שני לו הוא הסגן: שומרי הסף. שומרי מזוזת השער הם השוערים: (כה) מרואי פני המלך. ר"ל היושבים תמיד עם המלך: אשר נמצאו בעיר. ולא ברחו ממנה כיתר השרים: ואת ספר שר הצבא. הסופר של שר הצבא: המצביא. על פיו מוציאה כל עיר אנשים לצאת במלחמה: מעם הארץ. מההמוכדים שבהם אשר נמצאו בעיר ולא ברחו: (כח) זה העם. זהו חשבון כל העם הגולים לבבל: בשנת שבע. הוא גלות יכניה היתה בשנת שבע לכיבוש יהויקים בראשונה: יהודים. מבני יהודה: (כט) בשנת שמונה עשרה. הוא גלות צדקיהו שהיתה בשנת י"ח לכבוש יהויקים בראשונה וי"ט למלכות נ"נ: מירושלים: הגלה מירושלים: (ל) בשנת שלש ועשרים. אז כבש את צור ושטף את היהודים שבסביבות עמון ומואב כן הוא בס"ע: כל נפש. של שלשת הגליות מבני יהודה: (לא) נשא וגו' את ראש. ר"ל הרים וגדל אותו בשנה הראשונה למלכותו: (לב) טובות. דברים טובים ונחומים: ממעל. עליון לכסא שאר המלכים אשר היו עמו: (לג) ושנה. היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא להחליפם באחרים: לחם. כל הסעודה קרויה על שם הלחם: לפניו. ר"ל עמו יחד: כל ימי חייו. של יהויכין: (לד) וארוחתו ארוחת תמיד. הפרס הנתונה לו היתה פרס הנתונה תמיד מבלי הפסק והיא למאכל לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד: דבר יום ביומו. דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא העבירו המועד:

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

סדרן של נביאים אחרונים כפי מה שאמרו בבבא בתרא פרק השותפין. ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר. ונתנו טעמים והסברות נכונות על זה הסדר כדאיתא התם בגמרא. ובעלי המסורת סדרום כפי זמנם כמו שכתב רד"ק בהקדמת ירמיה. והחכם אברבנאל הוסיף טעמים אחרים בהקדמתו לנביאים אחרונים וכתב עוד רד"ק שבנביאים של תרי עשר אע"פ שיש מהם נביאים קדמו לירמיהו ויחזקאל לפי שנבואתם קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במיעוטו כמו שאמרו ז"ל איידי דזוטר מרכס. והחכם אבן עזרא בסוף הפנים כתב שקדמונינו ז"ל חברו אלה השנים עשר ספרים ושמום ספר אחד בחשבון כ"ד ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם מעט א' כי כולם נבואות עתידות ואין ככה חמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים: (א"ה אבל אנחנו סדרנום כפי הנהוג בכל המקראות):

א (א) חזון המי"ם בחטף פתח הזי"ן בחולם וטעם המלה פשוט: (ח) כסכה בכרם. הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח: (יד) נלאיתי. בדפוסים ראשונים וגם במקצת ס"ה כ"י מלא יו"ד אחר האל"ף: (יח) יאדימו. הדל"ת דגושה: (כא) מלאתי משפט. איכה רבתי פסוק בלע ה' ולא חמל רבי פנחס בשם רבי הושעיה אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים מנין מלאתי משפט מלאתי כתיב אבל בפתיחתא דאיכה הכי אי' ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש מנין מלאתי בגימטריא הכי הוו וגם במדרש חזית פסוק עיניך יונים לא גרסינן מלאתי כתיב וכן כתב רש"י בפירוש המקרא בשם פסיקתא וכן הוא בירושלמי ריש פרק שני דייני גזירות ומגלה פ' בני העיר: (כב) לסיגים. בספרים כ"י ובדפוסים ישנים מלא דמלא וכן במסורה סיגים ג' מלאים וסימן הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה) כסף סיגים מצפה על חרש (משלי כ"ו) כור סיגים כסף היו (יחזקאל כ"ב) וא' כספך היה לסיגים ועיין בכפולות יסודה ד' קי"ג: (כה) ככר סגיך. במקצת ספרים מלא יו"ד אחר הסמ"ך: (ל) עלה. בספרים מעטים מלא יו"ד אחר למ"ד וברוב הספרים חסר וכן נמסר עליו לית חסר:

ג (ה) ונגש העם. בשי"ן שמאלית וכן פירשו כל המפרשים וכפי המסורה שאכתוב בסימן כ"ט בס"ד: (ח) עני כבודו. חסר יו"ד עי"ן הפעל: (ט) ענתה בם. הבי"ת דגושה: (יב) מאשריך מתעים. השי"ן בדגש בכל ספרים כ"י: (טו) מלכם. מה לכם קרי: (טז) נטוית גרון. נטויות קרי: ומשקרות. ברוב ספרי הדפוס כתוב בשי"ן ימנית ובעקר הם מעותים עלינו הכתובים כי מלת משקרות בשי"ן שמאלית בכל ספרים כ"י מדוייקים כמו שנראה מדברי המפרשים ובפרש בשרשים ומאיר נתיב וכן אמרו בב"ר ולא מן הטין והרי היא סקרנים שנאמר ומשקרות עינים ובויקרא רבה ריש פרשת מצורע שהיו משקרות עיניהם בסיקרא והכי איתא באיכה רבתי פסוק סורו טמא. ועיין עוד מ"ש לקמן על ושפח: ועפוף. פליגי ביה ספרי אם חסר הוא או מלא: (יז) ושפח. מה שכתוב במקרא גדולה על ומשקרות דלעיל בסמוך לית וכתיב שי"ן אין שם מקומו בספרים כ"י רק על מלת ושפח כמו שנמסר גם ע"פ וספחת מספחת שבסימן ה' דכל שאר לשון ספחת נכתב בסמ"ך וכן כתב רד"ק בשני מקומות בפירוש ובשרשים ועיין במסורת הושע ב': ושפח אדני. בשם של אדנות: וה' פתהן יערה. בשם הוי"ה: (יח) יסיר אדני. בשם של אדנות: (כג) והסגלינים. במקצת ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים כתוב והסגליונים בוא"ו בתחלת התיבה וכן הוא בתרגום ובפירוש רש"י וראב"ע ורד"ק וברוב הספרים חסר וא"ו אחר יו"ד: (כד) כי תחת יפי. בספרים מדוייקים כי תחת במקף והטפחא במלת תחת ולא מצאתי על זה שום פירוש כפי משמעות הטעמים וזולתי פירש הגאון שהביא הראב"ע וז"ל אמר הגאון כי ההפך שהוא תחת יותר יפה להם ע"כ. ואולם לפי דרש רז"ל גם כי אינו על דרך הטעמים נ"ל שהוא כאילו אמר תחת יופי כי כסדר הכתוב בכולם תחת ב שם מק יהיה וגו' וכן אמרו בפרק במה אשה תלויה שופרא כיבא ורד"ק גורס חלופי שופרא בוצא ואין להקפיד בסדור התיבות זו לפני זו שכן דרך לשון הקדש כמו וקראו אכר אל אבל ומספד אל יודעי נהי שהוא כאילו אמר ויודעי נהי אל מספד וכן אף אש צריך תאכלם (ישעיה כ"ו) שהוא כמו אף צריך אש תאכלם וכמוהם רבים כמו שכתב רד"ק במכלול דף ק"כ קכ"א: (כו) ונקתה. מלעיל בטרחא:

ד (ה) כי על כל כבוד. בס"א כ"י ליכא מלת כל וגם בשני ספרים ישנים ספרדים איננה ואחר כך כתבו בחוץ ס"א כל משמע דאיכא ספיקא במילתא אמנם כל המפרשים פירשוהו עם מלת כל:

ה (ג) ועתה יושב. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי לא נמנה עם ה' חסרים בסיפרא וסימנה במ"ג ריש סימן ו': (ה) הסר משוכתו. פליגי ביה ספרי החזק הוא הרפי ואם חסר הוא או מלא ורד"ק בפירש כתב הסר משוכתו בדגש עם הוא"ו כמשוכת חדק ברפי ובשרשים פרש שוך כתב ופליגי עליה משוכתו רפי וכ"כ בעל הלשון שיש חילוק זה בספרים ורובם בדגש אע"פ שנכתב בוא"ו עכ"ל: (ח) והושבתם. בשורק וכ"כ במכלול דף קי"ו: (יב) והיה כנור ונבל תף וחליל. מלת תף בלא וא"ו בראשית המלה והיא חד מן ב' בלא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא אות וא"ו אבל מלת וחליל היא בוא"ו וכן צריך להגיה שהם במסורת: (טז) נקדש בצדקה. במקצת ספרים מדוייקים הדל"ת בפתח: (כא) פניהם נבונים. במקצת ספרים כתובי יד חסר וא"ו ומסורה כוותיהו אזלא דבריש סדר אלה הדברים נמסר כלם חסרים בר מן א' כי לא נבונים המה: (כב) הוי גבורים. במקצת ספרים כתובי יד מלא וא"ו ומסורת מסייעא להו דנמסר ז' חסרים ולית דין ביניהון פוק חזי בשיר השירים סימן ג' ויהושע סימן י': (כג) יסירו ממנו. במסורת ריש פרשת תרומה מ מ נ ו ט' דמטעי' וזה אחד מהם והם כתבתי מה שעלה על לבי בזה הענין ועיין בפירוש רד"ק: (כח) וכל קשתותיו. בדגש השי"ן ורפי התי"ו בספרים המדוייקים. וכן דעת רד"ק בשרשים ובמכלול משקל פֶּעַל שהשי"ן דגושה. או לצורך או לתפארת. שאם הוא קבוץ מן קֶשֶׁת הדגש לצורך כמו מן שַׁבַּת שַׁבָּתוֹת ואם היא קבוץ מן קֶשֶׁת בשש נקודות הדגש לתפארת שקבוץ קֶשֶׁת קְשָׁתוֹת כמו וְקַשְּׁתוֹת נערים תרטשנה (ישעיה י"ג) ועיין עוד בירמיה נ"א ותילים ל"ז ונחמיה ד': (כט) ושאג. ישאג קרי:

ו (ג) קדוש קדוש. חד מן ג' פסוקי' דמיין דאית בהון ג' מלין מתלתין וסימנה בירמיה כ"ב במ"ג וחד היכל ה' היכל ה' היכל ה': (ו) ויעף. כאשר העי"ן קמוץ ונקרא בחטוף הוא מגזרת עוף וכאשר פתוח הוא מגזרת עיף כמו ויעף העם (שמואל ב כ"א) הראב"ע ורד"ק בפירוש ומכלול דף קל"ט ובשרשים: (יג) עשיריה ושבה. בסוף מ"ג נמסר שמא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ואחד מהם ושבה והיתה לבער: אשר בשלכת מצבת בם. ד' הבירין בם וקריין בה וסימנה במסרה רבתא ועיין מ"ש בסוף סימן ס"ג: השמר והשקט. זה לבדו מלרע כמ"ש במלכים ב' ו':

ז (ג) כובס. מל' ועיין מ"ש מלכים ב' י"ח י"ז: (ו) טבאל. בדפוס ישן הטי"ת בפתח ולא טוב הדבר שבכל שאר ספרים בקמץ ובמקצתן האל"ף בקמץ ויש מהן שהטי"ת במאריך: (יא) העמק שאלה. במקצת ספרים כ"י מדוייקים הטי"ן בשוא לבדו: (יד) עמנואל. פליגי ביה ספרי אי הוי חדא מלה או תרין מלין וכן כולהו שבענין. ובמסכת סופרים פ' ד' מיירי מהדין ענייניא ולית הכא שמע מינה מידי משום עובדא דהייתנא התם ויונתן תרגם וקראת שמו עמנואל. כי כשמו כן הוא ובפסוק מלא רחב ארצך עמנואל תרגם מלי פתאי ארעך (ישראל) (נ"ל עמנואל וכן הוא בתרגום שלפנינו). ובפסוק עצו עצה וגו' כי עמנו אל תרגם ארי בסעדנא אלהא שמעינן מינה דתליתאה בלחוד קדש ואחריני חול ואי הכי תליתאה נחלק ואינו נמחק ואחריני נמחקין ואינן נחלקים כדכתבינן בספרא דתילים סוף מזמור ק"ד גבי הללויה: (טו) לדעתו מאוס ברע. במקרא גדולה הבי"ת בשוא ואין לחוש עליה כי בכל שאר ספרים בקמץ כחברו שבסמוך: (טז) בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב. במקצת ספרים כ"י מאס ובחר חסר וא"ו ובספר אחר נגררו הואוי"ן וכן במקרא גדולה סוף איכה נמסר מאוס ג' וחסר אמנם ברוב הספרים מאוס ובחור דהכא כולהון מלאים וגם במסורת כ"י ובמקרא גדולה כאן נמסר מאוס ג' בקריאה ולא הזכירו כלום ממלא או חסר ועוד במקרא גדולה שמואל א' ב' על ובחר אותו מכל שבטי ישראל נמסר הם ג' ב' חסר וא' מלא ובמסורת כ"י לא אמרו אלא ג' בקריה: (כה) וכל ההרים. יש ספרים וְכָל־הֶהָרִים:

ח (ג) והרה ותלד בן ויאמר וגו'. במקצת ספרים מדוייקים אין כאן פיסקא באמצע פסוק: (ח) ארצך עמנואל. מלה אחת כמ"ש לעיל בסימן ז' וכן חברו דלקמן בפסוק עצו עצה. (אמר רפאל חיים בזזילה שמעתי ולא אבין מכוונת דבריו ניכר דסותרין אלו את אלו שהרי לעיל בסימן ז' משמע מכח התרגום דהאי עמנואל דעצו עצה תרי מלין הוי ואילו הכא חדא מלה ואי לאו דקא מסתפינא הוה אמינא דלעיל לא הכריע את דעתו אלא כתב דמכח התרגום משמע דנחלקין אבל מ"מ הכרעתו דכולהו חדא מלה אבל ק"ל דהוה ליה למכתב הכא דהספקא במלה כי כדי להכריע דה"נ חדא מלה ולכך לא בעינא לשנויי מנוסחת שאר ספרי ולא חיישינן לדבריו דהכא ושבקתיה התי תליתאה בתרי מילי ע"כ): (יג) והוא מעריצכם. במקצת ספרים מערצכם בלא יו"ד ויש מהם במאריך במ"ם: (יז) וחכיתי. בחירק עי"ן הפעל וקויתי בצירי ובמגילה פרק הקורא עומד א"ל רבי חייא לרבי שמעון ברבי אלמלא אתה לוי פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קולך אתה א"ל לאבוה א"ל זיל אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצא מחרף ומגדף כמוסף פירש שהיה רבי חייא עלג בלשונו וקורא לחיתי"ן ההי"ן ונראה כאומר והכיתי מכאן למדנו כמה צריך ליזהר בקריאת האותיות שלא תדמה הזיי"ן סמ"ך והסמ"ך זיי"ן ולא אלפי"ן עייני"ן ולא עייני"ן אלפי"ן ולא ההי"ן חתי"ן ולא חתי"ן ההי"ן כי אם לא יבאר ולא יפריד בלשונו ביניהם טעמים יבא לידי חירוף וגידוף ע"ש ממכלול דף נ"ו: (יט) וכי יאמרו אליכם וגו'. רבה סוף פרשה ויקרא א"ר סימון בארי לא נתנבא אלא שני פסוקים ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה ואלו הן וכי יאמרו אליכם וחברו והכי איתא סוף פרשה תזריע ועיין בפירוש רד"ק: שלוה. עם. במקצת ספרים מלא וא"ו והאל"ף וכן נכון כי לא נמנה במסרה דלקמן סימן י' עם ו' החסרים בהאי סיפרא:

ט (ב) לא הגדלת השמחה. לו קרי: (ה) שמו פלא. כתוב במכלול ד' רמ"ז ויקרא שמו פלא הפ"א בצירי וכל שאר פלא בסגול. אמנם נחלק שני המכלול שהוא שהשרשים כתיב שהוא בשש נקודות. ולפי דעתי טעות נפל בשרשים שלנו וצריך לומר בחמש נקודות ודבר הלמד מעניינו הוא שהרי כבר כתב קודם לכן והשם עשה פלא בשש נקודות וכן בספר בעל הלשון שכל דבריו הם מהשרשים כתיב והפועל בב' נקודות פלא יועץ והוא עצמו כתב גם כן בספר רב פעלים ויקרא שמו פלא לית בב' נקודות וכל שארא בתלת נקודות: אחרי כתבי בא לידי שרשים כ"י ומצאתיו כמו שאמרתי בחמש נקודות ומכל מקום פלא הוא בעיני כי בכל ספרים שלפני גם זה הוא בשש נקודות ואין לי מה להשיב: (ו) לםרבה. למרבה קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיבין תרין וקריין חד בקריאה וסימנה נמסר במקרא גדולה ד"ה ב' נ"ד א"כ איפוא לפי שכתיב צריך להיות ב' מלין אבל לא מצאתי כן בשום ספר ובסנהדרין פרק חלק דרש בר קפרא מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח וזו סתום בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג וכו' עד לכך נסתם. וכתב בעל מסורת המסורת במאמר א' הנני מתמיה תמהון גדול על הדרשות שנדרשו על המלה הזאת והאומרים כי המ"ם סתומה באמצע המלה והרי לפי שכתיב איננה באמצע המלה כי שכתיב הוא ב' מלות לָם רַבָּה ונוכל לפרש לם כמו להם כמו אראלם צעקו (ישעיה ל"ג) שהוא כמו אראה להם וכן בשלם הבשר (מלכים א יט) בשל להם הבשר וגם לם רבה לפי שכתיב פי' להם רבה המשרה. עד כאן דבריו. ולי נראה שאין מקום לתמיהה זו דאפשר שהמדרש סובר דמלה חדא כתיב וכן נראה מפי' רד"ק שכתב למרבה המשרה המ"ם סתומה בכתי' וקרי המ"ם פתוחה והפך זה בעזרא היינו נחמיה ב' המפרוצים המ"ם פתוחה בסוף התיבה בכתוב ויש בו דרש כאשר ישתמו חומת ירושלם שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה יסתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח ע"כ. מדבריו אלו משמע בהדיא דתיבת המופרצים תרתי מילי ותיבת למרבה חדא מלה וגם החכם אבן עזרא כתב כי המ"ם סגור בתוך המלה. עוד מצאתי ראיה לדברי ממה שכתב בעל א"ת אמת בסוף מדרש רות זה לשונו בהגהת המדרש. אחר כך הייתי השם יתברך ויתעלה ומצאתי נוסחא אחרינא מדוייקת והיא זו חזקיה דכתיב לםרבה המשרה וגו' למרבה לית כותיה מ"ם סתומה באמצע קריה ולמ"ד שלו גדולה מכל למדי"ן שבמקרא וכו' אמנם למ"ד זו לא מצאתיה גדולה בשום מקום ולא בשום נוסח מהלפ"ת ביש"א רבתא ועיין בס' הזוהר ריש פרשת שלח לך: ולמשפט. בספרים כ"י הוא"ו במאריך: (יד) מורה שקר. המ"ם במאריך: (טו) מאשרי. השי"ן דגושה: (טז) אלמנתיו. במקצת מדוייקים חסר וא"ו: (יז) בסבכי היער. במקצת ספרים הבי"ת בחטף פתח ועיין מה שכתבתי בשופטים ה': (יט) ויאכל על שמאל. בספרים כ"י ובדפוס ישן מלא באל"ף וא"ו: איש בשר זרעו. חסר וא"ו בתר רי"ש ובשבת פרק במה מדליקין בעון גזל הגובאי עולה והרעב הוה ובני אדם אוכלים בשר בניהם ובנותיהם וכו' עד דכתיב איש בשר זרועו יאכלו אל תקרי זרועו אלא זרעו ע"כ. ונראה דמייתורא דמלת זרעו יליף לה דהוה מצי למכתב איש בשרו כדכתיב והאכלתי מוניך את בשרם: (כ) ועוד ידו נטויה. הם בשבת מאי ועוד ידו נטויה הכל יודעים וכו' אלא כל המנבל את פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה ופירש רש"י ועוד לשון ועד כל שנותיו של אדם שהן שבעים שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכויותיו בעון זה ע"כ. ובכל הספרים כתיב ועוד מלא וא"ו ואין לתמוה מזה כמו שאכתוב בסוף מלאכי בס"ד:

י (א) ומכתבים. בספרי ספרד יש מאריך בוא"ו: (ו) ולשימו. ולשומו קרי: מרמס. בס"ה כ"י ובדפוסים אחרונים המ"ם בקמץ כמשפט שהוא מכרת כמו והיה למרמס אך בספרים אחרים כ"י ובדפוסים ישנים המ"ם בפתח וכ"כ רד"ק בשרשים וגם במכלול מנאו עם הדומים לו שבאו פתוחים מבלי הסמיכות וכ"כ בעל הלשון: (יג) ועתידתיהם. ועתודתיהם קרי: שושתי. בשני שיני"ן השניה קורין סי"ן והוא כמו שמ"ך רד"ק: כאביר. יתיר אל"ף: (טו) כהניף שבט את מרימיו. בכולהו נסחי עתיקי דדפוסא וכ"י כתוב ואת בוא"ו וכן משמע מפירש רש"י וראב"ע וכ"כ החכם לונזאנו שכן הוא בכל ס"ה: (טז) לכן ישלח האדון יהוה צבאות. בנסחי דייקי דכ"י ודפוסא כתוב בשם המיוחד וגם במסרה רבתא לא נחשב במספר שמות של אדנות: (יט) ונער יכתבם. בס"א כ"י הנו"ן בחטף קמץ ובספר א' בחטף פתח ומילוק כזה ראיתי בין ב"א וב"נ ע"ש פסוק ועל נכה אכה בכב (ירמיה ל"א) אבל בשאר ספרים זה של ישעיה כתוב בשוא לבדו: (כג) עשה בקרב כל הארץ. במקצת דפוסים ראשונים לא יש מלת כל וגם במקצת ספרים כ"י היה כתוב בתחלה בקרב הארץ ואח"כ הוסיפו מלת כל ואין לי בזה הכרע: (כח) למכמש. המ"ם בקמץ ובספרים כ"י בשי"ן שמאלית כמ"ש בשמואל א' י"ג: (ל) בית ליון. בת קרי: (לג) גדעים. במקצת ספרים גדועים מלא וא"ו: (לד) בסבכי היער. במקצת ספרים כ"י ודפוס ישן הבי"ת בחטף פתח ועיין לעיל סימן ט' ובשופטים ה' ובתילים ע"ד על בסבך עץ:

יא (א) ויצא חטר. במקצת ספרים מדוייקים כ"י הטעם ביו"ד וברוב ספרים בצד"י: מגזע. הגימ"ל בסגול לא בצירי: (ד) והכה ארץ. בס"א דפוס ישן כתוב והכה הטעם בכ"ף ובלא מקף בין שתי המלות וחילופים רבים מצאתי בספרים ובמדוייקים כ"י ודפוסים ישנים במקף והה"א במאריך: (ה) והיה צדק. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב והיה מלעיל כמשפטו ובספרים אחרים הטעם ביו"ד וכן חשבו רד"ק במכלול משקל פֶּעַל עם דומים אחרים שהם מלרע שלא כמנהג: (יא) יוסיף אדני שנית. יש פסיק בין השם לשנית וכמוהו בחגי ב' ויהי דבר ה' שנית אל חגי וטעם אחד לכלם: (יד) ועפו בכתף. הבי"ת רפויה מכלול ד' ק"ח: (טו) ים מצרים. במקצת ספרים בפתח ועיין מכלול דף ר"ג משקל פֵּל:

יב (א) ותנחמני. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך: (ב) כי עזי. הטי"ן בקמץ חטוף מפני דגשות

דגשות הזי"ן : (ג) ממעיני. העין בפתח : (ה) מידעת. מודעת קרי : (ו) יושבת. במקצת ספרים חסר וא"ו ולא נכון לעשות כן כי לא בא במסורת פרשת מצורע וירמיה מ"ח בכלל החסרים:

יג (ב) שאו נס. בגעיא: (ו) הילילו. בדפוס ישן ביו"ד אחר ה"א וגם במקצת ספרים כ"י שבתחילה נכתבו בלא יו"ד הוסיפום אחרי כן : שד משדי יבוא. הנגיד פירשו לשון חוזק ואחרים פירשוהו קדש לכן אסור למחקו וכן וכשד משדי יבוא (יואל א') וכן דרשוהו בספר הזוהר הובא בריקאנטי פרשת לך לך כי כשנפסקה היו"ד משדי אזי היא שדודה ומתמלאת מן הכחות החיצונים אז נקרא חרב לה' מלאה דם : (ח) ונבהלו. הוא"ו בגעיא בספרי ספרד וה"א בקמץ מפני השלשלת כי יש לה מקף הפסק רד"ק : (טו) הנספה. ה"א בסגול : (טז) תשגלנה. תשכבנה קרי : (יט) והיתה בבל. הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (כא) ורבצו שם. בספרים כ"י ובדפוסים ישנים הרי"ש במאריך :

יד (ג) ומרגזך. המ"ם בחירי"ק : (א"ה כ"כ רד"ק כאן ובשרשים שרש רגז ואילו בשרש עצב לא כתב מאומה ע"ת שהמ"ם מעצבך בצירי ולא כפי מקראות וניניאה שכתוב בגליון שהניחה בחיריק ע"כ) : (יא) יצע רמה. מצאתי בס' דקדוק ישן כ"י כלשון הזה ובנפעל נוסף (פירש הָפְעַל) העתיד שלו כמו העבר של נפעל חזק (פירש בנין פֻּעַל רק חילוק יש בו שהעבר בנפעל חזק עי"ן הפעל היא דגושה ועי"ן הפעל בנפעל נוסף דעתיד היא רפויה כמו מתפיך יצע רמה הצד"י רפויה כי היא עתידה והוא"ו היא תמורת היו"ד שהיתה הפ"א כי היה דינו יוצע מלא וא"ו אלא שחסר ע"פ המסורת ועל עקרו יויצע ועל מלואו יהויצע ומצינו לקבר אובל על עקרו אויבל ועל מלואו אהויבל אבל יצע לרבים הצד"י דגושה כי הוא שלא הוזכר שם פועלו והיו"ד היא פ"א וע"כ הצד"י דגושה כי היא נפעל חזק ע"כ). ובספרים מדוייקים שלפנינו שניהם בדגש והמסורת שבא עליהם יצע ב'. ומכסיך תולעה. כתב הזקן לונזאנו שבס"ת חסר י' וגם אני מצאתי כן בקצת ספרים : (יח) שכבו בכבוד. הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (כג) וטאטאתיה. כן הוא במדוייקים בב' אלפין ושתי הטיפי"ן בצירי : (לב) ובה יחסו עניי עמו. כאן סיום קאפיטולי י"ד וסימן ט"ו מתחיל משא מואב וגו' :

טו (ב) עלה הבית ודיבון. במ"ג בגליון כתוב בספר מוגה ודיבן כתיב עד כאן לשונו וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י שנגררה הוא"ו : מואב ייליל. בכל ספרי הדפוס וכ"י יו"ד ראשונה בשוא ושניה בצירי וכן חברו שבסמוך וכתב המכלול בדף קכ"ו שזהו דעת ב"א וכן כי יילילו על משכבותם (הושע ז') ומשבר רוח יילילו (ישעיה ס"ה) וקשה לי כי בחילופים נראה שזהו דעת ב"נ אבל לב"א הראשונה בצירי והשניה נחה וכן כתב המכלול שם בשם רבי יהודה בפסוק לכן ייליל מואב שבסמוך בסימן ט"ז נחה היו"ד השניה וצירי הראשונה : כל זקן גרועה. כן כתיב כל בלא וא"ו ויונתן תירגם ובכל אפשר שהוא לתקון הלשון וכמ"ש בירמיה מ"ח וכל זקן גרעה ובכמה ספרי הדפוס כתוב כאן גדועה בדל"ת בפסיק ובפירש רד"ק וכן הוא בפירש רד"ק כ"י אך בכמה ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן כתוב גרועה ברי"ש וכ"כ החכם אברבנאל שזה היה להם גרעון גדול שהדרת פנים זקן. וגם אותו דירמיה כתוב ברי"ש בכל הספרים וכן במסורת ב' חד מלא וחד חסר ובספרים מדוייקים דישעיה מלא ודירמיה חסר ואי בעית אימא מילתא דשויא לתרוייהו דהמסורת איכא חלופי טובא בין פסוקי ישעיה לירמיה וחד מינייהו ישעיה כל זקן ירמיה וכל זקן ואילו גרועה לא קא חשיב שמע מינה דכי הדדי נינהו וליכא לאפלוגי בינייהו : (ג) על גגותיה. ס"א גגותיה מלא וא"ו : (ה) צוער. ס"א צער חסר וא"ו : מרנים. ס"א תורנים מלא וא"ו קדמאה : (ח) אלים. ס"א אילים מלא דמלא :

טז (א) מושל ארץ. חלוקים הספרים זה מזה רובן של דפוסים בלא מאריך במלת מושל לא במ"ם ולא בשי"ן ובכ"י המאריך במ"ם במקצתם בשי"ן וברובם בשי"ן בצירי וכפי הנראה בחילופים בין בדפוס ובין בכ"י המ"ם במאריך והשי"ן בסגול לב"א ולב"נ המאריך בשי"ן ובצירי וכן מצאתי במקצת ספרים המ"ם במאריך והשי"ן בסגול כב"א : (ב) כעוף נודד. אין מאריך בעי"ן : (ג) הביאו עצה. הביאי קרי ביו"ד וכתיב בוא"ו : עשי. עשו קרי בוא"ו וכתיב ביו"ד כ"כ רד"ק וכן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י ודפוס ישן : נודד. בספרים ספרדים חסר וא"ו : (ד) הוי סתר למו. כתוב בספר דקדוק ישן שמלת הוי בחטף פתח גדול ע"פ המסו' ולית דכותיה עכ"ל. ובספרים שלנו בחטף סגול : (ו) ועברתו לא כן. עיין מ"ש בירמיה סימן מ"ח : (ח) שרוקיה. בוא"ו עם דגש בקו"ף ובשי"ן שמאלית : תעו מדבר. עיין מ"ש בתילים נ"ח בס"ד : שלחתיה. במקצת ספרים שלוחתיה וי"ם שלחותיה : (ט) אריוך. מלעיל בשני פשטין שרשים שרש רוה וס' הרכבה : (א"ה קיצך במק"ג הוא ביו"ד גם אחר הצד"י ולפי המפרשים שהוא לשון קיץ צ"ל חסר יו"ד וכן העתיקו רד"ק כאן ובשרשים ע"כ) : (י) לא ירנן לא ירעע. כן כתוב לא ירעע בלא וא"ו ופסוק זה הוא אחד מן פסוקים דאית בהון ג' לא לא לא וסימנהון במסרה רבתא :

יז (ו) עוללות. חלוקים הספרים במילוי ובחסור וא"ו קדמאה ובתראה : (ט) החרש והאמיר. בדפוסים אחרונים הרי"ש בצירי וטעות הוא כי הוא בסגול ומלעיל כמו והרש מלל (יחזקאל ל"א) וכן הוא בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בסגול : (י) תטעי. בדגש הטי"ת ובמסורה ב' כרמים ור"ל עוד תטעי כרמים (ירמיה ל"ב) ושניהם דגושים כמ"ש בשרשים בשרש נטע : (יא) תשגשגי. בדפוסים אחרונים גימ"ל ראשונה דגושה ובספרים כ"י וגם בדפוסים ראשונים רפה : ביום נחלה. במקצת ספרים החי"ת בשוא לבד ומקצתם בשוא ופתח ובס"א ישן מדוייק נכתב עליו יפה שוא ופתח תחת החי"ת ע"כ וכ"כ רד"ק בשרש חלה : (יג) וכגלגל. בס"ם גימ"ל ראשונה רפה ושנייה דגושה :

יח (ד) אשקוטה. כתוב בוא"ו וקרי בלא וא"ו בחטף קמ"ץ והוא חד מן יתירין וא"ו וחטפין קמצין על פי המסורת וסימן במסרה רבתא : כחם קציר. בבית : (ה) ובסר. הסמ"ך בסגול : גמל. המ"ם בצירי ומלרע וטעה מי שכתבו בסגול ומלעיל : יהיה נצה. לא מפיק ה"א על פי המסורת וחד מפיק עלתה נצה וזהו א' מן י"א זוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק : (ו) ולבהמת. הוא"ו במאריך בספרים כ"י :

יט (ד) ומשל בם. השי"ן בקמץ לבד : (ו) קנה וסוף קמלו. כתב בעל ערוגת הבשם בפ"ג מספרו שהלמ"ד דגושה וכן מצאתי בס"א כ"י אמנה בשאר ספרים רפה : (ז) על פי יאור. ליכא למיתה על מאן דמספקא ליה אי כתיב ועל פי בוא"ו דדין הוא חד מן י"א פסוקי דאית בהון על על וחדא מלה באמצע וסימנהון במלכים ב' ט"ז : יבש נדף. במקצת ספרים ייבש בשני יודי"ן : (ח) ביאור חכה. עיין מ"ש בזכריה י' : (ט) וארגים חורי. עיין מ"ש בשמואל ב' כ"א : (י) כל עשי שכר. כל לשון שכירה כתיב סמ"ך בר מן דין כתיב שי"ן : (יג) נשאו. בשי"ן ימנית מלשון הנחש השיאני : התעו את מצרים פנה. במקצת דפוסים אחרונים כתוב והתעו בוא"ו בראשית המלה ואינם אלא טועים אבל והתעו את מצרים בכל מעשהו שבסמוך הוא בוא"ו : (יז) לחגא. החי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הגימ"ל : (יח) עיר ההרס. בס"א לא בחי"ת כמו שנמצא באיזה ספר וכן נמנה במסרה גדולה בשטה מן ל"א קריין ה' וכל חד וחד לית דכותיה והכי איתא בשילהי מנחות מאי עיר ההרס כדמתרגם רב יוסף קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר היא חדא מנהון ומאי משמע דהאי הרס לישנא דשימשא הוא שנאמר האומר לחרס ולא יזרח וגו' (איוב ל"ט) ע"כ. וכן הוא בתרגום יונתן ורש"י כתב תרגם יונתן לפני פנים וכו' ועמ"ש בדברי הימים ב' ל"ג על ויעתר ובסוף יחזקאל על יעבדוהו :

כ (א) תרתן. הסמ"ך בפתח בכל ספרים מדוייקים ובעל רב פעלים כתבו בקמץ רחב של משקל דרכון וכן מצאתי באיזה ספר : (ד) וחשופי. ס"א בפתח ובקצת דפוסים בצירי והוא טעות חשוף ומגולה :

כא (ב) צורי מדי. בדפוס ישן מלעיל וכן כתב רש"י צורי טעמו למעלה בצד"י אבל רד"ק כתב טעמו מלרע. וכן הוא בספרים כתובי יד ושאר ספרי הדפוס : כל אנחתה. במסורת פרשת וארא חשיב ליה עם ד' כל בלא וא"ו דסבירין וכל : כל אנחתה. לא מפיק ה"א רש"י ורד"ק כאן וביחזקאל סימן ט"ז ובמכלול דף ל"ב ובמסרה רבתא נמנה עם מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומטעין בהון : (ג) נעויתי. העי"ן בחטף פתח : (ד) תעה. בספר כ"י התי"ו בסגול ובשאר ספרים בחירק וכ"כ רד"ק : (ו) המצפה. בספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים ישנים הס"א במאריך וכמ"ש רפה : וראה רכב. ברוב הספרים מלעיל הטעם ברי"ש : וכן גרני. הגימ"ל בקמץ לבד והוא חטוף : (יב) אתא בקר. במקצת ספרים כ"י אתה בה"א וכן הביאו השרשים בשרש אתה ובהגהה שם א"ה במסורה אתא בקר לית כתיב אל"ף וחד ואתה מרבבת קדש כתיב ה"א : (יג) משא בערב ביער בערב. בספרים מדוייקים שניהם שבפסוק בשוא לבד : (יז) קשת גבורי. בדפוסים קדמונים וספרים כ"י מלא וא"ו :

כב (א) עלית כלך. כתוב במכלול דף רמ"ה כלך בקמץ ובמקצת ספרים הוא בצירי ע"כ. ונ"ל להכריע מן המסורת שהוא בקמץ שכן נמסר על פסוק זה כלך ג' ושנים האחרים הם כלך יפה רעיתי דשיר השירים אסף אאסוף יעקב כלך (מיכה ב) וגם במסרה קטנה נמסר על כל אחד מהם ג' קמץ : (ה) בגי. הוא א' מן החסרים אל"ף וסימן במס"ג זכריה י"ד : (ז) הפערה. הפי"ן בשוא לבדו וכבר ברירנא לזה מילתא בפרשת כי תצא סימן כ"ב : אל נשק. במקצת ספרים כ"י הנו"ן בצירי וכן כתוב בשרשים שהוא בחמש נקודות אך ממסרה אחת שהביא א"כ נראה שהוא בשש נקודות וכן ראיתי בשאר ספרים : (י) ותתצו. תי"ו השרש רפה ומשפטה להדגש כי שרשו נתץ כ"כ רבי יונה בספר הרקמה ורד"ק בפירוש ובמכלול דף ל"ג ובשרשים וכ"כ האפודי : הבתים. בגלגל וזקף קטן : לבצר. הצד"י דגושה : (יג) אכל בשר. במקרא גדולה אכול מלא וא"ו ונמסר עליו י' מלאים וטעות הוא כי מה שנמסר בפרשת שמיני בכלל המלאים הוא אכול ושתו שבפסוק וזה הראשון הוא חסר בכל המדוייקים : (כא) ואבנטך. בס"א כ"י הנו"ן בסגול ובלא מאריך ובשאר ספרים בצירי וברובן במאריך :

כג (ב) דמו. המ"ם דגושה : (ד) רוממתי בתולות. בספרים מדוייקים מלא דמלא ועיין מ"ש באסתר סימן ב' : (ז) קדמתה. הס"א במפיק רד"ק : (יב) המעשקה. בספרים כ"י ודפוס ישן הס"א במאריך והמ"ם רפה וכן הוא במכלול דף נ"א : כתיים. כתים ק' וכ"כ רד"ק וקשה בעיני כי בחילופי המקרא שלנו משמע שכן הוא למדינחאי אבל למערבאי כתים כתיב וקרי : (יג) בחוניו. בחיניו ק' : (יד) מעזכן. הזי"ן דגושה וכן תדות ה' היא מעזכם (נחמיה ח) שרשים : (טז) היטיבי. בס"ם מדוייקים כ"י ואף בדפוס ישן מלא יו"ד גם אחר הס"א : (יז) ושבה לאתננה. ב' מלרע ע"פ המסורת וחברו ושבה אל בית אביה דאמור וחד שבה דאסתר : לאתננה. ס"א הכנוי רפה ע"פ המסורת וכן הוא במכלול דף ל"ב אבל (יח) והיה סחרה ואתננה שבסמוך במפיק ה"א והוא חד מן י"א זוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק וסימן במסרה רבתא אות ה"א :

כד (ב) כנשה. בכ"א : כאשר נשא בו. באל"ף וכן במסורת ב' כתיב אל"ף וחברו וכל איש אשר לו נשא (שמואל א כב) וכן כתבו השרשים בשרש נשה : (ו) על כן אלה אכלה ארץ. באיזה ספרים בבי"ת אך ברובן של מדוייקים בכ"ף וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים וגם הראב"ע פירשו ענין אכילה : ויאשמו. בשוא האל"ף והשי"ן רד"ק בפי' ושרשים ומכלול דף קי"ד : (יג) כעוללת. במקצת ספרים מלא וא"ו בתראה וחסר וא"ו קדמאה ויש ספרים בהפך ובקצתם מלא דמלא : (טז) רזי לי רזי לי. מלת רזי מלעיל מפני מלה לי שהיא בצדה שהיא מלה זעירא. רד"ק בפירוש ובמכלול דף רנ"ח ושרשים ובמאמר המאריך אשר החלותי הענה אף אני חלקי באלו המאריכין וכיוצא בהן אם ייטב בעיני ה' להאריך ימי : (יז) ופחת ופח. רפי"ן : (יח) והיה הנס. בספרי ספרד הוא"ו בגעיא : (יט) רעה. לית מלעיל עיין במסורת במקום הזה ועיין גם כן בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה הלא היא כתובה בסוף מסרה גדולה שלנו : (כ) ולא תסיף. במקצת ספרים חסר וא"ו וכן הוא לפי המסורת דפרשת בא. ועיין מה שכתוב בשמות סימן ה' : (כג) ובושה. מלרע :

כה (ד) מחסה. בשוא לבדו שרשים : (ו) ממחים. בספרים כתובי יד מדוייקים מ"ם שנייה בגלגל והיו"ד בזקף קטן : (ט) ויושיענו. דגש ומלא כמו שכתבתי בשמואל א' ד' : (י) במי. במו ק' : (יא) השחה לשחות. הניחה בשי"ן שמאלית וכן מוכח בירושלמי פרק שני דשקלים : ארבות ידיו. כן כתוב ברוב ספרים מדוייקים בקמץ חטוף והבי"ת דגושה : (יב) חומתיך. במקצת ספרים מלא וא"ו קדמאה ויש ספרים מלא וא"ו בתראה :

כו (א) חומות וחל. בספרים מדוייקים מלא דמלא וכן הוא במסורת תילים נ"א : (ב) שמר אמנים. אמנים כתיב חסר וא"ו ובפרק כל כתבי אל תקרי אמונים אלא שאומרים אמן : (ח) ולזכרך. בספרי ספרד הוא"ו במאריך : (י) למד צדק. מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו' ושרשים : (יא) ה' רמה ידך. לשון רש"י כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה עד כאן. ויש לתמוה עליו שהמסורת אומרת רמה ג' לעיל בקריאה וסימן פן יאמרו ידנו רמה. רמה קרני בה'. רמה ידך : (כ) וסגור. במקצת ספרים כ"י הסמ"ך בשוא ופתח וכן כתוב בספר רב פעלים ותמוה הספר. חבי [illegible] בחטף פתח ס"א גרונים וגם בלי גרונים וסגר דלתך ועיין מ"ש בשופטים ס' : דלתיך. דלתך ק' : יעבור זעם. כתוב בוא"ו וק' בלא וא"ו בקמץ חטוף מפני המקף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצין עפ"ה וסי' במסרה רבתא אות וא"ו : (כא) הרוגיה. עיין מה שכתוב במשלי ז' על פסוק ועצומים כל הרגים :

כז (ג) פן יפקד עליה. מפירוש רש"י נראה שהיה כתוב בספרו פן אפקד וכן רצה לבאר התרגום אבל כל שאר המפרשים פירשוהו כמו שכתוב בספרים שלנו יפקד ובעל מאיר נתיב שכתב אפקד סמך לו על רש"י ז"ל ולא נהגו עלמא כוותיה : אצרנה. בקמץ חטף הצד"י במקצת ספרים כן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים וכ"כ במכלול דף כה על ואצרנה עקב (תילים קיט) בלא מחלוקת : (ד) שמיר שית. המסורת עליו לית דסמיך ר"ל שכל השאר כתיב שמיר ושית עם וא"ו החבור : אפשעה בה. בספרים שבאו לידי השי"ן בשוא לבדו ובמקרא גדולה כתוב ויש ספרים בחטף קמץ וכן כתב רד"ק בשרשים שהוא בחטף קמץ במקצת הספרים ובמכלול דף כ"ה הביאו עם אחרים שהם בחטף קמץ בלא מחלוקת וגם ר' יונה כתב שהוא בחטף קמץ בשי"ן כמו אשקה נא (מלכים א יט) ועיין מ"ש בשמואל א' כ' על פסוק כי כפשע ביני ובין המות : אציתנה יחד. יו"ד יחד דגושה כמ"ש במכלול דף ק"ו : (ה) במעזי. העי"ן בשלש נקודות והזי"ן דגושה ברוב הספרים ובמקצת כתובי יד העי"ן בוא"ו שורק : (ח) בסאסאה. פירש רש"י באותה מדה נראה מפירושו שהס"א במפיק לכנוי הנקבה אבל בספרים שלפני הס"א רפה וכן פי' רד"ק בפירוש המקרא ובשרשים : (ט) הסר חטאתו. בחירק וחסר יו"ד :

כח (ב) שער קטב. בשי"ן שמאלית בכל ספרים מדוייקים וכן פי' רד"ק לשון הסערה. גם המאיר נתיב הביאו עם אותם הכתובים בשי"ן : (ד) והיתה ציצת. הוא"ו בגעיא לבן אשר ולבן נפתלי בלא געיה : כבכורה. יונתן תרגם כבכורה משמע שהס"א אינה לכנוי וכן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף ל"ב ודף רכ"ח ואינה לכינוי רק לתפארת הקריאה ולרש"י מפיק הס"א לכנוי וזהו חד מן י"א זוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק וחברו כבכורה בתאנה (הושע ט) ועיין מ"ש ביחזקאל כ"ב על לא גשמה : (י) כי צו לצו צו לצו. הראשון והשלישי בפתח והשני והרביעי בקמץ וכן קו לקו קו לקו כך הם בספרים מדוייקים אלו והבריחה שבסמוך : (יב) ולא אבוא שמוע. חד מן מלין דכתיב אל"ף בסוף תיבותא ולא קרייה וסימן בדניאל ג' וברית פרשת שלח לך במקרא גדולה : (טו) שיט. שוט ק' : עבר. יעבר ק' : (טז) יסד. בפתח הסמ"ך בכל ספרים שלפני וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים והוא חד מן ד' יסד שנמנו במסרה רבתא וכולם פתוחים אבל במכלול דף ר"ב מנה זה עם דומים אחרים שהם קמוצים ואחר כך כתב ובמקצת ספרים מדוייקים הוא פתח : מוסד מוסד. הראשון רפי והשני דגושה וכן כתב הראב"ע ורד"ק בפירוש ובמכלול דף קכ"ו ודף רל"ה ובשרשים ולרש"י הראשון פתח והשני קמץ וכן מצאתי בדפוס ישן ובשאר ספרים שניהם קמוצים ועיין דברי הימים ב' ח' : (כ) והמסכה צרה. מלעיל כי הוא פועל עבר שרשים שרש צור וכן נמסר עליו לית בטעם מלעיל והוא ג"כ בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן בסוף מסרה גדולה : (כב) יחזקו. בשוא החי"ת והזי"ן רד"ק בפירוש ומכלול דף מ"ה ושרשים : (כד) הכל היום. לית רפי : יפתח וישדד. בשי"ן שמאלית לשון שדה : (כה) חטה שורה. בכל ספרים מדוייקים בשי"ן שמאלית וכן פירשו רובי המפרשים אבל מפירש רש"י נראה שהוא קורא בשי"ן

בשי"ן ימנית וכן משמע בירושלמי ריש פרקא קמא דחלה אלה דמתניתין דקתני חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורים וכו' ר' שמעון בר נחמן שמע כולהון מן הדא ושם חטה שורה וגו' ושם חטה אלו חטים שורה זו שבולת שועל ולמה נקראת שורה שהיא עשויה כשורה שעורה אלו שעורים נסמן זה שיפון הכוסמת אלו הכוסמין גבולתו עד כאן גבולו של לחם לחלה. ולמדין מן הקבלה רבינו שמשון וילקוט ישעיה רמז ש"ב: (כו) על כמן יוסב. בוא"ו עם הדגש וכן כתב רד"ק בפירוש אבל במכלול דף ק"ה ובשרשים כתב ופליגי עליה יושב רפי: (כח) יודק. רפה:

כט (ד) והיה כאוב. הוא"ו בגעיה בס"ה: (ה) כאבק. הכ"ף בשוא והאל"ף בקמץ בספרים שלפנינו וכתב רד"ק בשרשים שכן הוא ברוב הספרים ונמצא במקצתן הכ"ף בפתח והאל"ף בחטף פתח: (ז) ומצדתה. בחולם: והמציקים. במקצת דפוסים ישנים הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן מצאתי בנסחא כ"י ובשאר ספרים המ"ם דגושה והה"א בלא מאריך: (ט) השתעשעו. בה"א כ"י השי"ן בשוא ובשאר ספרי' בפתח: שכרו ולא יין. לדעת רובי המפרשים הוא עבר וכן במקצת ספרים השי"ן במאריך. אך מפי' רש"י נראה שהוא צווי לדעתו כמלת ארבו מאד (ירמיה ב) וכן בכמה ספרים השי"ן בלא מאריך: (יא) לא יודע הספר. ספר ק': (יג) נגש. בספרים מדוייקים בשי"ן ימנית וכן פי' ן' גאנת והאברבנאל והוא א' מן ד' בשי"ן ימנית וסימנהון במסרה רבתא ורד"ק כתב שכן כתבו ר' יונה וכן במקצת הספרים והמסורת לית כוותיה בספרא ואם בשי"ן שמאלית הנה אחר כמוהו נגש והוא נענה ועוד מסורת אחר נגש ונגש ד' בסי"ן וסימן ואיש ישראל. וחברו שמואל א' י"ג ויו"ד ירהבו (ישעיה ג) נענה (שם נג). אם כן יען כי נגש בשי"ן ימנית כי אלה הארבעה לבד הם בסי"ן ובמקצת הספרים נמצא יען כי נגש בסי"ן וכן דעת המתרגם ורש"י ון' עזרא ועיין שקלא וטריא שבמקרא גדולה בישעיה נ"ב: (יד) יוסף. בחירק וחסר יו"ד לפי המסורת שבמקרא גדולה על פסוק זה: (טז) הפככם. הה"א בפתח בכל ספרים מדוייקים כ"י וגם ברוב הדפוסים: (כג) כי בראותו. במקצת ספרים חסר וא"ו בתר א':

ל (ג) והחסות. בשורק: (ה) הבאיש. בשני נוסחאות האל"ף והיו"ד כמו הגורל ראישונה (יהושע כא): (ו) עירים. בס"ה כתיב וק' ביו"ד ובספרים אחרים עורים כתיב עירים ק': אפעה. י"ה שחסר יו"ד אחר הלמ"ד: אוצרותם. י"ה שחסר וא"ו בתרא וי"ה חסר וא"ו קדמאה: (ח) כתבה על לוח וגו' ועל ספר חקה. ה"א של כתבה ושל חקה במפיק ולדעת יונתן שתיהן בלא מפיק רד"ק בפי' ושרשים והראב"ע כתב חקה רפה וי"ה שהה"א במפיק: (יא) מני דרך המו מני ארח. במקצת דפוסים ישנים הנו"ן בחירק בשניהם ובשאר דפוסים וגם בכל ספרים כתובי יד שניהם בצירי וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים: (יב) מאסכם. המ"ם בקמ"ץ רחב והאל"ף בקמץ חטוף: (יד) כשבר נבל. בדפוס ישן הנו"ן בסגול וכן כתב רב פעלים ויש ספרים בשלש נקודות עד כאן. ובשאר ספרים בב' נקודות וכן נראה מהמכלול ושרשים: כתות. השי"ן בוא"ו שורק: (כא) זה הדרך לכו בו. במסורת פרשת ואלה שמות נמנה זה עם ו' דהבירין בה: (כו) ביום חבש. עיין מה שהכתוב ביחזקאל כ"ד: (כז) משאה. הה"א רפה רש"י ורד"ק: (ל) את הודו. במקצת ספרים כתובי יד מדוייקים חסר וא"ו: (לב) מוסדה. שם וה"א מפיק הכינוי כתה והיתה ראויה במפיק רד"ק בפירוש ומכלול דף ל"ב והוא חד מן מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומשעין בהו וסימן במסרה רבתא: נלחם בה. בם ק' ובמסרה גדולה נמנה עם ד' דהבירין בה וקריין בם ועיין מה שהכתוב בסוף סימן ה"ג מזה הספר: (לג) מאתמול. בשורק אבן עזרא ורד"ק: גם הוא. היא ק': למלך הוכן. בספרים מדוייקים קמץ מכלול דף קמ"ג: העמיק. בספרים כתובי יד מדוייקים בשוא העי"ן ומלא יו"ד: הרחב. בספרים מדוייקים חסר יו"ד:

לא (א) על סוסים ישענו. בספרים מדוייקים כתובי יד על בלא וא"ו וכן הוא במאיר נתיב פרש סוס ופרש שמן. ובספרי הדפוס כתוב ועל: (ב) ויבא רע. מלעיל כמו שכתבתי בפרשת תולדת יצחק: ואת דבריו לא הסיר. ירושלמי פרק הערל ואת דברו לא הסיר כלומר קרי ביה דברו ודריש ליה לשון דָּבָר והכי איתא בויקרא רבה פרשה ל"ב ואת דבריו לא הסיר ואת דברו לא הסיר וכנ"ל בבמדבר רבה פ' ט' ועיין מ"ש בס' מלאכי אלא ומה האחד מבקש: (ג) אדם ולא אל. הוא"ו בגעיה ואין מאריך בלמ"ד: (ו) העמיקו. בספרים מדוייקים העי"ן בשוא לבדו:

לב (א) למשפט ישרו. בשי"ן שמאלית: והיה איש. במקצת ספרים הה"א במאריך: (ו) לעשות חנף. בספרים מדוייקים מלעיל כי הוא שם דבר וכן נראה מהמפרשים וכן כתב בעל הלשון שהוא על משקל חֹמֶשׁ ורש"י כתב בהדיא חנף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח פירוש פתח קטן: (ז) וכלי כליו רעים. הכ"ף בצירי אף על פי שהוא הכילי שזכר למעלה: ענוים. עניים ק': (ט) האזנה אמרתי. בספרים כ"י מדוייקים האל"ף בשוא לבדו והזי"ן בצירי וכן הוא בדפוס ישן יגיד עליו רעו דנפי למך על פי המסורת למימרא דהדא קריאה אית לה ועיין מה שכתבתי בסדר בראשית: (יא) וחגורה. לית מלעיל ומלא וא"ו במדוייקים ונמנה בסוף מסורה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיהו: (טו) וכרמל. והכרמל ק': (יח) ובמשכנות. בספרי ספרד הוא"ו במאריך:

לג (א) כהתמך. התי"ו במאריך במקצת ספרים ובכתובי יד וגם במקצת דפוסים חסר יו"ד וכתב רד"ק בפירוש ובשרשו שהוא קל והיתה המ"ם ראויה להדגש וכן כתוב במכלול דף קע"ט: שודד. בוא"ו עם הדגש בשי"ן: כנלתך. בדגש הנו"ן לחסרון הה"א כי משפטו כהכלתך בפלס להגלתך מכלול דף קס"ה וספר ההרכבה אות כ"ף: (ג) מרוממתיך. במקצת ספרים מלא וא"ו אחר רי"ש: (ז) הן אראלם צעקו חצה. לית חסר ויש בו דרש באיכה רבתי פסוק בכה תבכה בלילה ובב"ר פרשת נ"ו ועיין יפה תואר שם סי' ז' ומתנות כהונה: (ט) קמל. פתח באתנח ועיין מכלול שקל פָּעַל: (טו) מראות ברע. סימן ישעיהו מראות ברע. חבקוק מראות רע. וחד פסוק סימן לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב: (יז) מרחקים. המ"ם בפתח כמו שהכתוב בירמיה ח': (יח) יהגה. הגימ"ל בדגש ובלא מאריך ביו"ד בספרים כ"י וגם בקצת דפוסים: (כ) בל ינתקו. (כא) כי אם שם וגומר. חצי הספר בפסוקים:

לד (א) לאומים. אל"ף ראשונה בחטף סגול: (ג) באשם. הבי"ת בקמץ חטוף והאל"ף בשוא נח וכן ועלה באשו (יואל ב) מכלול דף ר"ח ושרשים שרש באש: (ט) ונהפכו. בסגול הה"א וקל הפ"א שרשים: (יא) וקפד. במקצת ספרים מלא וא"ו אחר הפ"א: וינשוף. השי"ן בחולם בספרים מדוייקים וכן כתוב רד"ק לא בשורק כמו שנמצא באיזה ספרים: קו תהו. באו במפיק שלשה רפין קו תהו. שלו בה (יחזקאל כג). כ' בה (תהלים סח): (טז) וקראו. בה"ם הוא"ו במאריך וי"ם שהקו"ף בחטף פתח ועיין מ"ש בשופטים ה': אשה רעותה. במקרא גדולה כתוב בגליון ספר אחד ואשה עד כאן לשונו. והתרגום סיוע לו אבל לא ראיתי כן לאחד מהספרים:

לה (ד) נקם יבוא. מלא וא"ו בספרים מדוייקים וכן חברו שבפסוק ונכון לעשות כן כי אין אלו מן ז' חסרים הנזכרים במסורת פרשת בהעלתך: (ז) בנוה תנים רבצה. כתב רש"י שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו מפיק ה"א עכ"ל ובספרים שלנו הה"א במפיק גם לא נמנה במסורת עם מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא: (י) ישיגו ונסו. זהו ישיגו ונסו ושלמטה מזה בפרשת עורי עורי ישיגון בנון נסו אין וא"ו בראש המלה וסימן וא"ו בוא"ו נו"ן בנו"ן עיין רד"ק:

לו (ב) מלכיש ירושלמה. ה' חסרים וחד מל' עיין במסורת על פסוק זה והמלא הוא בד"ה ב' ל"ב אחר זה שלח סנחריב: (ה) אמרתי אך דבר שפתים. סי' דמלכים אמרת דישעיהו אמרתי וחד פסוק סימן ויקרא אבימלך ליצחק*): (ז) הלוא הוא. לפי המסורת ראוי להיות מלא וא"ו שאין זה ממנין ז' חסרים בסיפרא שנמסר סימנם במ"ג סי' י' וכן מצאתיו מלא במקצת ספרים: (י) עלה אל הארץ הזאת. בכל ספרים שלנו כתוב אל ותימה על המתרגם שתרגם הכא על ארעא: (יב) חראיהם. צואתם ק' ובחילופי מלכים וישעיה כתוב במסורת מלכים חריהם ישעיה חראיהם: שיניהם. מימי רגליהם ק' ובכל הספרים כתוב שיניהם ביו"ד אחר השי"ן וכן הוא חברו דמלכים ברוב הספרים וכ"כ המכלול יופי בשני המקומות אמנם במסורת כתוב מלכים שניהם כתיב ישעיה שיניהם כתיב עוד מצאתי בה"א כ"י כי בשני המקומות כתוב בפנים גם מלת מימי וסקרי והכתיב אינו אלא על מלת שיניהם ונראה מדברי רש"י שכן היה כתוב בספרו וכ"כ מדבריו בפי' הגמרא סוף פ' הקורא את המגילה עומד וכן היא גירסת הרי"ף ורבינו ישעיה הראשון שם אבל הרא"ש וריא"ז אינם גורסים מלת מימי בכתוב וכן היא גירסת רד"ק כמ"ש במלכים וכ"כ בעל המסורת במאמר אחד וזה תלוי בנסחאות הגמרא: (יד) ישא. עיין מה שכתבתי במלכים ב' י"ח:

לז (יז) הטה ה' אזנך ושמע. הוא"ו במאריך ובמקצת ספרים השי"ן בשוא ופתח ובמקצתן בשוא לבדו ועיין מ"ש בפרשת בלק על פסוק קום בלק ושמע: (כד) ביד עבדיך חרפת אדוני. יש פסוק בין חרפת לשם כמ"ש במלכים: מרום קצו. סנהדרין פ' חלק ר' חנינא בר פפא רמי כתיב מרום קצו וכתי' מלון קצו אמר אותו רשע בתחלה אחרי' דירה של מטה ואח"כ אחרי' דירה של מעלה ופירש רש"י כתו' מרום קצו בישעיה וכתו' מלון במלכים כן צריך להגיה בפירש רש"י: (כה) כל יארי. בכל ספרים כ"י חסר וא"ו בתר אל"ף ועיין מ"ש בזכריה סימן י': (כו) הלוא שמעת. מלא וא"ו בספרים מדוייקים ועל פי המסורת שזכרתי למעלה בסימן ל"ו: עתה הביאתיה. בספרים מוטעים כתו' הביאתיה ביו"ד והאל"ף אחר הבי"ת וגם במכלול יופי כתוב על זה בא מלא בעי"ן הפעל ועל אותו דמלכים לא כתב מאומה ולפי דעתי נשתבש בדברי המכלול שכת' בדף ק"נ ובאו מלכים בעי"ן הפעל וכו' ומנה בכללם עתה הביאתיה ובמורה מקום בגליון כתוב ישעיה ל"ז אך אין למדין מהמורה מקום כי אם מהספרים המדוייקים שזה דישעיה חסר ודמלכים מלא וקלא תימה שלא נמנה חילוף זה עם חילופים אחרים שנמנו במסורת שלנו בין מלכים לישעיה ויותר מזה יש לתמוה על בעל המסורת דישעיה סימן מ"ג לא מנה שום אחד מאלו עם אותן שהם מלאים ועיין עוד מ"ש במלכים ב' ע': (כט) ושאננך. בכמה ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים הנו"ן ראשונה בקמץ וכן חברו דמלכים וכך הם בשרשים ובבעל הלשון ובמקצת ספרים בפתח כמ"ש במלכים: (ל) ואכול. ואכלו ק' ויש ספרים שהכתיב ואכל ונוסחא קמייתא עפי עדיפא דמסרה רבתא חשיב ליה בהדי מלין דכתיבין מוקדם ומאוחר פוק חזי התם באות וא"ו: (לח) ואדרמלך. בס"ם הוא"ו בגעיה: אסרחדן. במקצת ספרים כ"י ודפוסים קדמונים חדא מלה וי"ם תרין מלין כמ"ש במלכים ובעזרא ד':

לח (ג) ויאמר אנה. במקצת ספרים כ"י בשני טעמים אָנָּה ובשאר ספרים בטעם א' לבד בנו"ן וזה א' מן ו' כתובים בה"א בלשון בקשה ומה שיש לדקדק בזה אכתבנו בתילים קי"ו בס"ד: ובלב שלם. ובס' מלכים כתיב ובלבב ושם מסרתי הסימן ומה שכתוב במקרא גדולה כאן ובלבב טעות הוא מהדפוס שהקדים למ"ד לבי"ת: (יא) יושבי חדל. בכל אחר כפי' חלד וסכא כתיב חדל זיל קרי בזוהר פרשת נח סוף דף ס"ה: (יג) כארי. הכ"ף בקמץ וכן במסורת ב' קמצין כארי לישני שויתי עד בקר כארי ידי ורגלי ועיין מ"ש בעל ערוגת הבשם בסוף פ"ג מספרו: (יד) כסוס. כן כתיב וק' ולא משכחת ספרי דכתיב כסיס וקרי כסוס הם אליבא דמדינחאי דלא נקיטינן כוותייהו אבל בירמיה סימן ח' כתוב וסוס וק' וסיס: דלו. עיין מ"ש באיוב כח: אדני עשקה. (א"ס במ"ג נכתב ביו"ד ה"א וטעות גמור הוא שהרי נמסר בערך א"ד במנין קל"ד אדני ולא ידעתי למה הרב המחבר לא העיר על זה ע"כ): עשקה לי. צווי ואעפ"י שהשי"ן אינה מעופה אלא נקראת במאריך הנה כמוהו שמרה נפשי כי חסיד אני או יבוש עבר לנקבה כ"כ רד"ק בפי' ובשרשים ולאפוקי אותן שקוראים בחטף ועיין מ"ש בתילים מזמור פ"ו: (יט) יודיע אל אמתך. התרגום והראב"ע פי' אל זה השני בצירי ורד"ק תמה עליהם כי בכל הספרי' אל נקוד סגול וסמוך במקף עם אמתך כמו הראשון והמסרה אל אמתך שנים והם אלה השנים אשר הם בפסוק כי לא שאול תודך וכה' מי מי:

לט (א) מראדך. האל"ף ברוב הספרים ובקצת מהם מרדך בלא אל"ף: (ד) באוצרתי. כן הוא במקצת ספרים מדוייקים כמ"ש בפ' האזינו:

מ (ב) בכל חטאתיה. בצי"ת וכן פי' כל המפרשים: (ז) נבל ציץ. זה וחבירו שבסמוך בשני טעמים כמו נָבֵל צִיץ ציץ דפרשת קרח עיין שם: נשבה בו. הבי"ת של בו דגושה ועוד אדבר בזה בכלל *דגש"ו אתי מרחיק בס"ד: (י) משלה לו. למ"ד של לו רפה: (יג) מי תכן את רוח. בכל הספרים יש פסקא במלת רוח ומלת ה' היא תשובה לשאלה ואינו נסמך רוח אל ה' וכן דעת יונתן ומפרשים אחרים ויש מי שפי' בענין אחר ואינו על דרך הטעמים: (כ) המסכן. המ"ם רפויה והס"א סמוכה במאריך מכלול: (כה) ואל מי תדמיוני. התי"ו רפה ועיין מ"ש בפרשת כי תצא על לא תתעב בפ' וארא על אמה תדבר: (כו) מי ברא אלה. טועים השוטים אותו מלעיל שהמכלול מנאו בדף ו' עם אותם שבאו מלרע שלא כמנהג: (כט) עצמה ירבה. חטף ע"פ המסורת ר"ל קמץ חטוף וחברו כוס עצמה דסוף נחום: (לא) וקוי. היו"ד בצירי והיא עי"ן הפועל ויו"ד הרבים נעלמת והוסרה היו"ד מהמכתב ונשארה במבטא בפגישת שני יודי"ן אבל וקוי ה' המה יירשו ארץ תילים ל"ז בסגול ואין עי"ן הפועל כן דעת רד"ק במכלול משקל פועלים ובשרשים ובתילים וכן מצאתי בספרים מדוייקים ועיין עוד מ"ש בתילים:

מא (ה) ראו איים וייראו. פליגי סיפרי אם הוא בתרי יודי"ן או בחדא בלמוד וממסורת ליכא לאכרועי מידי: ויאתיון. בדפוסים ישנים וגם ברוב ספרי' כ"י האל"ף בחטף סגול וכן כתב המכלול יופי האל"ף נעה ולמ"ד זה מהמכלול דף קס"ג ומפרשים שהובא עם אחרים שהאל"ף נעה: (ז) את לרף. יש מי שכתבו מלא וא"ו ואין לסמוך עליו שזהו א' מן ד' חסר במסורה: (ט) החזקתיך מקצות. בספרים כ"י מדוייקים הקו"ף רפה וכ"כ רב פעלים: ואמר לך. מלעיל במדוייקים כ"י וגם בדפוסים ישנים: (טו) בעל פיפיות. פ"א שניה רפויה כמשפטה וכן וחרב פיפיות בידם דתילים: (יז) נשתה. דגש השי"ן לתפארת המלה מכלול שקל פָּעַל: (כא) קרבו ריבכם. במקצת ספרים הקו"ף בלא מאריך ומ"מ קריאתו בקמץ רחב כי משפט הכינוי הוא נע שהוא לווי מהדגוש אלא שהרי"ש אינה מקבלת דגש והטילוהו פתח הקו"ף שמשפטה בפתח כ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים וגם הוכה ן' עזרא כת' שהוא לווי מהבנין הכבד הדגוש ע"מ ברכו את ה' עכ"ל. ולא יתכן להיות לווי מהקל בשקל ארבו מאד (ירמיה ב) כי שרש קרב מבנין הקל הוא עומד וזה יוצא: (כג) ונשתעה. מלעיל השי"ן: ונראה. ונרא ק': (כח) וישיבו דבר. במדוייקים מל' יו"ד וכן במסורה וישיבו ג' חד חסר וב' מלאים וזהו א' מן המלאים עיין במ"ג סדר דברים:

מב (ו) ואחזק. בצירי והתי"ו בשוא לבדו רד"ק בפי' ומכלול דף ס"ה: (כ) ראית. ראות ק': פקח. במקצת ספרים פקוח מלא וא"ו: (כא) ויאדיר. האל"ף בשוא לבדו: (כב) השב. השי"ן בפתח ובמסורת ב' א' סוף פסוק וא' ריש פסוק השב אל תערה (יחזקאל כא): (כג) יקשוב. במקצת ספרים חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית חסר: (כד) למשוסה. למשיסה ק' ועיין מ"ש רש"י בתילים מזמור מ"ה על מלת ביקרותיך: הלוא ה'. מלא וא"ו בספרים מדוייקים וכן ראוי ע"פ המסורת שאין זה מן ז' חסרים בסיפרא וסימנהון בסימן י': ולא אבו. בפרק הנזקין ענה אותו תינוק ואמר הלוא ה' זו חטאנו לו לא אבו וגו' וכתב בעל יפה מראה בפרק ג' דסוריו' דלפי גרסת הנזקין דגרים לא אבו י"ל דהשמטת הוא"ו היתה בחכמה וכו' ואף על גב דבירושלמי דהתם גרסינן ולא אבו אולי המעתיק לא דק והשב לתקן ולא אבו כלשון הכתוב עד כאן לשונו. וכל מה שכתב בזה נ"ל דוחק דהכא אגדות הגמרא גרים ולא בוא"ו והכי איתא במדרש איכה רבתי רי"ש אלפ"א בית"א רביעאה והכי גרסינן בזוהר סוף פ' חיי שרה והם נדרש יפה מהו חטאנו למדברים בעדם ומהו ולא אבו לנסתרים ואין אנו צריכים למה שנדחק היפה מראה ובתוספתא פ' ב' דסוריו' נענה אותו תינוק ואמר הלוא ה' זו חטאנו לו ע"כ ולא הביא סיפיה דקרא:

מג (א) ישמך. אין בבי"ת געיה: (ה) אקבצך. הכ"ף בדגש: (יד) שלחתי בבלה. במדרש שוחר

*) ר"ל בפסוק זה כתיב ואיך אמרת כי אמרתי והראשון בפסוק מורה על מלכים שהוא לפני ישעיה. דברי המגיה אהרן האלאק:

שוחר טוב על מזמור על נהרות בבל באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לפני הקב"ה וכולו עד רדו מלפניו ושאו השמאוי עליהם מיד ירדו מלאכי השרת ונטלו השמאוי מעליהם ולא מלאכי השרת בלבד אלא הקב"ה כביכול נשא בעצמו שנאמר למענכם שולחתי בבלה. ובמדרש רבתי סוף פרשת אמור ראיתי והנה מנורת זהב וגולה על ראשה פרין אמוראין חד אמר גולה וחד אמר גאולה מן דאמר גולה שגולה לבבל וגלתה שכינה כביכול עמהם כדאמרן למענכם שולחתי בבלה ומן דאמר גאולה שנאמר גאלינו ה' צבאות שמו. והכי גרסינן שולחתי בספרי סוף פרשת מסעי ופרש' בהעלתך ובמכילתא דשמעון פ' י"ד ובשיר השירים רבה בפסוק אתי מלבנון כלה ובמדרש פסיקתא סובא בילקוט זכריה רמז תק"ע וישעיה רמז תי"ז. ומדרש איכה פסוק בחורים טחון נשאו הובא בעירוך ערך ברית אף על פי שאינו כן במדרש חמש מגלות רבתא וגם בערך שלא כת' העירוך בשם מגלת איכה שולחתי בבלה כתיב וכן הוא במדרש ויושע פסוק תביאמו ותטעמו. גם החכם אבן עזרא פירשו כאלו הוא קורא השי"ן בקבוץ שפתים מבנין פועל שֻׁלַּחְתִּי. וכן מצאתי בדפוס ישן ובנוסחה כ"י והחכם אברבנאל פירשו בתחילה בחירק ואחר כך כתב ויש קוראים אותו בשורק ונראה שחז"ל כן היו קוראים כמו שאמר גלו לבבל וכו' עכ"ל. ובירושלמי פרק קמא דתענית גלו לבבל וגלה שכינה עמהם מאי טעמא למענכם שולחתי בבלה וכת' בעל יפה מראה נראה דמסורת בידם דשולחתי גרסינן אף על פי שאינו כן בספרינו ובפרק בני העיר ובשמות רבה פ' ט"ו סי' כ"ג לא גרסינן אלא שלחתי וכו' עד כאן לשונו ע"ש. ורד"ק שמה מהחכם אבן עזרא ובסוף דבריו כת' ואני מקובל כי קריאתו שלחתי בחירק השי"ן מבנין פעל הדגוש וכן מצאתי בכל הספרים המדוייקים אשר ראיתי וכן נראה מהתרגום אבל לפי מה שנמצא בדברי רבותינו ז"ל ידמה שהם היו קוראים שלחתי בקבוץ שפתים השי"ן שאמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם שנ' למענכם שלחתי בבלה ע"כ דבריו, ולבי אומר לי דגירסת כל המדרשים שלחתי בחירק כמו שכתו' בספרים שלנו וכן הוא בספר הזוהר ריש פרשת ואלה שמות ובמדבר רבה פ' ז' ובאיכה רבתי פילוגי אלפ"א בית"א קדמאה וילמדנו פרשת בהר סיני אלא שאמרו שֻׁלַּחְתִּי דרך דרש על דרך אל תיקרי. ויש אם למקרא ולמסורת דמלינן למיקרי שלחתי בקבוץ השי"ן וכן כתב מהר"ר מתתיה דלאקרש בפירוש שערי אורה שער ראשון ע"ז שאמר גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר למענכם שלחתי בבלה אל תקרי שלחתי אלא שולחתי. וכן יסד הפייט בהושענא הקפות בבלה כשלחת רחום למענך שֻׁלַּחַת וכן ייסד בהושענא כהושעת מעוררת ויושע לגוחה מצויינת וְנוֹשַׁע כמו שדרשו בזוהר פרשת אחרי מות דף ס"ח על פסוק צדיק ונושע הוא (זכריה ט) וכן דרשו במדרש תנחומא צדיק ונושע הוא אמר ר' אבהו כביכול הלך והלכו היא הגאולה דכתיב ולכה לישועתה לנו אמר ר"מ כתיב ויושע ה' ביום ההוא ויושע ה' כתי' כביכול וכו' כמ"ש בפרש' בשלח על ויושע וכן דרשו בשמות רבה פ' ל' על פסוק וירא כי אין איש וישתומם וגו' ובפסוק כי קרובה ישועתי לבא ודומה לזה ייסד הפייט בהושענא מאמר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם נָקוּב וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם ונראה לי דהכי פירושה מאמר הקב"ה שאמר והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים נקוב וְהוּצֵאתִי לשון אשר נקבו בשמות כלו' אל תקרי וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם אלא וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם כי יש אם למקרא ולמסורת גם כן כביכול היה עמהם בצרה ור"ל כמו שקיימת אותה ההבטחה כן הושענא אבל פסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם אינה הבטחה שבשעה שנאמר כבר יצאו וכיוצא בזה אמרו בשילהי מועד קטן מנין לאבל שמסב בראש שנאמר אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם (איוב כט) קרי ביה יְנַחֵם ר"ל בחירק היו"ד כמו שכת' בעל נימוקי יוסף שם וכ"כ ההוספה סוף מגילה שהאם ועיין מה שאכתוב בתילים מזמור פ"ס בסייעתא דשמיא ולקמן על והורדתי בריחים: והורדתי ברחים. מדרש איכה רבתי בחורים טחון נשאו את מולא שלא היה ריחים בבבל וכשעלה נבוכדנאצר הטעינן ריחים והורידן לבבל הה"ד והורדתי בריחים כלם ברחים כתי' ע"כ ובכל ספרים שלנו בריחים מלא דמלא ונראה לי שאין המדרש חולק על הספרים דאף על גב דלא אשכחן בכולים קריא לישנא דרחים כי אם חסר יו"ד קדים לחי"ת מ"מ מצינן למימר דקרי ביה ריחים בצירי הרי"ש וביו"ד נחה ויש אם למקרא ולמסורת כמ"ש למעלה: (יט) דרך בישמון. בספרים מדוייקים כ"כ מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תנינא ומלא וא"ו: (כ) נהרות בישימן. כ"כ במדוייקים מלא תרי יודי"ן וחסר וא"ו: (כג) לא הביאות. מלא יו"ד ואל"ף ועיין מ"ש בסימן ל"ז ובמכלול הנזכר שם: לא כבדתני. בבי"ת לשון כבוד:

מד (ד) וצמחו בבין חציר. י"ת ויתרבון צדיקיא רכיכין ומפנקין כלבלבי עשב כאילן דשלח שרשוהי על נגדין דמיין. וכמדומה לי שהוא היה קורא כבין בכ"ף וכן מראין דברי הראב"ע שכת' וצמחו רוחי וברכתי כמו חציר ורבים אמרו על האלאים וכן וצמחו כאילו הם יושבים בין החציר והטעם שיפרו וירבו עכ"ל. אבל בספרים שלנו בבי"ת וכן כת' רד"ק וכן פירש רש"י ז"ל: (ז) ויערכה לי. במקצת ספרים הערי"ן בפתח ובספרים מדוייקים בשוא וכ"כ בשרשים ובמכלול דף מ"ה: (ט) ועדיהם המה. חד מן ד' נקודות בנביאים וסימן בפ' במדבר סיני במ"ג: (י) יצר אל. מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו': (יב) מעצד. בדפוס עתיק הצ"ן בחטף קמץ ולא סמכינן עליה דכולהו ספרי אחריני בחטף פתח כהבריס דירמיה סימן י': ויעף. במקצת ספרים כתובי יד וגם בדפוס ישן כתיב וייעף בשני יודי"ן ואין כן בשאר הספרים: (יג) יתארהו בשרד. האל"ף בשוא ופתח ובמחוגה יתארהו האל"ף בחטף קמץ רד"ק בפירוש ומכלול דף כ"ב ובשרשים וכן בספר ישן כתו' בגיליון וסי' אָאר וכת' אחר כ"י שניהם בחטף פתח ואין לחוש עליו וכתב רבינו יונה וכת' הרקמה ובמחוגה יתארהו ליה דכותי' קמוץ: (יד) ננטעין. מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו': ארן. נו"ן זעירא והיא חד מן ג' נוני"ן זעירין על פי המסורת. ויש קוראין ארז בזי"ן וטועין נימוק כ"ה בשרשים: (טו) ויחם. החי"ת בקמץ חטוף והזקף ביו"ד רד"ק: (טז) חמותי. בספר אחר כ"י מלעיל ובשאר ספרים מלרע וכן כת' רד"ק: (יז) יסגוד לו. חד מן יתירין וא"ו וחטפין קמצין ע"פ המסורת וסימן במסורה רבתא מערכת אות וא"ו: (כ) הלוא שקר. מלא וא"ו ואל"ף כי אינו מן החסר בסיפרא: (כא) זכר אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה וגו' ישראל לא תנשני. בנביאים עם פירוש אברבנאל כתוב וישראל לא תנשני בוא"ו וכן בדפוס ישן מוויניציאה נכת' מבחוץ וישראל גם במקרא ישנה ספרדית היה כתוב בתחלה בוא"ו ואחר כך נגררה ומריש הוה אמינא אולי משגה הוא למיכתביה בוא"ו ברם כדחזאי כל אילין אמינא שלא דבר הוא ואיכא למיחש עלוי ובתר דאשכחי נמי במסרה רבתא דדפוסא ל"ג וישראל בקריא דכתיב בה זכר אלה יעקב וישראל ב' בו כזעיר איתמוטטא רגלי לאכרועי כמאן דכתיב בוא"ו אילולי ה' דסעיד לי וזמין בידי מסרה כתיבת ידא דלא חשבא להדין פסוקא אלא חדא בלחוד דהוא קדמ"ה דפסיק ולהדא שמעינן דאמרי כהלכתא והרוגא דנוסחי דיקי ובת"י והכך מסרה דדפוסא כד מעיינת בה משכח דלא סלקא כהוגן כל עיקר לפום חושבנא דתלתין ותלת ובצרא לה שלשה פסוקי והכי מפרש חד מנהון הוא וישראל ויהודה יושבים בסכות (שמואל ב יא) תניינא וישראל מקראי (ישעיה מח) תליתאה ליהודה וישראל דאתא (בדברי הימים ב טז) ותו חזינא בה טעותא ומשום הכי פרישנא מאי דצריכא לה כתיב הכא וישראל הוא ידע בסוף דפא ובריש דפא אם במרד ואם במעל דמיתזי כתרין פסוקי וכולא חד פסוקא הוא ביהושע כ"ב ותו וישראל חנים בעין דאר נ"ל בעין אשר שמואל א' ריש סימן כ"ט ותו יואלך מבטן נ"ל יוצרי מבטן וסיומא דקרא וישראל לא יאסף בישעיה מה יהא רעותיה דמארי עלמא עם עמיה ישראל לעלם בימנא יתפרקון דכיה יהודה וישראל ישרי לרוחצן אמן: (כב) תתאתיך. יש ספרים שכתוב בהם תתאותיך מלא בוא"ו ואל"ף: טובה. חד מן ה' מלרע על פי המסורת וכן במכלול דף קל"ו: (כד) עשה כל. הכ"ף דגושה: מי אתי. מאתי קרי והוא חד מן מלין דכתיבין תרין וקריין חד ונסדרו בדפ"כ לך ויש בזה דרש בבראשית רבה פ' א' ופ' ג' ובשוחר טוב מזמור צ"ד מי היה שותף עמי בבריאתו של עולם והסוד מבואר בספר הבהיר והובא בליוני פרשת חיי שרה:

מה (א) כה אמר ה' למשיחו לכורש. לית זרקא בלא סגולא: (ב) אושר. אישר קרי: (ו) וממערבה. בספרים מדוייקים הה"א רפה וכן כת' רד"ק ותרגומו ומַמערבא: (ז) ובורא חשך. מלרע: ובורא רע. מלעיל ועיין מה שכת' בעל נפוצות יהודה ריש דרוש מ"ח: (יד) וסחר כוש. ברוב הספרים הוא"ו במאריך והסמ"ך בשוא לבדו ובמקצת ספרים בשוא ופתח כמנהגם בשאר מקומות בכיוצא בזה אמנם כפי הכלל שנתן רד"ק על ושלח לי עצי ארזים השוא כת'ולא יקרא כמו שוא ופתח וכבר הארכתי בענין זה בשופטים ה': ואליך ישתחוו. בוא"ו: אליך יתפללו. בלא וא"ו: (יט) בקשוני. בספר אחד כ"י וגם בדפוס ישן הבי"ת בחירק ואין לנו לזוז מספרים אחרים שהבי"ת בפתח והקו"ף בדגש: (כג) כל ברך. הה"א כ"י הבי"ת והרי"ש בצירי ובספרים אחרים הבי"ת בצירי והרי"ש בסגול ורד"ק בשרשים כת' שהוא בשש נקודות: (כד) עדיו יבוא ויבשו. י"ד דסבירין יבואו וקריין יבוא וסימנם נמסר במ"ג סוף פרשת שמיני ועיין עוד מ"ש ביחזקאל סימן כ"ג:

מו (ב) קרסו כרעו. שניהם במאריך במקצת ספרים: (ה) למי תדמיוני. התי"ו רפויה כמ"ש בפרשת כי תשא על לא תשבע ועיין עוד בפרשת וארא על אתה תדבר: ותמשלוני. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר שי"ן ומלא וא"ו בתר למ"ד: (יא) איש עצתו. עצתי קרי:

מז (א) לא תוסיפי יקראו לך רכה. מלרע בשטא אחד וכן לא תוסיפי יקראו לך גברת דבסמיך והם שנים מלרע ע"פ המסורת ובמקצת ספרים שניהם בב' טעמין ובקדמא הראשון מלעיל והשני מלרע ויש ספרים בהפך ומה שכתבתי בתחלה הוא המוסכם מרד"ק בפירוש ובמכלול דף ק"י ובשרשים וכן מצאתי בספרים מדוייקים: וטחני קמח. הטי"ת בגלגל בספרי ספרד: (ב) חשפי. השי"ן שהאלים מענין מחשף הלבן והחי"ת בסגול: (ג) נקם אקח. רד"ק בשקל הפעול הביאו עם שוקפין קמוצין וכן ואוסף אקח (מלכים א' יח) ורב פעלים כת' שמלא מסורת אתה אקח ב' זקפין אחד קמץ ואוסף אקח ואחד פתח נקם אקח עד כאן לשונו. ובמסרה שלנו באלפ"א בית"א מן הד חד קמץ בזקפא לא נמנה רק נקם אקח וסימנה בריש ספר ויקרא ועיין מ"ש במלכים א' י"א: (ט) ותבאנה. במקצת ספרי הדפוס הוא"ו בפתח וטעות הוא כי הוא וא"ו החבור ולא להיפוך וצ"ל בשוא כמו שתי"י וְיִתֵּן וכ"כ רד"ק: (י) אין ראני. במקצת ספרים האל"ף בפתח ומקצתם בקמץ וכ"כ רד"ק בפירו' ובספר מכלול דף קס"ב כת' שהוא בפתח ובשם ר' יונה בקמץ ובשרשים אמר קמץ גדול תחת קמץ קטן וזה גם דעת הראב"ע שכת' וקמץ אל"ף ראני בעבור היותו מסגרון: (יא) ותפל עליך הוה. שרי להו מרייהו למדפיסים שכתבו הה הקדם: (יג) הברו. הברי קרי: מודעים. במקצת ספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר יו"ד קדמאה: לחדשים. הלמ"ד בסגול שלא כמשפט והראוי בקמץ מכלול דף כ':

מח (ט) אחטם לך. במקצת ספרים אחטום בוא"ו יתירה ואין לסמוך עליהם כי בכל ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים בלא וא"ו גם לא נמנה במסורת עם מלין דיתירין וא"ו וחטפין קמצין: (יב) שמע אלי יעקב וישראל מקראי. בירושלמי דסוטה פרק אלו נאמרין אמר ר' מתניה טעמא דהדין תנייא שמע אלי יעקב עבדי וישראל מקראי חסר וא"ו מה ספקרה כולה עובים דהן גבי קוטנה דהן וגומר וכולהו סיפרי דילן ליכא מלת עבדי בפסוק והכי גרסינן בבבלי. ובשמות רבה פ' א' ובויקרא רבה פ' כ"ט ובמדרש תנחומא ריש פרשת ואלה שמות ובאגדת תילים מזמור י"ד בלא מלת עבדי ונראה דהאגרת לישן היא לסמוך עבדי אל יעקב כמה דאת אמר ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו (ישעיה מד) ודמיא להא דאמרינן בפרק קמא דעכו"ם הנה תוספתא הפרא בצירא עיין עירוך ערך ספר השני: (יג) וימיני טפחה שמים. כתיב בשרשים שבמקצת ספרים מדוייקים טפחה בקמץ חטף וכן מצאתי במקצ' ספרי ספרד שנכתב בגלדו ס"א טִפְּחָה וקריאתם זרה היא עלי: (יד) הקבצו כלכם ושמעו. בספרי ספרד הוא"ו במאריך והשי"ן בשוא לבד ובמקצת ספרים השי"ן בשוא ופתח ועיין שופטים ה' ומה שכתבתי שם בשם ר' אליה המדקדק: (כ) הגידו השמיעו זאת. במקרא גדולה כתו' ה"א והשמיעו וכן מצאתי בנסחא כ"י אכן בשאר ספרים כתוב השמיעו בלא וא"ו: (כא) ולא צמאו בחרבות. בחטף קמץ הה"א כמו שאכתוב ביחזקאל י"ג בסייעתא דשמיא:

מט (ד) כחי כליתי. הה"א כ"י הלמ"ד בחירק ובשאר ספרים בצירי וכ"כ רד"ק בשרשים ולא כליתי את בני ישראל בחירק. לתהו והבל כחי כליתי בצירי: (ה) יוצרי מבטן. בכמה ספרים כתוב יוצרי מלא וא"ו ובשני ספרים ישנים מספרד היה כתוב בתחלה בוא"ו ואחר כך נגררה וזו מן החילופים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל למערבאי חסר ולמדנחאי מלא: לעבד לו. מה שנמסר בישעיה ריש סי' ט' לא ט"ו דכתיבין אל"ף וקריין וא"ו ותרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו קאי אסיפיה דקרא דכתיב וישראל לא יאסף כדבעינן למימר קמן: וישראל לא יאסף. לו קרי בוא"ו והכתיב באל"ף כן כתבו הראב"ע ורד"ק ובמסורת ישעיה דלעיל כתו' דאיכא פלוגתא בהדין וגם על ואבני אמי יואב דד"ה א' י"א ואשכחנא נמי מסרה אחריתי דכוותה כ"י בפ' בהר סיני ט"ו כתיב' לא וקריין לו וכו' כמה דכתיבין במסרה דילן פרשת שמיני ובתר הכי מסיימא וב' פליגא לא יאסף ולא שם קדמאה דד"ה עד כאן. והם השנים האמורים במסורה שלנו וכן מצאתי במקצת ספרים דהנהו כתובים לא באל"ף וקרי' לו בוא"ו ובספרים אחרים זה דישעיה כתי' וקרי לא באל"ף ודד"ה כתי' וקרי לו בוא"ו ומה שכתוב במכלל יופי כ"כ בוא"ו טעות הוא ור"ל כן קרי בוא"ו הסרי בסוף דבריו אמר שכתו' לא יאסף באל"ף וכן הן דברי רד"ק עוד כתו' במסרה כ"י שזכרתי למעלה וב' חילוף כתי' לו וקרי לא בחזקה יעשה ע"כ. והם ג"כ הנזכרים במסורה שלנו בישעיה סימן ט' ואין ביניהם רק שינוי הלשון וזהו פירושה בחזקה שמואל א' ב' שכתיב ואמר לו בוא"ו וקרי לא באל"ף ופי' יעשה הוא ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה אבי דבר גדול וגומר שמואל א' כ' שכתוב לו עשה וקרי לא יעשה: (ו) ונצירי. ונצורי קרי ובירושלמי פרק ד' דשביעית יליף מהכא ר' אלעזר דאפילו נפלין חיין לעתיד לבא וכתב בעל יפה מראה לא ידעתי היכי משמע נצירי נפלים ולי נראה דדריש ליה מלשון ונצר משרשיו יפרה: (ז) למתעב גוי. במקצת ספרים כ"י העי"ן בסגול ואין טעם רק בתי"ו ובספרים מדוייקים התי"ו בשוא והעי"ן במאריך ונקודה בצירי בפלה מְבָרֵךְ און דסוף סיפרא וכן נמנה במסורה עם הקמצין בלישנא: ויבחרך. הה"א כ"י וגם בדפוס ישן כתו' ויבחרך בשוא הוא"ו ואין לסמוך עליהם כלל בזה: (ט) לאשר בחשך הגלו. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלרע כתוב וכן כתוב במכלול דף קע"ח: (יג) יפצחו. ופצחו קרי וכן בכל הספרים חוץ מאחד יפצחו כתיב ופצחו קרי וברד"ק כתו' בהפך וכן העתיק לשונו בעל מכלל יופי ופליאה דעתם ממני שזהו אחד מן מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרי וא"ו וסימן במסרה רבתא וריש הושע וריש דברי הימים: ועניו. במקצת ספרים ועניו בשני יודי"ן: (יח) ומקשרים. הוא"ו במאריך בה"ה: (יט) הרסתך. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר ריש וכן מסיר עליו לית וחסר: (כא) אלה איפה הם. הה"א כ"י נכתב בגלדו ה"א ואלה ע"כ ולא סמכינן עליה מידי:

נ (ח) נעמדה יחד. הטעם בנו"ן וכ"כ בעל מקנה אברהם והיו"ד בדגש: (יא) אשכם. האל"ף בסג"ל והשי"ן רפה רד"ק:

נא (ב) תחוללכם. י"ס שהלמ"ד בפתח וברוב המדוייקים בסגול וכן כת' רד"ק בשורש חול: ואברכהו. הוא"ו בפתח: וארבהו. הוא"ו בשוא והניסה עתיד במקום עבר כי הוא"ו הה לחיבור ולא להיפוך ועיין מה שכתבתי בפרשת תולדות יצחק על בטרם תבא ואברכהו: (ד) ולאומי. בוא"ו עם דגש המ"ם כן כת' רד"ק וגם במסור' לית ומלא ובמדרש שאל רשב"י את ראב"י עד לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר ולאומי אלי האזינו ולאמי כתי' הכי גרסינן בילקוט פ' פקודי ובשיר השירים בשם תנחומא ובמדרש רבה פ' נשא פ' י"ב ובשיר השירים רבה בפסוק דודי לי ובפסוק לאינה וראינה ובפסוק אחת היא יונתי וכן הביאו רש"י בשיר השירים. והיא נמי בזוהר פרשת ואתחנן דף רס"ב וריקאנטי פרשת בא ולאמי אלי האזינו אל תקרי לאומי אלא לאמי דלא זז הקב"ה מחבבה לכנסת ישראל עד דקראה אמי וכו' אבל בתורת כהנים ריש פרשת שמיני כתוב אין אמו של ישראל שנאמר ולאומי אלי האזינו ע"כ תו לא. ובמדרש רבה גופיה סוף פרשת פקודי הובא מאמר זה וליכא ולאמי כתי' ואף בשיר השירים

השירים רבה על פסוק דודי לי ואני לו נדרש ולאומי מלא מלשון ולאם מלאם יאמץ וכבר כתבנו בפ' כח שבמקומות רבים המדרש חולק על המסורת וכמסורה נקיטינן : (ז) ידעי צדק . בספרים מדוייקים כתובי יד ודפוס ישן חסר וא"ו : (ט) עורי עורי . שניהם מלרע וכן במכלול דף קנ"ז והשלישי שבפסוק מלעיל : המחצבת . בס"א ישן כ"י החי"ת בשוא לבדו וכן בדפוסים אחרונים אבל בספרים אחרים כ"י ודפוסים ישנים בשוא ופתח על משקל המחרבת שבסמוך וכן נקוד בשרשים ובעל הלשון : (יא) ישיגון נסו . ושלמעלה מזה בפרשת חזקו ידים רפות ישיגו ונסו הס' וא"ו נו"ן כמ"ש : (יג) כאשר כונן להשחית . י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימן במסורת יונה סימן א' : (כ) המלאים . המ"ם רפה והה"א סמוכה במאריך : (כג) ביד מוגיך . י"א ביד דהוו מוניך ליך נראה שהיה קורא מוגיך בנו"ן שרשו ינה הגהת שרשים שרש ינה :

נב (ג) התפתחו . התפתחי קרי : (ג) כי כה אמר ה' חנם נמכרתם . בפ' הקורא את המגלה עומד עלה דמתני' דקתני ואם היו שלשתן ג' פרשיות קורים א' א' אמרינן בגמ' כגון כי כה אמר ה' חנם נמכרתם : כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי . ועתה מה לי פה וגו' . והכי איתא במס' סופרים פ' י"א ולא מצאתי כן לא' מהספרים : (ה) משלו . משליו קרי : (ו) המדבר הנני . הה"א במאריך והמ"ם רפה : (יד) משחת . המ"ם בחירק :

נג (ד) חלינו . ביו"ד אחד לבד : ומכאבינו סבלם . יש ספרים שכתוב ומכאבינו *הוא קרי ולא כתיב ולא ראיתי כן אלא במקצת דפוסים אחרונים ואין זכרון מזה בראשונים גם לא נמנה במסורת עם מלים דקריין ולא כתבן ומלת מכאבינו חסר וא"ו אחר האל"ף למערבאי : מכה אלהים . יפה בצירי כי הוא סמוך והנוקדו בסגול טועה טעות גדולה כי אין השם מוכה אלילם וכן במסורת מכה ב' וקמץ חד כתיב ה"א וחד כתיב יו"ד מכי חרב במלחמה (ירמיה יח) : (ה) שלומנו . יש גירסאות חלוקות ורובן של מדוייקים מלא וא"ו וחסר יו"ד ובספר ישן מלא ביו"ד : (ז) נגש והוא נענה . בשי"ן שמאלית כמ"ש בישעיה כ"ט וכן פירשו רש"י ורד"ק מלשון לא יגוש את רעהו והמתרגם נראה שהוא בשי"ן ימנית ועיין מאי דשקיל וטרי מסדר המסורת במקרא גדולה על נגש בשי"ן שמאלית ואנן כהלכתא בכל חד וחד מאי דחזי לן : גוזזיה נאלמה . בדפוסים ישנים ובספרים כ"י האל"ף בחטף סגול וכן נקוד בשרשים ובעל הלשון וכתב רד"ק שהמלה מלעיל :

נד (א) בני . הבי"ת בגעיא : שוממה . במקצת ספרים חסר ובקצת מדוייקים מלא ואני יושב משומם בראותי רבוי החילופים שנפלו בספרים ורע עלי מאד המעשה כי בכל יום ויום הולכים ומתרבים והמדפיסים הולכים חשכים ואין נוגה להם ואין דורש ואין מבקש סבת חילוף זה נולד ממה שנמצא במסורת שוממה ג' ובמקצתן שוממה ג' ב' חסר וא' מלא וסימן ותשב תמר שוממה (ש"ב יג) נתנני שממה כל היום דוה א' כי רבים בני שוממה ע"כ . ולא נתפרש איזהו המלא : (ט) כי מי נח . יש מחלוקת בספרים במלה הזאת ברוב הספרים הם שתי מלות ויש ספרים שהיא מלה אחת כמו כימי נדת דותה וכן תרגם יונתן כיומי נח מרד"ק : ומגער בך . הגי"ן נקרא בקמץ חטוף כ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף קפ"ט בענין קריאת השוא על שלשה דרכים וא' מהם כשיבא אחריו אחת מאותיות אחה"ע שקריאתו נוטה לקריאת אותה האות כתב וכן על הקמץ חטוף כמו ומגער בך קריאת הגימ"ל נוטה לקמץ חטף מפני העי"ן ויש ספרים מדוייקים שהגימ"ל נקודה בקמץ חטף ע"כ . וזרות כזה וטהר ידים יוסיף אומץ (איוב יז) : (י) מאתך . זה לבד נמצא בצירי התי"ו בכל המקרא מכלול דף ר"ם וכל האחרים בקמץ והם חמשה ע"פ המסו' וסימנם במלכים א' סי' ב' : (יב) ושמתי כדכד . הכ"ף הראשונה דגושה והשניה רפה ובספרים מדוייקים כ"ף הראשונה במאריך ומכאן נ"ל ראיה שהמאריך הבא תחת תנועה קטנה אינו מונע השוא הבא אחריו שיהיה נע בלי ספק כמו נלאיתי כלכל והם שנים דומים על פי המסורת כמ"ש בירמיה כ' ובמאמר פרטי אשר לי בענין המאריך הרחבתי הדיבור וכאן בארתי בקיצור : (טו) הן . הנה ק' :

נה (ב) בלוא לשבעה . ברוב הספרים מלא וא"ו והאל"ף כתבנו שבפ' הקודם והם ו' מלאים ע"פ המסורת ושנים אחרים הם ועמי המיר כבודו בלוא יועיל אם ישך הנחש בלוא לחש : (ד) הן עד לאומים . בוא"ו עם דגש כמ"ש רד"ק : נגיד ומצוה . בצירי שלא כמנהג רד"ק וכן נמסר עליו לית : (ח) כי לא מחשבותי . בספר הזוהר ריש סדר ויקרא מחשבתי כתיב חסר בלא וא"ו ודריש ליה התם וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אבל בספרים אחרים כתיב בוא"ו ונמסר עליו לית מלא : דרכיכם דרכי . בספרים כ"י גם כ"ף הראשונה רפה וכן מדרכיכם שבסמוך : (יא) והצליח אשר שלחתיו . באיזה דפוס והצליח* אשר שלחתיו את קרי ולא כתיב ולא מצאתי כן בשום ספר כ"י גם לא נמנה במסורת עם אלין דקריין ולא כתבן : (יג) *תחת הסרפד . ותחת קרי לכן התי"ו רפה בקריאה :

נו (ד) את שבתתי . במקצת ספרים מלא וא"ו : (ז) והביאותים . ברוב מדוייקים מלא דמלא וכן נכון לפי מסורת ירמיה כ"ה ולא משמע הכי בחילופים שבין מערבאי למדנחאי : (י) צפו . צפיו קרי והצד"י רבתי ואית דאמרי צופיה הליכות ביתה דסוף משלי וא"ד לא אהה וכל הטעם וא"ד הצור תמים פעלו : (יא) והמה רעים . מן התימה שתרגם יונתן מלת רעים מבאשין ידמה שהוא קורא המלה בקמץ הרי"ש רד"ק : (יב) גדול יתר מאד . בס"א כ"י היו"ד בצירי ובכל שאר ספרים שלפני היו"ד בסגול ובמכלול נמנה עם דומים אחרים אשר פ"א הפעל בצירי וכן כתוב בשרשים שהוא בחמש נקודות גם בעל רב פעלים כתב על זה שהוא בב' נקודות ושארא בג' נקודות :

נז (א) באין מבין . בין תבין את אשר לפניך בפירוש רד"ק כי נראה מפירושו דגרים ואין בוא"ו וכן יש להסתפק בתרגום יונתן אמנם בכל הספרים בבי"ת וכן במסורת נמסר י"ג פסוקים דכתיבין בהון ואין ואין במציעות פסוק ואין זה מהם : נאסף הצדיק . האל"ף בחטף סגול בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן במסורת נאסף ג' ב' פתחים וא' קמץ וסי' אני נאסף אל עמי פרשת ויחי . כאשר נאסף אהרן פרשת פנחס . כי מפני הרעה נאסף הצדיק . קדמאה קמץ ע"כ . וכולם האל"ף בחטף סגול וכן הובאו בשרשים : (ב) הלך נכחו . במדרש הנעלם פרשת חיי שרה אמר ר' יצחק הנשמה הולכת נכחה למקום העדן הגנוז לה מאי משמע א"ר יהודה מהאי משמע נכחה כתיב בס"א ובספרים שלנו כתוב נכחו בוא"ו : (ה) שחטי הילדים . בשי"ן ימנית והכי איתא בנדה פ' כל היד ובמסכת כלה המוציא שכבת זרע לבטלה כאלו שופך דמים שנאמר שחטי הילדים בנחלים וגו' אל תקרי שוחטי אלא סוחטי ע"כ . כלומר דאי משום לישנא דשחיטה בלחוד לא הוה משתמע מוציא שכבת זרע לבטלה אבל לישנא דסחיטה שהוא לשון עצירה רמוז הכי ודרשינן קרא ומסורה דבכל הסוחט כאילו שוחט ומדברי הראב"ע בפי' התורה על פסוק ואשחט אתה אל כוס פרעה נר' שהיה קורא שחטי הילדים בשי"ן שמאלית שכן כתב שם ואשחט אתה כמו שחטי הילדים ואף כאן כתב שחטי כמו ואשחט אתה אל כוס פרעה ובכן הוסרה תמיהת המדקדק עליו בשרשים שרש שחט זה לשונו . א"ה ותימה גדולה על הראב"ע שפירש ואשחט כמו שחטי הילדים והרי הוא בשי"ן שמאלית בכל הספרים לפי שהוא לשון סחיטה ע"כ . ומשכתבתי כל זה מצאתי בספר מקור חיים שהסכים לדברי וכתב בלשון הזה נראה שהחכם ן' עזרא היה קורא שחטי בסבולת כמו סמ"ך וכן כתב בפירוש ישעיהו וכן אמרו במסכת נדה אל תיקרי שוחטי אלא סוחטי ע"כ . שמח לבי בדבריו : (ח) ותכרת לך . בקמץ חטוף מפני המקף : (ט) צריך . במקצת ספרים צרך חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית וחסר : מרחק . ברוב הספרים חסר וא"ו ופליגי עליה במסורת עיין במקרא גדולה בשמואל א' כ"ו : (י) חית ידך מצאת . במקצת ספרי הדפוס כתוב ידך וצ"ל ידך כי הוא לנקבה ואם און בידך הרחיקהו : (יא) מחשה ומעלם . במסורת הדפוס ג' ב' מלא וא' חסר ע"כ ולא פירש יותר . והמדפיסים כתבו זה מלא וא"ו אבל בכמה ספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוס ישן חסר וכן מצאתי מפורש במסורת כ"י ומעולם ג' ב' מלא וחד חסר וסימן ומעולם לא שמעו . בטרם הרים . ואת מי דאגת ותראה חסר : (יג) בזעקך . יש ספרים שהעי"ן בשוא לבדו : (יד) ואמר סלו סלו . הלמ"ד דגושה בשניהם : (טו) ואת דכא . עיין מ"ש בפרשת כי תצא על פצוע דכה : (יט) בורא ניב . ניב קרי : (כא) אין שלום אמר אלהי . כן הוא והספרים שכתוב בהם אמר ה' טעות הוא כי הראשון אשר בפרשה צאו מבבל הוא אמר ה' וזהו אמר אלהי וסימן ה' אלהי רד"ק . (א"ה והמסורת עליו לית ואי כוותייהו דספרי דכתובין אמר ה' תרי הוו) :

נח (ב) קרבת אלהים . כתוב בשרשים שרש קרב זה לשונו והשם קרבת אלהים יחפצון קרבת אלהים לי טוב (תהלים עג) חטף וי"מ קרבת אלהים יחפצון מלעיל וקרבת אלהים לי טוב חטף וי"מ בהפך אבל בספר אכלה ואכלה כתוב שניהם טעמם מלעיל עכ"ל ומה שכתב והשם קרבת אלהים יחפצון קרבת אלהים לי טוב חטף כוונתו לומר שבשניהם אין מאריך בקו"ף והשוא נח ומה שכתב וי"מ קרבת אלהים יחפצון מלעיל כוונתו בזה שיש מאריך בקו"ף והשוא נע כי זה הוא דרכו של רד"ק בכמה מקומות להניע השוא הבא אחר מאריך כמו משכו נדרו ודומיהם וקורא אותו מלעיל אע"פ שיש במלה טעם אחר מפני ההעמדה שצריך להעמיד במאריך כמ"ש במאמר המאריך ובספרים ישנים מצאתי אותו דתהלים במאריך ובמקצתם בחטף פתח ובמסרה גדולה נמנה שניהם באלפ"א בית"א מן תרין תרין בחד לישן : (ג) עצביכם תנגשו . דגש הנו"ן להפארת ומן התימה שתרגם יונתן וכל תקלתיכון מקרבין תרגם כמו בשי"ן כמו ויגש אליו יהודה שתרגומו וקריב לותיה יהודה רד"ק : (ד) באגרף . ברוב ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו ובמסורת ב' ותכרו באבן או באגרף וגם הוא חסר : (ז) הלוא פרס . בפרקא קמא דב"ב אמר רב הונא בודקים למזונות ואין בודקים לכסות וכו' אב"א קרא הלוא פרס לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרש והדר הב ליה וכו' ורב יהודה אמר בודקים לכסות ואין בודקים למזונות וכו' אב"א קרא הכא כתיב הלוא פרס וגו' פרוס לאלתר וכדקרינן וכו' משמע בהדיא דלכ"ע פרש בשי"ן שמאלית כתיב אבל במסורת סוף פרשת במדבר והובאה גם בשרשים שרש פרס כל לשון פריסה כתוב בשי"ן בר מן ב' כתיבין סמ"ך הלוא פרס ולא יפרסו להם ירמיה ט"ז ע"כ . וגם במסורת כ"י על פ' זה כתוב לית וחסר וכתיב סמ"ך ע"כ . וכן הוא בכל הספרים וגם בזוהר פרשת ויקהל מאי פרס למפרס ליה מהה בנהמא ומזונא ד"א הלוא פרס כד"א פרים פריסה דבעי למפרס פריסין דנהמא קמיה בגין דלא לכסיף ויפרוס קמיה בעינא טבא ע"כ . ובויקרא רבה פ' ל"ד הלוא פרס כבר היא פרוסה שמראש השנה נגזר על אדם מה שמשתכר ומה שמחסר : (ח) כבוד ה' יאספך . חד מן אלפא בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא : (יג) לקדוש ה' מכבד . חד מן אלפ"א בית"א לא נסבין וא"ו כמ"ש לעיל : (יד) במותי ארץ . וא"ו יתירא והמ"ם בחטף קמץ כמ"ש בפ' האזינו :

נט (א) אזנו משמוע . במקצת דפוסים יש מאריך באל"ף וטעות הוא : (ג) עונתיכם . (א"ה חסר וא"ו ועיין מ"ש ביחזקאל ל"ו) : (ד) הרו עמל . במקצת דפוסים ישנים כתוב הרה בה"א וטעות הוא : והוליד . בצירי וביו"ד השמש : (י) נגששה כעורים . מוקל והאין עינים נגששה דגושה : (יא) נהגה . הגימ"ל בדגש : (יז) וכובע ישועה . מלעיל רד"ק : ויעט כמעיל . י"ס שהמ"ם דגושה ורד"ק כתב בפירוש ובמכלול דף נ"ה שהיא רפה ובלא מאריך בכ"ף וכ"כ רב פעלים וכן הוא בס"ס מדוייקים ודומה לו ויעטו כמעיל בשתם (מזמור קט) : (יח) כעל גמלות . יש גרסאות מחולפות והמוסכם מרוב המדוייקות חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תנייתא : (יט) וייראו ממערב . במקרא גדולה נמסר כאן ה' ד' מלא ודין חסר ע"כ . וכ"כ הראב"ע י"א שהוא מלשון יראה והוא חסר יו"ד וי"א כמשמעו וטעם שמו מעשהו והעד את כבודו עכ"ל . אמנם עפ"י המסורת האמתית זהו מלא בשני יודי"ן כי בסדר דברים ובסו' מיכה הובאו כל התמהה וזהו א' מן המלאים והחסר הוא ויראו ממך דסוף מיכה כמ"ש שם וכך מצאתי במדוייקים ובמסורות כ"י וסימנהון בל' תרגום עמא ממערבא יסתדון אומיא ויברכון : נוססה בו . ההי"ת רפה :

ס (ד) ובנתיך . י"ס מלא וא"ו אחר הנו"ן : (ה) אז תראי . רבים טעו בזאת המלה שקראו התי"ו בגעיא כמו מן ירא וגם י"ס שכתוב ביו"ד וטעות הוא כי שרשו ראה וכן ת"י בכן תחזין ותנהרין רד"ק וכן בנסחא כ"י מסור עליו לית חטף אבל לפי דעת הראב"ע הוא מלשון יראה שפירש אז תראי כאדם שירא בבא לו תשועה ודבר שלא עלה על לב כאשר יקרה למצא אבדה וכן פי' הרי"א ז"ל דע שבמלת ותראי כפי הספרים המדוייקים אין יו"ד בין התי"ו והרי"ש ות"י בכן תחזין ותתנהרין אבל כפי המסורת היא מלשון יראה וכמוהו אולי בלפניה ג' אך תראי אותי תקחי מוסר שהוא מלשון יראה עם היותו חסר יו"ד עכ"ל . ומ"ש על אותו דלפניה שהוא חסר יו"ד לא מצאתי כן בספרים המדוייקים שלפני ובכולם מלא יו"ד : ורחב לבבך . בכל ספרים מדוייקים כתוב ורחב בחי"ת וכן פירש התרגום ורש"י ורד"ק והרי"א ובעל מאיר נתיב הביאו בשורש רהב בה"א ונמשך אחר דעת רבי יהודה חיוג כמ"ש רד"ק בשרש רהב וזל"ש ותימה אני מזה שמצאתי בס' הנקוד לר' יהודה חיוג שכתב ופחד ורהב בה"א ואמר כי הרי"ש קמוצה והה"א פתוחה להפריש בינו ובין רהב ובכל שהוא פתוח כולו . ואנחנו קבלנו קריאתו ורחב בחי"ת וכן כתבו ר' יונה בחי"ת ע"כ . ובהגהת המדקדק א"א ובמסורת רהב הם י"ב בלישנא דכתיבין בה"א ולא מנו זה עמהם משמע שהוא ורחב בחי"ת ע"כ . ומסרה זו הובאה במקרא גדולה תילים פ"ט ואיוב ט' רהב י"ב בלישנא וכו' והובאה ג"כ בישעיה סימן ל' ומסיים בה וא' נ"ל ופחד ורהב לבבך ע"כ . והיות זה הוא המעתיק ומה שנראה לו אינו נראה לרד"ק ושאר מפרשים : (ו) שפעת גמלים . בספרים מדוייקים מאריך בשי"ן : (ותהלות . א"ה ע"פ המסורת דלקמן סימן ס"ג נכון להיות מלא וכן הוא דלקמן סימן ס"ג המדפים שכח מסרה דלקמיה וראוי להיות מלא) : (ז) אילי נביות ישרתונך . מלעיל שהאתנחתא בתי"ו לפיכך הנו"ן בסגול וכן הוא ומלכיהם ישרתונך שבסמוך רד"ק : (יח) ישועה חומתיך . כן הוא בספרים מדוייקים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה : (כא) יירשו ארץ . כן הוא בשני יודי"ן במדוייקים : מטעו . מטעי קרי :

סא (א) פקח קוח . שתי מלות ועניינם מלה אחת רד"ק : (ג) לאבלי ציון . לית דחש ליה למאן דכתב לאבילי ביו"ד בתר בי"ת : (ח) שנא גזל . יש ספרים שהזי"ן בסגול והמלה מלעיל גזל אבל בספרים הטובים בצירי ומלרע : (י) מעיל צדקה יעטני . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא :

סב (א) לא אחשה . החי"ת בחטף סגול בספרים מדוייקים כ"י וגם ברוב ספרי הדפוס וכן הביאו רד"ק בשרשים עם הדומים בחטף סגול : (ג) וצניף . וצנוף קרי : (ו) המזכירים . במקצת ספרים חסר יו"ד קדמאה : (ט) מאספיו . במקצת ספרים מדוייקים האל"ף בפתח ובלא מאריך ורד"ק בפירוש ובשרשים כתב שהוא מן התרגום והוקל ובמכלול ד' ע"ד כתב במקצת ספרים בקמץ ובמקצתם בפתח, ובמסרה פליגין עליה יש שקורין בגעיא מְאַסְפָיו ויש שקורין בחטף מְאַסְפָיו : והללו . ברוב ספרי הדפוס למ"ד ראשונה דגושה ובספרים כ"י בלא דגש והה"א במאריך : (י) המסלה . המ"ם רפה והה"א במאריך : (יב) נעזבה . ברוב ספרים העי"ן בחטף סגול וכ"כ בשרשים וברב פעלים :

סג (א) רב להושיע . חד מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא : (ז) חסדי . הדל"ת דגושה והחי"ת במאריך ברוב המדוייקים ומכאן ראיה שאין המאריך מניע השוא הבא אחריו שאילו היה נע לא יתכן דגש בדל"ת : כל אשר גמלנו . בס"א כ"י ובמקצת דפוסים ראשונים כל אשר בקמץ ובמקף ובשאר ספרים בחולם : כרחמיו . בס"א הכ"ף בגעיא : (ט) בכל צרתם . הבי"ת בגעיא : לא צר . לו קרי ודין הוא חד מן ט"ו דכתיבין לא באל"ף וקריין לו בוא"ו וסימן נמסר במ"ג פ' שמיני ונדרש בסוטה סוף פרק ה' ע"ש ובפי' המשנה להרמב"ם ז"ל ובספר אומר דבורה דף ג' ובספר קול בוכים דף ע"ו ודף פ"ב ועיין פי' המאמר בספר ברית הלוי מהחכם אלקבץ בפירוש ההגדה ובספר מנות הלוי מהנזכר על המגילה בהקדמתו דף י"ד והכי איתמר בזוהר סוף פ' וירא כתיב לא באל"ף וקרי בוא"ו ודרשינן נמי במדרש דכתיב באל"ף דכל צרה שאינה לישראל באומות אינה צרה והראב"ע כתב האמת שהוא בוא"ו כטעם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן מהר להושיעם עכ"ל . ולאו למימרא שהוא כתוב בוא"ו אך לשיטתיה אזיל שהקרי בוא"ו הוא האמת לבדו כמו שכתב בהדיא בריש פ' משפטים על אשר לא יעדה : (יא) את רעי צאנו . במלה זאת יש מחלוקת גדול ועצום בין הספרים והמפרשים כי במקצת ספרים כתוב רעה בה"א ומקצת ביו"ד ואין איש שם על לב בחילוף זה החכם ן' עזרא פירשו בה"א שכתב איש המעלה אותם מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל גם רש"י כתב את רועה צאנו דמיון רועה המעלה את צאנו איש הוא וכו' וכן ת"י את דדבר יתהון במדברא כרעיא לעניה אבל רד"ק פירשו ביו"ד שכתב את רעי צאנו עם רועי צאנו והם משה ואהרן גם החכם אברבנאל פירשו ביו"ד וכתב כלשון הזה והנה היו זוכרים ואומרים זה את רועי צאנו שהיו כנוי לנביאים ישעיהו והושע ועמוס ומיכה שהיו באותו הזמן שמפני שהיו מוכיחים אותם היו מטיבים להם שאינם ראויים להוכיח לפי שלא היו עושים נסים ונפלאות כמו שעשה משה ויהיה שעור הכתוב ויזכור את עמו רעי צאנו שהם הנביאים שהיו רועי ישראל ימי עולמו של משה באמרם אליהם איה המעלה מים שהוא משה איה איש כמדרגתו וכו' ואף על פי שאיני כדאי להכריע בין החכמים האלה נתתי אל לבי

כיוה לנו הכרעה ממסרה אחת והיא זו רעה ד׳קמצין כתובים ה"א וסימנם נמסר בפרשת ויגש ובתהלים סימן פ' ומדאזינן בכולהו ספרי דהדין דישעיה כתיב בצירי ולא חשיב ליה בעל המסורת בהדי אחריני דכתיבין בה"א ובקמץ קטן שמע מינה דכתיב ביו"ד ותימה דחד מן ד' דמסרה זו הוא רעה ישראל האזינה וברובא דספרא דידן בסגול ובמקרא עתיקא כ"י אשכחנא הדין דישעיה בה"א וצירי ונמסר עליו ד' ודילמא ה"ל דהדין חד מן ד' קמצין ורועה ישראל במרעה טוב ירעה אותנו: (יב) בוקע. בה"א קדמון מספרד בב' טעמים וכן נמצא בסוף מסרה גדולה שלנו בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ודכוותיה מנע בר (משלי י"א) בצע בלע (משלי א') ועיין מ"ש לקמן בסי' ס"ו: (טו) מזבל קדשך. ברוב ספרים כ"י הבי"ת בג' נקודות וכן כתוב במ"ג בגליון ברוב הספרים חסר: איה קנאתך וגבורתיך. במקצת ספרים כ"י כתוב וגבורתיך הרי"ש בקמץ והוא טעות כי ברוב הספרים בחולם וכן במסורת ג' בלישנא בקריא וסימנהון אשר יעשה כמעשיך: איה קנאתך. דור לדור ישבח מעשיך. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים ע"כ. והשאר בחולם. ובמקרא גדולה ריש פ' ואתחנן הובאה מסרה זו ובסוף כתב ב' קדמאי גבורתך כתיב וא"כ זה דישעיה חסר יו"ד וכן בס' תהלים נמסר שם ב' חד מלא וחד חסר ושל תהלים מלא יו"ד בנוסחי דיקי א"כ זה דישעיה חסר וכן הוא במקצת הספרים אבל בספרים ספרדים מלא יו"ד כמו שהוא במקרא גדולה עצמה בפסוק ובמסורת וכ"י מצאתי טוב ג' בלישנא ולא האריכו יותר ואחת מהן אומרת ג' חסר בלישנא וכן נמסר במקרא גדול' פ' ואתחנן וודאי דעל וא"ו בתר רי"ש נאמר וכך הם שלשתם חסר וא"ו כנראה בכל הספרים ועיין עוד מ"ש בפ' ואתחנן: ורחמיך. הוא"ו בגעיא בה"ם: (יט) לא משלת בם. במסרה רבתא מנו זה עם ד' סבירין בם וקריין בהם ולא ידענא מאי סבירין שייך הכא לכן נראה שהגרסא הנכונה כמו שמצאתי במסרה כ"י דמסיר ג' בלחוד וליכא פסוקא הדין בגווייהו: נזלו. דגש בלמ"ד לתפארת רד"ק בפי' ומכלול שקל פָּעָל:

סד (א) כקדח אש המסים. לית דכוותא בה"א: (ד) וַנֶּחֱטָא. כן נקוד וליכא פלוגת' הכתובה במקרא גדולה: (ה) ועוננו. חסר יו"ד הרבים מסמכתב רד"ק וכן ותמוגנו ביד עוננו שבסמוך בספרים מדוייקים: (י) הללוך. הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגנו:

סה (א) ללוא שאלו. מלא וא"ו וא"לף: ללא בקשני. מלת ללא חסר וא"ו וכן מלת בקשני בשלש נקודות ברוב הספרים: (ג) ומקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך: (ד) ופרק. ומרק ק' וע' הגהה שרשים שרש מרק: (ז) ראשונה על חיקם. אל חיקם ק' כן הוא בספרים שלנו בדפוס כ"י ושבפסוק שלמעלה כתוב וקרי על אבל בפי' רד"ק שנת ש"ז כתוב שראשון כתוב אל וק' על וזה השני על וקרי אל חיקם ובמקראות אחרות קדמוניות עם פי' רד"ק כתוב באופן אחר ז"ל הראשון כתוב אל וקרי על וזה השני על וקרי על חיקם ובעל מכלול יופי כתב גם הוא לשון זה עצמו: (ט) ומיורש. ובמקצת ספרי הדפוס כתוב ומיורשם היו"ד בשו"א וטעות הוא כי בספרים מדוייקים כ"י הי' נחה וכן נכון ע"פ המסורת כ"י שנמסר עליו ב' וחברו מהיר ירושלים ומיורש (ישעיה ג') שגם הוא היה נחה וכן נמסר שם במקרא גדולה ב' בסיפרא: (יא) והממלאים. הה"א במאריך וקלה הלמ"ד ועיין מ"ש באיוב סי' ג': למני. המ"ם רפה והלמ"ד בלא געיא ר' יונה בספר הרקמה ומכלול דף כ"א ושרשים שרש מנה: (יד) ומשבר רוח. בספרים מדוייקים השי"ן בצירי וכן כתבו בשרשים: (יח) ירושלם גילה. לא מפיק ה"א: (כב) יבלו. ע' מ"ש באיוב כ"א: (כג) לא יגעו לריק. כתב המכלול בדף קכ"ב שבא ביו"ד האיתן לבד ע"כ. וכן הוא ברוב ספרי הדפוס והיו"ד במאריך בספרים כתובי יד ובמקצתם בשני יודי"ן וגם במאריך ואף לספרים שכתוב ביו"ד א' קריאת השו"א נע לדעת רד"ק וכן ויגעו עמים בדי ריק ירמיה נ"א ושניהם הובאו במכלול בדף הנ"ל:

סו (ג) מכה איש. הכ"ף בצירי לא בסגול: ערף כלב. קריאתו בשני טעמים והוא פועל עבר כי השם הוא מלעיל ע ר ף ולא הניח רד"ק ועיין מה שאכתוב בשמו ביחזקאל כ"ב על פסוק גדר גדר ומה שכתבתי בפרשת קרח על ויצא פרח: מברך און. בשני טעמים ועיין מה שכתבתי בישעיה מ"ע ובפרשת ואתחנן סימן ד' על השמע עם: (ז) חבל לה. החי"ת בצירי וכל שארא בסגול בכל לישן מסורת ורד"ק בשרשים ורב פעלים: (ח) מי ראה כאלה. במקרא ישנה ווניציאה נדפס מבחוץ ומי בוא"ו ולא ידעתי מי הכנים בלב המדפיס זה הספק לולא שמצא בתרגום ומן חזא כאילין ולא שמעתי ולא ראיתי כן בשום ספר ובמקרא הנזכרת עצמה מתורגם מן חזא בלא וא"ו. אם יולד גוי. בשני טעמים והלמ"ד בצירי כן הוא בספרים כתובי יד מדוייקים ובספרי הדפוס בטעם אחד לבד בוא"ו והלמ"ד בסגול: (יא) מזיז כבודה. בזי"ן כמו מזיו לאפוקי מי שכתב מזיו בוא"ו: (יז) אחד בתוך. אחת ק': (יט) תובל. במקצת ספרים תבל בשלש נקודות: (כ) והביאו את כל אחיכם. (אמר רפאל חיים המגיה במקרא גדולה נמצא בפסיקא הדין תרי פסיקתא חד בתר תיבת הגוים וחד בתר מנחה ואילו בדפוסי ויניציאה נמצאו תלת תרי כמה דכתיבנא ואיתאה בתר תיבת אחיכם ולכאורה הוה אמינא דדילמא הדא מינייהו משבשתא היא אבל כדחזינא במסרה רבתא בערך אות פ"א בפסיקתא (נדפסה בשנת רכ"ו) אשכחנא דלא כנסחא דדין ולא כנסחא דדין דהרי התם ליתו אלא תרי חד בתר אחיכם וחד בתר מנחה ותו לא ע"כ): (כג) יבא כל בשר להשתחות. במסורת סוף פרשת שמיני חשיב ליה עם י"ד דסבירין יבואו וקריין יבוא ויונתן תרגם ייתון הוא למאי דסבירין כפשטא דקרא וכן דרכו ברוב המקומות:

ד' ספרים נגמרים בפסוק שלמעלן וסימנהון יתק"ק *) ועיין בבבלי וירושלמי ריש פ' אין עומדין ויפה מראה שם ואגדת תילים מזמור ד' וסיפרי ריש פרשת וזאת הברכה:

ירמיה

א (א) דִּבְרֵי ירמיהו. טעם המלה מירכא. (ה) אצורך בבטן. כן כתיב בוא"ו וקרי הצד"י בקמץ חטוף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו ומטעין קמצין על פי המסירה: (ו) ואמר אהה. ה"א שנייה במפיק בספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן כל אהה שבמקרא: (י) לנתוש ולנתוץ. הנוני"ן רפויות: (טו) לכל משפחות. הה"ם הכ"ף במאריך ועיין מ"ש בפרשת ראה על כל הבכור: ונתנו. הה"ם הוא"ו בגעיא: (טז) למעשי ידיהם. חד מן י"א דכתיבין יו"ד וסימנהם במסרה רבתא ורד"ק כתב יש ספרים שכתוב בהם למעשה בה"א וטעות הוא וע"פ המסורת ידענו זה: (יז) ואתה תאזור. בספרי הדפוס האל"ף בחטף סגול ומלא וא"ו ובספרים כ"י מדוייקים האל"ף בשוא לבדו וחסר וגם רב פעלים כתב שהאל"ף בשוא נח ע"כ. וכן נאזר בגבורה תילים ס"ה האל"ף בשוא לבדו: (יח) ולחמות. במקצת ספרים מלא וא"ו קדמאה בתר מי"ם וחסר וא"ו תנינא בתר ת"ו ובספרי ספרד בהפך ומסורת מסייעא להו דוק ותשכח. ויונתן תרגם וכשור דנחש אולי היה קורא ולחמת בלשון יחיד דומיא דעיר מבצר ועמוד ברזל. וגם במקרא ישנה דפוס ויניציאה יש הערה מזה אבל לא מצאתי כן בשום ספר:

ב (ב) הלך. ברור אצלנו מהמסורת שהוא חסר וא"ו וכן הוא בספרים מדוייקים ומצאת כי תדרשנה בסיף ויצא: וקראת. בספרים כ"י מדוייקים הוא"ו בגעיא: (ג) ראשית תבואתה. כתוב בה"א והתי"ו בחולם וכן חברו שבסמיך יחזקאל והיתה תבואתה ללחם ע' זהר פרשת משפטים דף קכ"א ופרשת האזינו דף רל"ז ותיקונים תיקון ע"ו: יאשמו. האל"ף בשוא לבדו רד"ק: (ד) וכל משפחות. הה"ם הכ"ף במאריך כמו שכתבתי לעיל סימן א': (ז) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. מלא יו"ד ואל"ף כמ"ש בספר זה סימן נ"ה: (י) והתבוננו. בספרים מדוייקים כ"י המאריך בה"א לא בבי"ת ומכאן ראיה שאין מאריך כזה מניע השוא הבא אחריו דא"כ לא היתה הבי"ת דגושה ודומה לו אחר התגלחו דפרשה נשא התכבדי כארבה דסוף נחום ורבים כיוצא בהם בלשון הפעל שהם דגושים אחר התי"ו וכבר דברתי מזה במאמר המאריך ואין להאריך כאן: (יא) ההימיר. במקצת ספרים כ"י חסר יו"ד ראשונה ורד"ק כתב כתיב ביו"ד בין הה"א והמ"ם: ועמי המיר כבודו בלא יועיל. זהו א' מן י"ח תיקון סופרים שבמקרא והיה לו לומר כבודי אלא שכינה הכתוב מדרש ילמדנו ומכילתא פ' בשלח ומסורת ופי' תיקון סופרים אבאר באריכה בזכריה ב': (יב) ושערו. השי"ן שמאלית כמו בשמ"ך ענין סערה: חרבו. החי"ת נקראת בקמץ חטוף והוא לווי מן הקל כמו שמו ושערו והמסורת עליו לית חטף וכתב ר' יונה בספר הרקמה כי יש אנשים שהיו קוראים אותו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשים אותו ג"כ לווי אבל מן הדגוש כמו הרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני שהמסרה הנ"ל ועוד שהמסרה על חרבו השמים אומרת שהם שנים ובפסוק רד"ק בפי' ושרשים ומכלול דף י"ט: (יג) בארות בארת. כן ראיתי בספרים מדוייקים וגם במקצת דפוסים קדמאה מלא וא"ו תניין חסר ובמקרא גדולה כתוב שבספרים אחרים שניהם חסרים ויש מחלוקת בדבר: (טו) נצתה. נצתו קרי: (טז) ותחפנס. ותחפנחס קרי: (יז) הלוא. מלא וא"ו ע"פ המסורת: עזבך. השי"ן בקמץ לבד והוא חטוף: (כ) אעבוד. אעבור קרי ברי"ש והכתוב בדל"ת והם שנים במסורת וחברו בעזרא ח' כמ"ש שם: (כא) כלה זרע אמת. כתוב בה"א וכן ראוי ע"פ המסורת שנמסר בשמואל ב' סי' ב' דכל ספר ירמיה כתיב כלה בה"א בר מן תרין בחד פסוקא כי מקטנם ועד גדולם וגו' בסימן ו' ומאי דכתיב התם במסורת והסי' כי מקטנם ועד גדולם דירמיה סימן ו' נ"ל ב' בפסוק אבל אותם שבפסוק כי מקטן ועד גדול בירמיה סימן ח' שניהם בה"א ועיין מ"ש בסוף מלאכי בס"ד וברקאנטי פ' בראשית כלה זרע אמת כלה כתיב רמז לכלה הכלולה מן הכל שהיא זרע אמת כד"א תתן אמת ליעקב וכו': (כג) אחרי הבעלים. כן כתוב אחרי בלא וא"ו בראשית המלה וראיתי מי שנסתפק בזה וגם בה"א כ"י ובנביאים עם פירוש הרי"א כתוב ואחרי וכן נראה מהתרגום ובספרים אחרים אינו כן: (כד) נפשו. נפשה קרי: בחדשה. אין בחי"ת מאריך: (כה) וגורנך. וגרונך ק': (כז) ילדתני. ילדתנו קרי: (לא) מאפליה. במקצת ספרים כ"י מדוייקים הה"ם בפתח והאל"ף נחה בלי ניקוד ומקצתן האל"ף בשוא וכולן המ"ם בלא מאריך והפ"א בצירי ודגש קל והיא מלה אחת בשקל מַפְעֵלְיָה. כמ"ש רד"ק בשרש אפל ושרש שלהב ובעל לוית חן בפ' י"א מהשער השמיני ובתרי טעמי ע"פ המסורת והפ"א רפויה וכן נמסר במ"ג סוף פרשת בשלח וגם רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהמ"ם בפתח והאל"ף בשוא. עוד כתב שיש ספרים שנקוד בהם מַאְפֵּלְיָה המ"ם בשוא והאל"ף בפתח והפ"א בדגש חזק עכ"ל. עוד מצאתי במקצת ספרי' האל"ף בחטף פתח ובדפוס אחר שתי מלות ואפלו ואין נוהג להם: (לג) למדתי. למדת קרי:

ג (ב) שגלת. שכבת קרי: (ד) קראתי. קראת קרי: (ה) הנה דברת. במקצת דפוסים ישנים כתוב דברתי בי' וק' בלא י' וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י וגם רד"ק כתב כן אמנם בספרים אחרים מדוייקים כ' בלא י' גם לא נמנה במסורת ברים ספר מלכים עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריא וראיתי גם כן מסרה אחת כ"י ממלת אלו ואין זה מכללם: (ז) ותראה. ותרא קרי: (ח) ותזנה. קרי: (ט) ותחנף. החי"ת בחטף סגול: (יב) הלוך וקראת. בספרי ספרד הו' בגעיא: צפונה. מלא וא"ו ועיין מ"ש בסימן כ"ג: (יט) תקראו. תקראי ק': תשובו. תשובי קרי: (כב) ארפה. ליה כתיב ה"א: הננו. בקלית שני הנוני"ן ובה"א הראשונה ע"פ המסורת כמ"ש ביהושע סי"ט: (כג) המון. בספרים רבים הה"א בחטף פתח ורד"ק כתב בשרשים שהוא קמוץ וכן ה"א המולה לא נכתב בגדו יפה בספר מוגה בקמץ: (כה) ותכסנו. הה"ם הוא"ו במאריך וכ"כ הבלמשי:

ד (ה) ותקעו. תקעו קרי: מלאו. לווי מהדגוש והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש רד"ק בפירוש ושרשים ורבי יונה בס' הרקמה ועיין מ"ש ביחזקאל ט': (ז) מסבכו. הבי"ת דגושה וכתב המכלול במשקל פְּעָל שהנפרד ממנו סְבַךְ והיה לו לומר סֻבְּכוֹ הבי"ת בחטף קמץ אלא שהספיק לו בשוא לבדו להקל כמו שאמרו מִכְּתָנוֹת ויאמר בְּכָתְּנוֹתָם הפי"ו בשוא לבדו ועיין עוד שם ובשרשים כתב מִסֻּבְּכוֹ הבי"ת בשוא ופתח וי"ם בשוא לבדו ודגש הבי"ת לתפארת ע"כ. ובספרי הדפוס וגם במקצת ספרים כ"י הבי"ת בשוא לבדו וי"ם כ"י שהבי"ת בחטף קמץ כמשפטו: (ט) והנבאים יתמהו. בה"ם חסר יו"ד קדמאה גם במסורת דספרא סימן כ"ו לא נמנה עם המלאים: (יא) יאמר לעם הזה. בספרים מדוייקים כ"י הלמ"ד במאריך והמקף בין שתי המלות: (יב) יבוא לי. בספרים מדוייקים כ"י ובדפוס ישן הגלגל ביו"ד: (יח) דרכך ומעלליך עשו אלה. כל הספרים הכתובים בשורק מוטעים כי הוא מקור וצריך להיות בחולם והוא מן הכתובים וא"ו בסוף ע"פ המסורת וסי' נמסר בירמיה כ"ב וכן הוא בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובמכלול דף קנ"ב ומה שנרשם בגליון המכלול כנגד פסוק עשו אלה לך (יחזקאל כג) הוא טעות המחוקקים ונ"ל ירמיה ד' ועיין עוד מה שאני עתיד לכתוב בזה הענין בירמיה כ"ב בע"ה: (יט) מעי מעי. בהרבה מדוייקים אין פסיק אחרי מעי השני: אחולה. אחילה קרי: קירות לבי. במדרש קהלת רבתי פסוק כי ברב חלומות בעניינא דחזקיהו ר' הונא בשם ר' יוסי אמר בקירות לבו נשא עיניו שנא' מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו' לבו כתיב ע"כ. ותמיהא לי טובא מאי קא דייק מדכתיב לבו ועוד קשה דבעל המסו' לא חשיב ליה עם מלין דכתיב וא"ו בסוף תיבותא וקריין יו"ד לכן נראה דלא גרסינן ליה וגם בירושלמי פרק תפלת השחר ליתיה וכן כתב בעל אות אמת לבו כתיב יתר ע"כ. ויותר יש לתמוה על בעל מתנות כהונה שכתב כלשון הזה לבו כתיב כן דרך הספר להודיע לנו המסורת אע"פ שאין בו צורך לפי דרכו: שמעתי. יתיר יו"ד: (כ) שדדו אהלי. השי"ן בג' נקודות בכל ספרים שלנו וכן כתב רד"ק בשרשים אבל בעל פתח דברי בסוף ספרו כתבו בקמץ רחב שָׁדְדוּ: (ל) ואתי שדוד. ואת קרי: כי תעדי. כן כתוב כי בלא וא"ו:

ה (א) ודעו ובקשו. בספרים כ"י ודפוס ישן קל הקו"ף כמשפט רוב הבנין בזה השורש כמ"ש בשרשים ור' יונה הביאו בספר הרקמה עם הקלין כמו קראו מלאו שבפ' הקודמת: (ב) לכן לשקר. סבירין אכן כמו אכן לשקר מגנבות דלעיל סימן ג' מסורת שמואל א' כ"ו: (ג) ולא חלו. יש ספרים ולא בגעיא: (ו) ישדדם. כן כתוב בספרים מדוייקים ובהללו וכתב רד"ק בפירוש ובמכלול דף קפ"א ובשרשים שבא שלם ונקוד על דרך החסר כמו שהיה בחסרון הכפל יְשָׁדֵּם כי נקוד השלם היה יִשְׁדְּדֵם כמו ישמרם והוא מהקל ויתכן היותו מבנין פועל הכבד הדומה למרובע (הושע י') ובא כמשפטו והוא הנכון מן יְשֹׁדֵד מלכותם עכ"ל. ולכל האופנים קריאת השי"ן בקמץ חטוף כמו ושדדו את בני קדם (ירמיה מט) שדדה נינוה (נחום ג) ועיין בספר הרכבה אות י' ומ"ש בס"ד במזמור ט' על חננני: (ז) אסלוח. אסלח קרי: ואשבע. בכל ספרים כ"י השי"ן שמאלית וכן פירש המתרגם והמפרשים: (ח) מיזנים. מוזנים קרי ביו"ד והכתיב בוא"ו כן היא למערבאי: (יב) לוא הוא. מתחלפת לא הוא וכן לוא נראה דסוף פסוק מתחלפת לא נראה אמנם במסו' פרשת ויקרא נמנו שניהם במנין ל"ה מלאים: (טז) כלם גבורים. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי לא נמנה במספר ז' חסרים ביהושע סימן י' יבשיר הגבורים סימן ג': (יז) ירשש. חסר וא"ו ונמסר עליו במקצת ספרים כ"י ליה וחסר וי"ם מלא: אתה בוטח. למערבאי מלא וא"ו ולמדנחאי חסר וכן מצאתי בכמה מדוייקים כ"י מלא ומסורת משלי כ"ח אתיא כמדנחאי דאמרה כל נביאים חסר בר מן ב' וסי' אשר אתה בוטח בו דישעיה ובארץ שלום אתה בוטח (ירמיה יב): (יט) ואמרת אליהם. יש ספרים מלא יו"ד: (כד) וירה. יורה קרי כן הוא במקצת מדוייקים:

ו (ד) צללי ערב. במדוייקים הלמ"ד בשוא לבדו והצד"י בלא מאריך ויש מהם שהצד"י במאריך ומה שכתב בעל מכלול יופי במקום הזה הוא לשון המכלול דף נ"ד ומה שעלה על לבי בענין זה כבר כתבתי בריש פרשת לך לך: (ו) כרתו עצה. לא מפיק ה"א וכן הוא למערבאי ודלא כמדנחאי. וקשה לי שלא נמנה עם הזוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק דלא תשחית את עצה סוף פרשת שופטים מפיק וזה לא מפיק וכן מתורגם שם לא תחביל ית אילנה וכאן מתורגם קוצו אעא וי"ל דבפלוגתא לא קא מיירי: (ז) כהקיר. חצי המקרא בפסוקים כן מצאתי בשתי מקראות כ"י: בור. ביר קרי והמלה מלעיל בשני פשטי"ן: (י) לא יחפצו בו. בספר אחד כ"י כתיב ולא בוא"ו וגם במקרא ישנה מויניציאה יש הערה מחליף זה ובספרים אחרים כתוב לא בלא וא"ו: (יא) ואת חמת ה' מלאתי. יש פסיק בין ה' למלאתי כי מלא כל הארץ כבודו: (יג) כי מקטנם ועד גדולם. כל זה הענין הוא כתוב למטה סימן ח' עם שאר הפסוקים הבאים. אחר זה במלות שונות למטה כתיב מקטון ועד גדול והנה מקטנם ועד גדולם. למטה כלה בה"א והנה כלו בוא"ו. למטה וירפו והנה וירפאו והוא חד מן ד' זוגים מן ב' ב' קדמאה מפיק א' ותנינא לא מפי' א' וסי' בר"ה א' ז'. למטה את שבר בת עמי. והנה את שבר עמי: (כא) יאבדו. ואבדו קרי: (כה) תצאי. תצאו קרי: תלכי. תלכו קרי: (כח) כלם סרי. בה"א נכתב בגדו כ"א סרי ע"כ. ובכל הספרים כתיב בסמ"ך וכן הוא במסורת וכ"כ רד"ק: משחיתם המה. יש

מחלוקת

מחלוקת בספרים ובמסורת במקראות מלא יו"ד קדמאה ובתראה וכן נראה ממסורת פרשת וירא ובקצת ספרים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה וכן מצאתי במקרא ישנה כ"י בגליון נראה לי חזקים שנקדן שהוא חסר יו"ד בתראה ע"פ המסורת ע"כ לשונו. ונוסח מסרה שלו כך היא משחיתים ח' ד' מנהון מלא דמלא וסימנהון משחיתים אותו בתוכו (שופטים כ) משחיתים להפיל החומה (ש"ב כ) זרע מרעים בנים משחיתים. ועוד הטעם משחיתים (דברי הימים ב כו) וב' משחתים. כי משחתים אנחנו. והקדשתי עליך משחתים (ירמיה כב) וב' כתיב משחיתם. ואלמי עברתיכם שהשחיתם את הארץ (ש"א ו) כלם משחיתים המה ע"כ. וברוך יודע האמת: (כט) מאשתם. מאש הם קרי והוא חד מן ע"ו מלין דכתיבין חדא מלה וקריין תרין מלין והדורס בדברי הימים א' כ"ז במ"ג:

ז (ג) דרכיכם. ההפי"ן רפין וכן חברו שבסמוך: (ד) היכל ה' היכל ה'. חד מן ג' פסוקים משולשים ועיין בירמיה סי' כ"ב במ"ג ובגנת אגוז ריש דף ל"ו: (ט) הגנב רצח ונאף. שלשתם חסרים וא"ו אחר עי"ן הפעל: ונאף. בס"ה הוא"ו בגעיא: (י) התועבת. במקצת ספרים מלא דמלא אמנם ע"פ המסורת דסוף פרשת אחרי מות נכון להיות חסר וא"ו תניין: (יא) המערה. כתוב במכלול דף ס"א שהמ"ם רפה והה"א בגעיא: (יב) כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו. מלא יו"ד וכתיב וא"ו בסוף תיבה ע"פ המסורת בפסוק עד כי יבא שילה: (יח) להכעסני. במקצת ספרים מלא יו"ד ול"ע במסורת שמואל א' א': (יט) מכעסים. בקצת ספרים חסר יו"ד קדמאה וע' מ"ש בספר זה סימן ל"ב: (כב) הוציא. הוציאי קרי: אותם מארץ. במדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת דירמיה כ"ג וכן לויתי אותם שבסמוך: (כה) ושלח. בלא וא"ו אחר למ"ד: (כז) אליהם. א"ס מלא יו"ד שכן נמסר במסרה רבתא ערך א"ל שכל אליהם דירמיה מלאים ע"כ: (כט) גזי נזרך. הגימ"ל בקמץ חטוף מפני דגשות הזי"ן כמו רני ושמחי ועיין מ"ש בפרשת בראשית אבל ביום אכלכם ממנו: והשליכי. בספרים מדוייקים הוא"ו בגעיא: (לג) והיתה נבלת. בס"ה הוא"ו בגעיא וכן הוא בחילופים לבן אשר: (לד) ומחלות. ברוב ספרים כ"י מדוייקים החי"ת בשלש נקודות:

ח (א) ויוציאו. יתיר וא"ו כן מצאתי בספרים מדוייקים מספרד והוא חד מן י"א מלין דכתובין וא"ו בריש תיבותא ולא קריין והי' נמסר במסרה רבתא ובכמה ספרים ויוציאו כתיב וקרי יוציאו והכל אחד. ונראה שנוסחת רד"ק ויצאו כתיב וקרי יוציאו שכן כתוב בפירושו בספרים ישנים וכן העתיק בעל מכלול יופי. אבל במקרא גדולה יש גמגום בלשונו וצריך תיקון: (ג) בכל המקמות. חסר וא"ו קדמאה עיין במסורת שמואל ב' י"ז: (ו) במרוצתם. במרוצתם קרי: (ז) וסוס. וסיס קרי: (יב) הבשו כי תועבה. בספרים מדוייקי' חסר וא"ו וחסר יו"ד כחברו שלמעלה הבשו חכמים ונמסר עליהם ב' חסר דחסר: לא יבשו. חסר וא"ו אחר הבי"ת בספרים מדוייקים: (יד) מי ראש. באל"ף ובנביאים עם פירוש הרי"א וגם בס"א כ"י כתוב רוש בוא"ו וטעות הוא דלא אשכחת בוא"ו רק ענבמו ענבי רוש בלחוד דהאזינו: (טו) קוה לשלום וגו'. עיין מה שאכתוב בסימן י"ד בפסוק הדומה לזה: (טז) מדן נשמע נחרת. בס"ה הנו"ן בלא מאריך והתי"ו בשוא לבדו וכמוהו הוד נחרו אימה (איוב לט): (יט) מרחקים. המ"ם בפתח וכן תראינה ארץ מרחקים (ישעיה לג): היהוה. הה"א נחה וכן במסורת כל לשון אדנות עם מש"ה מפיק בר מן חד הה' אין בציון מכלול דף כ': (כ) לוא נושענו. מלא וא"ו ואל"ף במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן נמנה במסורת פרשת ויקרא עם ל"ה מלאים בקריאה: (כג) חללי בת עמי. במקצת ספרים הגיהו חֲלְלֵי וכ"כ רד"ק בשרשים והנה חללי חרב הלמ"ד בשוא לבדו. את חללי בת עמי הלמ"ד בשוא ופתח והחי"ת מעמדת בגעיא עכ"ל ולפ"ד זהו תלוי במחלוקת הספרים כמ"ש בריש פרשת לך לך ומעט המלה מירכא:

ט (ב) ואתי לא ידעו. בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר האל"ף גם לא נחשב במסורת בכלל המלאים: לא ידעו. הדל"ת קמוצה שגם התביר והטרחא לפעמים יש להם דין הפסק כמ"ש המכלול שקל פָּעַל ומי שכתב לא ידעו בשוא הדל"ת לא ידע בין ימינו לשמאלו וזהו ג"כ אחד מן ה' קמצין במסורת: (ג) איש מרעהו השמרו. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב ואיש בוא"ו אמנם בשאר ספרים כתוב איש בלא וא"ו: יעקב. העי"ן בשוא לבדו וכל שאר יעקב שום בר נש בשוא ופתח: (ד) יהתלו. בדגש הלמ"ד לתפארת מכלול שקל פָּעַל: (ז) שוחט. שחוט קרי ויש אם למקרא ולמסורת שזה בא להיות שחט לאחרים ונמצא שחוט כי ל"ה תלתא קטיל כדאיתא בערכין פרק ג'. כלי יקר סוף פרשת קרח: (יד) מי ראש. באל"ף כמ"ש למעלה סימן ח': (טו) והשקיתים. במקצת ספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר ה"א ונמסר עליו ב' חד חסר וחד מלא ע"כ. ועיין מ"ש ביחזקאל י"א: אשר לא ידעו. כן כתיב ולא תשמע לדברי מי שאומר ה"א ידעום: (יז) והקנה. בשי"ן השמאלית: (יח) כי השליכו. כל הקורא וכי בוא"ו אינו אלא טועה: (יט) בנותיכם. מתחלפת חסר וא"ו: (כב) אל יתהלל עשיר. בדפוס ישן כתוב ואל בוא"ו וכן מצאתי בס"א כ"י וכל מאן דכתיב הכי טעי דבמסרה רבתא נמסר כ"ב ישראלין ואל ולית לשון זוגא ומאן דחשיב בהדייהו מהני תלת הוא ואל יתהלל הגבור:

י (ה) נשוא ינשוא. כל נשא שבמקרא חסר וא"ו ודין בלחוד מלא: (ז) יאתה. ביו"ד האות לבד ופ"א הפעל נעלמת מהמכתב ונמשכת היו"ד בגעיא להורות על יו"ד הנפקדת רד"ק: (ט) אורף. טעם המדפיסים לכתוב חסר כי איננו מן ד' חסרים בישעיה סימן מ"א: (י) יכלו. בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נמסר עליו ב' חסר וחברו אשר לא יכלו המים (ירמיה ב): (יא) אלהיא די. היו"ד דגושה: ומן תחות. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב מן תחות וטעות הוא: (יג) מקצה הארץ. הארץ קרי: (טו) מעשה תעתעים. יש ספרים שכתוב בהם תעתועים מלא וא"ו וטועים הם כי הם שנים חסרים במסורת וחברו בירמיה נ"א: (יז) יושבתי. יושבת קרי: (יח) וההצרותי להם. מלעיל הטעם ברי"ש ועיין מ"ש בלפניים סי' א': (יט) נחלה. החי"ת בשוא לבדו רד"ק ועיין מ"ש בתילים סימן קכ"ג: (כ) יצאני ואינם. יש ספרים שהוא"ו בגעיא: יא (א) ודברתם. יונתן תרגם ותמללון נראה שהיה קורא ודברתם בקמץ הבי"ת ואנחנו מצאנו בכל הספרים המדוייקים ודברתם בסגול הבי"ת כל זה לשון רד"ק ואנחנו בספרים שלנו מתורגם ותמללון: ועל יושבי ירושלם. בדפוס ישן כתיב ואל וטעות הוא כי ע"פ המסורת כתוב ועל עיין במסרה גדולה בפרשת וישב: (הזאת) (ד) ועשיתם אותם. ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון כי לא נמנה בהאי ספרא ריש סי' כ"ג במנין החסרים: (ט) נמצא קשר. במאריך הנו"ן בס"ה: (י) שבו. בספר אחד ספרדי נכתב בצדו טעמו מלעיל גם בספר אחד קדמון כתוב עליו מלעיל אבל שבו מלרע עיין מ"ש בפרשת בהעלתך: על עונת. חסר וא"ו אחר הנו"ן גם במסורת נחמיה ריש סימן ט' לא בא במספר המלאים בלישנא: אבותם הראשנים. ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן דינו כי לא נמנה במסורת עם החסרים דנביאים וכתובים: (יב) והלכו ערי יהודה. הוא"ו בגעיא בס"ה: (טז) שמך. י"ס שכתוב בהם שְׁמֶךָ ובטעים במיעוטן: המולה. נכתב הוא"ו עם דגש הלמ"ד רד"ק בפי' ובשרשים אבל קול המלה כקול מחנה דריש יחזקאל בלא וא"ו וכן במסורת המולה ב' א' מלא וא' חסר: (כב) ובנותיהם. מתחלפת חסר וא"ו בתר נו"ן:

יב (ב) גם עשו פרי. הפ"א רפה: (ד) יושבי בה. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים מאריך ביו"ד: (יג) זרעו חטים. כתב רש"י ספר שנקוד בו זֵרֵעוּ בחירק הזי"ן טיבות הוא: נחלו. החי"ת בשוא לבדו וכן חברו ע"פ המסורת ולא כחלו על שבר יוסף (עמוס ו) ועיין מ"ש בעמוס שם: (טז) את דרכי. הדל"ת מעמדת בגעיא והמסורת עליו לית בגעיא רד"ק בפירוש ובשרשים וכן מצאתי בס"ה: יג (ז) לא יצלח לכל. מה שכתוב במק"ג כן בספר מוגה ר"ל שכן כתיב לא בלא וא"ו: (יב) הידע לא נדע. חילוף מסרות אני רואה איכא דמסרי הידוע ב' מלא וא' חסר וסימן הידוע נדע דמקן ודין דהכא ואידך הידע תדע כי בעלים מלך בהאי ספרא סימן מ' ואיכא דמסרי ב' חסר וא' מלא ותרתי מסרתא לא מסייעי הי ניהו המלא והחסר וניחא לי למימר דמסרא בתרייתא עדי עדיפא דנסחי דיקי נקטי כוותא דאורייתא מלא כמ"ש שם ודירמיה חסרים: (יג) ואת הנביאים. י"ס חסר יו"ד קדמאה: שכרון. בכ"ף: (טז) יחשך. בהם רק ב' חד מלא וחד חסר ובספרים כ"י ודפוסים ישנים זה החסר והמלא הוא גם חשך לא יחשיך ממך (תהלים קלט) ושניהם התי"ו בשוא לבדו: ישית. ושית ק': (יז) במסתרים תבכה נפשי. כ"כ במרכא: מפני גוה. הה"א רפה: עיני דמעה. בס"א ישן כתוב בצדו בהללי עיני ע"כ ואין כן בספרים שלנו: (יט) הגלת שלומים. ברוב המדוייקים מלא וא"ו:

(כ) שאי. שאו ק': וראי. וראו ק': (כא) ואת למדת. בספרי הדפוס כתוב למדתי ביו"ד ומסורת עליו יתיר יו"ד ובספרים כ"י מדוייקים כתוב בלא יו"ד גם לא נמנה במסורת ריש מלכים עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קרי' ומלת למדתי דהכא הוא בירמיה ב' בפסוק מה תיטבי. ומסרה זו מצאתיה גם במקרא כ"י במלכים ב' ד' ולא נזכר מזה כלום: יאחזוך. ראיתי כמה ספרים חלוקים זה מזה בנקודת האל"ף מי בצירי ומי בסגול ומי בחטף פתח ובמדוייקים בחטף סגול וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים:

יד (ג) לצוריהם. לצעיריהם ק': (ד) היה גשם. בא מלרע שלא כמנהג וכן: (ה) היה דשא דבסמוך מכלול שקל פָּעַל ועיין מ"ש במלכים א' י"ז ול"ע מתנייתא דמסו': (ז) אם עונינו ענו בנו. כתב רד"ק חסר יו"ד הרבים וגם המכלול יופי העתיק דבריו וכן מצאתי במקרא ישנה מהדפוס אכן בכל שאר ספרים שלפני מלא וכן מסור עליו לית ומלא: (יג) הנה הנבאים. בספרים מוגהים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן כולם שבפרשה ויש חילופים אחרים בספרים ולא נביא אנכי ולא בן נביא: (יד) שקר הנבאים. כן כתיב: ואלול. ואליל ק': ותרמות. ותרמית קרי: מתנבאים לכם. במקצת ספרים כתוב להם וברוב דפוסים ישנים וספרים כ"י שבאו לידי כתוב לכם. וכן תרגמו מתנבן לכון גם החכם לונזאנו כתב שכן עיקר: (טו) על הנבאים. כן כתיב: הנבאים ההמה. כן כתיב: (יז) מכה נחלה. החי"ת בשוא לבדו שרשים: (יח) והנה חללי חרב. הלמ"ד בשוא לבדו שרשים ועיין מ"ש לעיל סימן ח': (יט) קוה לשלום וגו'. למעלה בפרשה אסף אסיפם כתוב מקצת פסוק זה ויש ביניהם שינוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפה בה"א וזה מרפא באל"ף: (כב) יתנו רבבים. י"ס מלא דמלא ומסרה שלהם רביבים ב' א' חסר וא' מלא וסימנהון וימנעו רבבים ירמיה ג' חסר יו"ד קדמאה. היש בהבלי הגוים מגשימים ורובן של מדוייקים שניהם חסרים ונמסר עליהם ב' חסר וכן נמסר במסרה גדולה שלנו: טו (ד) לזועה. לזעוה קרי: (ו) נלאיתי. י"ס נלאתי חסר יו"ד: (ח) אלמנותו. אלמנותיו קרי: (ט) באה שמשה. בא קרי: (י) מקללוני. במקצת ספרים הלמ"ד בקמץ ועיין דקדוקו במכלול דף ע"ח ובעל רב פעלים בחלק הזרים כתב שהמסורת עליו לית ופתח בס"ף: (יא) שרותך. שריתיך קרי: (יג) ואוצרותיך. י"ס ואוצרתיך מלא וא"ו גם אחר הרי"ש וי"ס חסר דחסר: (יד) והעברתי. ברי"ש וכן נמצא במדוייקים הראויים לסמוך עליהם ובפרשה תעשה יסודה שבסמוך והעבדתיך ונראה כי יונתן היה קורא גם זה בדל"ת שתרגם שניהם ואשתעבדון כ"כ רד"ק וגם אני מצאתי ס"א שזה כתוב בדל"ת וקרי ברי"ש: בארץ לא ידעת. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב אשר לא ידעת וטעה המדפיס בין זה ובין מה שבסמוך בפ' תעשה יסודה קדמה. הקו"ף במאריך: (טז) ויהי דבריך. דברך קרי והוא חד מן ח' כתובים דבריך וקריין דברך וסימנהון במ"ג אות דל"ת ומ"ש שם נמצאו דבריך ואחרים ב' בפסוק ר"ל תניין דפסוק: (יז) ואעלז. במקצת ספרים העי"ן בחטף סגול ובמדוייקים בשוא לבדו וחסר וא"ו אחר למ"ד: (יח) למה היה. כתב רד"ק למה בדגש ומלעיל על הה"א והוא חד מן הה' עכ"ל. ובמסרה ה' דגש לא"ה וסימנהון בתילים מ"ג במ"ג ומ"ש שם שהם סמוכים לאה"ע צריך להגיה לא"ה. וכן נ"ל בלוית חן פ"ז מהשער השביעי עיין בסוף ספר מכלול על מלת מה וקל להבין: לא נאמנו. האל"ף בחטף סגול ברוב הספרים: טז (ג) הילודים. במדוייקים מלא וא"ו וכן במסו' ג' ב' חסר וחד מלא וסימנהון וכל הטף הילדים במדבר דיהושע ואלה שמות הילדים לו בירושלם (ש"ב ה) הילודים במקום ע"כ. כך היא הגירסא הנכונה והמסרה הכתובה ביהושע ה' במ"ג מוטעית ומה שכתוב שם בירושלם דדברי הימים לא יתכן להיות במנין זה דהתם כתיב ואלה שמות הילודים (ד"ה א יד) ונמסר עליו לית ומלא: (ה) ואל תנד. במקצת ספרים כתוב תנוד בוא"ו שורק ובמקצתם תנד בג' נקודות ובס"א כ"י נכתב בצדו ולי נראה חזקים שנקדן תָּנֻד ע"כ. וגם רד"ק כתב שהוא בחולם: (ח) לשבת אותם. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון כי לא נמנה עם המלאים בהאי סיפרא סי' כ"ג: (י) ומה עונגו ומה חטאתנו. הני דכתיב עונינו חטאתינו ביו"ד טעו דבספרי דיקי בלא יו"ד וכן כתב הקמחי: (טו) והשבתים. מתחלפים הספרים במילוי וחיסור יו"ד אחר השי"ן ווא"ו אחר בי"ת: לדוגים. לדייגים קרי: (יז) לא נסתרו. כן כתיב לא בלא וא"ו בראש המלה: (יח) ותועבותיהם. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו גם אחר הבי"ת וכן נכון כי הוא א' מהג' מלאים שנמסרו ביחזקאל י"ב:

יז (ב) על גבעות. מה שכתוב במ"ג כן בס' מוגה ר"ל שכתוב על בלא וא"ו אע"פ שאין נראה כן מהתרגום וכן מצאתי בס"א כ"י ועל: (ג) חילך כל אוצרותיך. במקצת ספרים כ"י כתוב וכל בוא"ו ובספרים אחרים בלא וא"ו וזהו מה שנכתב על זה במקרא גדולה יפה ר"ל שנכון לעשות כן בלא וא"ו וכ"כ רד"ק חסר וא"ו השמוש כמו שמש ירח: אוצרותיך. חלוקים הספרים זה מזה אם חסר וא"ו קדמאה או בתראה או אם הוא מלא דמלא או חסר דחסר: (ד) והעבדתיך. בדל"ת ולמעלה בפסוק אוי לי אמי ברי"ש ע"ש: (ה) ירא. יראה קרי: (י) כדרכו. כדרכיו קרי: (יא) ימו. ימיו קרי: (יג) יסורי. וסורי קרי: (יז) אל תהיה לי. היו"ד בצירי ונמסר עליו לית: מחסי אתה. החי"ת בשוא ופתח והוא חד מן ח' רפין בלישנא עיין שרשים שרש חסה: (יח) ומשנה. בכמה ספרים הנו"ן בצירי ובמסורת ב' וחברו ומשנה כסף וגם רד"ק כתב כי הוא נקוד סגול: (יט) הלך ועמדת. חסר וא"ו במקצת מדוייקים וכן משפטו ע"פ המסורת דסוף פרשת ויצא: בני *עם. העם ק': (כ) ואמרת אליהם. במקצת ספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן כתוב במסרה גדולה ודירמיה וישעיה מלא בספרים מדוייקים: (כג) שומע. שמוע ק': (כד) בו. בה ק': (כו) מבאים. ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה: ומביאי. ברוב הספרים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן הוא במסורת מן מלין דחסר יו"ד בלישן ביאה וקשה לי למה לא נמנה במסרה זו מלת מבאים שבפסוק: יח (ג) והנהו. והנה הוא ק' ועיין מ"ש הראב"ע בס' צחות דף קמ"ט: (ד) עשה בחמר ביד היוצר. בבי"ת כן פירשו המפרשים וכן מוגה בספרים מדוייקים: (ה) אלי לאמר. חד מן ג' מלא וא"ו: (ז) לנתוש ולנתוץ. התי"ו רפין: ולהאביד. הוא"ו בגעיא: (י) הרעה. הרע ק': (יא) יוצר עליכם. אין לשמוע לעצת מי שחשב לומר יועץ במקום יוצר: והיטיבו דרכיכם. בספרים הטובים מלא יו"ד אחר ה"א ואחר טי"ת: (יד) אם ינתשו. בתי"ו כמו בטי"ת רד"ק: (טו) שבילי עולם. במדוייקים כתוב שבילי ביו"ד ואין כאן ק' וכתיב כלל אבל רד"ק כתב שבולי בוא"ו וקרי שבילי ביו"ד וכן הוא בקצת ספרים: (טז) שרוקת. שריקות ק': (יז) כרוח קדים. בכ"ף וכן במסורת כרוח קדים ב' וסימן כרוח קדים עזה כל הלילה כרוח קדים אפיצם ע"כ. ולא קא חשיב דין עמהון מפני דאיתיה בכ"ף וכן נראה מהתרגום ורד"ק והאפודי פ' י"ד וכתב המתורגמן ערך רוח שרוב העולם טועין וקורין בבי"ת ועיין מה שאכתוב ביחזקאל ע"ז אבל וכדמי בניך: (כב) שיחה. שוחה ק': ממנו לרגלו. בקמץ במדוייקים לא בשורק: (כג) והיו. ויהיו ק':

יט (א) הלך וקנית. בספרים מוגהים חסר וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת דסוף פרשת ויצא: בקבק. בית ראשונה רפה: (ב) החרסות. החרסית ק': (יג) כמקום התפת. בכ"ף וכן נמסר עליו לית ר"ל לית כוותיה בקריאה בכ"ף ואילו בבי"ת טיבא הוו: לכל צבא. י"ס לכלי צבא והרוב בחולם: (טו) מבי. מביא ק':

כ (ז) הייתי לשחוק. מלא וא"ו ומה היה להאריך בזה אכתבנו בזה הספר בסימן מ"ח בס"ד: (ט) ונלאיתי. ברוב ספרים מלא יו"ד אחר אל"ף: כלכל. כ"ף ראשונה דגושה והאחרונה רפה ודומה לו ושמתי כדכד (ישעיה נד) כמו שכתבתי שם וכן כתבו המדקדקים והמסורת מנה אותם בכלל הזרים עיין במקרא גדולה דניאל ה' ובקצת ספרים מדוייקים כ"ף ראשונה במאריך: (יז) ורחמה הרת עולם. הה"א נחה ועיקרה במפיק מכלול דף ל"ב ושרשים ומסורה וכן הוא בספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים עוד נמסר במסרה גדולה רחמה ד' וגו' וא' ורחמה הרת עולם לא מפיק ה"א: כא (ב) דרש נא בעדנו את. ברוב הספרים חסר יו"ד אחר דנ"ם: (ז) לא יחום. לא כתוב בלא וא"ו וכן הוא במ"ג עם פסוקים שכתוב בהם לא ולא ולא באמצע פסוק: יחום. בשורק לא בחולם: (ט) יחיה. וחיה ק': (יב) מעלליהם. מעלליכם ק' והוא חד מן תרין מלין כתבין ה"א וקריין כ"ף ואידך והשב עליהם מחשבה (ירמיה מח):

כב (ג) יתום. בלא וא"ו בתחלת המלה: אל תנו. ברוב הספרים חסר וכן נמסר עליו לית חסר: אל תחמסו. באיזה ספרים כתוב ואל בוא"ו ובס"א בלא וא"ו והולם יש לחוש שלא נמנה פסוק זה עם ה' פסוקים שכתוב בהם אל אל אל וסימנם במסרה גדולה: (ד) כי אם

אם עשו תעשו. ד' כתיבין וא"ו בסוף וסי' דרכך ומעלליך עשו אלה (ירמיה ד) כי אם היטב תיטיבו וגו' אם עשו תעשו משפט (ירמיה ז) כי אם עשו תעשו את הדבר הזה. ביד אל גוים עשו יעשה לו (יחזקאל לא) ובפרשת וירא הכלה עשו נמסר עליו ד' ג' כתיבין ה"א וא' וא"ו וסי' הכלה עשו. למען עשה כיום הזה סוף פרשת ויחי. עשה שפטים (תהלים קמו) עשה צדקה ומשפט (משלי כא) קדמאה כתוב וא"ו ע"כ. והמגיה נתקשה מאד במסורות אלו והוסיף דבריו כתב ולא ידענא מה למימר ביה ולדידי חזי לי דהני מסרתא לא פליגן אהדדי ומרווחו איתנהו דמאי דנמסר בפ' וירא מיירי מהנהו דעיינין דילהון בשוא ופתח ג' מנהון בה"א וחד בוא"ו ומסרה דהכא מהנהו דעיינין דילהון בקמץ וכולהון בוא"ו ומשום הכי לא חשיב בהו עשה אלה לך בזנותך (יחזקאל כג) ודכוותיה טובא דלא דמיין לאינך דאינון בקמץ וכתיבין בה"א ובהנהו לא מיירי לא הכא ולא התם בפרשת וירא ובהכי כולהו ריהטן ומיברכן שפיר ולא קשיין כלל: ועבדו. ועבדיו ק': (ו) אם לא אשיתך וגו' ערים לא נושבה. י"ס שכתוב לוא מלא וא"ו והל"ף ובדפוס ישן הראשון שבפסוק מלא והשני חסר. אמנם ברוב ספרים מדוייקים שניהם בלא וא"ו גם לא נמנו במסורת במנין המלאים: נושבה. נושבו קרי: (יב) כי במקום. חד מן ה' פסוקים מטעין דלית בהון אם וסימן בריש פ' חיי שרה: (יג) בלא צדק. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים הבי"ת בגעיא: ופעלו לא יתן לו. במקרא ישנה מוכיחאה העין בחטף קמץ ולפי דעתי טעו בלשון רד"ק בפירוש המוטעה במקראות שלנו שכתב ואמר פעלו העין בקמץ חטף וכו'. ונראה לי שצריך להגיה והראוי במקום ואמר ועיין בשרשים ומכלל יופי ומשם תבין שזו היא כוונת רד"ק וכן בכל הספרים הפ"א בחולם והעי"ן בחטף פתח וגם במסורת ופעלו ב' וחברו ופעלו לניצוץ (ישעיה סוף סימן א): (טו) התמלך. התי"ו נמשכת במאריך והמ"ם בשוא ופתח כן כתב רד"ק בשרשים וכן מצאתי ברוב ספרים מדוייקים: (טז) הלא היא. בכמה ספרים כתוב הלוא מלא וא"ו והל"ף אמנם במ"ג נמסר וירמיה כולהון מלא בר ג' חסר וזה אחד מהם: היא. כן כתוב בספרים מדוייקים ביו"ד ומה שכתוב במסורת ג' ר"ל ג' הלא היא הסמוכים במקרא וסימן בסוף פרשת דברים במ"ג ודהכא כתוב הלא הם בה"א ומלת הוא בוא"ו וקרי בחירק: (כ) וצעקי. פ"א הפעל בחטף קמץ והעי"ן בקמץ רחב כן כתב ר' יונה בספר הרקמה וכן כתב רד"ק בפירוש ובמכלול דף י"ט ובשרשים וכן הוא במקצת ספרים מדוייקים והוא"ו במאריך וי"ס שהצד"י בשוא לבדו: (כב) ומאהביך. כ"כ בס"ס במאריך בוא"ו: (כג) ישבתי בלבנון. ישבת יו"ד: מקננתי. יתיר יו"ד: נחנת. ברוב ספרים כתיב וק' בלא יו"ד וכן משמע מדברי רד"ק שכתב וישבתי ומקננתי י' יתירה בכתב לא במבטא ועל נחנת לא כתב מאומה מזה וגם במכלול כתב שהשוא שבנו"ן איננו מתנועע אלא הוא נח מפני דגש הב' הסמוכה לו רוצה לומר כי אין דגש אחר שוא נע ובמסורת ריש ס' מלכים נמסר הסימן מן מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין ובמסורת כ"י מצאתי כתוב בהדיא ישבתי בלבנון מקננתי בארזים ב' בפסוק ועיין מה שכתבתי ברות על ורחצת וסכת ושמת: (כד) אתקנך. התי"ו בדגש לחסרון נו"ן פ"א הפעל והנו"ן נוספת ומפני ההפסק בא מלעיל ודגש קל בכ"ף ע' בס' ההרכבה אות אל"ף ובמדרש חזית פסוק שימני כחותם ובפסיקתא משם אתקנך ר' חמא בר חנינא אמר משם אני נותק מלכות בית דוד. ד"א אנתקך אין כתוב כאן אלא אתקנך בתשובה. ד"א ממקום שניקתו משם תקנתו ע"כ. ויתכן לומר שהוא מורכב משני שרשים נתק ותקן. והטעם שאמר לנתק יכניה והכ"ד אמר לתקנו ע"י בנו שאלתיאל אשר יצא ממנו זרובבל שבנה הבית ונעשה שררה בישראל. לוית חן שער ז' פ' א': (כה) וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד הכשדים. בס"א כ"י מצאתי כתוב וביד עבדיו וטעות הוא: (כח) הוטלו. בכמה ספרים הוּטַלְ הטית בחטוף פתח: (כט) ארץ ארץ ארץ. חד מן ג' פסוקים משולשים בקריאה וסי' נמסר כאן במ"ג:

כג (ג) והשבתי. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר שי"ן וחסר וא"ו בתר בי"ת: נוהן. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר וא"ו: (ד) והקמתי עליהם. בספרים מדוייקים חסר דחסר וכן נכון ע"פ המסורת שאין זה מן ג' מלא דמלא וסימן נמסר ביחזקאל סוף סי' ט"ז ולא מן ו' חסרים וא"ו וסימן נמסר בפרשת בחקתי וכן הוא (ה) והקמתי לדוד. שבסמוך: (ו) אשר יקראו. בספרי ספרד הקו"ף בגעיא כאותו רבים כמ"ש בסוף מאמר המאריך: יקראו. אל ירוץ הקורא לקרות יקראו בשורק כמ"ש באיזה דפוס שאם ירוץ יכשל: וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. כתב ן' עזרא בריש פרשת יתרו כי שם השמית ה' צדקנו כמו שקרא משה למזבח ה' נסי. והגאון אמר כי השם דבק עם מלת יקראו והשם השמית הוא צדקנו והנה הוא מטעם בעל הטעמים שהם טרחא במלת יקראו וכו' עיין שם וגם מה שכתב בפרשת וישלח על פסוק אל אלהי ישראל וכן פירש רד"ק כאן וגם בירמיה ל"ג על פסוק אשר יקרא לה ה' צדקנו. ולבך יבין כי בה' יראה ובה' נסי ובה' צדקנו בשני המקומות ובה' שמה דסוף יחזקאל בכולם יש פסק אחר מלת ה' ובפסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל יש טפחא במלת אל וכן בפסוק ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו) יש טפחא בה' וזו חכמה מפוארה מבעל הטעמים להורות לנו כי גם שלכולם בשם ה' יקראו המשכילים יזהירו ויבינו כי נשגב ה' לבדו ולא הנקראים בשמו וכן בבראשית רבה פרשת נ"ט משה ניסן של ישראל וכו' ומי הוא ניסו של משה הקב"ה שנאמר ויקרא לו ה' נסי. דוד רועה של ישראל וכו' מי הוא רועו של דוד הקב"ה שנא' ה' רועי לא אחסר. ירושלם אורו של עולם מי הוא אורה של ירושלם הקב"ה דכתיב והיה לך ה' לאור עולם. ובמדרש איכה רבתי על כי רחק ממני מנחם בענין שמו של משיח אמר ר' לוי טבא למדינתא דשמה כשם מלכה ושם מלכה כשם אלהים טבא למדינתא דשמה כשם מלכה דכתיב ושם העיר מיום ה' שמה ושם מלכה כשם אלהים שנא' וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. ועיין מה שכתבתי בפרשת שמות על מה שמו ובפרשת כי תשא על פסוק ויקרא בשם ה' ובסיף יחזקאל ובב"ר פ' ס"ד סימן ד' ויפה תואר שם וגם בב"ר סוף פ' ע"ט על פסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל וברקאנטי והרמב"ן שם ועבודת הקדש סוף פ' י"ח מחלק העבודה ופ' כ"א מחלק סתרי התורה ודרך אמונה מאמר ב' סוף שער ד' ופ' ב' דמגלה ותוס' שם וגור אריה פ' וישלח ובעל הטורים סוף פ' וירא על ה' יראה: ולא יאמרו עוד. במקצת ס"ס ולא יאמרו עוד ס"א יֹאמְרוּ עוד: (ח) מארץ צפונה. אין לנו לסמוך על מסורת שבמ"ג שדברים סותרים זה את זה במס"ג נמסר ה' חסר בירמיה וכן נמסר כאן וגם בסימן ג' וכשתעיין עליהם בכתובים תמצא ג' מהם מלאים וב' חסרים ולא עוד אלא שבסימן ג' בפסוק הלך וקראת מסור עליו במס"ק ה' בסיפרא ולית חסר ואולם המוסכם מרוב ספרים המדוייקים כי כלם מלאים וכן מצאתי מסורת כ"י שאומרת לצפונה ה' בסיפרא ולא חילקם ביניהם כלום ממלוי ותיסור: (ט) עברו יין. בספרים מדוייקים מלרע הטעם ברי"ש וכן הוא בדפוסים ראשונים: (יב) ידחו. מלעיל שלא כמנהג מכלול דף קנ"ו: (טו) חנפה. הנו"ן בשלש נקודות והפ"א בדגש: (יז) וכל הלך בשררות. מלת הלך חסר וא"ו בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים גם במ"ג לא נמנה עם המלאים בנביאים: (יח) דברי. דברו ק': (כא) לא שלחתי את הנבאים. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן נכון ע"פ המסורה דסיפרא סי' כ"ו: (כב) וישמעו. במקצת ס"ס הקדמונים חסר י' וכן נמסר עליו לית וחסר: (כד) הלוא את השמים. לפי המסורת מלא וא"ו והל"ף וכן הוא בספרים מדוייקים: (כז) איש לרעהו. י"ס שכתוב בהם איש אל רעהו וטעות במיעוטן: כאשר שכחו. י' דמטעין אשר בקריאה וסי' נמסר ביונה סי' א' במ"ג: (ל) לכן הנני על הנבאים. במקצת ספרים מדוייקים חסר יוד קדמאה וכן חברו שבסמוך הנני על הנבאים ומסורת דסיפרא סי' כ"ו מוכחת שאין אלו מן המלאים אמנם י"ס שזה השני דראש פסוק כתוב הנביאים ומסור עליו ג' כתיבין כן: (לא) נאם ה'. חד מן ד' פסוקים דאית בהון שם הקדוש ד' פעמים וסימן נמסר בד"ה ב' י"ד: (לט) ולאבותיכם. לפי המסורת מלא וא"ו וכן הוא בספרים מדוייקים: (מ) וכלמות. י"ס שהמ"ם בוא"ו חולם אכן ברוב הספרים בשורק וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים:

כד (א) הראני. בחירק הה"א: יכניה. ס"א יכניהו: (ט) לזועה. לזוות קרי: לחרפה. בלא וא"ו: לשנינה. בלא וא"ו: (י) את הרעב. בלא וא"ו על פי המסורת דריש משפטים וכ"כ רד"ק:

כה (א) בשנה הרבעית. בספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן נראה ממסורת דסיף יחזקאל: (ג) אשכים ודבר. האל"ף במקום ה"א ובא מלא יו"ד על פי המסורת: (ה) שובו נא. בספרים מדוייקים בוא"ו שורק לא בשלש נקודות וכן דינו מכח המסורת שלא נמנה עם החסרים במסורת דהאי סיפרא סימן ל"ה: ולאבותיכם. בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי לפי המסורת: (ז) הכעיסוני. הכעיסני קרי: (יב) לִשְׁמָמוֹת כן כתיב: (יג) והבאותי. והבאתי קרי: (טז) והתהללו. בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר הה"א: (יח) את פרעה. י"ס ואת פרעה. שאר ספרים בלא וא"ו וכ"כ רד"ק והוא חד מן פסוקים דכתיב בהון את ואת ואת את וסימן נמסר במלכים א' סי' ז': לשרקה. בלא וא"ו: (כב) ואת מלכי צור. מתחלפין ואת כל מלכי צור וכן תרגם יונתן. ורד"ק כתב אין בו כל בספר מוגה: (כג) את דדן. חזינא פלוגתא רבתא ביני ספרי וספרייא בהאי תיבותא איכא מאן דכתב לה בוא"ו ואיכא מאן דכתב לה בלא וא"ו ולפום מאי דחזינן במסרה נסחא בתרייתא עדיפא מדמסירא ד' את ריש פסוק בסיפרא וכולהו איתנהו בפסוקי דלעיל ודין חד מנהון: (כו) וקיו. כ"כ ביו"ד וי"ס שכתוב וקוו וקרי וקיו ושבוש הוא: (לד) כי מלאו ימיכם. מאן דכתיב ידיכם משבש: ותפוצותיכם. יש ספרים שהפ"א בשורק והתי"ו בצירי וברוב הספרים הפ"א בחולם והצד"י בחירק וכן כתב רד"ק בפירוש ובמכלול דף קמ"ח ודף רכ"ה ובשרשים שזאת המלה באה כן בחולם ומשפטה בשורק ובאה גם כן בחירק שלא כמנהג ומשפטה בצירי וכ"כ בהגהת לוית חן ש"ה פ' י"ד: (לו) ויללת. במקצת ספרים הוא"ו בשוא והיו"ד בחירק וזה הוא לקריאת ב"נ כמו שכתב רד"ק אבל לב"א שאנו סומכים עליו הוא"ו בחירק והיו"ד נחה. ועיין עוד מה שכתוב בשרשים שרש ילל:

כו (ו) הבית הזה כשלה. כתוב בה"א והשני שבפרשה בוא"ו ושניהם חסרים יו"ד מסורת ורד"ק: הזאתה. הזאת קרי: לכל גוי הארץ. במקצת ספרים כ"י מדוייקים ביו"ד אחת בלבד ומסורת מסייעא להו שנמסר בירמיה סימן ל"ג גויי ג' מלאים ולית דין מנהון: (ז) וישמעו הכהנים והנבאים. חסר יו"ד קדמאה שאין זה ממנין ח' מלאים בהאי ספרא וסימן נמסר כאן במ"ג אבל ויתפשו אותו הכהנים והנביאים שבסמוך הוא א' מהמלאים: (ט) תחרב. החי"ת בשוא והסגול: מאין יושב. בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת שנמסר בסימן ב' ה' חסר בסיפרא ואין זה מהם: (יא) ויאמרו הכהנים והנבאים. חסר יו"ד קדמאה דליתיה מן המלאים אבל ויאמרו השרים וגו' דלקמן בסמוך מלא כמ"ש במסורת: (יג) דרכיכם. הכפי"ן רפין: (טו) שלחני ה' עליכם. כל האומר אליכם אינו אלא טועה: (יח) מיכיה. מיכה קרי: (כב) אלנתן. מלה א' היא רד"ק: (כג) ויבאהו. בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת ומסורת שלנו מהדפוס הפומה ולא ביארה כל הצורך והספרים מתחלפים. ההמנם מצאתי מסירה אחת כ"י ברורה כהוגן וזו נסחה ויבאהו ז' וסימנהון ויאמר אדני בזק ריש שופטים ופלשתים לקחו את ארון (שמואל א' ה') וירכבהו עבדיו מת ממגידו (מלכים ב' כג) ויוציא את אוריהו ויבאהו אליו גוים (יחזקאל י"ט) ויתנהו בסוגר בחחים (שם) ויבקש את אחזיהו (ד"ה ב' כ"ב) קדמאה ויביאהו כתיב ואחרא ויבאהו כתיב ע"כ. וגם במקרא גדולה על ויביאהו ירושלם דריש שופטים נמסר עליו ז' ולית כן כתיב:

כז (א) בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו. לית מלא וכתיב כן: ועבדו בו. הבי"ת רפויה: (יז) מלך בבל וחיו. הוא"ו במאריך: (כ) את יכוניה. לית ומלא:

כח (א) בשנת הרבעית. בשנה קרי: הרבעית. במקצת ספרים מדוייקים כ"י ודפוס ישן חסר יו"ד קדמאה ומסורת דסוף יחזקאל סייעא להון: (ג) ויביאם בבל. ברובא דספרי דייקי דדפוסא וכתב ודא מלא יו"ד: (יא) ויאמר חנניה וגו'. חזי הספר: (יב) ויהי דבר ה' אל ירמיה. ברובא ספרי בתראי דדפוסא כתוב ירמיהו בוא"ו ברם בספרי קדמאי דוקני כתוב ירמיה בלא וא"ו ובר מן דין נשמעים מן הדא מסרה דאמרה מן בראשית ממלכת סימן כ"ז עד כה אמר ה' אל אחאב בן קוליה סימן כ"ט ירמיה ע"כ:

כט (ו) ואת בנותיכם. ס"א בנתיכם חסר וא"ו: (יא) לתת לכם אחרית ותקוה. עיין מה שאני עתיד לכתוב בדברי הימים א' סימן ה' בס"ד: (יד) שביתכם. שבותכם קרי: (יז) את הרעב. כן כתיב את בלא וא"ו ברוב המדוייקים וכן נכון ע"פ המסורת דריש משפטים: (יח) לזועה. לזוות קרי: (יט) את עבדי הנבאים. חסר יו"ד קדמאה על פי המסורת דסימן כ"ו וכן הוא בספרים מדוייקים: (כב) ישמך ה' כצדקיהו. ב' חסר וחברו כאפרים: וכאחב. כן כתיב ובחילופים שלנו בין מערבאי ומדנחאי נפל הטעות וצריכים תיקון: (כג) שקר אשר לוא. בכמה ספרים מדוייקים מלא וא"ו והל"ף וזהו אחד מן ל"ה מלאים שנמסר סימנם בפרשת ויקרא ונסמן במלת ויכאפו בפסוק זה: ליתם. ברוב ספרים מדוייקים חסר יו"ד תניינא: הוידע. הידע קרי: ועד. כל ועד בסגול חוץ מזה שהוא בצירי ונ"ל הטעם שלעולם ועד שהם סגול לפי שתרגומו עדי עד אבל הוידע ועד שתרגומו לשון עדות לכך הוא בצירי: (כה) בשמכה. לית ומלא ה"א: (כז) הענתתי. כ"כ לא כמו שכתוב בדפוס בומבירגו שנת ש"ד הענתותי: (כח) ארכה היא. חד מן ג' דגושים וחסר על פי המסורת וסימן באיוב י"א: (לא) כה אמר ה' אל שמעיה הנחלמי. בספר אחד ישן כתיבת יד זה וחברו שבסמוך בשוא לבדו וכן במקצת דפוסים אחרונים אבל בספרים אחרים כתובי יד ודפוסים ישנים כולם שבפרשה בחטף סגול: (לב) איש יושב. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון על פי המסורת שנמסר בהאי סיפרא סימן ב':

ל (ב) כתב לך. התי"ו בקמץ לבד והוא חטוף: (ו) ונהפכו. בסגול הה"א וקל הפ"א שרשים: (ח) ומוסרותיך. בספרים מדוייקים מלא וא"ו גם אחר רי"ש ונמסר עליו לית ומלא: (יא) ויסרתיך. י"ס שכתוב בהם וְיִסַּרְתִּיךָ הוא"ו בחירק והיו"ד נחה כמו ויסדתיך בספירים (ישעיה נ"ד) ולפי דעתי הם מטעים משפט המלה מהמנהג שכן בסוף סימן מ"ו כתוב מקצת פסוק זה ואין ביניהם שום הפרש במלה זו ושניהם כתובים ויסרתיך שהוא"ו בשוא דאם לא כן לא היה נמנע רד"ק מלאומרו כדרכו בכמה מקומות כן אמת שמצאתי אח"כ בס"א שגם בסימן מ"ו כתוב עליו ויסרתיך הוא"ו בחירק: (יב) נחלה מכתך. החי"ת בשוא לבדו בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים וכן כתב רד"ק בשרש חלה וכן משמע מהגהת המדקדק בשרש נחל: (טז) שאסיך. יתיר אל"ף: (יז) כי אעלה ארכה. במקצת ספרים ארוכה בוא"ו שורק ואולם בסי' ל"ג נמסר סימן ארוכה ד' ב' מלא וב' חסר וסימן הנני מעלה לה. כי אעלה ארכה. ובעל ארוכה למלאכה (ד"ה ב' כ"ד). כי עלתה ארוכה (נחמיה ד'). ב' קדמאי חסר וזהו א' מן החסרים. ולכל הגירסאות הכ"ף צריכה להיות רפה: (יח) ומשכנתיו. במקצת ספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר הנו"ן ובאחד מהם נמסר עליו ב' חד חסר וחד מלא ע"כ. וכן באיוב סימן ל"ט על פסוק ומשכנותיו מלחה מסורת עליו במקרא גדולה ב' חד חסר:

לא (א) כה אמר ה'. כאן מתחיל ראש הסימן: מצא חן. מלרע: (ג) ונבנית. בספרים קדמונים הוא"ו בגעיא: עדי. בלא מאריך בתי"ו: (ד) תעדי. בדגש התי"ו כמ"ש בישעיה (י"ג): (ז) הנני מביא אותם. במקצת מדוייקים מלא וא"ו ויפה עשו יען לא נמנה זה עם החסרים בהאי סיפרא וסי' נמסר בסי' כ"ג: וילדת יחדו. ברוב ספרים כ"י חסר וא"ו אחר יו"ד וכן הוא בדפוסים ראשונים: (ח) ובתחנונים. בספרים מדוייקים כ"י הוא"ו במאריך וכ"כ הבלמ"י: ואפרים בכרי הוא. מלעיל ע"פ המסורת וחברו ראובן בכרי אתה: (יא) ובאו. מלעיל דטעם הזרקא מקומו לעולם באות אחרונה: (יב) מיגונם. היו"ד נחה: (יג) ורויתי. ביו"ד אחר וא"ו ובס"א כתיבת יד בא מלעיל ובשאר ספרים מלרע וכן כתב רד"ק הטעם מלרע בתי"ו: (יד) להנחם. כן כתוב בלמ"ד בראש המלה ואין לחוש על מי שחשב לכתוב הנחם בלא למ"ד: (טו) ועיניך מדמעה. ובספר תילים את עיני מן דמעה וזהו אחד מן ב' ב' חילוף חד מן וחד מיתדין וסימן נמסר במסרה גדולה פרשת שמות: (יט) הבן יקיר. הבי"ת רפה: שַׁעֲשֻׁעִים. מתחלפת שַׁעֲשׁוּעִים: (כ) למסלה. הה"א רפה והלמ"ד מעמדת בגעיא מכלול דף כ"א: הלכתי. הלכת ק' וכן כתב רש"י הלכתי כתיב וכל מקום שהלכת הלכתי אני ובמדרש איכה רבתי פסוק קראתי למאהבי א"ר חייא הלכתי כתיב את מוצא בשעה שגלו ישראל לבבל מה כתיב למענכם שלחתי בבלה וכו' ועיין מה שכתבתי בישעיה מ"ג וריקאנטי פרשת בראשית דף כ"ח: (כא) תסובב גבר. ברוב הספרים תסובב בשני טעמים: (כג) ונסעו בעדר. בהרבה מדוייקים הבי"ת בקמץ: (כה) הקיצתי. הה"א בשוא וסגול והם שלשה במסורת ושנים האחרים הם בספר תהלים סימן ג' וסימן קל"ט והמסורות חלוקות איכא דמסרי הכא ב' מלא ודין חסר ואיכא דמסרי ב' חסר וא' מלא: (לא) ביום החזיקי. בספר א' כ"י הֶחֱזִיקִי ובס"א הה"א בסגול והחי"ת בחטף סגול וכן כתב רד"ק עוד מצאתי שהספרים מתחלפים יש מהן בטעם מלעיל בזי"ן וברוב מדוייקים מלרע: הפרו. הפ"א בצירי לא בקמץ וזהו חד מן ד' ספרו במסורת:

אכתבנה

(לב) אכתבנה · בקמץ חטף התי"ו לב"א ולב"נ בשוא ופתח כן הוא בחילופים וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשי' ותמהני שבכמה ספרים התי"ו נקודה בשוא ופתח כב"נ דלא סמכינן עליה : (לג) כי כולם · בוי"ו עם דגש בלמ"ד בספרים מדוייקים ונמסר עליו לית מלא וכ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף ק"ה ואין נחוש לספרים שכתוב כ ל ם בג' נקודות : (לו) אם ימדו · בס"א כ"י הטעם בדל"ת ובשאר ספרים במ"ם : (לז) ימים ** · באים ק' ולא כתיב נדרים פרק אין בין המודר ומסורת ריש ס' אלה הדברים ועלתו דבר סתום הוא לנו לומר כי לעתים רחוקות ולימים רבים זאת הבשורה וכאשר נקרא באים קרב הקץ וקרבה הבשורה כך מצאתי בסדר י' דברים נקרים ולא נכתבים ופירושם ועלתם : ממגדל חננאל שער הפנה · בכמה ספרים קדמונים כ"י וגם בדפוס ישן כן כתוב בלא מלת ע ד ואין זו גירסת רד"ק שהן כתב עד שער הפנה ר"ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה ע ד ש ע ר ה פ נ י ם סימן י"ד וזכר גם כן שם ומגדל חננאל עכ"ל · וכן הוא בתרגום ובפי' הרי"א ותמיהא לי מילתא טובא וכגון דא ודאי צריכא עיונא ודקדוקא ובתר הכי אשכחנא נמי בספרים דר' מנחם די לונזאנו מדפוס בומבירגו שנת ש"ד דעבר עליה קולמוס וכדאי הוא אותו זקן לסמוך עליו דודאי דק ואשכח הכי בספרי דוקני: (לח) קוה · קו ק' והקו"ף בפתח בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים : על גבעת גרב · וזהו א' מן אותם הכתובים על וסבורים עד וסימן מסרתי בנחמיה י"ב : (לט) וכל העמק הפגרים · חד מן א"ב מן חד חד מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעינהון וסימן נמסר במסרה רבתא : וכל השרמות · השדמות ק' בדל"ת והוא חד מן ד' מלין דכתיבין רי"ש וקריין דל"ת במסורת : ולא יהרס · הוא"ו בגעיא בס"ס :

לב (א) בשנת · בשנה ק' : העשרית · במקצת ספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן הדבר ע"פ המסורת דסוף ס' בשלח : (ד) ועיניו את עינו · עיניו ק' כן מצאתי במקצת מדוייקים מספרד וגם בדפוס ישן שחילוף הקרי והכתיב הוא על מלת ע י נ י ו ובספרים אחרים הוא במלת ו ע י נ י ו : (ה) ובבל יולך · ברוב ספרים כ"י חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חד מלא וחד חסר ולא מסיימי וכן נמסר בקהלת סימן י"א על פסוק יוליך את הקול וכיון דהוא מלא בכל הספרים ממילא משמע דזהו החסר : (ט) ואשקלה · בספרים ספרדים הראוים לסמוך עליהם הקו"ף בחטף פתח וכן במסורת כ"י מצאתי ואשקלה ג' בקריאה ב' חסר ופתח וחד מלא וקמץ וסימנהון ואשקלה לו את הכסף · ואשקלה על ידם כסף · ואשקולה להם ע"כ · ושניהם בעזרא א' ופי' המסרה ר"ל ב' בלא וא"ו אחר קו"ף ובחטף פתח וא' מלא וא"ו ובקמ"ץ וכן כתב רד"ק בשרשים ואשקלה לו את הכסף ואשקלה על ידם · שניהם הקו"ף בשוא ופתח ואשקולה להם את הכסף בחט"ק עכ"ל · ועיין עוד מ"ש שם בעזרא : (יא) את החתום המצוה · בנדרים פ' אין בין המודר חשיב את דהמצוה עם מילין דכתיבין ולא קריין והר"ן ז"ל כתב את דהמצוה בפ' ואתחנן כך מצאתי כתוב ולא נמצא בספרים שלנו עכ"ל · ובהקדמת מק"ג כתוב דרש"י ז"ל פי' את דהמצוה כתיב בירמיה ע"כ · ולפי דעתי הוא זה דמלת א ת נראית מיותרת · אא"כ מצאתי בחילופי מערבאי ומדינחאי דלמערבאי את החתום המצוה והחקים למדינחאי את החתום ואת המצוה אולי זאת היתה כוונת וגירסת רש"י ז"ל וצריך להגיה בפירושו ואת המצוה כגירסת מקצת ספרים · עוד כתב הר"ן שם דמסרה חשיב כל הני ושפי עלייהו אחריני במסורת רות מיהו לא חשיב את דהמצוה אלא את דהנפש דכתיב בירמיה גבי צדקיהו ח י ה' א ת א ש ר עשה לנו את הנפש הזאת : (יב) לעיני חנמאל דדי · כתב רבי יונה בספר הרקמה שפירושו בן ד ד י כאשר אמר למעלה ועיין בפי' רד"ק ורש"י : הכתבים בספר המקנה · במאיר נתיב שרש כתב ושרש ספר כתוב הכתובים וכן בספרים אחרים כ"י כתוב בפנים ה כ ת ו ב י ם אך נכתב בצדו נ"ל חזקיה הנקדן ה כ ת ב י ם ע"כ · ובמקרא גדולה נמסר עליו לית ר"ל דליכא כוותיה בקריא קדא אמרה דכתיב ה כ ת ב י ם דאילו ה כ ת ו ב י ם טובא נינהו ויש לספפק בפירוש רד"ק ותרגום יונתן : (יח) אל חיק בניהם · מלא יו"ד וכן ראוי כי לא נמנה במסורת משלי ס' במנין ד' חסרים וכתב רד"ק בשרש חיק שיש ספרים אל חק בניהם חסר : (כג) ויירשו אתה · ביו"ד האיתן לבד ובמאריך ונעדרה יו"ד פ"א הפעל מהמכתב והוא חד מן ד' חסרים על פי המסורת כמו שכתבתי במלכים ב' י"ז על פסוק ו י ר ש ו את שמרון : ובתרותך · ובתורתך ק' : (כט) למען הכעסני · כעסוני הסופרים והמדפיסים בחילופיהם בלישנא דכעס בהדין סיפרא אם הם מלאים יו"ד או חסרים וצריך עיון במסורת ריש שמואל כמו שכתבתי בירמיה סימן ז' ועיין לקמן סימן מ"ד: (ל) אך מכעסים · ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה אבל במסורת שמואל א' ה' נמסר כל מכעסים מלא בר מן א' חסר והכה ה' את ישראל (מלכים א' י"ד) · וכשעיינתי עליו מצאתיו מלא בכל ספרים הטובים וכן נמסר עליו לית מלא לפיכך אני אומר שצריך להגיה מסורת דלעיל ולומר כל מכעסים חסר בר מן א' מלא והכה ה' את ישראל : (לב) עשו להכעסני · במקצת ספרים חסר יו"ד : (לה) החטי · חסר אל"ף וכן במלכים ב' י"ג מכלול דף קפ"א ובאו ג"כ מלות אחרות בחסרון האל"ף הובאו במכלול דף ק"כ : (לו) בחרב וברעב · ראיתי פוסחים על שתי הסעיפים אם כתיב ו ב ר ע ב עם וא"ו או בלא וא"ו יש שכתבו בתחלה בוא"ו ואח"כ העבירו עליה קולמוס ויש שכתבו בתחלה בלא וא"ו והוסיפוה אח"כ והין ולאו ורפיא בידייהו ואנן ברחמי מאריה דשמיא אשכחנא בירורא דמילתא · דהוא בוא"ו מנמה דחזינן בירמיה סימן ל"ח דהמשה איגון דכתיבין בחרב ברעב בלא וא"ו וליכא דין בינייהו ש"מ דהדין כתיב בוא"ו וכן ת"י : (מ) להיטיבי אותם · מלא וא"ו כי אינו מן החסרים בסימן כ"ג :

לג (ב) ה' שמו · ברוב ספרים ישנים אין פסק בין ה' למלת שמו : (ג) גדלות ובצרות · בספרו של יונתן בן עוזיאל היה כתוב ו נ צ ר ו ת בנו"ן שתרגם ו נ ט י ר ן וכן היה כתוב בספרו של רש"י שפירש שמורות בלבי לעשותם : (ה) ולמלאם · בספרים כ"י ודפוסים ישנים אין דגש בלמ"ד · בנוסחא מדוייקת יש עליה הקו של רפי : (ו) מעלה לה ארכה · בס"א כ"י א ר ו כ ה בוא"ו שורק לא יתכן ממה שכתבתי לעיל סימן ל' : ורפאתים · במק"ג נמסר עליו לית וחסר יו"ד אבל בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים ביו"ד : (ח) וסלחתי לכול · לית מלא וקריאתו בקמץ חטוף כדין כל המוקף כן כתב בעל מבורת המסורת בדבור שביעי והוא חד מן מלין יתרי"ן וא"ו וחטפין קמצין על פי המסורת וסימן במסרה רבתא אות הוא"ו : עונותיהם · בספרים מדוייקים מלא וא"ו אחר הנו"ן במק"ג שלנו מהדפוס עונותיהם ב' מלא וסימן וסלחת לעמך ויכלמו מעונותיהם (יחזקאל מ"ג) ונראה לי להגיה וסלחתי לכל עונותיהם שהוא פסוק הכתוב כאן במקום וסלחת לעמך שהוא במלכים א' ח' כי אין מלת עונותיהם באותו פסוק : (י) במקום־הזה · ס"א בַּמָּקוֹם וברוב ספרים ישנים מאריך במ"ם ובמקף בין שתי המלות : הנשמות · במקצת ספרים הס"א בלא מאריך והנו"ן בדגש ובס"ס הס"א במאריך והנו"ן קלה : (יא) קול ששון וקול שמחה · חד מן ג' פסוקים דאית בהון ד' פעמים אזכרה וסימן מסרתי בד"ה ב' י"ד · (טז) ה' צדקנו · עיין מ"ש לעיל סימן כ"ג : (יח) מעלה עולה · הספרים חלוקים בין מלא לחסר ויש להכריע שהוא מלא וא"ו דליכא וה חסר בסיפרא רק כי י ל מ ו וגו' וכי יעלו ע ל ה בסימן י"ד וכן נמסר שם ובפרשת נשא : (כו) ישחק · כתוב בשי"ן והוא חד מן ד' הכתובים כן כנוי ליצחק וסימן נמסר כאן במסורת ובעמוס : אשוב · אשיב ק' :

לד (א) ונבוכדראצר · בספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב ברי"ש ואל"ף וכן מסרה גדולה במערכת אות נו"ן מסור כל ירמיה ויחזקאל ראצר ומן בראשית ממלכת י ה ו י ק י ם ניינא שהוא בריש סי' כ"ז עד ק ו ל י ה נאצר ופסוק זה הוא בסימן כ"ט מתחיל כה אמר ה' צבאות לכי ישראל אל אחאב בן ק ו ל י ה וגו' ובאותו פ' עצמו יש ביד נבוכדראצר מלך בבל · (א"ה וקשיא טובא והלא הכא נמסר ב' ומבירו הוא ו נ ב ו כ ד נ א צ ר מלכא בדניאל ריש סי' ג' והתם נמי דניאל נמסר עליו ב' וא"ש ה"נ כתיב בנו"ן ע"כ) : וכל חילו · הוא"ו בגעיה : (ה) ובמשרפות · ה"ס הוא"ו במאריך : (יא) ויכבישום · יתיר יו"ד ורד"ק כתב ויכבישום כתיב ויכבשום ק' וכן הוא במקצת ספרים : (יד) תשלחו · התי"ו בגעיא : (יז) לזועה · לזועה ק' :

לה (ד) ואבא אתם בית ה' אל לשכת · כתב בעל מסורת הברית הגדול בירמיה סימן ב' ואבי ג' חסר אל"ף וסימן ואבי אתכם אלי פרשת יתרו · ואבי אתכם אל ארץ הכרמל ירמיה ב' · ואבי אתם בית ה' ע"כ · ובירמיה סימן ל"ה כתב שנזדמנה לו נסחא משובשת אבל הנסחא האמיתית שהם חסר יו"ד כמו שנמסר בפ' יתרו · והנני מודיע שגם זו היא משובשת וצריך להשמיט ממנה ואביא אתכם אל ארץ הכרמל כי הוא מלא יו"ד ואל"ף בכל הספרים והגירסא הישרה כך היא אבא ב' חסר יו"ד וסימן ואבא אתכם אלי · ואבא אתם בית ה' : בן שלם · הש"ן בפתח לא זירק כמו שהוא בדפוסים אחרונים : (ו) כי יונדב בן רכב · מסורת י ו נ ד ב ג' וסי' ויאמרו לא נשתה יין · ונשב באהלים · לכן כה אמר ה' וגו' · וכל שמואל דכוותא בר מן א' שכב · ובמכילתא פרשת וישמע יתרו מתחלה היו קוראין אותו יהונדב וכשבא לאותו מעשה פחתו לו אות אחת קרא יונדב שנאמר בהתחברך לרשע וגו' · מכאן אמרו חכמים אל יתחבר אדם לרשע אפילו לקרבו לתורה פירוש בהתחברו לרשע עם יהוא בס' מלכים ואמרינן נמי התם מקמי הכי בכן אתה מוצא עפרון שמתחלה היו קוראים אותו עפרון וכששקל הכסף מיד אברהם פחתו אות אחת משמו שנאמר וישקל אברהם לעפרן את הכסף עפרן כתיב עיין מ"ש שם : (יא) ויהי בעלות · בצי"ת רד"ק : ויהי בעלות נבוכדראצר מלך בבל אל הארץ · כן כתיב בספרי ספרד המדוייקים ובמקצת ספרים כ"י על הארץ וכן תרגם יונתן ע ל א ר ע א · ואמנם במסרה גדולה ערך אר נמסר כל ירמיה על הארץ בר ב' אל הארץ וזה א' מהם ואחברו והשיבותים אל הארץ סימן ל' וכן מסור עליהם ב' בסיפרא : (…) וליושבי · יש ספרים וליושבי :

לו (ז) אל העם הזה · בס"א כ"י על העם הזה וכן ת"י על עמא … אין אכן בשאר ספרים כתוב אל וכן במסורת מלכים א' ריש סימן י"ד נמסר ח' על העם ואין זה מהם : (יד) לאמר המגלה · המ"ם דגושה והס"א בלא מאריך כן הוא בספרים מדוייקים כמו אברו שבפסוק : (כ) אדרה · מלעיל הזקף בלד"י רד"ק : (כג) ויהי כקרוא · במקצת ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים מלא וא"ו ואל"ף ונמסר עליו ב' אחד מלא ואחד חסר וכן נמסר במלכים ב' ס' על ויהי כ ק ר א מלך ישראל ולא מסיימי וכיון דחזינן בכולהו ספרי דשל מלכים חסר ממילא משמע דהדין מלא : (כו) בן שלמיה · במקצת ספרים כתובי יד ובדפוס ישן כתוב ש ל מ י ה ו בוא"ו ובשאר ספרים בלא וא"ו ועיין מה שכתוב במקרא גדולה בסימן דלעיל במסורת ג' ובקריאה וכו' ואחד ושלמיהו ואין זה מהם וכן מצאתי במסורת כתיבת יד · ונראה דזו היא עיקר לא כמסרה אחריתי דכתיב התם :

לז (ד) הכליא · הכלוא קרי : (יב) לחלק משם · בכל ספרים שלפני התי"ו בשוא ופתח ובמכלול דף פ"ה כתוב שהוא בשוא לבדו ל ח ל ק ואחריו הלכו בעל מכלל יופי ובעל הלשון וכן כתוב בלוית חן פ' כ"ג מהשער השלישי : (יג) יראייה · בב' יודי"ן הראשונה נקראת ונקודה בקמץ ודגושה והשנית אינה נקראת וכן ו מ ח י י א ל ילד את מתושאל וכן י ש ש כ ר לקריאת בן אשר רד"ק ועיין מה שכתבתי בפ' ויצא על יששכר : (יט) ואיו · ואיה קרי והוא חד מן מלין דכתיבין ו' בסוף תיבותא וקריין ה"א וסימן נמסר בשמואל ב' כ"א ושם נאמר ואיו נביאכם פלוגתא וכן במסורת כתיבת יד מצאתי הדין פליגין עליה · האמנם יש מסרה אחרת האומרת ואיה ג' ר"פ בקריאה וכו' ואיו נביאכם כן כתוב עיין במסורת על פסוק זה : (כ) ועתה שמע נא · בגעיא :

לח (ב) יחיה · וחיה קרי : (י) והעלית · בס"כ הוא"ו בגעיא : (יא) בלוי הסחבות · סחבות קרי : (טז) אי ה' את אשר · את כתיב ולא קרי ועיין מה שכתבתי בסימן ל"ב ע"פ את החתום : (כ) שמע נא · בגעיא : (כא) הראני · בחירק בס"א רד"ק : (כב) יאמרו אליך · הוא"ו בגעיא בספרי ספרד :

לט (א) בשנה התשעית · בס"ס חסר יו"ד קדמאה ובספרי אחריני מלא דמלא וליכא למיפשט ממסורת דנשא דהתם לא איירי אלא במלת ה ת ש י ע י כדחשיב להו ואזיל ומה שכתוב שם וסימנה ויהי בשנה התשעית ליהויקים טעות הוא ור"ל ויהי בשנה החמשית ליהויקים וגו' בחדש ה ת ש ע י למעלה בסימן ל"ו : (ב) בעשתי עשרה · עיין מ"ש ביחזקאל ריש סימן כ"ו : (ג) נרגל · מלה אחת : שראצר · מלה אחת ובס"ס בשי"ן שמאלית וס"א שַׂר־אֶצֶר כולהון נקודה בצירי האל"ף : סמגרנבו · מלה אחת ובחולם וי"ם שכתוב ס מ ג ר־נ ב ו תרתין מלין ומקף ביניהם ויש ספרים נ ב ו בשורק : הרסכים · בספר מוגה מלה אחת וכתוב כמ"ש בסוף תיבה : רב סרים · תרין מלין : רב מג · תרתין מלין · רוב דברים אלו מרד"ק : (ה) בערבות ירחו · בספרים מדוייקים הרי"ש בצירי ויש ספרים בחירק ול"ע ממסורת דסוף מלכים : ויקחו אותו · במקצת מדוייקים מלא וא"ו ויש מהם שבתחלה נכתב חסר ואחרי כן הגיהו והוסיפו וא"ו : ויעלהו אל נבוכדראצר · כן כתיב ברי"ש במקצת ספרים מדוייקים ודפוסים ישנים ועיין מ"ש לעיל בסימן ל"ד : (ז) בנחשתים · ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים קלה הנו"ן והבי"ת במאריך : (ט) נבוזראדן מלה אחדא וכן כל נבוכדנצר ונבוכדראצר מלה אחדא רד"ק: (יב) מאומה רע · בדגש הרי"ש רד"ק בפי' ומכלול דף ע"ב : כי אם כאשר · אם כתיב ולא קרי : (יג) ונבושזבן · נו"ן אחרונה זעירא והוא חד מן ג' נוני"ן אריכין זעירין ע"פ המסורת : שראצר · בשי"ן שמאלית כמ"ש למעלה בזה הסימן : (יד) להוצאהו אל הבית · מי שכתב מן הבית שגגה יצאה מלפניו : (טז) הבני מבי* · מביא קרי והוא חד מן ט' מלין חסר אל"ף בלישנא ע"פ המסורה :

מ (א) באזיקים · האל"ף נחה וכן ה א ז ק י ם שבסמוך : (ג) *דבר הזה · הדבר ק' : (ד) אתי בכל · הכיתי"ן רפין : (ה) ושבה אל גדליה · מלעיל כמ"ש בשמואל ב' ט"ו : (ז) וישמעו כל שרי · כ"ף רפה : (ח) עופי · עיפי ק' : (י) ואתם אספו יין וקיץ · בס"א כ"י הוא"ו בקמץ ובשאר ספרים בשוא וכ"כ רד"ק שזה הראשון בשוא והשני שבסמוך ו ק י ץ הרבה בקמץ הוא"ו : (יד) בעלים · יש ספרים במ"ם ובמדוייקים בסמ"ך וכן כתב רד"ק עוד מצאתי הסי"ן במקצת ספרים בשוא לבד : (טז) אל תעש* · תעשה ק' :

מא (א) בן נתניה ב ן · בי"ת רפה : (ו) הלוך ובכה · (אמר הצעיר רפאל חיים באזילה המגיה לא ידעתי מי הכניס בלב מדפיסי מקראו' ויניציא' חלוף גרסאות כאשר ראיתי על פסוק זה והוא כי בדפוס שנת ו ע ד ת י כתוב וּבָכֹה ובגיליון ס"א וּבָכָה ואילו בדפוס שנת ו ז ה לך ה א ו ת כתוב בפנים וּבָכֹה ובגיליון ס"א וּבָכָה ולא ראי' זה כראי זה והצד השוה שבהם נ"ל שכולם משובשים הם שהרי במסורת כאן נמסר בָּכֹה וּבָכָה ז' ונמנו בפרש' שמות על פסוק והנה נער ב כ ה ז"ל תני להו התם ותמלאם מכוונים ונמנה עמהם פ' זה ויצא ישמעאל בן נתניה וכן נמסרו במסרה רבתא ז' וכן בפ' בהעלתך על פסוק ה ע ם ב כ ה נמסר ז' ואם לא כן שמה הם · ועוד אלני ראיה גמורה שכתוב וּבָכֹה שהרי בשמואל ב' ט"ו על פסוק ע ל ה ו ב ו כ ה נמסר ב' חד מלא וחד חסר ולא נמצא בכל המקרא תיבת ו ב ו כ ה בוא"ו ברא' המלה אלא הוא הסוה דשמואל וזה דירמיה · גם כאן בירמיה במסרה קטנה נמסר ב' ואלא תקשה ממס"ק שבעזרא י' על פסוק ב כ ה ומתנפל דנמסר עליו ד' שממה נפסק. משובשת היא דהא ב ו כ ה גרידא קא מסרה אפילו א"ת דהאי וּבָכֹה כתיב אפ"ה תמיהא בָּכֹה כתיבי ואי"ת דבכה וּבָכֹה קא מסרה לדידן נמי שיתא הוו · ועוד אין לומר דהאי מסרה דעזרא ר"ל ד' חסרים וא"ו אחר הבי"ת שהרי כולם חסרים הם בסיפרי דוקני ועל אחד מהם היה לו לבעל המסורת למסור עליו לית מלא אלא ודאי כדאמרן · וכן נראה מתרגום יונתן שתרגם ו ב כ י וכן כתבו בעל מאיר נתיב בוא"ו אחר הבי"ת כדי שלא להטעות ע"כ) : כפגש · בס"ס הגימ"ל רפה : (ז) ויהי כבואם · יש מחלוקת בספרים אם הוא מלא וא"ו או חסר והמסרות סתומות כי במקצתם כתוב כבאם ב' חד חסר וחד מלא ויהי כבאם שמרון · אל תוך העיר · ובמקצת' כתוב כאן לית מלא וחד חסר וגירסא זו נראית עיקר שגם במסרה שלנו במלכים ב' ו' על ויהי כ ב א ם שמרון נמסר לית וחסר וחד מלא ויש מכעם שהוא זה דירמיה : (י) וילך לעבור · ברי"ש ומאן דכתב ל ע ב ד בדל"ת לא טב עבד : אל בני עמון · במאיר נתיב כתוב את בני עמון וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י קדמונים מספרד וגם בנביאים עם פירוש הרי"א אבל בספרים אחרי' כתוב אל : (יב) וימצאו אותו אל מים רבים · התרגום ורש"י נראה שהיו קוראים ע ל מים רבים ובספרים שלנו כתוב א ל ובמק"ג כתב המגיה שיש חילוק במסורת והכריע כגירסת אל וכן ראיתי גם אני בספרים כ"י וזו היא הסכמת רד"ק שפירש אל כמו על ודומה לו אל הסרים לא אכל : (יז) מוהם · כמהם קרי :

מב (א) הושעיה · בספרים כ"י ודפוסים ישנים בשוא לבדו והם שלשה במסורת : (ד) והיה כל הדבר · הוא"ו בגעיא בס"ס : כל הדבר · במאריך הכ"ף ועיין סוף פרשת ראה : (ה) ככל הדבר · בגעיא : (ו) א**נו · אנחנו קרי : (י) כי נחמתי אל הרעה · בספר אחד כתיבת יד ע ל הרעה ולא יתכן כי זה הוא אחד מן ז' שכתוב נחמה סמוך למלת א ל בלישנא כמו שנמסר במסרה גדולה שמואל ב' : (יד) לא נרעב · בספר אחר קמץ : (טז) תמתו · במקצת ספרים תמותו מלא וא"ו ועפ"ה ראוי להיות חסר כי לא בא במספר המלאים בס' ויהי מקץ אבל ועתה ידע תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו שבסמוך הוא אחד מהמלאים : (כ) התעתים · התעיתם קרי ובס"א כ"י העי"ן בחירק ורד"ק כתב בצירי העי"ן וכן הוא בכל הספרים : בנפשותיכם · במקצת ספרים חסר וא"ו והולם כפי המסורת הם שנים מלאים ותברו השמרו בנפשותיכם ירמיה י"ח :

מג (ב) לא תבאו מצרים · בספרים מדוייקים חסר וא"ו בתר בי"ת : (י) שפרורו · שפרירו קרי : (יא) ובאה · ובא קרי : (יב) כאשר יעטה · הטי"ן בשוא לבדו בכל ספרים כתובי יד וגם בכמה דפוסים וכן הוא בבעל הלשון ובמסורת פרשת כי תזריע יעטה ד' וסימן ועל שפם יעטה · כאשר יעטה · תהילו כבגד יעטה · גם ברכות יעטה מורה · וכולם בשוא לבדו :

מד (ג) אשר עשו להכעסני · חסר יו"ד אחר הסי"ן במקצת ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ל"ב: (ח) להכעסני במעשי ידיכם · בספרים הנ"ל חסר יו"ד כדלעיל · במעשי הנ"ל העי"ן בחטף פתח : למען הכרית לכם · במקרא גדולה נכתב בצדו בספר מוגה להם ע"כ · וקורא אני אותו ספר מוטעה : (ט) השכחתם · השי"ן קלה והס"א בלא געיא ויש ספרים הס"א בגעיא כן כתב רד"ק בפירש ובמכלול דף ס"א : (יב) לאלה לשמה · במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים ו ל ש מ ה בוא"ו ובספרים אחרים בלא וא"ו ואין לסמוך בזה על מסורת שלנו הכתובה בספר ירמיה סוף סימן כ"ד דכוונתה אינה אלא לתת סימן לסדר התיבות המתחלפות ולא לסדר הואוי"ן : (יז) למלכת השמים · חסר אל"ף וכן האחרים אשר בפרשה כי המירו הגבירה בשפחתה וקראוה בשמה מטרוני' וכו' ספר האמונות לרס"ט ועיין עוד במערכת האלהות פרק ט': (יט) להעצבה · במקצת ספרים כ"י הס"א במפיק ובספרי ספרד רפויה וכ"כ רד"ק בפירוש ובס' מכלול דף ל"ב ובשרשים שהס"א רפה ומשפטה במפיק וכן נראה מהתרגום ומפירוש רש"י : (כב) מפני התועבת · כן כתוב בספרים מדוייקים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תנייתא וכן ראוי ע"פ המסורת דסוף ס' אחרי מות : ותהי ארצכם לחרבה ולשמה · יש ספרים כתוב ל ש מ ה בלא וא"ו ויש ספרים שנכתב בוא"ו ואח"כ נגררה ויש מהם בלא וא"ו והוסיפוה אחרי כן : (כג) ובעדותיו · במקצת ספרים כתובי יד הדל"ת בחולם ובמקף הוא"ו ורד"ק כתב בשוא הדל"ת ובחולם הוא"ו וכן הוא בספרים מדוייקים וזהו אחד מן ה' מפקין וא"ו בלישנא וסימן במ"ג מלכים א' ב' : (כה) ובידיכם מלאתם · יש ספרים שכתוב בהם וּבִידֵכֶם וכרובן של מדוייקים כתוב וּבִידֵיכֶם בשני יודי"ן ונמסר עליו לית ומלא : (כז) עד כלותם · הכ"ף בשוא לא בפתח : (כח) וידעו · בספרי ספרד הוא"ו בגעיא וכן הוא בחילופים לבן אשר : (כט) וזאת לכם האות · בנסחא כ"י וזה לכם אבל במסורת ריש פרשה תרומה נמסר י"ז וזאת ריש פסוק וזה אחד מהם וכן הוא בשאר ספרים :

מה (א) מפי ירמיהו בשנה הרביעית · במקצת ספרים כ"י ודפוס ישן כתוב בשנת ובאחד מהם כתוב עליו למדינחאי בשנת כתיב למערבאי בשנה כתיב וכן במקרא גדולה בחילופי מערבאי ומדינחאי כתוב

כתוב למערבאי בשנה למדינחאי בשנת כתיב בשנה קרי וידוע שאנו סומכים על קריאת מערבאי שהם בני ארץ ישראל וכן נראה שהיתה גירסת רד"ק שלא כתב על זה מאומה כמו שכתב בסמוך על ה' למלכים כל חיל פרעה וגו' בשנת הרביעית וגו' : (ד) ואת כל הארץ היא . בגליון א' מה"ס כתוב עליו למדינחאי ה א ר ץ לי ה י א עד כאן וכן ת"י וית כל ארעא דישראל ד י ל י ה י א :

מו (א) הנביא על הגוים . יש מי שכתב ע ל כ ל ה ג ו י ם ושיבוש הוא שזהו אחד מן ה' בקריאה דליכא מלת כ ל וסימנם במסורת על פסוק זה : (ד) הסריונות . בס"א כ"י בשי"ן שמאלית ובשאר ספרים בסמך וחסר וא"ו קדמאה ופליגי ספרי בוא"ו תניינא ובמקרא גדולה נמסר עליו לית וחסר וכתוב סמ"ך : (ה) נסוגים . יש ספרים חסר וא"ו : (ז) יתגעשו מימיו . במאריך : (ח) מצרים כיאר . אין דגש ביו"ד ובכל ספרים כ"י חסר וא"ו וכמוהו מי זה כ י א ר שבפ' הקודם ועיין מ"ש בזכריה י' : (ט) ויצאו . בצירי היו"ד והוא איתן ולית כותיה ושארא ויצאו בקמץ היו"ד רד"ק : הגבורים . לפי המסורת מלא וא"ו שזהו א' מן ז' מלאים וסימן נמסר בתיבה ד' במ"ג וכן הוא במקצת ספרים : (י) והיום . הוא"ו בגעיא בס"ם : ורותה . במקצת ספרים כ"י וְרִוְּתָה בחירק הרי"ש ודגש בוא"ו שעשים אותו מהדגוש אכן בספרים מדוייקים מספרד הרי"ש בקמץ וכן כתב רד"ק וְרָוְתָה מן הקל ולית כותיה ושארא רָוְתָה וְרִוְּתָה מן הדגוש : (יא) הרביתי . הרבית קרי : (יז) העביר המועד. בס"א ישן כ"י ודפוס ראשון הע"ן בשוא לבדו ובשאר ספרים בחטף סגול : (כ) יפה פיה. שתי מלות ועניינו מלה אחת רד"ק בפירוש ומכלול דף רכ"ה אבל בהגהת שרשים כתב ר"א הלוי שכתוב וקרי מלה אחת : (כג) כרתו יערה . כתב רד"ק בפירוש ובשרשים שיש מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש קוראים אותה בקמץ חטוף ואומרים שהוא צווי כמו חָרְבוּ מאד (ירמיה ב') כאילו מדבר כנגד החיל . ויש קוראים אותה בהעמדה כמו שָׁמְרָה עדתיו (תילים נ"ט) שהוא פעל עבר וכן מצאנוהו בספרים מדוייקים הכ"ף מעמדת בגעיא וזאת הקריאה הנכונה לפי הענין ועיין עוד בפירוש : (כז) ואתן . במקצת ספרים כ"י הנו"ן בקמץ וע"פ המסורת הוא בפתח והם ד' וזה אחד מהם וכן הוא ברוב הספרים : (כח) ויסרתיך. עיין לעיל בסימן ל' מ"ש במלה זו :

מז (ב) והילל . בס"א כ"י ו ה י ל ל בצירי הלמ"ד ובשאר ספרים בחירק וחסר יו"ד כמשך וכ"כ רד"ק :

מח (ג) קול צעקה . בנביאים עם פירש הרי"ש ז ע ק ה בזי"ן וטעות הוא שזהו א' מן ד' צעקה בנביאים כמו שבאו במסורת : מהורנים . בס"א מחרנים חסר : ושבר . במקצת כ"י הוא"ו בשוא ובספרים אחרים בקמץ : (ד) הִשְׁמִיעוּ בס"א כ"י מוגה הַשְׁמִיעוּ ואינו כן בספרים אחרים ובמקרא גדולה נמסר עליו לית וזהו הכרע שכתוב השמיעו בחירק שאין דומה לו במקרא שאם היה בפתח הלא נמצאו רבים כמוהו : לעוריה . צעיריה קרי : (ה) הלוחית . הלחית קרי : חורנים . ס"א ח ר ו נ י ם ויש ספרים ח ר נ י ם : (ו) ותהינה . במקצת ספרים ותהיינה בשני יודי"ן אבל במסורת כתוב על זה ב' חסר וכן נמסר בירמיה י"ח על פסוק ו ת ה י נ ה נ ש י ה ם שכלות : (ז) כמיש . כמוש קרי : יחד . יחדיו ק' : (יא) שאנן . חד מן ד' שהנו"ן פתוחה ע"פ המסורת וכן כתב רד"ק : טעמו בו . הטי"ת בשוא לבדו בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובמסורת ד' טעמו וחד ו ט ע מ ו וסימן נמסר בשמואל א' כ"א ותילים סימן ל"ד וכולם בשוא לבד : (יח) ישבי בצמא . ושבי קרי : (יט) ערועך . מלא וא"ו כי לא נמנה במסורת במנין החסרים : (כ) הילילו . הילילו קרי : וזעקי . וזעקו קרי : (כא) מופעת · מיפעת קרי : (כו) והיה לשחק גם הוא . בספרי הדפוס ובמקצת מדוייקים כ"י חסר וא"ו וכן במסורת ב' מלא בלישנא בנביאים וסימן ה ר א י ם ב ש ח ו ק שמשון (שופטים ט"ז) פתיתני ה' ואפת חזקתני ותוכל הייתי ל ש ח ו ק כל היום (ירמיה כ) וכל כתובים דכוותה מלא בר מן ד' חסרים וסימן ש ח ק לרעהו אהיה . קדמאה דפסוק איוב י"ב . גם ב ש ח ק יכאב לב (משלי י"ד) כן ש ח ק הכסיל (קהלת ז') הייתי ש ח ק לכל עמי (איכה ג') כך היא הגירסא המגויה אצלי בס' קדמון מדוייק מספרד והיא שוה עם לשון אחרון שהובא בירמיה סי' כ' במ"ג ועם לשון ראשון שבמשלי י"ד . וכוונה א' לכולן אלא שמתחלפות בסדרן ולשונות אחרים שהובאו בשני המקומות אין בהם ממש משום דהאי לישנא והאי גריס בהאי לישנא אחרינא והתרן אסדדי ומבלבלי לישני במניינא ובגירסא . והאי דכתב המגיה בירמיה כ' והאני הצעיר המאסף בקשתי ולא מצאתי פסוק קדמאה דהיינו כי היה דבר ה' ל ש ח ק וכו' ודאי דקושטא קאמר ולפום מאי דחזי לי הוא דמשתבש בגירסיה בפסוקא הדין דכתיב ביה כי על ה' וגו' ודין הוא החסר דקאמר עליה בקדמיתא ל ש ח ו ק ז' מלא וא' חסר ומיהו קשיא רישא אסיפא דבמניינא דמני בתר הכי וא"ו מלא מני בגווייהו והסק מוגה בקיאו דהיינו כך חסר דמעיקרא ותו קשיא דקא חשיב והיה מואב. ל ש ח ו ק דהאי פרשתא לקמן בכדי המלאים דהוא חסר בכולהו ספרי ותו האי דכתב במשלי י"ד לישנא אחרינא כל נביאים מלא בר מן ב' חסר בשחק שמשון . פתיתני ה' ואפת. פליג אכולהו לישני ואכולהו ספרי דאינון מלאים איסתכח הכא דכל חדא וחדא מאילין מסרתא הויא לה חדא לגבי תרתי או לגבי תלת ולאו כלום כ"ש דאית בהו פירכי וחזינא נמי מסרה אחריתי דקאמרה בשחוק ב' חד מלא וחד חסר בשחוק שמשון . גם בשחק יכאב לב . קדמאה מלא ותו לא מידי בהאי ענינא והדא נמי נסחא מעליא היא כלישנא קמא דמשלי . ה' ישיב שבות ירושלם כבראשונה אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה : (כז) ואם לוא ה ש ח ק . חסר וא"ו כמ"ש לעיל : נמצאה . נמצא קרי : (ל) עברתו ולא כן בדיו . סימן דישעיה ט"ז ו ע ב ר ת ו לא כן דירמיה ע ב ר ת ו ולא כן ומה שיש לדקדק מבראשית רבה סוף פ' נ"א עיין יפה תואר שם סימן י"ג : (לב) עד ים יעזר . הע"ין בשוא לבדו כמו שהיא חברו בפ' : (לג) מיקבים . היו"ד נחה : (לד) שלשיה . בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר למ"ד וכן נכון שהמסורת אומרת שלשיה ג' וסימן עד צוער עגלת שלשיה (ישעיה ט"ו) . עד חרנים עגלת שלשיה . ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה (שם סימן י"ט) בתראה מלא : (לו) למואב כחללים . חסר יו"ד קדמאה : חרש כחלילים . מלא דמלא כן מצאתי בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים וכא' מהם נכתב מבחוץ בס"א כחללים תרווייהו חסר ובספר מוגה קדמאה חסר תניינא מלא. שוב מצאתי שזו היא מן הפלוגתות שבין מערבאי ומדנחאי. ולמערבאי חרש כחלילים מלא דמלא : (לט) והיה מואב לשחק. חסר וא"ו כמ"ש לעיל : (מא) והיה לב . בס"ם הוא"ו בגעיא : (מד) הניס . הנס קרי : (מה) כי אש יצא . ג' סבירין יצאה : מבין סיחן . י"ס סיחון :

מט (א) הבנים אין לישראל . בי"ת רפה וה"א חטף פתח שהוא לשון תמיהה רש"י : (ב) את יורשיו . מתחלפת ירשיו חסר וא"ו : (ג) השדנה . במסורת הושע ב' נמנה עם מלין דחמיין שי"ן וקרינן סמ"ך ה ש ד נ ה והתשוטטנה ולא נמצא בספרינו כי אם ה ש ד נ ה בסמ"ך . שוב מצאתי בהגהת שרשים שירש שוט אצל והתשוטטנה בגדרות . א"א הרבה יש לתמוה כי במסורת מנו זאת המלה בכלל מלין דכתיבין שי"ן וקריין סמ"ך וכן מצאתי בקצת ספרים מדוייקים והתשוטטנה בגדרות בשי"ן שמאלית והתימא כי שום מפרש לא דבר מזה מאומה ואולי יש לפרשו מלשון ושטי כזב בדרך רחוק עכ"ל . ולדידי ניחא טפי למימר דהך מסרה דהושע איירי ממלת ש ש ד נ ה דהכי נקיט לה במסורת בשי"ן שמאלית אע"ג דאשכח בסיפרי דילן בסמ"ך דאורחא דמסרה לאדכורי בריפא תיבותא דעלה קיימא כדחזינן הכא וכן בכמה דוכתין אבל מלת והתשוטטנה בשי"ן ימנית ולית בה פלוגתא: (ד) מי יבוא אלי . במקצת מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן ראוי ע"פ המסורת דפ' בהעלתך : (ז) נסרחה . בס"א כתיבת יד ובדפוס ישן נ ס ר ח ה הרי"ש בחטף קמץ וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים ובספרים אחרים בשוא לבדו : (ח) העמקו . ברוב הספרים העי"ן בשוא לבד וחסר יו"ד אחר מ"ם : (ט) לא ישארו . במקצת ספרים כתובי יד חסר יו"ד ומסור עליו לית חסר : (יא) עזבה . צווי ועיין מה שכתבתי במלכים ב' ח': ואלמנתיך . יש ספרים מלא וא"ו אחר הנון : עלי תבטחו . עיין מה שכתבתי בפ' ויצא על ו י א מ נ ה ב כ א ן : (טז) תפלצתך . בספרים מדוייקים המאריך בתי"ו לא בלמ"ד : אֹתָךְ זדון . במקצת ספרי כתובי יד אתה וטועים הם שזהו א' מן ד' אֹתָךְ לזכר ע"פ המסורת ובמסרה גדולה שלנו כתוב שנמסר הסימן בירמיה י"ב והם לא נמסר כלום ואולם מצאתיו בספרים כ"י בשופטים י"ג וזהו שלשון א ו ת ך ד' קמץ וסימנהון נעצרה נא א ו ת ך (שופטים י"ג) תפלצתך השיא א ת ך . צדיק אתה ה' כי אריב אליך (ירמיה יב) . בהתהלכך תנחה א ו ת ך . וכל יחזקאל דכוותהון במ"ו . ל"א וכל תס"ף ולשון נקבה וספר יחזקאל דכוותא במ"ו וסימנהון שולח אני אֹתָךְ ושל אחריו (יחזקאל ב') ובדברי א ו ת ך שם סוף סימן ג'. והוצאתי אותך סימן לח. ונטשתיך המדברה סימן כ"ט : לסביה א ת ך עליהם סימן ל"ח ע"כ . ומסרה הגדולה מסיימת וכל לשון נקבה דכוותים: הגבים כנשר . הכ"ף דגושה מדין מפיק כמה שכתוב בעובדים וכן כתב רב פעלים בכלל מפיק :

(יח) כמהפכת . הכ"ף בגעיא : (יט) יעידני . בסגול הדל"ת ודגש בנו"ן שלא כמנהג וכה שנים בסיפרא ע"פ המסורת וחברו בסימן נ' כמ"ש שם : (כ) אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב . בכל הספרי' מלא וא"ו וכן במסורת ב' וחברו ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים לקמן סוף סימן נ' ונראה שכן צריך להגיה בחילופים למערבאי : (כב) והיה לב. הוא"ו בגעיא בס"ם : כלב אשה. הכ"ף : (כה) תהלה. תהלת ק' : (כח) נבוכדראצור . כתוב בוא"ו וקרי בלא וא"ו שהיה נקרא ג"כ נבוכדראצור בחולם רד"ק ועיין מ"ש בעזרא סימן ב' : ושדדו . בקמץ חטוף בפלס ח ר ב ו מאד רד"ק בפירוש ובשרשים ובמכלול דף י"ט וכן בס"א כ"י מסורת עליו לית חטף קמץ ועיין מ"ש בירמיה ה' על ישדדם : (ל) העמיקו . בספרים מדוייקים העי"ן בשוא לבד : וחשב עליהם . עליכם ק' ועיין ירמיה כ"ח : (לא) שליו . בשוא השין וביו"ד המשך : (לב) וזרתים . במקצת ספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר רי"ש וכן הוא חברו שבסמוך בפסוק והבאתי אל עילם : (לו) אשר לא יבוא . חד מן י"ד יבוא דסבירין יבואו וסימנם נמסר במ"ג סוף פרשת שמיני ומה שתרגם יונתן דלא יהכון הוא לפי משמעות הכתוב לאחי דסבירין : נדחי . הדל"ת בדגש לחסרון פ"א הפעל . נדחי ישראל יכנס רפה רד"ק : עולם . עילם ק' : (לט) אשוב . אשיב ק' : שבית . שבות ק' :

נ (ב) חתו . מלעיל רד"ק : (ו) היה . היו ק' ועיין מ"ש ביהושע סימן ט"ו : שובבים . שובבום ק' : (ז) נאשם . האל"ף בשוא לבדו שרשים : (ח) יצאו . צאו ק' : (ט) גדלים . חסר וא"ו ע"פ המסורת בירמיה סימן כ"ה ובדוכתי אחריני : (יא) תשמחי . תשמחו ק' : תעלזי . תעלזו ק' : תפושי . תפושו ק' : דשה . בספרים מדוייקים שלפני בס"א וכן הוא דעת ר' יונה המדקדק ובדפוסים ישנים מצאתיהו באל"ף ורד"ק הביא שתי הגירסאות בפירוש ובשרשים שרש דוש ושרש דשא גם בעל מאיר נתיב הביאו בשרש דוש בס"א ובשרש דשא באל"ף אבל האפודי כתב בפ' כ"ד מספרו שר"י המדקדק מנה זה בכלל אחרים שהאל"ף תבא תמורת ה"א וטעה כי הוא בס"א כפי המסרה עד כאן לשונו . וראיית המסרה נ"ל שהיא בס"א מה שלא נחשב זה עם מלין דמשמשין א' בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכותיה ונמסר בריש מסרה גדולה : ותצהלי . ותצהלו ק' : כאבירים . למערבאי כאבירים מלא למדנחאי כאברים חסר כ"כ בחילופים שלנו וכן מצאתי בכמה מדוייקים כתובי יד מלא דמלא : (טו) אשויתיה . אשיותיה ק' ויש ספרים שהאל"ף בפתח ורד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהאל"ף בקמץ חטוף בפלס ארמותיה : (טז) ואיש לארצו . בספר אחד כתיבת יד ובשני דפוסים ישנים כתוב ואיש א ל ארצו וברובן של ספרים כתוב ל א ר צ ו : (כ) בימים ההם ובעת ההיא . זה כתוב ההם למערבאי ולמעלה בתחלת הפרשה בימים ההמה ואין בו מחלוקת : (כג) נגדע . בדפוסים חדשים הנו"ן בסגול אבל בישנים בכתובי יד מדוייקים בחירק : (כו) סלוה . ליווי בקמץ חטוף מפני דגשות הלמ"ד : (כט) אל יהי * פליטה . לה ק' ולא כתיב נדרים פ' אין בין המודר ומסורת ריש סדר ואלה הדברים וזהו אחת מן י' תיבות הנקראות ולא נכתבות וסימנם סדרתי ברות ועלתו כי בבל היא כסא המלוכה והיא המלכות וכן הוא אומר הלא דא היא בבל רבתא די אנה בניתה לבית מלכות וגו' והם שקעה גלות ישראל ובטלה מלכותם ונכחרו מלכיהם וביפר ירמיהו הנביא אל שארית ישראל בנקמת ה' ממנה בשני עולמים וכתב אל יהי לה פליטה בעולם הזה והוסיף לה מכתון וכתב ואל יהי לה פליטה לעה"ב כן מצאתי כתוב בס"ם : כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה . מתחלפת ככל אשר עשתה: זדה . מלעיל רד"ק : (לח) פסלים. חסר יו"ד קדמאה ע"פ המסורת בשופטים סימן ג' וכן הוא בספרים מדוייקים : (מד) מגאון . בגימ"ל דגושה : כי ארגיעה . ג' ב' מלא וחד חסר וסימנהון כי ארגיעה ארגיעה לעיל סימן מ"ט ארגיעה לשון שקר (משלי יב) וכן נמסר בספרים אחרים ב' מלא וחד חסר ולא מסיימי ובספר אחד כתיבת יד נמסר על דין דכוה לית חסר ועיין מה שכתב המגיה בסימן מ"ט לעיל ובמשלי סימן י"ב : ארוצם . אריצם ק' : יועדני . בסגול הדל"ת ודגש הנו"ן שלא כמנהג כמו אשר למעלה בסימן מ"ט רד"ק בפירוש ומכלול דף מ"ג והגהת לוית חן שער ו' פ"ט : (מה) אם לא יסחבום . מי שחשב לכתוב לוא מלא בוא"ו ואל"ף טעה בין זה ובין האמור למעלה בסימן מ"ט לפי שראה במסורת האומרת אם לוא יסחבום קדמאה הוא סבר שרוצה לומר ל א קדמאה שבפסוק זה ולא היא דר"ל קדמאה דספר ירמיה :

נא (ג) אל ידרך . אין דגש בדל"ת : אל ידרך ידרך הדרך . חד מן מלין דכתיבין ולא קריין מסורת רות ונדרים פ' אין בין המודר : אל ידרך וגו' ואל יתעל וגו' . יונתן תרגם כמו אַל לא ימתח וגו' ויש נסחאות כתיב לה בס"א ל ה ימתח דמתח קשתיה ולה יסק בשריוניה כן כתב רד"ק בשרשים שרש אלה : (יג) שכנתי . שכנת קרי : אוצרת . בספרים מדוייקים חסר וא"ו תניינא כלישנא בתראה דאיתא במסורת ועיין מה שכתוב בדברי הימים א' ט' : (יד) נשבע ה' צבאות בנפשו . יש מסרה שלא תטעה ירמיהו נשבע ה' צבאות בנפשו עמוס קדמאה נשבע ה' (אלהים) בקדשו תניינא נשבע ה' (אלהים) בנפשו רד"ק : (לד) אכלנו . אכלני ק' : הממנו . הממני ק': נבוכדראצר מלך בבל הציגנו . הציגני ק' : בלענו . בלעני ק' : מלא כרשו . הלמ"ד בקמץ ובמכלול דף קע"א כתוב כלשון הזה וריב"א כתב מִלֵּא כ ר ש ו בצירי אבל אנחנו מצאנוהו בקמץ בכל הספרים המדוייקים והמסור' עליו שנים בתרי לישני אין מ ל ה קדמאה כתוב באל"ף בתראה כתוב בה"א ע"כ לשונו פירוש קדמאה זה דירמיה והוא לשון מילוי בתראה כי אין מ ל ה בלשוני (תילים קלט) שהוא ל' דבור הדיחנו . הדיחני ק' : (לו) ונקמתי . מי שכתב ונקמתי הנו"ן בקמץ טעה שהם שלשה בחירק על פי המסורת וסימן נמסר במקרא גדולה : (מו) משל על משל . כן הוא בדפוסים ישנים ובמקצת ספרים כתובי יד ו מ ש ל בוא"ו וכן כתוב בחילופים שבין מערבאי למדנחאי וכן נדפס בפי' רש"י ורד"ק ובריא"ה ובמאיר נתיב ובספרי' אחרים בלא וא"ו וזהו מחלוקת ישן כפי הנראה בספרים קדומים (מח) מצפון יבוא לה השודדים . מה שתרגם יונתן מ צ י פ ו נ א ה ו י א ת י ו ן פירושא הוא דדין הוא חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינא יבוא וסימן נמסר במסרה גדולה סוף פ' שמיני ועיין עוד מ"ש ביחזקאל כ"ג : (נ) פלטים מחרב הלכו . רפי ע"פ המסורת וב' דגשים על הר ציון ששמם . ערום הלכו מבלי לבוש : (נב) ובכל ארצה יאנק חלל . במסו' יחזקאל כ"ו נמנה זה עם ה' ובכל דמטעין בהון דסבירין וכל : (נו) קשתותם . השי"ן דגושה והתי"ו רפויה בדפוס קדמון ובספרים מדוייקים כ"י וכן וכל ק ש ת ו ת י ו דרכות (ישעיה ה') והדומים להם כמו שכתבתי שם : (נז) וגבוריה . בדפוסים ישני' ובספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו אחר הבי"ת : (נח) ויגעו . ביו"ד האיתן לבד והיא מעמדת בגעי' לחסרון היו"ד פ"א הפעל רד"ק ואין בגימ"ל דגש אבל וייגעו עמים בדי אש חבקוק ב' בשני יודי"ן כמ"ש שם : (סא) כבאך . הכ"ף וכן כ כ ל ת ך שבסמוך רד"ק : וראית וקראת . שני הואוי"ן בגעיא : (סב) שממות . במקצת מדוייקים השי"ן במאריך :

נב (א) חמיטל . חמוטל ק' : (ו) היה לחם . במדוייקים כ"י ה י ה מלרע ועיין מ"ש על חברו בסו' מלכים : (יא) ויאסרהו בנחשתים . הבית בגעיא ורפה : בבית . בית ק' : (יד) ואת כל חמות לפי המסורת מלא וא"ו תניינא וכן הוא בס' מוגה : (טו) ואת יתר העם . הוא"ו בגעיא : ואת יתר האמון . ובס' מלכים ואת יתר הֶהָמוֹן : (טז) ומדלות הארץ . ובספר מלכים ו מ ד ל ת הארץ ו... מסרתי הסימנים : (כ) היה אחד . גירסאות משונות ראיתי בספרים במקצת ה"א ח ד כתיב אחד ק' ובקצת נסחאות ישנות כ"י כך היה כתוב בהם בתחלה ואח"כ נמחקה הה' ובקצתם היה כתוב בתחלה אחד ואח"כ הוסיפו ה"א ומהמסורת שבידינו יש להכריע שכתוב וק' אחד יען לא נמנה זה עם אותם דנסבין ה"א בריש תיבותא ולא קריין : (כא) קומה. קומת ק' : (כג) רוחה מלעיל וכתיב בס"א וחד מלרע וכתיב אל"ף ונשא המון רוחא (דניאל ב') : (כה) ואת ספר שר הצבא במקצת ספרי הדפוס כתוב ה ש ר . צ ב א ודבר זה ברור כי טעות נפל בדפוס כי בכל ספרים מדוייקים כתוב שר הצבא וכן הוא במסורת במקום הזה כמו שכתבתי בסוף ס' מלכים : (כז) ויגל יהודה. היו בחירק ע"פ המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז ועיין עוד מ"ש במלכים ב' כ"ה : (כט) בשנת שמונה עשרה מלא וא"ו עפ"ה : לנבוכדראצר מירושלם . במקצת מקראות מהדפוס כתוב לנבוכדראצר ה ג ל ה מירושלם וכן הוא במאיר נתיב . אמנם בכל ספרים מדוייקים כ"י אין בהם מלת ה ג ל ה וכן מתורגם לנבוכדנצר מירושלם : (לא) הכליא . הכלוא ק' : (לב) מלכים · המלכים ק' : (לג) ושנה . ה... ודמלכים באל"ף כמ"ש שם : ואכל לחם . מלרע שלא כמנהג כחברו דמלכים : תמיד כל ימי חייו . א' מן ד' חסרים יו"ד בקריאה וסימן נמסר בסוף מלכים אבל כל ימי חייו שבסמוך בשני יודי"ן